4221

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು

ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟ

“ಶಬ್ದ ಕಾರಣಮಾಗೆ [illegible]”

—[illegible]

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಬೆಂಗಳೂರು
೧೯೭೭

4221

REFRENCE

SRI JAGADGURU VISHWARADHYA
JNANA SIMHASAN JNANAMANDIR
LIBRARY
Jangamawadi Math, Varanasi
Acc. No. ....4221....

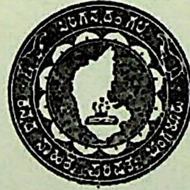
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು

ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟ

"ಶಬ್ದಪಾರಮಾರ್ಗಮಶಕ್ಯಂ"

—ಕೇಶಿರಾಜ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ :: ಬೆಂಗಳೂರು-೧೮

೧೯೭೩

Kannada Sahitya Parishattina KANNADA NIGHANTU: Kannada Dictionary Published by Kannada Sahitya Parishat, Bangalore-18. Chief Editor: Prof. G. Venkatasubbiah. II Vol. First Edition, July 1976; PP. xvi+1323 to 2474

ಎಲ್ಲ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಕಾದಿರಿಸಲಾಗಿದೆ

P33:4K
L0.2

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣ : ೧೯೭೬
೧೦,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು

SRI JAGADGURU VISHWARADHYA
JNANA SIMHASAN JNANAMANDIR
LIBRARY
Jangamawadi Math, Varanasi
Acc. No. 4221

ಮುದ್ರಕರು :
ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೂಟ
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಪಂಪಮಹಾಕವಿ ರಸ್ತೆ, ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ
ಬೆಂಗಳೂರು–೧೮

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ

(೧೯೭೬ನೆಯ ಜೂನ್ ೩೦ರಂದು ಇದ್ದಂತೆ)

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ.

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು

ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

ಸದಸ್ಯರು

ಪ್ರೊ. ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ.
ಪ್ರೊ. ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ, ಎಂ.ಎ.
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ.ಎ.
ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ.
ಶ್ರೀ ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.
(೧೯೭೧)

ಶ್ರೀ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ, ಎಂ.ಎಲ್.ಸಿ.
ಡಾ. ಜಿ. ಎಸ್. ಗಾಯಿ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಆ. ನೇ. ಉಪಾಧ್ಯೆ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಟ್.
(೧೯೭೪)

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು

ಶ್ರೀ ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್ಎಲ್.ಬಿ.
ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ, ಐ.ಎ.ಎಸ್.

ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರೀ
(೧೯೭೬)

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು

ಶ್ರೀ ಜಿ. ಕೆ. ಗುಂಡುರಾವ್

ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಗಳು

ಶ್ರೀ ಎನ್. ವರದರಾಜನ್, ಬಿ.ಇ., ಎ.ಎಂ.ಐ.ಇ.

ಸಂಪಾದಕ ವರ್ಗ

(೧೯೭೬ನೆಯ ಜೂನ್ ೨೮ ರಂದು ಇದ್ದಂತೆ)

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು

ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

ಉಪಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಇಡಿ.

ಶ್ರೀ ಆರ್. ವಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಇಡಿ.

ಶ್ರೀ ಟಿ. ಆರ್. ಮಹದೇವಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ.

ಸಹಾಯಕ ಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಎಚ್. ವಿ. ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಉಭಯಭಾಷಾ ವಿದ್ವಾನ್

ಶ್ರೀಮತಿ ಮಂಜುಳಾರಾವ್, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಎಂ. ಎನ್. ಜಾನಕಮ್ಮ, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಬಿ. ಶಕುಂತಲ, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಉಮಾದೇವಿ, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀಮತಿ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಎಂ. ಎಸ್. ಸುಜಯ, ಎಂ.ಎ.

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿನ ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟ ೧೯೭೦ರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸುವರ್ಣ ಮಹೋತ್ಸವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯಿತು. ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯ ತೀರ್ಮಾನದಂತೆ ಎರಡು ವರುಷಕ್ಕೊಂದು ಸಂಪುಟ ಹೊರಬೀಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನಾಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆ, ಕಾಗದದ ಅಭಾವ, ಮುದ್ರಣ ಸೌಕರ್ಯದ ಕೊರತೆ, ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಆದ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ೧೯೭೨ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಬೇಕಾದ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿನ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟ ಈ ವರ್ಷ ಹೊರಬೀಳುತ್ತಿದೆ. ಮುಂದೆ ಹೀಗೆ ತಡವಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ತಕ್ಕ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇಡೀ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿಗೆ (ಎಲ್ಲ ಸಂಪುಟಗಳು) ಬೇಕಾದ ಕಾಗದವನ್ನು ಮೈಸೂರು ಕಾಗದದ ಕಾರ್ಖಾನೆಯಿಂದ ತಂದು ಶೇಖರಣೆ ಮಾಡಿದೆ. ಮುದ್ರಣ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ. ಅಚ್ಚುಕೂಟದಿಂದ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ಕಾರಿ ಮುದ್ರಣಾಲಯಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಿದೆ. ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ತೆರವಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ನುರಿತ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಿದೆ. ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಪ್ರೊ|| ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಬೆಳಗ್ಗೆಯಿಂದ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣಗಮನ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಿಘಂಟುಕಾರ್ಯ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ತ್ವರಿತಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆಂದು ನಂಬಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ೧೯೭೭ನೆಯ ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಪರಿಷತ್ತಿನ ವಜ್ರಮಹೋತ್ಸವಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೊರತರಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಏರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ನಿಘಂಟು ರಚನಾಕಾರ್ಯ ಯಾವಾಗ ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಮಾಡುವಂಥ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ. ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸೇರಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ. ಉಳಿದ ಸಾಹಿತ್ಯರಚನೆಗೂ ನಿಘಂಟುರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಕೆ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅವಸರವಾದಷ್ಟೂ ದೋಷಗಳು ಉಳಿಯುವುದು ಹೆಚ್ಚು. ಆದರೂ ಸುಮಾರು ೧೫ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಈ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿನ ಕಾರ್ಯ ಬೇಗ ಮುಗಿಯಬೇಕೆಂಬುದು ಸರ್ಕಾರದ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ನ್ಯಾಯವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸರ್ಕಾರ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಮುಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತೇವೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳ ಕಾಲಾವಧಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹಣ ಪಡೆಯದೆ ಈಗ ಯೋಜನೆಗೆ ನಿಗದಿ ಮಾಡಿರುವ ಹಣದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸರಿದೂಗಿಸಲಾಗುವುದು. ಅಚ್ಚಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸರ್ಕಾರಿ ಮುದ್ರಣಾಲಯ ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಉಳಿದ ೩ ಸಂಪುಟಗಳು ಬೇಗ ಅಚ್ಚಾಗಿಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂದೇಹವೂ ಇಲ್ಲ.

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುವಂಥ ಈ ಬೃಹತ್ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಮೂವತ್ತೆರಡೂಕಾಲು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಉದಾರ ಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ಸರ್ಕಾರದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಕನ್ನಡ ಜನತೆಯ ಪರವಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕ ಸಮಿತಿಯ ನಿರ್ದೇಶಕರಿಗೂ ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಆಸಕ್ತಿ ವಹಿಸಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿರುವ ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಪ್ರೊ|| ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟರಿಗೂ ಮತ್ತು ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತು ತುಂಬಾ ಆಭಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಪ್ರೊ|| ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ನಿಘಂಟಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಎಂದೂ ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗದವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಚ್ಚುಕೂಟದ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರಿಗೂ ಇತರ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ವಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲಬೇಕು.

ಐದು ಸಂಪುಟವೂ ಸೇರಿದ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಒಂದು ಪ್ರತಿಗೆ ಸುಮಾರು ೩೫೦ ರೂಪಾಯಿ ವೆಚ್ಚ ತಗಲುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಪಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟು ಮಾರಿದರೆ ಒಂದು ಪ್ರತಿಗೆ ಈ ಬೆಲೆಯ ಎರಡರಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಈ ನಿಘಂಟು ಸುಲಭ ದರದಲ್ಲಿ ಜನತೆಗೆ ದೊರೆಯಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಒಂದು ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಒಂದು ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ಇದರ ಪೂರ್ಣಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ.

ದೇಶಹಳ್ಳಿ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ
ಅಧ್ಯಕ್ಷ
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು

ಬೆಂಗಳೂರು
೧-೭-೧೯೭೩

ಅರಿಕೆ

ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಈ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಓದುಗರ ಕೈಯಲ್ಲಿಡಲು ನಮಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತಿದೆ. ೧೯೭೦ರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಆಚರಿಸಿದ ಸುವರ್ಣಮಹೋತ್ಸವದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಬಹುಭಾಗವು ಈಗ್ಗೆ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಅಚ್ಚಾಗಿತ್ತು. ಮಿಕ್ಕ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರತಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಾಡಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಕಾಗದದ ಅಭಾವ ಉಂಟಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನ ಮುದ್ರಣದ ಕೆಲಸವು ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಯಿತು. ಈ ವರ್ಷದ ಜನವರಿ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದ ಸಹಾಯದಿಂದಾಗಿ, ಭದ್ರಾವತಿಯ ಕಾಗದದ ಕಾರ್ಖಾನೆಯವರು ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಕಾಗದವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿ ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಆಬಳಿಕ ನಿಘಂಟಿನ ಮುದ್ರಣವು ವೇಗಗೊಂಡು ಈಗ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟವು ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟದ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತ ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಈ ಸಂಪುಟದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿಯ ಎರಡು ಅನುಬಂಧಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಿಘಂಟನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗಿ ಕೋರಿದೆ.

ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ 'ಕ' ಕಾರದಿಂದ ಹಿಡಿದು 'ಗಾಢಿಕೆ' ವರೆಗೆ, ನಿಘಂಟಿನ ೨೪೭೪ನೆಯ ಪುಟದವರೆಗೆ ನಿಘಂಟು ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ೧೯೭೭ನೆಯ ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳ ವೇಳೆಗೆ ನಡೆಯುವ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ವಜ್ರಮಹೋತ್ಸವಸಮಯಕ್ಕೆ ಆ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಿಕ್ಕ ಎರಡು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಹೊರತರುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿದೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ನಿರ್ಮಾಣವೂ ಮುದ್ರಣವೂ ಪ್ರಕಟಣೆಯೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಧನವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ. ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಈ ಕಾರ್ಯದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅಗತ್ಯವಾದಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಒದಗಿಸದಿದ್ದರೆ ಈ ಕಾರ್ಯ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಸರಕಾರದ ಎಲ್ಲ ಸಚಿವರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ನಿಘಂಟಿನ ಬಗ್ಗೆ ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲ ಅನುಕೂಲಗಳ ನೆರವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ನಾವು ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿದ್ದೇವೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯ ಕೆಲಸವು ತುಂಬಾ ಸಂಕೀರ್ಣವಾದುದು; ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದುದು. ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಧಾರಮಾಡಿ, ಅರ್ಥಭೇದಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಅವಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ಕವಿಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ್ದರೂ, ನಿಘಂಟು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟೂ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ ವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರತಿಯನ್ನೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಿದ್ದಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಕೆಲವು ವೇಳೆ 'ಇದಮಿತ್ಥಂ' ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ; ಅನುಮಾನವೇ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿವೆ. ನಿಘಂಟು ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕಿಟ್ಟೆಲ್ಲರ ಕಾಲದಿಂದ ಸುಮಾರು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಹೊಸ ವಿಷಯಗಳಿವೆಯೋ ಅಷ್ಟೇ ಸಮಸ್ಯಾತ್ಮಕ ವಿಷಯಗಳೂ ಇವೆ. ನಾಡಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಗಮನಿಸಿ ನಿಘಂಟುಶಾಸ್ತ್ರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೂ ಶಬ್ದಾರ್ಥನಿಷ್ಕೃಷ್ಟತೆಗೂ ಅನುಕೂಲವಾದ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಈ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಅನೇಕ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರೆಲ್ಲರ ವಿದ್ವತ್ತಿನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದು ನಿಘಂಟು ಹೊರಬರುತ್ತಿದೆ. ಅವರ ನಾಡು ನುಡಿಗಳ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ನಾನು ಮನಸಾ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತೇನೆ. ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟವು ಅಚ್ಚಾದ ಬಳಿಕ ನಮ್ಮ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ನಮ್ಮ ದುರದೃಷ್ಟದಿಂದ ನಿಧನ ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀ ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಪ್ರೊ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಪ್ರೊ. ಆದಿನಾಥ ನೇಮಿನಾಥ ಉಪಾಧ್ಯೆ, ಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರೀ— ಇವರುಗಳ ನಿಧನದಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಗೆ ದೊಡ್ಡ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದಿದೆ. ನಿಘಂಟನ್ನು ರಚಿಸುವ ಈ ಮಹಾ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಮಹಾನುಭಾವರ ಸೇವೆ ಅಪಾರವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅವರ ಸಹಕಾರವನ್ನು ನಾನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ನೆನೆಯುತ್ತೇನೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ ಅವರ ಅವಿರಳವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಈಗ ತ್ವರಿತಗೊಂಡಿರುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯ. ಅವರ ಸುಡಿಯ ಅಭಿಮಾನದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಪ್ರಕಟವಾಗಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ದೊರೆತಿದೆ ಎಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗದವರು, ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಅಚ್ಚುಕೂಟದವರು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರು ಈ ಸಂಪುಟದ ಪ್ರಕಟಣಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೀಯವಾದ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ದುಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟರ ಮತ್ತು ಸದಸ್ಯರ ಪರವಾಗಿಯೂ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ನನ್ನ ಪರವಾಗಿಯೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

೧–೭–೧೯೭೬

ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ
ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕ

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿ

ಅನುಬಂಧ II

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧	ಅಂತಸಂ.	ಅಂತರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಅರ್ಥಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು	ಅ. ಪು. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೫	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೨	ಅಂಬಚ.	ಅಂಬರೀಶ ಚರಿತ್ರೆ	ವಾಸುದೇವ	೧೯ನೆಯ ಶತ	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೦೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩	ಅಕಾರ.	ಅಧಿಕಾರ	ಶರಚ್ಚಂದ್ರ ಚಟರ್ಜಿ, ಅನು: ಡಾ॥ ಎಚ್. ಕೆ. ವೇದವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೫	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೪	ಅಖಂಡೇ.	ಅಖಂಡೇಶ್ವರ ವಚನಗಳು	ಶ್ರೀ ಷಣ್ಮುಖಸ್ವಾಮಿ, ಸಂ॥ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧವೀರದೇವರು	೧೭೦೦	ಶ್ರೀ ನಿ. ಪ್ರ. ಸ್ವ. ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಧಾರವಾಡ
೫	ಅನಂಶ.	ಅನಂತಶತಕ ಟೀಕು	ಶಾಮಾಚಾರ್ಯ	೧೮೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೯೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬	ಅನುಕ.	ಅನುಕಲ್ಪನೆ	ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ	೧೯೫೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೭	ಅಬ್ಬಲೂ.	ಅಬ್ಬಲೂರು ಚರಿತ್ರೆ	ಶಾಂತನಿರಂಜನ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೨೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮	ಅಮುಸಾಂ.	ಅಮುಗಿ ದೇವಯ್ಯಗಳ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಶಿವಲಿಂಗ, ಸಂ॥ ಡಾ॥ ಎಚ್. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ	೧೧೬೦	ಶ್ರೀ ಶಿವರಾತ್ರೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೯	ಅರಾಮಾ.	ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ರಾಮಾಯಣ	ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ಕವಿ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೨೨, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦	ಅರ್ಕಮಾ.	ಅರ್ಕ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೆ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೮೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೨೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೧	ಅಶೋಕ.	ಅಶೋಕ ಚಕ್ರ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೬೬	ಜ್ವಾಲಾಮಾಲಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨	ಅಶ್ವಟೀ.	ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಟೀಕು	ರಾಮಚಂದ್ರ	೧೬೨೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೨೭, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೩	ಅಶ್ವವೈ.	ಅಶ್ವವೈದ್ಯ (ಸಟೀಕು)	ಅಭಿನವಚಂದ್ರ	೧೪೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೦೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೪	ಅಟುತ್ರಿ.	ಅಟುವತ್ತುಮೂವರ ತ್ರಿವಿಧಿ	ನಿಜಗುಣಶಿವಯೋಗಿ	೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೯೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫	ಆಚಷ.	ಆಚರಣ ಸಂಬಂಧ ಷಟ್ಪದಿ	ದೇಶಿಕ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೩೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೬	ಆತ್ಮತ್ರಿ.	ಆತ್ಮಲಿಂಗ ಪ್ರಣವ ಸಂಯೋಗ ಸ್ಥಲದ ತ್ರಿವಿಧಿ (ಟೀಕು)	ಶೀಲವಂತಯ್ಯ	೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೩೧೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೭	ಆತ್ಮಾರ್ಪ.	ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ	ಪ. ಸು. ಭಟ್ಟ	೧೯೬೬	ವಿಜಯ ಭಾರತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ನೆಹರೂ ನಗರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೮	ಆದಿಪ.	ಆದಿ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೫೭೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೯	ಆಯಟೀ.	ಆಯನಿರ್ಣಯಾದ ಲಕ್ಷಣ ಟೀಕೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೪೧೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೦	ಆಳನಿ.	ಆಳನಿರಾಳ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೨	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೧	ಇಂಚಾಪ.	ಇಂದ್ರಚಾಪ	ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೬೫	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೨೨	ಇಂದ್ರಕೀ.	ಇಂದ್ರಕೀಲ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೮೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೨೨, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೨೩	ಈಶ್ವಸ್ವ.	ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೦೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೪	ಉತ್ತಕ.	ಉತ್ತರರಾಮ ಕಥಾ	ಸರಸಕವಿ	೧೬೧೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೧೮೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೫	ಉತ್ತಟೀ.	ಉತ್ತರಗೀತೆಯ ಟೀಕು	ಗೌಡ ಪಾದಾಚಾರ್ಯ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೪೫, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೬	ಉದ್ಧವಾ.	ಉದ್ಧರಣೆಯ ವಾಕ್ಯ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೫೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೭	ಉದ್ಬೋಪ್ರ.	ಉದ್ಬೋಧ ಪ್ರಜ್ಞಾ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೯೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೮	ಉರ್ದುಪಾ.	ಉರ್ದು ಮತ್ತು ಪಾರಸಿ ಸಾಹಿತ್ಯ	ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್	೧೯೬೪	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೨೯	ಊರುಕ.	ಊರು ಕವಲೊಡೆದಾಗ	ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೊರಟಿ	೧೯೬೨	ಆನಂದ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೦	ಎಬಕಾ.	ಎಮ್ಮೆ ಬಸವನ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಸಂಗ್ರಹ, ಭಾಗ-I	ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿಗಳು	೧೯೪೬	ಶಿವಶರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೩೧	ಏಕೋಪು.	ಏಕೋರಾಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ನಂಜಣಾರ್ಯ ಕವಿ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೦೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩೨	ಒಂಟಿದ.	ಒಂಟಿದನಿ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೬	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೩೩	ಕಕುಮಾ.	ಕಕುದ್ಗಿರಿ ಮಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಕಳಲೆ ನಂಜರಾಜ	೧೭೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೮೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩೪	ಕಕ್ಕೋಕ.	ಕಕ್ಕೋಕ ಶಾಸ್ತ್ರ	ಮಲ್ಲಣ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೫೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩೫	ಕಥಕ.	ಕಥನಕಲೆ	ಗಜೇಂದ್ರಗಡ ಶಾಮರಾಯ	೧೯೬೬	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೩೬	ಕದಕೆ.	ಕದರಡಕೆ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೭	ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೩೭	ಕನ್ನಇ.	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಇತರ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೬೫	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೩೮	ಕನ್ನಜಾ.	ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು	ಡಾ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ	೧೯೬೩	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೩೯	ಕನ್ನಬಾ.	ಕನ್ನಡ ಬಾವುಟ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರಿಂದ	೧೯೫೪	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೦	ಕಪೋತ.	ಕಪೋತವಾಕ್ಯ	ನಂಜಕವಿ, ಸಂ॥ ಆರ್. ವಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೩	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೪೧	ಕರಚಾ.	ಕರಸ್ಥಲ ನಾಗಲಿಂಗ ಚಾರಿತ್ರ	ರುದ್ರಕವಿ	೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೬೩೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೪೨	ಕರಿಕ.	ಕರಿಯ ಬಂಟನ ಕಥೆ	ಭಾಳಾಕ್ಷ ಕವಿ	ಸು.೧೮೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೭೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೪೩	ಕರುಶ್ರಾ.	ಕರುಣಾಶ್ರಾವಣ	ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೬೭	ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಮೈಸೂರು
೪೪	ಕರ್ಣಾಅ.	ಕರ್ಣಾಟಕದ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳು	ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾಯರು ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ	೧೯೪೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧಕ ಮಂಡಲ, ಧಾರವಾಡ
೪೫	ಕರ್ಣಾಜ.	ಕರ್ಣಾಟಕ ಜನಜೀವನ	ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ	೧೯೩೯	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೬	ಕರ್ಣಾಟ.	ಕರ್ಣಾಟ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪೂರ್ವ ಪೀಠಿಕೆ (ಪ್ರಥಮ ಭಾಗ)	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೬೭	ಸಮಾಜ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಧಾರವಾಡ
೪೭	ಕರ್ಣಾಪೂ.	ಕರ್ಣಾಟ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪೂರ್ವ ಪೀಠಿಕೆ (ದ್ವಿತೀಯ ಭಾಗ)	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೬೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೮	ಕರ್ನಾಕ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಯಿತ್ರಿಯರು	ಸರೋಜಿನಿ ಮಹಿಷಿ	೧೯೬೫	ಕ. ಸ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಘ, ಲಿ., ಧಾರವಾಡ
೪೯	ಕಲ್ಲೋಲ.	ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆ	ಕಾವ್ಯಾನಂದ	೧೯೬೮	ತಾರಾ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೫೦	ಕವಿಕ.	ಕವಿನಂದನ ಕಥೆಗಳು	ನಂಜನಗೂಡು ಶ್ರೀಕಂಠ ಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೫೩	ಎಂ. ಎಸ್. ಅಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೧	ಕವಿಕೋ.	ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವಕೋಶ, ಸಂಪುಟ-I	—	೧೯೬೯	ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೨	ಕಶಾಅ.	ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ	ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೬	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ,ಮೈಸೂರುವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೫೩	ಕಸಾಹಿ.	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಚಯ	ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ	೧೯೭೧	ಹಂಸಧ್ವನಿ ಪ್ರಕಾಶನ. ಬೆಂಗಳೂರು–೧೦
೫೪	ಕಟಿಕಂ.	ಕಟಿಕಂಠಶತಕ	ಶ್ರೀಕಂಠ	ಸು. ೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೩೧. ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೫೫	ಕಾಮುಶಾ.	ಕಾಮುಶಾಸ್ತ್ರ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೭೨, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೫೬	ಕಾಲೂರ.	ಕಾಲೂರ ಚೆಲುವೆ	ಕೊಳಂಬೆ ಪುಟ್ಟಣ್ಣಗೌಡ	೧೯೬೩	ಜೊಕ್ಕಾಡಿ, ಸುಳ್ಯ (ದ. ಕ)
೫೭	ಕಾವ್ಯಕು.	ಕಾವ್ಯಕುತೂಹಲ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೬೬	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೮	ಕಾಶಕೃ.	ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನಶಬ್ದಕಲಾಪ ಧಾತುಪಾಠ	ಚೆನ್ನವೀರ ಕವಿ ಸಂ॥ ಎ. ಎನ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	ಸು.೧೫೦೦	ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಸಂಶೋಧನ ವಿಭಾಗ ಡೆಕ್ಕನ್ ಕಾಲೇಜು, ಪೂನ
೫೯	ಕಿರೀಟೇ.	ಕಿರೀಟೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕವಿ	೧೮೬೩–೧೯೩೮	ಕಿರೀಟಮಠ, ಸೊಲ್ಲಾಪುರ
೬೦	ಕೀಟಬೆ.	ಕೀಟಗಳ ರಚನೆ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆ	ಡಾ॥ ಎಂ. ಪುಟ್ಟರುದ್ರಯ್ಯ	೧೯೭೦	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ,ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೬೧	ಕುಮಾಪು.	ಕುಮಾರೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ವಾತ್ಸ್ಯದ ಕುಮಾರಾರ್ಯ	೧೫೪೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೦೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೨	ಕುಮಾಸಾಂ.	ಕುಮಾರರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳು	ಜಿ. ವರದರಾಜರಾವ್	೧೯೬೬	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ,ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೬೩	ಕುವಲ.	ಕುವಲಯಾನಂದ	ಜಾಯೇಂದ್ರ	ಸು.೧೭೩೪	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೦೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೪	ಕೂಪಶಾ.	ಕೂಪಶಾಸ್ತ್ರ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೬೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೫	ಕೃಕರ್ಣಾ.	ಕೃಷ್ಣಕರ್ಣಾಮೃತ	ಕೃಷ್ಣ	೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೬	ಕೃಷ್ಣವಿ.	ಕೃಷ್ಣರಾಜ ವಿಲಾಸ	ಮುದ್ದುಗಿರಿ ನಂಜಪ್ಪ	೧೮೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೭೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೭	ಕೃಷ್ಣಾಕಾ.	ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ ಕಾಳಗ	?	ಸು.೧೬೮೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೩೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೮	ಕೇರಪ್ರ.	ಕೇರಳ ಪ್ರಶ್ನೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೯೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೯	ಕೊಲ್ಲಾಚ.	ಕೊಲ್ಲಾಪುರದ ಸಾಮಂತರಾಜ ಚರಿತಂ	ಪಾರೀಶ್ವರ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೬೭, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೦	ಕೋಗಿಲೆ.	ಕೋಗಿಲೆ ಮತ್ತು ಸೋವಿಯಟ್ ರಷ್ಯಾ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೫೪	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ,. ಮೈಸೂರು
೭೧	ಕೋಡಚ.	ಕೋಡಗದ ಮಾರೈಯ್ಯನ ಚರಿತೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೫೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೨	ಕೌತುಚಿಂ.	ಕೌತುಕ ಚಿಂತಾಮಣಿ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೬೦೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೩	ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ.	ಕ್ರೌಂಚಧ್ವನಿ	ಗೌರೀಶ ಕಾಯ್ಕಿಣಿ	೧೯೬೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೪	ಕ್ಷಿತಿಜ.	ಕ್ಷಿತಿಜ	ಶಾಂತಿನಾಥ ದೇಸಾಯಿ	೧೯೬೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೭೫	ಕ್ಷೇತ್ರಗ.	ಕ್ಷೇತ್ರಗಣಿತ	ತಿಮ್ಮರಸ	ಸು.೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೬೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೬	ಕ್ಷೇತ್ರಸು.	ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸುಮನೋವಾದಂ	ಚೆನ್ನವೃಷಭೇಂದ್ರ (ಚನ್ನಬಸವ)	೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೬೪೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೭	ಗಂಧಪ್ರ.	ಗಂಧಕ ತೈಲಾದಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳು	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೭೮	ಗಗತಾ.	ಗಗನತಾರಾವಳಿ	ನಿರಂಜನಾವಧೂತ	೧೭೫೦	ಟಿ. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಶೆಟ್ಟಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೭೯	ಗಣಿಶ.	ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದ ಚರಿತ್ರೆ	ಸಿ. ಎನ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್ಯ	೧೯೫೬	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೦	ಗರಮ.	ಗರಳಪುರಿ ಮಹಿಮೆ	ನಂಜರಾಜ	೧೭೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೧	ಗರುಡಾ.	ಗರುಡಗಂಬದ ದಾಸಯ್ಯ	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೦	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೨	ಗಾಥಾಸ.	ಗಾಥಾಸಪ್ತಶತಿ	ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೬೬	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೮೩	ಗುಂಡುಸು.	ಗುಂಡುಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯಗಳ ಸುವ್ವಿ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೫೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೪	ಗುರುಬ.	ಗುರುಬಸವೇಶ್ವರ ವಚನ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೨೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೫	ಗೊತ್ತುಗು.	ಇಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯದ ಗೊತ್ತು ಗುರಿಗಳು	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೪೬	ಪದ್ಮಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಹೈದ್ರಾಬಾದು
೮೬	ಗೊಮ್ಮಚ.	ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ ಚರಿತೆ	ಅನಂತಕವಿ	ಸು.೧೭೮೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೦೨, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೭	ಗೊಮ್ಮಸಾ.	ಗೊಮ್ಮಟಸಾರ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೨೩೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೮	ಗೊಲ್ಲಾಪು.	ಗೊಲ್ಲಾಳಯ್ಯನ ಪುರಾಣ	ಸಂ॥ ಎಂ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ, ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ	೧೯೭೩	ಶ್ರೀ ಪ್ರಸಾದ ಪ್ರಕಾಶನ, ೯, ಮನುವನ, ಬೆಂಗಳೂರು-೪೦
೮೯	ಗ್ರಂಥಾಲ.	ಗ್ರಂಥಾಲಯದ ಅಂತರಂಗ	ಎಸ್. ಆರ್. ಗುಂಜಾಳ	೧೯೬೫	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೦	ಚಂದ್ರಮಾ.	ಚಂದ್ರಮಾವು	ವಸಂತರಾವ್ ಕಟ್ಟಿ	೧೯೭೧	ಮಧು ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೧	ಚಂದ್ರವೀ.	ಚಂದ್ರವೀಥಿ	ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೬೬	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೯೨	ಚತುಪು.	ಚತುರಾಚಾರ್ಯ ಪುರಾಣ	ಪರ್ವತೇಶ	೧೬೯೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೮೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೯೩	ಚಾಮವಂ.	ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜ ಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಒಡೆಯರವರ ವಂಶರತ್ನಾಕರ	?	?	?
೯೪	ಚಿಕಸ.	ಚಿಕದೇವರಾಯ ಸಪ್ತಪದಿ	ಸಂ॥ ಎಚ್. ಎಸ್. ಹರಿಶಂಕರ	೧೬೮೦	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೯೫	ಚಿತ್ರಸೃ.	ಚಿತ್ರಸೃಷ್ಟಿ	ಸಾಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯ	೧೯೪೦	ಉಡುಪಿ ಭೀಮರಾವ ಬೀದಿ, ಮಂಗಳವಾರಪೇಟೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೬	ಚಿದಾಕೋ.	ಚಿದಾನಂದಕೋರಡೆ	ಚಿದಾನಂದ	೧೬೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೩೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೯೭	ಚೆಂಗಾಳ್ವ.	ಚೆಂಗಾಳ್ವ ಚೆಲುವಾಂಬ	ರಾಮರಾಜ ಪುಟ್ಟರಾಜ ಅರಸು	೧೯೬೩	ಕಾರೊನೇಷನ್ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೮	ಜಗಸಂ.	ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ	ದ. ಕೃ. ಭಾರದ್ವಾಜ	೧೯೩೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯	ಜಾನಗೀ.	ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೬	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೧೦೦	ಜ್ಯೋತಿಶಾಂ.	ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯ ಶಾಂಭವಿ	ಗುಹೇಶ್ವರ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೬೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೧	ತತ್ವಪ.	ತತ್ವಪದಗಳು	ಗೋಪಾಲಾರ್ಯ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೨	ತತ್ವಪ್ರಾ.	ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಾಚ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ	ಡಾ॥ ಎಸ್. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನ್	೧೯೭೦	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೧೦೩	ತತ್ವಾಟೀ.	ತತ್ವಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯ ಟೀಕು	ಆನಂದ ತೀರ್ಥಮುನಿ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೧೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೪	ತಾರನಿ.	ತಾರಕ ನಿರಂಜನ	ದಾಸ ಚಿನ್ಮಯ	ಸು.೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೩೩೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೫	ತುರಾಯಿ.	ತುರಾಯಿ	ಸಿ. ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೪೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೬	ತ್ರಿಭುವಮೋ.	ತ್ರಿಭುವನಮೋಹಿನಿ ಕಾವ್ಯ	ಹಿರಿಯ ಮಲ್ಲೇಂದ್ರ	೧೬೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೪೦೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೭	ಥೇಮ್ಸ್‌ಗಂ.	ಥೇಮ್ಸ್‌ನಿಂದ ಗಂಗೆಗೆ	ಡಾ॥ ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್	೧೯೬೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೮	ದುರಪು.	ದುರದುಂಡೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಬಸವಕವಿ	೧೭೮೨	ಶ್ರೀ ಮುರುಘಾಮಠ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೯	ದೂರಸ.	ದೂರಸರಿದರು	ಎಸ್. ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪ	೧೯೬೨	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೧೦	ದೇಕನ್ಯೆ.	ದೇವಕನ್ಯೆ	ರಾ. ಕು.	೧೯೭೦	ಮಧುಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು–೧೧
೧೧೧	ದ್ಯಾವಾಪೃ.	ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವೀ	ವಿನಾಯಕ	೧೯೫೭	ಪರಾಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೨	ದ್ರಾವಿವಿ.	ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷಾ ವಿಜ್ಞಾನ	ಹಂ. ಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ	೧೯೬೬	ಹರ್ಷವರ್ಧನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೩	ಧನ್ಯಚ.	ಧನ್ಯಕುಮಾರ ಚರಿತ್ರೆ	ಆದಿಯಪ್ಪ	೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೫೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೧೪	ಧರ್ಮಶ್ರೀ.	ಧರ್ಮಶ್ರೀ	ಎಸ್. ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪ	೧೯೬೧	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೧೫	ಧರ್ಮಸಾ.	ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ	ಪ್ರೊ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಕುಂದರಗಿ	೧೯೬೫	ಕ್ಯಾನರಾ ಕಾಲೇಜು, ಕುಮಟ (ದ.ಕ)
೧೧೬	ನಂಜುಂಡ.	ನಂಜುಂಡ ಕವಿ	ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ	೧೯೬೪	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೧೭	ನಂಬಿನಾ.	ನಂಬಿದವರ ನಾಕ ನರಕ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮಕಾರಂತ	೧೯೫೮	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೧೮	ನಕ್ಷತ್ರ.	ನಕ್ಷತ್ರ ದರ್ಶನ	ಡಾ॥ ಆರ್. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	೧೯೫೪	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೯	ನನದಿ.	ನಮ್ಮ ನದಿಗಳು	ಶ್ರೀಮತಿ ಗಿರಿಜಾಬಾಯಿ	?	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರೈವೇಟ್ ಲಿ., ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೦	ನನ್ನೂರು.	ನನ್ನೂರು	ಎಚ್. ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ	೧೯೬೮	ದಿ ಅಕಾಡೆಮಿ ಆಫ್ ಜನರಲ್ ಎಜ್ಯುಕೇಷನ್, ಮಣಿಪಾಲ
೧೨೧	ನವಮೋ.	ನವಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ	ಕೋಲೂರು ಶಂಕರಕವಿ	೧೭೭೪	ಮಾಣಿಕ್ಯ ಮಂದಿರ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೨೨	ನಳನಾ.	ನಳನಾಟಕ	ವೀರನಗೆರೆ ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೭೨, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೨೩	ನಾಂದೇಡ್.	Inscriptions from Nanded Districts	ಸಂ॥ ಜ. ಸಿ. ಶೆಲ್ವ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಿತ್ತಿ	೧೯೬೮	ಯಶವಂತ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯ, ನಾಂದೇಡ್
೧೨೪	ನಿಜಶ.	ನಿಜಲಿಂಗ ಶತಕ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೭೫, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೨೫	ನಿಟ್ಟೂಶಾ.	ನಿಟ್ಟೂರು ಶಾಂತಿನಾಥ	ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ	೧೯೬೯	ಶ್ರೀಪ್ರಸಾದ ಪ್ರಕಾಶನ, ೯, ಮನುವನ, ಬೆಂಗಳೂರು-೪೦
೧೨೬	ನಿಬಂಧ.	ನಿಬಂಧಮಾಲಾ ಭಾಗ I ,, ಭಾಗ II	ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರ್ I ಅನು॥ ಸ್ವಾಮಿ ಶಂಕರಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿ II ಅನು॥ ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೬೬ ೧೯೬೪	ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾದೆಮಿ, ನವದೆಹಲಿ ,,
೧೨೭	ನೀಲವ.	ನೀಲಲೋಚನೆಯ ವಚನಗಳು	ನೀಲಲೋಚನೆ, ಸಂ॥ ಸಿ. ಕೆ. ಪರಶುರಾಮಯ್ಯ	೧೧೬೦	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೨೮	ಪಂಚಶ.	ಪಂಚ ಶತಕ	ವಿವಿಧ ಕವಿಗಳಿಂದ	೧೯೬೯	ಕಾವ್ಯಾರಾಮ, ಸರಸ್ವತೀಪುರ, ಮೈಸೂರು-೯
೧೨೯	ಪರಪ.	ಕನ್ನಡ ಸಂತರ ಪರಮಾರ್ಥ ಪಥ	ಡಾ॥ ಆರ್. ಡಿ. ರಾನಡೆ ಅನು॥ ಎಂ. ಎಸ್. ದೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೬೨	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೦	ಪರಿಶೀ.	ಪರಿಶೀಲನ	ಡಾ॥ ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ	೧೯೬೭	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೩೧	ಪಾಂಚಜ.	ಪಾಂಚಜನ್ಯ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೪	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೩೨	ಪಾಂಡಚ.	ಪಾಂಡವ ಚರಿತ್ರೆ	ಹುಚ್ಚ	೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೫೧೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೩೩	ಪಾರ್ತಿಸು.	ಪಾರ್ತಿಸುಬ್ಬ	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೪೫	ಬಾಳಿಗ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೩೪	ಪಾಶ್ಚಾವಿ.	೧೯ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಕನ್ನಡ ಸೇವೆ	ಐ. ಮಾ. ಮುತ್ತಣ್ಣ	೧೯೬೯	ಉಷಾ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು–೧
೧೩೫	ಪುನರ್ಮಿ.	ಪುನರ್ಮಿಲನ	ರಘುನಾಥ ವಾಡೇದ	೧೯೫೦	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೬	ಪುರಾವಿ.	ಪುರಾತನ ಭಕ್ತ ವಿಲಾಸ	ಎಸ್. ಸಿ. ಚನ್ನವೀರಪ್ಪ	೧೯೦೬	ಗುರು ಬಸವ ಆಂಡ್ ಕಂಪನಿ, ಮದರಾಸು
೧೩೭	ಪ್ರಬಂಧ.	ಪ್ರಬಂಧ ಪರಿಮಳ	ಸದಾನಂದನಾಯಕ	೧೯೫೯	ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ವಿಜಾಪುರ.
೧೩೮	ಪ್ರವಾಇ.	ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ಇಂಡಿಯಾ ಭಾಗ I, II, III	ಎಚ್. ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ	೧೯೬೪–೬೬	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ,ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೧೩೯	ಪ್ರಶ್ನೆ.	ಪ್ರಶ್ನೆ	ಯು. ಆರ್. ಅನಂತಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೦	ಪ್ರಹಾರ.	ಪ್ರಹಾರ	ಲಾಂಗೂಲಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೩	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಮಾಲಾ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೪೧	ಬದ್ಧಪ್ರ.	ಬದ್ಧಪ್ರಮಿಥ್ಯೂಸ್	ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೬೫	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೪೨	ಬಸಪ.	ಬಸವ ಪವಾಡ	ಸಂ॥ ಬಿ. ನಂ. ಚಂದ್ರಯ್ಯ	೧೬೫೦	ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೪೩	ಬಾಳಬ.	ಬಾಳಬಟ್ಟೆ	ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	೧೯೫೫	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಸಂಘ, ಲಿ., ಧಾರವಾಡ
೧೪೪	ಬಾಳಹೊ.	ಬಾಳಹೊಳೆ	ಅಶ್ವತ್ಥ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೪೫	ಬಾಳಿವೈ.	ಬಾಳಿನ ವೈಭವ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಉಡುಪ	೧೯೬೬	ಗೀತಾ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೪೬	ಬಿಗಾಳಿ.	ಬಿರುಗಾಳಿ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೫೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ. ಮೈಸೂರು
೧೪೭	ಬಿಚಿಕಿ.	ಬಿಸಿಲು ಚಿಕಿತ್ಸೆ	ಜೆ. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೭	ಶ್ರೀರಾಮಪುರ, ಬೆಂಗಳೂರು–೩
೧೪೮	ಬೆಂಗಬ.	ಬೆಂಗಳೂರು ಬಸ್ಸು	ಬೀಚಿ	೧೯೬೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೪೯	ಬೆತಂಬಾ.	ಬೆಳಕು ತಂದ ಬಾಲಕ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೬೨	ಕೆ. ಸೀತಾರಾಮ ಶೆಟ್ಟಿ. ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೦	ಭಾತತ್ತ್ವ.	ಭಾರತೀಯ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಗ್ರಹ	ಎಚ್. ಎನ್. ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೨	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೫೧	ಭಾರದ.	ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ದರ್ಶನ	ಸಂ॥ ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೬೨	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೨	ಭಾರಪ.	ಭಾರತೀಯ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದನ ಪರಿಚಯ	ಎಸ್. ಎಂ. ಕತ್ರೆ, ಅನು॥ ಎನ್. ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಭಟ್ಟ	೧೯೬೮	ಹರ್ಷವರ್ಧನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೩	ಭಾರವೀ.	ಭಾರತ ವೀರಚರಿತ	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೩೬	ಗೌರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೪	ಭಾವಗೀ.	ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾವಗೀತೆ	ಪ್ರಭುಶಂಕರ	೧೯೬೬	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೫೫	ಭಾಸ್ಕರ.	ಭಾಸ್ಕರ ಗಣಿತ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೨೧೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫೬	ಭೀಮಕಾ.	ಭೀಮಕಾಯ	ಎಸ್. ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪ	?	ಎಸ್. ಆರ್. ಹೆಗ್ಗಡೆ, ಕುಮಟ
೧೫೭	ಭೂಗೋಳ.	ಭೂಗೋಳ ಮಂಜರಿ	ಮ. ಸೂರಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೮೮೯	ಶ್ರೀ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರೀ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫೮	ಭೂಮಿಅ.	ಭೂಮಿಯ ಅಳತೆ	?	?	?
೧೫೯	ಮಂಜುಕ.	ಮಂಜುಘೋಷಾ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಶೃಂಗಾರಾದ್ಭುತ ಕಥೆ	ಭೀಮಾಚಾರ್ಯ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಚಾರ್ಯ ಕಿತ್ತೂರು	೧೯೧೩	ಕರ್ನಾಟಕ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೬೦	ಮಡಿಭ.	ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವ ಮಹಿಮಾಮೃತ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಸಾರ	ಪಂಡಿತ ಬಿ. ನಂಜುಂಡಯ್ಯ	೧೯೬೮	ಶ್ರೀಪ್ರಸಾದ ಪ್ರಕಾಶನ, ೯, ಮನುವನ, ಬೆಂಗಳೂರು–೪೦
೧೬೧	ಮಡಿಸಾಂ.	ಮಡಿವಾಳಯ್ಯನ ಸಾಂಗತ್ಯ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೬೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೬೨	ಮನೆಲ.	ಮನೆಕಟ್ಟುವ ಲಕ್ಷಣ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೮೩೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೬೩	ಮನೋನಂ.	ಮನೋನಂದನ	ಎಂ. ಶಿವರಾಂ	೧೯೬೫	ವಿದೇಹ, ೧೭ನೆಯ ಕ್ರಾಸ್, ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಂ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೪	ಮನೋರೋ	ಮನೋರೋಗಗಳು	ಎಸ್. ಆರ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೪	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೬೫	ಮಲೆನಾ.	ಮಲೆನಾಡವರು	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೭	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೬	ಮಲೆಮ.	ಮಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮದುಮಗಳು	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೭	ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೬೭	ಮಹಾಯೋ.	ಮಹಾಯೋಗಿ ಶ್ರೀ ಅರವಿಂದರ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಾಧನೆ, ಉಪದೇಶ	ಆರ್. ಆರ್. ದಿವಾಕರ್	೧೯೬೩	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೬೮	ಮಾದೇಸಾಂ.	ಮಾದೇಶ್ವರ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಗುರುಸಿದ್ಧಕವಿ	೧೭೫೦	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೯	ಮಾಧವಾ.	ಮಾಧವಾಲಂಕಾರ	ಮಾಧವ	೧೫೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೭೦	ಮಾನಸ.	ಮಾನಸ ಸರೋವರ	ಕಾವ್ಯಾನಂದ	೧೯೫೯	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೭೧	ಮಾರ್ಗದ.	ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ	ಆರ್. ಕೆ. ನಾರಾಯಣ್ ಅನು॥ ಚಿ. ನ. ಮಂಗಳ	೧೯೬೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಕಾದೆಮಿ, ನವದೆಹಲಿ
೧೭೨	ಮುಂಬವ್ಯಾ.	ಮುಂಬಯಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ	ರಾ. ರಾ. ರಾಮಚಂದ್ರ ವಿನಾಯಿಕ ಟಿಕೇಕರ	೧೮೯೪	ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಛಾಪಖಾನೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೭೩	ಮುಕ್ತಿ.	ಮುಕ್ತಿ	ಶಾಂತಿನಾಥ ದೇಸಾಯಿ	೧೯೬೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೪	ಮುಗಿಯು.	ಮುಗಿದ ಯುದ್ಧ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೧	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೭೫	ಮೂಗುತಿ.	ಮೂಗುತಿಹಾಡು	ರಾಘವೇಂದ್ರ ಹಡಗಲಿ	೧೯೭೩	ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯ ಹಡಗಲಿ, ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿ, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೮
೧೭೬	ಮೃಜಲ.	ಮೃಗಜಲ	ಅನಂತ ಗೋಪಾಲ ಶೇವಡೆ ಅನು॥ ಪೆರ್ಲಾಡೆ ಸದಾಶಿವಭಟ್ಟ	೧೯೬೧	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೭	ಮೇಘದೂ.	ಕನ್ನಡ ಮೇಘದೂತ	ಅಂಬಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೪೩	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೮	ಮೈಲಾರ.	ಮೈಲಾರದ ಶ್ರೀ ಬಸವಲಿಂಗಶರಣರ ಕೃತಿಗಳು	ಮೈಲಾರದ ಶ್ರೀ ಬಸವಲಿಂಗ ಶರಣ	೧೭೮೦	೩ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಶ್ರೀ ಮುರುಘಾಮಠ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೯	ಲಾಸ್ಯರಂ.	ಲಾಸ್ಯರಂಜನಂ	ಸಿಂಹಭೂಪಾಲ	೧೫೮೩	ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೮೦	ಲಿಂಗಪು.	ಲಿಂಗಪುರಾಣ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೪೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೮೧	ವಚಕಾ.	ವಚನ ಕಾದಂಬರಿ	ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ ಎಂ.ಎ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯ನೆಯ ಶತ	ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು
೧೮೨	ವಂಶವೃ.	ವಂಶವೃಕ್ಷ	ಎಸ್. ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪ	೧೯೬೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೮೩	ವಾತಾಚಿ.	ವಾತಾದಿ ಸಕಲರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೧೬೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೮೪	ವಿಮರ್ಶೆ.	ವಿಮರ್ಶೆಯ ಪೂರ್ವಪಶ್ಚಿಮ	ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ	೧೯೬೧	ಸಾರಸವಿಹಾರ, ಸರಸ್ವತೀಪುರ, ಮೈಸೂರು
೧೮೫	ವಿಷಚಿ.	ವಿಷ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೪೯೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೮೬	ವ್ಯಾಸಔ.	ವ್ಯಾಸರ ಔತಣ	ಅನು॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೧	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೮೭	ಶಂಕಶ.	ಶಂಕರ ಶತಕ	ಚಂದ್ರಕವಿ ಸಂ॥ ಸಿ. ಮಹದೇವಪ್ಪ	೧೪೫೦	ಪ್ರಥಮದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು, ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು
೧೮೮	ಶಮಪಾಂ.	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಪಾಠಾಂತರಗಳು	ಪ್ರೊ. ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನರಾವ್	೧೯೫೧	ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಧಾರವಾಡ
೧೮೯	ಶರಚ.	ಶರಣಚರಿತಾಮೃತ	ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೬೪	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೯೦	ಶಿಲ್ಪನಾ.	ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ನಾಗರಿಕತೆ	ಎಚ್. ಸಿ. ಕಪಿನೀಪತಿಭಟ್ಟ	೧೯೬೮	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೧೯೧	ಶಿವಪ್ರ.	ಶಿವಯೋಗ ಪ್ರದೀಪಿಕೆ (ಟೀಕೆ)	ಬಸವಾರಾಧ್ಯದೇವ	೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೮೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೯೨	ಶ್ರೀಪದಾ.	ಶ್ರೀಪದಾಶೀತಿ	ಅಚಣ್ಣ	೧೫೭೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೮೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೯೩	ಶ್ರೀಷ್ಮಪ್ರ.	ಶ್ರೀಷ್ಮ ಪ್ರಬಂಧಗಳು	ಮೇ. ರಾಜೇಶ್ವರಯ್ಯ, ಪ್ರಧಾನ್ ಗುರುದತ್ತ	೧೯೬೫	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೯೪	ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿ.	ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರ್	ಎ. ಎಸ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೬೨	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೯೫	ಸಂಗೀತ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತರತ್ನಗಳು	ಎಸ್. ಅನಂತನಾರಾಯಣ	೧೯೬೦	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೯೬	ಸಂಧ್ಯಾಕಾ.	ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೬೩	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೯೭	ಸಂನಾಟ.	ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೫೫	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೯೮	ಸಂಶೋತ.	ಸಂಶೋಧನ ತರಂಗ	ಡಾ॥ ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೬	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೯೯	ಸಂಶೋಧ.	ಸಂಶೋಧನ ರತ್ನಮಾಲಿಕೆ	ಟಿ. ಕೇಶವಭಟ್ಟ	೧೯೬೯	ಚಿರಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೦೦	ಸಂಸ್ಕಾರ.	ಸಂಸ್ಕಾರ	ಯು. ಆರ್. ಅನಂತಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೬	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೧	ಸಕವೈ.	ಸಕಲವೈದ್ಯ ಸಂಹಿತಾಸಾರಾರ್ಣವ	ಕಳಲೆ ವೀರರಾಜೇಂದ್ರ	೧೭೨೦	ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೦೨	ಸನ್ಯಾಸಿ.	ಸನ್ಯಾಸಿಯ ಬದುಕು	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೧	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೦೩	ಸರ್ವವ.	ಸರ್ವ ಪುರಾತನರ ವಚನ	ಸಂ॥ ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ	೧೯೫೯	ಸದ್ಧರ್ಮ ದೀಪಿಕೆ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೨೦೪	ಸಾಮುಲ.	ಸಾಮುದ್ರಿಕಾ ಲಕ್ಷಣ	ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೦೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೦೫	ಸಾಲಂಸಾ.	ಸಾಲಂಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಪಂ. ಕೇಶವಶರ್ಮಾ ಗಲಗಲಿ	೧೯೬೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೬	ಸಾವಿತ್ರಿ.	ಸಾವಿತ್ರಿ	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೪೯	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೦೭	ಸಾಹಿಸ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಲೋಚನೆ	ಸದಾನಂದ ನಾಯಕ	೧೯೫೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ. ಧಾರವಾಡ
೨೦೮	ಸಾಹೇಬ್.	ಸಾಹೇಬ್, ಬೀಬಿ ಮತ್ತು ಗುಲಾಮ	ವಿಮಲಮಿತ್ರ, ಅನು॥ ಅ. ಶಂಕರ	೧೯೬೭	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೦೯	ಸುತ್ತುಮು.	ಸುತ್ತು – ಮುತ್ತು	ಎನ್. ಎಸ್. ಗದಗಕರ	೧೯೬೫	ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಬೆಳಗಾಂ
೨೧೦	ಸುಧಾಮ.	ಸುಧಾಮ ಚರಿತೆ	? ಸಂ॥ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್	೧೮ನೇ ಶತ	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೨೧೧	ಸುವರ್ಣ.	ಸುವರ್ಣ ಸಂಚಯ	ಸಂ॥ ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ	೧೯೬೭	ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೧೨	ಸೌಂದಸ.	ಸೌಂದರ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ	ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ	೧೯೬೫	ತ. ವೆಂ. ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೧೩	ಸ್ಮೃತಿಚಿ.	ಸ್ಮೃತಿಚಿತ್ರಗಳು	ಶ್ರೀಮತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಟಿಳಕ, ಅನು॥ ದ. ಬಾ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೬೬	ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾದೆಮಿ, ಹೊಸ ದೆಹಲಿ
೨೧೪	ಸ್ವಪ್ನಹೊ.	ಸ್ವಪ್ನದ ಹೊಳೆ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೬	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೧೫	ಹಂಸದ.	ಹಂಸದಮಯಂತಿ ಮತ್ತು ಇತರ ರೂಪಕಗಳು	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೬೫	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೧೬	ಹಣಪ್ರ.	ಹಣ ಪ್ರಪಂಚ	ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೮	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೧೭	ಹಳ್ಳಿಪ.	ಹಳ್ಳಿಯ ಪದಗಳು	ಬಿ. ಎಸ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	—	?
೨೧೮	ಹಾಲಾಸ್ಯ.	ಹಾಲಾಸ್ಯ ಪುರಾಣ	ಇಮ್ಮಡಿ ಗುರುಸಿದ್ಧ	೧೭೨೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೧೫೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೧೯	ಹುಲಿಹಾ.	ಹುಲಿಯ ಹಾಲಿನ ಮೇವು	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೭೦	ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಡಕೇರಿ
೨೨೦	ಹೇಮಂತ.	ಹೇಮಂತ	ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿ	೧೯೫೭	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೨೧	ಹೇಮಕೂ.	ಹೇಮಕೂಟ	ಸಾ. ಶಿ. ಮರುಳಯ್ಯ	೧೯೬೬	ತ. ವೆಂ. ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೨೨	ಹೇಮಾತೀ.	ಹೇಮಾವತಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೬೯	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೨೩	ಹೈದರ.	ಹೈದರನಾಮ	ನಲ್ಲಪ್ಪ	೧೭೮೪	ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಮಿಥಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೪	ಹೊಯ್ಸವಾ.	ಹೊಯ್ಸಳ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ	ಡಾ॥ ಎಸ್. ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೬೫	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು

ಅನುಬಂಧ III

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧	ಚಿತ್ರಾಂಗ	ಚಿತ್ರಾಂಗದಾ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೩೬	ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೨	ದಶಾವ	ದಶಾವತಾರ ಚರಿತ್ರೆ	ಮುಲ್ಲರಸಾಂಕ	೧೬೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೯೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩	ನಂದಿಲೀ.	ನಂದಿಯಾಗಮುಲೀಲೆ	ವೀರಸಂಗಯ್ಯ	೧೫೪೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೩೦೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೪	ನನ್ನಕಾ.	ನನ್ನಯ್ಯನ ಕಾವ್ಯ	ಪರ್ವತದೇವ	೧೫೭೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೪೫೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೫	ನಾನಾಗು.	ನಾನಾರ್ಥ ಗುರುಬೋಧಸಾರ	ಯೋಗೀಂದ್ರ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಬಿ. ಕೆ. ೧೪೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬	ನಾನಾಲ.	ನಾಯಕನಾಯಿಕಾ ಲಕ್ಷಣ	ಯೋಗೀಂದ್ರ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೪೪೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭	ನೊಳಂಬ.	ನೊಳಂಬ ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ	ಸಂ॥ ಕೆ. ಆರ್. ಬಸವರಾಜ್	೧೯೭೬	ನೊಳಂಬ ಇತಿಹಾಸ ಪರಿಷತ್, ಕೃ. ರಾ. ಬಡಾವಣೆ, ತಿಪಟೂರು
೮	ವೈಶಾಖಿ	ಗೊಲ್ಗೊಥಾ ಮತ್ತು ವೈಶಾಖಿ	ಗೋವಿಂದಪೈ	೧೯೪೭	ಕಾವ್ಯಾಲಯ ಪ್ರಕಾಶಕರು, ಮೈಸೂರು

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಕೇತಗಳು

ಅನುಬಂಧ II

—ಕ. ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪ್ರಕಟಣೆ (ಉದಾ. ಚನ್ನವ. ಕ., ಬಸವ. ಕ., ಮಹಾದೇ. ಕ)

ಕೃಶಾ. ಕೃತಕಶಾಸನ

ಟೀ. ಟೀಕು(ಕೆ)

—ದೇ. ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪನವರ 'ಶರಣಚರಿತಮಾನಸ'

ಪೋರ್ಚ್. ಪೋರ್ಚುಗೀಸ್

ಪ್ರ. ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

—ಬ. ಡಾ. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು ಅವರ 'ಅಕ್ಕನ ವಚನಗಳು'

ಮೊ. ಮೊದಲಮಾತು

ರ. ರಗಳೆ

ರಾಣಿಬೆ. ರಾಣಿಬೆನ್ನೂರು

ವ. ವಚನ

ಸು. ಸುಮಾರು

ಹಾನುಗ. ಹಾನುಗಲ್ಲು

—ಹ. ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿಯವರ 'ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು'

(R) Revised Edition

◁ Back Formation

ಕ

ಕ$_{1}$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಅಕ್ಷರ.

ಕ$_{2}$ (ನಾ). ಕಮ್ಮ; ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಆ ಹಳ್ಳಿಯಲು ಬೆದ್ದಲೆ ಕ ೧೦೦ ಗೋಪಾಳದೇವರ ಸೊಡರೆಂಣೆಗೆ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೭೧; 1225). ℙ ಇದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ 'ಕಮ್ಮ'ದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ. [< ಕಮ್ಮ$_{1}$]

-ಕ$_{3}$ (ಪ್ರ). ೧. ಪುಲ್ಲಿಂಗಸೂಚಕ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಏನಾನುಮೊಂದು ಭಾವಮನಾನಲ್ ಸಲ್ವನೊಳಱುಗೆ ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಮುಂ . . . ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಬಡಕಂ, ನಿಡುಕಂ, ಒಣಕಂ . . . ಕೊಟಕಂ" (ಶಮದ. ೨೦೫, ಪ್ರಯೋ); "ಕ – ಇದು ಉಳ್ಳ – ಕರಿಕ, ಕೊಟೆಕ, ಬಿಳಿಕ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮). ೨. ಕರ್ತೃರ್ತ್ವ ಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದಾ. ಚಿನ್ನಗೆಯ್ಕ, ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ. ℙ ಉಡುಕ, ನಡುಕ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ 'ಕ' ಕಾರವನ್ನು ಕೇಶಿರಾಜ ಭಾವನಾಮಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆಡು ಎಂಬುದು ಆಟ ಆದ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿ ನಡುಗು ಎಂಬುದು ನಡುಕ ಆಗಿದೆ.

ಕ$_{4}$ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ಆತ್ಮ. ೩. ಕ್ಷೇತ್ರ. ೪. ಸೂರ್ಯ. ೫. ವಾಯು. ೬. ತಲೆ. ೭. ನೀರು. ೮. ಸ್ವರ್ಗ. ೯. ಅಗ್ನಿ. ೧೦. ಇಂದ್ರಿಯ. ೧೧. ಆಕಾಶ. ೧೨. ಯತಿ. ೧೩. ಗಿಳಿ. ೧೪. ನವಿಲು. ೧೫. ಸಂತೋಷ. ೧೬. ಸೊನ್ನೆ. ೧೭. ಕಣ್ಣು: "ವಾರಿಯೊಳು ಬ್ರಹ್ಮನೊಳು ಶಿರದೊಳು ಸುಖಾಂತದೊಳು ಮಾರುತನೊಳೋರಂತೆ ಕಂ ಶಬ್ದಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೫-೨೯); "ಪವನಾತ್ಮಂ ಭಾನು ಶಿರಂ ನವಿಲಿಂದ್ರಿಯ ಬೊಮ್ಮ ನಯನ ವೈಶ್ವಾನರ ನೀರ್ ದಿವವೇಕಾದಶ ಲೆಖ್ಖಂ ಭುವಿಯೊಳ್ ಕಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ ನಯದಿಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೨೨); "ಪವನ ದಿವಾಂಬು ಕೀರ ನವಿಲಾನಲ ಭಾನು ಶಿರಂ ಸರೋಜಸಂಭವ ನಯನೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಮಿವು ಕಂ ಶಬುದಂ" (ನಾನಾರ. ೮). [ಸಂ.]

ಕಉ[ವು]ಲೆ 'ಕವಿಲ್ತೆ' ನೋ.

ಕಉ[ವು]ವಲಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತಾರಿಯ ಕೊಪ್ಪಲ ಒತ್ತಿನಲು ತಾತೆಯ ಹೊಳೆಯ ದಡದ ಮೇಲೆ ಕಉ[ವು]ವಲ ಮರ ಒತ್ತಿನಲು ನಟ್ಟ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೦-೩೩; 1407). [? + ಮರ$_{1}$]

ಕಉ[ವು]ಸಾಳೆ 'ಕಂಸಾಳ' ನೋ.

ಕಂ 'ಕಣ್' ನೋ.

ಕಂಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದುಜಾತಿಯ ಹದ್ದು; ರಣಹದ್ದು: ಈ ಕಾಂಡಕ್ಕೆ ವೇಗ ಬರಲು ತುದಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಗರಿಯು ಗೃಧ್ರದ್ದೆ, ಕಂಕದ್ದೆ, ಕಲಲದ್ದೆ, ಮಯೂರದ್ದೆ ಅಥವಾ ಶಿಥಿಲ ಹನುವಿನದೆ? (ಬುದ್ಧಪ. ೮೦); ಕಂಕ ವಿಶೃಂಖಲ ಬಿಂಕದ ಬೆನ್ನೇರಿ ಬಾನೆಲ್ಲ ತಾನೊಂದೆ ಆಳುವೊಲೆ (ಸಖೀಗೀ. ೨೩-೩೯೩). ೨. ಇಕ್ಕಳ; ತಂಡಸ; ಚಿಮುಟ: ಮದಂಘ್ರಿ ಸಂಸ್ಪರ್ಶನಮುಂ ಸಂಗತಮಲ್ತೆನಲಿದೆ ಕಂಕಂ ಗರುವನೆಯೆನಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೧೦೯). 'ಕಂಕಮುಖ' ಪರಾ. ℙ ಇದು 'ಕಂಕವದನ' ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪವಿರಬಹುದೆ? ೩. ಯಮ. ೪. ಕಪಟಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೫. ವಿರಾಟರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಹೆಸರು: ಕಂಕನೆಂಬಭಿಧಾನ ತನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೬). ೬. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು. [ಸಂ.]

ಕಂಕಟ (ನಾ). ೧. ಕವಚ; ಚಿಲಖತ್ತು. ೨. ಅಂಕುಶ. ೩. ಮೇರೆ. [ಸಂ.]

ಕಂಕಟಿಕ (ನಾ). ತಲೆಯ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ; ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ: "ಕಂಕಟಿಕಮೆನೆ ತೌಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೧). [ಸಂ.]

ಕಂಕಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ತಂದಸಿ, ಕಂಕಡ (ಮೈಔಗಿ. ೪೧-೮೧೮). [?]

ಕಂಕಡಿ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಸವುತೆಯ ಕಾಯಿ (ಕ). [< ಸಂ. ಕರ್ಕಟಿ. / ಹಿಂ. ಕಕಡೀ; ಮರಾ. ಕಾಂಕಡೀ]

ಕಂಕಣ (ನಾ). ೧. ಕಡಗ; ಹಸ್ತಾಭರಣ; ಬಳೆ: ಜಯವಧು ಪಂಕಜನಾಭಂಗೆ ಕೂರ್ತು ರಣಮುಖದೆಡೆಯೊಳ್ ಮುಂ ಕೊಟ್ಟಟ್ಟಿದ ರತ್ನದ ಕಂಕಣಮೆಂಬಂತೆ ಕೈಗೆವಂದುದು ಚಕ್ರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೮೫); ಕಂಕಣ ಕಿಂಕಿಣೀರುತಿ ಪೊಣ್ಮೆ (ಜಗವಿ. ೩-೫೨). ೨. ಉಡಿದಾರ; ಮೇಖಲೆ. ೩. ಕೌಸ್ತುಭ. ೪. ಯಾವುದಾದರೂ ಆಭರಣ. ೫. ಭ್ರಮಣ; ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವಿಕೆ. ೬. ಮುಡಿ. ೭. ನೀರಿನ ಕಣ: ತಾವರೆದೆಱೆದ ಕೈಗಳಿಂ ತುಳುಕಿದರ್ ಚೆಲ್ವ ಕಂಕಣರವಂ ಮಿಗೆ ಚೆಲ್ವ ಕಂಕಣರವಂಗಳೊಡನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೭). ೮. ಕಣ್ಣೀರು; ಅಶ್ರುಬಿಂದು: ಪ್ರಣುತ ಕಂಕಣ ನಿಕರವದು ತಾಂ ಗಣಿಸುವಡಾನಂದಕರ ಕಾರಣಮೆನಿಸಿದದು ಚೋದ್ಯಮೇ (ಬಸಪು. ೧೮-೭೭); ಅರಸರ್ ಕುಡುವಾ ಕಾರ್ತಸ್ವರ ಕಂಕಣಮಿಕ್ಕೆ ಸರಸರಾಸ್ವಾದಿಸಿ ಕಾವ್ಯರಸವ ಸೂಸುವ ಸುಖ ಭಾಸ್ವರಾಶ್ರುಕಂಕಣಮೆ ಕವಿಗೆ ಕಂಕಣಮಲ್ತೇ (ದಮುಸ್ವ. ೫-೨೩ ಪೀಠಿಕೆ). ೯. ಕಣ್ಣು. ೧೦. ನೀರು. ೧೧. ಬಿಳಿದಾದುದು. ೧೨. ಕಾಂತಿ. ೧೩. ಯುದ್ಧ. ೧೪. ನವಿಲು. ೧೫. ಕಾರ್ಯ. ೧೬. (ಮದುವೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರ) ಮುಂಗೈಗೆ ಕಟ್ಟುವ ರಕ್ಷಾಸೂತ್ರ: ಮದುವೆ ಕಂಕಣ ಬಿಚ್ಚುವವರೆಗೂ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬಾರದು (ರೂಢಿ); "ಕೌಸ್ತುಭ ಕಣ್ಣೀರ್ ತಿರುಗುವ ವಸ್ತುಡಿದಾರಗಳು ಕೈಯ ಕಂಕಣವೈದುಂ ಪ್ರಸ್ತುತ ಕಂಕಣಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೮೪); "ಕೌಸ್ತುಭಂ ಕಣುನೀರ್ ಭ್ರಮಣಂ ಮೇಖಲೆ ಹಸ್ತಭೂಷಣಮಿವಿಂತುಂ ಕಂಕಣಾಖ್ಯಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೪೬); "ಕಂಕಣಮೆನೆ ಕಣ್ಣಕ್ಕುಂ ಕಂಕಣಮೆನಲುದಕಮಕ್ಕು ಕಂಕಣಮೆನೆ ಬಿಳಿದಕ್ಕುಂ ಕಂಕಣಮೆನೆ ಕಂಬನಿಯುಂ ಕಂಕಣಮೆನೆ ಕಾಂತಿಯಕ್ಕು ಶಬ್ದಾಗಮದೊಳ್ ‖ ಕಂಕಣಮೆನೆ ನವಿಲಕ್ಕುಂ ಕಂಕಣಮೆನೆ ಕಾರ್ಯಮಕ್ಕು ಶಬ್ದಾಗಮದೊಳ್" (ಶಬ್ದರ. ೮, ೯). [ಸಂ.]

ಕಂಕಣಕಟ್ಟು 'ಕಂಕಣಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಂಕಣಕೈ (ನಾ). ಬಳೆತೊಟ್ಟ ಕೈ; ಕಡಗವಿಟ್ಟ ಕೈ; ಮುತ್ತೈದೆಯ ಚಿಹ್ನೆ: ಕಂಕಣಕೈಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಚಾರ್ಯರ ಪತ್ನಿ ಕೊನೆಯ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದಳು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೬೧). [ಕಂಕಣ + ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$)]

ಕಂಕಣಗಟ್ಟು, ಕಂಕಣಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಮಂಗಳ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂಗೈಗೆ ಕಂಕಣವನ್ನು ಕಟ್ಟು: ಮನೆಗೊರ್ವ ಮಂಕ ತೊಡರ್ಚಿದ ತನ್ನ ಸೋಂಕಲೊಪ್ಪುವ ಕಾಂತನ ವೈವಾಹಕ ಕಂಕಣಗಟ್ಟೆಂದರಳುತ (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೮). ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಬದ್ಧನಾಗು; ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡು. ಕಂಕಣಕಟ್ಟು: ೨. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉದ್ಧರಣಕ್ಕೆ ಶಿವಾಜಿ ಕಂಕಣಕಟ್ಟಿದನು (ಖಕ್ಸಾರ. ೧೧೩ ಪೀಠಿಕೆ); ತಾವು ಕಂಕಣಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕು (ವಾನಚಿಂ. ೧೬೮).

ಕಂಕಣಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = (ಆಲಂ) ದೀಕ್ಷೆವಹಿಸು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗು. [ಕಂಕಣ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕಂಕಣಗಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕೂಟಗೇರು, ಹುಲಿಗೇರು, ಸಣ್ಣಹೊಲೆಗಾರ, ಕಂಕಣಗಾಳ (ವೈಔಗಿ. ೪೪–೮೬೭). [?]

ಕಂಕಣಗೀಲು (ನಾ). ಕಂಕಣದ ಕೀಲು; ಬಳೆಯ ತಿರುಪು: ಕರದ ಕಂಕಣಗೀಲನೊತ್ತುವ ಭರದ ನೆವದಿಂ ಪ್ರೀತಿಮತಿ ಸೌಂದರಿಯ ಸಾಧ್ವಸ ದೊಡನೆ ಲಜ್ಜೆಯನೋಡಿಸಿದ ಕುವರ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯–೮). [ಕಂಕಣ + ಕೀಲು (< ಕೀಲ್)]

ಕಂಕಣತೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಂಕಣವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಬದ್ಧನಾಗು; ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡು: ನಿಮಗಿರುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಅಳಿಸಬೇಕೆಂದೇ ಕಂಕಣತೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೬೩); ಪ್ರಜೆಗಳ ನೆಮ್ಮದಿ ಸುಖಗಳಿಗಾಗಿ ಕಂಕಣತೊಟ್ಟ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೭). [ಕಂಕಣ + ತೊಡು₁]

ಕಂಕಣಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾಗುವ ಯೋಗ: ತನ್ನ ಜಾತಕದಲ್ಲಿ 'ಎರಡನೆಯ ಕಂಕಣಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? (ಮಹಾಗ. ೩೨೦). [ಕಂಕಣ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ಕಂಕಣಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಮಂಗಳಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂಗೈಗೆ ಕಂಕಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ: ಮಂಗಳಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಕಂಕಣಬದ್ಧನಾದ ರಾಮನು . . . ಆಡವಿಗೆ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟನು (ವಾರಾಕ್ಯ. ೫೭). (ನಾ). ೨. (ಆಲಂ) ತನ್ನ ಗುರಿಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಬದ್ಧನಾದವನು (೬). [ಕಂಕಣ + ಬದ್ಧ]

ಕಂಕಣಬಲ (ನಾ). ೧. ಕಂಕಣವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಯೋಗ; ಮದುವೆಯ ಯೋಗ: ಅವನಿಗೆ ಕಂಕಣಬಲ ಕೂಡಿಬಂತು (ರೂಢಿ). ೨. ಯೋಗ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. [ಕಂಕಣ + ಬಲ]

ಕಂಕಣರೇಖೆ (ನಾ). [ಸಾಮುದ್ರಿ] ೧. ಮಣಿಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಐಶ್ವರ್ಯಸೂಚಕರೇಖೆ: ಭೂಲಾಭಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಹಾಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಸುಬುದ್ಧಿಯು ಶೌರ್ಯವು ಧೈರ್ಯವು ಯಿವು ಕಂಕಣರೇಖೆಗೆ ಫಲ (ಸಾಮುಲ. ೧೧೧). ೨. ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ವಿವಾಹ ಸೂಚಕ ರೇಖೆ. 'ಆಯುರೇಖೆ' ಪರಾ. [ಕಂಕಣ + ರೇಖೆ]

ಕಂಕಣವರ್ಷೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಂಕಣವರ್ಷೆ ಚಾಗವೆಡಂಗಿ (ಎಇ. XV, ೩೩೧–೧೫; 1028). [ಸಂ. ಕಂಕಣವರ್ಷಾ (ಕಂಕಣ + ವರ್ಷ + –)]

ಕಂಕಣವಲಯ (ನಾ). ೧. ಕಡಗ; ಬಳೆ: ಸೊಗಯಿಸುವ ಕರ್ಣಾವತಂಸ, ಕಂಕಣವಲಯಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೪೫). ೨. ಜಲಕಣಗಳ ಆವರಣ: ಕಂಕಣವಲಯಂಗಳಿಂ ಮನೋಜ್ಞಮಪ್ಪ ಸುಮೇರುವೆಂತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪–೧೮). [ಕಂಕಣ + ವಲಯ]

ಕಂಕಣವಾರ (ನಾ). ಕಂಕಣದ ಸಾಲು, —ಗುಂಪು: ಮುಗುಳ್ಸರಿಗೆ ತೋಳ್ವಳೆ ಕಂಕಣವಾರಮೆಂದು ಬೇಟ್ಪುನಿತನೆ ಮಾಡಿ ತೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೬). [ಕಂಕಣ + ವಾರ₃]

ಕಂಕಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗೈಯ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಗೆಜ್ಜೆಗಳಿರುವ ಕಡಗ. ೨. ಸಣ್ಣಗೆಜ್ಜೆ: ಕನಕಮಣಿಖಚಿತ ಕಂಕಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕಿಣಿ, ಕಿಂಕಿಣಿ]ಕೆಯ ಸುಖಾಸನದೊಳನುಪಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ ಗುರುವ ಬಿಜಯಂಗೈಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯–೫). [< ಸಂ. ಕಂಕಣಿಕಾ]

ಕಂಕತ (ನಾ). ಹಣಿಗೆ; ಬಾಚಣಿಗೆ: "ಹಣಿಗೆ ಕೇಶಮಾರ್ಜನಿ ಕಂಕತಂ" (ಮಂಗಳಾ. ೬೨–೨೧). [ಸಂ.]

ಕಂಕತಿಕೆ (ನಾ). = ಕಂಕತ (೬). [ಸಂ. ಕಂಕತಿಕಾ]

ಕಂಕಪತ್ರ (ನಾ). ಹದ್ದಿನ ಗರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಾಣ, —ಅಂಬು: "ಚಿತ್ರಪುಂಖಂ ಮಾರ್ಗಣಂ ಬಾಣಮಿಷು ಕಂಕಪತ್ರಂ . . . ಎಂದೆನಲ್ಕಂ ಬೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೭–೩೪). [ಕಂಕ + ಪತ್ರ]

ಕಂಕಬಲೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಚಾಟಿಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ. [ಕಂಕ₀ + ಬಲೆ₁]

ಕಂಕಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. ೨. ಕೈಗಳ ತಟ್ಟುವಿಕೆಯಿಂದ ತಾಳ ಸೂಚನೆ (೬). [ಸಂ. ಕಂಕಮಾಲಾ]

ಕಂಕಮುಖ (ನಾ). ಇಕ್ಕಳ; ಪಟಕಾರ (೬). [ಕಂಕ + ಮುಖ]

ಕಂಕರ₁, ಕಂಕರೆ, ಕಂಖರ (ನಾ). ೧. ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲು. ೨. ಬೆಣಚುಕಲ್ಲು. 'ಕಂಕರಕಲ್ಲು' ಪರಾ. **ಕಂಕರೆ**: ೩. "ಹಾದಿಗೂ ರಸ್ತೆಗೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಪ್ಪಮರಳಿನ ಮತ್ತು ಸಣ್ಣಕಲ್ಲಿನ ಉಂಡೆಗಳ ಮಿಶ್ರಣ: ಗರಸು" (Gravel. ಇಂಕನಿ). **ಕಂಖರ**: ೨. ಸುರಭಿ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಸಂತಾನಂಗಳಿರೆ ಬಱಡು ಕಂಖರಗಳನಾರೈವ ಮರುಳನಂದದೆ ನಿಮ್ಮ ಪದಮಿರೆ ಸಂಸಾರಶರಧಿಯೊಳಾಳ್ದಿರ್ದೆಯೆಲೆ ದೇವ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೩–೪೩). [ಪ್ರಾ. ಕಕ್ಕರ (< ಸಂ. ಕರ್ಕರ). / ಹಿಂ. ಕಂಕಡ, ಕಂಕರ]

ಕಂಕರ₂ (ನಾ). ಸುಳಿಗೂದಲು. [< ಸಂ. ಖಂಕರ]

ಕಂಕರ₃ (ಗು). ೧. ದುಷ್ಟ; ನೀಚ. (ನಾ). ೨. ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ. ೩. ಅತ್ಯಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆ (ಒಂದು ನೂರು ನಿಯುತದಷ್ಟು). [ಸಂ.]

ಕಂಕರಕಲ್ಲು (ನಾ). ಬೆಣಚುಕಲ್ಲು: ಹುಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಂಕರಕಲ್ಲುನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ಬಿಸಿಲಝಳದಲ್ಲಿ . . . ಒಂದು ವೀರರಸಾತ್ಮಕಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೬೫). [ಕಂಕರ₁ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃)]

ಕಂಕರಗರೆ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು (?): ಕರಿ ಹಯವು ಕಾಲಾಳು ಕಂಕರಗರೆವುತೇಕಾಕ್ಷೋಹಿಣಿಯು ಬರುತುರುಸರಳಮಾಲೆಯನು ಕೆದರಿದರರಿದು ಮುಳಿಸಿಂದ (ಜಿನಭಾ. ೬೩–೪೩). 'ಕಂಕಾರಿಸು' ಪರಾ. [ಕಂಕರ₀ + ಕರೆ₁]

ಕಂಕರಿ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಕಂಕರಿಯ ಸಿವಿಱ ಪಂಪಿನ ಝುಂಕಟ ಬೊಂಬುಟಿಯ ಪಟಿವದುಳಿಕೆಯ ಢಕ್ಕಾಸಂಕುಳದ ತಾಳದುಲಿ ನೆಗಟ್ದಿಂ ಕರ್ಣಾಮೃತ ಸಮುದ್ರಘೂರ್ಣನಮಾಯ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೨೭); ಕಂಕರಿಯ ದನಿಗೆ ಕುಣಿಯನೇ ಸರ್ವೇಶ್ವರಂ (ವೀಶೈಪು. ೮–೫–೧೨); ಗೋವಳರು ಬಾಜಿಪ ತಿತ್ತಿರಿಯ ಕೊಂಬುಗಳ ಕೊಳಲು ಗಳಿತ್ತರದ ಕಂಕರಿಯ ಜುಂಜೆಯ ಯೆಕ್ಕಮದ್ದಳೆಯ ಒತ್ತರಿಪ ದನಿ ಗೇಳುತ ಪುರುಷೋತ್ತಮನು ನಂದನುವೆರಸಿ ಬರುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೫೭). [?]

ಕಂಕರಿ₂ (ನಾ). ಚಾಟಿ; ಚಬಕ: ಈತಂ ಪಗಲ್ಗಳ್ಳನೀತನಂ ನಮ್ಮ ಕಂಕರಿಯಿಂ ಬಡಿವರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೬–೨೯). 'ಕಂಕರಿಗೋಲ್' ಪರಾ. [?]

ಕಂಕರಿ₃ (ನಾ). ಸುಳಿಗೂದಲುಳ್ಳವನು: "ಖಂಖರಿ–ಕಂಕರಿ" (ಶಮದ. ೨೭೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಖಂಕರಿನ್]

ಕಂಕೆರಿಕೆ (ನಾ). = ಕಂಕಣಿಕೆ ೧ (?): ಮೆಯ್ಯ ಮಸಿ ಕೊರಲ ಬಕ್ಕಳೆ ಪೊಯ್ಯೆ ಪುಗಿಲ್ಗರೆವ ಕೆಯ್ಯ ಕಂಕರಿಕೆ ಕರಂ ರಯ್ಯಮೆನೆ ಪಾಡುತಿರ್ದಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೯). [?]

ಕಂಕರಿಗೋಲ್, ಕಂಕರಿಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಬಾರುಕೋಲು; ಚಾವಟಿಗೋಲು; ಉದ್ದವಾದ ಚಾಟಿ(ಕ). ೨. (ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತನದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಚಂಡಾಲನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ) ದೊಣ್ಣೆ: ಇಂದುಧರನೊಂದುವೇಷಂಬೊತ್ತು ಬರುತಿರಲ್ ಪೆಗಲ ಮಿಣಿ ಕಯ್ಯ ಕಂಕರಿಗೋಲಿನೀಶ್ವರಂ ಸೊಗಯಿಪ ವಿಭೂತಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಕೃಪಾಕರಂ (ಭೋಗರ. ೨೧೦-೪); ಪಿಡಿದ ಕಂಕರಿಗೋಲಿನಿಂದೆ ತನ್ನಂಗದೊಳ್ ಪೊರೆದ ಮಣ್ಣಂ ಪರುಷಮಂ ಮಾಡಿ (ಚಬಪು. ೫೭-೨೧). **ಕಂಕರಿಗೋಲು**: ೨. ಮಿಣಿ ಕಂಕರಿಗೋಲ ಹಿಡಿದು ಬಪ್ಪುದು ಜಂಗಮಸ್ಥಲವೇ (ಉರಿಪೆ. ೫೮-೩೬); ನಸುಕುಸಿದ ದೇಹ ಕಂಕರಿಗೋಲನಿಱಿದು ಬಾರಿಸುತ ಕೈವಿಡಿದೆ ಸಂಬಳಿ ಸಂಬಳೆಂದೆಂದು ಕೊಸರುತಿಹ ಬಾಯ್ವೆರಸಿ ಬೀದಿಬೀದಿಯೊಳು ಸುಳಿದಂ (ಹ ಚ ಕಾ. ೧೧-೩೭); ಕಯ್ಯ ಕಂಕರಿಗೋಲ ಕನಕವಾಗಿಸಿ ತೋಱಿದನು ಕೂಡೆ ಭಾಳಲೋಚನಗೆ ಸನ್ಯಾಸಿ ಮಂಚಯ್ಯ (ಮೋಳಿಪು. ೫-೧೧೩); ಚರ ಪಾದತೀರ್ಥದಿಂ . . . ಕಂಕರಿಗೋಲ ಹೇಮುಗೆಯ್ದಿರದೆ ಸನ್ಯಾಸಿ ಮಂಚಯ್ಯ (ಭೈರಸೂ. ೩೫೩). [ಕಂಕರ್$_3$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಂಕರಿಗೋಲು ‘ಕಂಕರಿಗೋಲ್’ ನೋ.

ಕಂಕರೆ ‘ಕಂಕರ್$_1$’ ನೋ.

ಕಂಕಲಿಪ್ರಿಯ (ನಾ). (?): ಲಲಿತ ಕಂಕೆಲಿದ್ರುಮವೆ ನೀ ತೋಱಿಕೊಲಿದು ಕಂಕಲಿಪ್ರಿಯನನು (ಜೀವಂಚ. ೫-೨೩). [?]

ಕಂಕವಕ್ಕಿ (ನಾ). ರಣಹದ್ದು: “ಲೋಹಪೃಷ್ಠ, ಕಂಕ ಈ ೨ ಕಂಕ ವಕ್ಕಿ” (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೪). [ಕಂಕ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಂಕಳ (ನಾ). ಕೈಗಡಗ: “ಕಂಕಳ-ಕಂಕಾಳ; ಕಂಕಣ” (ತದ್ಭಕೋ. ೫). [< ಸಂ. ಕಂಕಣ]

ಕಂಕಳವರಳ್ (ನಾ). ೧. ಕಂಕಣದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದ ರತ್ನ (ಕ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ (ಕ). ೩. ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಗಾದೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವನು; “ನಲ್ಗಾದೆಗಾಱ” (ಚತುನಿ. ಕ. I, ೪೩). [ಕಂಕಳ + ಪರಳ್ (< ಪರಲ್)]

ಕಂಕಾರಿಸು, ಕಂಖಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ದೊಡ್ಡ ಶಬ್ದಮಾಡು; ಬೊಬ್ಬೆಮಾಡು: ಕೂಗುತಿಹ ಕಹಳೆಗಳು ಖಿಡಿಖಿಡಿ ತಾಗು ತಾಗೆಂದೊದರ್ವ ತಂಬಟಗಾರರಿಂ ಬಲವೆರಡು ಕಂಕಾರಿಸುತ ರಣಮುಖಕೆ (ಪ ಶು ಭಾ. ೮-೧೧); ವೀರಕೋಡುಗಳುಡುಗಿ ತುರುವಾಕಾರವಾದವರೊಂದಿನಲಿ ಕಂಕಾರಿಸುತ ನಡಸಿದರು ಕೌರವನಾಳು ಗೋಗಣವ (ಜಿನಭಾ. ೫೮-೨೭); ನೀರ ಮಧ್ಯದ ಪುರದ ಹಯ ಕಾಲೂರಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಕುಣಿವುತಿರೆ ಕಂಕಾರಿಸುವ ಜೋಧರನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಜಿನಭಾ. ೬೪-೫೧). **ಕಂಖಾರಿಸು**: ಒತ್ತಿ ಕಂಖಾರಿಸುತೆ ಕಿತ್ತ ಕತ್ತಿಯ ಭಲ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಕೈಯಸ್ತ್ರವ (ಜಿನಮು. ೧೭-೧೧); ಅಡಿಗಟ್ಟಿ ಕಂಖಾರಿಸುತ ಕುಲಿಕುಲಿ ನಾಲ ಮೊರೆಯುತಲಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೭೧-೪).

[ಕಂಕರ್$_0$ + -ಇಸು$_3$. / ಮರಾ. ಖಂಕಾರಣೇ = ಗಂಟಲನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು]

ಕಂಕಾಲ, ಕಂಕಾಳ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ; ಎಲುಬಿನ ಗೂಡು: ತೋಲಂ ಬಾಸಣಿಸಿದ ಕಂಕಾಲಮೆ ದಲ್ ಜೀವದಿರ್ಕೆಯೆನಲಾಗದು (ನೀತಿಮಂ. II, ೪೯); ಕಂಕಾಲ ಭೀಕರಮದಂ ಕಂಡು ಸೌಮಿತ್ರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೮-೩೬೨). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಂಗೀತದ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ. ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. **ಕಂಕಾಳ**: ೧. ಬ್ರಹ್ಮಕಪಾಲ ವಿಷ್ಣು ಕಂಕಾಳವನಿಕ್ಕಿ ಆಡುವಲ್ಲಿ ನೀಲಕಂಠನೆಂಬಾತನೊಬ್ಬ ಗಣೇಶ್ವರನು (ಅವಚಂ. ೧೧೩-೫೧೨); ಆ ಮುನಿಯ ಕಂಕಾಳದಲಿ ಸುತ್ರಾಮ ಕೊಂದನು ವೃತ್ರನನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೧೧); ಇಂದುಧರ ಕಂಕಾಳಮಂ ಧರಿಸಿದಾ ಕಥೆಯ ಕೇಳಿ (ಲಶಿಚಂ. ೭ ಸೂಚನೆ); ಸುಟ್ಟು ಕರಿಯಾಗಿದ್ದ ಆರ್ವರ ಕಂಕಾಳಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದುವು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಕಂಕಾಲತೆ (ನಾ). ಕಂಕಾಲವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಸ್ಥಿಪಂಜರದ ಸ್ಥಿತಿ: ತೊವಲ್ ಪತ್ತಿ ಬಿಗಿದೆಲ್ವುಗೂಡಿನ ಶಿಥಿಲ ಕಂಕಾಲತೆಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧-೫೪೭); ಬರದ ಗರ ಬಡಿದಿರ್ದ ಕಲ್‌ಕೊರಕು ಕಂಕಾಲತೆಯ ಮಲೆಯ ತೊರೆ ತಾನಲ್ಲಲ್ಲಿ ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ತಂಗಿದುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೦-೧೪). [ಸಂ. ಕಂಕಾಲತಾ]

ಕಂಕಾಲಧರ (ನಾ). ಎಲುಬಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಂಕಾಲಮಾಲಿ (ನಾ). = ಕಂಕಾಲಧರ (ಕ). [< ಸಂ. ಕಂಕಾಲಮಾಲಿನ್]

ಕಂಕಾಲಿ, ಕಂಕಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಶಿವ. ೨. ಶಿವನ ಸೇವಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಶಿವನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ವೇತ್ರಧರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. **ಕಂಕಾಳಿ**: ೨. ಪೊಂಬೆತ್ತಮನೆತ್ತಿ ಹೋ ಸಾರ್ ತೊಲಗೆಂದು ನಿವಾರಿಸಿ ಸಮುಚಿತ ಸ್ಥಾನಮೊಳಿಂಬುಕೆಯ್ವುವ ಭೀಮ ಕಂಕಾಳಿಗಳೆಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕಾಳರೆಂಬ] ವೇತ್ರಧರರಿಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೯ ವ). ೩. ರುದ್ರಾಣಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ಧುರದೊಳಗೆ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಚಾಮುಂಡಿ ಕಂಕಾಳಿಯರು ಭೂತಗಣಸಹಿತ ರುಧಿರದೋಕುಳಿಯನಾಸುರದೊಳೊಲಿದಾಡುವಾಗಲು (ಸೋಮಚ. ೫-೫೮); ಹೋಳೆರಡ ಬೀಸಾಡೆ ರಣದಲಿ ಕಾಳಿ ಕಂಕಾಳಿಯರು ದಣಿದರು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦-೩೪). [< ಸಂ. ಕಂಕಾಲಿನ್]

ಕಂಕಾಳ ‘ಕಂಕಾಲ’ ನೋ.

ಕಂಕಾಳಗೊರವ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಶೈವಗುರುವಿನ ಹೆಸರು: ಪುರುಷೋತ್ತಮ[ನೆ]ಱೆಯ ಬಱೆಯಂ ಕಂಕಾಳಗೊರವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚಿ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಹಾನಗಲ್. ೨೦೭-೮; 859). [ಕಂಕಾಳ (= ಕಂಕಾಲ) + ಗೊರವ]

ಕಂಕಾಳದಂಡ (ನಾ). ಎಲುಬಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದಂಡ, —ಕೋಲು; ಅಸ್ಥಿದಂಡ: ಹರಿಯ ಕಂಕಾಳದಂಡವ ಪಿಡಿದವರ್ ಪಂಚಮುಖರು ನಯನತ್ರಿತಯರು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧-೩೫). [ಕಂಕಾಳ (= ಕಂಕಾಲ) + ದಂಡ]

ಕಂಕಾಳಾಂಕಪಾಣಿ (ನಾ). = ಕಂಕಾಲಧರ: ಶಿವಂಗೆ ಕಂಕಾಳಾಂಕಪಾಣಿಗೆ ಶಂಕರತ್ವದ ಕಿಂಕರರು ಸರಿಯೇ (ಬಸಪು. ೫೪-೨೩). [ಕಂಕಾಳ (= ಕಂಕಾಲ) + ಅಂಕ$_3$ + ಪಾಣಿ$_3$]

ಕಂಕಾಳಿ ‘ಕಂಕಾಲಿ’ ನೋ.

ಕಂಕಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ; ಎಲುಬಿನ ಗೂಡು: ಬರಿಯೆಲ್ ಬೇಱಿರ್ದ ಕಂಕಾಳಿಕೆ ಪೆಡತಲೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕ ಕಣ್ ತೋರ್ಪ ಕೆಯ್ಯಾಕ್ಕಲ್ಸೆರೆ . . . ಚಿದ್ರೂಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿರೆ ಚರಿಗೆಗುಣಲ್ಬಂದನೊರ್ವಂ ಮುನೀಂದ್ರಂ (ಆರ್ಧನೇ. ೭-೨). [ಸಂ. ಕಂಕಾಲಿಕಾ]

ಕಂಕಿ, ಕಂಕು, ಕಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಳು ಉದುರಿಸಿ ಉಳಿದ ತೆನೆ: ಮೇಟಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ದನಗಳು ತಿರುಗಾಡಿದಂತೆ ಅವುಗಳ ಕಾಲ್ತುಳಿತಕ್ಕೆ ತೆನೆಗಳು ಕಂಕಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದವು (ನಡುಗೋ. ೩೭); ಹಂತಿಯ ಹೊಡೆಯುತ ಕಂಕಿಯ ತೆಗೆಯುತ ತಣಿವರು ರೈತರು (ಕಪಪು. ೩-೬೭); ಸುಂಕರಾಶಿಯ ಕಣಕೆ ಸಂಕದೇವನ ಬಲವು ಕಂಕಿಯಾ ಕಣಕೆ ನಿನಬಲವು ಮಾದೇವಿ ಸೋಂಕಿದರೆ ರಾಶಿ ಕಣತುಂಬಿ (ಶರಚ. ೨೮೩). ೨. (ಬತ್ತ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮೇಲಿನ) ಊಬು; “ಕಾಳಿನ ಮೇಲಿನ ಊಬು” (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ): ಸುಂಕಿಗನು ಹುರಿಹಲ್ಲು ಬಿಂಕದ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು ಕಂಕಿಯು ಸುಂಕ ನಸುಗುನ್ನಿ ಇವು ಆಱು ಸೋಂಕಿದರೆ ಬಿಡವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೦೦).

೩. ಕಾಯಿ ಉದುರಿಸಿದ ಗೊನೆ : ಅಡಕೆಕಂಕಿ ಬರಲಿಂದ ಕೆಸಗುಡಿಸು (ರೂಢಿ). ೪. (ಆಲಂ) ಸತ್ತ್ವಹೀನೆ; ರೋಗಿಷ್ಠೆ : ಕಂಕಿ ಹೋಹುದ ಜಿಂದ ಮಂಕಿ ಹೋಹುದು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೨). **ಕೆಂಕು** : ೧. (ಕ). **ಕಂಕೆ** : ೧. ಜಂತುಗುಂಟಿಯಿಂದ ಕಂಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದರೆ ಉಳಿಯುವುದೇ ಸುಂಕರಾಶಿ (ಕಸಾಪ. I, ೧೩೧). [← ತೆಲು. ಕಂಕಿ]

ಕಂಕಿಕಣ (ನಾ). ತೆನೆಯನ್ನು ಒಕ್ಕಿ ಅಥವಾ ತುಳಿಸಿ ಕಂಕಿಯನ್ನೂ ಕಾಳನ್ನೂ ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಕಣ (?) : ಕೊಂಕಣದ ಕೊಪ್ಪಿರಲಿ ಅಂಕಣದ ಗುತ್ತಿರಲಿ ಬಂಕಣದ ರೊಕ್ಕ ಗಪ್ಪಿರಲಿ ಸುಗ್ಗಾಗ ಕಂಕಿಕಣ ಸುಂಕ ಒಪ್ಪಿರಲೊ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೬). [ಕಂಕಿ + ಕಣ$_1$ (< ಕಳ$_3$)]

ಕಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ರೇಗು ; ಸಿಡಿದುಬೀಳು (?) : ಸತಿಯ ಸಾರ್ದುಗ್ರ ಕೋಪದಿಂ ಕೌಶಿಕ ಶಾಂತಿಯ ಕವರ್ದು ಕಂಕಿಸಿ ಮುಸಗುತತಿ ಕನಲ್ಕೆಯ ನಾಂತು ಶಾರ್ದೂಲನಂತೆ ಘರ್ಜಿಸುತಲಿ (ಮದೇಪು. ೨೪–೧೩).

[ಕಂಕು$_0$ + –ಇಸು$_3$. P ತೆಲು. ಕಂಕು = ನಿಂದಿಸು, ದೂಷಿಸು]

ಕಂಕು 'ಕಂಕಿ ' ನೋ.

ಕಂಕುಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ : ಆ ಕಂಕುಣ ವೆಂಬ ರೋಗವೂ, ತಿಮಿರವೂ . . . ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೬). [?]

ಕಂಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕಂಕುಣಿಕೆ, ಹೆಮ್ಮಿಟಲ, ಅಜಗಂಧಿ, ಹೊನ್ನಗನ್ನೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೦೬). [?]

ಕಂಕುಷ್ಠ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಮಣ್ಣು : "ಕಂಕುತುಷಾ–ಕಂಕುಷ್ಠಂ" (ಒಷಧಿ. ೨೨). [ಸಂ.]

ಕಂಕುಷ್ಠಾದಿಘೃತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೇಹ್ಯ : ಕಂಕುಷ್ಠಾದಿ ಘೃತ . . . ಕಂಕುಷ್ಠ, ಇಂಗು, ಸೈಂಧವ, ತಿಗಡೆ, ಮುಂಡುಗಳ್ಳಿಯ ಚಿಕ್ಕೆ . . . ಪಾನಾಭ್ಯಂಗ ವಸ್ತಿಗಳ ಮಾಡಿಸಲು ಮಲಬಂಧ, ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ, ಉದಾವರ್ತ, ಆಧ್ಮಾನ, ಇಷ್ಟನು ಪರಿಹರಿಸುವದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೦೩).

[ಕಂಕುಷ್ಠ + ಆದಿ$_2$ + ಘೃತ]

ಕಂಕುಳು 'ಕವುಂಕುಟ್' ನೋ.

ಕಂಕುಟು 'ಕವುಂಕುಟ್' ನೋ.

ಕಂಕೆ 'ಕಂಕಿ ' ನೋ.

ಕಂಕೆಲಿ (ನಾ). = ಕಂಕೆಲ್ಲ : ಲಲಿತ ಕಂಕೆಲಿದ್ರುಮವೆ ನೀ ತೋಱುಪೊ ಲಿದು ಕಂಕೆಲಿಪ್ರಿಯನನು (ಜೀವಂಚ. ೫–೨೩) ; ಎಸೆವ ಭಾಮಂಡಲವು ಚಾಮರ ಕುಸುಮ ಮಳೆ ಕಂಕೆಲಿಛತ್ರವು (ಜಿನಸಾ. ೭೩).

[< ಸಂ. ಕಂಕೇಲಿ]

ಕಂಕೆಲ್ಲ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ : ಕಾಮಿನೀ ವಾಮಪದಾಹತಿಯಂ ಬಯಸದೆಯುಂ ಪುಷ್ಪಿತಮಾದುದು ಲಲಿತ ಪಲ್ಲವಂ ಕಂಕೆಲ್ಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೧) ; ನೇಱಿಲ್ ಫನಸಾಂಬ್ರವತ್ತಿ ತಿಳಕಂ ಕಂಕೆಲ್ಲ ಪು(ಂ)ನ್ನಾಗ ಪಾದರಿ ಪೂಗದ್ರುಮ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೪೦ ; 1226).

[< ಸಂ. ಕಂಕೇಲ್ಲ]

ಕಂಕೆಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಕಂಕೆಲ್ಲ : "ಕಂಕೆಲ್ಲಿಃ, ಅಶೋಕಃ—ಈ ೨ ಅಸುಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೨–೩೯) ; "ಕಂಕೆಲ್ಲಿಯದಶೋಕೆ " (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೯) ; ಕೆಂದಳಿರಿಂ ಕಂಕೆಲ್ಲಿಗಳಿ ನಂದನದಿಂ ತಿಳಿಗೊಳಂಗಳಿಂದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೭೬–೧೦ ; 1070) ; ಕರ್ಪುರದ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕಂಕೆಲ್ಲಿಯ ಪಲ್ಲವಂಗಳಿಂ ಸಮೆದ ತಳಿರ್ವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೧೫) ; ಮುಕುಳಿತವಕುಳಂ ಪಲ್ಲವೋಲ್ಲಾಸಿ ಕಂಕೆಲ್ಲಿ ಲತಾಂತಾ ಕ್ರಾಂತ ವಾಸಂತಿಕವೆಸೆದುದು (ಜಗವಿ. ೧೪–೪೨).

[< ಸಂ. ಕಂಕೇಲ್ಲಿ]

ಕಂಕೇಲಿ, ಕಂಕೇಳಿ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ : ಕಂಕೇಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕೆಲ್ಲ] ಪಲ್ಲವೋಲ್ಲಾಸ ರಚಿತಮುಜ್ಜ್ವಲಮಣಿದರ್ಪಣ ದೀಪ್ತಿರಮ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೪–೩೦ ರಗಳೆ) ; ಕುಸುಮಮಳೆ ಕಂಕೇಲಿ ದುಂದುಭಿಯೆಸೆವ ಚಾಮರಛತ್ರ (ಪಸುಭಾ. ೭–೮). **ಕಂಕೇಳಿ** : ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ ಕೆಂಕ ಮಾದ ಕಂಕೇಳೀಕುಜಂಗಳೊಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೩೩) ; ತತ್ಕಂಕೇಳಿಯ ಬನಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಉದ್ಭಟ. ೬–೧೩೫ ವ). [ಸಂ.]

ಕಂಕೇಳಿ 'ಕಂಕೇಲಿ ' ನೋ.

ಕಂಕೊಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಕಂಕೋಷ್ಠ : "ಪಟುಪರ್ಣೀ, ಹೈಮವತೀ, ಸ್ವರ್ಣಕ್ಷೀರೀ, ಹಿಮವತೀ ಈ ೪ ಕಂಕೊಟ್ಟೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧). [?]

ಕಂಕೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕಂಕೊಲ–ಕಂಕೊಳ, ದೊಡ್ಡ ಕಹಿಮೆಣಸು" (ಒಷಧಿ. ೨೨). [< ಸಂ. ಕಂಕೋಲ]

ಕಂಕೋಷ್ಠ (ನಾ). ಘಂಟಾಮಣಿಸೊಪ್ಪು : "ಪಟುಪರ್ಣೀ, ಹೈಮವತೀ, ಸ್ವರ್ಣಕ್ಷೀರೀ, ಹಿಮಾವತೀ – ೪ ಕಂಕೋಷ್ಠದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೨೬). [?]

ಕಂಕೋಳಚಿನ್ನಿ (ನಾ). ಮೆಣಸಿನ ಕಾಳಿನಂತೆ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ, —ಗೆಡ್ಡೆ : ಕರ್ಪುರ ಚಿನ್ನಿ, ಕಬಾಬಚಿನ್ನಿ, ಕಂಕೋಳಚಿನ್ನಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೬).

[ಕಂಕೋಳ$_0$ + ಚಿನ್ನಿ$_2$]

ಕಂಖರ 'ಕಂಕರ$_1$' ನೋ.

ಕಂಖಾರಿಸು ' ಕಂಕಾರಿಸು ' ನೋ.

ಕಂಗ (ನಾ). (?) : "ದೋರ್ಗ್ರಾಹ್ಯಂದಾರುಚ ಭುಜಗಳಿಂದ ಹಿಡಿವಂಥಾ ಮರನು ಯಿದಕೆ ಕಂಗಯೆಂಬ ಹೆಸರೂ" (ಖಡ್ಗಟೀ. ೨–೩೧). [?]

ಕಂಗಟ್ಟು ' ಕಣ್ಕಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಕಂಗಡೆ 'ಕಣ್ಗಡೆ' ನೋ.

ಕಂಗಣಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತಾಳ ಕಂಗಣಿಗೆಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ಮಾಡಿ . . . ಕಂಗಣಿಗೆಯ ಗುಡ್ಡೆಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ (ಹೈಆಸಿ. VIII, ೩೩–೨೪೫, ೩೧೬; 1085); ಕಂಗಣಿಗೆಯ ಬಡಗ ಪೊಲದಿಂ ಮೂಡ ಶ್ರೀ ಮಧುಸೂದನ ಶ್ವೇತ ಕೇಶವ ದೇವರ ಕೆಯ್ಯ (ಕಇಅ. ೧೩–೪–೧೦೨; 1093). [?]

ಕಂಗದಿರು 'ಕಣ್ಗದಿರು ' ನೋ.

ಕಂಗನೆ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಅಧಿಕವಾಗಿ : ಮುನಿಸಿನೊಳಾದ ಮೇವಯಿಸಿ ಸ್ವೈರಿಸದಾದಟಿಲೊಳ್ ಕನಲ್ದು ಕಂಗನೆ ಕನಲುತ್ತು ಮುಮ್ಮಳಿಸಿ ಸೈರಿಸಲಾಜದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೬) ; ದನಿದೋಱಿ ಕತ್ತರಿ ಮೊನೆಗೊಂಡ ಕಿವಿಯಿಂ ಕೆಕ್ಕಳಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಕಂಗನೆ ಕನಲ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ) ; ಭಗದತ್ತನ ಧನುವನಿಕ್ಕಡಿಗಡಿಯೆ ಕಂಗನೆ ಕನಲಿ ಗವಸಣಿಗೆ ಯಿಂದುಗಿದನು ನಿಜಾಯುಧವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೫).

ಕಂಗನೆಕನಲ್, ಕಂಗನೆಗನಲು = ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೋಪಗೊಳ್ಳು : ಸುರತಸುಖಸುಧಾ ಸೇವನೆಗೆ ವಿಘ್ನಕಾರಿಯೆನಿಪ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಕಂಗನೆಕನಲ್ದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೨೫ ವ) ; ಕವಿದುದು ಸೇನೆ ಕಂಗನೆಗನಲಿ ಕರ್ಣ ದ್ರೋಣರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೬೯).

[ಕಂಗು$_0$ + –ಅನೆ$_1$]

ಕಂಗಪಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಚೋಳಧನಞ್ಜಯನ್ ಎರಿಗಾಲ್ವಾದಿ ಅಱುನೂಱು ಆಳೆ ಕಂಗಪಾದಿ ಕೊಟ್ಟವಳ್ಳಿಪಾದಿ ವಲ್ಲಭ ಪಾದಿಯು ಮೂಱುಪಾದಿ ವಲವರ್ಮ್ಮರ್ನಾಮೇಕೆ ಮ × × × ಧೊಕೆಯ್ದನ್ನು ಕನ್ದಕೊತ್ತರ ಶ್ರೀರಾಮನ್ . . . ವೀರಸ್ವರ್ಗಂ ಪೊಕ್ಕನ್ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೩–೧ ; 750). [< ಗಂಗವಾಡಿ ?]

ಕೆಂಗಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕುಲಬ್ರಹ್ಮಣರ್ ಕ್ಕೆಂಗಮಂಗಲವರ್ಕ್ಕೆ ಕೊಣ್ಡಿನ್ನ ನಾಮ ಗೋತ್ರಸ್ಯ (ಮೈ ಆ ೧. ೯೧೧೪, ೯–೧೦ ; ?). [ಕಂಗ ? + ಮಂಗಲ]

ಕೆಂಗಲಿಂಡಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಂಗಲಿಂಡಿಗ ನಾಬ್ಬಾವುಣ್ಣುಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೦–೫ ; 950). [?]

ಕೆಂಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ; ಕವಚ (?) : ಜಡೆಯ ಗೊಂಡೆಯ ಕಂಗಲ ಜೋಡು ಕಟ್ಟಿದ ಕಡಿದಟ್ಟಿ ಕಯ್ಯ ಸಿಂಗಾಡಿ ತೊಡೆಯ ಬಲ್ಲೆಹ ಮಿಗೆ ಮೆಜೆಯಲೆಯ್ತಂದರಂದೊದನೆ ತುರುಕರಾವುತರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೨) ; ದಶರಥಿ ಜವಪಾಡೆ ಕಡಿವಾಟೆ ಕಾಲಕುಪ್ಪಸ ಕಂಗಲು ತೌಳಿ ಸವಗ ಎಸೆಯೆ ರಣದೊಳೆಸೆದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೪೭) ; ಸಿಂಗಾಡಿ ತರಕಸ ಕುರುಬಾಣ ಮೊಚ್ಚೆಯ ಹೊಂಗೆಲಸದ ಜೋಡು ಸವಗ ಕಂಗಲು ವಜ್ರಾಂಗಿ ಕತ್ತಿ ನೇಝೆಯಗಳ ವಂಗಡ ಸಿಕ್ಕಿತೇನೆಂಬೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೭೪) ; ಮುಡಿಯಾಭರಣ ಸೀಸಕ ಕಂಗಲು ಮೈದೊಡಿಗೆ ಕಂಗಳೆ ವಾಜಿಗಳು ಕಡೆಗಣ್ಣ ಬೆಳಗು ಬಲ್ಲೆಹವಾಗೆ ಸತಿಯರು ನಡೆದರು ಹಯಕಾಜಿರಂತೆ (ನಾಗಕು. ೪–೪೧). [< ಸಂ. ಕಂಕಟ, ಕಂಕಟಕ ?]

ಕೆಂಗವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಅಥವಾ ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೈಬಿಸಿದ ಕಾಳೆಗ ಆಣಿಯುಳ್ ಕುದುರೆಯುಳ್ ತಾಗಿ ಪಲರನಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಙ್ಗವಡಿಯಾನ್ ಕಲ್ನಾಟು ಕೊಟ್ಟದು(ಎಕ.X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೪–೮ ; 890). [< ಗಂಗವಾಡಿ ?]

ಕೆಂಗಳ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನು; ಕುರುಡ : ಕಂಗಳಯ್ಯಂಗೆ ಮಣಿ ಮುಕುರವ ತೋಱಿ ಕಾಣ್ಬನೆ ತನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಂಗವ (ಆದವ.ಉ. ೮೩–೧೩೭) ; ಕಂಗಳನ ಕೋಲು ಕಳೆದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೩೭) ; ಗಾಳಿ ಬೆಮರ್ತಂದು ನೇಸಱ್ ಕಂಗಳನಾದಂದು (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೧೧–೨೯) ; ಕಂಗಳನಿಗೆ ಅಗ್ನಿ ಸ್ತಂಭನಸಿದ್ಧನಿಗೆ ಆವಮಾತು (ಬಿಟ್ಟಆ. ೨೧೪–೧೬) ; ಕಂಗಳರ ಜಂಗುಳಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕೆ ತಂದೆಯೋ (ಗರಿ. ೧೭–೧೦). [ಕಂ (< ಕಣ್) + ಕಳ್ಳೆ$_2$ (< ಕಟು$_1$) + –ಅ$_7$]

ಕೆಂಗಱುಬು ‘ ಕಣ್ಗಱುಬು ’ ನೋ.

ಕೆಂಗಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು ; ರೇಗು ; ವ್ಯಗ್ರವಾಗು ; ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ಳು (ಆ). [ಕೆಂಗು$_5$ + ಆಗು$_1$]

ಕೆಂಗಾಡು (ನಾ). ದುರ್ಬಲತೆ ; ನಿಶ್ಶಕ್ತತೆ : ಈಚೀಚೆಗೆ ಅವನು ತುಂಬಾ ಕಂಗಾಡಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೆಂಗಾಣಿಕೆ ‘ ಕಣ್ಕಾಣಿಕೆ ’ ನೋ.

ಕೆಂಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸು : ಕಂಗಾಣಿಸದೆ ಪಾರಿಯ ಪಟ್ಟೆ ಕರ್ವಣ್ಣ ಗೊಂಗಡಿ ಮುಸುಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಂಗಡಿ ಸೊಡರ್ಗೆಟ್ಟ ದೇಗುಲ ದೆಡೆಯ ದುಸ್ಸಂಗ ದಂಪತಿಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೪–೨೩). [ಕಂಗಾಣು (< ಕಣ್ಗಾಣ್) + –ಇಸು$_3$]

ಕೆಂಗಾಣು ‘ ಕಣ್ಗಾಣ್ ’ ನೋ.

ಕೆಂಗಾರ ‘ಕಂಗಾರು’ ನೋ.

ಕೆಂಗಾರು, ಕಂಗಾರ (ನಾ). ಸಿಟ್ಟು ; ಕೋಪ (ಆ). ಕಂಗಾರ : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಕೆಂಗಾಲ (ಗು). ೧. ಬಡವಾದ ; ದುರ್ಬಲವಾದ : ಇಂದು ಅವರು ಕಂಗಾಲ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು (ಊರು ಕ. ೪). (ನಾ). ೨. ದರಿದ್ರ ಮನುಷ್ಯ ; ಬಡವ : “ಕೊಡು, ಆ ಕಂಗಾಲ ಕಗ್ಗನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಾ ಹೋಗು ” (ಇಪ್ಪ ಕ. ೩೪೫) ; “ಹೇ ರಾಜಾಧಿರಾಜ ತೈಲಿಕ ತನಯ ! ಈ ಕಂಗಾಲನ ಹೊಟ್ಟೆ ಇನ್ನೂ ತುಂಬಿಲ್ಲ ” (ಕಮಕ. ೧೪೦).

ಕಂಗಾಲಾಗು = ೧. ಕಂಗೆಡು ; ದಿಕ್ಕುಗೆಡು ; ದಂಗುಬಡಿ : ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಒದಗಿದ ಉಗ್ರಪ್ರತಿಭಟನೆಯಿಂದ ಸರ್ಕಾರ ಕಂಗಾಲಾಯಿತು (ಸ್ವಾವೀರ. ೧೦೪) ; ಜನರು ಕಂಗಾಲಾಗಿ ಗುಳೇಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಹತ್ತಿದರು (ಚಂದ್ರ ತಾ. ೮). ೨. ಕ್ಷೀಣವಾಗು ; ದುರ್ಬಲವಾಗು : ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಈ ಹೊಸ ಕೊರಗಿನಲ್ಲಿ ಕಂಗಾಲಾದರು (ಹಂಗೀತ. ೮೭). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಂಗಾಲ]

ಕೆಂಗಾಲತನ (ನಾ). ದರಿದ್ರತೆ ; ದುರ್ಭಿಕ್ಷ ; ಹೀನತೆ : ಈ ಕಂಗಾಲತನಕ್ಕಾಗಿ ಗೋವರ್ಧನನ ಒಂದು ಮನಸ್ಸು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವನಿಗೆ ಛೀ ಹಾಕುತ್ತಿತ್ತು (ಎರಸೆ. ೧೧೭) ; ಕಂಗಾಲತನವು ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನ್ನದ ಕೊರತೆಯನ್ನು ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಬಂಗಾಲಿತನದಿಂದ ಮುಚ್ಚಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ವಿಜಾಮುಂ. ೩೪). [ಕಂಗಾಲ + –ತನ]

ಕೆಂಗಾಲಿ, ಕಂಗಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಬಡತನ; ಕಂಗಾಲತನ (ಆ). ೨. ಬಡವ; ದರಿದ್ರ (ಆ). ಕಂಗಾಳಿ: ೨. ತೊಲಗಲ್ಕೆ ಕಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಾನು ಬಂದಿರ್ಪ ಕೆಲಸಮದು ಬೇರಿರ್ಪುದು (ಪರಶು. ೨೭–೯) ; ದೊಡ್ಡಮನೆಯವರಿಗೆ ಮೇಲುಗಡೆಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಎಲೇ ಹಾಕಿ, ಕಂಗಾಳಿ ಮುತ್ತೈದೆಯರನ್ನು ಅಚೆತೊಟ್ಟಿಯ ಕೆಳಗಡೆಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ (ನೀತಿಚಂ. XIV, ೬). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಂಗಾಲೀ]

ಕೆಂಗಾಹಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಕಾಯುವಂಥದು ; ರೆಪ್ಪೆ : ಲಜ್ಜೆಗಳನುಳಿದು ದಾಹಗೊಂಡಕ್ಷಿಗಳು ತ್ರಿಜಗನ್ಮೋಹನನಮುಳಮೂರ್ತಿಯನು ಕಂಗಾಹಿಗಳು ತಾವಾಗಿ ನಿಂದಿರೆ ಕಂಡರಬಲೆಯರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೦–೧೭). [ಕಂ (< ಕಣ್) + ಕಾಹಿ]

ಕೆಂಗಾಳಿ ‘ಕಂಗಾಲಿ’ ನೋ.

ಕೆಂಗಿಡಿ ‘ಕಣ್ಗಿಡಿ’ ನೋ.

ಕೆಂಗಿಡಿಸು ‘ಕಣ್ಗೆಡಿಸು’ ನೋ.

ಕೆಂಗು$_1$ ‘ಕರ್ಗು$_1$’ ನೋ.

ಕೆಂಗು$_2$ ‘ಕವುಂಗು’ ನೋ.

ಕೆಂಗು$_3$ (ನಾ). ಬರಗು ; ನವಣೆ : “ಕೋರದೂಷಂ ಸ್ಯಾಮಕಾಪ್ಯ ಬರಗುವದಕ್ಕುವಂತಾ ಪ್ರಿಯಂಗು ಕಂಗು ಸಮಾಖ್ಯಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೪–೧೭) ; “ಕಂಗುವೆನೆ ನವಣೆ” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೪) ; ಚತುಷ್ಪಣ್ಣಕ ಬ್ರೀಹಿ ಬೀಜವಾಪಮಾತ್ರಂ ದ್ವಿಖಣ್ಣಕ ಕಂಗುಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಮೈಆ೦. ೧೯೪೨, ೩೪–೭೧ ; ೨ನೆಯ ಶತ) ; ಪದವಟಿಗೆಗೊಳ್ ಕಳಮ ಷಷ್ಟಿಕಾ ವ್ರೀಹಿ ಯವಯಾವನಾಳ ಗೋಧೂಮ ಕಂಗು . . . ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯ ಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬–೭೨ ವ). [ಸಂ.]

ಕೆಂಗು$_4$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ : “ಜ್ವಲಿನಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿಯೆನಲ್ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾಂ]ಗೆಣಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೪). ‘ಕಂಗುಂಗೆ’ ಪರಾ. [?]

ಕೆಂಗು$_5$, ಖಂಗು (ನಾ). (ಉಕ) ಅಸಮಾಧಾನ ; ಕೋಪ. ಖಂಗು : “ಕಂಗು, [ಖಂಗು], ಸೇಡು, ಸಿಟ್ಟು, ಮುಯ್ಯ” (ಕಂನುಹು. ೮೦). [← ಮರಾ. ಖಂಕ, ಖಂಖ]

ಕೆಂಗು$_6$ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಸೋಜಿಗ, —ಚೋದ್ಯ; “ಬಲು ಚೋದ್ಯ” (ಚತುನಿ. ೬. I, ೭೩). [?]

ಕೆಂಗು$_7$ (ನಾ). ಆತ್ಮನಿಂದೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಕೆಂಗುಂಗೆ, ಕಂಗೊಂಗೆ, ಕಂಗೊಗ (ನಾ). = ಕಂಗು$_4$: “ಕಟಭಿಃ — ಕಂಗುಂಗೆ, ಬಿಳಿಯ ಸೀಗೆ, ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ ” (ಓಷಧಿ. ೨೩) ; ಎಳೆಯದಾದ ಪಾದರೀಸೊಪ್ಪನ್ನು ಕಂಗುಂಗೆ ಬಳ್ಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಬೇಯಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಹುಳಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಹುಳಿಪಲ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದು (ಭೀಮಸೂ. ೧೫ ಅಡಿಟ).

ಕಂಗೊಂಗೆ: (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **ಕಂಗೊಗ**: ರಾಜಿಪ ಸಮುದ್ರ ಫಲಮುಂ ಯೋಜಿಸು ಕಂಗೊಗನ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಗೊನ, ಕಂಗುವನ, ಕಂಗೋನ]ಬೇರುಮುಂ ಮಜ್ಜಿಗೆಯಿಂ ಪೂಜಿತರಿತ್ತೊಡೆ ಕೊಳೆ ನಿರ್ವ್ಯಾಜಂ ಪೂಸದನೆ ಕೆಂಜಿಗೆಯ ವಿಷಮುಱಿಗುಂ (ಖಮದ. ೧೩-೧೨೩). [?]

ಕಂಗುಡಿ 'ಕಣ್ಕುಡಿ' ನೋ.

ಕಂಗುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ತೆಗಳು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಕಂಗುಮಾಡಿದೆ ಎನ್ನ ಕಂಡವರೊಳಗೆ ಭಂಗಬಡಿಸಿದೆ ನೀನು ಬಾಹ್ಯಳನು ಮಾಡಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೪೭). [ಕಂಗು$_{5}$? + ಮಾಡು$_{1}$]

ಕಂಗುರಿ 'ಕಂಗೋರೆ' ನೋ.

ಕಂಗುರುಡ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನು; ಕುರುಡ: ಮುಂತೆ ಕಂಗುರುಡಂಗೆ ಬೆಳಪ ಕಂಗಳನೀಯೆ ಸತ್ಪಥದಿ ನಡೆಯದಿಹನೇ (ನವಮೋ. ೧೮-೩೩). ೨. (ಆಲಂ) ಕಣ್ಣಿದ್ದೂ ಕುರುಡ; ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು: ಅನಿಮಿಷರ ಸಾವಿರವಿಲೋಚನದಮರಪತಿ ಕಂಗುರುಡನಾದನು ಮದದಲಿನ್ನುಳಿದವರ ಪಾಡೇನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೭-೭). [ಕಂ (< ಕಣ್) + ಕುರುಡ]

ಕಂಗುಱುಹು 'ಕಣುಗುಱುಹು' ನೋ.

ಕಂಗೂರಿ 'ಕಂಗೋರೆ' ನೋ.

ಕಂಗೆಂದಿಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕಂಗೆಂದಿಬೇರು, ಗಜ್ಜುಗದ ಬೇರು (ಸಕವೈ. ಪರಿ. ೪೪೧). [ಕಂಗೆಂದಿ$_{0}$ + ಬೇರು (< ಬೇರ್)]

ಕಂಗೆಡಿಕೆ (ನಾ). ಗಾಬರಿ; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿ: ಫಲುಗುಣನ ಕಂಗೆಡಿಕೆಯನು ಕಂಡಱುಹಲಱಿಯದೆ ಗಹನ ಮಾರ್ಗದಲಿ (ತಿಮ್ಮಮಾ. ೨-೭೭); ಈಗ ನಾವಿಹ ಮಡುವಿದೆಂದಿಗೆ ಬತ್ತುವುದು ಕಂಗೆಡಿಕೆಯೇತಕೆ ಮುಂದೆ ಬಂದುದ ಕಾಬೆವೆಂದೆನುತ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೪-೬೯). [ಕಂಗೆಡು (< ಕಣ್ಗೆಡು) + -ಇಕೆ]

ಕಂಗೆಡಿಸು 'ಕಣ್ಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಕಂಗೆಡು 'ಕಣ್ಗೆಡು' ನೋ.

ಕಂಗೇಡು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕೇಡು, —ಬಾಧೆ. ೨. ಕಂಗೆಡುವಿಕೆ; ತೊಂದರೆ: ನರಮೃಗತತಿ ಕಂಗೇಡಿಗೊಳಗಾಗೆ ಬಂದಂ ನೀಡುಂ ನಿಷ್ಠುರ ನಿದಾಘ ರಾಜಂ ತೇಜಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೬೫); ದೇವನನು ಕಾಡದಿರು ಕಂಗೇಡು ಮಾಡದಿರು – ಆಡದಿರು ಕಾಡದಿರು! (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೫೯). [ಕಂ (< ಕಣ್) + ಕೇಡು]

ಕಂಗೊಂಗೆ 'ಕಂಗುಂಗೆ' ನೋ.

ಕಂಗೊಗ 'ಕಂಗುಂಗೆ' ನೋ.

ಕಂಗೊಳ್, ಕಂಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುತೆರೆದು ನೋಡು: ಕಾಲಂ ಕಂಗೊಂಡಡನೆ ಹರಿ ಮೇಲೊಪ್ಪುವ ತಲೆಯನಱಿಸಿ ಕಂಡನೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೭-೪೪). **ಕಂಗೊಳು**: ೨. ಕಣ್ಣನ್ನು ಸೆಳೆ; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಲಲನೆಯರೊಳೀ ಚೆಲುವು ವಿದ್ಯಾಕಲೆಯಿದಧಿಕವೆನುತ್ತರಸ ಕಂಗೊಳುತಿರಲು ಭೂವರನ ನೋಡುತ ಮೂರ್ಛಿಸಿದಳಾಕೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೪೨). [ಕಂ (< ಕಣ್) + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸು; ಅಂದವಾಗು; ಶೋಭಿಸು: ಕಂಗೊಳಿಪ ಮರಕತದ ಕಳಸಂಗಳ ಜಲಮಂ ಸುರಿದರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೩); ಪರಮನೆರ್ದೆ ಕಟ್ಟನೆ ಕರಗಿ ಮೇಣ್ ಪ್ರವಾಹಿಸಿತೊಯೆನೆ ಗಂಗೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೩೧); ವಿಹಂಗ ಸಂತೋಷದಿ ತಮ್ಮ ಮುಂಗಟ್ಟಿದ ಮುದ್ದುಮಱಿಗಳ್ಗೆ ಗುಟುಕೀಯೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು ರುಕ್ಮಿಣಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೪-೧೯); ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲೆತ್ತಲುಂ ಬಳಸಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೧೧). [ಕಂಗೊಳ್ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕಂಗೊಳು 'ಕಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಂಗೋರಿ 'ಕಂಗೋರೆ' ನೋ.

ಕಂಗೋರು 'ಕಂಗೋರೆ' ನೋ.

ಕಂಗೋರೆ, ಕಂಗುರಿ, ಕಂಗೂರಿ, ಕಂಗೋರಿ, ಕಂಗೋರು (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿ, ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕೆತ್ತನೆಯ ಅಥವಾ ಬಣ್ಣದ ಅಲಂಕಾರ; ಅಂಚುಕಟ್ಟು; ರೇಖಾವಿನ್ಯಾಸ (ಕಿ). **ಕಂಗುರಿ**: ೨. ಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಹೆಣೆದ ಕಸೂತಿ; ಅಲಂಕಾರದ ಹೆಣಿಗೆ: ಕಂಗುರಿ ಚಂದಿರಗಾವಿಯ ಪಟದಿಂ ಮಂಗಳತರ ನಂದಿಧ್ವಜ ಚಯದಿಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೮೦). **ಕಂಗೂರಿ**: ೨. ಅವರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತಂಬೂರಿ ವೀಣೆಗಳಿಗೆ ದಂತದ, ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಗಳ ನಕಾಸಿನ 'ಕಂಗೂರಿ' ಕಟ್ಟಿರಬೇಕು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೦). **ಕಂಗೋರಿ**: ೨. (ರೀವ್ಸ್). **ಕಂಗೋರು**: ೨. (ರೀವ್ಸ್). [← ಪಾರ. ಕಂಗುರಾ; ಮರಾ. ಕಂಗೂರಾ, ಕಂಗೋರಾ]

ಕಂಗೋಲು (ನಾ). ಕವೆಗೋಲು: ಆಕೆ ಹಿಟ್ಟನ ಕಂಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ಬಡಿದಳು (ರೂಢಿ). [< ಕವೆಗೋಲು ?]

ಕಂಚ$_{1}$ 'ಕಂಚು$_{1}$' ನೋ.

ಕಂಚ$_{2}$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆತಂಗೆ ನೆಗಳ್ದಿನ್ದನಿನ್ದಂಗೆ ಸಂದ ವಾಯ್ರ್ಯಭುಜವೀರ್ಯ್ಯರಪ್ಪ ಕವಿಲಾಸನುಂ ಕಂಚನುಂ ಪ್ರವೀತಭಯಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೧೩; 1114); ಹಿತ್ತಿಲಿಗೆ ಗಡಿ ಮೂಡಲು ಆಡುಸಾದನ ಮಗ ಕಂಚನ ಹಿತ್ತಿಲು ಗಡಿ ತೆಂಕಲು ಹರವರಿಯ (ಕಇ. I, ೪೧-೪೨; 1417). [?]

ಕಂಚ$_{3}$ (ನಾ). ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟಬೇಕಾದ ಕೊನೆಯ ಮೆಟ್ಟು ಗಟ್ಟೆ; ಗುರಿ: ಜನಸಮೂಹವೂ ಜಯಕಾರ ಹಾಕುತ್ತ ಬಂಡಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿತು. ನಂದಿ ಕಂಚವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ (ಬೆಳುಮ. ೧೮೧). [?]

ಕಂಚಗಾರಬೆಳ್ಗಲಿ 'ಕಂಚಗಾಱಬೆಳ್ಗಲಿ' ನೋ.

ಕಂಚಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಂಚುಗಾರನ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಕಂಚುಗಾರರ ಹೆಂಗಸು: ಕಂಚಗಾರ್ತಿ, ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + -ತಿ$_{1}$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಂಚಗಾಱ 'ಕಂಚುಗಾಱ' ನೋ.

ಕಂಚಗಾಱಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಞ್ಚಗಾಱಗಲ್ಲೆ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೆ ಪುಣುಸೆಎ (ಎಇ. XII, ೧೬-೪; 735); ಕಡವಿನ ಪುಲ್ ಪದಿಯೆ ಕಞ್ಚಗಾಱಗಲ್ಲೆ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೆ ಪುಣುಸೆಎ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೯೫; 812). [ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + ಕಲ್$_{3}$]

ಕಂಚಗಾಱಬೆಳ್ಗಲಿ, ಕಂಚಗಾರಬೆಳ್ಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಗ್ರಹಾರತಿಳಕಂ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು ಕಂಚಗಾಱಬೆಳ್ಗಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೨; 1042). **ಕಂಚಗಾರಬೆಳ್ಗಲಿ**: ಅಗ್ರಹಾರಂ ಕಞ್ಚಗಾರಬೆಳ್ಗಲಿಯ ಪೂರ್ವ್ವದೆ ಸ್ಥಾನಮಾನ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೪-೫; 981). [ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + ಬೆಳ್ಗಲಿ]

ಕಂಚಗಾಱವಸರ (ನಾ). ೧. ಕಂಚುಗಾರನ ಅಂಗಡಿ. ೨. ಕಂಚುಗಾರರ ಅಂಗಡಿ ಸಾಲು: ಪುರದೊಳ್ ಬಂದಿರ್ದ ತಾರಾಗಣಂಗಳಿವೆಂಬಂತಿರೆ ಕಂಚಗಾಱವಸರಂ ಮಾಳ್ಕುಂ ಮನೋರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೯-೧೧೦). [ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + ಪಸರ]

ಕಂಚಗಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಕಂಚುಗಾರನ ವೃತ್ತಿ, —ಉದ್ಯೋಗ: ಆಟಕಾಱಿಕೆ, ಓಲೆಕಾಱಿಕೆ, ಕಂಚಗಾಱಿಕೆ, ಬಳೆಗಾಱಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + -ಇಕೆ]

ಕಂಚಡಿ (ನಾ). ಕಚ್ಚುಟ; ಕೌಪೀನ: ಕಾಶಿ ಕಂಚಡಿಯೇಕೆ ಅಸುರದ ಜಡೆಯೇಕೆ ಕೇಶವನು ಕಿತ್ತಿಕೊಳಲೇಕೆ ತ್ರೈಮಲದ ಆಶೆ ಬಿಡದನಕ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೩). [< ಕಚ್ಚುಟ]

ಕಂಚಯ 'ಕಂಚಯ್ಯ' ನೋ.

ಕಂಚಯ್ಯ, ಕಂಚಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕಞ್ಚಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೪೭೦ ; 1000). **ಕಂಚಯ**: ತಿಳಿವಳ್ಳಿಯುತ್ತವಸೆಟ್ಟಿ ಕಂಚಯನ ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ ದೋಣಿಯಾಕಿಸೆಟ್ಟಿ (ಕಇ. I, ೧೯–೧೨ ; 1108).
[ಕಂಚ$_2$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಂಚರ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತಹದು; ಜಲಚರ.
[ಸಂ.]

ಕಂಚರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕಂಚರಸರ್ ಸೈಗೊಟ್ಟ ಗಂಗನಿಂ ಬಂದ ಧರ್ಮಮಂ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿದಂ (ಇಅ. XVIII, ೩೧೨–೨೭ ; 11ನೆಯ ಶತ). [ಕಂಚ$_3$ + ಅರಸ$_1$]

ಕಂಚಲದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ನನ್ನಿಯ ಗಂಗದೇವನುಂ ಪಟ್ಟಮಹಾದೇವಿ ಕಂಚಲದೇವಿಯರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೯೨ ; 1122). [ಕಂಚಲ$_0$ + ದೇವಿ]

ಕಂಚಲು (ನಾ). ಕರುವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ: ಕೊಳುಂಬನು ಕಂಚಲಿನಿಂದ ಕರುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ (ಧೂಮುಮು. ೩೦). [?]

ಕಂಚವಡ್ಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಗಾಉಮಾರರ ಚಉಡಣನ ಕೆಯ್ಯಿನ್ತೆಂಕಣ ಕಂಚವಡ್ಡದ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೭೪–೨೯ ; 1124).
[ಕಂಚ$_3$ + ?]

ಕಂಚವಾಳ 'ಕಂಚುವಾಳ' ನೋ.

ಕಂಚಳವಾೞೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ: ಕಾಯ್ ಪೇೞದ ತೆಂಗು ತೋರ ಗೊನೆವೇೞದ ಕಂಚಳವಾೞೆ ತೋರವಣ್ಪೇೞದ ಬಕ್ಕೆ (ಅನಂಪು. ೧–೭೮). [ಕಂಚಳ ? + ಬಾೞೆ]

ಕಂಚಳಿಗೆ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತಾಳ: ಕಂಚಳಿಗೆಯ ಸೋಂಕಿನಿಂ ಯೇಕ ದ್ವಿ ತ್ರಿ ಚತುಸ್ಸರ ಪಂಚಸರಗಳೂ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೪–೮೭).
[< ಸಂ.* ಕಾಂಸ್ಯತಾಲಿಕಾ]

ಕಂಚಾ (ನಾ). ಗಜುಗದ ಬೀಜ, ಕಲ್ಲು, ಅರಗು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೋಲಿ, —ಗುಂಡು; ಆಟದ ಗೋಲಿ (*).
[?]

ಕಂಚಾಲ 'ಕಂಚುವಾಳ' ನೋ.

ಕಂಚಾಳ 'ಕಂಚುವಾಳ' ನೋ.

ಕಂಚಿ$_1$ (ನಾ). ಈಳೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹುಳಿ ಹಣ್ಣು, —ಮರ; ಹೇರೀಳೆ: "ಹೇರೀಽಯೆನೆ ಕಂಚಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೧೦); ಮಾದಲ ನಿಂಬೆ ದೊಡ್ಡಿಲೆ ಕಂಚಿ ಕಿತ್ತೀಳೆ ಸ್ವಾದು ಖರ್ಜೂರ ದ್ರಾಕ್ಷೆಗಳು (ಮೋಹತ. ೨೪–೫೨); ಕಂಚಿಯಾಲದ ಗಡಣಂ ಕೊಸಗಿಜೆ ಬಸಿಱೀ ಹುಲಗಿಲ್ ಗೊರವಿ (ಹಮ್ಮಿರ. ೪–೭೮); ಕಂಚಿಯ ಫಲ ಲೇಸು ಮಿಂಚು ಮುಗಿಲಿಗೆ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩೮); ಕಂಚಿಹಣ್ಣು ಕಹಿಯೆಂದ ಲಿಂಬೆಹಣ್ಣು ಹುಳಿಯೆಂದ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೦೮).

ಕಂಚಿಕಾಯಿ, ಕಂಚೀಕಾಯಿ = ಕಂಚಿಮರದ ಕಾಯಿ: ಮಾವಿನ ಕಾಯಿ, ಕವಳೀಕಾಯಿ, ಕಂಚಿಕಾಯಿಗಳ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗಳು ನೋಡುವವರ ಮನಸ್ಸನ್ನಾಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುಣ್ಯಶಿ. ೬); ಕಂಚೀಕಾಯಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಚಟ್ನಿಯು ಗ್ರಾಹಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೧); ಸಕ್ಕರೆಗಂಚಿ ಕಂಚೀಕಾಯಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೭೮).
[< ಕಂಚೀಳೆ]

ಕಂಚಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹುಲ್ಲುಚಪ್ಪರದ ಕೆಳಭಾಗದ ಅಂಚು; ಸೂರು: ಕಂಚಿನೀರು ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಕೊಡನೀರು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು? (ರೂಢಿ). [?]

ಕಂಚಿ$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಂಚಿನ ಗಿಂಡಿ: ನೀರನ್ನು ಕಂಚಿನಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಂಚಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಕಂಚೀಪಟ್ಟಣ; ಕಾಂಚೀಪುರ: ಕಞ್ಚಿಯಾನ್ ಕೊಣ್ಡು (ಎಇ. III, ೩೬೦–೩ ; 740); ಕಞ್ಚಿಯನ್ ಕೊಳ್ವನ್ದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೩–೨ ; 740); ಕಂಚಿಯೊಳು ಸಿರಿಯಾಳನೆಂಬನು (ಬಸಪು. ೨೪–೩). ೨. ಡಾಬು; ಒಡ್ಯಾಣ: "ಕಂಚಿ – ಕಾಂಚೀ = ಒಡ್ಯಾಣ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫). [< ಸಂ. ಕಾಂಚೀ]

ಕಂಚಿ$_5$ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಾನ (?): ಎದುರಿಗಿದ್ದದ್ದೆಲ್ಲ ಆದಲು ಬದಲು ಕಂಚೀಬದಲು ಹುಡುಕುತಿದ್ದೇವೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ: ಇವರ ಬಿಟ್ಟವರಾರು? (ನೆಲಮು. ೩೨). ೨. "ಹೋಳು; ಭಾಗ; ಗುಂಪು" (ಜಾನಕೋ. ೩೨).
[?]

ಕಂಚಿಅಬ್ಬೆ 'ಕಂಚಿಯಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಕಂಚಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸವುಟು: "ಕಂಚಿಕಮೆನಲ್ ಸೌಟಿ ಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೮). [< ಕಜಕ]

ಕಂಚಿಕುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕವುಳನ್ದೆಯಾರುಂ ಕಞ್ಚಿಕುಳ್ಳಿಯಂ ಪಾಣಿದರುಂ ಅಕ್ಕಶಾಲೆಯರಾ ಪುಲಿಯಣ್ಣಂಗಳು ಎರೆಕಾಡನಳದೊರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೭–೧೪ ; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಂಚಿಕೆ (ನಾ). ಗುಳ್ಳೆ; ಬೊಬ್ಬೆ: ಮೊಲೆವಾಲೊಳ್ ಬಸಿರಿಯ ತಳಿರೆಲೆಯಂ ಕಱಿಕೆಯುಮನಕ್ಕೆಯಲ್ಲದೊಡೆ ಶಮಿದಲಮನಜದುಗ್ಧದಿಂದರೆದು ಲೇಪನಂಗೆಯ್ಯೆ ಉರಿವ ಕಂಚಿ(ಚು)ಕೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೨).
[ಸಂ. ಕಂಚಿಕಾ]

ಕಂಚಿಗ (ನಾ). ೧. "ಅಸುರ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೨೭). ೨. (ದೇವಾಲಯದ ಸೇವಕರಲ್ಲಿ) ಒಂದು ವರ್ಗದ ಹೆಸರು: ಮಾರ್ತ್ತಾಂಡ ದೇವರ ದೇಗುಲದ ಕುಂಬಾರ ವೆಸನ ಹಡಿ ಸಲಿಸುವ ಕಂಚಿಗಂಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೬೫ ; 1079). [?]

ಕಂಚಿತೋರಣ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತೋರಣ: ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೊಡದವಳು ಕಂಚಿತೋರಣ ಕಟ್ಟಿ ರಚ್ಚಿಗೆ ಬರಲು ನಾಲ್ವರ ಮುಂದಕೆ ಉಚ್ಚರಿಸಲೊಶವಲ್ಲ ಕೇಳು ಸಜ್ಜನ ಸೊಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧–೩೭–೩). [< ಸಂ.* ಕಾಂಸ್ಯತೋರಣ]

ಕಂಚಿನಮರಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು (?): ಕರೀ ಮೀನು, ಗಿಡಪಕ್ಕೆ, ಕೊರವ ... ಹುರವಿನ ಮರಳು, ಕಂಚಿನಮರಲು; ಬಿಳೀಕೊರವ, ಮರಕೊರವ, ಬಾಳು; ಬೇಲಿಕೊರವ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦).
[?]

ಕಂಚಿನಿ (ನಾ). ನರ್ತಕಿ; ಕುಣಿತದವಳು (*).
[< ಸಂ. ಕಂಜಿನೀ. / ಮರಾ. ಕಂಚನೀ]

ಕಂಚಿನಿಂಬೆ (ನಾ). ಈಳೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹುಳಿ ಹಣ್ಣು, —ಮರ: "ಜಟಿಲಃ – ಕಂಚಿನಿಂಬೆ, ಹೇರೀಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೫೯); ನಿಂಬೆ ಕಿತ್ತೀಳೆ ನಾರಂಗ ಹೇರೀಳೆ ಕಂಚಿನಿಂಬೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿ]ಯ ಕಾಯ ಕುಸುರೆಗಳನಾ ರಸವೊಡೆಯದಂತೆ ಹುಳಿಧೆಗೆದು ಬಟ್ಟವಾಲೊಳಗೆ ಪಾಯಸ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೦). [ಕಂಚಿ$_1$ + ನಿಂಬೆ]

ಕಂಚಿಮೇಕೆ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣದ ಗಿಡ್ಡ ಮೇಕೆ (*). ೨. ದೊಡ್ಡ ಕೆಚ್ಚಲುಳ್ಳ ಮೇಕೆ. [← ತೆಲು. ಕಂಚಿಮೇಕ]

ಕಂಚಿಮೊಗ್ಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯ ವಿಶೇಷ: ಮಸ್ಸಿವಾಲ, ಮಸ್ಸಿವಾರ, ಕಂಚಿಮೊಗ್ಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೫೩–೧೦೬೧). [?]

ಕಂಚಿಯಬ್ಬೆ, ಕಂಚಿಅಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಾಮಿನಿ ಕಂಚಿಯಬ್ಬೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದಳಱವಭಿಮಾನಂ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೪೧–೨; 900?). ಕಂಚಿಅಬ್ಬೆ: ದುಗ್ಗಮಾರೆಱ ಅಪ್ಪೋ ಕುವಳಾಲನಾಡು ಮೂನೂಱುಂ ಗಂಗಱುಸಾಸಿರಮುಮಾಳೆ ಅವರಾ ಮಹಾದೇವಿ ಕಞ್ಚಿ ಅಬ್ಬೆ ಆಗಳಿ ಆಳೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೦–೫; 767).

[ಕಂಚಿ$_0$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಕಂಚಿವಡ್ಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಮೂಡಣ ಕಂಚಿ ವಡ್ಡದಿಂ ಬಡಗಲುಂ ಕೆಱೆಯ ಬಚ್ಚಲಿಂದ ಮೂಡಲುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧–೫೯; 1047); ಜಾಲಿಯ ಕೆಱೆಯಿಂ ಪಡುವಣ ಪತ್ತು[ಗೆ]ಯೊಳು ಕಂಚಿವಡ್ಡಮಾಗಿ ಬಡಗಲು ಹರಳ ಮತ್ತರೊಂದು (ಕಇ. I, ೨೪–೪೫; 1148). [?]

ಕಂಚಿವಾಳ 'ಕಂಚುವಾಳ' ನೋ.

ಕಂಚಿಹಸು (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯ ಗಿಡ್ಡ ಹಸು (*).

[ಕಂಚಿ$_0$+ ಹಸು (< ಪಸು$_3$)]

ಕಂಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು.

[ಕಂಚಿ$_0$+ ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಂಚೀಳೆ (ನಾ). = ಕಂಚಿನಿಂಬೆ: ಪೇರೀಳೆಯ ನಾರಂಗದ ಕಂಚೀಳೆಯ ತನಿವಣ್ಣನಿಕ್ಕೆ ಮೆಲ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೫೧); ಬಾೞೆಯ ಖರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀೞೆ[ಳೆ]ಯ ಕರ್ಮರದ ಮಾವಿನರನೇಱಿಲ ಕಂಚೀೞೆ[ಳೆ]ಯ ಪಲಸಿನ ಮರದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೦); ಮಾದುಫಲಮಿಾಳೆ ಬೆಡಂಗೆನಿಸಿರ್ದ್ದ ಮಾವು ಕಂಚೀಳೆ ಕವುಂಗು ತೆಂಗು ಪಲಸುಬ್ಬಿರ್ದ ಕಬ್ಬಿನ ತೋಂಟಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೨೬; 1147). [ಕಂಚಿ$_1$+ ಈಳೆ]

ಕಂಚು$_1$, ಕಂಚ$_1$ (ನಾ). ೧. ತಾಮ್ರವೂ ತವರವೂ ಸೇರಿ ಆದ ಮಿಶ್ರ ಲೋಹ: "ಕಂಚಿನಲ್ ಕಾಂಸ್ಯಂ" (ಕಶರ. ೧೨೦); ಪೊೞಲೊಳಗೊಪ್ಪೆ ಕನ್ನಡಿಯ ಕಂಚಿನ ತೋರಣದೋಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೪); ಸೋರೆಯ ಬಟ್ಟಲಂ ನಂಬಿ ಕಂಚಿನ ಬಟ್ಟಲನೊಡೆವ ಗೊರವನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೫೧); ಕಂಚಿನಿಂದೆ ಭಾಸುರಮಾಗಿ ಸಮೆದ ಕಲಶಂಗಳೊಳ್ (ಆರಾಜ. ೬–೨೧); ಕಂಚು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ನೆರಹಿ ಮಿಂಚಬೇಕೆಂದು ಬಲುಜ್ಯೋತಿಗಳನು ಹಚ್ಚಿ (ಪುರಂದ. ೨–೨೫–೨). ೨. ಕಂಚಿನ ತಟ್ಟೆ,—ಹರಿವಾಣ: ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಕಂಚನಿಟ್ಟು ಬಿಸಿಯಂಬಲಿಯಂ ಬಡ್ಡಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೮–೧೮); ಎನ್ನ ಹೆಣನ ಮೇಲೆ ಕಂಚಿಟ್ಟುಂಡರೆಯೂ ಮಾಣೆ (ಬಸವ. ೬೯೨); ಕಱು ತಡೆದತ್ತು ಕಂಚನುಣಲೂಮನೆಯೂಕೆಗಳುಯ್ದರಕ್ಕ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೧೩೪). ಕಂಚ$_1$: 'ಕಂಚಗಾಱ' ಪರಾ.

ಕಂಚಿನಕಂಠ = (ಆಲಂ) ಗಡುಸಾದ ಧ್ವನಿ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಧ್ವನಿ: ಆ ದಾಸರದು ಕಂಚಿನಕಂಠ (ರೂಢಿ). ಕಂಚಿನನಾಣ್ಯ = ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ನಾಣ್ಯ (ಪಾರಿನಿ. ೧೭). ಕಂಚಿನಹಾನೆ = ತುಳುವರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಾಣ್ಯ: ಹಾನೆ, ನಾಡಹಾನೆ, ಕಂಚಿನಹಾನೆ, ಮೂಡೆ (ತುಳುನಾ. ೨೭೧). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯ]

ಕಂಚು$_2$ (ನಾ). = ಕಂಚುಕ ೧: ಮನದೊಳಗೊಸಗೆಯಂ ಶರೀರದೊಳೆತ್ತಂ ರೋಮಾಂಚಕಂಚುವಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂ] ಮದಿರಾಮದವಾಗಿಸೆ ತೆಗಟ್ಟಿ ನಾಕೆಯ ನುಡಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೯). [< ಸಂ. ಕಂಚುಕ]

ಕಂಚುಕ (ನಾ). ೧. ಕುಪ್ಪಸ; ರವಕೆ: ಪೊಸನೇತ್ರದ ಚಂಚತ್ಕಂಚುಕ ಮನಿಳಾವಿಳಸತ್ಕಾಮಿನಿ ತೊಟ್ಟ ಪೋಲ್ವೆಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೦); ಪೊಸಸೀರೆಯಂ ನಿಱಿವಿಡಿದುಟ್ಟು ಕಂಚುಕಮಂ ಬಿಗಿದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೪–೩). ೨. ಉದ್ದವಾದ ನಿಲುವಂಗಿ: ಮುಸುಕಿದ ಮೆಯ್ಯಿಂ ಗುಲ್ಫಾವಸಕ್ತಮೆನಿಸಿರ್ದ ರಕ್ತನವಕಂಚುಕದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೯); ಲಂಬಕೂರ್ಚಕಲಾಪಂ ಸಿತಕಂಚುಕಂ ತ್ವರಿತದಿಂ ಬಂದಂ ಪ್ರತೀಹಾರಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೨); ಅವನ ಚರ್ಮದ ಕಂಚುಕವನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸಿ, ಒಳಗೋಣೆಗೆ ಹೋದನು (ಪುಸರು. ೫೧೦). ೩. ಹಾವಿನ ಪರೆ; ನಿರ್ಮೋಕ. 'ಕಂಚುಕಗಳೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಂಚುಕಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪರೆ ಬಿಚ್ಚು; ಪರೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಬಳಿಕಲೇವೊಗಳುವೆನು ಕಂಚುಕಗಳೆದ ಕಾಳೋರಗನ ಖಾತಿಯ ಕಳಕಳಕೆ ಮಿಗಲುಗಿದನೊಱೆಯಿಂದುಗ್ರಖಂಡೆಯುವ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೪೧).

[ಕಂಚುಕ + ಕಳೆ$_1$]

ಕಂಚುಕದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕವಚವನ್ನು ತೊಡು: ತರಿಸಿದ ಬಾಣ ತೂಣೀರ ಕಾರ್ಮುಕವ ನೇವರಿಸಿದ ಕಂಚುಕದಳೆದ ಧರಿಸಿದ ಶಂಖಚಕ್ರವನಾಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿದ ವಿಹಗೇಶ್ವರನ (ಮೋಹತ. ೩೬–೨೮).

[ಕಂಚುಕ + ತಳೆ$_1$]

ಕಂಚುಕದೋಷ (ನಾ). ಕಂಚುಕ ಎಂಬ ರೋಗ (?): ರಸಮಹಾತ್ಮ್ಯವ ಕೇಳಿ ಪಡೆಯಲಾ ಲವಲವಿಕೆಯಲಾ ಕಂಚುಕದೋಷವ ಹಸನಾದೌಷಧದಿಂ ಕಳೆಯದೆ ತದ್ರಸ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಶುದ್ಧಿಗೆ ಬೀಜವೆನಿಸುವ ಶುಭ ಪ್ರಭೆಯಂ ಕಾಣದೆ (ಭಕ್ತಿಸ. ೪–೯೨). [ಕಂಚುಕ ? + ದೋಷ]

ಕಂಚುಕಾಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಚುಕ: "ಬಳಸು-ಭ್ರಮಣ, ಕಂಚುಕಾಂಗಯೋಃ (ಯುದ್ಧಕವಚ)" (ಶಮುಧಾ).

[ಕಂಚುಕ + ಅಂಗ$_2$]

ಕಂಚುಕಿ$_1$ (ನಾ). ಗುಳ್ಳೆ; ಬೊಬ್ಬೆ: ಕೆಱಕು ತುಱುಗ (ಖ) ಜ್ಜ ಕಂಚುಕಿ ಕುರುವಂಬಳು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೨–೧). [< ಕಂಚಿಕೆ]

ಕಂಚುಕಿ$_2$ (ಗು). ೧. ಕಂಚುಕವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ; ರಾಣಿವಾಸದ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರ: ಧವಳ ಕಂಚುಕಾವಚ್ಛನ್ನ ವೃದ್ಧಕಂಚುಕೀಜನ ಪರಿವೃತೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೩–೧೩ ವ); ವೃದ್ಧಕಂಚುಕಿ ಸಹಿತಂ ಪುರಪುರಂಧ್ರಿಯರುಂ . . . ನಿಂದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೬೨ ವ); ಅಭಿನವ ರವದ ಕಂಚುಕಿಗಳ ಘುಡಾವಣೆಗಳಲಿ ರಾಜಾವಳಿ ಶಿರೋಮಣಿ ಹೊಕ್ಕನನುಪಮ ರಾಜಮಂದಿರವ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೬೨); ಮುದಿಕಂಚುಕಿಯೊಬ್ಬನು . . . ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಹೋದನು (ಸವತಿ. ೭೨). ೩. ದ್ವಾರಪಾಲಕ. ೪. ಹಾವು; ಸರ್ಪ. ೫. ಕುಪ್ಪಸ: ಮಡದಿಯರಿಗೆ ನಾನು ತೊಡಿಸುವೆ ಕಂಚುಕಿಯ ವುಡಿಸುವೆ ಪೀತಾಂಬರವ (ಹಮುಚ. ೧೦೩). [< ಸಂ. ಕಂಚುಕಿನ್]

ಕಂಚುಕಿತ (ಗು). ೧. ಕಂಚುಕವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡ: ರೋಮಾಂಚ ಕಂಚುಕಿತಾಂಗ ಸಂಗದಲಿ (ಬಸಪು. ೨–೨೨); ವಿಶ್ವದ ಚರಾಚರಂ ರೋಮಾಂಚ ಕಂಚುಕಿತಗಾತ್ರಮುಪ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೪–೧೬೬). ೨. (ಆಲಂ) ಆವರಿಸಿಕೊಂಡ: ಚತುರವಚನ ರಚನಾ ಪ್ರಪಂಚ ಕಂಚುಕಿತ ರೋಮಾಂಚ ಚುಂಚುಸಭಾಜನ ಶರೀರನುಮಪ್ಪ ದೂತಮುಖ್ಯನ ನಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕಂಚುಕೀಂದ್ರ (ನಾ). ಹಾವುಗಳ ರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ: ಗರುಡ ಚಂಚುವಂ ಕಂಡ ಕಂಚುಕೀಂದ್ರನಂತೆಯುಂ ಭಯಂಗೊಂಡು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೨೬ ವ). [ಕಂಚುಕಿ$_2$ + ಇಂದ್ರ]

ಕಂಚುಕೆ (ನಾ). = ಕಂಚುಕ ೧: ಅವರವರ ದಿವ್ಯದುಕೂಲ ಕಂಚುಕೆಗಳನು ಸವಿನಯದಿ ನಿರಿಯ ಪಸರಿಸಿಯುಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೧೦–೬೬).

[ಸಂ. ಕಂಚುಕ]

ಕಂಚುಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ಕನ್ನಡಿ: ಕುಂಚದ ಕಂಚುಗನ್ನಡಿಯ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಯ ದೇವಾಂಗನೆಯರ ಗೊಂದಣಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬–೨೯).

[ಕಂಚು$_1$ + ಕನ್ನಡಿ$_1$]

ಕಂಚುಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). (ಕಂಚಿನ) ತಟ್ಟೆ ಹಾಗೂ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತೊಳೆ: ಎಸರಿನಿಡುವಕ್ಕಿಗರ್ಚುವ ಬೆಸನಂ ಕೆಯ್ಗೆೞೆವ ಕಂಚುಗರ್ಚುವ ಬೆಸನಂ ಬೆಸನಲ್ಲದೆ ಮತ್ಸ್ಯನ ಬಾಣಸಿಗಂ ಗಾರಿತ್ತರೆಲವೊ ನಿನಗೀ ಬೆಸನಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೭). [ಕಂಚು$_1$ + ಕರ್ಚು$_2$ (< ಕಚ್ಚು)]

ಕಂಚುಗಾರ 'ಕಂಚುಗಾಱ' ನೋ.

ಕಂಚುಗಾರಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ,—ಭಂಗಿ: ಪಾದಗಳ ತುದಿಗಳಿಂದ ನಿಂತು ದೇಹದ ಯಡಬಲದಲ್ಲಿ ತಿರಿಗಿಸುವದೂ ಯಿದು ಕಂಚುಗಾರಗತ್ತಿಯೆಂದೂ ಸಮ್ಮತವೂ (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೩೨). [ಕಂಚುಗಾರ$_2$ + ಕತ್ತಿ]

ಕಂಚುಗಾಱ, ಕಂಚಗಾಱ, ಕಂಚುಗಾರ (ನಾ). ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: "ಲೋಹಕಾರ ನೆನಲ್ ಕಂಚು [ಪಾಠಾಂ. ಚ]ಗಾಱನದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೧); [... ಕಂಚುಗಾಱರ್ ಮಿಂಚುಗಂಡ ಶಿಶುವಿನಂತಂಜೆ] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೯); ನಿರ್ಮಳ ಪಾತ್ರೋತ್ಕರದಿಂದಂ ತೊಳತೊಳಗುತ್ತಿರ್ಪ ಕಂಚುಗಾಱರ ಪಸರಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೯೨); ತಾವರೆಗೆಳೆಲೆಯನಾಂತ ಕೊಳಂಗಳ್ ಪಸರಿಸಿದ ಕಂಚುಗಾಱರ ಪಸರದವೊಲ್ ನಾಡೆ ತೋರ್ಪುವು (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೧೦೫); ಕಂಚುಗಾಱರ ಬಿಡಾರದಂದದಲಿ ಕಂಚು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ನೆರಹಿ (ಪುರಂದ. ೨-೨೫-೨); ಕಮ್ಮಱ ನುಡಿಗ ಕುಂಬಱ ಕಂಚುಗಾಱರ ಕೇರಿ ಮೆಱೆದಿಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೮); ಪಂಚಾರತಿ ಗಂಟೆಗಳಿಂದ ಮೆಱೆದುವು ಕಂಚುಗಾಱರ ಪಸರಗಳು (ಕಂನವಿ. ೭-೬೯). **ಕಂಚಗಾಱ**: ಕಬ್ಬಗಾಱ ನೇಣಿಗೆ ಮನೆ ವೀಡಿಲ್ಲಾದದು (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೨೫; 725); ಅಣಿಯರ ಮೆಸೆದೊಪ್ಪಿರ್ಪುವು ಮಣಿಗಾಱರ ಕಂಚಗಾಱರೊಱೆಗಾಱರ ತಿಂತಿಣಿ ಯೆನಿಪ ಮಾಲೆಗಾಱರ ಗಣನಾತೀತಂಗಳಾಪಣಂಗಳೆ ಪೊಬಿಲೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩.೨೮); ಕಂಚಗಾಱ ಬಸವೋಜ ಕಂಡರಿಸಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೫-೭೬; 1167); ಕಂಚಗಾಱರು ಕೈದುಗಾಱರು ಹೊಳೆವ ಹೊಮ್ಮಂಚಗಾಱರು ಶಿಲ್ಪಿಗರು (ಮೋಹತ. ೩-೨೨). **ಕಂಚುಗಾರ**: ವಿವಿಧ ಉದ್ಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ 'ಪಾಂಚಾಳ'ರು ಇರುವರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಕಂಚುಗಾರರಾಗಿರುವರು (ಕರ್ನಾಜ. ೯೩). [ಕಂಚು$_1$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಕಂಚುಗಾಱಗೇರಿ (ನಾ). ಕಂಚುಗಾರರ ಓಣಿ, —ಬೀದಿ: ಪುಲಿಯಂ ಕಂಡ ಪುಲ್ಲೆಯ ಪಿಂಡಿನಂತೆ ಕಂಚುಗಾಱರ್ ಭಯದಿಂ ಮನೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಗೆ ಕಂಚುಗಾಱಗೇರಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೫). [ಕಂಚುಗಾಱ + ಕೇರಿ]

ಕಂಚುಗುಳಿ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ಬಟ್ಟಲಿನ ಗುಳಿ: ಕಂಚುಗುಳಿಯಂತೆ ಹೊಳೈಗಣ್ಣಿದೆ (ಕರಿಕ. ೮೦-೧೧). [ಕಂಚು$_1$ + ಕುೞಿ$_2$ (< ಕುೞ್ಚಿ)]

ಕಂಚುಗೊರಳ್ (ನಾ). ಕಂಚಿನಂತೆ ನುಡಿಯುವ ಕಂಠ; ಸ್ಪಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಮಧುರವಾಗಿ ನುಡಿಯುವ ಧ್ವನಿ: ಭಕ್ತಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗೆ ಕಂಚುಗೊರಳಂ ಕೊಟ್ಟನಿಂತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೯೨-೮೧). [ಕಂಚು$_1$ + ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್)]

ಕಂಚುತನ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ಗುಣ; ಕಂಚಿನಂತೆ ನಾದ ಹೊರಡಿಸುವ ಗುಣ: ತಮ್ಮ ಶಾರೀರದ ಕಂಚುತನವನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನೂ ಉಳಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಮಹಾವೈದ್ಯನಾಥಅಯ್ಯರ್‌ರವರು ಬಹಳ ಎಚ್ಚರವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೪). [ಕಂಚು$_1$ + -ತನ]

ಕಂಚುಪ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಂಚುಪ್ರಾಂತಿ, ಚಂದಕಲ, ಬಟ್ಲಚೆಂದ್ರಿಕೆ, ಉಪ್ಲಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೫೧-೧೦೩೩). [?]

ಕಂಚುಮಿಂಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆದು ಮಾಯವಾಗು: ಇಂತಿವೆಲ್ಲವೂ ಸಂಚಾರದ ಸಂದೇಹ ಇವಱಲ್ಲಿ ಕಂಚುಮಿಂಚಾಗದೆ ಮುಂಚು ಬೇಗ (ನಗಮಾ. ೧೬); ಹಿಂಚುಮಿಂಚಿನ ಸವಿ ತೂಗಿ ಕಂಚು ಮಿಂಚಾಗಿ ರಾಗಿಸಿದರು ಮೈಗೆ ರೋಮಾಂಚನ ಜುಮ್ಮನೇಳ್ವಂತೆ (ಭರಹ. ೧೩-೩೧); ಸಂಚಿಯವನಂ ಪೊಂಚಿ ಸದೆದು ಕಂಚುಮಿಂಚಾದರ್ (ಚಿಕವಂ. ೪೫-೨೦); ಈ ಪರಿಯಿಂ ಕಂಚುಮಿಂಚಾಗಿ ನುಡಿದಂಗದನ ಪೊಂಗದ ನುಡಿಗಳನಾಲಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨-೨೧). [ಕಂಚು$_1$ + ಮಿಂಚು$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಕಂಚುರಳಿ (ನಾ). ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗುಂಡನೆಯ ಪಾತ್ರೆ (ಕ). [ಕಂಚು$_1$ + ಉರಳಿ (< ಉರುಳಿ$_1$)]

ಕಂಚುವಡಿಗ (ನಾ). ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು: "ಮಾಲೆಯಿಂ ಜೀವಿಸುವಂ, ಮಾಲೆವಡಿಗಂ. ಏವಂ ಕಂಚುವಡಿಗಂ, ಪಱೆವಡಿಗಂ, ಪೂವಡಿಗಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೬ ಪ್ರಯೋ); ಮಡಿವಾಳ ಮಾಲೆವೂಗಾಱ ಕುಂಬಾಱ ಕಂಚುವಡಿಗ ಕಮ್ಮಱ ವಟ್ಟಗರಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೭೫). [ಕಂಚು$_1$ + -ವಡಿಗ]

ಕಂಚುವಱೆ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತಮಟೆ; ಕಂಚಿನವಾದ್ಯ: ಮುಟ್ಟು ಪಡಂ ಬೆರಸಿರ್ಪೊಡಂ ಪೊಲೆಯರ ದನಿಯಪ್ಪೊಡಂ ಕೇಳದಂತು ಕಂಚು ವಱೆವೆರಸು ಲೇಸುನುಡಿ ಲೇಸುನುಡಿಯೆಂಬ ಮಹಿಮೆಯಿಂದುಣ್ಬರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೧). [ಕಂಚು$_1$ + ಪಱೆ$_1$]

ಕಂಚುವಾಳ, ಕಂಚವಾಳ, ಕಂಚಾಲ, ಕಂಚಾಳ, ಕಂಚಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತಾರೆಮರವು ನೀಲೀಮರ ಕಂಚುವಾಳದ ಮರ ಯೀ ಮರಗಳು ಭಯಂಕರಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಉಪ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಬಾರದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೨೭-೧೧); ಅರಳಿದ ಕಂಚುವಾಳದ ಹೂಗಳಿಂದ ನಗರ ಪ್ರಾಂತದ ವನಸ್ಥಳಿಗಳು ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು (ಬಾಣಳ. ೬೯). **ಕಂಚವಾಳ**: "ಮಹಾಪುಷ್ಪ - ಕಂಚವಾಳ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೬); ತಲೆಯಂ ಕಟ್ಟಿರೆ ಕಂಚವಾಳ ಮರದೊಳ್ ಶೂದ್ರೀಕ ವೀರಾಖ್ಯನಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೨). **ಕಂಚಾಲ**: ಕಂಚಾಲ ಕಡವದ ಕಕ್ಕೆ ತಂಡಸಲೊಕ್ಕಿ ಮಿಂಚುಳ್ಳತೇಗು ಚಂದನವು (ದೇವಾಂಪು. ೬-೨೯೧); ಕಣ್ಗೆ ಸೊಕಮ ನಿತ್ತುದು ವನಂ ಯರಯಲವ ಕಂಚಾಲ ಬಕುಳ ನವಿಲಾದಿ ಯರಟಾಳ ದಿಂಡಂ ಹೊನ್ನೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೧೨೯). **ಕಂಚಾಳ**: "ಕೋವಿದಾರಃ, ಚಮರಿಕಃ, ಕುದ್ದಾಲಃ, ಯುಗಪತ್ರಕಃ ಈ ೪ ಕಂಚಾಳದ ಮರ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೬); ವೇಗದಿಂ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದೆ ಕಂಚಾಳದ ಕೇತನಂ ವಿಷಮ ಭೂಭಾಗೋಪಘಾತಂಗಳಿಂ (ಉರಾಚ. ೫೮). **ಕಂಚಿವಾಳ**: ಕಾರಾಚ ಕಗ್ಗಲಿ ಕಂಚಿವಾಳದ ಮರ ಸೂರಮಾರ್ಗವ ತಡೆದಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೩೭). [< ಸಂ. ಕಂಚೂಲ ?]

ಕಂಚುಳಿಕ (ನಾ). ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ; ರಾಣಿವಾಸದ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರ: ಬರುವನಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಿಡನರಮನೆಗೋಡೆಂದು ಇರದೆ ಪೇಳಿದ ಕಂಚುಳಿಕನು (ಅಮುಸಾಂ. ೭-೭೬). [?]

ಕಂಚುಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕುಪ್ಪಸ; ರವಕೆ: ತೊಟ್ಟಿರ್ದ ಧರಾತಳಮೆಂಬ ಪೆಣ್ಣ ಪೊಸ ಕಂಚುಳಿಕೆಯ ಸೀಮೆರ್ಮುತ್ತಿನಂದಮಾದುವು ಪನಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೪೪ ಶೂದ್ರಕ); ಅಬ್ಧಿ ನೀಡದಳದಳವಟ್ಟ ಕಂಚುಳಿಕೆ ಕೆಂದಳಿ ಗೊಂಚಲ ಚಲ್ಲಣಂ ಪ್ರವಾಳಳತೆಯ ಬಾಲಗಚ್ಚೆ ಬಲಕಿಕ್ಕಿದ ಚಂಪಕ ಮಾಲೆ ಶೋಭೆಯಂ ಬಳೆಯಿಸೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೬೪). ೨. ಅಂಗಿ: ಕಿರ್ಗಟ್ಟಿನ ಸುರಗಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಚಂದರಿಯ ತೊಟ್ಟ ಕಂಚುಳಿಕೆಯ (ಗಿರಿಕ. ೭-೫೫ ವ); ನಿದ್ರೈಗೈದಿಂದುಹಾಸನ ಕಂಚುಳಿಕೆಯಲಿರ್ದ ಪತ್ರವ ನೋಡಿ ಕೊಂಡು ತಿರ್ದಿ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೩-೧). [ಸಂ. ಕಂಚುಲಿಕಾ]

ಕೆಂಚೆಯರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಂಚಿಯರಸರಾಳು ಅಯ್ಯಣಯ್ಯ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೪೦–೨ ; 950). [< ಕಂಚ್$_3$ + ಅಯ$_1$ (< ಅಯ್ಯ$_1$) + ಅರಸ$_1$]

ಕೆಂಚೋಲೆ (ನಾ). ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಓಲೆ: ಮುಗಿಲ ಪೂವಂ ಸೂಡುವಳ್ ತಾರೆಯಂ ತಿಱಿವಳ್ ಮುತ್ತುಗಳೆಂದು ಚಂದ್ರರವಿಯಂ ಕಂಚೋಲೆಯೆಂದಿಕ್ಕುವಳ್ ನಿಱಿಯಂ ಸುತ್ತುವಳೇೞುವಾರ್ಧಿಚಯಮಂ ಶ್ರೀಕೀರ್ತಿ ರೇಚಾಂಕನಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೨೪). 'ಕಲ್ಲೋಲೆ' ಪರಾ. [ಕಂಚು$_1$ + ಓಲೆ]

ಕೆಂಜ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ಇದಱೊಳ್ ತೋಱುತ್ತು ಕೊಳಂ ಪರಿವಿಕಸಿತ ಕನಕಕಂಜಕಿಂಜಲ್ಕ ಪುಂಜ ಪಿಂಜರಿತ ಜಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೮); ದಿನಪನ ಕೆಯ್ಯ ಕಂಜ ದೊಡವುಟ್ಟಿದ ತಾವರೆ ಕಾಮಚಾಪದಿಂ ಜನಿಯಿಸಿದಿಕ್ಷು ಚಂದ್ರನಮುರ್ದಿಂ ಮಡುಗೊಂಡ ಕೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೩೭); ಕಂಜ ಕುಮುದಂಗಳಿಲ್ಲದ ಸರಂ ಸರದಿಂದೆ ರಂಜಿಸದ ಶುಕಪಿಕಂ . . . ಇಲ್ಲವಾ ನಾಡೊಳು (ಜೆಬಪು. ೧೧–೫). ೨. ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ಕೆಂಜಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪದ್ಮನಾಭ; ವಿಷ್ಣು (ಕ). [ಕಂಜ + ಗರ್ಭ]

ಕೆಂಜಜ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. ಕಂಜಜನಯ್ಯ = ಬ್ರಹ್ಮನ ತಂದೆ; ವಿಷ್ಣು : ಖಗಪತಿಗಮನ ಕಂಜಜನಯ್ಯ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹಭಸಾ. ೪). [ಸಂ.]

ಕೆಂಜಜಾತ (ನಾ). = ಕಂಜಜ (ಕ). [ಸಂ.]

ವ (ನಾ). = ಕಂಜಜ (ಕ). [ಕಂಜಜ + ಉದ್ಭವ]

ಕೆಂಜನಾಭ ಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ. (ಕಂಜ + ನಾಭಿ + –)]

ಕೆಂಜನಾಭಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗರ್ಭ : ಕಂಜನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಕುಂಜರ ಬಂದು ಮಂದಿರದವರನೆಲ್ಲ ಕೊಂದಿತ್ತು (ಮಧುವ. ೨೨). [ಕಂಜ + ನಾಭಿ]

ಕೆಂಜನಾಲ, ಕಂಜನಾಳ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ದಂಟು, —ದೇಟು (ಕ). **ಕಂಜನಾಳ** : ಆ ಕೆಱೆಗೆ ತೂಬು ಬಿಸಿಲ ಸಂಭ್ರಮದ ಕಲ್ಲು ಕಂಜನಾಳದ ನೂಲಿನ ಕಂಭ (ವಚಸಂ. ೫೪೭–೧); ಕುಂಜರಂ ನಾ ನಿನ್ನ ಮಸ್ತಕ ಕಂಜನಾಳಕ್ಕೆನುತಡಸಿ ಬರೆ (ಬಸಪು. ೨೮–೨೫); ಕಂಜನಾಳದಿ ಕಟ್ಟುವಡೆವುದೆ ಕುಂಜರನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೧೧). [ಕಂಜ + ನಾಲ$_1$]

ಕೆಂಜನಾಳ 'ಕಂಜನಾಲ' ನೋ.

ಕೆಂಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಕಮಲಾಕ್ಷ; ವಿಷ್ಣು. [ಕಂಜ + ನೇತ್ರ]

ಕೆಂಜನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು; ಕಮಲಾಕ್ಷಿ (ಕ). [ಸಂ. ಕಂಜನೇತ್ರಾ (ಕಂಜ + ನೇತ್ರ + –)]

ಕೆಂಜಪತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ದಳ, —ಎಸಳು. 'ಕಂಜಪತ್ರಾಂಬಕೆ' ಪರಾ. [ಕಂಜ + ಪತ್ರ]

ಕೆಂಜಪತ್ರಾಂಬಕೆ (ನಾ). ಕಮಲದ ಎಸಳಿನಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು : ಅಂಜುವೆಯೇತಕೆ ಕಂಜಪತ್ರಾಂಬಕೆ (ಶಾಕುಂತ. ೪೧ ಅಡಿಟ). [ಸಂ. ಕಂಜಪತ್ರಾಂಬಕಾ (ಕಂಜಪತ್ರ + ಅಂಬಕ + –)]

ಕೆಂಜಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ: ಪಿಂಜರರುಚಿ ರಂಜಿಸಿದುದಂದು ಕಂಜಪ್ರಿಯನಾ (ಜಗವಿ. ೪–೭೨). [ಕಂಜ + ಪ್ರಿಯ]

ಕೆಂಜಬಾಣ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಬಾಣವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕಾಮ (ಕ). [ಕಂಜ + ಬಾಣ]

ಕೆಂಜಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಆ ವಧು ಯೌವನೋದಯ ರಸಾಯನಸಿದ್ಧಿ ಮನೋವಿಮೋಹ ಸಂಭಾವನವಿದ್ಯೆ ಕಂಜಭವ ಕೌತುಕ ಸೃಷ್ಟಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೨೬); ರಂಜಕರು ನಾವಲ್ಲ ಜೂಜಿಗೆ ಕಂಜಭವ ತಾನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬–೫೧). [ಸಂ.]

ಕೆಂಜಮುಖಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು; ಕಮಲಮುಖಿ: ಕಂಜಮುಖಿಯು ಕರತಲದಂಗುಲಿಯೊಳು ರಂಜಿಸಿದವು ಬೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨೦–೫೫). [ಸಂ. ಕಂಜಮುಖೀ (ಕಂಜ + ಮುಖ + –)]

ಕೆಂಜರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ಆನೆ. ೩. ಹೊಟ್ಟೆ. ೪. ಬ್ರಹ್ಮ. ೫. ನವಿಲು. ೬. ಮುನಿ. [ಸಂ.]

ಕೆಂಜರ$_2$, ಖಂಜೀರ (ನಾ). ಎರಡು ಸಲ ಬಾಗಿರುವ ಅಲಗುಳ್ಳ ಕಿರುಗತ್ತಿ; ಕಠಾರಿ: ಪಂಜಿನವರ ಬಗೆನೋಡಿ ರಾಜೇಂದ್ರ ಕಂಜರಕೆ ಕೈಯ ಹಾಕಿ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೬–೯). **ಖಂಜೀರ** : ಒಬ್ಬನು ಈ ಅಲ್ಲೀ ಆದಿಲ ಶಹನನ್ನು ಖಂಜೀರ ಚುಚ್ಚಿ ಕೊಂದುಹಾಕಿದನು (ವಿವರ್ಣ. ೩೫). [← ಅರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಖಂಜರ್]

ಕೆಂಜರಜ (ನಾ). ಕಮಲದ ಪರಾಗ; ತಾವರೆಯ ಬಂಡು : ಸಿರಿಯ ಹರಿಯಡೆಯೊಳಬ್ಧಿಯೊಳಿರದೇಳ್ವ ಸುವರ್ಣ ಕಂಜರಜದೊಡವೆರೆದೊಳ್ದೆರೆಗೆ ದೊರೆಯಾದುದು ವಧೂವರರೆಡೆಯೊಳ್ ಮಿಸುಪ ಮಿಸುನಿದೆರೆ (ರಾಜಶೇ. ೮–೬೦). [ಕಂಜ + ರಜ$_1$]

ಕೆಂಜರಿ, ಖಂಜರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತಮಟೆಯಂಥ ಒಂದು ವಾದ್ಯ: ಹಯಾತ್ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಂಜರಿ ಹಿಡಿದು ನಿಂತ ಅಂದರೆ ಸಾಕು; ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಗೋಪುರ. ೩೮). **ಖಂಜರಿ** : ನಾಲ್ವರು ಮಕ್ಕಳೂ ತಾಳ ಮದ್ದಲೆ ಖಂಜರಿಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಾ ಹಿಂದಿರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಭವಿ. I, ೨೫೫); ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಖಂಜರಿಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ಆ ಗಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದನು (ಪಿಶಾಪ. ೩೦). [← ಮರಾ. ಖಂಜರೀ, ಖಂಜಿರೀ; ಹಿಂ. ಖಂಜರೀ]

ಕೆಂಜರೀಟ (ನಾ). ಗೀಜಗನ ಹಕ್ಕಿ (ಕ). [< ಸಂ. ಖಂಜರೀಟ]

ಕೆಂಜಲೋಚನ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು (ಕ). [ಕಂಜ + ಲೋಚನ]

ಕೆಂಜವೈರಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ: "ಕಂಜವೈರಿಯೊಳು ಮಾಸದೊಳು ತಿಂಗಳು ಸೀರೆ ಗಂಜುಗಳೊಳಂ ಜವಳಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಾಪಲಗಳುಂ ಜಾವಳವೆನಿಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೩). [ಕಂಜ + ವೈರಿ]

ಕೆಂಜಶರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಬಾಣವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕಾಮ (ಕ). [ಕಂಜ + ಶರ]

ಕೆಂಜಸಂಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಂಜಸಂಭವ ಪಿತನು ಬಂದನು ನಂಜಿನಲಿ ಪವಡಿಸುವ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೫೧). [ಕಂಜ + ಸಂಭವ]

ಕೆಂಜಸಖ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ: ಮಂಜಿನ ಪುಂಜಮೊತ್ತರಿಸಿ ಮುತ್ತಿ ಮುಸುಂಕೆ ಭಯಾರ್ತಿಗೊಳ್ವನೇ ಕಂಜಸಖಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೪೪). [ಕಂಜ + ಸಖ]

ಕೆಂಜಸದ್ಮೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕ). [ಸಂ. ಕಂಜಸದ್ಮಾ ?]

ಕೆಂಜಾಕರ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಕಮಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕೊಳ; ಕಮಲಾಕರ: ತರುಲತೆಗಳಿಱುಬಿನಲಿ ಕಂಜಾಕರದ ತಡಿಯಲಿ ನಿಂದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಕರೆದು ಕೇಳಿಸಿ ಹೇಳಿದರು ತಂತಮ್ಮ ಹೆಸರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೩೦). [ಕಂಜ + ಆಕರ$_3$]

ಕಂಜಾಕ್ಷ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಕಂಜಾಕ್ಷನಂ ಪೂರ್ವಪುಣ್ಯದ ಪುಂಜಂ ನೆರೆದೆಯ್ದಿದಂತೆ ಬಲಗೊಂಡಾನಂದದಿಂ ದಕ್ಷಿಣಾಂಸದ ಮೇಗಿರ್ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೩).
[ಸಂ. (ಕಂಜ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಕಂಜಾತ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಕಮಲ. ೨. ತಲೆಗಳ ಗುಂಪು. ೧, ೨ : ಮುಳಿಸಿಂದಿಸಲೊಡವಾಜಿಯ ಶಿಳೀಮುಖಂಗಳೆ ಶಿಳೀಮುಖಂ ಕಂಜಾತಂಗಳೆ ಕಂಜಾತಮೆನಲ್ ಪೂಗೊಳನಂ ಪೋಲ್ತುದು ನಭಂ ಧನುರ್ಧರಧುರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೬-೫೫). [ಸಂ.]

ಕಂಜಾತನಯನ (ನಾ). = ಕಂಜಾಕ್ಷ: ಈ ತೆಜದಿ ಫಲುಗುಣನ ರೂಪ ದಶಾತಿಶಯ ಲಕ್ಷಣವನಾ ಕಂಜಾತನಯನನನು ಪೇಳಲು (ತಿಮ್ಮಅ. ೬-೮೯).
[ಕಂಜಾತ + ನಯನ]

ಕಂಜಾತಪತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ದಳ, —ಎಸಳು : ಇದು ತಾನಾಕೆ ಪೊರಳ್ದ ಪುಷ್ಪಶಯನಂ ಕಂದರ್ಪ ಕಂಜಾತಪತ್ರದೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಗ್ರ ನಖಂಗಳಿಂ ಬರೆದನಂಗಾಲೇಖನಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪೩-೭೭).
[ಕಂಜಾತ + ಪತ್ರ]

ಕಂಜಾತಪೀಠ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಪ್ರೀತಿಯಲಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರಾ ಕಂಜಾತಪೀಠನ ಸೂನು ಬಳಿಕಾದರದಲಿಂತೆಂದ (ತಿಮ್ಮಸ್ರ. ೩-೩). [ಕಂಜಾತ + ಪೀಠ]

ಕಂಜಾತಸಂಜಾತ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಸುರಸ್ತ್ರೀಭಾಗ್ಯ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಮ್ಮ[ದ]ಸೌಂ[ದ]ರ್ಯ್ಯಮನಾಯ್ದು ತೀವಿ ಪದೆದಂ ಕಂಜಾತಸಂಜಾತನೀ ಸು[ದತೀ]ರತ್ನಮಂ (ಕಇಅ. ೮೮-೧೫-೬೦ ; 1117). [ಕಂಜಾತ + ಸಂಜಾತ]

ಕಂಜಾಪ್ತ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು ; ಸೂರ್ಯ : ಕಂಜಾಪ್ತ ನಿನ್ನನೀ ಮುಂಜಾನೆ ಹೊಗಳುವವು ಮಂಜುಳಧ್ವನಿಯಿಂದ ವಿಹಗಂಗಳು (ಕಏಪು. ೨೩-೭). [ಕಂಜ + ಆಪ್ತ]

ಕಂಜಾರಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಶತ್ರು ; ಚಂದ್ರ (ಕ).
[ಕಂಜ + ಅರಿ]

ಕಂಜಾಲಯ (ನಾ). ಕಮಲಕ್ಕೇ ಮನೆಯಾಗಿರುವುದು ; ಕೊಳ.
ಕಂಜಾಲಯಳ್ = ಕಮಲವನ್ನೇ ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಮುಂಜಕೇಶಿಯ ಸತ್ತ್ವಗುಣ ವೃತ್ತಮಾದುದೋ ಕಂಜಾಲಯಳ ಮುಕುರ ನಡೆಗಲ್ತುದೋ (ಏಕೋಪು. ೫-೭).
[ಕಂಜ + ಆಲಯ]

ಕಂಜಾಸನ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನೇ ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ: ನಮಗೀಗೆ ಬೇಟ್ಪ ವರಮಂ ಶ್ರೀರಾಜ ಕಂಜಾಸನಂ (ಗವಾಯು. ೧-೩).
[ಕಂಜ + ಆಸನ]

ಕಂಜಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಬಾಣವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಕಾಮ : ಲೀಲಾಕಮಲಂ ಕರಾಂಬುಜದಿನಾಗಳ್ ಸೂಸೆ ಕಂಜಾಸ್ತ್ರನಂ ನಗುವಂತೊಪ್ಪುವನಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ನಡೆನೋಡುತ್ತಿರ್ದಳಾ ಭೂಪನಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೨೧). [ಕಂಜ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕಂಜಾಸ್ಯೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು ; ಕಮಲಮುಖಿ (ಕ). [ಸಂ. ಕಂಜಾಸ್ಯಾ (ಕಂಜ + ಆಸ್ಯ + -)]

ಕಂಜಾಳಿ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ : ಇದೆ ಪರ್ವಿತ್ತು ಮತಂಗಜೋಚ್ಚಲಿತ ಕಂಜಾಳೀ ರಜಸ್ತೋಮಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೪) ; ಮಂಜುಳದ ಕಂಜಾಳಿಗಳ ಕಡುಪರಿಮಳದ ಪಸರದ ಸೊಗಸು ತೀವಿತು ವಿಮಳ ಪದ್ಮಾಕರದ ಪವಮಾನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೧೩).
[ಕಂಜ + ಅಳಿ (= ಅಲಿ)]

ಕಂಜೂಷ್, ಕಂಜೂಷಿ (ನಾ). ಜಿಪುಣ ; ಕೃಪಣ ; ಲೋಭಿ : ಆ ಮನುಷ್ಯ ಮಹಾ ಕಂಜೂಷ್ (ಅಭಮಾ. ೪). ಕಂಜೂಷಿ : ಅದರೆ ಅವರು ಅಷ್ಟೆಲ್ಲ ಇದ್ದರೂ ಹದಿನಾರಾಣೆ ಕಂಜೂಷಿಗಳು (ಪಾಸಕ. ೪೨).
[← ಮರಾ. ಕಂಜೂಸ್, ಕಂಜೂಷ್ ; ಹಿಂ. ಕಂಜೂಸ್]

ಕಂಜೂಷಿ 'ಕಂಜೂಷ್' ನೋ.

ಕಂಜೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು ; ಕಮಲಾಕ್ಷಿ (ಕ).
[ಸಂ. ಕಂಜೇಕ್ಷಣಾ (ಕಂಜ + ಈಕ್ಷಣ + -)]

ಕಂಜೊಡರ್ (ನಾ). (ಅಲಂ) ಕಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು : ಕಾಮಿನಿಯರ್ಗೆ ಕಂಜೊಡರೆನಿಸುಂ ತಾಜಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩-೫).
[ಕಂ (< ಕಣ್) + ಸೊಡರ್]

ಕಂಜೋದಯ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ (ಕ).
[ಕಂಜ + ಉದಯ]

ಕಂಜೋದರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಪದ್ಮನಾಭ ; ವಿಷ್ಣು : ಏದೊರೆಯಂ ಕಂಜೋದರನ ಮೈದುನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೭). [ಕಂಜ + ಉದರ]

ಕಂಜೋದ್ಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಂಜೋದ್ಭವನ ಸರಸ್ವತಿಯ ಧವನ ಮಸ್ತಾಹಿತ ಕರತಳನ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೨೩).
[ಕಂಜ + ಉದ್ಭವ]

ಕಂಟ (ನಾ). ೧. ತಾಳೆಯೋಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಬಳಸುವ ಉಕ್ಕಿನ ಲೇಖನಿ : "ಕಂಠ – ಕಂಟ ; ಕಂಠಿಕಾ – ಕಂಟಿಕೆ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಂಟಮೊನೆ ಬಾಳ್ಕೊನೆಯಾಗಿರೆ (ಅನಂಪು. ೨-೨೪) ; ಒಂದು ಕರದಿ ಪುಸ್ತಕಗಳಂ ಕೂಡೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹಸ್ತದಿ ಕಂಟಮಂ ಪಿಡಿದು (ತುರಂಗ. ೬-೬) ; ಇದಕ್ಕೆ ಉಕ್ಕಿನ ಕಂಟವನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೪) ; ದಂಟು ಮುರಿದರೆ ಕಂಟವಾದೀತೆ ? (ಗಾದೆ). ೨. ಪಾತ್ರೆಗಳ ಮೇಲಂಚು, —ಕೊರಳು, —ಬಾಯಿ : ದಂಡಿಗಂಜುವ ಬಂಟ ಒಡೆದ ಹರವಿಯ ಕಂಟ (ಕನಕ. ೧೩೧-೪) ; ಅದರ ಬಾಯಿಗೆ ಒಂದು ಅರ್ಧ ಹರಿವೆಯ ಕಂಟವನ್ನು ಹಾಕಿ-ಆ ಕಂಟದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ (ಕಭಾಗ. ೨೪). ೩. ಗದ್ದೆ ಅಥವಾ ಕೆರೆಯ ಅಂಚು (?) : ಗಡಿ ಮೂಡಲು ಕೆಱೆಯ ಕಂಟ (ಕಇ. I, ೪೧-೩೪ ; 1417) ; ಬಡಗಲು ಹರಿದ ಅವಳೆಯ ಕಂಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ನಟ್ಟ ಕಲು ಗಡಿ (ಕಇ. III-i, ೯-೨೨ ;1538). [< ಸಂ. ಕಂಠ]

ಕಂಟಕ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳು : ಕಮಳಕಾನನಕಂಟಕಲಗ್ನಪಾದನಾದ ಪೊಲುಡುಗುತ್ತುಮಾತ್ಮಕರಮಂ ರವಿ ಪೊರ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೬) ; ಕಂಟಕದೊಳ್ ಕೋದೆಳಮುತ್ತುಗಳೆನೆ ನಿಂದುವು ಜಡಬಿಂದುಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೧೪). ೨. (ಅಲಂ) ಉಪದ್ರವಕಾರಿ ; ಶತ್ರು : ಕಂಟಕಕೋಟಿಯಂ ಕಡಿದು (ಶಾಪಮಂ. ೩೮-೨೦೭ ; 1112) ; ಕಂಟಕನಲಾ ಧರ್ಮಪ್ರಭಾವಕೆ ಕೌರವೇಶ್ವರನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೨) ; ಎಂಟು ಕಂಟಕರಿಂಗೆ ನೆಂಟರುಗಳಯ್ವರಿಗೆ ಗಂಟಲಗಾಳನಾಗಿಪ್ಪ ಗುರು ನೀಲಕಂಠನಾಗಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೦). ೩. ವಿಘ್ನ ; ವಿಪತ್ತು : ಇಂದುಮೌಳಿಯ ಸೇವೆಗಿಂದು ಪುಳಿಂದ ಕಂಟಕನಾದನೇ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೧೪) ; ಪರದೈವ ಭಜನೆಗಳನಿಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಂ ಮಾಳ್ಪ ನರರ್ಗೆ ಕಂಟಕಮಪ್ಪುದು (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೨೪) ; ಕಂಟಕದ ಸಂಕಟವ ಕಳೆದು ಮೇಲೇರ್ದರೂ ತಟ್ಟದೊಡನೆಯೆ ತೆರೆವ ಕದವದಲ್ಲ (ಅನಿಕೇ. ೨-೯). ೪. ರೋಮಾಂಚನ ; ಪುಳಕ ; ಮೈ ನವಿರೇಳುವಿಕೆ : ಪುಳಕಕ್ಕೆ ಕಂಟಕವೆಸರಂ ಕೊಟ್ಟಜನ ಸುಜನತೆಗೆ ಬೆಱಗಪ್ಪೆಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೭೫) ; ನೆಗೆವಿನಂ ಕಂಟಕಂ ಚೂತಿಕಾಕೋಮಳೆಯಂ . . . ತಿಳಿಪಿದಂ ಪ್ರೇಮಕಾಂತಂ ವಸಂತಂ (ಅನಂಪು. ೬-೭೪).

೫. ಬೇಟೆಗಾರ; ಬೇಡ; ಲುಬ್ಧಕ. ೬. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಕುಂಡಲಿಯ ೧, ೪, ೭ ಮತ್ತು ೧೦ನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಉದಯ ದಶಾಸ್ತಮಯ ಚತುರ್ಥದೆಡೆಗೆ ಕೇಂದ್ರಂ ಚತುಷ್ಟಯಂ ಕಂಟಕಮೆಂಬುದು ಸಂಜ್ಞೆ (ಜಾತತಿ. ೧-೩೬). ೭. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕಂಟಕ ನಾಳಿಕೇರ ಹಿಂತಾಳ (ಯಾದವ. ೧-೩೫). ೮. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: "ಅರಾತಿ ಮುಳ್ಳಾಹವ ಕಿಲ್ಬಿಷಂ ಪುಳಕ ಲುಬ್ಧಕರಿಂತಿವು ಕಂಟಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಕಂಟಕಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರು; ಮುಳ್ಳಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಪುಸಿಯುಸುರಿ ಸರ್ವೇಶಂಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗತಿ ಕಂಟಕಂಬಡೆದು ನಾಣ್ಚದೆ ಯಿಳೆಯೊಳಿಹನು (ನವಮೋ. ೧೦-೪೦). ೨. (ಆಲಂ) ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾಗು. ೧, ೨: ಮೂಡೆಗಟ್ಟಂ ಹುಡುಕುನೀರೊಳ್ ಮೆಟ್ಟಿ ಕಾಡುತಿಹ ಪಾಮರರ ಕೈವಿಡಿತೆಗೊಳಗಾಗಿ ನಾಡೆ ಪಂಕವ ಪೊಗುತ್ತಿರ್ದೆಯೊಡೆದು ಕಂಟಕಂಬಡೆದೆವಿನ್ನು . . . ಎಂದು ರಾಗಿಸಿ ಕಳಮೆಯ ಮಡಿಯ ಸಾಲ್ ಮೆಱೆದವು (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೬). [ಕಂಟಕ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಂಟಕಚಕ್ರ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಚಕ್ರ; ಮುಳ್ಳುಗಳುಳ್ಳ ಚಕ್ರ: ದಂತುರಚಕ್ರ, ಅಂದರೆ ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳಂಥ ಚಕ್ರ, ಇದಕ್ಕೆ ಕಂಟಕಚಕ್ರ, ಅಂದರೆ ಮುಳ್ಳುಗಳುಳ್ಳಂಥ ಚಕ್ರವೆಂತಲೂ ಅನ್ನಬಹುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೯೧ ಅಡಿಟ). [ಕಂಟಕ + ಚಕ್ರ]

ಕಂಟಕಛೇದ್ಯ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ: "ಚುರ್ಚುವತಿ ವಾಕ್ಯಮಂ ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರಗಂಧದೊಳು ಕಂಟಕಛೇದ್ಯದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರ್ಚರ್" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೭). [ಕಂಟಕ + ಛೇದ್ಯ]

ಕಂಟಕಟಿ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿತ; ದೃಢ: ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಪೋಲೀಸಿನವರೂ ಈತನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬಂದಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕಂಟಕಟಿಯಾದ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಬಸವಳಿದು ಬಿದ್ದುಹೋಗಿರುವರು (ಚೆನ್ನಬೇ. ೫). [?]

ಕಂಟಕದ್ವಾರ (ನಾ). ಕಂಟಕ ಸಹಿತವಾದ ಬಾಗಿಲು; ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಬ್ಬಿಣದ ಮೊಳೆಗಳು ಮುಂದೆ ಹಾಯ್ದಿರುವ ಬಾಗಿಲು: "ಕಂಟಕದ್ವಾರ – ಕಂಟಿಯಬಾರ" (ಶಮದ. ೨೯೬ ಪ್ರಯೋ). 'ಕಂಟಿಯ ದಾರ' ಪರಾ. [ಕಂಟಕ + ದ್ವಾರ]

ಕಂಟಕನಾಶ (ನಾ). (ಆಲಂ) ೧. ವಿಘ್ನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಾಶಮಾಡಿದವನು. ೨. ಕಂಟಕದಿಂದ ಪಾರಾದವನು: ಎಂಟು ಬಂಟರು ಕಂಟಕನಾಶ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಠನಷ್ಟ]ವಾದರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩೦-೭೮೩). [ಕಂಟಕ + ನಾಶ]

ಕಂಟಕಫಲ (ನಾ). ೧. ಹಲಸಿನ ಮರ. ೨. ಗೋಕ್ಷುರದ ಗಿಡ. ೩. ಔಡಲ ಗಿಡ; ಹರಳಿನ ಗಿಡ. ೪. ದತ್ತೂರದ ಗಿಡ. [ಕಂಟಕ + ಫಲ]

ಕಂಟಕಭವನ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನ: ನವಪಂಚಮದೊಳ್ ಕಂಟಕಭವನದೊಳಶುಭಗ್ರಹಂಗಳಿರೆ ಸೌಮ್ಯರ್ ವೈರಿ ವಿನಾಶವ್ಯಯದೊಳ್ ನಿಲೆ ರವಿಯುದಯದೊಳಾಗೆ ಶಿಶುಗೆ ಸದ್ಯೋಮರಣಂ (ಜಾತತಿ. ೬-೬). [ಕಂಟಕ + ಭವನ]

ಕಂಟಕಭೂಪ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಶತ್ರುರಾಜ; ವೈರಿಯಾದ ಅರಸ: ಕಂಟಕಭೂಪರ ಕೋಂಟೆಯನಂಟೆ ಕರಂ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ದು (ಹಮ್ಮೀರ. ೧-೬೦). [ಕಂಟಕ + ಭೂಪ]

ಕಂಟಕರೂಪ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ಇರುವವನು; ವಿಘ್ನಕಾರಿ; ಶತ್ರು: ಪರಮಾರ್ಥಮಾರ್ಗಕಂಟಕರೂಪರ್ ಧೀರರ್ . . . ನಡೆತಂದರ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೦೦). [ಕಂಟಕ + ರೂಪ]

ಕಂಟಕವಕ್ರಿಮ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ಬಾಗಿರುವುದು. ೨. ಮುಳ್ಳಿನ ಡೊಂಕು, —ಮುರಿತ. ೩. (ಆಲಂ) (ಇತರರಿಗೆ) ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ. ೧, ೩: ಕಂಟಕವಕ್ರಿಮಂ ಬದರದೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯ ವ). [ಕಂಟಕ + ವಕ್ರಿಮ]

ಕಂಟಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಬಾಧೆಕೊಡುವವನಾಗಿರುವಿಕೆ. ೧, ೨: ನೆಗಬ್ದುದ್ದಂಡತೆ ಕಂಟಕಸ್ಥಿತಿ ಸರೋಜವ್ರಾತದೊಳ್ . . . ಪೀನಮೊಪ್ಪುಗುಮುರ್ವೀಶರೊಳೊಪ್ಪದೆಂದೆಣಿಸಿದಂ ತನ್ನೇೞ್ಗೆಯಿಂ ಪದ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೬). [ಕಂಟಕ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕಂಟಕಾಂಕುರ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಮೈಮೇಲೆ ಮುಳ್ಳು ಬರುವಿಕೆ; ನವಿರೇಳುವಿಕೆ; ರೋಮಾಂಚನ: ಅತಿಪೀಡಿಸುಗುಂ ಸ್ಥಾನಚ್ಯುತನಾಗಿಯುಮುಖಿಳಮಂ ಖಳಂ ವೃತಿವೀರುತ್ಪತಿತಂ ಪಥಿಕರ ಪದತಳಹತಿಯಂ ಹತಕಂಟಕಾಂಕುರಂ ಮಾಡುವವೊಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೩೬). [ಕಂಟಕ + ಅಂಕುರ]

ಕಂಟಕಾರಣ್ಯ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಗಾಡು: ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಕಂಟಕಾರಣ್ಯವೂ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದ ಸ್ವರ್ಣಪಂಜರಕ್ಕಿಂತ ಶತಶಃ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದೆಂಬ ಭಾವನೆಯು ಬಲಿಯತೊಡಗಿ (ಪ್ರಬಂಧ. ೬೭). [ಕಂಟಕ + ಅರಣ್ಯ]

ಕಂಟಕಾರಿ (ನಾ). ೧. ಗುಳ್ಳದ ಗಿಡ, —ಕಾಯಿ. ೨. ಪಾದರಕ್ಷೆ. ೧, ೨: ಓದಿದವ ತಾನೆಂದು ತನ್ನಯ ಪಾದರಕ್ಷೆಯನೌಷಧಕೆ ಸಂಪಾದಿಸುವನೀ ಕಂಟಕಾರಿಯನಱಿಯದವನೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೭-೮). [ಸಂ. ಕಂಟಕಾರೀ; ಕಂಟಕ + ಅರಿ$_6$]

ಕಂಟಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗುಳ್ಳದ ಕಾಯಿ: "ನಿದಿಗ್ಧಿಕಾ, ಕಂಟಕಾರಿಕಾ, ವ್ಯಾಘ್ರೀ – ಈ ೩ ನೆಲಗುಳ್ಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೪೬೫). ೨. "ಅಂಟಾಳಗಿಡ" (ಗಂಗಾವು. ೬೩). [ಸಂ. ಕಂಟಕಾರಿಕಾ]

ಕಂಟಕಿ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದು. ೨. ಮೀನು. ೩. ಮುಳ್ಳುಗಳಿರುವ ಯಾವುದಾದರೂ ಗಿಡ. ೪. ಹಲಸು: ಕಂಟಕಿಯು ಸಹಕಾರ ದಾಡಿಮಫಲಂ ಟೆಂಟಣಿಸಿ ತಳ್ತೊಡೆದು ರಸಪ್ರವಾಹಗಳಾಗೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೨-೨೧). ೫. ಕಡ್ಡಿ; ಕುಂಚ: ವರದಂತಮಂ ಕ್ಷೀರಿಕಂಟಕಿಗಳಿಂದೊರಸಿಯುರುನಿರ್ಮಲೋದಕದಿ ಗಂಡೂಷವೆಂಬವನ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಶಿಚಂ. ೪೫-೩). ೬. (ಆಲಂ) ಪೀಡಿಸುವುದು; ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವುದು. ೭. ವಿಘ್ನಕಾರಿ: ಕಪಟ ಕಂಟಕಿ ಕಟಕಿ ಕಡುದುಷ್ಟೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೫-೬೧). [< ಸಂ. ಕಂಟಕಿನ್]

ಕಂಟಕಿತ (ಗು). (ಆಲಂ) ರೋಮಾಂಚನ ಹೊಂದಿದ; ಮೈಗೆ ಮುಳ್ಳುಬಂದ: ಅಲೌಕಿಕಮಮಾನುಷಮೆಂದು ಕಂಟಕಿತಾಂಗನಾದ ನಿಳಾಧಿಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೪೩). [ಸಂ.]

ಕಂಟಜವಾಬು (ನಾ). ಅಡ್ಡವಾದ ಉತ್ತರ; ಅಡ್ಡಜವಾಬು: "ಸಾಕುಮಾಡು ನಿನ್ನ ಕಟ್ಟುಕಥೆಯನ್ನು, ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಈ ಕಂಟಜವಾಬುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೈರಿಸುವವರಾರೂ ಇಲ್ಲ ಗೊತ್ತೇನು?" (ಮೊಗ್ಗು. ೮೨). [ಕಂಟ ? + ಜವಾಬು]

ಕಂಟಣಿಸು 'ಕಂಟಳಿಸು' ನೋ.

ಕಂಟಣೆ 'ಕಂಟಲೆ' ನೋ.

ಕಂಟಣೆಯೆತ್ತು 'ಕಂಟಲೆಎತ್ತು' ನೋ.

ಕಂಟಮೊನೆ (ನಾ). ಕಂಟದ ಮೊನೆ; ಉಕ್ಕಿನ ಲೇಖನಿಯ ತುದಿ: ಭೂತಳೇಶ್ವರ ಧನವೃದ್ಧಿ ರಾಜಗೃಹಕರ್ಮಕಳಾಪಸಮುಚ್ಚಯಂ ನಿರಂತರಮಿವರೊಂದು ಕಂಟಮೊನೆ ಬಾಳ್ಮೊನೆಯಾಗಿರೆ ಸಲ್ವುದು (ಅನಂಪು. ೨-೨೪). [ಕಂಟ + ಮೊನೆ$_1$]

ಕಂಟೆಯ ‘ಕಂಟೆಯ’ ನೋ.
ಕಂಟೆಲಿ ‘ಕಂಟಲೆ’ ನೋ.
ಕಂಟಲೆ, ಕಂಟಣೆ, ಕಂಟಲಿ, ಕಂಟಾಳ, ಕಂಡಾಲ (ನಾ). ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ ಕೂಡುವಂತೆ ಹೇರುವ ಎರಡು ಒಡಲಿನ ಚೀಲ; ಹಸುಬೆ: ಎತ್ತು ಕಂಟಲೆ ಕಂಬಿ ಕಾವಡಿ ಹೊತ್ತ ಹೊರೆ ಹಸುಬೆಗಳ ಶರಣರ ವೊತ್ತ ಸಾಗಿತು (ಶರಲೀ. ೫೪೦-೫); ಎಂಟು ತಿಂಗಳ ನಾರಿ ಎಂಟೀನ ಬಯಸಿದಳು ಕಂಟಲೆ ಅಕ್ಕಿ ಕೊಡ ತುಪ್ಪ (ಜಗೀತ. ೯೬); ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣವು ಕೈಯೊಳಗಿರುವ ವರೆಗೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ಕೂತರೂ, ಕಂಟಲೆ ಹೇರಿದರೂ . . . ಸುಮ್ಮನೆ ಹೋಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ४-೧೮೦). **ಕಂಟಣೆ** : ನೇಣ್ ಕಂಟಣೆ ಗೋಣಿ ದಂಡಿಗೆ ಸವಂಗಂ ಮೊಚ್ಚೆಯಂ ಹಲ್ಲಣಂ . . . ಇನಿತುಂ ದಂಡಿಂಗೆ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೨೩); ರಸಭಂಡವೈದು ವಿದಳವಿಪ್ಪತ್ತೈದು ಪಸರ ಪತ್ತಿಗೆಯ ಕಂಟಣೆಯೆಪ್ಪತ್ತೈದು (ಶಿವಗೀ. ೧೮೯-೯೪೬). **ಕಂಟಲಿ**: ಪರಮೇಶ್ವರನು ಒಬ್ಬ ಬಣಜಿಗನ ವೇಷದಿಂದ ತನ್ನ ಗಿಡ್ಡ ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಕಂಟಲಿಯನ್ನು ಹೇರಿಕೊಂಡು ಸುಮತಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು (ಭವ್ರಾಯು. ೭); ತಮ್ಮಣದೀಕ್ಷಿತರ ಕಾಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವರು . . . ತಮ್ಮ ಕಂಟಲಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಲಿಕು. ೫); “ನಾವೂ ನೀವೂ ನೆಂಟರು, ಆದರೆ ಕಂಟಲಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಹಾಕಬೇಡಿರಿ” (ಕುಟುಂಬ. ४೫). **ಕಂಟಾಳ** : (೩). **ಕಂಡಾಲ** : ಉಸಿಗನೆಡಗೌಂಕುಳೊಳಗೊಂದು ಕಂಡಾಲಮುಂ ಸಸಿನೆದಳೆಯುತ್ತೆ ಮಾದೇವಿ ಸಡಗರದೆ ಪಿಂದೆಸೆಯೊಳೊಪ್ಪುತ್ತಿರಲ್ (ಆರಾಚ. ೮-೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಣ್ಟಾಳ; ತೆಲು. ಕಂಟಲ, ಕಂಟ್ಲ. / ಮರಾ. ಕಂಠಾಳ, ಕಂಠಾಳೀ]

ಕಂಟಲೆಎತ್ತು, ಕಂಟಣೆಯೆತ್ತು, ಕಂಠಣೆಯೆತ್ತು (ನಾ). ಕಂಟಣೆಯನ್ನು ಹೊರುವ ಎತ್ತು; ಹಸುಬೆಯನ್ನು ಹೊರುವ ಎತ್ತು: ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೊರಡುವ ಕಂಟಲೆಎತ್ತುಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಬ್ಬರು ಆಳು ಹೊರಡುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದನು (ಚಿಕರಾ. ೩೬೬). **ಕಂಟಣೆಯೆತ್ತು** : ಗುಡಿಯುಂ ಕಂಟಣೆಯೆತ್ತುಂ ನಡೆಗುದುರೆಯುಮೆರಡು ಬಂಟರಿರ್ವರ್ ತೊತ್ತಿರ್ ಕಡುಗೂರ್ಪ ಮಿಂಡಿವೆಂಡಿತಿಯೊಡವಾರದ ದಂಡು ಜವನ ದಂಡಣೆಯಲ್ತೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೨४). **ಕಂಠಣೆಯೆತ್ತು** : ಚಂಡಿಗೊಳುವ ಕಂಠಣೆಯೆತ್ತ ಸಾಗಿಸಿ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು ಕೆಲರು (ನಾಗಕು. ೧೫-೫೦).

[ಕಂಟಲೆ + ಎತ್ತು$_2$ (< ಎಟ್ಟು$_1$). / ತಮಿ. ಕಣ್ಟಾಳವೆರುದು]

ಕಂಟವಣ (ನಾ). ಕಂಟದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಲಿಪಿಕಾರನ ಮೇಲೆ ವಿಧಿಸುವ ತೆರಿಗೆ: ಪುರವರ್ಗ ಗೌಡಿಕೆ ಮಾನ್ಯ ಪೇಠಿಪದಿಕೆ ಉಂಬಸಿದ್ಧಾಯ ದಾಯ ಕಾರಕ ಕಂಟವಣ ಮೊದಲವಿದ್ಯ × × ನುಂಟಾದನುಮ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೬-೩೫; 1629). ‘ಕಂಠವಣ’ ಪರಾ. [ಕಂಟ + ಪಣ$_1$]

ಕಂಟವಲಗೆ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಲಗೆ (?): ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಕಂಬಂಗಳಿಂ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಲಗೆಗಳಿಂ ಬಕುಳದ ಬೋದಿಗೆಗಳಿಂ ಬಂಧೂಕದ ಬಾರವಟ್ಟಗೆಗಳಿಂ ಕೇತಕಿಯ ಕಂಟವಲಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಠದಲಗೆ]ಗಳಿಂ ಕುರವಕದ ಕೀಲ್ವಿಡುವಂಗಳಿಂ ಮಂದಾರದ ಮೊಳೆಸಾಲ್ಗಳಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೫೭ ವ). [ಕಂಟ ? + ಪಲಗೆ]

ಕಂಟಳಿಸು, ಕಂಟಣಿಸು, ಕಂಠಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು; ಸಂಕೋಚವಾಗು: ನಿಜಪುರೋಪವನ ಳೀಳೆ ಮಧುಮಾಸ ವಿರತಿಯೊಳ್ ಮಸುಳ್ದಿರೆ ಕಂಟಳಿಸಿದ ಮೆಯ್ವೆರಸಿ ನಿಸಾಕುಳನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೫); ಪಾಟ್ಸ್ರನೆವುಲ್ಲನುರ್ಚುವಂದದಿನೆಲ್ಲಂ ಪಿಡಿದುರ್ಚಿ ಬೇಳ್ವರರೆಬರ್ ಸುಡದಟ್ಟಿಸಲಾಜದಗ್ನಿ ಕಂಟಳಿಸುವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೬೨); ಜಗವೆಲ್ಲಂ ಕಡುಪಿಂಗೆ ಕಂಟಳಿಪಿನಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೯೨-೮; 12ನೆಯ ಶತ). ೨. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಜುಗುಪ್ಸೆಪಡು: ಬಳಮುಱಿದಿರ್ದ ತೋಳನಿಱಿಕೆಯ್ವಳಿಪಿಂದೆ ಪುರುಳ್ ಧುರಕ್ಕೆ ಕಂ(?)ಟಳಿಸೆ ಕನಲ್ದು ಪೋಗೆ ಸಿರಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೫೧). ೩. ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು; ರೋಮಾಂಚನಗೊಳ್ಳು; ನಿಮಿರು: ವೀರರಸಂ ಕರೆಗಣ್ಮೆ ಕಂಟಳಿಸೆ ಮೆಯ್ನವಿರಗ್ಗಳಮೊಪ್ಪಿದಂ ಗಳಸರಿತ್ಸುತನಾಹವಲಂಪಟಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ४೮೯); ಇಳಾತಳಕ್ಕೆ ಕಿಳಿರ್ದುಪ್ಪರಿಸುತ್ತುಱಿಮೀಂಟಿ ದಾಂಟಿ ಕಂಟಳಿಸಿ ಪೊದಳ್ದು ಪಾಯ್ದು ಪರಿಯಿಟ್ಟುದು ವಾಯುರಯಂ ಹಯದ್ವಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೯೧). ४. ಕೇಕರಿಸು: ತೂಂಕಡಿಸುವ ಬಿಳ್ತಾಗುವ ಬಿಕ್ಕುವ ತೇಂಕುವ ತೇಗುವ ಕಂಟಳಿಸುವಖಿಳ ವಿಕೃತಿಗೆ ಸಲ್ಲಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೮४). ೫. ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: ಖಂಡೆಯ ಬಾಯಿಂ ತೊಲಗದೆ ಕಂಡರ್ ಕಂಟಳಿಸೆ ಕಾದಿದರ್ ಬಲ್ಗಂಡರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೫೧). **ಕಂಟಣಿಸು**: ೧. ಹೇಸಿಕೆಯನು ನೇಸಜುಗುಲನ ಕಾಳಿಜಂ ಕಂಟಣಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಣಂ ಕಲ್ಲಯಿಸಲು] ಬೇಕೆಂಡು ನೆರಪಿದಂ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೩೦). ಗಂಟಲುರಂಬರಂ ಬಜತುಗೋಣೆಬಿಲಲ್ ಕಡುಸೇದೆಯಿಂದೆ ಮೈ ಕಂಟಣಿಸುತ್ತೆ ಕೋಡಗಱಿಸೀದು ಮುಱುಂಟಿ ವಿಹಂಗ ಸಂಕುಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೦೯); ಅಧಿಕನಲ್ಲಾ ಕರ್ಣ ಕಿಱುಕುಳನೆ ಕಂಟಣಿಸಬೇಡಿನ್ನು ಭಾಷೆಗಳುಂಟು ನಿನ್ನಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೭). ೨. ನರಕದ ನೆಲೆ ಪೇಸಿಕೆಗಳ ಕರು ಮಸಣದ ಪುಟ್ಟು ಪಾಪದೆಱೆ . . . ಅಂತದಂ ಕಂಡು ಕಂಟಣಿಸುತ್ತಮೆನ್ನೊಳಿಂತೆಂದೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೭४೮); ಪೇಸದೆ ಕಂಟಣಿಸದೆ ಬೆರೆತೋಸರಿಸದೆ ಮಾಂಸಸೇವನೆಗೆಯ್ದನೆ ಭಕ್ತಂ (ಸಮುಪ. ೧४-೧४೦); ಆ ಕೂಂಟಣಿಯ ಕಿವಿಲುತನಮುಂ ಕಂಡು ಕಂಟಣಿಸಿ ವಿದೂಷಕನಿವಳಂ ಜವನಾದೊಡೊರ್ವಿಂಗೆ ಕೊಯ್ಯಲಮ್ಮನೆಂದು ನುಡಿದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೭೯ ವ). ೩. ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳ್ ಮಲರ್ದಳ್ಪಿಪೊಯ್ಮೆ ಮೆಯ್ಯೊಜಗೆ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಕಂಟಣಿಸೆ ಮೆಯ್ನವಿರೊಯ್ಯನೆ ಕಂಠಕಂದಳಂ ತೆಱೆದು ಮಿಡುಂಕೆ (ಲೀಲಾವ. ೬-೭೦); ಸಂದ ಕಲ್ಕರಗೆ ನರರ ಮನ ನಾರಿಯರಿಂದ ಝೋಂಪಿಸದೆ ಕಂಟಣಿಸಿ (ವರ್ಧಚ. ೧-೯೫). ೫. ಆತುರಿಸಿ ಕಾಡುವೆನ್ನಂಡಲೆಗೆ ಕಂಟಣಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಟಳಿಸ, ಕಂಠಣಿಸ]ದೀತನಲ್ಲದೆ ನಿಲುವರಾರೆಂದು (ಸೋಮಚ. ೩-४೬); ಬಂಟನಾಗಿರ್ದ ಗಣಕನ ಕಯ್ಯುಲೆಂದೊಡವ ಕಂಟಣಿಸದೀಸಿಕೊಂಡಕ್ಷರವ ಕಂಡು ಮನವಂಟ (ಸೌಂದಪು. ೫-೮). **ಕಂಠಣಿಸು** : ೧. ಭೀಮನ ಗದೆಯ ಘಾತಿಯ ಘಲ್ಲಣೆಗೆ ಕಂಠಣಿಸಿದವು ಟಿಂಠಣಿಸುವಾನೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೫४); ರವಿ ಮತ್ತೆ ಮೂಡಣ ಗದ್ದುಗೆಯ ವೆಂಠಣಿಸಿದನು ಕುಮುದಾಳಿ ಕಂಠಣಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-४). ೫. ದಶಕಂಠಾಸುರನ ಕಂಠರವ ದಿಕ್ತತಿಯ ಕಂಠಣಿಸೆ (ಶತಸಾಂ. ೭೦-೫४). ೬. ಗೋಳಾಡು; ದುಃಖಿಸು: ಎಡೆ ಕಟ್ಟೆ ಕಡೆ ಕಂಠಣಿಸದ ಸಮುಹಿತ ಸಾಧ್ಯರು (ಪದಗೋ. ४-೨೦೧); ಎಸೆವುತಿರೆ ಬಂದು ಮಹಮನೆಯ ಗೋವಳನಲ್ಲಿ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಕಂಪಿಸುತೆ ಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಟಂ]ಠಣಿಸುತಂತಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಬಸವಂಗೆ ಬಿನ್ನೈಸಿದಂ (ಬಸರ. ೯-೧೦४).

[ಕಂಟಳ$_0$ + -ಇಸು$_3$. / ಮರಾ. ಕಂಟಾಳಣೇ]

ಕಂಟಾಳ ‘ಕಂಟಲೆ’ ನೋ.
ಕಂಟಿ$_1$ (ನಾ). ಕೊರಳಿನ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಹಾರ: “ಕಂಟಿ-ಕಂಠೀ = ಕಂಠಾಭರಣ” (ತದ್ಭಕೋ. ೫); ಮೆಚ್ಚೀವೊಡಾ ಗಾವಮಂ ಸರಮುಂ ಕಂಟಿಯ ಜೋಡುಸಾಲ್ಗಳನಿವಂ ನೀಡಲ್ಕನಂ ನೋಳದೈ (ಮೈಸೂಮ. ४-४೮). [< ಸಂ. ಕಂಠೀ]

ಕಂಟ್ಟಿ (ಗು). ೧. ಮುಳ್ಳಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಪೊದೆ; ಮೆಳೆ; ಮುಳ್ಳು; ಹೊದರು: ಕಿರಿಗಿಡಗಳೂ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ಕಂಟಿಗಳೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೫೨); ಬನ್ನಿಯ ಕಂಟಿ, ಬೇವಿನ ಕಂಟಿ, ಮುಡಿಯನ ಕಂಟಿ . . . ಮುಂತಾದ ಗಿಡಗಳಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಬೇರು ಸಹಿತ ಅಗೆದು ತೆಗೆಯಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೫); ಇಬ್ಬನ್ನಿ ತೊಳೆದರೂ ಹಾಲು ಮೆತ್ತಿದಾ ಕವಳಿ ಕಂಟಿಯಾ ಹಣ್ಣು ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಹಾಂಗ ಕಣ್ಣಿರುವ ಹೆಣ್ಣು (ನಾದಲೀ. ೫೮-೧೬). ೩. ಗುಂಪು; ತೋಪು; ಸಮೂಹ: ಸಹಕಾರದ ಸಂದಣಿಯುಂ ತೆಂಗಿನ ತಿಂತಿಣಿಯುಂ ಕದಳಿಯ ಕಂಟಿಯುಂ ದಾಡಿಮದ ತೋರಣಮುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೮ ವ); ಕದಳಿಯ ಕಂಟಿ ಕಮ್ಮರದ ಸಂದಣಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೩೭); ತೆಂಗಿನ ತಿಂತಿಣಿಯುಂ ಕದಳಿಯ ಕಂಟಿಯುಂ ದಾಡಿಮದೊತ್ತರಮುಂ(ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೭೮ ವ). ೪. ಬೃಹಶ್ರೀ ಎಂಬ ವೃಕ್ಷಭೇದ. ೫. ಆರೇಖದಿರ. ೬. ನೀರುಗಂಟಿ. ೭. ಒಂದು ಆಯುಧ: ಅಸ್ಸಿಜ ಸುಲದಿ ಕಂಬು ಕಂಟಿ ಕುಲಿಶಾವನ . . . ಮೊದಲಾದಾ ಬತ್ತೀಶಾಯುಧಾಶಕ್ತ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೪-೨೦; 1672). ೮. (ಆಲಂ) ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ.

[< ಸಂ. ಕಂಟಿನ್]

ಕಂಟಿಕೆ[1] 'ಕಂಡಿಕೆ[1]' ನೋ.

ಕಂಟಿಕೆ[2], ಕಂಟಿಗೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಏಕಾವಳಿ ಸರ; ಒಂದೆಳೆ ಹಾರ; ಕಂಠಿಕೆ: "ಕಂಠಿಕಾ – ಕಂಟಿಕೆ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಟಿಗೆ**: (ಕ). [< ಸಂ. ಕಂಠಿಕಾ]

ಕಂಟಿಗ (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ಕಾರ ದಿಂದ ನಿಯುಕ್ತನಾದ ಸೇವಕ (ಕ). 'ನೀರುಗಂಟಿಗ' ಪರಾ.

[ಕಂಟ ? + –ಇಗ]

ಕಂಟಿಗೆ 'ಕಂಟಿಕೆ[2]' ನೋ.

ಕಂಟಿಯ, ಕಂಟಯ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ವಿಘ್ನ: "ಕಂಟಿಯ – ಕಂಟಕ = ವಿಘ್ನ, ಮುಳ್ಳು" (ತದ್ಭಕೋ. ೫). **ಕಂಟಯ**: "ಕಂಟಕ, ಕಂಟಿಯ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಕಂಟಕ]

ಕಂಟಿಯದಾರ, ಕಂಟಿಯಬಾರ, ಕಂಟೆಯದರ, ಕಂಟೆಯದಾರ, ಕಂಟೆಯಬಾರ (ನಾ). ಕಂಟಕ ಸಹಿತವಾದ ಬಾಗಿಲು; ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಬ್ಬಿಣದ ಮೊಳೆಗಳು ಮುಂದೆ ಹಾಯ್ದಿರುವ ಬಾಗಿಲು: "ಕಂಟಿಯದಾರ – ಕಂಟಕದ್ವಾರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫). **ಕಂಟಿಯಬಾರ**: "ಕಂಟಕದ್ವಾರ – ಕಂಟಿಯಬಾರ" (ಶಮದ. ೨೯೬ ಪ್ರಯೋ); "ಕಂಟಿಯಬಾರಮೆನಲ್ಕದು ಕಂಟಕಮಹ ಬಾಗಿಲಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೩); ಆ ರಾಜಗೇಹಾಜಿರದ ಸೀಯದರದ ಕಂಟಿಯಬಾರದಂತರಾಳದಲ್ಲಿ (ಅನಂಪು. ೧-೧೧೭ ವ). **ಕಂಟೆಯದರ**: "ಕಂಟಿಯದರಂ, ಕಂಟಿಯ ದಾರಂ, ಕಂಟಿಯಬಾರಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಟೆಯ ದಾರ**: "ಕಂಟಿಯದರಂ, ಕಂಟಿಯದಾರಂ, ಕಂಟಿಯಬಾರಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಟೆಯಬಾರ**: ಅರಿನೃಪಾಳರ ಹಿಂಡ ನಿಜಾಸಿದಂಡದಿಂ ಕಂಟಿಯಬಾರದೊಳ್ ಸುಳಿಸಿ (ಇಆ. XII, ೯೭-೧೭; 1187). [< ಸಂ. ಕಂಟಕದ್ವಾರ]

ಕಂಟಿಯಬಾರ 'ಕಂಟಿಯದಾರ' ನೋ.

ಕಂಟಿರಾಯಿ 'ಕಂಠೀರಾಯಿ' ನೋ.

ಕಂಟಿಸು[1] (ಕ್ರಿ). ಪೀಡಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು; ನೋಯಿಸು: ಬೆಸವರಿಗೆಯ್ದು ಬೇಸಱಿಸುವಿತ್ತುದನೆತ್ತುವ ಮೇಗುದೋರ್ಪ ಕಂಟಿಸುವ ಕನಲ್ಪ ಕಡ್ಡ ಯಿಸುವೇಱದನಂ ತಿಳಿಪಲ್ ಮನಂಗೊಳಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೩); ಅವಳುಮನೊಲಿಸಿ ಕಂಟಿಸಿ ಗೋವರ ಗುಗ್ಗುರಿಗೆ ಮಾಡಿಯುಂ ತಣಿಯಯ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೬೬); ಕರೆಯದೆ ಕಾಡಿ ಕಂಟಿಸುವ ಕೂಂಟಣಿಯಂ ನೊಣಗಚ್ಚಿ ತಿಂಗೆ ಬೆಂಗುರುಟಿ ಬಳಾರಿ ಬಾಡಿಸುಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೦೬); ಸತಿ ಕಂಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪಿ]ಸಿ ಕಾಡುವಳೆಂದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೧೪೦); ಮುಳಿವ ಕನಲ್ವ ಕಂಟಿಸುವ ಕಾಡುವ ಬೇಡುವ (ರಸರ. ೩-೧೫೭).

[ಕಂಟ + –ಇಸ್ಸು. P ಪ್ರಾ. ಕಟ್ಟ (< ಸಂ. ಕಷ್ಟ)]

ಕಂಟಿಸು[2] 'ಕಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಕಂಟು[1] (ನಾ). ೧. ಬಾವಿಯ ಒಳಗೋಡೆ ಅಥವಾ ಮನೆಯ ಒಳಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಚಾಚಿರುವ ಭಡಿ, —ಚಡ, —ಕಂಟಿ. ೨. ಪಾತ್ರೆಯ ಅಂಚು, —ಕಂಟಿ. ೩. ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಯು ವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಸೋಪಾನಮಾರ್ಗ (ಕ). [< ಕಂಟ ?]

ಕಂಟು[2] 'ಕಮುಟು' ನೋ.

ಕಂಟೆಯದರ 'ಕಂಟಿಯದಾರ' ನೋ.

ಕಂಟೆಯದಾರ 'ಕಂಟಿಯದಾರ' ನೋ.

ಕಂಟೆಯಬಾರ 'ಕಂಟಿಯದಾರ' ನೋ.

ಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು. ೨. ಪಾತ್ರೆಯ ಕಂಟಿ. ೩. ನಾದ; ಧ್ವನಿ. ೪. ದೇಹ. ೫. ಸಾಮೀಪ್ಯ. ೬. ದಂಡೆ; ತಟ; ದಡ. ೭. ಬರೆಯುವ ಉಕ್ಕಿನ ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆ; ಕಂಟ: ". . . ಕೈಯೊಳಗಿನ ಓಲೆಕಂಠಗಳನ್ನು ಬಿಸುಟು ಇದನ್ನು ಆರಿಸಿ ಹೋದನು" (ಕಪಪು. ೬-೬೫); ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವ 'ಕಂಠ'ವಿದೆ (ವಿಜಸಾ. ೬೮). ೮. ಕಾಂಡ: "ಪತ್ರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರತಿ] ನಾರಾಚಮೆನೆ ಕಂಠ" (ಮುಂಗರಾ. ೧೦೬-೧೫); "ನೀರಲ್ಲಿ ನಿಜ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾವದಲಿ ನಿಂದೆಯಲಿ ಶಸ್ತ್ರದಲಿ ಕಾಂಡಮಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೧೪೭-೩೮); "ಸಂಹನನ ಸಮೀಪ ನಾದ ತಟ ಕಂಧರಮೆಂಬಿವು ಕಂಠವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೫೨). ೯. (ಭಾರತೀಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ) ದೇವಾಲಯದ ಕಮಾನಿನ ಒಂದು ಅಂಗ. ೧೦. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಕಾಡಪುಂಖ – ಕಂಠ, ಉತ್ತರಣೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೧).

ಕಂಠಚಾಮೀಕರನ್ಯಾಯ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ನ್ಯಾಯ; ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಹುಡುಕು ವುದು. ಕಂಠಶೋಸಿಕೊಳ್ಳು = (ಆಲಂ) ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಮಾತ ನಾಡು; ಗಂಟಲು ಒಣಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಕಂಠಶೋಷಣೆ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳು: ವಿದ್ಯಾಗುರು ಎಂದರೆ ಕಾಸಿಗಾಗಿ ಕಂಠಶೋಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಶು ಎಂಬ ಭಾವನೆ (ಹೇಮುಕೂ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಕಂಠಕಚ್ಚರ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ತಗುಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ (?): "ಕಂಠಕಚ್ಚರದೊಳ್ ಬಕ್ಕಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೪). [ಕಂಠ + ಕಚ್ಚರ]

ಕಂಠಕುಬ್ಜ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸನ್ನಿಪಾತ ಜ್ವರ: ಕಂಠಕುಬ್ಜ . . . ಪ್ರಳಾಪಗಳೆಂದು ಪದಿಮೂರು ತೆರನಾದ ಈ ಸನ್ನಿ ಪಾತಂಗಳ್ಗೆ (ಸಕವೈ. ೧೫೧). [ಕಂಠ + ಕುಬ್ಜ]

ಕಂಠಗತ (ಗು). ೧. ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬಂದಿರುವ: ಮುನಿಕುಮಾರಂ ಬರು ತಿರ್ದ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಕಂಠಗತಪ್ರಾಣನಾಗಿರ್ದನ್ನಂ ಕಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೨೦೮); ಕಂಠಗತಪ್ರಾಣೆಯವಳ್ ನಿನ್ನ ದೂಸಱಿಂ ಬಟ್ಟಿಪ್ಪಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫-೧೮). (ನಾ). ೨. (ಆಲಂ) ಪೇಚು; ಅತ್ಯಂತ ಕಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕಂಠಗತವಾಯು (ನಾ). ಉಸಿರು ಕೊರಳೊಳಗೆ ಬಂದಿರುವವನು; ಮರಣೋನ್ಮುಖನಾದವನು: ಅಂತು ಬಿಟ್ಟು ಜಟಾಯು ಕಂಠಗತ ವಾಯುವಾಗೆ ದಶಕಂಠನುಯ್ವ ಸಮಯದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೩ ವ).

[ಕಂಠಗತ + ವಾಯು]

ಕಂಠಗತಾಸು (ನಾ). ಪ್ರಾಣವು ಕೊರಳವರೆಗೆ ಬಂದಿರುವವನು; ಮರಣೋನ್ಮುಖನಾದವನು: ಅಗಧರ ನಿನ್ನಂಘ್ರಿಭಾರಮಂ ಕ್ಷೀಣ ಬಲೋರಗನೆಂತು ಸೈರಿಪಂ. ಕಂಠಗತಾಸುವಕ್ಕುಮೇಕಕ್ಷಣದಿಂ (ಜಗವಿ. ೩-೧೧೦). [ಕಂಠಗತ + ಅಸು$_1$]

ಕಂಠಗರಲ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ವಿಷವುಳ್ಳವನು; ಶಿವ (೬). [ಕಂಠ + ಗರಲ]

ಕಂಠಗ್ರಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಂಠವನ್ನು ಹಿಡಿ; ಕತ್ತು ಹಿಸುಕು: ಅಂತಕಂ ಕಡುಪಿನಿಂ ಕಂಠಗ್ರಹಂಗೆಯ್ಯದಿಂ ತಡೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೭೯). [ಕಂಠಗ್ರಹ$_0$+ ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಂಠಣಿಸು 'ಕಂಟಳಿಸು' ನೋ.

ಕಂಠಣೆಯೆತ್ತು 'ಕಂಟಲೆಎತ್ತು' ನೋ.

ಕಂಠತಾಲವ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕಂಠ ಮತ್ತು ತಾಲು ಎರಡೂ ಕೂಡುವ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುವ ವರ್ಣ: ಕಂಠತಾಲವ್ಯ- ಐ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫). [ಸಂ. (ಕಂಠತಾಲು + -)]

ಕಂಠತ್ರಾಣ (ನಾ). ೧. ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ: ಆ ತಂದೆ ತಾಯಂದಿರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನೂ ಕಂಠತ್ರಾಣವನ್ನೂ ನಾನು ಗೌರವಿಸುತ್ತೇನೆ (ಗಾಳಿಪ. ೮೬). ೨. "(ಹೆಂಗಸಿನ) ತಲೆಯ ಮತ್ತು ಕತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊದೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತ್ರ" (Gorget. ಇಂಕನಿ). [ಕಂಠ + ತ್ರಾಣ]

ಕಂಠನಾಳ (ನಾ). ಕಂಠದ ನಾಳ: ಚಂಚುವಂ ತೆಱೆದೆಱಂಕೆ ನೆಱಲ್ದಿರೆ ಕಂಠನಾಳಮಂ ನೀಡಿ ವಿಯತ್ತಲಕ್ಕೊಗೆದು ಕಾರಮುಗಿಲ್ವನಿಯಂ ಮನಂ ಕುಳಿರ್ಕೋಡುವಿನಂ ಕರ್ದುಂಕಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೪೭); ಕಂಠನಾಳ (Larynx) ದೊಳಗೆ ತೊಂದರೆಯುಂಟಾದಾಗ ಕಂಠನಾಳದ ಹತ್ತಿರ ಶೀಖರಣೆಯಾದ ಜೊಲ್ಲನ್ನು ಹೀರಿ ಹೊರತೆಗೆಯಬೇಕು (ಕೆಲರೋ. ೨೬). [ಕಂಠ + ನಾಳ$_1$ (= ನಾಲ$_1$)]

ಕಂಠಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ; ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ; ಕಂಠಬಂಧ: "ಆವನ ಕಂಠಪಟ್ಟಿಕೆಯನ್ನು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಬೇಕು" ಎಂದು ಅಂಜಿಯುವ ಸೂಚಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೪೪೪). [ಕಂಠ + ಪಟ್ಟಿಕೆ]

ಕಂಠಪಾಠ (ನಾ). ಉರುಹಾಕುವುದು; ಗಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬಾಯಿಪಾಠ ಮಾಡುವುದು: ವಾಲ್ಮೀಕಿಯಿಂದ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಕಂಠಪಾಠಮಾಡಿದ ಕುಶಲವರು ಯಾರೆಂಬುದೇ ಈಗಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ (ಭಾರದ. ೮೬). [ಕಂಠ + ಪಾಠ]

ಕಂಠಪಾವಡ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ: ಕಂಠಪಾವಡವಾದಲ್ಲಿ ಉರದಿಂದ ಮಿಾಱಿ ಹಾಯಲಾಗದು (ಏಲೇಶ್ವ. ೫೪). [ಕಂಠ + ಪಾವಡ]

ಕಂಠಪೂರ್ತಿ (ಅ). ಕುತ್ತಿಗೆ ಮಟ್ಟ; ಕೊರಳು ತುಂಬುವವರೆಗೆ: ಕಂಠಪೂರ್ತಿ ಕುಡಿದು ಬಿದ್ದಿದ್ದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೯); ಕಂಠಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತಿಂದಾದ ಮೇಲೆ ನಾಲಿಗೆ ಗಂಟಲುಗಳ ತೀಟೆಯನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ಹಾಗೆ ಅವರು ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಭಾಸವಾಯಿತು (ಪುನರು. ೧೨೪). [ಕಂಠ + ಪೂರ್ತಿ]

ಕಂಠಬಂಧ (ನಾ). = ಕಂಠಪಟ್ಟಿಕೆ: "[ಷರ್ಟಿನ ಕೊರಳಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಬಂಧಿಸುವ(ಂತೆ ತೋರುವ) ರೇಷ್ಮೆ, ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ] ಕಂಠಬಂಧ" (Neck-tie. ಇಂಕನಿ). [ಕಂಠ + ಬಂಧ]

ಕಂಠಭೂಷೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಅಡ್ಡಿಕೆ; ಚಿಕ್ಕಕಂಠಿಕೆ (೬). [ಕಂಠ + ಭೂಷೆ]

ಕಂಠಮುಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ನೆಱೆವ ಗುಣಾಢ್ಯ(ಢ್ಯ) ರ್ಕ್ಕಣ್ಮುಗೆಱೆಗಿನಿತುಂ ದ್ರವ್ಯದಾಯಮುಂ ಕೊಟ್ಟಾ(ಟ್ಟ) ವರ್ಗ್ಗ(ರ್ಗ)ಳ್ ತಱಿಸನ್ದೀ ಶಾಸನವನ್ನಿಱಿಸಿದರ್ (ಇಆ. XII, ೨೨೩-೧೧; 929). [ಕಂಠಮ್$_0$+ ಕೆಱೆ]

ಕಂಠಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೃದ್ವಸ್ಥಿಯ ಭಾಗ; ಗಂಟಲುಮಣಿ; ಗೋಮಾಳೆ; ಧ್ವನಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ: "ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸನಾಳದ ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ 'ಥೈರಾಯ್ಡ್ ಕಾರ್ಟಿಲೆಜ್' ಎಂಬ ಮೃದ್ವಸ್ಥಿಯ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಭಾಗ: ಕಂಠಮಣಿ; ಗಂಟಲಮಣಿ; ಗೋಮಾಳೆ" (Adam's apple. ಇಂಕನಿ). ೨. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ರತ್ನ. ೩. (ಆಲಂ) ಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತು. [ಕಂಠ + ಮಣಿ$_1$]

ಕಂಠಮಾಲೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಸರ: ಮಾಲೆಗೆ-ಕಂಠಮಾಲೆ, ಪಚ್ಚೆಮಾಲೆ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಕಂಠಮಾಲೆ ೧ ಕೆ ಮುತ್ತು ೨೦ ಮಾಣಿಕ ೧೮ ನೀಲ ೨ ತುಂಬಿದ ಕುಸುರಿ ೩೮ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೮೭-೩; 1513); ಹೊಳೆವ ವಜ್ರದ ಕಂಠಮಾಲೆ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಸುಲಲಿತ ಕಂಠಮಾಲೆಗಳ . . . ಸಲೆ ಧರಿಸಿದಳು (ಕಂಸವಿ. ೨೪-೬೪). [ಕಂಠ + ಮಾಲೆ]

ಕಂಠರುತಿ (ನಾ). ಕಂಠಧ್ವನಿ: ಶಕುನಿರವಕ್ಕೆ ಕಂಠರುತಿ ಕೂಟದೊಡಂಬಡಿನೊಳ್ ನಿಮಿರ್ಚೆ ಗಾಯಕತೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೧). [ಕಂಠ + ರುತಿ]

ಕಂಠಲಗ್ನ (ಗು). ೧. ಕೊರಳಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡ, —ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಕೊರಳನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡವಳು; ಪ್ರೇಯಸಿ: ಅವಳು 'ಆನಂದದಿಂದ ಔರಂಗಜೇಬನ ಕಂಠಲಗ್ನಳಾದಳು' (ಬಂಕಿಮ. ೨೪೫). [ಕಂಠ + ಲಗ್ನ]

ಕಂಠವಣ (ನಾ). ಕಂಟದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಲಿಪಿಕಾರನ ಮೇಲೆ ವಿಧಿಸುವ ತೆರಿಗೆ: ಭೂಮಿಗಳು ಮನೆಗಳು ಆಯಹಾರಕ ಕಂಠವಣವಳೆ ಬುಟ್ಟಿ ಮೊರಸಹಿತಾ ಕೊಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೪-೧೫; 1533). 'ಕಂಟವಣ' ಪರಾ. [ಕಂಠ + ಪಣ$_1$]

ಕಂಠವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕತ್ತಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ; ರೇಷ್ಮೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಚಿಕ್ಕ ಚೌಕ: "ಕಂಠವಸ್ತ್ರ" (Neckerchief. ಇಂಕನಿ); ನನ್ನ ಕಂಠವಸ್ತ್ರವನ್ನು (ಮಫ್ಲರ್) ಕೈಚೀಲದಲ್ಲೇ ಇರಿಸಿದ್ದೆ (ನಂಟರು. ೯೯). [ಕಂಠ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕಂಠಶಾಲೂಕ (ನಾ). ಕಂಠರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಎಲಚಿಯ ಹಣ್ಣಿನ ಹಾಗೆ ಕೊರಳ ಒಳಗೆ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಧಿಕ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಿ ಕಠಿಣವಾಗಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇಹುದು. ಅದು ಕಂಠಶಾಲೂಕವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೭). [ಕಂಠ + ಶಾಲೂಕ]

ಕಂಠಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕಂಠಶುದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಧ್ವನಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ: ಇದರಿಂ ಖಾಸ, ಶ್ವಾಸ . . . ಕ್ರಿಮಿರೋಗ ಸಹ ಪರಿಹಾರವಹುದು. ಶರೀರಕಾಂತಿ, ಕಂಠಶುದ್ಧಿ, ಅಗ್ನಿಪಟುತ್ವ, ಧಾತುವೃದ್ಧಿ ಸಹ ಉಂಟಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೧೮). [ಕಂಠ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕಂಠಶೋಷ (ನಾ). ೧. ಕೂಗಾಡಿ ಗಂಟಲು ಒಣಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. (ಆಲಂ) ಫಲವಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡುವಿಕೆ: "ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯರ ಮುಂದೆ ಇವನು ಹಗಲೆಲ್ಲ ಕಂಠಶೋಷ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದದ್ದು ಒಂದನ್ನೇ ಹೇಳಿ - "ಮನೆತನದ ಹೆಸರನ್ನು ಕೆಡಿಸಬೇಡಿರೋ" . . . ಎಂದು ತೊಳಲಾಡಬೇಕು (ಮೂರುದಾ. ೫೭). [ಕಂಠ + ಶೋಷ]

ಕಂಠಶೋಷಣೆ (ನಾ). = ಕಂಠಶೋಷ ೧: ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ವೈಶ್ಯನೊಬ್ಬ ದೊಡ್ಡದನಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಠಶೋಷಣೆ ನಡೆಸಿದ್ದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೮೩). [ಕಂಠ + ಶೋಷಣೆ]

ಕಂಠಶ್ರೀ (ನಾ). ಧ್ವನಿಯ ಸಂಪತ್ತು; ಉತ್ತಮವಾದ ಶಾರೀರ: "ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರ 'ಕಂಠಶ್ರೀ' ಇತರರಿಗಿಲ್ಲ" (ಕಜಸಾ. XIV, ಪೀಠಿಕೆ); ಕೃಷ್ಣಯ್ಯರ್ ಅವರಿಗೆ . . . ಮಂದರಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಬಲ್ಲ ಕಂಠಶ್ರೀ ಇತ್ತು (ಸಂಗೀತ. ೪೦). [ಕಂಠ + ಶ್ರೀ]

ಕಂಠಸೂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸರು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಸರ: ಈ ಕಂಠಸೂತ್ರಮಿಾ ಕರ್ಣತಾಟಂಕಮಿಾ ಶ್ರೀಕರಂ ನಿಜಜನನಿಗೇಕೆಂದು ಬಿಡಿಸಿದ್ಯೆ ಸಾಕಿನ್ನು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೨೩-೫೫). ೨. ಯಜ್ಞಸೂತ್ರ (ಈ). ೩. [ಕಾಮಶಾ] ಆಲಿಂಗನದ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ. [ಕಂಠ + ಸೂತ್ರ]

ಕಂಠಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಕೊರಳಲ್ಲಿರುವ: ಕಂಠಸ್ಥ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯಿಂ . . . ಉಪ್ಪಾಸಿಸಿದಂ ಸ್ವಯಂವರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೬೧). (ನಾ). ೨. (ಆಲಂ) ಬಾಯಿಪಾಠ; ಕಂಠಪಾಠ; ಗಟ್ಟಿಮಾಡುವಿಕೆ: ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರನು ಈ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಭಾಷಾಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಕಂಠಸ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಶಮಪಾಂ. ೫೭). [ಸಂ.]

ಕಂಠಾಭರಣ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ: ಆ ತ್ರೈಭುವನಕಾಂ[ತೆಗಂ] ದಲ್ ಕಂಠಾಭರಣಮೆನೆ ಪರೆವ ತನ್ನಧ್ವರ ಧೂಮದೆ ಕರಿದು ಮಾಡಿದಂ ನಿಜಯಶಮಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೪-೪೪); ಅವಳ ಕೊರಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕಂಠಾಭರಣವನ್ನೂ . . . ಅರಸನ ಮುಂದಿಟ್ಟನು (ಕವಿಕ. ೧೫). [ಕಂಠ + ಆಭರಣ]

ಕಂಠಿ (ನಾ). ೧. ಕಂಠ; ಗಂಟಲು. ೨. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಸರ: "ಉರಸ್ಸೂತ್ರಿಕೆ-ಹೊಕ್ಕುಳ ತನಕ ಜೋತಾಡುವ ಮುತ್ತಿನ ಕಂಠಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೪೫); ಉಳಿದಾರ ಮುಂಗೆಯ್ಯ ಮುರಿ ಪೆಂಡೆಯ ತೋಳ ಬಳೆ ಕಂಠಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಟಿ] ಕಡೆಯ ಕಡುಕಿನಾ ಬಲುರಾಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೯೫); ". . . ಅವನ ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಕಂಠಿಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ" (ಅ ಬೋ ಲಿ ೀ. ೪೭). ೩. ಕುದುರೆಯ ಕತ್ತಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ. [ಸಂ. ಕಂಠೀ]

ಕಂಠಿಕಾಬಂಧ (ನಾ). ಕಂಠಹಾರವನ್ನು ತೊಡಿಸುವುದು: ಯುವರಾಜ ಕಂಠಿಕಾಬಂಧವಂ . . . ನೃಪಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೮೩). [ಸಂ. (ಕಂಠಿಕಾ + ಬಂಧ)]

ಕಂಠಿಕಾಳಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಮುದ್ರಪ್ರಾಣಿಯ ಒಳಚಿಪ್ಪು; ಸಮುದ್ರದ ನೊರೆ: "ಕಫಂ-ಕಡಲನಾಲಗೆ, ಕಂಠಿಕಾಳಾಯಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೯). [?]

ಕಂಠಿಕೆ[1] (ನಾ). ಒಂಟಿಳೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ; ಏಕಾವಳಿ: "ಒಂದು ಸರವಾಗಿರ್ದ ಹಾರಮೇಕಾವಳಿಯು ಕಂಠಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೪); ಕಪ್ಪುರದ ಕಂಠಿಕೆ ಬಣ್ಣದ ಸಣ್ಣಮಾಲೆ ತೆಂಗಿನ ತಿರುಳೋಲೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೦೮); ಕುಂಡಳಮನಮರ್ಚಿ ಕಂಠಿಕೆಯನರ್ಪಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೬೦); ನಲ್ಲಳೆತೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಸಿದೊಡೆ ಅರಮನೆಯೊಳ್ ರನ್ನಗಡಗಮಂ ಪೊನ್ನ ಕಂಠಿಕೆಯಂ ಮೆಚ್ಚಣಿವರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫-೧೭). [ಸಂ. ಕಂಠಿಕಾ]

ಕಂಠಿಕೆ[2] (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು: ಸುರಗಿ ತಾವರೆಯು ಮಲ್ಲಿಗೆ ಗುಳ್ಳ ಮಂದಾರ ಕುರವಕಂ ಬಹುಕರ್ಣಿಕಾರ ಕಂಠಿಕೆ ಜಾಜಿ ಬಕುಳ ಲೋಧ್ರಂ . . . ಪುಷ್ಪವಿವು ಯೋಗ್ಯ ಶಿವಗೆ (ಗುರುಚಾ. ೭-೧೭). [?]

ಕಂಠಿತ (ಗು). ೧. ದುಃಖಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಆತುರವಾದ; ಉತ್ಕಂಠಿತವಾದ (ಈ). [ಸಂ.]

ಕಂಠಿಸರ, ಕಂಠೀಸರ (ನಾ). ಕಂಠೀರಾಯಿ ವರಹದ ಸರ; ಕಂಠಿಕೆ: ತುದಿಗೆ ಬಂದಿಹುದೆನಲು ಮುಂಗಡೆ ಚದುರನಿರೆ ತ್ರೈವರ್ಷದಣುಗೆಂದು ಸುದತಿ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಂಠಿಸರವನುಗೊಳಿಸೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೪೯-೫೮); ಬಾಚಣಿಗೆಗಳು, ಕಂಠಿಸರಗಳು . . . ಅಲಂಕಾರವಸ್ತುಗಳು ಶಿಲಾಯುಗದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿವೆ (ದಭಾಇ. ೧೭). **ಕಂಠೀಸರ**: ಕಂಠೀಸರ, ಕಟ್ಟಾಣಿಸರ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು (ನುಲೆಮಂ. ೩೮). [ಕಂಠಿ + ಸರ[6]]

ಕಂಠೀರವ (ನಾ). ೧. ಗರ್ಜಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಸಿಂಹ: ಆ ರವಮಂ ನಿರ್ಜಿತ ಕಂಠೀರವ ರವಮುಂ . . . ಕೇಳ್ದಾ ನೀರೊಳಗಿರ್ದುಂ ಬೆಮರ್ತ ಸುರಗಪತಾಕಂ (ಗದಾಯು. ೭-೨೨); ಕಂಠೀರವದ ಮೇಲೆ ಬಿಡು ಕೂರಂಬಂ ತಡೆದಿಜು ಪುಲಿಗಳನೆಂಬುಗ್ಗಡವೇಡರ ಪಡೆಯ ರಭಸಮಾಯ್ತಡವಿಯೊಳಂ (ಹವಿಾ್ಮರ. ೪-೪೩). ೨. ಮದವೇರಿದ ಆನೆ. ೩. ಪಾರಿವಾಳ. ೪. ಮೈಸೂರು ಅರಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಪಂಕಜನೇತ್ರ ಸದೃಶ ಕಂಠೀರವನಂಕಿತ ಕೃತಿಯ ಪೇಳುವೆನು (ಕಂಸವಿ. ೧-೨೩).

ಕಂಠೀರವಗುಳಿಗೆ = ಕಂಠೀರವರಾಯನ ವರಹ: ೨೦ ಪುಟ್ಟಿನ ಕುರುಚಿಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಹೊಲ ಗು ೭ ಉಭಯಂ ಕಂಠೀರವಗುಳಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ವರಹದ ಹುಟ್ಟುವಳಿ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೮-೧೧; 1763). [ಸಂ.]

ಕಂಠೀರವಮಧ್ಯೆ (ನಾ). ಸಿಂಹದ ನಡುವಿನಂತೆ ತೆಳುವಾದ ನಡುವುಳ್ಳವಳು: ವರ ಕಂಠೀರವಮಧ್ಯೆ ವಿಾನ ನಯನಾಂಭೋಜಾಸ್ಯೆ ಬಾಲೇಂದು ಸೌಂದರ ಫಾಲಾಳಿ ಸುಕೇಶಿ (ಹವಿಾ್ಮರ. ೨-೭೨). [ಸಂ. ಕಂಠೀರವಮಧ್ಯಾ (ಕಂಠೀರವ + ಮಧ್ಯ + -)]

ಕಂಠೀರವವಾಹನೆ (ನಾ). ಸಿಂಹವನ್ನೇ ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ದುರ್ಗೆ: ಕೂರಸಿಯೊಳ್ ನೆಲಸುಗೆ ಕಂಠೀರವವಾಹನೆ ಚಳುಕ್ಯ ಕಂಠೀರವನಾ (ಗದಾಯು. ೧-೫). [ಸಂ. ಕಂಠೀರವವಾಹನಾ (ಕಂಠೀರವ + ವಾಹನ + -)]

ಕಂಠೀರವಾಸಂದಿ (ನಾ). ಸಿಂಹಾಸನ: ಸೌಂದರಾನೇಕಮಣಿ ರುಚಿ ಜಳಸ್ಯಂದಿಯಂ ಮಂದರೋತ್ತುಂಗ ಕಂಠೀರವಾಸಂದಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಠೀರವಸ್ಯಂದಿಯಂ] (ಆದಿಪು. ೭-೨೭ ರಗಳೆ). [ಸಂ. ಕಂಠೀರವಾಸಂದೀ]

ಕಂಠೀರಾಯಿ, ಕಂಟಿರಾಯಿ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ವರಹ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧೭ ಕಂಠೀರಾಯಿ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ರೂ. ೩ ಆ. ೪ (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೦); ಹತ್ತು ಹಣಕ್ಕೆ ಕಂಠೀರಾಯಿ ಒಂದು ವರಹ (ಮುಹಾವಂ. I, ೯೦). **ಕಂಟಿರಾಯಿ**: ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಿದ ಕೊಪ್ಪಲ ಭೂಮಿಯಂನ್ನು ಕಂಟಿರಾಯಿ ಗು ೫ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪-೩೨; 1813).

ಕಂಠಿರಾಯಪುಗೋಡ, ಕಂಠಿರಾಯಿಹಣ, ಕಂಠೀರಾಯಿವರಹ = ಕಂಠೀರಾಯಿ: (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೬೬); ಎರಡು ಕಂಠಿರಾಯಿಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಪಾರುಪತ್ತೆಗಾರನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟ (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೩೧೯); ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶರಾವಾದ ಹುಟ್ಟುವಳಿಯ ಅಂದಾಜು ಕಂಠೀರಾಯಿವರಹ (ಮುಹಾವಂ. II, ೩). [< ಕಂಠೀರವ ?]

ಕಂಠೀಸರ 'ಕಂಠಿಸರ' ನೋ.

ಕಂಠೆಯಭಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಅವದಾತ ಕೀರ್ತಿವಿಭು ಕಣ್ಠೆಯಭಾರದ ನನ್ನಪಯ್ಯ ರಾಣನ ತನೆ(ನ)ಯಂ ವಿವೇಕನಿಧಿ ಕತ್ತಮಹೀಭುಜನೆಂಬ ಪೆರ್ಮ್ಮಗಂ (ಎಇ. XVI, ೪-೪೧; 978). 'ಕಂಟೆಯಬಾರ' ಪಠಾ. [?]

ಕಂಠೋಕ್ತ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಮರೆಮಾಚದ: ಗಂಡನ ಸೋಮಾರಿತನಕ್ಕೆ ಅವನ ಉತ್ತೇಜನವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಆಕೆ ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಅವನಿಗೂ ಹಿಡಿಶಾಪ ಹಾಕಿದಳು (ಯೋಧಪು. ೭೮). [ಕಂಠ + ಉಕ್ತ]

ಕಂಠೋಷ್ಠ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಗಂಟಲು ಮತ್ತು ತುಟಿ ಎರಡೂ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುವ ವರ್ಣ: ಕಂಠೋಷ್ಠ್ಯ – ಔ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫). [ಸಂ. (ಕಂಠ + ಓಷ್ಠ + –)]

ಕಂಠ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ವರ್ಣ: ಕಂಠ್ಯ – ಅ, ಆ, ಕವರ್ಗ, ಹ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫). [ಸಂ.]

ಕಂಡ$_1$, ಕಂಡು$_2$, ಖಂಡು$_1$ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು; ತುಣುಕು; ಭಾಗ: "ಖಂಡ – ಕಂಡ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); "ಕಂಡವೆನಲ್ಕೆ ತುಂಡಿನೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೩); ವಜ್ರತುಂಡ ಹತಿಗಂ ಮೆಯ್ಯಾಂತು ಕಂಡಂಗಳುಳ್ಳಿನಮುಂಗಂಗಳನೊಡ್ಡಿಯೊಡ್ಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೬). ೨. ಖಂಡ; (ಮೂಳೆಯಿಲ್ಲದ) ಮಾಂಸ: ಇಱಿದು ಕಣ್ಡಕಣ್ಡಮಾಗಿ ಸತ್ತಾನ್ (ಎಕ. II, ೨೪೮–೭; 860); ನಭಂಬರಂ ಸಿಡಿಲ್ವ ಪಂದಲೆ ಸೂಸುವ ಕಂಡ ದಿಂಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೫೮); ಕಂಡದಿಂಡೆ ಕೋಟ್ಟಿಮ್ಮಡುಳ ರಾಶಿ ನೆಣದುರ್ವು ಪರ್ವೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೭); ನಿಡಿಗರುಳ ಕಂಡದ ಕಾಳಿಜದ ನೆತ್ತರಿನ ನಿಡುಗಲ್ಲಾಯ್ತು ರಣಭೂಮಿ (ಉತ್ತರಾ. ೮–೭೬). **ಕಂಡು$_2$**: ೧. ಕಂಡಿಂದ ಕೆಳಗೆಂಟು ಕಂಭವ ಕಾಲಂತೆ ಕಂಡರಿಸಿದನೊಡನವನು ಕಂಡರೊಂದಾಯತವಾಗಿದ್ದುದದಕೊಲ್ದು ಕೊಂಡಾಡಿದರು ನೃಪಸುತನ (ಭರಚ. ೭೫–೧೬); ಬಾಳೆಎಲೆ ಆರಿಸುವಾಗ . . . ಕೀತು ಹಾಕುವುದೊ? ಕುಡಿ ಹಾಕುವುದೊ? ಕಂಡು ಹಾಕುವುದೊ? (ಮಲೆಮ. ೨೩೫). **ಖಂಡು$_1$**: ೧. ಖಂಡನಂ, ಖಂಡನೀಯಂ, ಖಂಡಿಃ, ಖಂಡುಃ, ಈ ೪ ಸರಿಪಾಲ್ (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೦೨). ೨. ಉರಿತ್ಯೆಲದೊಳಗ್ಹಾಕಿ ಗುಂಡು ಕರಿದ ತೆಜನಾಗಿ ಹಂದಿಯ ತಿನಿಸುವ ಖಂಡು (ಪುರಂದ. ೫–೬೮–೩). [< ಸಂ. ಖಂಡ]

ಕಂಡ$_2$ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಕಂದು (?): ಮಹೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟಾಹಿತಾಗ್ನಿಗಳಿಂಗೆ ಮುಡಿತಿನಿ ಹಲಸಿನ ಗದ್ದೆ ಗೊರಂಟಿ ಅರಟೆ ಕಂಡ ಸಹಿತ ಗದ್ದೆ ಮೂಡೆ ೧೦ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೩೪; 1256); ಹೊಂನೆಯ ಮಾಲು ಅರಟೆ ಕಂಡ ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ ಬಟ್ಟಗದ್ದೆ ಕಾಳುವ ಗದ್ದೆ ಸಹಿತಮಾಗಿ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೪೦; 1256). [?. / ತುಳು. ಕಂಡೊ = ಹೊಲ, ಭೂಮಿ]

ಕಂಡ$_3$ 'ಕಾಣ್' ಪರಾ.

ಕಂಡಗೂಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಅಂನ್ಯಾಯತದ ಬಿರಿದು ಮೂಜು ಕಂ[ಡ]ಗೂಳಿಯ ಹರಿಗೆಯ ಹಿಡಿದು ಜಕಂಣ ನಾಯಕನಿಂದಲ್ಲಿ (ಕಇ. I, ೩೬–೭; ಸು. 1398). [?]

ಕಂಡಗೆ 'ಖಂಡುಗ' ನೋ.

ಕಂಡಣಿಸು 'ಕಂಡರಿಸು' ನೋ.

ಕಂಡಣೆ, ಕಂಡನೆ (ನಾ). ಅಂತಿಮ ತೀರ್ಮಾನ; ಒಪ್ಪಂದ (ಕಿ). **ಕಂಡನೆ**: (ಕಿ).

ಕಂಡಣೆಪತ್ರ = ಕರಾರುಪತ್ರ; ಒಪ್ಪಂದದ ಕಾಗದ (ಕಿ). ಕಂಡಣೆ ಹಣ = ನಿಗದಿಯಾದ ಹಣ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಖಂಡನ]

ಕಂಡನಿ (ನಾ). ೧. ಒರಳು. ೨. ಒನಕೆ: ಚುಲ್ಲಿ ಪೇಷಣಿ ಕಂಡನಿ ಉಪಸ್ಕರ ಉದಕುಂಭ ಎಂಬೈದು ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳೂ ಹತ್ಯಾಕಾರಕಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೧೮೭). [ಸಂ. ಕಂಡನೀ]

ಕಂಡನೆ 'ಕಂಡಣೆ' ನೋ.

ಕಂಡಪಟೆ 'ಕಂಡವಡ' ನೋ

ಕಂಡಪಿಳ್ಳೆ (ನಾ). "ಗರ್ಭದೊಳಗಿನ ಕೂಸು, ಮಾಂಸದ ಪಿಂಡ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ): ಐಕ್ಯನಾದಲ್ಲಿ ಕಂಡಪಿಳ್ಳೆಯಂತಿರಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೩–೫೧೮). [ಕಂಡ? + ಪಿಳ್ಳೆ]

ಕಂಡಬಟ್ಟೆ 'ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಂಡಭೂಮಿ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯ ಭಾಗ; ಭೂಮಿಯ ಭಾಗ: ಮತ್ತಮಾ ಪ್ರಭುಗಳ್ಗೆ ಆಳದು ಕಣ್ಡಭೂಮಿಗೆ ನೂಱಕ್ಕೆ ಹತ್ತಱೋಪಾದಿಯ ದಶವನ್ದಮನಿಕ್ಕೆ (ಎಇ. XVI, ೪೮–೫೨; 1147). [ಕಂಡ$_1$ + ಭೂಮಿ]

ಕಂಡಮಂಡಲ (ನಾ). ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ ಹರುಕುಮುರುಕಾಗಿ ಬೀಳುವ ಮಳೆ; ಖಂಡವೃಷ್ಟಿ (?): ಅಲ್ಲಿಂದ ಮೂಱುವರ್ಷ ಮಳೆ ಬೆಳೆ ಕಂಡಮಂಡಲವಾದದ್ದೆ ಕುಱುಹು (ಕಾಲಸಂ. ೮೯–೧೧); ಮೂರು ಆರು ಉಳಿದರೇ ಕಂಡಮಂಡಲ ಬಾಗಿ ಹರಿದರೆ ದುರ್ಭಿಕ್ಷ ತಪ್ಪದೂ (ಮನೆಲ. ೧೮–೩). [?]

ಕಂಡಮ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮರಂಗಲ್ಲೊಡೆಯ ಕಣ್ಡಮ್ಮಯ್ಯನಾ ಮಗನ್ ವಿಲಗಣ್ಣಯ್ಯನು (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೬೪–೫; 900). [ಕಂಡ$_0$ + ಅಮ್ಮ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಂಡರಣೆ (ನಾ). ಕಡೆಯುವಿಕೆ; ಕೊರೆಯುವಿಕೆ; ಕಲ್ಲು, ಲೋಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುವಿಕೆ: ಸೂಣ್ಡಿಯ ಸೋವೋಜನ ಕಣ್ಡರಣೆ ಮಙ್ಗಳಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೮೪–೪೦; 1049); ಕಲ್ವೆಸದೋಜೆಗೆ ನಚ್ಚಿನಚ್ಚು ಕಂಡರಣೆಗೆ ಮಂಡನಂ ಮರವೆಸಕ್ಕೆಱೆವಟ್ಟ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೭೬); ಪೊಂಬೊಳಲ ಮಾರೆಯಭಟ್ಟರ ಬರೆಪ ರೂವಾರಿ ಸೊಸೆನೋಝನ ಕಣ್ಡರಣೆ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೨–೧೦೧; 1142); ಕಡಪದ ಕಂಡರಣೆಯ ಬೇಗಡವೆಸೆದ ವಿಚಿತ್ರಮಪ್ಪ ಕೆಲಸದ ಗತಿಯಂ ನಡೆನೋಡಿ (ಬಾಥಪು. ೧–೧೫೭); ಯಾವ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ವಿವಾಹಮಂಟಪ ಈ ತೆರನಾದ ಕಂಡರಣೆಯ ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರಿಸಬಲ್ಲುದು! (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೨೫). [?]

ಕಂಡರಣೆಕಾರ (ನಾ). ಕಂಡರಣೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಅಕ್ಷರ, ಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊರೆದು ಮೂಡಿಸುವವನು; ಶಿಲ್ಪಿ: ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಲಿಪಿಕಾರನ ಮತ್ತು ಕಂಡರಣೆಕಾರನ ತಪ್ಪುಗಳೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಕನ್ನಸಂ. ೬೧). [ಕಂಡರಣೆ + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕಂಡರಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಕಂಡರಿಸು ೧: ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚಿನೊಳ್ಗುಡಿಯನೆಕೊಂಡು ಕಂಡರಣೆಗೆಯ್ದರೊ ಪೇೞೆನೆ (ಅನಂಪು. ೬–೧೯). [ಕಂಡರಣೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಂಡರಿಸು, ಕಂಡಣಿಸು, ಕಂಡಳಿಸು, ಖಂಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸಮಾಡು; ಕಡೆ; ಕೊರೆದು ಮೂಡಿಸು: ಎಸಱ್ಗಳನೆಯ್ದೆ ಕಂಡರಿಸಿ ಮುತ್ತಿನೊಳಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಚೂರ್ಣಮಂ ಪಸರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೧೬); ದಿನಕರಸುತವಚನಂ ರಾಮನೆನಿಸು ಕಂಡರಿಸಿ ಕಲ್ಲೊಳಿಟ್ಟಕ್ಕರಮುಮೆಂಬಿನೆಗಮೆಸೆದಪುದು ನೃಪಶಾಸನಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೨೫); ಈ ಶಾಸನಮಂ ಬೂವೋಜನ ಮಗಂ ಬಮ್ಮೋಜ ಕಂಡರಿಸಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೭೧; 1042); ಕರಗಿ ಕಾಸಿದ ವಿದ್ಯೆಯನು ಬೇಱರಿಸಿ ಶುದ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮವನು ಕಂಡರಿಸಿದಂತಿರಲೆಸೆವ ಶಿವನನು ಕಂಡನಬುಜಭವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೧೬); ಕರುಮಾಡದ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಖಂ]ಡರಿಸಿದ ಜಾಳಾಂದರದೊಳು ರಾಜಾಂಗನೆಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦–೭೩). **ಕಂಡಣಿಸು**: ೧. ರಾವಣನಾಕ್ಷಣದೊಳು ತನ್ನ ಪುಷ್ಪಕಮಂ ಅಣೆದಡರ್ದೆಸೆದನಾದಿತ್ಯ ಬಿಂಬದೊಳು ಕಂಡಣಿಸಿದ ರಾಹುವಂದದಲಿ (ಅಂಜಚ. ೧೩–೧೧೦); ಮನೋಹರದ ಸಿದ್ಧಿಗಳನೊಳಕೊಂಡು ಕಾರದ ವಿಚಿತ್ರರ ಕೆಲಸಗತಿಯಂತೆ ತೋಱಿಕೊಂಡೆಸವುತ್ತ ಕಂಡಣಿಸಿ (ವೀಶೈಪು. ೮–೨೦–೨೫).

೨. ತುಂಡುಮಾಡು: ಕಡಿವ ಕಂಡಣಿಸಿ ಪಾಂಟುವ ಕೈದುಡುಕಿದೊಡೊಡನೆ ಮುರಿವ ಮೇಘಪಥಕೆ ಬಿಡದಡರುವ ಬಿರುದಿನ ಬಹುತುರಗವ ಪೊಡವಿಪರಿಗೆ ತೋಱಿದರು (ಅಂಜಚ. ೬-೯೨). **ಕಂಡಳಿಸು:** ೧. ಕಂಡಳಿಸಿದ ಕರ್ಪುರದ ಕರಂಡಗೆಯಂ ನಗುವ ಬಾಯ್ದೆಱೆಗೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦-೪೦); ಪಳುಕಿನ ಭಿತ್ತಿಯಿಂದೆ ಶಶಿಕಾಂತದ ಬಾಗಿಲುವಾಡದಿಂದೆ ಕಂಡಳಿಸಿದ ವಜ್ರವೇದಿಕೆಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೬೪). **ಖಂಡರಿಸು:** ೧. ಬರೆವಂ ಪೆಗಂ ಖಣ್ಡರಿಸಿದಂ ಪದುಯ್ಯ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯-೧೭; 1021); ಮಾಳೋಜಂ ಸಾಸನಮುಂ ಅಕ್ಕರಮಂ ಖಣ್ಡರಿಸಿದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೭೬-೫೩; 1080); ಬಿರುದ ರೂವಾರಿ ಮುಖತಿಳಕಂ ವರ್ದ್ಧಮಾನಾಚಾರಿ ಖಂಡರಿಸಿದಂ (ಎಕ. II, ೭೩-೫೩; 1118). ೨. ಹಿಡಿಂಬನ ಹಿಂಡಿ ಬಕಾಸುರನ ಖಂಡರಿಸಿ ಕೀಚಕನ ಮಂಡಲದೊಳಗೆ ನಿಂದೆ (ವಿಪಕೀ. ೬೦). [ಕಂಡರಣೆ + -ಇಸು$_3$]

ಕಂಡರೆ (ನಾ). ದೇಹದೊಳಗಿನ ಮುಖ್ಯವಾದ ರಕ್ತನಾಳ (*).
[ಸಂ. ಕಂಡರಾ]

ಕಂಡಲಿ (ನಾ). ಅಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡಿಗತ್ತಿ (*). [?]

ಕಂಡವಡ, ಕಂಡಪಟ (ನಾ). ತೆರೆ; ಜವನಿಕೆ: "ಕಂಡವಡಂ ತೆಱೆ ಸೀರೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪); ತಳಿರ್ಗಳ ಕಂಡವಡಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪಟಂ] ಗಳೆ ತಳಿರ್ಗಳ ಪಾಸುಗಳೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೯). **ಕಂಡಪಟ:** "ಕಾಂಡಪಟ - ಕಂಡಪಟ" (ಶಮದ. ೨೭೦ ಪ್ರಯೋ); ಅಮರೆ ಮಾಡಿದ ಬಿಟ್ಟುಳಿಯ ಕಕ್ಕುಂಬ ತೊಡಂಬೆಯ ಮೂಡಿಗೆಯ ಕದಳಿಕೆಯ ಕಂಡಪಟಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ). [< ಸಂ. ಕಾಂಡಪಟ. / ತೆಲು. ಕಂಡವಡ]

ಕಂಡವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪುಷ್ಟವಾಗು; ಮಾಂಸಖಂಡಗಳು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ದಪ್ಪವಾಗು (*).
[ಕಂಡ$_1$ + ಇಡು$_1$. / ತೆಲು. ಕಂಡಪಟ್ಟು]

ಕಂಡಸಕ್ಕರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಅಥವಾ ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಮಿದಿಲೆಯ ಕದುಯ್ಯ ಭರತಯ್ಯ ದಿಟ್ಟೆಯಮ್ಮ ಅಮ್ಮಣಬೇಯುವರು ಕಂಡಸಕ್ಕರ ಕಸವಣ್ಣ ಕುಣ್ಟನಗಮ್ಮ ದುಗ್ಗಯ್ಯ ಇನ್ತಿನಿಬರಾ ದತ್ತಿ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೧-೧೫; 903). [?]

ಕಂಡಸಕ್ಕರೆ, ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ: ಅಮೃತದ ಕಂಡಸಕ್ಕರೆಯ ಕೂಟಮುಮೊಲ್ವಳ ಕೂಟಮುಂ ಸಮಾನಮೆ ವಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೪೪). **ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ:** ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ ಚಿಲುಪಾಲು ಗಾರಿಗೆ ವಡೆ ಮಂಡಿಗೆ ಕಜ್ಜಾಯಗಳ ತಂಡತಂಡದೆ ರಾಸಿಗೈದು ನೈವೇದ್ಯವ ಚಂಡಿಕಾಂಬಿಕೆಗರ್ಪಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೨-೨೮).
[< ಸಂ. ಖಂಡಶರ್ಕರಾ]

ಕಂಡಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಬೆಲ್ಲವತ್ತಂ ಬೇವು ಬಿಕ್ಕೆ ಕಂಡಸಿ ತಪಸಿ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬-೧೭); ಕಂಡಸಿ ಸೊಪ್ಪಂ ಅರೆದು ಮೊಸರಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಮೋಹ ಗುಣ (ವಿನ್ಯವಿ. ೪). [?]

ಕಂಡಳಿ (ನಾ). ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ ಐನೂರ್ವರ ಒಂದು ಬಿರುದು; ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಲಕ್ಷ್ಮೀವಕ್ಷಸ್ಥಳಂ ಸರಾಳಿಂಗಿತ ಭುವನಪರಾಕ್ಕ್ರಮಂ ವಾಸುದೇವ ಕಣ್ಡಳಿ ಮೂಳಭದ್ರೋದ್ಭವ[ಂ] ಭಗವತೀ ವರಪ್ರಸಾದಂ (ಕಇ. IV, ೫೫-೬; 1000); ಜಯವಧೂಲೋಲರ್ ಕಣ್ಡಳೀಮೂಳಭದ್ರೋದ್ಭವ ವೀರಾವತಾರರೇಕೈಕವೀರರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೧-೧೯; 1045). [?]

ಕಂಡಳಿಸು 'ಕಂಡರಿಸು' ನೋ.

ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ 'ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ, ಕಂಡಬಟ್ಟೆ, ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ (ಅ). ಮನ ಬಂದಹಾಗೆ; ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ; ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ: ಈಗ ಅವು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಲಭ್ಯವಾದವು. ಇದ್ದವುಗಳ ಬೆಲೆ ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ (ಕೈಹಿ ಕಾ. ೩೧); ಅಹಲ್ಯೆಯ ಮನಸ್ಸು ಹಾದಿಬಿಟ್ಟು ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ ಅಲೆಯತೊಡಗಿತು (ಅಹಲ್ಯೋ. ೧೨೧); ಕ್ರಮ ತಪ್ಪು ಎಂದು ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ ಯಾರೂ ಹೇಳಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಪಂಜೆಸಿ. II, ೯೨); "ಗೌಡರು ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ ಬೈದರಲ್ಲಾ ಇವತ್ತು, ನನಗೆ? . . . ಇವತ್ತಾದ್ರೂ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿಬಿಡ್ತೀನಿ" (ಮಲೆಮ. ೪೭೧). **ಕಂಡಬಟ್ಟೆ:** ಅಟ್ಟಿದ ಕೌರವ ಬಲವಾ ಕಂಡಬಟ್ಟೆ ಮಾಡಿದ ದಿಬ್ಬಣವಾ (ಕನಕಾಂ. ೫೧). **ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ:** ಮೊಗಲ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆದು ನಿಂತೆಡೆ ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಅವರನ್ನು ಗೋಳಾಡಿಸಿರುವನು (ಹಿಂಕಿರು. ೪೦); ಕೆಲವು ಜನರು ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ದಂಬನಾ. ೮೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಡಮಟ್ಟುಂ = ಹೆಚ್ಚಾಗಿ]

ಕಂಡಾಲ 'ಕಂಟಲೆ' ನೋ.

ಕಂಡಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಕಂಡಾಳು, ಕಾಡುಬೆಣ್ಣೆ ಬಿದಿರುಸೊಪ್ಪು (ಮೈಔಗಿ. ೨೪-೪೩೯). [?]

ಕಂಡಿ$_1$, ಖಂಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಿಂಡಿ; ರಂಧ್ರ: ಎಸೆವಂಬುಗಂಡಿ ಪೆಟಲ ಕಂಡಿ ಸುಭಟರು ಮುಸುಕಿ ಹೊಯ್ದಾಡುವ ಕಂಡಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೫೨); ಪ್ರಕಾಶನವು ಬೆಳಕಿನ ಕಂಡಿ, ಕಾಲ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿರಿಸಿದ ರಾಸಾಯನಿಕ ಪ್ಲೇಟ್ ಇಲ್ಲವೆ ಪಟಲ (Film) ಇದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೫೪). ೨. ರಹಸ್ಯ; ಮರ್ಮ: ಕಂಡನಾತನ ಕಪಟವೇಷದ ಕಂಡಿಯನು ನೆಱೆ ನೋಡಿ ಭಾವಿಸಿ ದಂಡನಾಯಕ ಬಳಿಕ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು ಗುರುವೆಂದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨-೩೮). ೩. ಮೃಗಗಳು ಕಾಡಿನಿಂದ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗುವ ಅಥವಾ ಬರುವ ಸ್ಥಳ, —ಎಡೆ: ಮೃಗಮಂ ಗಾಳಿಯನಿರ್ಕೆಯಂ ಪಕ್ಕೆಯಂ ಗಣಿದಮಂ ಕಂಡಿಯಂ ಮಾರ್ಕಂಡಿಯಂ ಪುಗಿಲಂ ಪೋಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩); ನಾಯ ಬಾಯ ಮೊಲನಂ ಕೈಗುತ್ತಿ ಕೊಲ್ ಕಂಡಿಯೊಳ್ ಕೆಡೆ ಕುತ್ತೆಬ್ಬಿಸು ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ವ ಪುಲಿಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೧೫); ಬಿಲ್ಲಿನವರು ಜೀವಾದಿಗಳು ಆ ಕಾಡಿನಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಡಿಗೆ ಓಡುವ ಜಾಗಗಳನ್ನು . . . ತಮ್ಮ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ "ಕಂಡಿ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮಲೆಚಿ. ೫). ೪. ಗುಪ್ತದ್ವಾರ: ಭಂಡನ ಕಂಡರೆ ಕಂಡೀಲಿ ಆದರೂ ಹೋಗಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಖಂಡಿ$_1$:** ೧. ಕರುಳ್ಸೂಸಿದೊಡಂ ಖಂಡಿಯ ಬಾಯಿಂ ತೊಲಗದೆ ಕಂಡರ್ ಕಂಟಳಿಸೆ ಕಾದಿದರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೫೧); ಸುಪ್ರಚಂಡನೆಂಬುದೂ ಕಂಡಿತೀಗ ಮಯ್ಯೊಳಿರುವ ಖಂಡಿ ಪೇಳ್ವುದೂ (ರಾವಣೋ. ೮).

ಕಂಡಿಮಾಡು = ತೂತುಮಾಡು: ಧಾತ್ರಿಯನೊಯ್ಯನೆ ಕಂಡಿಮಾಡಿ ಕಣ್ ತಣಿವಿನಮಂದು ನಿಂದಿಱಿದ ಕೊಳ್ಗುಳನಂ ನಡೆನೋಱ್ಪುಹೀಂದ್ರರೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೧).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಣ್ಡಿ; ತುಳು. ಕಂಡಿ, ಖಂಡಿ, ಗಂಡಿ; ಕೊಡ. ಕಂಡಿ; ತೆಲು. ಗಂಡಿ, ಗಂಡಿಕ]

ಕಂಡಿ$_2$ 'ಖಂಡಿ$_2$' ನೋ.

ಕಂಡಿಕೆ$_1$, ಕಂಟಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಲಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವ ನೂಲಿನ ಉಂಡೆ, —ದಾರದ ಉಂಡೆ: ಹಿಡಿದ ಲಾಳಿಯ ಮುಳ್ಳು ಕಂಡಿಕೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು (ದೇದಾವ. ೬೦-೧೪೭). **ಕಂಟಿಕೆ$_1$:** (*).

ಕಂಡಿಕೆಮುಳ್ಳು = ಕಂಡಿಕೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಮುಳ್ಳಿನಂತಹ ಕೊಕ್ಕೆ (*).

[ಕಂಡು$_1$ + -ಇಕೆ. / ತಮಿ. ಕಣ್ಡು; ತೆಲು. ಕಂಡೆ, ಕಂಡಿಯ]

ಕಂಡಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು ; ಚೂರು : “ತುಂಡಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಕೆಯೆಂಬುದಕ್ಕು” (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೩) ; ಕಡಿದಿಕ್ಕಿದ ಬೆರಲ ಕಂಡಿಕೆಗಳಿಂ ಪಸಿಯ ರಸಿನದ ಕೊಂಬನುಡಿದು ಸುಣ್ಣಂದೊಡೆದೀಡಾಡಿದಂತಾಗೆ (ಅರ್ಥಸೇ. ೫-೨ ವ) ; ಕರಿಯ ಕರ್ಬಿನ ಕಂಡಿಕೆಗಳೊ ಕರಶಾಖೆಗಳೊ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೩೦) ; ಚಂಡಿಮಾಡಿದ ಶಿಶುಗಳಿಗೆ ಕಬ್ಬಿನದೊಂದು ಕಂಡಿಕೆಯನು ಕೊಡುವಂತೆ (ಭರಚ. ೪೯-೧೪೩). ೨. “ಭಾಗ, ಏಕದೇಶ” (ಲಶಿಚಿಂ. ಕೋಶ) : ಪಾಳಿಯೊಳ್ ನಿಜಿಗೆ ಪದವರ್ಥರುಚಿಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಖಂ]ಡಿಕೆಗಳೋಳಿಯಿಂ ಪಠಿಸುತಾ ಪದಗಳಂ ಭೇದಿಸುವ ಪೇಳುತಿಪ್ಪಾ ಕ್ರಮುವ ನಾರಣಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಸೂತ್ರಮಂ ನೆಲೆಯಜಿವುತ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೮-೫) ; ಮೊದಲಾದ ಸಂಗತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶತಪಥದಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯವರೆಗೂ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೪೩). ೩. ಕಾಂಡ : “ನಾಳಂ, ಕಾಂಡಂ – ಈ ೨ ಕಂಡಿಕೆ” (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೫). [< ಸಂ. ಖಂಡಿಕಾ]

ಕಂಡಿಕೆವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಎಳ್ಳು ಜೋಳ ನಲ್ಲಾವು ನಲ್ಲೆತ್ತು ಕಳುಕು ಕಂಡಿಕೆವಣ ಖಾಣ ನಿಬನ್ಧಿ ನೂಲ ಹದಿಕೆ ಅಡಕೆಯ ಸುಂಕ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೦-೨೮ ; 1185) ; ತೊಡರು ನಲಾವು ನಲ್ಲೆತ್ತು ಕಳುಕು ಕಂಡಿಕೆವಣ ಆನೆಯ ಸೇಸೆ ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೩-೨೫ ; 1206) ; ಕಂಡಿಕೆವಣ ಪಣ ೨ ವತ್ತಗದ್ಯಾಣ ೧೫ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೪-೧೩೪ ; 1216). [ಕಂಡಿಕೆ$_1$? + ಪಣ$_1$]

ಕಂಡಿತ$_1$ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಕಂಡಿತಮಪ್ಪ ಪರತತ್ತ್ವವಿಷಯವನು ಕಂಡು ನಂಬುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೯೩) ; ತನ್ನ ಕಂಡಿತವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸದೆ ಇದ್ದರೆ ಆಗುವ ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಆಡುವ ಮಾತು . . . ಎಂತಹದಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ಮೂಲಕ ಮಿಗಿಲಾದುದು (ಭೂಮಿತಾ. I, ಮುನ್ನುಡಿ). [< ಸಂ. ಖಂಡಿತ]

ಕಂಡಿತ$_3$ ‘ಕಂಡಿತಂ’ ನೋ.

ಕಂಡಿತಂ, ಕಂಡಿತ$_2$ (ಅ). ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ : ನಾವನಾರ್ಯರನೊಳಗಿಸೆ ಸಮಾಜದ ಪುರೋಭಿವೃದ್ಧಿ ತಾನುತ್ತರೋತ್ತರವಹುದು ಕಂಡಿತಂ! (ಹೆಪ್ಪೆರ. ೨೪-೨೪). **ಕಂಡಿತ$_2$** : ಆರು ತಪ್ಪಿದರು ಕಂಡಿತ ಕಪಿಲೆಯ ಕೊಂದ ಪಾಪದಲ್ಲಿ ಹೋಹರು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೬೩-೨೩ ; 1412). [< ಕಂಡಿತ$_1$]

ಕಂಡಿತವಾಚೆ (ನಾ). ನೇರವಾದ ಮಾತು ; ಸತ್ಯವಾದ ಮಾತು ; ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಮಾತು : ಇದು ವೇ ಕಂಡಿತವಾಚೆ [ಪಾಠಾಂ. ಖಂಡಿತವಾಚ್ಯ] ಅಹುದು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೬. ೪೨-೧೨). [< ಸಂ. ಖಂಡಿತವಾಚಾ]

ಕಂಡಿತವಾದಿ (ನಾ). ಕಂಡಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು ; ಮುಚ್ಚುಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಂತೆ ಆಡುವವನು : ಕಂಡಿತವಾದಿ ಲೋಕವಿರೋಧಿ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಖಂಡಿತವಾದಿನ್]

ಕಂಡಿದೋರು (ಕ್ರಿ). (ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ) ಕಿಂಡಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು : ಚೋರಗೆ ಕಂಡಿದೋರಿ ವಡೆಯಂಗೆ ದೂರ ಹೇಳುವಾ ಕುಟಿಲ ಚರನಂತಾದೆ (ನವಮೋ. ೩೦-೪೫). [ಕಂಡಿ$_1$ + ತೋರು (< ತೋಱ್)]

ಕಂಡಿಬೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ರಂಧ್ರವಾಗು ; ತೂತುಬೀಳು : ಅನೇಕ ವಿಧದ ಘಾಯ ಗಱಿಗಳಿಂ ಪೊಳಲ್ವೋದ ಮೆಯ್ಗಳಂ ಕಳಿಯೆ ಪಾಱುವ ಕೈಗಳುಂ ಕಂಡಿಬಿರ್ದ ತೋರ ತೊಡೆಗಳುಂ (ಮಹಾಸೇ. ೧೨-೫೪ ವ). [ಕಂಡಿ$_1$ + ಬೀೞ್$_1$]

ಕಂಡಿವಲ್ (ನಾ). ನಡುವೆ ಸಂದಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಹಲ್ಲು ; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದದಿರುವ ಹಲ್ಲು : ಮಿಂಚುದಲೆಗಳ ಕಂಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಖಂಡಿ] ವಲ್ಗಳ ಸಂಚದವದಿರ ಕುಟಿಲ ಕುಹಕದ ಕುಂಚಿತರ ಹೆದ್ದನಿಗಳಾಡೊಳ್ಳುಗಳ ಹೇರೊಡಲ ವಂಚಕರ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೪). [ಕಂಡಿ$_1$ + ಪಲ್]

ಕಂಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಡುಮಾಡು ; ಕತ್ತರಿಸು : ದುರದೊಳಗಿದಿರಾದ ವೈರಿರಾಯರ ಗರ್ವಗಿರಿಶಿಖರವ ಕಂಡಿಸುವ ವರವಜ್ರದಂಡದಂದದಲಿ ಭೂಪಾಲನ ಸುರುಚಿರ ಖಡ್ಗವೊಪ್ಪಿದುದು (ಕಂಸವಿ. ೨೨-೯). ೨. ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಮಾಡು : ಈ ಧರ್ಮವನು ಕಂಡಿಸದೆ ನಡೆಸಿದಡೆ ತಮ್ಮ × × × ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಫಲ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೬೯-೧೮ ; 11ನೆಯ ಶತ). [ಕಂಡ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಂಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೆತ್ತು ; ಕೊರೆ : ವಾರಿಕಲ್ಲ ಕಡಿದು ಪುತ್ಥಳಿಯ ಕಂಡಿಸುವಂತೆ ಉಪ್ಪಿನ ಪೊಟ್ಟಣವ ಉದಕದಲ್ಲಿರಿಸಿದಂತೆ ಕರ್ಪುರದ ಪ್ರಣುತೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಯ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥ ಲಿಂಗವ ವಗ್ರಾಹಕ (ವಚಶಾ. II, ೪೨೮). [< ಕಂಡರಿಸು ?]

ಕಂಡು$_1$ (ನಾ). ದಾರದ ಉಂಡೆ ; ಕಂಡಿಕೆ (+). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಡು ; ತೆಲು. ಕಂಡೆ, ಕಂಡಿಯ]

ಕಂಡು$_2$ ‘ಕಂಡ$_1$’ ನೋ.

ಕಂಡು$_3$ (ನಾ). ನವೆ ; ತೀಟೆ : “ಮೆಯ್ಯ ತಿಮಿರ ಕಂಡೂ ಖರ್ಜುಮೆನಿಸಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೧) ; ಆಕೆಯಾ ಕೂಸಿನ ಕಯ್ಯ ಪತ್ತಿರ್ದ ಕಂಡುಗಳಂ ಕಂಡು ಕರಕಂಡುವೆಂಬ ಪೆಸರನಿಟ್ಟು ಸಲಹುತ್ತಿರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೫೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕಂಡು$_4$ ‘ಕಾಣ್’ ಪರಾ.

ಕಂಡುಕ ‘ಖಂಡುಗ’ ನೋ.

ಕಂಡುಕೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಪರಂ(ರ)ದಿಶಿ ಕ(ಕೆ ?)ಣ್ಡುಕೂರ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಸೀಮಾವಿಧಿ (ಇಆ. V, ೫೧-೧೯ ; 5ನೆಯ ಶತ). [? + ಊರ್]

ಕಂಡುಗ ‘ಖಂಡುಗ’ ನೋ.

ಕಂಡುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ತುಂಡುತುಂಡಾಗು : ಕಂಡುವೋದ ತೊಡೆಯುಂ ಪಿಸುಬಿದ್ದ ಕಿಱುಪ್ಪೊಡೆಯುಂ . . . ಕೋಱುಮ್ಮಿದುಳ ಕೋಱುಕ್ಕಿಸಱುಮುಗುರ್ವುವಡೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೪ ವ). [ಕಂಡು$_3$ (< ಕಂಡ$_1$) + ಪೋಗು$_1$]

ಕಂಡೂತಿ (ನಾ). ತುರಿಸುವುದು ; ತುರಿಕೆ ; ನವೆ ; ತೀಟೆ : “ಕಂಡೂತಿಃ, ಕಂಡೂಯಾ, ಕಂಡೂಃ, ಕಂಡೂಯನಂ, ಖರ್ಜೂಃ – ಈ ೫ ತಿನಸು” (ಹಲಾಯು. ೯೯-೪೪೯) ; ಶಿರದ ಕಂಡೂತಿಯನು ಕಳೆಯಲ್ಕುರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯ ಕೊಂಡು ತುರಿಸುವ ಪರಿಯ ಮಾಡಿದೆ (ಕೋಗಯು. ೧೫-೨೭). [ಸಂ.]

ಕಂಡೂಯನ (ನಾ). = ಕಂಡೂತಿ : ವನಕರಿಕಪೋಲ ಕಂಡೂಯನದಿಂದಂ ಪಾಯೆ ಮದಜಲಾಸವರಸ ವಾಸನೆಯಿಂದಿತರ ವನಂಗಳುಮನುಕರಿಪುವು ಸಪ್ತಪರ್ಣಪಾದಪ ವನಮಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೩೧). [ಸಂ.]

ಕಂಡೂರಗಣ ‘ಕಂಡೂರ್ಗಣ’ ನೋ.

ಕಂಡೂರ್ಗಣ, ಕಂಡೂರಗಣ (ನಾ). ಜೈನಯತಿಗಳ ಒಂದು ಸಂಘದ ಹೆಸರು : ಕಣ್ಡೂರ್ಗ್ಗಣಾಬ್ಧಿ ಚಂದ್ರನ ಖಣ್ಡಿತ ಸುತಪೋವಿಭಾಸಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦-೩೧ ; ?). **ಕಂಡೂರಗಣ** : ಕಣ್ಡೂರಗಣೋರು ಕನ್ನಿವೃದ್ಧಿಕರಃ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮-೨೩ ; 980). ‘ಕಾಣೂರ್ಗಣ’ ಫರಾ. [ಕಂಡೂರ್$_0$ + ಗಣ]

ಕೆಂಡೂಲ, ಕಂಡೂಳ (ಗು). ನವೆ ಹತ್ತಿದ; ತುರಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಕಡಿತ ಹತ್ತಿದ: ಮದಪರ್ಯಃಕಂಡೂಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ, ಯ] ಗಂಡಸ್ಥಳ ದ್ವಿರದೋದ್ಘೃಷ್ಟಘನಸ್ರವತ್ ಸರಳ ಸಾರಾನೋದ . . . ಮಂದಾನಿಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೯). ಕೆಂಡೂಳ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರ ವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಕೆಂಡೂವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ನವೆಯ ಹರಡುವಿಕೆ : ತರು ಕಾಂಡಂ ದೆಸೆ ಯಾನೆಗಳ್ಗೆ ಕಂಡೂವ್ಯಾಪ್ತಿಯಂ ಪಿಂಗಿಸುತ್ತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೩೫). [ಸಂ. (ಕಂಡೂ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ)]

ಕೆಂಡೂಹೃತಿ (ನಾ). ನವೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು; ತೀಟೆಯನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಎನ್ನಯ ಭುಜಕಂಡೂಹೃತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಡೂತಿ] ಯಂ ನೆಗಳ್ವಿಂ ತೋರ್ಪನೆನ್ನ ಸಾಹಸದಿರವಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೩೨). [ಸಂ.]

ಕೆಂಡೂಳ 'ಕಂಡೂಲ' ನೋ.

ಕೆಂಡೆ 'ಖಂಡೆ' ನೋ.

ಕೆಂಡೆಗೊಳ್ 'ಕಾಣ್' ಪರಾ.

ಕೆಂಡೆಯ್ಯ$_1$ 'ಖಂಡೆಯ್ಯ$_2$' ನೋ.

ಕೆಂಡೆಯ್ಯ$_2$ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನ; ಖಂಡಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ಮಾತೇ ಕಂಡೆಯ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೆಂಡೋಲ (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯವನ್ನು ತುಂಬಿಡಲು ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೂಡೆ, —ಗಳಗೆ. ೨. ಕಾಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಡುವ ಸ್ಥಳ; ಉಗ್ರಾಣ. ೩. ಒಂಟೆ. [ಸಂ.]

ಕೆಂತ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಇಳಿಜಾರು ; ಕಡಿದು : ಮಡಿಕೇರಿಯಿಂದ ಸುಳ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ ಬಹಳ ಕಂತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಆಳ: ಎಂಥ ಶಖೆ ಅಂತೀಯ ! ಕೆಂಡದೊಳಗಡೆ ಕಂತಹೂತ ಬದನೆಯಕಾಯಿ ಯಂತೆ ಮೈ (ಚಂಡೆಮ. ೩೧). [← ತುಳು. ಕಂತ್, ಕಂತ]

ಕೆಂತರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸಿಂದವಾಡಿ ಸಾಸಿರದ ಕಂಪಣಂ ಭಾಗಿ ೧೨೫ ಬಳಿಯ ಬಾಡಂ ಕಂತರಿಕೆಯಂಬ ಗ್ರಾಮಮಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೭೭-೩೫ ; 1184). [?]

ಕೆಂತರಿಸು 'ಕತ್ತರಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕೆಂತಾಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಹಂಗರ ಅಧಿವಾಸದಲು ಕಂತಾ ಡಿಯ ಬಿಂನಾಣಿಯ ಕಯ್ಯಲೂ ಹಂಗರಬಟ್ಟನ ಕಯ್ಯಲೂ ದನಿಯರು ಮೂಲವಾಗಿ ಕೊಂಡ ಬಾಳಿನ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೯-೧೪ ; 1365). [?]

ಕೆಂತಿ$_1$ 'ಕಂದಿ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂತಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಲಿಂಗಗಳಿಗೂ, ಬಸವನ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೂ ಲೇಪಿಸು ವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಗೇರೆಣ್ಣೆ ಹಾಗೂ ಕಾಡಿಗೆಯ ಕರಿಯ ಮಿಶ್ರಣ : ಬೂದಿ ಕಂತಿಯ ಬಡಿದು ರನ್ನಕಂತೆಯ ತೀಡಿ ಜೋಗಿರೂಪವು ಒಪ್ಪುವದೊ ದೇವಾ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೪೯-೨೬). ೨. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ : "ಶ್ರಮಣಾ, ಭಿಕ್ಷುಕೀ, ಮುಂಡಾ – ಈ ೩ ಕಂತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೦-೩೩೩); ಕಱೆಯಲ್ಲಲ್ಲ ಪಥರ್ಮ್ಮದಾ ಸಸಿಮತಿ ಶ್ರೀಗಂತಿಯರ್ ವ್ವರ್ನ್ನು (ಎಕ. II, ೭೬-೨ ; 700) ; ತಮ್ಮತ್ತೆವಿರಪ್ಪ ವಿಜಯಮತಿ ಕಂತಿಯರ್ ಕಂತಿಯ ರಾಗೆ ತಪಂಬಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೪-೨) ; ಗೊರತಿಯ ಕಂತಿಯ ಕುಂಟಣಿ ಯರ . . . ಮುಂದಂ ನುಡಿಯಲೀಯಲಾಗದು ವಧುವಂ (ಮದತಿ. ೮-೨೬). ೩. ಒಬ್ಬ ಕನ್ನಡ ಕವಯಿತ್ರಿಯ ಹೆಸರು : ಕಂತಿ ಹಂಪನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು (ಕವಿಚ. I, ೧೧೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ತಿ]

ಕೆಂತಿಕಾಱ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?). ಕಂತಿಕಾಱರಾಯರಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮತು ಕಂತಿ ಕಾಜರಾಯರಗಂಡ ನಾಗಂಣ್ಣ ಒಡೆಯರು ಸಾದಲಿಯ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೩-೫ ; 1371) ; ಕಂತಿಕಾಱರಾಯರಗಂಡ ಗಜದಳ ವಿಭಾಡ ಸಮುದ್ರಸಾಳ್ವ × ಗೆಬೆಹಾಳ ಮದುವರಸನಾಯ್ಕರ ಮಗ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೪೩-೬ ; 1547). [?]

ಕೆಂತಿಕೆ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ : ತಾನುಂ ಪದ್ಮಾವತಿ ಕಂತಿಕೆಯರ ಪಕ್ಕದೆ ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧಮಾನಮಂ ನೋಂತು (ಚಾವುಂಪು. ೩೭೩-೨೨); ಪ್ರಭಾವತಿಯುಂ ಪದ್ಮಾವತಿಯರೆಂಬ ಕಂತಿಕೆಯರ ಸಾರೆ ರತ್ನಾವಳಿ ತಪ ದೊಳ್ ನೆಗೞ್ದು ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳ್ ಪ್ರತೀಂದ್ರನಾದೊಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೧೯) ; ಸುರಮಂಜರಿ ಕಂತಿಕೆ ಚಾರಿತ್ರವನಿರದಾಂತು ತಪಿಸುತಲಿರಲು (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೪-೬೩). [ಕಂತಿ$_2$+ –ಕೆ ?]

ಕೆಂತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆರಿಸು; ನಂದಿಸು (ಕ). [ಕಂತು$_1$+ –ಇಸು$_3$]

ಕೆಂತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳುಗು ; ಅಡಗು : ನಾಳೆಗಂ ನಳಿನಸಖ ಕಂತು ವನಕಂ ಕಾಯ್ವೆ ಸೈಂಧವನ ರಣದಿ (ತುರಂಗ. ೫೩-೬೫) ; ಮುತ್ತಣ್ಣನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮನೆಗೆ ಬರುವಾಗ ಹೊತ್ತು ಕಂತುತ್ತಿತ್ತು (ಈ ಕಥೆ. ೯೮); ಕಂತಿದೆ ನೀ ದಿನಾಂತದಿನನಂತೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೩-೧೨) ; ವೆಂಕಮ್ಮ ಆಗಲೇ ಸರೋವರದ ನೀರಲ್ಲಿ ಮಂಡಿ ಕಂತುವತನಕ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ್ದರು (ಪದ್ಮಸ. ೨೬೪). ೨. (ಕರಾ) ಚುಚ್ಚು; ನಾಟು: ನಡೆಯುವಾಗ ಮುಳ್ಳು ಕಂತೀತು, ಜೋಕೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಂತ್, ಕಂತು]

ಕೆಂತು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅವಧಿ; ವಾಯಿದೆ; ಗಡು. ೨. ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಹಣ, ಕಾಳು ಅಥವಾ ಇನ್ನು ಯಾವುದನ್ನೇ ಆಗಲಿ ನಿಯಮಿತ ವಾದ ಅವಧಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿಸಬೇಕಾದ ಪಾಲು ; ನಿಶ್ಚಿತ ಪಡಿಸಿದ ಮೊತ್ತ ; ಕಿಸ್ತು : ಕಂಪನಿಯವರು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಕಂತಿನ ಮೇಲೆ ಆರು ಹೊಲಿಗೆಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದ್ದರು (ಬದುಜ. ೧೪೯); ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿಯಂತೆ ಕಂತುಕಟ್ಟು (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೫೨) ; ಪುಣ್ಯವಂತ ಕೊಡಲು ಬೇಕಿಲ್ಲ ನೀನವಗೆ ಭಕ್ತಿ ಕಂತ (ಗಣೇಶ. ೭೧-೧೦). [?]

ಕೆಂತು$_3$ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥ ; ಕಾಮ : "ಮನಸಿಜಂ ಮನ್ಮಥಂ . . . ಕಂತುವೆನೆ ಮಾರನೆನೆ ಮದನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭-೨೨) ; ನಿರ್ಜಿತ ಕಂತುವೆನಲ್ಕಂತು ಪುಟ್ಟಿದಂ ಗಾಂಗೇಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೭) ; ನಂದನ ವನದೊಳಗೇನೇಂ ಬಂದವೊ ಮರನೆಂದು ಕಂತು ಬೆಸಗೊಳೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೩) ; ನನೆಗಣೆಯಂ ತೂಗುತುಂ ಕಂತುವೀ ಬಂದಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೧); ಕಂತು ಕೂರ್ತಾತ್ಮರತಿಯೊಡನೆ ಈಸಾಡಲ್ಕೆ ರಾಗಮುಗ್ಗಲಿಸಿತೆನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೭-೪೯೬). ೨. ಹೃದಯ. ೩. ಕಣಜ. [ಸಂ.]

ಕೆಂತುಕ, ಕಂದುಗ (ನಾ). ಆಟದ ಚೆಂಡು: ಲೀಲಾಂಬುಜದ ರತ್ನಕಂತು ಕದ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ (ಗಿರಿಕ. ೩-೯೧ ವ) ; ಒಲೆಯಲು ತನುಲತೆ ಸುರಿಯೆ ಕಂಗಳ ಕಾಂತಿ ಲಲನೆ ಹೊಡೆದಳು ಕಂತುಕವಾ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೯-೪೨) ; ರತಿಕಾಮುರ್ಕಳ ತಿಱಿಕಲ್ಲಾಟದ ಇಂದ್ರಾಶ್ಮ ಕಂತುಕಂಬೊಲೆಸೆವ ಬಾಲಜಂಬೀರದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೧೭). ಕೆಂದುಗ : "ಕಂದುಗ (ಕಂತುಕ) – ಕಂದುಕ = ಚೆಂಡು" (ತದ್ಭಕೋ. ೬). 'ಕರಗಂದುಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಂದುಕ]

ಕೆಂತುಕಕೇಳಿ (ನಾ). ಚೆಂಡಾಟ : ಕಂತುಕಕೇಳಿಗಿನ್ನೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದಪೆ ಕಂತುಸನ್ನಿಭ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೧೦೧). [ಕಂತುಕ + ಕೇಳಿ (= ಕೇಲಿ)]

ಕೆಂತುಕಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). = ಕಂತುಕಕೇಳಿ: ದಿಗ್ಗಜಂಗಳನಜಾಂಡಂಗಳಂ ಬಿಡೆ ಕಂತುಕಕ್ರೀಡೆಯಾಡುವೆನೊ ಬೇಗ ಬೆಸಸು (ವೀಶೈಪು. ೩-೩-೨೬). [ಕಂತುಕ + ಕ್ರೀಡೆ]

ಕಂತುಕಖೇಲನ (ನಾ). = ಕಂತುಕಕೇಳಿ : ಬರ್ಪ ಪರ್ವತಗಳೊಗ್ಗಿಯಿಂದ ಪಿಡಿದೊಂದನೊಂದ ಸಂಬಂಧಗೈವುದಮಿರ್ದನೊಡನೆ ಕಂತುಕಖೇಲನಂಗೈವನಂತನಾಯಾಸದಿಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೮–೧೦).
[ಕಂತುಕ + ಖೇಲನ]

ಕಂತುಕಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಚೆಂಡನ್ನು ಮಾಯಗೊಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ (?) : ವೈಶ್ಯಸುತ ಲೋಕವಿಸ್ಮಯಮಾದರಣ್ಯಕ್ಕೈದಿ ಕಂಗಳಿಂದ ಕಂತುಕಮಾಯಾವಿದ್ಯೆಯನೆಲ್ಲವನು ಅಭ್ಯಾಸವ ಮಾಡಿ (ಕಕುಮಾ. ೧೬೧–೧೦).
[ಸಂ. ಕಂತುಕಮಾಯಾವಿದ್ಯಾ (ಕಂತುಕ + ಮಾಯಾ + ವಿದ್ಯಾ)]

ಕಂತುಕಳಂಬ (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಾಣ : ಮಹೀಕಾಂತಾತ್ಮಜೆ ಚಿಂತೆಯಿಂದೆ ಬರಲೊಡನಪಟಿಂ ಕಂತುಕಳಂಬಕದಂಬಂ ಸ್ವಾಂತವನೊಳಪೊಕ್ಕುದಂದು ಯತಿಪುಂಗವರಾ (ಹಮ್ಮೀರ. ೬–೨೫).
[ಕಂತು$_3$+ ಕಳಂಬ (= ಕಲಂಬ)]

ಕಂತುಕುಂತ (ನಾ). ಕಂತುವಿಗೆ ಕುಂತಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಶಿವ; ಈಶ್ವರ : ಚಿತ್ತಾಮಿನೀಕಾಂತ ಹೃತ್ಕಾಂತ ಸಾಹಸೋದ್ಯತ್ಕಂತುಕುಂತ (ಉದ್ಭದೇ. ೬–೩೦). [ಕಂತು$_3$ + ಕುಂತ]

ಕಂತುಕೇಳಿ (ನಾ). ರತಿಕ್ರೀಡೆ; ಸಂಭೋಗ : ಕಂತುಸನ್ನಿಭ ದಿವ್ಯಾಂಗ ಕಂತುಕೇಳಿಯನೆಸಗೆನ್ನೊಡನೆಂದರ್ಥಾಂತರದಿಂದವಳುಸುರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨–೧೦೧). [ಕಂತು$_3$+ ಕೇಳಿ (= ಕೇಲಿ)]

ಕಂತುಚಾಪ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು; ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು : ಕಂಪನಕ್ಷಿಗಳ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂ ಪಳಂಚೆ ಗೇಯದ ರುತಿ ಕಂತುಚಾಪ ರುತಿಯೊಳ್ ತಡಮಾಗೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೧೩). [ಕಂತು$_3$+ ಚಾಪ$_1$]

ಕಂತುಚೇತ (ನಾ). ಕಾಮಾತುರವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಕಾಮಾಸಕ್ತಿ : ನೀರೇಜಪರ್ಣೋತ್ಕರಮೆನುತೆ ಮೊದಲ್ಗೊಂಡುದಂಭೋಜ ಸದ್ಮಾಂತದೊಳುದ್ಯತ್ಕಂತುಚೇತಂ ತೊಳಲಲನಿರತಂ ಚಕ್ರವಾಕಂ ವರಾಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೧೦). [ಕಂತು$_3$+ ಚೇತ]

ಕಂತುಧೇನು (ನಾ). ಕಾಮಧೇನು : ಕಡಿವೆನದೆಂತು ಕಲ್ಪದ್ರುಮವ ನೆಲವದ ಸಂತತಿಯ ಫಲಗಳನು ನೆಚ್ಚಿ ಪಯೋವಿಹೀನೆಯನು ಕಂತುಧೇನುವ ಮಾಱಿ ಬೆಲೆಗೊಂಬಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೮–೧೬–೪೩).
[ಕಂತು ? + ಧೇನು]

ಕಂತುಪಿತ (ನಾ). ಕಾಮನ ತಂದೆ; ವಿಷ್ಣು : ಕಂತುಪಿತ ಸನ್ನಿಭನು ಸತಿಯನು ಸಂತವಿಸಿ ಮರಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೪೬).
[ಕಂತು$_3$ + ಪಿತ]

ಕಂತುಮಥನ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ಮಥಿಸಿದವನು; ಶಿವ : ಚಿಂತಿಸಿದೊಡೇನಹುದು ಹೊಗುವೆನು ಕಂತುಮಥನನ ಮಱೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೪೩). [ಕಂತು$_3$+ ಮಥನ]

ಕಂತುಮರ್ದನ (ನಾ). = ಕಂತುಮಥನ: ನೆನೆದು ಕೀರ್ತಿಸಲಾಗಿ ಬಯಲಾದ ಕಂತುಮರ್ದನನೆ ಬಂದಾ ಮುನಿವ್ರಾತಕ್ಕೆ ಕೃಪೆಯಿಂ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ (ವೀಶೈಪು. ೫–೨–೨೫). [ಕಂತು$_3$ + ಮರ್ದನ]

ಕಂತುವೈರಿ (ನಾ). ಕಂತುವಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದವನು; ಶಿವ : ಕಂತುವೈರಿಗೆ ತನ್ನ ನೇಮವನೆಂತು ತಪ್ಪಿಸಬಹುದು (ಬಸಪು. ೪೩–೨೩).
[ಕಂತು$_3$+ ವೈರಿ]

ಕಂತುಶರ (ನಾ). = ಕಂತುಚಾಪ : ಮೃಡಹಾಸದ್ಯುತಿಯಂತೆ ಕಂತುಶರದಂತಿರ್ದಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಕಡುದಣ್ಪಿಂಗೆಡೆಗೊಂಡಿದೊಂದು ಬಿಸಿಲೆಂದಾಶ್ಚರ್ಯದಿಂದಂ ಜನಂ ನಡೆ ನೋಡುತ್ತೆ (ಜಗವಿ. ೪–೭೪).
[ಕಂತು$_3$+ ಶರ]

ಕಂತುಹರ (ನಾ). = ಕಂತುಮಥನ : ಕಂತುಹರನಿಪ್ಪ ಸೆಜ್ಜೆಯ ಸೊಬಗನೊಳಕೊಂಡು ಎಸೆವ ಪುರದೊಳಗೆಲ್ಲ ಹರಮಯಂ ಶಿವಮಯಂ (ತಿರುರ. ಹ. ೨–೧೪). [ಕಂತು$_3$ + ಹರ$_2$]

ಕಂತೆ$_1$ (ನಾ). ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹೊರೆ, —ಕಟ್ಟು, —ಪಿಂಡಿ: ಊರಲೊಕ್ಕಲಲೊನ್ದು ಪೊಱೆಯುಂ ಪತ್ತುಕೊಳಗ ಭತ್ತಮುಂ ಒನ್ದು ಕನ್ತೆಯು ಬಣ್ಣಿಗೆ ಮೂಗುಳಮಂ ಕಪ್ಪಡಕ್ಕೆ ಪಱ್ತೆಯುಂ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಿಭಟಿರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟುದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೨೮–೧೮ ; 1032) ; ಹದಿನೆಂಟು ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು . . . ಕಂತೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಬಣಬೆಯನೊಟ್ಟಿ (ವಚಶಾ. II, ೭೬) ; ನೋಟಿನ ಕಂತೆ ತೆಗೆದು ಕೊಡುವನು (ಕೂಲಿ. ೧೦).

ಕಂತೆಕಟ್ಟು = ೧. ಪೆಂಡಿಕಟ್ಟು ; ಹೊರೆಕಟ್ಟು ; ಕೂಡಿಸಿಕಟ್ಟು : ಅವನ್ನು ಕಂತೆಕಟ್ಟಿ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು (ಮುನಿಮಾ. ೧೦೯) ; ನಾಟಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ . . . ಹೆಂಗಸರು ಅಗೆ ತೆಗೆದು ಕಂತೆಕಟ್ಟುವರು (ಗಾರಕ. ೪೩). ೨. (ಆಲಂ) ಸ್ಥಳಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡು : ಅವನು ಕಂತೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಗಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱ್ಱೈ ; ಮಲ. ಕಱ್ಱ]

ಕಂತೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆ ; ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಧರಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ ; ಕವುದಿ : “ಕಂಥಾ –ಕಂತೆ ” (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಂತೆಬೊಂತೆಯ ಜಂಗಮ ಬಂದರೆ ಹೀನವೆಂದು ಕಂಡೆನಾದರೆ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ (ಬಸವ. ೪೧೧) ; ವಿಪರೀತದಲಿ ಹಱಕು ಕಂತೆಯ ಹೊದ್ದು (ರೇವಣ. ೧–೧೧); ಹಲುಬುವುದೇನು ಕಂತೆಗೆ ತಕ್ಕ ಬೊಂತೆಯನು (ನಳಚ. ೭–೧೦); ಕಂತೆಯನು ಹೊದ್ದು ತಿರಿದುಂಬ ಶಿವಯೋಗಿ ಎಂತಿರ್ದಡೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೨೩). ೨. ಜೋಳಿಗೆ. ‘ಕಂತೆಭಿಕ್ಷ’ ಪರಾ. ೩. ಗೋಡೆ (?). ೪. (ಆಲಂ) ಗೊಡ್ಡುಕಥೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾದುದು : ಅಱಿತು ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡಲದೆಲ್ಲವು ಮೆಱೆವುದೀಗ ಕಂತೆಗಳಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨–೭೩–೪) ; ಕಂತೆಗಳಿವದ್ಯತನರೂಳ್ವ ಕವನಂ (ಸಂಸಪ. ೭–೨) ; ಒಕ್ಕಾಲು ಮಾತ್ರವೆ ದಿಟವೆಂದು ತಿಳಿ ನೀನು ಸುಳ್ಳಿನ ಕಂತೆ ಮುಕ್ಕಾಲು (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೬–೬೭).

ಕಂತೆಕಟ್ಟು = ೧. ಹರಕಲು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಗೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಸಾಯು. ಕಂತೆಬೊಂತೆ = ಕಂತೆ ಮತ್ತು ಬೊಂತೆ : ನೆನೆವೊಡೆ ಸೀರೆ ಗೀರೆ ಸಲೆ ಕಂಬಳಿಗಿಂಬಳಿ ಕಂತೆಬೊಂತೆಯುಂ (ಬಾಧಪು. ೪–೭೫). ಕಂತೆವೊಗೆ = (ಆಲಂ) ಪ್ರಾಣಬಿಡು ; ಸಾಯು : ಅವನು ಮನೋರೋಗದಲ್ಲಿ ಒದ್ದಾಡಿ ಒಂದುದಿನ ಕಂತೆವೊಗೆದ (ರೂಢಿ).
[< ಸಂ. ಕಂಥಾ]

ಕಂತೆಕಾಯಿಕ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡುವ ಉದ್ಯೋಗ : ಸಂತೆಕಾಯಿಕ ಸೋಮಕಾಯಿಕ ಕಂತೆಕಾಯಿಕ ಇರುಳಕಾಯಿಕವೆಂತವಕೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೪೮–೫೨). [ಕಂತೆ$_2$ + ಕಾಯಿಕ (< ಕಾಯಕ)]

ಕಂತೆಗ (ನಾ). ಕಂತೆಯನ್ನು ಧರಿಸುವವನು ; ವಿರಾಗಿ ; ಯೋಗಿ : ಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ –ಮಾತುಗಂ, ಬೂತುಗಂ, ಕಂತೆಗಂ, ಕತೆಗಂ, ಬೊಂತೆಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಂತೆ$_2$ + –ಗ$_3$]

ಕಂತೆಪುರಾಣ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಅರ್ಥಹೀನವಾದ ಕಥೆ; ಹಾಳುಕಥೆ; ಗೊಡ್ಡುಕಥೆ : ಕಂತೆಪುರಾಣ ಆರಂಭವಾಯಿತು (ಆಲಹೂ. ೪೭).
[ಕಂತೆ$_2$ + ಪುರಾಣ]

ಕಂತೆಭಿಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಜೋಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಭಿಕ್ಷೆ. ೨. ಜೋಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆಯೆತ್ತುವ ವೃತ್ತಿ : ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಪ್ಪನವರನ್ನು ಕರದಿ ಕಪ್ಪರ ಹಿಡಿಸಿ ಕಂತೆಭಿಕ್ಷ ಮಾಡಿಸಿ ಭಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದರು (ಶರಚ. ೮೧೯). [ಕಂತೆ$_2$ + ಭಿಕ್ಷ]

ಕಂತೆವೊರೆ (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತಾಡು: ಅವರಿವರಂ ಕನಲ್ದು ಬಿಜುಮಾತುಗಳಿಂ ಜಜ಼ಿದಾನೆ ಲೋಕದೊಳ್ ಕವಿಯೆನುತುಂತೆ ಕಂತೆವೊರೆದಂತಱಿಗಬ್ಬಮನುಬ್ಬಿ ಪೇೞ್ದು (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೬೬).
[ಕಂತೆ₂ + ಒರೆ₁]

ಕಂತ್ರಾಟ, ಕಂತ್ರಾಟು (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಗುತ್ತಿಗೆ; ನಿಶ್ಚಿತಪಡಿಸಿದ ಕರಾರುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೆಲಸ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಕಂತ್ರಾಟದಾರ' ಪರಾ. ೨. ಕಪಟ; ಮೋಸದ ಹಂಚಿಕೆ; ಕಾರಸ್ಥಾನ: ಅವರದೇ ಇದೆಲ್ಲಾ ಕಂತ್ರಾಟವಿರಬೇಕೆಂದೂ ಅವರನ್ನು ನೆನಸಿ ಕುದಿದರು (ನಿರಾಭ. ೧೧೨); ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಕಂತ್ರಾಟಮಾಡಿ ಒಂದು ಅಧಿಕಾರ ದೊರಕಿಸಿ . . . ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ (ಚೀನಬಾ. ೭೪); ನಿಮ್ಮ ಕಂತ್ರಾಟಕ್ಕ ಏನು ಕೊನೆ ಇದ್ದಹಾಗೆ ಕಾಣೋದಿಲ್ಲ (ಮಿಂಚಿಹು. ೩೧). **ಕಂತ್ರಾಟು**: ೧. 'ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ' ಪರಾ.
[← ಇಂ. Contract]

ಕಂತ್ರಾಟದಾರ, ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದವನು; ಕಂತ್ರಾಟ ವಹಿಸಿಕೊಂಡವನು: ಕಂತ್ರಾಟದಾರನಿಗೆ ೧೦೦ ಕೂಲಿಯಾಳು ಕೂಡಿಸಿ ತರುವುದು ಇದರಿಂದ ದುಸ್ತರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಕರವೀ. ೧೯೫). **ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ**: ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ ಕಣ್ಣಾಪಂಡಿತನ ಕೈಲಿ ಒಂದು ಆಳತೆಗೋಲೂ ದಾರದುಂಡೆಯೂ ಇದ್ದುವು (ಮಲೆಮ. ೩೨೯).
[ಕಂತ್ರಾಟ+ –ದಾರ₄]

ಕಂತ್ರಾಟು 'ಕಂತ್ರಾಟ' ನೋ.

ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ 'ಕಂತ್ರಾಟದಾರ' ನೋ.

ಕಂತ್ರಿ (ಗು). ೧. ಒರಟು ತಯಾರಿಕೆಯ; ನಯವಲ್ಲದ: ಕಂತ್ರಿ ಸಾಬೂನಿನ ಉಪಯೋಗದಿಂದ ನಲುಗಿದ ಬಟ್ಟೆ ಎಳೆಗಳು (ಗೃಹವಿ. ೮೮). (ನಾ). ೨. ಮೋಸಗಾರ: ಕಪಟಿ; ಕಾರಸ್ಥಾನಿ: ನಿನ್ನನ್ನು ಕಂತ್ರಿಗಳ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ ಸಾಬೀತಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು . . . ಸುಲಭವಲ್ಲ (ಪೊಸಕ್ಷಿ. ೫೧); ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಗಳ ಬಳಗವಾದರೂ ಶ್ರೀಮಂತ ಕಂತ್ರಿಜನ (ಆಳನಿ. ೧೬); ದೇವಯ್ಯ ಕಂತ್ರಿನಗೆ ನಕ್ಕು, ಹೇಳುತ್ತಲೆ ಬಾಗಿಲು ದಾಟಿದನು (ಮಲೆಮ. ೩೩೮). ೩. ನಾಟಿ; ಕಸಿಯಲ್ಲದ್ದು; ಗ್ರಾಮೀಣ: ಏನ ಕಂತ್ರಿಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಆದಾಳಪಾ ಅಂತೇನಿ! (ಬೀಳತಿ. ೧೪೯).
[← ಇಂ. Country]

ಕಂತ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿಂಡರಿಸು; ಮುರುಟು: ಗೌಡರು ಜುಗುಪ್ಸೆಯಿಂದ ಮುಖ ಕಂತ್ರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಕೇಳಿದರು (ಮಲೆಮ. ೩೯೩). [?]

ಕಂಥೆ (ನಾ). ೧. ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳೂ ಭಿಕ್ಷುಕರೂ ಹೊದೆಯುವ ಬಟ್ಟೆ; ಕವುದಿ: ಸಮತೆಯೆಂಬ ಕಂಥೆಯ ತೊಟ್ಟು ಸುಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಟೊಪ್ಪರವನಿಕ್ಕಿ (ಅವಚಂ. ೨೪೭–೧೧೨೨); ನಿಮ್ಮ ಕಂಥೆಗೆ ಕೌಪಿಗೆಣೆಯೆನಲಮ್ಮೆನು (ಬಸಪು. ೨೭–೪೪); ಮಱಸಿಕೊಂಡಾ ಕಂಥೆಯಂ ಬೇಡಲಾತುರದಿ (ಲಶಿಚಂ. ೩೫–೧೯); "ಮಂತ್ರ ಭಿನ್ನವಾಯಿತ್ತೆಂದು ಕಂಥೆಯ ಬಿಡುವರಿಅಱಿವುಳ್ಳವರು . . ." (ಕರ್ಣಾಕ. ೧೬೧). ೨. ಜೋಳಿಗೆ: ಹೆಗಲಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ ಕಂಥೆ ಜೋಗಿ ಎದ್ದಂತೆ ಆಲಕನೆದ್ದು ಮುಗಿಸಿದಿರಿ ಒಂದು ಸಂಥೆ (ಅರಳು. ೭೪–೧೩). ೩. (ಆಲಂ) ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಹೇಳಿಕೆ: ಬಾಳ್! ಕಳ್ಳನೊರೆದೊಂದು ಸುಳ್ಳಿನ ಸಂತೆ . . . ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಬಣಗು ಕಂಥೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೩೭–೮೫).
[ಸಂ. ಕಂಥಾ]

ಕಂಥೆಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುಪ್ಪಸ: ನಿಜಸಮಯದುತ್ಸಾಹಮೆಂಬ ಸೊಂಪಿನ ಕಂಥೆಗುಪ್ಪಸಂ ತೊಟ್ಟು . . . ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಮಂ ಶಿವಂಗರ್ಪಿಸಿ (ಆರಾಜ. ೫–೭). [ಕಂಥೆ + ಕುಪ್ಪಸ]

ಕಂದ₁ (ನಾ). ೧. ಮಗು; ಕೂಸು; ಹಸುಳೆ: ತಾರಕನಂ ಶಂಕರನ ಕುಮಾರಕನಱಿದಂ ಗಡಿಂತು ತೊಟ್ಟಿಲ ಕಂದಂ (ಸಮಪ. ೧೦–೬೭); ಪಾಲ್ವೊರೆದ ನುಣ್ಬೆರಲಂ ಮೊಲೆಗಿತ್ತು ಪೀರ್ದು ಕಣ್ದೆಱೆಯದ ಕಂದನೆಂದೆನಗೆ ಕಣ್ದೆಱೆಯಿಪ್ಪನೊ ಮಂದಹಾಸಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೧೦೦); ಘನ ಪೌರುಷವು ನಿನಗುಂಟೆಂದು ಕಂದನ ತೆಗೆದು ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೬); ಕದನಕ್ಕೆ ಕಂದನ ಕಳುಹಬಹುದೇ (ತೊರರಾ. ೧–೯–೩೪). ೨. ತನಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕವರನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ನಿನ್ನನುಜರ್ ನಿನ್ನಂ ಬೆಸಕೆಯೆ ನೀನೆ ನೆಲನ ನಾಳ್ವುದು ಕಂದಾ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೮೨); ಕಂದ ನಿಜಾನುಜರೆಲ್ಲಿದರ್ (ಗದಾಯು. ೩–೭೬); ಕಂದಾ ನೀನಿತ್ತ ಬಾ ಎಂದು ನೀವು ನಿಮ್ಮಂದವ ತೋಱಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೧೫–೩೮); ಕಂದ ಬಾರೆನ್ನ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಪೆಣ್ಮಣಿಯೆ ಬಾರೆಂದು ಮುಂದಕೆ ಬರಿಸಿದಳು (ಹದಿಬ. ೧–೨೭).
[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಞ್ಞು; ತೆಲು. ಕಂದು, ಕಂದುವು; ಕುರುಖ್. ಖದ್ದ್, ಖದಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕದೆ]

ಕಂದ₂ (ನಾ). ೧. ಹೆಗಲು; ಭುಜಾಗ್ರ: ಕುಣಿದವಿಬ್ಬರ ಮುಷ್ಟಿಯಿಬ್ಬರ ಹಣೆಯಲೆದೆಯಲಿ ಮೋಱೆಯಲಿ ಭುಜದಣಸಿನಲಿ ಕಂದದಲಿ ಶಿರದಲಿ ಬದಿಯಲುದರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೧೦೭); ಬೆಂಗೆವಾಯ್ದು ನಡೆಯಿಸಿ ನಲವೇಱಿಸಿ ಕಂದವ ತಟ್ಟೆ ಬಿಡದೆ ದಟ್ಟಿಸಿ ತೋಱಿಸಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯–೯೩); ಕುದುರೆಗಳ ಜೀನ ಹಲ್ಲಣ ಲೇವೆ ಕಬ್ಬಿ ಕಂದದ ಹಕ್ಕರಿಕೆ ಚಬುಕು ಮೊಗರಂಬ ವಾಘೆಗಳ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭–೪೪); ಮುದ್ದುವೆಣ್ಣೊರ್ವಳ ಕಂದದೊಳ್ ನಟ್ಟು ಮೊಱಗುವ ಮುದ್ದಳಮಂ ನೋಡಿ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೩೨ ವ). ೨. [ಛಂದ] ಮಾತ್ರಾಗಣಬದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತ: ಕಂದಂಗಳ್ ಪಲವಾಗಿರೆ ಸುಂದರವೃತ್ತಂಗಳಕ್ಕರಂ . . . ಅಂದಂಬೆತ್ತೆಸೆಯೆ ಪೇೞ್ದೊಡದು ಚತ್ತಾಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೫). ೩. ಸೈನ್ಯ; ದಳ. 'ಕಂದಾಚಾರ' ಪರಾ. ೪. ಸಮೂಹ. ೫. [ಜೈನ] ಪುದ್ಗಲಗಳ ಪಿಂಡ: ಗಿರಿ ತರು ಗೋಡೆ ಮುಂತಾದುವು ಬಲು ಕಂದದಿರವಿಂದ ನಡೆಗಡ್ಡಲಹುವು ಪರಮಾಣುವಣು ಬಡ ಕಂದದ ಪುದ್ಗಲವಿರುತಿದ್ದು ತಡೆಯುವೆಯ್ದುವರಾ (ಭರಚ. ೭೮–೪೦).
[ಪ್ರಾ. ಖಂಧ (< ಸಂ. ಸ್ಕಂಧ)]

ಕಂದ₃ (ನಾ). ೧. ಗೆಡ್ಡೆ; ಕಮಲದ ಗೆಡ್ಡೆ: "ಸಾರಸದ ಗಡ್ಡೆಯದು ಕಂದಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪–೧೭); ಜಲಜಾತ ಕುಮುದ ನೀಲೋತ್ಪಲಕಂದಮನಾಜ್ಯ ಮಧುಗಳಿಂ ಸಂಧಿಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೨೩); ಮರ ಫಲತೋಟ ಬೆಬನಹೆತ[ಲು] ಕಂದ ಕದಿರು ತುಂಬೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೬೯–೧೭; 1320). 'ಕಂದಮೂಲ' ಪರಾ. ೨. ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ. ೩. ಸೂರಣ ಗೆಡ್ಡೆ. ೪. ಬಾವು; ಊತ; ಗಂಟು. ೫. ಗುಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯ ಬಾಧೆ. ೬. ಮೇಘ. 'ಕಂದವಾಹನ' ಪರಾ. ೭. ಕರ್ಪೂರ. [ಸಂ.]

ಕಂದಕ₁ (ನಾ). (ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ) ಅಗಳು, —ಅಗಳತೆ; ಆಳವಾದ ತಗ್ಗು, —ಕುಣಿ, —ಹಳ್ಳ: ಎರಡು ಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆಯೊತ್ತಿನಲಗಳು ಕಂದು[ದ]ಕವ ಮತ್ತೆ ರಾಟವಳ. . .ಕಂಡರಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೪–೨೬); ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಆಳವಾದ ಕಂದಕವಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಶಾಅ. ೨೮೮); ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಯುದ್ಧಕಾಲದ ಕಂದಕಗಳು ನಾಶವಾದ ಮೋಟಾರ್ ಗಾಡಿಗಳ ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ (ಯೋಧಪು. ೧).
[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕಂದಕ. / ಅರ. ಮರಾ. ಖಂದಕ]

ಕಂದಕ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಹಾದೇವ ಗಿರೇಃ ಪೂರ್ವತ ಅನೇವರಿ ಚಾಲ ಕನ್ದಕ ದುದ್ದಪಲ್ಲಿ ಸಹಿತಾ ಪಾಣ್ಣರಜ್ಞಪಲ್ಲೀ ಪ್ರತಿಪ(ಪಾ)ದಿತೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೧೭–೧೮; 516). [?]

ಕಂದಕೊತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕನ್ದಕೊತ್ತರ ಶ್ರೀರಾಮನ್ ನರ ಗಜ ತುರಗ ಸಮೂಹಂ ಪೊಕ್ಕು ಎತು ವೀರಸ್ವರ್ಗಂ ಪೊಕ್ಕನ್ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೩–೩ ; 790). [?]

ಕಂದಗಡ್ಡೆ, ಕಂದಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಸೂರಣಗೆಡ್ಡೆ (*). **ಕಂದಗೆಡ್ಡೆ**: (ವೈಓಗಿ. ೭೬–೧೫೫೮). [ಕಂದ$_{3}$ + ಗಡ್ಡೆ$_{1}$]

ಕಂದಗೆಡ್ಡೆ 'ಕಂದಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕಂದಣಿಕೆ 'ಕಂದಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕಂದತಮ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಆಮುಚ್ಚರ್ ತೆಲಪ್ಪೆಯರ್ ಕರಾಸರ್ ರಗ್ಗ × × ಸರ್ ನಿನೆಚ್ಚಾರ್ ಧರಳೆ × × ಕನ್ದತಮ್ಮ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬–೬ ; 750). [?]

ಕಂದನಾಡಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಮುಖ್ಯ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿ (?); "ಸುಷುಮ್ನನಾಡಿ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ): ಕುಂಡಲಿಯ ಭೇದದ ಕಂದನಾಡಿಯು ನಡುವೆ ಮುಂಡಿಸುತಿರ್ಪ ಹಂಸನ ಹತ್ತಿರವೆ ಕಂಡಿಹುದು ಸುಳುವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೭೪). [ಕಂದ ? + ನಾಡಿ]

ಕಂದನೆ (ನಾ). ಯಂತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಚಲನ ಸೌಲಭ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕುವ ಎಣ್ಣೆ, —ಹೆರೆ; ಎರೆಎಣ್ಣೆ; ಕೀಲೆಣ್ಣೆ: ಎತ್ತಿನಗಾಡಿ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕಂದನೆ ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[← ತೆಲು. ಕಂದೆನ, ಕಂದಿಯನ]

ಕಂದಮುಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಅಥವಾ ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೈವಾರ ವಿಷಯ (ಅ)ನ್ತರ್ಗತಾ ಕನ್ದಮುಙ್ಗಲೋ (ಅ) ನಾಮಧೇಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿತೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೩–೩೫ ; 806); ಕಂದಮುಂಗಲಕೆ ಸಲುವ ಶಿಂತ ತಡಪು ಎನಿಸಿಕೊಂಬ ಗ್ರಾಮುವ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೩೧–೧ ; ?). [ಕಂದ$_{0}$ + ಮುಂಗಲ ?]

ಕಂದಮೂಲ (ನಾ). ಗೆಡ್ಡೆಗೆಣಸು: ರುದ್ರಾಕ್ಷಮಾಲೆಯುಂ ಕಳೆದು ಮಣಿದೊಡಿಗೆಯುಂ ಕಂದಮೂಲವನು ಬಿಟ್ಟೊಟಮುಂ . . . ಜಗವಜೀಯೆ ಕೂಡಲು ವ್ರತಕ್ಕೆ ಮುಪ್ಪಾಯ್ತೆ ಮುಪ್ಪಿನೊಳು (ಹಚಕಾ. ೯–೮).
[ಕಂದ$_{3}$ + ಮೂಲ]

ಕಂದಮ್ಮ (ನಾ). ಮಗು: ಸಣ್ಣ ಕಂದಮ್ಮಗಳ ಕಣ್ಣೀನ ಕವಡೀಯ ತಣ್ಣನ್ನ ಜೋಮಾಲೆ ಕೊರಳೊಳಗಿತ್ತೋ (ನಾದಲೀ. ೩೮–೮).
[ಕಂದ$_{1}$ + ಅಮ್ಮ$_{1}$]

ಕಂದಮ್ಮಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕನ್ದಮ್ಮಭಟ್ಟರಾನೆ ಊರಾಳೆ ಆನೆಊರಱವಿನೊಳ್ ಮನ್ದೆಯನ್ಪಗೆ × × × ತಮ್ಮುತ್ತಿಬ್ಬರುಂ ಎಱದು ಸತ್ತಾರ್ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೪–೧ ; 900).
[ಕಂದಮ್ಮ + ಭಟ್ಟ]

ಕಂದಯ್ಯ (ನಾ). = ಕಂದಮ್ಮ: ಚಿಕ್ಕ ನನ ಕಂದಯ್ಯ, ಚಿಣಿದಾಂಡು ಆಡ್ಯಾನ . . . ಬಾಲ್ಯಾರ ಚಿತ್ರದ ಕೊಡಕ ಚಿಣಿಬಡೆದ (ಕನ್ನಜಾ. ೪೬).
[ಕಂದ$_{1}$ + ಅಯ್ಯ$_{1}$]

ಕಂದರ$_{1}$ (ನಾ). ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ: ಗರಳವನುಯಮರ್ದನುಂಬಂತೆ ಸವಿದಮಳ ಕಂದರದಿಯಂಕಿತಗೈದ ರಾಮೇಶನಡಿಕಮಲ ಕೂರ್ತು ಮೇಲ್ಗಥೆಯ ಪೇಳ (ನವಮೋ. ೧೬–೧); ಲಿಂಗಗಳನವರ ಬಂದದಿ ಕಂದರಕೆ ಬಿಗಿಸವರ ಕರಡಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಉರವೆಡೆಗವನು ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೪೪–೩೩). [< ಸಂ. ಕಂಧರ]

ಕಂದರ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಕಣಿವೆ; ದರಿ: "ಕಂದರಮೆನಲು ದರಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦–೨); ಪಾಲ ಪೊನಲ್ ಪೊದಱ್ದಿದವಿ ಸೌಂದರಮಂದರ ಕಂದರಂಗಳಂ (ಅಜಿಪು. ೪–೬೩). ೨. ಗವಿ; ಗುಹೆ: ಆ ಗಿರೀಂದ್ರಕಂದರದೊಳ್ ತಪಂಗೆಯ್ವ ತಪೋಧನರ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಕಂದರಿ (ನಾ). ಗವಿ; ಗುಹೆ (*). [ಸಂ. ಕಂದರೀ]

ಕಂದರಿಕೆ (ನಾ). 'ಭೋಗದವರು' ಎಂಬ ಪಂಗಡದವರು ಅನುಸರಿಸುವ ಒಂದು ದಾಂಪತ್ಯ ವಿಧಿ: ಕಂದರಿಕೆಯೆಂಬುದು ಮದುವೆಗೆ ಎಡಗೈ . . . ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಾಳಿಶಾಸ್ತ್ರವಾಗುವ ದಿನವೇ ಕಂದರಿಕೆಯಾಗುವುದುಂಟು (ಗಾಯಚ. ೨೬). [?]

ಕಂದರೆ (ನಾ). = ಕಂದರಿ (*). [< ಕಂದರಿ]

ಕಂದರೊಳೆ (ನಾ). ಆಕ್ಷೋಡದ ಮರ (*). [< ಸಂ. ಕಂದರಾಲ]

ಕಂದರೋದರ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳ, ಕಣಿವೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡದ್ದು: ಭರತೈರಾವತದ ನಟ್ಟ ನಡುವಿರ್ದುದು ಸೌಂದರ ಮಂದರಾಚಲಂ ಕಂದರೋದರಂ ಕಿನ್ನರಾಮರ ಸ್ತ್ರೀರಮ್ಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೨).
[ಕಂದರ$_{2}$ + ಉದರ]

ಕಂದರ್ಪ (ನಾ). ೧. ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: "ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಃ, ಮಕರಧ್ವಜಃ . . . ಮನ್ಮಥಃ, ಕಂದರ್ಪಃ . . . ಮನೋಭವಃ — ಈ ೨೮ ಕಾಮ(ದೇವ)ನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೭–೩೩); ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ಕಂದರ್ಪನಂತೆ ಶಂಬರ ಮದವಾರಣೋದಾರಮುಂ (ಜಗವಿ. ೧–೪೪ ವ); ಕಂದರ್ಪನೆಂಬ ಡೊಂಬನ ಚಂದದ ಪೊಂಬೊಂಬೆವಿಂಡು ನೆರೆದತ್ತಾಗಳ್ (ಹವಿಮ್ಮಾರ. ೨–೭೧). ೨. ಒಬ್ಬ ಕನ್ನಡ ಕವಿಯ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕಂದರ್ಪನ ಕಾವ್ಯಂ (ಕವಿಚ. I, ಅನುಬಂ. ೨). [ಸಂ.]

ಕಂದರ್ಪಕ (ನಾ). = ಕಂದರ್ಪ ೧: ಕೊಲೆಗಡಿಗ ಕಂದರ್ಪಕನ ಕೂರಲಗೊ ಮದನನ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೮). [ಸಂ.]

ಕಂದರ್ಪದಹನ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟವನು; ಶಿವ: ಕಂದರ್ಪದಹನನಂ ನೆನದು ಕೀರ್ತಿಸುವವನ ಭಾಗ್ಯವಂ ಪೊಗಳಲಳವೆ (ವೀಶೈಪು. ೨–೬–೩೧). [ಕಂದರ್ಪ + ದಹನ]

ಕಂದರ್ಪನಂದನ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಮಗ; ಅನಿರುದ್ಧ. ೨. ಕಾಮನಂತೆ ಇರುವ ಬಾಲಕ; ಚೆಲುವಾದ ಮಗು: ನಮ್ಮ ದೊರೆ ನಂದನವನಕ್ಕೆ ಬೇಂಟೆವೋಗಿ ತಂದಿರ್ಪನೀ ಕಂದರ್ಪನಂದನನ್! (ಚಂದ್ರಸ. ೩೯–೨). [ಕಂದರ್ಪ + ನಂದನ]

ಕಂದರ್ಪರಿಪು (ನಾ). ಕಾಮನವೈರಿ; ಶಿವ (*).
[ಕಂದರ್ಪ + ರಿಪು]

ಕಂದರ್ಪಸಾಯಕ (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಾಣ: ವಿಲಾಸವತಿ ನರ್ತಿಸಿದಳ್ ಕಂದರ್ಪಸಾಯಕಂ ನರ್ತಿಪವೋಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೪೯).
[ಕಂದರ್ಪ + ಸಾಯಕ]

ಕಂದರ್ಪಾರಿ (ನಾ). = ಕಂದರ್ಪರಿಪು: ಕಂದರ್ಪಾರಿ . . . ಮದನರಿಪು–ಇವು ಪದಿನಾಱುಂ ರುದ್ರಗಣಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೩ ವ).
[ಕಂದರ್ಪ + ಅರಿ$_{6}$]

ಕಂದಲ್$_{1}$, ಕಂದಲು (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಚಿಕ್ಕಪಾತ್ರೆ; ಗಿಂಡಿ: ಮಹಾತೀರ್ತ್ಥಂಗಳೊಳನೇಕ ಕವಿಲೆಗಳಂ . . . ಕಂಚಿನ ಕಱವ ಕಂದಲ್ಗಳುಂ ಬೆರಸು . . . ದಾನಂಮಾಡಿದ ಮಹಾಪುಣ್ಯಫಲಮಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೪–೫೧ ; 1148); ನೆಲಹಿನ ಪಾಲುಂ ಬರ್ದುಂಕದೆಲೆ ಕಱವೀ ಕಂದಲ ಪಾಲುಂ ಮುಂ ಬರ್ದುಕದು (ಅರ್ಥನೇ. ೭–೮೦); ಕಂದಲ ತೊಡೆಯೊಳಿರುಕಿ . . . ಸುರಭಿಯ ಕಱವಬಲೆಯರ ಕುವರನೀಕ್ಷಿಸಿದ (ಜೀವಂಚ. ೬–೨೮). **ಕಂದಲು**: ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕಂದಲ ಕರಗಲಿಟ್ಟರೆ ಕಂದಲು ಕರಗಿತ್ತು ಬೆಣ್ಣೆಯುಳಿಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೪೯–೬೮೦); ಹಾಲ ಕಂದಲು ತುಪ್ಪದ ಮಡಕೆಯ ಬೋಡು ಮುಕ್ಕೆನಬೇಡ (ಬಸವ. ೪೧೬); ಮುಂದಲೆಯೊಳು ಶಿಖಿ ಮೊರೆವ ಲಹರಿಯೊಳು ಕಂದಲ ಸುರೆ ಕಂಕುಳಲಿ (ಹರಿಸಾಂ. ೩–೧೨೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ನಲ್; ತುಳು. ಕಂದೆಲ್]

ಕೆಂದಲ್$_3$ (ನಾ). ಮೊಳಕೆ; ಚಿಗುರು : ಅವರ ಬೇಟದ ಕಂದಲ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕವಲ್ಗ]ಳಂತೆ ಚಿತ್ರಾಂಗದ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯರೆಂಬ ಮಕ್ಕಳ್ ಪುಟ್ಟೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೩ ವ). [< ಸಂ. ಕಂದಲ]

ಕಂದಲ, ಕಂದಳ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೆ; ಕುಡಿ. ೨. ನಿಂದೆ; ದೂಷಣೆ. ೩. ಕೆನ್ನೆ; ಕಪೋಲ. ೪. ಮಧುರವಾದ ನಾದ. ೫. ಬಾಳೆಯ ಗಿಡ. ೬. ಗುಂಪು. ೭. ಚಿನ್ನ. ೮. ಕಾಳಗ; ಯುದ್ಧ. ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು. **ಕಂದಳ** : ೩. ದೇಹದೀಪ್ತಿ ಹಾರದ ನೆವದಿಂದಮೋಲಗಿಸೆ ತಾರಗೆಯುಂ ನಿಜಕಂಠ ಕಂದಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೭೮). ೯. ಕೇದಗೆಗಳೊಳ್ಗಱಿಯೊಳ್ ಗಱಿಸೋಂಕಿ ಕುಂದದೊಳ್ ಕುಂದದ ಲೀಲೆಯಿಂ ಸುೞಿದು ಕಂದಳ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂದಳ]ದೊಳ್ ದಳಮುಂ ಕಲಂಕಿ . . . ತೀಡಿದುದು ಮಾರುತಂ (ಜಗವಿ. ೪–೩೪). [ಸಂ.]

ಕಂದಲಿ$_1$ ‘ಕಂದುಳಿ’ ನೋ.

ಕಂದಲಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ; ಕದಲಿ. ೨. ಕೆಂಪು ಅಥವಾ ಹಳದಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಗಿಡ; ಭೂಕದಲಿ; ನೆಲಬಾಳೆ : ಅಲರ್ದುವು ಕುಟಜಂಗಳ್ ಪೂತುವಿಂಬಪ್ಪಿನಂ ಕಂದಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಟಲಿ, ಕಂಡಲಿ] ಕುಸುಮಿಸಿದತ್ತುದ್ದಾಮ ನೀಪಾವನೀಜಾವಳಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೫). ೩. ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ. ೪. ಕಮಲದ ಬೀಜ. [ಸಂ. ಕಂದಲೀ]

ಕಂದಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕದಲಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು (?) : ಮನೋಹರವಾದ ವುಸುರಿನ ಘಾಳಿಯಿಂದ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಕಂದಲಿಸುತ . . . ಆ ನಾರದನನ್ನು ಕುರಿತು ನುಡಿದನು (ಅರ್ಕಮಾ. ೭೬). [ಕಂದಲ್ ? + –ಇಸು$_3$]

ಕಂದಲು ‘ಕಂದಲ್$_1$’ ನೋ.

ಕಂದವಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ). ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳ (ಹೆಗಲ) ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸುವ ಹಕ್ಕರಿಕೆ, —ಜೂಲು : ಚಿನ್ನದ ಲಾಳ ವಜ್ರದ ಪೆಂಡೆಯ ಪೊಸರನ್ನದ ಪಕ್ಕರೆ ಮೊಗದ ಕನ್ನಡಿ ಕಂದವಕ್ಕರಿಕೆ ಮೆಱೆಯೆ ಚೆಲ್ವ ಕನ್ನಡಿಸಿದುದಾ ವಾಜಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೯–೬೨). [ಕಂದ$_3$+ ಪಕ್ಕರಿಕೆ]

ಕಂದವಕ್ಕರೆ (ನಾ). = ಕಂದವಕ್ಕರಿಕೆ : ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಯ ಕಂದವಕ್ಕರೆಯ ಕಡಿಯಾಣದುಕ್ಕುಲದ ಮೊಗಮುಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಸಂಜೋಗ (ಜೀರಮು. ೧೧–೪೩). [ಕಂದ$_3$+ ಪಕ್ಕರೆ]

ಕಂದವಟ್ಟಗೆ (ನಾ). ೧. “ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ, ಗಂದವಟ್ಟಗೆ, ಕದದ ಹಲಗೆಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ; ವೀಣಾದಂಡ” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೨. ಹೆಗಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ; ಮದ್ದಳೆ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೆ ನೇತುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ : ಆವುಜಗಂ ಕಂದವಟ್ಟಗೆಯಂ ಪೆಗಲೊಳ್ ತಗುಳ್ಚಿ ಕಯ್ಯನೇಣೊಳ್ ಕರತಳಮಂ (ಮಹಾಸೀ. ೪–೫೪ ವ); ಆವುಜಮುಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕಂದವಟ್ಟಗೆಯನೆ ಕಂದದೊಳ್ತಳೆದು ತನ್ನೆಡಗೈಯನೆ ನೇತ್ರವಟ್ಟಗೆಯೊಳ್ ಪುಗಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೨೧). [< ಸಂ. ಸ್ಕಂಧಪಟ್ಟಿಕಾ]

ಕಂದವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಂದವಾರದ ಸೀರೆ ಕೈಬರಹದ ಬಣ್ಣ (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೯). [< ಸಂ. ಸ್ಕಂಧಾವಾರ = ರಾಜನ ಬಿಡಾರ]

ಕಂದವಾಹನ (ನಾ). ಮೋಡವನ್ನೇ ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮೇಘವಾಹನ; ಇಂದ್ರ : ಮುನ್ನ ಧರೆಯೊಳು ಸಂದ ರವಿಸುತ ಕೀರ್ತಿಮುಖ ಶಿಬಿ ಕಂದವಾಹನರೀಶ್ವರಂಗರ್ಪಿಸಲಱಿಯದೆ (ಬಸವು. ೧೮–೧೯). [ಕಂದ$_3$+ ವಾಹನ]

ಕಂದಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕತ್ತಿಶರ್ಮ್ಮಣ ಪುತ್ರ ಕನ್ನಶರ್ಮ್ಮಣ ಪುತ್ರ ಕಪ್ಪಶರ್ಮ್ಮಣ ಚತಾರಿ ಅಂಶಃ (ಇಆ. VII, ೧೮೭–೪೨; 668). [< ಸಂ. ಸ್ಕಂದಶರ್ಮನ್]

ಕಂದಳ ‘ಕಂದಲ’ ನೋ.

ಕಂದಳಿ (ನಾ). ಸಸಿ; ಮೊಳಕೆ : ಧರ್ಮದ್ರುಮಚ್ಛೇದ ಪರಶುಧಾರೆಯುಂ ವಿಷಯ ವಿಷದ್ರುಮ ಕಂದಳಿಯುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಪಾತಕಿಯೊಳ್ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೨೨ ವ, ೧೨೩). [< ಕಂದಲ್$_2$]

ಕಂದಳಿಕೆ, ಕಂದಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವಿನಗಿಡ; ನೆಲಬಾಳೆ : ಕಂದಳಿಕೆಯಂತೆ ಶಿಶಿರ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೆ ಕಂದಿ ಕುಂದುವಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೩೪೦). ೨. ತಡಿ; ಜೀನು : “ಬಜುಗೋಣಿ ಕಂದಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಣಿ]ಕೆ ಕವುದಿಗಳೆಯ್ದೆ ಸಬರಮುಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨–೩). ೩. ಧ್ವಜ; ಬಾವುಟ : ಮದಗಜಕಿಕ್ಕು ಕಡಿಯಾಣಮಂ ಕಬ್ಬಿಯಂ ರಥಚಯಕಿಕ್ಕು ಹಲ್ಲಣಮುಮಂ ಹಕ್ಕರಿಕೆಯುಂ ವೀರಭಟರಿಗಿಕ್ಕು ಕಂದಳಿಕೆಯುಮಂ ತಿಕ್ಕೆಯುಮಂ (ಕುಮುರಾ. ೧೮–೧೭). **ಕಂದಣಿಕೆ** : ೨. “ಬಜುಗೋಣಿ ಕಂದಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಕೆ ಕವುದಿಗಳೆಯ್ದೆ ಸಬರಮುಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ಕಿ. ೧೦೨–೩). ‘ಕಂದಲಿ$_2$’ ಪರಾ. [?. / ತೆಲು. ಕಂದಳಿಕ = ಜೀನಿಗೆ ಹಾಕುವ ದಪ್ಪ ಬಟ್ಟೆ]

ಕಂದಳಿತ (ಗು). ೧. ಚಿಗುರಿದ. ೨. ಅರಳಿದ; ಹಿಗ್ಗಿದ : ಪರಾಗಾರುಣ ಶ್ರೀಮಿಳದುದ್ಯದ್ವರ್ಣಕಂ ಕಂದಳಿತ ಕಮಳ ಚಿತ್ರಂ . . . ಕಾಸಾರಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೬೨); ಅರಸನೂ ಅಪರಿಮಿತಾನಂದ ಕಂದಳಿತ ಹೃದಯನಾಗಿ ಕಲಾನಾಥರನ್ನೂ ಪರಮಶಿವನನ್ನೂ ಸ್ತುತಿಸಿದನು (ಪುರಾವಿ. ೯೧). [ಸಂ. ಕಂದಲಿತ]

ಕಂದಳಿರು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ನಾಯಕನು ಕಂದಳಿರೊಳಗೆ ಮು × × ಏನಸಲುರಳಿಯಲುಕೆ ವೊಂದು ಸಿವನೆಕೆಯನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೮೪–೧೩; 1282). [?]

ಕಂದಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಡಿಯಿಡು : ಮುಕ್ತಾಲತೆ ಮುಂದೆ ಕಂದಳಿಸೆ ಕಣ್ಮಲರಂ ಶ್ರವಣಾನತೋತ್ಪಳಂ ಲಾಲಿಸೆ ಬಾಲೆ ಬಂದೆಱಗಿದಳ್ ನಿಜತಾತನ ಪಾದಪೀಠದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯–೩೫). ೨. (ಆಲಂ) ಮಿನುಗು; ಹೊಳೆ : ಅಳಿಕುಳ ಪ್ರಭೆಯನಿಳಿಸಿ ಕಂದಳಿಪ ಕುಂತಳದ ಕಾಂತೆಯರ (ನಂದಿಮಾ. ೯–೩೩). [ಕಂದಳ (= ಕಂದಲ) + – ಇಸು$_3$. / ತೆಲು. ಕಂದಳಿಂಚು]

ಕಂದಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸೈನ್ಯ. ೨. ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾದ ಸೇವಕ, —ಜವಾನ: ಬೆಳೆಯ ಲೆಕ್ಕದಲೂ ಕಂದಾಚಾರ [ಕೆಬ] ರಸಿಕೊಂಡು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೭೧–೧೭; 1337); ಕಂದಾಚಾರದ ಕಾಚಪ್ಪನಾಯಕರ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೨–೨೧; 1563); ಮಿರ್‌ಮಹಮುದಲ್ಲಿ ಕಡೆ ಐನೂರು ಕಂದಾಚಾರದ ಜನ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೬); ಕಂದಾಚಾರದ ಜವಾನರು ನಿಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನನ್ನು ಹಿಡಿದುತಂದರು (ಅದೂಟ. ೧೬೨). ೩. ಸಂಪ್ರದಾಯ; ಹಳೆಯ ಕಾಲದಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದ ಕಟ್ಟುಪಾಡು : ಈ ಹಾಳು ಕಂದಾಚಾರ ಯಾವತ್ತು ಹೋಗುತ್ತೋ ಅವತ್ತೇ ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷ (ಅನಾಮಿ. ೫೭); ನೀವು ಹಳೇ ಕಂದಾಚಾರಗಳನ್ನೇ ನಂಬಿಕೊಳ್ಳಿ (ನಾಲ್ಕಮ. ೫); ಕಂದಾಚಾರ ಪದ್ಧತಿಯ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಅಗ್ಗದ ಲೇಖನಗಳ ಸಮಕ್ಕೂ ಅವನ ಬರಹಗಳು ನಿಲ್ಲುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೩೩೩).

ಕಂದಾಚಾರಕಚೇರಿ, ಕಂದಾಚಾರಕಛೇರಿ = ಸೈನ್ಯ ಖಾತೆಯ ಕಚೇರಿ; ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್) : ಕಂದಾಚಾರಕಛೇರಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೯).

ಕಂದಾಚಾರದ ದಫೇದಾರ=ಕಂದಾಚಾರದ ಸೇರ್ವೆಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಕಂದಾಚಾರದ ಭಂಟ = ಕಂದಾಚಾರದ ವಾಲೆಕಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಕಂದಾಚಾರದ ಭಕ್ಷಿ= ಸೈನ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ಅಧಿಕಾರಿ : ಈ ವರ್ತಮಾನ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಕೇಳಿ, ಕಂದಾಚಾರದ ಭಕ್ಷಿ ಸದೂರ್ ಗುಲಾಮುಲ್ಲೀ ಗಾಜೀ ಕಾದಲೇರ್‌ದಿಲ್ಖಾ ಇವರ ಸಂಗಡ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೧). ಕಂದಾಚಾರದವ = ೧. ಸೈನಿಕ; ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಓಲೆಕಾರರು ಕಂದಾಚಾರದವರು ಆರಾರು? (ಚಿಟ್ಟಆ. ೫೦-೮). ೨. ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದವನು. ಕಂದಾಚಾರದ ವಾಲೆಕಾರ = ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾದ ಸೇವಕ, —ಜವಾನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಕಂದಾಚಾರದ ಸೇರ್ವೆಗಾರ = ಶಸ್ತ್ರಸಜ್ಜಿತವಾದ ಸೇವಕರ ಮೇಲಧಿಕಾರಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಕಂದಾಚಾರದ ಹೋಬಳಿದಾರ = ಕಂದಾಚಾರದ ಸೇರ್ವೆಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಕಂದ₂ + ಆಚಾರ]

ಕಂದಾಯ, ಕಂಧಾಯ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ, ಮನೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ತೆರುವ ನಿಗದಿಯಾದ ಹಣ; ತೆರಿಗೆ; ಕರ; ತೀರ್ವೆ ; ಬಿರಾಡ : ನುಡಿದ ಪ್ರವ್ಯಮುಂ ಕಂದಾಯದೊಳ್ ಕುಡುವುದು ಸ್ಕಂಧೋಪನಯ ಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೧-೨) ; ಎನ್ನ ಚತುರಂಗಬಲಕ್ಕೆ ತಪದಿ ಕಂದಾಯಮುಂ ಕೊಟ್ಟು ನಷ್ಟವಾಗಿ (ವಚಶಾ. I, ೨೮೦) ; ಮೂಲೂರಲು ಕಡಿದ ಕಂದಾಯದಲು ಸಟ್ಟು ಬೆಡಿಗೆ ಸಲ್ಲದು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೬೦-೧೮ ; 1375) ; ಕಂದಾಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಖಳನಿತ್ತ ಜೀವಿತ ಸಂದುದೆ ನಿಮಗೆ (ಮೋಹತ. ೩೩-೫) ; ಬೆಳೂರು ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಕಂದಾಯ ಆಯಿದು ಹೊನ್ನು (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೬೪-೧೮ ; 1663) ; ಮುಂ ಮಿತಿಗೆಯ್ದ ಕಂದಾಯಮನಲ್ಲದೆ ಪೆಜತೊಂದು ಕಾಸುವೀಸಮನೊಲ್ಲಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧೫-೩). ೨. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಅವಧಿ : ವರುಷಕ್ಕಯನಗಳೆರಡಂ ಹರುಷದಿ ಕಂದಾಯ ಮೂರು ರುತುಗಳಾರು ವರುಷಕೆ ಮಾಸವು ದ್ವಾದಶ (ಭಾಸ್ಕರ. ೫೨-೧). **ಕಂಧಾಯ:** ೧. ಇಂಫಾರಿಗೆ, ಕಂಧಾಯಂ, ಅಂಘವಣೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನ್ದಾಯ ; ತುಳು. ಕಂದಾಯೊ ; ತೆಲು. ಕಂದಾಯ]

ಕಂದಾರಿ, ಕಂದಾರೆ (ನಾ). ಅಪಘಾನಿ ದೇಶ, —ಜನ ; ಪಠಾಣಿ : "ಒಂದಲ್ಲ ನೂರುಜಡೆ ಹಾಕುತ್ತಾಳೆ ನೋಡು ಅಕ್ಕ, ಕಂದಾರಿಗಳ ಹಾಗೆ ..." (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೭೬). **ಕಂದಾರೆ:** ಕಂದಾರೆಯವರು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಚೀಲಕ್ಕೆ ತುಂಬಿ ಮಾರಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ಚಂಗೂಲಿ. ೧೪೯).
[← ಹಿಂ. ಕಂಧಾರೀ. / ಸಂ. ಗಂಧಾರ, ಗಾಂಧಾರ]

ಕಂದಾರೆ 'ಕಂದಾರಿ' ನೋ.

ಕಂದಾವುಜ (ನಾ). ಹೆಗಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ ; "ವಾದ್ಯಭೇದ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಕಂದಾವುಜ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಥಾವುಜ, ಕತತಾವುಜ, ಕುಂಡಪ್ರಜ] ಪಟಾವುಜ, ಕುಡುವಾವುಜ, ಅಡಾವುಜಮೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ತೆಜದ ಆವುಜಮನೋಜೆಯಿಂ ಬಾಜಿಸುವವಾವುಜಕಾಜರಿಂ (ವಿವೇಕ. ಉ. ೧೯೧); ಕಂದಾವುಜಂ ಪಂಚಾವುಜವಡಾವುಜ ತುಂಬಿವೊಂದೆಸೆಯೊಳುಲಿಯೆ (ರೇವಣ. ೩-೪೫). 'ಅಡ್ಡಾವುಜ' ಪರಾ. [ಕಂದ₃ + ಆವುಜ]

ಕಂದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ಕಂದಾಳ, ಕಂಡ್ಲಾ (ಮೈಔಗಿ. ೬೬-೧೩೪೬). [?]

ಕಂದಾಳಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಮನೋರಂಜಿನಿ ಹೂಬಳ್ಳಿ, ಕಂದಾಳಸಂಪಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೯-೧೫೪). [?]

ಕಂದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : (ಮೈಔಗಿ. ೭೧-೧೪೫೩). [?]

ಕಂದಿ₁, ಕಂತಿ₁ (ನಾ). ಕರುಹಾಕಿದ ಹಸು; ಈದ ಆವು. 'ಎಳಗಂದಿ', 'ಕಡುಗಂದಿ' ಪರಾ. **ಕಂತಿ₁** : 'ಎಳಗಂತಿ' ಪರಾ.
[ಕಂದು₅ + -ಇ₂]

ಕಂದಿ₂ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ (ಕ). [< ಕಂದು₃]

ಕಂದಿಕೆ (ನಾ). ಬಾಡುವಿಕೆ ; ಕಪ್ಪಾಗುವಿಕೆ : ಕಂದಿಕೆ, ಕಂದಿಕೆಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಂದು₁+ -ಇಕೆ]

ಕಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಮಸಕಾಗಿಸು ; ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗಿಸು : ಏಪೊಟ್ಟುಂ ಗಾತ್ರಮುಂ ಶೋಷಿಸುತೆ ಕರಣಮಂ ಕಂದಿಸುತ್ತುಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೭) ; ಪಿರಿದುಂ ಸುಯ್ವೆಂಕೆಯಿಂ ಪಂಕಜೋತ್ಕರಮಂ ಕಂದಿಸುತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೧೨); ನಿಂದಿಸರಲೇ ಪ್ರಜೆಗಳಿನ್ನೆಗಂ ತನ್ನ ಗುಣಕೊಂದಿಸರಲೇ ಪಳಿವನಮುಲತರ ಕೀರ್ತಿಯಂ ಕಂದಿಸರಲೇ ದೂಸಜಿಂದೆ ಭುಜವಿಜಯಪ್ರತಾಪತೇಜವನಿಳೆಯೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೪೨) ; ವನಜಾರಿಯ ಕಂದಿಪವೋಲ್ ದಿನಮುದು ಕುಮುದಿನಿಯ ಪಿರಿದು ಕಂದಿಸಿದಪುದೇಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೮-೬೮).
[ಕಂದು₁ + -ಇಸು₃]

ಕಂದೀಲ 'ಕಂದೀಲು' ನೋ.

ಕಂದೀಲು, ಕಂದೀಲ (ನಾ). ೧. ಮೇಣದ ಬತ್ತಿ. ೨. ಗಾಳಿ ತಾಗದಂತೆ ಗಾಜಿನ ಆವರಣವುಳ್ಳ, ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಒಯ್ಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಹಿಡಿಕೆಯುಳ್ಳ ದೀಪ ; ಲಾಟೀನು ; ಲಾಂದ್ರ: ಅರಮನೆಯವರೇ ಬಂದು ಅದನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಕಂದೀಲು, ಗುಳೋಪು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೯೭) ; ಕಂದೀಲಿನ ಮಂದಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ . . . ಮನ ಕಳವಳಿಸ ಹತ್ತಿತು (ಮೂರುದಾ. ೫೪) ; ಕಂದೀಲಿನ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಏರಿಸುವಾಗ ಚೆನ್ನೂನ ಕೈ ನಡುಗಿತು (ಕ್ಷಿತಿಜ. ೪೫) ; ತಾಯಿಯವರು . . . ಕಂದೀಲನ್ನು ಸಣ್ಣಮಾಡಿ, ನನ್ನ ಬಳಿಯ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾದರು (ಆಬೋಲೀ. ೩). **ಕಂದೀಲ** : ೨. ಕಂದೀಲದ ಮಂದಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಸೋತು ಸಣ್ಣಾದ ಒಬ್ಬ ಮಧ್ಯಮ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಬಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೪೪); ಇರುಳಿನಲಿ ಕಂದೀಲ ಬೆಳಕಿನಲಿ ಬರುವಂತೆ ಬಾಲ್ಯದನುಭವ ಮರಳಿ ಕರೆವುದಯ್ಯ (ಭಾವಜೀ. ೮).
[← ಅರ. ಕಂದೀಲ್ ; ಹಿಂ. ಕಂಡೀಲ್, ಕಂದೀಲ್ ; ಪೋರ್ಚು. ಕ್ಯಾಂಡಿಲ್]

ಕಂದು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಳೆಗುಂದು ; ಮಾಸು ; ಬಣ್ಣಗೆಡು : "ಕಂದು - ಗತಕಾಂತೌ, ಪೇಷಣಾಗ್ರಶಿಲಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಕಾಡೊಳ್ ಬೇಡರಂತೆ ತೊಬಿಲ್ವ ದಾಯಿಗರ ಕಂದಿ ಕುಂದಿದ ಮೊಗಂಗಳಂ ನೋಡುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೨ ವ) ; ಮಾಜುವಡೆಯದ ಪರದನಂತೆ ಕಂದಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೮) ; ಮುಖಶಶಿಮಂಡಲಂ ಕಂದಿ ಕಳೆಗುಂದಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೭) ; ಧೂಮಶಿಖಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದರೆ ಕಂದುವವೆ ನಭ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೧೪) ; ಮುಸುಡುಗಳು ಕಂದಿದವು ಕುಂದಿದವೆಸೆವ ತನುಕಾಂತಿಗಳು (ತೊರರಾ. ೨-೪-೧೬). ೨. ಕಪ್ಪಾಗು ; ಕರಿಕಾಗು : ಪಗೆವರ ಪೆಂಡಿರ ಮೊಗಂಗಳುಮಾಕೆಯ ಕುಚಚೂಚುಕಂಗಳುಮೊಡನೊಡನೆ ಕಂದಿದವು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೧ ವ); ಇನಮಂಡಲಮಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ನುಂಗೆ ಕಡುಗಂದಿ ಕಂದುಗೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೩೦); ಕಾಯ ಕಜ್ಜನೆ ಕಂದಿದಡೇನಯ್ಯಾ ಕಾಯ ಮಿಜ್ಜನೆ ಮಿಂಚಿದಡೇನಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೫೮-೧೫೩) ; ಕೊಳುಗಿಡಿಯ ಸೆಖೆ ತಾಗಿ ಸುಭಟಾವಳಿಯ ಮೀಸೆಗಳುರಿಯೆ ನೆಜಿ ಕಂದಿದವು ಮೋಜಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೩೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ದು, ಕನ್ದಿ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕಂದು]

ಕಂದು₅ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ: ಊದುವ ಬಾಯ್ಗೆ ಬೂದಿ ಸದೆವೊಯ್ದುದು ಮರ್ದಿಸುತಿರ್ಪ ಕೈಗೆ ಕಂದಾದುದು ನೋಟ್ಪ ಕಣ್ಗೆ ಪೊಗೆ ಪೊಯ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೨); ಹಳದಿ, ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ನೀಲಿ . . . ಈ ಮೂರನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಕಪ್ಪು (ಅಥವಾ ಕಂದು) ಬಣ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ. ೬೭); ಕಣ್ಣಿನ ಬಣ್ಣ, ಚರ್ಮದ ಬಣ್ಣಗಳು ಬಿಳುಪು, ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು, ಕಂದುಗಳಾಗಿ . . . ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಲು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೨೧). ೨. (ಆಲಂ) ಕಲೆ; ಕಳಂಕ; ದೋಷ: "ಕಳಂಕಕ್ಕೆ ನಾಮ ಕಱೆ ಕಂದೆಂದು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೪೪); "ಕಂದೆಂದುಂ ಕಱೆಯೆಂದುಂ ಸಂದೆಗಮಿಲ್ಲವು ಕಳಂಕ" (ಕವಿಕಂ. ೪೫); ಕುಲದೊಳಂ ಚಲದೊಳಮಾದ ಕಂದುಂ ಕುಂದುಮಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನೊರೆಗಂ ದೊರೆಗಮಾರುಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿಪಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೬ ವ); ಇನನೊಡವೋಗದ ನವವಧುಗೆ ಪಿರಿದೆ ಕಂದುಂ ಕುಂದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೩); ಬಲುಹು ಹೊಱಗೆ ಪರಾಭವದ ಕಂದೊಳಗೆ ಕಡುಹಿನ ಕಲಿತನದ ಹಳಹಳಿಕೆ ಹೊಱಗೆ ಮಹೀಶ ಹದನಿದು ನಿನ್ನ ನಂದನನ (ಕು ವ್ಯಾ ಶ. ೨-೧); ರಾಯನ ಮನದೊಳಗಣ ಕಂದ[ಪಾಠಾಂ. ದು] ಕಳೆಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೧೦೧); ಮಂಡಮರಾಟರ ದುರ್ಯಶದಿಂದಂ ಮಿಗೆ ಮಾಸಿವಂದ ಕರ್ಣಾಟಕದಾ ಕಂದಂ ಕಳೆದಪ್ರತಿಮಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦೭-೧೪).

[< ಕಂದು₁. / ಕೊಡ. ಕಂದಿ = ಹೊಡೆತದ ಗುರುತು, ಜಜ್ಜುಗಾಯ; ತೆಲು. ಕಂದು]

ಕಂದು₃ (ನಾ). ಅರೆಯುವ ಗುಂಡು; ರುಬ್ಬುಗುಂಡು: "ಕಂದು-ಗತ ಕಾಂತೌ, ಪೇಷಣಾಗ್ರ ಶಿಲಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಥಾ); ಹಿಮಚೂರ್ಣಮಂ ತಳಿದು ಕಂದುಗಳಿಂ ಪಿಡಿದೌಂಕಿ ನೂಂಕಿದರ್ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆಲ್ಲ ಕಂಪೆಸಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಮಗುಳ್ಚುತೆ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೨-೪೯); ಗಟ್ಟಿಮಗುಚ್ಚುವ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ ಪಟ್ಟುಡೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಡೆದುಂ ಕೈಯೆಡೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಮುಡಿದುಂ ಕಂದಿನೊಳ್ ಕಂದಿಯುಂ ಆಸವೆಯೊಳಸಕಳಿದುಂ ಸುಯ್ಯೊಳ್ ಸುಗಿದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೧). [?]

ಕಂದು₄ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಸೆಜ್ಜೆ: "ಗುಂದ್ರಾ- ಕಂದು, ಕಂಬುಧಾನ್ಯ" (ಒಪಧಿ. ೪೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಬು = ಬೇಳೆ; ತೆಲು. ಕಂದಿ; ಪರ್ಜಿ. ಕೆರ್ದಿ]

ಕಂದು₅ (ನಾ). ೧. ಕರು; ಆಕಳ ಕರು: "ಕಂದೆಂದು ಗೋವತ್ಸಮೆನಿಸಿರ್ಪುದು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೧); "ಕಂದೆನಲು ಕರುವಕ್ಕು" (ಕಶಿರ. ೧೮); ಕಾಮ ಕ್ರೋಧ ಲೋಭ ಮೋಹ ಮದ ಮತ್ಸರದಿಚ್ಛೆಗೆ ಹರಿದು ಹಂದಿಯೊಡನಾಡಿದ ಕಂದಿನಂತಾದರು [ಪಾಠಾಂ. ಕಚ್ಚನಂತಾದವರು] ಇನ್ನು ಬಲ್ಲರೆ ಗುಹೇಶ್ವರ ಮಾಯಾಮುಖರು ನಿಮ್ಮುವನು (ಅವಚಂ.೭೪-೩೯). ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗರ್ಭಸ್ರಾವ: "ಅವತೋಕಾ, ಸ್ರವದ್ಗರ್ಭಾ - ಈ ೨ ಕಂದಿಕ್ಕಿದಾವು" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೫); ಅನೇಕ ವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂದು ಹಾಕಿಬಿಡುವುವು (ಗ್ರಾ ಮಾ ಕ. ೧೫೦). ೩. ಬಾಳೆಯ ಸಸಿ, —ಅಗೆ: ಕಂದಿನೊಳಗೆ ಹುಟ್ಟಿ ಕಂದರೆಲ್ಲರ ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದಲೆಯನು ಕೊಟ್ಟು ಜನವಾ ನಿಂದೆಯೊಳೊಂದಿ ಬಾಳುವ ಬಾಳ ಸುಡಲಕಟೆಂದು ಬಾಳೆಗಳೆಱಗಿದವು (ಅಂ ಜ ಚ. ೨-೬೭); ಇನಿವಣ್ಣಳನೀಯದೆ ಪೇೞನಿವಣ್ಣಳನಿತ್ತು ಸತ್ತ ಬಾೞೆಯ ಕಂದುಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೧೬); ಕಡಿದುಬಿದ್ದ ಬಾಳೆಯ ಕಂದಿನಂತೆ ಬಿದ್ದು (ವಚಭಾ. ೩೨೬).

ಕಂದಹಾಕು, ಕಂದುಹಾಕು = ಗರ್ಭಸ್ರಾವವಾಗು: ಕಂದಹಾಕಿದ ಆಕಳು (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಅವರ ಮನೆಯ ಹಸು ಕಂದುಹಾಕಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ಱು; ಮಲ. ಕನ್ನು, ಕಜ್ಜು; ತುಳು. ಕಂಜಿ; ಕುರುಖ್. ಖದ್ದ್, ಖದಾ]

ಕಂದು₆ (ನಾ). ಹುರಿಯುವ ಹೆಂಚು; ಕಾವಲಿ: "ಹುರಿವ ಹಂಚಕ್ಕು ಕಂದು ಸ್ವೇದನಿಕೆಯೆಂದೆರಡೆ ಕಾವಲಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೪); ಪಿರಿದು ಕರ್ಬೊನ್ನ ಕಂದುವಿನಲ್ಲಿ ದೇಹಮಂ ಭರದಿನಿಸಿಸಿಸಾಗಿ ಕೊಯ್ದಿರಿಸಿ ಸುಡ ಬಗೆವಂ (ಆರಾಜ. ೯-೨೧). [ಸಂ.]

ಕಂದುಕ (ನಾ). ಚೆಂಡು: ಕಂದುಕ ಬೀಳಲರಮನೆಗದನಿರದೆತ್ತಿ ತಂದಪೆನೆಂದು ಕಂಪಿಲನ ನಂದನನೆಯ್ದಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೮೬); ನೆಲಕೆತ್ತಿ ಹೊಡೆದರು ಮೇಲಕೆ ಪುಟನೆಗೆದೇಳುವ ಕಂದುಕದಂತೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೧-೯೩).

ಕಂದುಕದಾಗಮು = (ಕುದುರೆ) ಚೆಂಡಾಟದ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಶ್ರೀಗೆ ವಿಜಯಕ್ಕೆ ವಿದ್ದೆಗೆ ಚಾಗಕ್ಕದಟಂಗೆ ಜಸಕೆ ಪೆಂಪಿಂಗಿನಿತರ್ಕ್ಕಾಗರೆಮಿದೆನ್ದು ಕನ್ದುಕದಾಗಮದೊಳೆ ನೆಗಬ್ಬುಮಲ್ತೆ ಬೀರರ ಬೀರ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೬೫; 982). [ಸಂ.]

ಕಂದುಕಕೇಳಿ (ನಾ). ಚೆಂಡಾಟ: ಡೋಳಾಕೇಳಿಯ ಕಂದುಕಕೇಳಿಯ . . . ಬಿನದದೊಳೆ ಸತಿಯನವರೊಸೆಯಿಸಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೮೨).

[ಕಂದುಕ + ಕೇಳಿ (= ಕೇಲಿ)]

ಕಂದುಕಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). = ಕಂದುಕಕೇಳಿ: ಅರಮುರಸಂ ಕೃತಕಾದ್ರಿಯೊಳರಮರ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಕಂದುಕಕ್ರೀಡೆಗಳೊಳ್ . . . ನಿಲ್ವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೮); ಕಂದುಕಕ್ರೀಡಾದಿ ನಾನಾವಿಧ ವಿನೋದಂಗಳಿಂ ಕೆಲವು ದಿವಸ ಮನಿರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೯ ವ). [ಕಂದುಕ + ಕ್ರೀಡೆ]

ಕಂದುಕಕ್ರೀಡಿತ (ನಾ). = ಕಂದುಕಕೇಳಿ: ರಿಪುನೃಪತಿ ಶಿರಃಕಂದುಕಕ್ರೀಡಿತಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪-೪೬; 1133); ಕನತ್ಕಳಶನಿಕರಮಂ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಯೊಳ್ ತಂದೀವ ಕೊಳ್ವ ಸಂಭ್ರಮದಂದಂ ಪೋಲ್ತುತ್ತು ಕಂದುಕಕ್ರೀಡಿತಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೨೪). [ಕಂದುಕ + ಕ್ರೀಡಿತ]

ಕಂದುಕನೀಱ (ನಾ). (ಕುದುರೆ) ಚೆಂಡಾಟದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಭಟ್ಟಜನ ಬಾಂಧವ ಬೊಪ್ಪನಂಕಕಾಱ ಕಂದುಕನೀಱ ರಣರಂಗಸಿಂಗ ವೆಡೆಯವೆಡಂಗ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೪೩-೨೩; 1226).

[ಕಂದುಕ + ನೀಱ]

ಕಂದುಕಮಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಾಸಾಮಾನ್ತ ಚಲ್ಲಧ್ವಜ ರಣದುತ್ತರಙ್ಗನೆನ್ತುಮೊಳ್ಪಿದಂ ಕನ್ದುಕಮಾಳನ ಧಳಕೆ ದೊರಯ್ಗಂ ವ್ವೈರಿ ಕಾಳಾನಳಂ ಚಣ್ಡಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ ಸರಯ್ಕ ಸೂದ್ರಕ ಶ್ರೀಕ[ಲಿ] ವಿಟ್ಟರ[ಸ]ರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೪-೩; 912).

[ಕಂದುಕ + ಮಾಳ ?]

ಕಂದುಗ 'ಕಂತುಕ' ನೋ.

ಕಂದುಗುಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣ ವಿಷಯೇ ಕನ್ದುಗುಳ್ನಾಮಗ್ರಾಮ (ಇಆ. VI, ೭೭-೩೧; ?). [?]

ಕಂದುಗೊರಲ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳು: ಕಿಱುವೆಱೆ ಬಾಂದೊಱೆ ಬಿಸುಗಣ್ಣೈಮೊಗವೆಲರುಣಿ ಕಂದುಗೊರಲ್ಪತ್ತುಂತೋಳಾನೆದೊವಲ್ವೊಂಬುಲಿ ಸಮ್ಮಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೩೯). [ಕಂದು₂ + ಕೊರಲ್]

ಕಂದುಗೊರಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳು ಉಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: "ಗೊರವನ್ಕೆಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯನ್ಕೆಮೊಗಂ ಕಂದುಗೊರಲನೆಲರುಣಿವೆಡೆಯಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೪); ಗೊಂದೆಗಳಂ ಕಾಯದ ಗೋವಿಂದಂ ಕಂದುಗೊರಲನಲ್ಲದ ಮಾದೇವಂ . . . ರಾಜಪ್ರಭ ರಾಜಸುತಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೯); ಕಂದುಗೊರಲನೊಳು ಕಾದಲ್ಕೆ ಸ್ಮರ ತನ್ನದೊಂದು ಬಿಲ್ಲದು ಸಾಲದೆಂದು ತಂದಿಲ್ಲಿ ಬೆಳಸಿದನೆಂಬಂತೆ ಬೆಳ್ಗರ್ಬು ಸಂದಣಿಸಿತು ಬನಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೨-೪೭). [ಕಂದುಗೊರಲ್ + -ಅ₇]

ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿ 'ಕಂದುವೆಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಂದುಮೋಱೆ (ನಾ). ಬಾಡಿದ ಮುಖ; ಒಣಗಿದ ಮುಖ: ಕಂದು ಮೋಱೆಯ ರಾಯನನು ತೆಗೆದಂದಣದೊಳಾಲಿಂಗಿಸುತ ನಲವಿಂದ ಮನ್ನಿಸಿ ತಂದನರಮನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೧೭); ಕಂದುಮೋಱೆಯ ಮಹಿಪತಿಯ ನೆಗಹಿದನು ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೨೧).
[ಕಂದು$_1$ + ಮೋಱೆ]

ಕಂದುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾಕ: ಬಿಳಿಯ ಸಕ್ಕರೆಯಿಟ್ಟು ಸಂಭಾರವೊಂದರೊಳಗಿಳುಹಿ ಮತ್ತದಕೆ ನಾರಂ ಸುತ್ತಿ ಮೊದಲು ಪಾಕಂ ಮಾಡಿದಂತೆ ಯೆರಡು ಘಳಿಗೆ ಗೂಡಿನೊಳಿಕ್ಕಿ ಪಾಕವಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಳುಹಿ ನಾರಂ ತೆಗೆದು ಪರಿಮಳವ ಪೊರೆಯೊತ್ತಿ ಬಳಿಕ ಕಂದುರಿ ಕುಂಬಳದ ಕಾಯ ಪಾಕಮೆಂದೆಂಬ ಹೆಸರಂ ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೮).
[?]

ಕಂದುವೆಳ್ಳಿ, ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಚೊಕ್ಕವಲ್ಲದ ಬೆಳ್ಳಿ; ಅಶುದ್ಧ ಬೆಳ್ಳಿ: ರಸಮೊಸರ್ವ ಜೇನ ಬಱವುಟ್ಟ ಸುರಿದು ಕವಿದಿಟ್ಟ ಕಂದುವೆಳ್ಳಿಯ ಕೊಡನಾಟಿಸಿ ಮುಡಿಗೆ ಸುತ್ತಿ ಬಿನದದೆ ಬಿಸುಟ್ಟ ಪೂಮಾಲೆಯೆನಿಸಿದುದು ವಿಧುಬಿಂಬಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೯-೧೩). **ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿ**: ೨. ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ನಾಣ್ಯ: ಮುರಿಗಂಚು ತವರ ಹಿತ್ತಾಳೆ ತಾಂಬ್ರಯಿವು ಮೊದಲಾದ ಲೋಹವ ತನ್ನಿ ಕಳ್ಳವಣ ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ರೊಕ್ಕವ ತನ್ನಿ (ಬೆಡವ. ೨೪೭).   [ಕಂದು$_2$ + ಬೆಳ್ಳಿ]

ಕಂದುಹೃದಯ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಕಳಂಕ ತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸು; ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು: ಇತ್ತಲು ಕಂದುಹೃದಯದ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಹದನ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೨೦).   [ಕಂದು$_2$ + ಹೃದಯ]

ಕಂದುಳಿ, ಕಂದಲಿ$_1$ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುಗತ್ತಿ: ನಳಿನನೇತ್ರೆಯರೊಳು ನೇಹಗಲಹವಾಂತು ಮುಳಿದರೆ ಸ್ಮರ ತಮ್ಮದಿಸಲು ಬಳಿಯ ಕಬ್ಬುಗಳು ಬಿಲ್ಲಹವೆಂದು ಮುಸೆದ ಕಂದುಳಿಯಿಂದ ಕಡಿದ ಜೂದಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೦-೨೩). **ಕಂದಲಿ$_1$**: ನಾನು ಹೊರಡುವಾಗ ಒಂದು ಕಂದಲಿ ಅಡಗಿಸಿ ತಂದೆ. ಸೀನನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಚೂರಿ (ಚಾಕು) ಇತ್ತು (ವೀನಾದ. ೫).
[ಕಂದು ? + ಉಳಿ$_5$]

ಕಂದೂರಿ (ನಾ). ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಹಬ್ಬ: ರೋಗವು ಹೋದ ಬಳಿಕ ಪೀರನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಕುರಿಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಂದೂರಿಯ ಮಾಡಿಸುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೪೮೬).
[← ಪಾರ. ಕಂದೂರೀ; ಮರಾ. ಕಂದುರೀ, ಕಂದೋರೀ./ ತಮಿ. ಕನ್ದಿರಿ, ಕನ್ದೂರಿ]

ಕಂದೆ (ನಾ). ಮಡುವಾಗಲೆಂಬ ಸಸ್ಯ: "ಕಂದೆಯೆನೆ ಮಡುವಾಗಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೭).   [?. / ತಮಿ. ಕನ್ದೈ]

ಕಂದೆದೆ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಕಳಂಕಿತ ಮನ; ಮಲಿನ ಮನ: ಕಂದೆದೆಯಳಾ ಖಡುಗವನು ನೆಗೆತಂದು ಗಂಡನ ಕೊರಳ ಹೊಯ್ಯಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦-೪೬).   [ಕಂದು$_2$ + ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ)]

ಕಂದೆರವಿ 'ಕಣ್ದೆಱವಿ' ನೋ.

ಕಂದೆರೆ 'ಕಣ್ದೆಱೆ' ನೋ.

ಕಂದೆಱಪು 'ಕಣ್ದೆಱಪು' ನೋ.

ಕಂದೆಱಪುಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸು: ನಿಜ ಮಹಿಮೆಯಂ ಕಂದೆಱಪುಗೈದು ಪೇಳಿಸಿದವೊಲ್ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧-೩೪).
[ಕಂದೆಱಪು (< ಕಣ್ದೆಱಪು) + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಂದೆಱವಿ 'ಕಣ್ದೆಱವಿ' ನೋ.

ಕಂದೆಱವು 'ಕಣ್ದೆಱವು' ನೋ.

ಕಂದೆಱವೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವುದು; ಕಣ್ಣುಬಿಡುವುದು: ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನವ ಕಂದೆಱವೆಯ ಮಾಡಿ ಶಿವಾಚಾರದ ಘನದ ಬೆಳವಿಗೆಯ ಮಾಡಿ (ಅವಚಂ. ೨೩೧-೧೦೪೭); ಕಳಕಳದ ಕಂದೆಱವೆಗಳ ಕುರುಕುಲದ ನಿರ್ಮೂಲನದ ನಿಶ್ಚಯದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೩೦); ತತ್ಪುರದಱವ ಕಾಣಿಸುವಂತೆ ನಭ ಕಂದೆಱವೆಯಾದುದು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೧೦). ೨. (ಆಲಂ) ಕೃಪೆ; ಅನುಗ್ರಹ: ಒಳಹೊಱಗೆನ್ನದೆ ಎನ್ನೊಳು ತನ್ನಯ ಹೊಳೆವ ಜ್ಞಾನದ ಜ್ಯೋತಿಯ ಬೆಳಗ ತಿಳಿವಂತೆನ್ನಯ ಕಂದೆಱವೆಯ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಸಲಹಿದ ಶ್ರೀಗುರುವೆ ಶರಣು (ಶಿವಗೀ. ೮-೨೩).
[ಕಂ (< ಕಣ್) + ತೆಱವೆ]

ಕಂದೆಱಸು (ಕ್ರಿ). (ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ) ಕಣ್ಣುಬಿಡಿಸು: ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನು ಮಾಡಿಸಿ ಕಂದೆಱಸಿ ಮಾಡಹೇಳಿದರು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೯, ಕುಂದಗಲ್. ೮೨-೯; 1366).   [ಕಂ (< ಕಣ್) + ತೆಱಸು]

ಕಂದೆಱೆ 'ಕಣ್ದೆಱೆ' ನೋ.

ಕಂದೆಱೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅತ್ತಾರುಗ ನಾಗಯ್ಯನ ಮಗನ್ ಕನ್ದೆಱೆಯನ್ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೊಡರು ಪನ್ನೆರಡು ಗದ್ದಣ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೫; 890).
[ಕಂದ ? + ಎಱೆಯ]

ಕಂದೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆ ಒಡೆ; ಅಂಕುರಿಸು: ಭಾಗ್ಯದ ಕಂದಂ ಕಂದೊಡೆದುದು (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೨೩).   [ಕಂದು$_5$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕಂದೊಳಲ್ 'ಕಣ್ದೊಳಲ್' ನೋ.

ಕಂದೊಳಲಿ 'ಕಣ್ಣಂದೊಟಲಿ' ನೋ.

ಕಂದೊಳಲು 'ಕಣ್ದೊಳಲ್' ನೋ.

ಕಂದೊಳಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಭ್ರಮಿಸು: ಲಿಂಗ ಜಂಗಮ ಒಂದೇ ಎಂದು ಕಂದೊಳಲು [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗೊಂಡಿರಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೩೬-೧೫೮).
[ಕಂದೊಳಲು (< ಕಣ್ದೊಳಲ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಂದೊಳಸುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಂಗೆಡು; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗು: ಬಲುಮೆ ಬಿದ್ದುದು ವಾಸಿಯಲಿ ಕಂದೊಳಸುಗೊಂಡುದು ಕಾಮಶರ ಮನವಳುಕೆ ಕೆಡಹಿತು ವಿರಹತಾಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೩೪).
[ಕಂ (< ಕಣ್) + ತೊಳಸು$_2$ (< ತೊಱಸು$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಂದೋಟಿ (ನಾ). ಹಣವನ್ನು ಇಡುವ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, —ಚೀಲ (*).
[?]

ಕಂದೋಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು; ಕನ್ನಡಿ ಹಾವು: ಇದನ್ನು ಕಂಡೇ ನೀವು ಇಷ್ಟು ಬೆರಗಾದಿರಿ. ಮಲೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತೊಡೆಯಷ್ಟು ದಪ್ಪದ ಕಂದೋಡಿಗಳುಂಟು (ಬಾಳಿಗ. ೭೧).
[← ತುಳು. ಕಂದಡಿ, ಕಂದೊಡಿ]

ಕಂದ್ಲಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು.   [?]

ಕಂಧ (ನಾ). ೧. ಮೋಡ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು.   [ಸಂ.]

ಕಂಧರ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು: ಉರದಿನಾಂತೊಡೆ ತುಡುಗೆವೊಲೆಸೆದಿರ್ದುದಂಕುಶಂ ಕಂಧರದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೭); ಆ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದೀಷದಾವಲಿತ ಕಂಧರನಿದೆತ್ತಣಿಂ ಬಂದುದೆಂದು... ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೪). ೨. ಮೋಡ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ.   [ಸಂ.]

ಕಂಧರಗಡಿ (ನಾ). ಕೊರಳಿನ ತುಂಡು; ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಹೋಳು (?): ಕಂಧರಗಡಿ ಬಾಹುಗಡಿ ಹಸ್ತಗಡಿ ನೇರಂದದ ನಡುತೊಡೆಗಡಿಯ ವೃಂದಾರಕ ವಿರೋಧಿಗಳು ಬಿದ್ದರು ಕಾಮನಂದನ ಬಾಣಗಳಿಂದ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೨).   [ಕಂಧರ + ಕಡಿ$_1$]

ಕಂಧರದ್ವಯಸ (ಗು). ಕೊರಳಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವಷ್ಟು ; ಕುತ್ತಿಗೆಯ ವರೆಗೆ ಆಳವಾದ ; ಆಕಂಠಪ್ರಮಾಣದ : ಪರಿಕಿಸೆ ಕಂಧರದ್ವಯಸ ಮಾಯ್ತು ವಿಭಾಸುರ ಕೇಸರಾಳಿಯೊಳ್ ಕರತರಣೀಯಮಾಯ್ತು ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳ್ . . . ಮಧುಪಮಾಳೆಗೆ ಮಾಧವದೊಳ್ ಮಧೂತ್ಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೬೪). [ಸಂ.]

ಕಂಧರಬಂಧ (ನಾ). ಹೆಗಲು : ಗಂಧೇಭ ಕಂಧರಬಂಧ ಪ್ರವಿಭಾಸಿಯಪ್ಪರಿಗನಂ ಕಾಣುತ್ತೆ ಕಣ್ಸೋಲ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೮). [ಕಂಧರ + ಬಂಧ]

ಕಂಧಾಯ 'ಕಂದಾಯ' ನೋ.

ಕಂಪ$_{1}$ (ನಾ). ಜೇಡಿಮಣ್ಣು : ಮದಮುಂ ಗಂಡಸ್ಥಳೋದೀರ್ಣ ಕಂಪದೊಳಂ ಸೇವಿಸಿ ತುಂಬಿಗಳ್ ತಣಿದುವು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೧೧) ; ಇದು ಕಂಪ ; ಮೊದಲ ಬೆಳೆ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ (ಮುಗಿಯು. ೭೫) ; ಕೆರೆ ಅಂಗಳದ ಕಂಪ ಅದೆಯಲ್ಲಾ ಅಲ್ಲೇ ಕೊಟ್ಟರೆ ಕೊಡಬೇಕು ಇವರಿಗೆ ಕೈ ! (ಮಲೆಮ. ೫೪೨). [< ಸಂ. ಪಂಕ. / ತುಳು. ಕಂಪೊ, ಗಂಪೊ = ಜೌಗುಭೂಮಿ]

ಕಂಪ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ನಡುಕ ; ಅದಿರುವಿಕೆ : ರಂಭೋರುವ ಕಂಪಮುಬ್ಬಿದ ನಿಜೋಷ್ಮ ಸ್ಪಂದನ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಮಾಣದೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೧೬೫) ; ಅದಕ್ಕೆ ನಾವು ಕಂಪ ಅಥವಾ ನಡುಗು ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೦೨). ೨. ವರುಣ : ಗುರು ಕಂಪ ನಿನಗೇಕೆ ; ಬಲಭೇದಿ ಜೃಂಭಿತವು? (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೯೯). ೩. ದೇವಾಲಯದ ತಳಹದಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ದಿಮ್ಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಕಂಪಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುಕವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಅದಿರು : ಸಿಡಿಲಿಂ ಮಿಂಚಿಂ ಘನಧ್ವಾನದಿಂದಿಳೆ ಕಂಪಂಗೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೯) ; ಮೇದಿನಿ ಕಂಪಂಗೊಂಡುದು . . . ಏನುಗ್ರಮೋ ವೃಷವಾಸ್ತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೮–೬೩). [ಕಂಪ$_{2}$ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕಂಪಣ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನಾಡಿನ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಈಗಿನ ಹೋಬಳಿಯಂತೆ ಒಂದು ವಿಭಾಗ : "ವಿಷಯ ಮೆಂಬುದು ಕಂಪಣ" (ಹಲಾಯು. ೪೭–೧೨೯) ; ತುಪ್ಪದ ದೇವಯ್ಯಂಗಂ ನಲ್ವಿಡಿ ೧೨ಱ ಕಂಪಣಂ ಒರ್ವಾಯಂ ಕುಡೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯೨–೧೬ ; 1036) ; ಪಾನುಂಗಲ್ಲಯ್ನೂಱಱ ಕಮ್ಪಣಂ ನಿಡುಗುನ್ದಗೆ ಪನ್ನೆರಡಱ (ಕಇ. I, ೧೭–೩೩ ; 1055) ; ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾಸಿರದ ಕಂಪಣಂ ಬಾಸವುರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೬೦ ; 1076). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಾಳಿಗಾವುಂಡಿಗುತ್ಸವದಿಂ ಪುಟ್ಟಿದರೊಪ್ಪೆ ಬಮ್ಮಣನುಮಂತಾಕ[ಮ್ಪ]ಣಂ ಬಾಚಣಂ ರವಿತೇಜಂ ಪದ್ಮ[ಣ]ಂ (ಕಇ. I, ೨೪–೧೭ ; 1148). [?]

ಕಂಪಣ$_{2}$ (ನಾ). ಮೆದೆ ; ಹೊರೆ : ಎಮ್ಮ ತಾಯಿ ನಿಂಬವ್ವೆ ನೀರನೆಱೆ ದುಂಬಳು ಎಮ್ಮಯ್ಯ ಚೆನ್ನಯ್ಯ ರಾಯಕಂಪಣವ ಹೊಱುವ (ಬಸವ. ೩೫೧) ; ಗುಡಿ ಸರವತ್ತಿಗೆ ಹುರಳಿ ಹುಲ್ಲ ಕಂಪಣ ಕಡಲೆ ಕವಳ ಹಕ್ಕರಿಕೆಯ ಹಿಡಿದ ಹೇಱಿನ ಕೊಟ್ಟಗೆಯೆತ್ತುಗಳ್ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩–೮೮) ; ಚೆನ್ನಯ್ಯ ನಿನ್ನ ಕಂಪಣವನಡಕುವನು (ರಾಘಚ. ೧೨–೪೪). [?]

ಕಂಪಣ$_{3}$ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ : ಕಣಯ ಕಂಪಣ [ಪಾಠಾಂ. ನ] ಮುಸಲ ಮುಸುಂಡಿ ಭಿಂಡಿವಾಳ ತೋಮರ ಮುದ್ಗರ ಮಹಾವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳೊಳಿಟ್ಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧೮ ವ) ; ಅಸಿ ಮುಸಲ ಕಣಯ ಕಂಪಣ ಮುಸುಂಡಿ ಪಿಂಡಿವಾಳ . . . ಆದಿಯಾದ ಪಲವು ತೆಱದ ಕೈದುಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧–೭೬ ವ) ; ಶರಶಕ್ತಿ ತೋಮರ ಕಣೆಯ ಕಂಪಣ ಕೊಂತ ಪರಶು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩–೮೫) ; ಹೆಣಗಿದರ್ ಶರ ಖಡ್ಗ ಪರಶು ಗದೆ ಚಕ್ರ ಕಂಪಣ ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧಾದಿ ಸಕಲಾಯುಧಂಗಳಿಂ (ಚೆಬಪು. ೪೯–೪೩). [< ಸಂ. ಕಂಪನ]

ಕಂಪಣಿಗ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಮೆದೆ ಹಾಕುವವನು : ಚೆನ್ನ ಚೋಳನ ಮನೆಯ ಕಂಪಣಿಗನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೮೨). [ಕಂಪಣ$_{2}$ + -ಇಗ]

ಕಂಪನ (ನಾ). ೧. ನಡುಕ ; ನಡುಗುವಿಕೆ : "ತೊನೆದುದು ತೂಗಿದುದೊಲೆದುದುಮೆನುತಲ್ಲಾಡಿದುದು ನಡುಗಿತೆಂದೆನಲದು ಕಂಪನಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೪) ; ಸ್ವೇದ ಕಂಪನ ದೇಹೋತ್ಥಾನವೆಂಬ ಕ್ರಮದಿಂ ಕನಿಷ್ಠ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಸಿದ್ಧಿ ಸೂಚನಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೫೧) ; ಘೋಷದಲ್ಲಿ ಏರುತಗ್ಗುಗಳು ನಿಯಮಾನುಸಾರ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಇದರಿಂದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ನಡುಗಿಸಿದಂತೆ . . . ಅನುಭವವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಶಬ್ದದ ನಡುಗುವಿಕೆಗೆ ಕಂಪನವೆಂದು (Beat) ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೧೨೪). ೨. ಒಂದು ಆಯುಧ : ಮುಸಲ ಕಣಾಯ ಕಂಪನ ಮುಸುಂಡಿ ಬಿಂಡಿವಾಳ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿ . . . ಪಾಶಾಂಕುಶಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳೆಚ್ಚು ಮಿಟ್ಟುಮಿಱಿದುಂ ಪೊಯ್ದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೬ ವ). ೩. ಶಿಶಿರ ಋತು. ೪. ಸನ್ನಿಪಾತ ಜ್ವರ. [ಸಂ.]

ಕಂಪನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುಕವನ್ನು ಹೊಂದು ; ನಡುಗು ; ಕಂಪಿಸು : ಕಡು ನಾಣ್ಚಿಯಂಜಿ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಕಂಪನಗೊಂಬ ಬಡವೆಣ್ಗಳು (ಹದಿಬ. ೧–೫೬) ; ದಶಕಂಠ ಘನ ಸತ್ತ್ವದಿಂದ ವಿಂಶತಿ ತೋಳ್ಗಳೊಸೆದು ಬಂಧಿಸಿ ಬಿಗಿದುಯೆತ್ತೆ ಕಂಪನಗೊಂಡೆ ಬಿಸಜಾಕ್ಷ ಪಶುಗರ್ಭ ಪಾಕಶಾಸನ ಮುಖ್ಯ ಸುರರು ಮರೆಯಿಡಲು ಒಲಿದು (ನವಮೋ. ೨–೧೩). [ಕಂಪನ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕಂಪನಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗಿಸು ; ನಡುಕ ಹುಟ್ಟಿಸು : ಆ ಕೇಳಿದ ಮಾತು ಅವಳ ಶರೀರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಂಪನಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಕುಸುಸಂ. ೧೧೦). [ಕಂಪನಗೊಳ್ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕಂಪನತರಂಗ (ನಾ). ಕಂಪನಗಳ ಅಲೆ : ಅವರ ಶಾರೀರದ ಶ್ರುತಿಯೂ ಸ್ಪಂದನ ತರಂಗವೂ, ಆ ಮನೆಯ ಹಜಾರದ ಗೋಡೆ ಮತ್ತು ಕಂಬಗಳ ಕಂಪನತರಂಗವೂ ಆಕಸ್ಮಾತ್ ಕೂಡಿದುದರಿಂದ ಕಂಬ, ಗೋಡೆ ಮತ್ತು ನೆಲಗಳು ಏಕನಾದದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದುವು (ಸಂಗೀತ. ೩೫). [ಕಂಪನ + ತರಂಗ]

ಕಂಪನಾಂಕ (ನಾ). ಕಂಪನಗಳ ಸಂಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣ : ನಮ್ಮ ಕಿವಿಗೆ ಗಾಳಿಯ ಕಂಪನಗಳು ಶಬ್ದವಾಗಿ ತೋರಬೇಕಾದರೆ ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಾಗುವ ಕಂಪನಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಥವಾ ಕಂಪನಾಂಕವು ಒಂದು ಮಿತಿಯಲ್ಲಿರಬೇಕು (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೧೧೧). [ಕಂಪನ + ಅಂಕ$_{2}$]

ಕಂಪನಾವರ್ತ (ನಾ). ಕಂಪನ ಪರಂಪರೆ : ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಕಂಪನಾವರ್ತಗಳು ಸುತ್ತಲಿರುವ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಸೋಕಿ ಗಾಳಿಯೂ ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೬). [ಕಂಪನ + ಆವರ್ತ]

ಕಂಪನಿ, ಕುಂಪಣಿ, ಕುಂಪನಿ, ಕುಂಪೆನಿ, ಕುಂಫಣಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಮೂಹಿಕ ಕಾರ್ಯಸಂಸ್ಥೆ, —ಸಂಘ, ಮಂಡಲಿ : ನಾಲ್ಕು ನಾಟಕ ಕಂಪನಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದವು (ನಾಡಿಗೇ. ೩೦೦). ೨. "ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ನಿನ ಆಧಿಪತ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾತಿದಳ" (Company. ಇಂಕನಿ). ೩. (ಭಾರತವನ್ನು ಕೆಲಕಾಲ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ) ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರೀ ಸಂಸ್ಥೆ. **ಕುಂಪಣಿ:** ೧. ಕುಂಪಣಿ ಅಂಗಡೀ ಇಟ್ಟು ಸಾವಕಾರಾದ್ರ ನಿನ್ನಷ್ಟಕ್ಕ ನೀ ಆದೀ (ದಾಸಹು. ೨೧). ೨. ಆವನು ಕಳ್ಳರನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಕುಂಪಣಿ ಶಿಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕಳುಹುತ್ತಿದ್ದನು (ದೇವೀಚೌ. ೩೧). ೩. ನರರ ವರ್ಷತ್ರಯಂ ವಾಗ್ವಿಷಯದಿಂ ಕಾದುತಿರದೆ ಬೇಸರಿಸಿ ಕುಂಪಣಿಯೆಂಬ ರಾಜ್ಞೆಯಿಂ ನೆರೆ ವಿಚಾರಿಸಲವಳ್ ಪೂರ್ವಪ್ರಮಾಣಮಂ ತಿಳಿಯುತ್ತೆ (ಮಹಾವಿ. ೨೩–೫) ; ದೊಡ್ಡವೀರರಾಜ ತನ್ನ ಮಗಳ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಕುಂಪಣಿಯವರೊಂದಿಗೆ ಸುಮಾರು ಏಳು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯನ್ನು ನಿಧಿಯಾಗಿರಿಸಿದ್ದನು (ಚಿಕರಾ. ೬೫).

ಕುಂಪನಿ : ೨. ವಬ್ಬ ಸರದಾರ ವಂದು ಕುಂಪನಿ ಶಿಪಾಯಿಗಳು ಸಹ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೧). **ಕುಂಪೆನಿ :** ೩. 'ಕುಂಪೆನಿಸರ್ಕಾರ' ಪರಾ. **ಕುಂಫಣಿ :** ೩. 'ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ' ಪರಾ.
[← ಇಂ. Company. / ಮರಾ. ಕಂಪನೀ. / ತಮಿ. ಕುಮ್ಪಿನಿ ; ತೆಲು. ಕುಂಪಿಣಿ]

ಕಂಪಲ್, ಗಂಪಲ್ (ನಾ). ಕೆಸರು ; ಹುದಿಲು : ಕಂಪಲೊಳ್ ಬಿರ್ದ ಪಶುವಿನಂತೆ ಸಂಸಾರದೊಳ್ ಬಿರ್ದು ನಮೆಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೮೪) ; ಪಲ್ಗಳ್ ಕೆದಱಿದೊಡಂ ಕಂಪಲ್ಗಳ್ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಿರ್ಪಿನಿಂ ಪುಟ್ಟಿದೊಡಂ ಬಲ್ಗಂಡಂ ಸೂಸಿದೊಡಂ ಬಲ್ಗಂಡರ್ ಬೆದಱದಿಱಿದು ಕುಱಿದಱಿಯಾದರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೫೨) ; ಕಂಪಲ್ಮಡುಗೊಂಡಾ ಪಲ್ವಲಂಬೊಕ್ಕಡಿಗೆ ಪೊರಳ್ದೞ್ದುತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೩೬). **ಗಂಪಲ್ :** ನೀರ ಸೂಡಲೆಂದಾ ವರವಜ್ರಘೋಷಕರಿ ಪೋಗುತೆ ತತ್ತಟದಾನೆ ಗಂಪಲೊಳ್ ಭಾವಿಸದೆಯ್ದೆ ಪೊಕ್ಕ ಬಳಮುೞ್ದಿರೆ ಕಂಡು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೫–೬೧) ; ಮೂವರು ಮಂತ್ರಿಗಳು ತನ್ನ ತೂಗೆ ಗಂಪಲೊಳಿರ್ದು ನೀಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಮೆಯ್ಯಂ ಕರ್ಚಿ ರತ್ನಮಯಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದುದಂ ನಿನಗೆ ಪೇಳ್ದಪಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯–೩೮ ವ). [ಕಂಪ$_1$ + –ಅಲ್$_2$]

ಕಂಪಲರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ವಾಸನೆ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಸುಗಂಧ ಹಬ್ಬು : ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ ಕಂಪಲರ್ದುದೆನಲ್ಕೆ (ಶಮುದ. ೪೫). [ಕಂಪು + ಅಲರ್$_1$]

ಕಂಪಲರ್$_2$ (ನಾ). ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ ಹೂವು ; ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ಪುಷ್ಪ. [ಕಂಪು + ಅಲರ್$_2$]

ಕಂಪಲ್ಮಸಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರೆಬ್ಬಿಸು ; ಕೆಸರು ಏಳಿಸು : ಮದಧಾರಾವೃಷ್ಟಿ ಕಂಪಲ್ಮಸಗಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪಂಕಂ ಮಸಗಿಸೆ] ನೆಲನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೯). [ಕಂಪಲ್ಮಸಗು + –ಇಸು$_3$]

ಕಂಪಲ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗು ; ರಾಡಿಯಾಗು : ಕಂಪಲ್ಮಸಗುತ್ತುಂ ಬತ್ತೆ ತೆರ್ಪಂಬಡೆದಱುಗೆಱೆಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೨) ; ಜಳರಾಶಿಶ್ರೇಣಿ ಕಂಪಲ್ಮಸಗೆ ಬಲ ಪದೋದ್ಧೂತ ಧೂಳಿವ್ರಜವ್ಯಾಕುಳದಿಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೭). [ಕಂಪಲ್ + ಮಸಗು$_1$]

ಕಂಪವಾತ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ) ಒಂದು ರೋಗ ; ಎಳವು ; "ದೇಹದ ಸ್ನಾಯುಗಳು ಅನೈಚ್ಛಿಕವಾಗಿ ಒಂದು ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಕುಚಿತವಾಗುತ್ತ ಹೋಗುವ ಸೆಳವುರೋಗ" (Chorea. ಇಂಕನಿ). [ಕಂಪ$_3$ + ವಾತ]

ಕಂಪವೇಱು (ಕ್ರಿ). ನಡುಕ ಅಧಿಕವಾಗು, —ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲಂಕುರವೇಱಲ್ ನುಡಿ ಕಂಪವೇಱೆ ಚರಣಂಗಳ್ ಲೀಲೆಯೇಱಲ್ (ಪಂಪಾಶ. ೧೮). [ಕಂಪ$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಂಪಳ$_1$ (ನಾ). ಸರಂಜಾಮು ; ಸಲಕರಣೆ : ಕುರಿಗಳು, ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಬಂಡಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಕಂಪಳ (ಸರಂಜಾಮು)ವನ್ನು ಅವರು ಹೊರಡಿಸಿದ್ದರು (ಕರತ್ನ. ೧೩೩) ; ಈ ಮೂರು ಜನ ಅಣ್ಣತಮ್ಮದಿರು . . . ತುರು, ಕುರಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಿ, ಮುಂತಾದ ಕಂಪಳವನ್ನು ತೆರಳಿಸಿಕೊಂಡು ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪). [?]

ಕಂಪಳ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನಾಡಿನ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಈಗಿನ ಹೋಬಳಿಯಂತೆ ಒಂದು ವಿಭಾಗ : ಹಂನ್ನೆರಡು ಲಕ್ಷ ಕಂಪಳದೊಳಗೆ ಹಂನ್ನೆರಡುಸಾವಿರ ಆವಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೧–೨೦ ; 1310) ; ಆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕಳಂತ್ರಕ್ಕೆ ಬಹಗ ಕಂಪಳಕೆ ಅದಿಕವಾದ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಕೆ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೮೩–೧೨ ; ಸು. 1680). [?]

ಕಂಪಾಡಗ (ನಾ). ತೇಗದ ಮರ : "ಕಂಪಾಡಗಮೆ ತೇಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೬). [?]

ಕಂಪಾತ್ರ (ನಾ). ಶಿವ ; "ತಲೆಬುರುಡೆಯನ್ನು ಪಾತ್ರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವ" (ಪ್ರೌಢರಾ. ಕೋಶ) : ಜಗದೀಶ ಕಂಪಾತ್ರ ಜಲಜಾರಿ ಖರನೇತ್ರ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೪–೧). [ಸಂ. (ಕಂ + ಪಾತ್ರ)]

ಕಂಪಾಯಮಾನ (ಗು). ನಡುಗುವ ; ಕಂಪಿಸುವ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಂಪಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕುಂಪೋಲಿ, ಹುದಿಗೊಳ್ಳು, ಕಾಲ್ಮಧು, ಕಂಪಾಲೆ, ಕಬ್ಬಿಣದಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೭೦–೧೪೩೫). [?]

ಕಂಪಾಸು (ನಾ). ೧. ಕೈವಾರ ; ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ರೇಖಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸಲಕರಣೆ : ಈ ಕಂಪಾಸುಯೆಂಬ ಸಾಧನವು ಸರಿಸುಮಾರು ಅಡಿಕೆ ಕತ್ತರಿಯ ಹಾಗೆ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಭೂವಿಅ. ೪೨). ೨. ದಿಕ್ಸೂಚಿ. [← ಇಂ. Compass]

ಕಂಪಾಹತ (ನಾ). (?) : "ತಂಪುಂ ಕಂಪಾಹತಮಿವು [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಹು] ನುಂಪೆನಿಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಂಪೆನಿಕುಂ]" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೧೦೬). [?]

ಕಂಪಿ (ನಾ). ತಾಳೆಗರಿ ಪುಸ್ತಕದ ಇಕ್ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ : ದುರಿತಗಳನೊಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಗುಣಗಳ ಧರಿಸಿ ಕಾಮನ ಕಾರ್ಮುಕವ ಕತ್ತರಿಸಿ ಪುಸ್ತಕಕೆಸೆವ ಕಂಪಿಯ ರಚಿಸಿ ಸದ್ಗುಣವ ಭರದಿ ದಾರವ ಮಾಡಿ ಧರಿಸಿದ ವರ ರತಿಯ ಜಱಿದಚಳಿತನ ಸುಸ್ಥಿರದಿ ನೆನೆವೆನು ವರ್ಧಮಾನ ಮುನೀಂದ್ರಚಂದ್ರಮನ (ಜೀವಂಚ. ೧–೧೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಬೈ]

ಕಂಪಿಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಮ್ಪಿಗವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ×× ಗಾತಿ ಪುಲಿ[ಯ]ನಿಱಿದುಂ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬–೧೨ ; 946). [ಕಂಪಿ ? + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಂಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ತುಂಬು ; ಗಮಗಮಿಸು : ಅರಮನೆ ಮೂಗು ಕಂಪಿಡಿದೆಲರ್ ನಱುಸುಯ್ ಸಿತಕೇತುಮಾಳೆ ಭಾಸುರ ನಯನಾಂಶು . . . ಪುರಮೆಸೆದಿರ್ಪುದಾ ವಿಷಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮುಗ್ಧಮುಖೇಂದುವೆಂಬಿನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೩೨). [ಕಂಪು + ಇಡಿ$_2$]

ಕಂಪಿಡಿಗು (ಕ್ರಿ). ನಡುಕ ತುಂಬು : ತಲೆಯೆಲ್ಲಾ ಕಂಪಿಡಿಗಿತು, ಆಮೇಲೆ ತಲೆ ಹೌರಗಾಯಿತು (ಮುಂಗಾಪು. ೯೧). [ಕಂಪ$_2$ + ಇಡಿಗು (< ಇಡುಗು$_1$)]

ಕಂಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳ ಸೂಸು ; ಸುವಾಸನೆ ಹರಡು : ಕುವಲಯಕ್ಕಡಿಯಿಟ್ಟುದು ತುಂಬಿ ಜಾತಿ ಕಂಪಿಟ್ಟುದು (ಜಗವಿ. ೧೪–೬) ; ಸೊಂಪಿನಿಂ ಕಂಪಿಡುವ ಸಂಪಗೆಗಳಂ ಕೊಂಡು (ಬಸರ. ೩–೨೩) ; ಮೈಪರಿಮಳದಿ ದೆಸೆ ಕಂಪಿಡಲು ಭಾರವಣೆಯುಲಿ ಬಂದನು ಕರ್ಣನೋಲಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೧೪) ; ಕಡುಜವದಿ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದಳು ಕಂಪಿಡಿದ ಚಂದನವೊಯ್ವ ಪವನಂ ಬಿಡದೆ ಬೆನ್ನಟ್ಟುವ ಭುಜಂಗಿವೊಲವನ ವಹಿಲದಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೩೩). [ಕಂಪು + ಇಡು$_1$]

ಕಂಪಿಣೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟೈಸು (?) : ಬರುವ ಕಿಚ್ಚಿನ ದಾಳಿಗುನ್ನತ ಮರುತ ಬಲವಾದವೊಲ್ ಮಹಾ ಕಟ್ಟರುಳ ಮೋಹರವೆಲ್ಲ ಕಂಪಿಣೆಯಾದುದೆಂಬಂತೆ (ದೇವೀಮ. ೫–೧೫). [?]

ಕಂಪಿತ (ಗು). ೧. ನಡುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಬಹುಕಹಳಾ ಶಂಖಭೇರೀ ಮೃದಂಗಸ್ವರದಿಂದೋರಂತೆ ತೀವಲ್ ನಡೆದುದು ಕಟಕಂ ಕಂಪಿತ ಕ್ಷೋಣಿಭಾಗಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೩೫). (ನಾ). ೨. ನಡುಕ ; ಕಂಪನ : ಮನದೊಳತಿ ಭಯಕಂಪಿತದಿ ಕರವನಜಮುಕುಳಿತನಾದ ಬಸವ ಕುಮಾರನಂ ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೨೨–೬೭). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : "ಕಂಪಿತ–ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲೇ ಒಂದು ಸ್ವರ ಕಂಪಿಸುವುದು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೮). ೪. ಸ್ವರದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಂಪಿತ ಚಿಂತಿತ. . . ಕಾಲಹೀನವೆಂಬ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೂಷಣಂಗಳಂ ತೊಱೆದು (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). ೫. ಗಾಯಕನ ದೋಷ : "ಕಂಪಿತ–ದೇಹ ನಡುಗಿಸುತ್ತಾ ಹಾಡುವವನು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಕಂಪಿಲ$_1$ ‘ಕಂಪಿಲಿ’ ನೋ.

ಕಂಪಿಲ$_2$ (ನಾ). = ಕಂಪಿಲ್ಲ. [ಸಂ.]

ಕಂಪಿಲಿ, ಕಂಪಿಲ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಂಪಿಲಿಗೆ ಪಡೆವೋದಲ್ಲಿ ಕೊಮಾಲರಾ ಮಗನ್ಪಾಣ್ಣಪ್ಪನ್ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ಸತ್ತಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೫–೬ ; 750) ; ಕಂಪಿಲಿಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ (ಎಇ. IV, ೨೧೩–೧೧ ; 1064). **ಕಂಪಿಲ$_1$** : ೨. ಕಂಪಿಲ ದೇಶದ ರಾಜನ ಹೆಸರು : ಚಂಗಾಪುರದಲು ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಬಾಹತ್ತರ ವಿನೋಗಾಧಿಪತಿ ಪತಿ ಕಾರ್ಯ್ಯಧುರಂಧರ ಬಯಿಚವೆಗ್ಗಡೆ (ಎಇ. XXIII, ೨೮–೪ ; 1407). [?]

ಕಂಪಿಲ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : “ರಂಜಿಕಃ – ಕಂಪಿಲ್ಲ” (ಒಷಧಿ. ೧೩೩) ; ಅದು ಜಂಬೂ ಜಂಭ ರಂಭಾಕುಳಕ ಬಕುಳ ಕಂಪಿಲ್ಲ ಸತ್ರಾರ್ಣ . . . ತಿಳಕಭೂರ್ಜಾದಿ ಭೂಜಾವಕೀರ್ಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೩೫). [ಸಂ.]

ಕಂಪಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಕೊಡು ; ಪರಿಮಳಿಸು : ಹೊಸ ಯೆಳೆಯ ಕೋಮಳದ ನವ ಕಂಪಿಸುವ ಸುಣ್ಪಿನ ತಣ್ಪಿನಾವೋದಿಸುವ ಸೊಂಪಿನ ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆಯನಾಗ ಕೊಯ್ತಂದು (ಬಸಪು. ೧೮–೩೦) ; ಸೊಂಪೆಸೆವ ಕೋಗಿಲೆಯ ಸರ ದೆಸೆ ಕಂಪಿಸುವ [ಪಾಠಾಂ. ತಂಪೆಸೆವ] ತಂಬೆಲರ ಹುವ್ವಿನ ಜೊಂಪ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೩೭). [ಕಂಪು + –ಇಸು$_3$]

ಕಂಪಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುಗು ; ಅದಿರು : ಬಜಸಿಡಿಲೆಯ್ತಂದು ಪೊಯ್ಯಲ್ ನೆಲಂ ಕಂಪಿಸುವಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೦) ; ಕರಮರಿದಪ್ಪ ಬಾಧೆಗಳಿ ನೋವೆನೆ ಕೂಗಿರೆ ಬೆರ್ಚಿ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೫೬) ; ಪೂರಾ ಯದ ವಿಘಾತಿಯಲರಸ ಕಳವಳಿಸಿದನು ಕಂಪಿಸುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೫೪) ; ಕಡಲಳ್ಳೆಹೊಯ್ವಂದದಿ ಕಂಪಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨–೭). ೨. ನಡುಗಿಸು ; ಅಂಜಿಸು : ಬವರದಲಿ ರಘುನಾಥಸೇನಾನಿವಹವನು ಕಂಪಿಸುವೆನೇ ಕಾಂಗದಲಿ ವೈರಿಗಳ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦–೮). [ಕಂಪನ + –ಇಸು$_3$]

ಕಂಪು, ಗಂಪು (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧ ; ವಾಸನೆ ; ಪರಿಮಳ : “ನಜು ಸೊವಡು ಕಂಪು ನಾತಂ ನೆಜೆ ಸೌಸವ ಕಮ್ಮಿತೆಂದು ಮಗಮುಗಿಸಿದುದು” (ಕವಿಕಂ. ೯೬) ; ಬೇಯದೆ ಕಾಯ್ದೊಡಿನ ಜೋಳದಂತಲದೊರ್ಡಾ ಕಂಪುಂ ಮನಸ್ತಾಪಮುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೮ ಶೂದ್ರಕ) ; ಪೊದಟ್ದು ಪೊಸ ನೈದಿಲ ಕಂಪನೆ ಬೀಜೆ ಕಾಯ್ತ ಕೆಂಗೊಲೆಯೊಳೆ ಜೋಲ್ವ ಶಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೨) ; ಕಂಪಿಲ್ಲದ ತುಪ್ಪಮುಂ ಪೆಂಪಿಲ್ಲದ ಪ್ರಭುತ್ವಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೭೫) ; ಚಂದನವ ಕಡಿದು ಕೊಜೆದು ತೇದಡೆ ನೊಂದೆ ನೆಂದು ಕಂಪ ಬಿಟ್ಟತ್ತೆ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೪೯–೧೨೭). ೨. ಅಸಹ್ಯಕರ ವಾದ ವಾಸನೆ ; ದುರ್ನಾತ : ಕನಲ್ವ ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ಪಟಿಯ ಬೇವಿನೆಣ್ಣೆ ಯೊಳ್ ತೊಯ್ದಿಕ್ಕಿದ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿಯ ಕಂಪಿನಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೧ ವ). **ಗಂಪು** : ೧. ಗಂಪಿನ ಸಂಪಿಗೆಯ ವನದ ತಂಪಿನ ನೆಲದೊಳ್ (ಸುಸಾರ. ೧೩೧–೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮುಕಮುವೆನಲ್ ; ತುಳು. ಕಮ್ಮೆನ, ಕಮ್ಮನ ; ತೆಲು. ಕಂಪು ; ಕೋಲಾ. ಕವ್, ಕಂಪ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಪ್ ; ಕುರುಖ್. ಗಮುಕ್]

ಕಂಪುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವಳು ; ಪರಿಮಳವನ್ನು ಬೀರುವವಳು : ಕೊಡುವೊಂದು ವಸ್ತುವಂ ನಾನಾಪ್ರಕಾರದಿಂ ನುಡಿದು ಮಾಜುವ ಕಂಪುಗಾರ್ತಿಯರು ತಾವೆ ತಮ್ಮೊಡಲೊಳಿರ್ಪನ್ನೃತಮಂ ಕನ್ನಡಿಸುವಂತೆಸೆದರ್ (ಚಿಬಪು. ೧೦–೬) ; ಇಂಪುಗಾರ್ತಿಯರಂದ ಗಾರ್ತಿಯರಾಣ್ಮಗೆ ಕಂಪುಗಾರ್ತಿಯರ್ ಜಾಣೆಯರ ಮನದಾಣ್ಮಗೆ . . . ಸಂಪಿಗೆಯ ಹೂವ ಮುಡಿಸಿದರು (ಕವಿಚ. III, ೧೮೨ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಹೂ ಮುಡಿಸುವ ಹಾಡುಗಳು). [ಕಂಪುಗಾಜ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಂಪುಗಾಳಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯುಕ್ತವಾದ ಗಾಳಿ : ತೆನೆಯ ಕಂಪುಗಾಳಿ ಬೀಸಿಬರುವುದು (ಕೊಳಲು. ೮೫).
[ಕಂಪು + ಗಾಳಿ]

ಕಂಪುಗಾಜ (ನಾ). ೧. ಪರಿಮಳವನ್ನು ಬೀರುವವನು. ೨. ಸುವಾಸನೆಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು : ಸೊಂಪುಗಾಜಂ, ಕಂಪುಗಾಜಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೬ ಉದಾ).
[ಕಂಪು + –ಗಾಜ (< –ಕಾಜ)]

ಕಂಪುಗು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳವನ್ನು ಸೂಸು ; ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರು : ಸಂಪಗೆ ಕರಂ ಮಿಗೆ ಕಂಪುಗೆ ನಂದನಂಗಳೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೩–೧೭) ; ನೆಗಳ್ದ ಪೊಂಬಾಳೆಗಳ ಚವರದಿಂ ಪೂತು ಕಂಪುಗುವ ವೃಕ್ಷಾವಳಿಯ ಗುಡಿಯಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೨೩). [ಕಂಪು + ಉಗು$_1$]

ಕಂಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೀರು ; ಮೂಸಿನೋಡು : ಕಂಪುಗೊಳಲ್ಕುಸಿರ್ದುಸಿರಿನಿಸಂ ಪೊಜಮುಟ್ಟಿಸಟಿ ತುದಿಯುನೆಯ್ದಲೊಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೧೫) ; ವಿಷ ವಿಷಮು ಕನತ್ಕಿಂಜಲ್ಕಮನುತ್ಪಲವೊಂದಂ ಜನಪತಿ ಕಂಪುಗೊಂಡು ತೂಂಕಂಗೊಂಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯೨) ; ಗರುಕೆ ಯನ್ನು ಕಂಪುಗೊಂಡ ಕುರಿಮರಿಯಂತೆ ಬಿಜಯಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ ! (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦–೧೦). [ಕಂಪು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಂಪುಗೋಲ್ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಬಾಣ ; ಹೂವಿನ ಬಾಣ. ‘ಕಂಪುಗೋಲ’ ಪರಾ. [ಕಂಪು + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಂಪುಗೋಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣವುಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ. ‘ಕಂಪುಗೋಲಾರಿ’ ಪರಾ. [ಕಂಪುಗೋಲ್ + –ಅ$_7$]

ಕಂಪುಗೋಲಾರಿ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು ; ಶಿವ : ಪುಷ್ಪಕದೊಳಗೆ ದಂಪತಿಗಳನಿಟ್ಟು ಕಂಪುಗೋಲಾರಿ ಜಗಂ ಪೊರೆಯೇಜೆ ನೋಡುತಿರೆ ಮುಂಪೋದ ಕೈಲಾಸಕಂ (ಭೈರವೇ. ೫–೧೪೩).
[ಕಂಪುಗೋಲ + ಅರಿ$_6$]

ಕಂಪುಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧವನ್ನು ಉಣ್ಣು ; ಪರಿಮಳವನ್ನು ಸೇವಿಸು : ಕಂಪುಂಡು ಸೊಕ್ಕಿ ಸಲೆ ಬೀಟ್ವ ಮತ್ತಾಳಿಯಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೮೯).
[ಕಂಪು + ಉಣ್]

ಕಂಪುಣಿ (ನಾ). ಕಂಪನ್ನು ಉಣ್ಣುವ ಜೀವಿ ; ದುಂಬಿ : ಕಂಪ ನುಣ್ಬುದು ಶೀಲಮಿದರ್ಕೆ ಕಂಪುಣಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಗಡಣಂ ಗೊಂಡರೆಯಟ್ಟುತಿರ್ಪ ಕಂಪುಣಿಗಳೊಳಂ (ಮರಾಚ. ೨೩–೪೮ ವ).
[ಕಂಪುಣ್ + –ಇ$_3$]

ಕಂಪುಣುಬ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣವುಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ ; ಕಾಮ : ಕೈಪಜೆಗುಟ್ಟಿ ಬಂದಾಡವೊಲ್ಗಮ್ಮನೋಡುತಿಹ ತಿರುವನೊಂದೇ ಜಾವ ದೊಳ್ ಕೆಡುವ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂ]ಪುಣುಬನ ಬಲ್ಗಯ್ಯನವನೆಂದು ಕೊಂದ (ಚೀರಮ. ೧೧–೪೮).
[ಕಂಪು + ಪುಣುಬು (< ಪುಣುಂಬು) + –ಅ$_7$]

ಕಂಪುದೀವು (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು : ತೊಂಗಲ್ಗೊಂಡಿರ್ದ ಕೆಂಪಾದಸುಗೆಯ ತಳಿರಂ ಕಂಪುದೀವಿರ್ದ ಪೂವಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೮).
[ಕಂಪು + ತೀವು]

ಕಂಪುನೀರ್ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆ ಬೆರೆತ ನೀರು ; ಪನ್ನೀರು : ಬಿಜ್ಜಣಿಕೆ ಯಿಕ್ಕಿದಳ್, ಕಂಪುನೀರೆರಚಿದಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೨೨–೮೮).
[ಕಂಪು + ನೀರ್$_1$]

ಕಂಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊಂದು : ಕಡುಗಂಪುವಡೆದುವಾ ಮೂಲಾಗ್ರಮಿಾ ಬನದ ನಡುವೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಕಾಳ್ಮರಂಗಳೆಲ್ಲಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೩೬). [ಕಂಪು + ಪಡೆ$_1$]

ಕೆಂಪುವಳೆ (ನಾ). ಸುಗಂಧದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು; ಗಂಧವಹ; ಗಾಳಿ: "ಕಂಪುವಳಂ, ಎರಲ್, ಮಿಗದೇರಂ, ಎಲರ್, ಗಾಳಿ – ಈ ೫ ವಾಯುವ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೪–೩೮); "ಕಂಪುವಳಂ ಮಿಗದೇರಂ ತಾಂ ಪರಿಕಿಸಲೆಲರು ಗಾಳಿ" (ಕವಿಕಂ. ೩೮); ಇಂಪಿನ ಕಂಪಂ ಕಾಣ್ಕೆಯ ನಿತ್ತಾ ಕಂಪುವಳಂ ಮನ್ನಣೆವಡೆದು (ಹವಿಮ್ಮಾರ. ೪–೧೨ ರಗಳೆ).
[ಕಂಪು + –ವಳೆ]

ಕೆಂಪುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ವಾಸನೆ ಹಿಡಿ; ವಾಸನೆಯಿಂದ ಗುರುತು ಹಿಡಿ: ಕಂಪುವಿಡಿದಿಂತು ಬರ್ಕುಂ ಬಿಡದೆ ಬೇಂಟೆನಾಯ್! (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧–೭).
[ಕಂಪು + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೆಂಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಂಪನ್ನು ಹೊಂದು: ಸುಗಂಧಜಲದೊಳ್ ತೊಳೆಯೆ ಕಂಪುವೆತ್ತು ಪೊಳೆವ ಪಳುಕಿನ ಕಂಬಂಗಳೊಳಂ . . . ಎಸೆ ವಾಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯). [ಕಂಪು + ಪೆಱು$_1$]

ಕೆಂಪುವೇಱು (ಕ್ರಿ). = ಕಂಪುವಡೆ: ಅವಿರಳ ಕುಸುಮಾವಳಿ ಕಂಪುವೇಱೆ ಸೊಗಯಿಪ ಕಿಱುಮಿಡಿಗಳೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಱೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦).
[ಕಂಪು + ಪೇಱು$_1$]

ಕೆಂಪುವೊಬಲ್ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಪಟ್ಟಣ; ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತುರಿಪದಿಂ ಬಂದು ಕಂಪುವೊಬಲಂ ಪೊಕ್ಕು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೮). [ಕಂಪು + ಪೊಬಲ್]

ಕೆಂಪೂ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಂಘ; ಮಂಡಲಿ; ಟೋಳಿ: ನಮ್ಮ ಕಂಪೂದ ಮಂದಿಗೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿಬಿಡತೇನಿ. ನಿನಗ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕೇಬಿಡತೇವಿ(ತಿಮಗು. ೩೯); ನಮ್ಮ ಕಂಪೂ ಕೂಡಿತು ಅಂದ್ರ ನಾ ಮತ್ತ ಆ ಮಾತು ತಗೀತೇನಿ (ಮಿಂಚಿಹು. ೯೦).
[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಂಪೂ = ಸೈನಿಕ ಪಾಳ್ಯ, ಶಿಬಿರ. / ಇಂ. Camp]

ಕೆಂಪೂರಕುಲ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ಕಂಪೂರಕುಲನ್ ಮಾರಿಕೇಸಿ ಲಿಖಿತಂ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦–೮೧; 890). [?]

ಕೆಂಪೆ (ನಾ). (ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಅಥವಾ ಹೆಗಲ ಮೇಲಿನ) ಮಡಕೆಯ ಹೊರೆ: ಕುಂಬಾರರ ಕಂಪೆಗೆ ಮಡಕೆ ೧ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೯೯–೧೧; 12ನೆಯ ಶತ); ಕಂಪೆಗೆ ಮಡಿಕೆ ಒಂದು (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೨೭–೬೫; 1205). [?]

ಕೆಂಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊಂದು: ನವ್ಯಪ್ರಸೂನ ರಸೋದ್ಧೃತ್ ಪರಿರಂಭದಿಂದೆ ಪಿರಿದುಂ ಕಂಪೇಱೆ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೮೫).
[ಕಂಪು + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೆಂಪೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳವನ್ನು ಸೂಸು; ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರು: ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ಬೆಳೆದಂಥ ಗೊಮ್ಮಟ ನಿಲವು ರಸಿಕತೆಯ ಕಂಪೊಗೆವ ಚೆಂಗುಲಾಬಿ (ನೆಲಮು. ೫೦). [ಕಂಪು + ಒಗೆ$_1$]

ಕೆಂಪೊರೆ (ಕ್ರಿ). = ಕಂಪೊಗೆ: ಕಣ್ದೆರೆಯ ಕದಲಿಸದೆ ನುಣ್ಪೊಗರ ತಿಮಿರಿದಳ್ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ಪಂ ತುಂಬಿ ಕಂಪೊರೆಯುತಿಹಳು (ಕಾಲೂರ. ೩೩–೩೧). [ಕಂಪು + ಒರೆ$_3$ (< ಒಱೆ$_1$)]

ಕೆಂಪ್ರ (ಗು). ೧. ನಡುಗುವ. ೨. ಚಲಿಸುವ; ಚಂಚಲವಾದ. [ಸಂ.]

ಕೆಂಬ$_1$ 'ಕಂಭ' ನೋ.

ಕೆಂಬ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿ: ಬೇವಂದಿಯ ಕಂಬರು ಗಾಣವನು ಯವಲದವರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೬೧–೫; 1340). [?]

ಕೆಂಬ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಪುತ್ರಜೀವಿ, ಹೆಸ್ಸರೆ, ವುಬ್ಬಿನ, ಕಂಬದಮರ (ವೈಔಗಿ. ೬೩–೧೨೮೫). [?]

ಕೆಂಬಗಟ್ಟು 'ಕಂಭಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೆಂಬಚ್ಚಿ 'ಕಂಬಿಯಚ್ಚು' ನೋ.

ಕೆಂಬಚ್ಚು 'ಕಂಬಿಯಚ್ಚು' ನೋ.

ಕೆಂಬಚ್ಚುಗಜ್ಜ (ನಾ). ಕಂಬಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ; ಕಂಬಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಸರಿಗೆಯನ್ನು ಎಳೆಯುವ ಕೆಲಸ: ಬಿರುವಾತು ಬಗೆಯನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಕಂಬಚ್ಚುಗಜ್ಜದಿಂ ನಿಡುಸುಯ್ಲ ನೀಳ್ದೆಳೆದು ಮೆಯ್ವಣ್ಣಗೆಡಿಸಿತ್ತು (ಸಂಸಪ. ೨೪–೬).
[ಕಂಬಚ್ಚು (< ಕಂಬಿಯಚ್ಚು) + ಕಜ್ಜ]

ಕೆಂಬನಿ 'ಕಣ್ಬನಿ' ನೋ.

ಕೆಂಬನಿಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಸುರಿಸು: ಪುತ್ರನ ಸಲಹಲೊಬೇಡವೊ ಹೇಳೆಂದತ್ತಳು ಕಂಬನಿಗಱೆದು (ಮೋಹತ. ೧೧–೫೨); ಅಲ್ಲಿರ್ದ ಪಕ್ಷಿಮೃಗಜಂತುಗಳ್ ಧರಣಿಸುತೆಯಂ ಬಳಸಿ ನಿಂದು ಮೈಯುಡುಗಿ ಜೋಲ್ದಿರದೆ ಕಂಬನಿಗಱೆದು ನಿಜವೈರಮಂ ಮಱೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೩೨). [ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ಕಱೆ$_1$]

ಕೆಂಬನಿಗಿಡಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಕಿಡಿ, —ಬೆಂಕಿ: ಕಣ್ಗಳಿಂದುಗುತರ್ಪ ಕಂಬನಿಗಿಡಿಗಳಿಂದುರುಪುವಂತವನಂ ನೀಡುಂ ನೋಡುತ್ತ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೨). [ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕೆಂಬನಿದುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೀರು ತುಂಬು; ಕಣ್ಣೀರು ಉಕ್ಕಿಬರು: ಕಂಗೆಟ್ಟವೈಯೆಲೆ ಕಂದ ಹಾಯೆಂದೊಟ್ಟವೊಱಲಿದಳಬಲೆ ಕಂಬನಿದುಂಬೆ [ಪಾಠಾಂ. ದುಳುಕೆ] ಪೌರಜನ (ತೊರರಾ. ೨–೩–೫೭); ಪರಮಸುಖವಿಹ ಸತಿಗೆ ವಿಧಿಯಿದು ಹರಹರಾಯೆನುತರಸ ಕಂಬನಿದುಂಬಿದನು ಮಱುಗಿ (ನಳಚ. ೫–೧೫); ಮಱುಗಿ ಕಂಬನಿದುಂಬಿ ಮಾಡಿದ ನಿಘಾತಿಯಂ ಮಱೆದು ಸುತನಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೨–೫೬).
[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ತುಂಬು$_1$]

ಕೆಂಬನಿದುಳುಕು (ಕ್ರಿ). = ಕಂಬನಿದುಂಬು: ಕಂದ ಬಾಯೆಂದು ಸೆಳೆದು ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿದನು ಕಂಬನಿದುಳುಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೬೧); ಕಂಬನಿದುಳುಕುತಮರರ ಚಕ್ರಿ ಸರಿದನು ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣಕೆ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೭೦).
[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ತುಳುಕು$_1$ (< ತುಳುಂಕು$_1$)]

ಕೆಂಬನಿದುಱುಗು (ಕ್ರಿ). = ಕಂಬನಿದುಂಬು: ಕೊರಳ ಸೆರೆ ಹಿಗ್ಗಿದವು ಕಂಬನಿದುಱುಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೭).
[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ತುಱುಗು (< ತುಱುಂಕು)]

ಕೆಂಬನಿದೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಒರಸು: ಕಂಬನಿದೊಡೆದು ಕಾಂತೆ[ತಿ]ಯ ತಾಳ್ದ ಮುಖಚಂದ್ರಬಿಂಬವ ಚುಬುಕಾಗ್ರವಿಡಿದು (ಮೋಹತ. ೩೩–೪೯); ಮಗಳೆಂದ ಮಾತಿಗೆ ಕರಗಿ ಕಂಬನಿದೊಡೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಯುುಗಲು] (ನಳಚ. ೮–೮); ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಕಂಬನಿದೊಡೆದು . . . ಲಾಲಿಸಿದಂ ಕುಳಿಂದಕಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೫೫).
[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ತೊಡೆ$_1$]

ಕೆಂಬನಿಯೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಸುರಿಸು: (ಅಸಹಾಯೆಯಾಗಿ, ಎದ್ದು, ಕಣ್ಮೀರವನನ್ನೇ ಈಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಕಂಬನಿಯೊರತು, ಅವನತ ವಕ್ತ್ರೆಯಾಗುವಳು) (ಚಿಟ್ಟಅ. ೨೬–೨೪).
[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ಒರೆ$_3$ (< ಒಱೆ$_1$)]

ಕೆಂಬಪೂಜೆ 'ಕಂಭಪೂಜೆ' ನೋ.

ಕೆಂಬಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಹಾರಾಜರಾ ಮಗನ್ದಿರ್ ರಣಾವಳೋಕ ಶ್ರೀ ಕಮ್ಬಯ್ಯನ್ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. II, ೩೫–೩; 800); ಕಂಬಯ್ಯಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆಯಾಗೆ . . . ಕೆಱೆಯುಂಮ್ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೦–೫; 986). [ಕಂಬ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೆಂಬರಾಜಗೀರೆ 'ಕಂಭರಾಜಗೀರೆ' ನೋ.

ಕಂಬರ್ತಿ (ನಾ). ನಷ್ಟವನ್ನು ತುಂಬಿ ಕೊಡುವಿಕೆ (+).
[ಕಮ್$_0$ + ಬರ್ತಿ (< ಭರ್ತಿ). ℙ ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಮ್ = ಸ್ವಲ್ಪ, ಕಡಮೆ]

ಕಂಬಲ, ಕಂಬಳ$_5$ (ನಾ). ೧. ಕಂಬಳಿ ; ಜಾಡಿ : ಕರ್ಪುರಚ್ಛವಿದೇಹ ಕುರ್ಪಸಂ ಕಂಬಲದಿ ಸರ್ಪನ ಶಿರೋವೇಷ್ಟಿ (ಲಿಂಗಪು. ೧೫-೩೨). ೨. ದನಗಳ ಗಂಗೆದೊಗಲು. ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಿಂಕೆ. ೪. ಉಣ್ಣೆಯ ಉತ್ತರೀಯ; ಶಲ್ಯ. ೫. ಗೋಡೆ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಹುಳು. ೭. ಸರ್ಪರಾಜನ ಹೆಸರು. ೮. ಆನೆಯ ಹೊದಿಕೆ. ೯. ನೀರು. ಕಂಬಳ$_5$: ೧. "ಅವಿಕಃ . . . ಕಂಬಳಃ – ಈ ೫ ಕಂಬಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೭); ವರಚಿತ್ರ ಕಂಬಳದ ಗದ್ದುಗೆಯೊಳಂ ತೈಲ ವೆರಸಿದಭ್ಯಂಗನಸ್ನಾನವಂ ಮಾಡಿಸಿಯೆ (ಲಶಿಚಿಂ. ೪೪-೩) ; ಜರತಾರದಿಂ ಕರೆಯ ಕಟ್ಟಿರ್ದ ಪೊಸ ಕರಿಯ ಕಂಬಳವ ಪೊದ್ದು (ಚೋರಬ. ೪-೭). ೨. ಜಲಮಂ ಕುಡಿದಾಡುವ ಸಂಚಲಗಳ ಕಂಬಳದ ಸೆಳೆಯ ಕೊಂಬಿನ ಬಲ್ಗೆಚ್ಚಲದ ಪಲತೆಜದ ಬಣ್ಣದ ಎಳದುಜ[ಜು]ಗಳ ಬಳಗ ಮೆಸೆದುದಾ ಪೊಳೆಮುಳಲೊಳ್ (ಕವಿಚ. III, ೨೦೯ ಸರಸ್ವತೀಪ್ರಬಂಧ). ೧೦. ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ : "ಗಂತ್ರಿಯೆಂದೆನಲ್ ಕಂಬಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೩). ೧೧. ಶಿವನು ಕರ್ಣಕುಂಡಲವಾಗಿ ಧರಿಸಿರುವ ಸರ್ಪಗಳಲ್ಲೊಂದು : ಕರ್ಣ ಧೃತ ಕಂಬಳಾಶ್ವತರ ಸರಸ ಸಂಗೀತಾಕರ್ಣನ ಕೌತುಕಾಂತರಂಗ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೪ ವ). ℙ ಕಂಬಳ ಮತ್ತು ಅಶ್ವತರ ಎಂಬಿವೆರಡು ಸರ್ಪಗಳು ಶಿವನ ಕರ್ಣಾಭರಣವಾಗಿದ್ದು ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. [ಸಂ.]

ಕಂಬಲವಾಹ್ಯ (ನಾ). ಕಂಬಳಿ ಹೊದಿಸಿದ ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ ; ಕಂಬಳಿ ಹೊದಿಸಿರುವ ಸವಾರಿಯ ಬಂಡಿ. [ಕಂಬಲ + ವಾಹ್ಯ]

ಕಂಬಲಾಸನ, ಕಂಬಳಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕಂಬಳಿ ಹಾಸಿದ ಪೀಠ (+). ಕಂಬಳಾಸನ : ೨. ಜಿಂಕೆಯ ಚರ್ಮ ಹಾಸಿದ ಪೀಠ : ಕಂಬಳಾಸನ ಸರ್ವಸುಖಕರ ತುಂಬು ವ್ಯಾಘ್ರಾಸನದಿ ಮೋಕ್ಷವು (ಗಗತಾ. ೪-೨೪) ; ಅವನೆದುರಿಗೆ ಕಂಬಳಾಸನದಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಾದಾಸನು ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ (ಕೋಹಿಸೂ. ೯೭). [ಕಂಬಲ + ಆಸನ]

ಕಂಬಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಹೊದಿಸಿದುದು, —ಮುಚ್ಚಿದುದು. ೨. ಎತ್ತು. [< ಸಂ. ಕಂಬಲಿನ್]

ಕಂಬಲಿವಾಹ್ಯಕ (ನಾ). = ಕಂಬಲವಾಹ್ಯ. [ಕಂಬಲಿ + ವಾಹ್ಯಕ]

ಕಂಬವಲಿ 'ಕಂಭವಲಿ' ನೋ.

ಕಂಬಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). (ಬೆಸ್ತರಲ್ಲಿ) ಮದುಮಕ್ಕಳು ಗೊತ್ತಾದ ಕಂಬಗಳ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ, ಅವುಗಳೆದುರಿಗೆ ಅನ್ನದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಇಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ (ಎಸಮೈ. IV, ೬). [ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಭ) + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಂಬಳ$_1$ (ನಾ). ಹೊಲ ; ಗದ್ದೆ (?) : ತಾಯೂರ ಪಜೆಕೆಜೆ ಬಸವಯ್ಯ ತನ್ನ ಪರ ಏರಿಯ ಜೋಳದ ಕೆಯ್ಯ ಪಜೆ ಕಮ್ಬಳದೆಡಕೆಯ್ಯಿಸಿ ಮಾರಗವುಣ್ಡ ಸನ್ತಿಗವುಣ್ಡಗಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೭-೬ ; 898); ಎಬ್ಬಿದಿಮ್ಬುಗ್ಗೆ ಎಳಚಾಗಪಳ್ಳಿಯ ಮಾರಯ್ಯ ತಪೆಜೆಕೆಜೆ ಬಸವಯ್ಯ ಕಮ್ಬಳದೊಳೆ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೯೮-೪ ; 898) ; ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಯ ಅಮೃತಪಡಿಗೆ ಮಲ್ಲಿಲದ ಕಂಬಳದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಮುಡಿ ೩೦ (ಇಆ. V, ४೨-೩ ; 1587). [?. / ತಮಿ. ಕಮ್ಬುಲೈ ; ತುಳು. ಕಂಬಳೊ]

ಕಂಬಳ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ : ಕರಿಕಾಲ ಚೋಳಾನ್ವಯ ಪವಿತ್ರ ಕಂಬಳ ಘೋಷಣ ಮಣ್ಡಳಿಕ ಭೂಷಣಂ ರಾಜಮಾನ್ಯ ತಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೫೨-೮ ; 1082). 'ಕಂಬಳಪಜೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಬಲಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹರೆ, ನಗಾರಿ]

ಕಂಬಳ$_3$ (ನಾ). ದಿನಗೂಲಿ; ಒಂದು ದಿನದ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕೂಲಿ : ಕಂಬಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕನಕದ ಕೊಡನ ಕಂಡಂತೆ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮಾನವಜನ್ಮವ ಕಂಡೆ (ಘನವ. ೧೪) ; ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕೂಲಿ ಕಂಬಳ ಸೇವಕಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಾದೊಡಂ ಪರದುಗೆಯ್ವುದಕೆ ವಹೌಲ್ಯಮಂ ಹಡೆಯದೊಡೆ ಕಾರ್ಯಮಹುದೇ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೮). [?]

ಕಂಬಳ$_4$, ಕಂಬುಳ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಣಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವ ಸ್ಪರ್ಧೆ : ಕಂಬಳ ಎಂದರೆ ಕೋಣಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವ ಸ್ಪರ್ಧೆ. ಅದು ನಡೆಯುವುದು ನೀರಿರುವ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ (ಕಪಪು. ೫-೨೬) ; ಕುಂಠಿ ಕೊಪ್ಪದ ಸುಗ್ಗಿ ಗದ್ದೆಯ ಕಂಬಳ ಎಂದರೆ ಭಾರೀ ಮನರಂಜನೆಯ ಕಂಬಳ (ದೇವಹೆಂ. ೧೧೦) ; ನಾಯಿಯ ತರಲೇಕೆ ಕೋಳಿಯ ಅಂಕಕೆ ಮೇಕಿ ತಾನೇಕೆ ಕಂಬಳಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೦-೯೦). ೨. ಒಕ್ಕಲುತನದ ಆರಂಭದ ಉತ್ಸವ : ಉಳುವ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಂಬಳ ಎಂಬ ಹಬ್ಬವಿದೆ (ಜಾನಗೀ. ೬೫) ; ಆ ದಿನ ನೆಲ್ಲುಹಳ್ಳಿಯ ಪೆದ್ದೇಗೌಡರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಬಳವಾಗಿತ್ತು (ಕಾಸೂರು. ೫೬೫). ಕಂಬುಳ : ೧. ವರ್ಷವರ್ಷವೂ ಬರುವ ಅನಿಲಜೆ ಬೈಲಿನ ಕಂಬುಳದ ಉತ್ಸವವು ಸಮಾಪಿಸಿತು (ಕೋಟಿಚ. ೮); "ಪಂತಕ್ಕಾಗಿ ಕೋಣಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಹೊಲ" (ಕೋಟಿಚ. ಕೋಶ). [?]

ಕಂಬಳ$_5$ 'ಕಂಬಲ' ನೋ.

ಕಂಬಳಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡಗದ್ದೆ ; ಸೇವೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ; ದಿನಗೂಲಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ (?) : ಅವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳು ಕಂಬಳಗದ್ದೆ ಕುಸಿಯ ತರದ ಗದೆಗಳು ೫ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ४೭೦-४೬ ; 1482) ; ಹಣವಿನ ಬಡಿಯನು ಯಂನ್ನ ಕಂಬಳಗದೆ[ದ್ದೆ]ಯಿಂದ ನಡಸಿ ಬಾಹೆನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯४೩, ೫४-೩೬ ; 1673) ; ಶ್ಯಾನೆ ಮೂಡವತ್ತು ಬಲಗೈ ಕಂಬಳಗದ್ದೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩-೫೦೯ ; 1748). [ಕಂಬಳ ? + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಕಂಬಳಗಾರ (ನಾ). ಕೂಲಿಕಾರ; ಕೂಲಿ ಮಾಡುವವನು : ಜೀತಗಾರರು ಕಂಬಳಗಾರರ ಸುಂಕವೊಳವಾ ಎ ಸುಙ್ಕಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಆ ಸಕಲ ಪೈರು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦-೧೬೬ ; 1724). [ಕಂಬಳ$_3$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಂಬಳತೀರ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೆಸರು : ಕುಜಿವಡವಂ ಪೊದೆವರುಮಾದೊರಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ಕಂಬಳ[ಪಾಠಾಂ. ೪, ೮]ತೀರ್ಥಮೆಂಬುದಾದುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩-೧೯). [ಕಂಬಳ$_5$ (= ಕಂಬಲ) + ತೀರ್ಥ]

ಕಂಬಳದಾನವರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಣ್ಡಕಲ್ಲ ಕಮ್ಬಳದಾನವರ್ಮ್ಮ[ರ್ಮ] ಕಡಸಂ ಪೆರ್ಬುಲಿ ಕೊಱ್ಬೊಡೆ ಆ ಪುಲಿಯ ಕೊಲ್ವೆನೆನ್ದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಕಡಿದು ಜಾಮದಿನ್ದೊಳಗೆ ಕೊನ್ದಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೨-೨ ; 950). [ಕಂಬಳ ? + ದಾನವರ್ಮ]

ಕಂಬಳಪಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ : ಕಾ[ಸ್ಯಪ]ಕುಳಪವಿತ್ರ ಸುಜನಯ್ಯ[ಮಿತ್ರಂ] ಕಂಬಳಪಜೆ ಘೋಷಣಂ ಮಣ್ಡಳಿಕ ಭೂಷಣಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧४೬-೧೬ ; 1079). 'ಕಂಬಳ$_2$' ಪರಾ. [ಕಂಬಳ$_2$ + ಪಱೆ$_1$]

ಕಂಬಳವಂತ (ನಾ). ಹೊಲ, ಗದ್ದೆಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು : ಸಂಬಳವಂತರಾಗಿ, 'ಕಂಬಳವಂತ' ರಾಗಲು ಬಯಸಿ, ಸ್ವದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಸಿದ್ಧ ಸರಕುಗಳಿಗೆ ಪೇಟೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವರು (ಮಾವಾದ. ೧४೫). [ಕಂಬಳ$_1$ + -ವಂತ]

ಕಂಬಳಾಸನ 'ಕಂಬಲಾಸನ' ನೋ.

ಕಂಬಳಿ, ಕಂಬಟಿ (ನಾ). = ಕಂಬಲ ೧ : "ಕಂಬಲಂ ಕಂಬಳಿಯೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೧) ; ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಣಕವ ನಾದಿದಂತೆ ಕಾಣಿರೇ ಎನ್ನ ಮನ (ಬಸವ. ೨೬೦) ; ಹೆಗಲ ಕಂಬಳಿ ಕೈಯ ಕಲ್ಲಿಯೋಗರದಿಂದೆ . . . ಪರಿತಂದು (ಬಸರ. ೯–೯೫) ; ಕಂಬಳಿ ದಟ್ಟಿ ಬೂರವಡವೆಂಬಿವು ಕಾವುವೆ ಶೀತಕಾಲಮಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೨೬೧) ; ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದೆವವಗೆ ಮಡಿಯೇತಕೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೨–೨) ; ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿಯ ಕುಪ್ಪುಸ ಕುಲ್ಲಾಯಿಕ್ಕಿ . . . ಕೊಡಗರ ಪರಿವಾರ ಬಂದುದರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೨೦–೬೪). **ಕಂಬಟಿ** : "ಕ್ಷಳನೊಳಂ ಜಟಿನುಂಟು . . . ಕಂಬಳಕೆ ಕಂಬಟಿಯೆಂಬ ತೆಜದಿನಹುದದು ಕನ್ನಡಂ" (ಸಂಜೀವ. ೩೧) ; ಉಂಬಟಿ, ಬೆಂಬಟಿ, ಕಂಬಟಿ, ಅಗುಟಿ, ಕೊಟಿವಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

ಕಂಬಳಿಯಹುಟು = ಮೈಮೇಲೆ ತುಪ್ಪಟವಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು ; ಕೋರಿಹುಳು : "ಊರ್ಣಾಯು ಕಂಬಳಿಯಹುಟುವೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೩) ; ಕಂಬಳಿಯಹುಟುವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ (ಖಮದ. ೧೩–೧೨೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಬಳಿ ; ಮಲ. ಕಮ್ಬಿಳಿ ; ತುಳು. ಕಂಬೊಳಿ ; ತೆಲು. ಕಂಬಳಿ. / ಸಂ. ಕಂಬಲ]

ಕಂಬಳಿಕರೀಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕಂಬಳಿಕರೀಮರ, ಬೀಡಿಎಲೆಮರ, ತೂಪ್ರ, ತೂಬರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩೧–೬೦೪). [?]

ಕಂಬಳಿಕುರುಬ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಗಳನ್ನು ನೆಯ್ಯುವ ಕುರುಬ.

[ಕಂಬಳಿ + ಕುರುಬ$_1$ (< ಕುಱುಂಬ$_1$)]

ಕಂಬಳಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಕಂಬಳಿಗಿಡ, ರೇಷ್ಮೆಹಿಪ್ಪಲಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೫–೧೧೦೦). [ಕಂಬಳಿ ? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಂಬಳಿಗೊಪ್ಪೆ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೌಸು, —ಮುಸುಕು : ಹಿಡಿದ ಸಂಬಳಿಗೋಲು ಕಂಬಳಿಗೊಪ್ಪೆಯು ಸಡಗರದಿ ಹಱೆಯ ಬಾಜಿಸುತ (ಹರಿಸಾಂ. ೪–೧೩).

[ಕಂಬಳಿ + ಗೊಪ್ಪೆ$_2$ (< ಕೊಪ್ಪೆ)]

ಕಂಬಳಿಗೋಟೆ (ನಾ). ಮೂರು ಮೂಲೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಲಿದ ಕಂಬಳಿ : ಮೂರು ಹಣಕೊಂದು ಕಂಬಳಿಗೋಟೆ (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೭–೧೫).

[ಕಂಬಳಿ + ಗೋಟೆ]

ಕಂಬಳಿತಿಮಿರ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಯಂತಿರುವ ಕತ್ತಲೆ ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ : ಕವಿದ ಕಂಬಳಿತಿಮಿರದಿಂ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಪಡೆಯೆ ಮೆಯರ್ ಕೊಡಹಿತುದಯಾಚಲಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೧–೩೧೯). [ಕಂಬಳಿ + ತಿಮಿರ$_2$]

ಕಂಬಳಿಯಳಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಓತಿ ; ಊಸರವಳ್ಳಿ ; "ಸರಟ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೬೮). [ಕಂಬಳಿ + ಅಳಿಗ]

ಕಂಬಳಿಹುಳು (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ತುಪ್ಪಟವಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು ; ಕೋರಿಹುಳು : "ಕೌಡಲ್ಯಃ – ಕಂಬಳಿಹುಳ[ಳು], ತುಂಬಿ, ಸರದಾಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೨) ; ಮಳೆಬಿದ್ದು ಕಂಬಳಿಹುಳು ಎದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕಂಬಳಿ + ಹುಳು$_2$ (< ಪುೞು$_1$). / ತಮಿ. ಕಮ್ಬಳಿಪ್ಪುೞು ; ಮಲ. ಕಮ್ಬಿಳಿಪ್ಪುೞು ; ತುಳು. ಕಂಬೊಳಿಪುರಿ ; ತೆಲು. ಕಂಬಳಿಪುರುಗು]

ಕಂಬಱ 'ಕಮ್ಮಱ' ನೋ.

ಕಂಬಟಿ 'ಕಂಬಳಿ' ನೋ.

ಕಂಬಾರ 'ಕಮ್ಮಱ' ನೋ.

ಕಂಬಾರಗಿತ್ತಿ 'ಕಮ್ಮಾರಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಂಬಾರಿಕೆ 'ಕಮ್ಮಱಿಕೆ' ನೋ.

ಕಂಬಾವತಿ 'ಕಂಭವತಿ' ನೋ.

ಕಂಬಾಱ 'ಕಮ್ಮಱ' ನೋ.

ಕಂಬಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹಗಳ ತಂತಿ : ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಂಬಚ್ಚಿನಿಂದ ಚಿನ್ನದ ಕಂಬಿ ಎಳೆಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಲ್ಲಿಡುವ ಉಕ್ಕಿನ ತುಂಡು : ಕಂಬಿಯು ಕಡಿಯಣದ ಕೀಲಣದ ಹೋರಟೆಯ ಘಾರಾಘಾರಿಯೊಳ್ ಜೋಳಿಸುವ ಲಾಲಾಜಲಂ ಖುರಹತಿಯಿಂ ನೆಗೆವ ದೂಳ್ಗೆ ಚಳೆಯಂಗುಡೆ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ). ೩. ಸೀರೆ ಮೊದಲಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಅಂಚು : ಕುಂದದನಂತಪುರಾಣಮನೊಂದಂ ಬರೆಯಿಸಿ ಮುಮುಕ್ಷುಗೀವುದು ಕೇಳ್ದಾನಂದಿಸುವ ವಿವೇಕಿಗೆ ತೀವಿದ ಚಿತ್ರಂ ಕಂಬಿಕಪ್ಪಡಂ ಮೆಱೆವಿನೆಗಂ (ಅನಂಪು. ೧೦–೮೩) ; ಬೋರಿಟ್ಟು ಬಂದ ಮಳೆರಾಯ – ರಂಭೆ ನಿನ್ನ ಕಂಬೀಯ ಸೆರಗ ಮರೆಮಾಡೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೨). ೪. ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಥವಾ ಉಕ್ಕಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆ, —ಕೋಲು ; ಹಳಿ : ತೆಂಗಿನ ಪೊಸನೇಣಿಂದಱು ದಿಂಗಳ್ವರಮಡಸಿ ಕಂಬಿಯಿಂ ಕಟ್ಟಿದೊಡಂ ತಾಂ ಗಡ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಮತ್ತಂ ಪಿಂಗದು ಡೊಂಕೆಂಬ ನಾಯ ಬಾಲದ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೯೨) ; ಬೆಂದ ಹುಣ್ಣ ಕಂಬಿಯಲ್ಲಿ ಕೀಸುವರೆ (ಬಸವ. ೩೧೬) ; ಸುಘಾರಣೆ ಹಬ್ಬುತ್ತ ಹೋಗುವದು ರೇಲ್ವೆ ಕಂಬಿಗಳ ಗುಂಟ (ಮೇದಿಮ. ೧). ೫. ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆಗಳ ಮಧ್ಯದ ದಿಂಡು : ಮೊದಲ ಬಾಲದೊಳು ಮೂಗಿನ ಕಂಬಿಯೊಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಬನೊಳು] . . . ಸುಳಿ ಪುಟ್ಟೆ ಕಷ್ಟಮಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೩–೧೯). ೬. ಕೋಲು ; ಗಳೆ ; ಕಾವಲುಗಾರನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ವೇತ್ರದಂಡ : ತಱುಬಿದರು ಕಂಬಿಯನಿಕ್ಕಿ ಬಾಗಿಲಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬–೩೨) ; ಮುಂದೆ ಕಂಬಿಯ ಕಂಚುಕಿಯರುಲುಹಿಂದ ವಿಪ್ರರ ಮಂತ್ರಘೋಷಣೆಯಿಂದ ಬಂದರು ರಾಜಪುತ್ರರು (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೪೨) ; ಜಡಿವ ಪಡಿಹಾರರುಗ್ಘಡಿಪ ಕಂಬಿಯ ಚರರ ನಡುವೆ ಭಟ್ಟರು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪೧–೧೫) ; ಬಿಲ್ಲ ಕಂಬಿಯು ಡೊಂಕು, ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವು ಡೊಂಕೆ (ಗರಿ. ೩೨–೫). ೭. ಭಾರ ಹೊರಲು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಿದಿರ ದಬ್ಬೆ ; ಅಡ್ಡೆ : ಜಾಲಮನೊಪ್ಪಿರೆ ಮಾಱ್ಪ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಾಸಿನ ಕಂಬಿಯಂ ಸಮೆನ ಮಾರ್ಗಣಮಂ ಗಱಿಗಟ್ಟುತಿರ್ಪ . . . ವನೇಚರರು (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೬) ; ಕಾವಡಿಯ ಕಂಬಿಯೊಳ್ ಘನಪಾತ್ರೆಗಳನಿರಿಸಿ (ಓಹಿರ. ಹ. ೨೧೧–೩) ; ಅಂಬುವನು ತರಲೆಂದು ಪಿತೃಗಳ ಕಂಬಿಯನು ನೇರಿರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೨–೫–೧೦) ; ಎತ್ತು ಕಂಟಲೆ ಕಂಬಿ ಕಾವಡಿ ಹೊತ್ತ ಹೊರೆ ಹಸುಬೆಗಳ ಶರಣರ ಮೊತ್ತ ಸಾಗಿತು (ಶರಲೀ. ೫೪೦–೫).

ಕಂಬಿಕಟ್ಟು = ಅಂಚುಕಟ್ಟು ; ಕರೆಕಟ್ಟು : ಶಾಲಿಗೆ ಕಂಬಿಕಟ್ಟಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಕಂಬಿಕೀಳಿಸು = (ಆಲಂ) ಜಾಗಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಸು : ನಾಳೆಯೇ ಅವನ ಅಂಗಡಿ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕಂಬಿಕೀಳಿಸಿಬಿಡ್ತೇನೆ (ಬೆಂಗಬ. ೧೮೪). ಕಂಬಿಕೀಳು = (ಆಲಂ) ಓಡಿಹೋಗು : ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಪಾರಾಗುವ ಒಂದೇ ಒಂದು ದಾರಿಯೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಂಬಿಕೀಳುವುದು (ಪುನರು. ೩೦೭) ; ಶ್ರೋತೃಗಳು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಂಬಿಕಿತ್ತರು (ಚಿತಸ. ೧೧). ಕಂಬಿಯುವ = ಕಾವಲುಗಾರ : ಅಂಕದ ಕಳಕೆ ನಡೆವ ಮಾಸಾಳ್ಗಳ ಕಂಬಿಯವರ ಕರೆಪಕ್ಕೆಳ್ದು ತಳುಮಾಡದೆ ಪೊಱಮಡುವ (ಜಯಕಾ. ೧೨–೧೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಮ್ಬಿ ; ತುಳು. ಕಂಬಿ ; ತೆಲು. ಕಮ್ಮಿ, ಕಮ್ಮಿ]

ಕಂಬಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ತೆಂಕಲು ಡೊಗರಕಟ್ಟೆ ಹಳ್ಳದ ಕೆರೆ ಕಂಬೀಹರೆ ತಿಟ್ಟಿನಲ್ಲು ಬಡಗಮುಖವಾಗಿ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫, ಪುಟ ೧೫೦–೫ ; 1716).

೨. ಉಪ್ಪಿನ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ (?): ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲು ಹೊಂಬಳಿ . . . ಬಿಟ್ಟ ಬೀಢಾರ ಸೇಸೆ ಮರನ ಬಿಟ್ಟ ಜೋಡಿಗ್ರಾಸ ಆ ಗ್ರಾಮದ ತೋಟಗಾರುಕ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ ಕಂಬಿ ನಾಡ ಸರಥಿಯಿಂದ ಬಹಂಥಾ ಮಳಬ್ರಯ ಮುಂತಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೩೬-೪೫ ; 1399). ೩. (?): ಆದಱ ಮೇಗಣ ತೋಳ ಆರವೆ ಕಂಬಿ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೫೧ ; 1256) ; ಆ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದ ತೋಟ ಆರವೆ ಕಂಬಿ ಮನೆ ಸಹಿತವಾಗಿ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೬೨ ; 1256).

[?. / ತಮಿ. ಕಮ್ಬಿ = ಪೆಟ್ಟುಳ್ಪು]

ಕಂಬಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಸೌಟು ; ಸಟ್ಟುಗ: "ಕಂಬಿ ತದ್ರು ತಾಂ ದರ್ವಿ ದಾರುಹಸ್ತಕಮೆನಿಪ್ಪುದದು ಖಜಿಕಾಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦-೩೩). ೨. ಬಿದಿರಿನ ಗಂಟು. ೩. ಬಿದಿರಿನ ಟಿಸಿಲು. [ಸಂ.]

ಕಂಬಿಲೂರನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬರೆದೊನ್ಕಮ್ಬಿಲೂರನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೬ (a)-೮ ; 800) ; ಕಮ್ಬಿಲೂರನ್ ವರೆದನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೬ (b)-೭ ; 800). [?]

ಕಂಬಿಕಾತಿ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಕಾವಲುಗಾತಿ; ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾತಿ; ವೇತ್ರಧಾರಿಣಿ : ಆಚ್ಛಾವಧಾನ ಸಾರ್ತಂದಳೆಂದಱಿಪಿದರಿಚ್ಛೆಯೊಳ್ ಕಂಬಿಕಾತಿಯರು (ಭರಚ. ೪೬-೯೩) ; ಇಕ್ಕೆಲದೊಳಂ ಜಿಯ್ಯ ಪರಾಕೆಂದು ನುಡಿದು ವುಗ್ಘಡಿಸಹ ಕಂಬಿಕಾತಿಯರುಗಳ ಸಡಗರವನಾರು ಪೇಳುವರೆ (ನವಮೋ. ೪-೩೮). [ಕಂಬಿಕಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಂಬಿಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಅರಮನೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ ; ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ: ಕಂಬಿಕಾಱಂ ಹೊನ್ನದೇವಂ ನಿಂಬಿ ಸಮ್ಮಾರ್ಜನೆಯವಳು ನಿಟಿಲಾಂಬಕನೆ ಮಾರಯ್ಯನಡುಗಬ್ಬುಗಳನಡಕುವನು (ಬಸಪು. ೯-೪೧) ; ಕಂಬಿಕಾಱರು ಪಾಯಕರು ಗಾಯಕರು . . . ಮಂಟಪದೊಳು ವಿರಾಜಿಸಿದರು (ಸೌಂದಪು. ೬-೫೭) ; ವಂದಿಗಳ ನುಣ್ಣರದ ಕವಿಗಳ ಕೊಂಡಾಟದ ಕಂಬಿಕಾಱರ ರವವೊಪ್ಪಿತಾ ಸಮುಯದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೦-೭೪). ೨. ಅಡ್ಡೆಹೊರುವವನು: ಬಾಹತ್ತರ ನಿಯೋಗಿಗಳ ಗುಗ್ಗುಳದ ಕಂಬಿಕಾಱರ ಮಹಾ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಹೊಗಳ್ವ ಜನಂಗಳಂ ವಂದಿಗುಡುತ (ಒಹಿರ. ಹ. ೨೦೮-೧೫). [ಕಂಬಿ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಕಂಬಿಗ$_1$ (ನಾ). ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು; ದ್ವಾರಪಾಲಕ; "ಪಡಿಯಱ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೧೩) : ಸೂಳಾಯ್ತರು ; ಕಂಬಿಗರು ; ವಂದಿಮಾಗಧರು (ಮಂತ್ರಶ. ೭-೧೫); ಓಲಗದ ಗುರಿಕಾರರು, ಕಂಬಿಗರು, ಬಂದಬಂದವರನ್ನು ಆಸನಗಳವರೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸವತಿ. ೯೭). [ಕಂಬಿ$_1$ + -ಗ$_3$]

ಕಂಬಿಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ನೀಚ ಮನುಷ್ಯ; ಅಯೋಗ್ಯ ಮನುಷ್ಯ. ೨. ಭಿಕಾರಿ: "ಕಂಬಿಗ – ಕಂಬುಕ = ಬಿಕಾರಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೬).

[< ಸಂ. ಕಂಬುಕ]

ಕಂಬಿಗಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಂಬಿಯಿಂದ ಬಿಗಿಸು ; ತಂತಿಯಿಂದ ಬಿಗಿಸು: ತುಂಬಿ ನೂಱಾಱು ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ದುಗುಲವ ಮುಂದೆ ಕಂಬಿಗಟ್ಟಿಸಿ ಕಳುಹಿದನು (ಭರಚ. ೧೯-೧೩೯). [ಕಂಬಿ$_1$ + ಕಟ್ಟಿಸು]

ಕಂಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸರಳು, ಸಲಾಕೆಯನ್ನು ಇಡು: ನಂಬಿಸಿ ಖಳನಂ ಸಜ್ಜನನೆಂಬುದನೆನಿಸಿದೊಡಮೇನೊ ಸ್ಯೆತಾದಪನೇ ಕಂಬಿಟ್ಟು ನಾಯ ಬಾಲವನಿಂಬಿಂ ಕಟ್ಟಿದೊಡೆ ಸ್ಯೆತದೇನಾದಪುದೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೪೨).

[ಕಂಬಿ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕಂಬಿಪಂಚೆ (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಅಂಚಿರುವ ಪಂಚೆ, —ದೋತರ: ಇಬ್ಬರೂ ಬರೀ ಮೈಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಕಂಬಿಪಂಚೆ ಮಾತ್ರ ಉಟ್ಟಿದ್ದರು (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೪೬). [ಕಂಬಿ$_1$ + ಪಂಚೆ]

ಕಂಬಿಪೇಟೆ (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಅಂಚಿರುವ ರುಮಾಲು: ರಾಯರು ತಲೆಗೆ ಭರ್ಜರಿಯಾದ ಕಂಬಿಪೇಟೆ ಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಕಂಬಿ$_1$ + ಪೇಟ$_2$]

ಕಂಬಿಯುಚ್ಚು, ಕಂಬಚ್ಚಿ, ಕಂಬಚ್ಚು (ನಾ). ತಂತಿಗಳನ್ನು ಎಳೆದು ಉದ್ದಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ರಂಧ್ರಗಳುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಫಲಕ, —ಪಟ್ಟಿ : ಇದೆ ಯೋನಿ ಕಂಬಿಯುಚ್ಚಿನ ಸರಿಗೆಯಾವಿನ್ನು (ಸಾನಂಚ. ೪-೭೭ ರಗಳೆ) ; ಬಿಸಿಗದಿರ್ವ ಟ್ಟೆಂಬ ಕಂಬಿಯುಚ್ಚಿಂ ಕಾಲವೆಸ ಕನಕಪ್ರಭೆಯ ಹೊಸ ಹೊನ್ನ ಸರಿಗೆವೆಗೆವ ಸುತ್ತುಗಂಭದೊಂದೆಸಕವಾಯಿತು (ಪ್ರಭಂಜ. ೧-೫೧). **ಕಂಬಚ್ಚಿ** : ಸಿರಿ ಎಂಬ ಕಂಬಚ್ಚಿಯಿಂದಱ ಮನದಂದು ವರಸೀಲ ಸಣ್ಣ ಸರಿಗೆಯು (ಜ್ಞಾನಚ. ೨-೭). **ಕಂಬಚ್ಚು** : ಆನಿತುಂ ತಂತ್ರಿಗಳಿಂದವೊಂದೆ ದನಿಯುಣ್ಮೆತ್ತೆಂಬಿನಂ ಕೂಡೆ ನುಣ್ಣನೆ ಕಂಬಚ್ಚಿನೊಳೀಟ್ಟ ಪೊಂಜರಿಗೆಯಂ ಪೋಲ್ಗುಂ ಶ್ರುತಿಸ್ಫೂರ್ತಿ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೧೩) ; ಕರ್ತಾರನ ಕಂಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬೆ]ಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಸಲಾಕೆಯ ತೆಗೆವಂತೆ (ಅಖಂಡೇ. ೯-೭) ; ಇರ್ಕುಱಿಯ ತಂಡಸದ ಕರ್ತರಿಯ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಕೈವಾರದ ಕಂಬಚ್ಚಿನ . . . ಸೊನ್ನೆಗಾಱರ ಸಾಲೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೨೦).

[ಕಂಬಿ$_1$ + ಅಚ್ಚು$_3$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಮ್ಬಿಯಚ್ಚು ; ತುಳು. ಕಂಬೆಚಿ, ಕಂಬೆಚ್ಚಿ ; ತೆಲು. ಕಮ್ಮಚ್ಚು]

ಕಂಬಿವಡ್ಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು(?) : ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಗೆಯ್ಯ ಮೂಡಣ ಕಂಬಿವಡ್ಡದೊಳ್ ಆಲ್ಲೇಶ್ವರಗೆಯ್ಯದಱ ಮೂಡಣ ಕಂಬಿವಡ್ಡದೊಳ್ ನೂಱು ಮತ್ತರ್ ಕ್ಕೆಯ್ಯಂ (ಎಇ. XVI, ೨೯-೨೮ ; 1010).

[?]

ಕಂಬಿವಾರು (ಅ). ಅಂಚುಗುಂಟೆ; ದಂಡೆಗುಂಟೆ; ಅಂಚುಹಿಡಿದು: ಮೂಡಲು ಕಂಬಿವಾರು ಬಂದಹಾಗೆ ನೆಲನಂಚು ನೀರೇರ ಕಲಲಿ ನೆಟ್ಟ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲು ಗಡಿ . . . ಪಡುವಲು ಕಂಬಿವಾರು ಬಂದಹಾಗೆ ನೆಲ ನಂಚು ನೀರೇರ ಕಲಲಿ ನೆಟ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲು ಗಡಿ ಬಡಗಲು ಭೀಮಣನ ತೋಟದ ಗಡಿಯಲಿ ಕಂಬಿವಾರು ಬಂದಹಾಗೆ ನೆಟ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲು ಗಡಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೫೧-೩೩ ; 1630). [ಕಂಬಿ$_1$ + ವಾರು$_2$]

ಕಂಬಿವಿಲ್ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಬಿಲ್ಲು (?) : ಎಡಗೈಯೊಳ್ ಕಂಬಿವಿಲ್ ದಕ್ಷಿಣ ಕರತಲದೊಳ್ ಮೂಱು ಮಾಱಂಬುಗಳ್ . . . ಅಂಸಸ್ಥಾನದೊಳ್ ತಾಳ್ದಿದ ಬಲೆ ನೆಲಸಲ್ ವ್ಯಾಧನಾಕಾರಮಾಗಲ್ ನಡೆತಂದಂ ಪುಷ್ಪ ಬಾಣಂ (ಮಹಾನೇ. ೭-೧೨೭). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಕಬ್ಬುವಿಲ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ? [ಕಂಬಿ$_3$ + ಬಿಲ್$_2$]

ಕಂಬಿಸೀರೆ (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಸೀರೆ: ನಂಜಾನಗೂಡಲ್ಲಿ ಸಂಬಳದ ಸೂಳೇರು ಕಂಬಿಸೀರೆಯ ಎಡಗಾಸೆ ಹಾಕ್ಕೊಂಡು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೭).

[ಕಂಬಿ$_1$ + ಸೀರೆ]

ಕಂಬೀರ (ನಾ). "ಶೂರ ; ಬಂಟ ; ಮುಂದಾಳು" (ಜಾನಕೋ. ೩೪).

[← ಮರಾ. ಖಂಬೀರ್]

ಕಂಬು (ನಾ). ೧. ಶಂಖ : ಪವಳದ ಬೀಡು ಕಂಬುಗಳ ನಾಡು ಜಲೇಶನ ಜೋಡು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨-೩೭). ೨. ಕಡಗ; ಕಂಕಣ. ೩. ಆನೆ. ೪. ನೀರು. ೫. ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: ನರಿ ದಲೆಗನಿದು ನೆಲ್ಲು ಹಾರಕ ಬರಗು ಜೋಳವು ಕಂಬು ವುರುತರದ ಎವೆ ನವಣೆಯಿದೂ ನವಧಾನ್ಯ (ರಾಮಚ. ೧೧-೩೨). ೭. ಕೊರಳು: "ಮದಗಜ ಶಂಖಂ ಧಾನ್ಯಗಳುದಕಂ ಬಿಳಿದೈದು ಕಂಬು ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೦).

[ಸಂ.]

ಕಂಬುಕ (ನಾ). ೧. ಶಂಖ. ೨. ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಂಬುಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಶಂಖದಂತಿರುವ ಕೊರಳು : ಎಜಲೆಗಣ್ಣಾ ಪೊಂಬಣ್ಣದಸಿಯೊಡಲ ಕಂಬುಕಂಟ[ಠ]ದ (ಜನವ. ೨-೯); ಪಂಕಜಾನನಂ ಸೆಳೆನಡು ಸುಕಂಬುಕಂಠಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೪). ೨. ಶಂಖದಂತೆ ಧ್ವನಿಹೊರಡಿಸುವ ಕೊರಳು : ಆವನ ಕಂಬುಕಂಠಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ನಿದ್ದೆ ಒಂದು ಹರದಾರಿ ಓಡಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೭೦).
[ಕಂಬು + ಕಂಠ]

ಕಂಬುಕಂಠಿ (ನಾ). ಶಂಖದಂತೆ ಕೊರಳುಳ್ಳವಳು: ಪಟ್ಟಣದೊಳಿಲ್ಲ ದುಸ್ತ್ರೀಯರೆಲೆ ಕಂಬುಕಂಠೀ (ನವಮೋ. ೨-೫೩).
[ಸಂ. ಕಂಬುಕಂಠೀ (ಕಂಬು + ಕಂಠ + -)]

ಕಂಬುಕಂಠೆ (ನಾ). = ಕಂಬುಕಂಠಿ: ಅಳಿನೀಳಾಳಕಿ ಹಂಸಗಾಮಿನಿ ಲತಾತನ್ವಾಂಗಿ ಬಿಂಬೋಷ್ಠೆ ನಿರ್ಮ್ಮಳ ಚಂದ್ರಾನನೆ ಕಂಬುಕಂಠೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೬-೩೩ ; 1146). [ಸಂ. ಕಂಬುಕಂಠಾ (ಕಂಬು + ಕಂಠ + -)]

ಕಂಬುಕಂಧರ (ನಾ). = ಕಂಬುಕಂಠ ೧ : ತುಂಬಿಗುರುಳ ಬಿಂಬಾಧರದ ಕಂಬುಕಂಧರದಂಬುಜನೇತ್ರೆಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೧-೧೭).
[ಕಂಬು + ಕಂಧರ]

ಕಂಬುಕಂಧರೆ (ನಾ). = ಕಂಬುಕಂಠಿ: ಸಚ್ಚಕೋರೀನಿನದೆ ಗಜಗಮನೆ ಕಂಬುಕಂಧರೆ (ಚೆಬಪು. ೧೦-೨೩).
[ಸಂ. ಕಂಬುಕಂಧರಾ (ಕಂಬು + ಕಂಧರ + -)]

ಕಂಬುಗಲ, ಕಂಬುಗಳ (ನಾ). ಶಂಖದಂತಿರುವ ಕೊರಳು (ಕ). **ಕಂಬುಗಳ** : ಕಂಬುಗಳಂ ನಗುವಂತಿರೆ ಕಂಬುಗಳಂ ಕರಮೆಸೆಗುಮಾವಣಿಕ್ಪತಿಸತಿಯಾ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೮೯); ಕಂಬುಗಳದಾ ಅತುಲ ತುಲಸೀಮಾಲಸಂ ರಮಾಲೋಲನಂ . . . ಸುಧನ್ವಂ ಕಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೨೭). [ಕಂಬು + ಗಲ$_2$]

ಕಂಬುಗಳ 'ಕಂಬುಗಲ' ನೋ.

ಕಂಬುಗೆ (ನಾ). ೧. (ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ) ರಥದ ಒಂದು ಭಾಗ, —ಜಾಗ : "ರಥಗುಪ್ತಿ ವರೂಥ ಎಂದು, ದೂಳುಮಱಿ; ಕಂಬುಗೆ ಎಂದೂ, ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಬಲ ನಡೆವಲ್ಲಿ ಕಂಬುಗೆಯ ಭಂಡಿ ಕಬಿಲ್ದುಡಿದಿರ್ಪೊಡೆತ್ತಲುಂ ತೊಲಗದೆ ನಟ್ಟು ನಿಲ್ವೊಡದು ದೇಶ ಮಹೀಶ ವಿನಾಶಕಾರಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೭); ಆತಂ ಕಂಬುಗೆಯ ಬಂಡಿಯೊಳು ಮುಂದಸಂಗೊಟ್ಟಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೦); ತೆಗೆತೆಗೆದು ತಲೆ ಮಟ್ಟು ಕಱಿದರು ಬಿಗಿದ ಬಿಲುಗಳಲತಿರಥರು ಕಂಬುಗೆಯ ಮುಱಿದರು ಹಯವ ತಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೯೬); ರಥಕೆ ಹೂಡಿದ ಉಳಿಯ ತೇಜಿಯು ಶಸ್ತ್ರ ತುಂಬಿದ ಹಲವು ಕಂಬುಗೆ ಸಹಿತ ಮೆಱೆಯುವ ಹುಲಿಯ ಹಳವಿಗೆಯ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೬-೧೭); ಬಸವಳಿದು ಕಂಬುಗೆಯ ದಿಮ್ಮಿದಂ ಕರ್ಣ ತನ್ನಸುವ ಮರದಂ ದ್ರೋಣ (ತುರಂಗ. ೫೨-೨೨). ೨. "ರಥದೊಳಗೆ ಕುಳಿತವರಿಗೆ ಪೆಟ್ಟು ತಗುಲದಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ಹಾಕಿರುವ ಸಲಾಕೆ, ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ (?)" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಸಲೆ ತರಹರಿಸಲಱಿಯದೆ ಮಲಗಿ ನಿಂದನು ರಥದ ಕಂಬುಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೬೬); ಸುಪತಾಕೆಗಳ ಸಿಂಧದ ಹೊಳೆವ ಹೊಂಗಂಬುಗೆಯ ಹೂಡಿದ ಹಯದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೯). [?]

ಕಂಬುಗೆಕೊಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಡ : ಹೇಮರಜತದೊಳೆಸಮೆದಾ ಕೋಮಳ ದೀವಿಗೆಯ ಕಂಬ ಕಂಬುಗೆಕೊಡನುಂ ಸೋಮದಿನಕರನ ಪೋಲ್ವ ಸನಾಮದ ಭಾಜನದ ಭಾರಕರ್ ನಡೆತಂದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೩೦). [ಕಂಬುಗೆ ? + ಕೊಡ$_2$]

ಕಂಬುಗ್ರೀವ (ನಾ). ೧. ಶಂಖದಂತಿರುವ ಕೊರಳು. ೨. ಒಂದು ಆನೆಯ ಹೆಸರು (ಕ). [ಕಂಬು + ಗ್ರೀವ]

ಕಂಬುಗ್ರೀವೆ (ನಾ). ಶಂಖದಂತೆ ಕೊರಳುಳ್ಳವಳು : ಕಂಬುಗ್ರೀವೆಯ ಜಾನಕಿಯ ಸುದ್ದಿಗಾತಂ ಬಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೧೪).
[ಸಂ. ಕಂಬುಗ್ರೀವಾ (ಕಂಬು + ಗ್ರೀವ + -)]

ಕಂಬುಜ (ನಾ). ೧. ಶಂಖದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು: ವಾಜಿತಮೋರಹಿತ ಕಂಬುಜ ಲತಾಂಬುಜಂ (ಮದತಿ. ೧-೪೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುದ್ದಳೆ. [ಸಂ.]

ಕಂಬುಧರ (ನಾ). ಶಂಖವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಕಂಬುಧರ ಕಾಯಭವ ಕುಂಭಿನೀಧರ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೫-೧). [ಸಂ.]

ಕಂಬುಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ಕಂಬುಲಪಟು ಪಟ್ಟಹಘೋಷಣಾನೀಕ ವಿಸ್ತಾರಿತ ಸಮಸ್ತಲೋಕ . . . ಚೋಳಕುಳಾನ್ವಯ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೯-೧೯ ; 1169). 'ಕಂಬಳ$_3$' ಪರಾ. [?]

ಕಂಬುಸೂತ್ರ (ನಾ). (?) : ಸಾಂಬಲೋಕದ ಮಧ್ಯದಿ ಸವಿಗೊಂಡು ಕಂಬುಸೂತ್ರದ ಸಾಧ್ಯದಿ ಅಂಬರದೊಳವತಾರ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುವಂತೆ (ಶರೀಷ. ೩೧-೧). [ಕಂಬು ? + ಸೂತ್ರ]

ಕಂಬುಳ 'ಕಂಬಳ$_4$' ನೋ.

ಕಂಬೆಳಕು 'ಕಣ್ಬೆಳಗು$_1$' ನೋ.

ಕಂಬೆಳಗು$_1$ 'ಕಣ್ಬೆಳಗು$_1$' ನೋ.

ಕಂಬೆಳಗು$_2$ 'ಕಣ್ಬೆಳಗು$_2$' ನೋ.

ಕಂಬೇಟ 'ಕಣ್ಬೇಟ' ನೋ.

ಕಂಬೊಣರ್ 'ಕಣ್ಬೊಣರ್' ನೋ.

ಕಂಬೊಲ 'ಕಣ್ಬೊಲ' ನೋ.

ಕಂಬೋಲಿ 'ಕಂಭವಲಿ' ನೋ.

ಕಂಭ, ಕಂಬ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮಾಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಚಪ್ಪರಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಎತ್ತರವಾದ ಮರ, ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವು ; ಧ್ವಜವೇರಿಸಲು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕೋಲು; ಸ್ತಂಭ: ಪಿಡಿದಡಸಿ[ಯ]ಗುರ್ವು ಪರ್ವೆ ಬೀಸಿ ಗುಣಣೆಯ ಕಂಭಂಗಳೊಳಂ ಕೇರ್ಗಳೊಳಮಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ ತಾಟಿಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೬ ವ) ; ಅತಿವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಮತ್ತಗಜಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತರ್ಪಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೮-೧೯) ; ಕಡೆವ ಕಂಭದ ಕೆಳಗೆ ಧರಿಸಿದ ಕೂರ್ಮರೂಪದಿ ಮೇರು ಮಂದರವ (ಸಂಭಪ. ೫-೧೦೪) ; ಮತ್ತಗಜ ಮದವೇಱಿ ಕಂಭವ ಕಿತ್ತುದುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಮುಱಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೫೧). ೨. [ಗಣಿತ] ಕ್ಷೇತ್ರಫಲ : ಉದ್ದಮನಗಲದಿನಿಱಿಯಲ್ ಸಿದ್ಧಿಸಿ ತಾಂ ಬಂದ ಲಬ್ಧಮುಕ್ಕುಂ ಕಂಭಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೪ ಕ್ಷೇತ್ರ). ೩. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ಧಾನ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ : ಮೂಡಗೋಡಿಯ ಮೂನೂಱು ಕಂಭ ಬೆದ್ದಲುಂ ಹಡುವ ತೆಂಕಲಾಗಿ ಹಡುವ ಗೋಡಿಯೇಳನೂಱು ಕಂಭ ಬೆದ್ದಲು ಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೩ ; 1170) ; ಮತ್ತರು ಎಂಬುದು ಭೂಮಿಯ ಗಡಿ ಬ॥ ಮತ್ತರು ೧ಕ್ಕೆ ಕಂಭಂ ೯೦೦ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಬುದು ಕಂಭ ೧ಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ ೪ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೧೮-೨೯ ಟೀಕು) ; ಆಱುವತ್ತುನಾಲ್ಕನರ್ಧಿಸೆಯುದ ನರ್ಧಿಸೆ ಉತ್ತಮಾದಿ ಪಾದಮುವಾಗಲ್ ನೆಱೆ ಕಂಭಮೊಂದದಕ್ಕುಂ ನವಶತದಿಂ ಮತ್ತಱೊಂದು ಗಣಿತವಿಳಾಸಾ (ವ್ಯವಹಾ. ೬-೩೮). **ಕಂಬ$_1$** : ೧. ಚಾಗದ ಕಂಬಮುಂ ನಿಱಿಸಿ ಬೀರದ ಶಾಸನಮುಂ ನೆಗೞ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೦) ; ಕುಂಭಕರ್ಣನಂ ಕಂಬಂ ಮುಱಿದ ಮಾಳಿಗೆಯಂತೆ ಮಾಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೫) ; ಕೆಟ್ಟು ಸುರರೋಡಿದರು ಕಂಬದಿ ನೆಟ್ಟ ಬಾಣವ ಕಂಡು (ಸಂಭಪ. ೨೦-೫೦); ವಿಜಯದಾಸರು . . . ಅದೇ ಕಂಬದ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತು–ಎದ್ದುಹೋಗುವುದು ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧) ; ತುಟಿಮೀರಿದ ಹಲ್ಲು, ಮುಠಮೀರಿದ ಕಂಬ (ಗಾದೆ).

೩. ಸಾವಿರ ಖಂಡುಗಮುಂ ಬೆಳೆದಾವೊಕ್ಕಲಮುಗನದೊಂದು ಕಂಬಮ ನೊಯ್ದಿಟ್ಟಾವೂರಿನ ಬಾಡುಂಬೆಗೆ ಸಾವಿರಮುಂ ಬೆಳೆದೆವೆಂದು ನಡುವರ್ ಮೂಢರ್ (ಸಮುಪ. ೯–೪೩) ; ತೆಂಕಲು ಕಂಬಂ ಸಾಸಿರ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೩–೩೮ ; 1156) ; ಹಳಿಯಲು ಗದ್ದೆ ಕಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೦–೬೩ ; 1180) ; ಸೇನಬೋವ ವೀರಪ್ಪಂಗೆ ಮೂವತ್ತಾಱು ಮೆಟ್ಟಿನ ನೂಱು ಕಂಬ ಕೆಯಿಸಲುಉದು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬–೩೬ ; 1333).

[ಪ್ರಾ. ಕಂಬೊ (< ಸಂ. ಸ್ಕಂಭ). / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಮ್ಬ; ತುಳು. ಕಂಮ, ಕಂಬ, ಕಂಬೊ, ಕಂಭ; ತೆಲು. ಕಂಬ]

ಕಂಭಕುಂಭ (ನಾ). ಆರತಿ ಅಕ್ಷತೆ : ಈ ರೀತಿ ತಾಳಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಕಂಭಕುಂಭಗಳಲ್ಲಿ (ಆರತಿ ಅಕ್ಷತೆ) ಪ್ರವೇಶವಿರಲಿಲ್ಲ (ಹುಟ್ಟಿ ಹ. ೧೬). [ಕಂಭ ? + ಕುಂಭ ?]

ಕಂಭಗಟ್ಟು, ಕಂಬಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕಂಬದ ಸುತ್ತಲೂ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸುತ್ತುವ ಬಟ್ಟೆ, ಹೂವು ಮುಂತಾದುವು: ಮುತ್ತಿನ ರಂಗವಲಿಗಳಿಂ ಚಿನ್ನದ ಕಂಭಗಟ್ಟನಿಂ ಶೃಂಗಾರಂ ಮಾಡುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೨೧೫) ; ಕಂಗೆ ಸುರಂಗವೆನಿಸಿದ ಕಂಭಗಟ್ಟನ ಮೇಲುಕಟ್ಟುಗಳ (ಬಸಪು. ೧೨–೧೩). **ಕಂಬಗಟ್ಟು** : ಬಳ್ಳಿಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳ ಮಾಲೆಯ ದುಗುಲದ ಕಂಬಗಟ್ಟನಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭–೫೧).

[ಕಂಭ + ಕಟ್ಟು$_{2}$]

ಕಂಭದೀವಿಗೆ (ನಾ). ಕಂಬದ ಮೇಲಿನ ದೀಪ : ತೂಗುಂಜೊಡರ್ಗಳನ್ನು ಕಂಭದೀವಿಗೆಗಳನ್ನು ಬತ್ತಿವೊತ್ತಿಸಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯–೬).

[ಕಂಭ + ದೀವಿಗೆ]

ಕಂಭನಿಱಿಸುಗೆ (ನಾ).. ಕಂಬವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವಿಕೆ ; ಕಂಬವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು: ಗುಂಡೋತ್ತರದಂತೆ ನೆಲಗಟ್ಟನಂತೆ ರಂಗಘಟ್ಟಣೆಯಂತೆ ಕಂಭನಿಱಿಸುಗೆಯಂತೆ ಕರುಮಾಡದಂತೆ . . . ಪದಿಮೂಱು ಗುಣಸ್ಥಾನಂಗಳಿರ್ದಪುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೪).

[ಕಂಭ + ನಿಱಿಸುಗೆ]

ಕಂಭನಿಱುಗೆ (ನಾ). ಕಂಬದ ಸ್ಥಾಪನೆ : ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಕಳಶಮುನಿಡುವ ಗುಂಡೋತ್ತರದ ಮೇಲೆ ಸೊದೆಯುಂ ಬಱಿವ ಕಂಭನಿಱುಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ಜಿನಭವನಮುಂ ಮಾೞ್ಪ . . . ಕಟ್ಟಿಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೪). [ಕಂಭ + ನಿಱುಗೆ]

ಕಂಭಪೂಜೆ, ಕಂಬಪೂಜೆ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಡ ಕಟ್ಟುವಾಗ ಮೊದಲು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಂಭಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ(*). **ಕಂಬಪೂಜೆ**: ೨. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ; "ಮುಂಡಿಗೆ ಮುಹೂರ್ತ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕಂಭ + ಪೂಜೆ$_{3}$]

ಕಂಭಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). = ಕಂಭಪೂಜೆ ೧ (*).

[ಕಂಭ + ಮುಹೂರ್ತ]

ಕಂಭರಾಜಗೀರೆ, ಕಂಬರಾಜಗೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ರಕ್ತಬಾಷ್ಪಃ – ಕಂಭರಾಜಗೀರೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೪). **ಕಂಬರಾಜಗೀರೆ** : "ಬಾಷ್ಪಿಕ – ಅಂಬಟೆ, ಇಂಗು, ಪತ್ರ, ಕಂಬರಾಜಗೀರೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೮).

[ಕಂಭ$_{0}$ + ರಾಜಗೀರೆ]

ಕಂಭವತಿ, ಕಂಬಾವತಿ, ಕಂಭಾವತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೀರೆ : ಕೃಷ್ಣ ನಾರಿ ದ್ರೌಪದಿಗೆ ವಸ್ತ್ರ ಅಕ್ಷಯವೆಂದನು ಸುರುತಿ ಕಂಭವತಿ ಸಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ಸೀರೆಗಳು ಮೇರುವಿನ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಮಹಿಮೆ ತೋಱಿದ (ಪುರಂದ. ೫–೬೨–೧೯). **ಕಂಬಾವತಿ** : ೨. ಭಾರಿ ಅಂಚುಳ್ಳ ಉಡಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಕಂಭಾವತಿ** : ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಕಂಭವಲಿ, ಕಂಬವಲಿ, ಕಂಬೋಲಿ (ನಾ). ಕಂಬಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ; ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ : ತಿಂಗಳ ಕಂಭವಲಿಯ ಮಾಡಿರುತಿಪ್ಪ ಮಂಗಲವ ಕಮಲಿನಿಯೂ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೮–೧೧೬). **ಕಂಬವಲಿ** : ಇಳೆ ನುತಿಪಂತೆ ನಾಕಬಲಿಯಂ ಮಿಗೆ ಮಾಡಿ ಮಗುಬ್ಬಿ ಬಂದು ಸಂಕುಳಮದು ಪೆರ್ಚೆ ಕಂಬವಲಿಯೊಳ್ ನಲಿದೋಕುಳಿಯಾಡಲು (ಉದ್ಭಟ. ೮–೬೯); ಆದುವು ನಾಗವಲಿಯು ಕಂಬವಲಿಯು ಮತ್ತಾದುವಂತೊಸಗೆಯರೌತಣವು (ನಾಗಕು. ೩–೮೧). **ಕಂಬೋಲಿ** : ಮಲಗವೇಲಿಗೆ ಬಂದು ಕಂಬೋಲಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡಿ ಬಂಧುಜನರನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟರು (ಕಭವಿ. ೩೧೦); ಮರುದಿನ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ; ಆಮೇಲೆ ತಿಂಗಳ ಕಂಬೋಲಿ (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೧೦). [ಕಂಭ + ಬಲಿ$_{5}$]

ಕಂಭಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಆಧಾರಭೂತ ಶಕ್ತಿ; ಬೆಂಬಲಿಗ ಶಕ್ತಿ (?): ತೊಡೆಗಳನುಡಿಯಲ್ ಗುರುಗಳ್ ತೊಡೆಸಕ್ಕೆಗಳಾಗೆ ಮಕುಟಭಂಗಂ ಮಾಡಲ್ ನುಡಿದೆನಗೆ ಮಕುಟಬದ್ಧರು ಮೊಡನಿರ್ದರು ಮವರ ಕಂಭಶಕ್ತಿಗಳಾದರ್ (ಗದಾಯು. ೧–೬೮). [ಕಂಭ + ಶಕ್ತಿ]

ಕಂಭಾವತಿ 'ಕಂಭವತಿ' ನೋ.

ಕಂಸ (ನಾ). ೧. ಕಂಚು. ೨. ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುಡಿಯುವ ಬಟ್ಟಲು. ೩. ವರ್ತುಳದ ಪರಿಘದ ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ; '( )' ಆವರಣ ಚಿಹ್ನೆ : ಇಂತಹ ಮಾತುಗಳು ಕಂಸದೊಳಗಿರುವ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ, ಓದುವ ಸಲುವಾಗಿವೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೧೩). ೪. ಕೃಷ್ಣನ ಮಾವನಾದ ಮಥುರಾದೇಶದ ಅರಸು : ಶಿಸುಗಳಾಱುಮವೀ ಕ್ರಮದಿಂದೆ ಕಾಲಕಾಲಾಕೃತಿ ಕಂಸನಿಂ ಲಯಮನೆಯ್ದಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨–೫೬).

[ಸಂ.]

ಕಂಸಜಿತ್ತು (ನಾ). ಕಂಸನನ್ನು ಗೆದ್ದವನು ; ಕೃಷ್ಣ (*).

[< ಸಂ. ಕಂಸಜಿತ್]

ಕಂಸತಾಲ, ಕಂಸತಾಳ (ನಾ). ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಾಳ (*). **ಕಂಸತಾಳ** : ಕಂಸತಾಳಾವಳಿಯ ಘೋಷಣವೆಸೆಯಲಾ ಧೂಪಾರತಿಯ ನೀಯೆ (ಬಸಪು. ೧೨–೩೪). [ಕಂಸ + ತಾಲ$_{3}$]

ಕಂಸತಾಳ 'ಕಂಸತಾಲ' ನೋ.

ಕಂಸಬೆ 'ಕಸಬೆ' ನೋ.

ಕಂಸಸೂದನ (ನಾ). ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು ; ಕೃಷ್ಣ : ಪುಟ್ಟಿದಪಂ . . . ಉಗ್ರಸೇನ ಭಯಭೇದನನುದ್ಧತ ಕಂಸಸೂದನಂ (ಜಗವಿ. ೨–೮೪).

[ಕಂಸ + ಸೂದನ]

ಕಂಸಹರ (ನಾ). ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು ; ಕೃಷ್ಣ (*). [ಸಂ.]

ಕಂಸಾಂತಕ (ನಾ). = ಕಂಸಸೂದನ : ಹಂಸಧ್ವಜಂ ಕಾದಲೆಂತಹುದೊಯೆನುತುಮಾ ಕಂಸಾಂತಕಂ ನಿಧಾನಿಸಿಕೊಂಡು ಶಕ್ರಸುತನಂ ಸೈರಿಸೆನುತೆ . . . ಐತಂದನಾಗ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೨೬). [ಕಂಸ + ಅಂತಕ]

ಕಂಸಾರಕ (ನಾ). ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: ಉತ್ಕಿ(ತ್ಕೀ)ರ್ಣ್ಣಂ ಕ[ನ್ಸಾ](ಮ್ಸಾ)ರಕಾ(ಕ) ದೇವಪಿಲೇನೇತಿಃ(ತಿ) (ಎಇ. XIX, ೧೩೬–೩೫ ; 9ನೆಯ ಶತ).

[< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯಕಾರಕ]

ಕಂಸಾರಾತಿ (ನಾ). = ಕಂಸಾರಿ (*). [ಕಂಸ + ಅರಾತಿ]

ಕಂಸಾರಿ (ನಾ). ಕಂಸನ ವೈರಿ; ಕೃಷ್ಣ : ಭೀಕರಸಾಮಂತನಿಕಾಯದೈತ್ಯಬಳವತ್ಕಂಸಾರಿ ಕಂಸಾರಿ ಸಂಗರರಂಗಕ್ಕಹಿವೈರಿವೈರಿಯೆನಿಪಂ ಸಾವನ್ತ ನಾಗಾರ್ಜ್ಜುನಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೨–೪೦ ; 1206) ; ಕಂಸಾರಿ ಬಾರದೆ ನರಂಗೆ ಸೋಲ್ವವನಲ್ಲ ಹಂಸಧ್ವಜಂ ಧುರದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೪೯). [ಕಂಸ + ಅರಿ$_{6}$]

ಕಂಸಾರಿಸಖ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣನ ಗೆಳೆಯ; ಅರ್ಜುನ: ಎದುರಿಗೆ ಕಂಸಾರಿಸಖನು ಪಾಂಡವಸೇನೆಯನ್ನು ಹಂಸವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡಿ ನಿಂತನು (ಭಾಮುಣಿ. ೨೬). [ಕಂಸಾರಿ + ಸಖ]

ಕಂಸಾಳೆ, ಕಉ[ವು]ಸಾಳ, ಕಾಂಸಾಳ, ಕೌಸಾಳ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ದೊಡ್ಡ ತಾಳ: "ಕಾಂಸ್ಯತಾಳ – ಕಂಸಾಳ" (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ); ಸುಗತಿಯನುಗುಳ್ವ ಕರಡೆಗಳ ಮೇಳೈಪ ಕಂಸಾಳದ ಗರ್ಗರಿಪ ಗಿರ್ಗಟಿಗಳ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೭೭ ವ); ಆವುಜ ಕರಡೆಗಳ ತಾಳ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೌ]ಸಾಳ ರವದೊಳಗೆ ನಡೆದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫–೨೦); ಕರಡೆ ಕಂಸಾಳ ಜೊಳ್ಳಾರಿ ಟುಮುಕು ತಂಬಟಂ (ಚಿಬಪು. ೬–೭). **ಕಉ[ವು]ಸಾಳೆ:** ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ರತದುತ್ಸಹ ಕರಡೆ ಕಉ[ವು]ಸಾಳ ಡೋಳು ಕಾಳೆ ನಂದಾದೀವಿಗೆಯಿನ್ತಕೆ ನಡೆಯಬೇಕು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೮–೧೩; 1549). **ಕಾಂಸಾಳ:** "ಜಗಳೆಯೆ ಕಾಂಸಾಳಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೯). **ಕೌಸಾಳ:** ಆಗಳುಣ್ಮಿದವು ಕೌ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈ]ಸಾಳದ ಘಳತ್ಕಾರ (ಬಸರ. ೭–೧೦೪); ಭೋರ್ಗರೆವ ಭೇರಿ ನಿಸ್ಸಾಳ್ಗಳಿಂ ತರತರದೊಳೊದಜುತಿಹ ಕಹಳೆ ಕೌಸಾಳ್ಗಳಿಂ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೪೨). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯತಾಲ]

ಕಂಸಾಳಕ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ (?). [ಕಂಸಾಳ + -ಕ್ಕ. / ತೆಲು. ಕಂಸಾಲ, ಕಂಸಾಲಿ]

ಕಂಸಾಳಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕಂಸಾಳವನ್ನು ಬಾರಿಸುವವಳು: ಓಲಗದವರ ಚಿತ್ರದಾಟದ ತಾಳಧರಿಗಳ ಕಹಳೆಕಾಜರನಾಲಿಸುವ ಕಂಸಾಳಗಿತ್ತಿಯರು (ಬಸಪು. ೫–೪೩). [ಕಂಸಾಳ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಕಂಸಾಳೆ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ಕಹಳೆ: ಕರಡಿ ಕಂಸಾಳೆ ಹೆಗ್ಗಾಳೆ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೮–೬); ಬೀಣೆಯ ಜವಳಿಮದ್ದಳೆಯ ಕಂಸಾಳೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೮–೧೯). [< ಸಂ. *ಕಾಂಸ್ಯಕಾಹಲಾ]

ಕಂಸಾಳೆಪದ (ನಾ). ತಾಳಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡು: ಕೆಲವು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಸಾಳೆಪದಗಳು ಈಗಲೂ ಇವೆ (ರೂಢಿ). [ಕಂಸಾಳೆ$_0$ + ಪದ್ಯ]

ಕಂಸಿ (ನಾ). ಜಾಗಟೆ: ಢೋಲ್ ಮತ್ತು ಕಂಸಿ(ಜಾಗಟೆ)ಯ ಧ್ವನಿಗೆ ಮರದ ಖಡ್ಗಗಳಿಂದ ನರ್ತಕರು ಕುಣಿಯುತ್ತಾರೆ (ಅಭಾನ್ಯ. ೧೨೮). [< ಸಂ. ಕಂಸೀಯ = ಕಂಚು]

ಕಃಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಅತಿ ತುಚ್ಛವಾದ ವಸ್ತು; ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದುದು: ಜೋನ್ಸನ ನೀಚತನದ ಮುಂದೆ ಅವನು ಕಃಪದಾರ್ಥವೆಂದೇ ಅನ್ನಬಹುದು (ಅಂಬಿಕೆ. ೮೭); ನಾನೊಂದು ಕಃಪದಾರ್ಥವಾದಾಗ ಉಂಟಾದ ವ್ಯಥೆಯ ಮುಂದೆ ಆ ಅಗಲಿಕೆಯ ಬೇನೆ ಏನೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೪೯). [ಸಂ. (ಕಃ + ಪದಾರ್ಥ)]

ಕಕಂಟಕ (ನಾ). ಓತಿ; ಓತಿಕೇತ: ಹುಲ್ಲುಗಡ್ಡೆಯ ದೇವತೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ಕಕಂಟಕ (=ಓತಿಕಾಟ) ರೂಪವನ್ನು ತಳೆದು, ಆ ಮಂಗಲವೃಕ್ಷದ ಬೊಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ (ಬುದ್ಧಜಾ. ೧೨೬). [ಪಾಲಿ. ಕಕಂಟಕ]

ಕಕಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಕವತ್ತೇ ಸೇಸೆ ಒಸಗೆ ಮನ ಕರೆ ಕೂಟ ಕಕನ್ದಿ ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಕತ್ತರಿವಣ... ವೊಳಗಾಗಿ ಹಲವು ಮಹಿಮೆಗಳಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬–೩೦; 1669). [?]

ಕಕಬಿಕ 'ಕಕವಕ' ನೋ.

ಕಕಬಿಕಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ಗದವಾಗು; ಮಾತು ತಡವರಿಸು: ಹದಿದು ಸಡಿಲದ ತೆಕ್ಕೆ... ರದಹತಿಯ ಚೀತ್ಕಾರ ಕಕಬಿಕಗೊಳುವ ಗಳರವದ ಹದನು (ಅನಂರಾ. ೭–೧–೭೨). [ಕಕಬಿಕ (< ಕಕವಕ) + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕಕಮುಕ 'ಕಕವಕ' ನೋ.

ಕಕಮುಖ 'ಕಕವಕ' ನೋ.

ಕಕರ (ನಾ). ಒರಟ: ಅವನೊಬ್ಬ ಕಕರ, ನಮ್ಮ ಮಾತು ಕೇಳೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?. / ಸಂ. ಕರ್ಕಶ]

ಕಕವ (ನಾ). ತಿಳಿಗೇಡಿ; ಮಂಕ; ಬೆಪ್ಪ: ಕಕವನ ಹಾಗೆ ಬಾಯಿ ಬಿಡುತ್ತ, ಬಡಿಸಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಡಿಸಿಸಿಕೊಂಡು ಶಾಮಣ್ಣ ಎರಡನ್ನೂ ತಿಂದು ಮುಗಿಸಿ (ಮನೋನಂ. ೯೪). [?]

ಕಕವಕ, ಕಕಬಿಕ, ಕಕಮುಕ, ಕಕಮುಖ (ನಾ). ೧. ಭ್ರಾಂತಿ; ಅರಿವು ಮರುಳು; ಏನೂ ತಿಳಿಯದಿರುವುದು: ಕಾಮವಿಕಾರದ ಇಚ್ಛೆಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿಹುದು ಕಕವಕ ಭಾಷೆಗಳನ್ನಾಡಿಸುತ್ತಿಹುದು (ಕರಹ. ೬೮). **ಕಕಬಿಕ:** ೨. ಗದ್ಗದ; ಮಾತು ತಡವರಿಸುವಿಕೆ. 'ಕಕಬಿಕಗೊಳು' ಪರಾ. **ಕಕಮುಕ:** ೧. ಇವರಿಬ್ಬರ ಮಧ್ಯೆ ನಾನು ಏನುಮಾಡುವುದೂ ತೋಚದೆ ಕಕಮುಕನಾಗಿದ್ದೆ (ಸಣ್ಣಕ. X, ೧೭೬); ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅಮಲ್ದಾರರಿಗೆ ಕಕಮುಕ ಹಿಡಿದಿತ್ತು (ಶ್ರೀಕಥ. ೧೩೭); ಯಾವುದನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು, ಯಾವುದನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಎಂದು ಕಕಮುಕ ಹಿಡಿಯಿತು (ರಾಗಿಣಿ. ೨೨೯). **ಕಕಮುಖ:** ೧. ನಕುಲ ಸಹದೇವ ಭೀಮಾರ್ಜುನರು ಸೋತರಿನ್ನೆಲ್ಲಿಯದನಂತಸೇನೆ ಕಕಮುಖಮಾಗೆ ಪ್ರಳಯದ ಸಿಡಿಲತೆಜಿದೊಳಾ ಶಕುತಿಯ್ಯೆದಿತ್ತು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೮–೩–೪೬). [?]

ಕಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಕ$_1$: ಪ್ರಕಟತರ ವ್ಯಂಜನ ಸಂಜ್ಞೆ ಕಕಾರದಿನಾ ಳಕಾರಪರ್ಯಂತಂ (ಶಮದ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಕಕುಂದರ (ನಾ). ಕಟಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಿರ್ರೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕುಳಿ: "ಕಕುಂದರಂ ಕುಂಡೆಗಳ ತಟದ ಕುಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೮–೧೭). [ಸಂ.]

ಕಕುತ್ಸ್ಥ (ನಾ). ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಿನ ಮೊಮ್ಮಗ. [ಸಂ.]

ಕಕುತ್ಸ್ಥಜ (ನಾ). ಕಕುತ್ಸ್ಥ ವಂಶದವನು; ರಾಮಚಂದ್ರ: ರವಿಸುತನಲ್ಲಿಗೈತಂದಜುಹಿದನು ಬರವನು ಕಕುತ್ಸ್ಥಜನ (ತೊರರಾ. ೪–೧–೨೧). [ಸಂ.]

ಕಕುದ (ನಾ). ೧. ಶಿಖರ; ತುದಿ. ೨. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು. ೩. ಗೂಳಿಯ ಹಿಣಿಲು; ಡುಬ್ಬ: ಪೊಜಮಟ್ಟತ್ತು ಕಾಂತಾರದಿಂ ಪಾಟಲನೇತ್ರಂ ತುಂಗಗಾತ್ರಂ ಘನತರಕಕುದಂ ಶಾತಶೃಂಗಂ ಗವೇಂದ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೫–೩೫); ಇಂದುಶೇಖರನು... ನಿನ್ನಯ ಕಕುದಮಂ ಪಿಡಿದು (ಪ್ರಭುಚು. ೮–೮). ೪. ಕೋಡು; ಕೊಂಬು. ೫. ಗೂಳಿಯ ಮುಸುಡು, —ಮುಖ. ೬. ಗೂಳಿ; ಹೋರಿ. ೭. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಮುಖಂಡ. ೮. ರಾಜಚಿಹ್ನೆ. ೯. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ. ೧೦. ಆಕಾಶ: "ಪ್ರಧಾನಮುಂ ಪುಂಗವ ತದ್ವಿಷಾಣ ತತುಪ್ರೋತಕಮದ್ರಿತಟಂ ಕೃಪಾಣ ರೋಧೋಂಗಣ ಮೆಂಬಿವುಂ ಕಕುದಮುಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಕಕುದಿ (ನಾ). ಹಿಣಿಲುಳ್ಳದ್ದು; ಡುಬ್ಬವುಳ್ಳದ್ದು: ಕಕುದಿಯುಮವಯವ ಹೀನಾಧಿಕನುರಸ್ತನಿಯುಂ ತ್ರಿಕರ್ಣಿಯುಂ... ಕುಲನಾಶಕರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪–೪೩); ಕಕುದಿಯ ಸಂಧಿಯಪೇಕ್ಷಿಸು ಕಕುಸಂದಿಯೆಡೆಗೆ ರಂಧ್ರಮೆಯೆಂದುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೪೧). [< ಸಂ. ಕಕುದ್ಮಿನ್]

ಕಕುದ್ಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು; ಶಿವಗಂಗೆ ಬೆಟ್ಟ: ಭೂಲೋಕಪಾವನ ಕಕುದ್ಗಿರಿ ಸುದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಕೈಲಾಸವದಜ ಮೇಲಣ ಗವಿಯ ಸಿಂಹಾಸನ (ವೀಶೈಪು. ೧–೧–೬೫). [ಸಂ. (ಕಕುದ್ + ಗಿರಿ)]

ಕಕುದ್ಮ (ನಾ). ಗೂಳಿ; ಹೋರಿ: "ಉಕ್ಷಂ ವೃಷಂ ಕಕುದ್ಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಮಂ]... ಎನೆ ಯೆತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧). [< ಸಂ. ಕಕುದ್ಮತ್]

ಕಕುದ್ಮತಿ (ನಾ). ತಿಕ; ಪಿರ್ರೆ; ಜಘನ: "ಕಾಂಚೀಪದಂ, ಕಳತ್ರಂ, ಜಘನಂ, ಶ್ರೋಣೀ, ಕಕುದ್ಮತೀ – ಈ ೫ ಜಘನಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೪–೩೫೮). [ಸಂ. ಕಕುದ್ಮತೀ]

ಕಕುಭ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಕು: ನಿಜಪೀಠಂಗಳಿಂದೆೞ್ದುದಾಗಳ್ ಶೀವೃತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ ಭೂಷಣರುಚಿ ಕಕುಭಾನೀಕಮಂ ರಾಜಲೋಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೭೬). ೨. ಆಕಾಶ: ಧರೆಯೊಳ್ ತೋರ್ಪಂತಾ ಕಕುಭರಂಗದೊಳ್ ತೋರ್ಪನನಿಲಪಥದೊಳ್ ತೋರ್ಪಂ ಪರಿಣತಿವೃತ್ತಮನೆನೆ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ ನಂದಿಂದ್ರನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗತನಮಂ(ಅಜಿಪು. ೫–೧೮). ೩. ಮತ್ತಿಯ ಮರ; ಅರ್ಜುನ ವೃಕ್ಷ: "ಅರ್ಜುನಃ, ಕಕುಭಃ – ಈ ೨ ಮತ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೨–೪೨); ಕಕುಭಾಶೋಕ ಕದಂಬ ಲುಂಗ ಲವಲೀ ಭೂಜಾರ್ಜುನಾನೋಕಹ ಪ್ರಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೦). ೪. ಶಿಖರ. ೫. ಮುಖ್ಯ. ೬. ವೀಣೆಗೆ ಹೊಂದಿಸಿರುವ ಕುಂಬಳಕಾಯಿಯ ಬುರುಡೆ. ೭. [ಸಂಗೀತ] ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ. ಕಕುಭ್, ಕಕುಭ]

ಕಕುಭದಂತಿ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆ; ದಿಗ್ಗಜ: ಸಕಳ ಚಂದ್ರಮುನಿನಾಥರುರ್ವ್ವರಾ ಸಕಳದೊಳ್ಪರಮಯೋಗ್ಯರೆಂಬುದಂ ಕಕುಭದನ್ತಿಗಳ ದನ್ತದೊಳ್ಕರಂ ಪ್ರಕಟಮಾಗೆ ಬರೆದಂ ಪಿತಾಮಹಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೫೭–೯೩; 1077). [ಕಕುಭ + ದಂತಿ]

ಕಕುಭವಸನ(ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ದಿಗಂಬರ; ಶಿವ: ತಿಳಿಯದೇ ಕಕುಭವಸನನ [ಪಾಠಾಂ. ಮಖವೈರಿಯಂ] ಜಜೆದು ಮರುಳು ಮಾತಾಡಿದರೆ ಕರಿನಿಕರ ಸರಿಯೆ ಹರಿಗೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೮–೩೭). [ಕಕುಭ + ವಸನ]

ಕಕುಲತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕುಲಾತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕುಸಂದಿ (ನಾ). ಕಕುದಿಯ ಸಂದಿ (?): ಕಕುದಿಯ ಸಂಧಿಯಪೇಕ್ಷಿಸು ಕಕುಸಂದಿಯೆಡೆಗೆ ರಂಧ್ರಮೆಯ್ದಿಂದುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೪೧). [?]

ಕಕುಳತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕೂಟ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಸರಕುಟವಕ್ಕಿ: "ಶರವೈರಿಯೆನಲಾ ಕಕೂಟಮೆನಿಕ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ವಾಕ್ಕೋಟಮೆನಿಸಿ, ವಾಕಂಕೂಟ]" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೬). [?]

ಕಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ 'ಕಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ' ನೋ.

ಕಕೋರ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಹೆತ್ತರಾಣಿಕೆ, ನಲ್ಲ, ಹೆದ್ದರಣೆ, ಬಿಳಚಿ, ತೆರಣಿ, ಕಕೋರ್ಲ (ವೈಔಗಿ. ೬೩–೧೨೬೯). [?]

ಕಕ್ಕ$_1$ (ನಾ). ಡೊಂಕು; ಡೊಂಕುತನ; ವಕ್ರತೆ (ಕ). [?]

ಕಕ್ಕ$_2$, **ಕಾಕ**$_1$, **ಕಾಕಾ**$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ; ತಂದೆಯ ತಮ್ಮ: ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನಿಮ್ಮ ಕಕ್ಕನಾಗಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೪೦೫); ಅಂದು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಕ್ಕನ ಮಗನ ಹುಟ್ಟಿದ ಹಬ್ಬ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೮೩). ಕಾಕ$_1$: ಈ ಕಾಕನ ಹೆಸರನ್ನೇ ನನಗೂ ಇಡಲಾಯಿತು (ಬೆಂಜನ್. ೧೧). ಕಾಕಾ$_1$: ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲಾ ರಾಯರನ್ನು "ಚಾಕ್ಲೇಟು ಕಾಕಾ!" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಂಬಹು. ೧೩೧).

ಕಕ್ಕಂದಿರು (ಬಹುವ): ಜಯಣ್ಣನಿಗೆ ಕಕ್ಕಂದಿರು . . . ಸೋದರಮಾವ ಎಲ್ಲರೂ ಇದ್ದರು (ವೈನಿ. ೩೬).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಕಾ; ಸಿಂಧಿ. ಕಾಕೊ = ತಂದೆಯ ಸಹೋದರ]

ಕಕ್ಕ$_3$ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ) ಹೊಲಸು; ಹೊಲಸು ಪದಾರ್ಥ: 'ಥೂ – ಕಕ್ಕ ಅದನ್ನ ತಿನ್ನಬಾರದು' (ಅವತಂ. ೬೦). [< ಕಕ್ಕಸು ?]

ಕಕ್ಕಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ; ಮುಳ್ಳಿನ ಬಾಣ; "ಕಕ್ಕುಳ್ಳ ಅಂಬು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಮುಂ ಮೊನೆ ನೆರಕೆ ನಾರಾಚಂ ತಗರ್ತಲೆಯಂ ನೆಜನರಿ[ವ] ಕ[ಣೆ] ಗೆಲೆಯಂಬು ಕಕ್ಕಂಬು ಕೆಲ್ಲಂಬು ಮೊನೆಯಂಬು [ಶೀವೆ ಕಣ್ಣಂ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೯); ಕಕ್ಕಂಬಿಂ ಮೊನೆಯಂಬಿಂ ನೆಲೆಗಕ್ಕಂ ಬಿಲ್ಲಾಂತು ಕೆಲ್ಲಕೆಲ್ಲಂಬುಗಳಿಂ ಚಕ್ಕನೆ ಪೊಣರ್ದ್ದರ ತಲೆಗಳು ಮೊಕ್ಕನೆ ಪೋಪಿನೆಗಮೆಚ್ಚ ಬೆಳನಾಹವದೆಡೆಯೊಳು (ವೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೬೬–೧೪; 1194). [ಕಕ್ಕ$_3$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕಕ್ಕಟ$_1$ 'ಕರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಟ$_2$ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು; ಅತಿಶಯ: ಹಾಗಲಕಾಯಿ ಕಕ್ಕಟ ಕಹಿ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಕ್ಕಟೆ 'ಕರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಡ$_1$ 'ಕರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಡ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸಿ ಉರಿಸುವ ಕೈದೀಪ; ದೀವಟಿಗೆ: ಅಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕತ್ತಲೆ ಆದೆ; ಒಂದು ಕಕ್ಕಡಾ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೨); ಕಕ್ಕಡ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸೆ ಕೆನ್ನೀರ್ ಜಳಕವನು (ಗರಿ. ೬೬–೪); ಮುಂದುಗಡೆ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕಡದಂತೆ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಪಂಜುಗಳು (ಗರುವಾ. ೫೮). ೨. ದಪ್ಪ ಬತ್ತಿ: ದಾಸಯ್ಯ ಗರುಡಗಂಬವನ್ನಿಟ್ಟು ಕಕ್ಕಡವನ್ನು ಚಾಚುತ್ತಿದ್ದ (ನದೀಪ. ೫೫).

[?. / ತೆಲು. ಕಾಗಡಾ. / ಮರಾ. ಕಾಂಕಡಾ, ಕಾಕಡಾ]

ಕಕ್ಕಡ$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ಆವರಣ (?): ಒಂದೆರಡು ಸಾರಸಮಿಥುನಗಳು ಕೊಳದ ಕಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಚೇತರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೩). [?]

ಕಕ್ಕಡ$_4$ (ಗು). ಹಿರಿದು; ದೊಡ್ಡ; ಪುಷ್ಟ. 'ಕಕ್ಕಡವಂದಿ' ಪರಾ. [ಪ್ರಾ. ಕಕ್ಖಡ]

ಕಕ್ಕಡವಂದಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹಂದಿ; ಪುಷ್ಟವಾದ ಹಂದಿ; "ಖಡ್ಗ ಮೃಗ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ): ಎನ್ನ ಚೆನ್ನಕುನ್ನಿಯನೀ ಕಕ್ಕಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಕರ್ಕಡ]ವಂದಿ ಕೊಂದುದಿನ್ನಿದಜೆೊಡನಳಿವೆಂ ಕೊಲ್ಲದುಳಿಯೆನೀ ಸೂಕರನಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೮); ಕೆಡೆದಿರ್ದ ಶಬರನಂ ಕಕ್ಕಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಕರ್ಕಡ]ವಂದಿಯನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೆ ಶಬರಸಮೂಹಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೧೦); ಕೊಕ್ಕರಿಸಿದ ಕಕ್ಕಡವಂದಿಯ . . . ಮೊಜೆವ ಬಲ್ಪುಲಿಯ ಗಜಬಜದ ಸಂಚಾರಂ ಬಲ್ಪಿರಿಪಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪–೮). [ಕಕ್ಕಡ$_4$ + ಪಂದಿ]

ಕಕ್ಕಡವೆಳಗು (ನಾ). ದೀವಟಿಗೆಯ ಬೆಳಕು: (ಕಕ್ಕಡವೆಳಗು; ಏರುತ್ತಿರುವ ಬೊಂಬುಳಿಯ ಝುಲ್ಲಳಿಯ . . . ಬಾಜಣೆ; ತರುವಾಯ) (ಮಂತ್ರಶ. ೩೦–೫). [ಕಕ್ಕಡ$_2$ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕಕ್ಕಡಾರತಿ (ನಾ). ಕಕ್ಕಡವನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ಅದರಿಂದ ದೇವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಆರತಿ: ಮೋಹಿನಿಯು ಹೋದಾಗ ಸಂಜೆಯ ಕಕ್ಕಡಾರತಿಯಾಯಿತು (ದಾಸಹು. ೧೮). [ಕಕ್ಕಡ$_2$ + ಆರತಿ$_1$]

ಕಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೌತೆಕಾಯಿ (?): ಕಕ್ಕಡಿಯ ಕಾಯಿ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿವ, ಧಾತಕೀಕುಸುಮ . . . ಸೇವಿಸಲು ಸಕಲಮೂಲವ್ಯಾಧಿಗಳು, ಗ್ರಹಣೀದೋಷ, ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಇಷ್ಟನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೯೯ ಟೀಕೆ). [< ಸಂ. ಕರ್ಕಟೀ]

ಕಕ್ಕಡೆ 'ಕರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಡೆವಲೆ (ನಾ). ಬೇಟೆಗಾರರು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ತೊಡಂಕುವಲೆ ಕೊಲ್ವಲೆ ಕಕ್ಕಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ವಲೆ ನಿಡುವಲೆ ಸಾಲ್ವಲೆ ಬಿಡುವಲೆಗಳೆನಿಪ್ಪುವೆಸೆದುವಾ ಬೇಂಟೆಗರೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೩–೨೪).
[ಕಕ್ಕಡೆ ? + ಬಲೆ$_1$]

ಕಕ್ಕಣೆ 'ಕರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕನೆ 'ಕಟ್ಕನೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕನೆಱಮೇಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಆದಿವಾರದುತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಯಂದು ಕುಂಬಿಟ್ಟಗೆಯ ಚಂ[ಡೇ]ಸ್ವರಕ್ಕೆ [ಅ]ಪೊಲದ ಕಕ್ಕನೆಱಮೇಲ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಇ[ಸ್ಸಂ]ಕದಲುಂ ಒಱಟನ ಕೋಲಲು ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ ಮತ್ತರೊಳಗೆ. . . ಮಾಣಿಗಳ್ಗೆ ಮತ್ತ ೨ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೧–೧೯ ; 1077).
[?]

ಕಕ್ಕಬಿಕ್ಕರಿ 'ಕಕ್ಕರಿಬಿಕ್ಕರಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮಾಸಲು ಬಣ್ಣ: 'ಕಕ್ಕರ(ಮಾಸಲುಬಣ್ಣ)ವು ಸಂಧಿ(ಸಂಜೆ)ಗೊಂಡ ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ' ಎಂದೂ . . . ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೧೭೯). ೨. ಒಂದು ಮದ್ಯದ ಹೆಸರು: ಚಿಂತಾಮಣಿಗೇವುದಕ್ಕ ದಳಮಿಲ್ಲೀ ಕಕ್ಕರಕ್ಕಿಂತುಟಪ್ಪುದು ಕಳ್ಳಪ್ಪುದು ತಪ್ಪದೆಂದು ಕುಡಿದರ್ ಕಾಮಾಂಗಮುಂ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೮). ೩. ಸಿಹಿ; ಮಧು: ಕಕ್ಕರ ಇಲ್ಲದ ಹಣ್ಣು ಅಕ್ಕರೆ ಇಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು ಸಿಕ್ಕರೂ ಬೇಡ (ರೂಢಿ).
[?]

ಕಕ್ಕರ$_2$ 'ಕರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕರ$_3$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಕ್ಕರ ಮದಲೂರಿಱಿದು ತೊಱುಗೊಣ್ಡೊಡೆ ತಿಜ್ಗಣಿಮಾರ ಶ್ರೀಮೇಱೂತಿಜ್ಗಣಿಯೂರುಳ್ಳಗಿ ಪಲರನ್ . . . ಎಱಿದು ಸಗಮೇಱಿದನ್ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೨–೩ ; 870 ?).
[?]

ಕಕ್ಕರ$_4$, ಕಕ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: "ಕಕ್ಕರಾಖ್ಯವದು ಕಾದಂಬಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೭); ಗೌಱು ಕಕ್ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಕ್ಕು]ರ ಸೋಱಿ ಪುಲ್ಲೆಡೆ ಕಿಱುವಕ್ಕಿಗಳನುದುರ್ಚಿದರಲ್ಲಿ ನಲ್ಲಿಕಾಯಿಗಳ ಚಲ್ಲ ಬಡಿದಂತೆ (ಸೊಬಸೋ. ೧೧–೫೦); ಕಾಗೆ ಕನ್ನವಿಲು ಕಕ್ಕರ ಕಾಡೆ ಪಾರಿವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೮೫); ಎಱಲಾವಿಗೆ ಬುಱುಲೆ ಕಕ್ಕರ ಗವುಱು ಚಿಲುವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೧); ಹರಡೆ ಚಾತಕ ಕಾಕ ಗಿಡುಗ ಕಕ್ಕರ ಹದ್ದು (ಮರುಜಾ. ೧–೨೯). ಕಕ್ರ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕ್ರಕರ]

ಕಕ್ಕರಗೆಯ್ತು (ನಾ). ಕಕ್ಕರವೆಂಬ ಮದ್ಯದ ಪಾನದಿಂದ ಮಾಡುವ ಚೇಷ್ಟೆ: ಅಂತು ಕುಡಿಯೆ ಕಕ್ಕರಗೆಯ್ತುದಿಂ ತುದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆಯ್ತುದಿ, ಗೈತುತುದಿ]ನಾಲಗೆಯೊಳ್ ತೊದ[ಲ್ದೆ] ರಸು ನುಡಿವ ನುಡಿಗ[ಳುಂ] (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೮ ವ). [ಕಕ್ಕರ$_1$ + ಗೆಯ್ತು (< ಕೆಯ್ತು)]

ಕಕ್ಕರಗೊಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತುಂಗಭದ್ರಾನದಿ ತನ್ನದೀ ತಟದೊಳೊಪ್ಪುವ ಕಕ್ಕರಗೊಣ್ಡಮೆಂಬಧಿಷ್ಠಾನದೊಳುರ್ವ್ವರಾಧಿಪತಿ ಚಕ್ರಧರಂ ನೆಲಸಿರ್ದ್ದ ಬೀಡಿನೊಳ್ (ಎಇ. XV, ೩೪೧–೩೪ ; 1071).
[ಕಕ್ಕರ ? + ಕೊಂಡ$_1$]

ಕಕ್ಕರನೆ (ಅ). ಕರಕರನೆ; ಕರಿಕಾಗುವಂತೆ (?): ಪಲ್ಲಟಿಸಿ ಕರ್ಚಿದೆಲೆಯುಂ ಮೆಲ್ಲದೆ [ಪಾಠಾಂ. ನೆ] ಕಕ್ಕರನೆ ಕರಿಯೆ ಖಾರದಿನಧರಂ ಪಲ್ಲಂ ದಷ್ಟಾಧರ ಮಧು ನಲ್ಲನ ಪಲ್ಗಳ್ಕಿ ಕರ್ಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಚಿ]ತೆನೆ ತೋರ್ಪವಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೩೩).

ಕಕ್ಕರನೆಕರಿ= "ಬಲು ಕಪ್ಪಾಗು; ಬಹಳವಾಗಿ ಸೀದುಹೋಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[?]

ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಗಿಡುಗ ಮೊಲಂ ಕವುಂಜು ಮರೆ ಮುಂಗಲಿ ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ ಕೋಡಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೬೮); ಶರಭ ಕೋಕಿಲ ಕೋಕ ಕಾಕ ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ ಕಲವಿಂಕ ಕಂಕ ಶಕುನಿ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬–೧೯). [ಕಕ್ಕರ$_4$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಕ್ಕರವಱಯಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ (?): ಮೆಟ್ಟುವೆಡೆಗಳೊಳೆಲ್ಲಂ ಪಾಸಿಕಾರೋಹಣದ ಕಕ್ಕರವಱಯಿಗೆಯ ಚಿತ್ರಾವಳಿಯ ಪಳಿವೆಡೆಯ ತುಳಿವೆಡೆಯ ನೆಳಲಪಾಣೆಯ ಬಣ್ಣದ ಕಣದ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಯ ಜವಳಿಗಳನೆ ಮೊಗಂನೋಡದೆ ಸೂಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೩೪ ವ); ಬಾಯಿನಂಗಳ್ವೆರಸುಂಗುರ ದೇವಾಂಗದ ಚಳಿಯ ಪಱಿಯ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯೆಕ್ಕಾರೋಹಣದ ಕಕ್ಕರವಱಯಿಗೆಯು ದುಗುಳದ ಪಾಗುಡಂಗಳಂ ಪವಣಿಸಲ್ಕರಿದೆನಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು (ಮಹಾಸೇ. ೯–೪ ವ).
[ಕಕ್ಕರ ? + ಪಱಯಿಗೆ]

ಕಕ್ಕರಸಂಜೆ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಯುತ್ತಿರುವ ಸಂಜೆ (?): ಅರಿಗನ ನಾಂಪ ಗಂಡುಮದಟುಂ ನಿಮಗಾವಗಮಾದುದಾಹವಾಜಿರದೊಳದರ್ಕೆ ನಾಳೆ ನರನಂ ತೆಗೆದುಯ್ವುದು ಧರ್ಮಪುತ್ರನಂ ಗುರು ಪಿಡಿದಪ್ಪನೆಂದವರ ನಾಗಳೆ ಪೂಣಿಸಿ ಪೋಗವೇಟ್ಟು ಮುಚ್ಚರದೊಳೆ ಮಾಣದೊಡ್ಡಿದನಸುಂಗೊಳೆ ಕಕ್ಕರ[ಪಾಠಾಂ. ತಕ್ಕರ]ಸಂಜೆ ಸಂಜೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೮೫). ℙ "ಈ ಪದ್ಯದ ಕಡೆಯ ಭಾಗವನ್ನು 'ಕಕ್ಕ – ಅರಸು – ಅಂಜೆ – ಸಂಜೆಯೊಳ್' ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅನ್ವಯಗೊಳಿಸಬೇಕು. 'ಕಕ್ಕ-ಕಕ್ಕಲ' ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಒಂದೇ ಹೆಸರಿನ ರೂಪಾಂತರಗಳೆಂಬುದು ಇತರ ರಾಜವಂಶಾವಳಿಯಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ. 'ಸಂಸಪ್ತಕರನ್ನು ಹಾಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ಕಕ್ಕರಸ(ಸುಯೋಧನ)ನು ವೈರಿಗಳಂಜುವಂತೆ ಸಂಜೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕಣಿಯಾದನು' ಎಂದೂ, ಅದರೊಡನೆ, 'ಕಕ್ಕರ (ಮಾಸಲು ಬಣ್ಣ)ವು ಸಂಧಿ(ಸಂಜೆ)ಗೊಂಡ ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ' ಎಂದೂ, ಪ್ರಕೃತಾಪ್ರಕೃತಾರ್ಥಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ" (ನಾಡೋಜ. ೧೭೯); "'ಕಕ್ಕರಸಂಜೆ' ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ 'ಕಕ್ಕಸರಂಜೆ' ಎಂದಾಗಲಿ, 'ಕಕ್ಕರರಂಜೆ' ಎಂದಾಗಲಿ ಇದ್ದಿರಬಹುದು, ಕಕ್ಕಸ < (ಸಂ) ಕರ್ಕಶ = ಕಕ್ಕರ < ಕರ್ಕರ – ಕಠೋರ, ಕಠಿನ; ಎಂದರೆ ಕದನದಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶರಾದವರು, ಕದನ ಕರ್ಕಶರು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು" (ಪಂಪದೀ. ೪೦೯).
[ಕಕ್ಕರ$_1$? + ಸಂಜೆ]

ಕಕ್ಕರಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಕಕ್ಕರಸೆಯ ಮಣ್ಣಗಂಬೀರದ ವೋಜಿಗಂ ಸಮಸ್ತ ಭರನಿರೂಪಿತನಾಗಿ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆತನಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೪–೧೪ ; 954). [?]

ಕಕ್ಕರಿ (ನಾ). ದೋಷ; ನ್ಯೂನತೆ; ಕುಂದು (?): ಎಡೆಗಳೊಳ್ ತೆಱಪಂ ನಡೆ ನೋಡಿನೋಡಿ ಮೆಯ್ ಬೇಸಱುಮುತ್ತು ಕಕ್ಕರಿ ಕರಂ ಬಡಪಟ್ಟರಲೊಂದು ಸಂದು ಕಟ್ಟಾಸೆಯನಿತ್ತುದು (ನಳಚಂ. ೪೯೬).
[ಪ್ರಾ. ಕಕ್ಕರಾಇಯ (< ಸಂ. ಕರ್ಕರಾಯಿತ)]

ಕಕ್ಕರಿಬಿಕ್ಕರಿ, ಕಕ್ಕಬಿಕ್ಕರಿ (ನಾ). ಅಂಕುಡೊಂಕುತನ; ವಕ್ರತೆ (ಕ). ಕಕ್ಕಬಿಕ್ಕರಿ: (ಕ).
[ಕಕ್ಕರಿ$_0$ + ಬಿಕ್ಕರಿ$_0$. / ತೆಲು. ಕಕ್ಕರಿಬಿಕ್ಕಿರಿ]

ಕಕ್ಕಲ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಬಪ್ಪುವನಂಕಕಾಱನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨ ವ); ಶ್ರೀಮತ್ ಕಕ್ಕಲದೇವ ಪ್ರಿತುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೫–೨ ; 972). [?]

ಕಕ್ಕಲಾತಿ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕವಡ, ಕಕ್ಷವಡ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ; ಪಾದಭಂಜನವೆಂಬ ಬಿನ್ನಣ. ℙ ಎದುರಾಳಿಯ ಸೊಂಟವನ್ನು ಎರಡುತೊಡೆಗಳ ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡು ಪಾದಗಳನ್ನು ಕಂಕುಳುಗಳಿಗೆ ಆನಿಸಿ ಎದುರಾಳಿಯ ಒಂದು ಪಾದವನ್ನು ತಿರಿಚಿ ಹಿಂಸಿಸುವುದು: ಕಮ್ಮರಿ ಮುಹುಡಂ ಜವತ್ಪವಡಿ ಪಾಸಗೆ ಕಕ್ಕವಡುಮ್ಮಹಗ್ಗ ಮುಂತರಲಗಡಂ... ಎನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೬–೧೮). **ಕಕ್ಷವಡ**: ಎಸೆವ ಮುಹಗ್ಗಳಂ ಕಡಕಿ ಕಕ್ಷವಡಂ ಮುಹಡಂ ತುಳಾಡಿ... ಎನಿಪ್ಪ ಜೆಟ್ಟಿಗನ ನಚ್ಚಿನ ಬಿನ್ನಣ ಮೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೭೮). [< ಸಂ. ಕಕ್ಷವಡ ?]

ಕಕ್ಕವಿಕ್ಕಿ 'ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಶ 'ಕಕ್ಕಸ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಸ, ಕಕ್ಕಶ, ಕರ್ಕಸ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟ; ಪ್ರಯಾಸ; ಆಯಾಸ; ಏದುವುದು: ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿನ ಹೆಗ್ಗದ ಹೊಟೆಯಿಂದತಿ ಕಕ್ಕಸದಿಂ ನಡೆಯಿಪರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯–೪೮); ಕಕ್ಕಸ ನಿನಗಿದು ಹವಣಲ್ಲ ಭೇದಿಸೆ ವಕ್ಕಸವಹುದು (ಮೋಹತ. ೩೩–೨೧); ವೃಥಾ ಗಳಹಬೇಡ ನಾವೀಗ ಸಾರಿದೆವು ಮುಂದೆ ಕಕ್ಕಸವಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೬೨). ೨. ಕಠಿಣತೆ; ಕ್ರೂರತನ; ನಿರ್ದಯತೆ; ಉಗ್ರತೆ: ಕಕ್ಕಸದ ಕಮ್ಮಜರು ನಿಡಿದಿಕ್ಕುಳುಗಳಿಂದವಚಿ ಪಿಡಿದು ತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೧೯); ಕಕ್ಕಸದ ಬಾಣವೊಂಬತ್ತಜಿಂ ಹರಿವರೂಥವನೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಜಿದನು (ಜೆಬವು. ೩೨–೧೧); ಕಕ್ಕಸದ ಬಿಸದುರಿಯನುಗುಳ್ವ ಪಾವಂ ತಂದು ಪಕ್ಕೆಗೈದವರುಂಟೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೦–೫೦); ರಾಣಿ ಯಾರನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಎಂದೂ ಕಕ್ಕಸದಿಂದ ನುಡಿಸಿದವಳಲ್ಲ (ಸವತಿ. ೮೫). ೩. ಸೊಕ್ಕು; ಉಬ್ಬು: ಕಿಕ್ಕಿಜಿದು ಬೆಳೆದ ರಸವಾಳೆವಣ್ಗೊನೆಗಳಂ ಕಕ್ಕಸದೆ ಬೆಳೆದ ತೆಂಗಾಯ್ಗೊನೆಗಳಂ (ಜೆಬವು. ೪೫–೨೯). ೪. ಜೋರು; ರಭಸ: ಆಹವದೊಳೆಮ್ಮೊಡನೆ ಕಕ್ಕಸವನು ಮಾಡಿದೊಡವರನು ಯವೆಯಿಕ್ಕದ ಮುನ್ನ ಬಿಕ್ಕುವೆವು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೬೫); ಎಕ್ಕತೂಳದ ಬಂಟನಾ ವಸುದೇವನು ಕಕ್ಕಸದಿಂದಿದಿರಾದ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨–೮೭); ಕಕ್ಕಸದಿಂ ಕಾದಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟ ಗಜ ಮಜಿಚಿ ಪೊಕ್ಕಡೆ ಬಿಡೆನು (ಮೋಹತ. ೩೪–೩೮); ಕಕ್ಕಸದ ಮಾತು ಬಂದಾಗ ನಾಲಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಂತಿದನೆಸಗಿದೆನು (ಭರಜ. ೩೮–೧೩೩). **ಕಕ್ಕಶ**: ೨. ಕಕ್ಕಶವೆಂಬುದು ಸತಿಯರ ಕುಚದೊಳು (ಅಂಜಜ. ೨–೩೫). **ಕರ್ಕಸ**: ೨. ಲೆಕ್ಕಿಸರು ನಮ್ಮವನು ಪಲವೇಂ ಚಿಕ್ಕಹರೆಯದಿ ಮೊದಲು ನಮ್ಮೊಳು ಕರ್ಕಸವ ಬೆಳಸುವರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೨–೩೧).

[< ಸಂ. ಕರ್ಕಶ]

ಕಕ್ಕಸಂಬಡು, ಕಕ್ಕಸಬಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಚಡಪಡಿಸು: ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗರೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ಕಕ್ಕಸಂಬಡುವೆರಡುಂ ವೇದಾಂತಂಗಳುಂ (ಚಿಕವಂ. ೭೮–೧೦). **ಕಕ್ಕಸಬಡು**: ಕಿಕ್ಕಿರಿ ತುಂಬಿದೆ ಭೂಮಿಯ ಕಣಜ ಕಕ್ಕಸಬಡುತಿದೆ ಬೊಕ್ಕಸದೊಡಲು (ಗರಿ. ೭೦–೧೩); ಆದನ್ನು ನೋಡಿ ವೆಂಕಪ್ಪನು ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಕಕ್ಕಸಬಟ್ಟನು (ಫಲಸಂ. ೭); ಕೆಲವರು ನಕ್ಕರು; ಹಲವರು ಕಕ್ಕಸಬಟ್ಟರು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೧). [ಕಕ್ಕಸ + ಪಡು$_1$]

ಕಕ್ಕಸಂಬೆಜು, ಕಕ್ಕಸವೆಜು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕಕ್ಕಸಂಬಡು: ಆ ರಕ್ಕಸಂ ಕಕ್ಕಸಂಬೆತ್ತೊಳಜುತ್ತುಂ ಬಿಳ್ದು ಪಾತಾಳದೊಳೆ ಮಿಡುಕನೇ ಪೇಳ್ (ಶಬಶಂ. ೨–೧೫). **ಕಕ್ಕಸವೆಜು**: ೨. ದರ್ಪತೋರು; ಸೊಕ್ಕು ತುಂಬು: ಕಕ್ಕಸವೆತ್ತು ಕಾದುವ ನೃಪೋತ್ತಮರೆಲ್ಲ... ತೊತ್ತಿನ ಮಕ್ಕಳಂತೋಲಗಿಸುವರು (ಮೋಹತ. ೨೦–೪೪). ೩. ಕಠಿನವಾಗು: ಸೆಳೆನಡುವಿನ ಕಕ್ಕಸವೆತ್ತ ಬಲ್ಮೊಲೆದಳೆದ ಹೆಂಡತಿಯ ಕೈವಿಡಿದು (ಮೋಹತ. ೧೬–೧೪). [ಕಕ್ಕಸ + ಪೆಜು$_1$]

ಕಕ್ಕಸಗಾರ (ನಾ). ಕ್ರೂರನಾದ ಮನುಷ್ಯ (ಕಿ).

[ಕಕ್ಕಸ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಕಕ್ಕಸಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು (ಕಿ).

[ಕಕ್ಕಸಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಕ್ಕಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಪ್ರಯಾಸಪಡು: ಕಡುನೇಮವಿಡಿದು ಕಕ್ಕಸಗೊಂಡು ಮುನಿವರರೊಡರಿಸುವುಗ್ರತಪಗಳು (ಹದಿಬ. ೨–೨೮).

[ಕಕ್ಕಸ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನ (ನಾ). ಬಲಿತ ಯೌವನ; ಕೊಬ್ಬಿದ ಯೌವನ: "ಕರ್ಕಶಯೌವನ – ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನ" (ಶಮುದ. ೨೮೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಕ್ಕಸ + ಜವ್ವನ]

ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಬಲಿತ ಯೌವನವುಳ್ಳವಳು; ನವಯುವತಿ: ಪಕ್ಕಿ ಸೋವ ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನೆಯರ ಮೆಲ್ಲುಲಿ ಕೇಳಿವರ್ಪುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯–೮). [ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನ + -ಎ$_2$]

ಕಕ್ಕಸಬಡು 'ಕಕ್ಕಸಂಬಡು' ನೋ.

ಕಕ್ಕಸಮೂದಲೆ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಮೂದಲೆ, —ಚುಚ್ಚುಮಾತು: ನಿಷ್ಕಾರುಣಿಕತೆಯು, ಕಕ್ಕಸಮೂದಲೆಯು, ನಿಸ್ಸಹಾಯರನ್ನಿರಿವ ಹಂದೆಯ ಹಮ್ಮು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೩–೭).

[ಕಕ್ಕಸ + ಮೂದಲೆ]

ಕಕ್ಕಸವೆಜು 'ಕಕ್ಕಸಂಬೆಜು' ನೋ.

ಕಕ್ಕಸು, ಕಕ್ಕಸ್ಸು (ನಾ). ಪಾಯಖಾನೆ; ಶೌಚಕೂಪ: ಕೋಣೆಗೆ ಸೇರಿಯೇ ಸ್ನಾನದ ಮನೆ, ಕಕ್ಕಸು, ಮುಖತೊಳೆಯಲು ತೊಟ್ಟಿ (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೭). **ಕಕ್ಕಸ್ಸು**: ಜಲಗಾರರಿಬ್ಬರು ಬಂದು, ಈ ಮನೆ ಕಕ್ಕಸ್ಸು ಗುಡಿಸುವವನು ತಾನು, ತಾನು ಎಂದು ಜಗಳಾಡಿದರು (ರೂಪಸಂ. ೧೧).

[← ಡಚ್. ಕಖುಯಿಸ್. / ತಮಿ. ಕಕ್ಕುಸು; ಮಲ. ಕಕ್ಕೂಸ್; ತುಳು. ಕಕ್ಕುಸ್, ಕಕ್ಕೊಸು]

ಕಕ್ಕಸ್ಸು 'ಕಕ್ಕಸು' ನೋ.

ಕಕ್ಕಳಗಟಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಿಥಿಲವಾಗು; ಕಳಚಿಬೀಳು (?): ಅಂತು ಪಿಟಿಯೆ ಕಕ್ಕಳಗಟಿಲ್ದು ಸೊಪ್ಪುಸೊಪ್ಪೆಲ್ಲಂ ಕುದಿಯಿಸೆ ತತ್ತಳಗುದಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೫ ವ). ೨. ಜಾರು (?): ಆಳುಕೆ ನೆಲವಕ್ಕೆ ತನು ಕಿಸುಗುಳನಾಗಿ ಕನಲ್ದುಕ್ಕಿ ಕಿದುಕೆ ಕೊಕ್ಕಳಗೊಳೆವಂ ಕಕ್ಕಳಗಟಿಲ್ದು ಮೆಯ್ಯಲೆ ಕುಕ್ಕುಳಗಂದಿ ಪೊಂದೆ ಚಿತ್ತಮಾ ತುಂಬಿಗೆಯಾ (ಬಂಹರಿ. ೧೩–೩೪). [ಕಕ್ಕಳ ? + ಕಟಿಲ್$_1$]

ಕಕ್ಕಾಟ (ನಾ). ಪುಕ್ಕ; ಹೇಡಿ (?): ಎಂತೆಂತವರಿಗೋ ಅಂತರಾಟ ಸುಮ್ಮನಿರೋ ಕಕ್ಕಾಟ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೦೭). [?]

ಕಕ್ಕಾಡಿಚಕ್ರ (ನಾ). ದೀಪಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಚಕ್ರ; ಅಗ್ನಿಚಕ್ರ (?): ಇದಿರಾಗಿ ಯಿತ್ತೆರದ ಜೋಡು ಜವನರ ಕೊಂಡವೆನೆ ಕಕ್ಕಾಡಿಚಕ್ರವ ಕಾಲ ಚಕ್ರೊಡಗೂಡಿದಂದದಿ ಜೋದರಿರಿದಾಡಿದರು ಭರವಶದಿ (ಜೆರಾಮಾ. ೭೦–೩೫). [ಕಕ್ಕಾಡಿ$_0$ + ಚಕ್ರ]

ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕ (ನಾ). ಹೆದರಿದವನು; ಗಾಬರಿಗೊಂಡವನು (ರೀವ್ಸ್); "ಅಂಜುಬುರುಕ; ಹೇಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೧).

[ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕು (< ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ) + -ಅ$_7$]

ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ 'ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕು 'ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಾವಾಡಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ; ಕಹಿಮಿಣಕೆ: "ಇಂದ್ರವಾರುಣಿ– ಕಾಡಕವಡೀಕಾಯಿ, ಕಕ್ಕಾವಾಡೀಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೨).

[ಕಕ್ಕಾವಾಡಿ$_0$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ, ಕಕ್ಕವಿಕ್ಕಿ, ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ, ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕು, ಕಕ್ಕುಬಿಕ್ಕು (ನಾ). ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರುವುದು; ಗಾಬರಿ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ: ಸೀತಕ್ಕನ ಈ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಆವೇಶವನ್ನು ಕಂಡು ಸುಬ್ಬಕ್ಕನವರು ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿಯಾದರು (ಇತಿಶ್ರೀ. ೬೮); ಹುಡುಗರು ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ . . . ಬೆರಳಿಟ್ಟು ಗುರುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು (ಜಯಂತ. ೨೩); ಶೈಲಿಯೂ ಅವಳ ಮಾತಿನಿಂದ ಒಂದುಕ್ಷಣ ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿಯಾದಳು (ತೇಮೋದ. ೧೪). **ಕಕ್ಕವಿಕ್ಕಿ**: ನಿತಾಯಿ ಬಾಬುಗಳು ಕಕ್ಕವಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ ಅಂದರು (ಕುರಿಹಿಂ. ೨೬). **ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ**: ಬೃಹನ್ನಳೆಯು ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ ಆಡುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಉತ್ತರನು ತಾನೇ ಬಂದು ಕವಚವನ್ನು ತೊಡಿಸಿದನು (ವಚಭಾ. ೨೦೪); ಅವಳು ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಕಣ್ಣರಳಿಸಿ ನೋಡತೊಡಗಿದಳು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೮); ಹಕ್ಕಿಮಾತಿನಿಂದ ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೨೯). **ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕು**: ಅವರು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ನನಗೆ ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಕಕ್ಕುಬಿಕ್ಕು**: ಶ್ರೀಧರನ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳು ಕಕ್ಕುಬಿಕ್ಕಾಗಿ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಯೊಡನೆ ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಮೊಗ್ಗು. ೭೬); ಕೋದಂಡರಾಮಯ್ಯ ಕಕ್ಕುಬಿಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡ (ನಡೆವಾ. II, ೯೩೧).

[< ಸಂ. ಕಾಕಪಿಕ ?. / ತುಳು. ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಾರೆ; ತೆಲು. ಕಕಪಿಕ, ಕಕವಿಕ, ಕಕಾಪಿಕ, ಕಕಾವಿಕ]

ಕಕ್ಕಿ, ಕಾಕೀ (ನಾ). (ಉಕ) ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ; ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಹೆಂಡತಿ: ಕಕ್ಕಿ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಂಡೇ ಇಲ್ಲವಂತೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯); ಆ ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅವರು ‘ಕಕ್ಕಿ’ಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೨೭); ಅವರ “ಕಕ್ಕಿ” ಇರದಿದ್ದರೆ, ಅವರು ಏನಾಗುತ್ತಿದ್ದರೊ! (ದಕ್ಷಿನ. ೧೬). **ಕಾಕೀ**: “ಇವತ್ತು ಪಾಠ ಇರಲಿಲ್ಲ ಕಾಕೀ” ಎಂದಳು ಶಾಂತಾ (ಜನಿವಾ. ೬೦).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಕಾಕೀ; ಮರಾ. ಕಾಕೀ, ಕಾಕೂ]

ಕಕ್ಕಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀವನಿತಾಲಯರ ಆೞ್ವರಾನಾರದಿಗೆ ಕಕ್ಕಿವಳ್ಳಿಯೊೞ್ ಪುಕ್ಕೊಳ್ಳಿ ಕೊಟ್ಟು ಸರ್ವ್ವಪರಿಹಾರಂ ಕೊಮ್ಬರ್ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೨೬-೩; 950 ?).

[ಕಕ್ಕಿ ? + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಕಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಾಂತಿ ಮಾಡಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ತಿರುಗಿ ಒಪ್ಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಿನಗೆ ಸೊಕ್ಕೇಱಿತಾ ಯಾಗಪಶುರುಚಿಗಳಿಂದದಂ ಕಕ್ಕಿಸುವೆನೀಕ್ಷಣಂ (ಚಿಬಪು. ೩೨-೧೧). [ಕಕ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾರಿಕೊಳ್ಳು; ವಾಂತಿಮಾಡು: ಕರೀಂದ್ರನೊಳ್ ಸುರೇಂದ್ರನ ಕರೀಂದ್ರಮಾದೊಡಂ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದೊಡೆ ಕಕ್ಕದಿರದೆಂದು ನೀಡುಂ ನೋಡುತ್ತ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೪೪ ವ); ದಕ್ಕಿಸಲಾಱದೆಯಾ ಮುನಿಯೂ ಕೂಳ ಕಕ್ಕಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೦-೩೪); ಸೊಕ್ಕಿದ ಕುಂಭಾಂಡ ರಣದೊಳು ರಕುತವ ಕಕ್ಕಿದ (ಮೋಹತ. ೪೦-೬೨); ಕಕ್ಕುವರ್ ಮೂಗಿನಿಂ ಶೋಣಿತವನು (ಚಿಬಪು. ೨೮-೨೬); ಮೆಲ್ದುದಂ ಕಕ್ಕು ಕಕ್ಕೆಂದು (ಚಿಕವಿ. ೩-೫೭). ೨. (ಆಲಂ) ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಮರಳಿ ಒಪ್ಪಿಸು: ಬಲವಾಗಿ ತದಕಿದರೆ ಸರಿ, ಅವನು ಹಣ ಕಕ್ಕುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಒಳಗಿನ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲ ತೋಡಿಕೊಳ್ಳು, —ಹೇಳು: ಸಿಕ್ಕವರೊಡನೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಗೋಳಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ಕಕ್ಕುತ್ತಾಳೆ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೧೦); ಎಲ್ಲಾ ಸಮಾಚಾರವನ್ನೂ ಕಕ್ಕಲೇಬೇಕು (ದೌಲತ್. ೮೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಕ್ಕು; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಕ್ಕ್; ತೆಲು. ಕಕ್ಕು, ಕ್ರಕ್ಕು; ಗೊಂಡಿ. ಕಕ್ಕಾನಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕಜ್ರೆ = ಉಗುಳು]

ಕಕ್ಕು$_2$ (ನಾ). ೧. ವಾಂತಿ; ಕಾರಿಕೆ; ವಮನ: “ಸಿಗುರೊಳುದ್ಗಾರದೊಳ್ ಕಕ್ಕು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦). ೨. ಕಾರಿಕೊಂಡ ವಸ್ತು (ಕ).

[< ಕಕ್ಕು$_1$]

ಕಕ್ಕು$_3$ (ನಾ). ೧. ಗರಗಸಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹಲ್ಲು, —ಮುಳ್ಳು: ಕಕ್ಕಿನ ಪವಳದ ಮಣಿಗಳನಿಕ್ಕುವವರ್ಪಲರೊ ಮುತ್ತಿನ್ನೈಸರಮಂ ಕೇಳಿಕ್ಕುವವರ್ಪಲರೊ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೦೦); ವಿರಹಿಗಳ ಚಿತ್ತಮಂ ಸೀಳ್ವ ಕಾಮನ ಕಯ್ಯ ಗರಗಸದ ಕಕ್ಕುಗಳೊ (ಹಜಕಾ. ೩-೨೭). ೨. ಸಿಗುರು; ಸಿಬುರು: “ಸಿಗುರೊಳುದ್ಗಾರದೊಳ್ ಕಕ್ಕು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦). ೩. ಒರಟಾಗಿರುವಿಕೆ: ತೆಳ್ಳಿತ್ತು ಕೆಂಪಸಿದೆನಿಪ್ಪ ನಾಲಗೆ ಲೇಸು ಕಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕಪ್ಪು] ಕವಲಾಗೆ ಪೊಲ್ಲಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೨-೧೬). ೪. ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಹರಿತ; ಚುರುಕು (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರುಕ್ಕು, ಕರಟು; ತುಳು. ಕರಡ್, ಕರಡು; ತೆಲು. ಕರಕು, ಕರುಕು; ಪರ್ಜಿ. ಖರ]

ಕಕ್ಕು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಬಡಗಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಕಕ್ಕಿನ ಕೋಹು ಅದಱ ಮೂಡಣ ಬೀರಜ್ಜನ ಕೆಱೆ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೬೪; 1159). [?]

ಕಕ್ಕುಂದಱಿ, ಕಕ್ಕುದಱಿ (ನಾ). ಗರಗಸದಂತೆ ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಆಯುಧ (?): “ಕಕ್ಕುಂದಱಿಯೆಂದು ಕಕ್ಕುದಱಿ” (ಕಶಸಾ. ೧೬-೩೧೫); ಕುಸುಂಕುಱುಗೊಂಡೆಸೞ ಬಾೞ್ವೇಲಿಯ ಕೇಸರದ ಕಕ್ಕುಂದಱಿಯ ಕಾಪಿನ ಕಂಪಿನ ಕೋಶಮಿರ್ಪಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೮-೫೧ ವ); ಕಕ್ಕುಂದಱಿ, ದಕ್ಕುಂದಲೆ (ಶಮುದ. ೧೭೨ ಪ್ರಯೋ); ಬಗ್ಗಂದೊವಲ್, ಬಗ್ಗದೊವಲ್; ಕಕ್ಕುಂದಱಿ, ಕಕ್ಕುದಱಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೯ ಪ್ರಯೋ); ಚೆಂದಳಿರಾಂತಶೋಕೆ ಮಣಿಮಂಟಪಂ . . . ಕೇತಕಿ ಸುತ್ತುವೇಲಿ ಕಕ್ಕುಂದಱಿಯಾಂತ ಕೋಟೆ ಮದನಂಗೆನೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿರ್ದುದಾವನಂ (ವೃಷವಿ. ೪-೩೩). **ಕಕ್ಕುದಱಿ**: “ಕಕ್ಕುಂದಱಿಯೆನಲು ಕಕ್ಕುದಱಿಯುಮದಕ್ಕುಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೪೬); ಅಂಗಜನೃಪನ ಬಿನದದರಮನೆಯೆಂದು ಮಧುವನಕೆ ಕಕ್ಕುದಱಿಯಂ ನೆಟ್ಟನೋ . . . ಎನಲ್ ವನಮನುಱೆ ಬಳಸಿ ಕಂಗೊಳಿಪ ಪೊಂಗೇದಗೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೫-೧೮); ಎದ್ದಡರಿದು ನೂಕುವೆ ಕಕ್ಕುದಱಿ ಕೇತಕೆಸಳ ದಸಿಯಲಿ (ನಿಜಸಾಂ. ೯೦); ಅಗಣಿತ ಕಕ್ಕುದಱಿ ಬದ್ದುಗಳಲೊಪ್ಪುವ ತಳ್ಪುವಲಗೆಗಳು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೪-೩೮). [ಕಕ್ಕು$_3$ + ತಱಿ$_5$?]

ಕಕ್ಕುಂಬ (ನಾ). (?): ಕಾಡಬೇಲಿಯಂ ಮಾರ್ಕಾಡನಱಿಯಲುಂ ಮೂಡಿಗೆ ಕಕ್ಕುಂಬಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಕ್ಕುಂಬಂ, ಕುಕ್ಕಂಬಂ] ಸುಱಿಸಿ ಜೊಂಪಂ ಬೀಡು ಬಿಡುವಿಂಬು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೧); ಅಮರೆ ಮಾಡಿದ ಬಿಟ್ಟುಳಿಯ ಕಕ್ಕುಂಬ ತೊಡಂಬೆಯ ಮೂಡಿಗೆಯ ಕದಳಿಕೆಯ ಕಂಡಪಟಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ); “ಕಕ್ಕುಂಬ - ?” (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ). ℙ “ಕುಕ್ಕಂಬ (ಕಿಱಿದು + ಕಂಬ) ಗಳೆಂದರೆ, ಇಕ್ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಗಿದ ಡೇರೆಯ ಸೂರುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವ ಕಿರುಗಂಬಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು” (ನಾಡೋಜ. ೩೦೫). [?]

ಕಕ್ಕುಗಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಸಣ್ಣಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿದುದು; ಸಣ್ಣಚೂರು: ತೊಡೆಯನು ಕೊಯ್ದು ಕತ್ತಿಯಲಿ ಕಕ್ಕುಗಡಿಗಡಿದಟ್ಟು ಘೃತದಿಂದಿಕ್ಕಲಾ ಭೂಸುರನು ಕೋಪಿಸಿ ನಕ್ಕು ನುಡಿದಪನು (ಸಂಭಪ. ೨೫-೧೫, ೧೬).

[ಕಕ್ಕು$_3$ + ಕಡಿ$_4$]

ಕಕ್ಕುಗುರು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರು; ಚೂಪಾದ ಉಗುರು: ಕಕ್ಕುಗುರಿನೇರ್ಗಳಂ ಸುಯ್ವಿಟ್ಟು ಸುಗಿದಂ (ಕಾಲೂರ. ೯೮-೧೯೬).

[ಕಕ್ಕು$_3$ + ಉಗುರು (< ಉಗುರ್$_1$)]

ಕಕ್ಕುದಱಿ 'ಕಕ್ಕುಂದಱಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಬಿಕ್ಕು 'ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುರಿ (ನಾ). ಕ್ರೌರ್ಯ. 'ಕಕ್ಕುರಿಮಿಗು' ಪರಾ. [?]

ಕಕ್ಕುರಿಮಿಗು(ಕ್ರಿ). ಕ್ರೌರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗು; "ಕಕ್ಕುರಿಮಿಕ್ಕು = ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದೆ" (ಪದ್ಮಸಾ. II, ೬೫೩ ಟಿಪ್ಪಣಿ): ಬಿಡದಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟಿಡು ಕಕ್ಕುರಿಮಿಕ್ಕು ಪೊಕ್ಕು ಪೊಯ್ ಕಡಿ ತಿವಿ ಕೊಲ್ಲು . . . ಎಂಬ ಬೇಡ ವಡೆಯಬ್ಬರವಾತಿಡಿದುತ್ತು ಸುತ್ತಲುಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೭–೫೪).

[ಕಕ್ಕುರಿ + ಮಿಗು]

ಕಕ್ಕುಲತೆ, ಕಕುಲತೆ, ಕಕುಲಾತಿ, ಕಕುಲಾತೆ, ಕಕುಳತೆ, ಕಕ್ಕಲಾತಿ, ಕಕ್ಕುಲಾತಿ, ಕಕ್ಕುಲಾತೆ, ಕಕ್ಕುಲಿತೆ, ಕಾಕುಲತೆ, ಕಾಕುಲಾತಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಂತೆ; ಕಳವಳ; ಸಂಕಟ: ತಪ್ಪದುವೋ ಲಲಾಟಲಿಖಿತ ಕಕ್ಕುಲತೆಗೆ ಬಂದರೆ ಆಗದು ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೬೪೭); ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕಕ್ಕುಲತೆಗಾಗಿ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕು ಸೇವೆಯ ಮಾಡುವ ಮಿಟ್ಟೆಯ ಭಂಡರಿಗೆಲ್ಲಿಯದೋ ನೆಟ್ಟನೆ ದೇವತ್ವ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೦–೨೪೭). ೨. ಪ್ರೀತಿ; ಮೋಹ; ಮಮಕಾರ: ಅಕ್ಕಟಕ್ಕಟ ಈತಗಳುಪಿದ ಕಕ್ಕುಲತೆ ಕೈಸಾರಿತಲ್ಲದೆ . . . ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಸಮಸ್ತಭೋಗವ ಮಿಕ್ಕು ಸವಿಯದೆಯೆನ್ನ ಭಾವನೆ ಮುಕ್ಕುಹೋದುದೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫–೪೯); ಹರಣದಲಿ ಕಕ್ಕುಲತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿತೆ] ಬೇಡುದ್ಧರಿಸುವುದು ಸತ್ಕುಲತೆಯನು (ಕುಮಾದ್ರೋ. ೧೫–೨೧); ಕಕ್ಕುಲತೆಯಿಂದ ನಡೆಯಿಸುವ ಅರಸು ತಾ ಚಿಕ್ಕಂದವಿರುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೭); ರಾಧೆಯು ತಾಯಿ – ತಂದೆಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬಳೇ ಒಬ್ಬಳಾದ ಕಕ್ಕುಲತೆಯ ಮಗಳು (ಸ್ಕಾಲಮಿ. ೩೧). ೩. ಕನಿಕರ; ದಯೆ: ಸುರರ ನೀಂ ಬಿಡಿಪ ಕಕ್ಕುಲತೆಯೇತಕೆ (ಚಿಬಪು. ೩೨–೧೧). **ಕಕುಲತೆ**: ೪. ಜಿಪುಣತನ; ಕೃಪಣತೆ: ಕಟ್ಟಿ ಕಕುಲತೆಯ ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಕಟ್ಟೆ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೭೭). **ಕಕುಲಾತಿ**: ೧. ಪದ್ಮಾವತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಸುಮಿತ್ರೆಯ ಕಕುಲಾತಿ ಮೇರೆ ಮೀರಿಬಂತು (ಅನುರ. ೪೦). ೨. ಹೆಣ್ಣು ಮನುಕುಲದೊಂದು ಪುಣ್ಯದಾ ಬನದಲ್ಲಿ ಕಕುಲಾತಿಯರಳಿಸಿದ ಮಧುರ ಹೂವು! (ಭಾವಜೀ. ೧೫–೨೯೦). ೩. ಮೊದಲು ಅವಳಂಥ ಕಕುಲಾತಿಯ ಹೆಂಗುಸೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಕಾರವಾ. ೧೨); ಭಾವನೆಯನ್ನು, ರಾಗವನ್ನು ಹಾಗೂ ಕಕುಲಾತಿಯನ್ನು ಬದಿಗಿರಿಸಿ (ಜೀವಪ್ರ. XI, ಮನೋವೇದಿಕೆ). **ಕಕುಲಾತೆ**: ೨. "ಅಂತಃಕರಣ; ಪ್ರೀತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೧). **ಕಕುಳತೆ**: ೨. (೬). **ಕಕ್ಕಲಾತಿ**: ೧. ಮಕ್ಕಳು ಇಲ್ಲಂತ ಕಕ್ಕಲಾತಿಯ ಮಾತು ಪಕ್ಕದವರ ಮುಂದೆ ಆಡಿಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧–೯೦). **ಕಕ್ಕುಲಾತಿ**: ೧. ತಾಯ ಹೃದಯದಿಂದ, ಕಕ್ಕುಲಾತಿಯಿಂದ ಬಂದ ವಾಣಿ ಅದು! (ಬನಸಿ. ೧೬). ೨. ಅಗಲಿಸಿದೆನ್ನವರ ಕಕ್ಕುಲಾತಿಯ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಗಳಾ (ಶರೀಫ. ೫೦); ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುವ ಚಿಕ್ಕಸಿದ್ಧನ ಕಂಡು ಕಕ್ಕುಲಾತೀಲಿ ಕರೆದು ಕೇಳಿದರು (ಸಿದ್ಧಪು. ೫–೧೮). **ಕಕ್ಕುಲಾತೆ**: ೧. ಸಿಕ್ಕಿತಿವಳೊಳೆನ್ನ ಮನವಿನ್ನು ತಿರೆಗದು ಕಕ್ಕುಲಾತೆಯ ಮಾಡಲೇಕೆ (ಜಿರಾಮಾ. ೪–೯೩). **ಕಕ್ಕುಲಿತೆ**: ೧. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ತಂದುಕುಡಲು ಚಿನ್ನಮನಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯ ಮಾಡದಿರರು (ಅಂಜಚ. ೩–೭೬); ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯ ಮಾಡಿ ಕೆಡಬೇಡ ಬಿಡು ಬಿಡು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪–೭೮); ಕಕ್ಕುಲಿತೆ ಬೇಡಿನ್ನು ತನ್ನನು ಮಿಕ್ಕು ಬದುಕುವೆನೆಂಬ ಕಾಲನ (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೨–೧೩). ೨. ಒಡಲ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಕುಲತೆಗೆ, ಕಕ್ಕುಲಾತಿಗೆ, ಕವಳಕ್ಕೆ] ಪರರ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ಯದೈವ ಭವಿನೇಮಸ್ತರುಗಳಲ್ಲಿ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೧೭೭–೩೪೪); ಪೊಡವಿಪತಿಗಳ ಬಸುಱ ಬಂದಿಯೊಡಲ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯನು ಕಾಳಗದೆಡೆಗೆ ಮಾಡಿದರಿಲ್ಲ (ಕುಮಾವಿ. ೬–೨೭); ಕೈವಾರವೇಕೀ ಕಾಯದಲಿ ಕಕ್ಕುಲಿತೆ ಬೇಡೆಂದ (ಕುಮಾಭೀ. ೮–೫೩). ೫. ಬಯಕೆ; ಹಂಬಲು: ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯನುಂಟುಮಾಡಿದುದು ಪೆಣ್ಗೊಳಾವನಪಾಂಗ ವಿಭ್ರಮಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೨೩); ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯನು ಗಿಲ್ಲೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುಮಾಆ. ೭–೩೩); ದೊರೆಗಳಾರಾದರೂ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯ ಮಾಡಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಎಮಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೬೦–೨೦; 1573); ಇನ್ನು ಹಯಮಂ ಬಿಡುವನಲ್ಲ ನಿಮಗೆಮ್ಮ ತಾತಂ . . . ಕಕ್ಕುಲಿತೆ ಬೇಡ ನಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೭). ೬. ಸಂಶಯ; ಅನುಮಾನ: ಅಕ್ಕಜೀಂದಲ್ಲ ನೀನೋಡಿಹೋದಹೆಯೆಂಬ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೇಕೆಂದೆನ್ನೆಸ (ಹಚಕಾ. ೮–೬೮). **ಕಾಕುಲತೆ**: ೧. "ಪುನಃ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡುವೆನೇ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ . . ." ರೂಪಾ ಕಾಕುಲತೆಯಿಂದ ನುಡಿದಳು (ರೂಲೇಖಾ. ೧೨೪). **ಕಾಕುಲಾತಿ**: ೨. ಕಾಕುಲಾತಿಯ ಪಿಡಿದು ಲೌಕಿಕದೊಳು ಬಿದ್ದು (ವಿವಾಕ್ಯ. ೧೩೫–೧); ಆಕಳನು ಕಾಯ್ದುದು ಕಾಕುಲಾತಿಯಿಂದ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೦–೨೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಕ್ಕುರೀತಿ = ಪ್ರಯಾಸ, ತೊಂದರೆ; ತೆಲು. ಕಕ್ಕುಱುತಿ, ಕಕ್ಕೂಱುತಿ]

ಕಕ್ಕುಲತೆಪಡು 'ಕಕ್ಕುಲತೆಬಡು' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲತೆಬಡು, ಕಕ್ಕುಲತೆಪಡು, ಕಕ್ಕುಲಿತೆಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕರುಣೆಗಾಗಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು; ಹಲುಬು: ಖಳರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆನು ನಿನಗಲ್ಲದಾರಿಗೆ ಕಕ್ಕುಲತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಕುಲಿತೆ] ಬಡುವೆನು ಮುರಾಂತಕಯೆಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ಕುಮಾಸ. ೧೪–೧೧೯). **ಕಕ್ಕುಲತೆಪಡು**: ೨. ಚಿಂತೆಮಾಡು; ಕಳವಳಿಸು: ಕಕ್ಕುಲತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಕುಲಿತೆ] ಪಟ್ಟರಿಲ್ಲ ಕರುಣಾಳು ನಿನ್ನ ಮಱೆಹೊಕ್ಕೆನು ಸಲಹೊ (ಪುರಂದ. ೧–೧೬೪–೩). **ಕಕ್ಕುಲಿತೆಬಡು**: ೨. ಸಕ್ಕರೆಗೆ ಸದೃಶಮಾದೆಳನೀರುಗಳ್ ತಮ್ಮ ತಲೆಯೊಳಗೆ ಪೊತ್ತುಕೊಂಡು ಉಕ್ಕಿದತಿಹರುಷದಿ ನಿಜಜೀವವಿರುವನಕ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಬಡದೆ ಕೊಡುತಿರ್ಪ ಕೆಂದೆಂಗುಗಳ್ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೩–೫). ೩. ಆಸೆಮಾಡು; ಬಯಸು: ಒಕ್ಕಲಿಗ ವೈಶ್ಯ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಂ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಬಟ್ಟು ವಂದಿಪನೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೩–೯). [ಕಕ್ಕುಲತೆ + ಪಡು$_1$]

ಕಕ್ಕುಲಾತಿ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲಾತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲಿತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಕಾಱ, ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗಾಱ (ನಾ). ಆಸೆಯುಳ್ಳವನು; ಲೋಭಿ: ಕಳವಳಿಸಿದರು ಕಾಯದಲಿ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಕಾಱ[ಪಾಠಾಂ. ಗಾಱ]ರು ಕೈದೆಗೆದ ರಗ್ಗಳೆಯನುಱುಬೆಗೆ (ಕುಮಾದ್ರೋ. ೧೫–೫೧). **ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗಾಱ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಕಕ್ಕುಲಿತೆ (< ಕಕ್ಕುಲತೆ) + –ಕಾಱ]

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗಾಱ 'ಕಕ್ಕುಲಿತೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಂಬಲಿಸು; ಆಸೆಪಡು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಳುಕಿ ಶೂದ್ರನನು ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಂಡಣಲಿ ಬೇಡಿದೊಡಿಕ್ಕದಿರಿ ನರಮಾಂಸವಿಂದೆಲೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆನು ಮರುಳಾಗಿ ಶೂದ್ರನ ಕಷ್ಟಭೋಜನಕೆ (ಸಂಭಪ. ೨೫–೧೬). ೨. ಚಿಂತೆಮಾಡು; ಕಳವಳಿಸು: ಮಕ್ಕಳ ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳಬೇಡ (ಮಂಕುಕ. ೪೨೦).

[ಕಕ್ಕುಲಿತೆ (< ಕಕ್ಕುಲತೆ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡಿಸು: ದುರ್ಮಾರ್ಗ ರಕ್ಕಸಿಯರುಂ . . . ನೆಲದಣುಗಿ ಭಯಮೋಹಗೊಳುವಂತೆ ಪರಿಪರಿಯ ಲಲಿತಕಾಠಿಣ್ಯತರ ಕಲುಷಿತದ ದುರ್ಭಾಷೆಯಲಗುಗಳ ನಾಲ್ದೆಸೆಯ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳಿಸಿದರ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧೦–೧). [ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳ್ + –ಇಸು$_1$]

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಬಡು 'ಕಕ್ಕುಲತೆಬಡು' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು ; ಮರುಳಾಗು : ಸಿಕ್ಕಿತಲ್ಲಾ ಲೋಕವೀಪರಿ ಕಕ್ಕುಲಿಸಿಯೊಡಲಾಸೆಗಱಿವನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆಯುಕಟ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೫). [ಕಕ್ಕುಲ ? + -ಇಸು$_3$]

ಕಕ್ಕೆ (ನಾ). ಗೊಂಚಲುಗೊಂಚಲಾಗಿ ಹಳದಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಸುವರ್ಣಕ ; ರಾಜತರು : "ಆರಗ್ವಧಂ ಸ್ವರ್ಣಪುಷ್ಪ ಕೃತಮಾಲಮೆನಲಾ ರಾಜತರುವೆನಲ್ ಕಕ್ಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೨) ; ಪಂಚಮುಖನಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕೆಯಮರದ ಮೇಲಿರಲು ಕಕ್ಕೆ ಸದ್ಭಕ್ತನ ಸುಖಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾಗಿರಲು ಕಕ್ಕೆ ಭಕ್ತನ ಸಮ್ಮುಖಕ್ಕೆ ಶಿವನಂತಿರಲು ಕಕ್ಕೆ ರುದ್ರನ ರೂಪಕಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿರಲು ಕಕ್ಕೆ ಶರ್ವನ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ನಂಟಾಗಿರಲು (ಆನಾರ. ಹ. ೧೩೨-೧೪) ; ಕಕ್ಕೆಯೆಕ್ಕೆಗಳ ಪೂವಂ ತಂದು ತಣಿವಿಲ್ಲ ದರ್ಚಿಸುತೆ (ಚಂದೇರ. ಹ. ೧೪೦-೧೯) ; ಕಡವೊಡವೆಕ್ಕೆ ಕಕ್ಕೆ ತರಿ ತಾರಿ ಬೆಳಲ್ ಬಿಳಿಯತ್ತಿ (ಧರ್ಮಪ ೩-೪೭) ; ಗಿರಿಯ ಶಿರದಲಿ ಹೂತ ಕಕ್ಕೆಯ ಮರ ಮುಱಿದು ಬೀಳ್ವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೩-೭೬) ; ಕಣಗಿಲು ಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆಯಣಿಲು ಕದಳಿ ಹಾದರಿಯ ಮರ ಮೊದಲಾದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡುಕ್ಕೈ$_1$, ಕೊನ್ಱೈ$_1$; ಮಲ. ಕೊನ್ನ ; ತುಳು. ಕಕ್ಕೆ]

ಕಕ್ಕೆಕೂಳು (ನಾ). ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ ಆಹಾರ (?) : ಬಿಕ್ಕೇಕೂಳು ಕಕ್ಕೇಕೂಳು ತಿನ್ನುತಾ ಇದ್ದ (ಬೆಳುಮ. ೬೮).
[ಕಕ್ಕೆ ? + ಕೂಳು$_3$ (< ಕೂೞ್$_1$)]

ಕಕ್ಕೊರಲೆ, ಕಕ್ಕೊರಳೆ, ಕಕ್ಕೋರೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕುಬೇರಕಃ-ಕಕ್ಕೊರಲೆ, ನಂದಿವೃಕ್ಷ" (ಓಷಧಿ. ೩೬); ಕಕ್ಕೊರಲೆ, ಹಂಸಪಾದಿಗಳ ಸೊಪ್ಪನು ಶಿಶುಗಳ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಲು ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹ ಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪). **ಕಕ್ಕೊರಳೆ** : ಕಕ್ಕೊರಳೇಬೀಜ, ಯವಕ್ಷಾರ . . . ಐದುವರಹತೂಕವ ಆಡಿನ ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರೆದು (ವೈದ್ಯ ಸಾ. II, ೫೮). **ಕಕ್ಕೋರೆಲೆ** : ಕಕ್ಕೋರೆಲೆ, ಎಲವದ ಹಗಿನು . . . ಧೂಪವ ಹಾಕಲು ಚಿತ್ತವಿಭ್ರಮ ಸನ್ನಿ ಶಮನವಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೬). [? + ಕೊರಲೆ]

ಕಕ್ಕೊರಳೆ 'ಕಕ್ಕೊರಲೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ, ಕಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ, ಕೊಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಹೆಸರು (+). **ಕಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ** : "ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೪). **ಕೊಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ** : ಕೊಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ ಇನ್ನಷ್ಟು ಕೇಳುವ ಆಸೆ ಇದ್ದರೂ ಮತ್ತೆ ಕಣ್ಣು ಆ ಕಡೆ ಹೋಯಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೭೫). [ಕಕ್ಕೋಕ$_0$ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಕ್ಕೋರೆಲೆ 'ಕಕ್ಕೊರಲೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕೋಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. ℙ ಇದರ ಕಾಯಿಯ ಒಳಭಾಗವು ಅಂಟಾಗಿಯೂ, ಸುಗಂಧವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ೨. ಕಕ್ಕೋಲ ಕಾಯಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಸುಗಂಧ. [ಸಂ.]

ಕಕ್ಕೋಲಕ (ನಾ).= ಕಕ್ಕೋಲ; "ಗವಲಕಚೂರ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೪).
[ಸಂ.]

ಕಕ್ಖಟ (ಗು). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ; ಘನರೂಪವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ನಗೆ ; ನಗುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕಕ್ವವಡ 'ಕಕ್ಕವಡ' ನೋ.

ಕಕ್ರ 'ಕಕ್ಕರ$_4$' ನೋ.

ಕಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಂಕುಳು ; ಬಗಲು : ನಿಚ್ಚಲಿ ಕಾರಿರುಳೊಳ್ ಪೊಱಪಚ್ಚಮನುಟ್ಟೆರ್ದಿಱುಂಕಿ ಕಕ್ಷದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೫) ; ಮೇಲುದುಗುಡದ ಮುಖದ ನೀರೊಱೆವಾಲಿಗಳ ಕಕ್ಷದ ಗದೆಯ ಭೂಪಾಲ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೧) ; ಕಕ್ಷದಲಿ ವಿಧಿಯು ಧರಿಸಿಹನು ಕರಪೀಠದೊಳು ಪಕ್ಷಿವಾಹನನು ಪಿಡಿದಿಹನು (ಪ್ರಾಭರಾ. ೮-೩). ೨. ಪಾರ್ಶ್ವ ; ಪಕ್ಕ : ಆಗಳ್ ಮದಗಜ ಕಕ್ಷಧ್ವಜ ವಿರಾಜಿತಮಪ್ಪ ತನ್ನ ಪೊನ್ನರಥಮಂ ಮದ್ರರಾಜನನೇಱಲ್ವೇೞ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯ ವ). ೩. ಕೊಠಡಿ ; ಕೋಣೆ : ಡ್ಯೂಕನ ಶಯನಕಕ್ಷವು ಅತ್ಯಂತ ರಮಣೀಯ ಮತ್ತು ಸುರುಚಿಪೂರ್ಣರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿತ್ತು (ಯೋಧರು. ೬೦). ೪. ಅರಣ್ಯ : ಸಜ್ಜನ ಭಕ್ತರಾಮಯಾಪತ್ ಕಕ್ಷಧೂಮಾಂಕ ಪಶುಪತಿ ಲಲಾಮ ಪರಿಪಾಲಯ (ಗುರುಚಾ. ೨-೧). ೫. ಕಚ್ಚೆ ; ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಸೀರೆಯ ಅಥವಾ ಪಂಚೆಯ ಅಂಚು : ಪ್ರಸ್ತಕ್ಕೆ ಭಕ್ಷ, ವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಕಕ್ಷ, ನಾರಾಯಣ ಅಂದವಗೆ ಮೋಕ್ಷ (ಗಾದೆ). ೬. ಲಂಗೋಟಿ ; ಕೌಪೀನ. ೭. ಉಡಿದಾರ ; ನಡುಕಟ್ಟು ; ಒಡ್ಯಾಣ. ೮. ಹುಲ್ಲು. ೯. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಬ್ಬುವ ಬಳ್ಳಿ. ೧೦. ಅರಮನೆಯ ಅಂತಃಪುರ ; ರಾಣಿವಾಸ. ೧೧. ತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿವಾದ. ೧೨. ಅಂಗಣ ; ಪ್ರಾಂಗಣ. ೧೩. ಬಾಗಿಲು ; ದ್ವಾರ. ೧೪. ಗ್ರಹ, ತಾರೆಗಳು ತಿರುಗುವ ಪಥ : "ಪ್ರಾಂಗಣ ಕೌಪು ಕಕ್ಷಮುಡಿನೂಲ್ ಕಾಂತಾರ ಕಕ್ಷಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೧).
[ಸಂ.]

ಕಕ್ಷಕಾರ (ನಾ). ಬಗಲಲ್ಲಿರುವವನು ; ಸ್ವಾಧೀನನಾದವನು : ಪಕ್ಷಕಾರರನ್ನು ಕಕ್ಷಕಾರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಲ್ಲ ಮೋಹಕನಗೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ವಕೀಲಮಿತ್ರರು . . . ಬಂದರು (ನಿರಾಭ. ೧೪೬).
[ಸಂ.]

ಕಕ್ಷಕುಳ (ನಾ). ಕಂಕುಳಲ್ಲಿರುವವನು (?) : ಆಕಾಶದ ಕವಿಗಳೆನ್ನ ತೊಟ್ಟಿಲ ಕೂಸು ಹರಿಬ್ರಹ್ಮರೆನ್ನ ಕಕ್ಷಕುಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಷೆಯ ಒಕ್ಕಲು] ಸೀ ಮಾವ ನಾನಳಿಯ ಗೊಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೧೨೧-೫೫೦).
[ಕಕ್ಷ + ಕುಳ ?]

ಕಕ್ಷಪಾಲ, ಕಕ್ಷಪಾಳ (ನಾ). ಕಂಕುಳಿಗೆ ತಗುಲಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ ; ಬಗಲು ಚೀಲ : ಕಾಲಕರ್ಮವನು ಪಾದುಕೆಗಳಾಗಿಯೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಮೇಲೆನಿಸುವಷ್ಟಮಾಸಿದ್ಧಿಗಳನೇ ಕಕ್ಷಪಾಲವಾಗಿಱುಕಿ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೧-೧೪). **ಕಕ್ಷಪಾಳ** : ಆಕಾಶವೆ ತೊಪ್ಪರ ಅಜಾಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ಆದಿಯಾಧಾರವೆ ಕಕ್ಷಪಾಳ (ಅವಚಂ. ೮೩-೩೭೪) ; ಸರಪಳಿಯ ಹೊಸ ಕಕ್ಷಪಾಳದ . . . ಪರಿವಿಡಿಯೊಳೆಸೆದಿರ್ದರಾ ಜೋಗಿಗಳು (ಶಂಕದಾ. ೧೫-೫). [ಸಂ.]

ಕಕ್ಷಪಾಲಿಕೆ, ಕಕ್ಷಪಾಳಿಕೆ (ನಾ). = ಕಕ್ಷಪಾಲ : ಸನ್ನುತ ವಿದ್ಯಾಮಯ ಕಕ್ಷಪಾಲಿಕೆ ಬೆಡಂಗಂ ಬೀಱೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪-೩೧). **ಕಕ್ಷಪಾಳಿಕೆ** : ಅಂತಿತ್ತು ತನ್ನ ಕಕ್ಷತಳದೊಳಿಱುಂಕಿದ ಪೊಂಬುಲಿಯ ಚರ್ಮದ ಕಕ್ಷಪಾಳಿಕೆಯೊಳಳವಟ್ಟ ನಿಗ್ಗವದ ಕರಂಡಕದೊಳಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೫ ವ).
[ಸಂ. ಕಕ್ಷಪಾಲಿಕಾ]

ಕಕ್ಷಪಾಳ 'ಕಕ್ಷಪಾಲ' ನೋ.

ಕಕ್ಷಪಾಳಿಕೆ 'ಕಕ್ಷಪಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಷಪುಟ (ನಾ). ಕಂಕುಳು ; ಬಗಲು : ಮಾಱ್ಪುದು ಕಂಪಿನ ಸೊಂಪಿನ ಪೊಗರಿಂದಂ ವನಿತೆಯ ಕಕ್ಷಪುಟಮಿಾಕ್ಷಣಾಕರ್ಷಣಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೩೮). [ಕಕ್ಷ + ಪುಟ$_2$]

ಕಕ್ಷಭಂಡ (ನಾ). ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಇರುಕಿ ತರುವಂಥ ಸರಕಿನ ಹೊರೆ ; ಕಂಕುಳ ಗಂಟು (?) : ಹೊಱಗಣಿಂ ಬಂದ ಗಂಧವಣಕ್ಕೆ ಕಕ್ಷಭಣ್ಡಕ್ಕೆ ಆ ಭಣ್ಡಂ ಗದ್ಯಾಣಂ ತೂಕಮಯ್ದು (ಎಇ. XIII, ೨೧-೫೩ ; 1204).
[ಕಕ್ಷ + ಭಂಡ]

ಕಕ್ಷಮೂಲ (ನಾ). = ಕಕ್ಷಪುಟ : "ಕಾಂಕುೞ್ = ಕಕ್ಷಮೂಲಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). [ಕಕ್ಷ + ಮೂಲ]

ಕಕ್ಷಾಂತ (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಪಕ್ಕ; ದ್ವಾರದ ಬಳಿ: ಐತಂದು ವಿನಯದಿಂದರಮನೆಯ ಕಕ್ಷಾಂತದೊಳ್ನಿಂದು ಪೇಳೆ ದೌವಾರಿಕೆಯೊಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೨೨-೧೪). [ಕಕ್ಷ + ಅಂತ$_3$]

ಕಕ್ಷಾಂತರ (ನಾ). ಒಳಮನೆ; ಏಕಾಂತದ ಕೋಣೆ: "ಕಕ್ಷಾಂತರಂ, ಪ್ರಕೋಷ್ಠಂ – ಈ ೨ ನೆಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೪೯); "ಕಕ್ಷಾಂತರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಷಂತರು] ಪ್ರಕೋಷ್ಠಂ ಮನೆಯ ನಿಲವದು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೪). [ಕಕ್ಷ + ಅಂತರ]

ಕಕ್ಷಾಂತರಂಗ (ನಾ). ಅಂಗಳದ ಒಳಭಾಗ; ಪ್ರಾಂಗಣದ ಮಧ್ಯ: ಮಂತ್ರಿಗಳ ಮಾಗಧರ ವಂದಿಗಳ ಗಡಣಮಂ ಕಕ್ಷಾಂತರಂಗದೊಳ್ ನಿಲಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೮-೧). [ಕಕ್ಷ + ಅಂತರಂಗ]

ಕಕ್ಷಾಪಟ (ನಾ). ಕೌಪೀನ; ಲಂಗೋಟಿ. [ಸಂ. (ಕಕ್ಷಾ + ಪಟ)]

ಕಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಜ್ಯ; ವಿವಾದ (ಕಿ). ೨. ವಾದಿ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿವಾದಿ: ಅಂಥಾ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ್ದ ಕಕ್ಷಿಯು ಹೊಸದಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು ನೇಮಿಸತಕ್ಕದೆಂದು ವಿಧಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೭); ದೇಶದಲ್ಲೆ ಕಕ್ಷಿ ಪ್ರತಿಕಕ್ಷಿಗಳು ಎದ್ದರೆ? (ಶಾಂತಲಾ. ೨೪೧). [?]

ಕಕ್ಷಿಗಾರ (ನಾ). ವಕೀಲರ ಬಳಿ ಫಿರ್ಯಾದು ಮಾಡುವವನು; ವಾದಿ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿವಾದಿ: ಕೆಲಸ ಕಲಿಯುವುದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಕ್ಷಿಗಾರರೂ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಲಹೂ. ೬೬); ಕಕ್ಷಿಗಾರರೇ ರಾಜಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದರೆ? (ಚಂದತೋ. ೧೬೦); ವಕೀಲರ ಮತ್ತು ಕಕ್ಷಿಗಾರರ ಹಿತ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲ (ಮಾವಾದ. ೯೦). [ಕಕ್ಷಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಕಂಕುಳು; ಬಗಲು: ಕಕ್ಷೆಯಲಿ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಕುಕ್ಷೆಯ ವರ್ತನವ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೫-೫೨೨). ೨. ವ್ಯಾಪ್ತಿ; ಪರಿಮಿತಿ; ಕ್ಷೇತ್ರ: ಇತಿಹಾಸದೊಳಗಿನ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಕೂಡ 'ಪರಮಾತ್ಮಶಕ್ತಿ' 'ದೈವ' ಇಂತಹ ಇತಿಹಾಸದ ಕಕ್ಷೆಯ ಹೊರಗಿನ ಮಾತುಗಳು ಬರುತ್ತವೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೪೦೧); ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಕಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಾಲಾವಧಿಯು ದೀರ್ಘವಾದದ್ದು (ಸಾಸಮಾ. ೭೬). ೩. ಗ್ರಹ ಹಾಗೂ ಉಪಗ್ರಹಗಳು ಸುತ್ತುವ ಮಾರ್ಗ; ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಪಥ: ಈ ವಾರ್ಷಿಕ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಭೂಮಿಯ ಕಕ್ಷೆ ಎನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೫೯); ನಾವು ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಕಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ತಿರುಗುವ ಗ್ರಹಗಳು! (ಮುಕ್ತಿ. ೧೬). ೪. ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಕೋಣೆ: ಚಾರು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ ಕಕ್ಷೆಯ ಗವಾಕ್ಷದೊಳಗೆ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾಳೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೮೭). [ಸಂ. ಕಕ್ಷೆ, ಕಕ್ಷಾ]

ಕಕ್ಷೇಷು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: "ಕವಡಿಕೆಯಂಬು ಕಕ್ಷೇಷು ವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೫). [ಕಕ್ಷ + ಇಷು]

ಕಕ್ಷ್ಯಾಂತರ (ನಾ). ಆವರಣ; ಪ್ರಾಂಗಣ: ರಾಜಧಾನಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು ಸಪ್ತಕಕ್ಷ್ಯಾಂತರಂಗಳ ಕಾಂಚನಮಯತೋರಣಂಗಳಂ ನುಸುಳ್ದು ಕನ್ಯಾಂತಃಪುರದ್ವಾರಮನೆಯ್ದಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯೫); ಪಯೋದ ಗಜ ಘಟೆ ಸುೞಿದತ್ತಿನರುಚಿಪಲ್ಲವಕುಳಕಬಳನ ಲೀಲೆಯಿನಂತರಿಕ್ಷ ಕಕ್ಷ್ಯಾಂತರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೨). [ಸಂ. (ಕಕ್ಷ್ಯಾ + ಅಂತರ)]

ಕಕ್ಷ್ಯಾವಕಾಶ (ನಾ). ಒಳಮನೆಯ ವಿಸ್ತಾರ: ಬಾಗಿಲ್ಮಾಡಮಂ ಪೊಕ್ಕಂತರಾಂತರಾಭಿಶೋಭಮಾನಾಕ್ಷೂಣ ಕಕ್ಷ್ಯಾವಕಾಶಮಂ ತೋಱುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೬ ವ). [ಸಂ. (ಕಕ್ಷ್ಯಾ + ಅವಕಾಶ)]

ಕಕ್ಷ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ನಡುಕಟ್ಟು. ೨. ಕಟ್ಟಡಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಒಳಅಂಗಳ; ನಡುತೊಟ್ಟಿ. ೩. ವ್ಯಾಪ್ತಿ; ಪರಿಮಿತಿ; ಕ್ಷೇತ್ರ: ಅದು 'ಕಾವ್ಯ' ಕಕ್ಷ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. ಕಕ್ಷ್ಯಾ]

ಕಖಡಿಬರ್ತಿ (ನಾ). ಕಕ್ಕಡದ ಆರತಿ; ದೀಪಾರತಿ (?): ಬೆಳಿಯ ನೀರಾಂಜನದ ಹಲಿಗೆ ೯ ಹಿರಿಯ ಆರತಿ ೮ ಪುರುಷಾಮೃಕದ ಆರತಿ ೩ ನಾಗಾರತಿ ೧ ಧೂಪಾರತಿ [೧] ಕಖಡಿಬ[ರ್ತಿ] ೨ ಪ್ರತುಮೆಆರತಿ ೧ ಅಂತು ಆರತಿ ೨೫ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೭೩-೪೩; 1513). [ಕಖಡಿ$_0$ (< ಕಕ್ಕಡ$_3$?) + ವರ್ತಿ ?]

ಕಗತಿ (ನಾ). ಪೀಠ (?): ವಿಗಡ ಶುಂಭ ನಿಶುಂಭರು . . . ಹೊಗುವ ರಮರಾವತಿಗೆ ಸುರಪನ ಕಗತಿನಲಿ ಮಂಡಿಸುವರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೬-೭). [?]

ಕಗ್ಗ$_1$ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ: ಆ ಮುನೀಶ್ವರನೆನ್ನ ಕೋಪದಿಂ ಝುಂಕಿಸುತ ರುದ್ರನಂತೆ ಕಗ್ಗ ಭೂಸುರನೆನುತ್ತೇನ ವಂಚಿಸಿ ಶರಸಮುದ್ರವಂ ಬೇಡ್ದರ್ (ತುರಂಗ. ೬೧-೨೨); ಈ ರತ್ನವನ್ನು ಓರ್ವ ಕಗ್ಗಬಡಹಳ್ಳಿಗನ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಒದಗಿದೆ (ಪರಿಣೀ. ೫). (ನಾ). ೨. ಬೇಸರದ ಹರಟೆ; ಗೊಡ್ಡುಕತೆ: ಈ ಕಗ್ಗವನ್ನು ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಓದಿದಾಗ, ಇದು ಏನೋ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಕಗ್ಗವೆಂದು ಎನಿಸುತ್ತದೆ (ರಾಮರಾ. ೬೬); ಯಶಸ್ಸು ಎಂಬುದೆಲ್ಲಾ ಬರಿಯ ಕಗ್ಗ (ಮಲೆನಾ. ೧೫); ಈ ಕಗ್ಗವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೇಳಿವೇನೆ ಬಿಡು (ಆಷಾಭೂ. ೧೭). ೩. ಕಾಡುಮನುಷ್ಯ; ಒರಟ; ಒಡ್ಡ: ಆ ತೆರೆದಿದ್ದ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕರಿಸಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಭೀಮನು ಕಗ್ಗನಂತೆ ನಕ್ಕನು (ಮಭಾರ. ೮೨). [?]

ಕಗ್ಗ$_2$ (ನಾ). ಖಡ್ಗ; ಕತ್ತಿ: ಕಗ್ಗದಲಿ ಮಡಿದನುಜನಿಗೆ ಮನ ತಗ್ಗಿ ಮಮ್ಮಲಮರುಗಿ ವಂಶವು ಜಗ್ಗಿತಾಹಾಯೆಂದು (ಜಿನಭಾ. ೩-೬೫); ಎಲೆ ಮದೋನ್ಮತಿ ನೀನು ಕಗ್ಗಕೆ ಬಲನೆ (ಜಿನಭಾ. ೧೧-೧೩); ಕಗ್ಗದ ಕಲಿ ಬೀರಾ ಎದ್ದು ಬಾರೋ ಸಗನಯ್ಯಾ (ನಾಪದ. ೧೪೦). [ಪ್ರಾ. ಖಗ್ಗ (< ಸಂ. ಖಡ್ಗ)]

ಕಗ್ಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಲಾರದ ಗಂಟು: ಈ ದಾರ ಬಹಳ ಕಗ್ಗಂಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಸರಗಂಟು' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಜಟಿಲವಾದ ಸಮಸ್ಯೆ; ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ಸಮಸ್ಯೆ: ಇದು ಬಿಡಿಸಬರದ ಕಗ್ಗಂಟು ಕೂಟಜನ್ಮದ ರಹಸ್ಯ (ಅರಳು. ೨೧೮-೩); ಈ ನೆಂಟು ಕಗ್ಗಂಟು, ಹಸನಿಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರ (ಮಾಮನೆ. ೪೫); ಅರ್ಥವೇ ಆಗದ ತೊಡಕಿನ ಕಗ್ಗಂಟುಗಳಿಂದ ನೀನು ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ್ದೀಯಾ? (ವಂಶವೃ. ೩೦೫). [< ಕಡಿದು + ಗಂಟು]

ಕಗ್ಗಂದು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಂದು ಬಣ್ಣ: ಆಕೆಗೆ ಕಗ್ಗಂದುಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [< ಕಡಿದು + ಕಂದು$_2$]

ಕಗ್ಗಂಬಳಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿ: ಬಾರೆಂದು ಕರೆದು ಕಾಳಾಂಬರ ಮನುಡಿಸಿ ಕಗ್ಗಂಬಳಿಯ ಪೊದಿಸಿ ಪಗಲಂಗನೆಯಳಾ . . . ಎಂಬಂತೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತ (ನವಮೋ. ೧೭-೧೦); ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಅಪಾರವಾದೊಂದು ಕಗ್ಗಂಬಳಿಯಿಂದ ಮುಸುಕಿ ಮುಚ್ಚಿದಂತಿತ್ತು (ವೀರಬಂ. ೧೮). [< ಕರಿದು + ಕಂಬಳಿ]

ಕಗ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಬಲವಾದ ಕಟ್ಟು: ನೋಟಗಳ ಕಗ್ಗಟ್ಟು ಬಿಚ್ಚಿದಂತಾಗಿ ಮೇಣ್ ಆಟವಾಡುತಲಿಹುದು ಬೇರೆಡೆಯ ಬಿಗಿದು (ಕಾಲೂರ. ೪೩-೫೫). [< ಕಡಿದು + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಗ್ಗತ್ತಲ್ 'ಕರ್ಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗತ್ತಲು 'ಕರ್ಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ 'ಕರ್ಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗದಾರಿ (ನಾ). ಕಚ್ಚಾದಾರಿ, —ರಸ್ತೆ: ಉಳಿದ ಮೂರು ಮೈಲು ಕಗ್ಗದಾರಿಯಿಂದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಆಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಊರು ಮುಟ್ಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೨೯). [ಕಗ್ಗ$_1$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕಗ್ಗನಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನೆಲ್ಲಿಕುಂಟಿ ಗ್ರಾಮು ೧ ಕಗ್ಗನಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮು ೧ ತಿರುಮಲಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮು ೧ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೮–೧೯; 1234). [ಕಗ್ಗ$_0$ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ$_1$)]

ಕಗ್ಗನೆ 'ಕರ್ಗನೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗಪ್ಪು$_1$ (ನಾ). ತೀರ ಕಪ್ಪು; ಕಡುಗಪ್ಪು; ದಟ್ಟವಾದ ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ: ಕಾರ್ಮೋಡದ ಒಡ್ಡು ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಗ್ಗಪ್ಪಿನ ಹಾಯಿ ಹಾರಿಸಿ ಮುಗಿಲಿನ ನಡುವೆ ತಲೆ ಎತ್ತಿ ನಿಂತಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೪೦).
[< ಕಡಿದು + ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$)]

ಕಗ್ಗಪ್ಪು$_3$ (ನಾ). ಆಳವಾದ ಕುಳಿ, —ಹಳ್ಳ: ಅವರ್ಗಳನ್ನಸಹಾಯತೆಯ ಕಗ್ಗಪ್ಪಿಗೊಡೆದುರುಳಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೩೪–೧೩).
[< ಕಡಿದು + ಕಪ್ಪು$_3$]

ಕಗ್ಗಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಜಡಬುದ್ಧಿ; ದಡ್ಡಬುದ್ಧಿ: "ನಿಮ್ಮ ಮೂರ್ಖತನ ದಿಂದ, ಹಳ್ಳಿಯ ಕಗ್ಗಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮಗು ಸತ್ತದ್ದು" (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೪೪).
[ಕಗ್ಗ$_1$ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಗ್ಗರಿ 'ಕಗ್ಗಲಿ$_1$' ನೋ.

ಕಗ್ಗರಿಕು (ನಾ). ಅತಿ ಕಪ್ಪಾದ ಕರಿಕು, —ಇದ್ದಲು: ಮಹೀಚಕ್ರದೊಳ್ ಕಗ್ಗರಿಕೆಂತಂತೆತ್ತಲುಂ ಪಂದಲೆ ಪಡಲಿಡೆ ಧಂಧಂಧಗಿಲ್ಭುಘುಗಿಲ್ ಘಂಘರಿಲೆಂದೇನಳ್ಳಿತೋ . . . ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ಕೋಪೋದ್ಧುರದಾವೋಗ್ರಾನಳಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫–೪೩; 1196).
[< ಕಡಿದು + ಕರಿಕು$_2$ (< ಕರಿಂಕು)]

ಕಗ್ಗಲ್, ಕಗ್ಗಲ್ಲು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕಲ್ಲು; ಕಾಡುಕಲ್ಲು: ಕಾದ ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಫಲವೆಂದವಂ ತಂದೀವರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೩೦); ರೋಹಿಣಿ ಧರಣೀಧರ ಮಣಿಯಂ ಕಗ್ಗಲ್ಲಂ ಧರಿಯಿಸಿದಂತಿರೆ ಸಜ್ಜನರಂ ದುರ್ಜನರಂ ಪಡೆದಂ ಕಮಳಭವಂ (ಕುಮುರಾ. ಪೀಠಿಕಾ ಸಂಧಿ. ೬೫); ಮಂದಮತಿಯಾ ಸುಯೋಧನನ್ನಪಂ ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಬೀಟೆಯಂದದಿ ಮುನಿಸನು ಒಂದಿನಿಸು ಮುಚ್ಚದಾ ಕಳ್ಪರಂ ನಾಳೆ ನೀ ತಂದೊಪ್ಪಿಸೆಂದು ಯಮದಂಡನಂ . . . ಕಳುಹಿ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾ. ೨–೬೯). **ಕಗ್ಗಲ್ಲು:** ಕಾಳನ್ಮನೆಂಬವಳ್ ಕಗ್ಗಲ್ಲಿನಿಂ ಕಜಿದ ಹಾಲನೀಶಂಗುಣಿಸಿದಳ್ (ಚೆಬಪು. ೫೫–೪೫); ಪೊಸ ಕಗ್ಗಲ್ಲುಗಳೊಸರವು ಕಣ್ಣೆ ರಾಜಿಸಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೨೦–೫); ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದೇವಾಲಯಗಳೆಲ್ಲವು ಕಗ್ಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದವು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೬೨). [< ಕಡಿದು + ಕಲ್$_3$]

ಕಗ್ಗಲಮಾನೆಯ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಡುಗೆ: ನಿತ್ಯ ನಿ(ನ್ನೈ)ವೇದ್ಯಕಂ (ಕ್ಕಂ) ಬಿಟ್ಟ ಕಗ್ಗಲಮಾನೆಯ ಕೆಯಿ ಮತ್ತರು ೧೨ (ಇಅ. IX, ೬೫–೬; 1118). [ಕಗ್ಗಲ$_0$ (< ಕಗ್ಗಲಿ$_2$) + ಮಾನೆಯ (< ಮಾನ್ಯ)]

ಕಗ್ಗಲಿ$_1$, ಕಗ್ಗರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಮುಳ್ಳಿಲ್ಲದ ಕರಿಜಾಲಿ; ಖದಿರವೃಕ್ಷ: ಕರಡಿಗಳೊ ಕಗ್ಗಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಗ್ಗವಿ, ಕಗ್ಗಲ್ಲ, ಕಗ್ಗನಿ, ಕಗ್ಗೊಲೆ]ಯ ಬಲು ಹೆಮ್ಮರಡಿಗಳೊ (ತೊರರಾ. ೬–೮–೨೯); ಕೈಯಿಂದ ಬಗ್ಗಿಸಿ ನೋಡಲಿನಿಸು ಬಗ್ಗಿತಿಲ್ಲದು ಕಗ್ಗಲಿಯೊನಕೆಯಂದದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬–೧೧೫); ಕಡಿದೆ ಕಗ್ಗಲಿಗೋಸುಗ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬–೧೪೬); ಕಾರಾಚೆ ಕಗ್ಗಲಿ ಕಂಚಿವಾಳದ ಮರ ಸೂರ ಮಾರ್ಗವ ತಡೆದಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೩೭). **ಕಗ್ಗರಿ:** ಕತ್ತೆಯ ಲದ್ದಿ ಕಗ್ಗರಿಯ ಕರಿಯಂ ವುಮ್ಮತ್ತದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಅರದು (ಅಶ್ವವೈ. ೧೩–೫೩ ಟೀಕೆ); ಆ ರೀತಿಯೊಳಮುರ್ಯಾದೆಯಿಂ ಕುಡುವ ಕೊಂಬ ಮಾನವರಿರ್ವರುಂ ಕಗ್ಗರಿಯ ಮರನಾಡೊಡಂ ಕಲ್ಲ ಗುಂಡನಾಡೊಡಂ ಕೊರಲೊಳ್ ಬಿಗಿದು ಸಾಗರಮಂ ದಾಂಟಲೆಳಸುವ ಮಾನಿಸರಂತೆ (ಭಾರಶಾಂ. ೨೬೭). [?]

ಕಗ್ಗಲಿ$_2$ (ನಾ). ಕಡುಗಲಿ; ಮಿಗಿಲಾದ ಬಂಟ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ನಾರಿಯರು ನಸುನಗುತ ವಿಹಾರಿಸುತ ಕಗ್ಗಲಿಯ ಪೊಲ್ ಕರವೀರವರ್ಗವ ಮಂಡೆವಾಗಿಸಿ ಪೂದಿಜಿದರು (ಸನಕ್ಕು. ೬–೧೩); ಅಜೆಯೊಳ್ ಬೆನ್ನ ಬಿಡದೊಂದಾಗಿ ಬರ್ಪ ಕಗ್ಗಲಿಗಳಿತ್ತ ಬನ್ನಿಂ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾ. ೮–೪೪); ಇದಿರಾಗಿ ಕಜುತ್ತು ನಿಂದಾ ಕಗ್ಗಲಿಗಳ ಮೊತ್ತವನೆಲ್ಲವನಾ ಗದೆಯಿಂ ವಿಕ್ರಮೋತ್ತಂಸನರೆದು ಹಾಕಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯–೫೫).
[< ಕಡಿದು + ಕಲಿ$_2$]

ಕಗ್ಗಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾದುದು; ಕಂದಿದುದು. (ಗು). ೨. ಕಪ್ಪಾದ; ಕಂದಿದ: ದೊರೆಯು ಇವಳ ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಡುತಾ ಇದ್ದ ಖಾಸಾ ಸೋಬಸ್ಕರವನ್ನು ದಿನಕ್ರಮೇಣ ಕಡಿಮೆಮಾಡುತಾ ಕಡೆಗೆ ಕಗ್ಗಲುರಾಗಿ ಮುಗ್ಗಲುಹುರಳಿಗೆ ಇಳಿಸಿದನು (ಪೇಟಿಮಾ. ೧೬).
[ಕಗ್ಗು$_1$ (< ಕರ್ಗು$_1$) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_9$). / ತಮಿ. ಕರುಕಲ್]

ಕಗ್ಗಲು$_3$ (ನಾ). (?): ಒಬ್ಬ ಬೆಟನಯರ ಕಗ್ಗಲ ಒಬ್ಬ ಗಾಳ ಬೇಲ ಹುಣಿಸಿ ತೊಂಣ ಕಾಲವೂರ ಮುನ್ದಣ ಬಲದ ಒಬ್ಬಯ್ಯರು (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೦೭–೯; 1321). [?]

ಕಗ್ಗಲ್ಲು 'ಕಗ್ಗಲ್' ನೋ.

ಕಗ್ಗವಿ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆ ತುಂಬಿದ ಗವಿ: ಪ್ರಾಣಕೂಪದ ಕಗ್ಗವಿಯಲ್ಲಿ ದಾರಿ ನಡೆಯಲು ಬೆಳಕನ್ನು ಕೊಡುವುದು (ಮಣಿಸ. ೨೭); ಆ ಕಗ್ಗವಿಯೆ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ನೆಲೆಮನೆ! (ಸುವಸಂ. ೬೫); ಗೊಬ್ಬರ ತುಂಬಿದ ಕಗ್ಗವಿಯಲ್ಲಿ (ಕವಿಸೋ. ೧೪). [< ಕರಿದು + ಗವಿ$_1$]

ಕಗ್ಗಳ (ನಾ). ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ; ಎಲುಬಿನ ಗೂಡು (?): ನೀಲದಾತ ನೀರಸದೊಳಗೊಂದು ಕಗ್ಗಳ ಮೇಳವಿದಿದು ಕಳೆಗೊಂಡು ಶೂಲಿ ಯರ್ಧಾಂಗಿವೊಪ್ಪಿರ್ದಳು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೧–೫). [< ಸಂ. ಕಂಕಾಲ]

ಕಗ್ಗಾಡು (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಅಡವಿ; ನಿಬಿಡವಾದ ಅರಣ್ಯ: ಆ ಹಿಮಾಲಯದ ಹೆಗ್ಗವಿ ಕಗ್ಗಾಡುಗಳನ್ನು ಆಡುಂಬೊಲಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಆರ್ಯರಿಗೆ ಈ ವಿಂಧ್ಯವನ್ನೀಕ್ಷಿಸಿ ಭಯಜ್ವರವುಂಟಾಗಬಹುದೇನು? (ನಾಡೋಜ. ೧೧೧); ಈ ಕಗ್ಗಾಡಿನ ಇಟ್ಟೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಆರಿಹೋದುದೆಂದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲ (ವೀರಬಂ. ೨೧); ನೂರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಈ ಕಗ್ಗಾಡನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕಿದರೆ . . . ಬೆಳಕನ್ನು ಕಂಡೀತು (ಭಾರದ. ೪೪).
[< ಕಡಿದು + ಕಾಡು$_2$]

ಕಗ್ಗಾಯಿ (ನಾ). ಕಸುಗಾಯಿ; ಬಲಿತು ಪಕ್ವವಾಗದಿರುವ ಕಾಯಿ: ಕಗ್ಗಾಯಿ ಬಲಿಬಲಿದು ಮ್ಯಾಲೆ ಮಧುರಸ ಬೆರೆದು ಪವಗಾಯಿಯಾದಂತೆ (ನವಮೋ. ೨೩–೩೪). [< ಕಡಿದು ? + ಕಾಯಿ$_1$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕಗ್ಗಾರು$_1$ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಮಳೆ; ಅತಿವೃಷ್ಟಿ (೬).
[< ಕಡಿದು + ಕಾರು$_2$ (< ಕಾರ್$_2$)]

ಕಗ್ಗಾರು$_2$ (ನಾ). ಅನಾವೃಷ್ಟಿ; ಬರಗಾಲ (೬).
[< ಕಡಿದು + ಗಾರು (< ಗಾಜು)]

ಕಗ್ಗಾಲ (ನಾ). ಬರಗಾಲ; "ಕೆಟ್ಟಕಾಲ; ಬರಗಾಲ" (ಜಾನಕೋ. ೩೧). [< ಕಡಿದು ? + ಕಾಲ$_1$]

ಕಗ್ಗಾವಳ, ಕಗ್ಗಾಳ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಅವ ದಿಕ್ಕಿನಲಿ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಲು ಕಗ್ಗಾವಳ ಮುಸುಕಿಕೊಂಡಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೮–೩೪). **ಕಗ್ಗಾಳ:** ಅವಳ ಭಾವಂ ಬೆಚ್ಚಿಸಿತ್ತೆಂತೆನಲು ಕಗ್ಗಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕಗ್ಗಾಳು, ರಗಳ] ಕವಿದ ಕಾನನಕ್ಕೆದಿ ನಿಶಿಯುದ್ಭವಿಸಿತೆಂದೆಳ್ವಹ ಚಕೋರನ (ಮದೇಪು. ೫–೫೩); ಆ ಪ್ರತಾಪಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ರಕ್ತಕರಗಳಿಂದ . . . ಚೋಳರೆಂಬ ಕಗ್ಗಾಳನ್ನು ಚದರಿಸಿದನು (ಕರತ್ನ. ೧೦).
[< ಕಡಿದು + ಕಾವಳ$_1$]

ಕಗ್ಗಾಳ 'ಕಗ್ಗಾವಳ' ನೋ.

ಕಗ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಕಗ್ಗಿ ಮುವತ್ತಱ ಸೀಮೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೭-೧೦; 888). [?]

ಕಗ್ಗು₁ 'ಕರ್ಗುರ್₁' ನೋ.

ಕಗ್ಗು₂ (ನಾ). ೧. "ಬರ, ಅಸಹ್ಯನೋಟ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ): ಕಗ್ಗು ಕಾಣಲು ಹೊಲ್ಲ ಮೊಗ್ಗೆ ಮುಡಿಯಲು ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೧೩). ೨. "ಹೀಚು, ಮಿಡಿ . . . ಕಾಯಿ, ಕಗ್ಗು" (ಕಂನುಹು. ೯೨). ೩. ಕಮರು ವಾಸನೆ (ಕ). [?]

ಕಗ್ಗುಂಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ: ಕಗ್ಗುಂಬಳದ ಹಾಸುಗಾಯ್ಗಳನು ತಂದಿಳುಹಿ ಸಮನಾದ ಕಂದಲ ಮುಚ್ಚಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೧೬); ಭಸ್ಮವ ಹೂಸಿದಡೇನು ಚಪ್ಪರದ ಮೇಲೆ ಕಗ್ಗುಂಬಳಕಾಯಿ ಬಿದ್ದಂತೆ (ಶರಚ. ೭೨೨). [< ಕಡಿದು ? + ಕುಂಬಳ]

ಕಗ್ಗುರಿ (ನಾ). ದಡ್ಡ ಕುರಿ: ಗುರಿಯ ಮರೆತು ಕಗ್ಗುರಿಗಳಾಗಿ 'ಕಬ್ಬಿನ ಹೊರಗಣೆಲೆಯನೆ ಮೆಯ್ಯುತ ಅಲ್ಪಸುಖಕ್ಕೆ' ಸೋಲಬಾರದು (ಶರಚ. ೮೩೪). [< ಕಡಿದು ? + ಕುರಿ₃ (< ಕುಱಿ₃)]

ಕಗ್ಗುಱುಕೆ 'ಕರ್ಗುಱುಕೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೆರೆ 'ಕರ್ಗೆಱೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೆಱೆ 'ಕರ್ಗೆಱೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೊಡಗೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೊಡುಗೆ (?): ಮಹಾಜನಂಗಳ್ ಕೊಟ್ಟ ಕಗ್ಗೊಡಗೆಯಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩-೫೧; 1204). [< ಕಡಿದು ? + ಕೊಡಗೆ ?]

ಕಗ್ಗೊನೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗೊನೆ; ತುಂಬಿದ ಗೊನೆ (?): ಕಗ್ಗೊನೆ ಗಾಣ್ಕೆಯ ಒಳಗಿನ ಅಕಲಂಕಿತ ಕೆಚ್ಚೇ ನೆಲದೆದೆಯಲಿ ನೆಲೆ ಮಾಡೆಲೆ ಹೊನ್ ಹೂ ಮನ ಮೆಚ್ಚೇ (ಅರಳು. ೨೨೫-೧೧). [< ಕಡಿದು ? + ಗೊನೆ (< ಕೊನ್ಸೆ₃) ?]

ಕಗ್ಗೊರ್ಲೆ 'ಕಗ್ಗೊಱಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೊಲೆ 'ಕಟಿಗ್ಗೊಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೊಲೆಕಾಱ (ನಾ). ಕಗ್ಗೊಲೆ ಮಾಡುವವನು; ಕ್ರೂರನಾದ ಕೊಲೆಗಾರ: ತಾವರೆಯ ಕಗ್ಗೊಲೆಕಾಱನುತ್ಪಳವನ ವಿದೂಷಕನು . . . ಎನಲು ಮಿಗೆ ಮೆಱೆದನುದಯಾಚಲದ ಚಾವಡಿಯಲಿ ಸುಧಾಸೂತಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೧೭). [ಕಗ್ಗೊಲೆ (< ಕಟಿಗ್ಗೊಲೆ) + -ಕಾಱ]

ಕಗ್ಗೊಲೆವೊಯ್ 'ಕಳ್ಗೊಲೆವೊಯ್' ನೋ.

ಕಗ್ಗೊಱಡು (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಡು: ಬೆಂದ ಕಗ್ಗೊಱಡಿನಂತೆ ಬಿಸಿಲೊಳ್ ನಿಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೮೦). [< ಕರಿದು + ಕೊಱಡು]

ಕಗ್ಗೊಱಲೆ, ಕಗ್ಗೊರ್ಲೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ತುಳಸಿ: "ಕಗ್ಗೊಱಲೆ ಬಾಬರಿ ಕ್ಷುದ್ರಪತ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೭); ತಗರಂ ಕೊಳ್ಕುಳಿ ನುಗ್ಗಿ ಕಗ್ಗೊಱಲೆ ತೊಟ್ಟಿಲ್ ಸೂರಣಂ ಶುಂಠಿಯಜ್ಜಗೆಯಯ್ದುಪ್ಪುಗಳೆಕ್ಕೆ ಸಾಸಿವೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೪೦); ಅರುಣಾಭಂ ಪುಷ್ಪಮುಪ್ಪೊಂದಗಸೆಯನೆ ವಲಂ ನೋಡಿ ತನ್ಮೂಲಮಂ ಕೊಂಡರೆ ನೀಂ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿಯಂ ಕಗ್ಗೊಱಲೆಯ ರಸದಿಂ ಭಾವಿಸಂತಿರ್ದ ಮರ್ದಂ ನರಮೂತ್ರಂಗೂಡಿ ನಸ್ಯಂ ವಿರಚಿತ ಮದು ತತ್ಸರ್ಪದಷ್ಟಾಂಗಮಾಗಳ್ ನಿರುತಂ ಸಂಹಾರಿಕುಂ (ಖಮದ. ೭-೧೨); ಆಡಿನ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕಾಡ ಕಗ್ಗೊಱಲೆ ಕಹಿದೊಂಡೆ ನಾತಗಳು ತೀಡಿದರೆ ಬಿಡವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೪೫). **ಕಗ್ಗೊರ್ಲೆ:** "ಪರ್ಣಾಸಃ, ಕಠಿಂಜರಃ, ಕುಟೇರಕಃ – ೩ ಕಗ್ಗೊರ್ಲೆಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೪). [< ಕರಿದು + ಕೊಱಲೆ]

ಕಗ್ಗೋಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಐಶಾನ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಕಗ್ಗೋಡಿ ಸಂಗಮಸ್ಯೋತ್ತರ ನಿಕಟೇ ವಾಮನಮುದ್ರಾ ನಿಖಾತಶಿಲಾ (ಕಇ. IV, ೫೪-೭೯; 1245). [?]

ಕಚ (ನಾ). ೧. ತಲೆಕೂದಲು: ಪರೆದ ಕಚಮುಂ ಕಣ್ಣಿಂ ಕಯ್ಗಣ್ಮ ವಶ್ರುಜಲಂಗಳುಂ ಬೆರಸು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೪೨). ೨. ತುರುಬು; ಹೆಡ ತಲೆಯಲ್ಲಿನ ಕೂದಲಗಂಟು (ಕ). ೩. ಜಟೆಗಟ್ಟಿದ ಕೂದಲು (ಕ). ೪. ಗಾಯದ ಕಲೆ,—ಗುರುತು. ೫. ಕಟ್ಟು; ಬಂಧ. ೬. ಮೋಡ. ೭. ಉಡುಗೆಯ ಸೆರಗು, —ಅಂಚು. [ಸಂ.]

ಕಚಕುಳಿ, ಕಚಗುಳಿ, ಕಚ್ಚಕುಳಿ, ಕಚ್ಚಗುಳಿ (ನಾ). ನಗಿಸುವುದ ಕ್ಕಾಗಿ ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಗುಳುಗುಳು ಬೆರಳಾಡಿಸುವುದು; ಚಕ್ಕಲಗುಳಿ: ನಿರ್ಮಲೆಗೆ ಕಚಕುಳಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಆಜೋಲೀ. ೧೮೯). **ಕಚಗುಳಿ:** ಕಚಗುಳಿಯಿಡುತ್ತಿದೆ ಹೂಬೇಟ! (ಕೋಗಿಲೆ. ೭೭-೧೪). **ಕಚ್ಚಕುಳಿ:** ಪ್ರಮೀಲೆಗೆ ಕಚ್ಚಕುಳಿಯಿಟ್ಟಂತೆ ಆಗಿ (ಮರಳಿ. ೧೪೮). **ಕಚ್ಚಗುಳಿ:** ನನಗಾದರೋ ಕಚ್ಚಗುಳಿ ಇಟ್ಟಹಾಗಾಯಿತು (ಗಲಿಪ್ರ. ೧೨).

ಕಚಕುಳಿಯಿಡು, ಕಚಗುಳಿಇಡು, ಕಚಗುಳಿಯಿಡು = ಚಕ್ಕಲ ಗುಳಿಯಿಡು; ಕಟ್ಟಾಡಿಸು: ನೀಳಕೇಶ ಹಾರಿ ನಾಗೇಂದ್ರನ ಮೊಗಕ್ಕೆ ಕಚಕುಳಿಯಿಟ್ಟವು (ಸಿಡಿಲು. ೩೬); ಮರ್ಯಂಕಳನ್ನು ಕಚಕುಳಿಯಿಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಮಲೆನಾ. ೧೬೪); ನೂರು ಝರಿ ತೊರೆಗಳಲಿ ಬಳುಕಿ ಕಚಕುಳಿಯಿಟ್ಟು ಹಸುರ ನಗಿಸುತ (ನೆಲಮು. ೧೫); ನೀರೊಳಗಿನ ಕಸ ಕಳೆಗಳು ಅಲುಗಿದವು; ಅವು ಮೈಗೆ ಸೋಕಿ ಕಚಗುಳಿಇಟ್ಟಂತಾಯಿತು (ನಗೆಹೊ. ೨೫೮); ಭುಜದಿಂದ ಕಾಲಿನವರೆಗೂ ಕಚಗುಳಿಯಿಟ್ಟು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ ಎಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎಡ್ವಿನ್ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೬೭). [?]

ಕಚಕುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಕ್ಕಲಗುಳಿಯಿಡು; ಕಟ್ಟಾಡಿಸು: ಮೋಡದ ತುಂಡುಗಳು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ನಾಚಿ ಬೆಸೆದು ಮೈಗೂಡಿ ಕಣ್ ಚಿವುಟಿ ಕಚ ಕುಳಿಸಿ ಕರೆದವು ಜಡಿ (ಪಲಾನ. ೩೮). [ಕಚಕುಳಿ + -ಸು₁]

ಕಚಕ್ಕನೆ (ಅ). ಕಚ್ಚನೆ; ಒಮ್ಮೆಲೆ: ಕಚಕ್ಕನೆ ಮುಳ್ಳು ನೆಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). [?]

ಕಚಗುಳಿ 'ಕಚಕುಳಿ' ನೋ.

ಕಚಗ್ರಹ (ನಾ). ಚಂಡಿಕೆ ಅಥವಾ ಜುಟ್ಟು ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ; ತಲೆ ಗೂದಲನ್ನು ಹಿಡಿದೆಳೆಯುವಿಕೆ: ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ ಕಚಗ್ರಹ ವಿಲುಳಿತ ಮೌಳಿಯುಂ . . . ವಿದಾರಿತಶರೀರನುಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದ ಶರಾಚಾರ್ಯರಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೫ ವ). [ಕಚ + ಗ್ರಹ]

ಕಚಗ್ರಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಡಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎಳೆ; ಜುಟ್ಟು ಹಿಡಿದು ಎಳೆ: ಎಂತೀಗಳೆನ್ನನೊಯ್ದಪನಂತೋವದೆ ಕರಕಚಗ್ರಹಂ ಗೆಯ್ದು ನಿಶಾಕಾಂತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೪). [ಕಚಗ್ರಹ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಕಚಡ, ಕಚಡಾ, ಕಚರಾ, ಕಚ್ಚಡ (ಗು). ೧. ಹೊಲಸಾದ; ಕೊಳಕಾದ: ನಾನು ಈ ಕಚಡ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪೋದಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ. ೧೩೧). **ಕಚಡಾ:** "ಥೂ! ಇದೆಲ್ಲಾ ಕಚಡಾ ಪುಸ್ತಕ . . ." (ರಂಗವ. ೧೧೧); ಕೆರೆಯ ಕಚಡಾ ನೀರೆಲ್ಲಾ ತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರಂತೆ (ಕರಿಕಂ. ೯). ೨. ಹೀನವಾದ: "ಕಚಡಾ ಜನಗಳ ಸಹವಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ ಗೌಡರೇ" (ಗೃಹಲ. ೧೮೩). **ಕಚರಾ:** (ನಾ). ೩. ಕಸ; ಕೊಳಕು: ಕಾಲಿವೆಯೊಳಗಣ ಕಚರಾ ವಗೈರೆ ಅಡಚಣೆಯನ್ನು ತೆಗಿಯು ವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩). **ಕಚ್ಚಡ:** (ಕ).

[?. / ತಮಿ. ಕಚಡು; ಮಲ. ಕಚ್ಚಿ; ತೆಲು. ಕಸಟು. / ಮರಾ. ಕಚರಾ. / ಸಂ. ಕಚ್ಚರ]

ಕಚಡಾ 'ಕಚಡ' ನೋ.

ಕಚಡಿ 'ಕಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಕಚಪಕ್ಷ (ನಾ). ಹೆಣೆದು ಅಲಂಕರಿಸಿದ ತಲೆಗೂದಲು; ಕೇಶಪಾಶ. [ಸಂ.]

ಕಚಪಚ 'ಕಚಪಿಚಿ' ನೋ.

ಕಚಪಾಶ (ನಾ). = ಕಚಪಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕಚಪಿಚಿ, ಕಚಪಚ (ಅ). ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ, ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; "ಹೊಲಸು ಪಲಸು" (ಜಾನಕೋ. ೩೨). **ಕಚಪಚ**: ನೆಗ್ಗಲಿ ಮುಳ್ಳಿನ ಹಾಸಿಗೆ ಹೊಡೆಯಲು ಅದನ್ನು ಕಚಪಚ ತುಳಿಯುವದಿದೆಯೆ? (ಜನನಾ. ೬೨).

ಕಚಪಿಚಿಕೆಲಸ = ಅಸಹ್ಯಕರವಾದ ಕೆಲಸ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯ ಕೆಲಸ (ಕ). [?]

ಕಚಪು (ನಾ). ಮಸಾಲೆ ಹಾಕಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ ಅಥವಾ ಹಣ್ಣು (ಕ). [← ತುಳು. ಕಜಿಪು]

ಕಚಬಂಧ (ನಾ). ತಲೆಕೂದಲಿನ ಕಟ್ಟು; ಹೆರಳು; ತುರುಬು; ಮುಡಿ: ಮಹಾಕವಿಗಳೊಜಲ್ಬು ತಿರ್ದುಗೆ ವಚೋವನಿತಾ ಕಚಬಂಧಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೨೪). [ಕಚ + ಬಂಧ]

ಕಚಭರ (ನಾ). ತುಂಬುಗೂದಲು; ಕೇಶರಾಶಿ: ಪಾರ್ವತಿಯ ಜಡೆಗಳನೊಪ್ಪಿರೆ ಬಿಡಿಸಿ ಕಚಭರಮನತಿಭರದಿಂ ತಿರ್ದುತ್ತುಮಿರ್ದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೧೬); ಆಳಿಕದೊಳಕ್ಷಿಯೊಳು ಕಚಭರದೊಳೀ ಪರಿಯಿಂದೆ ತತ್ತತ್‌ಸ್ಥಾನ ಕಳೆಗಳಲಿ (ಬಸಪು. ೪೦–೧೯). [ಕಚ + ಭರ]

ಕಚಭಾರ (ನಾ). ತಲೆಕೂದಲಿನ ಒಜ್ಜೆ, —ಹೊರೆ; ತುರುಬಿನ ಭಾರ: ಕಚಭಾರಂ ಕೊರಲ್ಗಬಲೆಯ ಕಚಕುಚಭರಮುಸಿಯ ನಡುಗೆ (ಅಜಿಪು. ೨–೪೩). [ಕಚ + ಭಾರ]

ಕಚಮಾಲ (ನಾ). ಹೊಗೆ; ಧೂಮ. [ಸಂ.]

ಕಚರಾ 'ಕಚಡ' ನೋ.

ಕಚರಿ$_1$ 'ಕಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಕಚರಿ$_2$ (ನಾ). ಅರಿದಾಳ; ಕಚೋರ (?): ತಳಗು ಕಲೆ ಕಚರಿ ಜರ್ಝರಿ ಪುಳಕಂ ತಿಳಿಗಾರೆ ತಿರವಿ ವರ್ಣಮಣಂ ಸಂಗಳಿಸದೆ ಪಳುಕಿನ ಕುಟ್ಟಿಮ ತಳಮದು ತಳತಳಿಸಿ ತೊಳಗುವುದು ತನಿವೆಳಗಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೧೧೫). [?]

ಕಚವಾಯಿಸು, ಕಚವಾಸು, ಕತವಾಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ೧. ಬಳಲಿ ನಿಸ್ಸತ್ತ್ವವಾಗು; ನಿರ್ವಿಣ್ಣವಾಗು (ಕ). ೨. ಬೇಸರವಾಗು; ರೋಸಿಹೋಗು; ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು. **ಕಚವಾಸು**: ೨. ಜೀವಾ ಕಚವಾಸಿ ಹೋತು (ಸಶೂರ. ೧೧೭). **ಕತವಾಸು**: ೨. ನಾನೇ ಅಲ್ಲೆ ಇರೂದಕ್ಕ ಕತವಾಸಿದೆ (ದೀಪಹ. II, ೩೪೩).

[ಕಚವಾಯ್? + –ಇಸು$_3$. P ಮರಾ. ಖಚಣೇ = ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು]

ಕಚವಾಸು 'ಕಚವಾಯಿಸು' ನೋ.

ಕಚಾಕಚಿ (ನಾ). ೧. ಪರಸ್ಪರ ಕೂದಲು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದಾಡುವುದು; ಕೇಶಾಕೇಶಿ: ರಣಂ ಬಿಲ್ಲಿಂದಮಾಯ್ತು ಬಿಲ್ಮುಱಿದೊಡೆ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೆ ತಲೆಯೊತ್ತುತಿರ್ಪೊಂದುರವಣೆಯಿಂದಾದುದಾ ಕಚಾಕಚಿ ಯುದ್ಧಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೭೦); ಜೆಟ್ಟಿಗರೊಳ್ ಶಸ್ತ್ರಾಶಸ್ತ್ರಿಯುಂ ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿಯುಂ ದಂಡಾದಂಡಿಯುಂ ಕಚಾಕಚಿಯುಮಾಗಿ ತಳ್ತಿಱಿವ ವಸುಷೇಣನೃಪನ (ಅನಂಪು. ೧೧–೮೩ ವ). ೨. ಜಗಳ; ಬಡಿದಾಟ: ದಂಡಾದಂಡಿ, ಕಚಾಕಚಿ (ಶಮದ. ಸ. ೧೯೬ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕಚಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಭಾಯಿಸು; ನಿರ್ವಹಿಸು: ಎಂತೆಂತಹ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿಯೋ ಕಚಾಯಿಸಿದ ತಾನು . . . ಈ ಹುಡುಗ ಅಮಲ್ದಾರರುಗಳಲ್ಲಿ ಬೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತಲ್ಲಾ (ಜಿಸ್ತಕ. ೨೬). ೨. ತುಂಬುಹರಯಕ್ಕೆ ಬರು; ಯೌವನ ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ: ಬೀದಿಯ ಕಾಮಣ್ಣಗಳು ಕಚಾಯಿಸಿದ ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಚುಡಾಯಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

[ಕಚಾಯತ? + –ಇಸು$_3$. P ಮರಾ. ಕಚಕ್ಯಾ = ದಿಟ್ಟ, ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ]

ಕಚಾರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅನ್ನ ಬಡಿಸುವ ಅಗಲವಾದ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ; ಪರಾತ (?). [< ಕಟೋರ$_2$?]

ಕಚಾರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ (?): ತುಂಬುರು ಮುಸ್ತೆ ಎರಡು ಜೀರಿಗೆ ಕಚಾರಿಕೆ ಅಜಮೋದ ಬಜೆ (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೦೮–೮). [?]

ಕಚಾವಳಿ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲಿನ ರಾಶಿ, —ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ; ಕೇಶಪಾಶ: ಮನಮೊಲ್ದೊಡಂ ತಪಸ್ವಿಸ್ತ್ರೀವಧು ಕಾಮಿನೀ ಜನದವೋಲ್ ನಿನಗೀವಳೆ ಕೂರ್ತು ವಸ್ತ್ರಭೂಷಾವಳಿಯಂ ಕಚಾವಳಿಯನೀ ವಧು ಗರ್ವದಗಾಳು ವಸ್ತ್ರಭೂಷಾವಳಿಯಂ ಕಚಾವಳಿಯನಿತ್ತರನಲ್ಲದೆ ಪೊರ್ದಲೀವಳೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೧೯). [ಕಚ + ಆವಳಿ$_1$ (= ಆವಲಿ)]

ಕಚು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂದಮೂಲ. ೨. ಉದ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬೆಳಸುವ ಗಿಡ; ಗಂಧಪತ್ರ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಚುವನಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಾಗಗಟ್ಟವೊಳಗಾದ ಮೊಡಲು ಕಚುವನಹಳ್ಳಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೯–೬; 1398). [ಕಚುವ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ$_1$)]

ಕಚೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಗಂಧಿಗೆ ಪದಾರ್ಥ, —ಮೂಲಿಕೆ: ಸೂರ್ತಿ ಚವಾಳಾ ಮಣದ ಮೇಲೆ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ಇರತಕ್ಕ ಜಿನಸಗಳು. ೧, ಆಕ್ಕಲಖಾರ . . . ೧೪, ಕಚೂರ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨೪). 'ಕಚೋರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಚೋರ]

ಕಚೇರಿ, ಕಚ್ಚೇರಿ, ಕಛೇರಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ, ಕಾರಭಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ನಿಶ್ಚಿತ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯಾಲಯ; ಆಫೀಸು: ದಿವಾನ್ ಕಚೇರಿ ಹಜೂರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪–೪; 1813); ಆಂಚೆ ಅಮೃತ ಮಹಲ ಕಚೇರಿ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೪೦–೧; 1868); ನಡುವಿನ ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿ ಶೇಠಜಿಯವರ ಕಚೇರಿಯಿತ್ತು (ರತ್ನಗೋ. ೧೫); ಮಾಮಲೇದಾರ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸವೂ ದೊರಕಿತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧). ೨. ಸಭೆ; ಸಮಾರಂಭ: ನಾಳೆ ಸುಬ್ಬುಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಂಗೀತಕಚೇರಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಚ್ಚೇರಿ**: ೧. ಕಚ್ಚೇರಿಯ ಜನರು ಬಾಕಿದಾರರ ಮನೆಗಳನ್ನು ಲೂಟಿಮಾಡಿ (ದೇವೀಚೌ. ೧೦). **ಕಛೇರಿ**: ೧. ಆಲೋಚಿಸಿ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ೧೮ ಕಛೇರಿಗಳೂ . . . ಫೌಜುದಾರಿ (ತುಕಡಿ) ಗಳೂ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದವು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೮); (ಅವನಿಗೆ ಸರ್ಕಾರದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಛೇರಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ನೌಕರಿ ಇದ್ದಿತು) (ಮಲೆನಾ. ೮).

[← ಮರಾ. ಕಚೇರೀ; ಹಿಂ. ಕಚಹರೀ]

ಕಚೋರ (ನಾ). ೧. ಗಂಧಪತ್ರ: "ತಟ, ಗಂಧಮೂಲಿ, ಷಡ್ಗಂಧಿಕಾ– ಈ ೩ ಗ್ರಂಥಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಕಚೋರ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); ದಳಬಳ (ಕಚೋರ)ದ ಹಸಿಗಡ್ಡೆಯ ರಸ ಒಂದು ಚಮಚೆಗೆ ಅಷ್ಟೇ ನೀರುಳ್ಳಿ ರಸ ಕೂಡಿಸಿಕೊಡುವುದು (ಮನೆಮ. ೧೪). ೨. ಅರಿದಾಳ: "ಅಂಗುಲಿ ಕಚೋರವೆನಲರಿದಾಳಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೭); ಕಚೋರ ಗಂಟು ಪರಂಗಿ ಅತಿಬಜೆ . . . ಉಮ್ಮತ್ತದ ರಸದಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಲೇಪವಂ ಮಾಡಲು ಮಾಣ್ಗು (ವಾತಾಚಿ. ೧೩–೪). [ಸಂ.]

ಕಚೋರಿ (ನಾ). ಮೀನು, ತರಕಾರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಣಕದ ಹಾಳೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ; ಮೊಟ್ಟೆಪೂರಿ; ಸಮೂಸ: ಚಾರು ಆಗ ಭೂಪತಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ತತ್ರಿಯ "ಕಚೋರಿ"ಯನ್ನು ಕರಿಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೧).
[← ಮರಾ. ಕಚೋರಿ; ಹಿಂ. ಕಚೌರೀ]

ಕಚೌಘ (ನಾ). ಕೂದಲಿನ ಸಮೂಹ: ಭೂಕಂದರ್ಪಂ ಸೂಸಿದ ನೊಲವಿಂದವಳ ಕಚೌಘದಲ್ಲಿ ಧವಳಾಕ್ಷತೆಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೬೪).
[ಕಚ + ಓಘ]

ಕಚ್ಛ (ನಾ). ೧. ಕಚ್ಚೆಯ ಚುಂಗು. ೨. ಲಂಗೋಟಿ; ಕೌಪೀನ: "ಕಕ್ಷಮೊಳೆ ಕಚ್ಛಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೮); "ಕಕ್ಷ – ಕಚ್ಛ" (ಶಮುದ. ೨೬೨ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಕ್ಷ]

ಕಚ್ಛಕುಳಿ 'ಕಚಕುಳಿ' ನೋ.

ಕಚ್ಛಗುಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಲ್ಲ: ಜೀರಗೆ ಹೇಱಿಂಗೆ ಹಿರಿಯ ಸೊಳಸ ೨ ಕಚ್ಛಗುಡಕ್ಕೆ ಹೇಱಿನರ್ದ್ಧ ಬೆಲ್ಲಂ ಭಣ್ಡಿಗೆ ೧೦ ಹೇಱಿಂಗೆ ೨ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೨-೩೪; 1106). [ಕಚ್ಛ? + ಗುಡ]

ಕಚ್ಛಗುಳಿ 'ಕಚಕುಳಿ' ನೋ.

ಕಚ್ಛಡ 'ಕಚಡ' ನೋ.

ಕಚ್ಛಡಿ, ಕಚಡಿ, ಕಚರಿ$_1$, ಕಚ್ಛರಿ (ನಾ). ಊಟದಲ್ಲಿ ನಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ವ್ಯಂಜನ, —ಪದಾರ್ಥ: ಉಪ್ಪುಗಾಯ್ ಬಾಳುಕಂ ಕೃಸರಿ ಕಚ್ಛಡಿ ಪಾಲ್ ಮೊಸರ್ಗಳಿವು ಬಗೆಗೊಳಿಸಿ ಪೊಸತೆನಿಸಿರಲ್ ಸವಿದನಚ್ಯುತಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೪); ಕರುಳು ಶಾಖಾವಳಿಯ ಮಿದುಳಿನ ಪರಿಪರಿಯ ಕಚ್ಛಡಿಯ ಮಾಂಸದ ಪರಿಕಲಿತ ಚಿತ್ರಾನ್ನರಾಶಿಯ (ಅನಂರಾ. ೬-೨೨-೧೪); ಕಚ್ಛಡಿಯ ಸೀಕರಣೆ ಪಳದ್ಯವ . . . ಬಡಿಸಿದಳ್ (ಕೋಗಯು. ೪-೧೮). **ಕಚಡಿ**: ಬಂದೆಳ್ಳರಾಸಿಗಳ ತೆಲ್ಲಿಗರೊಯ್ದು ಗಾಣವಾಡೊಳ್ಳಿತೆನಿಸಿದ ತೈಲ ಕುಂಭಕೋಟಿಗಳ ತಂದರು ಹಿಂಡಿ ಕಚಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಚರಿ, ಖಚರಿ, ಬಚರಿ]ಗಾಗಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೧). **ಕಚರಿ$_1$**: ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ ಕಚರಿಗಳ ಬಟ್ಟಸಂಡಗೆ ಬಾಳುಕಂಗಳನೊಟ್ಟುತಿರ್ದರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೨೪); ಪಪ್ಪಳ ಸಂಡಿಗೆ ಪಚ್ಛಡಿಯುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ ಪಲ್ಯಂ ಮೇಲೋಗರ ಕಚರಿಗಳೊಪ್ಪಿರಲವನೆಲ್ಲಮುಮಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೮-೨೦). **ಕಚ್ಛರಿ**: ಸೇವಗೆಯ ಪಾಯಸ, ಮುಕ್ಕಡಲೆಯ ಹುಗ್ಗಿ, ಹಿಂಡಿಯ ಕಚ್ಛರಿ, ಅಲಸಂದೆಯ ಗುಗ್ಗುರಿ, ಜೇನುತುಪ್ಪ . . . ಮಂತ್ರ ಸಮನ್ವಿತವಾಗಿ . . . ನಿವಾಳಿಸಿ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೯-೩); ಪರಿಮಳಂಗಳ ಪಸರಿಸುವ ಕಚ್ಛರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಸ್ತುರಿ]ಯ ಪಚ್ಛಡಿಗಳ ಸುಸಾರೋತ್ಕರದ ಸಾರಿನ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪-೪೫); ಅಚ್ಛರಿಯ ಕಚ್ಛರಿಯ ಹಪ್ಪಳಗಳ ಸೋಗೆಗಣ್ಣಬಲೆ ನೀಡಿದಳು (ಭರಚ. ೧೦-೨೮); ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ ಪಳಿದ್ಯ ಕಚ್ಛರಿ ಬಾಳುಕಂಗಳೊಪ್ಪುವ ಪಕ್ವಫಲ ರಸಾಯನದ ಸೀಕರಣೆಗಳನು (ಚಬಪು. ೫-೬೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಚ್ಛಡಿ]

ಕಚ್ಛನೆ (ಅ). ಒಮ್ಮೆಲೆ; ಕಚಕ್ಕನೆ: ಕಚ್ಛನೆ ಮುಳ್ಳು ನೆಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ).
[?]

ಕಚ್ಛಪ (ನಾ). ಆಮೆ; ಆವೆ: ಮಚ್ಛದಿಂ ಕಮಠದಿಂ ಕಚ್ಛಪೋತ್ಕರದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿದ ನಕ್ರನಿಕಾಯ (ಅಮುಸಾಂ. ೧-೩೧).
[< ಸಂ. ಕಚ್ಛಪ]

ಕಚ್ಛಪವೀಣೆ (ನಾ). ಆಮೆಯ ಆಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ಕಚ್ಛಪವೀಣೆಯ ಕೋವಿದರಿಂ ಮುಖವೀಣೆಯ ಮೋಹಿಗಳಿಂದಂ ರಾವಣ ವೀಣೆಯ ರಂಜಕರಿಂ (ಹವಿಮ್ಮಾರ. ೮-೪೧ ವ).
[ಕಚ್ಛಪ + ವೀಣೆ]

ಕಚ್ಛಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಿಟ್ಟಯನ ಬರಹ ಕಚ್ಛಯನ ಬರಹ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೩-೧೨; 1503). [?]

ಕಚ್ಛರ (ನಾ). ೧. ಹೊಲಸು; ಕೊಳೆ; ಧೂಳು: ತೊಡವುಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ಪರಿದಿಟ್ಟು ಕಚ್ಛರದ ಉಡಿಗೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಕೆದರಿದ ಕೇಶಪಾಶಗಳ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೫-೨೯). ೨. ಚೀಲ. 'ಕಂಠಕಚ್ಛರ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಕಚ್ಛರಾಂಬರ (ನಾ). ಮಾಸಿದ ಬಟ್ಟೆ: ಸೊಗಯಿಸುವ ಕಚ್ಛರಾಂಬರದಿಂದ ಪಂಕದೊಳು ಸೊಗಯಿಸುವ ಮಹಿಯಂತೆ ರಕ್ಕಸೀಗಣದೊಡನೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಜನಕಜೆಯ ಸುಪ್ರಭೆಯ ಕಾಣುತ್ತ ಹಿಗ್ಗಿದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೭-೨೪). [ಕಚ್ಛರ + ಅಂಬರ]

ಕಚ್ಛರಿ 'ಕಚ್ಛಡಿ' ನೋ.

ಕಚ್ಛಲು (ನಾ). (ಅಕ್ಕಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ತೊಳೆದ ನೀರು. 'ಅಕ್ಕಚ್ಛಲು' ಪರಾ. [ಕಚ್ಚು$_2$ (< ಕಬ್ಬು) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕಚ್ಛವಡ (ನಾ). (?): ರಮಣನಿಗೆ ಯರವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಿಗೆ ಪರವಾದ ವಿಗ್ರಹ ಯಮುನ ಕಬಳಿಡುವೆಂದು ಬಿಟ್ಟೊಯ್ಯಾನ ಕಚ್ಛವಡಾದು ಮುಕಲವನಿಗೆ ಖಗನು ಹಾಯೆಂದವರಿದಜ್ಞಾನದಲಿ ಯಿರಲಿಲ್ಲಮಿತಗುಣ ಬೀಳ್ವಾಗ ತಿಳಿದೊನದೇವಿಯವಧಿಯಲಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೭೬-೨೯). [?]

ಕಚ್ಛವರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಅಥವಾ ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಲೆಂಡೆ(? ಣ್ಟೆ)ಯರಸರು ಪುರಿಗೆಱೆ ಮೂನೂಱುಮನಾಳುತ್ತಿರೆ ಮಟ್ಟಿವುರದ ಸೂರ್ಪದಿಮ್ಪೊರುಂ ಇಟ್ಟು ದಯೆಗೆಯ್ಯೆ ಕಚ್ಛವರ ಕಾದಮ್ಮನ ವುಟವುರಂ ಬಿಡಿಸಿದೊಂ (ಇಆ. XII, ೨೨೫-೯; 916). [?]

ಕಚ್ಛವಿ, ಕಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಆ ದೇಗುಲದ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಚ್ಛವಿಯ ಗಳಿಂಬದೊಳೆ ಬಿಟ್ಟ ಗಱ್ದೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦(a)-೧೫; 1032); ಮುಟ್ಟವಯಲೊಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗಱ್ದೆ ಕಚ್ಛವಿಯ ಗಳೆಯಲು ಕಮ್ಮಂ ೨೫ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೪-೧೬; 1089). **ಕಚ್ಛವಿ**: ಕಚ್ಛವಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಗಳೆಯೊಳಳೆದು ಕೊಟ್ಟ ಗಱ್ದೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫-೮; 1025); ಆಯೂರ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಚ್ಛವಿಯ ಗಳೆಯಲು ಮತ್ತರೆರಡುಮಂ ಸರ್ವನಮಸ್ಯಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೯-೧೩; 1220). [?]

ಕಚ್ಛಳಿ 'ಕಚ್ಛಱಿ$_1$' ನೋ.

ಕಚ್ಛಱಿ$_1$, ಕಚ್ಛಳಿ (ನಾ). ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬಿರುದಿನ ಬಳೆ: "ಕಚ್ಛಱಿ – ಬಿರುದಿನ ಬಳೆ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); "ಕಚ್ಛಱಿಯೆನೆ ಬಿರುದಿನ ಬಳೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೦); ಅರಮನೆಯವರುಂ ಕಬ್ಬಮಂ ಕಂಡಲ್ತೆ ಕಚ್ಛಱಿಯನಿತ್ತರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫-೨೪). **ಕಚ್ಛಳಿ**: ಪುಲಿಯ ಚರ್ಮದ ಪಲುಬಿಯ ಗಱಿಯ ತೋಳ ಕಚ್ಛಳಿಯ ತೊಂಗಲ್ ಘಂಟೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ); ಕಾಂಚನ ಮುದ್ರಾಂಗುಲೀಯಕ ಕಚ್ಛಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಚ್ಛಕಳಿ] ಸಹಿತಮಡದರ್ಾನೆವೆರಸು (ಕೆಳನೃ. ೨-೪೯); ತೋಳ ಕಂಕಣದ ಕಚ್ಛಳಿಗಳು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೯೭-೧೬). [?]

ಕಚ್ಛಱಿ$_2$ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದದ್ದು: "ಕಚ್ಛಱಿಯೆಂದು, ಒತ್ತಿ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದುದು" (ಶಮುದ. ಕಿ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ). [?]

ಕಚ್ಛಱಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಕಲು ಬೀಳು (?): ಪರಿವ ಜಳಪ್ರವಾಹಕುಳದಿಂ ನೆಱೆ ಕಚ್ಛಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಚ್ಛರಿ]ವೋಗೆ ಭೂಧರೋತ್ಕರಮಿರದೆಯ್ದೆ ಬೀರ್ಕೊರ್ಱಿದಡಂಗೆಡೆಯುತ್ತಿರೆ ಪೆರ್ಮರಂಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೫೩). [ಕಚ್ಛಱಿ? + ಪೋಗು$_1$]

ಕಚ್ಛಾ (ಗು). ೧. ಅಪಕ್ವವಾದ; ಹಣ್ಣಾಗದ; ಅಸಿದ್ಧವಾದ; ಮೂಲಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ. ೨. ತಾಳಿಕೆ ಬಾರದ; ಬೇಗನೆ ಹಾಳಾಗುವ,

೩. ನಯಮಾಡದ: ಕಚ್ಚಾ ರಸ್ತೆಗಳು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರುಪಯೋಗಿಯಾಗುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯದೆ ಇರುವ; ಹಸಿಬಿಸಿಯಾದ. (ಕ). ೫. ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸದೆ ಇರುವ. ೬. ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಅವನಿನ್ನೂ ಕಚ್ಚಾ ಹುಡುಗ (ರೂಢಿ). ೭. ಪೂರ್ಣವಾಗದ; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಮಾಡಿದ; ಅರೆಬರೆಯಾದ (ಕ).

ಕಚ್ಚಾಕರಡು = ಸುಮಾರಾದ, ಸ್ಥೂಲರೂಪದ ಲೆಕ್ಕ; ಅಂದಾಜಿನ ಲೆಕ್ಕ. ಕಚ್ಚಾಕಿರ್ದಿ = ಖಾತೇವಾರು ಹಂಚಿಹಾಕದಿರುವ ಜಮಾ ಖರ್ಚು. ಕಚ್ಚಾಪದಾರ್ಥ = ಕಚ್ಚಾಮಾಲು: ಕಚ್ಚಾ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಆಹಾರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಪರದೇಶಗಳಿಗೆ ರಫ್ತು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಭೂವಿವ. ೬೬೬). ಕಚ್ಚಾಮಣ = "ಮುಂಬಯಿ ಮಣಕ್ಕೆ ಕಚ್ಚಾಮಣ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ" (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೧೪). ಕಚ್ಚಾಮಾಲು = ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿ; ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ, ಮೂಲ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ವಸ್ತು: ಜೀವನವೆಂಬ ಶಬ್ದದೊಳಗಿನ ಯಾವತ್ತೂ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಏರಿಳಿತಗಳು ಹಾಗು ಇರುವಿಕೆಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಜೀವನದ ಕಚ್ಚಾಮಾಲು (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೦); "ಪಕ್ಕಾಮಾಲು" ಗಳಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಿರುವ "ಕಚ್ಚಾಮಾಲಿ"ನ ಹುಟ್ಟುವಳಿ (ಮಾವಾದ. ೧೪೫). ಕಚ್ಚಾರಸ್ತೆ = ಟಾರು, ಸಿಮೆಂಟು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಾಕಿ ಭದ್ರಪಡಿಸದೆ ಇರುವ ರಸ್ತೆ: ಮಳೆಯಾದಾಗ ಕಚ್ಚಾ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ರೂಢಿ). ಕಚ್ಚಾವಸ್ತು = ಕಚ್ಚಾಮಾಲು (Raw material. ಪತ್ರಿನಿ. ೬೪). ಕಚ್ಚಾಸೇರು = ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಥವಾ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ರೂಪಾಯಿ ತೂಕ (ಕ). ಕಚ್ಚಾಹುರಿ = ಸಿದ್ಧಮಾಡದೆ ಇರುವ ಹುರಿ: ಸಣಬಿನ (ಕಚ್ಚಹುರಿ) ಕಚ್ಚಾಹುರಿ ವಗೈರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೧೪).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಚ್ಚಾ]

ಕಚ್ಚಾಟ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರ ಕಚ್ಚಾಡುವುದು; ನನಗೆ ತನಗೆಂದು ಕಿತ್ತಾಡುವುದು; ಜಗಳ: ಧರೆ ಕೋಲುಕಾಜ ಮಾರುಗನಿಂದ ಹಾಳಾಯ್ತು ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಆ ಮಹಾದ್ವಿಜರ ಕಚ್ಚಾಟಮುಂಟು (ಚೀರಮು. ೮–೧೪); ಈ ರೀತಿಯ ಕಚ್ಚಾಟದಲ್ಲಿಯೇ . . . ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡುವುದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಾಡ್ಯವಾಗಿದೆ! (ರೂಪಸಂ. ೩೨).

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಆಟ]

ಕಚ್ಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪರಸ್ಪರ ಕಡಿದಾಡು; ಜಗಳವಾಡು; ನನಗೆ ತನಗೆಂದು ಕಿತ್ತಾಡು: ಅತ್ತೆ ಸೊಸೆ ಕಚ್ಚಾಡಿ ಮಗನನ್ನು ಹಣ್ಣುಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ); ನೀ ಮಾಡು ನೀ ಮಾಡು ಅಂತ ಕಚ್ಚಾಡಿ ಮಾಡೋಕೆ (ಮುನಿಮಾ. ೬೭). ೨. (ಅಲಂ) ಪ್ರಣಯಕಲಹವಾಡು: ಹೆಣ್ಣಂಡು ಜೇನ್ನೊಣ ಮುದ್ದಾಡಿ ಕಚ್ಚಾಡಿ ಹೂಜೇನ ಹನಿಹನಿ ಕುಡಿಧಾಂಗ (ಸಖೀಗೀ. ೫೧). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಕಚ್ಚಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಗಿರಿಜಾ – ದೊಡ್ಡಬೇವು, ಕಚ್ಚಾಳೆ, ಕೊಡಸಿಗ" (ಓಷಧಿ. ೪೮). [?]

ಕಚ್ಚಿ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ) ಹುಳು: ಅಮ್ಮ ಕಚ್ಚಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + –ಇ$_3$]

ಕಚ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವಿಕೆ; ಕಡಿತ (ಕ).

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + –ಇಕೆ]

ಕಚ್ಚಿಯಗಂಗ (ನಾ). ಗಂಗರಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಕಚ್ಚಿಯಗಙ್ಗನ ಪಟ್ಟಙ್ಗಟ್ಟಿದ ಮೂಜನೇ ವರಿಷದನ್ದು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೧–೧; ಸು. 930 ?). [?]

ಕಚ್ಚಿಲವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಕಚ್ಚಿಲವಡಿ ××× ಹಡಲ ××× ಯ ಕುಳವನುಂ (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೩೭–೨೧; 1278). [?]

ಕಚ್ಚಿಸು 'ಕರ್ಚಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕಚ್ಚಿಱು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು: "ಕಚ್ಚಿಱಿ – ಯುಗಲ ಸಂಧಾನೇ" (ಶಮಧಾ). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಇಱು$_1$]

ಕಚ್ಚು$_1$ 'ಕರ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕಚ್ಚು$_2$ 'ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಚ್ಚು$_3$ 'ಕರ್ಚು$_3$' ನೋ.

ಕಚ್ಚು$_4$, ಗಚ್ಚು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಾರಿ ಕಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು; ತುತ್ತು; ಕಬಳ: ಹಸುವಿಂಗೆ ಒಂದು ಕಚ್ಚು ಎತ್ತಿಂಗೆ ಎರಡು ಕಚ್ಚು ಕಱುವಿಂಗೆ ಮೂಱು ಕಚ್ಚು ಇಂತಿವ ನೋಡಿ ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ತೊಂಡು ಹೋಗದಂತೆ ನಾ ಕಾದೊಪ್ಪಿಸಬೇಕು (ತುಱುಗಾ. ೨); ಬಾಯೊಳಗಣ ಕಚ್ಚು ದೇಹದೊಳಗಣ ಮುರುಗು ಆವಂಗಾವ ನಿತ್ಯನೇಮವು ಇಲ್ಲ (ಸರ್ವವ. ೧೧೯–೬೧೪); ಹಸು ಒಂದು ಕಚ್ಚೂ ಹುಲ್ಲು ತಿಂದಿಲ್ಲ ಈ ದಿನ (ರೂಢಿ). ೨. ಕತ್ತರಿಸಿದ ಅಥವಾ ಚುಚ್ಚಿದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ: ಈ ಸಾಮಾನುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಚ್ಚುಗಳು ಗೀರುಗಳು ಬಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಕೆಡುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೭೩); ಕಪ್ಪುರದ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಕೊಡ್ಲೆಯಿಂದ ಕಚ್ಚುಹಾಕಿದರೆ ಹಾಲು ಬರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೧). ೩. ಗಾಯ: ಕೈಗೆ ಉಳಿಯಿಂದ ಕಚ್ಚಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೪. ನೋವು; ವ್ಯಥೆ: ಥೈಜಿಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕಚ್ಚು ಆನಿಸಿ ಅವನು ಅದೇ ರಾತ್ರಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಮವನ್ನೂ . . . ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದನು (ಅಪ್ರೇಮ. ೧೬); ಅವಳ ಮನಕ್ಕೆ ಅದು ಬಹಳ ಕಚ್ಚಿನಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾಗೆಕ. ೬೬); ಮೃಣಾಲಳಿಗೆ ಎಷ್ಟೂ ಕಚ್ಚೆನಿಸಲಿಲ್ಲ (ಅರಗಿ. ೮೬). ೫. ತುಂಡು; ಭಾಗ (ಕ). ೬. ಸೇಡು; ಮತ್ಸರ; ಕುನಿಸು: ಆ ಮನುಷ್ಯ ಹಾವಿನಂತೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕಚ್ಚು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ಗಚ್ಚು$_1$: ೧. ದನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗಚ್ಚು ಹುಲ್ಲು ಹಾಕು (ರೂಢಿ).

[< ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$)]

ಕಚ್ಚುಕ (ನಾ). ಕಚ್ಚಾಟ; ಜಗಳ: ಹುಚ್ಚುಕುನ್ನಿ ಮನವೇ ನೀ ಹುಚ್ಚುಗೊಂಬುದು ಘನವೆ ಕಚ್ಚುಕದತನವ ಬಿಟ್ಟು ಅಚ್ಯುತನ ಪಾದ ಮುಟ್ಟು (ಪುರಂದ. ೩–೧೫೫ ಪಲ್ಲವಿ). [?]

ಕಚ್ಚುಕಡಿ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ನೋವು (?). 'ಕಚ್ಚುಕಡಿಗೊಳ್' ಪರಾ.

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಕಡಿ ?]

ಕಚ್ಚುಕಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಿಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು (?): ಆ ಸಮುದ್ರದತ್ತಂ ತನ್ನ ಬಡತನಕೆ ನೊಂದು ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೆ ಕಚ್ಚುಕಡಿಗೊಂಡು (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾ. ೧೧–೮). [ಕಚ್ಚುಕಡಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಚ್ಚುಕನ್ನಡಕ (ನಾ). "ಮೂಗಿಗೆ ಕಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ತೋಳಿಲ್ಲದ ಕನ್ನಡಕ" (Pince–nez. ಇಂಕನಿ): ಕಚ್ಚುಕನ್ನಡಕವನ್ನು ಮೂಗಿನ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸುತ್ತಲೂ ಕಣ್ಣು ಹೊರಳಿಸಿ. . .ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೦). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಕನ್ನಡಕ]

ಕಚ್ಚುಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕಿ ಅಥವಾ ಚುಚ್ಚಿ ಚಿಹ್ನೆಮಾಡು, —ಗುರುತುಮಾಡು: ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡಿದು ಕಚ್ಚಿ ಆ ಚಿನ್ನದ ಹಾಳೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಚ್ಚುಕೂಡಿಸಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೫೦). [ಕಚ್ಚು$_4$ + ಕೂಡಿಸು]

ಕಚ್ಚುಗಾಲಿ (ನಾ). ಸುತ್ತಲೂ ಹಲ್ಲುಗಳಿರುವ ಚಕ್ರ; ಮುಳ್ಳುಗಳಿರುವ ಚಕ್ರ; ಕಕ್ಕುಚಕ್ರ; ಹಲ್ಲುಗಾಲಿ: ರೈಲಿನ ಚಕ್ರಗಳಿಗೂ ಗಡಿಯಾರಕ್ಕಿರುವಂತೆ ಕಚ್ಚುಗಾಲಿ(Cog – wheel)ಗಳನ್ನಿಡುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೭೪). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಗಾಲಿ]

ಕಚ್ಚುಟ (ನಾ). ಲಂಗೋಟಿ; ಕೌಪೀನ: "ಕಟ್ಟುವ ಕಚ್ಚು[ಪಾಠಾಂ. ಕಿಚ್ಚ]ಟಂ ಕೌಪೀನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೭–೯); ಒರ್ವಂ ಕರಿಯ ಕಚ್ಚುಟಮನುಟ್ಟು ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲಂ ಮಸಿಯಂ ಪೂಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮–೧೭); ಅಚಜ್ಯರ ಕನಡಿ ಕಚ್ಚುಟಕ್ಕೆ ಮತ್ತ ೨ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೧–೨೭; 1077); ಮುಂಜಿ ಕಚ್ಚ[ಚ್ಚು]ಟಂ ಗುಂಡಿಗೆ ಬೋಳಮಂಡೆ ಮಣಿದಂಡಮಿವೀಕ್ಷಣ ಸೌಖ್ಯ ಹೇತುವೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೮೧); ಪೊದೆದಂಬರಮುಟ್ಟ ಕಚ್ಚುಟಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೮); ಮುಂತೆ ಬೇಡಲು ಮುನ್ನ ಮಡಗಿದ ಬೊಂತೆಯಂ ಕಚ್ಚುಟವನಜಸಿಯು ಕಾಣದೆ (ಬಸಪು. ೨೭–೪೩); ಸಾಗರವ ದಾಂಟಿ ಹೊನ್ನಾಗರಕೆ ಹಾಜಿದ ರಾಘವನ ಬಂಟ ಹನುಮಂಗೆ ಕಚ್ಚುಟ[ಟ]ಯು ಹೋಗದೇಕೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೫೫). [< ಸಂ. ಕಕ್ಷ್ಯಾಪಟ]

ಕಚ್ಚುಟಂದೊಲಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲಂಗೋಟಿಯಿಲ್ಲದಾಗು. ೨. (ಆಲಂ) ನಿಷ್ಠೆ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಈ ಸ್ಥಾನಂ ನೈಷ್ಠಿಕ ತಪೋಧನರ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚುಟಂದೊಲಗಿದ ತಪೋಧನರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೯೭–೫೪; 1119); ಇಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚುಟಂದೊಲಗಿದ ತಪೋಧನಂ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೊಡೆಯನೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೯೯–೪೫; 1120). [ಕಚ್ಚುಟ + ತೊಲಗು]

ಕಚ್ಚುತುಟಿ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಚ್ಚಿಹಿಡಿದ ತುಟಿ: ಹಣ ಕೈಗೆ ಸೇರಿತೆಂದರೆ ... ಸಿಡುಕುಮೋರೆ, ಗಂಟುಹುಬ್ಬು, ಕಚ್ಚುತುಟಿ, ಕಟು ಭಾಷಣಗಳು ಬರುತ್ತವೆ (ವಚಭಾ. ೩೪೭).

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ತುಟಿ$_2$]

ಕಚ್ಚುನೀರು 'ಕರ್ಚುನೀರ್' ನೋ.

ಕಚ್ಚುಮಾತು (ನಾ). ಘಾಸಿಗೊಳಿಸುವ ಮಾತು; ನೋವುಂಟು ಮಾಡುವ ಮಾತು: ಚುಚ್ಚುಮಾತು, ಕಚ್ಚುಮಾತು (ಕಂಸು ಹು. ೮೩). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಕಚ್ಚುಹಣ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವಿಕೆ; ಕಡಿತ; ಕಚ್ಚೋಣ: "ದಂಶನಂ, ದಂಶನೀಯಂ– ಈ ೨ ಕಚ್ಚುಹಣಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೮೦).

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಅಹಣ]

ಕಚ್ಚುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ) ಗುರುತು ಮಾಡು: ಇಳಿ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಳಗಿನ ಬೀಜಕ್ಕೆ ದಕ್ಕಿ ಹತ್ತದ ಹಾಗೆ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಮೇಲ್ತೋಟಿಗೆ ಚೂರಿಯಿಂದ ಕಚ್ಚುಹಾಕುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೯).

[ಕಚ್ಚು$_4$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕಚ್ಚೂರ, ಕರ್ಚುರ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಚಂದ್ರಮಲ್ಲಿಕೆ (ಕಿ). ಕರ್ಚುರ: ೨. ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು: ಹಾಲ ಮಡ್ಡಿ ಕರ್ಪುರ ... ಚಂದನ ಕರ್ಚುರ ರಾಳ ಗುಗ್ಗುಳದ ದಶಾಂಗ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೯–೩). [< ಸಂ. ಕರ್ಚೂರ]

ಕಚ್ಚೂರಾದಿಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಕಚ್ಚೂರ ಮೊದಲಾದ್ದರಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ಔಷಧ: "... ಗಾಬರಿಯಿಲ್ಲ. ತಲೆಗೆ ಕಚ್ಚೂರಾದಿಚೂರ್ಣ ಇಡಿ" (ಸೀತಾರ. ೧೮). [ಕಚ್ಚೂರ + ಆದಿ$_2$ + ಚೂರ್ಣ$_2$]

ಕಚ್ಚೆ (ನಾ). ೧. ಪಂಚೆ ಅಥವಾ ಸೀರೆಯ ಒಂದು ಸೆರಗನ್ನು ತೊಡೆಯ ಸಂದಿಯಿಂದ ಹಾಯಿಸಿ ಹಿಂದೆ ಕಟಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಪಂಚೆಯ ಅಥವಾ ಸೀರೆಯ ತುದಿ, —ಚುಂಗು: "ಉಡುಸೀರೆ ಕೋವಣಂಗಳೊಳ್ ಕಚ್ಚೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೭); ಆವ ಗಂಡರುಮಂ ಕಚ್ಚೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟುವೆನೆನುತ್ತಿರ್ಪಾಕೆ ... ತಾಳ್ದಲರಿದೆಂದಿರ್ಕಚ್ಚೆಯಂ ಕಟ್ಟಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೮); ಗಂಡರ ನಾಲಗೆಯ ನಣ್ಪಿಯುಂ ಕಚ್ಚೆಯ ಶೌಚಮುಮಿವೆಲ್ಲ ನಿಲಲಜಿವುವೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೧೧೫ವ); ಪೊಸದ ಕೆಂಜೆಡೆಯುಂ ಪುಲಿದೋಲ ಕಚ್ಚೆಯುಂ (ಉಮಾಶ. ೪೯); ಕಚ್ಚೆ ಹಾಕಿ, ಅಲಂಕಾರವಾಗಿ ಚುಂಗುಚುಂಗಾಗಿ ಧೋತ್ರವುಟ್ಟು (ಸಾಹಿಜೀ.೫೧). ೨. ಲಂಗೋಟಿ; ಕೌಪೀನ: ದೀವಾಳಿಗೆ ತಂದ ಬಟ್ಟೆ ಕಚ್ಚೆಗೆ ಆದರೆ ದಿವಾಳಿಗೆ ಏನು ಮಾಡ್ತಾನು? (ಗಾದೆ). ೩. ನಡುಕಟ್ಟು; ಉಡಿದಾರ; ಒಡ್ಯಾಣ (ಕಿ). ೪. (ಪ್ರಾಣಿಗಳ) ಮರ್ಮಾಂಗ; ಯೋನಿ: ಬೀಸುವ ಬಾಲಂಗಳಿಂ ಕಚ್ಚೆಯ ಕೆಚ್ಚಲುಣ್ಣಿಗೆ ಪಕ್ಕಿಯೆಜಿಗುವಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೦೦); ಪೊಸನಸೆಯ ಸೊವಡನಾಘ್ರಾಣಿಸಿ ಮಣಿಕದಮಿಡುಕುಗಚ್ಚೆಯೊಳ್ ಮೊಗನೆತ್ತುತ್ತಿಸೆದುದು ವೃಷಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೦೮). ೫. ನೇಗಿಲಿಗೆ ಮೇಣಿಯನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಬೆಣೆ, —ಗೂಟ: ಮೇಣಿಯ ಕಚ್ಚೆ ಬಿದ್ದುಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕಚ್ಚೆಯಕಟ್ಟು, ಕಚ್ಚೆಯಂಕಟ್ಟು = ೧. ಉಟ್ಟ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮೇಲೇರಿಸಿ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು: ಬಿಗಿದು ಬೀಗಿ ಕಚ್ಚೆಯಕಟ್ಟ ಫಲವೇನು (ಪತಿಲ. ೧೩). ೨. (ಆಲಂ) ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಶ್ರೀಮಹಾಭಾರತಂ ಮಡಿದ ಬಳಿಕಂದಶ್ವತ್ಥಾಮ ಕಚ್ಚೆಯಕಟ್ಟಲೇನಹುದು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೪–೧೫); ಎನ್ನ ಮಾತಂ ಕೇಳದೆ ಕಲಹಕ್ಕೆ ಕಚ್ಚೆಯಂಕಟ್ಟುವ ನಿನಗೆ ಕಚ್ಛಪ ಕಥೆಯಾಗದೆ ಪೋಗದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೧–೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಚ್ಚೈ, ಕಚ್ಚು, ಕಚ್ಚ; ಮಲ. ಕಚ್ಚ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಚ್ಚೆ; ತೆಲು. ಕಚ್ಚ]

ಕಚ್ಚೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಜ್ಯತ್ರಿಣೇತ್ರನಾನೆವೆಡಜ್ಗಂ ವನಗಜಮಲ್ಲಂ ಕಚ್ಚೆಗ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನರದೇವ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೩; 950); ಅಕಾಲ ವರಿಷಂ ನೃ[ಪತು]ಂಗಂ ಕ[ಚ್ಚೆ]ಗಂ (ಎಇ. XIX, ೨೪೯–೯; 963). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಕಂಚಿಗೊಂಡ (= ಕಂಚಿಯನ್ನು ಗೆದ್ದ)' ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪವಿರಬಹುದು. [?]

ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಚ್ಚೆಯನ್ನು ಹಾಕು: ಅರ್ಧಗಪ್ಪಡಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟದೆ ಸಯ್ಯುಡುವರುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩–೧೮). ೨. (ಆಲಂ) ಕದನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟದೆ ಕೈದುವಿಡಿಯದೆ ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಮನಸಿಜನ ತಪಸಿನ ಕಿಚ್ಚನಿಂದುರುಪಿದೆ ಮಹಾಮೋಹಾಸುರನ ಮುಸುಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩–೫). [ಕಚ್ಚೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಚ್ಚೆನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳುಕು: ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೂ ಕೂಡ ಯಶವಂತರಾಯನನ್ನು ಕಂಡು ಕಚ್ಚೆನಿಸಿತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೬೧).

[ಕಚ್ಚು$_4$ + ಎನಿಸು$_1$]

ಕಚ್ಚೆಪಂಚೆ (ನಾ). ಕಚ್ಚೆಹಾಕಿ ಉಡುವ ಪಂಚೆ: ಕಚ್ಚೆಪಂಚೆಯನುಟ್ಟು ಮೈಮೇಲುತ್ತರೀಯವ ಹೊದ್ದಿರೆ (ಗಣೇಶ. ೭೩–೧೩); ಕಚ್ಚೆ ಪಂಚೆ, ದ್ವಾದಶನಾಮ, ಮುದ್ರೆ, ತುಳಸಿಮಣಿ, ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಚೌಕ (ನಡೆದಾ. I, ೫೧೨). [ಕಚ್ಚೆ + ಪಂಚೆ]

ಕಚ್ಚೆಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಂಯಮ; ಶೀಲವಂತಿಕೆ: ಕಚ್ಚೆಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನ ಸಹವಾಸ ಮಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ).

[ಕಚ್ಚೆ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕಚ್ಚೆಹರಕುತನ (ನಾ). ವ್ಯಭಿಚಾರ; ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದ ಲೈಂಗಿಕ ವೃತ್ತಿ: ಅರವತ್ತರ ಕಚ್ಚೆಹರಕುತನದ ತೆವಲು ದುಡುಕಿದಂತೆ (ಚಂಡಿಮ. ೫೩–೫). [ಕಚ್ಚೆ + ಹರಕು + –ತನ]

ಕಚ್ಚೆಹರುಕ (ನಾ). ಕಾಮುಕ; ಹಾದರಮಾಡುವವನು; ಜಾರ: ಕಚ್ಚೆಹರುಕನಣ್ಣಾನುತಾ ಲಜ್ಜೆಗೇಡುಮಾಡಿ (ಕನಕಾಂ. ೭೦).

[ಕಚ್ಚೆ + ಹರುಕ]

ಕಚ್ಚೆಹರುಕಿ (ನಾ). ಹಾದರಗಿತ್ತಿ; ಜಾರಸ್ತ್ರೀ: "ಕಚ್ಚೆಹರುಕಿ; ದುರ್ನಡತೆಯ ಹೆಂಗಸು" (Light – Skirts. ೩೦ಕನಿ).

[ಕಚ್ಚೆಹರುಕ + –ಇ$_2$]

ಕಚ್ಚೇರಿ 'ಕಚೇರಿ' ನೋ.

ಕಚ್ಛ (ನಾ). ೧. ದೋತ್ರ ಅಥವಾ ಸೀರೆಯ ಕಚ್ಚೆ. ೨. ನೀರಿನ ಬಳಿ ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಜವುಗು ನೆಲ. ೩. ನದಿಯ ದಂಡೆ: "ತೀರಂ, ಕೂಲಂ, ತಟಂ, ಕಚ್ಛಃ, ಪ್ರಪಾತಃ, ರೋಧಃ – ಈ ೬ ತೊಱೆಯ ತಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦–೪೫); ಕಾಳಿಂದೀನದೀಕಚ್ಛದೊಳಾತ್ಮೇಚ್ಛೆಯಿಂ ನಲಿ ನಲಿದು (ಪಂಚತಂ. ೨೪–೧೨); ಯಮುನಾಕಚ್ಛಂಬಿಡಿದೇಟ್ಬರುತ್ತು ಮೊಂದವಸರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩–೭೮). ೪. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು. ೫. ಹಡಗಿನ ಒಂದು ಭಾಗ; "ಹಡಗದ ನಾಳ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೫). ೬. ಮರಮುಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. ೭. ಬಾಣ ಮಾಡಲು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಡ್ಡಿ: ಈ ಬಾಣದ ಕಾಂಡವು ಕಚ್ಛದ್ದೆ, ರೋಪಿಮುದ್ದೆ? (ಬುದ್ಧಪ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಕಚ್ಛಕ್ಷುರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ವಜ್ರಕವಚ, ವಜ್ರ ಮುಷ್ಟಿ, ಕರತ್ರಾಣ, ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ, ಮಧ್ಯತ್ರಾಣ, ಪದತ್ರಾಣ, ವರ್ಮವರ, ಕಚ್ಛಕ್ಷುರಿಕ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨).
[ಸಂ. ಕಚ್ಛಕ್ಷುರಿಕಾ (ಕಚ್ಛ + ಕ್ಷುರಿಕಾ)]

ಕಚ್ಛಪ (ನಾ). ೧. ಆಮೆ: ಕಳಹಂಸೆಗಳ್ ಕಚ್ಛಪಂಗೆ ಬುದ್ಧಿವೇೞ್ದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೭–೧೪); ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯ ಕಚ್ಛಪ ಕುಳೀರ ಕುಂಭೀರ ಕಮಠ ನಕ್ರಚಕ್ರಮೆ (ಜಗವಿ. ೧೪–೭೫ ವ). ೨. ಕುಬೇರನ ಒಂಭತ್ತು ನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕುಬೇರಂಗೆ . . . ಮಹಾಪದ್ಮ, ಪದ್ಮ, ಶಂಖ, ಮಕರ, ಕಚ್ಛಪ, ಮುಕುಂದ, ಕುಂದ, ನೀಲ, ವರವೆಂಬ ನವನಿಧಿಗಳಿಗಧಿ ಕಾರಮುಂಟಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೨೦೭). ೩. ಮದ್ಯಾರ್ಕವನ್ನು ಬಟ್ಟಿ ಇಳಿಸು ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಗಳುರೋಗ: ಕಟವಾಯ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾವೇದನೆ ಉಂಟಾಗಿಹುದು . . . ವಾಯ ಬಿಡಲೀಸದು ಈ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದನು ಕಚ್ಛಪವೆಂಬ ತಾಲುರೋಗ ನೆಂದೆಱೆವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೫). [ಸಂ.]

ಕಚ್ಛಪವೀಣೆ (ನಾ). ಆಮೆಯಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ವಿಪಂಚಿಕೆ . . . ಕಚ್ಛಪವೀಣೆ, ನಾರದವೀಣೆ . . . ಕಾಲಕೀಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬).
[ಕಚ್ಛಪ + ವೀಣೆ]

ಕಚ್ಛಪಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಆಮೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ; ಸರ ಸ್ವತಿಯ ವೀಣೆ: ಬಚ್ಚಿದಳೆ ಕನ್ನಡದ ಭಾರತಿ? ಮುಚ್ಚುವಳೆ ಮಧು ಮಧುರ ಕಂಠವನೆಚ್ಚರಿಸಳೇನಚ್ಚರಿಯ ಕನ್ನಡದ ಕಚ್ಛಪಿಯ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೦೦–೨೦). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ. [ಸಂ. ಕಚ್ಛಪೀ]

ಕಚ್ಛಾವಾಲ (ನಾ). ಕಚ್ಚೆಯ ಚುಂಗು; ಹಿಂಗಚ್ಚೆ: ಎಯ್ದೆವಂದ ಳ್ಳುಜ್ಜಿ ಕಚ್ಛಾವಾಲಮಂ ಕೈದುಡುಕಿ ಪಿಡಿದನಂ ನೋಡಡಂತಿರ್ದ ಪಾಂಗಿಂ ಪೊಱಕ್ಕೈಯೊಳ್ ಮೋದಿ (ಜಗವಿ. ೬–೯೪).
[ಸಂ. (ಕಚ್ಛಾ + ವಾಲ)]

ಕಚ್ಛು (ನಾ). ಕಜ್ಜಿ; ತುರಿ; ನವೆ. [ಸಂ.]

ಕಚ್ಛುರ (ಗು). ೧. ತುರಿಯುಳ್ಳ; ಕಜ್ಜಿಯಾದ. ೨. ಕಾಮುಕನಾದ. [ಸಂ.]

ಕಚ್ಛುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಯವಾಸ; ನಸುಗುನ್ನಿ (೬). [ಸಂ. ಕಚ್ಛುರಾ]

ಕಛೇರಿ 'ಕಚೇರಿ' ನೋ.

ಕಜ (ನಾ). ಆನೆ: ದಿಗ್ಗಜಗಳೊಳು ಕಾದುವವೆಂದು . . . ಸಗ್ಗದಾನೆಗೆ ಸರಿ ಮಿಗಿಲೆನಿಸುವ ಕಜವೊಗ್ಗಿಹವಾ ನೃಪನೊಳಗೆ (ಗೋಮಟೇ. ೨–೧೫). ☞ ಈ ಶಬ್ದ 'ಗಜ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಕಜಕೆ, ಕಜಿಕೆ (ನಾ). ಸೌಟು; ಹುಟ್ಟು; ಚಮಚ: "ಖಜಕಂ – ಕಜಕಂ" (ಶಮದ. ಸ. ೨೪೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕಜಿಕೆ**: "ಕಜಕೆ (ಕಂಚಿಗ)– ಖಜಿಕಾ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫); "ಗಿಲಿಕೆ" (ಶಮದ. ಸ. ೨೪೮ ಅಡಿಟಿ).
[< ಸಂ. ಖಜಕ, ಖಜಾಕಾ]

ಕಜಗಟ್ಲೆ (ನಾ). ಜಗಳ: ಕೊಡಗರ ಸಂಗಡ ಕಜಗಟ್ಲೆ ಬ್ಯಾಡ (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೨೬೩). [?]

ಕಜಗೆಡು, ಕಜೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) (ಕೆಲಸ) ಕೆಡು,—ನಿಂತು ಹೋಗು: ಜಾನವಾರುಗಳಲ್ಲವೆ, ಊರಿನ ಬೇಸಾಯವು ಕಜಗೆಡಬಾರ ದೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರು (ಔದಾಳು. ೩೬೪). **ಕಜೆಗೆಡು**: ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಕೆಲಸ ಕಜೆಗೆಟ್ಟತಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಚಿಂತೆಯೆ (ಕುಡಿಕೂ. ೩೬೯). [ಕಜ್ಜ$_0$ (< ಕಜ್ಜ$_1$) + ಕೆಡು]

ಕಜರಗಳೆ (ನಾ). ಅತಿ ರಂಪ; ಬಗೆಹರಿಯದ ರಗಳೆ: "... ಇದೇನಾ ಕಜರಗಳೆ ಅಟ್ಟೀಲಿ–?" (ಸರ್ವಮಂ. ೧೫೪).
[ಕಜ? + ರಗಳೆ]

ಕಜಾಕ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿ: "ಖಜಾಖ – ಕಜಾಕ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ).
[< ಸಂ. ಖಜಾಕ]

ಕಜಾವು (ನಾ). ೧. ಕಸ. ೨. (ಆಲಂ) ಕಸಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದವನು; ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ: ಇಂಥ ಶ್ರೀಮಂತರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರೇ ಒಬ್ಬರು ಆಕ್ಷೇಪ ವೆಂದರೆ ಮಿ| 'ನಂದ್'. ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಕಜಾವುಗಳು (ಔದಾಳು. ೨೪೪).
[← ತುಳು. ಕಜವು, ಕಜಾವು]

ಕಜಿಕೆ 'ಕಜಕೆ' ನೋ.

ಕಜಿಯಾ, ಕಜ್ಜಿಯಾ (ನಾ). ೧. ಜಗಳ; ತಂಟೆ; ವಿರೋಧ. ೨. ಕಾಳಗ; ಯುದ್ಧ: ಕೊಡಗಿನ ಸಂಸ್ಥಾನದವರಿಗೂ ನಮಗೂ ಮುಂದೆ ಕಜಿಯಾ ಇಲ್ಲದೆ ಸಲ್ಲಾ ಮಾಡಿ ದೋಸ್ತಿಮಾಡಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨); ಈ ಮೇರೆ ಇದ್ದರೆ ಕಜಿಯಾ ಬಾಕಿ ಇದ್ದೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೬). **ಕಜ್ಜಿಯಾ**: ೨. ಉಭಯ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಬಹಳ ದಿವಸದಿಂದಾ ಲಡಾಯಿ ಕಜ್ಜಿಯಾ ಯಂಬ ಕಿಡಿ ಬಿದ್ದು ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದಂಥಾದ್ದು ಶಿವನ ಕಟಾಕ್ಷ ದಿಂದ ನೊಂದಿಹೋಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೯).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಕಝಿಯಾ. / ಸಂ. ಖಜಾ]

ಕಜೂರ 'ಕರ್ಜೂರ' ನೋ.

ಕಜೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹೊಳಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಳಿಸದೆ ಇರುವುದು: ಕೊಳವಳಿಕೆ ಬೀಜದ ಪುಡಿಯನ್ನೂ ಹಿಪ್ಪಲಿಯನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿದರೆ (ಅಕ್ಕಿಯು ಕಜೆಯಾಗಿದ್ದರೂ) ಅನ್ನವು ಬೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು (ಭೀಮಸೂ. ೧೬–೪೪ ಅಡಿಟಿ).
ಕಜೆಕಜೆ (ದ್ವಿರು ಕ್ರಿ): ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಟ್ಟದೆ ಕಜೆಕಜೆಯಾಗಿರುವ ಅಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ (ಮನೆಮ. ೮೨). [← ತುಳು. ಕಜೆ]

ಕಜೆಗೆಡು 'ಕಜಗೆಡು' ನೋ.

ಕಜೆಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹಟಹಿಡಿ; ರಗಳೆಮಾಡು; ರಚ್ಚೆಹಿಡಿ: ಎಚ್ಚರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಬಹಳ ಕಜೆಹಿಡಿಯುತ್ತಾಳೆ (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೨೪೫).
[ಕಜೆ$_0$ + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಕಜ್ಜ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕರ್ತವ್ಯ: ತಲೆಸೂಡಿ ಮುನ್ನೆ ಕಜ್ಜದ ಫಲಮಂ ಬೆಸಗೊಂಡುಮೆ[ೞ]ವನಲ್ಲಿಂ ಬೞಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೪); ಸಂಧಿಯ ನೊಲ್ಲುದೆ ಕಜ್ಜಮಿಗಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪); ಅದಱಿಂ ನಾಮುಸಿಱಿ ದಿರ್ದಪುದೇ ಕಜ್ಜಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೭–೭); ಬಲು ಕಜ್ಜವುಂಟದಱಿಂದ ತೊಲಗದೆಮ್ಮೊತ್ತಿನೊಳಿರು (ಭರತ. ೨೭–೧೭); ಮಾಱಿಬಾರದ ಕಜ್ಜದೊಳು ನೇರೆಯಱಿತು ಮೈದೋಱಿ ನಡೆವುದುಚಿತದೊಳು (ಹದಿಬ. ೮–೩೫).

೨. ಉಪಾಯ; ಪರಿಹಾರ: ಏತಱ ಪಡೆಮಾತೊ ಮತ್ತಮಿರ ವೇೞ್ಪುದು ಪನ್ನೆರಡಬ್ದಮಂ ಮನಂ ಮಱುಗೆ ಬನಂಗಳೊಳ್ ನುಡಿದ ನನ್ನಿಗೆ ಪೇೞಿಮಿದರ್ಕೆ ಕಜ್ಜಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೯).

[ಪ್ರಾ. ಕಜ್ಜ (< ಸಂ. ಕಾರ್ಯ). / ತೆಲು. ಕಜ್ಜ]

ಕಜ್ಜ₃ (ನಾ). = ಕಜ್ಜಾಯ ೨: ಮಾಡಿದ ಪುಳ್ಗಿ ಕಜ್ಜ ತೊಗೆ ತುಪ್ಪೊಡೆ . . . ಇಂತಿವರ ಭೋಜನಕೆ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೮–೫). [ಪ್ರಾ. ಖಜ್ಜ]

ಕಜ್ಜಕ (ನಾ). ಲಾಳದ ಕಡ್ಡಿ; ಬೆತ್ತ: "ಮಹಾಶರಃ – ಕಜ್ಜಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೬). [?]

ಕಜ್ಜಗಲಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಗಾರ; ಕಾರ್ಯಶೂರ: ಕಜ್ಜಮಂ ಕಾಲಮಂ ಪಾರ್ವ ಕಜ್ಜಗಲಿಗಳುಮಂ . . . ನಡೆಗಲಿಗಳುಮಂ ನೋಡಿ (ಗದಾಯು. ೮–೩೪ ವ); ಕಜ್ಜಗಲಿಯಪ್ಪುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೨೯–೧೧). [ಕಜ್ಜ₁ + ಕಲಿ₂]

ಕಜ್ಜಗುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಗುಟ್ಟು; ಕಾರ್ಯದ ರಹಸ್ಯ: ಅವಳೆ ಸಗಿವಾ ಕಜ್ಜಗುಟ್ಟು ತಂದೆಗೇನಾದರೂ ತಿಳಿದಿಹುದೊ? (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦೨).

[ಕಜ್ಜ₁ + ಗುಟ್ಟು]

ಕಜ್ಜಟಸತ್ತಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅನುಪಮ ವಿಭವಂ ನೋಡಾ ಕಜ್ಜಟಸತ್ತಿಗನೋಡದೆ ಸಂಗರದೊಳಿಱಿವ ತಂಬುಲಿಗೆಱಕ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೩೩–೩೯ ; 1087). [?]

ಕಜ್ಜಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಕಜ್ಜರಿ, ಗಜ್ಜರಿ, ಗಜ್ಜರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪು ಮೂಲಂಗಿ; ಕ್ಯಾರೆಟ್: ಮೂಲಂಗಿ ಮಾಗುಳಿ ಯೆಳೆಯ ಕಾರಗೆಣಸು ಕಜ್ಜರಿಯ ಸಣ್ಣನಂ ಸವಿದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭–೨೮). **ಗಜ್ಜರಿ:** ನಾದಿಗರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ತೆಗೆಯುವ ತುಮ್ಮಡಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದು ಗಜ್ಜರಿಯಂತೆ ಶಂಕ್ವಾಕೃತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೭); ಸಂಡಿಗಿಗುಂಬಳ ಗಜ್ಜರಿ ಮೂಲಂಗಿ ಕಡಲೆಪಲ್ಯೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೭–೪೭); ಮೊಟ್ಟೆ, ಮೂಲಂಗಿ, ಗಜ್ಜರಿ – ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಸಿಹಸಿಯಾಗಿಯೇ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮಹಾತ್ಮ. ೯೦). **ಗಜ್ಜರೆ:** ಅವನ ಗಜ್ಜರೆಯಂಥ ಕೆಂಪು ತುಂಬಿದ ಮುಖ, ಶಾಂತಿ ಗಾಂಭೀರ್ಯಗಳ ಬೀಡಾಗಿದೆ (ಚೀನಬಾ. ೨೯೮).

[ಪ್ರಾ. ಗಜ್ಜರ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಜರ್]

ಕಜ್ಜಲ, ಕಜ್ಜಳ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಡಿಗೆ: ಪಾರಾವತ ಕಜ್ಜಲವರ್ಣಮಾದೊಡದಱಿಂ ಕಜ್ಜಲಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೭); ತೊಡೆದು ಕಣ್ಗೆ ಕಜ್ಜಲ ವಿಲಾಸವಿನ್ನೇವುದೆಮಗೆ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೦೬); ವಿಲೋಚನಕ್ಕೆ ಕಜ್ಜಲವತಿಭಾರವೆಂಬ ತನುಲೇಖೆಗೆ ಚಂದನದಣ್ಪು ಬಿಣ್ಣಿತೆಂಬ (ಜಗವಿ. ೨–೯೯); ಕಜ್ಜಲಮಂ ತಿಲರಸದೊಳ್ ಕಲಸಿ ಗೆಯ್ದ ಬೊಂಬೆಗಳೆನೆ ದಲ್ ಸಲೆ ನುಣ್ಗಂಪಿನ ಬೇಡರ ಲಲನೆಯರಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೪–೭೫). ೨. ಮೋಡ. **ಕಜ್ಜಳ:** ೧. ಅನವರತಂ ಕಜ್ಜಳಮಂ ತಳೆವಕ್ಷಿಗಳಜ್ಜಳಮಂ ತಾಳ್ದೆ ತನಯ ನೀಂ ಸೈರಿಪುದೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೨); ಕಜ್ಜಳದ ಕನ್ನಡಿಯ ಚೆನ್ನೆಯರ್ವೆರಸು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೪); ಪದೆಪಿಂದಂಬರ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಚ್ಚಿಕೊಳಲೆಂದೌತ್ಸುಕ್ಯದಿಂ ಕಜ್ಜಳಂ ಪುದಿದೊಪ್ಪಿರ್ದರ್ ಕರಂಡಮಂ ತೆಗೆದು (ದಶಕು. ೩–೩೩); ಖಂಡೇಂದುಮುಖಿಕೆ ಕತ್ತುರಿಯಿಟ್ಟುಮಿರ್ಪವರ ಗಂಡಸ್ಥಳಕೆ ಕಜ್ಜಳವ (ಮೋಹತ. ೧೩–೬೫); ಕಜ್ಜಳದ ರೇಖೆಯೊಯೆಂಬಿನಮಿಾಕ್ಷಿಪರ್ಗೆ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೩–೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕಜ್ಜಲಗಿರಿ, ಕಜ್ಜಳಗಿರಿ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಪರ್ವತ (ಕ). **ಕಜ್ಜಳಗಿರಿ:** ಒಡಲುಗೊಂಡ ತಮಂಧ ಪಟಲಮೊ ನಡೆವ ನೀಲಾದ್ರಿಗಳೊ ಕೈಕಾಲ್ಪಡೆದ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ಜ್ಜಳಗಿರಿಗಳೋ (ಬಸಪು. ೫೮–೪೮).

[ಕಜ್ಜಲ + ಗಿರಿ₁]

ಕಜ್ಜಲರೇಖೆ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಗೆರೆ; ಕಾಡಿಗೆಯ ಗುರುತು: ಕೇಯೂರ ಮುದ್ರಾಂಕಿತಂ ಕೊರಲೊಳ್ ಕಜ್ಜಲರೇಖೆ ತನ್ನಧರದೊಳ್ . . . ತಳ್ತೊಪ್ಪಿಯ್ಯೆ ನಿಚ್ಚಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೫ ಶೂದ್ರಕ); ಮಂಜುಮಣಿದೀಪದ ಕಜ್ಜಲರೇಖೆ ನೆಗೆದುದೆನೆ ಕಜ್ಗೊಲವಿತ್ತುದು ರೋಮರಾಜಿ (ರಾಜಶೇ. ೭–೩೪). [ಕಜ್ಜಲ + ರೇಖೆ]

ಕಜ್ಜಲಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಕಜ್ಜಲಗಿರಿ: ನೆಗೆದು ಧೂಮುವಜಾಂಡವೆಲ್ಲವ ಮಿಗೆ ಮುಸುಕಿ ಕೆಂಪಡರೆ ಮಿಕ್ಕಿನ ನಗಕುಲಂಗಳು ಕಜ್ಜಲಾದ್ರಿಗಳಂತೆ ತೋಱಿದವು (ಬಸಪು. ೫೮–೬೧). [ಕಜ್ಜಲ + ಅದ್ರಿ]

ಕಜ್ಜವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಸೇವಕಿ; ದಾಸಿ: ಅಣ್ಣನ ಕಂಡರ್ತಿವಡುತ ಬಂದರು ಕಜ್ಜವೆಣ್ಣುಗಳ್ವೆರಸಿ ತಂಗಿಯರು (ಭರಚ. ೩೯–೧೦); ಅಷ್ಟಜೊಳು ಬಂದರರಸನ ಬಳಿಯಿಂದ ಕಜ್ಜವೆಣ್ಣುಗಳು (ಭರಚ. ೪೨–೩೦).

[ಕಜ್ಜ₁ + ಪೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಕಜ್ಜಳ 'ಕಜ್ಜಲ' ನೋ.

ಕಜ್ಜಳಂಬರೆ (ಕ್ರಿ). (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಕಾಡಿಗೆ ಹಚ್ಚು, —ಲೇಪಿಸು: ತಿಲಕಮನಿಡುವ ಮೊಗಮುರಿವ ಕಜ್ಜಳಂಬರೆವ ಕನ್ನಡಿಯ ನಿಟ್ಟಿಪ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭–೨೪). [ಕಜ್ಜಳ (= ಕಜ್ಜಲ) + ಬರೆ₁]

ಕಜ್ಜಳಗಿರಿ 'ಕಜ್ಜಲಗಿರಿ' ನೋ.

ಕಜ್ಜಳವಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಕಾಡಿಗೆ ಇಡು, —ಲೇಪಿಸು: ಕಜ್ಜಳವಿಡುವ ಕನ್ನಡಿಯ ನೋಡುವ ಮಿಗೆ ಸಜ್ಜುಕ ಸರಗಳ ಮುಡಿವ (ಕಂಸವಿ. ೨೨–೬). [ಕಜ್ಜಳ (= ಕಜ್ಜಲ) + ಇಡು₁]

ಕಜ್ಜಳವೆಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಕಜ್ಜಳವಿಡು: ಎಣ್ಣೆಯನೂಡಿ ನೀರೆಱೆದು ತೂಪಿಱಿದಾಗ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಜ್ಜಳವೆಚ್ಚು[ಚ್ಚಿ] (ಮೋಹತ. ೪–೭೫).

[ಕಜ್ಜಳ (= ಕಜ್ಜಲ) + ಎಚ್ಚು]

ಕಜ್ಜಳಿ (ನಾ). ಹಲವು ಔಷಧವಸ್ತುಗಳ ಮಿಶ್ರಣ, —ರಸಾಯನ: ಭಾವನೆಯಾದ ಕಜ್ಜಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ದ್ರಾಕ್ಷಾಕಷಾಯದಿಂದ ಏಳುಸಾರಿ ಭಾವನೆ ಮರ್ದನೆಗಳಂ ಮಾಡಿ . . . ಕೊಡಿಸಲು ಸಕಲ ಪಿತ್ತರೋಗ . . . ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೦೨); ರಸ, ಗಂಧಕ, ಇವಂ ಕಜ್ಜಳಿಯಂ ಮಾಡಿ ನಿಂಬೆಯ ರಸದಿಂ ಮೂರುದಿನಂಗಳು ಮರ್ದಿಸಿ ನಾರು ಬೇಳೆಗಳ ರಸದಿಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ೨೧ ಸಲ ಮರ್ದಿಸಿ ಗ ೧ ತೂಕವನ್ನು ಗರುಗದ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು, ಅತಿಸಾರ, ಗ್ರಹಣಿಗಳು ಮಾಣುವುವು (ವಿವೈವಿ. ೨೫).

[ಸಂ. ಕಜ್ಜಲೀ]

ಕಜ್ಜಾಯ, ಕಜ್ಜಯ, ಕರ್ಜುಯ, ಕರ್ಜುಾಯ, ಖಜ್ಜಯ, ಖಜ್ಜಾಯ (ನಾ). ೧. ರೊಟ್ಟಿ; "ರೊಟ್ಟಿ; ಬಕ್ಕರಿ" (ಜಾನಕೋ ೧. ೩೨). ೨. ಅಕ್ಕಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ; ಕರಿದ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ: ಪಸರದಲ್ಲಿಯೆ ಕುಳ್ಳಿತಾರೋಗಿಸುವ ಕಜ್ಜಾಯವನೊಸೆದು ಕೊಡೆ (ಬಸಪು. ೩೭–೬೫); ಕಳಿತ ಹಲಾಹಳದ ಕಜ್ಜಾಯವೆನಿಸಿತು ರೂಹು ಸುಮನೋಹರ ಭಯಂಕರವಾಯ್ತು ಸುರಸತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೪೨); ದೋಸೆ ಕಜ್ಜಾಯ ರೊಟ್ಟಿ ಹೊಯಿಗಡುಬತಿರಸಂಗಳ್ (ಚೆಬಪು. ೪೭–೪೨); ಕಜ್ಜಾಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕಾಸು (ಚೆಂಗೂಚೆ. ೧೩೬). 'ಪಂಚಕಜ್ಜಾಯ' ಪರಾ. ೩. (ಆಲಂ) ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು: ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರೆ ಸರಿ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಎರಡು ಕಜ್ಜಾಯ ಕೊಡ್ತೀನಿ! (ರೂಢಿ). **ಕಜ್ಜಯ:** ೨. ಉಂಡಿಂ ಬಳಿಯಂ ತಿಂಬರ್ ಕಜ್ಜಯಮಂ . . . ಅಱಿತವಿಲ್ಲದ ಗೊರವರ್ (ಸಮಪ. ೧೪–೯); ಮಾರಿಯ ಬುತ್ತಿ ಮರುಳ್ಗಳ ಕಜ್ಜಯಮೆನಿಸದೆ (ಜಗವಿ. ೯–೬೨). **ಕರ್ಜುಯ:** ೨. ತುಪ್ಪದ ಲಟಿ ಬೆಲ್ಲದ ಕರ್ಜುಯ ೧೦ ತಾಂಬೂಲಕೆ ಅಡಕೆಯ ಹೋಳು ೧೦ ಯಲೆ ೧೦ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೧೩–೧೮ ; 1556).

ಕಝಾಯ : ೨. ನಿತ್ಯ ನೈವೇದ್ಯ ಕಝಾಯ ನಂದಾದೀಪ ಇವಕೆ ಶಲವಾಗಿ ಈ ನಾಗಲಾಪುರವೆಂಬ ಗ್ರಾಮವನು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨-೧೫ ; 1529) ; ತುಪ್ಪ ನೆಯಿವೇದ್ಯಕೆ ಕಝಾಯಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೫-೧೭ ; 1547) ; ತುಪ್ಪಂ ಕಝಾಯಕ್ಕೆ ವೊಡೆಗೆ ಉದ್ದು (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೪೦-೧೫ ; 1552). **ಖಜ್ಜಯ** : ೨. ಸೆಜ್ಜೆಯ ಮಜ್ಜನದ ಖಜ್ಜಯದ ಹೀಲಿಕರಗದ ಬೋನದ ಪರಿಯಣದ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೮೫ ವ). **ಖಜ್ಜಾಯ** : ೨. ಸೆಜ್ಜೆಯ ಮನೆ ಮಜ್ಜನದ ನಿಶಾಂತವು ಖಜ್ಜಾಯದ ಮಂದಿರವು (ಅಂಜಚ. ೩-೩೩) ; ಆ ದಿನ ಹೂವಿಂಗೆ ಪ × ಖಜ್ಜಾಯಕ್ಕೆ ಪ ೨ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೪೮-೧೧ ; 1298) ; ವಿನಾಯಕ ದೇವರಿಗೆ ನಿತ್ಯಪಡಿಗೆ ಖಜ್ಜಾಯದ ಆರೋಗಣೆಗೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೩೦-೫ ; 1308) ; ನಾರಿ ಖಜ್ಜಾಯವನೆಡೆಮಾಡಿದಳು (ಭರಚ. ೧೦-೩೦).

[ಪ್ರಾ. ಖಜ್ಜ (< ಸಂ. ಖಾದ್ಯ). / ತಮಿ. ಕಜ್ಜಾಯ ; ತುಳು. ಕಜ್ಜಾಯ, ಕಜ್ಜಾಯೊ ; ತೆಲು. ಕಜ್ಜಾಯ, ಕಜ್ಜ, ಕಜ್ಜೆ. / ಮರಾ. ಖಾಜೇ]

ಕಜ್ಜಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿಗೆ ಬಣ್ಣದವಳು. ೨. ನೀಚ ಹೆಂಗಸು. ೩. ಜಗಳಗಂಟಿ: "ಕಜ್ಜಾಲಿ – ಕರಿಪಿ ; ಜಗಳಗಂಟಿ ; ಕರಿಗಣ್ಣಿ ; ಕಾಡಿಗ್ಗಣ್ಣಿನ ಹುಡುಗಿ ; ಕೊಜ್ಜಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೨) ; ಚೆಜ್ಜಕ ಹೋಳಿಗಿ ಚೂಜಿಲಿ ತುಪ್ಪ ಕಜ್ಜಾಲೆವ್ವ ಬೀಗುತಿ (ಲೋಕಗೀ. ೫೧).

[← ಮರಾ. ಖಜ್ಜಾಳೀ]

ಕಜ್ಜಿ, ಖಜ್ಜಿ, ಗಜ್ಜಿ (ನಾ). ಬೊಕ್ಕೆಯೇಳುವ ಅಥವಾ ತುರಿಯೇಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ: "ಖರ್ಜು – ಕಜ್ಜಿ" (ಶಮುದ. ೨೭೯ ಪ್ರಯೋ) ; ದೌರ್ಜನ್ಯಕಾರಿ ಸತ್ತರೆ ಹತ್ತಿರ್ದ ಕಜ್ಜಿ ಹರಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೧೪) ; ಈ ತೈಲದಿಂ ಕಜ್ಜಿ, ಇಸುಬಿನ ಹುಣ್ಣು . . . ಇವೆಲ್ಲಾ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೯) ; ಕಜ್ಜಿ ಇದ್ದವನಿಗೆ ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲ, ಆಜ್ಜಿ ಇದ್ದವನಿಗೆ ಯೋಚನೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಖಜ್ಜಿ** : ತುರಗದ ಖಜ್ಜಿಗೆ ವಿಲೇಪನಂಗೆಯ್ವುದದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೧೭) ; ಬೊಜ್ಜು ಇದ್ದರೆ ಖಜ್ಜಿ ಬಿಡುವುದೇ ? (ಗಾದೆ). **ಗಜ್ಜಿ** : ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೀತಿ ಹುಟ್ಟುವದು, ಊತಿಯಿಂದ ಗಜ್ಜಿ ಹುಟ್ಟುವದು (ಗಾದೆ) ; ಬದನೇಕಾಯಿ ಬಜ್ಜಿ ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಗಜ್ಜಿ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಖರ್ಜು, ಖರ್ಜೂ]

ಕಜ್ಜಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಜ್ಜಿಯಾಗು ; ಬೊಕ್ಕೆಯಾಗು: ಅನುಲೋಮವಾಗಿ ವಾಜಿಗೆ ಜನಿಯಿಸೆ ಬಲಮೆರ್ದೆಯ ಲದ್ದಿಗುತ್ತಂ ಪಿರಿದಪ್ಪಿನಮಲ್ಲಿ ಕಜ್ಜಿಗಟ್ಟುವುದನುನಯದಿಂ ಕುಡುಗೆ ಯೆಣ್ಣೆಯಂ ನವರಸಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೨೭). [ಕಜ್ಜಿ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಜ್ಜಿಗಿಡ (ನಾ). ತೊಗಟೆ ಮತ್ತು ಎಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಜ್ಜಿಯ ಬೊಕ್ಕೆಗಳಂತೆ ಗುರುತುಗಳಿರುವ ಗಿಡ (ಸ). [ಕಜ್ಜಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಜ್ಜಿಗುತ್ತ (ನಾ). ಕಜ್ಜಿಯ ರೋಗ: ಮರದರಿಸಿನ . . . ಎಣ್ಣೆಯೊಳಟ್ಟಾದರದಿಂದಂ ಪೂಸೆ ಕಜ್ಜಿಗುತ್ತಂ ತೀರ್ಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೧೮).

[ಕಜ್ಜಿ + ಕುತ್ತ]

ಕಜ್ಜಿಗೋಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ಗೂಡುಮಿಟ್ಲ ಮರ, ಕಜ್ಜಿಗೋಲಿ (ವೈಔಗಿ. ೩೬-೭೧೫). [?]

ಕಜ್ಜಿಬುರುಕ (ನಾ). ಕಜ್ಜಿ ಎದ್ದು ಕೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವವನು : ಇಲ್ಲಿಂದ ಎದ್ದು ಹೋಗೋ ಕಜ್ಜಿಬುರುಕ (ರೂಢಿ). [ಕಜ್ಜಿ + –ಪುರುಕ]

ಕಜ್ಜಿಬುರುಕಿ (ನಾ). ಕಜ್ಜಿ ಎದ್ದು ಕೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವವಳು : ಅವಳೊಬ್ಬಳು ಕಜ್ಜಿಬುರುಕಿ (ರೂಢಿ). [ಕಜ್ಜಿಬುರುಕ + –ಇ$_3$]

ಕಜ್ಜಿಯಾ 'ಕಜಿಯಾ' ನೋ.

ಕಜ್ಜಿಹುಳು (ನಾ). ಕಜ್ಜಿರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಹುಳು : ಕಜ್ಜಿ ಹುಳುಗಳಿಂದ ಕಜ್ಜಿರೋಗ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕಜ್ಜಿ + ಹುಳು$_2$ (< ಪುಬು$_1$)]

ಕಜ್ಜುರ 'ಕರ್ಜೂರ' ನೋ.

ಕಜ್ಝೂರ 'ಕರ್ಜೂರ' ನೋ.

ಕಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ತಂಟೆ ; ಜಗಳ : ಯತಿಗೆ ಲಾಂಛನವೇಕೆ ಶುಚಿಗೆ ಮೊದಲು ಏಕೆ ಕಲಿಗೆ ಕಜ್ಜೆಯೇಕೆ ದಿಟವುಳ್ಳ ಮನಕ್ಕೆ ಆಚಾರವೇಕೆ (ವಚಶಾ. II, ೫೦೫). ೨. ಪ್ರಕರಣ ; ವಿವಾದ : ಈ ಕಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸತ್ಯಾಂಶವನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆಯಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲವು ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿತು (ಬೀರಬ. ೧೬). [← ಮರಾ. ಕಜ್ಜಾ ; ಪಾರ. ಕಝಿಯಾ]

ಕಜ್ಜೆರೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಸೆರೆ, —ನರ (?) : ಬಸಿಱತ್ತಿ ಕಟ್ಟೆ ಕಜ್ಜೆರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಚಿರೆ] ಬೆಸೆದಿರೆ ಪಲ್ಲಂ ತಿನುತ್ತು ಮಿರೆ ಕಾಲಂ ಘಟ್ಟಿಸುತುಮಿರೆ ಬಿಬ್ದು ನೆಲದೊಳ್ ಬಸವಳಿದೞಮೇಹುಮೇಯೆ ಬಾೞದು ತುರಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೬೦). [< ಕರಿದು + ಸೆರೆ$_3$]

ಕಝುಂಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಕಝಾಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಕಟ$_1$ (ನಾ). ಕಡೆ ; ಕೊನೆ ; ತುದಿ. 'ಕಟವಾಯ್' ಪರಾ.

[< ಕಡೆ$_3$]

ಕಟ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹುಲ್ಲಿನ ಹುರಿ ; ಚಾಪೆ. ೨. ಊರಿನ ಹೊರವಲಯ. ೩. ಕಾಲ ; ಸಮಯ. ೪. ಸೊಂಟ. ೫. ಪಕ್ಕೆ. ೬. ಹೆಣ ; ಶವ. ೭. ಸುಡುಗಾಡು ; ಶ್ಮಶಾನ. ೮. ಸಿದಿಗೆ ; ಹೆಣ ಒಯ್ಯುವ ಚಟ್ಟ. ೯. ಮರದ ಹಲಗೆ. ೧೦. ಒಂದು ವರ್ಷ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಸಸಿ. ೧೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು. ೧೨. ವಿಪುಲತೆ ; ಹೆಚ್ಚಳ. ೧೩. ಆನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಳ : ಕರೀಂದ್ರರುಂದ್ರ ಕಟ ಕೂಟ ಪರಿಚ್ಯುತ ಭೃಂಗಮಾಳಿಕಾ ಪೀತ ಮದಾಂಬುಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩). ೧೪. ದವಡೆ : ಕಟ ಕಂಡೂತಿ ನಿವಾರಣೈಕಮತಿ ಮತ್ತೇಭೌಘ ಸಂಘೃಷ್ಟ ತತ್ಕಟವಾನದ್ರವ ಚಿಹ್ನ ಚಂದ್ರಮಣಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫). [ಸಂ.]

ಕಟಂಕಟ (ಗು). ಸೊರಗಿದ ; ಶುಷ್ಕವಾದ (?) : ಕಟಪಟ ಮಕ್ಷ ಕಟಂಕಟ ದೇಹಾ ದಿಟಪುಟವಿಹಪರಸುಖನಿರ್ಮೋಹ (ಅವಧೂ. ೫೯).

[?]

ಕಟಂಕಟೀಯ (ಗು). ಒಳಕ್ಕಿಳಿದ (?) : ಪುತ್ತಡರ್ದಿರ್ದ ಮೆಯ್ ಪೊದಱುಗೊಂಡ ಜಟಾವಳಿ ಕೆಯ್ಯ ಕಾಲುಗುರ್ ಸುತ್ತಿ ಕಟಂಕಟೀಯ ಮೆನಲಾದ ಬಸಿಱ್ ಪರಮಾತ್ಮ ರೂಪದೊಳ್ ಪತ್ತಿದ ಶಾಂತದೃಷ್ಟಿ . . . ಒಪ್ಪುತ್ತಿರೆ ಜೀರ್ಣತಾಪಸಕುಲಂ ಮೆಱದಿರ್ಪುದು (ದಶಕು. ೪-೩೦).

[?]

ಕಟಂಜನ 'ಕಟಾಂಜನ' ನೋ.

ಕಟಂಬರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ ; ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ (ಸ). [ಸಂ. ಕಟಂಬರಾ]

ಕಟಂಭರೆ (ನಾ). ಹಸರಣೆ ಗಿಡ ; ಕಳ್ಳನ ಚೌರಿ ; ಕೊಮ್ಮೆಗಿಡ (ಸ).

[ಸಂ. ಕಟಂಭರಾ]

ಕಟಕ$_1$ 'ಕಟಕು$_1$' ನೋ.

ಕಟಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ : "ಕುಳಿರಃ, ಕರ್ಕ, ಕಟಕಃ . . . ಕರ್ಕಟಕಾ ಯೀ ೮ ಕಟಕಕ್ಕೆ ಹೆಸರೂ" (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೬-೩). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಟಕವು ಕ್ರಾಂತಿಚಕ್ರದ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕ್ಷೀಣತಮ ಕಾಂತಿಯದು (ನಕ್ಷತ್ರ. ೭೬).

[< ಸಂ. ಕರ್ಕಟಕ ?]

ಕಟಕ₃ (ನಾ). ೧. ಕಡಗ ; ಕೈಬಳೆ : ರಕ್ತಾಶೋಕ[ರಚಿತ]ರತ್ನಕಟಕದಿಂ ಕಪ್ಪುರದ [ಪೂವ] ಸರಿಗೆಯಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೮೬) ; ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಂಗಳ್ ಕಟಕ ಮಕುಟಾದಿ ಭೂಷಣಗಳಂತೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೮–೧೪) ; ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಡಿಲ್ದು ಈಗಳ್ ಕಟಕಂಬೊಲಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦–೨೦). ೨. ರಾಜಧಾನಿ ; ನಗರ ; ಮುಖ್ಯಪಟ್ಟಣ : ನೀಂ ಪತ್ರಲೇಖೆಯನೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿ ಕಟಕಮಂ ಪುಗಿಸು (ಕಾದಂಬ. ೩೨೪) ; ಗಂಗಮಂಡಲ ಚಕ್ರೇಶ್ವರ ಕಟಕೋತ್ತಮ ನಾಯಕ ವಿರಚನೆಯಿನನರ್ಘ್ಯರತ್ನಮಾದಂ ರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧–೪೦) ; ಬಿಟ್ಟಿಯಿಂದ ಕಟಕವ ಕಂಡೆನೆಂಬುದೆನಗಾಯ್ತು (ಹಚಕಾ. ೫–೮೪) ; ಈ ಕಡಲನುತ್ತರಿಸಿ ವೀರವನೌಕಸರ ಕಟಕವನು ಹೊಕ್ಕೆನು (ತೊರರಾ. ೬–೬–೫೪). ೩. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು : ಬಳಮಂ ತಾಳ್ದಿರ್ಕುಮುರ್ವೀಧರ ಕಟಕ ಚರದ್ವನ್ಯದಂತಾವಳಂಬೊಲ್ (ಶಾಕುಂತ. ೨೨–೩೮). ೪. ಸಮೂಹ ; ಗುಂಪು : ನಂದಗೋಪಂ . . . ನಿಖಿಲ ಗೋಪಕಟಕಂಬೆರಸು ಕತಿಪಯ ಪ್ರಯಾಣಂಗಳಿಂ ಪೋಗಿ (ಜಗವಿ. ೩–೬೫ ವ). ೫. ದಂಡು ; ಸೈನ್ಯ : ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಟಕಮಂ ತನ್ನ ನೆಟಿಲೊಳೆ ಕಾವ (ಆದಿಪು. ೧೧–೩ ವ) ; ನಡೆದತ್ತಾಗಳ್ ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಟಕಂ (ಅಜಿಪು. ೯–೧೬) ; ನಡೆದುದು ಕಟಕಂ ಕಂಪಿತ ಕ್ಷೋಣಿಭಾಗಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೩೫). ೬. ಸಮುದ್ರ. ೭. ನಿತಂಬ. ೮. ಆಧಿಕ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ. ೯. ಹಲ್ಲು ; ದಾಡೆ. ೧೦. ಆನೆಯ ಕೋರೆಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಿಸುವ ಉಂಗುರ, —ಅಣಸು. ೧೧. ಉಪ್ಪು. ೧೨. ಬಿಸಿಲು. ೧೩. ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆ: ಡೊಣೆಯಿಂ ಕಣೆಯಂ ತೆಗೆದಾರ್ದುಂ ಬಿಲ್ಗದಂ ಪೂಡಿ ಪೊಡರ್ಪುವೆತ್ತು ಕಟಕಾಮುಖದಿಂ ಸೆಳೆದು (ಶಬಶಂ. ೩–೫೨). ೧೪. ಕಡಜ ; ಕಣಜ ; ಕಡಜೀರಿಗೆ ಹುಳು : "ಗಂಡೋಲಿ, ಪರಟಾ ಈ ೨ ಕಟಕ" (ನಾಚರಾ. ೧೧೫). ೧೫. ಒರಿಸ್ಸಾದೇಶದ ರಾಜಧಾನಿ : "ಉಪ್ಪಿನೊಳು ದಂತದೊಳು ಸೇನೆಯೊಳು ಗಿರಿಯ ಪೊರೆಯೊಳು ರಾಜಧಾನಿಯೊಳು ವಳಯದೊಳು ಶರಧಿಯೊಳಲಂಕಾರದೊಳು ನಿತಂಬಂಗಳೊಳು ಕಟಕಾಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨–೫೯) ; "ಪರ್ವತೋಪತ್ಯಕಂ ವಿಪುಲಂ ಹಸ್ತವಿಭೂಷಣಂ ಶರಧಿ ಸೈನ್ಯಂ ದಂತಮುಂ ಕ್ಷಾರಮಾತಪಮಿಂತುಂ ಕಟಕಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೪).

ಕಟಕದಗೋವ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕಟಕದಗೋವನಚಳಿತ ಧೈ[ರ್ಯ್ಯಂ] (ಇಆ. V, ೧೬–೨೨; 1019); ಕಟಕದಗೋವನೆಂಬ ಪೆಸರೇಂ ಗಳ (ಎಇ. XVI, ೩೫೭–೧೪ ; ?) ; ಕಟಕದಗೋವಂ ರಕ್ಕಸಗಂಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿನಮೊ. ೪–೭೬ ; 1177). [ಸಂ.]

ಕಟಕಟ₁, ಕಟಕಟಾ (ಅ). ವಿಷಾದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ 'ಅಯ್ಯೋ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶಬ್ದ : ಕಟಕಟ ಧನಂಜಯನೆಂದು ಸೋತಸು ಹಿಂದೆ ನಿನ್ನೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೮) ; ಕಟಕಟ ದುರಾತ್ಮರು ಬೇರು ಗೊಲೆಗಂಗೈಸಿದರು (ನಿಭಾಗ. ೩–೧–೧೧) ; ನಾನಿದಿರ್ಗೋಳದೆ ಕಟಕಟ ನೀವಿಂತು ಬಪ್ಪರೆ (ಭರಚ. ೪೬–೫೭). **ಕಟಕಟಾ** : ಕಟಕಟಾ ಪೇರಡವಿಯೊಳಗೆಕ್ಕಟಿಯದೇತಕೆ ನವೆವುತಿರ್ದಪೆ (ಬಸಪು. ೧೮–೯) ; ಕರ್ಣ ಸೂರ್ಯನ ಮಹಿಮೆ ಮುಸುಳಿತು ಕಟಕಟಾ[ಪಾಠಾಂ. ಮಸುಳಿತಕಟಕಟಾ]ಯೆನುತಖಿಳಬಲ ಬೆದಱಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಒರಿಇ. ೧೬–೪೬). [< ಅಕ್ಕಟ. / ಮರಾ. ಕಟಕಟಾ]

ಕಟಕಟ₂ (ನಾ). ಶಿವ. [ಸಂ.]

ಕಟಕಟಾ 'ಕಟಕಟ₁' ನೋ.

ಕಟಕಟ, ಕಿಟಕಿಟ (ನಾ). ಕಿರಿಕಿರಿ ; ತೊಂದರೆ ; ಅನಾನುಕೂಲ : ಅಕ್ಕನ ಬಂದಾಳಂದಮ್ಯಾಗ ಕಟಕಟೀನ ತಪ್ಪಿಹೋತು ! (ಬೆಂದಯು. ೮) ; ನಮ್ಮ ಜಿನ್ನರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಜಾಗೆಯ ಕಟಕಟಯಿಲ್ಲ (ಚಿಂದುಟ. ೮೯) ; ಅಷ್ಟು ಪರಿವಾರದೊಡನಿರುವುದೂ ಆತನಿಗೆ ಕಟಕಟಯೇ ಅನಿಸಹತ್ತಿತು (ಕಾಳರಾ. ೮). **ಕಿಟಕಿಟ** : ನನಗೆ ಅತ್ತೆಯಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಿಟಕಿಟ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ (ಮೋಹಿನೀ. ೨೯). [← ಮರಾ. ಕಟ್‌ಕಟ್, ಕಿಟ್‌ಕಿಟ್]

ಕಟಕಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಟಕಟ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು : ಇಬ್ಬರ ಹಲಗೆಗಳೂ ಕಟಕಟಿಸತೊಡಗಿದವು (ರಂಗರೋ. ೪೫). [ಕಟಕಟ₀ + –ಇಸು₃]

ಕಟಕಟಿ (ನಾ). ೧. ಮರದಿಂದ ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಟ್ಟೆ; ಕಟಾಂಜನ : ಮರದ ಸಾಮಾನು ವಗೈರೆ ೩೦ ಕಟಕಟಿದೊ ೧೦ ಚಿಕ್ ೨೦ (ಎಕ. XIV, ಸಂಜನ. ೨೮೯–೫ ; 1847). ೨. (ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ) ಆರೋಪಿ ಅಥವಾ ಸಾಕ್ಷಿ ನಿಲ್ಲುವ ಕಟ್ಟೆ ; ಸಾಕ್ಷಿಗೂಡು : ನಾನವಳನ್ನು ಖೈದಿಗಳ ಕಟಕಟಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ನೋಡುವಂತಾಯಿತೆ ? (ಪುಸರು. ೯೯). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕಟಕಟಾಲು]

ಕಟಕತ್ವ (ನಾ). ಸೇನಾಧಿಪತ್ಯ (?) : ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕಟಕತ್ವಮಂ ಸಮರ್ಥಬಲಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೫೦). [ಸಂ.]

ಕಟಕಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುಱಿಂಬಗಾವುಣ್ಡಂಗಂ ಕಟಕಯಗಂ ಬಿಟ್ಟಿರಡುಗ್ಗಂಡುಗಂ ಮಣ್ಣದೆಱಿ . . . ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮–೭ ; 791). [?]

ಕಟಕರಕ್ಷಪಾಳ (ನಾ). ನಗರವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಪ್ರತಿಹತ ಶೌರ್ಯ್ಯ[ಂ] ಗುರುಜನ ಪದ ಪರಾಗರಂಜಿತ ಭಾಳಂ ಕಟಕರಕ್ಷಪಾಳ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಸಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಕಇಅ. ೪೦–೫೭–೧೮ ; 1121). [ಕಟಕ₃ + ರಕ್ಷಪಾಳ]

ಕಟಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕುಟ್ಟಿ ದಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ತುಂಡುಮಾಡು. ೨. (ನೂಲು ಮೊದಲಾದುವು) ಹರಿದುಹೋಗು, —ತುಂಡಾಗು : ತನ್ನ ವಿಚಾರಗಳು ಕಟಕರಿಸಿದಾಗ ಎದ್ದ ಸಪ್ಪಳವೇ ಭೀಕರವಾಗುವದೇನೋ ನಿಜ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೯೩). [ಕಟಕರ ? + –ಇಸು₃]

ಕಟಕರೋಣಿ, ಕಟಕರೋಹಿಣಿ, ಕಟಕಲೋಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ ; ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ (÷). **ಕಟಕರೋಹಿಣಿ** : (÷). **ಕಟಕಲೋಣಿ** : (÷). [< ಸಂ. ಕಟುಕರೋಹಿಣೀ]

ಕಟಕರೋಹಿಣಿ 'ಕಟಕರೋಣಿ' ನೋ.

ಕಟಕಲೋಣಿ 'ಕಟಕರೋಣಿ' ನೋ.

ಕಟಕವರ್ಧಮಾನಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈಗಳ ಒಂದು ಭಂಗಿ : ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ – ೧. ಅಂಜಲಿ . . . ೫. ಕಟಕವರ್ಧಮಾನಕ (ಅಭಾನೃ. ೪೮). [ಸಂ. (ಕಟಕ + ವರ್ಧಮಾನಕ)]

ಕಟಕಸನ್ನಾಹ (ನಾ). ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಗಣ್ಡರ ತೀರ್ತ್ಥಂ ಕಟಕಸನ್ನಾಹಂ ಸಿಂಘನ ಗರುಡಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೪೬ ; 1019). [ಕಟಕ₃ + ಸನ್ನಾಹ]

ಕಟಕಸೇಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಕಟಕಸೇಸೆ ವೀರಸೇಸೆ ಆನೆಯ ಸೇಸೆ . . . ಒಳಗಾದ ಪೂರ್ಬಾಯ ಅಪೂರ್ಬಾಯಂಗಳನು . . . ಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧–೨೭ ; 1330). [ಕಟಕ₃ + ಸೇಸೆ]

ಕಟಕಾಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಕಾಡುಗುಂಬಳ, ಕಟಕಾಂಬ, ಹೀಲಗ (ವೈಔಗಿ. ೭೫–೧೫೩೬). [?]

ಕಟಕಾಚಾರಿಯ (ನಾ). ಸೇನಾಧಿಪತಿ ; ದಳಪತಿ : ಅಖಿಳಸೇನೆಯ ಭೂರಿ ಭಟರಗ್ರದಲಿ ಕಟಕಾಚಾರಿಯನು ಕೈವೀಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೨೩). [< ಕಟಕಾಚಾರ್ಯ]

ಕಟಿಕಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ರಾಜಗುರು; ಅರಸುಮನೆತನದ ಗುರು(?): ಯಾದವ ಕಟಿಕಾಚಾರ್ಯ ಸುಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣ ಜಾಮಾತೃ ಪರಮ ಚಿದಾನಂದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕವೀಶ್ವರ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೭೪ ಪ); ಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣನ ಯಾದವ ಕಟಿಕಾಚಾರ್ಯನೆನಿಸಿವ ದೌಹಿತ್ರನೆ ನಾಂ ಕವಿ ಕೇಶವನೆಂ (ಶಮದ. ಪೀಠಿಕೆ. ೨); ಪ್ರಾರ್ಥನಾದಿಗಳನ್ನು ನಡಸುವ ಕಟಿಕಾಚಾರ್ಯರೂ, ಅಡುಗೆ ಮಾಡುವವರೂ, ಸೇವಕರೂ ಎಲ್ಲ ಸೇರಿ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಅಗಾಧವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೭). ೨. ಸೈನ್ಯಾಧಿಪತಿ; ದಳಪತಿ; ಸೇನಾನಿ: ಉಭಯ ಕಟಕಾಚಾರ್ಯ ಪಾಂಡವವಿಭುವ ಹಿಡಿತಹೆನೆಂದು ಕೌರವ ಸಭೆಗೆ ಭಾಷೆಯ ಕೊಟ್ಟ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨ ಸೂಚನೆ). [ಕಟಕ$_3$ + ಆಚಾರ್ಯ]

ಕಟಿಕಾಯನ (ನಾ). ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ; ದಕ್ಷಿಣಾಯನ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ: ಜೂನ್ ೨೧ನೆ ತಾರೀಖಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ ನೇರವಾಗಿ ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಟಕಾಯನ (Summer Solstice) ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭೂವಿವ. ೧೫). [< ಸಂ. ಕರ್ಕಟಾಯನ]

ಕಟಿಕಾರ (ನಾ). ಮೇದ; ಚಾಪೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ನಲಿದು ಕಟಿಕಾರರ್ಗೆ ಕೆಲರ್ಗೆ ಜೀವಿತವಿತ್ತುಮಲಸದವರಿಂ ಮೊಜಗಳಂ ಭರದೆ ಮಾಡಿಸುತ (ಅರಾಚಾ. ೧೩-೬). [ಸಂ.]

ಕಟಿಕಿ (ನಾ). ೧. ಚುಚ್ಚುಮಾತು; ಪರಿಹಾಸ; ವ್ಯಂಗ್ಯ: ಮುಂದೆ ಕುಣಿವುತ ಬಾಯ್ಗೆ ಬಂದ ಕಟಕಿಯನಾಡಿ (ತಿರುರ. ಹ. ೧೬-೧೦); ಸಿಪ್ಪಸರ ಜೋ ಎಂದು ಕಟಕಿಯನಾಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೯); ನಲ್ಲೆಯಾಡಿದ ಕಟಕಿಯ ನುಡಿಗೆ ಕೃಷ್ಣ ಮನದೊಳಗೆ ಹರುಷಗೊಂಡ (ಬಿದುರಿ. ೨೫). ೨. ಚುಚ್ಚುಮಾತಾಡುವವಳು: ಕುಲಗೇಡಿ ಕಪಟಿ ಕಂಟಕಿ ಕಟಕಿ ಕಡುದುಷ್ಟೆ ಕಲಹಾರ್ಥಿ . . . ಎನಿಪ ವನಿತೆಯರ ನಿಜಕೆ ನಿಲಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧).

ಕಟಕಿಯಾಡು=ಚುಚ್ಚಿಮಾತಾಡು: ಎಮ್ಮಾ ಅತಿಶಯಮಪ್ಪ ವಿದ್ಯೆಯನು ನುತಿಸದೆ ಕಟಕಿಯಾಡಿದನಿವನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೨೪); "ಊರೂರು ಬಿಕ್ಕೆ ಬೇಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಬೇಡಿ ಕಾಡುವ ನಿನಗೆ . . . ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲವೆ" ಎಂದು ಕಟಕಿಯಾಡಿದನು (ಹಗಲಿ. ೫೨). [?]

ಕಟಿಕಿಗ (ನಾ). ಸೈನಿಕ; ದಂಡಾಳು: ತೆಗೆ ವಾರುವಮಂ ಹಾರುವ ಬಗೆಯಂ ತನಗಿರುಳ ಬವರಮೆನುತ ಸವಂಗಂಬುಗವ ಕಟಕಿಗರನಳಿಜಂ ಪುಗಿಸಿದುದು ಭುಜಾಸಿ ಗಂಗದಂಡಾಧಿಪನಾ (ಎಕ. II, ೭೩-೨೩; 1118). [ಕಟಕ$_3$ + -ಇಗ]

ಕಟಿಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು; ಚುಚ್ಚಿನುಡಿ; ಕಟಕಿಯನ್ನಾಡು: ಪುರದ ವಿಪ್ರಾದಿ ಕಟಕಿಸುತ ಬಿಜ್ಜಳಗೆ ಬಂದೊರೆದರತಿ ಕೊಂಡೆಯವನು (ಲಿಂಗಪು. ೨೯-೪೨). [ಕಟಕಿ+ -ಇಸು$_3$]

ಕಟಿಕು$_1$, **ಕಟಕ$_1$** (ನಾ). ಬಿಳುಪು ಅಥವಾ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಗಟ್ಟಿ ಮಣ್ಣಿನ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಹಿಟ್ಟುಗಲ್ಲು: ಧಾರ್ವಾಡಕಟಕುಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಹಬ್ಬಿತ್ತು ವನವಾಸಿ ಕುಂತಳದ ಭವ್ಯಜಾಗ (ಅರಳು. ೩೦೭-೩). **ಕಟಕ$_1$**: ಉಸುಬಿನ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಬೈಲುಗಳೂ, ಕಟಕ, ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಗುಡ್ಡಗಳೂ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವವು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೭೪); ಕಪ್ಪು, ಕರಲು, ಕೆಂಪು, ಬಿಳಪು, ಕಟಕ, ಕೆಂಪುಮಸಾರಿ . . . ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ಭೂಮಿಗಳಿಗಾದರೂ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೩). [< ಸಂ. ಖಟಿಕಾ ?]

ಕಟಿಕು$_2$ 'ಕಟುಕು$_4$' ನೋ.

ಕಟಿಕು$_3$ 'ಕಡುಕು$_1$' ನೋ.

ಕಟಿಕೆಟ್ಟ (ನಾ). ಸಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ, ಬಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥ (?): ಮುಂದೆ ಮುದ್ದೆ ಮಾಡಿದ ಕಣಕದ ರೊಟ್ಟಿ ಅದಕೆ ಸಾಧನ ತೋವೆ ಕಟಕೆಟ್ಟ ಅದಜ ಮೇಲೆ ತಾ ಪುಣ್ಯವು ಪುಟ್ಟ ಪುರಂದರ ವಿಠಲನ ಪ್ರಸಾದ ಘಟ್ಟ (ಪುರಂದ. ೫-೭೬ ಉ). [?]

ಕಟಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ರಾಜಗುರು; ಅರಸುಮನೆತನದ ಗುರು (?): ಜನನಾಥಂ ಜಗದೇಕನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾ ನಾಗವರ್ಮಂ . . . ನೃಸಿಂಹ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾರೆಂಬ ಸೂಕ್ತಿ (ಅನಂಪು. ೧-೩೪); ಯಾದವ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಪ್ಪ ಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣನ ಮಗಳ ಮಗನೆಂ (ಶಮದ. ಪೀಠಿಕೆ. ೨ ವೃತ್ತಿ). [ಕಟಕ$_3$ + ಉಪಾಧ್ಯಾಯ]

ಕಟಗಡಕಿ (ನಾ). ನಿರ್ದಯಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಕಟುಕ ಹೆಂಗಸು: ಕಟಗಡಕಿ ನಿನ ಮಾತು ತುಟಿಮ್ಯಾಲೆ ನಿಲ್ಲವ . . . ತಗುದಾಳ ತಗುದಾಳ ನ್ಯಾಯ ಹಟಗಾಸಿ (ಕಜಾಗೀ. ೪). [< ಕಟು$_1$ + ಕಡಿಕ$_2$ + -ಇ$_2$]

ಕಟಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಹಲ್ಲು) ಕಟಕಟ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಗಾಳೀಮಳ್ಯಾಗ ಕಟಬೋ ಅಂತ ಹಲ್ಲು ಕಟಗರಿಸಿಗೊಂತ ಕುಂದ್ರೋ ಪಿರುತಿ ಐತೇನು ಅವಗ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೨೨-೪). [ಕಟಗರ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಟಗುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಟಕಟ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಆತ ನನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಬೆನ್ನು ಮಾಡಿ ನಿಂತು ಬಾಟಲಿಗಳನ್ನು ಕಟಗುಟ್ಟಿಸುತ್ತ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೯೯). [ಕಟಗುಟ್ಟು + -ಇಸು$_3$]

ಕಟಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಗಿ ಕಟಕಟ ಎಂದು ಶಬ್ದವಾಗು; ಕಟಕಟಿಸು. 'ಕಟಗುಟ್ಟಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳು: ಎರಡೆಂದರೆ ಎರಡೇ ದಿನಾಲು ಕಟಗುಟ್ಟಿ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟದ್ದಳು (ಸಂಪಿಗ. ೯). [ಕಟ$_0$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಟಗೋಲು (ನಾ). (ಚಿಣ್ಣಿದಾಂಡು ಆಟದಲ್ಲಿ) ದಾಂಡು ನೆಲಕ್ಕೆ ತಾಗುವುದು: ಕಟಗೋಲೆಂದು ಕೂಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಔಟಾಗಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಟ$_0$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್^{1})]

ಕಟಪಟಿ, **ಕಟಪಟೆ**, **ಕಟಪಿಟಿ**, **ಕಟಪಟ**, **ಖಟಪಟ**, **ಖಟಪಿಟಿ** (ನಾ). ೧. ಹೋರಾಟ; ಹೆಣಗಾಟ; ಪ್ರಯತ್ನ: ಐತಜ ಕಟಪಟ ಒಂದಿನ ಹೋಗುತಿದ್ದೆ ಲಟಪಟ (ಪುರಂದ. ೨-೫೨ ಪಲ್ಲವಿ); ಈ ಎಲ್ಲ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಕಟಪಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಜೀವನದ ಇತಿಶ್ರೀಯು ಆಗಿದ್ದರೆ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೦). ೨. ತೊಂದರೆ; ರೇಜಿಗೆ; ಕಷ್ಟ. ೩. ಕಾಟ; ಹಿಂಸೆ: ಕಟಪಟದೇವರಿಗೆ ಕಾಯಿಬಾಳೆಹಣ್ಣು (ಗಾದೆ). ೪. ತಡಬಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾತನಾಡುವುದು. **ಕಟಪಟೆ**: ೨. ಕಟುಕದ ವೃತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟು ಶಿವಪೂಜೆಯ ಮಾಳ್ಪುದಕೆನ್ನ ಚಂದದಿಂ ಕಟಪಟಮಾಡದಿನ್ನು ಹರು ಷೋನ್ನತಿಯಿಂದಲಿ (ಯಚೋರಚ. ೩೭). **ಕಟಪಿಟಿ**: ೧. "ಪ್ರಯತ್ನ" (ಜಾನಕೋ. ೩೨). **ಕಟಪಟ**: ೪. ತಟತಟ ತನುತಾಪದಿನುದರಾರ್ಥಂ ಕಟಪಟ ವಚನ ವೃಥಾ ವಾದಾರ್ಥಂ (ಅವಧೂ. ೨೭). **ಖಟಪಟ**: ೧. ತಾಯಿ, ಮಗಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ವರ ಸಿಗಬೇಕೂ ಅಂತ ಖಟಪಟಪಟ್ಟರೆ ಇದರಾಗ ಏನು ತಪ್ಪು ? (ಸಮುಜೀ. ೨೪೪). **ಖಟಪಿಟಿ**: ೧. ಅವರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದೆಲ್ಲ ಹಕ್ಕನ್ನು ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಖಟಪಿಟಿ (ಗಾಳಿಪ. ೫೭). [← ಮರಾ. ಖಟ್‌ಪಟ್]

ಕಟಪಟೆ 'ಕಟಪಟ' ನೋ.

ಕಟಪಯ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಅಂಕೆಗಳಿಗೆ ಬದಲು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು: ಅಕ್ಷರ ಸವುಜ್ಞಿ × ಕಟಪಯಮೆಂದರೆ (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೨-೫). [?]

ಕಟಪಿಟಿ ‘ಕಟಪಟ’ ನೋ.

ಕಟಬಾಯಿ ‘ಕಟವಾಯ್’ ನೋ.

ಕಟಭಿ (ನಾ). ಕಂಗೊಂದಿ ಗಿಡ ; ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿ, ಅಪರಾಜಿತಾ ಮೊದಲಾದ ಬಳ್ಳಿಗಳ ಹೆಸರು : “ಪಾರಾವತಾಂಘ್ರಿ, ಕಟಭಿ, ಪಿಣ್ಯ, ಪಣ್ಯ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿ” (ನಾಚಿರಾ. ೫). [ಸಂ. ಕಟಭೀ]

ಕಟರು (ನಾ). ಒಣಗಿದುದು ; ಬಿರುಸಾದುದು : “ತಂಗಳಾಗಿ ಕಟರಾಗಿ ದ್ದಾವು. ಅವನ್ನೇನ ಮಾಡ್ತೀರಿ ಬಿಡ್ರಿ . . .” (ಜ್ವಾಲಾಮೋ. ೩೬೭). [?]

ಕಟರೆ ‘ಕಟ್ಟಱವೆ’ ನೋ.

ಕಟಲೆ ‘ಕಟ್ಟಳೆ$_1$’ ನೋ.

ಕಟವಪ್ರ (ನಾ). ಶ್ರವಣಬೆಳುಗೊಳದ ಚಿಕ್ಕಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು : ಕಟವಪ್ರನಾಮಕೋಪಲಕ್ಷಿತೇ . . . ಉತ್ತುಙ್ಗ ಶೃಙ್ಗೇ (ಎಕ. II, ೧-೬ ; ಸು. 600) ; ಕೇಳೊಯ್ಪಿನ್ನಕಟವಪ್ರಶೈಲಮಡಱ್ದೇನಮ್ಮಾ ಕಳನ್ತೂರನಂ ಬಾಲೇ ಪೆರ್ಗ್ಗೊರವಂ ಸಮಾಧಿ ನೆಱೆದೋರ್ (ಎಕ. II, ೨೨-೩; ಸು. 700). ℙ ಇದು ‘ಕಟ್ವಪ್ಪು’ ಶಬ್ದದ ಸಂಸ್ಕೃತೀಕರಣವಿರಬಹುದು. [?]

ಕಟವರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಮೂಲಿಕೆ : ಕಟವರಿಗೆ, ಕೊಳವಳಿಕೆ ಬೀಜ . . . ಕಲ್ಕವಂ ಮಾಡಿ ಹಾಕಿ ಕರಪಾಕದಿಂದಿಳುಹಿ ಸರ್ವಾಂಗಲೇಪಂಗೆಯ್ಯಲು ಸಂಧಿಗಸನ್ನಿ ಮುಂತಾದ ಸಕಲ ಸನ್ನಿಪಾತವೂ ಗುಣವಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. I, ೧೫೩). [?]

ಕಟವಾಯ್, ಕಟಬಾಯಿ, ಕಟವಾಯಿ (ನಾ). ಬಾಯಿಯ ಕೊನೆ, —ಮೂಲೆ : ಎತ್ತಿದ ಮುಖಂ ಮೆಱೆಯೆ ಇಳಿದ ಕಟವಾಯ ಹೊಸ ನೊರೆಗಱುಂಕೆಗಳೆಸೆಯೆ (ಆನಾರ. ಹ. ೧೩೧–೧೦) ; ಕಲ್ಲ ಪೊಗರೊಳಂ ನೆಮ್ಮಿ ಪುಲಿ ಸಮಱೆದುವು ಕಟವಾಯ ಸವಿಗಳಂ (ಅನಂಪು. ೯–೧೬ ರಗಳೆ,) ; ಕಟವಾಯನು ನಾಲಗೆಯಿಂದ ಸವಱೆ (ಸೊಬಸೋ. ೫–೪೭) ; ಗಳಹಿದೊಡೆ ಕಟವಾಯ ಕೊಯ್ವೆನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೩೦). **ಕಟಬಾಯಿ:** ಮೂಗು ಹಿಡಿದು ಆದರ ಕಟಬಾಯಿ ಕಿಸಿದು ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ ತುತ್ತು ತುರುಕುವುದು (ನಡೆವಾ. II, ೮೮೮). **ಕಟವಾಯಿ :** ತುದಿನಾಲಗೆಯಿಂದಂ ಕಟವಾಯಿಗಳಂ ಸವರಿಕೊಳುತ್ತುಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೮) ; ಕಟವಾಯಿಯೊಳು ಜೊಲ್ಲು (ನಾಡಪ. ೧೪) ; ಆವಳು ಕಟವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಜೊಲ್ಲು ಸುರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಹನುಮಪ್ಪ ಕೇಳಿದ್ದ (ಬೆಂದಜೀ. ೩೧). [ಕಟ್$_1$ + ಬಾಯ್]

ಕಟವಾಯಿ ‘ಕಟವಾಯ್’ ನೋ.

ಕಟಳೆ ‘ಕಟ್ಟಳೆ$_1$’ ನೋ.

ಕಟಳೆವಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವರಮಾನ, —ಆದಾಯ : ಯಿಗ್ರಾಮುದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ . . . ದುಳಿರವಟ ಕಟಳೆವಟ ಏರಿ ಮೀನ ಬೆಲೆ ಸಂತೆ ಉಂಟಾದ ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳೂ ಸಹ ಸೇರ್ಸಿ ಕೊಟ್ಟೆವು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೩–೮; 1470). [ಕಟಳೆ (< ಕಟ್ಟಳೆ$_1$?) + ವಟ್$_3$ (< ವಟ್ಟ$_1$?)]

ಕಟಾಂಜನ, ಕಟಂಜನ (ನಾ). = ಕಟಕಟೆ ೧ : ಈ ಗಜಗಳ ಕಟಾಂಜನಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕೂ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಬಾಗಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೆಳಿಗ್ಗೂ ಸಂಜೆಗೂ ತೆರಿಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೬) ; ಶಿನ್ನ ಭಡಕ್ಕನೆ ಎದ್ದು ಕಟಾಂಜನದೊಳಗಿಂದ ಹೊರಗೆ ನೋಡಿದ (ಮೂರುದಾ. ೧೬೫). **ಕಟಂಜನ :** ಬಳಸಿದ ಕಟಂಜನದೊಳಗಣ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦೫–೨೦). [← ಮರಾ. ಕಟಂಜನ್, ಕಟಾಂಜನ್, ಕಟೆಂಜನ್]

ಕಟಾಕಟಿ (ನಾ). ೧. ಸರ್ವಸಾಧಾರಣ; ಸರಿಸುಮಾರು : ರಾಮಟಂಕಿ ನಾಣ್ಯವು ಕಟಾಕಟಿ ನಾಲ್ಕು ತೊಲಿ ಇರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೦). ೨. ಅತಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ (ತೂಕ) ; ಬರಾಬರಿ (ತೂಕ) : “ಒಂದು ತರದ ತೂಕ : (ಬಾಳ ಕಟಾಕಟಿ ತೂಕ) ಸಮತೂಕ” (ಜಾನಕೋ. ೩೨). [← ಮರಾ. ಕಟಾಕಟೀ]

ಕಟಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕುಡಿನೋಟ ; ಓರೆನೋಟ; ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ : ಕಾಂತೆಯರ್ ಬರೆ ಕಟಾಕ್ಷಮಂ ಚೆಲ್ಲುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೧೦–೩); ಭ್ರೂಲತೆಯ ಬಿಲುಗಳ ಕಟಾಕ್ಷದ ಕೋಲ ಹೊದೆಗಳ ಬಾಸೆಗಳ ಕರವಾಳಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೩೪). ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ; ಅಪಾಂಗ : ಮಾನಿನಿಯ ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಕಟ್ಟುವ ಸೂನ ಮುಡಿಸುವ ವರ ಕಟಾಕ್ಷಕೆ ಕಾಡಿಗೆಯನಿಡುವ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೩೧). ೩. ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ ; ಅನುಗ್ರಹ : ಮುರವೈರಿಯ ಕಟಾಕ್ಷದ ಕಾಹು ಘನವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಡ್ರೋ. ೨–೬೪). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ಶೃಂಗಾರವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುವ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿ, —ನೋಟ : ಒದವಿದ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳತಿಮುದದಿಂದಂ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಮರಳ್ದುಂ ತಿರುಗಲ್ ಉದಯಿಸುವಪಾಂಗಮುದು ತಾಂ ಮದವಾರಣಗಮನೆ ಕೇಳ್ ಕಟಾಕ್ಷಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩–೧೦). [ಸಂ.]

ಕಟಾಕ್ಷನಿರೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವುದು. ೨. [ಕಾಮಶಾ] ಸ್ತ್ರೀ ನೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಆರ ಮಾತುಮನಾಲಿಸಲೊಲ್ಲಳು ನೋಟದೊಳಾರುಮನಾವಗಂ ಮಾರಬಾಣಂಗಳ ಕಾಟಕ್ಕಾ ನಾಟಲಿಯೆಂಬರುರೋಪನಂದಬ್ಬರದಿ ನಯದಿಂ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಯಿವಿದೆಂದಱಿವಂತು ಪಂಕೇರುಹಾಸಮುಮಂ ಮುಳಿದಾ ಸ್ತ್ರೀ ನೋಡೆ ಕಟಾಕ್ಷ ನಿರೀಕ್ಷಣಂ (ಮದತಿ. ೧೧–೧೮). [ಕಟಾಕ್ಷ + ನಿರೀಕ್ಷಣ]

ಕಟಾಕ್ಷಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅನುಗ್ರಹ ಹೊಂದು : ಆರಿದುದು ಕಪಿಸೇನೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ವೀರಸಿರಿಯ ಕಟಾಕ್ಷಪಡೆಪನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬–೭೫). [ಕಟಾಕ್ಷ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. (ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ) ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯಿಂದ ನೋಡುವುದು; ಅಪಾಂಗ ದೃಷ್ಟಿ : ಆಕೃಷ್ಟ ಸುಂದರ ಸುಂದರೀ ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೧ ವ) ; ಕರ್ಮಕ್ಷಯಂಗೆಯ್ದು ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪ ಲಕ್ಷಿತ ಸುಖಮಯ ಶರೀರನಾಗಿರ್ದಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪ ವ). ೨. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಅಲುಗಾಟದಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಂಜ್ಞೆ : ತನ್ನ ನಾಲ್ವರ್ ತಮ್ಮಂದಿರ ಮುನಿದ ಮೊಗಮುಂ ಕಂಡು ತನ್ನ ನುಡಿದ ನನ್ನಿಯ ಕೇಡಂ ಬಗೆದರೆಂದು ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪದಿಂ ಬಾರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮ ವ). [ಕಟಾಕ್ಷ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪ ೧ : ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ ಬಾಸಿಗಂ ನಿಮಿರ್ವ ಪೋಲ್ ನಿರ್ಮಿದತ್ತು ಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೬); ನೀಮುಂ ಧನ್ಯರ್ ; ಸೀತಾ ಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣ ಪರಿಪೂತಗಾತ್ರರಲ್ತೆ ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯–೯). [ಕಟಾಕ್ಷ + ವೀಕ್ಷಣ]

ಕಟಾಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು ; ಓರೆನೋಟ ಬೀರು : ಅನೇಕ ಹೇತು ದೃಷ್ಟಾಂತಂಗಳಂ ತೋಱೆ ನುಡಿದ ದೃಪವಾಕ್ಷನಂ ಕಟಾಕ್ಷಿಸಿ ಪತಿಹಿತ ಶಿಖಾಮಣಿಯಪ್ಪ ರಕ್ತಾಕ್ಷನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೯–೧) ; ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಕುಪಿತಮನಂ ಕಟಾಕ್ಷಿಸುವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೨೬). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು : ದೀಕ್ಷೆಗೆಯ್ದಲದೇಕೆ ಭಂಗವೇನಾಯ್ತು ಕಟಾಕ್ಷಿಸಿ ನುಡಿದೆನೆ ನಿನ್ನಾ (ಭರಚ. ೫೨–೧೭). [ಕಟಾಕ್ಷ + -ಇಸು$_1$]

ಕಟಾಕ್ಷೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಅನುಗ್ರಹ; ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ : ಗುರು ಕಟಾಕ್ಷೇಕ್ಷಣದಿ ಮುನ್ನಿನ ಮರವೆಯೆಲ್ಲವು ಸರಿಯಲು (ಗಗತಾ. ೨–೨೩). [ಕಟಾಕ್ಷ + ಈಕ್ಷಣ]

ಕಟಾಟಂಕ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ (?) : ದೇವ ಸಂವರ್ತದ ಕಟಾಟಂಕದುರು ಕೋಪಭಾವದಿಂ ತೊಡವುಗಳ ತೊಡಕುಗಳನುಳಿದು ರಾಜೀವಾಕ್ಷಿ ತಿರೆಯೊಳೊರಗಿರ್ಪಳಾರೊಡನಿದನ್ನುಸುರದಲೆ ಮೌನವಿಡಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೬–೫). ℙ ಈ ಶಬ್ದ ‘ಕಟಂಕಟ (= ಅಗ್ನಿ)’ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಕಟಾಣ, ಕಟಾಣಿ (ನಾ). ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ : ಕಡಲಿ ಮುಂತಾದ ಕಟಾಣದ ಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೯೯). **ಕಟಾಣಿ :** ವಟಾಣಿ ಮೊದಲಾದ ಕಟಾಣಿ ಜೀನಸುಗಳು ಕಡಲಿಯ ಧಾನ್ಯಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಬಹುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೨). [← ಮರಾ. ಕಟಾಣ್, ಕಠಾಣ್, ಕಾಠಣ್]

ಕಟಾಣಿ 'ಕಟಾಣ' ನೋ.

ಕಟಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯಿಸು; ಕಟಾವು ಮಾಡಿಸು (ಕ). ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ಕಡಮೆಮಾಡು: ತಲೆಯ ಜೊಂಗೂದಲನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸಿ, ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕಟಾಯಿಸದಿದ್ದರೆ, ನಾನು ಇವನನ್ನು ಹೆತ್ತವಳೇ ಅಲ್ಲ (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೫೩); ಅವನ ಒಂದು ದಿನದ ಸಂಬಳವನ್ನು ಕಟಾಯಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೩. ಮುಗಿಸು (ಕ).
[ಕಟಾವು + -ಇಸು₃]

ಕಟಾರ₁ 'ಕಡಾರ₄' ನೋ.

ಕಟಾರ₂, ಕಟಾರಿ, ಕಠಾರ, ಕಠಾರಿ, ಕಡಾರ₃, ಕಾಠಾರಿ (ನಾ). ಸರಳವಾದ, ಒಂದು ಹಸ್ತ ಉದ್ದದ ಕಿರುಗತ್ತಿ; ಬಾಕು; ಚೂರಿ: ಭಟ್ಟಗುತ್ತನ ಕಟಾರದ ಪೊಲ್ (ಅನಂಪು. ೧೪-೨೦); ಮಿಸುಪ ರತ್ನಘಟಿತ ಕಟಾರಮುಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೬ ವ); ವೈರಿಸಂಹಾರಮನೀ ಕಟಾರದೊಳೆ ಮಾಡುವೆನೆಂದನದಂತೆ ಮಾಡಿದ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೫೫-೧೩ ; 1247); ಸಬಳ ಭಲ್ಲೆಯ ಕತ್ತಿ ಕಡಿವಾಣ ಕಟಾರ ಕೈಗತ್ತಿಗಳಿಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೪-೭). **ಕಟಾರಿ :** ಅಸಿಯಲಗಿಟ್ಟ ಕೆಕ್ಕಡೆ ಕಟಾರಿ ಸರಲ್ ಸಬಳಂಗಳೆಂಬಿವಂ ಮಸೆಯಿಪ (ಮಹಾನೀ. ೧೧-೩೧); ಕೊಡಲಿ ಕಟಾರಿ ಕಕ್ಕಡೆ ಕವಣೆಯ ಪಿಡಿದೊಡನೆಯ್ತರುವ ಶಬರರ (ಕಾಮುಕ. ೪-೨೩); ಕಟಕರವನ ಕಟಾರಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಕುರಿಗಳು ಭೀತಿಗ್ರಸ್ತವಾಗುವಂತೆ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೧-೨೩). **ಕಠಾರ :** ಕೆಯ್ಯ ಪಲಗೆಯೊಳಂ ಕಟ್ಟಿದ ಕಠಾರದೊಳಂ ಪಿಡಿದ ಕೊರಸಿಯೊಳಮೆಯ್ದಿಸಿ ಪರಿದು (ಅನಂಪು. ೧೧-೪೮ ವ); ನಿಶಿತ ಕಟಾಕ್ಷಮೆಂಬ ಶರಮಂ ನಖಮೆಂಬ ಕಠಾರಮಂ (ಬಾಧಪು. ೨-೬೧); ಹೊನ್ನ ಮೋಹರದ ಕಠಾರ ಬೆನ್ನ ಮೂಡಿಗೆಯ ಬಿಲ್ಲಾಳು ನಡೆದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೬೫); ಅವನ ಸತಿ ಕಠಾರವ ಭಿಕ್ಷವಿಕ್ಕೆ (ಗುರುಚಾ. ೨-೬). **ಕಠಾರಿ :** ಕೊರಸಿ ಕಠಾರಿಗಳನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಳವಡಿಸಿ (ಇಹರ.ಹ. ೧೩೮-೪); ಹೊಸ ತಿರುವ ಕಟ್ಟುವ ಕಠಾರಿಯ ಮಸೆವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೮); ಕಡಿಗತ್ತಿ ಚೂರಿಯು ಕಠಾರಿ ಗದೆ ಮುಖ್ಯ ಪೊನ್ನೊರೆಯಿಂದ ಲುರೆ ಬೆಳಗುವ (ನವಮೋ. ೨೪-೫೬); ಅಧಿಕಾರಿಯು . . . ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಸೊಂಟದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಠಾರಿಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುದನ್ನು ಕಂಡನು (ಒಡೆಕ. ೨೩). **ಕಡಾರ₃ :** ಕಟಕಿಯ ಕಡಾರಂ ಕೊಯ್ದುದೆಂಬವನಂತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಟರಕ್ಕೊಯ್ದಂತೆ] ಗೆಯ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೦೮ ವ); ಪೊಳೆವ ಚಲ್ಲಣಗಳಿಂ ನನೆಯ ಪಿಲ್ಲಣಿಗೆಯಿಂ ದಳವಡೆದ ಹೂವಿನ ಕಡಾರ ಖೇಟಕಗಳಿಂ (ಲಿಂಗಪು. ೩೨-೩೮). **ಕಾಠಾರಿ :** ಕಾಸಿ ಬಡಿದೇ ದಬ್ಬಣವು ಕಾಠಾರಿಯೆಂದೇ ಕರದ ಬಹುವಿಧದಿ ಮಬ್ಬುದೋಜದೆ ಅವನು ನೋಡಲು ಕಬ್ಬಿಣವು ತಾನೊಂದೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೬-೧೨).
[< ಸಂ. ಕಟ್ಟಾರ]

ಕಟಾರಿ 'ಕಟಾರ₂' ನೋ.

ಕಟಾವು (ನಾ). ಪೈರುಕೊಯ್ಯುವುದು; ಕೊಯ್ಲು: ತೆನೆ ಬಲಿತು ಪೈರು ಕಟಾವಿಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ನೀರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಪೈರನ್ನು ಕೊಯ್ಯಬೇಕು (ವ್ಯವಮು. ೪೭); ಈ ವರ್ಷ ಅದು ಕಟಾವಿಗೆ ಬಂದಾಗಲೂ ಅದರಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿತ್ತು (ನಮ್ಮೂರ. ೧೮); ಸುಗ್ಗಿಯ ಬೆಳೆಯ ಕಟಾವು ಮುಗಿಯುತ್ತ ಬರುತಿತ್ತು (ರಕ್ತರೂ. ೪೧).
[← ಹಿಂ. ಕಟಾವ್, ಕಟಾಈ]

ಕಟಾಹ (ನಾ). ೧. ಕಡಾಯಿ; ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ: ತದ್ಗಿರಿತಟದೊಳ್ ಮುನ್ನೆ ಪೂಬ್ದಿ ಸುವರ್ಣ ಪೂರ್ಣ ಕಟಾಹಂಗಳಂ ತೋಱಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೧೧ ವ); ಈ ಖಳನಂ ಕಟಾಹಪೂರಿತ ತಪ್ತತೈಲದೊಳ್ ಮುಳುಗಿಸೆನಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೩೧). ೨. ಅರ್ಧಗೋಲ: ಮಂಡಿತೋರು ಜಟಾಚ್ಛಟಾ ಪ್ರೋದ್ದಂಡ ಹತಿಯಿಂದಂಬುರುಹ ಗರ್ಭಾಂಡ ಕೂಟ ಕಟಾಹವೊಡೆಯಲು (ಬಸಪು. ೧೭-೧೮). ೩. ಕೇರುವ ಮರ. ೪. ಮಿಲನ; ಕೂಟ. ೫. ಸಾಮೀಪ್ಯ. ೬. ಸಮಯ; ಅವಕಾಶ. ೭. ಸೋರೆಕಾಯಿ. ೮. ಆಮೆಯ ಚಿಪ್ಪು; ಆಮೆ ಕವಡೆ. ೯. ಬಾವಿ. ೧೦. ನರಕ. ೧೧. ಕೊಂಬು ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಎಮ್ಮೆ ಅಥವಾ ಕೋಣ : "ಸಮಯಂ ಸಮೀಪ ಚಕ್ಕಳಮಿಳನಂ ಸುಪಾತ್ರೆ ಸೋರೆಯಂ ಬಿವಕೆಯ್ದೆ ಕಟಾಹ ವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಕಟಿ₁ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿ; ಬಿರುಸು: ತಾಟನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಟಿಯಾದ ಬಕ್ಕರಿಯಿತ್ತು (ವೀನಾದ. ೩); ಏನು ರೊಟ್ಟಿಯಿವು? ಕಟಕಟ ಕಬ್ಬಿಣ (ರೂಢಿ).
[?]

ಕಟಿ₂ (ನಾ). ೧. ಸೊಂಟ; ನಡು : ಕಟಕಳಕಾಂಚಿಯಿಂದೆ ಕಳಕಾಂಚಿಯುಮಿಾ ಕಟಿಯಿಂ . . . ಅಲಂಕರಿಸಿರ್ದುವು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೭); ಗಳದೊಳ್ ತೋಳ ಮೊದಲ್ ಪಳಂಚೆ ಕಟಿಯೊಳ್ ವೃತ್ತೋರು ತಳ್ಪೊಯ್ಯೆ (ಅನಂಪು. ೭-೧೮); ಕುಮತಿಯಿಳಿದನು ಜಾನು ಕಟಿ ಹೃತ್ಕಮಲಗಳ ಮುಖ ಮೂರ್ಧಪರಿಯಂತಂ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೪೩); ಮಲ್ಲಗಚ್ಚೆಯ ಕಟಿಯು ಆ ಮಲೆಯ ಸಿಡಿಲಾಳ್ಗಳಂ ಮೆಚ್ಚಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೧-೧೭೭). ೨. ಕುಂಡೆ; ನಿತಂಬ : "ಆರೋಹಃ, ನಿತಂಬಃ, ಕಟೀ - ಈ ೩ ಕಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೮). [ಸಂ.]

ಕಟಿಕ 'ಕಡಿಕ್ಕ' ನೋ.

ಕಟಿಗ 'ಕಡಿಕ್ಕ' ನೋ.

ಕಟಿಗಣ್ಣು (ಅ). (ನಡೆಯುವಾಗ ಹಾವುಗೆಗಳ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ) ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಅವ್ಯಯ: ಕಟಿಗಣ್ಣು ಝುಟಲೆಂದು ಪಾವುಗೆಗಳ ದನಿ ನಟಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪಜ್ಜೆಯಿಡುವ ಪಟುಭಾವ ಪಸರಿಸೆ ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ರಾಯ ವಿಟ ನಡೆದನು (ಭರತೇ. ೪-೪). [?]

ಕಟಿಗೆ 'ಕಟ್ಟಿಗೆ₁' ನೋ.

ಕಟಿಚಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಡ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ತೆತ್ತಿಸಿರುವ ಸಣ್ಣದಾದ, ಗುಂಡಾದ ಕನ್ನಡಿ: ಇಟ್ಟಳಮಾಯ್ತುರಚಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಕೂಗಿತು ಕಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ತಚಿ] ಚಲ್ಲಿ ಸೂಸಕದ ನೂಪುರದಬ್ಬರಮಾದುದಬ್ಬರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧).
[ಕಟಿ₂ + ಚಲ್ಲಿ]

ಕಟಿಜೀವ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಜೀವ; ಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಕುಗ್ಗದ ಜೀವ : ಈ ಜೀವ ಬಹಳ ಕಟಿಜೀವ ಅಂತ ಬದುಕಿದೆ (ಮುತ್ತೈದೆ. ೭).
[ಕಟಿ₁ + ಜೀವ]

ಕಟಿತಟ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ಪ್ರದೇಶ: ಸ್ಫುಟವೈಶಾಖಸ್ಥಾನಂ ಕಟಿತಟ ವಿನ್ಯಸ್ತ ಹಸ್ತಯುಗನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧-೪೫). [ಕಟಿ₂ + ತಟ₁]

ಕಟಿದಘ್ನ (ಗು). ನಡುಮುಟ್ಟ ಮುಳುಗುವ; ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಮುಳುಗುವ: ಪೆಣ್ಬಡೆ ನಿಂದುದು ಪೊಕ್ಕು ಜಾನದಘ್ನೋರುದಘ್ನ ಕಟಿದಘ್ನ ನಾಭಿದಘ್ನ ಸ್ಥಳದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪-೯೫); ತರುಣಿಯರಿದೆ ಕಟಿದಘ್ನದ ಸುರಚಾಪ ತರಂಗಿಣೀ ಪ್ರವಾಹಾಂತರದೊಳ್ ಬರುತಿರ್ದಪರ್ (ಅನಂಪು. ೨-೩೮).
[ಸಂ.]

ಕಟಿನರ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ನರ: ಕಟನರದ, ಕಟನರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ (sciatic. ಇಂಕಕ). [ಕಟಿ₂ + ನರ₁ (< ನರವು)]

ಕಟಿಪಟಿ 'ಕಟಪಟ' ನೋ.

ಕಟಿಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ಪಟ್ಟಿ ; ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆಯ ಅಥವಾ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ : ಸಮವಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಕಟಿಪಟ್ಟಿಕೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ (ಪುನರು. ೩೧). [ಕಟಿ$_2$ + ಪಟ್ಟಿಕೆ]

ಕಟಿಪಿಟಿ (ನಾ). ಬಾಯಿಜಗಳ : ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮಗೂ ಅವಳಿಗೂ ಕಟಿಪಿಟಿ ಹತ್ತಿ ಕೈ ಕೈಯೂ ಆಯಿತು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೪೬). 'ಲಟಾಪಟಿ' ಪರಾ. [?. / ತುಳು. ಕಟಿಪಿಟಿ]

ಕಟಿಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಉಡಿದಾರ; ನಡುಕಟ್ಟು. ೨. ಹವಾಮಾನದ ಮೇರೆಗೆ ವಿಂಗಡಿಸಲಾದ ಭೂವಲಯ (*). [ಕಟಿ$_2$ + ಬಂಧ]

ಕಟಿಭ್ರಾಂತಕರಣ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಡೆಯೊಳ್ ಚತುರಸ್ರಮುಮಂ ಪಡೆದಿರೆ ಕಟಿಭ್ರಾಂತಕರಣಮೆಂದೆನಿಸಿರ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪–೯೬). [ಕಟಿ$_2$ + ಭ್ರಾಂತ + ಕರಣ]

ಕಟಿರೇಚಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಸೊಂಟವನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವ ಕ್ರಮ: ಉರುಕಟಿಯಂ ನಾನಾ ದೆಸೆಗಿರದೇ ತಿರುಪಲ್ಕೆ ಕಾಂತೆ ಕಟಿರೇಚಿತಮುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪–೨೧). [ಕಟಿ$_2$ + ರೇಚಿತ]

ಕಟಿಲಿಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ರತ್ನತ್ರಯಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಮೂರೆಳೆಯ ಮುಂಜಿಹುಲ್ಲಿನ ದಾರ: "ರತ್ನತ್ರಯ ಪರಿಕಲ್ಪಿತದಿಂ ತ್ರಿಗುಣಮಪ್ಪ ಮುಂಜಿಯಂ ತಾಳ್ದುದು ಕಟಿಲಿಂಗಂ" (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೨). [ಕಟಿ$_2$ + ಲಿಂಗ]

ಕಟಿಲ್ಲಕ (ನಾ). "ಹಾಗಲಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೫). [ಸಂ.]

ಕಟಿವ (ನಾ). ಸೊಂಟ : ಕಡಿ ಕಟಿವಮನುಡಿ ತೊಡೆಯಂ ನಡನಡ ನಡುಗುವಿನಮಡಸಿ ತಡೆಯದೆ ಖಳನಂ ಪಿಡಿದುಡಿಯೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭–೫). [< ಕಟಿ$_2$]

ಕಟಿವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತ್ರ : ಪ್ರಭುಗಳು . . . ಹಳದಿಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟನ್ನುಟ್ಟು, ಮೇಲೆ ನೀಲಿಯ ಕಟಿವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೩೪). [ಕಟಿ$_2$ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕಟಿವಾತ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ನೋವು ; ಟೊಂಕಶೂಲೆ (*). [ಕಟಿ + ವಾತ]

ಕಟಿವೃತ್ತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ರೀತಿ : "ಏಕಪಾದ ಕಟಿವೃತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಕಟಿಯುವೃತ್ತಂ, ಕಲಿಯುಲ್ರುತ್ತಂ] ತ್ರಿಭಂಗಿ ಬಾಗೆನಲು ನಿಲುಕಡೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೫–೯). [ಕಟಿ$_2$ + ವೃತ್ತ]

ಕಟಿಶಿರ (ನಾ). ನಿತಂಬ : ಕಟಿಶಿರಮೂರುದ್ವಂದ್ವಂ ದಿಟದಿಂ ಪದಿಮೂಜು ತಾಣಮೊಪ್ಪುವ ಕೈಗಳ್ ನಟಿಪ ಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪–೧೫). [ಕಟಿ$_2$ + ಶಿರ$_1$]

ಕಟಿಶೀರ್ಷ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ಕೆಳಭಾಗ; ಕುಂಡೆಯ ಅಗ್ರಭಾಗ : "ಕಟಿಶೀರ್ಷ[ಪಾಠಾಂ. ಶಿರರ್ಷ]ಮೆನಲುವಾ ತುದಿಗುಂಡೆಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೮–೧೭). [ಕಟಿ$_2$ + ಶೀರ್ಷ]

ಕಟಿಸಮುಕರಣ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನೆಗಳ್ದಾ ಕಟಿಯೋ ಬಾಗಲ್ ಮಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದೆತ್ತಿ ತೋಱೆ ಬರಿಯಿಾ ಪರಿಯಂ ಸೊಗಯಿಸಿ ವೈಷ್ಣವತಾಣದೊಳೊಗೆದೆರಡುಂ ಮಯ್ಯೊಳಾಗೆ ಕಟಿಸಮುಕರಣಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪–೬೪). [ಕಟಿ$_2$ + ಸಮ + ಕರಣ]

ಕಟಿಸಾನು (ನಾ). ಕುಂಡೆ; ನಿತಂಬ : "ಕಟಿಸಾನು ಪ್ರೋಥಂ ಯುಗಂ ಕುಂಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೮–೧೭). [ಕಟಿ$_2$ + ಸಾನು]

ಕಟಿಸೂತ್ರ (ನಾ). ಒಡ್ಯಾಣ; ಡಾಬು; ಕಾಂಚೀದಾಮ; ಉಡಿದಾರ: ನಿತಂಬದ ಬಿಣ್ಪನೊಳೇವುದಕ್ಕ ಪೋ ಬಿಡು ಕಟಿಸೂತ್ರಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೪೬) ; ಮರಕತ ಮಣಿ, ಪದ್ಮರಾಗ ಶೋಭಿತ ಕಟಿಸೂತ್ರವನ್ನು ಅಮೇಖಲೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೪). [ಕಟಿ$_2$ + ಸೂತ್ರ]

ಕಟಿಸ್ನಾನ (ನಾ). "ಟೊಂಕದ ವರೆಗೂ ತೊಟ್ಟಿಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ ಚಿಕಿತ್ಸೆ: ಕಟಿಸ್ನಾನ; ಈ ಸ್ನಾನದ ತೊಟ್ಟಿ" (Hip-bath. ಇಂಕನಿ). [ಕಟಿ$_2$ + ಸ್ನಾನ]

ಕಟಿಹಸ್ತ (ಗು). ಸೊಂಟದ ಮೇಲೆ ಕೈಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡ : ಕಟಿಹಸ್ತನಾದ ವಿಠ್ಠಲನು ಎರಡು ಸಣ್ಣಚೀಲಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವನು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೩೬). [ಕಟಿ$_2$ + ಹಸ್ತ]

ಕಟೀರ (ನಾ). ಕುಂಡೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ತಿಕ: "ಕಟೀರಮೆನೆ ತಿಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೮–೧೭). [ಸಂ.]

ಕಟು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಸುಂಕ ಸಾ(ಂ)ಮ್ಯ ಕಟು ತಳವಾಜಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೯೩–೩೬ ; 1513). [?]

ಕಟು$_2$ (ಗು). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಖಾರವಾದ : ಮಧು ಸೀತುಂ ಕಟು ಸೀದು ಪೋ ಪುಳಿತ ಕಳ್ಪಲ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೮). ೨. ತೀವ್ರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ: ವಕೀಲ ಸರ್ಕಾರಿವಕೀಲನನ್ನು ಕಟುವಾಗಿ ಟೀಕಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೯೫). ೩. ರಭಸದ; ಆವೇಶದ. ೪. ಕಹಿಯಾದ. ೫. ಹೊಂದದ; ಸರಿಬೀಳದ. (ನಾ). ೬. ಅನುಚಿತ ಕೆಲಸ. ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಕಟುಂಬಣ 'ಕಟ್ಟುಂಬಣ' ನೋ.

ಕಟುಕ$_1$ 'ಕಡಿಕ$_2$' ನೋ.

ಕಟುಕ$_2$ 'ಕಟ್ಟುಕ' ನೋ.

ಕಟುಕ$_3$ (ಗು). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ; ಉಷ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಇಂತೆಸೆವ ಕಟುಕ ಬೇಸಗೆಯೊಳಗೆ ಧರಣಿಜಾಕಾಂತ ತರುನೆಳಲನಾಶ್ರೈಸಿ ಬರುತಲಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩–೬–೨). ೨. ಅಸಹ್ಯವಾದ: ಈ ಮುನಿ ಜಲಕ್ರೀಡಾ ವಿನೋದಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನಕಾರಿಯಾದನಿದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಂ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ವಾರುವಂಗೆ ಕೂಡಿದ ಕಟುಕ ಕವಳಮಂ ಕೈಯೊಳಿಕ್ಕುವುದುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮–೨೮ ಪ). [ಸಂ.]

ಕಟುಕತನ (ನಾ). ಕ್ರೂರತನ ; ನಿರ್ದಯತೆ: ಅವನ ಕಟುಕತನ ದಿನ ದಿನಕ್ಕೂ ಜಾಸ್ತಿಯಾಗ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಟುಕ$_1$ (< ಕಡಿಕ$_3$) + –ತನ]

ಕಟುಕತ್ರಯ (ನಾ). ಶುಂಠಿ, ಮೆಣಸು, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಈ ಮೂರರ ಮಿಶ್ರಣ : ಕಟುಕತ್ರಯದಿಂದಲ್ಲದೆ ಮಧುರಪ್ರಯೋಗದಿಂ ಕಫಮನಾವನುಪಶಮಿಯಿಸಿದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨–೪೨). [ಕಟುಕ$_3$ + ತ್ರಯ]

ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಕಟುಃ, ಕಟುಂಬರಾ, ಶೋಕರೋಹಿಣಿ, ಕಟುರೋಹಿಣಿ, ಈ ೪ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೯) ; ನೆಲಬೇವು ಮುಸ್ತೆ ಪರ್ಪಾಟಕದಿಂ ಕುದಿದಿಳುಪಿ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಯದಱೊಳಗಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩–೩೨). [ಸಂ.]

ಕಟುಕಲು (ನಾ). ಮೃದುವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಗಟ್ಟಿಯಾದದ್ದು ; ಬಿರುಸು : ಈ ಕೋಡುಬಳೆ ಕಟುಕಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಟುಕು$_1$ 'ಕುಟುಕು$_1$' ನೋ.

ಕಟುಕು$_2$ 'ಕಡಿಕು$_2$' ನೋ.

ಕಟುಕು$_3$ 'ಕಡುಕು$_3$' ನೋ.

ಕಟುಕು$_4$, ಕಟಕು$_2$, ಕಟುಗ$_1$ (ಗು). ಒಣಗಿ ಅಥವಾ ಸುಟ್ಟು ಬಿರುಸಾದ, —ಗಟ್ಟಿಯಾದ : ಕಟುಕುರೊಟ್ಟಿ, ಗುಟುಕುನೀರು (ರೂಢಿ). **ಕಟಕು$_2$** : ಕಟಕುರೊಟ್ಟಿ ಮೆಣಸ್ಹಿಂಡಿ ತಿಂದು ಮೇಲೊಂದು ಗುಟುಕು ನೀರು (ನೆಲಮು. ೩೫). **ಕಟುಗ$_1$** : ಹಿಂದಿನ ದಿವಸದ ಕಟುಗರೊಟ್ಟಿ, ಅರೆಗೂಳನ್ನು ನೆನಿಸಿದರೆ ನನಗೆ ಇದು ಇಂದ್ರಭೋಗವೆಂದು ಎನಿಸಿತು (ಮೋದಿಮ. ೩೮). [?]

ಕಟುಕೊಡಗಿ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟುಕೊಡಿಗೆ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟು[ಟ]ಕೋಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಟು[ಟ]ಕೋಜಂ ಬೆಸಗೆಯ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೬೧–೧೮ ; 1032). [ಕಟಕ$_3$ + ಓಜ$_1$ (< ಒವಝ)]

ಕಟುಗ$_1$ 'ಕಟುಕ$_4$' ನೋ.

ಕಟುಗ$_2$ 'ಕಡಿಕ$_2$' ನೋ.

ಕಟುಗ$_3$ (ಗು). ಕ್ರೂರವಾದ; ನಿರ್ದಯವಾದ: ಕಲ್ಲುಮನಸ್ಸಿನ ಈ ಕಟುಗದೇವರು ನಿನ್ನ ಮೇಲಣ ವ್ಯಾಮೋಹದಿಂದ ಪರಂಧಾಮುವನ್ನು ಹೊಂದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೨೯). [< ಕಟುಗ$_1$]

ಕಟುಗೊಳು 'ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು$_2$' ನೋ.

ಕಟುಗೊಡಗಿ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟುಗೊರಲು (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಧ್ವನಿ; ಕಠೋರವಾದ ಸ್ವರ: (ಕಟುಗೊರಲಲ್ಲಿ) ಕರೆದ ದನಿ ಕೇಳಿಸದೆ! (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೯). [ಕಟು$_2$ + ಕೊರಲು (< ಕೊರಲ್)]

ಕಟುತುಂಬಿ (ನಾ). ಕಹಿಸೋರೆ; "ಹಾ ಲು ಗು ಂ ಬ ಳ ಕಾ ಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೫). [ಸಂ. ಕಟುತುಂಬೀ]

ಕಟುತೆ (ನಾ). ಬಿರುಸುತನ; ಉಗ್ರತೆ; ಕರ್ಕಶತೆ: ಹಟವಾದಕೆಡೆಯೆಲ್ಲಿ ಮನುಜ ಪ್ರಪಂಚದಲಿ . . . ಕಟುತೆ ಸಲ್ಲದು ಜಗಕೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೯೯). [ಸಂ. ಕಟುತಾ]

ಕಟುತ್ರಯ (ನಾ). ಶುಂಠಿ, ಮೆಣಸು, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಈ ಮೂರರ ಮಿಶ್ರಣ: ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ ಕಟುತ್ರಯುಮರಿಸಿನಮುತ್ತರಣೆಯೆಕ್ಕೆ ಮಧುವೆಂಬಿವಜಿಂ ವಿರಚಿಸಿದ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಕೊಂಡರೆದೆ ಚಚ್ಚಗೆ ನಯನದೊಳ್ ವಿಷೂಚಿಕೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೨೨). [ಕಟು$_2$ + ತ್ರಯ]

ಕಟುತ್ವ (ನಾ). ೧. ಖಾರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಖಾರ: ಧರಣೀನಂದನನಿಂ ಸಕಂಟಕ ಕಟುತ್ವಂ ಸೌಮ್ಯನಿಂ ನಿಷ್ಫಲಂ . . . ತತ್ತರುವಿಂಗೆ ಪೂರ್ವಗದಿತ ಸ್ಥಾನಸ್ಥರಾದಂದವರ್ (ಜಾತತಿ. ೫–೧೧). ೨. ಉಗ್ರತೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ. ೩. ಅಪ್ರಿಯತೆ. [ಸಂ.]

ಕಟುನುಡಿ (ನಾ). ೧. ಬಿರುಸಾದ ಮಾತು; ನಿಷ್ಠುರವಾದ ಮಾತು: ಅತ್ತಿಗೆಯ ಕಟುನುಡಿಗಳಿಗೂ ಅಧಿಕಾರದರ್ಪಕ್ಕೂ ಹೆದರಿ, ಅವಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವೆಂಕಪ್ಪ . . . ತಿರುಪತಿಗೆ ತೆರಳಿದನು (ಜಗವಾ. ೧೩೩). ೨. ಕಹಿಯಾದ ಅಥವಾ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತು: ದುರ್ಯೋಧನನು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಒರಟು ಉತ್ತರದ ಕೊನೆಗೆ . . . ಸ್ವಭಾವದ್ಯೋತಕವಾದ ಕಟುನುಡಿಗಳಿವೆ (ತವನಿ. ೭೦). [ಕಟು$_2$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕಟುಭಾಷೆ (ನಾ). = ಕಟುನುಡಿ ೧: ಆ ದ್ರೋಹಿಯು . . . ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕಟುಭಾಷೆಯನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾಯಿತು (ಕಗದ್ಯ. II, ೨೯). [ಕಟು$_2$+ ಭಾಷೆ]

ಕಟುಮಧುರ (ನಾ). ಕಹಿಯಾಗಿದ್ದೂ ಸಿಹಿಯಾಗಿರುವುದು: ಸಖಿ! ನಮ್ಮ ಸಖ್ಯದ ಆಖ್ಯಾನ ಕಟು–ಮಧುರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದೊಡಗೂಡಿ ವಿವರಿಸಲೇ (ಸಖೀಗೀ. ೧–೧). [ಕಟು$_2$+ ಮಧುರ]

ಕಟುಮುಖವಾದಿತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ನಂದಿಪೋತವರ್ಮನನ್ನು ಹೊಡೆದಟ್ಟಿ ಕಟುಮುಖವಾದಿತ್ರ, ಸಮುದ್ರಘೋಷ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯವಿಶೇಷಗಳನ್ನೂ . . . ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು (ಕರ್ನಾಅ. ೯೦). [ಕಟುಮುಖ ? + ವಾದಿತ್ರ]

ಕಟುರ 'ಕಟೋರ$_1$' ನೋ.

ಕಟುರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಕಟುಕಾಃ–ಕಟುರೋಹಿಣೀ" (ಒಷಧಿ. ೨೩). [ಸಂ. ಕಟುರೋಹಿಣೀ]

ಕಟುವಿಪಾಕ (ನಾ). ೧. ಕಹಿಯಾದ ಪರಿಣಾಮ. ೨. ಕಹಿಯಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತಹುದು. ೩. ಪಚನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರಸಗಳ ಪರಿವರ್ತನೆ: ಕಟುವಿಪಾಕವು ಲಘುವೂ ರೂಕ್ಷವೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಲಬಂಧಕವಾಗಿಯೂ ಶೋಷಕವಾಗಿಯೂ ಶುಕ್ರವನ್ನೂ ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದು (ಭೀಮಸೂ. ೫೪). [ಕಟು$_2$ + ವಿಪಾಕ]

ಕಟುವಿಪಾಕೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವಳು; ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವಳು: ಆಮರ್ದಿನೊಡವುಟ್ಟಿಯುಂ ಕಟುವಿಪಾಕೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫೦). [ಸಂ. ಕಟುವಿಪಾಕಾ (ಕಟು + ವಿಪಾಕ + –)]

ಕಟುವಿಷ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ವಿಷ; ಉಗ್ರವಿಷ: ಸೌಂದರ್ಯವೆಂಬ ಕಟುವಿಷವೆ ಪೀಯೂಷವೇ! (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೨–೭). ೨. ವತ್ಸನಾಭಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಟುವಿಷ, ಸೀಮೆನಾಭಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೨–೩೦). [ಕಟು$_2$ + ವಿಷ]

ಕಟೂಕ್ತಿ (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಮಾತು; ನಿಷ್ಠುರವಾದ ಮಾತು: ನಾಸ್ತಿಕತೆಯ ಕಟೂಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ನೋಯಿಸಬೇಡವೆಂದು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡುವಂತಿತ್ತು ಆ ನೋಟ (ತಾಯಿ. ೮೬); ಕಟೂಕ್ತಿಗಳನಾಡಿ ಆದರ ಫಲವಾಗಿ ಸಪರಿವಾರವಾಗಿ ಅವರಿಂದ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟು . . . ಮುಸಲ್ಮಾನನಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೩೪). [ಕಟು$_2$ + ಉಕ್ತಿ]

ಕಟೆ 'ಕಡೆ$_1$' ನೋ.

ಕಟೋರ$_1$, ಕಟುರ (ಗು). ಬಿರುಸಾದ; ಉಗ್ರವಾದ: "ಕಠೋರ–ಕಟೋರ" (ಶಮುದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). **ಕಟುರ**: "ಉದ್ಯೋಗ–ಉಜ್ಜುಗ; ಕಠೋರ–ಕಟುರ" (ಶಮುದ. ೨೭೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಠೋರ. / ತುಳು. ಕಟುರ, ಕಟೂರ, ಕಟೋರ, ಕಠೋರ; ತೆಲು. ಕಠೋರ]

ಕಟೋರ$_2$ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಬಟ್ಟಲು; ಮರದಿಂದಾಗಲಿ, ಲೋಹದಿಂದಾಗಲಿ ಮಾಡಿದ ಅಗಲವಾದ ಪಾತ್ರೆ; ದ್ರೋಣ; ಬೋಗುಣಿ (ಕ). [ಸಂ. ಕಟೋರಾ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಟೋರಾ, ಕಟೋರೀ]

ಕಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ಸ್ನಾನಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಸ್ನಾನಘಟ್ಟ: ಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟದಿಂ ಕೆಳಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೫–೫೨; 1041); ಮಾಣಿಕಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ ಗಟಿದ್ದ ಮತ್ತರೊಂದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೭–೧೩; 1050); ಕೆಜೆಯೊಳಗಣ ಕೇದಗೆಯ ಕಟ್ಟದ ಮೊದಲೇರಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಕಟ್ಟಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಮುಂನೂಜು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೦೫–೨೨; 1122). 'ಗಟ್ಟ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘಟ್ಟ. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟ]

ಕಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ: "ಕಷ್ಟ–ಕಟ್ಟ; ಗೋಷ್ಠಿ–ಗೊಟ್ಟ" (ಶಮುದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಕಷ್ಟ, ಕಟ್ಟ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಷ್ಟ. / ತಮಿ. ತುಳು. ಕಟ್ಟ, ಕಷ್ಟ; ತೆಲು. ಕಷ್ಟ]

ಕಟ್ಟೆಅವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಮುಂಡಗಳ್ಳಿಯ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕೆಹಣ್ಣಿನ ಭಾವನೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಬೆಲ್ಲವಂ ಕೂಡಿಸಿ, ಹೊಟ್ಟು ತೆಗೆದ ಕಡಲೆಯಷ್ಟು ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ೧ ಗುಳಿಗೆಯಂ ತುಪ್ಪದಿಂ ಸೇವಿಸೆ ಕಟ್ಟೆಅವೆ, ಜಲಗರ, ಶೋಭೆ, ಉದರದೋಷ ಸಹ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. I, ೩೬೮). [?]

ಕಟ್ವಂಕ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ಯುದ್ಧ; ಬಿರುಸಾದ ಕಾಳಗ (ಕ). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ವೀರ; ಕಡುಗಲಿ; ಮಲ್ಲ: ಕಟ್ವಂಕ, ಮಾಜಂಕ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). 'ಕಟ್ವಂಕದಲ್ಲಣ' ಪರಾ.
[< ಕಡಿದು + ಅಂಕ$_3$]

ಕಟ್ವಂಕದಲ್ಲಣ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಶೂರರನ್ನು ತಲ್ಲಣಗೊಳಿಸುವವನು; ವೀರಾಧಿವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಟ್ವಂಕದಲ್ಲಣಂ; ಪೂಮಾಲೆದುಜುಂಬು (ಶಮದ. ೨೯೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಟ್ವಂಕ + ತಲ್ಲಣ]

ಕಟ್ವಂಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟದ ಕಾಲುವೆ (?): ಮೂಡಣ ಹೊಲದಲು ಕಟ್ವಂಗಾಲುವೆ ಬಡಗಲು ಮಧ್ಯ ಕಡಿಲುಕರಂಭ (ಕಇಅ. ೪೬-೪-೧೮; 1152). [ಕಟ್ವ ? + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕಟ್ವಂದ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಅಂದ; ಅಧಿಕವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ: ಕಟ್ವಂದದಿಂ ಬಿಟ್ಟಗಣ್ಣ ಬಿಡಪೆಂಡಿರನಂಡಲೆವ ಸಿಂಗರದ ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳ ವಂಗಡಮುಂ (ಚಿಕವಂ. ೭೩-೧೮). [< ಕಡಿದು + ಅಂದ]

ಕಟ್ವಂಬಕಳ (ನಾ). ಅಂಬಲಿಗೆ ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಜಿ: ಮಾದರ ಚೆನ್ನಯಂ ಕಟ್ವಂಬಕಳಮಂ . . . ಆರೋಗಿಸಿದನೆಂಬರು (ಬಸಪು. ೩೩-೧೬). [< ಕಡಿದು + ಅಂಬಕಳ]

ಕಟ್ವಂಬರ (ನಾ). ಒತ್ತಾಯ; ಸಡಗರ (?): ಕರಸುತ್ತ ಖಿಳರನಾಗಳ್ದೊರೆಮುಗಳಾಯಾಯಕಾರ್ಯದು ಚಿತಜ್ಞರನಂದುರವಣೆಯನೆಯ್ದೆ ಕಟ್ವಂಬರದಿಂ ಮಾಡಲ್ಕೆ ಬಂದಂತೆಸಗಿದರವರ್ಗಳ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೬-೭). [?]

ಕಟ್ವಂಬಲಿ (ನಾ). (ಜೋಳದ) ನುಚ್ಚಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಮಂದವಾದ ಅಂಬಲಿ; "ಹುಳಿನುಚ್ಚು" (ಜಾನಕೋ. ೩೨); "ಹುಳಿಯಂಬಲಿ" (ಗಂಗಾವು. ೬೫). [< ಕಡಿದು + ಅಂಬಲಿ$_1$]

ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಬಾಣ (?): ಸಂಘಟ್ಟನೆಯೊಳು ಕಟ್ವಂಬಕಲಿಯ ತಾಗಿದ (ಇಎ. ೧೯೫೦, ಹಾನಗಲ್. ೭೫-೭; ?).
[< ಕಡಿದು + ಅಂಬು$_2$]

ಕಟ್ವಕಡುಹು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ತೀವ್ರತೆ, —ರಭಸ, —ಜೋರು: ದಿಟ್ಟತನದಲಿ ಕಳನ ಕೊಯ್ಯೆ, ಕಟ್ವಕಡುಹಿನ್ ಪಗೆಯ ಪೊಯ್ಯೆ (ಪಾರಸಿ. ೬-೧೩೪). [< ಕಡುಹು + ಕಡುಹು]

ಕಟ್ವಕಡೆ (ನಾ). ತೀರಕೊನೆ, —ಅಂತ್ಯ: ತಟ್ಟತಳದೊಳು ಕಟ್ವಕಡೆಯಲಿ ದುಟ್ಟನೀ ತೆಜದಿಂದೆ ಎಕ್ಕಲನಾಗಿರಲು ಕಂಡು (ಸಾನಂಜ. ೮-೨೧); ಕಟ್ವಕಡೆಯ ಪೆರ್ವಟ್ಟೆ ಕರಂ ಗೆಂಟುಂ (ಶಮದ. ೧೯೩ ಪ್ರಯೋ); ಶೋಭನವಹುದಿಂದ್ರಪದವಿಯಹುದು ಮೋಕ್ಷಲಾಭವಹುದು ಕಟ್ವಕಡೆಗೆ (ಭರಜ. ೧-೧೨); ಕರ್ಕಾಟಕರಾಶಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕಟ್ವಕಡೆಯಾದುದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೪೦); ಕಟ್ವಕಡೆಯಲಿ ಮೇಯದೀರು ಬೆಟ್ಟದೊತ್ತಿಗೆ ಹೋಗದೀರು (ಗೋಪಾಡು. ೭೧). [ಕಟ್ವ$_0$ + ಕಡೆ$_3$]

ಕಟ್ವಕರ್ಜನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಟ್ವಕರ್ಜ್ಜನನ ಶಿಲಾಕರ್ಮ್ಮ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦೭-೭; 1016). [?]

ಕಟ್ವಕೊನೆ (ನಾ). ಅತಿ ಕಡೆ, —ಕೊನೆ: ರಂಗಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಟ್ವಕೊನೆಯ ಮಾತೇ ಅವನದ್ದು (ಯಕ್ಷಬ. ೩೭). [ಕಟ್ವ$_0$ + ಕೊನೆ$_3$]

ಕಟ್ವಕ್ಕರು 'ಕಟ್ಟಟ್ಕಿಜು' ನೋ.

ಕಟ್ವಕ್ಕರೆ 'ಕಟ್ಟಟ್ಕಿಜು' ನೋ.

ಕಟ್ವಕ್ಕಜು 'ಕಟ್ಟಟ್ಕಿಜು' ನೋ.

ಕಟ್ವಗ್ಗಿ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬೆಂಕಿ: ಸಗ್ಗಿಗವೆಟ್ಟೇ ಪೆರ್ವಿಲ್ ವಾಸುಗಿಯಗ್ಗಳದೊಳ್ತಿರು ಪೊಡೆಯಲರಸು ಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಟ್ವಗ್ಗಿಯ ಕೂರ್ಗಣೆ ನೆಲನೇ ತೇಡ್ ಸಸಿಬಿಸುಗದಿರರೆಗಾಲಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೪೬).
[< ಕಡಿದು + ಅಗ್ಗಿ$_1$]

ಕಟ್ವಚ್ಚರಿ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಸೋಜಿಗ; ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ: ಕಟ್ವಚ್ಚರಿಯಾದುದೊರ್ಬನ ಮಹಾರತಸಂಭ್ರಮಮೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪೫); ಕಟ್ವಚ್ಚರಿಯ ಗಡಾರ್ಥತ್ವಂ (ಶಮದ. ೫೭); ಬಾಲೆಯ ಭಾಷಣಮಂ ಭಾವಿಸಿ ನಾರದಂ ಕಟ್ವಚ್ಚರಿಯೊಳ್ (ಅದ್ಭುತ. ೧೨-೧).
[< ಕಡಿದು + ಅಚ್ಚರಿ$_3$]

ಕಟ್ವಚ್ಚು (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಪ್ರೀತಿ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಕ್ಕರೆ: ನಿನ್ನಟ್ಟೆಯೆಲ್ವುಕುಟ್ಟಿವುಬುಗಳ್ಗೆ ಕಟ್ವಚ್ಚಿನ ಹೋಱಿಗೆಯಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೬-೨೧).
[< ಕಡಿದು + ಅಚ್ಚು$_4$]

ಕಟ್ವಡ (ನಾ). = ಕಟ್ವಣ ೧: ಪುರಾತನ ಪಟ್ಟಣಗಳೂ ಕಟ್ವಡಗಳೂ ವಾಸ್ತುಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೨೨); ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕಟ್ವಡಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨).
[< ಕಟ್ವಣ ? . / ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಟ್ವಡ]

ಕಟ್ವಡಕ (ನಾ). ೧. ಕರಾರುಪತ್ರ; ಲಿಖಿತ ಕರಾರುಪತ್ರ: (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೬). ೨. ಬಂಧ; ರಚನೆ (?): ಬಿರುಸುಮಾತುಗಳಿಂದ ಇಂಪುಮಾತಿನ ತಂಪು ಮರೆಸಿ ಮನಸಿನ ಸೊಗಸ ಕಳೆದು –ಹಿಂಗಿಸಿ–ಹೀರಿ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ ಕನ್ನಡವನೊಡಕುನುಡಿಗಳಿಹ ಕೆಟ್ಟ ಕಟ್ವಡಕ ಮಾಡೆ (ಗರಿ. ೧೬-೧೨). [ಕಟ್ವು$_2$ + ಅಡಕ$_1$]

ಕಟ್ವಡವಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು: ದಾರುದಾರುಣದ ಕಟ್ವಡವಿಗಿಲ್ಲಿ ಗೇಕೈತಂದೆ ತಂದೆಸೌಮಿತ್ರಿ ಹೇಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೧); ಒಂದಾನೊಂದು ಕಟ್ವಡವಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು (ಮಣಿಸ. ೩೨). [< ಕಡಿದು + ಅಡವಿ]

ಕಟ್ವಡಸು (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸು, —ಮುತ್ತು, —ಆವರಿಸು: ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೇ ಅಪಘಾತ ಅನಾಹುತವು ವಿಪತ್ತಿಯು ಕಟ್ವಡಸಿ ನಿರ್ಮೂಲವಾಗಿ ಲಯವೇ ಆಗಿಹೋಗುವ ಹೊತ್ತು ಬಂದಾಯ್ತೇ! (ಬೆಟ್ವಅ. ೨೦೭-೧೧). [< ಕಡಿದು + ಅಡಸು]

ಕಟ್ವಣ, ಕಟ್ವಣೆ$_1$, ಕಟ್ವೋಣ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಿದುದು; ಮನೆ, ಮಂದಿರ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಕಟ್ವಡ; ಇಮಾರತು: ಕಲ್ವೆಸದ ಕಟ್ವಣಂ ತಿದ್ದದೆ ಹತ್ತು ಗದ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ವರಲು ಕೆಱೆಗೆ ಪಡಿಸಲಿಕೆಯ ತೋರ್ಪ್ಪರು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೭-೧೦೨; 1124); ಕೆರೆಯ ಮೂಡು ಕಟ್ವಣದ ಒಂದು ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಲ್ಲುಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಸಿಲ್ಲ (ದೇವಹಂ. ೪೮); ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಅರಸು ಬಲ, ಕಟ್ವಣಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಬಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಂಧ; ರಚನೆ; ಕೂರಿಸುವುದು: ಸೌದೆಯಂ ತಂದು ಕೊಟ್ವಗೆ ಗಡಕಿದಾ ಕಟ್ವಗೆಯ ಕಟ್ವಣಂ ತೋರ್ಪಂತೆ, ಕಣ್ಗೆಸೆದುದಾ ಮುಂದೆಗಂಧಚಿತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೦-೨೨೦); 'ಪಂಪಭಾರತ'ದ ಕಟ್ವಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವತೆ ಇದೆ (ಕಸಾಚ. ೯೬). **ಕಟ್ವಣೆ$_1$**: ೧. ನಾಯಕಶಿಲ್ಪಿ ನಳಂ ಕೃತಿಯಗ್ರಭಾಗದೊಳ್ ಶೃಂಗ ಸದೃಶಂ ನಿಂದು, ಕಟ್ವಣೆಯ ಮುನ್ನಡೆಗೆ ಬಟ್ವೆಯಂ ತರಿಸಲ್ವ ಕಣ್ಣ ಕರ್ತವ್ಯದೊಳ್ ತೊಡಗಿರಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೯೩-೨೪೩); ಇಲ್ಲಿಯ ಕಟ್ವಣೆಗಳು ಬಲು ಅಂದವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಗ್ರೀಟಬ್ರಿ. ೬೫). ೨. ಕಟ್ವಣೆಯಿಲ್ಲದೆತ್ತಿದೆಳೆಮುತ್ತಿನ ಸತ್ತಿಗೆ ಸಾಲ ಮಧ್ಯದೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೧೨೬); ಎಣಿಸಿ ಪೇಳುವೆನ್ ಆದಿನಾಥನೋಲಗದ ಕಟ್ವಣೆಯ (ಭರಚ. ೬೬-೬೬). **ಕಟ್ವೋಣ**: ೧. ಆ ರಸ್ತೆಯು ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟ್ ಕಟ್ವೋಣದರ ಸಮಿಪದಲ್ಲಿದೆ (ಪ್ರವಾಸಿ. ೯೧); ಅದೂ ಒಂದು ಉದ್ದ ಶಾಲೆಯಂತಹ ಕಟ್ವೋಣ (ಕೈಹಿಕಾ. ೨೨); ನಿನ್ನ ಸರ್ವಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ, ಕಟ್ವೋಣಗಳನ್ನೂ . . . ಹರಾಜು ಹಾಕಿಸಬಲ್ಲೆನು (ಪ್ರಕಾಶ. ೪೯).
[ಕಟ್ವು$_1$ + –ಅಣ . / ತಮಿ. ಕಟ್ವಣ; ಮಲ. ಕೆಟ್ವು, ಕೆಟ್ವಕ; ತುಳು. ಕಟ್ವಣ, ಕಟ್ವಲ್ಮೆ]

ಕಟ್ಟಣಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯ,— ಅದ್ಭುತ : ನರ್ತಕರ ವರ್ತಕರ ಮೊತ್ತದೊತ್ತರದ ತಿಂಥಿಣಿಯನೊತ್ತರಿಸಿ ಇಟ್ಟಣಿಸಿದ ಕಟ್ಟಣಕದಾಸ್ಥಾನದೊಳು (ಬಸರ. ೬-೨೬) ; ಒಡೆಯನ ಕಾಪು ಕಟ್ಟಣಕ ಮೆಂದೊಡೆ ಬಂಧುಗಳಾಪ್ತರಾಗರೆಂದೊಡೆ (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೩) ; ಪೊಳೆವ ಕಟ್ಟಣಕದ ಕಟ್ಟಗೆಗಳಿಂದಿಟ್ಟಣಮಾದ ತಿಳಿಗೊಳಂಗಳೊಳ್ ಆನೆಯಂತೆ ನೀರಾಟಮನಾಡಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೫). ೨. ಪ್ರಚಂಡವಾದುದು : ಕಟ್ಟಣಕದ ಮಸ್ತಗಜಮನಗ್ರಪಲ್ಲವಮಂ ಪಿಡಿದೇಜು ಭಂಗಿಸುತ್ತ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೫ ವ) ; ಕಟ್ಟಣಕ ಕಟ್ಟು ಒಡೆಯಿತ್ತು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೭-೬೪).
[< ಕಡಿದು + ಅಣಕ$_1$]

ಕಟ್ಟಣಕ$_2$ (ನಾ). ಅಪಹಾಸ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಾದ ಕುಚೋದ್ಯ : 'ಅಯ್ಯು ಮದುವೆ ! ಅವನಿಗೂ ಅವನಪ್ಪನಿಗೂ ಒಂದೇ ಸಾರಿ, ಒಂದೇ ಹಂದರ ದಲ್ಲೇ ಮದುವೆ' —ಕಟ್ಟಣಕದಿಂದ ನುಡಿದನು (ಬೆಳುವು. ೨೦೨).
[< ಕಡಿದು + ಅಣಕ$_2$]

ಕಟ್ಟಣಿ$_1$ 'ಕಟ್ಟಣೆ$_3$' ನೋ.

ಕಟ್ಟಣಿ$_2$ (ನಾ). ಭದ್ರವಾದ ಸಜ್ಜು (?) ; "ಬಲವಾದ ಆಯುಧ" (ಪಾರಸಿ. ಕೋಶ) : ಇಲ್ಲ ; ತಾಯಿ. ನಾಟುವೀಟ, ಪೊತ್ತ ಹರಿಗೆ, ಕಟ್ಟಣಿ (ಪಾರಸಿ. ೧೧-೨೫೩). [< ಕಡಿದು + ಅಣಿ$_2$]

ಕಟ್ಟಣಿಗಾವಲು (ನಾ). ಸುಸಜ್ಜಿತ ಸೈನ್ಯದ ಕಾವಲು : ಆತನನ್ನು . . . ಅರಮನೆಯ ಕಟ್ಟಣಿಗಾವಲಲ್ಲಿ ರಿಸಿರಬೇಕೆಂಬ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ ದಂಡಾಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ನೆರವೇರಿಸಿಬಿಡು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೦೯-೨೪).
[ಕಟ್ಟಣಿ$_2$ + ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$)]

ಕಟ್ಟಣೆ$_1$ 'ಕಟ್ಟಣ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಣೆ$_2$ 'ಕಟ್ಟಳೆ$_1$' ನೋ.

ಕಟ್ಟಣೆ$_3$, ಕಟ್ಟಣಿ$_1$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯನದಲ್ಲಾಗಲೀ ನಾಟ್ಯ ದಲ್ಲಾಗಲೀ ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಸಮಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಪ್ರಮಾಣ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿರುವ ತಾಳಾಕ್ಷರ ; ಜತಿ : ಪೊಂಪಾಳಮಂ ಪಿಡಿದು ರಾಗಂಗೆಯ್ದು ಪಂಜಳದಲಿ ಅಂದವಡೆ ದಿಹ ಕಟ್ಟಣೆಯಲಿ ಕಡುಜಾಣ್ಮೆಯ ಸರಂದೋಜು . . . ಸೌಂದರ ಪಾಡಿದ (ಸೌಂದಪು. ೧೧-೧೪) ; ಕಾಲವನಜಿದು ಕಟ್ಟಣೆಗಳನಜಿದಾಗ ಗೌಳ ಶ್ರೀರಾಗಗಳಿಂದ ಮಾಳವಶ್ರೀಯೆಂಬ ರಾಗದಿಂದವರೊಲಿದಾಲಾಪಗಳನು ಮಾಡಿದರು (ಭರಚ. ೬೪-೫). **ಕಟ್ಟಣಿ$_1$** : ಮುಂಬರಿದೆಸೆವ ಕಟ್ಟಣಿಗಳ ಗತಿಯ ನಿತಂಬಿನಿಯರುಗಳಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೮-೬೪). [?]

ಕಟ್ಟಣೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರ ಸಂಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕಾಣು (?) : ಸೊಗಯಿಪ ವೀಣೆಯ ಕಟ್ಟಣೆಗಾಣದೆ ಮೊಗದಿರುಹಿದನು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೧-೭). [ಕಟ್ಟಣೆ$_3$ + ಕಾಣ್]

ಕಟ್ಟಣ್ಮು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ, —ಸಾಹಸ : "ಪರಾಕ್ರಮ ಕರ್ಕಶಃ = ಕಟ್ಟಣ್ಮಿನ ಜಟ್ಟಿಗಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೯-೬೩) ; ಕಟ್ಟಣ್ಮಿಂ ಸೃಗಾಲಂ ರಥಾಂತರದಿಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪಾಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೮-೬೫) ; ಕಟ್ಟಣ್ಮಿನ ಯವ್ವನಶ್ರೀಯನ್ನೇ ಒಡೆದೆಳ್ಳಿ ಕೆರಳಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೪೦-೧೬).
[< ಕಡಿದು + ಅಣ್ಮು$_2$]

ಕಟ್ಟಣ್ಮುಕಾಱ (ನಾ). ಕಡುಗಲಿ ; ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ : ಸೈಪುಗಾಱಂ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಕಟ್ಟಣ್ಮುಕಾಱಂ ವಿತತವಿತರಣೋತ್ಸಾಹದೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೭). [ಕಟ್ಟಣ್ಮು + -ಕಾಱ]

ಕಟ್ಟದಟು (ನಾ).=ಕಟ್ಟಣ್ಮು : ಕಟ್ಟದಟಿಂದೆಯುಂ ಕಠಿನಪೀನ ಮಹೋನ್ನತ ಕಾಯದಿಂದೆಯುಂ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಂದು (ಚಿಕವಿ. ೨-೪).
[< ಕಡಿದು + ಅದಟು$_3$]

ಕಟ್ಟಧಿಕಾರ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರ ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರ : ನಿಯತ ದಧಿಘೃತದುಗ್ಧಗುಡಸಂಚಯಕೆ ಸಂಬಾರಾದಿ ರಸ ನಿರ್ಣಯಕೆ ಕಟ್ಟಧಿಕಾರ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂಗೆ ನೆಲೆಯಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೧-೭-೨೬).
[< ಕಡಿದು + ಅಧಿಕಾರ]

ಕಟ್ಟನೀತಿ (ನಾ). ಅತಿ ಅನ್ಯಾಯ : ಕಾಯಘನಕಟ ನಡಸಿದ ವಿಚಾರಣೆಯ ಕಟ್ಟನೀತಿಗೆ ಹೇಸಿ ಬೆಳುಗದಿರನಿಳಿವೋಗೆ (ಗೊಲ್ಲೊಥಾ. ೧-೪).
[< ಕಡಿದು + ಅನೀತಿ]

ಕಟ್ಟನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ ; ಥಟ್ಟನೆ ; ತಟಕ್ಕನೆ : ಕಾಮುಕ್ಕೆ ಮೋಹಕ್ಕ ಸುಗೆಯ್ವೊಂದಾಗ್ರಹಂ ಕಟ್ಟನೆ ಕರಗಿತ್ತು (ರಕ್ಷಾಶ. ೬೨) ; ಅಮರರ ಧೇನು ಕಲ್ಲಾಯ್ತು ಪರುಷ ಕಟ್ಟನೆ ಕರಗಿತು (ಹಚಕಾ. ೧-೪೨) ; ಪರಮನೆರ್ದೆ ಕಟ್ಟನೆ ಕರಗಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೩೧). [?]

ಕಟ್ಟನ್ನ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ ಅನ್ನ ; ಕಟ್ಟಿದ ಕೂಳು ; "ಬುತ್ತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲಸನ್ನ ; ಕಟ್ಟೋಗರ.
[ಕಟ್ಟು$_1$ + ಅನ್ನ$_3$]

ಕಟ್ಟನ್ನ$_2$ (ನಾ). ಬೇಳೆಯ ಕಟ್ಟು ಕಲಸಿದ ಅನ್ನ ; ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪಥ್ಯದ ಅನ್ನ : ಕೆಟ್ಟಿತನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದವ, ಕಟ್ಟನ್ನಕ್ಕೂ ಒಪ್ಪ ಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಕಟ್ಟು$_3$ + ಅನ್ನ$_3$]

ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಅಪ್ಪಣೆ ; ಉಗ್ರವಾದ ಆಜ್ಞೆ : ಗೋಪುರದ ಕಿಟಕಿಯನ್ನು ಸೇರಬೇಕೆಂದು ಅರಸನ ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ (ಮಣಿಸ. ೪೫) ; ಆ ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ಹೊರಗಿನವರಾರೂ ಹೋಗಬಾರದು ಎಂದು ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದರು (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೨). [< ಕಡಿದು + ಅಪ್ಪಣೆ$_1$]

ಕಟ್ಟಪ್ಪುಣಿ (ನಾ). (ಕರಾ) (ಗದ್ದೆಗಳ ನಡುವಿನ) ಬದು ; ತೆವರು : ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಮಣ್ಣನ್ನು ತೋಟಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟಪ್ಪುಣಿಗಳಿಗೂ ಹಾಕಬೇಕು (ಮಣ್ಣನಂ. ೮೩). [← ತುಳು. ಕಟ್ಟಪುಣಿ]

ಕಟ್ಟಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡು ; ಕಾಡು ; ಪೀಡಿಸು : ಬೇಸರನು ಬಹುಕಟ್ಟಬಡಿಸಲು ಬೇಸರನು ಅವನೀಗ ಶಿಷ್ಯನು ಬೇಸರಿಲ್ಲದೆಯಿಹನು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧-೨೯). [ಕಟ್ಟ$_2$ + ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಕಟ್ಟಭಿಮಾನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಭಿಮಾನ ; ವಿಶೇಷವಾದ ಹೆಮ್ಮೆ : ಧರೆಗೆ ಕಟ್ಟಭಿಮಾನ ಹೆಂಡಿರ ಹರಿಬವಾ ಹರಿಬದಲಿ ಕೆಡಹುವುದರಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೨೪) ; ಬಿಸುಟೆಳೊದಱುತ ಶೂರ್ಪಣಖಿ ನಿವಡಿಸಿದ ಕಟ್ಟಭಿಮಾನ ವಿಲಸಿತ ಬೆಸುಗೆಗಳಜಿದ ನಾಸಿಕವನಿದಿರಲಿ ಖರಾಸುರನ (ತೊರರಾ. ೩-೫-೩). [< ಕಡಿದು + ಅಭಿಮಾನ]

ಕಟ್ಟಭಿಮಾನಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳವನು ; ಮಾನ ಧನ : ಇವನು ಕಟ್ಟಭಿಮಾನಿ ಭಂಗಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೊಡೀತಂಗಿದುವೆ ಮರಣವಲ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೪೦). [< ಕಡಿದು + ಅಭಿಮಾನಿ]

ಕಟ್ಟಭೋ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಟ್ಟಭೋ ಪ್ರಿಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೫೦-೧ ; ಸು. 950). [?]

ಕಟ್ಟಮುರ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು (?) : ಮುನ್ನುಮಿಯೆಪ್ಪು ವರ್ಷಮ್ಮು ವತ್ರಿಗಸೆ ಕಟ್ಟಮುರಕೆಱೆಯುಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದೇಗುಲಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೪-೫ ; 907). [?]

ಕಟ್ಟಮುಸ್ತು 'ಕಟ್ಟುಮುಸ್ತು' ನೋ.

ಕಟ್ಟಮಾಟಿತ (ನಾ). (?) : ಬ್ರಹ್ಮಸಮುದ್ರದ ಅಶೇಷ ಮಹಾಜನಂಗಳು ಕೊಟ್ಟ ಗೌಡಿಕೆಯ ವ್ರಿತ್ತಿ ಕಟ್ಟಮಾಟಿತಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಪಾ × × ಗವುಡ ಅಮಿತಗವುಡಂಗಳ ಕಯ್ಯಲು ಪಾದಪೂಜೆ ಕೋಱಿಕೆ ಗ ೨೫ ಪ ೧೦ ಕೊಂಡು ಗವುಡುಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೬-೨೦ ; 1235). [?]

ಕಟ್ವರಣ್ಯ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು : ಕೊಟ್ಟಗೆಯ ಕಾಮಧೇನುವ ನೊಲ್ಲದಳ್ತಿಯಿಂ ಕಟ್ವರಣ್ಯದ ಪುಲಿಯನಜಿಸಿ ಕರೆಯಲ್ಕೊದೆಯ ಕಟ್ಟುವೆಯಲಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೦). [< ಕಡಿದು + ಅರಣ್ಯ]

ಕಟ್ವರಸ, ಕಟ್ಟರಸು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅರಸ; ಪ್ರಬಲನಾದ ರಾಜ : ಗ್ರಹದಂತೆ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆಜಗದೆ ಕಟ್ಟರಸನಂತೆ ತಂತ್ರಕಾಸೆಗೆಯ್ಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೪೭); ಕಟ್ಟರಸರೊಡನೆಮಗೆ ವೈರವೇಕೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೨೧). **ಕಟ್ವರಸು** : ಕಟ್ಟರಸಿನ ಕುವರನ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯನು ಕಣ್ಣಟ್ಟು ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರದೊಳು ಬಟ್ಟಜವ್ವನೆಯರ ಬಳಗಕಂಗೋದ್ಭವನಟ್ಟುಳಿಯತಿಘನಮಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೨೭); ಗರ್ವದಿಂದೆಮ್ಮ ರಾಜ್ಯವನಟ್ಟುಳಿಯನು ಮಾಡುವುದನು ಕಟ್ಟರಸಿನ್ನು ತಾಳನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦-೧೫); ನಟ್ಟಣೆ ಬೇಡ ನಮ್ಮರಸುಗಳ್ ನಿನಗೊಲ್ದು ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲಹುದು ನಿನ್ನೊಡವೆ ಕಟ್ಟರಸಾದರೆ ಮನೆಯೊಳಿರುಳ್ಪುದ ಕುಟ್ಟನುಡಿವೆನೆಂದಳೊಡನೆ (ಭರಚ. ೪೩-೧೨). [< ಕಡಿದು + ಅರಸ$_1$]

ಕಟ್ವರಸು 'ಕಟ್ಟರಸ' ನೋ.

ಕಟ್ವರಸುತನ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅರಸುತನ; ಪ್ರಬಲ ರಾಜತನ: ಈ ಪರಿಯೊಳತಿಶ್ರಮಾಪಹರಮುಂ ಶ್ರಮಕಾರಿಯುಮಲ್ಲದಿರ್ಪ ಕಟ್ಟರಸುತನಂ ಸ್ವಹಸ್ತಧೃತದಂಡಮಹಾತಪವಾರಣೋಪಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೨-೧೦೭). [ಕಟ್ಟರಸು (< ಕಟ್ವರಸ) + -ತನ]

ಕಟ್ವರೆ 'ಕಟ್ಟಱವೆ' ನೋ.

ಕಟ್ವಲ್, ಕಟ್ಟಲು (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು; ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ಸ್ಥಿತಿ; "ಬದ್ಧ, ಸಿತ" (ನಾಚಿರಾ. ೩). **ಕಟ್ವಲು** : ೧. (೩). ೨. ನಾಟಕವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ವೇದಿಕೆ; ರಂಗಭೂಮಿ; ಸ್ಟೇಜು : ಕಟ್ಟಲಿನ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಜನಗಳ ಮಧ್ಯೆ. . .ಎರಡನೆಯ ಕಟ್ಟಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಪ್ರಯಾಸ (ನನ್ನೂರು. ೧೯೯).
[ಕಟ್ಟು$_1$ + -ಅಲ್$_2$?. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಟ್ಟಲ್ = ಮಂಚ]

ಕಟ್ವಲು 'ಕಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಕಟ್ವಲೆ 'ಕಟ್ಟಳೆ$_1$' ನೋ.

ಕಟ್ವಲೆಜ್ವರ (ನಾ). ಅವಧಿ ಜ್ವರ; ಕಟ್ಟಿನ ಜ್ವರ; ಗಡುವಿನ ಜ್ವರ: ಕಟ್ಟಲೆಜ್ವರದಿಂದ ಹುಡುಗ ಬಲಹೀನನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಟ್ಟಲೆ (< ಕಟ್ಟಳೆ$_1$) + ಜ್ವರ]

ಕಟ್ವವತ್ತಿ (ನಾ). = ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ: "ವೃತ್ತಿಕೆಯೆನಲ್ ಕಟ್ಟವತ್ತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೩). [< ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ]

ಕಟ್ವವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಶಂಖಪುಷ್ಪಿಗಿಡ : "ಅಮ್ಮಂಗೊಡಲಿ = ಹೆಗ್ಗಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಅಮ್ಮಂಗೊಡಲಿ ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೭); ತಿಗಡೆ ಶುಂಠಿ ಶಿವೆ ಬೆಲ್ಲಮೆಂಬ ಮದ್ದುಗಳನಕ್ಕೆ ಪುರಿದಿರ್ದ ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆಯ ಬಿತ್ತುಗಳನಕ್ಕೆ ತಿಂಗೆ ಮಾಡುಗುಮದಾರ್ಗಮಧಿಕಂ ವಿರೇಕಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೫); ಶಂಖಿನೀ = ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ (ವಿವೈವಿ. ೫೯). [?]

ಕಟ್ವವಸರ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತ ಸಮಯ : ನೆಟ್ಟನೆ ಮಹೇಶ್ವರಂ ಪಿರಿದು ಕಜ್ಜಕೆ ನಿನ್ನನೊಡಗೊಂಡು ಬಾಯೆನಲ್ಕೆ ಕಟ್ಟವಸರಕೆ ಬಂದೆನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೪೪). ೨. ಹೆಚ್ಚಿನ ಆತುರ, —ತ್ವರೆ: "ಆ ಮೂರು ಮನೆಗಳವರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಟ್ಟವಸರವದೇನೆಂಬುದನ್ನು ಮಹಾರಾಣಿಯವರು ತಿಳಿಯಬಯಸುತ್ತಾರೆ" (ಸವತಿ. ೧೬೯).
[< ಕಡಿದು + ಅವಸರ]

ಕಟ್ವವಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಮೊಂಡು ಹೆಂಗಸು; ಮೊಂಡಿ. ೨. ತುಂಟುದನ; ಮೊಂಡುದನ (೩). [?. / ಮರಾ. ಖಟ್ಯಾಳ್]

ಕಟ್ವಶನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲಸನ್ನ; ಕಟ್ಟೋಗರ : ಉತ್ತಮದ ತುಪ್ಪಮಂ ಕಲಸಿಕೊಂಡೋಗರವ ಪತ್ತೆಂಟು ಬಗೆ ಮಾಡಿ . . . ಬಿಳಿಯ ಪ್ಪುಳ್ಳಿಯಿಕ್ಕಿ ಪರಿಮಳವಿಕ್ಕಿ ಕಟ್ಟಶನಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೭). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಅಶನ]

ಕಟ್ವಸವಸ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಆತುರ: ನನಗೆ ಕಟ್ಟಸವಸದ ಕಾರ್ಯಾಂತರವು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿದೆ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೩೧-೧೧). [< ಕಡಿದು + ಅಸವಸ]

ಕಟ್ವಳಲಿಕೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ದುಃಖ; ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯಥೆ : ಕಾಲ್ನಡೆಯಿಂದ ಕಡುಕಾಪುರದ ಕಟ್ಟಳಲಿಕೆಯಲ್ಸೈದಿದನವನಿಜಾಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೫೩). [< ಕಡಿದು + ಅಳಲಿಕೆ (< ಅಳಲ್ಕೆ)]

ಕಟ್ವಳಲು (ನಾ). = ಕಟ್ಟಳಲಿಕೆ: ಮುಂಗಾಣದಾತುರದೊಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಡವರಿಸಿ ಕೆಡೆದೆದ್ದು ಕಟ್ಟಳಲುರಿಯ ಸರದೊಳೊಜಲಿ ಕರೆಯುತ್ತ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೨೩). [< ಕಡಿದು + ಅಳಲು$_2$ (< ಅೞಲ್$_3$)]

ಕಟ್ವಳವಿ (ನಾ). ೧. ಘೋರ ಕಾಳಗ : ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ವೈರಿರಾಯನ ನಿಟ್ಟಳಿಸಿ ಮುಱಿಯೆಸುತ ಬರಲಡಗಟ್ಟ ತಡೆದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೪); ಕೆಣಕಿದುದು ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ. . .ಬಲಿಮುಖವ್ರಾತ (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೩೫). ೨. ತೀರ ಸಮೀಪ, —ಸನಿಯ : ರಥವನು ಹರಿಸಿ ಭೀಷ್ಮನ ಹತ್ತೆಬರೆ ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ಹಾ ಮುತ್ತಯನು ಸಿಲುಕಿದನು ಶಿವಶಿವಯೆನುತ ಬಲ ಬೆದಱೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೪); ರಥ ಚಕ್ರವನು ಕಡಿಕಡಿದು ಬಿಸುಟನು ಹೊದ್ದಿದನು ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೫೯).
[< ಕಡಿದು + ಅಳವಿ]

ಕಟ್ವಳಿಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಕಟ್ಟಳಿಕೆಱೆಯ ಬಡಕಿಯ ಕಟ್ಟಿಯ ಕೆಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ ಕಮ್ಮ ೭೦೦ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೭-೬೯ ; 1160). [ಕಟ್ಟಳಿ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕಟ್ವಳಿಪು (ನಾ). ಬಹು ದುರಾಸೆ: ಕಟ್ಟಳಿಪಿಂದೊಳ್ಗುಣಮಂ ಬಿಟ್ಟುಂ ಲಘುಪಾತ್ರನಾಗಿ (ಸಮುಪ. ೧೫-೩೬). [< ಕಡಿದು + ಅಳಿಪು$_3$]

ಕಟ್ವಳುಕು (ನಾ). ಬಹಳ ಭಯ; ಅತಿಭೀತಿ : "ಬಹಳ ಭಯ, ಭೀತಿ, ಅಂಜಿಕೆ, ದಿಗಿಲು; ಕಟ್ಟಳುಕು" (Dread. ಇಂಕನಿ).
[< ಕಡಿದು + ಅಳುಕು$_4$ (< ಅಳ್ಕು$_2$)]

ಕಟ್ವಳೆ$_1$, ಕಟಲೆ, ಕಟಳೆ, ಕಟ್ಟಣೆ$_2$, ಕಟ್ಟಲೆ, ಕಟ್ಲೆ, ಖಟ್ಲೆ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ; ಅಪ್ಪಣೆ; ಆಜ್ಞೆ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು : ನಿಮ್ಮ ಕಾಲದ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಕಲಿತನಕ್ಕೆ ನಾನು ಬೆಱಗಾದೆನು (ಅವಚಂ. ೧೩-೫೨); ಈತಂಗಿಂತೀ ಪುರದೊಳಗೋತನ್ನಮನಿಕ್ಕದಂತೆ ಕಟ್ಟಳೆಯಂ ಮೇಣೇತೆಱದಿಂ ಮಾಱೆಪ್ಪೆವು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೯೫); ಹುಟ್ಟಿಸುವ ರಕ್ಷಿಸುವ ಭಕ್ಷಿಪ ಕಟ್ಟಳೆಯ ನಳವಡಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೨೧); ಕಾವಲು ಕಟ್ಟಳೆ ಪುರದೊಳು ಬಿಡದೆಚ್ಚಱೊಳಗಿರಲೆಂದು ಪೊಡವೀಶ್ವರ ದಳಪತಿಗೆ ನೇಮವನಿತ್ತು (ಕಂನವಿ. ೧೨-೯೮). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಭರತನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ತೋರಲು ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವ ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ: ಕರದಭಿನಯ ಕಟ್ಟಳೆ ಕಳಾಸಿಕೆಯಿಂದ ಸಿರಿಯರಸನನೋಲಗಿಪರು (ಕಂನವಿ. ೭-೧೦೭); ಗಿಳಿಯ ಕಟ್ಟಳೆ ಸೋಗೆನವಿಲಾಟ ಹಂಸೆಯೆರಳೆಗಳ ಗತಿ ಗಂಡುವೇಷಗಳ ಬಗೆಬಗೆಯಭಿನಯ ವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ತಲೆದೂಗಿಸಿದರು ಸಭೆಯ (ಕಂನವಿ. ೨೧-೧೧೬). ೩. (ಚಿನ್ನವನ್ನೂ ರತ್ನವನ್ನೂ ತೂಗುವ) ತೂಕ; ಅಳತೆ; ಪ್ರಮಾಣ : ಒಟ್ಟದ ಪೊನ್ನಬೆಟ್ಟುಗಳ ನೀವೆಡೆಗೇವುದೊ ತೂಕಮೆನ್ನ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಳೆ ಕೊಳ್ಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೯); ಹೊನ್ನ ತೂಗಿದ ತ್ರಾಸು ಕಟ್ಟಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಣೆ] ಹೊನ್ನಿಂಗೆ ಸರಿಯಪ್ಪುದೆ (ಅವಚಂ. ೧೦೮-೪೯೦); ಸೊಗಸು ಮಿಗಲಾ ತ್ರಾಸು ಕಟ್ಟಳೆಯೊಗು ಮಿಗೆಯ ಮಾಷಗಳ ಪದ್ಧತಿಯಗಲದಲಿ ಹರಹಿದನು (ಸಂಭಪ. ೩೨-೩೩).

೪. ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನೈವೇದ್ಯದ ಏರ್ಪಾಟು: ಇಂದು ಏನು ಕಟ್ಟಳೆ? (ರೂಢಿ). ಕಟಲೆ: ೫. ಮಠ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆಯ ನಿಗದಿ; ಸೇವೆಯ ಕಾಣಿಕೆ; ಸೇವಾಕ್ರಮ: ಆ ರಾಮಣ ದೇವರಿಗೆ ನಂಮ ಅರಮನೆಯಲು ಕೊಡುವ ಕಟಲೆಗೆ ಆ ರಾಮಣ ದೇವರ ಸಂನಿಧಿಯಲು ಹಿರಂಣ್ಯೋದಕ ದಾನ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕವಾಗಿ ಧಾರೆಯ ನೆರದು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೪; 1386). ಕಟಳೆ: ೧. ಅಧಿ[ಕಾರಿ] ಸುಂಕಿಗ ತಳವಾರರು ಆರು ಊಗದಾಂಗೆ ಕಟಳೆಯನು ಮಾಡಿ ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಡಸಿ ಬಹದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೯–೩೮; 1405); ತಂನ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡುವಹಾಗೆ ಕಟಳೆಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೪೫–೬; ?). ಕಟ್ಟಣೆ: ೧. ಆಡುವ ಚಿತ್ತ ನಿಜವಸ್ತುವಿನ ಗೊತ್ತನಱಿಯದೆ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಡುತ್ತಿದೆ ನೋಡಾ ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಟ್ಟಣೆಯ ಗೊತ್ತ ಲಕ್ಷಿಸಿ ಕಟ್ಟುವಡೆವಂತೆ ಮಾಡು (ತುಱುಗಾ. ೪೦); ಸುಖಂಗಳಿಗೆ ಪದಿಯ ಆ ಕಟ್ಟಣೆಯೊಳಿಕ್ಕುತೆಯ್ದೆ ಬಂದಪುದಾಗಿಯೇ (ವೀಶೈಪು. ೫–೯–೧೮); ಕಟ್ಟಣೆಯಿಲ್ಲದಪ್ರತಿಮನೊಳಗೆ ಯಳವಟ್ಟಿರ್ದ ಮೋಳಿಗೆಯಯ್ಯ (ಮೋಳಿಪು. ೫–೧೩೮). ಕಟ್ಟಲೆ: ೧. ಹುಟ್ಟಿದವರಿಗೆ ಸಾವು ತಪ್ಪದು ಬೊಮ್ಮನ ಕಟ್ಟಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಣೆ, ಳೆ] ಇದಕಂಜಲೇಕೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩–೧೦೧); ಕುಱಿಯ ಹಿಂಡಿನ ಕಾವಲಿಹುದೆಂದಱುಹೆ ತೋಳಗೆ ಕಟ್ಟಲೆಯೆ (ಕೋಗಯ. ೨೪–೧೪); ರಾಯ ರಾಜ್ಯಭಾರವಂ ಮಾಡಿದುದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಲೆ ತಪ್ಪದೆ ನಡೆವುದೇ ಫಲ (ಬತ್ತೀಪು. ೨೭). ೩. ಧಾನ್ಯಂ ಗುಂಜೆ ಮೂಷ ಕಟ್ಟಲೆ ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೫೮–೨೦). ೫. ಈ ದೊರೆಗಳ ಸಂಸಾರವೆಲ್ಲಾ ಮಹಾಲಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಕಟ್ಟಲೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿವರುಷವೂ ಕಣಕುಪ್ಪೆಗೆ ಹೋಗುತಾ ಇದ್ದರು (ಚಿತ್ರಸಾ. ೪೮). ೬. ಸರದಿ; ಪಾಳಿ: ಒಂದೊಂದು ಶುಕ್ರವಾರ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಮನೆಯ ಕಟ್ಟಲೆ (ಇಬದು. ೧೧೨). ಕಟ್ಲೆ: ೧. ಕಟ್ಲೇ ಮಾಡಿಸಿಯಿರುವುದರಿಂದ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮–೪೨; 1811). ೪. ಹೀಗಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಕಟ್ಲೆ ಶ್ರಾವಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಇದ್ದದ್ದೇ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೫). ೭. ಅವಧಿ; ಸಮಯ: ಕಟ್ಲೆ ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರ ಇರಲಿಲ್ಲ ಅಷ್ಟಱೊಳು ಪುರಂದರವಿಠಲನೆನು ಮನವೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೧–೫). ೮. ಕ್ರಮ; ಪದ್ಧತಿ: ಚಿನಿವಾರರು ಸರಾಫಚೀಲವನ್ನು ತಮ್ಮ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಕಟ್ಲೆ ಉಂಟಷ್ಟೆ (ಕಥಾಮಂ. ೧೫–೧೬). ೯. ದಾವೆ; ವ್ಯಾಜ್ಯ: ಕಾಲುಪಾಲು ಹೊಲ ಬಿಡಿಸಿಕೊಡದೆ ತ್ತಕರಾರ್ರು ಮಾಡುತ್ತಾರ್ರೆಂಬುದಾಗಿ ಫಿರಿಯಾದಿ ಮಾಡಿದರ್ರಿಂದ ಕಟ್ಲೆಮಾಡಿಶಿ (ಎಕ. VII (S), ಚನ್ನಗಿ. ೮೫–೧೬; 1821); ಅವರ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಲೆ ಹೂಡಿದರು (ರೂಢಿ). ೧೦. [ವೀಶೈ] ಗುರುಗಳ ಪಾದಪೂಜೆಮಾಡಿ ಪಾದೋದಕ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು: ಕಟ್ಲೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ). ಖಟ್ಲೆ: ೯. ಒಂದು ಕೊಲೆಯ ಖಟ್ಲೆಯು ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ದಾಖಲಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು (ಲಂಚಪ್ರ. ೯); ಪತ್ರಿಕಾಚೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಖಟ್ಲೆಮಾತ್ರ ಹಾಕಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೩೪); ಸೋಡಪತ್ರಗಳ ಖಟ್ಲೆಯಲ್ಲಂತೂ ಅವನದು ಎತ್ತಿದ ಕೈ (ಮೊಪಾಸಾ. ೪೧). ೧೧. ರೀತಿ; ಮಾರ್ಗ: ವಾಸವನೆ ನಾವು ಸೋಲುವರಲ್ಲ ಬಂದ ಖಟ್ಲೆಯನರಿದು ಪೋಗೆಂದನು (ತುರಂಗ. ೧೬–೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟಳೈ; ತುಳು. ಕಟ್ಟಳೆ; ತೆಲು. ಕಟ್ಟಡ, ಕಟ್ಟಡಿ]

ಕಟ್ಟಳೆ$_2$ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆ; ನೀರು ಬೆರಸದ ಮಜ್ಜಿಗೆ; "ಮಜ್ಜಿಗೆ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೪೭): ಕಾಯ್ಪುವನ ಬಿಸುಪಿಗೇಂ ಬಿದಾರ್ಗಿ ತಂದಿತ್ತ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮೊಗೆಯೋ? (ಕಾಲೂರ. ೧೨೭–೨೭೦).

[< ಕಡಿದು + ಅಳ್ಳೆ]

ಕಟ್ಟಳೆ$_3$ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹ; ಪ್ರತಿಮೆ: ಕಟ್ಟಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ಯೊಳಗಣ ಕಾಂಸ್ಯದಂತೆ . . . ಚಿನ್ನದೊಳಗಣ ಬಣ್ಣದಂತೆ (ಆದವ. ಹ. ೨–೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟಳೈ]

ಕಟ್ಟಳೆಮರ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದವರ ಒಂದು ಸಾಧನ (?): ಸರಕಿನ ಕೋಣೆ ಕಟ್ಟಳೆಮರಂ ಕುಡುಗೋಲ್ ತೆರೆಸೀರೆ ದಬ್ಬಳಂ ಹುರಿ ಗಡಹಾರೆ . . . ಎಂಬುರುತರ ಸಾಧನಂಬೆರಸು ದಂಡಿನವರ್ ಪೊಱಮಟ್ಟರರ್ಥಿಯಿಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೪–೨೮೫). [ಕಟ್ಟಳೆ ? + ಮರ$_1$]

ಕಟ್ಟಳ್ಕಱ್ 'ಕಟ್ಟೞ್ಕಱ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಳ್ಕೆ (ನಾ). ಗಾಢತೆ; ಸಮ್ಮರ್ದ; ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿರುವುದು: ಕಟ್ಟಳೆ, ಕಟ್ಟಳ್ಕೆ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಡಿದು + ಅಳ್ಕೆ$_2$]

ಕಟ್ಟಱವೆ, ಕಟರೆ, ಕಟ್ಟರೆ, ಕಟ್ಟಱಿ, ಕಟ್ರಿ (ನಾ). ಅರಗದಿರುವುದು; ಅಜೀರ್ಣ: ಕಟ್ಟಱವೆಯಾದೊಡಾಂ ಮುಟ್ಟುವೆನೇ ಕಾಲದೃಷ್ಟಿಯೆಂಬಡೆ ಹಾಲ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಾಂ ಬಂದೆ (ಲಶಿಚಂ. ೩೭–೫೮); ಮೆಟ್ಟಿ ಕೊರಳ ಕೊಯ್ದು ಪ್ರಳಯದ ಕಾಲಗೆ ಕಟ್ಟಱವೆಯ ಮಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೧೪–೮೭). ಕಟರೆ: ಕವಿ ಶೃಂಗಾರದ ವಿವಿಧ ಮುಖಗಳನ್ನು ಕಟರೆಯಾಗುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ (ನಂಜುಂಡ. ೯೭). ಕಟ್ಟರೆ: ನೂರು ವಸಂತಗಳ ಹೀರಿ ಕಟ್ಟರೆಯಾಗಿದೆ ಇದರ ಜೀವ (ಶಿಲಾಲ. ೪೨). ಕಟ್ಟಱಿ: ಮಾಣನವನೆಂದುಮೇನ್ ತನ್ನೆರ್ದೆಯೊ ಕಟ್ಟಱಿಯಿನೋಗಡಿಪುವನ್ನಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೦–೨೦೩). ಕಟ್ರಿ: ಅಜೀರ್ಣದಿಂದ ಕಟ್ರಿಯಾಗಿ (ಶಿವದ. ೧೫೨). [< ಕಡಿದು + ಅಱವೆ (< ಅಱಮೆ)]

ಕಟ್ಟಱಿಕೆ (ನಾ). ೧. ವಿಶೇಷವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ. ೨. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: ಕುಱಿವಾನಿಸನಾನೆ ಕುಬುದ್ಧಿಯಾನೆ ಕಟ್ಟಱಿಕೆಯ ದುಷ್ಟನಾನೆ ಮಱೆ ದೇವ ಮದೀಯ ಶತಾಪರಾಧಮಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೧೯).

[< ಕಡಿದು + ಅಱಿಕೆ]

ಕಟ್ಟಱಿ 'ಕಟ್ಟಱವೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಱಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅಜೀರ್ಣಹೊಂದು: ಕೊಟ್ಟು ಬೇಸಱದ ಮುಗುದರಸು ದೊರಕಿದನಲೇ ಎಂದು ಕಟ್ಟಱಿಗಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಗಣ್ಣ, ಕಂಡೆ] ಪಾಪಿ ನಿಷ್ಕರುಣಿ ನಿರ್ದಯ (ಹಚಕಾ. ೯–೭).

[ಕಟ್ಟಱಿ (< ಕಟ್ಟಱವೆ) + ಕಾಣ್]

ಕಟ್ಟೞ್ಕಱ್, ಕಟ್ಟಕ್ಕರು, ಕಟ್ಟಕ್ಕರೆ, ಕಟ್ಟಕ್ಕಱ್, ಕಟ್ಟಳ್ಕಱ್ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿ. ಕಟ್ಟಕ್ಕರು: ಉಳಿದಿರಲು, ಮಾತಾಡಿ, ಅಳಿಸುವರೆ ಆದನೆಂದು ಮುಳಿಯುವೆನು ನನ್ನ ಕಟ್ಟಕ್ಕರಿನ ಬಳಿಯೂ (ಇಂಗೀತ. ೫೬–೧೨). ಕಟ್ಟಕ್ಕರೆ: ಕಂಪಿಲನಿಗೆ ಸ್ವಭಾವತಃ ಕುಮಾರರಾಮನ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಕ್ಕರೆ (ಕುಮಾಸಾಂ. ೩೩೧). ಕಟ್ಟಕ್ಕಱ್: ಕಟ್ಟಕ್ಕಱ [ಪಾಠಾಂ. ರ, ಱನ, ಱಿನ] ಮಗನನಗಲಲಾಱದೆ (ನಂಬಿರ. ೧೨–೧೭); ಪಗೆತನಮಂ ಮಾಡಬಹುದೆಯೆನುತಶ್ರುಗೆ ಮುನಿದಳ್ ಕಟ್ಟಕ್ಕಱ ಮುಗುದೆ (ಉದ್ಭಟದೇ. ೪–೨೪). ಕಟ್ಟಳ್ಕಱ್: ಹೋಮ ಸಮಾಪ್ತಿಯೊಳಾಪ್ತನಪ್ಪ ಕಮಳಜಂ ಸಪ್ತಪದಿಯಂ ಕಟ್ಟಳ್ಕಱಿಂ ಮೆಟ್ಟಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೯೬ ವ); ನಿಜಸುತಂಗೆ ಮಿತವಚನಾಭಿಧಾನಮನಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟಳ್ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ಱಿಂ ಸಲಪುತ್ತಮಿರ್ಪಿನಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೨೬ ವ); ಕಟ್ಟಳ್ಕಱಿಂ ಭಕ್ತಿಸೌರಭ ಪರಿಮಿಳಿತ ಮೃದುತರ ಹೃದಯನಳಿನ ಸುಖಾಸನದೊಳ್ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ವೃಷವಿ. ೨೩–೧೪ ವ). [< ಕಡಿದು + ಅೞ್ಕಱ್$_2$]

ಕಟ್ಟಾಗುಳಿಕೆ (ನಾ). ಅಗಲವಾಗಿ ಬಾಯಿತೆರೆದು ಆಕಳಿಸುವುದು: ಜವಗತಿಯ ಹೆಕ್ಕಳದ ಗಳಘರ್ಜನೆಯ ಕಟ್ಟಾಗುಳಿಕೆಗಳ ನಾಯ್ತುಡುಕಿದವು ತಡೆದಖಿಳ ಮೃಗಕುಲವ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೧೪).

[< ಕಡಿದು + ಆಗುಳಿಕೆ]

ಕಟ್ಟಾಚಾರ(ನಾ). ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಆಚಾರ: ಇಂತಿದಂ ಮಾಳ್ಪುದಕೆ ಕಾರಣವನಱಿವು ಎನಗೆಂದೆನಲ್ ನೋಳ್ಪೊಡುಬ್ಬಟೆಯ ಕಟ್ಟಾಚಾರವೇನೆನಲ್ ಮಱುಮಾತುಗುಡದೆ ತೃಣದನಿತುಮಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ (ಸಾಮರ. ಹ. ೨೪೧-೨೨). [< ಕಡಿದು + ಆಚಾರ]

ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆ(ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಅಪ್ಪಣೆ; ಉಗ್ರವಾದ ಆಜ್ಞೆ: ನೇಮಿಸಿ ಹರಿಪತಿಗಳನು ಕಳುಹಿದನು ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆಯಲಿ ರವಿಜ (ತೊರರಾ. ೪-೮-೧೯); ತಲೆಯಾಳುಗಳ್ ಪರಿದರಂಬುಧಿವರೆಗೆ, ಸಾರುತೆ ಕಪಿಧ್ವಜಂ ತಾಂ ಮೆರೆವ ನಾಡೊಡೆಯರೆಲ್ಲರ್ಗೆ ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೭-೨೧೦); ತಲ್ಲಣದ ಕಟಾಜ್ಞೆಗಾಗಲೆ ಎಲ್ಲರೋಡಿದರ್ ಅರಸುತಾ (ಕಎಪು. ೪೦-೬). [< ಕಡಿದು + ಆಜ್ಞೆ]

ಕಟ್ಟಾಡಿಕೆ(ನಾ). ೧. ಬಿರುಸಾದ ಚಲನೆ: ರಾಘವನ ಕೈಗಾಡಿಕೆಯ ಕಣೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಕಟ್ಟಾಡಿಕೆಯ ಖಳನವಯವವ ಬಗಿದುಗಿದುದಗಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೨೨). ೨. (ಉಕ) ಕಚಗುಳಿಯಿಡುವುದು. 'ಕಟ್ಟಾಡಿಸು' ಪರಾ. [< ಕಡಿದು + ಆಡಿಕೆ]

ಕಟ್ಟಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಕಚಗುಳಿಯಿಡು: ಅವರಿಬ್ಬರ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ನನಗೆ ಕಟ್ಟಾಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು (ಚಂದುಟ. ೯೮). [< ಕಡಿದು + ಆಡಿಸು]

ಕಟ್ಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬಳಸು; ಸುತ್ತುವರಿ: ಭಂಗಮನಿಕ್ಕಿಯುಂ ಮೂಜಡೆಗಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಾಡಿಯುಂ ಮುಱಿಯೆ ಪೊಯಿಸಿದನುರೆಯಂ ಕೊನ್ದು ಧರೆಗೆಡೆತಗರ್ಗಡ ಯಿವನೆನಿಸದೆ ನೆಱೆಯೆ ಕಡುಜಾಣನೆನಿಸಲ್ಕೆ ಬಕ್ಕ್ರಮೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೪೦; 982); ಅಲ್ಲೈಗಾರರಂತೆ ಕಟ್ಟಾಡಿವಂದಣೆದಪ್ಪಿ ಹೊಯಿದರು ಮೊಗಲ ರಾವುತನ (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೧೧೩). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಕಟ್ಟಾಣತಿ (ನಾ). = ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆ: 'ಸೋತ ಜನಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಸೈನ್ಯದ ಜನ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯನ್ನೂ ಕೊಡಬಾರದೆಂದು ಕಟ್ಟಾಣತಿ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ . . .' (ಸಣ್ಣಕ. VIII, ೨). [< ಕಡಿದು + ಅಣತಿ$_3$ (< ಆಣತಿ)]

ಕಟ್ಟಾಣಿ, ಕಟ್ಟಾಣೆ$_1$, ಕಠಾಣಿ, ಕಡ್ಡಾಣಿ(ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು; ಬಲು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು: ಒಂದು ಚಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಮೂಱು ಮುತ್ತು ಹುಟ್ಟಿದುವು ಒಂದು ಕಟ್ಟಾಣಿ ಒಂದು ಸುಪ್ಪಾಣಿ (ಮನುಗುಂ. ೮೪); ಶ್ರೀಕಲಾವಾಸಿನಿಯಿವಳ ವಾಕೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಾಣಿ (ಭರಚ. ೩೭-೭೦). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸುಭಟರಲಿ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಬಾರೈ ತಂದೆ (ತೊರರಾ. ೬-೩೬-೩೨); ಪಣ್ಯಾಂಗನೆಯರ ಕುಲಕತಿ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮದನಮೋಹಿನಿಯೆಂಬ ಲಲನೆಯೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೫). ೩. ಬಲು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಸರ; ಒಂದು ಕಂಠಾಭರಣ: ಕರುಣರಸವೆಂಬಂಥ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಪುರಂದ. ೧-೩೪-೧); ಮುತ್ತಿನ ಯೇಳುಸರಂಗಳ ಕಟ್ಟಾಣಿಯಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೩೨-೨); ಕಾಳು ಕಡ್ಡೀ ಮಾರಿ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮಾಡಿಸಿದ್ದೆ ಕಟ್ಟಾಣೊಂದರ ಘಳಿಗಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲವೋ (ನಾಪದ. ೨೬). (ಗು). ೪. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಬಲು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ. 'ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತು' ಪರಾ. **ಕಟ್ಟಾಣೆ$_1$**: ೧. ಕಟ್ಟಾಣಿ· ಯಾವುದು ನಿಮ್ಮ ದೇಶದೊಳುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳ . . . ಕಾಣಿಕೆಯನೀವುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೬೫). **ಕಠಾಣಿ**: ೩. ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಕಠಾಣಿಯು ಜಗನ್ನಾಥನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೧); ವಾಲೆ ಮೂಗುತಿ ಅಣಿಮುತ್ತು ಕಠಾಣಿ (ವಿಪಕೀ. ೭). **ಕಡ್ಡಾಣಿ**: ೩. ವಾಣಿ ಕಮಲಾಸನನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯಗಳ ಕಡ್ಡಾಣಿ . . . ನಟಿಸೊಲಿದು ರಸನಾಗ್ರರಂಗದಲಿ (ದೇವೀಮ. ೧-೪). [< ಕಡಿದು + ಆಣಿ$_1$]

ಕಟ್ಟಾಣಿಪೆಣ್ 'ಕಟ್ಟಾಣಿವೆಣ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತು (ನಾ). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮುತ್ತು: ತಳತಳಿಪ ಪೊಸ ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತೆಸೆವ ಮೂಕುತಿಯ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೭); ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತಿನ ಚೌಕುಳಿ ಕೊರಳೊಳಗಿಟ್ಟ ಪದಕ ಚಂದ್ರಹಾರ (ಕಂಸವಿ. ೬-೬೧). [ಕಟ್ಟಾಣಿ + ಮುತ್ತು$_5$]

ಕಟ್ಟಾಣಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊಂದು; ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಕಡಗ ಭಾಪುರಿದ್ವಯ ಭುಜಪತ್ರ ಕಟ್ಟಾಣಿವಡೆದ ಕಂಧರದ ಮಾಲಿಕೆಯ (ಮೋಹತ. ೪೧-೫೫೭). [ಕಟ್ಟಾಣಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಟ್ಟಾಣಿವೆಣ್, ಕಟ್ಟಾಣಿಪೆಣ್ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಹೆಂಗಸು: ಕಟ್ಟಾಣಿವೆಣ್ಣೆನಿಸುವ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾತ್ಮಜೆ ಪಟ್ಟವರ್ಧನನ ಕೈವಿಡಿದು (ಭರಚ. ೯-೮೭). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ಚೆಲುವೆ: ದಿಟ್ಟದೆಗೆಯದೆ ವಿಟರು ತಲೆದೂಗುವ ಕಟ್ಟಾಣಿವೆಂಗಳ ಕಂಡರು (ಗೋಮಟೇ. ೧-೭೯). **ಕಟ್ಟಾಣಿಪೆಣ್**: ೨. ಊಣಯವನು ಮೋಹದೊಳಗೆ ಕಾಣಿಸದ ಕಟ್ಟಾಣಿಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೆ] ಣ್ಗೊಲಿಯರೆ ವಿಟರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೭೧). [ಕಟ್ಟಾಣಿ + ಪೆಣ್]

ಕಟ್ಟಾಣಿಸರ(ನಾ). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಸರ: ಕಂಠೀಸರ, ಕಟ್ಟಾಣಿಸರ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಲೆಮಂ. ೩೮). [ಕಟ್ಟಾಣಿ + ಸರ$_6$]

ಕಟ್ಟಾಣೆ$_1$ 'ಕಟ್ಟಾಣಿ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಾಣೆ$_2$ (ನಾ). = ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆ: ಜನರಾರೂ ಅರಿಯದಿರಲೆಂದು ಮಂತ್ರಿಯ ಕಟ್ಟಾಣೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೨). [< ಕಡಿದು + ಆಣೆ$_3$]

ಕಟ್ಟಾಣೆ$_3$ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು (?): ಬಿಸಿಗೂರುಳ್ ಬಾಱ್ವ ಪ್ರಜೆಗೆಲ್ಲಂ ಕೊಟ್ಟೊದು ಕಟ್ಟಾಣೆ ಮರ್ಯ್ಯಾದಿ ಕಾರಾಳ್ಮೆಗೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. IX (S), ಮಾಗಡಿ. ೧.೨೯-೫; 800). [?]

ಕಟ್ಟಾನೆ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಆನೆ: ಕಟ್ಟಾನೆ ಕಡಂಗಿ ಕೊಲ್ವ ತೆಜದಿಂ ಕೊಂದಂ ಮರುನ್ನಂದನಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೨); ಕಟ್ಟಾನೆಯುಮಂತುಟಲ್ಲ ಸರಿ ದಿಕ್ಕರಿಯೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೩-೧೭); ಆನೆವಿನ್ನಣೆಯುಪ್ಪುದೀ ಕಟ್ಟಾನೆಯೆಂದು ಕುಮಾರನಾ ಮದದಾನೆಯನು ಬೆಂಬರಿದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೩). [< ಕಡಿದು + ಆನೆ$_1$]

ಕಟ್ಟಾನೆಮಲ್ಲ(ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಆನೆಯನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಜಟ್ಟಿ; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ತುಱಿದಿಕ್ಕಿದನಾನ್ತ ಘಟೆಯನಾಯದ ಗಣ್ಡಂ ಕಟ್ಟಾನೆಮಲ್ಲನಂ ಕಡುಗಟ್ಟಿಗನುತ್ತಿಗನನೊಲಿಪನಂ ಚಟ್ಟಿಗನಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೩೭-೧೩; 971). [ಕಟ್ಟಾನೆ + ಮಲ್ಲ]

ಕಟ್ಟಾಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ಮನುಷ್ಯ; ನಿಷ್ಠಾವಂತ: ಅವನು ಕಟ್ಟಾಮನುಷ್ಯ. ಅವನಿಗೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹಿಡಿಸದು (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಟಾ$_0$ + ಮನುಷ್ಯ]

ಕಟ್ಟಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸು; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಆರಿಸು: ಕಟ್ಟಾಯ್ದು ಬಲ್ಲಾಳ್ಗಳ ಜಟ್ಟಿಗರ ಯೋಧರ . . . ಚಿಕ್ಕ ಸೈನ್ಯವೊಂದನ್ನು ನೆರಪಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೨೦೬-೧೫). [< ಕಡಿದು + ಆಯ್$_1$]

ಕಟ್ಟಾಯ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸಮಯ: ಇಱಿವಾಳ್ ರಣಕ್ಕೆ ತುಱಿಲಾಳ್ ಕಟ್ಟಾಯದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೫-೩೫). ೨. ಬಲಾತ್ಕಾರ; ಕಡ್ಡಾಯ; ಒತ್ತಾಯ (ಕಿ). ೩. ದೃಢನಿಶ್ಚಯ: ಎನಗೆ ಮಿತ್ರತ್ವಮನಿತ್ತೊಡಲ್ಲದೆ ಪೋಗೆನೆಂದು ಕಾಗೆ ಕಟ್ಟಾಯಮಂ ನುಡಿಯೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೭-೧೨); ನೀವು ಕಟ್ಟಾಯದಲಿ ನಡೆಸಿರಲು ನಾನು ದೊರೆಯಾಗಿಹೆನು (ನವರಾ. ೫-೭). ೪. ಮಿಗಿಲಾದ ಸೊಗಸು, —ಚೆಲುವು: ನಾಳೆಗಲ್ತೆ ಕಾಮನ ಕಟ್ಟಾಯದ ಹಬ್ಬಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೪-೧೮). [< ಕಡಿದು + ಆಯ$_1$. P ತಮಿ. ಆಯ್ = ಸೌಂದರ್ಯ]

ಕಟ್ಟಾಯ್ಯ$_3$ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಪರಾಕ್ರಮ: ಮಿಾಜಿದರಂ ತವೆ ಕೊಂದ ಪೆಂಪು ಕಟ್ಟಾಯದ ಪೆಂಪು ಶಕ್ರನೊಡನೇಱಿದ ಪೆಂಪಿವು ಪೆಂಪುವೆತ್ತು ನಿಟ್ಟಾಯುಗಳಾಗಿ ನಿನ್ನೊಳಮರ್ದಿರ್ದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೭); ಪೊರೆವೋಗದ ಕಟ್ಟಾಯಮುಮಂ ಓರೆವೋಗದ ಚಲಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೩೭ ವ); ರಾವಣನ ಕಟ್ಟಾಯಕ್ಕೆ ಮಯಂ ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೭೯ ವ); ಕಟ್ಟುಗೊಂಡು ತಟ್ಟುಚ್ಚಿಱಿವ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಡುಗಲಿಗಳೆಲ್ಲಂ (ಅನಂಪು. ೧೧–೮೩ ವ).

[< ಕಡಿದು + ಆಯ್ಯ$_1$]

ಕಟ್ಟಾಯಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಅತಿ ಚೆಲುವೆ: ತೀಯಕಾರ್ತಿಯರ್ ತಾಯಿಲ್ಲದ ಕೂಸಿನಂತೆ ಬಾಯಂ ಬಿಡೆಯುಂ ಕಟ್ಟಾ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟೀ, ಟ್ಟಿ]ಯ ಕಾರ್ತಿಯರ್ ಕೆಟ್ಟ ಮನಮನಱಿಸುವಂತೆ ಕಾಮುಪಿಶಾಚದಿಂ ಪುಗ ದೆಡೆಯಂ ಪುಗೆಯುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ).

[ಕಟ್ಟಾಯ$_1$ + –ಕಾಱ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಟ್ಟಾಯಕಾಱ (ನಾ). ಕಡುಗಲಿ; ಶೂರ: ನಿಸರ್ಗಶೂರನುಂ ಕಟ್ಟಾಯ ಕಾಱನುಂ ಅಪ್ಪುದಱಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೮ ವ).

[ಕಟ್ಟಾಯ್ಯ$_2$ + –ಕಾಱ]

ಕಟ್ಟಾಯತ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಕಡೆದೆಱಿದಂತೆ ಕಟ್ಟಾಯತ ಹೊಸ ಹೊನ್ನ ತೊಡೆಹದಂತೆಸೆವ ಮೈಬಣ್ಣಾ ಅಡರುವ ಜವ್ವನದರಸು ಮಕ್ಕಳು ಬಹ ಕಡುಗಾಡಿ ಸೋಲಿಸಿತವನಾ (ಭರಜ. ೭೭–೧೯). (ನಾ). ೨. ಅಣಿ; ಸಜ್ಜು; ಸಿದ್ಧತೆ: ಕಟ್ಟಿದ ಸುವ್ರತಸೂತ್ರಂ ಮೆಟ್ಟಿದ ಕೆರ್ಪು . . . ಕಟ್ಟಾಯತನಾಗಿ ಚಳಯದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟಂ (ಅನಂಪು. ೧೦–೫೭); ವೈಹಳಿ ಮಾಡಿದವಗೆ ಪಸಾಯನವಿತ್ತಾ ನೃಪತಿ ವೈಯಾರದಿಂ ತಾನೇಱುವೆ ನೆಂದು ಕಟ್ಟಾಯತಮಾದನಾ ನೃಪತಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೧೫).

[< ಕಡಿದು + ಆಯತ$_1$]

ಕಟ್ಟಾಯತಿ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಚೆಲುವು, —ಸೌಂದರ್ಯ. 'ಕಟ್ಟಾಯತಿವೆಱು' ಪರಾ. [< ಕಡಿದು + ಆಯತಿ]

ಕಟ್ಟಾಯತಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ವಿಶೇಷವಾದ ಚೆಲುವು ಹೊಂದು, —ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ: ಕಟ್ಟಾಯತಿವೆತ್ತ ಸತಿಯ ತಳೋದರ ನೆಟ್ಟನೆ ಹೊಱಹೊಮ್ಮಿತಾಗ (ಮೋಹತ. ೧೭–೫).

[ಕಟ್ಟಾಯತಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಟ್ಟಾಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಹೆಚ್ಚು ಬಲಿಷ್ಠನಾಗು: ಕಟ್ಟಾಯವಡೆದಿರ್ದನಂಗಜನಲರ್ಗೋಲ ತೊಟ್ಟ ಮೋಹನಶಕ್ತಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೭–೩೮). [ಕಟ್ಟಾಯ್ಯ$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಟ್ಟಾಯವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೊಗಸನ್ನು ಪಡೆ, —ಚೆಲುವನ್ನು ತಾಳು: ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ರುಕ್ಮಿಣಿದೇವಿ ಬಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಾಯವೆತ್ತು ನಿಂದಿರಲು (ಮೋಹತ. ೩೭–೫). [ಕಟ್ಟಾಯ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಟ್ಟಾಯಸ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಬಳಲಿಕೆ, —ಆಯಾಸ, —ಶ್ರಮ: ಕಸರಿಕೆಯ ಕಾಪಥದ ಕಟ್ಟಾಯಸವು ತಡೆದುದು (ತೊರರಾ. ೨–೪–೧೭); ರಾಯನ ಕಟ್ಟಾಯಸದ ತಪದ ಬಲ್ಮೆಯಂ ಕಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨–೫). [< ಕಡಿದು + ಆಯಸ$_1$]

ಕಟ್ಟಾರತಿ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಆರತಿ: ಕಟ್ಟಾರತಿಯ ಮಿರುಗುತಿಹ ಕನ್ನಡಿ ಸುಕಳಸಗಳ ಪಿಡಿದು (ನವಮೋ. ೩೪–೩೪). 'ಉಪ್ಪಾರತಿ', 'ದೀಪಾರತಿ' ಪರಾ. [< ಕಡಿದು + ಆರತಿ$_1$]

ಕಟ್ಟಾರ್ಪು (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಕಲಿತನ; ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮ: ಧರ್ಮದಿನೋಜೆಯಿಂ ಸೊಬಗಿನಿಂ ಕಟ್ಟಾರ್ಪಿನಿಂ ಬಲ್ಪಿನಿಂ (ಚಕವಿ. ೨–೫).

[< ಕಡಿದು + ಆರ್ಪು$_1$]

ಕಟ್ಟಾವೈದಿಕ (ನಾ). ನಿಷ್ಠಾವಂತ ವೈದಿಕ: ಅವರು ಕಟ್ಟಾವೈದಿಕರು (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಟಾ$_0$ + ವೈದಿಕ]

ಕಟ್ಟಾವೈದ್ಯ (ನಾ). ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವ ವೈದ್ಯ: ಆತನು ಒಬ್ಬ ಕಟ್ಟಾವೈದ್ಯನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ಕಟ್ಟಾ$_0$ + ವೈದ್ಯ]

ಕಟ್ಟಾಸರು 'ಕಟ್ಟಾಸಱು' ನೋ.

ಕಟ್ಟಾಸಱು, ಕಟ್ಟಾಸರು (ನಾ). = ಕಟ್ಟಾಯಸ: ಮತಿಯುಡುಗಿ ಡಗೆ ದೋಱಿ ಕಟ್ಟಾಸಱು ಮೊಳೆತು ಬಾಯಾಱಿ ತನು ಬೆಮರಿ ಮುಖ ಬಾಡಿ (ಹಚಕಾ. ೭–೩೪); ಅಕಟ ಕಟ್ಟಾಸಱು ಮಹಾರಾಯರಿಗೆ ಬಂದುದೆ ಶಿವ ಶಿವಾಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪–೨–೫). **ಕಟ್ಟಾಸರು**: (ಶಾಂತನಾಗಿ, ಕಟ್ಟಾಸ ರಿಂದ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ, ಮಲಗನ್ನು ನೆಮ್ಮಿರುವನು) (ಬಿಟ್ಟಲ. ೧೬೩–೧೦).

[< ಕಡಿದು + ಆಸಱು$_2$ (< ಆಸಱ್$_2$)]

ಕಟ್ಟಾಸುರ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದ; ಪ್ರಚಂಡವಾದ: ಮಿಾಸರಗಂಡ ಬೊಯಲ ಪೋತರಾಜ ಕಟ್ಟಾಸುರ ಮದನಗೋಪಾಲ ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣಳ ನರಸಿಂಹನೆನಿಸುವ ಭಾಸುರಗಜಗಳೈದಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೩–೪೦). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಚಂಡತೆ; ಅತ್ಯುಗ್ರತೆ: ಆಗಳಸುರಂ ಕಟ್ಟಾಸುರಂ ಕುಂದದ ಕೋಲ್ಗಳಿಸುಗೆಯ ಕೈಚಳಕದಿಂ ಪಗೆಗಳಂ ಘಾತಿಸಿ ಭೀತಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨–೩೩). ೩. ಅತಿ ರಭಸ, —ತೀವ್ರತೆ, —ವೇಗ: ಆಗಳಾ ಕಪೋ ತನಂ ಕಟ್ಟಾಸುರದಿಂದಟ್ಟುತ್ತೆ ಬಂದ ಗಿಡಗಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩–೨೦ ವ); ಕಟ್ಟಾಸುರದಲೊದಱಿದವು ಘನ ಗಂಭೀರ ಭೇರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧–೨೨). ೪. ಅತಿ ಕ್ರೌರ್ಯ: ನೃಪತಿ ಕಟ್ಟಾಸುರದ ಕೊಯ್ಲಾಳರಂ ಕರೆಸಿ ತೆಗೆಸಿದಂ ಮಸೆದ ಕೊಯ್ಗತ್ತಿಗಳನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭–೫೧).

[< ಕಡಿದು + ಅಸುರ]

ಕಟ್ಟಾಸೆ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಕಡುಬಯಕೆ: ಪಲ್ಲವಿಕಂ ಬಿಟ್ಟಗಲಲಾಱದೆ ಕಟ್ಟಾಸೆಯಿಂ ನುಡಿಯಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೨೯ ವ); ಅಹಂಕರಿಸಿ ಕಟ್ಟಾಸೆಯಿಂ ಬಂದು ಪತ್ರಂಗಟ್ಟಿಯುಲಿದೆ ಕೇಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೫೭); ಬೆರಸಿ ಕಟ್ಟಾಸೆಯೊಡನೆಯ್ದಿ ದಾನಾರ್ಥಿಯಾಗೆಜಗಿದ ಸದಾಳಿಗಳ ತೆವರಿ ನಿಸ್ಸಾರತೆಯ ಧರಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೭–೯).

[< ಕಡಿದು + ಆಸೆ$_1$]

ಕಟ್ಟಾಸೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಹಂಬಲು; ಕಟ್ಟಾಸೆಯಿರುವಿಕೆ: ಇಂತಿದು ಈ ಮದನಯಾತ್ರೆಯ ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟಾಸೆಗಾರಿಕೆಗೆ ಕರೆವಾಟದ ಕೆಣಕು ವೇಟದ ಆದಿಮಂಗಳವೇನು? (ಮುಂತ್ರಶ. ೨೪–೧೩); ಕಟ್ಟಾಸೆಗಾರಿಕೆಯ ಬಲ್ಲ ಬಲ್ಲಿದನು ಶಂಕಿಸಲ್ಪಾರದ ಸುಮುಹೂರ್ತ! (ಬಿಟ್ಟಲ. ೨೧೫–೧೫).

[ಕಟ್ಟಾಸೆ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ) + –ಇಕೆ]

ಕಟ್ಟಾಸೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಅತಿಯಾಗಿ ಆಸೆ ಪಡು: ಇಳೆಯೊಳಗೆ ಹೆಸರುಳ್ಳ ದಾನಿಯೆಂಬುದನು ಕೇಳ್ದೆಳಸಿ ಕಟ್ಟಾಸೆ ವಟ್ಟೆಯ್ತಂದು ಬೇಡಿ (ಹಚಕಾ. ೭–೧೫). [ಕಟ್ಟಾಸೆ + ಪಡು$_1$]

ಕಟ್ಟಾಳ್, ಕಟ್ಟಾಳು (ನಾ). ೧. ಕಡುಗಲಿ; ಶೂರ; ಗಟ್ಟಿಗ: ಕಟ್ಟಾಳ್ ಮಾನುಸಗಣ್ಣ ಮನ್ನವ ಬಣ್ಣನಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬೪–೯; 885); ಅದಟೊಂದುತ್ತರಮಾಗೆ ಕಾದಿದರ್ ಕಟ್ಟಾಳ್ಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೭); ಅನೆ ಪೋಗಿ ಕಾದುವೆನೆಂದು ತಱಿಸಂದು ಕಟ್ಟಾಳಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೯೩ ವ); ಕಟ್ಟಾಳ್ ನೆರಂಬಾರ್ವನೇ (ಗದಾಯು. ೫–೪೭). **ಕಟ್ಟಾಳು**: ೧. ಪುಟ್ಟಿದ ಪದಿನೆಂಟು ವರುಷಕೆ ದೀಕ್ಷೆಯ ಕಟ್ಟಾಳು ಕೈಕೊಂಬನೆಂದು ನೆಟ್ಟನೆ ತಿಳಿದು (ಅಂಜಚ. ೪–೧೧೫); ಲೇಸಮಾಡಿದೆ ಭೀಮ ಕಟ್ಟಾಳ್ಕೈಸಲೇ ನೀನವರೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩–೬೦); ಹೊಸ ಹೊಂಜುರಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಾಳು ಕಣ್ಗೆ ರಂಜಿಸಿದ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೩೭).

೨. ನಂಬುಗೆಯ ಅಡಿಯಾಳು, —ಸೇವಕ: ಆಳ್ದರ ನಡೆ ಸದಾಚಾರವೆನ್ನದಿದ್ದರೆ ಕಟ್ಟಾಳು ಶಿಷ್ಟತನಕ್ಕೆ ಹೋಹ ಕಷ್ಟವ ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೬೯೭); ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಕಟ್ಟಾಳಾಗಿ ನೀ ನಡೆದೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೯೭–೪). [< ಕಡಿದು + ಆಳ್$_3$]

ಕಟ್ಟಾಳು 'ಕಟ್ಟಾಳ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಾಳುತನ 'ಕಟ್ಟಾಳ್ತನ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಾಳ್ತನ, ಕಟ್ಟಾಳುತನ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಪರಾಕ್ರಮ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೌರ್ಯ: ಪೆರ್ವಡೆವೆರಸು ಮಹಾನೆರವಿವೆರಸು ಕಟ್ಟಾಳ್ತನದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೧೬); ಉಗ್ರಕೋದಂಡಮಂ ಕೊಂಡು ವಿಮಾನದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಕಟ್ಟಾಳ್ತನದಿನಿಸೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೮೬ ವ); ಕಡುಬಿನ್ನಣಂ ಬಡೆದು ಕಟ್ಟಾಳ್ತನಂಬೆತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). **ಕಟ್ಟಾಳುತನ:** ಕಟ್ಟಾಳುತನವಾಭರಣವವನೀಪಾಲಸುತರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೩೧); ಕಟ್ಟಾಳುತನವನು ಮೆಱೆದರಿದಿರಲಿ ರಾಘವೇಶ್ವರನ (ತೊರರಾ. ೬–೪–೯). [ಕಟ್ಟಾಳ್ + -ತನ]

ಕಟ್ಟಾಳ್ತನಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಮಿಗಿಲಾದ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು: ಸಿಡಿಲ ಪಡೆ ಕಾಲನ ಕಾಯ್ಪುಗೊಂಡು ಕಟ್ಟಾಳ್ತನಂಬೆತ್ತಂತೆ ಮೆಱೆದು ನೆರೆದ ಪದಾತಿವ್ಯೂಹದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). [ಕಟ್ಟಾಳ್ತನ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಟ್ಟಾಱು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಣಗು: ಕಟ್ಟಾಱಿದ ಪುಳ್ಳಿಗಳಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಕೊದಳಿಗಳನೆಯ್ದೆ . . . ಗುಹೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ತೀವಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೭೨). [< ಕಡಿದು + ಆಱು$_1$]

ಕಟ್ಟಿಕೆ 'ಕಟ್ಟಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಗೆ$_1$, ಕಟಿಗೆ, ಕಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮರದ ತುಂಡು; ಸೌದೆ; ಉರುವಲು: ಹಜ್ಜೆಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಂತೆ ಖಳರ ನುಡಿಗಳ್ಪಾಡದೆ ಇೞಿವೊಲದ ನೀರಂತೆ ಕುಪಥಕ್ಕೆಱಗದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯); ಮೋಳಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳಂ ಕೊಂಡು ಬಂದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೩೬–೧೫); ಉರಿಗೆಂಡದೊಳಗವಳಿಗಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಿ ನಡುವಿರಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೫೧); ಬೆಂಕಿಯನುರುಹು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಹಾಕಿವರವರಂ ಕರೆ ಯಿಾಗಾಗಲೆಂಬ ಡೊಂಕಿಲ್ಲ (ಭರಚ. ೨೩–೮೪); ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿ, ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಲ್ಲ ಅಂದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಕಡ್ಡಿ; ಹಿಡಿ; ಹಿಡಿಕೆ: ಚಿತ್ರವ ಬರೆವ ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಂತೆ ನೋಡಿದಡೆ ರೋಮ ಪಲವಾಗಿ ಬರೆವಡೆ ಕೂಡಿಹ ದಾರಿ ಒಂದೆಯಾಗಿ (ಅಂಬಿವ. ೫೪); ಅಂಕುಶದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಧಾರೆಯ ಕಮಳದಳಕೊಡತಿಗಳ ಕೈಹಾರೆಗಳನಳವಡಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩). ೩. ಬೆತ್ತ; ಕೋಲು: "ಕಟ್ಟಿಗೆ ವೇತ್ರದಂಡಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೯–೪); ಕಟ್ಟಿಗೆಯುಮನಡ್ಡಲಿಟ್ಟು ದೌವಾರಿಕರ್ ನಿವಾರಿಸೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೮ ವ); ಮಕುಟವರ್ಧನರಂ ಕಟ್ಟಿಗೆಯೆತ್ತಿ ಮಟ್ಟಮಿರಿಸುವ ವೇತ್ರಹಸ್ತ[ರಾ]ಕ್ರಮಣೆಯ ನಡುವೆ (ಬಸರ. ೬–೨೯); ಬಾಗಿಲಲಿ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೈಗಳಲಾ ಗುರೂದ್ಭವ ಕೃಪರು ನಿಂದರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೨೦); ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಮೊದಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಗೆ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿಲ್ಲವು (ಶಾಕುಂತ. ೬೧ ಅಡಿಟ). ೪. ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ: ಹೊದಕೆ ಹೊಂಬಳಿ ಮಗಮೆವಟ್ಟ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಹ ಸರ್ವಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ . . . ಭೋಗಿಸೂದೆಂದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೨೩–೪೯; 1384). **ಕಟಿಗೆ:** ೩. ಶ್ರೀಪಾದಸೇವೆಯ ಕಟಿಗೆಯ ಅಹಮುದಖಾನನು ರಾಯರಿಗೆ ಧರ್ಮವಾಗಬೇಕೆಂದು ಕಟಿಸಿದ ಧರ್ಮಸಾಲೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೭–೩; 1439). **ಕಟ್ಟಿಕೆ:** ೧. ಪೊನ್ನಾಡ ಮಾದನ ಹಳಿಗೆ ಅಡಬರುವ ಕಯ್ಯಾಲು ಕಟ್ಟಿಕೆ ಕಲ್ಲ ವರದರಾಜದೇವರ ಮುಖಮಂಟಪದ ಗೋಪುರದ ಕದವಿಗೆ ತರ್ಸಿ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩–೭; 1430).

ಕಟ್ಟಿಗೆಯವ = ೧. ಓಲಗದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತುಕಾಯುವ ವೇತ್ರಧಾರಿ; ದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು: "ಕಟ್ಟಿಗೆಯವಂ ವೇತ್ರಧರನುತ್ಸಾರಕಂ ದಂಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೯–೪). ೨. ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಮಾರುವವನು ಅಥವಾ ಹೊರುವವನು (ಕ).

[< ಸಂ. ಕಾಷ್ಠಕ. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟೈ; ತುಳು. ಕಟ್ಟಿಗೆ; ತೆಲು. ಕಟ್ಟಿ, ಕಟ್ಟಿಯ]

ಕಟ್ಟಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿದುದು; ಕಟ್ಟಡ; ಕಟ್ಟಣ; ಕಟ್ಟೋಣ (?): ಪೊಳೆವ ಕಟ್ಟಣಕದ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದಿಟ್ಟಣಮಾದ ತಿಳಿಗೊಳಂಗಳೊಳಾನೆಯಂತೆ ನೀರಾಟಮನಾಡಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೫). [ಕಟ್ಟು$_1$ + -ಗೆ$_1$]

ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ 'ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ್ತಿ, ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾತಿ, ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಕಾಯಲು ನಿಯಮಿತಳಾದ ರಾಜಸೇವಕಿ; ವೇತ್ರಧಾರಿಣಿ: ನೆಲನನುಗ್ಗಡಿಸೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ್ತಿಯರು ಮುಂದೆ ನಲವಿಂದಾ ನೃಪತನಯ ತಳರ್ದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦–೮೩). **ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾತಿ:** ನೆಲನನುಗ್ಗಡಿಸುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾತಿಯರ ಬೇಡವೆಂಬುದು ನೆವವಾಯಿತು (ವಚಕಾ. ೫೬). **ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ್ತಿ:** ಗಲಬೆಯ ನಿಲಿಸುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ್ತಿಯರುಲುಹೆಸಿದುದು ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ಮೋಹತ. ೪–೫). [ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱ+-ತಿ$_1$(<-ಇತ್ತಿ)]

ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱ, ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ, ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ, ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಱ (ನಾ). ಓಲಗದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತುಕಾಯುವ ವೇತ್ರಧಾರಿ; ದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು: "ಪ್ರತೀಹಾರಕನೆನೆ ಪೆಸರದು ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱಗೆ" (ಚತುನಿ. ೧೦೮); ಹಸ್ತ್ಯಶ್ವರಥ ಪದಾತಿಗಳೊಂದಱೊಳೊಂದು ಪೊರ್ದಲೀಯದೆ ನಿಯಮಿಸುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱರಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೯೬); ಪಂತಿಗೊಳಿಸುವ ಪಡಿಯಱರ ಕಡಂಗಿ ನಡೆವರಂ ಜಡಿವ ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱರ (ಮಹಾನೇ. ೧೨–೯ ವ); ನರರತ್ನ ಸುರರಿತ್ತಲೆಂಬ ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱರುರವಣಿಗೇಳುತೆಯ್ದಿದನು (ಭರಚ. ೪೪–೭೨). **ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ:** ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರರು, ವಂದಿಮಾಗಧರು, ಅಂಗರಕ್ಷಕರು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೮–೨). **ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ:** "ಕಕ್ಷಃ – ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರರೂ" (ಅಕಾನಿ. ೪–೩೦). **ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಱ:** ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಱರುಘೇಯುಘೇಯೆನುತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೫೮); ಕೋಗಿಲೆಯೆಂಬ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಱನ ಕೈಯ ಕೂಗಿಸಿದನು ತೀಕ್ಷಣದಿ (ಮೋಹತ. ೬–೧೪). [ಕಟ್ಟಿಗೆ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾತಿ 'ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ 'ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ್ತಿ 'ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಱ 'ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಕಾಯಲು ದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿ: ಜಯಶ್ಯಾಮೆಯ ನುಣ್ಣುಡಿಯನವರ್ಗಿಡುವ ಸೆಳೆಯಿನೆ ಪಡಿಯಱಿಕೆಗೆ ಸುರವಧೂಟಿ ಕಟ್ಟಿಗೆವಿಡಿದಳ್ (ಅನಂಪು. ೪–೮೧). ೨. (ಆಲಂ) ಮುಪ್ಪಾಗು: ನಿಟ್ಟಿಲು ಮುಱಿಯದ ಮುನ್ನಂ . . . ಕಟ್ಟಿಗೆವಿಡಿಯದ ಮುನ್ನಂ ನೆಟ್ಟನೆ ನೀಂ ನಿನ್ನನಱಿದು ಭಾವಿಸು ಜೀವಾ (ಕವಿಚ. I, ೫೧೦ ಚಿಕ್ಕ ಶ್ರಾವಕಾಚಾರ). [ಕಟ್ಟಿಗೆ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಟ್ಟಿಗೆವೆಣ್ (ನಾ). = ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ್ತಿ: ಗೆಲು ಹೆಂಗಳರಸಿಯೆಂದೊಡನೆ ಕಟ್ಟಿಗೆವೆಂಗಳುಲಿವುತಿದ್ದರು (ಭರಚ. ೮–೮೫). [ಕಟ್ಟಿಗೆ$_1$ + ಪೆಣ್]

ಕಟ್ಟಿದಿರ್, ಕಟ್ಟಿದಿರು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಮುಂದುಗಡೆ; ಸಮಕ್ಷ; ನೇರ ಇದಿರು; ಮುಖಾಮುಖಿ: ಆತಂಗೆ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳ್ ನಿಲ್ವೊಡೆ ನೀನೆ ನಿಲ್ವೈ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೧); ದೊಸಮಾರನಗುೞನ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳು ನಿಲುವ ಗಂಡನಾವಂ ದುರದೊಳ್ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೦೬–೩; 1244); ಈ ಸವಣನ ನಾಂ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳ್ ಕಂಡು (ಜಯಕಾ. ೧೩–೪೦).

ಕಟ್ಟೆದಿರು : ಕಟ್ಟೆದಿರಿನಲ್ಲಿ ಶಿವಭಕ್ತನ ಕಂಡು ದೃಷ್ಟಿ[ಯಾ]ರೆ ಶರಣೆಂದೊಡೆ ಹುಟ್ಟೇಳು ಜನ್ಮದ ಪಾಪ ಬಿಟ್ಟು ಹಿಂಗುವುದು (ಬಸವ. ೧೪೦) ; ಹರಿ ಸೃಜಿಸಿದನು ಮಾಯಾಸೂಕರನ ಕಟ್ಟೆದಿರಿನಲಿ ಗರ್ಜಿಸಿತು ದಾಡೆಯ ಮಸೆದು (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೯). [< ಕಡಿದು + ಇದಿರ್]

ಕಟ್ಟೆದಿರು 'ಕಟ್ಟೆದಿರ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟೆನಿಯ (ಗು). ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದ : ಅರಿಯದಾನಾಣ್ಮೆಯಲಿ ಕಟ್ಟೆನಿಯ ನಂಟೊಡನೆ ನೆರೆದಿರ್ಪೆ ನೀನ್ (ಮೂರುನಾ. ೧೧೦-೪೨೧).
[< ಕಡಿದು + ಇನಿಯ (< ಇನಿದು)]

ಕಟ್ಟೆರಿತ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಇರಿತ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ : ಒಂದೇ ಬೀಸಿಕೆಯ ಒಂದೇ ಕಟ್ಟೆರಿತ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೨೧೫-೧೧).
[< ಕಡಿದು + ಇರಿತ (< ಇಱಿತ)]

ಕಟ್ಟೆರುವೆ 'ಕಟ್ಟೆಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟೆರುಳು (ನಾ). ಗಾಢವಾದ ರಾತ್ರಿ : ಮಹಾಕಟ್ಟೆರುಳ ಮೋಹರವೆಲ್ಲ ಕಂಪಿಣಿಯಾದುದೆಂಬಂತೆ (ದೇವೀಮ. ೫-೧೫) ; ಕವಿದ ಕಟ್ಟೆರುಳಿನಲಿ ಹಡಗು ದೆಸೆಗೆಡುತಿರಲು (ಕವಿಕಾ. ೮೬).
[< ಕಡಿದು + ಇರುಳು (< ಇರುಳ್)]

ಕಟ್ಟೆಸು, ಕಂಟಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಂಧಿಸು; ಕಟ್ಟು : "ಕಟ್ಟಸು – ಬಂಧನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಕಾಡಾನೆಯಂ ಕಟ್ಟಸಲೆಂದು ಬಾವಿಗೆ ವೋದೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೨೧) ; ಲಾಯದಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಹಯವ ನಿರುತ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಸಂಭಪ. ೩-೧೫). ೨. ನಿರ್ಮಿಸು ; ರಚಿಸು : ನಾಗವರ್ಮ್ಮನ್ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದೇವಿಗೆಱೆಗಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೨-೮; 968) ; ಹೊಸ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦-೧೦ ; 1047) ; ಕೆಱೆಯುಂ ಕಟ್ಟಿಸು ಬಾವಿಯಂ ಸವಸು (ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೭-೪೪ ; 1380) ; ಗ್ರಾಮವಂನು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೮-೩೩ ; 1558). ೩. ಅಳವಡಿಸು ; ಹೊಂದಿಸು ; ಭದ್ರಪಡಿಸು : ಮಾರ್ಪಡೆಯಾನೆಯ ಕೆಲವಣಿಯಿಂದು ಡೆವಣಿಗಟ್ಟಿಸಿದನಾ ನರೇಂದ್ರಕುಮಾರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ४-೧೩೭) ; ಬಲ್ಲಿತ್ತಂ ಕರ್ಬೊನ್ನೊಳ್ ಕಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೧೬) ; ಸುಯೋಧನನಾದಿಯಾದ ಸಮಸ್ತ ನೃಪರು ವಿವಾದವಿಲ್ಲದೆ ಬರಲಿ ಕಟ್ಟಿಸು ಪಾವುಡವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೧-೧೪). ೪. ತೊಡಿಸು ; ಅಲಂಕರಿಸು : ಪಾರಣಾಸಿಯೊಳ್ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯ[ಂ] ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪೊನ್ನೊಳ್ಕಟ್ಟಿಸಿ ಪಾನಂಗೊಟ್ಟ[ಫ]ಲಮಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. XI-i, ३४-೧೯; 925) ; ಕವಿಲೆಯ ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪಞ್ಚರತ್ನಗಳೊಳ್ಕಟ್ಟಿಸಿ ಮಹಾ ರಿತ್ವಿಜಗಳ್ಗೆ ಭಯಮುಖಿಗೊಟ್ಟ ಫಳ (ಸೌಇಇ. XI-i, ४೧-೫೨ ; 969). **ಕಂಟಿಸು$_2$** : ೩. ಅರಸಿಕೆಱೆಯ ಪುರದ ತುಂಬು ಮುಱಿದು ಬಿದು ಕೆಟರಲಾಗಿ ಆ ತೂಂಬನು ಬಿಚಿಸಿ ಸೋಧಿಸಿ ಬಲುಮಾನದ ಕಲನು ಕಂಟಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೨೨-೧೬ ; 1527). [ಕಟ್ಟು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಟ್ಟೆಸುಗೆ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು : ನೀಂ ದಿಟ್ಟಂ ದಿಟಮಾದೊಡೆನ್ನೀ ಕಟ್ಟಸುಗೆಯ ಕೋಲಂ ಮುಟ್ಟಿ ಮುಱಿವುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೭-೧೪). [< ಕಡಿದು + ಇಸುಗೆ]

ಕಟ್ಟೆಱಿಕಾಱ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಇರಿಯುವವನು ; ಉಗ್ರನಾದ ಯೋಧ : ಬಿಲ್ಲವರು ಕಟ್ಟೆಱಿಕಾಱರಾತನ ಜವಗೆಡಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೨). [< ಕಡಿದು + ಇಱ್$_4$ + -ಕಾಱ]

ಕಟ್ಟೆಱುಂಪೆ, ಕಟ್ಟೆರುವೆ, ಕಟ್ಟೆಱುಪೆ, ಕಟ್ಟೆಱುವೆ, ಕಟ್ಟೆಱುಹೆ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವ, ಕರಿಯ ದಪ್ಪನಾದ ಇರುವೆ; ಗೊದ್ದ : ಮೂಇಂಗಾಳೀಹಿ – ಕಟ್ಟೆಱುಂಪೆಗಳಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೨-೫) ; ಕಡಿವ ಕಟ್ಟೆಱುಂಪೆಗಳುಮ ಪಾವೆಡೆಯ ನುರಿಸುವುದೊ (ಆದಿಪು. ೫-೧೩). **ಕಟ್ಟೆರುವೆ** : ಆ ಸೈನ್ಯವು ಕಟ್ಟೆರುವೆಗಳ ಗುಂಪು ಚದರಿ ಹೋಗುವಂತೆ . . . ಓಡಿಹೋಗುವುದು (ಕೃವಾಅ. ೨೪೫). **ಕಟ್ಟೆಱುಪೆ** : ಕರಿಯುವ ಪಿರಿಯುವ ಪವಣಿಸಲಱಿಯವು ಬಹು ವಿಧದಿನಾದ ಕಟ್ಟೆಱುಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಟ್ಟುಱುಪೆ] ತಗುಳ್ದಿರದಡಿಯಿಂದಡರ್ದು (ಜೀವಸಂ. ೧೮೦-೩೮) ; ಕಂಗಳಂ ಕಡಿದುವು ಪತ್ತಿ ಕಟ್ಟೆಱುಪೆಗಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಪೆಗಲೊಳ್] (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೮೨). **ಕಟ್ಟೆಱುವೆ** : ಕಟ್ಟೆಱುವೆಯೋಳಿಯಂತೆಸೆವಸಿಯ ಬಾಸೆಯಿಂ (ಅಜಿಪು. ४-೭) ; ಮುಱಿದು ಲೋಕವ ನುಂಗಿದರೆ ಕಟ್ಟೆಱುವೆಯೇ ಕಾಲಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೧४) ; ಬೆಟ್ಟವನು ಕಟ್ಟೆಱುವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹೆ] ಕವಿವಂದದಲಿ ಕವಿದುದು (ತೊರರಾ. ೫-೯-೨) ; ಉರಗನ ಮುತ್ತಿ ಕಟ್ಟೆಱುವೆಯು ಕೊಱೆದಂತೆ ತೆಱನಪ್ಪುದೆಚ್ಚಱಿಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-४೫-೨). **ಕಟ್ಟೆಱುಹೆ** : ಬೇಸರದೆ ಕಾಳೋರಗನನಡ್ಡೈಸಿ ಕಟ್ಟೆಱುಹೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೆ] ಗಳು ಮಿಗೆ ವೇಡೈಸಿ ಕಡಿದಱೆಯಟ್ಟುವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೭೫) ; ಕಟ್ಟೆಱುಹೆ ಕಚ್ಚಿದರೆ ದಿಗ್ಗಜವಳುಕಿ ನೊಂದಪುದೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೩ ಅಡಿಟಿ) ; ಜಿಗುಳೆ ಕೆಂಜಿಗ ಕಟ್ಟೆಱುಹೆಯೋತಿಯು ಗೊದ್ದ ನೆಗೆವ ಹಾವರಣೆ ಕೆಂಜೇಳು (ಕಂನವಿ. ೧೮-४೦). [< ಕಡಿದು + ಇಱುಂಪೆ]

ಕಟ್ಟೆಱುಪೆ 'ಕಟ್ಟೆಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟೆಱುವೆ 'ಕಟ್ಟೆಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟೆಱುಹೆ 'ಕಟ್ಟೆಱುಂಪೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಂಧಿಸು ; ಹಿಡಿದಿಡು ; ಸೆರೆಹಾಕು ; ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ : "ಕಟ್ಟು – ಬಂಧನೇ, ಪಕ್ವಧಾನ್ಯರಸೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಕಟ್ಟಿದ ಸಿಂಘಮನ್ ಕೆಟ್ಟೊಡೇನೆಮಗೆಂದು ಬಿಟ್ಟವೊಲ್ (ಇಅ. X, ೬೧-೯ ; 700) ; ಆವ ಗಂಡರುಮಂ ಕಚ್ಚೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟುವೆನೆಸುತ್ತಿರ್ಪಾಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ४-೩೮) ; ನಾಯಬಾಲ ಸೆಡೆಯಂ ಕಟ್ಟಲ್ಕೆ ಚೆನ್ನಪ್ಪುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ४೭) ; ತೆವರಿದ ಪಟುಭಟರಸುವನೆಲ್ಲವ ಕಟ್ಟಿ ಕವರಿ ಕಾಲಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ३४-೮). ೨. (ನೊಗಕ್ಕೆ) ಹೇರು : ದಂತಿಗಳ ಹೆಗಲಲಿ ನಿಡುನೊಗನ ಕಟ್ಟಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-४೫). ೩. ಹೂಡು : ನೊಗದ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಹೋರಿ (ನಾನಾರ. ೬) ; ಊರಿಗೆ ಮಳೆ ಹುಯ್ದು ಏರುಕಟ್ಟೊ ಕಂದಯ್ಯ (ಜಗೀತ. ೯೦). ४. ರಚಿಸು ; ನಿರ್ಮಿಸು ; ರೂಪಿಸು ; ಕಲ್ಪಿಸು : ಕಚ್ಚವರ ಪೊಬಿಲ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಕೆಱೆಯ ಕಾಲೆಳೆಗೊಟ್ಟ ಕ್ರಮ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧४-೫ ; 907) ; ಮದದಂತಿ ದಂತದೊಳೆ ಕಟ್ಟಿದ ತೊಟ್ಟಲಂ ನಯದಿಂದ ಮೇಱಿ[ಸೆ] (ಪಂಪಭಾ. ೧-४೩) ; ಕಟ್ಟುಗೆ ಕಟ್ಟದಿರ್ಕೆ ಕಡಲಂ ಕಪಿಸಂತತಿ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೧) ; ಕಟ್ಟಿಯುಮೇನೊ ಮಾಲೆಗಾಜನ ಪೊಸ ಬಾಸಿಗಂ ಮುಡಿವ ಭೋಗಿಗಳಿಲ್ಲದೆ ಬಾಡಿ ಪೋಗದೇ (ಅನಂಪು. ೧-४೫) ; ನಾನಾ ಪುಷ್ಪಂಗಳ ಕೊಯ್ದು ಪೊಟ್ಟಣವ ಕಟ್ಟಿದರು (ಮೋಹತ. ४-೫೯). ೫. ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು ; ತರುಬು ; ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು : ತೃಷ್ಣೆಯೆಂಬ ತೊಱೆಯ ಕಟ್ಟುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೬४-೨೨) ; ಪೋಪಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಕ್ಕುಂ ಪಾವೊಂದು ಪಲವು ತಲೆಯದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯-೨೫) ; ಭೀಮಗಜ ಕಟ್ಟಿದುದು ಬೀದಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ३-೧) ; ಕಟ್ಟಿದ ವೈಜಯಂತಿಗಳ ಸಂದಣಿ ಬಾಂಬಟ್ಟೆಗರೆಡೆಯಾಟವಸು ಕಟ್ಟಿದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೮-೧೨೧). ೬. ತೊಡು ; ಧರಿಸು : ಕಟ್ಟಿದುದೆ ಸುರಿಗೆ ಮೆಟ್ಟಿದುದೆ ಕಳಂ (ಆದಿಪು. ३-೭೨) ; ಬಳೆದ ನಿತಂಬದೆ ಕಾಂಚೀಕಳಾಪಮಂ ಕಟ್ಟಲಣಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧४३) ; ಪೊನ್ನಂ ಬಿಟ್ಟು ಮಸಿಯಂ ಕಟ್ಟುವೆಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ३-೨೧). ೭. ತೊಡಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು : ಗುಬ್ಬಿಯ ಕೊರಲ್ಗೆ ಗೋಧಿಯ ಕಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿದೊಡುಬ್ಬಿಯಾಗಸಕೆ ಪಾಱುವುದೇ ಕಬ್ಬಿಗರಾನುಸಿರಿದ ಕಾವ್ಯವ ತಿದ್ದಿ ಪರ್ಬಿಸುವುದು (ಮೋಹತ. ೧-೨೨).

೮. ಗಳಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಷೋಡಶಭಾವನೆಗಳಂ ಭಾವಿಸಿ ತೀರ್ಥಕರ ಮಹಾಪುಣ್ಯಮಂ ಕಟ್ಟ (ಚಾವುಂಪು. ೧-೪); ಪೂಜೆಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ವುದು ಪೊನ್ನಂ (ಸಮಪ. ೯-೯೧). ೯. ವಿಧಿಸು; ನಿಯಮಿಸು; ನಿಯಂತ್ರಿಸು: ಕಟ್ಟಿದಾಯುಷ್ಯದ ವಿರಾಮದೊಳ್ ಸತ್ತು ನಾನಾ ಭ್ರಮಣದಿಂ ಬಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬ ವ). ೧೦. ತೀರ್ಮಾನಿಸು: ಏನೊಂದನಿಂದಿಗೊಲ್ಲೆವು ವ್ರತವೆಂದು ಸಂಧಾನಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ನುಡಿದರು (ಭರತೇ. ೮-೨೮). ೧೧. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು; ಸೇರಿಸು; ಬೆರಸು: ಪಚ್ಚಪಸಿಯ ತುಱುಕಾಜಂಗಗ್ಗಳಿಕೆಯನೆ ಮಾಡಿ ನೀನುಂ ಪೞಿಯಂ ಕಟ್ಟಿದೆಯೊ ಭೂಪರಿನಿಬರ ಕೊರಲೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೬); ಜಾಜಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಹೂವಿನ ಪರಿಮಳವಂ ಕಟ್ಟಿ (ಸಕವೈ. ೯೩); ಸಂಭಾರಮಂ ತುಂಬಿ ತುಪ್ಪದೊಳು ಪಾಕವನೆ ಮಾಡಿ ಪರಿಮಳವ ಕಟ್ಟುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೭೨). ೧೨. ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು: ಸಾತ್ಯಕಿ ಹವಣನೞಿಯದೆ ಹೊಕ್ಕು ಸಿಕ್ಕಿದನವರೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಟಿಲ] ದವು ಸುತ್ತಲು ಸಾವಿರಾನೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೭); ಬಲದ ಸುತ್ತಲು ಕಟ್ಟಿತುರಿ ಕೆಂಬೆಳಗು ಕುಡಿದವು ಕರ್ಬೊಗೆಗಳಗ್ಗಳದ ಬಾಣದ ಬಂದಿಯಲಿ ಸಿಲುಕಿತ್ತು ರಿಪುಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೩೫). ೧೩. ತೆಗೆದಿಡು; ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸು: ಇಪಗೊಣ್ಡನ ಒರೆಯ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಡಗೆ ಪಳ್ಳಗಟ್ಟಿ ನಾಲ್ಗಣ್ಡುಗ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧-೯; 1020?); ಬಿತ್ತಿಂದಂ ಬೆಳೆದೊಕ್ಕಲ್ ಬಿತ್ತಂ ಮುಂದಣ್ಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೫). ೧೪. (ಎಮ್ಮೆ, ಹಸು ಮುಂತಾದುವು) ಗರ್ಭವಾಗು; ಗರ್ಭನಿಲ್ಲು: ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಎಮ್ಮೆಗಳು ಕಟ್ಟುತ್ತವೆ; ಕಟ್ಟಿದ ಹತ್ತು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಈಯುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೨೫); ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಗಳು ಕಟ್ಟುತ್ತವೆಂದು ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುವ ಜನರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೬೦). ೧೫. ಮಂತ್ರದಿಂದ ನಿಲ್ಲಿಸು; ಮಾಟಮಾಡು. ೧೬. ಸಲ್ಲಿಸು; ಪಾವತಿಮಾಡು; ಜಮೆಮಾಡು: "... ಒಟ್ಟು ಮತಗಳ ಪೈಕಿ ಹತ್ತನೇ ಒಂದು ಭಾಗವಾದರೂ ಬರದಿದ್ದರೆ ಕಟ್ಟಿದ ಹಣ ತಿರುಗಿ ಬರೋದಿಲ್ಲ" (ರಾಯಕ. ೯೫); ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಹಣ ಕಟ್ಟು (ರೂಢಿ). ೧೭. ಮುಚ್ಚು: ದಾರಿ ಕಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೧೮. ಇಳಿಯಬಿಡು; ನೇತುಹಾಕು: ತೊಟ್ಟಿಲು ಕಟ್ಟು (ರೂಢಿ). ೧೯. (ಬೆಲೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ನಿರ್ಧರಿಸು: ಲೀಲಾಮಾತ್ರದಿಂ ಕಟ್ಟುವಚ್ಚರಿಯಿಂದಾ ಪುರದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನವರದರ್ ತಾಮಿಂತು ವಿಭ್ರಾಜಿಪರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೧೨೧). ೨೦. (ಆಲಂ) ಸಾಕು; ಬೆಳಸು: ಅವನು ನಾಲ್ಕು ಹಸುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಕಟ್ಟಾಗು = ೧. ನಿಂತುಹೋಗು; ತಡೆಯಲ್ಪಡು: ಈ ತಗ್ಗಿನೊಳಗೆ ಹೊರಗಿನ ಬೆಳಕೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಾಗಿ, ತೀರ ಕತ್ತಲೆಯುಂಟಾಗಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೭೩); ಸಾಯಂಕಾಲವಾದೊಡನೆ ದಾರಿಗಳು ಕಟ್ಟಾಗುತ್ತಿದ್ದವು (ನಾಕಥೆ. ೨೭); ಈಗ ಬಾಡಿಗೆ ಬರುವದು ಕಟ್ಟಾಯಿತು (ಸಂಚಿತ್ರ. ೩೧). ೨. ನಿಯಮವಾಗು; ನಿಯತವಾಗು (ಕಿ). ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್, ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಗಳಿಸು; ಸಂಪಾದಿಸು: ಬೆದಬೆದಬೆಂದಿನಿಬರ್ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ವ ಕಣಿಯೇಂ ಪೇೞಿಂ (ಆದಿಪು. ೯-೯೦); ಇನಿತು ಪುಣ್ಯಂಗಳಂ ನೀ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ (ಬಸಪು. ೧೭-೬). ೨. ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ತರುಬು: ಅದಟನ್ನೆತರೆ ಹೋಗಲೀಯದೆ ಮೊದಲ ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಗ್ಗದ ಜಯದ್ರಥ ಭೀಮನೊಳು ಬಲುಗಾಳೆಗವ ಹಿಡಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೬೩). ೩. ಹೂಡು; ತೊಡಗು: ಸೊಕ್ಕಾನೆ ಸಿಂಗದೊಳ್ ಕದನವ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೊಕ್ಕಲಾಗಿರ್ದು ಬಾಳುವುದೇ (ಮೋಹತ. ೩೩-೨೪). ೪. ತೆಗೆದಿಡು; ಮೀಸಲಾಗಿಡು: ರಿಪೇರಿ ಕೆಲಸ ವಗೈರೆ - ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಇನ್ನೊಂದು ೧೦,೦೦೦ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಿ (ಯೋಧಪು. ೨೫). ೫. ಪಕ್ಷವಹಿಸು; ಪರವಹಿಸು: ಅತ್ತ ತಾಯಿ, ಇತ್ತ ಹೆಂಡತಿ... ಯಾವುದು ಹೆಚ್ಚಿನದು? ಯಾರನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲಾರ (ಹೊಸಕ್ಷ. ೨೧). ೬. ಜೊತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳು: ಅಂಥ ಗಂಡ, ಇಂಥ ಮಗ - ಇಬ್ಬರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ನಾನು ಹೇಗೆ ಬದುಕಿ ಬಾಳು ಮಾಡುತ್ತೇನೋ (ಚಿತಂಬಾ. ೧೦೧); ನಾಳೆ ಚಂದ್ರಹಾಸನ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೋಡುವಳು, ನೋಡು! (ಚಂದ್ರಸ. ೮೮). ೭. ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು: ಆ ವಿಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಿನಗೇನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ? (ರೂಢಿ). ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಬುತ್ತಿ = (ಆಲಂ) ಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತು; ಅನುಭವಿಸಲೇಬೇಕಾದ ವಿಷಯ: ಇದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆ, ಕೈತುಂಬ ಹಣ, ಜೊತೆಗೆ ಗೌರವ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಬುತ್ತಿಯಂತೆ ಕೂಡಿಬಂದುವು (ಪ್ರಸರು. ೩೫೧). ಕಟ್ಟಿಡು = ೧. ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸು; ನಿಗದಿಪಡಿಸು: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜೀವಿಯೂ ತನಗೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ತನ್ನ ಪಾಲನ್ನು... ಅನುಭವಿಸಿಯೇ ತೀರಬೇಕು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XXXV ಪೀಠಿಕೆ, ಅಡಿಟಿ); ಪದವಿ ತಪ್ಪಿದ ಮೇಲೆ ನಂಟರಿಷ್ಟರೆ ನಮಗೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಹಗೆ ಕಾಣ ಕೊನೆಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೯೨-೫೦). ೨. ನಿಲ್ಲಿಸು; ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು: ನಿನ್ನ ಬಡಿವಾರವೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿಡು; ನನ್ನೆದುರು ಅದೆಲ್ಲ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಕಟ್ಟಿತು, ಕಟ್ಟಿದುದು = ಕರ್ಮಫಲ; ದೈವದಿಂದ ನಿರ್ಣೀತವಾದದ್ದು; ಹಣೆಬರಹ: ಕಟ್ಟಿತನಿನ್ನಾವನೊ ಕಳಿವನ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೮೮); ಕಟ್ಟಿತನಾರ್ಗಂ ಕಳೆಯಲ್ ನೆಟ್ಟನೆ ಬಾರದವೋಲ್ (ಅನಂಪು. ೧೨-೩೬); ಆರ್ಗಮೇಂ ಬಿದಿಯ ಕಟ್ಟಿದುದಂ ಕಳೆಯಲ್ಕೆ ತೀರ್ಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೪). ಕಟ್ಟಿದಆವು = ಗರ್ಭನಿಂತ ಆವು; ಗಬ್ಬವಾದ ಆಕಳು: ಆಕಳುಗಳಲ್ಲಿ-ಈದ ಆವು; ಕಟ್ಟಿದ ಆವು; ಕನೆಯ ಆವು ... ಬಗೆಬಗೆಯವು (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). ಕಟ್ಟಿದಲಗು = ೧. ಸದಾ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಲಗು, —ಕತ್ತಿ; ಸಿದ್ಧಖಡ್ಗ. ೨. (ಆಲಂ) ಬಲಗೈ ಬಂಟ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ರಿಪುಮಂಡಳಿಕ ಸರಭಭೇರುಂಡ ನೆರೆವೆಡೆ ಗಂಡ ದಂಡಮನಿಜಿವಂ ಗೋಮನಸಿಂಗ ಶ್ರೀಮಜಗದೇಕಮಲ್ಲದೇವರ ಕಟ್ಟಿದಲಗು ಕುಮರಂ ಮಹಾಮಂಡಳೇಸ್ವರಂ ಹೆಮ್ಮಾಡಿದೇವರಸರ ಮಹಾಪಸಾಯತಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೩೦-೧೯; 1145). ಕಟ್ಟಿಬರ್, ಕಟ್ಟಿಬರು = ೧. ಮುತ್ತಿಬರು; ಗುಂಪಾಗಿ ಬರು; ಆವರಿಸು: ಕಪ್ಪುರದ ಪಪ್ಪುಕಕ್ಕಂ ಮಱಿದುಂಬಿವಿಂಡು ಮುಂದೆ ಮಂಡಳಿಸಿ ಕಟ್ಟಿಬರೆ ಕಟ್ಟಿ ಬಂದು ರೂಪು ರೇಖೆವಡೆಯೆ (ಅನಂಪು. ೨-೨೮ ವ). ೨. (ಆಲಂ) ಮನಸ್ತಾಪವಾಗು; ಜಗಳವಾಗು: ಇತ್ತಲಾಗಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ನಿಮ್ಮ ಕುಂಪನಿಯವರಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಟ್ಟಿಬಂದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೯). ಕಟ್ಟಿಹೋರು = ಛಲದಿಂದ, ಬಿಡದೆ ಜಗಳವಾಡು: ಎತ್ತೆ ಮಾತಿನವಾಸಿಗೆ ಮಿಟ್ಟಿಯ ಭಂಡರಂತೆ ಕಟ್ಟಿಹೋರುತ್ತ ತಥ್ಯಮಿಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕುಳುಗುದಿವುತ್ತ (ಸರ್ವವ. ೧೨೦-೬೨೦); ಭಕ್ತರು ಜಂಗಮದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹೋರಲೇಕೆ (ಕವಿಜ. II, ಅನುಬಂ. ೫೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟು; ಮಲ. ಕೆಟ್ಟು; ತುಳು. ಕಟ್ಟ್; ಕೊಡ. ಕೇಟ್ಟ್; ತೆಲು. ಕಟ್ಟು; ಕೋಲಾ. ಕಟ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕಟ್ಟ್; ಗಡಬ. ಕಟ್, ಕಟ್ಟ್]

ಕಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಂಧನ; ಸಂಕೋಲೆ: ಗಜಂ ಸೊರ್ಕಿ ಮಸಗಿ ಕಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು]ಗಳೆಲ್ಲಮುಂ ಪಱಿದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೩-೧೦); ಸಾಯೆ ಸರಸಂ ನುಡಿದು ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟುಗಳಂ ತಾನೆ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೯ ವ); ಕಟ್ಟಿ ಬಡಿದಪನೊ ಇವಳಂ ಕಟ್ಟಿಲ್ಲದೆ ಕುಟ್ಟುತಿರ್ದಪನೊ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೧೩); ಬಿಗಿದ ಮೂಡೆಯ ಕಟ್ಟು ಸಡಿಲವಾದರೆ ಧಾನ್ಯವೊಗುವಂತೆ (ಭರತೇ. ೧೮-೪೪); ಅವನಿಗೆ ಯಾವುದರ ಅಭಾವವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವುದರ ಕಟ್ಟೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಮಲೆನಾ. ೮).

೨. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ; ಗಡಿ: ಪೂರ್ವ್ವಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಗೊಟಲ್ವೆಟ್ಟು ಮೇರೆ ಆಗ್ನೇಯಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಕೊಯಲೇರಿ ಕಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೧೯; 11ನೆಯ ಶತ). ೩. ಚೌಕಟ್ಟು; ಅಣಸು: ನಾಡೊಳಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಕಟ್ಟಂ ಮಾಡುವನ ಪೊನ್ನನಿಕ್ಕಿ ಮಾೞ್ಪವೊಲ್ (ಸಮುಪ. ೩-೭೨); ಚಿನ್ನದ ಹರಡೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟು ಮುತ್ತುಗಳುನ್ನತ ಕುಚ್ಚಿನಿಟ್ಟಿಗಳ ಸನ್ನಾಹದ ಬಲು ಭಟರು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೪೫). ೪. ಅಪ್ಪಣೆ; ಶಾಸನ; ಆಜ್ಞೆ: "ಕಟ್ಟು ಇತಿ ಅನುಲ್ಲಂಘ್ಯೋ ನಿರ್ಣಯಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ದೇಗುಲಂ ಮಾಡಿಸಿ ಈ ಕಟ್ಟವ್ಪುಡಿಸಲಿಸಲೆನ್ದು ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೪-೫; 902); ಬಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ನೀವು ದೂರದಿ ಬಪ್ಪಂತು ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿರ್ದಂತುಟಾಯ್ತು (ಭರಜ. ೨೩-೮೦). ೫. ಸಿವುಡು; ಪಿಂಡಿ; ಕಂತೆ: ಅವರಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಅರ್ಧ ಕಟ್ಟು ವಿಳ್ಳೆದೆಲೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜೈಸರ್ವ. ೧). ೬. ಎಮ್ಮೆ, ಹಸು ಮೊದಲಾದುವು ಗರ್ಭವಾಗುವುದು. 'ಕಟ್ಟು ಗಡಸು' ಪರಾ. ೭. ದಿಗ್ಬಂಧನ: ಭೂತಬಾಧೆಯಾಗದಂತೆ ಅವರು ಮನೆಗೆ ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ೮. ಮಾಟ; ಮಾಯ. 'ಕಣ್ಕಟ್ಟು' ಪರಾ. ೯. ಬಹಿಷ್ಕಾರ: ಯಾವುದೋ ಅಪರಾಧಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ಅವನಿಗೆ ಕಟ್ಟು ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ೧೦. ಮರೆ: ಅಡಕೆ ತೋಟಕ್ಕೆ ತೆಂಕು ಕಟ್ಟು ಅವಶ್ಯಕ (ರೂಢಿ). ೧೧. ಕಾಗದ, ಪತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಡತ: ಶಂಕರಪ್ಪನ ವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ... ದಪ್ಪವಾದೊಂದು ಕಟ್ಟು ಬಂದಿತ್ತು (ರಂಗಕ. ೨೦).

ಕಟ್ಟುಪಡು = ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಕಿಸುಗುಳನಪ್ಪ ಬೈಕಂಗುಳಿಯುಮಂ ಕಟ್ಟುಪಟ್ಟ ಕಳ್ಳನುಮಂ ಕಂಡು (ಜೀವಸಂ. ೪೮-೬). ಕಟ್ಟುಕ್ಕು = ಗಾಯಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಿಹಾಕು: ಮಸೆಯುಗುರ್ಕೈಗಳಂ ಸೀಳಿರಲ್ ನೊಂದು ಒಸೆದು ಕಟ್ಟುಕ್ಕಿ ಮೇಣಾರಯ್ದು ಹುಲಿಗುಲಿಯ (ಕಾಲೂರ. ೯೯-೧೯೯). ಕಟ್ಟುನಜ್ವರ = ೧೫, ೨೦, ೩೦ —ಹೀಗೆ ನಿಯಮಿತ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಇರುವ ಜ್ವರ: ಅವನಿಗೆ ಬಂದ ಕಟ್ಟುನಜ್ವರಗಳು ಬೇಗನೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ಫಲಸಂ. ೧೯). ಕಟ್ಟುಮಾಡು = ೧. ಕಟ್ಟಿಹಾಕು; ಕೈಕೋಳ ತೊಡಿಸು; ಸೆರೆಯಿಡು (ಕ). ೨. ನಿರ್ಬಂಧಿಸು; ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸು: ಬಡತನದಲ್ಲಿಯೇ ಅವರು ಕಾಲ ಕಳೆಯುವಂತೆ ಕಟ್ಟುಮಾಡಿದ್ದುದೂ (ಪೈಮಹ. ೧೨೬). ೩. ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡು; ನಿಯಮಿಸು: ಮುಟ್ಟಬೇಡ ಮುರಹರನ ದಾಸರನು ಕಟ್ಟುಮಾಡಿದ ಯಮನು ತನ್ನ ದೂತರಿಗೆ (ಕನಕ. ೭೪-೮೫); ಸಮಾಚಾರವಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಪೇಳುವುದೆಂದು ನನ್ನಂ ಕಟ್ಟುಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸಿಯಿರುವನು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೭೧-೧೪). ಕಟ್ಟುಹರಿದಪಂಜು = ೧. ಕಟ್ಟುಸಡಿಲಿ, ಮಿತಿಮೀರಿ ಉರಿಯುವ ಪಂಜು. ೨. (ಅಲಂ) ಹದ್ದು ಮೀರಿದುದು: ಎಲ್ಲಾ ಆಧುನಿಕ ದೇಶಭಾಷೆಗಳೂ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ, ಪತ್ರಲೇಖನದಲ್ಲಿ, ಈಗ ಬಹು ಮುಂದೆ ಹೋಗಿವೆ. ಕಟ್ಟಿನ ಕಷ್ಟವಿರಲಿ, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಅವು ಕಟ್ಟುಹರಿದಪಂಜುಗಳಾಗಿವೆಯೇನೋ ಎನ್ನಿಸುತ್ತಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೪೯೪).

[< ಕಟ್ಟು$_1$. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟು; ಮಲ. ಕೆಟ್ಟು; ತುಳು. ಕಟ್ಟ್; ಕೊಡ. ಕೇಟ್ಟ್; ತೆಲು. ಕಟ್ಟು; ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕಟ್ಟ; ಗೊಂಡಿ. ಕಟ್ಟಾ]

ಕಟ್ಟು$_3$ (ನಾ). ೧. ಬೇಳೆ, ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಕುದಿಸಿ ತೆಗೆದ ನೀರು, —ಸಾರ, —ರಸ: "ಕಟ್ಟು–ಬಂಧನೇ, ಪಕ್ವಧಾನ್ಯರಸೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ತುರಗಕ್ಕಿಕ್ಕುಗೆ ... ಪೆಸಱ ಕಟ್ಟನಭಿನವಚಂದ್ರಾ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೯); ಹುರುಳಿಯ ಕಟ್ಟನೊಳು ಕೆಲವನೊತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೬೨); ಹೆಸರು ಬೇಳೆಯ ಕಟ್ಟು ಸ್ವಲ್ಪ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಕುರಿಹಿಂ. ೪೭); ಹುರುಳೀ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದವಗೆ ಕುದುರೇ ಬೆಲೆ ಯಾಕೆ? (ಗಾದೆ). ೨. ಬೇಳೆ ಕುಚ್ಚಿ ತೆಗೆದ ನೀರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಾರು, —ಎಸರು: ಕಟ್ಟೆಂಬುದು ರಸವಿಶೇಷದೊಳ್ (ದಶಕು. ೧-೨೨ ವ); ಪಾಱೊಡಲ ನೆತ್ತರ್ ಪಿಱಿತಿನಿವಡೆಗೆ ಪಗಲ ಬೋನದೊಂದು ಕಟ್ಟುಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೬-೨೦).

ಕಟ್ಟುನಾಂಬರ, ಕಟ್ಟುನಾಂಬ್ರ = ಬೇಳೆಯ ಕಟ್ಟಿನ ಸಾರು: ಹೋಳಿಗೆ ಹೂರಣಗಡಬು ಕಡಲೀಪಚ್ಚಡಿ ಕಟ್ಟುನಾಂಬರಾ ಉಂಡಿಗಡುಬು (ಶರೀಫ. ೩೭-೧); ಹುರಕ್ಕಿ ಹೋಳಿಗೆ ಹೂರಣಗಡುಬು ಕಡಲಿ ಪಚ್ಚಡಿ ಕಟ್ಟುನಾಂಬ್ರಾ (ಶರೀಫ. ೨೩-೧).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕಟ್ಟು; ಪರ್ಜಿ. ಕಟ್]

ಕಟ್ಟುಂಗರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಕರಮೆಸೆವ ಬೊಗರಿ ಕಟ್ಟುಂಗರೆ ತಿಱಿಕಲ್ ಚೆಂಡುಗಳನೊಱಲ್ದಾಡುತುಮಾ ತರುಶಾಖೆಗಳುಯ್ಯಲನಾದರದಿಂದೆಸೆಗುತ್ತೆ ಬಾಲಮಧ್ಯದೊಳಿರ್ದರ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨-೧೫೯). [?]

ಕಟ್ಟುಂಗವಳ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ ಅನ್ನ; ಬುತ್ತಿ: ಸೇನಾನಿಗೆ ಕೆಯ್ಯಾಸ್ರೆ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ನೃಪಘುಟಿಗಾರಾಜಕಮಾದುದಂದು ಕಟ್ಟುಂಗವಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೪). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಕವಳ]

ಕಟ್ಟುಂಗೂಳ್, ಕಟ್ಟುಗೂಳು$_1$ (ನಾ). ೧. = ಕಟ್ಟುಂಗವಳ: ಹಸಿದು ನಿಬ್ಬಣಿಗರೆಲ್ಲಂ ಬಂಡಿಯಿಂದಿಳಿದು ಎಸೆವ ಕಟ್ಟುಂಗೂಳನಾನಂದದಿಂ ತೆಗೆದು (ಹಂಗೂರ. ೯೫-೨೫). ಕಟ್ಟುಗೂಳು$_1$: ೧. ಆದು ಭ್ರಷ್ಟನ ಕಯ್ಯ ಕಟ್ಟುಗೂಳು (ಕೋಲಶಾಂ. ೫೮); ಆಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟುಗೂಳ ಕಕ್ಷದೊಳಿರದಿಟ್ಟು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೯೧); ಕಟ್ಟುಗೂಳನು ಹೊತ್ತು ಮಾನವ ಬಟ್ಟೆಯಲಿ ಕಡುಬಳಲಿ (ಅಮೃತ. ೮-೧೯). ೨. ಕಲಸಿದ ಅನ್ನ: ರಸರಸಾಯನ ಕಟ್ಟುಗೂಳು ಚಿಲುಪಾಲು ಕೆನೆಮೊಸರೆಂಬಿವಂ ಬಡಿಸುವುದ ಕಂಡು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೪-೧೦).

[ಕಟ್ಟು$_1$ + ಕೂಳ್ (< ಕೂೞ್$_1$)]

ಕಟ್ಟುಂಜುರಿಗೆ (ನಾ). ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಕಠಾರಿ: ಅಟ್ಟುಂಜಗಳಂ, ಕಟ್ಟುಂಜುರಿಗೆ (ಶಮದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ); (ಕಟ್ಟುಂಜುರಿಗೆಯನ್ನೊರೆಗೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಮುನ್ನಡೆದು, ವಿಕ್ರಮರಾಯನಿಗೆ ನಿಂತು) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೯-೫). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಸುರಿಗೆ]

ಕಟ್ಟುಂಜೋಳ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ಕುಪ್ಪಸ, —ರವಕೆ: ಕಟ್ಟುಂಜೋಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಜೊಗ], ಏಱುಂಜವ್ವನಂ (ಶಮದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಟ್ಟು$_1$ + ಜೋಳ$_2$ (=ಚೋಲ)]

ಕಟ್ಟುಂದೆಱು, ಕಟ್ಟುತೆಱು (ನಾ). ಕಟ್ಟಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ; ನಿಗದಿಯಾದ ತೆರಿಗೆ: ಆ ಬಾಳಿಂಗೆ ಕಟ್ಟುಂದೆಱು ಕೋಟೀಶ್ವರ ದೇವರಿಂಗೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೩೦೮-೮; 1323); ಉಳ್ಳೂರ ದೇವರಿಗೆ ಕಟ್ಟುಂದೆಱಾಗಿ ವರುಷಂ ಪ್ರತಿ ೧ ಹೊಂನ ನಡಸುವರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೩-೨೭; 1400). ಕಟ್ಟುತೆಱು: ಗುರುವಾರದಲು ತ್ಯಾಗಱಗೊಡಲ ಸ್ಥಳವ ಕಟ್ಟುತೆಱು[ವ್] ೧೨ ವನು ಬಟ್ಟಕಳದ ಮರ್ದ್ದವೆಳದ ಕುಟುಂಬದವರು (ಕಇ. I, ೩೭-೭; 1414?).

[ಕಟ್ಟು$_1$ + ತೆಱು$_2$ (< ತೆಱೆ$_3$)]

ಕಟ್ಟುಂಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಕಟ್ಟುಂಪಟ್ಟುಂ ತಗಪಟ್ಟುಂ ಸೆರೆಯೊಳಿರ್ದುಂ ಅಳಲದೆ ಬೇಸಱದೆ ಮುನಿಯದೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೪೮-೧೪).

[ಕಟ್ಟು$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಕಟ್ಟುಂಬಗೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮನಸ್ಸು; ದೃಢಚಿತ್ತ: ಲೋಗರ್ ಪರಮೇಶನಂ ಕಟ್ಟುಂಬಗೆಯಿಂ ಪಿಡಿದು (ಅದ್ಭುತ. ೨೮-೧೪).

[< ಕಡಿದು + ಬಗ್ಗೆ]

ಕಟ್ಟುಂಬಣ, ಕಟುಂಬಣ (ನಾ). = ಕಟ್ಟುಂದೆಱು : ನಿಬಂಧ ಶಾಸನಂ= ಕಟ್ಟುಂಬಣದ ಶಾಸನಂ (ನೀತಿವಾ. ೨೯–೩೩). **ಕಟುಂಬಣ** : ಪ್ರತಿ ವರಿಷಕ್ಕಂ ಕಟುಂಬಣವಾಗಿ ಕಿಱಿಯ ದೀಪಾವಳಿಯಲು ತಿಱುವ ಆರು ವಣಂ ಗದ್ಯಾಣ ೧ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯೯–೩೦ ; 1148).
[ಕಟ್ಟು$_1$ + ಪಣ$_1$]

ಕಟ್ಟುಂಬಳಿ (ನಾ). ನಿಗದಿಯಾದ ಉಂಬಳಿ, —ಕೊಡುಗೆ : ಈ ಕುತ್ತೋಲೆಮುರಿಯಲ್ಲಿ "ಪ್ರಭುವಳಿತವಾದ ಕಟ್ಟುಂಬಳಿ" ಎಂಬ ಒಕ್ಕಣೆಯಿದೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೬–೨). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಉಂಬಳಿ]

ಕಟ್ಟುಕ, ಕಟುಕ$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುವವನು : ಕಟ್ಟುಕಂ, ತಟ್ಟುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಸುಳ್ಳು ; ಕಟ್ಟುಕಥೆ : ಕಟ್ಟುಕ ಪುರಾಣವಂ ದಿಟ್ಟತನದಿಂ ಪಿಡಿಮು (ಬೊಮ್ಮರ. ೧೧೧–೩) ; ನಾನಿದಕ್ಕೊಡಬಡುವೆನೇ ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟುಕಕ್ಕಾನಂದಿಪೆನೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೫೯) ; ನಿಮ್ಮಂತಹ ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುಕವೆಂದು ಕೀಳ್ಪಡಿಸಲು ನನಗಿಷ್ಟವಿಲ್ಲ (ವಿಗಡ. ೪೮–೧೦). **ಕಟುಕ$_3$** : ೨. "ಕಟುಕಂ ತೊಡಳ್ ಸುಸುಳಿಂದು ನೆಱೆ ಪುಸಿಯೆನಲ್ಕನೃತಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೯).
[ಕಟ್ಟು$_1$ + –ಕ$_3$]

ಕಟ್ಟುಕಂಬ 'ಕಟ್ಟುಗಂಭ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಲೆ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ ; ನಿರ್ಬಂಧ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು : ಭಿಕ್ಷುಣೀ ಸಂಘಕ್ಕೆ ನಿಯಮಿಸಿದ ವಿಶೇಷವಾದ ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಲೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಾಗ (ರಾಮರಾ. ೧೭). ೨. (ಕರಾ) ಯಥಾಪ್ರಕಾರದ್ದು ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದದ್ದು : ಇಂದು ವಿಶೇಷವೇನಿಲ್ಲ, ಬರೀ ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಲೆ (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕಟ್ಟಲೆ (< ಕಟ್ಟಳೆ$_1$)]

ಕಟ್ಟುಕಡಹ (ನಾ). (ಆಲಂ) ತೀವ್ರವಾದ ಕಳವಳ, —ತೊಳಲಾಟ : ಇದೆಲ್ಲಂ ಕರ್ಮರಾಜನ ಪರಿಣತಿಯೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟುಕಡಹಮಂ ಕಳೆವಂದು ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಿಂದರಮನೆಗೆ ವಂದು ಕತಿಪಯದಿನಮಿರ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೧೯). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕಡಹ$_2$ (< ಕಡೆಪ)]

ಕಟ್ಟುಕಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ದುಃಖಿಸು, —ಮರುಗು; "ಮರ್ಯಾದೆ ಮೀರು, ನಿಯಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ): "ಕಟ್ಟುಕಡೆ – ಮನೋನಿರೋಧೇ" (ಶಮಧಾ. ಸ) ; ಮುನ್ನಂ ಮೈತ್ರೇಯರ್ ಕೊಟ್ಟೊರುಭಂಗ ಶಾಪಮಂ ನೆನೆನೆನೆದು ಮನದೊಳ್ ಕಟ್ಟುಕಡೆದು (ಗದಾಯು. ೪–೪೩ ವ) ; ಮಯ್ದುನನ ಮರಣಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಕ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಡೆದು ಮನದೊಳ್ ಸೈರಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೨ವ) ; ಭರತಂ ಕ್ರಮಂದಪ್ಪಿ ಸಾಕೇತಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪಟ್ಟಮನೊಡಂಬಟ್ಟುದರ್ಕಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಕಟ್ಟುಕಡೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೩೭) ; ಇವರ ತನುಗೆ ತಗದಾಹಾರವು ಸಿಕ್ಕಿದೆನೆಂದು ಕಟ್ಟುಕಡೆಯುತ್ತಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೮೫ ವ).
[< ಕಡಿದು + ಕಡೆ$_1$]

ಕಟ್ಟುಕಣಜ (ನಾ). (ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ) ಹೆಣೆದು ಮಾಡಿದ ಕಣಜ, —ಗಳಗೆ : ಎರಡು ಕಟ್ಟುಕಣಜಗಳಲ್ಲಿ ರಾಗಿ ತುಂಬಿದೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೧೭).
[ಕಟ್ಟು$_3$ + ಕಣಜ$_1$ (< ಕಣಂಜ)]

ಕಟ್ಟುಕತೆ (ನಾ). ವಾಸ್ತವಿಕವಲ್ಲದ ಸಂಗತಿ; ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಥೆ : ಇದೆಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟುಕತೆ ! (ಕಂಕಕೂ. ೬) ; ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಭೀತಿ ಕಟ್ಟುಕತೆಯಾಯ್ತು (ಚಂದ್ರಸ. ೬೦); ಈ ಕಟ್ಟುಕತೆಯನ್ನು ಅದರಷ್ಟಕ್ಕೇ ನೀಗಿಬಿಡಬಹುದು (ತುಳುಸಾ. ೧೮). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಕತೆ]

ಕಟ್ಟುಕಥೆ (ನಾ). = ಕಟ್ಟುಕತೆ : ಅದ್ಭುತ ಮಹಾದ್ಭುತಗಳ ಕಟ್ಟುಕಥೆ ಕೇಳುವುದೆಂದರೆ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತಿ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೦೭). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಕಥೆ]

ಕಟ್ಟುಕಾಲುವೆ (ನಾ). ಅಣೆಕಟ್ಟಿನಿಂದ ನೀರು ಹಾಯಿಸುವ ಕಾಲುವೆ: ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಕಾವೇರಿ ಕಟ್ಟುಕಾಲುವೆಯೊಳಗಾದ ಬಲ್ಲಳಾಪುರದ ಸ್ತಳ . . . ಹೇಮಾವತಿಯ ಕಟ್ಟುಕಾಲುವೆಯೊಳಗಣ ವರಾಹನ ಕಲಹಳಿ ಸ್ತಳ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೮–೪ ; 1544).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕಟ್ಟುಕೊಡಗೆ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಕೊಡಿಗೆ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಕ್ಕು (ನಾ). ಗಡುಸಾದ ಉಕ್ಕು : ಮಸಗಿದಸು ನಿವ್ಮಾತನುಗಿ ದೆಬ್ಬಿಸಿದ ಹುಲಿಯೋ ನೊಂದ ಹಂದಿಯೊ ಹಸಿದ ಭುಜಗನೊ ಕಾದ ಕಟ್ಟುಕ್ಕಿನ ಛಡಾಳಿಕೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೭).
[< ಕಡಿದು + ಉಕ್ಕು$_3$ (< ಉರ್ಕು$_4$)]

ಕಟ್ಟುಗಂಭ, ಕಟ್ಟುಕಂಬ (ನಾ). ೧. ಕಸರತ್ತು ಮಾಡಲು ಗರಡಿಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಕಂಬ : ಕಾಮುಕ ಪಶುಬಂಧನ ಯೂಪಸ್ತಂಭ ಕಾಮ ಜಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟುಗಂಭ ಎನಲೊಪ್ಪಿದುವಾ ಮುಗ್ಧೆಯೆಸೆವೊಳ್ತೊಡೆಗಳ್ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೫೦). **ಕಟ್ಟುಕಂಬ** : ೧. ಗರಡಿಮನೆಯ ಕಟ್ಟುಕಂಬ (ರೂಢಿ). ೨. ದನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ (ಕ). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಕಂಭ]

ಕಟ್ಟುಗಡಸು (ನಾ). ೧. ಬೆದೆಗೆ ಬಂದ ಕಡಸು, —ಹಸು : "ಕಾಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ಬೆದೆಯಾದ ಆಕಳು" (ನಾಚಿರಾ. ಕ). ೨. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದವಳು ; ಜವ್ವನೆ : ಈ ನನ್ನ ಕಟ್ಟುಗಡಸಿನ ಮೆಯ್ಯೆಂಬ ಹೊನಟಿನ ಪಾತರದಲ್ಲಿ ಎಸರಿಟ್ಟಿರುವ ರೂಪ ಸೌಂದರ್ಯ ಯವ್ವನ ಶೃಂಗಾರ ಕಲೆಗಳೆಂಬ ಪಂಚಾಸವಗಳನ್ನು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೯–೧೫). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕಡಸು$_1$]

ಕಟ್ಟುಗಾಣ 'ಕಟ್ಟುಗಾಳ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ರಚನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ನಟನಿಗೆ ಮಾತುಗಳ ಕಟ್ಟುಗಾರಿಕೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ನರ್ತಕನಿಗೆ ಅದಿಲ್ಲ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೮೦). [ಕಟ್ಟುಗಾರ$_0$ + –ಇಕೆ]

ಕಟ್ಟುಗಾವಲಿಗ (ನಾ). ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಕಾವಲು ಮಾಡುವವನು : ಕಾಮದೇವನ ಪಟ್ಟದಾನೆಯ ಕಟ್ಟುಗಾವಲಿಗರಂತಿಹರು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೩–೯೩). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕಾವಲಿಗ]

ಕಟ್ಟುಗಾಳ, ಕಟ್ಟುಗಾಣ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿದಗಾಳ ; ಮೀನು ಹಿಡಿಯಲು ಮಾಡಿದ ಕೊಕ್ಕೆ : ಲವಣಾಬ್ಧಿಯಲಿ ತರಳನ ನುಂಗಿದ ಪೆಣ್ಮೀನನೊರ್ವನು ವರ ಕಟ್ಟುಗಾಳದೆ ಪಿಡಿದ (ಮೋಹತ. ೧೧–೩೩). **ಕಟ್ಟುಗಾಣ** : ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ರೋಹಿತವಾರ್ಧಿಯೊಳು ಕಟ್ಟುಗಾಣಕ್ಕೆ ಪಾಯ್ವ ಮೀನು (ಮೋಹತ. ೪೦–೭೦). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಗಾಳ]

ಕಟ್ಟುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ನಡು, —ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ : ದಸಿ ಮೆಲ್ಲಡಿಯಂ ಕಟ್ಟುಗಿಯಲ್ ನಡೆಯುಡುಗಿ ಬಟಿಲ್ದಟಿಲ್ದನೋಹಿಲದೇವಂ ಇಂತಂಗಾಲ ನೆಟ್ಟು ಕಟ್ಟುಗಿಯಲಾ ನೋವಿನಿಂ ನಡೆಯುಡುಗುತಂದು ನೊಂದು ಕಂದಿ ಕುಂದಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೧೦೩, ವ). [< ಕಡಿದು + ಉಗ್ಗಿ]

ಕಟ್ಟುಗುಂಟೆ (ನಾ). (?) : ಕಟ್ಟುಗುಂಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ದೇವರ ಪೂಜಿಸಲು ಸೂಜಿಯ ಪೋಣಿಸಿ ದಾರವ ಮಱೆದಡೆ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿಚ್ಚಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೯೧–೪೦೮). [?]

ಕಟ್ಟುಗುಂಡು (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದೊಡ್ಡಗುಂಡು : ಧರೆಯ ವಿಟರ ಪೇರೆರ್ದೆಗಲ್ಲನಾ ರತಿವರನೆಂಬೊರ್ವ ಕಲ್ಕುಟಿಕ ಭರದಿ ಪೊಡೆವ ಕಟ್ಟುಗುಂಡಿದೆನಲಾ ತರುಣಿಗೊಪ್ಪಿದುವು ನಿತಂಬ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೫೧).
[< ಕಡಿದು + ಗುಂಡು$_3$. / ತೆಲು. ಕಟ್ಟುಗುಂಡು]

ಕಟ್ಟುಗುಣ (ನಾ). ಕಲಿತುಕೊಂಡ ಗುಣ: ಹುಟ್ಟುಗುಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಟ್ಟುಗುಣ ಕೀಳೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯ (ಪೈಮುಹ. ೧೬೫). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಗುಣ$_3$]

ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆ, ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ನಿಗದಿಯಾದ ಗುತ್ತಿಗೆ: ಸರ್ವಾಯಶುದ್ಧಿ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆ ಪಿಂಡಾದಾನ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೦–೩೦; 1185); ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆಯಾಗಿ ತೆಱುವ ಸಿದ್ಧಾಯ ಪಳ ಅಲ್ಲಿ ದೇವಾಲ್ಯವ ಮಾಡಿಸಿದದಕ್ಕೆ ಏಱುಗೆ ತೆಱುವ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೭–೧ ; 13ನೆಯ ಶತ); ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆಯಾಗಿ ವರುಷವೊಂದಕ್ಕೆ ತೆಱುತ್ತ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೫೦–೧೪ ; 1392). **ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ:** ಎನಗೆ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆಯೊ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨–೮೬); ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಪಿಂಡದಾನವಾಗಿ ಕಿಱುಕುಳ ತಪ್ಪುತೌಡಿ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨–೧೩ ; 1261); ಉಭಯಂ ಖ ೧೬೯೦ ಗೆ ಸಲುವ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಗಡಿಯ ಭತ್ತ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೬–೩೨ ; 1610). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಗುತ್ತಗೆ]

ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ 'ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗೂಳಿ (ನಾ). ಆಕಳಿಗೆ ಗರ್ಭ ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾದ ಗೂಳಿ; ಬೀಜದ ಹೋರಿ (ಕ). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಗೂಳಿ$_2$]

ಕಟ್ಟುಗೂಳು$_1$ 'ಕಟ್ಟುಂಗೂಳ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗೂಳು$_2$, ಕಟುಗೂಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ತುಪ್ಪ ದಳಮಿಳಿ ಕುಳು ನೂಲೊಳಗಾದವು ಕಟ್ಟುಗೂಳು ಕಟಕಸೇಸೆ ವೀರಸೇಸೆ ಆನೆಯ ಸೇಸೆ ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧–೨೭ ; 1330); ಸಿದ್ಧಾಯ ಕಟ್ಟುಗೂಳು ಕಟಕಸೇಸೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬–೩೨ ; 1338). **ಕಟುಗೂಳು:** ಪಂಚಾಳವಳಕೆ ಕಟುಗೂಳು ಹದಿಕೆ ಕರ ಸುಂಕ ಕೊಮಾರ ಕಾಣಿಕೆ ಸುಂಕ ಹೊದಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕಿರುಕುಳ ಏನು ಹದಿಕೆಗಳನೂ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೬೯–೨ ; 1329). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಗೂಳು ?]

ಕಟ್ಟುಗೆ (ನಾ). ಮಠ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆಯ ನಿಗದಿ; ಸೇವೆಯ ಕಾಣಿಕೆ: ಸ್ಥಾನಿಕ ತಂಮಣನು ಗಣಾಚಾರದ ಕಟ್ಟುಗೆಯ ತೆರುವ ಹಣವನು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೧–೮ ; ?). [ಕಟ್ಟು$_1$ + –ಗೆ ?]

ಕಟ್ಟುಗೆಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಳೆಯ ಕಾಣಿಕೆ: ಆ ಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳನು ನಾವು ಆ ರಾಮಣ್ಣಂಗಳ ಕಯ್ಯಲು ಗದ್ಯಾಣಂ ಎಂಟನೂ ಕಟ್ಟುಗೆಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಂಡು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೧೩–೧೪ ; 1318). [ಕಟ್ಟುಗೆ + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಕಟ್ಟುಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥೈರ್ಯಗೆಡು: ಪೊಸವೇಟಕಾರ್ತಿಯರ್ ತಮ್ಮ ಕನ್ನೆವೇಟಮುವನೊಳಾಗದೆ ಕೆಟ್ಟೆವೆಂದು ಕಟ್ಟುಗೆಡೆಯೆಯುಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೫–೨ ವ). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಕಟ್ಟುಗೊಡಗಿ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ, ಕಟುಕೊಡಗಿ, ಕಟುಕೊಡಿಗೆ, ಕಟುಗೊಡಗಿ, ಕಟ್ಟುಕೊಡಗೆ, ಕಟ್ಟುಕೊಡಿಗೆ, ಕಟ್ಟುಗೊಡಗಿ (ನಾ). ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮಾನ್ಯ: ಆ ದಾಮೋದರಸೆಟ ಕೊಡಿಯಪಂ ಕಟಿದರಾಗಿ ಆ ಎರಡು ಒಡವಿಂಗೂ ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆಯಾಗಿ . . . ಕೊಟ್ಟೆಉ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೭೨–೨೦ ; 1370). **ಕಟುಕೊಡಗಿ:** ಚಿಕ ತಿಂಮಂಣನಾಯ್ಕರಿಗೆ ಕೊಟ ಕಟುಕೊಡಗಿಯ ಸಾಧನದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೮–೪ ; 1577 ?). **ಕಟುಕೊಡಿಗೆ:** ಕಟುಕೊಡಿಗೆ ಗಧೆ ಖಂ ೧ ಹೊಲ ೧ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೪೭–೧; 16ನೆಯ ಶತ). **ಕಟುಗೊಡಗಿ:** ತಿಂಮಾವೊಡೆರಿಗೆ ಕೊಟ ಕೆಱೆಯ ಕಟುಗೊಡಗಿಯ ಶಿಲಾಸಾಶನ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧೦೦–೬ ; 1524). **ಕಟ್ಟುಕೊಡಗೆ:** ಪುರದ ಕೆಱೆಯ ಒಡಪುಗಳನೂ ಕಟ್ಟಿ ರೂಪುಮಾಡಲಾಗಿ ಆ ಕೆಱೆಯಲಿ ಕಟ್ಟುಕೊಡೆ [ಡ] ಗೆ ಖಂಡುಗ ಗದ್ದೆಯನೂ . . . ನಡಿಯ ಉಳದು (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೧೮೪–೨೦ ; 1433). **ಕಟ್ಟುಕೊಡಿಗೆ:** ಪೆರುಮಾಚನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ ಕಟಿಸಿದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಷ್ಣಪಗೆ ಕೊಟ ಕಟ್ಟುಕೊಡಿಗೆ ಹೊಲ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೧೧–೬ ; 1677 ?). **ಕಟ್ಟುಗೊಡಗಿ:** ಕಟ್ಟುಗೊಡಗಿ ಮಾಂನ್ಯದ ಸಾಶನ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೩೫–೬ ; 1548). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$)]

ಕಟ್ಟುಗೊತ್ತು (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಾನ, —ಸ್ಥಳ, —ಹಕ್ಕು: ಹಸುವಿಂಗೆ ಹರವರಿ ಎತ್ತಿಂಗೆ ಕಟ್ಟುಗೊತ್ತು ಕಱುವಿಂಗೆ ವಿಶ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಹರಿವುತ್ತಿಪ್ಪ ಕಱುವಿನ ಅಱಿವ ಗೋಪತಿನಾಥ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವಡೆಯಬೇಕು (ತು ಜು ಗಾ. ೪); ಆರಾರ ಕ್ರೀ ನೇಮಂಗಳಲ್ಲಿಪ್ಪ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ತಪ್ಪದಿಪ್ಪ ಆ ವಸ್ತುವ ಬೇಱೊಂದು ಲಕ್ಷಿಸಿ ಕಟ್ಟುಗೊತ್ತಿಂಗೆ ತರಲಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೮–೫೩೨). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಗೊತ್ತು]

ಕಟ್ಟುಗೊಳ್, ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು, —ಬದ್ಧವಾಗು: ಗುಟ್ಟಳಿದುದು ಮುನಿವರನಿಂದೆ ಕ್ಷೇತ್ರವ ಬಿಟ್ಟುದು ಭಾರ್ಗವಶರಕೆ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡುದು ಮೂಜು ಭಂಗವೆಂದ ಬುದಿಯ ಬಿಟ್ಟೋಡಿತಾ ಪುರದಗಳು (ಮೋಹತ. ೨೦–೧೦). ೨. ಗುಂಪಾಗು; ಒಟ್ಟೈಸು: ಬೀಸರಮಾದ ರಾಶಿಯಂತೆ ಪುಲಿಮೊಗಂಗೆಟ್ಟು ಕಟ್ಟುಗೊಂಡು ತಟ್ಟುತ್ತಿಱಿವ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಡುಗಲಿಗಳೆಲ್ಲಂ (ಅನಂಪು. ೧೧–೮೩ ವ); ಉರವಣಿಸಿತು ಲಜ್ಜೆ ಕೆಳದಿಯರ್ ಕಂಡು ಕಾತುರ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡುದಿರ್ವರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೩೧–೩೯). **ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು:** ೩. ಕಟ್ಟಲ್ಪಡು; ಬಂಧಿತವಾಗು: ಬಿಳಿಯುಡುಪು . . . ನಡುವಿನ ಬಳಿ ಪಟ್ಟಿಯಿಂದ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೮೯). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಟ್ಟುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಟ್ಟಿಹಾಕು; ಬಿಗಿಮಾಡು: ಭಸಿತವುಗುತಿಪ್ಪಡಿಯ ರಂಧ್ರದೊಳೊಸೆದು ಧಿಕ್ಕನೆ ತೆಗೆದೆಲೆಗಳಲಿ ಮುಸುಕಿ ಬಂಧಿಸಿ ಕಟ್ಟುಗೊಳಿಸಿ ಬಲಿಷ್ಠವಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೪೪–೧೬). ೨. ತಡೆ; ನಿಲ್ಲಿಸು: ನಿಟಿಲದೆ ಸುಱಿವ ರಕ್ತವ ಕಟ್ಟುಗೊಳಿಸಿ . . . ಸತ್ರಾಣ ಸಂಘಟಿಸೆ ರಕ್ಕಸರಾಯ ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೧೨–೬೧). [ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು 'ಕಟ್ಟುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗ್ಗರ (ನಾ). ಕ್ರೂರಭಾವ; ಪ್ರಚಂಡತೆ: ಕಟ್ಟುಗ್ಗರದ ಜಾಯಿಲದ ಜಂಗುಳಿಗಳ ತಟ್ಟು ನಡೆದು ಬಂದುದಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೨–೩೯); ಕಟ್ಟುಗ್ಗರದಿ ಬಿಲ್ಲವರೆಚ್ಚ ಶರಗಳಿಂದಿಟ್ಟಣಿಸುತಲೆಯ್ತಂದು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮–೩೫). [< ಕಡಿದು + ಉಗ್ಗರ]

ಕಟ್ಟುಗ್ರ (ಗು). ೧. ಬಹು ಪ್ರಚಂಡವಾದ; ಅತಿ ಕ್ರೂರವಾದ: ಕಟ್ಟುಗ್ರ ಕೋಪದಿಂ ಮುಳಿದಂದು ರಾಘವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೪೦); (ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಕಟ್ಟುಗ್ರಭಾವದಿಂದ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ . . .) (ಚಂದ್ರಸ. ೯೨). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಪ್ರಯತ್ನ, —ಸಾಧನೆ: ಕಟ್ಟುಗ್ರ [ಪಾಠಾಂ. ಹ]ದಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಶ್ರೀಚರಣವ ಕಂಡೆ (ಬಸವ. ೪೮೧). ೩. ಕ್ರೂರಭಾವ; ಪ್ರಚಂಡತೆ: ಕಟ್ಟುಗ್ರದಿಱುಹೆ ಕತ್ತಲೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೩೫–೬೧೯); ತರಹರಿಸು ಕಟ್ಟುಗ್ರವನು ನಿಷ್ಠುರತೆ ಸಾಕಿನ್ನು (ತೊರರಾ. ೨–೬–೨೧). [< ಕಡಿದು + ಉಗ್ರ]

ಕಟ್ಟುಜ್ಜುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ದುಡಿ, —ಶ್ರಮಿಸು: ಪುಣ್ಯವಂಶ ಪ್ರದೀಪಕರಾಗಿ ಧನ್ಯರಾಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು . . . ಕಟ್ಟುಜ್ಜುಗಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೯೬–೧೮). [< ಕಡಿದು + ಉಜ್ಜುಗಿಸು]

ಕಟ್ಟುವಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟು ಬಿಚ್ಚು; ಬಂಧ ಸಡಿಲವಾಗು: ಕಟ್ಟುಡಿದ ನಾಲಗೆಯದುಸಿರ್ಗುಮೆ ನುಡಿಗಳನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೬-೧೦೧೩).
[ಕಟ್ಟು$_{3}$ + ಉಡಿ$_{1}$]

ಕಟ್ಟುವತೆಱು 'ಕಟ್ಟುಂದೆಱು' ನೋ.

ಕಟ್ಟುವತ್ತಮಿಕೆ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದದ್ದು: ನೀವಿರಿಸಿದಂತಿಹೆನು ನೀವೆಂದಂತೆ ನಡೆವನೆಂದರಸ ಕಟ್ಟುತ್ತಮಿಕೆಯಂ ನುಡಿವೆ (ಹ ಚ ಕಾ. ೮-೨೩). [< ಕಡಿದು + ಉತ್ತಮಿಕೆ]

ಕಟ್ಟುವತ್ತರ (ನಾ). ೧. "ಬಿಗುವಿನ ಮಾತು" (ಜಾನಕೋ. ೩೨). ೨. ಕಡ್ಡಾಯದ ಆಜ್ಞೆ; ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ (ಕ). [< ಕಡಿದು + ಉತ್ತರ]

ಕಟ್ಟುವತ್ತಾರ (ನಾ). ಮಳೆ, ಬೆಳೆ ಇಲ್ಲದಾಗ ಕಂದಾಯದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಸವಲತ್ತು, —ರಿಯಾಯಿತಿ (ರೀವ್).
[< ಕಡಿದು + ಉತ್ತಾರ]

ಕಟ್ಟುವದಾರ (ನಾ). (ನಡುವಿಗೆ) ಕಟ್ಟುವ ದಾರ; ಉಡಿದಾರ: "ಸುತ್ತುಪಟ್ಟಿ; ನಡುಕಟ್ಟು; ಕಟ್ಟುದಾರ; ಅಂಚು; ಅರುಗು" (Cincture. ಇಂಕನ). [ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ದಾರ$_{1}$]

ಕಟ್ಟುವದೀವಿಗೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ದೀಪ: ಕಂಚು ಹಿತ್ತಾಳಿ ಸುವರ್ಣಮಯ ಕುಂದಣದ . . . ಸಾಲುದೀವಿಗೆಗಳೆ ಕಟ್ಟು ದೀವಿಗೆಗಳು (ಪುರಂದ. ೫-೬೯-೧೧). [ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ದೀವಿಗೆ]

ಕಟ್ಟುವದೆರೆ (ನಾ). ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಅಲೆ; ಎದುರು ತೆರೆ: ಇಡುಕು ದೆರೆಯಟ್ಟುದೆರೆ ಕಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ವೊಟ್ಟು, ಯಿಟ್ಟು]ದೆರೆ ತಟ್ಟುದೆರೆಯಡ ಕಿಲುದೆರೆಗಳುಲಿದು ಹಳಚಲು (ಸೋಮುಚ. ೧-೬೦). [ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ತೆರೆ$_{4}$]

(ನಾ). ಬಹಳ ಉದ್ದವಾದುದು; ಅತಿ ಎತ್ತರವಾದುದು: ಕಟ್ಟುದ್ದಮನಾಂತು ಮಿಸುಪ ಕೊಸಗಿನ ಚೆಲ್ವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೦೭).
ಕಟ್ಟುದ್ದಮಾಗು = ಬಹಳ ಉದ್ದವಾಗು; ಅತಿ ಎತ್ತರವಾಗು: ಬನಂಬಿಡಿದು ಕಟ್ಟುದ್ದಮಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಬಿದಿರ ಕೊನೆಯ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪).
[< ಕಡಿದು + ಉದ್ದ]

ಕಟ್ಟುವನಿಟ್ಟು (ನಾ). ನಿರ್ಬಂಧ; ಕಟ್ಟಳೆ; ಬಿಗುವು: ನ್ಯಾಯದಾನ ಕಟ್ಟು ನಿಟ್ಟಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ಅವನು ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೯೯); ಹೆಣ್ಣು ಎಂದು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟನಲ್ಲಿಟ್ಟವರಲ್ಲ ನಮ್ಮ ತಂದೆ (ತೀಮೋಡ. ೯೩).
[ಕಟ್ಟು$_{3}$ + ನಿಟ್ಟು$_{0}$]

ಕಟ್ಟುವನೇಣು (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ; ಪಾಶ: ಹಟ್ಟಿಯೊಳಗುಳ್ಳನಿತು ನೇಣ್ಗಳು ಕಟ್ಟಿ ಸವೆದವು ಕಡೆವ ಕಂಭದ ಕಟ್ಟುನೇಣಿಗೆ ನೇಣು ಬಂದವು ಬಾಲೆಯಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯-೪೧).
[ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ನೇಣು (< ನೇಣ್)]

ಕಟ್ಟುವಪಂಜರ 'ಕಟ್ಟುವಂಜರ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುವಪಡು 'ಕಟ್ಟುವಡು' ನೋ.

ಕಟ್ಟುವಪಡೆ 'ಕಟ್ಟುವಡೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುವಪಾಟು 'ಕಟ್ಟುಪಾಡು' ನೋ.

ಕಟ್ಟುವಪಾಡು, ಕಟ್ಟುಪಾಟು (ನಾ). ನಿಯಮ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಕ್ರಮ: ಭಾರತೀಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಒಂದು ಕಟ್ಟು ಪಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿವೆ (ಭಾರದ. ೮೦); ಪ್ರಮಾಣ ಮೀರಿದ, ಕಟ್ಟುಪಾಡಿಲ್ಲದ ವರ್ಣನ ವಿಸ್ತಾರವೇ ಅವನ ಹೆಗ್ಗುರಿಯಾಗಿತ್ತು (ತವನಿ. ೧೭೫); ನೆಗಡಿಗೆ ಇಂಥ ಕಾಲ, ಇಷ್ಟು ಸಲ ಎಂಬ ಕಟ್ಟುಪಾಡು ಯಾವುದೂ ಇದ್ದಂತೆ ನನ್ನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ (ಸಂಟರು. ೩೬). ಕಟ್ಟುವಪಾಟು: (ಕ).
[ಕಟ್ಟು$_{3}$ + ಪಾಡು$_{3}$. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟುಪ್ಪಾಡು; ತುಳು. ಕಟ್ಪಾಡು; ತೆಲು. ಕಟ್ಟುಪಾಟು]

ಕಟ್ಟುವಪಾಸ (ನಾ). ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಉಪವಾಸ; ಕಠೋರವಾದ ಉಪವಾಸ: ಅನಿತಜಲಿ ಕೂಲಿ ಹುಟ್ಟದೆ ಕಟ್ಟುಪಾಸ[ಪಾಠಾಂ. ನಿಟ್ಟು ಪಾಸ]ದೊಳೇಳುದಿನವಿರಲು (ಬಸವು. ೨೭-೧೬). 'ನಿಟ್ಟುಪಾಸ' ಪರಾ.
[< ಕಡಿದು + ಉಪಾಸ]

ಕಟ್ಟುವಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಉಪ್ಪಾಗಿರುವುದು; ಉಪ್ಪು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು: ಸಾರು ಕಟ್ಟುಪ್ಪಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೃತಕ ಉಪ್ಪು (ಕ). [< ಕಡಿದು + ಉಪ್ಪು$_{1}$]

ಕಟ್ಟುವಬಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೃತಕವಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಬಣ್ಣ; ಕಟ್ಟಿದ ಬಣ್ಣ: ಹುಟ್ಟುಬಣ್ಣ ಒಂದಜಿತೊಳಗೆ ಕಟ್ಟುಬಣ್ಣ ಒಂದುಮಾಡಿ ಕಟ್ಟಕುಟ್ಟ ಕಾಸಿ ಕರಗಿ ಮೂಜುಬಣ್ಣವ ಮುಟ್ಟ ಮಾಡಿ (ಕನಕ. ೨೧೪-೨೩೧). ೨. ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಮದನಹಾರವ ಹರಿಣಾವಳಿ ವಳವಟ್ಟ ಕದಳಿ ಕೇಸರಿ ಕಟ್ಟುಬಣ್ಣ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೨೨). [ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ಬಣ್ಣ]

ಕಟ್ಟುವಬಾಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ವಸೂಲಾಗದ ಬಾಕಿ, —ಹಣ: ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುಬಾಕಿ ಬಹಳ ಉಳಿದಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ಬಾಕಿ$_{3}$]

ಕಟ್ಟುವಬಾಳು (ನಾ). ೧. ನಿಯಮಿತ ಜೀವನ; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಜೀವನ: ಅವನದು ತೀರಾ ಕಟ್ಟುಬಾಳು (ರೂಢಿ). ೨. ಯಾಂತ್ರಿಕ ಜೀವನ: ಪಟ್ಟಣದ ಕಟ್ಟುಬಾಳಿನ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿ, ಅದನ್ನೇ ಪುನಃ ಪುನಃ ಮಗುಚಿ ಹಾಕಿ ಹೇಳುವ ಸಾಹಿತ್ಯರಚನೆ (ನನ್ನೂರು. ಪೀಠಿಕೆ. ೧೪).
[ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಬಾಳು$_{2}$ (< ಬಾೞ್$_{2}$)]

ಕಟ್ಟುವಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು; ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಪಡು: ಮಕ್ಷಿಕೋಚ್ಛಿಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಜೇನುತುಪ್ಪ ಕಟ್ಟುಬೀಳದ ಸಕ್ಕರೆಯಿಂದೆ ಸವಿಪಾತ ನೆಟ್ಟನೆ ಪೇಳ್ವುದೆನ್ನೊಡನೆ (ಮೋಹತ. ೨೩-೧); ನನ್ನ ಮನಸು . . . ಕರ್ತವ್ಯದ ಕರೆಗೆ ಕಟ್ಟು ಬಿದ್ದಿದೆ (ರಾಜವ. ೪). [ಕಟ್ಟು$_{2}$ + ಬೀಳು$_{1}$ (< ಬೀೞ್$_{1}$)]

ಕಟ್ಟುವಬುತ್ತಿ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ ಅನ್ನ; ಬುತ್ತಿ: ಕಟ್ಟುಬುತ್ತಿಯ ನುಂಡು ತಳುವದೆ ಬೀಗದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫-೭೪); ಕಟ್ಟುಬುತ್ತಿಯ ಮುಂದೆ ಉಣಲುಂಟು ತಾಳು (ಜಗದಾ. ೧೦೧). [ಕಟ್ಟು$_{1}$ + ಬುತ್ತಿ]

ಕಟ್ಟುವಬೆವರು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಬೆವರು: ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟುಬೆವರಿಟ್ಟದೆ (ಮನೋನಂ. ೧೪೭). [< ಕಡಿದು + ಬೆವರು$_{3}$ (< ಬೆಮರ್$_{2}$)]

ಕಟ್ಟುವಬ್ಬಟೆ 'ಕಟ್ಟುಬರ್ಬಟೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುವಬ್ಬರ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ರಭಸ, —ವೇಗ: ಸಿಡಿಲಾಳ್ ತಡೆಯದೆಡೆಯ ನಡುವೆಟ್ಟುಗಳ್ಗೆ ಕಟ್ಟುಬ್ಬರದಿಂ ಬಂದೆಜಗುಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧-೬); ನಿಸ್ಸಹಾಯರನ್ನಿರಿವ ಹಂದೆಯ ಹಮ್ಮು, ಕಟ್ಟುಬ್ಬರದ ಹಗೆತನವು (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೩-೮). [< ಕಡಿದು + ಉಬ್ಬರ (< ಉರ್ವರ)]

ಕಟ್ಟುವಬ್ಬಸ (ನಾ). ಅತಿ ಉಬ್ಬಸ: ಕಟ್ಟಾಳ್, ಕಟ್ಟುಬ್ಬಸಂ (ಶಮದ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಡಿದು + ಉಬ್ಬಸ]

ಕಟ್ಟುವಬ್ಬೆಗ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಚಿಂತೆ, —ವ್ಯಾಕುಲತೆ (ಕ). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ಆವೇಗ, —ರಭಸ: ಮಿಗೆ ಮೂಲೋಕಂಗಳಂ ಗೆಲ್ದಧಿಕ ಮದದೆ ಪಂಚಾಸ್ತ್ರಮಂ ತೊಟ್ಟು ಕಟ್ಟುಬ್ಬೆ[ಪಾಠಾಂ. ಜ್ಜು]ಗದಿಂ ಕಂದರ್ಪ ನಾರ್ಪಿಂ . . . ಸಾರ್ಕೆವಂದು (ಶಬಶಂ. ೨-೯).
[< ಕಡಿದು + ಉಬ್ಬೆಗ]

ಕಟ್ಟುವಮುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ; ಮುಂಡಿಗೆ: ಉಂಡಲಿಗೆಯು ಕರಿಗಡಬು ರಾಜಿಪ ಕಟ್ಟುವಮುಂಡಿಗೆ ಬಿಸಿಯ ದೋಸೆಗಳ (ಕಂನವಿ. ೮-೮೯). [ಕಟ್ಟು$_{1}$? + ಮುಂಡಿಗೆ (< ಮುಂಡಗೆ)]

ಕಟ್ಟುಮರ(ನಾ). ೧. ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ ತೇಲುವ ಸಾಧನ ; ತೆಪ್ಪ : ದೋಣಿಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟುಮರಗಳನ್ನೂ ಹುಟ್ಟುಗಳಿಂದ ನಡಸುತ್ತ ಆ ಮಳೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಹಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮ ಹಾ ಗ. ೨೧೮). ೨. ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಡಕೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಮರ: ಆ ಈಚಲು ತೋಪಿನಲ್ಲಿ ನೂರು ಕಟ್ಟುಮರಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಟ್ಟು$_1$ + ಮರ$_1$. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟುಮರ]

ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಿ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಹೆಮ್ಮೆ, —ಜಂಭ (ಕ).
[< ಕಡಿದು + ಮಸ್ತಿ]

ಕಟ್ಟುಮಸ್ತು, ಕಟ್ಟಮಸ್ತು (ನಾ). ತುಂಬಿದ ಮೈಕಟ್ಟು; ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟು : ತೋಮ ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ ಆಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೨) ; ಒಳೇ ಗಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟ ಕಟ್ಟುಮಸ್ತು ಆಗಿದ್ದಾನಿ (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೧೧೩). **ಕಟ್ಟಮಸ್ತು** : ಮೂವರು ಕಟ್ಟಮಸ್ತಾದ ಆಳುಗಳು (ಗರುಡಾ. ೨೦).
[← ಹಿಂ. ಕಠಮಸ್ತ್; ಮರಾ. ಕಟಮಸ್ತ್. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟುಮಸ್ತು]

ಕಟ್ಟುಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮಾನ್ಯ : ನೀಲು ಕಟ್ಟ[ಟ್ಟು]ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ ಬೀಜವರಿಯ ಗದೆ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦–೫ ; 1521).
[ಕಟ್ಟು$_3$ + ಮಾನ್ಯ]

ಕಟ್ಟುಮುಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿನ ಕ್ಲೇಶ. ೨. ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟು (ಕ).
[< ಕಡಿದು + ಮುಟ್ಟು$_3$]

ಕಟ್ಟುಮುಡಿ (ನಾ). ಹೆಣೆದು ಕಟ್ಟಿದ ಮುಡಿ; ವೇಣೀಬಂಧ: "ಕಬರಿ ಕುಂತಳಂ ವೇಣಿ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮೆನಲಾ ಕಟ್ಟುಮುಡಿ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೬).
[ಕಟ್ಟು$_1$ + ಮುಡಿ$_3$]

ಕಟ್ಟುಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ನಿರ್ಬಂಧ : ಒಡೆಯರು ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ರಾಣಿವಾಸನೆಂದು ಕಟ್ಟುಮೆಟ್ಟುಂಟೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭–೨೪೦) ; ಆಚಾರ ಭ್ರಷ್ಟಂಗೆ ಕಟ್ಟುಮೆಟ್ಟ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೨೯) ; ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ತಕ್ಕತಕ್ಕ ಬಗೆಬಗೆಗಳೊಳವೆಲ್ಲರ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಮೆಟ್ಟಂಮಾಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೨೫).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಟ್ಟುಮೊಸರು(ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ನೇತುಹಾಕಿ, ನೀರು ಸೋರಿ ಹೋಗಿ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೊಸರು : ಒಡೆಯಂಗೆ ಭೆಟ್ಟಿ ಮನೆಯೊಡೆಯಂಗೆ ತುಪ್ಪ ಕಟ್ಟುಮೊಸರು ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨–೮೫) ; ಸಲೆ ಕಟ್ಟುಮೊಸರುಗಳ್ ಗಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆಗಳ ಉಲನೆಯರುಣಬಡಿಸಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೮–೯೧).
[ಕಟ್ಟು$_1$ + ಮೊಸರು (< ಮೊಸರ್)]

ಕಟ್ಟುರಸ (ನಾ). ೧. ಬೇಳೆ, ಕಾಳು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಾರು ; ಕಟ್ಟಿನ ಸಾರು. ೨. ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಪಾದರಸ (ಕ).
[ಕಟ್ಟು$_3$ + ರಸ]

ಕಟ್ಟುರೋಗ (ನಾ). (ದನಗಳಿಗೆ ಬರುವ) ಆಮಶಂಕೆ ; ರಕ್ತಭೇದಿ (ಎಸಮೈ. XV, ೪೧).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ರೋಗ]

ಕಟ್ಟುರ್ಬಟೆ, ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಅತಿಶಯ : ಸುಟ್ಟೊಡೆ ತನ್ನಯ ಮಹಿಮೆಯ ಕಟ್ಟುರ್ಬಟೆಯಱಿಯಲಕ್ಕುಮೆ (ವೃಷವಿ. ೧೩–೪೨). **ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆ** : ೧. ನೋಡು ನಂದೀಶ ನಿಚ್ಚಟದ ಶರಣನಿರ್ಪುದಂ ನೋಡ ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆಯ ನೇಮದಿಂ ಬಾಳ್ವುದಂ (ಸುರರ. ೮೮–೮). ೨. ಅತ್ಯಂತ ರಭಸ, —ವೇಗ, —ಸಾಹಸ: ಸುತ್ತಿತೆಗೆವ ಮೆಟ್ಟಿ ಸೀಳ್ವ ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆಯ ದುಷ್ಟಗಜಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). ೩. ಅತಿಯಾದ ಆಯಾಸ : ಭಿಲ್ಲರ ರಭಸಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಬಲ್ಲಿದ ಕಲಿಪಂದಿಯೊಂದು ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆಯಿಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪೋಱಡುತ್ತಿರೆ ಬಂದಲ್ಲೊರ್ವಂ ಬಿಲ್ಲಬಂಟನಿರ್ದಂ ಮಱೆಯೊಳ್ (ಹಮ್ಮಿರ. ೪–೪೪).
[< ಕಡಿದು + ಉರ್ಬಟೆ]

ಕಟ್ಟುರ್ಬು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರಖರತೆ ; ಬಲು ಚುರುಕು, —ತೀವ್ರತೆ : ಕಟ್ಟುರ್ಬಿನ ಬೇಸಗೆಯ ಬೇಗೆಯೊಳಂ ಬತ್ತದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೩–೧೨).
[< ಕಡಿದು + ಉರ್ಬು$_2$ (< ಉರ್ವು$_2$)]

ಕಟ್ಟುಲಿ (ನಾ). ಕಡಿದಾದ ಉಲಿ, —ಶಬ್ದ : ವೀರರಸಮೊಳಸಾದುಡುಗಿ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು ಹೊಱಗಣ ಕಟ್ಟುಲಿ ಮಾತ್ರದಿಂದಿರ್ಪ ಪಾಂಗನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಕಗವಿ. ೯೪–೨ ವಿಪ್ಲುಪು).
[< ಕಡಿದು + ಉಲಿ$_2$]

ಕಟ್ಟುಲುಹು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ: ವಿಪಿನ ವಿಹಂಗಮದ ಕಟ್ಟುಲುಹು ಸೂಚಿಸುತಿರ್ದುದೈ ವನವಿಲಸದಭಿನವ ರಾಜಪದವಿಯನು (ತೊರರಾ. ೨–೨–೨೩).
[< ಕಡಿದು + ಉಲುಹು (< ಉಲಿಪು)]

ಕಟ್ಟುಲುಹುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಗದ್ದಲ ಮಾಡು ; ಕೂಗಾಡು : ಹಕ್ಕಿಯಾಡುಂಬೊಲನ ಮರಗಾಡುಗಳೊಳಗೆ ಕಟ್ಟುಲುಹುದೋಱದೆ ಹೊಕ್ಕುದಗಲಕೆ ಶಬರಸಂದೋಹ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೧೧).
[ಕಟ್ಟುಲುಹು + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕಟ್ಟುವಂಜರ, ಕಟ್ಟುಪಂಜರ (ನಾ). ೧. ಕಟಕಟೆ ; ಸುತ್ತುವರಿದ ಚೌಕಟ್ಟು ; ಕಟಾಂಜನ : ಕಟ್ಟುವಂಜರದೊಳ್ ನೀಂ ಬರೆದ ಗಾಹೆಯ ನೆಲ್ಲಿ ಕಲ್ತೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೬–೧೮). ೨. (ರಥದ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಿದ) ಮರದ ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಂಜರ : "ವರೂಥಃ, ರಥಗೋಪನಂ – ಈ ೨ ರಥದ ಕಟ್ಟ[ಟ್ಟು]ವಂಜರ" (ಹಲಾಯು. ೭೪–೨೯೫) ; "ಕಟ್ಟುವಂಜರಂ ರಥಗೋಪಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೪–೨೫). **ಕಟ್ಟುಪಂಜರ** : ೧. ಪೂರ್ಣೇಂದು ಹೊನ್ನಿನುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಕಟ್ಟುಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಜೊನ್ನವ ಸುರಿದನಲ್ತಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೬–೫೪) ; ಕಟ್ಟುಪಂಜರದೊಳೊಂದು ಕಡೆಯೊಳಗಾ ದಿಟ್ಟ ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದಿರಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪–೯೨).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ಪಂಜರ$_1$]

ಕಟ್ಟುವಡು, ಕಟ್ಟುಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು ; ಹಿಡಿಯಲ್ಪಡು ; ಸೆರೆಸಿಗು : ಪಾಂಚಾಲರಾಜತನೂಜೆ ಪಗೆವರ ಕಟ್ಟುವಟ್ಟಿರ್ದೇಳಿದಿಕ್ಕೆಗೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೮ ವ) ; ಕರಿಪತಿಗಳ್ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ನರರ್ಗಂ ಬಸಮಾಗಿ ಕಟ್ಟುವಟ್ಟುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೧). **ಕಟ್ಟುಪಡು** : ಅಗಸ್ತ್ಯಂ ಕುಡಿಯುತುಗುಬ್ದನಿಂ ಕಟ್ಟುಪಟ್ಟಬ್ಧಿ ದಿನ್ತಪ್ಪದು ಪೆಂಪನಾತ್ಮಳ್ದಿತೆನ್ದನ್ದಱಿಯರೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮–೧೫ ; 890) ; ಅವನಿಪಾಳರ್ ಧರಣೀಪಾಳನ ಸೇನಾಪತಿಗಿರದಾಳಾದರ್ ಕಟ್ಟುಪಟ್ಟ ವನಮದ ಕರಿವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೪೩).
[ಕಟ್ಟು$_3$ + ಪಡು$_1$]

ಕಟ್ಟುವಡೆ, ಕಟ್ಟುಪಡೆ (ಕ್ರಿ). =ಕಟ್ಟುವಡು : ಕಟ್ಟಿ ಪರ್ವತ ತತಿಯಿಂದೆ ಕಟ್ಟುವಡೆದತ್ತಪರಾಬ್ಧಿ (ಗದಾಯು. ೧–೨೪) ; ಕಾಮಕ್ರೋಧ ಲೋಭ ಮೋಹದಿಂದ ಕಟ್ಟುವಡೆದನು (ಬಸವ. ೪೭) ; ಅಣ್ಣದೇವನೊಳಿಡಿದ ವಾತ್ಸಲ್ಯಮೆಂಬ ಬಲ್ಗಣ್ಣಿಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಡೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೬೦). **ಕಟ್ಟುಪಡೆ** : ಐನುವ್ವಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಪುಳಿಯಣ್ಣನನ್ದಿಯ ಎಕಣದ ಬಾಗಿಯುಲಗನಾಗೆ × ಕ್ಕಟ್ಟು ಪಡೆದ ಸ್ಥಿತಿ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೬–೧೦ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಕಟ್ಟುಪಡೆದವಗುಂಟು ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಚಿಂತೆ (ಅರಳು. ೯೭–೪೧).
[ಕಟ್ಟು$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಟ್ಟುವಣ್ಣ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಬಣ್ಣ ; ಹೊಳೆಯುವ ಬಣ್ಣ : ಕಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಪಟ್ಟು] ವಣ್ಣದ ಪಟ್ಟೆ ಬಲ್ಲಳ ದಟ್ಟ ಭೂಸತಿ ಮೇಘವರ್ಣದ ಪಟ್ಟೆ (ಬಸಪು. ೧೧–೨೬).
[< ಕಡಿದು ? + ಬಣ್ಣ]

ಕಟ್ಟುವರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಠಿಣವಾಗು ; ಬಿರುಸಾಗು ; ಗಡುಸಾಗು : ಚಕ್ರೇಶ ಸಿಗ್ಗನುಱಿ ಮುಳಿಸಂ ನೀನೆಂದಿಂಗಂ ಬಿಸುಡೀ ತಮ್ಮಂದಿರೊಳಿಂತಿಂತು ಕಟ್ಟುವರ್ಪುದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಡ್ಡರಪ್ಪುದು] ಪೆಂಪೇ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೨೮).
[< ಕಡಿದು ? + ಬರ್$_1$]

ಕಟ್ಟುವಳಿ (ನಾ). ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ನಿರ್ಬಂಧ: ಈ ಸೇನಾ ನಿಯಮಗಳ ಕಟ್ಟುವಳಿಗಳ್ಗೆ ಬಾಗಲು ನಿಮಗೆ ಮನವಿಲ್ಲ (ಮಂತ್ರಶ. ೮೦-೫).
[ಕಟ್ಟು₂ + -ವಳಿ₁]

ಕಟ್ಟುವಾಸ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ರಕ್ಷಾಕವಚ (ಕಿ).
[ಕಟ್ಟು₂ + ವಾಸ₂]

ಕಟ್ಟುವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಕಟ್ಟುವಡು: ಕಟ್ಟುವೆತ್ತ ಕಳ್ಳನೆಲ್ಲಮುಮಂ ನುಡಿಗುಮೆನ್ನೊಳಂತಪ್ಪುದಿಲ್ಲೆಂಬುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೯೬-೧); ಉಪಸರ್ಗಂಮಾಡಿದ ಬಲಿ ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ ಬೋಂಡಾಗಿ ಕಟ್ಟುವೆತ್ತನೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೪೪); ವಾಮನನ ಕೈಯೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ಕಟ್ಟುವೆತ್ತು ಪಾತಾಳದೊಳಿರ್ದನೆಂಬ ಪಱಿವಂ ಬಲಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೮೧).
[ಕಟ್ಟು₃ + ಪೆಱು₁]

ಕಟ್ಟುಸಿರು (ನಾ). ಉಸಿರಾಡಲು ಕಷ್ಟವಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಕಷ್ಟಶ್ವಾಸ; ಕಟ್ಟುಸಿರು; ಶ್ವಾಸಾವರೋಧ (Dyspnoea. ಇಂಕಣ). [ಕಟ್ಟು₃ + ಉಸಿರು₂ (< ಉಸಿರ್₂)]

ಕಟ್ಟುಹಾವು (ನಾ). ಮೈಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಅಡ್ಡಡ್ಡವಾಗಿ ಮಚ್ಚೆಗಳುಳ್ಳ ಹಾವು; ಬಳೆಹಾವು (ಕಿ). [ಕಟ್ಟು ? + ಹಾವು (< ಪಾವು₁)]

ಕಟ್ಟುಹುರಿ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ಹಗ್ಗ (ಕಿ).
[< ಕಡಿದು + ಹುರಿ₃ (< ಪುರಿ₃)]

ಕಟ್ಟುಹೋರಿ (ನಾ). ಆಕಳಿಗೆ ಗರ್ಭ ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾದ ಗೂಳಿ; ಬೀಜದ ಹೋರಿ (ಕಿ).
[ಕಟ್ಟು₃ + ಹೋರಿ (< ಪೋರಿ₁)]

ಕಟ್ಟುಱಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ವೇಗ, —ರಭಸ: ಕಟ್ಟುಱದೊಳ್ ಬೆಟ್ಟತ್ತನೆ ನಿಟ್ಟುರಮಂ ನುಡಿದು (ಚಿಕವಂ. ೬೭-೨೧); ಕಟ್ಟುಱದಿಂ ದಿಟ್ಟವಿರರ್ಗಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೦೯); ಈತಂಗೆ ನೆರವಾಗುತುಂ ಬೀಡಿಕೆಯಿಂ ಕಟ್ಟುರ[ಱ]ದಿಂ ಪೆಣ್ಪಡೆಯ ನೀಱವೆಣ್ಗಳ್ ಬಂದೊದವಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೯-೬). [< ಕಡಿದು + ಉಱ ?]

ಕಟ್ಟುಱುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಷಿಯ ಹೆಸರು: ಮರಕುಟುಗ ಕಟ್ಟುಱುಕ ಹಂಸೆಯು ಕರಿಯ ಪರ್ದುಱಿಪರ್ದು ಜೇಪರ್ದುರುತರದ ಹಡೆಹರ್ದು ಪೆರ್ವರ್ದವಱೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೩). [?]

ಕಟ್ಟೂಳಿಗ (ನಾ). ಕಠಿನವಾದ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ: ಕರೆ ಕಟ್ಟೂಳಿಗದ ಕಾತರರನೆಂದನು ಹರಿ ಸುಪರ್ಣಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೫೪); ಹೇಳಿದನು ಬಳಿಕರಿವಿರೋಧದ ಬೇಳುವೆಯ ಸುರವಲ್ಲಭನ ಕಟ್ಟೂಳಿಗದ ಕಶ್ಯಪ ಮುನೀಂದ್ರ ಪೂರ್ವಸಂಗತಿಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೩).
[< ಕಡಿದು + ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ)]

ಕಟ್ಟೂಳಿಗೆ (ನಾ). ಕಂದಾಯ (?): ಅಱು ತತ್ತಿನ ಮಹಾಜನಂಗಳು ... ವರುಷಂ ಪ್ರತಿ ಗದ್ಯಾಣಂ ಆ ಮೂಱು ಕಟ್ಟೂಳಿಗೆಯಾಗಿ ಕೆಱೆಕಾಲುವೆಯ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೯-೨೩; 1325). [?]

ಕಟ್ಟೆ₁ (ನಾ). ೧. ಜಗಲಿ; ವೇದಿಕೆ: ಧನಪಾಳಂ ... ಧನ್ಯಕುಮಾರನಂ ಕಟ್ಟೆಯೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨-೧೪ ಪ); ನೆರೆದ ಯಾಚಕರಿಗೆ ಹಂಚಿಕುಡುವ ಚಿನ್ನವರದರೊಪ್ಪಿದರು ಕಟ್ಟೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೩-೨೪); ಈ ತರ್ಕವನ್ನು ಅವರು ಊರಲ್ಲಿಯ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಕಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಹೇಳಲು ಸಹ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೩೪೪); ಭಟ್ಟರು ಹೊರಗೆ ಬಂದು ಎತ್ತರವಾದ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತರು (ಹಬ್ಬಬ. ೪೫). ೨. ಒಡ್ಡು; ಸೇತುವೆ; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ; ಅಣೆಕಟ್ಟು: "ಸೇತುಃ, ವಾರಣಃ – ಈ ೨ ಕಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೯೯); ತನುವೆಂಬ ಏರಿಗೆ ಮನವೆಂಬ ಕಟ್ಟೆಯ ಮಾಡಿ (ಅವಚಂ. ೧೬೨-೬೬೩); ಘನಸಾಗರವ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟೆಯಿದೆಲಾ ಕಾಣದೇ ಲೋಕ (ಕುವ್ಯಾ. ಸ. ೯-೪೯); ಮಾದನಹಳಿಯ ಪಡುವಣ ಮಾರಗಲುಡನ ಕಟ್ಟೇ ಮೇಲಣ ಗಂಡಭೇರುಂಡನೆಂಬ ಮಾವಿನ ಮರೆನೂ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩-೩; 1430); ಹರಿವ ಪ್ರವಾಹದುಜಂಬೆಯ ಸೈರಿಸದಾಗ ಜರಿವ ಮಳಲ ಕಟ್ಟೆಯಂತೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೪೯); ನಟ್ಟ ನೀರೊಳಗೆ ಈಸಲಾಱೆ ನಾನು ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟೆ ಸೇರಿಸಬೇಕಯ್ಯಾ ನೀನು (ಪುರಂದ. ೧-೩೬-೩). ೩. ಜಲಾಶಯ; ಕೊಳ: ಊರೂರುಗಳಿಗೆ ಕಾಲುವೆ ಕಟ್ಟೆಗಳನಿತ್ತು ಚಾರುತರದ ಧಾನ್ಯಗಳನು ಪೂರಿತ ಫಲವೀಯುತೆ (ಕಂಸವಿ. ೨-೨೦). ೪. ಪಾತಿ; ಮಡಿ; ಗಿಡ ಗಂಟೆಗಳಿಗೆ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ರಚಿಸಿದ ಒಡ್ಡು: ಬೆಟ್ಟಪಾ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟೆಯನು ಕಟ್ಟಿ ನೀರೆಱೆದವರು ಯಾರೋ (ಕನಕ. ೫೦-೬೧). ೫. ಪೊರಕೆ; ಕಸಬರಿಗೆ (ಕಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟು, ಕಟ್ಟೈ; ಮಲ. ಕೆಟ್ಟು; ತುಳು. ಕಟ್ಟ; ಕೊಡ. ಕಟ್ಟಿ; ತೆಲು. ಕಟ್ಟ; ಕೋಲಾ. ಕಟ್ಟಾ; ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕಟ್ಟ; ಗೊಂಡಿ. ಕಟ್ಟಾ]

ಕಟ್ಟೆ₂ (ನಾ). (ಬಲಿತು ಒಣಗಿದ) ಬಿದಿರು: "ಆಲವಾಲದೊಳ್ ಕುಂಡದೊಳ್ ವಂಶವೃದ್ಧತ್ವದೊಳು ಕಟ್ಟೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟೈ = ಸೌದೆ; ತೆಲು. ಕಟ್ಟೆ = ಒಣಸೌದೆ]

ಕಟ್ಟೆ₃ 'ಕುಟ್ಟೆ₁' ನೋ.

ಕಟ್ಟೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಲು) ಅಣೆಕಟ್ಟು ಹಾಕು: ಕನಕ ಕಾಂಚೀಕಳಾಪಮಂ ಅನಂಗರಾಗರಸ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟೆಗಟ್ಟುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿ (ಆದಿಪು. ೪-೪೧ ವ); ದರಿಗಳಂ ಕೋಡೊಳ್ ಕುತ್ತಿಯೆತ್ತಿ ಬಿದಿರ್ದಿಱಿದಾಡುತ್ತಿರ್ದು ಕಟ್ಟೆಗಟ್ಟಿದಂತಾಗಿ ಜಗುನೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಪರಿದು (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೨); ಲಾವಣ್ಯರಸದ ಬರಿವೊನಲಂ ಕಟ್ಟೆಗಟ್ಟಿ ಕಡೆಗೋಡಿವಿಟ್ಟಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೭-೯ ವ). [ಕಟ್ಟೆ₁ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕಟ್ಟೆಗೆಲಸ (ನಾ). ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ: ಕಟ್ಟೆಗೆಲಸವೆ ತನ್ನಿಷ್ಟವಾಗಿರೆ ಹಿಡಿವಿಟ್ಟಯನಾ ಚರರೈದಿ ಪಿಟ್ಟವ್ವೆಯನು ಪಿಡಿದು (ಭೈರವೇ. ೧-೧೫೪). [ಕಟ್ಟೆ₁ + ಕೆಲಸ]

ಕಟ್ಟೆಗ್ಗ (ನಾ). ಅತಿ ದಡ್ಡ; ಬಲುಮೂರ್ಖ: ಕಟ್ಟೆಗ್ಗರಪ್ಪ ಋಷಿಯರ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ರಾಜ್ಯದೊಳಾದ ಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳಂ ಕಿಡಿಸಿಕೊಳವೇಡ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೪೨); [ಪಟ್ಟೆಯುಂ ಪಱಿದು ಚಂಡಂ ಮಾಡುವ] ಕಟ್ಟೆಗ್ಗರಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೬೨). [< ಕಡಿದು + ಎಗ್ಗ]

ಕಟ್ಟೆಚ್ಚರ 'ಕಟ್ಟೆಚ್ಚಱು' ನೋ.

ಕಟ್ಟೆಚ್ಚಱು, ಕಟ್ಟೆಚ್ಚರ (ನಾ). ಅತಿ ಜಾಗರೂಕತೆ; ಬಹಳ ಎಚ್ಚರ: ಪಟ್ಟಣ ಮೊದಲಾದ ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಂಗಳಿಗೊಟ್ಟಿಸಿ ಸಂವರಣೆಗಳ ಕಟ್ಟೆಚ್ಚಱೊಳಿರಿಸು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೨೯). ಕಟ್ಟೆಚ್ಚರ: ಕಟ್ಟೆಚ್ಚರದಿಂದ ಇರು (ರೂಢಿ). [< ಕಡಿದು + ಎಚ್ಚಱು₂ (< ಎಚ್ಚಱ್₂)]

ಕಟ್ಟೆಪುರಾಣ (ನಾ). ಚಾವಡಿ ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಾಡುವ ಹರಟೆ; ಗೊಡ್ಡುಹರಟೆ; ಹಾಳುಹರಟೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು: ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಕೊಂಡು ಮಾಡುವುದೇನು? ಬರೀ ಕಟ್ಟೆಪುರಾಣ (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಟೆ₁ + ಪುರಾಣ]

ಕಟ್ಟೆಮನೆ (ನಾ). ೧. ಜಾತಿಯ ಶ್ರೇಣಿ, —ಸಂಘ, —ಸಂಸ್ಥೆ (ಎಸಮೈ. III, ೧೫). ೨. ಪಂಚಾಯಿತಿ ಕಟ್ಟೆ, —ಚಾವಡಿ: ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು ನೀನು ಕಟ್ಟೆಮನೆ ಗುರುಮನೆ ಅರಮನೆಗಳಿಗೆ ವಿಧೇಯನೋ ಅವಿಧೇಯನೋ ಎಂದು ಕೇಳುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೯); ನಾನು ಹಿಂದೆಂದೂ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಹಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟೆಮನೆ ಮುಚ್ಚಳಿಕೆ ನೀಡಿತು (ಘನರು. ೫೧೯). ೩. ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಮನೆ; ಊರ ಮುಖಂಡನ ಮನೆ.

ಕಟ್ಟೆಮನೆ ಯಜಮಾನ್ = ಜಾತಿಯ ಮುಖಂಡ, —ಮುಖ್ಯಸ್ಥ (ಎಸಮ್ಮೈ. III, ೯). [ಕಟ್ಟೆ$_1$ + ಮನೆ]

ಕಟ್ಟೆಯ (ನಾ). ಸಾಹಸ (?) : ಮೆಲಸೆಟ್ಟೆಯ ಮಗ [ಬಿ]ಟ್ಟೆಯಂ ಕಟ್ಟೆಯದಿಂ ಮಾಡಿವಾಳ್ತಸಮೆಂತೆ[ಂ]ದಡೆ (ಕಇ. IV, ೨೪-೬ ; 1124). [< ಕಟ್ಟಾಯ$_2$?]

ಕಟ್ಟೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟೆ ಒಡೆದು ಹೋಗು ; ಮೇರೆ ಮೀರು : ಮುಟ್ಟೆ ಬಂದುದು ಸೇನೆ ಕವಿದು ದು ಕಟ್ಟೆಳವಿಯಲಿ . . . ಕಟ್ಟೆಯೊಡೆದಂ ಬುಧಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೧೮). [ಕಟ್ಟೆ$_1$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕಟ್ಟೆರಕ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವುದು : ಕಟ್ಟೆರಕದ ಚಿತ್ರ ಪಟಗಳಿಂ ರಾಯನ ಪಟ್ಟದಾನೆಗಳ್ಮೈದಿಪುವು (ಕಂಸವಿ. ೩-೪೩) ; ದಿಟ್ಟಗೆ ನೂತನವಾದಪರಂಜಿಯ ಕಟ್ಟೆರಕದ ಭಿತ್ತಿಯಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೭-೪೨). [< ಕಡಿದು + ಎರಕ$_2$]

ಕಟ್ಟೆರಕೆ (ನಾ). ಬಲಿತ ರೆಕ್ಕೆ: ತನ್ನ ಮರಿಗಳೊಳೊಮ್ಮೆ ಕಟ್ಟೆರಕೆ ಮೂಡಿದನಿತುಮಂ ಪೊರಮಡಿಸಿದುಲಿವಕ್ಕಿಯುಮ್ಮ (ಗಿಳಿವಿಂ. XV, ೫). [< ಕಡಿದು + ಎರಕೆ$_1$ (< ಎಱಂಕೆ)]

ಕಟ್ಟೆಲ್ಬು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಎಲುವು : "ಕಡಿದು ಎಲ್ಬು, ಕಟ್ಟೆಲ್ಬು" (ಶಬ್ದಾಸು. ೩೩೯ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಡಿದು + ಎಲ್ಬು]

ಕಟ್ಟೆವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತರದ ಬಲೆ: ದುಸ್ಸ್ವಮತಿ ಕೌರವನ್ನೊಡ್ಡಿದ ನಲಾ ಮಹಾ ಕಟ್ಟೆವಲೆಯಂ (ತುರಂಗ. ೩೩-೫). [ಕಟ್ಟೆ ? + ಬಲೆ$_1$]

ಕಟ್ಟೆಸಕ$_1$ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸೊಬಗು ; ಅತಿಶಯವಾದ ಚೆಲುವು: ತೊಟ್ಟಿಲೊಳ್ ಸುಕುಮಾರನಂ ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂ ಮಲಗಿಸಿ (ಹಮ್ಮಿರ. ೨-೨೫ ವ) ; ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂದ ಪಾಠೀನಕೇತನ ನೃಪನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಣಿಕುಂಭದ್ವಯಕ್ಕೆ ಮುಸುಕಿಟ್ಟ ಬೆಳ್ವಟ್ಟೆಯಂತಿರೆ (ಸೌಂದಪು. ೭-೨೮) ; ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂದೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತಿದೆ ಪೊಳಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೧೧) ; ರಕ್ಕಸರ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಲುವ ತಾಣಗಳೆನೆ ಕೊತ್ತಳ ಕಟ್ಟೆಸಕದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೨-೬೨). [< ಕಡಿದು + ಎಸಕ$_1$]

ಕಟ್ಟೆಸಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ರಚನೆ; ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾಟ; ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದ ಕೃತಿ: ಕಟ್ಟೆಸಕದ ಕುಂದದ ಕಂದದ ಕಂಪಿಟ್ಟಣಿಸಿದ ಕುಂದದರಲ ಬಾಸಿಗದೊಟ್ಟಜೆಯೆಂತಂತೀ ಕೃತಿ ಚತುರರ ಬಗೆಗೀಗೊಗು ಮಿಗೆಯಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೨೮). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ಸಾಹಸ, —ಪರಾಕ್ರಮ: ತೊಟ್ಟನೆ ತೊಜಿಲ್ದು ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂದಂ ಬೇಂಟೆಯಾಡಿ ಬಟಲ್ದಿನಿಯರ್ಕಳಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೮೨ ವ) ; ಬಿಲ್ಗಳಂ ಕುಸುರಿದಜಿವರ್ ಕುಬುಬೆನುತ್ತಾರಿಕೊಂಡು ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂ ಪೊಸಬಿಲ್ಲಸಾನುವರ್ (ಚೆಬಪು. ೨೬-೨೬). [< ಕಡಿದು + ಎಸಕ$_3$]

ಕಟ್ಟೆಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ಅಂಚನ್ನು ಕಟ್ಟು : ಧರೆ ಗಗನ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳ ಸಾಗರಗಳನು ನಿಶ್ಚಿದ್ರಮುಪ್ಪಂತಿರೆ ಪಿತಾಮಹನಿಂದ್ರನೀಲದ ಮಣಿಯ ಕಟ್ಟೆಸಗಿ ಭರಿತವಾಗಿಯೆ ಕಜ್ಜಲವ ವಿಸ್ತರದೊಳೂಡಿದನೆಂದೆನಲು ಕಾಱಿರುಳು ತುಂಬಿತು ಜಗವನು (ಜೀವಂಚ. ೪-೧೭). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಎಸಗು$_1$]

ಕಟ್ಟೆಸರ್ (ನಾ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುದಿದ ನೀರು. ೨. ಸೊಗಸಾದ ಸಾರು : ಸಣ್ಣಭತ್ತದೋಗರಮಂ ಕಟ್ಟೆಸರ ತೋವೆಯುಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪಸರಿಸುತ್ತ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೬ ವ). [< ಕಡಿದು + ಎಸರ್]

ಕಟ್ಟೆಸುಗೆ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು : ಸಾಯಕದ ಕಟ್ಟೆಸುಗೆಯಲಿ ಕಾತ್ಯಾಯನೀಶಂಗೆಣೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೮-೨೩). [< ಕಡಿದು + ಎಸುಗೆ]

ಕಟ್ಟೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ವೇಗವಾಗಿ ಬಾಣ ಹೊಡೆ: ಸಾಲದೇ ನಾವುಂಬ ಖಗಗಳಂ ಮಿಗಗಳಂ ಮೀಂಗಳಂ ಕಟ್ಟೆಸೆಯೆ ಗುರಿಗೊಂಬುದಂ ಕಲಿಯೆ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೬-೨೭). [< ಕಡಿದು + ಎಸೆ$_1$]

ಕಟ್ಟೆಹಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಣಗು ; ಬತ್ತು : ಕಟ್ಟೆಹಾದಾ ಮರಕೆಯೆಷ್ಟು ನೀರೆಱೆದೊಡಂ ಹುಟ್ಟುವುದೆ ಚಿಗುರುಯೆಲೆ ಪುಷ್ಪ ಕಾಯಿ ಹಣ್ಣು (ಗುರುಬೋ. ೧೬೩-೩). [ಕಟ್ಟೆ$_2$ + ಹಾಯ್$_1$ (< ಪಾಯ್$_1$)]

ಕಟ್ಟೆಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗಿಹೋಗು : ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಡೆ ಕಟ್ಟೆ ಹೋದ ಬಿದಿರಿನಂತೆ ತೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨-೪೨). [ಕಟ್ಟೆ$_2$ + ಹೋಗು$_1$ (< ಪೋಗು$_1$)]

ಕಟ್ಟೆಱಕ$_1$ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ, —ಅನುರಾಗ: ಕಟ್ಟೆಱಕ ದಿನಮುರ್ದಪ್ಪೆ ಪುಳಕತತಿ ನಾಂಟುಗುಮೆನ್ನೆಱೆಯನನೆಸುತ (ವೃಷವಿ. ೨೩-೧೫) ; ಕಟ್ಟೆಱಕದೊಳಿನಿಯನ ಕಾಣುತ ಮರವಟ್ಟು ಮೈಮಱೆತು ನಿಟ್ಟಿಪಳು (ಹದಿಬ. ೭-೪೧) ; ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳಾವ ಸುಕೃತದೊಳವನ ತಾಯಿ ಕಟ್ಟೆಱಕದಲಿ ಪಡೆದಳೊ (ಕಂಸವಿ. ೯-೪೯). [< ಕಡಿದು + ಎಱಕ$_1$]

ಕಟ್ಟೆಱಕ$_2$ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಧೀನವಾಗುವಿಕೆ, —ಬಾಗುವಿಕೆ; "ಕಡುಪ್ರೀತಿ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ) : ಮಖಾಶ್ವಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟೆಱಕದಿನೆನ್ನೊಳ್ ಪುದುವಾೞ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೬-೧೩). [< ಕಡಿದು + ಎಱಕ$_2$]

ಕಟ್ಟೆಱಗು (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಎರಗು ; ರಭಸದಿಂದ ಮೇಲೆಬೀಳು : ಪಸಿವಿಂದೆ ನಿನ್ನ ಮೇಲ್ ಕಟ್ಟೆಱಗಿ, ದಿನಮೆಲ್ಲ ತಣಿಯುಣುತೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೪-೧೧೮೫). [< ಕಡಿದು + ಎಱಗು$_1$]

ಕಟ್ಟೇಕಾಂತ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ರಹಸ್ಯ; ಬಹಳ ಗೋಪ್ಯ, —ಗುಟ್ಟು: ತಳೋದರಿ ವೃಕೋದರನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು ಕಟ್ಟೇಕಾಂತದೊಳಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೦ ವ) ; ಪರಿಜನಮಂ ಪೋಗಲ್ವೇೞ್ದು ಕಟ್ಟೇಕಾಂತಮಂ ಮಾೞ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೦೬ ವ) ; ದುರಿಯೋಧನನ ನಾದರಿಸಿ ಕಟ್ಟೇಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಮುವ್ವರು ವಿಚಾರಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೨೪) ; ಅರಮನೆಗೆಯ್ತಂದು ಕಟ್ಟೇಕಾಂತದೊಳೊರೆದನವಳಿಗಿಂತೆಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೨೨). ೨. ಗುಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ; ರಹಸ್ಯವಾದ ಜಾಗ: ಈಗಳುಂ ಎನ್ನಂ ತನ್ನಾತನೆಂದೇ ಬಗೆದೆನ್ನಂ ಕಟ್ಟೇಕಾಂತಕ್ಕುಯ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೧೨). [< ಕಡಿದು + ಏಕಾಂತ]

ಕಟ್ಟೇರ್ವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾದ ಏಟನ್ನು ಹೊಂದು; ತೀವ್ರವಾಗಿ ಗಾಯಗೊಳ್ಳು : ಶ್ರೀ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನಿಂ ಕಟ್ಟೇರ್ವಡೆದು ಹೊಕ್ಕಿಹುದು ತನ್ನ ಹಕ್ಕೆಯುಂ ಪಗೆಮಿಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೭೫-೩೮೮). [< ಕಡಿದು + ಏರು$_0$ (< ಏಱ್$_4$) + ಪಡೆ$_1$]

ಕಟ್ಟೇವ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಅಸಮಾಧಾನ: ಪರಿಭವಮಂ ದನುಜಾರಿ ಬಲಾರಿಗಿತ್ತನೆನಗಿದು ಚಿತ್ರಂ ಎನೆ ಕೇಳ್ದು ಕಟ್ಟೇವಮುಂ ನೋವುಮಳವಿಗಱಿಯೆ ಶಚಿಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೩-೮೦ ವ). ೨. ಅತಿ ಅಸೂಯೆ: ನಭೋಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಕಳಪ್ರಕಾಶಮಂ ಮೊಟ್ಟೆಗಟ್ಟಿ ಪಕ್ಕೆವೆಟ್ಟೆ ದಿಟ್ಟಡೆಗೆ ಕಳಿಪಿದ ಕಟ್ಟೇ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟೆ]ವದ ಪೊಟ್ಟಳಮಿದೆಂಬಿನಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೨೩ ವ). [< ಕಡಿದು + ಏವ$_1$]

ಕಟ್ಟೇೞ್ಗೆ (ನಾ). ಅಧಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, —ಏಳಿಗೆ: ಕಟ್ಟಾಯಂ, ಕಟ್ಟೇೞ್ಗೆ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಡಿದು + ಏೞ್ಗೆ]

ಕಟ್ಟೊಟ್ಟಜೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಸಮೂಹ; ಮಹಾಸಮುದಾಯ ; ಒಗ್ಗಟ್ಟಾದ ಗುಂಪು : ಕಪಿಲೆಯುಂ ಪಾರುವರುಮಂ ಕಟ್ಟೊಟ್ಟಜೆಯಂ ಭಣ್ಡಾರಮುಮಂ ಕಾಲದಳ × × × ಬಲ್ಲಂ ಇನ್ನುಂ ನರಗನನೆನಾಳುವುದೆನ್ನು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೭-೫ ; 972). [< ಕಡಿದು + ಒಟ್ಟಜೆ]

ಕಟ್ಟೊಡತಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಒಡತಿ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಣಿ; ಮಹಾರಾಣಿ: ಬಟ್ಟದುಱುಬಿನೆಳವೆಣ್ಣ ಹರಣನಾಡ ಕಟ್ಟೊಡತಿಯೆ (ವರ್ಧಚ. ೬-೩). [< ಕಡಿದು + ಒಡತಿ]

ಕಟ್ಟೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ನಿಯಮ ಮೀರು: ಓಗರಕೆ ಮನೆಮನೆಯ ತಪ್ಪದೆ ತಿರುಗುವ ಜೋಗಿಯ ಕೈಯ ಕಟ್ಟೊಡೆದ ಕೋಡಗದ ಮನಕೆಂತಹುದು ನಿನ್ನ ಭಕುತಿ (ಪುರಂದ. ೧-೬೪-೩). ೨. ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ನಡಸದಿರು; ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪು; ಕರಾರಿಗೆ ತಪ್ಪು; ಒಪ್ಪಂದ ಮುರಿ. ೩. ಗುಂಪು ಚೆದುರಿಹೋಗು (ಕ). [ಕಟ್ಟು$_3$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕಟ್ಟೊಡೆಯ (ನಾ). ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಒಡೆಯ; ಪರಮ ಪ್ರಭು; ಮಹಾರಾಜ: ಕಟ್ಟೊಡೆಯ ಕೊಲ್ಲುವಾಗ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಬೇಡಾ ಎನಲುಂಟೆ (ಬಬ್ಬಬಾ. ೭೯); ನಿನಗುದ್ರೇಕವೇಕಿನಿತು ಕಟ್ಟೊಡೆಯ ನಾನಿರಲ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೧೩); ಸುರನದೀಜ ದ್ರೋಣ ಕೃಪರೀ ಕುರುಬಲಕೆ ಕಟ್ಟೊಡೆಯರು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೨೨); ಕಟ್ಟೊಡೆಯನಾತನು ಜೀವಭೂತನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೩-೨೬). [< ಕಡಿದು + ಒಡೆಯ$_1$]

ಕಟ್ಟೊಡೆಯತನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಡೆತನ; ಪರಮ ಪ್ರಭುತ್ವ: ಕಟ್ಟೊಡೆಯತನವ ಬಲಿದಿಂತು ಹೋರುವೆ ನೀನು ಹುಟ್ಟುವಾಗಿನ ಧನವ ಕಟ್ಟಿತಂದೆಯೋ ನೀನು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೫-೭); ಕಟ್ಟೊಡೆಯತನದಿಂದ ಭೀತಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆ ರಾಜ್ಯವನಾಳೆನುತ ಪರಮೇಷ್ಠಿ ನುಡಿದನು (ದೇವೀಮ. ೫-೧೧). [ಕಟ್ಟೊಡೆಯ + -ತನ]

ಕಟ್ಟೊಣಗು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಒಣಗು: ಕಾದುದಾ ವನಭೂಮಿ ತರುಗುಲ್ಮಾದಿಗಳು ಕಟ್ಟೊಣಗಲಾದವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೨೦). [< ಕಡಿದು + ಒಣಗು$_1$]

[illegible]ಂಬ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಒತ್ತಾಯ, —ಬಲಾತ್ಕಾರ: ಲಿಂಗಣ್ಣನ ಕಯ್ಯ ಓಲೆಯನ್ನು ತುಡುಕಿ ರಭಸದಿಂದ ಝಾಡಿಸಿ ಕಟ್ಟೊತ್ತಂಬದ ಬಲ್ಮೆಯಿಂದೆಳೆದು (ಚಿಟ್ಟಅ. ೨೧೧-೧೭). [< ಕಡಿದು + ಒತ್ತಂಬ]

ಕಟ್ಟೊತ್ತರ$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) ಅತಿ ಅವಸರ: ಕಟ್ಟೊತ್ತರದ ಕೆಲಸ ಈಗಲೆ ಮಾಡು (ರೂಢಿ). [< ಕಡಿದು + ಒತ್ತರ$_2$]

ಕಟ್ಟೊತ್ತರ$_2$ (ನಾ). ಕಟ್ಟು ಕಳಚುವಿಕೆ; ಬಂಧವಿಮೋಚನೆ: ತಾನಱಿಯದುದನಱಿದಾಗವೇ ಭರಿತಾರ್ಪಣ ತ್ರಿವಿಧಮಲದಿಂದ ಕಟ್ಟೊತ್ತರ ಬಂದಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣಿನಂತಿದ್ದಾಗವೇ ಭರಿತಾರ್ಪಣ (ಸರ್ವವ. ೧೩೧-೬೫೯). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಉತ್ತರ ?]

ಕಟ್ಟೊತ್ತಾಯ (ನಾ). = ಕಟ್ಟೊತ್ತಂಬ: ಕಟ್ಟೊತ್ತಾಯಕೆದ್ದನೆಂಬಂತೇಳ್ದನೂಟಕಾ ಮಲ್ಲಯನು (ಮಲ್ಲಚ. ೫-೩); ಎಲೆಲೆ, ಕಟ್ಟೊತ್ತಾಯದ ರಾಯ! ಮೊನೆಗೊಡ್ಡಿ ಬಂದು ನೀವಾರೆಂದು ಬೆಸಗೊಳ್ವುದಿದಾವ ನಡತೆ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೯-೬). [< ಕಡಿದು + ಒತ್ತಾಯ]

ಕಟ್ಟೊನಲ್ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು, —ರೇಗು: ರಂಗನಾಥ:— (ಕಟ್ಟೊನಲ್ದು) ವೃದ್ಧನ ಮೇಲೆ . . . ಕಯ್ಯೆತ್ತಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೦೦-೧೧). [< ಕಡಿದು + ಒನಲ್]

ಕಟ್ಟೊಪ್ಪ (ನಾ). ಬಲು ಒಪ್ಪವಾದದ್ದು; ಅತಿ ಸುಂದರವಾದದ್ದು; ತುಂಬ ಚೆಲುವಾದದ್ದು: ಕಟ್ಟೊಪ್ಪಮಾದ ಬಿಂಕದ ಬೊಟ್ಟಿಕ್ಕಿದ ಫುಲ್ಲ ಕಂಕಣಂ . . . ಅಳವಟ್ಟಿರೆ ಚಂಚರಿಯರಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆವರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೩೭). [< ಕಡಿದು + ಒಪ್ಪ$_2$]

ಕಟ್ಟೊಬ್ಬೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬೇಲಿ (ಇರುವ ಸ್ಥಳ): ಅಲ್ಲಿಂದಂ ತೆಂಕಲು ಹಾಳೆಹಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟೊಬ್ಬೆ ಹಳ್ಳಾ ಅಲ್ಲಿಂದಂ ತೆಂಕಲು ಕಲಮಾಲಡು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫-೯೦ ; 1516). [< ಕಡಿದು + ಒಬ್ಬೆ$_1$ (< ಒಟ್ಟಿ)]

ಕಟ್ಟೊಲುಮೆ 'ಕಟ್ಟೊಲ್ಮೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟೊಲ್ಮೆ, ಕಟ್ಟೊಲುಮೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ; ಅತಿಶಯವಾದ ಅನುರಾಗ: ಕಟ್ಟೊಲ್ಮೆಯೊಳೆವೆಯಲುಗದೆ ನೀಡುಂ ನಿಟ್ಟಿಪ ನೀಱನ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೦). **ಕಟ್ಟೊಲುಮೆ**: ಒಲಿಸಿಕೋ ನೀನಾತನನು ಕಟ್ಟೊಲುಮೆಯವರಿಲ್ಲಾತ ನೀ ಹೋಗೊಲಿಯದಿರಸು (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೪); ಕಟ್ಟೊಲುಮೆಯನುಳ್ಳ ಕಡುನೀಱ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೬೦). [< ಕಡಿದು + ಒಲ್ಮೆ]

ಕಟ್ಟೊಱತೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಒರತೆ; ರಭಸವಾಗಿ ಉಕ್ಕುವ ಊಟೆ: ಕಂಬನಿಯ ಕಟ್ಟೊಱತೆಯಲಿ ಕರೆಕರೆವುತ್ತೈತಂದರು (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೩೧); ರಣಕಾರಣರಸದ ಕಟ್ಟೊಱತೆ ಸೂಸಿತು (ತೊರರಾ. ೬-೧೭-೩೭). [< ಕಡಿದು + ಒಱತೆ (< ಒಱಂತೆ)]

ಕಟ್ಟೊಱಲ್ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು, —ಚೀರು; ಗೋಳಾಡು: ಪೊಱಮಡುವ ಭೂಪಾಲನಂ ಕಂಡು . . . ಕೈನೀಡಿ ಕರೆದು ಕಟ್ಟೊಱಲಿ ಸೈರಿಸಲಾಱದೆ (ಹಚಕಾ. ೯-೫). [< ಕಡಿದು + ಒಱಲ್$_2$]

ಕಟ್ಟೊಱಲಿಕೆ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಗೋಳಾಟ; ಆಕ್ರಂದನ: ಸುರರ ಕಟ್ಟೊಱಲಿಕೆಯನದ ಕೇಳ್ದರಿಭಯಂಕರ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು (ತೊರರಾ. ೬-೨೪-೧೬). [ಕಟ್ಟೊಱಲ್ + -ಇಕೆ]

ಕಟ್ಟೋಗರ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಿದ ಅನ್ನ; ಕಟ್ಟನ್ನ; ಬುತ್ತಿ: ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟೋಗರ[ಪಾಠಾಂ. ಓಗರ]ದ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಕಟ್ಟಿದರೇನು ಹಸಿವು ಹೋಹುದೇ (ಅವಚಂ. ೪೨-೧೭೯); ತನ್ನಲ್ಲಿರ್ದ ಕಟ್ಟೋಗರವ[ನಾಹ]ರಂಗೊಟ್ಟು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೬); ಕಿಱುಗಲ್ಲಿಯೊಳಿಟ್ಟು ಕಕ್ಷದೊಳ್ ನೇಲ್ವ ಕಟ್ಟೋಗರಮುಂ (ಚಿಕವಂ. ೭೦-೨೧). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲಸನ್ನ: ಓಗರದ ಪುಳ್ಗಿಯೋಗರದ ಪಲತೆಱದ ಪಾಲೋಗರದ ಕಟ್ಟೋಗರದ . . . ವಿಧಮಂ ವಧೂಜನವಱಿವ ತೆಱದಿನೊರೆವೆಂ (ಸೂಪಶಾ. ೩ ಸೂಚನೆ). [ಕಟ್ಟು$_1$+ ಓಗರ]

ಕಟ್ಟೋಣ 'ಕಟ್ಟಣ' ನೋ.

ಕಟ್ಟೋಲಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡರಾಜಸಭೆ; ಮಹಾಸ್ಥಾನ; ತುಂಬಿದ ದರ್ಬಾರು: ಸದಮದದ ಕಟ್ಟೋಲಗದ ದಶವದನನಿದಿರಲಿ ಹಾಯ್ಕಿದನು ಬಲುಬೆದಱಿಕೆಯ ರಣಭೈರವನ ಸಂಗರ ಭಯಂಕರವ (ತೊರರಾ. ೫-೫-೩); ತಳವಾಱರೊರ್ಮೆಗಂ ಕಟ್ಟೋಲಗದ ರಾಯನೆಡೆಗೆಯ್ತಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೧-೧೮). [< ಕಡಿದು + ಓಲಗ$_1$]

ಕಟ್ಟೋಲೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿದ ಓಲೆ; ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ; ರಾಯಸ: ಓಲೆಕಾಱರ್ ಬಂದು ಮುನಿಗೆಱಗಿ ಪಾವುಡೆಯುಮಂ ಕಟ್ಟೋಲೆಯುಮನೊಪ್ಪಿಸಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯-೨೭). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಓಲೆ]

ಕಟ್ಟೋವತ (ನಾ). ಬಲು ಜೋಪಾನ; ಸಂರಕ್ಷಣೆ: ತಮ್ಮುಮ್ಮಳ್ಯಾರ್ಥಮಂ ಬಯ್ತು ಬಂದಿಗೆ ಕಳ್ಳಂಗರಸಿಂಗೆ ದಾಯಿಗರಿಗಂ ಕಟ್ಟೋವತಂ ಮಾಟ್ಬಿಲೊಬಿಗಳೇಂ ಪೋಲ್ವರೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಏಕಸುಕಚೂಡಾರಾಮನಂ ಸೋಮನ (ಕಇಅ. ೭೮-೧೩-೨೬ ; 1088). [< ಕಡಿದು + ಓವತ ?]

ಕಟ್ರೆ 'ಕಟ್ಟಱವೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಲೆ 'ಕಟ್ಟಳೆ$_1$' ನೋ.

ಕಟ್ಲೆಜ್ವರ (ನಾ). ನಿಯಮದಂತೆ ಬರುವ ಜ್ವರ; ವಾಯಿದೆ ಜ್ವರ; ಕಟ್ಟಿನ ಜ್ವರ: ಅವಳು ಕಟ್ಲೆಜ್ವರದಿಂದ ತುಂಬಾ ಸುಸ್ತಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಲೆ (< ಕಟ್ಟಳೆ$_1$) + ಜ್ವರ]

ಕಟ್ವಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು (ಕ). [< ಸಂ. ಖಟ್ವಾಂಗ]

ಕಠಡೆ (ನಾ). ಕಟಕಟೆ; ಕಟಾಂಜನ: ಅಡಕೊತಗಳು . . . ಕಠಡೆಗಳು (ಕಟಂಜನ) (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೧). [← ಮರಾ. ಕಠಡಾ]

ಕಠರಿಗೆ (ನಾ). ಕಣಜದ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ : ಖಣಾ ಕಠರಿಗೆಯಿಲ್ಲ ಸುಂಕ ಗಣಾಚಾರಿಯಿಲ್ಲ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೪೬–೪ ; 1637). [?]

ಕಠಾಣಿ 'ಕಟ್ಟಾಣಿ' ನೋ.

ಕಠಾರ 'ಕಟಾರ್$_2$' ನೋ.

ಕಠಾರಾಯಿತ (ನಾ). ಕಠಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕಾಳಗ ಮಾಡುವವನು : ಬಾರಸಂಕಲೆಯ ತೊಡರ ತೋಟಿಯ ಕಠಾರಾಯಿತರ ಬಾಣಾಯಿತರ ಮಲ್ಲಜಟ್ಟಿಗಳ (ಬಸರ. ೬–೨೩).
[ಕಠಾರ (< ಕಟಾರ್$_2$) + -ಆಯಿತ (< -ಆಯ್ತ)]

ಕಠಾರಿ 'ಕಟಾರ್$_2$' ನೋ.

ಕಠಾರಿಕಚ್ಚೆ (ನಾ). ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ; ವೀರಗಾಸೆ : ತಲೆಗೆ ಜೋಡೀವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುಚ್ಚುಬಿಟ್ಟು ಸುತ್ತಿ ಪಟ್ಟೇಅಂಚಿನ ಪಂಚೆಯನ್ನು ಕಠಾರಿಕಚ್ಚೀ ಹಾಕಿ ಉಟ್ಟು (ಮುಸುಗ. ೪).
[ಕಠಾರಿ (< ಕಟಾರ್$_2$) + ಕಚ್ಚೆ]

ಕಠಾರಿದಾರ(ನಾ). ಕಠಾರಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ, —ನಡುಕಟ್ಟು : ಮೊನೆ ಮುಂಜೆಜಗನಳವಡೆ ಸೆಕ್ಕಿ ಸುತ್ತಿನೊಳಿಜುಕಿ ಬಿಗಿದ ಕಠಾರಿದಾರದ ಗೊಂಡೆಯವ ಕಿವಜು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೧೯).
[ಕಠಾರಿ (< ಕಟಾರ್$_2$) + -ದಾರ್$_4$. / ಮರಾ. ಕಟಾರೀದಾರ್]

ಕಠಾರಿರಾಯ (ನಾ). ಕಠಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸ್ವರ್ಗ ಮರ್ತ್ಯ ಪಾತಾಳ ತ್ರಿಭುವನಿ ಕಠಾರಿರಾಯರಾದ ಉದಯಗಿರಿಯ ಹರಿನೀಲ ಅಬ್ಬರಾಜಗಳ ಮಕ್ಕಳೂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೯೫–೨ ; 1535).
[ಕಠಾರಿ (< ಕಟಾರ್$_2$) + ರಾಯ]

ಕಠಾರಿಸಾಳುವ(ನಾ). = ಕಠಾರಿರಾಯ: ಮೇದಿನಿಮಿಾಸರಗಂಡ ಕಠಾರಿ ಸಾಳುವ (ಸೌಇಎ. ೧೯೪೦, ಚೆಯ್ಯಾರ್. ೧೦೭–೨೦ ; 1469); ಮೇದಿನೀ ಮಿಾಸರಗಂಡ ಕಠಾರಿಸಾಳುವ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೭೮–೩ ; ಸು. 1495).
[ಕಠಾರಿ (< ಕಟಾರ್$_2$) + ಸಾಳುವ]

ಕಠಿಣ (ಗು). ೧. ಬಿರುಸಾದ; ಗಡುಸಾದ; ಕರ್ಕಶವಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ. ೨. ನಿಷ್ಠುರವಾದ : ಕಠಿಣವಾದ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವವಳು ಅಜ್ಜಿ (ಕಂಬಹು. ೪೪). ೩. ಹಗುರಲ್ಲದ; ಕಷ್ಟಕರವಾದ; ದುಷ್ಕರವಾದ; ಜಟಿಲವಾದ. ೪. ಕ್ರೂರವಾದ; ನಿರ್ದಯವಾದ. (ನಾ). ೫. ಬಿರುಸು; ಗಟ್ಟಿತನ : ಭೂಮಿಯ ಕಠಿಣವನು ಆಕಾಶದ ಮೃದುವನು ತಿಳಿವ ಗಮನವಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂದಿತ್ತು (ಅವಹಂ. ೬–೧೯); ಶಿಲೆಯು ಮೇಲಾ ರಾಮಚರಣದ ತಳವನೂಜಲು ನಡುಗಿ ಬೆವತುದು ಯೆಲೆಲೆ ಕಠಿಣವನುಳಿದು ನಾರೀರೂಪ ಕೈಕೊಳಲು (ಕೌಶಿರಾ. ೧–೯೬).
[< ಸಂ. ಕಠಿನ]

ಕಠಿಣತೆ (ನಾ). ಕಠಿಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಗಟ್ಟಿತನ; ಬಿರುಸು : ಕಾಸೆ ಪಾಲುಂ ಪಡೆಗುಂ ಕಠಿಣತೆಯನಿರಿಸೆ ಶೀತಳಜಳದೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೪೫); ಉದ್ವೃತ್ತತೆ ಕಠಿಣತೆ ಕುಚಕ್ಕೆ ಸಹಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೩೭); ಕೆಸಜುೊಳ್ ಪುಟ್ಟ ಕಠಿಣತೆಯ ನಾವರಿಸಿ ಕಂದನಾಂತುವಂ (ಚಿಬಪು. ೩೭–೩೮). [< ಸಂ. ಕಠಿನತಾ]

ಕಠಿನ (ನಾ). = ಕಠಿಣ : "ಖರಃ, ಕಠೋರಃ, ಕಠಿನಃ, ಕರ್ಕಡಃ, ಕರ್ಕಶಃ, ದೃಢಃ — ಈ ೬ ಬೆಟ್ಟಿದು" (ಹಲಾಯು. ೫೭–೧೪೭).
[ಸಂ.]

ಕಠಿನಚಿತ್ತ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ನಿರ್ದಯಿ : ಇವನು ಬಹು ಕಠಿನಚಿತ್ತನಾದುದರಿಂದ . . . ಯೋಗ್ಯರಾದವರಿಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಇವನ ಕಾಟವು ದುಸ್ಸಹವಾಗಿದ್ದಿತ್ತು (ಕವಿಕ. ೧). [ಕಠಿನ + ಚಿತ್ತ]

ಕಠಿನತೆವೆರು (ಕ್ರಿ). ಬಿರುಸಾಗು; ಕರ್ಕಶವಾಗು: ಸೆಳೆಯುತ್ತಿರ್ಪಂತರಿಂ ಮೌರ್ವಿಯ ಕಠಿನತೆವೆತ್ತಿರ್ಪ ಪೂರ್ವಾಂಗದಿಂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೨೨–೩೮). [ಕಠಿನತೆ+ ಪೆರು (< ಪೆಱು$_1$)]

ಕಠಿನಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ; ಸಶ್ರಮ ಶಿಕ್ಷೆ: ಅವಳು ಕಠಿನ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಪುಸರು. ೩೨೮).
[ಕಠಿನ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಕಠಿನಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೂರವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಕಲ್ಲೆದೆ. ೨. ನಿರ್ದಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕ್ರೂರಿ (+).
[ಕಠಿನ + ಹೃದಯ]

ಕಠಿಲ್ಲಕ (ನಾ). ೧. ಹಾಗಲಕಾಯಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಮೂಲಿಕೆ : "ಬೆಳ್ಪಡಕಿಲು ವಿಶಾಲಂ ಕಠಿಲ್ಲಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೧). [ಸಂ.]

ಕಠೋರ (ಗು). ೧. ಬಿರುಸಾದ; ಕಠಿನವಾದ. ೨. ಉಗ್ರವಾದ: ಕರಿಕಳಭ ಪ್ರಚಂಡ ಮೃಗರಾಜ ಕಿಶೋರ ಕಠೋರ ಘೋರ ಹೂಂಕರಣ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೭೨); ಅಜ್ಜಿಯ ಅಜ್ಞೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಕಠೋರವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೫೩). [ಸಂ.]

ಕಠೋರಗತಿ (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ನಡಗೆ; ತೀವ್ರವಾದ ಗತಿ : ಏನುತ್ತರೆ ಕುಮಾರಿ ಕಠೋರಗತಿಯಲಿ ಬರವು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫–೩೭).
[ಕಠೋರ + ಗತಿ]

ಕಠೋರತನ (ನಾ). ಉಗ್ರತೆ; ನಿರ್ದಯತೆ : ದುಷ್ಟದಂಡನವೂ ಅವರ ನಿರ್ಮೂಲನವೂ ಕಠೋರತನದಿಂದ ಆಗಲೇಬೇಕು (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೧೪).
[ಕಠೋರ + -ತನ]

ಕಠೋರತರ (ಗು). ಅತಿ ಉಗ್ರವಾದ, —ಕ್ರೂರವಾದ : ಭೂರಿ ಭೀಕರ ಮಕರ ಮಹಿತಿಮಿ ತಿಮಿಂಗಿಲ ಕಠೋರತರ ರಾಜೀವ ಜೀವಪ್ರತತಿವಾಸವಾ ಸಮುದ್ರದೊಳೆಸೆದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೭). [ಸಂ.]

ಕಠೋರವಾಣಿ (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಮಾತು; ಗಡುಸಾದ ನುಡಿ : ಕಠೋರವಾಣಿಗಳಿಂ ಘಾತಿಸುತಿರ್ದಮಿನ್ನೆವರೆಗಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೩೩). [ಕಠೋರ + ವಾಣಿ$_1$]

ಕಡ$_1$ (ನಾ). ಎರವು; ಸಾಲ; ಋಣ; ಉದ್ದರಿ : ಕಡನಂ ಕೊಟ್ಟರ್ ಕೊಳ್ವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೪೯); ಮುನ್ನಿನ ಕಡನಂ ನೀಂ ಕುಡು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೦೩); ಕಡನ ಕೊಡಲಾಗಿ ಕೊಂಡವ ಸತ್ತ ಕೊಟ್ಟವ ಕೆಟ್ಟ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬೭–೮೧೯); ಕಾಲನಾ ತಿಗುಳನೇಂ ಕಡಗೊಂಡನೊ ಬಡ್ಡಿಗೊಂಡನೋ (ಶಮುದ. ನ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ); ಕಡನನು ಸವೃದ್ಧಿಕವಾಗಿ ಕೊಡಿಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೧೩); ಕಡ ಹುಟ್ಟಿ ಬಡವ ಕೆಟ್ಟ (ಗಾದೆ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಡ]

ಕಡ$_2$ 'ಕಡಹು$_3$' ನೋ.

ಕಡ$_3$ 'ಕಡವೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡ$_4$ (ನಾ). ೧. ಪಾರ; ದಂಡೆ; ಕೊನೆ. 'ಕಡತೇರು' ಪರಾ. ೨. ಪಾತಿ; ಕಟ್ಟೆ; ಮಡಿ. 'ಕಡಹು$_3$' ಪರಾ. [?]

ಕಡ$_5$ (ನಾ). = ಕಟ$_2$: "ಕಟ – ಕಡ" (ಶಮುದ. ೨೫೫ ವೃತ್ತಿ).
[< ಸಂ. ಕಟ]

ಕಡಂಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು; ವಿಜೃಂಭಿಸು (?) : ಮಾರ್ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿದತ್ತು ತುಜುಗಾರ್ತಿಯ ಕೋಣೆ ಕಡಂಕಿ ಮಿಂಚಿದ ತ್ತೊರ್ಮೆಯೆ ನಿಂದ ನೀರ್ ತೆಗೆದುದೊರ್ಮೆ ಬಿಸಿಲ್ಗೆ ಪೊದಟ್ಟುದೋಳಿಯಿಂ ಘರ್ಮಮರೀಚಿಮಂಡಳತರಂಗಿತ ಮೈವಳಿಯಾಯ್ತು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೧೬೩).
[?]

ಕಡಂಕು$_2$, ಕಡುಕು$_4$ (ನಾ). ಅಟ್ಟೆ ; ಕಬಂಧ : "ಕಡಂಕೆನೆ ಕಬಂಧ" (ಕಶರ. ೨೦). **ಕಡುಕು$_4$** : "ಅಟ್ಟೆಯೆಂದುಂ ಕಡುಕೆಂದುಂ ಕಬಂಧಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪–೨೬೩). [?]

ಕಡಂಗ$_1$ 'ಕಡಂಗು$_3$' ನೋ.

ಕಡಂಗ$_2$ (ನಾ). ಕಡಾಯಿ ; "ಪಾತ್ರವಿಶೇಷ" (ಅಯ್ಯಾಶಾ) : ತರುಣಿಯರಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗಜವಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ ಕಡುಗೋಡುವೆತ್ತ ತಣ್ಗರಗಮನೆತ್ತಿ ನೀರೆಱೆಯೆ ಸಾಲ್ವುದೆನಲ್ ನೆರೆವಾದಮೊಂಟುತುಂ ಬರೆ ಬಿಸಿಲಟ್ಟಿ ಕೊಲ್ವೆಸಕದಿಂ ಬಿಸಿನೀರ ಕಡಂಗ[ಪಾಠಾಂ. ತಡಂಗ]ದಂದದಿಂದಿರೆ ಬಸಿಱರ್ತ ಬಾಯೊಳಗೆ ಪಾಂಥಜನಂ ನಡೆಯಿತ್ತು ಮಾರ್ಗದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೭೯). [ದೇ. ?. / ತಮಿ. ಕಡಗ = ಗಿಂಡಿ. / ಸಂ. ಕಟಾಹ]

ಕಡಂಗ$_3$ 'ಕಡಗ$_1$' ನೋ.

ಕಡಂಗರ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟು ; ಬೂಸ : "ಕಡಂಗರಂ ಬುಸಮೆನಲು ಹೊಟ್ಟು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯೯–೩). ೨. ದೊಣ್ಣೆಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ. [ಸಂ.]

ಕಡಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳಿಸು ; ಹುರಿದುಂಬಿಸು : ಪೆರ್ಚುಂ ಕುಂದುಮನಱಿದು ಕಾಣಲುಂ ಕಾಣಿಸಲುಂ ಕಡಂಗಲುಂ ಕಡಂಗಿಸಲು ಮಡಂಗಲುಮಡಂಗಿಸಲುಮೊಡ್ಡಲುಮೊಡ್ಡಿಸಲುಂ . . . ಜಾಣನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩ ವ). [ಕಡಂಗು$_1$+ –ಇಸು$_3$]

ಕಡಂಗು$_1$, ಕಡಗು$_1$, ಕಡುಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುರಿದುಂಬು; ಉತ್ಸಾಹಿಸು; ಸಂಭ್ರಮಪಡು : "ಕಡಂಗು–ಔತ್ಸುಕ್ಯೇ "(ಶಮಧಾ); ಬೆಸನಂ ಪೂಣ್ದು ಕಡಂಗಿ ಪಾಯ್ದು ಕಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೫); ಏಟುಂ ಕಡಲಂ ಕಡಂಗಿ ಕುಡಿವೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೪); ಅರಲ್ದೊಡಂಬೆಗೆ ಕಡಂಗುವ ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲೊಳ್ಸರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೫–೪೦). ೨. ಮಸಗು; ರೇಗು; ಕೋಪಿಸು : ನೆನ್ನೊಳೆ ಕಡಂಗುವನೆನ್ನೊಳೆ ಬಲ್ಪುದೋರ್ಪಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೪); ಮೀಱಿದಡೆ ಮೃತ್ಯು ಕಡಂಗಿದೊಡಾರ್ದು ಭೈರವಂ ಕೆರಳ್ದಡೆ ಸಿಂಹ (ಎಕ.XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩–೧೮ ; 1124) ; ಕಡಂಗಿ ಕಾಯ್ದು ವಸಂತ ರಾಜಂಗೆ ಪುಯ್ಯಲಿಡುವಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೨–೬೧ ವ). ೩. ಆವೇಶಗೊಳ್ಳು ; ರಭಸವೇರು : ಬಡಿ ಕೊಲ್ ಕಟ್ಟೆಱಿ ಮುಱಿ ಕಡಿ . . . ನಿಮಿರ್ದಿಱಿ ಬಯ್ ಕಡಂಗಿ ನುಂಗೆಂದು ಮುಸುಱಿ ನಾರಕರಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೬–೧೨) ; ಜನಕನನಿಕ್ಕಿದುದ್ಧತನನಿಕ್ಕುವೆನೆಂದು ಕಡಂಗಿ ಬಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೬೧); ಜವನಂ ಜಕ್ಕುಲಿಪಂ ಕಡಂಗಿ ಸಿಡಿಲಂ ಮಾರ್ಕೊಳ್ವನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦–೨೮ ; 1198) ; ಎರಡೂ ಮಹಾಸೈನ್ಯಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ತುಡುಕಿ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದುವು (ಕರತ್ನ. ೫೮). ೪. ಏರಿಬರು ; ಸಾಹಸಮಾಡು : ಮೀಱಲು ಕಡಂಗಲ್ ತೊಡರಲೆಡೆಱ ಲೊಟ್ಟೆಯ್ಸಲುಕ್ಕಲ್ . . . ಮಾಱಾಂತು ಕಾದಲ್ ನೆಱೆವರೆ ಧುರದೊಳ್ ದೇವ ಕಾದಂಬರುದ್ರಾ (ಎಇ. XVI, ೬೧–೨೨; 1075); ಮೀಱಿದಡೆ ಮಾರಿ ಕಡಂಗಿದೊಡಾಂಪ ಗಂಡರಾರು (ಸೌಇಇ. XX, ೬೬–೩೪ ; 1118); ಕಡಂಗುವಂನ್ಯಭೂಪರನಿರದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ಕಇ. IV, ೧–೧೬ ; 1204). ೫. ತವಕಪಡು : ಕರಂ ಕಟಿಯೆ ನಂಬಿಪಳಿಂಬಟಿಪಳ್ ಕಡಂಗಿ ಕಾಲ್ಗಳೊಳೆ ಪೊರಟ್ವಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ). **ಕಡಗು$_1$** : ೧. ಏಳನೆಯ ದಿನದೊಳ್ ಕಡಗಿ ನಡೆದು (ನಂದಿಮಾ. ೧–೯) ; ಲವಣಮನರೆದು ಕಡಗಿ ಪಾಕಂಗೈದು (ಲಿಂಗಪು. ೮–೪೨). ೨. ಕಡಗಿದಡೆ ಕೋದಂಡರುದ್ರನ ತೊಡಕಿ ಬದುಕುವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫೬). ೩. ಬಸವನೀವ ಬೇಡಿತನೆಂದು ಕಡ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ಗಿ ಕೋಪಿಸಲಾಗ ಲದನಱಿದು (ಲಶಿಚಂ. ೩೬–೩೧) ; ಕಡಗಿ ಸಾತ್ಯಕಿಯೊಡನೆ ಬವರವ ಹಿಡಿದ ಭಟರಮರರ ವಿಮಾನವನಡರುತಿದ್ದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧–೧೨). ೪. ಕಡಗುವ ರಿಪುಗಳ ಶಿರಮಂ ಪೊಡೆಸೆಂಡಂ ಪೊಡೆ × × × ಕಂದುಕ ಕ್ರೀಡೆಯನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೮–೩೦ ; 1203) ; ಕಡಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡೆಗೆ] ಕಾಮನ ಹೆಸರನಡಗಿಸಲು ಥಾಳಿಡುವ ಪಡೆಯೊ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೪೦) ; ಕಡಗಿ ಕರ್ಬೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ದಳ್ಳುರಿಗಳಲೆದು (ಹಚಕಾ. ೧೦–೧೫). **ಕಡುಗು$_1$** : ೧. ಧಾತ್ರೀ ವಧುವಿಚ್ಛಿಕಾತ್ರ್ತ ಕಡು(ಗು)ಗೂತ್ತಿರೆ (ಎಇ. XVI, ೩೯–೪೧ ; 1152) ; ಬಲು ಬೇಡವಡೆ ಕಡುಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡಗಿ] ಹರಕರಿಸಿ ನಡೆಯೆ (ಹಚಕಾ. ೫–೧೪) ; ಬಣಗುಗಳೊಡನೆ ಸರಿಗಂಡೆನ್ನ ಬಗೆಯದೆ ಕಡುಗುವೈ ಕಾಳಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೧೬) ; ಚಕ್ರಿ ನಿಮ್ಮತ್ತ ಕಡುಗಿ ಹಾದಿಯ ನೋಡುತಿಹನು (ಭರಚ. ೩೮–೧೧೪). ೨. ಕಡಲ ಮಧ್ಯದ ಗಿರಿಗೆ ಸುರಪತಿ ಕಡುಗಿ ಮಾಡುವುದೇನು(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೩೧) ; ನಿದಾಘದ ಸುಳುವಿಗಿನಮಂಡಲವ ತಡೆವುದೆ ತಿಮಿರಲತೆ ಕಡುಗಿ (ತೊರರಾ. ೫–೫–೨೬) ; ಆ ದನಿಗೇಳ್ದಾಂ ಕಡುಗಿ ನಡುಮನೆಗೆ ಯ್ತರ್ಪನಿತಱೊಳ್ (ಚಿಕವಂ. ೬೮–೯). ೩. ಹೊಕ್ಕುದು ತುಳುವ ಪಡೆ ಕಡುಗಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೩೩) ; ಕಡುಗಿಬರ್ಪ ಕಾಡುಮಿಗವ ಹುಯ್ಯೆ ಸೆಳೆಯ ಬೆಳೆಗಾಯ್ವ ಕಡುನೀಱೆಯರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೫೪).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕಡಂಗು, ಕಣಂಗು]

ಕಡಂಗು$_2$, ಕಡಕು$_4$ (ನಾ). ೧. ಇಚ್ಛೆ ; ಬಯಕೆ (ಕ). **ಕಡಕು$_4$** : ೨. ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ ; ಉತ್ಸಾಹ : ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿ ಹೊದ್ದು ಕಡಕಿಲಿ ಬರುವವರು ಕಡುಜಾಣ ನಮ್ಮಳಿಯರು (ಲೋಕಗೀ. ೫೪–೪); ಕಳಕ ಮಲ್ಲಯ್ಯಗೆ ಕಡಕಿಲೆ ವೈದೆನೆ ತಡಮಾಡದೆ ಆಡಸರದ್ದೂವ (ಕಜಾಗೀ. ೪೨). [< ಕಡಂಗು$_1$]

ಕಡಂಗು$_3$, ಕಡಂಗ$_1$, ಕಡಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಂದಕ ; ಅಗಳು : "ಕುಲ್ಯ ಕೌತ್ಸುಕ್ಯಂಗಳೊಳ್ ಕಡಂಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫). ೨. ಕಾಲುವೆ (ಕ). **ಕಡಂಗ$_1$** : ೧. ೧೮ ವರುಷ ಪರಿಯಂತರ ಕೊಡಗಿನ ರಾಜ್ಯದ ಒಳಗೆ ಯಾವತ್ತು ಕಡಂಗ ಕಂದುಕ ಮುಂತಾಗಿ ತೆಗೆಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮); ಸಿದ್ಧಾಪುರದ ಕಡಂಗ ಪರಿಯಂತ್ರ ಭೂಮಿ ನಮ್ಮದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೮). **ಕಡಗು$_2$** : ೩. ಕಾಲುವೆಯಿಂದ ಗಿಡಗಂಟೆಗಳ ಮಡಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಚಿಕ್ಕ ಹರಿ : ಬಾಳೆಗೆ ಕಡಗು ಸೂಳೆಗೆ ಬೆಡಗು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಡಙ್ಙು ; ಕೊಡ. ಕಡಂಗೀ = ನೀರಿಲ್ಲದ ಕಂದಕ]

ಕಡಂಗುಡು 'ಕಡಂಗೊಡು' ನೋ.

ಕಡಂಗೊಡು, ಕಡಂಗುಡು, ಕಡಗುಡು, ಕಡಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲ ಕೊಡು ; ಎರವಲಾಗಿ ಕೊಡು : ಪೊಸ ಕಪ್ಪುರದಂಬುಲಮಂ ಬಾಯ್ದೆಱೆಗೆ ಕಡಂಗೊಟ್ಟು (ಜಯಕಾ. ೧೪–೭೯). **ಕಡಂಗುಡು** : ಬಲ್ಲಾಳ್ತನ ದಿಂದೆಱೆದುಕೊಳ್ವಂಗೆ ಕಡಂಗೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೬೮). **ಕಡಗುಡು** : ನಿಖಿಲ ಪೂಗಳಿಗೆ ಮೆಯ್ಗಂಧವ ಕಡಗುಡುವಂತೆ . . . ಬಾಣಜೆ ಬಂದಳೀಶ್ವರನ ಚಾವಡಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೪–೭೯). **ಕಡಗೊಡು** : ಮನ್ನಿಸುತ ಕಡಗೊಡುವ ಯಧಿಕ ಧನಯುತರಾಗಿ . . . ವರ್ತಕರು ಮಿರ್ಪರು (ನವಮೋ. ೨–೪೬) ; ಬೆಳ್ಗೊಳದ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾನದವರಿಗೆ ಕಡಗೊಟ್ಟಿರುವ, ಬಡ್ಡಿಗೊಳ್ಳುವ, ಅಶೇಷರೂ ಜೈನರು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೧–೯). [ಕಡ$_1$ + ಕೊಡು]

ಕಡಂಗೊಳ್, ಕಡಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಮಾಡು ; ಎರವಲು ಪಡೆ : ಕಡಂಗೊಂಡಂ, ಕಡಗೊಂಡಂ (ಶಮದ. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಡಗೊಳ್** : ಶಾರ್ಙ್ಗಧರಂ ಕಡಗೊಂಡೊಂ ಕುಡುವಂತೆ ಮಗುಟ್ದಿದಂ ಕೊಂಡಿಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೬೩). [ಕಡ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡಂಜ, ಕಡಜ$_1$, ಕಣಜ$_2$ (ನಾ). ಜೇನುಹುಳದಂತೆ ಕೊಂಡಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೀಟ, —ಹಾರುಹುಳು; ಕಡಜೀರಿಗೆ: ಗಡ್ಡದೊಳು ಸಲೆ ಕಡಂಜಗಳ ಮೊತ್ತನುದು ಗೂಡಿಕ್ಕಿ ತತ್ತಿಯಿಕ್ಕಿರ್ದಪುವು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೯-೫೭). **ಕಡಜ$_1$** : ಕಡುಗತ್ತಲೆಯ ಕೂಪದೊಳಗೆ ಹಾಯ್ಕಲು ತುಂಬಿ ಕಡಜಂಗಳೆಜಿಗಿ ತಿನುತಿರ್ಪವು (ವೀಶೈಪು. ೪-೧೯-೪೧); ಕಡಜ ನಡುವಿನ ಕಾಂತೆಯರು ನಡೆ ನಡೆಯ ಬಿಂಕದೊಳಸಮಶಸ್ತ್ರನ ಮಡದಿಯೆಡೆಯೊಳ ಗೈದಿಬಂದರು (ಜಿನಭಾ.೧೯-೨೩). **ಕಣಜ$_2$**: ಕಣಜನ ಗೂಡನರೆದು ನಾಭಿಗೆ ಪೂಸಲು ಮೂತ್ರ ಬಿಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೩.೭೫); ಬ್ರಹ್ಮನಂ ಚಿಂತಿಸಲ್ ಕಣಜ ಕಚ್ಚಿದ ಕ್ರಿಮಿಯ ತೆರನಾಗಿ ತಾ ಮತ್ತೆ ತೋರುವಂ (ಪರಶು. ೯-೯); ಬಾರಿ ಬಾರಿಗು ಕಣಜ ಕಚ್ಚಿದ ಬೇರೆಯಾದ್ದುಳು ಕಣಜ ನಾಮವ ಸಾರುವಂದವ ತೋರಬೇಕೆಂದೆನುತ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೬-೪೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡಪ್ಪ್ಯಿ; ಮಲ. ಕಡನ್ನಲ್, ಕಡುನ್ನಲ್; ತುಳು. ಕಣಜದ; ಕೊಡ. ಕಡಂದಿ; ತೆಲು. ಕಡಜು, ಕಣಜು]

ಕಡಂಬುರು 'ಕಡಂದುಱು' ನೋ.

ಕಡಂದುಱು, ಕಡಂದುರು, ಕಡದುಱು, ಕಡುದುಱು (ನಾ).=ಕಡಂಜ: ಮುದುವೆಯ ನೆರವಿಯಂ ಕಡಂದುಱು ಕವಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೧); ಕಾರಮುಳೆ ಕಱಿದಂತೆಯುಂ ಕಡಂದುಱ ಹುಟ್ಟಿಯ ಕೆಣಕಿದಂತೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೭೫-೭; 1156); ತುಂಬಿಗಳಲ್ಲದೆ ಪೂವೊಳ್ ಮುಗಮುಗಿಸುವ ಕಂಪಂ ಕಡಂದುಱಿನಱಿದಪುದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮); ಸಿಂಗ ನಡುವಿನ ಕಡಂದುಱುನಡುವಿನ ಹೆಂಗಳೆಯ್ದಿದರವಳೊಡನೆ (ನಾಗಕು. ೪-೮); ಆ ಕಾಂತೆಯೊಳಾ ನೆತ್ತರೆ ಬಿತ್ತಾಗೆ, ಬಸಿಱಳ್ ಕಡಂದುಱುಗೂಡಿ ನೋಲ್ ದಿನ ಕ್ರಮದಿಂ ಬಳೆಯುತಿರ್ದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೩೧-೭).
ಕಡಂದುರು : ದಾನ ಪರೋಪಕಾರ ಪಿರಿದುತ್ಸಹ ಸಂತತಮಿಲ್ಲವಾ ಗೃಹಂ ಕಾನನದಿಕ್ಕೆ ಗೀಜಗನ ಗೂಡು ಕಡಂದುರು ಪತ್ತು (ನೀತಿಸಾ. ೧೫೪).
ಕಡದುಱು : ಕಡದುಱುಗಳ್ ಕಡಿದಂತಾಯೆಡೆಗಾಕ್ಷಣದಿಂದಮಡಱ ಗೂಡಿನ ಮಣ್ಣಂ ತಡೆಯದೆ ನೀರಿಂ ಪೂಸಲ್ ಕಿಡುಗುಂ ತದ್ವಿಷಂ (ಖಮದ. ೧೩-೧೧೨); ಆರಳಿದಂಬುಜದೆಸಳಿನಲಿ ಕಡದುಱುವ ಕಂಡಡೆ ಕೂಡುವುದೆ ಮಧುಕರನ ಲಾಯದೊಳ್ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೨೫); ಕಡದುಱು ವಿನುಬ್ಬರದ ಕೆಂಜಿಗೆಗೊಡನ ತೊನಸೆಯ ಹರವಿಗಳ . . . ಕಾಲ್ದೊಡಕುಗಳ ಹಗ್ಗಗಳ ಹರಹಿನಲೆಸೆದುದಾ ದುರ್ಗ (ತೊರರಾ. ೬-೭-೧೧).
ಕಡುದುಱು : ಕಡುದುಱಿನ ಸಂದೋಹವಮಮಾ ಬಡಬಶಿಖಿಯನು ಮುತ್ತುವಂದದಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೧-೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡುತ್ತೇಱು; ತೆಲು. ಕಡುದುರು, ಕಣುದುರು]

ಕಡಂದುಱುತೆ (ನಾ). = ಕಡಂಜ: ತುಂಬಿ ಪೀರ್ವವೊಲೇಂ ಪೀರ್ದಪುದೆ ಕಡಂದುಱುತೆ ನವ್ಯಾಮೋದಮಂ ಪೂಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧-೧೩). ☞ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಕಡಂದುಱು+ತೆ' ಎಂದು ಓದಿ 'ತೆ' ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಅವ್ಯಯವಾಗಿ ಭಾವಿಸಬಹುದು.

[ಕಡಂದುಱು + -ತೆ]

ಕಡಂಬ, ಕಡಬ್ಬೆ, ಕಡವ$_1$, ಕಡವ್ವು, ಕಡವೆ$_1$, ಕಡಹ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೇಸರಿ ಬಣ್ಣದ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕದಂಬವೃಕ್ಷ: ತಿಳಕ ತಮಾಳ ತಾಳ ಸಹಕಾರ ಕರಂಜ ಕಡಂಬ ನಿಂಬ ಪಾಟಳ ತರುಸಂಘದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೫-೬೫; 1207). ೨. ನಾಳ; ದಂಟು; "ದೇಂಟು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೬). ೩. ಈಚಲು ಮರ. ೪. ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು; ಕೂಟ: ಭಿಜಯಾದಿತ್ಯ ಮಜ್ಜಿಲದ ಮಹಾಜನ ಕಡಮ್ಪ ಧರ್ಮ್ಮಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟಕ್ಕದೇವರು ಒನ್ದು ಪೊಟ್ರೊಬ್ಬ ಪಾರ್ವ್ವನುಣ್ಣ ಧರ್ಮ್ಮಂ ನಡವುದು (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೨-೮; 943). ೫. ಒಂದು ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು; ಕದಂಬ: ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಕಡಂಬಂ ಜಗದನುಗ್ರಹ ವಿಗ್ರಹಂ ದಾನವಿನೋದಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೪೬-೧೧; 1200). **ಕಡಬ್ಬೆ** : ೧. ಅರಳುವಾಳ, ಕಡವೆ, ಕಗ್ಗಲು ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫೧). **ಕಡವ$_1$** : ೧. ಕಜ್ಜುರ ಕಕ್ಕೆ ಕಡವ ಮೊಳಗು ನವಿಲ್ವಜ್ಜಿ ಗಜಿಕೆ . . . ಬೆಳೆದಿರಲಾ ಬಿಂಜಂ ಭೀಕರ ತರಮಾಯ್ತು (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೪); ಮುಳ್ಳನುಳ್ಳ ಕಡವದ ಮರದಿಂ (ರಸರ. ಪರಿ. ೧೧೫). **ಕಡವ್ವು** : ೧. "ಕಡವನೆ ಕದಂಬವೃಕ್ಷಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೬); ಕಡವಿನ ಕಂಪಡಂಗಿದುದು ಜಾದಿಯ ಕಂಪೊದವಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೯೯); ಕಡವಿನಲರ ಕೇಸರಂಗಳಿಂ ಪೊರೆದೆಲರ್ಗಳುಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೯); ಕಡವಿನ ಸೊವಡಿಂದೊಂದೆರಡಡಿಯಿಡುತಿರ್ದಪುದು ಗಾಳಿ (ಗಿರಿಕ. ೯-೩೨). **ಕಡವೆ$_1$** : ೧. ಎಲವ ಮುತ್ತುಗ ಹಾಲೆಯರನೇಱಲ ಕಡವೆ ಪೆರ್ಗೋಳಿಯಾಲವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩); ತಿಲಕ, ಕರಿತಿಲಕ, ಕಡವೆ, ಕಲ್ಲುಬಸರೆ ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಫಲಭರಿತವಾದ ವೃಕ್ಷಂಗಳನ್ನೂ (ಕೃವಾಅ. ೨೨೮). **ಕಡಹ$_1$** : ೧. ಕಡಹದ ಮರನೇರಿ ಕಾಡುವು ದುಚಿತವೆ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೩೩-೧); ಕೆಂಪುಬೂರಗದಲ್ಲಿ ಕಾಗೆಗಳು, ಕಡಹದ ಮರದಲ್ಲಿ (Anthocephalus) ಬಾವಲಿಗಳು ಸಹಾಯಮಾಡುವವು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೭೧).

[?. / ತಮಿ. ಕಡಮ್ಪು, ಕಡಮ್ಬು; ಮಲ. ಕಡಮ್ಬು; ತೆಲು. ಕಡಾಮಿ, ಕಡಿಮಿ. / ಪ್ರಾ. ಕಯಂಬ, ಕಲಂಬ. (< ಸಂ. ಕದಂಬ)]

ಕಡಂಬಗಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಚಂಪ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರ್ಪ್ಪಂತಾಗಿ ಕಡಂಬಗಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ ಮುಟ್ಟ ವಯಲೊಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗಱ್ದೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೪-೧೫; 1089).

[ಕಡಂಬ + ಗಟ್ಟ$_1$]

ಕಡಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲವನ್ನು ಪಡೆ: ಕಡಂಬಡೆಯದ ಬಡವನಂತೆ ಪಸಿದು ಪಟ್ಟು ಬಱಿದಿದೇಕೊಡಲಂ ತಪಿಸಿ ಗಾವಿಲನಾದಪ್ಪೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೮೦).

[ಕಡ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಡಂಬರಸ, ಕಡಬರಸ (ನಾ). ಕಡಂಬದ ರಸ; ಈಚಲಿನ ರಸ; ಹೆಂಡ: ಪುಸಿಯೊಳ್ ಪೊರೆಯದೆ ನಡೆವುದದಲ್ಲದೊಡರಸು ಕಡಂಬರಸ ನರಸನಂತಾಗಿರರೇ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಲ್ಬೆರಸು ಪೊಡವಿಗರಸಾದಪನೇ] (ಪಂಚತಂ. ೨೫೪-೪). **ಕಡಬರಸ** : ಧರ್ಮಮುಂ ಪೆರ್ಚುವಂತಾಗೆ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯದರಸಂ ಕಡಬರಸಂ ಪಾದರಸಂ ನಿಶ್ಚಯಮರಸಲ್ಲೆಂದು ತನ್ನೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೬೭); ಜವ್ವನದಿರವದು ಸುರಚಾಪದಂತೆ ತನು ಬುದ್ಬುದದಂತಿರೆ ಬಯಲೆಂಬುದನಱಿಯದೆ ಪರವಶನಪ್ಪರಸ ನೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಕಡಬರಸಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೧೯-೩೬); ಶರಣೆನೆ ಕಾಯ್ದುದು ಬೇಡಿದೊಡಿರದೀವುದು ಕೊಡರೆ ಸೆಡೆಯದಿರುವುದು ಪುಸಿಯೊಳ್ ಪರೆಯದೆ ನಡೆವುದು ನಡೆಯದಡರಸಂ ಕಡಬರಸನಂತೆ ಜೂಪಾರತ್ನಾ (ನೀತಿಸಾ. ೩೩೦).

[ಕಡಂಬ + ರಸ]

ಕಡಂಬಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ವಿಷಪೂರಿತ ಹಾವು: ಈ ಬಾರಿ ಕಂಡುದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಡ ಹಾವೆಂದರೆ, ಕಟ್ಟದ ಹಾವುಗಳು; ಕಡಂಬಳ. ಇವು ನಮ್ಮ ಊರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಹಾವುಗಳು (ಆಬೂಬ. ೧೧೧).

[← ತುಳು. ಕಡಂಬಳೆ]

ಕಡಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಮಾಡು: ಪೆಜರ ಬಿನ್ನಣಮಂ ಪೆಜರೊಜೆಯಂ ಕಡಂಮಾಡುವ ಕಳ್ಳ ಕೊಳ್ಳ ಖಳರ್ಕೆಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೭); ಬಿದಿಯುಂ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಕಡಂಮಾಡುವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೬-೪).

[ಕಡ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕಡಕ್ಕ$_1$ 'ಕಡಗ$_1$' ನೋ.

ಕಡಂಕು$_{2}$, ಕಡುಕು$_{4}$ (ನಾ). ಅಟ್ಟೆ; ಕಬಂಧ: "ಕಡಂಕೆನೆ ಕಬಂಧ" (ಕಶರ. ೨೦). **ಕಡುಕು$_{4}$**: "ಅಟ್ಟೆಯೆಂದುಂ ಕಡುಕೆಂದುಂ ಕಬಂಧಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪-೨೭೩). [?]

ಕಡಂಗ$_{1}$ 'ಕಡಂಗು$_{3}$' ನೋ.

ಕಡಂಗ$_{2}$ (ನಾ). ಕಡಾಯಿ; "ಪಾತ್ರವಿಶೇಷ" (ಅಯ್ಯಾಶಾ): ತರುಣಿಯರಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗಜವಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ ಕಡುಗೋಡುವೆತ್ತ ತಣ್ಗರಗಮನೆತ್ತಿ ನೀರೆಱೆಯೆ ಸಾಲ್ವುದೆನಲ್ ನೆರೆವಾದಮಿಾಂಟುತುಂ ಬರೆ ಬಿಸಿಲಟ್ಟೆ ಕೊಲ್ವೆಸಕದಿಂ ಬಿಸಿನೀರ ಕಡಂಗ[ಪಾಠಾಂ. ತಡಂಗ]ದಂದದಿಂದಿರೆ ಬಸಿಜರ್ತ ಬಾಯೊಳಗೆ ಪಾಂಥಜನಂ ನಡೆಯಿತ್ತು ಮಾರ್ಗದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೭೯). [ದೇ. ?. / ತಮಿ. ಕಡಗ = ಗಿಂಡಿ. / ಸಂ. ಕಟಾಹ]

ಕಡಂಗ$_{3}$ 'ಕಡಗ$_{1}$' ನೋ.

ಕಡಂಗರ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟು; ಬೂಸ: "ಕಡಂಗರಂ ಬುಸಮೆನಲು ಹೊಟ್ಟು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯೯-೩). ೨. ದೊಣ್ಣೆಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ. [ಸಂ.]

ಕಡಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳಿಸು; ಹುರಿದುಂಬಿಸು: ಪೆರ್ಚುಂ ಕುಂದುಮನಱಿದು ಕಾಣಲುಂ ಕಾಣಿಸಲುಂ ಕಡಂಗಲುಂ ಕಡಂಗಿಸಲು ಮಡಂಗಲುಮಡಂಗಿಸಲುಮೊಡ್ಡಲುಮೊಡ್ಡಿಸಲುಂ . . . ಜಾಣನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ). [ಕಡಂಗು$_{1}$+ -ಇಸು$_{3}$]

ಕಡಂಗು$_{1}$, ಕಡಗು$_{1}$, ಕಡುಗು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುರಿದುಂಬು; ಉತ್ಸಾಹಿಸು; ಸಂಭ್ರಮಪಡು: "ಕಡಂಗು-ಔತ್ಸುಕ್ಯೇ" (ಶಮಧಾ); ಬೆಸನಂ ಪೂಣ್ದು ಕಡಂಗಿ ಪಾಯ್ದು ಕಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೫); ಏಱುಂ ಕಡಲಂ ಕಡಂಗಿ ಕುಡಿವೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೪); ಆರಲ್ದೊಡಂಬೆಗೆ ಕಡಂಗುವ ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲೊಳ್ಸರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೫-೪೦). ೨. ಮಸಗು; ರೇಗು; ಕೋಪಿಸು: ಪಗಲಿರುಳೆನ್ನದೆನ್ನೊಳೆ ಕಡಂಗುವನೆನ್ನೊಳೆ ಬಲ್ಪುದೋರ್ಪಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೪); ಮಿಾಱಿದಡೆ ಮ್ರಿತ್ಯು ಕಡಂಗಿದೊಡಾರ್ದು ಭೈರವಂ ಕೆರಳ್ದಡೆ ಸಿಂಹ (ಎಕ.XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩-೧೮; 1124); ಕಡಂಗಿ ಕಾಯ್ದು ವಸಂತ ರಾಜಂಗೆ ಪುಯ್ಯಲಿಡುವಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೭೧ ವ). ೩. ಆವೇಶಗೊಳ್ಳು; ರಭಸವೇರು: ಬಡಿ ಕೊಲ್ ಕಟ್ಟೆಱಿ ಮುಱಿ ಕಡಿ . . . ನಿಮಿರ್ದಿಱಿ ಬಯ್ ಕಡಂಗಿ ನುಂಗೆಂದು ಮುಸುಱಿ ನಾರಕರಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭-೧೨); ಜನಕನನಿಕ್ಕಿದುದ್ಧತನನಿಕ್ಕುವೆನೆಂದು ಕಡಂಗಿ ಬಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೭೧); ಜವನಂ ಜಕ್ಕುಲಿಪಂ ಕಡಂಗಿ ಸಿಡಿಲಂ ಮಾರ್ಕೊಳ್ವನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೨೮; 1198); ಎರಡೂ ಮಹಾ ಸೈನ್ಯಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ತುಡುಕಿ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದುವು (ಕರತ್ನ. ೫೮). ೪. ಏರಿಬರು; ಸಾಹಸಮಾಡು: ಮಿಾಱಲು ಕಡಂಗಲ್ ತೊಡರಲೆಡಜಲೊಟ್ಟೆಯ್ಸಲುಕ್ಕಲ್ . . . ಮಾಱಾಂತು ಕಾದಲ್ ನೆಱೆವರೆ ಧುರದೊಳ್ ದೇವ ಕಾದಂಬರುದ್ರಾ (ಎಇ. XVI, ೭೧-೨೨; 1075); ಮಿಾಱಿದಡೆ ಮಾರಿ ಕಡಂಗಿದೊಡಾಂಪ ಗಂಡರಾರು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬-೩೪; 1118); ಕಡಂಗುವಂನ್ಯಭೂಪರಸಿರದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ಕಇ. IV, ೧-೧೭; 1204). ೫. ತವಕಪಡು: ಕರಂ ಕಱಿಯೆ ನಂಬಿಪಳಿಂಬಱಿಪಳ್ ಕಡಂಗಿ ಕಾಲ್ಗಳೊಳೆ ಪೊರಟ್ಟಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ). **ಕಡಗು$_{1}$**: ೧. ಏಳನೆಯ ದಿನದೊಳ್ ಕಡಗಿ ನಡೆದು (ನಂದಿಮಾ. ೧-೯); ಲವಣಮನರೆದು ಕಡಗಿ ಪಾಕಂಗೈದು (ಲಿಂಗಪು. ೮-೪೨). ೨. ಕಡಗಿದಡೆ ಕೋದಂಡರುದ್ರನ ತೊಡಕಿ ಬದುಕುವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫೬). ೩. ಬಸವನೀವ ಬೇಡಿತನೆಂದು ಕಡ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ಗಿ ಕೋಪಿಸಲಾಗಲದನಱಿದು (ಲಶಿಚಂ. ೩೭-೩೧); ಕಡಗಿ ಸಾತ್ಯಕಿಯೊಡನೆ ಬವರವ ಹಿಡಿದ ಭಟರಮರರ ವಿಮಾನವನಡರುತಿದ್ದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧-೧೨). ೪. ಕಡಗುವ ರಿಪುಗಳ ಶಿರಮುಂ ಪೊಡೆಸೆಂಡಂ ಪೊಡೆ × × × ಕಂದುಕ ಕ್ರೀಡೆಯನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೮-೩೦; 1203); ಕಡಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡೆಗೆ] ಕಾಮನ ಹೆಸರನಡಗಿಸಲು ಧಾಳಿಡುವ ಪಡೆಯೊ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೦); ಕಡಗಿ ಕರ್ಬೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ದಳ್ಳುರಿಗಳಲೆದು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೧೫). **ಕಡುಗು$_{1}$**: ೧. ಧಾತ್ರೀ ವಧುವಿಚ್ಚೈಕಾರ್ತ್ರಿ ಕಡು(ಗು)ಗೂತ್ತಿರೆ (ಎಇ. XVI, ೩೯-೪೧; 1152); ಬಲು ಬೇಡವಡೆ ಕಡುಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡಗಿ] ಹರಕರಿಸಿ ನಡೆಯೆ (ಹಚಕಾ. ೫-೧೪); ಬಣಗುಗಳೊಡನೆ ಸರಿಗಂಡೆನ್ನ ಬಗೆಯದೆ ಕಡುಗುವ್ವೈ ಕಾಳಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೧೬); ಚಕ್ರಿ ನಿಮ್ಮತ್ತ ಕಡುಗಿ ಹಾದಿಯ ನೋಡುತಿಹನು (ಭರಚ. ೩೮-೧೧೪). ೨. ಕಡಲ ಮಧ್ಯದ ಗಿರಿಗೆ ಸುರಪತಿ ಕಡುಗಿ ಮಾಡುವುದೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೩೧); ನಿದಾಘದ ಸುಳುವಿಗಿನಮಂಡಲವ ತಡೆವುದೆ ತಿಮಿರಲತೆ ಕಡುಗಿ (ತೊರರಾ. ೫-೫-೨೬); ಆ ದನಿಗೇಳ್ದಾಂ ಕಡುಗಿ ನಡುಮನೆಗೆ ಯ್ತರ್ಪನಿತಱೊಳ್ (ಚಿಕವಂ. ೬೮-೯). ೩. ಹೊಕ್ಕುದು ತುಳುವ ಪಡೆ ಕಡುಗಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೩); ಕಡುಗಿಬರ್ಪ ಕಾಡುಮಿಗವ ಹುಯ್ಯೆ ಸೆಳೆಯ ಬೆಳೆಗಾಯ್ವ ಕಡುನೀಱೆಯರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೫೪).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕಡಂಗು, ಕಣಂಗು]

ಕಡಂಗು$_{2}$, ಕಡಕು$_{4}$ (ನಾ). ೧. ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ (ಈ). **ಕಡಕು$_{4}$**: ೨. ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ; ಉತ್ಸಾಹ: ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿ ಹೊದ್ದು ಕಡಕಿಲಿ ಬರುವವರು ಕಡುಜಾಣ ನಮ್ಮಳಿಯರು (ಲೋಕಗೀ. ೫೪-೪); ಕಳಕ ಮಲ್ಲಯ್ಯಗೆ ಕಡಕಿಲೆ ವೈದೆನೆ ತಡಮಾಡದೆ ಆಡಸರದ್ಲೂವ (ಕಜಾಗೀ. ೪೨). [< ಕಡಂಗು$_{1}$]

ಕಡಂಗು$_{3}$, ಕಡಂಗ$_{1}$, ಕಡಗು$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಕಂದಕ; ಅಗಳು: "ಕುಲ್ಯ ಕೌತ್ಸುಕ್ಯಂಗಳೊಳ್ ಕಡಂಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫). ೨. ಕಾಲುವೆ (ಈ). **ಕಡಂಗ$_{1}$**: ೧. ೧೮ ವರುಷ ಪರಿಯಂತರ ಕೊಡಗಿನ ರಾಜ್ಯದ ಒಳಗೆ ಯಾವತ್ತು ಕಡಂಗ ಕಂದುಕ ಮುಂತಾಗಿ ತೆಗೆಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮); ಸಿದ್ಧಾಪುರದ ಕಡಂಗ ಪರಿಯಂತ್ರ ಭೂಮಿ ನಮ್ಮದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೮). **ಕಡಗು$_{2}$**: ೩. ಕಾಲುವೆಯಿಂದ ಗಿಡಗಂಟೆಗಳ ಮಡಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಚಿಕ್ಕ ಹರಿ: ಬಾಳೆಗೆ ಕಡಗು ಸೂಳೆಗೆ ಬೆಡಗು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಡಙ್ಗು; ಕೊಡ. ಕಡಂಗೀ = ನೀರಿಲ್ಲದ ಕಂದಕ]

ಕಡಂಗುಡು 'ಕಡಂಗೊಡು' ನೋ.

ಕಡಂಗೊಡು, ಕಡಂಗುಡು, ಕಡಗುಡು, ಕಡಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಕೊಡು; ಎರವಲಾಗಿ ಕೊಡು: ಪೊಸ ಕಪ್ಪುರದಂಬುಲಮುಂ ಬಾಯ್ದೆಱೆಗೆ ಕಡಂಗೊಟ್ಟು (ಜಯುಕಾ. ೧೪-೭೯). **ಕಡಂಗುಡು**: ಬಲ್ಲಾಳ್ತನ ದಿಂದೆಱೆದುಕೊಳ್ವಂಗೆ ಕಡಂಗೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೮). **ಕಡಗುಡು**: ನಿಖಿಲ ಪೂಗಳಿಗೆ ಮೆಯ್ಗಂಧವ ಕಡಗುಡುವಂತೆ . . . ಬಾಣಜೆ ಬಂದಳೀಶ್ವರನ ಚಾವಡಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೪-೭೯). **ಕಡಗೊಡು**: ಮನ್ನಿಸುತ ಕಡಗೊಡುವ ಯಧಿಕ ಧನಯುತರಾಗಿ . . . ವರ್ತಕರು ಮಿರ್ಪರು (ನವಮೋ. ೨-೪೬); ಬೆಳ್ಗೊಳದ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾನದವರಿಗೆ ಕಡಗೊಟ್ಟಿರುವ, ಬಡ್ಡಿಗೊಳ್ಳುವ, ಅಶೇಷರೂ ಜೈನರು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೪೧-೯).

[ಕಡ$_{1}$ + ಕೊಡು]

ಕಡಂಗೊಳ್, ಕಡಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಮಾಡು; ಎರವಲು ಪಡೆ: ಕಡಂಗೊಂಡಂ, ಕಡಗೊಂಡಂ (ಶಮದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕಡಗೊಳ್**: ಶಾರ್ಙ್ಗಧರಂ ಕಡಗೊಂಡೊಂ ಕುಡುವಂತೆ ಮಗುೞ್ದುದಂ ಕೊಂಡಿಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೩). [ಕಡ$_{1}$ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕಡಂಜ, ಕಡಜ$_1$, ಕಣಜ$_3$ (ನಾ). ಜೇನುಹುಳದಂತೆ ಕೊಂಡಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೀಟ, —ಹಾರುಹುಳು; ಕಡಜೀರಿಗೆ: ಗಡ್ಡದೊಳು ಸಲೆ ಕಡಂಜಗಳ ಮೊತ್ತಮುದು ಗೂಡಿಕ್ಕಿ ತತ್ತ್ರಿಯಿಕ್ಕಿರ್ದಪುವು (ಸಿದ್ದೇಪು. ೯-೫೬). **ಕಡಜ$_1$** : ಕಡುಗತ್ತಲೆಯ ಕೂಪದೊಳಗೆ ಹಾಯ್ಕಲು ತುಂಬಿ ಕಡಜಂಗಳೆಜಗಿ ತಿನುತಿರ್ಪವು (ವೀರೈವ. ೪-೯೯-೪೧); ಕಡಜ ನಡುವಿನ ಕಾಂತೆಯರು ನಡೆ ನಡೆಯ ಬಿಂಕದೊಳಸಮುಶಸ್ತ್ರನ ಮಡದಿಯೆಡೆಯೊಳ ಗೈದಿಬಂದರು (ಜಿನಭಾ.೯೯-೩೩). **ಕಣಜ$_3$**: ಕಣಜನ ಗೂಡನರೆದು ನಾಭಿಗೆ ಪೂಸಲು ಮೂತ್ರ ಬಿಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೩.೫); ಬ್ರಹ್ಮನಂ ಚಿಂತಿಸಲ್ ಕಣಜ ಕಚ್ಚಿದ ಕ್ರಿಮಿಯ ತೆರನಾಗಿ ತಾ ಮತ್ತೆ ತೋರುವಂ (ಪರಶು. ೯-೯); ಬಾರಿ ಬಾರಿಗು ಕಣಜ ಕಚ್ಚಿದ ಬೇರೆಯಾದ್ದುಳು ಕಣಜ ನಾಮವ ಸಾರುವಂದವ ತೋರಬೇಕೆಂದೆನುತ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೬-೪೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಡನ್ಸ್ಸ್ಟೈ; ಮಲ. ಕಡನ್ನಲ್, ಕಡುನ್ನಲ್; ತುಳು. ಕಣಜದ; ಕೊಡ. ಕಡಂದಿ; ತೆಲು. ಕಡಜು, ಕಣಜು]

ಕಡಂದುರು 'ಕಡಂದುಱು' ನೋ.

ಕಡಂದುಱು, ಕಡಂದುರು, ಕಡದುಱು, ಕಡುದುಱು (ನಾ). = ಕಡಂಜ: ಮದುವೆಯ ನೆರವಿಯಂ ಕಡಂದುಱು ಕವಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೧); ಕಾರಮಳೆ ಕಱಿದಂತೆಯುಂ ಕಡಂದುಱ ಪುಟ್ಟಿಯ ಕೆಣಕಿದಂತೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೬೫-೭; 1156); ತುಂಬಿಗಳಲ್ಲದೆ ಪೂವೊಳ್ ಮುಗಮುಗಿಸುವ ಕಂಪಂ ಕಡಂದುಱೆನಱಿದಪುದೇ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೮); ಸಿಂಗ ನಡುವಿನ ಕಡಂದುಱುನಡುವಿನ ಹೆಂಗಳೆಯಿದ್ದರವಳೊಡನೆ (ನಾಗಕು. ೪-೮); ಆ ಕಾಂತೆಯೊಳಾ ನೆತ್ತರೆ ಬಿತ್ತಾಗೆ, ಬಸಿಱ್ ಕಡಂದುಱುಗೂಡಿ ನೋೞ್ ದಿನ ಕ್ರಮದಿಂ ಬಳೆಯುತಿರ್ದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೩೧-೭). **ಕಡಂದುರು** : ದಾನ ಪರೋಪಕಾರ ಪಿರಿದುತ್ಸಹ ಸಂತತಮಿಲ್ಲದಾ ಗೃಹಂ ಕಾನನದಿಕ್ಕೆ ಗೀಜಗನ ಗೂಡು ಕಡಂದುರು ಪತ್ತು (ನೀತಿಸಾ. ೧೫೮). **ಕಡದುಱು** : ಕಡದುಱುಗಳ್ ಕಡಿದಂತಾಯೆಡೆಗಾಕ್ಷಣದಿಂದಮದಱ ಗೂಡಿನ ಮಣ್ಣಂ ತಡೆಯದೆ ನೀರಿಂ ಪೂಸಲ್ ಕಿಡುಗುಂ ತದ್ವಿಷಂ (ಖಮುದ. ೧೩-೧೧೨); ಆರಳಿದಂಬುಜದೆಸಳಿನಲಿ ಕಡದುಱುವ ಕಂಡಡೆ ಕೊಡುವುದೆ ಮಧುಕರನ ಲಾಯದೊಳ್ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೨೫); ಕಡದುಱು ವಿನುಬ್ಬರದ ಕೆಂಜಿಗೆಗೊಡನ ತೊಣಸೆಯ ಹರವಿಗಳ . . . ಕಾಲ್ದೊಡಕು ಗಳ ಹಗ್ಗಗಳ ಹರಹಿನಲೆಸೆದುದಾ ದುರ್ಗ (ತೊರರಾ. ೬-೭-೧೧). **ಕಡುದುಱು** : ಕಡುದುಱಿನ ಸಂದೋಹನವುಮಾ ಬಡಬಶಿಖಿಯನು ಮುತ್ತುವಂದದಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೧-೩೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಡುತ್ತೀಱು; ತೆಲು. ಕಡುದುರು, ಕಣುದುರು]

ಕಡಂದುಱುತೆ (ನಾ). = ಕಡಂಜ: ತುಂಬಿ ಪೀರ್ವವೊಲೀಂ ಪೀರ್ದ ಪುದೆ ಕಡಂದುಱುತೆ ನವ್ಯಾಮೋದಮಂ ಪೂಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧-೧೩). ℙ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಕಡಂದುಱು + ತೆ' ಎಂದು ಓದಿ 'ತೆ' ಎನ್ನು ವುದನ್ನು ಅವ್ಯಯವಾಗಿ ಭಾವಿಸಬಹುದು.

[ಕಡಂದುಱು + -ತೆ]

ಕಡಂಬ, ಕಡಬ್ಬೆ, ಕಡವ$_1$, ಕಡವು$_3$, ಕಡವೆ$_1$, ಕಡಹ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೇಸರಿ ಬಣ್ಣದ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕದಂಬವೃಕ್ಷ: ತಿಳಕ ತಮಾಳ ತಾಳ ಸಹಕಾರ ಕರಂಜ ಕಡಂಬ ನಿಂಬ ಪಾಟಳ ತರುಸಂಘದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೫-೬೫; 1207). ೨. ನಾಳ; ದಂಟು; "ದೇಂಟು" (ಗಂಗಾವು. ೬೬). ೩. ಈಚಲು ಮರ. ೪. ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು; ಕೂಟ: ಭಿಜಯಾದಿತ್ಯ ಮಜ್ಜಿಲದ ಮಹಾಜನ ಕಡಮ್ಬ ಧರ್ಮ್ಮಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟಿಕ್ಕದೇವರು ಒನ್ದು ಪೊಱೆಗ್ಪೊಟ್ಟ ಪಾರ್ವ್ವನುಣ್ಣ ಧರ್ಮ್ಮಂ ನಡವುದು (ಎಕ. X, ಬಾರಿಂಗ್. ೨-೮; 943). ೫. ಒಂದು ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು; ಕದಂಬ: ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಕಡಂಬಂ ಜಗದನುಗ್ರಹ ವಿಗ್ರಹಂ ದಾನವಿನೋದಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೪೬-೧೧; 1200). **ಕಡಬ್ಬೆ** : ೧. ಅರಳಿವಾಳ, ಕಡಬೆ, ಕಗ್ಗಲು ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷ ಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫೧). **ಕಡವ$_1$** : ೧. ಕಜ್ಜೂರ ಕಕ್ಕೆ ಕಡವ ಮೊಳಗು ನವಿಲ್ವಜ್ಜೆ ಗಜಾಕೆ . . . ಬೆಳೆದಿರಲಾ ಬಿಂಜಂ ಭೀಕರ ತರಮಾಯ್ತು (ಜಯುಕಾ. ೧೫-೨೪); ಮುಳ್ಳುಸುಳ್ಳ ಕಡವದ ಮರದಿಂ (ರಸರ. ಪರಿ. ೧೧೫). **ಕಡವು$_3$** : ೧. "ಕಡವೆನೆ ಕದಂಬವೃಕ್ಷಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೬); ಕಡವಿನ ಕಂಪಡಂಗಿದುದು ಜಾದಿಯ ಕಂಪೊದವಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೯); ಕಡವಿನಲರ ಕೇಸರಂಗಳಿಂ ಪೊರೆದೆಲರ್ಗಳುಂ (ಕಾದಂಬು. ೨೧೯); ಕಡವಿನ ಸೊವಡಿಂದೊಂದೆರಡಡಿಯಿಡುತಿರ್ದಪುದು ಗಾಳಿ (ಗಿರಿಕ. ೯-೩೨). **ಕಡವೆ$_1$** : ೧. ಎಲವ ಮುತ್ತುಗ ಹಾಲೆಯರನೇಱಿಲ ಕಡವೆ ಪೆರ್ಗೋಳಿಯಾಲವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩); ತಿಲಕ, ಕರಿತಿಲಕ, ಕಡವೆ, ಕಲ್ಲುಬಸರಿ ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಫಲಭರಿತವಾದ ವೃಕ್ಷಂಗಳನ್ನೂ (ಕೃವಾಅ. ೨೨೮). **ಕಡಹ$_1$** : ೧. ಕಡಹದ ಮರನೇರಿ ಕಾಡುವು ದುಚಿತವೆ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೩೩-೧); ಕೆಂಪುಬೂರಗದಲ್ಲಿ ಕಾಗೆಗಳು, ಕಡಹದ ಮರದಲ್ಲಿ (Anthocephalus) ಬಾವಲಿಗಳು ಸಹಾಯಮಾಡುವವು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೭೧).

[?. / ತಮಿ. ಕಡಮ್ಬು, ಕಡಮ್ಬು; ಮಲ. ಕಡಮ್ಬು; ತೆಲು. ಕಡಾಮಿ, ಕಡಿಮಿ. / ಪ್ರಾ. ಕಯಂಬ, ಕಲಂಬ. (< ಸಂ. ಕದಂಬ)]

ಕಡಂಬಗಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂಬರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರ್ಪ್ಪಂತಾಗಿ ಕಡಂಬಗಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ ಮುಟ್ಟ ನಯಲೊಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗಱ್ದೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೪-೧೫; 1089).

[ಕಡಂಬ + ಗಟ್ಟ$_1$]

ಕಡಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲವನ್ನು ಪಡೆ: ಕಡಂಬಡೆಯದ ಬಡವನಂತೆ ಪಸಿದು ಪಟ್ಟು ಬಱಿದಿದೇಕೊಡಲಂ ತಪಿಸಿ ಗಾವಿಲನಾದಪ್ಪೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೮೦).

[ಕಡ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಡಂಬರಸ, ಕಡಬರಸ (ನಾ). ಕಡಂಬದ ರಸ; ಈಚಲಿನ ರಸ; ಹೆಂಡ: ಪುಸಿಯೊಳ್ ಪೊರೆಯದೆ ನಡೆವುದದಲ್ಲದೊಡರಸು ಕಡಂಬರಸ ನರಸನಂತಾಗಿರರೇ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಲ್ಬೆರಸು ಪೊಡವಿಗರಸಾದಪನೇ] (ಪಂಚತಂ. ೨೫೪-೪). **ಕಡಬರಸ** : ಧರ್ಮಮುಂ ಪೆರ್ಚುವಂತಾಗೆ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯದರಸಂ ಕಡಬರಸಂ ಪಾದರಸಂ ನಿಶ್ಚಯಮರಸಲ್ಲೆಂದು ತನ್ನೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೬೭); ಜವ್ವನದಿರವದು ಸುರಚಾಪ ದಂತೆ ತನು ಬುದ್ಬುದದಂತಿರೆ ಬಯಲೆಂಬುದನಱಿಯದೆ ಪರವಶನಪ್ಪರಸ ನೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಕಡಬರಸಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೧೯-೩೬); ಶರಣೆನೆ ಕಾಯ್ಯುದು ಬೇಡಿದೊಡಿರದೀವುದು ತೊಡರೆ ಸೆಡೆಯದಿರುವುದು ಪುಸಿಯೊಳ್ ಪರೆಯದೆ ನಡೆವುದು ನಡೆಯದದರಸಂ ಕಡಬರಸನಂತೆ ಜೂಡಾರತ್ನಾ (ನೀತಿಸಾ. ೩೩೦).

[ಕಡಂಬ + ರಸ]

ಕಡಂಬಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ವಿಷಪೂರಿತ ಹಾವು: ಈ ಬಾರಿ ಕಂಡುದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಡ ಹಾವೆಂದರೆ, ಕಟ್ಟದ ಹಾವುಗಳು; ಕಡಂಬಳೆ. ಇವು ನಮ್ಮ ಊರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಹಾವು ಗಳು (ಆಬೂಬ. ೧೧೧).

[← ತುಳು. ಕಡಂಬಳೆ]

ಕಡಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಮಾಡು: ಪೆಜರ ಬಿನ್ನಣಮಂ ಪೆಜರೋಜೆಯಂ ಕಡಂಮಾಡುವ ಕಳ್ಳ ಕೊಳ್ಳ ಖಳರಿರ್ಕೆಮ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೭); ಬಿದಿಯುಂ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಕಡಂಮಾಡುವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೬-೪).

[ಕಡ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕಡಕ್ಕ$_1$ 'ಕಡಗ$_3$' ನೋ.

ಕಡಕ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ (?): ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಕಡಕವಿಲ್ಲದೆಂತೀ ಮನ ಕೊಟ್ಟು ಅನ್ಯಶ್ರವಣವು ಕೇಳದಂತೆ ಕಿವಿಯ ಕೊಟ್ಟು . . . ಎನ್ನ ರಕ್ಷಿಸೊ (ಸಂಶೋತ. ೩೯); ಅಯ್ಯನಿರಲು ಮಗ ನಡೆಯಬೇಕಲ್ಲದೆ ಅಯ್ಯನೊಳ ಕಡಕವೆನ್ನುವರೇ (ಪೂಜ್ಯಜ. ೯-೬).
[< ಸಂ. ಕೃತಕ ?]

ಕಡಕ್ಕೆ$_3$ (ಗು). ಕರಾರುವಾಕಾದ; ಖಂಡಿತವಾದ: ತಂಗುಳ ಉಳಿಸದಿರಲು, ತಿನ್ನದಿರಲು ಕಡಕ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು (ಹೊಲಮ. ೧೧೧).
[← ಮರಾ. ಕಡಕ್]

ಕಡಕಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಏರ್ಪಾಡು; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಪುರಾಣ ನಿತ್ಯ ಹೋಮ ವೇದಪಾರಯಣ ಶ್ರೀ ತಿರುವಾಟ್ಟು ಯಿಷ್ಟು ಶ್ರೀ ಕಾರ್ಯ್ಯಕೆಉ ಕೂಡಿ ಮಾಡಿದ ಕಡಕಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೭೩-೨; 1381); ಹಿಡಿತುಂಬ ಹಿಡಕೊಂಡು ಹೊಲತುಂಬ ಬಿತ್ತ್ಯಾರೆ ಕಡಕಟ್ಟಿನ ಜಾಣ ನನ ತಮ್ಮ (ಗೌರಪ. ೧೧-೧೦). [ಕಡ ? + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಡಕಟ್ಟು$_3$ 'ಕಡಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಡಕಡಾಟ (ನಾ). ಕಡಕಡ ಎಂಬ ಸದ್ದು; ಕರತಾಡನ ಶಬ್ದ: ಘೋಂಡೂಬಾಯಿಯ ಶರಾವಿಕ ಮೇಳವನ್ನು ಕಂಡು, ಪ್ರೇಕ್ಷಕವೃಂದ ಹರ್ಷಭರಿತವಾಗಿ ಟಾಳಿಯ ಕಡಕಡಾಟ ಮಾಡಿತು (ದೀಪಹ. II, ೩೪೪).
[← ಮರಾ. ಕಡಕಡಾಟ]

ಕಡಕತ್ತಿ$_1$ 'ಕಡಿಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಡಕತ್ತಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಚಿತ್ರಗಾರನು ತದೇಕಧ್ಯಾನ ನಿರತನಾಗಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಕಡಕತ್ತಿ ಗಿಡವನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ಇಬದು. ೧೪೪). [?]

ಕಡಕಲ್, ಕಡಕಲು (ನಾ). ಪ್ರಾಕಾರ, ಗೋಡೆ ಅಥವಾ ಬೇಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಹಾಯ್ದು ಹೋಗಲು ಹಾಕಿರುವ ಕವೆ; ಅಕ್ಕಳೆ; ಕವೆಗಳ ನಡುವಿನ ಕಿರುದಾರಿ (ಕಿ). **ಕಡಕಲು**: ತೋಟದ ಕಡಕಲ (ಹಿಕ್ಕಲು) ದಾಟೋದು ತಡವೇನೊ (ಹುಟ್ಟಹ. ೩೪).
[< ಕಡೆ$_2$ + ಕಲ್$_3$?. / ತಮಿ. ಕಡಪ್ಪು]

ಕಡಕಲು 'ಕಡಕಲ್' ನೋ.

ಕಡಕು$_1$ 'ಕಡುಕು$_3$' ನೋ.

ಕಡಕು$_2$ (ನಾ). ಬಂದೂಕಿನ ದೊಡ್ಡ ಚರೆ; ಗುಂಡು: ಮೊದಲನೆ ಈಡು ಕಡಕಿನ ತೋಟಾದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಒಂದೆರಡು ಕಡಕುಗಳು ಗಿಡಗಳಿಗೆ ತಗುಲಿದ್ದುದು ಕಂಡುಬಂದಿತು (ಕಾನೂರು. ೧೪೩); ಈಡಿನ ಒಂದೆರಡು ಕಡಕು (ದೊಡ್ಡ ಚರೆ) ಅದರ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ತಗುಲಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೩೯೦). [?]

ಕಡಕು$_3$ (ನಾ). ಭಂಗ; ಮುರಿತ; ತಡೆ: ನಾನು ಮಾಡಿದ ಯತ್ನಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದವುಗಳಾದರೂ ಆ ಕತೆಯನ್ನು ಕಡಕಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳುವುದು ಉಚಿತ (ಕೆಲಸಿ. ೧೭೯). [< ಕಡಿಕು$_2$?]

ಕಡಕು$_4$ 'ಕಡಂಗು$_2$' ನೋ.

ಕಡಕು$_5$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಲ್ಲು; ಚೂರುಕಲ್ಲು: ಕ [ಪಾಠಾಂ. ತ]ಡಕುಂ ಪಿಟ್ಟೆಯುಮೊತ್ತೆ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೯); ಕಡಕುಂ ಪರಲ್ಗಳುಂ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳನೆಡೆಯುಡುಗದೊತ್ತಿದೆಡೆಯಿಂ ನೆತ್ತರ್ ಬಿಡದೆ ಚ್ಚು ಪಾಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೧೮). [?]

ಕಡಕುಳ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ವ್ರಿತ್ತಿ ಕಡಕುಳದಲೆರಡು ಬಳ್ಳಿಗೆಜೆಯಲೆರಡು (ಕಇ. I, ೩೦-೫೫; 1277); ಕಡಕುಳದ ಸಾವಂತ ಬೊಪ್ಪಗೌಡನ ಹೆಗ್ಗಡೆ (ಇಅ. XII, ೧೦೦-೫; 1246). [?]

ಕಡಕೋಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೧೨-೨೦೮).
[?]

ಕಡಗ$_1$, ಕಡಂಗ$_3$, ಕಡಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಅಥವಾ ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಭರಣ; ಬಳೆ: ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಕಡಗಮಂ ಕೊಳ್ವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೬೨); ಕಡಗ ಕಂಠಮಾಲೆಗಳಿಗೆ ಕಳ್ಳರ ಅಂಜಿಕೆಯುಂಟು (ಪುರಂದ. ೨-೩೧-೨); ತೊಳಗುವ ಮುತ್ತಿನ ಕಡಗ ಕಂಕಣದಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೨೩-೭೯). ೨. (ಆಲಂ) ಮುತ್ತೈದೆತನ: ಕಾವುದಾತ್ಮಾನುಜೆಯ ಕಡಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೬). **ಕಡಂಗ$_3$**: ೧. ಹಸ್ತಕಡಂಗದ ಹರಿಣಲೋಚನೆಯಳ ಪುಸ್ತಿದೊಡವಿನ ಬೆಡಗಿಯ ಶಿಸ್ತಿನಿಂ ನಿಂತು ರಂಗಾಯೆಂಬಳ ಕೂಡುವಾಸ್ತೆಯದೆಂದು ವಂದಪುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೬-೩೪). **ಕಡಕ$_1$**: ೧. (ಕಿ).
ಕಡಕಬಳೆ, ಕಡಕಪಾತ್ರೆಬಳೆ = ಮೂರು ಏಣಿನ ಬಳೆ (ಕಿ).
[< ಸಂ. ಕಟಕ]

ಕಡಗ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ನೆಲ್ಲಿ, ಹೊನ್ನೆ, ಸಾಗಡೆ, ಚೆಂದಲ, ಕಡಗ, ಸೀ ಅಣವಿಗೆ (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೬). [?]

ಕಡಗ$_3$ (ನಾ). ಗಾಡಿ; ತೋಡು. 'ಕಡಿಗೆ$_1$' ಪರಾ. [?]

ಕಡಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಚ್ಚಲಾರದ ಗಂಟು; ಕಗ್ಗಂಟು (?): ಸಾವಿತ್ರಮ್ಮನ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡಗಂಟು ಹೆಣೆದಂತೆ ಆಯಿತು (ಕೊನೆಭೇ. ೧೦೧). [ಕಡ ? + ಗಂಟು]

ಕಡಗಟ್ಟು, ಕಡಕಟ್ಟು$_3$ (ನಾ). ಸಾಲದ ವಹಿವಾಟು: ಈ ಕಡಗಟ್ಟಿನ ಎಷ್ಟು ವರಹಗಳಿಗೆ ನಿರಾಶೆಯಾಗಿ ನೀವು ಇತ್ತ – ಮನವ ಮಾಡಿದಿರಿ? (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೧-೧೨). **ಕಡಕಟ್ಟು$_3$**: ಅವನ ಕಡಕಟ್ಟಿಗೆ ನೋಟು, ದಸ್ತಾವೇಜು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳ ಲೆಕ್ಕ (ಹಹಸ. ೨೬).
[ಕಡ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಡಗತ್ತಿ 'ಕಡಿಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಡಗದ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: ಕಡವಳ, ಕಡಗದ, ಕಡಾನಿ, ಕೊಂಗು (ಮೈಔಗಿ. ೫೪-೧೦೪೫). [?]

ಕಡಗಾರ (ನಾ). ಸಾಲಗಾರ: ಅವನು ನನಗೆ ಕಡಗಾರನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಕಡ$_1$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಕಡಗು$_1$ 'ಕಡಂಗು$_1$' ನೋ.

ಕಡಗು$_2$ 'ಕಡಂಗು$_3$' ನೋ.

ಕಡಗು$_3$ 'ಕಡಹು$_2$' ನೋ.

ಕಡಗುಕಾಲುವೆ (ನಾ). ಕಂದಕ; ಅಗಳು: ಕೆಬ್ಬೆಯ ಭೂಮಿಯಾಗಿದ್ದು ನೀರೂ ನಿಲ್ಲುವ ಸಂಭವವಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಗುಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹೆಚ್ಚಾದ ನೀರು ಬಸಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು (ವ್ಯವಮ. ೬೩).
[ಕಡಗು$_2$ (< ಕಡಂಗು$_3$) + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕಡಗುಡು 'ಕಡಂಗೊಡು' ನೋ.

ಕಡಗೆ (ನಾ). ಮೂಟೆ; ಹೊರೆ; ಕಟ್ಟು: ಹೊಜಿಗಣಂ ಬಂದ ಸೀರೆಯ ಕಡಗೆಗೆ ವೀಸವೊಂದು (ಎಇ. XIII, ೨೧-೫೩; 1204). [?]

ಕಡಗೊಡು 'ಕಡಂಗೊಡು' ನೋ.

ಕಡಗೊಳ್ 'ಕಡಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಡಗೋಲಮುಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು; ಬಚನಾಗ: ಕಡಗೋಲಮುಂಡೆಯ ಆಕಾರದ ಕೆಂಪಾದ ಹೂವಾಗುವದರಿಂದ ಕಡಗೋಲಮುಂಡೆ ಎಂದು ಗೊಲ್ಲರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಗೃಹವೈ. ೬).
[?]

ಕಡಗೋಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಅಂಡ್ರಿಕೆಹುಲ್ಲು, ಕಡಗೋಲುಗಿಡ, ಮುಳ್ಳುಮುತ್ತ, ಜಾಲಿಜಪ್ಪಟೆ– ಇಂಥ ನೂರಾರು. . . ಗಿಡ ಮರ ಬಳ್ಳಿ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ತಮ್ಮ ಆಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿವೆ (ಬೆಳುವು. ೫೩). [ಕಡಗೋಲು$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಡಗೋಲುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ (÷). [ಕಡಗೋಲು$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಡಗೋಲುಮಂಡೆಯಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (÷). [ಕಡಗೋಲು$_0$ + ಮಂಡೆ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಡಗೋಲುಮರ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗೋಲಿನ ಹೆಡೆ ಅಥವಾ ತಲೆ. ೨. ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು (÷). [ಕಡಗೋಲು$_0$ + ಮರ$_1$]

ಕಡಚಲು, ಕಡಚ್ಚಿಲು, ಕಡೆಚಲು (ನಾ). ೧. ಮರ, ದಂತ, ಲೋಹ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಕ್ಕ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಲು ಚರಕಿ ಯಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಕಡೆಯುವುದು, —ರೂಪಿಸುವುದು : ಅದರ ಚಿತ್ರ, ಕೆತ್ತನೆ, ಕಡಚಲು ಕೆಲಸ ನೋಡುವುದೆಂದರೆ ನಮಗೆ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತಿ (ಹುಮುಬು. ೧೯). ೨. ಕಡೆಯುವ ಯಂತ್ರ ; ಗಾಡ; ಚರಕಿ. **ಕಡಚ್ಚಿಲು** : (ಕರಾ) ೧. ಮೇಜಿನ ಕಾಲಿಗೋಸ್ಕರ ಬೀಟಿ ಮರವನ್ನು ಕಡಚ್ಚಿಲು ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕಡೆಚಲು** : ೧. (÷).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡೈಚ್ಚಲ್ ; ಮಲ. ಕಡಚ್ಚಲ್ ; ತುಳು. ಕಡ್ಚಿಲ್, ಕಡಿಚಿಲ್]

ಕಡಚಿ, ಖಡಚಿ, ಖಡಿಚಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಮಗುಚುವ ಕೈ; ಕುರುಪಿ; ಹಂಚಿನ ಮೇಲೆ ರೊಟ್ಟಿ, ದೋಸೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕುವ ಸಾಧನ: ಮುಂಬಾಯಿ ಶಹರದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಜೀನಸಗಳ ವಿವರವು . . . ಕೆಳಗೆ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟದೆ. ೧. ಅಡಕೊತಗಳು . . . ೪. ಕಡಚಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೧). **ಖಡಚಿ**: ಮುಚ್ಚುಕಟಿಗೆ ದಿನದ ವ್ಯವಹಾರದ 'ಖಡಚಿ' (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೯). **ಖಡಿಚಿ**: ಖಡಿಚಿಯಿಂದ ಹೋಳಿಗೆ ತಿರುವಿಹಾಕು (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಕಡಚೀ, ಕರಛೀ]

ಕಡಚೆ (ನಾ). ಶಿರೀಷ ವೃಕ್ಷ (÷). [?]

ಕಡಚ್ಚಿಲು 'ಕಡಚಲು' ನೋ.

ಕಡಜ$_1$ 'ಕಡಂಜ' ನೋ.

ಕಡಜ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : "ವಸುಕಃ —ಚೆನ್ನೆಗ್ಗಿಲು, ಬಾಗೆ, ಕಡಜ, ಅರಸೆಕ್ಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೬). [?]

ಕಡಜಾಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿ: "ಕಾಮವಲ್ಲಿ– ಕಡಜಾಜಿ" (ಒಷಧಿ. ೩೧). [?]

ಕಡಜೀರಿಗೆ, ಕರ್ಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಜೇನುಹುಳದಂತೆ ಕೊಂಡಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ, —ಹಾರುಹುಳು : ಕಡಜೀರಿಗೆ ನೋಡಲು ಬಣ್ಣದ ಬೆಡಗನ್ನೇನೊ ಪಡೆದು ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಹಾಡಿ ಹರಸುವ ಪುಣ್ಯವಂತ ಇನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಬೇಕು (ಗಾಳಿಪ. ೨೧೩). **ಕರ್ಜೀರಿಗೆ**: ೧. (÷). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಬೀಜ (÷). [< ಕಡಂಜ]

ಕಡಣ 'ಕಡ್ಡಣ' ನೋ.

ಕಡತ 'ಕಡಿತ$_3$' ನೋ.

ಕಡತಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಂಗ (?) : ಮುದಿ ಗಂಡುಮಂಗಗಳು ತಮ್ಮ ಕಡತಿಗಳೊಡನೆ ಹೇಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದುವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅವನು ಸಹ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಆ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಗಳೊಡನೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೫೩೭). [?]

ಕಡತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇದರ್ಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಬೆಳಿತೂರಾ ಮಹಾಜನಮುಂ ಕಡತೂರಾ ಮಹಾಜನಮುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೧–೧೧ ; 753). [? + ಊರ್]

ಕಡತೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಾರುಮಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು. ೨. ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟಿಸು (÷). [ಕಡತೇರು + –ಇಸು$_3$]

ಕಡತೇರು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಂದರೆ, ರೋಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಪಾರಾಗು. ೨. ಮುಗಿ (÷).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡತ್ತೇೞು ; ತೆಲು. ಕಡತೇಱು, ಕಡತೇರು]

ಕಡದುಱು 'ಕಡಂದುಱು' ನೋ.

ಕಡಪ 'ಕಡೆಪ' ನೋ.

ಕಡಪಕತ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ದೊಡ್ಡಕತ್ತಿ ; ಮಚ್ಚು. [← ತುಳು. ಕಡ್ಪತ್ತಿ]

ಕಡಪೞ್ತಿಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಕಡಪೞ್ತಿಗಾಲ ವಟವೃಕ್ಷಮ್ (ಎಕ. I, ೧–೩೦ ; 466). [?]

ಕಡಪುಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಡಪುಡನ್ ನುಡಿದನ್ ಸಲಿಪೋ ಬಾದಾವಿಯ ಮಾಣಿ (ಇಆ. IX, ೭೫–೧ ; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಡಬ$_1$ 'ಕಡವೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡಬ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಚಾಮೆಯಗೆಜೆಯ ಮೊದಲ ಕಡಬನ ಗಜೆದ್ದಿ ಅಯ್ವತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೫–೨೨ ; 1148). [?]

ಕಡಬಡ್ಡಿ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸಾಲ : ಹಡೆದೊಡವೆ ವಸ್ತುವನು ಮೃಡಭಕ್ತರಿಗಲ್ಲದೆ ಕಡಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಡಲಾಗದು . . . ನಿಮ್ಮ ಶರಣರಿಗಲ್ಲದೆ ಕಡಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಡಲಾಗದು (ಬಸವ. ೨೨೯). [ಕಡ$_1$ + ಬಡ್ಡಿ]

ಕಡಬರಸ 'ಕಡಂಬರಸ' ನೋ.

ಕಡಬೆ$_1$ 'ಕಡವೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡಬೆ$_2$ 'ಕಡಂಬ' ನೋ.

ಕಡಮೆ, ಕಡಿಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ; ಕಮ್ಮಿ : ಎಂದ ಮಾತುಗಳನೆಲ್ಲವನು ಒಂದಜೆಳೊಳ್ ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪೇಳ್ದು (ಮೋಹತ. ೩೩–೩೬); ೧೪೦೭ ವರಹ ಕಡಮೆ ನಿಂದ ರೊಕದಲ್ಲಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೭–೬ ; 1564) ; ಭೂಷಣಾವಳಿಯಿಾಗ ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲೆ ಮಗೆ (ಭರಚ. ೮–೧೬). ೨. ಉಳಿದದ್ದು ; ಮಿಕ್ಕದ್ದು : ಕೈಕೊಂಡನಘ ಭಾರತ ಕಥೆಯ ಕಡಮೆಯ ಜನಪನರಸಯ ಕೃಷ್ಣರಾಯನಿಗಂಕಿತವ ಮಾಡಿ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೧–೨೮) ; ತಲೆಯ ಬೋಳಿಸಿ ಮೂರು ಪಟ್ಟೆಯಂ ಹಂದೆ ಪೋಗೆಂದು ಕಟ್ಟಿಂಬಿಟ್ಟು ಕಳುಪಲಾ . . . ಕಡಮೆ ಮಂಡೆಯನು ಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡು (ತುರಂಗ. ೩೪–೨೯, ೩೦). ೩. ಕೆಳಮಟ್ಟ; ಕೆಳದರ್ಜೆ: ಮಂತ್ರಿಗಿಂತಲೂ ಕಡಮೆ ಆಗಿರುವ ಬೇರೊಬ್ಬ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷನಾದ ಆಲೋಚನಾಧಿಕಾರಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬. ೨೫೭). **ಕಡಿಮೆ** : ೧. ಮಂದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ, ಹಣವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿದ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೧೧) ; ರಾಯನ ಸೈನ್ಯಪಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಸೈನ್ಯದ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿತ್ತು (ಕೃದೇವ. ೧೯). ೩. ಮೆಣಸು ಹುಳಿತರೆ ಜೋಳಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯೆ ? (ಗಾದೆ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡೈಮೈ ; ತುಳು. ಕಡಮೆ ; ತೆಲು. ಕಡಮ]

ಕಡಲ್$_1$ (ನಾ). ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಎರಡು ಭಾಗ ಮಾಡುವ ಕಲ್ಲು ; ಬಂಡೆಗಲ್ಲು ; ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡನಿಂತದ್ದು : "ಹೊನಲನ್ ಇಬ್ಬಗೆ ಮಾಡುವ ಕಡಲು[ಲ್] – (ಕೂಪಕ, ವಿದಾರಕ)" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [?]

SRI JAGADGURU VISHWARADHYA
JNANA SIMHASAN JNANAMANDIR
LIBRARY
Jangamawadi Math, Varanasi

ಕಡಲ್$_2$, ಕಡಲು (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರ ; ಸಾಗರ: ಕಡಲ ತಡಿಯೆಯ್ದೆ ನೆಲನಂ ಪಡೆದರ್ ಭವದೀಯ ಪುತ್ರರ್ (ಆದಿಪು. ೯-೯೮) ; ಪುಸಿಯೊಳ್ ಪೂರೆಯದೆ ನಡೆವುದದಲ್ಲದೊಡರಸು ಕಡಲ್ವೆರಸು ಪೊಡವಿಗರಸಾದಪನೇ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಂಬರಸನರಸನಂತಾಗಿರರೇ] (ಪಂಚತಂ. ೨೫೪-೪) ; ಕಡಲಾಪೋಶನಮಾದುದಾ ಮುನಿಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೩) ; ಹೊಡೆಗೆಡೆದ ದಂತಿಗಳು ರಕ್ತದ ಕಡಲೊಳೀಸಾಡಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೦-೧೦) ; ಕಡಲೆಡೆಯೊಳು ಮಲಗಿದನಾವಳಿಗಾಗಿ ಕಡಲ ಕಡೆದು ಬಳಲಿದನು (ಹದಿಬ. ೬-೨). **ಕಡಲು:** ೧. ಕಾಳರಕ್ಕಸುಭಟರು ಕವಿದರು ಕಾಲಕೂಟದ ಕಡಲು ಕವಿವಂದದಲಿ ಕಪಿಬಲವ (ತೊರರಾ. ೬-೩೩-೮) ; ಬಾ ಅಲ್ಲಿ ಕಡಲಲ್ಲಿ ತೆರೆತೆರೆಯ ನೊಡೆವಲ್ಲಿ (ಸಜೀಗೀ. ೭-೧೩). ೨. (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು.

ಕಡಲತರಕಾರಿ = ಮೀನು : ತರ್ಕಾರಿ ಬೆಳೆದದ್ದೆಲ್ಲಾ ಮಂಗ್ಳೂರಿಗೊ, ಬೆಂಗ್ಳೂರಿಗೊ ಹೋದ್ರೆ ಕಡಲತರಕಾರಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆಂಥಾದ್ದು ತಿಂತೊ, ಪಾಪ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೫). ಕಡಲನಾಲಗೆ, ಕಡಲನಾಲಿಗೆ = ಕಡಲನೊರೆ : "ವಾರಿಫೇನಂ ಕಡಲನಾಲಗೆಯದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೨) ; ಒಡಲಾಂತು ಹರಿಯ ಕೀರ್ತನೆಗೆಯ್ಯದ ಜಿಹ್ವೆ ಕಡಲನಾಲಗೆಯಾಗದಿಹುದೆ (ಮೋಹತ. ೧೩-೨) ; ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಿಗೆ :—ಕಪ್ಪುರಿ, ಕಡಲನಾಲಿಗೆ . . . ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಹುರಿದು ವಸ್ತ್ರಗಾಳಿತವಂ ಮಾಡಿ ಕಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಮರ್ಧಿಸಿ . . . ಇಕ್ಕುವದು (ವಿವೈವಿ. ೧೫೬). ಕಡಲನೊರೆ = ಸಮುದ್ರದ ನೊರೆ : "ಉದಧಿಫೇನಂ – ಕಡಲನೊರೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೭). ಕಡಲಮಗಳಗಂಡ = ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಮಗಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪತಿ ; ವಿಷ್ಣು : ಕಡಲಮಗಳಗಂಡನಾದೊಡೆಮ್ಮೊಡನೊಮ್ಮೆ ತೊಡರಲು ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೫-೧೬೪). ಕಡಲೊಳ್‌ಪಟ್ಟಂ = ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿರುವವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಕಡಲೊಳ್‌ಪಟ್ಟನನಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿದದಟಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಡಲ್ ; ತೆಲು. ಕಡಲಿ]

(ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಚಂದ್ರ (ಕಿ).

[ಕಡಲ್$_2$ + ಅಣುಗ (< ಅಣುಂಗ)]

ಕಡಲಣುಗಿ, ಕಡಲಣುಗೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಕಡಲಣುಗಿ ಮಲರ್ಗಣ್ಣ ಕೈಪಿಡಿಯು ನೋಡುವಳ್ ಜುಣುಗಿ (ಕಾಲೂರ. ೨೭-೧೬). **ಕಡಲಣುಗೆ:** ದುಡುಕಿದಾ ಸೂರೆಗರ ಹಾವಳಿಗೆ ನೊಂದೆ ! ಕಡಲಣುಗೆ ! ಬಡವಾದೆ ಕಾವರಿಲ್ಲೆಂದೆ ! (ಕಎಪು. ೩೨-೨).

[ಕಡಲ್$_2$ + ಅಣುಗಿ (< ಅಣುಂಗಿ)]

ಕಡಲಣುಗೆ 'ಕಡಲಣುಗಿ' ನೋ.

ಕಡಲಳಿಯ (ನಾ). ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಅಳಿಯ ; ವಿಷ್ಣು : ಕಡಲಳಿಯ ನೊಲವಿಂದ ಕಾಯಲಿ (ಕಾಲೂರ. ೯೯-೧೯೨). [ಕಡಲ್$_2$ + ಅಳಿಯ]

ಕಡಲಾಂಡಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅತ್ತಿರಾಳ್ವಭಟ್ಟರು ಶ್ರೀರಂಗಭಟ್ಟರು ಕಡಲಾಂಡಭಟ್ಟರು ಪಾರ್ತ್ಥಸಾರಥಿಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೦-೪೬ ; 1148).

[ಕಡಲ್$_2$ + ಆಂಡ + ಭಟ್ಟ]

ಕಡಲಾಣ್ಮ (ನಾ). ಸಮುದ್ರರಾಜ; ವರುಣ: "ಕಡಲಾಣ್ಮಂ ಯಾದಸಾಂ ಭರ್ತೃರ್ವಿನೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೧). [ಕಡಲ್$_2$ + ಆಣ್ಮ (< ಆಳ್ಮ)]

ಕಡಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರವಾಗು ; ಸಮುದ್ರದಂತೆ ತುಂಬಿ ನಿಲ್ಲು : ಕಡಲಿಡುವ ರಕುತದ ಸುಗ್ಗಿ ಶಾಕಿನಿಯರಿಗೆ ಸೇರಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೯) ; ಕಟ್ಟಿದಿರ ಕಳಿವಣ್ಣುಗಳ ಕಡಲಿಟ್ಟು ಸುರಿವ ಸುಧಾರಸದ ಹೊಂಗಟ್ಟುಗಳ ಫಲಭೂಜರಾಜಿಯ ಕಿತ್ತನಾ ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೫) ; ಕಡಲಿಡುವ ಕಂಬನಿಯೊಳಿಂತೆಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೨-೫೨). [ಕಡಲ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕಡಲಿಬತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತಿ : ದೀವಿಗೆಯ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಡಲಿಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಖಿಡ್ಡಿಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೭೪).

[? + ಬತ್ತಿ]

ಕಡಲಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಡಲಿಗೆ ಇಳಿ ; ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗು : ಏಣಾಂಕ ಗಗನದೊಳಿರ್ದು ತಾ ಪುಟ್ಟಿದ ತಾಣವ ನೋಡುವಂದದಲಿ ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಡಲಿಳಿವಂತೆ ಮತಿಪಂಚಬಾಣ ನೀರೊಟ್ಟಿಲೊಳ್ ಬಿದ್ದ (ಮೋಹತ. ೧೧-೨೮). [ಕಡಲ್$_2$ + ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ)]

ಕಡಲು 'ಕಡಲ್$_2$' ನೋ.

ಕಡಲುಕಾಲುವೆ 'ಕಡಲ್ಗಾಲುವೆ' ನೋ.

ಕಡಲುಗಳ್ಳ 'ಕಡಲ್ಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಕಡಲುಗಾಲುವೆ 'ಕಡಲ್ಗಾಲುವೆ' ನೋ.

ಕಡಲುಘಂಟೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ನಾವಿಕರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಗಂಟೆ : ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಬಂಡೆಗಳಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ, ನಾವಿಕರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಲು, ದೀಪಸ್ತಂಭಗಳಿರುವಂತೆಯೇ, ನೀರಿನ ಕೆಳಗೆ ಕಡಲುಘಂಟೆಗಳನ್ನು ಇರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೭೫೮).

[ಕಡಲು (< ಕಡಲ್$_2$) + ಘಂಟೆ]

ಕಡಲುರಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಒಳಗಿರುವ ಬೆಂಕಿ ; ವಡಬಾಗ್ನಿ : "ಕಡಲುರಿ ಮುನ್ನೀರ್ಗಿಚ್ಚೆನೆ ವಡಬಾನಲಂ" (ಚತುನಿ. ೧೧೨) ; ಕಡಲುರಿಯಂತಕಾಲಘನಗರ್ಜನೆಯಂತೆ ಸಮಸ್ತದಿಕ್ತಟಂ ಪಿಡುಗುವಿನಂ ರಣಾನಕ ರವಂಗಳಸುಂಗೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೩).

[ಕಡಲ್$_2$ + ಉರಿ$_2$]

ಕಡಲುವರಿ 'ಕಡಲ್ವರಿ' ನೋ.

ಕಡಲುಸಿಂಹ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಪಕ್ಕಗಳುಳ್ಳ, ಸಿಂಹವನ್ನು ಹೋಲುವ ಸಮುದ್ರದ ಪ್ರಾಣಿ ; ಸಮುದ್ರಸಿಂಹ : ಕಡಲುಸಿಂಹ ಎನ್ನುವುದು ವಾಲ್‌ರಸ್ ಎಂಬೊಂದು ಪ್ರಾಣಿ (ಒಂದೇರಾ. ೧೨) ; ಬಲವಾದ ಪಕ್ಕಗಳುಳ್ಳ ಕಡಲುಸಿಂಹ, ವಾಲ್ರಸ್ ಮೊದಲಾದುವು ಅವುಗಳಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ತಳ್ಳಿ ತುಸುದೂರ ಸಾಗಬಲ್ಲುವು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೭೨೪).

[ಕಡಲು (< ಕಡಲ್$_2$) + ಸಿಂಹ]

ಕಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ ; ಚಣಕ : "ಚಣಂಗಿ ಖಂಡಿಕಮೆನಲು ಕಡಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪) ; ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಣೆಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ವ) ; ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ ಕಾಯ್ವಾಜದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಮರಲಲರುವಂತಾನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೨) ; ಕಡಲೆಗಳಂ ತಿಂಬ ಮೊಗ್ಗು ಕಲ್ಗಳೊಳುಂಟೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೫) ; ಓದಿದೊಡೆ ಕಲ್ಲ ಮಾಲೆಯ ನಾದಂ ಕರ್ಬೊನ್ನ ಕಡಲೆ ವಾದಿಸೆ ರಸಮಂ ಸೋದಿಸೆ ಯುರ್ಕಿನ ಪುಡಿಯೆನಿಪಾ ದುಷ್ಕವಿತೆಗಳನೆಣಿಸಲೇಕೀ ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೨) ; ಕಡಲೆಗಳೀಂ ನಿಮ್ಮುಡಿಯೊಳಗೆ ಪಡುವ ದೇಗುಲದೆಡೆಯಾವುದು (ಶಮದ. ೧೦೨ ಪ್ರಯೋ) ; ಗೋಧಿ ಕಡಲೆಯ ವಿಳಸ ರಾಶಿಯ ದೇಸು ಯೋಜನದಳತೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡಲೈ ; ಮಲ. ಕಡಲ ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಡಲೆ]

ಕಡಲೆಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಕಡಲೆಕಾಳುಗಳುಳ್ಳ ಕಾಯಿ : ಕಾಷ್ಠ ಪೋಗಿ ತಾ ಪರ್ವತ ನುಂಗಿತು ಕೃಷ್ಣನ ನುಂಗಿತು ಕಡಲೆಕಾಯಿ (ಪುರಂದ. ೩-೯೩-೩). ೨. ನೆಲಗಡಲೆ ; ಸೇಂಗಾ : "ನಿಮಗೆ ಹಾಲು, ಹಣ್ಣು, ಕಡಲೆಕಾಯಿ, ಪುರಿ – ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಡಿಸುತ್ತೇನೆ" (ರಂಗಕ. ೮೭).

[ಕಡಲೆ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$). / ತಮಿ. ಕಡಲೈಕ್ಕಾಯ್]

ಕಡಲೆಗೊರವಂಕ (ನಾ). ಗೊರವಂಕ ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಒಂದು ಗುಂಪು ಕಡಲೆಗೊರವಂಕಗಳ ಹಿಂಡು ಹಾರಿಹೋಯಿತು (ಚಿಂದುಟಿ. ೧೫). [ಕಡಲೆ ? + ಗೊರವಂಕ]

ಕಡಲೆಬೇಳೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಕಾಳನ್ನು ಒಡೆದು ಮಾಡಿದ ಬೇಳೆ: ಕಡಲೆ ಬೇಳೆಯನ್ನು ನೆನೆಸಿ ನಿಂಬೆಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರೆದುಕೊಟ್ಟರೆ ಅಜೀರ್ಣ... ಗುಣವಾಗುವುವು (ಸಕವೈ. ೪೯೦ ಪರಿ). [ಕಡಲೆ + ಬೇಳೆ]

ಕಡಲೆವಿಟ್ಟು (ನಾ). ಕಡಲೆಯ ಹಿಟ್ಟು: ಕರಿಬೇವು ಬಡಗಸಂಡಗೆ ಯಿಂಗು ಕಡಲೆವಿಟ್ಟರಿಸಿನದ ಹುಡಿ ಕೆಂಡಬೆಂದ ತೆಂಗಾಯೋಟಿ ಹುರುಳಿ ಸಾಸುವೆ ಮೆಂತೆಯುದ ಚೂರ್ಣ ಹಪ್ಪಳಂ ಸಂಭಾರ ವಸ್ತುವಹವು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧). [ಕಡಲೆ + ಪಿಟ್ಟು]

ಕಡಲೆಹುಳಿ (ನಾ). (ಔಷಧಿಗಾಗಿ) ಕಡಲೆ ಗಿಡದಿಂದ ತೆಗೆದ ಹುಳಿ ಯಾದ ರಸ: "ಚಣಕಾಮ್ಲ – ಕಡಲೆಹುಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೫೪).
[ಕಡಲೆ + ಹುಳಿ$_2$ (< ಪುಳಿ$_2$)]

ಕಡಲೆಜಿಯ (ನಾ). ವರುಣ: "ಮುನ್ನೀರೆಜಿಯಂ ಪ್ರಚೇತನೊಳ್ ಕಡಲೆ[ಜಿಯಂ] [ಪಾಠಾಂ. ಲೆನಿಕುಂ]" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧); ಕಡಲೆಜಿಯ ನಾಲವಟ್ಟವ ನೆನಸೆ ಪಡುವಣೆಲರಲೆದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬–೧೭).
[ಕಡಲ್$_2$ + ಎಜಿಯ]

ಕಡಲೊಡೆಯ (ನಾ). = ಕಡಲೆಜಿಯ: ಕಡಲೊಡೆಯನಿತ್ತ ರನ್ನದ ತೊಡವಂ ತುಡು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೩); ವಡಬಗೌತಣವಿಕ್ಕುವರೆ ಕಡಲೊಡೆಯ ಗಹುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೧೯). [ಕಡಲ್$_2$ + ಒಡೆಯ$_1$]

ಕಡಲೋಟ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರದ ಇಳಿತ; ಓಹಟ: ವೇದತಸ್ಕರನ ತನ್ನೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಪರಾಧಕ್ಕೆ ಪೊಜಮುಡಲೊಡನೆ ಮಾಧವ ಕರೆಸಲು ಮರಳಿ ಬಂದಂತಾಗಲಾದುದು ಕಡಲೋಟ ಭರಿತ (ಮೋಹತ. ೨–೯). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯೆ: ಭಾರಣೆ ವರನಾಳಿ ಕಡಲೋಟ ಮುಂತಾದ ಚಾರುಕೌಶಲ್ಯವಿದ್ಯೆಗಳ ಧಾರುಣಿ ಪೊಗಳೆ ಪೇಳ್ದೀಲಾಚಾರ್ಯರ ಚಾರು ಚತಣ ಶರಣೆನಗೆ (ನಾಗಕು. ೧–೧೨). [ಕಡಲ್$_2$ + ಓಟ]

ಕಡಲ್ಕರೆ 'ಕಡಲ್ಗರೆ' ನೋ.

ಕಡಲ್ಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರದಷ್ಟಾಗು; ಅಗಾಧವಾಗು; ಅಪಾರ ವಾಗು (?): ದಯಾರಸ ನೀರ ತಟಾಕಂ ತೀವಿ ತುಳುಂಕಿ ಕೋಡಿ ಮರಳೆಯುಂ ದಾನತೀರ್ಥ ಸರೋವರಂಗಳಟಿಬಳಿವೋಗೆಯುಂ ಸಮ್ಯಗಾಚಾರ ಚಾರುಪರಂಗಳ್ಕಡಲ್ಗಟ್ಟಿಯುಂ ಪೊದಟ್ಕಿವಡೆದ ಸದ್ಧರ್ಮ ಪೀಯೂಷ ಮಹಾಪ್ರವಾಹಂ (ಅನಂಪು. ೧೪–೪೭ ವ).
[ಕಡಲ್$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಡಲ್ಗರೆ, ಕಡಲ್ಕರೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರತೀರ,—ದಡ: ಕಡಲ್ಗರೆಯನ್ನು ಸಂಜೆಯಾಗುವಾಗ ಮುಟ್ಟಿ, ಅಲ್ಲಿಯೇ ಜಲದೇವರ ಬರವನ್ನು ಹಾರೈಸುತ್ತ ಬಂಡೆಕಲ್ಲುಗಳ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತನು (ಮಣಿಸ. ೯೯). **ಕಡಲ್ಕರೆ**: ಜಯಸೇನನು ಕಡಲ್ಕರೆಯ ಕಾಡುಗಳ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಲಂಗರು ಹಾಕಿ, ಹಡಗನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ವೀರರೊಡನೆ ತೀರವನ್ನು ಸೇರಿದನು (ಮಣಿಸ. ೮೧).
[ಕಡಲ್$_2$ + ಕರೆ$_4$]

ಕಡಲ್ಗಳ್ಳ, ಕಡಲುಗಳ್ಳ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆಯೇ ಅಲೆಯು ತ್ತಿದ್ದು ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಲೂಟಿಮಾಡುವವನು: ರಷ್ಯದ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಹಡಗಿನ ಮೇಲೆ 'ಕಡಲ್ಗಳ್ಳರ ಹಡಗುಗಳ' ದಾಳಿಗೆ ಅಮೆರಿಕಾ ಸರ್ಕಾರವೇ ಹೊಣೆ ಎಂದು ಹವಾನಾರೇಡಿಯೋ ಇಂದು ಆರೋಪಿಸಿತು (ಪ್ರಜಾವಾ. ೧–೨; ೨೧–೩–೬೩). **ಕಡಲುಗಳ್ಳ**: ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡಲುಗಳ್ಳರಿದ್ದಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೪೧).
[ಕಡಲ್$_2$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕಡಲ್ಗಾಲುವೆ, ಕಡಲುಕಾಲುವೆ, ಕಡಲುಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಎರಡು ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಸಮುದ್ರ ಭಾಗ: ಕಾಲುವೆ; ಕಡಲ್ಗಾಲುವೆ (ಪಾರಿಸಿ. ೧೪). **ಕಡಲುಕಾಲುವೆ**: "(ಎರಡು ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ) ಜಲಸಂಧಿಗಿಂತಲೂ ವಿಸ್ತಾರ ವಾದ ಸಮುದ್ರಭಾಗ; ಕಡಲುಕಾಲುವೆ" (Channel. ಇಂಕನಿ). **ಕಡಲುಗಾಲುವೆ**: ಮಂಜು ಹರಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಾರಣ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಕಡಲುಗಾಲುವೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ (ನಂಟರು. ೯೯).
[ಕಡಲ್$_2$ + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕಡಲ್ಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಒಳಗಿರುವ ಬೆಂಕಿ; ವಡಬಾಗ್ನಿ: "ಕಡಲ್ಗಿಚ್ಚು ಬಡಬಾಗ್ನಿಯಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೩).
[ಕಡಲ್$_2$ + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಡಲ್ಗುದುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: "ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಮೀನ ಜಾತಿ; ಕಡಲ್ಗುದುರೆ" (Hippocampus. ಇಂಕನಿ).
[ಕಡಲ್$_2$ + ಕುದುರೆ]

ಕಡಲ್ತಡಿ (ನಾ). ಕಡಲ ದಂಡೆ; ಸಮುದ್ರತೀರ: ಕಡೆಯ ಕಡಲ್ತಡಿ ದೊರೆಗಳ ಪಡೆಯಂ ಗೆಲ್ದು (ಅಪ್ರತಿ. ೧–೭).
[ಕಡಲ್$_2$ + ತಡಿ$_5$]

ಕಡಲ್ತೆಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಜೋಡಿ ತೆಂಗು, ಕಡಲ್ತೆಂಗು (ವೈಔಗಿ. ೫೧–೧೦೧೭).
[ಕಡಲ್$_2$ + ತೆಂಗು$_2$]

ಕಡಲ್ವರಿ, ಕಡಲುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಪಸರಿಸು; ಹರಿದು ಸಮುದ್ರವಾಗು; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಕಡಲ್ವರಿವ ಕಣ್ಣೀರ ಪೂರದೊಳ್ ಮುಟುಗಿದೆಮೆವೊಜಿಯನಾನಲಾಜದೆ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೬ ವ); ತನುರುಚಿ ಕಂಪಿನ ಪೊಳಪಿನ ಕೌಮುದಿಯನೇಂ ಕಡಲ್ವರಿಯಿಪುದೋ (ಅನಂಪು. ೪–೪೮); ನೋಡುವ ಕೂಡುವ ಚಿಂತೆ ಕಡಲ್ವರಿದುದಂದು ಬೆಳಗಪ್ಪಿನೆಗಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೩೨). **ಕಡಲುವರಿ**: ಬಸಿಯ ನೆತ್ತರು ಕಡಲುವರಿದುದು ಕೂಡೆ ಕಣನೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ೨೮೨ ಪರಿ); ಭೂಕಾಂತ ನೆಜಗಿದನಾತ್ಮವಿದ್ಯಾಕಾಂತನಂಘ್ರಿಗೆ ಕಡಲುವರಿವಾನಂದ ಭಾಷ್ಪದಲಿ (ನಭಾಗ. ೫–೮–೩೯). [ಕಡಲ್$_2$ + ಪರಿ$_2$]

ಕಡಲ್ವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡಲಾಗಿ ಪಸರಿಸು; ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಹರಡು: ಕಣ್ಮಲರ್ ತನಿವೆಳಗಂ ಕಡಲ್ವರಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೫–೯೯); ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಮಿಂಚು ಕಡೆಗಣ್ಮಲರ ಕಡಲ್ವರಿಪ ಕಾಂತಿ ದುಗುಲದ ಮುಕ್ತಾಫಲದ ಮಲಯರುಹದೊಪ್ಪಮನಲರ್ಗಣೆಗಳಿನೊಪ್ಪಸಲಗೆಯಿಡೆ ನಡೆತಂದಳ್ (ಅನಂಪು. ೪–೧೦೮). [ಕಡಲ್ವರಿ + -ಸು$_1$]

ಕಡಲ್ವುಗು (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಹೊಗು, —ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಚಂದ್ರ ಬಿಂಬಂ... ಪಡುವಣ ಕಡಲ್ವುಗೆ ಪರಿವ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಬೆಳ್ವೊನಲೊ ಳುರ್ವಿದ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಗಳಂತೆ ತಾರಗೆಗಳ್ ತಲೆಗರೆಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೯). [ಕಡಲ್$_2$ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಕಡವ$_1$ 'ಕಡಂಬ' ನೋ.

ಕಡವ$_2$ 'ಕಡವೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡವಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೈಔಗಿ. ೫೪–೧೮೯೪).
[?]

ಕಡವಡ (ನಾ). ಗೂಡಾರ; ಬಟ್ಟೆಯ ಗುಡಿಸಲು; ಡೇರೆ: ಪಟಯಿಗೆಯು ಪಜವಡಿಯುಮೆಡದೊಳಂ ಬಲದೊಳಮುಳವಡಿಸಿ ನಿಂದ ದಂಡಿಗಳ ದಂಡನಾಯಕರ ದಾನವಸೇನಾದಿಗಳ ಕಡವಡಂಗಳುಂ (ಅನಂಪು. ೧೩–೯೦ ವ). [< ಕಂಡವಡ ?]

ಕಡವರ, ಕಡಾರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೂಳಿಟ್ಟ ದ್ರವ್ಯ; ಹುದುಗಿಟ್ಟ ಸಂಪತ್ತು, —ನಿಧಿ: "ಕಡವರಮೆ ಬಯ್ಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೩); ಅಱಿಯಬಹುದೆ ರಸದ ಬಾವಿ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯಂಗೆ ತೆಗೆಯಬಹುದೆ ಕಡವರವು ದರಿದ್ರಂಗೆ (ಬಸವ. ೨೬೭); ಬಡವಂಗೆ ಕಡವರವಿರ್ಪಂತೆ ಕುರುಡಂಗೆ ಕಣ್ಗಳಿರ್ಪಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೫೧); ನೆಲಮಱಿಯ ಕಡವರದಂತೆಯಿರುತಿರ್ದನತಿಶೌರ್ಯನಾದಯ್ಯನಾದಯ್ಯನು (ರಾಘಚ. ೧೩-೪೩). ೨. ಚಿನ್ನ; ಬಂಗಾರ: "ಕಸವರಂ ಸೊನ್ನೆ ಚೆಂಬೊನ್ನು ಕಡವರಮೆನಲು ಮಿಸುನಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೯); ಕುವರನ ತೆಗೆದು ತಕ್ಕೈಸಿ ಕೇಳೆನ್ನ ಕಡವರಮೆ ಚಿಂತೆಯೆನಗೇಕೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೧೬); ಕಡವರವನೊರೆದು ಪುಟವಿಡಲು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨-೪೭); ನಿನ್ನಡಿಯ ಪುಡಿಯ ಬಡತನವೆ ಕಡವರ ಕಣಾ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೯೧-೧೧). ೩. "ಹಣ, ಧನ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಶಿವಶರಣರಿಗೆ ಬಳಿಕ ಶರಣೆಂದು ಕಡವರವನಾರಾಧನಂಗೆಯ್ದು (ಸೌಂದಪು. ೬-೧೮). **ಕಡಾರ$_2$**: ೧. "ಕಡಾರಂ ನಿಕ್ಷೇಪ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೫); ಬಡವಂಗೆ ಕಡಾರಂ ಕೈಸಾರ್ದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೪೧); ವಸುಧೆಯೊಳಡಂಗಿರದೆ ನೆಗೆದೆಸೆವ ಕಡಾರಮನೆ ಬಡವನಡಿ ಮೊದಲೊಳಭೀಕ್ಷಿಸಿ ಕಾಣ್ಬ ತೆಱದೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೮೦). 'ಕಸವರ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಕಾರ್ತಸ್ವರ ?]

ಕಡವಲ್, ಕಡವಲ, ಕಡವಾಲ, ಕಡಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಡಂಬ (ಕಿ). **ಕಡವಲ**: (ಗಂಗಾಮ. ೬೭). **ಕಡವಾಲ**: ಹಸಿರು ಹಳದಿ ಕಪ್ಪಾದ ಮುಗುಳ ಕಡವಾಲಗಳನು ನೋಡಿ (ಕಮೋಘ. ೬-೫); ಮೈಗೆ ಕಡವಾಲಮರದ ಕಾಂತಿ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೯-೧೪). **ಕಡಾಲ**: ಕಡಾಲ (ಕಳಂಬ) – ಉನ್ನತ ವೃಕ್ಷ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಇಮಾರತಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೭). [< ಕದಂಬ]

ಕಡವಲ 'ಕಡವಲ್' ನೋ.

ಕಡವಸ, ಕಡಾಸ$_2$, ಕಡಾಸು (ನಾ). (ಋಷಿಗಳು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ತೊಗಲು; ಚರ್ಮ; ಅಜಿನ: "ತೋಲ್ ತೊವಲ್ಕೈದೆ ಸಮ್ಮವದು ನೀಡು ಕಡವಸವಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೩); ಅಡವಿಯೊಳಗೆ ಕಳ್ಳರು ಕಡವಸ[ಪಾಠಾಂ. ವರ]ದ ಸ್ವಾಮಿಯನು ಹುಡುಕಿ ಹುಡುಕಿ ಅಱಸುತ್ತೈದಾರೆ (ಅವಚಂ. ೯-೩೩); ಸೂಡುತಲಿ ಬಿಡುಜಡೆಗಳನು ಕೈಗೂಡುತಲಿ ಕಡವಸ ವಿಭೂತಿಯ . . . ಮಾಯೆ ಬರಲೆದ್ದೋಡಿದರು ಹುಲಿಗಂಡ ಹುಲ್ಲೆಗಳಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೪೫); ಜೋಗಿಗಳೋಡಿದರು ಕಡವಸಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು (ಶಂಕದಾ. ೧೫-೩೩); ಜಡೆಯ ಕಟ್ಟಲು ಬಹುದು ಕಡವಸವನುಡಬಹುದು . . . ಕರಣಗಳ ತಡೆಯುವುದೆ ಕಷ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೩೦). **ಕಡಾಸ$_2$**: ". . . ಏನು ಶಾಸ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿ ಹೊರಟೆಯಾ ಜೋಗಿ, ಹೆಗಲಿಗೆ ಕಡಾಸ" ಎನ್ನುವಂತೆ ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ ಹೊರಟುಬಿಡುತ್ತೇನೆ" (ಮುಳ್ಳುಹಾ. ೫೫). **ಕಡಾಸು**: ಎಡಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಕಡಾಸು, ಬವನಾಸಿ, ಬಲಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ತುತ್ತೂರಿ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೭); ಜೋಗಿ ಎದ್ದರೆ ಕಡಾಸು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ (ಗಾದೆ).

[?. / ತೆಲು. ಕಡವಸ, ಕಳವಸ, ಕಡಾಸ, ಕಳಾಸ. / ಮರಾ. ಕಡಾಸನ]

ಕಡವಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಡವಳ, ಕಡಗದ, ಕಡಾನಿ, ಕೊಂಗು (ಮೈಔಗಿ. ೫೪-೧೦೮೫). [?]

ಕಡವಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ದಾಟುವ ಸ್ಥಳವಾಗಿ ಮಾಡು: ಕ್ಷೋಣಿಯುಂ ಪಯದೇೞ್ಗೆ ಬಳ್ವಳ ಬಳ್ಕಿಸುತ್ತಿರೆ ಮಿಕ್ಕ ದಿಕ್ಕೋಣಮಂ ಕಡವಾಗಿಸುತ್ತಿರೆ (ಅನಂಪು. ೧೪-೭೧).

[ಕಡವು$_3$ (< ಕಡಹು$_2$) + ಆಗಿಸು]

ಕಡವಾಯ್ 'ಕಡೆವಾಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಡವಾಲ 'ಕಡವಲ್' ನೋ.

ಕಡವಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಡಗಾಯ್ಕಡವಿಗೆಱೆ ಎ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೧೧೮-೪೮ ; 726).

[ಕಡವಿ ? + ಕೆಱೆ]

ಕಡವು$_1$ 'ಕಡವೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡವು$_2$ 'ಕಡಂಬ' ನೋ.

ಕಡವು$_3$ 'ಕಡಹು$_2$' ನೋ.

ಕಡವುಗಾರ (ನಾ). ಕಡವನ್ನು ಹಾಯಿಸುವವನು; ದೋಣಿ ನಡಸುವವನು: ಬಡಗಿಗಳನ್ನು, ಉಪ್ಪಾರರನ್ನು, ಕಡವುಗಾರರನ್ನು . . . ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಬೆಂಜನ್. ೨೦).

[ಕಡವು$_3$ (< ಕಡಹು$_2$) + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕಡವುಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಡುಹುಲ್ಲು: ಕಡವುಂ ಕಡವುಲ್ಲೊಳಡಂಗಿ ಝೊಂಪಿಸುತ್ತಿರೆ ಭರದಿಂದೆ ಬೇಂಟೆವಱೆಯುಬ್ಬರಮುಬ್ಬರಮಾಯ್ತರಣ್ಯದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೧೬).

[ಕಡ$_5$ + ಪುಲ್]

ಕಡವೆ$_1$ 'ಕಡಂಬ' ನೋ.

ಕಡವೆ$_2$, ಕಡ$_3$, ಕಡಬ$_1$, ಕಡಬೆ$_1$, ಕಡವ$_2$, ಕಡವು$_1$, ಕಡಹ$_3$ (ನಾ). ೧. ಜಿಂಕೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಣಿ; ದೊಡ್ಡ ಜಿಂಕೆ; ಸಾರಂಗ: ಕಡವೆ ತುಱಿದು ಕದಡಿದೆಡೆಯೊಳಿಲೆ ಕಟಳ್ದು ಕೆಡೆದ ತೋರಗೊಂಬುಗಳಂ ಪೆರ್ವಾವೆಂದು ಪೊರ್ದಲಂಜಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪); ಎಕ್ಕಲನ ಕೊಟಾರಂ ಕರಡಿಯ ಹಟ್ಟಿ ಕಡವೆಯೂರ್ ಚಮರಿಯ ಹುರಂ (ಜಯುಕಾ. ೧೫-೨೩); ಕಡವೆ ಕಾಡೆಮ್ಮೆ ಶರಭ ಶಾರ್ದೂಲಗಳೊಡನೊಪ್ಪುತಿಹ ಹರಿಣಗಳು (ಕಂನವಿ. ೨-೩೩); ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕಡವೆಯೊಂದನ್ನು ಕೊಂದು (ಕಾನೂರು. ೧೪೪). **ಕಡ$_3$**: ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವ ಮಿಗ, ಹಂದಿ, ಕಡ, ಕಾಡುಕುರಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಾಗಿ ಕಂಡಿ ಕಾಯುತ್ತಿತ್ತೆಂದೂ ಪ್ರತೀತಿ (ಮಲೆನು. ೭೫). **ಕಡಬ$_1$**: ೧. "ಕಮಲಃ . . . ಕಡಬ, ತಾವರೆ, ನೀರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೨). **ಕಡಬೆ$_1$**: ೧. ಪಾಂಡವರ ಎತ್ತು ಹೋಗಿ ಕಾಡ ಮೊಲವಾದೊ . . . ಪಾಂಡವರ ಎಮ್ಮೆ ಹೋಗಿ ಕಾಡ ಕಡಬ್ಯಾದೊ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೮೩). **ಕಡವ$_2$**: ೧. "ಗಂಡವುತವೆನಲಾ ಕಡವ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡುವ]ನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮). ೨. ಗಂಡುಕುದುರೆ: ಪೆಂಟಿಗಳಂ ದಾಂಟ ಕೆಡಪುತ್ತುಂ ಕಡವಂಗಳಂ ಕರ್ಚಿ ಕೆಡಪುತ್ತುಂ ತಾನೆ ತನ್ನ ಬೀರಕ್ಕೆಟ್ಟಿ ಱಳಿದ ಕಟಿತ್ತಿಯಂತೆ (ಅರ್ಥನೀ. ೭-೯೧ವ); ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳಾದ ಗೋಳಿಗೆ ಕಡವಗಳು ವಾತದಿಂದ ಕೂಡಿರಲು ಅವಱಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಱಿಯು ವಾತರೋಗವನುಳ್ಳುದಹುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೪೪-೨). **ಕಡವು$_1$**: ೧. "ಕಡವು ವಿಪಿನಾಶ್ವಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮); ತಡಂಮೆಟ್ಟಿ ಪರಿವ ಕಡವಿನ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ ಮರೆಯ ಪಿಂಡುಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೮ವ). ೨. ಮುಳಿವ ಘೋಳಿಗೆಯಿರ್ದ ಠಾವಿಂ ತಳರದಿಪಾರ್ದ ಕಡವುಗಳ ಬಿಡದಳಲಿಸುವ ಸೂಕಳತೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡುದಾ ತುರಗಂ (ಕುಮುರಾ. ೩-೬೦). **ಕಡಹ$_3$**: ೧. ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕಪ್ಪಾದ ಮುಂಗಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಕಡಹ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡಮ್ಯೆ, ಕಡಮ್ಬ್ಯೆ; ಮಲ. ಕಡಮಾನ್; ತುಳು. ಕಡಮು; ಕೊಡ. ಕಡಮೇ; ತೆಲು. ಕಡತಿ, ಕಣತಿ, ಕಡಜು, ಕಡಿತಿ, ಕಣಾಜು, ಕಣಿತಿ, ಕಣುಜು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಕಡಸ್; ಕುರುಖ್. ಕಾಡ್ಸಾ]

ಕಡವೆಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಡವೆಗುಂಡಿ ಎ(ಯೆ) ಉತ್ತರಂ ನೋಡಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೩–೩೧ ; 10ನೆಯ ಶತ).
[ಕಡವೆ ? + ಗುಂಡಿ ?]

ಕಡಸಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: “ಶೃಂಗಿ ಕಡಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸೀ]ಗೆ” (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೪೮) ; ಕಡಸಿಗೆಯ ಬೇರ್ ಮರುಂಗುಳಿ ಯೊಗ್ಗಲಿಸಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೪–೨೨) ; ಕಡಸಿಗೆ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ ಕಹಿದೊಂಡೆ ಕವುಂಗಿನಿ ಹಾಲೆಯೇಲೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೬) ; ಕಡಸಿಗೆಯೆಸರಂ ಮೆಣಸಂ ಕುಡುವುದು (ಖಮುಡ. ೨–೮೫) ; ಕಬ್ಬಿನ ಬನದಿ ಕಡಸಿಗೆ ಚೂತಮಯ ಕಾನನದಿ ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಭೀಮಸೇನನಯಿರವು ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೫). [?]

ಕಡಸು$_1$, ಕಣಸು$_3$ (ನಾ). ೧. ಇನ್ನೂ ಕರುಹಾಕದೆ ಇರುವ ಹಸು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆ; ಮಣಕ; ಪಡ್ಡೆ : ಕಡಸಂ ಪೆರ್ಬುಲಿ ಕೊಣ್ಪೋಡೆ ಆ ಪುಲಿಯಂ ಕೊಲ್ವೆನೆನ್ದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಕಡಿದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೨–೨ ; ಸು. 950) ; ಮಂದೆಯಲ್ಲಿ ಕಱು ಕಡಸು ಎತ್ತು ಹಸುವಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವರ್ಣವ ನಱಿಯುಬೇಕು (ತುಱುಗಾ. ೧೧) ; ಹುಡುಗಿಯು ಸತ್ತಿದ್ದರೆ ಕಡಸನ್ನೂ ಹುಡುಗನು ಸತ್ತಿದ್ದರೆ ಹೋರಿಯನ್ನೂ ಮಾಸಲಾಗಿ ಹರಿಕೆ ಕಟ್ಟಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೨) ; “. . . ಭಾಗೀರಥಿಯ ಕಡಸು ಕರು ನಿನಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೇ ಸಾಕಿದ್ದೇನೆ” (ಬಾಳಿಗಿ. ೨೯). **ಕಣಸು$_3$** : ೨. ಮರಿ; ಶಾಬ : ಪಕ್ಕೆಯೊಳೆ ಪಟ್ಟು ಕಣಸಂ ಲಲ್ಲೆಗೆಯ್ದು ಪರಿವ ಕಾಬ್ಬುರದ ಕಳಕಳಮನಾಲಿಸುತಿರೆ . . . ನೋೞ್ಪ ಹರಿಣಸಂದೋಹದಿಂದೆಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩–೨೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡಾರಿ, ಕಿಡಾರಿ ; ಮಲ. ಕಡಚ್ಚಿ; ತುಳು. ಗಡಸ್, ಗಡಸು ; ಕೊಡ. ಕಡೀಚಿ]

ಕಡಸು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ, —ಹಣ್ಣು : ಬಿಕ್ಕೆ ನೇಱಿ ಹೆಗ್ಗಳಪಿ ಕಡಸು ಕಾರೆ ಬೋರೆ ಗುಳವತ್ತಿ . . . ಮುಂತಾದ ಪಣ್ಗಳ ತಂದರಾಳ್ದನ ಬಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೯–೫೬) ; ಗಗನವ ಬಿಡದಲೆವ ಹಿಂತಾಲ ತಾಲವು ಕಡಸು ತೇಗರುಟಾಳ ಭೂಜವ್ರಜ ವಿರಾಜಿತವು (ಕೋಗಯ. ೪–೩೫). [?]

ಕಡಹ$_1$ ‘ಕಡಂಬ’ ನೋ.
ಕಡಹ$_2$ ‘ಕಡಿಪ’ ನೋ.
ಕಡಹ$_3$ ‘ಕಡವೆ$_2$’ ನೋ.
ಕಡಹ$_4$ ‘ಕಡಹು$_2$’ ನೋ.

ಕಡಹರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಣ್ಣ (?): ಕಡಹರದ ಸುಣ್ಣವ ನಿತುಮಂ (ಎಇ. XII, ೩೩೨–೧೩ ; 1110). [?]

ಕಡಹಾಲೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : ಕಡಹಾಲೆಬಳ್ಳಿ, ದುಗ್ಧಿಕಾ (ಮೈಔಗಿ. ೫೨–೧೦೫೧). [ಕಡಹಾಲೆ$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಡಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಳಚು; ಬಿಡು(?): ಕಟ್ಟಿದ ಹಸುವ ಬಿಟ್ಟು ಕೂಡಿದ ಎತ್ತ ಕಡಹಿ ನಾಳೆ ಕೆದಡಿ ಎಂದು ಹೊಡೆವುತ್ತಿದೇನೆ (ತುಱುಗಾ. ೪೪). [?]

ಕಡಹು$_2$, ಕಡ್$_2$, ಕಡಗು$_3$, ಕಡವು$_3$, ಕಡಹ$_4$, ಕಡುವು$_1$ (ನಾ). ೧. ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ; ಹಾಯ್ಗಡ : ಹಲವು ಕಡಹಿನಲ್ಲಿ ತೆಪ್ಪವನಿಕ್ಕಿದಡೆ ಹೊಳೆ ಒಂದೆ (ಮನುಗುಂ. ೬೭) ; ಕಾಲು ಕಡಹು ಆರಿಗೂ ಆಗದು ಎಲ್ಲಾ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಮಡುಮಯವಾಯಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೬೨) ; ಈಶಾನ್ಯದ ಮೇಗಡ ಹಳ್ಳಿಯ ದರುಗಡಹಿನ ನಡುಹೊಳೆಗಾಗಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೩೬೨ ; 1748) ; ನದಿಗಳನ್ನು ತೆಪ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ದಾಟುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ‘ಕಡಹು’ (ಈಗಿನ ‘ಕಡ’) ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಕಶಾಅ. ೩೬೭ ಅಡಿಟ). **ಕಡ್$_2$** : ೧. ಸರಹದ್ದಿನ ಮುಳ್ಳು ಸೋಗೆ ಕಡ ದಾಟಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೪). ೨. ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಜನರು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಲಾಶಯದ ದಂಡೆ, —ಘಟ್ಟ : ನಮ್ಮೂರಿನ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಕಡವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕಡಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೇಲಿದೆ (ಗರುಡಾ. ೪೭). **ಕಡಗು$_3$** : ೧. ಶುಕ್ರವಾರದ ಪ್ಯಾಟಿ ಕಡಗಿನಲ್ಲಿ ನದೀ ದಾಟ ಹೋದರು (ಹೈದರ. ೧೦೪). **ಕಡವು$_3$** : ೧. ‘ಗುರುವೆ! ಕಡವು ನೀನಾಗಿರಲು ಕಡವಿಗೈದುವುದೇಕೆ ? ಕಡವು ನಿನ್ನೊಳಗಿರಲು ಕಡವಿನ್ನು ಹೊರಗುಂಟೇ ? . . .’ (ಕಗದ್ಯ. II, ೭೯) ; ಮೆಲ್ಲನಿಳಿದೆ ಕಡವಿನ ಕೇರಿಗೆ (೧೪ವಿಂ. ೫೪–೧೨) ; ಅದು ನದಿಯನ್ನು ದಾಟುವ ಜಾಗ – ಕಡವು (ಚಿರಸ್ಮ. ೧೨). **ಕಡಹ$_4$** : ೧. ವೈಜೇಶ್ವರದ ಕಡಹ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೭–೬೪ ; 1191). **ಕಡುವು$_1$** : ೧. ಸೆಱಿ ತುಱು ಸಹಿತ ಸೋಸಲೆಯ ಕಡುವ ದಾಟಿ (ಕಂಸವಿ. ೩–೫೭) ; ಆ ನದಿಯು ವರ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಕಡುವಿಲ್ಲದೇ ಇರತಕ್ಕದ್ದಾಗಿಯೂ (ಕೃವಾಲು. ೨೮೭). ೨. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಸ್ನಾನದ ಕಡುವುವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕಲ್ಲುಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಸಿದ್ದಾರೆ (ಶಿವರಾ. ೯೪) ; ಹೆಂಗಸರ ಕಡುವಿನಲ್ಲಿ ಅವರದೇ ರಾಜ್ಯ (ಗರುಡಾ. ೪೬).
[< ಕಡ್$_2$ + – ಪು ?. / ತುಳು. ಕಡಪು, ಕಡವು]

ಕಡಹು$_3$ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ ಮಡಿ, —ಕಡ, —ಕಟ್ಟೆ : ಮುಂನಿನ ಗದ್ದೆಯ ತೆಂಕಣದೆಸೆಯ ಕಡಹ ದಾರೆಯುನೆಱದು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೫–೨೨ ; 1092) ; ಇಳ್ದುಬಿಟ್ಟ ಕೊಡಂಗೆ ಗಳ್ದೆ ಕಡಹು ಮೂಱು ಸಲಗೆ ನಾಲ್ಕು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೯೯–೧೨ ; 1108) ; ಕೆಂಗಾಡುವಾಟನ ಕೆಱೆಯಲ್ಲಿ ಗದ್ದೆ ಮುತ್ತದ ಕಡಹು ಕಂಬ ೫೧ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೪–೩೯ ; 1154) ; ಕೊನಿಗಾರ ಗದ್ದೆಯೊಳಗೆ ದಡಿಗ ಮೂಡೆ ೨ ಕಲ್ಲಜ್ಜನ ಕಡಹು ಮೂಡೆ ೧ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೪೬ ; 1256) ; ಭಣಗಿಲ ಬಯಲಲು ಕಡಹು ೧ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೧೦–೨೨ ; 1398). [?]

ಕಡಹುರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಮುಜ್ಜಗಱಿಯ ಕಡಹುರ ಭಟಾರ ಶಿಷ್ಯರುತ್ತನಿನ್ಪಿ ಪುರಿಮಣ್ಡಲ ಭಟಾರರ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦–೮೩ ; 903). [?]

ಕಡಾಖಡಿ ‘ಖಡಾಖಡಿ$_1$’ ನೋ.

ಕಡಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರಗಳು ಬೀಳದಂತೆ ಅಚ್ಚಿನ ಕೊನೆಗೆ ಸೇರಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಣಿ, —ಕೀಲು : ಒಂದೊಂದೂ ರಥದ, ಆಣಿ, ಅರಗೀಲು, ಕಡಾಣಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುಂಕಣಿಯವರೆಗೆ ಅಂಗಅಂಗಗಳನ್ನು ನೋಡುವನು (ಸವತಿ. ೪೮). ೨. ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವ ಕಡಿವಾಣ : ಬಾಯಿ ಹಗ್ಗ, ಬಾಯಿ ಚಿಕ್ಕ ಲಗಾಂ, ಬಾಯ ಕಡಾಣಿ, ಕುಣಿಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೬). ೩. (?): ಇದಿರು ನಿಲಿಸಲ್ ಕಡಾಣಿಗೆ ಎದೆಯಲಲ್ಲಾಡಿಸಿದಡೆ ತಿರುಗಿಸುವದಕ್ಕಂ ಅದೆ ಕೈಯತ್ತಲು ಗಿಲುಗಿಸಿ ದಂಡದೆ ಪಿಡಿಯೆ ಭವಿಷ್ಯದರ್ಥಕಹುದಾಲಸ್ಯಂ (ತತ್ತ್ವನಿ. ೪೬).
[ಕಡ್$_3$ + ಆಣಿ$_3$]

ಕಡಾನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ಕಡವಳ, ಕಡಗದ, ಕಡಾನಿ, ಕೊಂಗು (ಮೈಔಗಿ. ೫೪–೧೦೮೫). [?]

ಕಡಾಯ$_1$ ‘ಕಡ್ಡಾಯ’ ನೋ.

ಕಡಾಯ$_2$, ಕಡಾಯಿ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ, ದುಂಡಗಿರುವ ಪಾತ್ರೆ; ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ : ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಡಾಯದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸುವಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೮೬) ; ಒಂದು ಕಡಾಯ ನೀರು ಕಾಸಿ ಒಂದು ಮಣ ಸೀಗೆಯ ಅರದು (ನಾಪದ. ೧೫೨).

ಕಡಾಯಿ : "... ಈ ಕಡಾಯಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ನಿನ್ನ ಹಣೇಬರಹವನ್ನು ನೆನೆದುಕೋ!" (ಮೇದಿಮ. ೧೫೫); ಅದನ್ನು ... ಕಡಾಯಿಯೊಳಗೆ ಅದ್ದಿ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, 1249); ಬೀರಕ್ಕನು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡಾಯಿನ ನೀರನ್ನು ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಸುರಿದುಕೊಂಡು ಕಡಾಯಿಯನ್ನು ಬರಿದು ಮಾಡಿದಳು (ನೀತಿಚಂ. IX, ೩೧). 'ಕಡಾರ$_4$' ಪರಾ.

[?. / ಹಿಂ. ಕಢಾಈ, ಕಡಾಹೀ, ಕಢೈಯಾ ; ಮರಾ. ಕಢಈ. / ಪ್ರಾ. ಕಡಾಹ(< ಸಂ. ಕಟಾಹ)]

ಕಡಾಯಿ 'ಕಡಾಯ್ಸು$_3$' ನೋ.

ಕಡಾಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಕಚ್ಚಿಸು, —ಹೊಡೆ; ಬಂದೂಕಿಗೆ ಮದ್ದು ಜಡಿಯುವಂತೆ ಜಡಿ; ಮೊಳೆಯಂತೆ ಜಡಿದು ಕೂಡಿಸು; ಭದ್ರಪಡಿಸು (ಕ).

[ಕಡಾಯ ? + -ಇಸು$_3$. ℙ ತಮಿ. ಕಡಾಜು, ಕಡಾವು]

ಕಡಾಯಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡಸದ್ದುಮಾಡು; "ಸಪ್ಪಳ ಮಾಡು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೭).

[ಕಡಾಯ್ ? + -ಇಸು$_3$. / ಮರಾ. ಕಡಕಾವಣೇ]

ಕಡಾರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಗಂಗೆಯು ಕಡಾರಮು ಪೂರ್ಬ್ಬದೇಸಮು ಕೊಣ್ಡೊಯಾ (ಎಕ. IX(S), ಹೊಸಕೋ. ೧೮೧-೨; 1028); ಶ್ರೀ ಗಂಗೆಯುಂ ಕಡಾರಮುಂ ಪೂರ್ವ್ವದೇಸಮುಂ ಕೊಣ್ಡ ಉಡಯಾರ್ ಶ್ರೀ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಳದೇವರ್ಗ್ಗೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೪-೧; 1035); ಸಮಂತೆಸೆವಶೋಕ ಕಡಾರ ವಿಶಾಲಸಿಂಹಳಾದ್ಯಂತರದೇಶಮುಂ ತಗುಳ್ದು ಪೊಕ್ಕು (ನೇಮಿಪು. ೩-೭೦). ℙ ಈಗಿನ ಬರ್ಮಾ ಅಥವಾ ಸುಮಾತ್ರ ದೇಶ.

[?. / ತಮಿ. ಕಡಾರ = ಬರ್ಮಾ ಅಥವಾ ಸುಮಾತ್ರ ದೇಶ]

ಕಡಾರ$_2$ 'ಕಡವರ' ನೋ.

ಕಡಾರ$_3$ 'ಕಟಾರ$_2$' ನೋ.

ಕಡಾರ$_4$, ಕಟಾರ$_1$, ಕಢಾರ (ನಾ). ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ; ಹಂಡೆ : ತನ್ನ ಮನೆಯ ಕಡಾರದ ಪೊನ್ನಂ ತಂದು ಮುಂದಿಱಿಪುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೮ ವ); ಬಿಡದೆ ಕಡಾರದ ಪೊನ್ನಂ ಕಡುಲೋಭಂ ಕಂಡು ಮೋಹದಿಂದಾ ಪೊನ್ನಂ ತಡೆಯದೆ ನೋಡುತಿರ್ಪ ವೋಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೪); ಪೊಂದಗಡಿನ ಕಡಾರಮಂ ಕಾದಿರ್ಪಂತೆ ಕಂಪಂ ಪೀರ್ದು ... ಪೊಱಮಡುವ ಮಱಿದುಂಬಿಗಳಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೭೬); ತಣ್ಣೆಲರ ತಾಣಮಂ ಕಂಪಿನ ಕಡಾರಮುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೮ ವ). ಕಟಾರ$_1$: (ಕರಾ) ಕಟಾರದಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಬೇಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಕಢಾರ : ಕಾಲಿಲ್ಲದ ಅಥವ ಕಢಾ[ಪಾಠಾಂ. ಠ]ರವ ಹಿಡಿದು ಮೂಱುಗಾವುದವ ತಿರುಗಿ ಬಂದ (ಕೋಲಶಾಂ. ೩೪); ಸಱಿಮಿಂಡಿ ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಪಳುಕಿನ ಕಢಾರವಾ ನೆಱೆವೆಱೆಯ ಪೋಲ್ತ ಮುಖಕಾಂತಿಗೊಸರಿರ್ದೊಡೆದ ತೆಱದೊಳಿರಲ್ (ಚೇರಮ. ೨-೧೮).

[?. / ತಮಿ. ಕಡಾರ, ಕಿಡಾರ; ಮಲ. ಕಿಡಾರ. / ಸಂ. ಕಟಾಹ]

ಕಡಾರ$_5$ (ನಾ). ನಸುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣ : "ಹರಿಃ, ಕದ್ರುಃ, ಕಡಾರಃ, ಪಿಂಗಳಃ — ಈ ೪ ನಸುಗೆಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೫೦); "ಪಿಂಗಳಂ ಕದ್ರು ಕಡಾರ ಚಂಡಸೀಮ ನಸುಗೆಂಪು ಪಿಂಗಂ ಪಿಶಂಗಂ ಕವಿಲು ಶ್ಯಾಮಮೆನೆ ಹಸುರುಗೆಂಪು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೧); ನೀಲದ ಕಡಾರದ ಕಾಲಿಮ ಕಾಂತಿಯಿಂ ಮಲಯರುಹಜಲಮಿಳಿತ ಮೃಗಮದಾಭ್ಯಂಗನಮನಂಗೀಕರಿಸುವಂತೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೫-೭೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕಡಾರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ನಿಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ಕಡಾರಂಬಡೆವ ಬಡವರಂತೆ ನಲವು ನೆಲೆವೆರ್ಚೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೪೨ ವ).

[ಕಡಾರ$_2$ (< ಕಡವರ) + ಪಡೆ$_1$]

ಕಡಾಲ 'ಕಡವಲ್' ನೋ.

ಕಡಾವಿಗೆ, ಖಡಾವಿಗೆ (ನಾ). ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮರವಾವುಗೆ : ಕಡಾವಿಗೆಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಪಡದಪ್ಪನವರು ಲಿಂಗಪ್ಪನನ್ನು ಜೊತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಚಾವಡಿಗೆ ನಡೆದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೭೮). ಖಡಾವಿಗೆ : ತನ್ನ ತೀರಿದ ಗಂಡನ ಖಡಾವಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ... ಆಣೆಮಾಡಿದಳು (ಜಮಾನ್ಸಾ. ೩೮). [ಕಡಾವು + -ಗೆ$_1$]

ಕಡಾವು (ನಾ). = ಕಡಾವಿಗೆ (ಕ).

[← ಹಿಂ. ಖಡಾಊ ; ಮರಾ. ಖಡವಾ, ಖಡಾವಾ]

ಕಡಾಶೆ (ನಾ). ಅತಿ ಆಸೆ; ಕಟ್ಟಾಸೆ(?) : ಅತಿ ಆಶೆ ಪಟ್ಟರೆ ಕಡಾಶೆ ಕಣ್ಣು ಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಎಂಬ ಸಾಮತಿಯ ಹಾಗೆ ಮೊದಲಿಗೇ ಮೋಸ ಬರುವುದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೬೯). [< ಕಡಿದು + ಆಶೆ]

ಕಡಾಸ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕಡಾಸ$_2$ 'ಕಡವಸ' ನೋ.

ಕಡಾಸು 'ಕಡವಸ' ನೋ.

ಕಡಾಹ (ನಾ). = ಕಡಾಯ್ಸು$_3$: ತದ್ಗಿರಿತಟದೊಳ್ ಮುನ್ನೆ ಪೂೞ್ದ ಪೊನ್ನ ಕಡಾಹಂ[ಪಾಠಾಂ. ರಂ]ಗಳಂ ತೋಱೆ ಚೋದ್ಯಂಬಟ್ಟು (ಚಾವುಂಪು. ೩೬-೬). [ಪ್ರಾ. ಕಡಾಹ (< ಸಂ. ಕಟಾಹ)]

ಕಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಚ್ಚು; ಕುಕ್ಕು; ಕುಟುಕು : "ದಂತದಿಂ ಕಡಿವಲ್ಲಿ ತೊಳೆವಲ್ಲಿಯಂಬಿಲದೊಳಂ ಕರ್ಚು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೭); ಒಡಲಂ ಮಿಡುಕುವಿನಂ ಕಡಿವ ಕಟ್ಟಿಱುಂಪೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೩); ಭೀಮಸೇನಂ ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ ಮೀಸೆಯಂ ಕಡಿದು (ಗದಾಯು. ೬-೧೬ ವ); ಇಲಿಗಂ ಮರಕುಟವಕ್ಕಿಗಮಲಸದೆ ಕರ್ದುಕುತ್ತೆ ಕಡಿಯುತಿರ್ಪುದೆ ಸಹಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೪೬); ಹಿಡಿದ ಮೇಲಳಿಮನಸಾದರೆ ಪ್ರತ ತಾನೆ ಕಡಿವುದು ಫಣಿಯಂತೆ ತನ್ನಾ (ಭರಚ. ೧೭-೧೫). ೨. ನವೆಯಾಗು; ತುರಿಕೆಯಾಗು : ನಸುಗುನ್ನಿ ತಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಡಿಯತೊಡಗಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಡಿ; ತುಳು. ಕಡೆ; ಕೊಡ. ಕಡಿ; ಕುರುಖ್. ಕಟ್ನಾ]

ಕಡಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ಸೀಳು; ತುಂಡರಿಸು; ತರಿದುಹಾಕು : "ಕಡಿ - ಖಂಡನೇ, ಶಕಲೇ ಚ (ತುಂಡು)" (ಶಮಧಾ); ಘೋೞಿಯಿಲರ್ ತಗುಳ್ದು ತತ್ತಱ ತಱಿದಿಕ್ಕಿ ದೇಗುಲಕೆ ಪೆರ್ಮರನಂ ಕಡಿವಂತೆ ಮಾಡಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೫); ಕತ್ತಿಗೆಯಂ ಕೊಂಡು ಕಪಾಲವಂ ಕಡಿವ ಕಾಳರಕ್ಕಸಿಯರುಮಂ (ಗದಾಯು. ೫-೩ ವ); ಚಂದನವ ಕಡಿದು ಕೊಱೆದು ತೇದಡೆ ನೊಂದೆನೆಂದು ಕಂಪ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತೆ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೪೯-೧೨೭); ಆಲಿಕಲುಗಳ ಕಡಿವಡುಕ್ಕಿನ ಚೀಲಣದ ಹಂಗೇಕೆ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೩೧). ೨. ಅಗೆ; ತೋಡು : ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿದಾಗ ಬಾವೀ ಕಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೦೫); ಅದು ಕಡಿದ ಕಾಲುವೆಯಲ್ಲ; ಹರಿದ ಹೆದ್ದೊರೆ (ನಾಡೋಜ. ೬). ೩. ತುಂಡಾಗು; ನುಚ್ಚಾಗು : ಒಂದೇ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಒನಕೆಯ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಕ್ಕಿ ಕಡಿಯುವುದು (ಹೋಳಾಗುವುದು) (ಸಂಶೋಧ. ೧೪೯). ೪. (ಆಲಂ) ಮಾಡು; ಸಾಧಿಸು : ಕಡಸಂ ಪೆರ್ಭುಲಿ ಕೊಣ್ಡೋಡೆ ಆ ಪುಲಿಯಂ ಕೊಲ್ವೆನೆನ್ದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಕಡಿದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೨-೩; ಸು. 950); ನೀನು ಏನು ಕಡೀತೀಯೋ ನೋಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ).

ಕಡಿದಾಟ = ಹೊಡೆದಾಟ; ಜಗಳ : ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಮೇಲಾದರೂ ಹಾಯಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳೋಣವೆಂದರೆ – ಇವರ ಕಡಿದಾಟ (ಕಮನೆ. ೪೪). ಕಡಿದಾಡು = ೧. ಕತ್ತರಿಸು ; ಒಂದನ್ನೊಂದು ಛೇದಿಸು : ಕಡಿವಾಡುತಿರ್ದಪುದ್ದಂಡ ವೀರರ ಕೆಯ್ಯೊಳೆಸೆವ ತಂಡತಂಡದ ಖಡ್ಗಧಾರೆಯ ಕೆಂಗಿಡಿ ಕೆಂಡದ ಮಳೆಯಾದುದಿಳೆಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೨–೭೪) ; ಕಡಿವಾಡಿದರ್ ಕತ್ತಿ ಕೈದುವಿಂ ಗದೆಗಳಿಂ ಬಡಿವಾಡಿದರ್ (ಚೆಬಪು. ೨೪–೬). ೨. (ಆಲಂ) ಜಗಳವಾಡು ; ಹೋರಾಡು : ಗೋಮಿನೀವರನೊಳು ಕಡಿವಾಡಿ ಕೈಲಾಸಭೂಮಿಗೆ ತಾ ಬಪ್ಪೆನೆಂದ (ಮೋಹತ. ೩೫–೬೪) ; ಕಡಿವಾಡಿದರೆ ಫಲವೇನು ತಾರ್ಕಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಯುಕ್ತಿಯಲಿ (ಗಗತಾ. ೧೨–೮೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಡಿ ; ತುಳು. ಕಡಿ, ಕಡ್ ; ಕುರುಖ್. ಖಟ್ನಾ]

ಕಡಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹೋಳು ; ತುಂಡು ; ಚೂರು ; ಭಾಗ : "ಕಡಿ – ಖಂಡನೇ, ಶಕಲೇ ಚ (ತುಂಡು)" (ಶಮುಧಾ) ; ಆ ಕಪ್ಪಡಮನೆರಟ್ಕಡಿಯಾಗೆ ಸಜ್ರನೆ ಸೀಬ್ದೀಡಾಡುವುದುಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೭–೯ ವ) ; ಅಳ್ಕಿ ಪುಳಿಂದಂ ಕಾಣುತೆ ತಳ್ಕೈಸಿಯೆ ಕೊಂಡು ಶುನಕನೆರಡುಂ ಕಡಿಯಂ ಕಾಳ್ಕಿರ್ಚು ತಗುಳ್ದ ತೇಜದಿಂ . . . ಬಳಲುತ್ತ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೦೬) ; ನಗರದಲಿ ಕಟಕದಲಿ ಕೆಂಪಿನ ಮುಗಿಲ ಕಡಿ ಬಿದ್ದಂತೆ . . . ಎಸೆದವಾ ಹೋಳೆರಡು ರಕ್ಕಸಿಯು (ತೊರರಾ. ೫–೧–೨೩) ; ಒಂದು ಕಡಿ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ ತಂದು ಅವರ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟಳು (ಬಾಳ್ವೆ. ೧೧೪). ೨. ದಪ್ಪ ನುಚ್ಚು. 'ಕಡಿನುಚ್ಚು' ಪರಾ. ೩. (ಆಲಂ) ಏಟು ; ಹೊಡೆತ (?) : ಅಂಗಜನಣುಗನ ಬಲಗೊಂಬ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ರಂಗವಾಲಿಯನಿಕ್ಕಿದಂತೆ ತುಂಗ ವಿಕ್ರಮರೆಂಬುಗಡಿಯಿಂದೆ ಸುರಿದ ರತ್ನಂಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಾ ಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೧೯–೨೪).

[< ಕಡಿ$_3$. / ತಮಿ. ಕಡಿಕ್ಕೈ ; ತುಳು. ಕಡಿ, ಗಡಿ ; ತೆಲು. ಕಡಿ]

ಕಡಿ$_4$ 'ಕಡಿದು' ನೋ.

ಕಡಿ$_5$ (ನಾ). ಸೊಂಟ; ನಡು ; ಟೊಂಕ (?) : ಮೆಟ್ಟು ನಿಮ್ಮ ಪೊಟ್ಟೆಯೊಳಿರ್ದಪುದೆಂಬ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ಗದ್ಗದಿಸಿಯವರ ಕಡಿಗಳಂ ಕಂಡು ಲಜ್ಜಿಸಿ ಪೋಗೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೪೨ ವ). 'ಕಡಿಗೊಳ್', 'ಕಡಿದಾಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಟಿ]

ಕಡಿ$_6$ (ನಾ). ಪಳಿದ್ಯ; ಮಜ್ಜಿಗೆ ಸಾರು (?) : ಮುಡಿಯು ಯೆಂಬರು ಬೆಳದ ಕೂದಲನೊಡಕಲೆಸರುಗಳಾ ಕಡಿಯು ಯೆಂಬರು ಧೌತವಸ್ತ್ರವ ಮುಡಿಯು ಎಂಬರದಲ್ಲದೇ ಜನ ನುಡಿಯರು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೧೪–೨೫).

[< ಸಂ. ಖಡ]

ಕಡಿ$_7$ (ನಾ). ಹತ್ತಿನೂಲಿನ ನೀಳವಾದ ಸುರುಳಿ; ಲಡಿ (ಕ).

[← ಮರಾ. ಕಡೀ]

ಕಡಿ$_8$ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಚರ್ಮದ ಮಡಿಕೆ; ವಳಿ : "ವಳಿ – ಹೊಟ್ಟೇ ಮೇಲಿನ ಕಡಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೩). [?]

ಕಡಿ$_9$ (ನಾ). ಭರವಸೆ; ನಂಬಿಕೆ; ಭಾಷೆ (?) : ಕಡುಮುನದ ಕಪಿಬಲದ ಧಾಳಿಗೆ ನಡುಗಿ ಕಂಡುದು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪೊಡವಿಪರು ಸಾವಂತ ಮನ್ನೆಯ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಪೊಡವಿ ತಮ್ಮನಿತಜಲಿ ರಾವಣನಡಗಿರದ ವೋಲಾಣೆಭಾರದ ಕಡಿಯ ಕೊಟ್ಟರು ಬಳಿಕ ತಮ್ಮಯ ಧರ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೯–೨೨). [?]

ಕಡಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿತನವುಳ್ಳವನು; ಗಟ್ಟಿಗ; ಕಟ್ಟಾಳು : ಕರಿದುಂಟೀತಂಗೆ ಈತನೊಳ್ ಪೇಣ್, ಕರಿಕಂ. ಏವಂ ಬಿಳಿಕಂ, ಕಡಿಕಂ, ತೋರಿಕಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಡಿ$_4$ (< ಕಡಿದು) + -ಕೆ$_3$]

ಕಡಿಕೆ$_2$, ಕಟಿಕ, ಕಟಿಗ, ಕಟುಕ$_1$, ಕಟುಗ$_3$, ಕಡಿಗ, ಕಡುಕ$_2$ (ನಾ). (ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು) ಕಡಿಯುವವನು, —ಕತ್ತರಿಸುವವನು; ಕಸಾಯಿಗಾರ : ನರಪತಿಯಣುಗಂ ಸೂಣಕಡಿಕರುಮಂ ಪೊಲೆಯರುಮನೋಲಗಿಪ್ಪುದೆ (ಸಮಪ. ೯–೯೯) ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಜೀವಿಗಳ ದಿನಕೆ ಕೊಲ್ವ ಕಡಿಕೊಂದುದಿನ ವನದಲ್ಲಿ ಬೇಂಟೆಯಾಡುತ್ತ (ಗುರುಚಾ. ೮–೬೬); ಶಸ್ತ್ರಗಳ ಯಂತ್ರಗಳ ಕಡಿಕರ ಸಾಹಾಯ್ಯದಿಂದ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೫೨–೬). **ಕಟಿಕ** : ಮಱವೆಯೆಂಬ ಸುರಾಪಾನವ ಕೊಂಡು ದ್ವೇಷವೆಂಬ ಕಟಿಕರ ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕು ಸರ್ವಪಾತಕದ ಮಾಂಸವ ಕೊಂಡು (ಮೋಳಮಾ. ೧೯೦–೭೧೪). **ಕಟಿಗ** : "ವೈತಂಸಿಕಂ ಕೌಳಿಕಂ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಟಿಗನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೪) ; ತಾಮ್ರಮರ್ದನಮಸಗ ಮುಚ್ಚಿಗ ರಜಕ ಚಿತ್ರಿಕ ಕಟಿಗ[ಪಾಠಾಂ. ಕ] ಕಲುಕುಟಿಕ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೫೨). **ಕಟುಕ$_1$** : ಆನು ವೇಷಧಾರಿಯಯ್ಯ ಕಟುಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಟಿಕ, ಕಾಟುಗ] ಪೋಲುಗನೆಂಬುದು ನನ್ನ ಹೆಸರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೩೫) ; ತಲೆಗಳ ತುಂಡು ತೋಳ್ಗಳ ತುಂಡು ನಡು ತುಂಡು ಸಲೆ ಜಾನು ಜಂಘೆಯ ತುಂಡು ಬೆಲೆಯಿಂದೆ ಕಟುಕರಂಗಡಿಯಂತೆ ರಣರಂಗ ಸಲೆ ಜಿಗುಪ್ಸೆಯ ತೋಱಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೪೦–೬೭) ; ಕಟುಕರ ಮನೆಯ ಕುರಿಯ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕಟುಗ$_3$** : ಕಟುಗಗಂಜಿಕೆಯೇಕೆ ದಿಟಕೆ ಮೂದಲೆಯೇಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೦೯). **ಕಡಿಗ** : ಅವನ ಮೊಗ ನೋಡಿ ಕರುಣದಿಂ ಕಡಿಗ[ಪಾಠಾಂ. ಕಟಿಗ, ಕಟುಗ, ಕಡಿಕ]ರೆದೆ ಕರಗಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೩೨) ; ಆ ಕಡಿಗರು ಅವನ ರಭಸಕ್ಕೆ ಭೀತರಾದವರಂತೆ ಶಕಟವಾಸನಂ ಬಿಟ್ಟು ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಓಡಿಹೋಗಲು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೩೦೨). **ಕಡುಕ$_2$** : ಅಂಜಿ ಅಳುವ ಬಾಲಕನಂ ಕಂಡು ಕಡುಕರ ಮನ ಕರಗಿತು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೧–೫೧).

[ಕಡಿ$_3$ + -ಕೆ$_3$]

ಕಡಿಕೆಂಡ, ಕಡಿಖಂಡ, ಕಡಿಗಂಡ$_3$ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು ತುಂಡಾದದ್ದು; ಛಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾದುದು; ಛಿನ್ನವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದದ್ದು : ಉಡಿಯೆ ಪಱಯಿಗೆ ವರೂಥಂ ಕೆಡೆಯೆ ಭುಜಾದಂಡ ವಜ್ರಮಯ ಕೋದಂಡಂ ಕಡಿಕಂಡಮಾಗೆ ಪಱಿಪಡೆ ಪೊಡರ್ಪು (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೬೦). **ಕಡಿಖಂಡ** : ೧. ಕಡಿಖಂಡಮಾಗೆ ಸುರಿಗಿಱಿದು ಹಲರಂ ಕೊಂದು ತಾಂ ವೀರಭಟನಪ್ಪುದಱಿಂ (ಕಇ. IV, ೧೭–೧೫ ; 1166) ; ಜವನುಂಡು ಕಾಱಿದಂತಿರೆ ಕಡಿಖಂಡಮಾಗೆ ಕರಮಾಸುರಮಾದುದು ಸಂಗರಾಂಗಣಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೮); ಕಡಿಖಂಡಮಯವಾಯ್ತು ಭರಥಾಶ್ವಕದಂಬ ನಿಮಿಷದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೬) ; ಜಂಗಮವ ಕೆಡೆನುಡಿದೆನು ಕೈವಿಡಿದ ಸ್ತ್ರೀಯ ಕಡಿಖಂಡವ ಮಾಡಿದೆ ಒಡನಾಡಿದ ಕಡುಗೂಪರನಿಱಿದು ಕೊಂದೆ (ಘನವ. ೭) ; ಇದಿರಾದವರ ಕಡಿಖಂಡಗಳನು ಮಾಡುತೆವೆಗೆಟ್ಟು ಮಱಿ ಹೊಕ್ಕರಿಗೆ ಮುದದೊಳಭಯದಾನವನಿತ್ತು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೫೧). ೨. ಕಡಿಯುವ ಕತ್ತಿ ; ಖಂಡೆಯ (?) : ಸದ್ದರ್ಶನಾಲಸ್ಯಮೆಂಬ ಕೊಂತಂಗಳಿಂ ತತ್ವಭೀತಿಯೆಂಬ ತಿವುಗಳುಗಳಿಂ ಸದ್ಯೋಪೇಕ್ಷಿದೂರಮೆಂಬ ಕಡಿಖಂಡಂಗಳಿಂ ಬೀಱಿ ಮೋದುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೮೭ ಅಡಿಟಿ). **ಕಡಿಗಂಡ$_3$** : ೧. ಈ ನಿಷ್ಠುರನಪ್ಪ ತಳಾರನ ಕೈಯೊಳ್ ಕಡಿಗಂಡಮಾಗೆ ಜೀಱೀಱಿ ಪೊಯ್ಸಿಕೊಂಡು ಸಾಯದೆ ವಾತ್ಸಲ್ಯರತ್ನಾಕರನ ಮಱಿಯಂ ಪುಗುವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೯೪).

[ಕಡಿ$_3$ + ಕಂಡ$_1$]

ಕಡಿಕೆಂಡಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುಂಡರಿಸು ; ಚೂರುಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು : ಗಜಯೂಥನಾಥನ ಬಂಧನಮೋಕ್ಷಮಪ್ಪಂತು ಪಾಶಮಂ ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ದು ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಮಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೭–೭).

[ಕಡಿಕಂಡ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಚೂರುಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಾಶಮಾಡು: ಮುದದಿಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ತನ್ನಂ ರಣಾಜಿರ ದೊಳ್ ಶ್ರೀವಿಜಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದೆ ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ಸುವೆಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೨೦೪). [ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ + -ಸು$_1$]

ಕಡಿಕಂಡಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್: ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕಡಿಕಂಡಮಾಡಿದನು (ಸಕವ್ಯ. IX, ಪ್ರಸ್ತಾವ). [ಕಡಿಕಂಡ+ ಮಾಡು$_1$]

ಕಡಿಕತ್ತಿ 'ಕಡಿಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಡಿಕಾಳಗ (ನಾ). ಸಣ್ಣಯುದ್ಧ; ತುಂಡುಕಾಳಗ; ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ (?): ಯತ್ತಿದ ಮೊನೆಗೆ ಮುಂತು ಕಡಿಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಪಿಂತು ಆಟಿದ ಬೀಳಿಗೆರಡುಗೆಜೆ ಶಿವಧರ್ಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ್ಮಳನ್ (ಎಕ XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೪-೨೪; 1130). [ಕಡಿ$_3$? + ಕಾಳಗ(< ಕಾಳೆಗ)]

ಕಡಿಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು; ಕಿತ್ತುಹೋಗು: ತನಿಸುಧೆ ಯೊಸರ್ದು ತೊಟ್ಟಿಡುವ ಬಿಂದುಗಳ ಸಾಲಿದೆನಲು ಕಡಿಕಿ ಪಜಿದುಗುವ ಹಾರದ ಮುತ್ತುಗಳ ಮಣಿಗಳೆಡೆವಿಡದೆ ಸೂಸುತಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೭). [?]

ಕಡಿಕು$_2$, ಕಟುಕು$_2$, ಕಡುಕು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಡಿದದ್ದು; ತುಂಡು; ಹೋಳು; ಖಂಡ: ಉಡಿದ ತೊಡೆಗಳ... ತೋಳಿನ ಕಡಿಕುಗಳ ರಣಮಹಿ ಭಯಾನಕರಸಕೆ ಗುಜಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೮೧); ಕಡಿಕುಗಳು ಜೀವವ ಪಡೆಯವೇ ನಿನ್ನಂತೆ ದ್ರೋಣಸುತಾಸ್ತ್ರ ಬಾಧೆಯಲಿ (ನಿಘಾಗ. ೬-೧೭-೩೫). **ಕಟುಕು$_2$**: ೧. (ಈ). **ಕಡುಕು$_1$**: ೨. ಸಿಪ್ಪೆ; ಕೆಬ್ಬೆ: ಎಳನೀರು ಕಾಯನ್ನು ಚೆಕ್ಕಿ... ಕುದಿಸಿ ಕಾಯಿಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕಡುಕನ್ನು ತೆಗೆದು ಒಂದು ಮುದ್ದು ತೂಕ ಹಿಪ್ಪಲಿಚೂರ್ಣವನ್ನು ಎಳನೀರಿನೊಳಗೆ ಹಾಕಿ (ಸಕವೈ. ೪೭೨ ಪರಿ). [ಕಡಿ$_3$ + -ಕು$_1$]

ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಪೊರಳಿದುವು ಕಾಲಾಳುಗಳ್ ಕಡಿಕುವಲೆಗಳಿಂದುರುಳಿದುವು ನೆಲನಗಲಕಂ ಹಾಸಿ (ತುರಂಗ. ೬೨-೨೨). [ಕಡಿಕು ? + ಬಲೆ$_1$]

ಕಡಿಕೆ (ನಾ). ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಡುವ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ; ಗಳಗೆ: (ಧಾನ್ಯ, ಸೆತ್ತೆ, ಮೊ.ನ್ನು ಹಾಕಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಾ., ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿರುವ) ಪಾತ್ರೆ; ತೊಟ್ಟಿ; ಗಳಗೆ; ಕಡಿಕೆ; ಓಡೆ (Bin. ೫೦೬೫). [?. / ತುಳು. ಕದಿಕೆ]

ಕಡಿಕೆಯ್$_1$, ಕಡಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುಂಡುಮಾಡು; ತುಂಡರಿಸು; ಕತ್ತರಿಸು: ಶರವರ್ಷದಿನಂದಜಿಯೆ ಕಡಿಕೆಯ್ದು ಬಿಡದೆಡೆವಜನಂ ಮಾಡಿದುವು ಗುರುತನೂಜನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೮೧). **ಕಡಿಗೆಯ್**: ಅರ್ಜುನಿಯ ಮೇಲೆ ಗದೆಯಂ ತೆಗೆದಿಡಲ್ಕವನದಂ ನಡುವೆ ಕಡಿಗೆಯ್ಕಲಿಂತೊದಗಿದನೊ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೩೨). [ಕಡಿ$_3$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಡಿಕೆಯ್$_2$ 'ಕಡುಕೆಯ್' ನೋ.

ಕಡಿಕೊಂಬು, ಕಡಿಗೊಂಬು (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೊಂಬೆ; ತುಂಡು ಮಾಡಿದ ರೆಂಬೆ: ಶರಪಂಜರನಂ ಯಮುಕುಂಜರಕ್ಕೆ ಕಡಿಕೊಂಬುಮಾಡಿ ಕಡಿಖಂಡಮೆನಲ್ ಕರವಾಳಿಂ ನಂದನನಾಜಿರಂಗದೊಳ್ ಪೊಯ್ಮೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦೪); ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಕಡಿಕೊಂಬಂ ಮೀಡು[ದು] ನಿರ್ಮಳಸರೋವರಜಲಂಗಳಂ ಊಡಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೯). **ಕಡಿಗೊಂಬು**: 'ಕಡಿಗೊಂಬುಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕಡಿ$_3$ + ಕೊಂಬು$_3$]

ಕಡಿಖಂಡ 'ಕಡಿಕಂಡ' ನೋ.

ಕಡಿಗ 'ಕಡಿಕ$_2$' ನೋ.

ಕಡಿಗಂಟು 'ಕಡುಗಂಟು' ನೋ.

ಕಡಿಗಂಡ$_1$ (ನಾ). ತೀವ್ರ ಅಪಾಯ; ದೊಡ್ಡ ಕುತ್ತು (ಈ). [ಕಡಿ$_4$ (< ಕಡಿದು) + ಗಂಡ$_2$]

ಕಡಿಗಂಡ$_2$ 'ಕಡಿಕಂಡ' ನೋ.

ಕಡಿಗಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ತುಂಡಾಗುವಂತೆ ಸೀಳು, —ಕತ್ತರಿಸು: ಬಾಣನ ತೋಳುಗಳ ಕಡಿಗಡಿದು ಮೆಜೆಸಿದನಾಹವಾಗ್ರದಲಿ (ನಿಘಾಗ. ೩-೨-೩೭). [ಕಡಿ$_3$ + ಕಡಿ$_2$]

ಕಡಿಗಡಿ$_2$ (ನಾ). = ಕಡಿಕಂಡ ೧: ಕಿಡಿಗುಟ್ಟುವ ತೆಜದಿಂ ಕಡಿಗಡಿಯಾಗಿರೆ ಪೋರ್ವುವೆರಡು ಕೋಟಿಗಳಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೪೫). [ಕಡಿ$_3$ + ಕಡಿ$_3$]

ಕಡಿಗತ್ತಿ, ಕಡಕತ್ತಿ$_1$, ಕಡಗತ್ತಿ, ಕಡಿಕತ್ತಿ (ನಾ). ಕಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಕತ್ತಿ; ಮಚ್ಚುಗತ್ತಿ: ಕಡು[ಡಿ]ಗತ್ತಿ ... ಜವಡಾಗೆಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨); ಪಿಡಿದು ಹಲಗೆಯ ... ಪಿಂಡಿವಾಳಾಸಿ ಕಡಿಗತ್ತಿ ಚೂರಿ (ನವಮೋ. ೨೩-೫೬). **ಕಡಕತ್ತಿ$_1$**: ಕಡಕತ್ತಿಯನ್ನು ತರಿಸಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಎಳನೀರನ್ನು ಕೆತ್ತಿಕೊಟ್ಟೆ (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೩೪೩). **ಕಡಗತ್ತಿ**: ಕರದೊಳಗಣ ಕಡಗತ್ತಿ ಕಂಬದಿಯಾನು ಹರುಷದಿ ಯೊಡ್ಡು ಪಾವಡಿಯ ಶಿರದೊಳು ಕಟ್ಟಿದ ಹುಳಿಗಾರ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨-೧೬). **ಕಡಿಕತ್ತಿ**: ಕುದುಗೋಲ್ ಕೊಡಲಿ ಕೈಪಾರೆ ಗುದ್ದಲಿ ಮಚ್ಚು ಕಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ಕತ್ತಿ ದಬ್ಬುಕಗಳನು ಬಿಡದಾಂತು ನಡೆದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೪೮); ಶಾಕಮಾಂಸಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಒರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಒಂದು ಕಡು[ಡಿ]ಕತ್ತಿಯನ್ನು (ಕೃವಾವಿ. ೧೫). [ಕಡಿ$_3$ + ಕತ್ತಿ]

ಕಡಿಗಲ್ (ನಾ). ಗಡಿಕಲ್ಲು; ಬಾಂದುಕಲ್ಲು: ತಳುಕಲ್ಲ ನಾಗಲೇಶ್ವರರ್ಕೆ ಕಾಲಂ ಕಳ್ಚಿಕೊಟ್ಟ ... ತೆಂಕಲಿಂಗದ ಕಲ್ ಎರಡು ಕಡಿಗಲ್ ಪಡುವ ಲಿಂಗದ ಕಲ್ (ಶಾಸಪ. ೨೮-೨೨; 991). [ಕಡಿ$_0$ (< ಕಡ್ಡೆ$_3$) + ಕಲ್$_3$]

ಕಡಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಡಿದು ಕೆಡಹು; ಕತ್ತರಿಸಿ ಒಗೆ: ಖಡ್ಗವ ಹಿಡಿದು ಹಲಗೆಯಗೊಂಡ ಕೋಪದಲೊಡನೆ ಹರಿತರೆ ಬೋಳೆಯಲಿ ಕಡಿಗಳೆದ ಖಡ್ಗವನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೩-೫೭); ಜಗದುಪತಿ ಕಡಿಗಳೆದನಸುರನ ಕೈಯ ಕಾರ್ಮುಕವ (ನಿಘಾಗ. ೧೦-೬೯-೩೭). [ಕಡಿ$_3$ + ಕಳೆ$_1$]

ಕಡಿಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ಮನೆ ಕಡಿಗುತ್ತಿಗೆ ಅಜುವಣವನೂ ಬನಗುತ್ತಿಗೆ ಆ ಚತುಶ್ಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಏನುಂಟಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೪೪೨, ೩೭-೩೪; 1360). [ಕಡಿ ? + ಗುತ್ತಿಗೆ$_1$(< ಗುತ್ತಗೆ)]

ಕಡಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ಕಡಗ ಹೊಡೆಯುವುದು; (ಕೆತ್ತನೆಯಲ್ಲಿ) ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವುದು; "ಕಡೆತ" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ): ಈಯುಳತೆಯಿಾಯ ಧಿಷ್ಣಾನವೀ ರೇಖೆಯಿಾ ಖಂಡೆಯಂ ಕಡಿಗೆಯಿಾ ತಾನವೀಯಾಯವೀ ಗೃಹವೆಂದು ಹೆಸರಿಡುವರಿಲ್ಲೆಂದು ಹಿಂದು ಮುಂದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪೩). [< ಕಡೆ$_1$ + -ಗೆ ?]

ಕಡಿಗೆ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಎಳೆಯ ಹಲಸಿನ ಕಾಯಿ; ಗುಜ್ಜೆ: ಹಲಸಿನ ಕಡಿಗೆಗೂ ಅಭಾವವಿಲ್ಲ (ಮುಗಿಯು. ೩೩೯); ಒಂದು ಐವತ್ತು ಕಡಿಗೆ ಯಾದರೂ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ಮರಮು. ೧೨೪). [?]

ಕಡಿಗೆಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಬೆಲ್ಲ: ಆಲೇಮನೆ ಸೂಳುಂಡೆ ದಿನ ೧ಕ್ಕೆ ಕಡಿಗೆಬೆಲ್ಲ ೫೦೦ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೮೮-೨೧; 1589). 'ಗಡಿಗೆಬೆಲ್ಲ' ಪರಾ. [ಕಡಿಗೆ ? + ಬೆಲ್ಲ]

ಕಡಿಗೆಯ್ 'ಕಡಿಕೆಯ್' ನೋ.

ಕಡಿಗೊಂಬು 'ಕಡಿಕೊಂಬು' ನೋ.

ಕಡಿಗೊಂಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದಾಗು, —ಪಡೆ: ಸ್ಥಿರಮೂಲಮನಾಲಡ ಪೆರ್ಮರನಂ ಕಡಿಗೊಂಬುಗೊಂಡ ಕಾಲವ್ಯಾಳದ್ವಿರದಕ್ಕೆ ನರಕಳೇಬರ ಜರತ್ತೃಣಗ್ರಾಸ ಮಾತ್ರಮಾವುದೊ ಗಹನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೬೧) ; ಒಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳಡವಿಯಾನೆಗಳ್ ಕಡಿಗೊಂಬುಗೊಂಡ ತದುಕಿನ ಮರದ ಮುಱಿಗಣ್ಣೊಳೊಗೆದ ಪಗಿನೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೬೫ ವ). [ಕಡಿಗೊಂಬು (< ಕಡಿಕೊಂಬು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಕಟ್ಟು, —ಸಿಕ್ಕಿಸು, —ಅಳವಡಿಸು: ಸುಡುವಲೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ ಕಲಿಮೊಗಂ ಕಡಿಗೊಂಡುಡೆ ಬೆಟ್ಟಿತಪ್ಪ ಕೈಯಿಡಿದು ಪೊರಳ್ಚಿ . . . ಬಂದನದೊರ್ವನಂದು ಬಿಲ್ವಿಡಿದು (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೫೦). [ಕಡಿ$_5$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡಿಚಣ (ನಾ). ಉಗುರುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ (?) : ತುಱುಬಿಂಗೆ ಬೆಳೆದುದಕ್ಕೆ ಕೊಱಿಗುರಳ ಮುತ್ತೆ ಹರಿವ ನಖಕ್ಕೆ ಕಡಿಚಣ ಮುತ್ತೆ ಉಸುರಿನ ದೆಸೆಯು ನಾಸಿಕಕ್ಕೆ ಕಸನ ತೆಗೆವುದಕ್ಕೆ ಅಂಗುಲ ಸಂಗಿ (ಸರ್ವವ. ೧೨೫-೬೩೭). [?]

ಕಡಿತ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಚ್ಚುವಿಕೆ; ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡಿಯುವಿಕೆ : ಒಂದಱ ಕಡಿತಕ್ಕೊಂದಿನಿಸಂಜದೆ ಒಂದಿದ ಕಡುಗೋಪದಿಂದ ನಿಂದು ಕಾದಿ ಬೀಳ್ದಾ ಕೋಡಗದೊಳಗೊಂದು ಮರಣಮನೆಯ್ದಿದುದು (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೨೪); ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸೊಳ್ಳೆ ಕಡಿತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ನವೆ; ತುರಿಕೆ : ಆಗವನು . . . ತುರುಚೆ ಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದನು. ಅವನ ಕೈಗಳಿಗೆ] ಕಡಿತ ಹತ್ತಿತು (ಪುನರು. ೫೬). [ಕಡಿ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕಡಿತ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಕಡಿಯುವಿಕೆ; ಕಟಾವು; ಛೇದನ: ಅರಸ ನಿನ್ನಯ ಕೊರಳ ಕಡಿತಕೆ ಸರಳು ಕುದಿತದಲೆನಗೆತನಗೆಂದೊಱಲುತಿವೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೩). ೨. ಏಟು; ಹೊಡೆತ: ಪರಶುರಾಮನ ಕೊಡಲಿ ಕಡಿತವ ಧರಿಸಲಾಪೆನು ವಿಲಯಭೈರವ ನಿಱಿದಡಂಜೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೬) ; ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳ್ ಪರಶುಗಳ ಕಡಿತಮೊಂದು ದೆಸೆಯೊಳ್ ಶಿಲಾವರುಷಂಗಳು (ಚಿಬಪು. ೨೮-೨೩) ; ದೈತ್ಯರ ಕಡಿತಕೊಳಗಾಗದ ಹಯಂಗಳ ಪೊಡವಿಯೊಳು ತಾ ಕಾಣೆ (ಕೋಗಯು. ೨೩-೫೦). ೩. (ಉಕ) ಪಗಡೆ, ಲೆತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ, —ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ: ಕಡಿತ ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಈಗ ಹತ್ತು ಬೀಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೪. ಕಡಮೆ ಮಾಡಿದ್ದು; ಕುಗ್ಗಿಸಿದ್ದು; ಖೋತ.

ಕಡಿತಹಾಕು = ಕಡಮೆಮಾಡು ; ಖೋತಾಮಾಡು : ಬೊಕ್ಕಸವು ಬರಿದಾದಾಗ . . . ನೌಕರರ ಪಗಾರವನ್ನು ಕಡಿತಹಾಕಿರಿ (ರೂಪಸಂ. ೨೫).

[ಕಡಿ$_2$ + -ತ$_2$]

ಕಡಿತ$_3$, ಕಡತ (ನಾ). ೧. ಬಳಪದಿಂದ ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಪ್ಪುಲೇಪನವುಳ್ಳ ಬಟ್ಟೆಯ ಪಟ್ಟಿ; ಲೆಕ್ಕದ ಪುಸ್ತಕ: ಪಡೆದ ಧನಕ್ಕೆ ಲೆಕ್ಕಮಿಡಲಿಂದ್ರನಗಂ ಬಳಪಂ ಧರಾತಳಂ ಕಡಿತ ಮಹೀಶ್ವರಂ ತಗುಳೆ ಬಾಜಿಸುವೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೪೭) ; ಪೊಸಪೊನ್ನ ನೀರಾಜುಸಾವಿರಮನುಜ್ವಳ ಹರ್ಷದಿಂ ತರಿಸಿ ಕಡಿತಕ್ಕೆ ಬರೆಯಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೦) ; ಪದವಿಟ್ಟು ಕಡಿತದೊಳ್ ಬರೆದು ಮಾಡಿದ ಕೃತಿಯಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೧-೨೧) ; ಈ ಕಾಗದವ ಸೇನಬೋವರ ಕಡಿತಕ್ಕೆ ಬರಸಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೪೮-೧೫ ; 1686). ೨. ಪಗಡೆ, ಚದುರಂಗ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳ ಹಾಸು, —ಹಲಗೆ : ಕಡಿತಮಿಕ್ಕಿದಂತಿರ್ದ ಸಮಚತುರಶ್ರಂ . . . ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಮನೆಯ್ದೆವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦೪ ವ) ; ಕಡಿತಮಂ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರ್ಪ ಜೂದುಗಾಱರಂತೆ ಯಪ್ಪುಡಮಂ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರಲೊಡನೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೭೧ ವ). ೩. ಚರ್ಮ; ಚರ್ಮದ ಪದರ (?) : ಕಾದಲ್ಕೆಂದೀ ತೆಱದಿನೊಡ್ಡಿನಿಂದುವು ಭೂತಳಮುಳ್ಳಾಡೆ ಕೆಸಱ ಕಡಿತದ ತೆಱದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೩) ; ಭೂತಳಂ ನೀರೊಳ್ಪಾಸಿದದೊಂದು ಪೆರ್ಗಡಿತದಂತಳ್ಳಾಡಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೮-೨೬) ; ಮೆದುಮಾಡಲಿಕ್ಕೆಂದು ಸಮ್ಮಗಾರರು ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಡಿತ (ಚರ್ಮ)ವನ್ನು ಹಾಸಿ ಇಡುವುದು ಪದ್ಧತಿ (ನಾಡೋಜ. ೨೪೭). ೪. (ಆಲಂ) ಹತೋಟಿ; ವಶ; ಅಧೀನ: ಭರತಾವನೀಮಂಡಳ ಷಟ್ಖಂಡಮಂ ಕಡಿತಕ್ಕೆ ತಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪ ವ) ; ಕಡಿತಕ್ಕೇಱುತ್ತು ನಾಲ್ಕುಂ ಕಡಲ ಕಡೆವರಂ ಧಾತ್ರಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೪೩-೫ ; 1226) ; ಬಸವಸೆ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾರ್ಸಿರಮುಮಂ ಕಡಿತಕ್ಕೆ ವೆರಿಸೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೭; 1136). **ಕಡತ** : ೧. ಯಿ ಕಗದವ ಸೇನಬೋವನ ಕಡತಕ್ಕೆ ಬರಸಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೬-೧೪ ; 1672) ; ಮುಗಿಯದಿಹ ಲಾಭ ನಷ್ಟಗಳ ಕಡತದೊಳ್ ಆದೆಂದಿನಾ ಲೆಕ್ಕವೇ ತೀರ್ಮಾನ? ಬಿಡು ಲಾಭದಾತುರವ (ಮಂಕುಕ. ೫೯೪) ; ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ ಶಾನುಭೋಗ ಹಳೇ ಕಡತ ತೆಗೆದ (ಗಾದೆ).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಕಡಿತ; ತುಳು. ಕಡತ, ಕಡಿತ; ತೆಲು. ಕಡಿತ, ಕಣಿತ]

ಕಡಿತ$_4$ (ನಾ). ಉಂಬಳಿ : ಜಿಯಂಣ್ಣನ ಹೊಲದೊಳಗೆ ಆಯಿಗುಳ ಹೊಲ ಕಡಿತದ ಹೊಲದೊಳಗೆ ಆಯಿಗುಳ ಹೊಲ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೬೮-೧೩ ; 1424). [?]

ಕಡಿತಕಾಱ (ನಾ). ಕಡಿಯುವವನು ; ಕತ್ತರಿಸುವವನು: ಕೌರವ ಪಡೆಯು ಹೇರಡವಿಯನು ಸವಱಲು ಕಡಿತಕಾಱರು ಮುಂದೆ ಹೊಕ್ಕುದು ನಕುಲ ಪಾರ್ಥಜರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೮). [ಕಡಿತ$_2$ + -ಕಾಱ]

ಕಡಿತಲೆ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗ; ಕತ್ತಿ : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಜಯಕಾಮನ್ವೀರ ಪೆಬ್ಬಾರ್ಣನ್ ಕಡಿತಲೆ ಮಣ್ಡೆ ಮಾಡಿ ತೊಮ್ಬತ್ತೈವರ್ ಇಱಿದೊ (ಎಕ. IX (S), ದೊಡ್ಡಬ. ೩೨-೨ ; 900) ; ಎರಡುಂ ಬಲದ ಕಡಿತಲೆಯ ನಾಯಕರ್ . . . ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦ ವ) ; ಕಡಿತಲೆವೆರಸು ಪಾಸಿನ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವೆನೆಂಬ . . . ಬೆಳ್ಪನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೩೪); ಉಗಿದ ಕಡಿತಲೆ ಮುಸುಕಿದವು ಚೌರಿಗಳ ಡೊಂಕಣಿ ತುಱುಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೫) ; ಕಡಿತಲೆ ಕಪ್ಪಿನ ಹರಿಗೆ ಬಳಸಿ ನಿಱಿವಿಡಿದುಟ್ಟ ದಟ್ಟಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೨೯). ೨. ಗುರಾಣಿ. 'ಕಡಿತಲೆಕಾಱ' ಪರಾ.

[?. / ತುಳು. ಕಡ್ತಲೆ]

ಕಡಿತಲೆಕಾಱ, ಕಡಿತಲೆಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಖಡ್ಗಧಾರಿ : ಕಡಿತಲೆಯಂ ತೂಗುತ್ತುಂ ಕಡಿತಲೆಕಾಱರ್ ಕಡಂಗಿ ಬರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೫೭). ೨. ಗುರಾಣಿ ಹಿಡಿದವನು : ನಡುವಿರುಳಪ್ಪಾಗಳ್ ಕಾಪಿನ ಕಡಿತ[ಕಡಿತಲೆ] ಕಾಱರ್ ಮಱೆದು ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ದುದನಱಿದು ಮೆಲ್ಲನೆಯ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೭೭) ; ಕಡಿತಲೆಕಾಱರ ನೆರವಿಯನಾಗಳ್ ಬಿಡೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಪಿಡಿದು ಹಿಂಗಾಲಂ ಪಿಡಿದ ಹಲಗೆ ನುಚ್ಚುಂನೂಱಾಗಲ್ಕಡು ಪಿಂದಪ್ಪಳಿಸಿ (ಕುಮುರಾ. ೮-೫೧). **ಕಡಿತಲೆಗಾಱ** : ೧. ಅವಱಿಂ ಪೊಱಗೆ ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯನನುಕರಿಸುವ ಕಡಿತಲೆಗಾಱರಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೨೬) ; ಮೆಱೆವ ಹಜ್ಜೆಯ ದಂಡೆವಲಗೆಯ ಮಱೆಯ ಕೈದಂಡೆಗಳ ಜುಣುಗಿಸಿ ತಱುಬಿ ನಿಂದರು ಸಂದ ಕಡಿತಲೆಗಾಱರುಭಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೪). ೨. "ಚರ್ಮಿನ್, ಫಲಕಪಾಣಿ – ಈ ೨ ಕಡಿತಲೆಗಾಱ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪). [ಕಡಿತಲೆ + -ಕಾಱ]

ಕಡಿತಲೆಗಾಱ 'ಕಡಿತಲೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಡಿತಲೆಗೋತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?) : ಶ್ರೀಜಿನ ಪದಪಂಕಜ ವಿರಾಜಿತ ಮಧುಕರನೆನಿಪ್ಪ ಮಲ್ಲಿಕೊಟ್ಟಂ ಪೂಜಿತವೆನೆ ತೀರ್ಥಂಕರ ಬ್ರಾಜಿತ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯನುಚಿತ ಕಡಿತಲೆಗೋತ್ರಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೩೬-೫ ; 13ನೆಯ ಶತ). [ಕಡಿತಲೆ ? + ಗೋತ್ರ]

ಕಡಿತಲೆಯಾಳ್ (ನಾ). ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಾದ ಅಂಗರಕ್ಷಕ; ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ ಕಾವಲುಗಾರ: ಸುತ್ತಲುಂ ಕಡಿತಲೆಯಾಳ್ ಕಡಂಗಿ ಬರೆ ಮಾರ್ಗಮೊಡಂಬಡೆ ರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನಡೆಯೆ ಹಯಂ ವಿಳಂಬಿತದೆ ಕುಂಡಳಮಂಡಿತನೇಂ ವಿಳಾಸಮಂ ಪಡೆದನೊ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೯).
[ಕಡಿತಲೆ + ಆಳ್$_3$]

ಕಡಿತವೆರ್ಗಡೆ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳ ಇಲಾಖೆಯ ಪರಮಾಧಿಕಾರಿ; ಪ್ರಧಾನ ಕರಣಿಕ: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಕಡಿತವೆರ್ಗಡೆ ... ಯೋಗೇಶ್ವರದೇವಂ (ಕಇ. IV, ೨೨-೬ ; 1024); [ಕಡಿತ]ವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಚನ್ದಿಮಯ್ಯನಾಯಕರು ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯೬-೧೧; 1050); ರಾಜಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಕಡಿತವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಕನ್ನಡಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಕಾಳಿಮರಸರ್ (ಕಇಅ. ೧-೧-೪; 1092).
[ಕಡಿತ$_3$ + ಪೆರ್ಗಡೆ]

ಕಡಿತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ: "ರೌಹಿಷಃ ... ಗೋಕರ್ಣವಾದ ಕಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ತಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೬).
[← ತೆಲು. ಕಡಿತಿ, ಕಣಿತಿ]

ಕಡಿತಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿ ತಿನ್ನು; ಕೊಂದು ತಿನ್ನು: ಒಂಪಾಡ ತಿಂಬಾತ ಹೊಂದಿದಡೆ ಸ್ವರ್ಗವನು ಎಂದೆಂದು ಅಜನ ಕಡಿತಿಂಬ ಕಟಿಗ ತಾನಿಂದ್ರನೇಕಾಗ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೩೯). [ಕಡಿ$_2$ + ತಿನ್$_1$]

ಕಡಿದಬ್ಬೆ 'ಕಡಿದಾಬೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡಿದಲೆ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆ: ರಕ್ಕಸನ ಕಡಿದಲೆಯ ಮೆಟ್ಟಿದುಮಿಂದ ಬಳಿಕೀ ಖಳನ ಸತಿಯರು ತೊತ್ತಿರಹರು ... ಘಡ ಪತಿವ್ರತೆ ತಾನು ಗಡ ಕಾಳ್ಗಿಡದು ನುಡಿವವರಾವು ಗಡ ದಿಟ ಕಡಿದಲೆಯ ತಾ ಮೆಟ್ಟಿ ಮೀವಳು ಗಡ ಮಹಾದೇವ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೫೭, ೫೮); ಕರ ತಾವರೆ ಕರುಳ್ವಳ್ಳಿ ತೋಳ್ದಿರೆ ಪಯೋಧರ ಮೀನು ಗಜತುಂಡು ಮೊಸಳೆ ನೊರೆತ ರೋಹಿತ ಫೇನ ಕಡಿದಲೆ ಕಮಠ ಸಂಗರವಿದ್ದುದಂಬುಧಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೩). [ಕಡಿ$_2$ + ತಲೆ$_1$]

ಕಡಿದಾಬೆ$_1$ (ನಾ). ಖಡ್ಗದಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಕಣೆ ಕೈಯಿಟ್ಟಿ ಪಾಜುಂಬಳೆ ಭಿಂಡಿವಾಳ ಸಬಳ ಭಲ್ಲೆಯ ಕತ್ತಿ ಕಡಿವಾಬೆ ಕಟಾರ ಕೈಗತ್ತಿಗಳಿಂ ಕೊಂದು (ಚಿಕವಂ. ೧೪-೭). [ಕಡಿ$_2$ + ?]

ಕಡಿದಾಬೆ$_2$, ಕಡಿದಬ್ಬೆ (ನಾ). ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ; ನಡುಪಟ್ಟಿ: ಮುತ್ತಿನ ಜೆಡೆ ರನ್ನದ ದಶರಥಿ ವಜ್ರ ಕೆತ್ತಿದೊಱೆಯ ಕಡಿವಾಬೆ ಒತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಜವಪಾಡೆ ಮೆಱೆಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೭೭). **ಕಡಿದಬ್ಬೆ**: ಜಡೆಯ ಗೊಂಡೆಯ ಕಂಗಲ ಜೋಡು ಕಟ್ಟಿದ ಕಡಿದಬ್ಬೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಾಬು, ದಾಬೆ] ಕಯ್ಯ ಸಿಂಗಾಡಿ ತೊಡೆಯ ಬಲ್ಲೆಹ ಮಿಗೆ ಮೆಱೆಯಲೆಯ್ತಂದರಂದೊಡನೆ ತುರುಕರಾವುತರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೨೨).
[ಕಡಿ$_5$ + ದಾಬೆ (< ದಾವು$_3$)]

ಕಡಿದು, ಕಡಿ$_4$, ಕಡು$_1$ (ಗು). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ: ಒಳ್ಳಿತು ಮೆಲ್ಲಿತು ಬೆಟ್ಟಿತು ತೆಳ್ಳಿತು ಬಸಿದಸಿದು ಕಡಿದು ... ತು ದು ಕಡೆಯೆನೆ ಕೈಕೊಳ್ಳಿಂ ಗುಣವಾಚಿ ಮೇಣ್ ತುಕಾರಂ ದ್ವಿತ್ವಂ (ಶಮದ. ೭೭). (ನಾ). ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದುದು; ಉಗ್ರವಾದುದು: ಘೋರಾಪಿ – ಆದಮಾನುಂ ಕಡಿದಪ್ಪುದಱಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩-೪); ಪರಿವಂಬಿನಂತೆ ಕಡಿದಪ್ಪ ಬಿದಿರಡವಿಯಂತೆ ಪುಗಲರಿದಪ್ಪ... ಸಂಸಾರಮಂ ನಂಬಿ ದರ್ಶನಮುಮಂ ವ್ರತಮುಮಂ ಕೆಡಿಸುವುದೆಗ್ಗಿಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೬); ಕಾಗೆಯುಡಗಂ ತಡೆಯದೆ ಕೊಡಲೊಡಂ ಕಿಡುಗುಮೀ ಕಡಿದಪ್ಪ ರೋಗಮೆಂದು ನುಡಿವುದುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೫೬ ವ); ಅವರ್ಗಿನಿದು, ಕಡಿದು ಎನಗೀ ಸಾವು (ಅಶ್ವಶಾ. ೩೯-೭೫೬). ೩. ಏರುಗಡೆ ಇರುವುದು; ಇಳಿಜಾರಲ್ಲದುದು: ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಈ ಬೆಟ್ಟ ಕಡಿದು; ಸಿದ್ಧಗತಿ ಇಲ್ಲದವರಿಗೆ ಹೋಗಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೧೫೧); ಎತ್ತರವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಡಿದಾಗಿರುವ ಎಡದಡವನ್ನೂ ... ಕುರಚಲು ಗಿಡಗಳನ್ನು ತೊಳೆಯುತ್ತದೆ (ಮಲೆನಾ. ೧೯). ೪. ಕಷ್ಟವಾದುದು; ಕಠಿನವಾದುದು: ಈ ಕೆಲಸ ಬಹಳ ಕಡಿದಾದದ್ದು (ರೂಢಿ). ೫. ತಗ್ಗು; ಹಳ್ಳ; ಕಿಬ್ಬರಿ: ಆ ಮೂಕ ಪ್ರಾಣಿಯು ಕಡಿದಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಬಡಿದಾಡುವದು ಆತನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು (ಸತ್ವಸಾ. ೯೩). ೬. (ಆಲಂ) ಹುರುಪು; ಉತ್ಸಾಹ: ರೇವಕ್ಕನೂ ಕಡಿದಿನಿಂದ ಓಡಾಡಿ ಹರಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಬೆಳುಮು. ೩೬). **ಕಡಿ$_4$**: ೧. 'ಕಡಿಗಂಟು', 'ಕಡಿಗಂಡ$_1$' ಪರಾ. **ಕಡು$_1$**: ೧. 'ಕಡುಕಾಯ್', 'ಕಡುಗಂಪು' ಪರಾ. ☞ 'ಕಡಿ$_4$' 'ಕಡು$_1$' ಎಂಬಿವು 'ಕಡಿದು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜನಾದಿಯಾದ ಶಬ್ದ ಸೇರಿ ಸಮಾಸವಾದಾಗ ಬರುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪಗಳು.
[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಕಡು, ಕಡುಮೈ, ಕಡಿ; ಮಲ. ಕಡು, ಕಡಿ; ತುಳು. ಕಡು, ಕಡ್ಪ್; ಕೊಡ. ಕಡೀಪ; ತೆಲು. ಕಡಿದಿ]

ಕಡಿದೋಳು (ನಾ). ಕಡಿದ ತೋಳು; ಕತ್ತರಿಸಿದ ತೋಳು: ಕರತಳದ ತಳಿರೆಲೆಯ ಕಡಿದೋಳುಗಳ ಕೊಂಬುಗಳ ಬೆರಳ ಕಳಿಕೆಯ ತಲೆಯ ಫಲಬಂಧುರದ ... ರಣವನವೆಸೆದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೪೨).
[ಕಡಿ$_2$ + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಕಡಿನಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಾಳ: ಅರಳ್ವ ಕಡಿನಾಳಿಕೆಯ ರಕುತಕೆ ಮರಲ್ವ ಭೂತವ್ರಜದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೩೩).
[ಕಡಿ$_2$ + ನಾಳಿಕೆ]

ಕಡಿನುಚ್ಚು (ನಾ). ತುಂಡಾದ ಕಾಳು; ದಪ್ಪನುಚ್ಚು: ಎರಡಿಚ್ಚೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕಡಿನುಚ್ಚು ಆದಾವು ನೋಡಣ್ಣಾ ನಿನ್ನ ಮಡದಿಯ (ನಾಪದ. ೮೯). [ಕಡಿ$_3$ + ನುಚ್ಚು]

ಕಡಿಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಲ್ಲಿಸು; ಕಡಿಸು: ರವಿತನಯಂ ತನಗೆ ಜ್ಯೇಷ್ಠನಾದ ಸಹಜಾತನಾಗಬೇಕೆಂಬುದನಱಿಯದೆ ರಾಜ್ಯಕಾಮುಕನಾಗಿ ಬವರದೊಳ್ ಕಡಿಪಿ ಪಿರಿದಾಗಿ ದುರ್ಯಶಮಂ ಪಡೆದೆನೆಂದು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿ (ಭಾರಶಾಂ. ೨). [ಕಡಿ$_2$ + -ಪು$_1$]

ಕಡಿಪು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಡಿದಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸಂಪಾತಿ ಕುಳ್ತಿರ್ದ ಶಕುನಿ ಶಿಲೆಯಿರ್ಪೆಡೆಯ ಕಡಿಪುಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೨-೭೩); ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಗುಡ್ಡದ ಕಡಿಪು ಕಡಿಮೆಯಾಗತೊಡಗಿ, ಕಡೆಗೆ ಸಮತಟ್ಟಾಗುತ್ತಾ ಬಂದಿತು (ಮಲೆಮ. ೨೫೧). [ಕಡಿ$_4$ (< ಕಡಿದು) + -ಪು$_2$]

ಕಡಿಪೆಂಡೆ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ಕಿರಿಗೆಜ್ಜೆ ಕಡಿಪೆಂಡೆ ಘಂಟಾ ಕಟಿಸೂತ್ರ ವರ ಹಾರ ಪದಕ ಶ್ರೀವತ್ಸಕೌಸ್ತುಭರತ್ನ (ವಾದಿಕೀ. ೭೨). [ಕಡಿ ? + ಪೆಂಡೆ$_1$ (< ಪೆಂಡೆಯ)]

ಕಡಿಮಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?).
ಕಡಿಮಣ್ಣಕೋಲ್ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಳತೆಗೋಲು: ಕಡಿಮಂಣಕೋಲಿನಲಳೆದು ಸರ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮-೬೭; 1228). [ಕಡಿ ? + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಕಡಿಮಾಡು (ನಾ). ಇಳಿಜಾರಾದ ಸೂರು, —ಛಾವಣಿ: ಎಲ್ಲರೂ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಡಿಮಾಡಿನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ನಿಂತರು (ಮಲೆಮ. ೬೭೦).
[ಕಡಿ$_4$ (< ಕಡಿದು) + ಮಾಡು$_3$ (< ಮಾಡ$_1$)]

ಕಡಿಮೆ 'ಕಡಮೆ' ನೋ.

ಕಡಿಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಗೊರಸು ಮೆಟ್ಟಿದ ಗುರುತು (?).
[ಕಡಿ ? + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಡಿಮೆಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಡಿಮೆಯ್ಯಂಗಳ ಪೊರ್ಗ್ಗೆ ಸ್ಥಿಥನಂಗೆಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೩೪-೫ ; 999). [?]

ಕಡಿಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ನುಚ್ಚಾದ ಅಕ್ಕಿ ; ಒಡಕಲು ಅಕ್ಕಿ : ಕಡಿಯಕ್ಕಿಯಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಿ . . . ಹುರಿದು ಮೃದುಮಾಡಿ (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೪-೨೨) ; ಪಡಿಗೆ ಬಂದವನಿಗೆ ಕಡಿಯಕ್ಕಿ ಆಗದೇ? (ಗಾದೆ). 'ನುಚ್ಚಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಕಡಿ$_3$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಡಿಯಣ 'ಕಡಿವಾಣ' ನೋ.

ಕಡಿಯಾಣ 'ಕಡಿವಾಣ' ನೋ.

ಕಡಿಯಾಣಿ 'ಕಡೆಯಾಣಿ' ನೋ.

ಕಡಿಯಾಲ (ನಾ). ಹಕ್ಕರಿಕೆಯ ಸೊಪ್ಪು : "ಶಂಖಿನಿ, ಚೋರಪುಷ್ಪೀ, ಕೇಶಿನೀ – ಕ ಕಡಿಯಾಲದ ಗಿಡದ ಪೆಸರುಗಳು, ಹಕ್ಕರಿಕೇಸೊಪ್ಪಿನ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೩). [?]

ಕಡಿಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಬಾಣದಿಂದ) ತುಂಡಾಗುವಂತೆ ಹೊಡೆ, —ಸೀಳು: ತುಡುಕುವಾನೆಗಳ ಸುಂಡಿಲ ಕಡಿಯೆಚ್ಚನು . . . ಕಾಲವರನು ಮಡುಹಿದನಾ ವೀರರಾಮ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೩೧). [ಕಡಿ$_3$ + ಇಸು$_1$]

ಕಡಿಯಿಸು$_2$, ಕಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸು ; ತುಂಡರಿಸು : "ಕಡಿಯಿಸು- ಖಂಡನೇ" (ಶ ಮ ಧಾ) ; ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಳಪೊಂಪಲನೂರಾಯರ್ ಸಗ್ಗಯೆ ದಡಿವರಾಳ ಚಿಲ್ಪ ಗಣ್ಣ × × ತಲೆಯಂ ಕಡಿಯಿಸಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೧-೩ ; ಸು. 1050). **ಕಡಿಸು** : ಮಾರ್ಮಲೆತವಂದಿರ ಸಂದಿಸಂದಿಗೆ ಮುಳಿದು ಕಡಿಸುವೆನೆಳಸುವೆನು ನಿಮಿಷದೊಳಥೋಗತಿಗೆ (ಬಸವು. ೫೪-೬೬) ; ಪಿಡಿಸಮರರೋಳಿಯಂ ಕಡಿಸು ಮಾಸಾಳಿಯಂ ಕುಡಿಸು ನೆತ್ತರನು (ಚೆಬಪು. ೪೭-೨೨). [ಕಡಿ$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಡಿಲ್ 'ಖಟಿಲ್' ನೋ.

ಕಡಿಲವಾಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ತಥಾ ದಕ್ಷಿಣ ಚ್ಚೆಲು ಹುರದ ಕಡಿಲವಾಗಿಲ ಹಲುಹಾಡಿಯ ಎವಂ ತಿಗ್ರಾಮಾ ತ್ರಿಸನ್ಧಿ ಸಿಮಾತು (ಇಆ. VIII, ೯೫-೧ ; 444). [?]

ಕಡಿಲುಕರಂಭ (ನಾ). (?): ಮೂಡಣ ಹೊಲದಲು ಕಟ್ಟಂಗಾಲುವೆ ಬಡಗಲು ಮಧ್ಯ ಕಡಿಲುಕರಂಭ ೬ ಮತ್ತರು ೧೨ [ದೇ]ವರ ಮುಂದೆ ಹೂದೋಂಟಂ ಮತ್ತ ೧ (ಕಇಆ. ೪೬-೪-೧೯ ; 1152). [?]

ಕಡಿವಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಡು ; ತುಂಡಾಗು : ಮೃಡನಿಂ ತನ್ನಯ ತಲೆಯಂ ಕಡಿವಡೆದಂ (ಸಮಪು. ೮-೧೫೫) ; ಶೂದ್ರಿಕಂ ಕುಲಗೆಡಿಕನಹ ಕೀಚಕನು ನೆಜಂ ಕಡಿವಡೆದರೆಂದಜಿದು (ಬಸಪು. ೧೧-೫೧) ; ಭರದಲೆತ್ತಿದ ತೋಳು ಕಡಿವಡೆದುರುಳಿತವನಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೪) ; ಕಡಿವಡೆದ ಚತುರಂಗವನು ಮೇಲಡಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೯-೧೪) ; ಶಿಶುಪಾಲನು ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಕಡಿವಡೆದು ಬಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೮೬). [ಕಡಿ$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಡಿವಡೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಡೆ : ಮೊಸರ ನೀರೊಳಗಟ್ಟು ಮೊಸರಿನೊಳಗಿಕ್ಕೆ ಮೊಸರೊಡೆಯೆಂಬ ಹೆಸರಾಯ್ತು ನೆಜಂ ಕಾಸಿದ ಅಳಗೆಯೊಳ[ಗ]ಟ್ಟ ಪ[ಳದೆ]ಯೊಳು ಪಾಕಂ ಮಾಡಿಯಿಳಿಪೆ ಕಡಿವಡೆಯೆಂದೆನಿಸಿತು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭೦). [ಕಡಿ$_6$ + ವಡೆ]

ಕಡಿವಣ 'ಕಡಿವಾಣ' ನೋ.

ಕಡಿವರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡಿತಕ್ಕೆ ಬರು ; ಕೊಲೆಗೆ ಒಳಗಾಗು (?): ಅಂತು ಕಂಸಂ ಕೃಷ್ಣಂಗೆ ಕಡಿವಂದುದಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಡಿವಂದುದಂ, ಕೆಡೆವಂದುದಂ] ಕಂಡು ವಸುದೇವಂ ಬಲದೇವಂಬೆರಸು ಚಾತುರ್ದಂತಬಲಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು . . . ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೭೨ ವ). [ಕಡಿ$_3$? + ಬರ್$_1$]

ಕಡಿವಾಗ (ನಾ). ಕಡಿದ ಭಾಗ ; ಕತ್ತರಿಸಿದ ತುಂಡು : ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಮೃಗಂಗಳಿಗೆ ಮುದ್ದರೆದು ಕಡಿವಾಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ಗಡಿಭಾಗಂ]ಗಳನು ಕೊಡಿಸಿದನು ಪರಿವಾರಕೆ ವಿನೋದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೭-೩೪). [ಕಡಿ$_3$ + ಬಾಗ]

ಕಡಿವಾಡಿ (ನಾ). ಕಡಿದಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಈ ತಡಸಲುಗಳ ಪ್ರವಾಹವು ೧೦೦ ರಿಂದ ೨೦೦ ಘೂಟು ಎತ್ತರವಾದ ಕಡಿವಾಡಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಬೀಳುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೧೪). [ಕಡಿ$_4$ (< ಕಡಿದು) + ಪಾಡಿ$_1$]

ಕಡಿವಾಣ, ಕಡಿಯಣ, ಕಡಿಯಾಣ, ಕಡಿವಣ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವ ಉಕ್ಕಿನ ತುಂಡು ; ಖಲೀನ : ಕವಿಯ ಕೀಳಿನ ವಾರುವದ ಬಲುವಿಲ್ಲ ನಾಕದ ಸೂತ್ರಿಕೆಯ ಕೊಂಡೆಯ ವಿವಿಧ ಕಡಿವಾಣಗಳ (ಕುಮುರಾ. ೩-೨೯) ; ಕತ್ತೆಗೇಕಯ್ಯ ಕಡಿವಾಣ (ಸಿದ್ಧೇಶ ವ. ೪೦೨) ; ಬಾಲಕೆ ಕಡಿವಾಣವನಿಕ್ಕಿ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲುಮೊಗಕೆ ಹಲ್ಲಣವ ಪೇಳ ಲಳವ ಕಟ್ಟ (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೯೩) ; ಕಡಲೆಗೆ ಬಾಯಿ ತೆರೆದು ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿದರೆ ಆದೀತೆ? (ಗಾದೆ). ೨. (ಅಲಂ) ತಡೆ ; ನಿರೋಧ ; ಹತೋಟಿ : ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಕಡಿವಾಣವಿಲ್ಲ (ಕಮಸೆ. ೨೪) ; ನನ್ನ ಹುಚ್ಚು ಕಲ್ಪನೆಗಳಿಗೆ ಕಡಿವಾಣವನ್ನು ಹಾಕುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಮಾರ್ಗದ. ೮೨). **ಕಡಿಯಣ** : ೧. ಕಡಿಯಣಕೆ ಬಾಯಂ ತೆಜೆಯದಿರಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೫೪) ; ಕಂಬಿಯ ಕಡಿಯಣದ ಕೀಲಣದ ಹೊರೆಟೆಯ ಘಾರಾಘಾರಿಯೊಳ್ ಜೋಳಿಸುವ ಲಾಲಾಜಲಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ) ; ಸಾರಥಿ ಕಡಿಯಣದ ಕುಡಿನೇಣ ಕೊಂಡನು ತಿರುಹಿದನು ರಥವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೪) ; ತುರಗಚಯದ ತುಟಿಯಿನುಣ್ಮುವ ಕಡಿಯಣದ ಖಣಖಣ ಧ್ವಾನಂ (ಚೆಬಪು. ೨೩-೨೬). **ಕಡಿಯಾಣ** : ೧. "ಖಲೀನಂ, ಕವಿಯಂ – ಈ ೨ ಕಡಿಯಾಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೪೪) ; ಕಸೆ ಕಟ್ಟಿ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ಡಿಯಾಣ ಸರಸಮಂ ಸೈರಿಸದ ಚಳ ಬಳಿಕೆಗಳ ಚಾರು ತುರಗಕುಲ (ಸೋಮಚ. ೫-೨೪) ; ಕಡಿಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ವಾ]ಣವನು ಸೆಳೆದಿಳಿಗಿಳಿದು ದೇಸೈಯವನಿಗವತರಿಸಿದ ಕಥಾಂತರವೇನು (ತೊರರಾ. ೩-೨-೨೨). **ಕಡಿವಣ** : ೧. ಹಮ್ಮುಗೆಗಳನು ಬಲಿಸುವ ಕಡಿವಣವ ಕಂಬಗಳ ವಾಗೆಯ ಬಿಗಿಯ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೦ರಿಇ. ೧೨-೧೩ ಅಡಿಟಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಡಿವಾಳ ; ತುಳು. ಕಡಿವಾಣ, ಕಡಿವಾಣೊ, ಕಡ್ವಾಣೊ ; ತೆಲು. ಕಳ್ಳಿಯ, ಕಳ್ಯ, ಕಳ್ಳೆ]

ಕಡಿವಾರು 'ಕಡಿವಾಱು' ನೋ.

ಕಡಿವಾಱು, ಕಡಿವಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕ ಸಲುವ ದುರ್ಗದೇವರಿಗೆ ಕೊಟುಬಹ ಕಡಿವಾಱ[ಱು] ನಾಡು ದಳವಾಱಿಕೆ ಹುಗಿಯ ಭತ್ತ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫-೧೪ ; 1513). **ಕಡಿವಾರು** : ಗ್ರಾಮುಗಳ ಸ್ಥಳ ಸುಂಕಕ್ಕೆ ಸಲುವಂತ ಕಡಿವಾರು ಅಂಗಡಿ ಕಡಿವಾರು ಮಗ್ಗ ಕಡಿವಾರು ಗಾಣ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೧-೨೯ ; 1557). [?]

ಕಡಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಡಿಯಲ್ಪಡು ; ತುಂಡಾಗು : ಅಂಗ್ಯವೆರಲ್ ಕಾಲ್ ಕಡಿವೆತ್ತಂತಾಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೨). [ಕಡಿ$_3$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಡಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ತುಂಡಾಗಿ ಹೋಗು ; ಕತ್ತರಿಸಿ ಬೀಳು : ಅರೆ ಮುಗಿದಿರ್ದ ಕಣ್ಗಳುಮುಲರ್ದ ಮೊಗಂ ಕಡಿವೋದ ಕೆಯ್ಯುಂ (ಗದಾಯು. ೪-೫೩) ; ತೋಳ್ ಬೇಱಾಗೆ ಕಾಲ್ ಖಂಡಿಸೆ ನಡು ಕಡಿವೋಗಲ್ಕೆ ಜೀರೆಟಿ ಮೂರ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೭-೫೭) ; ಕೊಡೆ ಕಡಿವೋಗೆ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೩೩೧-೨ ; 1200) ; ಸುರಿವ ರೋಹಿತದಿಂ ಕಡಿವೋದ ಕಾಲ್ಗಳಿಂ ತೊಲಗಿದ ತೋಳ್ಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೯).

[ಕಡಿ$_3$ + ಪೋಗು$_1$]

ಕಡಿಸ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (÷). ℙ ಇದರ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಿವಿಯ ಆಭರಣದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡಿಚ್ಚೈ; ತೆಲು. ಕಡಿಸೆ]

ಕಡಿಸು 'ಕಡಿಯಿಸು$_3$' ನೋ.

ಕಡಿಹ (ನಾ). ಕಡಿತ; ಕತ್ತರಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆ; ಛೇದನ: ಕರ್ಬೊನ್ನದಂತೆ ಱುರ್ಕೞಿಗೆ ವಂದು ಕಬ್ಬಿನಂತೆ ಕಡಿಹಕ್ಕೆ ವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೭); ಕಡಿಹಕ್ಕೆ ಬಡಿಹಕ್ಕೆ ತಂದೆನ್ನ ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಪಾದಕ್ಕೆ ತೊಡಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಸಲುಹು (ಬಸವ. ೨೫೧). [ಕಡಿ$_2$ + -ಹ$_2$]

ಕಡು$_1$ 'ಕಡಿದು' ನೋ.

ಕಡು$_2$ (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: [ಕಡುಪಾರ್ವ][ಪಾಠಾಂ. ಗುಡುವಾಯ] ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಕಯ್ಯನಿಕ್ಕಿ (ಕಾದಂಉ. ೩೬); ಕಡು ನೆಗೆದಬ್ಬರಂ ಮೊಱಗಿನಂತಿರೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೭); ಎಮಾದಿ ಗಣಪಠಿತಾಃ ಶಬ್ದಾಃ ಅವ್ಯಯ ಸಂಜ್ಞಾ ನಿಪಾತಸಂಜ್ಞಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ. ಪ್ರಯೋಗ:— ಎಮ; ನಾಡೆ; ಎಡೆ; ನೆಱೆ, ಮಿಗೆ, ಕಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ಪ್ರಯೋ); ಕಡುನಾಣ್ಚೆಯಂಜಿ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ (ಹದಿಬ. ೧-೫೬). [< ಕಡು$_1$]

ಕಡು$_3$ (ನಾ). ಬದುವುಗಳಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಗದ್ದೆಯ ಸೀಳು, —ಭಾಗ: ಧನಿಗಳು ನನಗೆ ಎರಡು ಕಡು ಗದ್ದೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಡು$_4$ 'ಖಡು' ನೋ.

ಕಡುಂಬು, ಕಡುಬು, ಕಡುವು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಣಕದ ಹಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಹೂರಣವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಬೇಯಿಸಿದ ಅಥವಾ ಕರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿತಿಂಡಿ: ನಿತ್ಯ ಬಿಂದುಗೆ – ಬೆಡಂಗು . . . ಕಡುಂಬು, ಕಡಂದುಱು (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಕೊಡಂತಿ, ಕಡುಂಬು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕಡುಬು:** ೧. ಕಡುಬಿಱಿಗುಮೆ ಗಂಜಿಯಿಱಿಯದೆನಲೇಂ ಮರುಳೇ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೯೮); ಕಡುಬುವುಂಡಲಿಗೆ ಬೆರಲಸೇವಗೆಯಾದಿಯಾಗಿ ಯಡವಾದ ಕಜ್ಜಾಯಗಳ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೭); ಸಮರವು ಕಡುಬಿನಿಟ್ಟಾಟವೆ (ಕೋಗಯ. ೨೨-೬೧); ನೀರಿಱಿಯದ ಗಂಟಲೊಳ್ ಕಡುಬಂ ತುಱುಕಿದಂತಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬-೮). 'ಕರಿಗಡುಬು' ಪರಾ. ೨. ಇಡ್ಡಲಿಗೆ; ಇಡ್ಲಿ: ಉದಯದೊಳು ಸಿಕೆಯಳಗೆಯಲ್ಲಿ ಪಾವಡೆಗಟ್ಟಿಯುದಱೊಳಗೆ ಸುಳಿವಾಳೆಯುಂ ಹರಹಿ ಸಂಪಳೆಯನೊದಗಾಗಿ ಯೆಱೆದು ಮಡಕೆಯ ಮುಚ್ಚಿಯಟ್ಟೊಡುದ್ದಿನ ಕಡುಬು ವೆಸರ ಹಡೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಡುವೆಸರೊಡೆದುದು, ಕಡುಬವೆಸರಾದುದು] ಮೃದುವಹುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೬೨). 'ಹೊಯ್ಗಡುಬು' ಪರಾ. ೩. (ಆಲಂ) ಹೊಡೆತ; ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು: ತಮಗೆ ಬೀಳಬಹುದಾದ 'ಕಡುಬು'ಗಳನ್ನೂ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ 'ಒಳಶುಂಠಿ'ಗಳನ್ನೂ ನೆನೆದು ಅವರಿಗೆ ದಿಕ್ಕೇ ತೋಚದಂತಾಗಿತ್ತು (ಕಳಹು. ೭೧). **ಕಡುವು$_3$:** ೧. ಜೋಳಾವ ಬೆಳೆಯಾಲಿ ಏಳೆಮ್ಮೆ ಕರೆಯಾಲಿ ಮಾವಗಳ ಮನೆಯ ಬೆಳಗಾಲಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನೆ ತುಪ್ಪದ ಕಡುವ ಕಳುಹೇನು (ಗೌರಪ. ೧೮-೨).

ಕಡುಬಿನಕಾಳಗ, ಕಡುವಿನಕಾಳಗ = ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ದಿನ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಉತ್ಸವ: ಕಡುಬಿನಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬಲು ಹಿಗ್ಗು (ರೂಢಿ); ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲವೆ ನಮ್ಮ ಕೆಣಕಿ ಸಮರಾಂಗಣದಿ ಗೆದ್ದವರು ಲೋಕದೊಳಗಿಲ್ಲೆಂಬುದನ್ ಅಪ್ರಬುದ್ಧನರಿಯನೆ . . . ಉತ್ತರನ ಯುದ್ಧ ಕಡುವಿನಕಾಳಗಮ್ಮಲ್ಲ ರಣಬಲಿಯ ತಿದ್ದುವೆನು ಭೂತಗಣಕೆ (ತುರಂಗ. ೩೬-೨೮).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಡುಂಬು, ಕಡುಬು; ಕೊಡ. ಕಡೀಂಬೀ; ತೆಲು. ಕಡುಮು]

ಕಡುಂಬುಟ್ಟು (ನಾ). (ಕರಾ) "ಕಡುಬು" (ಹುಲಿಹಾ. ಕೋಶ): ಕೋಳಿಕರಿ, ಕೈಮ, ನೆಯ್‌ಕೂಳು, ಕಡುಂಬುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಪಾಯಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು (ನಡೆವಾ. II, 1132); ಪೂವಿ ಕಡುಂಬುಟ್ಟುಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತ ಚೆಂಗುಮಣಿಯ ಎಲೆಯ ಮುಂದೆ ಬಂದಳು (ಹುಲಿಹಾ. ೨೬).

[← ಕೊಡ. ಕಡೀಂಬುಟ್ಟೀ = ಅನ್ನದ ಸಣ್ಣ ಉಂಡೆ]

ಕಡುಕೆ$_1$ 'ಕಡುಕು$_3$' ನೋ.

ಕಡುಕೆ$_2$ 'ಕಡಿಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡುಕೆಂಪು 'ಕಡುಗೆಂಪು' ನೋ.

ಕಡುಕಲು, ಕಡುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಲಿಂ ಪಡುವಲು ಧಾರೆ ಕಡುಕಲು ಆಲಿಂ ಪಡುವಲು ಮಲಮುರಿ ಕಳಿ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೧೭೪; 1424); ಗಾಜನೂರ ಸೀಮೆ ಕಡುಕಲು ಗ್ರಾಮ ೧ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೭-೫; 1696). **ಕಡುಕಲ್ಲು:** ಕಡುಕಲ್ಲ ಪುಲ್ಲಮಜ್ಜಲ ತೆಱುದಾರ ಪುನ್ನಾಡನಾಳೆ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೪೩-೨; 900).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$)]

ಕಡುಕಲ್ಲು 'ಕಡುಕಲು' ನೋ.

ಕಡುಕಷ್ಟ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ತೊಂದರೆ, —ಪ್ರಯಾಸ: ಆಗಿನ ಅವರ ಜೀವನನಿರ್ವಹಣೆಯ ಕಡುಕಷ್ಟ ಹೇಳತೀರದು (ಜಗವಾ. ೧೩೭).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಷ್ಟ]

ಕಡುಕಳ್ಳ 'ಕಡುಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಕಡುಕಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೇರಳವಾಗಿ ಕಾಯಿ ಬಿಡು; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಫಲ ಬಿಡು: ಬೇರಿಂದಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಕಡುಕಾತ ಹಲಸನು . . . ಕಿತ್ತನಾ ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೫). [ಕಡು$_2$ + ಕಾಯ್$_3$]

ಕಡುಕು$_1$ 'ಕಡಿಕು$_2$' ನೋ.

ಕಡುಕು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಸಣ್ಣ ಕಡುಕು; "ಕಣಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [?]

ಕಡುಕು$_3$, ಕಟಕು$_3$, ಕಟುಕು$_3$, ಕಡಕು$_1$, ಕಡುಕೆ$_1$ (ನಾ). ಗಂಡಸರು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಳು ಅಥವಾ ಮುತ್ತು ಇರುವ ಆಭರಣ: ತೋರಹಾರಮನಗಲುರಕ್ಕೆ ಕೈಕೊಳಿಸುತುಂ ಹಾರೈಸಿ ಹೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಕಡುಕನಿಕ್ಕುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೧೩-೪೦); ಚವುಕಳಿಯ ಮುತ್ತಿನ ಸಣ್ಣ ಕಡುಕಿನ ಹೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಪ್ಪುಗಳ ಕರ್ಣಾಭರಣವೆಸೆಯೆ (ಬಸಪು. ೪-೩೯); ವಜ್ರಮಾಣಿಕದ ಕಡುಕು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೩೦). 'ಹತ್ತಕಡುಕು' ಪರಾ. **ಕಟಕು$_3$:** (÷). **ಕಟುಕು$_3$:** ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ಕಟುಕು ಪಣೆಯೊಳು ತಿದ್ದಿ ಧರಿಸಿರ್ದ ಸುವಿಭೂತಿ (ಮಲ್ಲಚ. ೭-೨೨). **ಕಡಕು$_1$:** ತೋರ ಮುತ್ತಿನ ಸರ ಕಡ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ಕುಗಳನು ತಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೭೫); ಕಿವಿಯೊಳೊಪ್ಪುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಕಡಕು ಗಂಟೆ (ಕಂನವಿ. ೨೦-೬೦); ಬಾಲನ ಕಿವಿಗೆ ಕಡಕಿಲ್ಲ ಮುರಿಯಿಲ್ಲ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮೮); ಎರಡು ಕಿವಿಗಳಿಗೂ ಕೆಂಪು ಹರಳಿನ ಭಾರವಾದ ಕಡಕು (ವಂಶವೃ. ೧೯೪). **ಕಡುಕೆ$_1$:** ಕಡುಕ ನೇವಳ ಉಳಿ ಬಳೆ ಮೊದಲಾದಚ್ಚದೊಡಿಗೆಯನು (ಭರಚ. ೭೩-೧೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಡುಕ್ಕ; ಕೊಡ. ಕಡೀಕೀ]

ಕಡುಕು$_4$ 'ಕಡಂಕು$_2$' ನೋ.

ಕಡುಕುಂದಱಿ, ಕುಡುಕುಂದಱಿ (ನಾ). ಕರಗಸದಂತೆ ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಕತ್ತಿ; ಕಕ್ಕುಗತ್ತಿ; "ತಿವಿವ ದಸಿ" (ಶಮದ. ಸ. ೧೮೧ ಅಡಿಟ): ಕಡು[ಪಾಠಾಂ. ಕುಡು]ಕುಂದಱಿ, ಉರ್ಕುಂದೊಱೆ (ಶಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಡುಕುಂದಱಿ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಡುಕು ? + ತಱಿ$_5$]

ಕಡುಕುರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರು; ದೊಡ್ಡಕುರು (?): ಕಡುಕುರು ಮಾಣುವುದಕ್ಕೆ –ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ ಬೇರನ್ನು, ಎಳ್ಳನ್ನು ಅರೆದು ಮೈಗೆ ಪೂಸಲು ಕಡುಕುರು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೩೦).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುರು$_1$]

ಕಡುಕುವರ (ನಾ). ತೀರ ಎಳೆಯ ಹುಡುಗ; ಅತಿ ಚಿಕ್ಕಪ್ರಾಯದವನು : ಕಡುಕುವರ ಧನುವಿಲ್ಲ ಸಾರಥಿಯು ನಾಸ್ತಿ ರಥ ಕಡುದುರುಳಿತವನಿಗಂ (ತುರಂಗ. ೫೨-೩೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುವರ$_2$]

ಕಡುಕೆಂಕ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೆಂಪು; ತುಂಬ ಕೆಂಪು: ಬೆಳರ್ವಟ್ಟು ನಿಂದುದೊಂದೆಡೆ ಮಲಯೋದ್ಭವ ಪ್ರಸರದಿಂ ಕವಡಿಂ ಕಡುಕೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆಂ]ಕನಾದುದೊಂದೆಡೆ ನವಕುಂಕುಮದ್ರವದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೯ ; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨-೨೯). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಂಕ]

ಕಡುಕೆಯ್, ಕಡಿಕೆಯ್$_2$, ಕಡುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಭಸಗೊಳ್ಳು; ತೀವ್ರವಾಗು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗು: "ಕಡುಕೆಯ್–ತೀವ್ರತ್ವೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ನಡಪಿದನಜ್ಜನೆಂದು ವಿಜಯಂ ಕಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಕೆಯ್ದಿಸನೆನ್ನುಮಮ್ಮನಾಂ ನಡಪಿದನೆಂದು ಸಿಂಧುತನಯಂ ಕಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಕೆಯ್ದಿಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೮) ; ಕಡುಕೆಯ್ದು ನಿನ್ನನುಜರಂ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿದಂ ಕೂಡೆ ನೂರ್ವರುಮಂ(ಗದಾಯು. ೩-೮೬); ಕಡುಕೆಯ್ದು ಮುರಾರಿ ಬಾಣದಶಕದಿನೆಚ್ಚಂ (ಜಗವಿ. ೯-೩೯). ೨. ಶೌರ್ಯವನ್ನು ತೋರು ; ಸಾಹಸ ಮಾಡು : ಜಗದಳಲನಾಱಿಸುವೆನೆಂದು ಕಡುಕೆಯ್ದು[ಪಾಠಾಂ. ಕೈದು] ದುರ್ಗನಿರ್ಘಾತನಂಗೆಯ್ಕೆ (ಪಚಕಾ. ೬-೨೦) ; ಗೋಟಿಯಿಲರ್ ಕಡುಕೆಯ್ದು ಕಾದಿದರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೮). **ಕಡಿಕೆಯ್$_2$**: ೧. ಕಡಿಕೆಯ್ದು ಕಾದಲೆಂದೊಡರಿಸುವಾತನೇಂ ಭುಜಗಮರ್ದನನೇ ಕಲಿಗೋನ ಭೂಪನೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೩೭ ; 1042); ಕಡಿಕೆಯ್ದಿದಿರಾಂತಂಪಾತನ ನಾಜಿಯೊಳಂತಕಂಗೀವೆಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೨೭). **ಕಡುಗೆಯ್**: ೧. ಕಡುಗೆಯ್ದೀಳ್ ನಿಂದು ಕೇಳ್ ನಾಯ್ಗಳಂ ಬಿಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೯); ಕಳವೆಯ ಕೂಱುಮಂ ತೊವೆಯುಮಂ ತಿಳಿದುಪ್ಪುಮುಮಂ ವಿನೋದದಿಂ ಗಳಿಲನೆ ನಾಯ್ಗೆ ಬೇಗಮೊಸೆದಿಕ್ಕಿದೊಡಂ ಕಡುಗೆಯ್ದು ಮತ್ತಮುವ್ವಳಿಸಿ ಕನಲ್ದೊನಲ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೬೭). ೨. ಆ ಜಗದೀಶನ ದಂಡನಾಯಕಂ ಮದವದನೇಕಪ ಪ್ರಕರದಿಂ ಕಡುಗೆಯ್ದು ಗೆಲಲ್ ಕಡಂಗಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೨೧) ; ಅರಿಮೋಹರವ ಕಡುಗೆಯ್ದು[ಪಾಠಾಂ. ಕಡುಕೆಯ್ದು, ಕಡಿಕೆಯ್ದು] ಕಡಿದೊಟ್ಟಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೧೩೪).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಡುಕೊಬ್ಬು 'ಕಡುಗೊರ್ವು' ನೋ.

ಕಡುಕೋಪ 'ಕಡುಗೋಪ' ನೋ.

ಕಡುಗ$_1$ 'ಖಟ್ಗ' ನೋ.

ಕಡುಗ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕಡುಗ (ಎಕ. II, ೪೧೯ ; 1050). [?]

ಕಡುಗಂಟು, ಕಡಿಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಗಂಟು ; ಕಗ್ಗಂಟು; ಬಲುತೊಡಕು: ಇದ್ದ ಒಬ್ಬ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಮೃತ್ಯುವಿನ ದವಡೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೋಗಿ ಕಡಿದುಹೋಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಸಂಸಾರ ಕಡುಗಂಟಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮು. ೩೧೬). **ಕಡಿಗಂಟು**: (+). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗಂಟು]

ಕಡುಗಂದಿ (ನಾ). ೧. ಕರುವಿನ ಮೇಲೆ ಅತಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಹಸು: "ವತ್ಸಕಾಮಾ, ವತ್ಸಳಾ – ಈ ೨ ಕಡುಗಂದಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೬). ೨. ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು: ದೇವಕಿ ಕಡುಗಂದಿಯಪ್ಪುದಱಿಂ ತೊರೆದೆಚ್ಚು ಪಾಯ್ವ ಮೊಲೆವಾಲಿಂ ಮಗನಂ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಸಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೨೧ ವ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಂದಿ$_1$]

ಕಡುಗಂದಿಗಲಿ (ನಾ). ಕರುವಿನಲ್ಲಿ ಅತಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಹಸುವಿನಂತೆ ಶೂರನಾದವನು (?) : ಕಣ್ದೋಱಿ ಪೊಗಮಂ ಸುತ್ತಿ ಕುಂಬಿಕ್ಕುತುಂ ಪರಿವ ಕಡುಗಂದಿಗಲಿಗಳುಮಂ. . . ಮೊಱೆಯುತ್ತುಂ ಪರಿವ ಪೆಂಕುಳಿಗಲಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪). [ಕಡುಗಂದಿ + ಕಲಿ$_2$]

ಕಡುಗಂದಿತನ (ನಾ). ಅತಿ ಪ್ರೀತಿ; ಹೆಚ್ಚಿನ ವಾತ್ಸಲ್ಯ : ಗೂಡುಗಳೊಳ್ ಗೂಡುಗೊಂಡಿರ್ದ ಕುಱುಳೆವಱಿಗಳ್ಗೆ ಕುಟುಂಕನಿಕ್ಕಿ ಕಡುಗಂದಿತನದಿಂ ಕೋಡಗಱಿಯ ತುಱುಗಲೊಳ್ ಪೊದೆಯಿಸೆ ಪದೆದಿರ್ದ ವನವಿಹಗಂಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪ ವ).
[ಕಡುಗಂದಿ + – ತನ]

ಕಡುಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ಬಾಡು, —ಸೊರಗು : ಇರದಧಿಕ ಭ್ರಾಂತತೆಯಂ ಧರಿಯಿಸಿ ಕಡುಗಂದಿ ಜಿನುಗುವಾಱಡಿಯಾದಂತಿರೆ ತೋರ್ಪೀ ಪರಿಜನಮಂ ಹರಿಸದೊಳೊಡಗೂಡಿ ತೋಱು ಚರಣಾಂಬುಜಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೫). [ಕಡು$_2$ + ಕಂದು$_1$]

ಕಡುಗಂಪು, ಕಡುಕಂಪು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಸುಗಂಧ; ಮಿಗಿಲಾದ ಸುವಾಸನೆ,—ಪರಿಮಳ : ಮಡಿಗಳೊಳಗಲರ್ದ ನೆಯ್ದಿಲ ಕಡುಗಂಪುಮನಿವಱ ಕಂಪು ಗೆಲ್ದುವು (ಆದಿಪು. ೧-೬೦) ; ನಡು ತಾನೆ ಸಿಂಗಳದೇಶ ಕುಂತಳದೇಶ ಮುಡಿ ಕರ್ಣ ಕರ್ಣಾಟದೇಶ ಕಡುಗಂಪು ಕಾಶ್ಮೀರದೇಶ (ಭರಚ. ೯-೪೬); ತೊಡೆದ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮದ ಕಡುಗಂಪಿಂಗೆ ಮದಾಳಿ ಮೊರೆದೆಱಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). **ಕಡುಕಂಪು**: ಕಡುಕಂಪಂ ಪಿಡಿಕೆಯ್ಸಲ್ ಅಕ್ಕುಮೆ ಬಟಿಲ್ದೈತಂದ ತಂಗಾಳಿಯಂ ಪಿಡಿಯಲ್ ಬರ್ಕುಮೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಂಪು]

ಕಡುಗಂಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸುವಾಸನೆ ಹೊಂದು, —ಪರಿಮಳಗೊಳ್ಳು : ಪೂಗಳೊಂದುಗೂಡಿ ಕಡುಗಂಪುವಡೆದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೩೬). [ಕಡುಗಂಪು + ಪಡೆ$_1$]

ಕಡುಗಕ್ಕಸ (ನಾ). ೧. ಕಠಿನವಾದುದು ; ಕಷ್ಟವಾದುದು : ಕಡುಗಕ್ಕಸದ ಕೆಲಸಮನುಸಿರಲಱಿಯದವನೊಯ್ಯನವನಿಸುತೆಗಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೪). ೨. ಕರ್ಕಶವಾದುದು : ಕಡುಗಕ್ಕಸದ ಬಟ್ಟಬಲ್ಮೊಲೆಯ ಪೊಜ್ಜಪೊಸಜವ್ವನದ ನೀಱೆಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಕ್ಕಸ]

ಕಡುಗಜ್ಜ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಕೆಲಸ; ಮಹತ್ತರವಾದ ಕಾರ್ಯ : ಕೇಳದತಿಹಿತರ ವಚನಮನಾಳೋಚಿಸದಗ್ರಕಾರ್ಯಮಂ ವ್ಯಗ್ರತೆಯಂ ತಾಳಿ ಕಡುಗಜ್ಜಮೆಸಪುದನೇಳಿಪುದುರ್ವೀಜನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೯).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಜ್ಜ$_1$]

ಕಡುಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ಅತಿ ಕಷ್ಟ : ಪುಟ್ಟೆ ಮುಳಿಸೊಸಗೆಗಳೆ ಕಡುಗಟ್ಟಂ ಮುಳಿಸೊಸಗೆಯೆಂಬ ನೃಪತನಯನವಂ ಮುಟ್ಟುಗಿಡೆ ಪಾರದರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದನರಸಂಗಮುರಸಿಗಂ ಪುಟ್ಟಿದನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಟ್ಟ$_2$]

ಕಡುಗಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಬಲು ಗಟ್ಟಿಗ; ಅತಿಶಯ ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ತುಱಿದಿಕ್ಕಿದನಾನ್ತ ಘಟೆಯನಾಯದಗಣ್ಡಂ ಕಟ್ವಾನೆಮಲ್ಲನಂ ಕಡುಗಟ್ಟಿಗನುತ್ತಿಗನನೊಲಿಪನಂ ಚಟ್ಟಿಗನಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೩೭-೧೩ ; 971). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗಟ್ಟಿಗ]

ಕಡುಗಡಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ವೇಗವಾಗಿ ಸರಿದಾಡು; ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಗಡಬಡಿಸು : ಕಾಲದುರ್ಭರಭೋಗಿ ಜಿಹ್ವಾಜ್ವಾಲೆ ಕಿಡಿಯನುಗುಳುತ ಮಡಕೆಯ ಮೇಲೆ ಹೆಡೆಯಂ ಬಡಿದುಕೊಳುತಂ ಕಡುಗಡಬಡಿಸುತ ಬಾಲವಂ ನುಲಿನುಲಿದುಕೊಳುತ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೯).
[ಕಡು$_3$ + ಗಡಬಡಿಸು]

ಕಡುಗಡಲು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಡಲು ; ಆಳವಾದ ಸಮುದ್ರ; ಮಹಾಸಾಗರ: ತಾನೇನೆಂದು ನುಡಿವೆನು ಕೌತುಕಾಮೃತರಸದ ಕಡುಗಡಲ (ಕು ವ್ಯಾ ಆ. ೨-೩) ; ಕಳವಳದ ಕಡುಗಡಲೊಳಾಡದೆ ಸುಳಿದೆವಿತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೬೭) ; ಇದೆಯಲಾ . . . ಅಖಿಳಕರ್ಣಾಮೃತದ ಕಡುಗಡಲು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧-೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಡಲು (< ಕಡಲ್$_2$)]

ಕಡುಗಡಿಕ (ನಾ). ಉಗ್ರನಾದ ಕಟುಕ; ಕೊಲೆಪಾತಕಿ : ಆವಂ ಕಡುಗಡಿಕರಾದ ಚರರನಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೨೭).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಡಿಕ$_2$]

ಕಡುಗಡಿದು (ನಾ). ಅತಿ ವೇಗಶಾಲಿಯಾದುದು : ಮನದಿಂ ಕಡುಗಡಿದು ಮಿಥಿಲೆಯಂ ಕೂಗಿಡಿಸಿದುದದ್ಭುತ ತುರಂಗಮಂ ಸಿಂಗದ ವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೧೦).

ಕಡುಗಡಿಯುವು=ಬಹಳ ವೇಗವುಳ್ಳವು, —ರಭಸವುಳ್ಳವು : ಕಡುಗಡಿಯುವ[ಪಾಠಾಂ. ಗಲಿಗಳ]ಪ್ಪೆರಡಾನೆಗಳ್ ತಮ್ಮೊಳ್ ಪೋರಲ್ ಸಾರ್ದು ಪೆಜಪಿಂಗಿ ಪೋದುದುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫-೨೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಡಿದು]

ಕಡುಗಡುಪು (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ರಭಸ ; ಅತಿ ತೀವ್ರತೆ : ಮುಳಿಸಿಂದೆರಡುಂ ಕಡುಗಡುಪಿನಂಕದಾಂತೊಡಮುಡಿದುವು . . . ಕರಿಯುಂ ಹರಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೦೭) ; ಪೊಜಗೊಳಗೆಡದೊಳಂ ಬಲದೊಳಂ ಕಡುಗಡುಪಿನ್ನೆ ಬರ್ಪ್ಪ ವಳಯನ್ದಪ್ಪದೆ ಚಾರಿಸುವೋಜೆಯಂ ರಟ್ಟಕನ್ದರ್ಪ್ಪನನ್ತಾವಂ ಬಲ್ಲಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೯೩ ; 982).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಡುಪು]

. . . ಲೆ 'ಕಡುಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

. . . (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು ; ಅತಿಯಾಗಿ ಕೋಪಿಸು : ಕಡುಗನಲುತ್ತ ವಜ್ರಾಯುಧಕೆ ನೇಮುವನಿತ್ತನಾ ಬಲವೈರಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೧-೨೪).

[ಕಡು$_2$ + ಕನಲು$_1$ (< ಕನಲ್$_1$)]

ಕಡುಗಯ್ಮೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ದುಡಿಮೆ ; ಕಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸ : ನಿಮ್ಮಂತಹ ಕಡುಗಯ್ಮೆಯ ಶ್ರಮಜೀವಿಗಳ ಜೀವಿತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೊಸರಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೪-೧೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಯ್ಮೆ (< ಕೆಯ್ಮೆ$_1$)]

ಕಡುಗರಿದು (ನಾ). ಬಲುಕಪ್ಪಾದುದು ; ಕಡುಗಪ್ಪಾದುದು : ಕಡುಗರಿದಯಶಂ ಪೆಸರಿಡೆ ಕಡುವಿಳಿದಾಯಿತ್ತು ಕೀರ್ತಿ ಕವಿಗಳ್ ಕರಿದೆಂದೊಡೆ ಕರಿದವರ್ಗಳ್ ಬಿಳಿದೆಂದೊಡೆ ಬಿಳಿದು (ಲೀಲಾವ. ೧-೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕರಿದು]

ಕಡುಗರುಣ (ನಾ). ಬಹಳ ದೈನ್ಯ ; ಅತಿ ದೈನ್ಯತೆ : ಒಡನೆ ಕುಳ್ಳಿಹೆನೆಂದು ತಂದೆಗೆ ಕಡುಗರುಣವನು ತೋಜಿ ಕಾಡಿಯುಳುತ್ತಿರಲು ಕಂಡು (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೩೪).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕರುಣ]

ಕಡುಗರುಣಿ (ನಾ). ಬಹಳ ದಯಾವಂತ ; ಅತ್ಯಂತ ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನು : ಈಕ್ಷಿಸುತ ನೃಪ ವರಕುಮಾರನ ಗಮನವನು ಕಡುಗರುಣಿ ಹೆತ್ತವರಾವ ಕಲುಹೃದಯರೋ ಮಹಾದೇವ ಪರಿಕಿಸುವೆನಿದನೆನುತ (ನಿಭಾಗ. ೪-೭-೧೪).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕರುಣಿ]

ಕಡುಗರುವ (ನಾ). ಬಹಳ ಘನತೆಯುಳ್ಳವನು ; ಅತ್ಯಂತ ಹಿರಿಮೆಯುಳ್ಳವನು : ಕಡುಗರುವನೀ ರಾಧೇಯನಧಮನೆ ಮಾವ ಕೇಳೆಂದ (ಕು ವ್ಯಾ ಕ. ೮-೨) ; ಹರಿಯ ಮಜೆದೆನು . . . ಕಡುಗರುವನೆನಿಸುನ ದೇವನನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೫-೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗರುವ$_1$]

ಕಡುಗರ್ಪು (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಪ್ಪು ; ತೀರ ಕಪ್ಪು : ಕಡುಗರ್ಪು ಭೃಂಗಕೋಟಿಯೊಳೆಸೆದಿರ್ದ ನೀಲಿ ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕೆಯೊಳ್ ಸಮನಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೪) ; ಕಡುಗರ್ಪೆಳಸಿದ ನಿಜವದನದೊಳಗ್ಗಳವಧರಂ ಕೆತ್ತೆ ಮಂತ್ರಿಮುಖ್ಯಂ ನುಡಿದಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೭೮) ; ಮದಗಜಂಗಳ ಕಟತಟದ ಮದಕರ್ದಮದಿನೊಡವೆರೆದು ಕಲಸಿ ಕಲಂಕಿ ಕಡುಗರ್ಪನಾಳ್ದ ಕಾಳಿಂದಿಯಂತೆ ಕಣ್ಗೆವಂದು (ರಾಜಶೇ. ೨-೮ ವ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕರ್ಪು$_1$]

ಕಡುಗಲಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಶೂರ ; ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಬಲುಗಟ್ಟಿಗ : ನೆಜೆದೊಜೆ ಕಾದಿದಂ ಕಡುಗಲಿಯಂ ಪೋಲ್ತು (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೨೩-೪ ; 977) ; ಕಡುಗಲಿ ನಿತ್ಯೋಪವಾಸದೊಳ್ ನೆಜೆನೆಗಟ್ಟಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೭) ; ಅಂಗವಿಸಿ ಕಡುಗಲಿಗಳಿಜಿದಾಡಿದರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೧೭-೩) ; ಪರವೆಂಗಳಿಗೆ ಹೇಡಿ ಕದನಕ್ಕೆ ಕಡುಗಲಿ ಪರಮತಕ್ಕೊಡಂಬಡೆ ಮೂರ್ಖ (ಭರಜ. ೨-೧೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಲಿ$_3$]

ಕಡುಗಲಿಗಂಡ (ನಾ). ಮಹಾಶೂರ ; ಶೂರರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೂರ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕಡುಗಲಿಗಂಡ ರಾಜೆಣನೂರ್ಜ್ಜಿತ ಕೀರ್ತ್ತಿವಿಳಾಸ ಮೂರ್ತ್ತಿಯಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೨೨ ; 1218).

[ಕಡುಗಲಿ + ಗಂಡ$_1$]

ಕಡುಗಲಿತನ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಶೂರತನ ; ಅತಿಶಯ ಪರಾಕ್ರಮ : ಕಡುಗಲಿತನಮುಂ ಚಾಗದ ಪಡೆಮಾತುಂ ವಿದ್ಯೆಯುರ್ಕುಮೊರ್ವನೊಳೆಂತುಂ ನಡೆಯವು ಭುವನಾಂತರದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೦೪) ; ನುಡಿಯ ಬಲ್ಮೆಯುಂ ಕಡುಗಲಿತನಮುಂ . . . ಒಡವೆಯಾದಂದು ತಮ್ಮಿಂ ತಾವಕ್ಕುಂ ಕಿಡುವುವು ಧನಮಿಲ್ಲದಂದಿವೆಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨-೧೪) ; ಕಡುಗಲಿತನದಿಂದೆನ್ನಂ ಬಿಡೆ ನುಡಿದು ಪೊಡರ್ಪನುಜಿದು ಬೆಳ್ಪೆರಲೆಯ ವೋಲ್ ಕಡುಗಲಿಗಳಾದಿರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೬೦).

[ಕಡುಗಲಿ + –ತನ]

ಕಡುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗು ; ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ಮಂದ್ಯೆಪ ಬಿಸಿಲ ಬಿಸಿಯಿಂ ನೆತ್ತಿ ನೆಲನ ಬಿಸಿಯಿಂದ ಕಾಲ್ ಕಡುಗಲಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡೆಗಣಿಸಿ] ಕವಿವ ಕಾದೆಲರ ಬಿಸಿಯಿಂದ ದೇಹಂ . . . ಬೆಂದು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + –ಕಲ್$_4$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಡುಗಲ್ಲೆರ್ದೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಂಥ ಹೃದಯ ; ಕಠಿಣ ಹೃದಯ. ೨. ಕಲ್ಲಿನಂಥ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು : ಒಳ್ನುಡಿಯುಂ ಗೇಯಮುಮುರ್ಚದ ಕಡುಗಲ್ಲೆರ್ದೆಯೆರ್ದೆಯನಂಬು ಮೇಣು ಚುರ್ಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ]

ಕಡುಗವಿಲ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಪಿಲ ವರ್ಣ : ಸೊಡರಂ ಪರ್ಚಿಸಿದಂತಿರೆ ಬೆಡಂಗುವಡೆದೆಸೆವ ಮುನಿಯ ದೇಹದ್ಯುತಿಯಿಂ ಕಡುಗವಿಲಮಾಗಿ ಕಾಂಚನದಡವಿಯನನುಕರಿಸಿ ತದ್ವನಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕವಿಲ$_2$ (< ಕವಿಲ್$_3$)]

ಕಡುಗತ್ತಲೆ 'ಕಡುಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕಡುಗಳ್ಳ, ಕಡುಕಳ್ಳ (ನಾ). ಭಾರಿ ಕಳ್ಳ ; ದೊಡ್ಡ ಕಳ್ಳ : "ಪಶ್ಯತೋಹರಂ ಕಡುಗಳ್ಳಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫-೮೨). **ಕಡುಕಳ್ಳ** : ಕಡುಕಳ್ಳರಿಗೆ ಗಂಡ ಮಡಿಧೋತ್ರಗಳ ಮಿಂಡ (ಪುರಂದ. ೪-೮೮-೧) ; ಕಳ್ಳರಲ್ಲಿ ಕಡುಕಳ್ಳ ಹೊಕ್ಕ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕಡುಗಱಿಪ (ನಾ). ಬಲು ಮಾತಾಡುವವನು ; ವಾಚಾಳ ; ಬಾಯ್ಬಡಿಕ ; ಅತಿ ಹರಟೆಗಾರ : ಚಪಳನಿವಂ ಕಡುಗಱಿಪಂ ವಿಪರೀತಮನೆನ್ನ ಮುಂಪೆ ನುಡಿದಪನೆಂದುರ್ವಿಪ ಮುನಿಯುವೇಡ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೪) ; ಏನನೆಂದೊಡಂ ಕಡುಗಱಿಪಂ ಜಗದೊಳಿವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೮೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗಱಿಪ]

ಕಡುಗೞ್ತಲೆ, ಕಡುಗತ್ತಲೆ, ಕಡುಗಳ್ತಲೆ (ನಾ). ಬಲು ಕತ್ತಲೆ ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ; ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ : "ಅವತಮಸಂ, ಅಂಧತಮಸಂ, ಸಂತಮಸಂ – ಈ ೩ ಕಡುಗೞ್ತಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೮–೧೧೦) ; ಇಡಿದಡರೆ ಕೊಂಡ ಕುಸುಕಱ ಕಡುಗೞ್ತಲೆ ತಲೆಯನೆತ್ತದೊತ್ತರಿಸದಣಂ ಸೊಡರದೆಲೆಮಿಡುಕದಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೧೮). **ಕಡುಗತ್ತಲೆ** : ಕಡುಗತ್ತಲೆಯೊಳ್ ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೬–೯). **ಕಡುಗಳ್ತಲೆ** : ಕಡುಗಳ್ತಲೆ ಕವಿತರ್ಪಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೭೦ ವ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೞ್ತಲೆ]

ಕಡುಗಾಂಪ (ನಾ). ಬಲು ದಡ್ಡ; ಮಹಾಮೂರ್ಖ : ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳ ಬಲ್ಲರಿಚ್ಚೈಗತನದಲ್ಲಿ ಪೊಗಳೆ ಪೊಂಗಿ ನಲಿವ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗರು ಕಡುಗಾಂಪರ ವಸಿಯೊಳಗಿಲ್ಲನ್ಯರರಸುಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫–೮೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗಾಂಪ]

ಕಡುಗಾಡಿ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಚೆಲುವು; ಅತಿಶಯವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ : ಕಡುಗಾಡಿಯ ಸನ್ನಿಧಿ ಬೇಱದೊಂದು ನುಣ್ಪಿನ ಕಣಿ ಬೇಱದೊಂದು ಪೊಸಗಂಪಿನ ಪೊಂಪುೞಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೭೯) ; ಕಡುಗಾಡಿ ಕಣ್ಗಡಱೆ ಮನಂ ಬೆರ್ಚೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೦) ; ಕಡುಗಾಡಿ ಗರುಡಿಯೆಂಬಿವಱಿಂದಂ ವಸುಧೀಶನಣುಗದಮ್ಮಂ ವಸುದೇವಂ ಧರೆಗೆ ಕಣ್ಣು ಮುಳ್ಳಾಗಿರ್ದಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೪–೧೩೧) ; ಗೊಲ್ಲವೆಣ್ಣುಗಳು ಕಡುಗಾಡಿಯಿಂ ಬಂದು ಸೋಹುತಿಹರು ನೆಲ್ಲಮುಡಿಗಳಿಗಿಳಿವ ಗಿಳಿಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೩೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗಾಡಿ$_1$]

ಕಡುಗಾಡಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಅಂದವನ್ನು ಪಡೆ; ಬಲು ಸೊಗಸನ್ನು ಹೊಂದು : ಕಡುಗಾಡಿವೆತ್ತ ವಾಕ್ಸುಂದರಿ ಕೂರ್ತು ನಿಲ್ಕೆ ನಯಸೇನ ಮುನೀಂದ್ರಮುಖಾಬ್ಜಷಂಡದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೮) ; ಕಡುಗಾಡಿವೆತ್ತಲೆವ ತೆಂಕಣಗಾಳಿಯ ಸೋಂಕು ಸೊರ್ಕುವೆತ್ತುದು (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೭೨).

[ಕಡುಗಾಡಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಡುಗಾಪು (ನಾ). ಬಿಗಿಯಾದ ಕಾವಲು; ಬಲವಾದ ಕಾವಲು: (... ಕೆಂಪನಾರಸಿಂಹಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಡುಗಾಪಿನಲ್ಲಿ, ರಣಧೀರನೊಡನೆ, ನಿಷ್ಕ್ರಮಿಸುವನು) (ಚಿಟ್ಟಅ. ೨೦೮–೧೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾಪು$_1$]

ಕಡುಗಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಯಾಗಿ ಕಾಯು; ಬಹಳವಾಗಿ ಕಾವೇರು, —ಬಿಸುಪೇರು: ಕಡುಗಾಯ್ದ ಶಿಲೆಗಳೊಳ್ ಕೂರ್ಪುಡುಗದ ಕೈದುಗಳೊಳೆಱಗಿ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೮) ; ಕಡುಗಾಯ್ದುಂ ನೀರ್ ಮನೆಯಂ ಸುಡಲಱಿಗುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೦೧) ; ನೆಲನುಷ್ಣಿಸಿತಲ್ಲೈ ಕಡುಗಾದ ಕಾವಲಿಯಂತೆ (ತೊರರಾ. ೨–೪–೧೫) ; ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳೀ ಬಲ್ಬಿಸಿಲಿಂದೆ ಕಡುಗಾದ ಬಾಣಲಿಯೆಣ್ಣೆಯೊಳಬುದಿ ಹೂಣಿಸಿ ಕುದಿಗೊಂಡು ಮರಳ್ವುದು (ಮೋಹತ. ೧೯–೪೫). ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿಯಾಗಿ ಮುನಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಾಗು : ಕಡುಗಾಯ್ದಡರ್ತು ಮಚ್ಚರಿಸುವಳುನ್ನತಿಕ್ಕೆಗೆ ಬೆಡಂಗಿನ ತೋರ್ಕೆಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೬೬). [ಕಡು$_3$ + ಕಾಯ್$_2$]

ಕಡುಗಾಯಿ (ನಾ). ಪಕ್ವವಾಗದೆ ಇರುವ ಕಾಯಿ; ಬಲಿತು ಹಣ್ಣಾಗದೆ ಇರುವ ಕಾಯಿ : ಅದಿನ್ನೂ ಕಸಗಟ್ಟಿ ಕಡುಗಾಯಿ (ರೂಢಿ). 'ಕಸುಗಾಯಿ' ಪರಾ.

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕಡುಗಾಯ್ಪು, ಕಡುಗಾಹು (ನಾ). ೧. ಅತಿಯಾದ ಉಷ್ಣತೆ; ಮಿಗಿಲಾದ ಕಾವು : ನಡುಗಿ ತಡವರಿಸಿ ಬೆಂಕೆಯ ಕಡುಗಾಯ್ಪಿಂಗಗಿದು ಜಿಡೆಗಳಿಡುವಿನೊಳಹಿಗಳ್ ತೊಡರ್ದು ಸುಸುಳ್ದೋಡಿ ಗಂಗೆಯ ಮಡುಗಳನಡಹಡಿಸಿ ಪುಗುವಿನಂ ಭಯವಶದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೦) ; ಉದಯಿಸೆ ಭಾನು ಭಾನುಮಣಿಯೊಳ್ ಕಡುಗಾಯ್ಪೊಗೆವಂದದಿಂದಂ (ಜಗವಿ. ೭–೫) ; ಬಿಸುಗದಿರನ ಕಡುಗಾಯ್ಪಂ ಮುಸುಳಿಸಿದುವು . . . ಕಾವನೆಚ್ಚಲರ್ಗಣೆಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೧). ೨. (ಆಲಂ) ಏರಿದ ಕೋಪ ; ಕೋಪೋದ್ರೇಕ ; ಕೆರಳುವಿಕೆ : ನಡುವಗಲ ಬಿಸಿಲ್ ತನ್ನಂ ಸುಡೆವನಕರಿ ಕಮಳಬಂಧುವೊಳ್ ದಿನಕರನೊಳ್ ಕಡುಗಾಯ್ಪಿನೆ ಸರಸಿಜಮಂ ಕಿಡಿಸಲ್ ತಾಂ ಪೊಕ್ಕುದಾಗ ಬಗೆದಾ ಕೊಳನಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೫) ; ಸಿಡಿಲಂ ಪಿಡಿವ ದಿಕ್ಕರಿಗಳನೆಳ್ಪಟ್ಟುವ ಕಡುಗಾಯ್ಪಂ ತಳೆದು . . . ನಿಂದು ಗಜಘಟಾಪಟಲದೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ) ; ಕಡುಗಾಯ್ಪಿನಿಂದೆ ಗುಡುಗುಡಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನೊಡನಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು (ಚಿಬಪು. ೩೧–೩) **ಕಡುಗಾಹು** : ೩. ಕಾದು ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ : ಕಡುಗಾಹ ತಳೆದವು ಕಂಗಳತಿಶಯ ರೌದ್ರಮುಖನಾದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮೪–೩೧).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾಯ್ಪು$_1$]

ಕಡುಗಾರ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠ (?) : ನುಡಿ ಭೇದಗಳಿಂದ ಕುಣಿಸುತಿಪ್ಪ ಮಾಯಾಕಡುಗಾರನೊಬ್ಬನೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣ (ವಿಪ್ರಸು. ೧೪–೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + –ಗಾರ (< –ಗಾಱ)]

ಕಡುಗಾವಲ್ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಕಾವಲು ; ಬಿಗಿಯಾದ ಅಂಗರಕ್ಷೆ: (. . . ಭದ್ರಾಸನವನ್ನು ಬಳಸುಗಟ್ಟಿ ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿಯ ಕಡುಗಾವಲ್ಗುಡುತ್ತಿರುವ . . . ಅಂಗರಕ್ಷಕರ ಜಂಗುಳಿ) (ಚಿಟ್ಟಅ. ೩೦–೧೭).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾವಲ್$_1$]

ಕಡುಗಾವಲಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಾವಲಿ; ಅಗಲವಾದ ಹಂಚು : ಕಾದ ಕಡುಗಾವಲಿಯೊಲಾಯ್ತಿಳೆ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೬೦).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾವಲಿ$_2$]

ಕಡುಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಕಾಯಿಸು; ಮಿತಿಮೀರಿ ಶಾಖವುಂಟುಮಾಡು: ಕಡುಗಾಸೆ ಕುದಿವ ಕಿಡಿಗುಟ್ಟಿ ಕೆಂಗಲಿಸಿ ಭುಗಿಲಿಡುವ ವಿಷವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫–೧೪) ; ಕಡುಗಾಸಿ ಚಿಮ್ಮಾಡಿ ಕುಡಿ ಮಗುಚಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಪೊಡೆವೆಡೆಗಳೊಳಗೆ ಸಿಡಿಸಿದನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೨).

[ಕಡು$_3$ + ಕಾಸು$_1$]

ಕಡುಗಾಹು 'ಕಡುಗಾಯ್ಪು' ನೋ.

ಕಡುಗಾಹೇಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಹಳ ಕಾವೇರು. ೨. (ಆಲಂ) ಸಿಟ್ಟು ನೆತ್ತಿಗೇರು ; ಕೋಪ ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಹೇಱಿದರು ಹಿಳುಕುಗಳ ಮೈಯಲಿ ಜೋಱು ಮಸಗಲು ಭೀಷ್ಮ ಕಡುಗಾಹೇಱಿದನು ರೋಷಾಗ್ನಿವಿಕಟಜ್ವಾಲೆ ಮುಖನಾದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೧೯).

[ಕಡುಗಾಹು (< ಕಡುಗಾಯ್ಪು) + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಡುಗಾಳ (ನಾ). ತುಂಬ ಕೆಟ್ಟವನು, —ನೀಚ : ಕಡುಗಾಳ ಕೆಡಿಸಿ ಪೋದನು ನೋಡು (ಅನಂಚ. ೧೧–೯೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾಳ$_1$]

ಕಡುಗಾೞಿ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಗಾೞಿ ; ಬಿರುಗಾೞಿ : ಅಡಿಯಿಂ ಮೇಗಣ್ಗೆತ್ತುವ ಕಡುಗಾೞಿಯ ಪೊಯ್ಲೊಳಿದಱ ನೀರೊಱೆದಪುದು (ಆದಿಪು. ೧೩–೫೨) ; ಉಸಿರ್ದೊಡೆ ಕಡುಗಾೞಿಯ ತಱಗೆಲೆಗಳಂತೆ ಪಾಱಿದರಮರರ್ (ಅಜಿಪು. ೪–೬೫) ; ವಿಳಯಾನಿಳನೆನೆ ಭರದಿಂ ಕಡುಗಾೞಿ ಬೀಸಿದುದು ಗೋಕುಲದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೮೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗಾೞಿ]

ಕಡುಗಾಳುತನ (ನಾ). ತುಂಬ ದಡ್ಡತನ: ಕೇಳಜ್ಜ ನಿನ್ನ ಮಾತಂ ಕೇಳದೆ ಕಡುಗಾಳುತನದೆ ಸಿಲ್ಕಿದೆವು (ಪಂಚತಂ. ೨೮೦-೫).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾಳುತನ (< ಕಾಳ್ತನ)]

ಕಡುಗಾಳೆಗ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಯುದ್ಧ; ಭಾರಿ ಕದನ: ಲಂಕಾಧಿನಾಥನಂ ವಾನರ ಸಹಾಯದಿಂ, ಕಡುಗಾಳೆಗದಿ ಕೊಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೫೭-೧೮೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾಳೆಗ]

ಕಡುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಿಚ್ಚು; ಪ್ರಬಲವಾದ ಉರಿ: ಕಡುದುಃಖದಿಂದ ಬೆಂದುಂ ಬಿಡದಿಕ್ಕುಂ ಜ್ಞಾನರೂಪಮಂ ಜ್ಞಾನಮಯಂ ಕಡುಗಿಚ್ಚಿನಿಂದ ಬೆಂದುಂ ಬಿಡದಂತಿರೆ ತನ್ನ ರೂಪಮುಂ ಕಳಧೌತಂ (ಪರಮಾ. ೫೮-೬೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಡುಗಿಱಿದು (ನಾ). ಬಹಳ ಸಣ್ಣದು; ಅತಿ ಚಿಕ್ಕದು: ಕಡುಗಿಱಿದಾಯ್ತು ರಜ್ಜುವರಮೈದುವರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೫೬).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಿಱಿದು]

ಕಡುಗು$_1$ 'ಕಡಂಗು$_1$' ನೋ.

ಕಡುಗು$_2$ (ನಾ). ಅತಿಶಯತೆ; ಹೆಚ್ಚಳ (?): ಮಿಡಿಯಲೊಡಂ ಸುರಿವುದು ರಸವೆಡೆಯುಡುಗದೆನಿಪ್ಪ ನುಡಿಗೆ ಕಡುಗೆನಿಸಿದ ಪೋಲ್ ಗುಡುಗುಡಿಸೆ ಗಂಟುಗಂಟುಗಳೆಡೆಯಿಂ ರಸಮುಣ್ಮುವಿಕ್ಷುವಾಟಗಳೆಸೆಗುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೦೦); ಮೃಗಪತಿಯುಡುಗು ಬೀಳುವ ಪಿಡುಗು ಮಿಂಚಿನ ಕಡುಗು ಬೆಡಗು ಮಳೆನೀರ್ ಕರಿಕರಾಯತದೀ (ಕೃಕರ್ಣಾ. ೨-೬೮).
[?. / ತಮಿ. ಕಡುಗು = ಹೆಚ್ಚಾಗು]

ಕಡುಗುಜ್ಜ, ಕಡುಗುಜ್ಜು (ನಾ). ಬಹಳ ಕುಳ್ಳ; ಅತಿ ಗಿಡ್ಡ: ಆನೆ ಕಡುಗುಜ್ಜನಾದೊಡಮೇನನ್ಯಮೃಗಕ್ಕದೆಂತುಮುದ್ದಮೆ (ಸಮಪ. ೪-೩೪). ಕಡುಗುಜ್ಜು: "ಕಡುಗುಜ್ಜು ವೃಕ್ಷಂ ಕ್ಷುಪಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗುಜ್ಜ]

ಕಡುಗುಜ್ಜು 'ಕಡುಗುಜ್ಜ' ನೋ.

ಕಡುಗುಣ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ಆಳ; ತೀರ ತಗ್ಗು: ಕಡುಗುಣ್ಪುವೆರಸು ದಾಂಟಿಂ ಗಡ ಮೇರೆಯನೆಂದು (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೨೪); ಅವಳ ಕಡುಗುಣ್ಪ ನಾಲ್ಕ ಪೊರ್ಕುೞ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗುಣ್ಪು$_2$]

ಕಡುಗುತ್ತ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ರೋಗ; ಉಲ್ಬಣವಾದ ವ್ಯಾಧಿ: ಕಿರಾತನಾಯಕರೆಯ್ತಂದು ಕಡುಗುತ್ತದಿಂ ಬಡಪಟ್ಟನೊಡಲಂ ಬಿಡದೆ ನೋಡಿ ನಡನಡ ನಡುಗಿ ಕಾಗೆಯಡಗಂ ತಡೆಯದೆ ಕೊಡಲೊಡಂ ಕಿಡುಗುಮಿಾ ಕಡಿದಪ್ಪ ರೋಗಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೫೬ ವ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುತ್ತ]

ಕಡುಗುದಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಹಳವಾಗಿ ಕುದಿ. ೨. (ಅಲಂ) ತಳಮಳಿಸು; ಚಡಪಡಿಸು: ಒದವಿದೈಶ್ವರ್ಯದಿಂ ಬಾಳ್ವರಂ ಕಂಡು ಕಡುಗುದಿದು ಮತ್ಸರದೆ ಕೊಂಡೆಯವನುಸಿರಿದೊಡೆ ಕೇಳ್ವುದು ನೀತಿಮಾರ್ಗವೆ (ಚೆಬಪು. ೮-೨೧). [ಕಡು$_2$ + ಕುದಿ$_1$]

ಕಡುಗುದಿ$_2$ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕುದಿತ; ಕತಕತ ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಅತ್ಯಂತ ಬೇಗೆ: ಮಿಡುಕುವಧರದ ಬಿಟ್ಟ ಕಂಗಳ ಕಡುಗುದಿಯ ಸುಯ್ಲುಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೪-೪).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುದಿ$_3$]

ಕಡುಗುದುರೆ (ನಾ). ಚುರುಕಾದ ಕುದುರೆ; ವೇಗವುಳ್ಳ ಕುದುರೆ: ಬಿಸಿಲ್ಗುದುರೆಗಳ್ ಪೊಳೆವಂತೆ ಪೊಳೆವ ಕಡುಗುದುರೆಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೧ ವ); ತೊಡೆಯಿಂ ಕಡುಗುದುರೆಗಳಂ ಮುಡದಿಂ ನಡುಪಟ್ಟದಂತಿಯಂ . . . ಬಸದಾಗಿಸುವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೧); ಬಂದ ಕಡುಗುದುರೆ ಪೊಲದೊಳ್ ನಿಂದವರಂ ತಿವಿದುವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೪೬); ಅಖಿಳವೇಗದ ಕಡುಗುದುರೆ ಬಳಲಿದವು ಬಗೆಯದೆ ಹರಿಯ ಗರ್ಜನೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೊ. ೯. ೧೦-೨೨); ಕಡುಗುದುರೆಯ ಸೊಕ್ಕ ಮುಱಿಯೆಂದು ಚದುರಂಗದಡಿಯ ಮೇಲ್ವಾಯ ಪೀಳಿದಳು (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೨೦).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುದುರೆ]

ಕಡುಗುರು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗುರು; ದೊಡ್ಡಗುರು: ಕಡುಗುರುವಿನಂತತಿ ವಿಭಕ್ತಿಲಿಂಗವನೀವುದೊಡನಾಡಿಯಂತೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವೀವುದು (ಮಂಗರಾ. ೨-೬).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗುರು$_2$]

ಕಡುಗುರುಡ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣ ಕುರುಡ; ಕಗ್ಗುರುಡ: ನಿಮಿಷದೊಳಾರುಹತರಂ ಕಡುಗುರುಡರಂ ಮಾಡಿ ಬಸದಿಗಳಂ ಹಿರಿದು ಕೆಡಪಿ (ಬಸಪು. ೪೯-೪೬); ಕಡುಗುರುಡಂ ಕಣ್ಣಂ ಕಡವರಮಂ ಬಡವಂ ಬಯಸುವ ಪರಿಯಿಂದೆ (ಜಯುಕಾ. ೨-೩೦).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುರುಡ]

ಕಡುಗೂಪ 'ಕಡುಗೂರ್ಪ' ನೋ.

ಕಡುಗೂರ್ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸು: ಒಡಲೆರಡು ಜೀವಮೊಂದೆನೆ ಕಡುಗೂರ್ಪುದನಱಿ[ಯದಿಂತು ದುಷ್ಕೃತದಿಂದಂ] ತೊಡರ್ದವನೆ ತಾನೆ ತನ್ನಿಂ ಕಿಡೆ (ಕಾದಂಬ. ೪೮೧); ಕಡುಗೂರ್ಪಂಗನೆಯರ್ ನಂಟರ್ ತನುಭವರನುಜಾದಿಗಳಪ್ಪರೇ ಶರಣ್ ಸಾವೆಡೆಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೬೮). [ಕಡು$_2$ + ಕೂರ್$_1$]

ಕಡುಗೂರಿತು, ಕಡುಗೂರಿದು (ನಾ). ಬಹಳ ಹರಿತವಾದದ್ದು: ಕಡುಗೂರಿತಕ್ಕುಮುಕ್ಕಿನೊಳೊಡಗೂಡಿದ ಪಚ್ಚೆ ಬೇಱ ಕೂರ್ಪಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೩-೬೫). **ಕಡುಗೂರಿದು**: ಪಾಂಡ್ಯನ ರಥದಚ್ಚುಡಿದಟ್ಟಿ ತಟಿಗೆ ಕೊಂಡುವು ಕಡುಗೂರಿದುವೆನಿಪ ಗುರುತನೂಜನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೮೨).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೂರಿತು (< ಕೂರಿತ್ತು)]

ಕಡುಗೂರಿದು 'ಕಡುಗೂರಿತು' ನೋ.

ಕಡುಗೂರ್ಪ, ಕಡುಗೂಪ (ನಾ). ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಮಾಡುವವನು; ಪ್ರಿಯತಮ: ಅನೆರಡಿಲ್ಲದೊಲ್ವ ತೆಱದಿಂದಿನಿಯಂ ಕಡುಗೂರ್ಪನಾದ ನಿನ್ನೇನೆನಗೆ (ಅನಂಪು. ೮-೧೮). **ಕಡುಗೂಪ**: ಕೈವಿಡಿದ ಸ್ತ್ರೀಯ ಕಡಿಖಂಡವ ಮಾಡಿದೆ ಒಡನಾಡಿದ ಕಡುಗೂಪರನಿಱಿದು ಕೊಂದೆ (ಘನವ. ೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೂರ್ಪ$_1$]

ಕಡುಗೂರ್ಪು$_1$ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ; ಹೆಚ್ಚು ಅನುರಾಗ: ಅಡಗಿನೊಳು ಬೆರಸಿ ವಿಷಮಂ ಕಡುಗೂರ್ಪಿಂದಿಕ್ಕಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೦೨).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೂರ್ಪು$_1$]

ಕಡುಗೂರ್ಪು$_2$ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಬಹಳ ಹರಿತ: ಕಡುಗೂರ್ಪಿಲ್ಲದ ಕರವಾಳ್ ಕಡುಪಿಲ್ಲದ ಕುದುರೆ ಗಾಡಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಲೆವೆಣ್ . . . ಅರ್ತಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೬-೯೬); ಖಗನಾಯಕರಱಿದೊಡುರ್ಕುಗೆಟ್ಟನೆ ಮುನ್ನಿಂ ಮಿಗೆ ಕಡುಗೂರ್ಪಂ ತಳೆದಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೩೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೂರ್ಪು$_2$]

ಕಡುಗೂರ್ಮೆ (ನಾ). ಅತಿ ಪ್ರೇಮ; ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿ: ನಿನ್ನಸು . . . ಪೋಪೊಡಮೆನಗಿನ್ನುಮಿಾಯೊಡಲೊಳಿರ್ದುದು ನಾಣಿಲಿ ಜೀವಮಂ ದೊಡಾವೆಡೆಯೊಳೆ ನಿನ್ನೊಳಿನ್ನ ಕಡುಗೂರ್ಮೆಯುಮುಟ್ಟುಮಂಗವಲ್ಲಭಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೪); ಒಡ್ಡಿದ ಮೇಘಸಮೂಹದಂತೆ ನಂಟರ ಕಡುಗೂರ್ಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೯); ಕಡುಗೂರ್ಮೆಯಿಂದ ನಿನ್ನಡಿಯಾಣತಿಯನೆನ್ನ ಮುಡಿಯೊಳಾಂತೆನು (ಹದಿಬ. ೧-೪೪).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೂರ್ಮೆ]

ಕಡುಗೂರ್ಮೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಹೆಚ್ಚು ಅನುರಾಗವನ್ನು ಹೊಂದು : ಪಿರಿದಪ್ಪ ಬೆಸನನೆನಗಿಂದರಸಂ ಕಡುಗೂರ್ಮೆವೆತ್ತು ಬೆಸಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೭). [ಕಡುಗೂರ್ಮೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಡುಗೆಂಟು (ನಾ). ಬಹಳ ದೂರ : ಗುಣಾ[ನುವಾದದಿಂ ಲಜ್ಜಿತನಂ] ಬರೆತೆಗೆಯಲುಂ ಕಡುಗೆಂಟಾದನಂ ಬಱಿಯಟ್ಟದೆಯುಂ ಬಲ್ಪಿನಿಂ ದೇವಿಯ ಪಾದಮೂಲಮನೆಯ್ದಿಸಲುಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೦೪); ಬಿಲದೊಳಗೊಂದು ಕಲ್ಲ ಗವಿಯೊಳ್ ಕಡುಗೆಂಟೞೊಳಿರ್ದ್ದ ಕಪ್ಪೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬–೬೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗೆಂಟು]

ಕಡುಗೆಂಪು (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಂಪು; ದಟ್ಟವಾದ ಕೆಂಪು: ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣೊಳ್ ಪಸರಿಸೆ ಕಡುಗೆಂಪು ನೋಡಿಯುಂ ಸೈರಿಪೆವೇ (ಆದಿಪು. ೧೨–೯೪) ; ಕಡುಗೆಂಪುವೊರೆದ ತಳಿರ್ಗಳಿನೆಡೆವಿಡದಿಡಿದಡವಿ ಸುತ್ತಿ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೦) ; ರಕ್ತಬಲಿಯುಮಂ ತಾಮೆ ಕುಡುವಂತೆಸೆದಿರ್ದರೊ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಳ್ ಪಸರಿಸೆ ಕಡುಗೆಂಪು ಭೀಮದುಯೋರ್ಧನರಾ (ಗದಾಯು. ೮–೩) ; ಅರೆಮುಗಿದಕ್ಷಿ ಬೆಮರುವಂಗ ಕಡುಗೆಂಪು ಪರಿದು ರಾಜಿಸುವಧರಗಳ (ಕಂಸವಿ. ೧೦–೫೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕಡುಗೆಚ್ಚಲ್ (ನಾ). ತುಂಬಿದ ಕೆಚ್ಚಲು : ಬೆನ್ನಿಂ ಬಿರಿವನ್ನಂ ಕೊರ್ವಿ ಮುಂಗಾಲ್ ಗಡಿಯೆನೆ ಕಡುಗೆಚ್ಚಲ್ ಪೊದಱ್ತಿಂದು ವತ್ಸೋತ್ಕರಮೆಲ್ಲಂ ಬಾಲವಂಬಂ ಕಱಿಯೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೪೮).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಚ್ಚಲ್]

ಕಡುಗೆಡೆ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಗೆಳೆತನ ; ಅತಿಶಯವಾದ ಸ್ನೇಹ: ಎರವಿಲ್ಲದ ಕಡುಗೆಡೆಗಿಂದು ನೆರವಿಲ್ಲದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯ್ತೇ ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೬–೧೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗೆಡೆ$_2$]

ಕಡುಗೆಯ್ 'ಕಡುಕೆಯ್' ನೋ.

ಕಡುಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೈಚಳಕವುಳ್ಳವನು, —ಕೈಚುರುಕುಳ್ಳವನು (?) : ಅಂತು ಕಡುಗೆಯ್ಯನಾಗಿ ಶೀಘ್ರಸಂಧಾನಮಿಸುವಶ್ವಗ್ರೀವನ ತಕ್ಕುಂ ಬೇಗಯ್ಕೆಯುಂ ಕಿಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೬೦ ವ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಯ್$_2$ + –ಅ$_7$]

ಕಡುಗೆಲಸ (ನಾ). ಕಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸ. 'ಕಡುಗೆಲಸಿ' ಪರಾ.
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಲಸ]

ಕಡುಗೆಲಸಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು ; ಪರಿಶ್ರಮಿ : ಕಡುಗೆಲಸಿ, ನಿಡುಮೂಗಿ (ಶಮದ. ೧೬೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಡುಚಾಗಿ, ಕಡುಗೆಲಸಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೨೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಡುಗೆಲಸ + –ಇ$_3$]

ಕಡುಗೆಲ್ಲಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಮಹಾಜಯಶಾಲಿನಿ ; ಯಾವಾಗಲೂ ಗೆಲ್ಲುವವಳು : ನೀನೀಕೆಯ ಕಾಲ್ವಿಡಿವಂತಾದಪುದಿನ್ನೇಂ ತೊಡರ್ದ್ದೆ ಕಡುಗೆಲ್ಲಕಾರ್ತಿಯಾ ಕಾಂತೆ ಗಡಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೬೫).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗೆಲ್ಲಕಾರ್ತಿ]

ಕಡುಗೆಸಱ್ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಸರು ; ಹೆಚ್ಚಾದ ಕದಡು : ಬಿಡದುಗುವ ಸೊನೆಯ ಸೋನೆಯ ಕಡುಗೆಸಱೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ಬಂದ ಮಾವಿನ ಕೆಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆವುದು ಕಣ್ಗುರುಡನಂತಿರುಪವನಪವನಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೩೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಸಱ್]

ಕಡುಗೇಡಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಡುಕ ; ಅತಿ ದುಷ್ಟ : ಮೇಲ್ವಿನ್ನಣಿ, ಕಡುಗೇಡಿ (ಶಮದ. ೧೬೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೇಡಿ$_1$]

ಕಡುಗೇಡಿಗ (ನಾ). = ಕಡುಗೇಡಿ : ಪರಪೀಡೆಗಳುಕದೆ ವಕ್ರಗತಿಯಿಂದ ನಡೆವ ಕಡುಗೇಡಿಗರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೨೧). [ಕಡುಗೇಡು + –ಇಗ]

ಕಡುಗೇಡು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೇಡು ; ಮಹಾವಿಪತ್ತು ; ಅತಿಯಾದ ಹಾನಿ.
ಕಡುಗೇಡಕೆಡು = ಬಹಳ ಹಾನಿಗೆ ಒಳಗಾಗು ; ದೊಡ್ಡ ವಿಪತ್ತಿಗೆ ಒಳಗಾಗು : ಯದುಗಳನ್ವಯದಾತ ನಮಗೊಳ್ಳಿದನು ಸೋದರಭಾವನೆಂದೇ ಮದಮುಖದಿ ಕಡುಗೇಡ ಕೆಟ್ಟೆನು ಶಿವಶಿವಾ (ಕುಮಾರಭೀ. ೩–೬೮); ಅಕ್ಕಟಾ ಕಡುಗೇಡ ಕೆಟ್ಟೆನೆ ಶಿವಶಿವಾ (ತೊರರಾ. ೧–೪–೩) ; ಭೇದವನು ತಿಳುಹೆನಗೆ ಬಹಳ ದಜೋದಧಿಯೆ ಕಡುಗೇಡ ಕೆಟ್ಟೆನಲಾ (ನಭಾಗ. ೪–೧೭–೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೇಡು]

ಕಡುಗೈ (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದ ಕೈ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮ, —ಪ್ರತಾಪ : ಬಾವನ್ನವೀರ ಕಂಸನ ಕಡುಗೈಗೇಳಿದಾ ವಸುಧಾಮಂಡಲದ ಚಾವಡಿಚಾವಡಿಯೊಳಗುಳ್ಳ ವೀರಭಟಾವಳಿ ಬಂದು ಸೇರಿದುದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೪–೨).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕಡುಗೊಬ್ಬು 'ಕಡುಗೊರ್ಬು$_2$' ನೋ.

ಕಡುಗೊಬ್ಬುತನ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಸೊಕ್ಕು ; ಅತಿ ಗರ್ವ : ಕಡುಗೊಬ್ಬುತನದಲಿ ನಡೆಯದಿರು (ಪುರಂದ. ೧–೧೬೮–೩).
[ಕಡುಗೊಬ್ಬು (< ಕಡುಗೊರ್ಬು$_3$) + –ತನ]

ಕಡುಗೊಯ್ಯಲ್ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು : ಬಱಿಲ್ದ ಬಡಗೊಂಡಿಯಂತಿರಾಳ್ವೇರಿಯಱಿದು ಕಡುಗೊಯ್ಯಲಾದ ಕೆಯ್ಯಂತೆ ತೆನೆಮುಱಿದು (ಅನಂಪು. ೧೧–೮೩ ವ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೊಯ್ಯಲ್]

ಕಡುಗೊರ್ಬು$_1$ 'ಕಡುಗೊರ್ವು' ನೋ.

ಕಡುಗೊರ್ಬು$_2$, ಕಡುಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೊಬ್ಬಿ ಬೆಳೆದಿರುವುದು ; ಸುಪುಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು : ಮೊದಲೊಳ್ ಮಿಳಿಸುತ್ತಿಂಗಗ್ಗಳಮಾಗಿ ಕಡುಗೊರ್ಬಿಂ ಬಳೆದ ಪೆರ್ಮರಂಗಳ ತಿಂತಿಣಿಯೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೬). **ಕಡುಗೊಬ್ಬು** : ೨. ಅತಿಯಾದ ಗರ್ವ, —ಸೊಕ್ಕು. 'ಕಡುಗೊಬ್ಬುತನ' ಪರಾ.
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೊರ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$)]

ಕಡುಗೊರ್ವು, ಕಡುಕೊರ್ಬು, ಕಡುಗೊರ್ಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಉಬ್ಬು, —ಬಲಿ, —ಸೊಕ್ಕು : ದ್ರುಪದನಂ ತಱಿದೊಟ್ಟದೆ ಕೆಮ್ಮಗಾನಿದಂ ಕಡೆಗಣಿಸಿರ್ದೊಡೆನ್ನ ಕಡುಗೊರ್ವಿದ ತೋಳ್ಗಳ ಕೊರ್ವದೇವುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೬). **ಕಡುಕೊರ್ಬು** : ಕಡುಕೊರ್ಬಿ ಚಪ್ಪರಿಪ ರಾಜಶುಕಾಳಿಯಿನಾಮ್ರಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೩೩); ಎಯ್ಯಮೃಗಂ ಕಡುಕೊರ್ಬಿ ಕಾನನಾಂತರದ ಕುಟೀರವಂ ಬೆಳೆದಕೆಯ್ಗಳನಂತಿರಲೀಯವು (ನಳಚಂ. ೬೫). **ಕಡುಗೊರ್ಬು$_1$** : ಮಡಲ್ತು ಬೆಳೆದ ತರುಣ ತಮಾಲತರು ವನದೊಳಿಡಿದು ಕಡುಗೊರ್ಬಿ ಪರ್ಬಿದ ಮರ್ಬು (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೦೨ ವ). [ಕಡು$_1$ + ಕೊರ್ವು$_1$]

ಕಡುಗೋಡು (ನಾ). ಬಹಳ ತಂಪು ; ಅತಿ ಶೈತ್ಯ. 'ಕಡುಗೋಡುವೆಱು' ಪರಾ. [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೋಡು$_3$]

ಕಡುಗೋಡುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ತಂಪು ಹೊಂದಿರು ; ಅತಿ ಶೀತಲವಾಗಿರು : ಅಱವಟ್ಟಗೆಯೊಳ್ ಕಡುಗೋಡುವೆತ್ತ ತಣ್ಗರಗಮನೆತ್ತಿ ನೀರೆಱಿಯೆ (ಜಗವಿ. ೧೭–೭೯). [ಕಡುಗೋಡು + ಪೆಱು$_1$]

ಕಡುಗೋಪ, ಕಡುಕೋಪ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟು ; ಕೋಪಾಧಿಕ್ಯ : ಮಸಗಿ ಕಡುಗೋಪದಿಂದಂ ಸಸಿಯಂ ಪಿಡಿಯಲ್ಕೆ ರಾಹು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೯೫) ; ಉಕ್ಕಿದ ಕಡುಗೋಪದಿ ಕೋಲ್ಗಳ ತಿಕ್ಕಿ ಮುಕ್ಕಿದ ಮುರಹರಾಗ್ರಜನ ಟಕ್ಕಿಸಿ ಹೋದಡೆ ಬಿಡೆನು (ಮೋಹತ. ೩೯–೯) ; ಚಿತ್ರದೊಳ್ ಕಿಡಿಯಿಡುವ ಕಡುಗೋಪದುರಿ ಮಯ್ಯೊಳಿರದೆ ಪೊಱಮಡುವುದೋ ಕಂಗಳಿಂದೆನೆ ಕೆಂಪಡರ್ದಾಲಿಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೩೬).

ಕಡುಕೋಪ: ಉರಿಗೊಳುವ ಕಡುಕೋಪದಲಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋದನ ಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೧೪); ತಡವಿದರೆ ಭುಸ್ಸೆಂದು ಕಡುಕೋಪ ಗೊಂಡು ನೋಡುವ ನಾಗಣ್ಣ ಅಡಿಗಳ ತೋರೆಂದ ಮಲ್ಲೇಶನ (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೧೪); ಕಡುಕೋಪ ಬಂದಾಗ ತಡಕೊಂಡವನೇ ಜಾಣ (ಗಾದೆ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೋಪ]

ಕಡುಗೋಮಲತೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಕೋಮಲತ್ವ: ಎಲೆಗೆ ಕಲು ವ್ಮೈಯಾದೆ ಕಡುಗೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಮಲತೆಯೆತ್ತಲು ಕರ್ಕಶಾಂಗದ ಬಲುಹಿದೆತ್ತಲು ಮಾಯವೇಷವ ಧರಿಸಿದೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೮೭).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೋಮಲತೆ]

ಕಡುಚದುರ (ನಾ). ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತ; ಅತಿ ಚತುರ: ಕಡು ಚದುರರ ಚಿತ್ತಂಗೊಳಿಸಿದುವಾ ಬನದೊಳು ಸುಳಿವೆಳಗಾಳಿ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚದುರ]

ಕಡುಚದುರು (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಚಾತುರ್ಯ; ಬಲು ಜಾಣ್ಮೆ: ನೆಲದೊಳ್ ಮೃದುಪಾದವನಿಡೆ ನೋವುದೆನುತ ಕಡುಚದುರಿಂದಂಬರ ಚರವಿದ್ಯಂಬಡೆದೆಯ್ದುವ ತೆಜನಾಗಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೫೧).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚದುರು$_2$]

ಕಡುಚಪಲ (ನಾ). ೧. ಅತಿ ಚಂಚಲಸ್ವಭಾವ. ೨. ಅತಿ ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾವದವನು: ಕಡುಚಪಲನಿವಂ ತನಗೇಗಿಡುಗುಮೋ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚಪಲ]

ಕಡುಚಳಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಚಳಿ; ಅತಿ ಶೈತ್ಯ: ಇಡಿದಿಂಧನದೊಳೆ ಫಣಿವೊಳಗಡಂಗೆ ಮಣಿಗಂಡು ಕೆಂಡವೆಂದೊರ್ವಂ ಕೈದುಡುಕೆ ಮೊಱೆದೇಳೆ ಭಯದಿಂ ಕಡುಚ[ಪಾಠಾಂ. ಛ]ಳಿಯಿಂದೊರ್ವ ಸೆಡೆದು ನಡುಗುತ್ತಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚಳಿ$_3$]

ಕಡುಚಾಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ತ್ಯಾಗ; ಮಹಾದಾನ: ನಿಡುದೋಳ್, ಕಡುಚಾಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚಾಗ$_2$]

ಕಡುಚಾಗಿ (ನಾ). ಮಹಾತ್ಯಾಗಿ; ಮಹಾದಾನಿ; ಬಹಳ ದಾನ ಮಾಡುವವನು: ಅಳಿಚೆನ್ನಂ, ಕಡುಚಾಗಿ, ಉರಚಲ್ಲಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೦ ಉದಾ); ಚಾಗಿಗಳ ನಡುವೆ ಕಡುಚಾಗಿ ಸಂಗನ ಬಸವ (ಬಸರ. ೯-೮೩); ಕರುಣಾಮೃತವ ಕಱೆವ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಡುಚಾಗಿ ಬಾಂದೊಱೆಯ ನೆಳವೆಱೆಯ ಧರಿಸಿದ ಸೊಬಗನು (ಸೌಂದಪು. ೪-೬೮); ಕಡಿದು ಚಾಗಂ ಆವಂಗೆ ಆತಂ, ಕಡುಚಾಗಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಡುಚಾಗ + -ಇ$_3$]

ಕಡುಚಿಬ್ಬು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಮಚ್ಚೆ, —ಚುಕ್ಕೆ: ಕಡುಚಿಬ್ಬಂ ಬೊಯ್ದು ಬಣ್ಣಂಬಡೆದು ಮೊನೆಗಳುಂ ನೇರಿತಾಗಿರ್ದು ಮತ್ತಿಮ್ಮಡಿ ಚೆಲ್ವಂ ಬೀಱುತುಂ ರಂಜಿಪ ಬೆಳಿಯೆಲೆಗಳ್ ಕಾಮದೇವಾಧಿರಾಜಂ ಪಿಡಿದಾರ್ಪಂ ತೋರ್ಪ ಕೂರಂಬುಗಳ ತೆಱದೆ ಕಣ್ಗೊಂಡವು (ಬಾಧಪು. ೧-೧೨೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚಿಬ್ಬು]

ಕಡುಚೆನ್ನ (ನಾ). ಬಲು ಚೆಲುವ; ಬಹಳ ಸುಂದರ: ತಂನಂನರಿಱಿ ವೀವರುಂ ಕಡುಚೆಂನರುಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿ ರಾಮಚಂದ್ರಮಹೀಶಂ (ಎಕ XI, ದಾವಣ. ೭೦-೮; 1275). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚೆನ್ನ]

ಕಡುಚೆನ್ನೆ (ನಾ). ಬಲು ಚೆಲುವೆ; ಬಹಳ ರೂಪವತಿ: ಬೆನ್ನ ಮೇಲಣ ಕಲಿಗಂಟಿನ ಕೆಂದಳಿರನ್ನದುಟಿಯ ಕಳಕಳಿಪ ಕನ್ನಡಿಮೊಗದ ಸುಕ್ಕುಂ ದುಱುಬಿನ ಕಡುಚೆ[ಪಾಠಾಂ. ಚ]ನ್ನೆಯುರೆಸೆದರೊಗ್ಗಿನೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೪೬). [ಕಡುಚೆನ್ನ + -ಎ$_3$]

ಕಡುಚೆಲ್ವ (ನಾ). ಅತಿ ಸುಂದರನಾದವನು; ಬಹಳ ರೂಪವಂತ: ಚೆಲ್ವನಿನಿತ್ತು ಮೆಯ್ದೆ ಕಡುಚೆಲ್ವಂ (ಅನಂಪು. ೮-೫೮); ಕಡುಚೆಲ್ವನಾದ ವರನಂ ಕಂಡು ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨೮); ಕಡುಚೆಲ್ವ ನಿನ್ನ ವಾರತೆಗೇಳಿವಾಕ್ಷಣ ಕುಡುವಿಲ್ಲನಲೆಗೊಳಗಾದೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೦-೩೪).

[ಕಡುಚೆಲ್ವು + -ಅ$_7$]

ಕಡುಚೆಲ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಸೌಂದರ್ಯ; ಅತಿಶಯವಾದ ಸೊಬಗು: ನವಚಿತ್ರದ ಮಡದಿಯ ಕಡುಚೆಲ್ವಿಕೆಯುಂ ರಾಜಕುಮಾರಂ ನೋಡಿದನು (ಜಯಕಾ. ೩-೧೪); ನುಡಿಯುಲಳವೆ ರಾಮನ ಗಂಡ ಗಾಡಿಯ ಕಡುಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ಸಡಗರವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೭೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚೆಲ್ವಿಕೆ]

ಕಡುಚೆಲ್ವು (ನಾ). = ಕಡುಚೆಲ್ವಿಕೆ: ಸೊಗಯಿಪ ಮುನ್ನಿನಿರ್ದ ಪರಿಜಂ ಕಡುಚೆಲ್ವು ಗಡಂ (ಆದಿಪು. ೨-೬೦); ಕಡುಚೆಲ್ವಾದಂಗರಾಗಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೨); ಆ ನಯನದ ಕಡುಚೆಲ್ವಂ ನಿಟ್ಟಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೩-೫೧); ಕಡುಚೆಲ್ವ ಪಾಣಿಯುಮಧರಮುಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚೆಲ್ವು]

ಕಡುಚೆಲ್ವೆ (ನಾ). = ಕಡುಚೆನ್ನೆ: ಕಡುಚೆಲ್ವೆಯರೆದಾರ್ಡಿದರೊಡನಾಡುವರ ಕೇರಿಯಾಡುದು (ಅಜಿಪು. ೫-೩೫); ಕಡುಚೆಲ್ವೆಯ ರೂಪುಗಂಡ ಬಳಿಕಂ ನಡೆಯರ್ . . . ಪಥಿಕರ್ (ಗಿರಿಕ. ೨-೨೫); ಪೃಥಿವಿಯೊಳಗೆ ಸತಿ ಕಡುಚೆಲ್ವೆಯಾದರೆ ಮಿತಿಮೀರೆಯಿಲ್ಲದ ಮೋಹದ ಚಿಂತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೪೫-೧). [ಕಡುಚೆಲ್ವು + -ಎ$_3$]

ಕಡುಚೋದಿಗ (ನಾ). ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ; ಬಲು ಸೋಜಿಗ: ವಟಪಕ್ವ ಫಲಮೆ ಮೆಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದೀ ವಿಧುಮಂಡಲಮೇನುಜ್ಜ್ವಲಿಪೀ ಶ್ರೀವಡ ನಕ್ಕೆಣೆಗಡ ಕಡುಚೋದಿಗಮುಂ ಸಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿಯೆನುತ ತೋಱುವವೋಲ್ (ಜಯಕಾ. ೮-೩೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಚೋದಿಗ]

ಕಡುಜಡ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಮಂದಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: ಎಲೆ ಮರುಳು ವಿಪ್ರ ಎಲೆ ದ್ವಿಜಾಧಮಾ ಎಲೆ ಕರ್ಮದ ಕಡುಜಡನೆ ಕೇಳು (ಬಸರ. ೬-೭೭). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಸೋಮಾರಿ: ಕಡುಜಡರೆನ್ನು ಪೋಲಿಪರೆ ಧನ್ಯನೆನಿಪ್ಪ ವಚೋಗ್ರಗಣ್ಯನಾ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೮-೮; 1057).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜಡ]

ಕಡುಜರ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಜ್ವರ: ಪಾವು ಪಿಡಿದಂತೊದಱಿ ಕಡುಜರ ಪತ್ತಿದಂತು ಕಳವಳಿಸಿ ಠಕ್ಕು ಪತ್ತಿದಂತೆ ಮಱಗೆಟ್ಟು (ಅನಂಪು. ೧೧-೪೪ ವ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜರ$_2$]

ಕಡುಜಲ (ನಾ). ವೇಗವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ನೀರು: ಕಡುಜಲಕ್ಕೆ ಇದಿರಾಗಿ ಹರಿವ ಸ್ವಾಮಿಯ ಬರವ ಕಂಡು ಬಿಡದೆ ಬೆಂಬತ್ತಿಸುವ ಪರಿಯ ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೨೫೧-೧೧೪೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜಲ$_1$]

ಕಡುಜವ (ನಾ). ಅತಿ ವೇಗ; ಹೆಚ್ಚು ತ್ವರೆ: ಸುಟ್ಟುರೆಯಿಂದತ್ತತ್ತ ಮತ್ತನಿಮಿರದಿರನಿದೇನೆಂದು ಜಾತಾದ್ಭುತಂ ನೋೞ್ಪರ ಕಣ್ಣುಂ ಚೇತಮುಂ ಕಾಲ್ಗಿಡೆ ಕಡುಜವದಿಂ ವಿಷ್ಣು ವರ್ಧಿಷ್ಣುವಾದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೨೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜವ$_2$]

ಕಡುಜಾಣ್ (ನಾ). ಅಧಿಕ ಕೌಶಲ್ಯ; ತುಂಬ ಜಾಣತನ: ಕಡುಪುಗಳುದ್ಧವಟಿಂ ಗಡ ಬೆಡೆಂಗುಗಳ ಬೀಱ ಭಂಗಿಗಳ ಲಳಿಗಳಿದೇಂ ಕಡುಜಾಣೆನೆ ಬದಿಕಯ್ವರಮಡದ್ದ್ರಪುಳಿನೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೦೮; 982); ಎನ್ನೀ ಕಬ್ಬದೊಳೆಂದುಂ ಸನ್ನಿದಮಾಗಿರ್ಕೆ ಕಣ್ಣಮಯ್ಯನ ಕಡುಜಾಣ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜಾಣ್]

ಕಡುಜಾಣ (ನಾ). ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತ; ಪ್ರಾಜ್ಞ: ಪರ ವಸ್ತುವ ನಱಿವೆಡೆಗಂ ಪರದರ್ ಕಡುಜಾಣರೆಂದು ಕರಮಾದರದಿಂ ನರನಾಥರ್ ಪೂಜಿಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೧೦); ನುಡಿವರೊಳ್ ಕಡುಜಾಣಂ, ಕಲಿಗಳೊಳ್ ಮೆಯ್ಗಲಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೮೭ ಉದಾ); ಕಡುಜಾಣರ ಮೆಚ್ಚಿಸುವ ವಾಗ್ವಿಲಾಸಂ (ಜಿಬಪು. ೧-೨೫); ಕಡುಜಾಣ ಭರತಾಚಾರ್ಯನು ರಾಜಿಪ ಬೆಡಗನದೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಸವಿ. ೮-೫೭).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜಾಣ]

ಕಡುಜಾಣಾಯ್ಲ (ನಾ). ಅಧಿಕ ಚಮತ್ಕಾರದಿಂದ ಅಥವಾ ಜಾಣತನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನು: ಆವರು ಪೂರ್ವರು ಪರಶುರಾಮ ಪ್ರವರರನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿದೆವೀಗಳಿನವರು ಕಡುಜಾಣಾಯ್ಲರೆಂದು ಸುರೇಖರೆಂದಿಹರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೩೩).
[ಕಡುಜಾಣ + -ಆಯ್ಲ (< -ಆಯಿಲ್$_3$)]

ಕಡುಜಾಣೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತೆ; ಬಹು ಚತುರೆ: ಉಬ್ಬೆಗ ಮಿಲ್ಲದ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಕರಂ ಚದುರರುಮಂ ಮನಂಗೊಳಿಪುದೇಂ ಕಡುಜಾಣೆಯರೋ ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೭); ರಾಜಮಹಿಷೀ ಸಭೆಯೊಳ್ ಕಡುಜಾಣೆಯುಂ ಪ್ರವೀಣೆಯುಮೆನೆ ವೀಣೆಯಂ ಮಿಡಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೮೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜಾಣೆ]

ಕಡುಜಾಣ್ಮೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ; ಬಹಳ ಚಾತುರ್ಯ: ನುಡಿ ಬೆಡಂಗಂ ಬೀಱೆ . . . ಕಡುಜಾಣ್ಮೆ ಕಯ್ಗಣ್ಮೆ ಮೃದುಪದಂ ಸಂಪದಮನಡರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೩೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜಾಣ್ಮೆ]

ಕಡುಜಿಡ್ಡು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಜಿಗುಟು; ಬಹಳ ಜಿಡ್ಡು: ಕಡುಜಿಡ್ಡು ನಾರ್ಕುವಾ ಹಾಲ್ಗಡಲ ಮಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಾರ್ತೂಡಂ ಗೋಪಾಳಂ ಬಿಡನು ಚಿತವೆಂಬೊಳೊಪ್ಪಂಬಡೆವೇಚಲೆ ಪದುಮಗಂಧಿ ಸಿರಿವಂ ಹರಿವಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೪೮-೭; 1165; ಕವಿಚ. I, ೨೪೭ ನೋ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜಿಡ್ಡು$_1$]

ಕಡುಜ್ವರ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಜ್ವರ: ಕಡುಜ್ವರಕ್ಕೆ- ಕುಂಕುಮದ ಹೂ . . . ಏಲಕ್ಕಿ ಒಂದು ಹಣತೂಕ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮೊಲೆಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದುಕೊಡಲು ಕಡುಜ್ವರಂ ಮಾಣುವುದು (ಸಕಸ್ಟೈ. ೭೮).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಜ್ವರ]

ಕಡುಝುಳ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾವು, —ಬೇಗೆ: ಕೋಪದ ಕಡುಝುಳದ ಕಾಲಾಗ್ನಿ ರುದ್ರನ ಕಣ್ಣ ಹೋಲುವೆಯ . . . ಕಡುಹು ಕಾಜರು ಮುಸಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೭೯).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಝುಳ]

ಕಡುಟಕ್ಕು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮೋಸ; ಅತಿ ವಂಚನೆ: ಕಡುಟಕ್ಕು; ಮಾಣಿಕಟಕ್ಕೆ (ಶಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಡುಟಕ್ಕು, ಪೊಸಟೊಪ್ಪಿಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಟಕ್ಕು (< ಠಕ್ಕು)]

ಕಡುಟಕ್ಕುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡ ಮೋಸಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಕಡುಟಕ್ಕುಗೊಂಡವೊಲ್ ಮೆಯಪ್ ನಡುಗೆ ಮನಂ ವಿಕಳಮಾಗೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨)
[ಕಡುಟಕ್ಕು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡುತಣ್ಪು 'ಕಡುದಣ್ಪು' ನೋ.

ಕಡುತಪ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸು: ಕಡುತಪದಿಂದೆ ನಿನ್ನ ಪಡೆಪಾವುದೊ ಗಾವಿಲ ಸಗ್ಗಮಲ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೯೩); ಕಾಮನಂ ಕರೆಯಿಸಿ ಹರನ ಚಿತ್ತಮಂ ಚಲಿಯಿಸಿ ಕಡುತಪಮಂ ಕೆಡಿಸೆಂದು ಪೇಳೆ (೧೦ಕ. ೨ ಕಥಾಗರ್ಭ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತಪ$_2$]

ಕಡುತರುವಲಿ (ನಾ). ತೀರ ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗ: ಕಡುತರುವಲಿಯೆನಿಸುವನು ಪವನಜನು (ಶಿಮ್ಮಶ್ರಿ. ೨-೧೮).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತರುವಲಿ]

ಕಡುತವಕ (ನಾ). ಅತಿ ಆತುರ; ಅಧಿಕವಾದ ಉತ್ಕಂಠೆ: ಕಡುತವಕದಲಿ ತಾನೆ ಅಲ್ಲಿಗೆಯ್ದಿ (ಬಸಪು. ೪೦-೧೨).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತವಕ]

ಕಡುತಿಣ್ಣ (ನಾ). ಬಲು ಹೆಚ್ಚಾದುದು; ಅತಿ ತೀವ್ರವಾದುದು: ಅನೂನಪಾನಮಂ ಮಾಟ್ಪ ಬಯಕೆ ಕಡುತಿಣ್ಣಮಾಗಿಯಂತೆ ಗೆಯುತ್ತು ಮಿರೆ (ಜಾಧಪು. ೪-೩೭ ವ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತಿಣ್ಣ]

ಕಡುದಣ್ಣನೆ (ಅ). ಬಹಳ ತಣ್ಣಗೆ: ಆಡುವ ಮೀನ್ಗಳುಂ ಕುಣಿವ ಹಂಸೆಗಳುಂ ಕಡುದಣ್ಣನೇಗಳುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಸಾಳ್ಗಳುಂ] ತೀಡುವ ಗಾಳಿಯುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨-೨೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತಣ್ಣನೆ]

ಕಡುದಣ್ಣಸ (ನಾ). ಬಹಳ ತಂಪು: ಕುವರ್ಣಮಾಗೆ ನಖದಂತಜಯಂ ಕಡುದಣ್ಣಸಾಗಿ ಸುಯಪ್ ಪೊಜಿಮಡೆ . . . ದಷ್ಟನ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೯). 'ಕಡುದಣ್ಣಸೇಱು' ಪರಾ.
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತಣ್ಣಸ]

ಕಡುದಣ್ಣಸೇಱು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ತಣ್ಣಗಾಗು; ಶಾಖವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಜಸಮೆಲ್ಲಂ ಮಾಸುಗುಂ ತ್ವತ್ಪ್ರತಾಪಹುತಾಶಂ ಕಡುದಣ್ಣಸೇಱುಗುಮಪೋಘಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೯); ಬಿಸಿಲ್ ಕಡುದಣ್ಣಸೇಱೆ ಕೇದಗೆ ಸುೞಿಯೇಱೆ (ಜಗವಿ. ೪-೪).
[ಕಡುದಣ್ಣಸ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಡುದಣ್ಪು, ಕಡುತಣ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ತಣ್ಣಗಿರುವಿಕೆ; ಅತಿ ಶೈತ್ಯ: [ತನಿಗಂಪನಾಳ್ದು ಕಡುದಣ್ಪಿನಸುಂ] ಕವಿತರೆ ನೀಡಿದನಾಗಳ್ ದಿವಿಜೇಭಕರಾನುಕಾರಿ ನಿಜಕರಯುಗಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೩೮). **ಕಡುತಣ್ಪು:** ಕಡುತಣ್ಪು ಕೆಟ್ಟು ಕಿಚ್ಚಿನೊಳೊಡಗೂಡಿದ ನೀರ್ ಬೞಿಕ್ಕೆ ತೀವ್ರತೆಯಿಂ ಕೈ ಸುಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತಣ್ಪು]

ಕಡುದನಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿ; ತೀವ್ರವಾದ ನಾದ: ಅಬುಜಭವಾಂಡ ಭೇರಿಯು ಕಡುದನಿಗಳೆನಲೊದಱಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದನಿ$_1$]

ಕಡುದರ್ಪ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಗರ್ವ; ಬಹಳ ಠೀವಿ: ಅರಸುಗುಣಂ, ಕಡುದರ್ಪಂ (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದರ್ಪ]

ಕಡುದರ್ಪವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ಗರ್ವಿಸು: ಕಡುದರ್ಪವೇಱಿದ ಒಡಲೆಂಬ ಬಂಡಿಗೆ ಮೃಡಶರಣರ ನುಡಿಗಡಣವೇ ಕಡೆಗೀಲು ಕಾಣಾ (ದೇದಾವ. ೧-೨). [ಕಡುದರ್ಪ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಡುದಾರಿದ್ರ (ನಾ). ಬಹಳ ಬಡವ; ದಟ್ಟದರಿದ್ರ: ನಿಧಾನವ ಕಂಡ ಕಡುದಾರಿದ್ರನುತ್ಸವದಂತೆ ಕೋಸಲದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಿರಲು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದಾರಿದ್ರ]

ಕಡುದಾರಿದ್ರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಬಡತನ. ೨. (ಆಲಂ) ತೀರ ತೆಳ್ಳಗಿರುವಿಕೆ: ಸುತಂ ಜನಿಯಿಸುವಂ ನಿನಗೆಂದು ಲೀಲೆಯೊಳುಸಿರಲು ಕೇಳ್ದತಿಹರ್ಷಂದಾಳಿ ಸುಖದೊಳಿರುತಿರಲಾ ವಾರ್ತೆಯಿನಾ ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ನಡುವಿನ ಕಡುದಾರಿದ್ರ್ಯಂ ಪಿಂಗಿದುದು (ಜಯುಕಾ. ೨-೫೭).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದಾರಿದ್ರ್ಯ]

ಕಡುದಿಟ (ನಾ). ಪೂರ್ಣ ನಿಶ್ಚಿತ, —ಸತ್ಯ: ಎಂತಪ್ಪ ಬುದ್ಧಿವಂತನುಂ ಸಂಸರ್ಗವಶದಿಂ ನಿಸರ್ಗಗುಣಮಂ ಪತ್ತುವಿಡುವುದು ಕಡುದಿಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೧-೨೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದಿಟ]

ಕಡುದಿಟ್ಟ (ನಾ). ಬಹಳ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ, —ಗಟ್ಟಿಗ: ಮಧುರೇಂದ್ರಂ ಕಡುದಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ದುಷ್ಟ] ನಾಗಲು ಬಳಿಕ್ಕೀಡೇರಿತೇ ದ್ವಾರಕಾಸದನಂ ವಾರ್ಧಿಯ ಕೂಡವೇ . . . ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳ್ ವಿಧಿಕಾಡಲ್ ಸುಖವೂಂ ಪರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದಿಟ್ಟ]

ಕಡುದೀರ್ಘ (ಗು). ಬಹಳ ಉದ್ದವಾದ: ಕಡುದೀರ್ಘಂ ಜರತಂಗಳಾದಿ ಕಥೆಯುಂ ಪೌರಾಣ ಶಬ್ದಂ (ನಾನಾರ. ೧೩೯).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೀರ್ಘ]

ಕಡುದುಗುಡ (ನಾ). ಅತೀವ ದುಃಖ; ಬಹು ವ್ಯಥೆ: ಈತಂ ಭವತ್ಪ್ರಿಯ ವಯಸ್ಯನೆಂದಜೀವಾಂ ಕಡುದುಗುಡಂದಳೆದಿದೇನೆಂದು ಕಂಬನಿಗಳಂ ಬಿಡುತ್ತೆ ಲಜ್ಜಾವನತಮುಖಿಯಾಗಿರಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೮); ವಿಧಿ ನಿನ್ನ ವರಸಹೋದರನಿಟಿಲದಲಿ ಬರೆದನೆ ಪುಟ್ಟಿದಾಕ್ಷಣ ಪೋಪುದೆಂದು ಪಲ್ಮೊರೆದಳು ಕಡುದುಗುಡದಲಿ (ಮೋಹತ. ೪–೮೪).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದುಗುಡ]

ಕಡುದುಮ್ಮಾನ (ನಾ). = ಕಡುದುಗುಡ: ನರನ ಕಡುದುಮ್ಮಾನ ನೆಜೆ ಹೆದಜಿಸಿತು ಮೂಜಗವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೧೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದುಮ್ಮಾನ]

ಕಡುದುರುಳ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಮಹಾದುಷ್ಟ: ಮೃಡನ ಬೋನವನಿಂತು ತುಡುಗಿಂ ತಿಂದ ಶಿವದ್ರೋಹಿ ಕಡುದುರುಳನಿವನೆಂದೆನುತ ತಲೆವೊಡೆಯೆ ಹೊಯ್ದಳು (ಬಸಪು. ೨೪–೫೬).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದುರುಳ]

ಕಡುದುಷ್ಟ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟವನು. 'ಕಡುದುಷ್ಟೆ' ಪರಾ.
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದುಷ್ಟ]

ಕಡುದುಷ್ಟೆ (ನಾ). ಅತಿ ಕೆಟ್ಟವಳು; ಬಹಳ ಕೇಡಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು: ಕಪಟಿ ಕಂಟಕಿ ಕಟಕಿ ಕಡುದುಷ್ಟೆ ಕಲಹಾರ್ಥಿ ವಿರಸೆ ಪರವಶೆ ಪಾದರಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೬೧). [ಕಡುದುಷ್ಟ + –ಎ$_2$]

ಕಡುದುಱು 'ಕಡಂದುಱು' ನೋ.

ಕಡುದೂಱುಕಾಱ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾಗಿ ದೂರು ಹೇಳುವವನು; ಮಹಾಚಾಡಿಕೋರ: ಕೇಳಿದನು ಕಡುದೂಱುಕಾಱರ ನಾಲಗೆಯ ರಚಿತೋಕ್ತಿಯನು ಕರುಣಾಳುಗಳ ಬಲ್ಲಹನು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೫೪).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೂಱುಕಾಱ]

ಕಡುದೆಳ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ತಿಳಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ಮಲತೆ: ಅದಟ ನಳುಕ್ಕೆ ಮಯ್ಮೆಯ ನಿಮಿಕ್ಕೆ ಯಶೋಧನದಿಕ್ಕೆ ರಾಜವಂಶದ ಕಡುದೆಳ್ಪು ದಾನಗುಣದೊಳ್ಪು . . . ತನ್ನದೆಂಬುದನೆನೆ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ತಳೆದನೋ ನ್ರಿಪರೊಳ್ ನೃಪತೈಲಶಾನ್ತರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೯–೧೨; 1159); "ಶ್ರೀಸ್ಮಿತೆ" (ಶಾಪಮಂ. ೫೬೭ ಕೋಶ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತೆಳ್ಪು$_2$]

ಕಡುದೇಸಿ (ನಾ). ಬಲುಸೊಬಗು; ವಿಶೇಷವಾದ ಚೆಲುವು. 'ಕಡುದೇಸಿವೆಣ್' ಪರಾ. [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೇಸಿ$_1$]

ಕಡುದೇಸಿಗ (ನಾ). ತೀರ ಅನಾಥ; ಯಾರೂ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು: ಹಲುಬಿದನಕಟ ಕಡುದೇಸಿಗನು ತಾ ತನ್ನೊಡನೆ ಫಲುಗುಣನೇಕೆ ಜನಿಸಿದನೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೇಸಿಗ]

ಕಡುದೇಸಿವೆಣ್ (ನಾ). ಬಹಳ ಚೆಲುವೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣು; ಬಹಳ ಸೊಬಗಿನವಳು: ಕೊಂಡಸಿಯಂಬೊಂದನೆ ದಡ್ಡುವಿರ್ದ ಹೃದಯಂ ಜಾಳಾಂದರಂಬೋಪಿನಂ ಬೆಸೆದೆಚ್ಚಂ ಕಡುದೇಸಿವೆಂಡಿರನದೇಂ ಕಾಮಂ ಛಲಗ್ರಾಹಿಯೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೪೬). [ಕಡುದೇಸಿ + ಪೆಣ್]

ಕಡುದೈನ್ಯ (ನಾ). ೧. ತೀರ ಲಘುವಾಗಿರುವುದು; ಅತಿ ದೀನತೆ: ಉಗ್ರ ಪಂಚಾನನಂ ಗೆಲ್ವ ಚತುರೋಪಾಯಮುಂ ಬಿಟ್ಟು ತಾನಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕಿ ಕಡುದೈನ್ಯದಿಂದೀಗ ಮುಗ್ಧಾಂಗಮಂ ತಳೆದಿರ್ಪುದು ಏನಿದಚ್ಚರಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೨೮); ಕಂಡಕಂಡವರೊಳು ಕಡುದೈನ್ಯವಡೆಯದುದ್ದಂಡೆಯೆನಿಸಿ ತಾಸಿರದೆ . . . ಪೆರ್ಮೆಯ ಕೈಕೊಂಡೆಸೆವುದು ಕೋವಿದೆಯರು (ಹದಿಬ. ೪–೪೧). ೨. ಅತಿ ಬಡತನ. [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೈನ್ಯ]

ಕಡುದೊಡಂಕು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ತೊಡಕು, —ಆತಂಕ, —ಬಂಧನ: ಕೋಪೋದ್ಭವವೇಕಾನೇಕೆ ಕರ್ಮದ್ವಯದ ಕಡುದೊಡಂಕೇಕದಾನೇಕೆ ದೇಪಾ (ರಕ್ಷಾಶ. ೫೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತೊಡಂಕು$_3$]

ಕಡುನಂಜು (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಿಷ: ಕಿಚ್ಚಿನುರಿ ಪತ್ತದೆ ಪೊತ್ತುವ ಬೇಗೆ ಪಾವು ತಿನ್ನದ ಕಡು[ಪಾಠಾಂ. ತನಿ]ನಂಜು ತನ್ವಿಯರೊಳಾದಳುಪಿಂ ಪೆಱತುಂಟೆ ಲೋಕದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫–೪೬; ಲೀಲಾವ. ೪–೫೫ ನೋ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಂಜು$_2$]

ಕಡುನಂಟ, ಕಡುನೆಂಟ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪದ ಆಪ್ತ; ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯ ಬಂಧು: ಈ ಕಡುನಂಟನ ಸತಿಯ ರೂಪು ಸೋಲಿಸಿತೆನ್ನಂ (ಅನಂಪು. ೧೧–೩೦). **ಕಡುನೆಂಟ**: 'ಕಡುನೆಂಟತನ' ಪರಾ.
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಂಟ]

ಕಡುನನ್ನಿ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣ ಸತ್ಯ; ಪರಮ ಸತ್ಯವಂತಿಕೆ: ಕರ್ಣ ನೇಱು ಕರ್ಣನ ಕಡುನನ್ನಿ ಕರ್ಣನಳವಂಕದ ಕರ್ಣನ ಚಾಗಮೆಂದು ಕರ್ಣನ ಪಡೆಮಾತಿನೊಳ್ ಪುದಿದು ಕರ್ಣರಸಾಯನಮಲ್ತೆ ಭಾರತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೧೭); ಕಡುನನ್ನಿ ಬಂದು ಸರಣೆಂದವರಂ ತಲೆಗಾಯೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನನ್ನಿ]

ಕಡುನಲ್ಲ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ ಪಾತ್ರನು: ಅಂದೆ ಪೊಸಯಿಸಿದ ಪೊಸವೇಟಕಾಱರಪ್ಪ ಕಡುನಲ್ಲರು ಮಿರ್ವರುಮಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೮ ವ); ಕಡುನಲ್ಲಂ ನೆರೆದಪ್ಪೊಡೆ (ಲೀಲಾವ. ೩–೧೯). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಲ್ಲ]

ಕಡುನಳಿದು (ನಾ). ಅತಿಯಾಗಿ ಬಾಗಿದುದು; ತುಂಬಾ ಇಳಿಬಿದ್ದುದು: ಅಡಿಯಿಡಲೀ ಧರಾವಳಯಮಿಟ್ಟೆಡೆಯೆಂಬಿನಮಭ್ರಮಂಡಲಂ ಕಡುನಳಿವಾದುದೀ[ಪಾಠಾಂ. ದಳವಾದುದೇ, ವಡಿಲಾದುದೀ] ಬಲದ ಧೂಳಿಯೊಳೆಂಬಿನಮೊಂದನೊಂದು ತಳ್ತೆಡೆಗಿಱಿದೆತ್ತಲುಂ ನಡೆವ ದಂತಿಘಟಾಳಿಯಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಳಿದು]

ಕಡುನಾಣ್ (ನಾ). ಬಹಳ ನಾಚಿಕೆ; ಅತಿ ಲಜ್ಜೆ: ಇದು ಕಡುನಾಣ ಪುತ್ತು ವಲಮಿಂ ನೆನೆಯುತ್ತಿರಿಮೆಮ್ಮನೆಂಬುದಾವುದು ಗುಣಮೆಮ್ಮೊಳಾಗೆ ನೆನೆದಪ್ಪಿರ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೩೧); ಸಾವುದೆ ಜೀವನಂ ದಲೆನಗೀ ಕಡುನಾಣ್ಗೆಡೆಯಾದ ಜೀವನಂ ಸಾವೆಮ (ಕಾದಂಉ. ೫೯೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಾಣ್]

ಕಡುನಾಣ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ನಾಚಿಕೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು, —ಲಜ್ಜಿತನಾಗು: ನುಡಿ ತೊದಳಪ್ಪುದೊಂದಿಬರೆ ಮೆಯ್ದೆಗೆದೋಡುವ ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಕಣ್ಸೆಡೆವರ ಮಾತುಗೇಳೆ ಕಡುನಾಣ್ಚಯೆ ಮುಂಚುವೆಂ (ಗದಾಯು. ೧೦–೫). [ಕಡು$_2$ + ನಾಣ್ಚು]

ಕಡುನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಚುರುಕಾದ ನಾಲಗೆ; ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುವ ನಾಲಗೆ: ಕಳ್ಳಗೆ ಕಡುನಾಲಿಗೆ ಹಾದರಗಿತ್ತಿಗೆ ಹಲವು ನಾಲಿಗೆ (ಗಾದೆ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಾಲಿಗೆ (< ನಾಲಗೆ)]

ಕಡುನಿಂದೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅಪವಾದ; ಬಹಳ ನಿಂದೆ: ಸೋಕಿತೇ ಕಡುನಿಂದೆ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೩–೨–೧೮).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಿಂದೆ]

ಕಡುನಿಡಿದು (ನಾ). ಬಲು ಉದ್ದವಾದುದು ; ಬಹಳ ದೀರ್ಘವಾದುದು : ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳ್ ಕಡುನಿಡಿದಾದುವು (ಜಯಕಾ. ೩-೨೫).

ಕಡುನಿಡಿಯ = ಬಹಳ ಉದ್ದವಾದವನು, —ಎತ್ತರವಾದವನು: ಅಸಿಯಂ ಕಡುನಿಡಿಯಂ . . . ಸ್ಥೂಲನಖದಂತರೋಮಂ ರವಿಜಂ (ಜಾತತಿ. ೨-೨೫) ; ಕುಡಿದಾಡೆಯರ್ ಕೆಲರ್ ಕೆನ್ನೆಯುಗುರರ್ ಕೆಲರ್ ಕಡುನಿಡಿಯವರ್ ಕೆಲರ್ (ವೀರರ. ೩೮೬).

[ಕಡು$_{1}$ (< ಕಡಿದು) + ನಿಡಿದು]

ಕಡುನಿಡಿದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಉದ್ದವಾಗು, —ಎತ್ತರವಾಗು : ಕಡುನಿಡಿದುಗೊಂಡಂಬರಮಂ ಚುಂಬಿಸಿ ನಳನಳಿಸಿ ಕೊರ್ಬಿ ಬೆಳೆದ ಪೆರ್ಬಿದಿರ ತುದಿ ತಾಗಿ ಪಱಿದ ಕಿಱುಮುಗಿಲ್ಗಳಿಂದ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೮ ವ).

[ಕಡುನಿಡಿದು + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕಡುನಿದ್ದೆ (ನಾ). = ಕಡುನಿದ್ರೆ. 'ಕಡುನಿದ್ದೆಗೈ' ಪರಾ.

[ಕಡು$_{1}$ (< ಕಡಿದು) + ನಿದ್ದೆ]

ಕಡುನಿದ್ದೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಬ ನಿದ್ರೆಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ದೀರ್ಘನಿದ್ರೆಹೊಂದು ; ಸಾಯು : ಬೀಳುಕೊಂಡುದು ಜೀವ ಗರಳದ ಗಾಳಿ ಸೋಂಕಲು ತನುವ ತೊಟ್ಟಿಲ ಬಾಲಕನು ಕಡುನಿದ್ದೆಗೈದನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೩-೩೨). [ಕಡುನಿದ್ದೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_{1}$)]

ಕಡುನಿದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿನಿದ್ರೆ. ೨. (ಆಲಂ) ದೀರ್ಘನಿದ್ರೆ ; ಸಾವು: ನಿರ್ದಿಶರಿಗಿನ್ನೇನು ಗತಿ ಕಡುನಿದ್ರೆಯಾಯಿತೆ ಕಮಲಲೋಚನನಿರ್ದಡೀ ವಿಧಿಯಹುದೆ ಹಾಯೆನುತಿರ್ದುದಖಿಳಜನ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೦-೨೮).

[ಕಡು$_{1}$ (< ಕಡಿದು) + ನಿದ್ರೆ]

ಕಡುನಿಬ್ಬರ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ರಭಸ, —ಆವೇಗ : ಗರುಡನುಬ್ಬಟೆ ಗಹಿನಿಕರ ಜರ್ಝರಿತವಾದವೊಲಿವನ ಕಡುನಿಬ್ಬರದ ಧಾಳಿಗೆ ಧೈರ್ಯಗೆಟ್ಟುದು ಕೂಡೆ ಕುರುಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೧೨).

[ಕಡು$_{1}$ (< ಕಡಿದು) + ನಿಬ್ಬರ]

ಕಡುನಿಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಉದ್ದವಾಗು; ಹೆಚ್ಚು ಚಾಚು : ಕಡುನಿಮಿರ್ದ ಕೊಂಬು ಕೊಂಬಿನೊಳೆಡೆವಿಡದಲರ್ದಲರ ತೊಂಗಲಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೯); ಕಡುನಿಮಿರ್ದು ಪೊಳೆವ ಪೊಸಪೂಗುಡಿಯೆಂಬಗ್ಗಳಿಕೆವಡೆದ ಸಬಳಮನೊಲವಿಂ ಪಿಡಿದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೧೬).

[ಕಡು$_{3}$ + ನಿಮಿರ್]

ಕಡುನೀರಡಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಾಗು : ಗಜನೈದೆ ಪೊಕ್ಕು ನದಿಯೊಳ್ ಕಡುನೀರಡಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ನೀರಡಿಸಿ] ತೆಗೆದೀಂಟೆ ಜಲಮಂ ಬಿಡೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ತೀವಿಕೊಂಡು ಚೆಲ್ಲುವ ಪದದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೦). [ಕಡು$_{3}$ + ನೀರಡಸು]

ಕಡುನೀಱ (ನಾ). ಬಲು ಚೆಲುವ ; ಅತಿ ಸೊಬಗುಗಾರ: ಮಱುಗಿಮನದೊಳ್ ಮುನಿದು ಕೆಲದ ಕಡುನೀಱರನಡರೆ ನೋಟ್ಪ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೩ ವ) ; ಕಟ್ಟೊಲುಮೆಯನುಳ್ಳ ಕಡುನೀಱ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೬೦).

[ಕಡು$_{1}$ (< ಕಡಿದು) + ನೀಱ]

ಕಡುನೀಱೆ (ನಾ). ಬಲು ಚೆಲುವೆ; ಅತಿ ಸುಂದರಿ : ಚಿತ್ತಭವಂ ದಶಕಂಧರಂಗೆ ಕೊಟ್ಟಂ ಕಡುನೀಱೆ ನಿನ್ನನನುರೂಪ ವರಂಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೬೪) ; ಮಣಿಗದ್ದುಗೆಯೊಳಗಾ ಕಡುನೀಱೆ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿದಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೧೩) ; ಕಡುನೀಱೆಯರು ಮುಂದೆ ನಿಲೆ ಮೊಱೆ ಧರ್ಮವ ಬಿಡುವರು ಮೋಹಿಜನಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೯೧).

[ಕಡು$_{1}$ (< ಕಡಿದು) + ನೀಱೆ]

ಕಡುನುಡಿ$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು : "ಧೇಕತೇ = ಕಡುನುಡಿದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೮೭). [ಕಡು$_{2}$ + ನುಡಿ$_{1}$]

ಕಡುನುಡಿ$_{3}$ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಮಾತು. ೨. ಬಡಾಯಿ : ಬಡವನ ಸುಖಮುಂ ಪಂದೆಯ ಕಡುನುಡಿಯುಂ ಮುಗಿಲ ನೆಟಿಲುಮೋಪರ ಮುನಿಸುಂ ಕಡುಮೂರ್ಖನ ತಪಮುಂ . . . ನಿಲಲಱಿದಪುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೨೦). ೩. ಅತಿಯಾದ ಮೂದಲಿಕೆ, —ಕಟಕಿ : ಕಡುನುಡಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದನು ಹಿಂದಕೆ ಮಿಡುಕುವವನೇ ಕರ್ಣನೀತನ ಕಡುಹ ನೋಡು ವಿಶೋಕ ಎಂದನು ನಗುತ ಕಲಿ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೩೨).

[ಕಡು$_{1}$ (< ಕಡಿದು) + ನುಡಿ$_{3}$]

ಕಡುನುಡಿಕಾರ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ನಿಷ್ಠುರವಾದಿ : "ಥ್ರೇಕಃ, ಧೇಕಕಃ, ಥ್ರೇಕಮಾನಃ—ಈ ೩ ಕಡುನುಡಿಕಾರಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೮೭).

[ಕಡುನುಡಿ$_{3}$ + -ಕಾರ$_{1}$ (< -ಕಾಱ)]

ಕಡುನುಣ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ನುಣುಪು ; ಅತಿಶಯವಾದ ಮೃದುತ್ವ: ಕಿಱುದೊಡೆಯ ಕಡುನುಣ್ಪು ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ನೆಱೆ ಪೊಳೆಯೆ (ಅಜಿಪು. ೪-೭).

[ಕಡು$_{1}$ (< ಕಡಿದು) + ನುಣ್ಪು]

ಕಡುನೆಂಟ 'ಕಡುನಂಟ' ನೋ.

ಕಡುನೆಂಟತನ (ನಾ). ಬಹಳ ಬಾಂಧವ್ಯ; ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿ : ಕಮಲ ಆರ್ಕನಲಿರುವ ಕಡುನೆಂಟತನದಿಂದ ವಿಮಲ ಜಲದೊಳಗೆ ಆಡುತಿಹುದು (ಪುರಂದ. ೨-೩೪-೧).

[ಕಡುನೆಂಟ (< ಕಡುನಂಟ) + -ತನ]

ಕಡುನೆಱ (ನಾ). ಬಹಳ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳ; ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ : ದಶಮುಖ ಸಾಮಂತನಂ ವಿಘ್ನನಂ ತೋಮರದಿಂದುದ್ದಾಮನಿಟ್ಟಂ ಬಿಡೆ ಕಡುನೆಱನಂ ನಟ್ಟು ತೂಗಾಡುವನ್ನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦೨).

[ಕಡು$_{1}$ (< ಕಡಿದು) + ನೆಱ$_{1}$]

ಕಡುನೇಮ (ನಾ). ಕಠಿನವಾದ ವ್ರತ ; ಉಗ್ರನಿಯಮ : ಕಡುನೇಮವಿಡಿದು ಕಕ್ಕಸಗೊಂಡು ಮುನಿವರರೊಡರಿಸುವುಗ್ರತಪಗಳು ಮಡದಿಯರಿನಿಯರ್ ಮನವಱಿತೆಸಗುವ ನಡತೆಗಳಿಗೆ ಪಡಿಯಲ್ಲ (ಹದಿಬ. ೨-೨೮).

[ಕಡು$_{1}$ (< ಕಡಿದು) + ನೇಮ$_{1}$]

ಕಡುನೇಹ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೇಮ ; ಮಿಗಿಲಾದ ಸ್ನೇಹ : ಪ್ರಿಯವಚದಂತೆ ಪುಣ್ಯತತಿಯಂತೆ ಸುಧಾಕರನಂತೆ ಕೂರ್ತ ಮುಗ್ಧೆಯ ಕಡುನೇಹದಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೮); ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವ ಜೊಲ್ಲುವಾಯಿಗೆ ಕಡುನೇಹ ಸೊಕ್ಕಾಂತು ಮುತ್ತನಿಕ್ಕುವಳು (ಮೋಹತ. ೧೭-೬೭).

[ಕಡು$_{1}$ (< ಕಡಿದು) + ನೇಹ]

ಕಡುನೋ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ದುಃಖಪಡು, —ಸಂಕಟಪಡು : ಕೊರಳ ಸೆರೆ ಹಿಗ್ಗಿದವು ದೃಗುಜಲ ಉರವಣಿಸಿ ಕಡುನೊಂದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೧೧) ; ಹಂಸಧ್ವಜಂ ತನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕಡುನೊಂದಳಲ್ದು ಮಿಗೆ ಮರಣಮಂ ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೨೪).

[ಕಡು$_{3}$ + ನೋ]

ಕಡುನೋವು (ನಾ). ಬಹಳ ದುಃಖ; ತೀವ್ರವಾದ ಯಾತನೆ: ಪ್ರಿಯದತ್ತಸೆಟ್ಟಿ ಮಗಳಾಡುವೆಡೆಗಳಂ ನೋಡಿ ಕಡುನೋವಿಂ ಸೈರಿಸದುಮ್ಮಳಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೩೩) ; ಕರಗಂಬೊತ್ತ ಮಡದಿಯರ್ಗಂ ದೀವದ ಖಗಮೃಗಕಂ ಬಿಡದಡಸಿತು ತರುಮೂಲಮನೊಂದಿದ ಕಡುನೋವಾ ಶಾಖಾಸಂತತಿಗಿರದೆಯ್ದುವ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೧).

[ಕಡು$_{1}$ (< ಕಡಿದು) + ನೋವು]

ಕಡುಪಂಥಗಾತಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಹಠಗಾತಿ : ಕಡುಪಂಥಗಾತಿ ನೀನೆನಗೆ ವೀಳೆಯದೆಲೆಗೊಡದಿರಂಜುವೆವು ನಾವೆಂದು (ಭರಚ. ೧೫-೪೪).

[ಕಡು$_{1}$ (< ಕಡಿದು) + ಪಂಥಗಾತಿ (< ಪಂಥಗಾರ್ತಿ)]

ಕಡುಪಗಲ್ (ನಾ). ಬಹಳ ಏರಿದ ಹೊತ್ತು; ತುಂಬುಹಗಲು; ಮಧ್ಯಾಹ್ನ : ಕಡುಪಗಲಾದುದು ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸುವುದೀ ಪುಣ್ಯನದಿಯ ತಡಿಯೊಳ್ ದೇವರ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು)+ ಪಗಲ್]

ಕಡುಪಾಗಿರು (ಕ್ರಿ). ಮಂದವಾಗಿರು : ಚಿತ್ರದ ಪುರೋಭಾಗವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಡುಪಾಗಿದ್ದು ಮುಂಭಾಗದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಪರಿಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸುವುದು (ಭಾಚಿತ್ರ. ೨೩). [ಕಡುಪು + ಆಗು$_1$ + ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$)]

ಕಡುಪಾತಕ (ನಾ). ಮಹಾಪಾಪ : ಕರುಣಾಳು ರಾಘವನಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ ಕಡುಪಾತಕಂಗೈದು ಪೆಣ್ಣಾಗಿ ಸಂಭವಿಸಿದೊಡಲಂ ಪೊರೆವುದೆನ್ನೊಳಪರಾಧಮುಂಟು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೨೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಾತಕ]

ಕಡುಪಾತಕಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಪಾಪಮಾಡಿದವನು ; ಪಾಪಿಷ್ಠ : ಕಡುಪಾತಕಿಯಲಾ ನಿಮ್ಮಯ್ಯನೆಂದಳು ಫಲುಗುಣನ ರಾಣಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೧೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಾತಕಿ]

ಕಡುಪಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಹಾಪಾಪ; ದೊಡ್ಡಪಾಪ : ಒಡಹುಟ್ಟಿದರ ಕೈಯಾರ ಕೊಂದರೆ ಮುಟ್ಟದೇ ಕಡುಪಾಪ ಘನ ಪರಿತಾಪ ತನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೨೬). ೨. ಬಹಳ ಪಾಪಮಾಡಿದವನು : ಕಡುಪಾಪಂ ಬಲು ಮಾಯಲಾತ ಶುಚಿಯೇ (ಸೋಮೇಶ. ೯೭).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಾಪ$_1$]

ಕಡುಪಾಪಿ (ನಾ). = ಕಡುಪಾಪ ೨ : ನಿರ್ಭರದ ಕಡುಪಾಪಿ ದೈತ್ಯರ ಗರ್ಭದುಬ್ಬರ ಹಬ್ಬಿಸಿರ್ದುದು (ಸಂಭಪ. ೫-೧೮) ; ಮಿಡುಕಿದರು ಕಡುಪಾಪಿಯಿವ ತಾ ಬಿಡನೆನುತ ಮನನೊಂದು (ನಳಚ. ೪-೧೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಾಪಿ]

ಕಡುಪಾಪಿಷ್ಠ (ನಾ). = ಕಡುಪಾಪ ೨ : ನಂಟರುಣ್ಣಲುಡಲುಂಟಾಗಿರ್ದುದಂ ತಾಳವಾ ಕಡುಪಾಪಿಷ್ಠನ . . . ನೋಡಿಯುಂ ನುಡಿಸಲ್ ಸಜ್ಜನರೊಲ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೯). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಾಪಿಷ್ಠ]

ಕಡುಪಾಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಖರತೆ ಕಡಮೆಯಾಗು : ಬಲ್ಪುಗುಂದಿದ ಮೃಗವೈರಿಯಂತೆ ಕಡುಪಾಱಿದ ಭಾಸ್ಕರನಂತೆ ಕಾಂತಿ ಬತ್ತಿದ ಸಸಿಯಂತೆ (ದಶಕು. ೬-೭೩). [ಕಡುಪು + ಆಱು$_1$]

ಕಡುಪಾಱು$_2$ (ನಾ). ಅತಿ ಹಾದರಗಿತ್ತಿ : ಸಿತಗೆ ಕಡುಪಾಱು ಸಿಷ್ಮರೆ ಮತಿವಿಕಳೆ ಸಮಾನಯೋಗಸಂತುಷ್ಟೆ ಮದೋದ್ಧತೆ ಕಾತರಾಕ್ಷಿಯೇನಾ ಕೃತಯುತೆ ಸಂಭಾಷಿತಾತ್ಮೆಯೆನೆ ವಂಗದವಳ್ (ಮನ್ಮವಿ. ೫-೨೮).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಾಱು$_3$]

ಕಡುಪು, ಕಡುಪುರ್, ಕಡುಹು$_3$ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರತೆ; ತೀವ್ರತೆ; ಪ್ರಖರತೆ ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ : ಕಿನಿಸಿ ಕಡುಪಿಸಿಂದಂ ನದುಗಿದಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೬೬); ವಿಳಾಸಲೋಚನಂ ಕಡುಪಿನ ಬಾಣಮಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೩೯) ; ಏವೊಗಟ್ಟಿಂ ಕಡುಪಂ ನಿದಾಘದಾ (ದಶಕು. ೪-೨೨) ; ಪ್ರಳಯರುದ್ರನ ಕಾಯ್ಪು . . . ಸಿಡಿಲ ಕಡುಪಗ್ಗಳದಿನೊಡಗೂಡಿರ್ದ ಪುಲಿಯೊಬ್ಬಳಿಟ್ಟುದೋಯೆನಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೦). ೨. ವೇಗ; ಆವೇಶ; ರಭಸ ; ಬಿರುಸು : ಕಡುಪಿಂದೆಯ್ತಂದು ಮಾಱಾಂತ ಸಾಮಜಸಂಘಾತಮನೊಂದುಗೊಳ್ಗೆರಡುಗೊಳ್ಗೆಂದುರ್ವಿ ಪೊಯ್ವೊಂದು ಪೊಯ್ಗೆ ಜವಂಗುಂದಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೨) ; ಕಡುಪಿನೊಳಂದು ಬಿಟ್ಟನತಿಶೀಘ್ರದೆ ವಾಜಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೦) ; ಪಾಂಡ್ಯನಾಜಿಜಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿನೆಯ್ದೆ ವಂದು ಕಡುಪಿಂದಂ ತಾಗೆ (ಎಇ. XX, ೧೨-೨೫; 1167); ಗಿಳಿಗಳ್ ಕಡುಪಿಂ ನಡೆತಂದು ಸುತ್ತಲುಂ ಪಡಿಯಱರಾಗಿ ಚಪ್ಪರಿಪುವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೭) ; ಭಗಣಂ ಪಾಯ್ದುಳ್ಕೆ ಭೂಭೃತ್ಕುಳಂ ಕಡುಪಿಂ ಕಂಪಿಸೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧). ೩. ಹುರುಪು ; ಉತ್ಸಾಹ ; ಉಬ್ಬು : ಕಡುಪಿಂ ಬಂದು ಪುರುಷಸಿಂಹಂಗಳಂತೆ ತರತರದಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಗಜಾರೋಹಕರ ಗೊಂದಣದೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ) ; ಆ ನೃಪವರನು ಕಡುಪಿಂದೆಯ್ದಿ ನಿನ್ನೊಳು ನಿಲ್ವನೊಸಗೆಯ ಪೊಡವಿಯಱಿವ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೧೦೨) ; ಒಡಲುರಿಗೆ ಮೊರೆಯಿಡುವ ಕಡಲನು ಕಡುಪಿನೊಳು ಮುಪ್ಪಾಡಿ ರಮಿಸುವೆ ನಗೆವೊಗವ ತೋರಿ (ಗರಿ. ೫-೧೮). ೪. ಬಲುಮೆ ; ಪರಾಕ್ರಮ ; ದರ್ಪ : ಅಂತಕಂ ಕಡುಪಿನಿಂ ಕಂಠಗ್ರಹಂಗೆಯ್ಯದಿಂ ತಡೆಯಂ ಚೀತರಿಸು (ಆದಿಪು. ೧-೭೯) ; ಕುಳಿಕನ ಪಲ್ಗಳಂ ಮುಱಿಯೆ ಮೋದಿದರಾರ್ ಕಡುಪಿಂದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ] (ಗದಾಯು. ೯-೨೦); ತತ್ಕಟಕಮುಂ ಕಡುಪಿಂ ನೆಱೆ ಸೂಱೆಗೊಣ್ಡು ಮೋಶ್ಯಾಳಿ ಕಳಿಂಗನಂ ಮುಱಿದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೧೩; 1112 ?); ಕುಸುಮಕರ್ಣಿಕೆಯೊಳ್ ಕಡುಪಿಂ ಕೆಡಪಿ ಕೊಲ್ವುದಿದೆಂಬ ಶಂಕೆ ಭೋಂಕನೆ ಪುಟ್ಟೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೭೧ ವ) ; ತೋರಿಸು ನಿನ್ನ ಕಡುಪನೆಲೆ ವಾಮನ (ಚಿಬಪು. ೨೪-೧೪). ೫. ಕಂದುಕ ಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ : ಕಡುಪುಗಳುದ್ವರ್ತಂಗಡ ಬೆಡಂಗುಗಳ ಬೇಱೆ ಭಂಗಿಗಳ ಲಳಿಗಳಿದೇಂ ಕಡುಜಾಣೆನೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೦೬ ; 982). ೬. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ : ಕಡುಪಂ ಪಟ್ಟಸಮೆಂಬ ಬಿನ್ನಣದೆ ಕೃಷ್ಣಂ ಗೆಲ್ದು ಪಿಂಗಾಲ್ಗಳಂ ಪಿಡಿದಾರ್ದೆತ್ತಿ ನಿಶಾಟನಂ ತಿರಿಪೆ (ಜಗವಿ. ೬-೬೯). ೭. ಮಂದವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಟ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಆಕೃತಿಗಳ ವೈವಿಧ್ಯ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯಿದ್ದುವಾದರೂ ಬಳಸಿದಂಥ ಬಣ್ಣಗಳು ತೀರ ಕಡುಪಿನವು (ಅಪೂಪ. ೧೭೭) ; ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಬಣ್ಣಗಳೂ ಕಡುಪಿನ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಿಂದಾಗಿ, ಬರಿಯ ಛಾಯೆ ಮಾತ್ರದ ಬಣ್ಣಗಳಂತೆ ಗೋಚರಿಸಬಹುದು (ಕಲಿದ. ೭೦). ೮. ಹುರಿಗಟ್ಟುವಿಕೆ ; ಬಿಗಿಯಾಗುವಿಕೆ : ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಸೆದರೆ ಹುರಿ ಕಡುಪಾಗುವುದು (ರೂಢಿ). △**ಕಡುಪುರ್** : ೪. ಕಡುಪ್ಪಿರ್ನಿಂ ವಿಗುರ್ಬಿರ್ಸುವರ ಮಿಸೆಯಂ ಸುಡುವ ತೇಜದಳುರ್ಕೆ . . . ವೀರಪಾಂಡ್ಯನ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೫-೨೧ ; 1143). **ಕಡುಹು$_3$** : ೧. ಕಡುಹಿನ ಕಾಳಕೂಟದ ಸವಿಗೆ ನಂಜಿನ ಹೊನಲು ಬೆರಸಿದರೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೬೧) ; ಮರ್ಕಟಂಗಳನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕುತಿರೆ ಕಡುಹ ಕಂಡೋಡಿತ್ತು ಕಪಿಗಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೭-೮) ; ನುಡಿಯಲಮ್ಮರು ಸುದುತಾಳನ ಕೋಪದ ಕಡುಹು ಕಂಗೆಡಿಸಿ ತೆಲ್ಲರನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೨೨). ೨. ಎಡೆಬಿಡದಿಡುವ ತುಪಾಕಿಯ ಗುಂಡಿನ ಕಡುಹಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೩-೭೬) ; ಹೊಣಕೆಗಳ ತಡಹುಗಳ ಕಲಿತನದ ಕಡುಹುಗಳ ರಣದವಕದಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೪೨). ೪. "ಕಡುಹೆನೆ ಶೌರ್ಯಂ" (ಭಾರನಿ. ೪) ; ಬಿಡದ ಕುಲಶೈಲಂಗಳಗ್ಗದ ಕಡುಹೆನಿತು ವಾನರರು ಹೊಱಲೆಡೆಗೆಡೆಗೆ ಜರಿವಾ ಮಣ್ಣುಬೆಟ್ಟಂಗಳ ಬಿಗುಹದೆನಿತು (ಬಸಪು. ೧೯-೩೦) ; ಗುರುಸುತನ ಬಳಿವಿಡಿದು ಕಡುಹಿನ ಲುರವಣಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೩೯) ; ಲಯಕೃತಾಂತನ ತಲೆಯನರಿಯರೆಗೊಯ್ದು ಕಡುಹಿನ ಕಾಲಭೈರವನ ಹಲುಗಳೆದ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೬). ೯. ಬಹಳ ನೋವು, —ಯಾತನೆ : ನಡುನೆತ್ತಿಗೇಱಿತು ಮನದ ಕಡುಹು ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟುದು ಮಡದಿಗೆ ಮನ ರಾಮ ಮಡಿದ ವಾರ್ತೆಯನಾಲಿಸುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೧೦೮).

[< ಕಡಿದು + – ಪು$_2$. / ತಮಿ. ಕಡುಪ್ಪು, ಕಡುಮ್ಮೈ ; ಮಲ. ಕಡುಪ್ಪ, ಕಡುಮ ; ತುಳು. ಕಡ್ಪು = ವಿಪರೀತವಾದ ; ಕೊಡ. ಕಡೀಪ]

ಕಡುಪುಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಪವನ್ನು ಇಳಿಸು ; ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು : ಇದಿರಂ ಕಡುಪುಗಿಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡುದೆಗೆದಿಸೆ] ಕೆಡಱಿದರೆ ಕಣೆಗಳಂ ಸುಭಟರ್ಕಳ್ (ಜಗವಿ. ೭-೫೩). [ಕಡುಪು + ಕಿಡಿಸು (< ಕೆಡಿಸು)]

ಕಡುಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು ; ಬಲ್ಪುದೋರು ; ಸಾಹಸಮಾಡು : ಭಗ್ನಚಿತ್ತನಾಗಿ ಮತ್ತಂ ಕಡು ಪು ಗೆ ಯ್ವ ಶಿಶುಪಾಲನಂ ಮಗಧ ನರಪಾಲಂ ಕಂಡು (ಜಗವಿ. ೭–೧೦೦ ವ). [ಕಡುಪು + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಡುಪೆಂಪು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಹಿರಿಮೆ ; ಮಹಾವೈಭವ : ಪಡೆದಂ ಬ್ರಹ್ಮಂ ಜಗಮಂ ಪಡೆಯಲ್ ತಾನಾರ್ತನಿಲ್ಲ ಪೆಂಪಂ ನಿಮ್ಮಂ ಪಡೆದಲ್ತೆ ಪಡೆದನೆನಿಸಿದ ಕಡುಪೆಂಪಿನ ಪೊ ಱ ಗೆ ನೀವು ಮೊದಲಿಗರಾದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪೆಂಪು]

ಕಡುಪೆರ್ಚು 'ಕಡುವೆರ್ಚು' ನೋ.

ಕಡುಪೊಲ್ಲ (ನಾ). ಬಲು ಕೆಟ್ಟದು ; ಅತಿ ನಿಂದ್ಯವಾದುದು : ಕಡು ದುಷ್ಟರಪ್ಪವರ್ ಮುನಿದೊಡೆ ರಾಗದಿಂದೊಸೆದೊಡಂ ಕಡುಪೊಲ್ಲದಱಿಂದ ಮಂಜಿ ದುರ್ಜನ ಪರಮೇಶ್ವರರ್ಗಱಿದು ಕೈಮುಗಿವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೫೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು)+ ಪೊಲ್ಲ]

ಕಡುಬಂಜೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಬಂಜೆ; ಸಂಪೂರ್ಣ ಗೊಡ್ಡು ; ಪೂರಾ ನಿಷ್ಫಲವಾದುದು : ಪೌ ರು ಷ ವು ಕಡುಬಂಜೆಯಾಯಿತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೨೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಂಜೆ$_1$]

ಕಡುಬಂಡೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲು : ನಿಡಿದಾದ ದಾರಿಗೆ ಕಡುಬಂಡೆ ಕಂಡರೆ ಬಂಡಿ ಬಂಡಿಯಲಲ್ಲೆ ಮುಗ್ಗರಿಸದೆ (ಸರ್ಪಗೀ. ೩೭–೭೩೯). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಂಡೆ$_1$]

ಕಡುಬಡತನ (ನಾ). ಬಹಳ ಬಡತನ ; ಅತಿ ದಾರಿದ್ರ್ಯ : ಮೂಲಧನವೇಸುಂಟವೆಲ್ಲವನೋಳಿಯಲಿ ಚಂದನಕೆ ಸವೆಯಲು ಮೇಲೆ ಕಡುಬಡತನವಡಸಿರಲು (ಬಸಪು. ೨೭–೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಡತನ]

ಕಡುಬಡವ (ನಾ). ಅತಿ ಬಡವ ; ತೀರ ದರಿದ್ರ : ಹರ್ಷದ ಲಹರಿಯೊಳೋಲಾಡಿದಂ ಕಡವರವನೆಡಹಿ ಸಂಧಿಸಿದ ಕ ಡು ಬ ಡ ವ ನಂ ತೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೨೮–೫೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಡವ]

ಕಡುಬತ್ತಲು (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣ ನಗ್ನತೆ ; ದಿಗಂಬರತ್ವ : ಕಡುಬತ್ತಲಾಗಿ ಎನ್ನ ಕೈಲಿ ಕಾಸಿಲ್ಲೆಂದರು ಒಡನೆ ಹಯುವನೇಱಿ ಓಡಿದರು ಬಿಡೆನು (ಪುರಂದ. ೧–೨೩–೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬತ್ತಲು$_3$ (< ಬತ್ತಲೆ)]

ಕಡುಬಯಕೆ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಬಯಕೆ : ಅವನಿಗೂ ನಿಮ್ಮ ತಮ್ಮನ ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಡುಬಯಕೆ (ತುಂಗಭ. ೯). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಯಕೆ$_3$]

ಕಡುಬರವು (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಬರುವಿಕೆ ; ಬೇಗನೆ ಬರುವಿಕೆ : ನೀನಿಲ್ಲಿಗೇಕೆದ್ದು ಬಂದೆನ್ನ ಕಂದ ಈ ಕಡುಬರವೇನು ಕಾರಣ ಹೇಳು (ಮೋಹತ. ೨೭–೫೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬರವು]

ಕಡುಬಲಿ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲಿ, —ಗಟ್ಟಿಯಾಗು: "ಸಾರಯತಿ=ಕಡು ಬಲಿದಪುದು" (ಕಾಶಕೃ. ೨೮೩). [ಕಡು$_3$ + ಬಲಿ$_1$]

ಕಡುಬಲ್ಮೆ$_1$ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮ (ಸಂಭ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಲ್ಮೆ]

ಕಡುಬಲ್ಮೆ$_2$ (ನಾ). ಕ್ಷೀಣ ಪರಾಕ್ರಮ ; ಕ್ಷೀಣ ಬಲ : "ಸ್ವಾರ, ಕೃಪ, ಶ್ರಥ – ದೌರ್ಬಲ್ಯೇ, ಕಡುಬಲ್ಮೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೨೮೩). [ಕಡು$_0$ + ಬಲ್ಮೆ. ℙ ತಮಿ. ಕಡುಗು = ಕಡಮೆಯಾಗು, ಕ್ಷೀಣಿಸು]

ಕಡುಬಲ್ಲಿತ್ತು (ನಾ). ಬಹಳ ಗಡುಸಾದುದು; ಬಹು ಘನವಾದುದು: ಮುತ್ತಿನ ನವಮಣಿಸರದೊಡವಿನ ಬಿಣ್ಣಿತ್ತಱ ಬಟ್ಟೆದುಱುಂಬಿನ ಕಡುಬಲ್ಲಿತ್ತಱ ಗುರುಕಟಿತಟಿಯುಗ್ಮದ (ಜಯಕಾ. ೫–೨೯). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಲ್ಲಿತ್ತು]

ಕಡುಬಲ್ಲಿದ (ನಾ). ೧. ಅತಿ ಬಲಶಾಲಿ : ಕಡುಬಲ್ಲಿದನಪ್ಪ ಮೋಹಮಲ್ಲನ ಬಲಗಯ್ಯನಯ್ಯ ಮುಱಿದೈ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೫) ; ಆತನವೊಲ್ ಕಡುಬಲ್ಲಿದರಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೭೭). ೨. ಮಹಾಶ್ರೀಮಂತ : ಪಗಲಿರುಳೆಂಬ ಭೇದಮನಯುಂ ಬಡವರ್ ಕಡುಬಲ್ಲಿದರ್ . . . ಆಳರಸೆಂಬುದೊಂದು ದಂದುಗಂ (ಆದಿಪು. ೫–೩೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಲ್ಲಿದ]

ಕಡುಬಿಂಕತನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಅಹಂಕಾರ; ಅತಿ ಗರ್ವ : ಬೇಡಿದರೆ ಕೊಡದಿಹಗೆ ಕಡುಬಿಂಕತನವೇಕೆ ಪಾಡಲಱಿಯದವಂಗೆ ಪ್ರೌಢತನವೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೨–೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಂಕತನ]

ಕಡುಬಿಣ್ಪು 'ಕಡುವಿಣ್ಪು' ನೋ.

ಕಡುಬಿನ್ನಣ 'ಕಡುವಿನ್ನಣ' ನೋ.

ಕಡುಬಿನ್ನಣಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮಿಗಿಲಾದ ಕೌಶಲವನ್ನು ಪಡೆ; ನಿಪುಣನಾಗು : ಕೈಗೊಲೆ ಬಾಯ್ಗೊಲೆ ಮೈಗೊಲೆ ಕಾಲ್ಗೊಲೆ ಕೋಳ್ಗೊಲೆಯಂ ಕಲಿಪ ಕಡುಬಿನ್ನಣಂಬಡೆದು ಕಟ್ಟಾಳ್ತನಂಬೆತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). [ಕಡುಬಿನ್ನಣ (< ಕಡುವಿನ್ನಣ) + ಪಡೆ$_1$]

ಕಡುಬಿಲ್ಗಾಱ (ನಾ). ಪ್ರಚಂಡ ಬಿಲ್ಲುಗಾರ ; ಬಿಲ್ಲುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರ ವೀ ಣ : ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನರಲಸರಲಂ ತೂಗುತ್ತುಂ ಕರಮೆಸೆದಲ್ಲಿ ತೊಬಿಲ್ವಂ ಕಡುಬಿಲ್ಗಾಱನ ತ ನು ವೆಂ ಬ ತಳಾಱಂ (ಜಗವಿ.೯–೧೦೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಲ್ಗಾಱ]

ಕಡುಬಿಸಿ (ನಾ). ಅತಿ ಬಿಸಿ ; ಹೆಚ್ಚು ಶಾಖ : ಪುರಿವುದು ಕಡುಬಿಸಿಯಪ್ಪಂತಿರೆ ಮುಳಲಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦–೨೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಸಿ (< ಬಿಸಿದು)]

ಕಡುಬಿಸಿಲ್ 'ಕಡುವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಕಡುಬಿಸಿಲು 'ಕಡುವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಕಡುಬಿಸುಪು (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾವು ; ಅತಿ ಉಷ್ಣತೆ : ಕರ್ಬೊಗೆಯಂ ನೆಗಪುವ ಕೊಂಬುಗಳ ಕಡುಬಿಸುಪು ಕಾಲ್ಗಳಂ ಸುಡೆ (ಗಿರಿಕ. ೯–೨೭ ವ) ; ಕಡುಬಿಸುಪನಹಿವ-ಕರನಿವಱಿಕೊಡಲೊಳ್ ಮ ಡ ಗಿ ಟ್ಟು ಪೋ ದ ನೆ ನೆ ಮುಱುಕಂ ನೂರ್ಮಡಿಸಿದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೪೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಸುಪು]

ಕಡುಬಿಱಿಸು (ನಾ). ಬಹಳ ಕರ್ಕಶವಾದದ್ದು, —ಒರಟಾದದ್ದು : ಕಡುಬಿಱಿಸಿನ ವೀಣೆ ಸೋಂಕಿ ನೊಂದೆದೆಯಿದೆಂದೊಡನೆದೆದಡಹಿ ತಕ್ಕಿಸುವ (ಭರತೇ. ೧೧–೮೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಱಿಸು]

ಕಡುಬು 'ಕಡುಂಬು' ನೋ.

ಕಡುಬುವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಡುಬುವಾಡದ ಕಂಠದಿಂ ಪ| ತೆಂ| ವೋಣಿಯಿಂ ಬ| ಪ| ಕಡುಬುವಾಡನ ಗಡಿಯಿಂ ಮೂ| ಬ| ಬರಬಯಲ ಗಡಿಯಿಂ ತೆಂ| ಯಿಾ ನಾಕು ಗಡಿಯೊಳಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೫–೨೦ ; 1472). [ಕಡುಬು ? + ವಾಡ]

ಕಡುಬೆ (ನಾ). (?) : ಈ ಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತಂದು ಕಡುಬೆಯ ಹಾಗೆ ಹುರಿದು ನನೆದ ಪಾವುಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಅಶ್ವಟೀ. ೬೨–೬). [?]

ಕಡುಬೆಟ್ಟಿತ್ತು 'ಕಡುವೆಟ್ಟಿತ್ತು' ನೋ.

ಕಡುಬೇಗ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ವೇಗ, —ರಭಸ : "ತ್ರಸೀ – ಉದ್ವೇಗೇ, ಕಡುಬೇಗದೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೧೮೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೇಗ]

ಕಡುಬೇಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತ್ವರೆಮಾಡು ; ಆತುರಪಡಿಸು : "ತ್ರಸ್ಯತಿ = ಕಡುಬೇಗಿಸಿದಪಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೮೨). [ಕಡುಬೇಗ + –ಇಸು$_3$]

ಕಡುಬೇನೆ 'ಕಡುವೇನೆ' ನೋ.

ಕಡುಭರ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ರಭಸ, —ವೇಗ : ಗರುಡಿಯೊಡೆಯನ ಪಾಳಯಕೆ ಕಡುಭರದಲೈತರೆ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಬರವಿದೇನೆಂದಿದಿರು ಬಂದನು ದ್ರೋಣನಿದಿರಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೬); ವಿರಹಿವಿತಾನಮ ನೆಚ್ಚು ಕೆಡಹಿ ಕಡುಭರದಿಂ ಬಾಜಿಪ ಶಂಖಮೆನಲ್ ನುಣ್ಗೊರಲತಿರಂಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೩-೩೯); ಆ ಸುಧನ್ವನ ಸರಿಸಕಡರಿತುರಿ ಕಡುಭರದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಭರ]

ಕಡುಭಾಷೆ (ನಾ). ವೀರ ಶಪಥ; ದೃಢ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ : ಒಳ್ಳಿತಿದು ಕಡುಭಾಷೆ ನಾಳಿನ ಗೆಲ್ಲವೇ ಗೆಲವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೧೦).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಭಾಷೆ]

ಕಡುಭೀಕರ (ನಾ). ಬಹಳ ಹೆದರಿಸುವಂತಹುದು ; ಅತಿ ಭಯಾನಕವಾದದ್ದು. 'ಕಡುಭೀಕರಂದೋಱು' ಪರಾ.
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಭೀಕರ]

ಕಡುಭೀಕರಂದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಅತಿ ಭಯಾನಕವಾಗಿ ತೋರು ; ಅತಿ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಕಾಣು : ಇಡಿಕಿಱಿದ ತಿಳಿನೀರ ಗಿಡುಗಳಿಂ ಮಡುಗಳಿಂ ಕಡುಭೀಕರಂದೋರ್ಪ ಹಳ್ಳದಿಂ ಕೊಳ್ಳದಿಂ (ರಾಘಚಾ. ೧೬-೫೬).
[ಕಡುಭೀಕರ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಜ಼್)]

ಕಡುಮಂದೈಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲು ದಪ್ಪವಾಗು ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು : ತಾಂ ಕಾಣ್ಕೆಗರಿದೆನಲ್ ಬಗೆಗೇಂ ಕಡುಮಂದೈಸಿ ಸಂದುದೋ ಘನತಿಮಿರಂ (ದಶಕು. ೨-೪೪).
[ಕಡು$_3$ + ಮಂದೈಸು]

ಕಡುಮಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ [॥*] ಬಯ್ದುಮ್ಬಹಾರಾಜ ಆಳು ವೀರಸತ್ತಿಮಗನ್ ರಣಬಜ್ಗೆ ಶ್ರೀಕಡುಮಗನ್ಕಲಹಾನಿಟ್ಟುರನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬-೨ ; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ).
[ಕಡು ? + ಮಗ ?]

ಕಡುಮದ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಸೊಕ್ಕು ; ಅತೀವ ಮದ : ಕಡುಮದದ ಕಾಡಾನೆ ಹೊಕ್ಕೊಡನೊಡನೆ ಕಲಕಿದ ಕೊಳನವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮದ$_1$]

ಕಡುಮನ (ನಾ). ರಭಸದ ಮನಸ್ಸು ; ಆವೇಶಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸು : ಕಡುಮನದ ಕೈಚಳಕಿಗರು ಮುಂಗುಡಿಯಲೈತರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೭); ಕಡುಮನದ ಕಾಲಾಳು ಕಱಿದುದು ಖಡುಗಧಾರೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೯) ; ಕಡುಮನದ ಕಪಿಬಲದ ಧಾಳಿಗೆ ನಡುಗಿ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೨೨).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮನ$_1$]

ಕಡುಮಾನಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳವನು, —ಆತ್ಮಗೌರವವುಳ್ಳವನು : ಅನುಪಮ ಶಿವೈಕಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಿ ಕಡುಮಾನಿ (ಬಸರ. ೫-೧೦) ; ಶಿವನಲ್ಲದಾರುವಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದ ಕಡುಮಾನಿ (ಮಜೆರ. ವೇ. ೬೯-೧೮).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮಾನಿ]

ಕಡುಮಿಡುಕು (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ತಳ್ಳು, —ದೂಡು : ಮೃಡನ ಮಱೆಗೊಂಡಿಪ್ಪ ಸತಿಯಂ ಕಡುಮಿಡುಕುತಂ ಹೋಗಿ ಸೆಱಗಂ ಪಿಡಿದು (ಬಸಪು. ೫೨-೨೭).
[ಕಡು$_2$ + ಮಿಡುಕು$_3$ (< ಮಿಡುಂಕು$_3$)]

ಕಡುಮಿಸುಗು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಿಂಚು, —ತಳತಳಿಸು : ಕಡುಮಿಸುಪ ಕಪ್ಪಂ ಪಡೆದವಾಜಡಿಗಳೀಕೆಯ ಮುಡಿಗೆ ಸುಳಿಸುಳಿದು (ಬಸಪು. ೧೧-೪೧).
[ಕಡು$_3$ + ಮಿಸುಗು$_1$]

ಕಡುಮುನಿ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು, —ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು : ವಿದ್ಯುದ್ದಂಷ್ಟ್ರನುಮಂ ಸುದಂಷ್ಟ್ರನುಮಂ ಕಂಡು ಕಡುಮುನಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೦ ವ).
[ಕಡು$_2$ + ಮುನಿ$_1$]

ಕಡುಮುನಿಸು (ನಾ). ಅತಿ ಸಿಟ್ಟು ; ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದ ಕೋಪ : ನೋಡ ನಯ್ಯ ನುಸುರದಿಹನು ತಾನೊಮ್ಮೆಯುಂ ಕಡುಮುನಿಸದೆಂತಹುದೊ (ಬಸಪು. ೪೭-೪೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮುನಿಸು]

ಕಡುಮುಪ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ಮುದಿತನ ; ಅತಿ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ : ಕಡುಮುಪ್ಪಾಗಿರೆ ಕುಂಟನಾಗೆ ಕುರುಡಂ ತಾನಾಗೆ . . . ಒಲಿವರ್ ಪೊನ್ನಿತ್ತೊಡಂ ಸೂಳೆಯರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೭೧); ಕಡುಮುಪ್ಪು ಜವ್ವನದ ನಾನಾತೆಱದ ಸದಳಿಗರ್ (ಚೆಬಪು. ೪೭-೪೬).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮುಪ್ಪು]

ಕಡುಮುಹುಳಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧಮೂಳಿ (?) : ಬಿಡಿಸಲಾಗದೆ ಕೈದು ಕಾತಿಯರಡಬಳವನೀ ಹುಲಿಯ ಬಾಯಲಿ ಕೆಡವಿ ಕಳೆದಿರಲಾ ಸುಯೋಧನ ಕರ್ಣ ಗುರುಸುತರು ಸುಡಲಿ ನಿಮ್ಮನು ಮೊಲೆಗಳಿಲ್ಲದ ಕಡುಮುಹುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮವುಳಿ] ನಿಮಗೇಕೆ ನಿಮ್ಮನು ನುಡಿಸುವವರಾವಲ್ಲೆನುತ ಮುದವೇಱಿದನು ಭೀಮು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೫೫).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮುಹುಳಿ ?]

ಕಡುಮುಳಿ (ಕ್ರಿ). = ಕಡುಮುನಿ : ಕಡುಮುಳಿದು ನಿನ್ನ ತೊಡೆಗಳನುಡಿವೆಡೆಯೊಳ್ ಭೀಮಸೇನನಾ ಪದದೊಳ್ ಪಿಡಿಯಲ್ಕೆಂದಿರ್ದನಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೯) ; ಆದಱ ಚೇಷ್ಟೆಯುಮಂ ಪಿಂಗಳಕಂ ಕಂಡು ಕಡುಮುಳಿದು (ಪಂಚತಂ. ೧೬೭-೮) ; ಕಡುಮುಳಿದು ಶತ್ರುಘ್ನನೊಂಬತ್ತು ಬಾಣದಿಂ ಬಿಡದೆಚ್ಚೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೦).
[ಕಡು$_3$ + ಮುಳಿ]

ಕಡುಮುಳಿಸು (ನಾ). = ಕಡುಮುನಿಸು : ತಪ್ಪಾಜನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ಬರ್ದು ಪಡೆದುದು ಮನಕ್ಕೆ ಕಡುಮುಳಿಸಿನೆಸಕಮಂ ಮಾಗಧನಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೨); ಪರಿಯುಟ್ಟೇ ಬಪ್ಪನೀ ಬಪ್ಪನೆ ಕಡುಮುಳಿಸಿಂ ಗಂಗಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿರಾಯಂ ನಿರುತಂ ತಾನೆಂದು ಚೋಳಂ ಮುದಮುಸುಡುಗಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೮-೧೮ ; 1057) ; ಒಡನೊಡನೆ ಶೋಕರಸಮುಂ ಕಡುಮುಳಿಸುಂ ತಿಣ್ಣಮಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೩೨) ; ನುಡಿದಡೆ ಪಾಪನೆಹೆತ್ತವರೊಡನೆ ಕಡುಮುಳಿಸೇ[ಪಾಠಾಂ. ಮುನಿಸೇಕೆಲೆ] ಮಗನೇ ಎನ್ನೊಡನೆ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೩೦ ರಗಳೆ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮುಳಿಸು]

ಕಡುಮೂರ್ಖ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ದಡ್ಡ ; ಮಹಾಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ : ಕಡುಮೂರ್ಖನೊರ್ಮೆ ಶಾಂತಂ ಕಡುರಾಗಿ ವಿರಾಗಿ (ಸಮುಪ. ೮-೬೦) ; ಕಡುಮೂರ್ಖಂ ಹಿತ ಕೇಳ್ವನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೪೯) ; ಕಡುಮೂರ್ಖಂ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ರಾಜ್ಯಮದಫಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೫೮). ೨. ಬಹಳ ದಡ್ಡತನ : ನಾವು ಕಡುಮೂರ್ಖದಲಿ ಮೈಮಱೆದೆವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೬೮).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮೂರ್ಖ]

ಕಡುಮೆ (ನಾ). ಉಗ್ರತೆ ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ : ಮೆಕಾರಕ್ಕೆ – ಒಲ್ಮೆ . . . ಕಡುಮೆ, ಮೈಮೆ, ಕೂರ್ಮೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + -ಮೆ$_1$. / ತಮಿ. ಕಡುಮೈ; ಮಲ. ಕಡುಮ]

ಕಡುಮೆಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚು : ಕಟ್ಟಾಣಿ ನುಡಿಗೇಳಿ ಕಡುಮೆಚ್ಚಿ ಪರಿತೋಷಪಟ್ಟು (ಮೋಹತ. ೩೩-೫೩) ; ಕಡುಮೆಚ್ಚಿ ತಮ್ಮನಂ ಕುಶನಪ್ಪಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೪೦).
[ಕಡು$_2$ + ಮೆಚ್ಚು$_1$]

ಕಡುಮೇಳ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ; ಚೆನ್ನಾದ ಜೊತೆ : ಕಡುಮೇಳವುಳ್ಳವರ್ ಕಾಲ್ಪಿಡಿವಿಡಿಯೆನೆ ಕುವರನೋಪಳಿಸೆವುಂಗುಟಮಂ ಪಿಡಿದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೮೦).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮೇಳ]

ಕಡುಮೊನೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ತುದಿ, —ಕೊನೆ : ಕಡುಮೊನೆಯ ಕೂರಂಬುಗಳ ಮಿಗೆ ಗಡಣಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೯).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮೊನೆ$_1$]

ಕಡುಮೋನ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಮೌನ; ಅತಿಶಯವಾದ ಮೌನ : ವಿಕಳಪಡೆಗೊಳಲೇಳು ಕಡುಮೋನ[ಪಾಠಾಂ. ಸಲೆಮೌನ, ತಿರಮೋನ]ಮಂ ತಳೆಯಲೆಂಟತಿಮೂರ್ಚೆ ಮೂಡಲೊಂಬತ್ತು (ಹಚಕಾ. ೪-೪೩).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಮೋನ]

ಕಡುಮೋಹ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ; ಅತಿ ಮೋಹ: ಕಡುಲೇಸೆಂದೋಡಂ ಪಿಡಿದೊಡೆ ಕೈಮುಸಿಯಪ್ಪ ಮಾರ್ಗದಿಂ ದುರ್ಜನರಂ ಕಡುಮೋಹದಿನೊಳಕೊಂಡಿರ್ದೊಡೆ ಕೆಡುಗುಂ ತನ್ನೊಳಾದ ಗುಣಮೆನಿತನಿತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ३-೯೭); ನಡೆ ವಿಜಯನಾಗೆಂದು ತನುವನು ತಡವಿದರು ಕಡುಮೋಹವೆಡೆಯಲಿ ಘುಡುಘುಡಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೩).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಮೋಹ]

ಕಡುಮೋಹಿತ (ನಾ). ಮೋಹಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವಶನಾದವನು; ಅತಿಮರುಳಾದವನು: ಕಡುಮೋಹಿತರಾರುಮುಚಿತಮಂ ನೆನೆದಪರೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೩೫).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಮೋಹಿತ]

ಕಡುರಮ್ಯ (ನಾ). ಬಹಳ ರಮ್ಯವಾದುದು; ಬಲು ಸೊಗಸಾದುದು: ಬಂಧುಗಳ್ ಮನಂಬಡೆ ಕಡುರಮ್ಯಮಾಯ್ತುಮಿತತೇಜನೊಳಂದು ವಿವಾಹಮಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೩); ಕಡುರಮ್ಯಮಪ್ಪ ನಿರ್ಮಳ ಜಿನಮಂದಿರಂಗಳ ವಿಳಾಸಮನಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ನೋಡಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೪೫); ಮರ್ತ್ಯಭುವನಂ ಕಡುರಮ್ಯಮದಕ್ಕೆ ಸಂರಾಜಿತಮಪ್ಪ ಭಾರತಮಹೀತಳಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೯-೫; 1181).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ರಮ್ಯ]

ಕಡುರಹ (ನಾ). ಬಲು ದುಡುಕು; ಬಹಳ ಅವಸರ; ಅತಿ ಚಮತ್ಕಾರ(?): ವಿಗ್ರಹದೊಳಧಿಕರು ಜರಾಸಂಧಾದಿ ನಾಯಕರು ಮಹಿಯ ಮನ್ನೆಯರಧ್ವರವ ನಿರ್ವಹಿಸಲೀಯರು ಶಿವಶಿವಾ ಕಡುರಹವ[ಪಾಠಾಂ. ಗಡ ಶಿವಶಿವಾ ರಹವ] ಮಾಡಿದನರಸನೆಂದನು ನಗುತ ಕಲಿಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಸ. ३-೨೮).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ರಹ₁]

ಕಡುರಾಗ (ನಾ). ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ; ಅಧಿಕವಾದ ಸ್ನೇಹ: ಮಂಗಳಾರತಿ, ಕಡುರಾಗಂ, ಪೊಡವೀಶಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೨ ಉದಾ); ಕುವರನೋಪಳೆಸೆವುಂಗುಟಮಂ ಪಿಡಿದು ನಸುನಗುತಮಾಕೆಯ ಕಡುರಾಗದೆ ಸಪ್ತಪದಿಗಳಂ ಮೆಟ್ಟಿಸಿದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೮೦); ಕಡುರಾಗ್ಗಂ, ಪೊಗರಾಗಂ, (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ರಾಗ]

ಕಡುರಾಗಿ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಅತಿ ಮೋಹಿ: ಕಡುಮೂರ್ಖನೊರ್ಮೆ ಶಾಂತಂ ಕಡುರಾಗಿ ವಿರಾಗಿ ದುಶ್ಚರಿತ್ರಂ ಶುಚಿ (ಸಮುಪ. ೮-೬೦).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ರಾಗಿ₂]

ಕಡುರೂಪು (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ರೂಪ; ಅತಿ ಸುಂದರವಾದ ರೂಪ: ಕಡುರೂಪು ಕಣ್ಗೆ ಮೃಗಂಪು ಮೂಗಿಗೆ ಮೆಲ್ನುಡಿ ಕೊಡಕೆಗೆ ಹೆಂಗಳೆಜೆವ ಕುಡಿನೀರಿನಿಂಪು ಜಿಹ್ವೆಗೆ ಶೈತ್ಯ ತನುವಿಂಗಿಡಿದುದು ಬಳಲಿ ಬಂದರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ३-೩೧).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ರೂಪು]

△ **ಕಡುರ್ಪು** 'ಕಡುಪು' ನೋ.

ಕಡುಲಲ್ಲೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ, —ಅಕ್ಕರೆ: ನಡುವೆ ಜವನಿಕೆ ವಿಡಿದು ಪೊಜಗೆ ಕೈಮುಗಿದಿರ್ದು ಕಡುಲಲ್ಲೆಯಿಂ ಭೀತಿಯಿಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಿರ್ದು (ಬಸರ. ೩-೬೮).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಲಲ್ಲೆ]

ಕಡುಲಾಗು (ನಾ). ಅತಿ ರಭಸ; ಬಹಳ ಚುರುಕು: ತನಿಗಿಡಿಯ ದಳ್ಳುರಿಯು ನಾಲಿಗೆಕೊನೆಗಳಲ್ಲಾಡಿದವು ಕಡುಲಾಗಿನಲಿ ಲಂಬಿಸಿ ಚುಂಬಿಸಿದುದುರಿ ಲಲಿತನಂದನವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ३೦-३೬).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಲಾಗು₁]

ಕಡುಲಿ (ನಾ). ಮಳೆಯಾಗುವ ಮೊದಲು ಒಣನೆಲದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವುದು: ಈ ವರ್ಷ ಕಡುಲಿಗೆ ಬಿತ್ತಿದಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಡುಲುಳಿ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಚಳಕ, —ಚುರುಕು: ಅಲಸಿದರು ಬಿನ್ನಣಕೆ ಬಿಗುಹಿನ ಕಳಿವುಗಳ ಬೇಸಜಾಕೆಯಲಿ ಕಡುಲುಳಿ ಮಸಗಿ ಹಾವರಿಸಿ ಮನವನುಪಾಯ ಹಾವರಕೆ ತೊಲಗಿ ನಿಂದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ३-೧೦೩).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಉಳಿ]

ಕಡುಲುಳಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾದ ಚಳಕವನ್ನು ಹೊಂದು: ಕಡಲುಳಿವೆತ್ತು ಲಾಗಿಸುವ ಮೆಯ್ ಕುಡಿಮಿಂಚಿನವೊಲ್ ಪಳಂಚಿ (ಚಕವಿ. ೧೪-೧೩೬).
[ಕಡುಲುಳಿ + ಪೆಱು₁]

ಕಡುಲೇಸು (ನಾ). ಬಲು ಒಳ್ಳೆಯದು; ಉತ್ತಮವಾದುದು: ಕಡುಲೇಸೆಂದೋಡಂ ಪಿಡಿದೊಡೆ ಕೈಮುಸಿಯಪ್ಪಮಾರ್ಗದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ३-೯೭).
ಕಡುಲೇಸುಮನದವ = ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: "ಕಡುಲೇಸುಮನದವಂ ಚಿದ್ರೂಪನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧-೨೦).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಲೇಸು₁]

ಕಡುಲೋಭ (ನಾ). ೧. ಅತಿಯಾದ ಆಸೆ. ೨. ಅತಿ ಲೋಭ, —ಜಿಪುಣ: ಕಡುಲೋಭಂಗತಿದ್ರವ್ಯಮಂ ಸುಕೃತಿಗಲ್ಪಾಯುಷ್ಯಮಂ ನೀಡುವಂ ಸುಡು ಪಾಪಿಷ್ಠನ ಬೊಮ್ಮನಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೩).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಲೋಭ]

ಕಡುಲೋಭಿ (ನಾ). = ಕಡುಲೋಭ ೨: ಅವಿದಗ್ಧರ್ ಕಡುಲೋಭಿಗಳ್ ಕೆಲಬರೀಯಲ್ ಮೆಚ್ಚಿಸಲ್ಕಾಜರ್ (ಅನಂಪು. ೮-೫೫); ಕಮ್ಮುಂಡರೆ ಕಡುಲೋಭಿಯೆಂಬೊರು ಉಣದಿದ್ದರೆ ರೋಗ್ಯಂಬುವರಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೪-೬೦-೧).
[ಕಡುಲೋಭ + -ಇ₃]

ಕಡುವಂದೆ (ನಾ). ಅತಿ ಹೇಡಿ; ಬಲು ಪುಕ್ಕ: ಕಲಿಯನೆ ಪಂದೆ ಮಾಟ್ಪ ಕಡುವಂದೆಯನೊಳ್ಗಲಿ ಮಾಟ್ಪ . . . ಅವಿವೇಕತೆಯಿಂ ನೃಪಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ಸಂಚಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೯೨); ಕೆವಲಂಬು ತನ್ನ ಸಾರ್ದಿರ್ದವನಂ ಕೊಳೆ ನೆತ್ತರುಣ್ಕೆ ತಾಂ ನೊಂದನೆಗೆತ್ತವಧರಿಸದೆ ಬೇಗಂ ಮೂರ್ಛೆವೋಗಿ ಕಡುವಂದೆ ಪಡೆಗೆ ಪಡೆದಂ ನಗೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೪-೨೬); ದೇವ ನೀಂ ಕಾಯ ಕಾಯೆನುತಿರ್ದಾ ಕಡುವಂದೆಯಿಂ ಭಯರಸಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಯ್ತಾಜಿಯೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೭).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಪಂದೆ]

ಕಡುವಗೆ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರವಾದ ವೈರ; ಬದ್ಧವೈರ. ೨. ಕಟುಶತ್ರು; ಬದ್ಧವೈರಿ: ಕಡುವಗೆಯುವಾರವರ ಬಲದಲಿ ನುಡಿ ನಿವಾನವನವನ ಜೀವಕೆ ಹಿಡಿ ಮಹೀಪತಿ ಸಂಚಕಾರವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೨೬).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಪಗೆ₂]

ಕಡುವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಭೂಮಿಗೆ ಸಲುವ ಗದ್ದೆ ಬಿದ್ದಲು ತ್ತೋಟತ್ತುಡಿಕೆ ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ ಕಡುವಣ ಕಾಶಾವರ್ಗ್ಗಸುಂಕ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ३३-೪೭; 1681).
[ಕಡು ? + ಪಣ₁]

ಕಡುವಳೆ 'ಕಡುವಟೆ' ನೋ.

ಕಡುವಳೆಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾದ ಮಳೆ ಸುರಿಸು: ಕೊಲುತಿರ್ದನನಿಬರಂ ಕೋಲ ಕಡುವಳೆಗಱೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ३೦-೧೧).
[ಕಡುವಳೆ (< ಕಡುವಟೆ) + ಕಱೆ₁]

ಕಡುವಟೆ, ಕಡುವಳೆ (ನಾ). ಬಿರುಮಳೆ; ಜೋರುಮಳೆ; ಬಲವಾಗಿ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ: ಕಡುವಟೆಯಿಂ ಕಱೆಗೆ ಕವಡುದೋರ್ಪುವೆ ಕಡಲೊಳ್ (ಚಕವಿ. ೧-೫೯). **ಕಡುವಳೆ**: ಕಡಿತಲೆಯ ಮಿಂಚುಗಳ ಹೊಯ್ಲಿನ ಸಿಡಿಲುಗಳ ರಕ್ತಪ್ರವಾಹದ ಕಡುವಳೆಯ ನೃತ್ಯತ್ಕಬಂಧದ ಸೋಗೆ ನವಿಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-३೬).
[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಮಟೆ]

ಕಡುವಾಯಿ (ನಾ). (?): ಬಳ ಕಡುವಾಯಿ ಗಾಣ ಮಾನೆಂಣೆ ಯೀ ಮರಿಯಾದೆಯುಲು ನಡದು ಬಹುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೭–೧೨; 1377). [?]

ಕಡುವಾಳ್ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಖಡ್ಗ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕತ್ತಿ: ನಿಡುದೋಳಿಂ ಕಡುವಾಳಂ ಕೂರಸಿಯಿಂ ಕಡಂಗಿ ದಣಿಯಂ ಸಮಂತು ಬಸವಾಗಿಸುವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೧); ಕಡುಗುಮುರೆ, ಕಡುವಾಳ್; ನಿಡುದೋಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೩ ಉದಾ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಾಳ್$_3$]

ಕಡುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ; ಪಟ್ಟುಹಿಡಿ: ಪತಿಯ ಪಾದಾಬ್ಜ ಭಕ್ತಿಯೆ ತಮಗಿಹಪರ ಗತಿಯೆಂದು ಕಡುವಿಡಿದಿರ್ಪ ಸತಿಯರು (ಹಬಿಬ. ೨–೧೬).

[ಕಡು$_3$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಡುವಿಣ್ಣಿತ್ತು (ನಾ). ಬಹಳ ಭಾರವಾದದ್ದು: ತುಡುಗೆಗಳೊಳ್ ಸರಿಗೆಯುಮಂ ಕಡುವಿಣ್ಣಿತ್ತೆನಿಸಿ ನಡೆದು ಮೋರೆಡಿಯನಣಂ ನಡೆಯಲು ಮಾಜದೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಬಿಡದಾರಯ್ವನಿತುಮಾಗೆ ಬಳೆದುದು ಗರ್ಭಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೪).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಣ್ಣಿತ್ತು]

ಕಡುವಿಣ್ಪು, ಕಡುಬಿಣ್ಪು (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಭಾರ: ಮುಡಿಯ ಕುಚಯುಗದ ಜಘನದ ಕಡುವಿಣ್ಪಂ ಮಣಲೊಳಟ್ಟು ಬರೆ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೮೫). **ಕಡುಬಿಣ್ಪು**: ಕಡುಬಿಣ್ಪಿನ ಜಘನದ ಕಾಮಿನಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೦–೨೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಣ್ಪು]

ಕಡುವಿತ್ತಿಗ (ನಾ). ಬಹಳ ಜಾಣ; ಬಹು ನಿಪುಣ: ಕೆಂಗಜಿಯ ಮೊನೆಯಂಬುಗಳ್ ಕಣ್ದೆಜಿಯಿಸಿದುವು ಪೊಣರ್ವ ಬಿಲ್ಲ ಕಡುವಿತ್ತಿಗರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿತ್ತಿಗ]

ಕಡುವಿನ್ನಣ, ಕಡುಬಿನ್ನಣ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಚಾತುರ್ಯ; ಅಧಿಕವಾದ ಜಾಣ್ಮೆ: ಕಡುಪುಂ ಕಡುವಿನ್ನಣಮುಂ ತಮಗಳವಡೆ ತಾಗಿದರಿಳೆಯುಮಾಗಸಂ ತಾಗುವ ವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೨). **ಕಡುಬಿನ್ನಣ**: ರಸಚಿತ್ರದ ಧೂಳೀಚಿತ್ರದ ಕಡುಬಿನ್ನಣದೆರೆಡುತೆಜಂ (ಜಯಕಾ. ೩–೬). 'ಕಡುಬಿನ್ನಣಂಬಡೆ' ಪರಾ.

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿನ್ನಣ]

ಕಡುವಿನ್ನನೆ (ಅ). ಬಹಳ ಮೌನವಾಗಿ, —ಖಿನ್ನವಾಗಿ.

ಕಡುವಿನ್ನನಾಗು = ಬಹಳ ಮೌನವಾಗು; ಅತಿ ಖಿನ್ನವಾಗು; ಅತಿ ಮ್ಲಾನವಾಗು: ಸರಸೀಜ ಬಾಂಧವನ ಪಿಂಬಿಡಿನೊಳ್ ಕಡುವಿನ್ನನಾದುವಿಂತೀ ಸರಸೀರುಹಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೭); ಈ ನುಡಿಯನೀ ಪದದೊಳ್ ಪೆಜಗಿಕ್ಕೆ ನಾರದಂ ಮನದೊಳೆ ಪೇಸುಗುಂ ಸುರಪನುಂ ನಗುಗುಂ ಕಡುವಿನ್ನನಕ್ಕುಮಯ್ಯನ ಮುಖಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿನ್ನನೆ]

ಕಡುವಿರಿದು (ನಾ). ಬಲು ಹಿರಿದು; ಅತಿಶಯವಾದುದು: ಇರುಳೆನ್ನದೆ ಕಟ್ಟಿಲೆ ಕಡುವಿರಿದೆನ್ನದೆ ದುರ್ಗಮೆನ್ನದೋಪನೊಳೆತ್ತಂ ನೆರೆಯುಲ್ ಪರಿದೆಯ್ಯುವ ಸುಂದರಿಯಭಿಸಾರಿಕೆಯೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩–೫೯); ಆ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರವಿಜಯಾಚಲದಿರ್ಕೆಲದೊಳು ಮಿನಧ್ವಜನಾಡುಂಬೊಲನೆನಲೆಸೆದುದು ಸರಸಿಜನಜುಗನ ಕೈಮಾಟಕೆ ಕಡುವಿರಿದುಂ ಬಿನ್ನಣವಡೆದು (ಜಯಕಾ. ೧–೩೪).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಿರಿದು]

ಕಡುವಿಲಾಸ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಸೊಬಗು; ಅತಿ ಬೆಡಗು: ನೀನೋಲಗದೊಳೊಪ್ಪುವ ಕಡುವಿಲಾಸವ ಬಿಸುಟು ಕುರುಪತಿ ನುಡಿಸೆ ಜೀಯ ಹಸಾದವೆಂಬುದು ಕಷ್ಟ ನಿನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧–೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವಿಲಾಸ]

ಕಡುವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗನಾದ ಬಿಲ್ಗಾರ; ಧನುರ್ವಿದ್ಯಾ ನಿಪುಣ: ಶರಸಂಧಾನಂ ನಿಟ್ಟಿಸಲರಿದೆಂಬಿನಮೆರಡು ಬಲದ ಕಡುವಿಲ್ಲರ್ ಭೋರ್ಗರೆದಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೨); ಕಡುವಿಲ್ಲರ್ ಕಡುಕೆಯ್ದಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೪೬); ಅತನೊಳೆ ಕಡುವಿಲ್ಲನಾಗಬೇಕೆನಿಸುತಿದೆ (ಹಜ್ವಿರ. ೩–೧೦).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಲ್$_2$ + –ಅ$_7$]

ಕಡುವಿಷ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ವಿಷ; ಉಗ್ರವಿಷ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣ ವಿಷವುಳ್ಳದ್ದು; ಸರ್ಪ: ಪೊಡವಿಯೊಡೆಯನ ಕೈಯ ಹವಡಂ ಕಡುವಿಷಂ ಮಿಗೆ ಕಚ್ಚಿ ಮೊಜೆವುತ (ಬಸವು. ೪೬–೨೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವಿಷ]

ಕಡುವಿಸಿಲ್, ಕಡುಬಿಸಿಲ್, ಕಡುಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬಿಸಿಲು; ಉರಿಬಿಸಿಲು: ಕಡುವಿಸಿಲಿಂ ತಟ್ಟಾಜಿದ ಚರ್ಮದಿಂ ಪೃಷ್ಠದ್ವಾರಂ ಮುಚ್ಚಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೯–೯); ಕುಸಿದುವು ಕಿರಣಂಗಳ್ ಕಡುವಿಸಿಲ ಪೊಡರ್ಪುಡುಗೆ ವಂದನುಕ್ರಮದಿಂ ತಣ್ಪಿಸಿಲಾಯ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೭೬); ಕೊರ್ಪೇಜಿದ ಕಡುವಿಸಿಲ ಪೊಡರ್ಪಿಂಗಿಜಿದಂತೆ ತೀರತರುಗಳ್... ನೀರ್ವೊಕ್ಕಿರ್ಪುವು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧–೯೪); ಉರಿಗಿದು ಸರಿ ಕಡುವಿಸಿಲೆನಿಸಿರೆ ನಿದಾಘಮೇಂ ಪಸರಿಸಿತೋ (ರಾಜಶೇ. ೫–೩೪). **ಕಡುಬಿಸಿಲ್**: (೬). **ಕಡುಬಿಸಿಲು**: "ಕಡುಬಿಸಿಲು [ಪಾಠಾಂ. ವಿಸಿಲು] ಘರ್ಮಂ ನಿದಾಘಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦–೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಸಿಲ್]

ಕಡುವಿಳಿದು (ನಾ). ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿಯದು; ಪೂರ ಬಿಳಿಯದು: ಕಡುಗರಿದಯಶಂ ಪೆಸರಿಡೆ ಕಡುವಿಳಿದಾಯಿತ್ತು ಕೀರ್ತಿ (ಲೀಲಾವ. ೧–೯); ಕಡುವಿಳಿದಾದ ತಂಬುಲದ ಚೆಲ್ವೆಲೆಯಂ ಮುಡಿಸೊಪ್ಪೆರಳ್ಗಳಿಂ ಪಿಡಿದು (ಬಾಧಪು. ೬–೮೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಳಿದು]

ಕಡುವೀಱು (ಕ್ರಿ). ಜೋರಾಗಿ ಬೀಳು, —ಆವರಿಸು: ದಿಶೋತ್ಕರ ಮನಿತುಂ ಕರಂಗಿ ಕಡುವೀಱುತಿರಲ್ ಬರುತಿರ್ದನಾ ನೃಪಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩–೩೧).

[ಕಡು$_2$ + ಬೀಱು$_1$ (< ಬೀಜ್$_1$)]

ಕಡುವು$_1$ 'ಕಡಹು$_2$' ನೋ.

ಕಡುವು$_2$ 'ಕಡುಂಬು' ನೋ.

ಕಡುವು$_3$ (ನಾ). ಕಾಲುವೆ; ಹಳ್ಳ: ಆ ಕೆಜೆಯುವೊಡವನೂ ನೀವು ಕಟ್ಟಿಸಿ ತೂಬನನೂ ನಿಲಿಸಿ ಕೋಡಿಯ ಕಡುವನೂ ತೆಗಸಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬೪–೫; 1518). [?]

ಕಡುವು$_4$ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಸಮಸ್ಯೆ: ಎಡರಿನೊಳು ಧೈರ್ಯ ಮುಟ್ಟಿದ ಕಡುವಿನೊಳರಿತಜಿತಮಧಿಕಪದದೊಳು ಕೃಪೆ ಬಂದೆಡೆಗೊಂಡು ಬಾಳ್ವನಂ ವಿಧಿ ಪಡೆದುದೆ ಸಫಲಂ (ನೀತಿಸಾ. ೩೭೭). [?]

ಕಡುವು$_5$ (ನಾ). (?): ಪಡೆದು ಮತ್ತೊಂದಸಿಯ ದಿನಕರ ಕಡುವ ಕೊಡಹುತಲಟ್ಟ ದಾರಿಯ ತೊಡಗಿ ಬಂದನು ಕಡುಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗೆದುರು ಶಂಭುಕನೂ (ಜರಾಮಾ. ೩೦–೧೭). [?]

ಕಡುವೃದ್ಧ (ನಾ). ಬಹಳ ವಯಸ್ಸಾದವನು, —ಮುಪ್ಪಾದವನು: ಮರುಳಲಾ ಮಜುಮಾತು ಕಡುವೃದ್ಧರಿಗದೇಕೆಂಬಂತೆ ಚಿತ್ರದ ಹುರುಳ ಬಲ್ಲೆನು ಪಥವ ಬಿಡಿ ಕೆಲಸಾರಿ ಸಾಕು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೧೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವೃದ್ಧ]

ಕಡುವೆಂಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಖರವಾದ ಬೆಂಕಿ; ಅಧಿಕವಾದ ಉರಿ: ಮೇಗೊಗೆವ ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಕಡುವೆಂಕೆಗಳಿಂ ಕಳಿಪುವುವು ಕಪಿಗಳದಜಿೊಳ್ ಹಿಮುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಂಕೆ]

ಕಡುವೆಟ್ಟಿತು 'ಕಡುವೆಟ್ಟಿತ್ತು' ನೋ.

ಕಡುವೆಟ್ಟಿತ್ತು, ಕಡುಬೆಟ್ಟಿತ್ತು, ಕಡುವೆಟ್ಟಿತು (ನಾ). ಬಹಳ ಬಿರುಸಾದುದು; ಅತಿ ಕರ್ಕಶವಾದುದು, —ಕಠಿನವಾದುದು: ಅಡಿದಳಿರ್ಗೆ ಧರಾವಲಯಂ ಕಡುವೆಟ್ಟಿತ್ತಾಗೆ ನಡೆಯಲಱಿಯದೆ ಮನುಜರ್ ಸೆಡೆಯೆ ಹಯಾದಿಗಳಿಂದಂ ನಡೆಯಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೭೬).
ಕಡುಬೆಟ್ಟಿತ್ತು: ನಡುನೀಳವಾಗಿ ಬೆನ್ನಂ ಕಡುಬೆಟ್ಟಿತ್ತಾಗಿ ಜಘನಮಂ ಹೊಕ್ಕುಳುಮಂ ನಡುವಿಂಗೆ ಸರಿಸಮಾಗಿಯೆ ಕೊಡುವುದು ತಲೆಕಟ್ಟನರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯಂ (ಕವಿಜ. III, ೩೨೧ ಮಟಪದ ಕಂದ). **ಕಡುವೆಟ್ಟಿತು**: ಮೆಲ್ಲಿದುವಪ್ಪ ಕಾಲತಳಮುಂ ಕಡುವೆಟ್ಟದುವಪ್ಪ ಹಸ್ತಮುಂ (ಶಮುದ. ೯೫ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಟ್ಟಿತ್ತು]

ಕಡುವೆರ್ಚು, ಕಡುಪೆರ್ಚು (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಉನ್ನತಿ; ಅತಿಶಯವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಬಗೆಯದೆ ಮೆಯ್ಸೊಕಮುಂ ಬಗೆ ಪಗೆವರ ಕಡುವೆರ್ಚನೆನ್ನ ಪೂಣ್ಕೆಯನೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಬಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೭).
ಕಡುಪೆರ್ಚು: ೨. ಅಧಿಕವಾದ ಹೆಮ್ಮೆ, —ಅಹಂಕಾರ: ಕಡುಪೆರ್ಚಿನಿಂದಿಂದ್ರಸಿಂತೆಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೧೯).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪೆರ್ಚು$_3$]

ಕಡುವೆಸ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಲಸ; ಹೆಚ್ಚು ಕೆಲಸ: ಉತ್ಸುಕತನದಿಂ ಪೆಟ್ಟುವೆರ್ಚಿ ಕಡುವೆಸನಂ ಮಾಟ್ಪ ಸೊಸೆ ಮಾವನ ಮಂಡೆಯಂ ಬೋಱಿಸಿದಳೆಂಬಂತೆ ರಾಗದಿಂದವಿಮಾ ರತ್ನಮುನೀಗಳ್ ನೆಗಪಿದೆನಪ್ಪೊಡೆ ಪೋಗಲ್ಬಾರದು . . . ಮೆಲ್ಲನೆನಿಂದು ಕಾರ್ಯಮಂ ನೆಗಟ್ಟಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೫೪).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಸ$_1$]

ಕಡುವೆಸನ (ನಾ). ಅತಿವ್ಯಸನ, —ದುಶ್ಚಟ. ‘ಕಡುವೆಸನಿಗ’ ಪರಾ.
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಸನ$_1$]

ಕಡುವೆಸನಿಗ (ನಾ). ಅತಿ ದುಶ್ಚಟವುಳ್ಳವನು: ಅಡಗಿನ ಕಡುವೆಸನಿಗ ತಿನ್ನದಗಂ ನಿನ್ನದಗನೆಂದು ಪೇಸೇಟ್ಟುನೆಗಂ . . . ಕೊರುಗೊಳ್ವರ್ ಬಾಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೨).
[ಕಡುವೆಸನ + –ಇಗ]

ಕಡುವೆಳಗು (ನಾ). ಪ್ರಖರವಾದ ಬೆಳಕು: ನಡುಪಗಲಿದೊಂದು ದೆಸೆಯೊಳ್ ಕಡುವೆಳಗೇಕಾದುದೇದು ಕೌತುಕದಿಂದಂ ನಡೆ ನೋಡುತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೨೨); ಝಳಪಿಸಿ ಕಡುವೆಳಗು ಥಳಥಳಿಸಿ ತರಣಿಯ ತುಡುಕಿ ಹಾಯ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೪–೭೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಳಗು$_1$]

ಕಡುವೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆಳೆ; ಹುಲುಸಾಗಿ ಬೆಳೆ: ಚೆಂದೆಂಗಿನೆಳ ಗಾಯೊಡೆದು ಝೋರೆನೆ ಪೊಸರ್ವ ಪೊನಲಿಂ ಕಡುವೆಳೆದ ರಸದಾಳಿಗಬ್ಬುಗಳ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೬೦).
[ಕಡು$_2$ + ಬೆಳೆ$_1$]

ಕಡುವೆಳ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ಬಿಳುಪು; ಅಚ್ಚ ಬಿಳುಪು: ಅನನೇಂದುವ ಕಡುವೆಳ್ಪು ಕೂಸಿನ ನೆಗಟ್ಟಿಯ ಬೆಳ್ಪುವೊಲಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨೫); ನಡುವಣ ಕರ್ಪುರಂ ಕಡೆಯಣ ಕಡುವೆಳ್ಪುಂ ತುದಿಯ ಕೂರ್ಪುಮೆಸೆದಿರೆ ವಿಟರಂ ಬಿಡದಿಸಲೆ ತೆಗೆದ ಮದನನ ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣೆಗಳನೆ ಪೋಲ್ತು ವಾಕೆಯ ಕಣ್ಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೫೦).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಳ್ಪು]

ಕಡುವೆಱಗು (ನಾ). ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ; ಅತಿ ವಿಸ್ಮಯ: ಅಱಿವು ಮಱವೆಗಳೊಂದನೊಂದನು ಮುಱಿದು ನೂಕಿದವನಿಪತಿ ಕಡುವೆಱಗ ಕೇಣಿಯ ಕೊಂಡವೋಲಿದ್ದನು ವಿಚೇಷ್ಟೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೪); ಇದುವೆ ಕಡುವೆಱಗೆನುತಲಾ ದಶವದನ ಕದಪಿನ ಕೈಯ ಲಾಬೆಯ ವದನವನು ನೋಡಿದನು (ತೊರರಾ. ೩–೭–೧೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಱಗು]

ಕಡುವೇಗ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ವೇಗ; ಅತಿ ರಭಸ: ಕಡುವೇಗದಿ ನಸಕಱಿದುದು ಮನಮುಮಂ ತುರಂಗಮರತ್ನಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೩೯); ಕಡುವಿಲ್ಲರ್ ಕಡುಕೆಯ್ದುಸೆ ಕಡುವೇಗದೆ ಪರಿದುವರುಣ ಜಲದ ಪೊನಲ್ಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೯೬); ಬಿಡದಿಱಿವಾಡಿ ಬಿಲ್ವಡೆ ಮಡಿದುದು ರಣದೆಡೆಯೊಳು ಕಡುವೇಗದಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೬೦). ೨. ಬಹಳ ವೇಗವುಳ್ಳವನು: “ವೇಗಾಯ್ಲಂ ಕಡುವೇಗಂ” (ಚತುನಿ. ೩೨).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವೇಗ]

ಕಡುವೇಗಿ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ವೇಗವುಳ್ಳದ್ದು: “ಜವನ, ಜವಾಧಿಕ–ಕಡುವೇಗಿ ಆಹ ಕುದುರೆ” (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೨. ಬಹಳ ವೇಗವುಳ್ಳವನು (೬).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವೇಗಿ]

ಕಡುವೇಟಕಾಱ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಬೇಟವುಳ್ಳವನು; ಪ್ರಣಯಾತುರನಾದವನು: ಮುನ್ನೆ ಬೇಟದ ಸವಿಗಂಡನಲ್ಲದಱಿಯಂ ಶ್ರಮಮಂ ಕಡುವೇಟಕಾಱರಾ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೇಟಕಾಱ]

ಕಡುವೇಟಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರಣಯಾತುರವುಳ್ಳವಳು: ಅಲವರಿಸುವ ಕಡುವೇಟಗಾರ್ತಿಯ ಕಾತರಿಕೆಯಂ ಕಳೆಯಲ್ಪಡೆದೆವು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ಪ).
[ಕಡುವೇಟಗಾಱ$_0$ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಡುವೇನೆ, ಕಡುಬೇನೆ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ನೋವು; ಅತಿ ಹಿಂಸೆ: ಉದಯಿಪ ನೇಸಱಿಂ ಕಿಡದ ಕಟ್ಟಲೆ ಕಿತ್ತಲಗಿಂ ಕಱುತ್ತು ಕುತ್ತದ ಕಡು[ಪಾಠಾಂ. ಕರಿ, ಕಲಿ, ತಲೆ]ವೇನೆಯಂತಕನ ಬಾರಿಗೆ ಬಾರದ ಸಾವು . . . ತನ್ನಿಯರೊಳಾದಳುಪಿಂ ಪೆಱತುಂಟೆ ಲೋಕದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪–೫೫; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫–೪೭ ನೋ). **ಕಡುಬೇನೆ**: ೨. ಹೆರಿಗೆಯ ಬೇನೆ: ಕೊಡಗೂಸಿಂಗೆ ಕಡುಬೇನೆಯಾದುದ ಕಂಡೆ ಹಡೆದಿರ್ದ ಶಿಶುವ ಕೊಡಗೂಸು ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಅದವ. ಹ. ೩೪–೯೯).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೇನೆ]

ಕಡುವೇಸಗೆ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬೇಸಗೆ: ವಿಗಡ ಕುಂಭಜ ಮೇಘ ಋತು ತನಿಹೊಗರಿಱಿದು ಪರಬಲದ ಕಡುವೇಸಗೆಗೆ ಕನಿದುದು ರಾಜಹಂಸಪ್ರಕರವೋಸರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧–೪೪); ಉರಿವ ಕಡುವೇಸ[ಪಾಠಾಂ. ಸಿ]ಗೆಯ ಬಿಸಿಲಿಂದೆ ಬಸವಳಿದ ಕೋಮಲ ರಸಾಲದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೧೬).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೇಸಗೆ]

ಕಡುವೊಂಗು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಉಬ್ಬು; ಅತಿ ಉತ್ಸಾಹಪಡು: ರಾಜ್ಯಂ ತನಗೆ ದೊರೆಕೊಂಡ ತೆಱದಿಂ ಮನದೊಳ್ ಕಡುವೊಂಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೨).
[ಕಡು$_2$ + ಪೊಂಗು$_1$]

ಕಡುವೊತ್ತಾಗು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಹೊತ್ತಾಗು: ಕಡುವೊತ್ತಾದುದು ರವಿಯುಂ ನಡುವಗಲೊಳ್ ನಿಂದು ಕಿದಱಿದಂ ಕರತತಿಯಿಂ ಕಿಡಿಗಳನೆನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೭).
[ಕಡುವೊತ್ತು + ಆಗು$_1$]

ಕಡುವೊತ್ತು (ನಾ). ಬಹಳ ಹೊತ್ತು. ‘ಕಡುವೊತ್ತಾಗು’ ಪರಾ.
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊಱ್ತು)]

ಕಡುವೊದಗು (ಕ್ರಿ). ಜೋರಾಗಿ ಉಂಟಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಬರು: ಟಂಕೃತಿ ಧನುವಿಂ ಶರದಿಂ ಛಿಂಕೃತಿ . . . ಹೇಷಿತರುತಿ ಹಯದಿಂ ಕಡುವೊದಗುವಿನಮೆಯ್ದಿದುವು ರಥನಿವಹಂ (ಜಗವಿ. ೧೨–೨೧).
[ಕಡು$_2$ + ಒದಗು$_1$]

ಕಡುವೊಸತು (ನಾ). ಅತಿ ಹೊಸದು; ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸದು: ಪೊಸತೆನಿಪ ಸುರಗೆವೆಕ್ಕಣಮೆಸೆದಿರೆ ಕಡುವೊಸತು ಬಣ್ಣರಸಮೆಸೆದಿರೆ ನಿಪ್ಪೊಸತೆನಿಪ ದೇಸೆ ಮಾಸಱಮೆಸೆದಿರೆ ಸಭೆ ಮೆಚ್ಚೆ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸತಾಯ್ತು ರಸಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೩೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪೊಸತು]

ಕಡುಶಿಶು (ನಾ). ತೀರ ಚಿಕ್ಕಮಗು ; ಸಣ್ಣವಯಸ್ಸಿನ ಶಿಶು ; ಹಸುಗೂಸು : "ಲಾಮುಂಚವೊಳು ಕಡುಶಿಶುವಿನೊಳು ಬಾಲದೊಳು . . . ವೇವಕೀತನಯನೊಳು ಬಾಲಕಾಭಿಮೈಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩-೬೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಶಿಶು]

ಕಡುಶೋಕ (ನಾ). ಅತಿ ದುಃಖ : "ಅಳಲೆನಲ್ ಕಡುಶೋಕಂ" (ಭಾ ರ ನಿ. ೫೫) ; ಚಿತ್ರದ ಬವಣಿಗೆಯ ಭಾರಣೆಯ ಕಡುಶೋಕದಲಿ ಮೈಮಱೆದ (ಕುಮ್ಮಾವ್ಯೋ. ೧-೪) ; ಮಿಗವಕ್ಕಿಗಳ್ ನೊಂದು ಕಡುಶೋಕದಿಂದೆ ಪಸಿವು ನೀರಡಿಕೆಯಂ ತೊಱೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೩೫).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಶೋಕ]

ಕಡುಶೌರ್ಯ (ನಾ). ಅತಿ ಪರಾಕ್ರಮ : ಅವನ ಕಡುಶೌರ್ಯಮಂ ಕಂಡು ಶಂಕೆಯಿಂ ದೇವಪುರದೊಡೆಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀವರಂ ಮಾಡಿದಂ ತನ್ನ ಮೈದುನನೊಳಾಲೋಚನೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೬೪).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಶೌರ್ಯ]

ಕಡುಸಂತಸ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಂತೋಷ ; ಅತ್ಯಾನಂದ : ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ಚತುರಂಗಬಳಮಂ ಕಂಡು ಕಡುಸಂತಸಂ ಮಿಕ್ಕು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೦ ವ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಂತಸ]

ಕಡುಸಡಗರ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಡಗರ ; ಅತಿ ಸಂಭ್ರಮ : ಅದಂ ಕೇಳ್ದು ಕಡುಸಡಗರಂ ಮಿಕ್ಕು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಡಗರ]

ಕಡುಸನ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಅತಿಯಾದ ಸನ್ನಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಹುಚ್ಚು ಹುಚ್ಚು : ಕಡುಸನ್ನಿ ವಿಡಿದು ಬೀಸುವ ಬಿಜುಗಾಳಿಯ ಕಡೆಯೊಳು ಹಜುಗೋಲ ನಿಲಿಸಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೩೩-೩೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸನ್ನಿ]

ಕಡುಸಲುಗೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಲುಗೆ ; ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿ, —ಮಮತೆ : ಆಂಬಿಕಾಪ್ರಿಯ ಚಿತ್ರಪ್ರಿಯನೆಂಬ ತಂಬಿರಾಂತೋಳನೆಂಬ ಕಡುಸಲುಗೆಯ ಬಿರುದಿನ ಬಹುವಿಧದ ಕಹಳಾರವಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರಿಯೆ (ನಂಬಿರ. ೮-೨೩) ; ಕಡುಸಲುಗೆಯಿಂದುಕ್ಕಿ ನಲಿವಾಡುತಂ (ಮುಜ಼ಿರ. ವೇ. ೭೩-೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಲುಗೆ$_1$]

ಕಡುಸವಿ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ರುಚಿ ; ಬಲುರುಚಿ : ನುಡಿವೊಂದು ಸವಿ ನೋಟವೊಂದು ಸವಿ ತೋಟಕರ ಕಡುಸವಿಯು ಮುನಿಸಿನಿಂದಂ ಮುನ್ನ ಬಯ್ಮೆ ಸವಿ (ಹಚಕಾ. ೨೩೫. ಪರಿ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸವಿ$_2$]

ಕಡುಸಹಸಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಾಹಸವುಳ್ಳವನು ; ಮಹಾಸಾಹಸಿ : ಪಾಂಡವರೆಂಬವರು ಕಡುಸಹಸಿಗಳು ಗೆಲಲರಿದು (ಕುಮ್ಮಾಆ. ೮-೧೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಹಸಿ (< ಸಾಸಿ)]

ಕಡುಸಾರೆ (ನಾ). ತೀರ ಹತ್ತಿರ ; ಬಹಳ ಸಮೀಪ : ನಿನಗೆ ವೃಷಭೇಶ್ವರಂ ಲೋಚನಗೋಚರ ನಿನ್ನೆವರೆಗಮಿಗಾಗಳ್ ನಿಂದಂ ಮನುಕುಲಲಲಾಮ ನೆಟ್ಟನೆ ಮನದೊಳ್ ಕಡುಸಾರೆಯಲ್ತೆ ಮುನ್ನಿಂದೀಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಾರೆ$_1$]

ಕಡುಸಾಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಾಲ ; ದೊಡ್ಡ ಸಾಲ : ಮದನಂಗೀಶ್ವರ ಶತ್ರು ಬಂಧುನಿಚಯಕ್ಕಂ ಜಾರೆಯೇ ಶತ್ರು ಪೇಳದ ವಿದ್ಯಂಗಳ ತಂದೆ ಶತ್ರು ಕುವರರ್ಗಂ ಶತ್ರು ಸಮ್ಮಾನ್ಯರಾ ಸದನಕ್ಕಂ ಕಡುಸಾಲ ರೂಪವತಿ ತಾನೇ ಶತ್ರು ಗಂಡಂಗೆ (ಸೋಮೇಶ. ೮೬).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಾಲ$_1$]

ಕಡುಸಾಸ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಸಾಹಸ : ನಾಡಿನಲಿ ಕಾಳೆಗದ ಸುಳುವಿಲ್ಲದಿರಲೇತಕಿನ್ನು ಪರಿಪರಿಯ ಕಡುಸಾಸದೀ ಹವಣಿಕೆಯು ನಾನರಿಯೆ ! (ಹಬ್ಬಿರ. ೧೬-೫). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಾಸ]

ಕಡುಸಿಗ್ಗು (ನಾ). ಬಹಳ ನಾಚಿಕೆ : ಮಹೀಪತಿಗಂ ದ್ವಿಜವಂಶಜಂಗ ಮೇತಜ ಕೆಳೆಯಿಂತು ನಾಣಿಲಿಗರಪ್ಪರೆ ಮಾನಸರೆಂಬ ಮಾತುಗಳ್ ನೆಜಿಗೊಳೆ ಕುಂಭಸಂಭವನನಾ ದ್ರುಪದಂ ಕಡುಸಿಗ್ಗು ಮಾಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಿಗ್ಗು]

ಕಡುಸಿತಗ (ನಾ). ೧. ಅತಿ ಹಾದರಿಗ ; ಮಹಾಜಾರ. ೨. ಅತಿ ತುಂಟ : ನಿಮ್ಮೂರ ಕಡುಸಿತಗನೊರ್ವ ವೃದ್ಧಂ ಬಂದು ಕೆಮ್ಮನೆಮ್ಮೊಳು ಬಿಡದೆ ಜಗಳವಾಡಿದನೆಂದು (ನಂಬಿರ. ೭-೧೯) ; ಸಂಗಡದವರು ಕಡುಸಿತಗರೆನೆ ಕೇಳ್ದು ಡಿಗಡಿಗೆ ಬೆಜಗಾಗಿ ಬಳಿಕಾ ರಜಕನಿಂತೆಂದ (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೨೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಿತಗ]

ಕಡುಸೀ (ನಾ). ಬಹಳ ಸವಿಯಾದದ್ದು : ನಾಯಕಸಾರವೊಲಿದು ಕಡುಸೀಯೆನೆ ಕುಡಿಯೆಂದು ತಂದು ಕುಡಿಯಿಸುವರ್ ತಪ್ತಾಯಸ ರಸಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೀ$_1$]

ಕಡುಸುಖ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಸುಖ ; ಅತಿ ಸಂತೋಷ : ಕಷ್ಟಬೇಡೆಂಬಾಸೆ ಕಡುಸುಖದ ಕಾಂಬಾಸೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೫೧-೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸುಖ]

ಕಡುಸುರ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಬಾಡು, —ಮುದುರು : ಅರಳಿ ಹೂಮೊಗ್ಗು ಪರಿಮಳವ ಬೀರಿ ಕಡುಸುರ್ಕಿ ಬಳಲಿ ತಾನೊರಗೆ ನೆಲವೆ (ವಿಸಿಗೀ. ೨-೭). [ಕಡು$_2$ + ಸುರ್ಕು$_1$]

ಕಡುಸೆಲ್ಲೆಹ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಶಲ್ಯ : ಕಡಿತಲೆ ಕರಗಸ ಕತ್ತಿಗೆ . ಕೊಂತಂ ಕಕ್ಕಣೆ ಕಡುಶೆ[ಸೆ]ಲ್ಲೆಹ ಬಲ್ಲೆಹ ಬಿಲ್ಲಲಗು (ವೀರೇಶ. ೨-೬೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೆಲ್ಲೆಹ]

ಕಡುಸೇದೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಶ್ರಮ ; ಬಹಳ ಬಳಲಿಕೆ, —ಆಯಾಸ : ದೂರದೆ ಬಿರ್ದದೊಂದು ಕಡುಸೇದೆಯೊಳಂ ಬಂದೆನ್ನಂ ಪರವಶತೆಯೊಳೊಂದಿಸಿದತ್ತಾಗಳಾ ಪಿಪಾಸೋದ್ರೇಕಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೯) ; ತೀರ್ದುದು ನೀರ್ ತೀರ್ದುದು ತೃಷೆ ತೀರ್ದುದು ಕಡುಸೇದೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೨೪) ; ಕಾಮಿನಿಯೊರ್ವಳಿಂ ಕಡುಸೇದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆರೆಯು] ನಿನಗಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯-೨೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೇದೆ]

ಕಡುಸೊಂದಿ (ನಾ). ಬಹು ಹಾದರಗಿತ್ತಿ, —ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ : ಸಿತಗೆ ಪತಿಗೆ ಮಿಗೆ ಕಾಯ್ವಳ್ ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಡುಸೊಂದಿ ನಾಣಿಲಿ ಬಕ್ಕಂಬಯಲೊಳಮುದಾರುಮಂ ಬಂಚಿಸುವಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೩೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೊಂದಿ]

ಕಡುಸೊಂಪು (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ, —ಸೊಬಗು : ಏನುಮಂ ಪಾಜ[ರ]ದೆಯರ್ಚಿಸೆಮ್ಮ ಕಡುಸೊಂಪಿನ ಪೆಂಪಿನ ಹಂಪೆಯಾಳ್ದನಂ (ಪಂಪಾಶ. ೭೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೊಂಪು]

ಕಡುಸೊರ್ಕು 'ಕಡುಸೊರ್ಕು$_1$' ನೋ.

ಕಡುಸೊಗ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಸುಖ ; ಬಹಳ ಆನಂದ : ಆ ಬಡನಡುವಿನಬಳೆಯ ಮೃದುನುಡಿಯಲೊಡಬಡಿಸಿ ಕಡುಸೊಗವಿತ್ತ ಮೃಡನಿಮ್ಮಡಿಗೆ ಪೊಡಮಡುವೆ (ಕವಿಚ. III, ೨೯೭ ಶುಕಸಪ್ತತಿ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೊಗ]

ಕಡುಸೊಗಯಿಸು, ಕಡುಸೊಗಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸೊಗಸಾಗಿರು ; ಬಲು ಚಂದಕಾಣು : ಕಡುಸೊಗಯಿಸುವೀ ಕುಸುಮದ ಫಲಮೇ ಪೊಡವಿಯನೆಲ್ಲಮನೊಂದೇ ತೋಳೊಳ್ ಗಡಣದಿ ಧರಿಯಿಪುದಪ್ಪುದು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೯೬). **ಕಡುಸೊಗಸು** : ಎಳಮಿಂಚಿಂ ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಾಂತೆಯೆನಲ್ ಕಡುಸೊಗಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೯).
[ಕಡುಸೊಗ + –ಇಸು$_3$]

ಕಡುಸೊಗಸು 'ಕಡುಸೊಗಯಿಸು' ನೋ.

ಕಡುಸೊರ್ಕು$_1$, ಕಡುಸೊಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಮದವೇರು ; ಅತಿಯಾಗಿ ಸೊಕ್ಕು : ಕತ್ತುರಿಯ ತಗುಳ್ದು ಪೊಯ್ದು ಸೊವಡಾ ಸೊವಡೊಳ್ ಕಡುಸೊರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕಿಗಾವರಿಸುವ ತುಂಬಿ (ಆದಿಪು. ೨-೫). ಕಡುಸೊಕ್ಕು : ಕಡುಸೊಕ್ಕಿ ಸೀರೆಯಂ ಕಳೆದು ಕೌಂಕುಳಲವಚಿ ನಡೆದು ಡೆಂಡಣಿಸುತ್ತ ತೊದಳಿಸುತ ಬೈವುತ್ತ . . . ತೊತ್ತಿರೆಡೆಯಾಡಿದರು ಬೀದಿಬೀದಿಯೊಳು (ಹಚಕಾ. ೪-೪೫). [ಕಡು$_2$ + ಸೊರ್ಕು$_1$]

ಕಡುಸೊರ್ಕು$_2$ (ನಾ). ಅಧಿಕ ಮದ ; ಬಲು ಕೊಬ್ಬು : "ಶುಂಡಾಪ್ರಪಾನಂ ಕಳ್ಗುಡಿಹ ಕಡುಸೊರ್ಕು ಚರ್ಕಣಂ ತಾನದು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೩-೬) ; ಕಡುಸೊರ್ಕಿಂದಲರಂಬನಾನೆಯೆನಿಪೀ ತೆಂಗಾಳಿ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಿಂ ನಡೆತಂದಪ್ಪುದು ಬೇಗದಿಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫೫) ; ಎನ್ನ ಪೂಗಣೆಗಳೋವದೆ ಬೆನ್ನನೆ ಪೋಗಿ ನಾಂಟದಿರ್ಪನ್ನೆಗಮುಂಟು ತನ್ನ ಕಡುಸೊರ್ಕು ಬಱಿಕ್ಕದು ಪಾಱಿಪೋಗದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೦).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೊರ್ಕು$_2$]

ಕಡುಸೋಲ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಅಪಜಯ. ೨. ಬಲು ಮೋಹ ; ಅತಿ ಆಕರ್ಷಣೆ : ಮಾಡಿ ಬೆಡಂಗಿ ಕಣ್ಗೆ ಕಡುಸೋಲಮನೆನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಸೋಲಮುಂ ಮಾಡುವಲಂಪಿನಿಂ ಪುಗುವವೋಲೆರ್ದೆವೊಕ್ಕೆನಗಿಂದು ಶೈತ್ಯಮುಂ ಮಾಡಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೧-೪೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೋಲ]

ಕಡುಸೋವಡಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಮಡಿವಂತೆ; ಆಚಾರಶೀಲೆ (?) : ಕೊಂಟಣಿದೊಱಿ ಕೊರಿಸಿದ ಕಾದಲನಂ ಬಿಸುಡೆಂದು ಕೀಱಿ ಬಾಯುಂಟೆನಗೆಂದು ಬಗ್ಗಿಸುವೆ ಕೊರದರಾರ್ಕಿಱಿಯಂದು ನಿನ್ನನೇಂ ನಾಂಟವೆ ಪೂವಿನಂಬು ಕಡುಸೋವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಿ]ಯಾದಪೆ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ಸುಣ್ಣಂ ಟೊಡವುಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟಿಮಿರೆ ಮಿಱುವರಾರೊ ಮನೋಜನಾಜ್ಞೆಯಿಂ(ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೬೪ ; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೪೪ ನೋ). ℙ "ಸೋವದಿಯಾಗು = ದಯೆಯಿಲ್ಲದಿರು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೋವಡಿ. ℙ ಮರಾ. ಸೋವಳಾ = ಮಡಿ, ಶುದ್ಧ, ಮಂಗಳಕರ]

ಕಡುಹರುಷ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಂತೋಷ ; ಅತ್ಯಾನಂದ : ಕಡುಹರುಷದಲಿ ಕಲಿಶಲ್ಯ ಹೊಱವಂಟನು ನಿಜಾಲಯವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೧೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಹರುಷ]

ಕಡುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಮೀನುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಯ ವಿಷವನ್ನು ಸೇರಿಸು : ಜನರು . . . ದೊಡ್ಡಗುಂಡಿಗಳಿಗೆ 'ಕಡುಹಾಕಿ'ಯೊ (ಕೆಲವು ಮರಗಳ ಕಾಯಿ, ತೊಗಟೆ, ಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಜಜ್ಜಿ ನೀರಿಗೆ ಹಾಕಿ ಕದಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ವಿಷದಿಂದ ಮೀನು ಸತ್ತು ತೇಲುತ್ತವೆ . . .) ಮೀನು ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ದನಕರುಗಳಿಗೆ ನೀರೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಾನೂರು. ೪೯೦).

[ಕಡು$_0$ (ℙ ತಮಿ. ಕಡು = ವಿಷ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕಡುಹಿ (ನಾ). ಉಗ್ರನಾದವನು ; ಕ್ರೂರಿ ; ದಯವಿಲ್ಲದವನು : ಕಡುಹಿಯೋ ನೀ ಬಳ್ಳುಗಱಿಯಲು ದಡಿಗ ಹಾಲಿನ ಸವಿಯ ನೋಡುವೆ ಬಡಿಗೆಗಾಣದೆ ಹೆಡಕ ಮೋಹಿಹ ರಾಮಬಾಣವಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೮-೪೯) ; ತನ್ನ ತಾನಱಿಯದ ಕಡುಹಿ ಕೊಲೆಯಂ ನೆನೆವನಲ್ಲದೆ ಮಹಾಪುರುಷಂ ನೆನೆವನೇ ಜೀವಹಿಂಸೆಯಂ (ಶಂಕವಾ. ೧೪-೩೫).

[ಕಡುಹು$_2$ (< ಕಡುಪು) + -ಇ$_3$]

ಕಡುಹಿಮ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಂಜು : ಕಡುಹಿಮಂ ಕಡುವಿಸಿಲು ಕಡುಗಾಳಿಯಿಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೫-೫೭).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಹಿಮ]

ಕಡುಹೀಹಾಳಿಕಾಱ (ನಾ). ಅತಿ ಕ್ರೂರನಾದವನು, —ಉಗ್ರನಾದವನು : ಆಳುತನವುಬ್ಬೆದ್ದು ಕಡುಹೀಹಾಳಿಕಾಱರು ಕೈದುಕೊಂಡರು ಬಾಲಕನ ತಱುಬಿದರು ದೊರೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೮೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಹೀಹಾಳಿ + -ಕಾಱ]

ಕಡುಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು ; ಸಾಹಸ ಮಾಡು : ಕಡುಹುವಗ್ಗದ ಕಾಲಕೇಯರ ಗಡಣವಡಗಿತು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೫೩).

[< ಕಡುಪು]

ಕಡುಹು$_2$ 'ಕಡುಪು' ನೋ.

ಕಡುಹು$_3$ (ನಾ). ಉಂಡೆ ; ಗುಳಿಗೆ : ಹಿಪ್ಪಲಿ ಗ ೧ ತೂಕ, ಶುದ್ಧರಸ ಗ ೧ ತೂಕ ಸಹ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸದಿಂ ಮರ್ದಿಸಿ ಕಡುಹಂ ಮಾಡಿ ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿ ತಿಲಪ್ರಮಾಣವಂ ಕಣ್ಣಿಗೆಚ್ಚಲು ಸನ್ನಿಪಾತಂ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೪೦). [< ಕಡುಕು$_1$]

ಕಡುಹುಕಾತಿ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹವುಳ್ಳವಳು; ಸಡಗರವುಳ್ಳವಳು : ಮುಡಿಯ ಸೊಬಗಿನ ಸಣ್ಣ ನಡುವಿನ ಬೆಡಗಿನಭಿನವರಸದ ಭಾವದ ಕಡುಹುಕಾತಿಯರ್ಯೆದಿದರು (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೨೨).

[ಕಡುಹುಕಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಡುಹುಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹವುಳ್ಳವನು ; ಸಂಭ್ರಮವುಳ್ಳವನು. ೨. ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ; ದಿಟ್ಟ : ಮೃಡನನೊಂದವಸರಕೆ ಬಗೆಯದ ಕಡುಹುಕಾಱರು ನಿನ್ನವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೨೬) ; ಮಿಱಿ ಮಿಸುಕುವ ಕಡುಹುಕಾಱರ ಕಾಲನೂರಿಗೆ ಕಳುಹಿ ಸಂದಣಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೦). [ಕಡುಹು$_2$ (< ಕಡುಪು) + -ಕಾಱ]

ಕಡುಹುಗಳ್ಳ (ನಾ). ಭಾರಿಕಳ್ಳ ; ಪ್ರಬಲನಾದ ಕಳ್ಳ : ಕಡುಹುಗಳ್ಳನು ಹಾದರಿಗನುಂ ಗಡಣಿಗಿವರೆನೆ ಶೂದ್ರಿಕಂ ಕುಲಗೆಡಿಕನಹ ಕೀಚಕನು ನೆಱಿ ಕಡಿವಡೆದರೆಂದಱಿದು (ಬಸಪು ೧೧-೫೧).

[ಕಡುಹು$_3$ (< ಕಡುಪು) + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕಡೆ$_1$, ಕಟೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಲು, ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಡೆಗೋಲಿನಿಂದ ಮಥಿಸು, —ಹೊಸೆ : "ಕಡೆ- ಮಥನೇ, ಅವಸಾನೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ) ; ಸುರಾಸುರರ್ . . . ಪಾಲ್ಗಡಲನುಪಾಯದಿಂ ಕಡೆಯೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ) ; ಶ್ರೀರಮಣಿಯಂ ದ್ವಿಷದ್ಬಳ ಪಾರಾವಾರದೊಳುದಗ್ರ ಭುಜವಿಜಯ ಮಹಾಮೇರುವನೆ ಕಡೆದು ಪಡೆದಳವಾರುನು ನಿಱಿಸಿದುದುದಾತ್ತನಾರಾಯಣನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧) ; ಉರವಣಿಸಿ ತೊಡಗಿದರು ಕಡಲ ಕಡೆಯಲ್ಕೆಂದು (ನಂಬಿರ. ೧-೪) ; ಅರ ಹಾರೈಸಿದರೇನುಂಟು ಬರಿ ನೀರ ಕಡೆದರಲ್ಲೇನುಂಟು (ಪುರಂದ. ೧-೧೨೪ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಕೆನೆವಾಲ ಕಡೆದು ನವನೀತಮಂ ತೆಗೆದು(ಜೈಮಿಭಾ.೧-೭). ೨. ಶೋಧಿಸು; ಸೋಸು; ವಸ್ತ್ರಗಾಳಿತ ಮಾಡು : ಈ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡೆದು ಕೊಡು (ರೂಢಿ). ೩. ಬೆಂಕಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮರದ ತುಂಡುಗಳನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಉಜ್ಜು, —ತಿಕ್ಕು : "ಅರಣಿ . . . ಕಡ [ಡೆ]ದುವರೆಗೊಂಡು ಅಗ್ನಿಯಂ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಅರಣಿಯೆಂಬ ಮರಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೯) ; "ಅರಣಿ = ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಡೆಯುವ ಕಟ್ಟಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೩). ೪. (ಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು) ರೂಪಿಸು ; ಕೆತ್ತು ; ತಿದ್ದು : ಅನುರ್ದಿಂದೆ ತೊಯ್ದು ಕಪ್ಪುರವಳುಕಿಂದಱಂ ಕಡೆದು ಕಂಡರಿಪಂವಲಮನ್ನ ನಲ್ಲಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೭) ; ಪೊಳೆವ ನವಚಂದ್ರಕಾಂತೋಪಳಮಂ ಕಂಡರಿಸಿ ಕಡೆದುಮಾಡಿದವೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೪೭) ; ನಿದ್ರೆಯ ಭರದಲಿರ್ದನು ನೀಲಗಿರಿಯನು ಸರಸಿಜೋದ್ಭವ ಕಡೆದು ಕೆಡಹಿದ ತೆಱದಲಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೮). ೫. (ಆಲಂ)ದುಃಖಿಸು; ಕಳವಳಿಸು. 'ಕಟ್ಟುಕಡೆ' ಪರಾ.

ಕಟಿ : ೧. ಕಂಡು ಬಲ್ಲೆ ಜ್ಞಾನ ಕಟ[ಟಿ]ದು ಬಲ್ಲೇನಯ್ಯ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೮೨-೧೨). ೪. ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದು ಪಂಚಸೂತ್ರ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕಟ[ಟಿ]ದು ತಿದ್ದಿ ತೀರ್ಚಿ ಒಪ್ಪನಿಟ್ಟುದು ಲಿಂಗವು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೪-೬೯೪ ಅರ್ಥ); ತನ್ನಲಿಹ ಲಿಂಗವನು ಮುನ್ನಿಸಲಿ ಕಱಿಯದೆ ಬಿನ್ನಣದಿ ಕಟಿದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆಱಗುವ ಅನ್ಯಾಯ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೯); ಸ್ವಾರಾಜ್ಯದೊಂದು ಘನ ಕನಸು ಕಂಡು ಕಟಿದಿಟ್ಟೆ ಆಗಿ ತ್ಯಾಗಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೬-೧೧); ತಾಯಿಯಂತೆ ಬಯ್ದು, ಅಂದು, ಕಟಿದು ಅವನನ್ನು ದಾರಿಗೆ ತಂದಿದ್ದರು (ಬೆಳುವು. ೨೬). ೩. ಕುಟ್ಟು ; ಕೊರೆ : ತನಗೆ ಇನ್ನೂ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲೆಂದು ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಕಟ[ಟಿ]ಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೬೩); ನನಗೆ ಆಶಾಭಂಗವಾದಂತೆನಿಸಿತ್ತು. ಅದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಟಿಯುತ್ತಲಿತ್ತು (ಚಂದುಟಿ. ೨೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡೈ; ಮಲ. ಕಡ ; ತುಳು. ಕಡೆ ; ಕೊಡ. ಕಡೆ = ಅರೆ ; ಮಲ್ತೊ. ಗಟ್ಯೆ]

ಕಡೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ದಾಟು ; ಹಾಯ್ದುಹೋಗು : ಹಱಿಗೋಲ ಬಿಸುಟು ಹೊಳೆಯಂ ಕಡೆವೆನೆಂದೆಂಬ ತೆಱನಲ್ಲವೇ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೨-೨೧); ಮಾರ್ಪಡೆಗಳ ಕೂರ್ಪ್ಪಡುಗೆ, ಪೋರಬಯಸಿ ಕಡೆದರೇ! (ಪಾರಸಿ. ೩-೫೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಡ; ತೆಲು. ಕಡಚು, ಗಡಚು, ಗಡುಚು; ಪರ್ಜಿ. ಕಡ್ಪ್ ; ಗಡಬ. ಕರ್ಪ್ ; ಕುರುಖ್. ಕಟ್ಟಾ ; ಮಲ್ತೊ. ಕಟೆ]

ಕಡೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ ; ಮುಕ್ತಾಯ ; ಅಂತ್ಯ : "ಕಡೆ – ಮಥನೇ, ಅವಸಾನೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ) ; ಪರಪಿನ ನೀಳದ ಕಡೆಯಂ ಮರುಳಂ ತವೆ ನೋಡಲಾಱದಂಬರತಳಮಂ ಕರಿದೆಂಬಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೨); ಕಳುಪಲ್ಕೆ ಕಡೆಯ ಬಾಗಿಲ್ವಾಡಂಬರೆಗಂ ಬಂದುದು . . . ಕನ್ಯಕಾ ನಿಕುರುಂಬಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೭೯) ; ಎಡೆಯಿಲ್ಲದ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದ . . . ಚೆಲುವಂಗೆ ನಾನೊಲಿದೆ ಎಲೆ ಅವ್ವಗಳಿರಾ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೧೦೮-೨೫೦). ೨. ಸೆರಗು ; ತುದಿ ; ಅಂಚು : ಮುತ್ತಿನ ಬೂತು ತಪಂಗಳೆಮ್ಮ ಪುರ್ವಿನ ಕಡೆಯೊಂದು ಜರ್ವಿನೊಳೆ ತೀರ್ವುವು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೧); ನಾಲ್ಕುಂ ಕಡಲ ಕಡೆವರಂ ದಿಗ್ವಿಜಯೋತ್ಸಾಹದಿಂ ಸಾಧಿಸಿದಂ ವಿಕ್ರಾಂತದಿಂ . . . ಬಿಟ್ಟಿದೇವಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೨೧-೯ ; 1235) ; ಕಣ್ಣ ಕಡೆ (ಶಬ್ದಾಸು. ೮೯ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಪಕ್ಕ ; ಮಗ್ಗುಲು ; ದೆಸೆ : ಅಮಿತ ಬಲದೆರಡು ಕಡೆಗಂ ನಿಮಿರ್ವ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೬ ಶೂದ್ರಕ); ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಬೆಳೆಕೆಱೆಯ ಪಡುವಣ ಕಡೆಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೧೭ ; 915) ; ಎಡಗೆಯ್ಯನೂಱ ಪೀಠದ ಕಡೆಯೊಳ್ ಮುಯ್ಯುವಿದ್ದಮಾಗೆ. . . ಒರ್ವಂ ನುಡಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೦೩); ಒಂದು ಕಡೆಯಲಿ ತಾಳಮದ್ದಳೆಯೊಂದು ಕಡೆಯಲಿ ಸರಸ ನೃತ್ಯಗಳು (ನಳಚ. ೩-೫೨) ; ನ್ಯಾಯ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಇವೆರಡೂ ನಿನ್ನ ಕಡೆಯಲ್ಲಿವೆ (ಆರ್ಯಕ. ೧೨). ೪. ಎಡೆ; ಸ್ಥಳ: ಗೆಲವಂ ತೋಱದೆ ದುಃಖಮಪ್ಪ ಕಡೆಯೊಳ್ ಭೂತಂಗಳಾವಾಸದೊಳ್ ಸಲೆ ಬಲ್ಲರ್ ನಿಲೆ ಸಲ್ಲದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೧೫). ೫. (ಅಲಂ) ಕೊನೆಯ ಸ್ಥಾನ ; ಕೀಳು ಸ್ಥಿತಿ : ಷೋಡಶರಾಜರಿಂ ಕಡೆಯೊಳಿರ್ಪುದು ಜೀಯ ಪಸಾದಮೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೬) ; ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲದವ ನಾಯಿಗಿಂತ ಕಡೆ (ಗಾದೆ).

ಕಡೆಗಾಗು = ೧. ದೂರವಾಗು ; ಆಚೆಗೆ ಹೋಗು : ಎನಿತಾದೊಡಂ ತಾನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೌರವನಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಡೆಗಾಗುವಂಥವನಲ್ಲ (ಭಾರಶಾಂ. ೧೪). ೨. ಹೊರಬರು ; ಕಳಚಿಕೊಳ್ಳು : ಮುಷ್ಟಿ ಸಡಿಲವಾಗಿ ಚಾರುನ ಕೈಯಿಂದ ಭೂಪತಿಯ ಕೈ ಕಡೆಗಾಯಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೪). ೩. (ಉಕ) ಮುಟ್ಟಾಗು ; ಹೊರಗಾಗು. ಕಡೆಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ತನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದ್ದಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೫೫). ಕಡೆಪೂರೈಸು = ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ತಾಳು ; ನಿಭಾಯಿಸು : ಅದೆಲ್ಲ ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೆ, ಕಡೆ ಪೂರೈಸುವ ಮಾತಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಕಡೆಯಿಂದ = ಕೈಯಿಂದ : ನನ್ನ ಕಡೆಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ಕಡೆವಿಡಿದು = ಪಕ್ಕವನ್ನು ಹಿಡಿದು ; ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ; ಪಕ್ಕವಾಗಿ : ಆ ವಿಜಯಾರ್ಧ ಪರ್ವತದ ಕಡೆವಿಡಿದು ಮೇಗೆ ನೆಗೆದ ವನವೇದಿಕಾ ಪ್ರದೇಶ ಮನೆಯ್ದೆವಂದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩-೧೦ ವ) ; ಕಡೆವಿಡಿದು ಕಲಿಪಾರ್ಥನಂಬಿನ ವಡಬನೆದ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೯) ; ಕಡೆದ ಕರುವಾಡದ ಕವಾಟದ ಕಡೆವಿಡಿದು ಹೊಂಬೆಸದಲುಱೆ ಹೊಗರಿಡುವ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೬೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡೈ ; ಮಲ. ಕಡ ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಡೆ; ತೆಲು. ಪರ್ಜಿ. ಕಡ]

ಕಡೆ$_4$, ಕಡೆಯ$_1$ (ನಾ). ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ರಚನೆ ; ಪೂವಲಿ ; ರಂಗವಲ್ಲಿ : ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಬಳಸಿದ ಕಡೆ ನಡುವಣ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಪಟ್ಟವಣೆ (ಆದಿಪು. ೪-೩೩) ; ಕತ್ತುರಿಯ ನೀರ್ದಳಿಪಂ ಪುದಿದಿರ್ದ ತೋರಮುತ್ತಿನ ಕಡೆ ತಳ್ತ ಹೇಮಮಯ ಪುಷ್ಪದ ಪೂವಲಿ (ಜಗನಿ. ೯-೯೭) ; ಕಡೆಯೆಂಬ ನುಡಿ ಮೊಸರೊಳಾ ರಂಗವಲ್ಲಿಯೊಳಗಲ್ಲದಂತಾ ನಾಡೊಳೆಂದುಮಿಲ್ಲ (ಜೀರಮ. ೨-೮) ; ಕಪ್ಪುರದ ಕಡೆ ಕುಸುಮವಲಿ ಅಗರುವಿನ ಪೊಗೆ ತುಂಬಿಗಳ ಸೆಱೆವಿಡಿಯೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೪೬). **ಕಡೆಯ$_1$** : "ಕಡೆಯಮದೆಂದುಂ ಪೂವಲಿಯೆನುತುಂ ಧರೆಯೊಳ್ ಭಾವಿಸೆ ತಾಂ ರಂಗವಲಿಗೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೭) ; ಚಳೆಯಂಗೊಟ್ಟಂಗಣದೊಳ್ ಕಡೆಯಂಗುಡುವಾ (ಜಯಕಾ. ೮-೨). [?]

ಕಡೆ$_5$ 'ಕಡೆಯ$_2$' ನೋ.

ಕಡೆಕಂಜಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೊನೆಯ ಕರು : "ಹಿಡಿಹುಲ್ಲನು, ತಿಂದಿ ಕಾಳನು, ಉಂಡು ಬೆಳೆದೀ ಕರುವಿದು ಗಂಡು ಅಲ್ಲವು. ಕೊಂಡು ಬಂದೆನು; ಹಿಂದಿನಲಿ ಕಡೆಕಂಜಿಯು" (ಕವಪು. ೧೮-೮).

[← ತುಳು. ಕಡೆಕಂಜಿ]

ಕಡೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಅಣಿ ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ; ಓರಣ (?) : ಎಡದ ಭಾಗದಿ ಗಿಂಡಿ ಬಲದ ಭಾಗದಿ ಹೊನ್ನ ಪಡಿಗ ಮುಂದಡ್ಡಣಿಗೆಯೊಳು ಎಡೆಗೊಂಡ ಹರಿವಾಣವೆಸೆಯೆ ಕುಳಿತುದೊಂದು ಕಡೆಕಟ್ಟನ್ನೇನೆಂಬೆನವನ (ಭರಚ. ೪-೬೧) ; ಮದುವೆಗೆಂದು ಕಟಕದ ಕಡೆಮುಟ್ಟಿ ಸಿಂಗರಿಸಿದ್ದ ಕಡೆಕಟ್ಟ ನೋಡುತ ಬಂದು (ಭರಚ. ೩೯-೨೬). [ಕಡೆ$_4$? + ಕಟ್ಟು$_2$?]

ಕಡೆಕಳ 'ಕಡೆಗಳ$_2$' ನೋ.

ಕಡೆಕಾಲ 'ಕಡೆಗಾಲ' ನೋ.

ಕಡೆಕೂಳು (ನಾ). ಊಟದ ಕಡೆಯ ಭಾಗ, —ತುತ್ತು : ಹಾಳಾಗಿ ಹುಡಿಗೂಡಿಹೋದ ಕನ್ನಡನಾಡಿಗಿದಿರಾಗಿ ಬಂದು ನಿಂದು . . . ಕಾಳರಕ್ಕಸನ ಕಡೆಕೂಳು – ಬಾಳಕವಾದ ನಾಡ ನಡುಮನೆಯ ಕಂಡೆ (ಗರಿ. ೧೩-೭). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೂಳು$_2$ (< ಕೂೞ್$_1$)]

ಕಡೆಕೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಮು(? ಮೆ)ಂಗೂಟವೋಜಂ ಕದೆ(? ಡೆ)ಕೇರಿಯನಾಳೆ (ಇಅ. XII, ೨೭೧-೧೧ ; 973).

[ಕಡೆ$_3$? + ಕೇರಿ]

ಕಡೆಕೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಡೆಕೊಳವಂ ಬೆಮ್ಮರ್ವೆಯ ಬಿಡುತಿಱೆದ್ದೋಡೆ ಕಡೆಕೊಳದ ಗಾಮುಣ್ಡುಗಳು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೩೮-೪ ; 11ನೆಯ ಶತ). [ಕಡೆ$_3$? + ಕೊಳ$_2$?]

ಕಡೆಗಂತಿ 'ಕಡೆಗಂದಿ' ನೋ.

ಕಡೆಗಂದಲ್ (ನಾ). (ಮೊಸರು) ಕಡೆಯುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಮಡಕೆ : ಅಲ್ಲಿ ಗೋಪಿ ಕಡೆಗಂದಲೊಳ್ ಬೆಣ್ಣೆಗಳೆಯದುಱುಪಿಯೊಲೆಯೊಳುರ್ಕಿ ಯುಗುವ ಪಾಲ್ಗಂದಲನಿೞುಪಿ ಬರ್ಪನಿತಱೊಳಾ ಕಡೆಗಂದಲಂ ಮಂತಿನೊಳ್ ಪೊಯ್ದೊಡೆದು (ಚಕವಂ. ೬೬–೧೮). [ಕಡೆ$_1$ + ಕಂದಲ್$_1$]

ಕಡೆಗಂದಿ, ಕಡೆಗಂತಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಳೆದ ಕರುವುಳ್ಳ ಹಸು : "ಬಷ್ಕಯಣೀ, ಪ್ರೌಢವತ್ಸಾ – ಈ ೨ ಕಡೆಗಂದಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೫); ಕೆಲವು ಕಡೆಗಂದಿಗಳ ಬಾಲದ ಬಳಿಗೆ ಮೂಗಿಟ್ಟಡಿಗಡಿಗೆ ಮನ ನಲಿದು . . . ಹಿಂಡು ಹಿಂಡಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೫೧). ೨. ಕಡೆಯ ಕರುವನ್ನು ಈದ ಹಸು (ಕಿ). **ಕಡೆಗಂತಿ :** ೧. "ಚಿರಸೂತೆ, ವಷ್ಕಯಿಣೀ – ಕಡೆಗಂತಿಯ ಆಕಳು" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [ಕಡೆ$_3$+ ಕಂದಿ$_1$]

ಕಡೆಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು ; ಅವಜ್ಞೆಮಾಡು: ಹುಟ್ಟೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಜಾತಿಯನೆ ಕಡೆಗಟ್ಟೆ ಚಾತುರ್ವರ್ಣಗಳ ಸರಿಗಟ್ಟೆದಿನ್ನೀ ಜಾತಿ ಯಾವುದು ಲಿಂಗಧಾರಿಗಳೇ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೧–೫೦). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಡೆಗಟ್ಟು$_2$ (ಕ್ರಿ). (ಬಿರುದಿನ) ಕಡಗವನ್ನು ಕಟ್ಟು (?) : ರಂಭಾ ಸ್ತ್ರೀಯನೇಡಿಸಿ ಗೀತ ಕಡೆಗಟ್ಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟು, ಟ್ಟು]ಕೊಂಬರು ಶುದ್ಧ ಚಾರಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೮–೪೫). [ಕಡೆ$_5$ (< ಕಡೆಯ$_2$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಡೆಗಟ್ಟು$_3$ (ನಾ). ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟು (?) : ನಡುವೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನ ಹೊಕ್ಕುಳ ಹಲ್ಲೆಯ ತೊಂಗಲ್ಗಳಂ ಕವಾಯಿಯ ಕಡೆಗಟ್ಟಿನ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಂಕ್ತಿಯ (ಕೇಶಿರ. ೧೦೦–೨೨). [ಕಡೆ$_3$+ ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಡೆಗಡಿ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಮೇರೆ; ಕಟ್ಟಕಡೆಯ ಎಲ್ಲೆ : ಅಮರರ್ ನೆರೆದುದು ತಮತಮಗೇಂ ಹೊಗಳ್ವೆಂ ಭೂಮಿಯೆ ಕಡೆಗಡಿಯೆನಲು (ವೀರೇಚ. ೨–೩೧). [ಕಡೆ$_3$ + ಗಡಿ$_1$]

ಕಡೆಗಣ್, ಕಡೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿ ; ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ; ಕಟಾಕ್ಷ: ಕಟಾಕ್ಷಂ ಕೇಕರಮಪಾಂಗಮೆನಿಕುಂ ಕಡೆಗಣ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೦–೧೬) : ವನರುಹದಳನಯನೇ ನಿನ್ನನೆ ನೆನೆನೆನೆದಿರುಳೊ ಳೊಱಗದಿರೆ ಕಡೆಗಣ್ಗಳ್ ಮುನಿಸನಭಿನಯಿಪವೊಲ್ ಕೆಮ್ಮನೆ ರಕ್ತಾಂಭೋಜರುಚಿಯನಿೞ್ಕುಳಿಗೊಳ್ಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೩) ; ಮುಳಿಸಂ ಪುರುಡುಂಟುಮಾಡೆ ಜರ್ವಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಜಬ್ಬುಗಳೊ (ಆದಿಪು. ೪–೧೦). ೨. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ಓರೆನೋಟ: ನಾರಿಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಹೊಯ್ಲಿನ ಧಾರೆಗಳುಕದನಾವನಾತನೆ ಧೀರನಾತನೆ ದಿಟ್ಟ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೫೫). **ಕಡೆಗಣ್ಣು :** ೧. "ನೇತ್ರಯೋರಂತೌ – ಕಡೆಗಣ್ಣುಗಳು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೨). ೨. ಕೌರವೇಂದ್ರಗೆ ಸಂಗರದ ಸಿರಿ ಸೊಗಸಿನಲಿ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಸೂಸಿದಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೩೭) ; ಕಡೆಗಣ್ಣ ಸವಿ ನುಡಿ ನಿಡುಹುಬ್ಬಿನ ಬೇಟ (ಕಂಸವಿ. ೨೧–೨೫). ೩. (ಆಲಂ) ಅನಾದರ ; ತಿರಸ್ಕಾರ : ಹೆಂಡತಿಯು ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವಳೀಗ (ಪುರಂದ. ೧–೨೬–೨). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಣ್]

ಕಡೆಗಣಿಕೆ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಕಡೆಗಣಿಸುವಿಕೆ; ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣುವಿಕೆ : ತಿರಸ್ಕಾರ ; ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಅವಮಾನ ; ಕಡೆಗಣಿಕೆ" (Indignity. ಇಂಕನಿ). [ಕಡೆಗಣಿಸು$_1$ + –ಇಕೆ]

ಕಡೆಗಣಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಅಲಕ್ಷಿಸು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು ; ಅವಜ್ಞೆ ಮಾಡು : "ಕಡೆಗಣಿಸು – ಅವಜ್ಞಾಯಾಂ" (ಶಮುಘಾ) ; ಅರಸನದಂ ಕಡೆಗಣಿಸೆ ಕೆಮ್ಮಗಿರ್ದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೯–೨೪) ; ಎಮ್ಮಂ ಕಡೆಗಣಿಸಿ ನಿಮಗೆ ನೆಗಟ್ಟುದು ದೊರೆಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೨೮) ; ಬಿಡುಗಣ್ಣರ ಗಡಣಂಗಳ ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಒಡನೆ ನಾರಾಯಣನುರವ ಸೇರಿದ ಸಿರಿಮಡದಿಯಡಿಗೆ ವಂದಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೫–೨) ; ಅಮ್ಮನನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮಸ. ೨೦೩). [ಕಡೆ$_8$ + ಗಣಿಸು]

ಕಡೆಗಣಿಸು$_2$ 'ಕಡೆಗಾಣಿಸು' ನೋ.

ಕಡೆಗಣ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕಡೆಗಣಿಸು$_1$: "ಕಡೆಗಣ್ಚು (ಕಡೆಕಣ್ಚು) – ಅವಜ್ಞಾಯಾಂ (ತಿರಸ್ಕರಿಸು)" (ಶಮುಘಾ) ; ನಿನಗಂತು ಸೀತೆಯೇ ಸೀತೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾಯ್ದು ಕಡೆಗಣ್ಚಿದಳಪ್ಪೊಡೆ ಧಾತ್ರನಿಂ ತೊದಳ್ವಾತಿನೊಳೇನೊ ಪಾಂಡವರ ಕೆಯ್ಯೊಳೆ ನಿನ್ನ ನಿಸೇಕಮಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೯) ; ತಪೋವನವ ಕಾಣುತ್ತ ಕಡೆಗಣ್ಚಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡೆಗಣಿಸಿ]ಪೋದೊರ್ಡೆ ಕೇಳ್ದು ಮುನಿ ಮುನಿವನಲ್ಲದೆ (ಹಚಕಾ. ೬–೫೯) ; ಉಪಮಾನವಸ್ತುವಿರ್ಪುದೆಂದು ಪಮೇಯುವಸ್ತುವಂ ಕಡೆಗಣ್ಚಿ ಪೇೞ್ವುದುಂ ಪ್ರತೀಪಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೦–೪) ; ಕಡೆಗಣ್ಚುವರ್ಕೆ ಬಾಗಿದರಂ (ಸೌನಂದ. ೮–೩೯). ೨. (ಆಲಂ) ಕೀಳಾಗು ; ಪರಾಜಿತವಾಗು (?); "ಹಿಂಜರಿ" (ಶಾಸಮಂ. ಕೋಶ): ಪಾಯ್ವ ಪುಲಿ ಪೊಯ್ವ ಸಿಡಿಲ್ ಪಿಡಿವುಗ್ರ ಪನ್ನಗಂ ಸುಡುವ ದವಾಗ್ನಿ ಬಾಧೆ ಕಡೆಗಣ್ಚುವುದೆಂದೊಡೆ ತೇರಿದಾಳದೀ ಕಡುಗಲಿ ಗೊಂಕಭೂಪತಿಯ ಭವ್ಯತೆ ಕೇವಳಮೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ (ಇಅ. XIV, ೧೫ ; 1123 ; ಶಾಸಮಂ. ೬೦–೩೩೯ ನೋ). [< ಕಡೆಗಾಣ್ + –ಚು]

ಕಡೆಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಕಡೆಯುವ ಹಗ್ಗ ; ಕಡೆಗೋಲಿಗೆ ಸುತ್ತಿ ಎಳೆಯುವ ಹಗ್ಗ : ಪೆಡೆ ಪಲವಪ್ಪ ವಾಸುಕಿ ಮಹೋರಗನಂ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಮಾಡಿ ಪಾಲ್ಗಡಲನುಪಾಯದಿಂ ಕಡೆಯೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ). [ಕಡೆ$_1$ + ಕಣ್ಣಿ]

ಕಡೆಗಣ್ಣು 'ಕಡೆಗಣ್' ನೋ.

ಕಡೆಗಣ್ಣೇಱು (ನಾ). ಕಣ್ಣ ಕೊನೆಯ ನೋಟದಿಂದಾದ ಗಾಯ ; ಓರೆನೋಟದ ಆಕರ್ಷಣೆಯಿಂದಾದ ಬಾಧೆ ; ಅಪಾಂಗಘಾತ : ನೀಱೆಯರ ನಿಡಿಯ ಕಡೆಗಣ್ಣೇಱಿಂದೆರ್ದೆ ಬಿರಿಯೆ ಬಱಿಕ ಮಲರಂಬುಗಳಿಂ ನಿಱಿಱಿ ಮಿಳಿರ್ದಿಸದೆ ಮಸಕದೆ ತೋಱದೆ ಮಾಣ್ದಪನೆ ತನ್ನ ಸೊಬಗನನಂಗಂ (ಲೀಲಾವ. ೪–೪೯). [ಕಡೆಗಣ್ + ಏಱು$_4$]

ಕಡೆಗಣ್ಬೆಳಗು (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು ; ಕಟಾಕ್ಷದ ಕಾಂತಿ : ಬಳೆಗೈಯೆತ್ತಿ ಬಗಸೆಗಣ್ಗಳ ಕೋಮಲೆಯರ್ ಪಾಱಿಸುತೀಕ್ಷಿಪ ಕಡೆಗಣ್ಬೆಳಗೆಸೆದುವು (ಜಯಕಾ. ೧–೪೧). [ಕಡೆಗಣ್ + ಬೆಳಗು$_3$]

ಕಡೆಗಳ$_1$ (ನಾ). ಕೊರಳ ತುದಿ ; ಗಂಟಲು : ಒಳಗೆ ಬೇದುದು ನ್ಯರಶಿಖಿ ಕಡೆಗಳಕೆ ಹಾಯ್ದುದು ಜನನಿಜನಕರ ಬಲುನುಡಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೧೬). [ಕಡೆ$_3$ + ಗಳ$_2$ (= ಗಲ$_2$)]

ಕಡೆಗಳ$_2$, ಕಡೆಕಳ (ನಾ). ರಣರಂಗದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ : ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅಂಕದೊಡನೆ ತೊಡರಿದೆ ಬಿನ್ನಪವನವಧಾರು ನಿಮ್ಮಾಳಿನ ಭಾಷೆಯ ಕಡೆಗಳಕ್ಕೆ ನೂಂಕುವೆ ಕೆಡಹುವೆನಂಕವ ಕರೆದರೋ ಎನಿಸಿದರೆ ನಿಮ್ಮಾಳಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೬೯೯). **ಕಡೆಕಳ :** ಮಾರ್ಪಡೆಯ ವಿರೋಧಿಯಂ ತವಿಸಿ ಮೀಱಿದರಂ ಮುಱಿದಾನ್ತುದಗ್ರರಂ ಕಡೆಕಳಕಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫–೩೪ ; 1218). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಳ$_3$]

ಕಡೆಗಾಣ್, ಕಡೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟು ; ಪಾರಾಗು : ಕ್ಷಯಮಣಮಿಲ್ಲ ಕೇಳ್ದು ಕಡೆಗಂಡವನಾವನುಮಿಲ್ಲೆನಲ್ ತದಕ್ಷಯ ನಿಧಿ ತಾನೆ ತನ್ನನೊಸೆದೋಲಗಿಪಂಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫) ; ಕಡೆಯಿಲ್ಲದ ಸಂಸಾರದ ಕಡೆಗಾಣಲ್ ಬಗೆವೆಯಪ್ಪೊಡೆ (ಅಜಿಪು. ೨–೬೩) ; ಪುಳಕದ ಹಾದಿಗೆಂದು ಪಥವಪ್ಪುದು ಕಣ್ಗಳ ಕೋಡಿಗೆಂದು ನೀರ್ಗಳ ಕಡೆಗಾಣ್ಬುದು (ಪಂಪಾಶ. ೨) ; ಕ್ರಮವಱಿದೀತನ ನುತಿಸಲ್ಕೆ ನಿಗಮಾಗಮಶಾಸ್ತ್ರ ಕಡೆಗಂಡುದಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೨೯–೪೫). **ಕಡೆಗಾಣು :** ೧. ಮಂತ್ರವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಕಡೆಗಾಣುವುದು ಅಶಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ (ಕೃವಾಉ. ೭); ನಡೆಯಲಸದಳವಾದ ಕಡೆಗಾಣದಿಹ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದು ನೀನಿರಲು (ಕಎಪು. ೨–೨). ೨. ಅಸ್ತಮಿಸು ; ಮುಳುಗು : ನಳಿನಾಪ್ತ ಕಡೆಗಂಡ ಬಳಿಕ ಪಶ್ಚಿಮನಭದಿ ಸಂಜೆಗೆಂಪಡರ್ದುದಾಗ (ನವಮೋ. ೧೧–೨೩).

೩. (ಆಲಂ) ಅಲಕ್ಷಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು: ನೀನೆನ್ನಂ ಕಡೆಗಂಡ ರೀತಿಯಳಲಂ ಪುಟ್ಟಿಪ್ಪುದೋ ನಾಥನೇ (ಮೈಸೂಮ. ೨-೬೦); ದಾನವಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನವರು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಕಡೆಗಂಡಿದ್ದರು (ಅನಾಮಿ. ೨). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಾಣ್]

ಕಡೆಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). (ಆಲಂ) ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಉಪೇಕ್ಷೆ: ಕಾಣುತೀ ರಘುಪತಿಯ ಚಾಪಕೃಪಾಣ ಬಾಣವನೇಜಾಳಿಯ ಕಡೆಗಾಣಿಕೆಯಲೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಹಾದೇವರಿರದ ಕಂಡೆವಲ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೧೯). [ಕಡೆಗಾಣ್ + -ಇಕೆ]

ಕಡೆಗಾಣಿಸು, ಕಡೆಗಣಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸು; ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ನಾನಾವರ್ಣದ ಹೇಮುವ ಭಾವಿಸಿ ಒಂದಜಲ್ಲಿ ಕಡೆಗಾಣಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಭಾವನೆ ಬಣ್ಣ ಒಂದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಭಾವಿಸಲಿಲ್ಲವಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧-೧); ವೈದ್ಯನು ತನ್ನ ವಚನವನ್ನು ಬಹು ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಕಡೆಗಾಣಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೪). ೨. (ಆಲಂ) ಅಲಕ್ಷಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು: ನವನಾಗರಿಕತೆಯು ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದು ನಾವು ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕಡೆಗಾಣಿಸಿದ್ದೇವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೯೫); ಕೈ ಹಿಡಿದ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕಡೆಗಾಣಿಸುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೪೧).

ಕಡೆಗಣಿಸು$_1$: ೨. ಗಂಡನ ದೆಸೆವುತ್ತಮರಂ ಕಂಡಡೆ ಕಡೆಗ[ಪಾಠಾಂ. ಗಾ]ಣಿಸುವರ್ (ಸಮಪ. ೫-೯೭). ೩. ಕೊನೆಮುಟ್ಟು; ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳು: ಅವುದಜ ಕಾಣ್ಕೆಯಿಂ ತಣಿವು ಕಡೆಗಣಿಸದು ಅದು ಅಸೇಚನಕಂ (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕಡೆಗಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಡೆಗಾಣು 'ಕಡೆಗಾಣ್' ನೋ.

ಕಡೆಗಾಯು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಕಾಪಾಡು, —ರಕ್ಷಿಸು: ಬಲಂಗಳಂ ತರಿದೆನ್ನ ಕಡೆಗಾಯಬೇಕೆಂದನು (ತುರಂಗ. ४೭-೫). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಾಯು$_1$ (< ಕಾ$_1$)]

ಕಡೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ತುದಿ; ತುದಿಗಾಲು: ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಕಡೆಗಾಲಿಂದ ಹೊಯ್ದನು ಹಾಯ್ದು ಮುಂದಲೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೦). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಾಲ್$_1$]

ಕಡೆಗಾಲ, ಕಡೆಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಯ ಸಮಯ; ಅಂತ್ಯಕಾಲ: ಒಂದೇ ಸರಳಲಾವವನೆಚ್ಚಡಾಗಳೆ ನಿಮಗೆ ಕಡೆಗಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಡಹುದು, ಕಡೆಯಹುದು] (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೮); ಪತಿಗೆ ಕೇಡಕ್ಕೆ ಕತ್ತಲೆಗೆ ಕಡೆಗಾಲಮಾಗದಿರ್ಕೆ (ಚಿಬಪು. ೯-೧೧); ಕಡೆಗಾಲದಿ ಕೈಮುಗಿಯಲು ದೈತ್ಯಂ ಎಂದನು ಹರಿ, "ಹೆಸರುಳಿಯಲಿ ನಿತ್ಯಂ" (ವಿಜದ. ೨೫-೧೩). ೨. ಪ್ರಳಯಕಾಲ: ಕಡೆಗಾಲ ಭೈರವನಂತೆ ಬಿಡೆಯವಿಲ್ಲದೆ ಬಂದ ಯಾದವರಾಯನ ಪಡೆಯನೆಲ್ಲನ ಸವರುವೆನು (ಮೋಹತ. ೩೭-೩೯). **ಕಡೆಕಾಲ**: ೧. ಕಡೆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಆ ಪುತ್ರರು ಬಂದು ಸುತ್ತೂ ಅವಳ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಘಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹರಿನಾಮ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ಅರ್ಕಮಾ. ೬೪). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಾಲ$_1$]

ಕಡೆಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಹಾಡಂಗ್, ಕಡೆಗಿ (ಮೈಡಿಗಿ. ೩೫-೬೭೧). [?]

ಕಡೆಗಿರ್ಚು (ನಾ). ಕೊನೆಗಾಲದ ಬೆಂಕಿ; ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ: ಕೆರ್ನ್ನೀರ್ಪೊನಲ್ ಕೋಡಿವರಿದು ಮಖಶಿಖಿಯುರಿಯೆ ಜಗದ ಕಡೆಗಿರ್ಚುವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೭-೩೧೦). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಿರ್ಚು (< ಕಿಚ್ಚು)]

ಕಡೆಗೀಲ್, ಕಡೆಗೀಲು (ನಾ). (ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿ ಕಳಚದಂತೆ ಅಚ್ಚಿನ) ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಮೊಳೆ; ಕಡಾಣಿ: "ಆಣಿಃ, ಅಕ್ಷಃ, ಅಗ್ರಕೀಲಿಕಾ - ಈ ೩ ಕಡೆಗೀಲ್" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೨೯೫). **ಕಡೆಗೀಲು**: ಕಡೆಗೀಲಿಲ್ಲದ ಬಂಡಿ ಹೊಡೆಗೆಡೆವುದು ಮಾಬುದೆ ಕಡೆಗೀಲು ಬಂಡಿಗಾಧಾರ (ದೇವಾವ. ೧-೨). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೀಲ್]

ಕಡೆಗೀಲು 'ಕಡೆಗೀಲ್' ನೋ.

ಕಡೆಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ: ಆ ದಿನ ಗಂಜಿ ಊಟ, ಅರಳ ಹಿಟ್ಟಿನ ಪಾನಕ, ಹೆಸರು ತಿರುವಿದ ಕಡೆಗು (ಪಠಾಕ್ಷಿ. ೧೯). [?]

ಕಡೆಗುಂಡು (ನಾ). ಕಡೆಯುವ ಗುಂಡು; ರುಬ್ಬುಗುಂಡು: ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನ ಒರಳು ಮತ್ತು ಕಡೆಗುಂಡು (ಕಾಸೂರು. ೩೭). [ಕಡೆ$_1$ + ಗುಂಡು$_2$]

ಕಡೆಗೂಸು (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಮಗು; ಕಡೆಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗು (೬). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೂಸು]

ಕಡೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಾಗು; ಅನಂತವಾಗು; ಶಾಶ್ವತವಾಗು: ಕೆಡದ ಸಂಪದವದು ಕೇಡಿಲ್ಲದಾನಂದ ಕಡೆಗೆಟ್ಟ ಸೊಬಗಿನ ಬದುಕು (ಭರಜ. ೬೪-೯೩). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೆಡು$_1$]

ಕಡೆಗೆನ್ನೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಪಕ್ಕ, —ಕೊನೆ; ತುದಿಗೆನ್ನೆ: ಜೆಮುಂ ಕಡೆಗೆನ್ನೆಯ ಬಾನಲಾದ ಬೊಟ್ಟು (ಶಮುದ. ೧೭೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೆನ್ನೆ]

ಕಡೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆದು ರೂಪಿಸು; ಕೆತ್ತು: ಎಳೆಮಿಂಚಂ ಕಡೆಗೆಯ್ದು ಕಂಡರಿಸಿ ನೀಳ್ದಿಟ್ಟಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೧೯೧). [ಕಡೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಡೆಗೊಡೆಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಬಟ್ಟಗೆಜ಼ಿಯ ಏರಿ ಉಳಗಾಗೆ ಬನ್ದ ಕಡೆಗೊಡೆಕಲ್ಪುಣುಸೆಯೆ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದ ಪೇರಲವದಾ ಬಕ್ಕಣವಲ್ಕಣೆಯೆ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-೪೦; 828). [?]

ಕಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಮಥನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಕ್ಷುಬ್ಧವಾಗು: ಕೇಳ್ವವರ ಪೇಳ್ವವರ ನೋಳ್ಪಾತುರದಿ ನುರ್ಗಿ ಪೋಪವರ ಬರ್ಪವರ ತುಮುಲಮೇರ್ದುದು ಕಡಲ್ ಕಡೆಗೊಂಡವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೭೫-೩೯೩). [ಕಡೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಗೊಳಿಸು; ಪರಿಹಾರ ಮಾಡು: ಬಂಧನವ ಕಡೆಗೊಳಿಸದೋದುಗಳಿಂದ ಫಲವೇನು (ಗಗತಾ. ೧೭-೫೩). ೨. (ಆಲಂ) ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಬಿಡು: ನೀರ ಕಡೆಗೊಳಿಸುತ್ತೆ ಶುದ್ಧ ಕ್ಷೀರಮಂ ಸಂಗ್ರಹಿಪ ಹಂಸೆಯ (ಗಗತಾ. ೧೩-೪೫). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೊನೆಗೆ ಉಳಿದಿರುವ ಕೊಳ್ಳಿ; ಸುಟ್ಟು ಉಳಿದಿರುವ ಸೌದೆಯ ತುಂಡು: ಆರಸನಾಶ್ಚರ್ಯಮಾನಸನಂತೆಗೆಯ್ವೆನೆಂದು ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿಗಳುಮನಸ್ಥಿಶಕಲಮುಮಂ ಪುಂಜಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೩೯-೫೦ ವ). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೊಳ್ಳಿ]

ಕಡೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಅಂತ್ಯವಾಗು; ಮುಗಿ: ಕೈಕೊಂಡ ಕೆಲಸ ಕಡೆಗೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕಡೆಗೋಡಿ (ನಾ). ಕೆರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹರಿಯಬಿಡಲು ಮಾಡಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಕೋಡಿ: "ಪರೀವಾಹಃ, ಜಲೋಚ್ಛ್ವಾಸಃ - ಈ ೨ ಕಡೆಗೋಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೫); ಕಡೆಗೋಡಿಗಳಿಂದ ಮಜಿಽವ ಬಳ್ಗಿಜಿಗಳಾ ಪೊಡವಿಯೊಳೆಸೆದಿರುತಿಪವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೩೪); ಕಂಗಳ ಘನಸರೋವರದಿಂದ ಕಡೆಗೋಡಿಯಲಿ ಜಲವಿಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧-೧೦-೧೫). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೋಡಿ$_1$]

ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗಿಸು 'ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗಿಸು' ನೋ.

ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗು 'ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗು' ನೋ.

ಕಡೆಗೋಡಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬಿ ಕೋಡಿ ಬೀಳು ; ಹೊರಸೂಸಿ ಹರಿ : ಕಡೆಗೋಡಿವರಿದುವೆನಗಯ್ಯಾ ನಯನದ ಸುಖಜಲಂಗಳು(ಬಸವ. ೮೪೭); ಹೃದಯ ದಯಾಮೃತವಾಹಿನಿ ವದನದೆ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧-೨೮); ಕಡೆಗೋಡಿವರಿವ ಕಾಂತಿಯ ಕಡಲೊಳಗಣ ಮಣಿವೊಲೆಸೆವ ಶಿಶುವಂ ಶಚಿ ಕಂಡು (ಅನಂಪು. ೫-೨೨); ಮಡದಿಯರ ಸುಯ್ಯ ಕಂಪುಂ ಮುಡಿಯಲರ್ಗಳ ನಱುಗಂಪುಂ ಗಡಣಿಸಿ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿದುವೊಡ್ಡೋಲಗದೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೯); ಕಡೆಗೋಡಿವರಿವನುರಾಗರಸದಲೆ ಮೂಡಿ ಮುಳುಗಿತು ತನು (ನಿಭಾಗ. ೩-೬-೩೬); ಘನ ನವಘೃತವ ತಂದೆಱೆದರು ಪತ್ರಭಾಜನ ತುಂಬಿ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯೆ (ಮೋಹತ. ೩-೫೪).
[ಕಡೆಗೋಡಿ + ಪರಿ$_2$]

ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿ ಹರಿಸು; ತುಂಬಿ ಹೊರಸೂಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಣ್ಣ ತವಕಮಂ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯಿಸುವ ರೂಪಿಂಗನುರೂಪಮಾಗಿ . . . ಮತ್ತಗಜದುತ್ತರದೇಸೆಯಂತೆ ಚಿತ್ತಮರೆ ತೊತ್ತಬಿದುಱಿದು (ಅನಂಪು. ೧೧-೨೭ ವ). [ಕಡೆಗೋಡಿವರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಕಡೆಗೋಡಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ತುಂಬಿ ಕೋಡಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹೊರಸೂಸಿ ಹರಿಸು : ಲಾವಣ್ಯರಸದ ಬರಿವೊನಲಂ ಕಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ ಕಡೆಗೋಡಿವಿಟ್ಟಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೭-೯ ವ). [ಕಡೆಗೋಡಿ + ಬಿಡು$_1$]

ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗಿಸು, ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯಿಸು : ರಣೋರ್ವಿಯೆಂಬ ಪೂಗೊಳನನದೆಂದೊ ವೀರರಸಪೂರದೆ ನಾಂ ಕಡೆಗೋಡಿವೋ[ಪಾಠಾಂ. ಪೋ]ಗಿಪೆಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೮೮). ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗಿಸು : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗು + -ಇಸು$_3$]

ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗು, ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕಡೆಗೋಡಿವಿಡು: ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂ ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗೆ ಪಿರಿದುಂ ಚೆಲ್ಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೩). ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗು : ಬಿಡು ನಿಜಮುನ್ನ[ಬಾಷ್ಪಭರಮಂ] [ನುಡಿಗುಂದುತಮಿಂತು ದುಃಖಮಾಂತೊಡೆ] ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗದೆ ಪೊನಲ್ಪುಗುತರ್ಪ ತಟಾಕ[ದಂದದಿಂದೊಡೆದಪುದಲ್ತೆ ನಿನ್ನ ಸುಮುಕೋಮಲಮಪ್ಪೆರ್ದೆ . . .] (ಕಾದಂಉ. ೫೮೭). [ಕಡೆಗೋಡಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಕಡೆಗೋಡು (ನಾ). = ಕಡೆಗೋಡಿ: ಕೆಱೆಯ ಬಡಗಣ ಕಡೆಗೋಡಿನ್ನೆದಿರಂ ಬೆಸನ್ತರದೊಳ್ ಒನ್ದು ಕಲ್ಲನ್ನಿಱಿಸಿ (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೨೭೯-೯೫ ; 904); ನಾರಣಬ್ಬೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ನೈರುತಿಭಾಗದ ಮುಬ್ಬಿದ ಕೆಱೆಯ ಎರಡು ಕಡೆಗೋಡಿನ ನಿಪ್ಪರಿಯೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೯-೩೬ ; 920); ದೇವರ ಕೆಱೆಯ ಮೂಡಣ ಕಡೆಗೋಡಿನಲಿ ಪೆಗ್ಗಱಿದ್ದ ಖಣ್ಡುಗ ಸಲ್ವುದು (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೭೫-೨೦ ; 966).
[ಕಡೆ$_3$ + ಕೋಡು$_7$]

ಕಡೆಗೋಲ್, ಕಡೆಗೋಲು (ನಾ). ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಡೆಯುವ ಕೋಲು; ಮಂತುಗೋಲು; ಮಂತು : "ಮಂಥಾಃ . . . ಖಜಕಃ – ಈ ೫ ಕಡೆಗೋಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೬-೧೨೧); ಕನಕಪರ್ವತಮಂ ಕಡೆಗೋಲಮಾಗಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ); ಕಡೆನೇಣಂಗೆ ಫಣೀಂದ್ರಂ ಕಡೆಗೋಲ್ ಕನಕಾದ್ರಿಯಾಗೆ (ಸಮುಪ. ೧೦-೯೯); ಕಡೆಗೋಲೆಂತು ತಿರಿಗುಮಂತಿರೆ ತಿರಿಗುಂ (ಜೀವಸಂ. ೭೯-೫); ಮಂದರಪರ್ವತ ವನಧಿಗೆ ಕಡೆಗೋಲಾಯ್ತು (ಕಂಸವಿ.೨-೨೮). ಕಡೆಗೋಲು : ನಿನ್ನ ಕರದಿ ಕಡೆಗೋಲು ನೇಣಂತೆ (ಪುರಂದ.೧-೧೧-೩); ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಗಿರಿಯ ಕಡೆಗೋಲನಿಟ್ಟು ಚಿದ್ಭಾವದ ನೇಣಿಂದ ಕಡೆವವೊಲಿರ್ದುದಾ ಧ್ಯಾನ (ಭರಚ. ೭೪-೧೮); ಕಡಗ ಇದ್ದವಳು ಕಡೆಗೋಲು ಹಿಡಿಯಲಾರಳೆ ? (ಗಾದೆ). [ಕಡೆ$_1$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಡೆಗೋಲು 'ಕಡೆಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಡೆಗೋಲ್ವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಡೆಗೋಲಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಬಳ್ಳಿ ; ಕಡೆಹಗ್ಗ : ಗೋಪಿ ಕೃಷ್ಣನನಂದು ಕೋಪದಿ ಬೈದು . . . ಕಡೆಗೋಲ್ವಳ್ಳಿಯಲಿ ಕೈಗಟ್ಟಿ ಕಂಬದಲಿ ಬಂಧಿಸಿದಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೫೧).
[ಕಡೆಗೋಲ್ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಡೆಚಲು 'ಕಡಚಲು' ನೋ.

ಕಡೆಚೋರಿ (ಗು). ಕೊನೆಯ ; ತುದಿಯ : ". . . ಕಾಗಿನಾ ಸೀರೆಯೋಳು, ಕಡೆಚೋರಿ ಮನೆಯೋಳು, ಮಾವನ ಮಗಳೆ, ತಂದು ಕೊಂಡೇನು ತೆರ ಹೇಳೆ" (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೫೨). [ಕಡೆ$_3$ + ಚೋರಿ$_1$]

ಕಡೆತ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಯುವಿಕೆ ; ಮಥನ : ಭುವಿಯ ಬಂಧದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಕೆಡೆದು ನಿಂತಿದೆ ಸಾಗರದಲೆ, ಆದರಾತ್ಮದ ಕಡೆತ ಕಂತಿದೆ (ಅಲಹೂ. ೧೧೦). ೨. ಮರ, ದಂತ, ಲೋಹ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಕ್ಕ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಲು, ಚರಕಿಯಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಕಡೆಯುವುದು, —ರೂಪಿಸುವುದು : ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ, ಕಡೆತಗಳನ್ನು ಮನುಷ್ಯ ಮಾತ್ರನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವರು (ಚೀನಾಜೌ. ೩೬). [ಕಡೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕಡೆತೇರು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟು ; ಮುಕ್ತಾಯವಾಗು ; ದಾಟು (ಕ).
[ಕಡೆ$_3$ + ತೇರು$_1$(< ತೇರ್$_1$)]

ಕಡೆದಾವು (ನಾ). ಕಡೆಗೋಲಿನ ಹಗ್ಗ : ಬೆಣ್ಣೆಗಳವಿನೊಳ್ ಗೋಪಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಡೆದಾವು ಪೊಗಟ್ಟಿವಡೆದುದು (ಚಿಕವಂ. ೧೨೮-೧೪).
[ಕಡೆ$_1$ + ದಾವು$_3$]

ಕಡೆದೆಗೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆದು ತೆಗೆ: ನೊರೆವಾಲಿನೊಳಗೆ ಕಂಪಿಲ್ಲದಂತೆ ಅಡಗಿರುವ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಕಡೆದೆಗೆಯುವ ಕಲೆ (ಬಾಳಬ. ೨೦).
[ಕಡೆ$_1$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಡೆದೆಗೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ತೆಗೆ ; ಪೂರ್ತಿ ಎಳೆ : ತೂಗಿ ಕಡೆದೆಗೆದೆಚ್ಚು ಗರುಡಿಯ ಲಾಗುಕಾಱನ ರಥವ ಮುಱಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬ರಿಇ: ೨೮೦ ಪರಿ). ೨. ಹೊರಗೆ ತೆಗೆ: ಜಲಂ ಮುಂತೆ ಕಡುಗಾಯ್ದುಕ್ಕುತಿರಲು ಜಲಚರನಿಚಯ ತಂತಮಗೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿಯಗೊಂಬುತಿರೆ ಕಡೆದೆಗೆದು ನೆನೆದ ವಸ್ತ್ರವ ಬಿಡಿಸುತೇ (ನವಮೋ. ೨೫-೫೯).
[ಕಡೆ$_3$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಡೆದೆಗೆಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಗೆ ತೆಗೆಸು, —ತರಿಸು : ಮಣಿಮಯದ ವರ ಪುಷ್ಪಕವ ಮಾಡಿಸಿಹನೆನುತ . . . ಚಕ್ರೇಶಂಗೆ ತೋರೆ ಕಡೆದೆಗೆಸಿ ಶೃಂಗಾರಗೈಸಿ (ನವಮೋ. ೧೩-೮). [ಕಡೆದೆಗೆ$_2$ + -ಸು$_1$]

ಕಡೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಕಾಣು ; ಮುಗಿ: ಕಡೆದೋಱುತ್ತಿಲ್ಲೆನಿಪ್ಪಾಗಸದ ನಡುವೆ ವಾಯುತ್ರಯಂ ಸುತ್ತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೪೨) ; ಕಡೆದೋಱದಿರ್ಪ ಗಗನದ ನಡುವಿರ್ಪುದು ನೂಲ ಸೆಜ್ಜೆಯಂ ನೇಱಿದವೋಲ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧-೯೮). [ಕಡೆ$_3$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕಡೆನಾಡು (ನಾ). ನಾಡಿನ ಕಡೆಯ ಪ್ರದೇಶ ; ಗಡಿನಾಡು : ಕಡೆನಾಡ ಲಿಂಗವ ನಡುನಾಡಿಗೆ ತಂದೆನೆಂಬ ಆಹಂಕಾರವ ಮುಂದುಗೊಂಡಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೨೧೯-೯೯೨). [ಕಡೆ$_3$ + ನಾಡು]

ಕಡೆನುಡಿ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಮಾತು ; ಹಿನ್ನುಡಿ : "ಗ್ರಂಥದ ಉಪಸಂಹಾರ ಭಾಗ ; ಕಡೆನುಡಿ ; ಹಿನ್ನುಡಿ" (Epilogue. ಇಂಕನಿ).
[ಕಡೆ$_3$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕಡೆನೇಣ್ (ನಾ). = ಕಡೆದಾವು: ಕಡೆನೇಣಂಗೆ ಫಣೀಂದ್ರಂ ಕಡೆಗೋಲ್ ಕನಕಾದ್ರಿಯಾಗೆ (ಸಮುಪ. ೧೦-೯೯).
[ಕಡೆ$_1$ + ನೇಣ್]

ಕಡೆನೋಟ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯಿಂದ ನೋಡುವಿಕೆ; ಓರೆ ನೋಟ; ಕುಡಿನೋಟ: ಎವೆಯಿಕ್ಕದ ಅವರ ಬೊಗಸೆಗಣ್ಣುಗಳ ಕಡೆನೋಟ ನೋಡಬೇಕು (ಮುಂಗಾಪು. ೭೨) ; ಕುಡಿಹುಬ್ಬು ಬಿಲ್ಲಾಗೆ ಕಡೆನೋಟ ಕಣೆಯಾಗೆ ಬಂದೆ ನೀ ಶಬರಿಯ ಹಾಗೆ (ಇಂಚಾಪ.೧೦೧–೯೧). ೨. ಕೊನೆಯಸಲ ನೋಡುವ ನೋಟ; ಅಂತ್ಯದರ್ಶನ: ಅವರ ಕಡೆನೋಟಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಜನ ನೆರೆದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
[ಕಡೆ$_3$ + ನೋಟ]

ಕಡೆಪ, ಕಡಪ, ಕಡಹ$_2$, ಕಡೆಹ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಯುವಿಕೆ; ಕಡೆತ; ಮಥನ: ಕಡೆಪಮುಡುಗಿದಂಬುಧಿಯೆಂಬಂದದಿನಡವಿ ಮೂಗುವಟ್ಟೆ ದುರ್ದು ಬೇಟೆಯೊಳಾದ ಕಳಕಳಂ ಪಿಂಗುವಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೨). **ಕಡಪ**: ೨. ಕಂಡರಣೆ; ಕೆತ್ತನೆ: ಕಡಪದ ಕಂಡರಣೆಯ ಬೇಗಡ ವೆಸವ ಬೆಡಂಗು (ಮ ಹಾ ನೀ. ೧–೮೫) ; ಕಡಪದ ಕಂಡರಣೆಯ ಬೇಗಡ ವೆಸೆದ ವಿಚಿತ್ರಮಪ್ಪ ಕೆಲಸದ ಗತಿಯಂ ನಡೆ ನೋಡಿ (ಬಾಧಪು. ೧–೧೫೭). **ಕಡಹ$_2$**: ೧. ಕಡಲ ಕಡಹದಲುರಿವ ಗರಳವನುಡುಗಿದವರಿವರೋ ಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೮–೧೯) ; ಕಡಲ ಕಡಹದೊಳಿಡಿವ ತೆರೆಗಳೊ ಳೊಡೆದು ಮೂಡಿ (ತೊರರಾ. ೫೭೩ ಪರಿ) ; ಬಾಯೆನುತ ಕಡಹವನುಳಿದು ನಾರಾಯಣನು ನೆಗೆಹಿದನು ಕೊಟ್ಟನು ಪರಮರುಷಿಗಳಿಗೆ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೮–೮–೭). ೨. ಕಡಹದ ಕಾಂತಿ ಕಂಡರಣೆಯೊಪ್ಪ ಮನಂಬುಗೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮–೪). ೩. (ಆಲಂ) ತೊಳಲಾಟ; ಕಳವಳ. 'ಕಟ್ಟು ಕಡಹ' ಪರಾ. **ಕಡೆಹ**: ೧. ಬಲುಗಡಲ ಕಡೆಹದ ಗಿರಿಯನಬುಧಿಯ ತೆರೆಗಳೊದೆವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೭–೩). [ಕಡೆ$_1$ + -ಪ$_2$]

ಕಡೆಪಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). (ಇಸ್ಪೀಟಾಟದಲ್ಲಿ) ಕೊನೆಯ ಪಟ್ಟು: ಅವನು ಕಡೆಪಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದುಬಿಟ್ಟನು (ರೂಢಿ). [ಕಡೆ$_3$ + ಪಟ್ಟು$_1$]

ಕಡೆಪಟ್ಟು$_2$ (ಅ). ಕೊನೆಯದಾಗಿ; ಅಂತಿಮವಾಗಿ: ನೆಲವುತ್ತಿ ನೊಳ್ಪೊನಲು ಪುಗೆ ಪಾವು ಪೊಜಿಮಟ್ಟು ಪೆಡೆಗಳಂ ಕೊಡೆಗಳಂತೆತ್ತಿದುವು ಕಡೆಪಟ್ಟು (ಅನಂಪು. ೯–೧೭ ರಗಳೆ) ; ಕಡೆಪಟ್ಟು ದೀಕ್ಷೆಗೆ ನಡೆವರ ಪ್ರಾಜಿಯು ತಡೆಯನೊಯ್ಯನೆ ಕಳುಹುವನು (ಭರಚ. ೭೧–೭೫).
[ಕಣ್ಣೆ$_3$ + ಪಟ್ಟು$_3$]

ಕಡೆಪಡು$_1$ 'ಕಡೆವಡು' ನೋ.

ಕಡೆಪಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು,—ಅಲಂಕೃತ ವಾಗು: ತಳಿರುಯ್ಯಲಿಲ್ಲದ ಲತಾಗೃಹಮಿಲ್ಲದ ಗೊಟ್ಟಿಗಾಣರಿಲ್ಲದ ಕಡೆಪಟ್ಟ ಸೂಳೆವನೆಯಿಲ್ಲದವಿಲ್ಲವು ಸೂಳೆಗೇರಿಯೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೭).
[ಕಡೆ$_4$ + ಪಡು$_1$]

ಕಡೆಪರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯಾಗು; ನಿಂತುಹೋಗು: ಇಂದುಕುಲ ಕಡೆ ಪರಿಯಿತಂದಿಗೆ (ಸಂಭಪ. ೧೩–೭೩). [ಕಡೆ$_3$ + ಪರಿ$_1$ (< ಪಱ$_1$)]

ಕಡೆಪೊಳ್ತು (ನಾ). ಕಡೆಗಾಲ; ಅಂತ್ಯಕಾಲ: ಇದ್ದ ಹುಲ್ಲಿನ ಹೊರೆಯ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿಗೈತಂದು ಬಿದ್ದೆಯೇಂ ಹುಲಿಬಾಯ್ಗೆ ಕಡೆಪೊಳ್ತಿ ದೆಂದು (ಕಾಲೂರ. ೮೩–೧೫೭). [ಕಡೆ$_3$ + ಪೊಳ್ತು (< ಪೊೞ್ತು)]

ಕಡೆಬಾಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಬಾಳು; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರು: ಹೆಣ್ಣು ಮಣ್ಣು ಹಾಳಂತ ಬಣ್ಣ ಕಡೆಬಾಳದಂತ ಬಾಳುವೀ ಸುಳ್ಳಾಟಂತ (ನಾದಲೀ. ೫೭–೧೨) ; ಕಡೆಬಾಳುವ ಗೆಲವು ಬೇಕಾದವರು ಈ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸ ಬೇಕು (ವಿಚಾಮಂ. ೨೪). [ಕಡೆ$_3$ + ಬಾಳು$_1$ (< ಬಾೞ್$_1$)]

ಕಡೆಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶಮಾಡಿಸು; ಎಡೆಮಾಡಿಸು: ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ ಪಾತ್ಸ್ಯಾವು ತಲೆದೂಗಿ ಕೂಡುಂಬಳಿಯಿತ್ತವರ್ಗೆ ಮೂಡಿ ದುಮ್ಮಳದೆ ಮೂಕೊಱೆಯ ವೀದಿಯ ಕಡೆಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟನಾ ಪುರದ (ಕಂಸವಿ. ೧೩–೭೪). [ಕಡೆಮಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕಡೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಆಲಂ) ಕಡೆಗಣಿಸು; ನಿಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣು: ಮಿಸುಪರಿದಳವ ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಕಡ್ಡಿಯಿಂ ಕಡೆಮಾಡಿ ತೊಡೆವೆವಿಡು ಚಿತ್ರವೆನೆ ಬರೆದರಿಳೆಯೊಡೆಯ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳನ ಪರಾಕ್ರಮದಂತೆ ಭಿತ್ತಿಯೊಳಗತಿ ಕುಶಲರು (ಭಾವಚಿಂ. ೫–೨೫). ೨. ಪಾರುಗಾಣಿಸು; ಕಡೆ ಹಾಯಿಸು: ಹೆಣ್ಣುಜನುಮಕ ಬಂದೆ, ಮಣ್ಣುಮಾಡಲಿಬ್ಯಾಡ ಹೆಣ್ಣುತನ ಶಿವನೆ ಜಗದಾಗ ಕೈಮುಗಿವೆ ಕಂದಯ್ನ ಕೊಟ್ಟು ಕಡಿ[ಡೆ] ಮಾಡು (ಜನಗೀ. ೫೯). ೩. ಅವಕಾಶಕೊಡು; ಎಡೆಗೊಡು. 'ಕಡೆಮಾಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕಡೆ$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕಡೆಮಿಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಡೆಯ ಹಗ್ಗ; ರಾಟೆಯ ನಡುವೆ ಇರದೆ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಜಾರಿ (ರಾಟೆಯ) ಕಿವಿಯ ಮತ್ತು ರಾಟೆಯ ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ ಹಗ್ಗ. [ಕಡೆ$_3$ + ಮಿಣಿ (< ಮಿಳ್$_2$)]

ಕಡೆಮುಕ್ಕು (ನಾ). ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಸಲ ಹಾಕಿದ ಹಿಡಿ ಕಾಳು: ಮುಕ್ತಾಯಮಾಡಿ ಕಡೆಮುಕ್ಕು ಜಾಡಿಸಿ ಕಲ್ಲು ನಿಲ್ಲಿಸುವಳು (ಕನ್ನಜಾ. ೮೦). [ಕಡೆ$_3$ + ಮುಕ್ಕು$_2$]

ಕಡೆಮುಗಿಲ್, ಕಡೆಮುಗಿಲು (ನಾ). ೧. ಮುಗಿಲಿನ ಕೊನೆ; ದಿಗಂತ; ಕ್ಷಿತಿಜ: ಕಡೆಮುಗಿಲ್ವರಮೆನಿತೊ ಕಣ್ಣಾಲಿ ದೂರಂ (ಗೀವಿಂ. ೫೭–೫). **ಕಡೆಮುಗಿಲು**: ೨. ಕೊನೆಯ ಕಾಲದ ಮುಗಿಲು; ಪ್ರಳಯ ಮೇಘ: ಹೊಗೆಯ ಹಬ್ಬುಗೆ . . . ತೆತ್ತೀಸುಕೋಟಿಗಳ ಹಗಲಗಡಿತಕೆ ಹೊಕ್ಕುದೋ ಕಡೆಮುಗಿಲ ಕಾಣೆನು ದಿವವನೆತ್ತಣ ಗಗನ ಮಣಿ ನಕ್ಷತ್ರ ಚಂದ್ರಮರರಸ ಕೇಳು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦–೫೭).
[ಕಡೆ$_3$ + ಮುಗಿಲ್]

ಕಡೆಮುಗಿಲು 'ಕಡೆಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಡೆಮುಟ್ಟ (ಅ). ಕೊನೆಯ ವರೆಗೆ; ಕೊನೆಮುಟ್ಟುವ ವರೆಗೆ: ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನಾಡಿ ನಡೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕಡೆಮುಟ್ಟ ಶಿವನೊಲಿವುದು ಹುಸಿ (ಅವಚಂ. ೨೧೭–೯೭೭) ; ಕಡೆಮುಟ್ಟ ತಣಿದುದು ಕಟಕ (ಭರಚ. ೪೦–೧೭) ; ಬಡತನ ಒಡೆತನ ಕಡೆತನಕುಳಿವಾವೇನ ಎದೆಹಿಗ್ಗು ಕಡೆಮುಟ್ಟ (ಗರಿ. ೧೦೩–೧೪).
[ಕಡೆ$_3$ + ಮುಟ್ಟ$_2$ (< ಮುಟ್ಟಂ)]

ಕಡೆಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಪಾರಾಗು: ಎನಗಳ ವಡೆಯಿನ್ನಾ ಕಥನಮೆಂದು ಮದನಪತಾಕೆಗೆ ಕಡೆಮುಟ್ಟ ಚಿತ್ರಲತೆ ಪೇೞ್ವಾಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೩–೪) ; ಜೀವನದ ಆಳದಲ್ಲಡಗಿದಾನಂದವನು ನಾನೊಮ್ಮೆ ಕಡೆಮುಟ್ಟ ನೋಡಲಿಹುದು (ನೆಲಮು. ೯೨).
[ಕಡೆ$_3$ + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಕಡೆಮೂಲೆ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಮೂಲೆ: ಗುಡಿಯ ಬೋದಿಗೆ ಕಲ್ಲು ನಡುರಂಗ ತಾ ಕಲ್ಲು ಕಡೆಮೂಲೆ ಸೆಜಗು ತಾ ಕಲ್ಲು ವರವನು ಕೊಡುವಾತ ಬೇಱೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೫). [ಕಡೆ$_3$ + ಮೂಲೆ]

ಕಡೆಯ$_1$ 'ಕಡೆ$_4$' ನೋ.

ಕಡೆಯ$_2$, ಕಡೆ$_5$, ಖಡಿಯ, ಖಡೆ, ಖಡೆಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಲ ಕಡಗ; ಕಾಲ ಬಳೆ; ನೂಪುರ: "ಸಿಂಜಿನಿ ಹಂಸಕಂ ಕಡೆಯ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧–೩೦) ; ಬಿಂಕದಿಂ ಮೆಱೆವ ಕಡೆಯವನು ತುಱುಬಿ ನೊಳಿಕ್ಕು ಭೋಂಕೆಂಬ ಅಳಿಗಳಂ ಕಾಲೊಳಗೆ ಕಟ್ಟೆಂದು . . . ಮರುಳ್ಗೊಂಡಳೊಬ್ಬಳು (ಹಚಕಾ. ೪–೪೮) ; ಝಣಝಣರೆಂಬ ಕಾಲ ಕಡೆಯದ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೮೯) ; ಕಾಲ ಕಡೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಹ]ದ ಪೆಂಡೆಯಂಗಳ (ಬಸಪು. ೭೧–೨೭) ; ಮುಸುಕಿನ ಮೌಳಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟದನು ಕಡೆಯವ ತಿರುಗಿ ಕಿಱುದೊಡೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪–೧೨) ; ಚರಣದಲುಲಿವ ಕಡೆಯದ ಮಾಲಕುಮಿ ಮಾಡೆನಗೆ ಮಂಗಳವ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧–೬).

ಕಡ್ಯೆ: ೨. ಕೈಯ ಬಳೆ; ಕಂಕಣ ; ಕಟಕ : ಆ ಸೇವಕರಿಗೆ ಸುವರ್ಣದ ಕಡೆಗಳನ್ನು ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು (ಮಂಜುಕ. ೨೦೯) ; ಭೃತ್ಯರು ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಾಹ ಮಾಡಿದಾಗ್ಯೂ ಕಡೆ ತೋಡೆ, ಷಾಲ್ ಜೋಡಿ ಮೊದಲಾದ ಇನಾಮುಗಳು ತಪ್ಪುತಿರಲಿಲ್ಲ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫ ಉಪೋದ್ಘಾತ). **ಖಡಿಯ :** ೧. ಬಿಗಿದುಡಿಗೆ ರತ್ನಾಭರಣ ಝುಗಝುಗಿಸೆ ಝುಣಝುಣರವದ ರಭಸದ ಖಡಿಯ ತತಿ ಮೆರೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೧೫). **ಖಡೆ:** ೨. ಉಂಗುರುಡುಗೂಣೆ ಖಡೆಯೊತ್ತಿ ಸತಿಯಳ ಮುರುವೊತ್ತಿ ನಿದ್ದಿ ಬಾರದ (ಗರತಿ. ೧೧೬) ; ದಂಡಿನ ಸರದಾರರು ಮಾಡಿದ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ದೊರೆಯು ಅವರಿಗೆ ಭಾರಿ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ, ಖಡೆ ತೋಡ ಶಾಲು ಮೊದಲಾದ ಖಿಲ್ಲತ್ತನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಡಲು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೯೫). **ಖಡೆಯ :** ೧. ಭುಜಕಂಠ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಚರಣದ ಖಡೆಯದಲಿ ರಂಜಿಸಿದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೭) ; ಬಿರಿದಿನ ಖಡೆಯವೆಸೆಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೯೧) ; ವಜ್ರ ರತ್ನಸ್ಫುರಿತ ಖಡೆಯಗಳಿಕ್ಕಿದನು ಕಾಲ್ಗಳಲಿ ದನುಜೇಂದ್ರ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೯-೨೩). [ಪ್ರಾ. ಕಡಯ, ಕಡಗ < ಸಂ. ಕಟಕ]

ಕಡೆಯಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರಮಾಡು: ಪಳಿಗುಡಿಗಳನೊಸೆದೆತ್ತುವ ಚಳೆಯಂಗೊಟ್ಟಂಗಣ ದೊಳ್ ಕಡೆಯಂಗುಡುವಾ . . . ಸಂತಸದ ಜನದ ಸಂದಣಿ ಮನೆಮನೆ ದಪ್ಪದೆ ಸಲೆ ಸೊಗಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೮-೨).
[ಕಡೆಯ$_1$ (< ಕಡ್ಯೆ$_4$) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಕಡೆಯಾಣಿ, ಕಡಿಯಾಣಿ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನ; ಅಪರಂಜಿ: ಕಡಿಹಕ್ಕೆ ಬಡಿಹಕ್ಕೆ ತಂದೆನ್ನ ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಪಾದಕ್ಕೆ ತೊಡಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಸಲುಹು (ಬಸವ. ೨೫೧) ; ಕಡೆಯಾಣಿಗುಂಟೆ ಒರೆಗಲ್ಲು (ಅವಚಂ. ೨೬೬-೧೨೧೯); ಅಸದಳದಿಂಪು ಕಂಪು ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಪೊನ್ನ ರಸಕ್ಕೆ ಕೂಡಿದಂತೆಸೆವುದು (ಜಗವಿ. ೧೭-೮೨) ; ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಪೊನ್ನ ಘಟ್ಟಯಿಂ ಕಡೆದರೊ ಬಾಲಭಾನುಕರದಿಂ ಕರುವಿಟ್ಟರೊ (ಅನಂಪು. ೬-೧೯) ; ಒರೆಗಲ್ಲೊಳು ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಚಿನ್ನವನೊರೆದ ರೇಖೆಯು ತೆಜನಾಗಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೭೮) ; ಅಡಗಿರ್ದ ಬಣ್ಣವಾ ಕೀಳು ಚಿನ್ನಕೆ ಪೊಜಮಡಲದು ಕಡೆಯಾಣಿಯಾಯ್ತು (ಭರಜ. ೬೮-೨೭). **ಕಡಿಯಾಣಿ :** ಕಂಗೊಳಿಸುತಾ ಸುಗರ್ಭದ ಚಿಹ್ನೆ ಕಡಿಯಾಣಿ ಚಿನ್ನದಂತೆ (ಪರಶು. ೩-೪೫). 'ನೇರಾಣಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ?. / ತೆಲು. ಕಡಾನಿ]

ಕಡೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸು ; ರಂಗೋಲಿ ಹಾಕು : ಕಡೆಯಿಕ್ಕಿದ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಪೊಡರ್ದುಣ್ಮುವ ಬೆಳಗು ಪೊಳೆವ ದುಗುಲದ ಪಸೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೧೬) ; ಕಡೆಯಿಕ್ಕಿದ ಮುತ್ತಿನ ಬೆಳ್ಪು (ಜಗವಿ ೧೦-೯೪) ; ಕಸ್ತೂರಿಯ ಕೆಸಱಿನಲಿ ಸಾರಿಸಿ ಮುತ್ತಿನಲಿ ಕಡೆಯಿಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೩೭) ; ಗುಡಿ ಗಟ್ಟುವ ಕಡೆಯಿಕ್ಕುವ ಸೊಡರ್ವೆಳಗುವ ತೋರಣಂದಗುಳ್ಚುವ ಚಳೆಯಂ ಗುಡುವ (ರಸರ. ೪-೧೮೭). [ಕಡ್ಯೆ$_4$ + ಇಕ್ಕು]

ಕಡೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಮಥಿಸು : ಕಡೆಯಿಸಿದಂ ಸುರರಿನಸುರರಿಂ ಪಾಲ್ಗಡಲಂ (ಶಮದ. ೨೩೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಮೂರ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕಡೆದು ರೂಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆತ್ತಿಸು: ತನ್ನ ಗುರುಗಳ ರೂಪನೆ ಕರುವಿಡಿಸುವ ಕಡೆಯಿಸುವ ಕಂಡರಿಸುವ ಬೆಸನೆ ಬಸಮಾಗಿ (ಅರ್ಹನೇ. ೨-೫೪ವ) ; ಚಾವುಂಡರಾಯನು ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳದಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕುಟೇಶ್ವರ ಜಿನಮೂರ್ತಿಯನ್ನು (ಎಂದರೆ ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು) ಕಡೆಯಿಸಿ ಕೆಲವು ವರ್ಷ ಮಾತ್ರವಾಗಿತ್ತು (ಸಮಾಲೋ. ೧೪೮).
[ಕಡೆ$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಕಡೆಯುಡಿ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ತುಂಡು ; ಕಡೆಯ ಭಾಗ : ಬಡಿವಲ್ಲಿ ನಿಡಿಯ ಪುಳ್ಳಿಯ ಕಡೆಯುಡಿ ಸಿಱ್ಕಿಂದು ಪಾಱಿ ಕೊಂಚೆಯ ಕೊರಲಂ ನಡುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೨೩). [ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಉಡಿ$_6$]

ಕಡೆಯೆಯ್ದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಗಾಣಿಸು ; ಪಾರುಗಾಣಿಸು ; ಮುಗಿಸು : ಚರಮದೊಳ್ ಪರಮ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನಮುಂ[ಮಂ] ಕಡೆಯೆಯ್ದಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೮ ವ) ; ಇದೇಕೆ ತಡೆದಿರೆನೆ ಪೀಠಮರ್ದಕನುಜ್ಜುಗಿಸಿದ ಕಜ್ಜಮುಂ ಕಡೆಯೆಯ್ದಿಸಲೆಂಬುದುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೭೦ ವ). [ಕಡೆಯೆಯ್ದು + – ಇಸು$_3$]

ಕಡೆಯೆಯ್ದು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಪಾರುಗಾಣು; ಮುಗಿ: ಇರ್ವರುಂ ಪೂಣ್ದಲಂಪಿನೊಳುಂಡೆರ್ ಕಡೆಯೆಯ್ದೆ ಷೋಡಶ ನದೀನಾಥೋಪಮಾಯುಷ್ಯಮಂ (ಆದಿಪು. ೩-೭೬) ; ಕಡೆಯೆಯ್ದುತ್ತೆನಗಿಂದು ರಾಜ್ಯವಿಭವಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೫೪) ; ಕಡೆಯಿಲ್ಲದ ಸಂಸಾರದ ಕಡೆಯಂ ಕಡೆಯೆಯ್ದೆ ಕಟ್ಟೆ ತಡೆಮಾಬ್ಪ ಗುಣಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೮೧).
[ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಎಯ್ದು]

ಕಡೆಯೊದೆ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಯಾಗುವಂತೆ ಒದೆ; ದೂರಕ್ಕೆ ಒದೆ: ಕಾಲಪಾಶವ ಕಡೆಯೊದೆವಡಾರಾಧಿಸುವುದವಿರತ ಮಹೀಸುರರ (ನಿಭಾಗ. ೩-೩-೧೬). [ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಒದೆ$_1$]

ಕಡೆವಗಲ್ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಕಡೆಯ ಭಾಗ; ಬೈಗು; ಸಂಜೆ; ಸಾಯಂಕಾಲ: "ಕಡೆವಗಲೆನಲ್ ತ್ರಿಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೦) ; ಕಡೆವಗಲೊಳ್ ನಿಜಾಂಗಮತಿರಕ್ತದೊಳೊಪ್ಪಿರೆ . . . ಇನನೆಯ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ದಶಕು. ೨-೩೯) ; ವೃಷಭಯೋಗಿಗೆ ಘಾತಿಕರ್ಮವಾ ಕಡೆವಗಲೊಳು ಕೆಟ್ಟುದೊಡನೆ (ಭರಜ. ೭೮-೩). [ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಪಗಲ್]

ಕಡೆವಡು, ಕಡೆಪಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬರು : ಕಡೆವಟ್ಟ ಬಿಣ್ಪನೊಳ್ ಬರೆ ಲಘುವೊಂದೆ ಪಿಂತೆ ಲಘು ಮುಂತೆ ಸಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೩). ೨. (ಆಲಂ) ಕೀಳಾಗು ; ನಿಷ್ಫಲವಾಗು : ರಕ್ಕಸನಂಬುಗಳ್ ಕಡೆವಟ್ಟು ಕೆಡೆದುವು (ಮೋಹತ. ೩೫-೩೭). **ಕಡೆಪಡು$_1$:** ೧. ಜಿನಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಡೆಪಟ್ಟನು ಮೆನಿಸೆಡಜಡಸಿದಲ್ಲಿಯುಂ ತಿರಿದಪನೇ (ಸಮಪ. ೭-೧೩) ; ೨. ಕರಂ ಕೆಟ್ಟೊಡೆದ ಸರದವಂ ಕಡೆಪಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಬಗೆಗೆಟ್ಟು] ಮನಂಗೆಟ್ಟು ನಾಡುನಾಡಂ ತಿರಿಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೦) ; ನೆಗಬ್ದಳಕಾನಗರೀಶಂ ಬರ್ಕುಮೆ ತನ್ನಗರದಿ ಕಡೆಪಟ್ಟ ಪರದರೊರೆಗಂ ದೊರೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೯-೧೦೬). [ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಪಡು$_1$]

ಕಡೆವರೆಯ (ನಾ). ಹರೆಯ ಕೊನೆಗೊಂಡ ವಯಸ್ಸು : ಒರೆದಳ್ ಪದಿರಿಂದಂ ಕಡೆವರೆಯದ ಬರ್ದೊದವಿದ ಕಾಮಿನಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೩೯).
[ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಪರೆಯ (< ಪರಯ)]

ಕಡೆವಲಿ (ನಾ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಲಂಕಾರ : ಶೋಧಿಸಿದ ಕಾರಣೆಯ ಕಡೆವಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡವಲಿ, ಕಡವರಿ, ಕಡಿವಲಿ]ಗೈದ ಪೊಸಮುತ್ತುಗಳ ಪಡಿಸಣಗೈದ ಧೂಪದ ಧೂಮುಪವನನಲೆಸೆದುದಾ ನಗರ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೧೬).
[ಕಡ್ಯೆ$_4$ + ಬಲ್ಲಿ$_5$]

ಕಡೆವಲ್ಲು (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಹಲ್ಲು; ದವಡೆ ಹಲ್ಲು : ಕಡೆವಲ್ಲುಂ ನಾಲ್ಕಕ್ಕುಂ ಪಡೆಗುಂ ತಾಂ ಪಾರಿಕ್ಷಮೆಂಬಾ ಪೆಸರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೮).
[ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಪಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಕಡೆವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೀಳು ಹಳ್ಳಿ ; ಕುಗ್ರಾಮ : ಅಲ್ಪಾಶ್ರಯಂ ಕಿಱುದೋಟಂ ಕಡೆವಳ್ಳಿ ಬೀಳುಮನೆ ಮುಂಗೆಯ್ವಾರ್ಭಟಂ . . . ಬಱಿಗೈಯಂ ಸುಱಿದಂತೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೭). [ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಕಡೆವಾಯ್$_1$, ಕಡೆಹಾಯು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ದಾಟು; ಪಾರಾಗು: ಪಿಡಿಯಲೊಡರ್ಚೆ ತಡೆದು ತೊಡಂಕಿ ತುಡುಂಕಿದ ಗೋವನಂ ಕೊಡಪಿ ಕೆಡಪಿ ಕಡೆವಾಯ್ದು ನಡುವೀದಿಗೆ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಪರಿತಂದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). **ಕಡೆಹಾಯು**: ಕರ್ಮದ ಕಡಲಿಂದ ಕಡೆಹಾಯುವರು (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೫-೩); ನಿನ್ನ ಸೊಮ್ಮು ನಿನಗೊಪ್ಪಿಸಿ ಕಡೆಹಾಯುವ ಕ್ಷಣವ ತಾ ಬೇಗ ಪ್ರಭುವೇ (ಅಂತರಾ. ೨).
[ಕಡೆ$_3$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಕಡೆವಾಯ್$_2$, ಕಡವಾಯ್, ಕಡೆವಾಯಿ (ನಾ). ಬಾಯಿಯ ಕಡೆ, —ತುದಿ; ಕಟಬಾಯಿ: "ಸೃಕ್ಕವೆಂಬುದು ಕಡೆವಾಯ್" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೬೬); ಕಡೆವಾಯ ಲೋಳೆಯೊಳ್ ಪೊರೆದುಗುತರ್ಪ ಪಚ್ಚಪಸಿಯಚ್ಚಗಜುಂಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೧); ಹಸ್ತಾಗ್ರಮಂ ಕಡೆವಾಯೊಳ್ ಸೆಱಿಯಿಟ್ಟು . . . ಇರ್ದುದೊಂದತಿ ಮದೇಭಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೨೪); ಚಾರಿವರಿದು ಚಂದ್ರಸುರಥೇನು ಕೊರ್ತು ಚಕೋರವತ್ಸಗೆ ಮೊಲೆಗುಡಲು ಪೂರಿಸಿ ಕಡೆವಾಯೊಳಿಳಿವ ತಣ್ಪಾಲನೆ ಸೋರಿತು ಬೆಳ್ದಿಂಗಳಿಳೆಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೫). **ಕಡವಾಯ್**: ಕಡವಾಯಂ ಬಿರ್ಚಿ ಬೆನ್ನಂ ಕುಸಿದು ನೆಗಪಿ ವಾಳಾಗ್ರಮಂ (ಅನಂಪು. ೧೨-೬೨). **ಕಡೆವಾಯಿ**: "ತುಟಿಯ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳು ಶ್ರಕ್ಷಣಿಯೆನಿಸುಗು ಕಡೆವಾಯಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೨). 'ಕಟವಾಯ್' ಪರಾ.
[ಕಡೆ$_3$ + ಬಾಯ್. / ತಮಿ. ಕಡೈವಾಯ್; ಮಲ. ಕಡವಾಯಿ]

ಕಡೆವಾಯಿ 'ಕಡೆವಾಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಡೆವೀಡು (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ಕೊನೆಯ ಬೀಡು, —ಬಿಡಾರ: ಆಳು ನೆರೆದಿರೆ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನ ಮೂಲೆ ನೆಱಿಯದು ಮುನ್ನವೀಗಳು ಪಾಳೆಯದ ಕಡೆವೀಡಿಗೈದದು ಶಿವಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೩); ಬೇಡುವೆನು ಹರಿದರುಶನವ ಕಡೆವೀಡಿನೊಳಗೆನ್ನಂತ್ಯಕಾಲಕೆ (ಸಂಭಪ. ೧೯-೧೨); ಈಗಳ್ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್ ಇರ್ಪ ಕಡೆವೀಡೆಯ್ದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧-೭).
[ಕಡೆ$_3$ + ಬೀಡು$_1$]

ಕಡೆವುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು; ಕೊನೆಯ ಮಗುವಾಗು: ಅನವದ್ಯಚರಿತನೆಂದಱಿದನಿಬರ ಕಡೆವುಟ್ಟಿದಾಕೆ ಹನುಮಂಗಸ್ಮಜ್ಜನಕಂ ದಧಿಮುಖ ನಗರೀಜನಪತಿ ಗಂಧರ್ವನೆಂಬನಂಬರಗಮನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೬೨). [ಕಡೆ$_3$ + ಪುಟ್ಟು$_1$]

ಕಡೆವೆಳಗು (ನಾ). (ರಾತ್ರಿಯ)ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬೆಳಕು; ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ಬೆಳಕು: ಕಳಿದರಿಬ್ಬರು ಕತ್ತಲೆಯ ಕಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ವೆಳಗಿನಲಿ ಕಾಮಾತುರದ ಕಳವಳಿಗನಾ ಮಾರೀಚಗೆಂದನು ಮಧುರ ವಚನದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೧೨). 'ಕಡೆವಗಲ್' ಪರಾ.
[ಕಡೆ$_3$ + ಬೆಳಗು$_1$]

ಕಡೆವೊನ್ (ನಾ). ಮೆರುಗಿಟ್ಟ ಚಿನ್ನ; ಅಪರಂಜಿ: ಪತಿಯ ನಿಡಿಯ ಕಯ್ಪಾವರೆಗಾದನ್ನಿಡಿದಳಾ ಶಚಿ ಕಡೆವೊನ್ನಸಕಮನಿಳಿಸಿ ಮಿಸುಪ ಜಿನ ಬಾಳಕನಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೬೩). [ಕಡೆ$_0$ + ಪೊನ್]

ಕಡೆವೊಳಲು (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಊರು; ಸೀಮೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಊರು: ಸುವಸ್ತು ವಾಹನವ ಸಡಗರದಿ ತೆಗೆಕೊಂಡು ವಹಿಲದಿ ಮಡದಿರಿಗಿವರ ಮೇಘಕೂಟದ ಕಡೆವೊಳಲ ಹೊಕ್ಕಿರ್ದು ದೂಡಟ್ಟಿದನು ಪುರವರ್ಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭-೫೦).
[ಕಡೆ$_3$ + ಪೊಳಲು (< ಪೊಟಲ್)]

ಕಡೆಸರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗೆ ಸರಿ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಓರೆಯಾಗು: ಕಣ್ಪೊಲಂದಪ್ಪಿ ಕಡೆಸರಿದು ತನ್ನನಱಿಸಿ ತೊಳಲ್ವ ಕಾದಲನಂ ಕಾದಲ್ಮೆಯಿಂ ಕಾಡಲೆಳಸಿ (ಶಬಶಂ. ೩-೩೫ ವ). [ಕಡೆ$_3$ + ಸರಿ$_1$]

ಕಡೆಸಲ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟು; ದಡಸೇರು; ನೆರವೇರು: ಈ ನೆಲನಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಪೋಪಂತು ಮಾಱಿಪ್ಪೆನೆಂದು ಸಮಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರ್ದಂ ಆದಲ್ಲದೆಯುಂ ಆದು ಕಡೆಸಲ್ಲದಿರ್ದೊಡೆ ಭಯಸ್ಥನಾಗಿ ಬಂದು ನಿಮಗೆ ಶರಣಾಗತನಾದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೪-೧).
[ಕಡೆ$_3$ + ಸಲ್$_1$]

ಕಡೆಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). = ಕಡೆಸರಿ: ಕಡೆದತ್ತಿದೆನ್ನಯೆ ಬಾಣದಿಂ ಕಡೆಸಾರ್ ಬಿಡೆಂದವನನೀಶ್ವರನೆಂದು ಬಲ್ಲನೆ ಪಾರ್ಥನೊತ್ತಿ ಕೆರಳ್ಚಿದಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೨೭); ಹವ್ವನೆ ಹಾರಿಯದ ಬಿಸುಟು ಕಡೆಸಾರ್ದು ಪೋಜಮುಟ್ಟಿ ಬಂದು (ನವಮೋ. ೯-೩೩). [ಕಡೆ$_3$ + ಸಾರ್$_2$]

ಕಡೆಸಾರಿಗೆ (ನಾ). ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ: ನುಡಿದ ಕಾಲಾವಧಿಗೆ ಜರೆತೆರೆಯಡಗಿದವು ಜಾಣಿನಲಿ ಸತ್ತ್ವವ ನಡೆಸಿದಿರಿ ಕಡೆಸಾರಿಗೆಯಲುಸ್ನತಿಯ ಕೆಡಿಸದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೨೪). [ಕಡೆ$_3$ + ಸಾರಿಗೆ]

ಕಡೆಸಾಲ್ (ನಾ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ಕರ್ಪುರದ ಪರಿಪರಿಯ ಕಡೆಸಾಲ ಪರಿವಿಸ್ತರದ ಧೂಪದ ಧೂಮಗಂಧೋತ್ಕರ ಸಮುದ್ರದೊಳದ್ದನೊಲ್ಲದೆ ಪಥವ ಪವಮಾನ (ತೊರರಾ. ೧-೧೩-೫). [ಕಡೆ$_1$ + ಸಾಲ್$_3$]

ಕಡೆಸಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರು; (ಗುಂಪಿನಿಂದ) ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಕಡೆಸಿಡಿದೊಂದೆ ಭೂಜನಟ ಕಾನನಮೊಪ್ಪುವ ವೇಣುಕುಂಜವೆಂಬೆಡೆಗಳೊಳಿರ್ದ ಪಾವು ಕೊಳಲಪ್ಪುದಸಾಧ್ಯಂ (ಖಮುದ. ೩-೪೧). [ಕಡೆ$_3$ + ಸಿಡಿ$_1$]

ಕಡೆಸಿಡಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗೆ ಚಿಮ್ಮು; ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಾರು: ಹೋಮದ ಕುಂಡದಿಂ ಕಡೆಸಿಡಿಲ್ದು ಪೊದಳ್ದಿರೆ ಕಂಡು ಕೆಂಡಮಂ ಕಾಮಿಸಿ ಗೇರ ಪಣ್ಣೆನುತೆ ಪಣ್ಣನೆ ಪೊರ್ದಿ ತುಡುಂಕೆ ಕೈ ಸುಡಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೨೪).
[ಕಡೆ$_3$ + ಸಿಡಿಲ್$_1$]

ಕಡೆಸಿರಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತಲೆಕೆಳಗುಮಾಡು (?): ಬಿಡುವುರಿಯಜ್ಞೆ ಸೂಸುವ ಕನಲ್ಗಿಡಿ ಬೀಸುವ ಪಾಸಮೋರೆಯಿಂದಿಡುವಱಿ ಪೊಯ್ವ ಕತ್ತಳಿಕೆ ಕುತ್ತುವ ಕೊಂತಮುರುಳ್ಚುಪೊಡ್ಡುಗಲ್ ಕಡೆಸಿರ[ಪಾಠಾಂ. ಸೆಱಿ]ಗೆಯ್ದು ನೂಂಕು ದಳಿಯಿಕ್ಕುವ ಬಲ್ಲಸಿ ಭೀತಿಯಂ ಮನಕ್ಕೊಡರಿಸೆ ಲಗ್ಗೆಯೊಟ್ಟಳಡೊಳಿಟ್ಟಳವಾದುದು ಕೋಂಟೆಗಾಳಿಗಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೦೫; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೭೫ ನೋ); "ತಲೆಯನ್ನೊಡೆದು ಬಿಡು" (ಕರ್ಣಾಜ. ೩೩). [ಕಡೆ$_3$ + ಸಿರ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಡೆಸಿಲ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು; ಕಡೆಗೆ ಉಳಿ: ಒಡನಾಡಿಗಳೆಲ್ಲರ ಸಂಗಡಮಿರದೀ ಪೊಳ್ತೆ ಪಸಿವಿನುರವಣೆಯಿಂ ಬೆಂದೊಡಲಂ ಪೊರೆಯಲ್ ಪೋದಂ ಕಡೆಸಿಲ್ಕಿದೆನದಱಿನಿಂತು ಪಳಯಿಪೆಂ (ವೃಷವಿ. ೩೯-೪೮). [ಕಡೆ$_3$ + ಸಿಲ್ಕು$_1$]

ಕಡೆಸಿಲ್ಕು$_2$ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಉಳಿಕೆ; ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದದ್ದು: ವರ್ಷಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವ ಕಡೆಸಿಲ್ಕೆಷ್ಟು? (ರೂಢಿ).
[ಕಡೆ$_3$ + ಸಿಲ್ಕು$_4$]

ಕಡೆಸೆಱಂಗು, ಕಡೆಸೆಱಗು (ನಾ). ೧. ಸೆರಗಿನ ಕೊನೆ, —ತುದಿ, —ಅಂಚು: ಮೃಡನ ಹೊಱಗೊಮ್ಮಾಱು ಸೀರೆಯ ಕಡೆಸೆಱಂಗಿರೆ ಲಿಂಗದೊಳಗಾತಂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ (ಬಸವು. ೫೩-೪೯). **ಕಡೆಸೆಱಗು**: ೧. ನಿತ್ಯದ ಕಡೆಸೆಱಗಿನ ಸೋಂಕಂ ಕುಡೆ ರೋಮಜನಾದಂ (ಬಸರ. ೮-೧೩೬). ೨. ಕೊನೆ; ತುದಿ: ತುಱುಗೆವೆಯ ನಿಡುಗಂಗಳಿನ ಕಡೆಸೆಱಗ ನಮರಿಸುತೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಮುಱುಕ ಮಿಗೆ ಕಾಣಿಸುತ ಬಂದಳು ರಾಮನಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೮); ಕಂಗಳ ಕಡೆಸೆಱಗು ಕೆಂಪಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೪೭). [ಕಡೆ$_3$ + ಸೆಱಂಗು]

ಕಡೆಸೆಱಗು 'ಕಡೆಸೆಱಂಗು' ನೋ.

ಕಡೆಹ 'ಕಡೆಪ' ನೋ.

ಕಡೆಹರಿ (ಕ್ರಿ). ಸೀಮೆಯನ್ನು ಮೀರು; ಎಲ್ಲೆ ಮೀರು : ಕಡೆಹರಿದು ಹಾರುವುದು ಅಡಿಯ ಮೇಲೆಸಸುವುದು (ನಡೆವಾ. I, ೪೪೧).

[ಕಡೆ$_{3}$ + ಹರಿ$_{2}$ (< ಪರಿ$_{3}$)]

ಕಡೆಹಾಯಿಸು, ಕಡೆಹಾಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾಟಿಸು; ತೇರ್ಗಡೆಮಾಡು: ಅಯ್ಯ ನಾನು ಬಂದ ಭವಾಂತರದಲ್ಲಿ ನೀವು ಕಡೆಹಾಯಿಸಿದಿರೆಂಬುದ ನಱಿಯೆ(ಲಿಂಗವ.೮-೩೦); ಒಡೆಯನಾಜ್ಞೆಯಿಂದಲಿರುವೆನು ಕಡೆಹಾಯಿಸು ಹುಲಿರಾಯನೆ (ಗೋಹಾಡು. ೬೨). ೨. ಪಾರುಮಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು : ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳನೆಲ್ಲ ಕಡೆಹಾಯಿಸುವ ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೬-೨); **ಕಡೆಹಾಸು** ೩. ಕೊನೆಗೊಳಿಸು; ಪೂರ್ತಿಮಾಡು : ಸಾವಿರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಜ್ಜು ಹರಿದಡೆ ಆದ ಸಾಗಿಸಿ ಕಡೆಹಾಸಬೇಕಲ್ಲದೆ ಗೈದು ಬಿಟ್ಟಡೆ ಒಂದಱ ಹಿಂದೊಂದಳಿಯಿತ್ತು ಆ ಅಚ್ಚು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೫-೨೨೮).

[ಕಡೆಹಾಯು (< ಕಡೆವಾಯ್$_{1}$) + -ಇಸು$_{2}$]

ಕಡೆಹಾಯು 'ಕಡೆವಾಯ್$_{1}$' ನೋ.

ಕಡೆಹಾಸು 'ಕಡೆಹಾಯಿಸು' ನೋ.

ಕಡೆಹುಟ್ಟು (ನಾ). ಕಡೆಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗು; ಕಿರಿಯ ಮಗು (ಕ).

[ಕಡೆ$_{3}$ + ಹುಟ್ಟು$_{2}$ (< ಪುಟ್ಟು$_{1}$)]

ಕಡೆಹೊಲ್ಲದು (ಗು). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಡುಕನ್ನುಳ್ಳ, —ಕೆಟ್ಟದಾದ : ಕೊಡನ ಅಂಥಕ ಪೊತ್ತು ನಡೆವಂತೆ ಅಧಿಕಾರ ಕಡೆಹೊಲ್ಲದೆ[ಪಾಠಾಂ. ಯಲ್ಲಿ ಎ]ಚ್ಚಱಿಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೪೫-೧).

[ಕಡೆ$_{3}$ + ಹೊಲ್ಲದು (< ಪೊಲ್ಲದು)]

ಕಡೆಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟು; ದಡಸೇರು : ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು ದೇವರಿಗೆ ಮರುಳುಶಂಕರದೇವರ ನಿಲವು ಕಡೆಹೋಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಹೊಂಗಿ] ತೋಱುತ್ತಿರಲು . . . ಸ್ತೋತ್ರಂಗಳಂ ಸಾಕೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪ್ರಸ್ಥಾವದ ವಚನ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೧೬-೨೩).

[ಕಡೆ$_{3}$ + ಹೋಗು$_{1}$ (< ಪೋಗು$_{1}$)]

ಕಡ್ಡ$_{1}$, ಕಡ್ಡು, ಖಡ್ಡ$_{1}$, ಖಡ್ಡು (ಗು). ೧. ದಿಟ್ಟತನ; ಎದೆಗಾರಿಕೆ: "ಕಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಖಡ್ಡ]ಮೆನಲ್ ದಿಟ್ಟತನಂ" (ಚತುನಿ. II, ೩೮); ಕಡ್ಡದಿಂ ಕಾಲ್ಕೈಯ ಬಡಿವಾಡುತಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೫೦-೭೪). ೨. "ಮತ್ಸರ; ದ್ವೇಷ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ) : ಅವರಿರ್ವರ್ಗರ್ಮೊರ್ವ ರೊರ್ವರೊಳ್ ಮೂಗುದುಱಿಸಲಾಗದ ಕಡ್ಡಮವರ್ಗೆಂತುಮೊಡಂಬಡಾಗದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೩ ವ). ೩. ಕೋಪ : ಕಡ್ಡ ಬೇಡೆಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ನಾವರೆಯೆಡ್ಡರೆಮ್ಮೊಳು ನಿಮಗೆನುತ ತಲೆಯೊಡ್ಡಿದರು ಪಾದದೊಳು ಶಂಕರಪಾಸಿಮಯ್ಯಗಳ (ಶಂಕವಾ. ೮-೪). **ಕಡ್ಡು** : ೧. ಕಡ್ಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡು] ಮನದ ಕಲಿತನದ ರೋಷಗಳಿಂದ ವೊಡ್ಡೊಡಸಿದ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೨-೧೧೩). **ಖಡ್ಡ$_{1}$** : ೧. "ಖಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡ್ಡ]ಮೆನಲ್ ದಿಟ್ಟತನಂ" (ಚತುನಿ. II, ೩೮). **ಖಡ್ಡು** : ೧. 'ಖಡ್ಡಳಿ' ಪರಾ. [?. / ಸಂ. ಕಡ್ಡ್ = ಬಿರುಸಾಗು, ಕಠೋರವಾಗು]

ಕಡ್ಡ$_{2}$, ಖಡ್ಡ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ದ್ವೇಷಿ; ವೈರಿ : ಈತಂ ಮನೆಯ ಕಿಱುಕುಳ ವೆಸನಂ ಮಾಡದಿರೆ ತನ್ನ ಕಿಱಿಯಬ್ಬೆ ಜಡಿದೊಡೆ ಮುಳಿದು ಬಂದೊಂ ಮೂಗುದುಱಿಸಲಾಱದ ಕಡ್ಡನೆಂದಾ ತೆಱನಂ ಪೇೞ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೮೯-೮). ೨. ತಿಳಿಗೇಡಿ; ದಡ್ಡ : ಆತಂ ಕಿಱುಕುಳನುಂ ಕಡ್ಡನುಮಾಗಲಾಗ ಧೈರ್ಯವಂತನಪ್ಪುದು (ಬಂಹರಿ. ೬-೧೪). **ಖಡ್ಡ$_{3}$** : ೨. ಗೊಡ್ಡು ಕೋಡಿನಲಿಱಿದು ನೆಗಹಿದ ಗೆಡ್ಡೆಯಂತಿದನೆತ್ತಿ ಭಕುತಿಯ ಖಡ್ಡನೈತರೆ ಕಂಡು ಹೋಗದಿರೆಂದು ಮಾರ್ಗದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೯-೫೮).

ಕಡ್ಡಮಾಡು = ಮೂರ್ಖನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಪೆಚ್ಚುಗೊಳಿಸು : ಅಱಿಯದಂತೆ ಕಡ್ಡಮಾಳ್ಪುದು ಪ್ರತಿಕೂಲವೆರಸಿ ಗರ್ವದಿ ಮಾಡುವುದು (ದ್ವಾದಶಾ. ೫೨-೧೨೩೨). **ಕಡ್ಡಾಗು** = ದಡ್ಡನಾಗು; ಪೆಚ್ಚಾಗು (ಕ).

[?. / ಸಂ. ಕಡ = ಮೂರ್ಖ]

ಕಡ್ಡ$_{3}$ (ಗು). ಕೆಟ್ಟದಾದ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ. 'ಕಡ್ಡವಾರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಷ್ಟ]

ಕಡ್ಡಂಚು (ನಾ). ಗೆರೆಯಂತಿರುವ ಅಂಚು; ಕಡ್ಡಿಅಂಚು : ಒಂದು ಜೊತೆ ಕಡ್ಡಂಚಿನ ಪಂಚೆಯನ್ನು ತಂದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಡ್ಡಿ + ಅಂಚು$_{2}$]

ಕಡ್ಡಗೂಂಟಣಿ (ನಾ). ದಿಟ್ಟಳಾದ ಕುಂಟಣಿ; ತಲೆಹಿಡುಕಿ: ಕಡ್ಡಗೂಂಟಣಿ ಕಿಡಿಯಂ ಮೆಟ್ಟಿದಂತಾಗೆ ಚೌಕಿಗೆಯ ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ಬಂದು (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೯ವ). [ಕಡ್ಡ$_{1}$ + ಕೂಂಟಣಿ]

ಕಡ್ಡಣ, ಕಡಣ, ಕಡ್ಡಣಿ (ನಾ). ಜಡೆಗಟ್ಟಿದ ಕೂದಲು; ಜಡೆಗಟ್ಟು : "ಕಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ದ್ದ]ಣಮೆಂದು ಜಡೆಗಟ್ಟು" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೪೮); "ಮದವಟ್ಟಿಗೆಯೆ ಕಡ್ಡಣಂ ಎನೆ ತಾನೆ ಜಡೆಗಟ್ಟು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೨); ಮುಡಿಜಡೆಯ ಕಡ್ಡಣಮಂ ಚೊಕ್ಕಳಂ ತುಱುಬಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೧-೮). **ಕಡಣ** : "ಜಡೆಗಟ್ಟಿದು ಕಡಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೮). **ಕಡ್ಡಣಿ** : ಕದಿತಲೆ ಕೆಯ್ಯ ನೇವಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಿಕ್ಕಸಿಥೇನು ಮಂಡೆಯೊಳ್ಕಡು ಮುರಿದೊತ್ತಿ ಸುತ್ತಿದ ಕಣ್ಣದಣಿ [ಕಡ್ಡಣಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣಣಿ] ನೇಣರೆದೊಟ್ಟ ಕುಪ್ಪಸಂ ಕುಡಿನಿಮಿರ್ದಿರ್ಪ ಮೀಸೆ . . . ಇಂತು ನಡೆದರ್ ನಲವಿಂ ಪತಿಗಂಗರಕ್ಷಕರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೮೮). [?]

ಕಡ್ಡಣಿ 'ಕಡ್ಡಣ' ನೋ.

ಕಡ್ಡಣಿಗೆ, ಖಡ್ಡಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಜಡೆ; ಹೆಣಿಗೆ : ಕೆದಱಿದ ತಲೆಯನಡಸಿ ಸುತ್ತಿದ ಮುಪ್ಪುರಿಯ ಬಾರಿಕಡ್ಡಣಿಗೆಯ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೭). ೨. ಹೆಣೆದ ಚಾವಟಿ; ಬಾರುಕೋಲು : ಮಹಾಕಾಲನ ಕೋಣನ ಕೋಡಿನ ಹೊಸ ಬಡಿಗೆಗಳ ಕುಳಿಕನ ಕಡ್ಡಣಿಗೆಯ ಶಶಿರವಿಗಳ ತಾಳಂಗಳ (ವೀರೇಚ. ೨-೨೧); ಆ ಕೊನೆಯ ಶಬ್ದಗಳು ಬಾರಿಕಡ್ಡಣಿಗೆಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಛಳೀರನೆ ಹೊಡೆದಂತಾಯಿತು (ಹೊಸಮೇ. ೩೧೬). **ಖಡ್ಡಣಿಗೆ** : ೧. ತಲೆಯ ಖಡ್ಡಣಿಗೆಯ ಸುರಂಗದ ಪಳಿಯ ಸೀರೆಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೪೦). ೩. (?) : ಸಮತೆಯೆ ಖಡ್ಡಣಿಗೆಯೆಂದೆಂಬ ಸಮಿತ ಪಾತ್ರೆಯ ನಿಕ್ಕಿ ಸದ್ಭಾವನೆಂದೆಂಬ ನವ್ಯನೈವೇದ್ಯಮಂ ಬಡಿಸಿ (ವಾಯಿರ ೧೩೬-೨೬).

[ಕಡ್ಡಣ + -ಗೆ$_{1}$]

ಕಡ್ಡಣಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಕತ್ತರಿಸು" (ತೊರರಾ. ಕೋಶ) : ಆಣೆದನೆಡದಲಿ ಬಲದಲಾತಗಳಣೆದ ಖಡ್ಗವ ಖಡ್ಗದಲಿ ಕಡ್ಡಣಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಖಡ್ಡಣಿಸಿ, ದಟ್ಟಣಿಸಿ, ಕಡೆಗಣಿಸಿ, ಕಣೆಕರಿಸಿ] ಕೈ ಮೈ ಲುಳಿಯಲಿಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬನುರವಣಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೧-೨೧). [? + -ಇಸು$_{3}$]

ಕಡ್ಡತನ, ಖಡ್ಡತನ (ನಾ). ೧. ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ. ೨. ದಡ್ಡತನ; ಮೂರ್ಖತನ : ತನುಜ ಕದನದ ಕಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕಷ್ಟ]ತನ ಬೇಡೆನಗಿದುಪಕಾರವು ವೃಥಾ ಕುರುವನಕೆ ವಹ್ನಿಯ ಬಿತ್ತಬೇಡಕಟೆಂದನಾ ಭೀಷ್ಮ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೩೧). **ಖಡ್ಡತನ** : ೨. ಗುಡ್ಡರೆಲ್ಲರು ಗುರುವ ನಾವನು ಖಡ್ಡತನದಲಿ ಜಱಿವನೆನುತವರಡ್ಡಹಾಯ್ದರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೭); ಖಡ್ಡತನವನು ಬಿಸುಟು ಬಾಹ್ಯದಲಡ್ಡವಿಸಿ ಕಣುಮನಗಳಿಗೆ ಬಲೆಯೊಡ್ಡಿದರು ಬಲಕೇಶವರು ದಿವ್ಯಾಕೃತೀಕ್ಷಣದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೮). ೩. ಸೊಕ್ಕು; ಮದ; ದರ್ಪ : ರಾಯನ ನಾರಿಯರ ವಿವಿಧಾಭರಣ ಸಿಂಗಾರವೊಡ್ಡಿತು ಕೊಂಡು ಮುಳುಗಿತು ಖಡ್ಡತನ ನೃಪನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೯); ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೀ ಕಡುಖಡ್ಡತನವಿರಬೇಕು (ತೊರರಾ. ೨-೨-೪೩).

[ಕಡ್ಡ$_{3}$ + -ತನ]

ಕಡ್ಡಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡಿಸು; ಕಾಡು: ಬೆಸವರಿಗೆಯ್ವ ಬೇಸರಿಸು ವಿತ್ತುವನೆತ್ತುವ ಮೇಗುದೋರ್ಪ ಕಂಟಿಸುವ ಕನಲ್ವ ಕಡ್ಡಯಿಸು ವೇಱಿದನಂ ತಿಳಿಪಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೩).

[ಕಡ್ಡ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಡ್ಡವಣೆ (ನಾ). ಎಳೆಯುವುದು; ಬರಸೆಳೆಯುವುದು; ಸೆಳೆತ: ಆಕೆಯ ಮುದ್ದುವೆರಸಿದ ತೊದಲ್ನುಡಿಗಂ . . . ಪುರುಡುವೆರಸಿದ ಕೊಂಕಿಂಗಂ ಕದ್ದವಣೆ (?) [ಕಡ್ಡವಣೆ] [ಪಾಠಾಂ. ಗದ್ದವಣೆ]ವೆರಸಿದ ಸೋಕಿಂಗಂ ಗಾಡಿವೆರಸಿದ ಹಾವಕ್ಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೭ ವ); ಎಮೆಯಿಕ್ಕಲ್ ಮೆಱೆಯಿಸುವಂತೋರೊರ್ವರನೊಡಲೊಳಡಸಿಕೊಳಲ್ ಕಡಂಗಿಸುವ ಕಡ್ಡವಣೆಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೪೪ ವ). "ಕದ್ದವಣೆ - ರೋಮಾಂಚ?" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ).

[← ಪ್ರಾ. ಕಡ್ಡಣ < ಸಂ. ಕರ್ಷಣ]

ಕಡ್ಡವಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಾರ; ಶನಿವಾರ: ಕ್ರೂರದಿನಂಗಳ ಪೆಸರಂ ಮಱೆಯಿಸಿ ಮಂಗಳವಾರಂ ಕಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ವಡ್ಡ]ವಾರಮೆಂಬಂತೆ ವಲಂ (ಗದಾಯು. ೩-೨೭). ℙ ಇದು 'ವಡ್ಡವಾರ'ದ ಅಪಪಾಠವಿರಬಹುದು. [ಕಡ್ಡ$_3$ + ವಾರ$_3$]

ಕಡ್ಡಾಣಿ 'ಕಟ್ಟಾಣಿ' ನೋ.

ಕಡ್ಡಾಣೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಡ್ಡಾಣೆ ಪೆರ್ಮನ್ ಸಾಮಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. IX (S), ಚಿಂತಾಮ. ೧೭೦-೧; 750); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಡ್ಡಾಣೆ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ಸಿಯಕೆಲ್ಲ ಕೆಸುಮಣ್ಣು ನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೫-೧; 780). [?]

ಕಡ್ಡಾಯ, ಕಡಾಯ$_1$, ಖಡ್ಡಾಯ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತಾಯ; ಬಲಾತ್ಕಾರ; ನಿರ್ಬಂಧ: ದುಷ್ಟರಿಗಂಜಿ ಕಟ್ಟಕೊಳ್ಳಬಹುದೆ ಕಡ್ಡಾಯದ ವ್ರತವ (ಏಲೇಶ್ವ. ೨೦); ಕಡ್ಡಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಈ ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲಿನ ಮುಱಿಯೆ ಎನಗೊಂದು ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಳಾ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೧); ದೇವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ನಡೆಸಬೇಕೆಂದು ಕಡ್ಡಾಯ ಮಾಡಿ, ಹಾಗೆ ಮಾಡದವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೭೯). ೨. ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸೇವೆ; ಒತ್ತಾಯದ ಕೆಲಸ: ಇನ್ತೀ ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ಸ್ತಳದ ಹನ್ನವಣಿಗರುಂ ಕಡ್ಡಾಯದ ಕೋಲ್ಕಾಜರುಂ ಪುರಸ್ಸಹರಾಗಿ ನಡಸುವುದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೭೪-೪೪; 1098); ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣ ಮನೆದೆಱೆ ಮುಂತಾದ ಅಯವೆಲ್ಲಉ (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕಾ. ೩೦-೨; 1332); ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ ಆಲುದೂ ಯಿಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೫-೧೬; 1401); ಮಗ್ಗ ಮುದ್ರೆ ಕ್ರಯ ಕಡ್ಡಾಯ ಹಾರಿಕಾಯ ಬಾಳುಕ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೦-೨೫; 1419); ಕಡ್ಡಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಬಿರಾಡ ಕಾಣಿಕೆ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೪೧-೩೨; 1526); ಅಡ್ಡೆಯ ಹೊಱೆಯಂತೆ ಕೊಂಡೆಯ್ದಿ ಕೊಡುವಾಗ ಕಡ್ಡಾಯದೊಡವೆಯೇಯೆಂಬಾ (ಭರಜ. ೩೮-೧೨೭). **ಕಡಾಯ$_1$**: ೨. ಅನುಪು ಆಳು ಅರ[ಕಾ]ಣಿಕೆ ಕಡಾಯಉ ದಂಣಾಯವಾರರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೮-೧೭; 1418); ಕ್ರಯ ಕಡಾಯ ಭಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭-೨೧; 1430); ಚಕ್ರ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡಾಯ ಸರ್ವಬಾಧ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ [ಬಿಟ್ಟೆ]ವೆಂದು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩೯-೧೪; 1547). **ಖಡ್ಡಾಯ**: ೨. ಸುಂಕ ಸೋಳಿಗೆ ಖಾಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಡ್ಡಾಯ ಕೊಟ್ಟ ಗುತ್ತಿಗೆ (ಬಸವು. ೨೭-೫೨); ಕಾಣಿಕೆ ಖಡ್ಡಾಯ ಬೇಡಿಗೆ ಬಿರಾಡ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಕುಂದಾಪು. ೫೩೯-೧೪; 1446). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟಾಯ; ತೆಲು. ಕಡ್ಡಾಯ]

ಕಡ್ಡಾಯಗಾರ (ನಾ). ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಮಾಡುವವನು; ಬಲಾತ್ಕಾರ ಮಾಡುವವನು (ಕಿ). [ಕಡ್ಡಾಯ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಡ್ಡಿ, ಖಡ್ಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ದೇಟು; ಸಣ್ಣ ಸಿಗುರು: "ಯೋಗವಾಹಷಕಾರಕ್ಕೆ ಡತ್ವಂ—ಕಾಷ್ಠ - ಕಡ್ಡಿ" (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಮಹಾಶ್ರೀಯಂ ಕೊಳದ ಪುಲ್ಲ ಕಡ್ಡಿಯಂ ತೊಱೆವಂತೆ ತೊಱೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೩೨); ಬೇವಿನ ಕಡ್ಡಿ ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ ದ್ರಾಕ್ಷಂಬೆರಸರೆದು ಕುಡಿಯಲ್ಕೆಱೆದಡೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೩೮); ಉಱುವ ಜಯವಧುವೊಕ್ಕತನದಲಿ ಮುಱಿದ ಕಡ್ಡಿಯಿದೆನಲು ಕರದಿಂ ಮುಱಿದು ಬಿದ್ದುದು ಚಾಪವು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೩); ದೂಱಿೊ ಬುದ್ಧಿ ಮಾಡಬೇಡ ಕೈಯೊಳಿಕೊ ಕಡ್ಡಿ ನಿನ್ನ ಕೈಯೊಳಿಕೊ ಕಡ್ಡಿ (ಕನಕ. ೨೭-೩೨). ೨. ಬರೆಯುವ ಉಪಕರಣ; ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆ; ಕುಂಚ: ಹಲವು ಬಹುರೂಪ ಬರೆವ ಕರದ ಕಡ್ಡಿಯ ಬೋನದಂತೆ ಮನವಱಿದು ಕಣ್ಣು ನೋಡಿ ಕೈಯ ಕಡ್ಡಿಯ ಹಿಡಿದು ಲಕ್ಷಿಸುವಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭-೨೩೭). ೩. ನೂಲು ಸುತ್ತುವ ಕಂಡಿಕೆ; ಕದಿರು: ಕಡ್ಡಿಯ ಸುತ್ತುವ ಕೂಸ ಜಾಟಕ್ಕೆ ನುಂಗಿತ್ತು ಹಾಸಿನ ಕಡ್ಡಿಯಲೂಕೆಯ ನೆಯ್ವಾತನ ಬುದ್ಧಿಯ ಏನೆಂದಱಿಯದ ಕೂಸು ನುಂಗಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೪). ೪. (ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಲು) ತುದಿಗೆ ಮದ್ದು ಅಂಟಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ; ದೀಪದ ಕಡ್ಡಿ; ಬೆಂಕಿಕಡ್ಡಿ: ಒಲೆ ಹಚ್ಚಲು ಒಂದು ಕಡ್ಡಿ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). 'ಕಡ್ಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. ೫. (ಆಲಂ) ಒಣಕಲು; ಬಡಕಲು: ಅವನು ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದೆ ಕಡ್ಡಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೬. (ಆಲಂ) ನಿಕೃಷ್ಟವಾದುದು; ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು: ಸಗ್ಗದ ರಾಜಪದವಿಯಂ ಕಡ್ಡಿಗುಂ ಕಡೆಯಾಗಿಯೆಣಿಸುವರು (ಅಚಾವಿ. ೨೮-೮). **ಖಡ್ಡಿ$_1$**: ೧. ವೀಣೆಯನು ವಿಸ್ತರದಿ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಧರಿಸಿಯೆ ಕಳೆಯ ಖಡ್ಡಿಗಳ (ಜೀವಂಚ. ೯-೩). ೪. ಬೀಡಿಯ ಖುಷಿ, ಖಡ್ಡಿಯ ಬೋನಸ್ (ಮುಂಗಾಪು. ೫೪). ೬. ಬೊಡ್ಡಿ ಹೋದಪೆ ನೀನದೆಲ್ಲಿಗೆ ಖ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ಡ್ಡಿಗೆನ್ನನು ಕೊಳ್ಳದೆನುತಿಡೆ ಗಡ್ಡವನು ಕೆದಱುತ್ತ ಹಿಡಿದರೆ ಕಾಂತೆ ಬಸವಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೫-೧೭).

ಕಡ್ಡಿಗೆಣೆಸು = ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆ: ಮುಗ್ಧುವ ಮುರರಂ ಕಡ್ಡಿಗೆಣಿಸದೆ (ಚಿಬಪು. ೪೨-೨೮). **ಕಡ್ಡಿಗೆಬಗೆ** = (ಆಲಂ) ಕನಿಷ್ಠವಾಗಿ ನೋಡು; ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು: ಕರ್ಣಾದ್ಯರನು ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆಯನೀ ಹೂಹೆಗಳ ಗಣಿಸುವನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೭೮); ಚತುರೆ ವೀಣಾವಾದ್ಯದಲಿ ಭಾರತಿಯ ಕಡ್ಡಿಗೆಬಗೆಯಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೩); ರಾಮಂ ರಾವಣನನೊಂದು ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕಡ್ಡಿಚಿಂತಾಮಣಿಶಕುನ** = ಕಡ್ಡಿಯಿಟ್ಟು ತೆಗೆದ ಪುಟದಲ್ಲಿರುವ ಮಾತಿನಿಂದ ಶಕುನ ಹೇಳುವುದು (ಕಿ). **ಕಡ್ಡಿತುಂಡಾಗಿನುಡಿ** = ಕಡ್ಡಿಮುರಿದಹಾಗೆ ಮಾತಾಡು: ನೆಕ್ಲದೋನ್ ಕಡ್ಡಿತುಂಡಾಗಿ ನುಡಿದನು (ಪುನರು. ೪೨೬). **ಕಡ್ಡಿಮುರಿದಹಾಗೆ ಮಾತಾಡು** = (ಆಲಂ) ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ನುಡಿ; ಖಂಡಿತವಾಗಿ ನುಡಿ: ನಾವು ಎಷ್ಟು ಆಸೆಯಿಂದ ಹೋಗಿದ್ದೆವು. ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದ ಹಾಗೆ ಮಾತಾಡಿಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). **ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಕೈಗೆಕೊಡು** = ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಹೇಳು: ಅವರ ಸಂಬಂಧ ಬೇಡ, ಬೇಡ ಎಂದು ನಾನು ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಕೈಗೆಕೊಟ್ಟೆ (ಮಹಾಗ. ೫). **ಕಡ್ಡಿಮುರಿದುಪೇಳ್, ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಹೇಳು** = ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೇಳು; ನಿಷ್ಠುರವಾಗಿ ನುಡಿ: ಕಡ್ಡಿಮುರಿದುಪೇಳ್ವೆ, ನೀನಲ್ಲಿಗಯ್ದದಿರು (ಹಜ್ಜೆರ. ೫-೧); ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು. ನೀನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಡ (ರೂಢಿ).

[ಪ್ರಾ. ಕಟ್ಠ. / < ಸಂ. ಕಾಷ್ಠ]

ಕಡ್ಡಿಉಪ್ಪು 'ಕಡ್ಡುಪ್ಪು' ನೋ.

ಕಡ್ಡಿಕಸರು (ನಾ). ಕಸ ಕಡ್ಡಿ: ದಿನಾಲು ಕಡ್ಡಿಕಸರುಗಳನ್ನು ಗುಡಿಸಿ ಕುಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಕಪಪು. ೫-೧). [ಕಡ್ಡಿ + ಕಸರು$_3$]

ಕಡ್ಡಿಕುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ನೆಡು. ೨. ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆಯಿಂದ ಮೂಡಿಸು ; ಬರೆ : ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಡ್ಡಿಕುತ್ತುವ ನಾನೇ ಅವಮಾನಕ್ಕೀಡಾಗೆನೇ? (ಕನ್ನಸು. I, ೧೩೨). [ಕಡ್ಡಿ + ಕುತ್ತು$_1$]

ಕಡ್ಡಿಗೀರು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸು : ಲಾಟಾನಿಗೆ ಕಡ್ಡಿ ಗೀರುತ್ತಿದ್ದ ಬ್ಯಾರಿಗಳು ಸಿದ್ದಣ್ಣನ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗೊಡಲೇ ಇಲ್ಲ (ಮುಂಗಾಮು. ೧). [ಕಡ್ಡಿ + ಗೀರು$_1$]

ಕಡ್ಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ಅಲಂ) ಹುಲ್ಲಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಎಣಿಸು; ಹುಲ್ಲಿನಷ್ಟಾದರೂ ಬೆಲೆಕೊಡು : ದೇಶಕೋಶದ ಸಿರಿಯ ಗಣಿಸನು ಕಡ್ಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಖಡ್ಡಿ]ಗೊಳ್ಳನು ಸಕಲ ಸಂಪದವ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೧–೬೩). [ಕಡ್ಡಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡ್ಡಿಪುಡಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ; ತಂಬಾಕು : ಎಲೆಯನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ತುರುಕಿಕೊಂಡು ಕಡ್ಡಿಪುಡಿಗೆ ಸುಣ್ಣ ಹಚ್ಚಿ ತಿಕ್ಕತೊಡಗಿದರು (ಚತಿಸ. ೧೧೪). ೨. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನ ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಕುಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಪುಡಿ; ಹೊಗೆಪುಡಿ : ಅವರು ಅಡಕೆ ಎಲೆ ಜೊತೆಗೆ ಕಡ್ಡಿಪುಡಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕಡ್ಡಿ + ಪುಡಿ]

ಕಡ್ಡಿಪುಸ್ತಕ (ನಾ). ಶಕುನಗಳ ಪುಸ್ತಕ. [ಕಡ್ಡಿ + ಪುಸ್ತಕ]

ಕಡ್ಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಕಡ್ಡಿಗಳುಳ್ಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ; ಬೆಂಕಿಪೊಟ್ಟಣ : ಹುಡುಕಿದರೂ ಕಡ್ಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ ದೊರೆಯಲೊಲ್ಲದು (ಕಮ್ಮಟ. ೪). [ಕಡ್ಡಿ + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಕಡ್ಡಿಪೊಟ್ಟಣ (ನಾ). = ಕಡ್ಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ : ಒಂದು ಕಡ್ಡಿಪೊಟ್ಟಣ ಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). [ಕಡ್ಡಿ + ಪೊಟ್ಟಣ]

ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿ, ಖಡ್ಡಿಬತ್ತಿ (ನಾ). ಕಡ್ಡಿಯಂತೆ ಉದ್ದವಾಗಿ ಹೊಸೆದು ಮಾಡುವ ಬತ್ತಿ : ಕಪ್ಪುರದಾರತಿ ರತ್ನದೀಪಾರತಿ ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿ ಅಪಾರ ಮಹದಾರತಿ (ಮೋಹತ. ೨೧–೧೭) ; ಪಂಚಾರತಿ ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿ ನೀಲಾಂಜನ ವಲಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೨–೪೩) ; ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿಮಾಡು ಹೂಬತ್ತಿ ಬೇಡ (ರೂಢಿ). 'ಗೆಜ್ಜೆಬತ್ತಿ' ಪರಾ. **ಖಡ್ಡಿಬತ್ತಿ** : ದೀವಿಗೆಯ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಡಲಿಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಖಡ್ಡಿಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೭೪). [ಕಡ್ಡಿ + ಬತ್ತಿ]

ಕಡ್ಡಿಮಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಅಳೆದ ಪ್ರಮಾಣ: ಬದಸ್ತೂರು ಮಣ್ಣುಕೆಲಸ ಕಡ್ಡಿಮಟ್ಟಾ ವರಹ ವಂದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಕೋಲು ಎಂಬದಾಗಿ ಮೊಕರರ ಮಾಡಿಸಿ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟೆಗೆ ಮಣ್ಣುಹಾಕಿಸುವುದು (ಮಹಾವಂ. II, ೭೬). [ಕಡ್ಡಿ + ಮಟ್ಟ$_2$]

ಕಡ್ಡಿಯರಕಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಶಿವನಾರುಬಳ್ಳಿ, ಕಡ್ಡಿಯರಕಿನಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೪೮–೫೫೮). [?]

ಕಡ್ಡಿಯರಗು (ನಾ). ೧. ಕಡ್ಡಿಯಾಕಾರದ ಅರಗು; ಅರಗಿನ ಶಲಾಕೆ. ೨. ಕಡ್ಡಿಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಅರಗು (ಕಿ). [ಕಡ್ಡಿ + ಅರಗು$_3$]

ಕಡ್ಡಿಲು (ನಾ). ಕಂದಕ ; ಅಗಳು ; ಕಡಗು (?) : ಅರಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾವಲು ಕಡ್ಡಿಲು ವುಕ್ಕಡ ಪ್ಯಾಟ ಕಂದುಕ ಮುಂತಾದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಣವಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಕೆಳವಂ. ೧೨–೧೨). 'ಕಡಂಗ್ಯು' ಪರಾ. [?]

ಕಡ್ಡಿವಲೆ, ಖಡ್ಡಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ : ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ ಕಡ್ಡಿವಲೆಗಳ ಪರವುತುಪಸಾಕ್ಷಿ ಪಕ್ಷಿಗಳನಡ್ಡಾಡಿಸುತ್ತೆ (ಪರಶು. ೨೧–೩೦). **ಖಡ್ಡಿವಲೆ** : ಒಡ್ಡಿದರು ದಡಿವಲೆಯ ಸಿಡಿವಲೆ ಖಡ್ಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡ್ಡಿ, ಖಡ್ಡ]ವಲೆಯನಗಲಕೆ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೧೨). [ಕಡ್ಡಿ + ಬಲೆ$_1$]

ಕಡ್ಡಿಹಿಡಿ (ನಾ). ಕಡ್ಡಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪೊರಕೆ: 'ಕಡ್ಡಿಹಿಡಿ' ಹಿಡಿದು ಹಕ್ಕೆ ಗುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಬೆಳುವ. ೧೩೦). [ಕಡ್ಡಿ + ಹಿಡಿ$_2$ (< ಪಿಡಿ$_3$)]

ಕಡ್ಡಿಹುಳು (ನಾ). ಕಡ್ಡಿಯಂತಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು : ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಡ್ಡಿಹುಳು (stick insect) ವಿದೆ (ಜಾಲಪ್ರ. III, 1257). [ಕಡ್ಡಿ + ಹುಳು$_2$ (< ಪುೞು$_1$)]

ಕಡ್ಡು$_1$ 'ಕಡ್ಡ$_1$' ನೋ.

ಕಡ್ಡು$_2$ (ನಾ). ಗಡ್ಡ. 'ಕಡ್ಡುವರ್' ಪರಾ. [< ಪ್ರಾ. ಖಡ್ಡ]

ಕಡ್ಡುಪ್ಪು, ಕಡ್ಡಿಉಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು : ರೋಗದ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಕಂಡಕೂಡಲೇ – ಕರ್ಪೂರ ೧೧ ತೊಲ ಕಡ್ಡುಪ್ಪು ೧ ತೊಲ ಬೆಲ್ಲ ೧ ತೊಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಧಸೇರು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಒಂದಾವೃತ್ತಿ ಕುಡಿಸಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೨೬). **ಕಡ್ಡಿಉಪ್ಪು** : ಸೀಸ, ಬಿಳುಗಾರ, ಸಜ್ಜರಸ, ಯವಕ್ಷಾರ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎಂಟು ಹಲ, ಕಡ್ಡಿಉಪ್ಪು ಇಪ್ಪತ್ತು ಹಲ, ಇವಿಷ್ಟನೂ ಕೂಡಿ ಮರ್ದಿಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೦೮). [ಕಡ್ಡಿ + ಉಪ್ಪು$_1$]

ಕಡ್ಡುವರ್ (ಕ್ರಿ). ಗಡ್ಡಬರು ; ಮುದುಕನಾಗು : ಅಂತು ಪೋಜ ಮುಡುವರಾತಿಕಾಲಾನಲನಂ ಕಂಡು ಕಡ್ಡುವಂದ ದೊಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂಡು ವಂದದೊಡ್ಡ]ರೆಲ್ಲಂ ಮುಸುಜಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೧ ವ). [ಕಡ್ಡು$_2$ + ಬರ್$_1$]

ಕಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅನುಂಗಳವಾದವಳು ; ಕಷ್ಟವಾದವಳು ; ಅನಿಷ್ಟೆ ; "ದುಷ್ಟೆ" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ) : ವೀರಾಂಗನೆ ಕಡ್ಡೆ ತೋಳ್ಪಿಸುಗೆಯೊಳ್ ಮೆಚ್ಚಿಪ್ಪಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ನೇರ್ಪಟ್ಟು] ನಿಲ್ವನ್ನಳೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೬೦) ; ಕುಪಿತೆ ಕುತ್ಸಿತೆ ಕುಹಕೆ ಕುಜೆ ಕಡ್ಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಟಿಲೆ] ಕುಲಗೇಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೬೧). [ಕಡ್ಡ$_3$ + –ಎ$_2$]

ಕಡ್ಯ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ; ಕತ್ತಿ : ಕಡ್ಯಗಳಿಂದಿವರ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸೆ (ಸಾಸಂಗ. ೩೯). [← ಮರಾ. ಕಡ್ಯಾ, ಖಡ್ಯಾ. / ಸಂ. ಖಡ್ಗ]

ಕಡ್ರಬಡ್ರ, ಕಡ್ರುಮುಡ್ರು (ಅ). (ಉಕ) ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದೆ; ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ : ಎಲ್ಲ ಕಡ್ರಬಡ್ರ ಗೀಚಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕಡ್ರುಮುಡ್ರು** : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಕರಡುಮುರುಡು ?]

ಕಡ್ರುಮುಡ್ರು 'ಕಡ್ರಬಡ್ರ' ನೋ.

ಕಡ್ಲೆಗಂಗಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (ಕಿ). [ಕಡ್ಲೆ$_0$ (< ಕಡಲೆ) + ಗಂಗಾರ$_2$]

ಕಡ್ಲೆನಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ವೈಔಗಿ. ೨೭–೫೧೦). [ಕಡ್ಲೆ$_0$ (< ಕಡಲೆ) + ನಾರು$_2$]

ಕಡ್ಲೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಕಡ್ಲೆಮುಳ್ಳು, ಮುಳ್ಳುಬೀಜದಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೨–೨೩). [ಕಡ್ಲೆ$_0$ (< ಕಡಲೆ) + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$)]

ಕಢಾರ 'ಕಡಾರ$_4$' ನೋ.

ಕಣ್, ಕಂ, ಕಣು, ಕಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ನೋಡುವ ಅಂಗ; ನೇತ್ರ; ನಯನ ; ದೃಷ್ಟಿ : ಕಾಣನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮುಂ ಕಾಣದಂತೆಂಮುಂ ಕಣ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೫) ; ಬಂದುದಂದು ಶರದಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಣ್ ಬರ್ಪಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೧); ಎನಗಿರ್ವರುಮೆರಡು ಕಣ್ಣಗಳನ್ನರೆ ಯುವರಾಜನುಮಂಗರಾಜನುಂ (ಗದಾಯು. ೩–೬೭); ಲಿಪಿಭೇದದಿಂ ಪಲವಾಕಾರಮಾಗಿ ಕಣ್ಗೆ ತೋಱುವಕ್ಕರಂ ಚಾಕ್ಷುಷಮೆಂಬುದು (ಶಮದ. ೩ ವೃತ್ತಿ) ; ಕೀರ್ತಿಲತೆ ವಿಸ್ಫುರಿಸುತಿರ್ದುದು ಸಕಲ ಜನಪದ ಜನದ ಕಣ್ಮನಕೆ (ತೊರರಾ. ೧–೩–೩೧). ೨. ನವಿಲುಗರಿಯ ನಡುವಿರುವ ಗುಂಡಗಿನ ಚಿಹ್ನೆ, —ಗುರುತು : ಸುತವದನ ಕಮಲಮಂ ಕಾಣದ ಕಣ್ ಕಣ್ಬೀಲಿಯ ಕಣ್ಣೆನುತುಂ ಕಣ್ಬನಿಯಿಂ ಕರ್ಚಿದಳ್ ಕಪೋಲಸ್ಥಳಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೨೧) ; ಪೀಲಿಯ ಕಣ್ಣಂತೆ ಬಟ್ಟೆಯ ಪುಲ್ಲಂತೆ ತಾಳ ಕೆಯ್ಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೯೪).

೩. ಪಗಡೆಯ ದಾಳದ ಮೇಲಿನ ಚಿಹ್ನೆ, —ಚುಕ್ಕೆ : ಸೂಳಿಯ ಕಣ್ ಪಾಸಗೆಯ ಕಣ್ಣು ಮೇನುಜುಗುಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೩). ೪. ಹೊರಸು, ಬಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಹೆಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಕಿಂಡಿ, —ತೂತು : ಹೊರಸಿನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲು ತೊಡರಿಕೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ). ೫. ಮೊಳಕೆ ಹೊರಡುವ ಗೆಣ್ಣು : ಎಲೆ ಸುಲಿವೆಡೆಗಳ ಕಣ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂ] ಕಣ್ಗೆಲೆಯೆಡೆ ಗಂಟೊಡೆದು ಮೊನಸಿ ಸನೆದೋಱೆ ಮುಗುಳ್ತಲರ್ದು ಮಱಿದುಂಬಿಗಂತೆಂಬೆಲರ್ಗಂ ಮು ದ್ದಾ ದು ವ ಲ್ಲಿ (ಯ ಶೋ ಚ. ೪–೫). ೬. (ಆಲಂ) ಮಧ್ಯಸ್ಥಳ; ಪ್ರಮುಖವಾದ ಭಾಗ: ಪೊಜವೊಜಿಲ ಪೊಲದೊಳ್ ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಣೊಳ್ [ಪಾಠಾಂ ಬಟ್ಟೆಗಣ್ಣೊಳ್] ರಾತ್ರಿ ಪ್ರತಿಮೆ ನಿಂದೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೨–೧೨); ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಣೊಳಡ್ಡಂ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದ ವೃದ್ಧ ವಾನರನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೧ ವ); ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಕಲ್ಗಳ ನೊ ಟ್ಟು ವ ರ್ (ಸಮುಪ. ೧೨–೩); ಊರ ಮಧ್ಯದ ಕಣ್ಣ ಕಾಡಿನೊಳಗೆ ಬಿದ್ದ್ಯುದಾವೆ ಐದು ಹೆಣಸು (ಅವಚಂ. ೨–೨೬). ೭. (ಆಲಂ) ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಾದು ದು ; ಅ ಚ್ಚು ಮೆ ಚ್ಚು : ಎ ಮ ಗೆ ಲ್ಲಂ ಕಣ್ಣಾಗಿರ್ದರವರತೀತರಾದರೆನೆ (ಚಾವುಂಪು. ೯೩–೩); ಎನಗೀ ವೈಶ್ಯಾತ್ಮಭವನೆ ಕಣ್ಣುಂ ಮತಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೯೯); ಚಾವುಂಡೋರ್ವಿಪತಿಗಂ ಸಿರಿವೇವಿಗಂ ಕುಮಾರರ್ ಕಣ್ಣುಂ ಗತಿಯುಮೆನೆ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಎಇ. XX, ೧೨–೨; 1187); ಕವಿಯೇ ರಾಜರ ಕಣ್ಣುಳ್ಳೆ (ಸೋಮೇಶ. ೮೬). ೮. (ಆಲಂ) ದಯೆ; ಕರುಣೆ: ಬೆಂದ ಬಿದಿಗೆ ಕಣ್ಣ[ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಗೆ]ಲ್ಲಕ್ಕುಂ (ಯ ಶೋ ಚ. ೨–೩೪). ೯. ವೆಜ್ಜ; ತೂತು; ರಂಧ್ರ : ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದಿಹ ಸೂಜಿಯಲಿ ಹೊಲಿಗೆಯಹುದೆ (ತಿರುಪಾ. ೩೯). ೧೦. ಬೆರಳು ತಟ್ಟುವ ಮದ್ದಳೆ, ತಬಲ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಚರ್ಮದ ನಡುವಿನ ಭಾಗ; ಮೆತ್ತಿರುವ ಕರಿ ಸರಿ : ಮದ್ದಳೆಯ ಬಲಗಣ್ಣನೆತ್ತಿ ನೋಡಿ (ವಿರೂಪಾ. ೫೦). ಕಂ : ೧. 'ಕಂಗಳ', 'ಕಂಗಾಣಿಸು' ಪರಾ. ಕಣು : ೧. ಮಗನ ನೋಡಿದ ಹಲವು ಕಣು ದಣಿಯೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬–೨); ದೃಢವೈರ ದರುಶನ ಮಾ ತ್ರ ದ ಲಿ ಕಣು ಕೋರವಿಸಿದುವು ಕೋಮ ಲಾಂಗನ ಕಾಯಕಾಂತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೨); ಕಣುಗಳನು ತೆರೆದ ವರ್ಗೆ ಗೋಚರಿಸತಿಹನು (೧೪೪೦. ೨–೨). ೭. ಕೌರವ ಕುಲಕೆ ಕಣು ಗತಿಮತಿಯೆನಿಸಿ ನೀ ಕರ್ಣನೆಂಬುದು ಸ ಕ ಲ ಜನಜನಿತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯–೬೧). ಕಣ್ಣು : ೧. ಕಣ್ಣ ಮುಚ್ಚಿ ಕರ್ಣದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಾಗ ಮಹೇಶ್ವರಸ್ಥಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೬–೫೨೪); ನಿಮ್ಮರಿಭಟಗೆ ನಾಲ್ಕಿಲ್ಲ ಕೈ ಕಣ್ಣಿಲ್ಲ ನೊಸಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೨೬); ತಾವರೆ ಮೊಗ ಮೀನ್ ಕಣ್ಣು ನೀರಾನೆಗಳ್ ತೀವಿದ ನಡೆ ಸುಳಿ ನಾಭಿ . . . ಎನೆ ಭಾವಕಿ ಮೆಱೆದಳರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೫–೪೭). ೧೧. ದೃಷ್ಟಿ; ಗಮನ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಕಣ್ಣು (ಭಾರದ. ೫೪೧).

ಕಣ್ಗಿವರ್ = ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆಬೀಳು ; ಕಾಣು : ದೆಸೆದೆಸೆಗೊಸಗೆಯೆ ಬರ್ಪಂತೆ ಕಣ್ಗಿವಂದುದು ಶರದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೬); ನವಗ್ರೈವೇಯ ಕಂಗಳ್ ಮಹೀತಳದೊಳ್ ಸಂಧಿಸಿ ಬಂದು ನಿಂದ ತೆಜದಿಂದಂ ಕಣ್ಗಿವಂದೊಪ್ಪುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೪೭). ೨. ಚೆಲುವಾಗು; ಮನೋಹರವಾಗು: "ಉಱೆ ಕಣ್ಗಿವಂದುದೊಳ್ಪುಮದಿರದಣಿಯನುವೆಡ್ಡಮೆನೆ ಮನೋಹರ ಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೯); ಅಂತೊಪ್ಪುವ ಗಂಡಗಾಡಿಯೊಳಿಂದ್ರನೀಲ ದಂತಪ್ಪ ಬಣ್ಣಂ ಕಣ್ಗಿವರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೪ ವ); ಮೌಕ್ತಿಕದ ರಂಗವಲಿ ಕಣ್ಗಿ ವಂ ದು ದು (ಚಬಪು. ೬–೫೩). ಕಣ್ಣಬಿನೋದ = ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಸಂತೋಷ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು : ಚಲ[ದ]ಂಕ ಕಾಜನುಂ ಕಂಣ ಬಿನೋದನುಂ ಎಸುವರಾದಿತ್ಯ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು.೧೫೭–೫೧; 1191).

ಕಣ್ಣಮೆಯ್ಯ = ಮೈತುಂಬ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಇಂದ್ರ : ಆ ದೇವ ವೃಂದ ಸಹಿತ ಕಣ್ಣಮೆಯ್ಯನತ್ಯಾದರದಿಂದಿಳಿತಂದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೨). ಕಣ್ಣಲಾಗನೆ = "ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ" (ಕಾದಂ ಉ. ಅಡಿಟ) : ಮನುಜ ಮನೋಜ ನಿನ್ನ ಪೆಸರ್ಗೇಳಲೊಡಂ ಬೆಮರಿಂದೆ ಕಣ್ಣಲಾಗನೆ ನೆಱೆ ನಾಂದು ಪತ್ತಿದ ನಿಜಾಂಶುಕಮುಂ ಪುಳಕಂಗಳೆತ್ತೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೧೪). ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕಿ ಹುಡುಕು = ಅತ್ಯಂತ ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸು : ನನ್ನ ಕುಂದುಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಹಾಕಿ ಹುಡುಕಿ ನೋಡಿದ ಮೇಲೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೨೯). ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಒತ್ತು = ಕಣ್ಣಿಗೆ ಚುಚ್ಚು ; ಕಣ್ಣಿಸುರಾಗು : ಮೊದಲೇ ಪೋಲೀಸಿನವರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಒತ್ತುತ್ತಿದ್ದ ಅಣ್ಣನೇ ಈ ಸಂಚಿನ ಪ್ರೇರಕನೆಂದು . . . ಭಾವಿಸಿದ್ದರು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೫೧). ಕಣ್ಣಾಗು = ೧. ದೃಷ್ಟಿಯಿಡು ; ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬಯಸು : ನೃಪತನಯರ್ ಜಾನಕಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಾಗಿರ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೬೬). ೨. ಮುಖ್ಯವಾಗು ; ಆಕರ್ಷಣೆಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗು : ದೇವ ದೇವ ನಿಮ್ಮಂ ಕಂಡವನಾವಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಾಗ (ಬಸರ. ೬–೧೦೩). ೩. ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗು : ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಾಗಿ ಬಾಳ್ವೆಮ್ಮ ಮಿತ್ರನಾ ನಾಕಸ್ಥನಾದನೆಂದಾಪ್ತರಳಲುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಭಾವಚಂ. ೮–೩೬); ಹಾಡಿ ಹಣ್ಣಾದಿ ನೀ ಜಗದ ಕಣ್ಣಾದಿ ನೀ ದುಡಿದು ಸಣ್ಣಾದಿ ನೀ ಗುರುದೇವ (ಸವಿಗೀ. ೪೭–೧೫). ಕಣ್ಣಾಡಿಸು = ೧. ದೃಷ್ಟಿಬೀರು; ನೋಡು : ಹುಡುಗರ ಕಡೆ ಕಣ್ಣಾಡಿಸಿ ನೋಡಲು ಜಯಂತನು ಬಂದುದು ಕಂಡುಬರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೧೨); ಆಗಾಗ ಹಳೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮೇಲೂ ಕಣ್ಣಾಡಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬೯). ೨. ಸನ್ನೆಮಾಡು; ಸೂಚನೆ ಕೊಡು : (. . .ತನ್ನವರ್ಗೆ ಕಣ್ಣಾಡಿಸಿ ಕರವಾಳವನ್ನು ಹಿರಿದು ಕೊಳ್ಳನು) (ಬರುಗಂ. ೨೦–೧೯). ಕಣ್ಣಿಗೆಇಂಗುಹಚ್ಚು = (ಆಲಂ) ಮೋಸಮಾಡು : "ಇಕೊ, ಇಕೊ, ನೀನು ಬರೆದಿರುವಿ. ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಇಂಗುಹಚ್ಚುವಿಯಾ ! ತೋರಿಸು, ತೋರಿಸು" (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೪). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಹತ್ತು = ನಿದ್ರೆಹತ್ತು : ಮಗಳ ಬದುಕು ಹಸನಾಗಲಿ ಎಂಬ ನೆನಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಹತ್ತಲಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೩). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು = ಕಂಡುಬರು; ಗೋಚರವಾಗು; ಕಾಣಿಸು : ಮನೆಗೆ ಬಂದೊಡನೆ ಮೊದಲು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದದ್ದು ನಿನ್ನ ಪತ್ರ (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣೆರಚು, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣೆಸೆ = (ಆಲಂ) ಮೋಸಮಾಡು : ಆ ಪರಂಗಿಯವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣೆರಚಿ ಓಡಿಹೋಗಿ (ಬಂಕಿಮು. ೨೦೭); ಬಿಂಬಾಧರಾಮೋದ ಕರೆಯಲಿ ಮುಕ್ತಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣಸೆದೇ (ಪಾಂಚಜ. ೫೯). ಕಣ್ಣುಕಣ್ಣುಬಿಡು = ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೆರಳಿಸು; ಕೆಕ್ಕರಿಸಿನೋಡು: ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕರ್ಣನು ಕೋಪದಿಂದ ಕಣ್ಣುಕಣ್ಣುಬಿಡುತ್ತ (ವಚಭಾ. ೨೩೪). ೨. (ಆಲಂ) ಏನೂ ತೋಚದಾಗು ; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತನಾಗು : ಇತರರು ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತೋರದೆ ಕಣ್ಣುಕಣ್ಣುಬಿಡುತ್ತ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದರು (ವಚಭಾ. ೨೧). ಕಣ್ಣುಕತ್ತಲಿಡು, ಕಣ್ಣುಕತ್ತಲೆ ಬರು = (ಆಲಂ) ಮೂರ್ಛೆ ಬೀಳುವಂತಾಗು; ಬವಳಿಬರು: ದೇವಾಂಬೆಗೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತಾಯಿತು ; ತಲೆ ತಿರುಗತೊಡಗಿತು ; ಕಣ್ಣು ಕತ್ತಲಿಟ್ಟಿತು (ಚಿದೇವ. ೭೩); ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕಣ್ಣುಕತ್ತಲೆಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೧೩ ಕಥಾಸಾರ). ಕಣ್ಣುಕಾಣು = ತಿಳಿ ; ಅರಿವಾಗು : ಹೆಣ್ಣು ಹೆಣ್ಣೆಂದೇತಕೆ ಬೀಳುಗಳೆವರು ಕಣ್ಣುಕಾಣದ ಗಾವಿಲರು (ಹದಿಬ. ೪–೭). ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕು = ೧. ಕಣ್ಣುಕೋರೈಸು: ಸೂರ್ಯನು ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕುವಂತೆ ಬೆಳಗುಗೊಳಿಸು (ವಚಭಾ. ೧೫೮); ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕುವಂಥ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ರೇಷ್ಮೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಪುನರು. ೧೩). ೨. (ಆಲಂ) ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಸು; ಕರುಬಿಸು: ಹಣವಂತನ ಸಿರಿ ಬಡವನ ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಕಣ್ಣು ಕೂಡು, ಕಣ್ಣು ಕೂರು = ೧. ನಿದ್ರೆಬರು : ನಮ್ಮ ರೋಗಿಗೆ ಇದೇ ಈಗಷ್ಟೆ ಕಣ್ಣುಕೂಡುತ್ತಿವೆ! (ಸ್ಮೃತಿಜೆ. ೩೧೧) ; ಕರಿಯನಿಗೆ ಧನಿಗಳಲ್ಲಿ ದನಕಾಯಲು ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅವನು ಕಣ್ಣುಕೂರುತ್ತ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದ (ರಕ್ತ ರೂ. ೪೧). ೨. ಪ್ರೇಮಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಸೇರು. ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗಾಗು = ೧. (ಅಲಂ) ಕೋಪವುಂಟಾಗು ; ಕೆರಳು : ಡ್ಯೂಕ್ಸ್ಲೆ ಒಂದು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಊರಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಟನು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕಣ್ಣುಕೆಂಪಗಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೪೨೪). ೨. (ಅಲಂ) ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿ ಯುಂಟಾಗು ; ಕರುಬು : ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಿದ್ದಣ್ಣನ ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಕೆಂಪಗಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೬೬) ; ಹೊಲ ಹಚ್ಚಗಾಯಿತು, ಒಡೆಯನ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗಾಯಿತು (ಗಾದೆ). ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿಸು = ಮೋಸ ಮಾಡಿ ಪಾರಾಗು : ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಯವರ ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿಸಿ ಓಡಿಬಂದಿರ ಬೇಕೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಅಂಬಿಕೆ. ೯). ಕಣ್ಣುತಾಕು = ದೃಷ್ಟಿಯಾಗು : ಮಗುವಿಗೆ ಯಾರದೋ ಕಣ್ಣುತಾಕಿದೆ (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣು ತುಂಬು = ಕಣ್ಣೀರು ಬರು ; ಹನಿಗೂಡು : ಆ ಗೋಳಿನ ಕಥೆ ಕೇಳಿ ಕಣ್ಣುತುಂಬಿತು (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಬರು = ಕಣ್ಣು ಬೇನೆಯುಂಟಾಗು ; ಕಣ್ಣುಹತ್ತು : ಮಗುವಿಗೆ ಕಣ್ಣುಬಂದು ಅಳುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಬೀಳು = ೧. ಮನ ಸ್ಸಾಗು ; ಬಯಕೆ ಹುಟ್ಟು : ಆ ಮನೆಯ ಮೇಲೆ ಅವನ ಕಣ್ಣುಬಿದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ದೃಷ್ಟಿತಾಕು : ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಕಂಡವರ ಕಣ್ಣುಬಿದ್ದೀತು ಜೋಕೆ (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸು = ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ತೆರೆ ; ಸನ್ನೆ ಮಾಡು ; ಕಣ್ಸನ್ನೆಮಾಡು : "ಕುಮಾರಿ, ನಿನಗಿದೊ ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರ" ಎಂದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸಿದನು (ಪುನರು ೧೨೪) ; ತುಂಗಕ್ಕ ಬದಿಯ ಹೆಂಗಸಿನತ್ತ ಒಮ್ಮೆ ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸಿದ ರೀತಿ (ಮೂರುದಾ. ೧೪೪). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು = ೧. (ಅಲಂ) ನೋಡದೆ ಇರು ; ಕಡೆ ಗಣಿಸು : ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ದೋಷಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಹೇಗೆ? ಅದಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಸಾಯು ; ತೀರಿ ಹೋಗು : ಅವರು ಮೊನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಹಾಕು = ೧. ಆಸೆಯಿಂದ ನೋಡು : ಹಿಂದೆ ಈ ಮೂಢನು ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣುಹಾಕಿದ್ದ (ಪಚಭಾ. ೮೫). ೨. "(ಒಂದು ಗಿಡದ) ಎಲೆ ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಅಥವಾ ಅಂಕುರವನ್ನು (ಮತ್ತೊಂದು) ಗಿಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸು" (Inoculate. ಇಂಕನಿ). ೩. (ಅಸೂಯೆಯಿಂದ) ದೃಷ್ಟಿಹಾಕು : ಜೊಚ್ಚಲ ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣುಹಾಕಬೇಡ (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಹಾಯಿಸು = ದೃಷ್ಟಿಬೀರು ; ನೋಡು : ಕಾಗದವೊಂದನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಣ್ಣುಹಾಯಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೪೨). ಕಣ್ಣುಹೊಡೆ = ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸು ; ಕಣ್ಸನ್ನೆ ಮಾಡು : ಅವನು ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಹೊಡೆದು ಕರೆದನು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ ; ಮಲ. ಕಣ್, ಕಣ್ಣು ; ತುಳು. ಕಂಣ್, ಕಣ್ಣ್ ; ಕೊಡ. ಕಣ್ಣ್ ; ತೆಲು. ಕನು, ಕನ್ನು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕನ್ ; ಗಡಬ. ಕಣ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಕನ್ ; ಕುಇ. ಕನು ; ಕುವಿ. ಕನ್ನು ಕನ್ನೂ ; ಕುರುಖ್. ಕನ್ಸ್ ; ಮಲ್ತೊ. ಗನು ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಕನ್]

ಕಣ್ಣು$_2$ 'ಕಳ್ಳ$_3$' ನೋ.

ಕಣ್ಣು$_3$, ಖಣ್ಣು$_3$ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರ ಕುಪ್ಪಸದ ಬಟ್ಟೆ, —ರವಕೆ ಬಟ್ಟೆ : ಬಣ್ಣದ ಕಣದ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಯ ಜವಳಿಗಳನೆ . . . ಸೂಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೩೪ ವ) ; ಒಂದು ಪಟ್ಟೆಯ ಕಣವನ್ನು ತರಿಸಿ . . . ಕೊಟ್ಟನು (ಕವಿಕ. ೫೫). ಖಣ್ಣು : ಸುಮಂಗಲೆಯರು ಖಣಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ . . . ದೇವಿಯ ಉಡಿ ತುಂಬಿದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೭೨) ; ಖಣವನ್ನು ಮಡಿಸಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಉಡಿ ತುಂಬಿದಳು (ಅಲ್ಪವಿ. ೭೮). [← ಮರಾ. ಖಣ]

ಕಣ್ಣು$_4$ (ನಾ). ೧. ತೀರ ಸಣ್ಣಚೂರು ; ನುಚ್ಚು : "ಕಣಮೆನೆ ನುಚ್ಚು" (ಮಂಗರಾ. ೧೮೯–೩) ; ಈ ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣವೂ ಚಿನ್ನದ ಕಣಗಳೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೮). ೨. ಪದಾರ್ಥದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಾದ ಅಂಶ ; ಅಣು : ಅದರೊಳಗೆ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ನೀಲಿ ಬಣ್ಣದ ಕಣಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೫) ; ಪರಾಗದ ಕಣಗಳು ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಕುಣಿದಾಡುವುದನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಕದ ಸಹಾಯದಿಂದ ನೋಡಬಹುದು (ಭೌತವಿ. ೨೮೬). 'ರಕ್ತಕಣ' ಪರಾ. ೩. ತೀರ ಅಲ್ಪ ; ಲವಲೇಶ : "ಅಲ್ಪಂ ಲವಂ ಲೇಶಮಣು ಕಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭–೫). ೪. ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ, —ಚೂರು : "ಕಿಡಿ ಯೆಬೆಗೆ ಕಣಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಸ್ಫುಲಿಂಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪–೮). [ಸಂ.]

ಕಣಂಜ, ಕಣಜ$_1$ (ನಾ). ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸ್ಥಳ ; ಬಿದಿರಿನ ಗೂಡೆ : ಅಕ್ಕಿ ಕಣಂಜದ ಮು ೬೩ ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೪೪೦, ಕುಮಟ. ೧೧೩–೨೮ ; 1475) ; ವಿಲಯ ಘೋರಾಂಧಕಾರದ ಕಣಂಜದಂತೋ ಪ್ರಳಯಕಾಲಮೇಘಂಗಳ ಕಪೋರದಂತೋ ಭಾವಿಸೆ (ಚಿಬಪು. ೪೬–೧೯). ಕಣಜ$_1$: "ಧಾನ್ಯಂಗಳಿಹ ಠಾವು ಕಣಜವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೮) ; ಕಣಜಂಗಳೊಳು ಪೊಕ್ಕು ನೆಲ್ಲುಗಳನುಜಿ ಕಟ್ಟಿ ಗಣಿಸದದ ಪೊತ್ತು (ಪೆರುರ. ೧೩೫–೬) ; ಭೂವರೇಣ್ಯಂ ತನ್ನ ಪಟ್ಟದ ದೇವಿ ಕಣಜದೊಳೆಮ್ಮ ಭತ್ತವನುಂಡೊಡಾಗ್ರಹಿಸಿ (ಬಸವು. ೨೪–೮೪) ; ಒಡೆಯಿರೋ ಕಣಜಗಳನೆಣ್ಣೆಯನಡಕಿರೋ ಸೀರೆಗಳ ದಿಂಡನು ಬಿಡಿಸಿರೋ (ತೊರಾರಾ. ೫–೮–೭) ; ಮಾರಿಯ ಮನೆ ಬಿಯ್ಯದ ಕಣಜಂ ಮತ್ತಾ ರಾಜ ಕೃತಾಂತನ ಬಳಕೆಯ ಭಂಡಾರಂ (ಜಯಕಾ. ೭–೨೦) ; ಕಣಜದೊಳಿಹ ಬಹುಧಾನ್ಯವ ಬಗೆಯದೆ ಸೂಜಿಯ ಕೊಟ್ಟು (ಕಂಕವಿ. ೧೧–೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳಞ್ಜಿಯ ; ತುಳು. ಕಣಜ ; ತೆಲು. ಕಣಜ, ಕಣಂಜ / ಮರಾ. ಕಣಂಗ]

ಕಣಂಜು, ಕಣಜ$_2$, ಕಣಜು$_1$ (ನಾ). ಹವಳ, ಮುತ್ತು ಹಾಗೂ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತೂಗುವಾಗ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ : ವಿಕಲ್ಪಬಿಂದುಗೆ – ಕದಂಪು, ಕದಪು . . . ಕಣಂಜು, ಕಣಜು (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಕುಂಕುಮದ ಕಣಂಜು ೨ ಕಸ್ತೂರಿ ಕಣಂಜು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೯–೩೯ ; 1513). ಕಣಜ$_2$: ಹವಳಕ್ಕೆ ಕಣಜ ಮುತ್ತಿಗೆ ಚವೂ, ಪಚ್ಚೆಗೆ ರತಿ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೭–೯). ಕಣಜು$_1$: ಮುತ್ತಿನ ಕಣಜಿನ ತೂಕಕ್ಕೆ :—ಹತ್ತು ಹಣವಡ್ಡ ತೂಕದ ಮುತ್ತಿನ ಕಣಜಕ್ಕು ಅದನು ಚೌವಡವಿನೊಳಂ ಪೊತ್ತುವುದು ಮತ್ತು ಬಿಗಿವುದು (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. I, ೨) ; ಗಂಧ ತೊಲೆ ೧ಕ್ಕಂ ಅಡ್ಡಸಾಂದು ಜವಾದಿ ಪುಣುಗು ಪ್ರತಿ ಕಣಜು ಮೂರಕ್ಕೆ ಹಾಗ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೮೪ ; 1382). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಟಞ್ಚು. / ಸಂ. ಕಲಂಜ]

ಕಣಕ, ಕಣಿಕೆ$_2$, ಕಣುಕ (ನಾ). ಹಸಿಹಿಟ್ಟು ; ಕಲಸಿದ (ಗೋಧಿಯ) ಹಿಟ್ಟು : ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಣಕವ ನಾದಿದಂತೆ (ಬಸವ. ೨೬೦) ; ಅದಗ ತಿಂಬರು ಕಣಕದದಿಗೆ ಇರಲ್ಕೆ (ದೇವಾವ. ೩೩–೫೮) ; ಕಣಕ ಕುಟ್ಟೋ ಒನಕೆಲಿ ಬಡೆದರೆ ಕೈಂಕುಯಿ ರಾಗವ ಮಾಡುವಿರಿ (ಪುರಂದ. ೨–೯೦–೧) ; ಮಣೆಗೆ ಹತ್ತಿದ ಕಣಕ ಉರುಳುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬೆನ್ನ ಹಿಂ. ೯೧). ಕಣಿಕೆ$_2$: ಬುಧವಾರ ದಿನ ಎಂಣಿ ಘಾರಿಗೆ ದು ೪ ಗುರುವಾರ ದಿನ ಕಣಿಕೆ ಘಾರಿಗೆ ದು ೪ (ಕಇ. III–i, ೧೭–೬೮ ; 1556) ; ಕುಟ್ಟಿದ ಕಣಿಕೆ ಯೆರಡು ಭಾಗ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿದ ಸೊಜ್ಜಿಗೆ ಯೆರಡು ಭಾಗ (ಭೀಮಸೂ. ೧೭–೨). ಕಣುಕ : ಬಿಸಿಲು ತಾಕಿದವರಿಗೆ ಕಣುಕದ ಕಡುಬು ನೀಡುವುದು . . . ರಸಿಕಮಾರ್ಗವೆ (ಶಂಕವಾ. ೭–೮೧). [< ಸಂ. ಕಣಿಕ]

ಕಣಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕಾಳು ಉದುರಿಸಿ ಉಳಿದ ತೆನೆ : ಕಣಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಉರುವಲಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ$_1$ (< ಕಳ$_3$) + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಣಕಣ, ಖಣಖಣ (ನಾ). ಹರೆ, ತಮಟೆ, ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬಾರಿಸುವಾಗ ಹೊರಡುವ ಧ್ವನಿ, —ಶಬ್ದ. 'ಕಣಕಣಿಸು$_1$' ಪರಾ. **ಖಣಖಣ :** ಖಣಖಣಾಯಿತ ಖಲೀನ ಸಂಘಟ್ಟ ಸ್ಯಂದಮಾನ ಫೇನ ಸಲಿಲ ಸ್ರೋತಶ್ಶತಂಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೫ ವ). [?]

ಕಣಕಣಿ, ಕಣಿಕಣಿ$_1$ (ನಾ). ಜ್ವರದ ಲಕ್ಷಣ; ಶಾಖ; ಕಾವು : ಕ್ಷಯದ ಆರಂಭವೇ ಮೊದಲು ಗೊತ್ತಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲು ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ಕಣಕಣಿಯೂ, ಒಣಕೆಮ್ಮೂ ಇರುವದು (ಔಷಧೀ. ೬೯). **ಕಣಿಕಣಿ$_1$:** ಅದೇಕೋ ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಣಿಕಣಿ ಎನಿಸತೊಡಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [?. / ತಮಿ. ಕಣಕಣ. / ಮರಾ. ಕಣಕಣ]

ಕಣಕಣಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಣಕಣ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು : ಜಾಗಟೆ–ಗಂಟೆಗಳು ಥಣಥಣಿಸುವುವು. ತಾಳಗಳು ಕಣಕಣಿಸುವುವು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೩). [ಕಣಕಣ + –ಇಸು$_3$]

ಕಣಕಣಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಣಕಣಿಯೆನಿಸು ; ಇರುಸುಮುರುಸಾಗು : ಮತ್ತೊರ್ವರ್ಳ್ ತಾನೊಲ್ದು ಮೊಲ್ಲದಂತವನೊಳ್ ನೆಗಟ್ಬುವ ಮುಗಳಣಕಕ್ಕೆ ತಲೆ ಕಣಕಣಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೬೨ ವ). [ಕಣಕಣಿ + –ಇಸು$_3$]

ಕಣಕಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪಾತ್ರೆ (?) : ಪಾಯಸ ರನ್ನದ ಕಣಕಲಿಗೆ ಇಳಿವ್ಯಾಳ (ಲೋಕಗೀ. ೧೫೨) ; ರನ್ನದ ಕಣಕಲಿಗೆ ಇಳುವ್ಯಾಳ ಅಡಗಿಯ (ಲೋಕಗೀ. ೧೮೩). [?]

ಕಣಕಾಲ್, ಕಣಕಾಲು, ಕಣೆಕಾಲ್ (ನಾ). ಪಾದ ಮತ್ತು ಮಂಡಿಯ ಚಿಪ್ಪು ಇವುಗಳ ನಡುವಿನ ಭಾಗ : ಅಡಿ ತೊಡೆಪೊರ್ಕುಳುಂ ತೆಗಲೆ ಕೈ ಕಣ[ಪಾಠಾಂ. ಣೆ]ಕಾಲ್ ಕೊರಲೆಂಬಿವುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೬) ; ಕೈಗಳ್ ಕಡಿಖಂಡಮಾಗೆ ಕಣಕಾಲ್ಗಳ್ ನಟ್ಟುವುಗ್ರಾಜಿಯೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೪೫) ; ಅಕ್ಕಟಕ್ಕಟನ್ನುಡಿಯದೆ ಮಾಣದೀ ಕಟಿಯ ಭಾರದಿನೀ ಕಣಕಾಲ್ಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೮೧). **ಕಣಕಾಲು:** "ಜಂಘಾ, ಪ್ರಸೃತಾ – ಈ ೨ ಕಣಕಾಲು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೧) ; ಪೊಯ್ಯೆ ನಿರತಂ ಕಣಕಾಲು ಮೊಳಕಾಲ್ಮುಖಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೬೫–೧೨ ; 1156) ; ಕಣಕಾಲಂದುಗೆ ಘುಲುಘುಲುರೆನುತಲಿ (ಪುರಂದ. ೧–೧೩–೨) ; ಒಂದು ಮೊಸಳೆಯು ಅವನ ಕಣಕಾಲನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿತು (ವಚಭಾ. ೨೧). **ಕಣೆಕಾಲ್ :** ಕಣೆಕಾಲ್ ಕಡಿ ಬೆನ್ನಿರ್ದ ತೋಳ್ಗಲ್ಲ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೨–೯೨) ; ಕಣೆಕಾಲ್ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಿಂದೆ ಮೆಜೆವಂ ಚೆಲ್ವಂ (ಚಿಕವಿ. ೩–೯೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಕೈಕ್ಕಾಲ್ ; ಮಲ. ಕಣಕ್ಕಾಲ್, ಕಣಙ್ಕಾಲ್]

ಕಣಕಾಲು 'ಕಣಕಾಲ್' ನೋ.

ಕಣಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಸು ; ಲೆಕ್ಕಿಸು : ಗಣಕೆಯರ ಚತುರತೆಯು ಯೆಣಿಸುವರೆ ಜಗದೊಳಗೆ ಫಣಿಗಸಾಧ್ಯವು ಕೇಳು ಕಣಕಿಸುವೆ ನಾನು (ಹಮುಚ. ೬೯). [ಕಣಕ್ಕು$_0$ + –ಇಸು$_3$. / ℙ < ತಮಿ. ಕಣಕ್ಕು = ಲೆಕ್ಕ]

ಕಣಕೋಜಿ (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲಿನವರೆಗೆ ಬರುವ ವಸ್ತ್ರದ ವೇಷ್ಟನ : ಕಂಬಿಯ ಬಿಲ್ಲುಂ ಪಿಡಿದ ಪುಳುಂಬಿನ ಮೂಜಂಬು ಪೆಗಲ ಬಲೆ ಕಣಕೋಜಂ [ಪಾಠಾಂ. ಬಲೆಣಕೊಜಂ, ಬಲೆಕಣ್ಣ ಕೋಜಂ] ಕೆಂಬೆತ್ತಸಿದಲೆ ತನಗಿರೆ ಶಂಬರರಿಪುವಂದು ಕೊಡೆ ವನಚರನಾದಂ (ನೇಮಿಪು. ೬–೧೬೬). [ಕಣ್$_3$ + ಕೋಜು$_0$ (< ಕೋಜು$_1$)]

ಕಣಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (?) : ಕಣಗಲ (ಕರ್ಮಾಳೆ)– ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ ವೃಕ್ಷ. ಇದರ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಪಶುಗಳು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತಿನ್ನುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೭). [?]

ಕಣಗಲು 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣಗಿಲ್ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣಗಿಲಿ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣಗಿಲು 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣಗಿಲೆ$_1$, ಕಣಗಲು, ಕಣಗಿಲ್, ಕಣಗಿಲಿ, ಕಣಗಿಲು, ಕಣಲಿಗೆ, ಕಣಿಗಿಲ್, ಕಣಿಗಿಲ, ಕಣಿಗಿಲೆ, ಕಣೆಗಿಲೆ, ಗಣಿಗಲು$_1$, ಗಣಿಗಲೆ, ಗಣಿಗಿಲು (ನಾ). ೧. ಚೂಪಾದ ಎಲೆಗಳಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ; ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು; ಕರವೀರ : ಮಾಲಗಾಜದ್ದೇರ್ವಗ್ಗರ್ ನಡೆಯಿಸುವ ಕಣಗಿಲೆಯ ಗಿಡುವಿಪ್ಪರ್ತ್ತು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦೮–೧೮ ; 1069) ; ಕಬ್ಬಿನ ರಸ ಬಿಳಿಯ ಕಣಗಿಲೆಯ ಪುಷ್ಪ ಕಮ್ಮನಪ್ಪ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯಿವಂ ಹೊಸ ಬಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೪–೧೫) ; ಫುಲ್ಲ ಕಂಕಣಂ ಕಣಗಿಲೆಯೊಂದಸಿಯ ಪಸಿಯೋಲೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ತಿಸರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೩೫) ; ಕಣಗಿಲೆಯ ಬಂದುಗೆಯ ಕಕ್ಕೆಯ ಸಣಬ ಸರಿಸದ ಕುಸುಮದಲಿ ರಿಪುಗಣ ಭಯಂಕರನರ್ಚಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೪೩). ೨. ಒಂದು ತೆರದ ಬಾಣ : ಕಣಗಿಲೆಯ ಕೋಲುಳಿಯಂಬು ಕವಲಂಬಲಗಿನಂಬೀಸಾಡಿದವು ಪರಸೈನ್ಯ ಸಾಗರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೪). **ಕಣಗಲು :** ೧. (ಮೈಔಗಿ. ೫೬–೧೧೨೮). **ಕಣಗಿಲ್ :** ೧. ಕಿಸುಗಣಗಿಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಗಣಿಗಿಲೆ] (ಶಮುದ. ೧೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಬಜೆಯುಂ ಕಣಗಿಲ್ ವಿಳಂಗಂ ರಜನೀದ್ವಿತಯಂ ಕಟುತ್ರಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧–೫೯). ೨. ಪರಿಗಳಿತ ಲುಳಿಯಂಬು ಕಣಗಿಲ ಸರಳುಗೂಡಿಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರವೆರಡು ಸಾವಿರವುಳಿದನೀ ನಾರಾಚನಿಕರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮–೨೧). **ಕಣಗಿಲಿ :** ೧. ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆಂಕಲು ಕಣಗಿಲಿಯ ಮರನಲಿ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲು ೧ (ಎಕ. VIII. ತೀರ್ಥಹ. ೧೦೫–೫೩ ; 1405). **ಕಣಗಿಲು :** ೧. ಕಣಗಿಲು ಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆಯಣಿಲೆ ಕದಳಿ ಹಾದರಿಯ ಮರ ಮೊದಲಾದುವುರ್ವಿಜಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩) ; ಹಾವು ಮೆಕ್ಕೆ ಕಣಗಿಲು ಕತ್ತರಿ . . . ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಬೇರು ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಅರೆದು (ವಿಸ್ಯೆವಿ. ೭೭). **ಕಣಲಿಗೆ :** ೧. ಪನ್ನೀರಿನಲಿ ವೇದಿಸಿದ ಕಣಲಿಗೆಯ ಕುಸುಮಗಳನು (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೪೩). ೨. ಕಂಡಳದ ಕಣಲಿಗೆಯ ಕೋಲುಗಳ (ತೊರರಾ. ೬–೩೪–೩೩) ; ನವಿಲುಗರಿ ಬಾಣದಲಿ . . . ಕಣಲಿಗೆ ಪವಣಿಕೆಯ ವಿಶಿಖದಲಿ ತಾರಕಿ ಮಿಂಚಿ ಹಳುಕಿನಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೨–೬೧). **ಕಣಿಗಿಲ್ :** ೧. "ಕರವೀರಮೆ ಪಡ್ಡಳಿಯು ಕಣಿಗಿಲೆಂದೆನಿಸಿರ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೦). **ಕಣಿಗಿಲ :** ೧. ಕಣಿಗಿಲದಲ್ಲಿ ರತ್ನಗಣಿಗಿಲ, ಚಂಡುಕಣಿಗಿಲ ಎತ್ತರ ಕಣಿಗಿಲ ಬಿಳಿಯ ಗಣಿಗಿಲ ಇವುಗಳ ಕೊಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೦೦). **ಕಣಿಗಿಲೆ:** ೧. ಅಂಬಲಿಯ ಹಲವು ಬಗೆಯಂ ಮಾಡಿ . . . ಮರುಗ ದವನ ಬಾವನ್ನ ಬಕ್ಕೆಯೆಳೆಗಾಯಿ ಕಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಣ]ಗಿಲೆಯೊಳೆ ಯೊವೂವು . . . ತೀವಿ ಶೈತ್ಯಂಗೊಳಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೩೯) ; ಸೌಂದರದ ಕಣಿಗಿಲೆಯ ಸಂಪಗೆಯ . . . ಅಲರ್ಗಳಿಂ ಹರನನರ್ಚಿಸಿದರ್ಗೆ (ವೀಶೈಪು. ೪–೨೧–೨) ; ಪಾದರಿ ಕಂಚಿ ಕಣಿಗಿಲೆ ದವನ (ಮೋಹತ. ೩–೧೫). **ಕಣೆಗಿಲೆ :** ೧. ಚೆಂಗಣಿಗಿಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಣಿಗಿಲೆ] (ಶಮುದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). **ಗಣಿಗಲು$_1$:** ೧. "ಕರವೀರಃ . . . ಕೆಂಪು ಗಣಿಗಲಿಗೂ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೪) ; "ಬಿಳೀ ಗಣಿಗಲಿಗುನ್ನೂ . . . ಕೆಂಪು ಗಣಿಗಲಿಗುನ್ನೂ ಹೆಸರು" (ಗುರುಬಾ. ೧೫೫). **ಗಣಿಗಲೆ :** ಗಣಿಗಲೆ ಸೊಪ್ಪು, ಆಡಿನ ಹಿಕ್ಕೆ . . . ವಾತಜ್ವರಂ ತೀರ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೯). **ಗಣಿಗಿಲು :** ೧. "ಕರವೀರಃ . . . ಬಿಳೀಗಣಿಗಿಲಿಗೂ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೪).

[ದೇ. ? . / ತಮಿ. ಕಣವೀರ, ಕವಿರ, ಕಯಿರ ; ಮಲ. ಕಣವೀರ ; ತೆಲು. ಗನ್ನೆರು, ಗನ್ನೇರು. / ಹಿಂ. ಕನೇರಾ. / ಪ್ರಾ. ಕಣೇರ, ಕರವೀರ < ಸಂ. ಕರವೀರ]

ಕಣಗಿಲೆ$_3$ (ನಾ). "ಬಿರುದಿನ ಆಭರಣ" (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ಟೀಕೆ) : ಚೈತ್ರ ಮೊಸೆದಳಿಮಾಳಾ ಕಿಂಕರರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಣ[ಪಾಠಾಂ. ಣೆ]ಗಿಲೆಯಂ ಕಣ [ಪಾಠಾಂ. ಣೆ]ಗಿಲೆ ಪೋಲ್ತು ಪೂತು ಮಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೯–೧೩). [?]

ಕಣಗಿಲೆವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಿ ಮಂಡಳಿಕ ಗಜಕಂಠೀರವ ಆಹವಮಲ್ಲದೇವನ ಹಣುವಂ ಶತ್ರು ಕ್ಷತ್ರಾಬ್ಧಿ ಬಡಬಾನಳಂ ಕಣಗಿಲೆವಾಡ ದಾವಾನಳಂ ಕನ್ನಮ ದಿಶಾಪಟ್ಟಂ . . . ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಚಾವುಂಡರಾಯರಸರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧–೧೭ ; 1047). [ಕಣಗಿಲೆ$_1$? + ವಾಡ]

ಕಣಗು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (÷). 'ಕೆಂಪುಕಣಗು' ಪರಾ. [?]

ಕಣಚು (ಕ್ರಿ). (?) ; "ಕಳಚು" (ಸಿದ್ಧವ. ಕೋಶ) : ಹುಣಚಿಯ ಮರದಲ್ಲೊಂದು ಹಣಚಿಯ ಬೆರಳಿಟ್ಟು ಹೋದಲ್ಲಿ ಆ ಹುಣಚಿಯ ಮರ ಹಣಚಿಯ ಮರವಾಗಿ ತಾ ಕಣಚಿ ಹೋದುದ ಕಂಡೆ (ಸಿದ್ಧವ. ೭೭೪). [< ಕಚಿಲ್ಚು ?]

ಕಣಜ$_1$ 'ಕಣಂಜ' ನೋ.

ಕಣಜ$_2$ 'ಕಡಂಜ' ನೋ.

ಕಣಜ$_3$ 'ಕಣಂಜು' ನೋ.

ಕಣಜು$_1$ 'ಕಣಂಜು' ನೋ.

ಕಣಜು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ ; ಪಿಂಗಾಕ್ಷ: "ಪಿಂಗಾಕ್ಷಮೆನೆ ಕಣಜು" (ಮಂಗರಾ. ೫೨–೯). [< ಸಂ. ಕಲಂಜ]

ಕಣತಲೆ (ನಾ). ಹಣೆಗೂ ಕಿವಿಗೂ ನಡುವೆ, ತಲೆಯ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳ ಚಪ್ಪಟೆಭಾಗ ; ಮೆಲುಕು (ಉಕ) : "ಗಂಡಃ ಕಪೋಲಃ . . . ಕೆನ್ನೆಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗಕ್ಕೂ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೂ ಹೆಸರು. ಕಟವಾಯಿ ಕಣ್[ಣ]ತಲೆಕೆಳದಾಡೆಗಂ ಹೆಸರೆಂದು ಕೆಲವರೆನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೦) ; "ಕಣತಲೆ, ಕಪೋಲ, ಗಂಡ (ಸ್ಥಲ)" (Temple. ೫೦ಕನಿ). [ಕಣ್$_0$ + ತಲೆ$_1$]

ಕಣತಲೆಮ್ಮೈಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಡುಬು (÷). [ಕಣತಲೆ$_0$ + ಮೈಲಿ$_1$]

ಕಣತಿ 'ಕಣೆತಿ' ನೋ.

ಕಣಪ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಬ್ಬಿಣದ ಈಟಿ, —ಬರ್ಜಿ. [ಸಂ.]

ಕಣಪ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. [? . / ತಮಿ. ಕಣವಾಯ್]

ಕಣಪಾದ (ನಾ). = ಕಣಕಾಲ್ : ಬಲದ ಕಣಪಾದದಲ್ಲಿ ಅಖಂಡಿತ ವೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನೆನಿಸಿರ್ಪರಿ ಅಯ್ಯ ಎಡದ ಕಣಪಾದದಲ್ಲಿ ವ್ಯೋಮ ಕೇಶನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನೆನಿಸಿರ್ಪರಿ ಅಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೮೮). [ಕಣ್$_0$ + ಪಾದ]

ಕಣಪೊರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಾಣೆಗರಾಂಮಗನ್ಕಣಪೊರಿ ಘನ್ಮನಾಯಿಗಗೆ ಕೊಟ್ಟದು ಎರಡು ಸಾಲೆ ಆಟ್ಟುಪ್ಪೋದು ಆಚನ್ದ್ರ ತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೪೯ ; ಸು. 890 ?). [?]

ಕಣಬ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಕುದುರೆ : "ಅಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಎದೆ] ಬೆಳ್ಪಾಗೆ ಕಣಬನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೨–೧೫). [?]

ಕಣಬಲಿ 'ಕಳವಲಿ' ನೋ.

ಕಣಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : "ರಾದ್ರಿಯೆನೆ ಕಣಬೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೫). [< ಕಳವೆ$_1$?]

ಕಣಮೆ 'ಕಣುವೆ' ನೋ.

ಕಣಯ$_1$, ಕಣೆ$_3$, ಕಣೆಯ$_1$ (ನಾ). ಉಡಿಯನ್ನು ಬಿಗಿಗೊಳಿಸಿ ನಿರಿಯನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಗಂಟು ; ಬಾಳೆಕಾಯಿಗುಂಟು ; ನೀವೀ ಗ್ರಂಥಿ : "ನಾರಿಯರ್ಕಳ ಜಘನಾಂಶುಕ ಗ್ರಂಥಿ ಕಣಯಮಂತದು ನೀವಿ ಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೮–೨೧) ; "ನೀವೀ, ಉಚ್ಚ್ಯಯಃ – ಈ ೨ ಕಣಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೩). ಕಣೆ$_3$: ಸ್ತ್ರೀಯ ಉಡಿಯ ಸೀರೆಯ ಕಣೆ (ನಾಚಿರಾ. ÷). ಕಣೆಯ$_1$: ನಡೆಯೆ ಚಟುಳತೆಗೆ ಕಣೆಯಂ ಸಡಿಲ್ದೊಡದನೆಡದಕೆಯ್ಯೊಳೋಸರಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯) ; ಕಣೆಯ ಮಳವಟ್ಟರೆ ಮುಯ್ವಂ ಬಳಸಿದ ಮೇಲುದು ಕುಚಮಂ ಬಿಗಿದಿರೆ ಗುರುನಿತಂಬೆ ದುಗುಲಮನುಟ್ಟಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೦೬) ; ಕಣೆಯದ ಚೆಲ್ವು ಕಂಪಣಮಡಂಗದ ಸುಯ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೪೫). [?]

ಕಣಯ$_2$ 'ಕಣೆಯ$_2$' ನೋ.

ಕಣಯ$_3$ 'ಕಣೆಯ$_3$' ನೋ.

ಕಣಲಿಗೆ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಹೊಲೆಯರ ಕಣವೊಂಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣ ಖ ೧ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೧–೮ ; 975). [?]

ಕಣವರಿಕೆ 'ಕನವರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣವು 'ಕಳ್$_3$' ನೋ.

ಕಣವೆ 'ಕಣುವೆ' ನೋ.

ಕಣಶಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಲ್ಲು : ಬೀಳಗಿಯ ಖಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಗುಲಾಬೀ ಬಣ್ಣದ ಕಣಶಿಲೆಯ ಜಾತಿಯ ಹಲಿಗೆಗಳು ವರ್ಣಸತಕ್ಕಂಥವು (ಕಭಾಗೆ. ೩೧) ; ಈ ಶಿಲೆಯು (ಕಣಶಿಲೆ) ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಾಳುಕಾಳಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೫೦) ; ಬಳಪದ ಕಲ್ಲಿನ ಈ ಸ್ತಂಭಗಳು ದ್ರಾವಿಡ ರೀತಿಯ ಕಣಶಿಲೆಯ ಸ್ತಂಭಗಳಂತೆ ಎತ್ತರಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೯). [ಕಣ್$_3$ + ಶಿಲೆ]

ಕಣಸು$_1$ (ನಾ). ೧. ನೋಟ ; ಕಾಣ್ಕೆ. ೨. ಅತಿಮಾನುಷ ದರ್ಶನ ; ಅಲೌಕಿಕವಾದ ತೋರಿಕೆ : ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತರಾಗಿ ಕುಳಿತಾಗ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಮೂಡುವ ಪ್ರಕಾಶರೂಪಗಳೇ 'ಕಣಸು'ಗಳು (ಜೀಪಾತ. ೨೫) ; ಕನಸೋ ಕಣಸೋ ನನಸೋ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭–೧೧). [< ಕಾಣ್]

ಕಣಸು$_2$ 'ಕನಸು' ನೋ.

ಕಣಸು$_3$ 'ಕಡಸು$_1$' ನೋ.

ಕಣಾ (ಅ). ಕಂಡೆಯಾ, ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬೋಧನೆ ಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಕಲಿಯುಗದ ದುರ್ಮತಿ ಮನುಷ್ಯ ವ್ರಾತ ಹೀನಾಕೃತಿ ಕಣಾ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೩೩) ; ಬಣಗುಮಾನವ ಕೇಳು ಕಲಿದೂಷಣ ಕಣಾ ಬಂದವನು (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೭) ; ಈತನೆ ಜಗದ್ಗುರು ಕಣಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೮). [< ಕಾಣ್]

ಕಣಾದ (ನಾ). ೧. ಕಣಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು. ೨. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು ; ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ. (÷). ೩. ವೈಶೇಷಿಕ ದರ್ಶನವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕಣಾನ್ನ (ನಾ). ನುಚ್ಚಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ : ಅನುದಿನದಿ ವಿಶ್ವಕುಟುಂಬಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಣಾನ್ನ ಕುತ್ಸಿತ ಕಂಬಳಿಯೆ ಸೌಭಾಗ್ಯವೆಂದವನಂಘ್ರಿಗಳ ಭಜಿಸು (ಹಸಾರ. ೫–೭). [ಕಣ್$_3$ + ಅನ್ನ$_3$]

ಕಣಾವಳಿ (ನಾ). ಕಣೆಗಳ ಆವಳಿ ; ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹ : ತಿರುಪು ಸದರವು ನಿನಗೆ ಗತಿ ಕಾಹುರ ಕಣಾವಳಿ ಕಂಠಗತ ಬಾಹಿರನು ನೀನೆಲೆ ಕರ್ಣ ಫಡ ಹೋಗೆನುತ ತೆಗೆದೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪–೫೧). [ಕಣೆ$_1$ + ಆವಳಿ$_1$ (= ಆವಲಿ)]

ಕಣಾಳಿ (ನಾ). ಕಣಗಳ ಸಮೂಹ; ಸಣ್ಣ ಚೂರುಗಳ ಗುಂಪು: ಮಿಕ್ಕು ಸೂಸುವ ತೂಜುಗಿಡಿಗಳ ಕಣಾಳಿಗಳ ಕೌರಿಡುವ ಪೊತ್ತುಗೆಗಳ ಕೊಕ್ಕರಿಸುತುಗುವ ತಣಿಗೆಂಡದಿಂಡೆಗಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೧೨).
[ಕಣ$_3$ + ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$)]

ಕಣಾಳಿಗೆ (ನಾ). (?): ಮಾಧವಭಟ್ಟರ್ ಕಾರ್ತ್ತಿಕಾರಾಧನೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮೂಲಸ್ಥಾನದ ಕೇರಿಯಂ ನಿಜಾವತಿ × × ತಿ ಪದತಿ ಕಣಾಳಿಗೆ ವದ್ದದ ಮನೆ ೧ (ಕಇ. I, ೩೩–೩೦ ; 1246). [?]

ಕಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ನೋಟ; ಕಾಣ್ಕೆ. ೨. ಮುಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬರಲಿರುವುದು; ಭವಿಷ್ಯ ಫಲ; ಪ್ರಯೋಜನ: ಗುಜುಗುಮ್ಮೆಂದು ಪಸಿದಿರ್ದು ಬೆವಬೆವ ಬೆಂದಿನಿಬರ್ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ವ ಕಣಿಯೇಂ ಪೇಟಿಂ (ಆದಿಪು.೯–೯೦); ಪ್ರಣವದ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪವ ಕೇಳಿಂ ತ್ರಿಣಯನ ಭಕ್ತಿಯ ಕಣಿಯನು ಕೇಳಿಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೫–೧೭); ಕಣಿಯ ಹೇಳಬಂದೆ ನಾನು ಕಣಿಯ ಕೇಳೆ ನೀನು (ಶಿವಗೀ. ೧೫೪–೯೪೧); ಏನವನ್ ಪೇಟ್ದ ಕಣಿ? ನೀನ್ ಕಂಡ ಕಣಿಯುಮೇನ್? (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೦–೫೯೦); ಕಳ್ಳನ ತಾಯಿ ಸಂಗಡ ಕಣಿ ಕೇಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು: ನಿನ್ನ ಕಣಿ ತೆಗೆಯಬೇಡ (ರೂಢಿ). 'ಕಣಿವೇಟ್' ಪರಾ.
[< ಕಾಣ್ ?. / ತಮಿ. ಕಣಿ = ಜ್ಯೋತಿಷಿ]

ಕಣಿ$_2$, ಖಣಿ$_1$ (ನಾ). ಕಲ್ಲು; ಶಿಲೆ: ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೇಲಣ ಕಣಿಯ ತಂದು ಅಪ್ಪತನುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು . . . ತಪ್ಪಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದರೆ ಕೆಟ್ಟನಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೫೧–೨೧೭); ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಣಿಯನೆ ತಂದು ಅಪ್ಪತನುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು . . . ನಾ ಹೇಗೆ ಪೂಜಿಸಲಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೦–೨೦೯); ವತ್ಸ ಪ್ರಹರಾ[ಲಾ]ದಂಗೆ ಕಂಬದೊಳಿರ್ದ್ದಂತೆ ಕಣಿಯೊಳಿರ್ದ್ದಪನೆಂದು ಪೇಟ್ದು ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೬–೫೧; 1200 ?); ಪುರುಷದ ಕಣಿ ಹಸ್ತದೊಳಿದೆ (ಶಂಕರಕಂ. ೧೧೩).
ಖಣಿ$_1$: ಮಣಿಯನೆಣಿಸಿ ಕಾಲವ ಕಳೆಯಬೇಡ ಖ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಣಿಯ ಪೂಜಿಸಿ ಕಾಲವ ಕಳೆಯಬೇಡ (ಅವಚಂ. ೧೯೦–೮೫೫). [?]

ಕಣಿ$_3$ (ನಾ). ಸ್ಥಳ; ಜಾಗ; ತಾವು (ಕಿ). [?. / ತಮಿ. ಕಣ್]

ಕಣಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಉರುಳು; ಪಾಶ; ಹಗ್ಗ; ಕುಣಿಕೆ: ಕಣಿಯ ಕುಣಿಕಿಲ ಬಂಡಿಯಂ ಬಚ್ಚಣಿಸಿ ನಂದಿ ಪತಾಕೆಗಳ ತೋರಣವನದಿಜೊಳಳಂ ಕರಿಸಿ ಚವರಂಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ (ಬಸವು. ೫೭–೫). ೨. ಕ್ಲೇಶ: 'ಬಲ್ಕಣಿ' ಪರಾ. [< ಕಣ್ಣಿ ?]

ಕಣಿ$_5$ (ನಾ). ತಗ್ಗು; ಕಂದಕ: ಪಡುವ ಬೆಟ್ಟದ ತರ್ಪ್ಪಲ ಕಣಿಯ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೫–೯೭ ; 1029); ಸುತ್ತಲೂ ಕಣಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದು, ಕೋಟೆಯಂಥ ಆವಾರವನ್ನು ಹಾಕಿಸಿ ಅವರು ಪಟ್ಟ ಕಷ್ಟ ನೆಪ್ಪು! (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೬೪); ಗಾಡಿಚಕ್ರ ಕಣಿಗೆ ಬಿದ್ದು, ನಾವೆಲ್ಲ ದಾರೀಲಿ ಹೋಗೋರು ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕೈ ಕೊಟ್ಟು ಎತ್ತಿ, ನೂಕಿ, ದಾರೀಗೆ ತರಬೇಕಾಯ್ತು (ಮಲೆಮ. ೧೭೬). [?]

ಕಣಿ$_6$, ಖಣಿ$_2$, ಗಣಿ$_2$, ಗನಿ (ನಾ). ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ಆಕರ: ಮದನನ ಕೈದುವೆಲ್ಲಿದಂ . . . ವಿಳಾಸದ ಕಣಿಯೆಲ್ಲಿದಂ ಚದುರ ಪುಟ್ಟಿದನೆಲ್ಲಿದಂ (ಆದಿಪು. ೩–೧೫); ಕಂಪಿನ ಕಣಿಯೆನಿಸಿದುದುವ್ಯಾನೈಕದೇಶದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೪೧ ಪ); ಸದ್ಗುಣದಿರ್ಕ್ಕೆದಾಣಮಾಪ್ಪಿರ್ನ ಕಣಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೫–೩೪ ; 1029); ಪೆಂಪಿನ ಕಣಿ ಶಿಷ್ಟವರ್ಗ್ಗದ ತವರ್ಮ್ಮನೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೮೦–೧೭ ; 1096); ಅಕ್ಕರಿಗರಾಭರಣಂ ಬುಧರಿಚ್ಛೆಯಚ್ಚು ವೀರದ ಕಣಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೨೫); ಮಕ್ಕಳ ಶಿರೋಮಣಿಯೆ ಸಿಂಗರದ ಕಣಿಯೆ ಜೋ (ಚಿಬಸು. ೫–೨೮); ಸ್ಲೇಟಿನ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಣಿಗಳೊಳಗಿಂದ ಅಗಿದು ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೫೭).
ಖಣಿ$_2$: ಖಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಧಾತುಗಳ ಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಧಕವು ಮಿಶ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೩); ಭಾರತದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಖಣಿಯಂತಿರುವ ವೇದೋಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರಿ (ಭಾರದ. ೪೨೭). **ಗಣಿ$_2$**: "ಗಣಿ – ಖನೀ = ಆಕರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦); ಬ್ಯಾಂಕೂರಾ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು ಗಣಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೪೭); ಅವರು ಗುಣಗಳ ಗಣಿ (ಬಾಣಾಳ. ೮೧). **ಗನಿ**: ನಿನ್ನ ತಾಯ್ಗನಿ ಎಲ್ಲಿ? ಅಗೆದ ಗುದ್ದಲಿ ಎಲ್ಲಿ? (ಗೀಳಿವಿಂ. ೩೦–೭೫); ಆಕೆ ಸಿರಿ–ಸೌಂದರ್ಯಗಳ ಗನಿ–ಹೆಗ್ಗನಿ (ರೂಪಸಂ. ೬೧). [< ಸಂ. ಖನಿ, ಖನೀ]

ಕಣಿ$_7$, ಕಣ್ಣಿ$_4$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡುವ ಅಥವಾ ನುಡಿಸುವ ಧ್ವನಿಯ ಘಾತ, —ನಾದ; ಮೋಹದ ಗುಣವುಳ್ಳ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ; ಹೆಂಗಸರ ಶಾರೀರದ ನಾದ: ಇದರ ನಾದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಣಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೂ . . . ಬಹಳ ಮೃದು ಮಧುರ ಗಂಭೀರವಾಗಬಲ್ಲುದು (ಗಾನಕ. ೯೮); ಹಾಡಿಕೆ ಉತ್ತಮವೆನಿಸಬೇಕಾದರೆ ಹಾಡುವವರ ಶಾರೀರವೂ ಕಣಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೦). **ಕಣ್ಣಿ$_4$**: ಗಮಕಂ ತಿರುಪಿಂಪು ಸುಣ್ಪು ನೇವಣೆ ಕಣಿ ಬಣ್ಣದೊಡ್ಡವಣೆ ಕಾಳಸಿ ಬೈಸಿಕೆ . . . ಕಳೆಯೆಂಬಿವಂ ಮೆಱೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗನ್ನಿ. ೫–೩). [?]

ಕಣಿಕ (ನಾ). ೧. = ಕಣಕ: ಖರ್ಜೂರದ ಪಣ್ಣಂ ನಾರಿಕೇಳಮಂ ಶರ್ಕರೆಯಂ ಪುದಿದಡುಗೆ ಕಣಿಕದೊಳ್ ತುಪ್ಪದೊಳದು ರಸಭರಿತಮಪ್ಪ ಪೂರಿಗೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೮); ಅಕ್ಕಿ ಕಣಿಕವ ರಾಶಿಮಾಡಿದರು ಮಹಮನೆಯ ಉಗ್ರಾಣಕೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೫೦); ದೇವರಿಗೆ ಅವಸರ ಮೂರಕ್ಕಂ ಅಕ್ಕಿ ವೊಕ್ಕಳ ಕಣಿಕ ಮೂರು ಮಾನ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೮ ; 1386); ಸಜ್ಜಗೆಯ ಪಾಯಸವ ಸುಜಿಸಿದು ಕಣಿಕದಿ ಸಮೆದ ಕಜ್ಜಾಯಮುಂ ಮೆದ್ದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭–೨೮); ಉಣಲಡಿಗೆ ಹಲವಾಗಿ ಕಣಿಕ ತಾನೊಂದಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೩೭). ೨. ನುಚ್ಚು; ರವೆ: "ಕಣಿಕಂ – ನುಚ್ಚು" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಕಣಿಕಟಿಲು (ಅ). ಕತ್ತಿಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಗಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಶಬ್ದ: ಹೊಡೆವ ರಣಭೇರಿಯಿಂ ಬೊಬ್ಬೆಯಬ್ಬರಗಳಿಂ ಕಣಿಕಟಿಲು ಮಡುಹೆಂಡೆನೆ ಕಡಿವಾಡುತಿರ್ದ ಡಾಕಾಶದೊಳು (ವೀರೈಪು. ೩–೧೦–೨೪); ಕಡಿವರಿಬ್ಬರು ಕತ್ತಿ ಕಣಕಟಲುಯೆನಲೂ (ಕರಿಕ. ೬೪–೧). [?]

ಕಣಿಕಣಿ$_1$ 'ಕಣಕಣಿ' ನೋ.

ಕಣಿಕಣಿ$_2$ (ಅ). ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ (?): ತಾಯರಮನೆಯಿಂದ ತೆರಳಲೊಡನೆ ಮುಂದೆ ವಾಯಸ ತಿದ್ದಿದುವೆರಡು ಬಾಯುಬ್ಬಿ ಕಣಿಕಣಿಯೆಡದಲ್ಲಿ ಕರೆದುವಾ ರಾಯ ಪೋಪಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಿಗಳು (ಭರತ. ೨೧–೪೨). [?]

ಕಣಿಕಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲುಹೂವು: ಚಿನ್ನದಂತೆ ಥಳಥಳಿಸುವ ಸುವಾಸನೆಯ ಕಣಿಕಪುಷ್ಪಗಳು ದಾರಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಬೆಳೆದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೩೭). [ಕಣಿಕ$_0$ + ಪುಷ್ಪ]

ಕಣಿಕಾಱ (ನಾ). ಕರಣಿಕ; ಲೆಕ್ಕ ಇಡುವವನು: ಅವರ ಕೋಲ್ಗಾಱ ಗಣಪತಿಯು ಪೆರ್ಜ್ಜುಂಕದ ಕಣಿಕಾಱ ರಕ್ಕಸಗಂಗನು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೪೧–೩೦ ; 1065). [ಕಣಿ ? + – ಕಾಱ. / ತಮಿ. ಕಣಿಚಕ್ಕಾರನ್]

ಕಣಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಸೆಜ್ಜೆ, ಜೋಳ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತೆನೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದ ಕಡ್ಡಿ: ಕಣಿಕೆಯಿಂ ಕೊಯಿಲೆಯೊಳು ಮುರಳಿ ತೆನೆಗಳ ಸೃಜಿಸಿ ಕೊಯ್ದೊಡನೆ ಪುಟ್ಟುತಿರಲು (ಲಶಿಚಂ. ೩.೭–೧೨೦); ಕಣಿಕೆಯ ರಾಶಿಯಂತೆಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಿದ್ದರು (ಅಮುಸಾಂ. ೨–೯೯); ಕಣಿಕೆ ಮೇವು ಬಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಎತ್ತುವ ಅಗತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೪೮).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಣಕ್ = ಸೌದೆ; ತೆಲು. ಕಣಿಕ = ಕೋಲು]

ಕಣಿಕೆ$_2$ 'ಕಣಕ' ನೋ.

ಕಣಿಕೆ$_3$ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕ; ಅಳತೆ (?): ಇಂಗುಳದ ಬೇರಿನ ತಿಗುಡು, ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ, ಅದರ ಸಮಾನ ಕಣಿಕೆ ಆಡಿನ ಹಾಲಲ್ಲಿ, ಆ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಎಂತಹ ಕೈಮುಸುಕು ಸಹ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೮). [?. / ತಮಿ. ಕಣಕ್ಕು]

ಕಣಿಕೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ತೀರ ಸಣ್ಣ ಕಣ; ವಸ್ತುವಿನ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭಾಗ. ೨. ನೀರಿನ ಕಣ, —ಬಿಂದು: (ಶ). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಅಗ್ನಿಮಂಥವೆಂಬ ಮರ; "ನೆಲ್ಲಿಗಿಡದ ಭೇದಗಳು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಕಣಿಕಾ]

ಕಣಿಕೈ (ನಾ). ಮೊಳಕೈಯಿಂದ ಮಣಿಕಟ್ಟಿನವರೆಗಿರುವ ಕೈಯ ಭಾಗ; ಮುಂಗೈ: ಅಡಿಗೆ ಕಡುಮೆಲ್ಪನೊಪ್ಪಿಸುವೆಡೆ ಕಣಿಕೈಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣಿಕಯ್ಯ, ಕರ್ಣಕೆಯ]ಡಿಯನೂಱ ನಸುಗೆಸಱಿಂ ಕೆಸಡಿಯೆಸೆದುವು ಕತ್ತುರಿಯಂ ತೊಡೆದಂತಿರೆ ನಡೆವ ಸುಕರ ಕವಿಶೇಖರನಾ (ಲೀಲಾವ. ೫–೪೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಕೈಕ್ಕೈ; ಮಲ. ಕಣಙ್ಕೈ]

ಕಣಿಗಾತಿ 'ಕಣಿಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕಣಿಗಾರ (ನಾ). ಕಣಿ ಹೇಳುವವನು: ಮೇಣೇಗಳಿಟ್ಟಿಹನು ತಿರಿದುಂಬ ಕಣಿಗಾರನನು (ಮೂರುನಾ. ೧೧೧–೪೪೧). [ಕಣಿ$_1$ + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕಣಿಗಾರ್ತಿ, ಕಣಿಗಾತಿ (ನಾ). ಕಣಿಹೇಳುವವಳು; ಕೊರವಂಜಿ (ಶ). **ಕಣಿಗಾತಿ**: (ಶ). [ಕಣಿಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಣಿಗಿಲ್ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣಿಗಿಲ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣಿಗಿಲಕಬ್ಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಬ್ಬು: ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹಿರೇಕಬ್ಬು ಮತ್ತು ಕಣಿಗಿಲಕಬ್ಬು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೮೨). [ಕಣಿಗಿಲ ? + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ವು$_1$)]

ಕಣಿಗಿಲೆ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣಿಗಿಲೆಲೆ (ನಾ). ಕಣಗಿಲೆ ಎಲೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ (?): ಹಿಳಿಕು ಕವಲಂಬು ಬೋಳೆವಿದಿರೆಲೆ ಮಿಟ್ಟಿಯಾಮೊಳೆ ತೊಡಕು ನಾರಾಜ ಕಣಿಗಿಲೆಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣಗಿಲೆಲೆ, ಕಣಿಗಿಲೆಗ] ಸಿಲುಕು ಬಳೆ . . . ಎಂಬ ನಾನಾ ಸರಳಸು ಸೆಳೆದು (ಸೋಮಚ. ೫–೨೬). [ಕಣಿಗಿಲ್ (< ಕಣಗಿಲೆ$_1$) + ಎಲೆ$_1$]

ಕಣಿಗೆ 'ಕಣ್ಣಿಗೆ' ನೋ.

ಕಣಿತಿ, ಕಣತಿ (ನಾ). ಕಣಿ ಹೇಳುವವಳು; ಕೊರವಂಜಿ: ಏಳಲೀಸ ದಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ[ಸಿದೀ ಕಣಿತಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಚಿದಾಕಣಿತೆ]ಯೆಂಬುದ ದೃಷ್ಟ ತಾಗಿ ತೋಱಿಸುವೆನು (ಶಿವಗೀ. ೧೫೬–೭೯೫); ಮಡಿವಳತಿಯ ಕಣಿತಿಯ ಸೂಲಗಿತ್ತಿಯ ಸೂಳೆಯನು ಆಲೋಚನೆಗಂತರಂಗಕೆ ಬರಿಸದೆ (ಹದಿಬ. ೪–೪೪). **ಕಣತಿ**: ಕಾರುಕನ ಹೃದಯದ ಕಪಟ ಕಣತಿಯ ಕೈಯ ಕಲ್ಲು (ಸಗಟೊ. ೭೯). [ಕಣಿ$_1$ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಣಿತೆ (ನಾ). ಹರವಿ; ಪಾತ್ರೆ (?): ಒಂಬತ್ತು ಜೂಳಿಯ ತ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಣ್ಣೀರ ಕಣಿತೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಯಂ ಹೊತ್ತು ತಿಥಿಗೆ ನೀರ ಕಾಣದೆ (ಗುಪ್ತಮಂ. ೬೩). [?]

ಕಣಿಯ (ನಾ). ಕಣಿ ಹೇಳುವವನು; ಭವಿಷ್ಯವಾದಿ: ಕಣಿಯನ್ಗೆ ಮಱುನುಡಿಯಲೊಲ್ಲೆ ನಾನ್ ಪೊಲ್ಲದನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೬–೯೬); ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಕಣಿಯನಿಂದ ಆಯುಧಪೂಜೆಗೆ ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡರು (ಚಿಕರಾ. ೨೬೨). [ಕಣಿ$_1$ + -ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಕಣಿಯಾನ್]

ಕಣಿಯಕಲ್, ಕಣಿಯಕಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಬಲ್ಲಕುನ್ದ ಮೂನೂಱುಂ ಕಣಿಯಕಲ್ ಮೂನೂಱುಂ ಕುಡಿಯಾರವಿಯೆಬ್ಬಿತ್ತುಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೦–೫; 1045). **ಕಣಿಯಕಲು**: ಕಣಿಯಕಲು ಮೂನೂಱಱೊಳಗಣ ಬಾಡಂ (ಎಇ. IV, ೨೧೪–೨೧; 1064). [ಕಣಿ ? + -ಕಲ್$_4$]

ಕಣಿಯಕಲು 'ಕಣಿಯಕಲ್' ನೋ.

ಕಣಿಲೆ 'ಕಳಿಲೆ' ನೋ.

ಕಣಿವು (ನಾ). (?): ಕುಣಿವ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯಬ್ಬಡುಣಿಯ ಸರಳಿಂ ತೆಗದು ಕಣಿವೆನಿಪ ಶೈಲಪಾತ್ರೆಯೊಳಿರಿಸಿ (ಲಿಂಗಪು. ೮–೧೦). [?]

ಕಣಿವೆ 'ಕಣುವೆ' ನೋ.

ಕಣಿವೆಯಸಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ: ಕಣಿವೆಯಸಣ್ಣ ಸತ್ಯಾಗಾಲದ ಸಣ್ಣವಣಿಯಾದ ಗೋವೆಯ ಸಣ್ಣ . . . ಶಾಲಿಯ ತೆನೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೫–೬೭); ಈ ಬತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜಾತಿಯವುಗಳಿದ್ದವು. ಅವಾವುವೆಂದರೆ ಕಣಿವೆಯಸಣ್ಣ, ಸತ್ಯಾಗಾಲದ ಸಣ್ಣ (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೫೫). [ಕಣಿವೆ (< ಕಣುವೆ) + ಸಣ್ಣ]

ಕಣಿವೇಳು 'ಕಣಿವೇೞ್' ನೋ.

ಕಣಿವೇೞ್, ಕಣಿವೇಳು, ಕಣಿಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ನುಡಿ; ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸು: ಪಲರ್ಮ ಕಣಿವೇೞ್ದು . . . ಮೊದಲೆ ಒರೆದಿರ್ದಳೆನಗೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೩–೨೫೫). **ಕಣಿವೇಳು**: ೧. ತಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕನಸನೆ ನನಸಿನ ನನ್ನಿ ಎಂಬಂತೆ ಏನೇನೋ ಕಣಿವೇಳುತಿಹುದವರ ಚಾಳಿ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೨). **ಕಣಿಹೇಳು**: ೧. ಹೊರನಿಮಿತ್ತಗಳ ನೆರವಿನಿಂದ ಕಣಿಹೇಳುವ ಕೆಲಸವನ್ನು . . . ಮಾಡಿದೆ (ಮೂರುಉ. ೮). ೨. ಹೇಳಿದ್ದೇ ಹೇಳು; ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳು: ಅವನು ಕಣಿ ಹೇಳೋದು ಕೇಳಿ ತಲೆಬೇಸರ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಕಣಿ$_1$ + ಪೇೞ್]

ಕಣಿಶ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆ: ಕಾಂಚನೋಜ್ವಳ ಕಣಿಶಂಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೧೮); ಕ್ರಮದಿಂದ ಪಾಲ್ದುಂಬಿ ಕಣಿಶವಾಗಿರ್ಪವಾ ರಮಣೀಯವಾದ ಕೇದಾರವು (ಚೀರಮ. ೨–೧೩). [ಸಂ.]

ಕಣಿಸ$_1$ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ತೂಕ ಅಥವಾ ಬೆಲೆ (ಶ). [?. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಣಿಜ]

ಕಣಿಸ$_2$ (ನಾ). = ಕಣಿಶ: ಕಣಿಸವ ಚಂಚುವಿಂದಾನುತೆ ಏಕತ್ವದಿಂದೆ ಸಾಲ್ವಿಡಿದ್ದೈದೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೩–೨೪); ಗಿಳಿವಱಿಗಳು ಸಾಲಿಯ ಕಣಿಸಗಳೆಂಬ ಪೊಳೆವ ಕುಚಗಳ ಪಾಲುಂಡು ಕಳಕಳ ರವದಿ (ಅನಂಚ. ೧–೭೮). [< ಸಂ. ಕಣಿಶ]

ಕಣಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಎತ್ತುಗಳು) ನೊಗಕ್ಕೊ ತಮ್ಮ ಕತ್ತಿಗೂ ಕಟ್ಟಿದ ಮಿಣಿಯನ್ನು ಜಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಹೆಗಲ ಮೇಲಣ ನೊಗವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸು; ಬಳಗಹಾಕು (ಉಕ): ಎತ್ತುಗಳು ಪದೆಪದೆ 'ಕಣಿಹಾಕಿ' ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದವು (ಬೈಸರ್ವ. ೧೨೧); ರಥದ ಧುರ್ಯಗಳು ಕಣಿಹಾಕಿಕೊಂಡು ವಾಹನ ಮುಂದೆ ಸಾಗದೆ ನಿಂತಿತ್ತು (ಕೆಲನೆ. ೧೫೫). [ಕಣಿ$_6$ (< ಕಣ್ಣಿ ?) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕಣಿಹೇಳು 'ಕಣಿವೇೞ್' ನೋ.

ಕಣೀರ, ಕಣ್ಣೀರ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಕಣ್ಣಿನ ಮಾಂಸ ಪಟಲದ ಕೆಂಪಾದ ಭಾಗ (?): "ವರ ಕಣ್ಣ ಮೊದಲಮಾಂಸದ ಕರಕೆಂಪೆ ಕಣೀರಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೧೮). **ಕಣ್ಣೀರ**: ಕಣ್ಣೀರ ಶುಕ್ಲಭಾಗ(ದ)ಕೆ ಬಣ್ಣಿಪ ಸು(ಷಿ)ರಕ್ಕೆ ತಾನುಮಾಗಸಮೆಂಬುದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೧೯); "ಕಣ್ಣ ಮೊದಲ ಮಾಂಸದ (ಕಡೆಯಿಂದ) ಕೆಂಪಿಂಗೆ ಕಣ್ಣೀರಮೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೭೬ ವ). [?]

ಕಣು 'ಕಣ್' ನೋ.
ಕಣುಕ 'ಕಣಕ' ನೋ.
ಕಣುಕಟ್ಟು 'ಕಣ್ಣಟ್ಟು$_2$' ನೋ.
ಕಣುಕಪ್ಪಟೆ 'ಕಣ್ಣಪ್ಪಡಿ' ನೋ.
ಕಣುಗಾಣ್ 'ಕಣ್ಗಾಣ್' ನೋ.
ಕಣುಗಿಡಿ 'ಕಣ್ಗಿಡಿ' ನೋ.
ಕಣುಗಿಡಿಗೆದಱು 'ಕಣ್ಗಿಡಿಗೆದಱು' ನೋ.
ಕಣುಗುಱುಹು, ಕಂಗುಱುಹು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗುರಿಯಾದುದು, —ಕಂಡದ್ದು (?): ಕುಣಿಕುಣಿದು ಕೈಚಪ್ಪಳೆಯು ಕಟ್ಟಣೆಯರಲಿ ಕುಱುಬಿಜಿದು ಕಾದಿದ ಕಣುಗುಱುಹಿನಸುರರಪಚಾರಿಸುತುಱುಬಿ ಬಾಲವಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೫೦). **ಕಂಗುಱುಹು**: ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಗುರುತು: ಕಂಗುಱುಹ [ಪಾಠಾಂ. ಪ]ನಿಟ್ಟಾ ಕೆಱಹುಗಾಲುಂಗುಟವನಾತ ಮನಸಿನೊಳು ಪಿಂಗದೆಡಗಣ್ಣಂಬಿನಲಿ ತಾಂ ತೆಗೆಯಲು (ಬಸಪು. ೧೪-೬೪). [ಕಣು (< ಕಣ್) + ಕುಱುಹು (< ಕುಱಿಪು)]
ಕಣುಗೆಡು 'ಕಣ್ಗೆಡು' ನೋ.
ಕಣುಚಿ (ನಾ). (?): ಹಾರು ನಾ ಡ ಸೀಮೆ (ಕಣುಚಿಯಾಗಿತ್ತು) (ಮೈಎರಿ. ೧೯೩೦, ೫೯-೨; 577). [?]
ಕಣುದಣಿ 'ಕಣ್ದಣಿ' ನೋ.
ಕಣುದಪ್ಪು (ನಾ). ಕಣ್ಮರೆಯಾದುದು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ ಇರುವಂಥದ್ದು: ಮನು ಕು ಲೇ ಶ್ವ ರ ನೆ ನ್ನ ನಾ ಭಾಮಿನಿಯ ನೋಡಲು ಕಳುಹಲರಿಪುರವೆನಗೆ ಕಣುದಪ್ಪಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೫-೧-೨೪).
[ಕಣು (< ಕಣ್) + ತಪ್ಪು$_2$]
ಕಣುಮಿಂಚು 'ಕಣ್ಮಿಂಚು' ನೋ.
ಕಣುಮುಚ್ಚಾಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ ಆಟ: ಕಣುಮುಚ್ಚಾಟ ಸವಗಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಮುಚ್ಚಸಗವರಿ] ಹರಿ ಹಲಗೆ ನಿಡುಗವಣೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೨). [ಕಣು (< ಕಣ್) + ಮುಚ್ಚು$_1$ + ಆಟ]
ಕಣುವಳೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ; ಕಣ್ಣೀರಿನ ಮಳೆ: ಕಳವಳಿಪ ಕುಂತೀಸುತರ ಕಣುವಳೆಗವಗ್ರಹವಾಗು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧-೪೯).
[ಕಣು (< ಕಣ್) + ಮಳೆ (< ಮಱಿ)]
ಕಣುವೆ, ಕಣಮೆ, ಕಣವೆ, ಕಣಿವೆ (ನಾ). ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವಿನ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ, ಆಳವಾದ ಪ್ರದೇಶ; ಕಂದರ: ಆದಱ ತದನಾನ್ತರ ಅಗುಲಿಯ ಕಣುವೆ ಆದಱ ತದನಾನ್ತರ ಪಾಣ ಕುಂಟ್ಟಿಯ ಕಣುವೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೨೯; 11ನೆಯ ಶತ); ಇವರಿಬ್ಬರು ಬಲು ಚೋದ್ಯರು ಕಣುವೆಯ ಕಟ್ಟೆ ಐದಾರೆ (ವಚಸಂ. ೬೬-೮೬); ಅನುಗೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದನಾ ನಂಬಿ ಕಣುವೆಯನೆಡಹಿ ಬೀಳಲು (ಕಲಿರ. ೬೫-೨೨); ಕಣುವೆ ಕಾವ ದೇವರಿಗೆ ಆರ ಮನೆಯವರ ಮುಖಾಂತ್ರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೪-೨೩; 1664); ಆಗ್ನೇಯದೊಳ್ ಕಣುವೆಯ ಬೆಟ್ಟಮನಿಱಿದು (ಚಿಕವಂ. ೫೩-೨೦). **ಕಣಮೆ**: ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಯಕನು ರಾತೋರಾತು . . . ನೂಲೋ ಕಣಮೆ ಹಾದು ದುರ್ಗದ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಬಂದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬). **ಕಣವೆ**: ಅನೇಕ ಕಣವೆಗಳನ್ನು ಕಾ ಡು ಗ ಳ ನ್ನು ದಾಂಟಿ (ಪುರಾವಿ. ೫೪). **ಕಣಿವೆ**: ಕಣಿವೆಯು ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟಕೊಂಡಾಕ್ಷಣ ಗುಣವಿಹೀನನ ಸರ್ವ ಬಲವ ಹಣಿದವನಾಡಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೭-೧೪); ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಕಣಿವೆಯ ಕಡೆ ಇಳಿದೆ (ಮುಗನಾಂ. ೩೪); ಕೆಮ್ಮಣ್ಣುಗುಂಡಿಯ ಕಣಿವೆಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ನೋಡಿದಾಗ ಆದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವ ನಮಗಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೧೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣವಾಯ್; ತುಳು. ಕಣಿವೆ; ತೆಲು. ಕನುಮ, ಕನಮ]

ಕಣುಶೂಲೆ, 'ಕಣ್ಣುಶೂಲೆ' ನೋ.
ಕಣುಸನ್ನೆ 'ಕಣ್ಸನ್ನೆ' ನೋ.
ಕಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೋಲು; ಸರಳು; ಬಾಣ: "ಪುಣುಬು ಕಣೆಯಂಬು ಸರಲ್ ತಾವಕ್ಕು ಶರಸನಾಹ್ವಯ" (ಕವಿಕಂ. ೮೨); ಕಣೆಪಂಜರದೊಳೆಱಗಿ ಭೀಷ್ಮನ್ನಿಬ್ಬಂತೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಬಿಱಿಕ್ಕೊನಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೮; 800); ಮುನಿದಿಸುವಿನಜನ ಸರಲಂ ಮೊನೆಯಿಂ ಗಱಿವರೆಗಮೆಯ್ದೆ ಸೀಳ್ದುವು ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೭); ಜವನಾಳಂ ತಪ್ಪ ಕಣೆ ರೋಮರೋಮನುಂದಪ್ಪದೆ ನಾಂಟಿದುವು ಸೀಂಟಿದುವು ವಿಧಿಲಿಪಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೧); ಹೊಳೆವ ಕಣೆ ಹೊಕ್ಕಿಱಿದ ದಾರಿಯೊಳುಳಿದ ಕಣೆ ದಾಂಟಿದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೯); ಕಣೆ ನೆಯ್ದ ಬಾಗಿಲಂ ಬಲಿದು, ಸುತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಮುಳ್ಳೊಡ್ಡನಡಕಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೩-೬೪). ೨. ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು: ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಗಳಿಗೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಣೆಗಳಿಲ್ಲ (ಕಾಸೂರು. ೩೪೮); ಒಂದೊಂದು ಸಾರಿ 'ಕಣೆ' ಯನ್ನು ಕೆಡಹಿ ಹೊರಗೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ (ಜಿಲುಮ. ೨೬೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣೈ; ಮಲ. ಕಣ; ತುಳು. ಕಣೆ, ಗಣೆ; ಗೊಂಡಿ. ಕಣೀ; ಪರ್ಜಿ. ಕಣಯ = ಈಟಿ]
ಕಣೆ$_2$ 'ಗಱಿ' ನೋ.
ಕಣೆ$_3$ 'ಕಣಯ$_1$' ನೋ.
ಕಣೆ$_4$ 'ಕಣಿ$_7$' ನೋ.
ಕಣೆ$_5$ (ನಾ). ಕಡೆ; ಕೊನೆ: ತೃಣಮುಂ ತೆನೆವೋದ ಬಱಿಕ್ಕೊಣಗುವುದದಱಿಂದೆ ನರರ ಬಾಳ್ ಲಘುಕಾಲಂ ಹಣಿದದ ಪೊಯಿಲ್ಗೆ ಮೊದಲ್ನಡು ಕಣೆಯೆನ್ನದಿದೆಳವೆ ಜವ್ವನಂ ಮುಪ್ಪೆನ್ನಂ (ಅಸಂಫ. ೩-೭೧). ℙ 'ಕಡೆ$_3$' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.
[< ಕಡೆ$_3$?]
ಕಣೆ$_6$ (ಅ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಕಂಡೆಯಾ, ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅವ್ಯಯ: ". . . ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದೇ ಹಿರಿದಾದ ಭಾಗ್ಯ ಕಣೆ" (ನಡೆವಾ. II, ೧೦೦೫); ಸುಗುಣ ಅಂದರೆ ಖಂಡಿತ ನೀನೇ ಕಣೆ ಸುಗುಣ (ರಂಟರ. ೨). 'ಕಣಾ' ಪರಾ. [< ಕಾಣ್]
ಕಣೆ$_7$ (ನಾ). ೧. "ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. "ಜೀರಿಗೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಕಣಾ]
ಕಣೆಕಾಲ್ 'ಕಣಕಾಲ್' ನೋ.
ಕಣೆಗಱಿ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸುರಿಸು; ಬಾಣದ ಮಳೆ ಸುರಿಸು: ವೃಷಧ್ವಜ ಸುವೇಗಾನುಸಾಲ್ವ ಕೃತವರ್ಮಾದಿ ಪಟುಭಟರ್ ತಾಗಿದರ್ ಕಲ್ಪಮೇಘಂಗಳಂ ತಡೆವಿಟ್ಟ ಮಳೆಯೆನಲ್ ಕಣೆಗಱಿಯುತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೨೯). [ಕಣೆ$_1$ + ಕಱಿ$_1$]
ಕಣೆಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ಬಾಣಗಳು ಆವರಿಸಿದ್ದರಿಂದಾದ ಕತ್ತಲೆ: ಶ್ವಸನನುಮರ್ಕಪ್ರಭೆಯುಂ ನುಸುಳದೆನಲ್ ಪಾಯ್ವ ಕಣೆಯ ಕಣೆಗಟ್ಟಲೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೨-೧೨); ಗಗನಸ್ಥಲಿ ಮಸೆವಿಸಿಲಿಂ ಕಣೆಗಟ್ಟಲೆಯಿಂ ಕೆಂಗಱಿಯ ಸಂಜೆಯಿಂ ತೀವುವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೭೬).
[ಕಣೆ$_1$ + ಕತ್ತಲೆ]
ಕಣೆಗಿಲೆ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.
ಕಣೆಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ತೂರು; ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಸುಭಟವ್ರಾತವೀಕ್ಷಿಸಲರಿದೆನುತ ಕಣೆಗೆದಱಿದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೪); ಕಣೆಗೆದಱಿ ಹೊದ್ದಿದರು ಜೋದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೩೪). [ಕಣೆ$_1$ + ಕೆದಱು (< ಕೆದಱ್)]

ಕಣೆಗೊಳ್, ಕಣೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ, —ಎತ್ತಿಕೊ : ಕಾವರ್ ಕಣೆಗೊಂಡವೊಲೆಂದೆಂಬ ಮಾತಿನಂತಾಗಿರದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨೮) ; ನೀನೀ ವಿಷಯಕ್ಕೆಜಗುವುದುಂ ಕಾವರೆ ಕಣೆಗೊಂಡರೆಂಬ ನುಡಿಗೆಡೆಯಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೯೧) ; ಕಾವರೆ ಕಣೆಗೊಳ್ವೊಡಬ್ಬೆ ಬಾರಿಪರೊಳರೇ (ಯಶೋಚ. ೩-೧೮). **ಕಣೆಗೊಳ್ಳು** : ಪೂವಿಲ್ಲನೇರಿಸಿ ಕಾವನು ಕಣೆಗೊಂಡು ಟಂಕಾರ ಮಾಡಿದನಲ್ಲ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೪-೯). [ಕಣೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಣೆಗೊಳ್ಳು 'ಕಣೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಣೆದುಡು 'ಕಣೆದೊಡು' ನೋ.

ಕಣೆದೊಡು, ಕಣೆದುಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡು ; ಶರಸಂಧಾನ ಮಾಡು : ಮನೋಭವಂ ನನೆಗಣೆದೊಟ್ಟು ನಿಲ್ವಿನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೧) ; ಕಣೆದೊಟ್ಟು ಕೈಕೊಂಡಾರು ತೆಚ್ಚರು (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೧೭) ; ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಿಗೆ ಕಣೆದೊಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಕಣೆಯುಂಟು] ಹೆಂಗಳ ನೆಸುವುಬ್ಬಸವೇಕೆಂದು ಕರೆದು (ಭರಚ. ೬-೪೫) ; ಕಣೆದೊಟ್ಟು ಹರಿಣಗಳದೊಳ್ ಮುಣಿಯಿಸಲಾರೆಂ ಗುಣಾಂಕಚಾಪವಂ (ಶಾಕುಂತ. ೨೧-೩೭). **ಕಣೆದುಡು** : ಗಣತತಿ ಕಿರಿಯಂ ಸದೆಯಲ್ ಕಣೆದುಡುತಿರೆ ಪುರ್ಬಿನಿಂದೆ ಜರ್ಬುತೆ ನಿಲಿಸುತ್ತೆ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೯). [ಕಣೆ$_1$ + ತೊಡು$_1$]

ಕಣೆಯ್ತು$_1$ 'ಕಣಯ್ತು$_1$' ನೋ.

ಕಣೆಯ್ತು$_2$, ಕಣಯ್ತು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ ; "ತ್ರಿಕೋಣಾಕಾರದ ಎರಡು ತುದಿಗಳುಳ್ಳ ಲೋಹದ ದಂಡ" (ಕಶಾಅ. ೨೭೬) : ಅಸಿ ಮುಷಳ ಕಣೆಯ ಕೊನ್ತಂ ಮುಸದ ಸರಲು ಮೆಯ್ಯ ನುಚ್ಚೆ ಬಮ್ಮುಗಸಾಂತಂ ಬಸಮುಳಿದು ಬೀಳೆ ಧುರದೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೧-೧೬ ; 1127). ೨. ಬಾಣ ; ಸರಳು : ಬಿಲ್ಲ ಬಲ್ಕಣೆಗಳ್ ಕೆಲರ್ ಕಣೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಯು]ಮನೀಡಾಡಿ ಕಣೆಯುಮಂ ಕೊಂಡಾಡೆಯುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೫೨ ವ) ; ನಿರುತಮಿಾ ಕಣೆಯುದೊಳ್ ಕಲಿಗಜಾಸುರನುರವನೆರಡು ತುಂಡಾಗಿ ಸೀಳದೊಡೇಕೆ ಕೈಗಳೊಳ್ ಧರಿಸಿದಾಯುಧಂ (ಚೆಬಪು. ೨೮-೨೭). **ಕಣಯ್ತು$_2$** : ೧. ಕಣ [ಪಾಠಾಂ. ಣೆ]ಯ ಕಂಪಣ ಮುಸಲ ಮುಸುಂಡಿ ಭಿಂಡಿವಾಳ . . . ಮಹಾ ವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳೊಳಿಟ್ಟುಮೆಚ್ಚುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೮ ವ); ಅಸಿ ಮುಸಲ ಕಣ [ಪಾಠಾಂ. ಣಾ]ಯ ಕಂಪನ ಮುಸುಂಡಿ . . . ಪಾಶಾಂಕುಶಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳೊಳೆಚ್ಚುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೬ ವ) ; ಕಣಯ ಕಂಪನ ಗದಾದಂಡ . . . ಪ್ರಮುಖ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧ ಭಯಂಕರರ್ ಪರಿತಂದು (ಮಹಾನೀ. ೧೨-೨೪ ವ) ; ಅಸಿ ಮುಸಲ ಕಣಯ . . . ಪಲವುಂ ತೆಜದ ಕೈದುಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೭೬ ವ).

[< ಕಣೆ$_1$. / ತಮಿ. ಕಣ್ಣೆಯ = ಗದೆ ; ತೆಲು. ಕಣಯ]

ಕಣೆಯ್ತು$_3$, ಕಣಯ್ತು$_3$, ಖಣಯ (ನಾ). ೧. ಸಲ ; ಬಾರಿ ; ಸರತಿ ; ಆವೃತ್ತಿ : ಜಲವನೀರಾಜು ಕಣೆಯುಂಗಳಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣೆಯಂತರಂ] ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಬಳಿಕ ಮುಖಮಜ್ಜನದೆ ಶುದ್ಧವಸ್ತ್ರವನುಟ್ಟು (ಲಶಿಚಂ. ೪೫-೪) ; ಅವನಿಸುತೆ . . . ಪುನರಪಿ ವಿವರಿಸಿದಳಿದು ಸತ್ಯವೆಂದಳು ಮೂಱು ಕಣೆಯುದಲಿ (ಉರರಾ. ೧೮-೪೬). ೨. ರೀತಿ ; ಪದ್ಧತಿ ; ವಿಧಿ ; ವಿಧಾನ ; "ನ್ಯಾಯ" (ತೊರರಾ. ಕೋಶ) : ಕೆಲರ್ ಕಣೆಯ ಮನೀಡಾಡಿ ಕಣೆಯುಮಂ ಕೊಂಡಾಡೆಯುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೫೨ ವ) ; ನೋಡಾ ವಿಧದೆ ಕಣೆಯ ಕಣೆಯಕ್ಕೆ ಹಲವಹನೆಂತನೆ (ಮನೋವಿ. ೬-೩೩) ; ನಾಕೆರಡು ಕಣೆಯುದಲಿ ಹೇಳಿದೊಡಾಕೆ ನಿನ್ನನು ವೊಲ್ಲಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪-೧೨) ; ಜೀವಿಸುವ ಮಾತ ನೀಂ ಪೇಳ್ದುದಿಲ್ಲತ್ಕಂತ ಸಾವ ಕಣೆಯುವನೆ ಕರುಣಂಗೆಯ್ದಿರಿ (ಲಶಿಚಂ. ೧೪-೩೦). ೩. ಸ್ಥಳ ; ಪ್ರದೇಶ : ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಗಣ ಕಣೆಯದಲ್ಲಿ ನಂದನವನಮಿರ್ಪುದು (ತಸೂವೃ. ೯೬) ; ಕಳಿದು ಮುಂದಣ ವಿವಿಧ ಮಣಿಮಂಜುಳ ಮುಖದ್ವಾರಗಳು ಬಲಿದಗ್ಗಳವ ಮೂಱಿದೊಳಹೊಕ್ಕನೀ ಪರಿ ಕಣೆಯಕಣೆಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೬೩) ; ಸಿದ್ಧಚಾರಣನಿವಹ ಸೇವಿಸೆ ಮೂಜನೆಯ ಕಣೆಯುವ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತಾ (ಉತ್ತರಾ. ೧೭-೩). ೪. ದಂಡೆ ; ಅಂಚು ; ತಟ : ಎರಡು ಕಣೆಯವಿದಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಗಿರಿಚಯಂಗಳ ತಂದು ಹೂಳಲೊಖರೆಯದಲಿ ಬೆಸಸೇನ ಮಾಡಲಿಯೆಂದ ಹನುಮಂತ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೫-೪೬) ; ಇಟ್ಟಣಿಸಿ ಕಾವೇರಿಯ ತಟಾಕದ ಕಣೆಯುವಿಡಿದೈತಂದು ಹೊಕ್ಕರು ಪಾಂಡ್ಯಮಂಡಲವ (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೪). ೫. ಕಥೆ ; ಪ್ರಸಂಗ : ನಮ್ಮನ್ನಯಕೆ ಭಯವಿಲ್ಲದಿಹ ಪರಿಯೆಂತುಟೋ ನಾವೆಲ್ಲಿಯೀಪರಿ ಕಂಡು ಕೇಳಿದ ಕಣೆಯುವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಥೆಯಿದ, ಕಣೆಯುವ]ಲ್ಲೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೫೩-೫೪). **ಕಣಯ್ತು$_3$** : ೨. ನೈಷ್ಠಿಕಾಚರಣೆ ಶಂಕೆಯನೊಂದದೆ ಸಮ್ಯಗುತ್ತರೋತ್ತರ ಕಣಯಂಗಳೊಳ್ ಸಲೆ ಸಮಾಹಿತಮಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸಿರ್ಪುದೊಂದರಿದೆ ಗುರೂಪದೇಶ ವಚನಾನುಭವಾಗಮದೊಳ್ (ಶತಕ. ೧೭-೨೧). **ಖಣಯ** : ೨. ಧುರದೊಳಿವನನು ಗೆಲ್ವೆನೆಂಬೀ ಬರಿಯ ಮದ ಸುಭಟಾಭಿಮಾನದ ಪರಿಯು ವರ ಸಾಹಿತ್ಯಜನಕಿದು ಖಣಯುವಲ್ಲೆಂದ (ಅಂಬಿಕಾ. ೮-೬೧). [?]

ಕಣೆಯ್ತು$_4$ (ನಾ). (?) ; "ಕಲ್ಲು" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ) : ಅಣಲಂ ತೋಱಿಸುತೆ ಮೆಯ್ಮಿಕ್ಕುತಂ ಕಣೆಯುವನಾಡಿಸಿ ತೊನೆದಾಡುತ್ತಂ (ಭೃಂಗೀರ. ೧೩-೨೩) ; ಕಣೆಯ ಕಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಣೆಯ ಖಣೆ]ಯುದ ದಾರವಟ್ಟೆ ವಜ್ರದ ಕದದ ಫಣಿಗಳಾಕಲ್ಪದಿಂದೆಸೆವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೫) ; ಬೇಂಟೆಗೆ ಬಲ್ಸೊಣಗಂಗಳನೊಡನೆ ಪಿಡಿದುಮುರವಣೆಸುತ್ತುಂ ಕಣೆಯದೊಳೆಯ್ದುತ್ತಿರೆ ಘನ ಕಣೆಯ ಕದಂಬಂ ಭರದಿಂ ಮುಸುಕಿದುದಾಗಳ್ (ಹಮ್ಮಿರ. ೪-೪೦). [?]

ಕಣೆಯ್ತು$_5$ (ನಾ). (?) : ಪಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಪುರಕಣೆಯದ ಅಜವಡ್ಡಗ್ಗಿಜಿಗ್ಗ × ಯ ದರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಪುರ × ದ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೩-೩ ; 1709 ?). [?]

ಕಣೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಬಿಡು ; ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು : ಅಂಗಿಯಂ ತೊಟ್ಟು ಬಿಲ್ವಿಡಿದು ಕಣೆಯಿಸಲರಿದ ಜೋದಂ ಗೆಲಲ್ಬಗೆಯೆ ಕಾಳೆಗದೊಳೆಂತಂತೆ (ಸೌನಂದ. ೫-೩೨). [ಕಣೆ$_1$ + ಇಸು$_1$]

ಕಣೆಯೇಱು (ನಾ). ಬಾಣದಿಂದ ಆದ ಗಾಯ : ಕಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ಮಣೆ] ಯೇಱಿಂಗೆ ದಿಶಾಗಜಂ ಪೆಳಱೆ ಕೋಡೇಱಿಂಗೆ ಮಾಱಾನೆಗಳ್ ರಣದೊಳ್ ಬೆಂಗುಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೮೦). [ಕಣೆ$_1$+ ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_4$)]

ಕಣೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಗಣೆ ಮುರಿದು ಹೋಗು ; ದಿಂಡು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು : ಕಣೆವೋದ ಕಣಕಾಲುಂ ದೊಣೆವೋದ ಮೇಗಾಲುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೪ ವ) ; ಕಣೆವೋದ ಕಾಲಿನ ಕಯ್ವೋದ ತೋಳಿನ ಪಣೆವೋದ ಮೊಗದ ಸುಭಟರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೮೪). "ಕಣೆವೋದ ಕಣಕಾಲ್ = ಬಾಣವು ನುಗ್ಗಿ ಹೋದ ಕೆಳಕಾಲು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ). [ಕಣೆ$_2$ (< ಗಱೆ) + ಪೋಗು$_1$]

ಕಣೆಹಂದಿ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ : ಕಣೆಹಂದಿ (ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ), ಹಂದಿ, ಹುಲಿ, ಹಾವು ಮೊದಲಾದ ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿಗಳೆಂದರೆ ಆವನಿಗೆ ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಕಾನೂರು. ೩೮೨). [ಕಣೆ$_1$ + ಹಂದಿ (< ಪಂದಿ)]

ಕಣೋ (ಅ). = ಕಣಾ : ನನ್ನನ್ನೂ ಅವರು ಆಮಂತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಕಣೋ (ಕಾಲಯಾ. ೮) ; ನೀವೆಲ್ಲಾ ಕಳ್ರೂ ಕಣೋ (ಕಂಕಕೂ. ೪೨).

[< ಕಾಣ್]

ಕಣ್ಕಟ್ಟು 'ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_3$' ನೋ.

ಕಣ್ಕದಿರು 'ಕಣ್ಗದಿರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಕಪಟ 'ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ, ಕಣುಕಪ್ಪಟಿ, ಕಣ್ಕಪಟ, ಕಣ್ಕಪ್ಪಡೆ, ಕಣ್ಣುಕಪಟ, ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿ, ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡೆ (ನಾ). ಬಾವಲಿ ; ತೊಗಲಬಾವಲಿ : ನಮ್ಮ ಪುರಾತನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿಗಳ ನಿವಾಸಗಳಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). **ಕಣಕಪ್ಪಟಿ** : (ಈ). **ಕಣ್ಕಪಟ** : "ಬಾವಲಿ ; ಕಣ್ಕಪಟ" (Flitter-mouse. ಇಂಕನ್ನ). **ಕಣ್ಕಪ್ಪಡೆ** : ಗೂಗೆಗಳೂ ಕಣ್ಕಪ್ಪಡೆಗಳೂ ನನಗೆ ಹೆದರಿ ಗಿಡಗಳ ಪೊಳ್ಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಳುಗೋಡೆಯ ಬಿರುಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅಡಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೨೭). **ಕಣ್ಣುಕಪಟ** : ಸಂಜೆಯಾಯಿತೆಂದು ಹೊರಹೊರಟುವು ಕಣ್ಣುಕಪಟಗಳು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೪೬). **ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿ** : ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿಗಳು ಹಿಂಡುಹಿಂಡಾಗಿ ಒಳಗಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾರಿ ಹಾರಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು (ಜನಜೀ. ೬೭) ; ಆ ಗುಡಿಯು ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿಗಳಿಗೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಂದು ಕೂಡ್ರುವ ಸ್ಥಳವಾಗಿತ್ತು (ರಾಪಹಂ. ೮೬). **ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡೆ** : ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡೆಯೆಂಬ ಹಕ್ಕಿಗಳಿಗೆ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಹಾರಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವ ಹಾಗೆಯೂ ಹಾರಹಾರುತ್ತ ಗರ್‍ರನೆ ತಿರುಗಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗದ ಹಾಗೆಯೂ, ಅವುಗಳ ಶರೀರದ ರಚನೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೫೭). [ಕಣ್ + ಕಪ್ಪಡಿ$_1$ (< ಕಪಟ)]

ಕಣ್ಕಪ್ಪಡೆ 'ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಕಪ್ಪು, ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ, —ಕರಿಗುಡ್ಡೆ : ಹೆಪ್ಪಿನೊಳು ಹಾಲಡಗಿದಂತೆಯೊಂದಾನೊಂದು ನೆಪ್ಪಿನೊಳಗರಿವು ಮರವೆಗಳಡಗಿದಂತೆ ಕಣ್ಕಪ್ಪಿನೊಳು ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಪ್ರಕಾಶಂಗಳಡಗಿ ಕಾಣಿಸುವಂದದಿ (ಕವಿಚ. III, ೧೬೧ ವೀರಶೈವಷಟ್‌ಸ್ಥಲ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಾರ). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಾಡಿಗೆ: ಕಣ್ಕಪ್ಪು ಕೊಳ್ಳೊ ಕಸ್ತೂರೀ ಭರಣೀ ಬ್ಯಾಡ (ಹುಟ್ಟುಹ. ೩೩). **ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪು** : ೨. ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪುಗಳಿಂ ತುಟಿಗಳೊಳ್ ಕರೆ ಕಟ್ಟೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೮-೫).
[ಕಣ್ + ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪುರ$_1$)]

ಕಣ್ಕಾಡಿಗೆ (ನಾ). = ಕಣ್ಕಪ್ಪು (ಈ). [ಕಣ್ + ಕಾಡಿಗೆ]

ಕಣ್ಕಾಣಿಕೆ, ಕಂಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಾಣುವಿಕೆ ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣುವಿಕೆ: ಕಂಡಿಯಿಂದ ಕಂಡೇವೆ. ಕಣ್‌ಕಾಣಿಕೆ ಎಂದು ಜನ ಕಾದಿದೆ ಮನ ಕಾದಿದೆ (ಹೃದಸ. ೨೧-೧೦). **ಕಂಗಾಣಿಕೆ**: ೨. ದಾರಿ ತೋರಿಸುವುದು ; ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ : ಬಿನ್ನಣದಿ ಕಂಗಾಣಿಕೆಯ ಕಾಯಕದೊಳು ನೆಚ್ಚಿ ಹನ್ನೆರಡು ಹೊನ್ನ ಜೀವಿತದಿನಿರ್ಪಂ ಸದಾ ಸನ್ನಿಹಿತನುಂ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೮-೯೮). [ಕಣ್ + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಕಣ್ಕಾಪು 'ಕಣ್ಗಾಪು' ನೋ.

ಕಣ್ಕಿಡಿ 'ಕಣ್ಗಿಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಕಿಸುರ್, ಕಣ್ಕಿಸುರು, ಕಣ್ಗಿಸುರ್, ಕಣ್ಗಿಸುರು, ಕಣ್ಣುಕಿಸುರು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಸಹ್ಯವಾಗಿರುವುದು, —ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವುದು (ಈ). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ; ಕರುಬು ; ಈರ್ಷೆ. **ಕಣ್ಕಿಸುರು** : ೩. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿಯ ಗೀಜು ; ಪಿಚ್ಚು ; ಪಿಸುರು (ಈ). **ಕಣ್ಗಿಸುರ್** : ೪. ದೃಷ್ಟಿದೋಷ : ನೋಳ್ಪರ್ಗೆ ಕಣ್ಗಿಸುರ್ ಪುದುಗಿದೊಡೆ ಮದನಂಗೆ ಮಾನಹಾನಿ (ಜೈವಿಭಾ. ೨೬-೧೧). **ಕಣ್ಗಿಸುರು** : ೨. ತೆಳ್ಪಸಿಜು ಕಾಮುಕರ ಕಣ್ಗಿಸುರು (ಉದ್ಭಟೀ. ೫-೨೪). **ಕಣ್ಣುಕಿಸುರು**: ೧. ನಾವೆಲ್ಲ ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ನಡೆದದ್ದು ನಮ್ಮೂರವರಿಗೆ ಕಣ್ಣುಕಿಸುರಾಯಿತು (ಮರಳಿ. ೬೫).

ಕಣ್ಕಿಸುರಾಗು = ಅಸಹನೆಯುಳ್ಳವನಾಗು : ಕೆಳದಿ ಸಪತ್ನಿಯಾದಳಿನಿಯ ಪಗೆಯಾದನನನ್ನ ಬಂಧುಗಳ್ ಮುಳಿವವರಾದರಾ ಹೊಚಿಲ ನೀಜರೆ ಕಣ್ಕಿಸುರಾದರ್ (ಅನಂಪು. ೧೪-೨೯). [ಕಣ್ + ಕಿಸುರ್$_2$]

ಕಣ್ಕಿಸುರ (ನಾ). ಅಸಹನೆಯುಳ್ಳವನು ; ಕರುಬುಳ್ಳವನು : ಎಸೆವ ಬಸಂತಮಾಸಮಿದಿರೇಱುವ ಜವ್ವನಂ . . . ಕುಪ್ಪಿಗೆಯ ಕಳ್ ಮನೆಯೊಳ್ ಪಿರಿದುಂಟು ತೋಂಟ ಕಣ್ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಕೆ]ಸುರರ ಮಾತು ನೀತಿ ಗಡ ಹಾದರವಾಡವೆ ಸಾವಳೇ ಮಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೨೬).
[ಕಣ್ಕಿಸುರ್ + -ಅ$_7$]

ಕಣ್ಕಿಸುರು 'ಕಣ್ಕಿಸುರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಕುಟಿಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಣ್ಕುಟಗಲ್, ದೇವನಹುಳಿ, ಮಕ್ಕಿ (ವೈಔಗಿ. ೩೮-೭೫೭). [?]

ಕಣ್ಕುಟಿಕೆ, ಕಣ್ಕುಟಿಗೆ, ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯ ಮೇಲೆ ಏಳುವ ಗುಳ್ಳೆ ; ಕಣ್ಣುಜೆಟ್ಟು ; ಕಣ್ಣುಜಿಟ್ಟಲೆ (ಉಕ). **ಕಣ್ಕುಟಿಗೆ**: (ಈ). **ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆ**: ರೆಪ್ಪೆಯ ಗುಳ್ಳೆಗಳು (ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆಗಳು) . . . ನೋಡಲು ಸುಲಭವಾಗಿ ಕಂಡರೂ ನೇತ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸಕರ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೭೭).
[ಕಣ್ + ಕುಟಿಕೆ]

ಕಣ್ಕುಟಿಗೆ 'ಕಣ್ಕುಟಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಕುಟಿಲ 'ಕಣ್ಕುಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಕುಟಿಲೆ, ಕಣ್ಕುಟಿಲ (ನಾ). = ಕಣ್ಕುಟಿಕೆ : (ಕಣ್ಣುಪೂ ಕಣ್ಕುಟಿಲಂಗಳ್ಗೆ) ಕವಡಿಕೆಯನಕ್ಕೆ ಮೇಣ್ ರಜತವನಕ್ಕಿಂಬಾಗಿ ತೇದು ಪೂಸಲೊಡಂ . . . ಕಣ್ಕುಟಿಲೆಯಂತವಾಗಳೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೭೯) **ಕಣ್ಕುಟಿಲ**: ದುರ್ಮಾಂಸ ದೋಷವೊ ನೀಲಿಗಣ್ಣೊ ಮುಜವೆಯೊ ಕಣ್ಕುಟಿಲವೋಯರಿಯೋ (ಬಸವು. ೧೮-೬೬).
[ಕಣ್ + ಕುಟಿಲ್ಲ$_0$]

ಕಣ್ಕುಡಿ, ಕಂಗುಡಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕುಡಿ, —ತುದಿ ; ಕಡೆಗಣ್ಣು : ನಡುನಡುವೆ ನಕ್ಕು ಮತಮತ್ತು ಕದ್ದು ಕಣ್‌ಕುಡಿಲೆ ನೋಡಬೇಕ (ಹೃದಸ. ೧೮-೧೦). **ಕಂಗುಡಿ** : ಅತಿನಿಡಿಯ ಕಂಗುಡಿಯ ಹೊಯಿಲಿಂ ಮತಿಗೆಡಿಪ ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೧೦). [ಕಣ್ + ಕುಡಿ$_2$]

ಕಣ್ಕುಣಿ (ನಾ). = ಕಣ್ಕುಣಿಕೆ (ಈ). [ಕಣ್ + ಕುಣಿ$_3$ (< ಕುಟು$_3$)]

ಕಣ್ಕುಣಿಕೆ, ಕಣ್ಗುಣಿಕೆ, ಕಣ್ಗುಳಿಕೆ, ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತಗ್ಗಾದಭಾಗ, —ಕುಣಿ: ಎರಡು ಕಣ್ಕುಣಿಕೆಗಳನಾತನು ಬೆರಳಿನಿಂದೊತ್ತಲು ನೆರೆನೆರೆದು ಕಣ್ಣೈದೆ ಕುಣಿಕೆಗಳಾಗಿ ಮೇಲ್ವರಿಯೆ (ಬಸವು. ೧೮-೬೨). **ಕಣ್ಗುಣಿಕೆ** : ಕಡೆಗಣ್ಣನಂಗುಟದಿನೊತ್ತೆ ಕಣ್ಗುಣಿಕೆಯಿಂದೆಡೆವಿಡದೆ ಸುರಿಗುಮಂಬಕದಂಬು (ಕುಮಾಪು. ೪-೨೪೦). **ಕಣ್ಗುಳಿಕೆ** : (ಈ). **ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆ** : ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆಗಳು ಗುಳಿ ಬಿದ್ದಿಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೩೫). [ಕಣ್ + ಕುಣಿಕೆ$_1$]

ಕಣ್ಕೂಸು (ನಾ). ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಬೆಳೆದ ಕೂಸು ; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಾದವನು : ಅವನ ಕಣ್ಕೂಸಾಗಿ ನಿಂತು ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆನ್ನುವೆ (ಜಯಂತ. ೧೧೬). [ಕಣ್ + ಕೂಸು]

ಕಣ್ಕೆತ್ತು, ಕಣ್ಗೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕು, —ಅದುರು. ೨. ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸು ; ಕಣ್ಣಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು : ಜಯಾವತಿ ಕಣ್ಕೆತ್ತಿ ಬಾರಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬-೧೩) ; ಕಣ್ಕೆತ್ತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಗೆತ್ತಿ] ಕಿಱುನಗೆ ನಗುವ ಕೂರದರ ಮೊಗಮುಮಂ . . . ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫ ವ). **ಕಣ್ಗೆತ್ತು** : ೨. ಕುಂಜದಡಪದ ಡವಕೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರೆಲ್ಲರುಮಂ ಕಣ್ಗೆತ್ತಿ ಕಳೆದೇಕಾಂತದೊಳ್ ಕನ್ನೆಯನಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೬ ವ) ; ಬಿನ್ನನಿರೆ ವಸುದೇವ ಕಣ್ಗೆತ್ತೆ ಕಲೆಯೊಜೆಯ ವಸುದೇವನಾಕೆಯ ಪೊಳೆವ ಬೀಣೆಯ ಕೊಂಡು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೮).
[ಕಣ್ + ಕೆತ್ತು$_1$]

ಕಣ್ಕೋರ್ೖಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಿಂಚು : ಕಾರ್ಗಾಲದ ಮಿಂಚಿವೆನೆ ಕಣ್ಕೋರ್ೖಪಂತಿರೆ ಪೊಳೆಯುತಿರ್ದಪುದೆಂತಕ್ಕುಮೊ ತಪದ ಮಹಿಮೆ ಮುನಿಪುಂಗವನಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೪೬); ನೋಟ್ಪ ಕಣ್ಕೋರ್ೖಪಂತಿರೆ (ಬಂಹರಿ. ೭-೫); ಕಣ್ಕೋರ್ೖಸಿ ಮಮ್ಮಲಮಱುಗಿತುಭಯಬಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೧೮). [ಕಣ್ + ಕೋರ್ೖಸು]

ಕಣ್ಗಂಡಿ (ನಾ). (ನೋಡಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವ) ಸಣ್ಣ ಕಂಡಿ; ಚಿಕ್ಕ ರಂಧ್ರ : ಬಲ್ಲವರಿಗಲ್ಲದೆ ಅಗೋಚರವಾಗಿರುವ ಕಣ್ಗಂಡಿಗಳೂ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೯-೩); ಹಗೇವು ನೆಲಮಾಳಿಗೆ ಸುರಂಗ ಕಣ್ಗಂಡಿ ಪಾವಟಿಗೆ ಗುಟ್ಟಿನ ಬಾಗಿಲು (ಮಂತ್ರಶ. ೫೩-೯). [ಕಣ್ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_1$, ಕಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ಮೋಸಮಾಡು; ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡು : ಶುದ್ಧಮಪ್ಪ ಪೊನ್ನೊಳ್ ದುಷ್ಟರಪ್ಪವರ್ ತಮ್ಮ ಲಾಭದಾಸೆಯಿಂ ಕಿಸುಬೆಳ್ಳಿಯೆಂಬಿವಂ ಬೆರೆಯಿಸಿ ಪೆಱರ ಕಣ್ಗಟ್ಟಿ ತಿರಿಪಿ ಮೇಲಪ್ಪ ಪೊನ್ನೆಂದು ತೋಱಿಸುವ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೩೪). **ಕಂಗಟ್ಟು** : ೧. ಹಲಧರನು ಮೋಕುಳಿಯೊಂದು ಕೊಡವಾಲ್ಸುರಿದು ಗೋಪಯಶೋಧರೆಯ[ದೆಯರ] ಕಂಗಟ್ಟಿದನು ಚದುರಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೧೦). ೨. ರಾಣೀವಾಸದಲಿ ಕಂಗಟ್ಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗಱಿಗಟ್ಟಿ] ತಂದುದು ತನ್ನನೀ ವಿಧಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೬೬). [ಕಣ್ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_2$, ಕಣುಕಟ್ಟು, ಕಣ್ಕಟ್ಟು, ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು : ಸಲೆ ಪದ್ಮಿನಿಯ ಕಣ್ಗಟ್ಟನೆ ಶಶಿ ಮೂಡಿ ಬಳೆದ ನಾಗಸದೊಳೇವೇಳ್ಪೆ (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೬೯). **ಕಣುಕಟ್ಟು** : ೨. (ಆಲಂ) ಯಕ್ಷಿಣೀ ವಿದ್ಯೆ; ಇಂದ್ರಜಾಲ. ೩. (ಆಲಂ) ವಂಚನೆ; ಮೋಸ : ಗಣಿಕೆ ಮುದಿಯುಳು ಹೊಲ್ಲ, ಕಣುಕಟ್ಟು ಹೊಲ್ಲ ಅಱಿದರಲಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪೬). **ಕಣ್ಕಟ್ಟು** : ೩. ಭಾರತೀಯರನ್ನು ಮನವೊಲಿಸಲು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಕೈಕೊಂಡ ಕಣ್ಕಟ್ಟಿನ ಉಪಾಯಗಳೆಲ್ಲ ನಿರರ್ಥವಾಗಿ ನಿಂತವು (ಬೀಳತ. ೮೦); ಏಕೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಚಾತುರ್ಯ, ಇಷ್ಟೊಂದು ಕಣ್ಕಟ್ಟು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೧೯). **ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು** : ೧. "ನೇತ್ರಬಂಧಂ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೫). ೨. ಪದುಮನಾಭನ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟವನಿದಕಳುಕನು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೬೫); ಮಣ್ಣೊಳಾಡುವ ಬೆಣ್ಣೆಯಂತಹ, ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿನ ಸೊಬಗಿನಾ (ಕಏಪು. ೩೮-೧೧); ಪ್ರಪಂಚದ ಆಗುಹೋಗುಗಳಿಗೆ ಈ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು ವಿದ್ಯೆಯೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಜನ ನಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ನಂಜುಂಡ. ೧೩೯). [ಕಣ್ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಣ್ಗಡೆ, ಕಂಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಕೊನೆ, —ತುದಿ; ಕಡೆಗಣ್ಣು : ತನು ವಲ್ಲಿಯಲರು ಕಣ್ಗಡೆ ಮುಡಿ ಸೋಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೬-೯೭); ಕಡಗಂಗಲ್ಕನೆ ತೋಳ್ಗಳಿಂ ನೆಗಪಿದಳ್ತಳ್ಕೈಸಿದಳ್ತನ್ನ ಕಣ್ಗಡೆಯಿಂ ತುಳ್ಕೆ ಮುದಶ್ರು ನೋಡಿ ನಲಿದಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೩೫). ೨. ಓರೆನೋಟ; ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ : ಕರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಕಣ್ಗಡೆಯಿಂದ ನೋಡುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೧೨). **ಕಂಗಡೆ** : ೨. ಎಳನಗೆಯೊಳಾದರಿಪ ಕಂಗಡೆಯ ನಿಚ್ಚಳಿಕೆ. . . ಬಯಸಿ ಬಯಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೧೦). [ಕಣ್ + ಕಡೆ$_3$]

ಕಣ್ಗದಿರ್, ಕಂಗದಿರು, ಕಣ್ಕದಿರು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ, —ಪ್ರಭೆ : ಕಾಮುರ್ಗಿಲ ಮಿಂಚಿನೆ ಕಣ್ಗದಿರುರ್ವಿ ಮಿಂಚೆ (ಶಬಶಂ. ೩-೧೫); ಆಭರಣಮಲುಗಿದೊಡೆ ಕಣ್ಗದಿರ್ಸೂಸಿದೊಡೆ . . . ಜನರ ನಿದ್ರಾಭಂಗಮಾಗಿ ಕಂಡಪರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೮). **ಕಂಗದಿರು** : ಕಂಗದಿರು ಸೂಸದೊಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೩೮). **ಕಣ್ಕದಿರು** : ಹಿಗ್ಗಿನಹೊಳಹನು ಕಣ್ಕದಿರು ಬಗ್ಗಿಸುತಿರೆಯಿರೆ (ಗೋಕುನಿ. ೩೪). [ಕಣ್ + ಕದಿರ್$_2$]

ಕಣ್ಗಯ್ 'ಕಣ್ಗೆಯ್' ನೋ.

ಕಣ್ಗಲಿ (ನಾ). (ಉಗ್ರವಾದುದನ್ನು) ನೋಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು, —ಧೈರ್ಯವುಳ್ಳವನು : ದೂರದೊಳಂಜದೀಕ್ಷಿಸುವ ಕಣ್ಗಲಿಗಳ್ ನೃಪರಾರುಮಿಲ್ಲೆನಲ್ ಸಾರೆವರಲ್ ಮನಂಗಿಡದ ಮೆಯ್ಗಲಿ ಯಾವನೊ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೮೨). 'ಮೆಯ್ಗಲಿ' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಕಲಿ$_2$]

ಕಣ್ಗಱುಬು$_1$, ಕಂಗಱುಬು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕರುಬು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಪಡು : ದೊರೆವೆಣ್ಣ ಹೊಂಬಾಳೆದೊಡೆ ಸೊಂಪು ನುಣ್ಪುವೆತ್ತಿರೆ ಕಂಡು ಕದಳಿ ಕಣ್ಗಱುಬಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಗಱುಬಿ, ಕಣ್ಗರುಚಿ] ಒರೆಗೆ ತಾ ಸಲ ಬಂದುದಿಲ್ಲವೆಂಬೊಂದೊಂದು ಹೊರೆಗಳೆದುವು ಬಾಳೆ ಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೦). **ಕಂಗಱುಬು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಣ್ + ಕಱುಬು$_1$ (< ಕಱುಂಬು$_1$)]

ಕಣ್ಗಱುಬು$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಕಿಸುರು; ಮಾತ್ಸರ್ಯ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು : ನನಗಯ್ಯನಂದು ಪಿರಿಚಿಕೊಟ್ಟುಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಿಹೆನು ಕಣ್ಗಱುಬಾಯ್ತೆ ತನಗಿದ ನೋಡಿ (ಭರಚ. ೪೮-೩೬). [ಕಣ್ + ಕಱುಬು$_3$(< ಕಱುಂಬು$_3$)]

ಕಣ್ಗಾ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೆದುರಿಗಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಯು, —ರಕ್ಷಿಸು : "ಕಣ್ಗಾವುದು – ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ); ಆಲೋಕನಮಾತ್ರದಿಂ ಮಱೆದು ಪಾಂಥ ಶ್ರೇಣಿ ನೀರಜ್ಕೆಯಂ ಶ್ರಮಮಂ ತೀರಮೆಯಂ ಪ್ರಪಾಂಗನೆಯುರಂ ಕಣ್ಗಾವುದಾದೇಶದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೦೩). [ಕಣ್ + ಕಾ$_1$]

ಕಣ್ಗಾಡಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಸೊಬಗು, —ಚೆಲುವು : ಕಣ್ಗಾಡಿ ಸೊಗಸುವ ಕನ್ನೈದಿಲಾಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೬-೯೯); ಲಲನೆಯ ಕಣ್ಗಾಡಿ ಮಿಂಚೆಂದು ಚಾತಕ ನಲಿವವು ಮಳೆಗಾಲವೆಂದು (ಕಂಸವಿ. ೭-೬). [ಕಣ್ + ಗಾಡಿ$_1$]

ಕಣ್ಗಾಣ್, ಕಂಗಾಣು, ಕಣುಗಾಣ್, ಕಣ್ಗಾಣು, ಕಣ್ಣುಕಾಣು, ಕಣ್ಣುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು; ದೃಷ್ಟಿಸು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣು : ಎನ್ನ ಗಂಡನಂ ಕಣ್ಗಾಣದಂತು ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೭೨-೨೨); ಕಣ್ಗಾಣದನ ಕೈಲಮಲರತ್ನವನಿತ್ತ ತೆಱನಂತೆ (ಗಗತಾ. ೧೨-೮೪). ೨. (ಆಲಂ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ನೋಡು; ವಿವೇಕವಂತನಾಗಿರು : ಕಣ್ಗಾಣದಿಂತಪ್ಪೇಕಗ್ರಾಹಿಗಮೊಱಂಟಂಗಂ ರಥಮನೆಸಗೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೫ ವ); ಅಂತುರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕಿಂ ದಕ್ಕುಂದಲೆವಾಯ್ದು ದೂರ್ತಿಂ ಕಣ್ಗಾಣದೆ ಸೂಳೆಗೇರಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೩). **ಕಂಗಾಣು** : ೧. ಹೆಡತಲೆಗೆ ಮೋಹಿದ ಕೃತಾಂತನ ಖಡುಗವನು ಕಂಗಾಣರೇತಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೬). **ಕಣುಗಾಣ್** : ೧. ಮಿಂಡೆಯ ಗಂಡ ತಾ ದಂಡಿಗೆ ಹೋಗಿಹರೆ ಹಿಂಡಿಯ ಹೆಡಿಗೆಗೆ ಕೋಣನ ತಂದು ಕಣುಗಂಡು ಹೊಡೆದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೬೫). **ಕಣ್ಗಾಣು** : ಬಾಣನ ಭಟರು ಯಾದವರೆಂಬ ಬಗೆಯ ಕಣ್ಗಾಣದೆ ತಮ್ಮೊಳು ತಾವು ಹಾಣಾಹಣಿಯೊಳು ತಿವಿದಾಡುವುದು (ಮೋಹತ. ೪೦-೪೨). **ಕಣ್ಣುಕಾಣು** : ೨. ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿರಾ ಕಣ್ಣುಕಾಣಿರೆ (ಬಸಪು. ೫೮-೩೩); ಪೆಣ್ಣುಪೆಣ್ಣೆಂದೇತಕೆ ಬೀಳುಗಳೆವರು ಕಣ್ಣುಕಾಣದ ಗಾವಿಲರು (ಹದಿಬ. ೫-೭); ಕಣ್ಣುಕಾಣದ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಮಣ್ಣೇನು ಮಸಿಯೇನು? (ಗಾದೆ). **ಕಣ್ಣುಗಾಣ್** : ೨. ಕಾಮಿಗಳ್ ಕಣ್ಣುಗಾಣರೆಂಬುದು ಪುಸಿಯೇ (ಚಬಪು. ೨೦-೨).

ಕಣ್ಗಾಣದರ್ = ಕುರುಡರು : ಭೂಪರ್ ಪಿರಿದುಂ ಕಣ್ಗಾಣದರಂತಿರೆ ಕಾಣಲ್ಕಾಱರಲ್ತೆ ತೇಜಸ್ವಿಗಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೧). [ಕಣ್ + ಕಾಣ್]

ಕಣ್ಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು, —ತೋರಿಸು : ಹಲಧರಪಾಣಿ ಮನ್ಮಥಕುಮಾರಕನ ಮಾಣಿಕ್ಯರಚಿತ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನಿಳಿಸಿ ಕಣ್ಗಾಣಿಸಿದರು ಮುರಹರನ (ಮೋಹತ. ೪೧-೪೧). 'ಕಂಗಾಣಿಸು' ಪರಾ. [ಕಣ್ಗಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಣ್ಗಾಣು 'ಕಣ್ಗಾಣ್' ನೋ.

ಕಣ್ಗಾಪು, ಕಣ್ಕಾಪು, ಕಣ್ಗಾಹು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ಮಾಡುವ, ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಕಾವಲು; ಕಣ್ಣಿನ ಕಾವಲು: ಪುರೋಚನನುಂ ಪೆಱಗಣ ಕಾಪಂ ಕಣ್ಗಾಪಿನಲೆ ಕಾದಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪ ವ). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮರೆಮಾಡುವ ಸಾಧನ; ಕಣ್ಣಿನ ತಡೆ: ಕಣ್ಣಿಗಿಂತ ಕಣ್ಗಾಪನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದೇ ನಮ್ಮ ಚಿರ ಅಭ್ಯಾಸ (ನಿಬಂಧ. I, ೪೮೧). **ಕಣ್ಕಾಪು**: ೨. "(ಕುದುರೆಗೆ ಪಕ್ಕನೋಟಕ್ಕವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಕಟ್ಟುವ) ಕಣ್ಕಾಪು" (Blinkers. ಇಂಕನಿ). **ಕಣ್ಗಾಹು**: ೧. ತನ್ನಯ ಕಳೆಯ ಕೂಡಿ ಕಣ್ಗಾಹಿನಿಂ ಘಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ ಘಟಿಕೆಯೋ (ಚಬಪು. ೨-೧೦). [ಕಣ್ + ಕಾಪು$_1$]

ಕಣ್ಗಾಹು 'ಕಣ್ಗಾಪು' ನೋ.

ಕಣ್ಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಬೆಂಕಿ; ನೇತ್ರಾಗ್ನಿ: ಇದೆತ್ತಣುರಿಯೋ ಹರನ ಕಣ್ಗಿಚ್ಚಲ್ಲಲೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೩೪); ಖಂಡೇಂದುಶೇಖರ ಕಣ್ಗಿಚ್ಚಿನಿಂದೆನ್ನ ಗಂಡನನುರುಹಿದಂತುರುಹು (ಮೋಹತ. ೮-೩೭); ನಿಟಿಲಾಕ್ಷನ ಕಣ್ಗಿಚ್ಚಿನ ಕಿಡಿಗಳಾರ್ಭಟೆಯಂತೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೨-೧೮). [ಕಣ್ + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಣ್ಗಿಡಿ, ಕಂಗಿಡಿ, ಕಣುಗಿಡಿ, ಕಣ್ಕಿಡಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕಿಡಿ; ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಹೊರಟ ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪದ ನೋಟ: ಕುಂಭಶಿರಃಪ್ರದೇಶಮಂ ಕೊನೆಯುಗುರಿಂದೆ ಸೀಳ್ದು . . . ಕುನುಂಗಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಕಣ್ಗಿಡಿ ಸಾಲಿಡೆ ನೋಡಿ ಬೇಡರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೬). **ಕಂಗಿಡಿ**: ೧. ತ್ರಿಪುರಂಗಳಂ ಸುಟ್ಟ ಕಂಗಿಡಿಯಿನದ್ಭುತಂ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೨-೧). **ಕಣುಗಿಡಿ**: ೧. ಹಣೆಯ ಜೂಬಿನ ಜೂಲುಗೂದಲ ಕಣುಗಿಡಿಯ ಕಡುಕಾಹುರದ (ತೊರರಾ. ೪-೭-೨೩). **ಕಣ್ಕಿಡಿ**: ೧. ಅಡೆವೊತ್ತೆ ಕೋಪಶಿಖಿ ಕಣ್ಕಿಡಿಯಂ ಕೆಂಡಮುಮನುಗುಳೆ . . . ಕಡೆಗಾಲದೊಳೊಗೆದ ಧೂಮಕೇತುವೊಲಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೩೮). [ಕಣ್ + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕಣ್ಗಿಡಿಗೆದಱು, ಕಣುಗಿಡಿಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಸೂಸು; ಕೋಪದಿಂದ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ನೋಡು: ಮುಳಿದು ಕಣ್ಗಿಡಿಗೆದಱುತ ಖಾನ ಹಿನ್ನಲೆಗೆಳಸಿದೊಜ್ಜೀರ ಮುಲುಕರ ಸಲೆ ಜಱಿದು (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೨೭). **ಕಣುಗಿಡಿಗೆದಱು**: ಎಣಿಕೆಯಿನ್ನೇಕೆ ಬಂಧಿಸಿ ಪಟ್ಟಣವನೆಂದು ಕಣುಗಿಡಿಗೆದಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿದ (ಕಂಸವಿ. ೧೩-೪೭). [ಕಣ್ಗಿಡಿ$_1$ + ಕೆದಱು (< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಕಣ್ಗಿಡು 'ಕಣ್ಗೆಡು' ನೋ.

ಕಣ್ಗಿಸುರ್ 'ಕಣ್ಕಿಸುರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಗಿಸುರು 'ಕಣ್ಕಿಸುರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಗುಣಿಕೆ 'ಕಣ್ಕುಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಗುಬ್ಬೆ (ನಾ). (?); "ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ; ಗಂಟೆನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣು" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ): ಕಣ್ಗುಬ್ಬೆಯ ಗುಳ್ಳೆಯಂತೆ ಪೊಱಪಾಯ್ವಿನಮುಟ್ಟಳೆ ವೊಯ್ದೊಡೊರ್ವನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೬). [ಕಣ್ + ಗುಬ್ಬೆ (< ಗುಬ್ಬಿ$_1$)]

ಕಣ್ಗುರುಡ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣಿಸದವನು; ಕುರುಡ: ಖರಕರನುದಯಕ್ಕಾಜನೆಯ ರಾಶಿಯೊಳ್ ಶೀತಕಿರಣನಾ ಹೋರೆಗೆ ಪನ್ನೆರಡನೆಯೊಳಿರ್ದೊಡಂ ಕಣ್ಗುರುಡರ್ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಪ್ಪರ್ (ಜಾತತಿ. ೨೧-೪); ನಯಸರವ ಕಾಣದೆ ಕಣ್ಗುರುಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂಗುರುಡ]ನಂತಿರ್ದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೨-೧೦-೪೩). 'ಕಂಗುರುಡ' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಕುರುಡ]

ಕಣ್ಗುಳಿಕೆ 'ಕಣ್ಕುಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಗೂಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗಳ ಕೂಟ; ದೃಷ್ಟಿ ಸಂಗಮ; ಕಣ್ಣು ಹಾಯುವಷ್ಟು ದೂರ (?): ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ತೋಱಿಗಳ ಕಣ್ಗೂಟದಲ್ಲಿಯ ಮೀಂಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಸಮುದ್ರಂಗಳ ಮತ್ಸ್ಯಂಗಳದ್ಧಾರ್ಧ ನಿಡಿಯವಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೩೫೫-೧೫). [ಕಣ್ + ಕೂಟ$_1$]

ಕಣ್ಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಉಂಟಾಗು (?): ಆಗಳೆ ಗಾಡಿ ನಾಡೆ ಕಣ್ಗೂಡಿರಲೋರ್ವನುದ್ಭವಿಸೆ ಕಂಡು ನಿಜಾತ್ಮಜನೀತನೆಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೬೪). [?]

ಕಣ್ಗೆಡಿಸು, ಕಂಗಿಡಿಸು, ಕಂಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪಿಸು; ಭಯಗೊಳಿಸು; ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸು (ಕ). **ಕಂಗಿಡಿಸು**: ಉಡು ಮೊಲ ನರಿ ಹುಲ್ಲೆ ಮರೆ ಸಾರಗಗಳ ಕಂಗಿಡಿಸುವ ಜಂಘಾಲಿಗಳು (ಮೋಹತ. ೧೯-೧೨). **ಕಂಗೆಡಿಸು**: ಸಿಂಗದ ಮುಱಿವುಂ ಮೇಷದ ಪಿಂಗುಂ ನಯವಿದರ ವಿನಯಮಿಂತಿವು ಮೂಱುಂ ಭಂಗಮೆನಿಸಲ್ಕೆ ಪಡೆಯವು ಕಂಗೆಡಿಕುಂ ಭರದಿನಹಿತರದಟಂ ಧುರದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೮-೭); ಕಂತುವನೆ ಕಂಗೆಡಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೪); ದೊಳಿಡುವ ಬಿರುಗಾಳಿ ಕಂಗೆಡಿಪ ಕತ್ತಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೨೩); ಆ ಮಣ್ಣಿನ ದಾಹ ವಸುಮತಿಯನ್ನು ಕಂಗೆಡಿಸಿತು (ಮಣ್ಣಿಮ. ೪). [ಕಣ್ಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕಣ್ಗೆಡು, ಕಂಗೆಡು, ಕಣುಗೆಡು, ಕಣ್ಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಮೆ ಸರವಿಗೆ ನೆಟ್ಟನೆ ದೊರೆ ಪಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲೆ ದಂಟಂಗೆಣೆ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟ ಮುದುಪಂಗೆ ಪಗೆವರ ನಿಟ್ಟೆಲ್ವುಂ ಮುಱಿವೊಡೆನಗೆ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೭). ೨. ಕಕ್ಕವಿಕ್ಕಿಯಾಗು; ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ಬನದೊಳ್ ಕೂಡೆ ತೊೞಲ್ದು ಕಾಣದೆ ಕರಂ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ಬರ್ಪನೆಗಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೫೨). **ಕಂಗೆಡು**: ೨. ಮೀಹಮಂ ತೋಱಿದು ಕಂಡರ್ ಪೇಸೆ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಮಹಾಮಲಮಂ ತಾಳ್ದಿದ ಕಷ್ಟರಂ . . . ಕಂಗೆಟ್ಟರಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೮); ಧರ್ಮಜನ ಹದನೇನೆನುತ ಚಿಂತಾರಜನಿಯಲಿ ಕಂಗೆಟ್ಟುದಾಬಲ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೪೭); ಅಳಿದುಳಿದ ಜನಪದದ ಜನ ಕಳವಳಿಸಿ ಕಂಗೆಟ್ಟಂಗಭೂಪನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದೊದಱಿದರು ದುರ್ಭಿಕ್ಷದ ಮಹಾಭಯವ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೬); ತಾಯೆ ಶೋಕದಿ ಕನಲಿ ಕಂಗೆಡಬೇಡ (ನಳಚ. ೫-೩೭); ಪಡಗು ಮುಳುಗುವ ಸಮಯದಲಿ ಕಂಗೆಡದೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನ ಕರೆದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೪೬). ೩. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು; ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ಳು: ಜಾಣನಲ್ಲನುನೆಂಬ ಚೆಲುವನ ಕಾಣುತವೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಕರಗಿದೆನೆಂದಳಾ ಮಾಯೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೧೭); ತವಪಂಚಬಾಣಕ್ಕೆ ಕಂಗೆಡದವರಾರು ಲೋಕದಲಿ (ಮೋಹತ. ೫-೪೮). **ಕಣುಗೆಡು**: ೧. ತಲೆ ನಡುಗಿ ಕಣುಗೆಟ್ಟು ಹಲುಗಳು ಕಳಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೪-೬). **ಕಣ್ಗಿಡು**: ೨. ಒತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು ಪಾಂಚಾಳಿಯಂ ಕಣ್ಗಿಡೆ ಜಡಿದು ಮುಡಿಯಂ ಪಿಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪ ವ). [ಕಣ್ + ಕೆಡು$_1$]

ಕಣ್ಗೆತ್ತು 'ಕಣ್ಕೆತ್ತು' ನೋ.

ಕಣ್ಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). (ಕೋಪದಿಂದ) ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟವನ್ನು ಕೆದರು, —ಹರಡು (?): ಕಣ್ಗೆದಱದೊಡನೆ ನಾಲ್ವತ್ತೆಣ್ಗಾವುದವರೆಗಮುಗಿದೊಡಂಬುಧಿ ಕಡಲತ್ತಣ್ಗೆ ಹರಿ ಬಂದುದಂ ಕಡುಜಾಣ್ಗೆಡದಱಿದಾಗಳವಧಿಬೋಧೋದಯದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭೨). [ಕಣ್ + ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಕಣ್ಗೆಯ್, ಕಣ್ಗಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚು; ನಿದ್ರೆ ಮಾಡು: ಹಂಸದ್ವಯಂಗಳ್ ತರದಿಂ ಕಣ್ಗೆಯ್ಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೧೪೮); ಕಣ್ಗೆಯ್ವ ಕೇಕಿಗಳಂತೆಯುಂ (ದಶಕು. ೧೧-೧೩); ಸತಿ ಕಾದಲನ ನಿಮಿರ್ದ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬೞಲ್ದತ್ಯಾದರದಿಂ ಕಣ್ಗೆಯ್ದಳ್ (ನಳಚಂ. ೫೩೬). **ಕಣ್ಗಯ್**: ಇರ್ವರುಂ ಶಿಥಿಲ ತನೂಪರಿರಂಭಣದಚ್ಚಳಿಯದೆ . . . ಕಣ್ಗಯ್ದರ್ (ಯಶೋಚ. ಅನುಬಂ. ೧೨೪). [ಕಣ್ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಣ್ಗೊನೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ, —ತುದಿ; ಕಡೆಗಣ್ಣು : ಗಂಗೆ ಯಮುನೆ ಕಣ್ಗೊನೆಗೆ ಇಳಿದು ಸುಖದುಃಖ ಹರಿಯುತಿಹುದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೪-೭). ೨. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ಅಪಾಂಗ ವೀಕ್ಷಣ : ಈಶ್ವರನಂದು ತನ್ನ ಕಣ್ಗೊನೆಯೊಳೋಲಗಮಂ ವಿಸರ್ಜಿಸುತ್ತ (ಚೆಬಪು. ೩-೩೪); ಕಣ್ಗೊನೆಯೊಳಿಟ್ಟೆಸುತಿಚ್ಚೆಯಜಿತು ಇಸಿವಾತಿನಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೫೫). [ಕಣ್ + ಕೊನೆ$_1$]

ಕಣ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ಸೆಳೆ; ಮನೋಹರವಾಗು : "ಕಣ್ಗೊಳ್ – ದರ್ಶನೀಯೇ" (ಶಮಧಾ); ನಳಿತೋಳ ಬಳ್ವಳಿಕೆ ಕಣ್ಗೊಳೆ ಘಟ್ಟಿಮುಗುಚ್ಚುವಂದಮುಲ್ತರೆದು ಮುಗುಚ್ಚುವಂದಮೆ ದಲೆನ್ನೆರ್ದೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೦); ಚದುರೆತ್ತಣವಾಕೆಗೆಂದು ಕಣ್ಗೊಂಡ ವಿಲಾಸದಿಂ ನಗುವುದಲ್ಲಿಯ ವಾರವಿಲಾಸಿನೀಜನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೫); ನಿಲಲಾಜ್ಞಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ವಿಶ್ವಕ್ಷಿತಿಪಮುಕುಟಕೂಟಂಗಳೊಳ್ . . . ನಿಶ್ಚಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತೆ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದೊಳಖಿಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಗೊಳೆ ನಿಂದಂ ಸಂದುಪೇಂದ್ರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೨೮೮); ಗಿಳಿಗಳೆ ಪೂಡಿರ್ದ ಕುದುರೆ ತೆಂಗಾಳಿಯಿ ಕಣ್ಗೊಳೆ ತೇರೆಸಗುವಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೯). ೨. ನೋಡು (?) : ಅವಳ ಸುಸಿಲಿನ ಸುಖವ ನೆಱೆ ಮೆಚ್ಚಿ ದಿವಿಜ ಲೋಕದ ನೆನಹನೀ ಕವಡಿಕೆಗೆ ಬಗೆಯನು ಮರುಳ್ದವನವಳನಲ್ಲದೆ ಕಣ್ಗೊಳನು ಸಿಬಿರದೊಳು ಶಬರಿಯರ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೧೨). 'ಕಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಣ್ಗೊಳಿಸು, ಕಣ್ಣುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸು; ಮನೋಹರವಾಗು : ಯುವರಾಜನುರಸ್ಥಳದೊಳ್ಮುಕ್ತಾವಳಿ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುಗುಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೭); ಕಣ್ಗೊಳಿಸುಗುಮಾಕೆಯ ವಿನೀಳ ಕಬರೀ ಭಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೮೮). **ಕಣ್ಣುಗೊಳಿಸು** : ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತೋರಿಸು : ಮುನಿಯು ಕುಳಿತಾಸನದ ತಾಣದೆ ಜನಕನಂದಿನಿಗಂದನೆಲೆ ಭೂತನಯೆ ನಿನ್ನಾಚರಣಪರಿಶುದ್ಧತೆಯು ವಿಷಯದಲಿ ಇನಿಯನೆದುರಲಿ ಕೂಡಿದಂಥೀ ಜನರು ಪ್ರತ್ಯಯಗಾಣುವಂತೀ ಕ್ಷಣಕೆ ನಿಃಸಂದೇಹವಾಗಿಯೆ ಕಣ್ಣುಗೊಳಿಸುವದು (ರಘುವಂ. ೧೭೮). 'ಕಂಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕಣ್ಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಕಣ್ಚಲ್ಲ, ಕಣ್ಚೆಲ್ಲ (ನಾ). ಚೆಲ್ಲುನೋಟ; ಸರಸನೋಟ; ಕಣ್ಣಿನ ವಿಲಾಸ: ನೀನವನೊಳ್ ಕಣ್ಚಲ್ಲದೆ ಪೋಗಿ ನೆರೆದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದೈ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೧೧೫); ಚ ಟ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ತೃತೀಯತ್ವಮೆಂದುಮಿಲ್ಲದುದರ್ಕೆ :— ಕಡುಚಾಗಿ, ಕಣ್ಚಲ್ಲಂ (ಶಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ). **ಕಣ್ಚೆಲ್ಲ** : "ಕಣ್ಚೆಲ್ಲಮೆಂದು ಸರಸಾಲೋಕನಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೭-೫೭೯); ಸೊಗಯಿಪೀ ರೂಪಮಿಾ ಬಣ್ಣಮಿಾ ಮೆಯ್ಸಿರಿ ಕಣ್ಚೆಲ್ಲಮಿಾ ಭಾವಕಮೊಗೆಯುವೆನಲ್ಕಾಂತೆ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೪೭); ಹಾರಂ ತೂಗೆ ಕಣ್ಚೆಲ್ಲಮಲ್ಲುಗೆ ಪೊನ್ನೋಲೆ ಕದಂಪನಪ್ಪಳಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೦೦). [ಕಣ್ + ಚಲ್ಲ]

ಕಣ್ಚಿವುಟು, ಕಣ್ಣುಚಿಮುಟು, ಕಣ್ಣುಚಿವುಟು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸು; ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು; ಕಣ್ಣುಹೊಡೆ : ಚಿತ್ರ ರತಿಯ ನೋಡುತ ಚಿಕ್ಕೆ ಕಣ್ಚಿವುಟುವವು (ಉದ್ಯಾಲೆ. ೯-೪). **ಕಣ್ಣುಚಿಮುಟು** : (ಕಿ). **ಕಣ್ಣುಚಿವುಟು** : ಬಣ್ಣಗೊಂಡು ಬಗೆಬಗೆಯಲಿ ಕಣ್ಣುಚಿವುಟಿ ಕರೆದುಹೋದ ಕನಸುಗಳೇ ಬನ್ನಿ (ನಾದಲೀ. ೧೫-೬). [ಕಣ್ + ಚಿವುಟು$_1$ (< ಚಿವುಂಟು)]

ಕಣ್ಚೆಲ್ಲ 'ಕಣ್ಚಲ್ಲ' ನೋ.

ಕಣ್ಜಂಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬೆದರಿಸುವುದು.

ಕಣ್ಜಂಕೆಜಂಕಿಸು = ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬೆದರಿಸು: ಕೌರವಂ ಕಣ್ಜಂಕೆ ಜಂಕಿಸುತ . . . ನಿಂದ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೦-೪). [ಕಣ್ + ಜಂಕೆ$_1$]

ಕಣ್ಜಬ್ಬುರ್ (ನಾ). = ಕಣ್ಜಂಕೆ : ಜಲರುಹನಾಭಂ ಕಂಡೆರ್ದೆಕಲಂಕಿ ಕಣ್ಜಬ್ಬುರ್ ಜರ್ಬಿದಂ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೮-೩೦). [ಕಣ್ + ಜಬ್ಬುರ್ (< ಜರ್ವು$_2$)]

ಕಣ್ಜಾಡೆ, ಕಣ್ಣುಜಾಡು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಜಾಡು; ದೃಷ್ಟಿಪಥ (ಕಿ). ೨. ಕಂಡೂ ಕಾಣದಂತಿರುವುದು; ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿಗೆ; ಪರೋಕ್ಷ ಸಮ್ಮತಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಕಣ್ಣುಜಾಡು** : ೧. ಮೃಗ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಜಾಡಿನಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಜಾಡೆ$_1$]

ಕಣ್ಜಾಣ್ಮೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಜಾಣತನ; ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆ : ಮಾಣವಕಮನೊಯ್ಯನೆ ಕಣ್ಜಾಣ್ಮಿಂ ಪೆಜನೂಂಕಿ ಗುರುಕುಚಾಗ್ರದೊಳಾದಂ ಮೇಣೊಂದಿಸಿ ಸೋರೆಯನದೊರ್ವೇಣಾಕ್ಷಿ ಪಳಂಚಿದಳ್ ಮಿಸುಪ ಕಿನ್ನರಿಯಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೪೯). [ಕಣ್ + ಜಾಣ್ಮೆ]

ಕಣ್ಜಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯ ಮೇಲೆ ಆಗುವ ಬೊಕ್ಕೆ; ಕಣ್ಣು ಕುಟಿಕೆ (ಕಿ). [ಕಣ್ + ಜಿಟ್ಟೆ$_3$]

ಕಣ್ಜೊಡರ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ (?) : ರೂಪುಗರೆದಿರ್ದೊಡಮಾತನ ರೂಪಿದೊಂದು ಕಣ್ದೊಡವೆನೆ ಬೇಜದೊಂದು ಬಗೆಗಿಕ್ಕಿದ ಟಕ್ಕನೆ ವಶ್ಯದೊಂದು ಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಣ್ಜೊಡರೆನೆ ನೋಟ್ಪ ನೋಟಕರ ಕಣ್ಗೊಳಗಾದುದು ಕಣ್ಣಪಾಪೆವೋಲ್ (ಪಂಚಾಮಾ. ೩-೩೯); ಕಣ್ – ಸೊಡರ್, ಕಣ್ಜೊಡರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಣ್ + ಸೊಡರ್]

ಕಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಕಣ್ಣವಿಷಯೇ ಕಸ್ದುಗುಳ್ನಾಮ ಗ್ರಾಮ (ಇಅ. VI, ೭೭-೩೧; ?). [?]

ಕಣ್ಣಂಗೂಳರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪುತ್ತೂರೊಳು ಕಣ್ಣಂಗೂಳರಸ ಕನಕಾರಿಗೆ ಮೂಗೊಳಂ ಕಟಿನಿ ಭಗವತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೋದ ಟಿವೋಪ್ಪುಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೦-೮; ಸು. 750). [ಕಣ್ಣಂಗೂಳ್$_0$ + ಅರಸ$_1$]

ಕಣ್ಣಂಜಿಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟದಿಂದುಂಟಾಗುವ ಹೆದರಿಕೆ, —ಭಯ : ಕಪ್ಪವನು ಆರ ಕಣ್ಣಂಜಿಕೆಗೆ ತೆತ್ತರು ಧಾರುಣೀವಲ್ಲಭರು (ನಿಭಾಗ. ೧-೧೦-೩೩). [ಕಣ್ + ಅಂಜಿಕೆ]

ಕಣ್ಣಂದೊಟಿಲಿ, ಕಂದೊಳಲಿ, ಕಣ್ದೊಟಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುವ ಗುಡ್ಡೆ; ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ : ಣತ್ವಕ್ಕೆ :– ಕಣ್ಣಂದೊಟಿಲಿ (ಶಮದ. ೧೬೨ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂದೊಳಲಿ** : ೨. ಗುಂಗುರು; ನೊರಜು; ನುಸಿ : ಮಾವಿನಹಣ್ಣಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಂದೊಳಲಿಗಳ ಕಾಟ ಬಹಳ (ರೂಢಿ). **ಕಣ್ದೊಟಿಲಿ** : ೧. ಕಣ್ಣಂದೊಟಿಲಿ, ಕಣ್ದೊಟಿಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಣ್ + ತೊಟಿಲ್$_2$ + –ಇ$_3$]

ಕಣ್ಣಕುಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕಣ್ನ[ಣ್ಣ]ಕುಟಿ ಅರಸ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೭೪-೧; ಸು. 900). [?]

ಕಣ್ಣಚಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸನ್ದವರದರ ಕಣ್ಣಚಿಯುಂ (ಎಇ. IX, ೨-೧೧; 800). [?]

ಕಣ್ಣಚ್ಚಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಇಡುವ ಕಾಡಿಗೆ (?) : ಮತ್ತೆ ಮಾದಾಂಬಿಕೆಯ ಮಜ್ಜನಂಗೈಸುತಂ ಚಿತ್ರಾವಲರುತಲೊಗೆದದೂಟಮಂ ನುಡಿಸುತಂ ಬಿತ್ತರದ ಕಣ್ಣಚ್ಚಿಯನ್ನೆಚ್ಚು ಹಳದಿಯಂ ವಿಸ್ತರದಿ ಮೈಗೆ ಪೂಸಿ (ಲಿಂಗಪು. ೨೦-೩೧). [ಕಣ್ + ಅಚ್ಚಿ ?]

ಕಣ್ಣಡ, ಕನ್ನಡ$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ; ನೇತ್ರಬಂಧ : ಐವರು ಕೊಡಗೂಸುಗಳ ಕಣ್ಣಿಂಗೆ ಕಣ್ಣಡವ [ಪಾಠಾಂ. ಕನ್ನಡವ, ಕನ್ನಡಕವ] ಕಟ್ಟುತ್ತಿಹುದ ಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೫೦-೨೧೧); ಕಾಯವೆಂಬ ಕಣ್ಣಡವಿಲ್ಲ ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಮನವೆಂಬ ನೆನಹಿಲ್ಲ ಅನುಭಾವವಿಲ್ಲವಾಗಿ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೬೦೭-೧೩೫೪).

ಕನ್ನಡ್ಡ$_3$: ೧ : ಕನ್ನಡದ್ದೈವರು ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದಳು ಕಣ್ಣುಗಳ (ಶಿವಗೀ. ೧೪೨-೬೨೨). ೨. [ವೀಶೈ] ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಎಡೆಮಾಡುವಾಗ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ತೆರೆ: ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಕನ್ನಡವ ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲಿಯೂ ನಿನ್ನ ಜ್ಞಾನೋದಯದಿಂದ ನಿನ್ನನೀ ತಿಳಿದೆಯಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆಗದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೯-೧೭). [ಕಣ್ + ಅಡ$_0$ (< ಅಡ್ಡ$_1$)]

ಕಣ್ಣಡಕ, ಕನ್ನಡಕ$_1$ (ನಾ). ೧. = ಕಣ್ಣಡ ೧: ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಸೋಮೇಶ್ವರಾ ನಿಮ್ಮ ಕಾಣದೆ ಕಣ್ಣಡಕದ ಕಣ್ಣನಂತೆ ಕಣ್ಣೆನಿಸಿ ಕೆಟ್ಟೆನಯ್ಯ (ಆದವ. ಹ. ೧೫-೩೨); ಕರಮೆಸೆವ ಘೋಣಾಗ್ರದೊಳಗೆ ಬೆಳವಡೆಗಳಂ ಧರಿಸಿ ಕಣ್ಣಡಕಂಗಳಂ ತಾಳ್ದು (ಅರಾಚ. ೮-೩೪). ೨. = ಕಣ್ಣಡ ೨: ಪರವೆಂಬ ಮೇಲೋಗರವನಿಕ್ಕಿ ಬೆಳಗು ಕತ್ತಲೆಯೆಂಬ ಕಣ್ಣಡಕವ ಕಟ್ಟಿ ಲಿಂಗವ ಆರೋಗಣೆಯ ಮಾಡಿಸಿ (ಅವಚಂ. ೧೫೫-೬೧೧). ಕನ್ನಡಕ$_1$: ೧. ಐವರು ಕೊಡಗೂಸುಗಳ ಕಣ್ಣಿಂಗೆ ಕನ್ನಡಕವ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣಡವ, ಕನ್ನಡವ] ಕಟ್ಟುತ್ತಿಹುದ ಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೫-೨೧೧). [ಕಣ್ + ಅಡಕ$_1$]

ಕಣ್ಣಡಿಗ (ನಾ). ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: "ಕಣ್ಣಡಿಗಂ ತಿಸುಳಿ . . . ಐಮೊಗಂ – ಈ ೩೩ ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧-೧); "ಮಿಗಗೈಯಂ ಕಣ್ಣಡಿಗಂ ಮಿಗೆ ಸೊಡಬಲಿವನೆಯನೀಸರಂ ಬೆಳ್ಳಡಿ . . . ಮಾದೇವ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬). [ಕಣ್ + ಅಡಿ$_1$ + –ಗ$_3$]

ಕಣ್ಣಡಿಯ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಡಿಗ: "ಗನಹ ಮಾದೇವ ಕಣ್ಣಡಿಯ ಕರಿಗೊರಲ. . .ಈಶ್ವರನ ನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪). [ಕಣ್+ಅಡಿ$_1$+–ಅ$_7$]

ಕಣ್ಣನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣನೂರು ಮಣಿಯೂರ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯಿನ್ದೊಳಗಾದ ಬಿತ್ತ ಕಟ್ಟುಮ ಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೪-೩ ; ಸು. 950). [ಕಣ್ಣ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕಣ್ಣಪ್ಪರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಾಣಗಾರಾ ಕಣ್ಣಮ್ಮನ್ ಪ್ರಿಥಿವೀ ಗೋಸಾಸಿ ಕಣ್ಣಪ್ಪರಸರ ಮಗನ್ದಿ × (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೪೧; 890). [ಕಣ್ಣಪ್ಪ$_0$ + ಅರಸ$_1$]

ಕಣ್ಣಪ್ಪು (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು: ಕಣ್ಣಪ್ಪುವಂ ತೊಡೆವಂ ಬಿಡದೆ ಕಣ್ಣಪ್ಪದೇವನು (ಬಸಪು. ೧೮-೫೭). [ಕಣ್ + ಅಪ್ಪು$_4$]

ಕಣ್ಣಬ್ಬರಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಬ್ಬರಸಿಯ ತಮ್ಮ ಚಾವಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. II, ೪೭೬-೧; 1000). [ಕಣ್ಣಬ್ಬೆ$_0$ + ಅರಸಿ]

ಕಣ್ಣಮ 'ಕಣ್ಣಮ್ಮ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಮಂಗಲ 'ಕಣ್ಣವಂಗಲ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಮಯ್ಯ 'ಕಣ್ಣಮ್ಮಯ್ಯ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಮ್ಮ, ಕಣ್ಣಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೋಸಿಗವಳ್ಳಿಯ ಕಣ್ಣಮ್ಮಂಗ ಪಿಬ್ಬುವಟ್ಟಿಗಂ ಪುಟ್ಟಿದ ಕನ್ನಯನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪-೬; 971). ಕಣ್ಣಮ: ಕಣ್ಣಮನ ಜಾಣ್ನುಡಿ ಪಂಪನ ರೀತಿ (ಜಗವಿ. ೧-೧೦). [ಕಣ್ಣ$_0$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕಣ್ಣಮ್ಮಯ್ಯ, ಕಣ್ಣಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣಮ್ಮಯ್ಯನ ಮಗ ನಿರುಗಮ್ಮಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭-೭; 925). ಕಣ್ಣಮಯ್ಯ: ಕಣ್ಣಮ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ಯ್ಯನ ಕಡುಜಾಣ್ ರನ್ನನ ಮಯ್ಸಿರಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪). [ಕಣ್ಣಮ್ಮ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಣ್ಣಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಾಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ ಕಣ್ಣಯ್ಯನುಂ ಸಂಕರಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೪೩-೧೪; 960 ?). [ಕಣ್ಣ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಣ್ಣರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಅರಳಿಸು, —ಹಿಗ್ಗಿಸು: ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರ ಚಿಕ್ಕೆ ಕೋಟಿ ಕಣ್ಣರಳಿಸಿ ನೋಡಿವೆ (ನೆಲಮು. ೨೪); ಅವನನ್ನೆ ಕಣ್ಣರಳಿಸಿ ನೋಡುತ್ತ (ಪುನರು. ೨೭೬). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಅರಳಿಸು (< ಅಲರಿಸು)]

ಕಣ್ಣರಳು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಅರಳು, —ಹಿಗ್ಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಆನಂದವಾಗು: ಮಗುವನ್ನು ನೋಡಿ ತಾಯಿಗೆ ಕಣ್ಣರಳಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಅರಳು$_1$ (< ಅಲರ್$_1$)]

ಕಣ್ಣರಿಕೆ (ನಾ). ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಯವಹಿಸುವಿಕೆ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ದೇಖರೇಖಿ (ಉಕ): ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣರಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಬೆಳೆದ ಹುಡುಗಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೪೯); ಶಂಕರ ರಾಯರ ಕಣ್ಣರಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೆ ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಸಾಗಿತ್ತು (ಕಮನೆ. ೨೬); ಸತ್ಯಸೂರ್ಯನ ಇದಿರುಗೊಂಡು ಕಣ್ಣರಿಕೆಯಲಿ ಗರುಡನೊಲು ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಹಾರುತಿಹುದು (ಜೀವಲ. ೭೩-೧೫). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಅರಿಕೆ (< ಅಱಿಕೆ)]

ಕಣ್ಣರ್ತಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ; ನೇತ್ರಾನಂದ: ಕಣ್ಣರ್ತಿ ಮಿಗೆ ನೋಡಿ ನಗುತ ಹರಸಿದಳು ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಯೊಳೇನೆಂಬೆ (ಭರಚ. ೩೫-೭೫). [ಕಣ್ + ಅರ್ತಿ$_1$ (< ಅಱ್ತಿ$_1$)]

ಕಣ್ಣಲೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ತಾಗು, —ಸ್ಫುರಿಸು; ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಾಗು: "ಕಣ್ಣಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣಲ, ಕಣ್ಮಲೆ] ದುದೆಂದು ಪೊಡಕರಿಸಿತು" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); "ಪೊಚ್ಚಜಿಸಿತೆಂದು ಕಣ್ಣಲ[ಲೆ]ದುದು" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೭೮). [ಕಣ್ + ಅಲೆ$_1$]

ಕಣ್ಣವಂಗಲ, ಕಣ್ಣಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣವಂಗಲದ ರಾಮೇಶ್ವರದೇವಗೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೭-೫; 868). ಕಣ್ಣಮಂಗಲ: ಕಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಮಂಗಲದೊಳ್ಬಸದಿ ಮಾಡಿಸಿ ಆ ಬಸದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦-೮೫; 903). [ಕಣ್ಣ + ಮಂಗಲ]

ಕಣ್ಣವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎಲಚಿಯ ತನಿವಣ್ಣನ ಮರಿಯಾದೆಯ ಕುದುರೆಗೆ ಬೆನ್ನ ನಿಟ್ಟೆಲುವಿಡಿದು ಬಾಲಪರಿಯಂತರ ವಂದೆ ರೇಖೆ ಕರಿದಾಗಿಯಿರ್ದಡಂ ಆದಂ ಕಣ್ಣವಲ್ಲಿಯೆಂಬರು" (ಅಶ್ವಶ್ಶೈ. ೨-೨೦ ಟೀಕೆ). [?]

ಕಣ್ಣವೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಗೋ[ಪಾ]ಲರಸರ್ ಕಣ್ಣ[ಣ್ಣ] [ವೊಳ್ಳಿಯಂ] ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಳನದಿ ಸುಖ ದಿನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೭-೧೧; 1041). [ಕಣ್ಣ$_0$ + ಪಳ್ಳಿ$_1$?]

ಕಣ್ಣಳತೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಷ್ಟು ದೂರ: ಕವಿವ ಕಾದುವ ಕೌಣಪರ ಕೋಳಾಹಳಿಕೆಗಳ ಕಾಣೆನ್ಯೆ ಕಣ್ಣಳತೆಯಲಿ ಕುಂಭಿನಿಯ ವಿವರಣವ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೧೨); ಆ ಮನೆ ಕಣ್ಣಳತೆಯಲ್ಲೇ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಅಳತೆ]

ಕಣ್ಣಳವಿ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಳತೆ: ಕಣ್ಣಳವಿಯಲಿ ಕಂಡನಪ್ರತಿಮಯತಿರಾಯ ಪಶುಪತಿ ಶಿವನ ನುತಪ್ರಭೆಯನು (ಹಚಕಾ. ೫-೫೬); ಕಣ್ಣಳವಿ ನಾಚೆಯಲಿ ಅವಿತು ನವಭೂಖಂಡ ಗತಜನ್ಮದಭಿಲಾಷೆಯಂತೆ . . . ಕಣ್ಸನ್ನೆಗೈದಿತ್ತು (ನವ್ಯಧ್ವ. ೧-೧೭). [ಕಣ್ + ಅಳವಿ]

ಕಣ್ಣಳವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು; ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕದ್ದು: ಕಣ್ಣಳವಿದಲ್ಲಬಲೆ ಕೇಳ್ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡಿರ್ಪನಣ್ಣದೇವಂ ತಾನುಮನ್ನೆಗಂ ವ್ರತಿಯಾಗಿ ಪೆಣ್ಣೊಳ್ ಬೆರೆಯೆನೆಂದು ಪೊಜಮಟ್ಟನಶ್ವರಕ್ಷೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೭). "ಕಣ್ಣಿನ ಸುಖ" (ಜೈಮಿಭಾ. ಟೀಕೆ). [ಕಣ್ + ಅಳವು]

ಕಣ್ಣಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣು ಹೋಗು, —ಇಂಗು. ೨. (ಆಲಂ) ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಮತಿಗೆಡು: ಕಣ್ಣಳಿದ ಕಾಪಥನವೊಲು ಮನ ಬಣ್ಣಬಿಡುತಿದೆ ಬುದ್ಧಿ ಚಿಂತೆಯ ಕಣ್ಣಿಯಲಿ ತಾ ಕಟ್ಟುವಡೆದೆನೆ ಶಿವಶಿವಾ (ತೊರರಾ. ೩-೯-೧೩). [ಕಣ್ + ಆಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$)]

ಕಣ್ಣಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಳೆ, —ಇಂಗಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬುದ್ಧಿಕೆಡಿಸು: ನಗುನಗುತೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಳು ಚೆಲುವುಗಾಣಿಸಿ ರುದ್ರಮಾಯೆಯವಳು. ಮುದಹಿಡಿಸಿ ಮರುಳ್ಗೊಳಿಸಿ, ಇರುಳುಗವಿಸಿ, ಮುಚ್ಚುವಳು, ಕಣ್ಣಳಿಸಿ, ಮಣ್ಗೊಳವಳು (ಪಾರಸಿ. ೭-೧೪೬). [ಕಣ್+ಆಳಿಸು$_3$(< ಅೞಿಯಿಸು)]

ಕಣ್ಣಱಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹುಡುಕು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ತೊಱೆಯದಿಹ ಪೂಜಾರಿಗಳ ಕಣ್ಣಱಸಿ ನೋಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣರಿಸಿ ನೋಡ, ಕಣ್ಣಱಕೆ ಮಾಡ]ಲ್ಕಂಜಿ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ನೆಱೆ ಕರಾಗ್ರವನಡ್ಡವಿಡುತಂ ಮಂಟಪದೊಳಿರ್ದು ಹೊಱವಡುತ (ಬಸಪು. ೨೬-೨೯). [ಕಣ್ + ಅಱಸು$_1$]

ಕಣ್ಣಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಂಗಿತವನ್ನು ತಿಳಿ: ಆ ರಮ್ಯನದಿಯ ಚೆಲ್ವ ಸಿಳಾರಾಮಾರಮಣನಱ್ತಿಯಿಂ ನೋಡುವಿನಂ ಸಾರಥಿ ಕಣ್ಣಱಿದೊಯ್ಯನೆ ತೇರಂ ಕೊಸೆಗೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೧-೫೭); ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಕಣ್ಣಱಿದು . . . ಪ್ರತೀಹಾರಿಯರ್ ನಿವಾರಿಸುತ್ತಮಿರ್ದರ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೬); ಕಣ್ಣಱಿದು ಸೇವೆಯ ಮಾಳ್ಪರಮರಿಯರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೩೩). ೨. (ಆಲಂ) ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ವಿವೇಕವಂತನಾಗಿರು: ಕಾಮಿ ಕಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಱಿವನಲ್ತು (ಅನಂಪು. ೧೧-೪೪). [ಕಣ್ + ಅಱಿ]

ಕಣ್ಣಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣಾಚಾರಿಯ ಲಿಕಿತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೪೭; 890 ?). [ಕಣ್ಣ$_{10}$ + ಆಚಾರಿ]

ಕಣ್ಣಾತಿತಡಾಗ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣಾ[ಣ್ಣಾ]ತಿತಡಾಗ ಪಶ್ಚಿಮದಿಗ್ಭಾಗ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೬೩; 951). [ಕಣ್ಣಾತಿ$_0$ + ತಡಾಗ]

ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಾಲೆ 'ಕಣ್ಮುಚ್ಚಾಲೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ, ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬರು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಇತರರು ಅಡಗಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಕಣ್ತೆರೆದು ಅವರನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಆಟ: ಈ ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ ಪದವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೯೧). ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚೆ: ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚೆ ಕೋಟೀಮೇಲೆ ಕುಡುಗೋಲು ಸಾಧು ಗೋದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಸರ್ವರಿಗೂ ಸಮಾಮುಂದಟ್ಟಾದ ವಿಷಯವೇ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೨೭). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮುಚ್ಚು$_3$ + -ಇ$_3$]

ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚೆ 'ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗು: ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ವ ಪಗೆಯಂ ಕಣ್ಣಾರ್ವಿನಂ ನೋಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೧); ಆವಕಾಳೆಗದೊಳಂ ಕಣ್ಣಾ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಣೊ] ರದಂ ನಾರದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೮).

ಕಣ್ಣಾರೆ = ೧. ಕಣ್ಣು ತುಂಬುವಂತೆ; ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ: ಅಂತು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಮನವಾರೆ ಪೊಗೞಿ (ಅಜಿಪು. ೪-೧೫ ವ); ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು ಮಚ್ಚರಿಪ ಹೆಣ್ಣಾವಳು (ಮೋಹತ. ೧೬-೩೪). ೨. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ: ಕಾದಂಬರೀದೇವಿಯುಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಕಣ್ಬಡೆದುದರ್ಕೆ ಸಾಫಲ್ಯಮಂ ಸಾಧಿಸುವೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೧೯); ಕ್ಷಿತಿಪಂ ನಿನ್ನ ಪೊಲ್ಲಮೆಗಳಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೦); ಜೀವಸಖರುಗಳಿಂಗೆ ಮರಣವ ತೀವಿ ತಾ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒರಿಇ. ೨೬-೩೬); ನಡೆದುದನ್ನು ತಾನಿನ್ನು ಬದುಕಿರುವಾಗಲೇ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಂತಾಯಿತು (ಕೃದೇವ. ೧೫); ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡರೂ ಪರಾಂಬರಿಸಿ ನೋಡಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಕಣ್ + ಆರ್$_3$]

ಕಣ್ಣಾಲಿ, ಕಣ್ಣಾಳಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ, —ಪಾಪೆ: ಮನೋಹರಿಯೆಂಬೊಳ್ ಪೆಸರ್ಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನೋಡಿದರೆಲ್ಲರ್ಗಳ ಕಣ್ಣಾಲಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುವಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨-೧೧); ಕೂಡೆ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ್ ಸುಡುವಂತಾದಪುದೇವೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೩); ಕೇಳಿ ಸೊಗಸಿದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಕಣ್ಣಾಲಿ ಬಿದ್ದಣವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೪೪); ತಲ್ಲಿಂಗದೊಳ್ ಮನಲೀನಮಾಗಿ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ್ ನಟ್ಟು (ಚೆಬಪು. ೬-೧೨); ಕಣ್ಣಾಲಿಗೆ ಎವೆಯಡ್ಡ (ಗಾದೆ). ಕಣ್ಣಾಳಿ: ಮುಳಿದು ಕಣ್ಣಾಳಿಗಳ್ ಕೆಂಪಡರಲ್ (ಚೆಬಪು. ೩೧-೨೧). [ಕಣ್ + ಆಲಿ$_2$]

ಕಣ್ಣಾಸರು (ನಾ). ದೃಷ್ಟಿತಾಕುವಿಕೆ: ಮಗುವಿಗೆ ಕಣ್ಣಾಸರಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕಣ್ಣೆಸರು' ಪರಾ. [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಆಸರು$_1$ (< ಆಸಱ್$_2$)]

ಕಣ್ಣಾಳಿ 'ಕಣ್ಣಾಲಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಹಗ್ಗ: "ಸಂಧಾನಂ, ದಾಮನೀ, ದಾಮ – ಈ ೩ ಕಣ್ಣಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೬-೧೨೨); ಸಂಕಲೆಯ ಕಣ್ಣಿಗಳ್ ಭೋಂಕೆನೆ ಭೀಷ್ಮಿಸೆ (ನೇಮಿಪು. ೫-೮೮); ಆಂಧಕ ಕಣ್ಣಿಯ ಹೊಸೆದ ಛಂದವಾಯಿತು (ಅಱಿಮಾ. ೨೯೬); ಕೊರಳ ಕಣ್ಣಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೫೪ ವ); ದೈವವಿಕ್ಕಿದ ಕೊರಳುಗಣ್ಣಿಯ ಕುಣಿಕೆ ಯಾರಲಿ ಹಱಿವುದೈ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೪); ಮಂಗಲಸೂತ್ರ ಕೊರಲ ಕೊರೆಯುವ ಕಣ್ಣಿಯಾಗಿತ್ತೋ ಏನೋ (ಸುಮಸಂ. ೪೨). ೨. (ದನಗಳ) ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ: (ಕ). [[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕಣ್ಣಿ; ತೆಲು. ಕನ್ನೆತಾಡು]

ಕಣ್ಣಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೃಷ್ಟಿಹಾಕು; ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡು: ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಬೇಡ (ರೂಢಿ). ೨. ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸು; ಕಣ್ಣೆವುಟು: ನಗೆಯ ಮಿಂಚುಲ್ಲಟಿಸೆ, ಚಿಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿಕ್ಕುವೊಲು ಮಿಟುಕುತ್ತಿತ್ತೊ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩೮-೮). ೩. (ಆಲಂ) ಕಣ್ಣುಹಾಕು; ಮನಸ್ಸಿಡು; ಆಸೆಪಡು: ಕಕ್ಕಸವೆತ್ತ ಕಾಮಿನಿಯರ ಕಂಡು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕದಂತೆನ್ನ ಚಿತ್ತವನು ಅಕ್ಕೊತ್ತೆಗೊಂಡ ಭಾಮಿನಿ ರನ್ನೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೨); ಸೊಕ್ಕಿದನೈ ತನ್ನ ತಂಗಿಗೆಮ್ಮರಸು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿದರಿಷ್ಟು ಹಮ್ಮಾಯ್ತು (ಭರಚ. ೩೮-೧೬); ಅಕ್ಕನಾಗಿಹ ಸೂರ್ಪನಖಿ ಕಣ್ಣಿಕ್ಕೆ ನಾಸಾಚ್ಛೇದಗೈಸೇನ್ಮಿಕ್ಕುದೇ ನಿನ ಘನವು (ಜಿರಾಮಾ. ೨೫೬-೨೧).

ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿನೋಡು = ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡು; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸು: ಭ್ರಾಂತಿಯಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ನೋಡಿದನು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೩); ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿನೋಡಿದರೆ 'ಶೂದ್ರಕವು' . . . ವೀರ ಪ್ರಚುರ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ (ಕಸಾಚ. ೫೦). [ಕಣ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕಣ್ಣಿಗ 'ಕಣ್ಣಿಗೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಿಗಣ್ (ನಾ). ಹಗ್ಗದ ಕಣ್ಣು; ಕುಣಿಕೆ: ಮಿರುಪ ಚೆಂಬೊನ್ನಿನೊರೆಯಂತೆ, ಮಿಂಚಿದಳಕ್ಷಿಪಕ್ಷಿಯೋಲವಳೊಡಲ ಕಣ್ಣಿಗಣ್ಣೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ತಳ್ಪಂಕಗೊಳೆ ಮೊರೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫-೩೮೯). [ಕಣ್ಣಿ + ಕಣ್]

ಕಣ್ಣಿಗೆ, ಕಣಿಗೆ, ಕಣ್ಣಿಗ (ನಾ). ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಳೆ: ನೊಸೆ ನೈಹಂಚಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನಾಲೆ ಗರುಗ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೧೩). ಕಣಿಗೆ: ಭೂಮಿಯು ಹಸನಾಗಿರಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕರಿಕೆ ಕಣಿಗೆ ನಟ್ಟುಗಳು ಇರಲಾಗದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೫). ಕಣ್ಣಿಗ: ಹುಲುಬೇರು ಕರಿಕೆ ಕಣ್ಣಿಗ ತೇಲುವಂದದಿಂದಲಿ ಹೊಡೆ ಹಣವಿನ ಹೊಲವ (ಅಮುಸಾಂ. ೩-೧೨೨). [?]

ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿಕಾತಿ (ನಾ). ಈಟಿಯಂತೆ ಹರಿತವಾದ ನೋಟವುಳ್ಳವಳು: ಇಟ್ಟಿ ತೊಟ್ಟು ದು ಹರುಷದಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿಕಾತಿಯರಮರ ಲೋಕದ ಹೆಟ್ಟುಗೆಯರು (ನಿಭಾಗ. ೮-೨೧-೪೨). [ಕಣ್ + ಇಟ್ಟಿ$_2$ + -ಕಾತಿ$_6$]

ಕಣ್ಣಿಡು (ಕ್ರಿ).೧. ದೃಷ್ಟಿಯಿಡು; ದೃಷ್ಟಿನೆಡು : ಎಲೆ ತಾರಾಗಂ ಹರಂ ಕಣ್ಣಿಡೆ ಕರಗಿದುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೪); ಕೌಮುದಿ ಕಣ್ಣಿಡೆ ಕರಗುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತಮಣಿಪುತ್ರಿಕೆವೋಲ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೨೩); ಮುಱಿದು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟರೆ ಕ್ಷಣಕೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಕಾಂಬ ಭರತಚಕ್ರಿಯ ಹೇಳಲಳವೆ (ಭರಚ. ೧-೨೦); ತರುಣಪ್ರೇಮಿಗಳು . . . ಒಬ್ಬರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮೌನವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೨೪೩). ೨. ವಿಗ್ರಹಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಣ್ಣನ್ನು ಬಿಡಿಸು : ಎಳಮಿಂಚಿಂ ಕಡೆದಂತೆ ಚಂದ್ರಕಳೆಯಿಂ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಅನಂಪು. ೪-೭೦); ಕಡೆದು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನುಣ್ಮಿಂಚಿನೊಳ್ ಕಣ್ಗೊಳಿಪನ್ನಂ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟಂತೆಸೆವ ತನು (ಅನಂಪು. ೧೦-೨). ೩. ಕಣ್ಣಿನ ಕಾವಲಿಡು; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಯುತ್ತಿರು; ನಿಗಾ ಇಡು : “ನಾನು ಬರೋವರೆಗೂ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿರಿ” (ಮಾರ್ಗದ. ೩೭); ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೋದಲಾಗಾಯ್ತು ಅವಳ (ನಿರ್ಮಲೆಯ) ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟದ್ದೆ (ಮೂರುವಾ. ೨೭೯). ೪. ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡು: ಯಾರು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟರೊ, ಮಗು ಬಡವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. (ಆಲಂ) ಬಯಸು; ಕಾಮಿಸು; ಮನಸ್ಸಿಡು : ವಿದ್ವಿಷ್ಟವಿದ್ಯಾಧರ ಕರಟ ಶಿರಶ್ಶುಕ್ತಿಸಂಭೂತ ಮುಕ್ತಾವಲಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧-೭೬); ಮುಕ್ತಿಕಾಂತೆಗೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ತದ್ವಿಶಾಳಕೇಳೀವನಮುಂ ಬಿಟ್ಟು (ವರ್ಧಪು. ೨-೫೮ ವ); ಮೃಗಧರ ನಿನ್ನ ಯೌವನದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ತೆಗೆದನು ಬಲವಂತನಾಗಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೨೪); ಅಪ್ಪನ ಆಸ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟೇ ನನ್ನನ್ನು ಒಪ್ಪಿರಲಾರನು (ಮೂರುವಾ. ೨೪೧). [ಕಣ್ + ಇಡು$_1$]

ಕಣ್ಣಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ಇಲ್ಲದ್ದು; ಕಣ್ಣು ಕಳೆದುಕೊಂಡದ್ದು; ಕುರುಡು : ರಾಜ್ಯಂ ಕಣ್ಣಿಲಿಯಾದೊಡಲಂತಾಯ್ತು (ಮರಾಜ. ೬-೪೧). ‘ಕಣ್ಣಿಲಿಮೊಗ’ ಪರಾ. ೨. ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಕಣ್ + -ಇಲಿ$_3$]

ಕಣ್ಣಿಲಿಮೊಗ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಮುಖದವನು; ಕುರುಡ:“ಅಂಧಕನ ಪೆಸರು ಕಣ್ಣಿಲಿಮೊಗನುಂ ತಾನಕ್ಕು” (ಕವಿಕಂ. ೧೬೩); ಪೆಱವರ ಕೆಱವರ ಕಣ್ಣಿಲಿಮೊಗರ ಗುಡ್ಡರೋರೊಂದು ನಾಡಂ ಕಱಿಕಱಿದು ಬರುವರುತಮಿರ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೮-೩). [ಕಣ್ಣಿಲಿ + ಮೊಗ$_3$]

ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲೆ; ಹಗ್ಗದ ಬಲೆ: ದಯಿತೆಯರ ಕುರುಳ ಪಂಙ್ತಿಗಳನಂತಕನ ಕಣ್ಣಿವಲೆಯೆನ್ನದೆ ಮಱಿದುಂಬಿಯೆಂದೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೫೫); ತೊಡಕುವಲೆ ತೋಱುವಲೆ ತೊಟ್ಟವಲೆ ಗೂಟವಲೆ ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಕಾಲುವಲೆಯು (ಹಚಕಾ. ೫-೮); ಅವಳ ಪೆಱಿನೊಸಲನಲೆವ ಬಳ್ಳಿಗುರುಳೊಳ್ ತೊಡಂಕಿದ ಕಣ್ ಕಣ್ಣಿವಲೆಯೊಳ್ ಕೆಡೆದೆರಲೆಯಂತಡಿಯಿಡಲಾರ್ತುದಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೭೮); ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಹೊಡೆವಲೆ ಹೊಸೆದ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೧೮).
[ಕಣ್ಣಿ + ಬಲೆ$_1$]

ಕಣ್ಣೀರ್, ಕಣ್ಣೀರು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬರುವ ನೀರು; ಕಂಬನಿ; ಅಶ್ರು: ಕಣ್ಣೀರ್ ಗಱಿಗಱಿನೊರ್ಮೊದಲೆ ಸುರಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೪); ಸಂಜಯಂ ಗಱಿಗಱಿನೆ ಕಣ್ಣೀರಂ ನೆರಪಿ (ಗದಾಯು. ೪-೧೭ ವ); ಶೋಕಶಿಖಿಯನಾಱಿಸಿ ಕಣ್ಣೀರಸಿತುಂ ಬತ್ತಿದುವು (ವರ್ಧಪು. ೯-೮೦). ಕಣ್ಣೀರು : ೧. ಬೆಟ್ಟದ ನವಿಲಿಗೆ ಕಣ್ಣೀರು ಬಂದರೆ ಬೇಟಿಗಾಱಗೆ ದಯೆ ಪುಟ್ಟೀತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೭-೨); ಬನ್ನದೊಳಾಳಿದೆ ನಾನೆಂದು ಕಣ್ಣೀರನುನ್ನತವಾಗಿ ಸೂಸಿದಳು (ಕಂಸವಿ. ೨-೧೦೪). ೨. ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ: ಮೂವರ ಬಾಳೂ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಬಾಳಾಯಿತು (ಕುಸುಸಂ. ೧೩); ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿಗೆ ಕಣ್ಣೀರು ಬರುವಂತೆ ನೀವು ನಡೆದರೆ, ನಿಮ್ಮ ಬಾಳೇ ಕಣ್ಣೀರಾದೀತು (ರೂಢಿ).

ಕಣ್ಣೀರಲ್ಲಿ ಕೊಳುತಿಸ್ನು = ದುಃಖದಿಂದ ಜೀವಿಸು : ಚೆನ್ನಮ್ಮನು ಕಣ್ಣೀರಲ್ಲಿಕೊಳುತಿಸ್ನುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪಂಜಪಂ. ೮೦). ಕಣ್ಣೀರಲ್ಲಿ ಕೈತೊಳೆ = ಬಹಳ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು : ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಹಣೇಬರ ಎಲ್ಲಾ ಹಾಗೇ ಅಮ್ಮ. ಕಣ್ಣೀರಲ್ಲಿ ಕೈತೊಳೀತಿರೋದು (ಬಾಗಿಸ. ೮). ಕಣ್ಣೀರು ಕಪಾಳಕ್ಕೆಬರು = ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಗು ; ಸಾಕುಸಾಕಾಗಿ ಹೋಗು : ಊರಾಗಿನ ಒಂದು ಬಾವ್ಯಾಗ ಕಾಳು ನೀರಿಲ್ಲ. . .ಈಗ ದಿನದ ಬಳಕೆಗೆ ತರಬೇಕಾದರೆ ಕಣ್ಣೀರುಕಪಾಳಕ್ಕೆಬರತಾವ (ಕನಕೆ. ೨೪). [ಕಣ್ + ನೀರ್$_1$]

ಕಣ್ಣೀರ ‘ಕಣೀರ’ ನೋ.

ಕಣ್ಣೀರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಳು ; ಶೋಕಿಸು ; ಮರುಗು : ತನ್ನ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಗಳಪ್ಪರ ದ್ವೇಷಿಸನು ಆದರವರಿಂಗೆ ಕಣ್ಣೀರಿಡುವನು (ಕಗದ್ಯ. ೭೬).
[ಕಣ್ಣೀರು (< ಕಣ್ಣೀರ್) + ಇಡು$_1$]

ಕಣ್ಣೀರು ‘ಕಣ್ಣೀರ್’ ನೋ.

ಕಣ್ಣೀರ್ತಟಿಕು (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರು ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕುವಿಕೆ; ಕಂಬನಿಗರೆವುದು : “ರುದಿರ್-ಅಶ್ರುವಿಮೋಚನೇ, ಕಣ್ಣೀರ್ತಟಿಕಿನೊಳ್” (ಕಾಶಕ್ರ. ೧೬೮). [ಕಣ್ಣೀರ್ + ತಟಿಕು ?]

ಕಣ್ಣು ‘ಕಣ್’ ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು ‘ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_3$’ ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಪಟೆ ‘ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ’ ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿ ‘ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ’ ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡೆ ‘ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ’ ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕೆಪ್ಪು ‘ಕಣ್ಕಪ್ಪು’ ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಾಡಿಗೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ವೃಶಿಗ. ೨೩-೪೩೩). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕಾಡಿಗೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಣ್ಣುಕಾಣು ‘ಕಣ್ಗಾಣ್’ ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಿಸಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸು: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಣ್ಣು ಕಿಸಿದು ಓದು (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ನೋಡು; ಕೋಪವನ್ನು ತೋರಿಸು : ಸುಮ್ಮನೇ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಯಾಕೆ ಕಣ್ಣುಕಿಸಿಯುತ್ತೀಯಾ ? (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕಿಸಿ$_1$]

ಕಣ್ಣುಕಿಸುರು ‘ಕಣ್ಕಿಸುರ್’ ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶದ ಹೆಚ್ಚಳದಿಂದ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಕೋರೈಸು : ಗೆಸ್ - ದೀಪದ ಕಣ್ಣ[ಣ್ಣು]ಕುಕ್ಕಿಸುವಂತಹ ಬೆಳ್ಳಗಿನ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ . . . ಪೂರ ಮರತೇಬಿಟ್ಟೆ (ಮೂರುವಾ. ೧೯೪). ೨. (ಆಲಂ) ಕಣ್ಣಿಗೆ ಚುಚ್ಚು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅವರ ಬಾಳು ನೆರೆಹೊರೆಯವರ ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕಿಸುವಂತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕುಕ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆ ‘ಕಣ್ಕುಟಿಕೆ’ ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆ ‘ಕಣ್ಕುಣಿಕೆ’ ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕುದುರು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಗೂಡು, —ಕುಳಿ (ಕ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕುದುರು$_4$ (< ಕುದಿರ್$_2$)]

ಕಣ್ಣುಗ (ನಾ). = ಖಂಡುಗ : ಈಪ್ಪತ್ತು ಕಣ್ಣುಗದೊ[ಳ] ಪಡಿಸಲಿಸ [ಮತ್ತ] ಕೊಳಗುರ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕಣ್ಡಪೀಟ ಪಣಿಯವಟ್ಟಮಿನಿತುಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೧೪ ; 933). ℙ ಇದು ‘ಕಂಡುಗ’ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ ಇರಬಹುದು. [?]

ಕಣ್ಣುಗಂಡಿ (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಚ್ಚು ತೂರುವ ತೂತು, —ರಂಧ್ರ : “ಅಪಸ್ಕರಃ, ಅವಸ್ಕರಃ, ರಥಾಂಗಂ- ಚಕ್ರದ ಕಣ್ಣುಗಂಡಿ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೭). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಣ್ಣುಗಾಣ್ 'ಕಣ್ಗಾಣ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡು 'ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ, ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ನಡುವಿರುವ ಕರಿಯ ಗೋಲ; ತಾರಕೆ; ಕನೀನಿಕೆ: ಗುಂಡಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಕುಂಡಗಳಂತಿರುವ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೪೬–೧). ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡು: ಈಷಿಕಾ . . . ಆನೆಯ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡಿಗೆ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೨).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಗುಡ್ಡೆ$_3$]

ಕಣ್ಣುಗೊಂಬೆ (ನಾ). = ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ: ನನ್ನ ಮಗ ನಿನ್ನನ್ನು ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗೊಂಬೆಯಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಆಶ್ರಮ. ೫೯); ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಅವಳನ್ನು ಕಣ್ಣುಗೊಂಬೆಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೬೮).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಗೊಂಬೆ]

ಕಣ್ಣುಗೊಳಿಸು 'ಕಣ್ಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಚಿಮುಟು 'ಕಣ್ಚಿವುಟು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಚಿವುಟು 'ಕಣ್ಚಿವುಟು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಚೂಟಿ (ನಾ). ೧. ದೃಷ್ಟಿಯ ಪಥ, —ಮಾರ್ಗ ೨. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೂಚನೆ; ಕಣ್ಸನ್ನೆ (ಕ). ೩. ಕಣ್ಣು ಚಳಕ.
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಚೂಟ$_1$ (< ಸೂಟ$_1$)]

ಕಣ್ಣುಜಾಡು 'ಕಣ್ಜಾಡೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಜಾಡ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ (ಎಸಮೈ. XV, ೩೮). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಜಾಡ್ಯ]

ಕಣ್ಣುತಾಪಾಳೆ (ನಾ). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತೂತು ಇರುವ ಅಗುಳಿ: "ಕೊಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕಾಗಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಯಿರುವ ಅಗುಳಿ; ತಾಪಾಳ: ಕಣ್ಣುತಾಪಾಳ" (Eyebolt. ಇಂಕನಿ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ತಾಪಾಳ]

ಕಣ್ಣುತುಂಬು 'ಕಣ್ತುಂಬು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುದಕ (ನಾ). = ಕಣ್ಣೀರ್: ದುಕ್ಕವಿದೇಕೆಂದು ಕಣ್ಣುದಕವ ತೊಡೆದಳು (ಮೋಹತ. ೩೩–೫೨). [ಕಣ್ + ಉದಕ$_3$]

ಕಣ್ಣುನೂತಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೀರು ಸುರಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (ಕ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ನೂತಿ]

ಕಣ್ಣುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಪಟ್ಟಿ. ೨. ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ, ಕಣ್ಣುಗಳಿರುವ ಪಟ್ಟಿ: "ಸ್ತ್ರೀಯರ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ: ಕೂದಲು ಪಟ್ಟಿ; ಕೇಶಬಂಧನ. ಕಣ್ಣುಪಟ್ಟಿ" (Bandeau. ಇಂಕನಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಕಣ್ಣುಪಟ್ಟು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಉರಿಯನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲೇಪಿಸುವ ಅಥವಾ ಹಚ್ಚುವ ಔಷಧಿ (ಕ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪಟ್ಟು$_1$]

ಕಣ್ಣುಪಡೆ$_1$ 'ಕಣ್ಬಡೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಪಡೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಪಗಿ. ೬೮–೧೩೮೪). [?]

ಕಣ್ಣುಪರೆ 'ಕಣ್ಪೊರೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಪಿಚ್ಚು (ನಾ). (ಉಕ) ಕಣ್ಣಿನ ಪಿಸುರು; ಗೀಜು (ಕ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪಿಚ್ಚು]

ಕಣ್ಣುಪಿಸುರು (ನಾ). = ಕಣ್ಣುಪಿಚ್ಚು (ಕ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪಿಸುರು]

ಕಣ್ಣುಪುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಗಾಣಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದಾಗ ಎತ್ತುಗಳ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಪುಟ್ಟಿ (ಕ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪುಟ್ಟಿ$_2$]

ಕಣ್ಣುಬಡಿ 'ಕಣ್ಬಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಬಿಡು 'ಕಣ್ಬಿಡು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಬೀಜ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಔಷಧಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ (ಕ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಬೀಜ]

ಕಣ್ಣುಬೇನೆ 'ಕಣ್ಬೇನೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಕಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಅಂಟಿಸುವ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಣ್ಣು (ಕ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಬೊಟ್ಟು$_2$ (< ಬಟ್ಟು$_1$)]

ಕಣ್ಣುಮಂಜು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮಸುಕಾಗುವಿಕೆ; ದೃಷ್ಟಿಮಾಂದ್ಯ (ಕ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮಂಜು]

ಕಣ್ಣುಮಣಿ 'ಕಣ್ಮಣಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮಸಕು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣದಂತೆ ಇರುವ (ಸಂಜೆಯ) ಮಬ್ಬು; ನಸುಗತ್ತಲೆ: ಕಣ್ಣುಮಸಕು ಇರುವಾಗಲೆ ಅವಳು ಊರ ಹೊರಗಿನ ಬಾವಿಗೆ ನೀರಿಗೆ ಹೋದಳು (ನಿ ರಾ ಥ. ೪೯). ೨. ಕಣ್ಕಟ್ಟು; ಇಂದ್ರಜಾಲ: ಮಾತುಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣುಮಸಕನೆ ತೋರಿ ಬಾತಿ ಬಸಿದು ಪೊಟ್ಟೆಯ ಪೊರೆವ ಜಾತಿಕಾರನಂತೆ (ವಿ ಸಾ ಸು. ೬೬–೧). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮಸಕು]

ಕಣ್ಣುಮಿಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು; ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸು: ಶಿರಸ್ತೆದಾರರನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಕಣ್ಣುಮಿಡುಕಿದರು (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೩೧೮).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮಿಡುಕು$_3$ (< ಮಿಡುಂಕು$_3$)]

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ 'ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆ, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ. 'ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆಯಾಟ' ಪರಾ. ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ: ೧. ಮಳಲುಕುಪ್ಪೆ ಗುಬ್ಬಿಮನೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ ಬೆಳದಿಂಗಳ ಕುಪ್ಪೆ (ವಿ ಸ್ವಾ ೧ ಸು. ೧೯–೧೩); ಸಂಘಟಿತ ಜನರ ವಲಸೆ ಬಂದ ಗುಂಪುಗಳು ಒಂದೆರಡು ಭಾಷೆಗಳೊಡನೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆಯಾಡುತ್ತವೆ (ವಿಜಾಮಂ. ೧೮). ೨. ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು; ತಿಳಿಯದಂತೆ ನಡೆಯುವುದು: ಈ ಹೃದಯವೈಶಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಒಂದು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆಯಿದೆ, ತೋರಿಕೆಯಿದೆ (ಸಾಹಿವಿ. ೩೧).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮುಚ್ಚಳಿಕೆ]

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆಯಾಟ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ (ಕ).
[ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆ + ಆಟ]

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಟ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ: ಪಾಂಡುರ – ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಅಂಧುಕಗೊಳಿಸಿ, ಆಗೀಗ ಕತ್ತಲೆಯ ಕಾದಿಯನ್ನು ಹೊಚ್ಚುತ್ತಿತ್ತು. ಕತ್ತಲೆ – ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಟ ನಡೆದಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೧೧೬).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮುಚ್ಚು$_2$ + ಆಟ]

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ 'ಕಣ್ಮುಚ್ಚಾಲೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು 'ಕಣ್ಮುಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮುಟ್ಟು 'ಕಣ್ಮುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮೆತ್ತು (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಗಳು ಪಿಸುರಿನಿಂದ ಮೆತ್ತಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಅತಿ ಉಷ್ಣದಿಂದ ಕಣ್ಣುಮೆತ್ತುಹಾಕಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮೆತ್ತು$_3$]

ಕಣ್ಣುರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಉರಿಯಾಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪವುಂಟಾಗು: ಅರಸನನ್ನೂ ಅವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನೂರುಮಂದಿ ವೀರಭಟರನ್ನೂ ನೋಡಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಚಿತ್ರಾಂಗಿಗೆ ಕಣ್ಣುರಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕವಿಕ. ೨೮). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಉರಿ$_1$]

ಕಣ್ಣುರ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಹಣೆಗಣ್ಣಿನ ಉರಿ; ನೇತ್ರಾಗ್ನಿ: ಲಲಾಟದೊಳ್ ಮಿಱುಪ ಕಣ್ಣುರಿಯಂತೆ (ಶಮುದ. ೨೩೨ ಪ್ರಯೋ); ಕಂದರ್ಪ ದೇಹ ಹರನಕಣ್ಣುರಿಯಿಂದ ಬೆಂದುದು ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲಿ (ಮೋಹತ. ೭-೪೦). ೨. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಉರಿ, —ನೋವು (ಕ). ೩. (ಆಲಂ) ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ; ಮತ್ಸರ. ೪. (ಆಲಂ) ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪ: ಕಂಡರೆ ಕಣ್ಣುರಿ, ಕಾಣದಿದ್ದರೆ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿ (ಗಾದ). [ಕಣ್ + ಉರ್ಕಿ]

ಕಣ್ಣುರುಪು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಉರಿಯುವಿಕೆ (ಕ). [ಕಣ್ + ಉರುಪು$_2$ (< ಉರಿಪು$_1$)]

ಕಣ್ಣುಶೂಲೆ, ಕಣುಶೂಲೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ನೋವು, —ಬಾಧೆ: ಕಣ್ಣುಶೂಲೆ ಕೊಟ್ಟು ಮೂಗುಶೂಲೆ ಕೊಂಡರು (ಗಾದ). ೨. (ಆಲಂ) ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು: ಬದುಕಿರುವ ತಮ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿ ಅಣ್ಣನಿಗೇಕೆ ಕಣ್ಣುಶೂಲೆ? (ರೂಢಿ). **ಕಣುಶೂಲೆ**: ೧. ಕಣುಶೂಲೆಯೋಯಳಿಗಣ್ಣೊ (ಬಸವು.೧೮-೬೬).'ಮೂಗುಶೂಲೆ' ಪರಾ. [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಶೂಲೆ]

ಕಣ್ಣುಸಟ್ಟುಗ (ನಾ). (ಕರಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಾಣಲೆಯಿಂದ ಎತ್ತುವ) ರಂಧ್ರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಜಾಲರಿ; ಜಾರಿ ಸೌಟು: ಆಲೂಗೆಡ್ಡೆ...ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾದು ಪೆಡಸಾದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣುಸಟ್ಟುಗದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದು (ಅಡುಸೌ. ೯೦). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಸಟ್ಟುಗ]

ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆ 'ಕಣ್ಸನ್ನೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಸಿಳ್ಳು (ನಾ). (ಉಕ) = ಕಣ್ಣುಪಿಚ್ಚು (ಕ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಸಿಳ್ಳು$_2$]

ಕಣ್ಣುಸುಳುವು (ನಾ). ಲಘುನೋಟ; ಅಲ್ಪನೋಟ (ಕ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಸುಳುವು (< ಸುಳಿವು)]

ಕಣ್ಣುಸೋಗೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ, —ಕುಡಿ (ಕ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಸೋಗೆ$_1$]

ಕಣ್ಣುಸೋಗೆಹಚ್ಚೆಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕುಡಿಯ ಬಳಿ ಹೆಂಗಸರು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರದ ಹಚ್ಚೆಬೊಟ್ಟು (ಕ). [ಕಣ್ಣುಸೋಗೆ + ಹಚ್ಚೆ (< ಪಚ್ಚೆ) + ಬೊಟ್ಟು$_3$ (< ಬಟ್ಟ$_1$)]

ಕಣ್ಣುಹೂವು (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಬೆಳ್ಳನೆಯ ಚುಕ್ಕೆ, —ಗುರುತು; ಮೋತಿಬಿಂದು (ಕ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಹೂವು (< ಪೂ$_1$)]

ಕಣ್ಣುಹೊರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೀರು: ದೊಡ್ಡನೂ . . . ಕೋಣೆಯ ಕಡೆ ಕಣ್ಣುಹೊರಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಾಲೂರ. ೫ ಕಥಾಸಾರ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಹೊರಳಿಸು (< ಪೊರಳಿಸು)]

ಕಣ್ಣುಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಕೋರೈಸು; ಅತಿ ಪ್ರಕಾಶವಾಗು: ನೆರೆದುದಿದು ಮೇಣ್ ಕ್ಷಾತ್ರಂ ತೇಜಂ ಧರಾಧಿಪರೂಪದಿಂ ಧರೆಗೆನುತುಮಾ ದೂತಂ ಕಣ್ಣುಳ್ಕೆ ನೋಡಿ ಕುಮಾರನಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೪೪); ಗೋತ್ರಾಂತಕನಿಟ್ಟ ವಜ್ರವೆನಸುಂ ಬೀಟ್ವಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣುಕ್ಕೆ] ಕಣ್ಮರಲಂ ಪಣ್ಬಡೆ ಮುಚ್ಚೆ . . . ಉಳ್ಕು ಬಿರ್ದುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೫೧); ಆ ತೇಜದುರಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಕಿ, ಹೊರಗಡಗಿ, ಒಳಗಿರ್ಪುದಿನ್ನುಂ (ಹೊಂಗಳು. ೧೭-೭). [ಕಣ್ + ಉಳ್ಕು$_1$]

ಕಣ್ಣುಱಿ (ನಾ). (?): ವನವನಿತೆಯ ಕಣ್ಣುಱಿಯೆನೆ ನಿಱಿಗೊಂಡಿರೆ ನಿಱಿ ನಿಱಿಗನ ನಿಱಿದಳಿರ ನಿಱಿಯನಱಿಯೆಂ ಪೊಗೆಟಲ್ (ಆದಿಪು. ೬-೯೮). [ಕಣ್ + ಉಱಿ ?]

ಕಣ್ಣೂನ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊರತೆ, —ದೋಷ: ಸೀನೆ ಗತಿಯಿಂದು ಬಂದ ಭಕ್ತನ ಕಣ್ಣೂನವ ತಿದ್ದಿ ನಿಜವ ತೋರಿಸಯ್ಯ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೫೭). [ಕಣ್ + ಊನ]

ಕಣ್ಣೂಹೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಊಹೆ, —ಅಂದಾಜು: ಕತ್ತಲೊಳ್ ನಡೆದರಯ್ ಸಾಹಸದ ಕಣ್ಣೂಹೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫-೨೧೧). [ಕಣ್ + ಊಹೆ]

ಕಣ್ಣೂಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿಡು; ಗಮನವಿಡು: ಮೂಱುಲೋಕದ ಚೆಲ್ವತಲೆಗುದುರೆಯ ಕಣ್ಣೂಱಿ ಪೊಗಳಲೊರ್ವರಳವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೩೭); ಭವ್ಯ ಜನಮುಂ ಕಣ್ಣೂಱಿ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪ ಸಾಘ್ಯಾಯರ್ ಜ್ಯೋತಿಸುಗೆಮ್ಮ ಚಿತ್ತಗೃಹದೊಳ್ ರತ್ನತ್ರಯ ಜ್ಯೋತಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪); ಆರ್ಯರ ಯಶಮಿದು ಖಳರ ಕದರ್ಯರ ದುರ್ಯಶಮಿದೆಂದು ತೋರ್ಪಲ್ಲಿಯೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಮೆನಗಾಂ ಜಗಕ್ಕಾಚಾರ್ಯನೆ ಕಣ್ಣೂಱಿ ಕಲ್ಪಿಪಂ ತೆಲ್ಲರುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೫೩). ೨. "ಕರುಣವಿಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕಣ್ + ಊಱು$_1$]

ಕಣ್ಣೆಂಜಲ್, ಕಣ್ಣೆಂಜಲ, ಕಣ್ಣೆಂಜಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಆಗುವ ಕೆಡುಕು; ದೃಷ್ಟಿದೋಷ: "ಕಣ್ಣೆಂಜಲು ದೃಷ್ಟಿದೋಷಮೆನಿಪುದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೮); ತತ್ಕಾಮಿನೀಪುಣ್ಯದೇವತೆ ಕಣ್ಣೆಂಜಲದೋಷಮುಂ ಪುರಿಪಲೆಂದಂದಿಟ್ಟ ರಕ್ಷಾಂಜನಾಕೃತಿಯಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೯೮); ಲೋಕದ ಕಿಸುರುಂ ಕಣ್ಣೆಂಜಲುಂ ಪತ್ತುಗುಮಿನ್ನೆಂದುಂ ಮನೆಯ ಪೊಸಂತಿಲಂ ಪೊಱಮಡಲಾಗದು (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೪ ವ); ದಿಕ್ಕಾಮಿನಿಯರ್ ಕಂಡಂದಕ್ಕುಂ ಕಣ್ಣೆಂಜಲೆಂದು (ವರ್ಧಪು. ೧-೫೪); ಕಣ್ಣೆಂಜಲ್ಗಿಂದ್ರಂ ಬಿಗಿದ ಪೊನ್ನ ಕಾಪಳಿಯೆಂಬಿನಮೆಸೆದಂ ಮೃಗಾಂಕನರ್ಧೋದಯದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೭-೮೦). **ಕಣ್ಣೆಂಜಲ**: ಆವನ ಕಣ್ಣೆಂಜಲದ ಶರಹತಿಗೆ ಈ ಶರೀರ ಬಳುಕುವುದು (ಜಯಂತ. ೩೫೭). **ಕಣ್ಣೆಂಜಲು**: ತರಳಂಗೆ ಕಣ್ಣೆಂಜಲೆಂದು ತೂಪಿಱಿದು (ಮೋಹತ. ೧೭-೬೩). [ಕಣ್ + ಎಂಜಲ್]

ಕಣ್ಣೆಂಜಲ 'ಕಣ್ಣೆಂಜಲ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣೆಂಜಲು 'ಕಣ್ಣೆಂಜಲ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೃಷ್ಟಿಬೀರು; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು; ಗಮನಿಸು: ಅವರು ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ಸಹ ನೋಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧೫); ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೆಂದಾದರೂ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡಿದವರೆಷ್ಟು ಮಂದಿ? (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೫). ೨. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು, —ಸೂಚಿಸು: ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ ಕೆಳದಿ ಮೆಲ್ಲನಾಕೆಯ ಕೆಲಕ್ಕೆವಂದೆಲ್ಲರುಮುಂ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ಕಳಿಪಿ (ಜಗವಿ. ೧೧-೭ವ). 'ಕಣ್ಣೆತ್ತು' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಎತ್ತು$_1$]

ಕಣ್ಣೆಮೆ, ಕಣ್ಣೆವೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆ; ಕಣ್ಪೆರೆ: ಮನೆಯಾಣ್ಮನ ಕಣ್ಣೆಮೆಯೆ ಕಾಂಡಪಟಮಾಗೆಯುಂ [ಬಗೆ] ಯಾಣ್ಮನ ಕಣ್ಣೆಮೆಯೆ ದೂದವಿಯಾಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೧ ವ). **ಕಣ್ಣೆವೆ**: "ಕಣ್ಣೆವೆ ಕಣ್ಣ ರೆಪ್ಪೆಯದು" (ಕಶರ. ೨೧); ವರುಣಾದ್ಯರಿಗೆ ವಂದಿಸಿ ಕಣ್ಣೆವೆಯ ಬಿಗಿದರಗಳಿಗೆ ನಿಂದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೬); ಕಣ್ಣೆವೆ ಹಳಚಿ ನೋಡಿದುದಿಲ್ಲ ಮುಗನ ಲಾವಣ್ಯವನು (ಮೋಹತ. ೪-೪೦); ಧ್ಯಾನಿಯ ಕಣ್ಣೆವೆಗೂಡಲಿನಂಚೊಳ್ ಹೊಂಚುವ ಬಾಷ್ಪದ ಬಿಂದುವಿನಂತೆ (ಅನಿಕೇ. ೩೩-೧೧). [ಕಣ್ + ಎಮೆ]

ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ; ಎವೆಯಿಕ್ಕು: ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕುವನಿತು ಪೊೞ್ತಪ್ಪೊಡಮುಸಿರ್ಪತ್ತಿಲ್ಲದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭-೨); ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕದಾಱು ಋತುವುಂ ಬನಮುಂ ಸಿರಿಕೆಯ್ವೊಲಂಗಳುಂ ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಪಥಿಕರ್ ಗಿಳಿಸೋವಬಲಾ ಜನಂಗಳುಂ ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕದೀಕ್ಷಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೧೭); ಕೆಡೆದಿರ್ದನಂ ಧರೆಗೆ ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡಿ (ವರ್ಧಪು. ೩-೧೪). [ಕಣ್ಣೆಮೆ + ಇಕ್ಕು]

ಕಣ್ಣೆಲೆ$_1$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ಎಲೆ; ಎಲೆಯ ಕವಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಎಲೆ: ಕಣ್ಣೆಲೆ ನೋಡಿ ಕವಳಿಗೆ ಕೊಂಡರೆ ಒಳಗೆಲ್ಲ ಪುಡಿಯೆಲೆಯೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಎಲೆ$_1$]

ಕಣ್ಣೆಲೆ$_3$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದದ್ದು; ನೋಡಲು ತಕ್ಕದ್ದು; ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು: ಕೈಗರ್ತರಿಯ ಕೈದೀವಿಗೆಯ ಬೆಸ್ನ ಚಮ್ಮಟಗೆಯ ಕಣ್ಣೆಲೆಯ ಕುಜುಪಿನ ಸುಭಟ ಪಿಟಕಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨–೨೦ ವ); ಕವಿತೆಗೆ ಕಣ್ಣೆಲೆಯಾದುದು ಕಳಾವಿಳಾಸನ ಕಾವ್ಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೬೦); ಮಲ್ಲೇಶ ಮೂರ್ತಿಯರು ಕೆಸರೂರಿನ ಕಣ್ಣೆಲೆಗಳು (ಬೆಳುಮ. ೧೬೯). [ಕಣ್ + ನೆಲೆ]

ಕಣ್ಣೆವೆ 'ಕಣ್ಣೆಮೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣೆಸರು (ನಾ). ಕಣ್ಣೆಂಜಲು; ದೃಷ್ಟಿತಾಗುವಿಕೆ: "... ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ಹಳೇ ಸೀರೆ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋಗು. ಚನ್ನಾದ ಸೀರೆನೂ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಕಣ್ಣೆಸರಾದೀತು (ವಂಶವೃ. ೨೯೮); ಅವನ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕಣ್ಣೆಸರಾದೀತೆಂದೇ ಹೆದರಿಕೆ (ಸುವಸಂ. ೫೨). 'ಕಣ್ಣಾಸರು' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಎಸರು$_2$ (< ಎಸರ್)]

ಕಣ್ಣೆಳಅರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತೈತ್ತಿರ್ಯ್ಯಾಯ ನಾಗಶರ್ಮಣೇ ಕಣ್ಣೆಳಅರಸ ಸಿಕ್ಕಮ್ಪ ಆನಂದೂರ ಪೆರ್ಜಾರ್ಬ ಪ್ರಭೃತೀನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೮; ೧೨–೧೧, 6ನೆಯ ಶತ). [ಕಣ್ಣೆಳ ? + ಅರಸ$_1$]

ಕಣ್ಣೆಜಕ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಪ್ರೀತಿ; ನೇತ್ರೋತ್ಸವ (?): ಸುತ್ತಣ ಸಭೆ ಕಣ್ಣೆಜಕಮೆ ಗೆತ್ತು ಪಲರ್ ನೆರೆದು ನೋಡೆ ನೃಪಸತಿ ಮನದೊಳ್ ಕೂರ್ತು [ಪಿರಿಯಲ್] ಬಗೆದು ಜಿನೋತ್ತಮನೆಂದಂಜಿ ಮಾಣ್ದಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೫೬). [ಕಣ್ + ಎಜಕ$_1$]

ಕಣ್ಣೇಜು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಗಾಯ, —ಶೂಲೆ: ಶಿವದೂಷಕರ ನುಡಿಗೇಳ್ದ ಸದ್ಭಕ್ತನಂತೆ ಕಿವಿಯೇಜು ... ಶಿವಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಹಾಳೊಡಲ್ಗಳಂ ಕಂಡ ಶಿವಭಕ್ತನಂತೆ ಕಣ್ಣೇಜು (ನಂಬಿರ. ೧೬–೧೨). ೨. ಕಣ್ಣೆಂಜಲು; ದೃಷ್ಟಿದೋಷ: ಕಣ್ಣೊಳಂಜನವಿಟ್ಟು ಕಡೆಯೊಳಾ ಶಿಶುವಿಗೆ ಕಣ್ಣೇಜು ತಾಗುಗೆಂದವರು ... ನೊಸಲೊಳು ಕಪ್ಪ ಬಿನ್ನಣಮೆನಲೊಂದಿಸಿದರು (ಅಂಜಚ. ೪–೪೨); ಕಾಯಲ್ ನೆನೆವೇಂ ನೋಡಕ್ಕ ತಳ್ತಪ್ಪಿದೊಡೆ ಪೆಜರ ಕಣ್ಣೇಜಿನಾಶಂಕೆಯಿಂದಂ (ಅನಂಪು. ೮–೧೬); ಕಣ್ಣೇಜಿಂದು ನಿ[ಪಾಠಾಂ. ಜಿಂದಿ, ರಡಿಂದಿ, ಜಿಂದಿ]ಟ್ಟಸರವರ್ ನೇಹದ ತಿಣ್ಣವಿನ್ನೆಂತೊಯೆನ್ನಯ ಮೊಗ ಬಣ್ಣವಳಿದರಳಿವರು (ಸೊಬಸೋ. ೧೫–೧೬); ಕನ್ನೆಗೆ ಕಣ್ಣೇಜಾದುದಕ್ಕಟಯೆಂದು ಚೆನ್ನೆಯರೆತ್ತಿ ತೂಪಿಜಿದು (ನಾಗಕು. ೨೫–೬೩). [ಕಣ್ + ಏಜು$_4$ (< ಏಜ್$_4$). / ತಮಿ. ಕಣ್ಣೂಜು]

ಕಣ್ಣೊತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಬಾಧೆ, —ತೊಂದರೆ (ಕ). ೨. (ಆಲಂ) ನೋವುಂಟುಮಾಡುವಂತಹುದು: ಆಧಾರಗಳು ... ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ದೊರೆತಿಲ್ಲ ಇಲ್ಲವೆ ದೊರೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಕೊರತೆಯೂ ಕಣ್ಣೊತ್ತಾಗಿದೆ (ಕಸಾಚ. ೩೯). [ಕಣ್ + ಒತ್ತು$_2$]

ಕಣ್ಣೋಜಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ಕುತಂತ್ರಿ: ತನ್ನ ಸಂಗಾತಿ ಆಂಡ್ರೂ ಎಫಿಮಿ ದೊಡ್ಡ ಕಣ್ಣೋಜಿ ಎಂದವನ ತಿಳಿವಳಿಕೆ (ಹುಚ್ಚಮು. ೪೨); ಅವನು ಶುದ್ಧ ಕಣ್ಣೋಜಿ, ಜೋಕೆ ನಂಬಬೇಡ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕಣ್ಣೋಜಿ, ಕಂನೋಜಿ]

ಕಣ್ಣೋಟ$_1$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಓಟ: ಆ ದಾರಿಗುಂಟ ನನ್ನ ಕಣ್ಣೋಟ ಸಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಓಟ]

ಕಣ್ಣೋಟ$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ದೃಷ್ಟಿ: ಕಣ್ + ನೋಟಂ = ಕಣ್ಣೋಟಂ (ಶಮದ. ೧೫೮ ಪ್ರಯೋ); ಕನ್ನಡದ ಕಣ್ಣೋಟ – ಕೂರ್ಪು, ಆರ್ಪು (ಹೊಂಗಳು. ೧೫–೧೭); ಅಳುವ ಕಂದನ ತುಟಿಯು ಹವಳದ ಕುಡಿಯಂಗ. . .ಕಣ್ಣೋಟ ಶಿವನ ಕೈಯಲಗು ಹೊಳೆದಂಗ (ಗರತಿ. ೮೫). [ಕಣ್ + ನೋಟ]

ಕಣ್ಣೋರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ; ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಅಪಾಂಗ: ಸಾರಿ ಕೈಗೊಡುವದಟರನು ಕಣ್ಣೋರೆಯಲಿ ಕೋಪಿಸುತ ತನ್ನಯ ತೇರನಿಳಿದನು ಪಾರ್ಥನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೧೨); ಅಬಲೆಯರ ಕಣ್ಣೋರೆಗಳ ಕಾಲಾಟ ಕಳುಕದರುಂಟಿ ಹೇಳು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೫೨); ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣೋರೆಯಿಂದೆ ನೋಡಲಾಗದೆ (ಚಿಬಪು. ೧೯–೩೮). [ಕಣ್ + ಓರೆ$_1$]

ಕಣ್ತಡಿಕೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನೋಡದಂತೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿ; ಕಣ್ಕಾಪು: ಈ ಯಾವ ಕಣ್ತಡಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಕವಿಯು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ಜೀವಸಾ. ೪೫). [ಕಣ್ + ತಡಿಕೆ]

ಕಣ್ತಡೆ (ನಾ). = ಕಣ್ತಡಿಕೆ: ಕಣ್‌ತಡೆ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ಟಾಂಗಾಕುದುರೆಯಂತೆ (ನಂಟರು. ೧೧೬). [ಕಣ್ + ತಡೆ$_3$]

ಕಣ್ತಣಿ 'ಕಣ್ದಣಿ' ನೋ.

ಕಣ್ತಪ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮರೆಯಾಗು; ಕಾಣದಂತೆ ನುಸುಳಿಕೊ; ಗಮನ ತಪ್ಪಿಸು: ಹುಡುಕುತಿಹ ಕಳ್ಳ ತಾಂ ಕಣ್ತಪ್ಪಿಸುತಲಿರಲ್ ಪಿಡಿದ ಕಟ್ಟಾಳಂತೆ (ಕಾಲೂರ. ೬೮–೧೧೯). ೨. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅಡಗಿಸು: ಆ ಹಣವನ್ನು ಅವನ ಕಣ್ತಪ್ಪಿಸಿ ಇಡು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ತಪ್ಪಿಸು]

ಕಣ್ತಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮರೆಯಾಗು; ಕಣ್ಮರೆಯಾಗು: ದನಕರುಗಳಂ ಕಾಯ್ವ ಹೊಣೆಯ ಹೊತ್ತಿದೆ ಹುಲಿಯೆ ಇನಿತು ಕಣ್ತಪ್ಪಿದರೆ ಎತ್ತುದನಮಿಲ್ಲ (ಕಾಲೂರ. ೫೨–೮೦). [ಕಣ್ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಕಣ್ತಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ನೋಡದೆ ಉಳಿದ ತಪ್ಪು; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಾರದ ತಪ್ಪು: ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ ಕಣ್ತಪ್ಪು ಉಳಿಯಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ತಪ್ಪು$_2$]

ಕಣ್ತಿಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜು, —ಒರಸು: ಪೊತ್ತು ತಂದರ್ ದೊಡ್ಡನಂ ಮನೆಗೆ ಬೆರಗಿನಿಂ ಪೆತ್ತವರ್ ಕಣ್ತಿಮಿರಿ ಕಂಗೆಡಲ್ ಬಾಡಿ (ಕಾಲೂರ ೧೦೩–೨೦೮). [ಕಣ್ + ತಿಮಿರ್$_1$]

ಕಣ್ತೀಟೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಲಾಲಸೆ; ಕಣ್ಣಿನ ದುರಾಸೆ: "... ಈ ದಿಗಂಬರನಾರಿಯನ್ನು ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಬರೆದುಕೊಂಡು ಕಣ್ತೀಟೆ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು ಅದಾವ ರುಚಿಯೋ?" (ನಿರಾಭ. ೩೪). [ಕಣ್ + ತೀಟೆ]

ಕಣ್ತೀವು 'ಕಣ್ದೀವು' ನೋ.

ಕಣ್ತುಂಬು, ಕಣ್ಣುತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗು: ಆರತಿ ಬೆಳಗಿ ತನ್ನ ಕಣ್ತುಂಬುವಂತೆ ನೋಡಿದಳು (ಕಾಲೂರ. ೨೦ ಕಥಾಸಾರ); ಜಗವರಳಿ ಕಂಡು ಕಣ್ತುಂಬಿ ಮರಳಿ ಮರುಳಾಗಿ ತುಂಬಿ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೮–೧೮). ಕಣ್ಣುತುಂಬು: ಬಣ್ಣದೊಟ್ಟಲದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುತುಂಬುವ ಕಂದ (ನೆಲಮು. ೬೨). [ಕಣ್ + ತುಂಬು$_1$]

ಕಣ್ತುಮ್ರಿ (ನಾ). ತುಮ್ರಿ ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕಣ್ತುಮ್ರಿ, ತುಮ್ರಿ (ಮೈಪಿಗಿ. ೩೧–೫೯೮). [?]

ಕಣ್ದಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಂಡುಕೊ: ಥಟ್ಟುಚ್ಚಿ ಸರಳುಗಿದ ಘಾಯಮಂ ತಾನೆ ಕಣ್ದಟ್ಟಿದಂ ಪೂರ್ವದೊಳ್ ದೂರ್ವಾಸ ನುಡಿದ ಈ ನುಡಿ ಸಮಯಕೊದಗಿತೆಂದು (ತುರಂಗ. ೯೦–೨೭). [ಕಣ್ + ತಟ್ಟು$_1$?]

ಕಣ್ದಣಿ, ಕಣುದಣಿ, ಕಣ್ತಣಿ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗು ; ಕಣ್ಣು ತುಂಬು : ಕಣ್ದಣಿಯದರ್ಭಕನಂ ನಡೆ ನೋಡಿನೋಡಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೧೩) ; ನೋಡಿದಂ ಕಣ್ದಣಿಯೆ ಬಳಿಕಿಳೆಗೆ ತನುವನೀಡಾಡಿ ದಂಡ ಪ್ರಣಾಮಂಗೈದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೭೧). **ಕಣುದಣಿ** : ಮನದಣಿದು ಕಣುವ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ದ]ಣಿದು ಹರುಷಾಶ್ರುಗಳುಗುತ್ತಿರಲು (ಬಸವು. ೨೯–೧೬). **ಕಣ್ತಣಿ** : ಕಣ್ತಣಿವಿನಂ . . . ಕೊಳ್ಗುಳನಂ ನಡೆ ನೋಟ್ಪ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೧) ; ಕೃತ್ರಿಮ ಚೈತ್ಯಾಲಯಂಗಳಂ ಕಣ್ತಣಿವಿನಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೪೫). [ಕಣ್ + ತಣಿ$_1$]

ಕಣ್ದಣಿವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದಾದ ತೃಪ್ತಿ ; ನೋಟದಿಂದಾದ ತಣಿವು (ಕಿ). [ಕಣ್ + ತಣಿವು]

ಕಣ್ದಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ, —ದೃಷ್ಟಿ : ನಿದ್ರಾನ್ವಿತೆಯಾಗಿ ಕಣ್ದಿಟ್ಟಿ ಯೊಳಗನಿರುದ್ಧನ ಕಂಡಮುರ್ದಪ್ಪಿ (ಮೋಹತ. ೨೬–೪೧); ಧ್ಯಾನ ಮೂರ್ತಿಯ ಮೊಗದಿ ಕಣ್ದಿಟ್ಟಿ ನಟ್ಟು ನಿಷ್ಪಂದವಾಗುತಿದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೬೦). [ಕಣ್ + ದಿಟ್ಟಿ]

ಕಣ್ದಿಳುವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಿರುವ ಅನುಭವ : ಆ ಪರಿಯ ಕಣ್ದಿಳುವಾಗಿ ಕೆಂಚವೀರಾಖ್ಯ ಬಿತ್ತರಿಸುವೆವು ಕೇಳು (ವೀಶೈಪು. ೧–೧–೪೬). [ಕಣ್ + ತಿಳುವು (< ತಿಳಿವು)]

ಕಣ್ದೀವು, ಕಣ್ತೀವು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ತುಂಬು ; ತಣ್ಣಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ ಯಾಗು : ಮೇನೆಯುಂ ಗಿರಿರಾಜನುಂ ಕಣ್ದೀವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ತೀವಿ] ನೋಡಿ ಮೆಯ್ಮಾವಿಯಪ್ಪಿ (ಗಿರಿಕ. ೩–೧೧೯ ವ). **ಕಣ್ತೀವು** : ನಿಮ್ಮ ಸಿರಿಯುಂ ಕಣ್ತೀವಿ ನೋಡಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೫–೧) ; ಸುಖಜಲಂ ಕಣ್ತೀವೆ ಬೆಳೆವ ಗದುಗದವಲರೆ (ಬಸರ. ೩–೧೦೯). [ಕಣ್ + ತೀವು]

ಕಣ್ದುದಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿ, —ಕುಡಿ ; ಅಪಾಂಗ : ಸೋಗೆ ಕಣ್ದುದಿಗೆ ಶೋಭಿಸುವ ಗೆರೆ (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೩). [ಕಣ್ + ತುದಿ]

ಕಣ್ದುದಿಗೆರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ (ಕಾಡಿಗೆಯಿಂದ) ಬರೆದ ಗೆರೆ; ಸೋಗೆ; "ಕಣ್ಣ ಕೊನೆರೇಖೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ಟೀಕೆ) : "ನವಿಲು ಕಣ್ದುದಿಗೆರೆಗಳೊಳಡಕೆ ಮೊದಲಾದವಜ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೋಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೩). [ಕಣ್ದುದಿ + ಗೆರೆ]

ಕಣ್ದೆರಪು 'ಕಣ್ದೆಱಪು' ನೋ.

ಕಣ್ದೆರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತೆರೆ ; ರೆಪ್ಪೆ : ಕಣ್ದೆರೆಯ ಕದಲಿಸದೆ ನುಣ್ಬೊಗರ ತಿಮಿರಿದಳ್ (ಕಾಲೂರ. ೩೩–೩೧).

[ಕಣ್ + ತೆರೆ$_2$ (< ತೆಱೆ$_2$)]

ಕಣ್ದೆರೆತ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವಿಕೆ: "ನೇಮಿಃ, ನಿಮೇಷಣಂ, ನಿಮಿಷಂ – ಈ ೩ ಕಣ್ದೆರೆತಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೬೦).

[ಕಣ್ + ತೆರೆ$_1$ (< ತೆಱೆ$_1$) + –ತ$_2$]

ಕಣ್ದೆಱಪು, ಕಂದೆಱಪು, ಕಣ್ದೆರಪು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವಿಕೆ; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವಿಕೆ : ಎತ್ತನಾನಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಂದೆ . . . ಉತ್ತರ ಗೊಡು ಕಣ್ದೆಱಪಾಗಿ (ವರ್ಧಜ. ೪–೬೮). **ಕಂದೆಱಪು** : 'ಕಂದೆಱಪುಗೈ' ಪರಾ. **ಕಣ್ದೆರಪು** : ಆವನ ಕೈಚಳಕವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಣ್ದೆರಪಾಗಿ ನೋಡಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರು . . . ಉಗ್ಗಡಿಸಿದರು (ಭೀಷ್ಮಜ. ೬೬). [ಕಣ್ + ತೆಱಪು]

ಕಣ್ದೆಱವಿ, ಕಂದೆರವಿ, ಕಂದೆಱವಿ, ಕಂದೆಱವೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವುದು ; ಕಣ್ಣು ಬಿಡಿಸುವುದು : ಪಚ್ಚೆಯ ಜಗಲಿಯ ಚೆಲ್ವಿಂಗೆ ಕಣ್ದೆಱವಿಯಾದಂತೆ ತೆಱಂಬೊಳೆವ ದೀವದ ಹರಿಣಿಗಳ ಲೋಚನಪ್ರತಿ ಬಿಂಬಂಗಳುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೭೫ ವ) ; ಸಕಳಜಗಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯ ಕಣ್ದೆಱವಿಯೆಂಬತಿದರ್ಪ ಮಹಾತೋರಣದೊಳಮೆಯ್ಯೊಳ್ ನೆರೆದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಸುಕುಮಾರರಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೨೮ ವ). ೨. (ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ) ಕಣ್ಣು ಬಿಡಿಸುವುದು : ಕರುಕರುವಿಂಗೆ ಕಣ್ದೆಱವಿ ಕಲ್ಪಿಸದೋಜೆಗೆ ನಚ್ಚಿನಚ್ಚು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೬೬). **ಕಂದೆರವಿ** : ೧. ಅರಿವು ಕಂದೆರವಿಯಾದ – ಅರಿವೇ ತಾನಾದ – ಬಸವಣ್ಣನವರ ಮಹಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಮ ದ್ವೈತವೆಲ್ಲಿ ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೫ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಕಂದೆಱವಿ** : ೧. ನಮ್ಮ ಗೊಹೇಶ್ವರನ ಕೈವಿಡಿದು ಪರಮಸುಖಿಯಾಗಿ ಕಳವಳ ಕಂದೆಱವಿಯೇನು ಹೇಳಾ (ಅವಚಂ. ೨೧೦–೯೪೩). **ಕಂದೆಱವೆ** : ಕುಮಾರಕರ ಪುಣ್ಯೋದಯದ ಕಂದೆಱವೆಯ್ಯೆಸಲೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೧೨).

[ಕಣ್ + ತೆಱವಿ]

ಕಣ್ದೆಱವಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ದೆರವಿಯನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಮಳಯಜತಿಳಕದಿನಶೇಷ ಮಂಡನಶ್ರೀಗೆ ಕಣ್ದೆಱವಿವಡೆದುಂ ಖಚರಸಹಚರೀ ಪರಿವಾರವೆಲ್ಲಂ ತಮ್ಮ ಪರಿಕರ್ಮಕೌಶಲಮಂ ಮೆಱೆದು ನೆಱೆಯೆ ಪಸದನಂಗೆಯ್ವೆ (ವರ್ಧಪು. ೭–೯ ವ). [ಕಣ್ದೆಱವಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಣ್ದೆಱವು, ಕಂದೆಱವು (ನಾ). ತಿಳಿವು ; ದರ್ಶನ : ಒದವಿದ ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿಕಲೆಗಳೊಳಗಣ ತಿಳಿವು ಪದಿನೆಂಟು ತೆಱದ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಕಣ್ದೆಱವು ಸಕ್ಕದಮುಮರ್ದ ಕನ್ನಡಂ ಪಾಗದಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೩೪). **ಕಂದೆಱವು** : ನೀನಾರ್ಪೆ ನರಾಂಗದ ಮುಱೆಯ ಜವನಿಕೆ ನಿನ್ನಲಿದೆ ಕಂದೆಱವ ಮಾಡಾರೆಂಬುದನು ನೀನು (ತೊರರಾ. ೩–೧–೩೬).

[ಕಣ್ + ತೆಱವು$_1$]

ಕಣ್ದೆಱೆ, ಕಂದೆರೆ, ಕಂದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಬಿಡು : ಸೋಗೆಯ ಚೆಲ್ವು ಕಣ್ದೆಱೆದುದೋ ಪೇಱೆಂಬಿನಂ ಪೀಲಿಗಳ್ತರದಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಲ್ಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೯೬) ; ಸುಷುಪ್ತಿಯೊಳಿದ್ದು ನಿಮಿಷದೊಳೆದ್ದು ಕಣ್ದೆಱೆದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೩೨). ೨. ಪ್ರಕಟವಾಗು ; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಈ ದಂಪತಿಯ ಬಯಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣಮಾಯ್ತುತ್ಸವಂ ಕಣ್ದೆಱೆದಂ ತಾಯ್ತೆನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಫಲಂ (ಆದಿಪು. ೪–೪೮) ; ನೆಱೆಯೆ ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆ [ಯೆ]ಕಣ್ದೆಱೆವಿನೆಗಂ ಕಲ್ತ ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಮೆಱೆದಪ್ಪೆನೆನ್ನ ವಿದ್ದೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೫); ನೆಱೆಯದಿರೆ ಗೌರವಮಂ ಕಂಡಱಿಯದ ಪುರುಷಂಗೆ ಮಾಟ್ಪನೊಳ್ ಸುಜನತೆ ಕಣ್ದೆಱೆದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೭೬); ಆಱಿವು ಕಣ್ದೆಱೆಯದವರಲ್ಲಿ ಆರತಿಯನೊಲ್ಲೆಯಯ್ಯ ನೀನು (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೭೫–೧೪೭) ; **ಕಂದೆರೆ** : ೧. "ಬಾಹುಬಲಿ ಕಂದರೆದುಕೊಂಡೇ ಇದ್ದರೂ ಅವನ ಮನಸ್ಸು . . . ಮರುಕವಡೆದುಕೊಂಡಿತ್ತು" (ಕನ್ನಇ. ೬೦) ; ಆಲಸ್ಯವನ್ನುಳಿದು, ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಕಿವಿಗೊಡಬೇಕು ; ಕಂದೆರೆಯ ಬೇಕು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೩). **ಕಂದೆಱೆ** : ೧. ತರುನೀಡನಿಕಾಯದಿ ನೆಲ್ಲವಾಗಳಾಗಳೆ ಗಱಿವೊಯ್ವ ಕಂದೆಱ[ಱೆ]ವ ತುಪ್ಪುಳೊಡರ್ಚುವ ಕೆಂಪನಾಳ್ವ ಕೋಮಳ ಶುಕಶಾಬಕಪ್ರಕರಮಂ ತೆಗೆದಂ ದಯೆಗೆಟ್ಟು ಲುಬ್ಧಕಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೮) ; ತರುಣಿವೊಯ್ಯನೆ ಕಂದೆಱೆದು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ಜೀವಂಧರನ ಮೋಹನರೂಪಗಂಡು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೩–೪೨) ; ಕಂದೆಱೆದಳು ಪುನರಪಿ ನೋಡಿ ಚರಣಾರವಿಂದದೆ ನೊಸಲ ಚಾಚಿದಳು (ಮೋಹತ. ೩೦–೩೪). [ಕಣ್ + ತೆಱೆ$_1$]

ಕಣ್ದೊಡವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಭೂಷಣ : ಆತನ ರೂಪಿದೊಂದು ಕಣ್ದೊಡವೆನೆ ಬೇಱದೊಂದು ಬಗೆಗಿಕ್ಕಿದ ಟಕ್ಕನೆ ವಶ್ಯದೊಂದು ತಣ್ದೊಡರೆನೆ ನೋಟ್ಪ ನೋಟಕರ ಕಣ್ಗೊಳಗಾದುದು ಕಣ್ಣಪಾಪೆವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೩೯). [ಕಣ್ + ತೊಡವು]

ಕಣ್ದೊಳಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಭಯದಿಂದ) ಕಣ್ಣನ್ನು ತಿರುಗಿಸು; ಕಂಗೆಡು : ಅಡಂಗುವ ಪೆರ್ಬುಲಿ ಕಣ್ದೊಳಲ್ವ ಬಲ್ಗರಡಿ ಕಡಂಗಿ ಮೆಯ್ಮುರಿವ ಕೇಸರಿ (ಶಬಶಂ. ೩–೪೮).

[ಕಣ್ + ತೊಳಲ್$_1$ (< ತೊಡಲ್$_1$)]

ಕಣ್ದೊಳಲ್₂, ಕಂದೊಳಲ್, ಕಂದೊಳಲು (ನಾ). ಕಂಗೆಡುವಿಕೆ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ (?): ಕಾಮದಿಂದಧಿಕದ ಕಣ್ದೊಳಲಿಲ್ಲದು ಕ್ಷೇಮ ಕೀರ್ತಿಯ ಕೆಡಿಸುವುದು (ಭರತ. ೧೨-೧೩೪). **ಕಂದೊಳಲ್**: ಮುಂದು ಗೆಟ್ಟು ನಾಂ ನಿಂದಿರಲಿಂಬುಗಾಣದಱುತ್ತವೆ ದೈವದ ವೃಂದ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಕಂದೊಳಳಾಗಿ ಬಂದು ಮಱಪೊಕ್ಕೆನು ನಿಮ್ಮನು ದೇವ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೩-೮); ಕಾಣದಲೂಹಿಸಿದ ಮನ ಮುಗ್ಗಿದುದು ಕಂದೊಳಲ ತೋಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೨೮). **ಕಂದೊಳಲು**: 'ಕಂದೊಳಲುಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ತೊಳಲ್₂ (< ತೊೞಲ್₂)]

ಕಣ್ದೊಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೊಳೆ: ಲಲನೆಯೋರ್ವಳು ಕಣ್ದೊಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಗೆಳೆ, ಕಣ್ದಳೆ]ದಳಾ ರಾಯನ ಲಲಿತಲಾವಣ್ಯರಸದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೭-೧೦೩). [ಕಣ್ + ತೊಳೆ₁]

ಕಣ್ದೊಟಲಿ 'ಕಣ್ಣಂದೊಟಲಿ' ನೋ.

ಕಣ್ದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸು; ಗೋಚರವಾಗು: ಭೂರಮಣಿ ತನ್ನೃಪಾಲಯ ಚಾರುತೆಯಂ ನೋಡೆಲೆಂದು ಕಣ್ದೋಱಿದವೋಲ್ (ಬಾಹುಪು. ೧-೧೬೭). [ಕಣ್ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಕಣ್ಪರೆ 'ಕಣ್ಪೊರೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಪಸ 'ಕಣ್ಬಸ' ನೋ.

ಕಣ್ಪೂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: (ವೈಶಿಗಿ. ೩೭-೬೪೨). [?]

ಕಣ್ಪೊರೆ, ಕಣ್ಣುಪರೆ, ಕಣ್ಪರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ; ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ತೆಳುವಾದ ಪೊರೆ: ಕಣ್ಪೊರೆಯಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಮಾಂದ್ಯವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಣ್ಣುಪರೆ**: (೬). **ಕಣ್ಪರೆ**: ಕುರುಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಪರೆ ಅತಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾದುದು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೧೬೪). [ಕಣ್ + ಪೊರೆ₂]

ಕಣ್ಬಚ್ಚ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಲಂಕಾರ, —ಸೊಗಸು: ದಳಂಬೆತ್ತೊತ್ತಿ ಬಿಱುಬ್ಬರಿಸಿ ಬಿರಿದು ಕಣ್ಬಚ್ಚನಾದಚ್ಚವಣ್ಪೆಱಿದ ದಾಳಿಂಬಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೫೪). [ಕಣ್ + ಪಚ್ಚ₃]

ಕಣ್ಬಡಿ, ಕಣ್ಣುಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆ; ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸು. 'ಕಣ್ಬಡಿಕ' ಪರಾ. **ಕಣ್ಣುಬಡಿ**: "ನಿಮಿಷ – ಕಣ್ಣುಬಡಿಯುವಷ್ಟು ಹೊತ್ತು" (ಗಂಗಾಪು. ೧೮೪). [ಕಣ್ + ಬಡಿ₁]

ಕಣ್ಬಡಿಕ (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವವನು; ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸುವವನು: ಅವನು ಮಹಾ ಕಣ್ಬಡಿಕ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಬಡಿಕ]

ಕಣ್ಬಡಿಗ (ನಾ). ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿಸಿ ತಿರುಗುವವನು; "ಮೋಸಮಾಡುವವನು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ): ಇಂತು ಕಣ್ಬ[ಡಿ][ಪಾಠಾಂ. ಟ]ಗರಪ್ಪರೆ ಮಾನಸರಪ್ಪರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೬); ಎರ್ದೆಗೆಟ್ಟರಣ್ಯದೊಳ್ ತಿರಿತರುತಿರ್ದ ಕಣ್ಬಡಿಗರಿಂ ಮುಗುಟ್ಟುಂ ... ರಾಜ್ಯದೊಳೇಂ ನೆರೆಯಲ್ಕೆ ತೀರ್ಗುಮೋ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೫). [ಕಣ್ + ಬಡಿಗ₁]

ಕಣ್ಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೋರಿಸು; ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಿಱಿದುಂ ದಿನದೊಳೆ ಕರೆತಂದು ಕಣ್ಬಡಿಸುವೆಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೩೩ ವ).
[ಕಣ್ಬಡು₂ + -ಇಸು₃]

ಕಣ್ಬಡು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು: ವಸಂತಕಂ ಲೀಲಾಮುಕುಂದಯಂತ್ರವಾದನಮಂ ನುತಿಸುವ ನೆವದಿಂದೆನ್ನ ವಿಡಂಬಿಪನದಱಿಂದಾನುಮೊಂದು ನೆವದೊಳಿಲ್ಲಿಂ ಪೋಱಮಟ್ಟು ಕಣ್ಬಡುವೆನೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೨೨). ೨. ಮಲಗು; ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು; "ಬಯಸು; ಆಶೆಪಡು" (ಜೀವಸಂ. ಕೋಶ): ನಾಮಿಂತೇಕವರ್ಗಳ್ಕಿಬಳ್ಕಿ ಬೆಸಕೆಯ್ದಿಂತುಂಡು ಕಣ್ಬಟ್ಟಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಬಟ್ಟಪಂ] (ಜೀವಸಂ. ೨೦೨-೪೧). [ಕಣ್ + ಪಡು₁. / ತಮಿ. ಕಣ್ಬಡು]

ಕಣ್ಬಡು₂ (ನಾ). ಕಣ್ಣೆದುರು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ: ಉಡುವವರುಮನುಣ್ಬರುಮಂ ನಡೆ ನೋಡಿ ಕನಲ್ದೊನಲ್ದು ಮುನ್ನಿನ ಭವದೊಳ್ ಕುಡದರ್ ಕಣ್ಬಡಿನೊಳ್ ಧೃತಿಗೆಡೆ ಬಡವರ ಪಿತರರಂತೆ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೪೧). [< ಕಣ್ಬಡು₁]

ಕಣ್ಬಡೆ, ಕಣ್ಣುಪಡೆ₁ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಹೊಂದು; ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಚಕ್ರರತ್ನಪ್ರಭಾಚಕ್ರದೊಳಂ ಆ ಪಡೆ ಕಣ್ಬಡೆದಂತೆ ಸೋಪಾನಾಂತರದೊಳಿಱಿದು (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೦ ವ); ಕಾದಂಬರೀದೇವಿಯಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಕಣ್ಬಡೆದುದರ್ಕೆ ಸಾಫಲ್ಯಮಂ ಸಾಧಿಸುವೆಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೧೯); ಕಣ್ಬಡೆದ ಫಲಂ ಸುತನಂ ಕಾಣ್ಬುದೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೨೧); ಕಣ್ಬಡೆದ ಫಲಂ ಶುಭಮಂ ಕಾಣ್ಬುದೆ ವಲಂ ... ಕುರುಡಂ ಕಣ್ಬಡೆದವೊಲಾದುವೆಮ್ಮ ಜನ್ಮವೆ ಸಫಲಂ (ಅನಂಪು. ೧೩-೩೬). **ಕಣ್ಣುಪಡೆ₁**: ಹೋದ ಮಗ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ನನಗೆ ಕಣ್ಣುಪಡೆದ ಹಾಗಾಯಿತು (ರೂಢಿ).
[ಕಣ್ + ಪಡೆ₁]

ಕಣ್ಬನಿ, ಕಂಬನಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬರುವ ನೀರು; ಕಣ್ಣೀರು: ಕೂಡೆ ಕಣ್ಬನಿಯಂ ಸೂಸಿದಳೊಂದುಮಂ ನುಡಿದಳಿಲ್ಲಾ ಕನ್ನೆ ತನ್ನಂದಮಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೪); ಈಗಳಾಂ ಬರಿದೆ ಕಣ್ಬನಿಯಂ ಸುರಿಯುತ್ತುಮಿ[ರ್ದೊಡಂ] ಬಂದಪುದೇನೊ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೦); ಕಣ್ಬನಿ ಪೋಱಮಟ್ಟವು (ಜಗವಿ. ೫-೮೬); ಕಣ್ಬನಿಯನಿಕ್ಕಿದನತ್ತಲು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೨೫-೧೯; 1250); ಹಸಿದಿರ್ದುಂ ತಿನಲೊಲ್ಲದೆ ಕಣ್ಬನಿಯೊಸಱುತ್ತೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೩); ತುಱುಗಿವೆ ಕಣ್ಬನಿಗಳನೋಸರಿಸದೆ ಬಱಿದಿಹುದೇನವ್ವ (ಮೋಹತ. ೯-೧೭). **ಕಂಬನಿ**: ಶೋಕದೊಡ್ಡಿನ ಮುಗಿಲು ಕಱಿದುದು ಕುರುಬಲದ ಕಂಬನಿಯ ಬಿಱುವಳೆಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೩೬); ಆ ಶಶಿವದನೆ ಕಂಬನಿಯ ಮಿಡಿದಳು ನಿಜನಖಾಗ್ರದಲಿ (ನಳಚ. ೩-೪೨); ಕಾತುರದೆ ಹಂಬಲಿಪಳು ಕಂಬನಿಯೊಗುವಳೇನೆಂಬೆನಚ್ಚರಿಯ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೯೩); ಅಗಲುವಿಕೆಯ ಕಂಬನಿ ಅವರೆಲ್ಲ ಸುರಿಸಿದರು (ಕಂಬಹು. ೧೨೭). [ಕಣ್ + ಪನಿ₃]

ಕಣ್ಬನಿದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಹನಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಅನುಭವಿಸಿದ ಕೋಟಲೆಗಳನಿನಿಸಂದೆಣಿಸಲ್ಕೆ ಮೌಕ್ತಿಕಾಕ್ಷಾವಳಿಯಂ ವನಜದಳನಯನೆ ಸಮೆದಪಳೆನೆ ಸುರಿದುವು ತರದೆ ತೋರ ಕಣ್ಬನಿದುಱುಗಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೨೯೨). [ಕಣ್ಬನಿ + ತುಱುಗಲ್]

ಕಣ್ಬನಿವಱೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಮಳೆ: ಎಱಗದೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಮಧುಕರ ನೆಱಗಿರೆ ಕೇದಗೆಯೊಳಟಲ್ದು ಕಣ್ಬನಿವಱೆಯಂ ಕಱೆವಂತಿರೆ ಕಱೆವೂಗಳಿನುಱೆ ಬೀತುವು ಸುರಗಿ ಹೊನ್ನೆ ಮಲ್ಲಿಗೆವನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೫).
[ಕಣ್ಬನಿ + ಮಱೆ]

ಕಣ್ಬರಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಹರವು; ನೋಟದ ಹರವು: ಅಧರಾಮೃತಂ ತುಱುಕಲಾಗದು ಬೀಸಱವಾಗದಪ್ಪು ಕಣ್ಬರಿಯಣಮಾಗ ಪಣ್ಣಳಿಯ ದಿಂಪಗೆಯಾಗದಲಂಪು ಮಾಸಲಂತಿರೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೮೬); ಕಣ್ಬರಿ ಪುತ್ರಮಿತ್ರ ವನಿತಾಜನದೊಳ್ ಸಮನಿಸಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೪೧); ಕಳಕಳಮಲ್ಲದಿಲ್ಲ ನುಡಿ ಕಣ್ಬರಿ ಕಣ್ಬನಿಯಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಅನಂಪು. ೮-೩೯); ಕಾಯದೆ ಕಣ್ಬರಿಯಂ ತಂಗಾಯದೆ ನಿಮಗರಸನಾಣೆಯೆನೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೩-೧೭). ೨. (ಅಲಂ) ವಿವೇಕ. 'ಕಣ್ಬರಿಗೆಡು' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಪರ್ಬು₃]

ಕಣ್ಬರಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಕಣ್ಬರಿಗೆಟ್ಟು ದಿವ್ಯಮುನಿಗಿತ್ತಸಮಾನದಿನಾರ್ತರೌದ್ರದಿಂ ಪೆಣ್ಬುಲಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೫೩); ತಮ್ಮೊಳೋರೊರ್ವರಂ ನಣ್ಪುಗೆ ಕಣ್ಬರಿಗೆಟ್ಟು ಇಱಿಯಿಱಿದು (ನೇಮಿಪು. ೩-೭೦ ವ); ಕಣ್ಬರಿಗೆಟ್ಟು ಕಾಮನಿಸೆ ನಾಂಟುವ ಪೂಗಣೆಯಿಂ ಬೞಲ್ದು (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೨೨). [ಕಣ್ಬರಿ + ಕೆಡು₁]

ಕಣ್ಪರಿವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಹರವು, —ವಿಸ್ತಾರ; ನೋಟದ ಅಳವು: ಎಂತೆಂತು ಕಂಡೆ ಕಣ್ಪರಿವೆಂತೆಂತೇನೆಂದು ನುಡಿದನಾತನ ಕೆಲದೊಳ್ ನೀಂ ತಡೆದ ಬೇಗವೆನಿತೆನಿತು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೬).
[ಕಣ್ + ಪರಿವು]

ಕಣ್ಪಸ, ಕಣ್ಪಸ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಅಪೇಕ್ಷೆ, —ಬಯಕೆ: ನಾರದನ ಕಣ್ಪಸವೋಡಿದುದಿಂದು (ಜಗವಿ. ೧೪–೧೯); ಮಲೆದಿದಿರಾಂತರಂ ತಱಿದು ಕಣ್ಪಸವೊತ್ತುವಿನೊಂದು ತಳ್ಳಿನಿಂ ಕಲಿತನಮುಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೬–೨; 1222). **ಕಣ್ಪಸೆ:** ಕಣ್ಪಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಪಸ] ಪೋಡದಿದೆಂತು ನೋಡೆಯುಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೬–೬). [ಕಣ್ + ಪಸ]

ಕಣ್ಪಸಿವು (ನಾ). = ಕಣ್ಪಸ: ತಮ್ಮೊಳ್ ಭರದಿಂ ವನದೇವತೆಯರ ನೆರವಿಯ ಕಣ್ಪಸಿವು ನಿಸದನೋಸರಿಸುವಿನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೭೯); ಓಡಿದು ದೆನ್ನ ಕಣ್ಪಸಿವೆನುತ್ತೊಸೆದಾಡಿದನಂದು ನಾರದಂ (ಜಗವಿ. ೮–೬೫).
[ಕಣ್ + ಪಸಿವು]

ಕಣ್ಪಾಪೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಪಾಪೆ, —ಗುಡ್ಡೆ: ತಣ್ಪುಟಿಲ್, ಸುಣ್ಪೊಗರ್, ಕಣ್ಪಾಪೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಣ್ + ಪಾಪೆ]

ಕಣ್ಬಿಡು, ಕಣ್ಣುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆ; ದೃಷ್ಟಿ ಹರಿಸು: ಬಳಿಕನಿತರಲಿ ಕಣ್ಬಿಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತಾಗ್ರಹಿಸುತಂ ತಂದೆಯಿಂತೆಂದಂ (ಬಸವು. ೧೩–೨೯). **ಕಣ್ಣುಬಿಡು:** ೨. ದಿಕ್ಕು ಕಾಣದಾಗು; ಕಂಗೆಡು: ಕಾಲನ ದೂತರು ಕರೆವಾಗ ನೀ ಕಾಲಗೆಟ್ಟು ಕಣ್ಣುಬಿಡುವಾಗ (ಪುರಂದ. ೧–೧೫೫–೩). ೩. ವಿವೇಕವನ್ನು ತಾಳು; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಎಲ್ಲವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಅವನು ಕಣ್ಣು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಬಿಡು₁]

ಕಣ್ಬೀಡು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ಬಿಡುವಿಕೆ, —ತೆರೆಯುವಿಕೆ: ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂದುಜ್ಜ್ವಳಿಪ ಕಡುಗೆಂಪು ಕೌರವಕುಳಂಗೆ ಕಡುಮುಳಿದ ಜವನ ಕಣ್ಬೀಡಿನ ಪೋಲ್ (ಗದಾಯು. ೮–೩೪); ಆ ನಾಡು ಸಿರಿಯ ಕಣ್ಬೀಡು (ಶಮುದ. ಮ. ೭೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಕಣ್ಣು ನೆಲಸುವ ಸ್ಥಳ (ಕ). ೩. ಕಣ್ಣಿರುವ ಜಾಗ: ಸೂವಡಿಂಗೆವಯ್ಸಿ ಪುಲ್ವಟ್ಟಿಯ ತಿವಳಿಯ ನಾರಯ್ದು ಘರ್ಮದ್ರವಂ ಮಯ್ಯುವಿರುಂ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚೆ ಕಣ್ಬೀಡುರಿಯ ನುಗುಟೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೯೦). [ಕಣ್ + ಬೀಡು₂]

ಕಣ್ಬೀಲಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ಗರಿ; ನವಿಲುಗರಿ: ಸುತವದನಕಮಲಮಂ ಕಾಣದ ಕಣ್ ಕಣ್ಬೀಲಿಯ ಕಣ್ಣೆನುತುಂ ಕಣ್ಬನಿಯಂ ಕರ್ಚಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೨೧); ಕಣ್ಬೀಲಿಗಳ ಪಸದನದ ಕೋಮಳೆ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ ಶಬರಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೯೬). [ಕಣ್ + ಪೀಲಿ]

ಕಣ್ಬುಟುಂಕು (ನಾ). "ಕಣ್ಣಿನ ಕೊಳೆ" (ಅದ್ಭುತ. ಕೋಶ): ಇಂತು ಮಱುಗುವಾತನ ಕಣ್ಣೀರೆ ಪೊಚ್ಚಮಾಗೆ ಪರಿದುದು ಮೇಣ್ ಕಣ್ಬುಟುಂಕೆ ಬೆಟ್ಟವಾದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೩೫–೯).
[ಕಣ್ + ಪುಟುಂಕು. ℙ ತುಳು. ಪುರ್ಕು, ಪುಳ್ಕು]

ಕಣ್ಬೆಳಕು 'ಕಣ್ಬೆಳಗು₁' ನೋ.

ಕಣ್ಬೆಳಗು₁, ಕಂಬೆಳಕು, ಕಂಬೆಳಗು₁, ಕಣ್ಬೆಳಕು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಬೆಳಕು, —ಕಾಂತಿ: ಜನಿಯಿಸಿದ ಕುಮಾರನ ಜಯವನಿತೆಯ ಕಣ್ಬೆಳಗಿದೆನಿಸಿ ತತ್ಪ್ರಸವನಿಕೇತನಮಂ ಬಳಸಿ ರ್ದುದು (ಕುಸುಮಾ. ೬–೭೫); ಬೆಸ್ನಂ ಮುಸುಂಕಿ ಮುಡಿಯಲೆಯೆ ಕಣ್ಬೆಳಗೊಲೆಯೆ . . . ಇಟ್ಟಾಡಿದರ್ ತಿಳಿನೀರ್ಗಳಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೪೪); ಮಿಂಚುಗಳ ಕಣ್ಬೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಬೆ] ಳಗಿನಲಿ ದಾರಿಯ ತೆಗೆತೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೯–೨೪). **ಕಂಬೆಳಕು:** ೧. ಸೀತೆಯ ಸುಳಿವು ನಿಳಯದೊಳಿಲ್ಲದಿದೆ ಕಂಬೆಳಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗು] ಕಾಣೆಸದಿದೆ (ತೊರರಾ. ೩–೧೧–೯). **ಕಂಬೆಳಗು₁:** ೧. ತುಂಬುದಿಂಗಳು ಮೊಗದ ನಸುನಗೆಯೆಂಬ ಬಾಂದೊಱಿದೆರೆವೊಯಿದು ನಿಡುಗಂಬೆಳಗು ಜೊನ್ನದೊಳು ಮುಳುಗಿಸು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೬೩); ತೊಳಪ ಕಂಬೆಳಗಿಂದ . . . ಅಮರಿಯರು ಸೊಗಯಿಪರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೧೬); **ಕಣ್ಬೆಳಕು:** ೧. ದಯದ ತಣ್ಬೆಳಕು, ಜಯದ ಕಣ್ಬೆಳಕು, ನಯದ ನುಣ್ಬೆಳಕು! (ಹೂಂಗಳು. ೩೩–೨೦). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಷ್ಟು ಬೆಳಕು: ಹೊಳೆವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಕಣ್ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೀನಿಟ್ಟ ಖಾತೆ-ಕಿರ್ದಿಯನೊಮ್ಮೆ ತೆರೆಯಬೇಕು (ನೆಲಮು. ೨೬); ಆತನೂ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಸಂಜೆಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಕಣ್ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಬಂದರು (ಮಸೋಇನಂ. ೧೯). [ಕಣ್ + ಬೆಳಗು₁]

ಕಣ್ಬೆಳಗು₂, ಕಂಬೆಳಗು₂ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: "ಅಫಲಾ – ಕಾಡಹೆಸರು; ಕಣ್ಬೆಳಗು" (ಔಷಧಿ. ೫). **ಕಂಬೆಳಗು₂:** "ಕುಲಾಳಿ – ಕಾಡಹುರಳಿಯೆಂದರೆ, ಕಂಬೆಳಗನು" (ಔಷಧಿ. ೩೬). ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪಿಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಕಾಡಿಗೆ ಕಲ್ಲು, —ಹರಳು: "ಚಕ್ಷುಸ್ಯೆ ಕುಲಾಲಿ ಕುಲತ್ಥಿಕೆ ಎಂದು ಕುಲಥಾಂಜನ ಕಂಬೆಳಗಿನ ಬೀಜ ಮೆಂದೂ, ಎಂಬರು (ನಾಚಿರಾ. ಕ). [?]

ಕಣ್ಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಹೊಂದು; ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಕಣ್ಬೆತ್ತ ಫಲಮನಿಂದು ಪೆತ್ತೆಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೬–೧೩); ಕುರುಡಂ ಕಣ್ಬೆತ್ತಪೋಲ್ ರಾಗದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫); ನಟ್ಟು ನೋಡುವ ನಾಯಕಿಯರ ದಿಟ್ಟಗಳಿಂ ಚರಣತಳಂ ಕಣ್ಬೆತ್ತಂತಿರ್ದಪುವು (ನಂಬರ. ೪–೪೦); ದೇವಕಣ್ಬೆತ್ತು ಸೂರ್ಯನಂ ಕಾಣದಿರ್ದಂ ಪ್ರಭುವೆ (ವಾಗೀರ. ಪೇ. ೨೬೧–೧೫). [ಕಣ್ + ಪೆಱು₁]

ಕಣ್ಬೇಟ, ಕಂಬೇಟ (ನಾ). ಕಂಡ ಕೂಡಲೇ ಮೋಹಿಸುವುದು; ಕಣ್ಣೊಲುಮೆ; ಚಕ್ಷುಃಪ್ರೀತಿ: ಕಣ್ಬೇಟದುದ್ವಾಸಿಯಂ ಪಸರಂಗೆಯ್ದು ಪೊಲಪ್ಪ ಪೊಚ್ಚಜ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಸೀಮಂತಿನೀಪ್ರಸರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೫); ಕಣ್ಬೇಟಕ್ಕಿದಿರಾದ ದೊಡ್ಡಿಂಗಂ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದಂದಕ್ಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೩ ವ); ಮನುಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರನ ಗಂಡಗಾಡಿಯಂ ನೋಡಿ ಕಣ್ಬೇಟದ ತೋಟಿಯೊಳ್ ತೊಡರ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೩೨); ಕನಸಿನ ಕಣ್ಬೇಟಮೊ (ಕಂಸವಿ. ೯–೨೦೬). **ಕಂಬೇಟ:** ಉಕ್ಕಿದಾ ಕಿವಿವೇಟ ಕಂಬೇ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಬೇ] ಟಕ್ಕೆ ತಂದುದು ಕಂಗಳೇ ಕೆಯ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಮೈಸೋಂಕಿನಲಿ ಲಟಕಟಿಸಿದುದು ಹೃದಯ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೩–೫೪). [ಕಣ್ + ಬೇಟ₂ (< ಬೇಂಟ)]

ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೋಟಮಾತ್ರದಿಂದ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು, —ಕಾಮುವಶವಾಗು: ಕಾಪಿಯೆಂಬ ಮಂತ್ರಿ ಸುಂದರಿ ಮಹಾದೇವಿಗೆ ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦–೧೭); ಕನ್ನೆಯನಾತಂ ಕಂಡು ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಂಡು ಮದುವೆಯಂ ನಿಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೮ ವ); ಕಂಡು ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೪೨). [ಕಣ್ಬೇಟ + ಕೊಳ್₁]

ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಟಮಾತ್ರದಿಂದ ಕಾಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಮ್ಮ ನಿಡಿಯ ಬಿಳಿಯ ತುಱುಗೆಮೆಗಣ್ಗಳಿಂ ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೧೧೧ ವ). [ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಳ್ + -ಇಸು₁]

ಕಣ್ಬೇನೆ, ಕಣ್ಣುಬೇನೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ, —ಬಾಧೆ; ಕಣ್ಣೋವು: ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿಯಂ ಕವಿಹೃದಯಸ್ಥಾನಮನಱಿದೋವದೆ ಕಣ್ಬೇನೆಯ ಕರಡಿಯವೊಲಱುಚುವಂ ವಾಚಕನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೩೨ ಅಡಿಟಿ); ಪುಣಿಸೆಯ ಕೊನರುಮುಪ್ಪುಂ ಕಣ್ಬೇನೆಯಂ ಕಳೆವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೮); ಕಣ್ಬೇನೆ ಮಾಣ್ದಂದು ಕಾಣ್ಬಕ್ಷಿರೋಗಿಯಂತೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೧–೭೯ ವ); ಹೀನಾತ್ಮರೊಱಲುತಿಪ್ಪರು ಹಗಲಿರುಳು ಕಣ್ಬೇನೆಯ ಕರಡಿಯಂದದೊಳು (ಭರಚ. ೧೪–೧೯೨). **ಕಣ್ಣುಬೇನೆ:** (ಕ). [ಕಣ್ + ಬೇನೆ]

ಕಣ್ಬೇಹತನ (ನಾ). ನೋಟದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವ ಬಯಕೆ, —ಆಸೆ: ನೋಡಿ ಕಣ್ಬೇಹತನದಿಂ ತನ್ನಾರ್ಪನಿತಂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಪೋಪೆನೆಂದಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೬೩). [ಕಣ್ + ಬೇಹತನ]

ಕಣ್ಪೊಣರ್, ಕಂಬೊಣರ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಜೊತೆ; ಎರಡು ಕಣ್ಣು: ಎನ್ನ ಕಣ್ಪೊಣರೆಂಬೀಮೀಂಬೊಣರಂ ಲಾವಣ್ಯರಸಾಂಬುಧಿಯೊಳ್ದೀವಿ ಮೂಡಿ ಮುಟ್ಟಾಡಿಸುವೈ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೮೪); ಇಂತಿದೇಕೆ ಮಧುವಂ ನೆಱೆ ಕಾಱಿದ ನೈದಿಲಂದದಿಂ ನೆರೆದುವು ನೀಳ್ದ ಕಣ್ಪೊಣರ್ಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೧೧೩); ಕಣ್ಪೊಣರ ಬೆಂಬೞಿಯೊಳಸವಸದಿನೆೞ್ತರುತ್ತು ಮಿರ್ದಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೫-೬೪ ವ); ಪಳಚ್ಚನೆ ಸೆಳೆಮಿಂಚು ಕಣ್ಪೊಣರೊಳುಳ್ಕೆ (ಶಬಶಂ. ೧-೪೬). **ಕಂಬೊಣರ್**: ಕಂಬೊಣರರುಹನ ಕಾಯಕಾಂತಿಯೊಳು ತೆಜಂಬೊಳೆದಾಡಿದುವು (ಭರಜ. ೬೭-೩೮).
[ಕಣ್ + ಪೊಣರ್$_2$]

ಕಣ್ಪೊಲ, ಕಂಬೊಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶ; ಕಣ್ಣಿನ ದೃಷ್ಟಿ ಹೋಗುವಷ್ಟು ದೂರ; ದೃಷ್ಟಿಪಥ: ಆ ದಂಪತಿಗಳ್ . . . ಬೆಡಂಗಂ ನೋಡಿದರಾದರದಿಂ ತಮ್ಮ ಕಣ್ಪೊಲಂಗೞಿವಿನಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಪೊಣರ್ ದಣಿವಿನೆಗಂ] (ಆದಿಪು. ೫-೬೫); ಸುೞಿವನೆನ್ನಯ ಕಣ್ಪೊಲದೊಳ್ ನಿರಂತರಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೬೦); ಪಗೆ ಕಣ್ಪೊಲದೊಳ್ ನಿಲೆ (ಜಗವಿ. ೬-೩೭); ಕಣ್ಪೊಲದ ತಾವರೆಗೊಳಂಗಳೊಳಗೋಲಾಡಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೪೪ ವ); ನಿನಗೆ ಪುತ್ರನ ಪುತ್ರನಪ್ಪುದಱಿಂ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಪೊಲದೊಳಿರ್ದುದು (ದಶಕು. ೯-೬೧ ವ). **ಕಂಬೊಲ**: ಅರವೆಯಿಂ ಪೊದಳಂ ಗಿಳಿವಿಂಡುಗಳಿಂ ಕಳವಮಾಲಯಂಗಳಿಂ . . . ಸೋಭಿಕುಂ ಸಿರಿಯ ಕಂಬೊಲದನ್ತೆ ಧರಾತಳಾಗ್ರದೊಳು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೬-೧೭; 1200). [ಕಣ್ + ಪೊಲ]

ಕಣ್ಪೊಳೆಪು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ, —ಹೊಳಪು: ತನ್ನನೆ ನಿಳ್ಕಿ ನೋೞ್ಪರ ಕಣ್ಗೆ ಕಣ್ಪೊಳೆಪು ತನ್ನಯ ಮೆಯ್ಯ ಬೆಳ್ಪಿನೊಳೞ್ದಿ ನಿಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭); ತೊಲಗದೆ ದಿಟ್ಟಿ ನಟ್ಟು ನಿಲೆ ಕಣ್ಪೊಳಪಿಂದಮುರ್ದಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ವವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೮೦); ಪೌರನಾರಿಯರ ಕಣ್ಪೊಳೆಪಕ್ಷಿ ಸಹಸ್ರಶೋಭೆಯಂ ಬೀಱೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೧೪). [ಕಣ್ + ಪೊಳೆಪು]

ಕಣ್ಪೊಱು (ಕ್ರಿ). (?): ವಜ್ರಮಾಳಿಯೆಂಬ ವಿದ್ಯಾಧರಂ ಬಂದೊಂದು ಬಂಧುರಮಪ್ಪ ಮಾಧವೀಮಂಡಪದೊಳ್ ಮನೋಭವಸುಖಮನನುಭವಿಸಿ ತನ್ನ ಬೆರಲುಂಗುರದ ಕೆಂಬರಲುಗೆ ಕಣ್ಪೊತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಗೆ ಕಣ್ಪಾತು, ಲುಗೆ ಕಣ್ಪಾತು] ದಾಡಿಂಬದ ಬಿತ್ತುಗೆತ್ತು ಸೋವುವ ಶುಖಶಿಶು (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೮೪ ವ). [ಕಣ್ + ಪೊಱು ?]

ಕಣ್ಮಗುೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಬೇರೆಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸು: ಶಬ್ದಮಣಮಿಲ್ಲದೆ ತೊಟ್ಟನೆ [ಕಣ್ಮಗುಳ್ದ[ೞ್ದ]ಳಗ್ಗಳಿಪಳವಿಂದೆ] ಮಾನಿನಿ ಮನಕ್ಕತಿವಿಸ್ಮಯಮಾಗೆ ಭೂಪನಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೯); "ಕಣ್ಮಗುೞ್ಚಿಳ್– ಕಣ್ಣನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದಳು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೩೬). [ಕಣ್ + ಮಗುೞ್]

ಕಣ್ಮಣಿ, ಕಣ್ಣುಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಗುಡ್ಡೆ; ಕಣ್ಣಿನ ನಡುವಿನ ಕರಿಯ ಗೋಲ: ಕಣ್ಮಣಿಯ ಮೂಲಕ ಹಾಯ್ದುಹೋಗಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷವು ಜಾಲ ಪಟಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ನಮಗೆ ಬೆಳಕೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು (ಭಾತವಿ. ೧೫೪). ೨. (ಆಲಂ) ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಾದದ್ದು; ಪ್ರಿಯವಾದುದು: ಕನ್ನಡ ಕಣ್ಮಣಿಗಳ್ ಪೆಣ್ಮಣಿಗಳ್ ಕಟ್ಟಾಳ್ಗಳ್ ಚೆನ್ನನೆಯ ಬಾಳ್ಗೆ ಬೆಳಕಕ್ಕೆ (ಹೊಂಗಳು. ೪೫-೧೩). **ಕಣ್ಣುಮಣಿ**: ೩. ಕಣ್ಣಿನ ಉರಿಯನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡಲು ತಿಕ್ಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು (ಕ).
[ಕಣ್ + ಮಣಿ$_3$]

ಕಣ್ಮಬ್ಬು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣದಂತಾಗುವ ನಸುಗತ್ತಲೆ: ಕಣ್ಮಬ್ಬು, ಸಂಜೆಗಂಟೆ, ಆ ಬಳಿಕ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ! (ಇಂಗೀತ. ೯೮-೯). [ಕಣ್ + ಮಬ್ಬು (< ಮರ್ಪು)]

ಕಣ್ಮರೆ 'ಕಣ್ಮಱೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಮಲರ್, ಕಣ್ಮಲರು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಅರಳು, —ವಿಕಾಸವಾಗು: "ಕಣ್ಮಲರ್ದುದನಱಿ ಕಣ್ಬೇಟೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಬಂಡೆಂದು, ಕಣ್ಬೇಡೆಂದು]" (ಚತುನಿ. ೧೦೬). **ಕಣ್ಮಲರು**: ಕರುಣೆ ಕಣ್ಮಲರಿದುದು ಹನುಮಹೃದಯದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೧-೬೯೭).
[ಕಣ್ + ಮಲರ್$_1$]

ಕಣ್ಮಲರು 'ಕಣ್ಮಲರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಮಲೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೊಳೆ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು: "ಕಣ್ಮಲೆ (ಕಣ್ + ಮಲೆ) – ಚಿತ್ತಸ್ಫುರಣೇ" (ಶಮುಧಾ); "ಕಣ್ಮಲೆದುದು = ಪೊಡಕರಿಸಿತು" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); ಕಣ್ಮಲೆದಂ ಮುನಿ ಮನಮುಂ ಸುಣ್ಮಗಿಲೊಳ್ವೆರೆಯಿನಿನಿಸು ತೋಱುವ ರವಿವೋಲ್ ಉಣ್ಮದ ಮಲದಿಂ ನಸು ಪೊಱಪೊಣ್ಮೆ ತಪಸ್ತಪ್ತ ಕಾಯ ಕನಕದ್ಯುತಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೮-೧೦೨). ೨. "ವ್ಯಾಪಿಸು". (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೩. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಮುನ್ನಮೆ ಸೋಂಕಿ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಣ್ಮಲೆವ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲರ ಪೇೞ್ವ ಮಾತುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೫). [ಕಣ್ + ಮಲೆ ?]

ಕಣ್ಮಱೆ, ಕಣ್ಮರೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾದುದು, —ಮರೆಮಾಡುವಂತಹುದು; ಕಣ್ಣಿನ ತೆರೆ: ತೋಹಿನೊಳಿರ್ದವ ಕಣ್ಮಱೆಯಾದೆಲೆಗಳ ಹರಿದಾ ಕರವಿಸುಗೆಯ ಸರಿತದೊಳಿಳಿವಿಡಿಲು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೮-೩೫). **ಕಣ್ಮರೆ**: ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಾಗುವಿಕೆ; ಕಾಣಿಸದಾಗುವಿಕೆ: ಹುಲಿ . . . ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಯಿತು (ಕಳಹು. ೬); ನಾನು ತೆಪ್ಪನೆ ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತೇನೆ (ವಚಭಾ. ೨೮೬). ೩. ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ (ಕ).

ಕಣ್ಮರೆಯಾಗು = ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತಾಗು: ವಿಮಾನ ಕಣ್ಮರೆಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಅಗಲು; ದಿವಂಗತನಾಗು: ಗುರುಗಳು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಾದುವು (ರೂಢಿ).
[ಕಣ್ + ಮಱೆ$_2$]

ಕಣ್ಮಾಯ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು; ಇಂದ್ರಜಾಲ: ತತ್ಪ್ರಮೂಢಂಗೆ ಬೀಸಿದ ಕಣ್ಮಾಯದ ಕುಂಚದಂತಿರೆನಗಾದತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೩).

ಕಣ್ಮಾಯಕಣ್ಕಟ್ಟು = ನೋಡುನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ನಾವೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದೆವು. ಕಣ್ಮಾಯ ಕಣ್ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿ ದುಡ್ಡಿನ ಚೀಲ ಎತ್ತಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಣ್ + ಮಾಯ]

ಕಣ್ಮಾಯೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮೋಹ, —ಭ್ರಾಂತಿ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹುದು: ಕಣ್ಮಾಯೆ ಮುಸುಕದೇ, ಬಗೆ ಕದಡಿ ಗುಱಿಯಿಂದೆ ಪೊರಳದೇ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೮-೩೮೩); ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆಯೆ ಇಂದು ಕಂಡನದೊಂದು ತನಗೆ ಮಾತ್ರಮೆ ದಿಟದ ಕಣ್ಮಾಯೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫೪-೧೫೨). [ಕಣ್ + ಮಾಯೆ]

ಕಣ್ಮಾಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓರೆನೋಟ ಬೀರು: ಮೊಗಜಾಗಿ ನಿಂದಳವಳಿ ನಿಯಸಂ ಪೆರಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮಾಲಿಸಿದನೆಂದು ಸಂದೆಯಮನಾನುತ್ತೆ (ಸೌನಂದ. ೬-೪).
[ಕಣ್ + ಮಾಲಿಸು]

ಕಣ್ಮಾಲೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ನೋಡುವವರ) ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸೆಳೆ: ಮಾಲೆಗಟ್ಟುತ ನೋಟಕರ ಕಣ್ಮಾಲೆಗಟ್ಟುವರೊರ್ಮೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೧೨). [ಕಣ್ + ಮಾಲೆಗಟ್ಟು]

ಕಣ್ಮಿಂಚು, ಕಣುಮಿಂಚು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು, —ಕಾಂತಿ : ನಸುನಗೆಯ ಬಗೆಬಿಸಿಲ್ ಮುಂಚುವೆರೆ ಕಣ್ಮಿಂಚ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೬–೨೬೭). **ಕಣುಮಿಂಚು** : ಅಚ್ಚರಿಯ ಕಣುಮಿಂಚುಗಳ ಮಿಱುಗುಗಳ ವಂಗಡವೊ (ಬಸವು. ೪೦–೪). [ಕಣ್ + ಮಿಂಚು₁]

ಕಣ್ಮಿಟುಕು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ; ಎವೆಯಿಕ್ಕು: ಅವನು ಕಣ್ಮಿಟುಕದೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ (ರೂಢಿ). ೨. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸೂಚಿಸು; ಸಂಜ್ಞೆಮಾಡು : ಅವಳು ಕಣ್ಮಿಟುಕಿ ಸೂಚಿಸಿದಳು (ರೂಢಿ).
[ಕಣ್ + ಮಿಟುಕು₁]

ಕಣ್ಮಿಟುಕು₂ (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವಷ್ಟು ಕಾಲ : ನ ಭೂತೋ ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಎಂಬಂತೆ ಸರ್ವತ್ರ ಧವಳಿಸಿ, ಕಣ್ಮಿಟುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾದ ಕಡುಗಲಿ ಕುಮಾರರಾಮ (ನಂಜುಂಡ. ೧೫). [ಕಣ್ + ಮಿಟುಕು₂]

ಕಣ್ಮಿಡುಕ (ನಾ). "ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನು ಕಣ್ಮಿಡುಕ" (Blinkard. ಇಂಕನಿ). [ಕಣ್ + ಮಿಡುಕು₁ + -ಅ₇]

ಕಣ್ಮುಚ್ಚಾಲೆ, ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಾಲೆ, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ : ಅಟ್ಟಲೆಯೇಱಿ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಯೊಳು ತಮ್ಮ ಮುಟ್ಟುವರೆಂದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೭೧). **ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಾಲೆ** : ಸಿಕ್ಕಿರುವ ವಸ್ತುವಿನ ಜತೆ ಎಂದಿಗೂ ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಾಲೆ ಆಡಬಾರದು (ದೂರಸ. ೨೬೨). **ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ** : ಹುಡುಗರು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ ಆಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಮುಚ್ಚು₃ + ಆಲೆ?]

ಕಣ್ಮುಚ್ಚು, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚು : ಸುಭದ್ರೆಯ ರೂಪು ಕಣ್ಣಪಾಪೆಯಂತೆ ಕಣ್ಗೊಳೆ ತೊಬಲೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚದೆ . . . ಚಂದ್ರನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೪ ವ); ಅದ್ವೈತದ ನಾಣ್ಯವ ಕಣ್ಮುಚ್ಚದ ನೋಟದಿಂ ನೋಡುವೆನಯ್ಯ (ಆದವ. ಹ. ೨೭–೭೭); ಥೊಪ್ಪನೆ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿ ನೃಪ ಕೆಡೆದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿದನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೪); ಎವೆಯಿಟ್ಟು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿದಂತೆ ಮೂಲೋಕಕೆ ಜವೆಯ ಮೋಹವ ಕಲ್ಪಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೯–೪). ೨. ಗಮನಿಸದಿರು ; ಉದಾಸೀನಮಾಡು : ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದುದನ್ನು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಅನುಭವಿಸತೊಡಗಿದಳು (ಸ್ವಪ್ನ ಹೊ. ೨೩೧). ೩. ಮಲಗು ; ನಿದ್ರೆಮಾಡು : ಒರ್ವ ಪಾರ್ವಂ . . . ಬಂದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಡೆವೇಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೧ ವ). ೪. ಸಾಯು ; ತೀರಿಕೊಳ್ಳು: ಪಲಕಾಲಮಾನಗಲ್ದಿರ್ದ್ದೆನ್. ಅಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಂದಿರ್ದೆನ್ (ಅಪ್ಪತ್ತಾ. ೧೭–೩೫೪); ಡೊಂಬನು ತೀರಿಸದೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿದ (ಕಎವು. ೪೧–೩೬). **ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು** : ೧. ಪರಶಿವ ಬರಸೆಳೆದಪ್ಪಿದ ಸೊಗದೊಳು ಪಾರ್ವತಿ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿದಳು (ಇಂಚಾಪ. ೪೪–೬). ೪. ಎಂಟುದಿನ ಜ್ವರ ಬಂದ ನೆವದಿಂದ ಒಂದುದಿನ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿದಳು (ಮೂರುದಾ. ೩೪೭).
[ಕಣ್ + ಮುಚ್ಚು₁]

ಕಣ್ಮುಟ್ಟೆ, ಕಣ್ಣುಮುಟ್ಟೆ (ಅ). ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ; ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ : ಒಂದು ಅದ್ಭುತವಾದ ಚೌಡಿಯನ್ನು ತಾನು ಕಣ್ಮುಟ್ಟೆ ನೋಡಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಕ್ಕೂ (ಅಂಬಿಕೆ. ೬); ಕಣ್ಮುಟ್ಟೆಕಂಡಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ಮನದೊಳೆಂದೊ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡಿದೆ ಚಿತ್ರ (ನೆಲಮು. ೭೫). **ಕಣ್ಣುಮುಟ್ಟೆ**: "ಕಣ್ಣಾರೆ" (ಗಂಗಾವು. ೭೪). [ಕಣ್ + ಮುಟ್ಟು₂ (< ಮುಟ್ಟಿಂ)]

ಕಣ್ಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ನಿಲುಕುವುದು ; ಕಣ್ಣೆದುರು ; ಕಣ್ಣಳವಿ ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ : ಕಣ್ಮುಟ್ಟಣ್ಮುಟ್ಟಾಗಿರೆ ಪೊಣ್ಮುವ ಮುಳಿಸಿನ್ನನಗುಳ್ದು ಮಾಧವರಾಜ × × × (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೭–೨೩ ; 1045); ಕಣ್ಮುಟ್ಟನೊಳಿರ್ದ ಲೆಪ್ಪದರಸಂ ಕೊಲವೇಟ್ಟುನ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೨೪); ಕಾಯ್ದು ಕನಲ್ದು ಪೋದಿನಿಯನಂ ಕಣ್ಮುಟ್ಟನೊಳ್ ಕಂಡು (ಅನಂವು. ೬–೨೨).
[ಕಣ್ + ಮುಟ್ಟು₂]

ಕಣ್ಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ತಿರುವು ; ಕಣ್ಸನ್ನೆ ಮಾಡು : ಒಸಗೆಗಳ ಚೆಲ್ಲಾಡಿ ಕಣ್ಮುರಿದು ಕಾಡಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೪–೨೬೩). [ಕಣ್ + ಮುರಿ₁]

ಕಣ್ವ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ; ಕೆಡುಕು. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕಣ್ವಾಯ್ವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಬಾಯಿ ಬಿಡು ; ದಿಕ್ಕುಗೆಡು ; ಗಾಬರಿಯಾಗು : ಇಂತಟ್ಟಬರ್ಪ ನಿರ್ಜರ ಭಯಕ್ಕೊಡನೊಡನೆ ಪಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿ ಕಣ್ವಾಯ್ವಿಡುವ ಶಿಷ್ಯರಂ ಸಂತೈಸುತಂಜಬೇಡೆಂದಭಯವಿತ್ತು (ಚಿಬಪು. ೨೧–೨೬). [ಕಣ್ + ಬಾಯ್ + ಬಿಡು₁]

ಕಣ್ಸನ್ನೆ, ಕಣುಸನ್ನೆ, ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೂಚನೆ, —ಸಂಕೇತ : ಕುಱುಪಂ ಪುರ್ವಿನ ಜರ್ವ ತೋಱಿ ಬಗೆಯಂ ಕಣ್ಸನ್ನೆಗಳ್ ಪೇಱೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೨); ಗಿರಿಜೆ ಕಂಡು ಗಣಪಂಗೆ ಕಣ್ಸನ್ನೆಯಿಂ ತೋಱಿಸುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೧–೯); ಕೃಪೆಯಿಂ ನೋಡಿ ಕರೆಕರೆದು ಕಣ್ಸನ್ನೆಯಿಂದಂತರಂಗವನಱಿದೊಡನೆ ಮನ್ನಿಸುತೆ (ಚಿಬಪು. ೨–೩೪). ೨. ಪೂರ್ವಸೂಚನೆ : ಬಯಕೆ ಬರುವದರ ಕಣ್ಸನ್ನೆ ಕಾಣೋ (ನಸಲ್ಲ. ೬–೨೦). **ಕಣುಸನ್ನೆ** : ೧. ಎನುತ ಕಣುಸನ್ನೆಯಲಿ ಸುರಪಾಲನನು ನೋಡಲು (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೩–೩೯). **ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆ** : ೧. ಅವನು ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆಮಾಡಿ ಕರೆದ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಸನ್ನೆ₂]

ಕಣ್ಸಯ್ಗೆ (ನಾ). = ಕಣ್ಸನ್ನೆ. ೧ (ಕಿ). [ಕಣ್ + ಸಯ್ಗೆ]

ಕಣ್ಸವಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ರುಚಿ ಅಥವಾ ಸೊಗಸು : ಬಾಯ್ಸವಿಗೆ ಮೆಯ್ಸವಿ ಕಣ್ಸವಿಯಪ್ಪ ರೂಪು (ಶಮದ. ೬೪ ಪ್ರಯೋ); ಕಿವಿಸವಿ ದನಿ ಕಣ್ಸವಿ ರೂಪು (ಯಶೋಚ. ೨–೫೨); ಚೆಲುವಿಂದೆಸೆವ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ಕಣ್ಸವಿಯಾಗಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭–೧); ನೋಡ ಮುತ್ತಿನ ಜಡೆಗೆ ಜಾಣ್ಣವಿಯೆ ಜಾರಿಬರೆ ಪಕ್ಕಕೆಳವೆರೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕಣ್ಸವಿಯ ಕೊಳುತ (ಮಲೆದೇ. ೪–೪). [ಕಣ್ + ಸವಿ₂]

ಕಣ್ಸೂಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ಕಿವಿಗಳ ನಡುವಿನ ಭಾಗ; ಮೆಲುಕು: ಎರಡು ಕಣ್ಸೂಲಗಳನ್ನು ಅದುಮಿ ಹಿಡಿದು ನೆಲದಮೇಲೆ ಊರಿದ ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತದೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟರು (ಮೂರುವಾ. ೭೫).
[ಕಣ್ + ಸೂಲ₃]

ಕಣ್ಸೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸು. ೨. ಕಂಡು ಹೆದರು : ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಕಣ್ಸೆಡೆವರ ಮಾತುಗೇಳೆ ಕಡುನಾಣ್ಚಿಯೆ ಮುಂಚುವೆನೆಂಬುದಾವಗಂ ಕುಡುವವರ್ಗೆಂದೊಡೇವೊಗಟ್ಟುದೋ (ಗದಾಯು. ೧೯–೫). [ಕಣ್ + ಸೆಡೆ]

ಕಣ್ಸೆರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೇ ಇರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಿತಿ, —ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆ: "ಎಲುವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಇನ್ನೂ ಒಂದುವಾರ ನೀವು ಕಣ್ಸೆರೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದೀತು . . . " (ಪ್ರೇಮೂಶ್ರ. ೧೯೫).
[ಕಣ್ + ಸೆರೆ₃ (< ಸೆಱೆ)]

ಕಣ್ಸೋಲ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಸೋತುಹೋಗು (ಕಿ). ೨. ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ನೋಡಿ ಆಕರ್ಷಿತವಾಗು : ಅರಿಗನಂ ಕಾಣುತ್ತೆ ಕಣ್ಸೋಲ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೪); ಅಂತಾತನಂ ಕಣ್ಸೋಲ್ತು ನೋಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೧ ವ); ಚಿತ್ರದ ಪೆಣ್ಣನೀಕ್ಷಿಸಿ ಕರಂ ಕಣ್ಸೋಲ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೯–೪೦); ಅಂಬಾಲಿಕೆ ನಿನ್ನಂ ಕಂಡು ಕಣ್ಸೋಲ್ತು (ದಶಕು. ೬–೨೯೭). [ಕಣ್ + ಸೋಲ್]

ಕಣ್ಸೋಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮೋಹಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ನೋಟದ ಸೆಳೆತ ; ನೋಡಿ ಮರುಳಾಗುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣೆ; ಚಕ್ಷುಃಪ್ರೀತಿ: ಕಣ್ಸೋಲದಿಂ ಕೀಚಕಂ ಬಂದುಜದೆನ್ನಂ ಕಾಡಿ ಕೈಗೆಲ್ವು[ಗಿ]ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೧); ಕಣ್ಸೋಲಮನಱಿಯಂ ಪರವೆಣ್ ಸುರವಧುಗೆಣೆವರ್ಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫); ಪದಪಿಂದೀಕೆಯ ರೂಪನೀಕ್ಷಿಸಲೊಡಂ ಕಣ್ಸೋಲವೆನ್ನೊಳ್ ಪೊದಟಿಟ್ದೊದವಿತ್ತು (ಜಗವಿ. ೧೦–೪೧). [ಕಣ್ + ಸೋಲ]

ಕತ್ತ$_1$, ಕತನ (ನಾ). ಕಾರಣ; ನಿಮಿತ್ತ: ಗುರುಜನದೃಗ್ಜಲವರ್ಷಂ ಮೊರೆಕೊಂಡಿತ್ತೆನ್ನ ಪಾಪಕರ್ಮನ ಕತದಿಂ (ಗದಾಯು. ೪-೬೨); ನಿನ್ನ ಕತದಿಂದೆ ನಮೆದೆಂ ನಿನ್ನಂ ನಡೆನೋಡಿ ಸುಖಮನಱಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೭೮); ಸುಕುಮಾರೆ ವಿಲಾಸದೆ ನಡೆತಂದಳಂದಹಲ್ಯೆಯ ಕತದಿಂ ಸಾಸಿರಕಣ್ಣಂ ಮಾಡಿದ ವಾಸವ ವಿಜಯಧ್ವಜಪ್ರತಾಪದಿನೊರ್ವಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೭-೫೦); ಲಿಂಗ ನಿನ್ನೊಳಿಹ ಕತದಿಂ ಎಂತರ್ಚಿಪೆ ನೀಂ ಬಱಿದಹ ಮತದಿಂ (ವೀರ್ಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೪-೧); ಧೂರ್ತರು ತಮ್ಮ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಮ] ತದಲಿ ತಾವು ಕೆಟ್ಟರು ನೀತಿಬಾಹಿರರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೧೦೮); ಸತಿಗೆ ಮರುಗುವ ಕತದಿ ಇನಿಸು ದೈನ್ಯವ ತಳೆದ (ಅರುಣ. ೩೨). **ಕತನ**: ಶಿವಾಲಯದ ಪಡಿ ಮುಚ್ಚಿ ಪರ್ವ ಕತನಮೇನೆಂದೊಡಾಸ್ಥಾನದವರಚ್ಚಿಗಂ ಬಡುತೆಂದರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೨೨); ಬಲುಹ ನುಡಿದರೆ ನಿನ್ನ ಕತನದಿ ಕೆಡುವುದಾಲೋಕ (ಸಂಭಪ. ೨೦-೫೫); ಮಲಹಣನ ಕತನದಿಂ ಕೆಟ್ಟುದೀ ಮನೆಯೆಂದು ಅವನ ಬಂಧುಗಳ ಕರೆಸಿ (ಗುಭಚ. ೯೨-೬೩). [?./ತೆಲು. ಕತ]

ಕತ್ತ$_2$ (ನಾ). ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ: ಮನನೊಸೆದು ನಡೆದನಪ್ಪೊಡೆ ಮನಕತವುಂ ನೋವನೆಲ್ಲಿಯುಂ ಪೊರ್ದದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೬).

[< ಸಂ. ಕ್ಷತ]

ಕತ್ತ$_3$, ಖತ್ತಿ$_2$, ಖತೆ (ನಾ). ತುಕ್ಕು; ಮುಷ್ಟು; ಜಂಗು. 'ಕತಹಿಡಿ' ಪರಾ. **ಖತ್ತಿ**: ಧಾತುಗಳ ಆಮ್ಲಜ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಸ್ಮ, ಜಂಗು, ಖತಿ, ಸುಕ್ಕು ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನ ಕೊಡುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೨). 'ಖತಿನೆಡು' ಪರಾ. **ಖತೆ**: 'ಖತೆನೆಡು' ಪರಾ.

[← ಪ್ರಾ. ಖತ್ತ = ಗೊಬ್ಬರ]

ಕತಕ (ನಾ). ಚಿಲ್ಲದ ಮರ, —ಬೀಜ: "ಕತಕಂ ಚಿಲ್ಲು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೬೯); ಕದಡಿದ ನೀರ್ ಕತಕದಿನಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಗುಮೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೮); ಶಿಶಿರಮದಾಂಧಸಿಂಧುರ ಪೊಕ್ಕು ಕಲಕಿದ ಭುವನತಟಾಕ... ಭೋಂಕನೆ ತಿಳಿದುದು ತೆಂಕಣೆಲರೆಂಬ ಕತಕಸೋಂಕಿನೊಳು (ನಾಗಕು. ೩೦-೫೫); ಕದಡಿದ ಚಿತ್ತವು ತಿಳಿಯಿತು ಕತಕಕೆ ತಾನಾಗಿ ತಿಳಿವಂತೆ ನೀರು (ಇಂಚಾಪ. ೫೦-೬೭). [ಸಂ.]

ಕತಕತನೆ (ಅ). ನೀರು, ಸಾರು ಮೊದಲಾದುವು ಕುದಿಯುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ: ಕತಕತನೆ ಕುದಿಯುತ್ತಿರುವ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ದ್ರವದಷ್ಟು ಅಧಿಕ ಶಾಖವಿದೆ (ಅಕಾಶ. ೨೩); ನೀರು ಕತಕತನೆ ಕುದಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕತಕತ$_0$ + -ಅನೆ]

ಕತಕಬೀಜ (ನಾ). ಕದಡಿದ ನೀರನ್ನು ತಿಳಿಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ; ಚಿಲ್ಲದ ಬೀಜ: ಬಿನದಕೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ ನುಣ್ಬನಿ ನಿದ್ರೆಗೆ ಕತಕಬೀಜಮಾಯ್ತೆನೆ ತಿಳಿದಾ[ವನ]ಮೃಗಲೋಚನೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಮನಮನೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಪಸಾಯದಾನಂಗೊಟ್ಟಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೨೮).

[ಕತಕ + ಬೀಜ]

ಕತನ 'ಕತ್ತ$_1$' ನೋ.

ಕತಬಿ, ಕತಬೆ (ನಾ). ಸಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ; ಕರಾರುಪತ್ರ: ಹಿಂದಣ ಸಂಚಿತ ಸಾಲಭಾರಕ್ಕೆಲ್ಲ ಸಂದಾಯವನು ಮಾಡಿ ಕತಬಿ ಹಱಿಸಿಬಿಟ್ಟ (ಪುರಂದ. ೨-೧೫-೩); ನೂರಾರುವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನ ಕತಬಿಗಳನ್ನು ತಿರುವಿಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ (ಶಿಲಾಮು. ೭೧); ಎಲ್ಲವೂ ಸಾಲದ ಕತಬಿರೀ! (ಕುರಿಹಿಂ. ೭೩). **ಕತಬೆ**: (ಕ).

[← ಮರಾ. ಕತಬಾ, ಕಹಾಬತ್; ಅರ. ಕಿತಾಬ್, ಕಿತಾಬತ್. / ತೆಲು. ಕದಪಾ]

ಕತಬೆ 'ಕತಬಿ' ನೋ.

ಕತರ್ಚೆ, ಕದರ್ಚೆ (ನಾ). ಗಲಾಟೆ; ಗಲಭೆ; ದೊಂಬಿ: "...ಸಲ್ಲಾ ಮೊಕರರು ಆಗಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತಮ್ಮ ತಾಲೂಕಿನ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ, ಮುಂದೆ ಕತರ್ಚೆ ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಸುವುದು" (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೧). **ಕದರ್ಚೆ**: (ಕ). [?]

ಕತವಾಸು 'ಕಚವಾಯಿಸು' ನೋ.

ಕತಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ತುಕ್ಕುಹಿಡಿ; ಜಂಗುತಿನ್ನು: ತಲವಾರನ್ನು ಬಹಳ ದಿವಸದಿಂದ ಒರೆಯಿಂದ ತೆಗೆದಿರಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಕತಹಿಡಿದು ಅದು ಒರೆಗೇ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹಿರಿಯಲು ಆಗಲಿಲ್ಲ (ಸಕತ. ೪೩).

[ಕತ್ತ$_3$ + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಕತಾಯಿ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

ಕತಾವಿ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

ಕತಿ 'ಖತ್ತಿ$_1$' ನೋ.

ಕತಿಗೊಳ್ 'ಖತಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕತಿಪಯ (ಸ). ಕೆಲವು; ಹಲವು: ಕತಿಪಯ ದಿವಸಂಗಳಿಂ ಕೌಶಂಬಿಯನೆಯ್ದಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪-೨೦); ಕತಿಪಯ ಪದಾತಿ ಪರಿಜನ ಪರಿವೃತನುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೯೦ವ); ಕತಿಪಯ ಮಾಸಂಗಳಿಂ ಬಱಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯೬ವ). [ಸಂ.]

ಕತಿಬಿ (ನಾ). ನೀರೊರತೆ; ನೀರಿನ ಚಿಲುಮೆ: ಹೊಳೆಯಾಗಲಿ ಕೆರೆಯಾಗಲಿ ಹಳ್ಳದ ತಲೆಪರವು ಕತಿಬಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವಲಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೯). [?]

ಕತಿಯಿಸು, ಕತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: ತತ್ಪುರೀ ಸತಿಯೊಡನಾ ಮನೋಹರ ವನಾಂಗನೆ ವಿಪ್ಪಳೆ ಸಂಭ್ರಮೋಕ್ತಿಯಿಂ ಕತಿಯಿಸುವಂತೆ ಪೊಣ್ಮಿದುದು ಕೋಕಿಳ ಕೀರ ಮದಾಳಿ ನಿಸ್ವನಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೧೪). **ಕತಿಸು**: ೨. ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆ: ಏನು ಬರೆಯಲಿ... ಕವನಿಸಲೆ? ಕತಿಸಲೆ? (ರೂಪಸಂ. ೩೮). [ಕತೆ + -ಇಸು$_1$]

ಕತಿಸು 'ಕತಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕತುಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಪೂರ್ಬ್ಬಾಯ ಅಪೂರ್ಬ್ಬಾಯ ಖಾಣ ಅಭೋಗ ಬಕಳು ಕತುಪೆ ಬಂಡಿ ಆರವಟ್ಟಿಗೆ ಕುದಿರೆ ಹದಿಕೆ ಆನೆ ಹದಿಕೆ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೮೯-೨; 1379). [?]

ಕತೆ (ನಾ). ೧. ನಡೆದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಸಂಗತಿ; ಘಟನೆ; ವಿವರಣೆ: ಕತೆ ಪಿರಿದಾದೊಡಂ ಕತೆಯ ಮೆಯ್ಗೆ ಡಲೀಯದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧); ಆ ವಿದ್ಯಾಧರರಾಜಸುತೆಯ ಕತೆಯಂ ಕೇಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨); ವೇದವ್ಯಾಸ ದೇವನದಂದು ಕುಂತಿಗೆ ಹೇಳಿ ಚಿಂತೆಯ ದಂದುಗವ ಬಿಡಿಸಿದನು ಭೀಮನ ವಿಷಯಕತೆಗಳನು (ಸಂಭಪ. ೧೭-೪೪); ಕತೆಯನಾಲಿಸಿ ಬಱಿಕ್ಕವಿಯೆಂದೊಡೆ ಬಿಡೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫-೨೬). ೨. ದೊಡ್ಡದಾದದ್ದು; ರಗಳೆ: ಅಯ್ಯೋ, ಅದೊಂದು ಕತೆ (ರೂಢಿ).

[< ಸಂ. ಕಥಾ]

ಕತೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ರಚಿಸು, —ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೇಳು: ಯಾರ್ಯಾರೋ ಏನೇನೊ ಕತೆಕಟ್ಟಿದ್ದಾರಂತೆ (ಸುವಸಂ. ೨೩); ಸುಂದರ ಹುಡುಗಿ ಎಂದ ಕೂಡಲೇ ಸುತ್ತಲೂ ಕತೆಕಟ್ಟುವವರೇ! (ಮೂರುದಾ. ೧೩೨).

[ಕತೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕತೆಗ (ನಾ). ಕತೆಹೇಳುವವನು; ಕತೆಗಾರ: ಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಮಾತುಗಂ, ಬೂತುಗಂ, ಕಂತೆಗಂ, ಕತೆಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಕತೆ + -ಗ$_3$]

ಕತೆಗಾರ (ನಾ). ಕತೆ ನಿರೂಪಿಸುವವನು. 'ಕತೆಗಾರಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಕತೆ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕತೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕತೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿ; ಕಥನಕೌಶಲ: ಇವರ ಕತೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಕನ್ನಡಜೀವನಕ್ಕೆ ಜೀವಕಳೆ ಬಂದಿದೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೯೮); ಕಿರುದೊರೆಗಳು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ರಾಜನೃಪನ ಗುಣಶ್ಲಾಘನೆಯಲ್ಲಿ ಕತೆಗಾರಿಕೆಯ ಕೈವಾಡವಿದೆ (ತವನಿ. ೧೬೬). [ಕತೆಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕತೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಕತೆ ನಿರೂಪಿಸುವವಳು: ಕತೆಗಾರ್ತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಕೌಶಲ ವಾಸ್ತವಚಿತ್ರಗಳನ್ನೇ ಮೂರ್ತಿನುತ್ತಾಗಿ ಬರೆಯುವುದರಲ್ಲಿದೆ (ತೇನೋಡ. ೭ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕತೆಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕತೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳು: ಇನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಸಟೆಗಳ ಸರಗಳನ್ನು ಪವಣಿಸಿ ಬಾಯ್ಗೆಯ್ದು ಕತೆಗುಟ್ಟರಿ (ಬೆಟ್ಟಆ. ೫೧-೧೨). [ಕತೆ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕತೆಮುಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತೆ ಕೊನೆಯಾಗು. ೨. ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು; ಅಂತ್ಯವಾಗು: "... ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಲಿಯ ಕತೆಮುಗಿಯಿತು" (ಪುನರು. ೨೭೦); ಅವನ ಕತೆಮುಗಿಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕತೆ + ಮುಗಿ$_1$]

ಕತೆವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳು,—ನಿರೂಪಿಸು: ಡಾವರ ಡಾಕಿನಿ ಶಾಕಿನಿದೇವತೆ ಕತೆವೇೞಲತಿಶಯಂ ಬಲ್ಲಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೨-೨); ಕತೆವೇೞ್ದು ಬೇಸತ್ತೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೮-೧೬). [ಕತೆ + ಪೇೞ್]

ಕತ್ತ$_1$, ಕಾತಿ$_2$ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ನಾರು; ನಾರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹುರಿ, ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದುವು: ಬೂಸಕಾಯಿ ಕತ್ತ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಜವಳಿ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೮-೧೬; 1670); ಕಾಯಿ ಕತ್ತ ಕಾಚು ಕೊಬರಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೨೬-೩೭; 1708); ಬೆಲ್ಲ ಕಾಯಿ ಕತ್ತ ಕಾಚು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೨-೧೯; 1711); ಕತ್ತದ ಮಿಣಿಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ಜನರ ತಾನಿತ್ತರದಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು (ಗೋಮಟೇ. ೩-೪೧); ಕಾಡಿನಿಂದ ತಂದಿದ್ದ ತರತರಹದ ಹಂಬುಗಳೂ ಕತ್ತದ ಕಿರುಮಿಣಿಯ ಉಂಡೆಗಳೂ ... ಬಿದ್ದಿದ್ದವು (ಮಲೆಮ. ೩೨೯); ಬಚ್ಚಲುಮನೆಯ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಮರಳು ಹಾಕಿ ತೆಂಗಿನ ಕತ್ತದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿದಳು (ದೇವಹಂ. ೧೩೦). **ಕಾತಿ$_2$:** ತೆಂಗಿನ ನಾರಿನಿಂದ ಕಾತಿಯಾಗುವುದು. ಆ ಕಾತಿಯ ಹೊಸೆದು ಹಗ್ಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೫೨); ಕಾತಿ ಮತ್ತು ಚಿಲುಮೆಯನ್ನು ತಂದು ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಿದ (ಕುರಿಹಿಂ. ೭೧); ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಕಾತಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದಿದ್ದಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೨).
[ದೇ. ?‖. / ತಮಿ. ಕಜ್ಱು; ಮಲ. ಕಜ್ಜ; ತುಳು. ಕತ್ತಾ. / ಮರಾ. ಕಾಥಾ, ಕಾಥ್ಯಾ]

ಕತ್ತ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕತ್ತ ಮಹೀಭುಜನೆಂಬ ಪೆರ್ಮ್ಮಾಗಂ (ಎಇ. XVI, ೪-೪೧; 978); ಕತ್ತನ ಸತ್ಯದ ದೊರೆಗಂ ಶೌರ್ಯದ ಪೊಗಳ್ಕೆಗಂ ಸಮನೊಳರೇ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೧೩-೧೦; 1070). [< ಸಂ. ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ ?]

ಕತ್ತ$_3$ (ನಾ). (?): ಹೊತ್ತು ಮುಳುಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷ ಕೆಟ್ಟು ಕೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿವುತ್ತ ಕತ್ತವ [ಪಾಠಾಂ. ಗತ್ತವ] ಬಿಟ್ಟು ಲದ್ದಿಯ ಹಸುಮಿಸಲು ಆ ಕುದುರೆಯ ಒಡೆಯಗೆ ಅಂಜಿಕೆಯುಂಟಾಹುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೮-೧೨). [?]

ಕತ್ತ$_4$ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಒಂದು ಭಾಗ: "ಪಟಂ ಹಾಹೆಯಕ್ಕಾ ಜಳಿ ಕತ್ತವಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಬಳ್ಳಿ ಕರ್ತಮೆನಿಕುಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೧-೫). [?]

ಕತ್ತಗಾಲಿನಹಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಆಡುಮುಟ್ಟದ ಗಿಡ (ಕಿ). [ಕತ್ತಗಾಲು$_0$ + ಹಂಬು]

ಕತ್ತಗಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕರಭಕರ್ಣಿಕಾ - ಕತ್ತಗಿನಿಯ ಸೊಪ್ಪು" (ಒಷಧಿ. ೨೭). [?]

ಕತ್ತರ$_1$, ಖತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ; ಮದ್ದಳೆ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ವಾದ್ಯ ನುಡಿಸುವ ಒಂದು ಗತ್ತು; ಮದ್ದಳೆ ಬಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಮೃದಂಗಮಂ ಮೇಳೈಸಿ ಕತ್ತರದೋಟ ಗಾಡಾದಿ ಭೇದಗಳನನುಸರಿಸಿ ... ನುಡಿಸಿ ಬಾಜಿಸುವ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭); ಮಜುಕದ ಪೆಂಪು ಮೇಗೊಗೆಯೆ ಕತ್ತರಂ ಸಾಗುತಿರೆ ಪೊಜಕ್ಕೆಯೊಳು ... ಮದ್ದಳೆಯ ತೂಗಿ ತದ್ಧಿತ್ತೆಂದು ರಾಗದಿಂ (ಚೇರಮ. ೧೦-೩೬); ಪಲತೆಜದ ತಾಳಗಳ ಜತಿಗಳನಳವಡಿಸಿ ತುಡುಕಳಗ ಕತ್ತರಗಳನು ಮೂದೆಜನಾದ ಲಯದಲಿ ಕುಡುಪಡರೆ ನುಡಿಸೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೫೬); ಆಳವಟ್ಟ ಮದ್ದಳೆಯಿಂದ ಹಲವು ಕತ್ತರವ ಕಳಾಸವನಜಿದು ಮದ್ದಳೆಗ ಕೇಳಿಸಿ ನಿಂದನೊಡನೆ (ಭರಚ. ೧೨-೩೮); ಆಳಗನು ಸುಳಿಯಳಗನು ಬೆಟ್ಟಳಗನು ವಿಲಸಿತ ಕತ್ತರಮೆಂಬಾ ಪಲತೆಜದಿಂ ಬಾಜಿಸಿದನು (ತರ್ಕಕಾ. ೭-೨೯). **ಖತ್ರ:** ೩. [ಸಂಗೀತ] ನಿಲುಗಡೆ (?): ತಾನ ಮೊದಲಿವು ಮುನ್ನವವಜಿೊಳು ಗಾನವೊಪ್ಪುವ ದಂಡಿಗೆಯನವಧಾನಿಸುತ ಮಿಗೆ ಮೇಘ ಚಾಳನ ಪೊಡನೆಯವು ಠಾಣಮಾನಿತನ್ನವ ಠಾಣಮುಂ ಸಂಧಾನಮುಮರಂ ತಾಳ ಪಕ್ಕಮನೂನ ಖತ್ರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪತ್ರಂ] ಪೊಟ್ಟವಣಿ ಸಾರಣಮುಮರ್ದಿರಲು (ಬಸಪು. ೧೯-೮).
[?. / ತಮಿ. ಕತ್ತರಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ]

ಕತ್ತರ$_2$ 'ಕತ್ತರಿ$_3$' ನೋ.

ಕತ್ತರಗೊಡು (ಕ್ರಿ). (ಕುಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಕತ್ತರ ಎಂಬ ವರಸೆಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಮೊನ್ನೆ ಠಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಗೊಟ್ಟುರುಳಿಸಿದುದನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟೆಯೋ? (ವಿಗಡ. ೨೭).
[ಕತ್ತರ$_2$(< ಕತ್ತರಿ$_3$) + ಕೊಡು]

ಕತ್ತರಣೆ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಕಡಿತ; ತೆಗೆದುಹಾಕುವಿಕೆ: ಆದರೆ ಈ ಸೇರ್ಪಡೆ ಕತ್ತರಣೆಗಳಿಂದ ಮೂಲಕೃತಿಗೆ ಮೆರುಗುಬರುವಂತಿರಬೇಕು (ಸಾಹಿಪ್ರ. XII, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕತ್ತರಿಸು + - ಅಣೆ$_4$]

ಕತ್ತರಣೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಡು; ಕತ್ತರಿಯ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಕತ್ತರಣೆಗೊಂಡ ಗಡ್ಡ ಮುಖದ ಕೆಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಗಡಿ ಹಾಕಿದಂತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೫೧). [ಕತ್ತರಣೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕತ್ತರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆನಿಸಿದ ವೀರ ಕತ್ತರಸನಿಂ ಪಿರಿಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦-೧೦; 1087). [ಕತ್ತ$_2$ + ಅರಸ$_1$]

ಕತ್ತರಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬದನೆ; ವಾರ್ತಾಕ; ಫಲಾಸಿ: ಕತ್ತರಿಯೆಸೆವ ಮೂಲಮುಂ ಕತಕ ಕುಜಾವಳಿಯ ಪರಿಪಕ್ವಫಲರಸಜಳದಿಂದರೆದುದಜಿೊಳಲುಬಿ ತೊಯಿದಾ ಪಟಮುಂ (ಖಮದ. ೭-೨೦); ನಾಗಕೇಸರ, ಕತ್ತರಿ, ಬೆಬಡೆ ಬೀಜ ... ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು (ವಿವೈವಿ. ೭೪); ಕಾಲಬೀಟಿಗೆ - ಕತ್ತರಿಯ ಕಾಯುಂ ತುಂಬೇ ಸೊಪ್ಪುಂ ಅರೆದು ಕಾಲಿಗೆ ಪೂಸೆ ಗೆಲ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೭). 'ಕತ್ತರಿಬದನೆ' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಲಕ್ಷಣ ಕಂದ:—ಬಿಳಿಯ ನೆಲದಾಳು, ಕತ್ತರಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೧); ಎಸಗದ ಬೇರು, ಕತ್ತರಿಬೇರು, ನೆಲಗುಳ್ಳದ ಬೇರು ... ಕಷಾಯ ಕಾಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಅಭಿನ್ಯಾಸ ಸನ್ನಿ ಪರಿಹರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೬೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕತ್ತರಿ]

ಕತ್ತರಿ$_2$, ಕತ್ತರ$_2$, ಕತ್ತರೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಇಕ್ಕುಳದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಲಗುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿರುವ ಸಾಧನ: ಕತ್ತರಿಯ ಮೊನೆಯಂತೆ ಹೊಕ್ಕು ಕೆಡಹುವ ಕೃತ್ರಿಮರು (ನಗಮಾ. ೨೩); ಕತ್ತರಿಗಳಿಂ ಕತ್ತರಿಸುವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೨೮); ಗಂಟಲ ಬಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕತ್ತರಿಯೆನೆ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗಿತೆಳವೆಜಿ ನಭದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೫೬).

೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: ಎಸಳಲಗು ಕವಲಂಬು ಕತ್ತರಿಪೆಸರ ಕಣೆಗಳ ಪಾಳಿ (ತೊರರಾ. ೬-೪೪-೯). ೩. ಗಾಣ ಹೊಡೆಯುವಾಗ ಗಾಣಿಗನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಗಾಣದ ಭಾಗ: ಕತ್ತರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಗಾಣವಾಡುವ ಎಗ್ಗನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೬ ಅಡಿಟ ; ಗಾಣದ ಕತ್ತರಿಯಂ ಕೇಣದೊಳೇಱಿ . . . ಗಾಣಮಂ ತಿರುಗಿಸುತ್ತ (ರೇವಣ. ೨೬-೩) ; ಎತ್ತು ಗಾಣವ ನುಂಗು ಕತ್ತರಿಯು ಕಣೆ ನುಂಗು ಸುತ್ತಿ ಹೊಡೆಯುವನ ನೊಗ ನುಂಗು ಈ ಮಾತು ಸತ್ಯ ತಾನೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೭೯). ೪. ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವವನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ; ಸಿಪಾಯಿ ದೆಬ್ಬೆ: ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವವನು . . . ಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಇಳಿದು ಬಗ್ಗಿ, ಗಾಡಿಯ ಮುಂದೆ ಬಂದನು (ಕೈಹಿಕಾ. ೧) ; ಗಾಡಿಯ ಕತ್ತರಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ತಗುಲಿದಾಗ ಅಮ್ಮ ಇಳಿಯುವ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡಿದಳು (ಬನಶಂ. ೧೪೪). ೫. ಎರಡು ರಸ್ತೆಗಳು ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ.'ಕತ್ತರಿರಸ್ತೆ' ಪರಾ. ೬. ಕುಸ್ತಿಯ ಒಂದು ಹಿಡಿತ, —ಪಟ್ಟು, —ವರಸೆ: ಬಾಹುದಣೆ ಖಮ್ಮರಿ ಕತ್ತರಿ ಖೋಡವಂಕುಶಂ ಸಸಿಕುವೆನಿಪ್ಪ ಜೆಟ್ಟಿಗನ ನಚ್ಚಿನ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೭೮) ; ಸಮಲತಾ ಬಹುಕಳಿ ಕತ್ತರಿಗಳಿಂ ಗಾಯಮಱಿದೊತ್ತಿ ನೋಡಿ (ಬಂಹರಿ. ೩೧-೧೦) ; ಡೊಕ್ಕರ ಕಡಸಿ ಕತ್ತರಿ ಘಟ್ಟಿಸುವ ಗಳಹತ್ತ ಡೊಕ್ಕರವಾ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೯೭). ೭. (ಆಲಂ) ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು: ಅವನು ಕತ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೮. (ಆಲಂ) ಖೋತ; ಕಡಿತ: ಅವರು ಅಳಿಯುನಿಗೆ ಮಾಡುವ ಈ ಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೇ ಅಂಗಡಿಯವನ ಮಾಗಡಿ – ಬೇರು ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೭೫). ೯. (ಆಲಂ) ಕಪಟ; ಮೋಸ: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮನದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೩-೧೩೮). ಕತ್ತರ್$_2$: ೬. ಅಂ ಪಿಡಿದುದೆ ಕತ್ತರಂ ಕರವಳಂ ಸೆರವಟ್ಟಣೆ ಹತ್ತೆ ಡೊಕ್ಕರಂ ಜಡಿಕೆ ತುಳಾಡಿ (ಅನಂಪು. ೨-೨೭). ಕತ್ತರೆ: ೬. ಚಲ್ಲಣವಟ್ಟ ಪಟ್ಟೆ ಕತ್ತರೆಗಳೆಸಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೬-೧೮).

ಕತ್ತರಿಆಡಿಸು =(ಆಲಂ) (ಹಣವನ್ನು) ಎತ್ತಿಹಾಕು ; ಲಪಟಾಯಿಸು : ಉಮಾಪದನು ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿ ಆಡಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೨). [ಪ್ರಾ. ಪಾಲಿ. ಕತ್ತರೀ < ಸಂ. ಕರ್ತರೀ]

ಕತ್ತರಿಕಾಜಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವವನು: ಬರುಬರುತಡ್ಡವಾಯಿದಡೆ ನೋವ ನೆಱಿಮಿಕ್ಕು ಉರವಣಿಸುತಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಕಾಜಿರುಱಿ ಪೊಕ್ಕು ತೋಳ ಸುಱಿ ಕತ್ತರಿಸಲ್ (ಪಿಂಡೋರ. ೪೪). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + -ಕಾಜಿ]

ಕತ್ತರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ: ಹುಡುಗನಿಗೆ ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮೊಟಕಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಹೆಂಗಸಿನ ಕೂದಲಿನ ಕತ್ತರಿಕೆ (Etoncrop. ಇಂಕನಿ). ೨. ಕಡಮೆಮಾಡುವಿಕೆ; ಕಡಿತ; ಖೋತ: ಖೋತ (ಮಾಡುವುದು) ; ಕತ್ತರಿಕೆ (ಪತ್ರಿನಿ. ೭೧). [ಕತ್ತರಿಸು + -ಇಕೆ]

ಕತ್ತರಿಗಂಡಿ (ನಾ). ಮೃಗಗಳು ಬೇಟೆಗಾರರ ಈಡಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಂಡಿ, —ಸ್ಥಳ: ನೀರ್ವಾಣದೊಳ್ ಕತ್ತರಿಗಂಡಿಯ ನೆತ್ತಿಯುಂ . . . ಬೇಂಟೆಯಾಡುತಿರೆ (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೮೪-೫). "ಮೀನು ಹಿಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೂಳಿ (ಇದರಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದಿದ್ದು ಹೋದನಂತರ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಹಾಗೆ ಮುಚ್ಚಿ ಬಿಡುತ್ತೆ)" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕತ್ತರಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸು, —ತುಂಡರಿಸು. ೨. ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಕಡಿ: ತಾವು ಶರಣರಾದಡೆ ತಮ್ಮ ಚಿತ್ತಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಸುಕಿದ ಅಷ್ಟಮದಂಗಳ ಕತ್ತರಿಗಡಿಯಬೇಕು (ಅಖಂಡೇ. ೨೬೭-೮). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಕಡಿ$_3$]

ಕತ್ತರಿಗಳ್ಳ (ನಾ). ಜೇಬು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕದಿಯುವವನು ; ಜೇಬುಗಳ್ಳ : ಕಿಸೆಗಳ್ಳ : ಕತ್ತರಿಗಳ್ಳರಿದ್ದಾರೆ, ಎಚ್ಚರಿಕೆ (ರೂಢಿ).
[ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕತ್ತರಿಗಾಳ (ನಾ). ೧. ಗಾಣ ಹೊಡೆಯುವಾಗ ಗಾಣಿಗನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಗಾಣದ ಭಾಗ. ೨. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟು, —ವರಸೆ. ೧, ೨ : ತಿರಿವುದು ಬೈಕಂಗೊಳ್ಳದು ಮೊರೆವುದು ಮಱಿದುಂಬಿಯುಲ್ತು ಕತ್ತರಿಗಾಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕತ್ತರಿಘಾಯಂ, ಕರ್ತರಿಘಾಯಂ] ಬೆರಸಿ ತನುಗೊಂದಿ ದೊರೆಕೊಂಡಿರೆಯುಂ ಕೆಸಱಿಂಕಮಲ್ಲಿ ದಾವುದೊ ಪೇೞಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯೫).
[ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಗಾಳ$_0$ (< ಗಾಣ$_1$)]

ಕತ್ತರಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಒಳ್ಳೆ ಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ಕತ್ತರಿಗಿಡ, ಕಾಡುಕತ್ತರಿ (ವೈಔಗಿ. ೧೭-೩೦೮). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕತ್ತರಿಗುಬ್ಬಿಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಳ್ಳದ ಕಾಯಿ : ಕಾನನದೊಳ್ ಕರಂ ಮೆಱಿವ ತಾಣದ ಕತ್ತರಿಗುಬ್ಬಿಗುಳ್ಳಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳುಮಂ] ಜಾನಿಸಿ ನೀರೊಳಲ್ಲದೊಡೆ ನಿಂಬೆಯ ಪಣ್ಪುಳಿಯಿಂದಮಾದೊಡಂ ಜೇನನೊಣಂಗಳೂಱಿದೆಡೆಗಂ ತೊಡೆಯಲ್ಕೆ ವಿಷಂಗಳೋಡುಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೩-೧೧೪). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಗುಬ್ಬಿ + ಗುಳ್ಳ]

ಕತ್ತರಿಗುಳ್ಳ (ನಾ). = ಕತ್ತರಿಗುಬ್ಬಿಗುಳ್ಳ : ಬಾಳೆ ಸೋರೆ ಹೀರೆ ಕತ್ತರಿ ಗುಳ್ಳ ಹಡಲ ಹಾಗಲ ತೊಗರಿ ಬದನೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯ್ಗಳ ರಸಂಗಳ ತೆಗೆದು ಹದಪಡಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೪೧). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಗುಳ್ಳ]

ಕತ್ತರಿಗೆ (ನಾ).= ಕತ್ತರಿ$_2$ ೧: ೧. ಅಡಕೊತಗಳು. . . ೧೨. ಕತ್ತರ[ರಿ]ಗೆಗಳು. ೧೩. ಉಳಿಗಳು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೧). [< ಸಂ. ಕರ್ತರಿಕಾ]

ಕತ್ತರಿಗೈ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ (ಎದೆಯ ಮೇಲೆ) ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕೈ : ಪ್ರಾರ್ಥನಾಮುದ್ರೆಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಗೈಯಾಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದನು (ಪುನರು. ೧೭೮). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_3$)]

ಕತ್ತರಿಗೊಳ್, ಕತ್ತರಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಡು ; ತುಂಡಾಗು. ೨. ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲು ; ಸೆಟೆದು ನಿಲ್ಲು : ಕತ್ತರಿಗೊಂಡ ಕರ್ಣಮೆಳನೀಲದ ನುಣ್ಪುಮರ್ದಕ್ಷಿ ವಕ್ಷಮುಂ ಪತ್ತಿದ ಕಂಧರಂ . . . ಮೆಱಿವ ವಾರುವವಂ ಪದೆದಿತ್ತನಾ ನೃಪಂ (ದಶಕು. ೫-೩೮). ೩. ಕತ್ತರಿಯೆಂಬ ಕುಸ್ತಿಯ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಡು : ದಿಕ್ಕರಿಯುಸಿಕ್ಕುವವೋಲ್ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ ಪತ್ತಿ ಕತ್ತರಿಗೊಳೆ . . . ಮೆಯ್ ಪರವಶವಾಗೆ ಜೋಲ್ದನಭಿಮನ್ಯು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೪). ಕತ್ತರಿಗೊಳ್ಳು : ೧. ಕತ್ತರಿಗೊಂಡ ಕೂದಲಿನ ಮಗುವೊಂದು ಅವಳ ಬಳಿ ಬಂದು ನುಣ್ದನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತು ತೆಗೆಯಿತು (ಪುನರು. ೨೩೮). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕತ್ತರಿಗೊಳ್ಳು 'ಕತ್ತರಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕತ್ತರಿಗೋಲು (ನಾ). = ಕತ್ತರಿ$_2$ ೧ : (÷).
[ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್). / ತಮಿ. ಕತ್ತರಿಕ್ಕೋಲ್]

ಕತ್ತರಿದಡಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯಾಕಾರದ ದಡಿ, —ಗೂಟ; ಕವೆಗೋಲು: ಕತ್ತರಿದಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆತ್ತದಡಿ, ಕೆತ್ತಡರಿದ, ಕೆತ್ತಡಿದಡಿ] ಬಿಗಿದಗುಸೆಯು ಬಳಿಯೊಳೆ ಸುತ್ತುವ ಸುನಕ ಸೂಕರಗಳ (ಸೊಬಸೋ. ೨೦-೧೫). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ದಡಿ$_1$]

ಕತ್ತರಿಪಟ್ಟು (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ; ಕತ್ತರಿ ಹಿಡಿತ : ಭೀಮ ಜರಾಸಂಧರು ಡೊಕ್ಕರ ಪಟ್ಟು, ಲಗಡಿ, ಕತ್ತರಿಪಟ್ಟು, ನಾಗಬಂಧ ಮುಂತಾದ ಪಟ್ಟುಗಳನ್ನೊಡ್ಡಿ ಕಾಳಗ ನಡೆಸಿದರು (ರಾಜಸೂ. ೨೩) ; ತನ್ನ ಬಲಗಾಲಿನಿಂದ ಅವನ ಬಲಗಾಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದು ಕೆಡವಿದನು (ಕಥಾಮಂ. ೨). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಪಟ್ಟು$_1$]

ಕತ್ತರಿಬದಣೆ, ಕತ್ತರಿಬದನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬದನೆ: "ವಿಶೋಧಿನೀ – ಫಲಾಶಿ, ದಂತಿ, ಕತ್ತರಿಬದಣೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೫). **ಕತ್ತರಿಬದನೆ**: ಹಾಗಲಕಾಯಿ, ಕತ್ತರಿಬದನೆ ಕಾಯಿ, ತೊಂಡೆಕಾಯಿ, ಪಡವಲಕಾಯಿ . . . ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜ್ವರದವರಿಗೆ ಪಥ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು ಮತಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಸಕವೈ. ೧೦೨); "ವಾರ್ತಾಕಾ – ಕತ್ತರಿ ಬದ(ಣೆ)ನೆ (ಓಷಧಿ. ೧೫೦). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಬದಣೆ]

ಕತ್ತರಿಬದನೆ 'ಕತ್ತರಿಬದಣೆ' ನೋ.

ಕತ್ತರಿಬಾವುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಕಿವಿಯ ಮೇಲ್ಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಮತ್ತು ಹರಳಿನ ಬಾವುಲಿ (ಶಿ). [ಕತ್ತರಿ$_2$? + ಬಾವುಲಿ$_2$. / ತಮಿ. ಕತ್ತಿರಿಬಾವಿಲಿ; ತೆಲು. ಕತ್ತೆರ ಬಾವಿಲಿ]

ಕತ್ತರಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊರೆಯಾಗು; ಕಡಿತವಾಗು : ತಮ್ಮ ಲಾಭಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಬಿದ್ದಿತೆಂದು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿ (ಎಲಗ್ನೇ. ೯೬); ತಾವು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಇರದೇ ಇದ್ದರೆ ಸಂಪಾದನೆಗೆ ಕತ್ತರಿಬೀಳುವ ಪ್ರಮೇಯ (ರಂಗವ. ೧೦೯). [ಕತ್ತರಿ$_3$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕತ್ತರಿಮುಳ್ಳಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೈಔಗ. ೧೬-೩೦೯). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು$_1$)]

ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯ ಅಲಗಿನಂತೆ ನಿಮಿರಿರುವ ಕಿವಿ. 'ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿಕೊಳ್' ಪರಾ. [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಮೊನೆ$_1$ + ಕಿವಿ$_3$]

ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಯ ತುದಿಗಳಂತೆ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ನೇರಾಗಿಡು: ಇನತುರಗಂಗಳ್ ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿಕೊಳ್ವಿನೆಗಮೆಯ್ದೆ ದೆಸೆ ಯನಿತುಂ ಮಾರ್ದನಿಗುಡುತಿರೆ ಘನಹೇಷಾಧ್ವನಿಗೆಯ್ದುದು ಬನದೊಳಾ ಗಳಾ ಹಯರತ್ನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೨೪). [ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಯಂತೆ ಮೊನಚಾಗು: ಮರಲ್ದ ದಿಟ್ಟಿ ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗೊಂಡೆಬಲ್ವ ಕಿವಿ ಸೂಚಿಸಿದಪ್ಪುದು ಸೋಲ್ತ ಭಾವಮಂ ತುರಗಮಿದೇನನಾಲಿಸುತಮಿರ್ದಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೧). [ಕತ್ತರಿ$_3$ + ಮೊನೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕತ್ತರಿರಸ್ತೆ (ನಾ). ಎರಡು ರಸ್ತೆಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಛೇದಿಸುವ ಸ್ಥಳ: ಹೇಗೋ ಮಾಡಿ ಈ ಶಬ್ದಗಳು ಅವರ ಮಿದುಳಿನ ಕತ್ತರಿರಸ್ತೆಗಳ ಕೂಟ ದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬಿಡುತ್ತವೆಯೋ (ಪ್ರಹಾರ. ೩೨). [ಕತ್ತರಿ$_3$ + ರಸ್ತೆ]

ಕತ್ತರಿವಣ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಚಿಪ್ಪಿಗರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಕತ್ತರಿವಣ ಅಡೆಕಲು ವಣ (ವೈಅರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬-೩೧ ; 1069). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಪಣ$_1$]

ಕತ್ತರಿವಾಣಿ (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಕೈ ಕತ್ತರಿಸುವ ನೀರು; ವಿಷೋ ದಕ: ನೀರ್ಗೆತ್ತು ಬೆಳ್ತನದಿಂ ಕತ್ತರಿವಾಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ವಾರಿ]ಯಂ ಜಡ ಜನಂ ಕೈಗುತ್ತಲೇೞ್ತರ್ಪವೊಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೪೮); ಕತ್ತರಿವಾಣಿ ಯಲ್ಲಿ ಕೆಯ್ದುಡುಕಿದವೊಲ್ ಬೆರಲ್ಪರಿದುವು (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೧೦೯); ಉದ್ವೃತ್ತರಂ ಕೂಡೆ ಸಂಹರಿಸಲು ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯಾಯ್ತು . . . ವೀರ ಪಾಂಡ್ಯಭುಜ ದಂಡೋಗ್ರಾಸಿ ಧಾರಾಜಳಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೭-೧೫ ; 1160); ರಸದ ಭಾಮಿಯ ತುಡುಕಬಾರದು ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯ ದಾಂಟದವಂ ಗಲ್ಲದೆ (ಅವಚಂ. ೫೩-೨೨೮); ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯೊಳೆಜಗುವ ಚಿತ್ರದೆ ಕವಿತರ್ಪ ಜಳವಿಹಗಂಗಳವೋಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೨); ಸೋಂಕೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಖಂಡಿಪ ಸಿದ್ಧರಸಹಸ್ರದಿಂ . . . ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯ ವಾಪಿ ವಿಸ್ಮಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೩೯); ಮುನಿದು ಶಪಿಸಲು ಆ ನೀರು ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯಾಗಿ (ಭೈರಸೂ. ೨೬೪). ℙ ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ ಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ. [ಕತ್ತರಿ$_3$ + ಪಾಣಿ$_1$]

ಕತ್ತರಿವಾರಿ (ನಾ). = ಕತ್ತರಿವಾಣಿ : ನೀರ್ಗೆತ್ತು ಬೆಳ್ತನದಿಂ ಕತ್ತರಿವಾರಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಣಿ]ಯಂ ಜಡಜನಂ ಕೈಗುತ್ತಲೇೞ್ತರ್ಪವೊಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೪೮). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ವಾರಿ$_2$]

ಕತ್ತರಿವಾಳೆ 'ಕತ್ತರಿವಾೞೆ' ನೋ.

ಕತ್ತರಿವಾೞೆ, ಕತ್ತರಿವಾಳೆ (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಕತ್ತರಿಸುವ ಬಾಳೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ : ಸುಣ್ಣದಂತೆ ತೀವ್ರಮಪ್ಪ ಕತ್ತರಿವಾೞೆಯಂತೆ ಸಾರಲರಿದಪ್ಪ . . . ಸಂಸಾರಮಂ ನಂಬಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೬). **ಕತ್ತರಿವಾಳೆ** : ಬೆಳೆದ ಕತ್ತರಿವಾಳೆ ಸುತ್ತಲು ತುಳುಕುತಿಹ ನಂಜಿನ ನದಿಯ ಮಡು (ವೈರಾಕಾ. ೨-೧೭). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಬಾೞೆ]

ಕತ್ತರಿವೀಲಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿರುವ ನವಿಲು ಗರಿ: ಮುತ್ತಿನ ಮೂಗುತಿಯೊಪ್ಪೆ ಜುಂಜುಗಳ್ ಕತ್ತರಿವೀಲಿಯಂತಲೆಯೆ ಜೋಲ್ದಿರೆ ಚೊಲ್ಲೆಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೬); ಗೀರ್ವಾಣಬಾಣಾಸನ ಚ್ಛಳದಿಂ ಕತ್ತರಿವೀಲಿಯೊಂದು ಪಣೆಕಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು . . . ಬಂದೊದ ಱಿದಂ ಕಾರೆಂಬ ಗೋಪಾಳಕಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೪); ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಕತ್ತರಿ ವೀಲಿಯುಂ ಮಿಱುಗೆ (ಜಗವಿ. ೫-೪೩); ಉಟ್ಟ ಕತ್ತರ[ರಿ]ವೀಲಿಯುಡಿ ಗೆಯ ಬೆಡಂಗಮುರೆ ತೊಟ್ಟ ಪೊಂಬುಲಿದೊವಲ ಕುಪ್ಪಸದ (ಸೌಂದಪ. ೧೮-೧೮). [ಕತ್ತರಿ$_3$ + ಪೀಲಿ]

ಕತ್ತರಿವೆಸ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ; ಕತ್ತರಿಗೆಲಸ; ಸಿಂಪಿಗನ ಕೆಲಸ : ಅತಿಶಯಿಸಿ ಬರೆದ ಸಚಿತ್ರ ರಚನೆಯುಮುದರ್ಕೆ ದೊರೆ ಯಲ್ಲಿದೆನೆ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸುಯ್ಯಾಣವೆಸದ ಕತ್ತರಿವೆಸದ ಮಣಿವೆಸದ ಮೇಲ್ಗಟ್ಟಿನೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೩ ವ); ಕತ್ತರಿವೆಸದ ಕದಳಿಕೆಗಳಿಂದ ಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದಂ (ಪ್ರಕಟೀ. ೧೪-೧೬). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಬೆಸ$_1$]

ಕತ್ತರಿಸು, ಕಂತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಡರಿಸು; ಕೊಯ್ಯು; ಹೋಳು ಮಾಡು; ಛೇದಿಸು : ಕತ್ತರಿಸಿ ಚಂದ್ರಕಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿದಂತೆಸೆವ ಸತಿಯ ಸುಲಿಪಲ್ವೊಳಪಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೭೫); ಪತ್ತೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಗಡ್ಡಮಿಟ್ಟ ತಿಲಕಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೩೧); ಹೆಮ್ಮರಂಗಳನೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆಯೆ ಕತ್ತರಿಸುತುಂ ಕೈ ಪಱಿದ ದಂತಿ ಕಾಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೧೪); ಸರಳ ಕೆನ್ನೆಗೆ ಸೇದಿದನು ಸಂಗರದ ಭೂರಿಶ್ರವನ ಖಡುಗದ ಕರವ ಕತ್ತರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೩); ಕತ್ತರಿಸಿದ ಬಿಳಿಯೆಲೆ ಕಯ್ಯೊಳಗೆ ಪೂರೆ ಯೆತ್ತಿದಡಕೆ ಬಾಯೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೩೭). ೨. ಕಡಮೆ ಮಾಡು; ಖೋತಮಾಡು : ಮಿತವ್ಯಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅನಾವಶ್ಯಕ ಖರ್ಚುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕತ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. (?) : ಆಡುವ ನರ್ತನದ ಬಿತ್ತರಿಸುವ ಬೀದಿಗಳ ಕತ್ತರಿಸುವ ರಂಗವಲಿಯ ನರ್ತಿಸುವ ವೈತಾಳಿಕರ (ಅನಂಪು. ೯-೫೯ ವ). ೪. (ಆಲಂ) ತಿನ್ನು; ಕಬಳಿಸು; ಭಕ್ಷಿಸು: ಬಿಟ್ಟಿಕೂಳು ಸಿಕ್ಕರೆ ಅವನು ಕತ್ತರಿಸದೆ ಬಿಡನು (ರೂಢಿ). ೫. ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು; ನಿಗುರಿಸು : ಆ ಸಿಂಗಂ . . . ಕಿವಿಯಂ ಕತ್ತರಿಸಿ ಶರೀರಮಂ ಸಂಕೋಚಿಸಿ ನಟ್ಟದಿಟ್ಟಿಗಳ್ವೆರಸು ನಿನ್ನನೆ ನೋಡುತ್ತುಮಿರ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬-೧೧); ಕತ್ತರಿಸಿ ಕಿವಿಗಳಂ ನಸುಗುತ್ತುತ್ತುಂ ಮೆಯ್ಯ ಖಂಡಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೦೮). **ಕಂತರಿಸು**: ೧. ಕೂಡಿಬಹ ಶರನಿವಹ ವಂತರಿಸಿ ಕಂತರಿಸಿ ಷೋಡಿಸದೆ ಮಿಗಿಲಾಸ್ತ್ರರಾಜಿಯಂ ಭಾಜಿಯಂ (ಜಿನಮು. ೨೯-೧೮). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + -ಸು$_1$]

ಕತ್ತರೆ 'ಕತ್ತರಿ$_2$' ನೋ.

ಕತ್ತಲಿಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಳ್ಳಿ; ಮುಳ್ಳುಗಳ್ಳಿ: ಬೆತ್ತ ಬಿದಿರು ಮುಳ್ಮುತ್ತಕ ಕಗ್ಗಲಿ ಕತ್ತಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಕಳ್ಳಿ ಕಾಱಿಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೫೭). [ಕತ್ತಲಿ$_0$ + ಕಳ್ಳಿ$_2$]

ಕತ್ತಲಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಸು ; ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡು : ಅವಳ ಅಪೂರ್ವಲಾವಣ್ಯವು ವಿಳಾಸ ಪ್ರೌಢಿಮೆಗಳು ಚಂಡಶಾಸನನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕತ್ತಲಿಡಿಸಿ ಬಗೆಯನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವುವು (ಕಾವ್ಯಸ. ೬೫). [ಕತ್ತಲಿಡು + -ಇಸು₃]

ಕತ್ತಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆ ಕವಿ ; ಕಾಣದಂತಾಗು : ದೇವಾಂಬೆಗೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತಾಯಿತು ; ತಲೆ ತಿರುಗತೊಡಗಿತು, ಕಣ್ಣುಕತ್ತಲಿಟ್ಟಿತು (ಚಿದೇವ. ೬೩). [ಕತ್ತಲೆ₁ (< ಕಟ್ಟಲೆ) + ಇಡು₁]

ಕತ್ತಲಿಸು 'ಕಟ್ಟಲಿಸು' ನೋ.

ಕತ್ತಲು 'ಕಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕತ್ತಲೆ₁ 'ಕಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕತ್ತಲೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಕತ್ತಲೆಕುಲಕಮಳ ಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡನ್ ಮಯಾರಿವತೀ ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರಂ ಜಿನಧರ್ಮ ನಿರ್ಮ್ಮಳಂ . . . ಬೆಳ್ವಲಾಧಿಪತಿ ಕಾಟರಸರು (ಎಇ. XV, ೩೪೧-೪೫ ; 1072). [?]

ಕತ್ತಲೆಗುದ್ದು (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣದೆ ಬಂದು ಗುದ್ದುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಚಂಡು ಗುಮ್ಮನೆ ಬಡಿವ ಕತ್ತಲೆಗುದ್ದು ಗಂಬದ ಗಡಣೆ ಕಣುಮುಚ್ಚಾಟ ಸವಗಲಿ ಹಲ್ಲೆಯಾಟಗಳ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬-೨). [ಕತ್ತಲೆ₁ (< ಕಟ್ಟಲೆ) + ಗುದ್ದು₂ (< ಗುರ್ದು₂)]

ಕತ್ತಲೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು : ಎತ್ತ ನೋಡಲು ಕಳಿವಣ್ಣುಗಳ್ ತರುಲತೆ ಕತ್ತಲೆಗೆಯ್ವುದಾ ಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೦). [ಕತ್ತಲೆ₁ (< ಕಟ್ಟಲೆ) + ಕೆಯ್₁]

ಕತ್ತಲೆಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಆಗುವ ಗ್ರಹಣ ; ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ : ತಟ್ಟವಾಡಿನಾಡ ಮಂನೆಯ [ಚೆ]ಂದರಸಮ[ಯಳಿ] ಯಬರಸಿಯ ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಕತ್ತಲೆಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿ ಬಳಿಯ ಬಾಡದ ತದ್ದ ವಾಡಿಗೆಯ (ಚಂ)ದೇಸ್ವರ ದೇವರ ಸ್ಥಾನದ ಪೂರ್ವದ × [ಲ್ಲಿ]ಹಡದಂ ತಟಂ (ತೋಟ) (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧೦-೭ ; ?). [ಕತ್ತಲೆ₁ (< ಕಟ್ಟಲೆ) + ಗ್ರಹಣ]

ಕತ್ತಲೆಮನೆ (ನಾ). ೧. ಅಂಧಕಾರ ತುಂಬಿದ ಮನೆ. ೨. ಸೆರೆಮನೆ ; ಜೈಲು : ಆರುತಿಂಗಳು ಕತ್ತಲೆಮನೆ ವಾಸ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಮಾಯಾರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನ (?) : ಭಕ್ತಿಯನಱಿಯದ ಅಧಮನಿಗೊಂದು ಕತ್ತಲೆಮನೆಯಿ ಸಾಕ್ಷಿ (ಪುರಂದ. ೨-೧೭-೯). [ಕತ್ತಲೆ₁ (< ಕಟ್ಟಲೆ) + ಮನೆ]

ಕತ್ತಲೆವಣಿ 'ಕಟ್ಟಲೆವಣಿ' ನೋ.

ಕತ್ತಲೆಹರ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವನು ; ಸೂರ್ಯ : ರತ್ನದ ಕವಾಟ ತೋರಣಗಳು ಕತ್ತಲೆಹರನಂತೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೋಱುತಿವೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೫೩). [ಕತ್ತಲೆ₁ (< ಕಟ್ಟಲೆ) + ಹರ್ತ]

ಕತ್ತವ್ಯ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯ : ನಾಗತ್ತರನ ಮಗಳ್ಗೊಣ್ಣಬ್ಬೆಯು ಕತ್ತವ್ಯ ವೇಳೆಗೊಣ್ಡು ಸತ್ತಂ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೮-೪ ; 900). [← ಪ್ರಾ. ಕತ್ತವ್ವ < ಸಂ. ಕರ್ತವ್ಯ]

ಕತ್ತಳ₁ (ನಾ). ಅಂಗರಕ್ಷಕವಾದ ಕವಚ ; ಚಿಲಕತ್ತು : ಕಬ್ಬುನದ ಕಗ್ಗಿದ ಬಿಟ್ಟನಮರ್ಕೆವೆತ್ತ ಕತ್ತಳಮನಿಸಿತ್ತು ಪುತ್ರಗಳ ಮಯ್ಯ ಮಲಂ ಮಲಧಾರಿದೇವರಾ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೯-೧೩ ; 1083) ; ಖಳ ಕರ್ಣರಾಜನೊದವಿದ ಬಳಮಂ ಕೆಡಿಸಲ್ಕೆವೇಡಿ ತೊಟ್ಟರ್ದಾ ಕತ್ತಳಮಂ ಪೋಲ್ತುದು ನೋಡಲ್ ಮಳಮೋರಂತಮರ್ದು ಕೂಡೆ ಸರ್ವಾಂಗ ಮುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೭೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕತ್ತಳ ; ತೆಲು. ಕತ್ತಳ]

ಕತ್ತಳ₂ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆ : ಕತ್ತಳನನೇಱಿ ಸಮರ ದೊಳತ್ತಿಗ ಭೂಪಾಳನೆಯ್ದೆವರೆ ಕಂಡು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೦೭-೫೦ ; 1124) ; ಚಂದ್ರಿಕೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂದದಿಂ ಚೆಲ್ವೊಂದಿರಲು ಕತ್ತಳನ ರೂಪಂ ತಳೆದನಾ ಖಚರಂ (ಕುಮುರಾ. ೩-೫೮) ; ಜನ್ನನಂ ನೀಲನ ನಳಗನಂ ತನ್ನಿ ಕತ್ತಳನನೌಹಳಿಗನಂ ತನ್ನಿ (ಬಸವಪು. ೫೯-೪೦) ; ಕತ್ತಳನ ನೇಱಿ ಬಿಜ್ಜಳನೃಪಂ ಪೋಗುತಿರಲು (ಲಶಿಚಂ. ೩೨-೨೩) ; ಕುಂಕುಮ ಬೋರ ಚೇರ ಕೊಂಗ ಕತ್ತಳ ಮುಂಜ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣಶುದ್ಧಾಂಗ ದಶ್ವಗಳು ಮೆಱೆದುವು (ಭರಚ. ೨೦-೫೪). [?]

ಕತ್ತಳಿಕೆ₁ (ನಾ). ಕವಚ ; ಆವರಣ ; ಹೊದಿಕೆ : ಲಿಂಗದ ಮುಖಕ್ಕೆ ಮಱೆಯಾದ ಕತ್ತಳಿಕೆಯಂ ಕಳೆಯಲನುಗೈದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩೦) ; ಲಿಂಗದ ಮುಖಕೆ ಕವಿದಡ್ಡವಾದ ಕತ್ತಳಿಕೆ ಹೊರೆ ತೆರೆ ಸೆರೆಗಳ . . . ಪಿಂಗಿಸಿ ಕಳೆದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩೧). [ಕತ್ತಳ₁ + -ಇಕೆ]

ಕತ್ತಳಿಕೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ ; ಕಿರುಗತ್ತಿ ; ಕಠಾರಿ : ಬೀಸುವ ಪಾಸಮೋರೆಯಿಂದಿಡುವಱಿ ಪೊಯ್ವ ಕತ್ತಳಿಕೆ ಕುತ್ತುವ ಕೊಂತ ಮುರುಳ್ಚುವೊಡ್ಡುಗಲ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೦೫). [< ಸಂ. ಕರ್ತರಿಕಾ]

ಕತ್ತಾಳೆ, ಕದ್ದಾಳೆ, ಕರ್ದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕಲ್ನಾರು ; ದೆವ್ವಬಾಳೆ (ಉಕ) : ಮನೆಗೆ ಕತ್ತಾಳೆಗಡ್ಡೆ ಬಂತು (ಅನ್ನಪೂ. ೬೨). ಕದ್ದಾಳೆ : ಕೆಲವು ಕಡೆ ಕದ್ದಾಳೆ ಮರಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿರುವ ಕಾರಣ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರವಹಿಸುವದಾಗಿಯೂ (ಅರ್ಕಮಾ. ೯೯) ; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಕದ್ದಾಳೆಯ ಮರದ ಚಿಗುರುಗಳ ಕೊಯ್ದು (ವಚಕಾ. ೨೩). ಕರ್ದಾಳೆ : ಸೊರ್ಕೇಱಿ ಬಂದಾನೆಯೋ ಕಮಲಾರಾಮ ಹರಿನ್ಮಣೀನಿಲಯಮೋ ತಳ್ತಿಟ್ಟ ಕರ್ದಾಳೆಯೋ (ಚಿಕವಿ. ೩-೮೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱ್ಱಾಱೈ ; ಮಲ. ಕಱ್ಱಾವಾಳ]

ಕತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗ ; ಕರವಾಳು : ಮರುಳ್ವಕ್ಕದ ನಿಟ್ಟೊಡಲ್ ಮಸೆದ ಕತ್ತಿಗೆ ಕಣ್ಪೊಲನಾದುವೆತ್ತಲುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೩೮) ; ಆತಂಗೆ ಕತ್ತಿಯಂ ಮಸೆದಂ (ಶಮದ. ೧೩೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಳ್ಳರ ನಿವಹದಲಿ ಕಂಡವನ ತೊಡೆಯನು ಕೊಯ್ದು ಕತ್ತಿಯಲಿ (ಸಂಭಪ. ೨೫-೧೫) ; ಕತ್ತಿಯ ಹೊಳಹು ತೋಱಿತು ಸೂರ್ಯನ ಮೆಯ್ಯ ಮುತ್ತಿದ ಕಿರಣ ಗಳಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೬೭) ; ವಾಮಮಾರ್ಗವೆಂದರೆ ಕತ್ತಿಯೊಡನೆ ಸರಸ (ಭಾರದ. ೨೨೮). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕತ್ತಿಯರ ಪ್ರಿಥಿವಿ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ (ಎಇ. VI, ೨೫೩-೧ ; 800) ; ಕತ್ತಿ ಅರಸರ ಕೊಜ್ಜುಗಿ ಅರಸರ ಬಾಗೆ ಊರೊಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೨-೧ ; 750).

ಕತ್ತಿ ಇರಿ = ವಿರೋಧಮಾಡು ; ಹಗೆ ಸಾಧಿಸು : ಅವನು ಯಾಕೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿ ಇರಿಯುತ್ತಾನೆ. (ರೂಢಿ). ಕತ್ತಿಎತ್ತಿಕಟ್ಟು = ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧತೆಮಾಡು ; ಕತ್ತಿಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲು : ಕತ್ತಿಎತ್ತಿಕಟ್ಟದ ಸಮಾ ಚಾರವು ಗೂಢಚಾರರ ಮುಖಾಂತರ ತಿಳಿಯಿತು (ದೌಲತ್. ೬೮). ಕತ್ತಿಮಸೆ = ಕತ್ತಿ ಇರಿ : ಮನೆಯವರ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿಮಸೆದು ಹೊರಗಿ ನವರ ಪಕ್ಷ ಸಾಧಿಸುವುದುಂಟೆ? (ಅಷಾಢಭೂ. ೫೨). ಕತ್ತಿಮಾಡು = ಧಾಳಿ ಮಾಡು ; ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡು (?) : ಚವಡಗೌಂಡ ಬೊಂಮಗೌಂಡ ಸಹಾ ಅವರ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಹೆಣಮಯವಾಗಿ ಯಾ ಗೌಡರ ಮಗನು ಮಡಿದುಹೋದ ವರ್ತಮಾನಲು ಕೇಳಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೪೭-೩೩ ; 1646 ?). ಕತ್ತಿಹಾಕು = ಆತಂಕ ಪಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳು ; ತಳಮಳಗೊಳ್ಳು (?) : ಇಷ್ಟಕ್ಕೇಕೆ ಬೆದರಿ ಕತ್ತಿಹಾಕಬೇಕು ಅನ್ನುವ ಧೋರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಮರಳಿ. ೧೫೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಕತ್ತಿ. / ಹಿಂ. ಕತ್ತೀ = ಸಣ್ಣಖಡ್ಗ, ಚಾಕು, ಚೂರಿ]

ಕತ್ತಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ವಿರೋಧಿಸು ; ಹಗೆ ಸಾಧಿಸು : ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿಕಟ್ಟಲಿಲ್ಲ (ಪೌಲತ್. ೮೧) ; ಇವನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿಕಟ್ಟಲು ಯತ್ನಿಸುತಾ ಇವಾನೆ (ಮುನಿಮಾ. ೨೦೭). [ಕತ್ತಿ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕತ್ತಿಕಾಳೆಗ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ ; ಖಡ್ಗಯುದ್ಧ: ಜೋಕೆ! ಅವನು ಕತ್ತಿಕಾಳೆಗದಿ ಬಲುಗಟ್ಟಿಗನಂತೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦೦). [ಕತ್ತಿ + ಕಾಳೆಗ]

ಕತ್ತಿಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಾಡು ಜನಾಂಗ: ಕತ್ತಿಗರು, ಕುಲ್ಯರು, ಭಿಲ್ಲರು ಎಂಬ ಕಾಡು ಜನರು ಗುಜರಾತ್ ದೇಶದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೭೭). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಂಗೀರಸ ಗೋತ್ರದ ಈಶ್ವರನ ಕತ್ತಿಗನ ಮಕಳು ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟರಿಂಗೆ (ಎಇ. XXVIII, ೨೮–೫೨ ; 1256). [?]

ಕತ್ತಿಗೀಳು (ಕ್ರಿ). (ಒರೆಯಿಂದ) ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕೀಳು,—ಹೊರದೆಗೆ : ಘೋಳಾಯ್ತುರಾರ್ಪಿನಿಂದೆರಡು ಕೈಯಲಿ ಕತ್ತಿಗಿತ್ತು ಸವಜಿಂದರು ಕಾಲಕಮ್ಮರಿಯ ತೆಜದಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬–೨೯). [ಕತ್ತಿ + ಕೀಳು$_1$ (< ಕೀೞ್$_1$)]

ಕತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಗತ್ತಿ ; ಮುಚ್ಚು : "ಕೃಪಾಣೀ, ಲೂನಕರ್ತರೀ – ಈ ೨ ಕಡಿವ ಕತ್ತಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೭–೪೪೧) ; ಪೊಳೆವ ಕತ್ತಿಗೆಯುಂ ಬೆರಸು ಪೊಜಮುಟ್ಟು ಕೀರ್ತಿಗೆಯೆಂಬುಗ್ರದೇವತೆ ಬೆಸಸು ಬೆಸಸೆಂದು ಬೆಸನಂಬೇಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೨ ವ) ; ಕುಡುವ್ರದು ಕಿಚ್ಚಂ ದೇವರ್ ತಡೆಯದೆ ಕತ್ತಿಗೆಯನೆಮಗೆ ಬೆಸಸುವುದು (ಅಜಿಪು. ೧೦–೪೦); ಕತ್ತಿಗೆಯಂ ಜಡಿಯುತ್ತುಮಂಗರಕ್ಕರ ಪಡೆ ತಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೮) ; ಕರಗಸದೊಳ್ ಪೋೞ್ದು ಕತ್ತಿಗೆಯೊಳ್ ಸೀೞ್ದು (ರತ್ನಕ. ೨–೪ವ). [< ಸಂ. ಕರ್ತ್ರಿಕಾ]

ಕತ್ತಿಮತ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಮತ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಮತ , —ಪಂಥ (*). [ಕತ್ತಿ + ಮತ]

ಕತ್ತಿಮಾತು (ನಾ). ಎರಡು ದೇಶಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಯುದ್ಧ ಘೋಷಣೆ ಮಾಡುವಿಕೆ (*). [ಕತ್ತಿ + ಮಾತು$_1$]

ಕತ್ತಿವರಸೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗದಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಾಧನೆ: ತನ್ನ ಮಾತಿನ ಕತ್ತಿವರಸೆಯ ಆಟಕ್ಕೆ ನಾರಣಪ್ಪನಂಥ ಬಡಪಾಯಿ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ಮಾತ್ರ ಆವಳ ದುರ್ದೈವ (ಅನಾಥೆ. ೩೧). [ಕತ್ತಿ + ವರಸೆ (< ವರಿಸೆ)]

ಕತ್ತಿಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಲಬೋಯಸ್ಯ ಕೌಣ್ಡಿಲ್ಯ ಗೋತ್ರಸ್ಯ ಕತ್ತಿಶರ್ಮ್ಮಣ ಪುತ್ರಾಯ (ಇಆ. VII, ೧೮೭–೧೯ ; 668). [ಕತ್ತಿ + ಶರ್ಮ]

ಕತ್ತಿಸಾಧಕ (ನಾ). ೧. = ಕತ್ತಿಸಾಧನ (*). ೨. ಖಡ್ಗ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ, —ಚತುರ (*). [ಕತ್ತಿ + ಸಾಧಕ]

ಕತ್ತಿಸಾಧನ (ನಾ). ಖಡ್ಗವಿದ್ಯೆಯ ಸಾಧನೆ. [ಕತ್ತಿ + ಸಾಧನ]

ಕತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊತ್ತಿಸು; ಉರಿ ಮಾಡು: ಏಳುಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮನೆಯೆಲ್ಲಾ ಬೆಳಕಾಯಿತು (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೧೮); ಒಲೆ ಕತ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). [ಕತ್ತು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊತ್ತಿ ಉರಿಯಾಗು ; ಉರಿಹತ್ತು ; ಸುಡು : ಅದು ಉರಿಯ ಬುಡ ತುದಿಯಂತೆ ಕತ್ತುವುದು ಪೂರ್ವವಾಗಿ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಉರಿವುದು ಉತ್ತರವಾಗಿ (ಮೋಳಿ ಮಾ. ೧೩೯–೫೩೬) ; ಕಲ್ಲು ಬೆಂಕಿಯು ಕೂಡಿ ಉರಿವಾಗ ಹುಲ್ಲು ಕತ್ತಿದುದಿಲ್ಲ (ಮಧುವ. ೨) ; ಹೊತ್ತುತ ಹೊಗೆವುತ ಕತ್ತುತ ಕವರುತ ಸುತ್ತುವರಿದು . . . ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದುದಾ ಕಿಚ್ಚು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೪–೭೩) ; ಕತ್ತಿದ ಕಡಿಯೊಳುಪ್ಪಂ ಲೆಪ್ಪಿಸಿದಂತುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೦–೧೩). ೨. ಹೊತ್ತಿಸು; ಬೆಂಕಿಯುಂಟುಮಾಡು : "ಗಳ ಶಿಖಿಪಟೊಕರಣದೊಳ್ಕತ್ತು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೮). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕತ್ತು ; ಕೊಡ. ಕತ್, ಕತ್ತಿ]

ಕತ್ತು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಕಿರಿಚು; ಧ್ವನಿಮಾಡು (*). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕತ್ತು]

ಕತ್ತು$_3$ 'ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕತ್ತು$_4$ 'ಖತ' ನೋ.

ಕತ್ತುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ : "(ಅಂಗಿ, ಒಳಅಂಗಿ, ಮೊ. ಗಳ) ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ, ಕತ್ತುಪಟ್ಟಿ . . . ನಾಯಿಯ ಅಥವಾ ಬಂದೀವಾನನ ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ" (Collar. ಇಂಕನಿ). [ಕತ್ತು$_3$ (< ಕಟ್ಟು) + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಕತ್ತುಮೂಳಿ (ನಾ). ಬರಿ ಕೊರಳು ; ಆಭರಣವಿಲ್ಲದ ಕತ್ತು (*). [ಕತ್ತು$_3$ (< ಕಟ್ಟು) + ಮೂಳಿ$_1$ (< ಮೂೞಿ$_1$)]

ಕತ್ತುರಿ, ಕತ್ತೂರಿ (ನಾ). ೧. ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗದ ನಾಭಿಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ ; ಕಸ್ತೂರಿ; ಮೃಗಮದ : "ಮೃಗಮದಂ ಮೃಗನಾಭಿ ಕತ್ತುರಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೯–೨೧) ; ಕತ್ತುರಿಯಲ್ ಬರೆದಂತಪ್ಪ ವಿಕ್ರಾಂತತುಂಗನ ಮೀಸೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ); ಕತ್ತುರಿಯ ಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೯) ; ಸಾದು ಜವಾಜಿ ಕತ್ತುರಿ ಗಂಧಲೇಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೯) ; ದಿಟ್ಟಿಯ ದೋಷಕೆಂದು ಕತ್ತುರಿಯಡ್ಡಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟು (ಸೌಂದಪು. ೭–೨೩) ; ಪನ್ನೀರ ಚಳೆಯ ಕತ್ತುರಿಯ ಸಾರಣೆ (ಕಂನವಿ. ೮–೧೧) ; ಕನ್ನಡಂ ಕತ್ತುರಿಯಲ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬–೧೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಕಸ್ತೂರಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ: ತಾರಗೆಯ ಮೊಳೆಗಳಂತಿರ್ದ ಪದ್ಮಳಿಗಳಂ ಹಾರೈಸುತ ಕೊಂಡು ಬಿಳಿಯ ಕತ್ತುರಿಗಳಂ (ಪುಷ್ಪರ. ೯–೧೮) ; ಚೆಂಗಣಿಗಿಲೆ ಸೇವಂತಿಗೆ ಕತ್ತುರಿ ಸಿಂಗದ ಮುಡಿವಾಳ ದವನ ಮಂಗಳ ತುಳಸಿ ಬಿಲ್ವದ ಪತ್ರೆಗಳ (ನೋಹತ. ೨೨–೪೨) ; ಕತ್ತುರಿ ಸೇವಂತಿಗೆ ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೊತ್ತದ ಜಾಜಿ ಸಂಪಗೆಯ (ಕಂನವಿ. ೬–೮೨). **ಕತ್ತೂರಿ** : ೧. "ಕತ್ತುರಿ (ಕತ್ತೂರಿ) – ಕಸ್ತೂರೀ" (ತದ್ಭಕೋ. ೬) ; ಮಂದಗಮನೆಯರು ಕತ್ತೂರಿತಿಲಕವ ಚಂದನಗೂಡುತಿಕ್ಕಿದರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೦–೧೧). [ಪ್ರಾ. ಕತ್ಥೂರೀ < ಸಂ. ಕಸ್ತೂರೀ]

ಕತ್ತುರಿಕಾಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕೃಷ್ಣಪರ್ಣಿಗಿಡ; ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ: "ಮಾಲುಕಮೆನಲ್ಕೆ ಕತ್ತುರಿಕಾಮುಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೯). [ಕತ್ತುರಿ + ಕಾಮ ?]

ಕತ್ತುರಿಗಂಪು (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯ ಪರಿಮಳ, —ವಾಸನೆ: ಇರುಳ ತಿರುಳ ಬಣ್ಣದ ತನುವಿನ ಕತ್ತುರಿಗಂಪಿನ ಕಾಳ್ಬೇಡಿತಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೨೧). [ಕತ್ತುರಿ + ಕಂಪು]

ಕತ್ತುರಿಗದಡು (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಬೆರಸಿ ಮಾಡಿದ ಕದಡು; ಕಸ್ತೂರಿ ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಸುಗಂಧದ ರಾಡಿ : ಅನಿಮಿಷವಧು ಕತ್ತುರಿಗದಡಿನ ಚಳೆಯಂಗೊಟ್ಟಳಲ್ಲಿ (ಅನಂಪು. ೬–೪೬). [ಕತ್ತುರಿ + ಕದಡು]

ಕತ್ತುರಿನಾಮ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯಿಂದ ಬರೆದ ನಾಮ; ತಿಲಕ: ಕತ್ತುರಿ ನಾಮವನು ಪಣೆಗಳವಡಿಸಿದನು (ಕಂನವಿ. ೨೨–೭೧). [ಕತ್ತುರಿ + ನಾಮ]

ಕತ್ತುರಿನೀರ್ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಬೆರಸಿದ ನೀರು, —ಓಕುಳಿ: ಮೇಳದ ವಧುವಿತ್ತಳ್ ಪರಿಹಾಸ ಕಾಂತಿಯಿಂ ಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೊತ್ತುವ ನಿಜಕರಯಂತ್ರದ ಕತ್ತುರಿನೀರ್ಗಮಲಮಲಯಜದ್ರವರುಚಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೪–೧೦೧) ; ಇಟ್ಟನೀಶಂ ತನ್ನ ಕೆಯ್ಯ ಕತ್ತುರಿನೀರಪೊಟ್ಟಣದೊಳಗ ಜೆಯಂ (ಚಿಬಪು. ೩೭–೬೫). [ಕತ್ತುರಿ + ನೀರ್$_1$]

ಕತ್ತುರಿಬೊಜಂಗ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಟ; ಪರಿಮಳ ಪ್ರಿಯನಾದ ವಿಟ: ಕತ್ತುರಿಬಿಯಮುಂ ಮೆಚಿದು ಕತ್ತುರಿಯೊಳ್ ಪೂಱ್ದು ಕತ್ತುರಿಮಿಗದಂತಿರ್ಪ ಕತ್ತುರಿಬೊಜಂಗರುಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ). [ಕತ್ತುರಿ + ಬೊಜಂಗ]

ಕತ್ತುರಿಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯ ಬೊಟ್ಟು; ಕಸ್ತೂರಿ ತಿಲಕ: ಕತ್ತುರಿಬೊಟ್ಟನೆಂತಿಡುವೊಡಂ ನಿಲಲೊಲ್ಲದೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೩೬); ಹೊನ್ನ ಮೋಹಳದ ಕಠಾರಿ ಕತ್ತುರಿಬೊಟ್ಟು ಚಿನ್ನದ ಕೆಯ್ಗಂಬು ಮೆಚಿಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೯೬). [ಕತ್ತುರಿ + ಬೊಟ್ಟು$_1$ (< ಬಟ್ಟು$_1$)]

ಕತ್ತುರಿಮುರುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ; ಕಸ್ತೂರಿಯ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಮರುಗ: ಮುರುಗ ಕತ್ತುರಿಮರುಗವು ಜಾಜಿ ಕೆಂಜಾಜಿ ಪರಿಮಳಿಸುವ ಸೇವಂತಿ (ಕಂಸವಿ. ೫-೯೯). [ಕತ್ತುರಿ + ಮರುಗ]

ಕತ್ತುರಿಮಿಗ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ: ಕತ್ತುರಿಯೊಳ್ ಪೂಱ್ದು ಕತ್ತುರಿಮಿಗದಂತಿರ್ಪ ಕತ್ತುರಿಬೊಜಂಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ); ಹಸ್ತಿ ಕತ್ತುರಿಮಿಗನಲ್ಲದುಗ್ರಮೃಗಮಿಲ್ಲ (ಅರ್ಥನೇ. ೧-೫೪). [ಕತ್ತುರಿ + ಮಿಗ]

ಕತ್ತುರಿವಣ್ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯಂತಹ ಮಣ್ಣು; ಕರಿಯ ಮಣ್ಣು (?): ಎಸಟಂ ಮುಟ್ಟಲೊಡಂ ತನ್ನ ಸೌರಭಂಗೆಟ್ಟು ನೆಗಟ್ದ ಕತ್ತುರಿವಣ್ಗಂ ಮುಸಿಗಮೆಣೆಯಪ್ಪುದೆನೆ ಬಣ್ಣಿಸುವಂ ಕೇದಗೆಯ ಕಂಪನೇವಣ್ಣಿಸುವಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨೧). [ಕತ್ತುರಿ + ಮಣ್]

ಕತ್ತುರಿವಳೆ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಬಳೆ; ಕರಿಯ ಸಾಣೆ ಬಳೆ: ಮುತ್ತೋರ್ವ ಪಾಮುರಿ ಕವಣೆಗೆ ಗುಂಡಿಟ್ಟು ಕತ್ತುರಿವಳೆ ಗಳಿಲೆನುತ (ಅನಂಚ. ೧-೮೧). [ಕತ್ತುರಿ + ಬಳ್ಕೆ]

ಕತ್ತುರಿವುಲ್ಲೆ (ನಾ). = ಕತ್ತುರಿಮಿಗ: ಘನಸಾರದ ಪೊಸ ಕಾಡೊಳ ಗಾಡುವ ಕತ್ತುರಿವುಲ್ಲೆಗಳ ಬಿನದಿಪ ಹಸುಳೆ ಜವಾದಿಯ ಮಿಗಗಳನನು ರಾಗದಿ ನೋಡುತ (ಜಯುಕಾ. ೪-೨). [ಕತ್ತುರಿ + ಪುಲ್ಲೆ]

ಕತ್ತುರಿವೆಕ್ಕು (ನಾ). ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು; ಪುಣುಗು ಬೆಕ್ಕು: ಮರಿಚ ವ್ಯಾಕೀರ್ಣಪರ್ಣಂ ಕುರರತನುವ(ನಾ)ಗ್ರಂಥಿಪರ್ಣಚ್ಛದಂ ಕತ್ತುರಿವೆಕ್ಕಂ ಸಲ್ಲಕೀಪಲ್ಲವಮಿಭಶಿಸುವಂ . . . ಕೊರ್ವಿಸೆ ಸೊಗಯಿಪುದೀ ಕಾನನೋದ್ದೇಶಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೯). [ಕತ್ತುರಿ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕತ್ತೂರಿ 'ಕತ್ತುರಿ' ನೋ.

ಕತ್ತೃಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಚೀ ಹುಲ್ಲು: "ಗಂಧಿತೃಣಂ-ಕತ್ತೃಣ, ಕುಂಕುಮ" (ಒಷಧಿ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಕತ್ತೆ$_1$ 'ಕಟ್ತೆ' ನೋ.

ಕತ್ತೆ$_2$ (ನಾ). "ಮಣಿಬಂಧದ ಮುಂದಣ ಭಾಗ" (ಅಕಾನಿ. ೫-೫). [?]

ಕತ್ತೆಕಾಗದ (ನಾ). ಕರಡು ಕಾಗದ; ಒರಟು ಕಾಗದ: ಬಸ್ತುಗಳು, ಮೊ.ನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಪ್ಪವಾದ ಒರಟು ಕಾಗದ; ಕತ್ತೆಕಾಗದ; ಕರಡುಕಾಗದ (Cartridge Paper. ಇಂಕನಿ); ಅದು ಒಂದು ತರಹೆ ದಪ್ಪನೆಯ ಕಾಗದವಂತಪ್ಪ, ಕತ್ತೆಕಾಗದ ಅಂತ ಕರೀತಾರಂತೆ (ಬೆಳುಮು. ೨೮). [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕಾಗದ]

ಕತ್ತೆಕಿರುಬ, ಕತ್ತೆಗಿರುಬ, ಕತ್ತೆಗುರುವ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡುಮೃಗ: ಕತ್ತೆಕಿರುಬಗಳೂ ಶ್ವಾಪದಗಳೂ ರುದ್ರವಿಹಾರಸ್ಥಾನವಾದ ಆ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ (ಕೃವಾಕ. ೨೮). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಿಂಕೆ (ಕಿ). **ಕತ್ತೆಗಿರುಬ**: ೧. "ಮೃಗಾದಃ - ಕತ್ತೆ (ಗಿರುಬ) ಗುರುವ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೮). **ಕತ್ತೆಗುರುವ**: ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕಿರುಬ (< ಕಿಱುಬ್ಬು). / ತುಳು. ಕತ್ತೆಕುರುಬೆ]

ಕತ್ತೆಕಿರುಬನಗಿಡ (ನಾ). = ಕತ್ತೆಗರ್ಬ: ಕತ್ತೆಹೊಟ್ಟೆಗಿಡ, ಕತ್ತೆಕಿರುಬನಗಿಡ, ಕುರಿಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೬-೧೫೨). [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕಿರುಬ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕತ್ತೆಕುರುಬ (ನಾ). ಕತ್ತೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಕಾಳು ಕಡಿ ಹಾಗೂ ಕಂಬಳಿಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಕುರುಬ (ಕಿ). [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕುರುಬ$_1$ (< ಕುಱುಂಬ$_1$)]

ಕತ್ತೆಗರೆ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತೆಯ ಹಾಗೆ ಧ್ವನಿಮಾಡು, —ಕೂಗು: ಮುತ್ತ ಮುದುನರಿಯಂತೆ ಬಳ್ಳುಗರೆವರ್ ಕೆಲರ್ ನೆತ್ತಿವೊಡೆಯಲ್ ಗಳಹಿ ಕತ್ತೆಗರೆವರ್ ಕೆಲರ್ (ವಿಕಾಂಠ. ೧೪೪-೧೪). [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕರೆ$_1$]

ಕತ್ತೆಗರ್ಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ; ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ (ಕಿ). [?]

ಕತ್ತೆಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಕತ್ತೆಗಾಲ - ಈ ಬೇರಂ ಹಾಲಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ವಾಂತಿ ಆಗುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೪); ಕತ್ತೆಗಾಲದ ಬೇರಂ ತಂದು ಮೊಲೆ ಹಾಲಿಂದ ತೇದು ಅರೆ ಆಳಲೆಯಷ್ಟು ಎರೆಯಲು ವಾಂತಿಯಕ್ಕುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೧೮). [?]

ಕತ್ತೆಗಾಹಿ (ನಾ). ಕತ್ತೆ ಕಾಯುವವನು: ಕತ್ತೆಗಾಹಿಯ ಮಾತು ಬೇಡ (ಕೋಲಶಾಂ. ೬೯). [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕಾಹಿ]

ಕತ್ತೆಗಿರುಬ 'ಕತ್ತೆಕಿರುಬ' ನೋ.

ಕತ್ತೆಗಿವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅಜಶೃಂಗಿ - ಕತ್ತೆಗಿವಿ" (ಅಕಾನಿ. ೨-೮); ಕತ್ತೆಗಿವಿ ಸಹದೇವಿ ಮುತ್ತೆತ್ತುನಾಲಗೆಯು ಉತ್ತರಣೆ ವೆರಸಿ ತಿಲಕವಿಡೆ ಲೋಕ ತನ್ನತ್ತ ಸಾರುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೮೦). [?]

ಕತ್ತೆಗುರುವ 'ಕತ್ತೆಕಿರುಬ' ನೋ.

ಕತ್ತೆಚಾಕರಿ (ನಾ). ಕತ್ತೆಯಂತೆ ದುಡಿಯುವುದು; ಹೊರೆಗೆಲಸ; ಬಿಟ್ಟಿ ದುಡಿತ: ಕತ್ತೆಚಾಕರಿ ಮಾಡಿಸುವವನು (Slave driver. ಇಂಕನಿ); ಆಳಿನಿಂದ ಕತ್ತೆಚಾಕರಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೂಲಿ ಕೊಡುತ್ತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಚಾಕರಿ]

ಕತ್ತೆತುಂಬೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕತ್ತೆತುಂಬೆ ಸೊಪ್ಪು, ಅಧೋಮುಖಿ (ವೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೪೩). [?]

ಕತ್ತೆಬಾಲ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತೆಯ ಬಾಲ. ೨. (ಅಲಂ) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ್ದು; ಕ್ಷುದ್ರವಾದುದು: ಅವನು ಬರದಿದ್ದರೆ ಕತ್ತೆಬಾಲ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಬಾಲ$_1$]

ಕತ್ತೆಬಾಲದಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (ಕಿ). [ಕತ್ತೆಬಾಲ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕತ್ತೆಯ 'ಕಟ್ತೆಯ' ನೋ.

ಕತ್ತೆವಾಯಿ (ನಾ). ಕತ್ತೆಯ ಬಾಯಿ: ತಪ್ಪುತ್ತೆಡಹುತ್ತೋಡುತ್ತಿಪ್ಪನ ಬಾಯ್ ಕತ್ತೆವಾಯಿ (ನೀತಿಸಾ. ೩೦). [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್)]

ಕತ್ತೆಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಪಿಗೆ: ಕನಂಗಹೂ, ಕಮುಂದ ಮರ, ಅಪೂರ್ವಚಂಪಕ, ವನಸಂಪಿಗೆ, ಕತ್ತೆಸಂಪಿಗೆ (ವೈಔಗಿ. ೧೭-೨೯೪). [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಸಂಪಿಗೆ]

ಕತ್ತೆಹೊಟ್ಟೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಕತ್ತೆಹೊಟ್ಟೆಗಿಡ, ಕತ್ತೆಕಿರುಬನಗಿಡ, ಕುರಿಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೯-೧೫೨). [ಕತ್ತೆಹೊಟ್ಟೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕತ್ಥನ (ನಾ). ಜಂಬ ಕೊಚ್ಚುವಿಕೆ; ಬಡಾಯಿ. [ಸಂ.]

ಕತ್ಥಾಯ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

ಕತ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜಂಬಕೊಚ್ಚು; ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳು: ಕೊಂದ ಬಿಸುಟೆ ಅಹಿತರನುಯೆಂದು ಕಂಸ ಕತ್ಥಿಸೆ ಇಂದಿರೇಶ ಕೇಳಿದವ್ಯಯಾತ್ಮಾ (ಪ್ರಸಭಾ. ೬೫-೪). [ಕತ್ಥನ + -ಇಸು₃]

ಕತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಕ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ದ್ವಿತ್ವಂ ಬೆರಸಿದ ಕತ್ವಂ ಚತ್ವಂ ಖತ್ವಂ ಯಥಾಪ್ರಯೋಗದಿನಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಕಥಕ್ (ನಾ). ಭಾರತೀಯ ನೃತ್ಯಪದ್ಧತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಥಕ್ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಇಂದಿನ ಚಲನ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲೂ . . . ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೇವೆ (ಆಭಾನ್ಯ. ೧೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕತ್ಥಕ್]

ಕಥಕ (ನಾ). ೧. ಕತೆ ಹೇಳುವವನು; ಕತೆಗಾರ: ಗಾಯಕ ವಾದಕ ನರ್ತಕ ಕಥಕ ಪುಣ್ಯಪಾಠಕ ವೈತಾಳಿಕನಿಕರಮುಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೪-೫೪ ವ); ರಾಮಾಯಣ ಭಾರತ ಕಥೆಗಳು ಜನತೆಗೆ ಕಥಕರು ಭಟ್ಟರು ಆಟ್ಟಲಾಟದವರು ಇವರಿಂದ ಕೇಳಿ ನೋಡಿ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದುವು (ಬಂಕಿಮ. ೭). ೨. ಮುಖ್ಯ ನಟ; ಭಾಗವತ (?): ಬೀಣೆಯ ಕೊಟಲ ಬೆದಂಡೆಯ ಗಾಣರ ಬಱಿವಿಡಿದು ಸುೞಿದು ಕುಂ[ದಿಂ] ಕಥಕಶ್ರೇಣಿಯೊಡನೆಳಸಿ ಬಳಸುವ ನಾಣಿಲಿಗಳನೀ ಬುಧಾಳಿಯೊಳ್ ಪುಗಿಸುವುದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಕಥಕಳಿ 'ಕಥಕ್ಕಳಿ' ನೋ.

ಕಥಕ್ಕಲಿ 'ಕಥಕ್ಕಳಿ' ನೋ.

ಕಥಕ್ಕಳಿ, ಕಥಕಳಿ, ಕಥಕ್ಕಲಿ (ನಾ). (ಮಲಯಾಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯನಾಟಕ: ಕೇರಳವು ಕಥಕ್ಕಳಿಯ ಮಾತೃಭೂಮಿ (ಭಾರಜಾ. ೧೨೭); ಕಥಕ್ಕಳಿಯ ಕ್ರಮದಂತೆ, ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಡಿ, ಬಿಡಿ ಹಾವ (Gesture) ಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುವ ಪರಿಪಾಠವನ್ನು ನಮ್ಮವರು ಬಳಸಲಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೦); ಕಥಕ್ಕಳಿಯ ಪುತ್ಥಳಿಯೆ! ಪೃಥಕ್ ಥತ್ ತಳಿಸಿದೆ ಜೀವಂತಿಗೆ (ಅರಳು. ೨೪೪-೭). **ಕಥಕಳಿ:** ಆಟ್ಟಕಥಾ ಅಥವಾ ಕಥಕಳಿ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ ನಾಟಕ ಮತ್ತು ನಾಟ್ಯಕಲೆಗಳಿಗೆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾದ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೪೦೩); ಮೂಕನಾಟಕಗಳಾದ ಕಥಕಳಿ ಮೊದಲಾದುವು ಈ ವಾದದ ಪರಿಣಾಮಗಳೇ (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೯). **ಕಥಕ್ಕಲಿ:** ಇವರು ಕುಣಿಯುವ ಕುಣಿತಗಳು 'ಕಥಕ್ಕಲಿ' ಕುಣಿತಗಳಿಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿವೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೧). [← ಮಲ. ಕಥಕ್ಕಳಿ]

ಕಥನ (ನಾ). ಹೇಳುವಿಕೆ; ನಿರೂಪಣೆ; ಕಥೆ: ವರನೃಪರ ಸಭೆಯೊಳಗೆ ಧರಣಿಪನ ಕಥನವೇ ಕಥನ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೩೧); ಶ್ರವಣಸುಧಾವಿನೂತನ ಕಥನ ಕಾರಣ ಕಾವುದಾನತಜನವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೧); ಮುದುಕಿ ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಕಥನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವಿರಾಮವಿತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕಥನಕವನ (ನಾ). ಕಥನರೂಪವಾದ ಕವನ; ಕತೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ: ಕಥನಕವನ, ದೃಶ್ಯಗೀತ . . . ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೪). [ಕಥನ + ಕವನ]

ಕಥನಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕತೆಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: ಬೇಹಿನಾಳ್ . . . ಕಯ್ಮುಗಿದು ಕಥನಗೈದನು ಕದನವೃತ್ತಾಂತಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೫-೩೪೭). [ಕಥನ + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಕಥನಾಲಾಪ (ನಾ). ಕಥೆ ಹೇಳುವಿಕೆ, —ನಿರೂಪಣೆ: ಇಳೆಯೊಳೀ ಕೃತಿಯ ಕಥನಾಲಾಪವೆಂತೆನಲು (ಭಕ್ತಾಚ. ೧-೭). [ಕಥನ + ಆಲಾಪ]

ಕಥಯಿಸು 'ಕಥಿಸು' ನೋ.

ಕಥಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಕಥೆ; ಇನ್ನೊಂದು ಕಥೆ: ಒಂದು ದಿನಂ ಕೃಷ್ಣನಾಟಿಗುಟ್ಟಿದೊಡದನೇನೆಂದುಂ ಮಾಣಿಸಲಱಿಯದದೊಂದು ಕಥಾಂತರದೆ ಗೋಪಿ ಮಾಣಿಪ ಬಗೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫೯); ಮುಂದಿಲ್ಲಿಯ ಕಥಾಂತರವನರಸ ಕೇಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೧೨). [ಸಂ.]

ಕಥಾಕಾಲಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ಹರಿಕತೆ: ಕಥಾಕಾಲಕ್ಷೇಪವೆಂಬುದು ಉತ್ತರದ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಲೆ (ಸಂಗೀತ. ೧೧೯). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಕಾಲಕ್ಷೇಪ)]

ಕಥಾನಕ (ನಾ). = ಕತೆ ೧: ಮುದುಕಿ ಹಿಂದಿನ ಕಥಾನಕವೊಂದನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದಾಗ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೧೩); ಎರಡು ಕಥಾನಕಗಳ ಮೇಲೆ ಕರ್ತೃ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೨೧೩). [ಸಂ.]

ಕಥಾನಾಯಕ (ನಾ). ಕಥೆಯಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಪಾತ್ರ: ಆರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನಂ . . . ಕಥಾನಾಯಕಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೧); ಸತ್ಯಾಶ್ರಯದೇವನೆ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭಂ ಕಥಾನಾಯಕನಾಗಲನಿಲಜನೊಳ್ ಪೋಲಿಸಿ ಪೇೞ್ದನೀ ಗದಾಯುದ್ಧಮಂ ಮಹಾಕವಿರನ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೩೧). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ನಾಯಕ)]

ಕಥಾನ್ವಯ (ನಾ). ಕಥೆಯ ಹೊಂದಿಕೆ, —ಸಂಬಂಧ, —ರಚನೆ: ಈಗಡಿನ ಕಥಾನ್ವಯಕ್ಕೆ ರಸಮುಂ ಪೊಸಗಬ್ಬಮಪೂರ್ವಮಾವುವುಳ್ಳೊಡಮವು ಪೇೞ್ದು ಸಾಧಿಸಿದ ಕಬ್ಬಮೆ ದಲ್ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೯). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಅನ್ವಯ)]

ಕಥಾಪತಿ (ನಾ). = ಕಥಾನಾಯಕ: ಈ ಕೃತಿಗೆ ಕಥಾಪತಿ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೧). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಪತಿ)]

ಕಥಾಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಕತೆಯ ಓಟ, —ನಡೆ: ಮಾತಿನ ಮತ್ತು ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗದ್ದಲದಿಂದ ಕಥಾಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ನಡುನಡುವೆ ಅಡಚಣೆಯೊದಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೦೯). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಪ್ರವಾಹ)]

ಕಥಾಪ್ರಸಂಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವಚನ; ಸಂವಾದ; ಸಂಭಾಷಣೆ. ೨. ಕಥೆಯ ವಸ್ತು; ಕಥೆ. ೩. ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಸಂದರ್ಭ. [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಪ್ರಸಂಗ)]

ಕಥಾಭಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದದ್ದು; ಕಥಾವಸ್ತು; ಕಥಾವಿಷಯ: ಸಂದರ್ಜುನನೊಳ್ ಪೋಲ್ವೀ ಕಥಾಭಿತ್ತಿಯನನುನಯದಿಂ ಪೇೞಲೆಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೧). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಭಿತ್ತಿ)]

ಕಥಾಮಂಜರಿ (ನಾ). ಕತೆಗಳ ಗೊಂಚಲು, —ಸಮೂಹ: ಈ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಖ್ಯಾನವೇ ಅನೇಕ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಒಂದು ಬೃಹತ್ಕಥೆಯಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಕಥಾಮಂಜರಿಯೇ ಆಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೦೦). [ಸಂ. ಕಥಾಮಂಜರೀ (ಕಥಾ + ಮಂಜರೀ)]

ಕಥಾಮುಖ (ನಾ). ಕಥೆಯ ಪ್ರಾರಂಭದ ಭಾಗ: ಪೀಠಿಕಾಭಾಗ ಮುಗಿದು ಕಥಾಮುಖ ಆರಂಭವಾಗಬೇಕು – ಅದೇ ಹೊತ್ತಿಗೆ . . . ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕುಳಿತರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೭೯). 'ಕಥಾವತಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಮುಖ)]

ಕಥಾಯ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

ಕಥಾಯಿ, ಕತಾಯಿ, ಕತಾವಿ, ಕತ್ಥಾಯ, ಕಥಾಯ, ಕದಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಜಗಪೊಗಳೆ ಪುಲ್ಲಿಯ ಕಥಾಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪಡಿಪಟ್ಟವಳಿಯ] ಕಡೆಗಟ್ಟಿಂದ ಸೊಗಯಿಸಿದ ನೇತ್ರ ಸೂತ್ರಾವಳಿಗಳಿಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೩); ವರ್ಗದ್ವಿತೀಯಕ್ಕೆ – ವಕ್ಖಾಣಂ . . . ಮತ್ಥವಟ್ಟಗೆ, ಕಥಾಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಥಾಯಂ (ಕತ್ಥಾಯಂ)] (ಶಮುದ. ಸ. ೨೫ ವೃತ್ತಿ). **ಕತಾಯಿ:** ದುಗುಲದ ಪೈಠಣಿ ಸುಕ್ಕುಗುಪ್ಪಸ ಮಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಕತಾಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸೊಗಯಿಸುವೆಕತಾಯಿ, ಸೊಗಯಿಪವೇಕತಾಯಿ, ಸೊಗಯಿಪಯೇಕತಾಯಿ] ಮೆಱೆಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೩೩). **ಕತಾವಿ:** ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ಹುರ್ಬೊಪ್ಪುವ ತಿಲಕಂ ಬೈತಲೆ ಕತಾವಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಿಂ ಮೆಯ್ಯಂಡೇಱಿ (ಕುಮುರಾ. ೧೧-೪).

ಕತ್ಥಾಯಿ: ಮತ್ಥವಟ್ಟಿಗೆ, ಕತ್ಥಾಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಥಾಯಿ, ಕಥಾಯಂ] (ಶಮದ. ಸ. ೨೫ ವೃತ್ತಿ). **ಕಥಾಯ**: ಮೇಲಿನ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕದಾಯಿ**: ನಡುವೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟನ ಹೊಕ್ಕುಳ ಪಲ್ಲೆಯ ತೊಂಗಲ್ಗಳಂ ಕದಾಯಿಯ ಕಡೆಗಟ್ಟನ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಂಕ್ತಿಯ (ಕೇಶಿರ. ೧೧೦-೨೨). [?]

ಕಥಾಲಾಪ, ಕಥಾಳಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾತುಕತೆ; ಸಲ್ಲಾಪ; ಸಂಭಾಷಣೆ: ಸುರಂಜನ ಕಥಾಲಾಪರಸದಿಂ ಪದ್ರಸಾನ್ನದಾರೋಗಣೆಯೊಳಿರುತಿರ್ದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೩). ೨. ಕತೆ ಹೇಳುವಿಕೆ; ಕಥಾನಿರೂಪಣೆ: ಆಲಿಸಿಲೆ ಜನಮೇಜಯಕ್ಷಿತಿಪ ಮುಂದಣ ಕಥಾಲಾಪ ಕೌತುಕವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧). **ಕಥಾಳಾಪ**: ೨. ಕೇಳಿಲೆ ನೃಪಾಲಕುಲತಿಲಕ ಮುಂದದ್ಭುತ ಕಥಾಳಾಪಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೫೮). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಆಲಾಪ)]

ಕಥಾವಣಿ, ಖತಾವಣಿ, ಖತಾವಣೆ (ನಾ). ವರ್ಗೀಕರಿಸಿ ಬರೆದ ವ್ಯವಹಾರದ ಲೆಕ್ಕ; ಖಾತೆವಾರು ಜಮಾಖರ್ಚು: ಪ್ರಭುದೇವ, ಕಾಮಣ್ಣನ ಮುಂದಿದ್ದ ಸಾಹುಕಾರರ ರೋಜು, ಕಥಾವಣಿ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಕಡೆಗೆ ಕೈಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ (ದಿವಾಬ. ೬೨). **ಖತಾವಣಿ**: ಬೈಠಿಖತಾವಣಿ ಬರಿಯುವುದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೨೭೯). **ಖತಾವಣೆ**: ಆದರ ಖತಾವಣೆ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಸಹಿಯು ಸರಿಯಾಗಿ ಇದ್ದ ಬಗ್ಗೆ (ಬ್ಯಾಂಕಕ್ಯ. ೬೧). [← ಮರಾ. ಖತಾವಣೀ]

ಕಥಾವತಾರ (ನಾ). ಕಥೆಯ ಆರಂಭ: ಸತ್ಕೃತಿ ಕಥಿತ ಕಥಾವತಾರಮೇಂ ಕೇವಳಮೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೬). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಅವತಾರ)]

ಕಥಾವಸಾನ (ನಾ). ಕಥೆಯ ಮುಕ್ತಾಯ, —ಮುಗಿವು: ಮೈದುನರಿರ್ವರುಂ ತಪಂಬಟ್ಟು ಕಾಲಾಂತರದೊಳ್ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರಾದರೆಂಬ ಕಥಾವಸಾನದೊಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೫೯-೧೪). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಅವಸಾನ)]

ಕಥಾಸಾರ (ನಾ). ಕಥೆಯ ಸಾರಾಂಶ: ಕಥಾಸಾರವು ಮೊದಲಾಗಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ (ಕಾಲೂರ. ೬ ಹರಕೆ). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಸಾರ)]

ಕಥಾಳಾಪ 'ಕಥಾಲಾಪ' ನೋ.

ಕಥಿಕ (ನಾ). ಕಥೆ ಹೇಳುವವನು; ಕಥೆಗಾರ: ಅಮೃತಮಥನಕಥನವನೊರ್ವ ಕಥಿಕನು ಕಥಿಸುತಿರಲಾಗಿ (ಬಸಪು. ೧೩-೧). [< ಸಂ. ಕಥಕ]

ಕಥಿತ (ಗು). ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೇಳಿದ: ಸಕಳಾಳಾಪ ಕಳಾಕಳಾಪ ಕಥಿತ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ . . . ಪೇಟ್ದ ಚಿತ್ರಕೃತಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೪); ನಿಜ ಪಿತೃಸೂತಕೇತನ ಕಥಿತಮಾಗಿರ್ದ ರಥಮನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೦ ವ); ಈ ಸಂಧಿಯುದ್ಧಕ್ಕೂ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಲಗ್ಗೆ ಬಿದ್ದ ಸಂಗತಿಯು ಕಥಿತವಾಗಿದೆ (ಕರ್ಣಾಜ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಕಥಿತಮೂಲ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಿದ ಬೆಲೆ: (ಪಾರಿಭಾ. ೨೬). [ಕಥಿತ + ಮೂಲ್ಯ]

ಕಥಿಯಿಸು 'ಕಥಿಸು' ನೋ.

ಕಥಿಲ (ನಾ). ತವರ: ೧. ಅಕ್ಕಲಕಾರ, ಉತ್ತಮ; ೨. ಊದು (ಲೋಬಾನ); ೩. ಕಥಿಲ (ತವರು); ೪. ಕವಡಿ ಲೋಬಾನ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨೨). [← ಮರಾ. ಕಥೀಲ]

ಕಥಿಸು, ಕಥಯಿಸು, ಕಥಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: ಗಣಧರಾದಿಗಳುಳ್ಳುದನುಳ್ಳ ಮಾಟಿಕ್ಕೆಯಿಂ ಕಥಿಸಿದರಿಲ್ಲಿ ಪೇಟ್ವ ಕವಿಕಲ್ಪಮಿದೆಂಬವನಲ್ಪನಲ್ಲನೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೪೩); ಅಮೃತಮಥನ ಕಥನವನೊರ್ವ ಕಥಿಕನು ಕಥಿಸುತಿರಲಾಗಿ (ಬಸಪು. ೧೩-೧); ಪೃಥಿವೀಪತಿಯ ಕಂಡು ಹೆಬ್ಬೆಬ್ಬೆಗೊಂಡಿಂತು ಕಥಿಸಿದಳೆನದಿರು ಖಗವೆ (ಭರಚ. ೬-೯೨). **ಕಥಯಿಸು**: ಆಪಹಾಸ್ಯ ಸಮಾಶ್ರಿತಮಪ್ಪ ಕಬ್ಬಮಂ ಕಥಯಿಸಿ ಗರ್ವದಿಂ ಬೆಱೆತು (ಶೃಂಗಾರ. ೧-೭). **ಕಥಿಯಿಸು**: ಮಥಿಯಿಸಲೆಂದು ಮಂದರಮನಲ್ಲಿರದಿಟ್ಟರೆನಿಪ್ಪ ಭಾವಮಂ ಕಥಿಯಿಸುವಂತೆ ಮೇರು ಮೆಱೆದಿರ್ದುದು ಮಧ್ಯದೊಳಾ ಪಯೋಧಿಯಾ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೧೫). 'ಕತಿಸು' ಪರಾ. [ಕಥನ + -ಇಸು]

ಕಥೆ (ನಾ). = ಕತೆ೧: ಮಹಾಪುರುಷರ್ಕಳ ಕಥೆಗಳಂ ಪೇಟ್ವಲ್ಲಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧-೧೧); ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡೆ ಭಾರತದೊಳಗಣ ಕಥೆಯೆಲ್ಲಮೀ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂತೊಳಕೊಂಡತ್ತೆನೆ (ಗದಾಯು. ೧-೫೫); ವಿಷ್ಣುವ ನೆನೆದು ಮುನಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು ಕಥೆಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨-೧೦)· ಕಥೆಗೊಂದು ಕಾಲುಂಟೆ? (ಗಾದೆ).

ಕಥೆಯಾಗು = ೧. ಕಥೆಯ ಸಂಗತಿಯಾಗು; ಕಥಾವಸ್ತುವಾಗು: ವ್ಯಥೆಯಾದಳು ಕಥೆಯಾದಳು ಎದೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಮಡಗಿ! (ಅರಳು. ೩೫೭-೯). ೨. ರಗಳೆಯಾಗು; ದೊಡ್ಡ ವಿಷಯವಾಗು: ಅದೇ ಒಂದು ಕಥೆಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕಥಾ]

ಕಥೆಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ಕೇಳು: ವಿಪ್ರರೀ ಕಥೆಗೇಳೆ ವೇದ ಪವಿತ್ರರಹರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ೧೯-೫೬ ಅಡಿಟಿ). [ಕಥೆ + ಕೇಳ್]

ಕಥೆವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳು, —ನಿರೂಪಿಸು: ನನ್ನಿಯಾದುದು ಸುತಂಗೆ ಕಥೆವೇೞ್ದರೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿ ಜಗದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೧೪). [ಕಥೆ + ಪೇೞ್]

ಕಥ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಥನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಥನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು: ಈ ನಾಟಕಗಳು ಪದ್ಯ, ಕಥ್ಯ, ದ್ವಿಪದ, ಭಾಷಣಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ರಂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಭಾರದ. ೫೫೫). [ಸಂ.]

ಕದ 'ಕದವು$_1$' ನೋ.

ಕದಂ (ಗು). (ಕುದುರೆಯಂತೆ) ಸತ್ತ್ವಶಾಲಿಯಾದ; ಚುರುಕಾದ (ಶಿ).

ಕದಂನಡಿಸು = (ಕುದುರೆಯಂತೆ) ವೇಗವಾಗಿ ನಡಸು (ಶಿ). [← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಖಂದಾ]

ಕದಂದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕದವನ್ನು ತೆಗೆ; ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆ: ಭಕ್ತನಂ ಕಂಡು ಭಯಂಬಡುತ ಕದಂದೆಗೆದು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೬೨). [ಕದ (< ಕದವು$_1$) + ತೆಗೆ$_1$]

ಕದಂಪು, ಕದಪು (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಗಲ್ಲ; ಕಪೋಲ: ಪರಾಕ್ರಮಧವಳನ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕದಂಪಂ ಕರ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೨ ವ); ಮುತ್ತಿನ ನೀಲದೆಕ್ಕಸರದೋಲೆ ಕದಂಪಿನೊಳಾಡೆ (ಜಗವಿ. ೫-೪೩); ವಿಕಲ್ಪ ಬಿಂದುಗೆ – ಕದಂಪು, ಕದಪು (ಶಮದ. ೩೭ ಪ್ರಯೋ); ಬಂದುಗೆವಾಯ ತೆಳ್ಗದಂಪಿನ ನುಣ್ಗೊರಲ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯೯). **ಕದಪು**: "ಕದಪು ಕೆಲ್ಲಂ ಕಪೋಲಂ ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೯-೧೫); ಕದಪಿನ ಕಣ್ಣಾರ್ಕೆಯನಳಂಕೃತಮಪ್ಪ ಗಳಪ್ರದೇಶಮಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬೬ ಶೂದ್ರಕ); ಅವತಂಸಂ ಕದಪಂ ಪಳಂಚೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೪೪); ಅರಸನ ಕದಪು ಕೈಯಲಿ ಕೀಲಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕದುಪ್ಪು]

ಕದಂಬ (ನಾ). ೧. ಕಡಹದ ಮರ; ನೀಪ ವೃಕ್ಷ: "ಕಡವನೆ ಕದಂಬ ವೃಕ್ಷಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೬); ಕಕುಭಾಶೋಕ ಕದಂಬ ಲುಂಗ ಲವಲೀ ಭೂಜಾರ್ಜುನಾನೋಕಹ ಪ್ರಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೦); ಕದಂಬ ಮಹೀಜಾತದಿಂ ಪಡುವಲಾಗೆ ಪುತ್ತಂತದರ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣದೊಳಾಗೆ ಮೂಱು ಪುರುಷಕ್ಕೆ ನೀರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೩೩). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: ಕೆಲದೊಳಿರ್ದ ಸಖೀಕದಂಬದ ಮೊಗಮಂ ನೋಡೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೪೧); ಎಸೆದುದಿರುಳೊಳ್ ಜಾರನಾರೀಕದಂಬಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೯); ಗಗನಾಪಗೆಯ ಜಲಕಣಕದಂಬಮೊ (ಹವ್ಮಾರ. ೨-೬೨).

೩. ಸಾಸಿವೆಯ ಕಾಳು. ೪. ಪರಿಮಳ ವಸ್ತು; ಸುಗಂಧ ಚೂರ್ಣ: ಕದಂಬಾದಿ ಗಂಧವಡಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ – ಸಕಲವಾದ ತಿಮಿರ ದುರ್ಗಂಧ ದೋಷಸಂಗಳಂ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ, ಕಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ... ಶೀತೋಷ್ಣಗಳ ಹೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೨); ಇವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಮ್ಮೇಳನದಿಂದ ತಯಾರಾಗುವ ಕದಂಬಗಳನ್ನು ಹಲವು ತೆರನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಾಹಿಜೀ. ೫೨). ೫. ಸಮ್ಮಿಶ್ರಣ; ಸೇರ್ಪಡೆ; ಬೆರೆಯುವುದು: ತ್ರಿವಿಧ ಮಲವಿಲ್ಲದಡೆ ಒಲ್ಲೆನೆಂದು ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಡೆ ಕೂಡಿ ಕದಂಬನಾಗಿ ಮಧುಮಕ್ಷಿಕದಂತೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾವನಲ್ಲ (ಸರ್ವವ. ೧೯–೬೫೩). ೬. ತರಕಾರಿ, ಮಸಾಲೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ (ಶಿ). ೭. ಕಲಕಿ ಹೋದದ್ದು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಅವರ ಕೆಲಸವೆಲ್ಲಾ ಕದಂಬವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೮. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕದಮ್ಬರಾ ಮಗನ್ನಿರ್ ಅಜವಮ್ಮರಸರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೪೫; 890); ಮುಜುಕಲ್ಲಂ ಕದಂಬ ತರಿಸಿ (ಎಕ. II, ೪೪೩; 900). ೯. ಒಂದು ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು: ಬನವಾಸಿ ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರಂ ಕದಂಬರಾ[ಭ]ರಣಂ (ಕಇ. I, ೧೯–೭; 1108); ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಆಳಿದ ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿ ಕದಂಬರು, ಗಂಗರು ... ಇವರೇ ಮುಖ್ಯರಾದವರು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೩); ಕದಂಬರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳಿವೆ (ಕಶಾಅ. ೨೧). ೧೦. ಅರಿಸಿನ (ಶಿ). [ಸಂ.]

ಕದಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ಸಂಚಯ: "ನಿಕರಂ ನಿಕಾಯಂ ಸಮಾಜಮೌಘಂ ಕದಂಬಕಂ ... ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭–೧); ಶುಷ್ಕ ತಾರ್ಕಿಕಂಗಂ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗಂಗಂ ವಿಷಯಮೆ ಕಾವ್ಯರತ್ನಮತಿಚತುರಕವಿಕದಂಬಕವಿಷಯಂ (ಆದಿಪು. ೧–೨೪); ಗೋಪಕದಂಬಕಮಿಂದು ಗವ್ಯಮಾಹಿಷರಸ ಸಂಕುಳಂಬೆರಸು ಕಾರ್ಮುಕಪೂಜೆಗೆ ಬರ್ಪುದೆಂದು (ಜಗವಿ. ೫–೬೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಾದ್ಯ; ಮೊಸರೊಡೆ: "ದಧಿಯಾಮ್ಲ ಮುಗ್ಧಾದಿಯಲಿ ವಡೆಗಳಂ ಕಲಸಲದು ಕದಂಬಕಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೬). ೩. ಸಾಸಿವೆಗಿಡ. ೪. ಕದಂಬ ವೃಕ್ಷದ ಹೂವು. [ಸಂ.]

ಕದಂಬಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ತೆಂಕಲು ಕದಂಬಗೆಱೆ ನೈರಿತ್ಯಕ್ಕೆ ತ್ರಿಕಟೇಶ್ವರದ ಶೀಮೆ (ಕಇ. I, ೧೭–೯; 1055). [ಕದಂಬ + ಕೆಱೆ]

ಕದಂಬದಂಬುಲ (ನಾ). ಸುಗಂಧವಾದ ತಂಬುಲ; ಪರಿಮಳದ ತಾಂಬೂಲ: ಆದೇಂ ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತೊ ಕತ್ತುರಿಯ ಕಪ್ಪುರದೊಂದು ಕದಂಬದಂಬುಲಂ (ಸಂಪಭಾ. ೪–೧೦೭); ಕುಂಕುಮದಚ್ಚೆ ಕದಂಬದಂಬುಲಂ ಕನಕವಿಭೂಷಣಾಳಿ ಪೊಸಜಾದಿಯ ಪೂ ದವಳಾರವಬ್ಬಿಜಂ ಜನಿಯಿಸಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೧೯). [ಕದಂಬ + ತಂಬುಲ]

ಕದಂಬಯ್ಯದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬನವಾಸಿಯ ಶ್ರೀಮತ್ಕದಂಬಯ್ಯದೇವನ ಮೇಲೆ ವನ್ದನ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೭೦–೧೫; 1037). [ಕದಂಬ + ಅಯ್ಯ$_1$ + ದೇವ]

ಕದಂಬಲಿಪಿ (ನಾ). ೧. (ಓದಲು ಕಷ್ಟವಾದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೂಢಲಿಪಿ: ಲಿಪಿಗಳ ವಿವರ – ಗಗನಲಿಪಿ ಧೂಮಲಿಪಿ ಜಲಲಿಪಿ ಪಿಶಾಚಲಿಪಿ ಖಗಲಿಪಿ ಕದಂಬಲಿಪಿ ಕಾಕಲಿಪಿ ... ಈ ಅಗಣಿತ ಲಿಪಿಗಳ ನೋಡಲಱಿಯದೆ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳವಳಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೭–೫). ೨. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕದಂಬರ ಕಾಲದ ಲಿಪಿ. [ಕದಂಬ + ಲಿಪಿ]

ಕದಂಬವೆಳಗು (ನಾ). ಅನೇಕ ಬಣ್ಣಗಳ ಸಂಕೀರ್ಣಕಾಂತಿ; ಬೆರಕೆ ಬೆಳಕು; ಮಿಶ್ರಪ್ರಕಾಶ: ಬಳ್ವಳ ಬಳೆದ ಕದಂಬವೆಳಗೆಂಬ ಧವಳಾರುಣ ನೀಲ ನೀರರುಹವನಕ್ಕಿದಿರೆಬ್ಬ ಲೋಚನಮರೀಚಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೨–೩೩ ವ). [ಕದಂಬ + ಬೆಳಗು$_1$]

ಕದಂಬಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯಂ ಕದಂಬಳಿಗೆ ನಾಡ ... ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೭–೪; 946); ಕದಂಬಳಿಗೆ ದೇಶ ಸಹಸ್ರ ಮಧ್ಯೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦–೫೨; 951). [?]

ಕದಂಬೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶಿವಮಾರ ಕದಮ್ಬೂರಂ ಆಳೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೩; 753); ಕದಂಬೂರಾ ನಾಳ್ಪದಿನ್ಬರು ವಿದಿತ್ತೂರು ನಾಪಿದ ಪಂದೆಮು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೫; 760); ಕದಂಬೂರೆ ತುಱುಗಳ್ಕೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. IX, ಆನೇಕ. ೭೩–೮; ಸು. 900). [ಕದಂಬ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕದಕ$_1$ (ನಾ). ಕಳ್ಳ; ಮೋಸಗಾರ. 'ಕದಕತನ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೃತಕ]

ಕದಕ$_2$ (ನಾ). ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು; ಚಪ್ಪರ; ವಿತಾನ. [ಸಂ.]

ಕದಕತನ, ಕದಕಿತನ (ನಾ). ವಂಚಕತನ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ: ಯಿಂತೀ ತ್ರಿವಿಧದ ಕಲನಾಟವ ಬಿಡು ಕದಕತನ ಬೇಡ ಕದಂಬಲಿಂಗಾ (ಪದಗೋ. ೮೦). **ಕದಕಿತನ**: ಗೋಲಿನ ಗಾಣದ ಕೀಟಕವನೊಲ್ಲೆ ನಿನ್ನಾಟ ಆದೇತಜ ಮಡುವಿನಾಟ ಕದಕಿತನ ಬೇಡ ಕದಂಬಲಿಂಗಾ (ಮಾರಿವ. ೨೧೩–೩). [ಕದಕ$_1$ + –ತನ]

ಕದಕದಪು (ನಾ). ನಡುಕ; ಕಂಪನ: ಬೇಗದಿಂ ಕದಕದಪಂ ತೊಡರ್ಚಿ ಯೆಳೆದೇರನನೋಡಿಪೆನೆಂದು ಪೂಸರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫). [ಕದಕದ$_0$ + –ಪು$_1$]

ಕದಕದಿಸು, ಕದಕ್ಕದಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಅದುರು; ಅಲುಗಾಡು: "ಕದಕದಿಸು – ಸಂಚಲತ್ವೇ (ನಡುಗು)" (ಶಮಧಾ); ಕದಕದಿಪ್ಪ ಕುಚಂ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಕಾಂತಿ ಚೆಲ್ವೆತ್ತಧರಂ ಮನಂಗೊಳೆ (ದಶಕು. ೪–೨೯); ಕಾಲನಿಕ್ಕಲ್ಕೆ ಕದಕದಿಸಿದುದು ಭೂಮಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೬೧); ಕದಕದಿಪ ಹಂಸಕವ ಕರಕಿಟ್ಟು ಕಂಕಣವ ಮುದದಿ ಕಾಲ್ಗಿಟ್ಟು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೮–೨೫). **ಕದಕ್ಕದಿಸು**: ತುಂಗಸ್ತನಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೪); ಮೇಲುದ ನೊಟ್ಟೈಸಿ ಕುಚಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೭೮); ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯನನೇಱುವಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ ನಿರರ್ಗಳಂ ... ವಸುದೇವನವಲ್ಲಭಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೯); ಕುರುಳ್ಗಳುಂ ಹಾರಂಗಳುಂ ಕುಣಿಯೆ ಕುಚಯುಗಂ ವರನಿತಂಬಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ (ಚಿಬಪು. ೫–೧೩); ಸೋರ್ಮುಡಿ ಕದುಱಾರೆ ಸುಚ್ಚೊಡೆ ಕದಕ್ಕದಿಸುತ್ತಿರೆ (ವೃಷವಿ. ೪–೧೮). [ಕದಕದ$_0$ + –ಇಸು$_1$]

ಕದಕಿತನ 'ಕದಕತನ' ನೋ.

ಕದಕ್ಕದಿಸು 'ಕದಕದಿಸು' ನೋ.

ಕದಗು (ಕ್ರಿ). (ಎಲೆಗಳಿಂದ) ದಟ್ಟವಾಗು: ಎದುರಿನೊಳಗಿರುತಿರ್ಪ ಕದಗಿದೊಟವೃಕ್ಷವನು ಚದುರರೆಲ್ಲರು ನೀವು ಮುದದೊಳಗೆಯೇರಿ (ಹಮುಚ. ೧೪೧). [?]

ಕದಡಾರತಿ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಕದಡಿದ ನೀರನ್ನು ಹರಿವಾಣದಲ್ಲಿಟ್ಟು ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಆರತಿ: ಇರುಳುವೆಣ್ ತನ್ನಯ ಮನೋವಲ್ಲಭಂ ಮನೆಗೆ ಬರಲು ಕುಂಕುಮದ ಕದಡಾರತಿಯ ಹರಿವಾಣ ನೆಱೆ ನೀವಾಳಿಸಿ ವರುಣದಿಕ್ಕಿಗಿಟ್ಟಂತೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೮–೨೦). 'ಕದಲಾರತಿ' ಪರಾ. [ಕದಡು$_1$ + ಆರತಿ]

ಕದಡಿಸು, ಕದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕು ; ಬೆರಸು. ೨. ಕೆರಳಿಸು ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು : ಮುನೀಂದ್ರಚಿತ್ತಮಂ ಕದಡಿಸಿ (ದಶಕು. ೮-೫೮) ; ದೈತ್ಯರನೊರಸಿದನು ಬಳಿಕುಳಿದ ಪಾಂಡವಕುರುನೃಪರ ಕದಡಿಸಿದನು (ಕು ವ್ಯಾ ಅ. ೨-೪) ; "ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನೆಲ್ಲ ಉಳಿದವರು ಕದಡಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ . . ." (ಕಮನೆ. ೧೦೫) ; ವಿರೋಧವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಂದು ಜನತೆಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು . . . ಕದಡಿಸಲು ಹೊಂಚು ಹಾಕುವವರ ಹುಟ್ಟಡಗಿಸಬೇಕಾದುದು (ರೂಪಸಂ. ೨೪). **ಕದರಿಸು** : ೧. ಆ ಒನಕೆಯನ್ನು ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಪುಡಿಮಾಡಿಸಿ ಆ ಪುಡಿಯನ್ನು ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಕದರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೩೭೮). ೨. ಕದಡೆತ್ತುವ ತಲೆಗುತ್ತುವ ಕದರಿಸಿ ಬೇಸರಿಸಿ ಬೈದು ಮೊರೆವಂಗನೆಯರ ಪುದುಹಾ[ವಾ]ಳಿಂದಂ ಪಾವಿನ ಸದನವದೇನಾಯ್ತು (ನೀತಿಸಾ. ೭೩೫). [ಕದಡು₁ + – ಇಸು₃]

ಕದಡು₁, ಕದರು₁, ಕರಡು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕು ; ಬೆರಸು : ಕದಡಿದ ನೀರ್ಗಳನುಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೬-೨೪) ; ನೋಡಲಿದೆ ದಂತಿ ಕದಡಿದ ಕೊಳಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೪) ; ದೈತ್ಯರು ನೆರೆದು ಕಚನನು ಕೊಂದು ದಹಿಸಿಯೆ ನಿರುತ ಬೂದಿಯ ಕದಡಿ ನೀರೊಳು ಕುಡಿದರೊಂದಾಗಿ (ಸಂಭಪ. ಪರಿ. ೩೧೮) ; ಹುಡಿಮಾಡಿಕೊಂಡಾ ಹುಡಿಯ ಬಿಸಿನೀರಿನೊಳು ಕದಡಿ (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೨-೧೨). ೨. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು ; ಕೆರಳಿಸು : ಇಲ್ಲಿ ಬಾಬ್ಬರಂ ಕದಡದಿರಿತ್ತ ಬಾರದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೩). ೩. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು ; ಕೆರಳು : ಖಚರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಚಿತ್ತಂ ಕೊಳದೊಳಗೆಳವಾಳೆ ತೆಱಂಬೊಳೆವಂತೆ ಕಲಂಕಿ ಕದಡಿದತ್ತಾ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೭೯) ; ಕದಡಿದ ಗಂಗೆಯಂತೆ ಬಂದಗಜಾಧಿಪತಿಯ ಸಭೆಯಂ ಹೊಕ್ಕನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೪೬) ; ಸೋದರರ ಮನ ಕದಡಿದವು ದಾಯಾದವಿಷಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೨೬). **ಕದರು₁** : ೧. ಚದುರೆಯರೆಯ್ತಂದು ಸುರಿದರು ಮೊಗದೊಳು ಕದರಿದ ಕತ್ತುರಿರಸವ (ನಾಗಕು. ೩೦-೧೩೨) ; ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೌಡು ಹೊಟ್ಟು ಕೋಳಿಹಿಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕದರಿ ಆ ನೀರನ್ನು ದ್ರಾಕ್ಷಿಗಿಡದ ಬೇರಿಗೆ ಹಾಕಿದರೆ ವೃದ್ಧಿಯಂ ಹೊಂದುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೪-೧೬) ; ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಹುಣಿಸೇಹಣ್ಣು ಕದರಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ಹುಚ್ಚಿಹ. ೧೨೨). ೪. ಆರಿಸು ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು. 'ಕದರುಬತ್ತ' ಪರಾ. **ಕರಡು₁** : ೧. ಉಪ್ಪನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರಲ್ಲಿ ಕರಡಬೇಕು (ಅಡುಸೌ. ೯೩) ; ಕೊನೆಗೆ ಎರಡೂ ಕೆಟ್ಟು ಕರಡಿ ಹೊಲೆಯಾಗಬಾರದಲ್ಲ (ಬೆಳುಮು. ೫೬). 'ಕದಲು₁', 'ಕಲಡು₁' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕದಟ್ಟು ; ಮಲ. ಕದರ್ತು ; ತುಳು. ಕದಲು, ಕದೆಲು ; ತೆಲು. ಕದಲು ; ಪರ್ಜಿ. ಗದ್ಲೆ]

ಕದಡು₂ (ನಾ). ೧. ಕಲಕಿದ ದ್ರವ ; ಕಲ್ಕ ; ಕಲಕಿದ ನೀರು : ಪೂಸಿದ ಮೃಗಮದದ ಮುಡಿಯ ಪೂವಿನ ರಜದಿಂ ವಾಸಿಸಿದ ನೀರ ಕದಡಿಂದಾಸವದೊಳ್ ಸೊರ್ಕಿ ಬೆಂಡುಮುಗುಬ್ಬಿದುವು ಮೀಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೫) ; ಬೆಳರ್ವಟ್ಟು ನಿಂದುದೊಂದೆಡೆ ಮಲಯೋದ್ಭವಪ್ರಸರದಿಂ ಕದಡಿಂ ಕಡುಕೆಂಕಮಾದುದೊಂದೆಡೆ ನವಕುಂಕುಮದ್ರವದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೯). ೨. ಬಗ್ಗಡ ; ರಾಡಿ : ಚ[ಚಿ]ಲ್ಲಫಲದಿಂದೆ ನೀರ್ ಕದಡೆಲ್ಲಂ ತಿಳಿ(ಕಿಡು)ವಂತೆ ತಿಳಿಗುಂ (ಖಮದ. ೧೨-೪೬). ೩. ಕಳವಳ ; ಕ್ಷೋಭೆ : ಕೆದಱಿದುದು ಕುಡಿನೋಟ ಕರಣದ ಕದಡು ಹರೆದುದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦-೪) ; ಕಂಡನು ತಂದೆಯ ಕದಡನು ಕಲಿಕಾಲ ಗಾಂಡೀವಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೪-೯೯). ೪. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಕಳವಳಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನೀತಿರಹಿತಗಳಖಿಳಯಿಂದ್ರಿಯಚೇತನಂಗಳು ಕದಡುಗಳು ಕಾಮಾತುರಂಗಳು (ಬಸವು. ೪೦-೬೫). 'ಕದಲು₃', 'ಕಲಡು₂' ಪರಾ.
[< ಕದಡು₁]

ಕದಡುಗಣ್ (ನಾ). ಕೆರಳಿದ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಂಪೇರಿದ ಕಣ್ಣು : ಕೆಂಪಿನ ಕದಡುಗಂಗಳ ಕುಣಿವ ಮೀಸೆಯ ಕದನಗಲಿಗಳು ಕವಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೦-೫೯). [ಕದಡು₁ + ಕಣ್]

ಕದಡುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ ; ಕಶ್ಮಲವನ್ನು ನೀಗು ; ತಿಳಿಯಾಗು : ಪಲವುಂ ಪೊಱೆ ಕೊಳೆನೀರ್ಗಳ್ ಕದಡುಗಳೆದು ತಿಳಿದುವು (ಚಿಕವಂ. ೧೫೨-೧೦). [ಕದಡು₂ + ಕಳೆ₁]

ಕದಡುದುಃಖ (ನಾ). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸುವ ದುಃಖ ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಲಕುವ ದುಃಖ : ಮುದುಕನಾಗಿ ಚಿಂತೆ ಪಡುವೆನು ನಾ ಕದಡುದುಃಖ ಪಡಲಾಱೆನು (ಪುರಂದ. ೨-೫೦-೩). [ಕದಡು₁ + ದುಃಖ]

ಕದಡುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಬಗ್ಗಡವನ್ನು ತೋರು ; ಕೆಸರಾಗು : ಕುಡಿಗೆ ಕೊರಲ್ವರೆಗಂ ತಾಂ ಕಡುವಱೆಯಂ ಕಱೆಗೆ ಕದಡುದೋರ್ಪುದೆ ಕಡಲೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೧-೩೯).
[ಕದಡು₂ + ತೋಱು₁ (< ತೋಱ್)]

ಕದಡುನಗೆ (ನಾ). ಕೆಣಕುವ, ಕೆರಳಿಸುವ ನಗೆ ; ಮುಗ್ಧವಲ್ಲದ ನಗೆ : ಜವ್ವನವೆನ್ನಲೆ ? ಮುದವಿಲ್ಲದ ಮನ. ಶೈಶವವೆನ್ನಲೆ ? ಕದಡುನಗೆ (ನಲ್ಮೆ. ೯). [ಕದಡು₁ + ನಗೆ]

ಕದಡುನೀರ್ (ನಾ). ೧. ಬಗ್ಗಡವಾದ ನೀರು ; ಕಲಕಿದ ನೀರು : ತೊಱೆ ಬರ್ಪಂದು ಕಲಂಕಿ ಮುಂ ಕದಡುನೀರ್ ಬರ್ಪಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೬೫-೨). ೨. ಓಕುಳಿ : ಕುಂಕುಮದ ಕದಡು[ಪಾಠಾಂ. ಕಡುಕು]ನೀರಂ ಭೋಂಕನೆ ಮೇಲೊತ್ತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೬೮) ; ಮೃಗಮದದ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮದ ಗರುವ ಕುಂಕುಮದ ಕದಡುನೀರ್ದಳಿಪದಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೩೩).
[ಕದಡು₁ + ನೀರ್₁]

ಕದಡುಬಗೆ (ನಾ). ಕಲಕಿದ ಮನಸ್ಸು ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು : ಕದಡುಬಗೆ ತಿಳಿಯಾಗಿ ದೂರದೆಸೆ ಬಳಿಯಾಗಿ (ಹೊಂಗಳು. ೧೨-೨೨). [ಕದಡು₁ + ಬಗೆ]

ಕದಡುಮನ (ನಾ). = ಕದಡುಬಗೆ : ಮೊದಲ ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತುವಳಯದ ಸದನ ಸಂಕುಳವನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಕದಡುಮನದುಬ್ಬರದ ಮೂಱಕದಲೀಳಿದನು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೧೬). [ಕದಡು₁ + ಮನ₁]

ಕದಡೇಳ್ 'ಕದಡೇೞ್' ನೋ.

ಕದಡೇೞ್, ಕದಡೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಗ್ಗಡ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರು : ತರುಣೀಧೈರ್ಯಧರಿತ್ರಿ ಬಾಯ್ಬಿಡುವಿನಂ ವಾರಾಂಗನಾ ರಾಗ ಸಾಗರಪೂರಂ ಕದಡೇೞ್ವಿನಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೧೩). **ಕದಡೇಳ್** : ಕದಡೆಳ್ದು ಜಡಧಿ ತುಳ್ಕಿದುದು (ಶಬಶಂ. ೪-೧೮). [ಕದಡು₂ + ಏೞ್₁]

ಕದಧ್ವ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದಾರಿ. [ಸಂ. ಕದಧ್ವನ್]

ಕದನ (ನಾ). ೧. ನಾಶಮಾಡುವಿಕೆ ; ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ : "ಮಾರಣಂ . . . ಕದನಂ, ವ್ಯಾಪಾದನಂ . . . ಹಿಂಸಾ, ಸಂಜ್ಞಪನಂ – ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೨೩, ೩೨೪). ೨. ಯುದ್ಧ ; ಕಾಳಗ : "ರಣಂ ಕದನಮೆನಲು" (ಮಂಗರಾ. ೨೫-೧) ; ಮಲಪರೊಳು ಗಂಡ ಕದನಪ್ರಚಂಡ ಶೌಚಗಾಂಗೇಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೩-೨೩ ; 1172) ; ಕದನಕ್ಕಂಜುವ ವೀರನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೭೮) ; ಶಿವಕಾಮರ ಕದನವು . . . ಕಬ್ಬಿಗರಕಾವದ ತಿರುಳು (ಸಾಹಿಸ. ೧೪೨). ೩. ಪಾಪ. [ಸಂ.]

ಕದನಕಣ (ನಾ). ಕಾಳಗದ ಕಣ ; ಯುದ್ಧಭೂಮಿ ; ರಣರಂಗ : ಇದ್ದಕ್ಕಿದಂತೆ ಆ ಕದನಕಣ ಗಂಗಾತೀರವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು (ಬದುಕಿ. ೮೦) ; ಕದನಕಣದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೇ ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗದೆ ಅವಳೂ ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಳು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೩).
[ಕದನ + ಕಣ₁ (< ಕಳ₃)]

ಕದನಕುತೂಹಲ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲ. ೨. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಆತುರನಾದವನು; ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲವುಳ್ಳವನು: ಕುರುಪಾಂಡವ ವೀರರೆಲ್ಲ ವಿಜಯೋತ್ಸಾಹಿಗಳಾಗಿ ಕದನಕುತೂಹಲರಾಗಿ ಶಂಖಧ್ವಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದಾರೆ (ಭಾರದ. ೧೧೧). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕದನಕುತೂಹಲ ರಾಗವು ಪಟ್ಣಂ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಅಯ್ಯರ್ ಅವರ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಸೃಷ್ಟಿ (ಸಂಗೀತ. ೨೯). [ಕದನ + ಕುತೂಹಲ]

ಕದನಕೇಳಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಕ್ರೀಡೆ; ಯುದ್ಧವಿನೋದ: ಆ ಮರುದ್ಗಣ ಮುನಿಗಣಂಗಳ ತೋಮರದ ತೋಟಯಲಿ ಕೆದಱಿತು ಕದನಕೇಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೮). [ಕದನ + ಕೇಳಿ$_3$ (= ಕೇಲಿ)]

ಕದನಕೋಲಾಹಳ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದ ಕೋಲಾಹಲ, —ಗೊಂದಲ. ೨. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೋಲಾಹಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಮದಮುಖರಲ್ಲೆ ರಕ್ಕಸರು ತೋಱಿದ ಮಹೋತ್ಪಾತವನು ಬಗೆಯದೆ ಕದನಕೋಲಾಹಳರು ದಳವುಳಿಸಿದರು ಥಾಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೫-೯). [ಕದನ + ಕೋಳಾಹಳ (= ಕೋಲಾಹಲ)]

ಕದನಕೌತೂಹಲ (ನಾ). = ಕದನಕುತೂಹಲ ೨: ಅತಿರಥಜಾಲ ಕವಿದುದು ಕದನಕೌತೂಹಲರ ಕೇರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೨). [ಕದನ + ಕೌತೂಹಲ]

ಕದನಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). = ಕದನಕಣ: ಕದನಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಾಂತ ಶತ್ರುಪಿಡಿಪಟ್ಟಂ ಕೂಡೆ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟುನೋಡಿದನಬ್ಬ್ಯಾಕಡಿದನೆಂಬ ಮಾತವನ ವಂಶಕ್ಕೆಯ್ದುಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೮). [ಕದನ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕದನಗಲಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧವೀರ: ಕುಣಿವ ಮೀಸೆಯ ಕದನಗಲಿಗಳು ಕವಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೪೯); ರಿಪುಭಟ ಕದನಗಲಿಗಳು ಜೀಯೆನಲು (ಸಳಚ. ೭-೨); ಕದನಗಲಿಗಳಿಂದ ಮುತ್ತಿದ ತುರುಕರ ಸದೆದೆಬ್ಬಿಸು ನೀನೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೫೨). [ಕದನ + ಕಲಿ$_3$]

ಕದನಗ್ಗಱಿ (ನಾ). ಕದನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಾಲ್ಗಿಡೆ ಕದನಗ್ಘ[ಗ್ಗ]ಱಿ ಕಾಳೆಗಕೇಸರಿ ಕರಿರಿಪುವಿಕ್ರಮನ್ (ಎಇ. IX, ೧೮-೭; 800). [ಕದನ + ಅಗ್ಗಱಿ$_2$]

ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರುದ್ರನಂತೆ ಇರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ತ್ರಿಣೇತ್ರನುಮನಸುಂಗೊಳಿಸಿದ ಸಾಹಸದೊಳ್ ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ); ಚಾಳುಕ್ಯಚೂಡಾಮಣಿ ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೧೪; 1082). [ಕದನ + ತ್ರಿಣೇತ್ರ]

ಕದನಪಥ (ನಾ). ಕಾಳಗದ ಮಾರ್ಗ, —ರೀತಿ: ಭೀಮನ ಕದನಪಥವಿದೆಯೆನುತ ನಗುತೈತಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨). [ಕದನ + ಪಥ]

ಕದನಬಾಹಿರ (ನಾ). ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಗಾದವನು; ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯನಾದವನು: ನಿರುತವ ನುಡಿಯಲಮ್ಮರು ತಮ್ಮ ಮನದೊಳಗೊಡಬಡುವರೇ ಕದನಬಾಹಿರ ಕರ್ಣ ಹೋಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೧). [ಕದನ + ಬಾಹಿರ]

ಕದನಮಹೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ: ಪುರಿಕರ ಪುರವರೇಶ್ವರಂ ಕದನಮಹೇಶ್ವರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೨೧; 1074). [ಕದನ + ಮಹೇಶ್ವರ]

ಕದನಮಾರ್ತಂಡ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಖರನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಜಗದೊರ್ವ್ವಗಣ್ಡಂ ಕದನಮಾರ್ತಂಣ್ಡ(ಂ)ಮರಸಂಕರುದ್ರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೧-೧೩; 1068). [ಕದನ + ಮಾರ್ತಂಡ]

ಕದನರಾಗಿ (ನಾ). ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು; ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹಿ: ಕಡುಗಿ ನೂಕುವ ಕದನರಾಗಿಗಳೊಡನೆ ಕಾದುವ ಪಾರ್ಥತನಯನ ಬಿಡಿಸರಳು ಬೀಱಿದವು ರಮಣರನಮರವಧುಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೬೬). [ಕದನ + ರಾಗಿ$_2$]

ಕದನಲಂಪಟ (ನಾ). = ಕದನರಾಗಿ: ಕರಿ ಸಿಂಧುರಾಜನ ಹರಿಬ ನಿಮ್ಮದು ತಮ್ಮದೆಂದಬ್ಬರಿಸಿ ನೂಕಿತು ಕದನಲಂಪಟರಾಗಿ ಪಟುಭಟರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೨೩). [ಕದನ + ಲಂಪಟ]

ಕದನಲಗ್ಗೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಧಾಳಿ: ಕದನಲಗ್ಗೆಯ ಕಹಳೆ ಬಹುವಾದ್ಯದ ಮಹಾದ್ಭುತ ರಭಸ ಮಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪೯). [ಕದನ + ಲಗ್ಗೆ]

ಕದನವಿರಾಮ (ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವಿಕೆ; ಯುದ್ಧವಿರಾಮ (Ceasefire. ಪತ್ರಿಸಿ. ೧೩). [ಕದನ + ವಿರಾಮ]

ಕದನಾನಕ (ನಾ). ಯುದ್ಧಭೇರಿ; ರಣವಾದ್ಯ: ದಿಗ್ಭಿತ್ತಿವಿಭೇದಿ ಪೆರ್ಚಿ ಕದನಾನಕ ರಾವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೨). [ಕದನ + ಆನಕ]

ಕದನಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಕದನವನ್ನು ಬಯಸುವವನು; ಯುದ್ಧಾಪೇಕ್ಷಿ: ನೀ ಕದನಾರ್ಥಿಯೇ ದಿಟ ತೋಱಿಸಾದಡೆ ಬಾಹುವಿಕ್ರಮವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೨೭). [ಕದನ + ಅರ್ಥಿ]

ಕದನಾಳಾಪ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ವೀರರು ಆಡುವ ಮಾತು; ವೀರಾವೇಶದ ಮಾತು: ಬೆಂಗಾಹಿನಲಿ ನೂಕುವ ಬಲಸಮರ್ಥರ ಜೋಕೆಯಲಿ ಕುರುಬಲಕೆ ಕದನಾಳಾಪವಾಯ್ತೆನುತೆಚ್ಚನಭಿಮನ್ಯು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩). [ಕದನ + ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ)]

ಕದನಿ 'ಕದಿನಿ' ನೋ.

ಕದನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಳಗಮಾಡು; ಹೋರಾಡು: ಮುಂಡನು ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂದ ಮೇಲ್ವರಿದು ಬಂದು ಕದನಿಸಲು (ಭೈರಸೂ. ೧೧೮). [ಕದನ + -ಇಸು$_1$]

ಕದನೋದ್ದಾಮ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾದವನು, —ಪ್ರಚಂಡ: ಕದನೋದ್ದಾಮರಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸವನು ಮಾಡಿದರು ದ್ರೋಣನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬ ಸೂಚನೆ). ೨. ಯುದ್ಧದ ಉತ್ಸಾಹ; ಕದನೋತ್ಸಾಹ: ಮಾರ್ತಾಂಡತನಯನ ವಧೆಗೆ ನೇಮವ ಕೊಂಡು ಕದನೋದ್ದಾಮದಲಿ ಹೊಱವಂಟನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮ ಸೂಚನೆ). [ಕದನ + ಉದ್ದಾಮ]

ಕದನ್ನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಅನ್ನ ಅಥವಾ ಕೀಳಾದ ಆಹಾರ: ನೀನಾರಿಂಬಱಿವಾಗೆ ಸಾಕು ಸಿರಿಯೇಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಮೇಂ . . . ಪಾಲುಣಿಸೇಂ ಕದನ್ನದುಣಿಸೇಂ (ರತ್ನಾಶ. ೧೨೩); ತಂಗಳಿಲ್ಲ ಕದನ್ನಮಲ್ಲ ಪೂರಣಗಡುಬುಂಟು ಓಗರಮುಂಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩-೨೨); ಎರಡು ಹಿಡಿ ಕದನ್ನದ ಸಲುವಾಗಿ ಧರ್ಮನೀತಿ ಮತ್ತು ಮನುಸ್ಮೃತ್ವಕ್ಕೆ ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರಾ? (ಕುರುಕ್ಷೇ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಕದನ್ನಭುಜ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಅನ್ನ ಉಂಡು ಬದುಕುವವನು: ಕನಕನಿರೆ ಲಗ್ನದೊಳ್ ಕ್ಷತತನು ವಿತ್ತಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಕದನ್ನಭುಜಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮-೯). [ಸಂ. ಕದನ್ನಭುಜ್]

ಕದಪು 'ಕದಂಪು' ನೋ.

ಕದಪ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಾಸಿಷ್ಠ ಸಗೋತ್ರಾಯ ತೈತ್ತಿರೀಯಾಯ ತಗರಾಧಿವಾಸಿನೇ ಚತುರ್ವ್ವೇದಾಯೋಂಬರ ಪೇದ(ದ?)ಕುಲನಾಮಧೇಯಾಯ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಶರ್ಮ್ಮಣೇ ರೋಲ್ಲೂಱು ಕುಕ್ಕುತ್ತರತಃ ಕದಪ್ಪಗ್ರಾಮು (ಇಆ. VI, ೭೩-೧೬; 535). [?]

ಕದಬಡ, ಕದಬೊದ (ನಾ). ೧. ಕಳವಳ; ಭ್ರಾಂತಿ: ಬದುಕಿದೆನೆನುತ್ತ ಭಯದಿಂದ ಶುಕ ಬಿದ್ದೋಡಿ ಕದಬಡದೊಳಸುರೇಶಗೆಜಗಿ ನಡುಗಿ ದೀನವದನದಿಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೯-೭). ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ. 'ಕದಬಡಂಗೈ' ಪರಾ. **ಕದಬೊದ:** ೩. ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ (?): ಕದಬೊದವಾಗಿ ಹೆಂಗಳು ಹೋಗಿ ನೃಪಗೆ ಹೇಳಿದೊಡಣ್ಣ ತಮ್ಮನಿಂತೆಂದು ಮೊದಲು ಕಡೆಯೊಳು ಹುಟ್ಟಿದರನಜಿಯಬಾರದದಕೆ ಯೋಚಿಸಿ ಕಳುಹಿದರು (ಭರಚ. ೨೮-೩೪).
[?. / ಸಂ. ಕದ್ವದ = ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾತಾಡುವ, ಕ್ಷುದ್ರ, ಹೀನ]

ಕದಬಡಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಉದಕಮಂ ದೂಷಿಸುವರುತ್ತಮಫಲಂಗಳಂ ಕದಬಡಂಗೈವರ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೨೪). [ಕದಬಡ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕದಬಡಂಗೊಳ್, ಕದಬಡಂಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕಳವಳಿಸು; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳ್ಳು: ಇಲ್ಲಿಯುದಿತಮಾಗದು ದಾರಿ ತಿರುತಿರುಗಿ ಬೇಸಾರಿ ಕದಬಡಂಗೊಳಲೇನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೬೭); ಪದುಮಾಕ್ಷಿಯಸುಗಳಂ ಕಳೆಯಲಿಚ್ಛೈಸುತಿರೆ ಕದಬಡಂಗೊಂಡು ಕಂಗೆಟ್ಟಾನು ಚಿಂತಿಸಿದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧೯-೩೩). **ಕದಬಡಂಗೊಳ್ಳು:** ಭಯದಿಂದ ಗ್ರಹಗಳೆಲ್ಲಂ ಚದರಿ ಕದಬಡಂಗೊಳ್ಳಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೨೯). [ಕದಬಡ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕದಬಡಂಗೊಳ್ಳು 'ಕದಬಡಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕದಬದಲ್ 'ಕದಲುಬದಲು' ನೋ.

ಕದಬಡಿಸು, ಕದಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸ್ಥಿರವಾಗು; ಅಲುಗಾಡು; ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ನೀಗಿಕೊ: ಉದಧಿಗಳು ತುಳುಕಾಡೆ ಗಿರಿಗಳು ಕದಬಡಿ[ದಿ]ಸೆ ರಣಭೂತಸಂತತಿ ಕೆದಜೆ ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಮಹಾದೇವನೆ ಸುರಸ್ತೋಮ (ಉತ್ತರಾ. ೧೧-೭೦). ೨. ಕಳವಳಗೊಳ್ಳು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು: ಕದಬಡಿಸಿದನು ಸುರಪ ತಲೆಮುತ್ತುದಿಸಿದುದ ಕಂಡಕಟ ಮುಂದಜೆಯದೆ ವರೂಥವ ಕಳುಹಿ ಕೆಟ್ಟೆವು ಕಲಹಕವನಿಪನ (ತೊರಾ. ೬-೫೧-೧೪). **ಕದಬಳಿಸು:** ೨. ಪುತ್ರಮಿತ್ರಾದಿಗಳ ದುಃಖದಿಂ ಹದುಗಿರ್ದ ಹೇಳಿಗೆಯ ಹಾವಡಿಗರಹಿಯಂತೆ ಕದಬಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಿ (ಲಶಿಚಂ. ೬೯-೪). [ಕದಬಡ + -ಇಸು$_3$]

ಕದಬಳಿ (ನಾ). (?): ಕಲ್ಲಿಗಟ್ಟಗುಡೆಯಲಿ ಗೋಲಿಯ ಚೀಲವನಿಕ್ಕಿ ಹಿಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟೋಗರ ಕದಬಳಿಯಾ ತುದಿಯಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಪೆಗಲೊಳು ಕೊಂಬು ತೋಳನೆ ಪಿಡಿದು ಗೊಲ್ಲರೊಡಗೂಡಿ. . .ಗೋವುಗಳ ಕಾಯ್ದು (ಕನಕ. ೧೬-೨೦). [?]

ಕದಬಳಿಸು 'ಕದಬಡಿಸು' ನೋ.

ಕದಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಕದ ಮತ್ತು ಬಾಗಿಲುವಾಡ: ಕದಬಾಗಿಲಿರಿಸಿಹ ಕಳ್ಳಮನೆಯಿದು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೮-೧); ಯಕ್ಷಿಣಿಯಾಟದಂತೆ ಫಕ್ಕನೆ ತೆರೆವ - ಕಣ್ಮಾಯವಾಗುವ - ಎದ್ದರೆಯ ತಡೆಗಟ್ಟಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ - ಕದಬಾಗಿಲ್ಗಳೂ, ಈ ಮೊದಲಾದುವು ಅನಂತವಾಗಿರುವುವಂತೆ (ಬಟ್ಟಅ. ೪೯-೮). [ಕದ (< ಕದವು) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಕದಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ನಂಮ ಕದಬೆಮಂ××ಳಿಯ ಸೀಮೆಯವಟಿಗಣ ಗಣಹಟಿನಲು ನಿಮಗೆ ಸುತ್ತಿಗುತ್ತಗೆಯಗಿ ಕೊಟವಾಗಿ ಅಹಳಿಗೆ ಸಲುವ ಚತುಸೀಮೆ ಸರಗು (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೫-೮; ?). [?]

ಕದಬ್ಬೆ 'ಕದವೆ' ನೋ.

ಕದಬೊದ 'ಕದಬಡ' ನೋ.

ಕದರ (ನಾ). ಖದಿರವೃಕ್ಷ; "ಬಿಳೇಕಾಚಿನ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮು. ೬೯). 'ಕದಿರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಖದಿರ]

ಕದರಕಸ (ನಾ). ಬಹಳಕಾಲ ಬದುಕುವ ಒಂದು ಸಸ್ಯ (ಜ).
[? + ಕಸ]

ಕದರಗಿಣಿ 'ಕದಿರುಗಿಣಿ' ನೋ.

ಕದರಡಕೆ (ನಾ). ೧. ಆರಿಸಿ, ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿದ ಅಡಕೆ: ಅಡಕೆಯ ಕೊಯ್ಲಿನಲ್ಲಿ . . . ಉದುರಿ ಚೆದರಿ ಬಿದ್ದ ಅಡಕೆಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕುಟುಂಬದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಸದಸ್ಯರು ಹೀಗೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತದ್ದನ್ನಾಗಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿದ ಅಡಕೆ - ಕದರಡಕೆ (ಕದಕೆ. IV, ಪರಿವಿಡಿ); ಮಾನು ಮಾರುವ ನೆವದಿಂದ ಆದರ ಬೆಲೆಗೆ ನಾಲ್ಕೈದು ಮಡಿಯ ಬೆಲೆಯ ಕದರಡಕೆ ಮೆಣಸಿನಕಾಳುಗಳನ್ನು ಮನೆಯ ಹೆಗ್ಗಡಿ ತಮ್ಮನವರುಗಳಿಂದ ಸುಲಿದದ್ದೆಲ್ಲ ಭರ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು! (ಮಲೆಮ. ೨೯೬). ೨. ಬಹಳ ಮೃದುವಾದ ಅಡಕೆ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಅಡಕೆ. 'ಗೋಟಡಕೆ' ಪರಾ. [ಕದರು$_1$ (< ಕದಡು$_1$) + ಅಡಕೆ$_1$]

ಕದರಿಸು 'ಕದಡಿಸು' ನೋ.

ಕದರು$_1$ 'ಕದಡು$_1$' ನೋ.

ಕದರು$_2$ 'ಕದಿರ್$_1$' ನೋ.

ಕದರು$_3$ 'ಕದಿರ್$_3$' ನೋ.

ಕದರುಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ತೆನೆ ಮುರಿದ ಕಡ್ಡಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಸಣಕಲು: ಕೆಲವರಂತೂ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಕದರುಕಡ್ಡಿಗಳಾಗಿ ಕರ್ರಗೆ ಕಂಕರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ಗರುವಾ. ೫೦). [ಕದರು$_2$ (< ಕದಿರ್$_1$) + ಕಡ್ಡಿ]

ಕದರುಬತ್ತ (ನಾ). ಆರಿಸಿದ ಬತ್ತ; ಹಕ್ಕಲುಬತ್ತ: ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕದರುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಬತ್ತ - ಕದರುಬತ್ತ (ಕದಕೆ. IV, ಪರಿವಿಡಿ). [ಕದರು$_1$ (< ಕದಡು$_1$) + ಬತ್ತ$_1$]

ಕದರುಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಜ).
[ಕದರು$_3$ (< ಕದಿರ್$_3$) + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕದರ್ಚೆ 'ಕತರ್ಜೆ' ನೋ.

ಕದರ್ಥ (ನಾ). ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದು; ನಿರರ್ಥಕವಾದುದು.
[ಸಂ.]

ಕದರ್ಥನ (ನಾ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅವಹೇಳನೆ. ೨. ಪೀಡಿಸುವಿಕೆ; ಕಾಟ; ಬಾಧೆ. 'ಕದರ್ಥಿಸು' ಪರಾ. ೩. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕದರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೀಡಿಸು; ಕಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು: ಭೂತಲಪತಿಯಂ ಕದರ್ಥಿಸಿದರಂಕದ ಷಷ್ಟಿಸಹಸ್ರನಂದನರ್ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೧೦); ಅಂತು ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಂ ಕದರ್ಥಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕದರ್ಚಿಸೆ] ನೀಮಿಂತು ಬೆಸಕೆಯ್ವಲ್ಲದಿರಿರಪ್ಪೊಡೆ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೧೧ ವ).
[ಕದರ್ಥನ + -ಇಸು$_3$]

ಕದರ್ಯ (ನಾ). ಕೃಪಣ; ಲೋಭಿ: ಕುಡದೊಡಲೊಳಗಟ್ಟುಗುವ ಕುಬುದ್ಧಿಯೋದಿನ ಕೇಡಂ ಕಾಣರೆ ಕದರ್ಯರೇಕೆಯೊ ಕೆಡುವರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೪೮). [ಸಂ.]

ಕದಲ್ (ನಾ). ತೆನೆ; ಹೊಡೆ. 'ಕದಲೊಡೆ' ಪರಾ.
[< ಕದಿರ್$_1$?]

ಕದಲಾರತಿ (ನಾ). = ಕದಡಾರತಿ: ಕೂಡಲೇ ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರು ಹೊರಗೆ ಬಂದು ಸುಮಂಗಲೆಯರಿಂದ ಕದಲಾರತಿ ಮಾಡಿಸಿ (ದೇಯಾನಿ. ೧೪೯); ಕದಲಾರತಿ ಮಾಡಿ ದೃಷ್ಟಿತೆಗೆದು ಹಣೆಗೆ ಕುಂಕುಮದ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೭೨); ಸುವಾಸಿನಿಯರು ಕದಲಾರತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ವರನನ್ನು ಒಳಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ಮಂಜುಕ. ೧೪೯). 'ಕದಡಾರತಿ' ಪರಾ. [ಕದಲು$_3$ + ಆರತಿ$_1$]

ಕದಲಿ, ಕದಳಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾಳೆಗಿಡ. ೨. ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪತಾಕೆ. ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಿಂಕೆ : ಮಹಾಕಾಂತಾರವತಿ ದೂರದಲಿ ವೃಕ ಶಾರ್ದೂಲ ಕೇಸರಿ ಕದಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ರದನಿ, ಕದಡಿ] ಮಾಸಿಸರು ಸೋಂಕಿದೊಡೆ ಸೆಡೆಯುವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೧೬). **ಕದಳಿ$_2$** : ೧. "ರಂಭಾಮೋಚೆ ಕದಳಿಯೆನಲು ಬಾಜಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೯) ; ಕೆಚ್ಚು ಕದಳಿಯೊಳುಳ್ಳಡದು ತಾ ಜಗಕೆ ಚಿತ್ರವಲ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೮). ೨. "ಗಜಧ್ವಜದೊಳು ಕದಳಿಯೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೦–೯). ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ; ಏಳೆಲೆವಾಳೆ. ೫. ಶಿವ ; ಈಶ್ವರ. ೬. ಬಾವುಟ. ೭. ಆನೆ. ೮. ಮರ. ೯. ಕತ್ತಲೆ. ೧೦. ಅರಣ್ಯದ ಮಧ್ಯಭಾಗ; ವನಾಂತರ. ೧೧. ಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು ; ಗಂದಿಗ. ೧೨. ಆಕಾಶ : "ಶಿವಂ ಗಗನ ಪತಾಕೆ ಸಾಮಜ ವನಾಂತರವೇೞಲೆವಾೞ ಭೂಜಮೂಲಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಮೂಳಿಗ] ತಮಮೆಂಬಿವುಂಕದಳಿಯಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೪೪). ೧೩. [ವೀಶೈ] = ಕದಳಿಯ ಬನ: ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ ಉಳುವಿಗೆ ಪ್ರಭು ಕದಳಿಗೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೧೪–೪೪೮) ; ತ್ರಿಕೂಟಗಿರಿಯೊಳಗೊಂದು ಕಾಣಬಾರದ ಕದಳಿಯುಂಟು ನೋಡಾ (ಶರಚ. ೨೭೭); ಕರ್ಮವೆಂಬ ಕದಳಿ ಎನಗೆ ಕಾಯವೆಂಬ ಕದಳಿ ನಿಮಗೆ ಮಾಟವೆಂಬ ಕದಳಿ ಬಸವಣ್ಣಂಗೆ ಭಾವವೆಂಬ ಕದಳಿ ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣಂಗೆ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೧೩೮–೩೩೨).

ಕದಳಿಯಬನ [ವೀಶೈ] = ಶ್ರೀಶೈಲದಲ್ಲಿರುವ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಅರ್ಹವಾಗಿರುವ ಗುಪ್ತಸ್ಥಳ : ಕದಳಿಯಬನವ ಹೊಕ್ಕು ಹೊಲಬ ತಿಳಿಯದನ್ನಕ್ಕ . . . ಬಜಿವೆ ಬಹುದೇ ಶಿವಜ್ಞಾನ (ಅವಚಂ. ೪೦–೧೭೪) ; ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯನ ನಚ್ಚಿನ ಗಿರಿಯ ಸುತ್ತಿ ನೋಡುತ್ತ ಬಂದು ಕದಳಿಯಬನವ ಕಂಡೆ ನಾನು (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೧೪೦–೩೩೭).

[ಸಂ. ಕದಲೀ]

ಕದಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ತೊಲಗಿಸು : ಅಮಲ ವಾಗ್ರುಚಿಯಿಂ ಭವ್ಯಾವಳಿಯ ಮನದ ಕಳ್ತಲೆಯಂ ಕದಲಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೧–೯) ; ನಾರಿ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನ ಧೈರ್ಯವ ಕದಲಿಸದಿರು (ಕಂನವಿ. ೯–೧೫೭). ೨. ಸರಿಸು ; ಅಲುಗಿಸು : ಒಂದು ಮೂಲೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಮೂಲೆಗೆ ಜನಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಕದಲಿಸಿವೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೨).

[ಕದಲು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕದಲೀಪಾಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಬಾಳೆಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಮೃದುವಾದ ಪಾಕ; ಅರ್ಥದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿರುವ ಕಾವ್ಯದ ಪಾಕ, —ಹದ ಪಾಕ : ಅರ್ಥಗಭೀರತೆಗೆ ಪಾಕವೆಂದು ಹೆಸರು . . . 'ದ್ರಾಕ್ಷಾಪಾಕ', 'ನಾರಿಕೇಳಪಾಕ' . . . ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯೆ ಬರುವಂತೆ 'ಕದಲೀಪಾಕ', 'ರಸಾಲಪಾಕ' ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೫). [ಸಂ. (ಕದಲೀ + ಪಾಕ)]

ಕದಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗಾಡು ; ಅಲ್ಲಾಡು : ಒದಜಿ ಕುಣಿಯಲು ಹಸ್ತದೊಳಗದ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಮೆ]ದಲದಂತಿರೆ ಪಿಡಿಯಲು (ನಳಚ. ೨–೧೭). ೨. ನಡುಗು ; ಕಂಪಿಸು : ಕದಲುವ ಚರಣ ಕಂಪಿಸುವ ನುಣ್ದೊಡೆಗಳ (ಮೋಹತ. ೧೯–೬೫) ; ಕದಡಿತು ಮಹಾರ್ಣವಂ ಕದಲಿದಂ ಕಚ್ಛಪಂ ಪುದುಗಿತೆಣ್ದೆಸೆಯಾನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೪೭). ೩. ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟು ಸರಿ ; ಆಚೆಗೆ ಹೋಗು : ಪದುಳದಿಂ ಮಗ್ಗವನೊದಗಿಂದಲಸುಮಾಡಿ ಕದಲು ನಿನ್ನೂರಿಗೆಂದೆನಲು (ಅಮುಸಾಂ. ೬–೪) ; ಲಲಿತೆಯು ಕುಳಿತ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕದಲಲಿಲ್ಲ (ಪರಿಣೀ. ೧೯). 'ಕದಡು$_1$', 'ಕಲಡು$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕದಱ್ ; ಮಲ. ಕದರ್ದು ; ತುಳು. ಕದಲು, ಕಧೆಲು ; ತೆಲು. ಕದಲು ; ಪರ್ಜಿ. ಗದ್ಲ್]

ಕದಲು$_2$ (ನಾ). = ಕದಡು$_2$. 'ಕದಲಾರತಿ' ಪರಾ.

[< ಕದಲು$_1$]

ಕದಲು$_3$ (ನಾ). ರಾಶಿ : ಪುಣುಗಿನ ಕಾಪಿಗೆ ಶುಕ್ರವಾರ ಒಂದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಹಣಉ ಹೂಗಡಲೆ ಕದಲು ವರ್ಷವೊಂದಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತುವರಹಾನೂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨–೧೭ ; 1529). 'ಕದಲೆ$_1$' ಪರಾ.

[?]

ಕದಲುಬದಲು, ಕದಬದಲ್ (ನಾ). ಅದಲುಬದಲು ; ವ್ಯತ್ಯಾಸ : ಹೀಗೆ ಕದಲುಬದಲು ಮಾಡುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೦೮) ; ಅದು ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗದ ಕದಲುಬದಲುಗಳನ್ನು ತಾಳಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೭೯) ; ಚಾರುವಿಗೆ ತುಸು ಕದಲುಬದಲು ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾಡಿ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೪). **ಕದಬದಲ್** : ಗಂಧರ್ವಕಿನ್ನರ ಯುವತಿಯರು ಬೆಚ್ಚಿ ಕದಬದಲ್ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತ ಕರಭೂಷಣಂಗಳಿಂದೊದಗಿ ಪತಿಗಳನಪ್ಪಿ ಬಾನೆಡೆಯನಡರಿದರು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧–೬). 'ಅದಲುಬದಲು' ಪರಾ. [ಕದಲು$_2$ + ಬದಲು]

ಕದಲೆ$_1$ 'ಕದಳಿ$_1$' ನೋ.

ಕದಲೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕದಲೆ ಕಸಕೆ ಕಣಗಾಡಾ ಹಳುವಿನೊಳೊದವಿಹುದೆಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭–೧೨). [?]

ಕದಲೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಶಕವರ್ಷಮೆಣ್ಬನೂಜ ಆಯ್ದನೆಯ ವರ್ಷಂ ಪ್ರವರ್ತ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಕದಲೆಕಧಿಪಾಣ್ಣಾ ಎಜೆಯಮ್ಮಂ ನಿವುದಿ ತುರುಗೊಳೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತೊಂ (ಎಇ. XXI, ೩೫–೩ ; 883).

[?]

ಕದಲೆಗದಿರ್ (ನಾ). ಗುಂಪುಕೂಡಿದ ಕಿರಣ : ಪೊದಜುಗಟ್ಟುವ ಕದಲೆಗದಿರನುರದಿನುರವಣಿಸಿ ನೆತ್ತಿಯಿಂ ಪೊತ್ತು ನೆಗೆದು ಚಂಚುವಿಂ ಚಲ್ಲೆವೊಯ್ದು (ಅನಂಪು. ೭–೮೦ ವ).

[ಕದಲೆ$_1$ (< ಕದಳಿ$_1$) + ಕದಿರ್$_2$]

ಕದಲೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆಹಾಯು ; ತೆನೆಬಿಡು : ಕದಲೊಡೆದ ಬೆಳೆದ ಕಟಿವೆಯ ಕದಿರ್ಗಂಪಿಂಗೆಜಗಿ ಪಜಮೆಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧–೮೦).

[ಕದಲ್ (< ಕದಿರ್$_1$) + ಒಡೆ$_1$]

ಕದವ, ಕದವು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕದಂಬವೃಕ್ಷ (?) : ಅಂತೆ ಬರೆ ವಟವ್ರಿಕ್ಷವೆ ಆಗ್ನೇಯದ ಕದವದ ಕೊಳಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯–೧೫ ; 1043). **ಕದವು$_2$** : ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ತತಃ ಪೂರ್ವತಃ ಇಡುವೀಕ್ಕೆ ಕದವಿನ ಪುಲ್ಪದಿಯೆ ಕಜ್ಜುಗಾಜಗಲ್ಲೆ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೆ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧–೯೫ ; 812). [< ಕದಂಬ ?]

ಕದವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚು, —ಹಾಕು : ಮನುಜರಾರುಂ ಹತ್ತಿರಿರಲಾಗದಿನ್ನೆಂದು ಅರಸಿಯಂ ಹಡಪಿಗನುಮಂ ಕಳುಪಿ ಕದವಿಕ್ಕಿ (ಸೇದಿರ. ೩೪–೧೯) ; ಸಾವಿರ ಕರದೊಳು ತಾವರೆ ಮೊಗವನು ರವಿಯೆತ್ತಿ ಮುದ್ದಿಸಿದಾಗ ನೋಡಿದ ನೈದಿಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿ ತಲೆಯನು ಕದವಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿತು ಬೇಗ (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೭–೭೪). ೨. ಬಾಗಿಲುವಾಡಕ್ಕೆ ಕದ ಜೋಡಿಸು : ಈ ಮನೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಕದವಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಕದವು$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕದವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕದವಿಕ್ಕು ೨ : ಹೊಸಮನೆಗೆ ಈ ದಿನ ಕದವಿಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕದವು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕದವಿತಪಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕದವಿತಪಸಿಯ ರಹಗೌಡ ಮುಲ್ಲೆಉಜಲಿ (?)ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ(ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೧೧೨–೧ ; ?); ಸ್ವಸ್ತಿ ಕದವಿತಪಸಿಯ ಮಾದಪ ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೧೧೪–೧ ; ?). [?]

ಕದವು$_1$, ಕದ, ಕದಹು$_2$ (ನಾ). ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ಹಲಗೆ; ಬಾಗಿಲಪಡಿ; ಕವಾಟ: "ಅರರೀ, ಕವಾಟಂ - ಈ ೨ ಕದವು" (ಹಲಾಯು. ೪೮-೧೩೩); ಕೊಯ್ಸರ ಅಜಯ ಪಾಲ್ಲಗೊರವಕೊಳ ಸೂಡಿಪ ಕದವು ಪರಿವಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಾಗಿ ಬಂದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೦-೩ ; 900); ಬಾಗಿಲವನದುಹುತ್ತೆ ಕದವನಿಕ್ಕಿ ಒಳಗಂ ಪುಗುವೈಸಕ್ಕೆ ಅವರಿಂ ಮುನ್ನವೈತಂದು (ನಂಬಿರ. ೬-೫೭); ಅತ್ತಲಾ ಶಿವಪುರದ ಕದವು [ಪಾಠಾಂ. ಹ]ಗಳು ತವತವಗೆ ಘಣಘಣವೆನುತ ಬಿದ್ದವು (ಬಸಪು. ೯-೧೫); ಆಂಜಲ ಲಿಂಗೋಜಿಗಳ ಕಯ್ಯಲು ಕದವಿಗೆ ಕಬುನದ ಕೆಲ್ಸಗಳನು ಮಾಡ್ಸಿ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩-೧೦ ; 1430). **ಕದ**: ಕೆತ್ತ ಕದ ತೆಗೆಯದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೭); ಬೆಚ್ಚಿ ಗೋವಳರೆಲ್ಲ ಮನೆಯ ಕದಂಗಳ ಹೊಚ್ಚಿಕೊಳಲು ನಡೆತಂದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫-೧೧೩); ಕದವ ಮುಚ್ಚಿದಳಿದಕೋ ಚಿಲುಕ ಅಲ್ಲಾಡುತಿದೆ (ಪುರಂದ. ೨-೯೬-೧); ಕದ ತಿಂಬುವನಿಗೆ ಹಪ್ಪಳ ಈಡೇ? (ಗಾದೆ). **ಕದಹು$_2$**: ಸುರಸದನದ ಕದಹುಗಳವೆಯ್ದೆ ತೆಱೆದುವು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬-೧೯೯); ಎಲೆ ಭವಿಷ್ಯಾನುರೂಪೆ ಕದಹಂ ತೆಱೆಯೆಂಬುದು ಪಾಮಪಪಾಬ್ಜ ದಿಂದವೆ ಕದಹ ತೆಗೆದನು ಮುಖದ ನಿದ್ರೆಯ ದ್ರುಪದಭೂಪತಿಯ (ಸಂಭಪ. ೧೮-೧೦೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕದವ, ಕದವು; ಮಲ. ಕದಹು, ಕದಗು; ತೆಲು. ಗವನು, ಗವಕು = ಪುರದ್ವಾರ, ಗೋಪುರ]

ಕದವು$_2$ 'ಕದವ' ನೋ.

ಕದವೆ, ಕದಬ್ಬೆ$_3$ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ನಾರು; ಜುಂಗು: ಅಡಿಗೆಮನೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು . . . ಸಾಬೂನು ಇಲ್ಲವೆ ಸೀಗೆಪುಡಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ, ಕದವೆಯಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ತೊಳೆದು, ತಕ್ಷಣ ಅವನ್ನು ಒರೆಸಿ ಇಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೭೩). **ಕದಬ್ಬೆ$_2$**: ಇದೀ ಶ್ಮಶ್ರುಸಂಕಟವಾದರೋ, ವಿಪರೀತವಾಗಿ, ಕರಿಯ ಚಾಮರದ ಚವುರಿಯ ತುರುಗುಂಗೂದಲಂತೆ - ಕರಂಗಿ ಕಳ್ಗಿದ ಕದಬೆಯ ಗುಂಜಿನಂತೆ - ರೂಕ್ಷತೆಯ ಕಡುಗಪ್ಪಾಗಿ ಗೋಳಾಡುತ್ತಿರುವುದು (ಮಂತ್ರಶ. ೯೨-೧೯).

ಕದವೆಹಾಸು = ಜುಂಗಿನಿಂದ ಅಥವಾ ನಾರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕದಪ್ಪೈ$_1$]

ಕದಹು$_1$ 'ಕದುಬು$_1$' ನೋ.

ಕದಹು$_2$ 'ಕದವು$_1$' ನೋ.

ಕದಳ (ನಾ). ಬಾಳೆಗಿಡ: ತಿಂತಿಣಿವಣ್ಣನಾಂತ ಕದಳಂ ಪದವಣ್ ಪುದಿದೀಳೆ (ಜಗವಿ. ೨-೧೫); ಕದಳಂ ಪ್ರೋನ್ಮಂಜುಳ ಕ್ಷಮೆಯೊಳಗೆ ಋಜು ವಡೆದು ನಿಲಲ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೨೩); ತಿಂತಿಣಿವಣ್ಣಳಾಂತ ಕದಳಂ ಬೀಡೆವಣ್ವರಿದ ದಾಡಿಮಚಯಂ (ಚಿಬಪು. ೧-೨೨).

[ಸಂ. ಕದಲ]

ಕದಳ್ಳಿ$_1$, ಕದಲೆ$_1$ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ; ಸಮೂಹ: "ಗೊಂದಣಿ ತೆರಳ್ಕೆ ಸಾಲೊಬ್ಬುಳಿ ಹೊರಳಿ ಬಳಗ ದೊಂದುಳಿ ಕದಳಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪); ಕಾಱಿದರು ಕರುಳನು ಕುಸುರಿ ಖಂಡದ ಕದಳಿ ಮೈಗಳ ಚೂಣಿ ಮಲಗಿತು ತಾಱುಥಟ್ಟನಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೨೧). **ಕದಲೆ$_1$**: "ಬಂಬಲ್, ತುಱುಗಲ್ . . . ಹೊರಳಿ, ಕದಲೆ . . . ಗೊಂದಣಿ (ಉಂದಲ್) - ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೨೨); "ಕದಲೆ ಜಂಗುಳಿ ಪಸರಂ ಬಿಂದಮೊಟ್ಟಜೆಯು ತಿಂತಿಣಿ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೫). 'ಕದಲೆಗದಿರ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕದಱು = ವಿಪುಲವಾಗಿರು, ತುಂಬಿರು]

ಕದಳ್ಳಿ$_2$ 'ಕದಲಿ' ನೋ.

ಕದಳಿಕೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪತಾಕೆ, —ಧ್ವಜ: ಮೂಡಿಗೆಯ ಕದಳಿಕೆಯ ಕಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಜವನಿಕೆಯ ಕಂದ, ಜವನಿಕೆಯ ಕಂಡ]ಪಟಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ); ಕರಿಯ ಬಿಳಿಯ ಝಲ್ಲರಿಯ ಪುಲ್ಲಿಯ ಕದಳಿಕೆಯ ಕಡುಪಿಸಿಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೬ ವ); ನಡುಗೆ ಧರಾತಲಂ ಕದಳಿಕಾ ಪರಿಘ ಪ್ರತಿಘಾತದಿಂ ಮುಗಿಲ್ ಪಡಲಿಡೆ . . . ಕೀಱು ತಾಗಿದುವೆರಬ್ಬಿಡೆಯಾನೆಗಳಾನೆಯೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೫); ಕದಳಿಕೆಯ ಪೊಯ್ಲೊಳಂಬರ ನದಿಯಿಂ ನೊರೆ ವಿಂಡು ಬಂದು ಮಂಡಳಿಸಿತ್ತೀ ರದನಿಯ ಮೇಲೆನೆ ಹರಿಗೊಪ್ಪಿದುದಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಪಿಡಿದ ಧವಳಚ್ಛತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೫೧); ಬಿಗಿದ ಜೇಂಜೆಯಂ ಮೊಗವರಿಗೆ ಕದಳಿಕೆಯ ಗಳೆ ನಿಂದ ಸಬಳಿಗರು (ಸೋಮುಜ. ೫-೩೦); ಚಲಿತ ಘಂಟಿಗಳಲುಗುವ ಕದಳಿಕೆ ಸುತ್ತ ಮಿೞ್ವ ಜಂಚಿಕೆಯ ಝಲ್ಲಿಗಳೂ (ವರ್ಧಚ. ೫-೧೦೫). [ಸಂ. ಕದಲಿಕಾ]

ಕದಳೀಗರ್ಭ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಮೋತೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಕದಳೀಗರ್ಭ ಶ್ಯಾಮಂ ಮೃದುಕುಟಿಲ ಶಿರೋರುಹಂ (ಆದಿಪು ೧-೨೯).

[ಸಂ. ಕದಲೀಗರ್ಭ (ಕದಲೀ + ಗರ್ಭ)]

ಕದಳೀಘಾತ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮೆಗೇ ಕಡಿದು ಬೀಳುವಂತೆ ಬಾಳೆಯ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದ ಏಟು. ೨. [ಜೈನ] ಅಪಮೃತ್ಯು; ಅಕಾಲ ಮೃತ್ಯು: ಕದಳೀಘಾತಂ ಜೀವಕ್ಕೆ ದುರಿತದಿಂದಕ್ಕುಮೆಂಬುದರ್ಹನ್ಮತಮಂತದು ಮಾಣ್ದರೆ ಬೇಱೆರಸಾದುದು ಜಿನನೀಘಾತಿಗಳ್ಗೆ ಕದಳೀಘಾತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೧೨); ತ್ರಿದಶೋಪಸರ್ಗಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಕುಲನಗದಂತೆ ದೇಶಭೂಷಣ ಮುನಿಪರ್ ಸದಮಲ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನದೊಳುದಾತ್ತರಿರೆ ಘಾತಿಗಾಯ್ತು ಕದಳೀಘಾತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೪೯). ೩. [ಜೈನ] ಆಹಾರಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದರಿಂದ ಆಯುಷ್ಯ ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು: ನಿರೋಧಮುಮಾಹಾರನಿರೋಧಮುಮೆಂಬೀ ಹೇತುಗಳಿಂದಮಾಯುಷ್ಯಂ ಖಂಡಿಸಲ್ಪಡುಗುಮದು ಕದಳೀಘಾತಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೯-೧). [ಸಂ. ಕದಲೀಘಾತ (ಕದಲೀ + ಘಾತ)]

ಕದಳೀದಳ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಎಲೆ: ಮಳಯಜ ರಸಲುಳಿತ ಕದಳೀದಳ ವ್ಯಜನ ಮಂದಮಾರುತಾಂದೋಳನದಿನೆಂತಾನುಂ ಮೂರ್ಛೆಯಿಂ ದೆಚ್ಚಱಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೩-೨೩ ವ); ತನಯನಂ ಕದಳೀದಳಕ್ಕೆ ಕಳುಪಲ್ ಬಂದು ನಿಂದಿರ್ದು ಬಾಳೆಯೆಲೆಯಂ ಕೊಯ್ಯುತಿರಲಲ್ಲಿ (ಇೞಿದ ವೇ. ೫೪-೧೪). [ಸಂ. ಕದಲೀದಲ (ಕದಲೀ + ದಲ)]

ಕದಳೀಪತ್ರ (ನಾ). = ಕದಳೀದಳ: ಕದಳೀಪತ್ರದ ಗುಣ . . . ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಅತ್ಯಪೇಕ್ಷೆಯೂ, ಪಿತ್ತಶಾಂತಿಯೂ ಆಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೭).

[ಸಂ. ಕದಲೀಪತ್ರ (ಕದಲೀ + ಪತ್ರ)]

ಕದಳೀವನ (ನಾ). ೧. ಬಾಳೆಯ ತೋಟ: ಗಜಸೇನೆ ಕದಳೀವನವಲೇ ಕಲಿಭೀಮ ದಿಗ್ಗಜಗಾಢ ಪದಹತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೫೫). ೨. ಶ್ರೀಶೈಲದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಾಳೆಯವನ: ಕದಳೀವನಕ್ಕೆ ನಡೆಗೊಂಡನಲ್ಲಮದೇವ (ಪ್ರಭುರ. ಹ. ೪೬೨-೩೩೭). [ಸಂ. ಕದಲೀವನ (ಕದಲೀ + ವನ)]

ಕದಳೀಷಂಡ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಗಿಡಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ: ಅತಿನಿಬಿಡ ಬಾಳ ಕದಳೀಷಂಡಂಗಳಂ ವನದುರ್ಗಂಗಳಿಂದೆ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೪೧ ವ); ಆ ಮಹಾದ್ರಿಯ ತಪ್ಪಲಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮ ಕದಳೀಷಂಡದಲಿ ರಘುರಾಮನಾಮ ಸುಧಾಭಿಷೇಕ ಸಮಗ್ರ ಸೌಖ್ಯದಲಿ ಭೀಮವಿಕ್ರಮನಿದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೧೨).

[ಸಂ. ಕದಲೀಷಂಡ (ಕದಲೀ + ಷಂಡ)]

ಕದಱು (ಕ್ರಿ). ಗದರು (?): ಇಱಿ ಬಡಿ ನೂಂಕು ಕಟ್ಟು ಕದಱೆಂ ಬೊಡಮಾಗದು ಪೋಗಲೆತ್ತಲುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೦). [?]

ಕದಟಿಕೆಟಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕದಟಿಕಟಿನಿಗ್ರಾಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೩–೨ ; 420). [?]

ಕದಾಚಿತ್ (ಅ). ಒಂದು ವೇಳೆ; ಯಾವಾಗಲಾದರೊವ್ಮೆ: "ಕದಾಚಿತ್ ನಿನಗೆ ಪ್ರೇಮಭಂಗವಾದರೆ . . . ? " (ಮುಕ್ತಿ. ೫೨); ಕದಾಚಿತ್ ಹಿಂದಿನ ಕಾವ್ಯಲಕ್ಷಣಕಾರರು ತೋರಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ – ಲೇಶವು ಸಿಕ್ಕಿದರೂ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೮). [ಸಂ.]

ಕದಾಪಿ (ಅ). ೧. ಒವ್ಮೊವ್ಮೆ; ಕೆಲವುವೇಳೆ. ೨. ಆಗಾಗ. ೩. ಎಂದಾದರೂ; ಯಾವಾಗಲಾದರೂ: ಪಂತರು ಕದಾಪಿ ಅಸತ್ಯ ವದಸೂದಿಲ್ಲಾ (ದೀಪಹ. II, ೨೬). [ಸಂ.]

ಕದಾಯಿ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

△ **ಕದಿ$_1$** (ಕ್ರಿ). ಕಳವುಮಾಡು ; ಅಪಹರಿಸು : ಹೋದರೆ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕದಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸುಮ್ಮನಿರಬೇಕು (ಪಂಚಾಮ್ಮ. ೩೫).
[< ಕಳ್$_1$./ ತುಳು. ಕದಿಪು, ಕದುಪು, ಕದ್ಪು = ಕಳವು]

ಕದಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು ; ಸೆರೆಹಿಡಿ ; ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳು (?) : ಬಲ್ವಡೆ ಸುದ್ರಕನ್ ಪ್ರಳಯಧನಿ ಮುತ್ತಿ ಅಣಯಂ ಕದಿವೊಂಗಂ ಚಲಮಜಿ ವೊಂಗಂ ಅಟ್ಟುವೊಂಗಂ ಕುಡಲಪ್ಪೊಂಗಂ ಒಬ್ಬರ್ನೊ ಆಚಾಜ್ಯರ್ಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೮ ; 885). [?]

ಕದಿಕ (ನಾ). ಕದಿಯುವವನು; ಕಳ್ಳ; "ತುಡುಗ" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). [ಕದಿ$_1$ + –ಕ$_3$]

ಕದಿಕಿ (ನಾ). ಕಳವು ಮಾಡುವವಳು ; ಕಳ್ಳಿ (ಕಿ). [ಕದಿಕ + –ಇ$_3$]

ಕದಿಕೆ (ನಾ). ಹುಲ್ಲಿನ ಉಗ್ರಾಣ: ಹೊಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ, ತಲೆ ಎತ್ತಿನಿಂತ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಪೈರು ಮನೆಯಂಗಳ ಸೇರಿತು. ಕಣಜ – ಕದಿಕೆ (ಹುಲ್ಲಿನ ಉಗ್ರಾಣ)ಯನ್ನೂ ಸೇರಿತು (ಬಣ್ಣಮಾ. ೧೪೦). [← ತುಳು. ಕದಿಕೆ]

ಕದಿನ 'ಕದಿನಿ' ನೋ.

ಕದಿನಿ, ಕದನಿ, ಕದಿನ (ನಾ). ಉತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಫಿರಂಗಿ: ಗರ್ನಾಲು, ಕದಿನಿ ಮೊದಲಾದ 'ಮದ್ದು ಗುಂಡು'ಗಳ ಸದ್ದೂ ಕೇಳ ಬಂದಿತು (ಕಾನೂರು. ೪೬೫); ಹೊಲೆಯರೂ ದೀವರೂ ಕದಿನಿಗಳಿಗೆ ಮಸಿಹಾಕಿ ಕುಟ್ಟುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೬೩೮); ಗರ್ನಾಲು, ಕದಿನಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬಾಗ ವಾದ್ಯದ ಸ್ವರವೂ ಕೇಳಿಸಿತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೯೧). **ಕದನಿ** : ಆ ಗಂಟೆಗಲಾಟೆಯಲ್ಲಿ ಕದನಿ ಹೊಡೆದರೂ ಸಹ ಕೇಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಕಾನೂರು. ೧೨). **ಕದಿನ**: "ಹಬ್ಬದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾರಿಸುವ ಸಣ್ಣಫಿರಂಗಿ" (ಸಿರಿಕೋ. ೯೨).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕದಿನೊ]

ಕದಿರ್$_1$, ಕದರ್ು$_2$, ಕದಿರು$_2$ (ನಾ). (ಧಾನ್ಯದ) ತೆನೆ, —ಹೊಡೆ ; ಕಣಿಶ: "ಕದಿರೆಂದೆನೆ ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೨); ಪೂ ಕದಿರ್ ಮಿಡಿ ದೋರೆ ಪಕ್ವಫಲಸಂತತಿಯಿಂ ದೊರೆವೆತ್ತು ಮಾಮರಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೬೫); ಬಿತ್ತೊಂದರ್ಕೆ ಐವತ್ತಜಿಂ ಪೊಲಿವರ್ಪ ಕದಿರ ಬೆಳೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೧–೨೧). **ಕದರ್ು$_2$**: ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆ ತುಂಬ ಪೋಲು ಕದರು. ಕದರಿನಲ್ಲಿನ್ನೂ ಹಾಲು ತುಂಬಬೇಕು (ಮೂರುದಾ. ೨೦೬). **ಕದಿರು$_2$**: ಕಂದ ಕದಿರು ತುಂಬೆ ಲೊಕ್ಕಿ ಸಹ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೬೯–೧೭ ; 1370); ಕದಿರು ಜಲ ಪಾಷಾಣ ಸಹ ಮೂಲ ಧಾರೆಯನುಯೆರದುಕೊಟ್ಟು (ಎಇ. XX, ೮–೪ ; 1556); ಕದಿರನ್ನು ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಕೊಯ್ದು ತಂದು, ಹೊಸತು ಊಟ ಮಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಹಬ್ಬ (ಜಾನಗೀ. ೮೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕದಿರ್ ; ಕೊಡ. ಕದೀ]

ಕದಿರ್$_2$, ಕದಿರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಿರಣ: "ಕದಿರೆನೆ ಕಿರಣಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೭); ಕದಿರ್ಗಳೊಳೆ ತುಜುಗಿ ಮೂಡಿದಸುದಯಾದ್ರಿಯೊಳರುಣ ತರುಣ ಕಿರಣಪ್ರಸವಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ); ಕೆಂಬಲ್ವೆಳಗು ಮೂಡು ವೆಳನೇಸರ್ಗದಿರನಣಕಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೧೦೧); ದೀಪಾಳಿ ಕತ್ತಲೆಯ ಭಯಕಂಜಿ ನೇಸರಗದಿರ್ಗಳಡಗಿದುವೊ ಮಜೆಯೊಳೆಂಬಂತೆ ಸಾಲ್ವಿಡಿದೊಪ್ಪುತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೭–೧೭). ೨. ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು: "ಕದಿರ್ ಮಿಂಚು ಡಾಳ ಹಚೆ ಪೊಗರೆಂದೆನೆ . . . ಕಾಂತಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೦); ಮಿಂಚುಗಳ ಕದಿರ ಪರಪುವಂಬಕಗಳಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆಯನೆಚ್ಚುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೩೯). 'ಕದಿರೇಱು' ಪರಾ. **ಕದಿರು$_3$**: ೧. ಪುದಿದೊಪ್ಪಿದವು ರನ್ನ ಮುತ್ತು ನೀಲಗಳಿಂದ ಕದಿರು ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಿದಿರೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩–೧೦೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಿರ್]

ಕದಿರ್$_3$, ಕದರ್ು$_3$, ಕದಿರು$_4$, ಕದುರು (ನಾ). ಮರದಿಂದ ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ನೂಲು ತೆಗೆಯುವ ಕಡ್ಡಿಯಾಕಾರದ ಸಾಧನ: ಕರಟದ ಕದಿರಂತೆ ತಿಜ್ಜನೆ ತಿರುಗುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೧೨); ಆ ಕದಿರ ಕಡ್ಡಿಯಂ ನೀರೊಳಿಕ್ಕಿ ಆರ್ದಿದಾಗಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೩೧ ವ); ಬೆರಳುಗಳನದ್ದಲು ಕದಿರ ತೋರದೊಳಗೆಳೆಯಾಗಲ್ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೪೨). **ಕದರ್ು$_3$**: ಅರಕಾಸಿಗೆ ಒಂದು ಕದರನೆ ಹೂಡಿ ಎಂಟೆಳೆಯದೊಂದು ರಾಟೆಯ ಪಿಡಿದು (ನಾಪದ. ೧೪೧); ಕದರಿನಿಂ ನೂಲು ತೆಗೆಯುವುದರಲ್ಲಿ (ನನ್ನಜೊ. ೧೦). **ಕದಿರು$_4$**: ಆಜೆವೆಂಬ ಕದಿರು ಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ತಿರುಹಲಾಗಿ ಸುತ್ತಿತ್ತು ನೂಲು ಕದಿರು ತುಂಬಿತ್ತು (ಕವಿಚ. I, ೨೩೪ ಕದಿರಕಾಯಕದ ರೆಮ್ಮವ್ವೆಯ ವಚನ); ಹಂಜಿಯಂ ಕದಿರಲಮರಿಸಿ ಪಿಡಿದು ನೂಲುತುಂ (ಶರಚ. ೪೭). **ಕದುರು**: ಕದುರು ಮುಜಿಯೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲ (ವಚಶಾ. I, ೩೧೩); ಮನೆ ಯಾದುದು ಪೇರಡವಿಯಾಯಿತ್ತು ಕದುರ ಮೊನೆಯಾಯಿತ್ತು (ವೀಶೈಪು. ೬–೫–೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಿರ್ ; ತುಳು. ಕದ್‌ರ್ ; ತೆಲು. ಕದುರು]

ಕದಿರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ ; ಕಾಚಿನ ಮರ; ಖದಿರ: "ಖಕಾರಕ್ಕೆ ಕಕಾರಂ . . . ಖದಿರ – ಕದಿರ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಕದಿರ ಕಾಷ್ಟವ ಘಟ್ಟಿಯಾಗಿಹುದೆಂದು ವಾನರವೂ ಬಿದಿರ ಕೊನೆಯಿಂ ಹಾರುತಿರುವಾಗ ಹಿಡಿದು (ವಿವೇಭ. ೪–೧೫). ೨. ಕಾಚು : ಕಂದಮೂಲ ಕದಿರ ಶಾಕ ಪುಷ್ಪಫಲಾದಿಗಳಂ. . .ತೋಜೆವುದಿಂತು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೫-೩).
[< ಸಂ. ಖದಿರ]

ಕದಿರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮಿಂಚು ; ಹೊಳೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ದೇವಕೇಂದ್ರದಿ ಕದಿರುತಿದ್ದ ಆಶೀರ್ವಾದ ಫಲಿಪ ಸುಮುಸಮಯ ಅವತೀರ್ಣವಾದಂತೆ (ಹೃದಸ. ೫೪); ಕಾರ್ಬೊನ್ ಕಣವೇ ಕೆಂಬೊನ್ನಾಗಿ ಕಿನಿಕಿನಿ ಕದಿರುವದು (ಅರಳು. ೨೬೩–೧೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಿರ್ ; ತೆಲು. ಕದುರು]

ಕದಿರು$_2$ 'ಕದಿರ್$_1$' ನೋ.

ಕದಿರು$_3$ 'ಕದಿರ್$_2$' ನೋ.

ಕದಿರು$_4$ 'ಕದಿರ್$_3$' ನೋ.

ಕದಿರುಗಡೆ (ಕ್ರಿ). ತೆನೆಬಿಡು ; ಹೊಡೆಹಾಕು : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗೆಣ್ಣಿಕ್ಕುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರ ನೀಡುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕದಿರುಗಡೆವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪೂದುಂಬುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ದೀವುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಯಾಗುವ . . . ನೆಲ್ಲಗದ್ದೆಗಳತಿಮುದಂಬಡಿಸಿದವು (ಸಮ್ಯಕೌ ೧–೨೨). [ಕದಿರು$_2$ (< ಕದಿರ್$_1$) + ಕಡೆ$_1$]

ಕದಿರುಗಿಣಿ, ಕದರಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಉಜ್ಜ್ವಲ ವರ್ಣದ ಗರಿಗಳುಳ್ಳ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಹಕ್ಕಿ, ಕದಿರುಗಿಣಿ (Sun-bird. ಇಂಕನಿ). ಕದರಗಿಣಿ: (ಕ). [ಕದಿರು? + ಗಿಣಿ (< ಗಿಳಿ)]

ಕದಿರೇಱು (ಕ್ರಿ). ಹೊಳಪೇರು ; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗು ; ಉಜ್ಜ್ವಲವಾಗು : ಕದಿರೇಱಿದ ಕಂಜಾತಪ್ರಿಯನಂ ಪದೆದೀಕ್ಷಿಸುವಿನಕಾಂತದ ಕಲ್ಲೊಳಗುದಯಿಪ ಹಗ್ಗಿಯ ಪೊಲ್ (ಜಯುಕಾ. ೨-೬೭).
[ಕದಿರ್$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕದಿರ್ಗಂಪು (ನಾ). ತೆನೆಯ ಸುಗಂಧ, —ಸುವಾಸನೆ: ಕದಲೊಡೆದ ಬೆಳೆದ ಕಟಿವೆಯ ಕದಿರ್ಗಂಪಿಂಗೆಱಗಿ ಪಱಮೆಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೮೦).
[ಕದಿರ್$_1$ + ಕಂಪು]

ಕದಿರ್ಜೊನ್ನ (ನಾ). ಕಾಂತಿಮಯವಾದ ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಅಲರ್ಜೊಂಪಂ, ಕದಿರ್ಜೊನ್ನಂ (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕದಿರ್$_2$+ ಜೊನ್ನ]

ಕದಿರ್ದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಪೊಳೆವಿಂದುಗಳ್ಕಿ ಬೆಂಗುಡೆ [ವೊಳೆದುವು ಬೆನ್ನಿಂದ]ಮೆರ್ದೆಗೆ ಕದಿರ್ದುಱುಗಲೆನಲ್ ತೊಳಗಿದುವು ಮದನಶಿಖಿವಿಹ್ವಳ ಹೃದಯನ್ಯಸ್ತ ಹಸ್ತನಖ ದೀಧಿತಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೦೬). [ಕದಿರ್$_2$+ ತುಱುಗಲ್]

ಕದಿರ್ದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಗೊಂಚಲು : ತಿಂಗಳ ತಣ್ಣನಪ್ಪ ಕದಿರ್ದೊಂಗಲೊಳಭ್ಯಸಿಸಿತ್ತೊ ಕಾಮುಬಾಣಂಗಳೊಳಾದಮೋದಿದುದೊ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೯) ; ಭೂವರರ ಕಿರೀಟರತ್ನಚಯದೊಳ್ ನಿಡುಗಣ್ಣದಿರ್ದೊಂಗಲ್ಯೆದೆ ಸೌಂದರವತಿಯೊಪ್ಪುವಾನನ ಸುಧಾರುಚಿಮಂಡಲದೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೨) ; ತಿಂಗಳ ಕದಿರ್ದೊಂಗಲಂತೆ . . . ತಂಬೆಲರ ಬೆಡಂಗಿನಂತಿದೆ ನುಡಿ ನಿನ್ನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೯). [ಕದಿರ್$_2$+ ತೊಂಗಲ್]

ಕದಿರ್ಮಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕ[ದಿ]ರ್ಮ್ಮಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನೊನ್ದು ಲಿ(ಂ)ಙ್ಗಕೆ ಅ[ಸು]ಪಟ್ಟಿಗನೊನ್ದು ದೇಗುಲಕ್ಕೆ (ಸೌ ಇ ಇ. XI-i, ೩೫-೧೨ ; 933). [?]

ಕದಿರ್ಮಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಕದಿರ್ಮ್ಮಿಡಿಯ ಮಹಾಜನಮಿನ್ನೂರ್ವ್ವರುಮಂ ಬರಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XV, ೧-೧೫ ; 1059) ; ಊರಿಂ ಮೂಡ ಕದಿರ್ಮ್ಮಿಡಿಯ ಬಟ್ಟೆಯ [ಬೂ]ಹನ ತೋಂಟದಿಂ ತೆಂಕ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೭-೩೦ ; 1084). [?]

ಕದಿರ್ವರಿ (ಕ್ರಿ). ಬೆಳಕು ಬೀರು ; ಕಾಂತಿ ಹರಡು : ಮುರಿದು ಕದಿರ್ವರಿದು ರಣಕೇಸರಿಯಂ ಸುತ್ತಿಱಿದು ಗರವಸಂಗೊಳ್ವಬಲಾಸ್ಫುರಿತಾಕ್ಷಿರುಚಿಗಳಸಿಪಂಜರದೊಳ್ ಸೆಱಗೆಯ್ದು ತರ್ಪವೊಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೫). [ಕದಿರ್$_2$ + ಪರ್ಿ$_2$]

ಕದೀಮ, ಖದೀಮ (ನಾ). ೧. ಹಳಬ ; ಪೂರ್ವಿಕ : ನೀನು ಅವರ ಕದೀಮ ಚಾಕರನಿದ್ಧೀಯೇ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೮). ೨. ನುರಿತವನು ; ಮಿಗಿಲಾದವನು ; ಪ್ರಚಂಡ : ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಂಥ ಕದೀಮರನ್ನು ನಾನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತೇನೆಯೋ ತಿಳಿಯದು (ರಂಗಕ. ೧೮) ; ಆನಂದ ಮುಖಂಡರೆನಿಸಿದ ಕಳ್ಳಪೇಟೆಯ ಕದೀಮರ ಬಳಿ ವಿರೋಧ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ (ಮರಳಿ. ೧೧೫) ; ಅವರು ಎಂಥ ಕದೀಮ ಅಂತೀರಿ (ಪುನರು. ೨೯೫). ಖದೀಮ : ೨. ಹತ್ತು ಹಳೇ ಕಳ್ಳರು ಸೇರಿದರೆ ಒಬ್ಬ ಖದೀಮ ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರು (ಕಲಸಿ. ೧೦೭) ; ಅಕೌಂಟಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಖದೀಮನನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ್ದೇನೆ (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೨೩೨) ; ಪುಟ್ಟಮಲ್ಲ ಕುಸ್ತೀಲಿ 'ಖದೀಮ'. ಒಂದು ಸಲಾನೂ ಸೋತದ್ದಿಲ್ಲ (ದಯ್ಯಮ. ೧೭).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕದೀಮ್ = ಹಳೆಯ, ಪುರಾತನವಾದ]

ಕದುಂಬು 'ಕದುಬ್ಬು$_1$' ನೋ.

ಕದುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು ; ಚುಚ್ಚು : ಕೋತಿಯವೊಲು ಬಂಧನದೊಳಿರ್ದೀ ಚೇಷ್ಟೆಯನೇ ತೋಱಿದೆಯೆಂಬವಳ ಮಾತಿಗೆ ಕದುಕಿಸಿದಂತಾಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೮೦). [ಕದುಕು (< ಕರ್ದುಂಕು) + -ಇಸು$_1$]

ಕದುಕಿಱು (ಕ್ರಿ). = ಕದುಕಿಸು : ಆಡಗ ಕದುಕಿಱಿದೊಱಲಿ ಕರೆದವು ಗಡಣವನು ಗೂಗೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೩) ; ಕೊಬ್ಬಿದ ಕಾಯವನು ಕದುಕಿಱಿದು ನೆತ್ತರ ನೊರೆಯ ಬಾಸಣಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೮) ; ಮೊದಲು ಬೇಯಿಸಿದ ಬಾಳೆಯ ಹೂವನೊಂದಿನಿಸು ಕದುಕಿಱಿದು ತಿಳಿದುಪ್ಪ ಕುಂತಿ ಬಿಳಿಯುಳ್ಳಿಯರೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೫).
[ಕದುಕು (< ಕರ್ದುಂಕು) + ಇಱು$_1$]

ಕದುಕು 'ಕರ್ದುಂಕು' ನೋ.

ಕದುಕುನೋಟ (ನಾ). ಕುಕ್ಕು ನೋಟ ; ತೀಕ್ಷ್ಣ ದೃಷ್ಟಿ : ಕಾತುರದ ಮೇಲ್ಕದುಕುನೋಟದ ಹಸ್ತಿನಿಯರು (ಭೈರವೇ. ೨-೧೫) ; ತನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕದ[ದು]ಕುನೋಟಂ ಕೊಂಕುನಡೆ (ಪ್ರಭುಷು. ೪-೮೩).
[ಕದುಕು (< ಕರ್ದುಂಕು) + ನೋಟ]

ಕದುಕೇಱು (ನಾ). ಚುಚ್ಚುವ ಗಾಯ ; ಕುಕ್ಕಿ ಮಾಡುವ ಗಾಯ (?) : ಕೈಕಾಲೋವದೆ ಹಗಱಿಟ್ಟು ಚೆಲ್ಲೆಯದಿಂ ಕದುಕೇಱನಿಱಿದು . . . ಬಾಧಿಸಿದಂ ಜತಿರಾಯನನಾ ಖಳನು (ಜಯುಕಾ. ೧೩-೯೧) ; ಕದುಕೆ[ಕೇ]ಱು ತಿವಿದು ಶೂಲದೊಳಿಕ್ಕಿ ಬಾರೆಂದು ಹೃದಯಶುದ್ಧಿಯೊಳು ಪೇಳಿದನು (ರಾಮುವಿ. ೨೦-೧೭). [ಕದುಕು (< ಕರ್ದುಂಕು) + ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_4$)]

ಕದುಪು$_1$ 'ಕದುಬ್ಬು$_1$' ನೋ.

ಕದುಪು$_2$ (ನಾ). ಹಿಂಡು ; ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : ಕಾಡಾನೆಯ ಕದು[ದು]ಪುಗಳಿಂ ಸಿಂಹಸಂಘಾತದಿಂ ಪೆರ್ವುಲಿವಿಂಡಿಂ ಕಣ್ಣಗುರ್ವಂ ಪಡೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೨೩) ; ಬನಕ್ಕಾಗಿ ನೆಗೆದು ಕದುಪಂ ಕೂಡಲ್ ಮದಗಜರಾಜಂ ನಡೆವಂದದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೧೮) ; ಕಾನನದಾನೆಯ ಕದುಪನಿರದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಡು ಕುಸಿದ ಕದುಪನಿರದೆ] ಪಂಚಾನನ ಪೊಗುವ ತೆಱದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೫೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕದುಪ್ಪು ; ತೆಲು. ಕದುಪು]

ಕದುಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆತುರಪಡು ; ಉತ್ಸಾಹಿಸು: ಮದಗಜದ ಸಮ್ಮುಖಕೆ ನಡೆದುಱೆ ಕದುಬಿಸುತೆ ಕೈನೀಡಿ ಕರೆದಗ್ಗದ ಹಲಾಯುಧ ನಿಂದನು (ಅಕ್ರೂಚ. ೭-೨೬) ; ಉರುಬಿಂ ಮಿಸಾಟ ಕದುಬಿಸುತ ಕುರಿತೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೫-೧೮). [ಕದುಬ್ಬು$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಕದುಬ್ಬು$_1$, ಕದಹ್ಹು$_1$, ಕದುಂಬು, ಕದುಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತು ; ಅದುಮು ; ಹಿಸುಕು : ಸದಾಶಿವನ ಪೂಜಿಸುವೆನೆಂದು ಹೋದಡೆ ಕದುಬಿ ಹಿಡಿವನಯ್ಯಾ ಸಕಲವಿಪತ್ತುಗಳು (ಗಣಭಾ. ೩೬೫ ಚೆನ್ನವ) ; ಮೃದುರತಿಯಿಂದ ಪದ್ಮಿನಿಯ ಭೋಗಿಸಿ . . . ಕದುಬಿ ಚಿತ್ತಿನಿಯ ನೆರೆದು ಮಂದರತಿಯಿಂದ . ಹದಗೊಳಿಸಿದನು ಹಸ್ತಿನಿಯ (ಭರಚ. ೧೫-೮೪) ; ಬೆಟ್ಟಗಳನೊತ್ತಿ ಕರದಿಂದ ಕದುಬಿದರುಂಟೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೨೧). ೨. ಮುಸುಕು ; ಮುತ್ತು ; ಆವರಿಸು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ತಿಮಿರವ ಕದುಬುವ ಮಾರ್ತಾಂಡನಂತೆ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೬-೩೧ ; 1670) ; ಕದುಬಿದವು ತಂಬಟದ ದನಿ ದಿಗುಸದನವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೧೩) ; ಕಾವಳ ಕದುಬಿತಿನಮಂಡಳವನು (ತೊರರಾ. ೩-೫-೯) ; ಒದಗಿ ಪೂಚಂಡಿನೊಳ್ ಕದುಬಿ ಕಾಶ್ಮೀರದೊಳ್ ಪದೆದು ಬಾವನ್ನ ಪಂಕದೊಳು (ಭೈರಸೂ. ೨೮೦-೪೪). ೩. ಆತುರಪಡು ; ದುಡುಕು : ಆ ಪುರದಬಳಿಯರೆಲ್ಲರು ಕದುಬಿ ಕಂದರನೊಡೆಹಾಯಿದು ಮುದದಿ ಮಾಳಿಗೆಗಳನೇಱಿ ನೋಡಿದರು (ಅಂಜಚ. ೧೧-೨೭೮) ; ಹಿಂದಣವರು ಬೆಬ್ಬೆದೋಱುತ ಕದುಬಿ ತಿವಿದರು (ನಾಗಕು. ೭-೧೫) ; ಮುದವೇಱಿ ಮೊಗಸಿರಿವಡೆದು ಕದುಬಿಯವನ ಸೇವೆಗನುವಪ್ಪ ವಸ್ತುವನೊದವಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೧).

೪. ತಳಮಳಿಸು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ನಡೆನಡೆಯೆಂದು ಕದುಬಿ ಹರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗುಮುಕಿ ಹರಿ, ಕುಮುಕಿಕ್ಕಿ] ಹರಿದತ್ತಲಿತ್ತ ದಾರಿಯನಜಸುವ ನಿತಕೆ (ಹಚಕಾ. ೧೦-೮); ಕದುಬುವ ಕರಣದ ಚಿಂತೆ ನಿನ್ನದೇವನೆಯೊಳು ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಸದಮಲ ಸದ್ಗುಣವಂತೆ . . . ನೀ ಬಾರೆ ಚಿತ್ಕಾಂತೆ (ಶಿವಗೀ. ೧೭೬-೮೬೧); ಆದರ ರಭಸಕೆ ನಿಲ್ಲಲರಿಯದೆ ಕದುಬಿ ಕಮರಿಯ ಬಿದ್ದ ಪಶುಗಳು ಪದರಿ ತಲ್ಲಣಗೊಂಡು (ಗೋಹಾಡು. ೫೧). ೫. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಪಡು; ಅಸೂಯೆ ಪಡು; ಕರುಬು: ಬಳೆದುದು ಸಿರಿಯೆಂದು ಕದುಬಿ ಮುಗಿದುದು ಕುಮುದಂ (ಚಂದ್ರಛ್ಛ. ೧೧-೨೦). ೬. ಅಧಿಕವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಮದಕರಿಗಳ್ ಮದವುಡುಗಿ ಕಣ್ಣೀರನು ಕದುಬಿ ಸುರಿದವಂದಿನೊಳು (ಅನಂಚ. ೨೩-೯೬). ೭. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಕದನಕೆನ್ನೊಳು ಕೈದುಗೊಳ್ಳೆಂದು ಕೋಪದಿ ಕದುಬಿದನಾ ಸಿಂಹಚೂಡ (ಅನಂಚ. ೧೬-೫೪); ಎರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ದೇವಿಯಂ ದೋಷಿಯೆಂಬರೆ ಜೀಯ ಪದುಳವಿಹುದೆಂದು ವಿನಯದೊಳಗ್ರಜಾತನಂ ಕದುಬಿ ನುಡಿದಂ ಭರತಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೫೩). ೮. (ಗೂಢಲಿಪಿಯನ್ನು) ಓದು, —ಅರ್ಥೈಸು (?): ಇದು ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ನಿರೂಪವಲ್ಲದೆ ಮೂಣವದಜ ದೆಸೆಯಿಂ ಸೂಕ್ತಸೂಕ್ತವಾಗಲಿ ಲಿಪಿಯ ಕದುಬುವನೆನುತ್ತ ತನ್ನೊಡನೆ ಬರೆವವರೊಳೊಯ್ಯನೆ ಪ್ರಸಂಗಂಗೆಗೆದನು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೬-೧೩).

ಕದಹು₁: ೬. ತುಜುಗಿರ್ದ ಬಾಂಬೊಳೆಯ. . .ನೆಜಿದಿಂಗಳಂತಿರಲ್ಕವು ಕದಹಿ ಪರಿಯಲ್ (ಲಿಂಗಪು. ೧-೩). **ಕದುಂಬು**: ೩. ವೀರಜಂಘ ರಾಜಂ ಮುಂ ಬಲದೊಳ್ ಕದನಕ್ಕೆ ಕಡಂಗಿ ಕದುಂಬಿ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ (ಹಮ್ಮೀರ. ೬-೩೫ ವ). **ಕದುಪು₁**: ೩. ಕನಸಿನೊಳಂ ಮನಸಿನೊಳಂ ಜನಪತಿಯಂ ನೆನೆದು ಕದುಪಿ ಕಾತರಿಸುತ್ತಂ (ಬೀಳವಂ. ೨-೮೮). [ದೇ.॥ ತಮಿ. ಕದುವು; ತುಳು. ಕದಿಯ; ತೆಲು. ಕದುಮು]

ಕದುಬು₃ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಆವೇಶ; ಆತುರ: ಕದುಬಿನ ಮನ್ನೆಯರಿಗೆ ಮನ್ನೆಯರುಗಳು ಕದನದೊಳಿಜಿದಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೧೮-೧೦೦); ಆಕಂಶಂ ಮಗುಟ್ದೀಂಟಲುಂ ಕದುಬಂ[ತಳ್ಕಿಸಿ ಕೇಳಲುಂ] ನುಡಿಸಲುಂ ಮುಂಡಾಡಲುಂ ಪೂಣ್ದಪರ್ ಚದುರರ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೨೮); ಕದುಬು ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಕಂಪಿಸಿತಂಗವಡಿಗಡಿಗೊದರೆ ನವಿರು ಬೆಮರುಗಳು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೪-೯೯); ನೋಡುವ ಕದುಬಿನಿಂದ ಒದಗಿ ಬಂದ ಮನ್ಮಥನಿಂದ ಬರಿಸಿದವನಂತೆ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದನು (ವಚಕಾ. ೫೭-೧೮). ೨. ಭಯ; ಗಾಬರಿ; ಕಳವಳ: ನೆಗೆವೆರಲೆಯ ಮಜಿಯ ಪಿಂತಣೆರಡುಂ ಕಾಲ್ಗಳಂ ಪಿಡಿದೆಬಿಿವಥಟಂ ಕಂಡು ದಾದಿ ಕದುಬಿನೊಳ್ ಬೇಡ ಬೇಡೆಲೆ ಕಂದ . . . ಎನುತ್ತೆ (ಚಿಕವಿ. ೪-೮೯); ಬಿಗುರ್ಪುಗೊಂಡು ಕದುಬಿನಿಂ ಸಾರಸ್ವತಿಯ ಕಯ್ಯಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೩೩); ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಕದುಬು ಎತ್ತಣಿಂದೆ ಬಂದಿತು (ವಚಕಾ. ೬೨). [<ಕದುಬು₁]

ಕದುಬುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಭಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ತರಳೆಕೆಯು ಕದುಬುಗೂಡಿ ಚಂದನರಸವ ಲೇಪಿಸಿ (ವಚಕಾ. ೩೩).
[ಕದುಬು₃ + ಕೂಡು₁]

ಕದುಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತ್ವರೆಮಾಡು; ಆತುರ ಪಡು: ಗಜೇಂದ್ರನ ಮೊಜಿಯನಾಲಿಸಿದಂದು ಕದುಬುಗೊಂಡು ನೀಂ ಭರದೊಳೊದವಿದ ಕಟ್ಟಿಜಕದವನೆಂದುಂ (ಚಿಕಬಿ. ೫೭-೫); ಕದುಬುಗೊಂಬುದು ಕರಣ ಕವಿವುದಂತಃಕರಣ ಗದಗದಿಪುದು ಕರಚರಣ (ಗೀತಗೋ. ೩೩-೨); ಇವಳ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸವಿಗೆಳಸುತ್ತೆನ್ನ ಕಿವಿಗಳು ಕದುಬುಗೊಂಡಿಹವು (ಹದಿಬ. ೧-೨೫). ೨. ಗಾಬರಿಯಾಗು: ಆವಳಂ (ಕಂಡು ಕದುಬುಗೊಂಡು) (ಮಿತ್ರಗೋ. ೩೧); ಸಮಸ್ತವಾದ ಭೂಪಾಲರುಂ ಕದುಬುಗೊಂಡು ಮೈಜೋಡುಗಳಂ ಕೊಡಿಸೆಂದು (ಭಾರಶಾಂ. ೪). [ಕದುಬು₃+ ಕೊಳ್₁]

ಕದುರು 'ಕದಿರ್₃' ನೋ.

ಕದುವಪವೇಪು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕದುವಪವೇಪು ನಾಮಗ್ರಾಮೇ (ಇಆ. XXX, ೯೦-೩೬; 614). [?]

ಕದುಷ್ಣ (ಗು). ತುಸು ಬೆಚ್ಚಗಾದ; ಉಗುರುಬೆಚ್ಚಗಿನ: ನಗೆಗಣ್ ಸೋರ್ವ ಕದುಷ್ಣವಾರಿಚಯದಿಂ ಬಿಂಬಾಧರಂ ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಗಳಿಂ ನಾಡೆ ಬೆಡಂಗುಗೆಟ್ಟರವಿದಿಂತೇಕಾರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೮); ಅಪಾಂಗದಿಂ ಸುರಿವ ಕದುಷ್ಣಬಾಷ್ಪದೆ ವಿವರ್ಣಮನೇಕೃತಮಾಗಿ ನಿಂದು (ಶಾಕುಂತ. ೩೭-೬೪). [ಸಂ.]

ಕದೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡು; ಸೇರು. ೨. ನೆರೆ; ಸಂಭೋಗಿಸು. ೩. ಒತ್ತಲ್ಪಡು ಅಥವಾ ಹಿಂಡಲ್ಪಡು. ೪. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಪಿಡಿದೋರಂತಿರೆ ಜೇನ ಸೋನೆ ಕದೆದತ್ತೆಂಬಂತೆ ರಾಗಂಗಳಂ ಕಡುಪಿಂ ಕೇಳಿಸೆ (ವೃಷವಿ. ೧೬-೫). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕದಿ]

ಕದ್ದಡಿಗ(ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೈಯುಳ್ಳ ದಾಂಡಿಗ (?): ಸಿದ್ದೆಗಣ್ಣೋಳಿರ್ದು ಗೂಗೆದಲೆಯನುದ್ದಂ ನೆಗಪಿ ಪರಿವ ಕದ್ದಡಿಗರು [ಪಾಠಾಂ. ಕದ್ದಲಿಗಳು, ಕದ್ದಿಗರು]ಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪). [?]

ಕದ್ದಮ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಗರಾದ್ದಕ್ಷಿಣದಿಗ್ಭಾಗೇ ಕದ್ದಮ ಗ್ರಾಮಂ ದತ್ತವಾನ್ (ಸೌಇ. XX, ೬-೨೦; 730). [?]

ಕದ್ದಳಿಗ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧಕವಚವನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕುದುರೆ ಮಾಲೀಸು ಮಾಡುವವನು; ಕಾಸದಾರ: ಕದ್ದಳಿಗ ದೂಸಿಗ ಬೂಸಗಂಧಿಗ ಕೊಲಪ ಚಿಪ್ಪಿಗ ಬಚ್ಚರಣೆ ಬಳೆಗಾಜ ಬೋಗಾಜ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೫೩). [< ಕತ್ತಳ್$_{1,2}$ + -ಇಗ ?]

ಕದ್ದಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ತಳಕ - ಕದ್ದಾರು" (ಓಷಧಿ. ೬೫). [?]

ಕದ್ದಾಳವಳ್ಳಿ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕತ್ತಾಳೆ: ಕದ್ದಾಳವಳ್ಳಿಯ ಪೊದಜ ಕರಿಯ ಮದವೆದ್ದ ಘಟಿಗಳೊದಗಿದವು (ವರ್ಧಚ. ೧೧-೧೨೧). [< ಕದ್ದಾಳೆ ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಕದ್ದಾಳೆ₁ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ತೊಗಟೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ತಮಾಲವೃಕ್ಷ (*). [?]

ಕದ್ದಾಳೆ₂ 'ಕತ್ತಾಳೆ' ನೋ.

ಕದ್ದಾಬಿ (ನಾ). "ತಮಾಲ, ಕಾಲಸ್ಕಂಧ" (ನಾಚಿರಾ. *). [?]

ಕದ್ದಿ₁, **ಕದ್ದೆಹ**, **ಖದ್ದಿ** (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ (?) (*). ೨. ಆತುರ; ಉತ್ಸಾಹ. 'ಕದ್ದಿಕಾಜ' ಪರಾ. **ಕದ್ದೆಹ**: ೨. 'ಕದ್ದೆಹಕಾಜ' ಪರಾ. **ಖದ್ದಿ**: ೨. 'ಖದ್ದಿಕಾಜ' ಪರಾ. [ಪ್ರಾ. ಖದ್ಯ!]

ಕದ್ದಿ₂(ನಾ). (ಕರಾ) ಬಾವಿಯ ಕಂಠ, —ದಡ (?): ಎರಡು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟೆಗೆಗಳು ಮಣ್ಣುತಿಂದು ನಿಸ್ಸಾರವಾಗಿ ಜಾರಿ ಬಿದ್ದು ಕದ್ದಿಗಳು ಸರಿದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೦೪). [?]

ಕದ್ದಿಂಗಳು 'ಕರ್ದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಕದ್ದಿಕಾಜ, **ಕದ್ದೆಹಕಾಜ**, **ಖದ್ದಿಕಾಜ** (ನಾ). ಆತುರವುಳ್ಳವನು; ಉತ್ಸಾಹವುಳ್ಳವನು: ಕಡಲ ದಾಂಟಿದ ಕದ್ದಿ [ಪಾಠಾಂ. ಖದ್ದಿ, ಬದ್ದಿ, ಶುದ್ಧಿ] ಕಾಜನ ಕೋಪಶಿಖಿ ಮುಜಿದೆದ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೬-೨೨-೩೩). **ಕದ್ದೆಹಕಾಜ**: ಮದ್ದಿನ ಚೀಲವ ಹೊತ್ತು ಸಾವ ಕದ್ದೆಹಕಾಜರಂತೆ ಕ್ಷುದ್ರಜೀವಿಗೆಲ್ಲಿಯದೋ ಸದ್ಗುರುಸ್ಥಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೦-೪೯೯); ತಾ ಕದ್ದ ಕಳವ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಜಿಯದೆಯಿದಿರು ನೀವು ಬನ್ನಿಯೆಂದು ಕರೆವ ಕದ್ದೆಹಕಾಜನಂತೆ (ಮದೇಮ್ಮ. ೫೭). **ಖದ್ದಿಕಾಜ**: ಕಲಹದ ಖದ್ದಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕದ್ದಿ, ಬದ್ದಿ] ಕಾಜರ ದೇವದೇವಾದಿಗಳುಘೇಯನಲು (ತೊರರಾ. ೬-೩೮-೧೫).
[ಕದ್ದಿ₁ + -ಕಾಜ]

ಕದ್ದೆಯಿಸು 'ಕದ್ದೈಸು' ನೋ.

ಕದ್ದೆಹ 'ಕದ್ದಿ$_1$' ನೋ.

ಕದ್ದೆಹಕಾಜಿ 'ಕದ್ದಿಕಾಜಿ' ನೋ.

ಕದ್ದೆಜಿಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕದ್ದೆಜಯ್ಯನ ಮಗಂ ಗುಜ್ಜ ನಂದಿ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦-೧೫ ; 930). [?]

ಕದ್ದೈಸು, ಕದ್ದೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡು ; ಅನುಮಾನಿಸು ; ಸಂಕೋಚಪಡು ; ಅಳುಕು : ಕದ್ದೈಸದೆ ನೋಡು ಸ್ಮರನ ಬಾಯೊಳಗುರ್ಚಿ ಬಿದ್ದಂತೆ ಪಡಿಯಚ್ಚುವಡೆದ ಮುಗ್ಧಾಸ್ಪದೆ ಕಮನೀಯರೂಪನನನಿರುದ್ಧನ ನೋಡು (ಮೋಹತ. ೩೦-೩೨) ; ಖಗೇಶ್ವರನೆದೆಯ ಕದ್ದೈಸದೆ ಬಂದು ತಿವಿದ ಗಾಯವ ತಾಳಿದ್ದು ಕುಕ್ಕುರಿಸಿ ತುರ್ವಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೮-೩೩) ; ಬದ್ಧವುಳ್ಳವ ನಿನ್ನ ಬಗೆ ಕಾಣಬಂತ ನಿರುದ್ಧಗೆ ಕೊಟ್ಟೆ ನೀ ನೆಲನ ಕದ್ದೈಸದೆ ಕಂದನಿಚ್ಚೆಯೊಳಿಹುದೆಂದು ಶುದ್ಧಾತ್ಮನಿತ್ತ ವೀಳೆಯವ (ಮೋಹತ. ೪೧-೫೮). **ಕದ್ದೆಯಿಸು** : ೨. ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಪ್ರಸಾದಕೆ ಕದ್ದೆಯಿಸುತಂ ಬಂದನಾದ್ಯರೊಳಿದ್ದು ಕೋಡಗದಾಟವಾಡುವ ಭೃಂಗಿಯೈತಂದ (ಬಸಪು. ೨೯-೬).

[ಕದ್ದೆ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಕದ್ರು (ನಾ). ೧. ನಸುಗೆಂಪು; ಗೋರೋಚನ ಬಣ್ಣ : "ಹರಿಃ (ಕ್ರಮಂ), ಕದ್ರುಃ, ಕಡಾರಃ, ಪಿಂಗಳಃ, - ಈ ೪ ನಸುಗೆಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೫೦). ೨. ಕಶ್ಯಪನ ಹೆಂಡತಿ ; ಸರ್ಪಗಳ ತಾಯಿ : ನಿನಗೆ ಮೊದಲಲಿ ವಿವರಿಸುವೆ ನಾ ವಿನತೆ ಕದ್ರುಗಳ ವರತನುಜರ ವೈರ ಮಾರ್ಗವನು (ಸಂಭಪ. ೫-೪೨). [ಸಂ. ಕದ್ರು, ಕದ್ರೂ]

ಕದ್ರೂಜ (ನಾ). ಕದ್ರುವಿನ ಮಗ; ಸರ್ಪ. 'ಕದ್ರೂಜವೇಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕದ್ರೂಜವೇಣಿ (ನಾ). ಸರ್ಪದಂತೆ ನೀಳವಾದ ಜಡೆಯುಳ್ಳವಳು ; ನಾಗವೇಣಿ : ಕದ್ರೂಜವೇಣಿ . . . ಕ್ಷುದ್ರಗುಣರಹಿತೆ ಶ್ರೀಗಿರಿಜೆ (ನವಮೋ. ೩-೧೪). [ಕದ್ರೂಜ + ವೇಣಿ]

ಕದ್ವದ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಮಾತನ್ನಾಡುವವನು : "ಕದ್ವದಃ, ಗರ್ಹ್ಯವಾದೀ - ಈ ೨ ಹೊಲ್ಲಾಗಿ ನುಡಿವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೩). ೨. ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ತೊದಲುವವನು. ೩. ಹೀನನಾದವನು ; ತುಚ್ಛ. [ಸಂ.]

ಕಧವಬೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಲವರದ ಕಧವಬೂರ ಮಾಯಗಾವುಣ್ಡರ ಮಗ . . . ಮಣ್ಡಿಕಲ್ಲ ಊರಜಿವಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತವರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೬-೬ ; 1000). [?]

ಕನ್‌ಕುಟ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಲವಂಗ ಚಿಕ್ಕೆ, ದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ, ಕನ್‌ಕುಟ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೧-೩೯೨). [?]

ಕನ (ನಾ). ಸ್ವಪ್ನ : ಕೆಟ್ಟ ಕನ ಕಂಡವಂ ನಿಟ್ಟಸುವೊಲಟ್ಟವಂ ನಿದ್ದೆನೆಮ್ಮದಿಯರಿಯೆ ! (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೧-೫) ; ನೆನದೊಳಂ ಕನದೊಳಂ ಮನನಿಸುವೆ ನೀನಲ್ಲದಿನಿತು ತಿಳಿಸೆಳೆಯೊ ನಿನ್ನಯ ಗಾನಕೆ ? (೧೪ವಿಂ. ೮-೧೦೦). 'ಕನಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕನ; ತೆಲು. ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಕಲ]

ಕನಂಗಹೂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕಮಂದ ಮರ: ಕನಂಗಹೂ, ಕಮಂದಮರ, ಅಪೂರ್ವಚಂಪಕ, ವನಸಂಪಿಗೆ, ಕತ್ತೆ ಸಂಪಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೬-೨೯೪). [ಕನಂಗ$_0$ + ಹೂ$_3$ (< ಪೂ$_3$)]

ಕನಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಕನಸು ಬೀಳು ; ಸ್ವಪ್ನ ಬೀಳು : ಶುಭಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ಕನಂಬರಿದಂತೆ ಚಕ್ರಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನನೊರ್ವಂ ಸುಪುತ್ರಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೫-೯). [ಕನ + ಪರಿ$_3$]

ಕನಕ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ; ಹೊನ್ನು : ಕನಕವೇ ಲೋಹಂಗಳೊಳ್ ಶ್ರೇಷ್ಠ (ಸೋಮೇಶ. ೪) ; ನೀನೊಲಿದಡೆ ಕಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕನಕವಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೭೮-೫೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ, —ಹೂವು : ಕದಂಬ ಕನಕ ಕರವೀರ ಕರ್ಣಿಕಾರ . . . ಮಲ್ಲಿಕಾದ್ಯನೇಕ ಸುರಭಿಕುಸುಮಂಗಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೭-೪). ೩. ದತ್ತೂರ; ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆಯ ಗಿಡ; ಉಮ್ಮತ್ತಿಯ ಗಿಡ : ಕನಕದ ಕಾಯನೊಂದು ದೆವಸಂ ತಿಱಿದಟ್ಟುಱಿ ಸುಣ್ಣದೂಜಲೊಳ್ ದಿನಮಿರಿಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೩೧) ; ಅಕ್ಕಕ್ಕಿಳೆಯೊಳಸತ್ಕೃತಿ ಸಕ್ಕದದೊಳ್ ಸಮನಿಸಿದೊಡೆ ಸೇವ್ಯಮೆ ದತ್ತೂರಕ್ಕೆ ಕನಕಾಖ್ಯೆ ಬಂದವೊಲಕ್ಕುದದಂ ತಿಳಿದು ಕೇಳ್ವುದದನತಿ ನಿಪುಣರ್ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧-೨೩). ೪. ಮಂಗಳಗ್ರಹ ; ಅಂಗಾರಕ : ಕನಕಂ ವೃಶ್ಚಿಕ ಮೇಷದೊಳ್ ನಿಲೆ ಚಮೂನಾಥಂ ಸುಕರ್ಮಾಟನಂ ಧನಿ ಭೂಪಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೧೮) ; ಕನಕಂ ಶನಿಯಂ ಗೆಲ್ವೊಡೆ ಜನಾಧಿಪಾತ್ಮಜರ್ಗೆ ಪಿರಿದು ಸಂತಸಮಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೭-೬೬) ; ವನಿತೆಯೊಳು ಕಮಲಾರಿಯಿದ್ದನು ಕನಕ ಮನ್ಮಥನೆಡೆಯೊಳಿದ್ದನು . . . ಭಗಣಚಕ್ರದಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೩-೪೮). ೫. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕನಕನ ಬೇಳ್ವೆ ತಗುಳ್ದುದು ಕನಕನನೆಂಬೊಂದು ಮಾತು ಧರೆಗೆಸೆಯೆ ಸುಯೋಧನನ ಪುರೋಹಿತನಪ್ಪಾ ಕನಕಸ್ವಾಮಿಯನೆ ಮುನಿದು ಕೀರ್ತಿಗೆ ತಿಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೪). [ಸಂ.]

ಕನಕಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನದ ಬೆಟ್ಟ ; ಮೇರುಪರ್ವತ : ಇನ್ನೂಱು ಕನಕಗಿರಿಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೮ ವ) ; ಕನಕಗಿರಿ ಮೂಡಿದುದೋ ಯೆನಲುಜ್ವಳಿತವಾಗಿರಲು (ಬಸಪು. ೫-೫೮). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಕನಕಗಿರಿ ಸೊಂಡೂರು ನೆಱೆ ದಿವ್ಯಗುಡಿಯ ಕೋಟೆಗಳ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩). [ಕನಕ + ಗಿರಿ$_1$]

ಕನಕಚಂಪಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನಾರೋಲಿ, ಮೂಥ ಮರ, ಮೂಥ, ಮೂಡಲಿ, ಕನಕಚಂಪಕ (ಮೈಔಗಿ. ೫೭-೧೧೪೦). [ಕನಕ + ಚಂಪಕ]

ಕನಕತಮುಟೆ (ನಾ). ತಮುಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (+). [ಕನಕ$_0$ + ತಮುಟೆ]

ಕನಕತಾಳ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ತಾಳ (?) : ನೂತನಗಾನವರವಿದ್ಯೆಯುಂ ಕೃಪೆಯೊಳಿತ್ತು ಮತ್ತಂ ಮನೋಹರಕನಕತಾನ[ಳ]ಂಗಳಂ ಕುಡಲ್ (ಆರಾಚ. ೬-೨೬). [ಕನಕ + ತಾಳ (= ತಾಲ)]

ಕನಕದಾಯಕ (ನಾ). ಚಿನ್ನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಕುಬೇರ : ಕನಕದಾಯಕನ ವರಕೋಶ ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದೆನುತಿಹ ಚಿನ್ನವರದರಂಗಡಿಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ರಾಮವಿ. ೩-೬೧). [ಕನಕ + ದಾಯಕ]

ಕನಕದೋರಣ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ತೋರಣ : ಮನೆಮನೆಗಳ ಬಾಗಿಲು ಬಾಗಿಲ ಮುಂದೆ ಕನಕದೋರಣದ ಸಾಲು (ಕಂನವಿ. ೨-೭೧). [ಕನಕ + ತೋರಣ]

ಕನಕನಗ (ನಾ). = ಕನಕಗಿರಿ ೧ : ಕನಕನಗಸದನ ಚರಭವಮದನಮದದಮನ (ಬಸಪು. ೬೧-೪೨). [ಕನಕ + ನಗ$_3$]

ಕನಕಪತ್ರ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಓಲೆ : ಅಳವಟ್ಟ ಕರ್ಣದ ಕನಕಪತ್ರಂಗಳಿಂದ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೨-೨೬). [ಕನಕ + ಪತ್ರ]

ಕನಕಪರ್ವತ (ನಾ). = ಕನಕಗಿರಿ ೧ : ಒಡನೆ ಸುರಾಸುರರ್ ಕನಕ ಪರ್ವತಮಂ ಕಡೆಗೋಲ ಮಾಡಿ ಮೇಣ್ ಪೆಡೆ ಪಲವಪ್ಪ ವಾಸುಕಿ ಮಹೋರಗನಂ ಕಣೆಗಣ್ಣ ಮಾಡಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ). [ಕನಕ + ಪರ್ವತ]

ಕನಕಪೀಠ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಆಸನ; ಹೇಮಾಸನ: ಅತ್ಯುನ್ನತ ಕನಕ ಪೀಠಮಂ ಮುನಿಗಿತ್ತು (ಜಗವಿ. ೨-೪೨). [ಕನಕ + ಪೀಠ]

ಕನಕರಿಸು 'ಕನವರಿಸು₁' ನೋ.

ಕನಕವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಮಳೆ [ಕನಕ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಕನಕಾಚಲ, ಕನಕಾಚಳ (ನಾ). = ಕನಕಗಿರಿ ೧: ಕಾಣಿಯ ಬೀಯದಲಿ ಬಡವಹುದೆ ಕನಕಾಚಲ (ಕುಮಾವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೧೬). **ಕನಕಾಚಳ**: ಮಣಿ ಮಯಕಿರೀಟೋದಗ್ರ ವಿಸ್ಫುರಿತ ಸಂಚೂಳಿಕಾ ಕನಕಾಚಳಮನೆ ಪೋಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೧೮ ವ). [ಕನಕ + ಅಚಲ]

ಕನಕಾಚಳ 'ಕನಕಾಚಲ' ನೋ.

ಕನಕಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಉಸ್ತುವಾರಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿ (ಶ). [ಕನಕ + ಅಧ್ಯಕ್ಷ]

ಕನಕಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಕನಕಗಿರಿ ೧: "ಮೇರು ಸುರಗಿರಿಯೆನಲು ಕನಕಾದ್ರಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೯-೩೦); ಕನಕಾದ್ರಿಯನೆಳಸುವ ನೂತನ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂತಿರೆಳಸೆ ದಶನದ್ಯುತಿಗಳ್ . . . ನುಡಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೨). [ಕನಕ + ಅದ್ರಿ]

ಕನಕಾಬ್ಜನೀಯ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಾವರೆ ಹೂವಿನ ಸಮೂಹವುಳ್ಳದ್ದು (ಶ). ೨. [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಹದಿನೇಳು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಕನಕಾಬ್ಜನೀಯಂ ನಜಭಜಜಲಗಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೯೩).
[ಸಂ. (ಕನಕ + ಅಬ್ಜನೀಯ)]

ಕನಕಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ: ದೊರೆಯು . . . ಆ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಕನಕಾಭಿಷೇಕವೇ ಮೊದಲಾದ ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದನು (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೬). ೨. ಪೌತ್ರನಿಗೆ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಮುತ್ತಾತ ಅಥವಾ ಮುತ್ತಜ್ಜಿಗೆ ಆ ಮಗುವಿನ ಕೈಯಿಂದ ಚಿನ್ನದ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಸುವ ಅಭಿಷೇಕ. [ಕನಕ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕನಕಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: "ಬೆಕ್ಕಿನಬುಡ್ಡೆಗಿಡ, ಬುಡ್ಡಕಾಕರತೀಗೆ, . . . ಮಿಂಚುಬಳ್ಳಿ, ಕನಕಾಯ" (ಪ್ರಾಚೀಗಿ. ೧೬-೩೧೮). [?]

ಕನಕಾರವಿಂದ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣದ ತಾವರೆ; ಹೊಂದಾವರೆ: ಕಲಿತಪೀಯೂಷದೀರ್ಘಿಕೆಗಳಿಂ ಕನಕಾರವಿಂದದ ಕೊಳಂಗಳಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೧೩). [ಕನಕ + ಅರವಿಂದ]

ಕನಕಾಲುಕೆ (ನಾ). "ಚಿನ್ನದ ಗಿಂಡಿ" (ಅಮರ-ಟೀಕೆ).
[ಸಂ. ಕನಕಾಲುಕಾ]

ಕನಕಾವಳಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಂಬತ್ತುಮೂರು ಉಪವಾಸವಿರುವ ವ್ರತ: ಜಗನ್ನಂದನ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯತ್ವಮಂ ಪೂಣ್ದು ಕನಕಾವಳಿ ತಪಃಪ್ರಭಾವದೊಳ್ ಪ್ರಾಣ ಪರಿತ್ಯಾಗದಿಂ ಪ್ರಾಣತೇಂದ್ರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೩-೬೪ ವ); ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡು ಕನಕಾವಳಿಯಂ ನೋಂತು ಮಹೇಂದ್ರಂಗೆ ದೇವಿಯಾಗಿ (ಚಾವುಂಪು. ೩೭೧-೧೬).
[ಕನಕ + ಅವಳಿ₁ (= ಅವಲಿ)]

ಕನಕೋದರ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಗರ್ಭವುಳ್ಳವನು; ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕನಕೋದರಂ ಬಿರಿದು ಹೋಳಾಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಧೊಪ್ಪನೆ ಕೆಡೆದು ಮರಣವಾದಂ (ಗುರುಚಾ. ೨-೫೧). [ಕನಕ + ಉದರ]

ಕನಗ (ನಾ). ನೀಚ; ಅಧಮ; ಅಲ್ಪ: ಧನಧಾನ್ಯದ ಚಿಂತೆ ವನಿತೆಯರ ಚಿಂತೆ ಉದರದ ಚಿಂತೆ ಅನುದಿನದಲಿ ತನುವ ನೆನೆಸುತ ಕನಗನಂತೆ (ಪುರಂದ. ೫-೧೧೫-೨). [?]

ಕನಗಗಾವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಸಮಕ್ಕಳಾರೆನ್ದೊಡೆ ಕಾಜಗೊಡೆಯನುಂ ಕನಗಗಾವನುಂ ಬಿಳಿಯಾಚಾರಿಯು ಕುಬಾಚಾರಿಯು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೯; 915 ?). [?]

ಕನಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕನಸು ಕಾಣು: ತನುವಳಿಪ ನಾನೆಂದೊ ಕನಗಾಂಬ ವಿಷಯದಿಂದೆನಿತೊ ನಿಸದಮುಗಾಧಮೆನಿತೊ ಸಾವಂ ನೆನದೊಳಂ ಕನದೊಳಂ ಮನನಿಸುವೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೮-೯೪). [ಕನ + ಕಾಣ್]

ಕನಗು (ನಾ). ಕಗ್ಗು; ಕಮಟು; ಜಿಡ್ಡು: ಅವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕನಗು ಸುರಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕನಗಿನ ನಟ್ಟು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ದುರ್ವಾಸನೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಶ). ಕನಗಿನ ಹುಲ್ಲು = ಕನಗಿನ ನಟ್ಟು (ಶ). [?]

ಕನಗೇಜಿತ್ತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಿಟ್ಟುಂದ ಮಣ್ಡಲಿಕ ತನಯಯಾ ಕನಗೇಜಿತ್ತಿ ನಾಮಧೇಯಯಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೦೮,೪; 700). [?]

ಕನಪು (ನಾ). ಕೋಪ; ಕನಲು: ಕುಮಾರರಿಗೆ ಕನಪು ಬಾರದೆ ಬಿಡದು ಮುಂದೀತನೆ ನುಡಿದವೊಲು ಬೇಜಿ ಭೂಮಿಯನನುವದಿಸಿ ಕೊಡುವುದ ಉಪಾಯವುಯೆಂದರಾ ನೃಪರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೨-೩೧).

ಕನಪಾಗು = ಕೋಪವುಂಟಾಗು; ರೇಗು: ಕನಪಾಗಿ ಮಾದಿರಾಜಂ ವೀಣೆಯಂ ನುಡಿಸಲನುವಾಗದೆಮ್ಮ ತ್ರಿಪುರಾಂತಕನ ಮೆಚ್ಚಲ್ಲ (ಲಿಂಗಪು. ೨೬-೧೪). [ದೇ. ? ‖ ತಮಿ. ಕನಲ್ವು]

ಕನರ್₁, ಕನರು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. (ರುಚಿಯಲ್ಲಿ) ಒಗರಾಗು; ಒಗರಾಗಿರು: "ಕನರ್ – ಅಪಕ್ವರಸೇ" (ಶಮುಥಾ); ಕೂರ್, ಕಸರ್, ಕನರ್, ಕೊಸರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೦೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಒಂದು ತೆರನಾದ ವಾಸನೆಯುಂಟಾಗು: ಕನರ್ವಂಗಜಾಂಬು ವಿಗಳತ್ಕ್ಲೇಶಂ ಕರಂ ಪೋಭಿಸಲ್ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರೋನ್ನತಕೇಳಿಯೊಳ್ ಬಿಡದೆ ತಾಂ ಬೆಚ್ಚಿರ್ದರಾ ಕಾದಲರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೧೧೯). **ಕನರು₁**: ೨. ಉಜ್ವಳ ಸಂಶ್ಲೇಷಮುರ್ಚೆ ಮೇಣ್ಕನರಿ ಕಂದರ್ಪಾಂಬು ತಳ್ಪೊಯ್ಯೆ . . . ಕೂಡಿದರುದಂಚತ್ಪ್ರೇಮದಿಂ ಕಾದಲರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೧೧೫). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕನರು]

ಕನರ್₂, ಕನರು₂ (ನಾ). ೧. ಕಸುಗಾಯಿಯ ರುಚಿ; ಒಗರು; ಒಗಚು: ಓರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಸೊನೆಯ ಕನರಂ ಸವಿವ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಯ ತುಂಡಖಂಡದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೩); ರೇಫಾಂತಕ್ಕೆ:— ಕನರ್ಗಳ್, ಕೊನರ್ಗಳ್, ತಳಿರ್ಗಳ್ (ಶಮುದ. ೪೨ ಪ್ರಯೋ); ಎಳದಳಿರಂ ಕರ್ದುಂಕಿ ಕನರೊಂದಿದ ತದ್ರಸಮಿಾಂಟಿದತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೨೯). **ಕನರು₂**: ೨. ಸೊಗಡು; "ಸಗಟು ರುಚಿ, ಕಿಲುಬಿನ ರುಚಿ" (ಹಹಸ. ಕೋಶ); ಎಂದಿನತನಕ ನಮ್ಮ ಊರಿನ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಣಗಾಣದ ಕನರು ರುಚಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂದಿನ ತನಕ ಮರದ ಗಾಣದ ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗಿರಾಕಿ ಉಂಟೇ ಉಂಟು (ಹಹಸ. ೬೩). ೩. ಕಮಟು ವಾಸನೆ; ಕಮರು: ತುಸು ಹಿತಕರವೆ ಆಗಿದ್ದ ಬತ್ತಿಯ ತುದಿಯ ಕನರು ವಾಸನೆ ತುಂಬಿತು (ಮಲೆಮ. ೨೧೫). [< ಕನರ್₁. / ತುಳು. ಕನೆರ್]

ಕನರು₁ 'ಕನರ್₁' ನೋ.

ಕನರು₂ 'ಕನರ್₂' ನೋ.

ಕನರುಗಾಯ್ 'ಕನರ್ಗಾಯ್' ನೋ.

ಕನರ್ಗಾಯ್, ಕನರುಗಾಯ್ (ನಾ). ಪಕ್ವವಾಗದ ಕಾಯಿ; ಕಸುಗಾಯಿ; ಒಗರುಗಾಯಿ: ಕನರ್ಗಾಯಂ ಕಚ್ಚಿ ಮೆಯ್ಕೊಕ್ಕರಿಸಿರೆ ಸೊನೆಯಂ ಮೊಕ್ಕಳಂ ಕಚ್ಚಿ ಕಿಚ್ಚೆಂದೆನುತುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೫೬); ನನೆ ಬಲ್ಮನೆ ಮೊಗ್ಗೆಯಲರ್ ಕನರ್ಗಾಯ್ ಕಾಯ್ ದೋರೆವಣ್ಣುಪಣ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೧೦೦). **ಕನರುಗಾಯ್**: ನಸುಗಾಯ್ ಕನರುಗಾಯ್ ಕಸುಗಾಯ್ ಹುಳಿಗಾಯ್ (ತೊರರಾ.೫-೩-೧೪). [ಕನರ್₂+ಕಾಯ್₁]

ಕನರ್ಗೊನರ್ (ನಾ). ಒಗರು ರುಚಿಯ ಕುಡಿ ; ಒಗರುಳ್ಳ ಚಿಗುರು : ಕನರ್ಗೊನರಿಂ ಬಾಳಚೂತದ್ರುಮಂ ಚಾಪಳಮಂ ಪುಂಸ್ಕೋಕಿಲಕ್ಕೋಲಗಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೩೪) ; ಪೂಗುಡಿಯಂ ಮಱಿದುಂ ಮದಾಳಿಗಳ್ ಕನಗೊರ್ನರಂ ಕರ್ದುಂಕವೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೧೦೨) ; ಕನರ್ಗೊನರಂ ಕರ್ದುಕಿ ದನಿದೋಱುವ ಕೋಗಿಲೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೧) ; ಮಿಸುಪ ಮರಗಳ್ ಕನಗೊರ್ನರ್ ಚಿಗುರ್ ಚೆಂದಳಿರ್ . . . ಕರಂದೋಱೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೪). [ಕನರ್$_2$ + ಕೊನರ್$_3$]

ಕನಲ್$_1$, ಕನಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು ; ರೇಗು ; ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು : “ಕನಲ್ – ಕ್ರೋಧೇ” (ಶಮಧಾ) ; ಕೋಪಪಾವಕಂ ನಿಱಿಸೆ ಕನಲ್ದು ರೋಷದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೩೧) ; ಕನಲ್ದಂ ಸ್ವೈರಣೆವಂತನುದ್ಗುಣಯುತಂ ತಾಂ ನಿರ್ಗುಣಂ (ಸೋಮೇಶ. ೫೨) ; ಸದ್ಗುಣಂಗಳನೆ ಕೇಳ್ದು ಕನಲ್ವ ಖಳಂಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೧–೩೯) ; ಸುಳಿವೆನ್ನನೊನಲ್ದು ಕನಲ್ದು ನೋಡಿದಂ (ದಶಕು. ೭–೮೮). ೨. ಕಾವೇರು ; ಕುದಿ : ಬೇಟದೊಳ್ ಕನಲ್ದುರಿವೆರ್ದೆ ನೋಡನೋಡಲೊಡನಾಱಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೬) ; ಕರ್ವಿನಗಾಣದೊಳ್ ಮಱುಗುವಾಣದೊಳೆಣ್ಣೆಯ ಕುಂಡದೊಳ್ ಕನಲ್ದುರ್ವಿಸು ವಚ್ಚಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ಸೀಳಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೫) ; ಚಕ್ಕನಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೆಂದಿಱಿವರ್ ಜಾರೆಯರ ಮೊಲೆಗೆ ಕೂರ್ಪರ ಪೇರುರದೊಳ್ ಕನಲೆ ಕಾಯ್ದ ಲೋಹದ ಗುಂಡಂ (ಅನಂಪು. ೯–೩೮). ೩. ಸಂಕಟಪಡು ; ಪರಿತಪಿಸು ; ಬೇಗುದಿಗೊಳ್ಳು : ಕಳಕಳಿಸಂ ಕನಲನೊನಲನಳ್ಕಂ ಬಳ್ಕಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೯೦) ; ಪರವಧುಗೋತು ಕೂಡಲೆಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ನೋಡಿ ಕನಲ್ದು ಜೋಲ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೩೯). ೪. ಬಾಡು ; ಮ್ಲಾನವಾಗು : ದೀನಮಾನಸೆಯಾದ ಕಮಲಪ್ರಭೆಯ ಕನಲ್ದ ಮುದ್ದುಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ಅರ್ಹನೇ. ೩–೧೦೫ ವ). **ಕನಲು$_1$** : ೧. ಭಿನ್ನವೇಷವ ತೊಟ್ಟು ಡಂಬಕನ ನುಡಿದಹೆವೆಂಬ ಉದ್ದಂಡರ ಗುಹೇಶ್ವರ ಕಂಡಡೆ ಕನಲುವ (ಅವಚಂ. ೧೦೭–೪೮೮) ; ಪಾರ್ಥನಕುಲರು ಕನಲಿದೊಡೆ ಕೈದೋಱುವೆನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೬೯) ; ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳೊಳು ಕಕ್ಕಸಗೊಂಡು ಕನಲಿ ಕಾದದೆ ಮಿಗೆಯಕ್ಕರನನುಗೊಳಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೪–೨೯). ೩. ಮರಳಿ ಮರಳಿ ತಾ ಪಡೆಯದ ಭಾಗ್ಯಕೆ ಹೊರಹೊರಳುತ ಕನಲಲು ಬಂದೀತೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೫೭–೩) ; ತನಗಿಂದ ಬಲ್ಲಿದರೊಳು ಕಾದಿ ಕೈಸೋತು ಕನಲುವ ದುಕ್ಕವಂತಿರಲಿ (ಮೋಹತ. ೫–೪೭) ; ರಾಯರು ಮೊದಲನೆ ಸಲ ಇಂಥ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಕಸಿವಿಸಿಗೊಂಡರು, ಕನಲಿದರು (ಕನಕೆ. ೨೨). ೫. ಮೂದಲಿಸು ; ಗದರಿಸು : ಪಿಂತಪ್ಪರಂ ಕನಲುತ್ತೊರ್ವರನೊರ್ವರಲ್ಲಿ ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟುತ್ತೆಟ್ಟುರುತಿರ್ಪ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೪) ; ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೃಪತಿ ಪಾರ್ಥನ ಕನಲಿದನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೬–೮) ; ಮಾನವರ ದುರ್ಗುಣವನೇನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಪೆನು ದಾನಗೆಯ್ಯೆನಲು ಕನಲುವರು ದಂಡವನು ಮೌನದೀಯುವರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೭೦). ೬. ಬಾಧಿಸು ; ಕಾಡು ; ಪೀಡಿಸು : ಮನವ ನೋಡುವೆನೆಂದು ನಿನ್ನನು ಕನಲಿದೆವು ನಾವಿನ್ನೆಬರ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೫–೨೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕನಲ್ ; ತೆಲು. ಕನಲು]

ಕನಲ್$_2$, ಕನಲು$_2$ (ನಾ). ೧. ಸಿಟ್ಟು ; ರೇಗುವಿಕೆ ; ಕೋಪ : “ಕಾಯ್ಪಿನಲ್ ಬಳಿಕಂ ಕಿನಿಸು ಕನಲ್ಮುನಿಸು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೧) ; “ಕನಲೆನಲ್ ಕೋಪಮಕ್ಕುಂ” (ಕಶರ. ೨೧). ೨. ಬೆಂಕಿ ; ಉರಿ. ‘ಕನಲ್ಗಿಡಿ’ ಪರಾ. **ಕನಲು$_2$** : ೧. ಕಣ್ಣಿನೊಳಗಣ ಕನಲು ಮೂವರು ಅಣ್ಣಂದಿರ ಮನೆಯಾಯಿತು (ಬಬ್ಬಬಾ. ೩೦) ; ಅಷ್ಟು ಕೆಂಪಾಗಿ ಕಂಡಿತು . . . ಪ್ರಭಾಕರನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಕನಲಿನ ಕೆಂಪು (ಪ್ರಣಸ. ೨೯).

[< ಕನಲ್$_1$]

ಕನಲಿಕೆ ‘ಕನಲ್ಕೆ’ ನೋ.

ಕನಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರಳಿಸು ; ರೇಗಿಸು ; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಯ್ಪೆಸರಂಬೆರಸು ನುಡಿದ ಭೀಮಸೇನನ ನುಡಿಗಳ್ ಕಿಡಿಗಳಂತೆ ತನ್ನ ಮನಮನೊನಲಿಸೆಯುಮೆರ್ದೆಯಂ ಕನಲಿಸೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೩ ವ) ; ಪಾಂಡವಜನಪರನು ಜೂಜಿನಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ಕನಲಿಸಿದೆಯದಱಿಂದ ಬಲುಗೇಡಹುದು ನಿನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧–೧೨). ೨. ಉದ್ರೇಕಿಸು : ಆಶೆಗಳು ಆಶೆಯನು ಕನಲಿಸುವ ವಿಘ್ನಗಳು ಆಶೆಯೊಳಗಡಗಿ ಹೋಗುವ ಭಯಗಳು (ಸಮಾಲೋ. ೧೮೧). ೩. ಕಾಡು ; ಪೀಡಿಸು ; ಹಿಂಸಿಸು : ಶುಕಮುಸುರ್ದು ಕನಲಿಪಿನಿತಲ್ತು ಕದಂಪಂ ತಳೆದ ತಳದ ಕೆಂಪಡರ್ದಿರೆ ಮೌಕ್ತಿಕ ಕರ್ಣಪೂರಮಂ ಶಿಖರಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂ ಸೆಳೆದು ಸೆಳೆದು ಕನಲಿಪುದವಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೫). [ಕನಲ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕನಲು$_1$ ‘ಕನಲ್$_1$’ ನೋ.

ಕನಲು$_2$ ‘ಕನಲ್$_2$’ ನೋ.

ಕನಲ್ಕೆ, ಕನಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೋಪ ; ಕೆರಳುವಿಕೆ ; ಸಿಟ್ಟು : “ಕಿನಿಸೆನೆ ಕಾಯ್ಪೆನೆ ಸೆಣಸೆನೆ ಮುನಿಸೆನೆ ಮುಳಿಸೆನೆ ಕನಲ್ಕೆಯೆನೆ ಕೋಪಂ” (ಚತುನಿ. ೨೭) ; ಮುತ್ಕಲದ ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಲನನಂಗನಿಂದಗಲ್ಚಿರಿಸಿದರೀ ಪುರಾಂಗನೆಯರೆಂಬ ಕನಲ್ಕೆಯಿನಿಕ್ಷುಕೋಟಿ ಪಲ್ಮೊರೆವ ಪೊಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೪೯) ; ಮುನಿ ಮುನಿದು ಪೀರ್ದುದಂ ರಾಜವಂಶಕುಠಾರಕನ ಕನಲ್ಕೆಗೆ ನೆಲಂ ಬಿಟ್ಟುಪಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೨) ; ಕೈತವಕ್ಕೆಕ್ಕತಳಂ ಕನಲ್ಕೆಗಿರವು (ಚಿಕವಿ. ೬–೭೪). ೨. ಬೇಗುದಿ ; ಪರಿತಾಪ : ಬಂಡು ಬಕ್ಕುಡಿ ಭಂಗ ಬಂಧನ ಕನಲ್ಕೆ ಕಳಕಳಮೆಂಬಿವು ಸರಸಿಜಂ ರತಿ ಸರಸಿ ಗಱಿವೂ ವಿಯೋಗ ಘನವಿರಹಿಜನದೊಳಗಲ್ಲದೆ ನೋಡಲಾ ನಾಡ ಹಿರಿಯೂರ ಪಟ್ಟಣದ ಪಾಳೆಯದ ಜನದೊಳಿಲ್ಲ (ಚಿಬಪು. ೬–೪೨). **ಕನಲಿಕೆ** : ೧. ತಮತಮಗೆ ಸಮತೆಯ ನುಡಿವರಲ್ಲದೆ ಕನಲಿಕೆಯ ಕಳೆದಿಪ್ಪರಾರು (ಸಮಾವ. ೧೪) ; ಕನಲಿಕೆಯ ನೆಱೆ ಬಿಟ್ಟು ಶುಕ್ರನ ತನುಜೆ . . . ಪರಿಣಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡಳು ವರಯಯಾತಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೩೨೭) ; ವಿಲಯಾದಿಭೈರವನ ಕನಲಿಕೆಯ ಕೋಳಾಹಳವನನುಕರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೪–೯). ೨. ಕೌರವರಾಯನಾ ಕ್ಷಣ ಕನಲಿಕೆಯ ದುಗುಡದಲಿ . . . ಬಂದನು ತನ್ನ ಮಂದಿರಕೆ (ಸಂಭಪ. ೧೭–೫೨). [ಕನಲ್$_1$ + –ಕೆ]

ಕನಲ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಕನಲುವ ಕಿಡಿ ; ನಿಗಿನಿಗಿಕೆಂಡ : ಬಿಡುವುರಿಯೊಣ್ಣೆ ಸೂಸುವ ಕನಲ್ಗಿಡಿ ಬೀಸುವ ಪಾಸಮೋರೆಯಿಂದಿಡುವಱಿ ಪೊಯ್ವ ಕತ್ತಳಿಕೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೦೫). [ಕನಲ್$_1$ + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕನಲ್ಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). (?) : ಆ ಅನುಜೊ ಇನ್ದು ಕನಲ್ಗೊಳ್ಳಿ ನನ್ದಿಯಾಲರಾವಿಟ್ಟದು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೦–೩ ; ಸು. 480 ?). [?]

ಕನಲ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಕನಲಿಸು ೧ : ತನಗೆಡವಿಡವತಿ ಚಪಲಂ ಮನಮದು . . . ಬಿಡದೆ ಪಿಡಿದು ನೃಪರಂ ಕನಲ್ಚಿ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಗೊಯ್ವುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫೯). [ಕನಲ್$_1$ + –ಚು. / ತೆಲು. ಕನಲಿಂಚು]

ಕನವನಿಸು ‘ಕನವರಿಸು$_1$’ ನೋ.

ಕನವರ, ಕಲವರ (ನಾ). ೧. ನಿದ್ರೆ ಮತ್ತು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ನಡುವಣ ಸ್ಥಿತಿ ; ಕನಸು : ಕನಸು ಮನಸು ಕನವರದೊಳಗಾ ನೃಪತನುಜಾತನ ನಿಂಬುಗೊಳಿಸಿ ಘನಮಾದ ಮೋಹ ಮರುಳುಗೊಂಡವೊಲು ಪುರವನಿತೆಯರಿರುತಿಹರು (ನೇಮಿಸಂ. ೮–೪೩) ; ಕನವರವಿಲ್ಲೊಂದು ಗುಱುಕಿಲ್ಲ ಮೇಲೊಂದು ತೊನೆದಾಟವಿಲ್ಲದೊಪ್ಪಿದರು (ಭರತ. ೧೫–೧೦೬) ; ಕನವರದಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೋಱಿತೆಂದಾಗ ಮನನೊಂದು ಮಱಿದೋಱಿಗಿರಲೂ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೧೩–೨೨). **ಕಲವರ** : ೨. ಭ್ರಮೆ : ಬರಿಯಾಟವೋ ಕನಸೋ ಕಲವರವೋ (ಮಂಕುಕ. ೩೨). [ದೇ. ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಲವರ]

ಕನವರಸು ‘ಕನವರಿಸು$_1$’ ನೋ.

ಕನವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕನಸು ಹರಿದುಹೋಗು; ಎಚ್ಚರಾಗು : ರಜನಿಯಿಮೆಯಿಮೆಯಿಂ ಮಧುದಿನಾಂತದ ಶಾಂತಿ ಕನವರಿಯುವಂತೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩೨–೮). [ಕನ + ಪರಿ$_1$ (< ಪಱಿ$_1$)]

ಕನವರಿಕೆ, ಕಣವರಿಕೆ, ಕಲವರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, —ಬಡಬಡಿಸುವಿಕೆ; ಕನಸು ಕನವರಿಕೆ ಪಸಿವುಱೆ ದನಿ ಸೋಂಕುಗಳಾದಿ ಬೋಧೆಗೆ ವಿಭಾವಂ ದಲ್ (ರಸರ. ೯೨–೧೩೨); ೨. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಯೋಚಿಸುವಿಕೆ; ಹಳವಂಡ (ಉಕ): ಎಲ್ಲ ಕವನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನ, ಮಹಾಜೀವನ ಎಂಬ ಕೂಗು ಕನವರಿಕೆ, ಕೊನೆಗೆ ಕನವರಿಕೆಯೂ ನಿಂತಿತು (ಮಹಾಗ. ೨೩೬). **ಕಣವರಿಕೆ**: ೨. ಕಲೋಪಾಸಕನ ಮನದರಿಕೆಯಾದ ಕಣವರಿಕೆಯು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೪೫). **ಕಲವರಿಕೆ**: ೧. ಸ್ವಪ್ನದ ಕಲವರಿಕೆಯಿಂದ ಬೆಬ್ಬರ ಬಿದ್ದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೩೧). [ಕನವರಿಸು + -ಕೆ]

ಕನವರಿಸು$_1$, ಕನಕರಿಸು, ಕನವನಿಸು, ಕನವರಸು, ಕಲವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳು, —ಬಡಬಡಿಸು: “ಕನವರಿಸು – ನಿದ್ರಾವಿಕಾರೇ” (ಶಮಧಾ); ಕನವರಿಸೆ ನಾಲ್ಕು ವೇದಮುಮೆನಗೆ ಮುಖೋದ್ಗತಮದಲ್ಲದಾಜಂಗದ ಮಾತನಿತೆ ಗಡ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೩); ಮುನ್ನಿನ ನಿಜಲೀಲೆಯೋಲಗದ ಪೆರ್ಮೆಯ ಮಾತನದೊರ್ಮೆ ಸುಪ್ತಿಯೊಳ್ ಕನವರಿಸುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಹರಿ ಗೋಪಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯಮಂ ನೆಗಟ್ಚಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೫೮); ಕನವರಿಸುತ್ತ ಖಳ ಸುಖಸುಪ್ತನಾದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೪–೬). **ಕನಕರಿಸು** : ಆಗಲವನು ದಣಿದು ನಿಶ್ಚೇತನನಾಗಿ ಕನಕರಿಸಿದ್ದೇ ದೇವರ ಆಜ್ಞೆಯೆಂದು ಅವರು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೦೯). **ಕನವನಿಸು** : ಕನವನಿಪ ಕಾಳರಾತ್ರಿಯ ದನಿಯಂತಾ ನೃಪನ ಕಿವಿಗೆ ದುಸ್ಸಹಮಾಯ್ತಾ ವನಿತೆಯ ನುಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೯೮); ತ್ರಿನಯನಪದಪಂಕಜಮಂ ಕನಸಿನೊಳಂ ಕಣ್ಡು ಕನವನಿಪ್ಪಂ ಭರದಿಂದೆ ನಮಃಶಿವಾಯಮಂತ್ರಮಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೫–೨೮; 1124); ಅವಱೊಳು ಸ್ತ್ಯಾನಗೃದ್ಧಿ ಉದಯದೊಳೊತ್ತಿದೊಡೆ ಮುಗುಳ್ದೊಱಗುವುದುಂ ಕೆಲಸಂ ಮಾಳ್ಪುದುಂ ಕನವನಿಸುವುದು ಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೧೯–೧೫). **ಕನವರಸು** : ಮರುಳಾಗಿ ನುಡಿಯಿಪುದು ಮಜ್ಜೆ ತಾಮ್ರಚ್ಛಾಯೆ ತರಣಿಯಂಶಂ ಶರೀರಮನೊತ್ತರದೊಳೆ ಕನವರಸಿ ನುಡಿಸುತ್ತಿಹುದು (ಚೆಬಪು. ೫೮–೩೮). **ಕಲವರಿಸು** : ಕೂಡೆ ಕಲವರಿಸುತ್ತ ಮಿಗೆ ಮಾತಾಡಲಮ್ಮದೆ ಕಣ್ಗಳೊಳು ಕಡು ಕೋಡಿವರಿವಶ್ರುವಿನ ಲೆದ್ದಾ ಪೆಣನ ಬಳಿಗೈದಿ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೩–೩೩). [ಕನವರ + -ಇಸು$_3$]

ಕನವರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕನಸನ್ನು ಹರಿಸು; ನಿದ್ದೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸು : ಕಳ್ಳಿನಂಗಡಿಯಿಂ ಕೆರಳ್ವ ದನಿಯೆನ್ನ ಕನವರಿಸಿತೀ ನುಡಿಯಿಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೧೬–೨). [ಕನವರಿ + -ಸು$_1$]

ಕನಸಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಕನಸನ್ನು ಕಾಣು; ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕಾಣು : ಇಂದೆ ಮುಂಜಾನೆ ಕನಸಾಂತು ನಾನತಿ ಸಂಕಟಂಬಟ್ಟೆ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೭–೧೩); ಮಲೆಯ ಘನಮೌನದೊಳು ಕನಸಾಂತು ನಿಂದಂತೆ (ಮಲೆದೇ. ೪೩–೭). [ಕನಸು + ಆನ್$_1$]

ಕನಸಿಗ (ನಾ). ಕನಸು ಕಟ್ಟುವವನು; ಕನಸುಗಾರ: ಸುಖ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕನಸಿಗ ನೀನು (ಗರಿ. ೧೧೧–೧೬); ಎಲ್ಲ ಕನಸಿಗರನು ತಡೆದು ... ಇನ್ನು ಮನೆಗೆ ತೆರಳಿರೆನಲು (ಪಯಣ. ೧೨–೧೫); ಕುತುಕಿಗೆತ್ತಣ ಬಿಡುವು, ರಸಪದದ ಕನಸಿಗಗೆ ಬಲು ಕವಲೊಡೆದ ಬಾಳ್ ಬಳಿಯ ದಾರಿಗನಿಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೨೨–೧). [ಕನಸು + -ಇಗ]

ಕನಸು, ಕಣಸು$_1$ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಪ್ನ; ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ನೋಟ: ಪುಟ್ಟಿದಂದಿಂ ತೊಟ್ಟಂತಪ್ಪುಣಿಸಂ ಕನಸಿನೊಳಪ್ಪೊಡಂ ಕಂಡಱಿಯದ ಮಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೨೦); ಆಟ್ಟಿಱನಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡಲಂಪುಗಳ್ ಕನಸಿನೊಳಂ ಪಳಂಚಲೆವು[ವೆ]ನ್ನೆರ್ದೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೬); ಇರುಳ್ ಕಂಡ ಕನಸುಗಳಂ ಪಗಲ್ ನೆನೆವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೫೪); ಕನಸಿನ ಛತ್ರಕ್ಕೆ ಗೋಣಿಯಾಂಪರೆ (ಲೀಲಾವ. ೪–೭೦); ಮೂಗರು ಕಂಡ ಕನಸಿನಂತೆ ಮೆಱೆವಾತ್ಮಯೋಗವನಾರಾಡಬಹುದು (ಭರಜ. ೨–೯೨). ೨. ಸುಳ್ಳು; ಅಸತ್ಯ; ಕಲ್ಪನೆ: ಉದಾರಮಹೇಶ್ವರನೀಶ್ವರವರಪ್ರಸಾದಮೆಲ್ಲಂ ತನಗೆ ನೆನಸಾಗೆಯುಂ ಕನಸಿನಂದವಾಗಿ ತೋಱೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೧ ವ); ಮರುಳಕ್ಕ ಕನಸಿನ ತೊಱೆಯೊಳ್ ನೀರ್ಗುಡಿದು ತಣಿವನಱಸಿದರೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೯೮); ಕನಸಲ್ಲಿದು ನಿಶ್ಚಯಮೆಂದಳ್ಕಳ್ಕಿ ನೋಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೧೪); ಕನಕಂ ನೀರಕ್ಕರಂ ಪೆಂಡತಿ ಕನಸು ಸುತರ್ ಮಂಜು ... ಅಚಿರವು (ರಕ್ಷಾಶ. ೩೧). **ಕಣಸು$_2$**: ೧. ಕಣಸು ಬಿರಿದೊಡನೆ ನನಸು ನುಗ್ಗಿತು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿಕೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨೪–೬೪೭); ತಿರಿವ ತಿರುಕರ ಕಣಸೆ, ನಿನಗೆ ನೆಲೆ ಇಲ್ಲೆ ? (ಮಲೆದೇ. ೫–೬).

ಕನಸಿನ ಗಂಟು = (ಆಲಂ) ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದು; ಕೈಗೆ ನಿಲುಕಲಾರದುದು : ಅವಳು ಹೆತ್ತ ನೂರು ಮಕ್ಕಳು ಕನಸಿನ ಗಂಟಾಯಿತು (ವಚಭಾ. ೩೬೦); ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಸುಸಜ್ಜಿತವಾದ ಸರಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗಳಿಸುವುದು ಕನಸಿನ ಗಂಟೆಂದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೆಂದಿತು (ಕುರುಕಾ. ೧೫೦). ಕನಸಿನ ಮಂಡಿಗೆ = ಕನಸಿನ ಗಂಟು: ಹಣವಿಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಅವೆಲ್ಲ ಕನಸಿನ ಮಂಡಿಗೆಗಳಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೧). ಕನಸಿಲ್ಲದರ್ = ಕನಸಿಲ್ಲದವರು; ನಿದ್ದೆಯಿಲ್ಲದವರು; ದೇವತೆಗಳು : “ಕನಸಿಲ್ಲದರೆಮೆಯಿಕ್ಕದರಸುನಯದಿಂ ಗಾಳಿವಟ್ಟಿಗರುಮಚ್ಚರರ್ . . . ದೇವವ್ರಾತಕಮುರ್ದ ನಾಮಂ” (ಕವಿಕಂ. ೩೨); ಕನಸಿಲ್ಲದರ್, ನರೆದೋಱದರ್, ಎವೆಯಿಕ್ಕದರ್, ಜನ್ನಗೂಳರ್ . . . – ಈ ೯ ದೇವರ್ಕಳ ಪೆಸರ್” (ಕಶಸಾ. ೨–೧೯). ಕನಸುಕಟ್ಟು = ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಚಿತ್ರ ಮೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಗಾಳಿಗೋಪುರ ಕಟ್ಟು: ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಂತೆಯೆ ಮನಸ್ಸು ಕನಸು ಕಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು (ಅಲಹೂ. ೫೨).

[ಕನ + -ಸು$_2$. / ತಮಿ. ಕನವು; ಮಲ. ಕಿನಾವು; ಕೊಡ. ಕೆನಚಿ.

ಕನಸುಂಗುಳಿ (ನಾ). ಕನಸುಗಾಣುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಒಳಗಾದವನು : ಪರಮ ಧರ್ಮ ನೀತಿಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿ ಮುದ್ರೆಮಾಡಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಕನಸುಂಗುಳಿಗಳೆಂದೆ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೭೫–೮). [ಕನಸು + -ಕುಳಿ$_3$]

ಕನಸುಗ (ನಾ). = ಕನಸಿಗ : “ಸಸನ್, ಸಸಕಃ ಈ ೨ ಕನಸುಗಂ” (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೬೨). [ಕನಸು + -ಗ$_3$]

ಕನಸುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). = ಕನಸಾನ್ : ಗಂಗೆಯ ಪೊನಲೊಳ್ ಪೋಪ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮಂ ತಾನೆ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದು ತಡಿಗೆ ಸಾರ್ಚಿ ಸುರಾಂಗನೆಯರೊಡನರ್ಚಿಸುವುದಂ ಕನಸುಗಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೮೧–೧೧); ತನ್ನ ವದನಾರವಿಂದಮಂ ಗಜರಾಜಂ ಬಂದು ಪುಗುವುದುಮಂ ಕನಸುಗಂಡು (ಅಜಿಪು. ೩–೧೨ ವ); ಭೀತಿಯಂ ಬಟ್ಟದನೆ ಕನಸುಗಂಡುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೨ ; 1112).

ಕನಸುಗಾಣದರ್ = ದೇವತೆಗಳು : ಕನಸುಗಾಣದರ ಪುರಮಂ ಪೊಕ್ಕು ದೇಸಿಯೆಂದೆನಿಸಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨–೧೪). ಕನಸುಗಾಣದರ ಪಿರಿಯ = ದೇವತೆಗಳ ಹಿರಿಯ; ಬ್ರಹ್ಮ: “ಕನಸುಗಾಣದರ ಪಿರಿಯಂ ಬರ್ಮ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೯). [ಕನಸು + ಕಾಣ್]

ಕನಸುಗಾರ (ನಾ). = ಕನಸಿಗ : "ಹೌದು, ಅವನೊಬ್ಬ ಕವಿ, ಕನಸುಗಾರ . . ." (ಪುಸರು. ೫೪೬).
[ಕನಸು + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಕನಸುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕನಸು ಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಸ್ವಪ್ನಶೀಲತೆ : ಕನಸುಗಾರಿಕೆ, ಹದವಿಾರದ ಶೃಂಗಾರ. . . ಪುನರ್ನಿರ್ಮಿಸಿ ಆಗಿನ ಲೇಖಕರು ತಮ್ಮ ಕತೆ - ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಕಹೊಯ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೦).
[ಕನಸುಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕನಸುಣಿ (ನಾ). ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವನು; ಕಲ್ಪನಾಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಮಗ್ನನಾದವನು : ನೀನು ಕನಸುಣಿ . . . ಸತ್ಯ ಜಗದ ಪರಿವೆ, ಅರಿವು ನಿನಗಿಲ್ಲವಿನ್ನೂ (ಮುಕ್ತಿ. ೧೪೫); ಸಾಹಿತಿಯು ಕನಸುಣಿಯೆಂಬ ಆರೋಪಕ್ಕೂ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಸಾಸಮಾ. ೩೪).
[ಕನಸು + -ಉಣಿ]

ಕನಸುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕನಸಿನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಕಾಣಿಸು; ಸ್ವಪ್ನದಿಂದ ಸೂಚಿಸು : ಮುನ್ನಿನ ರೂಪುವೆರಸಿ ಪುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳುಮಂ ಮೋಹದಿಂ ಕನಸುದೋಱಿ ಬಂದು ಪುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳುಮಂ ಕಂಡು ಮಱುಭವಮುಂಟೆಂದು ನಂಬುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೧ ಅಡಿಟ).
[ಕನಸು + ತೋಱು$_{1}$ (< ತೋಱ್)]

ಕನಾಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಕನಕನ ಮರ, ಕನಾಗ (ವೈಔಗಿ. ೨೭-೫೨೩). [?]

ಕನಾಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ದೊಡ್ಡಜಾಜಿಕಾಯಿ, ಕನಾಗಿ (ವೈಔಗಿ. ೫೬-೧೧೧೮). [?]

ಕನಾತಿ (ನಾ). ಏಟು; ಹೊಡೆತ : ಬೀಳಲಿ ಇನ್ನೂ ಎಲ್ಡು ಕನಾತಿ ! ನಂಗೆ ಮಾತ್ರ ಬೆನ್ನಮ್ಯಾಲೆ ಇಕ್ಕಡಿಸ್ತಾರಲ್ಲಾ ? (ಮಲೆಮ. ೪೦೩). [?]

ಕನಾತು (ನಾ). ಡೇರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯ ಗೋಡೆ : ಆ ಚಂದ್ರಶಾಲೆಗಳ ಮೇಲುಗಡೆ ಕನಾತಿನ ಫರದೆಗಳು ಜರಿಯ ಮೇಲುಕಟ್ಟುಗಳೂ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೪೫).
[← ಮರಾ. ಕನಾತ್, ಕನಾಥ್ ; ಅರ. ಕನಾತ್]

ಕನಿ$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಳೆ; ಮಿಂಚು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ದನುಜೇಂದ್ರನೊಡ್ಡು ಕರ್ಗನೆ ಕನಿಯುತ್ತಿರೆ ನೋಡೆ ಕಂಡು ವಾನರಚಿಹ್ನರ್ ಮುನಿಸನುವಿಸೆ ಕಾದುವ ತಕ್ಕಿನೊಳಾಹವಭೂಮಿಗೆಕ್ಕೆಯಿಂ ನಡೆತಂದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೨೧); ಎತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚಂ ತಳೆದಾಶಾಮಂಡಲಂ ಕಟ್ಗನೆ ಕನಿಯೆ ಜಳಸ್ಫೀತಜೀಮೂತಜಾತಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೪). ೨. ಕಪ್ಪಾಗು; ಕರಿದಾಗು : ಕಾಮನ ಸುಟ್ಟ ಕಾಡಿಗೆನೆ ಕರ್ಗನೆ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ನಿತುದು ಮಲದ ಮುಸಿಯ ಮಣಕದಿನಂಗಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೮೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನಿ ; ತುಳು. ಕನಿ, ಕಣಿ]

ಕನಿ$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಳಿ; ಪಕ್ವವಾಗು. ೨. ಜಿಡ್ಡಾಗು; ಕಮರುವಾಸನೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ಒಂದು ದಿವಸ ಬಿಸಿಲೊಳು ಪೋಗಿ ಬಲು ಹುರುಪೊಂದಿದ ಮೈಯೊಳು ಬೆಮರು ನಿಂದು ಕನಿತು ಮಿಗೆ ಮಲವುಣ್ಮಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೧೦೨). ೩. ಸ್ರವಿಸು; ಸೋರು; ಜೋನಿಯಾಗು : ಅವಳ ಹಣೆಗೆ ಪೆಟ್ಟಾಗಿ ಕನಿದು ಹೋಯಿತು (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೧೨೭); ಬೆಲ್ಲ ಕನಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನಿ]

ಕನಿ$_{3}$ (ನಾ). ೧. ಮಿಂಚು; ಹೊಳಪು; ಕಾಂತಿ : ಹೆಣಗಿ ಮಾಡುವದೇನು ? ದೊರೆವಂದು ದೊರೆ ನೀನು ಕನಿಯ ಬಿಳಿ ಹರಳ ಗಣಿಯೇ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೧೨-೯). ೨. ಮರುಕ; ದಯೆ; ಕರುಣೆ. 'ಕನಿಮನೆ' ಪರಾ. [< ಕನಿ$_{1}$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕನಿವು]

ಕನಿಕರ (ನಾ). ಮರುಕ; ದಯೆ; ಕರುಣೆ : ಆ ಹುಡುಗನನ್ನು ಕಂಡು ಕನಿಕರವೆನಿಸಿತು (ಮಹಾತ್ಮ. ೩೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕನಿಕರ]

ಕನಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಯೆ ತೋರು; ಅನುಕಂಪೆ ತೋರು : ಪೀಡಿತರ ನಿನಿಸು ಕನಿಕರಿಸದವ ಹೊಲೆಯ (೧೪ವಿಂ. ೧೬-೫); ಸಿದ್ಧಿವಿನಾಯಕ ಕಬ್ಬಿಗನನು ಕನಿಕರಿಸು (ಇಂಚಾಪ. ೩-೨).
[ಕನಿಕರ + -ಇಸು$_{3}$. / ತೆಲು. ಕನಿಕರಿಂಚು]

ಕನಿಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡು; ತಡಮಾಡು (?) : ಕನಸಿನೊಳಾದರು ನಾ ಬಿಡೆ ಕನಿಕಿಸದೀ ಕ್ಷಣದಿ ಪಿರಿಯ ಧನ ಸುರಿಯುವುದೈ (ಹಮುಚ. ೮೭). [?]

ಕನಿಮನೆ (ನಾ). ಕರುಣೆಯ ನೆಲೆ; ದಯೆಯ ಆಗರ : ತಾಯಿ ಕನಿಮನೆಯೇ ನೀ ಅಕ್ಕ ಅಕ್ಕರತೆಯೇ (ಗರಿ. ೭-೧). [ಕನಿ$_{3}$ + ಮನೆ]

ಕನಿಲ್ (ನಾ). ಕರುಣೆ (?) : ಕನ್ನೆಯರು ಕನಿಲ ಪುಯ್ಯಲ ಮಾಡಲವರನು ಮನದೊಳಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ಕೇಳ್ದನು (ಫಣಿಚ. ೪-೭೬). [< ಕನಿ$_{3}$]

ಕನಿಷ್ಟ (ಗು). ತೀರ ಅಲ್ಪವಾದ; ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟದ; ಅತಿ ಕಡಮೆಯ : ಅಜಿಯೊಳುರ್ಚಿ ಕೈದುವಂ ಪಿಡಿವವರೆಲ್ಲಮಣ್ಮುವೊಡಮಿಾ ಯುಗಮೇಕೆ ಕನಿಷ್ಟಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ); ವಿಷಧರಂಗಳ ತೊಡಿಗೆಯಿಂದಾಂ ಕನಿಷ್ಟವೇ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೭೧-೧೧).
[< ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠ]

ಕನಿಷ್ಠ (ಗು). ೧. = ಕನಿಷ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಅತಿ ಹೀನನಾದವನು; ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟದವನು : ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶ ಮನದಲ್ಲಿ ಘಾತಕತನವುಳ್ಳವನ ಕನಿಷ್ಠವೆಂಬರು (ಅಖಂಡೇ. ೯೯-೨೫); ಕೀಳು ಅಂತ ಆಗದೆ ಅವರು ಕನಿಷ್ಠರು ಅಂತ ಆಗುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ. ೧೨). ೩. ಚಿಕ್ಕನವನು; ಕಿರಿಯ; ತಮ್ಮ; ಅನುಜ : "ಕನಿಷ್ಠಃ, ಅವರಜಃ, ಅನುಜಃ - ಈ ೩ ತಮ್ಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೩-೩೫೧); ನಾನು ಕೂಡ ಕನಿಷ್ಠನನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ (ಭಾಸನಾ. ೭-೧೦).
ಕನಿಷ್ಠಪಕ್ಷ = ಕಡೆಯ ಪಕ್ಷ; ತೀರ ಕಡಮೆಯೆಂದರೆ; ಏನಿಲ್ಲೆಂದರೂ: ಬಮ್ಮಲದೇವಿಗೆ ಕನಿಷ್ಠಪಕ್ಷ ಆರುಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು ಎಂದಂತಾಯಿತು (ಸವತಿ. IX. ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ಕನಿಷ್ಠಸಂಖ್ಯೆ = ಅತ್ಯಂತ ಕಡಮೆ ಸಂಖ್ಯೆ. [ಸಂ.]

ಕನಿಷ್ಠಂಬಿಸಿಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ಲವಂಗದಿಂದ ಕೊನೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಗುಂಪು. 'ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ' ಪರಾ.
[ಕನಿಷ್ಠ + ಬಿಸಿಗೆ]

ಕನಿಷ್ಠತೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪತೆ; ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟ : ಅಳಿಪಿನ ಕನಿಷ್ಠ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಕೃಷ್ಟ]ತೆಯುಮನಭಿಮಾನದುನ್ನತಿಕ್ಕೆಯುಮಂ ಬಗೆವುದಲ್ತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೭-೧೪ ವ). [ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠತಾ]

ಕನಿಷ್ಠವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ವೃತ್ತಿ; ಕೀಳುದರ್ಜೆಯ ಜೀವನೋಪಾಯ : ತ್ರಿಶಂಕುವಿನ ನಂದನಗಂ ಋಣಮಾಗೆ . . . ಸುಡುಗಾಡನೆ ಕಾಯ್ದು ಕನಿಷ್ಠವೃತ್ತಿಯಿಂ ನವೆಯೆನೆ (ಕಜಿಕಂ. ೬೭).
[ಕನಿಷ್ಠ + ವೃತ್ತಿ]

ಕನಿಷ್ಠಾಚರಣ (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ನಡವಳಿಕೆ. ೨. ಹೀನನಾದವನ ನಡವಳಿಕೆ : ಬಿಡು ಕನ್ಯಾರತ್ನಮನೀಗಡೆ ಚಕ್ರಿ ಪದದ್ವಯಕೆ ತಡೆದಿರದೆಜಗೇ ಪಡೆಮಾತೊ ಬಂದು ಕಾಣ್ ಕಂಡೊಡೆ ಪಥ್ಯಮಪಥ್ಯಮಿಾ ಕನಿಷ್ಠಾಚರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೯). [ಕನಿಷ್ಠ + ಆಚರಣ]

ಕನಿಷ್ಠಿಕೆ (ನಾ). ಕಿರುಬೆರಳು; ಕಿಬ್ಬೆರಳು. [ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠಿಕಾ]

ಕನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿಹೀನಳಾದವಳು; ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟದವಳು: ಕನಿಷ್ಠೆ ನಿಷ್ಠುರೆ ಮದೋದ್ಧತೆ ಸಂಚಳೆ . . . ದುರಾತ್ಮೆಯಪ್ಪ ವಧು ಸಜ್ಜನಮೇ (ಮದತಿ. ೮-೭). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಕಿರಿಯಳು; ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕವಳು. ೩. ತಮ್ಮನ ಹೆಂಡತಿ. ೪. ಕಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ. ೫. ಕಿರುಬೆರಳು: "ಅಂಗುಷ್ಠಮೆನಲು ತರ್ಜನಿಯು ಮಧ್ಯಾಂಗುಲಿ ಪವಿತ್ರಂ ಕನಿಷ್ಠೆಯೆಂದೈದು ಬೆರಲಿಂಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೦). ೬. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ನಾಯಿಕಾ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜ್ಯೇಷ್ಠೆ ಕನಿಷ್ಠೆಯರೆಂಬ . . . ವನಿತೆಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮). [ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠಾ]

ಕನಿಸ (ಗು). ಕೀಳಾದ; ಅಧಮ: ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮ ಕನಿಸವಾಗಿ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂ. ೧೫೬-೧೦; 1419). [< ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠ]

ಕನಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ದೀಪ ಹೊತ್ತಿಸು, —ಉರಿಸು, —ಹಚ್ಚು: ಸಂಜೆಯಾಯಿತು, ದೀಪ ಕನಿಸು (ರೂಢಿ). [ಕನಿ$_1$ + -ಸು$_1$]

ಕನೀನಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಬೆರಳು. ೨. ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ; ಕಣ್ಣಿನ ಪಾಪೆ. [ಸಂ. ಕನೀನೀ]

ಕನೀನಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಬೆರಳು. ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಪಾಪೆ; ಕಣ್ಣಾಲಿ; ಕಣ್ಣುಗೊಂಬೆ: "ಕನೀನಿಕೆಯುದಕ್ಷಿಮಧ್ಯಂ ತಾರೆಯೆನಲಾಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೯೩-೨); ಕತ್ತಲೊಳಗೆ ಹೊತ್ತುಗಳೆಯುವವನ ಕನೀನಿಕೆಗಳು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಬೆಳಕು ದುಸ್ಸಹವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೭೧); ನಯನಕೆ ಕನೀನಿಕೆ ಸಲ್ಲೆನೆಸ್ನುವುದೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೫-೫೦); ರೋಗಿಗೆ ಓದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕನೀನಿಕೆ (pupil) ಅಗಲವಾಗುತ್ತದೆ (ಕೆಲರೋ. ೨೨). [ಸಂ. ಕನೀನಿಕಾ]

ಕನೀಯ, ಕನೀಯಾಂಸ (ನಾ). ೧. ಕಿರಿಯವನು; ತಮ್ಮ: "ಅನುಜಂ ಕನೀಯನವರಜನೆನಲು ತಮ್ಮನೆಂದು" (ಮಂಗರಾ. ೯೨-೧೧); ಕೇಳಗ್ನಿಭೂತಿಯೆ ನಾನಗ್ರಜನೆಂ ಕನೀಯನೆ ಕಳಾಸಂಪನ್ನನೈ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೪); ಜ್ಯಾಯನ ರಾಜ್ಯಮನಯ್ಯ ಕನೀಯನಪೇಕ್ಷಿಸುವುದುಚಿತಮಲ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೨೬). ೨. ಅಧಮ; ಹೀನ; ಅಲ್ಪ: ಈ ರೂಪೀ ಶುಭಲಕ್ಷಣವಾರಯ್ಯೆ ಕನೀಯರಪ್ಪರೊಳ್ ಸಮನಿಸದೀ ಭೂರಿಭುಜನುದ್ಧಂ (ನೇಮಿಪು. ೫-೪೬); ಆ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮಹೋದಯಕ್ಕೆ ಕನೀಯವೂ ಅಜ್ಞಾತವೂ ಆದ ಕಂಪಿಲರಾಜ್ಯ ಪ್ರಮುಖಕಾರಣವಾಯಿತೆಂದರೆ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾದೀತು (ನಂಜುಂಡ.III, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಕನೀಯಾಂಸ**: ೧. ಜ್ಯಾಯಾಂಸ, ಕನೀಯಾಂಸ, ವಿದ್ವಾಂಸ (ಶಮದ. ೮೭ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. ಕನೀಯಸ್]

ಕನೀಯಸಿ (ನಾ). ಕಿರಿಯಳು; ತಂಗಿ. [ಸಂ. ಕನೀಯಸೀ]

ಕನೀಯಾಂಸ 'ಕನೀಯ' ನೋ.

ಕನುಸುರಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಕನುಸುರಗಿಡ, ಹರಕೆ (ವೈಔಗಿ. ೭೮-೧೬೦೬). [?]

ಕನೆ (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಕರುಹಾಕದ ಹಸು; ಮಣಕ; ಕಡಸು; ಪಡ್ಡೆ: ಆವರ ಪುರುಳೆನಿಸಿದ ಆಕಳುಗಳಲ್ಲಿ – ಈದ ಆವು; ಕಟ್ಟದ ಆವು; ಕನೆಯ ಆವು; ಬೆದೆಯ ಆವು (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). [< ಕನ್ನೆ]

ಕನೆಕೆಂದಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಕೆಂದಾಳ, ಕನೆಕೆಂದಾಳ (ವೈಔಗಿ. ೫೬-೧೧೨೭). [?]

ಕನ್ನ$_1$ (ನಾ). ೧. ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುವ ಕಂಡಿ, —ರಂಧ್ರ, —ಸುರಂಗ: "ಸುರಂಗಾ, ಸಂಧಿಃ–ಈ ೨ ಕನ್ನಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭-೮೬); ಕನ್ನವನಿಕ್ಕುವೊಡವಸೀಶೋನ್ನತ ನೆಲಗಟ್ಟು ವಜ್ರಮಯಮೇಜುವರಾರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೮); ತನ್ನ ವಸರಕ್ಕಾಗಿ ಹಗಲುಗನ್ನವನಿಕ್ಕಿದರೆ ಕನ್ನ ಸವೆಯಲಿಲ್ಲ ಕಳವು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೧೨೬-೩೦೫); ಕನ್ನದಿಂ ದಾಟಿ ಬಾರದಂತೆ ಮುಚ್ಚುವ ಪಳಹಮಂ ಕನ್ನದೊಳ್ ಸಂಧಿಸಿದ ಕಲ್ಲಂ ತೆಗೆವಿರ್ಕುಟಿಂ (ದಶಕು. ೮-೯೯); ತನ್ನ ಬೀಡಿಂಗಂ ಚೇಟಕಮಹಾರಾಜನರಮನೆಗಂ ಕನ್ನಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಪಯಣಮಂ ಮಾಬ್ಪಲ್ಲಿ ಕನ್ನದಿಂ ಮೂವರು ಕುಮಾರಿಯರಂ ತೆಗೆದು ತರ್ಪುದುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೪೪ ವ); ಗರುಡನ ತಜವರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಕೆಯೊಳು ಹಾವು ಕನ್ನವ ಕೊಜಿದು ಬದುಕುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೯-೭೪); ಹರಿಪುರದರಸ ಚರರಿಂದಜಿದು ಕನ್ನದೊಳುರುಳಿ ಪೋದಂ ನಿಜಕುಟುಂಬಂಬೆರಸು ನಿಸಿಯಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೨-೫೨); ಮಾರಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋತ ಕನ್ನ ಕೊರೆದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಕಳವು: ಕನ್ನದೊಳ್ ಸತ್ತ ಕಳ್ಳನ ತಾಯಂತೊಳಗೊಳಗಟುತೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೧೨ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನ್ನ; ತುಳು. ಕನ್ನ, ಕನ್ನೊ, ಗನ್ನೊ; ತೆಲು. ಕನ್ನ]

ಕನ್ನ$_2$ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಗಲ್ಲ; ಕಪೋಲ (ಕ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನ್ನ]

ಕನ್ನ$_3$ (ನಾ). ಕಿವಿ; ಕರ್ಣ: "ಣತ್ವಕ್ಕೆ ನತ್ವಂ:— ಕರ್ಣ - ಕನ್ನ" (ಶಮಂದ. ೨೬೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಪ್ರಾ. ಕಣ್ಣ. / ಸಂ. ಕರ್ಣ]

ಕನ್ನ$_4$ (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಪುರುಷರ್ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಕಂನ್ನ ಅರಸ × × × (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೯೧-೫; 780); ಕಾಕಂ ಬಾಟಿ ಕುಂಭಯ್ಯನುಂ ಆಸೂಗೊರ ಕನ್ನನುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪-೧೨; 968); ಮಹಾಸಾಮನ್ತಂ ಕನ್ನನ ಬಣ್ಣಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೭-೭; 995). [< ಪ್ರಾ. ಕಣ್ಣ. / ಸಂ. ಕೃಷ್ಣ]

ಕನ್ನ$_5$ (ನಾ). ನೀಚ; ಅಧಮ (?): ಸುಣ್ಣ ಕರ್ದಮ ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ದಿವ್ಯಾನ್ನದೊಡ ಉಂಬೊ ಕನ್ನನಂತೆ ಕಾಣಿರೊ ಅನ್ಯಾಯವಾಹದು (ವಿಸಾಸು. ೫೮-೧). [?]

ಕನ್ನಕಂಡಿ 'ಕನ್ನಗಂಡಿ' ನೋ.

ಕನ್ನಕತ್ತರಿ 'ಕನ್ನಗತ್ತರಿ' ನೋ.

ಕನ್ನಕಳವು 'ಕನ್ನಗಳವು' ನೋ.

ಕನ್ನಕೈರ (ನಾ). (?): ಅಭಿಮಾನಮುನ್ದರ ವಿಭವ ಪುರಂದರ ಸರಸ್ವತೀಗಣಲಲಾಟಪಟ್ಟ ಕನ್ನಕೈರದಿಶಾಪಟ್ಟ ವಾಜಿಕುಳಾಂಬರದ್ಯುಮಣಿ ಬನ್ಧುಜನ ಚಿನ್ತಾ[ಮ]ಣಿ ಶ್ರೀಮತ್ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲದೇವ ಪದಾರಾಧಕಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೯-೧೯; 1107). [?]

ಕನ್ನಕ್ಕಿ 'ಕನ್ನಿಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕನ್ನಗಂಡಿ, ಕನ್ನಕಂಡಿ (ನಾ). ಕಳವುಗಂಡಿ; ಸುರಂಗಮಾರ್ಗ: ಕನ್ನಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂ]ಡಿಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನೇಮಿಯ ದಂಡ ಬನ್ನಬಡಿಸಬೇಕು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೬೬). **ಕನ್ನಕಂಡಿ**: ನೆಲನ ಕೊಡದೆ ಮಂತ್ರಿ ಕನ್ನಕ[ಪಾಠಾಂ. ಖ]ಂಡಿಗಳೆಡೆಗಳೊಳು ಬಲಿದನು ಮಂದಿಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೯-೫). [ಕನ್ನ$_1$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕನ್ನಗತ್ತರಿ, ಕನ್ನಕತ್ತರಿ (ನಾ) ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನ ಕೊರೆಯುವ ಕತ್ತರಿ; ಕನ್ನ ಹಾಕುವ ಸಾಧನ: ಅವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಮಾತು ಬಲು ಸವಿ; ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕನ್ನಗತ್ತರಿ ಕೆಲಸ! (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೮೯); ಕನ್ನಗತ್ತರಿ, ಮಂಕುಬೂದಿ ಎಲ್ಲಿ? (ತುಂಗಭ. ೩೩). **ಕನ್ನಕತ್ತರಿ**: ಈ ಆಕರ್ಷಣದಲ್ಲಿ ದೇಶವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನ ಕನ್ನಕತ್ತರಿ, ವಿಶ್ವಭಾಂಡಾರದ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಹಾಕಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೦೯). [ಕನ್ನ$_1$ + ಕತ್ತರಿ$_2$]

ಕನ್ನಗತ್ತಿ (ನಾ). = ಕನ್ನಗತ್ತರಿ : "ಭಿತ್ತಿಭಿನ್ನಂ ಕನ್ನಗತ್ತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೭೭-೫); ಅಱಿದು ಬೆರೆದರೆ ಕನ್ನಗತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಿವಿಮೂಗ ಕೊಯ್ವಿರಯ್ಯ ಒಲ್ಲೆನೊಲ್ಲೆ ಬಲ್ಲೆನಾಗಿ ನಿಮ್ಮಾಣೆ ನಿರ್ಲಜ್ಜೇಶ್ವರಾ (ವಚಶಾ. I, ೩೧೩); ಚೋರತ್ವದಿಂ ಧನಮನರ್ಜಿಸಲ್ ನೆನವುತಂ . . . ಕನ್ನಗತ್ತಿಯ ನೊಪ್ಪದಿಂ ಪಿಡಿದು ಬೇಗದಿಂ (ಪರುರ. ೧೩೫-೧); ಉರ್ಬಿದ ಮರ್ಬಿನೊಳ್ ನಿರಾಕುಳಮೆನೆ ಕನ್ನಗತ್ತಿಸಹಿತಂ ಪೊಱಮಟ್ಟಂ (ದಶಕು. ೮-೯೯); ತಮ್ಮ ಕೈಯೊಳಗಿನ ಕನ್ನಗತ್ತಿಯಿಂದ ಇವರನ್ನು ಇರಿದು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೮). [ಕನ್ನ$_1$ + ಕತ್ತಿ]

ಕನ್ನಗಳವು, ಕನ್ನಕಳವು (ನಾ). ೧. ಕನ್ನ ಕೊರೆದು ಮಾಡುವ ಕಳವು; ಕನ್ನಹಾಕಿ ಕದಿಯುವಿಕೆ : ಕನ್ನದ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯನೆಂಬ ಶರಣನು ಕನ್ನವನಿಕ್ಕಿ ಧನವ ತಂದು ಜಂಗಮಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕನ್ನಗಳವಿನ ಮುಸ್ತಯಿದೆ ಸಹವಾಗಿ ಪೋಗುವಲ್ಲಿ (ಭೈರಸೂ. ೩೪೯); ತನ್ನ ಮಾತಾಪಿತರ ಬಗೆಯದೆ ನಿರಂತರಂ ಕನ್ನಗಳವಂ ಮಾಡುತಿರಲ್ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೪-೪೪). ೨. ಕನ್ನಹಾಕಿ ಕದ್ದು ತಂದದ್ದು; ಕಳವಿನ ವಸ್ತು : ಆಳುಕದೊರ್ವ ಚರನು ಕನ್ನಗಳವು ತಂದು ಎನ್ನ ಮುಂದೆ ಇಳುಹಿಕೊಂಡು ಇರಲು (ಸುಸಾರ. ೭೭-೨). **ಕನ್ನಕಳವು** : ೧. ಮಾರ್ಜಾಲಂ ಕೆಲದಿನದೊಳ್ ಗತಜೀವಂಬಡೆದಾ ನಾಡೊಳ್ ದುರ್ಮತಿ ವಿದ್ಯುಚ್ಚರವೆಸರೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿ ಕನ್ನಕಳಂ[ಕಳವು]ಗಲ್ತು (ಜಯಕಾ. ೧೩-೩೮). [ಕನ್ನ$_1$ + ಕಳವು. / ತಮಿ. ಕನ್ನಕ್ಕಳವು]

ಕನ್ನಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕನ್ನಹಾಕಿ ಕಳವು ಮಾಡುವವನು : "ನಿಶಿಚರಂ ಕನ್ನಗಳ್ಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೭-೫); ಬೆಂಬಲಮಿಲ್ಲದ ಕನ್ನಗಳ್ಳನಂತೆ ಜೋವಂ ಬೊತ್ತಿರ್ಪಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೦ ವ); ಬಣ್ಣ ಬಚ್ಚವಣೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆವ ಕನ್ನಗಳ್ಳರ ಶೀಲ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಗೂ ಇಲ್ಲ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೨೪); ಕನ್ನಗಳ್ಳನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟಲು ಹೋಗಿ ಮಱುಗುವಂತೆ (ಅವಚಂ. ೨೯-೧೨೨); ಜವನೆಂಬ ಕನ್ನಗಳ್ಳಂ ತವಕದೊಳಸುವೆಂಬ ಧನವನೊಯ್ಯದೆ ಮಾಣಂ (ನೀತಿಸಾ. ೪೨೭). [ಕನ್ನ$_1$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕನ್ನಗಾರ (ನಾ). = ಕನ್ನಗಳ್ಳ : ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಳ್ಳರು, ಕನ್ನಗಾರರು, ತಲೆತಿರುಕರು, ಹಾವು, ಹುಲಿ . . . ಇವೇ ತುಂಬಿ ಹೋಗಿವೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೬).

[ಕನ್ನ$_1$ + -ಕಾರ (< -ಕಾಱ). / ತಮಿ. ಮಲ. ಕನ್ನಕ್ಕಾರ]

ಕನ್ನಗೊಯ್ಕ (ನಾ). ಕನ್ನ ಕೊರೆಯುವವನು : ಕನ್ನಗೊಯ್ಕರ ವೋಲು ರಾತ್ರಿಯೊಳು ಸೇನೆಯಂ ಗನ್ನಕತಕದಿ ಕೊಂದ ರಕ್ಕಸನ ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ಪೊಗಳಿದೆ (ತುರಂಗ. ೫೭-೪೯). [ಕನ್ನ$_1$ + ಕೊಯ್ಕ]

ಕನ್ನಘಾತಕ 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಕನ್ನಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕರ್ನಾಟಕದೇಶ; ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಮಾತನಾಡುವವರ ನಾಡು : "ಕನ್ನಡಮೇ ಕರ್ನಾಟನಾಮಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೧); "ಕನ್ನಡವೆ ಕರ್ಣಾಟಕಂ" (ಕಶರ. ೨೧); ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ ಗೋದಾವರಿವರಮಿರ್ದ ನಾಡದಾ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿದ ಜನಪದಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೬); ಮಾಳವ ಮಗಧ ಕಾಶ್ಮೀರ . . . ಕನ್ನಡ ವಂಗ ಚೌಟ ಹೊಯ್ಸಳ ಮಲೆಯಾಳ ದೇಶಂಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨-೧೪); ಇಕ್ಕೇರಿಯ ಸೆಳೆದಾಗ ತುರುಕರ ಪಡೆ ನಡೆದುದು ಕನ್ನಡಕೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧ ಸೂಚನೆ). ೨. ಕರ್ನಾಟಕದ ಭಾಷೆ; ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಮಸಂಸ್ಕೃತಂಗಳೊಳ್ ತಳ್ತಮರ್ದಿರೆ ಕನ್ನಡ ಮನಱಿದು ಪೇೞ್ಗೆಂಬುದಿದಾಗಮಕೋವಿದನಿಗದಿತಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೧); ಸಕ್ಕದ ಕನ್ನಡಮೆಂಬೆರಡುಂ ಕವಿತೆಯನಮುಳ್ವೆತ್ತಂತಿರೊಡನಡಪಿದಂ ಕುರುಳ್ಗಳ ಸವಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೧೦); ಕನ್ನಡದೊಳ್ಪಿನ [ಪಾಠಾಂ. ಬೆಳತಿನ]ನುಡಿಯಂ ಮುನ್ನಿದಱೊಳೆ ನೋಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ವುದು ಚದುರಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೭); ಕನ್ನಡದೊಳಗೊಂದು ಕಥೆಯ ಪೇಳುವೆನದು ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆ ಕಂಡಾ ನನ್ನೊಡೆಯ (ಭರಚ. ೧-೫); ಕನ್ನಡಕೆ ಹೋರಾಡು ಕನ್ನಡದ ಕಂದಾ ಕನ್ನಡವ ಕಾಪಾಡು ನನ್ನ ಆನಂದಾ (ಕೋಗಿಲೆ. ೪೭). ೩. ಕನ್ನಡ ನುಡಿಯ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನೆಗೞ್ದಿರ್ದ ಕನ್ನಡಂಗಳೊಳಗಣಿತ ಗುಣವಿದಿತಸಂಸ್ಕೃತೋಕ್ತ ಕ್ರಮಮುಂ ಬಗೆದೊಂದುಮಾಡಿ ಪೇೞ್ದೊಡೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕಾವ್ಯಬಂಧಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೭); ಅಗ್ಗದ ಕನ್ನಡಂಗಳಿಂ ಬಾಸಣಮಾಗೆ ಪೇೞ್ದ ನೊಲವಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೮); ಸಂದಿರ್ದಾ ಬಹುಭೇದ ಕನ್ನಡಗಳಂ ಬಲ್ಲಂ ಕವೀಶಂ ದಿಟಂ (ಕವಿಜ. ೪-೩). ೪. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಅಥವಾ ಮಂಡಲದ ಹೆಸರು : ಕಂನಡ ನಾಲ್ಕು ಸಾಸಿರದ ಮುಂಮುಱಿದಂಡಂಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯರಪ್ಪ ಶೈವರ ದೇವಿಸೆಟ್ಟಿಯರು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩-೩೪; 1121). ೫. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಮಾತನಾಡುವ ಜನ : ಕಲ್ಲ ಬಾಲೆಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಳಿಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡರ ಕೈಗೆ ನವಶಿಲ್ಪ ಶಾಲೆಯಾಗಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೮-೪). ೬. ಒಂದು ಕುಲ ಅಥವಾ ವಂಶದ ಹೆಸರು. 'ಕನ್ನಡ ಶಾಖೆ' ಪರಾ. ೭. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಕನ್ನಡ-೨೯ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ ಧೀರಶಂಕರಾಭರಣದಲ್ಲಿ ಜನ್ಯ. ಔಡವ ವಕ್ರ ಷಾಡವರಾಗ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೪೭).

ಕನ್ನಡದ ಖಗ = ಗಿಳಿ; ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ: ಸನ್ನೆವಾತಿನ ಸತಿಯರೋದದ ಕನ್ನಡದ ಖಗ ಮೊರೆಯದಾಜಡಿಯುಂ ನಡೆಯದರಸಂಚೆ . . . ಎರಲೆಗಳ್ಪುಲ್ದಿನ್ನದಿಹವಾಯಕನ ಚಿಂತಾಲಯದೊಳು (ಮದೇಪು. ೫-೫೨). ಕನ್ನಡಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ = ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಯುಕ್ತನಾದ ಕನ್ನಡದೇಶದ ಅಧಿಕಾರಿ : ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಡಸನ್ಧಿ(ನ್ಧಿ)ವಿಗ್ರಹಿ ದಣ್ಡನಾಯಕಂ ಚಾವಣರಸರ್ (ಎಇ. XVI, ೭೮-೨೭; 1037); ಕಡಿತವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಕನ್ನಡಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ದಂಡನಾಯಕಂ ಕಾಳಿಮರಸರ್ (ಕಇಅ. ೧-೧-೪; 1097); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಕನ್ನಡಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಮನೆವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ದಂಡನಾಯಕ ಮಹಾದೇವಯ್ಯಗಳು (ಎಇ. XIII, ೪೮-೭೨; 1112). [?]

ಕನ್ನಡ$_2$ 'ಕಣ್ಣಡ' ನೋ.

ಕನ್ನಡಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸು, —ಹೊಂದಿಸು : ಕನ್ನಡಗಬ್ಬಮುಂ ಬಳಕೆಗನ್ನಡದಿಂದಲೆಗೆಯ್ಯದೇಕೆಯೋ ಮುನ್ನಿನ ಕನ್ನಡಂಗೊಳಿಸಿ ಪೇೞ್ವುದು (ವೈಸೂಮ. ೧-೯). [ಕನ್ನಡ$_1$+ ಕೊಳ್$_1$+ -ಇಸು$_3$]

ಕನ್ನಡಕ$_1$ 'ಕಣ್ಣಡಕ' ನೋ.

ಕನ್ನಡಕ$_2$ (ನಾ). ದೃಷ್ಟಿದೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಾಜಿನ ಸಾಧನ; ಚಾಳೀಸು; ಸುಲೋಚನ : ತಮ್ಮ ಕನ್ನಡಕವನ್ನು ಕೈವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಒರೆಸುವ ನೆವದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ ಒರೆಸಿಕೊಂಡರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧); ಉಟ್ಟ ಸೀರೆಯೂ ಕಪ್ಪು ತೊಟ್ಟ ರವಿಕೆಯು ಕಪ್ಪು . . . ಕನ್ನಡಕವು ಕಪ್ಪು ಕೈಬಳೆ ಸಹ ಕಪ್ಪು (ಇಂಚಾಪ. ೮೭-೨೩).

[< ಕಣ್ + ಅಡಕ$_1$. / ತಮಿ. ಕಣ್ಣಾಡಿ, ಕಣ್ಣಡಿ; ಮಲ. ಕಣ್ಣಡ; ತುಳು. ಕನ್ನಡಕೊ]

ಕನ್ನಡಗಬ್ಬ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯ; ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯ: ಮಿಗೆ ಕನ್ನಡಗಬ್ಬಂಗಳೊಳಗಣಿತಗುಣ ಗದ್ಯಪದ್ಯಸಮ್ಮಿಶ್ರಿತಮಂ ನಿಗದಿಸುವರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೭); ಇವನಱಿವರೆ ಕನ್ನಡಗಬ್ಬದೊಳ್ ತೊಡಂಕದೆ ಸಲ್ವರ್ (ಶಮದ. ೪೮). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಕಬ್ಬ$_1$]

ಕನ್ನಡಗವಿತೆ (ನಾ). = ಕನ್ನಡಗಬ್ಬ : ಕನ್ನಡಗವಿತೆಯೊಳಸಗಂಗನ್ನೂರ್ಮಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೧೧). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಕವಿತೆ]

ಕನ್ನಡಗೌಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಕನ್ನಡ ಗೌಳ . . . ಮೋಹನಗೌಳಂಗಳೆ ಗೌಳಮಿಶ್ರಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೫). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಗೌಳ]

ಕನ್ನಡತನ (ನಾ). ಕನ್ನಡದ ಗುಣ, —ಸತ್ತ್ವ, —ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ : ಭಾಷೆಯ ಕನ್ನಡತನವನ್ನು ಕಾಯ್ದು ಯಾವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ (ನನ್ನಕಾ. ೪೪); ಗೆಲ್ಲಲಿ ಸತ್ಕವಿ ಗೆಲ್ಲಲಿ ಧರ್ಮವು ಗೆಲ್ಲಲಿ ಕನ್ನಡತನವು (ಇಂಚಾಪ. ೬೨–೯೯). [ಕನ್ನಡ$_1$ + -ತನ]

ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ, ಕನ್ನಡಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗಿಳಿ; ಗಿಣಿ : "ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ, ಪಂಡಿತ ವಕ್ಕಿ – ಈ ೨ ಗಿಳಿ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೦೧) ; "ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಯುಮೆಂದುಜಿ ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ ಗಿಳಿಯುಮೆನೆ ಶುಕಮುಕ್ಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೭); ಮುದದಿಂದಂ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಯ ಪಂಜರಮಂ ತಡೆಯದೆ ತಂದವನಿಪತಿಯ ಮುಂದಿಟುಪುವುದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨); ಉಲಿವಾ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಯ ನೋದಿಸುತಲೆಸೆದಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೫೧); ಮಾಣಿಕದ ಬಣ್ಣದ ಕನ್ನಡ ವಕ್ಕಿ ಪಚ್ಚೆವಣ್ಣದ ಕಳಹಂಸೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದರೋ ಬಿನದಕ್ಕೆನೆ (ಅನಂಪು. ೧೧–೨೫); ತೊಲಗದೆ ಪಕ್ಕದೊಳ್ ನಲಿವ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಗಳೋಳಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೮); ನಲಿದಾಡುವ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕನ್ನಡ ಹಕ್ಕಿ** : ಕನ್ನಡಹಕ್ಕಿಯಂಗವ ಹೊಕ್ಕು ನಿಜರೂಪ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಾಜಿ ಮಾಜಿ ನಿನ್ನೊಡನುಸುರುತಿದ್ದೆನು (ಭರಚ. ೬–೫೫). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕನ್ನಡವರಾಳಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ವರಾಳಿ ರಾಗದ ಉಪಾಂಗರಾಗ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಿಂಧುವರಾಳಿ ಕನ್ನಡವರಾಳಿ ದ್ರಾಮಿಡವರಾಳಿ ಪ್ರಥಮವರಾಳಿಯೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳುಂ ಉಪಾಂಗವರಾಳಿಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ವರಾಳಿ]

ಕನ್ನಡವಾತು (ನಾ). ಕನ್ನಡ ಮಾತು, —ನುಡಿ : ಸಕ್ಕದದೊಳು ಕನ್ನಡವಾತಂ ಸಮಜಿ ಬೆರಸಿ ಜಯನೃಪಚಾರಿತ್ರಮನೋತುಸಿರ್ದೆಂ (ಜಯಕಾ. ೧–೨೩). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕನ್ನಡವೀಣೆ (ನಾ). ವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಕಾರ್ಕರಿ ವೀಣಾ, ಕನ್ನಡವೀಣಾ ಮುಂತಾದ ತಂತೀವಾದ್ಯಗಳೂ . . . ಹೆಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೧೮). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ವೀಣೆ]

ಕನ್ನಡಶಾಖೆ (ನಾ). ೧. ವೈದಿಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆ : ಕಂನಡ ಶಾಖೆಯ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಗೋತ್ರದ ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷಿತರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨–೧೪; 1192). ೨. ಕನ್ನಡದ ವಿಭಾಗ; ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ, ವ್ಯವಹಾರಗಳ ವಿಭಾಗ. [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಶಾಖೆ]

ಕನ್ನಡಹಕ್ಕಿ 'ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕನ್ನಡಿ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಕಂಚು, ರತ್ನ ಅಥವಾ ಗಾಜಿನ ಸಾಧನ; ಮುಕುರ; ದರ್ಪಣ : "ದರ್ಪಣಃ, ಮುಕುರಃ, ಆದರ್ಶಃ ಈ ೩ ಕನ್ನಡಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೫); "ಕೈಪಿಡಿಯೆಂದು ಕನ್ನಡಿ" (ಕಶಸಾ. ೨೮–೬೦೧); ಕನ್ನಡಿ ಕಮನೀಯಾಕಾರಬಿಂಬಮಂ ತಾಳ್ದುವವೊಲ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪೨); ಸುವರ್ಣಪೂರ್ಣಕಳಶಮುಂ ಕನ್ನಡಿಯುಂ ಪೂವುಮಕ್ಕಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೭); ಕಿಲುಂಬು ಗೊಂಡ ಕನ್ನಡಿಗೆಣೆಯಾಯ್ತು ಭಾನುವಳಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೭); ಕರಿಯು ಕನ್ನಡಿಯೊಳಗಡಗಿದಂತಯ್ಯಾ ಎನ್ನೊಳಗೆ ನೀನಡಗಿದೆ (ಬಸವ. ೯೦೩); ಕೋಡಗದ ಮೊಗಸಿರಿಗೆ ಕಾವಲಿಯೋಡು ಕನ್ನಡಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೫); ಮಂಚ ಬಾರದು ಮಡದಿ ಬಾರಳು ಕಂಚು ಕನ್ನಡಿ ಬಾರದು (ಪುರಂದ. ೩–೨೧೦–೧); ವರ ಕಾಂಚನಾದ್ರಿ ಕನ್ನಡಿಯೊಳಗೆಷ್ಟು ತೋರ್ಪ[ರ್ಪು]ದವಧಾರಿಸು (ರತ್ನಾಶ. ೧೨೪); ಅಂಗೈ ಹುಣ್ಣಿಗೆ ಕನ್ನಡಿ ಯೇಕೆ? (ಗಾದ). 'ಭೂತಗನ್ನಡಿ', 'ರಾವುಗನ್ನಡಿ' ಪರಾ.

ಕನ್ನಡಿಯ ಗಂಟು = (ಅಲಂ) –ಕೈಗೆ ದಕ್ಕದ ವಸ್ತು : ಕಪಿ ಯರಸನೊಳು ನಂಟದಾಯ್ತು ಕನ್ನಡಿಯ ಗಂಟು (ವೆಂಕಾರಾ. ೪–೧೪–೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಣಾಡಿ, ಕಣ್ಣಾಡಿ ; ಮಲ. ಕಣ್ಣಾಡಿ ; ತುಳು. ಕಣ್ಣಡಿ, ಕನ್ನಡಿ, ಕನ್ನಟ್ಟ, ಕನ್ನೆಟ್ಟ ; ಕೊಡ. ಕನ್ನಡಿ]

ಕನ್ನಡಿ$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಗುಳಿಯಾಗುವಿಕೆ; ಕಣ್ಣಿನ ಅಡಿ (?): ಪೊಟ್ಟೆ ಪೊಟ್ಟಣಿ(ಳಿ)ಸೆ ಕನ್ನಡಿ ಗಂಟಲೆ ಕೆತ್ತು ಪೋಗೆ ಗೋಣೊಜಗಿರೆ ಮೂಗಿನೊಳ್ ನುಡಿಯೆ ಬಾಯ್ ಪೆಡೆ ದಪ್ಪನ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೯); "ಕಣ್ ಗುಟ್ಟಿಯಹ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). [< ಕಣ್ + ಅಡಿ?]

ಕನ್ನಡಿಎಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ವೈಔಗಿ. ೪೨–೮೪೨). [ಕನ್ನಡಿ ? + ಎಲೆ$_1$]

ಕನ್ನಡಿಕಪಾಟು (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಬೀರು, —ಕಪಾಟು : ಕನ್ನಡಿಕಪಾಟುಗಳಿಂದ, ಚಿತ್ರಪಟಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಿದುದು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಕಪಾಟು (< ಕಪಾಟ)]

ಕನ್ನಡಿಕಾಯಕ (ನಾ). ಕ್ಷೌರ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ : ಕನ್ನಡಿಕಾಯಕದ ಅಮ್ಮಿದೇವಯ್ಯಗಳ ವಚನ (ಸರ್ವವ. ೧೨೪). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಕಾಯಕ]

ಕನ್ನಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡನಾಡಿನವನು ; ಕನ್ನಡವನ್ನು ತಾಯಿ ನುಡಿಯಾಗುಳ್ಳವನು : ವಿಕಸಿತಪುಷ್ಪದಂತರಳಿ ಕನ್ನಡಿಗರ್ ಕರೆವಂತೆ ಬನ್ನಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೯೪); ಅಯ್ಯಯ್ಯಾ ಚೆನ್ನಾದುದೆನೆ ಕನ್ನಡಿಗರು ರಯ್ಯಾ ಮಂಚಿದಿಯೆನೆ ತೆಲುಗಾ (ಭರಚ. ೧–೭). ೨. ಕನ್ನಡಕುಲ ಅಥವಾ ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಕಾಶ್ಯಪ ಗೋತ್ರದೊಳ್ ಸದಾಚಾರಿತರೆನಿಪ್ಪ ಕನ್ನಡಿಗರೊಳ್ ಕುಲನಾಮದಿನೊಪ್ಪುವೆತ್ತ . . . ಅನಿಂದ್ಯಗುಣಾನ್ವಿತಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧–೫ ಪೀಠಿಕೆ); ಕನ್ನಡಿಗಂ ವಂಶದೊಳುತ್ತಂಸಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೩–೬೨; 1209); ಕನ್ನಡಿಗಕುಲಕೆ ರಂನದ ಕಂನಡಿಯೆನೆ . . . ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರದೇವಂ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೭೭–೪೧; 1380); ಹಲರು ಕನ್ನಡಿಗ ಹಲರು ನಾನಾ ದೇಸಿಯ ಹಲರು ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ್ಮ (ಎಕ. I, ೧೦; 1544). [ಕನ್ನಡ$_1$ + -ಇಗ]

ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನವಳು : ಅವುಜಿಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಲೇಪಾಳಿಗಿತಿ (ಶಮುದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ); ಗಾಣಿಗಿತಿ, ಅಸಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕನ್ನಡಿಗ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ರಿ)]

ಕನ್ನಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕನ್ನಡಿಗೆಯ ಸಂಕರಸನ ಮಗಂ (ಇಆ. XIX, ೨೬೩–೮೫; 1054). [?]

ಕನ್ನಡಿಗೋಡೆ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಗೋಡೆ: "ಕನ್ನವಡಮೆಂದು ಕನ್ನಡಿಗೋಡೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೯–೬೧೮); "ಕನ್ನಡಿ ಗೋಡೆಯ ಪೆಸರದು ಕನ್ನವಡಂ" (ಚತುನಿ. ೬೭); (ಎದ್ದು, ಕನ್ನಡಿ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನೃತ್ಯಮಾಡುತ್ತಿರುವಳು) (ಬಿಟ್ಟಳ. ೨೫–೧೨). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಗೋಡೆ]

ಕನ್ನಡಿಚ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಕನ್ನಡಿಗಂ, ಕನ್ನಡಿಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕನ್ನಡ$_1$ + -ಇಚ]

ಕನ್ನಡಿತಿ (ನಾ). = ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ : ನೀಲಗಿರಿಯ ಕನ್ನಡಿತಿಯರ ಕುಣಿತದ ಹಾಡು – ಈ ಮುಂತಾದ ನಿದರ್ಶನಗಳು ಮೇಲಿನ ಮಾತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾ ಗಿವೆ (ಕಸಾಚ. ೧). [ಕನ್ನಡ$_1$ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ರಿ)]

ಕನ್ನಡಿತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ತೊಟ್ಟಿ : ಅರಮನೆಯ ಕನ್ನಡಿತೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರ ಪೂಜೆಯೂ ಡೋಲೋತ್ಸವವೂ ಆದ ನಂತರ. . .ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೬೬). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ತೊಟ್ಟಿ$_1$]

ಕನ್ನಡಿಬಳೆ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ ಅರಗಿನ ಬಳೆ (ಕ).
[ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಬಳೆ$_3$]

ಕನ್ನಡಿಯ (ನಾ). = ಕನ್ನಡಿಗ (?) : ಸ್ಥಿರಬುದ್ಧಿಯಲಿ ನೀವು ಸಾಧಿಸಿರೊ ಜನರೆಲ್ಲ ಅಜಿತು ನೋಡಿರೊ ಹಳೆಯ ಕನ್ನಡಿಯರೆಲ್ಲ (ಕನಕ. ೧೯೧-೫).
[< ಕನ್ನಡಿಗ ?]

ಕನ್ನಡಿವಣ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆ; ವೇಶ್ಯೆಯರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆ: ಕಂಭದ ನಾಲ್ವರ್ ಸೂಳೆಯರ ಮನೆವಣಮುಂ ಕನ್ನಡಿವಣಮುಮಂ ಬಿಟ್ಟ ಇದನಾವನೊರ್ವ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೩-೧೫ ; 1054) ; ಮದುವೆಯ ಪನ್ದರ ಪಣಮುಂ ಸೂಳೆಯೆರಲ್ಲಿಯ ಕನ್ನಡಿವಣಮುಮಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೯೫-೨೨ ; 1074).
[ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಪಣ$_1$]

ಕನ್ನಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ : ತಾಮರಸನಿಭಾಸ್ಯೆಗೆ ಸುರಕಾಮಿನಿ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳೆಸೆಯೆ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೯) ; ಇದಿರೊಳೆ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದಿರ್ಪಜಿತತೀರ್ಥಕರ್ತುಗೆ (ಅಜಿಪು. ೫-೭೪) ; ಕಲಶ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದು ನಡೆತಹ ವಿಲಾಸಿನಿಯರೊಗ್ಗಿನಿಂ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೭-೪೬).
[ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕನ್ನಡಿವೇಂಟೆ (ನಾ). (?) : ವಿತರ ಮಣಿದರ್ಪಣವನಂಶುಸೂತ್ರದಿ ದೃಢೀಕೃತದಿ ಕನ್ನಡಿವೇಂಟೆಗೆಂದು ಕಟ್ಟಿದೊಲು ಶೋಭಿತವಾಗಿ ಹರಿದಶ್ವ ಬಿಂಬ ಬಿಂಬುತಿರ್ದುದಸ್ತಾಚಲಾಗ್ರದಲ್ಲಿ (ನಂದಿಮಾ. ೨೨-೬೧).
[ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಬೇಂಟೆ ?]

ಕನ್ನಡಿವೆಣ್ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿ ಹಿಡಿಯುವವಳು : ಆರತಿ ಕಳಸ ಕನ್ನಡಿ ವೆಂಗಳೊಡನಕ್ರೂರ ಬಂದಿದಿರ್ಗೊಂಡ ಹರಿಯ (ಮೋಹತ. ೪೨-೨೦).
[ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಪೆಣ್]

ಕನ್ನಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕನ್ನಡವಾಗಿ ಮಾಡು ; ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪರಿವರ್ತಿಸು : ಆ ಕೃತಿ ಮುನ್ನಂ ಚೆಲ್ವಿಂಗಾಕರಮೆನಿಸಿರ್ದು ಮತ್ತೆ ಕನ್ನಡಿಸಿತ್ತೆನ್ನೀ ಕವಿತೆಯಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬) ; ಗುರುರೂಪ ವಿಶ್ವಪತಿ ಕರುಣಿಸಿದ ತೆಜದಿನಾ ವರಪುರಾಣಾರ್ಥಮಂ ಕನ್ನಡಿಸಿದೆಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೩) ; ಕವಿ ಸೋಮನಾಥನು ರಸಮೊಸರೆ ಮುನ್ನುಸುರ್ದುದನೆ ಕನ್ನಡಿಸಿ ಪೇಳು (ಬಸಪು. ೧-೧೬) ; ವಿವಿಧ ಜಾಗತಿಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾವು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದೇವೆ (ಸಾಸಮಾ. ೧೬).
[ಕನ್ನಡ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕನ್ನಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸು, —ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸು, —ಪ್ರಕಟಿಸು, —ತೋರು : ಸಿರಿಗನ್ನಡಿ ಕನ್ನಡಿಪುದಾದುದಿಂದು ಶ್ರೀಯುಂ (ಆದಿಪು. ೭-೧೦) ; ಭೀರುಗಳರೆಬರ್ ಕನ್ನಡಿಸಿದರ್ ಭಯಾನಕರಸಮಂ (ಗದಾಯು. ೪-೨೮) ; ಅಪಾಂಗದ ಪಾಂಗಿಂದಮೆ ಕನ್ನೆ ಕನ್ನಡಿಸಿದಳ್ ತನ್ನೊಂದಭಿಪ್ರಾಯಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೮೧) ; ತನ್ನಂತರಂಗದೊಳಿರ್ದಕುಟಿಲತೆಯ ಬಿತ್ತರಿಸಿ ಕನ್ನಡಿಸಿದಂ (ರೇವಣ. ೯೦-೫) ; ನೀರ್ಮುಂಚದ ಮೇಲೆ ಬಯಲಗಲದ ಬಾನ್ಗನ್ನಡಿ ಕನ್ನಡಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಹೃದಸ. ೪೫-೧೦). ೨. ತಿಳಿಸು ; ಹೇಳು ; ವಿವರಿಸು : ಧರ್ಮಮೆಂಬ ನದಿಯುಂ ಕಂನಡಿಸಿ ಧರ್ಮವಂ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್ಕಲ್. ೫೨೬-೨೮ ; ?) ; ಪೌರಾಣಮಂ ಪೇಳ್ವ ಭಾಷೆ ಮೊದಲಾದ ತರ್ಕಂಗಳಂ ಕನ್ನಡಿಪ ಸ್ನಾನಮಂ ಮಾಳ್ಪ . . . ಮುನಿವರರ್ ಕಣ್ಗೆಸೆದರು (ಚೆಬಪು. ೩೪-೨೬).
[ಕನ್ನಡಿ$_1$ + -ಸು$_1$]

ಕನ್ನಡಿಹರಳು (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿಯ ಚೂರು, —ತುಂಡು. ೨. ಕನ್ನಡಕದ ಗಾಜು (ಕ). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಹರಳು (< ಪರಲ್)]

ಕನ್ನಡಿಹಾವು (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಚಿಹ್ನೆಗಳುಳ್ಳ ಹಾವು ; ಉರಿಮಂಡಲ ಹಾವು : " . . . ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ನಾಗರಹಾವಿಗೂ ಕನ್ನಡಿಹಾವಿಗೂ ಒಂದೇ ಬಿಲದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಂತಾದೀತು " (ಕಗದ್ಯ. ೬೯) ; ಶುದ್ಧ ಕನ್ನಡಿಹಾವು ಅದು ! (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೧೦). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಹಾವು (< ಪಾವು$_1$)]

ಕನ್ನಡೀಕರಣ (ನಾ). ಕನ್ನಡವಾಗಿ ಮಾಡುವಿಕೆ ; ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ : ಅವನ 'ಆದಿಪುರಾಣ'ವು. . .ಜೈನಪರಂಪರೆಯ ಉಜ್ವಲವಾದ ಕನ್ನಡೀಕರಣವಾಗಿದೆ (ತಪನಿ. ೧೨). [?]

ಕನ್ನಡೇತರ (ಗು). ಕನ್ನಡವಲ್ಲದ ; ಕನ್ನಡವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ : ಕನ್ನಡೇತರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಆಧಾರಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೭೦). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಇತರ]

ಕನ್ನಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : [ಮು]ತ್ತಿನ ಸರಿಗೆಯನನುಕರಿಸೆ ಕನ್ನಪಯ್ಯಂ ಬರೆದಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೧-೪೦ ; 1071).
[< ಸಂ. ಕರ್ಣಪಾರ್ಯ]

ಕನ್ನಪುರ 'ಕನ್ನವುರ' ನೋ.

ಕನ್ನಪೇಜಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೌಣ್ಡಿಲ್ಯಗೋತ್ರ ಕನ್ನಪೇಜಿನ ಮಗಂ ಬೇನೆಯ ಸೋಮೇಜಿ ಬೇನೆಯ ಸೋಮೇಜಿಯ ಮಗ[ಂ] (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯-೭ ; 862).
[ಕನ್ನ$_4$ + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ$_1$) + ಎಜಿ$_4$]

ಕನ್ನಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತತುಪುತ್ರಂ ನೆಗಳ್ದಂ ನಿಜಾರಿಬಳಮೊನ್ದಲು ಬನ್ನಮಂ ಕಂನಮಂ ತತುಪುತ್ರಂ ನೆಗಳ್ದಂ (ಕಇಅ. ೭೪-೧೨-೭ ; 1170). [ಕನ್ನ$_4$ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ$_1$)]

ಕನ್ನಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕಾರ್ತಿಕ ಬಹುಳ ೨ಲು ಕಂನಮಂಗಲದ ಯಲಿಯಂಣಗೆ ಕೆರೆಕೊಡಗಿ ಹೊಲದ ಶಾಸನ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೯-೪ ; ?). [ಕನ್ನ$_4$ + ಮಂಗಲ]

ಕನ್ನಮಜ್ಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು ; ಕನೋಜ (?) : ಅವಯವದಿಂದೆ ಸಾಧಿಸಿದ ಮಾಳವಮೇಳುಮನೆಯ್ದೆ ಗಂಗಮಾಳವಮೆನಲಕ್ಕರಂ ಬರೆದು ಕಲ್ನಿಜಿಸುತ್ತೆ ಕಳಲ್ಚಿ ಚಿತ್ರಕೂಟಮನುಜಿ ಕನ್ನಮಜ್ಜೆಯ ನ್ರಿಪಾನುಜನಂ ಜಯಕೇಸಿಯಂ ಮಹಾಹವದೊಳೆ ಮಾರಸಿಂಗ ನೃಪನಿಕ್ಕಿ ನಿಮಿರ್ಚ್ಚಿದನಾತ್ಮಶೌರ್ಯ್ಯಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೬೦ ; 1112 ?). [?]

ಕನ್ನಮದಿಶಾಪಟ್ಟ (ನಾ). ಕನ್ನಮನೆಂಬುವನನ್ನು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಓಡಿಸಿದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕನ್ನಮದಿಶಾಪಟ್ಟಂ ವೈರಿಘರಟ್ಟ ನಾಹವ ಮಲ್ಲನ [ಹ]ಣುವಂ ನಾಮಾಡಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಸಸ್ತಿಸಹಿತಂ . . . ಚಾವುಂಡರಾಯರಸರ್ (ಕಇ. IV, ೪೧-೭ ; 11ನೆಯ ಶತ).
[ಕನ್ನಮ + ದಿಶಾಪಟ್ಟ]

ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿಸು, ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕನ್ನಹಾಕಿಸು ; ಕಳವು ಮಾಡಿಸು : ಭಂಡಾರದ ಮನೆಯೊಳ್ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೭-೩). **ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿಸು** : ಅರಮನೆ ಸಾರೆಯುದಂ ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿಸುವ ಮವನಿಂ ಮತ್ತಾರಜಿಯುದವೋಲಿಕ್ಕುವಮೋರಣದಿಂದವನ ಕಾಲ್ಗೆ ಬಲ್ಸಂಕಲೆಯುಂ (ದಶಕು. ೮-೨೮೫).
[ಕನ್ನಮಿಕ್ಕು + -ಇಸು$_3$]

ಕನ್ನಮಿಕ್ಕು, ಕನ್ನವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕನ್ನಹಾಕು ; ಕಳವುಮಾಡು : ಆಕೆಯ ಉಂದಿದ ಮನೆಯೊಳ್ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯-೨) ; ಯುವತಿಯ ಕಣ್ಣುಂ ಮನಮುಂ ಜವನಿಕೆಯಂ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಡದ] ಡಹಡಿಸಿದುದೋ (ಅನಂಪು. ೬-೫೬).

ಕನ್ನವಿಕ್ಕು: ಒಡೆಯರೊಡವೆಯನೆಳಸೆ ಕೊಡದಿಪ್ಪುದುಂ ನಯವೆ ಕನ್ನವಿಕ್ಕುವಡೆ ಕತ್ತಿಯ ಪಿಡಿದು ನಡೆದಪೆಂ (ಬಸರ. ೧೩-೨೧); ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿ ಮನೆಯೊಳಪೊಕ್ಕಾ ಸಾಸಿಗಂ . . . ಒಡವೆಯೆಲ್ಲವಂ ನೆಱೆ ಕೊಂಡಂ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೧೯); ಬನ್ನವ ಪಟ್ಟು ಬಯ್ಯಲ್ಕೆ ಶಿವನೇನು ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿದನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೦೦).
[ಕನ್ನ$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕನ್ನಮಿಡು, ಕನ್ನವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕನ್ನಮಿಕ್ಕು: ನಾರಾಯಣನ್ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ಕನ್ನಮಿಟ್ಟು ಪುಗುತನ್ನೊಡೆ ಅಱಿದು ಪೊರಮಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫-೧೧; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕನ್ನವಿಡು**: ಕನ್ನವಿಡುವ ಕಳ್ಳನನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ತಂದನಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಕನ್ನ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕನ್ನಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಸೂದ್ರಕಂ ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬-೪; 946); ಕನ್ನಯ್ಯಂ ಕಲ್ಲ ನಿಱಿಸಿದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೧-೯; 967); ಸನ್ಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಕಂನ್ನಯ್ಯ ಬರೆದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪-೧; 971).
[ಕನ್ನ$_4$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕನ್ನರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. ℙ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಮೂರನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಕಾಲವರಿಷಾ ಪ್ರಿಥುವೀ ವಲ್ಲವ ಮಾರಜಾದಿರಾಜಪರಮೇಶ್ವರಾ ಶ್ರೀಮತ್ಕನ್ನರ ಭಟಾರರ (ಎಇ. XXI, ೩೫-೨; 883); ಕನ್ನರಸ ಪೃಥಿವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೪೮; 890?); ಪೊಸವೂರ ಬೇದಮ್ಮನುಂ ಕನ್ನರನುಂ ಕಳ್ಳವ್ರಣೆಸೆಯ ರಟ್ಟನು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪-೨೭; 968); ಕನ್ನರ ನಾದರದಿಂ ಕುಡೆ ಹೊನ್ನಂ ಮನಮೊಸೆದು ತೈಲಪಂ ಕುಡೆ ರನ್ನಂ ಮನ್ನಿಸಿ ಬಲ್ಲಾಳಂ ಕುಡೆ ಜನ್ನಂ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿವೆಸರಂ ಪಡೆದಂ (ಯಶೋಚ. ೧-೨೧). [ಕನ್ನ$_4$ + ಅರ್$_4$ (< ಅರಸ$_1$)]

ಕನ್ನವಚ್ಚ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ: ಎಳಗಲ್ಲದೊಳಿಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಬೊಟ್ಟಂ ಕೆಳೆಗೊಂಡೊಪ್ಪುವ ಪಚ್ಚೆಗನ್ನವಚ್ಚಂ . . . ಎಳಗಂದಂ ಕಳೆಗುಂ ಜಗಕ್ಕೆ ಕಂದಂ (ಚಿಕವಿ. ೩-೪೪). [ಕನ್ನ$_3$ + ಪಚ್ಚ$_3$]

ಕನ್ನವಟ್ಟ (ನಾ). ಮದ್ದಳೆಯ ಚರ್ಮದ ಒಂದು ಭಾಗ: ಎಡಗೆಯ್ ಬಲಗೆಯ್ ತೋರಂ ಕಡುಸಣ್ಣಂ ಕದಳಿ ಕನ್ನವಟ್ಟಂ ತಾನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ ಪ್ರಹರಣಮಿಂಪಂ ಪಡೆದಿರೆ ಸುರವಧು ಮೃದಂಗಮಂ ಬಾಜಿಸಿದಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧-೧೪೩). [?]

ಕನ್ನವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕಣಕದ ಪದರ, —ಕವಚ, —ಹೊದಿಕೆ: ನಸುಬಿಸಿಯ ಹೂರಿಗೆಯ ಕನ್ನ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂ, ಕಣ್ಣ]ವಟ್ಟಿಗೆದೆಗೆದು ಹಸನಾಗಿ ಬಿಚ್ಚಲದು ಬಿಚ್ಚುಹೂರಿಗೆಯಾಯ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೮).
[? + ಪಟ್ಟಿಗೆ$_3$ (< ಪಟ್ಟಿಕೆ)]

ಕನ್ನವಡ$_1$ (ನಾ). ತೆರೆ; ಜವನಿಕೆ; ಪರದೆ: "ಕಾಂಡಪಟಾವರಣೇನ = ಕನ್ನವಡದ ಮಱೆಯಿಂ" (ನೀಶಿವಾ. ೧೩-೧೮); ದುಗುಲದ ಕನ್ನವಡಂ ಗಟ್ಟಿದಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೬೪). 'ಕಂಡವಡ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಕಾಂಡಪಟ]

ಕನ್ನವಡ$_2$ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಯ ಗೋಡೆ: "ಕನ್ನಡಿಗೋಡೆಯ ಪೆಸರದು ಕನ್ನವಡಂ" (ಚಪುನಿ. ೬೬); "ಕನ್ನವಡಮುದೆನೆ ಕವಿಗಳ್ ಕನ್ನಡಿ ಗೋಡೆಯುಮೆನಿಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೮); ಬಳಸಿದ ಪೊನ್ನಕೋಂಟೆ ಪುರ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೈಗೆಯಲಿರ್ದ ತಾಣದೊಳ್ ಬಳಸಿದ ಪೊನ್ನ ಕನ್ನವಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಂಡಪಟ]ದಂತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧-೭೧); ಇದಿರ ಕನ್ನವಡದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಕಂಡು, ನಟ್ಟಾಲಿಗಳಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೪-೫). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಪಟ ?]

ಕನ್ನವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕನ್ನವಾಡ ಗಂಗವಾಡ ಬಳೆಯವಾಡರೆರ್ನಾಡಾಳ ಸಿಯಳಾಜ ಸಾಮಿ ಸರ್ಬರಸ ಕೊಟೋರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೧೮-೧; 870). [ಕನ್ನ$_4$ + ಬಾಡ$_1$]

ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿಸು 'ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿಸು' ನೋ.

ಕನ್ನವಿಕ್ಕು 'ಕನ್ನಮಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಕನ್ನವಿಡು 'ಕನ್ನಮಿಡು' ನೋ.

ಕನ್ನವಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನವಿಲು; ಕರಿನವಿಲು (?): ಕಾಗೆ ಕನ್ನವಿಲು ಕಕ್ಕರ ಕಾಡೆ ಪಾರಿವ ಗೂಗೆ ಗಿಡುಗ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೮೫). [< ಕರಿದು + ನವಿಲು (< ನವಿಲ್)]

ಕನ್ನವುರ, ಕನ್ನಪುರ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಕರ್ಣಪೂರ: "ಕನ್ನವುರಂ ಸಲೆ ಕರ್ಣಪೂರದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೩); ಮಿಸುಗುವ ಆರಂ ತೊಳಪ್ಪ ಕನ್ನವುರಂ ಚೆಲ್ವೆಸೆದಿರೆ ಬಲವರ್ಪ ವಿಟರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೪೦); ನೇವುರದ ಕನ್ನವುರದೆಕ್ಕಾವಳಿಯ ತೊಳಪ್ಪ ಮುತ್ತಿನಾರದ ಕಟಿಸೂತ್ರಾವಳಿಯ ಘನಸ್ತನೆಯರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೧೦); ಕನ್ನವುರ ಜಡಿದು ಕದಪಿನೊಳು ನಲಿಯೆ (ಗೀತಗೋ. ೬೭-೫). **ಕನ್ನಪುರ**: "ಕನ್ನಪುರ ಕರ್ಣಪೂರಂ" (ಕಶರ. ೨೦).
[< ಪ್ರಾ. ಕಣ್ಣಉರ, ಕಣ್ಣಊರ. / ಸಂ. ಕರ್ಣಪೂರ]

ಕನ್ನವುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕನ್ನವುರಿ ವಿಷಯೇ ಸಿ[ಮ್ಮ]ಲಗೆ ಪೂರ್ವ್ವದಿಗ್ಭಾಗೇ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮-೧೨; 862).
[ಕನ್ನ$_4$ + ಪುರಿ$_5$]

ಕನ್ನಸ (ನಾ). ಪಕ್ಕ; ಪಾರ್ಶ್ವ (?): ಎರಡುಂ ಕನ್ನಸದಿಂ ತಗುಳ್ದು ಚಮರಂ ವೈರೋಚನಂ ನಾಗ್ರತಸ್ಸರ ರೇರೇ ನ ಚ ಪಾರ್ಶ್ವತಸ್ಸರ ನ ಹೋ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯತಸ್ಸರಯೆಂದೊಡ್ಡಿನ ಮುಂತು ಪಿಂತು ಕೆಲನಂ ತಿರ್ದುತ್ತೆ ತಮ್ಮಿರ್ಬರುಂ ಮುರಜಂ ಬಾಯ್ತುರೆ ದೇವಸೇನೆ ನಡೆದತ್ತೋರಂತೆ ನೂಲ್ವೊಯ್ದವೊಲ್ (ಅನಂಪು. ೫-೪೪).
[ಪ್ರಾ. ಕಣ್ಣಾಸ = ಪರ್ಯಂತ, ಅಂತ್ಯಭಾಗ]

ಕನ್ನಾಕನ್ನಡಿ (ನಾ). ಹೊಳೆಯುವ ಕನ್ನಡಿ (?): ಕನ್ನಾಕನ್ನಡಿಗಳನ್ನೂ ತುಂಬುಗಳಸಗಳನ್ನೂ ತಳೆದ ವೇಶ್ಯಾಂಗನೆಯರು (ಬಿರುಗಂ. ೨೬-೯). [ಕನ್ನಾ ? + ಕನ್ನಡಿ$_1$]

ಕನ್ನಾಗರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): "ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪಃ — ಕನ್ನಾಗರು" (ಔಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ನಾಗರು ?]

ಕನ್ನಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಕರ್ನಾಟಕ ದೇಶ: ಆ ಕನ್ನಾಟಕ ದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರ್ಕುಂ (ಶ್ರೀಮಹಾ. ೧-೪೦). ೨. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ: ಹೊದಲಿ ವಿಷಯೇ ಬೆದಿರೂರ್ ಮಯೂದತ್ತವ್ ಅಸ್ಯ ಸೀಮಾ: ಕನ್ನಾಟಕೇ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೫-೩೮; 634). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಾಟಕ]

ಕನ್ನಾಡು (ನಾ). ಕನ್ನಡನಾಡು; ಕರ್ನಾಟಕ: ನೆರೆಯರಮನೆ ಕನ್ನಾಡಿನ ಭೂಪರಾ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೪೬-೨); 'ಹೊಯ್ಸಳಮನೆತನ ಕನ್ನಾಡ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಕಸುವನ್ನು ಶಿವನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಡಲಿ . . .' (ಸವತಿ. ೨೧೯). [< ಕರಿದು + ನಾಡು]

ಕನ್ನಾಯಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು (?): ಸಾವಂತಪಂಡಿತರ ಕಂನಾಯಿಗಳ ಸುಪುತ್ರ ಕೇಸವಪಂಡಿತರು ಮೊಸಳೆವಾಡದಲು ಜೀರ್ಣ್ನೋದ್ಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡ್ಸಿ . . . ಕಂನಾಯಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಮೊಸಳೆವಾಡದ ಶ್ರೀ ಪಾರಿಸ್ವನಾಥಂಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೮೭-೯; 1297); ಮದುವರಸನಾಯ್ಕರು ಸರ್ಗ್ಗಸ್ಥನಾದಲ್ಲಿ ಆತನ ಸತಿ ಬುಳ್ಳರಸಿ ಕಂನಾಯಿಗಳು ಗಂಡನ ವಿಜಯಶ್ರೀಯನೆಯಿದಿ ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೯-೧೩; 1447). [ಕನ್ನ$_4$? + ಅಯ್ಯಿ$_3$]

ಕನ್ನಿಕೆ$_1$, ಕನ್ನಕ್ಕಿ$_1$ (ನಾ). ಕುಮಾರಿ; ಕನ್ಯೆ: "ಕನ್ಯಾ, ಕುಮಾರೀ ಈ ಎರಡು ಕನ್ನಿಕೆಯ ಪೆಸರ್" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೬); "ಕೂಸೆಂದೆನೆ ಕನ್ನಿಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೩); ನೂತನ ಕನ್ನಿಕೆಯು ತಾನಾಗಿ ಜನಿಸಿದಳು (ಸಂಭಪ. ೧೩-೮); ಕಮಳವ್ವೆ ಬಾಚವ್ವೆ ಮೊದಲಾದಖಿಳ ರುದ್ರಕನ್ನಿಕೆಯರೊಲಿದು (ಚೆಬಪು. ೫-೨೮); ಅವರ ಕುಲದಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆನಿಸಿದ್ದ ಕನ್ನಿಕೆಯೊಬ್ಬಳು ನೀಚಕುಲದವನೊಬ್ಬನನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂದರ್ಭವೊದಿಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯಬಂತು (ಒಡೆಕ. ೧). **ಕನ್ನಕ್ಕಿ**: ಧರೆಯೊಳಗಿದ್ದ ಭಕ್ತರ ಕನ್ನಕ್ಕಿಗಳನು ನಿರುತ ವಿಚಾರಿಸುತಿರ್ದ (ದೇವಾಂಪು. ೯-೭೮); ಕನ್ನಕ್ಕಿಯಿರುವತನಕ ಹೆಸರು ಹೇಳುವ ಹಿಗ್ಗು (ನನಲ್ಲ. ೪-೧೦). [< ಸಂ. ಕನ್ಯಕಾ]

ಕನ್ನಿಕೆ$_2$, ಕರ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದ ಬೀಜಕೋಶ; **ಕರ್ಣಿಕೆ**: ಆ ವನಮೆಂಬ ತಾವರೆಯ ಕನ್ನಿಕೆಯಂತೆ ಪೂವಿನ ಕೊಳವೊಂದಿರಲು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೧೨). **ಕರ್ನಿಕೆ**: ಸರೋವರದ ನಡುವೆ ಕರ್ನ್ನಿಕೆವೊಲು ಮಂದರಮಿರ್ಪ್ಪುದು (ಕಇಆ. ೯೫-೪-೪; 12ನೆಯ ಶತ); ಸಾಸಿರದಳ ಕಮಲದ ಕರ್ನಿಕೆಯೊಳು (ಶರಚ. ೫೯೪).
[< ಸಂ. ಕರ್ಣಿಕಾ]

ಕನ್ನಿಕೋಂಬರೆ (ನಾ). ದಂಪತಿಗಳ ಶಯನಗೃಹ: "... ನೀನು ಕನ್ನಿಕೋಂಬರೆಯನ್ನು ಸೇರುವಾಗ ಸೋತು ಸುಣ್ಣವಾಗಿದ್ದೆ" (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೩೩). [← ಕೊಡ. ಕನ್ನಿಕೋಂಬರೆ]

ಕನ್ನೀರ್, ಕನ್ನೀರು (ನಾ). ಕರಿಯ ನೀರು: ತತ್ಪಶ್ಚಿಮತಃ ಕನ್ನೀ[ರ]ಸರಃ ತತ್ಪಶ್ಚಿಮತಃ ಜಂಬುಕಸರಃ ತತ್ಪ[ಚಿ]ಮತಃ ಭೂಮಿಸರಃ (ಸೌಇಇ. XX, ೬-೨೨; 730). **ಕನ್ನೀರು**: ಯಮುನೆಯ ಕನ್ನೀರನ್ನು ಸೂರ್ಯ ತನ್ನ ಹೊಂಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಮೆರಗು ಕೊಡುವಾಗ ಆ ತೀರದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಸಮಾಜ ತೀರಿಸಿದ್ದು ! (ಸೂರಜ. ೧೦). [< ಕರಿದು + ನೀರ್$_1$]

ಕನ್ನೀರು 'ಕನ್ನೀರ್' ನೋ.

ಕನ್ನೀಲ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುನೀಲ; ನೀಲರತ್ನ: ಅರುಣ ಮಣಿಯ ಕನ್ನೀಲದ ಪಳುಕಿನ ಕರುಮಾಡಗಳುರುಕಾಂತಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೩-೫೩). ೨. ಕಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ನೀಲಿಯಬಣ್ಣ. ೩. ಕರಿ, ಬಿಳುಪು ಎರಡೂ ಬಣ್ಣ ಕೂಡಿದ ಕೂದಲಿನ ಕುದುರೆ: ಕಾರೆಳ್ಳುಮಕ್ಕಿಯಂ ಸಮಸಾರಿಕೆಯಂ ಬೆರಸಿದಂತೆ ಕಪ್ಪುಂ ಬೆಳ್ಪುಂ ನೇರಿತಾಗಿರಲು ತನುರುಹವೋರನೆ ಕನ್ನೀಲನೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೨-೨೩); ಜನ್ನ ಜಿನ್ನಾರ ಚನ್ನಳಗ ಚೆಲುವ ಚೀರ ಕನ್ನೀಲ ಭೈರ ಕಂಕರಿಗಂ ಸನ್ನುತ ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯನೇಱಿ ನೃಪಕುಲರನ್ನರಿಗಂದು ತೋಱಿದನು (ಅಂಜಚ. ೬-೮೩). [< ಕರಿದು + ನೀಲ]

ಕನ್ನುಡಿ (ನಾ). ಕನ್ನಡ$_1$ ೨: ತಪಸ್ವಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ 'ಕಿತ್ತಡಿ' ಎಂಬ ಮೇಳದ ಮಾತಿದೆ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೪೮); ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಕಲಿಸುವದನ್ನು ಕಂಡು ಬಳಗದವರು ಹೀಯಾಳಿಸಿ ಕುಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡಿದರೂ (ಕಂನಾಸಾ. ೧೨೯). [?]

ಕನ್ನೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕುಮಾರಿ; ಕನ್ಯೆ: ಚಿಲಾತಪುತ್ರಂ ಕನ್ನೆಯಂ ಕೊಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೭-೯); ಈ ಕುಮಾರಂಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸದನಂಗಾ ಕನ್ನೆಯಂ ಮುಂ ಕೊಡಿಸುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೮೦); ತನ್ನ ಮಗಳ್ ಚೆನ್ನೆಯಪ್ಪ ಕನ್ನೆಯಂ ಕುಡೆ ಮದುವೆಯಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬-೧೮); ಎಸೆವ ಕನ್ನೆಯನುಮಾ ವರಾಭಂಗೆ ಕಯ್ಗೂಡಿಸಲೊಡಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೬೬); ಇನ್ನೊಂದು ಕಾವ್ಯವನೆಂದನಾ ಪಾಡುವ ಕನ್ನೆಯಾ ಹೊತ್ತಗೆವಿಡಿದು (ಭರಚ. ೬-೨೫); ಕನ್ನೆಯಿವಳನು ಕೊಂದುತಿಂದರೆ ಎನ್ನ ನರಹರಿ ಮೆಚ್ಚನು (ಗೋಹಾಡು. ೯೪). ೨. ಕನ್ಯಾಮಾಸ; ಸೂರ್ಯನು ಕನ್ಯಾರಾಶಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವ ತಿಂಗಳು; ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಭಾದ್ರಪದಮಾಸಕ್ಕೆ ಸರಿಹೋಗುವ ಸೌರಮಾನದ ಮಾಸ: ಸುರಪತಿ ಯಮ ವರುಣ ಕುಬೇರರ ದೆಸೆ ತಲೆಯಾಗೆ ವಾಮಪಾರ್ಶ್ವದೊಳೆಂತುಂ ಚರವಾಸ್ತು ಕನ್ನೆ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಪಡುಗುಂ ಮೂಱು ಮೂಱು ಮಾಸಂಬರೆಗಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೪); ಆಸಾಡಿ, ಸೋಣೆ, ಕನ್ನೆ – ಈ ಮೂರು ತಿಂಗಳೂ ಬಿಡುವು (ಅನಾಥೆ. ೧೯೯). ೩. ಕನ್ಯಾರಾಶಿ: ಮೃಗಲಾಂಛನಂಗೆ ವೃಷಭಂ ಬುಧಂಗೆ ಕನ್ನೆ ನಿಜೋಚ್ಚಂ (ಜಾತತಿ. ೧-೪೦). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. 'ಕನ್ನೆಸೊಪ್ಪು' ಪರಾ. ೬. ಇನ್ನೂ ಸಾಗುವಳಿಯಾಗದ್ದು; ಮೀಸಲು ಮುರಿಯದುದು. 'ಕನ್ನೆನೆಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕನ್ಯಾ]

ಕನ್ನೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಬಿದ್ದಣ ಜೋಳ ಮಹಾರಾಜರು ಕನ್ನೆಮೂನೂಱುಂ ಪೆಡಕಲ್ಲೆಂಟುನೂಱು ... ಆಳುತ್ತುಂ (ಕಇಆ. ೧೧೭-೨೨-೧೮; 1073). [?]

ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿ; ದುರ್ಗಾದೇವತೆ. ೨. ಭಾರತದೇಶದ ದಕ್ಷಿಣ ಭೂಶಿರ. [< ಸಂ. ಕನ್ಯಾಕುಮಾರೀ]

ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಲೋಳೆಸರ: "ಕಾರಕರಂಭಾ – ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿ" (ಒಷಧಿ. ೩೨); ಅರಿಸಿನ ಕಾಗಿದೊಂಡೆ ಬಜೆ ವಾಕುಚಿ ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿ ... ಎಕ್ಕೆಯೆನಿಪ್ಪುವೆಲ್ಲಮಂ ಬೆರಸಿರೆ (ಖಮದ. ೧೩-೧೫೩). ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (?): ಉರಿಮೂತ್ರಕ್ಕೆ:— ... ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿಯೆಂದರೆ ಅಡಿಕೆಚಿಟ್ಟನ ಬೇರಿನ ತೊಕ್ಕ ಸಕ್ಕರೆ ಸಹ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೧೯). [?]

ಕನ್ನೆಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು: ಇನ್ನೆವರ ನಾವಱಿಯದಿದ್ದೆವು ಕನ್ನೆಗಳ್ಳನ ತನುಜನೆಂಬುದ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದ ತಂದೆಮಕ್ಕಳ ಕಲಿತ ಕರ ಲೇಸು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೯-೨೪). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕನ್ನೆಗಾಲ (ನಾ). ಕನ್ನೆಯಾಗಿರುವ ಕಾಲ; ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆ: ಕನ್ನಡಿಯನು ಮುಂದೆ ಪಿಡಿದೆಮಗತ್ತಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡುನೋಡೆಂದು ಕನ್ನೆಗಾಲದೊಳೆಂದು ಕಾಡುವೆಯಲ್ಲವೆ (ಭರಚ. ೪೨-೧೦೯).
[ಕನ್ನೆ$_1$ + ಕಾಲ$_1$]

ಕನ್ನೆಗಿಡ (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಹೂವು ಕಾಯಿ ಬಿಡದಿರುವ ಎಳೆಯ ಗಿಡ (ಕ). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕನ್ನೆಗೆಱೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆರೆ; ಹೊಸಕೆರೆ (?): ಅಲ್ಲಿಯ ಹಿರ್ಯಕೆಱೆ ಮೊದಲಾಗಿ ... ಕನ್ನೆಗೆಱೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ$_2$ XVI, ತುಮಕೂ. ೧೧೦-೨೮; 1163); ತದುಗ್ರಾಮದಲು ಕನ್ನೆಗೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದೇವಾಲಯವನೆತ್ತಿಸಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೬-೧೩; 1796). ೨. ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಮೀಸಲಾದ ಕೆರೆ (?): ಅಲ್ಲಿಯ ಸಿದ ಸಮುದ್ರವೆಂದು ಕಂನೆಗೆಱೆ ಕಟ್ಟುವ ಸಂಮುಂಧ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೯-೬; 1447). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಕನ್ನೆಗೋಗಿಲೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕೋಗಿಲೆ: ಕನ್ನೆಗೋಗಿಲೆ ತಾನೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆದುದೊಯೆಂಬ ಬಿನ್ನಣವೆಸೆಯಲೋದಿದಳು (ಭರಚ. ೬-೨೫).
[ಕನ್ನೆ$_1$ + ಕೋಗಿಲೆ]

ಕನ್ನೆಗೋಸಾಸ (ನಾ). ೧. ಕನ್ಯಾಸಹಸ್ರ, ಗೋವುಗಳ ಸಹಸ್ರ. ೨. ಕನ್ಯೆಯರ ಮೇಲೆ, ಗೋವುಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಸಾಹಸ: ಪರಹಿತವ್ಯಸನಿಗಳಲ್ಲದೆ ದುರ್ವ್ಯಸನಿಗಳಿಲ್ಲ ಗೋಸಾಸಮಲ್ಲದೆ ಕನ್ನೆಗೋಸಾಸಮಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೧ ವ).
[ಕನ್ನೆ$_1$ + ಗೋ + ಸಾಸ$_0$ (< ಸಹಸ್ರ); ಕನ್ನೆ$_1$ + ಗೋ + ಸಾಸ (< ಸಾಹಸ)]

ಕನ್ನೆತನ (ನಾ). ಕನ್ನೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆ: ಕನ್ನೆತನಂಗೆಯ್ಮಲ್ ಬಗೆಗುನ್ನಾಣ್ ಮಿಗೆ ಮನಮುಮಿಬ್ಬುವರಿಯಲ್ ಬಗೆಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೫); ತನ್ನ ಮುನ್ನೆ ಕನ್ನೆತನದಂದೆತ್ತಿ ಕೊಂಡಾಡಿದ ಮಾತಾಪಿತೃಪಕ್ಷದ ಜನನೀಜನಂಗಳ್ ನೋಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೬ ವ); ಆಕೆಯ ಕನ್ನೆತನದಲಿ ನಿಲಿಸಿ ತಿರುಗಿದ ದಿನಪನಾಕ್ಷಣಕೆ (ಸಂಭಪ. ೧೪-೩೧); ಕನ್ನೆತನದ ಆ ಬಾಲೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಏನು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲಳು (ಜಯಂತ. ೧೪೫). [ಕನ್ನೆ$_1$ + -ತನ]

ಕನ್ನೆತೊಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ (?): ಕನ್ನೆತೊಟ್ಟವ ಬಡಗವರಿವ ಬೇರಂ ಸಿದ್ಧಿದಿನ ತಂದು ಅರ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿ ಮಡಗಿಕೊಂಡು ನನೆ ಹೊರಟಾಗ ನಿತ್ಯವೂ ಮೂರು ಬಾರಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿ ನನೆ ಮೇಲಕ್ಕೇರುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೯೮). [ಕನ್ನೆ ? + ತೊಟ್ಟ$_3$]

ಕನ್ನೆತ್ತರ್ 'ಕರ್ನೆತ್ತರ್' ನೋ.

ಕನ್ನೆನೆಲ, ಕನ್ನೆಲ$_2$ (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಸಾಗುವಳಿಯಾಗದಿರುವ ಕ್ಷೇತ್ರ; ಮಾಸಲು ಮುರಿಯದ ನೆಲ: ಸಂಶೋಧನೆ ಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸುವವರಿಗೆ ಇದು ಕನ್ನೆನೆಲವಾಗಿದೆ (ಸಂಶೋತ. ೩೧); ಈ ಕ್ಷೇತ್ರ ಇನ್ನೂ ಕನ್ನೆನೆಲ. ಆಗಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ ಅಗಾಧವಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. IV ಮುನ್ನುಡಿ). ಕನ್ನೆಲ$_2$: "ಹೊಸಭೂಮಿ; ಫಲವತ್ತಾದಭೂಮಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ನೆಲ]

ಕನ್ನೆಮಾಡ 'ಕನ್ನೆವಾಡ' ನೋ.

ಕನ್ನೆಯಾಡು (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಬಲಿಯದಿರುವ ಆಡು; ಮರಿಹಾಕದ ಆಡು: ಕನ್ನೆಯಾಡನು ತಂದು ಬನ್ನಬಡಿಸುತ ಕೊಂದು ಉನ್ನತವ ಪಡೆವ ವಿಪ್ರಾನಿಂ ಆಗಸರ ಕುನ್ನಿ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೩೪). [ಕನ್ನೆ$_2$ + ಆಡು$_3$]

ಕನ್ನೆಯಾವು (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಕರುಹಾಕದಿರುವ ಹಸು; ಕಡಸು: ಕನ್ನೆಯಾವಿನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿ ಬರುತ್ತಿಡೆ ಒಂದು ಎಳಸು ಹೋರಿಕರು (ಸುವಸಂ. ೬೫). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಆವು]

ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲ್ 'ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್' ನೋ.

ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲು 'ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್' ನೋ.

ಕನ್ನೆಲ$_1$ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ತುಂಬಿದ ಗಟ್ಟಿನೆಲ; ಕಲ್ನೆಲ (ಕ).
[< ಕಲ್$_3$ + ನೆಲ]

ಕನ್ನೆಲ$_2$ 'ಕನ್ನೆನೆಲ' ನೋ.

ಕನ್ನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲಿ; ಕರಿನೆಲ್ಲಿ: ಜಾಲವಾಲಂ ನೆಲ್ಲಿ ಕನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಡಪೊಡವು ಹಾಲೆಯಂಕೋಲೆ (ಸೋಮಚ. ೩-೨).
[< ಕರಿದು + ನೆಲ್ಲಿ]

ಕನ್ನೆಲ್ಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಬತ್ತ; ಕರಿನೆಲ್ಲು: "ಕೃಷ್ಣವ್ರೀಹಿ- ಕನ್ನೆಲ್ಲು" (ಒಷಧಿ. ೩೮). [< ಕರಿದು + ನೆಲ್ಲು (< ನೆಲ್)]

ಕನ್ನೆವಸದಿ (ನಾ). ಹೊಸ ಬಸದಿ; ಒಬ್ಬನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಸದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: ರೂವಾರಿ ದ್ರೋಹಘರಟ್ಟಾಚಾರಿ ಕನ್ನೆವಸದಿಯಂ ಮಾಡಿದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೬೬-೨; 1130). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಬಸದಿ]

ಕನ್ನೆವಾಡ, ಕನ್ನೆಮಾಡ (ನಾ). ಕನ್ನಿಕೆಯರ ಉಪ್ಪರಿಗೆ, —ಅಂತಃಪುರ: ತನ್ನ ಜೆಂಬೊನ್ನ ಕನ್ನೆವಾಡಕ್ಕೆ ಪೋಪಳಂ ಜ್ವಳನಜಟ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೪ವ); ನಾರದಂ ಗಗನವೀಥಿಯಿಂ ಮಿಥಿಲೆಗೆ ಬಂದು ಕನ್ನೆವಾಡದ ಬಾಗಿಲ್ವಾಡಮಂ ಪುಗುಪಾಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೮೧ವ); ಎನ್ನಂ ಭೂಭುವನಪತಿ ನಲ್ಮೆಯಿಂ ಕನ್ನೆವಾಡಕಾ ಕ್ಷಣದೊಳಟ್ಟಿದಂ (ದಶಕು. ೧೧-೬೨): ಅರಸುಮಗಳಿಗು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಗೊಡರ್ಕ್ಕೆ! ನನ್ನ ಕನ್ನೆವಾಡದಿ ಕೂತು ನೋಡುತಿಹೆನು (ಸಬೀಗೀ. ೫೭-೪); ಕನ್ನೆವಾಡದ ಬಾಗಿಲವರೆಗೂ ಕಳುಹಿಸುತ್ತ ರಾಣಿಯರಿಬ್ಬರೂ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ನಿಂತರು (ಸವತಿ. ೧೫೧).

ಕನ್ನೆಮಾಡ: ತನ್ನ ಜೆಂಬೊನ್ನ ಕನ್ನೆಮಾಡದ ಮೇಗಣ ನೆಲೆಯ ಚೌಪಳಿಗೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ನಿಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೯ ವ); ಏಜಿಪದಳ್ ತರುಣಿ ತನ್ನಯ ರನ್ನದ ಕನ್ನೆಮಾಡಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೯೮); ತನ್ನ ಕನ್ನೆಮಾಡದೋವರಿಯೊಳೊಂದು ದಿವಸಂ ಬೆಳ್ಪಸದನಂಗೊಂಡು ಸುಖಸುಪ್ತೆಯಾಗಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೦೫ ವ); ಹರುಷದಿಂದಲಿ ಕನ್ನೆಮಾಡದ ಪಿರಿಯ ಚೌಪಾಳಿಗೆಯಲತಿವಿಸ್ತರದಲೋಲಗಗೊಟ್ಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೧೮). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ವಾಡ$_1$]

ಕನ್ನೆವುಯಿಲ್ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನೆಯ ಕೂಗಾಟ, —ಹುಯಿಲು. ೨. ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಹೋರಾಟ; ಮೊದಲನೆಯ ಯುದ್ಧ: ಮುನ್ನಿವನ ತಂದೆ ಮಧುರೆಯ ಮನ್ನೆಯನಂ ಗೆಲ್ವನಾವಸಿದೆ ವೀಳೆಯಮೆಂಬನ್ನಂ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ ಕನ್ನೆವುಯಿಲ್ಗೆಳಸಿ ನಮಿಸಿ ಮನ್ನಣೆವಡೆದಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪೫-೫). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಪುಯಿಲ್ (< ಪುಯ್ಯಲ್ ?)]

ಕನ್ನೆವೆಣ್, ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಕೊಡಗೂಸು: ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣಳ ಕೆಳದಿಯರ ಕೂಡೆ ಶೈಶವೋದ್ಭಿನ್ನಯೌವನೆಯಾದ ವಿಷಯೆ ಬರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೩೦); ಕನ್ನೆವೆಂಗಳೊಡನೊಡನೆ ಸಡಗರಿಸುತಿದಿರೆವಂದು (ಮರಾಜಃ. ೯೭-೧೦೮); ಕಿರುಜವ್ವನದ ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣ ದುಂಡಿಸಿದ ನುಣ್ಪಿನ ಮೆಯ್ಯೊಬಗು (ಮಂತ್ರಶ. ೮೪-೧೪). ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣು: ಅಲ್ಲಿರುವ ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣುಗಳ ಮುಖಕಾಂತಿಗಳಿಂದ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದ ಮಳೆ ಸುರಿದಂತೆ . . . ಇರುವುದು (ವಚಕಾ. ೪೯). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಪೆಣ್]

ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣು 'ಕನ್ನೆವೆಣ್' ನೋ.

ಕನ್ನೆವೆಜಿ (ನಾ). ಬಾಲಚಂದ್ರ; (ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ) ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ: ದಿನದಿನಕತಿ ಕಳೆಯೆತ್ತಿದಳು ಕನ್ನೆವೆಜಿಯಂತೆ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨೦-೨೫).
[ಕನ್ನೆ$_1$ + ಪೆಜಿ]

ಕನ್ನೆವೇಟ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನೆಯು ಮಾಡುವ ಪ್ರಣಯ; ಕನ್ಯೆಯ ರತಿಭಾವ: ಎನ್ನ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ಸುಟುದುವು ತಾಮೆ ಕನ್ನಡಿಸಿದಪ್ಪುವು ಕನ್ನೆಯ ಕನ್ನೆವೇಟಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೬). ೨. ಕನ್ಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರೇಮ: ತನ್ನ ಕನ್ನೆವೇಟದ ಚೆನ್ನೆಯಂ ನೆನೆದು (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩೩ ವ); ಕನ್ನೆವೇಟದ ನೇಹವತಿಬಲ್ಲಿತಾತಂಗೆ (ಸಂಬಿರ. ೧೩-೨೨). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಬೇಟ$_2$ (< ಬೇಂಟ)]

ಕನ್ನೆಸಾಸ (ನಾ). ಕನ್ಯೆಯು ಮಾಡುವ ಸಾಹಸ: ಕೊಂತಿಯ ಕನ್ನೆಸಾಸ[ಪಾಠಾಂ. ಸಾಹಸ]ದಿನಾದ ಕನ್ನೆವೇಟದೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೦ವ). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಸಾಸ]

ಕನ್ನೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಬಾಳೆ, ಕನ್ನೆಸೊಪ್ಪು (ನೈಪಗಿ. ೨೪-೩೪). [ಕನ್ನೆ$_2$ + ಸೊಪ್ಪು]

ಕನ್ನೇಶ್ವರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದೇವಕುಳಮಾಸೀತ್ ಕನ್ನೇಶ್ವರ ನ್ನಾಮ ಸ್ವನಾಮಧೇಯಾಂಕಿತ (ಇಆ. XIII, ೧೪-೪೦; 735). [?]

ಕನ್ನೈದಿಲ್ 'ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್' ನೋ.

ಕನ್ನೈದಿಲು 'ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್' ನೋ.

ಕನ್ನೈದಿಲೆ 'ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್' ನೋ.

ಕನ್ನೈದಿಲೆರೆಯ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ಕನ್ನೈದಿಲೆರೆಯನು ಬಂದನು ಕನ್ನೆಯ ಕೆನ್ನೆಯ ಬೆಳ್ಪನೆಯವನು ಬಂದನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೦-೩೪).
[ಕನ್ನೈದಿಲ್ (< ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್) + ಎರೆಯ (< ಎಜೆಯ)]

ಕನ್ನೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕಂದು; ಕಪ್ಪಾಗು: ಬೀಗೆ ಬಿಂಬಾಧರಂ ಬಾಯುಗೆಯಿಂ ಕನ್ನೈಸೆ ಪೊಯ್ದುಂ[ಪಾಠಾಂ. ಪಾಯ್ದುಗಿವನ್ನಂ ಬೆಂಗೆ ಪೊಯ್ದಾ] ಗುರುಕುಚಯುಗಳಂ ಸೊಪ್ಪುಸೊಪ್ಪಾಗೆ ಕಣ್ಗಳ್ ಮುಗಿವನ್ನಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೩೩). [ಕನ್ನ$_4$ + -ಇಸು$_1$]

ಕನ್ಯಕಾಜಾತ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾಗದವಳು ಹಡೆದ ಮಗ; ಕಾನೀನ. [ಸಂ.]

ಕನ್ಯಕೆ (ನಾ). ಕುಮಾರಿ; ಕನ್ಯೆ: ಗರುಡನಾಭಿಯೆಂಬ ಗಾರುಡಿಗಂ ತತ್ಕನ್ಯಕೆಯಾಯುಷ್ಯಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಸು ಕು ಮಾ. ೬-೮ ವ); ಕನ್ಯಕೆ ವಜ್ರಬಾಹುಗನುರೂಪೆ ಗಡಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೬); ಆಳಿಯಂ ಮೊಜ಼ೆಯಿಂ ಭಾಗ್ಯದಿನಳಿಯಂ ಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂದಮಳಿಯಂ ಗುಣದಿಂದಳಿಯಂ ವಿತರಣ ಗುಣದಿಂದಳಿಯನೆನಿಪ್ಪಂಗೆ ಕುಡುಗೆ ಕೃತಿಕನ್ಯಕೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೭೦). [ಸಂ. ಕನ್ಯಕಾ]

ಕನ್ಯಸೆ (ನಾ). ಕಿರುಬೆರಳು (ಕ). [ಸಂ. ಕನ್ಯಸಾ]

ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿ (ನಾ). = ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿ. [ಸಂ. ಕನ್ಯಾಕುಮಾರೀ]

ಕನ್ಯಾದಾನ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹ ಮಾಡುವುದು: ಮೇದಿನಿಯನೊಲಿದಿತ್ತ ಫಲ ವಸ್ತ್ರಾದಿ ಕನ್ಯಾದಾನಫಲವಹುದಾದರಿಸಿ ಭಾರತದೊಳೊಂದಕ್ಷರವ ಕೇಳ್ದರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೨೦); ನೂಱು ಕನ್ಯಾದಾನವನು . . . ಧಾರೆಯೆಱೆದಿತ್ತಂತೆ ಫಲ ಕೈಸೇರುವುದು (ಹರಿಸಾ. ೧೦೬). ೨. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ಯೆಗೆ ಕೊಡುವ ಬಳುವಳಿ: ಕನ್ಯಾದಾನಂಗೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಇ. XIX, ೨೦೮-೬; ?); ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಕಂನ್ಯಾದಾನವಾಗಿ ಸುಖದಿಂ ಭೋಗಿಸುವಂತಾಗಿ . . . ಬರೆಶಿಕೊಟ್ಟ ತಾಮ್ರಶಾಸನ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೫-೨೧; 1394); ಮಾಣಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ನಾರಣಸೆಟ್ಟಿಯ ಮದವಳಿಗೆ ದೇವಕ್ಕ ಕನ್ಯಾದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೪-೩೩; 1433); ಹಿತ್ತಿಲು ಮನೆ ನೆಲ ಹೊಲ ಸಹವಾಗಿ ಗಂಡಿಗೆ ಮೂಲ ಹೆಂಣಿಗೆ ಕಂನ್ಯಾದಾನವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೪-೮; 1576). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ದಾನ)]

ಕನ್ಯಾದಾನ$_2$ (ನಾ). ಮದುವೆಗೋಸ್ಕರ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು (ಕ). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ಆದಾನ)]

ಕನ್ಯಾಬ್ರತ (ನಾ). = ಕನ್ಯಾವ್ರತ೧: ಬಡನಂಟರ್ ಮದುವೆ ಮಾಡೆಯುಮೊಲ್ಲದೆ ಕನ್ಯಾಬ್ರತದೊಳ್ ಪತ್ತಿವೆಸಂಗೆಯ್ದು ಕಾಲಮಂ ಕಳೆವುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೬ ವ). [< ಸಂ. ಕನ್ಯಾವ್ರತ]

ಕನ್ಯಾರತ್ನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಕನ್ಯೆ: ಅಂತು ಸುಭದ್ರೆಯೆಂಬ ಕನ್ಯಾರತ್ನಮುಂ . . . ಆ ಪುರುಷರತ್ನಾಕರನೊಳ್ ನೆಱಪಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೦ ವ); ಇಂಥ ಕನ್ಯಾರತ್ನವು ದೊರೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅನಂತಜನ್ಮದ ಸುಕೃತವು ಬೇಕು (ಮಂಜುಕ. ೧೫). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ರತ್ನ)]

ಕನ್ಯಾರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಗ್ರಹಗಳು ಚಲಿಸುವ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕನ್ಯಾರಾಶಿಸ್ಥಿತ ಚಂದ್ರಫಲ (ಜಾತಕಿ. ೧೭-೬). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ರಾಶಿ)]

ಕನ್ಯಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಮದುವೆಗಾಗಿ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಬೇಡುವವನು, —ಬಯಸುವವನು: ಕನ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ನೀಂ ಬಂದು ಬೇಡುವುದಿಳೆಯೊಳನ್ಯಾಯವಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೭). [ಸಂ. ಕನ್ಯಾರ್ಥಿನ್]

ಕನ್ಯಾವಜ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜದ ಹೆಸರು: ಕಾಳಭೈರವ ಪ್ರಥಮ, ಸ್ವಾತೀ, ಚಿತ್ತಾ ಮತ್ತು ಉತ್ತರದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದು ವಜ್ರಾಕೃತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕನ್ಯಾವಜ್ರವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೭೦). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ವಜ್ರ)]

ಕನ್ಯಾವರಣ (ನಾ). ೧. ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ವರಿಸುವುದು; ಕನ್ಯಾಪರಿಗ್ರಹ: ಒಸಗೆಯಲಿ ನಿಸ್ಸಾಳತತಿ ಗರ್ಜಿಸಿದವಖಿಳಜನಂಗಳುತ್ಸಾಹಿಸಿತು ಕನ್ಯಾವರಣವಾಯಿತು ವೈದಿಕೋಕ್ತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೭೬). ನಿಲಿಸಿ ಮೆಟ್ಟಕ್ಕಿಯಲಿ ಮದುವಕ್ಕಳಿಗೆ ಕನ್ಯಾವರಣವಾದವು ಘಳಿಗೆ ವಟ್ಟಲ ಲಗ್ನದೋಂಪುಣ್ಯಾಹ ರಚನೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೪೬). ೨. ಕನ್ಯೆಯನು ಆರಿಸುವುದು: ತನ್ನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಹೋಗಿ ಕನ್ಯಾವರಣವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂದು . . . ಮಿತ್ರಪಾಲನನ್ನು ಪದ್ಮಿನಿಯ ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಕವಿಕ. ೩೬). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ವರಣ)]

ಕನ್ಯಾವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಕನ್ಯೆಯಾಗಿಯೇ ಇರುವಿಕೆ, —ಇರುವುದು: ನಾನಿಂತು ಕನ್ಯಾವ್ರತದೊಳ್ ಕಳೆವೆಂ ಕಾಲಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೮). ೨. ಕನ್ಯೆಯರು ಆಚರಿಸುವ ವ್ರತ: ಯೌವನದುನ್ನತಿ ನೆಱೆಯೆ ನೆಱೆಯೆ ಕನ್ಯಾವ್ರತಮೊಡನೆಱೆದುದು ತದೀಯ ಗುರುಜನವಿನುತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೮). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ವ್ರತ)]

ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾಗುವಾಗ ಮದುಮಗಳ ತಂದೆಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ದ್ರವ್ಯ, —ತೆರ: ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕಮತಿದೋಷಕರ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೨೯); ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಇಂದು ವರದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೫೬). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ಶುಲ್ಕ)]

ಕನ್ಯಾಸೆರೆ (ನಾ). ಕನ್ಯೆಯ ಸೆರೆ; ಮದುವೆಯಾಗದೆ ನಿಂತಿರುವ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸ್ಥಿತಿ: ಕನ್ಯಾಸೆರೆ ಬಿಡಿಸಿದವರು ಪುಣ್ಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕನ್ಯಾ$_0$ + ಸೆರೆ$_3$ (< ಸೆಱೆ$_2$)]

ಕನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗದವಳು; ಕುಮಾರಿ: "ನಾನಿನ್ನೂ ಕನ್ಯೆ" ಎಂದು ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಬರೆದುಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದಳಂತೆ (ನಿಶಿಉ. ೧೧೭). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಯಕಿಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಕನ್ಯೆ, ಊಢೆಯರೆಂಬೆರಡು ಪ್ರಕಾರಮಾದ ನಾಯಕಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕನ್ಯಾರಾಶಿ: ಮತ್ತಮಾ ಖಗೋಳದಲ್ಲಿ . . . ಕನ್ಯೆ . . . ಮೀನವೆಂಬ ಪನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳೇ (ವಿವೇಕ. ೨೫೮). [ಸಂ. ಕನ್ಯಾ]

ಕನ್ನಿಲ್ಲ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈ ಕಲ್ಲಂ ಕನ್ನಿಲ್ಲಮ್ಮಾಡಿದೊ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೫-೧೧; 876). [?]

ಕಪ (ನಾ). ಶ್ಲೇಷ್ಮ; ಕಫ: "ಕಫ – ಕಪ; ಗುಂಫನ – ಗುಂಪನ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); "ಫಣಿ, ಪಣಿ; ಕಫ, ಕಪ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಫ]

ಕಪಕಪ (ನಾ). ಆತುರದಿಂದ ನುಂಗುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಶಬ್ದ. 'ಗಪಗಪ' ಪರಾ.

ಕಪಕಪನೆ = ಆತುರವಾಗಿ; ವೇಗವಾಗಿ: ಎಂಥ ಮಾಂಸವಿದ್ದರೂ ತೋಳಗಳು ಅದನ್ನು ಕಪಕಪನೆ ತಿಂದುಬಿಡುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೫೩). [?]

ಕಪಟಿ$_1$ 'ಕಪ್ಪಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಪಟ$_2$ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪಟ$_3$ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ನಟನೆ; ಮೋಸ: "ಕೈದವಂ ಕೈತಜತ್ತುಕಮೆಂದು ಕಪಟಕ್ಕೆಯ್ದಿರ್ಪ ನಾಮ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೩); ಕಪಟದಿಂದೆ ವಿಲಾಸಿನಿಯಾದ ವೇಷಮಂ ನೆನೆಯಿಸಿದಪ್ಪುದೀ ಪಸಿಯ ಬಣ್ಣಮಿವಳ್ಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮); ನಿನ್ನ ಕಪಟವನಱಿತೆ ವನದೊಳಗೆನ್ನನಟ್ಟಿದೆ ಮೃಗದ ಬಳಿಯಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩-೨೩). [ಸಂ.]

ಕಪಟಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕಾರ್ಯ; ವಂಚನೆ: "ವೈಸಿಕಮೆನೆ ಕಪಟಕೃತ್ಯಮೆಂದಱಿಗೆ" (ಭಾರನಿ. ೧೨). [ಕಪಟ$_3$ + ಕೃತ್ಯ]

ಕಪಟಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. = ಕಪಟಕೃತ್ಯ. ೨. ನಟನೆ: ಮಹಾದ್ಭುತ ಭಯ ರೌದ್ರ ಭಯಾನಕ ವೀರರಸಂಗಳನೆ ಕಪಟಕ್ರಿಯೆಯಿಂ ಪಿರಿದು ಮಾಡಿ ಪೇಟ್ವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೧೪). [ಕಪಟ$_3$ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕಪಟಗಾರ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ (೭).
[ಕಪಟ್ಟ$_3$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಪಟಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ್ತಿ; ವಂಚಕಿ (೭).
[ಕಪಟಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಪಟತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ;. ವಂಚಕತನ; "ತಂತ್ರ" (ಗುವಿಮೋ. ೭). [ಕಪಟ್ಟ$_3$ + -ತನ]

ಕಪಟತ್ವ (ನಾ).=ಕಪಟತನ: ಮಾಡಿದುಪಕಾರವನು ಮಱತುಕೊಂಬರು ಮತ್ತೆ ಕೂಡಲೇ ಕಾದುವರು ಕಪಟತ್ವದಿಂದ (ಪುರಂದ. ೧-೨೮-೫).
[ಸಂ.]

ಕಪಟನಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುವೇಷ ಕಟ್ಟಿ ಮೋಸಮಾಡುವಿಕೆ; ಮೋಸಕ್ಕಾಗಿ ಹೂಡುವ ನಟನೆ: ಅಪರಾಧಿ ನಾನಲ್ಲ ಅಪರಾಧ ವೆನಗಿಲ್ಲ ಕಪಟನಾಟಕಸೂತ್ರಧಾರಿ ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೨-೯೮ ಪಲ್ಲವಿ); ಅವನ ಕಪಟನಾಟಕವು ಈಗೀಗ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಲಿದೆ (ರಾವಿಜ. ೩೦); ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ಒಂದು ಕಪಟನಾಟಕವನ್ನು ಆಡಿದೆವು (ಜಯಂತ. ೪೨೫). ೨. ಕಪಟನಾಟಕ ಆಡುವವನು; ಮಾಯಾವಿ: ಕಪಟನಾಟಕನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕರದಿ ಪೊನ್ನಂಡೆಯಂ ಪಿಡಿದು (ನವಮೋ. ೧೦-೫೯).
[ಕಪಟ್ಟ$_3$ + ನಾಟಕ]

ಕಪಟಪಟು (ನಾ). ಮೋಸಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ವಂಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆತನ ಪೆಂಡತಿ ದುರ್ಮತಿ ಯೆಂಬಳ್ ಕುಲಟಿ ಕಪಟಪಟುವಪ್ಪುದಱಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೭೧-೬); ಬಂದ ಸುಜನಮೃಗಧೀವರಂ ಕಪಟಪಟು[ಪಾಠಾಂ. ವಟು]ಕೌಶಿಕಂ ವಾಸಿಷ್ಠಮುನಿ ಹೋದ ಹೊತ್ತನಱಿದು (ಹಚಕಾ. ೩-೫).
[ಕಪಟ್ಟ$_3$ + ಪಟು]

ಕಪಟವಿದೂರ (ನಾ). ಮೋಸದಿಂದ ದೂರನಾದವನು: ಕಪಟ ವಿದೂರಂ ರತಿಪತಿಹರಣಂ ಜಿತಭವಮರಣಂ ಕ್ಷಿತಿವರನಿದಿರೊಳ್ ನಿಂದಂ (ಹವಿಸ್ಮಾರ. ೨-೧೦). [ಕಪಟ್ಟ$_3$ + ವಿದೂರ]

ಕಪಟವೇಷ (ನಾ). ಸಹಜವಲ್ಲದ ವೇಷ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ವೇಷ.
[ಕಪಟ್ಟ$_3$ + ವೇಷ]

ಕಪಟಶಬರ (ನಾ). ಬೇಡರವನ ವೇಷ ತೊಟ್ಟವನು; ನಿಜವಾದ ಬೇಡನಲ್ಲದವನು: ಮಾಣದೆಚ್ಚಂ ಕಪಟಶಬರನಂ ಕೊಳ್ವೆನುತ್ತಣ್ಮಿ ಪಾರ್ಥಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೩೯). [ಕಪಟ್ಟ$_3$ + ಶಬರ]

ಕಪಟಸನ್ಯಾಸ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ಸನ್ಯಾಸ: ಅವಳದು ಕಪಟ ಸನ್ಯಾಸವೋ ನಿಜವಾದ ಭಕ್ತಿಯ ಭಾವವೋ ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಿಳಿಸುವುದು ಅವನ ಉದ್ದೇಶ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೨೩). [ಕಪಟ್ಟ$_3$ + ಸನ್ಯಾಸ]

ಕಪಟಸನ್ಯಾಸಿ (ನಾ). ಸನ್ಯಾಸಿಯ ಸೋಗು ಹಾಕಿದವನು; ಸನ್ಯಾಸಿಯ ವೇಷಧಾರಿ: ಅರ್ಜುನನಂತಹ ವೀರಾಗ್ರಣಿಯು ಆ ಭಾಮಿನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲು ಕಪಟಸನ್ಯಾಸಿಯಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೪೮೬). [ಕಪಟ್ಟ$_3$ + ಸನ್ಯಾಸಿ]

ಕಪಟಸ್ಥ (ನಾ). = ಕಪಟಗಾರ. [ಸಂ.]

ಕಪಟಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ವಂಚನೆಯ ಮನಸ್ಸು ೨. ವಂಚನೆಯ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: "ಕಱುಬನೆನೆ ಕಪಟಹೃದಯಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೫).
[ಕಪಟ್ಟ$_3$ + ಹೃದಯ]

ಕಪಟಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸು; ವಂಚಕತನ: ಓಪ ಭೋಗವೆ ನಿನ್ನ ಯೋಗಸ್ಥಾಪನಂ ಕಪಟಾತ್ಮವೇ ತಪವು (ಬಸಪು. ೪೧-೯). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ; ವಂಚಕ.
[ಸಂ. ಕಪಟಾತ್ಮನ್]

ಕಪಟಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ತಿಳಿದು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವರು ಕಪಟಿಗಳು; ಮಿಥ್ಯಾಚಾರರು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೦೩); ಹೀಗೆ ಕಪಟಿಗಳಾಗಿರ ಬಾರದು (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೩೦). [ಸಂ. ಕಪಟಿನ್]

ಕಪಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ. ೨. ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕಪಟತನ (೭). [ಸಂ.]

ಕಪಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪಟಮಾಡು; ಮೋಸಮಾಡು: "ಛದಯತಿ = ಕಪ ಟಿಸಿದಪಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೯೫). [ಕಪಟ್ಟ$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಪಟೆ$_1$ 'ಕಪ್ಪಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಪಟೆ$_2$ (ನಾ). ಮೋಸಗಾತಿ: ಪಂಕರುಹಾರಾತಿಸುತಾಂಶದೊಳ್ ಕಪಟೆ ದುಶ್ಚಾರಿತ್ರೆ ಶುಕ್ರಾಂಶದೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨೨-೩).
[ಕಪಟ್ಟ$_3$ + -ಎ$_2$]

ಕಪಟೋಪಾಧ್ಯ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಸೋಗು ಹಾಕಿದವನು; ಇವರು ಕಪಟೋಪಾಧ್ಯರೆಂಬುದನವನು ಬಲ್ಲನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೧-೯).
[ಕಪಟ್ಟ$_3$ + ಉಪಾಧ್ಯ (< ಉಪಾಧ್ಯ$_1$)]

ಕಪಡ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪಣಿ 'ಕಪನಿ' ನೋ.

ಕಪನಿ, ಕಪಣಿ, ಕಪಿನಿ, ಕಫನಿ (ನಾ). ೧. ಬೈರಾಗಿಗಳು ತೊಡುವ, ತೋಳುಗಳಿಲ್ಲದ ಉದ್ದನೆಯ ಅಂಗಿ: ಇದೇನು ವೇಷ? ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಡೆ, ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಪನಿ, ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಜೋಳಿಗೆ (ಪರಿಸ. ೫೯). ಮೈಮೇಲೆ ಕಾವೀ ಬಣ್ಣದ ಕಪನಿ (ಕುರಿಹಿಂ. ೨೩). **ಕಪಣಿ:** ೧. "ಉದ್ದನ್ನ ಅಂಗಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). ೨. "ಸಡಿಲವಾದ, ಪೂರ್ತಿತೋಳಿನ, ಬಿಳಿಯ ಬಟ್ಟೆಯ ಉಡುಪು: ಪಾದ್ರಿಯ ಕಪಣಿ" (Surplice. ಇಂಕನಿ). **ಕಪಿನಿ:** ೧. ಧರಿಸಿರುವ ಆ ಕಪಿನಿಯಂತಹ ಅಂಜೂರವರ್ಣದ ನಿಲುವಂಗಿ . . . ಭಕ್ತಿಯ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವಂತೆ ಬಲಾತ್ಕರಿಸುವಂತಿದೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೨೧೮); ಕಪಿನಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟು ತಲೆಗೆ ಪಾಗನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಒಬ್ಬ ಶಿವಾಚಾರಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿ ಕಂಡನು (ಚಿಕರಾ. ೨೦). **ಕಫನಿ:** ೧. ಮೈಯಲ್ಲಿ ಹಸರುಬಣ್ಣದ 'ಕಫನಿ'ಯನ್ನು ತೊಟ್ಟು . . . ಔರಂಗ ಜೇಬನು ನಿಂತಿದ್ದನು (ಔರಂಗ. ೧೬೦); ಈ ಕಫನಿಯ ಕಳ್ಳ ತಾನು ದೊಡ್ಡ ಸ್ವಾಮಿಯೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು . . . ಹಣವನ್ನೂ ಧಾನ್ಯವನ್ನೂ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದ (ನಾಪೋಲೀ. ೨೪೬).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಕಫನೀ; ಮರಾ. ಕಫಣೀ, ಕಫನೀ]

ಕಪರ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪರಬಾಳೆ 'ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ' ನೋ.

ಕಪರಸುಂಠಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದಿರುವ ಸಾವಿರಾರು ಕಾಲುಗಳಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು; ಒನಕೆ ಮಂಡಿ; ಸಾವಿರ ಕಾಲಿನ ಹುಳು; ಬೆಟ್ಟಬೆನಕ (ಉಕ): ಕಪರಸುಂಠಿ ಹಾವಿಗೆ ಕಣ್ಣುಕೊಟ್ಟು ಕಾಲು ಪಡೆಯಿತಂತೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಪರ್ದ (ನಾ). ೧. ಕವಡೆ: "ಕಪರ್ದಂ ವರಾಟಕಮೆನಲ್ಕವಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨-೯). ೨. ಶಿವನ ಗಂಟುಗಟ್ಟಿದ ಜಡೆ; ಜಟೆ: "ಆ ಮಹಾಶಿವನ ಜಡೆಗಳು ಕಪರ್ದಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೪); ಕುಂಡಲದಿನೊಪ್ಪುವ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಿಂ ಕಪರ್ದದಿಂದಂ ಕಮನೀಯ ವಸ್ತ್ರದೆ (ಉಮಾಶ. ೧೧); ಅರೆಗೆಂಪಿಡಿದ ಮುಡಿದ ಜಡೆಮುಡಿ ಬಾಂಗೂ ದಲನ ಕಪರ್ದಮಂ ಕೀಱ್ಮಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೯-೮); [ಸಂ.]

ಕಪರ್ದಕ (ನಾ). ಕವಡೆ: ಅಂಥ ಜಿಗಟು, ರಿಪಿಜಿಡ್ಡು ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕೂಡ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದರೂ ಅವರ ಕೈಯಿಂದ ಒಂದು ಕಪರ್ದಕ ವನ್ನೂ ಉಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೯). [ಸಂ.]

ಕಪರ್ದಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜಡೆಗಟ್ಟಿದ ಕೂದಲುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಬಾಲೆಯ ಬಾಲಭಕ್ತಿಗೊಲ್ದು ಕಪರ್ದಿ ಕನಸಿನೊಳ್ ಬಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೫–೧೮). ೨. [ಛಂದ] 'ಗುರು' ಚಿಹ್ನೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು: ವ್ಯೋಮದ್ವಯಂ ಭಾನು ಕಪರ್ದಿಯುಗ್ಮಂ ತಾಮಾಗಿರಲ್ಕೆಂಟಜಕೊಳಾ ವಿರಾಮಂ ಈಮಾಜ್ಕಿಯಿಂದೋದಿದೊಡಿಂದ್ರವಜ್ರಂ ನಾಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೬೩). [ಸಂ. ಕಪರ್ದಿನ್]

ಕಪರ್ದಿ$_2$ (ನಾ). = ಕಪರ್ದ ೧: ಪ್ರೇಮಚಂದನಿಂದ ಒಂದು ಕಾಸು ಕಪರ್ದಿಯಷ್ಟು ಲಾಭವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ತೊಳೆಮು. ೧೫೬).; ಅವನು ಧನ ಪಿಶಾಚಿಯು. ತನ್ನ ಹಣದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕಪರ್ದಿಯನ್ನು ಬಿಡಲಾರನು (ಜಯಂತ. ೪೬೩). [< ಸಂ. ಕಪರ್ದ]

ಕಪರ್ದಿಕ (ನಾ). = ಕಪರ್ದ ೧: '. . . ಇದರಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕಪರ್ದಿಕ ಕೂಡ ಯಾರಿಗೂ ದೊರೆಯಲಾರದು' (ಇಂದುಮು. ೨೪); ಸತ್ಯಯುಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಪರ್ದಿಕವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಏಳು ಕಲಶ ಶುದ್ಧಹೈಯಂಗವೀನವು ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಕುರಿಹಿಂ. ೮೫); ಹೀಗೆ ಮಾಡುವಾಗ ಮನೆತನದ ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕಪರ್ದಿಕಕ್ಕೂ ಕೈ ಹಚ್ಚುವ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. I, ೧೮೬).
[ಸಂ. ಕಪರ್ದಿಕಾ]

ಕಪರ್ದಿಕಾಸು (ನಾ). ಕವಡೆಕಾಸು; ತೀರ ಚಿಕ್ಕನಾಣ್ಯ: ಪ್ರಾಣ ಹೋದರೂ ಅವನು ಇನ್ನ ನನ್ನ ಕಪರ್ದೀಕಾಸು ಕಂಡಾನೇನು? (ಹಸ್ನೊಂದ. ೧೧೧); ಕಂಗಾಲಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಇವನಿಗೇನು ಆ ತಂದೆಯು ಕಪರ್ದಿಕಾಸಿನ ಸಹಾಯ ನೀಡಲಿಲ್ಲ (ದೋರಾಕ. ೨೦).
[ಕಪರ್ದಿ$_3$ + ಕಾಸು$_2$]

ಕಪಲಿ 'ಕಪಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಪಲೆ 'ಕಪಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಪವಡಿಗ (ನಾ). (?): ಕುಂಚವಡಿಗಂ, ಫುಲ್ಲವಡಿಗಂ, ಕಪವಡಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. (ಕಳ್ವಡಿಗಂ)ಕಳಸವಡಿಗಂ] (ಶಮದ. ಮ. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಪ? + -ವಡಿಗ]

ಕಪಾಟ, ಕಪಾಟು (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲಿನ ಒಂದು ರೆಕ್ಕೆ, —ಪಡಿ; ಕದ. ೨. ಬಾಗಿಲು. ೩. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ ಕಾಣದಂತೆ (ಕುದುರೆಗೆ) ಕಟ್ಟಿದ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ; ಕಣ್ಣು ಪಟ್ಟಿ: ಕತೆ ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿಯದೆ, ಹೆಳವದೆ, ಕಪಾಟ ಕಟ್ಟಿದ ಕುದುರೆಯಂತೆ ನಾಯಕನ ಗತಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೧೫೧). ೪. ಬಾಗಿಲುಳ್ಳ ನಿಲುಪೆಟ್ಟಿಗೆ; ಬೀರು; ಅಲ್ಮೈರ; ಅಲಮಾರು: ಅವನು ಒಂದು ಕಪಾಟದೊಳಗೆ ಜೇನು ತುಪ್ಪದ ಬುರುಡೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೮೩). **ಕಪಾಟು**: ೪. ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಪಾಟಿನ ಕೀಲಿಕೈಯನ್ನು ದೇವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟರು (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೬೨); ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನಿಡುವ ಕಪಾಟುಗಳು, ಕೆಲಸದ ಮೇಜುಗಳು . . . ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಅಡುಸೌ. ೧೧); ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನಿಡುವ ಕಪಾಟುಗಳು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬). [ಸಂ.]

ಕಪಾಟಿ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪಾಟು 'ಕಪಾಟ' ನೋ.

ಕಪಾಟೆ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪಾಯಿ 'ಕಬಾಯಿ$_1$' ನೋ.

ಕಪಾಯಿಮಾಲೀಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾಲೀಸು: ಆ ದಿವಸ ಹಯಾತನು ದೊಡ್ಡ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮಾಲೀಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಕಪಾಯಿಮಾಲೀಸು ಆಯಿತು (ಚಿಂಗಾಳ್ಸ. ೨೭).
[ಕಪಾಯಿ$_0$ + ಮಾಲೀಸು]

ಕಪಾಲ$_1$, ಕಪಾಳ$_1$ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಗಲ್ಲ; ಕಪೋಲ. 'ಕಪಾಲಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. **ಕಪಾಳ$_1$**: "ಕಪಾಳಿಗೆ ಹೊಡಿಸಿಕೊಂಡೀ, ಸುಮ್ಮನೇ ಹೋಗು" (ಜಿವರಿ. ೧೧೮); ಬಲಗಯ್ಯಿಂದ ಆತನ ಕಪಾಳಿಗೆ ಪ್ರಸಾದವನ್ನಿತ್ತಳು (ಬಿಸ್ನುಹಿಂ. ೧೬). 'ಕಪಾಳಮೋಕ್ಷ' ಪರಾ.

ಕಪ್ಪಕಪಾಳ = (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪ್ರಹ್ಲಾದನಿಗೆ ಕಪ್ಪಕಪಾಳ ಹೊಡೆದಂತಾಗಹತ್ತಿತು (ನಿರಾಭ. ೯೧). [< ಸಂ. ಕಪೋಲ]

ಕಪಾಲ$_2$, ಕಪಾಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಡಕೆಯ ಚೂರು; ಹಂಚು; ಬೋಕಿ: "ಓಡಿನಲಿ ಕಪಾಲವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೦–೯). ೨. ತಲೆ ಬುರುಡೆ; ತಲೆಚಿಪ್ಪು: "ಶಿರೋಸ್ಥಿ ಕರೋಟಿಯೆನೆ ಕಪಾಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭–೬); ತಮತಮಗೆಲ್ಲಾ ಖಟ್ವಾಂಗಕಪಾಲತ್ರಿಶೂಲಧರ ದೇವರಾರು ಭಕ್ತರಾರು ಹೇಳಿರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೧೮); ಕರದ ಬ್ರಹ್ಮಕಪಾಲ ಕಾಹುತಿಯನೀಯಬೇಕೆಂದೆನ್ನಲು (ಭಕ್ವಾಚ. ೩-೪೭). ೩. ಮುಚ್ಚಳ; ತಟ್ಟೆ. ೪. ಬಟ್ಟಲು; ಪಾತ್ರೆ. ೫. [ರಾಜ್ಯಶಾ] ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಸರಿಸಮಾನತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಧಿ: ಸಂಪ್ರದಾನ ಕಪಾಲ ಉಪಹಾಸನ ಸಂತಾನ . . . ಸ್ಕಂಧೋಪನಯಮೆಂದು ಷೋಡಶವಿಧಮಕ್ಕುಂ . . . ಸಮಸಂಧಿ ಕಪಾಲಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦–೭); **ಕಪಾಳ$_2$**: ೪. ಕನಕ ಪಿಂಗಳ ಜಟಾಬಂಧಕಳಾಪನುಂ ದಂಡ [ಕಪಾಳ]ಹಸ್ತನುಂ . . . ಆಗಿ ವ್ಯಾಸ ಭಟ್ಟಾರಕಂ ಪುಟ್ಟುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೯ ವ). [ಸಂ.]

ಕಪಾಲಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಗೆ ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ; ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಏಟುಹಾಕುವುದು: "ಪತ್ರವನ್ನೀಗಲೇ ಕೊಡು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕಪಾಲಕ್ರಿಯೆಯಾಗುವುದು" (ಯೋಧರು. ೧೦೪).
[ಕಪಾಲ$_1$ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕಪಾಲಪಾಣಿ (ನಾ). = ಕಪಾಲಹಸ್ತ: ಶೂಲಿ ಕಪಾಲಪಾಣಿ ದಯೆಯಿಂ ಬಂದಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨೦); ಒಕ್ಕುಮಿಕ್ಕು ಪರೆದಂತಿರೆ ಪರ್ಬಿದ ಸಂಜೆಗೆಂಪು ತತ್ಕಾಲ ಕಪಾಲಪಾಣಿಧೃತ ಚಂದ್ರಕಪಾಲಮೆ ಪೀರ್ದುದೆಂಬಿನಂ ಬಾಲರಸಾಲಪಲ್ಲವಸಮದ್ಯುತಿ ಶದ್ಯುತಿ ಪಿಂಗಿತಾಕ್ಷಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೫೦). [ಕಪಾಲ$_1$ + ಪಾಣಿ$_2$]

ಕಪಾಲಭಾತಿ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯೋಗ: ಯಿಡಾ ಪಿಂಗಳದ್ವಾರಂಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿತೀವ್ರದಲ್ಲಿ ರೇಚಕ ಪೂರಕಂಗಳ ಮಾಡೂದು ಕಪಾಲಭಾತಿಯೆನಿಪುದೂ (ಶಿವಪ್ರ. ೬–೮). [?]

ಕಪಾಲಶೂಲೆ (ನಾ). ತಲೆನೋವು: ಗಂಡೂಷ ಗುಣ – ಸಕಲವಾದ ಕಂಠರೋಗವನ್ನೂ, ಶ್ಲೇಷ್ಮರೋಗವನ್ನೂ . . . ಕಪಾಲಶೂಲೆಯನ್ನೂ, ಕೆಮ್ಮನ್ನೂ, ಹಲ್ಲುನೋವನ್ನೂ . . . ಪರಿಹರಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೨೭).
[ಕಪಾಲ$_2$ + ಶೂಲೆ]

ಕಪಾಲಹಸ್ತ (ನಾ). ಕಪಾಲವನ್ನು ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ (ಕಿ). [ಕಪಾಲ + ಹಸ್ತ]

ಕಪಾಲಿ$_1$ (ನಾ). = ಕಪಾಲಹಸ್ತ: ಎಲೆಯೆಲೆ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ] ಪಾಲಿ ಎಲೆಯೆಲೆ ಶಿಶುವಧೆಕಾಜಾ ಎಲೆಯೆಲೆ ಕರುಣವಿಲ್ಲದ ಕರ್ತಾ ಏನ್ನೆ ಇದೇನಂ ಮಾಡಿದೇ (ನಂಬಿರ. ೧೬–೭೨); ಭಜಕ ಕಾಮ್ಯದ ಕಪಾಲಿ ತ್ರಿಶೂಲಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೭–೪೦). [ಸಂ. ಕಪಾಲಿನ್]

ಕಪಾಲಿ$_2$ (ನಾ). ನೀರು ತುಂಬಿ ಸಾಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಚರ್ಮದ ಹಸುಬೆ: ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಭಾವಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಒಂದು ಕೋಣವನ್ನು ಒಂದು ಕಪಾಲಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಒಂದು ಆಳನ್ನು ಆದಕ್ಕಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ನಾಲ್ಕೈದು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಫಲಗಳಾಗುವುವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೮). 'ಪಕಾಲಿ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಪಖಾಲ್]

ಕಪಾಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಹೀನ ಕುಲದ ಹೆಂಗಸು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತ್ರೀಗೆ ಬೆಸ್ತರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವಳು: ದಾಸಿಯ ಬುರುಂಡೆಯ ಕಪಾಲಿನಿಯ ಭರ್ತಾರನುಳಿದವಳ . . . ಇನಿಬರೊಡನಾಡಿದೊಡೆ ಬಾಲೆಯರ್ ತವೆ ದುರಾಚಾರಮಂ ಕಲಿವರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೫೮). ೨. ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಕ್ತಿದೇವತೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ವಾಣಿ . . . ಶಾಕಿನಿ ಕಪಾಲಿನಿ ಡಾಕಿನಿ ಕಾಳಿ (ಶಬಶಂ. ೩-೧೨). [ಸಂ. ಕಪಾಲಿನೀ]

ಕಪಾಳ$_1$ 'ಕಪಾಲ$_1$' ನೋ.

ಕಪಾಳ$_2$ 'ಕಪಾಲ$_2$' ನೋ.

ಕಪಾಳಮೋಕ್ಷ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಗೆ ಕೊಡುವ ಏಟು: ಅವಳ ಕರೆಗೆ ಅವನು ಓಗೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಕಪಾಳಮೋಕ್ಷ ಅವನಿಗೆ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಸ್. ೩೦) [ಕಪಾಳ$_1$ (= ಕಪಾಲ$_1$) + ಮೋಕ್ಷ]

ಕಪಾಳಶುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಕಪಾಳಮೋಕ್ಷ: ಆಗ ಅವನು ಥೀ! ನಾಯಿ ಎಂದು ಕಪಾಳಶುದ್ಧಿ ಮಾಡಿದನು. ಥ ಉಪ್ಪಾರ! ಎಂದು ಗಂಡನಿಗೆ ಮುಯ್ಯಿಗೆ ಮುಯ್ಯಿ ತೀರಿಸಿದಳು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೩೯). [ಕಪಾಳ$_1$ (= ಕಪಾಲ$_1$) + ಶುದ್ಧಿ]

ಕಪಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) "ನೆತ್ತಿಗೇರು": (ಯೋಗಾಂವಿ. ಕೋಶ); ಹಳಿವ ಸುಜಿನ ಹುಣ್ಣಿಂ ಸಡಿಲಿದ ಹಡಿಕೆಯ ಗಂಧ ಕಪಾಳಿಸಲಿರದೆ ಕರಾಂಘ್ರಿಗಳಿಂ ಕೊಡಹುತ್ತೊಗಡಿಸಿ ಸಿಡಿದು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧-೩೪). [ಕಪಾಳ$_1$ (= ಕಪಾಲ$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕಪಿ (ನಾ). ಕೋತಿ; ಮಂಗ: "ಬಲೀಮುಖಃ, ಮರ್ಕಟಃ . . . ಹರಿಃ, ಕಪಿಃ, ಕೀಶಃ, ಶಾಖಾಮೃಗಃ, ವಾನರಃ – ಈ ೧೧ ಕೋಡಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೭೪); ಕಪಿಗೇಕಮಲಮಾಣಿಕವೆಂದನಾ ಭೀಷ್ಮ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೧೧); ಕಪಿಗಳ ಲಾಗುಗಳ ಲಂಘನೆಯಲೆಸೆದುದು ಪೂಗಣೆಯ ನಾಡುಂಬೊಲನವೊಲು ತತ್ಪುರೋದ್ಯಾನ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೧೩). [ಸಂ.]

ಕಪಿಂಜಲ, ಕಪಿಂಜಳ (ನಾ). ೧. ಚಾತಕ ಪಕ್ಷಿ. ೨. ತಿತ್ತಿರಿ ಪಕ್ಷಿ: ಇದೆ ಕುಕ್ಕುಟರಭಸಮಿದೆ ಕಪಿಂಜಲ [ನಿನದಂ] (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೬). ೩. ಬಾಣನ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿನ ಒಬ್ಬ ಋಷಿಕುಮಾರನ ಹೆಸರು: ಕಪಿಂಜಲಂ ಬಾಯಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಮೆಂದು ಬಿಡೆ ಪುಯ್ಯಲ್ಚಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೪). **ಕಪಿಂಜಳ**: ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾರಿವಾಳ: "ಕಪಿಂಜಳ ಮೆನಲು ಹೊಜಸು" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೬). ೫. ಲಾವುಗೆ: "ಲಾವುಗೆ ಕಪಿಂಜಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೧೧). [ಸಂ.]

ಕಪಿಂಜಳ 'ಕಪಿಂಜಲ' ನೋ.

ಕಪಿಕಚ್ಚು (ನಾ). = ಕಪಿತುರಚಿ (೬). [ಸಂ. ಕಪಿಕಚ್ಛೂ]

ಕಪಿಕೇತು (ನಾ). ೧. ಕಪಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕಪಿಯ ಲಾಂಛನವನ್ನು ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಹನುಮಧ್ವಜ; ಅರ್ಜುನ. ೨. [ಜೈನ] ತನ್ನ ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ ಕಪಿಯ ಲಾಂಛನವುಳ್ಳವನು; ಸುಗ್ರೀವ: ಕಪಿಕೇತುವುದಾತ್ತಂ ಬಂದಂ ನಡೆವ ವರ್ಷಧರಶೈಲಮೆಂಬಿನಂ ಸುಗ್ರೀವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೩). [ಕಪಿ + ಕೇತು]

ಕಪಿಚ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಗುಗ್ಗುಳ; ಲೋಬಾನ; ಅಗಿಲು: "ಕಪಿಚ [ಪಾಠಾಂ.ಜ] ಮೆನಲಗಿಲೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೧). [< ಸಂ. ಕಪಿಶ]

ಕಪಿತ 'ಕಪ್ತಾನ' ನೋ.

ಕಪಿತಾನ್ 'ಕಪ್ತಾನ' ನೋ.

ಕಪಿತುರಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನಸುಗುನ್ನಿ: "ಕಪಿಕಚ್ಛೂಃ . . . ನಸುಗುನ್ನೀಗಿಡ, ಕಪಿತುರಚೀಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೬). [ಕಪಿ + ತುರಚಿ (< ತುಜುಚಿ)]

ಕಪಿತೆ (ನಾ). ಮಂಗತನ; ಕಪಿಯ ಸ್ವಭಾವ: ನೀನಜಿ ಧರ್ಮಸಂಗತಿಯ ತಿಳಿದಾತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯನೆಸಗು ಕಪಿತೆಯನು ಬಿಟ್ಟು (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೭-೧೪). [ಸಂ. ಕಪಿತಾ]

ಕಪಿತ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇಲ; ಬೆಳುವಲದ ಮರ ಅಥವಾ ಹಣ್ಣು: ಪರಿಣತ ಕಪಿತ್ಥಫಳ ಪರಿಮಳಮಧುರ ದಧಿಯುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೬ ವ); ಇಂತಿವೆಲ್ಲವು ನಿಮ್ಮಲಿಸಯವಾದ ಬಳಿಕ ಗಜಭುಕ್ತಕಪಿತ್ಥದಂತಿರ್ದೆನಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡೇ. ೩೩೩-೩೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಸುರುಸುರಿಕೆ: "ಕಪಿತ್ಥಂ – ಸುರುಸುರಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೨೧). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಪತಾಕ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರ . . . ಕಪಿತ್ಥ, ಶಿಖರಹಸ್ತ – ಮೊದಲಾದ ನೂರಾರು ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೧೯). [ಸಂ.]

ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಳಿಗೆ: ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕ, ವಾದಕ್ಕಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿಮೂಲ, ಲವಂಗ . . . ಕಲಸಿ ಸೇವಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೩೨೭). [ಕಪಿತ್ಥ + ಅಷ್ಟಕ]

ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕವಟಕ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕಲೇಹ್ಯದ ಮಾತ್ರೆ: ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕವಟಕ – ಓವು, ಹಿಪ್ಪಲಿಮೂಲ . . . ಬೇಲದ ಮರದ ಮೇಣ ಇಷ್ಟನೂ ಮರ್ದಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೩೪೫). [ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕ + ವಟಕ]

ಕಪಿಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಕಪಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕಪಿಯ ಲಾಂಛನವನ್ನುಳ್ಳ ಪತಾಕೆ: ಅರಿವಂ ಪಾರ್ಥನಾದೊಡೆ ಕಪಿಧ್ವಜವಿಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೧೬). ೨. ಅರ್ಜುನ: ಕಪಿಧ್ವಜಂ ವನದಂತಿಯಂತೆ ಧ್ವಾಂಕ್ಷಧ್ವಜ ಮನುಡಿದು ಕೆಡೆವಿನಮೆಚ್ಚಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೮ ವ). ೩. [ಜೈನ] ಕಪಿಯ ಲಾಂಛನದ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು: ಇಲ್ಲಿಯವಾನರರು ಕಪಿಗಳಲ್ಲ; ಕಪಿಧ್ವಜರು (ಸಾಹಿಸ. ೪೯). 'ಕಪಿಧ್ವಜಕುಲ' ಪರಾ. [ಕಪಿ + ಧ್ವಜ]

ಕಪಿಧ್ವಜಕುಲ (ನಾ). ಕಪಿಯ ಪತಾಕೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಗುರುತನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವರ ಕುಲ: ಕಿಷ್ಕಿಂಧ ನಗರಾಧಿನಾಥನುಂ ಕಪಿಧ್ವಜಕುಲಧ್ವಜನುಂ . . . ಸುಗ್ರೀವಂ ನಿಮ್ಮನೋಲಗಿಸಲ್ ಬಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨ ವ). [ಕಪಿಧ್ವಜ + ಕುಲ]

ಕಪಿನಿ 'ಕಪನಿ' ನೋ.

ಕಪಿಬಲೆ (ನಾ). ಕೋತಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ: ಎಲೆಲೆ ಕೋಡಗ ಕೊಲುತಲಿದೆ ಕಪಿಬಲೆಯ ಬೀಸಿರೊ ಬೀಳಗೆಡಹಿರೊ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೨೧). [ಕಪಿ + ಬಲೆ$_1$]

ಕಪಿಮುಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಪಿಯ ಹಿಡಿತ. ೨. (ಆಲಂ) (ಕಪಿಯಂತೆ) ಬಹಳ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಏನನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡದಿರುವಿಕೆ; ಜಿಪುಣತನ; ಅತ್ಯಾಶೆ; ಧನಲೋಭ: ನೀಡುವುದೇನನು ಕೊಳ್ಳುವುದೇನನು ಕಪಿಮುಷ್ಟಿಯಾದರೆ ನೀನು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೩-೩). [ಕಪಿ + ಮುಷ್ಟಿ$_2$]

ಕಪಿಮುಷ್ಟಿಗಾರ (ನಾ). ೧. ಹಟಮಾರಿ. ೨. ಕೃಪಣ; ಜಿಪುಣ: ಕಪಿಮುಷ್ಟಿಗಾರರಿಂದ ಹಣ ಬಿಡಿಸುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಕಪಿಮುಷ್ಟಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಕಪಿರಾಜ (ನಾ). ಕಪಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠ; ಆಂಜನೇಯ. 'ಕಪಿರಾಜಧ್ವಜ' ಪರಾ. [?]

ಕಪಿರಾಜಧ್ವಜ (ನಾ). ತನ್ನ ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಕಪಿರಾಜನನ್ನುಳ್ಳವನು; ಅರ್ಜುನ: ಬೆಂದುದು . . . ದ್ವಾಪರದೊಳ್ ಖಾಂಡವಂ ಕಪಿರಾಜಧ್ವಜನಿಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨೫). [ಕಪಿರಾಜ + ಧ್ವಜ]

ಕಪಿಲ (ಗು). ೧. ಕೋತಿಯ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ (ಕ). ೨. ನಸುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ; ಪಿಂಗಳವರ್ಣದ. (ನಾ). ೩. (ಗೋರೋಚನದಂತೆ) ಕೆಂಪು ಬೆರೆತ ಹಳದಿಬಣ್ಣ; ಮಾಸಲು ಗೆಂಪು; ನಸುಗೆಂಪು; ಕಂದು ಬಣ್ಣ: "ಪಿಂಗಃ, ಪಿಶಂಗಃ – ಈ ೩ ಕಪಿಲವರ್ಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೫೧). ೪. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು: "ಕಪಿಲಂ ಮರೀಚಿ ಜೈಮಿನಿ ಗೌತಮಂ . . . ಎಂದು ತಪಗೆಯ್ವ ಮುಖ್ಯ ಋಷಿಯರೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೬–೧೧). ೫. ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು: ಶಿಖಿವಾಹನ ವೈಡೂರ್ಯ ಕಪಿಲ ಉಪಗಂಧಮಾದನ ಚಾರುಧಿಯೆಂಬೈದು ಬೆಟ್ಟಂಗಳೇ ಪಶ್ಚಿಮ ವಿಪುಲಾದ್ರಿಯ ಉತ್ತರ ಸುಪಾರ್ಶ್ವ ಗಿರಿಯ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿಹವು (ವಿವೇಕ. ೨೧೪). ೬. ತುತ್ಥ: "ಕಪಿಲಃ ? – ಕಪಿ, ತುರುಕ, ತುತ್ಥ" (ಓಷಧಿ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಕಪಿಲಗೆಂಪು (ನಾ). ಕಂದುಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪು: "ಬಭ್ರುವೆನೆ ಕಪಿಲಗೆಂಪದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೨೧). 'ಕವಿಲ್ಗೆಂಪು' ಪರಾ. [ಕಪಿಲ + ಕೆಂಪು]

ಕಪಿಲಚಟ್ಟಿ (ನಾ). = ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿ: ಕಪಿಲಚಟ್ಟಿ ವ್ಯತೀಪಾತಪರ್ವ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ (ಎಇ. V, ೧೯–೬೪; 1161). [< ಸಂ. ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠೀ]

ಕಪಿಲವರ್ಣ (ನಾ). ಕಂದುಬಣ್ಣ: ಮಾಸಲುಗೆಂಪು; (ಗೋರೋಚನದಂತೆ) ಕೆಂಪು ಬೆರೆತ ಹಳದಿ: "ಕಡಾರಃ = ಕಪಿಲವರ್ಣಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೨೯). [ಕಪಿಲ + ವರ್ಣ]

ಕಪಿಲಾರಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕುಂಕುಮದ ಮರ, ಕಪಿಲಾರಂಗು, ಹುಲೀಚೆಂಡು, ಚಂದ್ರಹಿಟ್ಟು, ಊರಬತ್ತಿ, ನ್ಯಾಮತಿ (ವೈಔಗಿ. ೫೨–೧೦೩೯). [?]

ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅಪೂರ್ವ ಯೋಗ; ಭಾದ್ರಪದ ಮಾಸ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ, ಮಂಗಳವಾರ, ರೋಹಿಣೀ ನಕ್ಷತ್ರ, ಹಸ್ತನಕ್ಷತ್ರಗತನಾದ ಸೂರ್ಯ, ವ್ಯತೀಪಾತ—ಇವುಗಳು ಷಷ್ಠೀ ತಿಥಿಯೊಡನೆ ಸೇರುವ ಒಂದು ಯೋಗ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಂದೆಡೆಗೆ ಕೂಡಿ ಬರಲಾರದ ಸಂಗತಿ, ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಕೂಡಿಬರುವಿಕೆ; ಅಲಭ್ಯಲಾಭ: ಈ ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿಯೋಗ ಎಂದು ಬಂದೀತೊ ಅಂತ ಈಗೆರಡು ವರ್ಷ ಹಾದೀ ನೋಡ್ತಿದ್ದೆ (ಪರಿಲ. ೧೧); ಇಂಥ ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿಯೋಗವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ದೊರೆಯುವದಿಲ್ಲ (ಕಳ್ಳಕಾ. ೬). ℙ ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿಯೋಗವು ಅರುವತ್ತು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಕೂಡಿ ಬರುತ್ತದೆಯೆಂದೂ ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಪುಣ್ಯಕರವಾದ ಕಾಲವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. [ಸಂ. ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠೀಯೋಗ (ಕಪಿಲಾ + ಷಷ್ಠೀ + ಯೋಗ)]

ಕಪಿಲು 'ಕಪಿಲೆ$_{1}$' ನೋ.

ಕಪಿಲೆ$_{1}$, ಕಪಲಿ, ಕಪಲೆ, ಕಪಿಲು, ಕಪ್ಪಲಿ$_{1}$, ಕವಿಲೆ$_{1}$ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರೆತ್ತುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: "ಕಪಿಲೆ ಚತ್ತಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೧); ಮೇಟು ಕೊಳಗ ಕಪಿಲೆಯ ಪಾವಂತಿಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭–೨೧; 1430); ಕೊಂಡ[ಮರ]ಸಯನವರು ಅಗಸಿದ್ದ ಕಪಿಲೆಯ ಭಾವಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೩೩–೧೬; 1531); ಈ ಕೊಳದಾ ಭಾವೆ ಕಪಿಲೆಯು ನಟಿಸುತೆಮುಗೀ ಭಾವವನು ತೋರಿಪುದು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೦–೩೩). **ಕಪಲಿ**: ಕಪಲಿಯ ನೀರು ತೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು (ಕಪಪು. ೩–೧೫). **ಕಪಲೆ**: ಸುವರ್ನದಾಯ ಕೆಜಕೆ ಕುಂಟೆ ಕಾಲುವೆ ಏತ ಕಪಲೆ ಗೂಡೆ ಗುಯ್ಯಲು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೧–೩೬; 1556); ಹಿಟ್ಟು ಬೀಸುವುದು, ಕಪಲೆ ಹೊಡೆಯುವುದು (ಗಾನಕ. ೧೦). **ಕಪಿಲು**: ಅನಾದಿಯಾಗಿ ನಡದು ಬಹ ಕಪಿಲು ಕೆರ್‍ರೆ ದಾರಿ ಮಾನು ಮುರಡುವರು ಯೇನುವುಳ್ಳದ್ದನ್ನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೫–೨೦; 1374). **ಕಪ್ಪಲಿ$_{1}$**: ತೋಟಗನು ಒಂದೇ ಸಮ ಕಪ್ಪಲಿ ಹೊಡೆಯುವದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ (ವೀನಾದ. ೫); ಕಪ್ಪಲಿಯೆಳೆಯುವ ಹತ್ತು ಹಗ್ಗ ಆದರ ಬಾಲದ ತುದಿಗೆ ಸಾಲಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೧೨); ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕಪ್ಪಲಿ ಕುಣಿಯ ನೆಳಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಸಿಬಿದ್ದರು (ಬೆಳಭಾ. ೩೫). **ಕವಿಲೆ$_{1}$**: (ಕ).

ಕಪಿಲೆಯ ಪಾವಂತಿಗೆ = ಕಪಿಲೆಬಾವಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದ ತೆರಿಗೆ (?): ಹಂದರಹಣ ಹರವಿಗೂಳು ಮೇಟುಕೊಳಗ ಕಪಿಲೆಯ ಪಾವಂತಿಗೆ ತಟ್ಟಿನ ಬೆಂಬಳಿಯ ಆರು ಹನ್ನೆರಡರ ದಂಡ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭–೨೨; 1430).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಪಿಲೈ, ಕವಲೈ; ಮಲ. ಕಪ್ಪಿ; ತೆಲು. ಕಪಿಲೆ]

ಕಪಿಲೆ$_{2}$, ಕಪಿಳೆ (ನಾ). ೧. ಕಂದು ಬಣ್ಣದ ಹಸು; ಮಾಸಲುಗೆಂಪಿನ ಆಕಳು: ಇದನು ಆವವನು ಅಳಿಪಿದಡೆ ವಾಣರಾಸಿಯಲಿ ತಡಿಯಲಿ ಕಪಿಲೆಯ ಕೊಂದ ಕಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೋಹರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೧–೩೦; 1417); ನಾನು ಹುಲಿ ಹಿಡಿದ ಕಪಿಲೆಯಂತೆ ನಡುಗುತಿರ್ದನೇ (ಘಸವ. ೧೪). ೨. ಕಾಮಧೇನು (ಕ). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಶಿಂಶುಪ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ರೇಣುಕ ಬೀಜ. ೫. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. ೬. ಆಗ್ನೇಯದಿಕ್ಕಿನ ದಿಗ್ಗಜದ ಹೆಂಡತಿ: ಐರಾವತ, ಪುಂಡರೀಕ . . . ಸುಪ್ರತೀಕವೆಂಬ ದಿಗ್ಗಜಗಳೆಂಟು ಅಭ್ರಮು, ಕಪಿಲೆ . . . ಅಂಜನಾವತಿಯರೆಂಬ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ತ್ರೀಗಜಗಳೊಡಗೂಡಿ ಕ್ರಮದಿಂ ಭೂಮಿಯಂ ವಹಿಸಿರ್ಪವು (ವಿವೇಕ. ೧೬೭). ೭. ಹಸು; ಆಕಳು: ಹೊನ್ನ ಕಪಿಲೆಯ ರಾವಣಶಾಖದುಚ್ಚಿಷ್ಟದ ಹಾಲಿನಿಂದ ಕೂಳನಟ್ಟುಂಬವರನೇನೆಂಬೆ (ಬಸವ. ೫೮೪). **ಕಪಿಳೆ**: ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗ್ಗನಿತು ಕಪಿಳೆಗಳಂ ಸಾಳಂಕಾರಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೩೦–೪೫; 1185). [ಸಂ. ಕಪಿಲಾ]

ಕಪಿಲೆಬಸವ (ನಾ). ಕಂದುಬಣ್ಣದ ಗೂಳಿ (ಕ). [ಕಪಿಲೆ$_{2}$ + ಬಸವ]

ಕಪಿವಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಬ್ಬುವ ಬಳ್ಳಿ; ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ: "ಕಪಿವಲ್ಲಿ – ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೫). ೨. "ದೊಡ್ಡ ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೦). [ಕಪಿ ? + ವಲ್ಲಿ$_{2}$]

ಕಪಿವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಬಿಕ್ಕೆಮರ: "ಕರ್ಪರಾಳಃ – ಗೊನಮರ, ಕಪಿವೃ[ಕ್ಷ] ?, ಬಿಕ್ಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೫). [ಕಪಿ? + ವೃಕ್ಷ]

ಕಪಿವೃಷಭ (ನಾ). ಕಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ವಾನರ ಕುಲದ ಮುಂದಾಳು: ವಿಷಯವಿಲ್ಲದೆ ಮಡುಹಿದರೆ ಕಪಿವೃಷಭನನು . . . ಎಂದು ಮೋಡಿಯಿಟ್ಟಳಲಿದಳು ತಾರೆ (ತೊರರಾ. ೪–೫–೧೦). [ಕಪಿ + ವೃಷಭ]

ಕಪಿಶ (ನಾ). ೧. ಕೋತಿಯ ಬಣ್ಣ; ನಸುಗೆಂಪು; ಕಪಿಲವರ್ಣ: "ನಸುಗೆಂಪಾಗಿರ್ದುದು ಕಪಿಶಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೫೦); ಹೋಮವೇದಿಯ ಸುತ್ತಲ್ ಆಂಜಿಸುತಸುರಚ್ಛಾಯಾವುಂಜಂ ಸಂಧ್ಯಾಪಯೋದಕಪಿಶಂ ಚರಿಕುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪೪–೭೮). ೨. ಲೋಬಾನ; ಗುಗ್ಗುಳ; ಅಗಿಲು. [ಸಂ.]

ಕಪಿಶೀರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕೋತಿಯ ತಲೆ. ೨. ಸುತ್ತು ಪ್ರಾಕಾರದ ತುದಿಯ ಭಾಗ; ಕೋಟೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ಕೋಟೆಯ ತೆನೆ; ಕುಂಬೆ: "ಕೋಟೆಯಗ್ರದೊಳ್ ಕಪಿಶೀರ್ಷಮಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮–೨); "ಕಪಿಮಸ್ತಕ ಕೋಟೆಯಗ್ರಮಿಂತಿವು ಕಪಿಶೀರ್ಷಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೫೦). [ಕಪಿ + ಶೀರ್ಷ]

ಕಪಿಳೆ 'ಕಪಿಲೆ$_{2}$' ನೋ.

ಕಪೀಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠ: ಇದೆ ಸಮಸ್ತದ್ವೀಪವನದುರ್ಗದ ಕಪೀಂದ್ರರು (ತೊರರಾ. ೪–೮–೫). ೨. ಕಪಿಗಳ ಒಡೆಯ. [ಕಪಿ + ಇಂದ್ರ]

ಕಪೀತನ (ನಾ). ೧. ಅಮಟೆಯ ಮರ; ಅಮ್ರಾತಕ; "ಅಂಬಾಡಿಯ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮು. ೬೦). ೨. ಅಶ್ವತ್ಥಮರ. ೩. ಪೃಥುಶೃಂಗಿ. ೪. "ಶಿಸವೆಯ ಮರ" (ಗಂಗಾಮು. ೬೦). [ಸಂ.]

ಕಪುಲಿಕ್ಕುಜುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಲೋಕಾಖ್ಯಳ್ ಅರಸರ್ತ್ತರ್ಮ್ಮಾವರ್ಷನಕ್ಕಾತ್ತಿಗೆ ಕಪುಲಿಕ್ಕುಜುಕ್ಕಿ ಭಟಾರರ್ಕ್ಕೆ ಪೊಯ್ದ ಪೊನ್ನೂಱು ಗದ್ಯಾಣಮ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೧-೩; 753). [?]

ಕಪೂಯ (ಗು). ೧. ಕೆಳತರಗತಿಯ; ಹೀನವಾದ; ಅಯೋಗ್ಯವಾದ. ೨. ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಕಪೇಸು (ಕ್ರಿ). ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಚಿಂತಾಮಗ್ನನಾಗು; ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಲೆ ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತುಕೊ: ಚಂದ್ರಯ್ಯಗೌಡರೊಬ್ಬರೇ ತಮ್ಮ ಬೀರುವಿನ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕಪೇಸಬೇಕಾಯಿತು (ಕಾನೂರು. ೩೬೪). [< ತಪಿಸು ?]

ಕಪೋಣಿ, ಕಪೋಳಿ (ನಾ). ಮೊಳಕೈ: "ಮೊಳಕೈ ಕಪೋಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಕೂರ್ಪರಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೫-೯). ಕಪೋಳಿ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಕಪೋಣಿ]

ಕಪೋತ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳ: ಘನತರುಶಾಖಾಗ್ರಾಮಾಗ್ರನಿಭೃತ ಪಾಂಡುರಕಪೋತಪಂಕ್ತಿಪ್ರಕರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯); ಬಲ್ ಪಕ್ಕಿಗಳೆಂದು ಸಿಲ್ಕಿದವು ಮತ್ತವಜಲ್ಲಿ ಕಪೋತನೊಂದು ತಾಂ ಶಕ್ಕಿಸಿ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಡಿದು ಕನ್ನದೊಳೋಡಿದುದು (ಹಮ್ಮಿರ. ೪-೬೨). ೨. ಪಾರಿವಾಳದ ಬಣ್ಣ; ಬೂದುಬಣ್ಣ: ಆತ್ಮನ ಇರವು ಶ್ವೇತವೋ ಹರಿತವೋ ಕಪೋತವೋ ಮಂಜಿಷ್ಟವೋ ಕೃಷ್ಣವೋ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೯-೩೫೩); ಶ್ವೇತಪೀತಹರಿತ ಕಪೋತ ಕೃಷ್ಣ . . . ಇಂತೀ ದಶವರ್ಣದ (ತುಜುಗಾ. ೧೨). ೩. ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಗಸ್ತ್ಯನಿಗೂ ಶಶರಾಶಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಕಪೋತರಾಶಿಯ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಕಪೋತರಾಶಿಯ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯನಾಮ ಕೊಲಂಬ - ಪಾರಿವಾಳ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೨೦). ೪. ಪಾರಿವಾಳಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, —ಗೂಡು: "ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ವಿಟಂಕಂ ಕಪೋತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಪಾತಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೧೩); ವೃಕ್ಷಗುಲ್ಮಲತಾತೃಣಂಗಳಲಿ ಹುರಿಗೊಳಿಸಿ ಮೇಲಕೆ ಕಪೋತವನಿರೆ ರಚಿಸಿ (ಬಸವು. ೧೪-೩೪). ೫. ಪಾರಿವಾಳದ ಹೆಸರಿನ ಮರ; ಹಾಲಿವಾಳದ ಮರ: ಕಪೋತದ ಬೊಟ್ಟನ ಕೆಂಡದಬ್ಬಿನೀವರನಭಿಧಾನಮಂ ತಳೆದ ಭೂರುಹಮೊಪ್ಪುಗುಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೭). ೬. [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದಲ್ಲಿನ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳುಯಾವುವೆಂದರೆ-೧. ಅಂಜಲಿ, ೨. ಕಪೋತ, ೩. ಕರ್ಕಟ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೪). ೭. = ಕಪೋತಲೇಶ್ಯೆ: ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ಕಾಲದೊಳು ಕೃಷ್ಣನೀಲ ಕಪೋತಂಗಳೆಂಬ ಅಶುಭಲೇಶ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೩೪-೭). [ಸಂ.]

ಕಪೋತಕ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳದ ಮರಿ; ಚಿಕ್ಕ ಪಾರಿವಾಳ: ಗಿಡುಗಗಳ ನಡುವೆ ತೊಡರಿದ ಕಪೋತಕದಂತೆ (ಗೊಲ್ಲೋಥಾ. ೩-೧೪). ೨. = ಕಪೋತಾಂಜನ. [ಸಂ.]

ಕಪೋತಪಾಲಿ (ನಾ). ಪಾರಿವಾಳಗಳು ವಾಸಿಸಲು ಅಳವಡಿಸಿದ ಮರದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, —ಗೂಡು: "ಕಪೋತಪಾಲೀ, ವಿಟಂಕಂ- ಈ ೨ ಕಪೋತ ವಟ್ಟಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೪೪). [ಸಂ. ಕಪೋತಪಾಲೀ]

ಕಪೋತಪಾಲಿಕೆ (ನಾ). = ಕಪೋತಪಾಲಿ: "ಕಪೋತಪಾಲಿಕಾ, ವಿಟಂಕಂ- ೨ ಹರ್ಮ್ಯವಿಹಾರಸ್ಥಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಲುವಾಣದ ಹಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಗೂಡಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಲೋಪೆ ಮರದ ಪಟ್ಟೀ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೧). [ಸಂ. ಕಪೋತಪಾಲಿಕಾ]

ಕಪೋತಲೇಶ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಸಂಬಂಧದ ಬೂದುಬಣ್ಣ, ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಲೇಶ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು: ಮಹಾಬೀಭತ್ಸು ಕುತ್ಸಿತೋತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳುತ್ಕೃಷ್ಟ ಕೃಷ್ಣನೀಲ ಕಪೋತಲೇಶ್ಯಾನುಬಂಧರೌದ್ರಪರಿಣಾಮ ಪರಿಣತರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ವ); ತನ್ನಂತೆ ಗೆತ್ತು ಶಿಷ್ಯರುಮಂ ನಂಬಂ ಪಳಿವನಾರುಮಂ ಸಲೆ ಪೊಗಳ್ವಂ ತನ್ನಂ ಕೀರ್ತಿಸಿ ಕೊಡುವಂ ತನ್ನುಮನೆಂಪಂ ಕಪೋತಲೇಶ್ಯೆಯ ಜೀವಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೭೧-೧೪). 'ಕಾಪೋತಲೇಶ್ಯೆ' ಪರಾ. [ಕಪೋತ + ಲೇಶ್ಯೆ]

ಕಪೋತಹಸ್ತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ: (ಕಪೋತಹಸ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿ) (ಶಾಕುಂತ. ೮೦). [ಕಪೋತ + ಹಸ್ತ]

ಕಪೋತಾಂಘ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ (ಈ). [ಕಪೋತ + ಅಂಘ್ರಿ]

ಕಪೋತಾಂಜನ (ನಾ). ತಿಳಿನೀಲಿಬಣ್ಣದ, ಪದರುಪದರಾಗಿರುವ ಒಂದು ಮೂಲ ಲೋಹ; ಸೌವೀರಾಂಜನ (ಈ). [ಕಪೋತ + ಅಂಜನ]

ಕಪೋತಿ₁, ಕಬೋಜಿ (ನಾ). ಕುರುಡ; ಅಂಧ: ದೇವರು ಅವರ ಸೊಸೆಯನ್ನು ನಡುಹರಯದಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಅವರನ್ನು ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಕಪೋತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದನು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೯). ಕಬೋಜಿ: "ಕಬೋಜಿ- ಕುರುಡ" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಬೋದಿ]

ಕಪೋತಿ₂ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಪಾರಿವಾಳ: ಏಳು ಜನ್ಮದೊಳು ಬಾರೆಂದು ಕಳುಹಿದನಾ ಕಪೋತಿ ನೀನು (ಗುರುಚಾ. ೭-೮೭). [ಸಂ. ಕಪೋತೀ]

ಕಪೋತಿಕೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] "ಒಂದು ತೆರನಾದ ಹಸ್ತಯುಗ್ಮವಿನ್ಯಾಸ" (ಪಂಪದೀ. ೬೪): ಸಂಧಿ ಪ್ರವೇಶವಿಷ್ಕಂಭಕಕಪೋತಿಕಾವ್ಯಾಳಿಕಾದಿ ಲಕ್ಷಣೋಪೇತಂಗಳಪ್ಪ ನಾಟಕಂಗಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೪ ವ). [ಸಂ. ಕಪೋತಿಕಾ]

ಕಪೋಲ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಗಲ್ಲ: ಕರ್ಣೋತ್ಪಲಂಗಳ್ ಕಪೋಲಬಿಂಬಂಗಳೊಳ್ ಬಿಂಬಿಸಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭); ತಾಂಬೂಲಚರ್ವಣಭರಿತ ಕಪೋಲರುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ); ಇಟ್ಟ ಕತ್ತುರಿಯ ತಿಲಕದ ಕಪೋಲದೊಳು ಜೌಗಿಟ್ಟೊಸಜುವಂತೊಟ್ಟಕೊಂಡ ಪುಣುಗಿನ ಕಂಪನು (ಹಚಕಾ. ೪-೩). [ಸಂ.]

ಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತ (ಗು). ತಾನಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ; ಕಾಲ್ಪನಿಕವಾದ: ಈ ವಿಚಾರಸರಣಿಯು ಕೇವಲ ನಮ್ಮ ಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತವೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೯೪). 'ಸ್ವಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತ' ಪರಾ. [ಕಪೋಲ + ಕಲ್ಪಿತ]

ಕಪೋಲಪತ್ರ, ಕಪೋಳಪತ್ರ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವ ರೇಖಾವಿನ್ಯಾಸ, ಮಕರಿಕಾಪತ್ರ ಮುಂತಾದುವು. 'ಕಪೋಲಪತ್ರೆ' ಪರಾ. ಕಪೋಳಪತ್ರ: ಸಿದ್ಧಕಾಮಿನಿಯರ ಕಪೋಳಪತ್ರದಿಂ ಮದನಕೇಳಿಯೊಳುದಿರ್ದ ಕನಕಕದಳೀದಳಪತ್ರಭಂಗಂಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೧೦೪). [ಕಪೋಲ + ಪತ್ರ]

ಕಪೋಲಪತ್ರೆ (ನಾ). ಕಪೋಲಪತ್ರದಿಂದ ಅಲಂಕೃತಳಾದವಳು: ಷಟ್ಪದ ಕುಂತಳೆ ಪತ್ರಭಂಗ ಪಲ್ಲವಿತ ಕಪೋಲಪತ್ರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೦೦). [ಸಂ. ಕಪೋಲಪತ್ರಾ (ಕಪೋಲ + ಪತ್ರ + -)]

ಕಪೋಲಫಲಕ, ಕಪೋಲಫಳಕ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಚಪ್ಪಟೆ ಭಾಗ: ಪ್ರಲಂಬಕರ್ಣಾಭರಣಮಕರಿಕಾವಿತಾಡ್ಯಮಾನಕಪೋಲಫಲಕಂ(ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩ ವ). ಕಪೋಲಫಳಕ: ಮೃದುತರಕಪೋಲಫಳಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭). [ಕಪೋಲ + ಫಲಕ]

REFRENCE

ಕಪೋಲಫಳಕ 'ಕಪೋಲಫಲಕ' ನೋ.

ಕಪೋಲಸ್ತಂಭ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ನಸ್ಯದ ಗುಣ – ನಶ್ಯವಂ ಮಾಡಲು ದಾಡಾಬಂಧ, ಕಪೋಲಸ್ತಂಭ . . . ಸ್ವರ ಭಂಗ ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೭). [ಕಪೋಲ + ಸ್ತಂಭ]

ಕಪೋಲಾರ್ಬುದ (ನಾ). ದವಡೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು: ದವಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷ್ಮದೋಷಗಳಿಂದ ತಿಮಿರ ಸಹಿತ ಬೊಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಆದು ಕಪೋಲಾರ್ಬುದ ಎಂಬ ರೋಗವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೬). [ಕಪೋಲ + ಅರ್ಬುದ$_2$]

ಕಪೋಳಪತ್ರ 'ಕಪೋಲಪತ್ರ' ನೋ.

ಕಪೋಳಿ 'ಕಪೋಣಿ' ನೋ.

ಕಪ್ತಾನ, ಕಪಿತ, ಕಪಿತಾನ್ (ನಾ). ೧. ಹಡಗಿನ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ: ಹಡಗುಗಳ ಕಪ್ತಾನರಿಗೆ, ದೀಪ ಸ್ತಂಭವು ಸಾಂಕೇತಿಕ ಚಿಹ್ನವಾಗಿ ಮಿನುಗುವಂತೆ (ಹೇಮಂತ. ೧). ೨. ಸೇನಾಪತಿ; ದಂಡನಾಯಕ: ಅವನ ಸಂಗಡ ಮೂರು ಜನ ಕಪ್ತಾನರು ಇವರ ಸಂಗಡ ಭಾರಿ ಫೌಜು ಸಹ ರವಾನೆ ಮಾಡಿದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೨). ಕಪಿತ: ೨. ವೀರ ಪರಿವಾರಾ ಸಯವಾಗಿ ಗೋವಯ ಪರಂಗದ ಕಪಿತನ ಮೇಲೆ ದಂ[ಡು] (ಕಇ. I, ೬೮–೬; 1577). ಕಪಿತಾನ್: ೨. ಆದೇ ಕಪಿತಾನ್ ಬ್ರೌನ್ ಸಾಹೇಬರನ್ನು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೭). [← ಇಂ. Captain]

ಕಪ್ಪ$_1$, ಕಪ್ಪು$_5$ (ನಾ). ಸಾಮಂತರಿಂದ ಅಧಿರಾಜನಿಗೆ ನಿಯತವಾಗಿ ಸಲ್ಲುವ ಹಣ, ಒಡವೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಣಿಕೆ; ಪೊಗದಿ: "ಕೊಟ್ಟಜಂ = ಕಪ್ಪಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). "ಕೊಂಬೊಡವೆ ಕಪ್ಪಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೯–೬); ಪೊಡರದೆ ಕಪ್ಪಮೀವ ಪರಮಂಡಳಿಕರ (ಆದಿಪು. ೨–೨೪); ವಿಭೀಷಣನ ಮೇಗಾಕ್ಷೇಪದಿಂ ಪೋಗಿ ವಸ್ತುಗಳಂ ಕಪ್ಪಮನಲ್ಲಿ ಕೊಣ್ಡು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೬–೩; 1036); ಇರುಳು ರಾಯನ ಮನೆಗೆ ಕಪ್ಪವ ತೆಜುವುದೋ ಹಗಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೪); ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುತ್ತಮವಸ್ತುವಾಹನಗಳುಂಟಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪವ ಕೊಳುತ (ಭರಚ. ೨೦–೧೧). ಕಪ್ಪು$_5$: ಕಪ್ಪ, ಕಾಣಿಕೆ . . . ಎಂಬುವ ಅವರ ಜೀವನ ರೀತಿಯನ್ನು . . . ಸಾರುತ್ತವೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಪ್ಪ; ತುಳು. ಕಪ್ಪೊ; ತೆಲು. ಕಪ್ಪ]

ಕಪ್ಪ$_2$ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಡಗ: ಬಲಗೈ ಮಣಿಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ದಪ್ಪದ ಬಂಗಾರದ ಕಪ್ಪವು ಹೊಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ದೊರೆ ಗಾಯಕನಿಗೆ ಕಪ್ಪ ತೊಡಿಸಿದ (ರೂಢಿ). 'ಕಾಪು$_1$' ಪರಾ. [?]

ಕಪ್ಪ$_3$ 'ಕಪ್ಪು$_3$' ನೋ.

ಕಪ್ಪ$_1$, ಕಪ್ಪೆ$_3$ (ನಾ). ೧. (ಉಕ) (ಚಾಪೆಯ) ಚೀಲ: ೧. (ಖಾರೀಕು) ಉತ್ತತ್ತಿ, ಕಪ್ಪದೊಳಗಿಂದು (ಚಾಪೆ ಚೀಲದೊಳಗಿಂದು) (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨೨). ೨. ಅಲವಾರು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಗೂಡು. ಕಪ್ಪೆ$_3$: ೧. ಖರ್ಜೂರವು ಕಪ್ಪೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೭). [← ಮರಾ. ಕಪ್ಪಾ, ಕಪಾತ; ಅರ. ಕಫಾತ್]

ಕಪ್ಪಂಗವಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟೈಸಿ ಕವಿ; ಕತ್ತಲಿಸಿ ಕವಿ (?): ಅನ್ನೆಗಂ ಕಪ್ಪಂಗವಿ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಯಾಗಿ ಕವಿವ ದ್ರುಪದವಿಳಯಾನಳನಂ ದ್ರೋಣಂ . . . ವಿಳಯಕಾಳನೀಳಜಳಧರವರ್ಷಂಗಳಿಂ ನಂದಿಸೆಯುಂ ನಂದದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦ ವ); ನಾಟ್ಯರಸಕೂಪಾರಂ ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಕಪ್ಪಂಗವಿಯಾಗಿ ಕವಿಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೬೨ ವ). [ಕಪ್ಪು$_2$? + ಕವಿ$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಕಪ್ಪಂಗುಡು, ಕಪ್ಪಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಕಪ್ಪವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು: ತಂವೆಗೆಂತಪ್ಪೊಡಂ ಕಪ್ಪಂಗು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊ]ಡದ ಮಂಡಳಿಕರ್ಕಳ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೬–೩). ಕಪ್ಪಗೊಡು: ಬಲ್ಲಹ ಕಾಡುವಟ್ಟೆಯ ಕಪ್ಪಗೊಡದೆಟ್ಟಿನ್ದನ್ದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೬–೫; 9ನೆಯ ಶತ). [ಕಪ್ಪ$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಕಪ್ಪಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು: ಸಮಸ್ತ ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡೆಲ್ಲರುಮನಂಜಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೬–೫); ಲಂಕೆಯ ವಿಭೀಷಣನನೊಂದೆ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದೊಳೆಚ್ಚು ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನ ವಿಕ್ರಮಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨ವ); ಪ್ರತಿವಾಸುದೇವಂ ಸಕಲ ನೃಪಮಂಡಲಮನೊತ್ತಿ ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡು (ಚಾವುಂಉ. ೪೬–೨೨); ಶಕ್ರನನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ನೆಜೆ ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೪೭). [ಕಪ್ಪ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆ 'ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆ, ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆ, ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆ, ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪ ಮತ್ತು ಕಾಣಿಕೆ: ದೊರೆಗಳನಿಬರುಂ ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆಗಳಂ ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೭೨–೯). ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆ: ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಧನಕನಕ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ವಚಭಾ. ೮೦); ಥಾಳಿ, ಲೂಟಿ, ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳು – ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೪೨೨). ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆ: (ಗುವಿಮೋ. ಕಿ). ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆ: (ಕಿ). [ಕಪ್ಪ$_1$ + ಕಾಣ್ಕೆ]

ಕಪ್ಪಕುರು (ನಾ). ಹಿಮ್ಮಡಿ ಅಥವಾ ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರು, —ಹುಣ್ಣು: ಕಪ್ಪಕುರುವೆದ್ದು ಬಹಳ ನೋವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [?. / ತೆಲು. ಕಪ್ಪಕುಜುಪು]

ಕಪ್ಪಗಸೆ (ನಾ). ಕರಿ ಅಗಸೆ; ಎಳ್ಳಗಸೆ (ಕಿ). [ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಅಗಸೆ$_3$]

ಕಪ್ಪಗಿ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸು; ಕರ್ರಗೆ ಆವರಿಸು: ಮಿಗೆ ಕಪ್ಪಗಿವ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಬೀಜಿತು ಭಯವನಾ ರಘುರಾಜಪುತ್ರರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೦–೧). [ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಅಗಿ$_1$]

ಕಪ್ಪಗೆ (ಅ). = ಕಪ್ಪನೆ. [ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + –ಅಗೆ$_3$]

ಕಪ್ಪಗೊಡು 'ಕಪ್ಪಂಗುಡು' ನೋ.

ಕಪ್ಪಟ್ಟ$_1$ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಟ್ಟ$_3$ (?): ಹಾಕುವವು ದೊಡ್ಡ ಕಪ್ಪಟವಾದ ಕೊಳದಲಿ (ಬಜ್ಜರಾ. ೨–೬೩). [?]

ಕಪ್ಪಟಿ 'ಕಪ್ಪಡಿ$_2$' ನೋ.

ಕಪ್ಪಟೆ$_1$ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಟೆ$_2$ 'ಕಪ್ಪಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಪ್ಪಡ, ಕಪಟ್ಟ$_2$, ಕಪಡ, ಕಪರ, ಕಪಾಟಿ, ಕಪಾಟೆ, ಕಪ್ಪಟ್ಟ$_1$, ಕಪ್ಪಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: ಒಂದು ಪೊಟ್ಟಜಾಹಾರಮುಂ ವರಿಷಕ್ಕೊನ್ದು ಕಪ್ಪಡವುಮನಿಕ್ಕಿಯೋದಿಸಿ ಗುಣಶಾಸನದಿನಾಳ್ವಕ್ಕರಿಗ ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತರಿರ್ಪತ್ತೈದು (ಎಇ. XX, ೬–೨೭; 1012); ನೀವೆ ಕೊಂಡು ಕೊನೆದಾಡಿಸುವ ನಿಮ್ಮ ಕಣ್ಣ ಮೊದಲ ಕಪ್ಪಡದ ಹಾಹೆ ಅನೆಂಬುದು (ಬಸರ. ೮–೩೧); ಒರ್ಪಿಡಿಗೂಱುಂ ಸಿತಗನ ಕಪ್ಪಡಮುಂ (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ); ತೊಳೆದೊಡೆ ಕಪ್ಪಡವು ಬೆಳ್ಪಡಗಳಾಗದಿವೆ ತೊಳೆದು ಕೊಡು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೫೮); ನನ್ನ ಪ್ರಭುತ್ವವು ಉಸಿರಾಡದ ಕಪ್ಪಡದ ಬೊಂಬೆಯಾಯ್ತು (ವಿಜಸಾ. ೫). 'ಅರ್ಧಗಪ್ಪಡ' ಪರಾ. ೨. ಚಿಂದಿ ಬಟ್ಟೆ; ಹರಕಲುಬಟ್ಟೆ. ಕಪಟ್ಟ$_3$: ೧. ಸಂಸಾರಸಂಗವ ಭೇದಿಸಿ ನೋಡುವಡೆ ದೂರವೆ? ಕಪಟ ಕನ್ನಡವೇ (ಅವಚಂ. ೭೭–೩೪೭).

Acc. No. 1621

ಕಪಡ: ೧. ಕಪಡ, ಲತ್ತಾ, ಬುಕ್, ನಕ್ಷೆ, ಚಿತಾರ, ಏನ್ ಷಾಮೂನ ನಿಮ್ಮನುನ್ಯಾಗ ಆದಾವೆ? (ಮೋಹಿನಿ. ೬೨). **ಕಪರ**: ೧. ದೇವರ ××× ಕಸ್ತೂರಿ ಸುಗಂಧ ಪರಿಮಳ ×× ಗಳಿಗೆಲು ವಸ್ತ್ರ ಕಪರಗಳಿಗೆ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩–೪೩ ; 1430). **ಕಪಾಟಿ**: ೩. ಲಂಗೋಟಿ: ಹುಡುಗನಿದ್ದಾಗ ಆತ ಒಂದು ಕಪಾಟ (ಲಂಗೋಟಿ) ಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಬೀದಿಬ. ೪೫). **ಕಪಾಟೆ**: ೧. ಸೊಂಟದಲ್ಲಿದ ಕಪಾಟಿಯೊಂದನ್ನುಳಿದು ಬೇರೆ ವಸ್ತ್ರವಿರಲಿಲ್ಲ ಗಿರಿಯನ ಮೈಮೇಲೆ (ಮಣ್ಣುಹ. ೨೭). **ಕಪ್ಪಟೆ$_1$** ೧. ಕೂಬಿನೊಂದು ದಳಿಂಬದ ಕಪ್ಪಟದೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಡೆ ಕೊಂಡು ಬರ್ಪನಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೪–೩೦ ವ). **ಕಪ್ಪಟಿ$_1$**: ೧. ಆ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ಕೆಲವುದಿನಂ ಪೋಗಲವರ್ಗರ್ಧಕಪ್ಪಟಿ ತೀರ್ಥಕರರೆಂಬ ಪೆಸರಾಗಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯–೧೮ ವ). 'ಅರ್ಧಕಪ್ಪಟಿ' ಪರಾ. [< ಪ್ರಾ. ಕಪ್ಪಡ. / ಸಂ. ಕರ್ಪಟ]

ಕಪ್ಪಡಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತಮ್ಮಗಜೀಯ ಕಪ್ಪಡಯರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ ವೃತ್ತಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೪೦–೩ ; 987). [ಕಪ್ಪಡ$_1$ + ಅಯ$_1$ (< ಅಯ್ಯ$_1$)]

ಕಪ್ಪಡರು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ ಹೊಂದು; ಕಪ್ಪೇರು: ಕತ್ತಲೆ ಕಾಯ ಜಠರದೊಳಿರಲು ಸಲೆ ಪೊಜವಡಿಸಿದನೆಂಬಂತೆ ಸತಿಯ ನುಣ್ಮೊಲೆದೊಟ್ಟು ಕಪ್ಪಡರಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೭–೮).
[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಅಡರು$_1$ (< ಅಡರ್)]

ಕಪ್ಪಡಿ$_1$, ಕಪಟ$_1$, ಕಪಟಿ$_1$, ಕಪ್ಪಟಿ$_2$, ಕಬ್ಬಟಿ (ನಾ). ಬಾವಲಿ: ಜಲಗಾಜನಂತೆ ಮಿಂಗುಲಿ ಬೈಕಂಗೊಂಡೋಲಗಿಸುವನಂತೆ ಕಪ್ಪಡಿ ದ್ರುಪದ ಪುತ್ರನಂತೆ ಶಿಖಂಡಿ . . . ಎಂದಿಂತುಮನೇಕ ಪಕ್ಷಿ ಜಾತಿಗಳಿಂ (ಬಂಹರಿ. ೮–೧೭) ; ಹಲವು ಕಪ್ಪಡಿಗಳು ನಿಶಾಂತವ ಕಳೆಯೆ ದೇಗುಲ ದೆಡೆಗೆ ಹರಿಯವೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪–೪೧). **ಕಪಟ$_1$**: ಕರೀಸಿಂಹಗಳು, ಕಪಿಗಳು ಮತ್ತು ಪಾರಿವಾಳದಷ್ಟು ಭಾರಿ ಕಪಟಗಳು ಇವೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೫೪). **ಕಪಟಿ$_1$**: ಚಿಟ್ಟಿ ಕಪಟಿ, ಪಾತ್ರಗಿತ್ತಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦). **ಕಪ್ಪಟಿ$_2$**: (*). **ಕಬ್ಬಟಿ**: 'ಕಬ್ಬಟಿಹಕ್ಕಿ' ಪರಾ.
[? . / ತೆಲು. ಗಬ್ಬಿಡಾಯ, ಗಬ್ಬಿಲಾಯಿ]

ಕಪ್ಪಡಿ$_2$, ಕಪ್ಪಟ (ನಾ). ೧. ಚಿಂದಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತೊಟ್ಟವನು; ತಿರುಕ: ಬಡಕಪ್ಪಡಿ ತನ್ನಿಪ್ಪಾ ಗುಡಿಸಂ ಬಲ್ಲಿತ್ತು ಮಾಟ್ಪನೆಲ್ಲಂದದಿಂ (ಸಮುಪ. ೯–೬೨) ; ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿದೇವರ ಸಂನಿಧಾನದಲು ಸ್ವಾಮಿಯಾತ್ರೆಗೆ ಬಂದ ಕಪ್ಪಡಿಗಳ ಸತ್ರಕೆ ಮಲ್ಲರಸ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೨–೩೮ ; 1148) ; ಜಲಗಾಜನಂತೆ ಮಿಂಗುಲಿ ಬೈಕಂಗೊಂಡೋಲಗಿಸುವನಂತೆ ಕಪ್ಪಡಿ (ಬಂಹರಿ. ೮–೧೭). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಕೃಷ್ಣಾ ಮಲಾಪಹಾರಿಗಳ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿರುವ ಊರು: ಕೂಡಲ ಸಂಗಮೇಶ್ವರನಿಪ್ಪ ಕಪ್ಪಡಿಯ ಸಂಗಮವಂ ಪೊಕ್ಕು (ಬಸರ. ೨–೫೦). **ಕಪ್ಪಟಿ**: ನಿಚ್ಚ ಪವಾಡವ ಮೆರದ ಕಪ್ಪಟಿಯ ಸಂಗನ ಬಸವರಾಜೇಂದ್ರನು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೮–೫ ; 1656).
[< ಸಂ. ಕರ್ಪಟಿನ್]

ಕಪ್ಪಡಿಗ (ನಾ). ಹರಕು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಭಿಕ್ಷುಕ: ಕಪ್ಪಡಿಗನಾಗಿ ಬಂದೆಂ ತಪ್ಪದೆ ಪಜೆಕಾಜನಾಗಿ ನಿಂದೆಂ (ಬಂಹರಿ. ೨೩–೫) ; ಕುಪ್ಪಳಿಸಿತೆನ್ನಜೀತಕಟಕಟ ಕಪ್ಪಡಿಗನಂತಾದೆನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೩–೪). [< ಸಂ. ಕರ್ಪಟಿಕ]

ಕಪ್ಪಡಿಗೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಹುಲಿಗೊಳದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂತೆಂಕ ಕಪ್ಪಡಿಗೆಜಿಯಿಂ ಮೂಡ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮೪–೩೧; 1049). [ಕಪ್ಪಡಿ$_2$? + ಕೆಜಿ]

ಕಪ್ಪಡಿವೇಷ (ನಾ). ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆ ಧರಿಸಿದ ಭಕ್ತನ ಸೋಗು (?): ಕಪ್ಪಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಪ್ಪಟ, ಕಪಟ] ವೇಷದಿಂದಾನು ಬಂದಾಡುವೆ ಕಪ್ಪಡಿ ವೇಷದಿಂದ (ಬಸವ. ೩೪೧). [ಕಪ್ಪಡಿ$_2$ + ವೇಷ]

ಕಪ್ಪಣಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ಕವಿರಾಜವಲ್ಲಭಂ ಕಪ್ಪಣಭಟ್ಟರ ಲಿಖಿತಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪–೩೦ ; 1033).
[ಕಪ್ಪಣ$_0$ + ಭಟ್ಟ]

ಕಪ್ಪನೆ (ಅ). ಕಪ್ಪಾಗಿ.

ಕಪ್ಪಕಪ್ಪನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ಕಪ್ಪು ಕಪ್ಪಾಗಿ; ಅತಿ ಕಪ್ಪಾಗಿ: ತನು ರುಚಿಯ ಮುಂದೆ ದಿನಪನ ಕಾಂತಿ ಕಪ್ಪಕಪ್ಪನೆ (ಹಚಕಾ. ೧–೪೧).
[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + –ಅನೆ$_1$]

ಕಪ್ಪನೆಯ (ಗು). ಕಪ್ಪಾದ; ಕರಿಬಣ್ಣದ: ಕಪ್ಪನೆಯ ಕಲ್ಲಿನ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ತೋರುತ್ತ ಕೂಗಾಡಿದನು (ಗೋಪುರ. ೩).
[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + –ಅನೆಯ$_2$]

ಕಪ್ಪರ$_1$ 'ಕಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಕಪ್ಪರ$_2$, ಕಪ್ಪರೆ, ಖಪ್ಪರ (ನಾ). ೧. ಮಡಕೆಯ ಚೂರು; ಓಡು: ತುಳಿದೊಡೆದ ಮಣ್ಣ ಕಪ್ಪರದಂತೆ ನೆಗ್ಗಿದುದು ಕೂರ್ಮ ಖರ್ಪರಂ (ಚಬಪು. ೮೭–೯). ೨. ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡಲು ಬಳಸುವ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ: ಹಸಿವಿಲ್ಲದ ಕಪ್ಪರವ ಹಿಡಿದು; ಭಕ್ತಿಭಿಕ್ಷವ ಬೇಡ ಬಂದೆ (ಅವಚಂ. ೨೪೬–೧೧೨೩) ; ಅತಿಥಿ ಮಹತ್ತುಗಳ ಕಪ್ಪರದ ಭಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸರ್ವ್ವಮಾಂನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟೆನು (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೪೮–೫ ; ?); ಕರದಿ ಕಪ್ಪರವುಂಟು ಹಿರಿದೊಂದು ನಾಡುಂಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೧೦). **ಕಪ್ಪರೆ**: ೨. ಕಪ್ಪರೆವಿಡಿದು ತಿರಿದುಂಬುದನೆಳಸುವಂತ ಮಾನವರ್ಗೆ (ಭಾರಶಾಂ. ೮–೩೧) ; ಕಪ್ಪಡಮನುಟ್ಟು ಕಪ್ಪರೆವಿಡಿದು ಜೋಗಿಯಾಗಿ ಪೋಪೆಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧–೧೪). **ಖಪ್ಪರ**: ೨. ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ ಕೆಲಬಲದೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಜುತ್ತಮಿರೆ ಖಪ್ಪರದೊಳಗೆ ಶಾಕಪಾಕಂಗಳೆಸೆವುತಿರೆ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತಂ ಮಾಡಿ (ಚನ್ನರ. ೮೨–೧೬). [< ಪ್ರಾ. ಖಪ್ಪರ. / ಸಂ. ಕರ್ಪರ]

ಕಪ್ಪರಕಾಯಕ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷಾವೃತ್ತಿ (ಉಕ. *). [ಕಪ್ಪರ$_2$ + ಕಾಯಕ]

ಕಪ್ಪರಕೇಸಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಪ್ಪರಕೇಸಣ್ಣನ ಮಗಳ್ ಲಚಿಬೆದಜವ್ವೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೬ ; ಸು. 890 ?).
[ಕಪ್ಪರ$_0$ + ಕೇಸಣ್ಣ]

ಕಪ್ಪರಗೊಡಗೆ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷುಕರಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ: ವಿರಕ್ತಗೊಡಗೆ ಕಪ್ಪರಗೊಡಗೆ ಆಗಿ ಕೊಟವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೧೬–೮ ; 1663). [ಕಪ್ಪರ$_2$ + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$)]

ಕಪ್ಪರಚಟ್ಟೆ, ಕಪ್ಪರಶೆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒನಕೆಬಂಡೆಹುಳು: ಕಪ್ಪರಚಟ್ಟೆಗೆ ಸಾವಿರಕಾಲು (ರೂಢಿ). **ಕಪ್ಪರಶೆಟ್ಟೆ**: ಕಪ್ಪರಶೆಟ್ಟೆ, ಕಪರಸುಂಟಿ, ಸಾವಿರಕಾಲುಗಳಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ರೈಲಿನಂತೆ ಹರಿಯುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೆಂಪುಹುಳ. ಮುಟ್ಟದರೆ ಸುತ್ತಿ(ಸುಂಟಿ)ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ನಮ್ಮೂರು. ೩೨೯ ಟಿಪ್ಪಣಿ). 'ಕಪರಸುಂಠಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಪ್ಪರಶೆಟ್ಟೆ 'ಕಪ್ಪರಚಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಪ್ಪರಳ್ಳಿ 'ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪರಿ, ಕಪ್ಪಲಿ$_2$, ಖಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿಯ ತುತ್ಥ: ಇಂಗುಲಿಕಂ ನಾಗರಮಿಪ್ಪೆ ಕಪ್ಪರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಪ್ಪಲಿ, ಖಪ್ಪಲಿ] ಗಳಂ (ಖಮದ. ೬–೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡಿಗೆ; ನೇತ್ರಾಂಜನ (*). **ಕಪ್ಪಲಿ$_2$**: ೧. ವಾಂತಿ ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ :– . . . ಗೌರಿ ಪಾಷಾಣ, ಕಪ್ಪಲಿ, ಮಣಸಿಲೆ ಇಷ್ಟನ್ನೂ (ವಿವೈವಿ. ೬೭). **ಖಪ್ಪಲಿ**: ೧. ಶೂಲೆಗೆ . . . ಖಪ್ಪಲಿ . . . ತೊಡೆವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೮೧). [< ಸಂ. ಕರ್ಪರೀ]

1621

ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ, ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ತುತ್ಥೆ : "ತುತ್ಥಕಂ – ಮಯೂರತುತ್ಥ, ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ" (ಒಷಧಿ. ೭೧). **ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ** : "ಕಫಮರ್ದನಃ – ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ, ಯಲಹುರಿ, ಕೊಡಸಿಗ" (ಒಷಧಿ. ೨೬).
[ಕಪ್ಪರಿ + ತುತ್ತ]

ಕಪ್ಪರಿತುತ್ಥ (ನಾ). = ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ : "ಕಪ್ಪರಿತುತ್ಥ – ಖರ್ಪರಿ, ದಾರ್ವಿಕೆ, ತುತ್ಥ, ಕ್ವಾಥೋದ್ಭವ" (ನಾಚಿರಾ. ೩).
[ಕಪ್ಪರಿ + ತುತ್ಥ]

ಕಪ್ಪರಿಸು, ಕಬ್ಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆರ್ಭಟಿಸು ; ಗುಡುಗು (?) : ಆದಿರದೆ ಬರ್ಪ್ಪ ಚಪ್ಪರಿಪ ಕಪ್ಪರಿಪಾರ್ದ್ದಲಗೊತ್ತಿ ಶಸ್ತ್ರಮಂ ಬಿದಿರ್ದು ಮರಲ್ ಮರಲ್ಚೆಸುತೆ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೦–೬೪ ; 1087) ; ದಂಡ ಕ ಮಂ ಡ ಲು ಡು ಗೆ ಯ ಕಪ್ಪರಿಸಿಕೊಳುತೇಳುತೊಡನೊಡದೆಡೆಯ ತಡ ಹುತಲಿ (ಮ ದೇ ಪು. ೭–೫೪) ; ಕಾವಲ ಜಮಾದಾರರ ಧ್ವನಿಯು ಅಬ್ಬರಿಸಿತು. ಕಪ್ಪರಿಸಿ ಎದ್ದ ; ಧ್ವನಿ ಬಂದ ನಿಟ್ಟನ್ನು ಗಾಬರಿಯಿಂದ ನೋಡಿದ (ಸೆಶೂರ. ೧೨). ೨. ಕುಸಿ ಬೀಳು (?) : ಗೋವರ್ಧನನು ಹೈಮವತಿಯನ್ನು . . . ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಆ ದಿಂ ದು ಪ್ರಬಲಭೂಕಂಪ ದಿಂದ ಕಪ್ಪರಿಸಿಕೊಂಡು ಬೀಳತೊಡಗಿತು (ಎರಸೆ. ೧೨೫). **ಕಬ್ಬರಿಸು** : ೨. ನಿಬ್ಬರದಿ ಬಾಂದಳಕೆ ಬಿಸುಡಲು ಕಬ್ಬರಿಸುತಂಬುಧಿಗುರುಳ್ದನು ಖಳನು ಮೂರ್ಛೆಯಲಿ (ಅನಂರಾ. ೧–೧೩–೧೯).
[? + –ಇಸು$_3$. / ತುಳು. ಕಪ್ಪರ್]

ಕಪ್ಪರೆ 'ಕಪ್ಪರ$_3$' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲ್$_1$, ಕಪ್ಪಲು$_1$ (ನಾ). ಆನೆ, ಜಿಂಕೆ ಮೊದಲಾದ ಬೇಟೆಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೋಡಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ಹಳ್ಳ, —ಕುಳಿ : (೩). **ಕಪ್ಪಲು$_1$** : "ವಾರೀ, ಗಜಬಂಧನೀ – ಆನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಕಪ್ಪಲು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಪ್ಪಲ್ ; ತೆಲು. ಕಪ್ಪಲಿ]

ಕಪ್ಪಲ್$_2$, ಕಪ್ಪಲು$_2$ (ನಾ). ಹಡಗು ; ನಾವೆ : ನಾವಿಕನ್ ಸಾಗಿಪನ್ ಪಯಣಮನ್, ಕಪ್ಪಲನ್ ತಲೆಕೆಟಿಗು ಮಾಡಿ (ಅಂತಿಗೊ. ೩೩–೬೬೪). **ಕಪ್ಪಲು$_2$** : ಎಡೆಯಾಡುತಿಹ ದೋಣಿ ದುಗ್ಗಿ ಕಪ್ಪಲು ದೊಡ್ಡ ಹಡಗು ಗಳಿರವ ನೋಡಿದರು (ಭರಜ. ೨೩–೯೬) ; ಹೈಲನರದು ಕೊಕ್ಕು ಮುಂಬೊಕ್ಕು, ಫಿನಿಷಿಯರ ಕಪ್ಪಲಿಂದೆಗರಿಸಿತು ಮುಂಬು ಬೊಂಬೆಯನು (ಪಾರಸಿ. ೧೬–೩೬೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಪ್ಪಲ್ ; ತೆಲು. ಕಪ್ಪಲಿ]

ಕಪ್ಪಲಬೆಂಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಲೊಕ್ಕ ಕುಂಟೆ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಪಡುವಲು ಕಪ್ಪಲಬೆಂಚೆ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೩೫–೨೭ ; 1531). [ಕಪ್ಪಲ್$_2$ + ಬೆಂಚೆ]

ಕಪ್ಪಲಿ$_1$ 'ಕಪಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲಿ$_2$ 'ಕಪ್ಪರಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ 'ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲಿಸತ್ವ (ನಾ). = ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ (?) : "ಮಧುಕ – ಇಪ್ಪೆ, ಕಪ್ಪಲಿ ಸತ್ವ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೪) ; ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ ತೂಕ ೧, ಕಪ್ಪಲಿಸತ್ವ ತೂಕ ೨ . . . ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಕೊಳ್ಳೆ ಶ್ವಾಸಕಾಸ ಇವೆಲ್ಲಾ ಮಾಣುವುವು) (ವಿವೈವಿ. ೭೨). [ಕಪ್ಪಲಿ$_2$ (< ಕಪ್ಪರಿ) + ಸತ್ವ]

ಕಪ್ಪಲು$_1$ 'ಕಪ್ಪಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲು$_2$ 'ಕಪ್ಪಲ್$_2$' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲುನರಿ 'ಕಪ್ಪಲ್ನರಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಗುಳಿಬೀಳು ; ಗುಂಡಿಬೀಳು ; ಮುಚ್ಚಿಕೊ (?) : ಧ್ಯಾನಗಹ್ವರ ಮುಖದಿ ಕಣ್ದು ಕಪ್ಪಲುಬೀಳೆ ಅಂಗಾಂಗದೊಳು ಚೆಲುವ ಹೊಳೆಸುತಿಹ ಕಳೆಯೋ (ಮಲೆದೇ. ೨೮–೫).
[ಕಪ್ಪಲು$_1$ (< ಕಪ್ಪಲ್$_1$) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕಪ್ಪಲ್ನರಿ, ಕಪ್ಪಲುನರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನರಿ (೩). **ಕಪ್ಪಲುನರಿ** : (೩) [ಕಪ್ಪಲ್ ? + ನರಿ]

ಕಪ್ಪವೀ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡು ; ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಡು : ಕುಬೇರಂ ಮುನ್ನೆ ಭರಕ್ಕಳ್ಕಿ ಕಪ್ಪವಿತ್ತ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನವಂ . . . ಏಱಿ (ಅನಂಪು. ೧೩–೮೫ ವ). [ಕಪ್ಪ$_1$ + ಈ$_2$]

ಕಪ್ಪಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕತ್ತಿಶರ್ಮಣ ಪುತ್ರ ಪುತ್ರ ಕನ್ದಶರ್ಮಣ ಪುತ್ರ ಕಪ್ಪಶರ್ಮ್ಮಣ ಚತಾರಿ ಪುತ್ರ ಅಂಶಃ (ಇಆ. VII, ೧೮೭–೪೨ ; 668). [ಕಪ್ಪ$_0$ + ಶರ್ಮ]

ಕಪ್ಪಸು 'ಕರ್ಬಸು$_2$' ನೋ.

ಕಪ್ಪಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಲ್ನಾಡು ಕೊಟ್ಟದು ಕಪ್ಪಹಳ್ಳಿ ಪರಿಹಾರ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೧–೧೦ ; 921).
[ಕಪ್ಪ$_0$ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ$_1$)]

ಕಪ್ಪಳಿ (ನಾ). (?) : ನಿಯತ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ – ಪಪ್ಪುಕಂ . . . ಕಪ್ಪಳಿ, ತಪ್ಪಡಿ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕಪ್ಪೞಿ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪು ಕಳೆದುಹೋಗು ; ಕರಿಯಬಣ್ಣ ಇಲ್ಲವಾಗು : ತೊಡರ್ದ ತಟಿತ್ ಪ್ರಭಾಹತಿಗೆ ಕಪ್ಪೞಿದತ್ತೆನೆ ಮೇಘಮಾಲೆ ಬೆಳ್ಪಡರ್ದುದು (ಕುಸುಮಾ. ೬–೪೪).
[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಅೞಿ$_1$]

ಕಪ್ಪಾಸೆಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗದ್ದೆಯ ಹೆಸರು : ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟರಿಗೆ ಕಪ್ಪಾಸೆಗದ್ದೆ ಮೂಡೆ ೧೦ (ಎಇ. XXVIII, ೨೮–೩೮ ; 1256).
[ಕಪ್ಪಾಸೆ$_0$ + ಗದ್ದೆ (< ಗೞ್ದೆ)]

ಕಪ್ಪಿ (ನಾ). ರಾಟೆ ; ಗಡಗಡೆ : "ಹಗ್ಗ ಮೊ.ವು ಮೇಲೆ ಹಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಗಾಡಿ ಮಾಡಿರುವ, ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿರುವ, ಬಲಪ್ರಯೋಗದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವ, ಒಂದು ಸರಳ ಯಂತ್ರ ಸಲಕರಣೆ ; ರಾಟೆ ; ಕಪ್ಪಿ ; ಗಡಗಡೆ" (Pulley. ಇಂಕನಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕಪ್ಪಿ. / ಮರಾ. ಕಪೀ, ಕಪ್ಪೀ]

ಕಪ್ಪಿಡಿ 'ಕರ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಿಡು 'ಕರ್ಪಿಡು' ನೋ.

ಕಪ್ಪಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆಯಯ್ಯನ ಮಗ ಕಪ್ಪಿಮಯ್ಯ ಆ ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುತ್ತಮಿರಲ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೭–೧೩ ; 1017). [ಕಪ್ಪಿಮ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಪ್ಪಿಯೆತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಯಂತ್ರಸಲಕರಣೆ : "ಭಾರ ಎತ್ತುವುದು, ಹಡಗಿನ ಹಾಯಿಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ದೂಲಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವುದು, ಮೊ. ಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ . . . ಯಂತ್ರಸಲಕರಣೆ : ಕಪ್ಪಿಯೆತ್ತಿಗೆ, ಎತ್ತಿಗೆ ಸಜ್ಜು" (Tackle. ಇಂಕನಿ). [ಕಪ್ಪಿ + ಎತ್ತಿಗೆ$_0$]

ಕಪ್ಪಿಲೆದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಆ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ಹೊಗೆ ದೆಱೆ ಮಗ್ಗದೆಱೆಕಾ × × × ಆಡುದೆಱೆ ಆಲೆದೆಱೆ ಕಪ್ಪಿಲೆದೆಱೆ ಮಂನಿಯ ಪರ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೪–೪೨ ; 1200).
[ಕಪ್ಪಿಲೆ$_0$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಕಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಗೆ ; ತೋಡು : "ಕಪ್ಪು – ಖನನೇ" (ಶಮಧಾ). [?]

ಕಪ್ಪು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು ; ಹೊದಿಸು ; ಹರಡು ; ದಟ್ಟೈಸು. 'ಕಪ್ಪಂಗವಿಯಾಗು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕಪ್ಪು]

ಕಪ್ಪು₃, ಕಪ್ಪ₃, ಕರ್ಪು₃ (ನಾ). ೧. ಆನೆ, ಜಿಂಕೆ ಮೊದಲಾದ ಬೇಟೆಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೋಡಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ಹಳ್ಳ, —ಕುಳಿ, —ಖೆಡ್ಡ: ಹೊಲದಣ್ಣ ಕಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೫); ಒಡ್ಡು ಬಲೆಯಂ ಕ್ರೋಡಂಗೆ ತಂದಾನೆಯಂ ಕೆಡಪಾ ಕಪ್ಪಿನೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೫೦); ಭಟ್ಟಮೊಲೆಯಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ತೊಟ್ಟನೆ ಸಿಲ್ಕಿದ ಕಣ್ ಕಪ್ಪಿನೊಳ್ ಕೆಡೆದ ಮಱುವುಲ್ಲೆಯಂತೆ ಮಿಡುಕಲಾರ್ತುದಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೮); ಕಪ್ಪಿನೊಳ್ ಬಿದ್ದ ಪೇರಾನೆಯಂ ಬಱಿಸಂದ ಮಱಿಗಳಂತೆ (ಚಿಕವಂ. ೪೨–೧). ೨. ತೋಟ, ಗದ್ದೆಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಮಾಡಿದ ಕಂದಕ; ಕಾಲುವೆ: ನವಗಂಧಶಾಲಿಯ ವನಕೆ ತಳಿಗಳಂ ಹೆಣೆವ ಕಪ್ಪಂ ತೋಡುವೆಸಕದಟ್ಟಳೆಯನಿಕ್ಕುವ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧–೨೪); ತೋಟದ ಗಡಿ ಕಪ್ಪಿನಿಂದಂ ತೆಂಕಲು (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೯–೩೪; 1757); ತೋಟದ ಕಪ್ಪುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗದ್ದೆಯ ಒಡಗುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೀರು ಹಸುಳೆಯತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಗಳಹುತ್ತ ತೊದಲುತ್ತ ಪರಿದಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೩೫೭); ಬಾಳೆಯ ಗೊನೆಗೆ ಪೆಟ್ಟಾಗಬಾರದೆಂದು ಅವನು ಅದನ್ನು ತೋಟದ ಕಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಬೀಳಿಸಿದ್ದನು (ಚಾಳಿವೈ. ೧೦೭). **ಕಪ್ಪ₃**: ೧. ನಿಶಿತಚ್ಛವಿ(ತ್ವದಿ)ಯಪ್ಪ ಮಣ್ಣಿಂ ಕಪ್ಪೆಯುಂ ಕಪ್ಪದಲ್ಲಿರ್ಕು (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧–೧೫); "ಒಮ್ಮೆ ಕಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುನೊಂದ ಆನೆ ಹೊಸ ಮಣ್ಣುಮೇಲೆ ನೆಟ್ಟ ಬಾಳೆಗಿಡವನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಅಂಜುತ್ತದೆ" (ನಡೆವಾ. II, ೧೧೨೫). △ **ಕರ್ಪು₃**: ೧. ಕರ್ಪನಗುಬ್ಬುಂ ಬಲೆಗಳನೊಡ್ಡಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೪–೩); ನಮ್ಮ ನಾರಾಯಣಯ್ಯ ಕರ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಆನೆಯ ಹಾಗೆ – ಅಲ್ಲವೆ? (ಟೆಟ್ಟಜೀ. ೫೫); ಕುಮರಿ ಬೆಳೆಗೆ ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು ಬಂದು ಹಾನಿಮಾಡಿದಾಗ ಕರ್ಪುತೋಡಿಸಿ, ಒಂದಾನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಸಿಯೂ ಬಿಟ್ಟರು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೫).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಪ್ಪು, ಕರ್ಪು]

ಕಪ್ಪು₄ 'ಕರ್ಪು₁' ನೋ.

ಕಪ್ಪು₅ 'ಕಪ್ಪ₁' ನೋ.

ಕಪ್ಪು₆ (ನಾ). ೧. ಧ್ವಜ; ಸಂಕೇತ: "ಕಪ್ಪು–ಪಾಲಿ, ಕೇತು, ಧ್ವಜ, ಲಿಂಗ, ನಿಮಿತ್ತ" (ನಾಚಿರಾ. ೩). ೨. ಕವಲು ಇರುವ ಕಂಬ; ಕವೆ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಪ್ಪು, ಕಮ್ಬು; ತುಳು. ಕಪ್ಪು]

ಕಪ್ಪು₇ (ನಾ). ಕುಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬಟ್ಟಲು: ಒಂದು ಬದಿಗೆ ಸ್ಟೋವ್, ಕಪ್ಪು, ಬಸಿ, ಮೊದಲಾಗಿ ಚಹದ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳು ಗುಂಪಾಗಿ ಬಿದ್ದಿವೆ (ತಿಡುಗು. ೪೬); ಅಂತೂ ಈ ಮೌನವನ್ನು ಕಪ್ಪು–ಬಸಿಗಳ ನಾದವೇ ಮುರಿಯಿತು (ಅಸನಾ. ೨೪೮). [← ಇಂ. Cup]

ಕಪ್ಪುಕರ್ಣೆ, ಕಪ್ಪುಕುರ್ಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಯ ಗಿಡ: ಕಪ್ಪುಕರ್ಣಿ, ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ (ವೈಔಗಿ. ೩೨–೬೨೦). **ಕಪ್ಪುಕುರ್ಣೆ**: (೩). [?]

ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆ 'ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುಕುರ್ಣೆ 'ಕಪ್ಪುಕರ್ಣೆ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುಕೊರಳೆ 'ಕಪ್ಪುಗೊರಲ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುಗಣ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪಗಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಕಾಡಿಗೆ ಕಣ್ಣು: ನಿಡಿದಾದ ಕಪ್ಪುಗಣ್ಗಳ ವಾರನಾರಿಯರು (ಮೋಹತ. ೧೫–೨೬).

[ಕಪ್ಪು₄ (< ಕರ್ಪು₁) + ಕಣ್]

ಕಪ್ಪುಗಾಡು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮುಸುಕಿದ ಕಾಡು; ಕತ್ತಲೆ ತುಂಬಿದ ಅಡವಿ: ಕುರುಡುಗತ್ತಲುಳ್ಳ ನಾಡು ಸೂರ್ಯನಿರದ ಕಪ್ಪುಗಾಡು ತನ್ನ ಕೊಂದುಕೊಂಬ ಜನ ಭಾವವಿರದ ತನನನ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩೧–೧೧).

[ಕಪ್ಪು₄ (< ಕರ್ಪು₁) + ಕಾಡು₂]

ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆ 'ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುಗುಣಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ತಗ್ಗು: "ವಾರೀ, ಗಜಬಂಧನೀ ಆನೆಯ ಹಿಡಿಯಲೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ಕಪ್ಪುಗುಣಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೩). [ಕಪ್ಪು₃ + ಕುಣಿ]

ಕಪ್ಪುಗೊರಲ, ಕಪ್ಪುಕೊರಳ, ಕಪ್ಪುಗೊರಳ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಗುರುತುಳ್ಳವನು; ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳು ಉಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಕಪ್ಪುಗೊರಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ನ ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ಕಣ್ಣಪದೇವನು ತನ್ನ ನೇತ್ರವನೊಪ್ಪಲೊಪ್ಪಿಸಲೊಡನೆ (ಬಸವು. ೧೮–೬೨). **ಕಪ್ಪುಕೊರಳೆ**: ಕಪ್ಪುಕೊರಳನು ವೃತ್ರನಂ ಗೆಲಲು ದೇವೇಂದ್ರಗೊಪ್ಪಿ ಕೊಟ್ಟನು (ತುರಂಗ. ೫೫–೭). **ಕಪ್ಪುಗೊರಳೆ**: ಕಪ್ಪುಗೊರಳನ ಕರುಣದಿ ಇದನಱಿದು ಒಪ್ಪಿ ಹೇಳಿದನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೪೨); ಆ ಕಪ್ಪುಗೊರಳನಾಣೆ ಊಟ ಸಪ್ಪೆಯಾಯಿತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೬–೭).

[ಕಪ್ಪು₄ (< ಕರ್ಪು₁) + ಕೊರಲ್ + –ಅ₇]

ಕಪ್ಪುಗೊರಳೆ 'ಕಪ್ಪುಗೊರಲ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ಕಾಣಿಸು; ಕಪ್ಪಾಗು: ರಂಜಿಸಿತು ಯವ್ವನದಿರವು ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂದಿರಿಗೆ ಕುಡಿವರಿವ ಮೀಸೆಯು ಕಪ್ಪುದೋಱುವ ಬನರಿಗಡ್ಡಗಳ (ತೊರರಾ. ೪–೧–೧). ೨. (ಅಲಂ) ಕಳಂಕತಟ್ಟು; ಕುಂದುಬರು: ಕಪ್ಪುದೋಱದು ಕಲಿಗಳೆಬ್ಬರ ಸುಪ್ರತಾಪಕೆ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೨೧); ತಪ್ಪದೀ ಯುವರಾಜನಾಡಿದ ಕಪ್ಪುದೋಱದ ಮಾತು (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೧೨).

[ಕಪ್ಪು₄ (< ಕರ್ಪು₁) + ತೋಱು₁ (< ತೋಱ್)]

ಕಪ್ಪುನಿ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕಪಿನೀ: ಕಪ್ಪುನಿ ನದೀ ಸಮೀಪೇ (ವ್ಯಆರಿ. ೧೯೩೩, ೫೩–೨೨; 550 ?).

[< ಸಂ. ಕಪಿನೀ]

ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬುಳಿ, ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ (ನಾ). = ಕಪ್ಪುಕರ್ಣೆ (೩). **ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ**: ಕಪ್ಪುಕರ್ಣಿ, ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ (ವೈಔಗಿ. ೩೨–೬೨೦).

[ಕಪ್ಪು₄ (< ಕರ್ಪು₁) + ಬೊಬ್ಬುಳಿ₂ (< ಬೊಬ್ಬುಲಿ)]

ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ 'ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬುಳಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುರ, ಕಪ್ಪರ₁, ಕರ್ಪುರ (ನಾ). ಆರತಿಗಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಸುವ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಸುವಾಸನೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕರ್ಪೂರ: ಆದೇಂ ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತೊ ಕತ್ತುರಿಯ ಕಪ್ಪುರದೊಂದು ಕದಂಬದಂಬುಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೭); ವಸಂತರಾಜಂ ಕತ್ತುರಿಯ ಮಡಿಯೊಳ್ ಕಪ್ಪುರದ ಗಿಡುವನಿಟ್ಟು ಜಾಟಳಮನೆತ್ತಿ ಬೆಳೆಯಿಸಿದನೆಂಬಂತಿರ್ದ ಕರ್ಪೂರ ದ್ರುಮಂಗಳಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೭೧ ವ); ಸಸಿಯ ಶೀತಳದಂತೆ ಕಪ್ಪುರದೆಸೆವ ಕಂಪುಗಳಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨–೧೩); ಕಪ್ಪುರವು ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡಗಳ ಹಾಲಿನಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೦). **ಕಪ್ಪರ₁**: ಆಗ ಗೋಸಾವಿಯು ಅವನಿಗೆ . . . ತೊಲಿ ಕಪ್ಪರ ಹತ್ತೆಂಟು ಊದಿನ ಕಡ್ಡಿ . . . ಇಷ್ಟು ತರಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಕಥಾಗೆ. ೧೨೮); ಕಪ್ಪರ ಮುಂತಾದ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಹವೆಯ ದೋಷವು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೫೬). **ಕರ್ಪುರ**: ಮರನನಱಿವಂತು ಬಲ್ಲರೆ ಸಿರಿಖಂಡವನಣ್ಣ ಪಗಿನನಱಿವಂತಿರೆ ಕರ್ಪುರಮಂ ಬಲ್ಲಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೨೦೩); ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಸಂಗವ ಮಾಡಿದಡೆ ಕರ್ಪುರದ ಗಿರಿಯನುರಿಕೊಂಬಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೩೨–೮೭); ಕಂಪಿಡುವ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳೆಯವಿತ್ತು (ಬಸರ.೩–೮೦); ಕರ್ಪ್ಪುರವನುರಿಯುಪ್ಪಿದವೊಲು (ಬಸವು. ೮–೬೦). [< ಸಂ. ಕರ್ಪೂರ]

ಕಪ್ಪುರಗಂಧ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರ ಬೆರಸಿದ ಗಂಧ, —ಚಂದನ: ಕೆಲರು ಕಪ್ಪುರಗಂಧವನುಲೇಪಿಸಿದರಂಗದಲಿ (ನಳಚ.೧–೪೦). [ಕಪ್ಪುರ + ಗಂಧ]

ಕಪ್ಪುರಗಂಧಿ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳವಳು: ಸುಗುಣಾ ನಿರುದ್ಧಗೆ ಕಪ್ಪುರಗಂಧಿ ಸೇರಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪೧-೪೫).
[< ಸಂ. ಕರ್ಪೂರಗಂಧಿ]

ಕಪ್ಪುರಗಂಪು (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ ಸುಗಂಧ: ಬಾಳದ ತಂಪಿನ ಕಪ್ಪುರ ಗಂಪಿನ ನೀರೆ ಜೀವನವೀಗವೆನಿಸುತಿದೇ (ಸಖೀಗೀ. ೧೯-೩೦೯).
[ಕಪ್ಪುರ + ಕಂಪು]

ಕಪ್ಪುರಗರಡಗೆ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರವನ್ನು ಹಾಕಿಡುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಭರಣಿ: "ಕರ್ಪೂರಕರಂಡಕ – ಕಪ್ಪುರಗರಡಗೆ" (ಶಮುದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಪ್ಪುರ + ಕರಡಗೆ (< ಕರಂಡಗೆ)]

ಕಪ್ಪುರದಂಬುಲ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ ಪರಿಮಳ ಬೆರೆತ ತಾಂಬೂಲ: ಧಾತ್ರೀತಳಮುಂ ಬೆಸಕ್ಕೈಸಿಕೊಳ್ವೊಡಂ ಕಪ್ಪುರದಂಬುಲಮುಂ ಮಾಣದೆ ಮೆಲ್ವೊಡಮುಳಿಪಿಲ್ಲದೆ ಪೂಜಿಸಿಂದ್ರವಂದ್ಯನ ಪದಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೫೧). [ಕಪ್ಪುರ + ತಂಬುಲ]

ಕಪ್ಪುರದೀವ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ದೀಪ; ಕರ್ಪುರದ ದ್ವೀಪ (?): ಬರ್ಪರ್ ಪೋಪರಾರ್ಗಂ ಮುನಂಗೊಳಿಸಲ್ ಕಪ್ಪುರದೀವವಿಟ್ಟೆನಿಟಿ ಜಾಗಂ ಪಾರನಾರೀಜನಂಗಳೊಳಂದೊಪ್ಪೆ ನೃಪಂಗಲಂಪುವಡೆದತ್ತೆತ್ತಂ ಬಸಂತೋತ್ಸವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೭೫).
[ಕಪ್ಪುರ + ದೀವ ?]

ಕಪ್ಪುರಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಟುಕಿಫಲರಾಜ:— ಕಪ್ಪುರ ಬೆಂಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೭). [ಕಪ್ಪುರ + ಬೆಂಡೆ]

ಕಪ್ಪುರವಚ್ಚ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ತೊಡುಗೆ, —ಲೇಪನ (?): ಅಮರ್ಚುವ ಕಪ್ಪುರವಚ್ಚವಾಗಳುಂ ಪೂಸುವ ಚಂದನಂ ಬಿಸುಪನಾಱಿಸ ಲಾಜವೆ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯಾ (ಜಗವಿ. ೧೧-೨೦).
[ಕಪ್ಪುರ + ಪಚ್ಚ$_{3}$]

ಕಪ್ಪುರವಟ್ಟು (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ ಹಳಕು, —ಬಟ್ಟು, —ಬಿಲ್ಲೆ: ಜಡೆಗೆ ಪೂಸಿದರು ಕತ್ತುರಿ ಕಮ್ಮೆಲರ್ಗಳ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಣಿಸಿ ತಡೆ ಯದೆ ಕಪ್ಪುರವಟ್ಟುಗಳನು ಶಿರದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೪-೪೪). [ಕಪ್ಪುರ + ಬಟ್ಟು$_{2}$ (< ಬಟ್ಟೆ$_{1}$)]

ಕಪ್ಪುರವರ್ಷ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ವಾದ್ಯವಿದ್ಯಾಧರ[ನೊ]ಳ್ಳರಸಂಕ[ಶಂಕ]ರಂ ಕಪ್ಪುರವರ್ಷನೃಪಗೆ ನೆಗರ್ದ್ದನೆಱಿಗ ಮಹೀಶ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦-೧೫ ; ?).
[ಕಪ್ಪುರ + ವರ್ಷ]

ಕಪ್ಪುರವಳಿಕು 'ಕಪ್ಪುರವಳುಕು' ನೋ.

ಕಪ್ಪುರವಳುಕು, ಕಪ್ಪುರವಳಿಕು, ಕಪ್ಪುರವಳ್ಕು (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ಹಳುಕು; ಕರ್ಪೂರದ ಹರಳು: ಅಮರ್ದಿಂದೆ ತೊಯ್ದು ಕಪ್ಪುರವಳು ಕಿಂದಜಂ ಕಡೆದು ಕಂಡರಿಪಂ ವಲಮೆನ್ನ ನಲ್ಲಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೬); ಅರೆದೊಡೆ ಸೌಧಸಂತತಿಗೆ ಪಾಲ್ವೊದೆಯಪ್ಪ ಕಟಿಲ್ಟಿ ಕೂಡೆ ಕಪ್ಪುರ ವಳುಕಪ್ಪಗುರ್ವನೊಳಕೊಂಡುದು ಚಂದ್ರಿಕೆ ಸಾಂದ್ರಭಾವದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೦೯); ತಿಂಗಳ ತಿರುಳ ಪುತ್ರಿಕೆಯೊ ಕಪ್ಪುರವಳುಕಿನಲಿ ಬಿದಿ ಕಡೆದು ತಿದ್ದಿದ ಸಾಲಭಂಜಿಕೆಯೊ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೪೫). **ಕಪ್ಪುರ ವಳಿಕು**: "ತವಲಾಯಿಯೆ ಕಪ್ಪುರವಳಿಕು ಜಗದಿ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೭); ಕಪ್ಪುರವಳಿಕಿನಳವಟ್ಟ ಜಗಲಿಗಳ ಮೇಲೆ ಪಸರಿಸಿದ ಕುಸುಮದೆಸೆಟಿ ಪಸೆಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೫ ವ). **ಕಪ್ಪುರವಳ್ಕು**: ಪರೆದುಗುವ ಪಂಚರತ್ನದ ಪರಲ್ಗಳುದಿರ್ದೆಸೆಯೆ ಸೌಧದೊಳೆ ಕೆದಱಿದ ಕಪ್ಪುರವಳ್ಕು ಗಳೆಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೯). [ಕಪ್ಪುರ + ಪಳುಕು]

ಕಪ್ಪುರವಳ್ಕು, ಕಪ್ಪುರವಳುಕು' ನೋ.

ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿ, ಕಪ್ಪರಳ್ಳಿ, ಕರ್ಪುರವಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುರದ ಬಳ್ಳಿ: "ಪಾಷಾಣಭಿತ್ – ಹಿಟ್ಟಳಿಕ, ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೫). ೨. ಕಪ್ಪುರದ ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ವೀಳೆಯದೆಲೆ; ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯೆಲೆ: ಅಡಸಿದ ಪಾರಿಜಾತಕದ ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿಯ ನೇಲವತ್ತಿಯಾಯ್ದಡಕೆಯ ಭೀಮಸೇನಿಕದ ತಂಬುಲದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೫); ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿಯ ಬಿಳಿಯೆಲೆಯ ವೀಳೆಯುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೪೮); ಎಳೆ ಅಡಕೆಯ ನಿಂಪುಳ್ಳವನೊಪ್ಪುವ ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿಯ ಬಿಳಿಯೆಲೆಯನೊಲ್ದು ಮೆಲ್ದರ್ ಸತಿಯರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೯-೩೬). **ಕಪ್ಪರಳ್ಳಿ**: ೧. ಕರ್ಪೂರದ ಗಿಡ ಕಪ್ಪರಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭-೧೧೪). **ಕರ್ಪುರವಳ್ಳಿ**: ೧. ಚಂದನವೃಕ್ಷಮುಂ ಪುದಿದ ಕರ್ಪುರವಳ್ಳಿವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೫೯). [ಕಪ್ಪುರ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಪ್ಪುರವಱಿ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ (ಹಳುಕುಗಳ) ಮಳೆ: ಕರತಳವಾರಿ . . . ಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಪೊದಟ್ಟುದಂದು ಕಪ್ಪುರವಱಿಯಂತಿರಾಲಿವಱಿ ಯಂತಿರಲರ್ವಱಿಯಂತಿರೆತ್ತಲುಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೯೮).
[ಕಪ್ಪುರ + ಮಱಿ]

ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ, ಕಪರಬಾಳೆ, ಕರ್ಪುರವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ: ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ ಕ್ರಮುಕ ಜಂಬೀರಗಳೊಪ್ಪುವ ಪಲಸ ರಸಾಲ . . . ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ತರು ತಪ್ಪಲೊಳೆಸೆವುವು (ಕಂಸವಿ. ೨-೩೨); ಎಲೆ ಉತ್ಪಳಿಕೆ, ಕಪ್ಪುರವಾಳೆಯ ರನ್ನದ ಜಗತಿಯನು ತಾವರೆಯ ಹೂವಿನಿಂದ ಗುಡಿಸು (ವಚಕಾ. ೫೦). **ಕಪರಬಾಳೆ**: "ಒಳ್ಳೆಯ ಕಪರಬಾಳೆ ಹಣ್ಣು ವೆಂಕಮ್ಮ . . . ದೇವರ ಪ್ರಸಾದ ಬೇಡ ಎನ್ನಬೇಡಿ" (ಪದ್ಮಸ. ೨೫೫). **ಕರ್ಪುರವಾಳೆ**: ಬೆಳೆದ ಕರ್ಪುರವಾಳೆಯಲರ್ದ ಕುಂಕುಮದಾ ಪುರಗಾಡು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೩).
[ಕಪ್ಪುರ + ಬಾಳೆ$_{1}$ (< ಬಾೞೆ)]

ಕಪ್ಪುರವೀಳೆಯ (ನಾ). = ಕಪ್ಪುರದಂಬುಲ: ಆಳ ಬೋಳೈಸಿದನು ಕಪ್ಪುರವೀಳೆಯವ ಹಾಯ್ಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೪೭).
[ಕಪ್ಪುರ + ವೀಳೆಯ]

ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿ, ಕರ್ಪುರಶುಂಠಿ, ಕರ್ಪುರಸುಂಟೆ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಶುಂಠಿ, —ಸುಗಂಧದ ಬೇರು: ಚರ್ಮರೋಗಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿ ಯನ್ನು ತೇದು ಹಚ್ಚುವರು (ರೂಢಿ). **ಕರ್ಪುರಶುಂಠಿ**: "ವನಿತೆ ಷಡ್ಗ್ರಂಥಿ ಕರ್ಪುರಶುಂಠಿ ಕೌಂಡೆ ಕುಂಡಿನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೩); ಕರ್ಪುರಶುಂಠಿ, ಗೋರಟೆ . . . ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೭೬). **ಕರ್ಪುರಸುಂಟೆ**: (೬). [< ಸಂ. ಕರ್ಪೂರಶುಂಠೀ]

ಕಪ್ಪುರಸೆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಗೌಜು ಕರ್ಕಟ ಕಪ್ಪುರ ಸೆಟ್ಟೆ ಚೆಲುವ ಬೆಳವ ಕುಕ್ಕುಟಗ ಕಲುಕುಟುಕಾದಿ ತೋಟದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೊರಲುಲುಹಾದುದಾ ತಪೋವನದಿ (ಮೋಹತ. ೭-೧೭). [?]

ಕಪ್ಪುರಾಳ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ರಾಳ, —ಕಲ್ಲರಗು: "ನುಣು ಪಾಗಿಯೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿಯೂ ಒಡೆಯುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕಪ್ಪನೆಯ ಒಂದು ರಾಳಪದಾರ್ಥ; ಕಲ್ಲರಗು: ಕಪ್ಪುರಾಳ" (Asphalt. ಇಂಕನಿ). [ಕಪ್ಪು$_{4}$ (< ಕರ್ಪು$_{1}$) + ರಾಳ]

ಕಪ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವಾಗು; ಕರಿದಾಗು: ಮೈಯ ಗೌರ ಕಾಂತಿ ಕಪ್ಪುವಡೆಯಹತ್ತಿದೆ (ಮೂರುವಾ. ೬೮).
[ಕಪ್ಪು$_{4}$ (< ಕರ್ಪು$_{1}$) + ಪಡೆ$_{1}$]

ಕಪ್ಪುವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ಸಿಕ್ಕಿಬೀಳು; ಬಲೆಬೀಳು (?): (ಕಪ್ಪುವಿಳ್ದ ಆಕ್ರೋಶದಿಂದ) ಆಗಲಯ್ಯಾ, ಆಗಲಿ . . . ಹಾಳಾಗಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತೇವೆ (ಬಿಟ್ಟೆಅ. ೧೪೮-೧೨).
[ಕಪ್ಪು$_{3}$ + ಬೀೞ್$_{1}$ (< ಬೀೞ್$_{1}$)]

ಕಪ್ಪುಸಂತೆ (ನಾ). ಕಳ್ಳಸಂತೆ; ಕಾಳಸಂತೆ; ಕದ್ದುಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಲೆಗೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಒಂದಕ್ಕೆರಡು ಕೊಟ್ಟಾದರೂ ಕಪ್ಪುಸಂತೆಯಿಂದ ತಂದೇ ತರುತ್ತಾರೆ (ಪಂಚಭ. ೪೧). 'ಕಾಳಸಂತೆ' ಪರಾ. [ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಸಂತೆ]

ಕಪ್ಪುಹಣ (ನಾ). ಕಳ್ಳ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಬಂದ ಹಣ; ಮೋಸದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಹಣ: ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಹಣ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಹಣ (< ಪಣ$_1$)]

ಕಪ್ಪುಹಲಗೆ (ನಾ). ಸೀಮೆಸುಣ್ಣದಿಂದ ಬರೆಯಲು ಬರುವಂತೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಫಲಕ; ಬೋರ್ಡು: ಕಪ್ಪುಹಲಗೆಯ ಒಂದು ಕಡೆ ಸಾರಾಂಶವನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೨೫); ಒಂದು ಕಪ್ಪುಹಲಗೆ (Black board) ಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿದರೆ ಅವು ಅದರ ಮೇಲೆ ತಮಗೆ ತೋರಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಬರೆದು ಸಂತೋಷಪಡುವುವು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೦).
[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಹಲಗೆ (< ಪಲಗೆ)]

ಕಪ್ಪೆ$_1$ (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಿನ ಪ್ರಾಣಿ; ಮಂಡೂಕ; ಭೇಕ: ಕಪ್ಪೆಗಳುಮೆಸಡುಗಳುಮಿಲಿಗಳು ಮೊಂತಿಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಜೀವರಾಶಿಗಳಂ ಕೊಂದು ತಿನ್ಬೆಯಾದಯ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦–೪); ಪಾವಿಲ್ಲದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಪ್ಪೆಗಳ್ ತಮ್ಮ ಗಜಜೆ ಗಜಜಾಗಿರ್ಪುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೭೪); ಬಾವಿಯ ಕಪ್ಪೆ ಸಮುದ್ರಮಂ ಮೆಚ್ಚದಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೮೭–೫ ವ); ಅಂಜುವರ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪೆಯಂ ಬಿಸುಟರೆಂಬಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೫೪ ವ); ಕಲ್ಲಿನೊಳಗೆ ಇರುವ ಕಪ್ಪೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಉದಕ ಕೊಡುವ (ಪುರಂದ. ೧–೫೬–೧); ಕಪ್ಪೆ ತಕ್ಕಡಿಗೆ ಹಾಕಿದಂತೆ (ಗಾದೆ).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಪ್ಪೆ; ತೆಲು. ಕುವಿ. ಕಪ್ಪ; ಗೊಂಡಿ. ಕಪ್ಪೆ]

ಕಪ್ಪೆ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಬೀಗ; ಕೀಲಿ: ಮನೆಗೆ ಕಪ್ಪೆ ಹಾಕಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಪ್ಪೆ$_3$ 'ಕಪ್ಪು$_4$' ನೋ.

ಕಪ್ಪೆಅರಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಪ್ಪೆ ಅರಭಟ್ಟನ್ ಶಿಷ್ಟಜನ ಪ್ರಿಯನ್ (ಇಆ. X, ೬೧–೧; 7ನೆಯ ಶತ). [ಕಪ್ಪೆ$_0$ + ಅರಭಟ್ಟ ?]

ಕಪ್ಪೆಕೀಲಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೊಂಡಿಯ ಬೀಗ, —ಕೀಲಿ.
[ಕಪ್ಪೆ$_2$ + ಕೀಲಿ]

ಕಪ್ಪೆಕುಪ್ಪಳು (ನಾ). ಒಬ್ಬನು ಬಾಗಿ ನಿಂತು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಅವನ ಮೇಲೆ ಕೈಯೂರಿ ಕಪ್ಪೆಯಂತೆ ಜಿಗಿಯುವ ಆಟ.
[ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಕುಪ್ಪಳು]

ಕಪ್ಪೆಕುರ (ನಾ). ಕಪ್ಪೆಯಾಕಾರದ ಕುರು (*). [< ಕಪ್ಪಕುರು]

ಕಪ್ಪೆಕೆಮ್ಮು (ನಾ). ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು; ಕೋಡಗ ಕೆಮ್ಮು: ಮಕ್ಕಳ ಕಪ್ಪೆಕೆಮ್ಮಿಗೆ – ತುಲಸಿ ಎಲೆಯ ರಸ ಒಂದು ಚಮಚೆಗೆ ಮೂರುಕಾಳು ಮೆಣಸಿನಪುಡಿ ಹಾಕಿಕೊಡುವುದು (ಮನೆಮ. ೨೪). [ಕಪ್ಪೆ$_1$? + ಕೆಮ್ಮು$_2$]

ಕಪ್ಪೆಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆನೆಯೂರ್ ಉತ್ತರ ಸ್ಕಾವ್ ದಿಸಿ ಕಪ್ಪೆಗಲ್ಲೆ ಇನ್ತುಪೋಗಿ ರಾಜಂಗಾಟನೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೧೧–೧೨ ; ?). [?]

ಕಪ್ಪೆಗೂಂತು (ನಾ). ಕಪ್ಪೆ ನೆಗೆತ; ಕಪ್ಪೆಯಂತೆ ಕುಪ್ಪುವುದು (?): ಮದವದ್ವೈರಿಯನಾಂತು ಪೊಯ್ಯೆ ಜಯಶೀಲಂ ವಿಷ್ಣು ವಿದ್ವಿಷ್ಟಸುಬ್ಬಿರ್ದ ಕತ್ತಾಜದೆ ಪಾಜಿ ಬಿಳ್ದ ತನಿಗಂಪಂ ಕಪ್ಪೆಗೂಂತಿಕ್ಕುತಿರ್ದುದು ವೀರ ಕ್ಕರ್ಳ ಬಿಳ್ದ ತೋಳ್ವಿಡಿದ ಖಳ್ಗಂ ಪೊಯ್ವ ಸೂಳ್ಪೋಜುತಿರ್ದುದಿದೇ ನದ್ಭುತಮಾಯ್ತೊ ವೀರವಿಭವಂ ಸಂಗ್ರಾಮ ರಂಗಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭೧–೧೭, 1160; ಶಾಪಮಂ. ೬೧೬ ನೋ).
[ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಗೂಂತು. P ತಮಿ. ಕೂತ್ತು = ಕುಣಿತ]

ಕಪ್ಪೆಗೂಡು (ನಾ). ಹಸಿಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲನ್ನಿಟ್ಟು ತಟ್ಟಿ, ಆಮೇಲೆ ಕಾಲು ಹೊರಕ್ಕೆಳೆದುಕೊಂಡು ಪೊಳ್ಳಾದ ಆ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಮನೆಯಂತೆ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಆಡುವ ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆ; ಗುಬ್ಬಿಗೂಡು (ಉಕ): ಕಪ್ಪೆಗೂಡು ಕಟ್ಟುವುದು, ಜಾರುಗುಪ್ಪೆ ಆಡುವುದು, ಓಡುವುದು – ಇವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೦೮).
[ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಗೂಡು]

ಕಪ್ಪೆಗೋಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪೆ, ಏಡಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಸಾಧನ (?): ಆ ಹಳ್ಳದಾಗೆ ಒಂದೆರಡು ಕಾರೇಡಿ ಹಿಡುಕೊಂಡು ಬರಾನ, ಕಪ್ಪೆಗೋಲು ಹಾಕಿ (ಮಲೆಮ. ೧೩೪).
[ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕಪ್ಪೆಚಿಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಜಂತುವಿನ ಇಬ್ಭಾಗವಾದ ಚಿಪ್ಪು; ಪ್ರತಿಭಾಗವೂ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ತಗ್ಗಾಗಿ ಹೊಳಪುಳ್ಳದಾಗಿರುವ ಚಿಪ್ಪು: "ಅಬ್ಧಿರೋಜಾ ಕಪ್ಪೆಚಿಪ್ಪು" (ಅಕಾನಿ. ೧–೧೭); ಕಪ್ಪೆಚಿಪ್ಪಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಸುಳಿಯು ಶುಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧೪–೭); ಇಜ್ಜಲನ್ನು ತೇದು ಆ ಕಪ್ಪನ್ನು ಒಂದು ಕಪ್ಪೆಚಿಪ್ಪಿಗೆ ಬಳಿದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಬಾಣಆ. ೫೨). [ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಚಿಪ್ಪು (< ಸಿಪ್ಪು)]

ಕಪ್ಪೆಬೀಗ (ನಾ). = ಕಪ್ಪೆ ಕೀಲಿ (*). [ಕಪ್ಪೆ$_2$ + ಬೀಗ$_1$]

ಕಪ್ಪೆಬೈಸಣಿಗೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪೆಯಂತೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು (?): ಕುಳಿತುಕೊಂಡವನಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ಊರಿಕೊಂಡುಯೇಳುವಾಗ ಪಾದಗಳ ಹಿಂದಕೆ ತೆಗೆವದೂ ಆವದುಂಟು ಅದು ಕಪ್ಪೆಬೈಸಣಿಗೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪–೬೦).
[ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಬೈಸಣಿಗೆ]

ಕಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಮಲಶುಕ್ತಿ - ಕಪ್ಪೆಯ ಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೧೯೯).
[ಕಪ್ಪೆ ? + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕಪ್ಪೆರೊಟ್ಟೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕಾಡುಕಡಲೆ, ಕಪ್ಪೇರೊಟ್ಟೇಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೨–೧೦೪೪).
[ಕಪ್ಪೆ$_0$ + ರೊಟ್ಟೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಪ್ಪೆಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಅಂಗೈಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಹಿಮ್ಮಡಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಆಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು (*).
[ಕಪ್ಪೆ$_1$? + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಕಪ್ಪೇಜು 'ಕರ್ಪೇಜು' ನೋ.

ಕಫ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಮೂರು ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪದದಿಂ ನಾಭಿವರಂ ವಾತದ ತಾಣಂ ನಾಭಿಯಿಂದುರಂಬರೆಗಂ ಪಿತ್ತದ ತಾಣಮುರದಿನಾ ಮಸ್ತದವರೆಗಂ ಕಫ [ಪಾಠಾಂ. ಖಪ] ದತಾಣಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨); ಕಫಪಿತ್ತಸಪರಿಷ್ಣುತಜರಾಮರಣ ಕಾಲ ಚಕ್ರಾಗ್ನಿಯಲ್ಲೀ (ವೀಶೈಪು. ೪–೨೧–೫೦). ೨. ಕೆಮ್ಮಿದಾಗ ಉಗುಳಿನೊಡನೆ ಹೊರಬೀಳುವ ಶ್ಲೇಷ್ಮ: ಎರಡೂ ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಫ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಮನೋನಂ. ೮೨). ೩. ಗೂರಲು ರೋಗ; ದಮ್ಮು: ಕಟುಕತ್ರಯದಿಂದಲ್ಲದೆ ಮಧುರಪ್ರಯೋಗದಿಂ ಕಫಮನಾವನುಪಶಮಿಯಿಸಿದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨–೪೨); ರೋಗಾದ್ರಿಯ ಹೊಡೆ ಭಸ್ತ್ರಾಖ್ಯದಿ ಕಫರೋಗವನುರುಹದಜಿಂ (ಕಲ್ಯಾಣೇ. ೩೩); ಕಫ ಕೆಮ್ಮು ದಮ್ಮು ಹತ್ತುವದು ಮುಂತಾದ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣಗಳು ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ ತತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಂಡು ಬರದಿದ್ದರೂ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಕಫಣಿ (ನಾ). ಮೊಳಕೈ. [ಸಂ.]

ಕಫನಿ 'ಕಪನಿ' ನೋ.

ಕಫಿ (ಗು). ಕಫ ಹೆಚ್ಚಾದ; ಕಫ ರೋಗದಿಂದ ಬಳಲುವ. [< ಸಂ. ಕಫಿನ್]

ಕಫೋಣಿ (ನಾ). = ಕಫಣಿ. [ಸಂ.]

ಕಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟೆ ; ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ದೇಹ; ಮುಂಡ: "ಅಟ್ಟೆ ಕಬಂಧಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩.೨); ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಗೆ ತ್ರಿಪೃಷ್ಠನಶ್ವಗ್ರೀವನ ಕಬಂಧಮಂ ಸುಟ್ಟೆ ತೋಱು (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೩ ವ); ದ್ವಿಟ್ ಕಬಂಧಾಳಿ ಭೂಚಕ್ರವನೆತ್ತುಂ ತೀವುವನ್ನಂ ಮುರಹರನಿಸುತಿರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೨೫); ಅವನೀಪಾಲಕನನಜಸಿದೆನು ಕಳನೊಳು ಸಾಲ ಹೆಣನೊಟ್ಟಿಲ ಕಬಂಧದ ರುಧಿರ ಪೂರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೨೭); ಪರಕಬಂಧಸಂಸಕ್ತ ಸರಕ್ತ ಶಿಳೀಮುಖ ಮಿಳಿತ ಮಾಗಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೮ ವ). ೨. ನೀರು. ೩. ಮೋಡ. ೪. ರಾಹು, ೫. ರಾಮನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ರುಂಡವಿಲ್ಲದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ: ಕಂಡರು ಭೈರವಾಡಂಬರದ ಘೋರ ಕಬಂಧರಕ್ಕಸನ (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೧೭); ಪಥದೊಳ್ ಕಬಂಧನಂ ಕೊಂದು . . . ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೫); ಕಬಂಧನಂ ಕಂಡೊಡನೆ ನಡುಗಿದುದು ತನು ತಪನಕುಲಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೪-೪೯). [ಸಂ.]

ಕಬಂಧಕ (ನಾ).= ಕಬಂಧ ೫ : ಎಚ್ಚರು ಕೈಗಳನು ಕಳಚಲು ಕಬಂಧಕನ (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೧೭). [ಸಂ.]

ಕಬಂಧನಾಟಕ (ನಾ). ಮುಂಡದ ಕುಣಿತ, —ನೃತ್ಯ: ಸ್ಫುರಿತ ಶರನಿಕರಪಾತಿತನರೋತ್ತಮಾಂಗಂ ಕಬಂಧನಾಟಕರಂಗಂ ಸ್ಫುರಿತ ನವರುಧಿರ ರಂಗತ್ತರಂಗಮೊಪ್ಪಿದುದು ವೀರಭಟರಣರಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೭). [ಕಬಂಧ + ನಾಟಕ]

ಕಬಕ್ಕನೆ 'ಕವಕ್ಕನೆ' ನೋ.

ಕಬಚ (ನಾ). ೧. ಕವಚ (೬). ೨. ಮೇಲಂಗಿ: ವಾಲಗ ಊದುತ್ತಿದ್ದವರು . . . ಹೊಸದಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಕರಿಗೀರಿನ ಕಬಚ ಹಾಕಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೬೩೭). [< ಸಂ. ಕವಚ]

ಕಬಜಾ 'ಕಬಜೆ' ನೋ.

ಕಬಜೆ, ಕಬಜಾ, ಕಬ್ಜಾ, ಕಬ್ಜೆ (ನಾ). ಸ್ವಾಧೀನ; ವಶ: ಊರ ಒಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಮುಂದೆ ಅವನು ಜಮೀನು ಕಬಜೆ ಪಡೆಯುವದಾಗಲಿ ಸಾಗುಮಾಡುವದಾಗಲಿ ಶಕ್ಯವೆ ? (ಕರವೀ. ೫೪); ಅವರು ತಯಾರಿಸಿದ ಸರಾಯಿಯು ಅವರ ಕಬಜೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತದ್ದರಿಂದ, ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರಿಗೆ . . . ದಂಡ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು (ಪಾನಕ. ೫೪). **ಕಬಜಾ** : ಬೆಳೆಯ ಕಬಜಾ ಪಡೆಯಲು, ಪಡದಪ್ಪ, ಬಾಪೂಸಾಹೇಬರ ಸಂಯುಕ್ತದಳವು ಸನ್ನದ್ಧವಾಯಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೦೯); ನಾಳೆ ನಮ್ಮಗಳೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿ ಕಬಜಾ ತಗೊಂಡು ನಿನ್ನ ಹೆಸರಲೆ ಮಾಡಿಬಿಡತೀನಿ (ಬೆಳಭಾ. ೧೩೧). **ಕಬ್ಜಾ** : ಗೂಂಡಾಜನರ ನೆರವಿನಿಂದ ಆತನು ಜಮೀನ್ದಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕಬ್ಜಾದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ (ಜಮೀನ್ದಾ. ೩೮); "ಒಂದು ವರ್ಷದವರೆಗೆ 'ಕಬ್ಜಾ' ದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದ್ದು ಸಣ್ಣ ಮಾತೇ ?" (ಕವಲು. ೮೪). **ಕಬ್ಜೆ** : ತನ್ನ ಆಸ್ತಿಯ ಕಬ್ಜೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ನರಹರಿ ಮೊಗ್ಗಾವಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದನೆಂದು ತಿಪ್ಪನು ಊರೆಲ್ಲ ಡಂಗುರ ಸಾರಿದನು (ಸಮುಜೀ. ೬೮೪). [← ಅರ. ಕಬ್ಜಾ]

ಕಬಟ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: "ಕಬಟ – ಕಪಟ = ವಂಚನೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೬); ಅಱಿಯಬಹುದೆಮ್ಮವರ ಕಬ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ಟದ ಕಱುಬುತನವಂಜದಿರೆನುತ ತೂಪಿಱಿದು ಹರಸಿದರ್ಶೈದೆಯಾಗೆಂದು (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೩೭). [< ಸಂ. ಕಪಟ]

ಕಬಡಿ 'ಕಬಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಕಬಡ್ಡಿ, ಕಬಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಂಪಿನ ಆಟ; ಗುಡುಗಿನಾಟ; ಹುತುತು (ಉಕ): ಕಬಡ್ಡಿಪಂದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಶಾಲೆಯವರು ಗೆದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಕಬಡಿ**: ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಬಡಿ, ಕೊಕ್ಕೊ ಆಟವಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಹಿಂ. ಕಬಡ್ಡೀ]

ಕಬರಸ್ತಾನ, ಕಬರಸ್ಥಾನ (ನಾ). (ಮುಸಲ್ಮಾನರ) ಶ್ಮಶಾನ, —ಹೆಣಗಳನ್ನು ಹೂಳುವ ಜಾಗ; ಗೋರಿ: ಮಾಹಾ ಹಾಪಿಜ ಮುಹಮ್ಮದಖಾನಸಾಹೇಬರು ಮೊಹಬತ ಶಾಬಕಾತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಬರಸ್ತಾನ ಮಾಂನ್ಯದ ಹೊಲ (ಎಕ. IX, (S), ಆನೆಕ. ೩-೮ ; 17ನೆಯ ಶತ); ರಸೂಲಭಾಯಿ . . . ಕಬರಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದ್ದ (ದೀಪಹ. I, ೧೫೧). **ಕಬರಸ್ಥಾನ** : ಮುಸಂಡೂರ ಕಬರಸ್ಥಾನದ ಬಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರಿರಂಗ. ೧೯೪-೨ ; ?). [← ಹಿಂ. ಕಬರಿಸ್ತಾನ್, ಕಬ್ರಿಸ್ತಾನ್ ; ಪಾರ. ಕಬ್ರಿಸ್ತಾನ್]

ಕಬರಸ್ಥಾನ 'ಕಬರಸ್ತಾನ' ನೋ.

ಕಬರಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣೆದು ಜಡೆಹಾಕಿದ ತಲೆಗೂದಲು; ಕಟ್ಟುಮುಡಿ ; ಹೆರಳು : "ಕಬರಿ ಕುಂತಳಂ ವೇಣಿ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮೆನಲಾ ಕಟ್ಟುಮುಡಿ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೬); ರಿಪುಗಳ ಸೀಳಿ ಕರುಳನು ಮುಡಿಸದಿಹೆನೇ ನಿನ್ನ ಕಬರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೧೨); ಶಬರೀ ಕಬರೀಪರಿಫುಲ್ಲಮಲ್ಲಿಕಾಮೋದದುರೀಧುರೀಣಂ (ದಮುಸ್ವ. ೩-೫೮); ಶುಭ್ರವಾದ ಸುರಗಿ ಪುಷ್ಪಗಳ ದಂಡೆಯಿಂದ ಕಬರಿಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದರು (ಶಾಂಶಲಾ. ೪೧). "೨. ಜಾಲಿಯ ಗಿಡ. ೩. ಅಡವಿಯ ತುಳಸಿ. ೪. ಕೆಂಪು ಕಣಿಗಿಲೆ" (ಗುವಿಮೋ. ೬). [ಸಂ. ಕಬರೀ]

ಕಬರಿಕಾಬಂಧ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿದಮುಡಿ ; ಹೆರಳು ; ವೇಣಿ : ಮೃಗಭೂಖುದ್ಧ ವಿಳಾಸಿನೀ ಕಬರಿಕಾಬಂಧಂಗಳಂ ಪೊತ್ತು ಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳಾ ಭಾವಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೦). [ಸಂ. (ಕಬರಿಕಾ + ಬಂಧ)]

ಕಬರಿಭರ (ನಾ). = ಕಬರೀಭರ : ಗಳಿಯಿಸುತಿರೆ ಕಬರಿಭರಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩). [ಕಬರಿ + ಭರ]

ಕಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊದಿಸು ; ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚು : ಮನದಲ್ಲೆನಿತು ಬಳಲಿದಳೊಯೆನುತ ತೊಲಗಿದ ವಸ್ತ್ರವಲ್ಲಿ ಕಬರಿಸುತೆ ಮೂರ್ಛೆಯನು ನಾರೈಕೆಯಿಂದೆಬ್ಬಿಸಲು ಕಣ್ದೆರವುತೆ (ನವಮೋ. ೨೬-೮೨). [ಕಬರು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಬರೀಭರ (ನಾ). ಭಾರವಾದ ಮುಡಿ : ಗುರು ಕಬರೀಭರಸ್ತನಭರೋರುಭರಸ್ಥಿತಿಯಿಂ ಸ್ವಭಾವಮಂಥರಗತಿಯಪ್ಪ ತನ್ವಿಗೆ (ಜಗವಿ.೨-೯೭); ಸೋರ್ದ ಕರ್ಪಿನುತ್ಪಳದಳಮಾಲೆಯಾಂತ ಕಬರೀಭರದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೨೫); ಕಬರೀಭರಕ್ಕೆ ಕೊರಲ್ಕೊಂಕೆ . . . ಎತ್ತಂ ಪರಿದುಸೋವರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯-೧೦). [ಸಂ. (ಕಬರೀ + ಭರ)]

ಕಬರೀಭಾರ (ನಾ). = ಕಬರೀಭರ : ಅಂತು ಕೃಷ್ಣೆಯ ಕೃಷ್ಣಕಬರೀಭಾರಮಂ ಮೇಗಿಲ್ಲದೆ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫ ವ); ತನುಲತಾಂಗಿಯರ್ಕಳ ಕಬರೀಭಾರಕ್ಕಂ . . . ಬಳ್ಕಿ ಕರಮೆ ಬಡನಡುನಡುಗಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೪). [ಸಂ. (ಕಬರೀ + ಭಾರ)]

ಕಬರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊದಿಸು ; ಮುಚ್ಚು (?) : ಉಭಯದಂದಣಗಳಿಗೆ ಕಬರಿದ ಸುಪೊಂಬಟ್ಟೆ ಗವಸಣಿಕೆಯನ್ನು (ನವಮೋ. ೨೪-೨೮). 'ಕಬರಿಸು' ಪರಾ. [< ಕವರು ?]

ಕಬರು$_2$ 'ಕವರ್$_1$' ನೋ.

ಕಬರು$_3$ 'ಖಬರು' ನೋ.

ಕಬರುದಾರು 'ಖಬರ್ದಾರ್' ನೋ.

ಕಬಲ, ಕಬಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ತುತ್ತು ; ಗ್ರಾಸ : ಸರಳಾನ್ನ ಸಿಕ್ಥ ಕಬಲಂ ಭಾವಿಸಲ್ಕೆ ತಾನುರುತರೋದುಂಬರದ ಪಣ್ಣಲ್ಲವೇ (ಆರಾಚ. ೧೦–೧೧) ; ಬಾಯೊಳಗಿರುವ ಪಿಂಡಂ ಕಬಲವಂ (ಬಾಹಟೀ. ೨–೫). **ಕಬಳ$_2$:** ೧. "ಕಬಳಮಾಹುತಿಯೆನಲ್ ತುತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೭) ; ತತ್ಕಳಮ ಕಣಿಶ ಕಬಳ ಸಮುತ್ಕ ಶುಕಪ್ರಕರಮೆಸೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೦) ; ತಾ ಹಿಡಿದ ಕಬಳವನಿತ್ತನಾ ಮುನಿವರನ ಹಸ್ತದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೫–೬೨) ; ಮಾರಿಯಾ ಕಬಳಕ್ಕೆ ತಂದ ಕುಱಿಯಂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೨–೨೪) ; ಏಳುವಲ್ಲಿ ಮಲಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಕಬಳಮಂ ನುಂಗುವಲ್ಲಿ (ಪಲ್ಲಚ. ೨–೪೦). ೨. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವುದು : ಮೊದಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮಹರವಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಂ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಆ ಬಳಿಕ ವಾತ ಪಿತ್ತಂಗಳು ತಾವೆ ಶಮನವಹುದಾಗಿ ಸನ್ನಿಪಾತ ಜ್ವರದಲ್ಲಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಗಂಡೂಷ, ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಬಳಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೧). [< ಸಂ. ಕವಲ]

ಕಬಲನ, ಕಬಳನ (ನಾ). ೧. ತಿನ್ನುವಿಕೆ ; ನುಂಗುವಿಕೆ. **ಕಬಳನ :** ೨. ಉಂಡೆಮಾಡುವಿಕೆ : ಪ್ರೇಮಿ ಸದ್ಯೋಜಾತ ಮಂತ್ರದಿಂ ಗ್ರಹಣವ್ಯೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದುಂಡೆಯಂ ಮಾಡಿಯೊಣಗಿಸುವುದಾ ವಾಮದೇವಾಗ್ರಮಂತ್ರದೊಳು ಕಬಳನ ಶೋಷಣಂಗಳೆಂದಱಿ ಕುಮಾರ (ವೀಶೈಪು. ೭–೫–೧೮).

[< ಸಂ. ಕವಲನ]

ಕಬಲಾಳಿ (ನಾ). ತುತ್ತುಗಳ ಸಾಲು, —ಸಮೂಹ (?) : ಸಬಲಾಢ್ಯನೆಂದೆನಿಸಿ ಭರತನ್ನೈತಂದೊಡಂ ಕಬಲಾಳಿಯೆನಿಸುವೆಂ ಶಾಕಿನೀಗಣಕೆಂದು ಪಲ್ಮೊರೆದು ಗರ್ಜಿಸಿದನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೧೩).

[ಕಬಲ + ಆಳ್$_4$ (= ಆಲ್$_4$)]

ಕಬಲಿ 'ಕಬ್ಬಳಿ$_1$' ನೋ.

ಕಬಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನುಂಗು (?) : ಬಹಳತೆಯ ಭಣಿತೆಯಲಿ ಮಾಱಾಂತ ಹಿಮಕರಕುಲಜರನ ಘನವಿಗ್ರಹಕೆ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ] ಬಲಿಕ್ಕಿದಳು ಗಗನದ ತರಣಿ ಕಳವಳಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೫–೧–೧೬). [ಕಬಲ ? + ಇಕ್ಕು]

ಕಬಲಿತ, ಕಬಳಿತ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ ; ನುಂಗಲ್ಪಟ್ಟ. ೨.(ಆಲಂ) ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ. **ಕಬಳಿತ :** ದಿಲ್ಲಿ, ಕಾನ್ಯಕುಬ್ಜ, ಮಗಧ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಯವನರಿಂದ ಕಬಳಿತವಾಗಿದ್ದುವು (ಬಂಕಿಮು. ೧೭೩). [ಸಂ.]

ಕಬಳ$_1$ 'ಕಬ್ಬಿಲ' ನೋ.

ಕಬಳ$_3$ 'ಕಬಲ' ನೋ.

ಕಬಳಂಗೊಳ್, ಕಬಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತುತ್ತುನುಂಗು ; ತಿನ್ನು : ಮೃದು ಪಲ್ಲವಂಗಳಂ ಕಬಳಂಗೊಳುತ್ತುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೬–೨೦) ; ಕಬಳಂಗೊಂಡು ಸೊಗಡುದಂಬುಲಮಂ . . . ಬಗೆಯಂ ಬಂದಿವಿಡಿದು ಕೂಡಿದನಾ ಕಾದಲನು (ಜಯಕಾ. ೮–೪೬). **ಕಬಳಗೊಳ್ :** ಕಬಳಿ[ಳ]ಗೊಂಡುದೊ ಬಯಲ ಭೂತಮೆಂಬಂತೆ (ನವಮೋ. ೧೨–೫೯).

[ಕಬಳ$_3$ (= ಕಬಲ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಬಳಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುತ್ತುಮಾಡು ; ತಿನ್ನು ; ಭಕ್ಷಿಸು : ಕಾಲತ್ರಯದೊಳು ಪರಿಪೂತವಹ ನೈವೇದ್ಯಮಂ ಕಬಳಗೆಯ್ದು ಸಲೆ ನೂತನವೆನಲು ಲಿಂಗಕೂಡಿಸುತ್ತಿರೆ (ಪಾಸೋಪು. ೪–೮೨).

[ಕಬಳ$_2$ (= ಕಬಲ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಬಳಗೊಳ್ 'ಕಬಳಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಬಳನ 'ಕಬಲನ' ನೋ.

ಕಬಳಾಹಾರ (ನಾ). ತುತ್ತು ಉಣ್ಣುವಿಕೆ ; (ಯತಿಗಳು) ಉಣ್ಣುವ ಲೆಕ್ಕದ ತುತ್ತು : ಲಾಭಾಂತರಾಯ ಕ್ಷಯದಿಂ ಪರಿತ್ಯಕ್ತ ಕಬಳಾಹಾರ ಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳ ಕೇವಳಿಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೧೪–೧೨) ; ಕಬಳಾಹಾರ ನರರ್ಗಂ ಪಶುಗಳ್ಗೆಯುಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೬೨–೫) ; ಕ್ರೋಧಂ ಪುಟ್ಟೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕೇವಲಿಗಳು ಮಾತನಾಡುವರು ಕಬಳಾಹಾರಂಗೊಳ್ವರು (ಕಗವಿ. ೯೯ ರಾಜಾವಳೀಕಥೆ).

[ಕಬಳ$_3$ (= ಕಬಲ) + ಆಹಾರ]

ಕಬಳಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : ಕರಂಡ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ, ಕಬಳಿಗಿಡ, ಕಳಾಗಿಡ, ದೊಡ್ಡಕಾವಲಿ ? (ವೈಔಗಿ. ೧೮–೩೨೨). [?]

ಕಬಳಿತ 'ಕಬಲಿತ' ನೋ.

ಕಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಂಗು ; ತಿನ್ನು ; ಮುಕ್ಕು : ಧರೋತ್ತಿಷ್ಠ[ತ್ತು]ಕಂದಂಗಳನೆ ಕಬಳಿಸುತ್ತುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೩೯) ; ಆಡಕುತಿರ್ದರು ಭಕ್ತರೆಲ್ಲರು ತುಡುಕಿ ಕಬಳಿಸುತಿರ್ದನಲ್ಲಮನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩–೨೩) ; ಕಲಿತನವಂ ಕಬಳಿಸುವ ಶೌರ್ಯದಿಂ ಮೆಱೆವ ರಾವುತರ ಪುರೋಭಾಗದೊಳ್ ನಿಂತಿರುವ ಅಶ್ವಸೇನಾಪತಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೨೮–೧೪) ; ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೆ ಹಿಟ್ಟನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಬಳಿಸಿತು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೪೯). ೨. (ಆಲಂ) ಎತ್ತಿಹಾಕು ; ಲಪಟಾಯಿಸು ; ಮೋಸದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು : ಎಲ್ಲ ಚಿನ್ನವನ್ನು ತಾನೇ ಕಬಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವನ ಯೋಚನೆ (ಕಥಕ. ೬೨) ; ಎರಡು ಹೊಲಗಳನ್ನೂ ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಕಬಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಹೊಂಚು ಹಾಕಿದ್ದರು (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೦೨).

[ಕಬಳ$_2$ (= ಕಬಲ) + –ಇಸು$_3$]

ಕಬಳೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕಬಳಿಸು : ಆ ಕರಣಗಳ ಸುಜ್ಞಾನಪ್ರಭೆ ಅನಂತಕೋಟಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಕಬಳೀಕರಿಸುವುದು (ಅವಚಂ. ೪೦೨–೨೭೧ ಟೀಕೆ) ; ಅಂತಹ ಅಪಾಯವು ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸುಲಭವಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕಬಳೀಕರಿಸಲು ಬಾಯಿತೆರೆದು ಕಾದಿದೆ (ಪತಿ. ೧೦೭).

[ಕಬಳೀಕರಣ$_0$ + –ಇಸು$_2$]

ಕಬಾಡ, ಕವಾಡ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೇರಿ ತರುವ ಹೊರೆ ; ಒಂದು ಎತ್ತು ಹೊರುವಷ್ಟು ಹುಲ್ಲು, ಸೌದೆ, ಮೊದಲಾದುದು ; ಎತ್ತುಹೊರೆ : ಅರಿಯ ಬಲ ಪೌಜುಯೆತ್ತಿ ಬಂದರು ಕಬಾಡದ ನೆವದೊಳು (ಸೌಂದಕಾ. ೭–೩೧). ೨. "ಹುಲ್ಲು ಮಾರುವವ ; ಒಂದು ಜಾತಿ". (ಜಾನಕೋ. ೩೪). **ಕವಾಡ :** ೧. ಹುಲ್ಲ ಹೇರುವಡೆ ಬಂದಿರುವ ಕವಾಡದ ಝುಲ್ಲಿಯ ಕೊಂಬಿನೆತ್ತುಗಳ (ಕಂಸವಿ. ೩–೭೨). ೩.(?) : ಅಡಕೆ ಮೆಣಸು ಖೋಬರಿ ಕವಾಡ ಹೊರತಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೪೯–೧೮ ; 1641) ; ಖೋಬರ್ರಿ ಕವಾಡ ಹೊರ್ರತ್ತಾಗಿ ಹೇರ್ರಿಕೊಂಬ ಜ್ಜಿನಿಸೂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೩೭–೨೨ ; 1643) ; ಅಡಕೆ ಮೆಣಸು ಝುಲ್ಲಿಪಟ್ಟೆ ಖೊಬರಿ ಕವಾಡ ಅಕ್ಕಿ ಭತ್ತ ರಾಗಿ . . . ಜವಳಿ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೮–೧೫ ; 1670) ; ಖೊಬರಿ ಕವಾಡ ಮುಂತಾದ ಗಡಸಿನ ಸರಕು ಹೊರತಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೫೮–೯ ; 1674).

[ದೇ. ? ‖ ತಮಿ. ಕವಾಡ ; ತೆಲು. ಕಬಾಡ. / ಸಂ. ಗವೋಢ]

ಕಬಾಡಿ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊರೆ ತಂದು ಮಾರುವವನು ; "ಎತ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಹುಲ್ಲು ಮಾರುವವನು" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). [ಕಬಾಡ + –ಇ$_3$]

ಕಬಾಡಿಗ, ಕವಾಡಿಗ (ನಾ). ೧. = ಕಬಾಡಿ : ಈ ಕಾಯಕವನ್ನೇ ಜೀವನಾಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಬಾಡಿಗರಿಗೆಲ್ಲ ಹಿರಿಮಣಿಯಾತ (ಶರಚ. ೨). **ಕವಾಡಿಗ :** ೧. ಗಾಣಿಗರು ಕವಾಡಿಗರು ಹುವ್ವಾಡಿಗರು . . . ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಜಾತಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೫–೬). ೨. ಹಾಲು ಮಾರುವವನು ; ಗೊಲ್ಲ : ಈ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಕವಾಡಿಗರೇನಾದರೂ ಇದ್ದಾರೆಯೇ ? ದನಕರು ಓಡಾಡಿ ಹೀಗೆ ಸವೆದುಹೋಗಿದೆಯೆ ? (ಮನೋನಂ. ೧೪೮). [ಕಬಾಡ + –ಇಗ]

ಕಬಾಡು (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಹೊರೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಬಿಟ ಬೇಗಾರ ಕಬಾಡು ಕುದುರೆ ಸುಂಕಯಿವು ಮೊದಲಾವೆಲ್ಲಾ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೪೭–೩೦ ; 1637). [< ಕಬಾಡ ?]

ಕಬಾಬಚಿನ್ನಿ (ನಾ). (ಮಸಾಲೆ ಮತ್ತು ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಕಬಾಬ ಎಂಬ ಗಿಡದ ಒಣಗಿದ ಹಣ್ಣು : ಕರ್ಪೂರ ಚಿನ್ನಿ, ಕಬಾಬಚಿನ್ನಿ, ಕಂಕೋಳಚಿನ್ನಿ (ಮುಂಬವ್ವಾ. ೧೪೭).

[← ಹಿಂ. ಕಬಾಬಚೀನೀ ; ಮರಾ. ಕಬಾಬಚಿನೀ]

ಕಬಾಬು (ನಾ). ಕೆಂಡದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಮಾಂಸ ; ಸುಡುಬಾಡು ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾಂಸದ ಅಡುಗೆ : ಈ ದನಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊಯ್ದು ಕಬಾಬು (ಸುಟ್ಟ ಮಾಂಸ) ಮಾಡುವೆವು (ಕೋಹಿನೂ. ೧೩).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಕಬಾಬ್]

ಕಬಾಯಿ₁, ಕಪಾಯಿ, ಕವಾಯಿ (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲವರೆಗೆ ಇಳಿ ಬೀಳುವ ಅಂಗಿ ; ನಿಲುವಂಗಿ : ಜೀನಗೆಲಸದ ಕಬಾಯಿ ಪೈಕಣೆ ಸುತ್ತು ತಾನೆಸೆದಿರೆ ಬಾದುರನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೭೮) ; ಕಡಗ ಕಂಠಮಾಲೆ ಪದಕ ಕುಂಡಲವಿತ್ತನೊಡನೆ ಕುಲ್ಲಾಯಿ ಕಬಾಯಿ (ಭರಜ. ೨–೯೦) ; ಮಿಸುನಿಯಲಪ್ಪಿಟ್ಟ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮುತ್ತ ತೆತ್ತಿಸಿದ ಕಬಾಯಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೩–೪೦). ಕಪಾಯಿ : (ಕ). ಕವಾಯಿ: (ಕ).

[← ಹಿಂ. ಕಬಾಯ್ ; ಪಾರ. ಕಬಾ ; ಮರಾ. ಕಬಈ ; ಕಬಾಈ.

ಕಬಾಯಿ₂ (ನಾ). ಸಾರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚೂಪಾದ ಮುಖವಿರುವ ಪಾತ್ರೆ ; ಗೋಮುಖ ; ಕಾಗೆ. [< ಕಾಗೆ + ಬಾಯಿ ?]

ಕಬಿಲೆತ್ತಿ, ಕಬೆತ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಪಿಲೆ ಬಣ್ಣದ ಹಸು. ಕಬೆತ್ತಿ : ಒಂದು ಕುಡುತೆ ಕಬೆತ್ತಿ ಆಕಳದ ಹಾಲನ್ನು ಕಂಚಿನ ಗಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಯ್ದು (ದಂಬನಾ. ೧೨) ; ಧನವಂತರೀ ಗುಳಿಗೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಿ – ಸ್ವಲ್ಪ ಕಬೆತ್ತಿ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು (ನಾಲ್ಕು) ಹನಿ ಮಾತ್ರ . . . ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಕಂಬಹು. ೧೮). [← ತುಳು. ಕಬಿಲೆತ್ತಿ]

ಕಬುನಕೆಲಸಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಕಮ್ಮಾರ: ಆ ಕಬುನಕೆಲಸಿ ಅಂಜಲವಿರುವೋಜಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾನದಲೂ ಸಿವದಿ ಹಳಿಲೂ ಗದೆ ಖ ೧ ಕಾಣೆಯಾಗಿ ಸಂದು (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩–೧೨ ; 1430). [ಕಬುನ್ನ (< ಕರ್ಬೊನ್) + ಕೆಲಸಿ]

ಕಬುಲಾಯತಿ 'ಕಬೂಲಾತಿ' ನೋ.

ಕಬೂತರಖಾನೆ (ನಾ). ಪಾರಿವಾಳಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಸಾಕುವ ಸ್ಥಳ ; ಪಕ್ಷಿಶಾಲೆ : ಗುರಿಕಾರ ಕಬೂತರಖಾನೆ ಪುಟ್ಟಯ್ಯನ ಮಂಟಪ ಸೇವಾರ್ತ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೯೭–೪ ; 1798).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಕಬೂತರ್‌ಖಾನಾ]

ಕಬೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಲ್ಲೂರುಂ ಕಬೂರು ಮೊಳನಿಕೆ ಕರ್ಪೂರ ತುಜುವಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦–೫ ; 930). [?]

ಕಬೂಲ್ 'ಕಬೂಲಿ' ನೋ.

ಕಬೂಲಾತಿ, ಕಬುಲಾಯತಿ (ನಾ). ಬರಹದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಬಾಯಿ ಮಾತಿನಿಂದಾಗಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಒಪ್ಪಂದ ; ಸಮ್ಮತಿ'ಪತ್ರ: ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಬೂಲಾತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ವಾಪಸ್ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗಾಯ ಮಾಡೋಣ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೯೧). ಕಬುಲಾಯತಿ: ರೈತರೆಲ್ಲಾ ಕಬುಲಾಯತಿ ಬರಕೊಟ್ಟು ಪಾಲು ಒಪ್ಪಿಸಿದರ ನೀವೇನು ಮಾಡಾವರ ದೀರಿ ? (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೯) ; "ಕಬುಲಾಯತಿ ಇಲ್ಲೇನೊ ?" (ವಿಜಶ್ರೀ. ೪೧). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಕಬೂಲಿಯತ್]

ಕಬೂಲಿ, ಕಬೂಲ್, ಕಬೂಲು (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಒಪ್ಪಂದ ; ಸಮ್ಮತಿ : ಈಗ ಜನರ ಕಬೂಲಿ ಇದ್ದರ ಕಾಳು ಹಂಚರಿ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೨) ; "ಅವನ ಕಬೂಲಿ ತಗೊಂಡ ಮ್ಯಾಲೆ ನನಗೆ ಹೇಳಿರಿ. ಆತಿಲ್ಲೊ ? (ಅನ್ನ. ೨೩೯). ಕಬೂಲ್ : ಸ್ವಾರ್ಥ ಇರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ, ಕಬೂಲ್ ! ಆದರ ಪರಾರ್ಥಾದರೂ ಏನದ ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೫೭). ಕಬೂಲು : ಫರಾಶೀಸರ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಬೂಲು ಮಾಡಿಕೊಡರು (ಕಗವಿ. ೧೦೪ ರಾಜೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿ) ; ಯಾರೂ ತಮ್ಮ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕಬೂಲು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ತಳರು. ೯೫).

ಕಬೂಲಬಡು = ಕಬೂಲಾಗು : ನಿಮ್ಮ ಸೌಭಾಗ್ಯವತಿಯವರಿಗೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೂ ಕಬೂಲಬಟ್ಟಾರೆ (ಎತ್ತಿಕ್ಕೈ. ೭೫). ಕಬೂಲ ಮಾಡಿಸು = ಒಪ್ಪಿಸು ; ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆಕೆ ಶೇಷಣ್ಣನನ್ನು ಕಬೂಲಮಾಡಿಸಿದಳು (ವೈನಿ. ೪೩). ಕಬೂಲಮಾಡು, ಕಬೂಲು ಮಾಡು=ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು: "ಸರಿ, ಭೂತಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಈಗಲಾದರೂ ಕಬೂಲ ಮಾಡುತ್ತೀಯೋ ಹೇಗೆ ?" (ನಡೆದಾ. II, ೯೦೫) ; ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕ ಕಬೂಲಮಾಡ್ತಿದ್ದೆ. (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೪) ; ಅವರು ಹೇಳಿದಂಥಾದ್ದನ್ನು ಕಬೂಲುಮಾಡಿ ಕೇಳಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೦). ಕಬೂಲಾಗು = ಕಬೂಲ ಮಾಡು : ಏನೊಂದು ಸಹಾಯ ಸಂಪತ್ತು ಬೇಕಾದರೂ ನಾವು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತೇವೆಯಂತಾ ಕಬೂಲಾಗಿ ಹೇಳಿದರಿಂದ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೩) ; ಅರಶಿನವರು ಕಬೂಲಾಗದೆಯಿದ್ದು (ಹೈದರ. ೩೪).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಕಬೂಲ್ ; ಮರಾ. ಕಬೂಲ್, ಕಬೂಲೀ]

ಕಬೂಲಿಜಬಾಬು 'ಕಬೂಲಿಜವಾಬು' ನೋ.

ಕಬೂಲಿಜವಾಬು, ಕಬೂಲಿಜಬಾಬು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಾದಿಯು ಪ್ರತಿವಾದಿಯ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಆರೋಪಿಯು ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಕೊಟ್ಟ ಹೇಳಿಕೆ : ಕಬೂಲ್ ಮಾಡದಿದ್ರ ಹಾಂಗ ಸಾಫ್ ಬರದು ಬಿಡತೇವಿ ಕಬೂಲಿಜವಾಬ ಕೊಟ್ರ ನಿನಗ ಮುಂದ ಫಾಯಿದೆ ಐತಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೭). ಕಬೂಲಿಜಬಾಬು : ಕಬೂಲಿಜಬಾಬು ಎಂದರೇನು ? (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೪೮).

[ಕಬೂಲಿ + ಜವಾಬು. / ಮರಾ. ಕಬೂಲೀ ಜಬಾಬ್]

ಕಬೂಲು 'ಕಬೂಲಿ' ನೋ.

ಕಬೆಕ್ಯೋಲು 'ಕವೆಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಬೆತ್ತಿ 'ಕಬಿಲೆತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಬೋಜಿ 'ಕಪೋತಿ₁' ನೋ.

ಕಬ್ಜಾ 'ಕಬಜೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಜಾಒತ್ತೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಒತ್ತೆಹಾಕಿದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದ ಅವಧಿಯ ವರೆಗೆ ಸಾಲಗಾರನ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುವುದು.

[ಕಬ್ಜಾ (< ಕಜಜೆ) + ಒತ್ತೆ]

ಕಬ್ಜೆ 'ಕಬಜೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬ₁ (ನಾ). ಕಾವ್ಯ ; ಕವನ : ಈಗಡಿನ ನೆಗಬ್ಬಿಯ ಕಬ್ಬದೊಳೊಡಂಬಡಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೨) ; ಮುನ್ನಿನ ಕಬ್ಬಮನೆಲ್ಲಮಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿದುವು ಸಮಸ್ತಭಾರತಮುಮಾದಿಪುರಾಣ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫೯) ; ಕೋಮಳಮಕ್ಕುಮೆ ಸಹಜಮಿಲ್ಲದಾತನ ಕಬ್ಬಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೪೯) ; ಕಬ್ಬಿಗರೋದುಗಬ್ಬವ ಹಾಡುಗಬ್ಬವ ಕಬ್ಬದೊಳೊರೆವರು (ಭರಜ. ೧–೬) ; ಅಂಜದೆಯುಳಕದೆ ಪೇಳು ಪಲವಗೆ ಕಬ್ಬದೊಳ್ಪುಗಳ (ಹದಿಬ. ೧–೨೫). .

[< ಪಾಲಿ. ಕಬ್ಬ, ಕವ್ಯ, ಕಬ್ಯ ; ಪ್ರಾ. ಕವ್ವ. / ಸಂ. ಕಾವ್ಯ]

ಕಬ್ಬ$_3$ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಧಾನ್ಯ; ಕಂಬು (?) : ಕಬ್ಬದ ಕೆಯ್ಯಾನ್ದು ಲಿಗಿಭ××× ಗ್ಗೆರ್ ಸಬ್ಬರ್ಬಾದದಿವ್ಯಪರಿಹಾರನ್ದೀವ ಭೋಗಮ್ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೩-೪೨ ; 968). [?]

ಕಬ್ಬ$_3$ 'ಕಬ್ಬಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ 'ಕರ್ಬಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಕ್ಕಿವಿಂಡು (ನಾ). ಕಬ್ಬಕ್ಕಿಗಳ ಹಿಂಡು : ಒಡನೆ ಕಬ್ಬಕ್ಕಿವಿಂಡನು ಕಂಡೆಱಗುವ ಕಡುಗಲಿ ಸಾಳ್ವನಂದದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೭೦).
[ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ (< ಕರ್ಬಕ್ಕಿ) + ಪಿಂಡು$_2$]

ಕಬ್ಬಗಣ್ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿ : ರಸಿಕಂಗಡವಿ ಸಗ್ಗಕ್ಕಿಂಮಿಗಿಲ್ ಸೊಗಸಲ್ತೆ ಜೊತೆಯಿರಲ್ಕೊಲಿದ ಪೆಣ್ ಮೇಣ್ ಕಾಣ್ಬ ಕಬ್ಬಗಣ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೪-೭೭). [ಕಬ್ಬ$_1$ + ಕಣ್]

ಕಬ್ಬಟೆ 'ಕಪ್ಪಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಬ್ಬಟೆಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬಾವಲಿ; ಕಪ್ಪಟೆ: "ಜತುಕಾ, ಜತೂಕಾ, ಅಜಿನಪತ್ರಾ- ೩ ಕಬ್ಬಟೆಹಕ್ಕಿ, ಕತ್ತಲವಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧).
[ಕಬ್ಬಟೆ (< ಕಪ್ಪಡಿ$_1$) + ಹಕ್ಕಿ$_1$ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಕಬ್ಬಡವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : "ಕಾಂತರ :—ಕಬ್ಬಡವಿ, ಕಂಚಿವಾಳ" (ಓಷಧಿ. ೨೯). [?]

ಕಬ್ಬತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ : ಮದನಫಲಂ ಸೊರೆ ಕಬ್ಬತ್ತಿ ದಂತಿ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಗುಡಂ ಯವಕ್ಷಾರಮುಮಂ ಮಿದಿದಿಡುಗೆ . . . ಕುದಿಸಿ ದುಗ್ಧದಿಂ ತಾನವಳ್ ರಜಸ್ವಲೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ ೯-೧೭೩).
[< ಕರಿದು + ಪತ್ತಿ ?]

ಕಬ್ಬದ್ದು (ನಾ). ಕರಿಯ ಹದ್ದು ; ರಣಹದ್ದು (?) : ಮಿಕ್ಕಾದ ಕಿಱು ಹಕ್ಕಿಯ ಕೊಂದು ಕುಕ್ಕೆಯೊಳಗಿಟ್ಟು ಹೆಬ್ಬದ್ದ ಹಿಡಿದು ಕಬ್ಬದ್ದ ಬಾಣಸವ ಮಾಡಿ ಹುಲಿಯ ಹಲ್ಲ ಕಿತ್ತು (ಪ್ರಭೋಗ. ೧೫೮-೩). 'ಕಬ್ಬಾರೆ' ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಪದ್ದು (< ಪರ್ದು)]

ಕಬ್ಬನ್ನಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬನ್ನಿಮರ : ಹೊನ್ನೆ ಕುಟಜಂ ಕಬ್ಬನ್ನಿ ಸೀವನ್ನಿ ತುಂಬುರು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೦ ಶೂದ್ರಕ).
[< ಕರಿದು + ಬನ್ನಿ$_1$]

ಕಬ್ಬಪ್ಪು 'ಕಟ್ಟಿವಪ್ಪು' ನೋ.

ಕಬ್ಬರಿಸು 'ಕಪ್ಪರಿಸು' ನೋ.

ಕಬ್ಬರ್ತಿ (ನಾ). ಬೆಸ್ತರವಳು; ಕಬ್ಬಿಲಿತಿ : ಹಾರುವರು ಕಬ್ಬರ್ತಿಯಾತ್ಮಕುಮಾರರನು ನೆಚ್ಚಿಮ್ಮನತಿ ಬಲಾತ್ಕಾರದಲಿ ತಗುಳಿಳೆಯನಾಳಿದ ದ್ರೋಹಿ ನಿನ್ನವರ ತೋರು (ಜಿನಭಾ. ೭೯-೨೭). [< ಕಬ್ಬಿಲಿತಿ ?]

ಕಬ್ಬಲಗಿತ್ತಿ 'ಕಬ್ಬಿಲಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಲಸು (ನಾ). ಕಾಡುಹಲಸು : ನಿಂಬಿಗಳಾಲಜಾಲ ಕಬ್ಬಲಸುಗಳತ್ತಿ ಮತ್ತಿ . . . ಪೆರ್ಚಿದಿರುಣ್ಮದ ಬೆತ್ತಮೆತ್ತಲುಂ ಕಲಸಿರೆ ಕಾಡು ಕಳ್ತಲಿಸಿ ಕಂಗಳನಪ್ಪಿದುದು (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೪-೪). 'ಕಾಟ್ಪಿಲಸು' ಪರಾ.
[< ಕಾಡು$_2$ + ಪಲಸು]

ಕಬ್ಬಲಿಗ 'ಕಬ್ಬಿಲಿಗ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಲ್ಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಲ್ಲು (?) : ಹೆಬ್ಬಾಕಲಲ್ಲಿರುವೊ ಕಬ್ಬಲ್ಲ ಬೆನವಗೆ ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆ ನೆನಗಡಲೆ ಸಲಿಸುವೆ ಕಬ್ಬಲ್ಲ ಬೆನವಕೊಡು ಮತಿಯ (ಜಗೀತೆ. ೫). [< ಕರಿದು + ಪಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಕಬ್ಬಸ 'ಕರ್ಬಸು$_2$' ನೋ.

ಕಬ್ಬಸು 'ಕರ್ಬಸು$_1$' ನೋ.

ಕಬ್ಬಸುರಿ 'ಕರ್ಬಸುರಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಳ 'ಕಬ್ಬಳ್ಳ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ$_3$ 'ಕರ್ಬಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಳ್ಳ, ಕಬ್ಬಳ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಳ್ಳ ; ಆ ಹಳ್ಳದ ಬಳಿಯ ಊರು : ಊರಿಂ ಪಡುವಲು ಕಬ್ಬಳ್ಳದಿಂ ಮೂಡ ಮತ್ತರಾಜು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೮೩ ; 1147). ಕಬ್ಬಳೆ: ಕಬ್ಬಳದ ಗುರುಗಳ ಮಗ ಹರಿಗ ಜೀಯನ ಮಗ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೭-೪೨ ; 1216).
[< ಕರಿದು + ಪಳ್ಳ]

ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ$_1$ 'ಕರ್ಬಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ (?) : ಪಸುಂಬಂ ಕಟ್ಟಿ ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ ಬಂದೆಡದೊಳ್ ದೀಪ್ತದೊಳಾಂದುವೇಱಿತು ಸೃಗಾಲಂ ತಿರ್ದಿ ಮೇಲ್ದಿಣ್ಣೆಯಂ (ಅನಂಪು. ೧೩-೭೨). [?]

ಕಬ್ಬಾತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ : ಕಬ್ಬಾತೆ ಹಕ್ಕಿಗಳ್ ಚಲಿವ ಪಕ್ಷಿ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬-೩೩). [?]

ಕಬ್ಬಾಯ್ 'ಕರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬಾರೆ (ನಾ). ರಣಹದ್ದು ; ಹರಡೇ ಹಕ್ಕಿ : "ಕಬ್ಬಾರೆ ಪದ್ದು ಪೆಣ್ಣಂಚೆ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬-೩೩) ; ಲೋಹಪೃಷ್ಠಃ, ಕಂಕಃ – ೨ ಹರಡೇಹಕ್ಕಿಯಂದರೆ ಹದ್ದುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ, ಕಬ್ಬಾರೇ ಹದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೮). 'ಕಬ್ಬದ್ದು' ಪರಾ. [?]

ಕಬ್ಬಾಳ 'ಕರ್ಬಾಳ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಾಳೆ 'ಕರ್ವಾಳೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಿ, ಕಬ್ಬ$_3$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟುವ ಉಕ್ಕಿನ ತುಂಡು, —ಉಕ್ಕಿನ ಕಡಿ ; ಕಡಿವಾಣ : "ಕಬ್ಬಿ ಕವಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೩) ; ಕನಲ್ದು ನಂಟಿಸುವ ದುಷ್ಟತುರಂಗಚಯಕ್ಕೆ ಕಬ್ಬಿಯಂ ತುಡಿಸುವ (ನಳಚಂ. ೬೫೦) ; ಟಿಬ್ಬರಿಸುವಿಂದ್ರಿಯ ತುರಂಗದ ಕಬ್ಬಿ ಕಳಚಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೧೧); ಕಬ್ಬಿಯ ಘಣಘಣತ್ಕಾರದ ಗಥಾವಣೆಯ . . . ಕುದುರೆ ಬೀಱಿತು ಭಯವನಹಿತರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೩೩) ; ಇಕ್ಕೆಲದೊಳು ಕಬ್ಬಿಯೊಳು ಕಟ್ಟೆ ನೇಲುತಿರ್ಪುಕ್ಕಿನ ಗುಂಡುಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ.೯-೪೮). ಕಬ್ಬ$_3$: ಎಡಗಯ್ಯೊಳುತ್ತರೋಷ್ಠದ ಕಡೆಯಂ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕಬ್ಬಮಂ ಬಲಗಯ್ಯೊಳ್ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದೊಂಗೆ ಪಶ್ಚಿಮದೆಡೆವರೆಗಂ ಸೀಳ್ದಡೇಂ ಬಲಸ್ಥನೊ ಕೃಷ್ಣಂ (ಬಂಹರಿ. ೬-೧೯).
[< ಪ್ರಾ. ಕವಿಅ. / ಸಂ. ಕವಿ, ಕವೀ, ಕವಿಕ]

ಕಬ್ಬಿಕೋಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಖಡ್ಗ . . . ಕಬ್ಬಿಕೋಲು . . . ಜವದಾಡೆಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨). [ಕಬ್ಬಿ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು ; ಕವಿ : ಕಬ್ಬಿಗನಪ್ಪಂ ಪರಮನನೋಲಗಿಪುದು (ಸಮುಪ. ೬-೫೬) ; ತಾಮೆ ತಮ್ಮ ಮನದೊಳ್ ಸರ್ವಜ್ಞರೆಂದಿರ್ಪ ಕಬ್ಬಿಗರುಂ ಕಬ್ಬಿಗರೆಂಬ ಲೆಕ್ಕದೊಳಗೇಂ ಭೂಭೃತ್ ಸಭಾ ಭೂಷಣಂ (ಅಧರ್ನೇ. ೧-೩೫) ; ಸೊಗಯಿಸುವ ಕಬ್ಬಮಂ ಕಬ್ಬಿಗರಲ್ಲದೆ ಮೆಚ್ಚರ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೮). [ಕಬ್ಬ$_1$ + -ಇಗ]

ಕಬ್ಬಿಗಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕೃತಿಚೌರ್ಯಮಾಡುವವನು ; ಕಳ್ಳಕವಿ: ಕಳ್ವ ಕೊಳ್ವ ಖಳರಿರ್ಕೆಮ ಕಬ್ಬಿಗರಿರ್ಕೆಮ ಕಬ್ಬಿಗಗಳ್ಳರೆಂದು ಕೂಸಾಡಿಸ ಬಾರದಕ್ಕರದ ರಾಜ್ಯದೊಳೀ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೭).
[ಕಬ್ಬಿಗ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕಬ್ಬಿಗವಂದಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸುವ ಜನ ; ಸಾಮಾನ್ಯ ಕವಿ: ಪೊಸೆಯಿಪ ಕಮ್ಮಯಿಪ್ಪ ಸಮುಕಟ್ಟುವ ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲದಕ್ಕೆ ರಂಜಿಸುವೆರ್ದೆಗೊಳ್ಳದೀಗಡಿನ ಕಬ್ಬಿಗವಂದಿಗಳೊಂದವಿಂದಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೬).
[ಕಬ್ಬಿಗ + ಮಂದಿ$_1$]

ಕಬ್ಬಿಣ 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬಿಣಕಿಟ್ಟ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಕ್ಕು, —ಜಂಗು: "ಸಿಂಘಾಣ-ಕಬ್ಬಿಣ ಕಿಟ್ಟ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨೮). [ಕಬ್ಬಿಣ (< ಕರ್ವೊನ್) + ಕಿಟ್ಟ]

ಕಬ್ಬಿಣಗೊಂಬೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗೊಂಬೆ, —ಪ್ರತಿಮೆ: "ಸ್ಥೂಣ-ಕಬ್ಬಿಣಗೊಂಬೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೪೦).

[ಕಬ್ಬಿಣ (< ಕರ್ವೊನ್) + ಗೊಂಬೆ]

ಕಬ್ಬಿಣದ ಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಹುದಿಗೊಳ್ಳು, ಕಾಲ್ಮಧು, ಕಂಪಾಲೆ ಕಬ್ಬಿಣದಮರ (ವೈಔಗಿ. ೬೦-೧೪೩೫). [?]

ಕಬ್ಬಿಣಸಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಲಾಕೆ, —ಸರಳು (ಕ).

[ಕಬ್ಬಿಣ (< ಕರ್ವೊನ್) + ಸಲಾಕೆ]

ಕಬ್ಬಿಲ, ಕಬಳ್$_1$ (ನಾ). ೧. ಬೇಡ; ವ್ಯಾಧ: ಬಳಸಿದ ಪತ್ರೆಯಂ ಬರುತೆ ಕೆಪ್ಪಿನ ಕಾಲೊಳೆ ನೂಂಕಿ ತನ್ನ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದ ತೋಯದಿಂ ಮಿಸಿಸಿ ಪತ್ರೆಯನೊಟ್ಟುತಮಿರ್ದ ಕಬ್ಬಿಲಂಗೆಳಸಿ (ಸಮಪ. ೧೦-೮೦). ೨. ಮೀನುಗಾರ; ಬೆಸ್ತರವನು; ಜಾಲಗಾರ; ಅಂಬಿಗ: ತುಱುಗಾವ ಗೋವರಂ ಮತ್ತಱಿಕೆಯ ಕಬ್ಬಿಲರನೆಯ್ದೆ ಬೆಸಗೊಳುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೩); ಹಿರಿದಪ್ಪ ಜಲಧಿಯ ಮಡುವಿನೊಳಗೆ ಕರಿಯ ಕಬ್ಬಿಲ ಜಾಲವ ಬೀಸಿದ ನೋಡಯ್ಯ . . . ಕರಿಯ ಕಬ್ಬಿಲ ಜಾಲವ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದರೆ ನೆತ್ತಱಿೀಕುಳಿಯಾಡಿತ್ತ ಕಂಡೆನು (ಅವಚಂ. ೧೦-೩೭); ಕಬ್ಬಿಲ ಕಾಳಬೋವನ ಮಗ ಕಾವಬೋಗ (ಎಕ. VI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨-೩೫ ; 1286); ಎನ್ನುವನು ರಾಧಾತನಯನೆಂಬರು ಕಬ್ಬಿಲಮ ಮಿಗೆ ಸಾಕಿದನೆನ್ನುವನು (ಸಂಭಪ. ೧೯-೧೭). **ಕಬಳ್**$_1$: ೧. "ಬೇಡ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೫೮). [?]

ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ 'ಕಬ್ಬಿಲಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಿಲತಿ 'ಕಬ್ಬಿಲಿತಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಿಲದೆಱಿ (ನಾ). ಮೀನುಗಾರರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಹೊಗೆದೆಱಿ ಕಬ್ಬಿಲದೆಱಿ ಮಗ್ಗದೆಱಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೪೧ ; 1291).

[ಕಬ್ಬಿಲ + ತೆಱಿ$_3$]

ಕಬ್ಬಿಲಪಡೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಲರ ಗುಂಪು (?): ಆನೆಗಳಿಗೆ ಹಯಾಳಿಗೆ ತಂದು ತಂದೆಱಿಯಲು ವಿಷಂ ಸವೆಯಲು ಚಂಡಿ ಕಬ್ಬಿಲಪಡೆ ನಡುಗುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೯-೪೨). [ಕಬ್ಬಿಲ + ಪಡೆ$_4$]

ಕಬ್ಬಿಲವಡಿಕೆ (ನಾ). = ಕಬ್ಬಿಲದೆಱಿ (?): ತಮ್ಮ ಬಿಲುವಡಿಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಬ್ಬಿಲವಡಿಕೆ ಆವುದು ಬಂದಡಂ ಸರ್ವ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೫೦-೧೧ ; 1282). [ಕಬ್ಬಿಲ + ?]

ಕಬ್ಬಿಲಿಗ, ಕಬ್ಬಲಿಗ, ಕಬ್ಬುರಗ, ಕಬ್ಬುಲಿಗ (ನಾ). ಮೀನುಗಾರ; ಜಾಲಗಾರ; ಅಂಬಿಗ: ಬೆನ್ನು ಅಸಗ ಚರ್ಮ ಜಾಡ ಪೃಷ್ಠಸ್ಥಾನ ಕಬ್ಬಿಲಿಗ ಒಳದೊಡೆ ಹೊಲೆಯ ಮೊಳಕಾಲು ಈಡಿಗ . . . ಇಂತೀ ಹದಿನೆಂಟು ಜಾತಿ ತನ್ನಲ್ಲುಂಟು (ವಚಶಾ. I, ೩೬೩); ಹರನ ಪ್ರಸಾದವೆಮಗಂ ಸಲ್ಲುವೆಂದು ಮಿಗೆ ಹೀನರಹ ಕಬ್ಬಿಲಿಗರು ನೆರೆದು (ರಾಘಚ. ೧೨-೫೫); ಹಂಡೆಯವರು ಇವರು ಮೊದಲು ಕಬ್ಬಲಿಗೇರು, ಆದರೆ . . . ಮೀನ ಹಿಡಿಯುವ ಹೋರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೩೩). **ಕಬ್ಬಿಲಿಗ**: "ಮೀನಗಾರ; ಅಂಬಿಗ" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). **ಕಬ್ಬುರಗ**: ಹೊಲೆಯ ಹೊತ್ತನ್ನು ಅರಿಯ ಕಬ್ಬುರಗ (ಅಂಬಿಗ) ಕಾರ್ಯ ಅರಿಯ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೨೪). **ಕಬ್ಬುಲಿಗ**: ಕಬ್ಬುಲಿಗರೇ ಸಣಬು ಬಿತ್ತಬೇಕು, ಉಳಿದಾದ ಒಕ್ಕಲತನದವರು ಬಿತ್ತಿದರೆ, ಆವರಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಕೇಡು ಆಗುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೭). [ಕಬ್ಬಿಲ + -ಇಗ]

ಕಬ್ಬಿಲಿಗಿತ್ತಿ, ಕಬ್ಬಲಗಿತ್ತಿ, ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಲ ಜಾತಿಯವಳು; ಬೆಸ್ತರವಳು (ಕ). **ಕಬ್ಬಲಗಿತ್ತಿ**: ಕಂಡರ ಕಬ್ಬಲಗಿತ್ತಿ ಗೊಬ್ಬುನುಡಿ ಮಾತುಗಳು (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೫-೧೫). **ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ**: ಚಂಡಾಲನವ ಪರಾಶರ ಕುಸುಮಗಂಧಿಯಾಕೆ ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ (ಸಿದ್ಧಪ. ಕ. ೧೫೪-೫೧೯). [ಕಬ್ಬಿಲಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕಬ್ಬಿಲಿತಿ, ಕಬ್ಬಿಲತಿ (ನಾ). = ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ: ಭೂಸುರರ ಗುರು ಕಬ್ಬಿಲಿತಿಗಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಸನೊಗೆದನು (ಬಸಪು. ೫೭-೭೨); ವ್ಯಾಸನೊಗೆದನು ಕಬ್ಬಿಲಿತಿಗೆ (ಮೋಳಿಪು. ೪-೯೯). **ಕಬ್ಬಿಲತಿ**: ದೇವಲೋಕದ ಸೂಳೆ ಕಬ್ಬಿಲತಿ ನಾಯ್ಗಿತ್ತೆ ಪಾವು ಕುಱಿತೊತ್ತು ಕಮ್ಮಜನಸಗ ಮಾದಿಗಂ ನಾವಿಂದ ಬೇಡನಿವರಾದಿ ಜನನಂ ಗೋತ್ರವೆಂಬುದಂ ತಾ ವಹಿಸದೆ (ವೀಶೈಪು. ೭-೧೫-೨೨). [ಕಬ್ಬಿಲ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಬ್ಬಿಲೆ, ಕಬ್ಬಿಳೆ, ಕಬ್ಬೀಳೆ (ನಾ). ಕಾಗೆ; ವಾಯಸ: ಧನಲಾಭಮನ್ . . . ರುಜೆಯನೆಯ್ದೆ ಕಬ್ಬಿಲೆಯೆ ತಿಳಿಪುಗುಂ ಮುಂಬಗಲೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೩೫). **ಕಬ್ಬಿಳೆ**: ಮೂಜನೆಯ ಜಾವದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಳೆ ಕರೆಯಲ್ ಈ ಪೇೞ್ದ ಕಾರ್ಯಂಗಳಂ ಸೂಚಿಸುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೩೭ ಟೀಕು). **ಕಬ್ಬೀಳೆ**: ವೈರಿ ವಿನಾಶಂ ಧನಧಾನ್ಯಪ್ರವೃದ್ಧಿ ಕಬ್ಬೀಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬಿಳೆ] ಕರೆಯೆ ಯಾಮತ್ರಯದೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೩೭).

[?]

ಕಬ್ಬಿಸಿಲು (ನಾ). "ಪ್ರಖರವಾದ ಬಿಸಿಲು" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ): ಕನ್ನಡಿಯುಂಡ ಬಿಂಬ ಕಬ್ಬುನ ಉಂಡ ನೀರು ಕಬ್ಬಿಸಿಲುಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಪ್ಪಸ ಉಂಡ] ಆರಿಸಿನದಂತೆ ಗುಹೇಶ್ವರ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು (ಅವಚಂ. ೮೨-೩೬೭).

[< ಕಡಿದು + ಬಿಸಿಲು (< ಬಿಸಿಲ್)]

ಕಬ್ಬಿಳೆ 'ಕಬ್ಬಿಲೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬೀಳೆ 'ಕಬ್ಬಿಲೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಸು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಆಕ್ರಮಿಸು (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕಪ್ಪು]

ಕಬ್ಬು$_2$ 'ಕರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಗುಳ್ 'ಕರ್ಬುಗುಳ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬುದೋಂಟಿ 'ಕರ್ವುದೋಂಟಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುನ 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬುನಕೋಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆತ್ರೆಯಹಳ್ಳಿ ಕಬ್ಬುನಕೋಟೆ ನೆಲ್ಲಿಗೆಱಿ ಜೀಯನಹಳ್ಳಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೪-೧೨೧ ; 1261). [ಕಬ್ಬುನ + ಕೋಟೆ$_3$]

ಕಬ್ಬುನಕೋಲು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೋಲು, —ಸಲಾಕೆ, —ಕಂಬಿ: ಕಬ್ಬುನಕೋಲುಗಳ ಪಿಡಿದಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಬಹ ಕೊಟ್ಟಗಾಜರ (ಬಸಪು. ೬೦-೨೭); ಇಟ್ಟ ಕಬ್ಬುನಕೋಲ . . . ಪಿಡಿದಿಟ್ಟ ಚಕ್ರವು ಪಿಂಡಿವಾಳವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೧೫).

[ಕಬ್ಬುನ (< ಕರ್ವೊನ್) + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕಬ್ಬುನಗಲ್ 'ಕರ್ಬೊಂಗಲ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಬಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬೆಕ್ಕು: ಹುಲಿಜಾತಿ, ಹುಲಿ, ಹೆಬ್ಬುಲಿ . . . ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು, ಜವಾಜಿಬೆಕ್ಕು; ಕೀರಬೆಕ್ಕು, ಕಬ್ಬುಬೆಕ್ಕು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). [< ಕಬ್ಬೆಕ್ಕು ?]

ಕಬ್ಬುರಗ 'ಕಬ್ಬಿಲಿಗ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಲಿ 'ಕರ್ಬುಲಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಲಿಗ 'ಕಬ್ಬಿಲಿಗ' ನೋ.
ಕಬ್ಬುವಿಲ್ 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.
ಕಬ್ಬುವಿಲು 'ಕರ್ವುವಿಲು' ನೋ.
ಕಬ್ಬುವಿಲುಗಾಱ 'ಕರ್ವಿಲ್ಲುಗಾಱ' ನೋ.
ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ' ನೋ.
ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲು 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.
ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆ, —ತುಂಡು: ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹುರಿಮಣಸುಗಡಲೆ ಸಕ್ಕರೆ ಶುಂಠಿ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲೆಗಳನುಱೆ ಮಾಜುವರ್ ಬರುತಿರ್ದರು (ಜಿಬಪು. ೪೭-೪೨). [ಕಬ್ಬು$_2$ (< ಕರ್ವು$_1$) + ಬಿಲ್ಲೆ]
ಕಬ್ಬುಳಿಗ (ನಾ). = ಕಬ್ಬಿಗ: ಅಡುಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ; ಕಬ್ಬುಳಿಗಂ, ಕಬ್ಬಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕಬ್ಬ + -ಉಳಿಗ$_1$]
ಕಬ್ಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಕ್ಕು: ಕಾಡುಕುರಿ, ಕಾಡುಹಂದಿ ... ಕಬ್ಬೆಕ್ಕು, ಹಾರಬೆಕ್ಕು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಿತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪಂಜಪಂ. ೨); ಕಬ್ಬೆಕ್ಕು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಕುಳಿತಿದೆಯೋ (ಮಲೆಮ. ೬೭). 'ಕಾಟ್ಬೆಕ್ಕು' ಪರಾ.
[< ಕಾಡು$_2$ + ಬೆಕ್ಕು]
ಕಬ್ಬೆಗಲ್ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಹೆಗಲಿನ ಬಾವು, —ಊತ; ಉಬ್ಬಿದ ಹೆಗಲು: ಇನಿತುಮಂ ತಿಲತೈಲದೊಳಟ್ಟು ಪೂಸುಗುಬ್ಬರಿಸುತುಮಿರ್ಪ ಕಬ್ಬೆಗಲ ತಳ್ಪಿದು ಮಾಣ್ದುದಿದಾವ ವಿಸ್ಮಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೧೭).
[< ಕರಿದು + ಪೆಗಲ್]
ಕಬ್ಬೆಯ (ನಾ). ಅಂಬಿಗ; ಕಬ್ಬಲಿಗ: ಕಬ್ಬೇ[ಬ್ಬೆಯ]ರು:—ಇವರು ವಿಜಾಪುರದ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ ... ಇವರಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಲಿಗೇರು ಬಾರಕೇರು ಎಂತಲೂ ಎರಡು ವರ್ಗಗಳಿವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೫೩). [?]
ಕಬ್ಬೇರು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪು ಹಿಡಿ; ಕುಟ್ಟು ಹಿಡಿ (?): ಈ ಸಾಚಿಯು ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದಾದರೆ ಅದು ನೀರಿನ ತಂಪಿನಿಂದ ಎಷ್ಟು ದಿವಸವಾದ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಕಬ್ಬೇರಿ ಕೆಡದೆ ಇರುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೧೧).
[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಏರು$_1$ (< ಏಱು$_1$)]
ಕಬ್ಬೊಗೆ 'ಕರ್ವೊಗೆ' ನೋ.
ಕಬ್ಬೊನ್ 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.
ಕಬ್ಬೊಳೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೊಳೆ; ಕಪ್ಪುನದಿ: ಅಲರ್ಗಣ್ಣ ಥಳಥಳ ಕದ ಕಾಂತಿ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯಿಪೊಳಪೊಂದರೊಡನೊಂದು ಬೆಚ್ಚು ಮುಪ್ಪುರಿಗೊಂಡು ಬೆಳೆದು ಬೆಳ್ವೊಳೆಯ ಕಬ್ಬೊಳೆಯ ಕೆಂಬೊಳೆಯ ಕೂಡಲ ತೆಱದಿ (ಸೌಂದಪು. ೬-೫೦). [< ಕರಿದು + ಪೊಳೆ$_4$ (< ಪೊೞೆ$_1$)]
ಕಬ್ಬೋವೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗಗರ:—ಕೋಲುಮಾನು, ಕಬ್ಬೋವೇರಿ, ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿ, ಮುಂಡೀಚಲು" (ಒಷಧಿ. ೪೫). [?]
ಕಮಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಂಗ (?): "... ಹುಡುಗನನ್ನ ಕಮಂಗಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ" (ನಡೆದಾ. II, ೧೦೩೧). ೨. ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ; ವಕ್ರ: ಇದು ಸಂಸಾರ ಕಣೋ ಕಮಂಗಿ (ಅನ್ನಾವ. ೭೪). [?]
ಕಮಂಡಲ (ನಾ). ಯತಿಗಳೂ ಬೈರಾಗಿಗಳೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಜಲಪಾತ್ರೆ; ನೀರಿನ ಗುಂಡಿಗೆ: "ಜಲಪಾತ್ರೆಯೆ ಕಮಂಡಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೫); ಬ್ರಹ್ಮನ ಕರಕಮಂಡಲದೊಳಗೆ ಹುದುಗಲಿರವಿಯ ಮುಱಿಹೊಗಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೊ. ೯. ೮-೩೩); ಧಾರೆಯೆಱೆವಾ ಕಮಂಡಲಜಲಂ ಮೊದಲಿಲ್ಲವೇ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೪-೨೮); ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಕಕ್ಕಾವಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ದಂಡವನ್ನೂ ಕಮಂಡಲವನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ನಡೆದ (ಹೊಸಕ್ವಿ.೨೫೩). [< ಸಂ. ಕಮಂಡಲು]
ಕಮಂಡಲು (ನಾ). = ಕಮಂಡಲ: "ಗುಂಡಿಗೆ ಕಮಂಡಲುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೯); ಮಹಾಋಷಿಯ ತಳಿದ ಕನಕಕಮಂಡು[ಡ್ಲ]ಲುವಿನ ತೀರ್ಥೋದಕಂಗಳಿಂದಯ್ವರುಂ ಪವಿತ್ರೀಕೃತ ಮಸ್ತಕರಾಗಿರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೧ ವ); ಚಂದ್ರಶೇಖರನು ಸ್ವಾಮಿಯು ಕೊಟ್ಟ ಕಮಂಡಲೂದಕವನ್ನು ಶೈವಲಿನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು...ಯೋಗನಿದ್ರೆ ಬರಿಸಿದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೦೦). [ಸಂ.]
ಕಮಂಡಮರ (ನಾ). ಸಂಪಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಸಸ್ಯ: ಕನಂಗಹೂ ಕಮಂಡಮರ, ಅಪೂರ್ವಚಂಪಕ, ವನಸಂಪಿಗೆ, ಕತ್ತೆಸಂಪಿಗೆ (ವೈಡಿಗ. ೧೭-೨೯೪). [ಕಮಂಡ$_0$ + ಮರ$_1$]
ಕಮಂಧ (ನಾ). = ಕಬಂಧ (೬). [< ಪ್ರಾ. ಕಮಂಧ. / ಸಂ. ಕಬಂಧ]
ಕಮಕಮಮಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ನುಂಗಿ ನುಂಗಿ ಮಾತಾಡು: "ಇಲ್ಲಾ, ನನ್ನ ಕಡೀಗೆ ಮತ್ತ ಬ್ಯಾರೆ ಫೋಟೋ ಅವ. ಬ್ಯಾರೆ ಅವ" ಎಂದು ಕೇಶವನು ಕಮಕಮಮಾಡಿದನು (ಸಮುಜೀ. ೨೫೨).
[← ಮರಾ. ಕಮಕಮಣೇ]
ಕಮಕಾಳ (ನಾ). (ಉಕ) ದಟ್ಟವಾದ ಕಪ್ಪು; ಬಹಳ ಕಪ್ಪು: ಗಾಳಿ ಕೂಡ ಯಾವ ಮನೆಯ ಮೂಲೆಯನ್ನು ಸೇರಿತ್ತೋ ಯಾರು ಬಲ್ಲರು. ಮೇಲೆ ಕತ್ತಲು ಕಮಕಾಳ (ಗೀಚುಗೆ. ೧೧). [?]
ಕಮಗಗ್ಗರೆ 'ಕಮ್ಮಗಗ್ರೆ' ನೋ.
ಕಮಚಿ (ನಾ). ಚಾವಟಿ; ಬೆತ್ತಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಮಾಡಿದ ಛಡಿ: ಹಚ್ಚನ್ನ ಕರಡ ಹಾಕಲಿ ಬೇಕೋ ನಿಚ್ಚಳ ನೀರ ಕುಡಿಸಲಿ ಬೇಕೋ ಸಂಸ್ಕಾರ ಎಂಬ ಕಮಚಿಲೆ ಹೊಡಿಯಲಿ ಬೇಕೋ (ಶರೀಫ. ೪೭-೧).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಮಚೀ]
ಕಮಟ (ನಾ). ಆಮೆ. 'ಕಮಟವಾವುಗೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಮಠ]
ಕಮಟವಾವುಗೆ (ನಾ). ಆಮೆಯ ಆಕಾರದ ಪಾದುಕೆ: ಲಲಿತ ಪಚ್ಚೆಯ ಕಮಟವಾವುಗೆ ಗೆಲುವ ಪದಪಂಕೇಜ ಚರಣದ (ಜಿನಭಾ. ೧೧-೨೦). [ಕಮಟ + ಪಾವುಗೆ]
ಕಮಟು, ಕಂಟು$_3$, ಕಮುಟು (ನಾ). ೧. ಗಬ್ಬುವಾಸನೆ; ಅಸಹ್ಯ ವಾಸನೆ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಹಳ ದಿನ ಇಟ್ಟ ಕೊಬ್ಬರಿ, ಹೊಲಸು ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬರುವ ವಾಸನೆ; ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆ ಸುಟ್ಟ ವಾಸನೆ: ಮೈತುಂಬಾ ಬೆವರು ಬರಿಸುವಂಥ ಕಮಟು ಹವೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಯವರೆಗೂ ದುಡಿತ (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೧೫೬); ಬೆಣ್ಣೆಗೆ ಕಮಟುನಾತ (rancidity) ಬರುತ್ತದೆ (ಮಾನಸಾ. ೭). **ಕಂಟು$_3$**: ೧. ಮನದಿ ಸೇರಿಹುದು ಷಡ್ವರ್ಗದಂಟು ಯಿದರೊಳಾರಿಪ್ಪರಲ್ಲಿ ಹುದು ದುರ್ಗುಣದ ಕಂಟು (ಭಕ್ತಸ. IV, ೬-೪); ಗಂಡನುಳ್ಳ ಸತಿ ನಂಟು ಕನ್ನಡಿಯೊಳಗಣ ಗಂಟು ಕಂಡವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಕಂಟು ಭಂಡಾಟವುಂಟು (ಸಾರಂಗ. ೯). ೨. ದೀಪದ ಕುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಪ್ಪು; ದೀಪದ ತುದಿಯ ಕಿಟ್ಟ. **ಕಮುಟು**: ೧. ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಕಮುಟುವಾಸನೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಿಚ್ಚು, ಕವುಲ್, ಕೌಲ್; ತುಳು. ಕವುಂಟು; ತೆಲು. ಕವುಚು, ಕೌಚು]
ಕಮಠ (ನಾ). ೧. ಆಮೆ; ಕೂರ್ಮ: "ಕಮಠ ಖರ್ಪರ ಸಮಂ ರಕ್ಕಸನ ಮೆಯ್" (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೧-೧೫೫). ೨. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಕಮಠ ರೂಪಿಯಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣು; ಆದಿಕೂರ್ಮ: ಕಮಠನುಂ ತೂಗಿದಂ ಹರ್ಷದಿಂದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೪); ಪಾಂಡವರು ಕಣನೊಳು ವೆಂಠಣಿಸಿದರು ಕಮಠ ಟಿಂಠಣಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧ ಸೂಚನೆ).

೩. (ಋಷಿಗಳ) ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ. ೪. [ಜೈನ] ಒಬ್ಬ ವ್ಯಂತರನ ಹೆಸರು : ಅಗಣಿತಸಾಹಸ್ಯೈಕನಿಧಿ ಸಜ್ಜನಪೂಜ್ಯಗುಣಪ್ರಕಾಶಕಂ ಮಿಗೆ ಕಮಠೋಪಸರ್ಗಮನಡಂಗಿಸಿ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧-೯). [ಸಂ.]

ಕಮಠಾಧಿಪ (ನಾ). ಕೂರ್ಮಗಳ ಪ್ರಭು ; ಆದಿಕೂರ್ಮ : ಕಿಡಿವಿಡೆ ಕರ್ಪರಂ ಸುಗಿದು ಮೆಯ್ದೆಗೆದಂ ಕಮಠಾಧಿಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೮೩). [ಕಮಠ + ಅಧಿಪ]

ಕಮಠಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣಾಮೆ. ೨. ಸಣ್ಣ ಆಮೆ. [< ಸಂ. ಕಮಠೀ]

ಕಮಠೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಶಿವಲಿಂಗದ ಹೆಸರು ೨. "ಆದಿ ಕೂರ್ಮ; ಮಹಾದೇವನಿಗೆ ಅಗಸಾಲೇರು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಹೆಸರು" (ಗಂಗಾಮ. ೭೧). [ಕಮಠ + ಈಶ್ವರ]

ಕಮಡಿ (ನಾ). ಬಿಳೀ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. VIII, ೯). [?]

ಕಮತ 'ಕಮ್ಮತ' ನೋ.

ಕಮತಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಬೇಸಾಯದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ : ವಾಡೆಯ ಕಮತಕಟ್ಟೆ ತನಗೇನೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವಂತೆ ಊರ ಕಾರಭಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೧); ಕಮತಕಟ್ಟೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿಂತ (ಕಪ್ಪುಹು. ೩೮). [ಕಮತ (< ಕಮ್ಮತ) + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಮತರತ (ನಾ). ಕಡಮೆ ; ಕೊರತೆ : ದೇಸಾಯರ ಹೆಂಡತಿಗೆ ನಮಗ ಕಮತರತ ಇಲ್ಲ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೨೫) ; "ನಮಗೇನ ಕಮತರತ ಐತಿ" (ಬಾಬಲ. ೧೦). [← ಪಾರ. ಕಮ್‌ತರ್ ; ಮರಾ. ಕಮತರ]

ಕಮತಿಗ 'ಕಮ್ಮತಿಗ' ನೋ.

ಕಮನ (ಗು). ೧. ಸುಂದರವಾದ ; ಮನೋಹರವಾದ : "ಕಮನಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಮನಂ]ಶುಭಂ . . . ಸುಮನೋಜ್ಞಮತಿಕಾಂತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೨) ; ಇಂತೀ ಕಮನಚರಿತ್ರಂ ಶಿವಶರಣರ ಮುದ ನವವನಚೈತ್ರಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೨೭). ೨. ಬಯಸುವ ; ಕೋರುವ ; ಇಚ್ಛಿಸುವ. ೩. ಬಯಸತಕ್ಕ; ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯವಾದ. (ನಾ). ೪. ವಿಷಯಲಂಪಟ ; ಕಾಮುಕ : ತರುಣಿಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಲೋಭದಿಂ . . . ಕಮನಜಂಗುಳಿ ಬಂದು ಬಂಧುರದಿ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿ ತರತರದಿ ನಿಂದಿರುವ ಪರಿಯಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೪-೨೪). ೫. ಕಾಮ ; ಮನ್ಮಥ. ೬. ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕಮನಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ಮನೋಹರವಾಗು : ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಕಮನಂಬೆತ್ತ ಸಿರಸ್ಸಿಂದೊಪ್ಪುವ ಮಾದೇವನ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೨೦). [ಕಮನ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಮನಿ (ನಾ). ಹತ್ತಿ : "ಕಮನಿ – ಹತ್ತಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೩). [?]

ಕಮನೀಯ (ಗು). ೧. ಸುಂದರವಾದ ; ಮನೋಹರವಾದ : ನಿನ್ನಾ ಮಿಮಳ ಯಶೋವಿಧುವೆಂಬುದು ಕಮನೀಯಂ ಶ್ಲೇಷರೂಪಕಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧) ; ಕಮನೀಯ ಕಥೆಗಳಂ ಕೇಳುತಿರುಳಂ ಕಳೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩-೧೩೭). ೨. ಬಯಸತಕ್ಕ ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸತಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕಮನೀಯತೆ (ನಾ). ಸೌಂದರ್ಯ ; ಮನೋಹರತೆ : ರನ್ನದುಯ್ಯಲನೇಱಿ ಚಂದ್ರಿಕಾಸಾಂದ್ರಪೀಯೂಷವಾರ್ಧಿಯೊಳೋಲಾಡುತೊಗೆತರ್ಪ ಕಮಳೆಯಂತೆ ಕಮನೀಯತೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೮೮ ವ) ; ಮುಪ್ಪಿನಾರ್ಯರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಶೈಲಿಯ ಸೊಬಗಿದೆ, ಭಾವದ ಬೆಡಗಿದೆ, ಕಾವ್ಯದ ಕಮನೀಯತೆಯಿದೆ (ಶರಚ. ೫೯೩) ; ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನ ಕಮನೀಯತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಹಮ್ಮದನು . . . ಆಲೋಚಿಸತೊಡಗಿದನು (ಪೈಗಂಬ. ೧೫).) [ಸಂ. ಕಮನೀಯತಾ]

ಕಮನೀಯಸ್ವಾಂತ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಒಳ್ಳೆಯ ಮನಸ್ಸಿನವನು : "ದೇವವ್ರಾತಲತಾಂತವಾತ ಕಮನೀಯಸ್ವಾಂತವೈಶ್ವರ್ಯಮೆಂಬೀವಾಕ್ಯಂ ಸುಮನಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೭೯). [ಕಮನೀಯ + ಸ್ವಾಂತ]

ಕಮರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಹುಣಿಸೆ, ಕಗ್ಗಲಿ, ಅಂಕೋಲೆ, ಕಮರಕ, ಮುರಕಲಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [?. / ಹಿಂ. ಕಮರಖ < ಸಂ. ಕರ್ಮರಕ]

ಕಮರಕಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಟು ; ಮುತ್ತುಗದ ಅಂಟು : ಕಮರಕಸ (ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಅಂಟು) (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೭). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಮರ್‌ಕಸ್]

ಕಮರಬಂದ, ಕಮರಿಬಂದ, ಕಮ್ಮರುಬಂದು (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಪಟ್ಟಿ ; ನಡುಕಟ್ಟು : ಸೂರ್ಯಪುಟವಿಜಾರದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀತ ಕನಕದ ಕಮರಬಂದವದಱುಪರಿಯೊಳು ಜವದಾಡೆಯೊಪ್ಪಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೨೦೬). **ಕಮರಿಬಂದ** : ತೋಳ ಬಾಪುರಿಯಿಟ್ಟು ಕಮರಿಬಂದವ ಕಟ್ಟಿ . . . ಪೈಠಣಿಯನು ತೊಡಿಸಿ (ಜನರಾ. ೯-೫೨). **ಕಮ್ಮರುಬಂದು** : ಸವಾರರು ಬೂಟುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ನಿಲುವಂಗಿಯನ್ನೂ ಕಮ್ಮರುಬಂದನ್ನೂ ಧರಿಸಿವೆ (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೦೯). [← ಮರಾ. ಪಾರ. ಕಮರ್‌ಬಂದ್]

ಕಮರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಕಮರಕ : ಕಮರಕ್‌ಮರ, ಕಮರಾಕ್ಷಿ, ದಾರೆ ಹುಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೧-೧೮೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು. [?. / ಹಿಂ. ಕಮರಖೀ]

ಕಮರಿ 'ಕಮ್ಮರಿ$_1$' ನೋ.

ಕಮರಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಕಮರು ಆಗುವಿಕೆ ; ಸುಟ್ಟುಹೋಗುವಿಕೆ ; ಕನರು ಏಳುವಿಕೆ (ಕಿ). [ಕಮರು$_2$ (< ಕಮಱು$_2$) + -ಇಕೆ]

ಕಮರಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ ; ಕರಮರ್ದಕ : "ಕೃಷ್ಣಪಾಕಫಲಃ, ಅವಿಗ್ನಃ, ಸುಷೇಣಃ, ಕರಮರ್ದಕಃ – ೪ ಕಮರಿಕೆ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [?]

ಕಮರಿಬಂದ 'ಕಮರಬಂದ' ನೋ.

ಕಮರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಬತ್ತಿಸು ; ಕಂದಿಸು ; ಒಣಗಿಸು ; (ಅಡಿಗೆಯನ್ನು) ತಳಹತ್ತಿಸು ; ಅಡಿಹಿಡಿಸು : ಜೀವನದ ಪ್ರಬಲಹೋರಾಟವು ಸಾಹಿತ್ಯರಚನೆಯ ಒಲವನ್ನು ಕಮರಿಸುವದೆಂಬುದು ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿ (ಕರ್ನಾಕ. ೩೫೬) ; ತಟ್ಟನೆ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಗಡೆಯ ಕೆಚ್ಚು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ದೇವಹೆಂ. ೧೮೪) ; ಅಪಮಾನ . . . ಅವನ ಮೋರೆಯ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕಮರಿಸಿತು (ಬಾಬಲ. ೩೬). [ಕಮರು$_1$ (< ಕಮಱು$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕಮರು$_1$ 'ಕಮಱು$_1$' ನೋ.

ಕಮರು$_2$ 'ಕಮಱು$_2$' ನೋ.

ಕಮರುತೇಗು 'ಕಮಱುದೇಗು$_2$' ನೋ.

ಕಮರುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). (ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಂತೆ) ಸುಟ್ಟುಹೋಗು ; ಸೀದುಹೋಗು (ಕಿ). [ಕಮರು$_2$ (< ಕಮಱು$_2$) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕಮಲ, ಕಮಳ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ. ೨. ನೀಲೋತ್ಪಲ ; ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲೆ. ೩. ನೀರು. ೪. ಕಿರಣ. ೫. ಚಂದ್ರ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ ; ಎರಳೆ. ೭. ಹಾವಸೆ. ೮. [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಏಳು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಭದ್ವಯುಗಂ ಕಮಲಂ (ಛಂಪಿಡಿ. ೭೯).

೯. [ಜ್ಯೋತಿ] ಏಳು ಗ್ರಹಗಳೂ ನಾಲ್ಕು ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಆಗುವ ಯೋಗ. 'ಕಮಲೋದ್ಭವ' ಪರಾ. "ತಾವರೆಗೆ ಜಲಕೆ ಚಂದ್ರಗೆ ಶ್ರೀವಧುವಿಗೆ ನೈದಿಲಿಂಗೆ ಮೃಗನಾಮಕ್ಕುಂ ಹಾವಸೆಗೆ ಕಿರಣತತಿಗುಂ ತೀವಿದ ಬಳಿಕೆಂಟು ನಾಮ ಕಮಲಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೧); "ಕಮಲ ಜಲೋತ್ಪಲಾಂಶು ಮೃಗ ಪಾವಸೆ ಗೋಮಿನಿ ಚಂದ್ರರೆಂಬಿವುಂ ಕಮಲಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾ ನಾ ರ. ೩೦). **ಕಮಳ**: ೧. "ಕಮಲ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಮಳಮಂತು ಸಂಸ್ಕೃತಂ" (ಸಂಜೀವ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಕಮಲಕುಲೋದ್ಭವ (ನಾ). ಕಮಲದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ಜನಿಸಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಮಲಕುಲೋದ್ಭವ ಮಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಮೂರ್ತಿ ರುದ್ರಾವತಾರನಿಜಾವಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೪). [ಕಮಲ + ಕುಲ + ಉದ್ಭವ]

ಕಮಲಗಂಧಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವಿನಂತೆ ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವಳು; ಪದ್ಮಿನೀಜಾತಿ ಸ್ತ್ರೀ (ಕಿ). [ಸಂ. (ಕಮಲ + ಗಂಧ + -)]

ಕಮಲಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಾಳಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಮಲಗರ್ಭಂ ಗರ್ವಿಸಿದೊಡಂ ಪ್ರಮಥನಾಥನು ಮುನ್ನವನ ಪಂಚಮ ಶಿರವನಾಗ್ರಹಿಸುತಾಗ್ರಹಿಸುತಾಗಳೆ ಚಿವುಟಿ ಬಿಸುಟಿದನು (ಬಸವು. ೫೪-೫೮). [ಕಮಲ + ಗರ್ಭ]

ಕಮಲಜ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಮಲಜಂ ನೀಲದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಾಲಭಂಜಿಕೆಗಳೊದವಿ ಜೀವಂದಳೆದವೋ ಎನಿಪ್ಪಂದದಿಂ ಬಂದರಂಗನೆಯರವನೀಶನೆಡೆಗೆ (ಹಚಕಾ. ೭-೪); ಮಾರ್ಗಣದ ಮೊದಲೊಳಾವಾಹನಂಗೈದು ಕಮಲಜನಂ ನಿಲಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೨). [ಸಂ.]

ಕಮಲಜಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ; ವಿಶ್ವ: ಥಾಳಿಡುವ ಸೆಗಳಿಯಲಿ ತಳಪಾತಾಳಕದ್ದುದು ಕಮಲಜಾಂಡದ ಮೇಲಣಾವರಣಾಂಬು ಕುದಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೧೯); ನಿರುತ ಷಟ್ಪದಿಯಾದುವಿವು ಕಮಲಜಾಂಡದೊಳ್ ಪರಿಕಲಿಸಿ ಪಸರಿಸುಗೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೫). [ಕಮಲಜ + ಅಂಡ]

ಕಮಲನಾಭ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಕಮಲನಾಭಂ ಕರುಣರಸಾರ್ದ್ರಹೃದಯನಾಗಿ (ಜಗವಿ. ೩-೫ ವ). [ಸಂ. (ಕಮಲ + ನಾಭ + -)]

ಕಮಲಬಾಂಧವ (ನಾ). = ಕಮಲಮಿತ್ರ: ಕನಕಕಮಲಗಳಿಂದ ಕಮಲಬಾಂಧವನಿಗೆ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನಿತ್ತನು (ಭಾಮಣಿ. ೨೬). [ಕಮಲ + ಬಾಂಧವ]

ಕಮಲಭವ, ಕಮಳಭವ (ನಾ). = ಕಮಲಜ: ಕಮಲಭವಂ ಮೊದಲೊಳ್ ಮಾತಂಗಿಯೆಂದು ತಾಂ ಮುಟ್ಟದೆ ಮಾಡಿದನಕ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧); ಕಮಲಭವಾದ್ಯರುಂ ಪಡೆವರೇ ಹರಿಪಾದ ರಜೋಲವಪ್ರಸಾದಮಂ (ಜಗವಿ. ೩-೪೨). **ಕಮಳಭವ**: ಕಮಳಭವಂಗಿಕ್ಕುವಮಳಚಮರರುಹಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧-೩೮). [ಸಂ.]

ಕಮಲಮನೋಹರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕಮಲಮನೋಹರಿರಾಗದ 'ಕಂಜದಳಾಯತಾಕ್ಷಿ'; ಗರುಡಧ್ವನಿರಾಗದ 'ಆನಂದ ಸಾಗರಮೀ', - ಈ ಕೆಲವು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೫). [ಕಮಲ + ಮನೋಹರಿ]

ಕಮಲಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಸ್ನೇಹಿತ; ಸೂರ್ಯ: "ಬೆಂಗದಿರಂ ಕಮಲಮಿತ್ರಂ" (ಚತುನಿ. I, ೧೮). [ಕಮಲ + ಮಿತ್ರ]

ಕಮಲವೈರಿ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ (ಕಿ). [ಕಮಲ + ವೈರಿ]

ಕಮಲಷಂಡ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ: ಸಲ್ಲಲಿತ ಮೃದುಮೃಣಾಳದಂಡಂಗಳೆನಿಪ ಕಮಲಷಂಡಂಗಳುಂ (ಪುಷ್ಪವು. ೯-೩೨ ವ). [ಕಮಲ + ಷಂಡ]

ಕಮಲಸಂಭವ (ನಾ). = ಕಮಲಜ: ಸತ್ಯಲೋಕವನಾಳ್ದರಿಪ್ಪತ್ತು ಕಮಲಸಂಭವರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೨-೩೧). [ಕಮಲ + ಸಂಭವ]

ಕಮಲಸಖ (ನಾ). = ಕಮಲಮಿತ್ರ: ಕಮಲಸಖನುದಯದಲಿ ಸಂಧ್ಯಾರಮಣಿಯಭಿವಂದನೆಗೆ ಸನ್ಮುನಿ ಸಮಿತಿ ಹಿಂಗಿದ ಹಿಂದೆ ಕೊಂಡೋಡಿತು ವನಾಂತರಕೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೫). [ಕಮಲ + ಸಖ]

ಕಮಲಾಂಬಕ, ಕಮಳಾಂಬಕ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ಕಮಲಾಂಬಕಂ ಪವಮಾನನಂದನನ ಮೊಗನೋಡುತಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೧೪); ಕೇಶವ ಕೇಶಿಸೂದನ ಕಮಲಾಂಬಕ ಕ್ಲೇಶನಿವಾರಣ (ಅಕ್ಷಸಾಂ. ೬೧-೨). **ಕಮಳಾಂಬಕ**: ವಿಧಿ ಕಮಳಾಂಬಕ ಶತಮುಖಮುಖಾವನತಪದ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೦೨). [ಕಮಲ + ಅಂಬಕ]

ಕಮಲಾಕರ, ಕಮಳಾಕರ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ನೆಲೆ, —ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ, —ಸರೋವರ: ಸಮರಾಕರಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಕಮಲಾಕರಮಂ ಪೊಕ್ಕೆಲವೊ ಮರುಳೆ ಬರ್ದುಕಲ್ ಬಗೆವ (ಗದಾಯು. ೭-೧೨). ೨. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ; ತಾವರೆಗಳ ಗುಂಪು: ಕಮಲಾಕರದೊಳ್ ಸಂಕೋಚಮನಬಲಂ ಚಕ್ರವಾಕದೊಳ್ ಮಾಡದು ನಿನ್ನ ಮುಖೇಂದುಬಿಂಬಂ ಇಂದುಗೆ ಸಮನೆಂಬುದು ಮಿಗೆ ವಿರುದ್ಧರೂಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯). ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ಚಂದ್ರ. ೩, ೪: ಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲೊಡಂ ಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲಾಗಿ ಕುಮುದಂ ಕುಮುದಂ ಕಮಲಾಳಿಗೆ ಕಮಲಾಳಿಗೆ ಸುಮುದಂ ಸುಮುದಂ ಹಾರಿತಪಕ್ಷಿಗೆ ತೋರ್ಕುಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೧೮). ☞ ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯಾರ್ಥಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. **ಕಮಳಾಕರ**: ೧ ಮುನಿಕುಮಾರರೀರ್ವರ್ ಬರುತ್ತಮಿರೆ. [ಬಹುವಿದ್ಯಂ] ಕಮಳಾಕರಮಂ ವಿಾಯಲ್ಕುಮರಂ ಬಂದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೦೦). ೨. ಸೊಗಯಿಸುವಾತ್ಮಕೇಳಿಕಮಳಾಕರಮುಂ ನಗುವಬ್ಜಷಂಡವಂ . . . ಗಜಪತಿವೆರಸಿಂತು ಕನಸು ಪದಿನಾಜುಮನಂಬುಜವದನೆ ಕಂಡಳ್ (ಪುಷ್ಪವು. ೯-೧೦೦, ೧೦೧). [ಕಮಲ + ಆಕರ]

ಕಮಲಾಕ್ಷ, ಕಮಳಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಬೀಜ. ☞ ಇದನ್ನು ಜಪಸರದ ಮಣಿಯಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ೨. ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ. **ಕಮಳಾಕ್ಷ**: ೨. ಗೋಪಿ ಬಂದು . . . ತತ್ಕಮಳಾಕ್ಷನನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಜಗವಿ. ೩-೩೧). [ಸಂ. (ಕಮಲ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಕಮಲಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು; ಚೆಲುವೆ: ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿದು ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯಂ ಮುದ್ದುಗೈದು ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳಿಪನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೫). [ಸಂ. ಕಮಲಾಕ್ಷೀ (ಕಮಲಾಕ್ಷ + -)]

ಕಮಲಾಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಆಗರವಾದದ್ದು; ಸರೋವರ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದವನು; ವಕ್ಷಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡವನು; ವಿಷ್ಣು: ಜಗದಾಧಾರ ಲಸದಾಚಾರ ಕಮಲಾಗಾರ . . . ಮುರಹರ ಸಲಹಬೇಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೮೭). [ಸಂ. (ಕಮಲ + ಆಗಾರ; ಕಮಲಾ + ಆಗಾರ)]

ಕಮಲಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಕಮಲಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿ(?): ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆಬೇರ ಮೇಲಣ ತೊಕ್ಕ ತೆಗೆದು . . . ಎಂಟು ಕೊಳಗ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯ ಹಾಕಿ ಮೂರುದಿನದಮೇಲೆ ಕಮಲಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೧೩೬). [ಕಮಲ + ಅಗ್ನಿ]

ಕಮಲಾನನೆ, ಕಮಳಾನನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ತನ್ನಯ ಜೀವನವನುಳುಹೆನುತ ಕಮಲಾನನೆಗೆ ಕೈಮುಗಿದ (ಕು ವ್ಯಾ ವಿ. ೨-೨೭). **ಕಮಳಾನನೆ:** ಕಳಸಂಗಳ ಜಲಮುಂ ಸುರಿದರವುಳಕಮಳಾನನೆಯರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೩).
[ಸಂ. ಕಮಲಾನನಾ (ಕಮಲ + ಆನನ + –)]

ಕಮಲಾಪ್ತ, ಕಮಳಾಪ್ತ (ನಾ). = ಕಮಲಮಿತ್ರ: ಬನಗಳ್ತಲೆಯುಂ ಕಮಲಾ[ಪಾಠಾಂ. ಳಾ]ಪ್ತನ ಕದಿರುಂ ಕಾದಿ ಮಡಿವುತಳಿಯುಂ ಚಾಂಪೇಯನಿಕಾಯಮಾದುವು (ರಾಜಶೇ. ೨-೫೪). **ಕಮಳಾಪ್ತ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಮಲ + ಆಪ್ತ]

ಕಮಲಾಯತಾಂಬಕ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ: ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರದ ಬಾಧೆಯನು ಕಮಲಾಯತಾಂಬಕ ನಿಲಿಸಿ ಸಂತೈಸಿದನು ಪಾಂಡವರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯ ಸೂಚನೆ).
[ಕಮಲ + ಆಯತ + ಅಂಬಕ]

ಕಮಲಾರಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ವನಿತೆಯೊಳು ಕಮಲಾರಿಯಿದ್ದನು ಕನಕಮನ್ಮಥನೆಡೆಯೊಳಿದ್ದನು ಧನುವಿನೊಳಗಿನತನುಜನಿದ್ದನು ಭಗಣಚಕ್ರದಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೩-೪೮). [ಕಮಲ + ಅರಿ]

ಕಮಲಾಲಯೆ (ನಾ). ಕಮಲವೇ ಮನೆಯಾಗಿರುವವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ.
[ಸಂ. ಕಮಲಾಲಯಾ (ಕಮಲ + ಆಲಯ + –)]

ಕಮಲಾವಸಥ, ಕಮಳಾವಸಥ (ನಾ). ೧. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ವಾಸಸ್ಥಾನ, —ಮನೆ. ೨. ಕಮಲವೇ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. ೩. ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ವಾಸಸ್ಥಾನನಾದವನು; ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾದವನು; ವಿಷ್ಣು. **ಕಮಳಾವಸಥ.** ೨, ೩: ಜನನುತ ರಾಜಹಂಸನಯನಂ ಕಮಳಾವಸಥಂ . . . ಚತುರ್ಮುಖನೀಗೆ ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨).
[ಸಂ. (ಕಮಲ + ಅವಸಥ; ಕಮಲಾ + ಅವಸಥ)]

ಕಮಲಾಸನ, ಕಮಳಾಸನ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಯ ಕಮಲವೇ ಆಸನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕೈಕಸಿಯಣುಗಂ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ಕಮಲಾಸನಂಗೆ ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಕಡೆಗೆಂದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೯-೭). ೨. ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಸನ; ಪದ್ಮಾಸನ. **ಕಮಳಾಸನ:** ೧. ಕಂಡೆಱಗಿದು ಕಮಳಾಸನಂಗೆಱಗಿದರು ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩). [ಕಮಲ + ಆಸನ]

ಕಮಲಾಸನೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಅವಳು ಕಮಲಾಸನೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷತೆ ಬಂದದ್ದು ಈಚೆಗೆ (ಸೌಂದಸ. ೪೪). [ಸಂ. ಕಮಲಾಸನಾ (ಕಮಲ + ಆಸನ + –)]

ಕಮಲಾಹಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿತ್ತಳೆಹಣ್ಣು (?) (ನ್ಯಾಷಿಗ. ೨೨-೮೦೪). [ಕಮಲಾ₀ + ಹಣ್ಣು₃ (< ಪಣ್₂)]

ಕಮಲಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಇರುವ ತುಂಬಿ. ೧, ೨: ಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲೊಡಂ ಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲಾಗಿ ಕುಮುದದಂ ಕುಮುದಂ ಕಮಲಾಳಿಗೆ ಕಮಲಾಳಿಗೆ ಸುಮುದಂ ಸುಮುದಂ ಹಾರಿತ ಪಕ್ಷಿಗೆ ತೋರ್ಕುಂ (ಹವಿಶ್ವಾ.ರ. ೩-೧೪).
[ಕಮಲ + ಆಳಿ₄ (= ಅಲಿ₄); ಕಮಲ + ಆಳಿ₆ (= ಅಲಿ₃)]

ಕಮಲಿನಿ, ಕಮಳಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಕಮಲಿನಿಗೆ ಕಮಲಬಂಧುಗೆ ಕುಮುದಿನಿಗಾ ಕುಮುದಿನೀಶ್ವರಂಗೆಂತೀಗಳ್ ತಮಗಂತಿರ್ಪೆಡೆಗಳ್ ದೂರಮಾದೊಡಂ ಪ್ರೀತಿ ಮಾಣದಾಕಲ್ಪಾಂತಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೭೫). ೨. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ. ೩. ಕಮಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರದೇಶ. ೪. ಕಮಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕೊಳ, —ಸರೋವರ: ಅರಣ್ಯಕಮಲಿನಿಯಂತೆ ಮಾತಂಗ ಕುಲದೂಷಿತೆಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯).

ಕಮಳಿನಿ: ೧. ತದಗ್ರಕಲ್ಲೋಲಸಮಾಕ್ರಮಿತಾಬ್ಜಪತ್ರಮಾಳ್ದುದು ಕಮಳಿನಿ ತೊಟ್ಟಿರ್ದ ಹರಿತ ಕಂಚುಕದಿರವಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೫೭); ಕಮಳಿನಿಯಂ ವಿಯೋಗಿನಿಯನೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ನಿವೇದಿಸೆಂದಮೃತಮರೀಚಿ ಪೇೞ್ದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೯೪); ಕಮಳಕಾಮುಕನಂ ಕಂಡ ಕಮಳಿನಿಯಂತೆ ಮೊಗಮಲರ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೪೦ ವ). [ಸಂ. ಕಮಲಿನೀ]

ಕಮಲೆ, ಕಮಳೆ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಕಮಲೆಯೆನಿನ್ನೆಗಂ ಕುರುಮಹೀಪತಿಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದಂ (ಗದಾಯು. ೯-೪). **ಕಮಳೆ:** "ಗೋಮಿನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪದ್ಮಮಂದಿರೆಯಾ ಹರಿಪ್ರಿಯೆ ಶ್ರೀ ಕಮಳೆಯುಮಳೆ . . . ಸಿರಿಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬-೧೪); ಅಂತಃಪುರಕಮಳೆಯೊಳ್ ಕಮಳೆಯಂತೆ ಕಮನೀಯತೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೧ ವ).
[ಸಂ. ಕಮಲಾ]

ಕಮಲೇಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಕಮಲಾಕ್ಷ: ನೀರಜೋತ್ಪಲವರ್ಣನಾಡಿದ ನಾಡಿದಂ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫೩). [ಕಮಲ + ಈಕ್ಷಣ]

ಕಮಲೇಶ (ನಾ). ಕಮಲೆಯ ಪತಿ; ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭ; ವಿಷ್ಣು (ಕ).
[ಸಂ. (ಕಮಲಾ + ಈಶ)]

ಕಮಲೋತ್ತರ (ನಾ). ಕುಸುಬೆ ಗಿಡ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಮಲೋತ್ಸವಕಾರಿ (ಗು). ೧. ತಾವರೆಗಳಿಗೆ ಹಬ್ಬವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ತಾವರೆಗಳಿಗೆ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನೊದಗಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು; ವಿಷ್ಣು. ೧, ೨: ಆ ಘನಸಮಯ . . . ವಿಧೃತಮದನಜನಕತ್ವಮಾಗಿಯುಂ ಕಮಲೋತ್ಸವಕಾರಿಯಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೨ ವ). ೩. ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಹರ್ಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು; ಸೂರ್ಯ.
[ಸಂ. ಕಮಲೋತ್ಸವಕಾರಿನ್ (ಕಮಲ + ಉತ್ಸವಕಾರಿನ್; ಕಮಲಾ + ಉತ್ಸವಕಾರಿನ್)]

ಕಮಲೋದಯ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಾಳಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ಕಮಲೆಯ, ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ (ಸಂಪತ್ತಿನ) ಉದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನು. ೧, ೨: ಕಮಲೋದಯನಖಿಲಮಹೀರಮಣನುಮಾಪ್ರಿಯನೆನಿಪ್ಪ ಗುಣದುನ್ನತಿಯಿಂ . . . ಇಱಿವಬೆಡೆಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೪).
[ಸಂ. ಕಮಲ + ಉದಯ; ಕಮಲಾ + ಉದಯ]

ಕಮಲೋದರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು; ಕಮಲನಾಭ; ವಿಷ್ಣು: ಕಮಲೋದರನು ಕೈಕೊಂಡನಗ್ಗದನಾದಿಪುರುಷ ಶ್ರೀ ನಿಜವ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕಾಕೃತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೬೪).
[ಕಮಲ + ಉದರ]

ಕಮಲೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. = ಕಮಲೋದಯ ೧. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕಮಲವೆಂಬ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಕಮಲೋದ್ಭವಂ ಸಧನನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೩-೧೭). [ಕಮಲ + ಉದ್ಭವ]

ಕಮಳ 'ಕಮಲ' ನೋ.

ಕಮಳಕಾಮುಕ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ: ಕಮಳಕಾಮುಕನಂ ಕಂಡ ಕಮಳಿನಿಯಂತೆ ಮೊಗಮಲರ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೪೦ ವ). [ಕಮಳ (= ಕಮಲ) + ಕಾಮುಕ]

ಕಮಳದಳಕೊಡತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಡತಿ; ಕಮಲದಳದ ಆಕಾರವಾಗಿರುವ ಕೊಡತಿ: ಅಗಿವ ಬಡಿಗೆಯನಂಕುಶದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಧಾರೆಯ ಕಮಳದಳಕೊಡತಿಗಳ ಕೈಹಾರೆಗಳನಳವಡಿಸಿದರು ವಹಿಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೩).
[ಕಮಳ (= ಕಮಲ) + ದಳ (= ದಲ) + ಕೊಡತಿ]

ಕಮುಳಬಂಧು (ನಾ). ಕಮಲದ ಸ್ನೇಹಿತ; ಸೂರ್ಯ: ನಡುವಗಲ ಬಿಸಿಲ್ ತನ್ನಂ ಸುಡೆ ವನಕರಿ ಕಮುಳಬಂಧುವೊಳ್ ದಿನಕರನೊಳ್ ಕಡು ಗಾಯ್ಪೆನೆ ಸರಸಿಜಮಂ ಕಿಡಿಸಲ್ ತಾಂ ಪೊಕ್ಕುದಾಗ ಬಗೆಗಾ ಕೊಳನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೧೫). [ಕಮುಳ (= ಕಮಲ) + ಬಂಧು]

ಕಮುಳಭವ 'ಕಮಲಭವ' ನೋ.

ಕಮುಳಾಂಬಕ 'ಕಮಲಾಂಬಕ' ನೋ.

ಕಮುಳಾಕರ 'ಕಮಲಾಕರ' ನೋ.

ಕಮುಳಾಕರಬಾಂಧವ (ನಾ). = ಕಮುಳಬಂಧು: ಕನಕಕಮುಳಂಗಳಿಂ ಕಮುಳಾಕರಬಾಂಧವಂಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೮ ವ).
[ಕಮುಳಾಕರ (= ಕಮಲಾಕರ) + ಬಾಂಧವ]

ಕಮುಳಾಕ್ಷ 'ಕಮಲಾಕ್ಷ' ನೋ.

ಕಮುಳಾನನೆ 'ಕಮಲಾನನೆ' ನೋ.

ಕಮುಳಾಪ್ತ 'ಕಮಲಾಪ್ತ' ನೋ.

ಕಮುಳಾರ್ಥಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಬಯಸುವಂತಹದು. ೨. ಕಮಲೆಯನ್ನು (ಸಂಪತ್ತನ್ನು) ಬಯಸುವಂತಹದು. ೧, ೨: ಕಮುಳಾರ್ಥಿ ಮಂದಭಾವಂ ಕುಮುದಾಪ್ತನುಪಾಯಗಮನ ಸೋಚನ ಚತುರಂ ಭ್ರಮರಹಿತಂ ವೈಭಾತಿಕಸಮೀರನೆಸಗಿದುದು ಪೋಲ್ತು ಸುವಿಧಿಯ ಬಗೆಯಂ (ಪುಷ್ಪದ. ೧೩-೫೮).
[ಸಂ. ಕಮಲಾರ್ಥಿನ್ (ಕಮಲ + ಅರ್ಥಿನ್; ಕಮಲಾ + ಅರ್ಥಿನ್)]

ಕಮುಳಾವಸಥ 'ಕಮಲಾವಸಥ' ನೋ.

ಕಮುಳಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. (ಒಂದು ಜಾತಿಯ) ಜಿಂಕೆಗಳಿಗೆ ನೆಲೆ, —ವಾಸಸ್ಥಾನ. ೨. ಕಮಲೆಗೆ (ಸಂಪತ್ತಿಗೆ) ಆಶ್ರಯ, —ಆಧಾರವಾದವನು. ೩. ತಾವರೆಗೆ ಆಸರೆಯಾದವನು; ಕಮಲಬಾಂಧವ. ೧, ೨, ೩: ವಿಪಿನಂ . . . ಕಮುಳಾಶ್ರಯಮಿದು ನಿನ್ನಂ ದ್ಯುಮಣಿಯನತಿ ಲಲಿತತಿಳಕಮಿದು . . . ನಿನ್ನಂ ಪಯೋಧಿಯಂ ಪೋಲ್ತಿರ್ಕುಂ (ಪುಷ್ಪದ. ೫-೬೬). [ಸಂ. (ಕಮಲ + ಆಶ್ರಯ; ಕಮಲಾ + ಆಶ್ರಯ)]

ಕಮುಳಾಸನ 'ಕಮಲಾಸನ' ನೋ.

ಕಮುಳಿನಿ 'ಕಮಲಿನಿ' ನೋ.

ಕಮುಳೆ 'ಕಮಲೆ' ನೋ.

ಕಮುಱು$_1$, **ಕಮರು**$_1$, **ಕೌರು**$_1$, **ಕೌಱು**$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. "ದುರ್ಗಂಧದ ವಾಸನೆಬರು, ಕಟುವಾಸನೆಯಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ. ೪೦೭). **ಕಮರು**$_1$: ೨. ಬಾಡು; ಕುಂದು; ಒಣಗು; ಬತ್ತು: ಉರಿವ ದಾವಾನಲದೆ ಕಮರಿದ ಗರಿಗಳುಳ್ಳ ಮಯೂರಗಳು (ರಘುವಂ. ೧೮೪); ಕಮರಿದ ಬಳ್ಳಿ ಮತ್ತೆ ಹಬ್ಬಿತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೧); ಚಿಗಿತದಲ್ಲಿಯೇ ಕಮರಿ ಕರಕಾಗಬಾರದು (ದೀಪಹ. II, ೨೨೦); ಆಸೆ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯೇ ಕಮರಿತು (ಹಕ್ಕಿಸೋ. ೧೬); ಕಾವೇರಿಯ ಹೃದಯ ಬಾಡಿ ಕಮರಿಕೊಂಡಿತು (ಕಾವೇರಿ. ೧೧೬). ೩. ಸೀಯು; ಸುಟ್ಟುಹೋಗು (ಕಿ). **ಕೌರು**$_1$: ೨. ತೋರಲೇನೋ ಎಂಬ ಭೀತಿಯು ಕೌರುವಂತಿದೆ ನಿಮ್ಮ ವದನದೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೨-೫೧). **ಕೌಱು**$_1$: ೩. ಹೊಗೆದುದಾನನವಕ್ಷಿ ಕಿಡಿಗಳನುಗುಳಿದುವು ಹೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ಕುಡಿಮಿಸೆಗಳು ಕೌಱಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆದಱಿದ] ವಂಗ ಕಾಹೇಱುದುದು ಕಡುಹಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೮).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಮುಱು; ತೆಲು. ಕಮರು]

ಕಮುಱು$_2$, **ಕಮರು**$_2$, **ಕವುರು**, **ಕವುಱು**, **ಕೌರು**$_3$, **ಕೌಱು**$_2$ (ನಾ). ಸುಟ್ಟ ವಾಸನೆ; ಕೆಟ್ಟ ನಾತ; ಕಂಟು: ಸುಡುವ ಹೆಣಗಳ ಕಮುಱುಗಳನು . . . ಅರಯುತ್ತ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೧); ಕರ್ಬೊಗೆ ಕಮುಱು ದುರ್ಗಂಧ ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕನು ತೀವಿತು (ಕೌಶರಾ. ೧೯-೩೭).

ಕಮರು$_2$: ದೀಪದ ಮುಕ್ಕು ಹೊಡೆದು ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಚಾಚಲು ಕಮರುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹರಡುತ್ತಾ . . . ಥಳಾಗಿ ಉರಿಯತೊಡಗಿತು (ಪ್ರಣಸ. ೭೭); ಹೆಣ ಕೊಳೆತ ನಾತವೂ ಸುಟ್ಟ ಕಮರೂ ಸಧ್ಯ ಮೂಗ ನಿರಿದಿಲ್ಲ (ಅರರೋ. ೪೨); ಬೆವರಿನ ಕಮರಿನ ವಾಸನೆ ಇನ್ನೂ ಮೂಗಿಗೆ ಬಡಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೩೭); ಮೀನಿನ ಕುಕ್ಕೆಯಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದ ಉಪ್ಪುನೀರು . . . ಕಮರುನಾತವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೭). **ಕವುರು**: ಪುರಾತನತಡಿಯ ಕೊಳಕು ಕವುರೂ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು (ಮಲಿಮ. ೩೪೭). **ಕವುಱು**: ಹಾಲ ತಂದು ಭಾಜನದಲ್ಲಿ ನೀಡಿ ಕಾಸುವಲ್ಲಿ ಚಟ್ಟ ಹತ್ತದೆ ಹಸುಕು ನಾಱದೆ ಕವುಱು (ಕಮುಱು) ಏಳದೆ (ಸರ್ವವ. ೧೦೭-೫೭೫ ಕೀಲಾರದ ಭೀಮಣ್ಣಗಳ ವಚನ); ಪಲವು ಕುಂಡಂಗಳ ಮಾಡಿ ಕವುಱು ಹೊಗೆಯುರಿಯ ಕೂಡಿಯೇಳಿಸಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೭-೩೯). 'ಕವುಱುಕೀಳ್' ಪರಾ. **ಕೌರು**$_3$: ಬಾಯ್ದೆರೆಯೆ ಸುಡಿಗ ಕೊಡನಾಡಿಯಾಗಿಯೆ ಸಿಡಿಯುವುದು ಪೊಲೆಯ ಕೌರುಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೨-೨೭೨). **ಕೌಱು**$_2$: ಪೊಲಸಿನ ಗಂಧಮಂ ಪೊತ್ತು ಕಿಱುಕವ್ವರೆಗೊಳ್ಳ ಕೌಱು ಪೊಗೆಯಿನಱಿಯಲಾದ ಬೇಡವಟ್ಟಮುಮಂ ಕಂಡಂ (ಕಾದಂಊ. ೭೪೭); ಕವಿವ ಕರ್ಬೊಗೆಯ ಕೌಱು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೪೧).
[< ಕಮುಱು$_1$]

ಕಮುಱುದೇಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಮರುವಾಸನೆಯ ತೇಗನ್ನು ತೇಗು; ಅಜೀರ್ಣದಿಂದ ತೇಗು: ಮನದಣಿವನಕ ಉಂಡಱಿವೆಯನಾಂತು ಕಮುಱುದೇಗಿತು ಮರುಳ್ತಂಡ ಶಾಕಿನಿ ಡಾಕಿನಿಯರು (ಮೋಹತ. ೪೦-೭೨). [ಕಮುಱು$_1$ + ತೇಗು$_1$]

ಕಮುಱುದೇಗು$_2$, **ಕಮರುತೇಗು** (ನಾ). ಕಮರುವಾಸನೆಯ ತೇಗು; ಅಜೀರ್ಣದ ತೇಗು: ಕಮು[ಮು]ಱುದೇಗು [ಪಾಠಾಂ. ಕಮುಱು ತೇಗು] . . . ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬವು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೯೧). **ಕಮರುತೇಗು**: ಸ್ವಲ್ಪ ಊಟಮಾಡಿದರೂ ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೆ, ಕಮರುತೇಗು ಬರುತ್ತೆ (ಮನೋಲಂ. ೨೭). [ಕಮುಱು$_2$ + ತೇಗು$_2$]

ಕಮುಱುನಾತ (ನಾ). = ಕಮುಱು$_2$: ಉರಿವ ಹೆಣಗಳ ಕಮುಱುನಾತವ ನುರಿಯ ನಾಲಗೆ ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ಪರಿಯನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೪೫).
[ಕಮುಱು$_2$ + ನಾತ$_2$]

ಕಮುಱುನಾಱು, **ಕೌಱುನಾಱು** (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ ಬರು; ಕೆಟ್ಟ ನಾತವಾಗು; ಕಂಟಾಗು: ತನುರೋಮಂಗಳನಿತುಂ ಕಮುಱುನಾಱೊಡೆ (ಬಸವು. ೪೪-೨೭). **ಕೌಱುನಾಱು**: ಅಂಗದ ರೋಮರಾಜಿ ಪೇರುರಿಗೊಳೆ ಕೌಱುನಾರ್ತೊಡೆ (ವೃಷವಿ. ೨೯-೧೪೩). [ಕಮುಱು$_2$ + ನಾಱು]

ಕಮಾಂತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಮಾನನ್ನು ಮುಂದುಗಡೆ ಹೊಂದಿರುವ ತೊಟ್ಟಿ: ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ ಕಮಾಂತೊಟ್ಟಿ ಸಂ॥ದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಾದ ಭದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೩೩-೧; 1868). [ಕಮಾನ್$_0$ + ತೊಟ್ಟಿ$_2$]

ಕಮಾಚ್ 'ಖಮಾಚು' ನೋ.

ಕಮಾನು (ನಾ). ೧. ಬಿಲ್ಲಿನ ಆಕಾರದ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ರಚನೆ: ಒಲೆಯ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಮಾನು ಮತ್ತು ಹೊಗೆನಳಿಗೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ (ಅಡುಸೌ. ೨೧); ತೋಳುಗಳನ್ನು ಕಮಾನಿನಾಕಾರದಲ್ಲಿ ತಲೆಯ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದಳು (ಮಹಾತ್ಮ. ೮೭). ೨. ಕಮಾನುಗಳುಳ್ಳ ಕಟ್ಟಡ: ಇಬ್ಬರೂ ಪೋರ್ಚದ ಕಮಾನಿಗೆ ಬಂದು... ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಒತ್ತಿದರು (ಪ್ರೇಮುತ. ೭೨). ೩. ಪ್ರಯಾಣದ ಗಾಡಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಅರ್ಧವೃತ್ತಾಕಾರದ ಚಪ್ಪರ; ಕೊಲ್ಲಾರಿ (ಉಕ): ಕಮಾನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಕಡೆಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದೆವು (ಪ್ರತಾಪ. ೪೩).

ಗುಡಿಗೆಱೆಯ ಕಮ್ಮತವಳಗಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬-೪೦ ; 1072) ; ದೇವಿಯ ಕಂಮತದ ಭತ್ತ(ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೧(a)-೩೨; 1278). **ಕಮತ** : ೧. ವರ್ಷವೊಂದಕ್ಕೆ ಐದುನೂರು ಚೀಲ ಜೋಳ ಒಕ್ಕುವ ದೊಡ್ಡ ಕಮತ ಶರಣಪ್ಪನದು (ನೀಸಮು. ೧೨); ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಕೆತ್ತಿನ ಕಮತವಿತ್ತು(ಅಸ್ನ. ೨೦೦). ೨. ಆವೂರ ಕಂಮಾಱ ಬೊಂಮೋಜ ಶ್ರೀ ಮಹಾಬಳದೇವರ ಕಮತಕ್ಕೆ ಕೆಲಸಂ ಮಾಡಿದ ಹೊಱ ಹುಂಜ ಆಯದಾಯವಂ ಬಿಟ್ಟನು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೬೨-೫ ; 1215). **ಕಮ್ಮತ್ತ** : ೨. ಶ್ರೀಮದರಸರ ಕಮ್ಮತ್ತದಿಂ ಪಡುವಲು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೬೩-೭೨ ; 1113) ; ಹುಟುವಳಿಯ ಕಂಮತ್ತದ ಬಂಡಿಯ ಹಳಿ ಮೋದೆಯ ಹಳಿಯ ನಾಡ ಸಮಸ್ಥ ಸಾಲು ಮೂಲೆಯೊಳಗಾದ ಪದಿನೆಂಟು ಸಮಯಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೩-೧೨ ; 1408).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಮತ್ತ ; ತೆಲು. ಕಮತ, ಕಮ್ಮತ]

ಕಮ್ಮತವಗೆ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ (?) : ಮೂಲಸ್ತನ ದೇವರ್ಗೆ ಗಾಣಮಾನ್ಯದೇವರ ಕಂಮತವಗೆ ವಡಿಕಲಮಾನ್ಯ ಒರಸೆ ಹರಿ ಕಱುಇನ ಮಾಡುವರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೧-೩೪ ; 11ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಮ್ಮತಿಗ, ಕಮತಿಗ (ನಾ). ೧. ಬೇಸಾಯಗಾರ: ಇಳೆ ಹಾಳ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಗೆಯ್ಯಬಲ್ಲಹ ಕಮ್ಮತಿಗನಲ್ಲಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೯-೪೬). ೨. ಬೇಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಳು: ಶಿವ ನಿನ್ನ ಕಮ್ಮತಿಗರಾವೆಂದೆಱ (ವೀಶೈಪು. ೮-೧-೪೬). **ಕಮತಿಗ** : ೧. ಹಿರಿಯ ಕಮತಿಗನು ಹಕ್ಕೆಯೊಳಗೆ ಬಂದು ನಾಲ್ಕೂಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ ಹೋದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೨) ; ವಾಡೆಯ ಕಮತಿಗನಾದ ಕರಿಯಪ್ಪ ಈಗ ಮುಂದೆ ಬರದೆ ನಿರ್ವಾಹವಿರಲಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೫೦). ೨. ಮನೆಯ ಕಮತಿಗ . . . ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಕಾಗೆಕ. ೨೩) ; ಚಿನ್ನಪ್ಪನು ಕರಣಿಕರ ಕಮತಿಗ (ಕಾಣಕ್ಕೈ. ೨).

[ಕಮ್ಮತ + -ಇಗ]

ಕಮ್ಮತ್ತ 'ಕಮ್ಮತ' ನೋ.

ಕಮ್ಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮತ್ತಿಮರ : "ಸಾಲಃ, ಸರ್ಜಕಃ, ಅರ್ಶಃ, ಅಶ್ವಕರ್ಣಕಃ, ಸಸ್ಯಸಂವರಃ –ಈ ೫ ಕಮ್ಮತ್ತಿಮರ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೬) ; ಆಲ ಬೇಲ ಕಮ್ಮತ್ತಿ . . . ಮೊದಲಾದ ಮರಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾಗಿ (ಇದ್ದ) ಮಹಾರಣ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ (ಕೃವಾಳ. ೧೫೦).

[< ಕರಿದು + ಮತ್ತಿ$_2$]

ಕಮ್ಮನಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯುನ್ನು ಪಡೆ ; ಕಂಪನ್ನು ಹೊಂದು : ಬಾವನ್ನ ವೃಕ್ಷದೊತ್ತಿನೊಳಿರ್ದು ಮರಗಳು ತಾವೆಲ್ಲ ಕಮ್ಮನಪ್ಪಂತೆ (ಭರಚ. ೨-೮೪). [ಕಮ್ಮನೆ + ಆಗು$_1$]

ಕಮ್ಮನೆ$_1$ (ಗು). ಸುಗಂಧವುಳ್ಳ ; ಸುವಾಸನೆಯ : ನೂಱು ಪಿಂಡಮು ಮನಾಗಳೆ ತೀವಿದ ಕಮ್ಮನಪ್ಪ ತುಪ್ಪದ ಕೊಡದೊಳ್ ಸಮುಂತು ಮಡಗಿಟ್ಟೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೧) ; ನೆನೆದರ ಚಿತ್ತಮುಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಮ್ಮನೆ ನೋೞ್ಪರ ಕಣ್ಣ ಬೆಳ್ಪು ಕಮ್ಮನೆ ಮಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವರ ಮೆಲ್ನುಡಿ ಕಮ್ಮನೆ ಮೆಯ್ಯುಳೆಯ್ದೆ ಕಮ್ಮನೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೨೮) ; ಕವಿದು ಪರಿಯೆ ರಸದೊಳ್ಗಂಪು [ಕ][ಪಾಠಾಂ. ಖ]ಮ್ಮನೆ ಕವಿತೆಯೊಂದನು ಪೇಳಿಸಿಂದು (ಹದಿಬ. ೧-೨೬) ; ಕಮ್ಮನೆ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಸೋತು ಜುಮ್ಮನೆ ಮಾಮರವು ಹೂತು ಕಾಮುಗಾಗಿ ಕಾದಿದೆ (ಗರಿ. ೧೧೬-೧೧).

[< ಕಮ್ಮಿತು + -ಅನ್ನೆ$_3$(< -ಅನೆಯ್$_3$)]

ಕಮ್ಮನೆ$_2$ (ಅ). ಸುವಾಸನೆಯಾಗಿ; ಸುಗಂಧದೊಡನೆ (*).

ಕಮ್ಮಕಮ್ಮನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಕಮ್ಮಕಮ್ಮನೆ, ತಣ್ಣತಣ್ಣನೆ (ಶಮುದ. ೧೯೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಮ್ಮಿತು + - ಅನ್ನೆ$_1$]

ಕಮ್ಮಬೊಮ್ಮ (ನಾ). ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ : ನಿನ್ನಶ್ವಮಾ ಕಮ್ಮಬೊಮ್ಮ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಮಬೊಮ್ಮ, ಕಮ್ಮಬ್ರಹ್ಮ]ದ ಪಾಂಗಂ ಸಲೆ ಬೋಧಿಕುಂ ಬುಧರ್ಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೩-೩೮). [ಕಮ್ಮ$_3$ + ಬೊಮ್ಮ]

ಕಮ್ಮಯಿಸು$_1$, ಕಮ್ಮೈಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರು : ತಂಪು ತಣ್ಣಿಸುತಿರಲಿ ಕಂಪು ಕಮ್ಮಯಿಸಲಿ ಬಾಳದ ಬೇರಂತೆ (ಸಬೀಗೀ. ೪೧-೮೩೩). ೨. ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟು ; ಪರಿಮಳ ಕೊಡು. **ಕಮ್ಮೈಸು$_1$** : ೨. ಇಳೆಯಂ ಚಂದನ ಕುಂಕುಮಾಂಬುಕಣದಿಂ ಕಮ್ಮೈಸಿ (ಅಸಂಪು. ೧೪-೩೬). ೩. (ಆಲಂ) ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ; ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳು : ನೀವುಂ ನೀಱ್ಚರಿಸಿ ನಿಂದುಮಿಾಗಳ್ ಪೇೞ್ಕಮ್ಮೈಸುವರೆ ಬಿರುದುಮಂ ಬೀರಮುಮಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೫). [< ಕಮ್ಮಿತು + -ಇಸು$_3$]

ಕಮ್ಮಯಿಸು$_2$, ಕಮ್ಮೈಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಷ್ಕಾರಗೊಳಿಸು ; ಶೋಭೆಗೊಳಿಸು ; ಸೊಗಸಾಗಿಸು : ಎಕ್ಕಲಾವಣಂ ಪೊಸೆಯುಪ ಕಮ್ಮಯಿಪ್ಪ ಸಮುಕಟ್ಟುವ ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲದಕ್ಕೆ ರಂಜಿಸುವೆರ್ದೆಗೊಳ್ಳದೀಗಡಿನ ಕಬ್ಬಿಗವಂದಿಗಳೊಂದವಿಂದಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೬) ; ಕಡೆಯದ ಕಂಡರಿಸದ ಬೇಪ್ರ್ವಡಿಸದ ಕಮ್ಮಯಿಸದೊಂದಕೃತ್ರಿ(ತ್ರಿ)ಮ ರೂಪಂ ಪಡೆದ(ಂ?) ಸ್ವಯಂಭು ನೆಲದಿಂದೊಡೆದುದಯಂಗೆಯ್ದನಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿಣಸೋಮಂ (ಎಇ. XVI, ೩೯-೨೭ ; 1107). **ಕಮ್ಮೈಸು$_2$** : ಕವಿಮಾರ್ಗದೊಳೊಖ್ಖಾಣಿಪ ಠವಣಿಪ ಕಮ್ಮೈಸುವೆಡೆಯೊಳೊಖ್ಖಾಣಿಸಲುಂ ಠವಣಿಸಲುಂ ಕಮ್ಮೈಸಲುಮಿವನಂತಾರ್ ಬಲ್ಲರೆನಿಸಿದಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೮೩).

[ಕಮ್ಮ$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಮ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಹುಸುವಲ್ವಳ್ಳಿಯ ಮದಗರ ಕಮ್ಮಯ್ಯನ(ಂ) ಮಗಂ(ನ) ಅರಿವಮ್ಮ ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೨-೪ ; 964). [ಕಮ್ಮ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_{31}$]

ಕಮ್ಮರ$_1$ 'ಕರ್ಮರ$_2$' ನೋ.

ಕಮ್ಮರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ವೃತ್ತಿ ; ಕೆಲಸಗಾರ (?) : ಶ್ರೀನರಸಿಂಘದೇವರ ಕಂಮರದೊಳೆರಡು ತೋಟಗರು ಮೂವರು ಅನ್ತು ೫ ವರ್ಗ್ಗ . . . ಮಾನ್ಯಮುಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೯೫-೪೦ ; 1116). [?]

ಕಮ್ಮರ$_3$ 'ಕರ್ಮರ$_1$' ನೋ.

ಕಮ್ಮರ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಗಿಜುಗಿರಳೆ ಕಮ್ಮರನಸಗ ಕೊಟ್ಟುಳೆ ಹೊಜಸು . . . ಎಂಬ ಪಕ್ಕಿಗಳವಜೆೞೊಳೊಪ್ಪಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೧); ಕಮ್ಮರ ಹಕ್ಕಿಯು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ನೀನು ಬಲ್ಲೆಯಾ (ಈಕಥೆ. ೧-೩). [?]

ಕಮ್ಮರ$_5$ 'ಕಮ್ಮಱ' ನೋ.

ಕಮ್ಮರಲ್ 'ಕಮ್ಮಲರ್$_2$' ನೋ.

ಕಮ್ಮರಲು 'ಕಮ್ಮಲರ್$_2$' ನೋ.

ಕಮ್ಮರಿ$_1$, ಕಮರಿ (ನಾ). ಕಡಿದಾದ ಬೆಟ್ಟದ ಪಕ್ಕ; ಆಳವಾದ ಕೊಳ್ಳ ; ಪ್ರಪಾತ : "ಸಱಿಯೆ ಕಮ್ಮರಿಯುಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೦) ; ಧುರದೊಳ್ ಕಮ್ಮರಿಯೊಳ್ . . . ನೀರ್ಗಳೊಳ್ ಭರದಿಂ ದೇಹಮನಿಕ್ಕಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೪೧); ಕಣ್ಣಮುಚ್ಚಿ ಕಮ್ಮರಿಯ ಹಾಯ್ದರೆಯೂ ಅಲ್ಲಿ ಪದವಿಯ ಕೊಡುವನು ನೀನೆ (ಸಮಾವ. ೮) ; ಅಲ್ಲಿಂ ಬೀಳುವೆನೆಂದೊಂದು ಕಮ್ಮರಿಯನು ಏಱ ನಿಂದು ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿ ಚಕಿತಹೃದಯನಾಗಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೧೧೩). **ಕಮರಿ** : ಹಗಲು ಕಂಡ ಕಮರಿಯ ಇರುಳು ಬೀಳುವರೆ (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೦-೨೮) ; ಮರೆಯಾದುದು ಪಗಲ್ಬೆಸಿರಿ ಪಡುವಣ ಕಮರಿಯೊಳು(ಮಾಂದಳ. ೪೯) ; ಅನೇಕವಾದ ಕಮರಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಸಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೨೪) ; ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೂರಾರು ಅಡಿ ಆಳದ ಕಮರಿಗಳು (ಬೈಸರ್ವ. ೧೨೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮರ್]

ಕಮ್ಮರಿ$_2$, ಖಮ್ಮರಿ, ಖುಮ್ಮರಿ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ವರಸೆ; ಕುಸ್ತಿಯ ಒಂದು ಪಟ್ಟು: ಮುಂಡೆ ಮುಷ್ಟಿ ಕಮ್ಮರಿ ಮುಹುಡಂ ಜವತ್ಸವಡಿ . . . ಎನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೬-೧೮). **ಖಮ್ಮರಿ** : ಎಸೆವ ಮುಹಗ್ಗಳಂ . . . ಬಾಹುದಣೆ ಖ[ಪಾಠಾಂ. ಖು]ಮ್ಮರಿ ಕತ್ತರಿ ಖೋಡವಂಕುಶಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೮). **ಖುಮ್ಮರಿ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕಮ್ಮರಿ$_3$ (ನಾ). "ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಶತ್ರುವಾದವನು, ಕೆಲಸ ಮಾಡದವನು" (ಪಂಪದೀ. ೪೩೬). 'ಕಮ್ಮರಿಯೊವಜ' ಪರಾ. [ಕಮ್ಮ$_3$ + ಅರಿ$_6$]

ಕಮ್ಮರಿಗೆ (ನಾ). = ಕಮ್ಮರಿ$_1$: "ಕಮ್ಮರಿಗೆಯೆನಲುಭಯಪರ್ವತ ಮಧ್ಯಭಾಗದೊಳ್" (ಕಶರ. ೨೦). [ಕಮ್ಮರಿ$_1$ + -ಗೆ$_1$]

ಕಮ್ಮರಿಯಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ದೀರ್ಘಪಾಸಿಕಾ – ಕಮ್ಮರಿಯಮರ" (ಓಷಧಿ. ೭೭). [ಕಮ್ಮರಿ ? + ಮರ$_1$]

ಕಮ್ಮರಿಯೊವಜ, ಕಮ್ಮರಿಯೋಜ (ನಾ). ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆಯದ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ; ಇತರರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದಂತೆ ತಾನೇ ನಡೆಯದ ಗುರು: ಬವರದೊಳೇಂ ಬಲ್ಲಂ ಕರಮೊವಜುಗೆಯಲ್ ಪೆಱರ್ಗೆ [ಕಂಡು] ತನಗಱಿಯಂ . . . ಕಮ್ಮಱ[ರಿ]ಯೊವಜಂ ಬಿಲ್ಲೊವಜನೆಂಬುದಂ ಮಾಡುವೆನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩). **ಕಮ್ಮರಿಯೋಜ** : ಅಂತುಟು ಪೇೞ್ದು ಕೆಮ್ಮಗಿರೆ ಗಮ್ಮನೆ ಕಮ್ಮರಿಯೋಜನಾಗನೇ (ಆದಿಪು. ೨-೬೧) ; ಪದುಳಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಮಗಾಯದ ಮಾತಂ ತಗುಳೆ ಗಳಪಿ ಪೋದಂ ಸಂದಿರ್ದದಟರೊಳಿಱಿದರಿ[ಱಿ]ಯಂ ತಪ್ಪದೆ ಕಮ್ಮಱ[ರಿ]ಯೋಜನೆನಿಸಿದಂ ಬಿಲ್ಲೋಜಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೩) ; ಅಬಳಾಂಗ ಸಂಗತಂ ತಮ್ಮ ಶರೀರಮಾಗೆ ನೆಗಳ್ವನ್ಯತರಾಪ್ತರಶಸ್ತವೃತ್ತಕಂ ಕಮ್ಮರಿಯೋಜನಂದಮೆ ವಲಂ (ಎಕ. II, ೨೩೪-೫೫ ; 1180) ; ಧರ್ಮಮನೆ ಪಿಡಿವುದೆಂದಾ ತೆಜದಿಂ ನಡೆಯದೆ ಮಱೆವಾನಿಂತಿರ್ದೊಡೆ ಕಮ್ಮರಿಯೋಜನೆಂಬ ನುಡಿಗೆಡೆಯಪ್ಪೆಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೧೨೪).

[ಕಮ್ಮರಿ$_3$ + ಒವಜ (< ಒವಝು)]

ಕಮ್ಮರಿಯೋಜ 'ಕಮ್ಮರಿಯೊವಜ' ನೋ.

ಕಮ್ಮರಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಮ್ಮರಿಯಲ್ಲಿ ಹಾರು (?) : ಬೇಱು ಮನವಾದೂ [ದ]ತ್ತೆಂದು ಬೇಱುವೋದಳ್ ನೋಡವ್ವೆ ಕಮ್ಮರಿವಱ[ರಿ]ವಳು ನೋಡವ್ವೆ ಸಮಧಾತುವಿಲ್ಲ ನೋಡೆಮಗೆ (ಗಜೇವ. ೪೮).

[ಕಮ್ಮರಿ$_1$ + ಪರಿ$_2$]

ಕಮ್ಮರಿವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಮ್ಮರಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳು; ಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕು (?) : ಪೌರಿಷದೊಳ್ಕಡು ವೀರಿಯಗ್ಗದ ಪಾಂಡುಪುತ್ರರೀ ಕಲಿಯುಗದೇತರವಿಂಗೇಕೆಯೊ ಕಮ್ಮರಿವಾಯ್ದರು ಹಿಮದೊಳೆಂಬನ ವನಿಪತನಯು (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೧೬೧-೩೪ ; 1097) ; ದ್ರವ್ಯಮುಳ್ಳರಂ ಪೊರ್ದಿದೊಡಂ ಕಮ್ಮರಿವಾಯ್ದೊಡಂ ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟೊಡಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೬) ; ಪಿರಿದುಂ ಕಂಸನ ಭೀತಿಯಿಂದೆ ವಸುದೇವಂ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮರಿವಾಯ್ದಂತಿರೆ ಪೊಕ್ಕಡಂಗೆ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦).

[ಕಮ್ಮರಿ$_1$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಕಮ್ಮರಿವೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಮ್ಮರಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳು; ಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕು : ಕಮ್ಮರಿವಿಳ್ದಂತುತ್ತುಂಗಶಿಲೆಗಳಿಂ ಭರದಿಂ ಬಿಳ್ದು ಪರಿವ ಬಲ್ದೊಱೆಯತಿಬಂಧುರವಡೆಯಿತ್ತು (ಜಯಕಾ. ೯-೧೧).

[ಕಮ್ಮರಿ$_1$ + ಬೀಳ್$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕಮ್ಮರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕಮಂಡಲಃ – ಗೋಳಿ, ಕಮ್ಮರು" (ಓಷಧಿ. ೨೪). [< ಕರ್ಮರ$_2$?]

ಕಮ್ಮರುಬಂದು 'ಕಮರಬಂದ' ನೋ.

ಕಮ್ಮರೆ$_1$ 'ಕರ್ಮರ$_1$' ನೋ.

ಕಮ್ಮರೆ$_2$ (ನಾ). "ಕೈಬಳೆ" (ಕಾಲೂರ. ಟಿಪ್ಪಣಿ) : ಕಮ್ಮರೆಗಳುಲಿಯೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮಾತು ಮುಂದೇನು (ಕಾಲೂರ. ೬೩-೧೦೬). [?]

ಕಮ್ಮಲರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧಮಯವಾಗಿ ಅರಳು; ಹೂಬಿಡು: ಅಲರ್ದ ತಾವರೆಗೆಱೆಗಳಿಂ ಕಮ್ಮಲರ್ದ ಪೂದೋಂಟಂಗಳಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೫೮). [< ಕಮ್ಮನೆ$_2$+ ಅಲರ್$_1$]

ಕಮ್ಮಲರ್$_2$, ಕಮ್ಮರಲ್, ಕಮ್ಮರಲು, ಕಮ್ಮಲರು (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಹೂವು; ಸುಗಂಧ ಪುಷ್ಪ: ಕಚಾವಳಿಗಳಂ ಬಗಿಬಗಿದು . . . ಓರಣಂಗೊಳಿಸಿ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳಂ ಮುಡಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೪); ವಾಸನೆಯ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳ ಅಗಜಾಧಿಪತಿಗರ್ಪಿಸುತ್ತ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೧೦); ಬಾವನ್ನದಿಗುರಂ ಗೆಲ್ದು ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳಂ ಸೂಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೪೧); ಸುರಿತರ್ಪ ಕಮ್ಮಲರೆ ಪೆರ್ಮಳೆಯಾಗಿಸೆ (ಶಬಶಂ. ೧-೪೫). **ಕಮ್ಮರಲ್** : ಕಮ್ಮರಲಿಂ ವನಜಂಗಮುವಲ್ಲರಿಗಳ್ ಬಂದಲ್ಲಿ ವಿರಚಿಪುವು ಪೂವಲಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೪೭). **ಕಮ್ಮರಲು** : ಅರಸಿಯರ ಮುಡಿಯಿಂ ಕೆಡೆದ ಕಮ್ಮರಲ ಮಾಲೆಗೆ ಕತ್ತುರಿಯ ಪುಡಿಗುದುರುಗಪ್ಪುರಕೆ . . . ತುಂಬಿಗಳುಱೆ ತಿರುಗುತಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧೧). **ಕಮ್ಮಲರು**: ನಂದನದಲಿ ಸುರಹೊನ್ನೆಯ ಕಮ್ಮಲರುಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೫-೯೫); ಹಾಸಿಗೆಯ ಹೊಸಚಿಗುರು ಕೌಳುಡೆಯ ಕಮ್ಮಲರು ಮೆಯ್ಯುರಿಗೆ ಬಾಡಿ ಕಪ್ಪಾದ ಹಿರಿ ರಾಶಿಯೊರಗಿಹುದು (ನಡೆವಾ. I, ೪೬೧).

[< ಕಮ್ಮಿತು + ಅಲರ್$_2$]

ಕಮ್ಮಲರಂಬ (ನಾ). ಸುಗಂಧವಾದ ಹೂವಿನ ಬಾಣವುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಕಮ್ಮಲರಂಬನ ಮಗನ ಮೂರ್ತಿಯನು ಹಂಬಲಿಸುವ ಕುಮಾರತಿ (ಮೋಹತ. ೪೧-೩೧). [ಕಮ್ಮಲರಂಬು + -ಅ$_7$]

ಕಮ್ಮಲರಂಬು (ನಾ). ಸುಗಂಧಪುಷ್ಪದ ಬಾಣ; ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ: ಅವಳ ವಾಕ್ಯವ ಕೇಳ್ದು ಕಮ್ಮಲರಂಬಿನ ಗಾಯವ ಮಱೆದು (ಮೋಹತ. ೨೮-೪). [ಕಮ್ಮಲರ್$_2$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕಮ್ಮಲರು 'ಕಮ್ಮಲರ್$_2$' ನೋ.

ಕಮ್ಮಲರ್ಗಣೆಯ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಲರಂಬ : ನಮ್ಮ ಕೋಪಕ್ಕಂಜಿ ಕಮಲಜನಿರ್ಮಿಸಿದ ತಾನಾಗಬೇಕುಱೆ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಣೆಯವಗೆ ತಾನಿನ್ನಳುಕಿದಿಟವೆಂದ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೪-೭೭). [ಕಮ್ಮಲರ್$_2$ + ಕಣೆ$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲ್, ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲು (ನಾ). ಸುಗಂಧಪುಷ್ಪದ ಬಾಣ; ಕಾಮನ ಬಾಣ. 'ಕಮ್ಮಲಗೋಲ' ಪರಾ. **ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲು** : ಕಂದರ್ಪದೇವನ ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲುಗಳೆಂದವ ತಿಱಿದಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೩). [ಕಮ್ಮಲರ್$_2$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲ (ನಾ). ಸುಗಂಧಪುಷ್ಪದ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಮಂದಾನಿಲ ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲಗೆ ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೬-೨೩) ; ಮೂಲೋಕ ವಿಜಯ ಮೂಮಡಿ ವೀರ ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲ ನಲ್ಲವೆ (ಮೋಹತ. ೯-೧೩). [ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲು 'ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಮ್ಮಲರ್ಮಾಲೆ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಹೂವಿನ ಹಾರ: ಶಾಲೆಗಳಿಂದೆ ಕುಚ್ಚುಗಳಿಂದೆ ಕಮ್ಮಲರ್ಮಾಲೆ ಝುಲ್ಲರಿ ಝುಲ್ಲಿಯಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೧೪-೩೨). [ಕಮ್ಮಲರ್$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಕಮ್ಮಲರ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ತುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ: ವಿಲಸಿತ ಕುಸುಮ ಕೋದಂಡಕ್ಕೆ ಬಿಗಿದ ಕಮ್ಮಲರ್ವಕ್ಕಿವೆದೆಯ ಜೇವೊಡೆದು (ಮೋಹತ. ೭-೩೭). [ಕಮ್ಮಲರ್$_2$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ಮಲ್ಲಿಗೆ: ಆಭರಣಮಂ ತಳೆದು ಕಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆಗಳ್ತುಂಬಿಗುರುಳೊಳ್ ತುಱುಂಬಿ (ನಂದಿಮಾ. ೧೮-೩೦). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕಮ್ಮವಟ್ಟ, ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ, ಕಮ್ಮವಷ್ಟಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ಪತ್ರ (?); "ಅಧಿಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ಪಟ್ಟಿ ?" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ): ದಾನ ಸನ್ಮಾನ ಪುರಸ್ಸರಮವರ ಪೂರ್ವವೃತ್ತಿಯುಮಂ ಕಮ್ಮವಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಷ್ಟಿ]ಯುಮನಿತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೩ ವ). **ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ**: ತಮ್ಮನುಱಿ ಸೆಱೆಗೆಯ್ದು ತಮ್ಮ ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆಯಂ ತಮ್ಮ ದಾಯಿಗಂಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆಂಬ ಮಚ್ಚರದೊಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨ ವ). **ಕಮ್ಮವಷ್ಟಿ**: 'ಕಮ್ಮವಟ್ಟ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಮ್ಮ$_3$ + ಪಟ್ಟ$_2$]

ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ 'ಕಮ್ಮವಟ್ಟ' ನೋ.

ಕಮ್ಮವಣೆ, ಕಮ್ಮಣೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಮೇಳ (?): ಮಿಸುಕುತಿರಲನುಜಾಯಿ ಹೂಂಕಾರ ಒತ್ತರಿಸೆ ಸುಣ್ಪು ನುಸುಳದೆ ಪೂಣ್ಕೆ ಕಮ್ಮವಣೆಗೆಡೆಗುಡಲು ತಣ್ಪುಸೊಂಪಿನೊಳೊಂದಿ ಕಾಳಾಸಕೆಡೆಗುಡಲು (ಆನಾರ. ಹ. ೧೩೦-೨೯); ಬಾಗು ಡೊಕ್ಕರ ವಿವರ ಕಾಳಾಸ ಕಮ್ಮವಣೆ ಲೋಲಂಗಿತ . . . ತಾರ ಮಧುರ ಮಂದ್ರಂಗಳಿಂ ಹಾಡಿ (ಹಚಕಾ. ೭-೬). **ಕಮ್ಮಣೆ**: ಕೊಂಕು ಕಮ್ಮಣೆ ಪೆಸರಂ ಬೆಡಂಗುವಡೆಯೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೬-೬೭ ವ). 'ಕಾಳಸೆ' ಪರಾ. [?]

ಕಮ್ಮವಷ್ಟಿ 'ಕಮ್ಮವಟ್ಟ' ನೋ.

ಕಮ್ಮವಿಲ್ಲ (ನಾ). (ಹೂವಿನ) ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಉಮ್ಮತ್ತೂರನಾಳುವ ಸಂಗಯ್ಯನು ಕಮ್ಮವಿಲ್ಲನ ಪಟ್ಟದಾನೆ (ಕಂಸವಿ. ೨೫-೬೪). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಬಿಲ್$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕಮ್ಮಸರ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಬಾಣ; ಹೂಬಾಣ: ಕಾಯಜನೆಸುಗೆಯ ಕಮ್ಮಸರಂಗಳ ಗಾಯದ ತನಿಸೊರ್ಕಿಂ ತಾಮರಸದಳಾಯತ ಲೋಚನಮಂ ಮುಚ್ಚಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೩೬). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಸರ$_4$]

ಕಮ್ಮಹ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾನ್ಯ (?): ತಾವರೆಯ ಕೆಱೆಯ ಹಿರಿಯ ತೂಂಬಿನ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಂಮಹದ ಕೊಡಿಗೆ ತಱೆಯದ ಮದಿನಲು ತಂಮ ಹಳ್ಳಿಗೊಡಗೆಯಿಂದ ತೆಂಕಲು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೦೦-೧೪; 1336). [?]

ಕಮ್ಮಳೆ 'ಕಮ್ಮಟ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಳಿ (ನಾ).= ಕಮ್ಮಳಿಗ (?): ಇದಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮಳಿ ನಗೆಯರಲ್ಲ ಕುಮ್ಮಣ್ಣ ಶತಂಗೇಸಿ ಕೆಟ್ಟಸ್ತುಬುಗುಳವೆಡಮಣ್ಡುಃ ಇದನಟಿದೊ ಮಾಪಾತಗನ್ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೧-೧೬; 921). [ಕಮ್ಮಳ (< ಕಮ್ಮಟ) + -ಇ$_2$]

ಕಮ್ಮಳಿಗ (ನಾ). "ನಾಣ್ಯ ಮಾಡುವವನು (?)" (ಶಾಪಮಂ. ಟಿಪ್ಪಣ): ಬಳೆದನ್ನಾ ಬಿಜ್ಜಳಗೇನದಟಿಸೆದುದೋ ಪೇಳ್ಸಿಂಹಳಾಧೀಶ್ವರಂ ಬೆತ್ತಳಿಗಂ ನೇಪಾಳಕಂ ಘಟ್ಟವಳನಡಪದಾಳ್ಕೇರಳಂ ಗುಜ್ಜರಂ ಕಮ್ಮಳಿಗಂ ಮತ್ತಾತುರುಷ್ಕಂ ಕುದುರೆವೆಸದವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭-೨೦; 1181 ?; ಶಾಪಮಂ. ೯೪೨ ನೋ). [ಕಮ್ಮಳ (< ಕಮ್ಮಟ) + -ಇಗ]

ಕಮ್ಮಱ, ಕಂಬಱ, ಕಂಬಾರ, ಕಂಬಾಱ, ಕಮ್ಮರ$_5$, ಕಮ್ಮಾರ, ಕಮ್ಮಾಱ, ಕರ್ಮರು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: ಸಕ್ಷಿ ಕಮ್ಮಱ ಸತಿಗಂ ಬಡಗಿ ಮಾರಾಚಾರಿ ಜಲನಾಗಂ ಕೆರಗಾ ಬಿಟ್ಟಿಗನು ಮಿಸಗಂ ಬೀಱುನುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೨೩; 189 ?); ಕಮ್ಮಱರಿಲ್ಲದೆ ಖಡ್ಗಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಂಗಳಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೭); ಕಾಸಿ ಕೆಂಗಲಿಪ ಕಿಡಿಗಳನುಗುಳ್ವ ಪಂಚಲೋಹದ ಗುಂಡನೆಲೆಲೆ ಕಕ್ಕಸದ ಕಮ್ಮಱರು ನಿಡಿದಿಕ್ಕುಳಗಳಿಂದವಚಿ ಪಿಡಿದು ತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೧೯); ಗಕಾರಲೋಪಕ್ಕೆ- ಕಮ್ಮಱಂ, ಕುಂಬಱಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ); ಕುಸುಮಶರಾಸ್ತ್ರಮಂ ಸಸಿಯ ಸಾಣೆಯೊಳೀ ಮಧುವೆಂಬ ಕಮ್ಮಱಂ ಮಸೆಯಲೆವೇಡಿ ತೀಡಿದನೋ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೯-೯೮); ಬಳೆಗಾಱ ಕಮ್ಮಱನುಡಿಗ ಕುಂಬಱ ಕಂಚುಗಾಱರ ಕೇರಿ ಮೆಱೆದಿಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೮); ಕಮ್ಮವಂ ಮಾಡುವಂ, ಕಮ್ಮಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಬಱ**: ಒಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕಟ್ಟಿಗೆದೇವರ ಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸಿ ಬಡಿಗ ಕಂಬಱನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ (ವಚರ. ೬೩). **ಕಂಬಾರ**: ಕಂಬಾರನ ಕರಿಸೇನ ಆಗಳೀಯ ಕಡಿಸೇನ (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೭). **ಕಂಬಾಱ**: ದೇಗುಲಗಳಂ ಹದಿ ಸಲಿಸುವ ಕಂಬಾಱ ಚಿಕ್ಕಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೫೭; 1042). **ಕಮ್ಮರ$_5$**: ಶಂಕ್ರಾಂತಿಯಸ್ದು ನೆಲ್ಮಬ್ಬೆಯ ಕಮ್ಮರ ಬೀದಿ ಎರಡು ಕನ್ನೆದಾನಂಗೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೬೪-೪; 974); ಗಾಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಮೈಸೋಂಕಿ ಹೊತ್ತಿತ ಬೆಂಕಿ ಕಮ್ಮರನ ಕುಲುಮಿ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೫೧-೫); ಕಮ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಕಮ್ಮರನು, ಕಮ್ಮಾರನು (ಹೊಸುಗ. ೮೭). **ಕಮ್ಮಾರ**: ನಾಲ್ಕು ನಾಡ ಬಡಗಿ ಕಂಮಾರ ಆಕಸಾಲೆ (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೧೫-೨೭; 1315); ಆತನ ಸಹಪಾಠಿಗಳು . . . ಕಮ್ಮಾರರ, ಮಡಿವಾಳರ ಮಕ್ಕಳು (ಸಸ್ಮಕ. ೯೩). **ಕಮ್ಮಾಱ**: ಕಮ್ಮಾಱರ ಪಾಶುಪಾತ ಮರಿಯಾದೆಯಾ ಉಳ್ಳದಲ್ಲ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ವೋನ್ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೯-೧೪; 700); ಸಿಪ್ಪಿಗನಂತೆ ಪೊಲಿವರ್ ಕಮ್ಮಾಱನಂತೆ ಕಾಸಿ ಬಡಿವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩); ಕಮ್ಮಾಱ ಮಾಚೋಜನ ಮಗಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೬-೬; 1150); ಕೊಟ್ವಾಣಿಗರು ಕಮ್ಮಾಱರು. . .ಬೇಹಾರಿಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೪೧). **ಕರ್ಮರು**: ಮಣ್ಣ ಅಡಿವಿಡಿದು ಹಿಡಿವಲ್ಲಿ ಕರ್ಮರುಗಳಂತೆ (ದಾಸೋಸಂ. ೩೦). [< ಪ್ರಾ. ಕಮ್ಮಾರ./ ಸಂ. ಕರ್ಮಾರ]

ಕಮ್ಮಱಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಪಡುವ ಕಮ್ಮಱಕಲ್ ನೈರಿತಿಯೊಳೆ ಆವದಕಲ್ ತೆಂಕ ಪೇದೂರ ಪಳ್ಳಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೭-೫; 967). [ಕಮ್ಮಱ + ಕಲ್$_3$]

ಕಮ್ಮಱಗೇರಿ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರ ಓಣಿ: ಒಱೆದು ಕಮ್ಮಱಗೇರಿಯೊಳು ತಾ ಹರಿಹರಿದು ಸೂಜಿಯನು ಮಾಱುವ ತೆಱದೊಳು (ಕೋಗಯ. ೨೬-೭೭). [ಕಮ್ಮಱ + ಕೇರಿ]

ಕಮ್ಮಱಬರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಚಣ್ಡದ ಬಸವಂಗಂ ಕಮ್ಮಱಬರ್ಮ್ಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦೭-೫; 1016). [ಕಮ್ಮಱ + ಬರ್ಮ]

ಕಮ್ಮಱವಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ (?): ಮು[ಮ]ಡಿವಾಳ ಮಾಲೆ ಪೂಗಾಱ ಕುಂಬಱ ಕಂಚುವಡಿಗ ಕಮ್ಮಱವಟ್ಟಿಗರಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೬೫). [ಕಮ್ಮಱ + ವಟ್ಟಿಗ ?]

ಕಮ್ಮಱವಾಳ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ: ಮಾಚಿಗಾವುಣ್ಡ ಜಕ್ಕೋಜಗೆ ಕಮ್ಮಱವಾಳ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯಿ ಮತ್ತ ೫ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೩-೨೫; 1059). [ಕಮ್ಮಱ + -ವಾಳ$_1$]

ಕಮ್ಮಱವಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರು ಕೂಲಿಯಿಲ್ಲದೆ ರಾಜನಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಕೆಲಸ: ಅಡೆಕಲುವಣ ಹಡವಳೆಯ ಹದಿಯಬಾಯ ಕುಂಬಱಬಿಟ್ಟಿ ಕಂಮಱವಿಟ್ಟಿಯಿವೊಳಗಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬-೩೩; 1069). [ಕಮ್ಮಱ + ಬಿಟ್ಟಿ]

ಕಮ್ಮಱಿಕೆ, ಕಂಬಾರಿಕೆ, ಕಮ್ಮಾರಿಕೆ, ಕಮ್ಮಾಱಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಮ್ಮಾರರ ಕೆಲಸ; ಕಮ್ಮಾರರ ಉದ್ಯೋಗ. ೨. ಕಮ್ಮಾರರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ; ಹಿರಿಯೂರ ಬಡಿಗೆ ಕಂಮಱಿಕೆ ಆಕಸಾಲಿಕೆ ಪಂಚಾಳ ಕೊಲವರ್ತನೆ ಬೇಡಿಗೆಯೇನುಳುದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟೆಉ (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕಾ. ೬೫-೧೬; 1380). **ಕಂಬಾರಿಕೆ**: (+).

ಕಮ್ಮಾರಿಕೆ: ೧. ಕಮ್ಮಾರನು ಕಮ್ಮಾರಿಕೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನೇ . . . ಏಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೫೪). ೨. ಪಾಗೊಂಡೆಯಲು ನಮುಗೆ ಸಲುವ ಕಂಮಾರಿಕೆ ಕಾಣಾಚಿನು (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೨-೬; 1602 ?). **ಕಮ್ಮಾಱಿಕೆ**: ೨. ಭರತೇಸ್ವರ ದೇವರ ಕಮ್ಮಾಱಿಕೆಯ ದಸವನ್ದವ ಗಂಗಯನ ಕೇತೋಜನು ಗಂಗನುಂ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕಾಲುಗಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೧೯೩-೩; 1118). [ಕಮ್ಮಾಱ + -ಇಕೆ]

ಕಮ್ಮಱಿತಿ (ನಾ). ೧. ಕಮ್ಮಾರರ ಹೆಂಗಸು. ೨. ಕಮ್ಮಾರನ ಹೆಂಡತಿ: ಕಮ್ಮಱಿತಿ, ನಾವಿದಿತಿ (ಶಮದ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ); ಕುಂಬಱಿತಿ, ಕಮ್ಮಱಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಮ್ಮಱ + -ಇತಿ$_1$(<-ಇತ್ತಿ)]

ಕಮ್ಮಾಟ 'ಕಮ್ಮಟ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಾತ್ಥಿವಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತಸ್ಯ ಸೀಮಾನ್ತ ರಾಣೆ ಪೂರ್ವ್ವಸ್ಯಾನ್ದಿಸಿ(ಶಿ) ಕಮ್ಮಾತ್ಥಿವಾಯ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೭-೨೧; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಮ್ಮಾಯಿಲ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸಗಾರ: ನೆಲಗಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟೆ ಚೈತ್ರಧ್ವಜಮನೆ ನಿಱಿಸಲ್ಕೆಂದು ಬಂದಿರ್ದ ಕಮ್ಮಾಯಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಮಾವಿಲ, ತಮ್ಮಾಯಿಲ]ನಂ ಪೋಲ್ತಿರ್ದುದಾ ರಾಜನ ವಿಜಯಗಜಂ ಕಾಲರೂಪ ಪ್ರಕೋಪಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೨೯). [ಕಮ್ಮ$_3$ + -ಆಯಿಲ$_2$]

ಕಮ್ಮಾರ 'ಕಮ್ಮಱ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಾರಗಾತಿ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಱಿತಿ (ಕ). [ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಱ) + -ಕಾತಿ$_6$]

ಕಮ್ಮಾರಗಿತ್ತಿ, ಕಂಬಾರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಱಿತಿ (ಕ). ಕಂಬಾರಗಿತ್ತಿ: (ಕ). [ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಱ) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಕಮ್ಮಾರತಿ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಱಿತಿ (ಕ). [ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಱ) + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಮ್ಮಾರಸಾಲೆ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರನು ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ: ಕಮ್ಮಾರಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತಿದಿಯೊತ್ತುವ ಬೆಂಕಿ ಭುಗ್‌ಭುಗ್ ಎನ್ನುತ್ತದೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧-೫). [ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಱ) + ಸಾಲೆ$_3$]

ಕಮ್ಮಾರಿಕೆ 'ಕಮ್ಮಱಿಕೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಾರಿಣಿ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಱಿತಿ: ಸಾಮಾನು ಎಲ್ಲಿ ಹೊರಟವು - ಎಂದು ಕಮ್ಮಾರಿಣಿ ಕೇಳಿದಳು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೬೬). [ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಱ) + ?]

ಕಮ್ಮಾರ್ಕೊಟ್ಟಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕುಣ್ಡುಸೋಮೆ ಎಕಗ್ಗಲ್ಲಾಱದೆ ಆನೆಗಲ್ಲೆ ಕಮ್ಮಾರ್‌ಕೊಟ್ಟಿಲೆಯ ಮುದುವುಣುಸೆ ಮಾಳ್ದಿಯುಳ್ ಕೂಡಿತ್ತು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೩; 733). [?]

ಕಮ್ಮಾಳ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಾರ: ಶನಿವಾರ ಹುಡುತಿಯ ಕಂಮಾಳ ಬೊಂಮೋಜನ ಮಗ ಶಾಮೋಜ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ತಿರುಮಲದೇವರ ಕಂಬ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೭-೫; 1430); ಪ್ರಾಣವಾಯುವನು ಕೊಲುಮೆಯ ಬಾಲನ ಕೆಲಸಕಿರಿಸಿ ಬಾಳಿನ ಕಮ್ಮಾಳ ಉಸಿರಲಿ ಜೀವಾನಲದನುಪಾಲನ ನಡೆಸಿಹೆ; ಇಕೊ, ತಿದಿಯೊತ್ತುವ ತಾಳ (ಸುನೀತ. ೯೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಮಾಳ]

ಕಮ್ಮಾಱ 'ಕಮ್ಮಱ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಾಱಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಷಿ ಜಮ್ಬೂರ ಪೆಮ್ಮಾಡಿಗಾವುಣ್ಡನು ಬಾಗೆಯೂರ ಕಮ್ಮಾಱಗಾವುಣ್ಡನು (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೫೧-೧೨; 925). [ಕಮ್ಮಾಱ (< ಕಮ್ಮಱ) + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಮ್ಮಾಱಚೆಱು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೋಮಗ್ರಹಣದಂದು ಕಮ್ಮಾಱಚೆಱುವಿನ ಚಟ್ಟಗಾವುಣ್ಡ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೪-೧೨; 1054). [ಕಮ್ಮಾಱ + ಚೆಱು$_0$. ℙ ತೆಲು. ಚೆಱು = ಕೆರೆ]

ಕಮ್ಮಾಱತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಗಣಾರ ಕಂಮಾಱತೆರಿಗೆ ಕುರಿತೆರಿಗೆ ಮಾದಾರಿಕೆ ಉಪಿನ ಕಾವಲಿ . . . ಯಿಷ್ಟನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟದು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯-೮೪; 1521). [ಕಮ್ಮಾಱ (< ಕಮ್ಮಱ) + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಕಮ್ಮಾಱಿಕೆ 'ಕಮ್ಮಱಿಕೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಗಾರ; ಕರ್ಮಿ. ೨. ಪಾಪಿಷ್ಠ; ದುಷ್ಕರ್ಮಿ: ಕಮ್ಮಿಗಳ ಕಳಕಳಕೆ ಕಡೆಯಾಯ್ತು ಮ್ಮದೋಡಿತನೀತಿ ಮುಸಲಿಯ ತಮ್ಮನಂಘ್ರಿಸರೋಜದರ್ಶನದಿಂದೆ ಮಧುರೆಯಲಿ (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೩೨). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಿನ್]

ಕಮ್ಮಿ$_2$ (ನಾ). ಕಡಮೆ; ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ: ಅದರಲ್ಲಿ ಯೇನಾದರೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿಯಾದರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೯); ಊರೊಳಗೆ ಜನಗಳೇ ಕಮ್ಮಿ (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೩).

ಕಮ್ಮಿಜಾಸ್ತಿ = ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ: ಮತ್ತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರ್ದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಿ ಜಾಸ್ತಿಯ ಲೆಖ್ಖವಿದ್ದರಹಿತರು ಸಹಿತ ಫೈಸಲಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಕರಣಿಕರಿಗುಸುರು ನೀನು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧-೩೮). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಮಿ. / ತಮಿ. ಕಮ್ಮಿ]

ಕಮ್ಮಿಗ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕಾರ್ಮಿಕ: "ಕಮ್ಮಿಗಂ, ಕರ್ಮಕರ್ತಾ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕಮ್ಮ$_3$ + -ಇಗ]

ಕಮ್ಮಿತು, ಕಮ್ಮಿತ್ತು (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ; ಸುಗಂಧದ: ಕಮ್ಮಿತಾಗೆ ಪಾಂಗಱ ಪಮೃತೋಪಮಾನಮಿದು ತಾನೆನೆ ಮಾಟ್ಪುದು ಕ್ಷೀರದುಂಡೆಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೦); ಕೀರ್ತಿವರ್ಮಂ ನಿರುತಂ ಪೊನ್ ಕಮ್ಮಿತಾದುದೆನಿಸಿದನಿಳೆಯೊಳ್ (ಸಮಪ. ೧-೪೮); ಸುವರ್ಣಂ ಕ[ಮ್ಮಿ][ಪಾಠಾಂ. ಕಂಪಿ]ತಾದಂತೆ (ಬಸರ. ೧೦-೪೮). (ನಾ). ೨. ಪರಿಮಳ; ಸುವಾಸನೆ: "ಸೌಸವಂ, ನಱು, ಕಮ್ಮಿತು . . . ಮಗಮಗಿಸು- ಈ ೭ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೯-೧೬೭). ಕಮ್ಮಿತ್ತು: ೨. "ಕಂಪು ಕಮ್ಮಿತ್ತೆನಲ್ ಪರಿಮಳಂ" (ಕಶರ. ೨೦); ಕಂಪುಂ ಮನಸ್ತಾಪಮುಂ ಪುದಿದೆತ್ತಂ ಬರೆ ಸುಯ್ ಪೊದಟ್ದು ಬಿಸಿದುಂ ಕಮ್ಮಿತ್ತುಮಾಯ್ತೋಪಳಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೮ ಶೂದ್ರಕ); ಕಸ್ತೂರಿ ಕಮ್ಮಿತ್ತೆಂದಿಳೆಯೊಳು ಜನಗಳು ಕೈಯೆತ್ತಿ ಹೊಗಳುವುದೇಕೆ (ಇಂಜಾಪ. ೨೧೯-೮೩).

ಕಮ್ಮಿತ್ತಾಗು, ಕಮ್ಮಿತಾಗು = ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗು; ಸುಗಂಧವಾಗು: ಕಮ್ಮಿತ್ತಾದ ತಾಂಬೂಲಮಂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೬೮); ಪೊನ್ನದು ಕಮ್ಮಿತಾದ ತೆಱನಲ್ಲವೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೭೬). ಕಮ್ಮಿದಂ = ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳವನು: ಕಮ್ಮಿದಂ, ಕಮ್ಮಿದಳ್, ಕಮ್ಮಿತು (ಶಮದ. ೮೮ ಪ್ರಯೋ). ಕಮ್ಮಿದಳ್ = ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳವಳು: ಇಮ್ಮಿದಳ್, ಕಮ್ಮಿದಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). ಕಮ್ಮಿದುವು = ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವು: ತಣ್ಣಿದುವುಂ ಕಮ್ಮಿದುವುಮಪ್ಪ ನೀರ್ಗಳಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೪-೬); ಪುಷ್ಪವಾದುವೆಲ್ಲಂ ಕಮ್ಮಿದುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೩೯); ಕಮ್ಮಿದುವಾದೆಲರೆಳೆಯಸುಗೆಯ ತಳಿರೆಲೆ ಬಿಜ್ಜಳ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೦). [?]

ಕಮ್ಮಿತ್ತು 'ಕಮ್ಮಿತು' ನೋ.

ಕಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಂಪು ಬೀರು; ಗಮಗಮಿಸು: ಕಮ್ಮಿಪ್ಪ ಸುಭದ್ರೆಮಾಮಿಡಿಕರಂಜಕೆಯಂಬಟೆ ನಿಂಬೆ ನೆಲ್ಲಿಗಾಯ್ . . . ಆದಿಯಾದುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೭೧); ಅಂಜಲಿಯ ಹೂವೆರಡುಕೆಯ್ಯ ಕಮ್ಮಿಸುವಂತೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೪-೨೨). [< ಕಮ್ಮು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಮ್ಮು₁ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರು ಸುಗಂಧವಾಗಿರು ; ಗಮಗಮಿಸು : "ಕಮ್ಮು [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಮುಱ] – ಗಂಧಶ್ವಾಸೇ [ಪಾಠಾಂ. ದಂತಸ್ವನೇ, ದಂತಸ್ವಾಸೇ, ದಂತಸ್ವಾನೇ]" (ಶಮಧಾ).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕವ್ ; ತೆಲು. ಕಮ್ಮು]

ಕಮ್ಮು₂ (ನಾ). ಸುಗಂಧ; ಪರಿಮಳ : "ಕಿಱುದು ನಾಂತ" (ಚತುನಿ. I, ಕಿ. ೨೨). [< ಕಮ್ಮು₁. / ತುಳು. ಕಮ್ಮೆನ, ಕಮ್ಮನ]

ಕಮ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಆ ಧರಣೀಪ್ರಿಯಾ ಕಟಾಕ್ಷಾಧರ ವಿಭ್ರಮ ಭ್ರಮಣಮಗ್ಗಳದಗ್ಗದ ಕಮ್ಮೆನಾಡು (ಶಾಂತಿಪು.೧–೪೩); ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯ ಕಮ್ಮೆದೇಶವನಲಂಕರಿಸಿರ್ದುದು ಪುಂಗನೂರ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೪). ೨. ಒಂದು ವಂಶ ಅಥವಾ ಕುಲದ ಹೆಸರು : "ಬ್ರಾಹ್ಮರೊಳು ಕಮ್ಮೆ ಮೊದಲಾದೆಂಟು ಕುಲವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫–೭); ಜನಕಂ ಕಮ್ಮೆಕುಲಪ್ರದೀಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧–೭); ಬಾಗೆವಾಡಿಯೊಳಗೆಸೆದಿರ್ಪ ಅಗ್ರೇಶ್ವರಂ ಕಮ್ಮೆಕುಲದಿಂದೆ ಮೆಱೆದಿರ್ಪ ವಿಪ್ರನಿರ್ಪಂ (ಬಸರ. ೧–೪೮); ಜನ್ಮಂ ಕಮ್ಮೆಗುಲದ ತೊಡವಿನ ರನ್ನಂ (ಯಶೋಚ. ೧–೨೦). ೩. ಕಮ್ಮೆವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಮಾದಿಗ ಕೊಲುವ ಆಗದರ ಕಮ್ಮೆ ತನಗಾದವರ ಕೊಲುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೦೮).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಮ್ಮವಾರ್ ; ತೆಲು. ಕಮ್ಮ]

ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಪರಿಮಳದ ಎಣ್ಣೆ; ಸುಗಂಧ ತೈಲ : ಒರ್ವ ತಳೋದರಿಯುಮ್ಮಹದಿಂದಂ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯನುಗುರಿಸಿದಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೧೪ ವ) ; ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯಿಂ ಮರ್ದನಂ ಪನ್ನೀರಿಂ ಮಜ್ಜನಂಬೊಗಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೫೧ ವ) ; ಬಳಿವ ಕತ್ತುರಿಯ ಕರ್ದಮಂಗಳೊತ್ತುವ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಗಳ್ (ನಾಗಕು. ೫–೭೦ ವ) ; ಸಿರಂಬೊರೆದ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆ ನೀರಾರದ ಕುರುಳ್ ನೆಱೆಯೆ (ಜಿಬಪು. ೧೯–೨೪).
[< ಕಮ್ಮಿತು + ಎಣ್ಣೆ]

ಕಮ್ಮೆಲರ್ (ನಾ). ಪರಿಮಳದ ಗಾಳಿ; ಸುಗಂಧ ಬೆರೆತ ಗಾಳಿ : ಕಮ್ಮೆಲರುಣ್ಮೆ ಪುಷ್ಪವೀಜನತತಿಯಿಂದೆ ಬೀಸುವ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೧೧೧) ; ತೀಡುವೊಡಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮೆಲರ್ ತೀಡುಗುಂ (ಶಮುದ. ೨೫೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಕೋಡುವ ಕಮ್ಮೆಲರ್ ಮೂಡುವ ಚೆಂದವಂ ನೇಹಿಗರಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦–೨೪).
[< ಕಮ್ಮಿತು + ಎಲರ್]

ಕಮ್ಮೆಲರ್ದೂಳಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯಾದ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿನ ದೂಳು : ಮಱಿದುಂಬಿ ಕಮ್ಮೆಲರ್ದೂಳಿಯೊಳ್ ಬಿದ್ದೆದ್ದು ಗಱಿ ಬೆಳರ್ವಣ್ಣವಾದಂತೆ (ನೋಹತ. ೮–೨೩). [ಕಮ್ಮೆಲರ್ + ಧೂಳಿ]

ಕಮ್ಮೆಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕಮ್ಮೆಳೆಯ ತಾಱಿಯ ಗೊಡಲ ಮೂಡನ ಮೆಯ್ಯ ಕಂಬ ನೂಱಱುವತ್ತು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೨೨–೪೫ ; 1178). [?]

ಕಮ್ಮೇಱು (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗು (?) : ಲೋಕದೊಳು ಬಲ್ಲಬಲ್ಲ ಜಾಣರು ಆ ಆ ಹಣ್ಣಿನೊಳಗಳ ಪದ್ಮದೆಸಳೆ (ಳು)ಗಳ ಕಮ್ಮೇಱಿ ದೇವ ಬಳ್ಳೇಶ್ವರನ ಅನುಭಾವದ ಸರಿದೊಡಕು (ಸರ್ವವ. ೯೦–೪೮೮).
[< ಕಮ್ಮಿತು + ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁)]

ಕಮ್ಮೈಸು₁ 'ಕಮ್ಮಯಿಸು₁' ನೋ.

ಕಮ್ಮೈಸು₂ 'ಕಮ್ಮಯಿಸು₂' ನೋ.

ಕಮ್ರ₁ 'ಕರ್ಮುಱ₂' ನೋ.

ಕಮ್ರ₂ (ಗು). ೧. ಮನೋಹರವಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ; ಮೋಹಕವಾದ : ಇಕ್ಷುಲಸದ್ರಸಾವಳೀಮಾತೃಕಮಾಮ್ರಕಮ್ರಪರಿಪಕ್ವ ಫಲೋತ್ಕರಸಾರ ಮಾತೃಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೯೦). (ನಾ). ೨. ಕಾಮುಕ : "ಕಮ್ರನೆನೆ ಕಾಮಿಯೆನೆ ಕಾಮುಕನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮–೮). [ಸಂ.]

ಕಮ್ರತೆ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು ; ಮನೋಹರತೆ ; "ಆಸೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು, ಸೌಂದರ್ಯ" (ಮಂಕುಕ. ಕೋಶ) : ಅಮೃತಕಣವಂ ಮರ್ತ್ಯಮೃದ್ಘಟದಿ ಬಯ್ತಿರಿಸಿ . . . ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಧ್ಯದಲಿ ದುರ್ಭಿಕ್ಷವಾಗಿಪುದು ಕಮ್ರತೆಯೊ ನಮ್ರತೆಯೊ? (ಮಂಕುಕ. ೧೯೦).
[ಸಂ. ಕಮ್ರತಾ]

ಕಯ್₁ 'ಕೆಯ್₁' ನೋ.

ಕಯ್₂ 'ಕೆಯ್₂' ನೋ.

ಕಯ್₃ 'ಕೆಯ್₃' ನೋ.

ಕಯ್₄ 'ಕೆಯ್₄' ನೋ.

ಕಯ್₅ (ನಾ). ಕಹಿ; ತಿಕ್ತ; ವಿಷ : ಮದ್ದು ಕಯ್ಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಹಿಯಾ]ಗಿಹುದು ಮೊದಲದ ಮೆದ್ದರಡಗುವುದುದರವನು ಹೊದ್ದಿದ್ದ ರುಜೆ (ತೊರರಾ. ೬–೮–೫೭) ; ನಿಂಬವೃಕ್ಷ ಪರಮಾಮೃತವನೆಱಿದೊಡಂ ಕಯ್ಯ ಬಿಡದಂತೆ (ವೀಶೈಪು. ೩–೫–೨೮).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಯ, ಕೈ = ಕಹಿಯಾಗು ; ಮಲ. ಕೈ = ಕಹಿಯಾಗು ; ಕೊಡ. ಕಯ್ = ಕಹಿಯಾಗು]

ಕಯಕೋಡು 'ಖಯಖೋಡಿ' ನೋ.

ಕಯಾಸ್ (ನಾ). ಕಲ್ಪನೆ; ಊಹೆ : (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೭೦ ಕಿ). [?]

ಕಯಿ 'ಕೆಯ್₂' ನೋ.

ಕಯಿಧಾರೆ 'ಕೈಧಾರೆ' ನೋ.

ಕಯಿನೀರ್ 'ಕೆಯ್ನೀರ್' ನೋ.

ಕಯಿನೀರೆಱೆ 'ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆ' ನೋ.

ಕಯಿಪಾಡಿ (ನಾ). ಗದ್ದೆ ; ಹೊಲ ; ತೋಟ (?) : ಯಿದಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳು ತೆಂಕ ಕಯಿಪಾಡಿಯೊಳಗೆ ತಾನು ಬದ್ಧಬ್ರಹ್ಮದಾಯದ ಮೂಲದ ಬಾಳಿನ ಚತುಃಸೀಮೆ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೮–೧೧ ; 1442).
[< ಕೆಯ್₄ + ಪಾಡಿ ?]

ಕಯಿಪು 'ಕೌಪ' ನೋ.

ಕಯಿರ₁, ಕ್ಕೈರ₂, ಖೈರ₃ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪು, ನಸುಗಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆ : "ತುರಗವರ್ಣಂ ಬಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು . . . ಎಳಗಪ್ಪುದೋಱಿ ಕಯಿರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಖೈರ]" (ಮಂಗರಾ. ೮೧–೧೪) ; ಜಂಬನನಾ ಕಯಿರ[ಪಾಠಾಂ. ರ]ನಂ ತನ್ನಿ (ಬಸಪು. ೫೯–೪೦). ಕೈರ₂ : ಹರಿಯುಜ್ವಲ ನೀಲಾಂಬುರುಹದ ಮಧುಕರನ ಬಣ್ಣಮಾದೊಡೆ ಕೈರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨–೪) ; ಕರಿದಪ್ಪ ಕಾ(ಕವಿ)ಲ ವರ್ಣಂ ಖುರಮುಂ ಜಂಘೆ ಕರಿದಾಗಿ ತೋರ್ಪೊಡೆ ಬಣ್ಣಂ ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ಪೊಡಂತಾ ತುರಂಗಮಂ ಕೈರ(ದ)ನೆಂದು ಪೇಟ್ಸಿರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨–೧೫) ; ಕರಿದಾಗಿ ಕಪಿಲವರ್ಣವಾಗಿ ಖುರವಳೆಯ ತೊಡೆಗಳು ಬಹಳ ಕಪ್ಪಾಗಿರೆ ಆದಂ ಕೈರನೆಂಬರೂ (ಅಶ್ವವೈ. ೨–೧೫ ಟೀಕು). ಖೈರ₃ : "ತುರಗವರ್ಣಂ . . . ಎಳಗಪ್ಪುದೋಱಿ ಖೈರ [ಪಾಠಾಂ. ಕಯಿರ]" (ಮಂಗರಾ. ೮೧–೧೪).
[?. / ಹಿಂ. ಕೈರಾ = ಕೆಂಪು ಬಿಳುಪಿನ ಮಿಶ್ರವರ್ಣ, ಕಂದುಬಣ್ಣ ; ಖೈರಾ=ಕಂದುಬಣ್ಣದ ; ಮರಾ. ಖೈರಾ=ಮಿಶ್ರವರ್ಣದ, ಕಂದುಬಣ್ಣದ]

ಕಯಿರ₂ 'ಕಯ್ರ' ನೋ.

ಕಯಿರಗುಳಿಗೆ 'ಕಯ್ರಗುಳಿಗೆ' ನೋ.

ಕಯಿರೊಕ್ಕ, ಕಯ್ರೊಕ್ಕ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಹಣ ; ನಗದು ; ರೊಖ್ಖಹಣ (ಉಕ) : ನಿಂಮ ಕೈಯ್ಯ ಕ್ರಯಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡದು ಕಯಿರೊಕ್ಕ ಗ ೧೦೦ ವರಹ ಅಕ್ಷಾರದಲು ಯಿವೆ ನೂರ್ರುವರಹಾನು ಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ನಾಲು ಸಲಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೭–೨೪ ; 1588).

ಕಯ್ರೊಕ್ಕ : ಎರಡೆರಡು ಸಹಸ್ರ ವರಹಗಳ ಕಯ್ರೊಕ್ಕದ ಕೂರ್ಪಿ ಸಾರ್ಪು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೫೪–೧೫). [ಕಯಿ (< ಕೆಯ್$_2$) + ರೊಕ್ಕ]

ಕಯಿವಾಡ 'ಕೆಯ್ವಾಡ' ನೋ.

ಕಯಿವಾರ್ತ$_1$ 'ಕೆಯ್ವಾರ್ತ$_1$' ನೋ.

ಕಯಿವಾರ್ತ$_2$ 'ಕೆಯ್ವಾರ್ತ$_2$' ನೋ.

ಕಯಿಸು 'ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕಯಿಹಾಳೆ 'ಕೈಹಾಳೆ' ನೋ.

ಕಯಿಮಿಾನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿಾನು (?) : ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಹುಕಾಲ ಹೊಸದಾಗಿಡುವ ಪ್ರಯತ್ನವು ಕಯಿಮಿಾನನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಹಾಕಿ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳು ಜೀವದಿಂದ ಇಡುವ ಪ್ರಯತ್ನದ ಹಾಗೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೭).

[ಕಯಿ ? + ಮಿಾನು (< ಮಿಾನ್$_3$)]

ಕಯ್ಕೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕಯ್ಕೊಳಿಸು 'ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕಯ್ಕೋಲ್ 'ಕೆಯ್ಕೋಲು' ನೋ.

ಕಯ್ಕೋಳ$_1$ 'ಕೆಯ್ಕೋಳ' ನೋ.

ಕಯ್ಕೋಳ$_2$ 'ಕೈಯ್ಕೋಳ$_1$' ನೋ.

ಕಯ್ಗಡಿ 'ಕೆಯ್ಗಡಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಗಣ್ಮು 'ಕೆಯ್ಗಣ್ಮು' ನೋ.

ಕಯ್ಗಳಿ 'ಕೆಯ್ಗಱಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಗಾಣ 'ಕೈಗಾಣ' ನೋ.

ಕಯ್ಗಾಣಿಕೆ 'ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಗಾಣ್ಕೆ 'ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಗಾಪು (ನಾ). ಕೈವಶ; ಅಧೀನ; ರಕ್ಷಣೆ: ಹಿರಿಯರು ಕಟ್ಟಾಳ್ತನದ ಸಾಹಸಿಕೆಯ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿ ತಮ್ಮ ಕಯ್ಗಾಪಿಗೊಪ್ಪಿಸಿರುವ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಗೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೪–೨೬). [ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಾಪು$_1$]

ಕಯ್ಗಾಯ್ 'ಕೆಯ್ಗಾ$_1$' ನೋ.

ಕಯ್ಗುಟಿಗ 'ಕೈಗುಟಕ' ನೋ.

ಕಯ್ಗುಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಗುತ್ತು 'ಕೈಗುತ್ತು' ನೋ.

ಕಯ್ಗೂಟೆ 'ಕೈಗೂಟ್ಟೆ$_2$' ನೋ.

ಕಯ್ಗೂಡಿಸು 'ಕೆಯ್ಗೂಡಿಸು' ನೋ.

ಕಯ್ಗೂಡು 'ಕೆಯ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್' ನೋ.

ಕಯ್ಗೆಯ್ಸು 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕಯ್ಗೆರೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಗೆರೆ, —ರೇಖೆ : ಪರಿವಿಡಿದಪ್ಪದೆಡಹದೆ ತಡೆಯದೆ ಕಯ್ಗ[ಯ್ಗೆ]ರೆಯನೋದುವವೋಲೋದಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭–೬೩). [ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗೆರೆ]

ಕಯ್ಗೇಣ್ 'ಕೈಗೇಣ್' ನೋ.

ಕಯ್ಗೊಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕಯ್ಗೊಳಿಸು 'ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕಯ್ತ 'ಕೆಯ್ತ$_3$' ನೋ.

ಕಯ್ತಮ್ಮಟೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಬಾರಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ ತಮ್ಮಟೆ : ಉಪ್ಪಂಗ ಏಕನಾದ ಕಯ್ತಮ್ಮಟೆ ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿಗೆ – ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ ಕಣಾ (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೪–೪). [ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಮ್ಮಟೆ]

ಕಯ್ತಾಳ 'ಕೆಯ್ತಾಳ' ನೋ.

ಕಯ್ತಾಳಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ತಾಳಹಾಕು : (ಕಯ್ತಾಳಗುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಟ್ಟಹಾಸಮಾಡಿಬಿಡುವನು) (ಬಿರುಗಂ. ೩೦–೮).

[ಕಯ್ತಾಳ (< ಕೆಯ್ತಾಳ) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಯ್ತು (ನಾ). ಕಹಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕಹಿ.

ಕಯ್ತುಬರ್ = ಕಹಿಯಾಗು : ಪುಳಿತ ಕಳ್ಳಲ್ತುಂ ಕರಂ ಕಯ್ತುಬರ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೮). [ಕಯ್$_5$ + –ತು$_1$]

ಕಯ್ತುಡುಕು 'ಕೆಯ್ದುಡುಕು' ನೋ.

ಕಯ್ದವ 'ಕೈದವ' ನೋ.

ಕಯ್ದಾಂಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ತೀಟೆ; ಕೈತುರಿಕೆ. ೨. (ಅಲಂ) ದಂಡಿಸುವ ಆಸೆ : ನನ್ನ ಕಯ್ದಾಂಟೆಯನ್ನೊತ್ತಿ ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟವೇ ಆಯ್ತು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೦–೧೨).

[ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೀಂಟೆ]

ಕಯ್ದಾವಿಗೆ 'ಕೆಯ್ದಾವಿಗೆ' ನೋ.

ಕಯ್ದು 'ಕೆಯ್ದು' ನೋ.

ಕಯ್ದುಕಾಱ 'ಕೆಯ್ದುಕಾಱ' ನೋ.

ಕಯ್ದುಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕಯ್ದುಳಿಗ (ನಾ). ೧. ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಆಯುಧ ಜೀವಿ. 'ಕಯ್ದುಳಿಗಿತಿ' ಪರಾ. [ಕಯ್ದು (< ಕೆಯ್ದು) + –ಉಳಿಗ]

ಕಯ್ದುಳಿಗಿತಿ (ನಾ). ೧. ಆಯುಧ ಮಾಡುವವನ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಆಯುಧ ಜೀವಿಯ ಹೆಂಡತಿ : ದೇವುಳಿಗಿತಿ, ಪಾಕುಳಿಗಿತಿ, ಕಯ್ದುಳಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕಯ್ದುಳಿಗ + –ಇತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಯ್ನಿಱಿ 'ಕೆಯ್ನಿಱಿ' ನೋ.

ಕಯ್ನೆ 'ಕೈನೆ' ನೋ.

ಕಯ್ನೆರಂ 'ಕೆಯ್ನೆರವು' ನೋ.

ಕಯ್ನೆರವು 'ಕೆಯ್ನೆರವು' ನೋ.

ಕಯ್ಪಡವಲಗಿಡ (ನಾ). ಕಹಿ ಪಡವಲಗಿಡ : "ಕುಲಕಂ, ಪಟೋಲಃ, ತಿಕ್ತಕಃ, ಪಟುಃ – ಈ ಕಯ್[ಪಾಠಾಂ. ಖೈ]ಪಡವಲಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). [ಕಯ್$_5$ + ಪಡವಲ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಯ್ಪರೆ 'ಕೆಯ್ಪಱೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟು 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಯ್ಪವಾದು (ನಾ). (?): ಅತಂಗ ಅಕ್ಕ ಹಗಲಯಕ್ಕಳ್ × × ಕೊಳ್ಪದ ಕಯ್ಪವಾದು ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೩–೧೬ ;1010). [?]

ಕಯ್ಪಱೆ 'ಕೆಯ್ಪಱೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಯ್ಪಿಡಿ 'ಕೆಯ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಪಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡು (?) : ಕುಂದೂರ ಶ್ರೀ ಮೂಲಸ್ತಾನ ದೇವರಲ್ಲಿ ದೀಪದ ನಿತ್ಯದ ಕಾಣಿಕೆಯನು ಗಲುಡಗಳುಸ್ತಗೆ ತೆಕ್ಕೊಂಡು ಬರುತಿರಲಾಗಿ ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆ ಕಯ್ಪಿಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟವಾಗಿ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೯೦–೯; 1520). [ಕಯ್ಪಿ ? + ಮಾಡು$_1$]

ಕಯ್ಪು (ನಾ). = ಕಯ್ಪೆ : ಲವಲೇಶಮಾನುಮಿರದಿರೆ ಕಯ್ಪು ಜೀವನದಿ ಪವಳಿಸಿರನೇ ನರನು ? (ಮುಂಕುಕ. ೮೭೦) ; ಬೇವಿನ ಕಹಿಯ ಕಯ್ಪನೆ ಗುಣಕೆ ಕಯ್ಪೆಯೆ ? (೧೪ವಿಂ. ೧೦೦–೧೬).

[ಕಯ್$_5$ + –ಪು$_1$. / ತಮಿ. ಕಯಪ್ಪು, ಕಶಪ್ಪು, ಕೈಪ್ಪು ; ಮಲ. ಕೈಪ್ಪು]

ಕೆಯ್ಪೆ, ಕಹಿ$_3$, ಕೈಪೆ, ಕೈಹಿ (ನಾ). ಕಹಿರುಚಿ; ತಿಕ್ತ: ಕಯ್ಪೆಯುಣ್ಬರಂ ರಸಮೆ ಬಾರಿಕುಂ ಕೆಮ್ಮನಿರಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೭); ಪೈತ್ತಿಕಮಾಗಿರ್ದವರ್ಗೆ ಪಾಲ್ ಕಯ್ಪೆಯಪ್ಪವೊಲ್ (ಅಜಿಪು. ೨-೯೨); ವ್ರತಾಚರಣಂ ಮರ್ದಿನ ಕಯ್ಪೆಯಂತೆ ವಿರಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೦೨); ಗುಣಕೆ ಕಯ್ಪೆಯೆ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೦೦-೧೬). **ಕಹಿ$_2$**: "ತಿಕ್ತಮೆನೆ ಕಹಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೫); ಅಧರಕ್ಕೆ ಕಹಿ ಉದರಕ್ಕೆ ಸಿಹಿ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರ ವಚನ ಬೇವ ಸವಿದಂತೆ (ಬಸವ. ೧೭೧); ಒಗರುಪ್ಪು ಸಿಹಿ ಕಹಿ ಹುಳಿ ಕಾರಗಳ ತೆಗೆತೆಗೆದೀವುತಿಹನು ನಾಲಗೆಗೆ (ಭರಜ. ೪-೯೩). **ಕೈಪೆ**: 'ಕೈಪೆಸೊರೆ' ಪರಾ. **ಕೈಹಿ**: 'ಕೈಹಿಸೋರೆ' ಪರಾ.

[ಕಯ್$_5$ + -ಪೆ. / ತುಳು. ಕಯ್ಪೆ, ಕಯಿಪೆ, ಕೈಪೆ]

ಕಯ್ಪೆಸರ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಧ್ವನಿ; ಕಠಿಣೋಕ್ತಿ (?): ಕಯ್ಪೆಸರಂ ಬೆರಸು ನುಡಿದ ಭೀಮಸೇನನ ನುಡಿಗಳ್ ಕಿಡಿಗಳಂತೆ ತನ್ನ ಮನಮನೊನಲಿಸೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೩ ವ); ಏಜನೆ ಸೂಱೆಗೊಂಡು ನುಡಿವೀ ನುಡಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಮಾ ಸಸಂ ದೋಱುವ ಬಲ್ಪುದೋಱುವರ್ದೆ ದೋಱುವ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಯ್ಪೆಸರಂಗಳೆಮ್ಮನುಂತೇಱವು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೦).

[ಕಯ್ಪೆ + ಸರ$_3$]

ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ, ಕಯ್ಪೆಸೋರೆ, ಕಹಿಸೋರೆ, ಕೈಪೆಸೊರೆ, ಕೈಪೆಸೋರೆ, ಕೈಹಿಸೋರೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಸೋರೆ: ಕಯ್ಪೆಸೊರೆಯ ಕುಡಿಯೇಂ ಮಿಡಿಯೇಂ (ಗದಾಯು. ೩-೬೧); ಎಣ್ದೆಸೆಯನಡರ್ದೆನ್ನ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಸರದ ಕುಡಿ ಕಯ್ಪೆಸೊರೆಯ ಕುಡಿಯವೊಲಕ್ಕುಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೫೫). **ಕಯ್ಪೆಸೋರೆ**: ಕಯ್ಪೆಸೋರೆಯ ಮಿಡಿಯುಂ ಕುಡಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾವೃ. ೯-೧೩೨). **ಕಹಿಸೋರೆ**: "ಊರ್ವಾರುಃ, ಕರ್ಕಟೀ ಈ ೨ ಕಹಿಸೋರೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); ಕಹಿಸೋರೆ ಮುತ್ತಂತಾಯಿತ್ತು ಎನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೬-೨೩); ಕಹಿಸೋರೆಯೊಳಗೆ ಹಿತವುಂಟೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೨೬). **ಕೈಪೆಸೊರೆ**: ಬೇವಿನಮರನಂ ಕೈಪೆಸೊರೆ ಪೊರ್ದುವಂತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೬೧ ವ); ಒವರ್ಮಾನಂ ಕೈಪೆಸೊರೆಯ ರಸಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೪೨). **ಕೈಪೆಸೋರೆ**: ಕೈಪೆಸೋಱೆ[ರೆ] ಯೊಳೆಱೆದ ಪಾಲೆಂತು ಕೈಪೆಯಪ್ಪುದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯-೧೫೬). **ಕೈಹಿಸೋರೆ**: "ಅಂಬುನಿರ-ಕೈಹಿಸೋರೆ" (ಅಕಾನಿ. ೧-೧೫).

[ಕಯ್ಪೆ + ಸೊರೆ$_2$]

ಕಯ್ಪೆಸೋರೆ 'ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಪೊಡೆ 'ಕೆಯ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಪೊಯ್ 'ಕೆಯ್ಪೊಯ್' ನೋ.

ಕಯ್ಬಂದಿ (ನಾ). ಕೈಸೆರೆ: (ಅಹಿತವೀರರ ಕಯ್ಬಂದಿಯಲ್ಲಿ, ಪರಿವಾರ ಸಮೇತರಾದ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಬಳಸಿನೊಳಗೆ, ನಂಜಸೆಟ್ಟಿಯ ಪ್ರವೇಶ) (ಬಿರುಗಂ. ೧೩-೧೫). [ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಂದಿ$_1$]

ಕಯ್ಬದ್ರ್ಕು 'ಕೈಬದ್ರ್ಕು' ನೋ.

ಕಯ್ಬಳೆ 'ಕೆಯ್ಬಳೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಮರೆ$_1$ 'ಕೆಯ್ಮಱೆ$_1$' ನೋ.

ಕಯ್ಮರೆ$_2$ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮರೆಮಾಡುವುದು; ಕೈಯ ಮರೆ: (ಸಮೀಪಿಸಿ, ಮಲ್ಲರಾಜನ ಕಿವಿಗೆ ಕಯ್ಮರೆಯಲ್ಲಿ ವಾರ್ತೆಗುಡುವನು) (ಬಿರುಗಂ. ೩೪-೧೮); ಕಯ್ಮರೆಯ ಬೆರಳಳತೆಯ ಶತಭಾವಲೀಲೆಗಳ ಮೆಚ್ಚುಗಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೭-೨೫).

[ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮರೆ$_2$ (< ಮಱೆ$_2$)]

ಕಯ್ಮಱೆ 'ಕೆಯ್ಮಱೆ$_1$' ನೋ.

ಕಯ್ಮಾಡು 'ಕೆಯ್ಮಾಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಮಿಗು 'ಕೆಯ್ಮಿಗು' ನೋ.

ಕಯ್ಮಿಱು 'ಕೆಯ್ಮಿಱು' ನೋ.

ಕಯ್ಮುಗಿ 'ಕೆಯ್ಮುಗಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಮೆ 'ಕೆಯ್ಮೆ$_1$' ನೋ.

ಕಯ್ಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಮೇಲೆ ಊರಿದ ಮುಖ: (ಅತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ... ಕಯ್ಮೊಗನಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವನು.) (ವಿಗಡ. ೧೨-೬). ೨. (ಆಲಂ) ಖಿನ್ನನಾಗಿರುವುದು: (ಕಯ್ಮೊಗದ ಬೇವಸದಿಂದಿದ್ದು ... ಆತ್ಮವಿಡಂಬನದ ಬಿರುನಗೆ ನಕ್ಕು) (ಜಿಟ್ಟಳ. ೨೪-೪).

[ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮೊಗ]

ಕಯ್ಯಂಬು 'ಕೈಯಂಬು' ನೋ.

ಕಯ್ಯಡಕ (ನಾ). ಕೈಹಿಡಿತ; ಕೈಚಮತ್ಕಾರ: ದುರ್ಯೋಧನಂ ಧರ್ಮಪುತ್ರನೊಳ್ ತಗುಳ್ದಾಡುತಿರ್ದಲ್ಲಿ ಕಯ್ಯಡಕದೊಳ್ ದುರ್ಯೋಧನಂ ನಾಬಿವಾಸಗೆಯಂ ಪುಗಿಸಿಯಾಡಿ ವಸ್ತುವಾಹನಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಗೆಲೆ (ಬಂಹರಿ. ೫೮-೭); ಕಯ್ಯಡಕಂಗಳಂ ಮಾಡಿಯುಂ ... ಇಷ್ಟವಿಯೋಗಾನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗಾದ್ಯಾರ್ತಧ್ಯಾನಂಗಳಿಂ ಪಂಚತ್ವಮನೆಯ್ದಿದ ವರ್ಗಳುಂ (ಪಸಾರ. ೩೫೬-೧೧).

[ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಡಕ$_1$]

ಕಯ್ಯಳತೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಹಿಡಿತ: ರಾಜ್ಯದ ಆಯವ್ಯಯಗಳೆಲ್ಲಾ ದಳವಾಯಿಗಳ ಕಯ್ಯಳತೆಯಾಗಿದ್ದು (ವಿಗಡ. ೧೩-೨೪).

[ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಳತೆ]

ಕಯ್ಯಳವಿ 'ಕೆಯ್ಯಳವಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಳವು 'ಕೆಯ್ಯಳವು' ನೋ.

ಕಯ್ಯಳೆ 'ಕೈಯಳೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಾನ್ 'ಕೆಯ್ಯಾನ್' ನೋ.

ಕಯ್ಯಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯೊಡ್ಡಿಸು; ಕೈನೀಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪಂಪಾದೇವಿಯನು ಬಲಗೊಂಡು ಪೂಜಿಸಲವನ ತಂದವರ ತಂಬುಲಕೆ ಕಯ್ಯಾನಿಸುತಿಹಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೩೫).

[ಕಯ್ಯಾನ್ (< ಕೆಯ್ಯಾನ್) + -ಇಸು$_3$]

ಕಯ್ಯಾರ 'ಕೆಯ್ಯಾರ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಾರೆ 'ಕೆಯ್ಯಾರೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಾಲೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ತಿರುಗಿಸುವ ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣ: ದುಗ್ಗಳವ್ವೆಯು ತುದಿಯ ಕಬ್ಬ ಕಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲ ಬೇಱೆ ತೆಗೆದು (ಭೈರಸೂ. ೩೮೮). 'ಕೈಗಾಣ' ಪರಾ.

[ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಆಲೆ$_1$]

ಕಯ್ಯಿ 'ಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಯ್ಯಿಕ್ಕು 'ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಕಯ್ಯಿಗಾಣ 'ಕೈಗಾಣ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಿಡು 'ಕೆಯ್ಯಿಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಯುಗುರ್ 'ಕೈಯುಗುರು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೂಳಿಗ (ನಾ). ಕೈಕೆಳಗಿನ ಊಳಿಗ, —ಸೇವೆ: ಕರುವಿಯನ್ನನ ಕಯ್ಯೂಳಿಗದ ಆಪ್ತವೀರರು (ಮಂತ್ರಶ. ೭-೧೪).

[ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಊಳಿಗ (<ಊೞಿಗ)]

ಕಯ್ಯೆಡೆ 'ಕೆಯ್ಯೆಡೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಯೆಡೆಗುಡು 'ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೆಡೆಗೊಡು 'ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೆತ್ತು 'ಕೆಯ್ಯೆತ್ತು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೆಲೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ವೀಳ್ಯದೆಲೆ: ಕಾಯದೆ ಕಾಮನಾರ್ದಿಸೆ ತೊವಲ್ವಿಡಿವಂತೆಡಗಯ್ಯೊಳೊಪ್ಪೆ ತೋರ್ಪಾಯೆಲೆ ನೋಟ ಬೇಟದ ಕೊನರ್ ತಲೆದೋರ್ಪವೊಲಾಗೆ ಬಾಯೊಳಿರ್ಪಾಯೆಲೆ ಕಣ್ಗೆವಂದೆಸೆಯೆ ಕಯ್ಯೆಲೆ ಕಯ್ಯೊಳೆ ಬಾಯ ತಬುಲಂ ಬಾಯೊಳೆ ತೋಱೆ ಮೆಯ್ಮಱೆದು ನೋಡಿದಳ್ ಸಮರೈಕಮೇರುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೭).

[ಕಯ್$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಎಲೆ$_1$]

ಕಯ್ಯೇಱು (ನಾ). ಆನೆಗಳು ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಕಾಳಗ: ಕರಿಮಕರಂಗಳ ಬಿಬ್ಬಿರಿ ಬಿರಿದೊಡೆದ ಶುಕ್ತಿಪುಟೋದರಂಗಳೊಳ ಗಣಿಂದಮುಚ್ಚಳಿಸಿದ ತಾರಾತರಲ ಮುಕ್ತಾಫಲಂಗಳುಮನಟ್ಟಿವಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೭೯ ವ).

[ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಏಱು$_5$ (< ಏಱ್$_5$)]

ಕಯ್ಯೊಡನೆ 'ಕೈಯೊಡನೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಯೊಡ್ಡು 'ಕೆಯ್ಯೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೋಡು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಓಡು; ಕಪಾಲ; ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ: ಕಯ್ಯೋಡು, ಕಾಲ್ಗೆರೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೫ ವಾಖ್ಯಾ).

[ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಓಡು$_2$]

ಕಯ್ರ, **ಕಯಿರ್**$_2$, **ಕೈರ**$_1$, **ಖೈರ**$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಗ್ಗಲಿ; ಖದಿರವೃಕ್ಷ. ೨. ಕಾಚು; ಖದಿರ. 'ಕಯ್ರಗುಳಿಗೆ' ಪರಾ. **ಕಯಿರ್**$_2$: ೨. 'ಕಯಿರಗುಳಿಗೆ' ಪರಾ. **ಕೈರ**$_1$: ೧. "ಖದಿರ, ಕೈರ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಪರಿಮಳಂಬೆತ್ತ ಕೈರದ ಗುಳಿಗೆ ವೀಳ್ಯಮಂ (ಗುರುಚಾ. ೬-೭೦); ಕೈಕಾಲು ಮೋರೆಯ ತೊಳೆದು ಕೈರಾದ ಗುಳಿಗೆ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳ್ಯವ ಹಾಕಿ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೩-೫೦). **ಖೈರ**$_1$: ೧. ಕುರ್ಕುರದಪ್ಪಂಗಂ ಮೆಲಲಿಕ್ಕುಗೆ ಮಾದಲದ ಪಣ್ಣೊಳಂ ಖೈ(ಖದಿ)ರದ ಬಿತ್ತಕ್ಕುಮನೆ ಕೂಡಿ ತಿನೆ ತಲೆದೋರ್ಕುಮೆ ತದ್ವಿಷಂ (ಖಮುದ. ೧೩-೩೭); ಕಸ್ತೂರಿ, ಖೈರದ ತೊಗಟೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೦). ೨. 'ಖೈರಗುಳಿಗೆ' ಪರಾ.

[< ಪ್ರಾ. ಖಇರ. (< ಸಂ. ಖದಿರ)]

ಕಯ್ರಗುಳಿಗೆ, **ಕಯಿರಗುಳಿಗೆ**, **ಕೈರಗುಳಿಗೆ**, **ಖೈರಗುಳಿಗೆ** (ನಾ). (ಬಾಯಿಯ ಪರಿಮಳಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತಾಂಬೂಲದೊಡನೆ ಅಥವಾ ಹಾಗೆಯೇ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಒಂದು ಸುಗಂಧಮಾತ್ರೆ. P ಕಾಚಿನ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಗಂಧ, ಅಗಿಲು, ರೇಣುಕ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಮಳದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅರೆದು, ಸಹಕಾರ ತೈಲವೆಂಬ ಸುಗಂಧದೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಗುಳಿಗೆ: "ಕಯ್ರಗುಳಿಗೆ ಮೊದಲಾಗಿ ಮುಖವಾಸಿಸುವ ಗಂಧಂ- ಆಮೋದಿ, ಮುಖವಾಸನ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕಯಿರಗುಳಿಗೆ**: ಮೃಗಮದ ಶ್ರೀಖಂಡ ಕುಂಕುಮಂ ಶಿರವಚ್ಚಿ ನಗಜವಾದಿ ಕಯಿರಗುಳಿಗೆಯಂ ತಂದಿಟ್ಟು (ಲಿಂಗಪು. ೧೬-೪೪). **ಕೈರಗುಳಿಗೆ**: ಬಿಳಿಯೆಲೆಯಾಸಿರಿ ಕೈರಗುಳಿಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಸುಣ್ಣ ಪಸರವಿಟ್ಟಿರೆ (ಭರಚ. ೪೭-೧೯). **ಖೈರಗುಳಿಗೆ**: ಖದಿರ ಕಷಾಯದ ತೋಯಂ ಪದಿನಾರ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಕಲಸಿಕೊಂಡಾ ಪುಡಿಯಂ ಮಿದಿದು ಸಹಕಾರತೈಲದೊಳದಱಿಂದಂ ಖೈರ ಗುಟಿ[ಳಿ]ಗೆಯಂ ಮಾಟ್ಕೆ ಬುಧರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೧೦). [ಕಯ್ರ + ಗುಳಿಗೆ$_1$]

ಕಯ್ರದಂಬುಲ, **ಕೈರದಂಬುಲ** (ನಾ). ಕಾಚು ಹಾಕಿದ ತಾಂಬೂಲ; ಸುಗಂಧ ಕೂಡಿದ ತಾಂಬೂಲ(೬). **ಕೈರದಂಬುಲ**: "ಖದಿರತಾಂಬೂಲ-ಕೈರದಂಬುಲ" (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ); (ಪುಡಿಗಪ್ಪುರದ ಕೈರದಂಬುಲವನ್ನು . . . ಬಾಯ್ಗೆ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆಯೂಡಿ) (ಮಂತ್ರಶ. ೬೧-೧೬).

[ಕಯ್ರ + ತಂಬುಲ]

ಕಯ್ರವಂಶ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಕಯ್ರವಂಶಾಧಿಪನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೯೨-೧; 8ನೆಯ ಶತ). [ಕಯ್ರ$_0$ + ವಂಶ]

ಕಯ್ರೊಕ್ಕ 'ಕಯಿರೊಕ್ಕ' ನೋ.

ಕಯ್ಲುಳಿ 'ಕೈಲುಳಿ' ನೋ.

ಕಯ್ವಟ್ಟ 'ಕೆಯ್ವಟ್ಟ' ನೋ.

ಕಯ್ವರ್ 'ಕೆಯ್ವರ್' ನೋ.

ಕಯ್ವರನಾಡು, **ಕಯ್ವಾರನಾಡು** (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕಯ್ವರನಾಡಧಿಪತಿ ಅಪ್ಪುಲನ್ ತುರುಗೊಳೊಳ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೪೯-೨; 9ನೆಯ ಶತ); ಕಯ್ವರನಾಡ ನೆಕ್ಕುನ್ದಿನಾಡ ಊರಾಳಿಯ ದೇವಭೋಗ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೩೨-೧೩; 950); ಕಯ್ವರನಾಡ ಬೇಬುಗಲ್ಲಹ ಬುಕಯ್ಯನಟು ಮಣಿಯಾಚರಿಯ ಅಱಿಯ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೪-೩; 1035). **ಕಯ್ವಾರನಾಡು**: ಕಯ್ವಾರನಾಡಾಸೇವೆ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೬ (a)-೩; 800); ಕಯ್ವಾರನಾಡ ಸಱಕ್ಕ ನೂರಾ ಕಿಟ್ಟಂಬಿ ಮಾಸರಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧-೪; 1041). [?]

ಕಯ್ವಳಿ (ನಾ). ಕೈವಶ; ಅಧೀನ (?): ಕಯ್ವಳಿಯ ಜಯಶ್ರೀಯುಂ ಮೆಯ್ವಳಿಯ ಶ್ರೀಯುವಿರುವೆರಲು ಬಲ್ಲಾಳಂ ಸಯ್ವಳಿಯ ನಡೆದುಲೋಗರ ಬಾಯ್ವಾಯೊಳು ಬರ್ಪ್ಪ ಕೀರ್ತ್ತಿವನಿತೆಗೆ ಕೂರ್ಪ್ಪಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೯-೧೯; 1214). [ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಳಿ$_3$ (< ಬೞ್$_3$)]

ಕಯ್ವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಣಸು; ಹೋರಾಡು: ದಿನಕರಕಾಂತಿಯುಮಂ ನೀವಿಂ ಪರಿಕಿಸಿ ನೋಡಿಮೆಂದು ಸೂರ್ಯನೊಡನೆ ಕಯ್ವಾಯ್ವುದ್ಧ ಮಧ್ಯಸ್ಥರಲ್ಲಿಗೆ ಬರ್ಪಂತೆ ಪೊಳೆವ ಪೊಂಗಾಲಿಗಳಿಂದೊಪ್ಪುವ ರದಂ[ಥಂ]ಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೯೬). [ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾಯ್$_1$]

ಕಯ್ವಾರ್ 'ಕೈವಾರ್' ನೋ.

ಕಯ್ವಾರ 'ಕೆಯ್ವಾರ$_1$' ನೋ.

ಕಯ್ವಾರಂಗೊಳ್ 'ಕೈವಾರಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಯ್ವಾರನಾಡು 'ಕಯ್ವರನಾಡು' ನೋ.

ಕಯ್ವಿಡಿ$_1$ 'ಕೆಯ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಯ್ವಿಡಿ$_2$ 'ಕೆಯ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಯ್ವಾಸು 'ಕೆಯ್ವಾಸು' ನೋ.

ಕಯ್ವೊಯ್ 'ಕೆಯ್ವೊಯ್' ನೋ.

ಕಯ್ವೋಗು 'ಕೆಯ್ವೋಗು' ನೋ.

ಕಯ್ಸನ್ನೆ 'ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಸಾರ್ 'ಕೆಯ್ಸಾರ್' ನೋ.

ಕಯ್ಸು 'ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕಯ್ಸೇರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು (?): ನೊಱಿಂಬವಾಡಿಯುಳೆ ಕಯ್ಸೇರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೪೫-೫; 800). [ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೇರು$_1$?]

ಕಯ್ಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಸೊಪ್ಪು; ಕಹಿ ಮೂಲಿಕೆ (೬).

[ಕಯ್$_5$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕಯ್ಸೊರೆ, **ಕಯ್ಸೋರೆ** (ನಾ). = ಕಯ್ಪಿಸೊರೆ: ಮೆಯ್ಸೊಂಕು, ಬಾಯ್ಸವಿ, ಕಯ್ಸೊರೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೨ ಉದಾ). **ಕಯ್ಸೋರೆ**: (೬).

[ಕಯ್$_5$ + ಸೊರೆ$_2$]

ಕಯ್ಸೋಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಯ್ಸೋಗೆ ವಡೆಯ ಬೆಳ್ಳಜ್ಜರ ರಸವರ್ಮ್ಮ ಗಾಯಿಗ ತಾಗರತಿಯ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಸುವರ್ಣ್ಣದನವುಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೦-೯; 951). [?]

ಕಯ್ಸೋರೆ 'ಕಯ್ಸೊರೆ' ನೋ.

ಕರ$_1$ 'ಕರಂ' ನೋ.

ಕರ$_2$ (ಗು). ಉಗ್ರವಾದ; ತೀವ್ರವಾದ; ಕಟುವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕತ್ತೆ: "ಖರ – ಕರ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಖರ]

ಕರ$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೈ; ಹಸ್ತ: "ಪಾಣಿ ಹಸ್ತಂ ಪಂಚಶಾಖೆ ಕರಮೆನಲು ಕೈ" (ಮಂಗರಾ. ೯೫-೮); ನಸುನಕ್ಕು ಪೊಯ್ಯೆ ಕರದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೪); ಕರದಿ ಕಪ್ಪರವುಂಟು ಹಿರಿದೊಂದು ನಾಡುಂಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೧೦). ೨. ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು: ಐರಾವತಕರಲೂನ ಸಲ್ಲಕೀಶಬಳ ಮುಮುಪ್ಪ ಉದಯಗಿರಿಯಿಂ ಸೊಗಯಿಸುವ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ವ). ೩. ಮೊಳಕೈಯಿಂದ ನಡುಬೆರಳ ತುದಿವರೆಗಿನ ಅಳತೆ; ಮೊಳ. ೪. ತೆರಿಗೆ; ಕಂದಾಯ: "ಕರಮೆನಲ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೯-೭); ಆಳಿ ಪರಿಮಳವ ಕೊಂಬಂದದಲೆ ನೀನಾಳ್ವಿಳೆಯ ಕರದರ್ಥವನು ತೆಗೆವೈ ಪ್ರಜೆಯ ನೋಯಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೫೩); "... ಒಳ್ಳೆಯ ಜಮೀನು ಅನುಭವಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕರ ತೆರಲೇಬೇಕು" (ಪುಸರು. ೩೦೬). ೫. ಕಪ್ಪ; ಕಾಣಿಕೆ: ಭೋಜರಾಜಂಗೆ ಕರಮಂ ತೆಱಲೆಂದು ಬಂದ ನಂದಗೋಪನಂ ಕಂಡು (ಜಗವಿ. ೩-೨೨ ವ). ೬. ಕಿರಣ; ಕಾಂತಿ: ಪರ್ವಿದ ಮರ್ವಾಕ್ಷಣದೊಳೆ ಕಿಡುವಂತೆ ಚಂಡಕರ ಕರಹತಿಯಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೩೦); ತುಱುಗಿ ಕರಂಗಳಂ ಕೆದಱೆ ವಕ್ಷದೊಳುಜ್ಜ್ವಳತಾರಹಾರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೭೪). ೭. ನೀರು. ೮. ಮೋಡ. ೯. ರಕ್ತ. ೧೦. ಗಾಳಿ. ೧೧. ಎರಡು ಎಂಬುದರ ಸಂಕೇತ: "ಯಮ ನಯನ ಕರ್ಣ ಕರ ಪದ ಯಮಳಾಂಘ್ರಿ ... ಕಿವಿಗಳೆರಡಱ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೨). ೧೨. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ: ಕರ [ಪಾಠಾಂ. ಆಱು, ಖರ] ಮಾತ್ರೆಗಳಕ್ಕುಮೋಜೆಯೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೧೯); "ಕಿರಣಂಗಳೊಳು ನೃಪಭಾಗದೊಳು ಜಲದೊಳಂಬುಜದೊಳನಿಲನೊಳು ಕೈಗಳೊಳು ಕರಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೮-೪೩); "ಕಿರಣಂ ಕೀಲಾಲ ವಾರಿಪ್ರದ ಬಲಿ ಪವನಂ ಕೃತ್ಯ ರಾಜರ್ಘಹಸ್ತಂ ಕರ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೨೦); "ಕಿರಣಂ ಬಲಿಗಳ್ ಮೇಘಂ ಮರುತಾರುಣ ಕೃತ್ಯತತಿಗೆ ಕೈಯೆಂಬೆಂಟುಂ ಕರ ಶಬ್ದಮಕ್ಕು" (ನಾನಾಕಂ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಕರ$_4$ (ನಾ). ಅಪಾಯ; ಆಪತ್ತು: ಅರ[ಸ]ನ ಮೆ[ಯ್ಗೆ] ಕರಮೆಂಬು[ದ]ಂ ಕೇಳ್ದು × ಲ್ಲ ಮುನ್ದೆ ನಿನ್ದು ಕೂಱಾ ತೋಱದು ಮೂವತ್ತು ಗಾವುದ × × × ದೆವಸದೊಳೆಯ್ದಿ ಅರಸನಂ ಜಾಮಿಸಿ ನುರಿವುತ್ತಿಬ್ದುದಂ ಕಣ್ದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧-೧೬; 865). [?]

ಕರಂ, ಕರ$_1$, ಕರಮೆ, ಖರ$_1$ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ: "ನಾಡೆಯೆಡೆಯಾವಗಂ ನೆಱೆ ನೀಡುಂ ಕರಮಾದಮೆಯ್ದೆ ನೂಳದು ಪಿರಿದುಂ ... ಇವನ್ವಯದೊಳಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೩೦೪); ಚಿಂತಿಪಳ್ ಕಳವಳಿಪಳ್ ಕರಂ ಕಱಿಯೆ ನಂಬಿಪಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ); ಒರ್ವರ್ ಋಷಿಯರ್ ನೀರಱ್ಕೆಯಿಂದಂ ಕರಂ ಸೇದೆಗೆಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೪-೪); ಎನ್ನಂ ಕರಂ ನಂಬಿದಂಬೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೭); ಎನ್ನಂ ಕರಂ ಮನ್ನಿಸಿ ಮಾತಾಡಿದಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೪-೬). **ಕರ$_1$**: ಅವನಿಪಾಲರು ಕಂಗಳಿಂದವೆ ಕಿವಿಗೆ ಕರವೊಳ್ಳಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೨); ಕರ ಭಿನ್ನನಾದನು ತತ್ಪ್ರಜಾಕ್ಷೋಭಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೭); ದೋಷಾಕರಂ ಜಡನಾಗಿ ಬೀದಿಯೊಳು ಕರ ಬಳಲಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೨೮). **ಕರಮೆ**: ಕೀಚಕಂ ಕಾಮದೇವಂ ಮಾಡಿದ ಯಾಚಕನಂತೆ ಕರಮೆ ನಾಣ್ಗೆಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೯ ವ); ಕರಮೆ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಕಱಿಯಂ ಫಣಿಪತಿ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೦ ರಗಳೆ); ಸಾಸವೆಗುಡಿದಂತಿರೆ ಕರಮೆ ಮಱುಗಿ ತಳವೆಳಗಾದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೩). **ಖರ$_1$**: ವೃಜಿನ ಕೇಳ್ಮಟ್ಟುವುದು ಖರ ಹೊಲ್ಲೆಂದನಾ ಯೋಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೪-೧೯). [?]

ಕರಂಕ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ. ೨. ತಲೆಬುರುಡೆ. ೩. ತೆಂಗಿನ ಚಿಪ್ಪಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾತ್ರೆ. ೪. ಭರಣಿ. ೫. ಸಣ್ಣಪೆಟ್ಟಿಗೆ. 'ಕರಂಕವಾಹಿನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರಂಕವಾಹಿನಿ (ನಾ). ಭರಣಿ ಅಥವಾ ಸಣ್ಣಪೆಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಗಡ ಇರುವ ಪರಿಚಾರಿಕೆ: ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕೀಲಿಸೆ ಕಾವನಂಬವಱ ಬಿಣ್ಪನೊಳೊಯ್ಯನೆ ಜೋಲ್ದವೋಲೆ ತಾಂಬೂಲಕರಂಕ [ಪಾಠಾಂ. ಡ]ವಾಹಿನಿಯ ಮೇಲೆ ನೆಱಲ್ದಿರೆ ಬಾಲೆ ಲೀಲೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೩); ಕೆಲದೊಳಿರ್ದ ಸಖೀ ಕದಂಬದ ಮೊಗಮಂ ನೋಡೆ ಸಂತತ ಸನ್ನಿಹಿತೆಯಪ್ಪ ತಾಂಬೂಲಕರಂಕವಾಹಿನಿ ಮಕರಿಕೆಯೆಂಬಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೪೧). [ಸಂ. ಕರಂಕವಾಹಿನೀ]

ಕರಂಗಿ (ನಾ). (?): ಸೂರಿಯಪುಟದೆ ಕರಂಗಿಯ ಮಾಸದ ಭಾರಿಗೆಲಸದ ಕಂಚುಕವ ನಾರಿಯರಾ ವೇಳೆಯೊಳು ತೊಟ್ಟು ನಡೆದರು ಮಾರನ ಬಳಗವೆಂಬಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧೮-೬೦). [?]

ಕರಂಗು, ಕರಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಾಗು; ದ್ರವರೂಪವಾಗು; ಕರಗಿಹೋಗು: ದಿಶೋತ್ಕರಮನಿತುಂ ಕರಂಗಿ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೩೧); ದೃಗುಶಿಖಿಯ ಸೆಕೆಯಿಂ ಜಡೆಗಳೆಡೆವುಡುಪತಿ ಕರಂಗಲು ಒಡನೆ ಸಸಿ ಕರಗಿದಡೆ ಸುಧೆ ತಲೆಯಿಂದಿಳಿದು ಪರಿಯೆ (ಬಸಪು. ೧೭-೧೯). ೨. ಕೃಶವಾಗು; ಸೊರಗು: ಅತನುಪರಿತಾಪಿತಶರೀರನುಮಾಗಿ ಶಂತನು ಕರಂಗೆರ್ದಗಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೧ ವ). **ಕರಗು**: ೧. "ಕರಗು – ವಿಲೀನೇ" (ಶಮಧಾ); ಭೀಮಸೇನಂ ತನ್ನ ತಲೆಯೊಳಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ಕರಗಿ ಸುರಿವರಗಿನುರಿಯ ಬಂಬಲ್ಗಳಂ ಪೊಸೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬ ವ); ಮಂಜಿನ ಮಳೆಗೆ ಕುಲಗಿರಿ ಕರಗುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೪); ಬಿಸಿಯಾಗದೆ ಬೆಣ್ಣೆ ಕರಗದು (ಗಾದೆ). ೨. ವಿರಹಾನಳನಿಂ ಬೆಂದು ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೦-೧೭); ಕುಳಾಪವಾದದ ನುಡಿಯೆಯ್ತರೆ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೦ ವ); ತಿಱಿದಿಕ್ಕಿದ ತಳಿರಂತೆ ಕೊಗ್ಗನೆ ಕರಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೪ ವ); ಬಂದಹನೆಂದು ಬಟ್ಟೆಯ ನೋಡಿ ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿದೆನಪ್ಪಾ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೪೨-೩೨೩). ೩. ಮಾಯವಾಗು; ಇಲ್ಲದಾಗು; ಮರೆಯಾಗು: ಮುಗಿಲಂ ಕಂಡು ... ಮತ್ತೆ ನೋೞ್ಪನ್ನೆಗಂ ಕರಗಿದುದಂ ಕಂಡದುವೆ ನಿರ್ವೇಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೯-೬); ಪವನಾಭಿಘಾತದಿಂದಂಬುವಾಹತತಿ ಕರಗುವಂತೆ ಕರಗುಗು ನಿನ್ನೀ ಸ್ತವಭೇಷಜದಿಂದಘ ಕರಗುವುದಲ್ತೆ (ಜಿನಾಲೆ. ೨೨); ಇಂದು ಕರಗಿದನಾಗಳ್ (ದಶಕು. ೧೦-೬೭); ಕಲ್ಪಾಂತದಲಿ ಕರಗಿದ ಧರೆಯನುದ್ಧರಿಸಿದೆನು ಯಜ್ಞವರಾಹರೂಪಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೧). ೪. (ಆಲಂ) ಮರುಕಗೊಳ್ಳು; ಮೃದುವಾಗು; ಕನಿಕರಪಡು: ಎರ್ದೆ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿದಂ ಧರಣೀಶಂ (ಆದಿಪು. ೪-೬೪); ಜೀವ ಕೌರವನಲ್ಲಿ ಕರಗುವುದೇನ ಹೇಳುವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨೭); ಹೃದಯ ಕರಗುವ ಮಾತನೆಂದುದು (ನಳಚ. ೨-೧೭). ೫. ನೀರಾಗಿಸು; ದ್ರವರೂಪಗೊಳಿಸು: ಬಾಯೊಳಗೆಱೆವರರಗನು ಕರಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೧-೩೫); ಒರೆಗಲ್ಲ ರಜವ ಮೇಣದೊಳೊತ್ತಿ ತೆಗೆದದ ಕರಗಿ ಸುವರ್ಣ ಬಂಡುಗವ ನೆರೆದ ಯಾಚಕರಿಗೆ ಹಂಚಿ ಕುಡುವ ಚಿನ್ನವರದರೊಪ್ಪಿದರು ಕಟ್ಟೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೩-೨೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರೈ; ಮಲ. ಕರಕ್ಕು; ತುಳು. ತೆಲು. ಕರಗು]

ಕರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಅತ್ವಂ ಬೆರಸು ಟಕಾರಕ್ಕೆ – ನಟ್ಟನಡು, ಕಟ್ಟಕಡೆ. ಕಟ್ಟಕಡೆಯ ಪೆರ್ವಟ್ಟೆ ಕರಂಗೊಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಕರಂಗೆಂಟು, ಕರಂಗೊಂಟು, ಕಡಂಗೆಂಟು] (ಶಮದ. ಸ. ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕರ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರಂಜ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಹುಲಿಗಿಲ ಮರ; "ಹುಲಿಯುಗುರುಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ): ಮಂದ್ಯೆಸಿ ನಿಂದ ಕರಂಜದ ಪೂಗೊಂಚಲುಗಳುಮಂ (ಕಾ ದಂ ಉ. ೨೬೬); ತಿಳಕ ತಮಾಳ ತಾಳ ಸಹಕಾರ ಕರಂಜ ಕಡಂಬ ನಿಂಬ ಪಾಟಳ ತರುಸಂಘದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೫–೬೫; 1207). [ಸಂ.]

ಕರಂಜ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಸನ್ದಿ ವಿಷಯೇ ಕರಞ್ಜ ಗ್ರಾಮೇ ಚತುರ್ತ್ಥವರ್ತ್ತನೀ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩,೧–೫; 500). [?]

ಕರಂಜ₃ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ (?): ವೀಳ್ಯವ ನೀಡಿ ಗಿಂಡಿ ಕರಂಜ ಕಾಳಂಜಾಲಿವಟ್ಟಲನೂ ಕೂಡಿ ಚೌಷಷ್ಟ್ಯೋರನಾರಿಯರಾಡುತಿಹ ರಿಡಬಲದಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೨೩–೫೫). [?]

ಕರಂಜಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಹುಲಿಗಿಲ ಮರ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕರಂಜಿ (ನಾ). = ಕರಂಜಕ: ತದಿಕು ತಂಡಸು ತಡಸು ತಪಸಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕು]ರಂಜಿ ಕರ್ಜೂರ (ತೊರರಾ. ೩–೧–೨೬). [< ಕರಂಜ₁]

ಕರಂಜಿಕಾಯ್, ಕರಂಜಿಕಾಯಿ, ಕರಚಿಕಾಯಿ, ಕರಜಿಕಾಯಿ, ಕರಜೀಕಾಯಿ, ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ, ಕರ್ಜಿಕಾಯಿ, ಖರ್ಜಿಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ; ಗಿಲಗಂಚಿ (ಉಕ): ಪುರಿಗಡಬು ತರಗು ಚಕ್ಕುಲಿ ಕರಂಜಿಕಾಯತಿರಸಂ ಚಿಗುಳಿ ಲಡ್ಡುಗೆ (ವೃಷವಿ. ೯–೭೮). **ಕರಂಜಿಕಾಯಿ**: ೧. ಚಕ್ಕುಲಿ, ಕರಂಜಿಕಾಯಿ . . . ಇವೆಲ್ಲ ಇವೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ (ಕಸಾಚಿ. ೧೧೬). **ಕರಚಿಕಾಯಿ**: ೧. ಗೋದಾವರಿ ಖಾರದ ಕರಚಿಕಾಯನ್ನು ಇತರ ಕರಚಿಕಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಕಿಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಕಿದಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೮೬). **ಕರಜಿಕಾಯಿ**: ೧. ಗಂಡಿನ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಡುವ ಚಕ್ಕುಲಿ ಕರಜಿಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರಿಯುತ್ತ, ಹೆಂಗಸರು ಹಾಡುವ ಹಾಡುಗಳು (ಬೆಳುಮ. ೨೨). ೨. (ಕರಾ) ಉತ್ತುತ್ತೆ: ಕರಜಿಕಾಯಿ ಕೊಬರಿ ಜೊತೆಯಾಗಿ ತಿನ್ನಲು ಬಹು ರುಚಿ (ರೂಢಿ). **ಕರಜೀಕಾಯಿ**: ೧. ಚಿಗುಳಿ, ಕಡಬು, ತಂಬಿಟ್ಟು, ಕಡಲೆಯುಂಡಲಿಗೆ, ಕರಜೀಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಭಕ್ಷಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫); ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಕರಜೀಕಾಯಿ, ಅನಾರಸ, ಬೂಂದಿ, ಜಿಲೇಬಿ ಮೊದಲಾದ ಮಧುರಪದಾರ್ಥಗಳ ತುತ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದರು (ಮಂಜುಕ. ೬೬). **ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ**: ೧. ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಹೋಳಿಗೆ ಹುಗ್ಗಿ ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ ಕಡಬು ಕಜ್ಜಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ವಾಸನೆಯ ತಿಳಿದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೧). **ಕರ್ಜಿಕಾಯಿ**: ೧. ತರಗು ಚಕ್ಕುಲಿ ಕರ್ಜಿಕಾಯ[ಯಿ]ಗಳ ಕರಕೆ ಬಾಯ್ಗನುವರಿಸಿ ಕೊಡಲಾರ್ಗೆಂದು ಮರುಗಿದಳು (ಜಿರಾಮಾ. ೪–೩೧). **ಖರ್ಜಿಕಾಯಿ**: ೩. (ಆಲಂ) ಹುರುಳಿಲ್ಲದವನು; ಹೇಡಿ: ಅಯ್ಯೋ ಬಡಾಯಿಗಾರ ಕೊನೆಗೂ ಇಷ್ಟೇನೆ? ನೀನೊಬ್ಬ ಖರ್ಜಿಕಾಯಿ (ಮಲ್ಲಿ. ೨೦೬). 'ಕರಂಜಿಗೆ₂' ಪರಾ.

[ಕರಂಜಿ + ಕಾಯ್₄. / ತೆಲು. ಕರ್ಜಕಾಯ]

ಕರಂಜಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರಂಜಿಕೆ, ಕರಂಜಿಗೆ₁ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಕಾಯಿ; ಕರಂಡೆಕಾಯಿ: ಕಮ್ಮಿಪ್ಪ ಸುಭದ್ರ ಮಾವಿಡಿ ಕರಂಜಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿಕೆ]ಯಂಬಟೆ ನಿಂಬೆ ನೆಲ್ಲಿಗಾಯ್ ಕಪ್ಪುರಗಂಪನೊಪ್ಪಿಸುತುಮಿರ್ಪ . . . ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೭೧). **ಕರಂಜಿಗೆ₁**: ನೆಲ್ಲಿ ಹಿಪ್ಪಲಿ ಕರಂಜಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಜೀರಿಗೆ] ಬೆಲ್ಲವುದಿ ಬೆಲ್ಲವತ್ತ ಮಾಗುಳಿ ಬಿದಿರಕಳಲೆ . . . ಕಾಯ್ಗಳಿಂದ ಸಮೆದೊಪ್ಪುವುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಗಳಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೬).

[< ಕರಂಡೆ]

ಕರಂಜಿಗೆ₁ 'ಕರಂಜಿಕೆ' ನೋ.

ಕರಂಜಿಗೆ₂, ಕರಜಿಗೆ (ನಾ). = ಕರಂಜಿಕಾಯ್: ಸವೆದ ಗೋದುವೆಯ ಬಟ್ಟಂ ಸಣ್ಣ ಸಿಬೆಲೆಗಳ ಸವನಾಗಿ ಹಪ್ಪಳದಗಲದಲ್ಲಿ ಲತೆಯಿಱಿದು ಅವಕೆ ಹುರಿದೆಳ್ಳು ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿ ಒಂದನಿಮ್ಮಡಿಸಿ ತುಪ್ಪದೊಳಗಡಲು ಅವು ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ರಂಜಿಗೆಯೊಡವು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೪೪). **ಕರಜಿಗೆ**: ಕರಜಿಗೆಯ ಕಾಯಿ ದೋಸೆಗಳ ಹಸನಂ ಪುರೋಹಿತರೆ ಚನ್ನಾಗಿ ಸವಿಸವಿದು ನೋಡಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭–೨೭).

[ಕರಂಜಿ₀ + -ಗೆ₁. / ಮರಾ. ಕರಂಜೀ]

ಕರಂಜಿಗೆ₃ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕರಂಜಿಗೆಯ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಗಜ್ಜೇಶ್ವರ ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೪೦; 1114). [?]

ಕರಂಟೆ, ಕರಟೆ₁, ಗರಟೆ, ಗೆರಟೆ (ನಾ). ೧. ತೆಂಗಿನ ಚಿಪ್ಪು; ಚೊಟ್ಟೆ; ಪರಟೆ: ಸಜ್ಜಕಮಂ ತುಱುಂಬಿ ಮೊಲೆಗಳ್ಗೆ ಕರಂಟೆಮಸಿಕ್ಕಿ ಕಟ್ಟಿ ಸತ್ಕಜ್ಜಳಮಂ ವಿಲೋಚನಯುಗಕ್ಕಿರದೂಡಿ . . . ವೃದ್ಧವಾರಯೋಷಿಜ್ಜನಮೊಪ್ಪಿಸುತ್ತಲ್ಲಿ ವಿಟರಂ ಕರೆಯುತ್ತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೭೧). **ಕರಟೆ₁**: ೧. ಮಾರುಡದ ಕರಟೆವೊಳ್ ಸಂಚಾರಿಸಿ ಸುಟ್ಟು (ಲೋಕೋಪ. ೭–೬೩); ತೆಂಗಿನ ಕರಟೆದೊಳಗೆ ಕಿಱುಬೆರಲ ಗಾತ್ರದ ಪೆಜ್ಜವಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೫೬); ಕೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಗಮನವನ್ನು ಕರಟಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿಶ. ೫೫). ೨. ರಾಟೆಯಲ್ಲಿ ಕದಿರು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಚಿಪ್ಪಿನ ಹಿಡಿಕೆ: ತನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಬಂದಂತೆ ನೆಗಱುತ್ತುಂ ಕರಟದ ಕದಿರಂತೆ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರುಗುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೧೨). **ಗರಟೆ**: ೧. ಜೋಕೆಯಾಗಾದರೊಳ್ಳಿತು ಪಾಲು ಮುಂದೆಯಂದರೆ ಗರಟೆ ನಿನಗೆಂಬರು (ತುರಂಗ. ೪–೫); ಹಗಲೆಲ್ಲ ಗರಟೆ ಹೆರೆಯುವುದಷ್ಟೆ ಕೆಲಸ ಅಂತ ತಿಳಿದಿರಾ? (ಅನಾಥ. ೩೧). **ಗೆರಟೆ**: ೧. ಮರದ ಅಥವಾ ತೆಂಗಿನ ಗೆರಟೆಯ ಸೌಟುಗಳೂ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ (ಆಡುಸೌ. ೩೩); ತೊಟ್ಟಿನಿಂದ ಬರುವ ಮೇಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಒಂದು ಗೆರಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡನು (ಈಕಥ. ೫೨); ಗುಡ್ಡಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹಾಕಿ ತೂತು ಗೆರಟೆಲಿ ನೀರು ಹೊಯ್ದರು (ಗಾದೆ).

[?. / ಮರಾ. ಕರಟೀ, ಕರಂಟೀ. / ಸಂ. ಕರೋಟ, ಕರೋಟೀ= ತಲೆಬುರುಡೆ, ಬಟ್ಟಲು]

ಕರಂಡ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಳವಿರುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ; ಭರಣಿ; ಕರಡಿಗೆ: ತಿಗುರೆಸಿಕ್ಕುವ ಲೇಪಿಸುವ ತಟ್ಟೆಗಳ ತಿಲಕಾಂಜನ ಕರಂಡದ . . . ಸಾದು ಜವಾದಿಗಳ ಸಿಂಪುಗಳೆಸೆದುದು (ಬಸಪು. ೧೨–೧೧). ೨. ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಹೆಣೆದ ಬುಟ್ಟಿ: ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚಿಗಂಜಿದಾತಂ ಪೆರ್ಮಡುವಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಬಾಟ್ಬುಮುದ್ಧತಿಯಿಂ ಕರಂಡಮಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಱುಮುಱಿಯಾಗಿ ಬೇಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೪೬); ಕಸ್ತೂರಿಯ ಕರ್ಪೂರದ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯ ಕಾವಿಗಪ್ಪಡದ ಕರಂಡಮಂ ಕೈಯೊಳ್ಕೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯–೧೮). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. 'ಕರಂಡಹಣ್ಣಿನಗಿಡ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಕರಂಡಕ (ನಾ). = ಕರಂಡ ೧: ಸಕಳ ವಿದ್ಯಾರತ್ನ ಶುಂಭತ್ಕರಂಡಕಮಂ ಕಂಡೆಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೧); ಪ್ರಭಾಮಂಡಲಂ ಮನಃ ಕರಂಡಕದೊಳಾ ಕನ್ಯಾರತ್ನಮಂ ತಳೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೮ ವ); ಚೆಂದಳಿರ ಕರಂಡ ಕಮರವಿಂದದಳ ಸ್ಫುಟಿಕೆ ಕದಳಿಯೆಲೆವಡಲಿಗೆ ಚೆಲ್ವೊಂದಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೪); ಅವರೆಲ್ಲ . . . ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕುಸುರೆಳ್ಳಿನ ಕರಂಡಕವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅತ್ತಿತ್ತ ಹಾರಾಡಿದರು (ರಂಗರೋ. ೧೧೪).

[ಸಂ.]

ಕರಂಡಗೆ, ಕರಡಗೆ (ನಾ). ೧. = ಕರಂಡ ೧ : ಭೂವನಿತೆಯ ಕರ್ಪೂರದ ಕರಂಡಗೆ . . . ಪೊಸವೆಟದಿರ್ಕೆ ಸಪ್ಪಿನ ತಾಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೩೯); ಕಪ್ಪುರದ ಕರಣ್ಡಗೆಗೆಣೆಯಪ್ಪ ಸಭಾಮಂಟಪ[ಕ್ಕೆ] (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೫-೪೨ ; ೯೬೦). ೨. = ಕರಂಡ ೨ : ತುದಿ ಕಂಬಿಯೊಳು ಕರಂಡಗೆಯ ನೊಲಿದೆಳವಡಿಸಿ ಸದಮಳಂ ನಡೆದಂ (ಬಸರ. ಒ-೧೧); ತತ್ಕರಂಡಗೆಯಿಂದಲೊಂದರಲು ನೆಲಕೆ ಬೀಳೆ (ವೀಶೈಪು. ೨-೬-೫). **ಕರಡಗೆ:** ೧. ತುಂಬಿದ ಕರಡಗೆಗಳ ಲೋಲಪುತ್ರರಿಗೆ ನೀಡಿದನು (ಭರಜ. ೨೭-೯೮). ೨. ಹೂವ ಕೊಯ್ಯ ಹೋಗಿ ಕರಡಗೆಯ ಮಱೆದೆ (ಅವಚಂ. ೧೯೩-೮೭೦); ಬಾಸಣಿಸಿದಗ್ಘವಣೆ ಕಯ್ಯ ಕರಡಗೆಯೆಸೆಯೆ (ಕಣ್ಣರ. ದೇ. ೧೩೩-೧೬). [< ಸಂ. ಕರಂಡಕ]

ಕರಂಡಹಣ್ಣಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಕರಂಡಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ, ಕಬಳಿಗಿಡ, ಕಳಾಗಿಡ, ದೊಡ್ಡಕಾವಲಿ, ಹೆಜ್ಜಾರಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೮-೩೨೨). [ಕರಂಡ + ಹಣ್ಣು$_3$ (< ಪಣ್$_2$) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕರಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಭರಣಿ ; ಸಂಪುಟ : ಗುಟ್ಟಿನ ಸಂಗತಿಗೆದೆಯೆ ಕರಂಡಿಕೆ ಮುಚ್ಚಿದ ತುಟಿ ಬೀಗವದಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೬-೧೭).

[ಸಂ. ಕರಂಡಿಕಾ]

ಕರಂಡಿಗೆ, ಕರಡಿಕೆ, ಕರಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ಕರಂಡಿಕೆ : ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಕರಂಡಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ತೆರೆದು ನೋಡಿದಾಗ (ಅಚೋಲೀ. ೬೬). **ಕರಡಿಕೆ:** ೧. ಒಳಕರಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಉಂಗುರವಿದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೨೦೪). **ಕರಡಿಗೆ :** ೧. ಪಚ್ಚೆಯ ಕರಡಿಗೆಗಳೊಳಂ ತೀವಿದ . . . ಸುಗಂಧ ವಸ್ತುಸಂದೋಹಮಂ (ಜಗವಿ. ೬-೧೪ ವ); ಚಾರುಚಂದ್ರೋಪಲದ ಕರಡಿಗೆಯೊಳಾ ನಿಶಾನಾರಿ ನೀಲದ ಹಾರಮಂ ಬಯ್ಚಿದಳೊ (ಹಚಕಾ. ೩-೮೭). ೨. ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಹೆಣೆದ ಬುಟ್ಟಿ : ನಸುಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಾನು ಕರಡಿಗೆ ತುಂಬ ಹೂ ತಂದು ಇಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ಶ್ಯಾಮುತಾ. ೨೯). ೩. ವೀರಶೈವರು ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಲಿಂಗದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ; "ಚೌಕ, ಲಿಂಗದಕಾಯಿ ಅಥವಾ ನಾಗವತ್ತಿಗೆ – ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಇಡುವ ಭರಣಿ" (ಶರಸಾ. ೨೪-೭): ಕರಡಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಶಿವಪೂಜೆಗೆ ಹೋದಂತೆ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಕರಂಡಿಕಾ]

ಕರಂಡೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿಗೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಕಾಯನ್ನು ಬಿಡುವ ಗಿಡ ; ಕರಂಜಿಕೆ : ಬೋಡು ಕಡಲೆಸೊಪ್ಪು, ಕರಂಡೆ, ಮುಂಡಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೭೧-೧೪೬೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರಣ್ಡೈ ; ತುಳು. ಕರಂಡೆ. / ಹಿಂ. ಕರವಂದ]

ಕರಂದಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕರನ್ದಿಗೆ ನಾಮಗ್ರಾಮು (ಮೇ) ಪಶ್ಚಿಮಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ (ಇಆ. VII, ೨೧೩-೬೫ ; ಸು. 10ನೆಯ ಶತ); ಬಳಿಯ ಬಾಡಂ ಕರಂದಿಗೆಯಂ ರಾಯಮುರಾರಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೧, ಜತ್. ೧೦೪-೫೦ ; 1100). [?]

ಕರಂದಿವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕೊಪ್ಪರ ಪಂಚಶತ ಭುಕ್ತ್ಯನ್ತರ್ಗ್ಗತ ಕರಂದಿವ(? ವಾ)ಡೇ ಜಫಿ(?) ತ (?) ದೇಉಲವಾಡ ನಾಮಗ್ರಾಮಃ (ಇಆ. XI, ೧೧೨-೩೨ ; 754).

[ಕರಂದ್ರಿ + ವಾಡ]

ಕರಂಪು 'ಕರಂಬು$_2$' ನೋ.

ಕರಂಬ$_1$ (ನಾ). ಸಸ್ಯದ ದೇಟು,—ಕಾವು : "ಕದಂಬ – ಕರಂಬ" (ಶಮದ. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ) ; "ಕರಂಬವೆಂದು ಹಸುರ ಶಾಕದ ಕಾವು" (ಶಮದ. ನ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕರಂಬ$_2$ (ಗು). ಬೆರಸಿದ ; ಮಿಶ್ರವಾದ. 'ಕರಂಬವಾಸಿಗ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಕರಂಬ, ಕರಂಭ]

ಕರಂಬವಾಸಿಗ (ನಾ). ಬಗೆಬಗೆಯ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ದಂಡೆ, —ಬಾಸಿಂಗ ; ಬೆರಕೆಗಂಪಿನ ಬಾಸಿಗ : ಒಯ್ಯರಮಾದುದಾಯ್ತು ಕಟ್ಟಿದ ಕರಂಬವಾಸಿಗದ ಕುಸುಮವಿಸರದ ಪಸರಂ (ಅನಂಪು. ೪-೭).

[ಕರಂಬ$_2$ + ಬಾಸಿಗ]

ಕರಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಹಿಡಿ. ೨. ಮದುವೆಯಾಗು ; ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡು : ಕಡುಚೆಲುವೊಪ್ಪೆ ಸಾರ್ದ ಪೊಸವೆಣ್ಣದನಾರಯೆ ಮುನ್ನಮೇಂ ಕರಂಬಿಡಿದೆನೊ ಮೇಣ್ ಕರಂಬಿಡಿಯೆನೋ ಎನುತಂ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಂಬಡೆಯದೆ (ಶಾಕುಂತ. ೬೬-೧೧೯). [ಕರ್$_3$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕರಂಬು$_1$ (ನಾ). ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡದ ಭೂಮಿ ; ಸಾಗುವಳಿಯಾಗದಿರುವ ನೆಲ : ಕರಂಬಂ ಮತ್ತರಾಜುಮಂ ಕೊಟ್ಟು ನಿಱಿಸಿದಳೀ ಶಾಸನ ಗಂಭ (ಎಇ. IX, ೨೬೯-೮೬ ; 1117) ; ತೆಂಕಲೆರೆಯ ಮತ್ತರ್ನ್ನಾಲುಕುಂ ಕರಂಬಂ ಮ[ತ್ತ]ರಾಳುಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಕಇಆ. ೮೨-೧೫-೮೬ ; 1117).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರಮ್ಬು]

ಕರಂಬು$_2$, ಕರಂಪು (ನಾ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ ; ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ (?) : ಜಾಜ್ವಲ್ಯಜ್ವಲನ ಕುಂಡಗಳುಂ ಕರಂಬುನಾರ್ಪ ಕರಂಬುಮಂ ಕಂಡು (ಮಹಾನೀ. ೬-೧೧೪ ವ). **ಕರಂಪು:** ನಿಜ ಖಳ್ಗಕಾಳಿ ಕೈಮಿಕ್ಕುದು ತೇಜವಾಂ ಬಿರುದನೆಂಬನ ಮೀಸೆ ಕರಂಪುನಾರ್ಪಿನಂ ಪೊಕ್ಕಳವಾಯ್ತು ರಾಜಗುಣವೀಕ್ಷಿಸಲೀ ಕಲಿವಿಷ್ಣುಭೂಪನೊಳ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭೧-೧೯ ; 1160). [?]

ಕರಂಭ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ, —ಖಾದ್ಯ ; "ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿದ ಹುರಿಹಿಟ್ಟು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ) : "ಕರಂಭಃ, ದಧಿಸಕ್ತುಃ— ಈ ೨ ಮೊಸರೊಳ್ ಕಲಸಿದ ಸತ್ತುಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೬).

[ಸಂ.]

ಕರಂಭಕ (ನಾ). = ಕರಂಭ. [ಸಂ.]

ಕರಂಭತ್ತ (ನಾ). ಕರಗಸ ; ಗರಗಸ : ಕದನಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ ಮಣ್ಡಲೀಕಕುಮುರ ಜಗದಳನರಿಮಂಣ್ಡಲೀಕ ಕುಮುರ ತಲೆಯ ಕರ[ಂಭ]ತ್ತ (೦) ನೀವರದೇವ (ಕಇ. II, ೬-೧೬ ; 1030).

[< ಪ್ರಾ. ಕರಪತ್ತ. / ಸಂ. ಕರಪತ್ರ]

ಕರಕ (ನಾ). ೧. ಕಮಂಡಲು ; ಜಲಪಾತ್ರೆ : ಕರಕಧಾರಕನಾಗಿ ಯಕ್ಷಮಾಲಿಕನಾಗಿ ನಿರುತಮುಂ ರತಿಮುಕ್ತನಾಗಿ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿ . . . ಹೇಮಕೂಟಾಚಲಂ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಚೆಬಪು. ೩೪-೧೪) ; ಸ್ಥವಿರನು [ಒಂದು] ಧರ್ಮ ಕರಕದಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಬುದ್ಧಪ. ೯೩ ಮಿಲಿಂದ). ೨. ಆಲಿಕಲ್ಲು ; ಆಣಿಕಲ್ಲು : "ಕರಕಃ, ಘನೋಪಲಃ – ಈ ೨ ಆಲಿಕಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೫೯) ; ಕಾರಮುಗಿಲ್ ನೀರ್ಮೊಗೆಯಲ್ ವಾರಿಧಿಯೆಂದೆಜಗಿ ಸುರಿವ ಕರಕಂಗಳವೊಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೫೧) ; ಕುಡುಮಿಂಚಂ ಕುಡುದಾಡೆಯೊಳ್ . . . ಕರಕಮುಂ ಚಂಚತ್ತುಷಾರಂಗಳೊಳ್ ಪಡೆದು (ದಶಕು. ೯-೨೫) ; ಸಲಿಲದೊಳ್ ಕರಕ ಕಟ್ಟನೆ ಕರಗುವಂತೆ (ಮದೇಪು. ೩೩-೩೪). ೩. ದಾಳಿಂಬ ; ದಾಡಿಮ : ಕರಕದ ಬಿತ್ತಿನ ಸಾಲೆ ಕೆಂಬಲ್ಲಾಗೆ ಮಱಿದುಂಬಿ ಕುಂತಳವಾಗೆ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೨೫-೩೬). ೪. ಕಾಡು ; ಅರಣ್ಯ. ೫. ಅಳಲೆಯ ಮರ. ೬. ಪಕ್ಷಿಯ ಗೂಡು. ೭. ಕರಗ ; ನೀರು ತುಂಬುವ ಕೊಡ : "ನೀಡ ಕಮಂಡಲಾಭಯ ಘನೋಪಲಮುಂ ಕರಗಂ ವನಾಂತರಂ ದಾಡಿಮಮಿಂತಿವೈದೆ ಕರಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೫೧). [ಸಂ.]

ಕರಕಕಾಯಿ (ನಾ). ಅಳಿಲೆ ಕಾಯಿ : ಕರಕಕಾಯಿ, ಉಸಿರಿಕಾಯಿ ಇದ ಸರಿಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೩೪).

[ಕರಕ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕರಕಟಿಗ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ಮೂಟೆ (?): ಪಟಳಕ್ಕೆ ಪುಟದೆಜುಂ ಭಣ್ಣಯಂ [೯೫] ಕ್ಕೆ ದೆಜುಂ ಗೋಣಿಯುಂ ಕರಕಟಿಗ ೧೬ ಸೀರೆಯುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೮೩–೧೦ ; 1017). [?]

ಕರಕಟ್ಟು (ನಾ). ಕಟ್ಟುಪಾಡು ; ವಿಧಿವಿಧಾನ (?): ನಂದಿಮುಖದಲಿ ದ್ವಿಜ ವಸಿಷ್ಠನು ಮಿಂದು ಪರ್ಜನ್ಯಾಂಗಹೋಮುವ ಸಂದ ಕರಕಟ್ಟುಗಳ ಮೇಳವಿಸಿರುತ ಕೇಳಿದನು (ಸಂಭಪ. ೨೫–೨೨).
[ಕರ ? + ಕಟ್ಟು$_{2}$]

ಕರಕದರಿ (ನಾ). ಜೋಗೇರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ: ಜೋಗೇರು ಅಥವಾ ಬಾಳಸಂತೋಷರು :– ಇವರು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮರಾಠೀ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇವರೊಳಗೆ ಹತ್ತುವೊಳಜಾತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವು ಹ್ಯಾಗಂದರೆ – ೧. ಬಾಬನಿ . . . ೫. ಕರಕದರಿ (ಕಭಾಗೆ. ೨೧೧). [?]

ಕರಕನ್ನ (ನಾ). ಕರಿಕಾದ ಅನ್ನ ; ಹೊತ್ತಿ ಕಪ್ಪಾದ ಅನ್ನ : ಮುಗುವಿಗೆ ಕರಕನ್ನ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೮೯) ; ಇರಲೆನೆಗೆ ಕರಕನ್ನ ಉಣ್ಣಲು (ಕವಿಪು. ೧–೩). [ಕರಕು (< ಕರಿಂಕು) + ಅನ್ನ$_{3}$]

ಕರಕರ, ಕರಕರಿ, ಕರಕರೆ, ಕರಿಕರೆ (ನಾ). ೧. ಅಗಿಯುವಾಗ ಆಗುವ ಹಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದ; ಕೊಯ್ಯುವಾಗ ಇಲ್ಲವೇ ಕತ್ತರಿಸುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ ; ಹುರುಬರಕಾದ ವಸ್ತು ಕೆರೆಯುವ ಶಬ್ದ : ಸಿಕ್ಕಿದುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕರಕರ ತಿಂದು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ) ; ಕಟುಕನಂತೆ ಆದರ ಕತ್ತನ್ನು ಕರಕರ ಕೊಯ್ದನು (ರೂಢಿ). ಲೇಖನಿಯ ಮುಳ್ಳು ಕರಕರ ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಿಂಸೆ; ಕಿರುಕುಳ; ಕಾಟ; ಪೀಡೆ: ಕರಕರದ ನುಡಿಯನಾಲಿಸಿದನಾತುರದಿಂದ ಕರಗಿತತಿಧೈರ್ಯ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೮–೧೧). **ಕರಕರಿ** : ೨. ಹರಕದಾಸ ನಾನು ಕರಕರಿಯನು ಮಾಡಿ ಪರರ ಪೀಡಿಸಿ ಉದರವೊರೆವ ದಾಸನು ನಾನು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೭೪–೨) ; ಕಪ್ಪು ಹೆಂಡತಿಯಂತ ಕರಕರಿ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ (ಗರತಿ. ೧೨೮). **ಕರಕರೆ** : ೨. ಕರಕರೆ ಸಂಸಾರವ ನೀಗುವವರಾಗಿ (ಪುರಂದ. ೧–೭೯–೯); ಕರೆದ ಮೇಲವರಿತ್ತ ಬಾರದರೆಮಗೆ ಕರಕರೆಯೆನೆ ನಕ್ಕರೆಲ್ಲ (ಭರಚ. ೪–೨೬) ; ಕರಕರೆಯೇಕೆ ಸಾಕು ಚಿಕದೇವನೃಪಾಲಕನೊಲ್ಮೆವೆತ್ತಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೩–೪) ; ಕಿವಿ ತುಂಬ ಕರಕರೆಯಾದರೆ . . . ಜಪವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಬೇಕು ಅಂದರೆ ಹೇಗೆ ? (ಸರಸ. ೧೧); ಕರಕರೇ ದೇವರಿಗೆ ಕಾಯಿ ಬಾಳೇಹಣ್ಣು (ಗಾದೆ). **ಕರಿಕರೆ** : ೨. ನಾರಾಯಣನ ಮಾಯೆಯ ಕರಿಕರೆಗೆ ಶಿಲುಕಿದೆನು ಶಿವಶಿವ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೫–೮) ; ವಿರಹದಿ ನೊಂದವಳ ಕರಿಕರೆಗೆ ಗುಜುಮಾಡದಿರು (ನಳಚ. ೨–೩೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರಕರ ; ತುಳು. ಕರಕರ ; ತೆಲು. ಕರಕರ, ಕರಕರಿ]

ಕರಕರಸು ‘ಕರಕರಿಸು’ ನೋ.

ಕರಕರಿ ‘ಕರಕರ’ ನೋ.

ಕರಕರಿಸು, ಕರಕರಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡು; ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು; ಪೀಡಿಸು: ಕರಕರಿಪ ಜೈನಮತಮಂ . . . ಕಳೆದು (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೮೦–೨೩) ; ಕಾಳ್ಗಿಡಿವ ಕರಕರಿಪ ಸೆಣಸುವ ತಪ್ಪ ಸಾಧಿಸುವ . . . ಮಾರಿಗಾಜಡೆ ಸತ್ತು ಹುಟ್ಟುತಿಹರವನಿಪನ ಸತಿಪುತ್ರರು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩) ; ಕಂಡೊಡೆ ಕರಕರಿಸೆಂ ಪೊಯ್ದೊಡಂ ಬಯ್ಯಂ[ಯ್ಯೆಂ] (ಅಸಂಪು. ೮–೧೩); ನಮ್ಮನು ಕರಕರಿಸಬೇಡೇಳಿ (ತೊರರಾ. ೭–೧೨–೧೬). **ಕರಕರಸು** : ಸಕಲಮುನಿಕುಲವನು ಕರಕರಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ತರತರಿಸಿ] ಸಂಸಾರದಿರವಿನಿಂ ಸರ್ವರಂ ಮರುಳು ಮಾಡಿತ್ತು (ಮನೋವಿ. ೧–೪೦) ; “ಅಲೆದಲೆದು ಕಾಡಿ” (ಮನೋವಿ. ಟೀಕು). [ಕರಕರ + –ಇಸು$_{3}$]

ಕರಕರೆ ‘ಕರಕರ’ ನೋ.

ಕರಕರೆಗೊಳ್, ಕರಕರೆಗೊಳು, ಕರಿಕರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊರಗು; ವ್ಯಥೆಪಡು ; ಪರಿತಪಿಸು ; ಬೇಸರಿಸು : ನಿನ್ನ ನಿಜಜನಕನಳಿದೀವೂರ ಕಾನನದೊಳು ಮಾತೇನು ಮೃಗವಾಗಿ ಜನಿಯಿಸಿದನವನೊಳಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಮಾಡಿ ಕರಕರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕರಿಕರೆ]ಗೊಂಬರೇ ಜನವಿನೂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೯–೩೦). **ಕರಕರೆಗೊಳು** : ೨. ಉತ್ಸುಕನಾಗು ; ಹಂಬಲಿಸು: ಪುರಜನಗಳು ನಿನ್ನ ಬರವ ಹಾರುತ ಕರಕರೆಗೊಳುತಿಹರೇಳು ಬೇಗ (ಭರಚ. ೪೪–೯). **ಕರಿಕರೆಗೊಳ್** : ೧. ಅರಸು ಸುಷೇಣನೆಂಬವನತಿರೋಗದಿ ಮರಣವನೆಯ್ದೆ ಮತ್ತವನ ವರಮಾತೆ ವಸುಮತಿಯೆಂಬಳವನ ಮೇಲೆ ಕರಿಕರೆಗೊಂಡಾರ್ತದಿಂದ (ನೇಮಿಸಂ. ೩೩–೭೧).
[ಕರಕರೆ (< ಕರಕರ) + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕರಕರೆಗೊಳು ‘ಕರಕರೆಗೊಳ್’ ನೋ.

ಕರಕಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯಿಸು (?): ಶಕ್ತಿಗಳೊಳು ನೀನೋರ್ವಳೆಂತಧಿಕವಖಿಳಾಮರರ ಮಧ್ಯದೊಳಗಾನೆಂತು ಮಿಗಿಲೆಂತುಟೊ ಶರ್ವಿ ಕರಕಲಿಪ ಮಂತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕಿದೇ ಉರ್ವಿಯೊಳು ಮಿಗಿಲುಮಿಗಿಲೆಂದುದೆನ್ನಯ ವಾಕ್ಯ (ವೀಶೈಪು. ೭–೧೨–೩೫). [?]

ಕರಕಲುರೋಗ (ನಾ). ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಸೊರಗಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ರೋಗ ; ಕ್ಷಯ : ಮಗು ಕರಕಲುರೋಗದಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕರಕಲು ? + ರೋಗ]

ಕರಕವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಆಲಿಕಲ್ಲುಗಳ ಮಳೆ: ಖೇಚರವಿಮಾನಕೇತನದ ಕೋಳೊಳಂಬುದಮುಕ್ತಾಸಮುದಯಮುದಿರ್ದೊಪ್ಪಿದುವ ಭ್ರಮಾರ್ಗದಿಂ ಸುರಿವ ಕರಕವೃಷ್ಟಿವೊಲಿನಿಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೪).
[ಕರಕ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಕರಕಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಕಷ್ಟ, —ತೊಂದರೆ. ೨. ಹೀನತರವಾದುದು ; ಕೀಳಾದುದು : ನಾಯಿಂದಲೂ ಕರಕಷ್ಟ ಕೆಲವು ದೈವಂಗಳು (ಬಸವ. ೫೫೫); ತರವಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಅನ್ಯರ ವಧುವ ಬಯಸುವದು ಕರಕಷ್ಟ ಬೇಡ ಕಾಣೊ (ಪಾಂಡಚ. ೩೦–೧೪). [ಕರ$_{3}$ + ಕಷ್ಟ]

ಕರಕಾನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : (ವೈಔಗಿ. ೧೪–೨೬೩). [?]

ಕರಕಾಜಿ (ನಾ). ಪಾರುಪತ್ತೆಗಾರ (?): ಇರುಗೋಣದೇವ ಕರಕಾಜಿ ಚೆಂನಸದಾಶಿವ ದೇವರ ದಿಬ್ಯ ಶ್ರೀಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕರು (ಎಕ. X, ಬಾಗೇಪ. ೩೫–೧೬ ; 1560). [?]

ಕರಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಉಡಿಪ್ಪೆಬಳ್ಳಿ, ಕರಕಿ (ವೈಔಗಿ. ೪೧–೮೦೫). [?]

ಕರಕು$_{1}$ ‘ಕರಿಂಕು’ ನೋ.

ಕರಕು$_{3}$ ‘ಕೆರಂಕು$_{2}$’ ನೋ.

ಕರಕೂನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಗೂನು ಉಳ್ಳವನು: ಶರಣಾಳಿಗಮನದುಗುಡವ ನೀಗಿಸುವ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಕುಷ್ಠ ಕರಕೂನರಂ ಶುದ್ಧೈಸಿ ಕೊರಡು ಕೊನರಿಸಿ ಬರಡ ಕರಸಿ ಬಂಜೆಯಗರ್ಭದಲಿದು ಮಕ್ಕಳ ಕೊಡುತಿರ್ದನೂ (ಚೋರಬ. ೨–೧೨).
[ಕರ$_{1}$ (< ಕರಂ) + ಕೂನ$_{1}$]

ಕರಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಮಂಡಲು ; ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ : ಪಾಪಕರ್ಮನವಂ ಮಾವನೆ ನಮ್ಮ ಕರಕೆಯೊಳ್ ಕಲ್ಲನಿಕ್ಕುವಂ ನಿಕ್ಕುವಂ ಪ್ರಭಾಕರಮಿತ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೭೦) ; ಒಡೆದೋಡು ಎನ್ನ ಮನೆಯಲಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಯ್ಯಾ ಕೊಡು ದೇವ ಎನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ಕರಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಿಕೆ, ಗರಿಕೆ]ಯ (ಬಸವ. ೪೫೬ ; ಪದಗೋ. ೧೧೮–೧೨೭ ನೋ). ೨. ಆಲಿಕಲ್ಲು (ಕಿ). [ಸಂ. ಕರಕ]

ಕರಕೆಡೆನೋಡು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ತುಚ್ಛವಾಗಿ ನೋಡು; ಅತಿಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣು: ಏನ ಮಾಡಿದಡೆಯೂ ನಾನು ಅಂಜುವಳಲ್ಲ . . . ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯ ಕರಕೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಕೆಡ, ಕರಕಡೆ, ಕರಕೇಡ, ಕರಕರಕಾಡಿ] ನೋಡಿದಡೆ ಒಡಲನೂ ಪ್ರಾಣವನೂ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿಸಿ ಶುದ್ಧಳಹೆನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೦–೬೪).
[ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ಕೆಡೆ$_1$ + ನೋಡು]

ಕರಕೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಸೂಗಿ. ೪೦–೭೯೭). [?]

ಕರಕೋಪಲ (ನಾ). ಆಲಿಕಲ್ಲು: ಕಱೆದುವು ಕಾಳಿಮಮಂ ಮುಂ ಕಱೆದುವು ಮಿಂಚಂ ಬೞಿಕ್ಕೆ ಕರಕೋಪಲಮಂ ಕಱೆದುವು . . . ಮುಗಿಲೆಳಗಾರೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪–೩೮). [ಕರಕ + ಉಪಲ]

ಕರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ಮೆಱೆವಂಗ ಪ್ರತ್ಯಂಗೋಪಾಂಗ . . . ಹಿರಿದಂಗಹಾರಮಂಡಲ ಕರಕ್ಷೇತ್ರದ ಬಿರುದಿನ ನಾಟ್ಯವಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೮–೬೩). [ಕರ ? + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕರಗ (ನಾ). ೧. ನೀರು ತುಂಬುವ ಕಲಶ, —ಕೊಡ: "ಕರ್ಕರೀ, ಕರಕಃ – ಈ ೨ ಕರಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೨); ಪಿರಿಯ ಕರಗಮಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ . . . ನೀರ್ಗಳಂ ತಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೩–೨೮); ಸುತ್ತಿದ ಕರಗದ ನೀರುಮನೆತ್ತಿದ ಬೋನಮುಮನಿದಿರೊಳಿಟ್ಟರೆ (ಆದಿಪು. ೯–೧೨೬); ಕರಗದ ನೀರಂ ತಂದು ಕಾಲ್ಗಂ ಕೆಯ್ಗ ಮೆಱೆದು (ಜೀವಸಂ. ೧೯೯–೩೫ ವ). ೨. ಒಂದು ಉತ್ಸವದ ಹೆಸರು; ಭಕ್ತರು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಲಶವನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಡೆಸುವ ಉತ್ಸವ: ರಾತ್ರಿ ಕರಗವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದೆನಾದುದರಿಂದ . . . ಹೆಚ್ಚಿನ ನಿದ್ದೆ (ವಿಳಜೀ. ೧೧೨); ಬೆಂಗಳೂರು ಕರಗ (ರೂಢಿ). ೩. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಜಾನಪದ ನೃತ್ಯ ಭೇದ: ತಮಿಳುನಾಡು ಮತ್ತು ಮಲಬಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕರಗಂ ನೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇದನ್ನು 'ಕುಡುತ್ತು' ನೃತ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಭಾರಜಾ. ೧೨೫).

ಕರಗದಮ್ಮ = ಕರಗದ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವ ದೇವತೆ: ನಮ್ಮ್ಮಗೆ ಕುಲದೈವ ಭೈರವರ ಜನಕ ತಾನು ಮನೆ ದೇವರು ಕರಗದಂಮನ ಪತಿ ತಾನಾದ ಕಾರಣ ನಂಮ್ಮಗೆ ದೇವತಾಂತರವಿಲ್ಲ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೪೦–೬; 1428 ?). ಕರಗದವರ್ = ಕರಗ ಹೊರುವವರು: ಕರಗದವರಂತೆ ಸೂೞಾಯ್ತರಂತೆ ಕಂಚುಕಿಗಳಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೧೯).
[< ಸಂ. ಕರಕ]

ಕರಗಂದುಗ (ನಾ). ಕೈ ಚೆಂಡು: "ಸೆಂಡು" (ಚತುನಿ. I, ೧೦೪).
[ಕರ$_3$ + ಕಂದುಗ (< ಕಂತುಕ)]

ಕರಗಂಧ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಪೃಥಕ್‌ಪರ್ಣಿ (ಕ). ೨. ಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು; ಕರಿಕೆ: "ಕರ[ಪಾಠಾಂ. ಖರ]ಗಂಧಮೆನಲು ಕರಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೪). [< ಸಂ. ಖರಗಂಧಾ]

ಕರಗಂಬೊಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕರಗವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳು, —ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು: ಕೆಲಸಂಬೊಕ್ಕಂ; ಕರಗಂಬೊತ್ತಂ (ಶಮದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಆಲಂ) ದೀಕ್ಷೆ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ದೇವಾಸುರಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರಗಂಬೊತ್ತಳೆಂಬಂತನವರತ ಬಾಷ್ಪವಾರಿಧಾರಾಪೂರ ಪರಿವಾರಿತ ಪಲ್ಲವನೇತ್ರೆಯುಂ (ಗದಾಯು. ೧–೫೫ ವ).
[ಕರಗ + ಪೊಱು]

ಕರಗತ (ನಾ). ಕೈವಶ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು; ಅಧೀನ: ತಾಯೆ ಕರಗತದ ಸಿರಿಯನವಸಿ ವನಕ್ಕೈದುವುದನೌಚಿತ್ಯ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೧೦); ಆ ಗೊಲ್ಲನು ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯವು ಹೇಗೆ ಕರಗತವಾಯಿತೆಂಬ ವಿಷಯವುಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಿರುವಂತೆ . . . ಇದ್ದನು (ಕವಿಕ. ೯). [ಕರ$_3$ + ಗತ]

ಕರಗಪಡಿ 'ಕರಗುಪಡಿ' ನೋ.

ಕರಗಬಳ 'ಕರಗವಳ' ನೋ.

ಕರಗಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಕರಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ: ಯಿಟ್ಟಯ್ಯನು ಕಣಯ್ಯಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಕರಗಮಾನ್ಯ ಹೊಲ ಖ ೧ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೯೯–೩; ?). [ಕರಗ + ಮಾನ್ಯ]

ಕರಗವಳ, ಕರಗಬಳ (ನಾ). ಕೊಡದಿಂದ ನೀರನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು; ನೀರಿನ ಆಳು: ಆರೋಗಿಸಿದಿಂ ಬೞಿಕ್ಕೆ ಕರಗವಳನೆಱೆದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಹಿಮಶಿಶಿರ ಸುರಭಿವಾರಿಯಿಂ ಕರತಲಪ್ರಕ್ಷಾಲನಂಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೨ ವ). **ಕರಗಬಳ**: ವರುಣನೇ ಕರಗ[ಬಳ]ನಾಗೆ ತಾರಾಬಳಮೇ ಬಳಮಾಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i; ೧೩೯–೨೭; 1074).
[ಕರಗ + –ವಳ (< –ವಾಳ$_1$)]

ಕರಗವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕರಗವನ್ನು ಹೊರು: ತಾರಕೆಗಳೆ ಕೈದೀವಿಗೆಯಾಗೆ ನಕ್ಷತ್ರಮೆ ಹೂಮಾಲೆಯಾಗೆ ಜವನೆ ಸುರಿಗೆವಿಡಿವನಾಗೆ × × × ದೇವನೆ ಗಳೆವಿಡಿವನಾಗೆ ವರುಣನೆ ಕರಗವ[ವಿ]ಡಿವನಾಗೆ ಧನದನೆ ಭಂಡಾರಿಯಾಗೆ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೧೧–೨೨; 1196). [ಕರಗ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕರಗಲಂತಿಕೆ, ಕರಗಳಂತಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಗಡಿಗೆ; ನೀರಿನ ಕೈಗಿಂಡಿ (ಕ). **ಕರಗಳಂತಿಕೆ**: "ಕರಗಳಂತಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಯೆನಲು ಕೈಗಡಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೪). [ಸಂ. ಕರಗಲಂತಿಕಾ (ಕರ + ಗಲಂತಿಕಾ)]

ಕರಗಳಂತಿಕೆ 'ಕರಗಲಂತಿಕೆ' ನೋ.

ಕರಗಳಂತಿಗೆ (ನಾ). = ಕರಗಲಂತಿಕೆ: "ಕರಗಳಂತಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ಯೆನಲು ಕೈಗಡಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೪).
[< ಸಂ. ಕರಗಲಂತಿಕಾ]

ಕರಗಸ$_1$, ಗರಗಸ$_1$ (ನಾ). ಮರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ಮಾಡಿರುವ ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಮರಂಗಳಂ ಪೋೞ್ವಂತೆ ಕರಗಸಂಗಳಿಂದಮುದ್ದಂ ಪಿಡಿದು ಪೋೞ್ವುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೬–೩೦); ಅರಸಂಕ ಕರಗಸಂ ಬಿರುದರಂಕುಶ ವೈರಿವನದಾವಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೩–೩೭; 1164); ಭಕ್ತಿಯೆಂಬುದ ಮಾಡಬಾರದು ಕರಗಸದಂತೆ ಹೋಗುತ್ತ ಕೊಱೆಯುವುದು ಬರುತ್ತ ಕೊಯ್ವುದು (ಬಸವ. ೨೧೨); ಕರಗಸದ ನಡು ಬಡವಾದರೆಯು ಕುಯಿದ್ದಕ್ಕದೇತರುವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೨೮). **ಗರಗಸ$_1$**: ಗರಗಸದಂತೆ ಮೆಯ್ಯಂ ಕೊಱೆವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೩); ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣಗುಂಟೆ ಗರಗಸವು (ಚಿಬಪು. ೧೦–೭೦); ಗರಗಸವೇಕೆ ಕದಳಿಗೆ (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೭–೨೨).
[ಪ್ರಾ. ಕರಕಯ, ಕರಗಯ. (< ಸಂ. ಕ್ರಕಚ)]

ಕರಗಸ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕರಗಸಿಗ (ನಾ). ಕರಗಸದಿಂದ ಕೊಯ್ಯುವವನು; ಮರ ಕೊಯ್ಯುವವನು; ಬಡಗಿ: ಕರಗಸಿಗರೊಂದು ಭಾಗಂಬರಂ ಸೀಳ್ದು ಸೂಲ ತಲೆಯೊಳ್ ಕೀಲಂ ಬೆಟ್ಟಿರ್ದ ಮರನಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೩೦–೪).
[ಕರಗಸ$_1$ + –ಇಗ]

ಕರಗಹಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಹಿ; ಅತಿ ತಿಕ್ತ: ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಮನುಜರಿಗೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಕರಗಹಿ ಕಾಣಾ (ದೇವಾವ. ೨೦–೩೦).
[ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು)]

ಕರಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕೊಡಬೇಕಾದ ಕರಗಳನ್ನು ಕೊಡದೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು (Tax–evader ಪತ್ರಿನಿ. ೮೧). [ಕರ$_3$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕರಗಾಣ (ನಾ). ಕೈಗಾಣ: ಎರಡು ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಯುಂ ನಿಲಲಕ್ಕಂಮೊನ್ದು ಪೊಟಿ ನಿವೇದ್ಯಮುೞಿ ಕರಗಾಣದೆಣ್ಣೆಯುಮಿನ್ತಿನಿಸುವ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೪–೧೩; 1021). [ಕರ$_3$ + ಗಾಣ$_1$]

ಕರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಾಗಿಸು; ದ್ರವರೂಪಗೊಳಿಸು : ಕಾಯ್ದ ವಜ್ರಮೂಷೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಲೋಹಮಂ ಕರಗಿಸುವಂತೆ ಕರಗಿಸುವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೫ ವ); ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕಲ್ಲಂ ಕರಗಿಸುವೆನ್ನ ಸುಧಾಮಯ ಕರಂಗಳಿಂ ಹರನ ಚಿತ್ತಮಂ ಕರಗಿಸುವೆಂ (೧೦ಕ. ೭–೬೪); ಹದದಿ ಕರಗಿಸಿದ ತುಪ್ಪದೊಳ್ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೩೬); ಅದುರನ್ನು . . . ಕುಲುಮೆಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಕರಗಿಸುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೪೪). ೨. ಸವೆಯಿಸು; ನವೆಯಿಸು; ಕೃಶಮಾಡು : ಘನತಮಮಂ ಕರಗಿಸಿ ಭಾಸ್ವತ್ಕರಂಗಳಿಂ ಗಗನತಳಕ್ಕಿರದಡರ್ವ ವಿಸ್ಫುರದ್ದಿನಕರನಂ . . . ಕಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೮); ಕರಗಿಸುತಿರ್ದಪೆಯೆನ್ನಂ ಮರಣಮನೆಮಗೇಕೆ ಮಾಡೆ ವಿಧಿ (ಕಾದಂಉ. ೬೭೧); ತನುವಂ ತಪದಿಂ ಕರಗಿಸುವೀ ನಿಸ್ಪೃಹತ್ವಮಂ ತಾಳ್ದುವನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೪೬); ಕರಗಿಸುವಂತೆ ಗರ್ವಘನಜಾಳಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೨೫). [ಕರಗು (< ಕರಂಗು) + –ಇಸು$_3$]

ಕರಗು 'ಕರಂಗು' ನೋ.

ಕರಗುಪಡಿ, ಕರಗಪಡಿ (ನಾ). ೧. ಮಾರಾಟ; ಖರ್ಚಾಗುವುದು : ಕೊರವನ ಬಾಳೆಯ ಗೆಂಡೆಯ ಮಿೂನಿನ ಕರಗುಪಡಿಯನ್ನೈದಲ್ಪಹುದು ಹೊರಗಾವುದ ನೋಡದೆ ಕಂಗಳ ಖೇಚರಿಯೊಳ್ ನಿಲಿಸಿದರೇನಹುದು (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೧೨–೧೪); ಆಯಾದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದದ್ದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಕರಗುಪಡಿಯಾಗುತಿತ್ತು (ಮಾಮರಾ. ೧೨೪). ೨. ವ್ಯಾಪಾರೀಸರಕುಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ; ಮಾರಾಟ ತೆರಿಗೆ (ಕ್ರೈಸ್‌ಗ. ೫೫೨). **ಕರಗಪಡಿ** : ೧. ಹಸುರುವಾಣಿಯ ಜಿನಸುಗಳು ಕರಗಪಡಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪಣ್ಯದ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೭).

[ಕರಗು (< ಕರಂಗು) + ಪಡಿ$_3$]

ಕರಗುಹ (ನಾ). ಕರಗುವಿಕೆ; ಕ್ಷೀಣಿಸುವುದು : ಅನವರತ ದಾಸೋಹದಲ್ಲಿ ಮನ ಬೆರಸಿ ನಿಜತನು ಕರಗುಹಂ (ಶಿವಗೀ. ೧೬–೬೦).

[ಕರಗು (< ಕರಂಗು) + –ಹ$_2$]

ಕರಗ್ರ (ನಾ). ಬಾಳೆಯೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರ ಅಥವಾ ಕುಡಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಉಳಿದ ಭಾಗ; ಬಾಳೆಯೆಲೆಯ ಬುಡದ ಭಾಗ; ಕಡೆಬಾಳೆ : ನಿನಗೆ ಅಗ್ರ ನನಗೆ ಕರಗ್ರ (ರೂಢಿ). [ಕರ ? + ಅಗ್ರ$_1$]

ಕರಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಕೈ ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಮದುವೆ : "ಪರಿಣಯನಮುಪಯಾಮಮುದ್ವಾಹಮಾ ಕರಗ್ರಹಣಂ ವಿವಾಹಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೧–೭); ವಧೂವರರ್ಕಳ ಕರಗ್ರಹಣಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದಾ ಕ್ಷಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೬೫). [ಕರ$_3$ + ಗ್ರಹಣ]

ಕರಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?) : ಕಕ್ಕೆ, ತಂಗಡಿ, ಕರಚಿ, ಹುಣಿಸೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). [?]

ಕರಚಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರಚುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಪಂಗಡ (?) : ಕರಚುಗರ ಗುಜಯ್ಯಂಗೆ ಪೊನ್ನಳಜು ಒಮ್ಮರ್[ತ್ತ]ಲಂ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೩–೧೭; 986). [?]

ಕರಚುರಿ 'ಕರಾಚೂರಿ$_1$' ನೋ.

ಕರಚೋ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು : ಕರಚೋ ಅಥವಾ ಆಸನ ಗುರಗಿ (ಅಂಜುನ) ಸುಂದರ ಸರಳ ಎತ್ತರ . . . ಎಲೆಗಳನ್ನು ದನಗಳು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತಿನ್ನುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೭). [?]

ಕರಜ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಹುಲಿಗಿಲ ಮರ; ಕರಂಜ : ಕರಜಂ ಕುಂದುರು ಜಟಿಮಾಂಸಿ ರುಜೆಯಿವಂ ಸವನೆಗೊಂಡು ದೇಹಮನಿಂಬಾಗಿರೆ ಧೂಪಿಸಿದೆಂದು ಮನೋಹರಗಂಧಂ ತಾನದಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೨೯). [< ಸಂ. ಕರಂಜ]

ಕರಜ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ಉಗುರು : ಕೈತಕದಳಮಂ ತುದಿಗೊಂಡು ಕರಜಮೊಪ್ಪಿದುದವಳಾ (ರಾಜಶೇ. ೭–೪೩). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿದುದು. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕರಜ$_3$ (ನಾ). (?) : ನೇಸಜಿಗೆಯ ಕರಜದ ಕಡಿಮಣ್ಣಕೋಲಲ್ ಶ್ರೀ ಹಬ್ಬೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಂಮ ೮೦೦ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೭–೬೦; 1219). [?]

ಕರಜಾಂಶು (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಕಾಂತಿ, —ಹೊಳಪು : ನವಕರ್ಣಿಕಾರಮಂ ಕೊಯ್ವಳ ಬೆಳ್ಪೆಸೆವ ಕರಜಾಂಶು ತಳ್ತಿರೆ ರಸಲಿಪ್ತಂ ಕನಕ ಚಷಕಮೆನೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೮). [ಕರಜ$_2$ + ಅಂಶು]

ಕರಜಾತ (ನಾ). ೧. ಉಗುರು : ಕಚ್ಚಿ ಕಬರುತ ಮುರಿದು ಕರಜಾತ ರದಂಗಳಿಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೩೧–೩). ೨. ಗುರುಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದು ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತನಾದವನು; ಮರಿಸ್ವಾಮಿ; ಶಿಷ್ಯ: ಗುರು ಕರಜಾತರಾಗಬಾರದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೯–೧೬೩); ಗುರು ಕರಜಾತನಾದೆನಾಗಿ ಆಣವಮಲ ಹೋಯಿತ್ತಯ್ಯ ಎನಗೆ (ಅಖಂಡೇ. ೮೨–೭೫). [ಸಂ.]

ಕರಜಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರಜಿಗೆ 'ಕರಂಜಿಗೆ$_2$' ನೋ.

ಕರಜಿಗೆಕಾಯ್ (ನಾ). = ಕರಂಜಿಕಾಯ್ : ಕರಜಿಗೆಕಾಯತಿರಸ ಮನೋಹರದುಂಡೆ ತರಗುಚಕ್ಕುಲಿ ಬೀಸುರಿಗೆಯ ಗರುಗದ ಮುತ್ತಿನ ಸರವುದ್ದಿನೊಡೆಗಳ ತರುಣಿಯರಿಕ್ಕಿದರಾಗ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೨–೧೩೭).

[ಕರಜಿಗೆ$_0$ + ಕಾಯ್$_4$]

ಕರಜಿಗೆಹಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು : ಯೆಲದಹಣ್ಣು ಕರಜಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಕಳವಿಗೆಯ ಮೊದಲಾದುವ ಪಣ್ಣುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೩೨–೧೫).

[ಕರಜಿಗೆ$_0$ (< ಕರಂಜಿಕೆ ?) + ಹಣ್ಣು$_3$ (< ಪಣ್$_3$)]

ಕರಜೀಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರಟ$_1$ 'ಕರಂಟ' ನೋ.

ಕರಟ$_2$ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಲ : "ಕರಟಂ ಕಟಂ ಗಂಡಮೆನಲು ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬–೧); ಕರಟತಟಗಳಿತ ಮದರುಚಿರ ಮುಖತೇಜನಂ (ಆದಿಪು. ೭–೨೭ ರಗಳೆ); ತೀನೆರ್ದೊಡುರ್ದ ಕರಟಮನಾನೆಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೮–೪೫). ೨. ಕಾಗೆ : ಬಂದುದಾ ಸಮಯದೊಳಗೊಂದು ಕರಟಂ ವೇಗದಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧೨–೩೬). ೩. ಕಪ್ಪೆ. ೪. ಆಕಾಶ. ೫. ಜೀವ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ನಗಾರಿ : "ಆಗಸದೊಳು ಕಪ್ಪೆಯೊಳುಂ ಕಾಗೆಯೊಳಗಾನೆಯೊಳೆಸೆವ ಗಂಡಸ್ಥಳದೊಳ್ ವೇಗದಿ ಜೀವವಿದ್ಯೆದುಂ ತಾಗಿರೆ ಕರಟಾಖ್ಯಮಪ್ಪುದು" (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕರಟಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ. ೨. (ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರುವ) ಒಂದು ನರಿಯ ಹೆಸರು: ಕರಟಕನು ದವನಕನುಮೆಂಬೆರಡು ನರಿಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೬–೧೫). ೩. (ಆಲಂ) ಚಾಡಿಕೋರ; ಪಿಸುಣ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕರಟಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮತ್ಸರ. [?]

ಕರಟವ್ಯೂಹ (ನಾ). ಕಾಗೆಗಳ ಗುಂಪು : ಪದ್ಮಾಸನಂ ಕರಟವ್ಯೂಹಮನೇಕೆ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂ (ಕವಿಚ. III, ೧೨೬). [ಕರಟ$_2$ + ವ್ಯೂಹ]

ಕರಟಿ$_1$ (ನಾ). ಆನೆ : ವಿದ್ವಿಷ್ಟವಿದ್ಯಾಧರ ಕರಟಿಶಿರಶ್ಶುಕ್ತಿ ಸಂಭೂತ ಮುಕ್ತಾವಳಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧–೭೬). [< ಸಂ. ಕರಟಿನ್]

ಕರಟಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?) : ಕೊಬ್ಬಿ ಬೊಬ್ಬಿಡಿದು ಹಂಗೆ ಕರಟಿಗೊಂಡು ಕಡುಬೇಗದಿವೊದಗಿ ಕಾಲಾಳಂ ಕೆಡಪಿ ಕುದುರೆಯ ಕೊಂದು (ಕಇ. I, ೬೩–೨೧; 1481). [?]

ಕರಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊತ್ತಿಹೋಗು ; ಕರಿಕಾಗು ; ಸೀಕಲಾಗು : ಎಣ್ಣೆ ತೀರಿ ಕರಟಿದರೂ ಬತ್ತಿ ಒತ್ತಿ ತುಳಿದರೂ ತಮಸ್ಸು ಮುತ್ತಿ . . . ಈ ಚಿತ್ಕಣ ಘನ ಚಿರಂತನ (ನಡೆಬಂ. ೩) ; ಬೇಳೆ ಕರಟಿ ಹೋಗಬಹುದು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೮೧). 'ಕಂಟು' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ನಿರ್ದಯವಾಗು ; ಕರ್ಕಶವಾಗು : ನಿನ್ನ ಕರಟಿರುವ ಕಾರ್ಪಣ್ಯದ ಕಠಿಣಹೃದಯಕ್ಕೆ ಇದರಿಂದ ಅಪಾರವಾದ ಅಸೂಯೆಯಾಗಿರಬೇಕು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩೫).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕರಂಟ್]

ಕರಟು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬೆಳವಣಿಗೆ ನಿಂತುಹೋಗು ; ನರಟುಬೀಳು : ಜಗ ಬೆಳದು ಚಿಗುರುತಿರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕರಟಿರಲಹುದೆ ? (ಮಂಕುಕ. ೫೨೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರಡು = ಬೆಳವಣಿಗೆ ಇಲ್ಲದುದು]

ಕರಟು$_3$, ಕರಡು$_4$, ಕರುಟು$_1$ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಇಲ್ಲದುದು ; ಬಡಕಲು ; ನರಟು. 'ಕರಟುಬೀಳು' ಪರಾ. **ಕರಡು$_4$** : 'ಕರಡುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕರಟು$_1$** : ಇಲಿಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಜನಗಳಂತೆ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕರಟಾಗಿದ್ದುವು (ಗೃಹವಿ. ೨). [< ಕರಟು$_2$]

ಕರಟು$_4$ (ನಾ). "ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೧). [< ಸಂ. ಕರೇಟು]

ಕರಟುಕಾಯಿ (ನಾ). ಕವಚವುಳ್ಳ ಕಾಯಿ : ಬಾದಾಮಿ, ಪಿಸ್ತ, ನೆಲಗಡಲೆ ಮುಂತಾದ ಕರಟುಕಾಯಿಗಳು (Nuts) (ಗೃಹವಿ. ೧೧).
[ಕರಟು$_0$ (< ಕರಟ್$_1$) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕರಟುಬೀಳು, ಕರುಟುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). = ಕರಟು$_2$: ಪ್ರೋಟೀನು ತಾಯಿಯ ಆಹಾರದಿಂದ ಒದಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಒದಗದಿದ್ದರೆ ಮಗುವು ಕರಟುಬೀಳುವುದು (ಗೃಹವಿ. ೯೮). **ಕರುಟುಬೀಳು** : ದೇಹದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ಪ್ರೋಟೀನು ಉರಿದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ದೇಹವು ಕರುಟುಬೀಳುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೪೪).
[ಕರಟು$_3$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕರಟುಮುರಟು, ಕರಟುಮೊರಟು (ಗು). ಗಂಟುಗಂಟಾಗಿರುವ ; ಒರಟೊರಟಾದ : ಕರಟುಮುರಟಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಈ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ನನ್ನ ಕೈಲಾದಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದು ರೂಪವನ್ನು ಕೊಡಲು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬, ಪೀಠಿಕೆ). **ಕರಟುಮೊರಟು** : ಅಡವಿಯೊಳಗಣ ಕರಟುಮೊರಟು ಸೊಪ್ಪುಸಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನೂ ಕಸಗುಡ್ಡೆಗಳನ್ನೂ ಒಲೆಗುಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಸಾಪ. I, ೫೯). [ಕರಟು$_3$ + ಮುರಟು$_2$]

ಕರಟುಮೊರಟು 'ಕರಟುಮುರಟು' ನೋ.

ಕರಟೆ (ನಾ). ಕಾಗೆ : ಚಟಕ ಚಾಟಣಕ ಚಕ್ರವಾಕ ಕರಟೆ ಬಳಾಹಕ ಗೃಧ್ರ ಪಿಕ ಮರಕುಟಿಗ (ಮದೇಪು. ೫-೯). [ಸಂ. ಕರಟ]

ಕರಡ, ಕರಡು$_3$, ಕರಡೆ$_1$ (ನಾ). ಕಾಡು ಅಥವಾ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದು ಒಣಗಿದ ಹುಲ್ಲು : "ವಕ್ರಿ ಮಾರುಳಿ ಕಂಬು ಕಸವೆ ಸಂದಂ ಕರಡಮಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಡೆಯಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮) ; ಬಳೆದ ತಮವೆಂಬ ಕರಡಮ (?) ನಳವಲ್ಲದೆ ಸುಟ್ಟು ಕಿಡಿಸಲೆಂದಜನುದಯಾಚಲದೊಳ್ ತಗುಳ್ಚೆ. . . ಅರ್ಕನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೬೧ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕರ್ಮಂ ಕಿಚ್ಚುಪತ್ತಿದ ಕರಡದಂತೆ ಭಸ್ಮಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೦೨) ; ಕಾಡುಗಿಚ್ಚಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕರಡವ ಕೊಯಿಸುವಂತೆ (ಅವಚಂ. ೪೮-೨೦೪) ; ಕುರುಡು ಎತ್ತಿಗೆ ಕರಡವೇ ಕೈಲಾಸ (ಗಾದೆ). **ಕರಡು$_2$** : ಉರಿಸಲೆಳಸುವುದೆನ್ನನೀಗಳೆ ಪಿರಿದೆನಿಪ ರಾಗಾಗ್ನಿ ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚುರಿದು ಕರಡನು ಮರದ ತುದಿಯನುಮುರಿಸುವಂದದಲಿ (ಸೌನಂದ. ೧೦-೫೩) ; ಬರಡು ಎಮ್ಮೆಗೆ ಕರಡುಹುಲ್ಲು (ಗಾದೆ). **ಕರಡೆ$_1$** : "ವಕ್ರಿ ಮಾರುಳಿ ಕಂಬು ಕಸವೆ ಸಂದಂ ಕರಡೆಯಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕರಡಮಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮). [?. / ಮರಾ. ಕರಡ್]

ಕರಡಅಂಜಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಬದೆಹುಲ್ಲು, ಖರಸಾಹಂಚೀಹುಲ್ಲು, ಕರಡಅಂಜಿಹುಲ್ಲು (ವ್ಯೆಔಗಿ. ೨೭-೫೧೪).
[ಕರಡ + ಅಂಜಿಹುಲ್ಲು]

ಕರಡಕ್ಕಿ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಳಿಸದೆ ಇರುವ ಅಕ್ಕಿ : ಎರಡೊಬ್ಬಿ ಮಾಡಿದರೆ ಕರಡಕ್ಕಿನಾವಾವ ಕರಡಕ್ಕಿ ಜ್ವಾಳನುರಿಯುವ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೯೨). 'ಕುರುಡಕ್ಕಿ', 'ವಾರಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಕರಡು$_3$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕರಡಗೆ 'ಕರಂಡಗೆ' ನೋ.

ಕರಡಚ್ಚು (ನಾ). ಮುದ್ರಣದ ಕಚ್ಚಾಪ್ರತಿ : ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಕರಡಚ್ಚುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ವಿನಿಯೋಗ ಹೊಂದುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ (ಲೋಕಕ. ೫೭). [ಕರಡು$_5$ + ಅಚ್ಚು$_3$]

ಕರಡವುಲ್, ಕರಡಹುಲ್ಲು (ನಾ). = ಕರಡ : ಬಿಲ್ಲೆತ್ತರದ ಕರಡವುಲ್ ಬಿತ್ತರದ ಬಯಲ್ ಮಿಳಿರ್ದತ್ತು ಕುಳಿರ್ಪಣಿಗಳಿಂದೆ, ತುರುಗೆಮೆಗಳಂ ಪೋಲ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೮-೧೩೬). **ಕರಡಹುಲ್ಲು** : ಸುಂಕರೀ ಹುಲ್ಲು, ಕರೀವುಸುಗದ ಹುಲ್ಲು, ಊಬಿನ ಹುಲ್ಲು, ಸಣ್ಣ ಊಬಿನಹುಲ್ಲು, ಕರಡಹುಲ್ಲು (ವ್ಯೆಔಗಿ. ೪೩-೮೪೪) ; ತಿಂಗಳಿಗೆ ೧ ಸಾರಿ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕರಡಹುಲ್ಲನ್ನು ಕುಯಿದು ಬಣವೆ ಹಾಕಬೇಕು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪೯).
[ಕರಡ + ಪುಲ್]

ಕರಡಹುಲ್ಲು 'ಕರಡವುಲ್' ನೋ.

ಕರಡಿ$_1$ (ನಾ). ಮೈತುಂಬ ಉದ್ದವಾದ ಕೂದಲಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ವನ್ಯಮೃಗ : "ಋಕ್ಷಃ, ಅಚ್ಛಃ, ಭಲ್ಲಃ, ಭಾಲ್ಲೂಕಃ, ಭಲ್ಲೂಕಃ – ಈ ೫ (ಕರಡಿ)" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೭೫) ; ಕರಡಿಯ ತೋಲಂ ಕಜ್ಜಲ ಪರಾಗದಿಂ ಪೊರೆದು ಪಿರಿದು ಜೇನೆಯ್ಯೊಳ್ ತಂದಿರಿಸಿದವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೭) ; ಕರಡಿಗಂಜಿ ಪುಲಿಯ ಗುಹೆಯಂ ಪುಗುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೫) ; ಹಾಸಿಕಿಲ್ಲದೆ ಹಾವಿನ ಮೇಲೆ ಒರಗಿದವ ಹೇಸಿಕಿಲ್ಲದೆ ಕರಡಿಯ ಕೂಡಿದ (ಪುರಂದ. ೨-೧೧-೧).
ಕರಡಿಯಮಗಳ್ = ಜಾಂಬವಂತನ ಮಗಳು ; ಕೃಷ್ಣನ ಅಷ್ಟಮಹಿಷಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು : ಕರಡಿಯ ಮಗಳನಾಳ್ದ ನಿನಗೋಹೋ ಧರೆಯೊಳದ್ಭುತಾಕಾರರಾರೊ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕರಡಿ. / ಪ್ರಾ. ಕರಡೊ = ಹುಲಿ]

ಕರಡಿ$_2$ 'ಕರಡೆ$_2$' ನೋ.

ಕರಡಿಕಣ್ಣಿನಗಿಡ (ನಾ). = ಕರಡಿಕಣ್ಣಿನ ಗೆಡ್ಡೆ : ಕತ್ತಾಳಿ, ಅನಾನಾಸ್, ಕರಡೀಕಣ್ಣಿನಗಿಡ, ಮಂಜು, ಈರುಳ್ಳಿ (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೮). [?]

ಕರಡಿಕಣ್ಣಿನಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ಕರಡಿಕಣ್ಣಿನಗೆಡ್ಡೆ, ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಗೆಡ್ಡೆ, ಶಿವಶಕ್ತಿ, ಲಾಂಗುಲಿಕ (ವ್ಯೆಔಗಿ. ೩೯-೭೭೭). [?]

ಕರಡಿಕುಜುಕಿ 'ಕರಡಿಗುಜುಕಿ' ನೋ.

ಕರಡಿಕೆ 'ಕರಂಡಿಗೆ' ನೋ.

ಕರಡಿಗುಜುಕಿ, ಕರಡಿಕುಜುಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಟ್ಟಿಗೆ ಸೊಣೆ ಎ ಬಡಗ್ಯೆ ಸಿಟ್ಟೆರುಳಿ ಎ ಕರಡಿಗುಜುಕಿ ಮೇಲ ಕೋಡು ಜ್ಗಲ್ ಮೂಡ್ಯೆ ನೋಡಿ ನಡದು ಪುಣುಸೆ ಪೊಗರಿ ಎ (ವ್ಯೆಅರಿ. ೧೯೧೪, ೧೨-೨೦ ; 810). **ಕರಡಿಕುಜುಕಿ** : ಮೂಡ್ಯ ನೋಡಿ ನಡೆದು ಪುಣಸೆ ಪೊಗರಿ ಎ ಕರಡಿಕುಜುಕಿ ಮೇಲಕಾರಜ^3 ಎ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೧ ; 850). [?]

ಕರಡಿಗೆ 'ಕರಂಡಿಗೆ' ನೋ.

ಕರಡಿಗೊಲ್ಲ (ನಾ). ಕಾಡುಗೊಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ : (ಎಸಮ್ಮೆ. XIV, ೩). [ಕರಡಿ$_1$ + ಗೊಲ್ಲ]

ಕರಡಿಮಜಲು (ನಾ). ೧. ಕರಡೆವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿಸುವುದು. ೨. ಕರಡೆ ಎಂಬ ವಾದ್ಯ: ಹಳ್ಳಿಗಳ ವಾದ್ಯಗಳಾದ ಕರಡಿಮಜಲು, ಜೋಡುಸನಾದಿ, ಕಾಳೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಘೋಷಣೆಗೂ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವಿತ್ತು (ಮಣ್ಣಮು. ೧೩); ಸನಾಯಿ, ಕರಡಿಮಜಲುವಾದ್ಯಗಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೫೦).
[ಕರಡಿ$_2$ (< ಕರಡೆ$_2$) + ಮಜಲು]

ಕರಡಿಮೇಳ (ನಾ). = ಕರಡಿಮಜಲು: ಕರಡಿಮೇಳ (ಕರಡಿಮಜಲು)- ವೀರಶೈವರ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮಂಗಲವಾದ್ಯ (ಶರಸಾ. ೨೪-೭).
[ಕರಡಿ$_2$ (< ಕರಡೆ$_2$) + ಮೇಳ (= ಮೇಲ)]

ಕರಡು$_1$ 'ಕದಡು$_1$' ನೋ.

ಕರಡು$_2$ 'ಕರಡ' ನೋ.

ಕರಡು$_3$, ಕರಡೆ$_3$, ಖರಡು$_1$ (ಗು). ೧. ಒರಟಾದ; ಒಡ್ಡಾದ; ನಯವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದೋಷ; ಕಳಂಕ: ಕರಡೊಂದು ಪುಗದೆ ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತನದಾವ ಶರಧಿ ಪೆತ್ತುದು (ಭರಚ. ೫೮-೪೪); ನಿಯತ ಸ್ಥಾನಿಯಲ್ಲ ಕರ್ಮದ ಕಾಟವಿಲ್ಲ ಕರಡಿಲ್ಲ (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೭-೫); ಗುಣದೊಳ್ ಕರಡೆಣಿಪ ಪಾಪಿಗಳಿಗರುಹದಿರಿ (ವಿವೇಭ. ೧೩-೧). **ಕರಡೆ$_3$**: ೧. 'ಕರಡೆಕಾಗದ' ಪರಾ. **ಖರಡು$_1$**: ೨. ಖರಡು ಘನವಾದರೆ ಜಾತಿ ಮುತ್ತೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೪೩).

ಕರಡಾಗು = ಅಶುದ್ಧವಾಗು; ಕೆಡು; ಹಾಳಾಗು: ಗಿರಿಗುಡ್ಡೆ ವನವೆಲ್ಲ ತಿರುಗಿತೂ ಕರಡಾಗಿ ಧೈರ್ಯವು ಕರಗಿತು (ಕೃಅಕಾ. ೪೯); ಆತನನ್ನು ತೀರ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಮಾತನಾಡಿಸಿದರೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ತಲೆ ಕರಡಾದೀತು (ಜಾರುದಾ. ೧೬೪); ಕರಡುಮಾಡು = ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಫಲಪೈರುಗಳನ್ನು ಕರಡುಮಾಡಿದ್ದರಿಂದಲು (ಎಕ. XII, ಕೊಡಗು. ೨೫-೯; 1824); ಯರಡು ಆನೆ ಬಂದು ಇದೆ. ರೈತರ ಪೈರುಪಚ್ಚೆ ಕರಡು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೮); ನೀವು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಎಣಿಸಿಕೊಂಡು ತಲೆ ಕರಡುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಡಿ (ಮುಗಿಯು. ೪೩೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರಡು; ತುಳು. ಕರಡ್, ಕರಡು]

ಕರಡು$_4$ 'ಕರಟು$_3$' ನೋ.

ಕರಡು$_5$, ಖರಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಚ್ಚಾಪ್ರತಿ; ಪರಿಷ್ಕಾರವಾಗದೆ ಇರುವ ಪ್ರತಿ: ಮುಂದಿನ ವರ್ಷದ ಬಡ್ಜೆಟ್ಟಿನ ಕರಡು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು (ಮರಳಿ. ೧೦೭); ರಾಜ್ಯಾಂಗ ರಚನೆಯ ಕರಡನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಲು . . . ಕರಡುನಿರ್ಮಾಣ ಸಮಿತಿಯೊಂದು (Drafting Committee) ರಚನೆಯಾಯಿತು (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೧೨೩); ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚುವವರೆಗೂ ಕರಡುಗಳನ್ನು ಗೀಚುವ ನನಗೆ ಲೇಖನ ಕಲೆ ಒಲಿಯುವುದೆ? (ಜನಜೀ. ೬೦). 'ಕರಡಚ್ಚು' ಪರಾ. ೨. ಕಚ್ಚಾಲೆಕ್ಕದ ಟಿಪ್ಪಣಿ; ರೋಜಕಿರ್ದಿ (ಉಕ): ಕರಡು ದಿನವಹಿ ವರ್ಗಮಾಸಾಂತಕಾದಿಗಳ ಬರೆದೋದಿ (ಚಿಬಪು. ೭-೭). ೩. ನೋಡಿ ಬರೆಯುವುದು; ನಕಲು; ಕಾಪಿ: ಎಲ್ಲರೂ ಕರಡು (ಕಾಪಿ) ತೀಡತೊಡಗಿದರು (ಕಥಕ. ೪೪). **ಖರಡು$_2$**೧: ಬರೇ ಕರಡು ತೀಡಿ ತೀಡಿ ನಿನ್ನ ಮಿದುಳಂಬೋದು ಬರಡಾಗೇದ (ಪರಿಲ. ೧೮).
[← ಮರಾ. ಖರಡಾ, ಖರ್ಡಾ]

ಕರಡುಕಟ್ಟು 'ಕರಡುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕರಡುಗಟ್ಟು, ಕರಡುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮುರುಟಿಹೋಗು; ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟು: ಆ ನೆತ್ತರುಕಾಲುವೆಗಳನ್ನೂ, ಕೊತ್ತಿಬಿದ್ದು, ಕರಡುಗಟ್ಟಿದ ಆ ಮಾಂಸಖಂಡದ ರಾಶಿಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿ ನನ್ನ ಹೃದಯ ಬೆಂದುಹೋಗಿದೆ (ಅಗ್ರಹ. ೫೯). **ಕರಡುಕಟ್ಟು**: ಬೇರೆಬೇರೆ ವೃತ್ತಿಗಳ ಜನರು ಇದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತು, ಆ ವೃತ್ತಿ ಕಸಬುಗಳು ಕರಡುಕಟ್ಟುತ್ತವೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೫೭).
[ಕರಡು$_4$ (< ಕರಟು$_3$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕರಡುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರಗೊಳಿಸು; ವೈಮನಸ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು (?): ನಿನ್ನ ಕವಡುನುಡಿಗಳಿಂದೆನ್ನಂ ಕರಡುಗೊಳಿಸುತಿರ್ಪೆ. ಆದಜಿನಾನಿಲ್ಲಿಂದಂ ಪೋಪೆಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೩೧); ಇರದೆ ಸಕಲವ ತೊರಸಿ ಹೃದಯವ ಕರಡುಗೊಳಿಸುತ ತಿರುಗಿಸಿದ (ಯನಳ. ೬೬-೪).
[ಕರಡು + ಕೊಳಿಸು]

ಕರಡುಪ್ರತಿ (ನಾ). ಕಚ್ಚಾಪ್ರತಿ; ತಿದ್ದುಪಡಿಯಾಗಬೇಕಾದ ಪ್ರತಿ: ಕರಡುಪ್ರತಿ ತೆಗೆಯುವ ಒತ್ತುಯಂತ್ರದ ಒತ್ತಡವನ್ನು ಅವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ತಡೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ. ೧೪).
[ಕರಡು$_5$ + ಪ್ರತಿ]

ಕರಡುಬರ್ಬರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಳಿಯ ರತ್ನ: ವಾರಣಾಶಿಯೊಳು ತಾ ಪುಟ್ಟಿದೋರ್ಪುದತಿ ಬಿಳಿದು ನಿರ್ಮಲಮಾಗಿ . . . ತುಂಬುರದಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮದಿಂ ಕರಡು ಬರ್ಬರಮೆನಿಪುದೂ (ರತ್ನಶಾ. ೧೯-೧೧).
[ಕರಡು$_3$? + ಬರ್ಬರ]

ಕರಡುಮುತ್ತು (ನಾ). ದೋಷವುಳ್ಳ ಮುತ್ತು: ಕರಡುಮುತ್ತೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಾಣಿಯ ಕುಲವೆ (ಭರಚ. ೫೩-೮೬).
[ಕರಡು$_3$ + ಮುತ್ತು$_5$]

ಕರಡುಮುರುಡು (ನಾ). = ಕರಟುಮುರಟು (ಕ).
[ಕರಡು$_3$ + ಮುರುಡು]

ಕರಡುಸಾಲ (ನಾ). ವಸೂಲಾಗದ ಸಾಲ; ಮುಳುಗು ಗಂಟು: "ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಸಾಲ; ಸತ್ತಸಾಲ; ಕರಡುಸಾಲ" (Bad debt. ಇಂಕನಿ).
[ಕರಡು$_3$ + ಸಾಲ$_1$]

ಕರಡೆ$_1$ 'ಕರಡ' ನೋ.

ಕರಡೆ$_2$, ಕರಡಿ$_2$, ಕರಾಡಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: "ಜರ್ಝರಃ – ಕರಡೆಯ ಹೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೯೬); ಕರಡೆಯ ತಾಳದ ಪಟಿವದ ಮದ್ದಳೆಯ ಮಿಕ್ಕವಾದ್ಯಮುಮೊಳವೇ (ಗದಾಯು. ೩-೪೯); ನಟವಿಕಟ ಕಟಕ ಬಿಜ್ಜಿಂಬ ಕರಡೆಯ ದನಿಯ (ಬಸರ. ೧೧-೧೩೦); ಶ್ರುತಿಕಷ್ಟಂ ಬರೆ ಸಂಧಿ ಮಾಡಲಾಗದು ಕರಡೆಯ ಗಿರ್ಗಟದ ದನಿಪೊಲವು ರವವೆಂದುಂ (ಶಮುದ. ೬೩). **ಕರಡಿ$_2$**: ಗಡಗಡ ಝಲ್ಲೆಂಬ ಸಮಾಳ ಕರಡಿ ಕೌಸಾಳ ನಾದ (ಅಖಂಡೇ. ೨೦೬-೪೬); ಕರಡಿ ಕಂಸಾಳೆ ಚಿನ್ನಾಳೆಗಳ್ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೮-೬); ಕರಡಿ ಡಿಂಡಿಮ ಭೇರಿ (ಯನಳ. ೫೫). 'ಕರಡಿಮಜಲು', 'ಕರಡಿಮೇಳ' ಪರಾ. **ಕರಾಡಿ$_1$**: ಭದ್ರವೆಂಬ ಕರಾಡಿ ಶಾಸಕವೆಂಬ ನಗಾರಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರಡಿಕ್ಕೈ./ ಪ್ರಾ. ಕರಡಿ, ಕರಡಾ= ಒಂದು ಬಗೆಯವಾದ್ಯ]

ಕರಡೆ$_3$ 'ಕರಡು$_3$' ನೋ.

ಕರಡೆಕಾಗದ (ನಾ). (ಉಕ) ಒರಟುಕಾಗದ; ಉರುಟುಕಾಗದ; ಹೊಳಪಿಲ್ಲದ ಕೋರಿಕಾಗದ: ಅಂಗಡಿಕಾರರು ಬಳಸುವ ಕರಡೆ (ಕೋರಿ) ಕಾಗದಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತವೆ (ಅಕ್ಬರ. ೧೯೯).
[ಕರಡೆ$_3$ (< ಕರಡು$_3$) + ಕಾಗದ]

ಕರಡೋಲೆ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಕರಡುಪ್ರತಿ.

ಕರಡೋಲೆಯೋದುಗ = ಕರಡೋಲೆಯನ್ನು ಓದಿ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದುವವನು: ಕರಡೋಲೆಯೋದುಗನ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ದೊಡ್ಡದು (ಮುದ್ರಕ. ೨೯).
[ಕರಡು$_4$ + ಓಲೆ]

ಕರಣ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೆಲಸ; ಉದ್ಯೋಗ: ನಿನ್ನನಾಳ್ವೆನೆಂದು ಬಾಣಸಿನ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಶ]ರಣಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೪ ವ). ೨. ಉಪಕರಣ; ಸಾಮಗ್ರಿ; ಸಾಧನ; ಉಪಾಯ: ಕರಣ ಎಂದರೆ ಕರ್ಮ ನಡೆಯಲು ಬೇಕಾಗತಕ್ಕ ಉಪಕರಣಸಾಮಗ್ರಿ, ಎಂದರೆ ಬಂಡವಾಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳು (ಭಾರದ. ೩೫೭); ಒಳದೃಷ್ಟಿ ಸಾಕಲ್ಯದಾತ್ಮ ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಕರಣವದು (ಮಂಕುಕ. ೬೨೦).

೩. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ : ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ಕರಣಂ ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೧೯-೪೯) ; ಕರಣ ನಿರ್ಮಳವಾಯ್ತು ಮನವುಬ್ಬರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೬) ; ಕರಣಗಳ ತಡೆಯುವುದೆ ಕಷ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೩೦). ೪. ಸನ್ನೆ ; ಸಂಕೇತ : ಅವನು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದವರನ್ನು ಕೈ ಕರಣ ಮಾಡಿ ಕರೆದ (ರೂಢಿ). ೫. ಒಡಲು ; ಮೈ. ೬. ಹೊಲ ; ಭೂಮಿ. ೭. ಉದ್ದೇಶ ; ಕಾರಣ. ೮. ಕರಣಿಕ ; ಗಣಕ ; ಸೇನಬೋವ : ನಾಡ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ನಾಗದೇವಯ್ಯ ಪ್ರಮುಖ ಕರಣಮುಮಿಬ್ಬ (ಎಇ. XV, ೭೯-೧೪ ; 1050); ಎಕ್ಕಟಿಗನ್ನಾರ್ಲ್ವತ್ತು ಮಾನಸರುಮಿರ್ದು ಬರಯಿಸಿದ ಶಾಸನ ಬರೆದ ಕರಣಂ ರೇವರಾಜಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೩೧-೧೬ ; 1134); ಎಲ್ಲಾ ಕರಣಂಗಳಂ ಕರೆಯಿಸಿ ಭಂಡಾರದ ಲೆಕ್ಕಮಂ ನೋಡಿ (ಬಸರ. ೮-೯೯). ೯. [ವ್ಯಾಕ] ತೃತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥ : ಕಾರಕಮೆಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾನಿಮಿತ್ತಂ ; ಅದು ಕರ್ತೃವೆಂದುಂ, ಕರ್ಮವೆಂದುಂ, ಕರಣಮೆಂದುಂ . . . ಅಧಿಕರಣಮೆಂದುಂ ಷಡ್ವಿಧಮಾಗಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೯೩ ವೃತ್ತಿ) ; ವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥಗಳು ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ, ಕರಣ . . . ಅಧಿಕರಣ ಎಂದು ಏಳು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೩). ೧೦. [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದ ಒಂದು ಭಂಗಿ : ಕರಣಂ ರೇಚಕಮಂಗಹಾರಮಿನಿತೆಂದೋದುತ್ತುಮಿರ್ಪ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧೯) ; ಎರಡು ಕಾಲುಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡುವ ಚಲನೆಗೆ 'ಕರಣ'ವೆಂದು ಹೆಸರು (ಅಭಾನ್ಯ. ೫೦). ೧೧. [ಜ್ಯೋತಿ] ತಿಥಿಯ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಕಾಲವಿಶೇಷ : "ಅವಜಸೊಳೆಡೆಯಾಡುವ ಭವಾದಿಗಳು ಕರಣವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೯). ೧೨. ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : "ಶರ ಕರಣಮೈದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೮). [ಸಂ.]

ಕರಣಗ್ರಂಥ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರಣಾನುಯೋಗದ ಗ್ರಂಥ : ಲೋಗಾಣಿ ಸಂಗಾಣಿ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಕರಣಗ್ರಂಥಂಗಳುಮನಿವೆಲ್ಲಮಂ ಕಲ್ತೊಡಲ್ಲದೆ ಪೇೞಲಾಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೮). 'ಕರಣಾನುಯೋಗ' ಪರಾ. [ಕರಣ + ಗ್ರಂಥ]

ಕರಣಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ ಸಮೂಹ ; ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳು : ತಪಮಂ ಶೀಲಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಕರಣಗ್ರಾಮಂಗಳಂ ಗೆಲ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೫). [ಕರಣ + ಗ್ರಾಮ]

ಕರಣಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯಗಳು : ಮನೋಬುದ್ಧಿ ಚಿತ್ತಾಹಂಕಾರಂಗಳೆಂಬ ಕರಣಚತುಷ್ಟಯಂಗಳ್ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪು (ಮನೋವಿ. ೧-೧೪ ಟೀಕು) ; ಇನ್ನು ಕರಣಚತುಷ್ಟಯದ ವಿವರವ ಹೇಳುವೆ ತಿಳಿ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೪-೪೮) ; ಪ್ರಬಲರಾದ ಶತ್ರುಗಳೆಂಬ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಅವರ ಕರಣಚತುಷ್ಟಯಗಳು ಸುಟ್ಟುಹೋಗಿದ್ದವು (ರಾಜಸೂ. ೯೬). [ಕರಣ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಕರಣಜಯಿತ್ವ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದಿರುವಿಕೆ ; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವ : ಈತನುಂ ಕರಣಜಯಿತ್ವಮುಂ ಧರಿಸಿದಂತರಿನೀತನನಂತರಿಕ್ಷದೊಳ್ . . . ಕೀರ್ತಿಪರಲ್ತೆ ಚಾರಣರ್ (ಶಾಕುಂತ. ೨೭-೪೯). [ಕರಣ + ಜಯಿತ್ವ]

ಕರಣತ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸು, ವಚನ ಮತ್ತು ಕಾಯ ಎಂಬ ಮೂರು ಕರಣಗಳು : ಕರಣತ್ರಯ ಶುದ್ಧನೆಂದದೇಂ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿದತ್ತೊ ಸಂತಸದೆ ಪೌರಜನಂ ಪ್ರಭುವಂಶಮೇರುವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೩೨); ನೆಗಳ್ದಪೆಂ ಕರಣತ್ರಯದಿಂ ಪ್ರಣಾಮಮಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೬). ೨. [ಜೈನ] ಅಧಃಕರಣ, ಅಪೂರ್ವಕರಣ, ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ ಎಂಬ ಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳು : ಮುನ್ನಮಧಃಪ್ರವೃತ್ತಮನಿವೃತ್ತಮಪೂರ್ವಮೆಂಬ ಕರಣತ್ರಯದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೭೭). [ಕರಣ + ತ್ರಯ]

ಕರಣಲಬ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದುಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಕರಣಪರಿಣಾಮಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ : ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ಕರಣಲಬ್ಧಿ ಉಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಕ್ಷಯೋಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯತಾಲಬ್ಧಿಯೆಂಬ ಲಬ್ಧಿಪಂಚಕಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). [ಕರಣ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕರಣವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕಾರ್ಯ : ಕರಣವೃತ್ತಿಗಳಡಗುವುವು ಕೂಡಲಸಂಗನ ನೆನೆಯುತ್ತ ಉಂಡರೆ (ಬಸವ. ೭೮೬) ; ಬಲಿದ ಮಜವೆಯ ಕರಣವೃತ್ತಿಯ ಕಳವಳದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯದ ಪರಿಚಲನ ಸಂಚದ . . . ಊರ್ಧ್ವಸ್ಖಲಿತ ದೀರ್ಘಶ್ವಾಸನಿದ್ದನು ಕೌರವರರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦-೨). [ಕರಣ + ವೃತ್ತಿ]

ಕರಣವೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ; ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾದುದು : ಒಗೆವಾಚೆ ಬಿಸುಡೆಲ್ಲ ಕರಣವೇದ್ಯವನು ಮಿಗುವುದೇಂ? ರೂಪಾಖ್ಯೆಯೊಂದುಮಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು (ಮಂಕುಕ. ೮೯). [ಕರಣ + ವೇದ್ಯ]

ಕರಣವೇಳೆ (ನಾ). "ಕರಣದ ಹೊತ್ತು" (ವಡ್ಡಾರಾ. ಟಿಪ್ಪಣಿ) : ಮತ್ತಿರುಳಿನ ಕರಣವೇಳೆಯೊಳ್ ವಜ್ರಸೇನನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯರಸಂಗಿಂತೆಂದು ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೧-೧೨). [ಕರಣ + ವೇಳೆ (= ವೇಲೆ)]

ಕರಣಶಾಲೆ (ನಾ). ಕರಣಿಕರ ಕಚೇರಿ ; ಗಣಕರ ಕಚೇರಿ ; ಸೇನಬೋವರ ಕಚೇರಿ : "ಗಣಕರೋರಂತೆ ಬರೆವ ಮನೆ ಕರಣಶಾಲೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೧೦). [ಕರಣ + ಶಾಲೆ$_1$]

ಕರಣಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು, ಮಾತು ಈ ಮೂರರ ಶುದ್ಧಿ. 'ಕರಣಶುದ್ಧಿವಡೆ' ಪರಾ. [ಕರಣ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕರಣಶುದ್ಧಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತ್ರಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಇದಿರ್ಗೊಳ್ವುದು ಕಾಲ್ಗರ್ಚುವುದುದಾತ್ತಮುಪ್ಪೆಡೆಯೊಳಿರಿಪುದರ್ಚಿಪುದೆಱಗಿರ್ದು ಕರಣಶುದ್ಧಿವಡೆವುದು ಪದೆದನ್ನಮನೀವುದೆಂಬ ನವವಿಧಪುಣ್ಯ (ಆದಿಪು. ೪-೯೬). [ಕರಣಶುದ್ಧಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕರಣಸಮಾಧಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ : ನಾರುಬೇರಿನ ಕುಟಿಲ ಕಪಟದ ಯೋಗವಲ್ಲಿದು ನಿಲ್ಲಿ ಭೋ ಕಾಯಸಮಾಧಿ ಕರಣಸಮಾಧಿ ಯೋಗವಲ್ಲಿದು ನಿಲ್ಲಿ ಭೋ (ಅವಚಂ.೧೩೯-೬೪೦). [ಕರಣ + ಸಮಾಧಿ]

ಕರಣಸಾಲೆ (ನಾ). = ಕರಣಶಾಲೆ : "ಕರಣಶಾಲಾ – ಕರಣಸಾಲೆ" (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಇಹಪರದ ಲೆಕ್ಕಿಗಂ ನಡೆನಡೆದು ಕರಣಸಾಲೆಗೆ ಬಂದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಬಸರ. ೫-೬೧). [ಕರಣ + ಸಾಲೆ$_3$]

ಕರಣಹಸಿಗೆ 'ಕರಣಹಸುಗೆ' ನೋ.

ಕರಣಹಸುಗೆ, ಕರಣಹಸಿಗೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಹೇಳುವಶಾಸ್ತ್ರ : ಕನ್ನಡವೂ ಕನ್ನಡಿಸಲಿನಾಳೆ ಬಾಳಿನೊಸಗೆಯು ; ಜೀವನಕಲೆ ಬೆಳಗಲಲ್ಲಿ ತಿಳಿದು ಕರಣಹಸುಗೆಯ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೨೦-೧೬). **ಕರಣಹಸಿಗೆ** : "ಆತ್ಮನಸ್ಥೂಲವಲ್ಲದ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಲ್ಲದ ಪ್ರಮಾಣವಾದ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲತತ್ತ್ವಂಗಳಿಂ ಬೇರೆಬೇರೆ ಹಸಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿಹುದಾದ ಕಾರಣ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವವಿಭಾಗವೆಂಬಭಿಧಾನವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತ್ತೆಂಬುದೀ ಕರಣಹಸಿಗೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥವು" (ಚೆನ್ನಸಾ. ೨). [ಕರಣ + ಹಸುಗೆ(< ಪಸುಗೆ)]

ಕರಣಾಗ್ರಣಿ (ನಾ). ಗಣಕರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ; ಲೆಕ್ಕ ಪತ್ರಗಳ ಖಾತೆಯ ವರಿಷ್ಠ ; ಕರಣಿಕರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಕಾಮರಾಜತನಯಂ ಕರಣಾಗ್ರಣಿ ಶಾನ್ತಿನಾಥನುದ್ದಾಮಪರಾಕ್ರಮಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮-೧೧ ; 1228) ; ಜನಪತಿ . . . ಮೂಡ ಮೊಗದಿಂ ಮಿಗೆ ಕುಳ್ಳಿರೆ ತತ್ಕುಮಾರ ಮಂತ್ರ ನಿಪುಣ ಕೋಶನಾಥ ಕರಣಾಗ್ರಣಿ ಸೂರಿ ಕವೀಂದ್ರ ಮಾನ್ಯ . . . ಬಲದಲ್ಲಿರವೇಳ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೩೪). [ಕರಣ + ಅಗ್ರಣಿ]

ಕರಣಾಧಿಪತಿತ್ವ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳ ಖಾತೆಯ ಹಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರ; ಕರಣಿಕಾಗ್ರಣಿಯ ಪದವಿ: ಅಧಿಕಾರದಕ್ಷನಧಿಕಂ ಶುಚಿಯೆಂದೊಸೆ ದೀಯೆ ಪೆತ್ತನಗ್ಗಳಿಕೆಯನಪ್ಪುಕೆಯಿದ ಕರಣಾಧಿಪತಿತ್ವಮನೆಂದೊಡಣ್ಣ ಕೇವಳನೆ (ಶಾಸಪ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಕರಣಾನುಯೋಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಅನುಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತ್ರಿಷಷ್ಟಿಶಲಾಕಾಪುರುಷರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಅನುಯೋಗ: ಕರಣಾನುಯೋಗಮೆಂಬುದು ತೀರ್ಥಕರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ರಾಮಕೇಶವಾದಿಗಳ ಭವಸಂತತಿಯುಮನವರನುಭವಿಸಿದ ಭೋಗಂ ಗಳುಮಂ ಪರಿಗ್ರಹಪರಿತ್ಯಾಗಾದಿಗಳುಮಂ ಪೇಳ್ವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೩೯೦–೮). [ಕರಣ + ಅನುಯೋಗ]

ಕರಣಿ$_1$ 'ಕರಣ್ಣೆ$_1$' ನೋ.

ಕರಣಿ$_2$ 'ಕರಣ್ಣೆ$_2$' ನೋ.

ಕರಣಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮಿಶ್ರಜಾತಿಯವಳು; ಬೇರಕೆ ಕುಲದವಳು. ೨. [ಗಣಿತ] ಪರ್ಯಾಪ್ತ ದಶಮಾಂಶರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸ ಲಾಗದ ಮೂಲ: ಶುಲ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವರ್ಗಮೂಲಕ್ಕೆ ಕರಣಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ (ಗಣಿಡ. ೧೯೯). [< ಸಂ. ಕರಣೀ]

ಕರಣಿ$_4$ (ನಾ). ಕರಣಿಕ; ಲೆಕ್ಕಬರೆಯುವವನು; ಗಣಕ. [< ಸಂ. ಕರಣಿನ್]

ಕರಣಿ$_5$ (ನಾ). ಸೊಂಡಿಲು: ಕರಿ ವಿನೋದದಿ ಕುಡಿದ ಜಲವನು ಕರಣಿ ಯಲಿ ತೆಗೆತೆಗೆದು ರಿಪು ಮೋಹರಕೆ ಚೆಲ್ಲಿತು ಕಲ್ಪಮೇಘದ ಬಸುಜ ಬಗೆವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೪೦). [?]

ಕರಣಿಕ, ಕರಣೀಕ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕ ಬರೆಯುವವನು; ಗಣಕ; ಸೇನ ಬೋವ; ಕುಲಕರ್ಣಿ: ಕರಣಿಕನ ಹಗೆಗೊಂಡವಂಗೈಶ್ವರಿಯ ಹಾನಿ (ಕುವ್ಯಾ ಉ. ೩–೧೮); ಕರಣಿಕರ ಜೋಯಿಸರ ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳ . . . ನಡುವೆ ಪೊಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ರಂಜಿಸುತಿರ್ದನು (ಸಮ್ಯ ಕೌ. ೨–೩); ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂಡರು ಕಲೆಗಳ ಕಾಲನ ಕರಣಿಕರುಗಳ ಕೈಯಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೫೭); ಕರಣಿಕರು ಮಾಡಿದ ದ್ರೋಹಕ್ಕಾಗಿ ವಿಕ್ರಮ ರಾಯನು ಅವರನ್ನು ದಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಸಂಸಕ. ೧೦೫). **ಕರಣೀಕ**: ಸಕಲದೇಶಗಳ ಲೆಕ್ಕವಂ ವಕ್ಕಣಿಸುವ ಕರಣೀಕರಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೨–೩); ಕರಣಕರನ್ನೂ ಹಸ್ತಕರನ್ನೂ ಕರತರಿಸಿ (ಕೃವಾಸ. ೧೦). [ಕರಣ + –ಇಕ]

ಕರಣಿಕತನ, ಕರಣೀಕತನ (ನಾ). ಕರಣಿಕ ವೃತ್ತಿ; ಸೇನ ಬೋವಿಕೆ: ಇಂದಿನಿಂದ ಕರಣಿಕತನವನ್ನು ಕಾಳಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ವಹಿಸಿ, ನಿರಾತಂಕದಿಂದಿರುವೆವು (ವಿಗಪ. ೨–೫). **ಕರಣೀಕತನ**: (೬). [ಕರಣಿಕ + –ತನ]

ಕರಣಿಕತ್ವ (ನಾ). ಕರಣಿಕನ ಅಧಿಕಾರ, —ವೃತ್ತಿ: ಹಂಪೆಯ ಹರೀಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ರಹಸ್ಯಮಂ ಬರೆವ ಕರಣಿಕರಿಗೆಲ್ಲ ಹಿರಿತನಮಂ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು ಕರಣಿಕತ್ವಕ್ಕೆ ಮುಡಗಿಕೊಂಡಿರಲು (ಭೈರಸೂ. ೪೩). [ಕರಣಿಕ + –ತ್ವ]

ಕರಣಿಕಮಂಡಳೀಕ (ನಾ). ಕರಣಿಕರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ; ಕರಣಾಗ್ರಣಿ: ಕರಣಿಕ ಮಂಡಳೀಕರ್ಗೆಜಿಕಿದು ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಜಿರಿಂಗೆಜಿಕಿದು . . . ಅಲವಟ್ಟಿವ ನಿಕ್ಕುವರಿಗೆಜಿಕಿದು (ಬಸವು. ೫೯–೨೭). [ಕರಣಿಕ + ಮಂಡಳೀಕ$_0$ (< ಮಂಡಳಿಕ)]

ಕರಣಿಕಶಾಲೆ (ನಾ). = ಕರಣಶಾಲೆ: ಇಕ್ಕೆಲದೊಳಗೊಪ್ಪುವ ಕರಣಿಕ ಶಾಲೆ ಪೊಕ್ಕರಣೆಗಳಿರುತಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೩–೩೫). [ಕರಣಿಕ + ಶಾಲೆ$_1$]

ಕರಣಿಗ (ನಾ). = ಕರಣಿಕ: ಶ್ರೀ ಮಹಾಬಲಿಬಾಣರಸರ ಕರಣಿಗ ವಳುಂಗವಮ್ಮನ ಕಂಭಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೪–೨; ಸು. ೮೯೦). [ಕರಣ + –ಇಗ]

ಕರಣಿಗೆ (ನಾ). ಗಾರೆ ಕೆಲಸದ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಕರ್ಣೆ; ತೇಪೆ (ಉಕ.). [?. / ತಮಿ. ಕರಣೈ]

ಕರಣೀಕ 'ಕರಣಿಕ' ನೋ.

ಕರಣೀಕತನ 'ಕರಣೀಕತನ' ನೋ.

ಕರಣೀಯ (ಗು). ಮಾಡಬೇಕಾದ: ಮುನ್ನಮಿನ್ನುಂ ಕರಣೀಯಂ ನಿನ್ನವಾಕ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೨–೪೯); ಸುತ ಮೋಹದಿನೆಮಗಮದಶ್ರೀಯು ಮಾಡೊಡಂ ಕರಣೀಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೧೧). [ಸಂ.]

ಕರಣೆ$_1$, **ಕರಣಿ**$_1$, **ಕರ್ಣ**$_1$, **ಗರಣೆ**$_1$ (ನಾ). ೧. ಗಡ್ಡೆ; ಮುದ್ದೆ; ಪಿಂಡ; ಗಟ್ಟಿ: ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಕರಣೆಗಳೆನಿಪ ಕೆನೆಮೊಸರನೊಲವಿಂದ ಲಿಕ್ಕಲ್ (ಇಹರ. ಹ. ೧೪೯–೩೦); ನೆತ್ತರ ಕರಣೆ ನೀರೊಳು ಬಿದ್ದುದನು ಕಂಡತ್ತರು ದಿಗ್ವನಿತೆಯರು (ಪೋಹತ. ೧೧–೨೪); ಮೂಗು ಬಾಯಿ ಗಳಿಂದ ರಕ್ತದ ಕರಣೆಗಳೇ ಬೀಳಹತ್ತಿತು (ಬಂಗಾಪೆ. ೭). ೨. ತಬಲ ಅಥವಾ ಮದ್ದಳೆಯ ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಾದ ಕೊಡು ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂಟಿಸುವ ಕರಿಯ ಲೇಪ: ಎರಡು ಭಾಗಕ್ಕೂ ಕರಣೆ ಹಾಕಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಾದ್ಯವೇ ತಬಲಾ ಎನ್ನಿಸಿದೆ (ಸಂಗೀಪಂ. ೨೦). **ಕರಣಿ**: ೧. ಚಾಂಡಾಲನ ಗುಡಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ತೂಗುಬಿದ್ದ ನಾಯಿಯ ಮಾಂಸದ ಕರಣೆಗಾಗಿ ಬಾಯ್ಬಿಡುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ! (ಅಶ್ವಮೇ. ೬೧); ಮೊದಲೇ ಕೆಂಪಗಿರುವ ಮುಖವು ಈಗ ಕೆಂಡದ ಕರಣಿಯಂತೆ ತೋರಹತ್ತಿತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೭೩). ೨. ಕರಣಿ ಸಿಡಿಯದಂತೆ ಮದ್ದಳೆಯ ಬಲಗಣ್ಣನೆತ್ತಿ ನೋಡಿ (ವಿರೂಪಾ. ೮೦). **ಕರ್ಣ**: ೨. ಅದ್ದಗೆ ಬಡಿ ಬಡಿಯುವುದು; ಕರ್ಣ ತೀಡುವುದು (ಹಹಸ. ೪೩). **ಗರಣೆ**: ೧. ಅಳುತಿರುವ ಬಾಲಕನ ಕೈಯಲಿ ಮೆಲುವ ಹಿಂಡಿಯ ಗರಣೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು (ಬಸವು. ೨೪–೬೮). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕರುಡು]

ಕರಣೆ$_2$, **ಕರಣಿ**$_2$, **ಕರ್ನೆ** (ನಾ). ೧. ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ದೊಡ್ಡ ತುತೂರಿ ಯಂತಹ ಊದುವ ವಾದ್ಯ: ಕೂಗಿಡುವ ಕಹಳೆ ಹೆಗ್ಗಹಳೆ ಚಿನಿಕಹಳೆ ಕರಣೆಯ ನಾದ (ಅಖಂಡೇ. ೨೦೬–೪೬); ಕರಣೆ ಭೂರುಗ ಡಕ್ಕೆ ಮರುಳೆ ದುಂದುಭಿಯು ಧರಣಿ ಬೆದರುವ ತೆರದಿ ನುಡಿವ ಭೇರಿಗಳು (ಹಮುಚ. ೨೩೩). **ಕರಣಿ**: ೧. ಕಾಳಿನುಡಿಯತಾವ ಕರಣಿ ಮಾತಾಡತಾವ ಸಾಲಸನಾದಿ ರಣಬಾಜೊ (ಲೋಕಗೀ. ೨೦೦–೪). **ಕರ್ನೆ**: ೧. ಹೆಗ್ಗಹಳೆ ಕರ್ನೆ ಭೂರುಗ ಮುಖ್ಯ ಪರಿಪರಿಯ ವಿವಿಧವಾದ್ಯರವ (ಪೋರಾಸು. ೩೧–೫೧); ಭೇರಿ, ಕಹಳೆ, ಕರ್ನೆ, ನಪೂರಿ, ನಗಾರಿ (ಗುರುದ. ೧೧); ೨. = ಕರಣಿಗೆ: ಗಾರೆಯವನು ಕರ್ನೆ ಬಿಟ್ಟುಬಂದಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಕರಣಾ, ಕರ್ಣಾ; ಹಿಂ. ಕರನಾಈ; ಪಾರ. ಕರ್ನಾ, ಕರ್ನಾಯ್]

ಕರಣೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ: ಲೋಚನಾಂಬುಗಳುಕ್ಕಿದವು ಕಳವಳಿಸಿದವು ಕರಣೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೧–೫೩); ನೆರವಿ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ ಭೂತದ ಹರಹು ಕರಣೇಂದ್ರಿಯದ ಸಂದಣಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೫೨). [ಕರಣ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಕರತನ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣತ್ವ; ಉಗ್ರತೆ; ಉದ್ದಂಡತೆ: ಖರಕಿರಣಂಗಳ ಕಾಯ್ಪಿನ ಕರತನದಿಂ ಚಂದ್ರಕಿರಣದುಜ್ವಳಿಕೆಯಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೬); ದುಶ್ಶಾಸನನೊಳ್ ಕರತನ[ಪಾಠಾಂ. ತರತಮ, ಕರತವ]ದಿಂದೆನ್ನೊಳನಾ ಮರುತ್ಸುತಂ ಪೂಣ್ದ ಪೂಣ್ಕೆಯಂತೆವೊಲಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೮೪). [ಕರ್$_3$ + –ತನ]

ಕರತರ್ಜನ (ನಾ). ಕೈಸನ್ನೆಯಿಂದ ಬೆದರಿಸುವುದು ಅಥವಾ ಭಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು: ನಾಲಗೆಯ ಮಾತು ಕಣ್ಣೊಳ್ ಕರತರ್ಜನಮಡರೆ ನಿಮಿರ್ದ ಪುರ್ವಿನ ಕೊನೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿದುದು ಯೌವನಂ ನೆಲಸಲೊಡಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೯೮).
[ಕರ್$_3$ + ತರ್ಜನ]

ಕರತಲ, ಕರತಳ (ನಾ). ಕೈಯ ಒಳಭಾಗ; ಅಂಗೈ: ಆತಂಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಕರತಲದೊಳಿಹುದು (ವೀಶೈಪು. ೨-೬-೩೦). **ಕರತಳ**: ಮಜ್ಜಿಗೆಯೊಳಗಣ ಬೆಣ್ಣೆ ಕರತಳಕ್ಕೆ ಮುಳುಗಬೇಕು (ಕಾಲಸಂ. ೧೦೩-೫); ಕರತಳಂ ಕಂಡವರ್ಗೆ ರಾಗಮನಲರ್ಚುತಿರೆ (ಇಹರ. ಹ. ೧೩೧-೨೮); ಅವನಿಪತಿ ದುಗುಡದಲಿ ಮೋಜೆಯಲವುಚಿದನು ಕರತಳವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪).
[ಕರ್$_3$ + ತಲ$_1$]

ಕರತಲಾಮಲಕ, ಕರತಳಾಮಳಕ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈಯೊಳಗಿನ ನೆಲ್ಲಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು, —ಸ್ಫುಟವಾದುದು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುದು: ಕುರುಪಾಂಡವರ ಸಮಸ್ತ ಚರಿತ್ರಂಗಳು ನಿಮಗೆ ಕರತಲಾಮಲಕವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುವು (ಕೃವಾಅ. ೮೫); ದೇಶ ಕೋಸಲವಿದೆಕೊ ಕರತಲಾಮಲಕಮೆನೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುತಿದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೨-೫೬); ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳೂ ರಾಯರಿಗೆ ಕರತಲಾಮಲಕವಾಗಿವೆ (ರಾಯಕ. ೬೫). **ಕರತಳಾಮಳಕ**: ೨. ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಲೋಕಾಲೋಕದ ವಸ್ತುಗಳುಮಂ ಕರತಳಾಮಳಕಮಾಗಜಿವುದಜಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ). [ಕರತಲ + ಆಮಲಕ]

ಕರತಳ 'ಕರತಲ' ನೋ.

ಕರತಳಾಮಳಕ 'ಕರತಲಾಮಲಕ' ನೋ.

ಕರತಾಡನ (ನಾ). ಕೈಗಳನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಟ್ಟುವುದು; ಚಪ್ಪಾಳೆ: ಸಭೆಯೆಲ್ಲ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕರತಾಡನ ಮಾಡಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೯); ಕೂಡಲೇ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕರತಾಡನಗಳೂ ಹರ್ಷಸೂಚಕ ಧ್ವನಿಗಳೂ ತುಂಬಿ ಹೋದುವು (ರಂಗಕ. ೧೮). [ಕರ್$_3$ + ತಾಡನ]

ಕರತಾಲ, ಕರತಾಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಬಾರಿಸುವ ತಾಳ. ೨. ಬರಿ ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟಿಕೊಂಡೇ ತಾಳ ಹಾಕುವುದು. **ಕರತಾಳ$_2$**: ೧. ಮುದ್ರಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಒಂದು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯ, ಕರತಾಳ . . . ಮೃದಂಗ ಮತ್ತು ತಮ್ಮಟೆ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿವೆ (ಭಾರದ. ೧೩). ೨. ಭೂತಗಣ ಕರತಾಳದಲಿ ಕುಣಿದಾಡುತಿರ್ದವು ಪಾಡಿ ರಘುಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೧೩). [ಕರ್$_3$ + ತಾಲ$_3$]

ಕರತಾಳ$_1$ 'ಕರತಾಳೆ' ನೋ.

ಕರತಾಳ$_2$ 'ಕರತಾಲ' ನೋ.

ಕರತಾಳಿ 'ಕರತಾಳೆ' ನೋ.

ಕರತಾಳೆ, ಕರತಾಳ$_1$, ಕರತಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ದ್ವಿಧಾಲೇಖ್ಯಂ-ಶ್ರೀತಾಳೆ, ಕರತಾಳೆ" (ಒಷಧಿ. ೭೬); ಜೇನುನೊಣದ ವಿಷಕ್ಕೆ – ಬಂಜೆ ಮಾಡುವಾಗಲಗೆಡ್ಡೆ, ಕರತಾಳೆಯ ಬೇರು, ಬದನೇ ಬೇರು, ಹೆಗ್ಗುಳದ ಬೇರು, ಇವಿಷ್ಟನು ನೀರಿಂದಲಾದರೂ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸದಿಂದಲಾದರೂ ಅರೆದು ಜೇನುನೊಣ ಕಚ್ಚಿದ ಠಾವಿಗೆ ತೊಡೆಯಲು ಆದಜ ವಿಷ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೨೨). **ಕರತಾಳ$_1$**: "ಕುಸಿಕತರುಃ – ಕರತಾಳಮರ" (ಒಷಧಿ. ೩೭). **ಕರತಾಳಿ**: "ಕರತಾಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ಹಿಂತಾಳಿ ತಾಳಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೫); "ಧನ್ಯಃ – ಕರತಾಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೮೦).

[? . / ಮರಾ. ಕರೆದಳ್, ಕರದಳೀ, ಕರ್ದಳ್, ಕರ್ದಳೀ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ]

ಕರತ್ರಾಣ (ನಾ). ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕೈಗೆ ತೊಡುವ ಕವಚ; ಹಸ್ತಕವಚ; ಕೈಗಾಪು: ಕರತ್ರಾಣ . . . ಖೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮರಕ್ಷಾದಿ ಸಾಧನವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨).
[ಕರ್$_3$ + ತ್ರಾಣ]

ಕರದಂಟು (ನಾ). (ಉಕ) ಕಡಲೆಹಿಟ್ಟು, ಕರಿದ ಅಂಟು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿ ಬಿಲ್ಲೆಯಾಕಾರವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿಟ್ಟ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿತಿಂಡಿ: ಐದುರೂಪಾಯಿಯ ಅಮೀನಗಡದ ಕರದಂಟು ತಂದು ತಿನ್ನಿಸುವೆನು (ಮೇದಿಮ. ೧೨); ಹಳ್ಳಿಯ ಮಿಠಾಯಿ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿಯ 'ಕರದಂಟು', 'ಖಾರ'ಗಳನ್ನೂ ಕೊಡಿಸದೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಬರಹಾ. ೫೨); ಅವನ ಕೈಯಿಂದಲೇ 'ಕರದಂಟು' ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ತರಿಸಿ ತಿನ್ನಿಸಿದ್ದಾಳೆ (ಬಸಸಿ. ೯೭). [< ಕರಿ$_1$ + ಅಂಟು$_2$]

ಕರದಂಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಮಲ; ತಾವರೆ. ೨. ಉಗ್ರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ದಂಡಿಸುವುದು. ೧, ೨: ಆ ರಾಜೇಂದ್ರಂ ಲೋಕೈಕವೀರಮಿತ್ರನಾಗಿಯುಂ ಕರದಂಡ ಪ್ರಿಯನಲ್ತು (ನಾಗಕು. ೨-೮೬ ವ).
[ಕರ್$_2$ + ದಂಡ]

ಕರದಂಡ$_2$ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಕೋಲು; ಕೈಗೋಲು: ಕುಂತಳವನೂರ್ಧ್ವಕ್ಕೆ ಮುಡಿಗಟ್ಟಿ ಕರದಂಡವಾಂತವಳು ಬರಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮-೪೭). [ಕರ್$_3$ + ದಂಡ]

ಕರದಮ (ನಾ). = ಕರ್ದಮ: ಕರವಿಡಿದೆತ್ತುವದು ಭವಕರದಮದೊಳಗಿಂದ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೭೬-೧೬). [< ಸಂ. ಕರ್ದಮ]

ಕರದೀಪ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವಂತೆ ಹಿಡಿಕೆಯುಳ್ಳ ಲೋಹದ ದೀಪ; ಕೈದೀವಿಗೆ (+).
[ಕರ್$_3$ + ದೀಪ$_2$]

ಕರದೀವಿಗೆ (ನಾ). = ಕರದೀಪ (+). [ಕರ್$_3$ + ದೀವಿಗೆ]

ಕರದುಂದು (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಪೋಲುವೆಚ್ಚ; ಅತಿದುಂದುಗಾರಿಕೆ: ಬೀರಪ್ಪ ಬೀಗರನ್ನು ಎದುರುಗೊಳ್ಳಲು ಕರದುಂದು ನಡೆಸಿದ್ದ (ಬೆಂದಜೀ. ೧೧). [ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ದುಂದು$_1$]

ಕರಧೈರ್ಯ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಎದೆಗಾರಿಕೆ; ಅಧಿಕ ಧೈರ್ಯ: ಹರಗೆ ನಂದಿಯು ಲೇಸು . . . ವರಯುದ್ಧ ಲೇಸು ಸುಭಟಂಗೆ ರಾಜಂಗೆ ಕರಧೈರ್ಯ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೧೦).
[ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ಧೈರ್ಯ]

ಕರನಾಶ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೇಡು; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ: ಅರಸೊಲಿದು ನಡೆಸಿದರೆ ಸಿರಿಯಕ್ಕು ಜಸವಕ್ಕು . . . ಮುನಿದರೆ ಕರನಾಶವಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೩೨). [ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ನಾಶ]

ಕರನಿರಾಕರಣೆ (ನಾ). (ಸರಕಾರಕ್ಕೆ) ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡಲು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು: ಅಂದಿನಿಂದಲೇ ಕರನಿರಾಕರಣೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ . . . ಆರಂಭವಾಗಬೇಕೆಂದು ಗಾಂಧೀಜೀ ತಿಳಿಸಿದರು (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೧೩೭). 'ಕರಾಕರಣೆ' ಪರಾ. [ಕರ್$_3$ + ನಿರಾಕರಣೆ]

ಕರನ್ಯಾಸ (ನಾ). ಜಪ ಮತ್ತು ಪೂಜೆಯ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು: ಆ ಮಂತ್ರದಿಂ ಕರನ್ಯಾಸಂಗೈವಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೮೩). 'ಅಂಗನ್ಯಾಸ' ಪರಾ.
[ಕರ್$_3$ + ನ್ಯಾಸ]

ಕರಪ 'ಕರೆಪ' ನೋ.

ಕರಪಂದ (ನಾ). ಸೊಂಡಿಲಿನ ಚಲನೆ, —ಅಲುಗಾಟ (?): ಗರುಡಭೀತಿ ಗಜಕರಪಂದ [ಪಾಠಾಂ. ವಾತ] ದುಷ್ಪಜಲಚರಸಂಗ (ಚೆಬಪು. ೩೭-೫೧). [ಕರ್$_3$ + ಪಂದ]

ಕರಪಟಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಖರಪಟ್ಟನು ರಚಿಸಿದ ತಸ್ಕರಶಾಸ್ತ್ರ ; ಚೋರ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಆನುಂ ಕಳ್ಳುಪಾಯಮಂ ಪೇೞ್ವ ಕರಪಟಶಾಸ್ತ್ರಮುಂ ಕಲ್ತೆಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೮–೨೫).
[ಕರಪಟ್ಟ (< ಸಂ. ಖರಪಟ, ಖರಪಟ್ಟ) + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕರಪತ್ರ₁ (ನಾ). ೧. ಕರಗಸ; ಗರಗಸ: "ಗರಗಸಂ ಕ್ರಕಚಮಾ ಕರ ಪತ್ರಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೮–೩೮); ಮುದ್ಗರದ ಮುಸುಂಡಿಯ ಮುಸಲದ ಕರಪತ್ರದ ಮಱಿಯ ಸುರಿದುದಸ್ತ್ರದ ಮುಖದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೨–೩೪); ಸಾಣೆವಿಡಿದಿರ್ದ ಕರಪತ್ರಮಂ ಕೊಡಿಸಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೬೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ (?): ಅರಿರಾಯರ ಶಿರಮಂ ನಿಜ ಕರಪತ್ರಂ ಕೊಳ್ವುದರಿದೆ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ, ೧೦೮–೧೪ ; 1255). [ಸಂ.]

ಕರಪತ್ರ₂ (ನಾ). ಅಚ್ಚುಮಾಡಿ ಹಂಚುವ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಕಟಣೆ; ಹಸ್ತ ಪತ್ರ: "ನಾಳೆಯೇ ಒಂದು ಕರಪತ್ರ ಕಳಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಸಂಗೀತ ಕಚೇರಿ ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತೇವೆ . . ." (ಬಾಳಿವೈ. ೧೯೬); ಕರಪತ್ರಗಳೂ ಹಂಚ ಲ್ಪಟ್ಟವು (ಕದಂಬ. ೧೨೮). [ಕರ್₃ + ಪತ್ರ]

ಕರಪಲ (ನಾ). ೧. "ಸನ್ನಿಯಿಂದ ನರಳುತ್ತಿರುವ ರೋಗಿಯು ಹಾಸಿಗೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತಡಕಾಡುವುದು; ತಡಕಾಟದ ಸನ್ನಿ; ಕರಪಲ" (Carphology. ಇಂಕನಿ): ರಾತ್ರಿ ಮಾತು ನಿಂತಿತು ಕರಪಲ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು (ಸುಖಿವಿ. ೩೫). ೨. ಉದ್ದೇಶರಹಿತವಾದ ಅಂಗ ಚೇಷ್ಟೆ: ಏಕೆ ಕರಪಲ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಿರಿ, ಸುಮ್ಮನಿರಿ (ರೂಢಿ).
ಕರಪಲಚೇಷ್ಟೆ = ಕೈ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಆಡಿಸುವುದು : ಕರಪಲಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಆತನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[← ಇಂ. Carphology]

ಕರಪಲಿ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ನರೆ, —ಕೂದಲಿನ ಬಿಳುಪು (?): ಕರುಮಾಡ ನೆಳಲೊಳಗೆ ನಿಂತು ಕಚನಿಚಯಗಳ ಕರಪಲಿಗೆ ಕರ್ಪಿಕ್ಕಿ ಬಾಚಿ ನುಣ್ಣಿಸಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೪–೧೪೩). [ಕರ್₃ + ಪಲಿ₀ (< ಪಲಿತ ?)]

ಕರಪಾಕ (ನಾ). ಕೈಹದದ ಪಾಕ (?): ಮೃದ್ವಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಾಕ ಮಾಡಿ ಕರಪಾಕದಲ್ಲಿಳುಹಿಕೊಂಡು ಆ ತೈಲವನ್ನು ಮೈಗೆ ಪೂಸೆ ವಾತ ಪಿತ್ತಜ್ವರ, ವಿಷಮಜ್ವರ ಸಹ ಬಿಡುವುವು (ಸಕವೈ. ೯೫). [ಕರ್₃ + ಪಾಕ₂]

ಕರಪಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಇಸುಬು : ಕರಪಾಣಿ ಎಂಬ ಉಗ್ರ ವಾದ ಇಸುಬು ಅನೇಕ ಸಲ ಒಂದು ವರ್ಷವಾದರೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೧೪೯). [?]

ಕರಪಾತ್ರ (ನಾ). ೧. (ಏನನ್ನಾದರೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲೆಂದು) ಒಡ್ಡಿದ ಅಂಗೈಯ ತಗ್ಗು; ಅಂಗೈಗುಳಿ; ಒಕ್ಕೈಗುಳಿ. ೨. ಕೈಯೊಳಗಿನ ಪಾತ್ರೆ. ೩. ಕೈಯೇ ಪಾತ್ರೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅವಧೂತ; "ಭಿಕ್ಷಾಮೂರ್ತಿ" (ಘನವ. ಕೋಶ): ಒಡೆದ ಓಡಿನಲ್ಲಿ ಅಂಬಲಿಯನೆಱೆ ಯಲು ಎಲೆ ದೇವ ನನ್ನ ಮನದಲ್ಲಿ ನೊಂದೆನಾದರೆ ನಾನು ಕರಪಾತ್ರನಲ್ಲ ಅಪಾತ್ರನು (ಘನವ. ೪೦). [ಕರ್₃ + ಪಾತ್ರ]

ಕರಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಬಟ್ಟಲು; ಕೈಬಟ್ಟಲು : "ಕರಪಾತ್ರೆ ಕೈವಟ್ಟಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೨೦). ೨. ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ: ಎನ್ನ ಕರ ಪಾತ್ರೆಗೆ ತಂದು ಭಿಕ್ಷವ ನೀಡಿದರೆ ಕೊಂಡುದೇ ಪ್ರಸಾದ ಒಕ್ಕುದೇ ಪದಾರ್ಥ (ಘನವ. ೧೮); ಕರಪಾತ್ರೆ ಹಿಡಿದು ಈ ನರಶರೀರದಿ ತನ್ನ ಅರುವ ತನಗೆ ತೋರಿ . . . ದೊರಕಿದಾ ಗುರು ದೊರಕಿದಾ (ಶರೀಫ. ೭). ೩. ಪಾತ್ರೆಯಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ಕೈ (?): ಕರಪಾತ್ರೆಯ ಗುಣ —ಇದರಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುವುದರಿಂದ . . . ರಾಗದುಃಖಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೮). [< ಸಂ. ಕರಪಾತ್ರ]

ಕರಪಾದಿ (ನಾ). ಕೈ ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಸಸ್ತನಿ ಪ್ರಾಣಿ : (ಕಾಲುಗಳು ಕ್ರಮೇಣ ಕೈಗಳಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟ) ಕೈಗಳುಳ್ಳ ಸಸ್ತನಿವರ್ಗದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೆಸರು [ದ್ವಿಹಸ್ತಿಗಳೂ (ಮನುಷ್ಯ) ಚತುರ್ಹಸ್ತಿಗಳೂ, (ಕಪಿ) ಸಹ]: ಕರಪಾದಿಗಳು" (Chiropad. ಇಂಕನಿ). [< ಸಂ. ಕರಪಾದಿನ್]

ಕರಪಾಲ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ. [ಸಂ.]

ಕರಪಾಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗ; ಒಂದೇ ಬಾಯಿ ಇರುವ ಚೂರಿ. ೨. ಚಿಕ್ಕದೊಣ್ಣೆ. [ಸಂ. ಕರಪಾಲಿಕಾ]

ಕರಪೀಠ (ನಾ). ೧. ಹೆಳವರು ತೆವಳುವಾಗ ಕೈಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಮರದ ಹಲಗೆ. ೨. ನೆಲವನ್ನು ಧಮ್ಮಸ್ಸು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರದ ಸಾಧನ; ಬಡಿಮಣೆ; ಹೊಡೆಮಣೆ: "ಪೆಟ್ಟಣಿಗೆ ಕರಪೀಠ [ಪಾಠಾಂ. ದ]ವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೬–೬). [ಕರ್₃ + ಪೀಠ]

ಕರಪೀಡನ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಒತ್ತುವುದು, —ಹಿಂಡುವುದು: ೨. ತೆರಿಗೆಯ ಭಾರದಿಂದ ಪೀಡೆ ಕೊಡುವುದು. ೧, ೨: ಸುಗಂಧಿ ಯೆಂಬ ವಿಷಯಮುಂಟದಱೊಳ್ ಕರಪೀಡನಂ ಧೇನುಕುಚದೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯ ವ). ಸುರತಾಸಕ್ತೆಯ ಕುಚಂಗಳೆಂತಂತೆ ನಿರಾವರಣಂಗಳಾಗಿ ಪೞುವುವು ಕರಪೀಡನದಿಂದಮಗ್ರ ಹಾರಚಯಂಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೩–೩೦). ೩. ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ. 'ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ', 'ಪಾಣಿಪೀಡನ' ಪರಾ. [ಕರ್₃ + ಪೀಡನ]

ಕರಪುಟ (ನಾ). ೧. ಬೊಗಸೆ. ೨. ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಮುಗಿದ ಕೈ; ಎರಡೂ ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವಿಕೆ: ಮೆಯ್ಯನಿಕ್ಕಿ ನಿಟಿಳ ತಟಘಟಿತ ಕರಪುಟಯುಗಲನುಂ . . . ಆಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೮ ವ); ನೊಸಲಲಿ ಕರಪುಟಾಂಜಲಿ ಮೆಱೆವುತಿರೆ ಬಿನ್ನಹವ ಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೪೬); ಕಣ್ತೊಯ್ದು ಕರಪುಟಾಂಜಲಿಯೆತ್ತಿ ನಿಂದಾ ಸುಮಂತ್ರನಂ ಗುರುತಿಸಲ್ಕಾರದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೧–೩೧).
[ಕರ್₃ + ಪುಟ₃]

ಕರಪುರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ರಣಮುಖದುಟ್ಟನಾ ಮಗನ್ ಕರಪುರನ್ ಬನ್ದು ಬಲ್ಲದಾ ತುಱುಗೊಳೆ (ಎಕ. X. ಮುಳಬಾ. ೯೨–೫; ಸು. 780). [?]

ಕರಪುರಿ (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ; ಕಟ್ರೆ (?): ಮೇದಿನಿಯೊಳತಿ ಬಿದಣ ಗೊಂಡು ಕರಪುರಿ ಹೆಚ್ಚಿ ವ್ಯಾಧಿಯೊಳು ನೊಂದು ನಡು ಬಗ್ಗಿ ಕಣ್ಗಳ ಮುಚ್ಚಿ ಹಾದಿಗಾಣದರು ಹಿರಿಯರೆಯಲ್ತು (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೬೮). [?]

ಕರಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕರಿಬೇವು (?): ಕರಪೆ, ಕರಬೇ (ನೈಘಂಗಿ. ೨೨–೪೧೦). [?]

ಕರಬ₁ (ನಾ). ಕರಿಜೀರಿಗೆ: "ಕರಬ– ಕರಿಜೀರಿಗೆ" (ಅಕಾನಿ. ೫–೧೧). [?]

ಕರಬ₂ 'ಕರೋಬ' ನೋ.

ಕರಬದರ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ ಬೋರೆ ಹಣ್ಣು. ೨. (ಅಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು, —ಸ್ಫುಟವಾದುದು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುದು : ಗೋಕುಲದೊಳ್ ಕೃಷ್ಣಂ ಕೊಳಲ್ಗೊಳ್ಳಿನಮಾ ದನಿಯಂ ಸವಿದು ಮೆಯ್ಮಱೆದು . . . ಮರಂಗಳುಂ ಮಾನಸರಂತೆ ನವಿರ್ಗಲೆದಿರ್ಪುವೆಂಬಿವುಂ ಕರಬದರ ಸದೃಶಮಾದುವು (ಚಿಕವಂ. ೧೪೫–೧೦). [ಕರ್₃ + ಬದರ]

ಕರಬಾನು (ನಾ). (?) : ಕೀಲಾರು ಹಾಸುಮಂಚವು ಕರಬಾನು ಶಾಲು ಸಕಲಾಭರಣವು ಸೋಲುಮುಡಿಯಲಿ ಕರೆದು ಮನ್ನಿಸಿ ವಿಶಾಲದಿಂದಲಿ ತಂಗಿಗಿತ್ತ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೪–೪೫). ℙ ಇದು 'ಕರಬೋನ'ದ ಅಪ ಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೇ ? [?]

ಕರಬಾಲ (ನಾ). = ಕರವಾಲ (ಕ). [< ಸಂ. ಕರವಾಲ]

ಕರಬಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗ; ಕತ್ತಿ (ಕ). [< ಸಂ. ಕರಪಾಲಿಕಾ]

ಕರಬಾಳೆ 'ಕರ್ವಾಳೆ' ನೋ.

ಕರಬೂಜ ಕರಬೂಜು, ಕರಭೂಜ, ಕರಿಬುಜ, ಕರುಬೂಜು, ಕರ್ಬುಜ, ಕರ್ಬೂಜ, ಖರಬುಜ, ಖರಬೂಜು, ಖರ್ವೂಜ (ನಾ). ಸೌತೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆಹಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು: ಒಬ್ಬರು ಮಾವಂತೆ ಒಬ್ಬರು ಹಲಸಂತೆ ಒಬ್ಬರು ಕರಬೂಜ ದಂತೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೫೫-೧೭). **ಕರಬೂಜು**: ಕರಬೂಜು . . . ಕಫ ವಾತಕರ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೬-೮೬ ಅರ್ಥ). **ಕರಭೂಜ**: ಕರಭೂಜದ ಹಣ್ಣುಗಳು, ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೦೬). **ಕರಿಬುಜ**: "ವೃತ್ತೋರ್ವಾರುಃ – ಕರಿಬುಜ, (ಕರ್ಬುಜ)" (ಔಷಧಿ. ೧೫೮). **ಕರುಬೂಜು**: (ಕ). **ಕರ್ಬುಜ**: "ತಿಕ್ತಫಲಂ – ಕರ್ಬುಜ" (ಔಷಧಿ. ೬೮). **ಕರ್ಬೂಜ**: ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ, ಕರ್ಬೂಜ (ವೈಸಿಗಿ. ೨೬-೪೮೭). **ಖರಬುಜ**: ಸವತೇಬೀಜ ಖರಬುಜ . . . ಬಿತ್ತಿದರೆ ವಿಶೇಷ ಫಲವಾಗಿ ರೊಕ್ಕವಾಗುವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೫). **ಖರಬೂಜು**: ತರಿಸ್ಯೆಯ ಝೋಳಿಗೆ ನೋಡ್ಯೆಯ ಅದರಲ್ಲಿ ಖರ ಬೂಜುಗಳೆರಡು (ಶನಿಮಾ. ೨೭). **ಖರ್ವೂಜ**: (ಕ).
[← ಹಿಂ. ಖರಬೂಜಾ; ಪಾರ. ಖರ್ಬುಜಾ]

ಕರಬೂಜು 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಕರಬೇ (ನಾ). = ಕರಪೆ: ಕರಪೆ – ಕರಬೇ (ವೈಸಿಗಿ. ೨೨-೪೧೦). [?]

ಕರಬೋನ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಚಿಕ್ಕ ಜಲಪಾತ್ರೆ: "ಉದ್ಘಟಂ ಕರಬೋನಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೪); ವಿಜಯಶ್ರೀಗೆ ನಿಜ ಮಂದಿರವಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಕರಬೋನಗಳಲಾ ಭುವನ ಧರಣಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೦-೮೪). ಪೆರ್ಗೊಡ ಪಾಸಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳ ಅಡಲೊಡರ್ಚುವ ಪೊಂಭಾಂಡಗಳ ಕರಬೋನಗಡಣವ ಕೊಟ್ಟನುತ್ಸವದಿ (ಮೋಹತ. ೧೫-೧೯). [< ಸಂ. ಕರಭಾಜನ?]

ಕರಭ (ನಾ). ೧. ಮಣಿಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಕಿರುಬೆರಳವರೆಗಿನ ಮುಂಗೈಯ ಹೊರಭಾಗ: "ಕಿಱುವೆರಳ ಮಣಿಬಂಧದೆಡೆ ಕರಭಮೆಂದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮-೪). ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳಿಗೂ ಉಂಗುರ ಬೆರಳಿಗೂ ನಡುವಿನ ಅಂತರ; ಚೋಟು: ಉಂಗುರದ ಬೆರಳಿಗೂ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿಗೂ ಆಗುವ ದೂರವನ್ನು 'ಕರಭ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೩೫೪). ೩. ಒಂಟೆ. "ರವಣಮುಷ್ಟ್ರಂ ಮಯಂ ಕರಭಂ . . . ಎನಲೊಂಟೆಗಭಿಧಾನ ಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೭); ಖರ ಕರಭ ಸೃಗಾಳ ಸಾರಮೇಯಾ ಕಾರಂಗಳಪ್ಪುತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೮ ವ); ಪರಮಾಯುಷ್ಯಂ . . . ಇಪ್ಪತ್ತಯ್ದು ಬೆಳ್ಗತ್ತೆಗಂ ಕರಭಕ್ಕಂ (ಜಾತಕ. ೮-೧೦). ೪. ಒಂಟೆಯ ಮರಿ. ೫. ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಯ ಮರಿ (ಕ). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. ೭. ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜದ ಹೆಸರು: "ಸಪ್ತರ್ಷಿ ನಕ್ಷತ್ರ ಮಂಡಲಕ್ಕೂ ಶರ್ಮಿಷ್ಠಾ ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯೇ ಇರುವ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜ: –ಕರಭ" (Camelopard. ಇಂಕನಿ); "ಕಿಱುವೆರಳಗ್ರದಿಂದ ಮಣಿಕಟ್ಟಿನ ಮಧ್ಯವದುಂ ಸುವಾದ್ಯಮುಂ ಕರಭ ಗಳಿಂತಿವುಂ ಕರಭಮೆಂದೆನಿಕು" (ನಾನಾರ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಕರಭರಕ್ಷಮ (ಗು). ಕಂದಾಯದ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರಲು ಸಮರ್ಥ ವಾದ; ಹೆಚ್ಚು ಕಂದಾಯವನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಡುವ (?): ಅನೇಕ ಭೂದೇವ ಭೋಗಾಗ್ರಹಾರಂಗಳನಾಗ್ರಹದಿಂದಱಿದು ಕರಭರಕ್ಷಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷೇತ್ರ]ಮಪ್ಪ ನಾಡಂ ಬೇಡರಂತೆ ಪರಿಪರಿದು ನಿರವಶೇಷದಿಂ ಕಿಡಿಸಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮-೯). [ಕರ್$_3$ + ಭರ + ಕ್ಷಮ]

ಕರಭೋಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಕರಭೂಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಭೂಮಿ; ಕಂದಾಯದ ಜಮೀನು (?): ಒಪ್ಪರಗೆಯ ಸೀಮೆಯಿಂ ಮೂಡ ಕಣ್ಣಾವಳ್ಳಿಯ ಕರ ಭೂಮಿಗೆ ನಡೆವ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩-೨೦; 1029); ಪಡವಲು ಗೊಗ್ಗಿಯ ಕರಭೂಮಿ ಬಡಗಲು ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಕೇತನ ಭೂಮಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೨೪-೨೫; 1295); ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕರಭೂಮಿ ಮತ್ತರು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೧೮೭-೩೪; ?). [ಕರ್$_3$ + ಭೂಮಿ]

ಕರಭೂಷಣ (ನಾ). ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಆಭರಣ: "ಆಕು – ಕರ ಭೂಷಣ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೩೯). [ಕರ್$_3$ + ಭೂಷಣ]

ಕರಮು$_1$ (ನಾ). ರೀತಿ; ಕ್ರಮ (ಕ). [< ಸಂ. ಕ್ರಮ]

ಕರಮು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಗೀತೆ; ಮಳೆಗಾಲದ ನೃತ್ಯ ಗೀತ: ವರ್ಷಋತುವಿನ ನೃತ್ಯಗೀತಗಳನ್ನು ಕರಮು ಎಂದು ಕರೆಯು ತ್ತಾರೆ (ಭಾರಜಾ. ೮೮). [?]

ಕರಮುರಿ 'ಕಱಿಮುಱಿ' ನೋ.

ಕರಮರ್ದ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಗಳಿರುವ ಒಂದು ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ; ಕರ ಮರಿಕೆ ಗಿಡ: ಬೆಳಲು ಕರಮರ್ದ ಶಂಖಿನಿ ಸಿಂಧುವಾರ ಗಿರಿಚೂತಂಗಳೂ ನುಡಿಸಿಕೊಂಬವು ಪಂಚಬಿಲ್ವವೆಂದು (ವೀಶೈಪು. ೭-೧೦-೩೭). [ಸಂ.]

ಕರಮರ್ದಕ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕರಮರ್ದನ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಒತ್ತುವುದು, —ಪೀಡಿಸುವುದು: ಸಿಂಹ ಶಿಶುವನಿರದೊಡನಾಡಲ್ ಕರಮರ್ದನದಿಂದಂ . . . ಸೆಳೆಯು ತಿರ್ಪಂ ಬಲ್ಪಿಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪-೧೭೭). [ಕರ್$_3$ + ಮರ್ದನ]

ಕರಮರ್ದಿ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದ (ಕ). [< ಸಂ. ಕರಮರ್ದಿನ್]

ಕರಮಾನ್ಯ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದ ದತ್ತಿ; ಕರಭಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತ ವಾದ ಭೂಮಿ; ಚೆಂನಕೇಶವ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕರಮಾಂನ್ಯವೆನ್ನದೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೦, ಬಾಗೆವಾ. ೧೦೩-೫೨; 1165). [ಕರ್$_3$ + ಮಾನ್ಯ]

ಕರಮಾಪಕ (ನಾ). "ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದ ದೂರಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಬಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ: ಬಾಡಿಗೆಸೂಚಕ, ಕರ ಮಾಪಕ" (Taxi meter. ಇಂಕನಿ). [ಕರ್$_3$ + ಮಾನ್ಯ]

ಕರಮುಂಡು (ನಾ). (ಕರಾ) (ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ) ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಸುಟ್ಟ ಹೆಣದ ಮುಂಡ: ಪಾಪಿಯದೇಹ ಕರಮುಂಡಾಗದೆ ಪೂರ್ಣ ಸುಟ್ಟೀತೆ? (ರೂಢಿ). [ಕರ? + ಮುಂಡು$_3$]

ಕರಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಎಸೆಯುವ ಬಾಣ ಮೊದಲಾದ ಅಸ್ತ್ರ: "ಕೈಯಿಂದ ಬಿಡುತಿರ್ಪ ಶಸ್ತ್ರಂ ಕರಮುಕ್ತಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೮); ಕರಮುಕ್ತವಾ ಯಂತ್ರಮುಕ್ತ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತ ಉರುತರದ ಮೂದೆಜದ ಕೈದುಕಾಜರು ಸಿಂಗವಜಿಗಳೆನೆ ಕಡುಕೆಯ್ದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೧೪). [ಕರ್$_3$ + ಮುಕ್ತ]

ಕರಮೆ 'ಕರಂ' ನೋ.

ಕರಯಿಸು 'ಕರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕರರುಹ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಉಗುರು: ಮಿಳಿರ್ವಸಿಯ ಪಸಿಯ ಹೊಸಬಾಸುಳ ಕರರುಹರೇಖೆ ತುಱುಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೬); ಸುಂದರಿಯರ್ ಕೇಕರ ಕರರುಹ ರುಚಿ ಬೆರಸುತ್ತಿರೆ ಬೀಸಿದರೆಸೆವ ಧವಳ ತರ ಚಾಮರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯). [ಸಂ.]

ಕರಲ (ನಾ). ಗರಡಿ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗತಿಭೇದ: ಮೆಲ್ಪಗೆ ಯೊಳ್ ಡೊಕ್ಕರೆಯೊಂಟಿ ಮಂಡಿ ಕರಲಂ ಸೀಸಂ ಕರಂ ಕೊಂಕಸಂ ಮಗುಚಿಲ್ದಿಂತೀ ಗತಿಭೇದದಿಂ ತೊಡಕಿ ತೋರ್ಕುಂ ಸಾಧಕ ಪ್ರೌಢಿಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೪೬). [?]

ಕರಲಾಗು (ನಾ). ಕೈಯ ಚಳಕ, —ಚುರುಕುತನ (?) : ಪರಿಯ ಸಿಟ್ಟಿಸಿ ಬಳಸಿ ಬರುವ ಕರಿಗಮನೆಯರ ಕರಲಾಗಿನಿಂದ ನಿವ್ರಾಮುದಾಕ್ಷಿಗಳಿಂದ ಬರುವ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೮-೨೪). [ಕರ್$_3$ + ಲಾಗು$_2$]

ಕರಲು$_1$ 'ಕಱಿಲು' ನೋ.

ಕರಲು$_2$, ಕರ್ಲು$_3$ (ನಾ). ಗಿಡ್ಡು ; ಕುಳ್ಳು ; ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೋಟಕಾದದ್ದು ; ಇನ್ನೂ ಪೂರ್ತಿ ಬೆಳೆಯದಿರುವುದು : ಕರಲು ಮೊಗ್ಗೆಗಳನ್ನು ಹರಿದು ತಂದು ಏನು ಮಾಡುವವಳು ? (ರೂಥಿ). **ಕರ್ಲು$_2$** : ತೋಂಟದಲ್ಲಿರ್ಪ ಕರ್ಲುಗಳ ಜಾತಮುದಕಂಬುಪ್ರವಾಹಮಿಲ್ಲದೆ ಬೆಂದಿತಯ್ಯ ಬೇಸಗೆ ಬೇಗೆಯಿಂ (ಮಹಾ ಏ. ೧೪-೧೦೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱಳ್ಳೈ ; ಮಲ. ಕರಳ = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೆಳೆಯದಿರುವ ಹಣ್ಣು]

ಕರಲೇಸು (ನಾ). ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದು ; ತುಂಬ ಚೆನ್ನು ; ಅತಿ ಸುಂದರವಾದದ್ದು ; ಒಳ್ಳಿಹ ವ್ಯೈಲಾರನವೊಳಗೆಲ್ಲ ಸಣಬು ಹೊಱಗಣ ಬಣ್ಣ ಕರಲೇಸಾಯಿತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೮೦) ; ಪಿಡಿದು ಬಾಧಿಸೆ ಕೊಡುವ ಮನ್ನಣದುಡುಗರೆಯ ಸೊಬಗಿಂದೆ ಕಂತೆಯುನುಡುವುದೇ ಕರಲೇಸು (ಗಗತಾ. ೧೬-೪೭). [ಕರ್$_1$ (< ಕರಂ) + ಲೇಸು$_1$]

ಕರವಂಡಿ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದಕ: "ಕರವತಿಗೆ ಕರವಂಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಂತಿ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೬). [?]

ಕರವಂಡಿಗೆ 'ಕರವಂದಿಗೆ' ನೋ.

ಕರವಂದ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ತೋಂಟಕ್ಕೆ ಕರವಂದ ತಳಭೋಗಮು ಸತು ಮೊದಲಾಗೆ ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೭೪ ; 1007). 'ಕರವಡ' ಪರಾ. [?]

ಕರವಂದ$_2$ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದಕ : "ಕರಪಂದಂ ಕರವಂದಿಗೆ ಬಱುವಣೆ ನಿರ್ದಿಗ್ಧಿಕಾಖ್ಯೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭-೨೮).

[< ಸಂ. ಕರಮರ್ದ]

ಕರವಂದಿಗೆ, ಕರವಂಡಿಗೆ, ಕರವಡಿಗೆ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದ: "ಕರಪಂದಂ ಕರವಂದಿಗೆ ಬಱುವಣೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭-೨೮). **ಕರವಂಡಿಗೆ** : "ಕೃಷ್ಣ ಪಾಕಫಲಃ, ಅವಿಗ್ನಃ, ಸುಷೇಣಃ, ಕರಮರ್ದಕಃ—ಈ ೪ ಕರವಂಡಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮). **ಕರವಡಿಗೆ** : (ಕಿ).

[ಕರವಂದ + -ಗೆ$_1$]

ಕರವಟ್ಟೆ 'ಕಱುಹಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕರವಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಮತ್ತರ್ಕ್ಕೆಯುಮಂ ಕರವಡ ತಳಭೋಗ ತಳಾಱ ರಾಯವೊಳಗಾಗಿ ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಕಇ. II, ೧೦-೩೧ ; 1080). 'ಕರವಂದ$_1$' ಪರಾ. [?]

ಕರವಡಿಗೆ 'ಕರವಂದಿಗೆ' ನೊ.

ಕರವತ 'ಕರವತ್ತ' ನೋ.

ಕರವತಕಾಟಿ, ಕರವತ್ತಕಾಟು, ಕರವತ್ತುಕಾಟಿ (ನಾ). ಕರಗಸದ ಆಕಾರದಂತೆ ಕಾಣುವ ದಡಿ, —ಅಂಚು : ಕರವತಕಾಟಿ ಪತ್ತಲವುಟ್ಟು . . . ಕೈ ಬೀಸುತ್ತ ಹೊರಟ ಮಗಳು ಕರ್ನಾಟಕಗೊಂಬೆಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಗರಬಾ. ೬೧). **ಕರವತ್ತಕಾಟು** : ಕೆಲವರು ನಾಲ್ಕು ಬೆರಳು ಅಂಚಿನ ಜರದ ರುಂಬಾಲ, ಕರವತ್ತಕಾಟಿನ ಅಂಚಿನ ಧೋತರ . . . ಹರಳುಂಗುರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಮುಂಗಾಪು. ೨೩). **ಕರವತ್ತುಕಾಟಿ** : ಒಂದು ಕಾಶಿಯ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನೂ, ಒಂದು ಗೇಣಂಚಿನ 'ಕರವತ್ತುಕಾಟೀ' ಧೋತರದ ಜೋಡನ್ನೂ ಮುಂದಿಟ್ಟನು (ಹಬ್ಬಬ. ೫೦).

[← ಮರಾ. ಕರವತ್‌ಕಾಠ್, ಕರವತೀಕಾಠ್]

ಕರವತಧಡಿ (ನಾ). = ಕರವತಕಾಟಿ : ಜರದೊಲ್ಲಿ ನಿಲುವಂಗಿ ಭರಜರಿ ಶಾಲುಗಳು ಕರವತಧಡಿಯ ಧೋತರ – ಉಡುಗರೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೭-೮೮).

[ಕರವತ + ಧಡಿ (< ದಡಿ$_2$)]

ಕರವತಿ, ಕರಕತ್ತಿ (ನಾ). = ಕರವತಿಗೆ$_1$: ೧. ಮುಱಿದರು ದಂಡಗಳ ಮುಱಿದವನಿಗೀಡಾಡಿದರು ಕರವತಿಗಳನು ಖಳರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೪-೨೨); ತ್ರಿದಂಡಧರ ಸನ್ಯಾಸಿ ಕೈಗೊಡೆ ಕರವತಿಗಳೆಸೆಯೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೨-೧೪). **ಕರವತ್ತಿ** : ತುರಿಪದೆ ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ ಕರವತ್ತಿಯ ನೋತದನಿಟ್ಟು ಬಾಸುವಂ ನರಕದ ಮೇಲೆ ಬಾಸಿ ಬಳಿಕೊಯ್ದುದ ನೋಡದೆ ತೀವಿ ತಂದು (ಸಮುಪ. ೧೪-೨೬). 'ಕರವತಿಗೆ$_1$' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಕರಪಾತ್ರ]

ಕರವತಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕರಪಾತ್ರೆ ; ಜಲಪಾತ್ರೆ ; ಕಮಂಡಲು. ೨. ನೀರಿನ ಬುದ್ದಲಿ ; ಪಕಾಲೆ : ಕರವತಿಗೆಯ ಕೊಳೆ ನೀರ್ ಪಾರ್ವರಿಗಂ ಭಗವರಿಗಮಂತೆ ವ್ಯಾಧರಿಗಂ (ಸಮುಪ. ೬-೧೩); ತ್ವಕ್ಕಿನ ಇಕ್ಕೆ ಮಾಂಸದ ವಾಸ ಕರುಳಿನ ತಿರುಳು ನರದ ಕರವತಿಗೆ (ಆದಪ.ಹ. ೧೫-೩೪) ; ಕರವತಿಗೆ ಹೊಂಗಳಸ ಹೊಂಗೊಪ್ಪರಿಗೆ ದೀಪಸ್ತಂಭ ಹೇಮದ ಸರಪಣಿಯ ಮಣಿಮಯ ಜಂತ್ರದ ಜೀವಪುತ್ರಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೧೫). [ಪ್ರಾ. ಕರವತ್ತಿಆ (< ಸಂ. ಕರಪಾತ್ರಿಕಾ)]

ಕರವತಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕೈ ಗರಗಸ : ಕೊಡತಿ ಕರವತಿಗೆ ಕೊಳಿಕ್ಕವಡ ದಂಡೆ ಕಯರ್ ಹೊಡೆಯಿಟ್ಟಿಗೂಡುಗಳು ಕತ್ತಿ . . . ಸಿಂಹಪ್ರಕರವೆರಸಿ ಬೇಡರು ನೆರೆದರು (ಹಜಕಾ. ೫-೯).

[< ಸಂ. ಕರಪತ್ರಿಕಾ]

ಕರವತ್ತ, ಕರವತ, ಕರಹತ್ತ (ನಾ). ೧. ಕರಗಸ ; ಗರಗಸ: ಅರಿರಾಯ ತಲೆಯ ಕರವತ್ತಂ (ಇಅ. V, ೧೫-೫ ; 1020); ಮಣ್ಡಳಿಕ ತಲೆಯ ಕರವತ್ತಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೪೨-೬ ; 1079). **ಕರವತ** : ೨. ಕರಗಸದ ಆಕಾರದ ನಕ್ಷೆ ಅಥವಾ ಸೀರೆ, ಧೋತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಂಚು. 'ಕರವತಕಾಟಿ' ಪರಾ. **ಕರಹತ್ತ** : ೧. 'ಕರಹತ್ತಮಲ್ಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕರಪತ್ರ]

ಕರವತ್ತಕಾಟು 'ಕರವತಕಾಟಿ' ನೋ.

ಕರವತ್ತಿ 'ಕರವತಿ' ನೋ.

ಕರವತ್ತುಕಾಟಿ 'ಕರವತಕಾಟಿ' ನೋ.

ಕರವದಿ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕರಮರ್ದೀ]

ಕರವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಚೌಕ ; ಕೈವಸ್ತ್ರ : ಜೇಬಿನಿಂದ ಕರವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ತಮ್ಮ ಹಣೆಯನ್ನು ಒರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ (ವೀರಯೋ. ೩೧).

[ಕರ್$_3$ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕರವಳ$_1$ (ನಾ). ಖಡ್ಗಧಾರಿ : ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರಿರಲಾಱದೆ ನುಸುಳ್ದೊಡೆ ಬಾಣಸಿಗರಿದೇನ್ನಾಣ ಪುತ್ತೆಂದು ಪೋಗೆ ಕರವಳರರಿದಾಯ್ತೆಂದು ಪಿಂಗೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೪-೧೫೯) ; ಅಂಗರಕ್ಕರುಂ ಕರವಳರುಂ ವಿಳಾಸಿನಿಯರುಂ ನಗೆಕಾಱರುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೪೨). [?]

ಕರವಳ$_2$ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬೆನ್ನಡಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಪ್ರತಿಮಲ್ಲನ ಎರಡು ಪಾದಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಅವನ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಬಲವಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರುವುದು : ಆಂ ಪಿಡಿದುದೆ ಕತ್ತರಂ ಕರವಳಂ ಸೆರವಟ್ಟಣೆ ಹತ್ತೆ ಡೊಕ್ಕರಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೭). [?]

ಕರವಳೆಯ (ನಾ). ಕೈಬಳೆ ; ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಕಂಕಣ : ಕರವಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲೆ]ಯ ಕಟಿಸೂತ್ರ ಪದನೂಪುರ ನಿನಾದದ ಬೇಟೆವಱಿಗಳ ಸರಸಹಾಸ್ಯದ ಹಾಸಕದ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪೦).

[ಕರ್$_3$ + ವಳೆಯ (= ವಲಯ)]

ಕರವಳಿ, ಕರಾವಳಿ, ಖರವಳಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ ಅಥವಾ ಕಡಲ ದಂಡೆ,—ತೀರ ಪ್ರದೇಶ: ವಾರಿಧಿಯ ತಡಿವಿಡಿದು ನಡೆದುದು ಭೂರಿಬಲ ಕೊಂಕಣದ ಕೋಹುಗಳೋರಣದ ಕರವ [ಪಾಠಾಂ. ವಿ]ಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೪). **ಕರಾವಳಿ :** ಪೂರ್ವ ಸಮುದ್ರ ಕರಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭವನ್ನು ನೆಡಿಸಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೫೪); ಜಕ್ಕಣಿಯನ್ನು 'ದೆವ್ವ'ವೆಂದು ನಂಬಿ, ಪೂಜಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವೂ ಕಡಲ ಕರಾವಳಿಯಲ್ಲಿದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೮). **ಖರವಳಿ :** ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಸಮುದ್ರದ ಆಸೇಸನ ಖರವಳಿಯಲು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯೯-೩೭ ; 1143).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರ್ೖವಱಿ ; ಮಲ. ಕರವಱಿ]

ಕರವಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರತೀರವನ್ನು ಹಿಡಿ : ಹಿಡಿದು ಪಾಂಡ್ಯನ ಚೋಳ ಕೇರಳ ಪೊಡವಿಪರ ಬೆಸಗೊಂಡು ಮೂಡಣ ಕಡಲ ಕರವಳಿಗೊಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಗಳನು]ನೋಡುತ ಗಟ್ಟ ಬೆಟ್ಟಗಳ (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೫). [ಕರವಳಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆಗ್ನೆಯ ಕಡಿವಾಗಿಲ ಕರವಾಡಿಯ ಹಲುಹಾಡಿಯ ಏವಂ ತ್ರಿಗ್ರಾಮಾ ತ್ರಿಸನ್ಧಿ ಸೀಮಾತ . . . ತಥಾ ಪಶ್ಚಿಮ ಕಜವಾಡಿಯ ಹಲುಹಾಡಿಯ ದ್ವೆ ಸಿಮೆ ಚಂಚರಿಸ್ರೊತ ಪ್ರಾಪ್ಯ (ಇಆ. VIII, ೯೫-೧ ; 444). [?]

ಕರವಾಯಿ (ನಾ). ಕಂಚುಗಾರನ ಒಂದು ಸಾಧನ ; ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಚಚ್ಚಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆಯಂತಹ ಅಡಿಗಲ್ಲು (ಕ).
[? . ತೆಲು. ಕರವಾಯಿ. / ಮರಾ. ಖರವಈ, ಖರವಾಈ]

ಕರವಾಲ, ಕರವಾಳ (ನಾ). ಕತ್ತಿ ; ಖಡ್ಗ : ಕರವಾಲವನು ಪುಷ್ಪಸರವೆಂದು ಸೆಳೆವಾಡೆ ಪರಿಮಳವ ಸೂಸುವುದೆ ? (ಮಂಕುಕ. ೧೩). **ಕರವಾಳ :** "ಕರವಾಳಮೆ ಕರವಾಳ್" (ಚತುನಿ. ೭೦) ; ಕರವಾಳ . . . ಚಕ್ರಚ್ಛುರಿಕಾದ್ಯಾಯುಧದೊಳ್ ಅಧಿಗತಶ್ರಮನಾದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೬೧) ; ಬಾಸೆಗಳ ಕರವಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಗಳ ಕತ್ತುರಿಯ ತಿಲಕದ ಹರಿಗೆ ಹಲಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩-೩೪). [ಸಂ.]

ಕರವಾಸ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದು : ನೀ ಸಮಾಧಾನದಲಿ ತಿಳಿ ಕರವಾಸವಾದಾಮಲಕದಂದದಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೪-೪). [ಕರ್$_3$ + ವಾಸ$_3$]

ಕರವಾಳ್, ಕರವಾಳು (ನಾ). = ಕರವಾಲ : ನಿನ್ನನೆ . . . ಕರವಾಳ ಬಾಯ್ಗುಮುಂಬಿನ ಮೊನೆಗಂ ಮಹಾರಥರ ತಿಂತಿಣಿಗಂ ಪಿಡಿದೆಂತು ನೂಂಕುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೦) ; ಕರವಾಳಂ ಮಸೆವಂದದೆ ಮರವಾಳಂ ಮಸೆಯೆ ಕೂರಿತಕ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೨-೨೩) ; ಕಿಟ್ಟ ಕರವಾಳ್ಗ ಮೆನಗಂ ಮಿಟ್ಟುವಿನಂತಿರ್ದ ಮಾರಿಗಂ ಬೆದಱದೆ (ಯಶೋಚ. ೧-೬೧) ; ಕರವಾಳೊಳ್ ಬಾಳ್ ಪಳಂಚುತ್ತುರಿಯನುಗುಳೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೮೭). **ಕರವಾಳು :** ಭಕ್ತಜನಂಗಳಿಗೆ ಬಲದೋಳು ಹರನುದ್ದಂಡ ಕರವಾಳು (ಬಸವು. ೨೮-೪೬) ; ಕರವಾಳುಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ಜೋದರಡರಿದರಂದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫). [ಕರ್$_3$ + ಬಾಳ್$_3$]

ಕರವಾಳ 'ಕರವಾಲ' ನೋ.

ಕರವಾಳು 'ಕರವಾಳ್' ನೋ.

ಕರವಿಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಚೆಲ್ಲಿದ, —ಎರಚಿದ. (ನಾ). ೨. ಕೊಡಹುವುದು ; ಚೆದರುವುದು : "ಕೊಡಹು - ಕರವಿಕೀರ್ಣೇ" (ಶಮಧಾ). [ಕರ್$_3$ + ವಿಕೀರ್ಣ]

ಕರವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಹಿಡಿ : ಕರವಿಡಿದು ಸಾರ್ಚುವೆತ್ತುವ ತುರಿಪದೆ ಕಯ್ಯುಡುವುದಕ್ಕೆ ಲಜ್ಜಿಸರರೆಬರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೦) ; ಪುರವನಿತೆಯರು ತಮ್ಮಿನಿಯರ ಕರವಿಡಿದಿರದ್ದೈತಂದು (ಕಂನವಿ. ೫-೧೦೫) ; ಹೊನ್ನಕ್ಕ ಬಾರೆಂದು ಕರವಿಡಿದೆನ್ನ ತನ್ನೊತ್ತಿಗೆ ಬರಿಸಿ (ಹದಿಬ. ೧-೨೮). [ಕರ್$_3$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕರವಿಮೋಚನ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : "ಚಲಕು, ಚಲಂಕು - ಕರವಿಮೋಚನೇ (ಕೈಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು)" (ಶಮಧಾ).
[ಕರ್$_3$ + ವಿಮೋಚನ]

ಕರವೀರ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಕಣಿಗಿಲೆ ; ಕಣಿಗಿಲೆ : ಪಾದರಿ ಕರವೀರದ ಮೂಲಮರ್ಕಪುಷ್ಪಮುಮಂ ಕೊಂಡರೆದಂಬಿಲದೊಳ್ ಕುಡಿ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೨೪) ; ಇರುವಂತಿಗೆಯು ಮುಡಿವಾಳ ಕರವೀರ ಬಕುಳ ಕೆಂಜಾಜಿಯ ಬನವಲ್ಲಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೩-೩೬) ; ಸೇವಂತಿಗೆಯು ಮೊಲ್ಲೆ ಕರವೀರ ನಳಿನ ಚಂಪಕ . . . ಮುಂತಾದ ನಾನಾ ಪುಷ್ಪ ಪತ್ರೆಗಳನು ತಿಱಿದು (ರಾಘಚ. ೧೭-೭). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. P ಈಗಿನ ಸೊಲ್ಲಾಪುರ : ಕರವೀರದ ಚೆಲುವಿನ ಕರುನಾಡಿಗೆ ಮರುಳಸಿದ್ಧ ಗುರು ಬರುತಿಹರು (ನವರಾ. ೫-೩೧). [ಸಂ.]

ಕರವೇಱಿ (ನಾ). ಬಲುಹೇಡಿ ; "ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹೇಡಿ (?)" (ಗದಾಸಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ) : ಅಸುರ ಪ್ರಧ್ವಂಸಿಯೆಂಬರ್ ಜಗದ್ಗುರುವೆಂಬರ್ ಪೆಜರ್ಗೇಕೆ ತೇರನೆಸಪಂ ಧರ್ಮಾನುಜಂಗೇಕೆ ಕಿಂಕರನಾದಂ ಕರವೇಱಿಯಾದನದಱಿಂ ಸೂತಂ ಭಟಂ ಪೇಱಿಯೆಂಬರ ಮಾತೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗದಾಯು. ೩-೪೩). [ಕರ್$_1$ (< ಕರಂ) + ಪೇಱಿ (< ಪೇಡಿ)]

ಕರವೊಳ್ಳಿತು (ಅ). ಬಹಳ ಲೇಸು : ಮಾಣಿಕಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಾತಿಂ ಮೆಚ್ಚಿ ನಕ್ಕು ಕರವೊಳ್ಳಿತೆಂದು ಬಸದಿಯನೂರೊಳಗೆ ಮಾಡಿಸಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬-೨೧ ; 1069). [ಕರ್$_1$ (< ಕರಂ) + ಒಳ್ಳಿತು]

ಕರಶಾಖೆ (ನಾ). ಕೈ ಬೆರಳು. [ಸಂ. ಕರಶಾಖಾ (ಕರ + ಶಾಖಾ)]

ಕರಶೀಕರ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ಸಿಡಿದುಬರುವ ನೀರಿನ ಕಣ ; ತುಂತುರು (ಕ). [ಕರ್$_3$ + ಶೀಕರ]

ಕರಸಂಪುಟ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಿಸಿದ ಕೈ ; ಮುಗಿದ ಕೈ : ನಿಜನಿಟಲ ತಟಸಂಘಟಿತ ಕರಸಂಪುಟನಪ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೫-೨). ೨. "ಕಾಗದದ ಬಿಡಿ ಹಾಳೆಗಳು, ನಕಾಸೆಗಳು, ಮೊ. ನ್ನಿಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ . . . ಕೋಶ, ಸಂಪುಟ" (portfolio. ಇಂಕನಿ).
[ಕರ್$_3$ + ಸಂಪುಟ]

ಕರಸಾಣೆ, ಖರಸಾಣೆ (ನಾ). ಹರಿತ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು ; ಮಸೆಗಲ್ಲು ; ಸಾಣೆಗಲ್ಲು : "ಕರಸಾಣೆ - ಖರಶಾಣ = ಮಸೆಗಲ್ಲು" (ತದ್ಭಕೋ. ೬) ; ಮದನಾಸ್ತ್ರಂ[ಕ] [ಪಾಠಾಂ. ಖ]ರ ಸಾಣೆಗಾಣಿಸಿದುದೆಂಬಂತಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೬). **ಖರಸಾಣೆ :** ವಜ್ರಮಂ ಖರಸಾಣೆಯಿಟ್ಟಂತೆ ಕೂರಿದನುಂ ಬಲ್ಲಿದನುಮಾಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೫-೭೮ವ) ; ಖರಸಾಣೆಯಲ್ಲಿ ಗೊಡನೆಗೆಯ್ಯೆ ರತ್ನಾಳಿಗುರುಕಾಂತಿ ಪೆರ್ಚುವಂದದೊಳು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧-೫೮). [< ಸಂ. ಖರಶಾಣ]

ಕರಸಾಮುದ್ರಿಕ (ನಾ). ಅಂಗೈಯ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ (ಪಾರಿಸಿ. ೧೫). [ಕರ್$_3$ + ಸಾಮುದ್ರಿಕ]

ಕರಸೀಕರ (ನಾ). = ಕರಶೀಕರ (ಕ). [ಕರ್$_3$ + ಸೀಕರ]

ಕರಸು 'ಕರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕರಸೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅಗಲವಾದ ಕೆರೆಮೀನು. [?]

ಕರಸೊಬಗು (ನಾ). ಅತಿ ಚೆಲುವು ; ಬಲುಸೊಬಗು : ಕರಸೊಬಗಾಗಿ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ವಾರಸೌಂದರಿಯರಿದ್ದರು ಸಭೆ ತುಂಬಿ (ಭರಚ. ೪೭-೭೩).
[ಕರ್$_1$ (< ಕರಂ) + ಸೊಬಗು]

ಕರಸ್ಥಲ, ಕರಸ್ಥಳ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈ : ಕಾಣಬಾರದ ಲಿಂಗವು ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಎನಗಿದು ಸೋಜಿಗ (ಅವಚಂ. ೧೫-೬೦) ; ಕರಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಪರದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಯಾನದಿರಬೇಕು . . . ನಿರ್ಲೇಪವಾದ ಶರಣ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೫-೫೨೨).

೨. [ವೀಶೈ] ಆರು ವಿಧದ ಶಿವಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಷಡ್ವಿಧ ಶಿವಲಿಂಗ :– ಇವು ಕರಸ್ಥಲ, ನಯನಸ್ಥಲ, ಹೃದಯಸ್ಥಲ, ಮಂತ್ರಸ್ಥಲ, ತ್ರಿಕೂಟಸ್ಥಲ, ಲಯಸ್ಥಲ ಎಂದು ಇರುತ್ತವೆ . . . ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕರಸ್ಥಲವು ಸುಚಿತ್ತವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು" (ಶಿವಾಕೋ. ೬೭). ೩. ಹಂಪೆಯ ಬಳಿಯ ಒಂದು ಊರು (ಕಿ). **ಕರಸ್ಥಳ :** ೧. ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಯ್ಯ ಎನ್ನ ಕರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಚುಳುಕಾದಿರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೪೩). ೨. "ಗುರು, ಲಿಂಗ, ಜಂಗಮ ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲಗಳಡಗಿದುದೇ ಕರಸ್ಥಳ" (ಶರಸಾ. ೨೪–೭).

ಕರಸ್ಥಲದವರು = ಅವಿವಾಹಿತರಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುವ ಕೆಲವು ಜಂಗಮ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು (ಕಿ). [ಕರ್$_{3}$ + ಸ್ಥಲ]

ಕರಸ್ಥಳ 'ಕರಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಕರಹ 'ಕರೆಪ' ನೋ.

ಕರಹಟ 'ಕರಹಡ' ನೋ.

ಕರಹಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಕರಹಟ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು. ೨. ಕಾವಲುಗಾರ ; "ಪಹರಿಯವರು" (ಶಮುದ. ನ. ೨೦೮ ಅಡಿಟ) : ನಿಯೋಗಕ್ಕೆ – ಅಡಪಿಗಂ, ಚಾಮರಿಗಂ, ಕರಹಟಿಗಂ (ಶಮುದ. ೧೯೭ ಪ್ರಯೋ).
[ಕರಹಟ (< ಕರಹಡ) + –ಇಗ]

ಕರಹಟ್ಟೆ 'ಕಜುಹಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕರಹಡ, ಕರಹಟ, ಕರಹಾಡ, ಕರಾಟ್ಟ$_{3}$, ಕರಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ದಲ್ಲನ ತನೂಭವಂ ಕರಹಡ[ಪಾಠಾಂ. ಟ]ದಿಂ ಮಲ್ಲಮನಂ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದ ಬಲ್ಲಾಳ್ತನದಿಂ ನಿಜೇಶನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೪೫); ಕರಹಡ ನಾಲ್ಭಾಸಿರದೊಳಗಣ ಕಟಿಂಬಡಿ ೩೦೦ ಐ (ಇಅ. XIX, ೧೯೦–೪೪ ; 1054) ; ಪಟ್ಟಸಾಹಣಿ ಕರಹಡನಾಡ ಪೆಗ್ಗಡೆ (ಕಇ. II, ೧೩–೨೨ ; 1115); ಕರಹಡೋ ದೇಶವಿಶೇಷಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕರಹಟ :** ಕರಹಟದೊಳ್ ಬೇಂಟೆಯ ಕುಕ್ಕುರಿಯಾದಳ್ ಸತ್ತು ಬಿಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೩೮). **ಕರಹಾಡ :** ಕರಹಾಡ ನಾಲ್ಸಾಸಿ[ರ]ಮಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರೆ (ಕಇ. II, ೧೩–೧೭ ; 1115). **ಕರಾಟ್ಟ$_{3}$:** ಅಂಗ ಕರಾಟ (ಣ್ಣ್) ಓಢ್ರಪಾರ ಸಿಂಧು ಮುಖ್ಯ ಸಹಸ್ರ ದೇಶ ಭಾಷಾಜ್ಞ (ಎಕ. VII. ಶಿವಮೊ. ೭೯–೨೨ ; 1154 ?). **ಕರಾಡ :** 'ಕರಾಡಸ್ಥ' ಪರಾ. ℙ ಈಗಿನ 'ಕರ್ಹಾಡ್' ಎಂಬ ಊರಿನ ಪರಿಸರ ಪ್ರದೇಶ. [< ಸಂ. ಕರಹಾಟ]

ಕರಹಡಿಗ (ನಾ). ಕರಹಡದೇಶದವನು ; ಕರ್ಹಾಡ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಕಾಲೂರೊಳಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್, ಕಾಲೂರಿಗಂ, ಏವಂ ಕರಹಡಿಗಂ, ಒಳ್ಳೂರಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕರಹಡ+–ಇಗ]

ಕರಹಡಿಚ (ನಾ). = ಕರಹಡಿಗ : ಕರಹಡದೇಶದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಾತಂ ಕರಹಡಿಚಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಒಳ್ಳುರಿಚಂ, ಬನಿಚಂ, ಕಲಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೦ ಪ್ರಯೋ). 'ಅಲರಿಚ', 'ಕಾಲುರಿಚ' ಪರಾ. [ಕರಹಡ + –ಇಚ]

ಕರಹಡಿಚೆ (ನಾ). ಕರಹಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಕರಹಡ ನಾಡಿನವಳು : ಕಾಲುರಿಚೆ, ಕರಹಡಿಚೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಕರಹಡಿಚ + –ಎ$_{2}$]

ಕರಹತ್ತ 'ಕರವತ್ತ' ನೋ.

ಕರಹತ್ತಮಲ್ಲ (ನಾ). (ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ) ಕರಗಸದಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಬಳ ಕೃತಾಂತಂ ಕರಹತ್ತಮಲ್ಲಂ ಮಲ್ಲೆಯ ಸಾಹಣಿಯರುಂ (ಎಇ. XV, ೩೬–೪೧ ; 1189).
[ಕರಹತ್ತ (< ಕರವತ್ತ) + ಮಲ್ಲ]

ಕರಹಾಟ (ನಾ). ೧. = ಕರಹಡ : ತೇಜಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ ಕರಹಾಟ ವಜ್ರ ಕಮಟ ಕೊಂಕಣ ಭಯಂಕರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯–೨೯ ; 1015) ; ಮಗಧ ಕರ್ಣಾಟ ಗೊಲ್ಲ ಕರಹಾಟ ಗೌಳ . . . ಕಳಿಂಗಾದಿ ವಿಷಯಂಗಳಂ ಸಾಧಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೭೧) ; ಮಧುರೆಗೆ ಬಡಗಲ್ ಖ್ಯಾತಿಯ ಕರಹಾಟಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೭–೧೦೮). ೨. ಮರದ ಗಡ್ಡೆ ; ಬೇರಿನ ಗಡ್ಡೆ : "ಕರಹಾಟಃ, ಕಂದಃ – ಈ ೨ ಮರದ ಗಡ್ಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೦–೨೯) ; "ಸಸಿ ವಲ್ಲಿಗಳ ಗೆಡ್ಡೆ ಕರಹಾಟವೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨–೫). ೩. "ತಾವರೆ ಗಡ್ಡೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಕರಹಾಟಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; "ಮಂಗಾರೆ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಕರಹಾಡ 'ಕರಹಡ' ನೋ.

ಕರಳಿ$_{1}$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಏಡಿ. [?]

ಕರಳಿ$_{2}$, ಕರಳೆ, ಕರಾಳಿ$_{3}$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಒರಟಾದ ನೂಲಿನ ಬಟ್ಟೆ : ಇಲ್ಲಿ ಕರಳಿಯರಿವೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಗ್ರೇಟಬ್ರಿ. ೬೪) ; ಜಾಜೂಮುಗುಳೂ ಕರಳಿಯ ಹಚ್ಚಡಗಳೂ ಗೋಶಾವಿ, ಮುರಗೋಡ, ಮನೊಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತವೆ (ಬೆಳವ. ೪೭). **ಕರಳೆ :** ಮುನ್ನೊಳ್ಳಿ – ಇಲ್ಲಿ ಕರಳೆಯ ಹಚ್ಚಡಗಳೂ ಜಾಜೀಮುಗಳೂ ಮುಂತಾದ ಅಚ್ಚುಹಾಕಿದ ವಸ್ತ್ರಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೫೦೬). **ಕರಾಳಿ$_{3}$:** ಕರಾಳಿ ಅರಿವೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕರಳೆ 'ಕರಳಿ$_{2}$' ನೋ.

ಕರಟ್ಮಣಿ (ನಾ). ಕರಡುಮಣಿ; ಕಚ್ಚಾರತ್ನ ; ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯದಿರುವ ರತ್ನ : "ಕರಟ್ಮಣಿಯೆ ಕರಡುಮಣಿ" (ಸಂಜೀವ. ೨೧).
[ಕರಡು$_{3}$ + ಮಣಿ$_{3}$]

ಕರಾಂಗುಲಿ, ಕರಾಂಗುಳಿ (ನಾ). ಕೈ ಬೆರಳು : ವೀಣೆಯಂ ಶ್ರುತಿಗೈದು . . . ಸರಳತರ ಕರಾಂಗುಲಿಯನಿಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೮೭ ವ). **ಕರಾಂಗುಳಿ :** "ಕಿರಣ ಮೃಣಾಳ ಕಾಲ ತರುಭೇದ ಕರಾಂಗುಳಿಗಳ್ ಪ್ರಕಾಂಡಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೬೧). [ಕರ್$_{3}$ + ಅಂಗುಲಿ]

ಕರಾಂಗುಲಿಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸು : ಹೂಡಿ ಮಂಡಿಯ ಕಿವಿ ವರೆಗೆ ಕರಾಂಗುಲಿಗೂಡಿ ಬಾಣವ ತೂಗಿ ಬಿಡುತ (ಕಂಸವಿ. ೧೯–೬೫).. [ಕರಾಂಗುಲಿ + ಕೂಡು$_{1}$]

ಕರಾಂಗುಳಿ 'ಕರಾಂಗುಲಿ' ನೋ.

ಕರಾಕರಣೆ (ನಾ). ಕರವನ್ನು ವಸೂಲಿಮಾಡುವುದು ; ತೆರಿಗೆ ವಸೂಲಿ : ಸೆಪ್ಟಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆವರೆಗೆ ವೆಚ್ಚದ ಕರಾಕರಣೆ ಒಟ್ಟು . . . ರೂ. ಕೂಡಿವೆ (ಹುಸಂಕ. ೧೯–೧೧–೫೯). 'ಕರನಿರಾಕರಣೆ' ಪರಾ. [ಕರ್$_{3}$ + ಆಕರಣೆ$_{1}$]

ಕರಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ತುದಿ. ೨. ಸೊಂಡಿಲಿನ ತುದಿ (ಕಿ).
[ಕರ್$_{3}$ + ಅಗ್ರ$_{1}$]

ಕರಾಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ತುಪರ, ಉಡಿ, ಬಿಕ್ಕೆ, ಕರಾಚಿ, ಗೊರಿವಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [< ಕರಚಿ ?]

ಕರಾಚೂರಿ$_{1}$, ಕರಚುರಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ; ಕೈಗತ್ತಿ : ಖಡ್ಗ, ಕರಾಚೂರಿ . . . ಜವದಾಡೆಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨) ; ಸುರಗಿ ಕರಾಚೂರಿ ಕಡಿತಲೆ ಪಟ್ಟಿಸ ಪರಶು ಕೊಡಲಿ ಶಕ್ತಿ ಡಾಣೆ (ಭರಚ. ೨೦–೧೩೪) ; ಜಾಡಿಯ ಹರಿಗೆ ಸಿಂಗಾಡಿ ಕರಾಚೂರಿ ನೀಡುವ ಬಾಳುಗತ್ತಿಗಳ ಪಾಡುಪಂಥದ ಸುಭಟರು (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೧೪೮). **ಕರಚುರಿ :** ಕಟ್ಟಿದ ಗೇಣು ಸುರಗಿ ಕರಚುರಿಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಲು ಕಾದಿದರು (ಅನಂಚ. ೨೪–೨೪).
[ದೇ.? ॥ ತೆಲು. ಕರಾಚುರಿ, ಕರಾಚೂರಿ, ಕರಾಚುರಕತ್ತಿ]

ಕರಾಚೂರಿ$_2$ (ನಾ). ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಖಂಡಿತವಾದಿ (ಕ). [ಕರಾಚೂರು + -ಇ$_3$]

ಕರಾಚೂರು (ನಾ). ಖಂಡಿತವಾದಿತ್ವ; ನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ (ಕ). [?]

ಕರಾಟ್ಟಿ$_1$ (ನಾ). ಕರಂಡ; ಸಂಪುಟ; ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: "ಸಮುದ್ಗಕಃ, ಸಂಪುಟಕಃ — ೨ ಕರಾಟದ ಪೆಸರುಗಳು ಭರಣಿ, ಸಂಪುಟ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೩); ಕರ್ಪೂರದ ಕರಾಟಂಗಳು . . . ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೦–೭); ಕರಾಟವನ್ನು ಬಗಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಬಮ್ಮಲದೇವಿಯ ತೊಟ್ಟಿಯತ್ತ ನಡೆದನು (ಸವತಿ. ೨೩೫); ಶ್ರೀಶಂಕರರ ಕರಾಟದಲ್ಲಿನ ಔಷಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ರಾಮಬಾಣದಂತಹದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೩೦೧). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕರಾಟ]

ಕರಾಟ್ಟಿ$_2$ 'ಕರಹಡ' ನೋ.

ಕರಾಡ 'ಕರಹಡ' ನೋ.

ಕರಾಡಸ್ಥ, ಕರ್ಹಾಡಸ್ಥ (ನಾ). ಕರಾಡ ಎಂಬ ಊರಿನವನು; ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಕರಾಡಸ್ಥರು– ಸಾತಾರಾ ಜಿಲ್ಲೆಯೊಳಗಿನ ಕರ್ಹಾಡ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವೇ ಇವರ ಮೂಲಸ್ಥಾನವು (ಕಭಾಗೆ. ೭೯). **ಕರ್ಹಾಡಸ್ಥ**: ಕರ್ಹಾಡಸ್ಥರು – ಸಾತಾರಾ ಜಿಲ್ಹೆಯೊಳಗಿನ ಕರ್ಹಾಡ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವೇ ಇವರ ಮೂಲಸ್ಥಳವು (ಬೆಳವ. ೪೧). [< ಸಂ. ಕರಹಾಟಸ್ಥ]

ಕರಾಡಿ$_1$ 'ಕರಡೆ$_2$' ನೋ.

ಕರಾಡಿ$_2$ (ನಾ). = ಕರಾಡಸ್ಥ: ಪುರೋಹಿತವರ್ಗ . . . ಕಂದಾವರ, ಕರಾಡಿ, ಕರ್ಣಾಟಕ (ತುಳುನಾ. ೧೭೧). [ಕರಾಡ (< ಕರಹಡ) + -ಇ$_3$]

ಕರಾತಳ (ನಾ). "ಅಂಗೈ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ): ಜೂದಿನೊಳುಕ್ಕೆವದಿಂದೆ ಗೆಲ್ದ ನಿನ್ನವನಿತಳಂ ಕರಾತಳದವೋಲ್ ತನಗಂ ಬೆಸಕೆಯ್ಕೆ[ಯ್ದು] (ಪಂಪಭಾ. ೭–೪೦). [< ಕರತಳ]

ಕರಾದಿ (ನಾ). ಮಲೆನಾಡಿನ ಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕರೆ ಕಟ್ಟುವವರು: ಬೇಲರು, ಹೊಲೆಯರು, ಮಾದಿಗರು, ಕರಾದಿಯವರೂ ಆ ಸಾಹಸದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೬೫).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಖರಾದೀ]

ಕರಾಧಾನ (ನಾ). ತೆರಿಗೆ ಹಾಕುವಿಕೆ: "ಕರಾಧಾನ" ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವೋ ಸ್ಥಾನೀಯವೋ ವಿಶೇಷವೋ ಆದ ಯಾವುದೇ ಕರ ಅಥವಾ ಲಾಭದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಹಾಕುವುದೂ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ (ಭಾಧಾನ. ೨೨೨). [ಕರ$_3$ + ಆಧಾನ]

ಕರಾನೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಕರೆಯುವಿಕೆ; ಹಯನ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕರಾನೆಯ ಹಸು ಬತ್ತಿತ್ತು (ಮುಗಿಯು. ೩೦೦); ಕರಾನೆಗೆ ಎಮ್ಮೆ ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಳ್ಳುವ ವಿಚಾರ (ಮರಮ. ೪೯). ೨. ಕರೆಯುವ ಹಸು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆ: ಈ ಕರಾನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸಿದ್ದೆ ಹಾಲಿದೆ (ಮರಮ. ೨೯೬).
[< ಕರೆ$_2$ (< ಕಱೆ$_1$) + ಹಯನ?]

ಕರಾನ್ವೇಷಣ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಹುಡುಕುವುದು: "ಪುಡುಕು, ಪುಡುಂಕು – ಕರಾನ್ವೇಷಣೇ" (ಶಮಧಾ). [ಕರ$_3$ + ಅನ್ವೇಷಣ]

ಕರಾಬು, ಖರಾಬು (ಗು). ೧. ಕೆಟ್ಟ; ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡದ. (ಕ). (ನಾ). ೨. ದೋಷವುಳ್ಳದ್ದು; ಕೆಟ್ಟದು. **ಖರಾಬು**: ೧. ಖರಾಬು ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿರುವ ಮರಗಳು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೧). ೨. ನಂಮ ಶೀಮೆ ನಡುವೆ ಸರ್ವಸ್ವವಂನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಖರಾಬು ಮಾಡಿ ಇದ್ದೀರಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೧).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಖರಾಬ್; ಪಾರ. ಖರಾಬ್, ಖರಾಬಾ]

ಕರಾಭರಣ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: "ಕದಿರು ಕರಾಭರಣ ವಕ್ರತೆ ಬಲವರ್ಧ ಸಮಕಟ್ಟುಗಳೊಳಂ ಮುರಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೬). [ಕರ$_3$ + ಆಭರಣ]

ಕರಾಮತಿ, ಕರಾಮತ್ತು, ಖರಾಮತ್, ಖರಾಮತಿ, ಖರಾಮತ್ತು (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಕೈವಾಡ; ಚಾತುರ್ಯ; ಯುಕ್ತಿ; ಸಾಹಸ: ಸುದಕ್ಷರನ್ನು ವಧಿಸದಿದ್ದರೆ, ನನ್ನೀ ಕರಾಮತಿಯನ್ನಾದರೂ ಯಾರು ಮನ್ನಿಸುವರು? (ಅಂಬಿಕೆ. ೨೪); ಅವಳಿಗಾದರೂ ಗೊತ್ತಿರಬೇಕಲ್ಲ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮನ ಕರಾಮತಿ (ಮೂರುದಾ. ೧೭೦); **ಕರಾಮತ್ತು**: ಪೋರ ಒಳ್ಳೇ ಕರಾಮತ್ತು ತೋರಿಸಿದ (ಮೋಜೀವ. ೧೩). 'ಪರವಾಯಿಲ್ಲ ನೌಕರಿಯಲ್ಲೂ ಕರಾಮತ್ತು ಉಂಟು' (ಬೆಳುಮ. ೨೨೯). **ಖರಾಮತ್**: ಇವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಏನೋ ಖರಾಮತ್ ಇರಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೯೪). **ಖರಾಮತಿ**: ಸಾಹೇಬನ . . . ಖರಾಮತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ಮೃತಿ ಉಳಿಯುವುದು (ಮೋಜೀವ. ೧೨೭). **ಖರಾಮತ್ತು**: ಅವನ ಔಷಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಖರಾಮತ್ತಿದೆ (ದೌಲತ್. ೨೬೩).
[← ಅರ. ಕರಾಮತ್; ಪಾರ. ಕರಾಮತ್, ಕರಾಮತೀ]

ಕರಾಮತ್ತು 'ಕರಾಮತಿ' ನೋ.

ಕರಾಯಿ (ನಾ). ಕ್ರಯ: ಅಂಗಡಿಕಾರನು ಆ ಹುಂಡಿಯು ತತ್ಕಾಲ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಆ ಕಾರಣದ ದೆಶೆಯಿಂದ ಸಕರಿನ ಕರಾಯಿಯ ಬೋಜೆಯು ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನೆ ಆ ಸಾಮಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯೦). [< ಸಂ. ಕ್ರಯ]

ಕರಾರ, ಕರಾರು$_1$, ಖರಾರು$_1$ (ನಾ). ನಿಬಂಧನೆ; ಷರತ್ತು; ಒಪ್ಪಂದ; ಕೌಲು: ತಿಂಗಳೊಂದಕ್ಕೆ ೭೫ ರೂ. ಕೊಡುವ ಕರಾರ ಮಾಡಿ ಆರು ವರ್ಷದ ಬಾಂಡು ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂಡರು (ದಾಸಹು. ೭). **ಕರಾರು$_1$**: ಕುಂಡೂರು ಕೆರೆಯವೊಡವನು ಕರಾರಾಗಿಯಂಪಾಜ ಬರಸಿಕೊಂಡು ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೩೧–೪೦); ಆಸ್ತಿಯ ಕರಾರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹೆಸರು ಬಿದ್ದೊಡನೆಯೇ ತಪೇಶ್ವರಿಯ ರೀತಿನೀತಿಯು ಬದಲಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ಕೆಲಕ. ೭೬); ಆ ಕರಾರುಗಳಿಗೆ ನೀವು ಒಪ್ಪುವಿರಾದರೆ ಉಪವಾಸ ಮುರಿಯುವೆನು (ಅಮುಗಾಂ. ೨೦). **ಖರಾರು$_1$**: 'ಖರಾರು ವಾಕ್ಯು' ಪರಾ.
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕರಾರ್]

ಕರಾರನಾಮೆ, ಕರಾರುನಾಮೆ (ನಾ). ಬರೆಹದ ಮೂಲಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಒಡಂಬಡಿಕೆ; ಕೌಲು; ಲಿಖಿತ ಒಪ್ಪಂದ: ಮೀರಜಾಫರನ ಕೂಡ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ನಿಜವಾದ ಕರಾರನಾಮೆಯಲ್ಲಿ ಓಮೀಚಂದನಿಗೆ ಕೊಡಲೊಪ್ಪಿದ ಹಣವನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಹಿಂದುಇ. ೨೫೯). **ಕರಾರುನಾಮೆ**: ಕರಾರುನಾಮೆಗಳ ನೊಕರರು ಮಾಡಿ ಮೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲು ಮಡಗಿದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೪); ಮದುವೆಯು ಒಂದು ಕಾಯಿದೆಯ ಮಾತು, ಕರಾರುನಾಮೆ (ಅಹಲ್ಯೋ. ೧೩೭); ಕರಾರುನಾಮೆ ಬರಶಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಹೈದರಲ್ಲಿಖಾನರು ಕೇಳಿದರಾಗಿ ಕರಾರುನಾಮೆ ಬರಶಿಕೊಟೆ ವಿವರ (ಹೈದರ. ೭೫).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕರಾರ್‌ನಾಮಾ; ಪಾರ. ಕರಾರ್‌ನಾಮಹ್]

ಕರಾರಪತ್ರ, ಕರಾರುಪತ್ರ (ನಾ). = ಕರಾರನಾಮೆ: ನಾನು ಕರಾರಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದು ನೊಂದಣಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಮೋಹಿನೀ. ೮೫). **ಕರಾರುಪತ್ರ**: "ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ಒಡಂಬಡಿಕೆ; ಕರಾರುಪತ್ರ" (Bond. ೩೦೪೩). [ಕರಾರ + ಪತ್ರ]

ಕರಾರು$_1$ 'ಕರಾರ' ನೋ.

ಕರಾರು₃, ಖರಾರ, ಖರಾರಿ₂, ಖರಾರು₃ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮೈಯನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: ಕರಾರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕೆರೆಯಲಿಕ್ಕಾರಂಭಿಸಿದ (ದಿನಾರಿ. ೩೭); ಕರಾರಿಂದ ಕೆರೆಕೆರೆದು ಮಾಲೀಷ್ ರಂಗೇಲಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾರಂಭಿಸಿದ್ದ (ದಿನಾರಿ. ೩೭). **ಖರಾರ**: ಒಂದು ಖರಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ತಿಕ್ಕ ಹತ್ತಿದನು (ಬಾಬಲ. ೩೭). **ಖರಾರಿ₂**: ಕುದುರೆಯ ಮೈಯಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ "ಖರಾರಿ"ಯಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯದು (ಗಾಳಿಪ. ೧೦೩). **ಖರಾರು₃**: ಅನೇಕರು ಮಾಲೀಸು ಮಾಡುವ ಖರಾರು ಮತ್ತು ಎಣ್ಣೆ ಗಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆ ಕಲಿತರು (ಪ್ರವಾಇ. I, ೩೭).
[← ಮರಾ. ಖರಾರಾ]

ಕರಾರುನಾಮೆ 'ಕರಾರನಾಮೆ' ನೋ.

ಕರಾರುಪತ್ರ 'ಕರಾರಪತ್ರ' ನೋ.

ಕರಾರುಬಾಕಿ (ನಾ). ಒಪ್ಪಂದದಂತೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಬಾಕಿ(?): ಫವುಜಿಗೆ ಕರಾರುಬಾಕಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದಕ್ಕೆ ದಂಗೆ ಧರಣಿ ಆಗಿಯಿರುವು ದನ್ನು ತಿಳಿದು (ಹೈದರ. ೭೧).
[ಕರಾರು₁ + (< ಕರಾರ) + ಬಾಕಿ₂]

ಕರಾರುವಾಕ್ಕು, ಖರಾರುವಾಕ್ಕು (ಗು). ಸರಿಯಾದ; ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಯಿಲ್ಲದ; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ; ನಿಖರವಾದ: ಅಮುಖ್ಯವಾದ ಬೆಳೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿಗಳು ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೫೩); ಈ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶ ಸ್ವಲ್ಪ ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾದ ಆಸಾಮಿ (ಪುನರು. ೨೭). **ಖರಾರುವಾಕ್ಕು**: ಫ್ರಿಟ್ಸನು ... ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಖರಾರುವಾಕ್ಕಾದವನೂ ಶ್ರಮಸಹಿಷ್ಣುವೂ ಆಗಿದ್ದನು (ನಸ್ಮಕ. ೮೩); ಆ ಮಂದಿರವನ್ನು ಖರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿ . . . ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಲಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೦೧).
[← ಪಾರ. ಕರಾರವಾಕಿಈ; ಮರಾ. ಕರಾರವಾಕೀ, ಕರಾರ ವಾಕಈ, ಕರಾರವಾಕೈ]

ಕರಾಲ, ಕರಾಳ (ಗು). ೧. ಬಲುದೊಡ್ಡ; ಮಹತ್ತಾದ; ಪ್ರಚಂಡ. ೨. ಭಯಂಕರವಾದ; ಕ್ರೂರವಾದ; ಭೀಷಣವಾದ: ನಿರ್ಲಯ ಲಯಕಾಲ ಸಾಯುಧಕರಾಲ ಕರಾಲ ಕರಾಲಸದ್ಭುಜಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೨). ೩. ವಿಕೃತವಾದ; ವಿಕಟವಾದ; ವಕ್ರವಾದ: "ವಿಕಟಂ ಕರಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಮೆನಲು ಅತಿ ಡೊಂಕದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೮). (ನಾ). ೪. ರಾಹು: ೫. ಯಮ. ೬. ಶಿವ. **ಕರಾಳ**: ೨. ಕರಾಳ ರಿಪುನಿರ್ಮೂಲ ಸರ್ವಾಪಘನ ಭಸಿತೋದ್ಧೂಳ ಶಿವಲೀಲ (ಬಸವು. ೩೮-೬೮); ಕಾಲನುದ್ದಂಡೋಗ್ರದಂಡ ಕರಾಳ ಬಾಧೆಗೆ ಬಿದ್ದೆಯಲ್ಲ (ಬಸವು. ೪೯-೧೦); ಕರಾಳವದನದ ಬಿಗಿದ ಹುಬ್ಬಿನ ಮೇಲು ಗೋಪದ ಭೀಮ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೩೭). ೪. "ಅನಲೋತ್ಪಾತಂ ಕರಾಳಂ ಗ್ರಹವಿವರೆಮಿವುಂ ರಾಹುವಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೭೭). ೭. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಮಲಭಕ್ಷಣ ... ಸುದಾರುಣವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂ ಕಲಿತಮಾಗಿ ಕರಾಳವೆಂಬರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೮. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: "ಕರಾಳ ಎಂದರೆ ಕಾಡು ಪ್ರಾಣಿಯ ಉಣ್ಣೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ" (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೯೮ ಅಡಿಟಿ); ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಕೌಶೇಯ, ಕ್ಷೌಮ, ಕಂಬಳ ಮತ್ತು ಕರಾಳ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ತರಹ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೯೮). [ಸಂ.]

ಕರಾಲಂಬನ (ನಾ). ಕೈಯಾಸರೆ; ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: ಕರಮೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪುದು ಬನಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರಾಲಂಬನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೬೧).
[ಕರ್ಕ + ಆಲಂಬನ]

ಕರಾಲಿ, ಕರಾಳಿ₁ (ನಾ). ಶಿವನ ಒಂದು ಶಕ್ತಿ: ಸಿರಿ ಶಚಿ ವಾಣಿ ರೋಹಿಣಿ ಕರಾಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] . . . ಶಕ್ತಿಯರ್ (ಶಬಶಂ. ೩-೧೨). **ಕರಾಳಿ₁**: ಆ ಕರಾಳಿಯು ಮಹಾವಿಕರಾಳಿ (ವೀಶೈವು. ೨-೮-೨೧). [< ಸಂ. ಕರಾಲೀ]

ಕರಾವಳಿ 'ಕರವಳಿ' ನೋ.

ಕರಾವು 'ಕಱೆವು' ನೋ.

ಕರಾಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು(?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಷಿ ಅಮಚ್ಚಾರ್ ತೆಲಮ್ಬುಯರ್ ಕರಾಸರ್ ರಗ್ಗ ×× ಸರ್ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬-೫; 750). [?]

ಕರಾಸಿ₁ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕತ್ತಿ (ಕ). [ಕರ್₂ + ಅಸಿ₂]

ಕರಾಸಿ₂ (ನಾ). ಕೈಗತ್ತಿ. [ಕರ₃ + ಅಸಿ₂]

ಕರಾಳ 'ಕರಾಲ' ನೋ.

ಕರಾಳಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಘೋರವಾದ ಕೃತ್ಯ; ಕ್ರೂರ ಕೃತಿ: ಅವರ ಕರಾಳಕೃತ್ಯಗಳು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ದಂತಾಗಿದೆ (ಮುಕ್ಕಾರ. ೧೯ ಪೀಠಿಕೆ). [ಕರಾಳ (= ಕರಾಲ) + ಕೃತ್ಯ]

ಕರಾಳದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಉಗ್ರದೃಷ್ಟಿ; ಕ್ರೂರ ದೃಷ್ಟಿ: ಆಂಗ್ಲರ ಕರಾಳ ದೃಷ್ಟಿ ಇವರನ್ನು ಪುನಃಪುನಃ ಚುಚ್ಚುತ್ತಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೪೧).
[ಕರಾಳ (= ಕರಾಲ) + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕರಾಳಮತಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: ಕರಾಳಮತಿ ಸುದು ಗಾಡಲೈತಂದಾಲಯವ ಹೊಕ್ಕನು ಕೃತಾಂತನ ಬಾಯ ಹೊಗುವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೮೨). [ಕರಾಳ (= ಕರಾಲ) + ಮತಿ₁]

ಕರಾಳಾಕೃತಿ (ನಾ). ಘೋರವಾದ ಆಕೃತಿ; ಭೀಕರ ರೂಪ: ಮಹಾಕುಲನಗಂ ಬೀಟ್ಟಂತೆ ಬೇಱೊಂದು ದೈತ್ಯ ಕರಾಳಾಕೃತಿ ಬೀೞ (ಜಗವಿ. ೩-೩೦). [ಕರಾಳ (= ಕರಾಲ) + ಆಕೃತಿ]

ಕರಾಳಿ₁ 'ಕರಾಲಿ' ನೋ.

ಕರಾಳಿ₂ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: "ಯಾವ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲುಹಲ್ಲುಗಳು ಕೆಳಗಣ ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಡಿಯಲ್ಪಡುವವೋ ಅದು ಕರಾಳಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು" (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧೨-೨); ಕಾಗೆಯ ಹಾಗೆ ಸೂಚೀಮುಖವಾಗಿರಬಾರದು. ಕರಾಳಿಯಾಗಬಾರದು (ಅಶ್ವಟೀ.೧೭-೧೦); ಕರಾಳಿಗಳಾದ ಕುದುರೆಗಳು (ಕೃವಾಅ. ೧೨೧). [?]

ಕರಾಳಿ₃ 'ಕರಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕರಾಳು (ನಾ). ಸೇವಕ; ಕೈಯಾಳು: ಸುರಗಿ ಚವುಡಯನ ಸಿಸುವೊ ಕರಿ ಕಾಲನ ಕರಾಳುವೊ (ಬಸವು. ೪೭-೩೪). [ಕರ₃ + ಆಳು₃ + (< ಆಳ್₁)]

ಕರಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು; ಸೀದುಹೋಗು: "ಕರಿ - ಅತಿ ದಾಹೇ (ಸೀದುಹೋಗು)" (ಶಮಧಾ); ಪೊಸವೇಟಕಾಱರೆರ್ದೆಗಳ್ ಪೊಸಕಾರ ಪೊಡರ್ಪುಗಂಡ[ದೇ]ಂ ಕೂರಿತುವದೇಂ ಕಲಂಕಿದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೩); ಸೂಡಿದ ಬಾಸಿಗಮಾಗಳಂತೆ ದಳ್ಳುರಿ ತಗುಳ್ದಂದದಿಂ ಕರಿದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೩); ನವನಖರೇಖೆಗಳ್ ಕರಿತು ಪೋದುವು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨-೬೯); ಸೊಡರಂ ಪೊತ್ತಿಸಿದನೊಂದಂ ... ಒತ್ತಿ ಕರಿಯದು ಬೇಯದಿರ್ಪಂ ತತ್ತನುವಿನೊಳಗುರುಪಿದಂ (ಬಸವು. ೩-೬). ೨. ಹುರಿ; ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಸುಡು: ಕಾಯ್ದೋಡಿನೊಳ್ ಪುರಿವುದುಂ ಮೊರ್ಮರಾಗೆ ಕರಿವುದುಂ ಚಿಮಿಚಿಮಿಸೆ ತಾಳಿಸುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ); ಮೆಯ್ಯಂ ಕೊಳ್ಳಿಯಿಂ ಕರಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೦೫). ೩. ಎಣ್ಣೆ ಅಥವಾ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸು: ಅದನ್ನು ಯಾವುದರಲ್ಲೇ ಕರಿದಿರಲಿ ಅದರ ರುಚಿಯೇ ರುಚಿ (ಮಾರ್ಗದ. ೧೯); ಕರಿದ ಆಹಾರ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಅಡುಸೌ. ೪೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಕರಿ]

ಕರಿ₂ (ನಾ). ೧. ಸೀದು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಕರಿಕು; ಇದ್ದಿಲು: ಸರಸಿಜಂಗಳುಮಾಕೆಯ ಮೆಯ್ ಸೋಂಕಿದನಿತಱೊಳೆ ಕಱಂಗಿ ಕರಿಯಪ್ಪುವು (ಕಾದಂಬ. ೩.೨೯); ಉರಿಯೊಳಗಣ ಕರ್ಪುರಕ್ಕೆ ಕರಿಯುಂಟೇ ಅಯ್ಯಾ (ಬಸಹೆ. ೫೭–೧೫೬): ನಿನ್ನೀನಗೆಮೊಗದ ಸಿರಿ ಸೀದು ಕರಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೨); ಕೆಟ್ಟ ಪ್ರಪಂಚವಿದು, ಸುಟ್ಟ ಕರೆ ನರಮನಸು (ಮಂಕುಕ. ೬೨೫). ೨. ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು; ಮಸಿ: "ಕರಿದೆನಲ್ ಕರಿಯೆನಲ್ ಕರ್ಪೆನಲ್ ಕಪ್ಪಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೨೦); ಅವರಂಗದೊಳಿರ್ದ ಮಾನಕಷಾಯದ ಉರಿಯ ಕರಿಯಂ ಕಳೆವುದುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೦–೩೨ ವ); ಹಿಂದಣ ದಿನವೇ ಅವಳು ಜಗಲಿಗೆ ಕರಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಬಳಿದಿದ್ದಳು (ಹಾಹುತ್ತ. ೮೮). ೩. ಅಶುಭ; ಕಳಂಕ; ಅಮಂಗಳ. 'ಕರಿಗಾಲ', 'ಕರಿಮುಖ' ಪರಾ. ೪. ಸಂಕ್ರಾಂತಿ, ಗ್ರಹಣ, ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ದಿನಗಳ ಮರುದಿನ; ಅಶುಭಕಾಲ: ಸಂಕ್ರಮಣದ ಕರಿಯ ದಿವಸ ಕೂಡಲಸಂಗಮೇಶನ ಜಾತ್ರೆ ಜರಗುತ್ತದೆ (ಶಿಲಾಮು. ೧); ಸಂಕರಾತರಿ ಕರಿಯ ದಿನ ಮಿತ್ರರೆಲ್ಲಾ ಮಡಿಗಳುಟ್ಟು (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೪). ೫. ಸಸ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಗಿಡಕ್ಕೆ ಕರಿ ಹತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕರಿಕರಿಯಾಗು = ಸೀದುಹೋಗು; ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು: ಉರಿದು ಕರಿಕರಿಯಾದೊಡಾಲದ ಮರದ ಬೂದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಳ ವರ ಭಸಿತಮಂ ತಳಿಯಲ್ (ಬಸಪು. ೫೦–೭೯). ಕರಿಬಳಿ = ಸುಟ್ಟ ತೆಂಗಿನ ಸಿಪ್ಪೆಯ ಕರಿಯನ್ನು ಸಗಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಬೆರಸಿ ಸಾರಿಸು: ನೆಲಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಷೋಡಶೋಪಚಾರ ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಆದರ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಕರಿಬಳಿಯ ಲುಂಟು (ಬಾಳಿಗಿ. ೫೧). ಕರಿಯಹರಿಯುವುದು = ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ದಿನ ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಓಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ತೋರಣವನ್ನು ಹರಿಯುವ ಒಂದು ಉತ್ಸವ: ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿಯಹರಿಯಲು ಹೊರಟ ಹೋರಿಗಳ ತೆರದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ನೋಡ (ಕರುಶ್ರಾ. ೧೬).

[< ಕರಿ₁. / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕರಿ]

ಕರಿ₃ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಅಂಗುರ – ಕರಿ" (ಓಷಧಿ. ೫). [?]

ಕರಿ₄ (ನಾ). ೧. ಸೊಂಡಿಲನ್ನುಳ್ಳುದು; ಆನೆ: "ಕರಿಯಾನೆಯಕ್ಕು ಪೆಸರಿಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೯); ಕರಿಕರಿಗಲ್ಲದಿಱುಂಪೆಗೆ ಪರಿವುದೆ (ಯಶೋಚ. ೨–೫೪); ಕರಿಯ ಕೊಲ್ಲುವ ಹರಿಗೆ ಮರಿಯೆಂಬ ಶಂಕೆ ತಾನೇಕೆ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮–೧೯). ೨. ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಕರಿ . . . ವಾರಣಮಾರಯೆ ಯೆಂಟಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೮). ೩. ಕನ್ನಡಿ. ೪. ಕಮಲ. ೫. ಕಸ್ತೂರಿ. ೬. ಸರ್ಪ. ೭. ಹಂಸ ೮. ಕೀರ್ತಿ. ೯. ಪರ್ವತ. ೧೦. ಕಾಂತಿ. ೧೧. ಕುದುರೆ. ೧೨. ವಿಷ್ಣು: "ಕರಿಯೆಂದೆನೆ ಗಿರಿಗಳಕ್ಕುಂ ಕಾಂತಿಗಳಕ್ಕುಂ ಕರಿಯೆನೆ ಗಜಹಯಮಕ್ಕುಂ . . . ಕರಿಯೆನೆ ಕನ್ನಡಿಯಕ್ಕು ಕರಿಯೆಂದೆನೆ ಕಮಲಮಕ್ಕು ಕಸ್ತುರಿಯಕ್ಕುಂ ಕರಿಯೆನೆ ಸರ್ಪಮರಾಳಂ ಕರಿಯೆಂದೆನೆ ಕೀರ್ತಿಯಕ್ಕು ಶಬ್ದಾಗಮದೊಳ್ (ಶಬ್ದರ. ೬, ೭). ೧೩. [ಛಂದ] ಆರು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿ ಪಾದದ ಒಂದು ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಸ್ವರಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಒಂದು ವ್ಯಂಜನ ಬಂದು ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರವು ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಸ: ಹರಿ ಕರಿ ವೃಷಭ ತುರಂಗಂ ಶರಭ ಮಜಂಗಳುಮೆನಿಪ್ಪ ಷಟ್‌ಪ್ರಾಸಕ್ಕಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೪೭).

[< ಸಂ. ಕರಿನ್]

ಕರಿಂಕು, ಕರಕು₁, ಕರಿಕು₃, ಕರುಕು₁ (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕಪ್ಪಾದುದು; ಮಸಿ; ಇದ್ದಿಲು ಮೊದಲಾದದ್ದು: ವಿಕಲ್ಪ ಬಿಂದುಗೆ . . . ಕರಿಂಕು, ಕರಿಕು (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). 'ಕರಿಂಕುವರಿ' ಪರಾ. **ಕರಕು₁**: ಅಱಿಕೆಯಿಲ್ಲದಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಅನ್ನದ ಕರಕು ಸವಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೫); ಈ ಹಣ್ಣಿನಿಂ ಕರಕು ಮಾಡಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ನುಂಗಿಸಲು ಮಕ್ಕಳ ವಾಂತಿ ಗುಣ (ವಿವೈವಿ. ೧); ಬತ್ತಿಯೂ ಕೊನೆಗೆ ಕರಕು, ಕರಕು (ನವ್ಯಧ್ವ. ೮೭). **ಕರಿಕು₃**: ಮೆಯ್ಯ ಕರ್ಪೊರ್ ಕರಿಕೋ ಪೇರಾನೆಯೋ ವಜ್ರಿಗೊಡ್ಡಿದ ನೀಲಾದ್ರಿಯೊ ಪೇಱಿದೆಂಬಿನ ಮುಗುರ್ವಾದತ್ತು ಮತ್ತೊಂದಿಭಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೮); ಪಂಚವರ್ಣದ ಕೂಳರಾಶಿ ಕಜ್ಜಾಯದ ಕೆಂಚ ಕರಿಕಿನಿಡುಗುಡ್ಡೆ (ಭರಜ. ೨೦–೧೨೭). **ಕರುಕು₁**: ಬಿಳಿ ಅರುವೆಯ ಸುಟ್ಟ ಕರುಕು (ಸಕವೈ. ೩೨೩).

ಕರಿಕಾಗು = ಸುಟ್ಟು ಇದ್ದಿಲಾಗು; ಸೀದು ಕಪ್ಪಾಗು: ನಾಸಿಕದುಸಿರ ದಳ್ಳುರಿ ಮೂಕುತಿ ಗಂಧಗ್ರಾಸ ಸಂತಾಗಿ ಮೆಯ್ಯೊಳಗೆ ಪೂಸಿದ ಸಿರಿಗಂದ ಕರಿಕಾದುದು (ಮೋಹತ. ೨೮–೧೭); ಕರಿಕಾದುದಾಕ್ಷಣದೊಳಾ ದೈತ್ಯಸಂಕುಲಂ (ಚೆಬಪು. ೪೪–೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರುಗು; ಮಲ. ಕರಿಯು; ತುಳು. ಕರೆಂಜಿ; ತೆಲು. ಕ್ರಾಗು = ಸುಟ್ಟುಹೋಗು]

ಕರಿಂಕುವರಿ, ಕರಿಕುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟು ಕಪ್ಪಾಗು; ಕರಿಕಾಗು: ಪರವಾದಿಗಳ ಮೊಗಂಗಳ್ ಕರಿಂಕುವರಿದಂತೆ ಕಂದಿ ಕುಂದಿರೆ (ಆದಿಪು. ೨–೨೩); ಅರಿನೃಪ ವದನಾಂಬುರುಹಂ ಕರಿಂಕುವರಿದಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೩೯). **ಕರಿಕುವರಿ**: ಅತಿ ಕರಿಕುವರಿದ ಕೋವೂರನೂರಂ ಮಾಡಿ ಕೃಪೆವೆರಸಿ ಹಾಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೩೫); ಅಡವಿ ಕರಿಕುವರಿದುದು (ಅನಂಪು. ೧೧–೩೯); ಉರಿ ಹೊಡೆದ ಕೆಂದಾವರೆಯ ವೋಲ್ ಕರಿಕುವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕರಕುವರಿ, ಕರಕುವದೆ]ದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬–೧೫).

[ಕರಿಂಕು + ಪರಿ₃]

ಕರಿಂಕುವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). = ಕರಿಂಕುವರಿ: ನೀರ್ದೆಗೆದ ಸರೋವರಂಗಳಿವು ಜೋಲ್ದು ಮಲಂಗೆ ಕರಿಂಕುವಿೞ್ದ ಬಾಳೆಗಳಿವು (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೩೩).

[ಕರಿಂಕು + ಬೀೞ್₁]

ಕರಿಂಕುವೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕರಿಂಕುವರಿ: ತದ್ವಿರಹಾರ್ತೆ ಮೆಯ್ಯನಿಕ್ಕಿರೆ ಕರಿಂಕುವೋದೆಡೆಯ ಪಜ್ಜೆ ತಣ್ಬಸಲೆಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೯); ಕರಿಂಕುವೋಗಿ ಕರ್ಪೇಱದರಣ್ಯಭೂಮಿ ಬೆಮರೇಱದ ದೇಹಿಸಮೂಹಂ . . . ಇಲ್ಲದೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೭೬). [ಕರಿಂಕು + ಪೋಗು₁]

ಕರಿಂಕೇಳ್ 'ಕರಿಂಕೇೞ್' ನೋ.

ಕರಿಂಕೇೞ್, ಕರಿಂಕೇಳ್, ಕರಿಕೇೞ್ (ಕ್ರಿ). = ಕರಿಂಕುವರಿ. 'ಕರಿಂಕೇೞಿಸು' ಪರಾ. **ಕರಿಂಕೇಳ್**: ಅರಿಭೂಪಾಳರ ಮಿಾಸೆ ಭೋಂಕೆನೆ ಕರಿಂಕೇಳ್ವನ್ನೆಗಂ ತೇಜವಾವರಿಸಿತ್ತು ವಿರ್ಯಯನ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨–೨೩; ಸು. 1162). **ಕರಿಕೇೞ್**: ನಂದನವನಂ ಕರಿಕೆಟ್ಟುದು ನೋಡೆ ಸುಯ್ದ ಸುಯ್ವೆಂಕಿಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೨೪); ಆ ತವಸಿಯಂ ಮುಳಿದೆಚ್ಚೊಡೆ . . . ಪೂವಿನಂಬು ಕರಿಕೇೞದೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೩೩).

[ಕರಿಂಕು + ಏೞ್₁]

ಕರಿಂಕೇೞಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕರಿಕಾಗಿಸು: ನರಗನುರಿಪಿದೊಡೆ ಕರಿಂಕೇೞಿಸಿದಾತನ ತೇಜದ ಬೀೞಲನನುಕರಿಪುವಾದು ವೊಗೆದುರಿವುರಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೩೫). [ಕರಿಂಕೇೞ್ + -ಇಸು₃]

ಕರಿಂಚಿಲ್ಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೊಟ್ಟಿಗೆ (?); "ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಟ್ಟಿ" (ನಾಡೋಜ. ೩೩ ಅಡಿಟ): ಆನೆ ಬಡವಾದರೂ ಕರಿಂಚಿಲ್ಲು ಹೊಗುವುದೆ? (ನಾಡೋಜ. ೩೩). [← ತುಳು. ಕಡೆಂಚಿಲ್]

ಕರಿಅರಗಿನಮರ (ನಾ). ಅರಗಿನ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಕರಿಅರಗಿನ ಮರ, ವಾರ್ನಿಷ್ ಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೫೩-೧೦೫೭).
[< ಕರಿದು + ಅರಗು$_3$ + ಮರ$_1$]

ಕರಿಅರಿಸಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕರಿಅರಿಸಿನ, ನಾರು ಕಚೂರ (ಮೈಔಗಿ. ೨೬-೪೯೯). [< ಕರಿದು + ಅರಿಸಿನ]

ಕರಿಉಗನಿಹಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: (ಮೈಔಗಿ. ೪೬-೯೦೯). [< ಕರಿದು + ಉಗನಿ$_0$ (< ಉಗುನಿ) + ಹಂಬು$_1$]

ಕರಿಉಪ್ಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಕರಿಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ನಿಸ್ಪಟ್ ಗೇಗಿಡ, ಕರೀರ (ಮೈಔಗಿ. ೧೭-೩೦೩).
[< ಕರಿದು + ಉಪ್ಪಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕರಿಉಮ್ಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ದತ್ತೂರ: ಕರೀಉಮ್ಮತ್ತಿ, ದತ್ತೂರ (ಮೈಔಗಿ. ೨೯-೫೫೪). [< ಕರಿದು + ಉಮ್ಮತ್ತಿ (< ಉಮ್ಮತ್ತ)]

ಕರಿಒಟ್ಟೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು: ದೊಡ್ಡ ಅಂಟು ಪುರಲೆಹುಲ್ಲು, ಕರಿಒಟ್ಟೆಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೨೧).
[< ಕರಿದು + ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಕ (ನಾ). ಕರಿ ಬಣ್ಣದವನು; ಕಪ್ಪು ಮೈಬಣ್ಣದವನು: ಕೃಷ್ಣ ವರ್ಣಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂತಿರೆ ಕರಿಕರ್ ಪೇಡಿಗಳತಿಪರುಷಸ್ವರ ಪರುಷ ನಯನ ಪರುಷಶರೀರರ್ (ಆದಿಪು. ೫-೯೧); ಒಬ್ಬಕೆಂಚನೊಬ್ಬ ಕರಿಕನೊಬ್ಬ ಶುದ್ಧ ಧವಳಿತನೆಂತಯ್ಯಾ (ಬಸವ ೫೪೩); ದೊಡ್ಡ ಕಂಗಳವನು ದೀರ್ಘದೇಹಿ ಡೊಳ್ಳೊಡಲ ಕರಿಕನು . . . ಮೋಹರದೊಳು ಬರುತಿರ್ದ (ಭರಚ. ೨೫-೫೬).
[< ಕರಿದು + -ಕ$_3$. / ತುಳು. ಕರಿಯೆ]

ಕರಿಕಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕರಿ ಕಕ್ಕೆಯ ಮರ: ಅತ್ತಿ ಕಪಿತ್ಥವಿಪ್ಪೆ ಖದಿರಂ ಮದನಂ ಕರಿಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆ . . . ಮತ್ತಮನೇಕ ವೃಕ್ಷತತಿಯಿಂದೆಸೆದಿರ್ದುದು ತದ್ವನಾಂತರಂ (ನಳಚಂ. ೭೧). [< ಕರಿದು + ಕಕ್ಕೆ]

ಕರಿಕಡ್ಡಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಶುಂಠಿಹುಲ್ಲು, ಕರಿಕಡ್ಡಿಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೫೯-೧೧೯೦).
[< ಕರಿದು + ಕಡ್ಡಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಕನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕರಿಕನಾಡ ಬಿದಿರ್ಕಲ್ಲಾಳ್ದ ಕುಕ್ಕರ ಪಾಳಿಕ್ಕಾಱಿ ನಾಡಿಯರ್ ತುರಿದು (ಎಕ. IX. ಬೆಂಗಳೂ. ೩೬-೨; ಸು. 750). [ಕರಿಕ$_0$ + ನಾಡು]

ಕರಿಕರಿಗಂದು, ಕರಿಗರಿಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಬೇಗೆಯಿಂದ ಬಾಡಿ ಕಪ್ಪಾಗು; ಸೀದುಹೋಗು: ನಾರಿಯರ ಬಟ್ಟವೊಗದ ಮೆಯ್ಸಿರಿಗಂಡು ಕಱುಬಿ ಕರಿಕರಿಗಂದಿದನೊ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೫); ಅದಂ ಕೇಳ್ದು ಧೃತಿಗುಂದಿ ಕರಿಕರಿಗಂದಿ ಕಳವಳಿಸಿ ಕಂಗೆಟ್ಟು (ಚಬಪು. ೧೧-೫೨). **ಕರಿಗರಿಗಂದು**: ತೋಳಬಾಳ ನೆಱಲೊಳ್ ಕಱಂಗಿ ಕರಿಗರಿಗಂದಿ ಕುಂದಿ (ಜಗವಿ. ೨-೩೯ ವ). [ಕರಿ$_2$ + ಕರಿ$_2$ + ಕಂದು$_1$]

ಕರಿಕರಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). = ಕರಿಕರಿಗಂದು: ಕಾಳಗದಿಂದ ಪುರದಲಿನಿಂದು ಕರಿಕರಿಗುಂದುವ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲನೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೭೮).
[ಕರಿ$_2$ + ಕರಿ$_2$ + ಕುಂದು$_1$]

ಕರಿಕಾಚಿಗಿಡ (ನಾ). ಕರಿದಾದ ಕಾಚಿಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ: ಕರಿಕಾಚಿಗಿಡ, ಕಾಕಮುಂಚಿ, ಕೆಂಪುಕಾಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೦-೧೪೪೫).
[< ಕರಿದು + ಕಾಚಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕರಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಕಾಯಿಪಲ್ಯ: ತಿರಿದುಂಬ ಜೋಗಿಗಳಿಗೆ ಕೇಳ್ಳೆ ಬರಿಯ ಅಂಬಲಿಯಾತಕೆ ಕರಿಕಾಯಿಗಳು ದೊರೆಯವೆ (ನಾಪದ. ೧೯೧).
[? + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$). / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯ್ಕಱಿ]

ಕರಿಕಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಿಶಾಚಿ: ಕಾಳರಾತ್ರಿಯ ತೆಱದಿ ಕಾಳಿ ಕರಿಕಾಳಿ ಬೇತಾಳಿ ಚಂಡಾಳಿ ಚಾಮುಂಡಿ ಚಂಡಿ . . . ಪಿಶಾಚ ಪರಿಕರ ಮಿರ್ದುದು (ಕುಸುರಾ. ೭-೫೫). [ಕರಿ ? + ಕಾಳಿ$_3$ (= ಕಾಲಿ)]

ಕರಿಕಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದವಳು; ಕರಿಪಿ: ನಿಡುಗಣ್ಣಿ, ನಿಡುವೆರಲಿ, . . . ಕರಿಕಿ, ಬಿಳಿಕಿ, ಮುದುಕಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಕರಿಕ + -ಇ$_2$]

ಕರಿಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು, ಕಪ್ಪಾಗು: ತನು ಕರಿಕಿದರು, ನಂದದೇ ಕನಲುತಿರುವಾತ್ಮಗಳ ಕಿಡಿಯು (ನಲ್ಮೆ. ೩೮). [< ಕರಿಂಕು]

ಕರಿಕು$_2$ 'ಕರಿಂಕು' ನೋ.

ಕರಿಕುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕುಮಾಡು; ಸುಟ್ಟುಬಿಡು: "ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುಬೆಂಕಿ ಕರಿಕುಗೊಳಿಸುತಿದೆ ಜಗದೆಲ್ಲ ಐಶ್ವರ್ಯ ಪದವಿ ಹಿರಿ ಹೆಮ್ಮೆಗಳು" (ನಿಮ್ಮದ್ಯ. ೩).
[ಕರಿಕು$_2$ (< ಕರಿಂಕು) + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕರಿಕುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕಾಗು; ಕಪ್ಪಾಗು: ಕುಸುಮವೆಂದಳಿಗಳು ಮುಸುಕಲು ಗರಿಸೀದು ಮಸಿಯಂತೆ ಕರಿಕುವಡೆದವು (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೨೯).
[ಕರಿಕು$_2$ (< ಕರಿಂಕು) + ಪಡೆ$_1$]

ಕರಿಕುವರಿ 'ಕರಿಂಕುವರಿ' ನೋ.

ಕರಿಕೃತ್ತಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಚರ್ಮ: ಚೆಲ್ವಿಡಿದೆಸೆವ್ವೆಮೊಗಂ ಕಱಿಗೊರಲ್ ಕರಿಕೃತ್ತಿ ಮೃಗಾರಿಚರ್ಮದೊಳ್ಪುಡೆ . . . ವಿರಾಜಿಸೆ ರಂಜಿಸಿದಂ ಮಹೇಶ್ವರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೯೫). [ಕರಿ$_4$ + ಕೃತ್ತಿ]

ಕರಿಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಕರಿಕೆಸವು (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕೆಸವು, —ಶಾವೆ: ಬಸಲೆ ಸೊಪ್ಪು, ಬಿಳಿ ಕೆಸವು, ಕರಿಕೆಸವು . . . ಹೊಸ ಅಕ್ಕಿಅನ್ನ ಇವು ಜ್ವರದವರಿಗೆ ಅಪಥ್ಯ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೫೬). [< ಕರಿದು + ಕೆಸವು]

ಕರಿಕೇಱು 'ಕರಿಂಕೇಱು' ನೋ.

ಕರಿಕೊಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಚಿಕ್ಕಸಾಬೀಹುಲ್ಲು, ಕರಿಕೊಡೆಹುಲ್ಲು, ನಾಲೆಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೦೮).
[< ಕರಿದು + ಕೊಡೆ$_2$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಕೊಮ್ಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಕರಿದಾದ ಕೊಮ್ಮೆ: ನಾಯಿಕೂಟಿ, ಕರಿಕೊಮ್ಮೆ (ಮೈಔಗಿ ೭-೧೨೬). 'ಬಿಳಿಕೊಮ್ಮೆ' ಪರಾ.
[< ಕರಿದು + ಕೊಮ್ಮೆ]

ಕರಿಕೊರ್ಲೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗಿ. ೬೭-೧೩೭೨).
[< ಕರಿದು + ಕೊರ್ಲೆ (< ಕೊಱಲೆ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಕೊಳ್ಳಿ 'ಕರ್ಗೊಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕರಿಗ (ನಾ). = ಕರಿಕ: ಹಿರಿಯ ಬೊಮ್ಮನು ಕೆಂಚ ಕಿಱಿಯ ಹರಿ ತಾ ಕರಿಗ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೯). [< ಕರಿದು + -ಇಗ]

ಕರಿಗಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಾಡಿ ಕಪ್ಪಾಗು; ಸೀದು ಕರಿಕಾಗು: ಬೇಸಗೆಯ ಬಿಸಿಲೊಳು ಬೆಂದುಡುಗೆ ಹೊಯ್ವಳ್ಳಿಯಲಿ ಕರಿಗಂದಿ (ಜೀವಂಚ. ೩-೪); ಬೆಂದು ಶೋಕಾಗ್ನಿಯಲಿ ನೆಱೆ ಕರಿಗಂದಿ (ನಭಾಗ. ೩-೧೪-೩೦).
[ಕರಿ$_2$ + ಕಂದು$_1$]

ಕರಿಗಂದು$_2$ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕಲೆ, —ಕಳಂಕ. 'ಕರಿಗಂದುದೋಱು' ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಕಂದು$_2$]

ಕರಿಗಂದುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕಳಂಕವನ್ನು ತೋರು; ಕಳಂಕವನ್ನು ಪಡೆ (?): ನಮಗಿಲ್ಲಿ ಕರಿಗಂದುದೋಱದೆ ಕದನ (ಭರಚ. ೫೦-೫೬).
[ಕರಿಗಂದು$_2$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕರಿಗಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಆಭರಣ: ಮಾಗಾಯಿ ಅರಳೆಲೆ ಹುಲಿಯುಗುರುಗಳ ಸರಪಣಿ ಅಂದಿಗೆ ಕರಿಗಜ್ಜಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ವಡವೆಗಳನಿಟ್ಟು (ಶಿವದ. ೧೮೩-೮). [< ಕರಿದು + ಗಜ್ಜಿಗೆ ?]

ಕರಿಗಡುಬು (ನಾ). ಕರಿದ ಕಡುಬು: ಉಂಡಲಿಗೆಯು ಕರಿಗಡುಬು ರಾಜಿಪ ಕಟ್ಟುಮಂಡಿಗೆ ಬಿಸಿಯ ದೋಸೆಗಳ (ಕಂಸವಿ. ೮-೮೯); ಉಂಡಲಿಗೆ, ಕರಿಗಡುಬು . . . ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದ ಎಡೆಮಾಡಿದರು (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೭೦). 'ಹೊಯ್ಗಡುಬು' ಪರಾ.
[ಕರಿ$_1$ + ಕಡುಬು (< ಕಡುಂಬು)]

ಕರಿಗಣಿಕೆ, ಕರಿಯಗಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಹುಲ್ಲೆಕರುವಲ್ಲಿಹುದೆ, ಕರಿಗಣಿಕೆ ಹಣ್ಣು (ಅಹಲ್ಯೆ. ೪೮-೧೫). **ಕರಿಯಗಣಿಕೆ:** "ಕಾಪೋಲಿ – ಕರಿಯಗಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೯). [< ಕರಿದು + ಗಣಿಕೆ$_2$]

ಕರಿಗಬ್ಬು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕರಿಯ ಕಬ್ಬು: ಕಬ್ಬಿನ ಜಾತಿಗಳು – ರಸದಾಳಿ, ರಾಮುಗಬ್ಬು, ಕರಿಗಬ್ಬು . . . ಎಂದು ಅನೇಕವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೦೦).
[< ಕರಿದು + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ಬು$_1$)] .

ಕರಿಗರಿಗಂದು 'ಕರಿಕರಿಗಂದು' ನೋ.

ಕರಿಗಾಡು (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾದ ಅಡವಿ; ಬೆಂಗಾಡು: ಮೃಗಗಣವಿಹವೆ ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಜ಼ಿ]ನಾಡೊಳೆಂದರು ಕಾಂತೆಯರು ಮಜುಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೩-೧೬). [ಕರಿ$_2$ + ಕಾಡು$_2$]

ಕರಿಗಾಯಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಪಗಡೆಕಾಯಿ,—ಆಟದ ಕಾಯಿ: ಹಳದಿ ಪಚ್ಚೆಯು ಕೆಂಪು ಕರಿಗಾಯಿ ನಮ್ಮಂಗ ಲಲಿತ ಹಾಸಂಗಿಯೊಳಿವೆ (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೧೮). [< ಕರಿದು + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕರಿಗಾಲ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲುಳ್ಳವನು; ಅಶುಭ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಈ ಕುಂಕುಮಕಂಟಕ ಕರಿಗಾಲನನ್ನು ರಮಾ ಕಕ್ಕಿ ಬೆಳಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರು (ದೀಪಹ. I, ೩೫); ಯಾರದಂದರ ಮತ್ತೇನು – ಆ ಶನೀದು. ಆ ಕರಿಗಾಲ ಮುಂಡೇಮುಗನದು (ನಡುಮ. ೪೯).
[ಕರಿಗಾಲು + -ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಕರಿಕ್ಕಾಲನ್]

ಕರಿಗಾಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲು; ಅಶುಭವಾದ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳಕಾಲು: ಕರಿಗಾಲ ಮುಂದ ಮಾಡಕೊಂಡ ಹುಟ್ಟಿಥಾಂಗ ಆಗೇತಿ ನನ್ನ ಜಲಮು! (ನಡೆದಾ. I, ೨೭೮).
[ಕರಿ$_2$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$). / ತಮಿ. ಕರಿಕ್ಕಾಲ್]

ಕರಿಗಿ (ನಾ). = ಕರಿಕಿ (ಈ). [ಕರಿಗ + -ಇ$_2$]

ಕರಿಗುಡ್ಡು (ನಾ). ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡು; ಕಣ್ಣಿನ ಕರಿಯಗುಡ್ಡೆ; ಕನೀನಿಕೆ (ಈ). [< ಕರಿದು + ಗುಡ್ಡು$_2$ (< ಗುಡ್ಡೆ$_3$)]

ಕರಿಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಗುಬ್ಬಿ. [< ಕರಿದು + ಗುಬ್ಬಿ$_2$]

ಕರಿಗೆಂಪು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಛಾಯೆ ಬೆರೆತ ಕೆಂಪು: ಕರಿ ಹಳದಿ, ಅಚ್ಚ ಹಳದಿ, ಕಿತ್ತಳೇ ಬಣ್ಣ, ಕೆಂಪು, ಕರಿಗೆಂಪು . . . ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬಣ್ಣದ ಕ್ರಮಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೦). [< ಕರಿದು + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕರಿಗೇರು (ನಾ). ಕರಿಯ ಗೇರುಮರ: ಕರಿಗೇರು, ಗೊಡ್ಡುಗೇರುಮರ (ಮೈಶಗಿ ೬೯-೧೪೮೯). [< ಕರಿದು + ಕೇರು$_3$ (< ಕೇರ್$_2$)]

ಕರಿಗೈ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕೈ; ಮುಟ್ಟಿದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕೈ; ಅಶುಭಹಸ್ತ. 'ಕರಿಗೈಯ' ಪರಾ.
[ಕರಿ$_2$ + ಕೈ (< ಕೆಯ್$_2$). / ತಮಿ. ಕರಿಕ್ಕೈ]

ಕರಿಗೈಯ (ನಾ). ಅಶುಭ ಹಸ್ತವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕರಿಬಾಯಳಿರ ಹೊಲ್ಲ ಕರಿಗೈಯ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೪೧). [ಕರಿಗೈ + -ಅ$_7$]

ಕರಿಗೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೊನ್ನೆಮರ: ಕರೀಗೊನ್ನೆ, ಭವಂಗಬೀಜ, ಗಂಗುಂಗಹಂಬು, ಕಂಗೊಂದಿಬಳ್ಳಿ, ಗವನಗೊಂಗೆ (ಮೈಶಗಿ. ೧೯-೩೫೦). [< ಕರಿದು + ಗೊನ್ನೆ]

ಕರಿಗೊಬ್ಬಿ (ನಾ). = ಕರಿಜಾಲಿ: ಕರಿಜಾಲಿ, ಕರಿಗೊಬ್ಬಿ (ಮೈಶಗಿ. ೧-೮). [< ಕರಿದು + ಗೊಬ್ಬಿ (< ಗೊಬ್ಬುಳಿ)]

ಕರಿಗೊಳ್$_1$, ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೀದು ಕರಿಕಾಗು; ಕಪ್ಪಗಾಗು: ಬೆಂದು ಕರಿಗೊಂಡಿಳೆಯ ಮೇಲೆ [ಪೊ]ನಲ್ಲೂಸಿದೊಲು (ಪರಶು. ೨೫-೨೧). ೨. ಕಳಂಕ ಹೊಂದು; ಮಾಸು (?): ರಂಗಪಟ್ಟಣದೊಳಗೆ ರಂಗಭಕ್ತನು ಹುಟ್ಟ ರಂಗನ ಪೂಜೆ ಕರಿಗೊಳ್ಳಲಾ ಪಟ್ಣ ಭಂಗವಾದೀತು [ಪಾಠಾಂ. ಭಂಗವಾಗಲು ಪಟ್ಣ ಮಂಗನಾದೀತು] (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೦೨). **ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_1$:** ಒಂದು ವಿಧದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ದಂಟಿನೊಳಗಿಂದ ಅಂಟುಸೋರಿ ಕಳೆಯು ಕರಿಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೭). [ಕರಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರಿಗೊಳ್$_2$, ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಗಾಢವಾಗು; ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳು; ಸ್ಥಿರವಾಗು (?): ತನುಭಾವವಳಿದು ಬ್ರಹ್ಮಭಾವ ಕರಿಗೊಂಡಲ್ಲದೆ ಅಷ್ಟಾದಶ ದೋಷಂಗಳಳಿಯವು (ಆದವ. ೭೮); ಪಡೆವುದಾಗದು ನಿಜಸುಖವ . . . ಏಕಾಗ್ರತೆ ಕರಿಗೊಂಡಲ್ಲದೆ (ಕೈವಲ್ಯ. ೭೬-೪೯); ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಜಕಿ]ಗೊಂಡ ಕಲ್ಮಷನಿಕರವನು ಕಡಿಖಂಡವನು ಮಾಡುತ್ತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೧-೨); ದೃಢಭಕ್ತಿ ಕರಿಗೊಂಡೇಕತೆಯನೆಯ್ದಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨-೮೭). **ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_2$:** ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ಮಾನವರ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಶಿವಜ್ಞಾನ ಕರಿಗೊಳ್ಳಬಲ್ಲುದೇ (ವಚಸಂ. ೯೬-೭೮); ಬಹುವಾಸನೆಯಜಿತು ಅದ್ವಯ ಪದದಲ್ಲೆ ಕರಿಗೊಳ್ಳುತ (ಕೈಕವ. ೫-೧೨೫-೪). [ಕರಿ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರಿಗೊಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕುಮಾಡು; ಸುಡು: ಕರಿಗೊಳಿಸಿ ಮೂಲೋಕವನ್ನಳೆದ ಬಲಶಾಲಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೬೬-೫).
[ಕರಿಗೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕರಿಗೊಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳು; ನೆಲಸು; ಸ್ಥಿರವಾಗು: ಮೊಳೆಹೋರಿದ ಮುಂಬರಿಯದ ಗಾಡಿ ಕರಿಗೊಳಿಸುವ ಮುಗಳ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ತಳೆದರು ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಮುದವ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨೦-೨೭); ಬಹುಮುಖವ ತವಿಸೇಕಭಾವನೆಯ ಕರಿಗೊಳಿಸಿ ಪೂರ್ಣದನುಮತಿಗೊಟ್ಟು ಸಂಶಯವ ಹರಿಸಿ (ಕೈಕವ. ೧-೨-೪). [ಕರಿಗೊಳ್$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕರಿಗೊಳ್ಳಿ 'ಕರ್ಗೊಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_1$ 'ಕರಿಗೊಳ್$_1$' ನೋ.

ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_2$ 'ಕರಿಗೊಳ್$_2$' ನೋ.

ಕರಿಗೊಱಡು (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾದ ಮರದ ಕೊರಡು,—ಮೋಟು: ಕರಿಗೊಜಡನುಡುವಡರ್ದುವೆನಿಪ ಸೆರೆಗಾಲ್ಗಳಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೭೧); ಶರಧಿಮಥನದ ಗರಳದುರಿ ತಾಗಿ ಸಿತಕಳೇವರವೆಯ್ದೆ ಸೀದು ಕರಿಗೊಜಡಾಗಿದೆ (ಸಾಸಂಚ. ೨-೧೨೬); ಅಮೃತಮಥನ ಜನಿತ ವಿಷಾಗ್ನಿಯಿಂ ಬೆಂದು ಹರಿಯಸಿತಮೂರ್ತಿ ಕರಿಗೊಜಡಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೬೫). [ಕರಿ$_1$ + ಕೊಜಡು (< ಕೊಜಂಡು)]

ಕರಿಘಟೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಿಂಡು; ಗಜಸೇನೆ: ಕರಿಘಟೆಯಿರ್ಕೆಲಂ ಬಿಡಿದು ಕತ್ತಿಗೆಯಂ ಜಡಿಯುತ್ತಮುಂಗರಕ್ಕರ ಪಡೆ ತಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೮); ಕರಿಘಟೆ ಮೇಳವಿಸಿ . . . ಕವಿದುದು ಮತ್ಸ್ಯಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪-೪೧). [ಕರಿ$_4$ + ಘಟೆ]

ಕರಿಚಿಕ್ಕು (ನಾ). ಕರಿಕಲಾದ ಸೀಕು; ಪಾತ್ರೆಯ ತಳಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡ ಆಹಾರ: ಕೊನೆಗೆ ಅವಳ ಪಾಲಿಗೆ ಉಳಿದದ್ದು ಬರೀ ಕರಿಚಿಕ್ಕು (ರೂಢಿ). [ಕರಿ$_1$ + ಚಿಕ್ಕು$_1$ (< ಸೀಕು$_1$)]

ಕರಿಚು$_1$ 'ಕರಿಜು' ನೋ.

ಕರಿಚು$_3$ (ನಾ). ಬೆರಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೆಂಕಿ: ತುಂಡಿಸಿದ ಸರಳಿನಿಂ ಮರಳಿನಿಂದಾ ಕರಿಚಿನಿಂ ವಾಜಿಗಳ ಗೊರಚಿನಿಂ (ಪರಶು. ೨೮-೨೮). [< ಸಂ. ಕರ್ಷೂ]

ಕರಿಚುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುಳ್ಳುಪೊದೆ (*). [< ಕರಿದು + ಚುಳ್ಳಿ$_1$]

ಕರಿಚೇಳು (ನಾ). ಕರಿ ಬಣ್ಣದ ಚೇಳು; ಎಮ್ಮೆಚೇಳು (*). [< ಕರಿದು + ಚೇಳು (< ತೇೞ್)]

ಕರಿಜಾಣೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೧-೮೦೬). [? + ಮರ$_1$]

ಕರಿಜಾಲಿ 'ಕರ್ಜಾಲಿ' ನೋ.

ಕರಿಜಿಗಿ 'ಕರ್ಜಿಗಿ' ನೋ.

ಕರಿಜೀನಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೧೭). [< ಕರಿದು + ಜೀನಂಗಿ]

ಕರಿಜೀರಗೆ, ಕರಿಯ ಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಜೀರಿಗೆ; ಕಾಳ್ಜೀರಿಗೆ: "ಕಾಳಿಕಾ—ಕಾಕೋಳಿ, ಚೇಳುವಾಲಿ, ಕರಿಯದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಕರಿಜೀರಗೆ, ಕೆಂಪಿನ ಸಾಸಿವೆ" (ಒಷಧಿ. ೨೮). **ಕರಿಯ ಜೀರಿಗೆ:** "ಅವಕುಂಚಿಕಾ—ಕರಿಯ ಜೀರಿಗೆ" (ಅಕಾನಿ. ೨-೨೩). [< ಕರಿದು + ಜೀರಗೆ]

ಕರಿಜು, ಕರಿಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಮುತ್ತು: "ಕೆಯ್ಕೊಳ್" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೬೯). **ಕರಿಚು$_1$**: (*). [?]

ಕರಿಜ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ, —ರೋಗ: ಈ ಶಹರದಲ್ಲಿ "ಕರಿಜ್ವರ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ರೋಗವು ಉದ್ಭವಿಸಿತು (ವಿವರ್ಣ. ೧೦). [ಕರಿ$_3$ + ಜ್ವರ]

ಕರಿಟೆಳ (ನಾ). ಜಿಡ್ಡು; ಜಿಗುಟು: ಅಮೃತದಲೊದವಿದ ಆಜ್ಯವ ಧರಿಸಿದ ಜಿಹ್ವೆಗೆ ಕರಿಟೆಳ ಉಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೩-೪೪೪). [?]

ಕರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣಾನೆ; ಪಿಡಿ: ಪೋಗಲಾಱದೆ ಸುಳಿಸುಳಿದು ನಿಲ್ವ ಕರಿಣಿಗಳ ಚೀತ್ಕಾರದೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೦); ಕರಿಣಿ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯೆಕ್ಕಲಗಳಿಂ . . . ಆಡವಿ ಚೆಲ್ವಾದುದು (ನಂದಿಮಾ. ೧೩-೧೫); ಹರಿಣಲೋಚನೆಯೆತ್ತಲೆನ್ನುತ ಕರಿಣಿಗಳ ಕಂಡರ್ಥಿಸಿದನಾ ಕರಿಗಮನೆಯಿರವ (ರಾಮಾಸಂ. ೩-೫-೩೦). ೨. (ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೇರೆಗೆ) ಸ್ತ್ರೀಯರ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಹಸ್ತಿನಿ: ಹರಿಣಿ ಬಡಬಾ ಕರಿಣೀಯಿಾ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಸ್ತ್ರೀ ಜಾತಿಯಿಹುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯೩-೯). [ಸಂ. ಕರಿಣೀ]

ಕರಿತಪೆಗಡೆ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳ ಇಲಾಖೆಯ ಪರಮಾಧಿಕಾರಿ; ಪ್ರಧಾನ ಕರಣಿಕ: ಕುನ್ದತ್ತೂರ ತುಱುಗೊಳೊ × × × ಕರಿತಪೆಗಡೆ × × ಆನ್ತಿಱಿದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೪೩-೫; ಸು. 900). [< ಕಡಿತವೆರ್ಗಡೆ ?]

ಕರಿತುಂಬೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ತುಂಬೆಗಿಡ (*). [< ಕರಿದು + ತುಂಬೆ$_2$ (< ತುಂಬ್ಬಿ$_2$)]

ಕರಿತುಳಸಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ತುಳಸಿಯ ಗಿಡ; ಕೃಷ್ಣತುಳಸಿ: ಅಂಗಳದಿ ಬೆಳೆಸಿದ್ದ ಬಂಗಾರಗೊಂಡೆ ಹೂ, ಸಬ್ಜೆ, ದಾಸಾವಾಳ, ಕರಿತುಳಸಿ (ನಮ್ಮಧ್ವ. ೫). [< ಕರಿದು + ತುಳಸಿ]

ಕರಿದ (ನಾ). (?): ಪಾರಿಶ್ವದೇವರಿಗೆ . . . ಹೂವಿನ ಪಡಿಗೆ ಜಾತಿ ಹವಳಕ್ಕೆ ತೊಲೆಗೆ ತಾ ೧ ಕರಿದಕ್ಕೆ ವೀ ೧ (ಎಕ. II, ೨೪೧-೨; ಸು. 1175). [?]

ಕರಿದಂತ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕೊಂಬು; ಹಸ್ತಿದಂತ: ಕರಿದಂತಂ ಚಮರೀರುಹಂ . . . ಎಂಬೀ ವನಾಂತರ ಸಂಜಾತಮನಾತನೋಲಗಿಸಿದಂ ಸದ್ವಸ್ತುಸಂಘಾತಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೧೦೨). [ಕರಿ$_4$ + ದಂತ]

ಕರಿದಳ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಂಚನಕಂ – ಕರಿದಳ, ಚಿನ್ನ" (ಒಷಧಿ. ೩೧). [?]

ಕರಿದಾನವ (ನಾ). ಗಜಾಸುರ: ತೊಗಲನುಗಿದವನಮುಮ ಕರಿದಾನವ ಕೆಸಗಿದಾನವ ಬ್ಯಾಹೂ? ದಾನವರಸೊಡ್ಡಳನಂದು (ಸರ್ವವ. ೧೬೭-೭೯೦). [ಕರಿ$_4$ + ದಾನವ]

ಕರಿದಿಂಗಳು 'ಕರ್ದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಕರಿದಿನ (ನಾ). ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ದಿನ; ಕೆಟ್ಟ ದಿವಸ; ಗ್ರಹಣದ ಅಥವಾ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಮರುದಿನ: ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನ, ಕರಿದಿನ ಎಲ್ಲ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಆರೆಬೆಂದ ಊಟ (ಜೀದಾನ. ೬). [ಕರಿ$_2$ + ದಿನ]

ಕರಿದಿವಸ (ನಾ). = ಕರಿದಿನ (*). [ಕರಿ$_2$ + ದಿವಸ]

ಕರಿದು (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪಾದ; ಮಸಿಬಣ್ಣದ. (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪು; ಮಸಿಯ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳದ್ದು: "ಅಸಿತಂ, ಶಿತಿ(ಃ), ಕೃಷ್ಣಂ, ಕಾಳಂ, ನೀಳಂ, ಮೇಚಕಂ – ಈ ೬ ಕರಿದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೯); ಪರೆದ ತನ್ನಧ್ವರಧೂಮದೆ ಕರಿದು ಮಾಡಿದಂ ನಿಜ ಯಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೪೪); ಕರಿದಾದೊಡೆ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಮುರುಡಾದೊಡೆ ಮಲಯಜಂಗಳಂ . . . ಇಳಿಕೆಯ್ವರೆ (ಯಶೋಜ. ೨-೪೨); ಬಿಳಿದು ಕರಿದೆಂಬಾಱು ವರ್ಣದ ಹೊಲಬು ಹೊದ್ದದ ಸೂರ್ಯಕೋಟಿಯ ಹೊಳಪು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೬೫); ಭರದಿಂದ ನೀಲಿಯ ಕರದಲಿ ತೊಳೆಯಲು ಕರಿದು ಪೋಗಬಲ್ಲುದೇ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೬-೨). 'ಬಿಳಿದು' ಪರಾ.

ಕರಿಯನ್ = ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದವನು; ಕಪ್ಪಗಿರುವವನು: ಕರಿಯಂ, ಕರಿಯನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ). ಕರಿಯಳ್ = ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದವಳು; ಕರಿಪಿ: ಕಡುಗರಿಯಳ್ ಕಡುನಿಡಿಯಳ್ ಕರಮೆ ಗುಜ್ಜೆ ಮೇಣ್ ಕರಮಸಿಯಳ್ . . . . ಕಷ್ಟೆಯವಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೬೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರು; ಮಲ. ಕರಿ, ಕರು; ತುಳು. ಕರಿಯ]

ಕರಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕು ಕಾಣಿಸು; ಕಪ್ಪು ಕಾಣಿಸು: ಉರಿಯುಂಡ ಕರ್ಪುರ ಕರಿದೋಱದಂತೆ . . . . ಎನ್ನಿರವು ಲಿಂಗದೊಳಗೆ ಲೀಯವಾಗಿ (ಶಿವಗೀ. ೬೯-೩೩೪). [ಕರಿ$_3$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕರಿಧೂಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧೂಪ ದ್ರವ್ಯ: ಕರಿಧೂಪ, ಮುಂಡಧೂಪ, ರಾಳಧೂಪ, ಹಾಲುಮಡ್ಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೬-೨೯೬). [< ಕರಿದು + ಧೂಪ]

ಕರಿನೀರು (ನಾ). ದ್ವೀಪಾಂತರ; ಗಡೀಪಾರು.

ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆ=ಬೇರೆ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸುವ ಶಿಕ್ಷೆ: ಸಾಯುವವರೆಗೆ ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕು (ಸ್ಕೂಲವಿ. ೨೧೩); ತಿಲಕರಿಗೆ ಆರು ವರ್ಷ ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನೂ, ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಜುಲ್ಮಾನೆಯನ್ನೂ ವಿಧಿಸಿದರು (ಸ್ವಾವೀರ. ೭೩). [< ಕರಿದು + ನೀರು$_1$ (< ನೀರ್$_1$)]

ಕರಿನೆರೆ (ನಾ). ಅಜ್ಞಾನ ತುಂಬಿರುವಿಕೆ(?): ನನ್ನ ಮಿದುಳು ದಳವೇರಿ ದಳ್ಳಿಸಿತು ಸ್ವರ್ಣದೀಪ್ತಿ ಇಳಿಯೆ. ಮನದ ಕರಿನೆರೆಯ ಹುಳುಗಳೆಲ್ಲ ಹೊತ್ತೇರಿ ನಿದ್ದೆ ತಿಳಿಯೆ (ಅರಳು. ೧೯-೧೨). [?]

ಕರಿನೆಲ (ನಾ). ಕರಿಯ ನೆಲ; ಕಪ್ಪಾದ ಮಣ್ಣು ಇರುವ ಭೂಮಿ; ಎರೆಭೂಮಿ: ಕರಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿ, ಮರಳು ನೆಲಕ್ಕೆ ರಾಗಿ (ಗಾದೆ). [< ಕರಿದು + ನೆಲ]

ಕರಿಪುಗಾಱು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪನ್ನು ಕಕ್ಕು, —ಉಗುಳು: ಉರಿಮುಟ್ಟೆ ದರಳೆಯಂತಂಬರಮುರಿದತ್ತು . . . . ದಿಗ್ದ್ವಿರದರದಂಗಳ್ ಕರಮೆ ಕರಿಪುಗಾಱಿದುವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೬). [ಕರಿಪು (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಕಾಱು$_1$ (< ಕಾೞ್)]

ಕರಿಪೋತ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮರಿ: ಕಳಹಂಸ ಸಮೂಹವಿದು ಕರಿಪೋತ ಗಮನೆಯೇ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೫–೨೫). [ಕರಿ$_4$ + ಪೋತ$_2$]

ಕರಿಬಂಟಿ (ನಾ). "ಕಣದಲ್ಲಿಯ ರಾಶಿಗೆ ಬರೆಯುವ ಕರಿಕಂಕಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೫). [< ಕರಿದು + ಬಂಟ ?]

ಕರಿಬಟ್ಟು (ನಾ). ಹಲ್ಲು ಉಜ್ಜುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಬೆರಣಿ ಸುಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಕರಿಕು: ಹಿಡೀ ಕರಿಬಟ್ಟೂ ಹತ್ತು ಕೇರೂ ತಿಂದಿರಬೇಕು (ತಿರುಗು. ೧೫). [ಕರಿ$_2$ + ಬಟ್ಟು$_1$ (< ಬಟ್ಟ$_1$)]

ಕರಿಬಸುರಿ (ನಾ). ಬಸರಿ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಪ್ಪು ಬಸರಿ ಮರ: ಸಿಲುವಾರದ ಮರ, ಕರಿಬಸುರಿ (ಮೈಡಿಗಿ. ೩೭–೭೨೮).
[< ಕರಿದು + ಬಸುರಿ$_3$ (< ಬಸರ್$_2$)]

ಕರಿಬಳ್ಳಿ 'ಕರ್ಬ್ಬಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕರಿಬಾಯಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಬಾಯಿ; ಅಶುಭವನ್ನು ನುಡಿಯುವ ಬಾಯಿ.
ಕರಿಬಾಯಳು = ಕೆಟ್ಟ ಬಾಯಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಅಶುಭವನ್ನು ನುಡಿಯುವವಳು: ಕರಿಬಾಯಳಿರ ಹೊಲ್ಲ ಕರಿಗ್ಗೆಯ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೪೧). [ಕರಿ$_3$ + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್)]

ಕರಿಬಾಳೆ 'ಕರ್ವಾಳೆ' ನೋ.

ಕರಿಬುಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಕರಿಬೇವು (ನಾ). ಒಗ್ಗರಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೇವು; ಕಾಲಶಾಕ: "ಅರ್ಜಿಯವನಿಯೆನೆ ಕರಿಬೇವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೨); ಕರಿ ಬೇವಿನಂಬಟಿಯ ತಂಡಸಿನಾಸಿನ ತುಂಬುರೆಕ್ಕೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬–೨೪); ಅಂಬೆ ಹಳದಿ ಕಾರ್ಗೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕರಿಬೇವು ಸಹಿತ (ಮೋಹತ. ೪–೬೦); ಹುರಿದ ಕರಿಬೇವು ಮಾದಲದ ಸೊಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ಯೋಗರವ ನೀರಿಂದ ತೆಗೆದಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨೮).
[< ಕರಿದು + ಬೇವು. / ತಮಿ. ಕಱುವೇಮ್ಬು; ಮಲ. ಕಱುವೇಪ್ಪು; ತುಳು. ಕರಿಬೇವು; ತೆಲು. ಕಱುವೇಮು]

ಕರಿಬೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇರು: ಅಡಕೆ, ಕರೀಬೋಳ, ಅರಗು . . . . ಚೂರ್ಣಿಸಿ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೮೯). [< ಕರಿದು + ಬೋಳ$_3$ (< ಬೋೞ$_3$)]

ಕರಿಮಣಿ 'ಕರ್ವಣಿ$_1$' ನೋ.

ಕರಿಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮತ್ತಿ ಮರ; ಕಮ್ಮತ್ತಿಯ ಮರ: "ಖಗವೃಕ್ಷ—ಕರಿಮತ್ತಿ" (ಒಷಧಿ. ೪೩). [< ಕರಿದು + ಮತ್ತಿ$_3$]

ಕರಿಮರ 'ಕರ್ಮರ$_2$' ನೋ.

ಕರಿಮಳಿಸಾರು (ನಾ). ಮೆಣಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಮೆಣಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜಾತಿಗಳುಂಟು; ಕರಿಮಳಿಸಾರು, ಸಾಂಬಾರ, ಅರಿಶಿಣ ಮೂರ್ತಿಗ (ಕಭಾಗೆ. ೨೭೫). [?]

ಕರಿಮಾನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಿಟ್ಟರಸನು . . . ತೊಳ್ಳಗ್ರಾಮದ ಚೈತ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಕರಿಮಾನಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಕರ್ನಾಅ. ೧೬೪). [?]

ಕರಿಮೀನು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಮೀನು.
[ಕರಿ$_3$ + ಮೀನು (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕರಿಮುಖ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮುಖ; ಸುಟ್ಟಮೋರೆ. ೨. ಕೆಟ್ಟಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಅವಲಕ್ಷಣದವನು. [ಕರಿ$_3$ + ಮುಖ]

ಕರಿಮುಖ$_2$ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಗಜಾನನ; ಗಣೇಶ: ಕರಿಮುಖನ ಬಲಗೊಂಡು ಗೀರ್ವಾಣಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ರಾಮುಚ. ೧–೨).
[ಕರಿ$_4$ + ಮುಖ]

ಕರಿಮುತ್ತಲ (ನಾ). ಕರಿಮುತ್ತುಗದ ಮರ: ಕರಿಮುತ್ತಲ (ಕಾಳಾಪಳಸ) ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ದೊಡ್ಡದು ವಿಪುಲ. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೭).
[< ಕರಿದು + ಮುತ್ತಲ (< ಮುಱುಗ)]

ಕರಿಮುರಿ (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಸುಕ್ಕಿದುದು; ಸೀದು ಮುರುಟಿಕೊಂಡುದು: ಬೆಂಕೆಯಂ ಪೊರ್ದಿದ ತಜಗಲೆಯಂತೆ ಕರಿಮುರಿಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೦೨); ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕಿಯಿಂ ಕರಿಮುರಿಯಕ್ಕುಮೆಂದು ತೆಗೆದಪ್ಪಲುಮಮ್ಮಳೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೧೯); ಉರಿದು ಕರಿಮುರಿಯಾಗಿ ಬೆಂದ ನುಲಿಯಂತೆ (ವೀಶೈಪು. ೨–೪–೨೪).
[ಕರಿ$_1$ + ಮುರಿ$_2$]

ಕರಿಮುರಿಕ (ನಾ). ಸೀದು ಮುರುಟಿದುದು.
ಕರಿಮುರಿಕನಾಗು = ಸೀದು ಮುರುಟಿಕೊಂಡಿರು: ರೂಪಱಿಯಲಾಗದಂತು ಕರಿಮುರಿಕನಾಗಿರ್ದ ಬೇಡತಿಯುಮಮ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೭); ಉರಿವುರಿಯಿಂ ಕರಿಮುರಿಕನಾದುವುನ್ನದ ಪರಭೃತಷಟ್ಚರಣ ರಾಜಕೀರಕುಲಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೦).
[ಕರಿಮುರಿ + –ಕ$_3$]

ಕರಿಮುರಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟು ಮುರುಟಿಹೋಗು: ಸೋರ್ಕಿನ ಸೊವಡಿಂಗೆಱಗಿ ತುಱುಗಿದ ಪಱಮೆಗಳ್ ಕರಿಮುರಿವೋಗಿ ಧರೆಯ ಮೇಲುದಿರಲ್ (೧೦ಕ. ೨–೧೦೫ ಪ); ಕೇಳ್ವಾತನ ಕಿವಿಯುಮಂ ನಟ್ಟು ಕರಿಮುರಿವೋಕುಂ (ಶಮುದ. ೨೨೭ ಪ್ರಯೋ); ದವಾಗ್ನಿಗೆ ಸಿಲ್ಕಿದ ತರುಣದ್ವಿಜವೃಂದದಂತೆ ಕರಿಮುರಿವೋದರ್ (ವೃಷವಿ. ೩೮–೧೦೦).
[ಕರಿಮುರಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಕರಿಮುಸ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪಶು, ಗೋವು, ಕರಿಮುಸ್ತೆ" (ಒಷಧಿ. ೯೦). [< ಕರಿದು + ಮುಸ್ತೆ]

ಕರಿಮೆಣಸು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೆಣಸು: (ಮೈಡಿಗಿ. ೬೨–೧೨೫೪).
[< ಕರಿದು + ಮೆಣಸು (< ಮೆಱಸು)]

ಕರಿಮೊಗ (ನಾ). = ಕರಿಮುಖ$_2$: "ಕರಿಮೊಗಂ, ಇಲಿವೇರಂ . . . ತಂದೆಯ ತಂದೆಯಿಲ್ಲದವಂ – ಈ ೭ ವಿನಾಯಕಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೪); ಕರಿಮೊಗಂ ಸುಂಡಲದಿ ಸ್ತನ್ಯಪಾನಂಗೆಯ್ಯುತಿರಲು (ನವಮೋ. ೬–೨). [ಕರಿ$_4$ + ಮೊಗ]

ಕರಿಮೊಳೆ (ನಾ). ಸುಟ್ಟುಹೋದ ಮೊಳಕೆ; ಕರಿಕಾದ ಮೊಳಕೆ: ಕರಿಮೊಳೆಯೋಯ್ತು ಭಯಬೀಜ ಮಱವೆ ಗಱುಗಟ್ಟಿತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೧೨). [ಕರಿ$_2$ + ಮೊಳೆ$_2$]

ಕರಿಮೊಳೆಯೋಗು 'ಕರಿಮೊಳೆವೋಗು' ನೋ.

ಕರಿಮೊಳೆವೋಗು, ಕರಿಮೊಳೆಯೋಗು (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೀದುಹೋಗು; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾಗು: ಚಿತ್ರದುರು ಸಂದೇಹತರುವಿನ ಬಿತ್ತು ಕರಿಮೊಳೆವೋಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೬).
ಕರಿಮೊಳೆಯೋಗು: ದನುಜರ ಹೆಮ್ಮೆ ಕರಿಮೊಳೆಯೋಯ್ತು ದೇವಕಿಯುಮ್ಮಳಿಕೆ ಬಯಲಾಯ್ತು (ಅಕ್ರೂಚ. ೬–೩೨).
[ಕರಿಮೊಳೆ + ಪೋಗು$_1$]

ಕರಿಯ$_1$ (ನಾ). ಕಪ್ಪಗಿರುವವನು; ಕರಿಪ: ನಿಡಿಯಂ, ಗುಜ್ಜಂ, ಕೆಂಚಂ, ಕರಿಯಂ (ಶಮುದ. ೧೨೬ ಪ್ರಯೋ); ಕರಿಯಂ, ಕರಿಯನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ). [< ಕರಿದು + –ಅ$_7$]

ಕರಿಯ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ (?): ಲಾಮಂಚ, ಕರಿಯದ ಪಂಚಾಂಗ, ಜಲಗೊಟ್ಟೆ . . . ಇಷ್ಟು ಔಷಧಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿ ಚೂರ್ಣವ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೪೪). [?]

ಕರಿಯಉನ್ಮತ್ತ, ಕರಿಯವುನ್ಮತ್ತ, ಕರಿಯುಮ್ಮತ್ತ (ನಾ). ಕರಿಯ ದತ್ತೂರ, —ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆ: "ಪರಾಜಿತಾ-ಹೆಗ್ಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ತಗ್ಗಿ, ಕರಿಯಉನ್ಮತ್ತ, ಕಿರಿಯಬನ್ನಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೨). **ಕರಿಯವುನ್ಮತ್ತ**: "ಕ್ರೂರ ಧೂರ್ತಃ-ಕರಿಯುಮ್ಮತ್ತ" (ಓಷಧಿ. ೩೮). **ಕರಿಯುಮ್ಮತ್ತ**: "ಕೃಷ್ಣವಾರ್ತಾ-ಕರಿಯವುನ್ಮತ್ತ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ಉನ್ಮತ್ತ]

ಕರಿಯಕಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಜಾಲಿ ಮರ: "ಪತ್ರತರುಃ - ಕರಿಯಕಗ್ಗಲಿ, ಬನ್ನಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೨). [< ಕರಿದು + ಕಗ್ಗಲಿ$_1$]

ಕರಿಯಕಣಿಗಿಲೆ (ನಾ). ಕಣಿಗಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಕೃಷ್ಣ ಕುಸುಮಃ - ಕರಿಯಕಣಿಗಿಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ಕಣಿಗಿಲೆ (< ಕಣಗಿಲ್$_1$)]

ಕರಿಯಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ನಾಗಬಲಾ - ಕರಿಯಖಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಬೆಳ್ಳಡಿಕಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೮೫). [< ಕರಿದು + ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ]

ಕರಿಯಕಾಮುಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಮುಕಸ್ತೂರಿ: "ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುಕಃ - ಕರಿಯಕಾಮುಕಸ್ತೂರಿ, ಉತ್ತರಣೆ, ನವಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ಕಾಮುಕಸ್ತೂರಿ]

ಕರಿಯಕೋಷ್ಠ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಇಂದೀವರಂ - ನೆಯ್ದಿಲು, ಶುಂಠಿ, ಕರಿಯಕೋಷ್ಠ" (ಓಷಧಿ. ೧೪). [< ಕರಿದು + ಕೋಷ್ಠ]

ಕರಿಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯ (?): "ಔಷಧನ್ಯಾ - ಕರಿಯಕ್ಕಿ, ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೯). [?]

ಕರಿಯಖಚೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಶಂಖಪುಷ್ಪೀ - ಕರಿಯಖಚೋರ, ಅಗಸೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೧). [< ಕರಿದು + ಖಚೋರ]

ಕರಿಯಗಂಡುರಾಗಿ (ನಾ). ರಾಗಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: "ಕ್ಲೀಬಃ-ಕರಿಯಗಂಡುರಾಗಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೪). [< ಕರಿದು + ಗಂಡುರಾಗಿ]

ಕರಿಯಗಣಜಿಲು 'ಕರಿಯಗಣಜಿಲೆ' ನೋ.

ಕರಿಯಗಣಜಿಲೆ, ಕರಿಯಗಣಜಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕೃಷ್ಣಾಖ್ಯಃ-ಕರಿಯಗಣಜಿಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೮). **ಕರಿಯಗಣಜಿಲು**: "ಶ್ಯಾಮಾ - ನಾಳಲು, ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ . . . ಕಲ್ಲತಿಗಡು, ಕರಿಯಗಣ(ಜಿ)ಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೬೪). [< ಕರಿದು + ಗಣಜಿಲೆ]

ಕರಿಯಗಣಿಕೆ 'ಕರಿಗಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕರಿಯಗರುಗ (ನಾ). ಕರಿಬಣ್ಣದ ಗರುಗ; ಕಾಡಿಗೆಗರುಗ; ಭೃಂಗರಾಜ: "ಕಪಿಲ - ಕರಿಯಗರುಗ" (ಓಷಧಿ. ೧೨); "ನೀಲ ಭೃಂಗರಾಜಃ - ಕರಿಯಗರುಗ" (ಓಷಧಿ. ೮೯). [< ಕರಿದು + ಗರುಗ]

ಕರಿಯಗಸೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಅಗಸೆ; ಎಳ್ಳಗಸೆ: ಬರಗು ಕರಿಯಗಸೆ ಜೀರಿಗೆ (ಸಿದ್ಧಶಾ. ೧೩-೪೩). [< ಕರಿದು + ಅಗಸ್ಸೆ]

ಕರಿಯಗಿರಿಕರ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅವ್ಯಕ್ತಗಂಧ ಕುಸುಮ - ಕರಿಯಗಿರಿಕರ್ಣಿ" (ಓಷಧಿ. ೯). [< ಕರಿದು + ಗಿರಿಕರ್ಣಿ]

ಕರಿಯಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅಶ್ವಕುರಾ - ಕರಿಯಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೫). [< ಕರಿದು + ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ]

ಕರಿಯಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಕಪ್ಪು ಅಗಿಲು: "ಕೃಷ್ಣಾಗುರುಃ - ಕರಿಯಗಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೩೯). 'ಕಾರಗಿಲ್' ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಅಗಿಲು (< ಅಗಿಲ್)]

ಕರಿಯಗುಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕೃಷ್ಣರಕ್ತಿಕಾ - ಕರಿಯಗುಂಜಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ಗುಂಜಿ]

ಕರಿಯಗುರು (ನಾ). = ಕರಿಯಗಿಲು (?): "ವರ್ಣಕಂ - ಕರಿಯ ಗುರು" (ಓಷಧಿ. ೧೪೬). [< ಕರಿದು + ಅಗುರು$_1$]

ಕರಿಯಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕೃಷ್ಣವಂತಿಕಾ - ಕರಿಯಗುಳ್ಳ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ಗುಳ್ಳ]

ಕರಿಯಗೋರಂಟೆ, ಕರಿಯಗೋರಟೆ (ನಾ). ನೀಲಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಗೊರಟೆಗಿಡ: "ನೀಲಿ, ಝುಂಟಿ, ಬಾಣಃ - ಈ ೩ ಕರಿಯಗೋರಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೪-೫೨). **ಕರಿಯಗೋರಟೆ**: "ನಷ್ಟಸಿತಕಃ - ಕರಿಯ ಗೋರಟೆ" (ಓಷಧಿ. ೮೪). [< ಕರಿದು + ಗೋರಂಟೆ]

ಕರಿಯಗೋರಟೆ 'ಕರಿಯಗೋರಂಟೆ' ನೋ.

ಕರಿಯಜೀರಿಗೆ 'ಕರಿಜೀರಗೆ' ನೋ.

ಕರಿಯತಿಗಡು 'ಕರಿಯತಿಗುಡೆ' ನೋ.

ಕರಿಯತಿಗಡೆ 'ಕರಿಯತಿಗುಡೆ' ನೋ.

ಕರಿಯತಿಗುಡೆ, ಕರಿಯತಿಗಡು, ಕರಿಯತಿಗಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಶಾಮಾ, ಪಾಲಿಂಗೀ, ಸುಷೇಣೀಕಾ, ಕಾಲಾ, ಮಸೂರವಿದುಲಾ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾ, ಕಾಲಮೇಕ್ಷಿಕಾ - ಈ ೭ ಕರಿಯ ತಿಗುಡೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦). **ಕರಿಯತಿಗಡು**: "ಚೋರಮೂಷೀ- ಕರಿಯತಿಗಡು" (ಓಷಧಿ. ೫೮). **ಕರಿಯತಿಗಡೆ**: "ಅರ್ಧಚಂದ್ರಿಕಾ- ಕರಿಯತಿಗಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೭). [< ಕರಿದು + ತಿಗುಡೆ]

ಕರಿಯತುಂಬುರು, ಕರಿಯತೂಬರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕಾಳಬೀಜಃ - ಕರಿಯತುಂಬುರು" (ಓಷಧಿ. ೩೧). **ಕರಿಯತೂಬರ**: "ಕಾಕಪೀಲುಃ - ಕರಿಯತೂಬರ, ಕಿಳಿಯಯ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [< ಕರಿದು + ತುಂಬುರು$_1$]

ಕರಿಯದ್ರಾಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ದ್ರಾಕ್ಷಿ: "ಅಜನಾ - ಕರಿಯದ್ರಾಕ್ಷೆ" (ಓಷಧಿ. ೨). [< ಕರಿದು + ದ್ರಾಕ್ಷೆ]

ಕರಿಯನಖ (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದ ಕಂದುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: "ಶುಕ್ತಿ, ನಖ, ಕೋಲದಲ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [< ಕರಿದು + ನಖ]

ಕರಿಯನಾಯದೊಳಸಿ, ಕರಿಯನಾಯಿತೊಳಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗುಚ್ಛಾರಕಃ —ಕರಿಯನಾಯದೊಳಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೯). **ಕರಿಯನಾಯಿತೊಳಸಿ**: "ಕೃಷ್ಣಫಲಾ - ಬಾವುಜಿಗೆ, ಹರಿದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಕರಿಯನಾಯಿತೊಳಸಿ, ತೊಳಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ನಾಯದೊಳಸಿ]

ಕರಿಯನಾಯಿತೊಳಸಿ 'ಕರಿಯನಾಯದೊಳಸಿ' ನೋ.

ಕರಿಯನುಗ್ಗಿ 'ಕರಿಯನುಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಕರಿಯನುಗ್ಗೆ, ಕರಿಯನುಗ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕಪ್ಪುನುಗ್ಗೆ: "ಅಂಜನಪ್ರಿಯಾ - ಕರಿಯನುಗ್ಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೮). **ಕರಿಯನುಗ್ಗಿ**: "ಮುಖಾಮೋದಃ - ಕರಿಯನುಗ್ಗಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬). [< ಕರಿದು + ನುಗ್ಗೆ]

ಕರಿಯನೆಯ್ದಿಲ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ನೈದಿಲೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ: ಕರಿಯನೆಯ್ದಿಲ ಕಾವಿನೊಳ್ ಭಾವಿಸಿದ ನೂಪುರಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೭). [< ಕರಿದು + ನೆಯ್ದಿಲ್]

ಕರಿಯನೆಲಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ವಿದಾರಿ, ಕ್ಷೀರ ಶುಕ್ಲ, ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ, ಕ್ರೋಷ್ಟ್ರೀ - ಈ ೪ ಕರಿಯನೆಲಗುಳ್ಳ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦). [< ಕರಿದು + ನೆಲಗುಳ್ಳ]

ಕರಿಯನೆಲ್ಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪುನೆಲ್ಲು (?) : "ಅಣು" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[< ಕರಿದು + ನೆಲ್ಲು (< ನೆಲ್)]

ಕರಿಯಬದನೆ (ನಾ). ಬದನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಪ್ಪು ಬದನೆ: ಕರಿಯಬದನೆಯ ಕಾಯ್ಗಳಾದುವು ಬಾಣಲಿಂಗಗಳು (ಬಸವು. ೩೮-೫೩).
[< ಕರಿದು + ಬದನೆ$_1$ (< ಬದಣೆ)]

ಕರಿಯಬಾಳ (ನಾ). ಕರಿಯಲಾಮಂಚ; ಕರಿಯ ಬಾಳದ ಬೇರು: "ಹೀಬೇರಂ, ಬಾಳಕಂ, ಜಳಂ – ಈ ೩ ಕರಿಯಬಾಳಂ" (ಹಲಾಯು ೧೦೨-೪೬೮). 'ಕರ್ಬಾಳ' ಪರಾ.
[< ಕರಿದು + ಬಾಳ$_1$ (< ಬಾಟಿ)]

ಕರಿಯಬೊಬ್ಬುಲಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಜಾಲಿಯ ಮರ: "ನಾಗಸ್ಕಂಧಃ – ಕರಿಯಬೊಬ್ಬುಲಿ" (ಒಷಧಿ. ೮೬). [< ಕರಿದು + ಬೊಬ್ಬುಲಿ]

ಕರಿಯಮರ (ನಾ). ಕರಿಮರ: "ತೀಕ್ಷ್ಣಧೂಮಃ – ಕರಿಯ ಮರ" (ಒಷಧಿ. ೭೦). [< ಕರಿದು + ಮರ$_1$]

ಕರಿಯಮರುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧದ ಸಸ್ಯ; ಕಪ್ಪು ಮರುಗ: "ಕೃಷ್ಣ – ನೀಲಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಕರಿಯಮರುಗ" (ಒಷಧಿ. ೩೮).
[< ಕರಿದು + ಮರುಗ]

ಕರಿಯಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಪ್ಪು ಮಲ್ಲಿಗೆ: ಕರಿಯಮಲ್ಲಿಗೆಯಲರ ಮಳೆ ಸುರಿಯೆ (ರೇವಣ. ೧೨೩-೧೩).
[< ಕರಿದು + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕರಿಯಮಾಗಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಭದ್ರಚಂದನ – ಕರಿಯ ಮಾಗಣಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೦). [< ಕರಿದು + ಮಾಗಣಿ$_1$]

ಕರಿಯಮೊಲ್ಲೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕಪ್ಪು ಮೊಲ್ಲೆ: ಶೈಲಜಾತೆಯ ಮುಡಿಯ ಕರಿಯಮೊಲ್ಲೆಯ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆ ಬೀಳಲು (ಗುರುಚಾ. ೧-೯). [< ಕರಿದು + ಮೊಲ್ಲೆ]

ಕರಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ 'ಕರಿಯೇಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕರಿಯಯೆಳ್ಳು 'ಕರಿಯೆಳ್ಳು' ನೋ.

ಕರಿಯರಗು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಅರಗು (೬). [< ಕರಿದು + ಅರಗು$_3$]

ಕರಿಯರಾಜಾನ್ನ (ನಾ). = ಕರಿಯ ನೆಲ್ಲು: "ಶ್ಯಾಮಶಾಲಿ – ಕರಿಯ ರಾಜಾನ್ನ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೪). [< ಕರಿದು + ರಾಜಾನ್ನ]

ಕರಿಯರಿದಳ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಅರಿದಾಳ: "ಅರಿಷ್ಟಃ — ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಮಜ್ಜಿಗೆ . . . ಕರಿಯರಿದಳ" (ಒಷಧಿ. ೩).
[< ಕರಿದು + ಅರಿದಳ (< ಅರಿದಾಳ)]

ಕರಿಯಲೊಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಜೀಫಾಲಿಕಾ, ಸುಪಹಾ, ನೀರ್ಗುಂಡಿ, ನೀಲಿಕಾ – ಈ ೪ ಕರಿಯಲೊಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮); "ಇಂದ್ರಾಣಿ – ಕರಿಯಲೊಕ್ಕಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೩). [< ಕರಿದು + ಲೊಕ್ಕಿ]

ಕರಿಯವುಮ್ಮತ್ತ 'ಕರಿಯ ಉಮ್ಮತ್ತ' ನೋ.

ಕರಿಯವುಲಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕರಿಯ ಹುಲಿಗಿಲ ಮರ: "ಜಯಂತೀ–ತಗ್ಗಿ, ನರುವಲು, ಕರಿಯವುಲಿಗ" (ಒಷಧಿ. ೬೧).
[< ಕರಿದು + ಉಲಿಗ$_1$].

ಕರಿಯಸಗ 'ಕರಿಯಸುಗೆ' ನೋ.

ಕರಿಯಸಾಸಿವೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಸಾಸಿವೆ: "ಕೃಷ್ಣಾರ್ಕಾ – ಕರಿಯ ಸಾಸಿವೆ" (ಒಷಧಿ. ೩೮). [< ಕರಿದು + ಸಾಸಿವೆ (< ಸಾಸವೆ)]

ಕರಿಯಸಿಣುಸಿಣುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): ಕರಿಯ ಸಿಣುಸಿಣುಕೆ, ಬಿಳಿಯ ಸಿಣುಸಿಣುಕೆ . . . ಇವ ತೈಲದಲ್ಲಟ್ಟು ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಕುಡಿಯೆ ಬಾಣಂತಿ ರೋಗ ಹರ (ವಿವೈವಿ. ೮೧).
[< ಕರಿದು + ಸಿಣುಸಿಣುಕೆ]

ಕರಿಯಸಿವನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕೃಷ್ಣಗರ್ಭಃ – ಕರಿಯಸಿವನ್ನಿ" (ಒಷಧಿ. ೩೮). [< ಕರಿದು + ಸಿವನ್ನಿ]

ಕರಿಯಸುಗೆ, ಕರಿಯಸಗ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು; ಅಶೋಕ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿ – ಕರಿಯಸುಗೆ" (ಬಾಹಟೀ. ೨-೨-೬೦ ವ). **ಕರಿಯಸಗ**: ಬಿಳಿಯಸಗ ಕರಿಯಸಗ ಹಸಿಸುಂಟಿ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಅಗುಳಸುಂಟಯಿದ ಕಾಷಾಯವಂ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಲೂ ಮಾಣು (ವಾತಾಚಿ. ೧೬-೪).
[< ಕರಿದು + ಅಸುಗೆ]

ಕರಿಯಸೂರಣ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಸೂರಣಗೆಡ್ಡೆ: "ಕೃಷ್ಣಗಂಧಃ – ಕರಿಯಸೂರಣ" (ಒಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ಸೂರಣ]

ಕರಿಯಸೊಗದೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಸೊಗದೆ: "ಕುಟವಲ್ಲೀ – ಕರಿಯ ಸೊಗದೆ" (ಒಷಧಿ. ೩೬). [< ಕರಿದು + ಸೊಗದೆ]

ಕರಿಯಹತ್ತಿ 'ಕರಿಹತ್ತಿ' ನೋ.

ಕರಿಯಹಿಟ್ಟೆಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಉನ್ಮಾದಘ್ನೀ – ಕರಿಯಹಿಟ್ಟೆಳಿಕೆ, ಎಲೆಹುರಿ, ಇಲಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೬).
[< ಕರಿದು + ಹಿಟ್ಟೆಳಿಕೆ (< ಹಿಟ್ಟುಳಿಕೆ)]

ಕರಿಯಹುರುಳಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಹುರುಳಿ: "ಪಾಂಡುರ – ಕಾಡುದ್ದು, ಕರಿಯಹುರುಳಿ, ಪೊನ್ನಗನ್ನೆ" (ಒಷಧಿ. ೯೪).
[< ಕರಿದು + ಹುರುಳಿ]

ಕರಿಯಹೂಲಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಹೂಲಿಗಿಡ: "ಕೃಷ್ಣಪಾಕಾ – ಕರಿಯ ಹೂಲಿ" (ಒಷಧಿ. ೩೮).
[< ಕರಿದು + ಹೂಲಿ$_1$ (< ಪೂಲಿ$_1$)]

ಕರಿಯಹೆಸರು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಹೆಸರು: "ಕೃಷ್ಣಮುದ್ಗಾ – ಕರಿಯ ಹೆಸರು" (ಒಷಧಿ. ೩೮). [< ಕರಿದು + ಹೆಸರು$_3$ (< ಪೆಸಜ಼್)]

ಕರಿಯಹೊಂಗೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಹೊಂಗೆ: "ನೀಲನಿರ್ಯಾಸಃ – ಕರಿಯ ಹೊಂಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೮೯). [< ಕರಿದು + ಹೊಂಗೆ]

ಕರಿಯಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡೆ; ಕನೀನಿಕೆ: "ಕನೀನಿಕಾ, ನಯನ ಮಧ್ಯಂ, ತಾರಾ – ಈ ೩ ಕರಿಯಾಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೬೬); ನಡೆ ನೋಡುವ ಕನ್ನಿಕೆ[ಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣಂ] ಸಾರ್ದು ಪರಿವ ಕರಿಯಾಲಿಗಳ್ (ಕಾದಂ ಉ. ೪೫); ಕರಿಯಾಲಿವಿಡಿದು ಪೊಳೆಯುತ್ತಿರೆ ಕಣ್ಗಳಪಾಪೆ (ವರ್ಧಪು. ೬-೧೨). ೨. ಕಪ್ಪಾದ ಕಣ್ಣು: ಆತ್ಮಜ ಮುಖ ಸರೋಜಮಂ ಮೋಹರಸಂ ತೆರೆಮಸಗೆ ನೋಟ್ಪ ಜನನಿಯ ಕರಿಯಾಲಿ ಗಳೆಂಬ ತುಂಬಿಗಳ್ ಧನ್ಯಂಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೨೦).
[< ಕರಿದು + ಆಲಿ$_3$]

ಕರಿಯಿಱುವೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಇರುವೆ: ಹಗಲುಗತ್ತಲೆ ಮುಸುಕಿದಂದದಲಿ ಕರಿಯಿಱುವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹೆ]ಗಳ ರಾಸಿಗಳನುಜ಼ಿ ಹರಹಿದಂದದಿ ಕೂಡಿ (ಬಸವು. ೫೮-೫೦). [< ಕರಿದು + ಇಱುವೆ (< ಇಱುಂಪೆ)]

ಕರಿಯುತ್ತತ್ತಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಉತ್ತತ್ತಿ (೬).
[< ಕರಿದು + ಉತ್ತತ್ತಿ (< ಉತ್ತುತ್ತೆ)]

ಕರಿಯುತ್ತರಾಣಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಉತ್ತರಾಣಿ; ಕರಿಯ ಉತ್ತರಣೆ (೬). [< ಕರಿದು + ಉತ್ತರಾಣಿ (< ಉತ್ತರಣೆ)]

ಕರಿಯುದ್ದು (ನಾ). ಉದ್ದಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಪ್ಪು ಉದ್ದು (೬).
[< ಕರಿದು + ಉದ್ದು$_3$ (< ಉಟ್ಟು)]

ಕರಿಯುಪ್ಪು (ನಾ). ಅಡುಗೆ ಉಪ್ಪು: "ಅಸಿಲನಿಯಂ ? – ಕರಿಯುಪ್ಪು" (ಒಷಧಿ. ೬). [< ಕರಿದು + ಉಪ್ಪು$_1$]

ಕರಿಯುಮ್ಮತ್ತ 'ಕರಿಯಉಮ್ಮತ್ತ' ನೋ.

ಕರಿಯೆಳ್ಳು, ಕರಿಯಯೆಳ್ಳು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಎಳ್ಳು : "ಶ್ರೀಪದ - ಕರಿಯೆಳ್ಳು" (ಒಷಧಿ. ೧೬೭). **ಕರಿಯಯೆಳ್ಳು** : "ಕೃಷ್ಣತಿಲಕಃ - ಕರಿಯಯೆಳ್ಳು" (ಒಷಧಿ. ೬೯). 'ಬಿಳಿಯೆಳ್ಳು' ಪರಾ.
[< ಕರಿದು + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕರಿಯೇಲಕ್ಕಿ, ಕರಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಏಲಕ್ಕಿ: "ತುತ್ತ - ನೀಲಿ, ಕರಿಯೇಲಕ್ಕಿ" (ಒಷಧಿ. ೭೦). **ಕರಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ**: "ಉಪಕುಂಚ - ಕರಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೬).
[< ಕರಿದು + ಏಲಕ್ಕಿ]

ಕರಿಯೊಡಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೈ; ಕರಿ ಬಣ್ಣದ ದೇಹ: ಹಜಕು ಗಡ್ಡದ ಕರಿಯೊಡಲ ಕಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಜುಮಿಾಸೆಯ] ಮಲಿನ ವಸನದಲಿ . . . ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು (ನಳಚ. ೪-೪).
[< ಕರಿದು + ಒಡಲು (< ಒಡಲ್)]

ಕರಿಯೊನಕೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒನಕೆ; ಕಪ್ಪು ಒನಕೆ: ಶರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಗಂಡು ಕರಿಯೊನಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಿಯ ಒನಕೆ]ಯ ತುಂಡು (ಕನಕ. ೫೦-೨). [< ಕರಿದು + ಒನಕೆ]

ಕರಿಯೋಗು 'ಕರಿವೋಗು' ನೋ.

ಕರಿರ (ನಾ). ೧. ಹರವಿ; ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ: "ಹರವಿ ಘಟಮಾ ಕರಿರ ಮೆನಿಸಿಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕರೀರಮೆನಿಸಿಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨). ೨. ಬಿದರಿನ ಕುಡಿ; ಬಿದಿರ ಕಳಿಲೆ: "ಕರಿರ - ಕರೀರ = ಕಳಿಲೆ, ನೀರ ಪಾತ್ರೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). [< ಸಂ. ಕರೀರ]

ಕರಿರಿಪು (ನಾ). ಆನೆಗಳ ವೈರಿ; ಸಿಂಹ: ಕರಿರಿಪು ಪುಟ್ಟೆ ವಿಂಧ್ಯಗಿರಿ ತಾವರೆ ಪುಟ್ಟೆ ಸರೋವರಂ . . . ಅಭಿಪ್ಸುತಮಪ್ಪವೋಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೧೫); ಕರಿರಿಪು ಮತ್ಸರಂ ಮದಮೆ ದಂತಿ ವಿಮೋಹಮೆ ಖಡ್ಗಿ (ಶಬಶಂ. ೩-೨೮). [ಕರಿ$_4$ + ರಿಪು]

ಕರಿಲಕ್ಕಿ 'ಕರ್ಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕರಿಲಾಮಂಚ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಲಾಮಂಚ ಅಥವಾ ಬಾಳದ ಬೇರು: ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆಬೇರು ಕರಿಲಾಮಂಚ ಕರಿತಿಗಡೆಬೇರು . . . ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೪೪೧ ಪಂ). [< ಕರಿದು + ಲಾಮಂಚ]

ಕರಿಲಾವಂಚಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುಗಂಧದ ಹುಲ್ಲು.
[< ಕರಿದು + ಲಾವಂಚ (< ಲಾಮಂಚ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಲಾವಗ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ; ಕಪ್ಪುಲಾವುಗೆ (ಕ). [< ಕರಿದು + ಲಾವಗ (< ಲಾವುಗೆ)]

ಕರಿಲೊಕ್ಕಿ 'ಕರ್ಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕರಿವಕ್ಕಿ 'ಕರ್ಬಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕರಿವದನ (ನಾ). = ಕರಿಮುಖ$_3$: ಕರಿವದನ ಗುಹ ವೀರಭದ್ರರು ನೆರೆಯೆ . . . ಹರನು ನಂದಿಯನೇಜಿ ಭೂತಳಕಿಳಿದ ಸತಿಸಹಿತ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩-೪೧). [ಕರಿ$_4$ + ವದನ]

ಕರಿವಿಂಡು (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು: ಕರಿವಿಂಡುಗಳು ಸಿಂಹದ ಹೊಲದಲಿ ಬಂದು ನೆಜಿಕೆ ಮೇವಕೊಂಡು ಜೀವಿಪುವೆ (ಕಂನವಿ. ೩-೪೭).
[ಕರಿ$_4$ + ಪಿಂಡು$_3$]

ಕರಿವುನುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಸುಂಕರೀ ಹುಲ್ಲು, ಕರೀವುನುಗದ ಹುಲ್ಲು, ಊಬಿನ ಹುಲ್ಲು, ಸಣ್ಣ ಊಬಿನ ಹುಲ್ಲು, ಕರಡ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಡಿಗಿ. ೪೩-೬೪೪). [< ಕರಿದು + ಉನುಗ$_1$]

ಕರಿವೆಟ್ಟೆ 'ಕರ್ವೆಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕರಿವೈರಿ (ನಾ). = ಕರಿರಿಪು : "ಹರಿ ಮೃಗೇಂದ್ರಂ . . . ಕರಿವೈರಿ ಕೇಸರಿ ಯೆನಲ್ ಸಿಂಹಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೭). [ಕರಿ$_4$ + ವೈರಿ]

ಕರಿವೊಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕರಿವೊಡೆ ವಿಷಯ ತೂಂಬು ವರವು ಪೂರ್ವ್ವತಟೀ ವಾರಿವೊಚಿ ತೂಂಬು ನಾಮಗ್ರಾಮಯೋಃ (ಮೈಶಿಆರಿ. ೧೯೦೯, ೨-೧೮; 749). [?]

ಕರಿವೋಗು, ಕರಿಯೋಗು (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು: ಬೇಗೆಯ ಬೆಂಕಿಯಿಂ ಕರಂ ಬಜಬಜನಾಗಿ ಕಾಳಿಸಿದ ಪೋಲ್ ಕರಿವೋದುವು ಬೆಂದು ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೦). **ಕರಿಯೋಗು**: ಉರಿಯ ಪೊರೆಯೊಳಿರ್ದ ತರುಣಲತೆಗಳಂತೆ ವರನಾರಿಯರಂಗಲತಿಕೆ ಕರಿಯೋಗಿ ಕಂಗಳುಗಳು ಕೆಟ್ಟು ಕುರುಡರ ಪರಿಯೊಳೆಸೆದರಬಳೆಯರು (ಅಂಜಚ. ೯-೮೧). [ಕರಿ$_2$ + ಪೋಗು$_1$]

ಕರಿಷ 'ಕರಿಸ' ನೋ.

ಕರಿಸ ಕರಿಷ, ಕರಿಸೆ, ಕರುಸ್ಸೆ$_1$ (ನಾ). ರಕ್ತ; ನೊರೆ(?): ಮೃಗಕುಲಂ . . . ಬಾಯ್ಗೆ ಕರಿಸಂ ಬರೆ ನಾಲಗೆಗಿಬ್ಬು ನಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಿಗಳೊಡನಳ್ಳಿ ಪೊಯ್ಯೆ ನಡೆಗೆಟ್ಟುವು (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೯೩); ಕರಿಸ ಬಾಯಲಿ ಹಾಯ್ದು ಕಳಲಿದ ಕರದ ಕೈದುಗಳರಸುಗಳು ಬಾಯ್ದೆಜಿಯದೇ ನೆಲನೆನುತ ಪರವಶರಾದರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೪). **ಕರಿಷ**: ಜರಿದುದತಿರಥರಾಜಿ ಬಾಯಲಿ ಕರಿಷ ಹಾಯ್ದುದು ಭೂಮಿಪಾಲರ ಬಿರುದು ಮುದ್ರಿಸಿದವು ಸಮಿಾರಕುಮಾರನುರವಣೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೌ. ೧೩-೧೯). **ಕರಿಸೆ**: ಅಳವಜಿದು ಕಾಯ್ದುಗುರ್ವಿಂದೊಳಪಾಯಿಂ ಕರಿಸೆಯುಗುಬ್ಬುವೆಯ್ದೆ ಮೃಗಂಗಳ್ (ಜಗಪಿ. ೧೭-೬೫). **ಕರುಸ್ಸೆ$_1$**: ಕರುಳಿನೊಟ್ಟಲ ಮುಜಿದ ತೊಡೆಗಳ ಕರದ ತುಂಡದ ಬಾಯ ಕರುಸೆಯ ನರಳಿ ಹೊರಳುವ ಭಟರ ಸಂದಣಿ ಬೀಜಿಾತದ್ಭುತವ (ತಿಮ್ಮಅ. ೬-೫೨). [?]

ಕರಿಸಣ್ಣಜಂಬುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಡಿಗಿ. ೨೮-೫೩೦). [? + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಸಾಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವರ್ಷ; ಬೆಳೆಯಿಲ್ಲದ ಸಾಲು; ಬರ: ಥಾರವಾಡದ ಭೂಮಿಗೆ ಕರಿಸಾಲೆಂಬುವದು ಗೊತ್ತೇ ಇಲ್ಲ (ಕಭಾಗಿ. ೪೫೭); ಕರಿಸಾಲು ಬರಗಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಬಡಬಗ್ಗರಿಗೆ ಬಹು ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಬಾದಿಶಾ. ೭೦). [ಕರಿ$_2$ + ಸಾಲು$_2$ (< ಸಾಲ್$_2$)]

ಕರಿಸೀಸ (ನಾ). ಕರಿಯ ಸೀಸ(?): "ಶೋಫನ - ಕಾಸೀಸ, ಕರಿಸೀಸ" (ಒಷಧಿ. ೧೭೨). [< ಕರಿದು + ಸೀಸ$_1$]

ಕರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಎಣ್ಣೆ ಅಥವಾ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ) ಕರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಸುಡು; ಕರಿ (ಕ). [ಕರಿ$_1$ + -ಸು$_1$]

ಕರಿಸು$_2$ 'ಕರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕರಿಸೆ 'ಕರಿಸ' ನೋ.

ಕರಿಸೇವಗೆ (ನಾ). ಕರಿದ ಸೇವಗೆ: ನುಜುಗಿಸಿದ ಸಕಲ ಸಂಭಾರಮಂ ಹಸನಾದ ಕರಿ[ಪಾಠಾಂ. ತಜು]ಸೇವಗೆಯೊಳು ಸರಿಗೂಡಿಯುಕ್ಕರಿಸಿ . . . ನಜುಗಂಪನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೫೬). [ಕರಿ$_1$ + ಸೇವಗೆ]

ಕರಿಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಸಣ್ಣ ಕರೀಕಾಚಿ ಹುಲ್ಲು, ಆಕ್ಕು ಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಹಂಚೀಹುಲ್ಲು, ಕರೀಹಂಚೀಹುಲ್ಲು (ಮೈಡಿಗಿ. ೮-೧೩೩). [< ಕರಿದು + ಹಂಚಿ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಹಣೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಣೆ. 'ಕರಿಹಣೆಗೊಡು' ಪರಾ.
[ಕರಿ$_4$ + ಹಣೆ$_1$ (< ಪಣೆ$_2$)]

ಕರಿಹಣೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆನೆಯ ಹಣೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡು : ಕರಿಯ ಕೊE[ಃ]ರೆಯೊಳು ತಿಳಿದು ಕರಿಹಣೆಗೊಟ್ಟು ಕರಿಗಳಿಂ ಕರಿಯ ಕೊಲ್ಲಿಸುವೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೮-೫೬). [ಕರಿಹಣೆ + ಕೊಡು$_1$]

ಕರಿಹಣ್ಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಶಲಃ - ಕರಿಹಣ್ಣೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೦). [< ಕರಿದು + ಹಣ್ಣೆ]

ಕರಿಹತ್ತಿ, ಕರಿಯ ಹತ್ತಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಎಲೆ, ಕೆಂಪು ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹತ್ತಿ ಗಿಡ: ಕರಿಹತ್ತೀ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ತಾರೇಕಾಯ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೬೨).
ಕರಿಯಹತ್ತಿ: "ಪಿಚುಕಃ– ಕರಿಯಹತ್ತಿ" (ಔಷಧಿ. ೯೭).
[< ಕರಿದು + ಹತ್ತಿ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಕರಿಹಾಸು (ಕ್ರಿ). (ಚರ್ಮವನ್ನು) ಹದಮಾಡು, —ಹದಗೊಳಿಸು: ಚರ್ಮವನ್ನು ಕರಿಹಾಸುವದು ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೪೮).
[ಕರಿ ? + ಹಾಸು$_1$ (< ಪಾಸು$_1$)]

ಕರಿಹಿಪ್ಪಲಿ ಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ; ನೆಲಹಿಪ್ಪಲಿ ಬಳ್ಳಿ. [< ಕರಿದು + ಹಿಪ್ಪಲಿ (< ಪಿಪ್ಪಲಿ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಕರಿಹುಲುಗಿಲು (ನಾ). ಹುಲುಗಿಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕಪ್ಪು ಹುಲುಗಿಲು: ಕರಿಹುಲುಗಿಲ ಬೇರು . . . ಸುಗಂಧ ಕೋಷ್ಠ, ಇವಂ ಹುಳಿಯೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸಲು ಬಿಳಿಯ ಕುಷ್ಠ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೦). [< ಕರಿದು + ಹುಲುಗಿಲು (< ಪುಲಿಂಗಿಲ್)]

ಕರಿಹೆಸ್ಸರೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕರಿಹೆಸ್ಸರೆಮರ, ಹೆಸ್ಸರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬೭–೧೩೭೪). [< ಕರಿದು + ಹೆಸ್ಸರೆ + ಮರ$_1$]

ಕರಿಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಹೊನ್ನೆ ಮರ: ಕಲ್‌ಮುತ್ತಗ, ಕಲ್ ಹೊನ್ನೆ, ಕರೀಹೊನ್ನೆ, ನೇಹಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೪–೧೧೭೫).
[< ಕರಿದು + ಹೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ಕರೀಕುಲೂಫ (ನಾ). ಬೀಗ (?): ಅರಶಿನವರ ಭೇಟಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕರೀಕುಲೂಫವಪ್ಪಿಶಿ ಕೋಟಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಠಾಣ್ಯ ಕಳುಹಿಸಬೇಕು (ಹೈದರ. ೩೩–೩೪). [?. + ಕುಲೂಫ ℙ ಹಿಂ. ಕುಲುಫ್; ಅರ. ಕುಲ್‌ಫ್]

ಕರೀತ 'ಖರೀತ' ನೋ.

ಕರೀರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮರಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂಟೆಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳು ಪೊದೆ: "ಕರೀಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ನಿಸ್ಪಟ್‌ಗೇಗಿಡ, ಕರೀರ (ಮೈಔಗಿ. ೧೭–೩೦೩). ೨. ಬಿದಿರಿನ ಮೊಳಕೆ; ಕಳಿಲೆ: "ಗಾಳಿಗೊಡರುವ ಬಿದಿರು ಕೀಚಕಂ ಮೊಳೆ ಕರೀರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೨೩); ಅವನ ಭುಜಮುಂ ಕರೀರ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಿಕರ]ಮುಂ ಕಿಳ್ತಂತೆ ಕಿಳ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೬–೮೬ ವ). ೩. ಹರವಿ; ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಹೂಜಿ; ಘಟ: "ಘಟಃ, ಕರೀರಃ – ಈ ೨ ಹರವಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೧); ಸ್ವಚ್ಛ ಕರೀರದೊಳ್ ಗೋಕ್ಷೀರಮಂ ತಂದು (ಚಂದ್ರಭ್ಪು. ೫–೧೨೮); ಪೊಳೆವ ಸ್ಫಟಿಕ ಕರೀರದೊಳಿಟ್ಟ ದೀಪದಂತೊಳಹೊರಗ ಖಂಡವಾಗೆಸೆವ ತೇಜೋರಾಶಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨೩–೧೧). [ಸಂ.]

ಕರೀರ$_2$ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕೋರೆಯ ಬುಡ; ದಂತಮೂಲ: "ಕರೀರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕರರೀ, ಕರೀರೀ], ದಂತಮೂಲಂ – ಈ ೨ ಮೊದಲುಗೊಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೩೭–೬೦); "ದಂತಮೂಲಂ ಕರೀರಂ ಮೊದಲಗೊಂಬಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭–೩). [ಸಂ. ಕರೀರಾ]

ಕರೀರಕ (ನಾ). ಜಗಳ; ಕಾಳಗ: "ಯದ್ಧೋತ್ಸುಕಂ ದೋರ್ಮಧ್ಯ ಮೆನೆ ಕರೀರಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕರೇತರ, ಕಲೆಕರ]ಮೆನಲು ಜಗಳಕ್ಕೆ ನಾಮ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೩೦). [ಸಂ.]

ಕರೀರಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕೊಂಬಿನ ಬುಡ; ಗಜದಂತ ಮೂಲ (*).
[ಸಂ. ಕರೀರೀ]

ಕರೀಷ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿ: ಗುಡರಸ್ಯೈಕ ವಿಮರ್ದದಿಂ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಂಡಿಹ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳ ಪಂಗಡದಿ ಮಧುರ ಭೇದಮುಂಟೇ ಸ್ಫುಟ ಕರೀಷದಲಿ ಪೊಡವೆರದ ಶುಚಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸದೆಡೆಯದುಂಟೇ (ವಿವೇಭ. ೧೫–೨೮). [ಸಂ.]

ಕರು$_1$ 'ಕಱು$_2$' ನೋ.

ಕರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಅಚ್ಚು; ಎರಕದಚ್ಚು; ಪಡಿಯಚ್ಚು: ಕರು ಕರುವಿಂಗೆ ಕಣ್ಣಿಡವಿ ಕಲ್ಪಿಸ ದೋಜೆಗೆ ನಚ್ಚಿನಚ್ಚು ಕಂಡರಣೆಗೆ ಮಂಡನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೬೭). ೨. ಎರಕ ಹೊಯ್ದು ರಚಿಸಿದ ಬೊಂಬೆ; ಎರಕದ ಗೊಂಬೆ: ವಿರಹದ ಕರುವಿನಂತೆ ಕರುಣದ ಪಾಹೆಯಂತೆ (೧೦೮. ೪–೧೧೯ ವ); ಒಪ್ಪಿದರ್ಳ್ ಲೆಪ್ಪದ ಕರುವಿನವೋಲ್ (ದಶಕು. ೬–೯೨); ಪಳುಕಿನ ಕರುವೆಂದೆನೆ ಧರೆಗಿಳಿತಂದಂ ಪವನ ಮಾರ್ಗದಿಂ ನಾರದಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫–೬೦); ಉದಯದರುಣನ ಕರುವ ಒಡಿದಂದದಲಿ ವರ್ಣಚ್ಛವಿಯ ಲೊಪ್ಪುವ ಕುದುರೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೫೪). ೩. ಉಬ್ಬು ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ: ಕೆಲವಜಿಗೊಳ್ ವ್ಯಂಜನಮಿಲ್ಲ; ಅವಾವೆಂದೊಡೆ—ಕರು, ತಣು (ಶಮದ. ೪೮ ಪ್ರಯೋ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರು; ತುಳು. ಕರು, ಗರು; ತೆಲು. ಕರುಗು, ಕರುವು]

ಕರು$_3$ (ನಾ). ೧. ತಳಪಾಯ; ತಳಹದಿ; ಮೂಲಸ್ತಂಭ; ತಲೆ ಗಂಬ; ಮುಹೂರ್ತ ಕಂಬ: "ಕರುಶಬ್ದಃ . . . ಗೃಹಾದಿ ನಿರ್ಮಾಪಣೇ ಸುಲಗ್ನಸ್ಥಾಪಿತ ಪ್ರಥಮಸ್ತಂಭವಾಚೀ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಗೋಪಸಮುದ್ರವೆಂದು ತಟಿಗಳುಡಗೆ ಹೊಸ್ತಾಗಿ ಊರಕಟ್ಟಿ ಕರುವನಿಕ್ಕಿ ಊರಿಂ ಬಡಗಲು ಹೊಸ ಕೆಱೆಯನು ಕಟ್ಟಿದ ಸಂಮಂದದಿಂ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೮೯–೮; 1416). 'ಕರುಕಂಭ' ಪರಾ. ೨. ನೆಲೆ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ಆಕರ: ಪುರು[ಷಾ]ರ್ತ್ಥದ ನೆಲೆ ಸತ್ಯದ ಕರು (ಸೌಇಇ. XX, ೬೬–೨೭; 1118); ಸೌರಭದಿಂಪಿನಿಂದೆ ಕಂಪಿನ ಕರುವಾದ ಕೇದಗೆಯ ಮಂಟಪಮೊಪ್ಪುವುದು (ಕುಸುಮಾ. ೧–೧೦೨); ಅಜಿತದ ತವರುಜ್ವಳ ಕೀರ್ತ್ತಿಯ ಕರುವೆನಿಪಂ ಸಲೆ ಹಲರಿಂದಬ್ಬಲೂರ ಸೋಮ ಗೌವುಂಡಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೨೫–೬೭; 1204); ಸುರತರುವೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಕರುವೆ (ಚಿಬಪು. ೬–೧೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರು]

ಕರು$_4$, ಕರುವ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ; ಎತ್ತರ: ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ರುವಾಗಿ ಹಾಡಿದೀ ಗೀತಮಂ ಬಲ್ಲೆವೆಂಬರಿಗೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯–೫೮). 'ಕರುನಾಡು', 'ಕರುಮಾಡ' ಪರಾ. ಕರುವ: 'ಕರುವವನೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರುಮ್ಮೈ; ಮಲ. ಕರುಮ = ಬಿರುಸು, ಗಟ್ಟಿತನ]

ಕರುಂಗಲ್‌ಕುೞಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಂಡೆಗಲ್ಲಿನ ಗಣಿ: ಅದಿನ್ ತೆಂಕು ಕರುಙ್ಗಲ್ ಕುೞಿ ಕರುಙ್ಗಲ್ ಕುೞಿಯಿಂದಿಟ್ಟು ಪಡುವ ಬಂದ ಪಳ್ಳದ (ಎಇ. X, ೬೬–೬೦; 892).
[ಕರುಂಗಲ್$_0$ + ಕುೞಿ. / ℙ ತಮಿ. ಕರುಙ್ಗಲ್; ಮಲ. ಕರಿಙ್ಗಲ್ಲು]

ಕರುಂಗಾಣಿಹತ್ತಿ (ನಾ). = ಕರಿಹತ್ತಿ: ಕರೀಹತ್ತಿ, ಕರುಂಗಾಣಿಹತ್ತಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೦–೭೮೯). [ಕರುಂಗಾಣಿ ? + ಹತ್ತಿ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಕರುಂಬ (ನಾ). ಕರುಬುವವನು; ಅಸೂಯೆ ಪಡುವವನು: "ಈರ್ಷಕಃ, ಈರ್ಷಮಾಣಃ, ಈ ೨ ಕರುಂಬಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೨೦).
[ಕರುಂಬು$_2$ (< ಕಱುಂಬು$_2$) + –ಅ$_7$]

ಕರುಂಬು$_1$ 'ಕಱುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಕರುಂಬು$_2$ 'ಕಱುಂಬು$_2$' ನೋ.

ಕರುಕಂಭ (ನಾ). ಕಟ್ಟಡದ ಆರಂಭಕ್ಕೆ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಡುವ ಕಂಬ: ವ್ಯೋಮಚ್ಛತ್ರದ ಪೊಸ ಪೊಂಗಾವನೆ ಭೂಮಿಯನಾದಿ ನಿರ್ಮಿಸುವಂದಿಕ್ಕಿದ ಕರುಕಂಭಂ (ಜಯಕಾ. ೧–೩೨); ಪರಮಾತ್ಮ ನಿರ್ದನು ತ್ರಿಜಗಕೆ ಬೆಳಗಿನ ಕರುಕಂಭವೊಂದ ನೆಟ್ಟಂತೆ (ಭರತ. ೭೪–೨೯). [ಕರು$_3$ + ಕಂಭ]

ಕರುಕಲು (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾದುದು; ಕರಿಕು: ಮನೆ ಬೂದಿಯಾಯಿತು. ಕಾಳುಕಡಿಗಳೂ ಕರುಕಲಾದುವು (ಜಮಿಾನ್ದಾ. ೧೩೫).
[ಕರಿಕು (< ಕರಿಂಕು) + -ಅಲು (<-ಅಲ್$_2$)./ ತಮಿ. ಕರುಗಲ್]

ಕರುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರಿತಪಿಸು; ಬೇಗುದಿಗೊಳ್ಳು; ಸಂತಾಪಿಸು (?): ಕರಗಿಸಬೇಡ ದೇಹ ಸ್ಮರಿಸೆ ಚಿಂತೆಯ ನೀನು ಕರುಕಿಸದಿರು ಮನವ ಪರಿಪರಿಯಿಂದ (ಹಮಚ, ೫೧); ಸ್ಮರಿಸುತಲಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಕರುಕಿಸದೆ ಮನದಿ (ಹಮಚ. ೧೨೪). [ಕರುಕು$_1$ (< ಕರಿಂಕು) + -ಇಸು$_3$]

ಕರುಕು$_1$ 'ಕರಿಂಕು' ನೋ.

ಕರುಕು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಂಗುರ: "ಅಂಗುಳೀಯಕಂ, ಊರ್ಮಿಕಾ – ೨ ಉಂಗುರದ ಹೆಸರು. ಅಂಗುಳಾಭರಣ, ಉರುಟು, ಕರುಕು, ಹರಳುಂಗುರ, ಬಿಲ್ಲೆಉಂಗುರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೪). [?]

ಕರುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎರಕಹೊಯ್ಯು: ಉರಗೇಂದ್ರ ಪುರದ ರಚನೆಗಳನಿಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಪುರದ ಬಲಮಂ ಹಿಳಿದು ಬಳಿಕ್ಕೈದೆ ಕರುಗಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬಳಿದು ಕರುವಂ ಕಟ್ಟೆ] ಸರಸಿಜದ ಕಂದನೀ ಪುರವ ನೆಱೆಯದೆ ಮಾಣಂ (ಹಚಕಾ. ೧-೩೯); ನೇಸಱ ಕಿರಣಂಗಳಿಂ ದೇಸೆವಡೆಯೆ ಕರುಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಸುರುಚಿರತೆವೆತ್ತ ಜಿನ ಪ್ರತಿಮೆಯಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೬೪ ವ).
[ಕರು$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$. / ತಮಿ. ಕರುಕ್ಕಟ್ಟು]

ಕರುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾರ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ದಿನ ಪೂಜಿಸುವ ಕಲ್ಲು; ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ದಿನ ಹೋರಿಗಳು ಪಂದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟಬೇಕಾದ ಗುರಿ; ಕಂಚ: ಕಲ್ಯಾಣನಗರದ ಕಾರಿಗಳೆಲ್ಲ ಕರುಗಲ್ಲ ಗೆಲ್ಲಕ್ಕೆ ನೆರೆದಿದ್ದುವಂತೆ (ಯಾವ ಹೋರಿ ಮೊದಲು ಕರುಗಲ್ಲನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದೋ ಅದು ಗೆದ್ದಂತೆ) (ಬೆಳುವ. ೨೧೪).
[ಕರು$_1$ (< ಕಱು$_2$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕರುಗಾಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕರುಗಾಣ, ಸಿಂಬಳಿಕೆ (ವೈಶಿಗಿ. ೫೧-೧೦೩೧). [?]

ಕರುಗು$_1$ 'ಕರ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಕರುಗು$_2$ (ನಾ). ಪಡಿಯಚ್ಚು: ಮೂಲೋಕದರಸಿಯರ ಲಾವಣ್ಯರಸಘಟ್ಟಿಯಂ ತೆಗದು ವಸುಮೂಸೆಯೊಳು ಕರಗಿ ಶಶಿಕಾಂತ ಕರುಗಿನಲಿ ಯೆರೆದಮೃತ ಶಿಲೆಯಿಂದ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೧೭-೫೦).
[ಕರು$_2$ + -ಗು ?]

ಕರುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಕವಾಗು; ಎರಕದಿಂದ ಪ್ರತಿಮೆಯಾಗು: ಓ ತಾಯಿತಂದೆ ಶಿವವೆಂದೆ ನಿಮಗೆ ಕರುಗೊಳುವ ಅರುವಿನಿಂದೆ ನೀವಿತ್ತ ಪಾಲು ನಮಗದುವೆ ಹಾಲು ಕರುಳಾಯ್ತು ಕರುವಿನಂತೆ (ಹೃದಸ. ೭-೮). 'ಕರುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕರು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಕಹೊಯ್ದು ಪ್ರತಿಮೆ ಮಾಡು; ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸು: ಚತುರ್ಮುಖನಂಜನಾಚಲವ ಕರುಗೊಳಿಸಿ ಕಡೆದಸುಗೊಳಿಸಿ ಕರ್ಬುರಗೆ ಕೊಟ್ಟನೊಯೆಂಬ ಪೊಲು ಹನ್ನೆರಡು ಯೋಜನದಿಭ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ತೊರರಾ. ೬-೨೯-೧೮). [ಕರುಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕರುಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ಕರುಗಳ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ; ಕರುಹಟ್ಟಿ: ಕರುಗೋಷ್ಠಿಯ ಪೊಲ ಮೇರೆ ವಾಯುವ್ಯದ ಮಿದಿಯ ಮೇಗಣ × ಜಾಲದಿನ್ದ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೭; 850).
[ಕರು$_1$ (< ಕಱು$_2$) + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಕರುಚಿಯಅಪ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಜ್ಜಾಯ: [ಚ]ರುಪು ೧ ಕರುಚಿಯಅಪ್ಪ ೫ ಅತಿರಸ ೫ ಸುಖಿನಪ ೫ ಯೆಂಣೆಹೂರಿಗೆ ೫ ವಡೆ ೫ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦-೮; 1521). [ಕರುಚಿ ? + ಅಪ್ಪ$_2$]

ಕರುಟು$_1$ 'ಕರಟು$_3$' ನೋ.

ಕರುಟು$_2$ (ನಾ). ಉಂಡೆ (?): ಮಹಾದಿಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸ್ನಪನಂಮಾಡಿ ಶಿವಸಿದ್ಧ ಕಾದಗ್ಘವಣಿಯಟ್ಟಕಳಿ ಕರುಟು [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ, ಟ] ಚಂದನಂಗಳ ನೊರಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೭೩). [?]

ಕರುಟುಬೀಳು 'ಕರಟುಬೀಳು' ನೋ.

ಕರುಣ (ನಾ). ೧. ಕನಿಕರ; ಮರುಕ; ದಯೆ: ಅಕಟಕಟಾ ಶಿವ ನಿನಗಿನಿತು ಕರುಣವಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೬೪); ಕರುಣದಿಂ ಶಶಿಧರಂ ನಾಟ್ಯವಾಡಿದ ನಿಲ್ಲಿ (ತಿರುರ. ೩); ನಿನಗೆ ಶೂಲಿಯ ಕರುಣವಾಯ್ತು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೯-೧೦). ೨. ಕನಿಕರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹದು. 'ಕರುಣಕಥೆ' ಪರಾ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ನವರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಶೋಕವೆಂಬ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ರಸ: ಪ್ರಕಟತರ ಶೋಕಭಾವ ಪ್ರಕೃತಿಪರಂ ಕರುಣಮಾರ್ತಜನತಾ ವಿಷಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯); ಕರುಣಂ ಶೋಕದಿನಕ್ಕುಂ (ರಸರ. ೨-೫೦). ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. [ಸಂ.]

ಕರುಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕನಿಕರಪಡು; ದಯೆತೋರು: ಕರುಣಂಗೆಯ್ದಂ ಮೃಗಗಣಪರಿವೃಢನಿನ್ನಂಜಬೇಡವಾದಂ ಪುಣ್ಯಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದು ನಿನಗೀಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೫-೨೦). ೨. (ಅಲಂ) ದಯಪಾಲಿಸು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ಎನಗಿನ್ನೊಂದು ವ್ರತಮಂ ಕರುಣಂಗೆಯ್ಯೆಮೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೦೬).
[ಕರುಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕರುಣಂಬಡು (ಕ್ರಿ). = ಕರುಣಂಗೆಯ್ ೧: ಎಂದು ಕರುಣಂಬಡೆ ನುಡಿದೊಡಗೊಂಡು ಪೋದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೯ ವ). [ಕರುಣ + ಪಡು$_1$]

ಕರುಣಕಥೆ (ನಾ). ಕನಿಕರ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕಥೆ; ಶೋಕಮಯವಾದ ಕಥೆ: ಮೃದುವಾಗಿ ಹಾಡಿದೆನು ಕರುಣಕಥೆಯ (ಇಂಗೀತ. ೪೪-೨೨).
[ಕರುಣ + ಕಥೆ]

ಕರುಣದೋಱು (ಕ್ರಿ). = ಕರುಣಂಗೆಯ್ ೧: ಕರುಣದೋಱದೆ ನೃಪತಿ ಸತಿಯಳ ತೊಱೆದು ಬಿಸುಟನು ವನದೊಳಗೆ (ನಳಚ. ೫-೨೦).
[ಕರುಣ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕರುಣಪ್ರಸಾದ (ನಾ). ಗುರುವು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಸಾದ: ಹರನ ಶಿಲೆಯೆಂದವಗೆ ಕರುಣಪ್ರಸಾದ ಎಂಜಲೆಂದವನಿಗೆ ನರಕ ತಪ್ಪುವದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೧). [ಕರುಣ + ಪ್ರಸಾದ]

ಕರುಣಮೋಹ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಮೋಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಲಜ್ಜಾಮೋಹ, ವಿಭವಮೋಹ, ಕರುಣಮೋಹ, ನಿಜಮೋಹವೆಂಬ ಮೋಹ ಚತುಷ್ಟಯ ವಿಷಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಕರುಣ + ಮೋಹ]

ಕರುಣಾಂಬು (ನಾ). (ದುಃಖದಿಂದ ಬರುವ) ಕಣ್ಣೀರು; ದುಃಖಾಶ್ರು: ಸಕರುಣಾಂಬುಗಳೆಂಬೆನೇ ಕರುಣಾಂಬುಗಳಿವಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೧೮-೬೪). [ಕರುಣ + ಅಂಬು$_3$]

ಕರುಣಾಂಬುಧಿ (ನಾ). ದಯೆಯ ಸಮುದ್ರ: ದೇವ ಎನ್ನಂ ತೊತ್ತುಗೊಂಡ ಕರುಣಾಂಬುಧಿಯೆ (ನಂಬಿರ. ೯-೧೨೮). ತನ್ನಡಿಗಳಿಗೆ ಕೆಡೆದಿರ್ದವನನೆತ್ತಿ . . . ಮಾರಪ್ರಭು ಸರಸಕರುಣಾಂಬುಧಿಯೊಳಭಿಷಿಕ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೩೦-೩೦). [ಕರುಣ + ಅಂಬುಧಿ]

ಕರುಣಾಕರ (ನಾ). ದಯೆಯ ನೆಲೆ; ಕೃಪೆಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನ: ಮುಱುಗಿ ಕರುಣಾಕರಂ ಕಪರ್ದಿ ಕಯ್ದೆಗೆದು ನಿಂದಾಗಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೪೮ ವ). [ಕರುಣ + ಆಕರ$_3$]

ಕರುಣಾಕ್ರಂದನ (ನಾ). ಕರುಣೆ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳುವುದು, —ರೋದನ; ದುಃಖದಿಂದ ಅಳುವಿಕೆ: ಕರುಣಾಕ್ರಂದನಂಗೆಯ್ವುದುಮಾಗಳದಂ ಕಂಡು (ಗದಾಯು. ೧೦-೧೫ ವ).
[ಕರುಣ + ಆಕ್ರಂದನ]

ಕರುಣಾಜನಕ (ಗು). ಕನಿಕರ ಹುಟ್ಟಿಸುವ; ದಯನೀಯ: ಓಲೆಕಾರ ಗಂಗವ್ವನ ಸ್ಥಿತಿ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಕರುಣಾಜನಕವಾಗಿದೆ (ಸಮಜೀ. ೧೩ ಪೀಠಿಕೆ); ಆ ನಗು ಮನೋಹರವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು; ಕರುಣಾಜನಕವಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೯೩).
[ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಜನಕ)]

ಕರುಣಾಜಲಧಿ (ನಾ). = ಕರುಣಾಂಬುಧಿ: ಕರುಣಾಜಲಧಿ ತಾನಾ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಹೊಳಲೊಳಗೆ ನಿಜಶರಣನಿಹ ಮನೆಗಾಗಿ ಬರುತಿರ್ದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೫). [ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಜಲಧಿ)]

ಕರುಣಾಧ್ವನಿ (ನಾ). = ಕರುಣಾಕ್ರಂದನ: ಮಾರ್ದನಿವೆರಸಂದಱಿಪಿಂ ಕರುಣಾಧ್ವನಿ ಪೊಂಪುಱಿಯಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೨).
[ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಧ್ವನಿ)]

ಕರುಣಾಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಕರುಣೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ದಯಾದೃಷ್ಟಿ; ಕೃಪಾ ಕಟಾಕ್ಷ: ಮಾನಿನಿಯ ಕರುಣಾಪಾಂಗ ರಸಭಾಜನವು ಪುಣ್ಯವಲಾಯೆನುತ ಬೀಳ್ಕೊಂಡನಗ್ರಜೆಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೪೯). ೨. ದಯಾದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನು: ಕರುಣಾಪಾಂಗಂ ಸಿರಂಗಂ ಮೃಡಂ . . . ಕೂರ್ತಿಗೀಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಂ (ಹವ್ಯಾರ. ೧-೬೭); ಕರುಣಾಪಾಂಗಂ ಪಾಲಿಕೆಮ್ಮನುಱೆ ಶಿವಲಿಂಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧); ತಂದೆ ಹೆಳವನಕಟ್ಟೆ ರಂಗ ಕರುಣಾಪಾಂಗ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೫೭).
[ಕರುಣ + ಅಪಾಂಗ]

ಕರುಣಾಪಾತ್ರ (ನಾ). ಕನಿಕರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದವನು: ಅವನಂಥ ಕರುಣಾಪಾತ್ರನು ಮತ್ತು ಅವನಂಥ ಕರುಣಾವಂಚಿತನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತಿನ್ನಾರಿದ್ದಾರೆ! (ಇಪ್ಪಕ. ೩೦೩). [ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಪಾತ್ರ)]

ಕರುಣಾರಸ (ನಾ). = ಕರುಣ ೩: ವೀರರಸಂ ಸ್ಫುಟೋಕ್ತಿಯಿನುದಾರತಮಂ ಕರುಣಾರಸಂ ಮೃದೂಚ್ಚಾರಣೆಯಿಂದಮದ್ಭುತರಸಂ ನಿಬಿಡೋಕ್ತಿಗಳಿಂದಮಲ್ತೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೭); ಈತನ ಚಿತ್ತದಲಿ ಕರುಣಾರಸಕೆ ಕಾಲಾಟವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭-೪). [ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ರಸ)]

ಕರುಣಾರ್ತ (ಗು). ದುಃಖದಿಂದ ಪೀಡಿತ. 'ಕರುಣಾರ್ತಸ್ವರ' ಪರಾ. [ಕರುಣ + ಆರ್ತ$_2$]

ಕರುಣಾರ್ತಸ್ವರ (ನಾ). ದುಃಖಾರ್ತವಾದ ಸ್ವರ: ಸಾಲೆಯ ಗುರುವು . . . ಆ ಕರುಣಾರ್ತಸ್ವರವನ್ನು ಕೇಳಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೮).
[ಕರುಣಾರ್ತ + ಸ್ವರ$_1$]

ಕರುಣಾಲು, ಕರುಣಾಳು (ನಾ). ಕನಿಕರವುಳ್ಳವನು; ದಯಾಳು: ಕರುಣಾಲು [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಬಸವಂ ಲಿಂಗಜಂಗಮದೊಳು ಸೊಬಗನೆನಿಸಿ (ಬಸಪು. ೧-೩೩). ಕರುಣಾಳು: ನಿಜಭಾಳವೊಂದಿಸಿ ವಂದಿಸಿದ ಕರುಣಾಳು [ಪಾಠಾಂ. ಲು] ವಂ . . . ಏಳೆನುತ ಕೈವಿಡಿದು (ಬಸಪು. ೪೬-೭೫); ಕಾವನಾ ಕರುಣಾಳು ಮಱೆವೊಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪-೫೩). [ಸಂ.]

ಕರುಣಾಲುತನ (ನಾ). ದಯಾಪರತೆ; ಕನಿಕರವನ್ನು ತೋರುವ ಸ್ವಭಾವ (ಕ). [ಕರುಣಾಲು + -ತನ]

ಕರುಣಾವಂತ (ನಾ). = ಕರುಣಾಲು: ಸಂತತಾಮಳ ಕೀರ್ತಿ ಕರುಣಾವಂತಮೂರ್ತಿ . . . ಸದ್ಗುರುವು (ಬಸಪು. ೩-೬೭).
[ಸಂ. ಕರುಣಾವತ್]

ಕರುಣಾವಲೋಕನ (ನಾ). ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ; ಅನುಗ್ರಹದ ನೋಟ: ಅವುದರಿಂದಿವರಿಗೆ ಭವತ್ಕರುಣಾವಲೋಕನವುಂಟು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೪-೧೪); ಏವುದೆಮ್ಮಯ ರಾಜ್ಯಸುಖವದನಾವ ಮೂಢನು ಬಯಸುವನು ಕರುಣಾವಲೋಕನವೆಮಗೆ ಸಾಕು (ಕೌಶಿರಾ. ೪೪-೯).
[ಕರುಣ + ಅವಲೋಕನ]

ಕರುಣಾಸಿಂಧು (ನಾ). = ಕರುಣಾಂಬುಧಿ: ಪರಮ ಕರುಣಾಸಿಂಧು ಪಾವನ ಚರಿತೆ ಪದ್ಮಜಮುಖ್ಯ ಸಕಲಾಮರ ಸುಪೂಜಿತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೊಡುಗೆಮಗಧಿಕ ಸಂಪದವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೯). [ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಸಿಂಧು]

ಕರುಣಾಸ್ಪದ (ನಾ). = ಕರುಣಾಪಾತ್ರ: ಯದುಗಳನ್ವಯದೊಳಗೆ ಕರುಣಾಸ್ಪದರು ಜನಿಸಿರಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೨೮).
[ಕರುಣ + ಆಸ್ಪದ]

ಕರುಣಾಸ್ಪದತೆ (ನಾ). ಕನಿಕರಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಿರುವುದು; ದಯೆಗೆ ಅವಕಾಶ: ಇದಱೊಳಾತಂಗಿಲ್ಲ ಕರುಣಾಸ್ಪದತೆ ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯ ಭೂಯಂತ್ರದ ವಿನೋದಕ್ರೀಡೆ ಕೃಷ್ಣನದೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೬೨).
[ಸಂ. ಕರುಣಾಸ್ಪದತಾ (ಕರುಣ + ಆಸ್ಪದತಾ)]

ಕರುಣಾಸ್ಯ (ನಾ). ಕರುಣೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮುಖ; ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ: ಮಗನ ಕರುಣಾಸ್ಯಮಂ ಚಂದ್ರಚೂಡಂ ಕಂಡು (ಬಸರ. ೧-೫೩). [ಕರುಣ + ಆಸ್ಯ]

ಕರುಣಾಳು 'ಕರುಣಾಲು' ನೋ.

ಕರುಣಿ (ನಾ). = ಕರುಣಾಳು: ಕರುಣಿ ಕರುಣಿ ಕರುಣಂ ಲೇಸಾಯ್ತು ಅರ್ಚಿಸಿತಕ್ಕೆ ಫಲವಾಯ್ತು (ಬಸರ. ೪-೩೬); ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ನೀ ಕರುಣಿ ತಾಂ ಭಕ್ತನಿಧಿ (ಬಸಪು. ೧೦-೪೧). [< ಸಂ. ಕರುಣಿನ್]

ಕರುಣಿತನ (ನಾ). ದಯಾಪರತೆ; ದಯಾಗುಣ: ಕರುಣಿತನವನು ಮೆಱೆಯಲೋಸುಗವಿರದೆ ಗಗನೇಚರರದ ಗತಿಯಲಿ ಬಂದನೈ ದ್ವೈಪಾಯನ ವ್ರತಿಪ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೨೦). [ಕರುಣಿ + -ತನ]

ಕರುಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕನಿಕರವನ್ನು ತೋರು; ದಯೆತೋರು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ವಿರಹಾನಳನಾ ತಾಪದೆ ಕರಗುಗುಮಿನ್ನಾಕೆಗಿನಿಸು ಕರುಣಿಸು ಮನದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೧); ಕರುಣಿಸಿ ದಯೆಃಯಿಂದಿನ್ನಿತ್ತುದೆ ಸಾಲ್ಗುಮೆಂಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೧); ಕುರುಡರ್ ಕುೞಿಯೊಳ್ ಕೆಡೆದೊಡೆ ಕರುಣಿಸಿ ತೆಗೆವವನೆ ನಂಟಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೨೫); ವರ ವಚನ ನಿಮ್ಮದು ಕರುಣಿಸುವುದಮರತ್ವವನು ನಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೫).
[ಕರುಣ + -ಇಸು$_3$]

ಕರುಣೆ (ನಾ). ೧. ದಯೆ; ಕನಿಕರ: ಪ್ರವಹಿಸಲಿ . . . ಎನ್ನ ಮನವಾ ಕರುಣೆ ತವರಿನೆಡೆಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೨೧-೮); ಇದರಿಂದಲೇ ತಂದೆತಾಯಿತನವು ಸ್ನೇಹ ಕರುಣೆಯ ಸತ್ಯದುದ್ಯಾನವು (ಕರುಶ್ರಾ. ೭). ೨. ಕರುಣರಸ. ೩. ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: "ರಾಜಪ್ರಿಯಾ – ಕರುಣೆ" (ಓಷಧಿ ೧೩೭). [ಸಂ. ಕರುಣಾ]

ಕರುಣೋದಯ (ನಾ). ಕರುಣೆಯ ಹುಟ್ಟು; ದಯೆಯ ಆವಿರ್ಭಾವ: ಹರ ಕರುಣೋದಯಮಾದಂತರುಣೋದಯಮಾಗೆ (ಬಸರ. ೪-೫೭); ಆದಿಮೂರುತಿ ನೀನು ನೆಱೆ ಕರುಣೋದಯ ಹೃದಯಾಂಗಣದಿ ಜ್ಞಾನೋದಯವನೆನಗಿತ್ತು ರಕ್ಷಿಸು (ಹರಿಸಾ. ೨೨); ಹರ ಕರುಣೋದಯವಾದರ ಸಾಧ್ಯವು ತಾನೆಂಬುದಾವುದಿನ್ನುಂಟು (ಇಂಚಾಪ. ೫೦-೩೬).
[ಕರುಣ + ಉದಯ]

ಕರುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪಡಿಯಚ್ಚನ್ನು ತೋರು; ಎರಕದ ಅಚ್ಚನ್ನು ಕಾಣಿಸು (?): ಕರುದೋಱಿ ಕರುವ ಶೋಧಿಸಿ ಲೋಹರಸವೆಱೆದರುಹನ ಪ್ರತಿಮೆದೋರ್ಪಂತೆ (ಭರಚ. ೬೬-೧೦೮).
[ಕರು$_3$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕರುನಾಡು (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ನಾಡು. ೨. ವಿಶಾಲವಾದ ನಾಡು; ಕನ್ನಡ ದೇಶ: 'ಕರುನಾಡು' ಎಂದರೆ ವಿಸ್ತೃತ ನಾಡು = ಕರ್ನಾಡ = ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಎಂಬ ನಿರುಕ್ತ ಹೇಳುವ ಮೋಹವಾದುದನ್ನೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೧೯೬). [ಕರು$_4$ + ನಾಡು]

ಕರುಬಿ (ನಾ). ಕರುಬುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : "ರೇಷ್ಪಾ = ಕರುಬಿ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೫೮).
[ಕರುಂಬು$_{3}$ (< ಕಜುಂಬು$_{3}$) + -ಇ$_{3}$]

ಕರುಬು$_{1}$ 'ಕಱುಂಬು$_{1}$' ನೋ.

ಕರುಬು$_{3}$ 'ಕಱುಂಬು$_{3}$' ನೋ.

ಕರುಬುದೈವ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನ ದೈವ; ಮತ್ಸರದ ದೈವ: ಅರಿಯದಾ ಹೂಟವನು, ಕರುಬು ದೈವವನು, ನಾವೆಯೊಡೆಯರ ಕರಸಿ ಬೆಸಸಿದನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೫-೩೯). [ಕರುಬು$_{3}$ (< ಕಜುಂಬು$_{3}$) + ದೈವ]

ಕರುಮ 'ಕಮ್ಮ$_{3}$' ನೋ.

ಕರುಮಗತಿ (ನಾ). ಕರ್ಮದ ಗತಿ; ದೈವಗತಿ : ಬರುವುದಿಂತೆತ್ತಣನೊ ಬೇಡದ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರುಮಗತಿ ಕೃತ್ರಿಮವೊ (ಮಂಕುಕ. ೩೦೬).
[ಕರುಮ (< ಕಮ್ಮ$_{3}$) + ಗತಿ]

ಕರುಮಾಡ, ಕರುವಾಡ, ಕರುವಾಡು (ನಾ). ಉಪ್ಪರಿಗೆ; ಮಹಡಿ: "ಕರುಮಾಡಂ ನೆಲೆವನೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಯುಮೆನೆ ಸೌಧ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ಕರುಮಾಡದ ಮೇಗಣ ನೆಲೆಯೊಳಿರ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೬-೯); ಕರುಮಾಡಮನಾದರದಿಂದಮೇಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦); ಕಚದ್ರುಮಂ ನಿರ್ಬುದ್ಧಿಯೊರ್ವನೆ ಕರುಮಾಡದೊಳ್ ಶ್ವೇತ ಕಪೋತನಂತಿರ್ದು ಶತ್ರು ಸಂಗ್ರಹಣಕ್ಕೊಳಗಾದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯-೨); ಏಳುನೆಲೆಯ ಕರುಮಾಡದುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ (ಆದವ. ೬೬); ನೀಳ್ದೊಂದು ಕಂಬದಗ್ರದೊಳಿರ್ದಾ ಕರುಮಾಡಮನೇಱಿ (ಜಗವಿ. ೬-೪೩). **ಕರುವಾಡ** : "ಕರುವಾಡಮೆನಲುಪ್ಪರಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೮); ಕರುವಾಡಂಗಳನೇಱಿ ವೃಕ್ಷಕುಲಮಂ ಸಾರ್ದೇಱಿಯೊಪ್ಪಿರ್ಪ ಗೋಪುರವೃಂದಗಳನೇಱಿ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೧೦೦); ದೊರೆ ದೊರೆಗಳ ಮಂದಿರದೊಳು ರಾಜಿಪ ಕರುವಾಡದ ಕಳಸಗಳು (ಕಂನವಿ. ೨-೬೫). **ಕರುವಾಡು** : ಬೇಕೆಂಬ ತಂದೆಯ ಕರುವಾಡುವಾಸನಯೇಕನಲ್ಲ ದೆಚಕ್ಸ್ಪ ನಾಸ್ತಿ (ದೇವಾಂಪು. ೧-೬೩). [ಕರ್ರು$_{5}$ + ಮಾಡ$_{1}$]

ಕರುಮ್ಮ 'ಕಮ್ಮ$_{3}$' ನೋ.

ಕರುವ 'ಕರ್ರು$_{4}$' ನೋ.

ಕರುವಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಗದ್ದೆ: ಕರುವಗಟ್ಟೆಯಿಂ ಬಡಗಲ್ ತಪೋಧನರ್ಗ್ಗೆ ವಕ್ಖಾಣಿಸುವ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ್ಗ್ಗೆ ಗಟ್ಟೆ ಮತ್ತರೊನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬-೩೩ ; 1075). [ಕರುವ (< ಕರ್ರು$_{4}$) + ಗಟ್ಟೆ]

ಕರುವಗೆಯ್, ಕರುವಗೆಯಿ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆಯ ಹೊಲ: ಹೊಲಗೇರಿಯ ಪಡುವಣ ಕರುವಗೆಯ್ಯಿಂದಂ ತೆಂಕಲಾಱುಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೦-೧೯; 1005); ಆ ಕೆಯ್ಯ ಸ್ಥಳಂ ಕರುವಗೆಯ್ಯಿಂ ಪಡುವಲು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೨-೩೮ ; 1103). **ಕರುವಗೆಯಿ** : ಕರುವಗೆಯಿ ಮತ್ತರು ಹನ್ನೊಂದು (ಎಇ. XVIII, ೧೮೫-೩೯ ; 1097).
[ಕರುವ (< ಕರ್ರು$_{4}$) + ಕೆಯ್$_{4}$]

ಕರುವಗೆಯಿ 'ಕರುವಗೆಯ್' ನೋ.

ಕರುವಗೇರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಕೇರಿ (?): ಮಾನ್ಯಗೇರಿಯಿಂ ಪತ್ತಿರೆ ತೆಂಕಲು ಕರುವಗೇರಿಯ ಬೀದಿಯಿಂ ಪತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XV, ೧೧೧-೫೬ ; 1165). [ಕರುವ (< ಕರ್ರು$_{4}$) + ಕೇರಿ]

ಕರುವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆತನ ಮಗಂ ಕರುವಯ್ಯನ ಅಮ್ಮಣ್ಣನು ಕಲ್ಲಂ ಮಾಡಿಸಿ ನಿಱಿಸಿದ (ಎಕ. VII, ಸೊರಬ. ೨೪೦-೯ ; 954). [ಕರುವ$_{0}$ + ಅಯ್ಯ$_{1}$]

ಕರುವವನೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಮನೆ: ಆ ಯೆರಡು ಕೇರಿಯ ಕರುವವನೆಯೆರಡುಮಂ ನಾಲ್ಕುಮನೆಯುಂ ಮಾಡಿ ದೇವರ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯೊ[ಳು] ಗ್ರಿ(ಗೃ)ಹದಾನ ಭೂಮಿದಾನಮಂ ನಾಕಿಮಯ್ಯಮ್ಮಾಡಿದ (ಎಇ. XVIII, ೧೮೫-೪೩ ; 1097). [ಕರುವ(< ಕರ್ರು$_{4}$) + ಮನೆ]

ಕರುವಾಡ 'ಕರುಮಾಡ' ನೋ.

ಕರುವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಮಸ್ಸಿ, ಕರುವಾಡಿ, ನೇರಲು ತಾರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೫-೮೨). [?]

ಕರುವಾಡು 'ಕರುಮಾಡ' ನೋ.

ಕರುವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎರಕ ಹೊಯ್ಯು; ಅಚ್ಚೊತ್ತು; ಲೆಪ್ಪಹಾಕು: ಕಡೆಗಾಲದಗ್ನಿಯಲಿ ಕರುವಿಕ್ಕಿದುರಿಗೇಸರಿಯನಾದೊಡಂ ಸೀಳ್ವದಟು ಮಿಕ್ಕ ಶರಭಂಗಳಾ ಕೇಸರಿಗೆ ನಡುಗತೊಡಗಿದುವು (ಹಚಕಾ. ೫-೫೨).
[ಕರ್ರು$_{2}$ + ಇಕ್ಕು]

ಕರುವಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಕ ಹೊಯ್ಯಿಸು ; ಅಚ್ಚೊತ್ತಿಸು : ಚಿತ್ರಕನುಂ ತಾನುಮಲ್ಲದೆ ಪೆಜರಱಿಯದಂತು ಕರುವಿಡಿಸಿ ಲಾಕ್ಷಾರಸಾದಿಗಳಿಂ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳಂ ಪಡೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೨೫ ವ); ತನ್ನ ಗುರುಗಳ ರೂಪನೆ ಕರುವಿಡಿಸುವ ಕಡೆಯಿಸುವ ಕಂಡರಿಸುವ ಬೆಸನೆ ಬಸಮಾಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೫೪ ವ). [ಕರುವಿಡು + -ಇಸು$_{3}$]

ಕರುವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕರುವಿಕ್ಕು : "ಕರುವಿಡು (ಕರು + ಇಡು) - ಲೇಪ್ಯ ಕರ್ಮಣಿ (ಎರಕಹೊಯ್)" (ಶಮುಧಾ); ಗಂಧರ್ವರುಯ್ವಂದು ನಿನ್ನಂ ಕರುವಿಟ್ಟಂತಿರ್ದುದಿಲ್ಲಾ ನೆರೆದ ಕುರುಬಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೫); ಕರಸ್ಥಲದ ಜ್ಯೋತಿಯದು ಕರುವಿಟ್ಟಿರಕವದು (ದೇವಾವ. ೧೦-೧೬); ಕರುವಿಟ್ಟ ಚಿಂತೆಯೆನೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದಂತೆವೊಲಿರ್ದ ನಲ್ಲಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೪-೬೬); ಉರಿಯ ಕರುವಿಟ್ಟಂತೆ ವಿಲಯದ ಹರನ ಖತಿ ಹೊಗೆವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೧೨); ಚಿತ್ರಿಸಬಾರದವನ ರೂಪು ಕರುವಿಟ್ಟು ಸೂತ್ರಿಸಿಯೆಱಿಯಲಶಕ್ಯ (ಭರಚ. ೧-೪೯).
[ಕರ್ರು$_{2}$ + ಇಡು$_{1}$]

ಕರುವೀನ್ (ಕ್ರಿ). ಕರುಹಾಕು ; ಮರಿಹಾಕು ; ಈಯು : ಬಯಕೆದುರು ಕರುವೀಂಗೆ ಒಲ್ಮೆಗೆನೆ ಕಯ್ಯಾಗಿದನೊಡೆಯನಂ ನೆನೆದು (ಕಾಲೂರ. ೪೩-೫೬). [ಕರು$_{1}$ (< ಕಱು$_{2}$) + ಈನ್]

ಕರುವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಧರೋತ್ಥಿತಾ -ಕರುವೆ (ತುರುವೆ ?)" (ಓಷಧಿ. ೮೧). [?]

ಕರುವೆಸ (ನಾ). ಎರಕದ ಕೆಲಸ: ಸುತ್ತುಗತ್ತರಿಗೆ ವರೆಗೊಯ್ದು ಕರುವೆಸ ನಿದೆನಿಸಿ ಸುವ್ಯಕ್ತಮಾದ . . . ಪ್ರದೇಶ ಶುದ್ಧಿಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೩ ವ).
[ಕರ್ರು$_{2}$ + ಬೆಸ$_{1}$]

ಕರುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಎರಕ ಹೊಂದು; ಮೂರ್ತಿಗೊಳ್ಳು: ಚೆಲುವಿನ ಕರುವೆತ್ತಿಹ ಗಂಡುಪುತ್ತಳಿಯು ಬಿತ್ತರವಡೆದೀ ಪಟ್ಟಣದೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೪೫). [ಕರ್ರು$_{2}$ + ಪೆಱು$_{1}$]

ಕರುಷ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಹೆಸರು: "ಭಾರಕ್ಕಿರ್ಛಾಸಿರ ತೊಲೆಯುಂ ಭಾರಕ್ಕಂ ಕರುಷವೆಂಟುಸಾಸಿರಮುಕ್ಕುಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೩-೧೧); ಕರುಷಕೆ ಗಿದ್ದಗೆ ನಾಲ್ಕುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೩-೧೩).
[< ಸಂ. ಕರ್ಷ]

ಕರುಷಕ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡುವವನು; ಒಕ್ಕಲಿಗ; ಕೃಷಿಕ : ಕೋವಿದರು ಕರುಷಕರು ಪಣ್ಯಾಜೀವಿ ವಾಮನ ಮೂಕ ಬಧಿರಾಂಧಾವಳಿಗಳೊಪ್ಪಿದರು ಸಕಲದಿಶಾ ಸಮಾಗತರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೨-೨೧).
[< ಸಂ. ಕರ್ಷಕ]

ಕರುಸೆ$_{1}$ 'ಕರಿಸ' ನೋ.

ಕರುಸೆ$_{2}$ (ನಾ). (?) : ಹತ್ತಿ ಮಳವೆ ಗಯ್ವಲವರ್ ಭಂಡಿಯ ಕರುಸೆಯ ಮಳವೆಗೆರಡು ಬೀಸಿಗೆ ಜವಳಕ್ಕೆ ಪಲವರ್ ಪತ್ತು (ಎಇ. XIX, ೩೩-೨೮ ; 1135). [?]

ಕರುಹಟ್ಟಿ 'ಕಱುಹಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕರುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಈಯು; ಈನು: ಹಸು ಇವೊತ್ತು ಕರುಹಾಕಿದೆ (ಯೋಧಪು. ೩). ೨. (ಕರಾ) (ಆಲಂ) ಸೋತುಹೋಗು: ಆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕರುಹಾಕಿದ (ರೂಢಿ).
[ಕರು$_1$ (< ಕಱು$_3$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕರುಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಗೋಕರ್ಣ, ಕರುಹಾಲಿ (ಮೈಪಿಗಿ. ೬೫-೧೩೫). [?]

ಕರುಳ್, ಕರುಳು (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನ ಸುರುಳಿಯಂತಿರುವ ಒಂದು ಪಚನಾಂಗ; ಅಂತ್ರ: "ಕರುಳದಾಂತ್ರಮಾಲೆ ಪುರೀತಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೨-೨೮); ಅವನ ಕರುಳ ಪಿಣಿಲಿಂದೆನ್ನಂ ಮುಡಿಯಿಸುಗಾ ಮುಡಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೦); ನಿನ್ನ ಗಂಡುತನದ ಪುರುಳಂ ಕಂಡೆನ್ನ ತಂಗಿಯರ್ ಕರುಳಂ ಪಿಡಿದು ನಗೆಯೊಳ್ ಪೊರಱುತ್ತುಮಿರ್ದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೪-೫); ಕರುಳ ಹೂಗೊಂಚಲಿನ ಮೂಳೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ನವಖಂಡದಿಂಡೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೬-೪೨); ಮುತ್ತಿನ ಹಾರವಿರಲು ಕರುಳಮಾಲೆ ಚಂದವೆ (ಪುರಂದ. ೨-೬೩-೪). ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತಃಕರಣ; ಮಮತೆ; ಕನಿಕರ: ಕರುಳ ಕಲೆ ಪ್ರಕಟಿತವುಂಟೆ (ಬಸವ. ೮೨೫); ಕಂಗಳೊಳಗೆ ಕರುಳಿಲ್ಲ ಕಾಯದೊಳಗೆ ಮಾಯವಿಲ್ಲ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨೨-೨೦); ಕಣ್ಣಱಿಯದೊಡಂ ಕರುಳಱಿಯದೆ (ಯಶೋಚ. ೩-೪೪); ಕೂಸಿನಲ್ಲಿನಿಸಾನು ಕರುಳಿಲ್ಲದಾಯ್ತು ಕ್ಕಟ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೩-೧೭).
ಕರುಳು: ೧. "ಅಂತ್ರಂ ಪುರೀತಂ ಕರುಳು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭-೫); ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ತಲೆಯಾತಂಗೆ ಕರುಳಿಲ್ಲದ ಒಡಲು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೩-೯); ಸರಳ ಮೊನೆಯಲಿ ವೈರಿ ಸುಭಟರ ಕರುಳ ತೆಗೆದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೫-೭೭); ಉಡಿದ ತೊಡೆಗಳ ಮಿದುಳ ಖಂಡದ ಹಱಿದ ಕರುಳುಗಳ (ನಳಚ. ೯-೨೭); ಕರುಳು ಕಾಳಿಜಗಳು ಸುರಿವ ಖಾನರುಗಳ ನೆರವಿಯೊಪ್ಪಿತು ರಣದೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೫೦). ೨. ಕರುಳು ಮಱುಗದೆ ಬಿಡುವುದೇ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೬೩); ಕರುಳಿನ ಸತ್ಯ ಕರುಳಿಗರಿವಾಗದಿರುತ್ತದೆಯೆ? (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩); ಅಂಗಾಲಿಗೆ ಹೇಸಿಗೆಯಿಲ್ಲ, ಕರುಳಿಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

ಕರುಳಕುಡಿ, ಕರುಳಿನಕುಡಿ = ಸಂತಾನ: ಇಂದು ಆ ಕರುಳಕುಡಿ ಎರಡೂ ಬಾಡತೊಡಗಿದ್ದವು (ದೀಪಹ. I, ೧೫೭); ಪಂತಮಾಮಾ ದತ್ತಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕರುಳಿನಕುಡಿಯನ್ನು ಕಲಮುಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕರುಳಬಳ್ಳಿ = ಆಪ್ತ ಸಂಬಂಧ: ನೀರು ನೆಲಗಳ ಕರುಳಬಳ್ಳಿ ಹರಿದೀತೆಂದು ಈ ಉಸಿರು ಕಂಡೀತು ಒಂದೆ ಬೆಳಕನ್ನಂದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೪೫-೧೩); ಕರುಳಿನವರು = ಆಪ್ತರು; ರಕ್ತಸಂಬಂಧಿಗಳು: ಸರಿಯ ಜನರು ನಗುತಲಿಹರು ಕರುಳಿನವರು ಕೊರೆಯುತಿಹರು . . . ಅಳುವ ಮಗುವ ತೋರಿ ತೋರಿ ಬೇಡುತಿರುವಳು (ವಿಸೀಗೀ. ೮೨-೧೫). ಕರುಳುಕೊರೆ = ಹೃದಯವನ್ನು ತಾಗು; ಮನೋವೇಧೆಯಾಗು: ಕೆದರುಗೂದಲ ಜಿಪ್ಸಿಯೊಬ್ಬಳು ತನ್ನ ಕರುಳುಕೊರೆಯುವ ಗೋಳಿನಿಂದ ಮತ್ತು ಅಳುಮೋರೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲರ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆದಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೮೮). ಕರುಳುಕರಗಿಸು = ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕರಗಿಸು; ಪ್ರೀತಿ ಹುಟ್ಟಿಸು: ಸರಳ ಅತಿಮುಗ್ಧ ನಿನ ಕಂದ ನಮದೆಲ್ಲ ಕರ[ರು]ಳು ಕರಗಿಸುವನು ಗುಣದಿಂದ (ಸಿದ್ಧಪು. ೩-೫೨). ಕರುಳುಹರಿದುಕೊಳ್ಳು = ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ವರದಾ ಹೋದಳೆಂದು ಕರುಳುಹರಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೇ? (ಜಯಂತ. ೨೬೫)
[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕರಳ್, ಕರುಳ್, ತುಳು. ಕರಳ್, ಕರ್ಲ್; ಕೊಡ. ಕರೀ.]

ಕರುಳಿರಿ 'ಕರುಳಿಱಿ' ನೋ.

ಕರುಳಿಱಿ, ಕರುಳಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಕರುಳನ್ನು ತಿವಿ; ಮನಸ್ಸು ನೋಯಿಸು: ಕರುಳಿಱಿವೀ ಕತೆ ಕಿವಿಯನ್ ಪೊಕ್ಕುಂ ಎನ್ನಯ ಮನಮನ್ ಕೊಱೆದಪುದೆಂದೋ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೬-೭೮೮). ಕರುಳಿರಿ: ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಮೇವಿಲ್ಲದೆ ಕರುಳಿರಿಯುವಂತೆ 'ಅಂಬಾ, ಅಂಬಾ' ಎಂದು ಅರಚುತ್ತಾ ಉರಿಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಹಸುಗಳನ್ನು (ಪುನರು. ೨೮೭).
[ಕರುಳ್ + ಇಱಿ$_1$]

ಕರುಳು 'ಕರುಳ್' ನೋ.

ಕರುಳುಗಡಿಕ (ನಾ). ೧. ಕರುಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವವನು. ೨. (ಆಲಂ) ಹತ್ತಿರದ ನಂಟರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವವನು: ತಮ್ಮಯ ತಂಗಿ ದೇವಕಿ ಬಿರಿದೊಡವಳಂತೆ ಕರುಳುಗಡಿಕ ಗಡಾ ಮಗನು ನಿಷ್ಠುರನು ಪಾಪಿ ದುರಾತ್ಮನೆಂದಾ ತೆಜನನೆಲ್ಲವನಱುಹಿದಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦-೧೭).
[ಕರುಳು (< ಕರುಳ್) + ಕಡಿಕ$_2$]

ಕರುಳುಹರಕ (ನಾ). ೧. ಕರುಳನ್ನು ಹರಿಯುವವನು. ೨. (ಆಲಂ) ಆಪ್ತಬಂಧುಗಳನ್ನು ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡುವವನು (?): ಗುಂಡೇರಾಯ (ಕರುಳುಹರಕ ಗೃಹಸ್ಥನೊಬ್ಬ) . . . ರಾಯರ ಬೀಗ (ತಿಪುಗು. ೩೦).
[ಕರುಳು (< ಕರುಳ್) + ಹರಕ$_2$]

ಕರುಳುಹುರಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರುಳಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹುರಿ: "ಕುರಿ, ಕುದುರೆ, ಕತ್ತೆ – ಇವುಗಳ ಕರುಳಿನಿಂದ (ಬೆಕ್ಕಿನದಲ್ಲ) ತೆಗೆದು ಹುರಿಮಾಡಿ, ಪಿಟೀಲು, ಟೆನಿಸ್‌ದಾಂಡು, ಮೊ. ಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹುರಿ; ಕರುಳುಹುರಿ" (Catgut. ಇಂಕನ).
[ಕರುಳು (< ಕರುಳ್) + ಹುರಿ$_3$ (< ಪುರಿ$_3$)]

ಕರುಳ್ತೊಡಕು (ನಾ). (ಗರ್ಭನಾಳದಲ್ಲಿ) ಕರುಳು ಸಿಕ್ಕುಹಾಕುವಿಕೆ: ಅವನಿಜನರ್ಕಸುತಂ ಸಿಂಹ ವೃಷಾಜೋದಯದೊಳೇಕ ಲಗ್ನಸ್ಥಿತನಾಗೆ ವಿಲಗ್ನಗೃಹನವಾಂಶಕದವಯವದೊಳ್ ಸುತ್ತಿಸುಗೆ ಕರುಳ್ತೊಡಕಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೪-೩೧). [ಕರುಳ್ + ತೊಡಕು$_3$ (< ತೊಡಂಕು$_3$)]

ಕರುಳ್ಪಿಣಿಲ್ (ನಾ). ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಕರುಳು: ರಣಾವನಿತಲ ಮಿದುರ್ಣದಂಕುರಿತಮಾದವೊಲೊಕ್ಕ ಕರುಳ್ಪಿಣಿಲ್ಗಳಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೪೯). [ಕರುಳ್ + ಪಿಣಿಲ್$_2$]

ಕರೂರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಿಳಾಸಯೊಟ್ಟಿಗೆಯಿಂ ಮೆಱೆವ ಕರೂರನೆನ್ದಿನಿಸಲಾಳಿಪೊರೀ ಸ್ಥಿತಸಂಧ್ಯರ್ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೪-೩೧; 910). [?]

ಕರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬರಹೇಳು; ಬರಮಾಡು; ಆಮಂತ್ರಿಸು; ಆಹ್ವಾನಿಸು: "ಕರೆ – ಆಹ್ವಾನೇ, ವಸ್ತ್ರದಶೋಷಣ, ಗೋಕುಲೇಷು (ವಸ್ತ್ರದಶಾ = ಸೆರಗಿನ ತುದಿ; ಉಷಣ = ಮೆಣಸು)" (ಶಮಧಾ); ಮಗನಂ ಕರೆದೊಪ್ಪಿಸವೇೞ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂಗೆ ಮುಂ ಗೆಲ್ದ ವಸ್ತುವಾಹನಚಯಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೬); ಇತ್ತಬಾಯಿತ್ತಬಾಯೆನುತಂ ತನ್ನ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಕಾಂತೆ ಕರೆದು (ಕಾದಂಉ. ೨೪೦); ನಂಬಿ ಕರೆದೊಡೆ ಓ ಎನ್ನನೆ ಶಿವನು ನಂಬದೆ ನಚ್ಚದೆ ಬಱಿದೆ ಕರೆವರ ಕೊಂಬ ಮೆಟ್ಟಿ ಕೂಗೆಂದ (ಬಸವ. ೧೧೬); ಕರೆದು ಹೆಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟರೆ ಅಳಿಯನಿಗೆ ಮಲರೋಗ ಬಂತು (ಗಾದೆ). ೨. ಕೂಗು; ಕುಕಿಲು; ಶಬ್ದಮಾಡು: ಪಲವುಂ ಕಾಗೆಗಳ್ ನೆರೆದು ಕರೆವ ಸರಮನಾಲಿಸಿ ಕೇಳ್ದು ಪೂರ್ವ ವೈರಮಂ ನೆನೆದು (ಪಂಚತಂ. ೨೦೨-೧೫); ಕಳಿಕೆಗೆಳಸಿ ಚಂಚುವನಿಟ್ಟೋರಂತೆ ಸವಿಸವಿದು ಸೊರ್ಕಿ ನಿರಂತರಂ ಕರೆದತ್ತು ಮಾವಿನೊಳ್ ಪರಪುಟ್ಟಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೪೨); ಕಿವಿಗಿನಿದಪ್ಪಂತಿರೆ ಕರೆವ ಕೋಗಿಲೆಯ ನುಣ್ಚರದಿಂದಂ ಬಿರಯಿಗಳ್ಗೆ ಮಾಡುವುದಬಲಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧); ಆಮ್ರಶಾಖೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಮಱಿಗೋಗಿಲೆ ಸಣ್ಣರಾಗದಿಂ ಕರೆಯೆ (ನಳಚಂ. ೫೦).

ಕರೆಕರೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಮುರಾರಿ ಕರೆಕರೆ ಧರಣಿಸುರರನು ಸರ್ವರನು ಬರಹೇಳು ಬೇಗದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೦೮. ೪-೫೨); ಕರೆಕರೆವಾಕ್ಷಣ ಕ್ರಯಕೀವ ಹರವರ ಸುರುಚಿರ ಗೃಹಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೬-೫೧). ಕರೆಕಳಿವು, ಕರೆಕಳಿಸು = ಬರಹೇಳು; ಬರುವಂತೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸು: ಮಾದಯನವರ ಅಣ್ಣತಂಮ್ಮಗಳ ಕರೆಕಳಿವಿ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೭-೬; 1617 ?). ಬೀಗರನ್ನು ಕರೆಕಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಕರೆಕಳುಹು = ಕರೆಕಳಿವು : ಅವರನ್ನು ಕರೆಕಳುಹಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಕರೆತರ್, ಕರೆತರು, ಕರೆತಾ = ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರು : ಗಿಳಿಗಳ್ ಕರೆತಂದವು ತಮ್ಮ ಪೋತಮಂ (ಹಮ್ಮಾರ. ೪-೬೨); ಭೀತಿಯಿಂ ದೋಡುತಿರ್ಪಲ್ಲರಂ ಕರೆತಂದು ಬೇರೆ ಮಠಗಳೊಳಿರಿಸಿ (ಚೆಬಪು. ೬-೨೦); ಎನಗೆಜಕವಾಗಿರುವನ ಕರೆತಂದರೆ ನೀಜು ನಿನಗೆ ಪರಿಪರಿ ಸೀರೆ ಜವಿಕೆಯಿತ್ತು ಪೊರೆವೆನು (ಕಂಸವಿ. ೯-೪೩); ಈಕ್ಷಣ ಹೋಗಿ ಕರೆತಾ (ರೂಢಿ). ಕರೆತರಿಸು = ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ವಿಂಧ್ಯದ ಗಹನದಲು ಬಸಬರಲು ರೇಣುಕನೃಪತಿ ಕರೆತರಿಸಿ (ಸಂಭಪ. ೨೫-೫೫). ಕರೆದುಕೊಳ್, ಕರೆಕೊ, ಕರೆದುಕೊ = ೧. ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಗತಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂ ತೀರ್ಚಿ ಸುಖದ ಸಂದಣಿಗಳಂ ಬಳಿಕ ಬಂದಲ್ಲಿ ಪುಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡಪೆವಯ್ಯ (ನಂಬಿರ. ೧-೮೫); ಅನುಗೆಡಲಾತನ ಹೊರಡಿಸಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಧನವುಳ್ಳ ಪುರುಷನ ಕರೆಕೊ (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೫೦). ೨. (ಮಗುವನ್ನು) ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು: ಮಗು ಅಳುತ್ತಿದೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ಕರೆದುಕೊ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರೈ; ಮಲ. ಕರ; ತುಳು. ಕರೆ; ಪರ್ಜಿ. ಕೆರಿಪ್; ಕುರುಖ್. ಖರ್‌ಖ್ನಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕರ್‍ಗ್ರೆ]

ಕರೆ$_2$ 'ಕಜು$_1$' ನೋ.

ಕರೆ$_3$ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗು; ಮರೆಯಾಗು : "ಕರೆದಂ=ಅಡಂಗಿದಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). 'ತಲೆಗರೆ' 'ಮೆಯ್ಗರೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರ]

ಕರೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ದಡ; ತೀರ; ಮೇರೆ; ಸೀಮೆ : ಶ್ರೀಮತ್ ರಕ್ಕಸ ಬೆದ್ದೊಜುಗರೆಯನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಇಅ. VI, ೧೦೨-೮ ; 777); ಬಹುಶಾಸ್ತ್ರಶರಧಿಯ ಕರೆಯ ಕಂಡನು ಲವುಕಿಕದ ಕಲೆಯೆಲ್ಲವನು ತಿಳಿದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೧೨೦); ಸುಖವೆಂಬ ಕಡಲಿನ ಕರೆಯಲ್ತೆ ನಮ್ಮಯ ಪಂತಿ (ಭರಚ. ೪-೨೫); ಪೊಳೆಗಳ ಕರೆಯೊಳು ತೆವರೊಳು . . . ಉರು ಮೃಗವೆಸೆದಿರ್ದುವು (ಅನಂಚ. ೧೭-೧೧). ೨. ಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಚು ; ಸೆರಗಿನ ತುದಿಗೆ ನೇಯದೆ ಬಿಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರದ ಎಳೆ: "ಕರೆ – ಆಹ್ವಾನೇ, ವಸ್ತ್ರದಶೋಷಣ, ಗೋಕುಲೇಷು (ವಸ್ತ್ರದಶಾ = ಸೆರಗಿನ ತುದಿ; ಉಷಣ = ಮೆಣಸು)" (ಶಮುಥಾ); "ವಸನಾಂತಮಂಚಳಂ ವರ್ತಿಸಿಚಂ ದಶೆಯಂಚು ವಸ್ತಿಯಕ್ಕುಂ ಕರೆಗಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೭-೧೬); ಕರೆಗಳ್ ಮಿಳ್ಳಿಸೆ ಚಾಮರಂಗಳೆಲರರಿಂದಂ ಮೆಲ್ಪಿನಿಂ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೮).

ಕರೆಗಣ್ಮಿಸು = ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕರುಣಾಮೃತವ ಕರೆಗಣ್ಮಿಸಿ ಪರಿಸುವ ಸಿರಿರಾಣಿಯಡಿಯ ಸೇವಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೭-೨). ಕರೆಗಣ್ಮು = ಮೇರೆ ಮೀರು ; ತುಂಬಿ ತುಳುಕು; ಸೂಸಿ ಹರಿ : "ಕರಿಗಣ್ಮು (ಕರೆಗೆ + ಅಣ್ಮು) – ಕೂಲಾತಿಕ್ರಮಣೇ (ಮಿತಿಮೀರು)" (ಶಮುಥಾ); ಸಪ್ತ ಸಮುದ್ರಂ ಕರೆಗಣ್ಮಿ ತನ್ನವಧಿಯಂ ದಾಂಟಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೪); ನಯನದೊಳ್ ಕರೆಗಣ್ಮಿದ ಹರ್ಷಬಾಷ್ಪವರ್ಷದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೨೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರೈ; ಮಲ. ಕರ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕರೆ; ತೆಲು. ಕರ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಕರ್ರ್ಕ್]

ಕರೆ$_5$ (ನಾ). ಆಹ್ವಾನ; ಆಮಂತ್ರಣ : ಕಂಪಿನ ಕರೆಯಿದು ಸರಾಗವಾಗಿರೆ ಬೇರೆಯ ಕರೆ ಬೇಕೆ? (ಸಭೀಗೀ. ೭೫-೩); ಕಂಬನಿಯ ಕರೆ ಕೇಳದೆ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೫-೩೬); ದುಷ್ಯಂತನಿಗೆ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಕರೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೭೩). [< ಕರೆ$_1$]

ಕರೆ$_6$ (ನಾ). ಕರಿಮೆಣಸು; ಎಳೆಯ ಕರಿಮೆಣಸಿನ ಗೊಂಚಲು: "ಕರೆ – ಆಹ್ವಾನೇ, ವಸ್ತ್ರದಶೋಷಣ, ಗೋಕುಲೇಷು (ವಸ್ತ್ರದಶಾ = ಸೆರಗಿನ ತುದಿ; ಉಷಣ = ಮೆಣಸು)" (ಶಮುಥಾ); ಎಳಮಾವಿನ ಮಿಡಿ ಮಾಗುಳಿ ಮೆಣಸಿನ ಕರೆ ಬೆತ್ತಲಟ್ಟೆಯಿಳಾಳೆಯ ಗೊಲೆಯಿಂದಳಪಟ್ಟಿರೆ ಲಾವಣಕಂಗಳನಿಕ್ಕಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೦); ನಳನಳಿಸುವ ಮೆಣಸಿನ ಕರೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಂ ಬಿದಿರ ಕಳಿಲೆ ಯೇಲಕ್ಕಿಯ ಕಾಯ್ . . . ಬೇಜು ವೇಜು ಸವಿವಡೆದಿರವೇ (ನಳಚಂ. ೪೬೩); ಮೃಗಕುಲದ ಕಂಡಂಗಳಂ ಕೊರೆದು ವಲಿದು ಕರೆಗಳ ಲವಣಾದಿ ಸಂಬಾರಮಂ ಪಚ್ಚಿ ಬೇಯಿಸಿ (ನವಮೋ. ೯-೬). [? . / ತಮಿ. ಕಜು]

ಕರೆ$_7$ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ತುಂಡು, —ತುಣುಕು (?): ಗಂಡನ ಪಿಡಿದು ನುಂಗಿದ ಮೀನ ತಾ ಚಿನಿಖಂಡವ ಕೊಯ್ವಂತೆ ಕೊಯ್ದು ಸಂಡಿಗೆಗೆಯಲು ಶಸ್ತ್ರದೊಳೂಜು ವರ ಮೇಲುಗೆಂಡದಿ ಕರೆಯ ಕಾಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೧-೪೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಜು]

ಕರೆ$_8$ 'ಕಜು$_2$' ನೋ.

ಕರೆ$_9$ 'ಖರೆಯ' ನೋ.

ಕರೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸೀರೆ, ಕಂಬಳಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಂಚಿನ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಕಟ್ಟು : ಈ ಕಂಬಳಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಕರೆಕಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೨೩); ಸೀರೆಗೆ ಕರೆಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕರೆಕಟ್ಟುವವನು = ಕಂಬಳಿಗೆ ಕರೆಕಟ್ಟುವುದೆ ಉದ್ಯೋಗವಾಗಿರುವ ಕುರುಬ (ಕ). [ಕರೆ$_4$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕರೆಕರೆ 'ಕರಕರ' ನೋ.

ಕರೆಕರೆಗ (ನಾ). ಕರೆಕರೆ ಮಾಡುವವನು; ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವನು : "ಕುಥಃ, ಕೋಥನ್, ಕೋಥಕಃ, ಈ ೩ ಕರೆಕರೆಗಂ (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೪೮). [ಕರೆಕರೆ (< ಕರಕರ) + -ಗ$_3$]

ಕರೆಕರೆಗೊಳ್ 'ಕರಕರೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕರೆಕಾಡು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಾಗುವಳಿ ಭೂಮಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಕಾಡು : ಸೆಟ್ಟರ ಆಸ್ತಿ ಚಿನ್ನದಂತಹ ಆಸ್ತಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನೀರೂ ಕರೆಕಾಡು ಇದೆ (ಮಣ್ಣಸಂ. ೧೫); ಸಾಕಷ್ಟು ಕರೆಕಾಡಿಲ್ಲದ ಆಸ್ತಿಗೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಕ್ರಯವೇಕೆ? (ರೂಢಿ). [ಕರೆ$_4$ + ಕಾಡು$_3$]

ಕರೆಗಂಟೆ (ನಾ). ಕರೆಯುವ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಬಾರಿಸುವ ಗಂಟೆ; ಎಚ್ಚರಿಸುವ ಗಂಟೆ: ಶ್ರೀಧರ ಕರೆಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿದಾಗ ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆದುದು ಮಾತ್ರ ಯಶೋದೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೬); ಕರೆಗಂಟೆಯನ್ನು ಒತ್ತುವ ಮೊದಲು ಕರವಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಲೆಯನ್ನು ಒರಸಿಕೊಂಡ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೭೩). [ಕರೆ$_1$ + ಗಂಟೆ$_2$]

ಕರೆಗಣ (ನಾ). ನೀರು ತಳಿದು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಕಣ : "ಕಣವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ನೀರುಗ್ಗಿ ಊಬೊಗೆದು ಮೇಟಿಯಿಲ್ಲದೆ ನೆಲವನ್ನು ತುಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ 'ಕರೆಗಣ'ವೆಂದು ಕರೆಯುವರು" (ಕನ್ನಜಾ. ೧೩೧ ಅಡಿಟಿ). 'ನೀರುಗಣ' ಪರಾ. [ಕರೆ? + ಕಣ$_1$ (< ಕಳ$_3$)]

ಕರೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಗಡಿಯ ಕಲ್ಲು; ಊರು ಕಟ್ಟುವಾಗ ನೆಟ್ಟು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಪೂಜೆಮಾಡಲಾಗುವ ಎರಡು ಕಲ್ಲು (ರೀವ್). ೨. "ಊರ ಅಗಸಿಯ ಬಾಗಲಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ. ೪೨೧). [ಕರೆ$_4$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕರೆಗಾರ (ನಾ). ಕರೆಕಟ್ಟುವವನು (?).
[ಕರೆ$_4$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕರೆಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಹೊಸವಸ್ತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಸೆರಗಿನ ಕೊನೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಉಡಲು ಆರಂಭಿಸು: ಕರೆಗೊಯ್ದು ಸೀರೆಯಂತೆ ರಾಶಿಗೆ ಬಂಪಾರಂಬದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೫).
[ಕರೆ$_4$ + ಕೊಯ್$_1$]

ಕರೆತ$_1$ (ನಾ). ಆಹ್ವಾನ; ಕರೆ: "ಕ್ರುಶ - ಆಹ್ವಾನೇ, ಕರೆತದೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೫೦); "ಹೂತಿಃ, ಹೂತಂ, ಆಹ್ವಾನಂ, ಈ ೩ ತೊಲಗಿಕೆಯುಂ, ಕರೆತವುಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೭೩). [ಕರೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕರೆತ$_2$ (ನಾ). ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯುವಿಕೆ: "ದುಹ - ಪ್ರಪೂರಣೇ, ಕರೆತದೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೭೩). [ಕರೆ$_8$ (< ಕಱೆ$_1$) + -ತ$_2$]

ಕರೆದುಡ್ಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಣ್ಯದ ಹೆಸರು: ಶಾಹೂ ದುಡ್ಡಲ್ಲದೆ ಶಾಹೀ ದುಡ್ಡು ಅಥವಾ ಕರೆದುಡ್ಡು ನಡಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೧).
[ಕರೆ ? + ದುಡ್ಡು]

ಕರೆನಾಡು (ನಾ). ೧. ಕಡಲ ತೀರದ ಪ್ರದೇಶ; ಕರಾವಳಿ: ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು . . . ಉತ್ತರಕನ್ನಡ, ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ, ಮಲೆಯಾಳ ಮೊದಲಾದ ಕರೆನಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸಿದರು (ಕಂನಾಸಾ. ೧೦). ೨. ಕಡಲ ಕರೆಯಿರುವ ನಾಡು; ಸಮುದ್ರದ ದಂಡೆಯನ್ನುಳ್ಳ ದೇಶ: ಮುನ್ನೀರ್ ಮೊಱಂಗು ಕರೆನಾಡೇ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೭-೩೫). [ಕರೆ$_4$ + ನಾಡು]

ಕರೆಪ, ಕರಪ, ಕರಹ, ಕರೆಯ, ಕರೆಹ (ನಾ). ಕೂಗು; ಕರೆಯುವಿಕೆ; ಆಹ್ವಾನ: ಅಂಕದ ಕಳಕೆ ನಡೆವ ಮಾಸಾಳ್ಗಳ ಕಂಬಿಯವರ ಕರೆಪಕ್ಕೆಳ್ದು ತಳುಮಾಡದೆ ಪೊಱಮಡುವೆಕ್ಕಟಿಗರ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೪). **ಕರಪ**: ಅರಸರ ಕರಪಂ ತನಗಾದರದಿಂದಾಗಳ್ ಬರಲ್ಕೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೪-೧೨೦); ಪಡಿಯರಗರಪದಿಂದವೆಯೊರ್ವನಪಾಲ ನಡೆತಂ ಪಾ ವೋಲಗವ ಕಡುನೇಹದಿಂ ಹೊಕ್ಕು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೮). **ಕರಹ**: ಕಿವಿಯಲಿಕ್ಕಿದೋಲೆಯಂತೆ ಸೂಳೆಯರ ಕರಹದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೪೭ ಅಡಿಟಿ); ಕರಹದ ಸೂಳೆ ಸುತ್ತುವಳೊ ಕುತ್ತುವಳೋ ಮನೆವಾರ್ತೆಗೀವಳೋ (ಅನಂಪು. ೮-೪೯); ನರಿ ಮೊಲಂಗಳ ಹಕ್ಕಿ ಹರಿಣಿಯ ಕರಹವೇಗುವವೆಂದು ಜಱಿದನು ಶಕುನ ಕೋವಿದರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೪). **ಕರೆಯ**: ಕಾದುವರೆ ನೀವು ನಮ್ಮ ಕರೆಯಮಂ ಕಳುಪಿದರೆ ನಾವು ಬಂದೇವು (ತುರಂಗ. ೩೯-೪). **ಕರೆಹ**: ಸೂಳೆಯ ಕರೆಹದಂತೆ ಕುಂಟಣಿಯ ಕೂರ್ಮೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೨೨); ಸೂಱಾಯ್ತರ ಕರೆಹಮಂ ಸನ್ನೆಗೆಯ್ವಂತೆ ರಾಜಾಂಗಣದೊಳಗೆ ಮಂಗಳಾಚಾರ ಸಂಗೀತಕಮಂ ನೆಗಱ್ಚ (ಅನಂಪು. ೫-೫ ವ). [ಕರೆ$_1$ + -ಪ$_2$]

ಕರೆಬಂಟೆ (ನಾ). ತಿಳಿನೀಲಿ ಹೂವುಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ (?). [?]

ಕರೆಬಯಲು (ನಾ). ನದಿಯ ಅಂಚಿಗಿರುವ ಭೂಮಿ: "(ಪ್ರವಾಹ ಬಂದಾಗ ಮುಳುಗಿಹೋಗುವ) ನದಿಯ ಪಕ್ಕದ ಚಪ್ಪಟೆಯ ಭೂಮಿ; ಕರೆಬಯಲು" (Holm. ಇಂಕನಿ).
[ಕರೆ$_4$ + ಬಯಲು (< ಬಯಲ್)]

ಕರೆಬರೆ (ನಾ). ಅಂಚಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಆಸುಪಾಸು: ಮುದುಕ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಬಟ್ಟೆ ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ತಗಲಿದ್ದ ಕರೆಬರೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದ (ಮುಸಕೂ. ೭). [ಕರೆ$_4$ + ಬರೆ ?]

ಕರೆಮರ$_1$ 'ಕರೆಮರ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕರೆಮರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಸ್ವಮಿಗಿ. ೩೧-೫೯೭).
[ಕರೆ ? + ಮರ$_1$]

ಕರೆಮರ್ಕೆ$_1$ 'ಕಱಿಮಱಿ' ನೋ.

ಕರೆಮರ್ಕೆ$_2$, ಕರೆಮರ$_1$, ಕರೆಮುರೆ (ನಾ). = ಕರೆಬರೆ: ಅಡಕೆ ಸಲುವ ಕರೆ[ಬ]ಮರೆ ಸಹವಾಗಿ (ಸೌಇಎ. ಕಾರಕಲ್, ೪೭೮-೧೪; 1394). **ಕರೆಮರ**: ಈ ಚತುಸೀಮೆಯ ಕರೆಮರ ಜಲಪಾಷಾಣ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಸಹಿತ ಮೂಲವಾಗಿ ಕೊಂಡ ಯಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೬-೨೫; 1402). **ಕರೆಮುರೆ**: ಈ ಭೂಮಿಗಳಿಗೆವುಳ್ಳ ಕರೆಮುರೆ ಮನೆ ಬಾವಿ ಹಲಸು ಮಾವು ಸುಂಬೆನಿಕ್ಕಿ ಉರ್ಕ್ಕರಂದ್ವೆರ್ ಕದಿರು ಜಲಪಾಷಾಣ ಸಹ ಮೂಲಧಾರೆಯನು ಯೆರದು ಕೊಟ್ಟು (ಎಇ. XX, ೮-೪೧; 1556). [ಕರೆ$_4$ + ಮರೆ ? . / ತುಳು. ಕರೆಮುರೆ]

ಕರೆಮುರೆ 'ಕರೆಮರ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕರೆಯ 'ಕರೆಪ' ನೋ.

ಕರೆಯಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕರೆಯನ್ನು ಕಳಿಸು; ಕರೆಕಳಿಸು: ಮುಕ್ತ್ಯಂಗನೆ ಕರೆಯಟ್ಟಿದಾ ದೂತಿ ಬಂದು ಪೊರೆಸಾರ್ದು ಪೇಳ್ವಂತೆ ಸ್ವಪನ ಕೆನ್ನೆಯೊಳೊಂದು ನರೆಯಿದ್ದುದಾ ಸಮಯದೊಳು (ಭರಚ. ೭೭-೧೯).
[ಕರೆ$_2$ + ಅಟ್ಟು$_2$]

ಕರೆಯಿಸು, ಕರಯಿಸು, ಕರಸು, ಕರಿಸು$_2$, ಕರೆಸು (ಕ್ರಿ). ಬರಮಾಡು; ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸು; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ಬೇ[ಳ್ವ] ವಿಪ್ರೋತ್ತಮರಂ ಕರೆಯಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೪-೧೭; 872); ಶಕುನಿಗರಂ ಕರೆಯಿಸಿ ಈ ಶಕುನ ಮದೇನಂ ಪೇೞ್ವುಪ್ಪುದೆಂದು ಬೆಸಗೊಳ್ವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೭-೧೩); ಸುರಗುರುವಂ ಕಳಿಪಿ ಕಾಮನಂ ಕರೆಯಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೨ ಕಥಾಗರ್ಭ); ಒಬ್ಬ ಓಲೆಕಾರನನ್ನು ಕಳುಹಿ ಭರಮನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದರು (ಜೀವರಂ. ೨೯). **ಕರಯಿಸು**: ತುಂಬುರನಂ ಕರಯಿಸಿ ನೀನಾಗಳು ಬೊಪ್ಪದೇವಂಗೇನಂ ಬಿನ್ನೈಸುತಿರ್ದೆ (ನಂಬಿರ. ೪-೯೪). **ಕರಸು**: ಮರುತ್ಪುತ್ರಂ ಬಱಿಯಟ್ಟಿ ಕರಸಿ ತೋಱಲ್ಕೆ (ಗವಾಯು. ೮-೪೪); ಕರಸೆ ಬಂದ ಪರಿಜನಂಗಳ್ಪೆರಸು (ನಂಬಿರ. ೧೨-೧೧); ರವಿತನೂಜನ ಕರಸಿ ಪಂತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೧೬); ದ್ವಿಜರ ಸನ್ನುತ ಚೆಟ್ಟದ ಚಾಮೇಂದ್ರ ಕರಸಿ (ಕಂನವಿ. ೪-೬೪). **ಕರಿಸು$_2$**: ಬಂಟರನೆಲ್ಲರ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ರಿಸೋದು ರೊಕ್ಕ ಕಂಠಿ ಸರಿಗೆಯನು ಗಳಿಸೋದು ರೊಕ್ಕ (ಪುರಂದ. ೨-೪೮-೪); ದೊರೆ ರಾಯ ನರಸೇಂದ್ರನ ದಳಪತಿಯಾಗ ಕರಿಸಿ ಬೇಹಿನ ಚರರುಗಳ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೪); ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯ ಪಾಳೇಗಾರರನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಕರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ನೇಮಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೧). **ಕರೆಸು**: ಅವರೊಳೊಬ್ಬರಂ ಕೊಂಬುದೆಂದಲ್ಲಿ ತನ್ನಯ ರಾಣಿವಾಸಮಂ ಕರೆಸುತಂ (ಇಹರ. ೩೫); ಜಿನಕುಲವೃಂದಮಂ ಕರೆಸಿದೊಡವರು ಭೂಪಾಲಕನ ಸಭೆಗೆ ಬಂದು (ಬಸವು. ೫೧-೧೦); ಏನು ಕರೆಸಿದಿರೈ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೦). [ಕರೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕರೆಯೋಲೆ (ನಾ). ಕರೆಯುವ ಕಾಗದ; ಆಮಂತ್ರಣ ಪತ್ರಿಕೆ: ನಾಲ್ವಡಿಕೃಷ್ಣರ ಮದುವೆಯ ಕರೆಯೋಲೆ ಸೀಕೆಯ ಗೌಡರ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿತ್ತು (ಇಂಚಾಪ. ೭-೨೩). [ಕರೆ$_1$ + ಓಲೆ]

ಕರೆವಟ್ಟಣ (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪಟ್ಟಣ; ಕಡಲತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪಟ್ಟಣ; ರೇವುಪಟ್ಟಣ: ಮುತ್ತಿನ ಹೊಳೆಗೆಮ್ಮ ರಾಯನ ಕಾವಲು ಸುತ್ತಣ ಕರೆವ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ಟ್ಟಣಗಳು ತೆತ್ತು ಸುಂಕವ ಸುಖದೊಳಗಿಹರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦-೧೮). [ಕರೆ$_4$ + ಪಟ್ಟಣ]

ಕರೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದಂಡೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ; ತೀರ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು: ಕರೆವಿಡಿದು ಬಳೆಯವಟ್ಟಣಮುರಿವುದು ಎಱಿಯಂಗ ನೃಪನ ಕೋಪಾನಳನಿಂ ಸ್ಫುರಿಯಿಸಿದುದು ರಾಮುಶರಸ್ಫುರಿತಾಗ್ನಿಯನಬ್ಧಿವೀಚೀನಿಚಯಾಚಕಿತಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೪೪; 1117).
[ಕರೆ$_4$ + ಹಿಡಿ$_1$]

ಕರೆವು (ನಾ). ಕೂಗು; ಆಹ್ವಾನ; ಆಮಂತ್ರಣ: ಇದೋ ಆರೆವೋ ಮರೆವೋ ಅವಳಿಜವಳಿ ತರವೋ ಧ್ರುವಾಸ್ಮೃತಿಯಾ ಕರೆವೋ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨-೧೭). [ಕರೆ$_1$ + -ವು]

ಕರೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಸೆರಗಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಕೂಡು; ಅಂಚುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರು; ಕರೆಕಟ್ಟಿರು: ಕರೆವೆರಸಿದ ಪೊಸದುಗುಲದ ತೆರಳ್ಕೆವೆತ್ತುಡೆ . . . ಏಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದುದೋ (ಆದಿಪು. ೪-೩೬). [ಕರೆ$_4$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕರೆಸು 'ಕರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕರೆಹ 'ಕರೆಪ' ನೋ.

ಕರೆಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹಾಲು ಕರೆಯುವ ಸ್ಥಳ: ಪೀಂಚಲು ಕಣ, ಕರೆಹಟ್ಟಿ, ಸಾದೆಕೊಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಹಿತ್ತಲು ಕಡೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹೋದಳು (ಮಲೆಮ. ೨೨೨). [ಕರೆ$_2$ (< ಕಱೆ^{1}) + ಹಟ್ಟಿ$_1$ (< ಪಟ್ಟಿ$_1$)]

ಕರೆಹಟ್ಟಿಗ (ನಾ). "ಗೋಷ್ಠಾಧಿಕಾರಿ; ಗೊಲ್ಲ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ ೪೨೨). [ಕರೆಹಟ್ಟಿ + -ಗ$_3$]

ಕರೇಟು (ನಾ). ಕೊಕ್ಕರೆ; ಕರಟು: ಕೃಕರ ಕರೇಟು ಕುಕ್ಕುಟ . . . ಪ್ರಕರದಿಂದೆ ವಿರಾಜಿಕುಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೪-೭೨). [ಸಂ.]

ಕರೇಣು (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣಾನೆ; ಪಿಡಿ: ಬಱಿವಱಿಗೊಟ್ಟ ಮದಕರಿ ಕರೇಣು ಜಾತ್ಯಶ್ವ ಶಶಿತಾರ ಹಾರ ವಸ್ತುಗಳಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪ ವ); ಇಭಂ ಕರೇಣುಗೆ ಲವಂಗದಳಂಗಳನೀವ ಚಿತ್ರಮಂ ತಳೆದು (ಮಲ್ಲಿಶು. ೨-೭೩). ೨. ಹೇಡಿ; ಪುಕ್ಕಲು ಮನುಷ್ಯ. ೩. ಧೂಳು. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕರ್ಣಿಕಾರವೃಕ್ಷ: "ಪೆಣ್ಣಂತಿ ಯತಿವಭೀರು ರಜಭೂಜ ವಿಶೇಷ ಕರೇಣುವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಕರೇತರ (ನಾ). ಜಗಳ; ಕಾಳಗ: "ದೋರ್ಮಧ್ಯಂ, ಕರೇತರಂ – ಈ ೨ ಜಗಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೬); "ದೋರ್ಮಧ್ಯಮೆನೆ ಕರೇತರ [ಪಾಠಾಂ. ಕರೀರಕ, ಕಲೆಕರ] ಮೆನಲು ಜಗಳಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೦). [ಸಂ.]

ಕರೋಟ (ನಾ). ತಲೆಬುರುಡೆ: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಸರದಂದದಿ ಪರಿಮಳಿಸುವ ಮಾಲಿಕೆಯೆಂದು ಕರೋಟಗಳನ್ನುರದಲ್ಲಿರಿಸಿದವನಲ್ಲಾ (ಭಕ್ತಿಸ. ೨೦-೧). [ಸಂ.]

ಕರೋಟ$_1$ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಲಾಯ: ಅವರ ಮನೆ ಕರೋಟ ಹತ್ತಿರ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕರೋಟ$_2$ (ನಾ). = ಕರೋಟ: ನೆತ್ತರ ಕಡಲ್ ಪರಿವಟ್ಟ ಕರೋಟಗಳ ಸಂದಣಿಸುವ ಭೂತಕೋಟಿಗಳಿನೊಪ್ಪಿರೆ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨(a)-೪೭; 1100?); ಮುದದಿಂ ತಾಳ್ದ ಕರೋಟ ಮಧ್ಯಕಮುದಾರ್ ಕೂರ್ಮಾನನಂ ನಿನ್ನ ಪೇರೆರ್ದೆಯೊಳ್ (ಶ್ರೀಸೋಶ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಕರೋಟಮಾಲಿ (ನಾ). ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕಣ್ಗೆಸೆದಂ ತ್ರಿಶೂಲಿಯಸಮ ಕರೋಟಮಾಲಿ (ಭಿಕ್ಷಾಟ. ೧-೧೪). [< ಸಂ. ಕರೋಟಮಾಲಿನ್]

ಕರೋಟಮಾಲೆ (ನಾ). ತಲೆಬುರುಡೆಗಳ ಮಾಲೆ: ಇಕ್ಕಿದ ಕರೋಟ ಮಾಲೆಯೊಳಗಿಪ್ಪ ರುದ್ರರು ಕೋಟಿ (ಅವಹಂ. ೨೫೧-೧೧೪೪); ಹರನ ಕೊರಳಲ್ಲಿಪ್ಪ ಕರೋಟಮಾಲೆಯ ಶಿರದ ಲಿಖಿತವ ಕಂಡು (ಬಸವ. ೫೪೯); ಎಸೆವ ಕರೋಟಮಾಲೆಯುತ ಸೋಮಸಮಾಖ್ಯೆಯೆ ಸೋಮನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸುವುದು ಧಾತ್ರಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೭-೫೨; 1174). [ಕರೋಟ$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಕರೋಡ, ಕರೋರ (ನಾ). ನೂರು ಲಕ್ಷ; ಒಂದು ಕೋಟಿ (೩). **ಕರೋರ**: ಒಂದು ಕರೋರ ದಾಮುಗಳುತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಕಯ್ಯೊಳಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟವು (ಅಕ್ಬರ. ೧೨೬). [← ಹಿಂ. ಕರೋಡ್]

ಕರೋಡಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ದಾರಿಯ ಸುಂಕ; ಜಕಾತಿ: ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ 'ಜಕಾತಿ' ಹೈದರಾಬಾದ ನಿಜಾಮಶಾಹಿಯಲ್ಲಿ 'ಕರೋಡಗಿರಿ'ಯಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೨). ೨. ದಾರಿಯ ಸುಂಕವನ್ನು ವಸೂಲಿ ಮಾಡುವ ಖಾತೆ: ಅವರು ಕರೋಡಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಕರೋಡಗಿರೀ]

ಕರೋತಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಓತಿ; ಕಪ್ಪನೆಯ ಓತಿ (?): ರಸದ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಿಯ ಮಡುವ ಕಲಕಿ ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯ ಗೊತ್ತ ಕೊಯ್ದು ಕರೋತಿಯ ಕಣ್ಣ ಕುತ್ತಿ ಅಸ್ವನಚಿತ್ತವ ಕಿತ್ತು (ಅಱಿಮಾ. ೪೦). [?]

ಕರೋಬಾ, ಕರಬ್ಬ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯದ ಬೀಜ. 'ಕರೋಬಾಮಣಿ' ಪರಾ. **ಕರಬ್ಬ$_2$**: ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲವಾಯಿತೆ ಚಿನ್ನಕೆ ರನ್ನಕೆ ಕರಬದ ಮಣಿಗೆಯೆ ಬೆಲೆಯೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೬೧-೪೨). [← ಇಂ. Carob]

ಕರೋಬಾಮಣಿ (ನಾ). ಕರೋಬಾ ಬೀಜದ ಮಣಿ: ಕರೋಬಾಮಣಿಯನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು . . . ಕರೋಬಾಮಣಿಗೆ ಗ್ರೀಕ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಾನ್ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೩೨೨). [ಕರೋಬಾ + ಮಣಿ$_2$]

ಕರೋರ 'ಕರೋಡ' ನೋ.

ಕರೋರ್ಧ್ವ (ನಾ). ಕೈಯ ಮೇಲುಭಾಗ; ಮೇಗೈ: "ಕರೋರ್ಧ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಧ] ಮೆನಲ್ಕೆ ಮೇಗೈಗೆ ನಾಮಮುಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೫-೮). [ಕರ$_4$ + ಊರ್ಧ್ವ]

ಕರೋಲ, ಕರೋಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ತುಪಾಕಿ; ಪಿಸ್ತೂಲು: ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಉಕ್ಕಿನ ಅಲಗ ಹಾಕಿದಂಥಾ ಕರೋಲದಿಂದ . . . ತಿವಿಯಲು ಯಕ್ಷಿಸಿದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೩). **ಕರೋಲು**: ಕರೋಲು ಭಾಲೇಕಾರರು, ಕೊತ್ತಲಗಾರರೇ ಮೊದಲಾದವರು (ಟಿಸಂಕ. ೭-೨-೬೫). [← ಮರಾ. ಕರೋಲ್, ಕರೋಳ್ = ಬಂದೂಕು ಹಿಡಿದಿರುವ ಸಿಪಾಯಿ; ತುರ್ಕಿ. ಕರಾವುಲ್]

ಕರೋಲು 'ಕರೋಲ' ನೋ.

ಕರ್ಕ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗಸಿ; ಗಸ್ಟು: ಕಷಾಯ ಮಾಡಿ, ತಿಳಿ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕರ್ಕವನ್ನು ಬಿಸಾಡು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕಲ್ಕ]

ಕರ್ಕ$_2$ (ಗು). ೧. ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ. (ನಾ). ೩. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ: ಕ್ರೌಂಚ ಸಾರಸ ಭೇಕ ಬಕ ಕರ್ಕ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ಜೀವಿಗಳೆನಿತಿದ್ದರೇನು (ಇಂಚಾಪ. ೮೫-೫). ೪. ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ: "ತುರಗವರ್ಣಂ ಬಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಕಳನಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೪). ೫. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ. ೬. ಜಲಪಾತ್ರೆ. ೭. ಕನ್ನಡಿ. ೮. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು; ಕರ್ಕಾಟಕ ರಾಶಿ. ೯. ಏಡಿ ಹುಣ್ಣಿನ ರೋಗ; ಅರ್ಬುದ ರೋಗ. 'ಕರ್ಕರೋಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಂಡ, ಕರ್ಗಂಡ, ಕರ್ಗಡ (ನಾ). ಈರಿ; ಈಲಿ; ಪಿತ್ತಕೋಶ; ಯಕೃತ್ತು: "ಕರ್ಕಂಡಮಂಘ್ರಿಫಲಮೆನೆ ಕಾಲಖಂಡಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೭). **ಕರ್ಗಂಡ**: ನಾನಾಮೃಗಾನೀಕದ ಕರ್ಗಂಡಂಗಳಂ . . . ನುಂಗುತ್ತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೬). **ಕರ್ಗಡ**. "ಯಕೃತ್ ಎಂಬುದು ಕರ್ಗಡ?" (ಹಲಾಯು. ೧೧೪-೧೩). [?]

ಕರ್ಕಂಧು (ನಾ). ಬೋರೆಯ ಗಿಡ; ಬದರಿ; "ಎಲಚಿ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ.); "ಎರದತರು ಕರ್ಕಂಧು ಬದರಿ ಕುವಳಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೧); "ಕರ್ಕಂಧೂಃ, ಬದರೀ, ಕೋಲೀ, ಘೋಂಟಾ-೪ ಎಳಚೀ ಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫).
[ಸಂ. ಕರ್ಕಂಧು, ಕರ್ಕಂಧೂ]

ಕರ್ಕಟ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ. ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಜಳೂಕ... ಕರ್ಕಟ ಗಂಡಕವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳ ಸಹಾಯದಿಂ ಮಹಾಪದ್ಮವೆಂಬರಸು ನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಮೇಷಾದಿ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ರಾಶಿ. ೪. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ- ೧. ಅಂಜಲಿ, ೨. ಕಪೋತ, ೩. ಕರ್ಕಟ (ಆಭಾಸ್ಯ. ೪೮). ೫. ಕಮಲದ ಬೇರು. ೬. ಗಟ್ಟಿಯಾದದ್ದು; ಕರ್ಕಶವಾದದ್ದು. ೭. ಸೌತೆಬಳ್ಳಿ, —ಕಾಯಿ: ಗಿಳಿ ಪಕ್ಕದವೊಳಿರುತಿಹುದು ಖದ್ಯೋತ ಪುಷ್ಪ ಕರ್ಕಟದ ಪಸುರಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಂದುವಂತೇ (ರತ್ನಶಾ. ೧೬-೭). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಟಕ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ: "ಕರ್ಕಟಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಕಟ] ಮೆನೆ ಕುಳೀರಮೆನಲೇಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೧-೭); ಕಾದುವು ಬಿಸಿಲಂ... ಕುಂಭೀರ ಕಮಠ ಕರ್ಕಟಕಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೨). ೨. =ಕರ್ಕಟ ೩: ತರುಣಿ ಮೃಗ ಕರ್ಕಟಕ ಶಾಕ್ವರ ವೃಶ್ಚಿಕ ಝಷ ಮಿವಬಲೆಗಳ್ ಸೌಮ್ಯಂಗಳ್ (ಜಾತತಿ. ೧-೨೨). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಟಕವಾರಿ (ನಾ). (?): ಆಷಾಢಮಾಸದಂದಾ ಶೇಷಿಯ ಕರ್ಕಟಕ ವಾರಿ ತುರಗದ ಮೆಯ್ಯಂ ಲೇಪಿಸಿದಂತರಿಸಿನಮುಂ ಭೂಷಣಮುಂ ಪೂವ ಸಹಿತ ಮೆತ್ತುಗೆ ತುರಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೭೭).
[ಕರ್ಕಟಕ ? + ವಾರಿ ?]

ಕರ್ಕಟಕಶೃಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಇಂದು ಖಂಡಃ - ಕರ್ಕಟಕಶೃಂಗಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೪).
[ಕರ್ಕಟಕ+ ಶೃಂಗಿ]

ಕರ್ಕಟಶೃಂಗಿ (ನಾ). =ಕರ್ಕಟಕಶೃಂಗಿ: "ನ(ಗ)ತಾಂಡಿಕಃ - ಕರ್ಕಟ ಶೃಂಗಿ" (ಒಷಧಿ. ೮೪). [ಕರ್ಕಟ+ ಶೃಂಗಿ]

ಕರ್ಕಟಿ (ನಾ). ೧. ಸೌತೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಬಾಲ ಕರ್ಕಟಿಯೊಂದು ತಂತುವಿನಂದದೆ ಪ್ರೇಮವು ಕುಟಿಲವು ಮುಗುದೆ (ಗಾಥಾಸ. ೩-೧೦'. ೨. ಹೆಣ್ಣು ಏಡಿ: ಅರ್ಭಕನಿಂದೆ ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಗರ್ಭಂ ಮಂದ ಕರ್ಕಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಕಟ] ಗರ್ಭವಾಯಿತು (ಬಸಪು. ೩-೧೬).

ಕರ್ಕಟಿಯ ರಜ್ಜು = ಕೊಕ್ಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಹಗ್ಗ: ಕಿತ್ತ ಹಿಡಿಯಂ ಬಿಡುವ ಕಲ್ಲುಂ ಮತ್ತೆ ಮುಖಮಾಯದ ತಿಳಕಮುಂ ಕರ್ಕಟಿಯ ರಜ್ಜು (ಬಸಪು. ೩೧-೩).
[ಸಂ. ಕರ್ಕಟಿ, ಕರ್ಕಟೀ]

ಕರ್ಕಟಿಕೆ (ನಾ). ಮಿಣಿಕೆ ಹಣ್ಣು; ಕರಬೂಜದ ಹಣ್ಣು: "ಕರ್ಕಟಿಕೆ ಯೆನೆ ಮಿನಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೩). [ಸಂ. ಕರ್ಕಟಿಕಾ]

ಕರ್ಕಡ (ಗು). ಗಟ್ಟಿಯಾದ; ಬಲಶಾಲಿಯಾದ; ಒರಟಾದ: "ಖರಃ, ಕಠೋರಃ, ಕಠಿನಃ, ಕರ್ಕಡಃ, ಕರ್ಕಶಃ, ದೃಢಃ - ಈ ೬ ಬೆಟ್ಟದು" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೮೭). 'ಕಕ್ಕಡ$_4$' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಡವಂದಿ (ನಾ). ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಹಂದಿ; ಉಗ್ರವಾದ ಹಂದಿ: ಎನ್ನ ಚೆನ್ನ ಕುನ್ನಿಯನೀ ಕರ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ಡವಂದಿ ಕೊಂದುದಿನ್ನಿದ ರೊಡನಳಿವೆಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೦೮). 'ಕಕ್ಕಡವಂದಿ' ಪರಾ.
[ಕರ್ಕಡ+ ಪಂದಿ]

ಕರ್ಕಡೆ, ಕಕ್ಕಟ$_1$, ಕಕ್ಕಟೆ, ಕಕ್ಕಡ$_1$, ಕಕ್ಕಡೆ, ಕಕ್ಕಣೆ, ಕಕ್ಕರ$_2$ (ನಾ). (ಗರಗಸದಂತೆ ಬಾಯುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ಜವಮುಟಿದೊಂದು ಸೋಗೆನವಿಲೊಯ್ಯನೆ ಕರ್ಕಡೆ ಗಾಸಿಯಾಗಿ ಪಾಱುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೧); ಆದ್ದಿರ್ಡುವ ಕರ್ಕ್ಕಡೆ ಪಾಱುವ ಚಕ್ರಮೆಂದೊಡೆ (ಎಇ. XV, ೩೪೦-೧೨; 1071); ಜವನರವಾವು ಕೊಂಡುವೆನೆ ಕರ್ಕಡೆ ಕೊಂಡುವು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೧); ಮೋದುವ ಗದೆ ಪೊಯ್ವ ಬಾಳ್ ಬಿಡುವ ಕರ್ಕಡೆ (ಜಗವಿ. ೭-೫೯); ಜಯಶ್ರೀ ರಮಣಿಯ ಕೆಳದಿಯರ ಕೆಯ್ಯ ಕರ್ಕಡೆಗಳ ವೋಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೭೦). **ಕಕ್ಕಟ$_1$**: ಕುಂತದಲುಲಿದು ತಿವಿದರು ಮುಟ್ಟವಿಸಿ ಕಕ್ಕಟ ಕಠಾರಿ ಕರಾಳಭೂಜದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೨೦). **ಕಕ್ಕಟೆ**: ಚಕ್ರಮುಗ್ರ ಖಡ್ಗಾಯುಧಪಾವ್ದಾರ್ಂತೂಪ್ಪಿರ್ಡುವ ಕಕ್ಕಟಿಯೆಂಬವೊಲಿರ್ದಪರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨೦-೮೮; 1175). **ಕಕ್ಕಡ$_1$**: ಕಕ್ಕಡ... ಜವದಾಡೆಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨); ಕಠಾರಿ ಕಕ್ಕಡ ಪರಶು ಮುಖ್ಯಾಯುಧಂಗಳಿಂ ಭಾರಿಯಾಹವಮಾಯ್ತು (ಚೆಬಪು. ೨೪-೫). **ಕಕ್ಕಡೆ**: ತೊಳಗುವ ಬಾಳ್ ತಬಿತ್ತಱಿಪ ಕಕ್ಕಡೆ ಬುಂಭುಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ದು ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಪಂಚರಾಯುಧಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೬); ಕವಿದಿಸುವಂಬು ಪಾರ್ದಿಸುವ ಕಕ್ಕಡೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೭೪); ಕಕ್ಕಡೆಯ ಕುಂತದ ಪಿಂಡಿವಾಳದ ಕಡುಗಲಿಗಳುಱೆ ಮುಗ್ಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೪-೩೮); ಕಕ್ಕಡೆಗಳಿಂ ಕೈಯಿಟ್ಟಯಿಂದಿಟ್ಟು (ಚಿಕವಿ. ೨-೪೭). **ಕಕ್ಕಣೆ**: ಕಡಿತಲೆ ಕರಗಸ ಕತ್ತಿಗೆ ಕೊಂತಂ ಕಕ್ಕಣೆ ಕಡುಸೆಲ್ಲೆಹಬಲ್ಲೆಹ (ವೀರೇಚ. ೨-೩೧). **ಕಕ್ಕರ$_2$**: ವರ ಕೃಪಾಣದಿ ಕೆಲಬರನು ಕಕ್ಕರದಿ ಕೆಲಬರ ಭಿಂಡಿವಾಳದಿ ತಱಿದನಾ ಸುಕುಮಾರಂ (ಜೀವಂಚ. ೯-೩೩).
[ದೇ. ? ‖ ಮಲ. ಕಕ್ಕಡ= ಕಠಾರಿ. / ಸಂ. ಕರ್ಕಶ= ಖಡ್ಗ]

ಕರ್ಕರ$_1$ (ಗು). ೧. ಬಿರುಸಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. (ರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ) ಒಂದು ದೋಷ: ಕರ್ಕರವೆಂಬ ದೋಷಮದುಯೆಂತು ರುಜೆಯುಂಟನಿತ ಪುಟ್ಟಿಸಲು ಬಲುದದು ಮುಂತೆ ಪುಟ್ಟಿ ದೋಷಸಸಿನಕೆ ಫಲವು ದೋಷಗಳುಮೆರಡು ತಾನಿರದಿರ್ಪುದು (ರತ್ನಶಾ. ೬-೯).
[ಸಂ.]

ಕರ್ಕರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಲಪಕ್ಷಿ: "ಕಾರಂಡವಃ, ಕಾದಂಬಕಃ, ಕ್ರಕರಃ - ಈ ೩ ಕರ್ಕರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೨-೧೦೦); ಹಾರಿ ನಲಿಹ ಸೋಗೆನವಿಲು ಪುರಡಿ ಗವುಜ ಕರ್ಕರ ಲಾವುಗೆ ಗುಬ್ಬಿ ಅರಣ್ಯದೊಳು (ನಿಜಸಾಂ. ೫೯). [< ಸಂ. ಕ್ರಕರ]

ಕರ್ಕರಿ (ನಾ). ೧. ತಳದಲ್ಲಿ ಜಾಲರಿಯಂತೆ ರಂಧ್ರಗಳುಳ್ಳ ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ: "ಕರ್ಕರಿಯು [ಪಾಠಾಂ. ಕರಕಂ] ಕರಗವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತೀವಾದ್ಯ (?): ಸುರುಚಿರದ ಕರ್ಕರಿಯ ಶಾಂಕರಿಯ ಭಕ್ಷಿಣಿಯ ವಿಭ್ರಮಗಳನ್ನು ಪಿಡಿದು ತರಹರಿಸಿ ರೇಚಕಂ ಪೂರಕಂ ಕುಂಭಕದಿ ಬೆರೆದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩೫-೪೯).
[ಸಂ. ಕರ್ಕರೀ]

ಕರ್ಕರೇಟು (ನಾ). = ಕರೇಟು (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕರೋಗ (ನಾ). ಏಡಿ ಹುಣ್ಣಿನ ರೋಗ; ಅರ್ಬುದರೋಗ; ಕ್ಯಾನ್ಸರು. [ಕರ್ಕ$_2$+ ರೋಗ]

ಕರ್ಕಲಗಿಡ (ನಾ). ಹಳದಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪೊದೆ (ಕಿ). [ಕರ್ಕಲ ? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕರ್ಕಲು (ನಾ). ಕರಿದ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಕಾಯ್ಲೆಯವರು ಇರುವ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಲು ಗಿರ್ಕಲು ಮಾಡಬಾರದು (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೧೮೯).
[ಕರಿ$_1$ + -ಕಲು$_2$ (< -ಕಲ್$_4$)]

ಕರ್ಕವಾಡ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ೨. ಕರ್ಕವಾಡವೆಂಬ ಊರಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ಸೀರೆ: ಭುವನಕೋಶದ ಸೀರೆ ಶುಭ್ರಪಟ್ಟಾವೊಳಿ ನವರಂಗವು ಕರ್ಕವಾಡ (ಅನುಸಾಂ. ೪–೨೩); ನಿಂಬೆಯ ಕಾಯ ಪೊಪ್ಪುಳಿ ಕರ್ಕವಾಡಗಳೆಂಬ ಸೀರೆಗಳೊಪ್ಪಿ ಮೆಜಿಯೆ (ಅನುಸಾಂ. ೪–೧೯). [?]

ಕರ್ಕವೃತ್ತ (ನಾ). = ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತ: ವಿಷುವವೃತ್ತದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ ಉತ್ತರಕ್ಕೂ ೨೩½ ಅಂಶಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ವರ್ತುಲಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವರು; ಅವುಗಳಿಗೆ ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಕರವೃತ್ತವೆಂತಲೂ ಕರ್ಕವೃತ್ತವೆಂತಲೂ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೬೦). 'ಮಕರವೃತ್ತ' ಪರಾ. [ಕರ್ಕ$_{3}$ + ವೃತ್ತ]

ಕರ್ಕಶ (ಗು). ೧. ಬಿರುಸಾದ; ಕಠಿಣವಾದ; ನಿಷ್ಠುರವಾದ: ಘುಟದಲ್ಲಿ ವೈಭವ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರೋಧ ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶ ಇಂತೀ ನಿಹಿತಾಚಾರಂಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦–೩೭); ನಿನ್ನ ಪದತಳಕ್ಕೆ ಕೆಂದಾವರೆ ಕರ್ಕಶಂ (ನಂಬಿರ. ೧೪–೧೯); ನುಡಿಗಳು ಕಿವಿಗೆ ಕರ್ಕಶವೀಗಲಾದೊಡೆ ಮುಂದೆ ಲೇಸು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೮). (ನಾ). ೨. ಯಮ. ೩. ಎಲಹುರಿ ಅಥವಾ ಎಲಹೂಲಿಮರ: "ಎಲಹುರಿಯ ಕರ್ಕಶಂ ಕತಕವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಶಕಾರಿ (ನಾ). ಕಠೋರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವವನು: ಸುತ್ತಲು ಚಾರಿವರಿದನು ಕದನಲಂಪಟ ವೈರಿ ಕರ್ಕಶಕಾರಿ ಕಪಿಗಳ ಮಾರಿ ಇಂದ್ರಾರಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮–೫೨). [< ಸಂ. ಕರ್ಕಶಕಾರಿನ್]

ಕರ್ಕಶಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಿರುಸಾಗು; ಕಠೋರವಾಗು; ನಿಷ್ಠುರವಾಗು: ನೆಲೆಯ ಕಂಡಿಹೆನೆಂದು ಆವಾವ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶಗೊಂಬವಂಗೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿ ಎಂಬ ಭಾವ ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೯–೩೧೨); ಕಾಮ ನೀ ಬಹಳ ಕರ್ಕಶಗೊಂಡು ಬಂದುದೇಕೆ (ಮೋಹತ. ೭–೨೨). [ಕರ್ಕಶ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕರ್ಕಶತೆ (ನಾ). ಬಿರುಸು; ಕಠೋರತೆ: ಕರ್ವುನಕ್ಕಿಟ್ಟಳಮುಪ್ಪ ಕರ್ಕಶತೆಯೆತ್ತಿದ ಕೆಚ್ಚಿನ ಡಂಗೆ ಭೀತಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ ಬಂದು ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳಿರ್ದನದೊರ್ವನಡುರ್ತು ಜಟ್ಟಿಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೭೦); ನೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ ಇತ್ತು; ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶತೆಯಿತ್ತು (ಕೊತಕಾ. ೫೪). [ಸಂ. ಕರ್ಕಶತಾ]

ಕರ್ಕಶಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕರ್ಕಶಗೊಳ್ಳು; ಬಿರುಸಾಗು: "ಕಡ್ಡತೀತಿ – ಕರ್ಕಶಯಿಸಿದಪುದೆಂಬುದು" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೩). [ಕರ್ಕಶ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕರ್ಕಶಯೌವನ (ನಾ). = ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನ: "ಕರ್ಕಶಯೌವನ – ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನ" (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕರ್ಕಶ + ಯೌವನ]

ಕರ್ಕಶಲೋಮ (ನಾ). ಒರಟು ಕೂದಲುಳ್ಳವನು: ನಿಡಿಯಂ ಕರ್ಕಶಲೋಮಂ . . . ಘುಟಪ್ರೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೭–೧೧). [ಕರ್ಕಶ + ಲೋಮ]

ಕರ್ಕಶವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಠಿನವಾಗು; ಬಿರುಸಾಗು: ಉಪ್ಪಿನ ಕಡಲ ತಡಿಯಲಿ ಪುಟ್ಟಿ ಕರ್ಕಶವಡೆದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳನೊಡಲಲಿ ಧರಿಸುವುದನುಳಿದು (ಬಸಪು. ೧೨–೧೯); ಕೆಂಪಡರ್ದ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ ಕರ್ಕಶವಡೆದ ವದನದ . . . ರಕ್ಕಸಸೇನೆ ನಿಂದುದು (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೧೭). [ಕರ್ಕಶ + ಪಡೆ$_{1}$]

ಕರ್ಕಶವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕಠಿಣತೆ. ೨. ಕ್ರೂರಸ್ವಭಾವ ೧, ೨: ಕುಚಾಸನ್ನತೆ ನಿನ್ನ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಗೆ ಕರ್ಕಶವೃತ್ತಿಯನಿತ್ತುದಾಗದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೪); ವಚನದೊಳಿಲ್ಲ ಪೆರ್ಮೆಲೆಯೊಳಲ್ಲದೆ ಕರ್ಕಶವೃತ್ತಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೧೦೯). [ಕರ್ಕಶ + ವೃತ್ತಿ]

ಕರ್ಕಶಾಂಗ (ನಾ). ಕಠಿನ ದೇಹ; ಬಿರುಸು ಮೈ: ಎಲೆಗೆ ಕಲುಮೈಯಾದೆ ಕಡುಗೋಮಲತೆಯೆತ್ತಲು ಕರ್ಕಶಾಂಗದ ಬಲುಹಿದೆತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೮೭). [ಕರ್ಕಶ + ಅಂಗ$_{2}$]

ಕರ್ಕಸ 'ಕಕ್ಕಸ' ನೋ.

ಕರ್ಕಸ್ಸೈಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು: "ಕೃ(ಕೃ)ತ್ರಿಮಃ – ಅಟ್ಟುಪ್ಪು, ಚೀನಗರ್ಪುರ, ಕರ್ಕಸ್ಸೈಲ" (ಓಷಧಿ. ೩೮). [?]

ಕರ್ಕಳ (ನಾ). ಬಿಳಿ ಕುದುರೆ: "ತುರಗವರ್ಣಂ ಬಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕಳನಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೮೧–೧೪). [< ಸಂ. ಕರ್ಕರ]

ಕರ್ಕಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೫–೧೧೦೯). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಾಟಕಶೃಂಗಿ (ನಾ). = ಕರ್ಕಟಕಶೃಂಗಿ: "ಷಟ್ಪದಿಕ–ಕರ್ಕಾಟಕ ಶೃಂಗಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೭೩); ತಕ್ಕೋಲ, ಜಾಜಿಕಾಯಿ, ಮೆಂಥ್ಯ, ಕರ್ಕಾಟಕಶೃಂಗಿ . . . ಇವಿಷ್ಟನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದು ವರಹ ತೂಕವ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೫೫). [ಕರ್ಕಾಟಕ + ಶೃಂಗಿ]

ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತ (ನಾ). [ಭೂಗೋಳ] ಭೂಗೋಲದ ಮೇಲೆ ಸಮಭಾಜಕ ವೃತ್ತದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೂರೂವರೆ ಅಕ್ಷಾಂಶಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಭಾವಿಸಲಾಗುವ ರೇಖೆ: ವಿಷುವದ್ರೇಖೆಗೆ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರೂವರೆ ಅಕ್ಷಾಂಶಭಾಗಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ (ಸುಮಾರು ೧೬೨೧½ ಮೈಲು) ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತವೂ . . . ಇವೆ (ಭೂಗೋಳ. ೮). 'ಮಕರ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತ' ಪರಾ. [ಕರ್ಕಾಟಕ + ಸಂಕ್ರಾಂತಿ + ವೃತ್ತ]

ಕರ್ಕಾಟಿಶೃಂಗಿ (ನಾ). = ಕರ್ಕಟಕ ಶೃಂಗಿ: "ಕುರುಟಗೆಗೆ ಕರ್ಕಾಟಶೃಂಗಿಯೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦); ದುಸ್ತಾಪಚತ್ವ, ಕರ್ಕಾಟಿಶೃಂಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬೨–೧೨೫೬). [ಕರ್ಕಾಟ$_{0}$ + ಶೃಂಗಿ]

ಕರ್ಕಾರು (ನಾ). ಕುಂಬಳದ ಬಳ್ಳಿ, —ಕಾಯಿ: "ಕ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ರ್ಕಾರು ಕೂಷ್ಮಾಂಡವೆನೆ ಕುಂಬಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೬). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಿ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: (ಮೈಔಗಿ. ೧೯–೩೫೩). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. [?]

ಕರ್ಕಿ$_{2}$ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕರ್ಕರಾಶಿ: ದಿನನಾಥಂ ಮೇಷದೊಳ್ ಶೀತರುಚಿ ವೃಷಭದೊಳ್. . . ಧಿಷಣಂ ಕರ್ಕಿಯೊಳ್ ಸಂತಮಿಂತಿರ್ಪಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೨೬); ದಿನನಾಥಂ . . . ನಿಲೆ ಕರ್ಕಿಯೊಳ್ ಪರಜನಪ್ರೇಷ್ಯಂ ಖಳಂ ದ್ರವ್ಯಹೀನನತಿಕ್ಲೇಶ ಪಥಶ್ರಮಾಕುಲನೆನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೭–೧೫). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಿಸೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಜಾವನಿಗಾಲೆ, ಸಣ್ಣಸಲ್ಲೆ, ಕಾಯೋರಿ, ಕರ್ಕಿಸೆಲ್ಲಿ, ಕಾಡುಪತಂಗ (ಮೈಔಗಿ. ೪೦–೭೯೯). [?]

ಕರ್ಕೇತನ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ರತ್ನ: ಪದ್ಮರಾಗ ಪುಷ್ಯರಾಗ ಸಸ್ಯ ಕರ್ಕೇತನ ಇಂದ್ರನೀಲಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಅನರ್ಘ್ಯನುಪ್ಪ ಕಂಕಣಂಗಳುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೮–೧೪); ಪವಳದೆಸೆವ ಕಂಬಂ ಕರ್ಕೇತನದ ತೊಲೆ ಪೊನ್ನ ಪೊಸಜಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೮); ಇಂದ್ರನೀಲದ ಭದ್ರದೊಳಂ ಕರ್ಕೇತನದ ಜಾಳರಿಗೆಯೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೪ ವ); ತೋರ್ಕೆವೆತ್ತ ಕರ್ಕೇತನದ ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳೊಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೩೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕೊರ್ಣಂಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಕ್ರೌಂಚ (ಶ). [< ಕರಿದು + ಕೊಂಚೆ$_4$]

ಕರ್ಕೊರ್ಣಳೆ, ಕರ್ಕೊರ್ಣಳಿ, ಕರ್ಕೊರ್ಣೀಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧದ ಮರ; ಆ ಮರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: ಅಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ದು ಕಾಳಾಗರು ಕರ್ಕೊರ್ಣಳ ಜಾತೀಫಲ . . . ಕುಂದುರುಷ್ಕಾದಿ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಸಹಿತನಾಗಿ (ಅಜಿಪು. ೪-೭೦ವ). **ಕರ್ಕೊರ್ಣಳಿ**: ಸಿರಿಸಂ ಪದಿಂಬು ಕರ್ಮರ್ಣರಬೆರಸು ಪಿಂಡೆ ಸಕ ಕರ್ಕೊರ್ಣಳಿ ತಿಲಕಂ ಬಿಲುವರ ನಿರುಪಂ ಬೀಡೆ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧-೩೪). **ಕರ್ಕೊರ್ಣೀಲ**: (ಶ). [< ಸಂ. ಕಕ್ಕೋಲ]

ಕರ್ಕೊರ್ಣಳಿ 'ಕರ್ಕೊರ್ಣಳ' ನೋ.

ಕರ್ಕೊರ್ಣೀಟೆ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಮಹಾಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. (ಆಲಂ) "ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ" (ಗಂಗಾಮು. ೭೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕೊರ್ಣೀಟಕ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಕೊರ್ಣೀಟ೧: ಆರಿದರಿದು ಕಾಯಲ್ಕೆ ಬಳಿಕೀ ಪುರಗವಿದು ಕರ್ಕೊರ್ಣೀಟಕನ ಬಗೆ (ಬಸಪು. ೪೬-೩೩); ಗುಳಿಕ ತಕ್ಷಕ ಶಂಖ ಕರ್ಕೊರ್ಣೀಟಕಾದಿ ಫಣಿಗಳ ತಂಡದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೩೨). ೨. ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮಯೂರನಾಡಿ . . . ಕರ್ಕೊರ್ಣೀಟಕನಾಡಿ, ಸಮರನಾಡಿ, ಸಂತೋಷನಾಡಿ – ಇಂತೀ ನಾಡಿಗಳೊಳಗಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ (ಶರಜ. ೪೮೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕೊರ್ಣೀಟಕಿ (ನಾ). ಹಾಗಲ ಬಳ್ಳಿ: "ಹಾಗಲು ಪೀತಪುಷ್ಪ ಕರ್ಕೊರ್ಣೀಟಕಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೪). [?]

ಕರ್ಕೊರ್ಣೀಲ 'ಕರ್ಕೊರ್ಣಳ' ನೋ.

ಕರ್ಕೊರ್ಣೀಲಕ (ನಾ).=ಕರ್ಕೊರ್ಣಳ (ನಾಚಿರಾ. ಶ). [<ಸಂ. ಕಕ್ಕೋಲಕ]

ಕರ್ಗಂಟಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಹಸು; ಕರಿಯಾವು: ಬೆಳ್ದಾವರೆ, ಕರ್ಗಂಟಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). [< ಕರಿದು + ಗಂಟಿ$_1$]

ಕರ್ಗಂಡ 'ಕರ್ಕಂಡ' ನೋ.

ಕರ್ಗಡ 'ಕರ್ಕಂಡ' ನೋ.

ಕರ್ಗತ್ತಲೆ 'ಕರ್ಗಟ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕರ್ಗನೆ, ಕಗ್ಗನೆ, ಕಱ್ಗನೆ (ಅ). ಕಪ್ಪಗೆ; ಕರ್‍ರಗೆ: ಕರ್ಗನೆ ಕರ್ಗಿದ ಸಮದ ಗಜಘಟಾಟೋಪದ ನಡುವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೫ ವ); ಕಾಮನ ಸುಟ್ಟ ಕಾಡಿದೆನೆ ಕರ್ಗನೆ ಕನಿತುದು ಮಲದ ಮಸಿಯು ಮಣಕದಿನಂಗಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೮೬); ಆಶಾಮಂಡಲಂ ಕರ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಱ್ಗ]ನೆ ಕನಿಯೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೨೯). **ಕಗ್ಗನೆ**: ನಿನ್ನ ಕಾವಿಗೆ ಕರಗಿ ಹೋಗುವದು ಕಗ್ಗನೇ ಸ್ನೇಹಲತೆ ಸಾಕು ಸರಿ (ಕರ್ನಾಕ. ೪೧೭). △ **ಕಱ್ಗನೆ**: ಅಡರ್ದತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚಂ ತಳೆದಾಶಾಮಂಡಲಂ ಕಱ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಗ]ನೆ ಕನಿಯೆ ಜಳಸ್ಫೀತ ಜೀಮೂತ ಜಾತಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೪). [ಕರ್ಗು೯$_1$ + -ಅನೆ$_1$]

ಕರ್ಗಲ್, ಕರ್ಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಕಲ್ಲು: ಕರ್ಗಲ್ಮಾರದುಸಲ್ಲು ಪೆರಿಯ ಆಲ ××× ವಾರಿ ಮರಳ್ಪಣುಸೆ (ಎಕ. II, ೩೫-೬; ಸು. 800); ಬಸ್ದು ಕಗ್ಗರ್ಗಲ್ಲ ವೊಱಡಿಯುತ್ತರಸ್ಯಾನ್ ದಿಶಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೯, ೧೦-೭೧; 900); ಕರ್ಗಲ್ಲೆನಿತು ಬೆಳ್ಪಾದೊಡಂ ಬೆಲೆಗೆಯ್ಯುಮೇ ರತ್ನಮಾದೊಡೆ ಬೆಲೆಗೆಯ್ಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೫). **ಕಗ್ಗರ್ಗಲ್ಲು**: ಕಗ್ಗರ್ಗಲ್ಲು ಬಡಗಣ ಸೀಮೆ ಬಿಳಿಯ ಕಲ್ಲುಂ ಮೂಡಣ ಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೫-೫೧; 1029). [< ಕರಿದು + ಕಲ್$_3$]

ಕರ್ಗಲ್ಲಾಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಕಗ್ಗರ್ಗಲ್ಲಾಱದೆ ಆನೆಗಲ್ಲೆ ಕವಮ್ಮಾರ್‌ಕೊಱ್ತಲೆಯ ಮುದುವುಣುಸೆ ಮಾಳ್ದಿಯುಳ್ ಕೂಡಿತ್ತು ಸೀಮೆ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೩; 733). [ಕಗ್ಗರ್ಗಲ್ + ?]

ಕರ್ಗಲ್ಲು 'ಕರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ 'ಕರ್ಗಟ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕರ್ಗಟ್ತಲೆ, ಕಗ್ಗತ್ತಲ್, ಕಗ್ಗತ್ತಲು, ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ, ಕರ್ಗತ್ತಲೆ, ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ, ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕತ್ತಲೆ; ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಗಾಢಾಂಧಕಾರ. **ಕಗ್ಗತ್ತಲ್**: ಲೆಕ್ಕಿಸದೇನಸು ನುಗ್ಗಿದ ನಾತನು ಕಗ್ಗತ್ತಲ್ಗಬ್ಬವ ಸೀಳಿ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೭೩-೬೯). **ಕಗ್ಗತ್ತಲು**: ಜಗವೆ ಕಗ್ಗತ್ತಲು ನನಗವಳಿಂದಿಲ್ಲದಿರಲು (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೦-೩೭); ಕಗ್ಗತ್ತಲಾದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಎಂತಹರಾದರೂ ಹೆದರುತ್ತಾರೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೬); ಈ ಕಗ್ಗತ್ತಲಲ್ಲಿ, ಈ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನೋಡಿದರೆ ದೋಣಿಗಳ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಕಿರಿಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಲಪಿಶಾಚಿಗಳು (ಆರ್ಯಕ. ೪೭). **ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ**: ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಬಲುಗಂಡಿಯಲಿ ಸಿಲುಕಿತು ಕಂಗಳಂಗವಣೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೬); ಕರೆದಳು ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಕೌಳಿಕವ (ಮೋಹತ. ೩೧-೧೨); ಭೂತಪಿಶಾಚಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಕೇಳದ ಮಕ್ಕಳು ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯೊಳಗೆ ಏಕೆ ಕಿರಿಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ? (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೭); ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಢನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕರಡಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹರಟುತ್ತಾನೆ (ಪುನರು. ೨೨೧). **ಕರ್ಗತ್ತಲೆ**: ಸವೆಯದ ಕರ್ಗತ್ತಲೆಯ ತುಂಬಿದಳು ಹುಣ್ಣಿವೆಯ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಕಿಡಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೯-೮). **ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ**: ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ]ಯಂ ಕಾಱುವ ಘನ ಮಾರ್ಗಣಮಂ ಬಿಡುವೆಂ (ಜಯಕಾ. ೭-೧೭). **ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ**: ಕಡುಮುನಿಸಂ ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ]ಯಂ ಕಾಱುವ ಘನಮಾರ್ಗಣಮಂ ಬಿಡುವೆಂ (ಜಯಕಾ. ೭-೧೭); ಅಳುಂಬಮಾದ ಕಳ್ಗತ್ತಲೆಯೊಳ್ (ಯಾದವ. ೩-೭೧ ವ). [< ಕರಿದು + ಕಱ್ತಲೆ]

ಕರ್ಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಗ್ಗಾರ್ಮುಣ್ಡರ ಕಲ್ಲಮನೂಗ್ಗಾರ್ಮು[ಣ್ಡಗೆ]ಯ್ಯೆ (ಕಇ. I, ೧೪-೫; ಸು. 866). [< ಕರಿದು + ಗಾಮುಂಡ]

ಕರ್ಗು೯$_1$, ಕಂಗು$_1$, ಕಗ್ಗು$_1$, ಕರುಗು$_1$, ಕಳ್ಗು, ಕಱ್ಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಂದು; ಕಪ್ಪಾಗು; ಕಪ್ಪಿಡು: ಪಯೋಧರಂಗಳ ತುದಿ ಕರ್ಗಿ ತೋಱತು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೬೦ ಶೂದ್ರಕ); ಕರ್ಗಿದ ಕುರುಳ್ ಕೊಂಕಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೪); ತೆರಳ್ದ ಮೊಗಂ ಕರ್ಗಿದ ಬಾಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೪); ಮುಗಿಲ್ ಕರ್ಗಿಕೊಂಡಿರ್ಪೊರ್ಡಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೬೧). **ಕಂಗು$_1$**: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಕಗ್ಗು$_1$**: ಮೊಗಮೆಲ್ಲಂ ಕರಿಂಕುವರಿದಂತೆ ಕಗ್ಗಿಯುಂ ಕುಸಿಯ ತೆಗೆದ ತಲೆಯಂತೆ ಕುಂದೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೩೨ ಅಡಿಟ); ಕಬ್ಬುನದ ಕಗ್ಗಿದ ಬಿಟ್ಟನಮರ್ಕೆವೆತ್ತ. ಕತ್ತಳಮೆನಿಸಿತ್ತು ಪುತ್ತ್ರಗಳ ಮೆಯ್ಯ ಮಲಂ ಮಲಧಾರಿದೇವರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೯-೧೨; 1093); ಆ ಸಿಂಗ ದುರುರವಕೊಡಲುಬ್ಬಿ ಬಿರಿಯಲು ವಾಸುಗಿಗಟ್ಟ ಕೊಳ್ಮಱದು ಘಾಸಿಯಾಗುತಲಾನೆ. ಮೊಗದ ಕಗ್ಗಿದ್ದ ಕೈಲಾಸದ ಗುಹೆಯನೆಯ್ದಿದುದು (ವರ್ಧಜ. ೪-೩೬). **ಕರುಗು$_1$**: ಆರು ನೀವೀ ಕರುಗಿ ಮೊರೆಯುವ ನೀರ ಕಾಯಲ ಹಾಯುವವರು (ಇಂಗೀತ. ೬೬-೫). △ **ಕಳ್ಗು**: ಆದಿರ್ವಪುರ್ವಿನಿಂದಲೂ ಕಳ್ಗಿದ ಮೋಱಯಿಂದಲೂ ಅಬ್ಬರಿಸುತ (ಕಗವಿ. ೯೫-೫). △ **ಕಱ್ಗು$_1$**: "ಕಱ್ಗು – ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯೇ (ಕಪ್ಪಾಗು)" (ಶಮಧಾ); ಅಲ್ಲಿಯ ಮಹಾನಾಗಂಗಳ್ ವಿಷಂ ಬೆರಸು ಸುಯ್ದ ಸುಯ್ಯ ಪೊಗೆಯೊಳಂ ಕಱ್ಗಿದ ಮೆಯ್ಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ ೫-೧೦೩ವ); ಕುವಲಯ ವನರುಚಿಯಿಂ ಜಾಹ್ನವಿಯ ಜಳಂ ಕರಮೆ ಕಱ್ಗಿ ತೋಱದಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೯); ನೆರೆದ ಮುಗಿಲ್ ಕಲಕುವುದನೀಕ್ಷಿಸಿ ತಮ್ಮ ಮನಂ ಕಲಂಕಿ ಕಱ್ಗಿರೆ (ಜಗವಿ. ೪-೯).

ಕರ್ಗಿಕೊಳ್ = ಬಾಡು; ಕಪ್ಪಿಡು; ಕಂಗು: ಉಮ್ಮಳಿಸಿದವೊಲ್ ಕರ್ಗಿಕೊಂಡುವವಱ ಮೊಗಂಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೨೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರುಕ್ಕು; ಮಲ. ಕರಿಕ್ಕ; ತೆಲು. ಕಗ್ಗು, ಕ್ರಾಗು]

ಕರ್ಗು$_2$ (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ ; "ಕರ್ಪು" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೩೪)
[< ಕರ್ಗು$_1$]

ಕರ್ಗುಡಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕುಡಿ; ಕರಿಕಾದ (ದೀಪದ) ಕುಡಿ: ಹೂವಿನ ಮುಗುಳರಳ್ದುವು ಕರ್ಗುಡಿಯಾಯ್ತು ದೀವಿಗೆ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳಂದ (ಗೋಮುಟೀ. ೧೩-೩೮). [< ಕರಿದು + ಕುಡಿ$_1$]

ಕರ್ಗುಡಿಗತ್ತಲೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ: ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ಕರ್ಗುಡಿಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲಾಗದು (ರೂಢಿ).
[ಕರ್ಗುಡಿ$_0$ + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಱ್ತಲೆ)]

ಕರ್ಗುಡಿವಡು (ಕ್ರಿ). ಕರಿಯ ಕುಡಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; (ದೀಪದ) ಕುಡಿ ಕಪ್ಪಾಗು, —ಕರಿಕಾಗು: ಮೆಯ್ಯರಿಸಿನಂ ಕಂಪೋಡಿಱೆ ಬೆಂದ ದೀಪಿಕೆಯುಂ ಕರ್ಗುಡಿವಟ್ಟುದೆನ್ನಿನಿಯನಿನ್ನುಂ ಬಾರನೇಕೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೪೮). [ಕರ್ಗುಡಿ + ಪಡು$_1$]

ಕರ್ಗುಱುಕೆ, ಕಗ್ಗುಱುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಅಥವಾ ಪಾಳ್ಯದ ಹೆಸರು (?): ಕೋಟೆಯ ನೈರಿತ್ಯದ ಕರ್ಗುಱುಕೆಯ ತೆಂಕಲು ಬಿಟ್ಟ [ದು]ಕೆಯಿಮತ್ತರು ೨೬೦ (ಸೌಇಇ. VIII, ೩೬೪-೧೯; 1099). ಕಗ್ಗುಱುಕೆ: ಊರಿಂ ಮೂಡಣ ಕಗ್ಗುಱುಕೆಯಿಂ ಮೂಡಲು ಮತ್ತಱು ಮೂಱು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೫೮; 1147).
[< ಕರಿದು + ಕುಱುಕೆ$_2$ (< ಕುಱುಕಿ)]

ಕರ್ಗೆಂಪು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪು; ದಟ್ಟ ಕೆಂಪು: ಈಮೇಗಯ್ಯಗಂಡದುಪ್ಪುಳೂ ಕರ್ಗೆಂಪಿನ ಬೀರವಣ್ಣ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೨-೧೫). [< ಕರಿದು + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕರ್ಗೆರೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಗೆರೆ; ಕಪ್ಪಾದ ರೇಖೆ: ಕಾಮೋಜ ಪಿಡಿದ ಸೂತ್ರದ ಕರ್ಗೆಱೆ[ರೆ]ಯೆನೆ ರೋಮಾಳಿ ನಸು ಪರ್ಬಿ ತೊಡಲ (ಮೋಹತ. ೨೩-೨೧). [< ಕರಿದು + ಗೆರೆ]

ಕರ್ಗೆಱೆ, ಕಗ್ಗೆರೆ, ಕಗ್ಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತೆಙ್ಕಣ ಕಡೆಗೋಡೋಡಂ ನಿಱಿಸಿದ ಕಲ್ಲಿನಮನ್ತೆ ಪಾಯೆ ಕನ್ನಲ್ಲಿಯದ ಕರ್ಗ್ಗೆಱೆಯ ಸೀಮೆಯೆ ಸೀಮೆಯಾಗಿ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೨೬೯-೯೪; 904). ಕಗ್ಗೆರೆ: ಕಗ್ಗೆರೆಯ ತೋಟದ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಗ್ರಾಮದ ಶಿಲಾಶಾಸನದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ (ಎಕ. XII, ಕುಣಿಗ. ೪೬-೧೧; 1664). ಕಗ್ಗೆಱೆ: ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಿಂ ಬಿಟ್ಟನಪ್ರತಿಮಲ್ಲಂ ಸವಣೇಱಬೆಕ್ಕ ಕಗ್ಗೆಱೆಯುಮಂ ಕಲ್ಪಾನ್ತರಂ ಸಲ್ವಿನಂ (ಎಕ. II, ೨೪೦-೪೧; ಸು. 1175); ನಿರಂಜನ ಗಣೇಶ್ವರಂ ಹರುಷದಿಂದೊಗೆದು ಸಿದ್ಧೇಶನಾಮವನಾಂತು ಕಗ್ಗೆಱೆಯ ತೋಂಟಕೈದಿ (ಚೆಬಪು. ೬೩-೪೪); ಕಗ್ಗೆಱೆಯ ಪುತ್ತದಲಿ ಸ್ವರ್ಗವಱೆಯಲು ನೆಲಸಿ (ಮಡಿಕ್ಯಾ. IV, ೧೦೧೪ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ತ್ರಿವಿದಿ). [< ಕರಿದು + ಕೆಱೆ]

ಕರ್ಗೊತ್ತಿಗೂಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೂಡಯ್ಯಾಡಿಲ ಪೆರ್ವ್ವಳ್ಳಮೇ ತೆಂಕಯ್ಯಗೊರ್ತ್ತಿಗೂಡಲ ಪಳ್ಳಮೇ ಪಡುವಾಯ್ ಪೆರ್ಗೊಲ್ಲಿಯೆ (ಎಕ. V, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೨೫; ಸು. 750). [?]

ಕರ್ಗೊರಳ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಕರ್ಗೊರಳನ ಭರ್ಗನ ಜಿತಸುಮನೋಮಾರ್ಗಣನಂ . . . ಪೊಗಳ್ದಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೨೨).
[< ಕರಿದು + ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + -ಅ$_7$]

ಕರ್ಗೊಳ್ಳಿ, ಕರಿಕೊಳ್ಳಿ, ಕರಿಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕರಿಕಾದ ಕೊಳ್ಳಿ; ಸುಟ್ಟು ಕಪ್ಪಾದ ಕೊಳ್ಳಿ: ಗುಹಂ ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟುದಂ ಶಕ್ತಿಯ ನೆಡೆಯೊಳ್ ಕರ್ಗೊಳ್ಳಿವೊಲ್ ಬೀೞೆ ದರ್ಪಂ ನೆಗಲ್ದೊಂಕಾರದಿಂ ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಕೆಡಪಿದಂ ಕೃಷ್ಣನಾಜ್ಞಾಸಮಗ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೪೧). ಕರಿಕೊಳ್ಳಿ: ಅಳಿಯಿದಿರ್ಗಲರಾಸಿ ಮೂಗುಗೋಗಿಲೆ ಕರಿಕೊಳ್ಳಿ ಕೆಂದಳಿರೆ ಕೇಸುರಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨೨). ಕರಿಗೊಳ್ಳಿ: ಬಿಸಿಲ ಬೆಂಕಿಯಿಂ ಪೊಗೆದೆಯ್ದೆ ತರುನಿಕರವುರಿದು ಕರಿಗೊಳ್ಳಿಯಂತೆ ಕಾಯ್ಪೇಱೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೨೭ ವ); ಗಳಗಳನೆ ಮುನ್ನ ಬೆಂದುಳಿದಿರ್ದ ಕರಿಗೊಳ್ಳಿಗಳನೆಲ್ಲವಂ ಸಿದುಗಿ ತಂದೊಟ್ಟ (ಹಚಕಾ. ೧೮-೩೫); ಆರೆಬೆಂದುಳಿದ ಕರಿಗೊಳ್ಳಿಯಂ ತಂದೊಡೆ (ಧರ್ಮಪ. ೮-೧೬ ವ). [< ಕರಿದು + ಕೊಳ್ಳಿ$_1$]

ಕರ್ಗೋಡಗ (ನಾ). "ಕರಿಯ ಮಂಗ, ಮುಸು, ಸಿಂಗಳೀಕ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಕರಿದು + ಕೋಡಗ]

ಕರ್ಚ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಕಾರವಾರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಚ ಯೆಂಬ ಜಾತಿಯನ್ನು (ಮೀನನ್ನು) ಕೊಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ (ಕಭಾಗ. ೬೭). [?]

ಕರ್ಚರೆ (ನಾ). "ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ): ನಡು ಮುರ ಬೆನ್ ಬಸಿಱು ತೊಳಕು ಕರ್ಜರೆ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಜಡೆ, ರ್ಜರೆ] ಮುಯ್ಯು ಮುಸುಂಬು ಮೂಗು . . . ಎಂಬೆಡೆಯನೆ ನಟ್ಟುವುರ್ಚಿದುವು ನೇರ್ದುವು ಸೀಳ್ದುವು ಪಾರ್ಥನಂಬುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೬). 'ಕರ್ಜಱೆ' ಪಠಾ. [?]

ಕರ್ಚಿ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಕರಿಬಣ್ಣದವಳು; ಕರಿಪಿ; ಕರಿಕಿ: ಅವ್ವ ಕರ್ಚಿ ಮಗಳು ಬಿಳ್ಚಿ, ಮಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗಳು ರತಿರಂಭೆ (ಗಾದೆ).
[< ಕರಿದು + -ಚಿ$_1$]

ಕರ್ಚಿ$_2$ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಲ್ಲದ್ದು; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಲ್ಲದ್ದು; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದದ್ದು; ನಿತ್ಯ ಉಪಯೋಗಿಸುವಂತಹುದು; ಚಿಲ್ಲರೆ.
ಕರ್ಚಿಯೆಲೆ = ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಎಲೆ. ೨. ಇಸ್ಪೀಟಾಟದಲ್ಲಿ ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಎಲೆ. ಕರ್ಚಿಅಡಕೆ = ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಡಕೆ.
[← ಮರಾ. ಖರ್ಚೀ]

ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರ್ಚಿಸು$_1$, ಕಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಡಿಸು: ಒಂದು ದಕ್ಕಂ ತಂದದಱೆರಡು ಕಡೆಯುಮಂ ತಾನಡಸಿ ಕರ್ಚಿ ನಡುವೆಯಾವೆಯಂ ಕರ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬-೧೫). ಕಚ್ಚಿಸು: ೧. ಮಹಾಸುರದ ಫಣಿಗಳಲಿ ಕಚ್ಚಿಸಿ (ಸಂಭಪ. ೧೬-೫೩). ೨. ಹಚ್ಚು; ಹೊತ್ತಿಸು: ಮೇಣದ ಬತ್ತಿಯನ್ನೂ ದೀಪದ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನೂ ಹೊರಗೆ ತೆಗೆದು ದೀಪವನ್ನು ಕಚ್ಚಿಸಿದನು (ಪಿಶಾಪ. ೧೨೩).
[ಕರ್ಚು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕರ್ಚಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ತೊಳೆಯಿಸು; ತೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪ್ರಿಯಸಖಿಯೆನಿಸಿದ ಮದಲೇಖೆಯೆಂಬಳಿಂ ನೃಪನ ಕಾಲ್ಗಳಂ ಕರ್ಚಿಸಿದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೪೬). [ಕರ್ಚು$_2$ (< ಕಱ್ಚು) + -ಇಸು$_3$]

ಕರ್ಚು$_1$, ಕಚ್ಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿ, —ಕಡಿ: "ಕರ್ಚು-ಖಾದನೇ, ಪ್ರಕ್ಷಾಲನೇ, ತಂಡುಲ ಪ್ರಕ್ಷಾಲಜಲೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ಕೊಲ್ಲೆಂ ಬಿಸುಡಾಯುಧಮಂ ಪುಲ್ಲಂ ಕರ್ಚೀಱು ಪುತ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೯); ಕೀೞಿಂ ಕರ್ಚಿ ದಿಂಡುಮುಗುೞ್ದು ಕೆಡೆವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೬ ವ); ನಿಚ್ಚಲೊಂದೊಂದು ಮೀನಂ ಕರ್ಚಿಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೮೪-೧೮); ಕೇದಗೆಯೆಸೞಸೞಿಂ ಕರ್ಚಿ ಪಾಱೆತ್ತೊ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೨೩). ೨. ಮುದ್ದಿಸು; ಚುಂಬಿಸು: ತೊಡೆಯನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ಕದಪಂ ಕರ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೪೧); ಕಪೋಲಮಂ ಕರ್ಚುವನುರ್ಕುವಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೨). ಕಚ್ಚು$_1$: ೧. ಕಳ್ಳಬೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲ್ ಬಾಯೊಳ್ ಬೆಚ್ಚಂತಿರೆ ಸತಿ ಶಶಿಯುಂ ಕಚ್ಚಿ ನೆಲಕ್ಕಿೞಿದ ರಾಹುವಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೩ ಶೂದ್ರಕ); ಮಾದೆಗನಂತೆ ಬಾರಿತ್ತುವರ್ ನಾಯಂತೆ ಕಚ್ಚಿ ತೆಗೆವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೬೩);

ಹುಳಿ ಕರಡಿಗಳು ಕಚ್ಚಿ ನೊಂದನೋ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೪). ೩. (ಆಲಂ) ಬಾಧೆಪಡು; ನೋಯು: ತಲೆಯು ಶೂಲೆ ಪಿರಿದಕ್ಕುಂ ಪುಬ್ಬ ಸಂಬಡುಗುಂ ಪೊಟ್ಟೆ ಕಚ್ಚುಗುಂ ಮೈ ನಿಗುರುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ.೧೩೨-೧೪). ೪.(ಆಲಂ) ಬಾಧಿಸು; ನೋವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು: ಅಲ್ಲಿ ಚಳಿಯು ಕಚ್ಚದು (ಅನಿಕೇ. ೧೬-೧೮). ೫. (ವೈಗೆ) ಅಂಟಿ ಸೋರು, — ಇಳಿ: ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಲಾಳಿಕೆಯಿಂದ ಹಾಕದಿದ್ದರೆ ಕಚ್ಚುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಚ್ಚು; ತುಳು. ತುಚ್ಚು; ಕೋಲಾ. ಪರ್ಜಿ. ಕಚ್; ಗಡಬ. ಕಚ್, ಕಸ್; ಗೊಂಡಿ. ಕಸ್‌ಖಾನಾ; ಕುಇ. ಕಚ್; ಕುವಿ. ಕಚಳಿ]

ಕರ್ಚು$_{2}$ 'ಕಚ್ಚು' ನೋ.

ಕರ್ಚು$_{3}$, ಕಚ್ಚು$_{3}$ (ನಾ). ೧. ತೊಳೆಯುವಿಕೆ; ಪ್ರಕ್ಷಾಲನ: ಸಟ್ಟಯಾಗ್ಗೆ ಸಾಸಿರ್ವರ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ ಕಾಲ್ಗರ್ಚ್ಚಿಗಿ ದಾನಂಗೊಂಡಂ (ಎಇ. XIX, ೨೧೯-೭; 1037). ೨. ಪಾದತೊಳೆದ ನೀರು; ಪಾದೋದಕ: "ಅಲುಂಬು ಕರ್ಚಿನ್ನೆ ಕಾಲಿನುದಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೩). ೩. ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು; ಕಲಗಚ್ಚು: "ಕರ್ಚು – ಖಾದನೇ, ಪ್ರಕ್ಷಾಲನೇ, ತಂಡುಲ ಪ್ರಕ್ಷಾಲಜಲೇ ಚ" (ಶಮಃಧಾ). ಕಚ್ಚು$_{3}$: ೩. ಅಮೃತವಳ್ಳಿ ಕೊಡಶಿಯ ಬಳಹು ಅಷ್ಟಮದುಕ ಇವಂ ಕಷಾಯ ಮಾಡಿ ಕೂಡಿ ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಚ್ಚಿಂದೆಜೆವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೯೫-೩); ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನು ಹಾಲು ದೊರೆಯದ ಮೂಲಕ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಚ್ಚನ್ನು ಕುಡಿದು ಕುಣಿದಾಡಿದಂತೆ (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೧೫); ಗುರು ಹಾಲು ಇಲ್ಲದ ಪಾಡಿಗೆ ಕಚ್ಚು ಕುಡಿಸಿದ (ಮೂಕಮ ೪೫). [< ಕರ್ಚು]

ಕರ್ಚು$_{4}$, ಖರ್ಚು (ನಾ). ವೆಚ್ಚ; ವ್ಯಯ: ಲಷ್ಕರಿನ ಕರ್ಚಿನ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಕಡೆಯಿಂದ ಐದು ಲಕ್ಷ ಡಂಗಾಳಿ ಅಕ್ಕಿ ಕೊಡಿಸಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೦); ಈ ಪಾದ್ರಿ ದಾರಿಯ ಕರ್ಚಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು . . . ಹೊರಟನು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೩); ಪ್ರಯಾಣದ ಕರ್ಚನ್ನು ಕೊಡಲು ನಮ್ಮ ಸಮಿತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೮೬). ಖರ್ಚು: ಅದರ ಖರ್ಚು ೪೦ ರೂಪಾಯಿ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೯೦-೫೨; 1700); ಅವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವವರ ಖರ್ಚನ್ನು ಫಿರ್ಯಾದಿಯೇ ವಹಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೧); ಆಲಸ್ಯದವನಿಗೆ ಎರಡು ಕೆಲಸ, ಲೋಭಿಗೆ ಮೂರು ಖರ್ಚು (ಗಾದೆ).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಖರ್ಚ್]

ಕರ್ಚುಂಗಲ್ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವ ಕಲ್ಲು; "ಸೂಜಿಗಲ್ಲು" (ಶಮದ. ಸ. ಅಡಿಟಿ): ಸುರ್ಕುಂಗುರುಳ್, ಕರ್ಚುಂಗಲ್, ಚುರ್ಚುಂಗೊಳ್ಳಿ (ಶಮದ. ಸ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕರ್ಚು$_{1}$ + ಕಲ್$_{3}$]

ಕರ್ಚುಂಗಲ್ಲ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವ ಕೆನ್ನೆ: ಸುರ್ಕುಂಗುರುಳ್, ಕರ್ಚುಂಗಲ್ಲಂ, ಚುರ್ಚುಂಗೊಳ್ಳಿ (ಶಮದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕರ್ಚು$_{1}$ + ಗಲ್ಲ$_{1}$]

ಕರ್ಚುನೀರ್, ಕಚ್ಚುನೀರು (ನಾ). ೧. ತೊಳೆದ ನೀರು; ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ ನೀರು: ಸಾಳಿಗ್ರಾಮದೊಂದು ಕರ್ಚುನೀರಿಂ ಪರಿಶುದ್ಧನಾದೊಡಲವಂ ಕಿಟ್ಟದಿರಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೦-೨೧). ಕಚ್ಚುನೀರು: ೨. ಕಲಗಚ್ಚು: ಅವುಗಳಿಗೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಅನ್ನವನ್ನು ಹುಳಿನೀರನ್ನು ಕಚ್ಚುನೀರನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿರಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯).

[ಕರ್ಚು$_{2}$ (< ಕಚ್ಚು) + ನೀರ್$_{1}$]

ಕರ್ಚುರ 'ಕಚ್ಚೂರ' ನೋ.

ಕರ್ಚೂರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಕಚೋರ. ೨. ಚಿನ್ನ; "ಭಂಗಾರ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೩). ೩. "ಅಂಬೀಹಳದಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಚೂರಕ (ನಾ). ೧. ಕಚೂರದ ಗಿಡ. ೨. ಅರಸಿನ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಜರಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: "ಪೀತಕಂದಂ – ಕರ್ಜರಿ ಗೆಡ್ಡೆ" (ಒಷಧಿ. ೯೯). [ಕರ್ಜರಿ$_{0}$ + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ$_{1}$)]

ಕರ್ಜಱಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ (?): ನಖದೊಳ್ ಸೂಜಿಯಂ ಪೆಟ್ಟಿಯುಂ ಜಾತಬೊಕ್ಕಣಂಗಟ್ಟಿಯುಂ ಕರ್ಜಱಿಯಸೂಜಿಯುಂ ಮೂಗಿಟ್ಟಿಱಿಯೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ವ). 'ಕರ್ಚರೆ' ಪರಾ. [?]

ಕರ್ಜಾಲಿ, ಕರಿಜಾಲಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಜಾಲಿ ಗಿಡ: ಗಂಟುತುಂಬೆ, ಕರ್ಜಾಲಿಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೫೦-೧೦೦೧). ಕರಿಜಾಲಿ: (+).

[< ಕರಿದು + ಜಾಲಿ$_{1}$]

ಕರ್ಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ನಡುನಡುವೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ . . . ಬೆಮ್ಮಾರಲ, ಕರ್ಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೊದೆಗಳು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ (ಮಲೆಮ. ೫೫೨). [?]

ಕರ್ಜಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರ್ಜಿಗಿ, ಕರಿಜಿಗಿ (ನಾ). ಹತ್ತಿಗಿಡಕ್ಕೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಕಾಡಿಗೆ ರೋಗ; ಜಿಗಿ ಅಂಟುವ ರೋಗ. ಕರಿಜಿಗಿ: ಕರಿಜಿಗಿ ಬಿದ್ದು ಈ ವರ್ಷದ ಹತ್ತಿ ಪೀಕು ಹಾಳಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [< ಕರಿದು + ಜಿಗಿ$_{4}$]

ಕರ್ಜೀರಿಗೆ 'ಕಡಜೀರಿಗೆ' ನೋ.

ಕರ್ಜೂರ, ಕಜೂರ, ಕಜ್ಜುರ, ಕಜ್ಜೂರ (ನಾ). ೧. ಖರ್ಜೂರವೃಕ್ಷ; ಉತ್ತುತ್ತೆಯ ಗಿಡ: ಬಾಚಿಯ ಕರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಳೆಯ ಕಮ್ಮರದ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೧); ತಡಸು ತಪಸಿ ಕುರಂಜಿ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಖ]ರ್ಜೂರ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೬). ೨. ಖರ್ಜೂರದ ಹಣ್ಣು; ಉತ್ತುತ್ತೆ. ಕಜೂರ: ೧. (+). ಕಜ್ಜುರ: ೧. ಕಜ್ಜುರ ಕಕ್ಕೆ ಕಡವ ಮೊಳಗು ನವಿಲ್ವಜ್ಜಿ ಗರಿಕೆ ಸಸಿ ನೇಸಜವೆಳಗಿಗೆ ವೆಜ್ಜಗೊಡದೆ ಬೆಳೆದಿರಲ್ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೪). ಕಜ್ಜೂರ: ೨. ನನಗೆ ಮತ್ತು ಪಚ್ಚಿಗೆ ಜೇನುತುಪ್ಪ ಕಜ್ಜೂರ ತರಿಸಿಕೊಟ್ಟನು (ಮೇದಿಮ. ೧೩೯). 'ಖರ್ಜೂರ' ಪರಾ.

[ಪ್ರಾ. ಖಜ್ಜೂರ (< ಸಂ. ಖರ್ಜೂರ)]

ಕರ್ಜೇಡಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಜೇಡಿಮಣ್ಣು: ಕುಶಾಗ್ರೀಯ ಬುದ್ಧಿಸಂಪತ್ತಿಯೆಂದು ಕರ್ಜೇಡಿಯ ಹೆಂಟೆಯನ್ನೇ ತಲೆಗೆ ತುರುಕಿರುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೮೯-೧೬). [< ಕರಿದು + ಜೇಡಿ]

ಕರ್ಣ$_{1}$ 'ಕರಣೆ$_{1}$' ನೋ.

ಕರ್ಣ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿ: "ಕರ್ಣಃ, ಶ್ರೋತ್ರಂ, . . . ಶ್ರವಣಂ – ಈ ೫ ಕಿವಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೬೨); ವಸುಕ್ಷೇಣನಾಲೋಕಾಂತಂಬರಮಳವಿ ಬಳೆಯೆ ಬಳದೆಸೆಕಮದೋರಂತೆ ಜನ[ಂಗಳ್] ಕರ್ಣೋಪಾಂತದೊಳೊಗೆದೆಸೆಯೆ ಕರ್ಣನೆಂಬನುಮಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೮). ೨. ಹಡಗಿನ ಚುಕ್ಕಾಣಿ. 'ಕರ್ಣಧಾರ' ಪರಾ. ೩. ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಕುಂತಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಗ: ನೆನೆಯದಿರಣ್ಣ ಭಾರತದೊಳಿಂ ಪೆಱರಾರುಮನೊಂದೆ ಚಿತ್ತದಿಂ ನೆನೆವೊಡೆ ಕರ್ಣನಂ ನೆನೆಯ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೬). ೪. (ಆಲಂ) ದಾನಶೂರ; ದಾನವೀರ. ೫. [ಗಣಿತ] ಬಹುಭುಜಾಕೃತಿಯ ಯಾವುದಾದರೂ ಎರಡು ಅಪಾರ್ಶ್ವಕೋನಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಸರಳರೇಖೆ; ಮೂಲೆಗೆರೆ: ಲಂಬಕೋಣ ತ್ರಿಕೋಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣದ ವರ್ಗವು ಬೇರೆ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವರೇಖೆಗಳ ವರ್ಗಗಳ ಮೊತ್ತಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿರುವುದು (ಭೂಮಿಅ. ೪೮); ಈ ನೇಯ್ಗೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇನೆಂದರೆ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಮೂಲೆಯವರೆಗೂ ಕಾಣುವ ಕರ್ಣ ಅಥವಾ ಗೆರೆ (ಗೃಹವಿ. ೭೪). ೬. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಯಮ ನಯನ ಕರ್ಣ ಕರ ಪದ ಯಮಳಾಂಘ್ರಿ . . . ಬಾಹು ಕಿವಿಗಳೆರಡಱ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೨). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಕಟುಕ (ಗು). ಕಿವಿಗೆ ಕಹಿಯಾದ; ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಠೋರವಾದ: ಅನಂತವೀರ್ಯನ ದೃಪ್ತೋದಾತ್ತ ಕರ್ಣಕಟುಕ ವಚೋನಿಚಯ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ ನೆಜನನುರ್ಚೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೨ ವ).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ಕಟುಕ$_1$ (< ಕಡಿಕ್ಕ$_3$)]

ಕರ್ಣಕಠೋರ (ನಾ). ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಠೋರವಾದುದು : ಕದನಕ್ಕೆ ಬಲವನೊಡ್ಡೆಂಬರವಂ ಸಡಗರದಿಂದೆಡೆವಿಡಿದುಗ್ಗಡಮಾದುದು ವೈರಿಭೂಪ ಕರ್ಣಕಠೋರಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩–೩೦) ; ಅದರ ಖುರಪುಟ ಧ್ವನಿ ಕರ್ಣಕಠೋರವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೪೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಕಠೋರ]

ಕರ್ಣಕುಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ (*). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಕುಂಡಲ]

ಕರ್ಣಕುಲಿ (ನಾ). [ಅಶ್ವಶಾ] ಕುದುರೆಗಳ ಕಿವಿಯ ಮುಂದಣ ರೇಖೆ: "ಕಿವಿಗಳ ಮುಂದಣ ರೇಖೆಗೆ ಸವನಿಕು ತಾಂ ಕರ್ಣಕುಲಿಯುಮೆಂಬೀ ಪೆಸರುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೨೨). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಕುಲಿ ?]

ಕರ್ಣಕೋಟರ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ರಂಧ್ರ: ವಿಗಡ ಮೂದಲೆಗಳ ಮಹಾಧ್ವನಿ ಬಗಿದುದೈ ತಾವರೆಯ ತನಯನ ಕರ್ಣಕೋಟರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪); ದೇವರನಾಡಿದ ಪರುಷತರ ವಾಕ್ಯಮಾರ್ಗಣಂ ಕರ್ಣಕೋಟರಮಂ ನಾಂಟೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೫–೬).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ಕೋಟರ]

ಕರ್ಣಗತ (ಗು). ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದ ; ಕೇಳಿದ.
ಕರ್ಣಗತಮಾಡು = ತಿಳಿಸು (*). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಗತ]

ಕರ್ಣಚಾಲನ (ನಾ). ಕಿವಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವಿಕೆ: ನೆಗಪಿ ಭರಿ ಕೈಯನಬ್ಧಾಂಬುಗಳಂ ಬರೆ ಪೀರ್ದು ಕರ್ಣಚಾಲನದಿನವಂ ಮಿಗೆ ಪರಿಯಿಪ ಮದಕರಿಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬–೬೧). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಚಾಲನ]

ಕರ್ಣಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿ ಕೊಯ್ಯುವುದು. ೨. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಆಕೃತಿಯ ಹೆಸರು (ಪಾರಿನಿ. ೧೯). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಛೇದ]

ಕರ್ಣಜ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಕಿವಿಯ ಮಲ; ಗುಗ್ಗೆ. ೨. ಕರ್ಣನ ಮಗ; ವೃಷಸೇನ: ಚಿಗಿದನಾಗಸಕೆ . . . ಮೇಘನಾದಂ ಭೀಮಕರ್ಣಜರ್ ಬೆಜಗಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೧೨).
[ಸಂ.]

ಕರ್ಣಜಪ (ನಾ). ಚಾಡಿ ಮಾತು; ಕೊಂಡೆಯ ನುಡಿ: ಶಾರ್ಙ್ಗಧರನುಮಾ ಮಂತ್ರಿವರ್ಗಮುಂ ನೋಡಿ ರಾಗಿಸಿ ಕರ್ಣಜಪದೊಳ್ ಮೂರ್ಛಾವ್ಯಾಸಂಗಮಂ ಬೆಸಗೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೫ ವ).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ಜಪ]

ಕರ್ಣಜಲೌಕೆ (ನಾ). ನೂರಾರು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಜರಿ; ಶತಪಾದಿ; ಲಕ್ಷ್ಮೀಚೇಳು. [ಸಂ. ಕರ್ಣಜಲೌಕಾ]

ಕರ್ಣಜಾಪ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯಾದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; (ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳದೆ) ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರ: ಮಂತ್ರಮೆಂಬುದು ಪಂಚವಿಧಮಕ್ಕುಮವಜೊಳು . . . ಕರ್ಣಜಾಪ್ಯ ಮಂತ್ರಂ ಶಿವಗತಿಗೆ ಕಾರಣಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣತಾಟಂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಕಿವಿಯ ಓಲೆ: ಈ ಕಂಠಸೂತ್ರಮಿಾ ಕರ್ಣತಾಟಂಕಮಿಾ ಶ್ರೀಕರಂ ನಿಜಜನನಿಗೇಕೆಂದು ಬಿಡಿಸಿದೈ ಸಾಕಿನ್ನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೫೫).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ತಾಟಂಕ]

ಕರ್ಣತಾಡನ (ನಾ). ಕಿವಿಗೆ ತಗಲುವುದು: ಅದೇ ನುಡಿ ಅನ್ಯರ ಬಾಯಿಂದ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಕರ್ಣತಾಡನ ಮಾಡಿದಾಗಲೇ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೬).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ತಾಡನ]

ಕರ್ಣತಾಳ (ನಾ). ೧. = ಕರ್ಣಚಾಲನ : ತಳರ್ದುದು ಕರ್ಣತಾಳ ಪವನಾಹತಿಯಿಂ ಜಳರಾಶಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೬೧). ೨. ತಾಳದಂತೆ ಅಗಲವಾದ ಕಿವಿ: ಮದಭೃಂಗಮಾಲೆಯಂ ಕೆದಱುತೆ ಕರ್ಣತಾ[ಪಾಠಾಂ. ವಾ]ಳದೆಲರಿಂ (ಶಬಶಂ. ೩–೪೧); ನಿಟಿಲವಲ್ಲಿದು ಪಾಸಱ ಕರ್ಣತಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಮಲ್ಲಿದು ಚಲಪಕ್ಷಸಂಹತಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೫೯).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ತಾಳ$_4$ (= ತಾಲ$_3$)]

ಕರ್ಣದೂಷಿಕೆ (ನಾ). "ಕುದುರೆಯ ರೋಗ ವಿಶೇಷ" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ) : ಮಾರ್ಬಲದಾನೆಗೆ ಕೂಟಪಾಕಳಂ ಕುದುರೆಗೆ ಕರ್ಣ[ಪಾಠಾಂ. ದಂತ]ದೂಷಿಕೆ ರಥಕ್ಕೆ ಸಿಡಿಲ್ ಭಟಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಕೆಂಡದ ಮೞೆಯೆಂಬಿನಂ ಕಱಿನನಂಬಿನಂ ಪೆರ್ಮೞೆಯುಂ ಹಲಾಯುಧಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೬೬). [ಸಂ. ಕರ್ಣದೂಷಿಕಾ]

ಕರ್ಣಧಾರ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಚುಕ್ಕಾಣಿ ಹಿಡಿದಿರುವವನು; ಹಡಗಿನ ನಾವಿಕ: ಅತಿರಥಮಥನಂ ಕರ್ಣಧಾರನಲ್ಲನೆ ಕರ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೫೦) ; ಬಹಿತ್ರದಂತಿರೆಸೆದಿರ್ದ್ದಂ ಸೇಷಂ . . . ಕರ್ಣಧಾರನವೊಲಿರ್ದ್ದಂ ಪುಟ್ಟ ಪದ್ಮೋದ್ಭವಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫–೮ ; 1196); ಕುರುಬಲಕರ್ಣಧಾರನು ನೀನು ವಿಶ್ವವಿಕರ್ಣ ನೀನೇ ರಕ್ಷಿಸು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೧೬). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಧಾರಕ (ನಾ). = ಕರ್ಣಧಾರ: "ಪೋತ ನಿರ್ಯಾಮಕಂ ಕರ್ಣಧಾರಕನೆನಲ್ಕಾ ತುದಿಯ ಕೂಕಂಭದವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦–೪).
[ಸಂ.]

ಕರ್ಣಧಾವಕ (ನಾ). "ಕಿವಿಯನ್ನು ತೊಳೆಯುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ: ಕರ್ಣಧಾವಕ" (Aurilave. ಇಂಕನಿ).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ಧಾವಕ]

ಕರ್ಣನಳಿಕೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಒಳಗಿರುವ ನಾಳ; ಕಿವಿಯ ನಾಳ (ಪಾರಿನಿ. ೩೯). [ಕರ್ಣ$_2$ + ನಳಿಕೆ]

ಕರ್ಣಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಓಲೆ: "ಕೀಸು – ಕೃಶೀಕರಣೇ (ಸಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು), ಕರ್ಣಪತ್ರೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); "ಕೃಶೀಕರಣದೊಳ್ ಕರ್ಣಪತ್ರದೊಳು ಕೀಸಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೧); ಪೊಡೆಮಟ್ಟ ಶಶಿಪ್ರಭೆಯನಖಂಡಿತ ಕರ್ಣಪತ್ರ ಶೋಭಾಪಾತ್ರೆಯಾಗೆಂದು ಪರಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೯೧ ವ); ನಿಡುಜಡೆಯ ಧರಿಸುವ ನವ ಕರ್ಣಪತ್ರದ ಫಣಿಯ ಜಡಿವ ಕುಂಡಲದ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೩–೧). ೨. ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಿವಿ (*). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಪತ್ರ]

ಕರ್ಣಪರಂಪರೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕಿವಿಗೆ ಸಾಗಿ ಬರುವಿಕೆ; ಒಬ್ಬರಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ, ಅವರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು ಬಂದದ್ದು : ನೀವಿಾ ಯತಿಸ್ವರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡ ವಾರ್ತೆಯಂ ನಿಮ್ಮ ಮುನ್ನಿನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಪ್ಪ ಸೋಮದತ್ತೆ ನಿರ್ಣಯಮಾಗಿ ಕರ್ಣಪರಂಪರೆಯಿನಱಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೫–೬ ವ).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ಪರಂಪರೆ]

ಕರ್ಣಪರೀಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವನು. ೨. "ಕಿವಿಯ ಕುಹರವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಅಥವಾ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಆಲಿಸಿ ಕೇಳುವ ಸಲಕರಣೆ" (Otoscope. ಇಂಕನಿ).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ಪರೀಕ್ಷಕ]

ಕರ್ಣಪಾತ್ರ (ನಾ). "ಕರ್ಣಪಾತ್ರ:—ಕಿರೀಟದ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಕಿವಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ, ಕುತ್ತಿರುವ ಆ ಕಿವಿಯಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಡಿಗೆ" (ಪಾರ್ಶಿಸು. ೪೬). [< ಕರ್ಣಪತ್ರ]

ಕರ್ಣಪಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಹಾಲೆ; ಕಿವಿಯ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಚು: ತ್ರಿಲೋಚನದ ಲಲನೆಗೆ ಕರ್ಣಪಾಲಿಕೆಯ ಕಾಮಿನಿಗೆ ಕಪೋಳದ ವಿಪುಳೆಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೩-೯೧ ವ); ಕರ್ಣ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ನ]ಪಾಲಿಕೆಯಿಂ ಕರಗಿ ಕೆನೆಗೊಂಡಿಳಿ ತರ್ಪ ಜವಾದಿಯ ಕೋಳ್ಗೆಸಜಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೦೬ ವ). [ಸಂ. ಕರ್ಣಪಾಲಿಕಾ]

ಕರ್ಣಪಾಶ (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ಕಿವಿ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಪಿಶಾಚ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ವಿಷಯವನ್ನು ತಂದು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಮಂತ್ರಬಲದಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಪಿಶಾಚಿ: ರಾಘವನ ಸುದ್ದಿಯನೀಕೆಗೆ ಪೇಳ್ದುದಾಗದೇ ಕರ್ಣಪಿಶಾಚಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೯೧). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಪಿಶಾಚ]

ಕರ್ಣಪಿಶಾಚಿ (ನಾ). ೧. = ಕರ್ಣಪಿಶಾಚ. ೨. (ಆಲಂ) ಚಾಡಿಕೋರ: ನಾನು ಎಡಬಡಂಗಿ – ಹೊರಗೆ ಭಟ್ಟಂಗಿ, ಆಪ್ತರ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಪಿಶಾಚಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩೯). [ಸಂ. ಕರ್ಣಪಿಶಾಚೀ]

ಕರ್ಣಪೂರ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಕನ್ನವುರ: ಕಾಂತ ಕಾಂತಾಗಣ ಕರ್ಣಪೂರ ಕುಸುಮಾಭರಣಾಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೪-೯೪); ಸಜ್ಜನ ಜನ ಕರ್ಣ್ಣಪೂರ ನೆನಸಿಬ್ದ ನೆಗಚ್ತಿಯ ಸೆಟ್ಟಿ ಲಕ್ಕಣಯ್ಯನ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೨೮ ; 1082); ಶ್ರುತಿಯಶ್ರುಜಲವನು ನಿರ್ಮಿಸಿದವೆನೆ ಕರ್ಣಪೂರದ ಮುತ್ತು ಸೂಸಿದವು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧-೧೮). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಫಲ (ನಾ). ಅಡಕೆ (?): ಕೆಲರು ಕರ್ಣಫಲ ಯಲೆಗಾಜು ಪಿಡಿದು ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿರ್ದರರಸಿ ಬಳಿವಿಡಿದು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೩೭). [?]

ಕರ್ಣಬಿಂದು (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಕರ್ಣದ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮೂಲೆಗಳ ಬಿಂದು (ಪಾರಿಸಿ. ೨೯). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಬಿಂದು]

ಕರ್ಣಭೂಷಣ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ. [ಕರ್ಣ$_2$ + ಭೂಷಣ]

ಕರ್ಣಮಂತ್ರ (ನಾ). ಸಾಯುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವರ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರ. [ಕರ್ಣ$_2$ + ಮಂತ್ರ]

ಕರ್ಣಮಲ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಒಳಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಕೊಳೆ, —ಗುಗ್ಗೆ: "ಗುಗ್ಗೆ; ಕಿವಿಯ ಮೇಣ; ಕರ್ಣಮಲ" (Cerumen. ಇಂಕನಿ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಮಲ$_3$]

ಕರ್ಣಮೂಲ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಬುಡ: "ಕರ್ಣಮೂಲಂ (ತು) ಚೂಳಿಕಾ – ಈ ೨ ಕಿವಿಯ ಮೊದಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೬೪); ನನ್ನ ಕರ್ಣ ಮೂಲ ಕೆಂಪೇರುತ್ತಿತ್ತು (ನಿಬಂಧ. II, ೮೪). ೨. [ವೈದ್ಯ] ಕಿವಿಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ,— ಬಾವು: ಈ ಸನ್ನಿಪಾತದಿಂ, ಕರ್ಣಮೂಲವೆಂಬ ಬಾವಿಗೆ ಜಿಗುಳೆಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ರಕ್ತವ ತೆಗೆಯಿಸುವುದರಿಂ ಕರ್ಣಿಕಾಗ್ರಂಥಿ ಶಮನಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೦). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಮೂಲ]

ಕರ್ಣಮೋಟಿ (ನಾ). ಚಾಮುಂಡಿ; ದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಒಂದು ಅವತಾರ: "ಚಾಮುಂಡಾ, ಕರ್ಣಮೋಟೀ, ಚರ್ಚಾ, ಭೈರವೀ – ಈ ೪ ಚಾಮುಂಡಿಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೮). [ಸಂ. ಕರ್ಣಮೋಟೀ]

ಕರ್ಣರಸಾಯನ (ನಾ). ಕಿವಿಗೆ ಆಪ್ಯಾಯಮಾನವಾದುದು: ಕರ್ಣನ ಪಡೆಮಾತಿನೊಳ್ ಪುದಿದು ಕರ್ಣರಸಾಯನಮಲ್ತೆ ಭಾರತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೭); ಇದು ಪಿರಿದುಂ ಬುಧಾವಳಿಗೆ ಕರ್ಣರಸಾಯನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೯). [ಕರ್ಣ$_2$ + ರಸಾಯನ]

ಕರ್ಣರೇಖೆ (ನಾ). ಚೌಕೋನದಲ್ಲಿ ಮೂಲೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ರೇಖೆ: ಸಮಾಂತರ ಚೌಕೋಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣರೇಖೆಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಮಭಾಗವಾಗಿವೆ (ಭೂವಿಅ. ೫೦); ಈ ನೇಯ್ಗೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಣರೇಖೆಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೭೪). [ಕರ್ಣ$_2$ + ರೇಖೆ]

ಕರ್ಣರೋಗ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ರೋಗ: ಕರ್ಣರೋಗ, ಹೃದ್ರೋಗ, ವಾತರೋಗ, ಇವೇ ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳು (ಸಕವೈ. ೨೯). [ಕರ್ಣ$_2$ + ರೋಗ]

ಕರ್ಣವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಣನ ನಡವಳಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಔದಾರ್ಯ; ದಾನಶೀಲತೆ: ಮನೆಮನೆಯೊಳಗಂ ದೈನ್ಯೇತರಕಾರಕ ಸುವದಾನ್ಯತೆಯಂ ಕರ್ಣವೃತ್ತಿಯಿಂ ಬಿತ್ತರಿಪಂ (ಮೈಸೂಮ. ೫-೭೮). [ಕರ್ಣ$_2$ + ವೃತ್ತಿ]

ಕರ್ಣವೇಧ (ನಾ). ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚುವುದು: ಕರ್ಣವೇಧ, ಮೌಂಜೀಬಂಧನ, ವಿವಾಹ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಾದರೂ ಎಲ್ಲರವೂ ಕೂಡಿಯೇ ಆಗಿರುವವು (ತುಳಸಿ. ೧೦೪). [ಕರ್ಣ$_2$ + ವೇಧ]

ಕರ್ಣವೇಷ್ಟನ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ. [ಕರ್ಣ$_2$ + ವೇಷ್ಟನ]

ಕರ್ಣಶಂಖ (ನಾ). ಕಿವಿಯೊಳಗಿರುವ ವಕ್ರನಾಳ: "ಒಳಗಿವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಂಖಾಕಾರದ ತಿರುಪುನಾಳ; ಕರ್ಣಶಂಖ" (Cochlea. ಇಂಕನಿ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಶಂಖ]

ಕರ್ಣಶೂಲ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿನೋವು. ೨. ಕಿವಿಗೆ ಶೂಲದಂತೆ ಇರಿಯುತ್ತಿರುವುದು: ತದೀಯ ಪರುಷಭಾಷಿತಂ ತನಗೆ ಕರ್ಣಶೂಲಮಾಗೆ (ಜಗವಿ. ೩-೧೪ ವ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಶೂಲ]

ಕರ್ಣಶೂಲೆ (ನಾ). = ಕರ್ಣಶೂಲ ೧: ಸೈಂಧವವನ್ನು ಹೋತನ ಮೂತ್ರದಲ್ಲರೆದು ಕಿವಿಯಲ್ಲೆರೆಯೆ ಕರ್ಣಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೦). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಶೂಲೆ]

ಕರ್ಣಸಂಭವ (ನಾ). = ಕರ್ಣಜ ೨: ಈ ಕರ್ಣಸಂಭವಂ ಕಲಿ ಚೆಲ್ವನತಿಬಲಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೧೧). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಸಂಭವ]

ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕಿವಿಗೆ ಹರಡಿದ ಮಾತು: ರಾಜಕುಮಾರಿಯ ಕೀರ್ತಿ . . . ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಯಿತು (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೧೮); ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಗೆ ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಯಾಗಿ ಸುದ್ದಿ ಹಬ್ಬಿ ಹೋಗುವದು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). = ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿ: ಕವಿ ಇದನ್ನೂ ಕವಿದೇವನ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಯಿಂದಲೋ, ಇಲ್ಲವೇ ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೇಳಿಯೋ ಪಡೆದಿರಬಹುದು (ಕುಮಾಸಾಂ. ೧೮೧). [ಸಂ. ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಕಾ]

ಕರ್ಣಾಟ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ: ಸರಸ ಕರ್ಣಾಟಾ[ಪಾಠಾಂ. ಟಕ]ದಿ ಭಾಷಾವಿಶಾರದಂ ವರ ಕವಿಪ್ರಕರ ಮಾನಸರಾಜಹಂಸಂ (ಚಿಬಪು. ೧-೨೩). ೨. ಕನ್ನಡ ನಾಡು: ಕರ್ಣಾಟ ಕೋಶಲ ಮಂದ ಭದ್ರ ಕುಂತಳ ಮಹಾಚೀನಕ ವಿದೇಹ (ಚಿಬಪು. ೬-೫೦); ತುರಗದಳವ ಕೂಡಿಕೊಟ್ಟು ಕರ್ಣಾಟವನಿರದೆ ಸಾಧಿಸು ಹೋಗೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೮). ೩. ಕನ್ನಡ ಜನ: ಅತಿ ಸುಭಟ ಮದೋತ್ಕಂಠಮಿದು ಕರ್ಣಾಟಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೨೩-೪೫ ವ). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಮಾಧವಿ . . . ಕರ್ಣಾಟ ಬಂಗಾಳಮೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತು ರಾಗಂಗಳೇ ರಾಗಾಂಗದಿಂದುದಿಸಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಾಟಕ (ನಾ). ೧. = ಕರ್ಣಾಟ ೧: ಕರ್ಣಾಟಕ ವ್ಯಾಕರಣ ಛಂದಸ್ಸಲಂಕಾರ ಶಬ್ದಂಗಳ ಅನುಗೊಳಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೧-೨೮). ೨. = ಕರ್ಣಾಟ ೨: ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ಕರ್ಣಾಟಕವೆಂಬ ನಾರಿಯ ನೊಸಲೊಳು ಮೆಚ್ಚಿವ ಚಾರು ರನ್ನದ ಬೊಟ್ಟನಂತಿಹುದು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೬೭). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಾಟಕವಿಷಯ (ನಾ). ಕರ್ಣಾಟಕ ದೇಶ; ಕನ್ನಡ ನಾಡು.

ಕರ್ಣಾಟಕವಿಷಯಜಾತಿ = [ಛಂದ] ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಾಗಿರುವ, ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅಂಶಗಣದ ಛಂದಸ್ಸು: ಕರ್ಣಾಟಕವಿಷಯಜಾತಿಯಂ ಕೇಳ್ ಪೇಟ್ಚೆಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೨). [ಕರ್ಣಾಟಕ + ವಿಷಯ]

ಕರ್ಣಾಟಗೌಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಉಪಾಂಗ ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಕರ್ಣಾಟಗೌಳ . . . ದ್ರಾವಿಡಗೌಳವೆಂಬೀಳುಂ ಉಪಾಂಗ ಗೌಳರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಕರ್ಣಾಟ + ಗೌಳ]

ಕರ್ಣಾಟಾಶ್ವ (ನಾ). ಕರ್ಣಾಟದೇಶದ ಕುದುರೆ ; ನಾಟಿಕುದುರೆ ; ತಟ್ಟು : "ಪೃಷ್ಠಾ, ಸ್ಥಾರೀ . . . ಕರ್ಣಾಟಾಶ್ವದ ಹೆಸರು, ತಟ್ಟೊ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೪). [ಕರ್ಣಾಟ + ಅಶ್ವ]

ಕರ್ಣಾಟಿ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ದೇಶದವಳು ; ಕನ್ನಡಿತಿ : ಕರ್ಣಾ[ಟೀ] [ಪಾಠಾಂ. ಟಕ] ಕರ್ಣಪೂರಂ ಲಾಟೀ ಲಲಾಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೮ ವ). [ಸಂ. ಕರ್ಣಾಟೀ]

ಕರ್ಣಾಭರಣ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ : ಪ್ರಲಂಬ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಮಕರಿಕಾವಿತಾಡ್ಯಮಾನ ಕಪೋಲಫಲಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩ ವ) ; ಅವರ ಪದಕ ಕಿರೀಟ ಕಂಕಣ ವಿವಿಧ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಕೇಯೂರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೨೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಆಭರಣ]

ಕರ್ಣಾಭ್ಯರ್ಣ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಹತ್ತಿರ ; ಕಿವಿಗೆ ಸಮೀಪ : ರಣಪಟಹ ರವಂ ದಿಗ್ವಾರಣ ಕರ್ಣಾಭ್ಯರ್ಣಮಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೫೧) ; ತದೀಯ ಕರ್ಣಾಭ್ಯರ್ಣವಂ ಪೊರ್ದಿ (ಜಗವಿ. ೨-೪೨ ವ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಅಭ್ಯರ್ಣ]

ಕರ್ಣಾಮೃತ (ನಾ). ಕಿವಿಗೆ ಅಮೃತವಾದುದು ; ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಮಧುರವಾದದ್ದು : ಭಂಗಿಸಬೇಡ ಸಾಕಂತಿರಲಿ ಕರ್ಣಾಹವದ ಕರ್ಣಾ ಮೃತವ ಸುರಿ ಸಾಕು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೬) ; ಈ ಸಾರಸಪಕ್ಷಿಗಳ ಕಲಕಲ ಕರ್ಣಾಮೃತವಾಗಿದೆ (ರಾಕ್ಷಮು. ೪೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಅಮೃತ]

ಕರ್ಣಾಯತ (ಗು). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಎಳೆದ : ಕರ್ಣಾಯತಾಸ್ತ್ರದಿ ಹರೆ ಗಡಿದು ರಿಪುರಾಯನಲ್ಲಿಗೆ ರಥವ ಬಿಟ್ಟನು ಸೂತಿಯಲಿ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಆಯತ$_1$]

ಕರ್ಣಾವತಂಸ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ, —ಅಲಂಕಾರ : ಈ ಜವ್ವನಿಗ ತವಸಿ ತೊಟ್ಟಿರ್ಪ ಕರ್ಣಾವತಂಸಂ ಪೊಸತು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೬೦) ; ಶರಣಾವಳಿಗೆ ಮಾಡಳೆ ಮಗಳು ಕರ್ಣಾವತಂಸವನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟಾ ನೂಲಹಬ್ಬವನು (ಬಸಪು. ೪೨-೧೧) ; ಪೇಳ್ದನಾ ಭೂಪಂಗೆ ಸಕಲ ಜನ ಸಂತತಿಗೆ ಕರ್ಣಾವತಂಸಮೆನೆ ರಂಜಿಸುವ ಮಧುರತರ ಸತ್ಕಥೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಅವತಂಸ]

ಕರ್ಣಾವಧಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯವರೆಗಿನ ಮೇರೆ : ಪೂಗಣೆಗಳಯ್ದುಮನೊ ರ್ಮೆಯೆ ಪೂಡಿಕೊಂಡು ಕರ್ಣಾವಧಿಯಾಗೆ ತೀವಿ ತೆಗೆದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೪೧). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಅವಧಿ]

ಕರ್ಣಿ$_1$ (ನಾ). = ಕರಣಿ$_3$ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕರಣೀ]

ಕರ್ಣಿ$_2$ (ಗು). ೧. ಕಿವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಚುಕ್ಕಾಣಿಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. ನೇಗಿಲಿನ ಕುಡ, —ಕುಳ : "ಕುಶಿರಮೆನೆ ಪಾಳಮೆನೆ ಕುಳು ಕರ್ಣಿಯೆನೆ ಕುಡಿನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯-೧). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಿನ್]

ಕರ್ಣಿಕಾಗ್ರಂಥಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಗಂಟುಕಟ್ಟಿದ ಬಾವು : ಕರ್ಣಮೂಲವೆಂಬ ಬಾವಿಗೆ ಜಿಗುಳೆಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ರಕ್ತವ ತೆಗೆಯಿಸು ವುದರಿಂ ಕರ್ಣಿಕಾಗ್ರಂಥಿ ಶಮನಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೦). [ಸಂ. (ಕರ್ಣಿಕಾ + ಗ್ರಂಥಿ)]

ಕರ್ಣಿಕಾರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ; ಬೆಟ್ಟಗಣಿಗಿಲೆ ; ಕೊಸಗು : "ವೃಕ್ಷೋತ್ಪಳಃ, ಕರ್ಣಿಕಾರಃ – ಈ ೨ ಕೊಸಗು" (ಹಲಾಯು. ೩೩-೪೬) ; "ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಕೊಸಗೆಂದುಜಿ ಕರ್ಣಿಕಾರ" (ಕವಿಕಂ. ೫೫) ; ಆರ್ದ್ರ ಕೇಸರಂ ಬೆರಸಿದ ಚೆಲ್ವು ತಳ್ತಿಸಬಿದೇನೆಸೆದಿರ್ದುದೊ ಕರ್ಣಿಕಾರದಾ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೧೭). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಮಧ್ಯಭಾಗ, —ಬೀಜಕೋಶ : ಸಹಸ್ರದಳ ಸುವರ್ಣ ತಾಮರಸಮುಮದಜ ಕರ್ಣಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಸಿಂಹಾ ಸನಮುಮಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೨೯ ವ) ; ಭೂಮಿಯೋಳ್ ನಿಧಿಯರವಿಂದ ಕರ್ಣಿಕೆಯೆನಿಪ್ಪಾ ಅಂದದಿಂ ವಿಜಯಾವತಿಯೊಳು ಎಳೆಗರ್ಪಿದಂದವಡೆಯಿತು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೪-೭೩) ; ದನುಗೂರೊಳ್ ಭಾಸುರ ಕರ್ಣಿಕೆವೊಲ್ ರಾಜಿಪ ಪರಮಠದೊಳ್ ಪರಮಹಂಸನೆನೆ ರಂಜಿಸಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೬೨). ೨. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವು : "ತಾಳಕಂ ತಾಳಪತ್ರಂ ಕರ್ಣದೋಲೆಯಾ ಮೇಲಿಪ್ಪ ಕೊಪ್ಪು ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳು ಕರ್ಣಿಕೆಗಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೩). ೩. ಆನೆಯ ಸೊಂಡಲಿನ ತುದಿ. ೪. ಹಣ್ಣಿನ ತೊಟ್ಟು. ೫. ಕಾಳಗದ ಕಣ. ೬. ತೀರ್ಥ. ೭. ಅಪ್ಸರೆ. ೮. ಕನ್ನಿಕೆ ; ಕೊಡಗೂಸು. ೯. ನಡುಬೆರಳು : "ಶುಂಡಾಲ ಕರಾಗ್ರದೊಳ್ ಶ್ರವಣ ಕುಂಡಲದೊಳ್ ವನಜಾತ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಬಾಲೆಯೊಳಾಹವಂಗಳೊಳೆ ತೀರ್ಥದೊಳುಂ ನಿಜ ಕರ್ಣಿಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೨೨). [ಸಂ. ಕರ್ಣಿಕಾ]

ಕರ್ಣಿಕ್ಕೆ (ನಾ). [ಅಶ್ವಶಾ] ಕುದುರೆಯ ಶಿಶ್ನಾಗ್ರ : ಶಿಶ್ನಾಗ್ರಕೆ ಕರ್ಣಿಕ್ಕೆಯೆ ಪೆಸರುಮದಿನ್ನು ತುರಗಾಗಮದೊಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೫೦). [< ಕರ್ಣಿಕೆ ?]

ಕರ್ಣೀರಥ (ನಾ). ಮುಸುಕು ಹಾಕಿರುವ ರಥ ; ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೇನೆ, —ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಣೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಕೇಳುವ ಇಂದ್ರಿಯ ; ಕಿವಿ. [ಕರ್ಣ$_2$ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಕರ್ಣೇಜಪ (ನಾ). (ಅಲಂ) ಚಾಡಿಕೋರ ; ಪಿಸುಣ : ಆತಂ ಕರ್ಣೇ ಜಪರ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ಕೈಕೊಂಡನೆಂಬುದಂ ಸಂಜೀವಕಂ ಭಾವಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೯-೧೦) ; ಪಟಿಗಂಜದೆ ಕರ್ಣೇಜಪರಟಿನುಡಿ ದಿಟಮೆಂದೆ ಡಂಗುರಂ ಬಡಿಯಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣೋತ್ತಂಸ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ : ಕರ್ಣೋತ್ತಂಸದ ಹಂಸ ತಿಳಕದ ಪೆಜಿಯ ಕುತ್ತುಂಗಜಿಯ ಮುತ್ತಂ ಪಲತೆಜದ ಪೆಸರ ಪಚ್ಚಮಂ ಸಮೆದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೮೦) ; ನಮ್ಮ ಪುರೀ ಪುರಂಧ್ರಿಯರ ಕರ್ಣೋತ್ತಂಸ ಮಂ ನಾಡೆ ಕಾದಾತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೧೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಉತ್ತಂಸ]

ಕರ್ಣೋತ್ಪಲ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ನೀಲ ಕಮಲ, —ಕನ್ನೈದಿಲೆ : ನೆಲಸಿ ಕಿವಿಯೊಳ್ . . . ಪೊಳೆವು ದೊಳ್ಪನೆಂದೀ ಕರ್ಣೋತ್ಪಲಮುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೧೬) ; ಕರ್ಣೋ ತ್ಪಲಂ ಲೋಲಲೋಚನ ಚಂದ್ರಾತಪದಿಂದರಲ್ದುದು (ಮಲ್ಲಿಪು ೬-೮೫). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಉತ್ಪಲ]

ಕರ್ತ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವವನು ; ನಡಸುವವನು ; ರಚಿಸು ವವನು : ಚರಣಂಗಳ್ ನಾಲ್ಕಜಿಯೊಳಂ ಪರಿಕಿಸೆ ಕರ್ತಂಗೆ ಕವಿಗೆ ಲೇಖಕನಪ್ಪಂಗಿರದಕ್ಕುಮಪಾಯಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ಪರಿ. ೧-೨೪). ೨. ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ ; ಒಡೆಯ ; ದೇವರು : ಜಗದ ಕರ್ತ[ಪಾಠಾಂ. ತೃ] ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನೊಬ್ಬನೇ ಕಾಣಿರಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೫೩೧) ; ಮರ್ತ್ಯ ಲೋಕದ ಮಹಾಮನೆ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಕರ್ತನಟ್ಟಿದನಯ್ಯ ಒಬ್ಬ ಶಿವಶರಣನ (ಅವಚಂ. ೨೨೨-೧೦೦೭). ೩. ಯಜಮಾನ ; ಮುಖಂಡ. 'ಇರ್ಕರ್ತರು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕರ್ತೃ]

ಕರ್ತನ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ ; ಕಡಿತ : ಬಹುದುಸ್ಸಹ ಕಠಿನತರ ಕ್ರೂರ . . . ಮರ್ದನ ಕರ್ತನ ವಿದಳನ . . . ತೀವ್ರವೇದನಾರೂಪಂ ಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ತಬಗಾರಿ, ಕರ್ತಬುಗಾರಿ (ನಾ). ೧. ಚಾತುರ್ಯ; ಕೌಶಲ; ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಚತುರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವರಿಗೆ ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತಬಗಾರಿ ಮನಶ್ಯಾನ ಬೀಗತನಾನ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಮುಗಿಮು. ೮೫). ಕರ್ತಬುಗಾರಿ: ೨. ಪೈಗಳು ಒಳ್ಳೇ ಕರ್ತಬುಗಾರಿಗಳು (ಆಬೋಲೀ. ೪೧). [< ಸಂ. ಕರ್ತವ್ಯಕಾರಿನ್]

ಕರ್ತಬುಗಾರಿ 'ಕರ್ತಬಗಾರಿ' ನೋ.

ಕರ್ತಬ್ಯ (ನಾ). = ಕರ್ತವ್ಯ: ಪಂಚಾಸ್ಯರಿಗೆ ಕರ್ತಬ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ವ್ಯ]ವೈ (ನಿಘಾಗ. ೪-೯-೩೫). [< ಸಂ. ಕರ್ತವ್ಯ]

ಕರ್ತರಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತರಿ: ಕರ್ಮಪಾಶವ ಹರಿದು ಕಳೆವ ಕರ್ತರಿಯಂತೆ (ವೀಶೈಪು. ೭-೧೨-೩೧). ೨. ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ; ಕಠಾರಿ. ೩. ಬಾಣದ ಹಿಂಭಾಗ; ಗರಿಕಟ್ಟುವ ಭಾಗ; ಪುಂಖ: "ತೆತ್ತಿಸುವ ಹಿಳಿಕು ಕರ್ತರಿ ಪುಂಖಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೪). ೪. ಕತ್ತರಿಯಾಕಾರ (?): ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಂಬುಗಳಿಂದ ತಿವಿವರೆ ಕರ್ತರಿಯಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೭೪-೯). [ಸಂ. ಕರ್ತರೀ]

ಕರ್ತರಿಗಾಲು (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ, —ಪಟ್ಟು: ದೇಹ ದೀರ್ಘತ್ವದಿಂದ ಪಾರಿಬೀಳುವ ಹಾಗೆ ಯರಡು ಕಾಲ್ಗಳು ವ್ಯತ್ಯಯವಾಗಿ ನಿಲುವನೂ ಯಾವದುಂಟು ಅದು ಕರ್ತರಿಗಾಲು(ಕರ್ತರಿಹಾರ)ಯೆಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೭೩). [ಕರ್ತರಿ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕರ್ತರಿಜಲ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಕೈಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ವಿಷೋದಕ: ಕರ್ತರಿಜಲವ ಕಂಡು ಮರ್ತ್ಯದ ಮನುಜರು ಗೊತ್ತಾಗದೆ ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಹೋದರೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗುವವು ಬೆರಳುಗಳು (ಸಿದ್ಧಪು. ೬-೨೮). 'ಕತ್ತರಿವಾಣಿ' ಪರಾ. [ಕರ್ತರಿ + ಜಲ$_1$]

ಕರ್ತರಿಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಕರ್ತೃವಿನ ಲಿಂಗವಚನ ಪುರುಷಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ... ಕರ್ತರಿ ಪ್ರಯೋಗ" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೭೪): ಕರ್ತರಿ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃಪದವು ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೭೪). 'ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಯೋಗ' ಪರಾ. ℙ ಇವು ಭಿನ್ನಪದಗಳಾದರೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲೂ ಕೂಡಿಸಿ ಬಳಸುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. [ಸಂ.]

ಕರ್ತರಿಮುಂಡಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಆ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲೇ (ಚಾಚುವ ಮುಂಡಿ)ಯಿದ್ದವನಾಗಿ ಮುಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಯರಡು ಚಾಚುವದು ಮಡಿಉದು ಅದನ್ನು ಕರ್ತರಿಮುಂಡಿಯೆಂಬರೂ (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೭೭). [ಕರ್ತರಿ + ಮುಂಡಿ$_3$]

ಕರ್ತರಿವಾಣಿ (ನಾ). = ಕರ್ತರಿಜಲ: ಉದ್ವೃತ್ತರಂ ಕೂಡಿ ಸಂಹರಿಸಲು ಕರ್ತರಿವಾಣಿಯಾಯ್ತುರು ಯಶೋವೃತ್ತಿವಿತಾನಕ್ಕೆ ತಾಂ ಪರಿನಿಗಾಯ್ತೊಸೆದಾಗಳುಂ ... ಭುಜದಜ್ಞೋಗ್ರಾಸಿ ಧಾರಾಜಳಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೪-೬೪; ಸು. 1057). 'ಕತ್ತರಿವಾಣಿ' ಪರಾ. [ಕರ್ತರಿ + ವಾಣಿ$_1$]

ಕರ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕತ್ತರಿಸು: ಏಕ ಜೀವನಕಾಗಿ ಬಹುಜನರ ಕರ್ತರಿಸಿದಂತ್ಯಕಿನ್ನುಳಿದರುಂ ನೀನೇ ಸಮರ್ಥಂ (ಜಿನಮು. ೩೭-೩೪). [ಕರ್ತರಿ + -ಸು$_1$]

ಕರ್ತರೀಮುಖ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ—೧. ಪತಾಕ, ೨. ತ್ರಿಪತಾಕ, ೩. ಕರ್ತರೀಮುಖ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೭). [ಸಂ. (ಕರ್ತರೀ + ಮುಖ)]

ಕರ್ತಲಿಸು 'ಕಟ್ಟಲಿಸು' ನೋ.

ಕರ್ತಲೆ 'ಕಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕರ್ತವ್ಯ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದುದು; ಮಾಡಲೇಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ: ವಿಶ್ವರೂಪಂ ಕರ್ತವ್ಯಮನಱಿಪಿ ತನ್ನ ದಿವ್ಯರೂಪನಡಂಗಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೩-೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಕರ್ತವ್ಯಭ್ರಷ್ಟ: ತಿಳಿದವರು ಹೀಗೆ ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತರಾದರೆ ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಏನು (ಸಮುಜೀ. ೭೩೭). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಚ್ಯುತ]

ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ, —ವಿಶ್ವಾಸ: ಇದಕ್ಕೇ ನಾನು ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆಯೆನ್ನೋದು (ಪುಸರು. ೨೪). [ಕರ್ತವ್ಯ + ನಿಷ್ಠೆ]

ಕರ್ತವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯ ಬುದ್ಧಿ: ಕರ್ತವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಅವನು ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಮಾಸ್ತಿನಿಕೋವನನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋದನು (ಪುಸರು. ೨೨೨). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಕರ್ತವ್ಯಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). = ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತ: ಕಷ್ಟಪಡಲಾರದೆ ಕರ್ತವ್ಯಭ್ರಷ್ಟರಾಗಿ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರೆ ಮತ್ತೆ ಈ ತಪ್ಪಿನ ಫಲವಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಷ್ಟಪಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ನಿಶಿಉ. ೧೨೨). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಕರ್ತವ್ಯಮೂಢ (ನಾ). ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯದವನು: ಆ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಕರ್ತವ್ಯಮೂಢನಾದನು (ರೂಢಿ). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಮೂಢ]

ಕರ್ತವ್ಯಲೋಪ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರುವುದು: ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಕರ್ತವ್ಯಲೋಪ ಮಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಲೋಪ]

ಕರ್ತವ್ಯಸಾರ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿ: ಅರಯೆ ನೃಪರಾರುಂ ವಾಕ್ಸಾರರ್ ಕರ್ತವ್ಯಸಾರರಲ್ಲರ್ (ಗದಾಯು. ೨-೭). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಸಾರ$_2$]

ಕರ್ತಾರ, ಕರ್ತು (ನಾ). ೧. ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ; ದೇವರು: ಕರ್ತಾರಂಗೆಜಗುವುದತಿವರ್ತಿತ್ವಂ ಪೊಲ್ಲದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೫೨); ಮರ್ತ್ಯಲೋಕವೆಂಬುದು ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೫೫); ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳಕೈಯ ಇಕ್ಕು ಗೋಳಿನೊಳಗಾಯಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೩-೯೬೯). ೨. ಮಾಡುವವನು; ಕರ್ತ: ಕರ್ತಾರಂ, ಕರ್ತೃ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೦೩ ಉದಾ). ೩. ನುರಿತವನು; ನಿಷ್ಣಾತ: ತಾವು ಸ್ವತಃ ಜ್ಯೋತಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಕರ್ತಾರರಾದ್ದರಿಂದ ... ಮಗನ ಜನ್ಮಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು (ಭಾವಮೃತ. ೩೦೭). **ಕರ್ತು**: ೧. ಕರ್ತು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಮ್ಮ ತೊತ್ತುಗೆಲಸವ ಮಾಡದವನ ಸಂಸಾರವೇನವನ (ಬಸವ. ೧೫೭); ತಿಪ್ಪೆಯಂತಹ ಒಡಲೊಳಗೆ ಕರ್ತುವನಱಸಿಹೆನೆಂಬ ಅಣ್ಣಗಳಿರಾ ನೀವು ಕೇಳಿರೋ (ಲಿಂಗವ. ೧೩-೫೨); ಕೊಡುವ ಕರ್ತು ಬೇರೆ ಇರುತಿರೆ ಬಿಡುಬಿಡು ಚಿಂತೆಯನು (ಪುರಂದ. ೧-೫೭ ಪಲ್ಲವಿ). ೪. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: ಈ ನಿಕ್ಷೇಪ ಕರ್ತುವಿನ ಹೆಸರ ತಿಳಿಯಲೋದುವನ್ನಬರ ಆತ ನಮ್ಮ ಹೆತ್ತಯ್ಯನೆಂಬ ಹೆಸರೊಂದಿತ್ತು (ದೇದಾವ. ೧೩-೨೦). ೫. ಕಾರಣ; ನಿಮಿತ್ತ: ಇಂತೀ ಭ್ರಾಂತಿಗಂ ಕರ್ತುವಾವುದು (ಅನಂಪು. ೯-೪೪). [< ಸಂ. ಕರ್ತೃ]

ಕರ್ತು 'ಕರ್ತಾರ' ನೋ.

ಕರ್ತುಕ (ನಾ). = ಕರ್ತಾರ ೧: ಪೊಡವಿ ಆಕಾಶ ತಾನೇಕವಾಗಿ ಒಡೆಯ ಕರ್ತುಕನ ಜೋಕಾಲಿ ಜೋಲಿ (ಶಂಘ. ೩೧-೨). [< ಸಂ. ಕರ್ತೃಕ]

ಕರ್ತೃ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವವನು ; ರಚಿಸುವವನು ; ಕಾರಣವಾದವನು: ತನು ವಾದ್ಯಂ ನಾಲಗೆ ವಾದನದಂಡಂ ಕರ್ತೃವಾತ್ಮಂ (ಶಮುದ. ೩೪) ೨. ಒಡೆಯ ; ಪ್ರಭು : "ಕರ್ತೃವಿನೊಳಂ ದ್ರುಪದ್ರುವ್ಯದಾನದೊಳೆಜ಼ಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೮). ೩. ಮೂಲಪುರುಷ : ಮಠದಲ್ಲಿ ಅವರು ಕರ್ತೃವಿನ ಗದ್ದುಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಧಾತು ಹೇಳುವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಡಸುವವನು: ಪ್ರವಿದಿತ ತತ್ಕರ್ಮಂ ಕರ್ತೃವಿನೀಪ್ಸಿತತಮ ಪದಾರ್ಥಂ (ಶಮುದ. ೧೨೭); ಇರ್ಬರ್ ಕರ್ತೃಗಳ್ಗೆ ನಿಮಿತ್ತಮಪ್ಪ ಸತಿಸಪ್ತಮಿಗೆ ಎಕಾರಮಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೨೪೯ ವೃತ್ತಿ). ೫. ಬಾದ್ಯಸ್ಥ ; ಯಜಮಾನ. [ಸಂ.]

ಕರ್ತೃತ್ವ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವಿಕೆ; ಮಾಡುವ ಗುಣ: ಸಕಲ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಭೋಕ್ತೃತ್ವಕ ಕವಿದಾತ್ಮಂಗಿಲ್ಲ (ಕು ವ್ಯಾ ಭೀ. ೩-೫೫) ; ಆತ್ಮವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಚೇತನತ್ವ, ಜ್ಞಾತೃತ್ವ, ಕರ್ತೃತ್ವ, ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೯). ೨. ಒಡೆತನ; ಯಾಜಮಾನ್ಯ; ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ. [ಸಂ.]

ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಗುಣವುಳ್ಳವನು : ಬಿಟ್ಟೀ ಉಪವಾಸ ದುಡಿಯಲು ಕೂಡ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿಗಳಿಗಾಗಿ ಬೇಟೆ (ಚಿತಸ. ೨೪) ; ಅವನು ಸ್ವತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿಯಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೫೮). [< ಸಂ. ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿನ್]

ಕರ್ತೃಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ತೃವಾಚಕವಾದ ಪದ: ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಕರ್ತೃಪದದೊಡನೆ ಕೂಡಿದುದಾಗಿ ಎಲ್ಲಿ ಏನೆಂಬಾಪೇಕ್ಷೆಯಂ ಬಯಸುವುದು ಅದು ಸಕರ್ಮಕಮಕ್ಕು (ಶಮುದ. ನ. ೨೬೩ ವೃತ್ತಿ) ; ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಹೇಳುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಿದರು ಅಥವಾ ಯಾವುದು ಮಾಡಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃಪದ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೯). 'ಕರ್ಮಪದ' ಪರಾ. [ಕರ್ತೃ + ಪದ]

ಕರ್ತೃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ (ನಾ). ಮಾಡಿದವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ, —ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ : ಯಜ್ಞಾಗಮಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿಲ್ಲ (ಕಗವಿ. ೩೮). [ಕರ್ತೃ + ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ]

ಕರ್ತೃಸಾದಾಖ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಐದು ಸಾದಾಖ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರ್ತೃಸಾದಾಖ್ಯಸ್ವರೂಪವಾದ ಗುರುಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಮಕಾರಮಂತ್ರಸ್ವರೂಪವಾದ ಜಿಹ್ವೇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯೋಗವ ಮಾಡಬಲ್ಲಾತನೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿ (ಅಖಂಡೇ. ೨೪೫-೯೮). [ಕರ್ತೃ + ಸಾದಾಖ್ಯ]

ಕರ್ತೆ$_1$ 'ಕಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕರ್ತೆ$_2$ (ನಾ). (?) : ಗವಜ಼ೆಗಳಯ್ನೂರ್ವ್ವರುಮಭಿನವ ಸೋಮೇಶಂಗೆ ಮಿಂದಿನಲು ಪಣಮೊಂದಂ ಧ್ರುವಮಾಗೆ ಪಸುಂಬುಗೆ ಹಾಗವನೆಜಕದೆ ಕರ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಳೆಯನಿತ್ತರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೫-೬೧; 1099). [?]

ಕರ್ತ್ರರ್ಥ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ತೃರೂಪವಾದ ಅರ್ಥ: ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಕರ್ತ್ರರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೩). [ಕರ್ತೃ + ಅರ್ಥ]

ಕರ್ದ (ನಾ). ಹದ್ದು: "ಕರ್ದಃ – ಪರ್ದು" (ಕಾಶಕೃ. ೭). [?]

ಕರ್ದಟಕಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಜೊಂಡು ; ಪಾಚಿಬಳ್ಳಿ : ಅತಿಮಧುರ, ಬೇಲದ ತಿರುಳು (ಹಣ್ಣು), ಪಾಚಿಬಳ್ಳಿ (ಕರ್ದಟಕಿ), ಮಗ್ಗಾರೆಕಾಯಿ (ಸಕವೈ. ಪರಿ. ೪೩೮). [< ಸಂ. ಕರ್ದಟ]

ಕರ್ದಡಿಗ (ನಾ). ಕರಿಯ ದಾಂಡಿಗ ; ಪಾಪಿಷ್ಠನಾದ ದಡಿಯ : ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆಂದರಮುಗನೊದೆದೆಡಗಾಲೊಳ್ ತೊಡರ್ದು ಕರುಳೊಳೇನಿರ್ದಂ ಕರ್ದಡಿಗಂ ಗೋವಳನಿಕ್ಕಿದ ತೊಡರೊಳ್ ಮಿಗೆ ಕೋದೆಬಿಲ್ವಶಾಖೆಯ ತೆಜದಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೧೧೮). [< ಕರಿದು + ದಡಿಗ]

ಕರ್ದನಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಧ್ವನಿ; ವಿಕಾರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಆರ್ತನಾದ: ಮನೆಯ ಮುಂದಜಸಿ ಕಾಣದೆ ಹೆಮ್ಮೈಸಿಯೆ . . . ಕರ್ದನಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮಾಧ್ವನಿ]ಯಿಂದ ಕರೆವುತಿರೆಯಕಟ ಮಲುಹಣನ ವಿಕಳತೆಯ ನುಡಿಯೆಂದು ಬಂದು (ಗುಭಜ. ೬೭-೧೦೪).
[< ಕರಿದು + ದನಿ$_2$]

ಕರ್ದಮ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರು; ಕದಡು ; ಪಂಕ : ಉರ್ವರಾಭಾಗದುರ್ದಮಮುಂ ಕರ್ದಮಮುಂ ಕಟಲ್ಪುಲತುಳೋದ್ಯತ್ಫೇನಮುಂ ಸಿಂಧುಯೂಥಮನೋರಂತಿರೆ ಮಾಡಲಾದುದೆನಸುಂ ನಿರ್ನೀರದಂ ಶಾರದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೮೭). ೨. (ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೆರಸಿ) ಕದಡಿದ ನೀರು ; ಸುಗಂಧದ ಕಲ್ಕ : ಮೃಗಮದ ಕರ್ದಮ ಸಂಪಾದಿತ ರೇಖಾಮಂಡಿತ ಗಂಡಸ್ಥಳನುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೪೧ ವ) ; ಚಂದನ ಕರ್ದಮದಣ್ಪು . . . ಬಗೆಗೊಂಡುದು ಕೋಮಲಾಂಗಿಯಾ (ಜಗವಿ. ೨-೭೧). ೩. ಕೊಳೆ; ಪಾಪ. 'ಕರ್ದಮಂಗರ್ಚು' ಪರಾ. ೪. ಮಾಂಸ. ೫. ಒಬ್ಬ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕರ್ದಮಂಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಸರನ್ನು ತೊಳೆ. ೨. (ಅಲಂ) ದೋಷವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು: ಗುರುಕೃಪಾಪೀಯೂಷವಾರಿಯಿಂದಿರದೆ ಮುನ್ನಿನ ಜನ್ಮ ಕರ್ದಮಂಗರ್ಚುತ್ತೆ (ಆರಾಜ. ೧-೯೮).
[ಕರ್ದಮ + ಕರ್ಚು$_2$ (< ಕಚ್ಚು)]

ಕರ್ದಮಂಬೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರನ್ನು ಮೆತ್ತು; ಕೊಳೆಯನ್ನು ಲೇಪಿಸು : ಮೆಯ್ಯ ಜಲವಶ್ರುಜಲೌಘದೆ ನಾಂದು ಕರ್ದಮಂಬೊರೆದವೊಲಾಗಲ್ (ಜಗವಿ. ೬-೯೬).
[ಕರ್ದಮ + ಪೊರೆ$_2$]

ಕರ್ದಮಜಾತೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು. ೩. ಪಾಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವಳು. ೧,೨,೩ : ಸ್ತ್ರೀಜನಕೆ ಸಹಜಮಿದು ಮೇಲೆ ಕರ್ದಮಜಾತೆ ಮಾಜುವಳೆದೆಯೊಳಿರ್ದ ಕೃಷ್ಣತೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೯).
[ಕರ್ದಮ + ಜಾತೆ]

ಕರ್ದಮಿತ (ಗು). ಕೆಸರಾದ ; ಕೆಸರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ : ಯಾಮದ್ವಿಪೇಂದ್ರ ಪ್ರತಾನ ಕಟೋನ್ಮುಕ್ತಮದೌಘ ಕರ್ದಮಿತಕಾಂತಂ ರಾಜಗೇಹಾಜಿರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೫೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ದರಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ದರಿ ; ಕತ್ತಲು ಮುಸುಕಿದ ಕಮ್ಮರಿ: ಪೆರ್ಬಿಟ್ಟದಿಟ್ಟೆಡೆಯ ಕರ್ದರಿಯ ಧೂಳಿ ಸೆಜ್ಜರಕೆ ಪಾದದಂಡದಿಂ ಮಗುಬ್ಬಿ ಕಾಡಾನೆಯ ಕಡುಪಿನ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೪).
[< ಕರಿದು + ದರಿ$_1$]

ಕರ್ದಾದಾರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡುವವನು; ಸಾಗುವಳಿದಾರ : ಆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ಕರ್ದಾದಾರನ ಸ್ವಂತ ಮಾಲುಗಳು, ಬಾವಿ, ಮಂಟಪ, ದೇವಾಲಯ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಆಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ಸೀಸದ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಒಂದು ಬುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಗುರುತು ಹಚ್ಚುತ್ತಾ ಬರಬೇಕು (ಭೂಮಿಅ. ೨೨). [← ಪಾರ. ಕರದಕಾರ್]

ಕರ್ದಾಳೆ 'ಕತ್ತಾಳೆ' ನೋ.

ಕರ್ದಿಂಗಳ್, ಕದ್ದಿಂಗಳು, ಕರಿದಿಂಗಳು, ಕಟ್ಟಿಂಗಳ್ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ; ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ : ಕರ್ದಿಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷಿಂ]ಗಳಿರುಳೊಳ್ ಕಟ್ಟಲೆಯೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೨-೧೩) ; ಭಂಗವಡೆದೆಸೆಗುಮುವರ ಗೃಹಂಗಳ್ ಮಾಣಿಕದ ಸಂಜೆಯಿಂ ನೀಲದ ಕರ್ದಿಂಗಳಿಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೫೧); ಕರಿದು + ತಿಂಗಳ್ = ಕರ್ದಿಂಗಳ್ (ಶಮುದ. ಮ. ೧೭೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಕರ್ದಿಂಗಳ ಬಾನಿನ ಆರಿಲಂತೆ (ಅನಿಕೇ. ೩೩-೮). ೨. ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ಚಂದ್ರ.

ಕದ್ದಿಂಗಳು : ೧. ಇವೊತ್ತು ಅಮಾಸೆ, ಕದ್ದಿಂಗಳು. ಪೂರಾ ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲವಂತೆ! (ಮಲೆಮ. ೮೦೨); ಕದ್ದಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪತಿಯ ಬ್ಯಾಟರಿ–ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯ ಕಡೆ ನಡೆದರು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೭೬); ವೈಶಾಖದ ಬೆಳುದಿಂಗಳು ಮುಗಿದು ಕದ್ದಿಂಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ (ಬೆಳುಮು. ೨೭). ಕರಿದಿಂಗಳು : ೧. (ಕ). △ಕೞ್ತಿಂಗಳ್ : ೧. ಪೋದುಂಗಾಱಂ ಸೊರ್ಕಿ ತೂಂಕಡಿಂದಿರುಳ್ ಕೞ್ತಿಂಗಳ್ ಕಡು ಗತ್ತಲೆಯೊಳ್ ಬಂದು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೫೭–೯). [< ಕರಿದು + ತಿಂಗಳ್]

ಕರ್ದು (ಕ್ರಿ). = ಕರ್ದುಂಕು ೧ : ಆಸವಸದಿಂ ಕುಕ್ಕುಟ ತಾಂ ಬಸುರಾಸೆಗೆ ಪೋಗಿ ಕಸವ ಕರ್ದುವುದಲ್ಲದೆ ಹಸಿದರೆ ಹಂಸೆಯು ತಿಪ್ಪೆಯಂ ಕಸವಂ ಕರ್ದುಪುದೆ (ನೀತಿಸಾ. ೭೨೪). [< ಕರ್ದುಂಕು]

ಕರ್ದುಂಕು, ಕದುಕು, ಕರ್ಮುಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕುಕ್ಕು; ಕಚ್ಚು; ಕಡಿ; ಚುಚ್ಚು: "ಕರ್ದುಕು, ಕರ್ದುಂಕು – ಲಘು ಚಂಚು ಘಾತನೇ (ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕುಕ್ಕು)" (ಶಮಧಾ); ತನ್ನ ತಮ್ಮನ ಕಣ್ಣಂ ಕರ್ದುಂಕುವ ಕಾಗೆಗಳುಮಂ... ಕಂಡು (ಗದಾಯು. ೫–೩ ವ); ನಸು ಕರ್ದುಂಕಿ ನವರಸಮಂ ಸವಿಸವಿದು (ಗಿರಿಕ. ३–೧೦೩ ವ); ಕನರ್ಗೊನರಂ ಕರ್ದುಂಕಿ ದನಿನೋಱುವ ಕೋಗಿಲೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೧); ಆಲವಣ್ಣಿಂದ ಧರಮಂ ಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕಿದುದು (ಚಿಖಪು. ೧೦–೭೪). ೨. ಮುದ್ದಿಡು; ಚುಂಬಿಸು: "ಕರ್ದುಂಕಿದಂ ಕರ್ದುಕಿದನೆಂದೆನಲ್ಕೆ ಲಘುವಾಗಿಯೆ ಚುಂಬಿಸಿದಾತನೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೭); ಪಲ್ಲವಾಧರವ ಕರ್ದುಂಕಿದು ಪೊಳೆವ ಕೆಂಬಲ್ಲಿಗೆ ರಸದಂಬುಲವ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಸಾರ್ಚಿ ನಾಲಗೆಯಿಂದೆ ರತಿದೇವಿ ಬಲ್ಲಂತೆ ಶಾಖಮಾಡಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೬–೫೯). ಕದುಕು : ೧. ಚಕೋರೀಚಯಂ ಚಂಚುವಿಂದಂ ಕದುಕಲ್ಸಾರ್ದಪ್ಪುದು (ಎಕ. II, ೧೨೭–೧೩೫; 1115); ನೆಲನ ಸವೆಸಿತು ನೀಸಜಿನ ಕಂಗಳನು ಕದುಕಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೪೪); ಗಿಳಿ ಹಣ್ಣು ಕದುಕಿ ನುಡಿ ಹದಗೊಡುವದು (ನೆಲಮು. ೨೩). ಕರ್ದುಕು : ೧. ಮಿಳಿರ್ವರುಣಭೃಂಗಳ ನೆಟಿಲ್ಗಳ ನೊಂದೆರೆಗೆತ್ತು ವಾರ್ಧಿಯೊಳ್ ಪೊಳೆವೆಳವಾಳೆಗಳ್ ಕರ್ದುಕೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೬ ಶೂದ್ರಕ); ಒಳಗಱಿಯದೆ ಪಚ್ಚೆಯ ಸಿಲೆಗಳನಂಚೆಯ ಪಿಂಡುಕಂಡು ಪಾವಸೆಗೆತ್ತವ್ವಳಿಸಿ ಕರ್ದುಕುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೯೪); ಕೊಱಡಂ ಕರ್ದುಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಿದು] ಚಂಚು ನೊಂದು ಕುಸಿದ ಪಿಕನಿಕರದಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೮–೭೧). ೨. ಕುಟಿಲಾಳಕಿಯರ ನುಣ್ಗಲ್ಲ ತೊಂಡೆವಣ್ಣುಟಿಯ ಕರ್ದುಕಿ... ಮೂಗಿಯ ಹಿಮ ವಿಟನಂತೆ ಕಣ್ಗೆ ರಂಜಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೪–೪೫); ಪಾಯ್ದೊಡನವನೊಮ್ಮೆ ಪಲ್ಲೊನೆ ತಣಿವಂತೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆಗರ್ದುಕೆ (ಚಿಕವಿ. ೬–೪೯ ಸಾಂಗತ್ಯ). [ದೇ. || ತೆಲು. ಕದುಕು = ತಿನ್ನು]

ಕರ್ದುಕು 'ಕರ್ದುಂಕು' ನೋ.

ಕರ್ದುಗು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕರ್ದುಗಿನ ಸ್ವಯಂಬು ದೇವರ ದೇಗುಲದ ಪೂಲಿಯ ಪಣ್ಡಿತರ... ಶಿಷ್ಯರಪ್ಪ ಕಾಳಗ್ನಾನಿ ವಚ್ಪಾಣಿಜೀಯರ್ಗ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೮–೮; 1007). ☞ ಈಗಿನ ಗದುಗಿನ ಹೆಸರು. [< ಸಂ. ಕೃತಕ ?]

ಕರ್ನ (ನಾ). ಕಿವಿ; ಕರ್ಣ : ಆದಿಮಧ್ಯಾಂತದ ಕಥಾಮೃತವ ಬೇಱಾಗ ದಂತೆನ್ನ ಕರ್ನ ಕೋಟರಕೆ ಸೈಗಱೆದನೀ ಮಲ್ಲಣಾರ್ಯಂ (ವೀಶೈಪು. ೩–೧–೩); ನಿಮ್ಮ ನುಡಿ ಬಲು ಸೊಗಸು ಕರ್ನದೊಳ್ ನೆಲಸಿ ತುಳುಕಾಡುತಿದೆ (ತುರಂಗ. ೯೧–೧). [< ಸಂ. ಕರ್ಣ]

ಕರ್ನಲ, ಕರ್ನಲ್ಲು (ನಾ). ಸೇನಾಪತಿ; ದಳಪತಿ : ತಮ್ಮ ದೋಸ್ತರಾದ ಕರ್ನಲ ಕುಲೂಸಸಾಹೇಬರವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೫–೩; 1799). ಕರ್ನಲ್ಲು : ಸಾಹಸವ ತೋರ್ಪವೆಂದಾವರಿಸಿ ಜರ್ನಲ್ಲುಕರ್ನಲ್ಲು ಮೊದಲಾದ ಸರದಾರರೈತಂದರು (ವರ್ಷವ. ೩–೫೪). [← ಇಂ. Colonel]

ಕರ್ನಲ್ಲು 'ಕರ್ನಲ' ನೋ.

ಕರ್ನಾಟ (ನಾ). = ಕರ್ಣಾಟ ೨ : ಸಮಗ್ರ ಕರ್ನಾಟದೇಶ ಭೂವರ್ಗ್ಗ ಭರ್ತ್ತಾರಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೬೨–೧೧; ಸು. 450 ?); ಕರ್ನಾಟ ಧರಣೀವಜ್ರ ಕವಾಟಾಯಿತ ವಿಕ್ರಮಃ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨–೧೧; 1641). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಾಟ]

ಕರ್ನಾಟಕ (ನಾ). = ಕರ್ಣಾಟಕ : ಗುಮ್ಮಟನಾಥ ಸಚ್ಚರಿತವೆಂಬೀ ಕಾವ್ಯಮಂ ಪೇಳ್ದು ಮಾಣದೆ ಕರ್ನಾಟಕದಿಂದೆ ಮತ್ತೆ ರಚಿಸಿ (ಬಾಧಪು. ೧–೪೮). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಾಟಕ]

ಕರ್ನಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ (?) : ಮಾವಿನ ಗೊಟ್ಟೆ... ಕರ್ನಾಲಿ, ನೈದಿಲಗೆಡ್ಡೆ, ಕಡಲೆಯ ಹಿಟ್ಟನೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳಿ ಗರ್ಭಸ್ತಂಭನ (ಸಿವೈವಿ. ೮೪). [< ಕೊಡನಾರಿ ?]

ಕರ್ನಿಕೆ 'ಕನ್ನಿಕೆ₂' ನೋ.

ಕರ್ನೆ 'ಕರಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಕರ್ನೆತ್ತರ್, ಕನ್ನೆತ್ತರ್ (ನಾ). ಕರಿಯ ರಕ್ತ : ಕರ್ನೆತ್ತರಿರ್ಮೆ ಯ್ಯೊಳಂ ಪಾಯ್ತರೆ ಜೀವಂ ಬಿಟ್ಟು... ಕರ್ವೆಟ್ಟು ಬೀಬ್ಬಂತಿರೆ ಬಿಟ್ಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೨೪); ಕುಡಿವೆಂ ದುಶ್ಶಾಸನೋರಃಸ್ಥಳಮ ನಗಲೆ ಪೋೞ್ದಾರ್ದು ಕರ್ನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕನ್ನೆ, ಕೆನ್ನೆ]ತ್ತರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯೧; ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೩ ನೋ). ಕನ್ನೆತ್ತರ್ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಕರಿದು + ನೆತ್ತರ್]

ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್, ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲ್, ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲು, ಕನ್ನೈದಿಲ್, ಕನ್ನೈದಿಲು, ಕನ್ನೈದಿಲೆ, ಕರ್ನೈದಿಲ, ಕರ್ನೈದಿಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಕಮಲ; ನೀಲೋತ್ಪಲ : ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ ಬಾಸಿಗಂ ನಿಮಿರ್ವ ವೋಲ್ ನಿಮಿರ್ದತ್ತು ಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೬); ನಿಜತೇಜಂ ಸೀಳ್ದ ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲವೊಲಿರೆ ತನುಚ್ಛಾಯೆಯಿಂ (ಶಮದ. ೨೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ ಕಣ್ಣ ಕಾಂತೆ ತನ್ನ ನುಣ್ಗಲ್ಲಕೆ ಸರಿಯೆಂದು ಮಾಣಿಕಗನ್ನಡಿವಿಡಿದೊರ್ವಳಿಹಳು (ಮೋಹತ. ೪–೧೪). ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲ್ : ಈ ದೃಗ್ಯುಗಳಂ ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲಂತಿರ್ದಪುದು (ಕಾದಂಬ. ೬೩೨); ನಾಭಿಕೂಪೋಪಜಾತಂ ನೀರೇಜಂ ನೀಳ್ದ ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲವೊಲಿರೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೫ ಉದಾ). ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲು : ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲು ತಾವರೆಗೊಳ ಲಾಮಂಚದಿಂ ನೆಗಳಿದ ಪರ್ಣಶಾಲೆ (ಮೋಹತ. ೪–೫೪); "ಕಂದೋಟ್ಥಂ – ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲು" (ಒಷಧಿ. ೨೨). ಕನ್ನೈದಿಲ್ : ನಗೆಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೊಗದಾವರೆ ಕಣ್ಗಾಡಿ ಸೊಗಸುವ ಕನ್ನೈದಿಲಾಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೪೯). ಕನ್ನೈದಿಲು : ಕನ್ನೈದಿಲುಗಳೆಸಳುಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೯–೮೨); "ಜಾಲನಖಿ – ಕನ್ನೈದಿಲು" (ಒಷಧಿ. ೬೨). ಕನ್ನೈದಿಲೆ : ಹುರುಗಿಲು, ಚಿತ್ರಮೂಲ ಮಂಜಿಷ್ಠೆ, ಕನ್ನೈದೆ[ದಿ]ಲೆ ಬೇರು, ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆ ಬೇರು... ಮೆಣಸು ಇವುಗಳನ್ನು ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಸೇವಿಸೆ ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಜ್ವರ ನಾಶವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೯೦); ಮೊಗವ ತಾವರೆಯೊಳು ಕಣ್ಣನು ಕನ್ನೈದಿಲೆಯೊಳು ಮಾಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿನ್ನ ಈ ಮನವನು ಕಲ್ಲೊಳು ಮಾಡಿದನೇನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೯–೩೨). ಕರ್ನೈದಿಲ : ಒಳ್ನುಡಿಯ ಕರ್ನೈದಿಲ ಮಳ್ಗಿವಿಯು ದೀರ್ಣ ತಾಪಸಧೈರ್ಯದ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೨೧). ಕರ್ನೈದಿಲು : "ಅಸಿತೋತ್ಪಲಂ – ಕರ್ನೈದಿಲು" (ಒಷಧಿ. ೭). [< ಕರಿದು + ನೆಯ್ದಿಲ್]

ಕರ್ನೈದಿಲ 'ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ನೈದಿಲು 'ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ಪ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಲ್ಲುಹೆಟ್ಟೆ, ಕಾಡುಪೆ, ಕರ್ಪ (ವೈಡಿಗಿ. ೫೦–೯೯೩). [?]

ಕರ್ಪ್$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನಿತಾಂತಂ ಧರೆ ಬಣ್ಣಿಕುಂ ಬುಧ ಸಮೂಹಂ ಕರ್ಪಣಂ ಕರ್ಪ್ಪನಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೭–೪೦ ; 1084) ; ಕರ್ಪರಸ ಕಾಳಿದಾಸ ಭಟ್ಟರಳಿಯುಂ ಕವಿತಾಮನೋಹರಂ ಕವಿ[ತ]ಳರ ಕರ್ಪರಸಂ ಬರೆದ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦–೩೨ ; 1084). [?]

ಕರ್ಪಟ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ : "ಚೇಲಂ, ಚೀರಂ, ವಾಸಃ, ಕರ್ಪಟಂ . . . ಪಟಃ – ಈ ೧೦ ಸೀರೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೪) ; ಒರ್ವ ಪಾರ್ವಂ ವಿಶೀರ್ಣ ಜೀರ್ಣ ಕರ್ಪಟಾವೃತ ಕಟಿತಟನುವಾಗಿ ಬಂದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಡೆವೇಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೧ ವ) ; ಪೂಗಳಂ ಕೆದಱಿ ಕರ್ಪಟಮುಂ ಪಱಿದಿಕ್ಕಿ ಸೀಳ್ದು . . . ಬಿಡದೆ ಕಾಡಿದುವಾ ಕಪಿ ತಾಪಸರ್ಕಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೧–೨) ; ಎನಗೊಂದು ಕರ್ಪಟಮುಂಟೇತಂಗಮದು ದೊರಕಿದುದಿಲ್ಲ (ಕಗವಿ. ೧೦೫–೨೪). ೨. ಹರಕಲುಬಟ್ಟೆ; ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಪಟಿ (ನಾ). = ಕಪ್ಪಡಿ (೩). [< ಸಂ. ಕರ್ಪಟಿನ್]

ಕರ್ಪಟಿಕೆ (ನಾ). = ಕರ್ಪಟಿ : ಕಾನ್ಥಕ ಗಾಯಕ ದೀನ ಹೀನ ಕಪ್ಪ್ರಟಿಕ ಜಟಾಧರ ದ್ವಿಜ ದಿಗಂಬರ ತಾರ್ಕಿಗ × × ದಿಗಳ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೧–೩೦ ; 1129). [ಸಂ.]

ಕರ್ಪಡ (ನಾ). ೧. = ಕಪ್ಪಡ೧ : ಕರ್ಪಡ ಪರಿಕರನಾಗಿರ್ದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೯೦–೪). ೨. ಕೊಳೆಬಟ್ಟೆ ; ಮಲಿನವಸ್ತ್ರ : ಬೀಸುವಲೆ ಬೆಳ್ವಾರಂ ಸೊಡರ್ಮುಡ್ಡಿ ಕರ್ಪಡಮುಂಟೆಡ್ಡಣಮುಲ್ಪಣಂ . . . ಬಡಿಕೋಲ್ಗಳೊಪ್ಪೆ ಜವದಿಂದೇಳ್ತಂದರಂದಾ ಧೀವರರ್ (ಶಬಶಂ. ೩–೨೩). [< ಸಂ. ಕರ್ಪಟ]

ಕರ್ಪಣ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ : ಶೂಲ, ಮುಸಲ, ಮುದ್ಗರ . . . ಕರ್ಪಣ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಈ ಸಮಂತಪಂಚಕವು ಎಷ್ಟು ಭಯಂಕರವಾಗಿರುವದು (ಭಾಸನಾ. ೧೦೨–೧೮). 'ಕಂಪಣ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಪರ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪರ; ಕಡಾಯಿ : "ಕಟಾಹಃ, ಕರ್ಪರಃ – ಈ ೨ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೬೦) ; ಮಲಹರಂ ಜಂಗಮಾಕಾರದಿಂ ಬಂದು ನಿರ್ಮಲಸಿದ್ಧಕರ ಕರ್ಪರವನಿರಿಸಿ ಪೋಗಿ . . . ಬೇಡಿ ಕಾಡುತ್ತಿರಲು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೬೯). ೨. ಚಿಪ್ಪು; ತಲೆಬುರುಡೆ : ಕಿಡಿವಿಡೆ ಕರ್ಪರಂ ಸುಗಿದು ಮೆಯ್ದೆಗೆದಂ ಕಮಠಾಧಿಪಂ ಪಡಲ್ವಿಡೆ ಪಡೆಗಳ ಫಣಿಪ್ರಭು ಮೊಗಂದಿರಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೮೩). ೩. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕುರು ಕುಕುರ ಕರಹಾಟ ಕರ್ಪರ ಯವಂತಿಕ ಪಾರಿಯಾತ್ರ ಕರ್ಣಾಟ . . . ಮೊದಲಾದ ದೇಶದ ಶರಣಸಂಕುಲಂ ಬರುತಿರ್ದುದು (ಚಿಬಪು. ೬–೫೦). ೪. ಬಾಣಲೆ ; ಓಡು. 'ಖರ್ಪರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಪರಿ (ನಾ). ೧. = ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ. ೨. ಮೈಲುತುತ್ತ : "ಮಯೂರಕಂಠಂ ಕರ್ಪರಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೨). 'ಖರ್ಪರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕರ್ಪರೀ]

ಕರ್ಪಾಸ (ನಾ). ಹತ್ತಿಯ ಗಿಡ. 'ಕಾರ್ಪಾಸ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಪಾಸಿ (ನಾ). = ಕರ್ಪಾಸ. [ಸಂ. ಕರ್ಪಾಸೀ]

ಕರ್ಪಿಡಿ, ಕಪ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು ; ಕರಿಬಣ್ಣ ತುಂಬಿರು : ಕರ್ಪಿಡಿದ ಪಣೆಗಟ್ಟು ಕೆಯ್ಪೊಡೆ ಬೆಡಂಗನೊಳಕೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೧); ಒಡಲುಂ ಮನಮುಂ ಕರ್ಪಿಡಿದು ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯೆಯಡರ್ಪಿರ್ಪಂತಿರ್ಪುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೯) ; ಕರ್ಪಿಡಿದ ತೊಟ್ಟಂ ತಮೋಗುಣಾನ್ವಿತ ರುದ್ರನಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೩೨). ಕಪ್ಪಿಡಿ : ಅಚ್ಛ ಕಸ್ತೂರಿಯ ವಾರಿಯಿಂ ನೆನೆದು ಕಪ್ಪಿಡಿದಂಬರ ಮೊಪ್ಪಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೧೧೪) ; ಬಿರುದಿನ ಬಾವುಲಿಯ ಕಪ್ಪಿಡಿದ ಕಾಯದ . . . ರಾಯರಕ್ಕಸನ್ನೈದಿದನು ಧನುವ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೧೧); ಕಪ್ಪಿಡಿದ ಫಲಾಳಿಯಿಂ ಜಂಬುನೇಱಲೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೨–೪೪). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಇಡಿ$_2$]

ಕರ್ಪಿಡು, ಕಪ್ಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕರಿದಾಗು ; ಕಪ್ಪಾಗು : ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯ ಕಡುವೆಳದಿಂಗಳೊಳಂ ಮುಡಿಯ ಕರ್ಪಿಟ್ಟಳುರ್ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಪಿನಿತಳುಕೆ]ಗಟ್ಟಿಲೆಯೊಳಂ (ಅನಂಪು. ೨–೨೦ ವ); ಲಲಾಟವಿಲೋಚನ ಮಿಂದುಲೇಖೆ ಕರ್ಪಿಟ್ಟ ಗಳಂ ಲಸದ್ದಶಭುಜಂ ಫಣಿಕುಂಡಲಮೊಪ್ಪಿರಲ್ (ದಶಕು. ೯–೬). ಕಪ್ಪಿಡು : ಮಾವನೂ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ರಾಮಕೃಷ್ಣನ ಮುಖ ಕಪ್ಪಿಟ್ಟಿತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೪೪). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕರ್ಪು$_1$, ಕಪ್ಪು$_4$, ಕಱ್ಪು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯತನ ; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ : ಮುಗಿಲ್ಗಳ ಕರ್ಪು ಪೀನಮೋಗಡಿಸಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೯) ; ಅರಸಿಯರ ಕಣ್ಣನೀರ್ಗಳ ಬೆರಸಿದ ಕಾಡಿಗೆಯ ಕರ್ಪುವೋಲ್ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೪೪) ; ನಂದನಂ ತಳೆದುದು ಕೂಡೆ ಕೆಂಪಿನ ಪಸುರ್ಪಿನ ಕರ್ಪಿನ ಬೆಳ್ಪಿನಂದಮುಂ (ಗಿರಿಕ. ೭–೩೯) ; ಪಱಿಪು (ಪಱಿವು) = ನರೆಗಿಕ್ಕುವ ಕರ್ಪು (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಕಪ್ಪು$_4$: ೧. ಜೆಡೆಗಳಂ ಕಪ್ಪೆಸೆವ ಪೊಸಕುಂತಳಂ ಮಾಡಿ ಉಡುಪತಿ ಸುರಾಪಗೆಗಳಂ ಮುಡಿದ ಪೂ ಮಾಡಿ (ಇಹರ. ೩೧); ಕೆಳಗೆ ಬೆಳೆಹೊಲ ಕಪ್ಪು . . . ಹೊಳೆಕೆರೆಯು ಮಡು ಕಪ್ಪು ತಾಯ ಕಾಲ್ ತೊಳೆವ ಉಪ್ಪುಕಡಲದು ಕಪ್ಪು (ಹೊಂಗಳು. ೧೫) ; ಉಟ್ಟ ಸೀರೆಯು ಕಪ್ಪು ತೊಟ್ಟ ರವಿಕೆಯು ಕಪ್ಪು ಜಡೆ ಕಪ್ಪು ರಿಬ್ಬನ್ನು ಕಪ್ಪು (ಇಂಚಾಪ. ೮೭–೨೩). ೨. ಕಾಡಿಗೆ ; ತಿಲಕ : ಸೆಟ್ಟರ ಮಗ ಮಿಂದು ಒಸ್ಪಾಗಿ ಕೂತಾನ ಕಪ್ಪು ತಂದಿಡರೆ ನೊಸಲಾಗ (ಲೋಕಗೀ. ೩೨); ಕಪ್ಪಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣೊಳು ಕೆಂಪಿಲ್ಲ ತುಟಿಯೊಳು ಮಾನಿನಿ ಬಿಚ್ಚಿದೆ ಹೆರಳು (ಇಂಚಾಪ. ೮೭–೨೫). ೩. ಕತ್ತಲೆ : ಮೇವಿಗೆಯ್ದಿದ ಗೋವು ಪಿಂತಿರುಗದಿರೆ, ಪುಡುಕುತದನಿತ್ತಣ್ಗೆ ಕಪ್ಪಿನೊಳ್ ತಪ್ಪಿ ಬರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೪–೮೮). △ ಕಱ್ಪು$_2$: ೧. ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಘಟದೊಳ್ ತಂದಱ್ತಯಿಂ ಪುಷ್ಪವಾಸನೆಗೆಂದಿಕ್ಕಿದ ನೀಳ ನೀರರುಹಮುಂ ಪೋಲ್ದತ್ತು ಕಱ್ಪಿಂದುವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೧) ; ಕಣ್ಮಲರ ಬೆಳ್ಪುಗಳಾಲಿಯ ಕಱ್ಪಿನೊಳ್ ಪೊದಱ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೮). [< ಕರಿದು + –ಪು$_2$]

△ **ಕರ್ಪು$_2$** 'ಕಪ್ಪು$_3$' ನೋ.

ಕರ್ಪುರ 'ಕಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಕರ್ಪುರಕಚರಿ (ನಾ). ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದುಸುವಾಸನೆಯ ಬೇರು, —ಗಡ್ಡೆ : ಕರ್ಪುರಕಚರಿ, ಕರ್ಪುರ ಚಿನ್ನಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೭). [← ಮರಾ. ಕರ್ಪೂರಕಚರಿ ; ಹಿಂ. ಕಪೂರಕಚರಿ]

ಕರ್ಪುರಚಿನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ, —ದ್ರವ್ಯ : ಕರ್ಪುರಕಚರ, ಕರ್ಪುರಚಿನ್ನಿ, ಕಬಾಬಚಿನ್ನಿ, ಕಂಕೋಳಚಿನ್ನಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೭). [← ಮರಾ. ಕಪೂರಚಿನ್ನೀ]

ಕರ್ಪುರವಳ್ಳಿ 'ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕರ್ಪುರವಾಳೆ 'ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ' ನೋ.

ಕರ್ಪುರವೀಟಿಕೆ (ನಾ). ಕರ್ಪುರಸಹಿತವಾದ ವೀಳ್ಯ, —ತಾಂಬೂಲ : ಕರ್ಪುರವೀಟಿಕೆಯ ನೀಡು ನಾಲಗೆಗಯ್ಯಿಂದೆಂಬ ನೀಱಿಯ ಗಾಡಿಯಂತಿದೆ ನುಡಿ ನಿನ್ನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೬೫). [ಕರ್ಪುರ (< ಕಪ್ಪುರ) + ವೀಟಿಕೆ]

ಕರ್ಪುರಶುಂಠಿ 'ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಕರ್ಪುರಸುಂಟಿ 'ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಕರ್ಪುವೀಱು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹರಡು ; ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು : ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಚೂಳಿಕೆಯ ಮೇಚಕಮರೀಚಿಯೆ ಘಟ್ಟಗೊಂಡಂತೆ ಕರ್ಪುವೀಱುವ ಬಾಳತಮಾಳತರುಗಳೋವರಿಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೩೪ ವ). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಬೀಱು$_1$ (< ಬೀಱ್$_1$)]

ಕರ್ಪುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ವಟೋರ್ವಿ ಜಂಗಳೇಗಳುವೊಡಗೂಡಿ ಕರ್ಪುವೆರಸಿ ಪುರ್ವು ಪೆರ್ವಲದಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೫೮). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕರ್ಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ತಾಳು: ತೋರಮೊಲೆಗಳ ಮೊಗಂಗಳ್ ರಾರಾಜಿಸಿ ಕರ್ಪುವೆತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೯೫); ಕೆಂದಳ ದೊಂದು ಕೆಂಪು ಕಿಸುಸಂಜೆಯನಂಜಿಸೆ ಕರ್ಪುವೆತ್ತ ಕೇಸಂ ದಳವಾದ ಕಱ್ತಲೆಯನೇಳಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩೦). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕರ್ಪೂರ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರ; ಕಪ್ಪುರದ ಮರ: "ಕೋಲಕಂ, ಕರ್ಕೋಟಕಂ, ಕೋಶಫಲಂ—ಈ ೩ ಕರ್ಪೂರಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೪); ಕರ್ಪೂರಂ ಸತತಂ ತೈಲದೊಳೆ ಕೂಡೆ ವಿಷಮೆನಿಸುವವೋಲ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೫-೨೨); ನೆಲ್ಲಿ ನೇಱಿಲು ನಗರೆ ಕಡಸಿಗೆ ಕಲ್ಲರಳಿ ಕರ್ಪೂರ ಕದಳಿಗಳಿಲ್ಲಿ ನೋಡಿವೆ ಭೂಮಿಸುತೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೯).

ಕರ್ಪೂರದ ಉಂಡೆ = ೧. ಉಂಡೆಕರ್ಪೂರ; ಗಡ್ಡೆ ಕರ್ಪೂರ: ದೇವರ ಆರತಿಗೆ ಕರ್ಪೂರದ ಉಂಡೆ ಉತ್ತಮ (ರೂಢಿ). ೨. ನುಸಿಗುಳಿಗೆ, —ಉಂಡೆ; ಡಾಂಬರ ಗುಳಿಗೆ: ಉಲ್ಲನ್ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು . . . ಹುಳುಗಳ ಕಾಟದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಲು ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಕರ್ಪೂರದ ಉಂಡೆಗಳನ್ನು (Napthalene Balls) ಹಾಕಿ ವೃತ್ತಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿಟ್ಟರೆ ಅವು ಕೆಡುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೮೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಪೂರಅರಿಸಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮಾವಿನಶುಂಠಿ, ಕರ್ಪೂರಅರಿಸಿನ (ಮೈಔಗಿ. ೨೬-೪೯೬). [ಕರ್ಪೂರ + ಅರಿಸಿನ]

ಕರ್ಪೂರತೈಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ಎಣ್ಣೆ (ಪಾರಿಭಿ. ೧೧). [ಕರ್ಪೂರ + ತೈಲ]

ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ 'ಕರ್ಪೂರವಾಳೆ' ನೋ.

ಕರ್ಪೂರಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ನೇತ್ರಜ್ಯೋನ – ಕರ್ಪೂರಬೆಂಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೮೯). [ಕರ್ಪೂರ + ಬೆಂಡೆ]

ಕರ್ಪೂರಮಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): "ಕರ್ಪೂರಸಂಜ್ಞಕಃ—ಕರ್ಪೂರಮಣಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೬). [ಕರ್ಪೂರ + ಮಣಿ$_3$]

ಕರ್ಪೂರವರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಪೂರದ ಮಳೆ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪತಿ ಮೆಚ್ಚೆ ಗಣ್ಡನಾಳ್ದನ ಚಕ್ರಂ ಕರ್ಪೂರವರ್ಷಂ ಚತುರಚತುರಾನನಂ ಗುಣಮೇರು . . . ಶ್ರೀಮತ್ ಪಡವಳ್ಳ ತೈಲಪಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨-೩೫; ಸು. 1007). 'ಕಪ್ಪುರವರ್ಷ' ಪರಾ. [ಕರ್ಪೂರ + ವರ್ಷ]

ಕರ್ಪೂರವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ಬಳ್ಳಿ; ಕರ್ಪೂರದ ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ವೀಳೆಯದೆಲೆ: (ಹ). [ಕರ್ಪೂರ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕರ್ಪೂರವಾಳೆ, ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ: "ಅಂಧಕಃ–ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ; ಕುರುಡನು" (ಓಷಧಿ. ೨). **ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ:** ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ . . . ಸುಖಾರ್ಹ ಸಾರ್ವರ್ತುಕಮಾದ ಫಲಂಗಳುಳ್ಳ ತರುನಿಕರಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). [ಕರ್ಪೂರ + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾೞೆ)]

ಕರ್ಪೂರವೀಳೆಯ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ತಾಂಬೂಲ: ಜಾಯಾಪತಿಗಳು ಕರ್ಪೂರವೀಳೆಯವಿಟ್ಟು . . . ಒಪ್ಪದಿ ಶಯನಸ್ಥರಾಗೆ (ಅಬ್ಬಲೂ. ೨-೧೬). [ಕರ್ಪೂರ + ವೀಳೆಯ]

ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತು, ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತ್ತು (ನಾ). = ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಧಾತು (ಹ). **ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತ್ತು:** "ಶಿಲಾಧಾತುಃ – ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತ್ತು" (ಓಷಧಿ. ೧೬೫). [ಕರ್ಪೂರ + ಶಿಲಾಜಿತು]

ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತ್ತು 'ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತು' ನೋ.

ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಧಾತು (ನಾ). ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಸುಗಂಧಮಯವಾದ, ಹಳಕುಹಳಕಾಗಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರವ್ಯ (ಹ). [ಕರ್ಪೂರ + ಶಿಲಾಧಾತು]

ಕರ್ಪೂರಶುಂಠಿ (ನಾ). = ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿ: "ಷಡೀ – ಕರ್ಪೂರಶುಂಠಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಪೂರಾರತಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರವನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಮಾಡುವ ಆರತಿ: ಪಂಚಾರತಿ, ಗೋಪುರಾರತಿ, ಕರ್ಪೂರಾರತಿ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಆರತಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿ, ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧). [ಕರ್ಪೂರ + ಆರತಿ$_1$]

ಕರ್ಪೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಗೊಳಿಸು; ಕರಿಕುಗೊಳಿಸು: ದೆಸೆಯಂ ಕಾಯ್ಪೇಱಿಸುತ್ತುಂ ತೃಣಕುಲಲತೆಯಂ ಸೀದು ಕರ್ಪೇಱಿಸುತ್ತುಂ . . . ದವಶಿಖಿಯವೊಲೆಳ್ದತ್ತ ಮೋಘಂ ನಿದಾಘಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೧೬). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಏಱಿಸು]

ಕರ್ಪೇಱು, ಕಪ್ಪೇಱು, ಕಱ್ಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ತಾಳು: ಕರ್ಪೇಱಿತ್ತು ದೇವದ್ವಿರದದ ಘಟೆಯಿಂದಂ ನಭೋಭಾಗದೊಂದೊಂದೆಡೆ (ಆದಿಪು. ೬-೫೬). **ಕಪ್ಪೇಱು:** ಕಮಳಮುಕುಳಂಗಳೊಳು ಭೃಂಗಂಗಳಿಪ್ಪಂತೆ ಅವುದಿರ್ಪ ಕಪ್ಪೇಱಿ ಕುಚಯುಗಳ ಚೂಚುಕ[ವ]ಂತೆ (ಬಸರ. ೧-೧೧೨); ತ್ರಿವಳಿಗಳ್ ಮುಸುಳಿದುವು ಬಾಸೆ ಕಪ್ಪೇಱಿದುದು (ಚೆಬಪು. ೪-೧೧). △ **ಕಱ್ಪೇಱು:** ಗಂದೇಭ ಚರ್ಮಂಗಳಂ ಪಸರಂಗೆಯ್ದನೊ ಶಂಭುವೆಂಬ ಬಗೆಯಿಂ ತಳ್ಪೊಯ್ದು ಕಱ್ಪೇಱಿ ಸೂಚಿಸಲಾರ್ಗಂ ವಶಮಾಗದಂತು ಕವಿದತ್ತುದ್ದಾಮ ಭೀಮಂ ತಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕರ್ಬ (ನಾ). ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕೋಟಿ: ಅಗ್ನಿಯದನು ಬಳಸಿಕೊಂಡೈದು ನಿರ್ಬುದದೊಳಂ ವಾಯುವದ ಬಳಸಿಕೊಂಡೈದು ಕರ್ಬದೊಳಗಾಕಾಶವದ ಬಳಸಿಕೊಂಡು (ವೀಶೈಪು. ೪-೧೩-೮). [< ಸಂ. ಖರ್ವ]

ಕರ್ಬಕ್ಕಿ, ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ, ಕರಿವಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಕಬ್ಬಾರೆ: ಅಂಚೆ ಕೊಂಚೆ ಗಿಡಗ ಕರ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬ]ಕ್ಕಿ ಪಾರಾವತಂ ಪರಪುಟ್ಟಂ ಚರಣಾಯುಧಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೯); ಪುರುಳಿ ಗುಬ್ಬಿ ಕರ್ಬಕ್ಕಿ ಮೇಲಪ್ಪ ಪಕ್ಕಿಗಳ್ ಮೆಲ್ದನಿಯಿಂ ಪಾಡುಗುಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೦-೧೯). **ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ:** ೧. ತನ್ನ ಸಿಬ್ಬುದ್ಧಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಕಬ್ಬಕ್ಕಿಯ ಹಿಂಡನೊಲ್ಲದೆ ಸಿಬ್ಬುದ್ಧಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಯಿತ್ತು (ಮಧುವ. ೨೬-೯); ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಗಗನವ ಹಬ್ಬಿದಂತಿರೆ ಮುಸಗಿದವು ಫಲುಗುಣನ ಶರಜಾಲ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೩೬); ಒಡನೆ ಕಬ್ಬಕ್ಕಿವಿಂಡನು ಕಂಡೆಱಗುವ ಕಡುಗಲಿ ಸಾಳ್ವನಂದದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೬೦); ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಕಾಟ ಬಲುಕಾಟ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೩೯). **ಕರಿವಕ್ಕಿ:** ೨. ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ: ಭೇರುಂಡ ಬೆಳುವ ಸಾಳುವ ಹದ್ದು ಕರಿವಕ್ಕಿ ಹಾರಿ ನಲಿಹ ಸೋಗೆ ನವಿಲು (ನಿಜಸಾಂ. ೫೯-೧೦). [< ಕರಿದು + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕರ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾದಿ; ಹೊಗೆಯ ದಾರಿ. 'ಕರ್ಬಟ್ಟೆಗ' ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕರ್ಬಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾದಿಯುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮ: "ಇಂಗಳ ಕರ್ಬಟ್ಟೆಗ ತಾಂ ಮುರಗೂಟನಿರದೆ ಮೂಜಡಿಯೆಂಬಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೪) [ಕರ್ಬಟ್ಟೆ + -ಗ$_3$]

ಕರ್ಬಡ 'ಖರ್ವಡ' ನೋ.

ಕರ್ಬಣ್ಣ 'ಕರ್ವಣ್ಣ' ನೋ.

ಕರ್ಬಱಲ್ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹರಳು; ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ: ಕರ್ಬರಲ ಬಣ್ಣಮನೇಳಿಸುವ ಕಚಾವಳಿಗಳಂ ಬಗಿಬಗಿದು ಪುಡಿಗತ್ತುರಿಯನೆಯ್ದೆ ತಳಿದೋರಣಂಗೊಳಿಸಿ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳಂ ಮುಡಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೪). [< ಕರಿದು + ಪರಲ್]

ಕರ್ಬಲಾ (ನಾ). ಮೊಹರಂ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮೇಳ: ಮೋಹರಮ್ಮ, ಆಲಾವಿ, ಕರ್ಬಲಾ ಮೇಳಗಳಿಗೆ ಚಿಕ್ಕವರಿರುವಾಗಲೇ ಪದ ಬರೆದುಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಶರೀಫ. ೫೮). [← ಅರ. ಕರಬಲಾ]

ಕರ್ಬಲೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಲೆ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬಲೆ: ಕಾಲವನೇಚರಂ ಜಗದ ಲೋಚನ ಮೀನಕೆ ಬೀಸಿದ ನೆಗಳ್ದ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ರ್ಬಲೆವೋಲ್ ತನುವೊಪ್ಪುಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೨೩). [< ಕರಿದು + ಬಲೆ$_1$]

ಕರ್ಬಸಿರು (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೊಟ್ಟೆ; ಕಪ್ಪಾಗಿರುವ ಗರ್ಭ: ಸೂರ್ಯನು ಅತ್ತ ಕಿಸುರುರದ ಕರ್ಬಸಿರ ಮರೆಯೊಳಿಹನತ್ತ ಹೊತ್ತ ವರ್ಷದ ಭಾರವೆಳೆಯುತಿರಲೆಮ್ಮತ್ತ ಮತ್ತಗಜ ನಿಕುರುಂಬದಂತೆ ಬರುತಿಹುದು (ವಿಸೀಗೀ. ೩೭–೧೦). [< ಕರಿದು + ಬಸಿರು (< ಬಸಿಱ್)]

ಕರ್ಬಸು$_1$, ಕಬ್ಬಸು (ನಾ). ೧. ಹಸುವಿನ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕರಿಯ ಹಸು (?): ಅಗ್ಗದ ನಿಡುಗೋಡು ಮೇಡುಮುಮುರುತ್ತುಮಿಱುಂಕಿದ ಕೆಚ್ಚಲೆತ್ತಮೆತ್ತಿದ ಕುಡಿವಾಲಮುಂದೆಸೆಯೆ ಕರ್ಬಸುಗಳ್ ಪರಿಗೊಂಡು ವಾಜಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೦೪). ೨. ಕಾಡುದನ: ಕಾಟು – ಕರ್ಬಾ[ರ್ಬ]ಸು ಎಂದರೆ ಘಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಕೋಣ ಎತ್ತುಗಳು (ತುಳುನಾ. ೫೪). **ಕಬ್ಬಸು**: ೧. ಸಲೆ ಕಬ್ಬಸು . . . ಕೆಚ್ಚಲನಿಱುಂಕಿಕರಂ ಕುಡಿವಾಲಮೆತ್ತಿ ಪಾಲ್ ಮೊಲೆಗಳಿನೆಚ್ಚು ಗಲ್ಗಲನುಗಲ್ ಪರಿತಂದುವು (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೧೫೩). [< ಕರಿದು ? + ಪಸು$_3$]

ಕರ್ಬಸು$_2$, ಕಪ್ಪಸು, ಕಬ್ಬಸ (ನಾ). ಯಕೃತ್ತು; ಈರಿ; ಪಿತ್ತಕೋಶ: ಬಿಸುನೆತ್ತರ್ ತೊಗಲೆಲ್ವು ಕರ್ಬಸು ಕರುಳ ಹಿಂದೊಂಡೆ ಖಂಡಂ ಮಿದುಳ್ ಬಸೆ ಶುಕ್ಲಂ ಕ್ರಿಮಿ ಕೀವು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೪೯). **ಕಪ್ಪಸು**: ಕಾಳ್ಪುರಾಣ ಒಂದೆಸೆ ತಾನೊಂದೆಸೆಯಾಗಿ ಕರುಳು ಕಪ್ಪಸು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಸತ್ತಿರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಕರುಳು ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿರ್ದ] ನಿತ್ಯ ನರಕಿಯಂ ಕಂಡು (ಬೊಮ್ಮರ. ೧೧೧–೧೭). **ಕಬ್ಬಸ**: ನೆತ್ತರುಂ ನೆಣನುಂ ಕರುಳುಂ ಕಬ್ಬಸಮುಮೆಲ್ವುಮಡಗುಮೊಡಗಲಸಿ ಸುರಿದು ಮುಂದೆ ಕುಪ್ಪಿಸಿ ಕುಪ್ಪೆಯಾಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೭ ವ). [?]

ಕರ್ಬಸುಗಲಿ (ನಾ). ಕಾಡುಪಶುವಿನಂತೆ ಶೂರನಾದವನು (?): ನೆರವಿಯನುರುಳೆವಾಯ್ದುಗುರ್ವಿಸಿ ಪರಿವ ಕರ್ಬಸುಗಲಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೩೩ ವ). [ಕರ್ಬಸು$_1$ + ಕಲಿ$_2$]

ಕರ್ಬಸುರಿ ‘ಕರ್ವಸುರಿ’ ನೋ.

ಕರ್ಬಳ್ಳಿ, ಕಬ್ಬಳಿ, ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ$_1$, ಕರಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರಿಯ ಬಳ್ಳಿ: ಕಂಠೀರವೋತ್ಕರದೊಳ್ ಕೋಡಗ ಮಾಧವೀಲತೆಯೊಳಂ ಕರ್ಬಳಿ ಚೆಂಬೊಂಗಳೊಳ್ನೆರೆದಿರ್ಪಂತಿರೆ ಕರ್ಬುನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೨೨೧); ತುಟ್ಟತುದಿವರೆಗಂ ಸುರ್ಬುಗೊಂಡು ಪರ್ಬಿದ ಕರ್ಬಳ್ಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಯ ಪೆರ್ಬಳ್ಳಿಯ ಬಳಿಯನಡರ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೫ ವ). **ಕಬ್ಬಳಿ**: “ಛಗಭಕ್ಷವೆನಲ್ಕೈದೆ ಕಬ್ಬಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಳಿ]” (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೫); ಸುರ್ಚುರಿಕೆ ಕಬ್ಬಳಿ ಹಾವುಸವುಂತೆ ಸೋರೆ ತಳ್ತಡರ್ದುವು ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿಬನದೊಳ್ ಸಲೆ ಕಬ್ಬಿಲೆಯಿರ್ಕೆಯೆಂಬಿನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೬); ಕಾಡಕಳ್ಳಿ ಕಬ್ಬಳಿ ನೊಸೆದಬ್ಬೆ ಹುಲ್ಲುಗಳ್ ಬೆಳೆದು (ಕಂಸವಿ. ೧೮–೩೯). **ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ$_1$**: “ಛಗಭಕ್ಷವೆನಲ್ಕೈದೆ ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]” (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೫). **ಕರಿಬಳ್ಳಿ**: ಉಣಾಮಿಣಿಗಿಡ, ಕರೀಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೬–೧೫೬೭). [< ಕರಿದು + ಬಳ್ಳಿ]

ಕರ್ಬಾಯ್, ಕಬ್ಬಾಯ್ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಾಯಿ; ಕಪ್ಪಾದ ಬಾಯಿ: ಕಾರೊಸಡುಂ ಕರ್ಬಾಯುಂ ಪೇರೊಡಲುಂ ತೊಳಪ ದಾಡೆಯುಂ . . . ನಿಶಾಟರರ್ವಿಸಿ ತೋರ್ಪರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೦). **ಕಬ್ಬಾಯ್**: ಕೊರಟುದಲೆಯ ಕೊಳೆನಾಱುವ ಕಬ್ಬಾಯ ಸುರುಟು ಕಿವಿಯ ಸುಂಠಿವೆರಲ ಕಿಱಿದು ಕಿನಿಕೆ ಹತ್ತಿದ ಹಲ್ಗಳುಡುಗಿದೊಂದುರದ ಕುನುಂಗಿದ ಜೆನ್ನ (ನೇಮಿಸಂ. ೭–೧೦೩).

ಕಬ್ಬಾಯಗುಬ್ಬಿ = ಕರಿಯಕೊಕ್ಕುಳ್ಳ ಗುಬ್ಬಿ: ಕಾಗೆ ನವಿಲು ಕಬ್ಬಾಯಗುಬ್ಬಿಯು ಕೊಂಚೆ ಗೂಗೆ ಮರವ ಪಾರಿವಾಣ (ಹರಿಸಾಂ. ೧೫–೭೨). [< ಕರಿದು + ಬಾಯ್]

ಕರ್ಬಾಳ, ಕಬ್ಬಾಳ (ನಾ). ಕರಿಯ ಲಾಮಂಚ; ಕರಿಯ ಬಾಳದ ಬೇರು: ಪರಿಮಳಿತ ಸೌಂದರಂ ಬಂಧುರಗಂಧಂ ಮದನರಾಗವರ್ಧನ ಕರಮಿಾ ಮರುವಂ ಕರ್ಬಾಳಮುಮಿರೆ ಮರುಳಲ್ಲವೆ ಕುಸುಮನಿಚಯದೊಳ್ ಪಾಯ್ದಳಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೨೭); ಕರ್ಬಾಳಂ ಬಾಳಂದವಾಯ್ತುಂ ನೆರಪನೊಲವಿನಿಂಗಾಳ್ಮನೋಜಂ ಮನೋಜಂ (ಅನಂಪು. ೮–೨೮). **ಕಬ್ಬಾಳ**: ಅರಿಸಿನ ಅಲ್ಲ ಮೂಳಬೀಜಂಗಳು ಕಗ್ಗೊಜಲೆ ಕಬ್ಬಾಳಂ ಅಗ್ರಬೀಜಂಗಳು (ಪಸಾರ. ೫೧೨–೧೦); ರಸಗಂಧ ಕಬ್ಬಾಳದೊಳಿರೆ ಪರಿಮಳವನು ಬಿಟ್ಟು (ಗೋಮಟೇ. ೯–೧೧೬). ‘ಕರಿಯಬಾಳ’ ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಬಾಳ$_1$ (< ಬಾೞ)]

ಕರ್ಬಾಳೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಾಳೆಮೀನು (?): ಕಣ್ಣಂಬು ಬಿರ್ದ ಕರ್ಬಾಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಬಾ]ಯಂತೆ ಕಾಗೆ ಹಱಿದ ಹಱುಗಲಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೧೭). [< ಕರಿದು + ಬಾಳೆ$_2$]

ಕರ್ಬಿತ್ತರ (ನಾ). ಕಪ್ಪನೆಯ ಆವರಣ; ಕರಿಯ ಹರಹು; ಕತ್ತಲೆಯ ವಿಸ್ತಾರ: ಪಜ್ಜಳಿಸುತರಿಲೊಂದು ಬಾನ್ ಪಟದೊಳುರಿದುರಿದು ಕರ್ಬಿತ್ತರಕೆ ಬೆಂಕೆಗೆರೆಯ ಚಿತ್ತಾರಮಂ ಮೆತ್ತಿ ಬರೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೩–೮೫). [< ಕರಿದು + ಬಿತ್ತರ]

ಕರ್ಬು ‘ಕರ್ವು$_1$’ ನೋ.

ಕರ್ಬುಗರ್ದೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬು ಬೆಳೆವ ಭೂಮಿ; ಕಬ್ಬಿನಗದ್ದೆ: ತೋಟ ಕಾಡಾರಂಬ ಕರ್ಬುಗರ್ದೆಗಳೆಡೆಯಾಟದ ವ್ಯವಹಾರಿ ಜನರು (ಮೋಹತ. ೩–೩೦). [ಕರ್ಬು (< ಕರ್ವು$_1$) + ಗರ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಕರ್ಬುಗುಳ್, ಕಬ್ಬುಗುಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಳ್ಳೆ: ಶ್ರೀಗಂಧಂ ರುದಂತಿ ಜಟಾಮಾಂಸಿ . . . ಇವೆಲ್ಲಮನುದಕದಲ್ಲರೆದು ಪೂಸಲ್ ಕಂಚುಕೆ ಕರ್ಬುಗುೞ್[ಳ್] ಕುಱು ವಿಸರ್ಪಂ ಉರಿಜ್ವರಂ ಗಾಯದ ಪುಣ್ಗಳ್ ಇವೆಲ್ಲಂ ಮಾಣ್ಬುವು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೩ ಟೀಕೆ). **ಕಬ್ಬುಗುಳ್**: ಸಂಹರಿಕುಂ ಕಂಚುಕೆ ಕಬ್ಬುಗುಳ್ ತುಱಿ . . . ಎನಿಪೀ ದೋಷಂಗಳಂ ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೩). [< ಕರಿದು + ಪುಗುಳ್$_1$]

ಕರ್ಬುಜ ‘ಕರಬೂಜ’ ನೋ.

ಕರ್ಬುದ (ನಾ). = ಕರ್ಬ: ಕರ್ಬುದ ವಿಶ್ವಗಳವಶಂ ಬಿದ್ದಿವೆ; ಅರ್ಬುದ ತಾರೆಗಳಕ್ಷರ ತಿದ್ದಿವೆ (ಕೋಗಿಲೆ. ೫೮–೬೫). [?]

ಕರ್ಬುದೋಂಟಿ ‘ಕರ್ವುದೋಂಟಿ’ ನೋ.

ಕರ್ಬುನ ‘ಕರ್ವೊನ್’ ನೋ.

ಕರ್ಬುರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬೂದುಬಣ್ಣ: ಶ್ವೇತ ಪೀತ ಹರಿತ . . . ಕರ್ಬುರ ಅಳಗ ಬೊಟ್ಟಳಗ ಇಂತೀ ದಶವರ್ಣ (ತುಱುಗಾ. ೫–೧೨); ಹರಿಯ ಕಾಳಿಮೆಯ ವಿಷದ ಕರ್ಬುರವ ನೀಲದ ನೀಲವ ಎಳೆದು ಕೊಂಡೊಡಗೂಡಿ ತುಳಿದು ಹಿಳಿದಬುಜಜಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೩೭).

೨. ಹಲವಾರು ಬಣ್ಣ ಬೆರೆತಿರುವುದು; ಮಿಶ್ರವರ್ಣ: "ಚಿತ್ರಃ, ಕಿರ್ಮ್ಮೀರಃ, ಶಬಳಃ, ಕಲ್ಮಾಷಃ, ಉನ್ಮಿಶ್ರಃ, ಕ(ರ್ಬು)ರ್ವುರಃ . . . ಖಚಿತಃ – ಈ ೧೧ ಬೆರಸಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨-೫೪). ೩. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ: ಇರ್ದುದಿಂದ್ವಂಕ ಕರ್ಬುರಕಾಯಂ ಶಬರೀಜಯಂ ನೆರೆದು ಪಾನಕ್ರೀಡೆಯೊಳ್ ನಾಡೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೬). ೪. ಚಿನ್ನ; ಹೊನ್ನು: "ಹೇಮ . . . ಕರ್ಬುರಂ, ತಪನೀಯಂ – ಈ ೨೫ ಹೊನ್ (ಪೊನ್)" (ಹಲಾಯು. ೨೯-೨೧); ಪೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಲಂಬಣದಿಂ ವಿಚಿತ್ರಕರ್ಬುರ ಮಣಿತೋರಣಾವಳಿಗಳಿಂ . . . ಒಪ್ಪುಗುಂ ವಿಮಳ ಪಟ್ಟಣಂ (ನಳಚಂ. ೧೪). ೫. ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ: ಕರುಣಮಕ್ಕುಮೆ ಕರ್ಬುರರೊಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೪-೭೯); ಭುವನಾವಳಿಯ ಗಬ್ಬರಿಸುತಿದೆ ಕರ್ಬುರರ ರಣರಭಸ:(ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೧೧-೩೯). [ಸಂ.]

ಕರ್ಬುರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ದಗೆ ಸೇವೆಯ ಕಲಿಯಮ್ಮ ಬೆಳ್ಮಣಿಯ ಪದುಮಣ್ಣನ್ ಕರ್ಬುರ ಸೋಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೧೨ ; 800). [?]

ಕರ್ಬುರತ್ವ (ನಾ). ೧. ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮಿಶ್ರವರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ (ಪಾರಿನಿ. ೧೫). ೨. ಲೋಹದ ಮೂಲಧಾತುವಾದ ಕ್ರೋಮಿಯಂ (ಪಾರಿನಿ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕರ್ಬುರಿತ (ಗು). ೧. ನಾನಾ ವರ್ಣವಾಗಿರುವ; ಮಿಶ್ರವರ್ಣವಾದ: ಪರಪಿದ ಕುಟಿಳಾಳಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ದ ಶೀತೋದಕಮನೆ ಕರ್ಬುರಿತಮಾಗಿ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೩). ೨. ಕಪ್ಪಾದ; ಕರಿಯದಾದ: ನವೀನ ಪ್ರಸೂನ ಮಧು ವಿಲೀನ ಮಧುಕರ ಪಟಲ ಕರ್ಬುರಿತ ರತ್ನಪಟಲಿಕೆಗಳಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೨ ವ); ಮಯೂಖಾಳಿಯಿಂದೆತ್ತಲುಂ ಪಾಂಡುರಿತಂ ಪೈಶಂಗಿತಂ ಕರ್ಬುರಿತ ಮರುಣಿತಂ ವ್ಯೋಮರಂಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೭೭). [ಸಂ.]

ಕರ್ಬುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಪ್ಪಿಡಿಸು: ಅಡವಿಯಂ ನೋಡುತುಂ ಮರ್ಬು ಕರ್ಬು[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಬ]ರಿಸಿ ಕವಿದೆಡೆಗಳಂ ನೋಡುತುಂ (ಒಹಿರ. ಹ. ೧೫೪-೨೪); ಕರಿಯ ದೇಹಂಗಳಿಂ ಸುತ್ತಿದ ಬೇವಿನ ದಂಡೆಗಳಿಂ ಪಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲುಗಳಿಂದುಟ್ಟ ತೊವಲುಡೆಗಳಿಂ . . . ಕರ್ಬುರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾರ್ಬುರಿಸಿದ, ಕಬ್ಬರಿಸಿ, ಕಬ್ಬುರಿಸಿರ] ಕಾಡೊಳ್ ಕೂಡೆ ಕರಿಯ ಬೆಳಗು ಕವಲ್ತು ಪರ್ವಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ ಮಹಾಂಧಕಾರದೊಳ್ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೩೨). [ಕರ್ಬುರ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕರ್ಬುಲಿ, ಕಬ್ಬುಲಿ (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣದ ಹುಲಿ: ಬೇಡವಡೆ . . . ನಡೆವ ನಂಜಿನ ಬಿಂಜದಂತೆಯುಂ ಕರ್ಬುಲಿಯ ಪಿಂಡಿನಂತೆಯುಂ . . . ಆಗುವರ್ಮದ್ಭುತಮುಮಾಡುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೫೪ ವ). ಕಬ್ಬುಲಿ: ಮರ್ಬ್ಬೊಳುರಿ ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಬ್ಬುಲಿಯನರಿವಂತೆ ತಮ್ಮಾರ್ಯತನವಿಂತಸೂಯೆಯಿಂ ಬಯಲಾಯ್ತು (ಹಬ್ಬಿರ. ೩೪-೧೫೭). [< ಕರಿದು + ಪುಲಿ]

ಕರ್ಬುವಿಲ್ 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಕರ್ಬೂಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಕರ್ಬೂರ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ; ಹೊನ್ನು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಗಂಧಪತ್ರ. ೩. ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ; ಅರಿದಳ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಬೆಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೊರೆಯ ಹೆಸರು (?): ಮೂಜುಜೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಮೂಡ ಕರ್ಬೆಳ್ಳೆಂವರಂ ಪಡುವ ಬೆಟ್ಟಂಬರಂ ತೆಂಕ ನಿಡಿಯ ಕಲುವರಂ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೩೩-೨೨; 1068). [< ಕರಿದು + ಪಳ್ಳ ?]

ಕರ್ಬೇಡ 'ಕರ್ವೇಡ' ನೋ.

ಕರ್ಬೊಂಗಲ್, ಕಬ್ಬುನಗಲ್, ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್ (ನಾ). (ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿಸುವ) ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಅಯಸ್ಕಾಂತ: "ಕರ್ಬೊಂಗಲ್ ಸಲೆ ಸೂಚಿಕಲ್ಲು" (ಕವಿಕಂ. ೫೧); ಕಬ್ಬುನಗಲ್: "ಕಬ್ಬುನಗಲ್ಲೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್ಲೆಂದು] ಸೂಜಿಕಲ್" (ಕಶಸಾ. ೪-೫೬). ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್: "ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್ಲೆಂದು ಸೂಜಿಗಲ್" (ಚತುನಿ. ೧೧೦). [ಕರ್ಬೊನ್ (< ಕರ್ವೊನ್) + ಕಲ್$_3$]

ಕರ್ಬೊಂಜಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳು, —ಸಲಾಕೆ: ಪತಿಯ ನಿಧನ ವಾರ್ತೆಯಂ ಕೇಳಲೊಡಂ ಕರ್ಬೊಂಜಲಾಕೆಯೆರಡುಂ ಕೊಡಂಕೆಗಳನಿರಿದಂತೆ (ಮರಾಜ. ೧೬೫-೨೭). [ಕರ್ಬೊನ್ (< ಕರ್ವೊನ್) + ಸಲಾಕೆ (< ಸಲಗೆ$_3$)]

ಕರ್ಬೊಗರ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಹೊಳಪು; ಕರಿಯ ಕಾಂತಿ: ಕಕ್ಷಪುಟಂ ಕರ್ಬೊಗರಸುಗುಳೆ ವಕ್ಷಃಶ್ರೀ ನೆಲೆಮೊಲೆಗೆ ತಿಲಕವಿಕ್ಕೆ (ಬಸರ. ೧೦-೯೯); ವಿಟ ಜನಮನಕ್ಕೆ ಮನಸಿಜನ ಕೂರಸಿಯ ಕರ್ಬೊಗರುರ್ಬಿದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಯುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೨೯ ವ); ಕುಸುಮಶರನ ಕೂರಸಿಯ ಕರ್ಬೊಗರ ಪುರ್ಬಿದೆಂಬ ಸಂದೆಗಮನೊಂದಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೧೮ ವ). [< ಕರಿದು + ಪೊಗರ್]

ಕರ್ಬೊಗೆ 'ಕರ್ವೊಗೆ' ನೋ.

ಕರ್ಬೊನ್ 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್ 'ಕರ್ಬೊಂಗಲ್' ನೋ.

ಕರ್ಬೊನ್ನು 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಸುಬು; ಉದ್ಯೋಗ: ಸರ್ವಜ್ಞರೀರ್ವರಾಗಲ್ಕೆ ತನಗಾಗಿ ಕರ್ಮವೆಸಗಿಹನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೩); ದುಡಿಸುವುದೊಂದೇ ನಮ್ಮಯ ಕರ್ಮ (ಕಪಪು. ೩-೩೯). ೨. ದೇವರ ಅರ್ಚನೆ, ಯಜ್ಞ, ಯಾಗ ಮೊದಲಾದ ಆಚರಣೆಗಳು: "ಯಜನಾದಿಗಳ್ ಕರ್ಮಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೭-೧೨). ೩. ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಕೃತ್ಯ: ಇದೊಂದವಸ್ಥೆ ನಿಮಗೆನ್ನಯ ಕರ್ಮದಿನಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೯); ಕಾಲಕರ್ಮಗುಣಸ್ವಭಾವಗಳಾಲಯನು ತಾನಾಗಿ ಲಕುಮಿಲೋಲತತ್ತದ್ರೂಪನಾಮದಿ ಕರಸುತೊಳಗಿದ್ದು (ಹಸಾರ. ೭-೨೦); ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). ೪. [ದ್ವೈತ] ಮೂಲವಾದ ಹತ್ತು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದ್ರವ್ಯ, ಗುಣ, ಕರ್ಮ . . . ಅಭಾವ ಎಂದು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹತ್ತು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೭೫). ೫. [ವ್ಯಾಕ] ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥ: ಆವುದು ಮಾಡಲ್ಪೇಡಿದುದದು ಕರ್ಮಂ; ಆದಱೊಳ್ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ವರ್ತಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ಪ್ರಯೋ); ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೪). ೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕುಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಲಗ್ನದಿಂದ ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಕರ್ಮ ದ್ವಿಚತುರ್ಥಮಂದಿರದೊಳಿಂದುಪ್ರೋದ್ಭವಂ ಶೋಭನಂ (ಜಾತತಿ. ೧೦-೯). ೭. [ಗಣಿತ] ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಖರ ರಸ ರಿತು ಕರ್ಮಾಂಗಂ. . . ಷಟ್ಸ್ವತ್ಯಯಂಗಳಾಜಿಜ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೬). [< ಸಂ. ಕರ್ಮನ್]

ಕರ್ಮಂದಿ (ನಾ). ಯತಿ; ಸಂನ್ಯಾಸಿ: "ಭಿಕ್ಷುಃ, ಪರಿವ್ರಾಟ್, ಕರ್ಮಂದೀ, ಪಾರಾಶರೀ, ಮಸ್ಕರೀ – ೫ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೯೬). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಂದಿನ್]

ಕರ್ಮಕರ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರ; ಸೇವಕ: ದಿವಿ(ಜ)ಕರ್ಮಕರ್ [ಕರ್ಮಕರರ್] ಬಟ್ಟೆಯಂ ಸಮಜಿ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು ೧೦-೨೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಕರಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವಳು; ಸೇವಕಿ (ಕ). [ಸಂ. ಕರ್ಮಕರೀ]

ಕರ್ಮಕಾಂಡ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವೇದಭಾಗ: ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಯೋಗಂಗಳೆಲ್ಲವೂ ಭವದ ತೆಕ್ಕೆಗೆ ಒಳಗು (ಅವಚಂ. ೨೬೫-೧೨೧೩); ವೇದ ಕರ್ಮಕಾಂಡ, ಜ್ಞಾನಕಾಂಡವೆಂದು ಎರಡು ಭಾಗವುಳ್ಳದ್ದು. ಪೂರ್ವಭಾಗ ಕರ್ಮಕಾಂಡ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೮೬). ೨. [ಜೈನ] ಅಜೀವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಭಾಗ: ಗೊಮ್ಮಟಸಾರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡ, ಜೀವಕಾಂಡಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ) ದುಷ್ಕರ್ಮ ಅಥವಾ ದುರಾಚಾರದ ಪ್ರಕರಣ, —ಅಧ್ಯಾಯ: ವಿಧಾನಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶರಾವತಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡವನ್ನು ಕುರಿತು ಬಿಸಿಬಿಸಿ ಚರ್ಚೆ (ರೂಢಿ). [ಕರ್ಮ + ಕಾಂಡ]

ಕರ್ಮಕಾಂಡಿ (ನಾ). ಕರ್ಮಕಾಂಡವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಕಟ್ಟಾಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ನಾನು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ನಡೆವನ್ನಕ್ಕ ಕರ್ಮಕಾಂಡಿಯಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೮೮); ಕಾಯದೊಳಗುಂಟೆಂದರೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡಿಯಲ್ಲ ಜೀವದೊಳಗುಂಟೆಂದರೆ ನಾನಾ ಯೋನಿಯವನಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩-೮); ನಾನು ನನ್ನದೆಂಬಹಂಕಾರಿಮಮಕಾರಗಳುಳ್ಳಾತನೇ ಕರ್ಮಕಾಂಡಿಯೆನಿಸುವವನು (ವಿವೇಕ. ೧೬). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಕಾಂಡಿನ್]

ಕರ್ಮಕಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಗಾರ; ಸೇವಕ; ಕೂಲಿಯಾಳು. ೨. ಕುಶಲತೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು. ೩. ಕಮ್ಮಾರ ೪. ಯಂತ್ರದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಕೌಶಲ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯ: ಸತ್ಯಾನ್ವೇಷಣ, ಅನ್ವೇಷಣದ ಸಾಹಸ, ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವ, ಕರ್ಮಕೌಶಲ ಮತ್ತು ಅಂತಃಶಾಂತಿ ಇವು ಐದೂ ಉತ್ತಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು (ಖುಕ್ಸಾರ. ೯೯). [ಕರ್ಮ + ಕೌಶಲ]

ಕರ್ಮಕ್ಷಪಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವ್ರತ: ಸಕಲ ಶ್ರಾವಕವ್ರತಂಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು ನೂಱುನಾಲ್ವತ್ತು ದಿವಸಂ ನೆಱೆವ ಕರ್ಮಕ್ಷಪಣಮೆಂಬ ನೋಂಪಿಯುಂ ನೋಂತು (ಚಾವುಂಪು. ೧೯-೮). [ಕರ್ಮ + ಕ್ಷಪಣ]

ಕರ್ಮಕ್ಷಮ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು: "ಕರ್ಮಕ್ಷಮಃ, ಅಲಂಕರ್ಮೀಣಃ – ೨ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವನ ಹೆಸರು; ಕಾರ್ಯಸಮರ್ಥನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮೧). [ಕರ್ಮ + ಕ್ಷಮ]

ಕರ್ಮಕ್ಷಯ (ನಾ). ೧. ಪಾಪಪುಣ್ಯರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಬಂಧವು ಕ್ಷಯಿಸುವುದು, —ನಾಶವಾಗುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಇರುವ ಕರ್ಮವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಬರುವ ಕರ್ಮವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟುವುದು: ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನದಿಂ ಸಂನ್ಯಸನಂ ಗೆಯ್ದು ಕರ್ಮಕ್ಷಯಂಗೆಯ್ದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ವೋದ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧-೧೦); ಉತ್ತಮ ದೀಕ್ಷಾವಿಧಿಯುಂ ಸಮಾಧಿಮರಣಂ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಂ ಬೋಧಿಲಾಭಮ ಮೋಕ್ಷಮುಂ ದೊರೆಕೊಳ್ವುದಕ್ಕೆಮಗೆ (ಆದಿಪು. ೧೦-೫೯); ಕರ್ಮಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಪಲವು ಕಾರಣಮೊಳವಾಗಿಯುಂ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩-೬೦ ವ). [ಕರ್ಮ + ಕ್ಷಯ]

ಕರ್ಮಗತಿ (ನಾ). ಕರ್ಮದ ಫಲ, —ಪರಿಣಾಮ: ಎನ್ನ ಕರ್ಮಗತಿಯಿಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯಲ್ವೇೞ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೦ ವ). [ಕರ್ಮ + ಗತಿ]

ಕರ್ಮಗಾಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹವಿರಕ್ಷತ ಗನ್ಧಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ್ಗೆ ಕರ್ಮ್ಮಗಾಲೂರಾ ಪಡುವಣ . . . ಎಣ್ಬ ಮತ್ತಲ್ಗಟ್ಟಿ (ಕಇ. I, ೩-೧೮ ; 750). [?]

ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಲ (ನಾ). ಹೀನಕಾರ್ಯಮಾಡುವವನು; ಭ್ರಷ್ಟ: ಹರಿಭಕುತಿಲೋಲುಪನೆನಿಸಿ ಶಂಕರನ ಬದ್ಧದ್ವೇಷಿಯುಹ ಶಂಕರನ ಭಕ್ತಿಯೊಳಧಿಕವಾಗಿಯು ವೈಷ್ಣವರ ಮೇಲೆ ಎಱಕವಿಲ್ಲದ ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಲರುಗಳೆಪ್ಪತ್ತೈದುಕೋಟಿಯ ನರಕದೊಳಗೋಲಾಡುತಿಹರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೧೮). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಳೆ (ನಾ). ಹೀನ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವವಳು; ಭ್ರಷ್ಟೆ: ಬಸುಱೆಱಿಪಿ ಪುತ್ರವಧೆಗೈದ ಸತಿಗೆ ದುರ್ಗತಿಗೆ ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಳೆಗೆ ರಕ್ಕಸಿಗೆ ನೆಲೆಯಕ್ಕು ಮುಚ್ಚಿಸುವಸಿಪತ್ರವನಪ್ರವೇಶ ದುರ್ಗತಿದುಃಖಂ (ಪಸಾರ. ೬೦೪-೧೦). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಲೀ]

ಕರ್ಮಚಾರ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರ: ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವನು: ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಚಾರಿಗಳು ಈ ಮಾತನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಒಕ್ಕಲಿಗರೊಡನೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೫೯); ಕಾಯಸ್ಥರು ಪಾರಸಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತು ರಾಜ್ಯದ ಕಾರ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು (ಉರ್ದುಪಾ. ೧೨). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಚಾರಿನ್]

ಕರ್ಮಜ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷ. ೨. ಆಲದಮರ. ೩. ಕಲಿಯುಗ. ೪. ಸ್ವರ್ಗ. ೫. ನರಕ. ೬. [ದ್ವೈತ] ಪುಣ್ಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದವನು: "ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ರಾಜರಾಗಿದ್ದು ಕರ್ಮದಿಂದ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಕರ್ಮಜರೆನಿಸುವರು" (ಹಸಾರ. ೨೧-೨೨ ಟೀಕು). ೭. ಕರ್ಮದ ಫಲದಿಂದ ಉಂಟಾದುದು: ವ್ಯಾಧಿಯು ಕರ್ಮಜವೆಂದೂ, ದೋಷಜವೆಂದೂ, ಕರ್ಮದೋಷಜವೆಂದೂ, ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಜೀವಿ (ನಾ). (ಜ್ಞಾನಹೀನವಾದ) ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು: ನಿನಗೆ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ನಾನು ಕರ್ಮಜೀವಿ ನೀ ಪುಣ್ಯಜೀವಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೬-೧೫೧); ಪರಸಮಯದವನಾದಡೂ ಆಗಲಿ ಶಿವಸಮಯದವನಾದಡೂ ಆಗಲಿ ಮರ್ಮಗೆಟ್ಟು ನುಡಿವ ಕರ್ಮಜೀವಿಗಳ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬಾಲ್ಸುಳ ಸುರಿಯದೆ ಮಾಣ್ಬುದೆ ಹೇಳಾ (ಅಖಂಡೇ. ೨೬೭-೭). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಜೀವಿನ್]

ಕರ್ಮಠ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು: ನಿರ್ಭರಾಶಾಪಾಶಮೋಚನ ಕರ್ಮಕರ್ಮಠನು (ಬಸಪು. ೫೩-೩). ೨. ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ರತನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವವನು: ಕರ್ಮಠನು ಯಾವಾಗಲೂ ಮಹಾತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು ನಿಯಮ (ಕಭವಿ. ೧೯೧); ಸಾಯಣರು ವಿದ್ವಾಂಸರೂ, ಸದಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನರೂ ಆದ ಕರ್ಮಠ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾಗಿದ್ದರು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೩೭); ಪೂರ್ವಪಂಕ್ತಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದರೂ, ಕರ್ಮಠರಾದ ಪಂಕ್ತಿಪಾವನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು ಅವರು (ವಂಶವೃ. ೪೨೯). ೩. ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಗಳ ನಿರ್ದೇಶಕ (ಕ). ೪. ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾಗಿ ತೊಡಗಿರುವವನು; ಕರ್ಮಾಂಧ: ಕರ್ಮಠನ ಕರುಳೂ ಕರಗಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಠತನ (ನಾ). ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕರ್ಮಠನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಅಮೇರಿಕೆಗೆ ಹೋಗಲು, ಹಡಗವನ್ನೇರಿದ ಕೂಡಲೆ ಇವರ ಕರ್ಮಠತನ ಸಡಿಲಾಗಹತ್ತಿತು (ಸೇನಾಹ. ೧೦೪). [ಕರ್ಮಠ + -ತನ]

ಕರ್ಮಠತೆ (ನಾ). = ಕರ್ಮಠತನ: ನಮ್ಮ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಮೇಧಾವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಕೃತಕ ಭಾವಿಕತೆ, ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಧಾರ್ಮಿಕತೆ, ಹೊಸಮಾದರಿಯ ಕರ್ಮಠತೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿದೆ (ವಿಚಾವಾ. ೨೭). [ಸಂ. ಕರ್ಮಠತಾ]

ಕರ್ಮಡು, ಕಮ್ಮಡು (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾದ ಮಡು; (ಆಳವಾಗಿ) ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕಾಣುವ ಮಡು: ತಮಾಲವನಂಗಳ ಮರ್ವು ಪರ್ವಿ ಕರ್ಮಡುಗಳೊಳೆಯ್ದೆ ಮಾರ್ತೊಳಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೯); ಜಗುನೆಯ ಕರ್ಮಡು ನೆಲನಂ . . . ಪರ್ವಿದುದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೨೧); ಈ ಕರ್ಮಡುವಿನೊಳ್ ಕಾಳಿಯ ಮಹಾ ಸರ್ಪನಿರ್ಪಂ (ಜಗವಿ. ೩-೭೯ ವ); ಕರಿದು ಮಡು, ಕರ್ಮಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೪ ಪ್ರಯೋ). **ಕಮ್ಮಡು**: ೧. ಗಿಡುಗಳೊಳು ಹೊಕ್ಕು ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಕಮ್ಮಡುಗಳೊಳು ಹೊಕ್ಕು ಮಲ್ಲಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೫೯); ಜಯನೃಪನಡರ್ದಿಭಮಂ ಕೆನ್ನಂ ಪಿಡಿದು ತೊಲಗಿಯ ಕಮ್ಮಡುವಿನ ಕಡೆಗೆಳೆಯಿತ್ತು (ಜಯಕಾ. ೧೦-೪೩); ನೆಗೆದ ಜಗುನೆಯ ಕಮ್ಮಡುವಿನೊಳಗೊಗೆದ ಹೊಂದಾವರೆಯದಕ್ಕಿಸಳುಗಳು ಸಾಸಿರವುಂಟು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೪೧); ಬೀಳ್ವೆನೋ ಶೈಲಾಗ್ರದಿಂದೆ ಕರ್ಮಡುವಿನೊಳಗಾಳ್ವೆನೋ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೪). ೨. ಕಾಳಿಂದಿ; ಯಮುನಾನದಿ.

ಕಮ್ಮಡುವಿನಣ್ಣ = ಯಮುನೆಯ ಅಣ್ಣ; ಯಮಧರ್ಮ: ನಿತ್ಯ ಧರ್ಮಸುಶೀಲನಹ ಕಮ್ಮಡುವಿನಣ್ಣ ಸತ್ಯವಾನುವಿಗೆನಗೆ ಸತ್ಪುತ್ರಶತಕರಂ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದೊಳೀವುದು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩-೩೧-೩೪).

[< ಕರಿದು + ಮಡು₁]

ಕರ್ಮಣಿ₁ 'ಕರ್ವಣಿ₁' ನೋ.

ಕರ್ಮಣಿ₂ (ನಾ). ನಿಷ್ಠನಾದ ಕೆಲಸಗಾರ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತ; ಕರ್ಮವೀರ: "ಕರ್ಮಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ೮೦] ಕರ್ಮಶೂರನೆನೆ ಬಲುಗೆಲಸಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೦-೧೫).

[< ಸಂ. ಕರ್ಮಣ್ಯ]

ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮರೂಪಾರ್ಥದ ಆಖ್ಯಾತ ಅಥವಾ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನುಳ್ಳ ಪ್ರಯೋಗ: ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೬೪); ಕರ್ತೃ ಯಾರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಅಥವಾ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಗಮನ ಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿರುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೭೯); ಧಾತುವಿನಮೇಲೆ ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯವು . . . ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗ (ಶಬ್ದಾದ. ೬೬). 'ಕರ್ತರಿಪ್ರಯೋಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಣ್ಯ (ನಾ). = ಕರ್ಮಣಿ₂. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಣ್ಯೆ (ನಾ). ಸಂಬಳ; ಕೂಲಿ [ಸಂ. ಕರ್ಮಣ್ಯಾ]

ಕರ್ಮತ್ರಯ (ನಾ). ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳು; ಸಂಚಿತ, ಪ್ರಾರಬ್ಧ, ಆಗಾಮಿ ಕರ್ಮಗಳು; ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯ ಕರ್ಮಗಳು: ತಾಪತ್ರಯಂಗಳಿಗೆನ್ನನು ಒಳಗುಮಾಡುವ ಕರ್ಮತ್ರಯಂಗಳು ಕೆಟ್ಟಕೇಡ ನೋಡಾ (ಘನವ. ೪೩).

[ಕರ್ಮ + ತ್ರಯ]

ಕರ್ಮದಾನ (ನಾ). ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ವಿಹಾರದ ವಹಿವಾಟು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕರ್ಮದಾನನು (ಕರ್ಮ = ಕೆಲಸವನ್ನು, ದಾನ = ಕೊಡುವವನು, ಅಂದರೆ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹಚ್ಚುವವನು) ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿ ಸಂಜೆಗೆ ಸಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೯೧). [ಕರ್ಮ + ದಾನ]

ಕರ್ಮದೋಷ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿರುವ ದೋಷ, —ನ್ಯೂನತೆ. ೨. ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತ ಕರ್ಮದ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮ. ೩. (ಕರ್ಮದಿಂದುಂಟಾದ) ಪಾಪ. ೪. ಪಾಪದ ಕಾರ್ಯ; ಕೆಡುಕಿನ ಕೆಲಸ.

[ಕರ್ಮ + ದೋಷ]

ಕರ್ಮಧಾರಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಒಂದೇ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಎರಡು ಪದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಮಾಸ: ಉತ್ತರ ಪದದರ್ಥಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತಿರೆ ತತ್ಪುರುಷಮಂತ ದೇಕಾಶ್ರಯಮಾಗುತ್ತುಮಿರೆ ಕರ್ಮಧಾರಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೪); ಪರಪದದೊಳರ್ಥವರ್ತನಮಿರೆ ತತ್ಪುರುಷಂ ಸಮಂತದೇಕಾಶ್ರಯಮಾಗಿರೆ ಕರ್ಮಧಾರಯ (ಶಮದ. ೧೬೪); ವಿಶೇಷಣವು ವಿಶೇಷ್ಯದೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಆಗುವ ಸಮಾಸವು ಕರ್ಮಧಾರಯ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಧಾರೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಪರಂಪರೆ; ಕರ್ಮಗಳ ಸಾಲು: ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅವರ ಪುತ್ರಶೋಕ ಜೀವನದ ಅವಿಶ್ರಾಂತ ಕರ್ಮಧಾರೆಯಲ್ಲಿ ವಿಲೀನವಾಯಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೫೪).

[ಕರ್ಮ + ಧಾರೆ]

ಕರ್ಮನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಇರುವ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯಿಸುವುದು; ಕರ್ಮನಾಶ: ತಚ್ಚರಿತಮಂ ಕಾವ್ಯಂಗಳೊಳ್ಕೂಡೆ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಪೇೞ್ದಾತನ ಕರ್ಮನಿರ್ಜರೆಯನಂತಿಂತುಂತೆನಲ್ಬರ್ಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೧-೩೭); ಮುನಿವೃಂದಾರಕನ ನೆಗೞ್ತೆ ಕರ್ಮನಿರ್ಜರೆಗಾರ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೫೩). [ಕರ್ಮ + ನಿರ್ಜರೆ]

ಕರ್ಮಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮಕಾರಕವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪದ: ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಹೇಳುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ವಿಷಯವೋ ಅದನ್ನು ಕರ್ಮಪದ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೯). 'ಕರ್ತೃಪದ', 'ಕ್ರಿಯಾಪದ' ಪರಾ. [ಕರ್ಮ + ಪದ₂]

ಕರ್ಮಪರಿಪಾಕ (ನಾ). ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲ, —ಪರಿಣಾಮ. 'ಕರ್ಮವಿಪಾಕ' ಪರಾ.

[ಕರ್ಮ + ಪರಿಪಾಕ]

ಕರ್ಮಪಾಕ (ನಾ). = ಕರ್ಮಪರಿಪಾಕ: ಸ್ಥಾವರನಾಮ ಕರ್ಮಪಾಕಾಧೀನಂಗಳ್ ಸ್ಥಾವರಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೧ ವ); ಗೋಮುಖವ್ಯಾಘ್ರನೋಲ್ ಬಂದೆಯೆಮ್ಮೊಡಗೂಡಿ, ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಪಾಪವಾ ಕರ್ಮಪಾಕಂ ಬಪ್ಪವೋಲ್! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೧-೩೫೮).

[ಕರ್ಮ + ಪಾಕ₁]

ಕರ್ಮಫಲ, ಕರ್ಮಫಳ (ನಾ). (ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ) ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳ ಪರಿಣಾಮ: ಗುಣಿಯುವಗುಣಿಯೊಡನಾಡಿದರೆ ಆದೆ ಆತನ ಕರ್ಮಫಲ ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೮೫೯). **ಕರ್ಮಫಳ**: ರಾಜಸಭೆಯೊಳ್ ವಿದ್ಯೋತ್ತಮರೆನಿಸಿ ಸುಖಮಿರಲ್ಪಡೆಯೆಮೆಂಬುದಿದು ಪೂರ್ವಜನ್ಮ ಕೃತ ಕರ್ಮಫಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೪). [ಕರ್ಮ + ಫಲ]

ಕರ್ಮಫಳ 'ಕರ್ಮಫಲ' ನೋ.

ಕರ್ಮಬಂದಿ (ನಾ). "ತನ್ನ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದವನು, ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದ ದೇವರು" (ಗೀಎಂ. ೧೩೭ ಟಿಪ್ಪಣಿ): ಈ ಲತೆಗೀ ಫಲಮನೊಂದಿಸಿದ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕರ್ಮಬಂದಿಗಿದೇನೊಪ್ಪದೆ? (ಗೀಎಂ. ೧೦೫-೫೨). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಬಂಧಿನ್]

ಕರ್ಮಬಂಧ (ನಾ). ಕರ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಬಂಧನ: [ಸತ್] ಕರ್ಮಬಂಧಂ ಶುಭಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫ ವ); ನೀನೀಗಳೆಮ್ಮಂ ಕಂಡ ದೂಸಱಿಂ ಕರ್ಮಬಂಧಂ ಶಿಥಿಲವಾದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೫ ವ); ಯುತಯೋಗನೆನಿಪ ಜೀವಂ ಸತತಂ ದೃಢ ಕರ್ಮಬಂಧದೊಳ್ ತಾಂ ತೊಡರ್ಗುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೧೯).

[ಕರ್ಮ + ಬಂಧ]

ಕರ್ಮಬಂಧನ (ನಾ). = ಕರ್ಮಬಂಧ: ತನಯರಿಲ್ಲದಪಾವುದೊ ಕರ್ಮಬಂಧನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦೨). [ಕರ್ಮ + ಬಂಧನ]

ಕರ್ಮಭೂಮಿ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುವ ಸ್ಥಳ: ಭಾರತವು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಕರ್ಮಭೂಮಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ (ಕಥಕ. ೩೬). ೨. [ಜೈನ] ಅವಸರ್ಪಿಣಿಕಾಲದ ಆರು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಐದು ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ವಿಭಾಗಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಭೂಮಿ; ಭರತ ಮತ್ತು ಐರಾವತ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳೊಳಗಿನ ಆರ್ಯಖಂಡ: ಇದು ಕರ್ಮಭೂಮಿಯುಂದಂ ಪೊದಟ್ಟು ತೋಱಿದುದು ಭೋಗಭೂಮಿಸ್ಥಿತಿ ಕುಂದಿದುದು (ಆದಿಪು. ೬-೬೩); ಈ ಆರುಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಮೂರನ್ನು ಭೋಗಭೂಮಿ ಗಳೆಂದೂ, ನಾಲ್ಕನೆಯುದನ್ನು ಕರ್ಮಕ್ಷಯ ಭೂಮಿಯೆಂದೂ, ಐದು ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ಕಾಲಗಳನ್ನು ಕರ್ಮಭೂಮಿ ಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೭೧). [ಕರ್ಮ + ಭೂಮಿ]

ಕರ್ಮಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದ ರೀತಿ; ವ್ರತಾಚರಣೆಯ ವಿಧಾನ. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪರಲೋಕ ಸಾಧನೆಯ ಮೂರು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳೂ . . . ಆಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನ ದೆಡೆಗೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ವಾದುವು ಮೂರು. ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗ, ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗ, ಕರ್ಮಮಾರ್ಗ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨೧). [ಕರ್ಮ + ಮಾರ್ಗ]

ಕರ್ಮಯೋಗ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದು: ಕರ್ಮಯೋಗವೆಂದರೆ. . .ಯಥಾಶಕ್ತಿ ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಫಲಸಂಗತ್ಯಾಗಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಗೋಸ್ಕರವೇ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ ಮಾಡುತ್ತಿರು ವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೭); ಕರ್ಮ ಕರ್ಮಯೋಗವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅದು ಅನಾಸಕ್ತವಾಗಬೇಕು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೫). [ಕರ್ಮ + ಯೋಗ]

ಕರ್ಮಯೋಗಿ (ನಾ). ಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು: ಸಿದ್ಧರಾಮನು ವಿಶ್ವಪ್ರೇಮಿಯೂ ಕರ್ಮಯೋಗಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು (ಕಸಾಚ. ೧೮೧); ಜ್ಞಾನಯೋಗಿಯಾದವನು ಕರ್ಮಯೋಗಿಯೂ ಆಗಬೇಕು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಯೋಗಿನ್]

ಕರ್ಮಯೋಗಿನಿ (ನಾ). ಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವಳು: ಆಕೆಗೆ ಯಾವ ವೇದಾಂತವೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ . . . ಆದರೂ ಆಕೆ ಕರ್ಮ ಯೋಗಿನಿ, ಮಹಾ ತಪಸ್ವಿನಿ (ಬನಸಿ. ೭೯). [ಸಂ. ಕರ್ಮಯೋಗಿನೀ]

ಕರ್ಮರ$_1$, ಕಮ್ಮರ್ರ$_3$, ಕಮ್ಮರೆ$_1$ (ನಾ). ಕಂಚಿನಿಂಬೆಯ ಮರ: ಬಾಟಿ[ೞ]ಯ ಖರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಟಿ[ಳಿ]ಯ ಕರ್ಮರದ ಮಾವಿನರನೇಱಿಲ ಕಂಚೀಟಿ[ಳಿ]ಯ . . . ಉದ್ಯಾನಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೦). ಕಮ್ಮರ್ರ$_3$: "ಲಕುಚಃ, ಲಿಕುಚಃ, ಡುಹುಃ ಈ ೩ ನಿಂಬೆಯ ಮರ, ಕಮ್ಮರವೆಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮); ಬಾಟಿಯ ಮಾವಿನ ಕಮ್ಮರದೀಳೆಯ ತನಿವಣ್ಗಳಿಂದಮರ್ಚಿಸಿದಂ ಭೂಪಾಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೬); ಬಾಟಿಯ ಕರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಳೆಯ ಕಮ್ಮರದ ರಂಜಿಪಿಮ್ಮಾವಿನ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೧); ಸಿರಿಸಂ ಕಂಮ್ಮರನೀಳೆ ಬಾಳೆ ವಕುಳಂ ದಾಳಿಂಬ . . .ಫನಸಾಂಬ್ರವತ್ತಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೪೩-೪೦ ; 1236). ಕಮ್ಮರೆ$_1$: ಕಮ್ಮರೆ ನಿಂಬೆ ದಾಡಿಂಬೆ (ಕೃವಾಅ. ೨೨೮). [< ಸಂ. ಕಮ್ರ ?]

ಕರ್ಮರ$_2$, ಕಮ್ಮರ$_1$, ಕಮ್ರ$_1$, ಕರಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ನೋಡೆ ನಾಡೆಳೆವಳ್ಳಿಯುಂ ಸಮಂತು ಕಾಡ ಕರ್ಮರಸೊಳ್ ಪತ್ತುಗುಡುವರೊಳರೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೮-೪); ಕಿರಲ್‌ಬೋಗಿ, ಬೋವು ಮರ, ಹಿರಿಬೋಗಿ, ಕರ್ಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೭೩). ಕಮ್ಮರ$_1$: ಹಾಲೆ ಹೊಂಗೇತಕಿ ವನಸಂಪಿಗೆ ಹಿಂತಾಲ ಹೆಮ್ಮರ ಕಮ್ಮರಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೧೮-೩೬). ಕಮ್ರ$_1$: ಕಮ್ರ, ಕಮ್ಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೪೨-೮೨೬). ಕರಿಮರ: ಕರಿಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮೇಜು (ರೂಢಿ). [< ಕರಿದು + ಮರ$_1$]

ಕರ್ಮರು 'ಕಮ್ಮಱ' ನೋ.

ಕರ್ಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಕರಿಮಲ್ಲಿಗೆ: ಮೆಲ್ನಱುಗಂಪ ನೆರೆದು ಕರ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಸಾಲ್ನಿಲ್ಲದೆ ಮೈಗಣ್ಣನ ಬನ[ಕ]ಡರ್ಪೊಳ್‌ನಿಲಲಾ ಱಡಿ ವಿಚಕಿಲದಲರಿಂದೇಳ್ವುವು ಬಾನ್ಗೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೨೪). [< ಕರಿದು + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕರ್ಮವರ್ಗಣೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮ ಪರಮಾಣುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಸ್ಕಂದ: ಅಣುಮಾತ್ರ ಪರಸಂಗ ಹೊದ್ದದೆ ಕರ್ಮವರ್ಗಣೆ ಬೇಱೆ ಹಂಸ ಬೇಱೆಂದು ತಣಿದು ತನ್ನೊಳು ನಿಂದು ನೋಡುತಿರ್ದನು (ಭರಚ. ೭೭-೪೪); ಅಂಟಾಗಿ ಬಿಱುಬಾಗಿ ಕರ್ಮವರ್ಗಣೆಯ ದೂಳುಂಟದು ಸಣ್ಣನೆನಿಪುದು (ಭರಚ. ೬೮-೩೪). [ಸಂ. ಕರ್ಮವರ್ಗಣಾ]

ಕರ್ಮವಲೆ (ನಾ). ಅರಿಸಿನ ಮುಂಡಿಗೆ ರೋಗ; ಕಾಮಾಲೆರೋಗ: "ಕರ್ಮವಲೆಯೆಂದೆನಲು ಕಾಮಾಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೪). [< ಸಂ. ಕಾಮಲಾ ?]

ಕರ್ಮವಶ (ನಾ). ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದುದು; ಕರ್ಮಕ್ಕೆಅನುಗುಣ ವಾದದ್ದು: ಅದು ನಿಮ್ಮುಪೇಕ್ಷೆಯೆಂದಱಿಯೆನಿದೆನ್ನ ಕರ್ಮವಶ[ಪಾಠಾಂ. ಫಲ]ಮೆಂದಱಿಯೆಂ ನಿಮಗಿಂತು ಸಾವುಮೇತೆಱದಿನಕಾರಣಂ ನೆಱೆಯ ಸಂಭವಿಸಿರ್ದುದೊ ಕುಂಭಸಂಭವಾ (ಗದಾಯು. ೪-೪೯). [ಕರ್ಮ+ವಶ]

ಕರ್ಮವಾದ (ನಾ). ಎಲ್ಲವೂ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಸಂಭ ವಿಸುತ್ತದೆಂಬ ವಾದ; ಕರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವ ವಾದ. 'ಕರ್ಮವಾದಿ' ಪರಾ. [ಕರ್ಮ + ವಾದ$_3$]

ಕರ್ಮವಾದಿ (ನಾ). ಕರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ವಾದಿಸು ವವನು: ಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವನು: ಶ್ರೀಶಂಕರಾ ಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಚಂಡ ಬೌದ್ಧಿಕ ಕರ್ಮವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೫೦). [< ಸಂ. ಕರ್ಮವಾದಿನ್]

ಕರ್ಮವಿದೂರ (ನಾ). ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ದೂರನಾದವನು; ಪಾಪ ರಹಿತನು: ಓವಿ ಕರ್ಮವಿದೂರ ನೀ ದುಃಖಾವಹಮನುಡುಗುಡುಗು (ಬಸಪು. ೩೦-೨೫). [ಕರ್ಮ + ವಿದೂರ]

ಕರ್ಮವಿಪಾಕ (ನಾ). ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತ ಕರ್ಮದ ಫಲ: ಕರ್ಮ ವಿಪಾಕಮಾರ ಬಗೆಗಂ ವೈಕಲ್ಯಮುಂ ತಾರದೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೯೮). [ಕರ್ಮ + ವಿಪಾಕ]

ಕರ್ಮವಿಪಾಕಗತಿ (ನಾ). ಕರ್ಮದ ಫಲವಾಗಿ ಬಂದೊದಗುವ ಸ್ಥಿತಿ: ತಮ್ಮ ಕರ್ಮವಿಪಾಕಗತಿ ನೆಱೆ ತಮ್ಮನೇ ಕೆಡಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೬೦). [ಕರ್ಮವಿಪಾಕ + ಗತಿ]

ಕರ್ಮವಿರಹಿತ (ನಾ). ಕರ್ಮದ ಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದವನು: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಕರ್ಮವಿರಹಿತರು ಶರಣ ಸನ್ನಿಹಿತರು (ಬಸವ. ೫೭೭); ಕರ್ಮವಿರಹಿತನೆ ಕೇಳಿನ್ನ ದಾನಕ್ಕೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲನ್ಯ (ವೀಶೈಪು. ೪-೧-೨೭). [ಕರ್ಮ + ವಿರಹಿತ]

ಕರ್ಮವೀರ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಾಹಸಿ; ಕಾರ್ಯ ನಿಷ್ಠ; ಕಾರ್ಯತತ್ಪರ: ಕರ್ಮವೀರ ಟಾಟಾರವರ ಸಫಲಜೀವನಕ್ಕೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಮಾರಕ ಇನ್ನೇನು ಬೇಕು (ಕಪಪು. ೬-೪೯); ನನ್ನಿಕಾರ, ಕರ್ಮವೀರ, ಇಂದು ನಿನ್ನ ಭೇರಿ ಹೊಳಲ ಮುಂದೆ ಕೇಳಿ (ಮಾಂದಳಿ. ೩೯). [ಕರ್ಮ + ವೀರ]

ಕರ್ಮವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ನಂದಯಂತಿ ಕರ್ಮವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ ಕೌಶಿಕಿಯೆಂಬ ಹತ್ತುರಾಗಂಗಳು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದಿಂ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ. ಕರ್ಮವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀ]

ಕರ್ಮಶಾಲೆ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯಾಗಾರ; ಕಾರ್ಖಾನೆ; ಕಮ್ಮಟ: "ಪಂಚಕಾರುಕರ ಮನೆ ಕರ್ಮಶಾಲೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೧೦). [ಕರ್ಮ + ಶಾಲೆ]

ಕರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ವ್ರತಾಚರಣೆಗಳ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಅಥವಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಉಮೇಶನೊರ್ಬನೆ ಎನುತ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಧನು ಧೀಮನಂದೇತಕೆ ಕರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ ಬಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕುಮತಿಗಳು ನಾಯ್ವಾಲನುಂಡರೊ (ಬಸವು. ೫೪-೨೯). [ಕರ್ಮ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕರ್ಮಶೀಲ (ಗು). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಬಲ್ಲ; ಉದ್ಯೋಗಿಯಾದ: ಅವನು ಶಾಂತ ಚಿತ್ತದ ಸತತ ಕರ್ಮಶೀಲ ಹುಡುಗನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು (ಬೆಂಜನ್. ೫೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಶೂರ (ನಾ). = ಕರ್ಮವೀರ. [ಕರ್ಮ + ಶೂರ]

ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸ (ನಾ). = ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸ: ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸ . . . ಮಾನವನ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು (ಕರ್ನಾಟ. ೧೧). [ಕರ್ಮ + ಸಂನ್ಯಾಸ]

ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸಿಕ (ನಾ). = ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಿ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಸಚಿವ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಯಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡ ಮನುಷ್ಯ. 'ನರ್ಮಸಚಿವ' ಪರಾ. [ಕರ್ಮ + ಸಚಿವ]

ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸ (ನಾ). ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಡುವಿಕೆ: ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಕರ್ಮಯೋಗವು ಹೆಚ್ಚಿನದು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೬). [ಕರ್ಮ + ಸನ್ಯಾಸ]

ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟವನು; ವಿರಕ್ತ: ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಹರಿದುಕೊಂಡು ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಿಯಾಗ ಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ರೂಪಾ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದ್ದಳು (ಜಯಂತ. ೨೯೩). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸಿನ್]

ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಕಾಣುವವನು. ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಪರಮಾತ್ಮ: ದೇಹವರ್ಗದ ಕೃತ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಫಲಮುಂ ಸಲೆ ತೂಗುವ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಂ ಪದುಳದೆ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳ್ ಪಡಿಸಿ ತೂಗಿದರ್ (ಜಗವಿ. ೩-೨೮); ಸಕಲ ಜೀವರ ಕರ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಚರ್ಮ]ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಕರಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪಾತ್ಮಕನು ನೀನಲ್ಲಿಲ್ಲ ಹುಸಿಯಲ್ಲೆಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨-೨೨). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿನ್]

ಕರ್ಮಸಾದಾಖ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಐದು ಸಾದಾಖ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರ್ಮಸಾದಾಖ್ಯ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಆಚಾರಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ನಕಾರ ಮಂತ್ರಸ್ವರೂಪವಾದ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯೋಗವ ಮಾಡಬಲ್ಲಾತನೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿ (ಅಖಂಡೇ. ೨೪೫-೯೮). [ಕರ್ಮ + ಸಾದಾಖ್ಯ]

ಕರ್ಮಸಾಧಕ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನು, —ನೆರವೇರಿಸುವವನು [ಕರ್ಮ + ಸಾಧಕ]

ಕರ್ಮಸಾನ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದ ಮೊಳೆ: "ಮೊಳೆಗಳು ಕರ್ಮಸಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೩) [?]

ಕರ್ಮಸಿದ್ಧ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು. ೨. ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಪಡೆದವನು: ದ್ರೋಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಲ್ಲ ಒಬ್ಬ ಮಗನನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಕರ್ಮಸಿದ್ಧರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಟನು (ವಚಭಾ. ೪೯). [ಕರ್ಮ + ಸಿದ್ಧ]

ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಯ; ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೆಲುವು. [ಕರ್ಮ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಕರ್ಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ, —ಪ್ರದೇಶ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕುಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಲಗ್ನದಿಂದ ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ವಸುಧಾನಂದನ ಸೂರ್ಯರೊಂದಿ ನಿಲೆ ಕರ್ಮಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨೧-೨೪). [ಕರ್ಮ + ಸ್ಥಾನ]

ಕರ್ಮಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಕರ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸ್ಥಿತಿ, —ಅವಸ್ಥೆ: ಮಸಿಯನೀಸುಕಾಲ ಬೆಳಗಿದರೆ ಬಿಳಿದಾಗಬಲ್ಲುದೆ ಕರ್ಮಸ್ಥಿತಿ ಜೆನ್ನ ಬಿಡದು (ಬಸವ. ೩೮೨); ವಿಪರಿತದ ಗತಿ ಗಹನತರವೇ ವಿಪುಳ ಕರ್ಮಸ್ಥಿತಿಯೆನುತ ತೂಗಿದನು ನಿಜಶಿರವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೪೬). [ಕರ್ಮ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕರ್ಮಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗ. ೨. ಶ್ರಾದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯದ ಅಂಗ, —ಭಾಗ: ಕರ್ಮಾಂಗಮಾಗಿರ್ದ ಪಿಂಡಮುಂ ತೆಗೆದು ಮಡುವಿನೊಳೆ ಹಾಯ್ಕೆಂದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೩೦). ೩. ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಅಂಶ, —ಘಟಕ: ನಾಟ್ಯವು ಒಂದು ರಸಭೋಗವು. ಈ ರಸಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವೊಂದು ಜ್ಞಾನಾಂಗಗಳೂ ಕರ್ಮಾಂಗಗಳೂ ಸಿದ್ಧವಿರಬೇಕಾಗುವುವು (ಪ್ರಬಂಧ. ೩೮). [ಕರ್ಮ + ಅಂಗ]

ಕರ್ಮಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆ ಕೆಲಸ; ಇತರ ಕೆಲಸ: ಮಾಟಕೂಟ ಪ್ರಾಸಾದಾನೇಕ ಕರ್ಮಾಂತರಕೆಂದು ಆ ಕಲಿಗೆಜೆಯ ಕೆಳಗೆ ತುಂಬಿನ ಹೊರೆಯಲು ಬಿಟ ಗರ್ದೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬-೫೭; 1118). ೨. ಮೃತರಾದವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡತಕ್ಕ ಅಪರಕ್ರಿಯೆ; ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ: ರಾಜಮಾತೆಯರ ಕರ್ಮಾಂತರಗಳು ಮುಗಿಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೆ ಭೀಷ್ಮರ ಆರೋಗ್ಯ ಕೆಟ್ಟಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮೪). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಾಂತಿಕೆ (ನಾ). = ಕರ್ಮಾಂತರ ೨: ಇವರಿಬ್ಬರ ಕರ್ಮಾಂತಿಕಗಳನ್ನು ತೀರಿಸುವ ವೇಳೆಗೆ, ಸೋಮಪ್ಪನು ಸಾಗರದ ಸಾಹುಕಾರರಲ್ಲಿ ಸಾಲಗಾರನಾಗಿದ್ದನು (ತುಂಬಕೊ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಾಂತ್ಯ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಕೊನೆ; ಕಾರ್ಯದ ಮುಗಿತಾಯ: ಮುಂದೆ ಗುರುವನು ಬಂಧುಜನವನು ಹಿಂದೆ ಕರ್ಮಾಂತ್ಯದಲಿ ಸೇವಕವೃಂದವನು ಕೊಂಡಾಡುವುದು ಸಾಹಿತ್ಯಭಾವವಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೬೬). [ಕರ್ಮ + ಅಂತ್ಯ]

ಕರ್ಮಾಣು (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೀವನಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಪುಣ್ಯ ಅಥವಾ ಪಾಪರೂಪವಾದ ಪುದ್ಗಲದ ಪರಮಾಣು: ಜೀವರ ಕರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿ ಪುದ್ಗಲಪರಮಾಣುಗಳು ಪುಣ್ಯರೂಪವಾಗಿಯೂ ಪಾಪರೂಪವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಿ . . . ಜೀವರೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇವು ಕರ್ಮಾಣುಗಳೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೨). [ಕರ್ಮ + ಅಣು]

ಕರ್ಮಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಅರ್ಹತೆ ಅಥವಾ ವೈದಿಕ ವ್ರತಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ. [ಕರ್ಮ + ಅಧಿಕಾರ]

ಕರ್ಮಾಧೀಶ (ನಾ). ಕರ್ಮಗಳ ಒಡೆಯ; ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವವನು: ಕರ್ಮಫಲಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸುವ ಕರ್ಮಾಧೀಶನೀಶ್ವರನಸಮಕರ್ತನು (ಬಸವು. ೫೪-೧೫). [ಕರ್ಮ + ಅಧೀಶ]

ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ವಿಶಿಷ್ಟ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವಿಕೆ. [ಕರ್ಮ + ಅನುಷ್ಠಾನ]

ಕರ್ಮಾಯತ್ತ (ಗು). ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ; ಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ; ಕರ್ಮವಶವಾದ: ಪುರಾತನಕರ್ಮಾಯತ್ತಮಲ್ತೆ ದೇಹಿಗಳೆಸಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೯೬). [ಕರ್ಮ + ಆಯತ್ತ]

ಕರ್ಮಾರ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮಕಾರ; ಯಂತ್ರದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಶಿಲ್ಪಿ. ೨. ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕಮ್ಮಾರ: 'ವಿಶ್ವಕರ್ಮ' (ಪ್ರಜಾಪತಿ) ಮತ್ತು 'ಕರ್ಮಾರ' (ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿ) ಇವರು ಒಂದು ಬಗೆಯವರಾಗಿ ತೋರುತ್ತಾರೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೧೬). ೩. ಬಿದಿರು. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಾರ್ಥ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಅರ್ಥ: ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಕರ್ತ್ರರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೩). 'ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ' ಪರಾ. [ಕರ್ಮ + ಅರ್ಥ]

ಕರ್ಮಾಲಯ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಖಾನೆ; ಕಾರ್ಯಾಗಾರ: ಮೋಟರುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳೆಂದರೆ, ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿರುವ ಕರ್ಮಾಲಯಗಳಿಲ್ಲ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೧೨). [ಕರ್ಮ + ಆಲಯ]

ಕರ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು; ಕಾರ್ಮಿಕ. ೨. ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಭವಭವದಲ್ಲಿ ಬಹ ಕರ್ಮಿಯ ನಾನೇನೆಂಬೆ (ಅವಚಂ. ೧೬೭–೭೯೪); ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಕರ್ಮಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರನುಭಾವ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದು (ಬಸವ. ೮೫೮); ಸುಖದುಃಖಕ್ಕೆ ಮಱುಗುವ ಕರ್ಮಿಗಳು ನಮಗೆಂತು ಸೇರುವುದುಚಿತಬೋಧೆಗಳು (ಕಾಶಿರಾ. ೨೩–೧೭). ೩. ದುಷ್ಕರ್ಮಿ; ಪಾಪಿಷ್ಠ: ಕೋಟಿಯನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೂಟ ಕರ್ಮಿಯ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೨೯). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಿನ್]

ಕರ್ಮಿಗ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರ; ಕಾರ್ಮಿಕ: ಬಡಗಿ ಬೇಸಾಯಿ ಕರ್ಮಿಗರೇನು ಯೋಗಿಗಳೊ! ಮುಡುಪವರ ಮನಸೆಲ್ಲ ಕೈಯ ದುಡಿತಕ್ಕೆ (ಮಂಕುಕ. ೬೬೮). [ಕರ್ಮ + –ಇಗ]

ಕರ್ಮಿಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠ; ಬಹುಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳವನು. ೨. ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತನಾದವನು: ಕಷ್ಟನಂ ಕಳನಂ ಸಕಳಕರ್ಮಿಷ್ಠ[ಪಾಠಾಂ. ಷ್ಟ]ನಂ ದುರ್ಮಲ ನಿಳಯನಂ... ದುಷ್ಟಮಾನಸನಂ (ಬಸಪು. ೬೦–೫೫). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮೀನು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಣಗಿಸಿದ ಮೀನು. [< ಕರ್ರ್$_2$? + ಮೀನು (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕರ್ಮೀರ (ಗು). ೧. ಮಿಶ್ರವರ್ಣವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಮಿಶ್ರವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮೀಸೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೀಸೆ; ಕಪ್ಪು ಮೀಸೆ: ಗಂಡಸ್ಥಲವನ್ನೆ ಕೊನರುವ ಕರ್ಮೀಸೆ ತೊಂಡೆವಣ್ದುಟಿ ದೋರೆವಲ್ಲು (ಮೋಹತ. ೧೮–೬೩). [< ಕರಿದು + ಮೀಸೆ]

ಕರ್ಮುಗಿಲ್, ಕರ್ಮುಗಿಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೋಡ; ನೀಲಮೇಘ: ಪೊಳೆದಪುವು ಕಾರ ಕರ್ಮುಗಿಲೊಳಗೆಳಮಿಂಚುಗಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೪೭೮). **ಕರ್ಮುಗಿಲು**: ಕಪ್ಪು ಹೆಪ್ಪಿನ ಕುರುಳ ಕರ್ಮುಗಿಲ ಬಸಿರಿಂದ ತೊಟ್ಟನೊಡೆಹೊಮ್ಮಿ, ಬಾನ ಈ ಕರೆಯಿಂದ ಆ ಕರೆಗೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಒಡನಡಗುವುದೆ ತೇಜಂ (ಹೊಂಗಳು. ೧೭–೫). [< ಕರಿದು + ಮುಗಿಲ್]

ಕರ್ಮುಗಿಲು 'ಕರ್ಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ಮೂಗು (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೂಗು; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಮೂಗು: ಆಗುಳಿಸುತ ಬಾಯ ಸವರಿಯೊಗ್ಗಿಸುತ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ರ್ಮೂಗಿಂದ ನೆಲನ ವಾಸನಿಸಿ ಮೇಘಾಳಿಯನಾರೈವ ಚತುಷ್ಪದಿ ವೇಗದಿ ನಡೆದು ವಾಕ್ಷಣದಿ (ಮೋಹತ. ೧೯–೧೩). [< ಕರಿದು + ಮೂಗು$_1$]

ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಅಥವಾ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಇಂದ್ರಿಯ; ಕೈ, ಕಾಲು, ನಾಲಗೆ, ಜನನೇಂದ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ಆಸನದ್ವಾರ: ವಾಕ್ಪಾಣಿ ಪಾದ ಪಾಯು ಗುಹ್ಯಂಗಳೆಂಬ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೈದರ್ಕೆಯುಂ ಮನ ತಾನೆ ಪ್ರಾಣ ಮಾದುದು (ಮನೋವಿ. ೧–೧೪ ಟೀಕು); ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ನೆನಹುಗೆಡಿಸಿ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಕಾಲ ಮುಱಿದು (ಘನವ. ೫೫). [ಕರ್ಮ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಕರ್ಮೋಡ (ನಾ). = ಕರ್ಮುಗಿಲ್: ಆಗ ಪೂರ್ವಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕರ್ಮೋಡ ಸೂರ್ಯಬಿಂಬವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೬೦). [< ಕರಿದು + ಮೋಡ$_1$]

ಕರ್ರಗೆ (ಅ). ಕಪ್ಪಾಗಿ: ರಾಮನಾಗಲಿ ಸೀತೆಯೇ ಆಗಲಿ ಮುಖವನ್ನು ಎಂದೂ ಸೊಟ್ಟಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಕರ್ರಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ವಾರಾಕ್ಯ. ೫೧); ಕಂಟದಿಂದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕೊರೆದು ಅನಂತರ ಅವು ಕರ್ರಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೫). [< ಕರಿದು + –ಅಗೆ$_3$]

ಕರ್ರನೆ 'ಕಱ್ಱನೆ' ನೋ.

ಕರ್ರಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೫–೬೮೪). [?]

ಕರ್ಲಕ್ಕಿ, ಕರಿಲಕ್ಕಿ, ಕರಿಲೊಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. **ಕರಿಲಕ್ಕಿ**: ಕರಿನೆಕ್ಕಿ, ಕರಿಲಕ್ಕಿ, ನೆಚ್ಚುಕಡ್ಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೮–೯೫೪). **ಕರಿಲೊಕ್ಕಿ**: ಕರಿಲೊಕ್ಕಿಯ ರಸ... ಇದಂ ಹದದಲ್ಲಿ ಕಾಸಿ (ವಿಷ್ವೈವಿ. ೬೨). [< ಕರಿದು + ಲಕ್ಕಿ]

ಕರ್ಲು$_1$ 'ಕಜಿಲು' ನೋ.

ಕರ್ಲು$_2$ 'ಕರಲು$_3$' ನೋ.

ಕರ್ಲುಮಾಳ (ನಾ). ಕರಲುಭೂಮಿ; ಕರಲು ಕಲ್ಲುಗಳ ಬಯಲು, —ಮೈದಾನ: ತೆಂಕಲ್ಲಿನ ಮೂಡವತ್ತು ಕರ್ಲುಮಾಳದಲ್ಲಿ ಮೂಡ ಮುಖನೆ ೧ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೮೭೧; 1748). [ಕರ್ಲು$_1$ (< ಕಜಿಲು) + ಮಾಳ$_4$]

ಕರ್ವಕ್ಕ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ: ತಾಮಸದ ಕರ್ವಕ್ಕದೊಳಂ (ಅಂಜಚ. ೧–೭೬). [< ಕರಿದು + ಪಕ್ಕ]

ಕರ್ವಟ (ನಾ). ಇನ್ನೂರರಿಂದ ನಾನೂರು ಹಳ್ಳಿಗಳ ನಾಡಿಗೆ ಕೇಂದ್ರವಾದ ಊರು; ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವಾದ ಊರು. [ಸಂ. ಕರ್ವಟ, ಖರ್ವಟ]

ಕರ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಟ್ಟೆ; ಕಪ್ಪುವಸ್ತ್ರ: ನವಮುಕುರವನೊಳಗಿಟ್ಟ ಕರ್ವಟ್ಟೆಯ ಗವಸಣಿಗೆಯಿದೆಂಬಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೯೬). [< ಕರಿದು + ಬಟ್ಟೆ$_2$]

ಕರ್ವಣಿ$_1$, ಕರಿಮಣಿ, ಕರ್ಮಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಮಣಿ; ಇಂದ್ರನೀಲ. 'ಕರ್ವಣಿವಚ್ಚ' ಪರಾ. **ಕರಿಮಣಿ**: ೨. ಮೇಣ, ಮಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಹೆಂಗಸರು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಮಣಿ: ಕತ್ತಿಗೆ ಕರಿಮಣಿಸರವೊಂದು (ರಾಮಾನೆ. ೧೧೦). **ಕರ್ಮಣಿ$_1$**: ೧. ಕರ್ಮಣಿಯ ಪಾಸರೆಯನ್ನೂ... ರಂಗುಮಾಣಿಕದ ಅಗಳ್ತಿಯನ್ನೂ, ನೀರಿನ ಧಾರೆಯನ್ನೂ ಕವಿಯು ವಿವರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವನು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೬೨೪). ೨. ಕರ್ಮಣಿ ಸರದೊಳ್ ಚೆಂಬವಳಮಂ ಕೋದಂತಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬–೧೫). [< ಕರಿದು + ಮಣಿ$_3$]

ಕರ್ವಣಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ, —ಸುಂಕ (?): ಊ[ರ] ಮೇಲೆ ಕರ್ವ್ವಣಿವೃದ್ಧಿಯಲ್ ಮೂಲಸ್ಥಾನ ಕಲಿದೇವ ಶ್ವಾಮಿಗೆ ವಿಷ್ಣುದೇವಗ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯೨–೩೨; 1054). [?]

ಕರ್ವಣಿವಚ್ಚ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮಣಿಯ ಆಭರಣ; ಇಂದ್ರನೀಲದ ಅಲಂಕಾರ: ಸಂದ ಕರ್ವಣಿವಚ್ಚಂ ಕಿವಿಯೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೧).
[ಕರ್ವಣಿ$_1$ + ಪಚ್ಚ$_3$]

ಕರ್ವಣ್ಣ, ಕರ್ಬಣ್ಣ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ: ಎಲ್ಲಾ ಬಣ್ಣವೊಳಕೊಂಡ ಕರ್ವಣ್ಣದಂಗದಿಂದೆಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ (ವೀಶೈಪು. ೬-೫-೧೬); ಕಂಗಾಣಿಸದೆ ಪಾರಿಯ ಪಟ್ಟೆ ಕರ್ವಣ್ಣ ಗೊಂಗಡಿ ಮುಸುಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೩). **ಕರ್ಬಣ್ಣ**: ರಮಣಿಯರುಗಳ ಬಲ್ಮೊಲೆದೊಟ್ಟ ಕರ್ಬಣ್ಣ ತಮವೆಂದು ಹಿಡಿವೌಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೪-೫೫).
[< ಕರಿದು + ಬಣ್ಣ]

ಕರ್ವಸುರಿ, ಕಬ್ಬಸುರಿ, ಕರ್ಬಸುರಿ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕರಿಬಸುರಿಮರ: ತತ ಆಗತ್ಯ ಕರ್ವ್ವಸುರಿಗೊಳ (ಇಆ. VII, ೩೦೨-೪೮; 694). **ಕಬ್ಬಸುರಿ**: "ಪಕ್ಷಃ, ಜಟಿನ್, ಪಕ್ಕಟಿನ್ – ಈ ೩ ಕಬ್ಬಸುರಿಯ ಮರ"(ನಾಚಿರಾ. ೧೦೭). **ಕರ್ಬಸುರಿ**: "ಪರ್ಕಟಿ – ಕಲ್ಲತ್ತಿ, ಕರ್ಬಸುರಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೧).
[< ಕರಿದು + ಬಸುರಿ (< ಬಸರಿ)]

ಕರ್ವಾಳೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಾಳದ ಬೇರು, —ಲಾಮಂಚ (?): ಹಲಸಂದೆ, ಪರ್ಪಾಟಕ, ಕರ್ವಾಳ, ಕಳವಿಗೆಬೇರು... ಇವುಗಳನ್ನು ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಜೇನುತುಪ್ಪವೆರಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಪಿತ್ತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೯).
[< ಕರ್ಬಾಳ ?]

ಕರ್ವಾಳೆ, ಕಬ್ಬಾಳೆ, ಕರಬಾಳೆ, ಕರಿಬಾಳೆ (ನಾ). ಬಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕಪ್ಪುಬಾಳೆ: ಕರ್ವಾಳೆಯ ಕಂಬವೊ ತೊಡೆಯೋ (ಸೇವಿಸಂ. ೧೨-೨೨); ಕರ್ವಾಳೆಯನೇಳಿಪ ನುಣ್ದೊಡೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೧). **ಕಬ್ಬಾಳೆ**: ಉರಿವ ಕಬ್ಬಾಳೆಯ ಪೊರೆವ ನಾಮಾಂಕಿತ ವರವೃಕ್ಷ (ಮೋಹತ. ೭-೬); ಎಸೆವಾ ದೇವಾಳೆ ಕಬ್ಬಾಳೆ ಹಸುರುಗುಂದದ ಪಚ್ಚೆ ನಾಡವು ಮಧುರಂಗ ಪಸರಿಸಿ ಮೆಱೆದುವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೫-೮೭). **ಕರಬಾಳೆ**: ನೋಡು ಸುನಿ, ಹತ್ತು ಕರಬಾಳೆ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಡು (ಕಾವೇರಿ. ೧೯೨). **ಕರಿಬಾಳೆ**: ಬಾಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಗುಜರಾಥಿ ರಸಬಾಳೆ ಸುಗಂಧಿ ಕರಿಬಾಳೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೬).
[< ಕರಿದು + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾೞೆ). / ತಮಿ. ಕರುವಾೞೈ]

ಕರ್ವಿಲ್ 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ವಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಕರ್ವಿಲ್ಲು 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ವಿಲ್ಲುಗಾಱ, ಕಬ್ಬುವಿಲುಗಾಱ (ನಾ). ಕಬ್ಬನ್ನೇ ಬಿಲ್ಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ಗಾಜಾದ ಶಂಬರಾಸುರನೆಂದು ಕರ್ವಿಲ್ಲುಗಾಜನ ಕೊಂಡಾಡಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೧-೭೭). **ಕಬ್ಬುವಿಲುಗಾಱ**: ನನೆಗಣೆಯನೊಲಿದರ್ಚಿಸುವ ಮೋಹನದ ಸಿರಿಯೊ ಕಬ್ಬುವಿಲುಗಾಜನೆ ನಲವಿನಾರಾಧಿಸುವ ಮಂತ್ರಾಧಿ ದೇವತೆಯೊ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೨೫).
[ಕರ್ವಿಲ್ಲು (< ಕರ್ವುವಿಲ್) + -ಕಾಜ]

ಕರ್ವು$_1$, ಕಬ್ಬು$_2$, ಕರ್ಬು, ಖರ್ವು (ನಾ). ಇಕ್ಷುದಂಡ; ರಸಾಲ: "ಕರ್ವಿನಲಿಕ್ಷು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೭); ಮೊದಲೊಳ್ ಸಮಾಸಪದವುಮನೊದವಿಸಿ ಪೇೞ್ದದಱ ತುದಿಯೊಳಸಮಾಸಪದಾಸ್ಪದಮಾಗಿ ನಿಱಿಸೆ ಕರ್ವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬಿ]ನ ತುದಿಯಂತಿರೆ ವಿರಸಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೬); ಒರ್ವಳ್ ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಲ ತಿರುವಿಂ ಬರ್ದುಂಕಿ ಬರ್ಪಲರಂಬು ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೭ ವ); ಕರ್ವಿನ ಮಡಲಂತೆ ಕವಲ್ತುರ್ವಿದ ಕೆಯ್ಯೊಲಗಳೆಸೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೭); ಉಭಯಪಕ್ಷದೊಳ್ತೀವಿ ಕರ್ವಿನ ತೋಂಟ ಪೂದೋಂಟಗಳ್ ಮೆಱೆದುವು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೧೮). **ಕಬ್ಬು$_2$**: ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರಗಳೊಳ್ ಕಬ್ಬಂ ಪಿೞಿವಂತೆ ಪಿೞಿವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೫ ವ); ಕಬ್ಬು ಮೊದಲಿಂದಂ ಕಡೆವರಮಿಸಿದಂತೆ ಕೆಲಂಬರಾದ್ಯಂತವೊಳ್ಳಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೪೧); ಸಂದುಸಂದನು ಕಡಿದು ಕಬ್ಬನು ತಂದು ಗಾಣದಲಿಕ್ಕಿ ಅರೆದಡೆ ಬೆಂದು ಪಾಕ ಗೂಳ ಸಕ್ಕರೆಯಾಗಿ ನೊಂದೆನೆಂದು ಸವಿಯ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತೆ (ಮಹಾದೇ. ೫೮); ಐರಾವತಕೆ ಕಬ್ಬಿನಲಿಱಿದರಂಜಿಕೆಯುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೫); ಕಬ್ಬಿನಂತಿರಬೇಕು ಬಿದಿರಂತೆ ರಚಿಸಲೇ ಕಬ್ಬ ಹೇಳಿಲೆ ಸರಸ್ವತಿಯೆ (ಭರಜ. ೧-೬). **ಕರ್ಬು**: ವೈನಾಕನೆಂಬೊನಾತನೊಂದು ದಿವಸಂ ಕರ್ಬಿನ ಕೆಯ್ಯನುೞಿಸ್ವಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮-೪); ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಂಕಿನಂತೆ ಕೊಂಕಿಯುಂ ... ಪುರ್ವುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ಬೆಳಸಂ ಪೇಳ್ವಡೆ ಕಬ್ಬುಂ ಕಳವೆಯುಮೆಲೆಯಡಕೆ ತೆಂಗು ಮಾಉ ಫಲಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೪೭; 1047); ಕರ್ಬಿನ ಕೋಲ್ಗಳ್ ಬಿಡದೊಂದನೊಂದೊರಸೆ ಪರ್ವಾಘಾತದಿಂದುರ್ಬಿ ಘೋರೆನೆ ಪಾಯ್ತುರ್ಪ ರಸಪ್ರವಾಹಚಯಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯); ನೆಲ್ಲುಂ ಕೌಂಗಿಮ್ಮಾವುಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯುಂ ಬೆಳೆವುವಲ್ಲಿ (ಕರ್ಬಿನ ರಸದಿಂ) (ಶಮದ. ಮ. ೭೯ ವೃತ್ತಿ). **ಖರ್ವು**: ಅನಿಮಿಷಗಿರೀಯಲೆಂದಿನಿದನಿಂಬಿಟ್ಟು ಭೂವನಿತೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಘನಹರುಷದೊಳಟ್ಟಿದನು ನಾಗರೆಱಿಯನೆಂಬಿನ ಖರ್ವು [ಪಾಠಾಂ. ರ್ವ] ವಾಟಿಯೊಪ್ಪಿದವು (ಭೈರವೇ. ೧-೬೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರುಮ್ಬು; ಮಲ. ಕರಿಮ್ಬು; ತುಳು. ಕಮ್ಬು]

ಕರ್ವು$_2$ (ನಾ). ದೊಂಬಿ; ದಂಗೆ: ಬೆಣ್ಣಗೂರ ಕರ್ವ್ವುವೆ ಬಾಣಸಾಮಿಮಗನ್ ಪುಱೆ ಕಾಮನ್ ನೂಱು ಮಾನಸ ಒಡವೋಗುತಿರೆ ಅಱದಿಯೊಳ್ ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೪೫-೫; ಸು. 880 ?).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರುವಿ]

ಕರ್ವುಗೋಲ್ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲು; ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆ, —ಗಣೆ: ಮಿಳಿರ್ವ ಮಿಡಿಯ ಗಿಳಿಯ ನುಡಿಯ ಪರಿವ ಕಾಲ ಕರ್ವುಗೋಲ ಚೆಲ್ವನಾಂತು ತೋರ್ಪ ಬನದ ನಡುವೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೩).
[ಕರ್ವು$_1$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕರ್ವುದೋಂಟೆ, ಕಬ್ಬುದೋಂಟೆ, ಕರ್ಬುದೋಂಟೆ, ಕರ್ವುದೋಟೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟ: ಈ ಕೆಂದಳಿರ ತುಱುಗಲೀಯಂಚೆಯಿಾ ಕರ್ವುದೋಂಟಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೧೬). **ಕಬ್ಬುದೋಂಟೆ**: ಒಗುವ ಚೆಂದೆಂಗಿನೆಳನೀರ್ಗಳಿಂ ... ದಾಡಿಮದ ಫಳದ ರಸದಿಂದ ಕಬ್ಬುದೋಂಟ ಮಿಗೆ ಬೆಳೆದು (ಸೌಂದಪು. ೫-೯೩). **ಕರ್ಬುದೋಂಟೆ**: ಕುಱಿಯ ಹಿಂಡಂ ತೋಳಂ ಪೊಕ್ಕಂತೆಯುಂ ಕಬ್ಬುದೋಂಟವನಾನೆ ಪೊಕ್ಕಂತೆಯುಂ ... ಕುತ್ತಿ ನೂಂಕುತ್ತ ಬಪ್ಪಾಗಳು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೭೫-೧೦; 1156); ಕದಳೀಫಳದ ರಸದ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳಿಂ ದೇವ ಮುದದಿಂದೆ ಕರ್ಬುದೋಂಟಂ ಬೆಳೆದವೆಲೆ ದೇವ (ನಂಬಿರ. ೯-೨೨); ಗಿರಿದುರ್ಗಂ ತಿಱಿಕಲ್ ಸಮಗ್ರ ವನದುರ್ಗಂ ಕರ್ಬುದೋಂಟಂ ಜಲೋದರ ದುರ್ಗಂ ಕಡುಪಿಂದ ಮಿಾಂಟಿ ಮೊಗೆವಂತಾಪೋಶನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೨೩). **ಕರ್ವುದೋಟೆ**: ಶಾಲಿಯ ಗದ್ದೆ ಕರ್ವುದೋಟ ನಾನಾಪುಷ್ಪಜಾಲದ ಕನದನ್ನಸತ್ರದಾಲಯದಾ ಮೋಹದಗೃಹವೆಸೆವುವು (ಕಂಸವಿ. ೨-೧೨). [ಕರ್ವು$_1$ + ತೋಂಟ]

ಕರ್ವುದೋಟೆ 'ಕರ್ವುದೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕರ್ವುವಿಲ್, ಕಬ್ಬುವಿಲ್, ಕಬ್ಬುವಿಲು, ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲು, ಕರ್ಬುವಿಲ್, ಕರ್ವಿಲ್, ಕರ್ವಿಲ್ಲು, ಕರ್ವುವಿಲ್ಲು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು; ಇಕ್ಷು-ಚಾಪ; ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು: ಕರ್ವುವಿಲ್ಗದೇಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಕಂತುಮಾಡಿದನೊ ತೋಮರದುಪ್ಪರವಟ್ಟೆದೊಪ್ಪಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೬); ಪುರ್ವಿನ ಕೊರ್ವು ಕರ್ವುವಿಲ್ಲಂ ಕೀಳ್ಮಾಡೆ (ಗಂಕ. ೨-೧೦೫ ವ);

ಇದರ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಂ ಮಾಟ್ಪೆನೆಂದು ಕರ್ವುವಿಲ್ಗೆ ಕೈಯಂ ನೀಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೮). **ಕಬ್ಬುವಿಲ್:** ಕಬ್ಬುವಿಲ್ ತುಂಬಿವೆದೆ ಪೂಸರಲ್ ಪೂಣ್ದಸಲ್ ನಿಬ್ಬರಮಿದೆಂದು ಮದನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೭). **ಕಬ್ಬುವಿಲು:** 'ಕಬ್ಬುವಿಲುಗಾಱ' ಪರಾ. **ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲು:** ಅಲರು ಗಣೆಗಳ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಿನ ತಳಿತ ಮಾವಿನ ಝಲ್ಲರಿಯ ಮಂಡಳಿಯ ಮನ್ಮಥ ರಾಜ ಸುಳಿದನು ರಾಮನಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೩೭); ಇದು ಮನೋಜನ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲುಲಿ ಇದು ರತಿಯ ನೂಪುರದ ಸುಣ್ಬರ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೩೫). **ಕರ್ಬುವಿಲ್:** ಅಲರಂಬು ಕರ್ಬುವಿಲ್ ಕೋಮಲ ಸರಸಿಜನಾಳತಂತು ತಿರು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೧); ಕರ್ಬುವಿಲ್ಗಳ ನೇವರಿಪವೊಲು ಮತ್ತಮೊರ್ವಳು ದೇವಿ ಕುಡುವುರ್ವುಗಳ ತಿದ್ದಿದಳೊಂದು ಸೊಬಗಿನಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೨೩). **ಕರ್ವಿಲ್:** ನಿಡುಪುರ್ವಿಂಗೆ ಕರ್ವಿಲ್ಲ ಬಿಂಕಮಂ ಸುಂಕಮಿಕ್ಕಿದಂತೆ ನಗೆಮೊಗಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದೊಪ್ಪಮಂ ಕಪ್ಪಮಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೩೨ ವ); ಕಾಮಂ ಕಿಱುದುಂಬಿಯ ತಿರುವಂ ಕರ್ವಿಲ್ಗೇಱಿಸುತ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೩); ಸ್ಮರನ ಕರ್ವಿಲ್ಲೆನಲು ಕನ್ನಡಕಿರುವ ವೊದಲಕ್ಷರದ ಭಾವವ ಧರಿಸಿ ಮೆರೆದಿಹವವಳ ಶ್ರುತಿಗಳ್ (ಜಿನಭಾ. ೧೮-೩೮). **ಕರ್ವಿಲ್ಲು:** ಇನಿರಸವಾಂತ ಕರ್ವಿಲ್ಲಿಗೆ ಭ್ರಮರ ಸಿಂಜಿನಿ ಗೈದು (ಮೋಹತ. ೫-೩೭). **ಕರ್ವುವಿಲ್ಲು:** ದಳ್ಳುರಿ ಸುತ್ತಿ ಸ್ಮರನ ಬಿಗಿದ ಬತ್ತಳಿಕೆ ಕರ್ವುವಿಲ್ಲು ಸಹಿತ ಸುಟ್ಟುಗಿದುದು ಉರಿ ನಭಸ್ಥಳಕೆ (ಮೋಹತ. ೭-೩೯). [ಕರ್ವು$_1$ + ಬಿಲ್$_2$]

ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ, ಕಬ್ಬುಬಿಲ್ಲ, ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲ, ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲ, ಕರ್ವಿಲ್ಲ, ಕೌರ್ವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬನ್ನೇ ಬಿಲ್ಲುಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಮದನಂ ಮಿಗೆ ಕರ್ವು ವಿಲ್ಲನೇ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೭); ರಕ್ಕಸಂ ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ ನಟ್ಟುಳಿಗಾಱದೊಳ್ಪಿತೆನೆ ಪಲವುವಿಧದಿಂದೆಸೆವ ನರ್ತನಗಳ . . . ಆಡೆ (ಸಿದ್ದೇಪು. ೫-೮); ಕರ್ವುವಿಲ್ಲನುರವಣಿಸುತ್ತೆ ಗಿಳಿದೇರನಡರಿ ಮಱಿದುಂಬಿ ತಿಂತಿಣಿ ನಾರಿಯಂ ಟಂಕರಿಸುವುದುಂ (ಶೇಷರಾ. ೭೩-೪೩). **ಕಬ್ಬುಬಿಲ್ಲ:** ಕಬ್ಬುಬಿಲ್ಲನ ಪಿತ ಪುರಂದರವಿಠಲ (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೭-೩). **ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲ:** ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲನಂ ಖಂಡಿಸಿ ಕಾಸೆಯನಳಿದು ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ನಿನಗೆ ವಧುವಾದೆನಯ್ಯ (ಘನವ. ೭೪); ಸುಖದಿಂದೆ ಪವಡಿಸಿದನೋ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲನೆನೆ . . . ಮಲಗಿಹ ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨೦). **ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲ:** ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲನಭ್ಯುದಯಮೆನಲ್ಕೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಳಾ ಕಮಲಾನನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೧೧೫); ಮಸಗಿ ಬಂದುದು ಪೆರ್ಬಡೆ ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲನಾ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೭). **ಕರ್ವಿಲ್ಲ:** ಪಾರ್ವತಿಯೆಱೆಯನ ವರದಿಂ ಮತ್ಪತಿ ಕರ್ವಿಲ್ಲಂ ಸಮ್ಮೋಹನರೂಪದಿನುರ್ವಿಯ ವಿಟರೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯೊಳ್ನೆಲಸಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೬೩). **ಕೌರ್ವಿಲ್ಲ:** ಧರೆಯಱಿಯೆ ಕೌರ್ವಿಲ್ಲನುರಿಪಿದಗ್ಗದ ಗೆಲ್ಲದರಸ ಜಯ (ವೀಶೈಪು. ೧-೩-೧); ಕೌರ್ವಿಲ್ಲ ರೂಪ ಕವಿ ಲಕ್ಷ್ಮ ಪೇಳಿದನತಿ ಪೆಸರ್ವಡೆವ ತೆಱದೊಳ್ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩-೮-೪೯).

ಕರ್ವುವಿಲ್ಲು 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕರ್ವೂರ ತುಱುವಂ ನೊಱಮ್ಬನ ಪರಿ ಬನ್ದು ಹೆಮ್ಮ್ರಾಗೆಯ ಪಳ್ಳಿಯೊಳಿಕ್ಕೆ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦-೫; ಸು. 930). [? + ಊರ್]

ಕರ್ವೆಟ್ಟು, ಕರಿವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಬೆಟ್ಟ; ನೀಲಾಚಲ: "ಕರ್ವೆಟ್ಟೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಱಿವೆಟ್ಟು] ನೀಲಾಚಲಂ" (ಕಶಸಾ. ೪-೪೭); ಕರ್ವೆಟ್ಟು ಬೀೞ್ವಂತಿರೆ ಬಿೞ್ದಂ ಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೨೮). **ಕರಿವೆಟ್ಟು:** "ಕರಿವೆಟ್ಟನೆ ನೀಲಾಚಲಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೯). [< ಕರಿದು + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕರ್ವೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತತಃ ಕರ್ವೆಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರ ಮೂಲವರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೩-೯; ಸು. 420). [?]

ಕರ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಛಾಯೆ: ನಡುಗಣ್ಣ ಕರ್ವೆಳಗಿನಿಂ ಮುನ್ನ ಪರಮ ನಿನಗಿದಿರಾದ ದುಷ್ಟ ಮನ್ಮಥನ ಪೂಸರ ಕರಿದು ಕರಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸರವಾದುದೆಂಬಂತೆ ಪಿಡಿದೆಸೆದಳಲ್ಲಿ (ವೀಶೈಪು. ೨-೩-೨೨); ತಂಪಾದ ಕರ್ವೆಳಗು ಕವಿದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಿತವಾಯಿತು (ಮಲೆಮ. ೨೪೩). [< ಕರಿದು + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕರ್ವೇಡ, ಕರ್ಬೇಡ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕಿರಾತ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬೇಡ: ಎಯ್ದಿದನಱಗುಲಿ ಕರ್ವೇಡನೆನ್ನ ಪೊಱಲಿಂಗಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೩); ಮುನ್ನಮೊರ್ವನಱುಗುಲಿವೆಸರ ಕರ್ವೇಡಂ . . . ಬೇಂಟೆಯಾಡುತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೯-೧೩). **ಕರ್ಬೇಡ:** ಕರ್ಬೇಡರೆ; ಸುಡುಬಾಡು (ಶಮದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). [< ಕರಿದು + ಬೇಡ$_1$]

ಕರ್ವೊಗೆ, ಕಬ್ಬೊಗೆ, ಕರ್ಬೊಗೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಹೊಗೆ; ಕರಿಯ ಹೊಗೆ: ಬೇವ ಗುಗ್ಗುಳದ ಕರ್ವೊಗೆಯಿಂದಮುಗುರ್ವನಾಳ್ದು ಕತ್ತಲಿಸುವ ಚಂಡಿಕಾಭವನದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೬೫); ತೆರೆತೆರೆಗೊಂಡು ಬಾನ್ಗಡರ್ವ ಕರ್ವೊಗೆ ಕರ್ಗಿದ ನೀ[ರೆ] ಕೊರ್ವುವಂತಿರೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨೧); ಚಕ್ರಯುಗಕ್ಕಗಲ್ಚಲಿಕ್ಕಿದ ಕಿಸುರ್ವಕ್ಕೆ ಕರ್ವೊಗೆಯೆನಿಪ್ಪಿನಮಾಯ್ತು ಮಹತ್ತಮಂ ತಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೯); ಮದನಾನಳನ ಕರ್ವೊಗೆಯಿದೆನಿಸಿ ಬಿರಯಿಗಳ ಕಣ್ಗಳೊಳು ಕಣ್ಪನಿಯನೊದವಿಸೆಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೨೯ ವ). **ಕಬ್ಬೊಗೆ:** ಜಗವನಿತ್ತಲು ಕೌಱಿಡುವ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಿದೆ ಕಬ್ಬೊಗೆಯ ಕವಚದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೩೧); ಕಬ್ಬೊಗೆಯನು ಕಾಣುತುಬ್ಬೆಗವಡುತಾ . . . ತಬ್ಬಿಬ್ಬುಗೊಳಲು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೬-೧೪೩); ನಭೋಗ್ನಿಮುಖಿಯಿಂದುಗುವ ಕಬ್ಬೊಗೆಯೊ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೧೩-೩೨೧). **ಕರ್ಬೊಗೆ:** ಕಾಳಾಗುರುವಿನ ಧೂಪದ ಕರ್ಬೊಗೆಯಿಂ (ಅಜಿಪು. ೩-೧೧ ವ); ಕರ್ಬೊಗೆಯುಂ ನೆಗಪುವ ಕೊಂಬುಗಳ ಕಡುಬಿಸುಪು ಕಾಲ್ಗಳಂ ಸುಡೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೨೭ ವ); ಕರ್ಬೊಗೆ ಮಿಱಿ ಕೋಱಿ ಕೆಂಗಿಡಿಗೆದಱಿ ದಾವಾಗ್ನಿ ಮುತ್ತಿತ್ತು ನಾಲ್ದೆಸೆಯನು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೬); ಕರ್ಬೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ದಳ್ಳುರಿ ಸುರಿದುದು (ಸಂಭಪ. ೧೮-೬೫). 'ಕಾರ್ಬೊಗೆ' ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಪೊಗೆ$_2$]

ಕರ್ವೊನ್, ಕಬ್ಬಿಣ, ಕಬ್ಬುನ, ಕಬ್ಬೊನ್, ಕರ್ಬುನ, ಕರ್ಬೊನ್, ಕರ್ಬೊನ್ನು (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಲೋಹ: ಅವಳೆಳಸಿ ಪೊಕ್ಕ ಪೂಗೊಳಂ ಕಾಯ್ದ ಕರ್ವೊನ್ನ ಪುತ್ಥಳಿಯನಿಕ್ಕಿದಂತಿರುರ್ಕುವುದು (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೮ ವ). ೨. (ಕಬ್ಬಿಣದ) ಕುಳ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು: ಕೆಯ್ಬೊಲದಂತು ಕರ್ವೊನ್ನಿಂ ಸೊಗಯಿಸಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೧೧). **ಕಬ್ಬಿಣ:** "ಕರ್ಬೊನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೧); ಕೀಱೆಂಬುದು ಕುದುರೆಯ ಬಾಯ ಕಬ್ಬಿಣದೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫); ಕಬ್ಬಿಣವು ಮಿಕ್ಕ ಧಾತುಗಳಿಗಿಂತ ಬಹಳ ಉಪಯೋಗವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೩); ಗಿಡಗನನ್ನು ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದರೆ, ಸಲಾಕಿ ಚಿನ್ನವಾದರೇನು ? ಕಬ್ಬಿಣವಾದರೇನು ? ಅದು ಕಡಿಯದೆ ಬಿಟ್ಟೀತೆ (ಆರ್ಯಕ. ೪೧). **ಕಬ್ಬುನ:** "ಕಬ್ಬುನಂ ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೊದಗುವುದು" (ಕಶರ. ೨೧); ಕಳೆಯದೆ ನಿಂದ ಕಬ್ಬುನದ ಕಗ್ಗಿದ ಬಿಟ್ಟನಮುರ್ಕ್ಕೆವೆತ್ತ ಕತ್ತಳಮೆನಿಸಿತ್ತು ಪುತ್ತಡರ್ದ ಮೆಯ್ಯ್ಮಲಂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೧೨; 1093 ?); ಕಲ್ಲುಂ ಕಬ್ಬುನಮುಂ ನೋಡೆಲ್ಲಿಯುಮೋರಂತೆ ಪಡೆಯಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೬೬); ಎನ್ನ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ಕಬ್ಬುನ [ಪಾಠಾಂ. ಕಬ್ಬಿಣ, ಕಬ್ಬಿನ, ಕಪ್ಪುರ] ಉಂಡ ನೀರಿನಂತೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೆರಸುಗೆ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೧೩೬-೩೨೬).

ಕಬ್ಬೊನ್ : ಒಲೆಯೊಳಗೆ ಕಬ್ಬೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಬೊ]ನ್ನ ಹಗಜಂ ಹರಹಿಯಲ್ಲಿ ಎಳೆಯ ಬದನೆಯ ಕಾಯ್ಗಳಂ ಪಾಕಮಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೧೮). ಕರ್ಬುನ : ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬುನದಿಂದಂ ಚುಚ್ಚಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೪); ಕರ್ಬುನಮೆನಿಸು ಕಾಯ್ದು ಮೃದುವಾದೊಡಂ ಕಮ್ಮಜ ರಿಲ್ಲದೆ ಖಡ್ಗಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಂಗಳಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೪೭); ಪರುಷಮೆ ಮುಟ್ಟೆ ಕರ್ಬುನಮೆ (ಅನಂಪು. ೯–೪೭); ಕತ್ತಿ ತವೆ ಮುಸುಂಡಿ ಕರ್ಬುನದ ಕೋಲ್ ಮುಖ್ಯ ವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳಿಂದ (ಚಿಬಪು. ೪೮–೪೭).

ಕರ್ಬೊನ್ : "ಪಾರಸವಂ ಲೋಹಂ ಗಿರಿಸಾರಮಯಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣಮಾಯ ಸಾಕ್ಕಿಂ ಕರ್ಬೊನ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೮–೫); ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬೊನ್ನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನಪ್ಪವೇಚಿಮೆಂದು ತಳಾಜಂಗೆ ಬೆಸವೇಟಿಬ್ಬೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೧–೨೧); ಕರಡಿಯ ತೊವಲೊಳ್ ಪುದಿದ ಕರ್ಬೊನ್ನ ರಥಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೭೬). ಕರ್ಬೊನ್ನು : ನಿನ್ನ ಕೃಪಾರಸದಿಂದೈಸೆಯಾನು ಕರ್ಬೊನ್ನು ಚೆಂಬೊನ್ನಾದಂತೆ ಸನ್ನುತಿವಡೆದು (ಹದಿಬ. ೧–೩೫).

ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಡಲೆ, ಕಬ್ಬುನದಕಡಲೆ = (ಅಲಂ) ಬಹಳ ಕಠಿನ ವಾದುದು : ಭಾರತದ ಕೇವಲ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವದೂ ಒಂದು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಡಲೆಯಾಯಿತು (ಸಾಹಿಸಂ. ೪೯); ಕಬ್ಬುನದ ಕಡಲೆ ಯಂತೆ ಬೆಟ್ಟಿತಪ್ಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೮೭).

[< ಕರಿದು + ಪೊನ್./ ತಮಿ. ಕರುಮ್ಪೊನ್; ತುಳು. ಕರ್ಬ, ಕರ್ಬೊ]

ಕರ್ವೊನಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪುನದಿ; ಯಮುನಾನದಿ; ಕಾಳಿಂದಿ: ಕಪ್ಪದಿ ನಡೆದು ಯಮುನೆಯ ಪಡವನು ಸೇರಿದನು . . . ಆ ಕರ್ವೊನಲಿನ ನೀರ್ದಾರಿಯನು ನೋಡಿದನೆವೆಯಿಕ್ಕದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೭೩–೭೨).

[< ಕರಿದು + ಪೊನಲು (< ಪೊನಲ್)]

ಕರ್ಶಿತ (ಗು). ೧. ತೆಳುವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೃಶಗೊಳಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೊರಗಿದವನು; ಕೃಶನಾದವನು : ಅತ್ರಿ ಲಾ ಪುಲಸ್ತ್ಯಜಂ ಪುತ್ರನ್ಮಸನಕರ್ಶಿತಂ, ತನ್ನ ಹೃದಯರಂಗದ ರಣದ ತುಮುಲಮಂ ರಣವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಗಳಿಂ ಮರೆಸಿದನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೪೯–೧೭). [ಸಂ.]

ಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಎಳೆತ; ಸೆಳೆತ : ಏನೆಂಬುದೊಂದು ಹರ್ಷದ ಹಾನಿಯನೀ ಪರಮಕರ್ಷವೋ ಪಲಕಾಲಂ ತಾನಿರ್ದಂದದ ಚಿಂತಾಗ್ಲಾನಿ ಮನಂಬೊಕ್ಕುದರಸಿಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೭೮). ೨. ಉಳುವಿಕೆ; ರೆಂಟೆಹೊಡೆಯುವಿಕೆ. ೩. ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ; ೮೦ ಗುಲಗಂಜಿ ತೂಕ: "ಕರ್ಷ ಚತುಷ್ಪಯ ತುಲನಮುಮಾಮಿಷಮುಮುಜಿಗೆ ತಾಂ ಪಲಮೆನಿಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೫–೪೩); "ನಾಲ್ಕುಂ ಸುವರ್ಣ ಕರ್ಷಂ ನಾಲ್ಕುಂ ಕರ್ಷಂ ಪಲಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೪–೨೫); "ಕರ್ಷವೆಂದರೆ ಮೂರುವರಹ ತೂಕ" (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೧೭). ೪. (ಒರೆಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ) ಉಜ್ಜುವಿಕೆ; ತಿಕ್ಕುವಿಕೆ. 'ಕರ್ಷೋಪಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವ ಸಾಧನ; ಉಳುವ ಯಂತ್ರ: "ಎಳಕ, ಕರ್ಷಕ; ಎಳೆಯುವ, ಕರ್ಷಕ, —ಎಂಜಿನು" (Tractor. ಇಂಕನಿ). ೨. ಬೇಸಾಯಗಾರ; ಆರಂಭಗಾರ; ಕೃಷಿಕ: "ಕೃಷಿಕಂ ಕುಟುಂಬಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ ಕರ್ಷಕಂ ಕೃಷಿಯ ಮಾಚಿಪ್ಪೊಕ್ಕಲಿಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯–೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ಷಣ (ಗು). ೧. ಸೆಳೆಯುವ. ೨. ಹಿಂಸಿಸುವ. (ನಾ). ೩. ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಸೆಳೆದುಹಾಕುವಿಕೆ : ದುಸ್ವಪ್ನ ದರ್ಶನಕರ್ಷ ಣಾರ್ಥಮಾಗಿ . . . ಶಾಂತಿಕಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ನೆಗಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೫–೪೫ ವ); ನೀಂ ದೇವಕೀ ಗರ್ಭದ ಶಿಶುವನನಂತಾಂಶಮಂ ಕರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದದ ನಿಂಬಿಂ ತತ್ಸಪತ್ನೀ ಜಠರದೊಳಿರಿಸು (ಜಗವಿ. ೨–೫೯). ೪. (ಬಿಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುದನ್ನು) ಬಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ. ೫. ಉಳುಮೆ; ಸಾಗುವಳಿ: ಸ್ಥಿರಗೋಪಾಧ್ಯಾಯಕ್ಷ್ಮಾ ಪರಿಪಾಲ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಕರ್ಷಣಂಗಳ್ ಕ್ರಿಯೆಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೫). ೬. ಪೀಡಿಸುವಿಕೆ; ಹಿಂಸೆ; ವೇದನೆ : ಕರ್ಷಣ ಕುಟ್ಟನ ಪಾತನ ದುರ್ಭೋಗ್ಯ ನಾನಾ ವಿಧಾಸಂಖ್ಯಾತತೀವ್ರ ರೂಪಂಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ಷಣೀಯ (ಗು). ೧. ಎಳೆದು ಹಾಕಬೇಕಾದ; ಸೆಳೆದು ಹಾಕಲು ಶಕ್ಯವಾದ. ೨. ಉಳುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ, —ಶಕ್ಯ ವಾದ. (ನಾ). ೩. ಎಳೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಸೆಳೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ ವನು : ದುರ್ಗದ ಬಲಮುಳ್ಳೊಡಂ ಬಲೋಪೇತ ಸುಹೃದ್ವರ್ಗ ಬಲಾ ನ್ವಿತನಪನಯಮಾರ್ಗನೆನಿಪ್ಪವನೆ ಕರ್ಷಣೀಯನವೋಘಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೪–೨೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಷಫಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಫಲ; ತಾರೀಕಾಯಿ; "ಅಳಲೀಕಾಯಿ; ತಾರೀಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೪). ೨. ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ.

[ಕರ್ಷ + ಫಲ]

ಕರ್ಷು (ನಾ). ೧. ಬೆರಣಿಯ ಕಿಚ್ಚು. ೨. ಜೀವನೋಪಾಯ. ೩. ವ್ಯವಸಾಯ; ಕೃಷಿ; ಬೇಸಾಯ. ೪. ನೇಗಿಲು ಹೊಡೆದ ಗೆರೆ. ೫. ನದಿ; ಹೊಳೆ. ೬. ಕಾಲುವೆ. [ಸಂ. ಕರ್ಷೂ]

ಕರ್ಷೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ; ೮೦ ಗುಲಗಂಜಿ ತೂಕ: "ಹತ್ತಣ [ಹತ್ತು ಹಣ] ತೂಕವೊಂದು ಗದ್ಯಾಣ ಅದು ನಾಲ್ಕಾಗಲೊಂದು ಕರ್ಷೆ" (ವಿವೇಕ. ೬). [ಸಂ. ಕರ್ಷ]

ಕರ್ಷೋಪಲ (ನಾ). ಚಿನ್ನವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಉಜ್ಜಿ ನೋಡುವ ಕಲ್ಲು; ಒರೆಗಲ್ಲು : ತಂಬೆಲರೆಂಬ ಪೊಂಬರದನಲವೊನ್ನಂ ಪರ್ಣ ಕರ್ಷೋಪಲದೊಳೊರೆಯೆ ಸುರಿದು ಪರಿದ ಪೊಂಬುಡಿಯೆಂಬಂತೆ (ತಬಶಂ. ೨–೪೨ ವ). [ಕರ್ಷ + ಉಪಲ]

ಕರ್ಸಪಿಂಡ (ನಾ). ಒಂದೇ ಗಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಮೊತ್ತ (?) : ಕೊಳ ಗುಪ್ಪೆ ಪೆಟ್ಟುವಸಿ ಅರ್ಥಂ ಕಾನಸೊಪ್ಪಿನರ್ಥಂ ವಾರಲರ್ಥಂ ಕರ್ಸಪಿಣ್ಡಂ ಸೂಚಿರ್ಪತ್ತೆಣ್ಬು ಕೊಂಬೆಗಾರೊಡಂ ಪಡೆಯಂಮೆಣ್ಬು ಮೂಡೆ ಜಮುಳಿ ಒನ್ನು (ಎಇ. XXI, ೨೯–೧೫; ಸು. 8ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಕರ್ಷಪಿಂಡ]

ಕರ್ಹಾಡಸ್ಥ 'ಕರಾಡಸ್ಥ' ನೋ.

ಕಲ್$_1$, ಕಲಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಲ್ತ (ಭೂತಕೃ); ಕಲ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು; ತಿಳಿ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು : "ಕಲ್ – ಅಭ್ಯಾಸೇ, ಪಾಷಾಣೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಜಡಜನಮುಮೆಲ್ಲಮೋದಂ ತಡೆಯದೆ ಕಲ್ಗುಂ ಗುರೂಪದೇಶಕ್ರಮದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೦); ನಾಲ್ಕುಂ ನೃಪ ವಿದ್ಯೆಯನಾಡಲ್ ಕಲ್ತುಂ ನೆಜಿಯೆ ಕಲ್ತೆಯಿಲ್ಲಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೫೪); ಅಂಜದೆ ಬಿಲ್ಲಂ ಕಲ್ಲೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೪೩); ಅರಮನೆಗಲ್ತು ಸೂಳೆಮನೆಗಲ್ತು ಸವಣ್ಮನೆಗಲ್ತು ಕೂಡೆ ಬಲ್ಲರ ಬಗೆಗಲ್ತು ವಸ್ತುಕೃತಿಯಂ ಸಲೆ ಪೇಟ್ಬುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೫). ಕಲಿ$_1$: ಋಷಿಯರ ಮಾರ್ಗಮಂ ಕಲಿಯಲೆಂದು ಕೃತಕವೈರಾಗ್ಯದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೮); ಕಲಿಯೆ ನಾನಾ ಹೃದ್ಯವಿದ್ಯಂಗಳಂ (ಸೋಮೇಶ. ೨೮); ನೀ ಕಲಿತ ಬಿಲುವಿದ್ಯಾತಿಶಯವುಂಟಾದೊಡೆನ್ನೊಳು ತೋಱು ಕೈಗುಣವ (ಕುಮಾವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೪೫); ಕಲಿತ ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬಲ್ಲರಿಗೆ ಕೇಳಿಪುದೈಸೆ ಫಲವು (ಹದಿಬ. ೧–೨೯).

ಕಲ್ತನ್ = ಕಲಿತವನು : ಮೊದಲೊಳ್ ಕಲ್ತಂಗಲ್ಲದೆ ಪದದೊಳ್ ಜಾಣುಂ ಬೆಡಂಗುಮುಕ್ಕುಮ ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೯). ಕಲ್ತವರ್ (ಬಹುವ) : ಅಕ್ಷರಮಾತ್ರಮುಂ ಬಯಸಿ ಕಲ್ತವರೊಳ್ ಗುಣಮೇಂ (ನಳಚಂ. ೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಲ್; ತುಳು. ಕಲ್ಪು]

ಕಲಕ, ಕಲುಕ(ನಾ). ೧. ಬೆರಕೆ; ಮಿಶ್ರಣ; ಕಲ್ಕ (*). ೨. ಕುದಿಸದೆ ಇರುವ ಔಷಧಿಗಳ ಮಿಶ್ರಣ (*). **ಕಲುಕ**: ೧. ಮಂದಾಗ್ನಿ ವೆಗ್ಗಳಿಸಿದರೆ ಕಲುಕ ಕಷಾಯಂಗಳ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರವುಪ್ಪುದು (ವಚಶಾ. II, ೧೦೦); ಮೆಣಸು ಜೀರಿಗೆಯರೆದುಕಲುಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲ್ಕ]ದೊಳು ಹಾಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೫). [< ಸಂ. ಕಲ್ಕ]

ಕಲಕಂಠ, ಕಳಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದು; ಕೋಗಿಲೆ: ಮಾಂದಳಿರೆಸಜ಼ೀಂಟಿ ಚೀಜ಼ಿತು ಕಲಕಂಠ ನಿಚಯ (ಮೋಹತ. ೪-೪೮); ಕಲಕಂಠನುಲಿ ಘೋಷಿಸಿತು ಜಗಕೆ, ರಾಮಾಗಮನ ವಾರ್ತೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫-೪೦೩). ೨. ದುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ. ೩. ಪಾರಿವಾಳ; ಕಪೋತ. ೪. ಹಂಸಪಕ್ಷಿ; ಅಂಚೆ. ೫. ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ, —ಕಂಠ. **ಕಳಕಂಠ**: ೧. ಕಳಕಂಠಕ್ಕತನುಗೆ ಚಾಪಳತಾರೋಹಣ ವಿಕಾರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೨೭); ತದ್ವನಾಂತ ಳತಾನೀಕದಿನುಣ್ಮಿರ್ಪ ಕಳಕಂಠಧ್ವಾನಸಂತಾನಂ (ಜಗವಿ. ೨-೬); ಬಲವರ್ಪಾಜಡಿ ಬಗ್ಗಿಪ ಕಳಕಂಠಂ ತೊಂಡುಗೆಡೆವ ಗಿಳಿ (ರಾಜಶೇ. ೨-೩೮); "ಬಲ್ಲಿದ ಗಾನಾಜಡಿ ಪಿಕಮುಲ್ಲಾಸದಿ ಮೂಜುನುಡಿಯು ಕಳಕಂಠಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೦೪). [ಸಂ.]

ಕಲಕಂಡುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ: ಇದರ್ಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟವಿರ್ಕ್ಕೆಬಿನಿ ಕಣ್ಡುಗಂ ಕಲಕಣ್ಡುಗ ಮುಕ್ಕಣ್ಡುಗ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೮-೯; ಸು. 753). [ಕಲ್$_3$ + ಕಂಡುಗ (< ಖಂಡುಗ)]

ಕಲಕಲ, ಕಳಕಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮಧುರ ಧ್ವನಿಗಳ ಬೆರಕೆ; ದುಂಬಿ, ಹಕ್ಕಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮಿಶ್ರಧ್ವನಿ: ಕೋಟಿಪಕ್ಷಿ ಕಲಕಲ ತುಮುಲ ಮಾಧುರ್ಯದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೬-೩೨); ಸಖಿಯೊಬ್ಬಳು ಹೊರಗೆ ಬಳಿಯ ಕಲಕಲವನ್ನು ಕೇಳಿದ ತನ್ನ ಸಖಿಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾಳೆ(ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧೪). ೨. ಗಜಬಜೆ; ಗಲಾಟೆ; ಗೊಂದಲ: ಕೆಲಕೋಡು ಮನೆಗೆ ಪೋಗು ಪೋಗೆಂಬಾ ಕಲಕಲ ಜನರೊಳುಣ್ಮಿದುದು(ಚಂಪ್ರಸಾಂ.೨೦-೨೨). ೩. (ಆಲಂ) ತಳಮಳ; ಸಂಕಟ; ಚಿಂತೆ: ವಿಷದ ಮೊದಲನೆಯ ಬಟ್ಟಲವನ್ನು ಎತ್ತುವಾಗ . . . ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಕಲಕಲವೆದ್ದು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೨-೧೭). **ಕಳಕಳ$_1$**: ೧. ಬಿಚ್ಚಳಿಪ ಪರಭೃತದ ಕಳಕಳದೊಳೆ ಮುಸುಳ್ದುದು ದಿವಿಜಯುಗಳ ಕಳಕಳನಿನದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೯೪); ಉಲಿವ ಮಂಗಳ ಪಾಠಕರ ಕಳಕಳದೊಳುಪ್ಪವಡಿಸಿದನವನಿಪತಿಲಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೧೧). ೨. "ಕೋಳಾಹಳಃ, ಕಳಕಳಃ, ತುಮುಲಃ – ಈ ೩ ವ್ಯಾಕುಳಮಪ್ಪ ಧ್ವನಿ" (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೩೮); ಪಿರಿದುಂ ಕಳಕಳಮಾಗಿ ಅರಸಂಗಜ಼ಿಪಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೧೯); ಆಗಳಾ ಕಳಕಳಕ್ಕೆ ಮಜಲುಂದಿದಯ್ವರುಮೆಟ್ಟುತ್ತಿದೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೮ವ); ತಳಾಜಿರ್ . . . ರತ್ನದ ಬೆಳಗಂ ಕಂಡು ಕಳಕಳರವಮಂ ಮಾಡುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೫೬); ಆಗಿವ ಪಟಹ ಮೃದಂಗ ಕಹಳಾದಿಗಳ ಕಳಕಳ ರಭಸದಶದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಾತಾಡಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೪೬). ೩. ಬಲಿದುಸುರ ಬಿಸುಸುಯಿಲ ಹಬ್ಬಿದ ಕಳಕಳದ ಕಂಬನಿಯ ಕಿಬ್ಬೊನಲಿಳಿವ ಕದಪಿನ ಹೊತ್ತ ದುಗುಡದ ಮುಖದೊಳೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೧೫); ಬಂಡು ಬಕ್ಕುಡಿ ಭಂಗಬಂಧನ ಕನಲ್ಕೆ ಕಳಕಳಮೆಂಬಿವು . . . ಜನದೊಳಿಲ್ಲ (ಚೆಬಪು. ೬-೪೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಲಕಲ, ಕಲಕಲಪ್ಪು; ಮಲ. ಕಳಕಳ; ತುಳು. ಕಲಕಲ, ಗಲ್‌ಗಲ್, ಕಳಕಳ, ಗಳಗಳ; ತೆಲು. ಕಲಕಲ]

ಕಲಕಲಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಲಕಲ ಶಬ್ದಮಾಡು: ನೆಲ ಬಿರಿವಂತೆ ನಾನಾ ವಾದ್ಯ ಮೊಳಗೆ ಮಾರ್ಬಲ ಕಲಕಲಗುಟ್ಟೆ ನಡೆಯೆ (ಭರಚ. ೫೩-೨೩). [ಕಲಕಲ + ಕುಟ್ಟು]

ಕಲಕಲಾಟ(ನಾ). = ಕಲಕಲ ೨. ಗರುಡಿಯಿಂದ ಸಾಧಕರ ಕಲಕಲಾಟ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೮-೩); ನೂರಾರು ರೀತಿಯ ವಿಚಿತ್ರ ಭಾವನೆಗಳ ಕಲಕಲಾಟ ನಡೆದಿತ್ತು ಆಕೆಯೊಳಗೆ (ಬರಹಾ. ೧೧೪). [ಕಲಕಲ + ಕುಟ್ಟು

ಕಲಕಲಿಸು, ಕಳಕಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕಲ ಶಬ್ದಮಾಡು; ಗಜಬಜಿಸು: ಕಲಕಲಿಸಿತು ಸೇನೆ ಜಯಜಯಯೆಂದುಬ್ಬಿ ಘುಳುಘುಳಿಸುವ ವಾರ್ಧಿಯಂತೆ(ಭರಚ. ೪೦-೧೦೬); ಕಲಕಲಿಸುತ್ತ, ಕರೆಯುಂಗಯ್ಗಳನ್ನು ಮುನ್ನೀಡಿ, ಲಲ್ಲಯ್ಸುವ ಕಾದಲೆಯ ಇಂಪಿನ ಅರುಮೆಯಿಂದ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೨-೩). **ಕಳಕಳಿಸು$_1$**: ೧. ಕಳಕಳಿಪಮರಿಯರಂ ಕಣ್ಗೊಳೆ ಬಗ್ಗಿಸುವಲ್ಲಿ (ಆದಿಪು. ೭-೧೫); ಕಳಕಳಿಪ ಕೋಗಿಲೆಗಳು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೩೭); ವೃಥಾ ಕಳಕಳಿಸಿ ನುಡಿವರೆ ಮಾನ್ಯರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೧). ೨. ಕಿಲಕಿಲ ಎನ್ನು: ತಲೆಪಜ಼ಿದಾಗಳ್ ಕಳಕಳಿಸಿ ನಗುತುಮಿರ್ದುದು ತಳಿಗೆಯ ಮೇಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೪); ದಯಾಮಿತ್ರಸೆಟ್ಟಿ ಬಾಯ ತಂಬುಲಂ ಸೂಸೆ ಕಳಕಳಿಸಿ ನಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೨); ಪವನಸುತ ಕಳಕಳಿಸಿ ನಗುತವೆ ಕೌರವೇಂದ್ರಂಗೆಂದನುತ್ತರವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೧೨). ೩. (ಆಲಂ) ಸಂಕಟಪಡು: ಬಾಯ್ಬಿಡುವ ವಧುವಂ ನೋಡಿ ಕಳಕಳಿಸುತಖಿಳ ಬಂಧುಗಳು (ಮುಹಾವಿ. ೬-೭); ನೆಳಲು ಇಲ್ಲದ ಬಳೀಲಿ ಬಲವುಳ್ಳವನಾದರೂ ಕಳಕಳಿಸನೆ (ಗಾದೆ). ೪. ಆತುರಪಡು: ತಿಳಿಯದೆ ಹೋಗಿ ನೀವು ಸುಮ್ಮನೆ ಕಳಕಳಿಸಿದಿರಿ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೯); ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಆಚರಣೆಗೆ ತರಬೇಕೆಂಬ ತೀವ್ರಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಕಳಕಳಿಸತೊಡಗಿದರು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೧೦). [ಕಲಕಲ + -ಇಸು$_3$]

ಕಲಕಾಂಚಿ (ನಾ). ಇಂಪಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಒಡ್ಯಾಣ, —ಕಾಂಚಿ: ಉಲಿಯೆ ಕಲಕಾಂಚಿ ಮುಡಿಯಿಂದಲರುಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೭). [ಕಲ್$_4$ + ಕಾಂಚಿ$_2$]

ಕಲಕಾಟೆ (ನಾ). ಕಲಕಿಹೋಗುವಿಕೆ; ತಳಮಳ; ಕ್ಷೋಭೆ: (ಸಾಮಾಜಿಕದ ರಾಜಕೀಯದ) ಉಗ್ರಕ್ಷೋಭೆ; ಕಲಕಾಟೆ; ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಉಗ್ರಸಂಕ್ಷೋಭೆ (Convulsion. ಇಂಕನಿ). [ಕಲಕು$_1$(< ಕಲಂಕು$_1$) + ಆಟ]

ಕಲಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕದಡುಗೊಳಿಸು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು: ತಿಳಿಗೊಳನ ಕಲಕಾಡಿ ಬಿರಿದಚ್ಚಲರ ಧೂಳಿಗಳ ಚೆಲ್ಲಾಡಿ . . . ಎಳವೆಲರೆಂಬ ಸೊಕ್ಕಾನೆ ತಾನೆ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಿಂ ತಿರುಗುತಿದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೪); ಕಲಕಾಡಿದಾಗ ಕೆಸರು ಕೆಲಗೇರಿ ಬರಿಯ ಹೆಸರು (ಗಂಗಾತ. ೧೮-೧೧) [ಕಲಕು$_2$+ ಆಡು$_1$]

ಕಲಕಾಲ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಲ್ಲ ಕಾಲವೂ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ: ಕಲಕಾಲಾವೆಗ್ಗಳಿಯರಿಗೆ ದೂರಜಲನಿಧಿಯೊಳು ಪೊಕ್ಕು ನೆಲೆಯ ತಂದವರುಂಟೆ (ವಿಸಾಸು. ೨೨-೨); ಬಲು ದೈವಾಸಂಕೃತ ವಿಜಯವಿಠಲ ತಿಮ್ಮ ಕಲಕಾಲ ಜಾಗರವಾಗಿದ್ದ ಲೋಚನ (ತೀರ್ಥಮು. ೧೬೪); ಕಲಕಾಲ ದಾಸಯ್ಯನಾದರೆ ತಿರುಮಂತ್ರ ಹೇಳ್ಯಾನು (ಗಾದೆ). [← ತೆಲು. ಕಲಕಾಲ]

ಕಲಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕುಗೊಳಿಸು; ಕದಡು: ಬಿದರಿನ ಬಡಿಗೆಗಳಿಂದ ಆ ನೀರನ್ನು ಕೆಲವು ಹೊತ್ತಿನ ತನಕ ಒಳಿತಾಗಿ ಕಲಕಿಸಿದ ಬಳಿಕ (ಮುಂಬಯಿ ೪-೫೫). ೨. ಹೇಳು; ನುಡಿ (?): ಸತ್ಯವ ತಪ್ಪದೆ ತಡೆಯದೆ ಮಾನಿನಿಯ ರನ್ನೆ ಕಲಕಿಸು ಬೇಗಂ (ಹಮಚ. ೧೯೭-೧೬); ಪಶುವ ಕೊಂದಡೆ ಕುಲವು ನಾಶವದಾಗಿ ಪೋಪುದು . . . ಕಲಕೆ[ಕಿ]ಸದಿರೆನಗೆ (ಹಮಚ. ೧೨೫-೧೧). [ಕಲಕು$_2$ + – ಇಸು$_3$]

ಕಲಕು$_1$ 'ಕಲಂಕು$_1$' ನೋ.

ಕಲಕು₃ (ನಾ). ಕೆಸರು ; ರಾಡಿ; ಕರ್ದಮ : ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕಲಕಾದ ಹೊಳೆಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೩೧೩) ; ಪುಲಿಕೇಶಿದೊರೆಯಾಳಿ ಕಲಕೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯಾಗಿ ಬಲ ಕಾಣ ಕೇಳೊ ದೊಡಬಸವ (ಜನಗೀ. ೭೦-೩).

ಕಲಕಾಗು = (ಕದಡಿ) ಬಗ್ಗಡವಾಗು : ಕುಮಾರಿಯ ಅಂತಃಕರಣ ಕಾಸಾರವು ಕದಡಿ ಕಲಕಾಯಿತು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೧-೧೧).

[< ಕಲಂಕು₁]

ಕಲಕುನೀರು (ನಾ). ೧. ಕದಡಿದ ನೀರು. ೨. ಬಣ್ಣ ಬೆರಸಿದ ನೀರು ; ಓಕುಳಿ : ಕಾಮನ ಹುಣ್ಣಿಮೆಗೆ ಕಲಕುನೀರು (ಗಾದೆ).

[ಕಲಕು₂ + ನೀರು₁ (< ನೀರ್₁)]

ಕಲಕುಮಲಕು (ನಾ). ಕದಡಿದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಕ್ಷೋಭೆ : ಈ ಕಲಕುಮಲಕು ಆದಾಗ ನಿನಗೆ ನಡದದ ಮ್ಯಾಲ ಕೆಳಗ (ಹೃದಸ. ೧೭-೮) ; ಕರುಳ ಕಲಕುಮಲಕಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿದು ಕುದಿದ ಹಾಲೆ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೪-೧೩) ; ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ಕಂಟಕವು ಬಂದು ಜೀವನವು ಕಲಕುಮಲಕಾಗುವದು (ಕರ್ನಾಕ. ೩೬೧) ; ಅರ್ಜುನನ ಮನಃಸ್ಥಿತಿ ಕಲಕುಮಲಕಾಗಿತ್ತು (ಬಿದುರಿ. ೮೬).

[ಕಲಕು₂ + ಮಲಕು₂]

ಕಲಕೇತ (ನಾ). ವೇಷಧಾರಿಯಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವನು ; ಮಾಯಕಾರ : ಕಲಕೇತರಂತೆ ಊರ ಮಗನೆಂದು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಇಱಿದುಕೊಂಬವನಂತೆ ಅವ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ವ್ರತ ಅದಾರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ (ಏಲೇಶ್ವ. ೫೭) ; ಗುಮ್ಮಡಿಯಂತಪ್ಪ ತಾಯಿ ನೋಡೆನಗೆ ಕಲಕೇತನಂತಪ್ಪ ತಂದೆ ನೋಡೆನಗೆ (ಬಸವ. ೭೨೦) ; ಬೂತು ಕಲಕೇತರ್ಗಂ ಕರದೀವ ತೆಱದಿ ಸುರಸರನಱಿದೀವರೆ ಧಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ (ನೀತಿಸಾ. ೬೦೩) ; "ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಿಶಾಚಿ" (ಬಸವ. ಕೋಶ).

[< ಸಂ. ಕಲಹಕ್ಷೇತ್ರ ?]

ಕಲಕೇತಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಯಗಾರ್ತಿ : ಮುರುಕುತೊಟ್ಟಿಲಿಗೊಂದು ಹರಕುಚಾಪೆಯ ಹಾಸಿ ಅರಚುಪಾಪನ ಮಲಗೀಸಿ ಅವರಕ್ಕ ಕಲಕೇತಿ ಹಾಡಿ ಹಿಗ್ಯಾಳ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೭೭) ; ನೋಡು, ರಾಣಿ, ಈ ಕಲಕೇತಿ ಬಂದಳು (ಮಲ್ಲಿ. ೨೩೬). ೨. ಚದುರಿನ ಸವಿಮಾತನಾಡುವವಳು (ಕಿ).

[ಕಲಕೇತ + -ಇ₂]

ಕಲಕೇತಿತನ (ನಾ). ೧. ಮಾಯಾವಿತನ. ೨. ಸವಿಮಾತನಾಡುವ ಚಾತುರ್ಯ (ಕಿ). [ಕಲಕೇತಿ + -ತನ]

ಕಲಗಂಚಿ 'ಕಲಗರ್ಚು' ನೋ.

ಕಲಗಂಚು 'ಕಲಗರ್ಚು' ನೋ.

ಕಲಗಚ್ಚು 'ಕಲಗರ್ಚು' ನೋ.

ಕಲಗರ್ಚು, ಕಲಗಂಚಿ, ಕಲಗಂಚು, ಕಲಗಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು. ೨. ಮುಸುರೆ ನೀರು ; ದನಕರುಗಳು ಕುಡಿಯಲೆಂದು ಬಾನೆ ಅಥವಾ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ತೌಡು, ಬೂಸ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬೆರಸಿಟ್ಟ ನೀರು : ಪರಮಾನ್ನಮಂ ಸೇವಿಸುವ ಭೋಗಿ ಕಲಗರ್ಚಿಂಗೆ ಮೋಹಿಸುವನೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೧೬) ; ಎಮ್ಮೆಗೆ ಕಲಗರ್ಚು ಕುಡಿಸಿಬಿಡು (ರೂಢಿ). **ಕಲಗಂಚಿ** : ೩. ಮುಸುರೆ ನೀರನ್ನು ಇಡುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಬಾನಿ ; "ಮುಸುರೆದೋಣಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೫). **ಕಲಗಂಚು** : ೨. ಬೆಳೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಅರಗಾಲ ಬರಗಾಲಂಗಳಲ್ಲಿ ಏನೂ ಯುಕ್ತಿ ತೋಚದೆ ಕಲಗಂಚಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಇಲಿಯಂತೆ ಒದ್ದಾಡಿ ಮರಣ ಹೊಂದುವರು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೭೦). **ಕಲಗಚ್ಚು** : ೨. ಕರಿಕೆಯ ಬೇರು ಕಲಗಚ್ಚಿನ ನೀರು ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ದೀಪಹ. I, ೨೯) ; ಅಲ್ಲಿ ಮಂಗಳೆ ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಕಲಗಚ್ಚು ಇಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಸರ್ವಮಂ. ೩೩೫).

[ಕಲ್₃ + ಕರ್ಚು₂ (< ಕಚ್ಚು)]

ಕಲಗಾತಿ (ನಾ). ಕಲಹ ಮಾಡುವವಳು ; ಜಗಳಗಂಟಿ : ಪುರಹರನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಭವಿ ನರಗುರಿಗಳು ಸಮನೆ ತೆರಳೆ ಕಲಗಾತಿಯರೇ (ಶರಲೀ. ೨೬೦-೩).

[< ಕಲಹಗಾರ್ತಿ ?]

ಕಲಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಜಗಳವಾಡು ; ಯುದ್ಧಮಾಡು : ಈ ಮೂವರು ಕಿರುತೊಱೆ ಮರಿಯಾದೆ ಆಳೆಮತ್ತಕಾಡುವಟ್ಟ ಕಲಗೆಯ್ದನೆನ್ದು ಮುನಿದು ವಲ್ಲೆವರಸ ದೇವಯ ಮೂಡಲ ಗೋವನ್ ಬರುಮಾನಟ್ಟದ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೩೦-೫ ; ಸು. 800 ?). [< ಕಲಹಗೆಯ್ ?]

ಕಲಡು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಡಿಯಾಗು ; ಕೆಸರಾಗು : "ಕಲಡು-ಕಲುಷೇ" (ಶಮಧಾ). ೨. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು : ವಿಚಾರದ ಬಗೆಗೆ, ಧರ್ಮದ ಬಗೆಗೆ, ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ನಡೆದ ವಾದವು ಇಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಕಲಡಿತ್ತು (ದೂರಸ. ೨೦೪). [< ಕದಡು₁]

ಕಲಡು₂ (ನಾ). ಕ್ಷೋಭೆ : ಪ್ರಭುದ್ರೋಹದ ದುರಾಶೆಯ ಕಲಡು ಕಿಲುಬು ಸೊಂಕೂ ಪಾಡಳಿಯಿಸದ ಸರಲತೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೮೬-೨). [< ಕದಡು₂]

ಕಲತಾನ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ನಾದ ; ಮಂಜುಳ ರವ : ನದಿಗಿರಿ ನಿರ್ಝರಜಲ ಕಲತಾನದಿ, ವಿಹಂಗ ಕೂಜನ ಮಧುಮಯಗಾನದಿ (ಪಾಂಚಜ. ೫೮). [ಕಲ₄ + ತಾನ]

ಕಲತಾನಿ (ನಾ). ದಪ್ಪನೂಲಿನ ಬಟ್ಟೆ ; ಕ್ಯಾನ್‌ವಾಸು : ಅರಿಶಿನ, ಹುಣಿಸೇಹಣ್ಣು . . . ಮುಂತಾದ ಕಲತಾನಿ ಚೀಲದೊಳಗೆ ತುಂಬಿ ಬರುವಂಥ ಜಿನಸು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪).

[← ಅರ. ಕತ್ತಾನ್ ; ಮರ. ಕಲತಾನೀ, ಕಂತಾನ್, ಕತಾನ್]

ಕಲತಿ, ಕಲ್ಲತ್ತಿ₂ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ ; ಮಡಕೆ : ಎಲೆ ಗೋಪಿ ನಿನ್ನ ಮಗನ ದೆಸೆಯಿಂದೆಮ್ಮ ಕಲತಿಯ ಮೊಸರು ಬದುಕದು ನೆಲಹಿನ ಬೆಣ್ಣೆಯುಳಿಯದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫-೯೩). **ಕಲ್ಲತ್ತಿ**₂ : ಚೆತ್ತ ಬೀಸಣಿಕೆ ಕಾಳಂಜಿ ಕನ್ನಡಿಯು ಕಲ್ಲತ್ತಿ ಚಾಮರ ಕುಂಚ ಪನ್ನೀರ ಪಕ್ಕಳೆಯು ಕತ್ತೂರಿ . . . ಪಿಡಿದೂಳಿಗದ ಕೋಮಲಾಂಗಿಯರು (ಪ್ರಭುಪು. ೪-೭೭).

[< ಸಂ. ಗಲಂತಿಕಾ]

ಕಲತ್ತಣ್ಣ (ನಾ). (?) : ಪಂಚಪರ್ವಕೆ ಕಲತ್ತಂಣ ತಳುತುಂಬಿ ದೀವಿಗೆಗೆ ಪರ್ವ್ವ ೧ಕ್ಕೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೩೩೮-೧೧ ; ?). [?]

ಕಲತ್ರ, ಕಳತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡತಿ ; ಮಡದಿ : ಶ್ರುತಿನುತಿಪಾತ್ರೇ ಶಿವನ ಕಲತ್ರೇ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೬). ೨. (ಹೆಂಗಸರ) ಕುಂಡೆ ; ಪಿರ್ರೆ : ಅಸ್ತೋಕ ಕಲತ್ರದಿನಿರವತಿಗೆಯ ಶಸ್ತಸ್ತಬಕ ಕಚದಿನೆಸೆವವಳಂ . . . ಆಳವೇ ಬಣ್ಣಿಸಲು (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೪೯). **ಕಳತ್ರ** : ೧. "ದಾರಂ ಕಳತ್ರಂ ಗೃಹಂ ಗೃಹಿಣಿ . . . ಮಹಿಳೆಯೆನೆ ಹೆಂಡಿತಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೬) ; ನಿನ್ನ ಕಳತ್ರಮಿಾ ಧರಾವಧು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೨) ; ಮೋಹಮಯಂ ನಿಗಳಂ ಕಳತ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೨). ೨. "ಕಾಂಚೀಪದಂ, ಕಳತ್ರಂ ಜಘನಂ, ಶ್ರೋಣೀ, ಕಕುದ್ಮತೀ – ಈ ೫ ಜಘನಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೮). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] "ಲಗ್ನದಿಂದ ಏಳನೆಯ ಸ್ಥಾನ [ಪತ್ನಿಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸ್ಥಾನ]" (ಜಾತತಿ. ಪರಿ. ೩೬೮).

[ಸಂ.]

ಕಲಧೌತ, ಕಳಧೌತ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ : ಅಪಗತಘಾತಿದ್ವಿಷದ್ವೀರ್ಯನಿರ್ದಂ ಕಲಧೌತಕ್ಷ್ಮಾಧರಂಬೊಲ್ (ಅಜಿಪು. ೭-೨೧) ; ಬಹುಳ ಕಾಲಾಗರು ಧೂಮಶ್ಯಾಮಲಿತ ಕಲಧೌತ ಧೂಪ ಘಟಂಗಳಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೨ ವ). ೨. ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ ; ಶ್ವೇತವರ್ಣ. ೩. ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆ ; ಉಮ್ಮತ್ತದ ಗಿಡ ; ದತ್ತೂರ : ಪಾಲಾಶ ಕಲಧೌತ ಪುಷ್ಪಂಗಳುಂತುಳಸಿ . . . ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಕ್ಷಾಲಿಸಿ (ಗುರುಚಾ. ೬-೧೭). ೪. ಬೆಳ್ಳಿ : "ಉಮ್ಮತ್ತಂ ಬಿಳಿದುಂ ತೀವಿದ ಭಂಗಾರ ಬೆಳ್ಳಿ ಕಲಧೌತಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೮೨).

ಕಳಧೌತ : ೧. ತಟತಟ ತೊಳಗುವ ಕಳಧೌತ ಕಳಶಂಗಳೊಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೭ ವ) ; ಕಳಧೌತಚ್ಛವಿಕುಂದ ಕುಟ್ಮಲರದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೭) ; ಕಲ್ಲೊಳು ಸುರುಚಿರ ಕಳಧೌತಮುಂ ಸುಪಾಲೊಳು ನೆಯ್ಯುಂ ಪೊರೆದಿಪ್ಪಂತಿರೆ ಜೀವಂ ಪೊರೆದಿಕ್ಕುಂ ದೇಹದಲ್ಲಿ (ಪರಮಾ. ೫೮-೬೩). ೪. "ಕಳಧೌತಂ ತಪನೀಯ ರೂಪ್ಯ ಯುಗದೊಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೩-೩೪). [ಸಂ.]

ಕಲಧೌತಾಚಲ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬೆಟ್ಟ ; ಮೇರು ಪರ್ವತ : ನೆಲೆಯಂ ನಿಟ್ಟಿಸಲಂತರಗೆಟ್ಟಾ ಕಲಧೌತಾಚಲದಿಂ ದಕ್ಷಿಣಗೊಂಡೊಲವಿಂ ತನ ಗುತ್ತರವೆನಿಸಿತ್ತೆಂದೇಳಿಸಿ ಮೇರುವನು . . . ಎಸೆದುದು ಶಂಕರನ ಮೃಗಾಂಕಾಂಕನ ವರಭವನ (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೧೩). [ಕಲಧೌತ + ಅಚಲ]

ಕಲನ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವುದು ; ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ೨. ಸೇರಿಸುವುದು ; ಜೋಡಿಸುವುದು ; ಹೊಂದಿಸುವುದು. ೩. ಕಲೆ; ಕಳಂಕ; ಕಪ್ಪು. ೪. ಕಲಲ; ಗರ್ಭಾಣು. ೫. [ಗಣಿತ] "ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಪದ್ಧತಿಯ ಗಣನೆ" (Calculus. ಇಂಕನಿ) ; ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನ್ಯೂಟನ್ ಲೈಬ್ನಿಟ್ಸರಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಕಲನಶಾಸ್ತ್ರ (Calculus)ದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟವರಲ್ಲಿ ಫರ್ಮಟನೂ ಒಬ್ಬನು (ಗಣಿಚ. ೧೨೩). [ಸಂ.]

ಕಲನಿ 'ಕಟನಿ' ನೋ.

ಕಲನೆ (ನಾ). = ಕಲನ ೨ : ಅಲಘು ತಪದಿಂ ನಿರಾಹಾರ ಪರ್ಣಾಹಾರ ಕಲನೆಯಿಂದೆಸಗಿದ ಮಹಾತಪದಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೨-೨೩). 'ಕಲನೆಗೈ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಲನ]

ಕಲನೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಒದಗಿಸು; ಏರ್ಪಾಟುಮಾಡು: ಕಲ್ಯಾಣಮಪ್ಪಂದದಿಂ ಕಲನೆಗೈವೇಳ್ಕು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೧-೪).

[ಕಲನೆ + ಗೈ$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಲಪರಟಿ 'ಕಲ್ಪರಟಿ' ನೋ.

ಕಲಪರಟೆ 'ಕಲ್ಪರಟೆ' ನೋ.

ಕಲಪು$_1$ (ನಾ). ಕೂಡಿಹಾಕಿದ ವಸ್ತು ; ಮನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಮರ ಮುಟ್ಟು ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಗ್ರಹ (?) : ಭೂಪಾಲಕನ ಶಿಲ್ಪಿಗರು ವಿಲಯ ಹೊಂದಿದ ಪುರದ ರಚನೆಯ ಕಲಪಿನಿಂ ಪೊಸತಾಗಿ ತ್ವರೆಯಲಿ ನಲವಿನಿಂ ಮಾಡಿದರು (ರಘುವಂ. ೧೮೮-೩೮). [?]

ಕಲಪು$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೂದಲು ಕರ್ರಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಲೇಪಿಸುವ ಬಣ್ಣ : ಏನು ತಲೆ ಬಣ್ಣಿಸಲಿ ತಿಗಳಿ ಮೇಯುವ ಹೊಲವ ? ಕಲಪನ್ನು ಕಾಣವೇ ನನ್ನ ಕಣ್ಣು (ನಾದಲೀ. ೫೩-೪) ; ಓಣಿಗಳ ಸುತ್ತಿ ಕಲಪು ಹಚ್ಚಿದ ಮೀಸೆಗಳ ತೀಡುವಿ (ನವ್ಯಕಾ. ೩೯).

[← ಹಿಂ. ಕಲಪ್ ; ಮರಾ. ಕಲಪ್, ಕಲಫ್]

ಕಲಪ್ಪಿರು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿರು ; ಬೆರತಿರು (?) : ಸಮರಾನಕಮಂ ಮಾಣಿಸಿ ಸಮುದಂ ಬರವೇಟಿ ಬಂದು ವಸುದೇವಂ ಸಂಭ್ರಮದಿನೆಱಗಲ್ಕೆ ತಾಂ ತೆಗದಮರ್ದಿ ಕಲಪ್ಪಿರ್ದನೊಂದು ಜಾವಂಬರೆಗಂ (ಮಹಾನೇ. ೫-೮೪). P 'ಅಮರ್ದಿರಲಪ್ಪಿರ್ದಂ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ ?

[ಕಲಪು$_{ಬಂ}$ + ಇರು (< ಇರ್). P ತಮಿ. ಕಲಪ್ಪು = ಸ್ನೇಹ]

ಕಲಬತ್ತು, ಕಲ್ಪತ್ತು, ಕಲ್ಬತ್ತು, ಖಲಬತ್ತು (ನಾ). ಔಷಧಿ, ಅಡಕೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕುಟ್ಟಲು ಹಾಗೂ ಅರೆಯಲು, ಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒರಳು ಮತ್ತು ಗುಂಡು : ಸಾಧುಗಳು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಲಬತ್ತನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆರತೆಗೆ ನಿಂತರು (ಚಿತೆಸ. ೫೩) ; ಕಾಂಪೌಂಡರ ಕಲಬತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಏನೋ ಔಷಧ ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ವೈಸಿ. ೭೯). **ಕಲ್ಪತ್ತು**: (ಕ). **ಕಲ್ಬತ್ತು**: (ಕ). **ಖಲಬತ್ತು** : ಒರಳುಗಳನ್ನೂ ಖಲಬತ್ತುಗಳನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಈ ಶಿಲೆಯಿಂದ ಮಾಡುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೪೬) ; ರಾಯರ ಖಲಬತ್ತಿಗೆ ರಾತ್ರಿ ಹಗಲು ವಿರಾಮವಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಗದ್ಯ. ೧೨೩).

[← ಮರಾ. ಖಲಬತಾ, ಖಲಬತ್ತಾ]

ಕಲಬಿ 'ಕಲಂಬಿ$_1$' ನೋ.

ಕಲಬಿಲಿ (ನಾ). ಸದ್ದು ; ಗದ್ದಲ (ಕ). 'ಗಲಬಿಲಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಲಬೆರಕೆ, ಕಲೆಬೆರಕೆ (ನಾ). ಹೊಂದಾವಣೆ ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯಗಳ ಬೆರಕೆ; ಮಿಶ್ರಣ; ಸಂಕರ: ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಲಬೆರಕೆ ಸದ್ಯ ಬೇಡ (ಬಾಬಲ. ೮೦) ; ಕಲಬೆರಕೆಯ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವ ಜನರ ತವರೂರಾಗಿದೆ ಮಧುರೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯೨). **ಕಲೆಬೆರಕೆ** : ಈ ಮೊದಲು ರಾಜನೀತಿ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದು ಈಗ ಇವುಗಳು ಕಲೆಬೆರಕೆಯಾಗಿ ಹೋಗಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಶ್ರೀಸ್ಮಪ್ರ. ೧೫೪). [ಕಲ್$_3$ + ಬೆರಕೆ]

ಕಲಭ, ಕಳಭ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮರಿ ; ಮರಿಯಾನೆ. ೨. ಒಂಟೆಯ ಮರಿ. ೩. ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಯ ಮರಿ. **ಕಳಭ** : ೧. "ಕರಿಪೋತಮೆನೆ ಕಳಭಮೆನಲು ಮಱಿಗಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೧) ; ತಮ್ಮೊಡನೆ ನಲಿದಾಡುವ ಕಿಶೋರಕೇಸರಿಗಳಂ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆವ ಕರಿಕಳಭಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೫ ವ) ; ಎಳೆಯ ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲ ವನಕರಿಕಳಭ ಕರದಲಿ ಮುಱಿವವೊಲು ನಿಜಾನಿಳಿಲು ನಿಟಿಲೆಂಬಬ್ಬರಣೆಗಬ್ಬರಿಸೆ ದಿಗುತಟವ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೪೧). ೩. ಮುಕ್ತಾಮಾಲಕೆಯಂ ನವವಿಚಕಿಲಮಾಲಕೆಗೆತ್ತೆಳಸಿ ಸುೞಿವುವಳಿಕಳಭಂಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೧೬).

[ಸಂ.]

ಕಲಮ, ಕಳಮ (ನಾ). ೧. ನೆಲ್ಲು ; ಬತ್ತ : ಆ ವಿಚಿತ್ರಶೋಭೆಯಂ ತಳೆದ ಕಲಮ ಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೧೯). ೨. ನೆಲ್ಲು ಬೆಳೆಯುವ ಸ್ಥಳ; ಗದ್ದೆ: ಪಾಮರಿಯರು ಕಲಮದೊಳು ಗಿಳಿಯ ಸೋವಲು (ತರ್ಕಕೌ. ೧-೩೪). **ಕಳಮ** : ೧. ಕಳಮ ಕಣಿಶ ಕಬಳ ಸಮುತ್ಕ ಶುಕಪ್ರಕರಮೆಸೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೦) ; ಸವಿಶೇಷಂ ಬೆಳೆದೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪ ಕಳಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೭೪) ; ಶಶಿ ಶಕಲಸಮ ಕಳಮ ತಂಡುಲನಿಕಾಯದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೦೧) ; ಕಳಮಾದಿ ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿ ದೇಸಿವಡೆದೆಸೆದಿರ್ಪುದು (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧-೧೧). 'ಕಳವೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಲಮಲ (ನಾ). ಕಳವಳ; ತಳಮಳ; ಸಂಕಟ: ಸಾವಿನ ನೋವಿಗೆ ಕಲಮಲವೆದ್ದು ನೆಲವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತುತ್ತುವೆನೆಂದು ಗದರುತ್ತಿಹುದು (ಗರಿ. ೬೧-೮) ; ನಿಮ್ಮನೆಲ್ಲ ನೆಲಸಮ ಮಾಡಿದಾಗ ಎದೆಯ ಕಲಮಲವು ಕಡಿಮೆಯಾದೀತು (ಜನನಾ. ೧೭) ; ವಸಂತನ ತಾಯಿಗಂತೂ ಮಗನ ಕಾಗದವು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಮಲವನ್ನೇ ಎಬ್ಬಿಸಿತ್ತು (ದೂರಸ. ೨೭೭) ; ಅವಳ ದನಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಮಲವೆದ್ದಿತು (ಮೂರುವಾ. ೩೯).

[← ಮರಾ. ಕಳಮಳ, ಕಲಮಲ]

ಕಲಮು$_1$ 'ಕಲಂ$_1$' ನೋ.

ಕಲಮು$_2$ 'ಕಲಂ$_2$' ನೋ.

ಕಲಮುದಾನಿ 'ಕಲಂದಾನಿ' ನೋ.

ಕಲರವ (ನಾ). ೧. ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಇಂಪಾದ ರವ: ಹೇಮಂತ ಶೈಶಿರದ ಮಾಗಿ ಮಡಲಿಡೆ ತರಣಿ ಸೋಮನಂತಿರೆ ಬಿಸಿಲ್ಬೆಳ್ದಿಂಗಳವೊಲಾಗೆ ತಾಮರಸರಾಜಿ ನಸಿದುವು ಕುಗ್ಗಿದುವು ಕೋಗಿಲೆಯ ಕಂಠಕಲರವಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೧). ೨. ಪಾರಿವಾಳ; ಕಪೋತ. ೩. ಕೋಗಿಲೆ. [ಕಲ್$_4$ + ರವ]

ಕಲಲ (ನಾ). ರೇತಸ್ಸು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಗರ್ಭಕೋಶವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಮೊದಲನೆಯ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಿಕಾರ; ಗರ್ಭಾಣು: ಕೃತದುಕೃತ ನಿಯಮೋಚಿತ ವಿಧಿಯಿಂ ಕಲಸಿ ಕಲಲಮಾಗಿ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧-೨೯); ಜೀವದಲ್ಲಿ ಪುಗಲೇ ಕದಿನದಲ್ಲಿಯೂರ್ಜಿತ ಕಲಲವೆಂಬ ಪೆಸರಂ ತಾಳುತ್ತೈದು ದಿವಸಂಬರಂ ಮೆಱೆದಿರ್ಪುದು (ವೀಶೈವು. ೪-೨೧-೩೮); ಮಾತೆಯ ರಜಸ್ಸು ಪಿತೃವೀರ್ಯಂಗಳೊಂವಾಗಿ ಸಾತಿಶಯದಿಂ ಪ್ರಥಮ ದಿನದಲ್ಲಿ ಕಲಲಮಹುದು (ಚೆಬಪು. ೫೮-೫). [ಸಂ.]

ಕಲಲಕಣ (ನಾ). ಕಲಲದ ಕಣ; ಜೀವಕಣ: (ಪಾರಿಶಿ. ೧೩).
[ಕಲಲ + ಕಣ್ಣ]

ಕಲಲಕಣಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಜೀವಕಣವನ್ನು ಕುರಿತ ವಿದ್ಯೆ: (ಪಾರಿಶಿ. ೨೬). [ಕಲಲಕಣ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಲಲು, ಖಲಲು (ನಾ). ಹಾಳು; ಭಂಗ; ನಾಶ: ಮತಸಂಬಂಧವಾದ ಪೂಜೆಗೆ ಸೇರಿರುವ ಗುಂಪನ್ನು ಕಲಲು ಮಾಡೋಣ ಸಂವತ್ಸರ ಪರ್ಯಂತರ ಶಿಕ್ಷೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೪೯). **ಖಲಲು**: ನಿಮ್ಮ ವಂಶದ ಆಸ್ತಿ; ಇದನ್ನು ಯಾರೂ ಖಲಲು ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ (ಮಲ್ಲಿ. ೧೪೦).
ಕಲಲುಮಾಡು = ಕೆಡಿಸು; ಭಂಗಪಡಿಸು.
[← ಅರ. ಖಲಲ; ಮರಾ. ಖಲಲ, ಖಲೇಲ]

ಕಲವರ 'ಕನವರ' ನೋ.

ಕಲವರಿಕೆ 'ಕನವರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಲವರಿಸು 'ಕನವರಿಸು' ನೋ.

ಕಲವಿಂಕ, ಕಳವಿಂಕ (ನಾ). ಗುಬ್ಬಿ; ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ: "ಕಲವಿಂಕಃ, ಚಟಕಃ, ಗೃಹಬಳಿಭುಕ್, ನೀಲಕಂಠಃ:—ಈ ೪ ಗುಬ್ಬಿ(ಲು)" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೪೦); ಕಲವಿಂಕದಂದದಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡಿದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೩-೩೫). **ಕಳವಿಂಕ**: ಮಿಡುಕಿ ಕಳವಳಿಪ ಕಳವಿಂಕಸಂಕುಳಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೫ ವ); ಚಿಲಿಮಿಲಿಗ ಜಾಣ್ವಕ್ಕಿ ಚಕೋರಿ ಕಳಿಂಗ ಕಳವಿಂಕ . . . ಮುಖ್ಯವಿಹಂಗವಿವೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೩); ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಕಳವಿಂಕ ಪಿಂಗಳಿಕ ಸಾಳ್ವ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೫). [ಸಂ.]

ಕಲವೆ, ಕಲುವೆ (ನಾ). ತಾವರೆಹೂ. 'ಚೆಂಗಲವೆ' ಪರಾ. **ಕಲುವೆ**: (ಶ). [← ತೆಲು. ಕಲವ, ಕಲುವ]

ಕಲಶ, ಕಳಶ (ನಾ). ೧. ಬಿಂದಿಗೆ; ಕೊಡ; ಘಟ. ೨. ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿ ಇಡುವ ಚೆಂಬು,—ಕುಂಭ; ಆರತಿಯಲ್ಲಿಡುವ ಗಿಂಡಿ: ನಾನಾವರ್ಣ ರಮಣೀಯ ದಿನದೇವಿ ತಾಂ ಬಾಲಾರ್ಕ ಕಲಶ ದೀಪಂಬಿಡಿದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೬-೪೯೭). ೩. ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಮಂದಿರದ ಗೋಪುರಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಕಂಚು ಅಥವಾ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಅಲಂಕಾರದ ಶಿಖರ: ಕಲಶಂ ಚಂಡಪ್ರಭಂ ಪಂಜರಂ ಭಗಣಂ . . . ಗಗನಚ್ಛತ್ರದ ಹೇಮದಂಡಮೆನಿಸಲ್ ಸಾಲ್ದತ್ತು ಹೇಮಾಚಲಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೫). **ಕಳಶ**: ೨. ಕಳಶಂ ಕನ್ನಡಿ ರಂಗವಲ್ಲಿ ರಸವದ್ಗೀತಂ ವರಸ್ತ್ರೀಜನಂ ತಳಿರುಯ್ಯಲ್ . . . ಇಲ್ಲದ ಜಿನಾವಾಸಂಗಳಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೩). [ಸಂ.]

ಕಲಶಜ, ಕಳಶಜ (ನಾ). ೧. ಕೊಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಅಗಸ್ತ್ಯ. ೨. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ: ಅಂತೆ ಗೆಯ್ವೆನೆಂದು ಕಲಶಜನನಿಬರ ಮೊಗಮುಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೩ ವ); ಗುರುವರನ ಕಲಶಜನ ಕೊಂದೆವು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೨-೯). ೩. ಅಗಸ್ತ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರ. **ಕಳಶಜ**: ೨. ಸುರಸಿಂಧು ಪ್ರಿಯಪುತ್ರ ಕೇಳ್ ಕಳಶಜಾ ನೀಂ ಕೇಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೫). ೩. ಕಳಶಜನುದಯದೊಳೊದವಿದ ಜಳಾಶಯಂ ತಿಳಿದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೯). [ಸಂ.]

ಕಲಶಪೂಜೆ (ನಾ). ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ ಅಥವಾ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧೋದಕ ತುಂಬಿದ ಕಲಶಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ: ಕಲಶಪೂಜೆ ಆದ ಮೇಲೆ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಲಶ + ಪೂಜೆ]

ಕಲಶಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಕಲಶವನ್ನಿರಿಸುವುದು. ೨. ದೇವಾಲಯದ ಗೋಪುರದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರದ ಕಳಸವನ್ನು ವಿಧಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು, —ಇಡುವುದು: ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕಲಶ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ).
[ಕಲಶ + ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ]

ಕಲಶಪ್ರಾಯ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಉತ್ತಮವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು: ಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಕೃತಿ ಕಲಶಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ.]

ಕಲಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ, ಕಳಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ (ನಾ). = ಕಲಶಜ ೧: ಎನ್ನೊಳ್ಪೆಸಂ ಪುಟ್ಟಿತೆನ್ನಂ ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ಶಪ್ರೋದ್ಭೂತನಂ ದೀಂಟಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೦೨). **ಕಳಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಸಂ. (ಕಲಶ + ಪ್ರೋದ್ಭೂತ)]

ಕಲಶರೇಖೆ (ನಾ). [ಸಾಮುದ್ರಿ] ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ಕಲಶಾಕಾರದ ಒಂದು ರೇಖೆ: ಕಲಶರೇಖೆಯು ಡಮುರುರೇಖೆಯು ಮಕರಧ್ವಜ ರೇಖೆಯು ಇವು ಯಾವಾತನಿಗೆ ಉಂಟೋ ಆತನು ಅತ್ಯಂತ ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿಯಾಗಿ ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗಿ (ಸಾಮುಲ. ೫೬-೪).
[ಕಲಶ + ರೇಖೆ]

ಕಲಶವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಿಖರವನ್ನು ಇಡು; ಮುಡಿಯಿಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಕಲಶಸ್ತನೆಯರ್ ನಿಜ ಕುಚಕಲಶದ ಚೆಲ್ವಿಂಗೆ ಕಲಶವಿಟ್ಟಂತಿರ್ದರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨); ನನ್ನ ವಿಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತಿನ ಧವಳಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಲಶವಿಡಲೆಂದೇ ಅದು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಒಳದನಿಯೊಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಯೋಧಪು. ೫೭).
[ಕಲಶ + ಇಡು₁]

ಕಲಶಸ್ಥಾಪನೆ (ನಾ). ೧. ಕಲಶಪೂಜೆಗೆ ಮೊದಲು ಅದರ ಪೂರ್ವಾಂಗವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತರೀತಿಯಿಂದ ನೀರು ತುಂಬಿದ ಕಲಶವನ್ನಿರಿಸುವುದು. ೨. ಮದುವೆಮೊದಲಾದ ಶುಭ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ, ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ನವಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಆವಾಹನೆ ಮಾಡಿ, ಪೂಜಿಸಿ, ನೈವೇದ್ಯ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ (ಶ). [ಕಲಶ + ಸ್ಥಾಪನೆ]

ಕಲಶಸ್ನಾನ (ನಾ). = ಕಲಶಾಭಿಷೇಕ. [ಕಲಶ + ಸ್ನಾನ]

ಕಲಶಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ಮಂತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಕಲಶದ ನೀರಿನಿಂದ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸುವುದು: ಪಂಚ ಕಲಶೋದಕಗಳಿಂದ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಮಂತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸುವುದೇ ಕಲಶಾಭಿಷೇಕ (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೧).
[ಕಲಶ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕಲಶಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಚೆಂಬು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (ಶ). [ಸಂ. ಕಲಶಿ, ಕಲಶೀ]

ಕಲಶೋದಕ (ನಾ). ಕಲಶದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ ನೀರು: ಈ ಕಲಶೋದಕವೇ ಪಾದ್ಯವಾಗುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೧೨-೧೬). [ಕಲಶ + ಉದಕ]

ಕಲಶೋದ್ಭವ, ಕಳಶೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಕಲಶಜ ೨: ಗುರುಸುತ ಶಲ್ಯ ಕಲಶೋದ್ಭವರು ಸೌಬಲರಾದಿ ಯಾದವರವನಿಪಾಲನ ಕಂಡರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೨). **ಕಳಶೋದ್ಭವ**: ಕಳಶೋದ್ಭವನ ದೇಹವ್ಯಥೆಯ ಕೇಳ್ದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪). [ಕಲಶ + ಉದ್ಭವ]

ಕಲಸ, ಕಳಸ₁ (ನಾ). ೧. = ಕಲಶ ೨ : ಮಾಣಿಕಗನ್ನಡಿ ಹೊನ್ನ ಕಲಸಗಳು ಕಾಣಿಸುತಿರೆ ನೃಪಕಟಕ . . . ಸೊಗಸಿದುದು (ಭರಚ. ೩೯–೭೬). ೨. = ಕಲಶ ೩ : ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವನು . . . ಸುವರ್ಣ ಕಲಸವ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೨–೩೫; 1215). **ಕಳಸ₁** : ೧. ನಡೆತಂದರ್ ಸಂತಸದೆ ಪೊನ್ನ ಕಳಸದ ದಂತದ ಸಿವಿಗೆಗಳನೇಱಿ ಭೋಗಿಯರರೆಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೧೧). ೨. ಛತ್ರಿ ಇಲ್ಲದೆ ರತ್ನದ ಹೊದಿಕೆಯ ಮೇಲಿಪ್ಪ ಕಳಸವ ಕಂಡವರಾರನು ಕಾಣೆ (ಅದವ. ೭೬); ನಳಿನಮುಖಿಯರ ಸಕಲ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಳಸವಿದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೨೩); ಇಳೆಯೆಂಬ ಮನೆಗೆ ಕಳಸವೆನಿಸುವ ಬೆಳುಗುಳದ ಬೆಟ್ಟದೊಳು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧–೭). ೩. (ಅಲಂ) ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ; ಹಿರಿಯ : ಕೊಮಾರ ಪೈಕರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡಿ ಕಳಸನೆಂಬ ಮುಖ್ಯ ಪಂಚನಿರುತ್ತಾನೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೪೧); 'ಎಣ್ಣೆಜೋಗಿ' ಬಂದು ಹಾಲುವಕ್ಕಿಯ ಶಕುನವನ್ನು ಒಡೆಚಿ ಹೇಳುವಾಗ 'ಈ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಳಸ ಬೀಳಬೇಕು' ಎಂದು ನುಡಿದು (ಬೆಳುಮು. ೬೪).
[< ಸಂ. ಕಲಶ]

ಕಲಸನ್ನ (ನಾ). ೧. ಕಲಸಿದ ಅನ್ನ : ಕಲಸನ್ನಗಳ ಕರತಳದ ಮಧ್ಯದೊಳಿಟ್ಟು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೨–೭೦). ೨. ಉಪ್ಪು, ಕಾರ, ಹುಳಿ, ಸೇರಿಸಿ ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕಿದ ಅನ್ನ; ಚಿತ್ರಾನ್ನ : ಹಸನಾಗಿಯುದುರುದುರುವಂತಟ್ಟ ಕೊಳನಾಱಿಸಿ ಹಲವು ಭಾಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ತನಿವಾಲ ಕೆನೆಮೊಸರ ಕೆನೆಯುಪ್ಪುಳ್ಳ ಹಸಿಯಲ್ಲಯೇಲಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕುವುದು ಮತ್ತೊಂದಕೆ ಮೊಸರುಪ್ಪು ಸದೆ ಮೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿಯೇಲಕ್ಕಿ ಹಸಿಯಲ್ಲವಿಕ್ಕಿ ಮಾವಿನಕಾಯ ಚಿತ್ರಳಿಸಿಪೊಸೆದದಂ ಹಾಕಿ ಮಾವಿನಕಾಯ ಕಲಸನ್ನವೆಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲಸುಗೂಳೆಂ]ದು ಹೆಸರಂ ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೫); ಕಲಸನ್ನ, ಬೆಣ್ಣೆ, ಮೊಸರು, ಪಲ್ಯ . . . ಮೊದಲಾದ ತಿನಿಸುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರು (ಕಪಪು. ೩–೬೩). [ಕಲಸು₂ + ಅನ್ನ₃]

ಕಲಸು₁, ಕಲಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಬೆರಸು; ಕೂಡಿಸು; ಕಲೆತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಿಶ್ರಣಮಾಡು : "ಕಲಸು – ಸಮ್ಮಿಶ್ರೇ" (ಶಮಧಾ); ರಂಗದೊಳ್ ಸಣ್ಣಮುಪ್ಪ ಪಿಟ್ಟನೊಳಾನುಂ ನೀರೊಳ್ ಕಲಸಿದ ಪಿಟ್ಟನೊಳಾನುಂ (ಜಾವುಂಪು. ೬೩); ಅಟ್ಟ ಅಶನವಾದಡೂ ಕಲಸುವದಕ್ಕೆ ಕೈ ಉಂಬುದಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ ಬೇಕು (ಅವಚಂ. ೨೭೧–೧೨೪೭); ಈ ರಕುತದ ಜುಜುಜುಜಿನ ದೊಂಡೆಯಲಿ ಕಲಸಿದ ಕೂಳ ಮುದ್ದೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪಂ. ೨೪೫). **ಕಲಿಸು₂** : ಮೋಹ ರಾಗ ದ್ವೇಷ ತಾಪ ಶೋಕ ಹರುಷ ವೈಚಿಂತ್ಯವೆಂಬ ಏಳು ಮಲಂಗಳನೊಂದಾಗಿ ಕಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಸಿ ತಿನ್ನುತ್ತ (ಅದವ. ೨೭); ಬೇಕಾದರೆ ಬರೇ ಕಳ್ಳೀಹಾಲಿನಲ್ಲೇ ಔಷಧ ಕಲಿಸಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡೇನು" (ಕಂಬಹು. ೧೪).

ಕಲಕಲಿಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಲೇಸನಿತು ಶಂಕೆದೋಱದೆಯೆಲ್ಲ ಸಮವೆಂದು ಈಶಾವತಾರ ಕಲಕಲಿಸಿ ಯಾರೋಗಿಸುವುದು (ಗುರುಚಾ. ೭–೪೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಲ, ಕಲಸು, ಕಲವು; ಮಲ. ಕಲರು; ತುಳು. ಕಲಪು; ಕೊಡ. ಕಲ; ತೆಲು. ಕಲಯು, ಕಲಿಯು, ಕಲಪು; ಕೋಲಾ. ಕಲ್ಪ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಲ್ಪ್; ಕುವಿ. ಕಲ್ಪಲಿ]

ಕಲಸು₂ (ನಾ). ೧. ಬೆರಕೆ; ಮಿಶ್ರಣ : ಶೀನಪ್ಪನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಕಲಸು ಭಾವನೆ (ಅನಾಥ. ೨೨೭). 'ಕಲಸನ್ನ' ಪರಾ. ೨. (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ; ಕೂಟು : ಚೀನೀಕಾಯಿ ಕಲಸು ಊಟಕ್ಕೆ ಬಹು ರುಚಿ (ರೂಢಿ). [< ಕಲಸು₁]

ಕಲಸುಗೂಳ್ 'ಕಲಸುಗೂಟಿ' ನೋ.

ಕಲಸುಗೂಳು 'ಕಲಸುಗೂಟಿ' ನೋ.

ಕಲಸುಗೂಟಿ, ಕಲಸುಗೂಳ್, ಕಲಸುಗೂಳು (ನಾ). = ಕಲಸನ್ನ ೧ : ಕಲಸುಗೂಟಿಂ ಕಾಗೆ ಸುತ್ತಿದಂತೆ ಬೆಳ್ಳಿಲಿಯ ಬಿಲದೊಳ್ ನೀರ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೭೧); ಪವಣ್ಬುಗೆ ಕಲಸಿರ್ದ ತಣ್ಗಲಸುಗೂಟಿ ನಿಳಾಪತಿಗಿತ್ತನಟ್ಟಿಯಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೭೦); ಎಲೆಯಂ ಪಾಸಿ ಕಲಸುಗೂಟಿಂ ಬಡಿಸಿದೊಡುಂಡು (ಜೀವಸಂ. ೧೯೯–೩೫ವ). **ಕಲಸುಗೂಳ್** : ಚೆಲುವಹ ಕಲಸುಗೂಳ್ ಕಟ್ಟಕೊಟ್ಟು ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲೆ ತಂದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೧೩). **ಕಲಸುಗೂಳು** : ಏಲಕ್ಕಿ ಪ ೧ ತಿರುವೆಟಿಗೆ ಕಲಸುಗೂಳಿನ ಅಕ್ಕಿ ಗ ೨ ಪ ೫ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೪೮–೧೦; 1297); ಕೊಳಲರಾಗದ ರಹಿಯೊ ಕಲ್ಲಿಯ ಕಲಸುಗೂಳೋ ಹಳ್ಳಿಕಾತಿಯರೊಳಗುಡಿಯ ಹಾದರವೊ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೭೮); ಕಲಸುಗೂಳನು ತಿಂದು ಕಲ್ಲಿಯ ಚಳಕದಲಿ ಕೈಗೊಂಡು (ಕೋಗಯು. ೨೨–೯೬).
[ಕಲಸು₂ + ಕೂಟಿ₁]

ಕಲಸುಮೆಲಸು (ನಾ). ಗಜಿಬಿಜಿ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಇಲ್ಲಿ ಕಲಸುಮೆಲಸು ಮಾಡಬಾರದು (ಪುನರು. ೨೫೦). [ಕಲಸು₂ + ಮೆಲಸು ?]

ಕಲಸುಮೇಲೋಗರ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿ, ಕೂಟು ಮುಂತಾದ ವ್ಯಂಜನ : ಕಲಸು ಮೇಲೋಗರ ೧ ಹುಳಿಶಾಕ ೧ (ಎಕ. VI. ಮೂಡಗೆ. ೩೯–೩೫; 1516 ?); ತುಪ್ಪ ಕಲಸುಮೇಲೋಗರ ತಾಳಿಲ ಮುಂತಾದ ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ (ಎಇ. VIII, ೧೩೨–೨೯; 1586). ೨. ಕಲಸನ್ನ; ಕದಂಬ : ಕಲಸಿದ ಕಲಸುಮೇಲೋಗರವನ್ನು ಬಿಸಾಡಿ, ಬೇರೆ ತಿಂದು ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು (ರಾಯಕ. ೧೭). ೩. (ಅಲಂ) ಕಲಬೆರಕೆ; ಸಂಕರ : ತಾನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರಗಳೆಲ್ಲ ಅವಳ ಉದ್ವೇಗದಲ್ಲಿ ಕಲಸುಮೇಲೋಗರವಾಗಿತ್ತು (ಮುರುಕು. ೩೨); ನೋಡಿದಿರೇನ್ರಿ, ಎಲ್ಲ ಕಲಸುಮೇಲೋಗರವಾಗಿ ಹಾಳಾಯಿತು (ಪುನರು. ೧೯).
[ಕಲಸು₂ + ಮೇಲೋಗರ]

ಕಲಸೋಗರ (ನಾ). ೧. = ಕಲಸನ್ನ ೨ : ಚಪ್ಪರದ ಹೊಳೆಯಲು ಕಲಸೋಗರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ ಮಣ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೭೦–೩೭; 1485); ನೀರು ಮಜ್ಜಿಗೆಯ ಸವಿಮಾಡಿ ಸೋದಿಸಿಕೊಂಡು ನೀರುಳ್ಳಿ ಹಸಿಯಲ್ಲಮಂ ತೊಕ್ಕ ತೆಗೆದಗುಳ ತೋರದೊಳು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕೆಯಾ ಕೂಳ ಕಲಸೋಗರಂ ತಾನಾಯಿತು [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಳಿಕ್ಕಲದು ತಾ ಕಬಟ್ಟುವಾಯಿತು] (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨೫); ಕಲಸೋಗರಮಂ ನಲಿದಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೪–೪೨); ಕಲಸೋಗರಮಂ ನಲಿದಿದಿರಿಗೀಯಲಜಾಯದೆ ಸಲೆ ಭುಂಜಿಪ ನೆಗ್ಗನಿಳಿಗೆ (ನೀತಿಸಾ. ೫೫೭). ೨. ಕಲಬೆರಕೆ : ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ ಈ ಮೂರುಪದ್ಧತಿಗಳ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಕಲಸೋಗರ (ಗಾನಕ. ೫).
[ಕಲಸು₂ + ಓಗರ]

ಕಲಹ (ನಾ). ೧. ಜಗಳ. ೨. ಕಾಳಗ; ಯುದ್ಧ : "ಸಮರಂ ಸಂಗ್ರಾಮಂ . . . ಸಂಯುಗಂ ಪ್ರಘಾತ ಕಲಹಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೨–೧); ಕಲಹಂ ಮಾಡುವನೀ ಸ್ವಯಂವರಕೆ ಕೃಷ್ಣಂ ಬಂದೊಡೆ (ಜಗಎ. ೯–೮); ಹೊದ್ದದೊರ್ಬೊರ್ಬರು ಕಲಹವಾಗೆದ್ದು ತಾವಿಱಿದಾಡಿದರು (ಬಸವು. ೬೧–೩೭); ಈ ಕಲಹವಿಹಪರಕೊಳ್ಳಿತೆಂದುರವಣಿಸಿದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೩೮). ೩. ಬೈದಾಟ; ಬೈಗಳು; ದೂಷಣೆ; ನಿಂದೆ. ೪. ಮೋಸ; ಸುಳ್ಳು. ೫. ಕತ್ತಿಯ ಒರೆ; ಖಡ್ಗಕೋಶ : "ಕಲಹಂ ಕೋಶ ಸಮಾಕದೊಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೩–೩೪). ೬. ಹೊಡೆತ; ಒದೆತ. [ಸಂ.]

ಕಲಹಂದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಜಗಳವಾಡು; ಹೋರಾಡು : ತ್ರಿಜಗಧೀಶ್ವರನೊಳ್ ಮನೋಜ ಕಲಹಂದಾಳ್ದಗ್ನಿಗೀಡಾದ (ಸೋಮೇಶ. ೪೫).
[ಕಲಹ + ತಾಳ್₁]

ಕಲಹಂಸ, ಕಳಹಂಸ, (ನಾ). ೧. ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಪಕ್ಕಗಳಿರುವ ಹಂಸ; ಕಂದುಬಣ್ಣದ ರೆಕ್ಕೆಯ ಅಂಚೆ: "ಕಕ್ಷ ಮಾಸೆ ಕಲಹಂಸಮ್ ಅಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭೩ ೬). **ಕಳಹಂಸ**: ೧. ಶರದಾಗಮದೊಳ್ ಕಳಹಂಸರವಂ ಪೆರ್ಚಿತ್ತು ಕಿವಿಗೆ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೩೫); ಕಳಹಂಸಾಲಸಯಾನೆಯಂ . . . ಕಂಡಿರೆ ಪಲ್ಲವಾಧರೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೧೮); ಪೇೞ್ದಂ ರಾಜವಿದ್ವತ್ಸಭಾ ಕಳಹಂಸಂ ಕವಿಭಾಳಲೋಚನ ನಿಳಾಸಂ ಸೇವ್ಯಮಂ ಕಾವ್ಯಮಂ (ಅನಂಪು. ೧-೪೭); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಲಿ . . . ಪಾರಿವ ನವಿಲು ಪಿಕ ಕಳಹಂಸ ಕಲಕಲವು (ಮುಲ್ಲಾಶಾ. ೨೩). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ತಾಳದ ಹೆಸರು: ಕಳಹಂಸ ಆದಿಲಲಿತ . . . ಜಯಾಳವೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). [ಸಂ.]

ಕಲಹಂಸೆ, ಕಳಹಂಸೆ (ನಾ).=ಕಲಹಂಸ೧: "ನಸುಮಾಸಿದೆಜಂಕೆಗಳಿಂ ಕಲಹಂಸೆಗಳೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೪೨-೯೯); "ಪಕ್ಷ ಮಾಸೆ ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಹಂಸೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೭). **ಕಳಹಂಸೆ**: ಕಳಹಂಸೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸಿನ ಮಂಚದೆ ಸೆಳೆದಪ್ಪೊ ಮೋಹನರೂಪ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೮೮). [ಸಂ. ಕಲಹಂಸ]

ಕಲಹಕಂಟಕ (ನಾ). ೧. ಜಗಳವಾಡುವವನು; ಜಗಳಗಂಟ. ೨. ಜಗಳ ಹಚ್ಚುವವನು: ನಿಮ್ಮಾನ್ವಯರು . . . ಬಹುಲೋಕಗಳ ಬಾಧಿಸುತ್ತೆ ಕಲಹಕಂಠ[ಟ]ಕರಾಗಲವರ ಬಲವಂತರಿಂ ಕೊಲಿಸೆ ನಿರ್ನಾಮವಾದರು (ನವಮೋ. ೧೯-೬೭). [ಕಲಹ + ಕಂಟಕ]

ಕಲಹಕಾರಿ (ನಾ). ಜಗಳ ಮಾಡುವವನು; ಜಗಳಗಂಟ: ಧರಣಿಸುತಾಂಶಕದೊಳ್ ಹಿಮಕರನಿರೆ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ್ ನಿರೀಕ್ಷಿಸೆ ರಕ್ತಾನಿರತಂ ವಧರುಚಿಮಲ್ಲಂ ನರೇಂದ್ರನರ್ಥಪತಿ ಕಲಹಕಾರಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೧೮). [< ಸಂ. ಕಲಹಕಾರಿನ್]

ಕಲಹಕೃಷ್ಣಕ (ನಾ). ಕಲಹಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವವನು; ಜಗಳ ಹಚ್ಚುವವನು: ಆಕೆಯ ಮನದ ಮಾತ್ಸರ್ಯಚೇಷ್ಟೆಯಂ ಕಲಹಕೃಷ್ಣಕಂ ನಾರದನಱಿದು (ಜಗವಿ. ೧೨-೬೬ ವ). [ಕಲಹ + ಕೃಷ್ಣಕ]

ಕಲಹಕೇತ (ನಾ). = ಕಲಹಕಾರಿ (೬). 'ಕಲಹಕೇತಿ' ಪರಾ. [ಕಲಹ + ಕೇತ$_1$]

ಕಲಹಕೇತಿ (ನಾ). ಜಗಳಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದವನು; ಜಗಳಗಂಟ: ಕಲಹಕೇತಿಗಳಂತೆ ಕಂಡವರ ಕೆಣಕುತ್ತ ಪಲುಬುವೀ ರಕ್ಕಸರು ಕಂಡರಿಯರೆಂದಿಗುಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೨-೨೧). [ಕಲಹಕೇತ + -ಇ$_3$]

ಕಲಹಗಂಟಿ (ನಾ). ಕಲಹಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವಳು; ಜಗಳಗಂಟಿ: ಕಲಹಗಂಟಿ ಸತಿ ಕರ್ಕಶೆಯಾದರೆ ಹಲವು ಪರಿಯಿಂದ ಹೊಱಗಾಗಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೫-೨೩-೨); ಕಣ್ಣು ಹಬ್ಬಾಯಿತೆ ನಿನಗೆ ಕಲಹಗಂಟಿ ರುಕ್ಮಿಣಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೪೧). [ಕಲಹ + ಗಂಟಿ]

ಕಲಹಗತಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಸ್ಥಿತಿ, —ಪರಿಣಾಮ: ಕಲಹಗತಿಯೇನಾಯ್ತು . . . ಕೌರವೇಶ್ವರನುಳಿದನೇ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೨). [ಕಲಹ + ಗತಿ]

ಕಲಹಟಿ, ಕಲಹಡಿ (ನಾ). ಕರಹಾಡ ದೇಶದ ಸ್ತ್ರೀ; ಕರಹಾಡದ ಹೆಂಗಸು; ಸೂಳೆ (?): ಕೆಲಬಲದವರ ಕೆಣಕುತ ಕೊಯ್ಲೆಗಳೊಳು ಕೆಲೆವುತ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲುದನು ತೊಲಗಿಸುತೊಯ್ಯನೆ ನಡೆದುದು ನಲವಿಂದ ಕಲಹಟಿಯರು ದಂಡಿನೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೬೦); ನಾಣಿಲಿ ಕಲಹಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ] (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕಲಹಡಿ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಕರಹಾಟೀ]

ಕಲಹಡಿ 'ಕಲಹಟಿ' ನೋ.

ಕಲಹಲಂಪಟ (ನಾ). ಜಗಳದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಜಗಳ ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಆತುರನಾದವನು: ಅಂಬರತಳದೊಳ್ ಕಲಹಲಂಪಟಂ ನಾರದನಾರ್ದಿರೆ (೧೦ಕ. ೮-೨೬). [ಕಲಹ + ಲಂಪಟ]

ಕಲಂಹಾತರಿತೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಿರುವ ಗಂಡನನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಆಮೇಲೆ ಸಂತಾಪಗೊಳ್ಳುವವಳು: ಸ್ವಾಧೀನಭರ್ತೃಕೆ, ಖಂಡಿತೆ . . . ಕಲಹಾಂತರಿತೆಯರೆಂಬ ಎಂಟು ತೆಱದವಸ್ಥಾನಿಬದ್ಧರಾದ ಕಾಮಿನಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮). [ಸಂ. ಕಲಹಾಂತರಿತಾ]

ಕಲಹಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಜಗಳ ಬಯಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕಲಹಕ್ಕೆ ಆತುರನಾದವನು: ಕಪಟಿ ಕಂಟಕಿ ಕಟಕಿ ಕಡುದುಷ್ಟೆ ಕಲಹಾರ್ಥಿ ವಿರಸೆ ಪರವಶೆ ಪಾದರಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧). [< ಸಂ. ಕಲಹಾರ್ಥಿನ್]

ಕಲಹಾಶನ (ನಾ). ೧. ಜಗಳವೇ ಅನ್ನವಾಗಿರುವವನು; ಜಗಳದಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತಿಪಡುವವನು. ೨. (ಕಲಹಪ್ರಿಯನಾದ) ನಾರದ: ಅವರೊಳ್ ಕಲಹಾಶನಂ ತಾಂ ರಾಯನೊಡನೆ ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರಿಯಪ್ಪೀ ಕನ್ನೆ ಆರೆಂದಾರಯ್ಯೆ (ಅದ್ಭುತ. ೮-೨೪). [ಕಲಹ + ಅಶನ]

ಕಲಹಾಳಿಗ (ನಾ). ಜಗಳ ಹಚ್ಚುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವವನು; "ನಾರದ ದೇವ" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೮೭). [ಕಲಹ + -ಆಳಿಗ$_3$]

ಕಲಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜಗಳವಾಡು; ಕಲಹಮಾಡು: ತನ್ನೊಳಗಭಿಮಾನಿಗಳು ಕಲಹಿಸಿ ಶಪಿಸೆ (ವಿವೇಕ. ೧೮೯); ಕಂಡವರ ಕೂಡೆಲ್ಲ ಕಲಹಿಪ ಮಂಡರಿಗೆ ಹೇಳದಿರು ಮಱೆದೀ ಅನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೨-೨); ಕಲಹಿಸದಿರಾರೊಡನೆ ಪಿಸುಣನುಳಿ (ಕೈಕವ. ೩-೫೭-೩); ಪೋಗೆನುತ ಕಾಂತನೊಳ್ ಕಲಹಿಸಿದಳು (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೨-೨೫). [ಕಲಹ + -ಇಸು$_3$]

ಕಲಹೋದ್ಯುಕ್ತ (ನಾ). ಜಗಳದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವನು; ಜಗಳಗಂಟ: ದನುಜೇಜ್ಯಂ . . . ಅಸ್ತನಿಕೇತಸ್ಥಿತನಾಗೆ ಕಾಮಿ ಕಲಹೋದ್ಯುಕ್ತಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮-೧೩). [ಕಲಹ + ಉದ್ಯುಕ್ತ]

ಕಲಾಂತರ, ಕಳಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಹಣದ ಮೇಲಿನ ಬಡ್ಡಿ: "ಬಡ್ಡಿಯರ್ಥಂ ಕಲಾಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಾಂ]ತರಂ ವೃದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೨). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ರಾಶಿಯ ಅರುವತ್ತು ಕಲೆಗಳ ಪೈಕಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕಲೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗ. **ಕಳಾಂತರ**: ೧. "ವೃದ್ಧಿಃ, ಕಳಾಂತರಂ–ಈ ೨ ಬಡ್ಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೧೮); ಗದ್ಯಾಣವಯ್ದಱ ಕಳಾನ್ತರದಿಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೮೮-೩; ?). ೨. ನವಮ ನವಾಂಶಕಂ ಝುಷವಿಲಗ್ನದೊಳಾಗಿರೆ ಶೀತರುಕ್ತನೂಭವನಿರೆ ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಕಳಾಂತರದೊಳ್ ಮಿಕ್ಕವರಿರೆ (ಜಾತತಿ. ೮-೧೪). [ಸಂ.]

ಕಲಾಕಲಾಪ, ಕಳಾಕಳಾಪ (ನಾ). ಲಲಿತ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಸಮೂಹ; ಅನೇಕ ಕಲೆಗಳ ಸಮೂಹ: ವ್ಯಸನ ವ್ಯಪೇತಮುಪನೀತ ಕಲಾಕಲಾಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೨೯). **ಕಳಾಕಳಾಪ**: ಬಹುಕಳಾಕಳಾಪದಿಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ . . . ವಧೂವರರಾಗ ವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದೆನಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨-೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕಲಾಪ$_3$)]

ಕಲಾಕಲಿತ, ಕಳಾಕಳಿತ (ಗು). ೧. (ಚಂದ್ರನ) ಕಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಜಯಜಯಸುಧಾಕರಕಲಾಕಲಿತಕೋಟೀರ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೭೯ ರಗಳೆ). ೨. ಜಾಣ್ಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೩. ಕುಶಲ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಬಲಯುಕ್ತಂ ವಾಗ್ಮಿ ಕಲಾಕಲಿತಂ ಶರಣಾಗತೈಕರಕ್ಷಣದಕ್ಷಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೭-೧೫). **ಕಳಾಕಳಿತ**: ೨. ವಾಕ್‌ಶ್ರೀಸುಭಗಂ ಕಳಾಕಳಿತನೆಂಬ ನೆಗೞ್ತೆಯನಾಳ್ದ ಕಬ್ಬಮಂ ಕೂಸುಮನೀವುದೀವುದರಿಕೇಸರಿಗಲ್ಲದ ವಸ್ತುಗೀವುದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯). ೧, ೩: ಕಳಾಕಳಿತಂ ವಚನಾಮೃತಂ . . . ಮುನಿಚಂದ್ರದೇವನಾ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೨೨). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕಲಿತ)]

ಕಲಾಕಾಂತ (ನಾ). ಚಂದ್ರ. [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕಾಂತ)]

ಕಲಾಕುಸುರಿ, ಕಲಾಕುಸುರು (ನಾ). ಕಲಾಮಯವಾದ ಅಥವಾ ನಯದ ಕೆಲಸ: ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರ ಕವಿವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾದ ಕಲಾಕುಸುರಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ (ಸಾಸಮಾ. ೯೭). **ಕಲಾಕುಸುರು:** ನೇತ್ರಾನಂದಕರವಾದ ಕಲಾಕುಸುರಿನಿಂದ, ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಬಾಹ್ಯಾಂತರ ಭಿತ್ತಿಗಳು ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದರೆ ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬). [ಕಲಾ + ಕುಸುರಿ]

ಕಲಾಕುಸುರು 'ಕಲಾಕುಸುರಿ' ನೋ.

ಕಲಾಕೃತಿ (ನಾ). ಕಲಾತ್ಮಕವಾದ ಕೃತಿ, —ಗ್ರಂಥ, ಶಿಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ರಚನೆ: ಅವರಣ್ಣನ ಮಕ್ಕಳು ಅವರ ಕಲಾಕೃತಿಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿಟ್ಟಿರುವರು ಗಾಜಿನ ಗೂಡೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೧೦–೩೯); ಈ ಗುಣದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ಕಲಾಕೃತಿಯು ಸಾಮಾಜಿಕನನ್ನು ಆನಂದಗೊಳಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೫೭) [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕೃತಿ)]

ಕಲಾಕೋವಿದ, ಕಳಾಕೋವಿದ (ನಾ). ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು; ಕಲಾಪ್ರವೀಣ: ನಾಗರಿಕಾದಿ ನಾನಾ ಕಲಾಕೋವಿದ ಜಾತಿನಾಯಕರ್ ಬಂದು ವಂದಿಸಿ ನಿಂದು (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೫೫ ವ). **ಕಳಾಕೋವಿದ:** ದನುಜೇಜ್ಯಂ... ದಂಪತಿಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಧನವಂತಂ ಧರಣೀಶಕಾರ್ಯ ಭರಧುರ್ಯಂ ಸತ್ಕಳಾಕೋವಿದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೨೯).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕೋವಿದ)]

ಕಲಾಕೌಶಲ, ಕಳಾಕೌಶಲ (ನಾ). ಕಲೆಯ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಚತುರತೆ, —ನಿಪುಣತೆ. **ಕಳಾಕೌಶಲ:** ಭಾರತಿಯಿಂ ನಾನಾ ಕಳಾಕೌಶಲಮಂ... ಈಟಿಕೊಂಡು ಮೂಲೋಕದೊಳನುಪಮಮಿಾ ಕಾಂತೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೨೫).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕೌಶಲ)]

ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯ (ನಾ). = ಕಲಾಕೌಶಲ: ಕಬ್ಬಿಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ... ವಿದ್ಯಾಕಲಾಕೌಶಲ್ಯಗಳು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಿ, ಜನರು ಈಗಿನಂತೆ ಉತ್ತಮಸ್ಥಿತಿಗೆ ಎಂದೂ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೪೩).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕೌಶಲ್ಯ)]

ಕಲಾಜೀವಿ (ನಾ). ಕಲೆಯ ಬಲದಿಂದಲೆ ಬದುಕುವವನು; ಕಲೆಯೇ ಜೀವನಾಧಾರವಾದವನು: ಕಲಾಜೀವಿಯಾಗಿ ಬಾಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆ? (ರಂಗರೋ. ೧೯೭). [< ಸಂ. ಕಲಾಜೀವಿನ್]

ಕಲಾತ್ಮಕ (ಗು). ಕಲೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ; ಕಲಾಮಯವಾದ; ಸುಂದರವಾದ: ಭಾವನೆಗಳ ಕೋಮಲತೆ ಹಾಗೂ ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವದು ಸ್ತ್ರೀಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ(ಕರ್ನಾಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಕಲಾದ, ಕಳಾದ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ: "ಕಲಾ[ಪಾಠಾಂ. ಳಾ]ದಂ ಮುಷ್ಟಿಕನದಕ್ಕಸಾಲೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೧). **ಕಳಾದ:** "ನಾಡಿಂಧಮಃ, ಕಳಾದಃ, ಸುವರ್ಣಕಾರಃ, ಮುಷ್ಟಿಕಃ —ಈ ೪ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೬–೪೩೪). [ಸಂ.]

ಕಲಾದಹನ (ನಾ). ರೌರವಾಗಮದ ಒಂದು ಭೇದ: ಕಲಾದಹನ ರೌರವೋತ್ತರ ಕೌಮಾರ ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳ ಇಂದ್ರಾಗಮವೆಂದು ರೌರವಾಗಮದಾಱುಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೧).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ದಹನ)]

ಕಲಾನಿ (ನಾ). ಹಾವುಗಳನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗರುಡ. 'ಕಲಾನಿಕೇತನ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಲಾನಿನ್]

ಕಲಾನಿಕೇತನ, ಕಳಾನಿಕೇತನ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಧ್ವಜ. ೨. ಲೋಕ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. ೩. ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಕಲಾನಿಪುಣ. **ಕಳಾನಿಕೇತನ:** ೧, ೨, ೩: ಜನನುತ ರಾಜಹಂಸನಯನಂ ಕಮಳಾವಸಥಂ ಕಳಾನಿ ಕೇತನನೆಸಿರ್ದ... ಲೋಕಪಿತನೊಲ್ದು ಚತುರ್ಮುಖನೀಗೆ ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೧–೨).
[ಸಂ. (ಕಲಾನಿನ್ + ಕೇತನ; ಕಲಾ + ನಿಕೇತನ)]

ಕಲಾನಿಧಿ, ಕಳಾನಿಧಿ (ನಾ). ೧. (ಹದಿನಾರು) ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಚಂದ್ರ. ೨. ಕುಶಲಕಲೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಕುಶಲಕಲೆಗಳನ್ನು ಕಲಿತವನು; ಕಲಾವಿದ. **ಕಳಾನಿಧಿ:** ೧, ೨: ಕಳಾನಿಧಿಯುದಯಂ ಖಳಂಗೆ ಸುಖದಾಯಕಮೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧–೨೪). ೩. ಕುಶಲವಿದ್ಯೆಗಳ ಸಮೂಹ: ೧, ೩: ಶೃಂಗಾರಾಬ್ಧಿಯೊಳೊಗೆತಂದಂಗಜ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆನೆ ಕಳಾನಿಧಿಸಹಿತಂ ಸಂಗಳಿಸಿ ಚೆಲ್ವನಾಕೆ ಬೆಡಂಗಿಂ ಪದ್ಮಾಂತರಂಗದೊಳ್ ರಂಜಿಸಿದಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೨೪). [ಸಂ.]

ಕಲಾಪ[1] (ನಾ). ಜಗಳ; ದೊಂಬಿ; ದಂಗೆ (ಕ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಲಾಪ]

ಕಲಾಪ[2]**, ಕಳಾಪ** (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ಸಂದಣಿ: ವಲ್ಕಲಾವೃತ ಕಟಿತಟನುಮಾಗಿರ್ದ ಜಟಾಕಲಾಪನುಮಾಗಿ ತಪೋವನಕ್ಕೆ ಪೋಪ ಭಾರ್ಗವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೫ ವ); ಯಕ್ಷಕುಮಾರ ಕರತಲಾಂದೋಲಿತ ... ಚಂಚಚ್ಚಾರು ಚಾಮಿಾಕರ ಚಾಮರ ಕಲಾಪನುಂ (ಅಜಿಪು. ೭–೨೦ವ); ಲಂಬಕೂರ್ಚಕಲಾಪಂ ಸಿತಕಂಚುಕಂ ತ್ವರಿತದಿಂ ಬಂದಂ ಪ್ರತೀಹಾರಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೨). ೨. ನವಿಲಿನ ಗರಿ, —ಸೋಗೆ, —ಪುಚ್ಛ: ಮುಡಿಕಲಾಪದ ಬೆಡಗ ಸೋಲಿಪವು (ಕೌಶಿರಾ. ೯–೨೮). ೩. ಬತ್ತಳಿಕೆ. ೪. ಉಡೆನೂಲು; ಒಡ್ಯಾಣ. ೫. ಒಡವೆ; ಆಭರಣ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರ. ೬. ಚಂದ್ರ. 'ಕಲಾಪ ಕಲಾಧರ' ಪರಾ. ೭. ಕಲಿಯುಗವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವ ಕಲ್ಕಿಯು ಅವತರಿಸಲಿರುವ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ (ಕ). **ಕಳಾಪ:** ೧. ಚುಂಬನಾದಿ ಬಹುಕಳಾಕಳಾಪದಿಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ... ವಧೂವರ ರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದು (ಜಗವಿ. ೨–೫೨ ವ). ೨. "ಕಳಾಪಃ, ಬರ್ಹಃ —ಈ ೨ ಸೋಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧–೪೯); ಕನನ್ನೀರದ ಕಾಂತಿಯೆಲ್ಲಿದ ನುದಂಚಿತಚಂದ್ರಕಳಾಪನೆಲ್ಲಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೯೦). ೩. "ತೂಣೀರಂ... ಬಾಣಾಶ್ರಯಃ, ಕಳಾಪಃ —ಈ ೮ ಮಾೂಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೬–೩೧೧). ೪. "ಕಳಾಪಃ ... ಕಟಿಸೂತ್ರಂ, ಸಾರಸನಂ —ಈ ೭ ಉಡೆನೂಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೨–೪೦೬). ೫. ನೀಲಾಂಬುದ ಶ್ಯಾಮನಂ ಕನಕ ಪಿಂಗಳ ಜಟಾಬಂಧಕಳಾಪನುಂ... ವ್ಯಾಸಭಟ್ಟಾರಕಂ ಪುಟ್ಟುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೯ ವ). ೮. ಬಾಣ: ರೂಪಿದೊಳ್ಳಿತು ರೇಖೆಯುಚಿತ ಕಳಾಪವತಿ ಹಸನಾಯ್ತು ಬಾಣಸ್ಥಾಪನಕೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೪೪). [ಸಂ.]

ಕಲಾಪಂಡಿತ, ಕಳಾಪಂಡಿತ (ನಾ). ಲಲಿತ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು; ಕಲಾಭಿಜ್ಞ: ಅತಿಚತುರನೆನ್; ಕಲಾ[ಪಾಠಾಂ. ಳಾ] ಪಂಡಿತನೆನ್ (ಶಮದ. ೨೨೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕಳಾಪಂಡಿತ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. (ಕಲಾ+ಪಂಡಿತ)]

ಕಲಾಪಕ, ಕಳಾಪಕ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮುದಾಯ: ಶ್ರೀಕಾಲಾವಿಗ್ರುರವಡಿಗಳ ಶಿಷ್ಯರ್ ತಱಿಕಾಡ ಪೆಜ್ಜೆಡಿಯ ಮೊದೆಯ ಕಲಾಪಕದ ಗುರವಡಿಗಳ್ (ಎಕ. II, ೩೩–೩ ; ಸು. 700). ೨. ನಾಲ್ಕು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣಾರ್ಥ ಮುಗಿಯುವ ಕಾವ್ಯರಚನೆ: ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆ ಮುಗಿಯುವುದಾದರೆ 'ಸಂದಾನಿತಕ'; ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಾದರೆ 'ವಿಶೇಷಕ'; ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಾದರೆ 'ಕಲಾಪಕ'; ಐದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಾದರೆ 'ಕುಲಕ' (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೧. ಅಡಿಟ). **ಕಳಾಪಕ:** ೧. ಪ್ರಕಟಿತೋಕ್ತಿ ವಿವಿಕ್ತಿ ಕಳಾಕಳಾಪಕಮುಪಾಹಿತ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೧೮). [ಸಂ.]

ಕಲಾಪಕಲಾಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕರುಣಿಸು ಕಾಲಸಂಹರ ಕಲಾಪಕಲಾಧರ ಸಾರಸತ್ಕೃಪಾಕರ (ಶಬಶಂ. ೫-೨೦). [ಸಂ.]

ಕಲಾಪತಿ (ನಾ). ಕಲೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ. 'ಕಲಾಪತಿಕಲೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಪತಿ)]

ಕಲಾಪತಿಕಲೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಲೆ: ಅಪರಾಶಾಪರ್ವತದಗ್ರದೊಳೆ ಕಲಾಪತಿಕಲೆ ಸಂಜೆ ಸರಿಯೆ ತೋರ್ಪವೊಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೮೯). [ಕಲಾಪತಿ + ಕಲೆ$_3$]

ಕಲಾಪತ್ತು 'ಕಲಾಬತು' ನೋ.

ಕಲಾಪಮಾಲೆ (ನಾ). ನವಿಲುಗರಿಗಳ ಕಟ್ಟು: ಕೇಕಿಯೆನೆ ಬಲ್ಮುಡಿ ತೋಱೆ ಕಲಾಪಮಾಲೆ ಸಂಗಳಿಸೆ ನಗೇಂದ್ರಜಾತೆಯೊಡನೆಳ್ತರುತಿರ್ದ ರಮರ್ತ್ಯ ನಾರಿಯರ್ (ಶಬಶಂ. ೩-೧೫). [ಕಲಾಪ + ಮಾಲೆ]

ಕಲಾಪಿ, ಕಳಾಪಿ (ನಾ). ಗಂಡು ನವಿಲು; ಸೋಗೆ. **ಕಳಾಪಿ:** ಕಳಾಪಿಗಳಾಡುವುವು ಮಧುರಕೇಕಾರವದಿಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೭); ರಾಜತ್ಕಳಕಂಠನಿಸ್ವನೆ ಕಳಾಪಿಪ್ರಾಂಶು ಧಮ್ಮಿಲ್ಲೆಯೆಂಬ ನಿಜಾಕಾರಮನುಂಟುಮಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೪). [< ಸಂ. ಕಲಾಪಿನ್]

ಕಲಾಪಿಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ನವಿಲು: ಕಲಾಪಿಸ್ತ್ರೀಯುದರದಲ್ಲಿ ವಿಂಧ್ಯದೊಳೊಗೆದಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೩೪). [ಕಲಾಪಿ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಕಲಾಪ್ರವೀಣ (ನಾ). (ಲಲಿತ) ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಚತುರನಾದವನು: ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರರಾಯನುನ್ನತಿಯಳಿವ ಕಾಣಬೇಕೆಂದಖಿಳ ಸಾಮಾರ್ಥ್ಯದ ಕಲಾ ಪ್ರವೀಣನಂತಸ್ಥದೇಕಾಂತದೊಳು ಚಿಂತೆಯಿಂ ಭ್ರಾಂತಿಯೋಗದೊಳಿರ್ದನು (ಹಚಕಾ. ೩-೧). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಪ್ರವೀಣ)]

ಕಲಾಬತು, ಕಲಾಪತ್ತು, ಕಲಾಬತ್ತು (ನಾ). ಜರಿ; ಜರತಾರಿ; ಸರಿಗೆ(೬). **ಕಲಾಪತ್ತು:** ನನ್ನ ಮೊದಲನೇ ತಿಂಗಳ ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಕಲಾಪತ್ತಿನ ಧರ್ಮಾವರದ ಸೀರೆ ತಂದುಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಇಬದು. ೬೭); ಹುಡುಗರು ಉದ್ದವಾದ ಕಲಾಪತ್ತಿನ ಅಂಚುಳ್ಳ ಲಂಗದಂತಹ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಡುತ್ತಾರೆ (ಭಾರದ. ೫೬೪). **ಕಲಾಬತ್ತು:** ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಕೆಲಸದ ಆನೆ ಜೀನು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೨-೪೫; 1847); ಕಲಾಬತ್ತು ಇರುವ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತಿರುವಿ ಹಾಕಿ ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಒಳಭಾಗವನ್ನು ಇಸ್ತ್ರಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೯೫). [← ಮರಾ. ಕಲಾಬತು; ಹಿಂ. ಕಲಾಬತೂ]

ಕಲಾಬತ್ತು 'ಕಲಾಬತು' ನೋ.

ಕಲಾಭಿಜ್ಞ (ನಾ). ಕಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಕಲಾವಿದ: ಕಲಾಭಿಜ್ಞ ಪಂಚಭದ್ರ ವಿದಗ್ಧ ವಿಟನಾಯಕರಂ ನೋಡಿ (ಹವಿಮ್ಮ‌ರ. ೨-೯೨ ವ). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಅಭಿಜ್ಞ)]

ಕಲಾಭಿಮಾನಿ (ನಾ). ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿರುವವನು: ಇಂತಹ ಕಲಾಭಿಮಾನಿಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಲಾನೈಪುಣ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸದಿದ್ದರೆ . . . ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೨೫) [< ಸಂ. ಕಲಾಭಿಮಾನಿನ್]

ಕಲಾಮಾಲಿ (ನಾ). ಕಲೆಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ಮದೇಭೇಂದ್ರ ಹೋಮಾಮಯಾಹಿತ ಕಲಾಮಾಲಿ ನೇಮವಾಹ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೩೬). [< ಸಂ. ಕಲಾಮಾಲಿನ್]

ಕಲಾಮು 'ಕಲಂ$_1$' ನೋ.

ಕಲಾಯ$_1$, ಕಳಾಯ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟಗಡಲೆ; ಬಟಾಣಿ **ಕಳಾಯ:** ೧. "ಕಳಾಯಃ, ಖಂಡಿಕಃ, ಸಾತೀನಃ – ಈ ೩ ಬಟ್ಟಗಡಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅನಳಕಃ – ಕಳಾಯ, ಪುತ್ರಜೀವಿ" (ಓಷಧಿ. ೬). [ಸಂ.]

ಕಲಾಯ$_2$ 'ಕಲಾಯಿ' ನೋ.

ಕಲಾಯಗಾರ 'ಕಲಾಯಿಗಾರ' ನೋ.

ಕಲಾಯಿ, ಕಲಾಯ$_2$ (ನಾ). ೧. ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಕಿಲುಬಬಾರದೆಂದು ಅವುಗಳಿಗೆ ತವರದಿಂದ ಹಾಕುವ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಲೇಪ; ಒಂದು ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಲೋಹದ ಲೇಪ ಹಾಕುವುದು: ತಾಮ್ರ ಹಿತ್ತಾಳೆಗಳ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೂ ಕಬ್ಬಿಣದ ತಗಡುಗಳಿಗೂ ತವರಿನ ಕಲಾಯಿ ಮಾಡುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೧); ತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು . . . ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕಲಾಯಿ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೭೬). **ಕಲಾಯ$_2$:** ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಕಲಾಯ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ಪ್ರಕ್ಷೆ. ೪೧). ೨. (ಆಲಂ) ಪೂರ್ತಿ ಕ್ಷೌರ; ಪೂರ್ತಿ ತಲೆಯನ್ನು ಬೋಳಿಸುವುದು. [← ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಕಲಈ]

ಕಲಾಯಿಕಾರ 'ಕಲಾಯಿಗಾರ' ನೋ.

ಕಲಾಯಿಗಾರ, ಕಲಾಯಗಾರ, ಕಲಾಯಿಕಾರ (ನಾ). ಕಲಾಯಿ ಮಾಡುವವನು: ಜಾನ್‌ಬನ್ಯನ್ನನೆಂಬ ಕಲಾಯಿಗಾರನು . . . ಧರ್ಮೋಪದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಸಿ, ಬೆಡ್‌ಫರ್ಡದ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ೧೨ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಇಟ್ಟರು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೧೬೨) **ಕಲಾಯಗಾರ:** (೬). **ಕಲಾಯಿಕಾರ:** ಕೇರಿಯ ಜನರೆಲ್ಲ ಮಲಗುವ ತಯಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ—ಕಲಾಯಿಕಾರ ಬುಡಣಸಾಯಬನನ್ನು ಉಳಿದು (ಮೂರುದಾ. ೯೯). [ಕಲಾಯಿ + -ಕಾರ (< -ಕಾಜ]

ಕಲಾರ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ (?): ಕಡಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಕಂಚುಮುಟ್ಟುಗಳಂ ಕಲಾರಂಗಳಿಗೆ ತುಂಬುವಾಗ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೭-೧೫). 'ಕಡಾರ' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಕಲವಜ್ಜೈ = ಆಭರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಕೊಠಡಿ]

ಕಲಾಲ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಮೊದಲಾದ ಪೇಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು, — ಮಾರುವವನು: ಸಿಂದೀ ತೆಗೆಯುವ ಜಾತಿಗಳು . . . ಕಲಾಲರು. ಶರೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾರುವುದೇ ಮುಖ್ಯ ಹೋರೆ (ಕಭಾಗ. ೧೮೧); ಕ್ರಾಮುವೆಲ್ಲ ಕಲಾಲರ ಪೋರ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೩೭). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಲಾಲ. / ಪ್ರಾ. ಕಲ್ಲಾಲ < ಸಂ. ಕಲ್ಯಪಾಲ]

ಕಲಾವಂತ (ನಾ). ೧. ಕುಶಲ ಕಲೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಕಲಾಕಾರ; ಕಲಾವಿದ: ಆದರೆ ಕಲಾವಂತನು ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ . . . ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೮೯). ೨. ಗಾಯನ, ವಾದನ, ನರ್ತನಗಳನ್ನೇ ಉದ್ಯೋಗವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಜನ; ಗಾಯಕರ, ನರ್ತಕರ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಜನ: ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಶಾಲೆಯೆಂದ ಬಳಿಕ ಕುಲವಂತರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ; ಕಲಾವಂತರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ಜಾರುದಾ. ೫೫); ಇವನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನೊಬ್ಬ ಕಲಾವಂತ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಊರಿಗೆ ಸುಧಾರಣೆ ತಂದಿರಲಿಲ್ಲವೆ (ಮೂರುದಾ. ೧೬೪). [ಸಂ. ಕಲಾವತ್]

ಕಲಾವಂತಿಕೆ, ಕಲಾವಂತಿಗೆ (ನಾ). ಕಲಾಭಿರುಚಿ; ಕಲಾಕೌಶಲ: ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಅವನ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಕಲಾವಂತಿಕೆಯ ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭಗಳಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೧೩೭); ತನ್ನ ರೂಪ ಲಾವಣ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಕಲಾವಂತಿಕೆಯಿಂದಲೂ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಜನಪ್ರಿಯತೆ ಪಡೆದ (ಆಶ್ರಮ. ೪೭). **ಕಲಾವಂತಿಗೆ:** ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನನು ತನ್ನ 'ಕಾಮಸೂತ್ರ'ದಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದ ಜನರ ಕಲಾವಂತಿಗೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಭಾರದ. ೫೫೦). [ಕಲಾವಂತ + -ಇಕೆ]

ಕಲಾವಂತಿಗೆ 'ಕಲಾವಂತಿಕೆ' ನೋ.

ಕಲಾವಂತಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಲೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವಳು; ಕಲಾವಿದೆ. ೨. ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ: ಇದು ಅರಮನೆ, ಇದು ಕಲಾವಂತಿನಿಯರ ಸಾಲು... ಎಂದು ಕೈನೂಡಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೦೪). [< ಸಂ. ಕಲಾವತೀ ?]

ಕಲಾವತಿ, ಕಳಾವತಿ (ನಾ). ೧. ಕಲಾವಿದೆ. ೨. ತುಂಬುರುವಿನ ವೀಣೆ. ೩. ರಾಧೆಯ ತಾಯಿ. ೪. ಶಕ್ತಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು (*). **ಕಳಾವತಿ**: ೩. ಸಿರಿ ಶಚಿ ವಾಣಿ ರೋಹಿಣಿ ಕರಾಳಿ ಕಳಾವತಿ... ಎಂಬ ಶಕ್ತಿಯರ್ (ಶಬಶಂ. ೩-೧೨). [ಸಂ. ಕಲಾವತೀ]

ಕಲಾವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಕಲೆಯ ತಂತ್ರಗಳ ಜ್ಞಾನ; ಕಲಾತಂತ್ರ: ಇಲ್ಲಿ ಕಲೆ ಮತ್ತು ಕಲಾವಿಜ್ಞಾನ (Art-technic) ಗಳು ಒಂದೇ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತು ಹಿಡಿಯುವುದು (ಭಾಚಿತ್ರ. ೧೫). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ವಿಜ್ಞಾನ)]

ಕಲಾವಿದ, ಕಳಾವಿದ (ನಾ). ೧. ಲಲಿತ ಕಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಕಲಾಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲವನು: ಆವಳು ಕಲಾವಿದನೆಂದು ನನ್ನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಒಮ್ಮೆ ನಕ್ಕೆವು (ಹೇಮಂತ. ೩೯೩); ನಿಪುಣನಾದ ಕಲಾವಿದನು ವರುಷಗಟ್ಟಲೆ ದುಡಿದು ಆದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಲಾಪ್ರೌಢಿಮೆಯ ಛಟ್ಟೆ ಇಳಿಸಿದ್ದನು (ಕಂಬಹು. ೧). **ಕಳಾವಿದ**: ೨. ಜಾಣ; ಚತುರ; ನಿಪುಣ: ಪಾವನಾತ್ಮನು ಪಾಶದಳನ ಕಳಾವಿದಂ (ಬಸಪು. ೪೭-೧). 'ಕಾವ್ಯ ಕಳಾವಿದ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಲಾವಿದ್]

ಕಲಾವಿದೆ (ನಾ). ಲಲಿತ ತಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವಳು: ಹೊಯಿಸಳೇಶರನ ಪಟ್ಟದರಸಿ ಶಾಂತಲಾದೇವಿ ಎಂತಹ ಕಲಾವಿದೆ (ಭಾರದ. ೪೮೯). [ಕಲಾವಿದ + -ಎ$_3$]

ಕಲಾವಿಮರ್ಶಕ (ನಾ). ಚಿತ್ರ, ಗಾಯನ ಮೊದಲಾದ ಕಲೆಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡುವವನು: ಈ ಚಿತ್ರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣತಂತ್ರ ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲ ಕಲಾವಿಮರ್ಶಕರನ್ನೂ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಗೊಳಿಸಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೩೫). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ವಿಮರ್ಶಕ)]

ಕಲಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಕಠಿನಪೃಷ್ಠಿಕಃ - ಕಲಾವೆ?" (ಒಷಧಿ. ೨೭). [?]

ಕಲಾವೇದಿ (ನಾ). = ಕಲಾವಿದ ೧. ಕಲಾವೇದಿ ಸತ್ಕರತಂ... ಕನ್ಯಾನಿವಾಸೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೬). [< ಸಂ. ಕಲಾವೇದಿನ್]

ಕಲಾಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತ ಒಂದು ಅಶ್ಲೀಲ ಗ್ರಂಥ (*). ೨. ಸೌಂದರ್ಯವಿಜ್ಞಾನ (ಪಾರಿಆ. ೨). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಶಾಸ್ತ್ರ)]

ಕಲಾಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕಲೆಯ ವ್ಯಾಸಂಗ; ಕಲಾಭ್ಯಾಸ: ನಮ್ಮಯ್ಯನೆನ್ನಂ ಕಲಾಶಿಕ್ಷೆಗೆಂದು ಸುಲೋಚನೆಯ ಪಕ್ಕದೊಳಿರಿಸಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೫೨-೩೪). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಶಿಕ್ಷಾ)]

ಕಲಾಸ್, ಖಲಾಸ್, ಖಲಾಸ, ಖಲಾಸು (ನಾ). ೧. ಮುಗಿತಾಯ; ಆಗಿಹೋಗುವಿಕೆ: ಐದೂವರೆಗೆ ಆ ಕೆಲಸ ಕಲಾಸ್ (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೮೨). ೨. ತೀರಿಹೋಗುವಿಕೆ; ಸಾವು: ಈ ದಂಪತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜೊತೆಯು ಕಲಾಸಾಗಿ ಆ ಕಿರಿಯ ಜೋಡಿ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯಿತು (ಆಗರ. ೩೪). **ಖಲಾಸ್**: ೧. ಎಲ್ಲಾ ಖಲಾಸ್ ಆಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಬೊಂಬಿಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ಖಲಾಸ್ ಆದರು (ರೂಢಿ). **ಖಲಾಸ**: ೧. ಒಂದು ಕರುವನ್ನು ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲೇ ಖಲಾಸ ಮಾಡಿದೆ - ಹುಲಿ (ದಂಬನಾ. ೫). **ಖಲಾಸು**: ೧. ಅಷ್ಟು ಲಾಡುವನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ಖಲಾಸು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀಯ (ರೂಢಿ). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಲಾಸ್]

ಕಲಾಸಿ, ಕಳಾಸಿ, ಖಲಾಸಿ (ನಾ). ೧. ನಾವಿಕ; ಹಡಗಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಜದೂರ: ತರುಣನಾಗಿದ್ದಾಗ... ಮಚ್ವೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಕಲಾಸಿಯಾಗಿ ಹೋದ ಧೀರನವನು (ಜಾರುವಾ. ೫೦); ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೂವತ್ತು ಕಲಾಸಿಗಳ ಜೊತೆ ತೋಮ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುಹಿಡಿದು ಕೂತಿದ್ದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೭). **ಕಳಾಸಿ**: ೨. ಡೇರೆ ಅಥವಾ ಗುಡಾರಗಳನ್ನು ಹಾಕುವವನು ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಕೈಕೆಳಗಿನವನು (ಕೃಸಗೆ. ೫೫೨). **ಖಲಾಸಿ**: ೧. ಒಡೆದು ಜಹಜು ಜಲಮಧ್ಯ ಮರಳಲಿ ಖಲಾಸಿ ಕೈಯ ಮುಗಿವ (ಚಂಡೆಮ. ೪೯). [← ಹಿಂ. ಖಲಾಸೀ; ಅರ. ಖಲಾಶೀ]

ಕಲಾಸಿಪಡೆ (ನಾ). "ಹಡಗಿನ ನೌಕರರ ಒಟ್ಟು ತಂಡ; ಕಲಾಸಿಪಡೆ" (Ship's Company. ಇಂಕನಿ). [ಕಲಾಸಿ + ಪಡೆ$_2$]

ಕಲಾಹೀನ, ಕಳಾಹೀನ (ಗು). ೧. ಕುಶಲ ಕಲೆಯಿಲ್ಲದ, —ತಿಳಿಯದ: ಶಾಮನು ಕಲಾವಿದನಾಗಿ ಸಾಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕಲಾಹೀನನಾಗಿ ಬದುಕುವದು ನನಗೆ ಬೇಕಾದ ಮಾತಾಗಿದೆ (ರಂಗರೋ. ೨೦೦). ೨. ಕಳೆಯಿಲ್ಲದ; ಕಾಂತಿಹೀನವಾದ; ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದ. **ಕಳಾಹೀನ**: ೨. ಜಗವಜಿಯೆ ತಾಂ ಕಳಂಕಂ ಕಳಾಹೀನ ಹಾವಗಿದುಗಿದ ವಿಷವಕ್ತ್ರ ದೋಷಿ (ಹಚಕಾ. ೪-೧೫). [ಸಂ.]

ಕಲಿ$_1$ 'ಕಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಲಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಲಹ; ಜಗಳ. ೨. ಕಾಳಗ: "ಕಲಹದಲ್ಲಿಯುಂ ಕಲಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೧-೩). ೩. ಬಂಟ; ಶೂರ; ವೀರ: "ಶೂರಂ ವಿಕ್ರಾಂತಂ ಕಲಿ ಚಾರ ಭಟಂ ವೀರಪುರುಷನಾತಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೦-೧೨); ಕಲಿಯಾ[ದ]ಂ ಬಗೆದು ನೋಟಪ್ಪೊಡದ್ಭುತಮಾದಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೦); ಕಲಿಯನೆ ಪಂದೆ ಮಾಪ್ಪ ಕಡುವಂದೆಯ ನೊಳ್ಗಲಿಮಾಪ್ಪ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೯೨); ಕಲಿಯ ಕಾಲ ತೊಡರು ಛಲದಾಳಿಗಲ್ಲದೆ ಇಕ್ಕಬಾರದು (ಬಸವ. ೬೬೫); ಕಲಿಗಳೊಳೆ ಕಲಿ ಎಂದು ನೀನಿಂತು ನಿಲ್ವೆಯಾ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ ೮-೧೬೧). ೪. ತಾರೆಯ ಮರ: "ಕಲಿಃ, ಅಕ್ಷಃ, ವಿಭೀತಕಃ - ಈ ೩ ತಾಚೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೪೬೪). ೫. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಯುಗ; ಕಲಿಯುಗ: "ಅತಿಧೀರಂ ಕಾಳಗ ಯುಗವಿಮಿತಿ ಮೂಜಜಿಭೊಳೆಸೆವ ನಾಮ ಕಲಿಶಬ್ದಂಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೧೯೯). ೬. ಕಲಿಪುರುಷ: ಬಾಧಿಪ್ಪ ಕಲಿಗೆ ಕಲಿಯುಗವಿಪರೀತನ್ (ಇಆ. X, ೭೧-೬; 700); ಕೆಂಗರಿಗಣ್ಣ ಮೋಚೆಯ ಹರಕುಗಡ್ಡದ ಕರಿಯೊಡಲ ಕಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಚುಮೀಸೆಯ] ಮಲಿನವಸನದಲಿ... ಕಲಿಪುರುಷ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು (ನಳಚ. ४-४). ೭. ಅರಳದೆ ಇರುವ ಹೂವು; ಮೊಗ್ಗು. ೮. ಅತ್ಯಂತ ಕೀಳಾದುದು, —ಕಡೆಮೆಯಾದುದು (*).

ಕಲಿಗಳಂಕುಸ, ಕಲಿಗಳಂಕುಶ = ವೀರರಿಗೆ ಅಂಕುಶದಂತಿರುವವನು; ವೀರರವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸುಭಟರಾದಿತ್ಯ ಕಲಿಗಳಂಕುಸ ಸನಿವಾರ ಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗಮ್ಮಲ್ಲ (ಕಇಆ. ೭೪-೧೨-೧೩; 1170); ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಶ್ರೀ ವೀರಕಾವದೇವರಸರು (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೨೪; 1256); ಸಿಂಹಲಾಂಛನ ಕಲಿಗಳಂಕುಶೇತ್ಯಾದಿ ಬಿರುದಾವಲೀ ಸಮನ್ವಿತ ಶ್ರೀಮಲ್ಲಭೂಪಸ್ಯ (ಕಇ. IV, ೫೪-೨೦; 1245). ಕಲಿಗಳ ಮೊಖದ ಕೈ, ಕಲಿಗಳಮೊಗದಕಯ್, ಕಲಿಗಳಮೊಗದಕಯಿ = ಶೂರರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಲದಂಕರಾಮ ರಾಯಗಂಡರದಾವಣಿ ಕಲಿಗಳ ಮೊಖದ ಕೈ ಸುಭಟ ಚೂಡಾಮಣಿ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೧೯; 1256); ಕಲಿಗಳ ಮೊಗದಕಯ್ಯಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಸಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಕಇ. VI, ೪೦-೯; 1046). [ಸಂ.]

ಕಲಿಂಗ, ಕಳಿಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು ; ಆ ದೇಶದ ಜನ ಅಥವಾ ರಾಜ. ℙ ಈಗಿನ ಕೋರಮಂಡಲ. ೨. ಆ ದೇಶದ ಸ್ಥಾಪಕನಾದವನು; ದೀರ್ಘತಮಸ್ಸು ಎಂಬ ಋಷಿಯ ಮಗ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರ ಹಕ್ಕಿ; ಕುಕ್ಕಟಿ. ೪. ಚಾತಕಪಕ್ಷಿ. ೫. ಸಾರಂಗ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಇಂದ್ರಯವ. ೭. (ಆಲಂ) ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ. **ಕಳಿಂಗ** : ೧. ಅಂಗ ವರಾಳ ಸಿಂಗಳಿಕ . . . ಕಳಿಂಗ ಖಸಾನ್ಧ್ರ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬-೫ ; 1072) ; ಗೌಳಸಾಂಧ್ರ ಕಳಿಂಗ ಕುರುನೇಪಾಳ . . . ಧರಣೀಪಾಲತತಿ ಸಂದಣಿಸಿದುದು (ತೊರರಾ. ೧-೭-೧೮). ೭. ಹುಳುಕು ನೀತಿಗಳಾ ಕಳಿಂಗನನೊಲಿದು ಕೇಳುವ ಕೌರವೇಂದ್ರನು (ಸಂಭಪ. ೧೭-೬೪) ; ಕಳಿಂಗ ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದ ವೈದ್ಯನು . . . ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಚೆನ್ನಬೇ. ೪೨) ; ಆ ಕಳಿಂಗರು ಸಂಬಳಾನೇ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ತುಂಗಭ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕಲಿಂಜ (ನಾ). ೧. ಚಾಪೆ. ೨. = ಕಲಿಂಜಕ. [ಸಂ.]

ಕಲಿಂಜಕ (ನಾ). ಕಣಜ; ಉಗ್ರಾಣ. [ಸಂ.]

ಕಲಿಂದ, ಕಳಿಂದ (ನಾ). ೧. ತಾರೆಯ ಮರ; ಕಲಿದ್ರುಮ. ೨. ಯಮುನಾನದಿ ಹುಟ್ಟುವ ಬೆಟ್ಟ. 'ಕಲಿಂದಜೆ' ಪರಾ. **ಕಳಿಂದ** : ೨. 'ಕಳಿಂದಜೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಲಿಂದಜೆ, ಕಳಿಂದಜೆ (ನಾ). ಕಲಿಂದಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ಕಾಲಿಂದಿ ನದಿ; ಯಮುನೆ. **ಕಳಿಂದಜೆ**: ನೀಲಿಯ ತನಿರಸಮೆಂಬಂತಿರೆ ಕಳಿಂದಜೆಯ ಕರ್ಮಡುವಿನೊಂದು ಪೊಳೆಪಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨-೨೧).
[ಸಂ. ಕಲಿಂದಜಾ]

ಕಲಿಂದನಂದಿನಿ (ನಾ). = ಕಲಿಂದಜೆ. [ಸಂ. ಕಲಿಂದನಂದಿನೀ]

ಕಲಿಕಂಗ 'ಕಲಿಗಂಗ' ನೋ.

ಕಲಿಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕಸ್ತೂರಿ (+).
[ಕಲಿ$_{0}$ + ಕಸ್ತೂರಿ]

ಕಲಿಕಾಂತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಚಿತ್ರವಾಹನರ್ಗ್ಗಾಗಿ ಕಲಿಕಾನ್ತಿ ಎಱಿದು (ಎಇ. IX, ೧೮-೧೬ ; 800). [?]

ಕಲಿಕಾರಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ತಪಸಿಗಿಡ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ. ೩. ಜಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು. ೪. ನಾರದ. [ಸಂ.]

ಕಲಿಕಾಲ 'ಕಲಿಗಾಲ' ನೋ.

ಕಲಿಕಾಲಹೋಳಿ (ನಾ). ಕಲಿಪುರುಷನ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಕುಣಿವ ಹೋಳಿಹಬ್ಬ; ಆ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡು (?): ಹೋಳಿಯನ್ನು ಶಿವಶರಣರೂ ಹರಿವಾಸರೂ ಆಡಿ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಸವಾದಿ ಪ್ರಮಥರು ಆಡಿದ 'ಕಲಿಕಾಲಹೋಳಿ'ಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೫). [ಕಲಿಕಾಲ + ಹೋಳಿ (= ಹೋಲಿ)]

ಕಲಿಕಿ$_{1}$ (ನಾ). ಚೆಲುವೆ; ಸುಂದರಿ: ಕಲಿಕಿ ಯಾತನು ಕೇಳು ಕರ್ನಾಟದೇಶದ ಕರುಣದಿಂದಾಳುವ ಧೊರೆಯು (ಯನಳ. ೫೧) ; ಕಲಿಕಿ ಚಿತ್ರಾಂಗಿ ಸಣ್ಣವನ ತಾ ಬಯಸಿ ಸಹಜದಿಂದಂದೆ ಕಣ್ಣನೀರನು ತುಂಬಿ ಗಂಡಗೆ ಪೇಳಿ ಪಾರುಮಾಡಿದಳು (ಸಾರಂಗ. ೨೩).
[← ತೆಲು. ಕಲಿಕಿ]

ಕಲಿಕಿ$_{2}$ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತನೆಯ ಅವತಾರ; ಕಲ್ಕಿ: ತಾನೇ ಕಲಿಕಿಯವತಾರವನು ಕೈಕೊಂಡೊಲಿದು ನಿಂದು (ನಿಭಾಗ. ೧೨-೧-೩೫).
[< ಸಂ. ಕಲ್ಕಿ]

ಕಲಿಕೆ$_{1}$ 'ಕಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಲಿಕೆ$_{2}$, ಕಳಿಕೆ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗು ; ಕೋರಕ: ಕಲಿಕೆ ಕವಲ್ತು ಮೂಡಿದುದು ಮಾಮರದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೯-೬೭) ; ಕಲಿಕೆಗಳೆಂಬ ಹರ್ಷಪುಳಕಾವಳಿಯಂ ತಳೆದಿರ್ಪಳಾಮ್ರ ಕೋಮಲೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೦೯) ; ಕೋಮಲ ಲತೆಗೆ ಕಲಿಕೆಗೆ . . . ಸೊಬಗ ಬೀಱುತ (ನಂದಿವಾ. ೪-೧೬). **ಕಳಿಕೆ$_{1}$** : ೧. ಬಸಂತದೊಳ್ ಕಳಿಕೆಗರ್ಜದ ಕೋಗಿಲೆವುಂತೆ ಬಿಚ್ಚುತಂ ನಲಿವುದು (ಆದಿಪು. ೨-೯) ; ಸಹಕಾರಂ ತಾಳ್ದಿತ್ತು ಪುಳಕಮೆನೆ ಕಳಿಕೆಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೯೦) ; ಮಿಗೆ ಪಸುರಿಡಿದ ಕಳಿಕೆ ತುಱುಗಿ ಕಾವನ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳ ಮೂಡಿಗೆಗಳಂತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೪). ೨. (ದೀಪದ) ಕುಡಿ, —ನಾಲಗೆ: ಮದನಮೋಹನದೀಪಕಳಿಕೆಯಂತೆಯುಂ ಕಾಮ ಕಲ್ಪಲತೆಯಂತೆಯುಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೪-೨೯ ವ) ; ನಲಿದೆಱಗಿದನು ನಿಧಾನದೆಡೆಗೆ ದೀಪಕಳಿಕೆ ತಾನೆಱಗುವಂದದೊಳು (ಭರಜ. ೩-೬೦); ಕಳಿಕೆ ತೊಲಗಿದ ದೀಪದಂತೆ (ಜರಾಮಾ. ೨೩೮-೩). ೩. "ಹೀಚು ಗಾಯಿ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ) : ಬಕ್ಕೆವಲಸಿಂಗೆ ಕಳಿಕೆಯುಂ ತೆಂಗು ಕೌಂಗುಗಳ್ಗೆ ನೀಡುಗೊನೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿ ತೆತ್ತಿಸಿ ಬೀಸುವ ಪಲಗಾಳಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪-೨೨). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ಯ: "ಕಲಿಕಾ, ಉತ್ಕಲಿಕಾ, ಈ ೨ ಉದಾಹರಣ ಗದ್ಯಭೇದಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೧೪).
[ಸಂ. ಕಲಿಕಾ]

ಕಲಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಜಕ್ಕಿಯಬ್ಬೆ ನಾಱ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ನಣ್ಣುವರ ಕಲಿಗಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆತನಂ ಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೧೨ ; 918). [?]

ಕಲಿಗಂಗ, ಕಲಿಕಂಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ಕಲಿಗಂಗ ದೇವಳಿಗೆಬ್ಬತ್ತುವನಾಳುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೨-೬ ; 959). **ಕಲಿಕಂಗ** : ನೆಲ್ಲಿವರ ಕಾಳಕನ್ನ ಕಲಿಕಙ್ಗರಾನಿಱಿದೋಡಿಸಿ ಗಂಙ್ಗೀನಾಡಕ್ಕಲಿದೊಱೆಗಳುಂ ಗೊಂಬುಕ್ಕಿಅರಸರುಂ ಪಡೆದುದು (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೯೬-೨ ; ಸು. 750). [ಕಲಿ$_{2}$ + ಗಂಗ]

ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ವೀರರಂತೆ) ಕೂದಲನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕು (?) : ಬಾಹುಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಗಂಡುಡೆಯುಮನುಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೩ವ); ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕಿ ತೆರಳ್ದಿ ಬಿಗಿದುಟ್ಟು ಹೊಯಲ್ ಕೈಯನೆಂಬಂತಿರ್ದಂ (ಬಂಹರಿ. ೬-೪೫ವ) ; "ವೀರಕಾಸೆಯ ಗಂಟನು ಹಾಕು" (ಪಂಪದೀ. ೨೯೦). [ಕಲಿಗಂಟು + ಇಕ್ಕು]

ಕಲಿಗಂಟು (ನಾ). ೧. (ವೀರರು) ಕೂದಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಬಗೆ. 'ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕು' ಪರಾ. ೨. ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ನೇಲುವ ಸಡಿಲವಾದ ಮುಡಿ, —ಗಂಟು : ಬೆನ್ನನಪ್ಪಳಿಪ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಂ ಕಲಿಗಂಟನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೩೬) ; ಬೆನ್ನನಲೆವ ಕಲಿಗಂಟು ಕದಕ್ಕದಿ ಪುನ್ನತಕುಚತಟದೊಳ್ ನರ್ತಿಪ ಪೊಸರನ್ನದ ಪಂಚಸರಂ (ಜಯಕಾ. ೮-೫೮) ; ಕಲಿಗಂಟು ಕೆಲರಿಗೆ ಜಡೆ ಕೆಲರಿಗೆ ಮುತ್ತೆ ಕೆಲರಲ್ಲಿ ತುಱುಬನಿಕ್ಕಿದರು (ಭರಜ. ೧೬-೨೫). 'ಎಣೆಗಂಟು' ಪರಾ.
[ಕಲಿ$_{3}$ + ಗಂಟು]

ಕಲಿಗಂಡತೊಂಡ (ನಾ). ವೀರಾಧಿವೀರರಿಗೆ ತೊಂಡನಂತಿರುವವನು; ಮಹಾಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ನುಡಿದನ್ತೆಗಣ್ಡಂ ಕುನ್ನಾಲವಂಶಲಲಾಮ ಗುಣಗಣೋದ್ದಾಮ ಕಲಿಗಣ್ಡತೊಣ್ಡಂ ಕದನಪ್ರಚಣ್ಡ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭-೧೮ ; 1062).
[ಕಲಿ$_{3}$ + ಗಂಡ$_{1}$ + ತೊಂಡ$_{1}$]

ಕಲಿಗಲ (ನಾ). ಬೆರಕೆಯಾದುದ್ದು ; ಮಿಶ್ರಣ : "ಕಲಿಗಲಮೆನೆ ಕೂಡೆ ಬೆರಸಿದ್ದಕ್ಕುಂ" (ರನ್ನಕಂ. ೧೧). [ಕಲಿ? (< ಕಲ್$_{3}$) + ಕಲ್$_{3}$]

ಕಲಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಾಪವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸು; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಮುಟ್ಟಿ ಬಂದುದು ಸೇನೆ ಕವಿದುದು ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ಕಲಿಗಳೆದು ಬಳಿಕಟ್ಟತಿಂಬ ಮಹಾಂತಕಂಗೌತಣವ ಹೇಳ್ವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೧೮). [ಕಲ್ಮಿ + ಕಳೆ₁]

ಕಲಿಗಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಬಟ್ಟಗೆಜೆನೆಜೆಮ್ಮೆ ಕಲಿಗಳ್ಳನೆಂಬೋ ××× [ಜಾ]ಯ ಬಾಚಿನೆನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೧–೭; 893). [?]

ಕಲಿಗಾಲ, ಕಲಿಕಾಲ (ನಾ). ಕಲಿಯುಗದ ಕಾಲ: ಸಸಿಯಿರ್ದಪ ನಮವಾಸೆಯ ಬಸದಿಂ ಕಾಣಲ್ಕೆ ಬಾರದಂತಿರೆ ಜಿನರುಂ ವಸುಧೆಯೊಳಿರ್ದಪರಿರ್ದುಂ ಮಿಸುಕುವ ಕಲಿಗಾಲದೆಸಕದಿಂ ತಲೆದೋಱರ್ (ಜಗವಿ. ೫–೧೯೪). ಕಲಿಕಾಲ: ಕಲಿಕಾಲದೊಳ್ ಕಲಿಗಳೊಳ್ಗಣ್ಣಂಬರಂ ಗಣ್ಣರೇ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೬೨; 982); ಕಲಿಕಾಲಮನೊಕ್ಕು ಭೂತಳಂ ಕೃತಯುಗದಂತೆ ವರ್ತಿಪುದು (ಜಗವಿ. ೧–೬೪); ಕಲಿಕಾಲದ ಮಹಿಮೆ (ಮನಿವಿ. ೧೨೫).

ಕಲಿಕಾಲಕರ್ಣ = ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನಂತಿರುವವನು; ದಾನಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕುಡಿಯರಾಭರಣಂ ನುಗುನಾಡ ರಾಮನೆನ್ನಡೆ ಕಲಿಕಾಲಕರ್ಣನ ವಿನೋದದ ಚಾಗದ ಬೀರದಾರ್ಪ್ಪರ್ನ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೮–೭; 1057). ಕಲಿಕಾಲಮೇರು = ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಇರುವವನು; ಅತ್ಯಂತ ಧನಿಕ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಂತು ಪೊನ್ನಲವಾಗಲ್ ಕಲಿಕಾಲಮೇರು ವಿಬುಧಂ ಸೌಜನ್ಯರತ್ನಾಕರಂ ಬಲವನ್ತಂ ಪ್ರಭು ಶಾನ್ತಿಸೆಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫–೬೫; 1082). ಕಲಿಕಾಲವೇಳ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಲಿಕಾಲವೇಳ ನೆನಿಸಿದ ಕಲಿಚಾಗಿಯನಿಱಿದು ಕೊಂದರೆಂಬುದುಮಾತಂ ಲಲಿತಾಂಗಿ ಕೇಳ್ದ ರವಿಗನ ಕುಲದೀಪಕಿ ಸಾಯಲೆಂದು ಕೊಂಡಕೆ ನಡೆದಳ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೮–೨೦; 1057). ಕಲಿಕಾಲಸರಸ್ವತಿ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಆಶ್ರಿತಜನ ಕಲ್ಪಲತೆ ರೂಪ ವಿದ್ಯಾಧರಿ ಕಲಿಕಾಲಸರಸ್ವ[ತಿ] (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩–೭; 1029). ಕಲಿಗಳಂಕುಸ = ಕಲಿಗಳಿಗೆ ಅಂಕುಶದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕುಂದುಗೊಳದ ಕಲಿಗೊಡಗೆ ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಕಾಮದೇವಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೨೬–೫; 1186).

[ಕಲ್ಮಿ + ಕಾಲ₁]

ಕಲಿಗೂಂಟಣಿ (ನಾ). ದಿಟ್ಟೆಯಾದ ಕುಂಟಣಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿ, —ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿ: ಒರ್ವಳ್ ಸಜಿಯಂ ತಳ್ಕೈಸಿದಂತಪ್ಪ ಕಲಿಗೂಂಟಣಿ (ಲೀಲಾವ. ೨–೫೯ ವ). [ಕಲ್ಮಿ + ಕೂಂಟಣಿ]

ಕಲಿಗೆಱಿಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಲಿಗೆಜಯ್ಯ ಈ ಕಲ್ಲನಿಱಿಸಿದೊಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೭–೧೧; ಸು. 930). [?]

ಕಲಿಗೊಡಗೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಕೋಟೆ, —ದುರ್ಗ (?): ಸಿಡಿಬಲೆಯು ಸಿಡಿ[ಲೇಳ್ಗೆ]ಯುಮಿಪ್ಪಂತಿರ್ದ್ದ ಕುಂದುಗೋಳದ ಕಲಿಗೊಡಗೆ ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಕಾಮದೇವನೆತ್ತಲುತ್ತರವಳನಾಗಿಪ್ಪುದುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೨೬–೫; 1186). [?]

ಕಲಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಸನಪಡು; ಕೊರಗು (?): ಇಂದುವಿನಲ್ಲಿ ಉದಯವಾದ ಆಲಿಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಮುನಿಸ ಮಱಿದಿರ್ದಳವ್ವೆ ಆವನ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಸುಖಿಯಾದಳು ಆಗಲಿದಡೆ ಕಲಿಗೊಂಡಳು ಮಹಾಲಿಂಗಗಜೇಶ್ವರ ದೇವರಲ್ಲಿ ಮನಸೋಂಕಿ ಮನ ಲೀನವಾದಳವ್ವಾ (ಕವಿಚ. I, ೧೯೭ ಗಜೇವ). [?]

ಕಲಿಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಕೋಟೆ; ಭದ್ರವಾದ ದುರ್ಗ: ಪೋಗದ ಕಲಿಗೋಂಟೆ ಸಿಲ್ಕದ ವಿರೋಧಿ ಕುಟುಂಬಮಿಜುಂಬುಗೊಂಡಡಂಗದ ಖಳರನ್ನಮಂಡಳದೊಳಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೫೫). 'ನಡೆಗೋಂಟೆ' ಪರಾ.

ಕಲಿಗೋಟಿಮಲ್ಲ = ಶೂರನಾದ ಕೋಟೆಕಾಳಗದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಲಿಗೋ[೦]ಟಿಮಲ್ಲರ ತೊಲಗದ ಗಣ್ಡರ ಆರ್ಷ್ಗುಣಗವುನ್ನನ ಮಕ್ಕಳ್ತಮ್ಮುತ್ತ ಐಯ್ವರು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪–೬; 1037).

[ಕಲ್ಮಿ + ಕೋಂಟೆ]

ಕಲಿಚ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಶೂದ್ರ: ಕಾಲೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಕಲಿಚಂ, ಶೂದ್ರಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[< ಕಾಲಿಚ]

ಕಲಿಜ, ಕಲಿಜೆ, ಕಾಳಿಜ, ಕಾಳಿಜಿ (ನಾ). ೧. ಪಿತ್ತಾಶಯ. ೨. ಮೂತ್ರಪಿಂಡ: ನಮ್ಮ ಶರೀರಕ್ಕೆ . . . ಯಕೃತ್ತು, ಉದರ, ಕರುಳು, ಕಲಿಜಗಳಿವೆ (ಬಾಳ್ವಿಚಿ. ೮೧); ಇತರ ಮುಖ್ಯಾಂಗವೆಂದರೆ ಕಲಿಜಗಳು (Kidneys) (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೩೧೦). ಕಲಿಜೆ: ೧. ಆಹಾರ ಕೋಶ, ಕಲಿಜೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಒಸರುವ ಎಂಜಲು ಜಠರರಸ . . . ಎಂಬ ರಸಗಳೊಡನೆ ಬೆರಸಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೫). ಕಾಳಿಜ: ೧. ಮಾಳವನಳ್ಗಿದುಳ್ಗೆ . . . ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕೆ ನೇಪಾಳನ ಬೆನ್ನ ಸುಂಟಿಗೆಗೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭–೧೭; 1162); ಕಾಳಿಜ ಹಾಯ್ದು ನೆತ್ತರು ಸುರಿದು ಹಜಿದೊಗಲಿನಲಿ ಹೊರಳಿತು ವೈರಿಪಾಯದಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೩೯); ಕರುಳುರ್ಚಿ ಖಂಡ ಕತ್ತರಿಸೆ ಕಾಳಿಜ ಮಿಗೆ ಸುರಿಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦–೪೪); ಕರುಳುಗಳೊಕ್ಕು ಕಾಳಿಜ ಹಾಯ್ದು ನಿಡುನರ ಹಱಿದು (ಕಂನವಿ. ೧೪–೮೭). ಕಾಳಿಜಿ: ೧. ಖಂಡ ಕರುಳೆಲು ತೊವಲ್ನರ ತುಂಡಿಗೆ ಮಿದುಲಡಗು ತೊರಳೆ ನೆಣವಸೆ ನೆತ್ತರ್ಗೊಂಡ ಕಾಳಿಜಗಳಿಂ ಜವನುಂಡೊಗಡಿಸಿದಿಳೆಯ ಪೋಲ್ತುದಾ ರಣದ ಕಳಂ (ಕೆಳನೃ. ೧–೯೭).

[← ಮರಾ. ಕಾಳೀಜ್; ಹಿಂ. ಕಾಲೇಜಾ]

ಕಲಿಜೆ 'ಕಲಿಜ' ನೋ.

ಕಲಿಜೋದ (ನಾ). ವೀರನಾದ ಯೋಧ, —ಭಟ: ಕರಿಗಳ ಕೆದಱಿದನು ಕಲಿಜೋದರಂಬಿನ ಸರಿಯ ಸೈರಿಸುತ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೬೧); ಕರಿಯನೇಱಿ ಕಲಿಜೋದರೆಳ್ತಂದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೫).

[ಕಲ್ಮಿ + ಜೋದ]

ಕಲಿತ₁ (ನಾ). ೧. ಕಲಿತುದು; ಕಲಿಕೆ; ವಿದ್ಯೆ; ಪಾಂಡಿತ್ಯ: ಇನ್ನೆವರ ನಾವಱಿಯದಿದ್ದೆವು ಕನ್ನೆಗಳ್ಗನ ತನುಜನೆಂಬುದ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದ ತಂದೆಮಕ್ಕಳ ಕಲಿತ ಕರಲೇಸು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೯–೨೪). ೨. ಕಲಿಯುವಿಕೆ: ನೆಲೆಗೊಂಡುದೆಂತು ಪಾತಕಬುದ್ಧಿ ಯಾರಿಂದ ಕಲಿತಮಾದುದು (ವೆಂಕಾಲಾ. ೨–೭–೧೫). [ಕಲಿ₁ (< ಕಲ್₁) + -ತ₂]

ಕಲಿತ₂ (ಗು). ೧. ಜೋಡಿಸಿದ; ಸೇರಿಸಿದ: ಶಿರಃಕಲಿತಕರನಲಿನನಾಗಿ ಗುರುಸ್ತವನಮಂ ಮಾಡುತ (ಬಸವು. ೩೯–೭). ೨. ಒಡಗೊಂಡ; ಕೂಡಿಕೊಂಡ; ಸೇರಿದ: ಸಂಭ್ರಮ ಕಲಿತ ಮಾನಸದೊಳ್ಕೈತಪ್ಪ ಮರಿಯರುಮುಮರರು (ಬಸವು. ೧೯–೮೩); ಕೌರವನೃಪತಿ ಶಲ್ಯಗೆ ಹೇಳಿದನು. . . ಸುಧಾಕರವಹೇಳೀಕೇಳೀಕಲಿತ ವಿಸ್ತರ ವರಕಥಾಂತರವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೧); ಶರಹತಿಪರಿಗಳಿತ ಕ್ಷತಜಾತ ಕಲಿತಕಾಯರಜೀಯರ್ (ರಾಜಶೇ. ೬–೫೧). ೩. ತಿಳಿದ; ವಿದಿತವಾದ (೩). ೪. ಎಣಿಕೆ ಮಾಡಿದ. ೫. ಮಾಡಿದ. ೬. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ. [ಸಂ.]

ಕಲಿತನ (ನಾ). ಬಂಟತನ; ವೀರತನ; ಶೌರ್ಯ: ಕಲಿತನದುರ್ಕು ಜವ್ವನದ ಸೊರ್ಕು ನಿಜೇಶನ ನಚ್ಚು ಮಿಕ್ಕ ತೋಳ್ವಲದ ಪೊಡರ್ಪು ಕರ್ಣ ನಿನಗುಳ್ಳನಿತೇನೆನಗುಂಟೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೨೩); ಕಲಿತನದಿಂದಂ ಲೋಗರ್ ಪುಲಿಯಂ ಪಿಡಿದೊಡಮದೇಂ ಬಿಡೆಂಬರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೭೩); ಈಸು ನಮ್ಮಲಿ ತಾಗಿ ನಿಂದವರಾರು ಕೆಚ್ಚುಳ್ಳವರು ಕಲಿತನದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೬೫). [ಕಲ್ಮಿ + -ತನ]

ಕಲಿದುರ್ಗಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಾದಳೂರ ಶ್ರೀ ವಿಕ್ರಮಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಕಲಿದುರ್ಗಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. II, ೩೫-೭ ; ಸು. 800). [ಕಲಿದುರ್ಗ$_0$ + ಗಾಮುಂಡ]

ಕಲಿದ್ರುಮ (ನಾ). ಕಲಿಪುರುಷ ಸೇರಿದ ಮರ; ತಾರೆಮರ: "ಕಲಿದ್ರುಮಂ ಭೂತಗೃಹಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೫-೧೨). [ಕಲಿ$_3$ + ದ್ರುಮ]

ಕಲಿನ (ನಾ). ಕಡಿವಾಣ: ಉಸಿರಲೇನಶ್ವಗಳ ರುಕ್ಮಮಾಣಿಕ್ಯದೊಳು ವೊಸೆದು ಕೀಲಿಸಿ ರಂಗುವೆತ್ತ ಕಲಿನಗಳಿಂದೆ ಪಸುರು ತಾಪ್ತಿಯ ಹಲ್ಲಣಗಳಿಟ್ಟು ರಾಜಿಪವು ದಶಲಕ್ಷ ತುರಗವವಗಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೬-೧೨೩); ಮಿಕ್ಕತೇರುವ ಗರಿಗಳಿಂ ಮಣಿಗಣಸ್ಫುರತ್ ಪಲ್ಲ್ಯಯಣಮುಂ ಪೃಷ್ಟದೀಯಕ್ಕಡದ ಕಲಿನಂಗಳುಂ ವದನದಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲುಕ್ಕಿದ ಮಹಾರಜತದ ಕಲಶಗಳೊ (ಮಹಾವಿ. ೨೭-೧೩). [< ಸಂ. ಖಲೀನ]

ಕಲಿನಾಶನ (ನಾ). (ಕಲಿಯಿಂದಾದ) ಪಾಪ ನಿವಾರಣೆ, —ದೋಷ ನಿವಾರಣೆ : ಅಶ್ವಮೇಧಿಕಪರ್ವದಮಲ ಸತ್ಕಥೆ ಯೌವನಾಶ್ವಾದಿ ನೃಪರ ಚರಿತಂಗೇಳ್ದ ಮಾನವರ್ಗೈಶ್ವರ್ಯದಾರೋಗ್ಯದಾಯುಷ್ಯದಭಿವೃದ್ಧಿ ಕಲಿನಾಶನಂ ಧರೆಯೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪-೪೨). [ಕಲಿ$_2$ + ನಾಶನ]

ಕಲಿನಾಶಿನಿ (ನಾ). (ಕಲಿಯಿಂದಾದ) ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವಳು ; ಪಾಪಹರೆ : ದೇವಿ ಕಾವೇರಿಯೆ . . . ಕಲಿನಾಶಿನಿಯೆ ತಾಯೆ ಕಾಯೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೩-೧). [ಸಂ. ಕಲಿನಾಶಿನೀ]

ಕಲಿಪಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕಲಿಪಟ್ಟೊಡೆಯ ಕುಱುಂಬಗಾವುಣ್ಡಂಗಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮-೬ ; 791). [?]

ಕಲಿಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ : "ಕಂಪಿಕಂ ? -ಕಲಿಪಿಲ್ಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೫). [?]

ಕಲಿಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಯುಗದ ಅಧಿದೇವತೆ. ೨. (ಆಲಂ) ದುಷ್ಟ; ಕೇಡಿಗ. ೩. (ಕರಾ) ಸೋಮಾರಿ: ಏಳೋ ಕಲಿಪುರುಷ, ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಲಿ$_3$ + ಪುರುಷ]

ಕಲಿಮನ (ನಾ). ೧. ಹೋರಾಡುವ ಮನಸ್ಸು; ಯುದ್ಧಾವೇಶವುಳ್ಳ ಮನಸ್ಸು: ಹೆಂಬಳಿಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿದ ಮನದ ಮಸಕದ ಮತ್ಸರಂಗಳಲಿ ಕುಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾಡುಪಂಥದ ಕಂದು ಕಸರಿನ ಕಲಿಮನದ ಕಡುಹಿಂದ ಕಯ್ದುಡುಕಿದರು ಕದನಕೆ ಕಲಿಗಳಾಜಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೬). ೨. ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು. ೩. ಪಾಪದ ಮನಸ್ಸು. ೪. ಶೂರ; ಧೀರ. [ಕಲಿ$_3$ + ಮನ]

ಕಲಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುರುಡುಗೊಳಿಸು; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು: ನಾವು ಸಂಧಿಯ ನೆವದೊಳವದಿರ ಭಾವವನು ಕಲಿಮಾಡಿ ಕೋಪವ ತೀವಿ ಸಂಧಿಯ ಮುಱಿದು ಬಹೆವು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೧೩). ೨. ವೀರತ್ವವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಅಂದು ಮುಱಿದ ಬಲವ ಕೂಡಿ ಕಲಿಮಾಡಿ ಬಿಡದೆ ಸಾಂಬಳ್ಳಿಯ ಭೂಪ ತುಡುಗಣಿತನದಲಾಲಂಬಾಡಿಯ ಕೊಂಡು (ಕಂನವಿ. ೧೭-೨೨). [ಕಲಿ$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕಲಿಯ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು : ಗೌಡಿಕೆಯಂ ಕಲಿಯರ ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿ ಮಾಜಂ ಕೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೯೭ ; 1112 ?). [?]

ಕಲಿಯಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತದನುಜಂ ಕಲಿಯಂಗನಾನಿಂದುತ್ತರೋತ್ತರಂ ಗಂಗಾನ್ವಯಂ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೫೧; 1122). ೨. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು(?): ಇರ್ಕಣ್ಣುಗದಯ್ಗೊಳಂ ಕಲಿಯಙ್ಗನಿಂ ಪಡುವಣ ಮಣ್ಣು ಬಡಗಣ ಪಾಳಿವೆರಸಿ ಮೊಳೆವೆಡೆ ಏಟ್ಕಣ್ಣುಗಂ ಆದಿತ್ಯಭಟಾರಙ್ಗೆ ಎಳಟ್ಟೆಯಾ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ, ೨೫-೫ ; ಸು. 925). [?]

ಕಲಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಜೇಬುಳಗೇರಿಗೆ ಕಲಿಯಮ್ಮಗಾಮುಣ್ಡುಗೆಯ್ದೀ ಜೇದಿಯಮಾಸ್ಯಾಡಿಸಿದೊನ್ (ಎಇ. XI, ೩೪-೭ ; 751) ; ಕುನ್ದಗೆ ಸೇವೆಯ ಕಲಿಯಮ್ಮ ಜೆಳ್ಮಣಿಯ ಪಡುವಣ್ಣನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೧೨ ; 800). [? + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕಲಿಯಾರು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಾಸ್ದಾಉದ ಕಾಳೆಗದುಳ್ ಪಗೆ ಕಲಿಯಾರು ಮಗನ್ ಬೆಜ[ಯಿ]ತ್ತನ್ ಗಣ್ಡಪ್ರಕರನ್ . . . ತಾಗಿ ಪಲರನಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೮-೬; ಸು. 890). [?]

ಕಲಿಯುಗ (ನಾ). ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ನಾಲ್ಕನೆಯ ಯುಗ: "ಖಾಂಬರ ನಭಂ ಯುಗಲಾಗ್ನಿಯಬ್ಧಿಗಳ್ ಕಲಿಯುಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೨-೧೪) ; ಕಲಿಯುಗೋದ್ಧರಣಾರ್ಥಸಂಭವ ಬಲಯುತಂ (ಬಸವು. ೩೪-೨); ಕಲಿಯುಗದ ಮಹಿಮೆಯು ಕಾಣಬಂತೀಗ (ಪುರಂದ. ೧-೨೮-೧).

ಕಲಿಯುಗನೀಱ = ಕಲಿಯುಗಕ್ಕೆ ಸುಂದರನಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕಲಿಯುಗನೀಱಂ ಕುನ್ದಮನಂಕಕಾಱ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಸಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦-೧೮ ; 1031); ರಾಯ ಪ್ರತಾಪಾದಿತ್ಯಂ ಗಣ್ಡ ಬಂಗಾಱಂ ಕಲಿಯುಗನೀಱಂ ರಿಪುನೃಪತಿ ಹೃತ್ಸೆಲ್ಲಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦ (a) -೮ ; 1032). ಕಲಿಯುಗವಿಪರೀತ = ಕಲಿಯುಗಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧನಾದವನು ; ಸತ್ಪುರುಷ; ಧರ್ಮಿಷ್ಠ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸಾಧುಗೆ ಸಾಧು ಮಾಧುರ್ಯಂಗೆ ಮಾಧುರ್ಯಂ ಬಾಧಿಪ್ಪ ಕಲಿಗೆ ಕಲಿಯುಗವಿಪರೀತನ್ ಮಾಧವನೀತನ್ ಪೆಱನಲ್ಲ (ಇಆ. X, ೬೧-೬ ; 700). [ಕಲಿ$_2$ + ಯುಗ]

ಕಲಿಯೇರಿಸು 'ಕಲಿಯೇಱಿಸು' ನೋ.

ಕಲಿಯೇರು 'ಕಲಿಯೇಱು' ನೋ.

ಕಲಿಯೇಱಿಸು, ಕಲಿಯೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹುರಿದುಂಬಿಸು; ಹುರಿಗೊಳಿಸು: ಬಲವ ಕಲಿಯೇಱಿಸಿ ಛಡಾಳದೊಳುಲಿವ ಪಟಹ ಮೃದಂಗ ಕಹಳಾವಳಿಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೩೦) ; ಬಲಿದ ಬೊಬ್ಬೆಯ ಕಳಕಳಿಕೆ ಕಲಿಯೇಱಿಸಿತು ಕಡುಗಲಿಯನಾಹವದ (ತೊರರಾ. ೫-೬-೯). **ಕಲಿಯೇರಿಸು** : ಹೇರಳ ಮಂದಿಮಕ್ಕಳಂ ನೆರಹಿ ಮಾರ್ಮಲೆತು ಕೋಂಟೆಯಂ ಕಲಿಯೇರಿಸಿ ನಾಲ್ಕಾರು ತಿಂಗಳಪ್ಪನ್ನೆವರಂ ಕಾದಿಸಲ್ (ಕೆಳನೃ. ೫-೪೪). [ಕಲಿಯೇಱು + -ಇಸು$_3$]

ಕಲಿಯೇಱು, ಕಲಿಯೇರು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮಗೊಳ್ಳು; ಹುರಿಗೊಳ್ಳು; ಶೂರನಾಗು : ರಿಪು ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ಕಲಿಯೇಱಿದರೆ ಕೈಕೊಳ್ಳನೀಶ್ವರನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೪೪) ; ರಣಕೆ ಕಲಿಯೇ[ಪಾಠಾಂ. ಕವಿದೇ]ಱುವರ್ ತೋಱುವರ್ ಸಾಸಮಂ (ಚಬಪು. ೧೬-೩೪) ; ಇಳಿದಿರ್ದ ಬಳಿಯಿಂದ ಪಾಳೆಯದೆಗೆದೊಡೆ ಕಲಿಯೇಱಿದ ನಮ್ಮ ಭಟರು ಸಲೆ ಭೀತಿಗೆ ಮನ ವಿಡುವರು (ಕಂನವಿ. ೧೯-೫೨). **ಕಲಿಯೇರು** : ಭೂರಿಬಲ ಕಲಿಭೀಷ್ಮನಾಜ್ಞೆಯಿಂ ರಣಕೆ ಕಲಿಯೇರಿ ಬರೆ (ತುರಂಗ. ೪೬-೨೦). [ಕಲಿ$_3$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಜ್$_1$)]

ಕಲಿಲ (ಗು). ೧. ಬೆರೆತಿರುವ ; ಕೂಡಿದ; ಮಿಶ್ರಿತವಾದ. ೨. ಒಳಹೋಗಲಾಗದ; ತೂರಲಾಗದ. ೩. ಕಿಕ್ಕಿರಿದ ; ತುಂಬಿದ. (ನಾ). ೪. ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತು ; ಗಟ್ಟಿಯಾದುದು: ಕಲಿಲಘನ ಫೇನ ಬುದ್ಬುದಾದಿ ಪರಿಣತಿಯಿಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೧ ವ) ; ಕಲಿಲವೆಂದರೆ ಅಗೃಹಿತ ಕಾಠಿಣ್ಯಮೆಂದು ಚಂದ್ರಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಮೊಸರಿನಂತೆ ಹೆಪ್ಪುಗೊಂಬುದೆಂದರ್ಥ (ಬಾಹಟೀ. ೨-೧-೩೭ ವ).

೨. ಪಾಪ; ದೋಷ; ಕೊಳೆ: ಭವ್ಯಜೀವಿಗಳಾ ಕಲಿಲವ ತೊಳೆವ ಸಚ್ಚರಿತದೊಂದೊಲುಮೆಯ ತಿಳಿವಂತೆ (ವರ್ಧಚ. ೧-೪೧); ತಾನು ಮಾಡಿದ ಕಲಿಲದಿಂದಂ ಬೆಳೆದು ನೆಲಸಿದ ಬಿಳಿಯ ತೊನ್ನಿನ ರಸಿಗೆಯಿಂದಂ ನೆಱೆ ನಸಿದು ಮತ್ತೆ ಸತ್ತು (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೩-೧೦೮); ದೀಕ್ಷೆಯನಾಂತು ಕಲಿಲವ ಕೆಡಿಸುವೆ ನಿಜದಿ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೧೧-೧೪೨). [ಸಂ.]

ಕಲಿಲವಿಜಯ (ನಾ). ಪಾಪವನ್ನು ಗೆದ್ದವನು; ಜಿನ; ಅರ್ಹಂತ: ಭಕತಿಯಿಂದ ಕಲಿಲವಿಜಯ ಮಾತ್ರವಿನಾಚಲನ ಸೇವೆಯ ಮಾಡುತಲಿರಿಯೆಂದು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೩-೧೦೮). [ಕಲಿಲ + ವಿಜಯ]

ಕಲಿಲಾರಿ (ನಾ). ಪಾಪದ ವೈರಿ; ಪಾಪವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು; ಜಿನ: ಕುಲಹೀನನೆಂದೆಂಬಿರೆ ಆ ಕುವರನು ಕಲಿಲಾರಿ ಶಾಂತಿಜಿನಪನ ವಿಲಸದ್ವಂಶದ ಜಿನಚಂದ್ರಕುವರನು (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧೯-೧೪೦). [ಕಲಿಲ+ ಅರಿ]

ಕಲಿವಿಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಜಿಡುರಾಳ್ಗಿಟ್ಟಿತ್ತೞ ನಾಱ್ಗಾವುಣ್ಡಂ × × × ಕಲಿವಿಟ್ಟನೊಳೆ ವಿರೋಧಮಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೮-೬ ; 912). [ಕಲಿ$_3$ + ವಿಟ್ಟ]

ಕಲಿವಿಟ್ಟಗೇತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸುಜನಜನ ಚಿತ್ತನಿಳಯಂ ಸುಜನಂ ಕಲಿವಿಟ್ಟಗೇತನುರ್ಬ್ಬೀತಳದೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೪೦ ; 1082). [ಕಲಿವಿಟ್ಟ + ಕೇತ]

ಕಲಿವಿಟ್ಟಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಲಿವಿಟ್ಟಯ್ಯನ ಲಿಖಿತ ಬಿಟೋಜನ ಸಿಲಾಕಮ್ಮ್ರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೭೮-೧೪ ; 964). [ಕಲಿವಿಟ್ಟ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಲಿವಿಟ್ಟರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಲಿವಿಟ್ಟರಸರ್ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿರ್ಛಾಸಿರಮನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೭ ; 918). [ಕಲಿವಿಟ್ಟ + ಅರಸ$_1$]

ಕಲಿವು (ನಾ). ಕಲಿಯುವಿಕೆ; ಶಿಕ್ಷಣ; ವ್ಯಾಸಂಗ: ಈ ಕಲಿವು, ಈ ಅರಿವು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿದ್ದಾದರೆ (ಸಾಹಿಸಂ. ೧೬೧); ದೈಹಿಕ ಮಾನಸಿಕ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಪರಿವರ್ತನೆಯೇ ಕಲಿವು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೧೧). [ಕಲಿ$_1$ (< ಕಲ್$_1$) + -ವು]

ಕಲಿಶೆ (ನಾ). ಕೊಡ; ಕಲಶ: ವಿಲಸತ್ಪ್ರಸಾದ ಹೊಸಸುಣ್ಣದಾ ಭಾಂಡೆಯೊಳು ಕಳೆದು ಬೀಳಲು ಸುಣ್ಣವೆಲ್ಲವಂ ಸೇವಿಸಿದ ಕಲಿಶೆಯೊಳಗಾ ಸುಪ್ರಸಾದಿದೇವಂ (ಗುರುಚಾ. ೧೬-೧೬). [< ಸಂ. ಕಲಶ]

ಕಲಿಸಿಂಗ (ನಾ). ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಸಿಂಹ: ತೊಲಗದೆ ಗೆಡೆಗೊಂಡಿರ್ದುವು ಸಲೆ ಮುಳಿಸಂ ಬಿಟ್ಟು ಸೋಗೆಯುಂ ಪಾವುಗಳುಂ ಪುಲಿಯುಂ ಮಱಿವುಲ್ಲೆಗಳುಂ ಕಲಿಸಿಂಗಮುಮಾನೆಯುಂ ಕರಂ ನಲವಿಂದಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೫). [ಕಲಿ$_2$ + ಸಿಂಗ]

ಕಲಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳಿಕೊಡು; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಸು; ಶಿಕ್ಷಣಕೊಡು: ಎನಿತೆನಿತಂ ಕಲಿಸಿದೊಡಂತನಿತನಿತುಂ ನೈಜಭಾವಮಕ್ಕುಂ (ಗದಾಯು. ೩-೫೮); ಕಲಿಸದೆ ಮುಂ ಪೆಱಪೆಱತಂ ಕಲಿಪುದು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ದೇವತಾರಾಧನೆಯಂ ಕಲಿಸುವುದು ಜೀವದಯೆಯಂ (ಸಮಪ. ೫-೧೧೮); ಕಲಿಸಿದಾತಂ ವರ್ಣಮಾತ್ರಂ ಗುರು (ಸೋಮೇಶ. ೮); ಜೀಯ ನೀನವಿವೇಕಿತನದಲಿ ಮಗನ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಸಾಕಿ ಕಲಿಸಿದೆ ಕುಟಿಲತನವನು ಕುಹಕವಿದ್ಯೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧-೫); ಕೆಲಸಿತನದ ವಿದ್ಯವ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಗೆ ಕಲಿಸಿದಾಚಾರ್ಯ ತಾನೆನಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೨-೧೧). [ಕಲ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಲಿಸು$_2$ 'ಕಲಸು$_1$' ನೋ.

ಕಲಿಹುಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಪಾದರಿ, ಕಾಲಾದ್ರಿ, ಪುರಳಿಮರ, ಕಲಿಹುಟ್ಟು, ಕಲ್ಲುಉದಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬೨-೧೪೬೬). [?]

ಕಲು$_1$ 'ಕಲ್$_3$' ನೋ.

-ಕಲು$_2$ '-ಕಲ್$_4$' ನೋ.

ಕಲುಂಬು$_1$, ಕಲಂಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕದಡು; ಕಲಕು; ಕೊಳೆಮಾಡು: "ಕಲುಂಬು-ಕಲುಷೀಕರಣೇ (ಕದಡು)" (ಶಮುಧಾ); ಕಗ್ಗಲ್ಲೆರ್ದೆಯು, ಉದ್ದಂಡತೆಯು ಓರೊರ್ಮೆ ನನಗೇ ಅಳರಸ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಕಲುಂಬಿತು (ಜಿಟ್ಟಅ. ೨೧೨-೨೪). 'ಕಿಲುಂಬು' ಪರಾ. **ಕಲಂಬು$_1$**: ಕಲಕು, ಕದಡು, ಕಲಡು, ಕಲಂಬು, ಕಲಸು (ಕಂನುಹು. ೮೧). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಿಮ್ಬು]

ಕಲುಂಬು$_2$ (ನಾ). ಕದಡು; ಕೊಳೆ; ಕಲಂಕ; ಕಿಲುಬು: ಈಯೆರಡುಂ ದುರ್ಣಯವೆನ್ನ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಲುಂಬಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೧೫); ಕನ್ನಡಿಯಂ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂ ಬೆಳಗೆ ಪತ್ತುವಿಡದೆ ಕಲುಂಬಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೨೦). 'ಕಿಲುಂಬು' ಪರಾ. [< ಕಲುಂಬು$_1$]

ಕಲುಂಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಲಂಕ ಹೊಂದು; ಕಿಲುಬೇರು: ವಿಧುವಿಖ್ಯಾತಿ ಕಲುಂಬುಗೊಳ್ಗುಮಪವಾದಾತೋದ್ಯನಾದಂ ದಿಶಾವಧಿಯಂ ದಾಂಟುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೫೯); ಮತ್ಕುಲಕೀರ್ತಿ ಕಲುಂಬುಗೊಳ್ಗದೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೩). [ಕಲುಂಬು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಲುಂಬೇಱು (ಕ್ರಿ). = ಕಲುಂಬುಗೊಳ್: ಜಡಧಾರೆ ಸೋಂಕೆ ಸಿರಿಗನ್ನಡಿಗೆ ಕಲುಂಬೇಱುವಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೫೬). [ಕಲುಂಬು$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಲುಕ 'ಕಲಕ$_1$' ನೋ.

ಕಲುಕಟ್ಟು 'ಕಲ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಲುಕತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸಣ್ಣೆಲೆ, ಕರಿಮುರ, ಕಲುಕತ್ತಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೧-೬೦೦). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಕತ್ತಿ ?]

ಕಲುಕರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಪಾಷಾಣಭೇದಿ: ಬಿಸಿಯನಾರಿಸಿ ಹಾಲ ಕಲುಕರಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲಕರಗ]ದಾ ಜೀರ ರಸಮಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬಿಸಿಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಕರಕ]

ಕಲುಕಱಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತು ಕಲುಕಱಿನಾಡಾಳ್ವರು ಜೊಕಜಿನಾಲಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತಿಕ್ಕೆಱಿಯ ನಟ್ಟ ಕಲ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೯೨-೧ ; ಸು. 1000 ?) [ಕಲುಕಱಿ$_0$ + ನಾಡು]

ಕಲುಕು (ನಾ). ಕೆರೆಯ ತೂಬಿನ ದುರಸ್ತಿಗಾಗಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ನಾಲ್ಲಾವು ನಲ್ಲೆತ್ತು ಗ೯ ಪ೨ ಖಾಣನಿಬನ್ಧ ಪ೧ ಹಾ ೩ ಕಲುಕು ಹಾ ೨ ತೊದುರು ಗ ೪ ಆನೆಯ ಸೆಗ ೬ ಪ ೧ ಹಾ ೨ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೪-೬೪ ; ಸು. 1230). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಲಿಙ್ಗು = ಕೆರೆಯ ತೂಬು; ತೆಲು. ಕಲುಗ = ಹಳ್ಳ]

ಕಲುಕುಟಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಹಲುಬುವ ಗೌಜು ಕರ್ಪಟ ಕಪ್ಪುರಸೆಟ್ಟಿ ಚೆಲುವ ಬೆಳವ ಕುಕ್ಕುಟಗ ಕಲುಕುಟಿಕಾದಿ ತೋಟದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೊರಲುಲುಹಾದುದಾ ತಪೋವನದಿ (ಮೋಹತ. ೭-೧೬). 'ಮರಕುಟಿಕ' ಪರಾ. [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಕುಟಿಕ]

ಕಲುಕುಟಿಕ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲುಕುಟಿಗ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲುಕುಟ್ಟಿಗ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲುಗವಣೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲನ್ನು ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ಕವಣೆ: ಮಯ ರಚಿಸಿದನು ಕೋಟಾವಲಯ ಮುಗಿಲಟ್ಟಲೆಯ ಕೊತ್ತಲಗಳ ಮಹಾಡೆಂಕಣೆಯ ಕೆದರುವ ಮಕರ ಡಿಬ್ಬಿಗಳ ಕಲುಗವಣೆ ಕವಗೋಲು ಬಳಸುನೇಣ್ ಬಡಿಗೊಡತಿಯುರುಳ್ಗಳ (ಅನಂರಾ. ೫-೫-೧೨). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + (< ಕವಣ್$_1$) ಕವಣೆ]

ಕಲುಗುಂಡು 'ಕಲ್ಗುಂಡು' ನೋ.

ಕಲುಗೆಲಸ 'ಕಲ್ಲುಕೆಲಸ' ನೋ.

ಕಲುದರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: "ವಾರ್ಷಿಕಂ, ತ್ರಾಯಮಾಣಾ, ತ್ರಾಯಂತ್ರೀ, ಬಲಭದ್ರಿಕಾ ಈ ೪ ತ್ರಾಯಮಾಣೆ ಎಂಬ ಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಕಲುದರಸಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); "ಬಲಭದ್ರಾ – ಕಲುದರಸಿ" (ಔಷಧಿ. ೧೦೫).
[ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ದರಸಿ]

ಕಲುದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ತಲೆ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ತಲೆ; ಗಡುಸು ತಲೆ: ಕರ್ಕಶಾಂಗದ ಕಲುದಲೆಯ ಹೇರೊಡಲ ಮಿಡುಕಿನ ಕಾಳ ರಕ್ಕಸರು (ಕುವ್ಯಾಸ ೫–೪೯). ೨. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನವುಳ್ಳದ್ದು; ಸರ್ಪ. 'ಕಲುದಲೆಗೋಲು' ಪರಾ. [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ತಲೆ$_1$]

ಕಲುದಲೆಗೋಲು (ನಾ). ಸರ್ಪಾಸ್ತ್ರ: ನಿಲುವೊದಚ್ಚರಿ ನಮ್ಮೊಡನೆಂದು ಕುಂಭಾಂಡ ಕಲುದಲೆಗೋಲೊಳಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೪೦–೫೬).
[ಕಲುದಲೆ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕಲುನೆಲ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ನೆಲ; ಬಿರುಸಾದ ನೆಲ: ಇತ್ತಲೇತಕೆ ಬಿಜಯಮಾಡಿದಿರೊತ್ತದೇ ಕಲುನೆಲನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೯).
[ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ನೆಲ]

ಕಲುಪರಟಿ 'ಕಲ್ಪರಟಿ' ನೋ.

ಕಲುಪಿ 'ಕಲ್ಪಿ' ನೋ.

ಕಲುಬಿ 'ಕಲಂಬಿ$_1$' ನೋ.

ಕಲುಬೆಜ್ಜ (ನಾ). ಕಲ್ಲೋಜ; ಕಲ್ಕುಟಿಗ: ಮಜ್ಜನವಾಳರ ಮಣಿಹ ಗಾಜರ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಚಿ, ಚೆ]ಲುಬೆಜ್ಜರ ಬೆಸವಾಳುಗಳ ಅಜ್ಜರ ಕೇರಿಕೇರಿಗಳಿಂದಾ ಪುರಿ ಪಜ್ಜಳಿಸುತ ಮೆಚಿದಿಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೧೧೫).
[ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಬೆಜ್ಜ$_1$]

ಕಲುಮುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದಿನ್ನೆಯ ಪ್ರದೇಶ, —ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶ: ದಾನಮೂಲಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಕುಳದೊಳಗೆ ಕಲುಮುಕ್ಕಿಯಲು ಕಾಲೆಭೂಮಿ ಖಿಲ ಯೆಂಟು ಖಂಡುಗಕ್ಕೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮–೫ ; 1592 ?). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಮುಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಲುಮದ 'ಕಲ್ಮದ' ನೋ.

ಕಲುಮನ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಇರುವ ಮನಸ್ಸು: ಕಲುಮನವಲಾ ನಿನಗಕಟ ನಿರ್ಮಳದ ಧರ್ಮಸ್ಥಿತಿ ರಹಸ್ಯವ ತಿಳುಪಿದವರಾರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೧೨). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಮನ]

ಕಲುಮಸ, ಕಲುಮಿಷ (ನಾ). ಕೊಳೆ; ದೋಷ; ಪಾಪ: "ಪಾಪದೊಳ್ ಕಲುಮಸಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೭); ಗಜಸ್ನಾನದಂತೆವೊಲೆಯ್ದೆ ನಿಷ್ಫಲಂ ಜಗ(ಲ ?)ದೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿದೊರ್ಡಂ ಕಲುಮಸಂ ಕಿಡುಗು[ಮೇ] (ಆರಾಜ. ೧೧–೨). **ಕಲುಮಿಷ**: ಕಲುಮಿಷವಿಲ್ಲದಿರೆ ಜಲಜನಾಭನ ಕೃಪಾಜಲಧಿಯಾಗಿ (ವಿಸಾಸು. ೨೮–೨).
[< ಸಂ. ಕಲ್ಮಷ]

ಕಲುಮಳೆ 'ಕಲ್ಮಳೆ' ನೋ.

ಕಲುಮಾನಸ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ನಿರ್ದಯನಾದವನು: ಅಲ್ಲಿರಗೊಡದಾ ಕಲುಮಾನಸನು ಜರಿಯಲ್ಲಿ ನೂಕುವ ಮಾಳ್ಕೆಯಲಿ . . . ಭೂತಳದಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಡೆನೂಕುವನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೯–೯೬).
[ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಮಾನಸ]

ಕಲುಮಾರಿ (ನಾ). (?) : ಕುಲಜ ರತಿ ಸುಚಿ ಶುದ್ಧ ಕೋಮಲತನವು ಕಲುಮಾರಿಯರ ತೆರದಲಿ ನಿಲವು ಸೋಕಿಸುತಿಹವು ಮುಂದಣ ಕುರುಹು ಕೇಳು (ಕಕ್ಕೋಕ. ೯–೯೮). [?]

ಕಲುಮಾವು 'ಕಲ್ಲುಮಾವು' ನೋ.

ಕಲುಮಿಷ 'ಕಲುಮಸ' ನೋ.

ಕಲುಮ್ಮೆ 'ಕಲ್ಮೆಯ್' ನೋ.

ಕಲುಮೊರಡಿ 'ಕಲ್ಮೊರಡಿ' ನೋ.

ಕಲುವಳೆ 'ಕಲ್ಮಳೆ' ನೋ.

ಕಲುವಾದರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾದರಿ: ಬೇಲ ಸೆಳ್ಳು ಸೀಗುರಿಯೊಡವರ ಬನ್ನಿ ಕಲುವಾದರಿ ಪಾದರಿಯಾದಿಯಾದ ಪೆರ್ಮರಗಳ ಕಾಡೊಳ್ಳೈತರುತಮಿರ್ದರ್ ವೈದ್ಯ ತನೂಜರಿರ್ವರ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೭೪).
[ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಪಾದರಿ$_2$]

ಕಲುವಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಯೋಜನಃ – ಕಲುವಾಲೆ" (ಔಷಧಿ. ೧೩೨). [?]

ಕಲುವಾಳೆ 'ಕಲ್ಪಾಟಿ' ನೋ.

ಕಲುವಾಟಿ 'ಕಲ್ಪಾಟಿ' ನೋ.

ಕಲುವೆ 'ಕಲವೆ' ನೋ.

ಕಲುವೆಸ 'ಕಲ್ವೆಸ' ನೋ.

ಕಲುಷ (ಗು). ೧. ಕದಡಿದ; ಬಗ್ಗಡವಾದ. ೨. ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡ; ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದ. (ನಾ). ೩. ರೋಷ; ಆವೇಶ; ಅಸಮಾಧಾನ: ಮುಳಿಸುಂ ಸೋವುಂ ಕಲುಷಮುಮುಳುಂಬಮನೆ ತನಗರಾತಿಕಾಳಾನಳನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೮); ನಿನ್ನನುಜಾತೆಗೆ ವೈಧವ್ಯದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕುಡುವುದು ಚದುರಲ್ಲೆಂದು ಕಲುಷಮಂ ಕಳೆದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೬೮ ವ). ೪. ಪಾಪ; ಕಳಂಕ; ದೋಷ: ನೆನೆಯದೆ ಕಲುಷವಶಂ ನಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯೆಗಳಂ ಕಡಂಗಿ ಕಾದುವ ಪದದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೨೧೯); ಕಲುಷವದ[ಪಾಠಾಂ. ಷಿತವ]ನಪಹರಿಸಲಾಖಂಡಲನ ಬಳಿಗಜ ಬಂದು ಗಂಗಾಜಲದಲಭಿಷೇಕವನು ಮಾಡಿದನಾ ಸುರೇಂದ್ರಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೦–೩). [ಸಂ.]

ಕಲುಷತೆ (ನಾ). ಬಗ್ಗಡ; ಕೊಳೆ; ಕದಡು: ಕಲುಷತೆಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ ತಿಳಿಪಲ್ಕಣಮಾಜದೆ ಮೇಘವಲ್ಲಭಂ ತಳರ್ದೊಡೆ. . . ನದೀಲಲನೆಯರೆಂದು ಕಂಠಗತಜೀವನವೃತ್ತಿಯನಾಳ್ದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮೯).
[ಸಂ. ಕಲುಷತಾ]

ಕಲುಷಿ (ನಾ). ಪಾಪಿಷ್ಠ; ದೋಷಿ: ಶಠನುಂ ಖಳನುಂ ಕೃತಘ್ನನುಂ ಕಲುಷಿಯುಮಾಟ್ಗುಮುಗ್ರನರಕಾಬ್ಧಿಗಭೀರಮನೆಯ್ದುವನ್ನೆಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೪೪). [<ಸಂ. ಕಲುಷಿನ್]

ಕಲುಷಿತ (ಗು). ೧. ಕೊಳೆಯಾದ; ಕದಡುಗೊಂಡ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ; ದೂಷಿತವಾದ: ಎಲವೋ ಕಪಟದ್ಯೂತಕೇಳೀಕಲುಷಿತಾಂತಃಕರಣ ನಿನ್ನೀ ಬಲಕೆ ಪತಿ ನೀನೋ ಕೃಪಾಚಾರಿಯನೊ ಗುರುಸುತನೊ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೨); ದುಃಖ ವ್ಯಥೆಗಳಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾದ ಚಿತ್ತ ಮಳೆ ತೊಳೆದ ಮುಗಿಲಿನಂತೆ, ಶುಭ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಫುಲ್ಲವಾಯಿತು (ಚಿತಂಬಾ. ೩೦). ೨. ರೋಷಗೊಂಡ; ಕೆರಳಿದ: ಪರಸ್ಪರ ಕಲಹ ಕಲುಷಿತ ಗೃಹಕೋಕಿಳಂಗಳೊಂದೊಂದಂ ತಿನೆ (ಆದಿಪು. ೨–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕಲುಹಾರ 'ಕಲ್ಹಾರ' ನೋ.

ಕಲುಹೃದಯ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಕಠಿನವಾದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು; ನಿಷ್ಕರುಣಿ: ಖಳಗುಣಮನದೆಂದುಂ ಬಿಡದಿಪ ಕಲುಹೃದಯರ್ಗಾನ ವಿರತವಂಜುವೆನು (ಜಯಕಾ. ೧-೧೮); ಚಲವುಳ್ಳೊಡೆ ಬರಹೇಳೆಂದು ಮನ್ಮಥ ಕಲುಹೃದಯನ ಕರೆಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೨–೪೨); ಹೆತ್ತವರಾವ ಕಲುಹೃದಯರೋ ಮಹಾದೇವ (ನಿಭಾಗ. ೪–೭–೧೪).
[ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಹೃದಯ]

ಕಲುಹೆ (ನಾ). ಕಲಿಯುವಿಕೆ; ವಿದ್ಯೆ: ಜನಪನೀತಿಯೊ ಮೇಣು ಬೋಳೆಯತನವೊ ಬಿಲುಜಾಣಿಕೆಯೊ ಬಿಂಕವೊ ನಿನಗೆ ಕದನದ ಕಲುಹೆಯೋ ನಾವಜಿಯೆವಿದನೀಗ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೩೩); ಮನ ಮುಂಚುವುದು ಮಿಗೆ ವಂಚಿಸುವುದೆಂಬುಗಳ ಗತಿ ಕೈಮನದ ಕಲುಹೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩–೧೦). [< ಕಲ್ಪಿ]

ಕಲೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸೇರು; ಬೆರೆತುಕೊಳ್ಳು; ಕೂಡು: ಇಂತು ನೀ ಭಾವಿಸಲು ನಿನ್ನ ಮಹಂತರಿಗೆ ಕಲೆಯುವುದೋ ಶುಕ್ರಾಂತನಾಗದಿರೆಂದು ಸಂತೈಸಿದನು ಧರ್ಮಜನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿ೪. ೬–೩೪ ಅಡಿಟಿ); ತಲ್ಲಿಂಗಾಭಿಷೇಕ ವಾರಿಯು ಪರಿದು . . . ಗೋಮುತಿಯ ನದಿಯ ಕಲೆಯಲು (ನವಮೋ. ೨೧–೨೫, ೨೬); ಆ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಾನಾಪಂಗಡದ ಜನ ಕಲೆತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಕಲ]

ಕಲೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಳೆಯ ಗಾಯದ ಅಥವಾ ಹುಣ್ಣಿನ ಗುರುತು: ಪವನಜನ ಕಿಬ್ಬದಿಯಲೆಜಗಿದ ಶಿವನು ಪೂರಾಯದಲು ಪವನಜನ ವಯವಕ್ಕಡಜ ಕಲೆಯಾಯ್ತಾ ಭೀಮಸೇನನಿಗೆ (ಸಂಭಪ. ೧೬–೩೪). ೨. ಕರೆ, ಕೊಳೆ ಬಿದ್ದು ಉಂಟಾದ ಗುರುತು; ಕಪ್ಪು; ಕಳಂಕ: ಕುಲದ ಕಲೆಯಂ ತೊಡೆದು ಪಾಲಿಪುದು (ವಿಣಾರ. ೧೨೦); ಧುರದೊಳೆಚ್ಚಾಡಿ ಬಿಲ್ಲವರು ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂಡರು ಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಲೆಗಳ ಕಾಲನ ಕರಣಕರುಗಳ ಕಯ್ಯಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೫೭); ವೈಗೆ ಸುಟ್ಟ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಗುರುತಾಗಿ ಕಲೆ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ (ಹೊಸಕ್ಸ್. ೨೭). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಲ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಲೆ]

ಕಲೆ$_3$, **ಕಳೆ** (ನಾ). ೧. ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವಿನ ಚಿಕ್ಕಭಾಗ, —ಅಂಶ, —ತುಂಡು; ಶಕಲ. ೨. ಚಂದ್ರಬಿಂಬದ ಹದಿನಾರನೆಯ ಒಂದು ಅಂಶ: "ಸುಧಾಕರನ ಶರೀರದಂಶ ತ್ಯಜಶೀಲ ವಿಕರ್ಮಗಳುಂ ಕಲಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೧). ೩. ಕಾಲದ ಒಂದು ಗಣನೆ; ಒಂದು ಕ್ಷಣದ ಮೂವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ: "ಅಷ್ಟಾದಶ ಸ್ಥಿತಿಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ನಿಮೇಷಮದು ಕಾಷ್ಠೆಯಕ್ಕಾ ಕಾಷ್ಠೆ ಮೂವತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆವರಲಷ್ಟು ಕಲೆಯಕ್ಕುಮಾ ಕಲೆಗಳವು ಮೂವತ್ತು ಮಾಗಲ್ ಕ್ಷಣಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೯–೫); ಪಲಬಗೆಯೊಳು ಪತಿಪದವನ ಗಲಿದೊಂದು ಕಲೆಯ ಕಲ್ಪದವೋಲೆಣಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೮–೪೦). ೪. ಲಲಿತ ವಿದ್ಯೆ; ಕುಶಲವಿದ್ಯೆ: ಪುರನಗರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ರಚನೆ . . . ನೃತ್ಯ, ವೈದ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳಿಗೂ ಆಗಮ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಆಶ್ರಯವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೭೦). 'ಚೌಪಷ್ಟಿಕಲೆ' ಪರಾ. ೫. ವಿಭಜಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಿಮಾಣದ ವಸ್ತು; ಪರಮಾಣು. ೬. ಗರ್ಭ; ಭ್ರೂಣ. ೭. ಜಾಣ್ಮೆ; ಕೌಶಲ್ಯ; ಚಾತುರ್ಯ. ೮. ಕಾಂತಿ; ತೇಜಸ್ಸು; ಶೋಭೆ; ಹೊಳಪು. ೯. ದೋಣಿ; ನಾವೆ. ೧೦. ಹೆಂಗಸರ ರಜಸ್ಸು. ೧೧. [ಛಂದ] ಒಂದು ಮಾತ್ರಾಕಾಲ. **ಕಳೆ**: ೨. ನವಶಶಿಕಳೆಗಳನಮೃತದ್ರವಂ ಗಳೊಳ್ ತೀವಿ ತೀವಿ ನಿಜಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೭೨); ಇಂದುವ ಪದಿನಾಱುಂ ಕಳೆಯಿಂದಂ ಕಡ್ಗೋಸುವಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೮). ೩. ಒದವಿದ ಮೂವತ್ತು ಕಾಷ್ಠೆ ಕಳೆಯೆನಿಸಿರ್ಕುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. I, ೬–೨೫). ೪. ಅಱುವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಕಳೆಗಳೊಳಱಿಯದುದಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೪೨); ಚೌಷಷ್ಟಿಕಳೆಗಳೊಱುದಿಟದಿಂ ತಾಂ ಬಲ್ಲಂ (ಎಇ. XX, ೧೨–೫; 1187). ೫. ವಾಗ್ದೇವಿ ಕೂರ್ತು ಪಯೋಜಾಸನನಂತೆ ಮಾಚಿಕ್ಕ ಕಳೆಯೊಳ್ ವಿದ್ವಜ್ಜನಾನೀಕಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೧೨–೧೨). ೮. "ಕಳೆ ಪೊಳಪು . . . ಕಾಂತಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೦); ನಳಿನಲೋಚನ ನಿನ್ನ ಮೂರ್ತಿಯ ಕಳೆ ಬೆಳಗುತಿದೆ ಲಹರಿಯಲಿ (ಹರಿಸಾ. ೧೯).

೧೨. ವೀರ್ಯ; ರೇತಸ್ಸು: ಸರಸಿರುಹಸಂಭವಂ ಸೋಲ್ತು ಕರಂ ಪರವಶನಾಗಲ್ಕಳೆ ಸೋರ್ದಿರಲದು ಕಳಶದೊಳಗಲ್ಲಿ ಕಳಶಜನೊಗೆವಂ (ಧರ್ಮಾಪು. ೩–೬೪). [ಸಂ. ಕಲಾ]

ಕಲೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹುಣ್ಣು ಅಥವಾ ಗಾಯ ಮಾದು ಕಪ್ಪುಗಟ್ಟು; ಹಕ್ಕಳೆಗಟ್ಟು (ಉಕ): ವ್ರಣಸಂರೋಹಿಣಿಯೆಂಬ ಘುಟಿಕೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂ ಪುಣ್ಣೆಲ್ಲಂ ಕಲೆಗಟ್ಟಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಣ್ಣಂ ತೆಱೆದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮–೧೩ವ). [ಕಲೆ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಲೆಗಾರ (ನಾ). ಕಲಾವಿದ; ಕಲಾಕಾರ: ತಲೆ ನರೆತಿರಲೇನು ಸಲೆ ಕಲಿತಿರಲೇನು ಕಲೆಗಾರನಾಗಿರಲೇನು (ಇಂಚಾಪ. ೯೮–೬೯). [ಕಲೆ$_3$ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕಲೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕಲೆಯ ಚಾತುರ್ಯ; ಕಲಾವಂತಿಕೆ: ಆದರೂ ಭಾವಪ್ರಕಾಶನದಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ಕಲೆಗಾರಿಕೆ (ಬಾಣಅ. ೧೨೫); ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಲೆಗಾರಿಕೆಯಿದ್ದೂ ಕತೆ ಸಫಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರುವದಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಸ್. ೨೯೧). [ಕಲೆಗಾರ + –ಇಕೆ]

ಕಲೆಗುಂದು, **ಕಳೆಗುಂದು** (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿ ಕಡಮೆಯಾಗು; ನಿಸ್ತೇಜವಾಗು; ಕಂದು: ಪೂಗೋಲ್ಗಳೆಲ್ಲಿ ತಳಿರ ಖಂಡೆಯ ಮಾನಧ್ವಜವೆಲ್ಲಿ ತೋಱಿಂದು ಕಲೆಗುಂದಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಳಿನಾಕ್ಷಿ] ಹಲುಬಿದಳಳುತ (ಮೋಹತ. ೮–೭). **ಕಳೆಗುಂದು**: ಮುಖಶಶಿಮಂಡಲಂ ಕಂದಿ ಕಳೆಗುಂದಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೨೭); ಉಡುರಾಜಂ ಕಳೆಗುಂದಿ ಪೆರ್ಚದಿಹನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫); ಪಾಂಡವರ ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಕಂಡು . . . ಅವನು ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾಗಿ ಕಳೆಗುಂದಿದನು (ವಚಭಾ. ೮೭). [ಕಲೆ$_3$ + ಕುಂದು$_1$]

ಕಲೆಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು, —ಕೂಡು: ಮೂರರೊಳಗಿದೆ ಒಂದು, ಕೇಂದ್ರದೊಳು ಬಾಹೊಂದು ಸಂದು ಬಿಡದಂತೆ ಕಲೆಗೂಡಿ ಕೊಂಡು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೭–೨). [ಕಲೆ$_1$ + ಕೂಡು$_1$]

ಕಲೆತ (ನಾ). ಶೇಖರಿಸುವಿಕೆ; ಸಂಗ್ರಹಣೆ: ಅಂಕಿ – ಅಂಶಗಳ ಜಮಾವಣೆ . . . ನೂದರಿ ಕಲೆತಗಳ ಮೂಲಕ ಸಾಮಗ್ರಿ ಸಂಗ್ರಹ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಸಂಶೋಧ. ೧೮೬). [ಕಲೆ$_1$ + –ತ]

ಕಲೆದೋಱು, **ಕಳೆದೋಱು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುರುತನ್ನು ಕಾಣಿಸು; ಕುರುಹುತೋರು: ಉಭಯದ ಸೆಜಗು ಕಲೆದೋಱದೆ ನಿಂದುದು ಐಕ್ಯಾನುಭಾವ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೦–೫೦೫). **ಕಳೆದೋಱು**: ೨. ಹೊಳಪುಂಟಾಗು; ಕಾಂತಿಬರು: ಅಗ್ನಿಗೆ ಕಳೆದೋಱದಂದು ತರುಗಿರಿತೃಣ ಕಾಷ್ಠಂಗಳಿಲ್ಲದಂದು (ಅವಚಂ. ೨–೭). [ಕಲೆ$_2$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕಲೆಬೆರಕೆ 'ಕಲಬೆರಕೆ' ನೋ.

ಕಲೆಬೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಮಿಶ್ರವಾಗು; ಸಂಕರವಾಗು: ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸುರೂಪ ಕುರೂಪಗಳು ಸತ್ಯಮಿಥ್ಯೆಗಳು ಕಲೆಬೆರೆತು ಹೋಗುವವು (ಸಾಹಿವಿ. ೮). [ಕಲೆ$_1$ + ಬೆರೆ$_1$]

ಕಲೆಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಳಂಕಿತವಾಗು; ಹೊಲಸಾಗು (?): ಮನೆಯೊಳಗಾನಿಲ್ಲದನಿತಱೊಳೆ ಎಡೆವೊತ್ತುವೊಲೆಯಂ ಕಲೆಮುಟ್ಟಲ್ವೆತ್ತಂತೆ ಮನೆಯೊಳುಳ್ಳುದೆಲ್ಲಮಂ ಕಾಕಭೋಜನಂ ಮಾಡಿ ಕಿಡಿಸಿದೆಯೆಂದು ಸೊಸೆಯಂ ನೋಯೆ ನುಡಿದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫–೫). [ಕಲೆ$_2$ + ಮುಟ್ಟು$_1$?]

ಕಲೆವರೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲೆಯುವಂತೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು: ಕಲಿಗಳಱಿದು ಸುರಪತಿ ಸುರಲೋಕದ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣಳನಿತ್ತವರನು ಕಲೆವರೆ[ಪಾಠಾಂ. ರ]ಯಿಸಿ ಸಂತವಿಟ್ಟನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೬೨). [?]

ಕಲೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು ; ಚಾತುರ್ಯ ಪಡೆದಿರು : ಜಗದೊಳ್ ಕಲೆವೆರಸಿ ಮುನ್ನಿನ ರೂಪುವೆರಸಿ ಪುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳುಮಂ . . . ಕಂಡು ಮಱುಭವಮುಂಟೆಂದು ನಂಬುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೬೧ ಅಡಿಟ). [ಕಲೆ₃ + ಬೆರಸು₁]

ಕಲೆವೆಱು, ಕಳೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಲೆಯನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು ; ಚೆಲುವಾಗು : ಛಂದಸ್ಸು ಲಕ್ಷಣಮಲಂಕಾರ ಭಾವರಸಮೊಂದಿ ಕಲೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ವೆತ್ತ ಸತ್ಕೃತಿ ಚಮತ್ಕೃತಿ ಯುಕ್ತಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೬). ಕಳೆವೆಱು: ಕಳೆವೆತ್ತ ವಾರನಾರಿಯರ ಕನ್ನಿಕೆಯರ . . . ನೋಡಿ ನಗುತ (ಮೋಹತ. ೩-೨೩) ; ಲಲಿತ ವದನಾಂಬುಜದ ಕಾಂತಿಗಳ ಕಳೆವೆತ್ತು . . . ಅಂದೋಳಿಕಾರೋಹಣಂಗೈದು ಪೊಱಮಟ್ಟರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೨೧). [ಕಲೆ₃ + ಪೆಱು₁]

ಕಲೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಹಾಕು ; ಶೇಖರಿಸು : ಅನೇಕ ಉಪಯುಕ್ತ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನೂ ಕಲೆಹಾಕಿದ್ದಾನೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೫೨). [ಕಲೆ₁ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು₁)]

ಕಲೇವರ, ಕಳೇವರ (ನಾ). ಮೈ ; ದೇಹ ; ಶರೀರ : ಜೋಕೆಯೋಂಕಾರ ಸದ್ಬ್ರಹ್ಮ ರೂಪಂಗೆ ವಿದ್ಯಾಕಲೇವರೆಯಾದ ದೇವಿಗಂ ಶರಣೆಂಬೆಂ (ವೀಶೈಪು. ೨-೨-೩೩). ಕಳೇವರ : ತನ್ನ ನಲ್ಲನ ಕಳೇವರಮಂ ತಟ್ಟೈಸಿ ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೪ ವ) ; ತಳೆದನಶನಾದಿ ತಪದಿಂ ಕಳೇವರಂ ಬಡಬಡಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪) ; ಪ್ರಜ್ವಲಿಪ ನವವಿಧ ಲಿಂಗಮುಂ ಕಳೇವರದೊಳೊಲಿದಿಳವಡಿಸಿ ತೋಱಿ (ಲಶಿಚಂ. ೫೩-೬೪). [ಸಂ.]

ಕಲೋಪಾಸಕ (ನಾ). ಕಲೆಯನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುವವನು ; ಕಲಾರಾಧಕ : ಕಲೋಪಾಸಕನ ಜೀವನದರ್ಶನದ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ನೆಲಸಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೫೭) ; ತನ್ನ ಮನ ಬಂದಂತೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ವರ್ಣಿಸಿ ಆನಂದಿಸುವುದು ಕಲೋಪಾಸಕನ ಕಾರ್ಯ (ಭಾರದ. ೨೪೦). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಉಪಾಸಕ)]

ಕಲೋಪಾಸನೆ (ನಾ). ಕಲೆಯ ಉಪಾಸನೆ, —ಆರಾಧನೆ : ಜನರ ಮನಸ್ಸು ಕಲೋಪಾಸನೆಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಒಲಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೪೪೫). [ಸಂ. ಕಲೋಪಾಸನಾ (ಕಲಾ + ಉಪಾಸನಾ)]

ಕಲ್ಕ (ನಾ). ೧. ಕದಡು ; ಅರೆದುಮಾಡಿದ ಸರಿ ; ಮಂದವಾದ ದ್ರವ: ಹುಣಿಸೆಯ ಹಣ್ಣ ಕಲ್ಕವಂಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೫೨) ; ಶಿವಮಂತ್ರವೆಂದೆಂಬ ಕಲ್ಕವನೆ ಸವಿದು (ಪ್ರಭುಪು.೨-೧೪) ; ಸಲೆ ಕಲ್ಕಮಂ ಮಾಡಿ ಬಳಿಕೆ ಪಿಂಡಂಗೆಯ್ದು (ಅರಾಚ. ೧೩-೯) ; ಒಂದು ಅಡಕೆಯಷ್ಟು ಉತ್ತರಣೆಯ ಬೇರಿನ ಕಲ್ಕವು ಒಂದು ಪ್ರಸ್ಥ ಹಾಲನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವುದು (ಭೀಮಸೂ. ೯ ಅಡಿಟ). ೨. ಪಾಪ : ನೆಲನಂ ಮುನ್ನಲೆದುದ್ಧತಾ ಸುರನಿಕಾಯಂ ಬದ್ಧರೋಷಾನ್ವಿತಂ ಕಲಿ ಕಲ್ಕ ಪ್ರಭವರ್ಕ್ಕ(ಗ)ಳಾಗೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೯-೧೩ ; ಸು. 1185). ೩. ಕೊಳೆ ; ಮೈಲಿಗೆ. ೪. ಗಸಿ ; ಗಷ್ಟು ; ಮಡ್ಡಿ. ೫. ಕಿವಿಯ ಮಲ ; ಗುಗ್ಗೆ. ೬. ಸುಳ್ಳು ; ಸಟೆ. ೭. ಗರ್ವ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಕಂಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕದಡಾಗಿ ಕೂಡು ; ಅರೆದು ಬೆರಸಿದಂತೆ ಕೂಡು : ಸಪ್ತಧಾತುಗಳಂ ಜೀವಪದಾರ್ಥಮಂ ಪಡೆದು ಕಲ್ಕಂಗೂಡುವಂತೆಯ್ದೆ ಕೂಡಿ ಗುಣಕ್ಕಾಗರಮಾಗಿ ನಿಂದ ತನುವಂ (ಸಮಪ. ೬-೭೧). [ಕಲ್ಕ + ಕೂಡು₁]

ಕಲ್ಕಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕದಡುಮಾಡು ; ಕದಡನ್ನು ತಯಾರಿಸು : ಲೇಸೆನಿಪ ಕಬರೀ ಪ್ರಸೂನವ ಸೂಸಿ ವಕ್ಷೋಜಕೆ ಶಿರೋಜವ ಬಾಸಣಿಸಿ ಕಸ್ತೂರಿಯಂ ಕಲ್ಕಂಗೈದು ಪಣೆಗೆ ಪೂಸಿ (ಮದೇಪು. ೫-೫೧). [ಕಲ್ಕ + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಕಲ್ಕಟ್ಟು, ಕಲುಕಟ್ಟು, ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದುದು; ಕಲ್ಲಿನ ರಚನೆ : ಪಿರಿಯ ಕೆಱೆಯ ಕಲ್ಕಟ್ಟಂಗೆರಡು ಪಣದ×ದೆ ಮೊದಲಾಗೆ ವಂಶಕಾಳಲೊಂದು ಪಣಮಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಕಇ. II, ೮-೧೩ ; 1072). ಕಲುಕಟ್ಟು : ೧. ಎರಡು ಲಕಮುಡಕೆಯ ಸುಂಕಮಂ ಕಱೆಯ ಕಲುಕಟ್ಟಂಗೆ ಬಿಟ್ಟ (ಕಇ. II, ೮-೩೨ ; 1072). ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು : ೨. (ರೇತಸ್ಸು) ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಶುಕ್ಲವು ವಾತದಿಂದ ಶುಕ್ಲಸ್ಥಾನವನ್ನೈದಿ ಕಲ್ಲಾಗುತಿರ್ಪುದು. ಅದನೆ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ಎಂದೂ, ಅಶ್ಮರಿ ಎಂದೂ ಪೇಳುವರು (ಸಕವೈ. ೩೭೦). [ಕಲ್₃ + ಕಟ್ಟು₂]

ಕಲ್ಕಟ್ಟೆ 'ಕಲ್ಲಗಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಕಣಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಆಹಾರದಾನಕ್ಕಂ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಂ ಕಲ್ಕಣಿನಾಡ ಮೊಟ್ಟೆನವಿಲೆಯಮಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩-೨೦೫ ; 1131) ; ಶ್ರೀಮತು ಕಲ್ಕಣಿನಾಡ ಬೆಳ್ಳೂರ ಸ್ಥಳದಲು (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೬೩ ; 1224). [ಕಲ್ಕಣಿ₂ + ನಾಡು]

ಕಲ್ಕದ್ರವ್ಯ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಕಲ್ಕ ಅಥವಾ ಲೇಹ್ಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಹಾಕುವ ದ್ರವ್ಯ : ರಾಸ್ನಾದಿತೈಲ – ಒಂದು ಬಳ್ಳ ಮಜ್ಜಿಗೆ, ಒಂದು ಬಳ್ಳ ಎಣ್ಣೆಸಹ ಕೂಡ ಹನಿಸಿ ಕಾಯಿಸುವಾಗ ಹಾಕುವ ಕಲ್ಕದ್ರವ್ಯ (ಸಕವೈ. ೭೦). [ಕಲ್ಕ + ದ್ರವ್ಯ]

ಕಲ್ಕಱಿನಾಡು (ನಾ). = ಕಲ್ಕಣಿನಾಡು (?) : ದೇವಯ್ಯನಳಿಯ ಎಱಿಗಾರಿ ಸತ್ತೊಡೆ ಆತನ ಮಗಂ ಬೀಚಂಗಂ ಕಲ್ಕಱಿನಾಡ ನೆಟ್ಟೂರ ಕಲ್ನಟುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೨-೪೯ ; 971). [ಕಲ್ಕಱಿ + ನಾಡು]

ಕಲ್ಕಾವಲ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಕಾವಲು : ಬಿಗಿದು ಕಲ್ಕಾವಲಂ ಪೋದರಾಳುಗಳು (ಕಾಲೂರ. ೯೦-೧೭೫). [ಕಲ್₃ + ಕಾವಲ್₁]

ಕಲ್ಕಿ₁ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು : ಐವೊಗಟ್ಟಿಂ ನಿಜಕಲ್ಕಿಮೂರ್ತಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧-೬೪) ; "ಕಲ್ಕಿ! ಕಲ್ಕಿ!" ಎನ್ನುತ ಚೀರಿ ಕನಸೊಡೆದೆದ್ದೆ! ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯ ನಿದ್ದೆ? (ಪಾಂಚಜ. ೭೧-೧೯). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಕಿ₂ 'ಕಲ್ಗಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಕಿಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ ವಸ್ತು : ಅವರು ತೊಟ್ಟ ಪೇಟಾಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕಲ್ಕಿಸರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಗೌರವಿಸಲಾಯಿತು (ಸಂಗೀತ. ೨೦). [?]

ಕಲ್ಕುಟ (ನಾ). = ಕಲ್ಲುಕುಟಕ : ಕಲ್ಕುಟನ ಹಕ್ಕಿಯೊಂದು 'ಕುಟುರ್, ಕುಟುರ್' ಎಂದು ಕೂಗಿ ಹಾರಿಹೋಯಿತು (ಅಗಸ್ತ್ಯ. ೪೫). [< ಕಲ್ಲುಕುಟಕ ?]

ಕಲ್ಕುಟಿಕ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಕುಟಿಗ, ಕಲುಕುಟಕ, ಕಲುಕುಟಿಗ, ಕಲುಕುಟ್ಟಿಗ, ಕಲ್ಕುಟಿಕ, ಕಲ್ಲುಕುಟಕ, ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ್ಗ, ಕಲ್ಲುಕುಟುಕ, ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಕಲ್ಲುಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸದವನು ; ಕಲ್ಲುಕೆಲಸದ ಶಿಲ್ಪಿ ; ಕಲ್ಲೊಡ್ಡ : "ಕಲ್ಲಂ ಕುಟ್ಟುವಂ, ಕಲ್ಕುಟಿಗಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೪೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಲ್ಲಿ ಬೆಸಗೆಯ್ದು ಕಲ್ಕುಟಿಗರ ಮನೆ (ಇಆ. XIX, ೨೬೩-೪೦ ; 1054). ಕಲುಕುಟಿಕ : ಲಿಂಗ ಘನವೆಂಬೆನೆ ಕಲುಕುಟಿಕನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಕಿಱಿದಾಯಿತ್ತು, ಭಕ್ತ ಘನವೆಂಬೆನೆ ತನುಮನಧನದಲ್ಲಿ ವಂಚಕನಾಗಿ ಕಿಱಿದಾದ ಇಂತೀ ತ್ರಿವಿಧದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲ ಪರಮಾರ್ಥವಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧೦೩-೪೪೦).

ಕಲುಕುಟಿಗ: ಬೆಸಗೆಯ್ದಂ ಕಲುಕುಟಿಗಂ ಬಿಟ್ಟೋಜ (ಇಎ. ೧೯೪೭, ಹಾಸಗ. ೨೩೬–೨೨; 974); ಕಲುಕುಟಿಗ ಬೀರೋಜಂಗ ಸುರೋಜಂಗ ರಾಯಗಟ್ಟಿಯಿಂ ಬಡಗ ಮತ್ತರು ೧೨ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೫೩; 1075); ಪ್ರತಿಮೆಯ ಚೆಲುವದುನೊಪ್ಪಂಗೆಟ್ಟಿದೆಂದು ಕಲುಕುಟಿಗನ ತಂದದ ಸಾಣೆಯಿಕ್ಕಬೇಕೆನೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨–೬೫); ಕುಟಿಲ ಕದನದೊಳೊದಗಿದದು ಕಲುಕುಟಿಗ ಶರಶತಕೋಟಿಯುಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೧೨–೪೦); ಪೂಜಾರಿಗೆ ೧ ಭಾಗಿ ಕೆಲಸಿಗಳಿಗೆ ಕಲುಕುಟಿಗರಿಗೆ ಭಾಗಿ ೨ (ಎಕ. II, ೨೩೧–೪; ಸು. 1500). **ಕಲುಕುಟ್ಟಿಗ**: ಆ ದೇವಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ಕಲುಕುಟ್ಟಿಗ ಮಡಿಯೋಜ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೩೭–೬; 1216 ?). **ಕಲ್ಕುಟಿಕ**: ಕಲ್ಕುಟಿಕ ಮಲ್ಲೋಜ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೧–೨೮; 1068); ರತಿವರನೆಂಬೊರ್ವ ಕಲ್ಕುಟಿಕ ಭರದಿ ಪೊಡೆವ ಕಟ್ಟುಗುಂಡೆಂದೆನಲಾ ತರುಣಿಗೊಪ್ಪಿದುವು ನಿತಂಬ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೫೧). **ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ**: ಆಯುಧಂಗಳಂ ಧರಿಸಿದ ವಡ್ಡರು ಯಂತ್ರಕಾರರು ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೫–೧೫). **ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ$_1$**: ಬನ್ನಿಕೆಱೆಯಲು ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ ಕಾಳೋಜ ದೇವದಾಸಿಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬೆದ್ದಲೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೫೫; 1113); ಪುತ್ತೂರ ಶೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗರ ತಲಾಸು ಮಾಡುವ ಹಾಗೆ ನಾವು ಹುಕುಂ ಕೊಟ್ಟು ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೯). **ಕಲ್ಲುಕುಟುಕ**: ಪೊರವುಟ್ಟು ಕಲ್ಲುಕುಟುಕರ ಭಂಡಿಕಾರರಂ ಕರಸಿದನು (ನವಮೋ. ೨೧–೧೩). **ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗ**: "ಅಶ್ಮಕಾರಂ ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿಕಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೧); ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗರ . . . ಕಾರ್ಯದ ಫಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟಡ ಒಂದಾಳು ಎತ್ತರ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು (ಕೊನೆಭೇ. ೨೯). [ಕಲ್$_3$ + –ಕುಟಿಗ$_1$]

ಕಲ್ಕುಟಿಗಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಲುಟಿಗಗೆಱೆಯಲ್ಲಿ ಪರಲು ಮತ್ತರೊಂದು (ಎಇ. VIII, ೧೭೯–೧೧; 1082). [ಕಲ್ಕುಟಿಗ + ಕೆಱೆ]

ಕಲ್ಕುಟಿಗವೆಸ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ಕೆತ್ತುವ ಕೆಲಸ; ಕಲ್ಕುಟಿಗನ ಕೆಲಸ; ಶಿಲ್ಪಿಯ ಕೆಲಸ: ಮೂರ್ಕ್ಕಲ್ಕುಟಿಗವೆಸದೊಳಂ (ಎಇ. ೧೯೪೬, ಹಾಸಗ. ೨೭೩–೪೬; 984). [ಕಲ್ಕುಟಿಗ + ಬೆಸ$_1$]

ಕಲ್ಕುಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಕುಟಿಯ [ಂ] ಸರ್ವ್ವಾಭ್ಯಂತರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿ (ಸೌಇಇ. VIII, ೩೬೯–೯; 1075). [?]

ಕಲ್ಕುಡ, ಕಲ್ಕುಡಕ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಬಂಡೆಕಲ್ಲು. ಅದು ಕಲ್ಕುಡ ಎಂಬ ದೈವದ್ದಂತೆ (ರಕ್ತರೂ. ೪). **ಕಲ್ಕುಡಕ**: ಕಲ್ಕುಡಕನಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡದ್ದಾಯಿತು (ನಡೆದಾ. II, ೧೨೩೦). [← ತುಳು. ಕಲ್ಕುಟ್ಟ, ಕಲ್ಕುಡೆ]

ಕಲ್ಕುಡಕ 'ಕಲ್ಕುಡ' ನೋ.

ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕುಪ್ಪೆ, —ಗುಡ್ಡೆ: ಅನ್ತೆಬನ್ದು ತೊಲ್ಕೊಱಡಿ ಎ ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆ ಎ ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಕೊನ್ದೆವಡಿ ಎ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೮; 550); ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆಯೆ ಅನ್ತೆವೋಗಿ ಮುಕ್ಕಲ್ಲೆ ಪೋಗಿ ಆಡದಳಿಕಱೆಯ ಪಡುವಣ ಖಡೆಗೋಡೆ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೦–೬೯; 900). [ಕಲ್$_3$ + ಕುಪ್ಪೆ$_1$]

ಕಲ್ಕೆ, ಕಲಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಯುವಿಕೆ; ಶಿಕ್ಷಣ; ವಿದ್ಯೆ: ದ್ರೋಣನ, ರಾಮನ ಕಲ್ಕೆಯೊಳಾದನ್ ಒಳಬೆಳಕಿಲ್ಲದ ಕಣ್ ಕುರುಡಾದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೬–೫೧೩); ಎಮಗೆ ಹೊಸ ಹೊಸತು ಕಲ್ಕೆಗಳ ಕೇಳಿಗಳ ಕಲಿಸಬೇಕು (ನಡೆದಾ. I, ೪೫೫). **ಕಲಿಕೆ$_1$**: ೧. ತನ್ನಾಚಾರದ ಕಲಿಕೆಯನೆಲೆಯೆ ಧರಾಧೀಸ್ವರಂ ಬೊಪ್ಪದೇವಂ (ಎಕ. VIII (s), ಸೊರಬ. ೫೮೬–೩೮; 1201); ಈ ಕಲಿಕೆ . . . ಹಿಂದೂಗಳ ಮತಾಚಾರಗಳು ಎಂಬ ಪಾಶಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೪೧೫); "ನಿಮ್ಮ ಕಲಿಕೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನದಪ್ಪ. ನಮ್ಮದು ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ್ದು. ಪುಸ್ತಕದ ಬದನೇಕಾಯಿ" (ಕುಸುಸಂ. ೪೭). ೨. ಕೌಶಲ; ಪ್ರೌಢಿಮೆ: ಪಾಂಡವ ಕೌರವ ಬಲದ [ಕಲಿಕೆ] [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಕೇ, ಕೈಂಕೆ]ಯ ಪ್ರಧಾನ ನಾಯಕರ್ಕಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೭ ವ). ೩. (ಆಲಂ) ಸಹಜವಲ್ಲದ್ದು; ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟದ್ದು; ಕೃತಕವಾದದ್ದು: ಉರಿವ ಬೆಂಕಿಗೆ ತಂಪು ತುಪ್ಪ ತಿಲ ಮೊದಲಾದ ಕುಲವಂ ಹಾಕಿ ಅನಲನ ಕೆಡಿಸಿಹೆನೆಂಬ ಕಲಿಕೆಯ ಮಾತಿನ ನೆರೆ ಬಾಲಕರ ಕಂಡು ಇವರಿಗೆ ಆಱಕೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭–೨೩೯); ಭಿನ್ನಕೊಡದಲ್ಲಿ ಅಮೃತವ ತುಂಬಿದರೆ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಇರಲಾಪುದು ಖ್ಯಾತಿಯ ಭಕ್ತಿ ಕಲಿಕೆಯ ವಿರಕ್ತಿ ಆದಜಂತೆ ಕಂಡಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೧೩೩–೧೦೭). [ಕಲ್$_1$ + –ಕೆ]

ಕಲ್ಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಕೆಱೆಯಗೆಣ್ಣಯ್ಯನ ಮಗಳ್ ಆಯ್ಚಕಬ್ಬೆ (ಎಇ. XVII, ೮–೨೩; 1004); ಪೊಗಬ್ದರ್ ಸ್ವಾಯಂಭು ಗಡಂ ಕಡಂ ಸ್ವಾಯಂಭು ಮಳಲ್ ದಿವ್ಯಲಿಂಗಮಂ ಕಲ್ಕೆಱೆಯಲ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೪೬; 1076 ?). [ಕಲ್$_3$ + ಕೆಱೆ]

ಕಲ್ಕೆಱೆತಿಭಟಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು (?): ಸಿಗ್ಗಾಮೆಯ ಕಳ್ಳವಳ್ಳದೆಱೆಎ ಶ್ರೀ ಕ[ಲ್ಕೆ]ಱೆತಿ ಭಟಾರೆಗೆ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಕಇ. I, ೧೪–೮; ಸು. 866). [ಕಲ್ಕೆಱೆತಿ ? + ಭಟಾರೆ]

ಕಲ್ಗಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮೊಗಲಿಂಗಮರ, ಕಲ್ಗೋಟಿ, ಕಲ್ಗಂಟೆ, ಗಂಟೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೮–೧೩೯೬). [ಕಲ್$_3$ + ಗಂಟೆ$_1$]

ಕಲ್ಗಟ್ಟೆ, ಕಲ್ಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕಟ್ಟೆ: ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಕಲ್ಗಟ್ಟೆ ಸೋಪಾನ ತಣ್ಗೊಳದ ಮಧ್ಯದಲಿ ನಾನಾರತ್ನ ಶೋಭಿತದ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೀನಾಂಕನಿರ್ದನೋಲಗದಿ (ಮೋಹತ. ೫–೩೨). **ಕಲ್ಕಟ್ಟೆ**: ಊರ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಕಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ). [ಕಲ್$_3$ + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಲ್ಗಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಡಿಗೆ: ಈ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಗಡಿಗೆ ಕಲ್ಪಾರ್ಟೆಗಳೆನ್ನುವರು. ಇವು ಕಿಲುಬುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೫೮). [ಕಲ್$_3$ + ಗಡಿಗೆ]

ಕಲ್ಗರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಲ್‌ಗರಿಕೆ, ಡಾಲ್‌ಮರ, ಗವುಡ, ಮುದಗಿರಿಬೇವು (ಮೈಔಗಿ. ೨೧–೩೮೦). [ಕಲ್$_3$ + ಗರಿಕೆ ?]

ಕಲ್ಗಲೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕಲೆ; ಗಾಯ ಮಾದು ಉಂಟಾದ ಹಕ್ಕಳೆ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮಚ್ಚೆ: ರಾಹುವಗಿಯೆ ಕರವೊಪ್ಪುವ ಹುಣ್ಣ ಕಲ್ಗಲೆಯೆನೆ ಬಂಧುರಮಾದುದಾ ಶಶಿಯಂಕ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೯೧). [ಕಲ್$_3$ + ಕಲೆ$_2$]

ಕಲ್ಗಾಣ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗಾಣ (ಕ). [ಕಲ್$_3$ + ಗಾಣ$_1$]

ಕಲ್ಗಿ, ಕಲ್ಕಿ$_2$ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರ ಲಾವಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ. ℙ ಪುರುಷನಿಗಿಂತ ಸ್ತ್ರೀ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಸಾರುವ ಪಕ್ಷ: ಈ ಜಾತಿಯ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ 'ತುರಾ', 'ಕಲ್ಗಿ' (ಕಲ್ಕಿ) ಎಂಬವು ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಭೇದಗಳು (ಕರ್ಣಾಸಂ. ೨೩); ಕಲ್ಗಿ, ತುರಾಯಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಮೇಳಗಳನ್ನು ಕರೆಯಿಸುವದಪರೂಪ (ದಾಸಹು. ೫೨). **ಕಲ್ಕಿ$_2$**: ಈ ಲಾವಣಿಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ 'ತುರಾ' ಮತ್ತು 'ಕಲ್ಕಿ'ಗಳೆಂಬ ಲಾವಣಿಗಾರರ ಸಂವಾದಗಳಿಗಾಗಿ ಬಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೯೧); 'ಕಲ್ಕಿ' 'ತುರಾ'ನ ನುಂಗ್ಬುಡ್ತು (ದೆಯ್ಯಮ. ೨೨). 'ತುರಾ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಕಲಗೀ]

ಕಲ್ಗುಂಡಿಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಗುಣ್ಡಿಪುರ ದೂರಱವಿನೊಳು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೧–೭; 896). [ಕಲ್ಗುಂಡಿ$_0$ + ಪುರ]

ಕಲ್ಗುಂಡು, ಕಲುಗುಂಡು, ಕಲ್ಲುಗುಂಡು (ನಾ). ಗುಂಡಾಗಿರುವ ಕಲ್ಲು; ಬಂಡೆಗಲ್ಲು: ಪಾದಾಗ್ರದಿಂ ಕೆರೆದು ಪೊಱಿದು ಕಲ್ಗುಂಡುಗಳ ನೇಳಿಸುತ್ತೆ (ಜಬಪು. ೪೪-೧೧). **ಕಲುಗುಂಡು**: ಸಾಲಿಗರ್ ಕಲುಗುಂಡಂ ತಲೆಗೇಱಿಪರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೫೧); ಅದಱಕೊತ್ತಿನಲಿ ಕಲುಗುಂಡುಗಳಗಳ್ಸುತ್ತುವರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳನುಂ ಸುತ್ತಿವರೆ] ಹಾಕಿಸಿದನವಗಡವಾಗೆ ದಾರಿಯಲಿ (ಬಸವು. ೧೬-೧೧); ಒದಱಿ ಕಲುಗುಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಕಲುಗೆಯ್ದು, ಕೈಗೈದು]ಗಳ ಕಪಿಬಲ ಕೆದಱಿ ಪೊಕ್ಕುದು (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೨೫); ಅಂಗದ ಹಿರಿಯ ಕಲುಗುಂಡುಗಳ ಭರದಿಂ ಸುರಿದು ಕೊಂದನು ದನುಜರಟ್ಟೆಗಳಾಡೆ ರಣದೊಳಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೫-೧೬). **ಕಲ್ಲುಗುಂಡು**: ಬೆಟ್ಟ ಹತ್ತುವಾಗ ಕಲ್ಲುಗುಂಡು ಎಡವಿ ಬಿದ್ದ (ರೂಢಿ). [ಕಲ್$_3$ + ಗುಂಡು$_2$]

ಕಲ್ಗುಂಡುವಳೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳ ಮಳೆ; ಶಿಲಾವೃಷ್ಟಿ: ಎಡಬಲದೊಳಿಟ್ಟೆಣಿಪರಂ ಮುಚ್ಚಿದರ್ ಕಲ್ಗುಂಡುವಳೆಗಳಿಂ (ಜಬಪು. ೪೨-೩೩). [ಕಲ್ಗುಂಡು + ಮಳೆ (< ಮಱೆ)]

ಕಲ್ಗುತ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕಲ್ಗೊರವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೪-೧೬೦೪). [ಕಲ್$_3$ + ಗೊರವಿ]

ಕಲ್ಗೋಟು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಈಶಾನ್ಯದೊಳ್ ಕಪಾಳೇಶ್ವರಂ ಕಲ್ಗೊಟ್ಟ [ಕಲ್ಗೋಟು] ಪೊಲದ ಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೧-೫೧; 1057). [?]

ಕಲ್ಗೋಟೆ (ನಾ). =ಕಲ್ಗರಿಕೆ: ಮೊಗಲಿಂಗ ಮರ, ಕಲ್ಗೋಟೆ, ಕಲ್‌ಗಂಟೆ, ಗಂಟೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೪-೧೯೪೬). [ಕಲ್$_3$ + ಗೋಟೆ ?]

ಕಲ್ಚಾವಡಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಚಾವಡಿ. [ಕಲ್$_3$ + ಚಾವಡಿ]

ಕಲ್ಜೊಡರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಪಲಸಂ ಬಾಱಿ ಕಱುಂಕೆ ಕಲ್ಜೊಡರಿ ಬಿಲ್ಪಲ್ಲತ್ತಿ ಮುಳ್ಮುತ್ತವಂ ಕೊಲೆ ... ಬಿದಿರ್ಕಮ್ಮರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೩). [ಕಲ್$_3$ + ಸೊಡರಿ]

ಕಲ್ತನ (ನಾ). ಕಲ್ಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕಠಿನತೆ: ಕಲ್ಲಾದಹಲ್ಯೆಯುಂ ನುಡಿಸಿದಾ ರಾಮನಡಿ ಸೋಂಕಿಗುಂ ಕಿಡದೆನ್ನ ಕಲ್‌ತನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೦-೨೯೫). [ಕಲ್$_3$ + -ತನ]

ಕಲ್ತೇಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೇಗ: ಮುಚ್ಚಿಲು, ಕಲ್ತೇಗ (ಮೈಔಗಿ. ೩೦-೫೪೪). [ಕಲ್$_3$ + ತೇಗ]

ಕಲ್ತೊಟ್ಟಿ, ಕಲ್ಲುತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚೌಕಾಕಾರದ ತೊಟ್ಟಿ: ಸಿರಿವೆತ್ತ ಕಲ್ತೊಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ನೀನೀಂದು ಕರುಣದಿಂ ಪೊರೆವೆ ಶರಣದಯಾಸಿಂಧು (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೨೪). **ಕಲ್ಲುತೊಟ್ಟಿ**: ಕಲ್ಲುತೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಲ್$_3$ + ತೊಟ್ಟಿ$_3$]

ಕಲ್ದಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಅಗ್ನಿಪ್ಪಗೆಯ ಧರ್ಮಕ್ಕೆನ್ದು ಬಿಟ್ಟ ಕಲ್ದಲೆಯ ಕೆಯಿ ಕಮ್ಮ ೩೦ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೬೪-೧೧; 1010). [?]

ಕಲ್ದೋಣಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೋಣಿ, —ತೊಟ್ಟಿ: ದನಕರುಗಳ ನೀರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಕಲ್ದೋಣಿ ಬಾನಿಗಳೂ ... ಇರುವುವು (ಮಂತ್ರಿಶ. ೪೦-೯). [ಕಲ್$_3$ + ದೋಣಿ]

ಕಲ್ನಂದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್‌ನಂದಿ, ಜಗಳಗಂಟಿ, ಬಿಲ್ಕುಣಿಕ (ಮೈಔಗಿ. ೩೧-೬೦೨). ೨. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡೆದ ನಂದಿ, —ಬಸವ: ಕಲ್ನಂದಿಯನ್ನು ಹುಲ್ಲು ಮೇಯಿಸಿದನು (ರೂಢಿ). [ಕಲ್$_3$ + ನಂದಿ]

ಕಲ್ನಟ್ಟು 'ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕಲ್ನಡು 'ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕಲ್ನಡುಗೊಡು 'ಕಲ್ನಾಟುಗೊಡು' ನೋ.

ಕಲ್ನಾಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ವೀರನ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಲ್ಲನ್ನು ನೆಡು: ಕಲ್ನಾಟ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೨೭-೧೦; 900). [ಕಲ್$_3$ + ನಾಟು$_1$ (< ನಾಂಟು$_1$)]

ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_2$, ಕಲ್ನಟ್ಟು, ಕಲ್ನಡು, ಕಲ್ನಾಟ್ಟು, ಕಲ್ನಾಡು (ನಾ). ಕಾದಾಡಿ ಮಡಿದ ವೀರನ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಲ್ಲುನೆಟ್ಟು ಅವನ ಬಳಗಕ್ಕೆ ಬಳುವಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ, —ಶಾಸನ: ಪಲರಪಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಡ್ಗಿವಗಿಯಾನ್ ಕಲ್ನಾಟು ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೪-೮; ಸು. 890); ಕೊಂಗನಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಂ ದಯೆಗೆಯ್ದು ನಬ್ಬಿಱಿದು ಕಲ್ನಾಟನಪ್ಪ ಗೋವಿನ್ದರ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧-೧೦; 900). **ಕಲ್ನಟ್ಟು**: ಮಾನಪಿಗ್ಗೆಱೆಯ ಕಲ್ನಟ್ಟು ಮಜ್ಜಳ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೩೭-೧; 950). **ಕಲ್ನಡು**: ನಿಡುವುಟಿಯನೆ ಕಲ್ನಡಾಗೆ ಯೆತ್ತು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೫, ೩೦-೯; 900); ಪೊಸಕೆಱೆಯುಳ್ಕಲ್ನಡು ಕಣ್ಣುಗಕಱನಿ ಕೊಟ್ಟೊದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫-೧೪; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕಲ್ನಾಟ್ಟು**: ಈ ಕಲ್ನಾಟ್ಟನಱಿದೊಡ್ಡ ಕೊಣ್ಡಾಳ್ದಱ್ಗೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೩-೮; 896 ?). **ಕಲ್ನಾಡು**: ಎಱೆಯಪ್ಪಱ್ಗೆ ಕಲ್ನಾಡು (ಎಕ. I, ೩-೧೨; 890); ಬೆಂಪೊರ್ಪ್ಪರ್ನ್ನೆರಡುಮಂ ಶಾಸನಬದ್ಧಂ ಕಲ್ನಾಡಿತ್ತನ್ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩-೬; ಸು. 890); ವೀದಿಯ ಕಲ್ನಾಡು ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೧-೮; 921). [< ಕಲ್ನಾಟು$_1$]

ಕಲ್ನಾಟುಗೊಡು, ಕಲ್ನಡುಗೊಡು, ಕಲ್ನಾಡುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವೀರನ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಲ್ಲುನೆಟ್ಟು ಅವನ ಬಳಗಕ್ಕೆ ದತ್ತಿಬಿಡು, —ಶಾಸನ ಹಾಕಿಸು: ವೀರವನಭ್ಯಂತರಿಸಿ ಶ್ರೀ ಕಲ್ನಾಟುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೧೦-೧೨; 948); ಬಾಳ್ಗಟ್ಟು ಕಲ್ನಾಟುಗೊಟ್ಟ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೫-೯; 977). **ಕಲ್ನಡುಗೊಡು**: ಬೀರನೊಱವ್ಪು ಮೆಚ್ಚಿ ಕಿಬ್ಬನಾಡ ಪಿರಿಯ ಬಿದಿರೂರ ಕಲ್ನಡುಗೊಟ್ಟಂ ಗಂಗನ ಮಕ್ಕಳ ಮಕ್ಕಳ್ವರೆಗಂ ಸಲ್ಗುಂ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೪-೨೩; ಸು. 920). **ಕಲ್ನಾಡುಗೊಡು**: ಕಿಱುವುಸು ಊರುಮಂ ಕಲ್ನಾಡುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩-೧೨; ಸು. 910). [ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_2$ + ಕೊಡು]

ಕಲ್ನಾಟ್ಟು 'ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕಲ್ನಾಡು 'ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕಲ್ನಾಡುಗೊಡು 'ಕಲ್ನಾಟುಗೊಡು' ನೋ.

ಕಲ್ನಾರು, ಕಲ್ಲನಾರು, ಕಲ್ಲುನಾರು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ದೆವ್ವಬಾಳೆ (ಉಕ). ೨. ಆ ಸಸ್ಯದ ಎಳೆ, —ನಾರು. ೩. ಒಂದು ಖನಿಜ; ಔಷಧ ಸಾಮಗ್ರಿ; ನಾರುನಾರಾಗಿರುವ ಕಲ್ಲು. **ಕಲ್ಲನಾರು**: ೨. ಮಿಂದು ಕಲ್ಲನಾರ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೫-೨೦). **ಕಲ್ಲುನಾರು**: ೩. ಜೀರಿಗೆ, ಕಲ್ಲುನಾರು, ಕರೀಜೀರಿಗೆ... ಬೆಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿಕೊಡಲು ದಾಹಜ್ವರ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೮೬). [ಕಲ್$_3$ + ನಾರು$_3$ (< ನಾರ್)]

ಕಲ್ನಿಲೆ 'ಕಲ್ನೆಲೆ' ನೋ.

ಕಲ್ನಿಲೆನಿಲ್ 'ಕಲ್ನೆಲೆನಿಲ್' ನೋ.

ಕಲ್ನಿಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲ್ಲನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು; ಶಿಲಾಶಾಸನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸು: ಅಕ್ಕರಂ ಬರೆದು ಕಲ್ನಿಱಿಸುತ್ತೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೪೫; 1122). [ಕಲ್$_3$ + ನಿಱಿಸು]

ಕಲ್ನೆಲೆ, ಕಲ್ನಿಲೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಮಾಡುವ ತಪಸ್ಸು; ಹಾಗೆ ತಪಸ್ಸಿಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು: ಶಾಂತಮನುತಾಪಮನಾಱಿಸಿ ತಂ[ದುದಂ]ದು ಬರ್ದೊಂ ಪರಿದಿರ್ದ ವೋಲ್ ಮುನಿಗೆ ಕಲ್ನೆಲೆ ಬಳ್ನೆಲೆಯಂ ನಿವಾಳಿದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೧೮); ಕಲ್ನೆಲೆಯದೇವರ್ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳೇಳಾಚಾರ್ಯ್ಯದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ ನಿಸಿಧಿಗೆಯಂ ನಿಱಿಸಿದರ್ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೭೪–೧೮; 910); ಕಲ್ನೆಲೆಯಿದ್ದುಱಿ ಮಾಗಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತಾಸುರ ಬೆಳ್ಳ ವಾಸದೊಳಮಿರ್ದು (ಪಾಥಪು. ೫–೬೫); ಕಲ್ನೆಲೆ ಮರ ಮೊದಲ್ ಬೆಳ್ಳವಾಸಂ ಎಂಬಿವನಱಿವೆಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೬೨–೨೯ ವ). **ಕಲ್ನಿಲೆ**: ತನ್ನುನಿಗೆ ಕಲ್ನಿಲೆಯಲ್ಲಿದು ಬೆಳ್ಳವಾಸಮೆಂಬುದನೆಸಗಿತ್ತು ಬೇಸಗೆಯ ಬೆಟ್ಟದ ಕಲ್ನಿಲೆ ನಿಂದ ಗೌರವಂ (ಅನಂಪು. ४–೧೮). [ಕಲ್³ + ನೆಲೆ]

ಕಲ್ನೆಲೆದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ರವಿಕೀರ್ತಿ ಮುನೀಂದ್ರನೆನ್ನುದು ಪಟ್ಟಳಿಗೆಯೆ ಪೇಱಿದೆ ನೇಲ್ವ ಕಲ್ನೆಲೆದೇವರ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಿಗೆ. ೧೮–೨४; ಸು. 1040). [ಕಲ್ನೆಲೆ + ದೇವ]

ಕಲ್ನೆಲೆನಿಲ್, ಕಲ್ನಿಲೆನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಪೊಱಲ ಪಡುವಣ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಗೇಕಸ್ಥಿರ ಯೋಗಂಗೊಂಡು ಕಲ್ನೆಲೆನಿಂದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೦–೧४); ಕಲ್ನೆಲೆ ನಿಂದು ಯೋಗದ ನಿಯೋಗದಿನಿರ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೧೮); ನುಸುಬ್ಬು ಪೋಗದೆ ಬೇಸಗೆಯ ನಾಲ್ಕುತಿಂಗಳುಂ ಕಲ್ನೆಲೆನಿಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೨೧೨); ಪೊಱಪೊಟಲೊಳ್ ಕಲ್ನೆಲೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಲ್ಮೆಲೆ] ನಿಂದಿರ್ದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧४४–೨೧ ವ). **ಕಲ್ನಿಲೆನಿಲ್**: ಯೋಗಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ದಿವಸಕ್ಕಂ ಕಲ್ನಿಲೆನಿಲ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧४–೬); ಬೇಸಗೆಯ ಬೆಟ್ಟದ ಕಲ್ನಿಲೆನಿಂದ ಗೌರವಂ (ಅನಂಪು. ४–೧೮). [ಕಲ್ನೆಲೆ + ನಿಲ್]

ಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಳೆ; ನಿಯಮ; ವಿಧಿ: ಶಾಂತರಾಗಿ ಕಷ್ಟ ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಭಾಗಸ್ಥರಾಗಿ ನಮ್ಮನಮ್ಮ ಸಂಪದವನ್ನು ನಾವು ಅನುಭವಿಸುವುದು ಉತ್ತಮ ಕಲ್ಪ (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧४೨); ಕಲ್ಪೋಕ್ತವಾಗಿ ವ್ರತವನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳ ನಿಯಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ವೇದಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಲ್ಪವೇ ಆಶ್ವಲಾಯನೀಯ, ಬೋಧಾಯನೀಯ ಆಪಸ್ತಂಬೀಯಾದಿ ಸೂತ್ರರೂಪದಿಂ ಯಜ್ಞಪ್ರಯೋಗಾದಿಗಳಂ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ४). ೩. ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮರೀಚಿಮಹರ್ಷಿ ಪ್ರೋಕ್ತವಾದ ಜಯ . . . ವಿಮಲ, ಕಲ್ಪಗಳೆಂಬ ಎಂಟು ಆಗಮಗಳು (ಭಾರದ. ೭೫). ४. ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂದು ದಿವಸ ಅಥವಾ ಸಹಸ್ರಯುಗಗಳ ಕಾಲಾವಧಿ: ಒಂದಿರುಳನು ಕಲ್ಪ ಕಾಲದಂತೆಣಿಪಳು (ಹದಿಬ. ೭–೨೭); ಮೂರ್ಖಮನುಷ್ಯರು . . . ಕಲ್ಪ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಅವರು ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವರು (ತುಳಸಿ. ೨೧). ೫. ಪರ್ಯಾಯ. ೬. ಪ್ರಳಯ. ೭. ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಣಾಲಿ. 'ಕಾಯಕಲ್ಪ' ಪರಾ. ೮. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ. ೯. [ಜೈನ] ಸೌಧರ್ಮ, ಈಶಾನ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸ್ವರ್ಗ: ಆ ಪದಿನಾಱು ಕಲ್ಪಂಗಳ ಮೇಲೆ ನವಗ್ರೈವೇಯಕಂಗಳಿರ್ಪುವು (ಅಜಿಪು. ೧೧–೨೯ ವ); ಕಡೆಯೊಳಯ್ದನೆಯ ಕಲ್ಪದುಪಪಾತತಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದೈ (ಪಂಪಾಭಾ. ೬–೫೭ ವ). ೧೦. [ಜೈನ] ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ ಹಾಗೂ ಅವಸರ್ಪಿಣಿ ಕೂಡಿದ ಕಾಲಾವಧಿ: ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯುಮವಸರ್ಪಿಣಿಯುಂ . . . ಅವೆರಡುಂ ಕೂಡಿದೊಡೆ ಕಲ್ಪಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೩–೧೫ ವ). ೧೧. [ವೀಶೈ] ವಿಭೂತಿಯ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆ ಸಮಸ್ತ ಭಸಿತಂಗಳಾದೊಡೆ ಕಲ್ಪ, ಅನುಕಲ್ಪ, ಉಪಕಲ್ಪ, ಅಕಲ್ಪವೆಂದು (ವಿವೇಕ. ೭४). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಕ (ಗು). ೧. ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ. 'ಕಲ್ಪಕತೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮಾಡುವವನು; ರಚಿಸುವವನು; ನಿರ್ಮಾಣಕಾರ: ಹಂಫ್ರೀ ಡೇವಿಯೆಂಬ ಕಲ್ಪಕನು ಒಂದು ಚಮತ್ಕಾರವಾದ ಕಂದೀಲು ಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–४೦). ೩. ವ್ರತ; ನಿಯಮ. ४. ಕ್ಷೌರಿಕ; ನಾಪಿತ; ನಾಯಿಂದ; ಕೆಲಸಿಗ (ಉಕ). ೫. ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನು: "ಕೃಪಾಳುಃ, ಕಲ್ಪಕಃ, ಕಲ್ಪಮಾನಃ–ಈ ೩ ಕರುಣಾಳು" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೩४). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಕತೆ (ನಾ). ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿ; ಕಲ್ಪನಾಚಾತುರ್ಯ: ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನ ಸರಳತೆಯನ್ನೂ ಕಲ್ಪಕತೆಯನ್ನೂ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಈ ನಾಟಕ ತುಂಬ ಮುದ್ದಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೬४); ಈ ಕಲ್ಪಕತೆಯ ಓಜಸ್ಸಿಗೆ ಸರಿಸಮಾನವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯ ತೇಜಸ್ಸು ತುಂಬಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೮). [ಸಂ. ಕಲ್ಪಕತಾ]

ಕಲ್ಪಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಲ್ಪಾವಧಿಯ ಕಾಲ. ೨. ಪ್ರಳಯಕಾಲ: ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧಕಲ್ಲೋಲಕಲ್ಪಿತಕೋಲಾಹಲ ಕಲ್ಪಕಾಲ ರಭಸ ಸ್ಪರ್ಧಿಯಂ ವಾರ್ಧಿಯಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೫ ಶೂದ್ರಕ). ೩. [ಜೈನ] ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ ಹಾಗೂ ಅವಸರ್ಪಿಣಿಕಾಲ ಎರಡೂ ಸೇರಿ ಆಗುವ ಕಾಲಾವಧಿ. [ಕಲ್ಪ + ಕಾಲ₁]

ಕಲ್ಪಕುಜ, ಕಳ್ಪಕುಜ (ನಾ). ಬೇಡಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಒಂದು ಮರ: ಕಲ್ಪಕುಜಮಿತ್ತ ಮಹಾಸುಮನಃಪುಂಜದೆ ಹರಿಗರ್ಭ್ಯಮನಿತ್ತರ್ ಜಯಜಯಾನ್ವಿತರ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯರ್ (ಜಗವಿ. ೧–೫೨); ಇಷ್ಟಶಿಷ್ಟ ಕಲ್ಪಕುಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೬४). **ಕಳ್ಪಕುಜ**: ದಿಬ್ಬರತ್ನಂಗಳುಬ್ಬರದಿಂದಿರ್ಕ್ಕುವುದಗ್ರ ಕಳ್ಪ[ಕು]ಜವಿರ್ಕ್ಕಂ (ಕಇ. IV, ೧–೧೦; 1204). 'ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಕಲ್ಪ + ಕುಜ]

ಕಲ್ಪಕುಜಾತ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ನಿನ್ನೊಳ್ಗಾತಂ ವ್ಯರ್ಥತೆಯಂ ಪಡೆಗುಂ ಪರಮಾರ್ಥವಚೇತನತೆಯಿಂದೆ ಕಲ್ಪಕುಜಾತಂ (ಕವಿರಾ. ३–४४). [ಕಲ್ಪ + ಕುಜಾತ]

ಕಲ್ಪಜ (ನಾ). ೧. ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು: ಕಲ್ಪಜಾಲೇಪದಿಂ ಕಲ್ಪಜದಾಮಸ್ತೋಮದಿಂ ಕಲ್ಪಜಮಣಿಮಯಭೂಷಾಕದಂಬಂಗಳಿಂ ಕಲ್ಪಜವಸ್ತ್ರಾನೀಕದಿಂದರ್ಚಿಸಿದನೊಸೆದು ಸೌಧರ್ಮಕಲ್ಪಾಮರೇಂದ್ರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧३–೨२). ೨. ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ದೇವತೆ: ಅಜಿತೇಂದ್ರನನಿತರರ್ ಕಲ್ಪಜೇಂದ್ರರಿಕ್ಕೆಲದೊಳಿಸೆದು ವೇಷ್ಟಿಸಿಬರೆ (ಅಜಿಪು. ४–೨೫). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಜಪತಿ (ನಾ). ಕಲ್ಪೇಂದ್ರ; ದೇವಪತಿ: ನಿಜ ಕುಸುಮಸ್ರಜಂ ಕೊರಗಿದತ್ತು ಮೊಗಂ ಕೊರಗಿತ್ತೆ . . . ಮನಂ ನಡುಗಿತ್ತೆ ಪೇಱಿ ಕಲ್ಪಜಪತಿಗೆಂದು ತಮ್ಮೊಳುಲಿದರ್ ಸುರರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೫೭). [ಕಲ್ಪಜ + ಪತಿ]

ಕಲ್ಪಡೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಸ್ತರ; ಶಿಲೆಯ ಪದರು: ಅರುಣಾದ್ರಿಗಿರಿಡ ಮಳೆಗರೆಯೆ ಕೆನ್ನೀರು ಕಲ್ಪಡೆಗಳಿಂ ಪರಿದು ವಾಹಿನಿಯಾದ ತೀರಿನಿಂದಾ ರಕ್ಕಸನ ಮೈಯ ಘಾಯಂಗಳಿಂದೊಗೆದು ರುಧಿರ ಪರಿದು (ನವಮೋ. ೧೨–೭೯). 'ಕಲ್ಪರೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್³ + ಪಡೆ³]

ಕಲ್ಪಣ (ನಾ). ದೈವಕಲ್ಪನೆ; ಸಂಕಲ್ಪ (?): ಮಿತ್ರಬಂಧುಗಳೆಂಬ ಹಂಬಲವು ಬೇಡ ದತ್ತದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಕಲ್ಪಣವದು ತಪ್ಪದು (ಪುರಂದ. ೧–೧೪೯–೩); ಹರದೂ ಸಂಶಯ ಕಲ್ಪಣ ಹುರಿದೂ ತನು ನಾನೆಂಬರಿವ ಮರದೂ ಚಿದ್ಬಿಂದು ಮುತ್ತು ಸುರಿದೂ (ಚಿದಾವ. ೯೧–೧४). [< ಕಲ್ಪನ ?]

ಕಲ್ಪಣಿ (ನಾ). ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾತನಾಡುವವಳು; ಇಲ್ಲದ್ದು ಸಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹೇಳುವವಳು (?) : ಬಂದಾ ದೂತಿಗೆ ಬಾಯಿ ಮೇಲೆ ಬಡಿವನೆಂದಾಡ್ಡಳಾ ರುಕ್ಮಿಣಿ ಅಂದಾ ಮಾತನು ಕೇಳಿ ಸುಮ್ಮನಿಹದೂ ಚಂದಾಯಿತೇ ಕಲ್ಪಣೀ ಬಂದೇ ನಾ ಸ್ಮರಬಾಣ ತಾಕಲು ಬಲೂ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೮೭-೪). [?]

ಕಲ್ಪಣೆ¹ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗಣಿ: ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯಿಂದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಎಬ್ಬಿ ತೆಗೆಯುವಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ತೋಡುಹಳ್ಳ; ಬಂಡೆನೆಲೆ; ಕಲ್ಲುಗುಣಿ; ಕಲ್ ಪಣೆ (Quarry. ಇಂಕನಿ). [ಕಲ್₃ + ಪಣ್ಣೆ]

ಕಲ್ಪಣೆ² (ನಾ). ಕಲ್ಪನೆ; ಊಹೆ: ತಿಳಿಯದನುಪಮವಚನ ಕಲ್ಪಣೆಗಳನು ತತ್ತಸ್ಥಾನದಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ದ್ರಾಕ್ಷಾಪಾಕದಂದದಿ ಕೇಳುವರ ಕರ್ನಗಳಿಗೆ ಸುಸ್ವಾರವನುಗರೆವಂ ತಿಳುಹನೆನ್ನೊಳು ಕಲ್ಪಣೆಯಾ ಗೈದೊಳಗೆನಿಲು ನಾ ರಚಿಪೆ ಕಾವ್ಯನ ಸಾರಭರಿತದಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೩-೯). [< ಕಲ್ಪನೆ]

ಕಲ್ಪತರು (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಪಣ್ತ ಕಲ್ಪತರುವೆಂದಡದೇವಣ್ಣಿಪುದೋ ರೂಪನಿವ್ಯಾಧರಿಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೩೩; 1076 ?); ದತ್ತೂರ ಬಿತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪತರು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಪತರುವಿನಗ್ರದಲ್ಲಿ ಯಿಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣಾಯಿತ್ತು (ಅಜಿಮಾ. ೪೮-೭೩); ವಸಂತರಾಜನ ಕಯ್ಯೊಳು ಕಲ್ಪತರುವಿನ ಸಸಿಯಂ ಕೈಲೆಡೆಗೊಡುವಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೨-೮೩). [ಕಲ್ಪ + ತರು]

ಕಲ್ಪತ್ತು 'ಕಲಬತ್ತು' ನೋ.

ಕಲ್ಪದ್ರು (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಕಲ್ಪದ್ರುವಿಂ ಸತ್ತ್ವಗೌರವಯುಕ್ತಂ (ಜಗವಿ. ೨-೮೩). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪದ್ರುಮ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಗೌರೀಲತಾಶ್ಲಿಷ್ಟಶಂಕರ ಕಲ್ಪದ್ರುಮ ಸೀಗಭೀಷ್ಟಫಲಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨); ಬಿದ್ದನ್ ವಾಲಿ, ಬಿದ್ದುದೆನೆ ಕಲ್ಪದ್ರುಮುಂವೆರಸಿ ಸಗ್ಗದೈರಾವತಂ ನೆಲಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೧-೨೮೦). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪನ (ನಾ). = ಕಲ್ಪನೆ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪನಾಕುಬ್ಜ (ನಾ). ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿ ಅಲ್ಪವಾಗಿರುವವನು: ಭಾವ ಸತ್ಕವನರಿಯದಿರ್ಪ ಕಲ್ಪನಾಕುಬ್ಜರಿಗಿದಲ್ಪಮಲ್ತುದ್ಯಮಂ, ಕೇಳ್, ಸೇತುಬಂಧನ ಬೃಹದ್ದರ್ಶನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೯೦-೧೭೮). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪನೆ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ. ೨. ಯೋಜನೆ. ೩. ಕೃತಿ; ರಚನೆ; ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ. ೪. ಅಲಂಕಾರ. ೫. ಭಾವನೆ; ಊಹೆ; ಮಾನಸಿಕ ಚಿತ್ರ: ನಾನು ಸಹಿಸಿದ ಹಿಂಸೆಯ ಕಲ್ಪನೆ ನಿಮಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ನೀವು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಕಮಸೆ. ೧೧); ಕಲ್ಪನೆಯೊಳು ನಿನಗೇತರ ಬಡತನ ಸಂಕಲ್ಪ ಭವ್ಯವಾಗಿರಲಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೨-೪೮). [ಸಂ. ಕಲ್ಪನಾ]

ಕಲ್ಪನೋಕ್ತಿಕಷ್ಟ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕವಿಯ ಆಶಯವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಊಹಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು: ಶ್ರುತದುಷ್ಟಮರ್ಥದುಷ್ಟಂ ಶ್ರುತಿಕಷ್ಟಂ ಕಲ್ಪನೋಕ್ತಿ ಕಷ್ಟಮುಮೆಂದೀ ಕೃತಕೃತ್ಯಮಲ್ಲ ವಲ್ಲಭಮತದಿಂ ನಾಲ್ಕಕ್ಕು ಮಿಲ್ಲಿ ಕೃತಿದೋಷಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೧). [ಸಂ. (ಕಲ್ಪನಾ + ಉಕ್ತಿ + ಕಷ್ಟ)]

ಕಲ್ಪಪಾದಪ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಉದ್ಯಾನಕ್ರೀಡೆಯೊಳಾದ ಪರಿಶ್ರಮಮಂ ತನ್ನುನಿಪಾದಕಲ್ಪಪಾದಪಚ್ಛಾಯೆಯೊಳ್ ಕಳೆಯಲ್ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು ಬಂದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೬೬ ವ); ಸಕಳಜನಮಂ ನಿಜಪ್ರಸಾದ ಕಲ್ಪಪಾದಪದಿಂ ತಣಿಪಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೧೨೮). [ಕಲ್ಪ + ಪಾದಪ]

ಕಲ್ಪಭೂರುಹ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ನೀವೆ ಶರಣಂ ಶರಣಾಗತ ಕಲ್ಪಭೂರುಹಾ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨೭); ನುಡಿದರಾ ಮುನಿವರರು ಕಡಿದರು ಕೌರವಾನ್ವಯ ಕಲ್ಪಭೂರುಹವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೫೪). [ಕಲ್ಪ + ಭೂರುಹ]

ಕಲ್ಪಮಹೀಜ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಕಲ್ಪಮಹೀಜದ ಪಕ್ಕದಿರ್ಕೆಲಂ ಬಿಡಿದು ಮಡಲ್ತು ತೋಜುವ ಲತಾವಳಿಗಳ್ಗೆಣೆಯಾಯ್ತು (ಆದಿಪು. ೨-೪). [ಕಲ್ಪ + ಮಹೀಜ]

ಕಲ್ಪಮೇಘ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಮೋಡ: ಬೆಂದುದು ಸುರೌಘದ ಗೆಲವು ಕರಿಯಾ ಕಲ್ಪಮೇಘವನುರಿಯ ಮಾಣಿಸಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೪೩). [ಕಲ್ಪ + ಮೇಘ]

ಕಲ್ಪರಟೆ, ಕಲಪರಟ, ಕಲಪರಟೆ, ಕಲುಪರಟೆ, ಕಲ್ಪರ್ಟಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟಲು, —ಪಾತ್ರೆ. **ಕಲಪರಟೆ** : ಹೆಳಲು ಹಾವಾದರೆ ಗೆಳೆಯ ರಿಪುವಾದರೆ ಕಲಸಿಟ್ಟ ಅವಲಕ್ಕಿ ಕಲಪರಟ ನುಂಗಿದರೆ (ಪುರಂದ. ೩-೨೧೩-೨); ಕಲಕಡಿಗೆ, ಕಲಪರಟೆ, ಮುಚ್ಚಳ . . . ಮುಂತಾದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗ. ೩೦); ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಕಲಪರಟೆಯಿಂದ ನಾಯಿಗೆ ಇಕ್ಕಿದರು. ಕಲಪರಟ ಒಡೆಯಿತು (ವೀನಾದ. ೨೫). **ಕಲಪರಟೆ** : ಸಣ್ಣ ಕಲಪರಟೆಯಲ್ಲಿ, ಅಷ್ಟು ರಂಗವಲ್ಲಿಯ ಪುಡಿ ಚೆಲ್ಲಿ (ದೀಪಹ. II, ೯೮). **ಕಲುಪರಟೆ** : ಕಲುಪರಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರು ಮಾಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಕಲ್ಪರ್ಟಿ** : ಈ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಗಡಿಗೆ ಕಲ್ಪರ್ಟಿಗಳೆನ್ನುವರು; ಇವು ಕಿಲುಬುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೮). [ಕಲ್₃ + ಪರಟೆ]

ಕಲ್ಪರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಪದರ; ಶಿಲಾಸ್ತರ (ಹ). 'ಕಲ್ಪಡೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್₃ + ಪರೆ² (< ಪೊರೆ²)]

ಕಲ್ಪರ್ಟಿ 'ಕಲ್ಪರಟೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಪಲತೆ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಕಾಂತಿಗಳ ನಡುವಣ ತಾರಾಪತಿಯ ಕಳೆಯಂತೆ ಲತೆಗಳ ನಡುವಣ ಕಲ್ಪಲತೆಯಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೪-೪೩ ವ). [ಕಲ್ಪ + ಲತೆ]

ಕಲ್ಪವಾಸಿಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ದೇವತೆ: ನವಗ್ರಹಮಂಡಲಮಲ್ತು ಕಲ್ಪವಾಸಿಗರ ವಿಮಾನಮಲ್ತು ಜನಕಂ ಬರುತಿರ್ದಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೨೭). [ಕಲ್ಪ + ವಾಸಿಗ]

ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ, ಕಳ್ಪವೃಕ್ಷ (ನಾ). ೧. = ಕಲ್ಪಕುಜ: ನಡುಗುವುಪವನದ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩ ವ); ಸುಖದ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯನಾಗಿಪ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೫೫). ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಪೂಜೆ: "ಬೇಡಿದಂಗೆ ಬೇಡಿತನಿತ್ತು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಮಾಳ್ಪ ಪೂಜೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ" (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೬೧-೩); ಜಗಜ್ಜನಜಂಗಮು ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮೆಂಬ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯಂ ಮಹಾಪೂತ ಜಿನಾಲಯದೊಳ್ ಮುನ್ನಂ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೪-೩೦ ವ); ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ್ ಮಾಳ್ಪ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮೆಂಬ ಪೂಜೆಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೫ ವ). ೩. [ವೀಶೈ] ಒಂದು ಮಂತ್ರ: ಗಾಯತ್ರಿ . . . ಕಾಮಧೇನು ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಮಾಯಾ ಸಾವಿತ್ರಿ . . . ಮಹಾಮಂತ್ರಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧). **ಕಳ್ಪವೃಕ್ಷ**: ೧. ಶಿಷ್ಟಜನ ಪೂಜೋತ್ಸಹರು ಆಶ್ರಿತ ಕಳ್ಪವೃಕ್ಷರು ಶರಣಾ[ಗತ] ವಜ್ರಪಂಜರರು (ಶಾಸಪ. ೩೫). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಾಂಗ (ನಾ). ವಿಭೂತಿ ಬಳಿದ ಮೈಯುಳ್ಳವನು (?): ಕುಸುಮಾಕ್ಷತ ಫಲಹಸ್ತಂ ಪ್ರಸನ್ನಚಿತ್ತಂ ವ(ನ)ಯೋತ್ತಮು(ರ)ಂ ಕಲ್ಪಾಂಗಂ ಹಸಿತವದನಂ ನಯೋಕ್ತಂ ಬೆಸಗೊಂಡಂದಕ್ಕು ಮುಟಿಯು ಮಿದುವೊಂದು ಮತಂ (ಜಟ್ಟಮು. ೧-೩೭). [ಕಲ್ಪ + ಅಂಗ]

ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ : ಮೇರು[ವ] ಪೊನ್ ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪ ವಾರವೆ ರಸವೊಜವು ಪರುಸವೇದಿಯ ಕಣಿ ಭಂಡಾರದೊಳುಂಟೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೮); ಸಕಲ ಜನಕ್ಕೆ ನೀನೆ ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪನೈ (ಅಜಿಪು. ೮-೨). [ಕಲ್ಪ + ಅಂಘ್ರಿಪ]

ಕಲ್ಪಾಂತ (ನಾ). ಕಲ್ಪ ಮುಗಿಯುವ ಸಮಯ; ಪ್ರಳಯ: ಕಲ್ಪಾಂತೋದಿತ ದ್ವಾದಶ ದಿನಕರ ಕಿರಣಾತಪ ತೀವ್ರಮಪ್ಪ ಮದನ ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೨); ಕಲ್ಪಾಂತ ಕೃತಾಂತನಂತೆ ಮಾಮಸಕಂ ಮಸಗಿ ಪೊಡೆವ ಸಿಡಿಲಂತೆ ಸಿಡಿಲ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೪೩ ವ); ಕದಡಿತಾಯಾಸ್ಥಾನ ಕಲ್ಪಾಂತದ ಮಹಾಸಿಡಿಲಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨-೪೩). [ಕಲ್ಪ+ಅಂತ್ಯ]

ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಲ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಕಾಲ: ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಲ ಕ್ಷುಭಿತಾಂಭೋರಾಶಿ ಶಂಕಾವಹ ಬಲನಿಕರಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬೮); ಆ ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಲಂ ನೆಗೞ್ದುದು ಸಮರಂ ಭೀಮ ದುರ್ಯೋಧನೀಯಂ (ಗದಾಯು. ೮-೨೦). [ಕಲ್ಪಾಂತ + ಕಾಲ$_1$]

ಕಲ್ಪಾಂತರ (ನಾ). ಕಲ್ಪಕಾಲ; ಬಹುಕಾಲ: ಬಹಳೈಶ್ವರಿಯವಂತನೆ ಬಾಳು ಕಲ್ಪಾಂತರವ ಹಲವೆನುತ ಹರಸುತಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩-೧೦). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿ (ನಾ). ಕಲ್ಪಾಂತರದವರೆಗೆ ಉಳಿಯುವಂತದು; ಬಹುಕಾಲ ಬಾಳತಕ್ಕದ್ದು: ಈಯೊಡಲಬ್ಬೆ ಪೇೞ್ಮೆನಗೇಂ ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೮೪). [< ಸಂ. ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿನ್]

ಕಲ್ಪಾಂತಸ್ಥಾಯಿ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿ: ಕೃತಿಯಂ ಕಲ್ಪಾಂತಸ್ಥಾಯಿಯುಂ . . . ಆೞ್ತಿಯೆ ಪೇೞ್ಸಿಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೭೭). [< ಸಂ. ಕಲ್ಪಾಂತಸ್ಥಾಯಿನ್]

ಕಲ್ಪಾಮರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಲ್ಪಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆ: ಆ ಕಲ್ಪಾಮರನೊಸೆದಂ (ಆದಿಪು. ೩-೧); ಅದೇಂ ನಲಿದನೋ ಕಲ್ಪಾಮರಂ ಕಲ್ಪದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೫); ಚಾರಣಾಚ್ಯುತೇಂದ್ರ ಪ್ರಮುಖರಪ್ಪ ಕಲ್ಪಾಮರರುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೧೩ ವ). [ಕಲ್ಪ + ಅಮರ$_3$]

ಕಲ್ಪಾವನಿಜ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಅಮೃತಾನ್ನಮನೊಲ್ದೀಗುಮಾಗಳುಂ ಭೋಜನಾಂಗಕಲ್ಪಾವನಿಜಂ (ಆದಿಪು. ೫-೩೯); ತನುಜನಖಿಳಾರ್ಥ ಕಲ್ಪಾವನಿಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೯೨); ಶ್ರೀವರನ ಚರಣಮಂ ಕಲ್ಪಾವನಿಜ ಪ್ರಸವಚಯದಿನರ್ಚಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೨-೧). [ಕಲ್ಪ + ಅವನಿಜ]

ಕಲ್ಪಾವನೀಜ (ನಾ).=ಕಲ್ಪಕುಜ: ಇದಱೊಳ್ ದಿವ್ಯಸರೋವರಂಗಳಿದಱೊಳ್ ಕಲ್ಪಾವನೀಜಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩); ನಮಿತಜನ ಕಲ್ಪಾವನೀಜನು ನಮಿತಜನ ಮೃತ್ಯುಪ್ರಹರಣಂ (ಬಸವು. ೪೭-೪). [ಕಲ್ಪ + ಅವನೀಜ]

ಕಲ್ಪಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲ್ಲನ್ನು ಸೀಳು, —ಹೋಳು ಮಾಡು: ಸೂಸಿ ಕಿಡಿಗಳನುದುರೆ ಕಲ್ಪಾಳಿಸುತ ಕಮಲಾಸನಾದ್ಯರ ಪಾಲಿಸಿದ ನರಸಿಂಹ (ತೀರ್ಥಮ. ೫೧-೪೫). [ಕಲ್$_3$ + ಪಾಳಿಸು]

ಕಲ್ಪಿ, ಕಲುಪಿ (ನಾ). ಕಲಿಯುವುದು; ಕಲಿತುದು; ವಿದ್ಯೆ: ಅಪಾಯಕೋಟಿಗೆ ಪವಣಿಲ್ಲ ಕಲ್ಪಿಗೆಡೆಯಾವುದೊ ಪಾೞಿಯ ಬಟ್ಟೆದಪ್ಪಿಮುಂ ನೆಗೞ್ದಿಡೆಯಿಲ್ಲ ಪೋಗು ಜಯಮಕ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೧); ಆರು ಮನೆಯ್ದೆ ಕೂರ್ತರ್ು ಬಂಚಿಸುವುದೆ ಕಲ್ತ ಕಲ್ಪಿ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೪೯; 982); ತಂದೆ ಕಡಂಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಕಲ್ಪಿಯನೊಲ್ಲದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೮); ಬಿಟ್ಟರ್ ಕಲ್ಪಿಯ ಮಕ್ಕಳ್ಗೆ ಪಣವಯ್ದು ಪೊಸಕೊಯ್ಯಾಳಿಗ ಪಣವಯ್ದು (ಎಇ. XVI, ೩೩೧-೨೩; 1077); ಮೇಲೆ ನೀರ್ದೆಗೆವ ಕೋಮಳೆ ಕಾಮನ ಕಲ್ಪಿಯಿಂದಮೇನಳವಡೆ ಪತ್ರಕೂಟಮನೆ ಸುತ್ತುವಳೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೩೮). ಕಲುಪಿ: "ಶಸ್ತ್ರಶಿಕ್ಷಾಕ್ರಮೇಣ = ಆಯುಧಂಗಳ ಕಲುಪಿಯ ಕ್ರಮದಿಂ" (ನೀಶಿವಾ. ೨೯-೮೮). [ಕಲ್$_1$ + -ಪಿ]

ಕಲ್ಪಿತ (ಗು). ೧. ಕಾಲ್ಪನಿಕವಾದ; ವಾಸ್ತವವಲ್ಲದ; ಕೃತಕವಾದ: ಅವರಿಗೆ ಸಕಲವೂ ಕಲ್ಪಿತ; ಇವರಿಗೆ ಸಕಲವೂ ವಾಸ್ತವ (ಹಿಂದಸಾ. ೬೪); ಜೀವಜಗತ್ತುಗಳು ಮಿಥ್ಯೆ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಿತವೆನಿಸಲಾರವು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೪); ಕಲ್ಪಿತ (Hipothetical) ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ (ಮುಕ್ತಿ.೨೬೪). ೨. ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿದ. ೩. ಯೋಜಿಸಿದ; ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ. ೪. ಊಹಿಸಿದ; ಕಲ್ಪಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆಂದು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿದ ಆನೆ. ೬. ಸಂಕಲ್ಪ; ಯೋಜನೆ: ಕಾಯಕಲ್ಪಿತಂಗಳಿಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮಿಂದ ನೀವೆ ಸ್ವಯಂಭುವಾಗಿರ್ದಿರಯ್ಯಾ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೭೫); ಕಾಳರಕ್ಕಸಿಯ ಬಸುಱಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಭಾಳಲೋಚನ ಹುಟ್ಟಿದ ಆತ ಕಾಲಸಂಹಾರಿ ಕಲ್ಪಿತನಾಶಕ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೨-೬೫); ಮೃಡನ ಕಲ್ಪಿತದಿನಹ ಬಡಕಾಯಕವೊಳಿಂತು ಒದಗಿ ಪಡಿಯಂ ಕೊಡುತಿರಲು (ಬಸವು. ೪೭-೫). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಿತೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಉಪಮಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ಕಲ್ಪಿತೋಪಮೆಗೆ – ಮೃಗಮದ ಕಲ್ಪಿತಪತ್ರ ಭಂಗ ರಮ್ಯಂ ನಗೆವೊಗಮುಜ್ಜ್ವಳಕಾಂತಿ ನಾಡೆ ಸೌಮ್ಯಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಮೃಗಲಾಂಛನಾಭಿರಾಮಂ ಮೃಗಧರಬಿಂಬಮಿದೆಂಬಿನಂ ನಿಕಾಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೭೫). [ಕಲ್ಪಿತ + ಉಪಮೆ]

ಕಲ್ಪಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಲಿಸು; ಹೇಳಿಕೊಡು; ಶಿಕ್ಷಣಕೊಡು: ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳುಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೋಡಿಸಿ] ಪಂಡಿತನಂ ಮಾಡಿ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿಸುವೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೭); ಭವ್ಯಜನಮಂ ಕಣ್ಣೞೆ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುಪಾಧ್ಯಾಯರ್ (ಆದಿಪು. ೧-೪); ವಿನೇಯಜನಮಂ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುಪಾಧ್ಯಾಯರಾಗಡುಮೆಮ್ಮಂ ಮನವೊಲ್ದು ಕಲ್ಪಿಸುಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗೋಪದೇಶಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪); ಕಲ್ಪಿಸವೇೞ್ಪುದೇ ಪುರುಡಿನೊಳ್ ಪೆಂಡಿರ್ಗೆ ಪಾಂಡಿತ್ಯಮಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೩-೩೨); ತಂದೆವಿರೆ, ತಾಯ್ವಿರ ಕಲ್ಪಿಸಿದುಕ್ತಿ (ಶಮುದ. ೯೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕಲ್ಪಿ + -ಇಸು$_1$]

ಕಲ್ಪಿಸು$_2$, ಕಲ್ಪಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟುಮಾಡು; ಹುಟ್ಟಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು; ಸೃಜಿಸು; ಕಂಡುಹಿಡಿ: ಕಾರಣಕಥೆಗಳಂ ಕಲ್ಪಿಸದೆ ನೀನಿಲ್ಲಿ ಉಸುಕನೇ ನೋಡುತ್ತಿರು (ಬಸವು. ೨೧-೩೭); ನಿಖಿಲಲೋಕವ ನೆವೆಯಾಟದೆ ಸೃಜಿಸುವ ಮುಖಚತುಷ್ಟಯನ ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಅಕಳಂಕ ಮೂರ್ತಿಯ ಮನದೊಳಗಿಂಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಕಟಿಸು ತನಗೆ ಮೇಲ್ಗತಿಯ (ಮೋಹತ. ೨೯-೧); ಕುಶಿಕಸುತ ಮಾಯಾಹಿಯನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ಕುಮಾರಕನಸುವನುಗಿದನು (ತೊರರಾ. ೩-೨-೨೯); ಒಡನಂದಿನ ಋಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪೆಸರಲಿ ಬಿಡದೆ ತೀರ್ಥವ ಕಲ್ಪಿಸಲು (ಕಂಸವಿ. ೫-೩೭); ವ್ಯಾಸಮುನೀಂದ್ರನು . . . ಮೂರುಮುಂದಿ ಕುಮಾರಕರನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದನು (ಕೃವಾಅ. ೯೨). ೨. ಊಹಿಸು; ಕಲ್ಪನೆಮಾಡು: ಕಂಗಳ ಬೆಳಗ ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು ಕರ್ಣದ ನಾದವ ವರ್ಣಿಸಬಾರದು (ಅವಚಂ. ೬೨-೨೬೩); ಇಲ್ಲದ ತಪ್ಪಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮುಳಿದೊಲ್ದು ಕೂರ್ಮೆಯಂ ಬಳೆಯಿಸುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೭೦). ೩. "ನಿರೀಕ್ಷಿಸು" (ಛನವ. ಕೋಶ): ಕಾಮಧೇನುವಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಸವಿಯಿಪ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಮರ್ತ್ಯದ ಪಶುವಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟೇನಯ್ಯ (ಛನವ. ೪೭). ಕಲ್ಪಸು: ೧. ಶಿವಿಗಳೊಳಮಾಯಮುಂ ಪಚರ್ುವ ಕಲ್ಪಿಪ ತೆಱದಿನೆಸೆದುದಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೭). [ಕಲ್ಪನ + -ಇಸು$_3$]

ಕಲ್ಪುಂಜಿಕೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕುಪ್ಪೆ, —ರಾಶಿ: ಹಳ್ಳಿಯಿಂದಂ ಪಡುವಲ್ ಕಲ್ಪುಞ್ಜಿಕೆಯದಱಿಂ ಮೂಡಲೊಂದು ಮತ್ತಪ್ಪುರ್ಲರಕೆಯ್ಯುಮನ್ (ಎಇ. XVII, ೧೯೯-೨೦; 1124). [ಕಲ್$_3$ + ಪುಂಜಿಕೆ]

ಕಲ್ಪೇಂದ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನಾಳುವ ಇಂದ್ರ: ಈಶಾನೇಂದ್ರ . . . ಅಭ್ಯಂತೇಂದ್ರ – ಈ ಪನ್ನಿಬ್ಬರು ಕಲ್ಪೇಂದ್ರರು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೬–೪). [ಕಲ್ಪ + ಇಂದ್ರ]

ಕಲ್ಪೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಕಲ್ಪೇಂದ್ರ : ಕಲ್ಪೇಶ್ವರನನುರಾಗದಿನೊಡನೊಡನೆ ಸುರಿಯೆ ಪಾಲ್ಗಡಲೊಂದುಂಟಾಗದೆ ಮೇರುವ ತುದಿಯೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೭–೮೭); ಬಿತ್ತರಿಸಿದರ್ ಗಂಧೋದಕಸ್ನಾನಮಂಗಳಮಂ ತೀರ್ಥಕರಂಗೆ ಮಂಗಳರವಂ ಕೆಯ್ಗಣ್ಮೆ ಕಲ್ಪೇಶ್ವರರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೪೬). [ಕಲ್ಪ + ಈಶ್ವರ]

ಕಲ್ಪೊನ್ನೆ, ಕಲ್ಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಲ್‌ಹೊನ್ನೆ, ಕಿರಿಹೊನ್ನೆ, ಕಲ್‌ಪೊನ್ನೆ, ಹರಳುಹೊನ್ನೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೬–೨೮೬). **ಕಲ್ಹೊನ್ನೆ** : ಕಲ್‌ಹೊನ್ನೆ, ಕಿರಿಹೊನ್ನೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೬–೨೮೬). [ಕಲ್$_3$ + ಪೊನ್ನೆ]

ಕಲ್ಬತ್ತು ‘ಕಲಬತ್ತು’ ನೋ.

ಕಲ್ಬಸರಿ, ಕಲ್ಲುಬಸರೆ, ಕಲ್ಲುಬಸುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಸರಿ ಮರ (ಕಿ). **ಕಲ್ಲುಬಸರೆ** : ತಿಲಕ, ಕರಿತಿಲಕ, ಕಡವೆ, ಕಲ್ಲುಬಸರೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಫಲಭರಿತವಾದ ವೃಕ್ಷಂಗಳನ್ನೂ (ಕೃವಾಅ. ೨೨೮). **ಕಲ್ಲುಬಸುರಿ** : “ಕಲ್ಲುಬಸುರಿ – ಪ್ಲಕ್ಷ, ಸುಪಾರ್ಶ್ವಕ, ಕಪೀತನ” (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [ಕಲ್$_3$ + ಬಸರಿ]

ಕಲ್ಬಾಗೆ (ನಾ). ಬಾಗೆಯ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಶಿರೀಷದ ಮರ: ಬಾಗೆ, ಕಲ್ಬಾಗೆ, ಹೊಂಬಾಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪–೬೪). [ಕಲ್$_3$ + ಬಾಗೆ]

ಕಲ್ಬಾನಿ (ನಾ). = ಕಲ್ದೋಣಿ : ದನಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಬಾನಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕಲ್$_3$ + ಬಾನಿ]

ಕಲ್ಬಾನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಿರಲ್‌ಬೋಗಿ, ಬೋವು ಮರ, ಹಿರಿಬೋಗಿ, ಕರ್ಮರ, ಕಲ್‌ಬಾನೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪–೮೭೩). [ಕಲ್$_3$ + ಬಾನೆ ?]

ಕಲ್ಬಾಳೆ ‘ಕಲ್ವಾೞೆ’ ನೋ.

ಕಲ್ಬಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಕ್ಕೆಯ ಮರ: ಕಲ್‌ಬಿಕ್ಕಿ, ನರಿ ಬಿಕ್ಕಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೩–೬೩೬). [ಕಲ್$_3$ + ಬಿಕ್ಕಿ]

ಕಲ್ಬೆಸ ‘ಕಲ್ವೆಸ’ ನೋ.

ಕಲ್ಬೊಂಬೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಬೊಂಬೆ; ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿ : ಸಡಗರದೊಳಂ ಶಿವಾಲಯದ ಕಲ್ಬೊಂಬೆಗಳ್ ನಡೆದು ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ದುವು (ಚಬಪು. ೪–೩೪). [ಕಲ್$_3$ + ಬೊಂಬೆ]

ಕಲ್ಬೋವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಹೈಗ, ಉನ್ನಿಮರ, ಕಲ್ ಬೋವು, ದೊಡ್ಡೆಲೆಭೋಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪–೮೭೪). [ಕಲ್$_3$ + ಬೋವು]

ಕಲ್ಮಡು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಾದ ಮಡು; ಒಂದು ಮಡುವಿನ ಹೆಸರು (?) : ಶಿವಾಪುರದ ಪೊಲಮೇರೆ ಪೂರ್ವ್ವದಿಶಾಭಾಗದೊಳ್ ಕಲ್ಮಡುವುಂ ಕೊಂಮದಿಚೆಱುವುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೧–೪೧ ; 1057). [ಕಲ್$_3$ + ಮಡು$_3$]

ಕಲ್ಮಣೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮಣೆ; ಶಿಲಾಪೀಠ: ಈ ಕಲ್ಮಣೆಯ ಮೇಲ್ಕುಳಿತು ಗೀತೆಯನು ಕೇಳುವೆವು (ಚಂದ್ರಸ. ೭೪–೫). [ಕಲ್$_3$ + ಮಣೆ]

ಕಲ್ಮದ, ಕಲುಮದ, ಕಲ್ಲುಮದ (ನಾ). ಶಿಲಾಜಿತು : “ಅದ್ರಿಜತು – ಕಲ್ಮದ” (ಒಷಧಿ. ೫); ಗಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಲು ಕಲ್ಮದವನ್ನು ಹಿಡಿಕೊಡು ಶಿವಯ್ಯ ಧಾವಿಸಿಬಂದರು (ತ್ಯಾಗಮ. ೩೮). **ಕಲುಮದ** : “ಕಲುಮದ- ಗೈರೇಯ, ಅಶ್ಮಜ, ಗಿರಿಜ” (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). **ಕಲ್ಲುಮದ** : “ಅದ್ರಿಜಂ ಕಲ್ಲುಮದಂ” (ಅಕಾನಿ. ೧–೩೧) ; ತ್ರಿಫಲೆ, ಶೋಧಿಸಿದ ಕಲ್ಲುಮದ . . . ಚೂರ್ಣವ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೪೪). [ಕಲ್$_3$ + ಮದ$_6$]

ಕಲ್ಮನೆ (ನಾ). ಬಂಡೆಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಮನೆ, —ಗವಿ : ಮಂಗ(ಲೀ) ಸ(ಶ)ನಾ ಕಲ್ಮನೆಗೆ ಇತ್ತೊದು (ಇಅ. X, ೬೦–೨; 7ನೆಯ ಶತ); ಬಾದಾಮಿಯ ಕಲ್ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇವೆ (ಹಾಡುಹು. ೯೭). [ಕಲ್$_3$ + ಮನೆ]

ಕಲ್ಮರಿಗೆ, ಕಲ್ಲುಮರಗೆ, ಕಲ್ಲುಮರಿಗೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮರಿಗೆ, —ಪಾತ್ರೆ : ಕಲ್ಮರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಲ್ಲುಮರಗೆ** : ಕಲ್ಲುಮರಗೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿಟ್ಟಿದ್ದ ಅವಲಕ್ಕಿ . . . ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ (ಸಾಹೇಬ್. ೧೮) ; ಬಳಪದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಮರಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಗುಣಸಾ. ೬). **ಕಲ್ಲುಮರಿಗೆ** : (ಕಿ). [ಕಲ್$_3$ + ಮರಿಗೆ (< ಮರಗೆ)]

ಕಲ್ಮಲರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಪೆಬ್ನನನ್ನಿ ಕೆಱೆಯ ಮೂಡ್ಮೆ ಕಡೆಗೋಡತ್ತಿ ಬಲಗ್ಗೆ ನಡದು ಕಲ್ಮಲರುಳಿ ಕೊಲಿಗ ನ್ಮೇಲಕಾರಱೆ ಎ ಇಟ್ಟಗೆ ಸೊಣೆ ಎ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬–೨೦ ; ಸು. 850). [?]

ಕಲ್ಮಷ (ಗು). ೧. ಕೊಳೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಮಲಿನವಾದ. ೨. ಪಾಪಯುಕ್ತವಾದ ; ಪಾಪಿಷ್ಠವಾದ. (ನಾ). ೩. ಕೊಳೆ ; ಗಸಿ : ಹೃದಯದ ಕಲ್ಮಷವೆಂತು ಮಾಣ್ಬುದು (ಬಸವ. ೪೧). ೪. ಪಾಪ : ಕಲ್ಮಷದ ಯುಗಧರ್ಮವೆಯ್ದೆ ಪೊರ್ದದು ತನಗೆ (ಸಂಬಿರ. ೯–೪) ; ಕೇಳು ಭೂಕಾಂತ ನಿರ್ಮಳಚಿತ್ತನಾಗಿ ಕಲ್ಮಷವಳಿದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಾಲಿಸುವದು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೭–೨). ೫. ನರಕಲೋಕದ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ನರಕ. ೬. ಕುಂದು ; ಕೊರತೆ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಮಷಿಕೆ (ನಾ). ಕಶ್ಮಲ ; ದೋಷ (?) : ಕಲ್ಮಷಿಕವಾಗಿ ತನ್ನೊಕ್ಕಲ್ ಮಕ್ಕಳಿನೆಕ್ಕಸಿರ್ಕಮಾದೊಡೆ ಪಾರ್ವಂ ಮಲ್ಮಲನೆ ಮಱುಗಿ ಕೂಡೆ ಯೊಡಲ್ಮಸಿಯಪ್ಪಿನೆಗೆಮೆಯ್ದೆ ಬೆದಬೆದಬೆಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೧೦). [?]

ಕಲ್ಮಳೆ, ಕಲುಮಳೆ, ಕಲುವಳೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲುಗಳ ಮಳೆ: ಹೈಡಿಂಬಿ ನಗುತೆ ಸಂತತಂ ಕಱೆವ ಕಲ್ಮಳೆಗಳಂ ಸೃಜಿಸಿ ಬಲಮಂ ತವೆ ಪೊರಳ್ಚಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೧೬). ೨. ಆಲಿಕಲ್ಲು ಮಳೆ. **ಕಲುಮಳೆ** : ೧. ಕಲುಮ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಳೆಯ ಕೋಲಾಹಲಕ್ಕಿವರಳುಕದಿಱಿದರು ಸುರಗಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೫೦). **ಕಲುವಳೆ**: ೧. ಮೂಱುಕೋಟಿಯ ಭಟರು ಕಱೆದರು ಕಲುವಳೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೪೦). [ಕಲ್$_3$ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಕಲ್ಮಾಟ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದ ಮೂರ್ತಿ; ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಪ್ರತಿಮೆ : ಬೆಣ್ಣೆಕಲ್ಲ ಸೀಮೆಯ ಕಾಳಗದಲ್ತಳಾಜ ನಾಯಕನೆಱೆಯಮ್ಮ ಸತ್ತಡೆ ಕಲ್ಮಾಟಗೆಯ್ದರು (ಶಾಸಪ. ೨–೧೧). ‘ಕಲ್ನಾಟ್ಟು’ ಪರಾ. [ಕಲ್$_3$ + ಮಾಟ]

ಕಲ್ಮಾಡ, ಕಲ್ಲುಮಾಡ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಉಪ್ಪರಿಗೆ; ಕಲ್ಲಿನ ಮನೆ : ನಾಗರಿಕರ ತಾರುಣ್ಯಮದವ ಕಲ್ಮಾಡ ಹೊಗಳುತಿಹವು (ಮೇಘದೂ. ೭–೮). **ಕಲ್ಲುಮಾಡ** : ನಿದ್ದೆಯೆಂದರೆ ಕಲ್ಲುಮಾಡ ಜಡೆದಿಹ ಬೇಡಿ (ಸಖೀಗೀ. ೬೩–೨). [ಕಲ್$_3$ + ಮಾಡ$_1$]

ಕಲ್ಮಾಷ (ಗು). ೧. ಮಿಶ್ರವರ್ಣವುಳ್ಳ ; ಚುಕ್ಕೆ ಚುಕ್ಕೆಯಾದ : “ಚಿತ್ರಃ, ಕಿಮ್ಮೀರಃ, ಶಬಳಃ, ಕಲ್ಮಾಷಃ . . . ಖಚಿತಃ – ಈ ೧೧ ಬೆರಸಿದುದು” (ಹಲಾಯು. ೧೨೨–೫೪). ೨. ಕಪ್ಪು ಬಿಳುಪು ಕೂಡಿದ; ಬೂದುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ : “ಕಲ್ಮಾಷಯೆಂಬುದು ಎಡವರ್ಣಂ” (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೫೧). ೩. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಮೀನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಭರದಿ ತಾಂ ಕಲ್ಮೀನ್ಗಳೊಗೆವ ಕಲ್ಲೋಲದಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೮೩). [ಕಲ್$_3$ + ಮೀನ್$_3$]

ಕಲ್ಮುತ್ತುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುತ್ತುಗದ ಮರ: ಕಲ್ ಮುತ್ತುಗ, ಕಲ್‌ಹೊನ್ನೆ, ಕರೀಹೊನ್ನೆ, ನೇಹಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೮–೧೧೭೫). [ಕಲ್$_3$ + ಮುತ್ತುಗ (< ಮುೞ್ತುಗ)]

ಕಲ್ಮುರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [← ತುಳು. ಕಲ್ಮುರೊ]

ಕಲ್ಮೆ (ನಾ). ವಿದ್ಯೆ; ಪ್ರೌಢಿಮೆ; ಚಾತುರ್ಯ (?). 'ಕಲ್ಮೆವೆೞು' ಪರಾ. [ಕಲ್$_1$ + -ಮೆ$_1$]

ಕಲ್ಮೆಯ್, ಕಲುಮೈ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಮೈ; ಗಡುಸಾದ ದೇಹ: ಆರಾರ ಕಲ್ಮೆಯ್ಗಳೊಳ್ ನಾಂಟವೆನುತ್ತಂತೆಲ್ಲರುಂ ಬಾಯ್ವಿಡೆ ಗಡಣದೆ ಪೂಗೋಲ್ಗಳೈತಂದುವಾಗಳ್ (ಕಬ್ಬಕಾ.೩೦೩). ಕಲುಮೈ : ಎಲೆಗೆ ಕಲುಮೈಯಾವೆ ಕಡುಗೋಮಲತೆಯೆತ್ತಲು ಕರ್ಕಶಾಂಗದ ಬಲುಹಿದೆತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೮೭). [ಕಲ್$_3$ + ಮೆಯ್]

ಕಲ್ಮೆವೆೞು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೌಢಿಮೆ ಹೊಂದು ; ಚತುರನಾಗು : ನನ್ನಗನ್ನಾಳದೆ ಕಲ್ಮೆವೆತ್ತರಿಭೂಭುಜರನ್ತೞು × × × ಕಲ್ಲಯದೇವರಿನ್ನಗರಮಂ ಬನ್ನಾದನ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨–೬; 923). [ಕಲ್ಮೆ + ಪೆೞು$_1$]

ಕಲ್ಮೊರಡಿ, ಕಲುವೊರಡಿ, ಖಲ್ಮೊಱಡಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗುಡ್ಡ : ಸುಮುಹೂರ್ತದೊಳು ಕರಲು ಕಲ್ಮೊರಡಿ ಬೆಳೆಯಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೩೭). ಕಲುವೊರಡಿ : ತಳಿರೆತ್ತ ಬಿಸಿಲೆತ್ತ ಹಂಸಶಿಶುವೆತ್ತ ಕಲುಮೊರಡಿಯೆತ್ತ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೨೭). ಖಲ್ಮೊಱಡಿ : ಮೂಡಲು ಕರಿಯ ಖಲ್ಮೊಱಡಿಯೆ ಅಂತೆ ಬರೆ ವಟವೃಕ್ಷವೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯–೧೪ ; 1043). [ಕಲ್$_3$ + ಮೊರಡಿ$_2$]

ಕಲ್ಯ (ಗು). ೧. ಸಿದ್ಧವಾದ; ಸನ್ನದ್ಧವಾದ. ೨. ಶಸ್ತ್ರಸಜ್ಜಿತವಾದ. ೩. ಮಂಗಳಕರವಾದ ; ಶುಭ್ರವಾದ. ೪. ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಡುವ ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ನೀಡುವ ; ಬೋಧಪ್ರದವಾದ (ಕ). (ನಾ). ೫. ರೋಗವಿಲ್ಲದವನು ; ಆರೋಗ್ಯವಂತ : "ಕಲ್ಯನೆನೆ ವಾರ್ತನೆನೆ ಕುತ್ತವಿಲ್ಲದನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧–೧೯). ೬. ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ : "ದ್ಯುಮುಖಂ . . . ಕಲ್ಯಮುಷಮೆಂದೆನಲು ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೦–೮) ; ಕಲ್ಯದೊಳ್ ಕುಳಿರ್ವ ಮಂಜೊಳಗೊಂದಿದ ಮೊಲ್ಲೆ ಪೂವನಾರಡಿವೊಲೆ ಭೋಗಿಸಲ್ಕಮುಳಿಯಲ್ಕಮಣಂ ಬಗೆದಪೊರ್ಡಾರೆ ನಾಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೭–೧೧೯). ೭. ಮದ್ಯ ; ಮಾದಕವಾದ ಪಾನೀಯ : "ಮೈರೇಯಮಾಸವಂ . . . ಕಲ್ಯಮೆನೆ ಕಳ್ಳೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೮). ೮. ನಿನ್ನೆ ; ಹಿಂದಿನ ದಿವಸ: "ನಿನ್ನೆಯೆಂಬಲ್ಲಿಯುಂ ಕಲ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೫–೨೩) ; "ಪೂರ್ವದಿವಸಮಂ ನುಡಿಯೆ ಕಲ್ಯಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೧–೧೩). ೯. ವೈರ ; ಶತ್ರುತ್ವ. ೧೦. ಪರಸ್ಪರ ಬಂಧನ ; ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಕಟ್ಟುವುದು ಅಥವಾ ಬಂಧಿಸುವುದು. ೧೧. ಚತುರನಾದವನು ; ಕಲಾಭಿಜ್ಞ. ೧೨. ಕಿವುಡ ಹಾಗೂ ಮೂಕ: "ಆ ಹಗೆ ಪೂರ್ವವಾಸರ ಪರಸ್ಪರ ಬಂಧನ ಕಲ್ಯವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಯದರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು : "ತ್ರಾಯಮಾಣಕಾ – ಕಲ್ಯದರಸಿ" (ಒಷಧಿ. ೬೮). [ಕಲ್ಯ + ದರಸಿ]

ಕಲ್ಯಾಣ (ಗು). ೧. ಚೆಲುವಾದ; ಸುಂದರವಾದ. ೨. ಮಂಗಳಕರವಾದ; ಸುಖಕರವಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಳಿತು; ಶುಭ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು; ಅದೃಷ್ಟ ; ಮೇಲ್ಮೆ: "ಶ್ವಃ(ಸ್ವ)ಶ್ರೇಯಸಂ, ಕಲ್ಯಾಣಂ . . . ಮಂಗಳಂ – ಈ ೧೧ ಒಳ್ಪಿತರ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೦–೧೨೨) ; "ಕಲ್ಯಾಣಮೆಂದೆನಲ್ಕೊಳ್ಪಿತಕೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮–೨೬). ೪. ಚಿನ್ನ ; ಹೊನ್ನು : "ಕಲ್ಯಾಣಮೆನಲೋರಂತೆ ನಿಷ್ಕಮೆನೆ . . . ಹೊನ್ನಿಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೦–೪); ಕಲ್ಯಾಣಭೂಭೃತ್ಸದನ ಧನದ ಮಿತ್ರಂ . . . ಶ್ರೀಶೈವ ಶ್ರೇಯಮಂ ಮಾಱ್ಕೆಮಗನವರತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧). ೫. ಮದುವೆ ; ವಿವಾಹ : ಹರಿವಿರಂಚಿಗಳಿಂದ ಮುನ್ನ ಉಮೆಯ ಕಲ್ಯಾಣದಿಂದ ಮುನ್ನ (ಬಸವ. ೨) ; ಗಿರಿಸುತೆಯ ಕಲ್ಯಾಣದೇಳ್ಗೆಯನೊರೆದುವವು ಸಹವಾಗಿ ಪಂಪಾವರನೊಳೈಕ್ಯಂಬಡೆದ ಹರಿದೇವಂಗೆ ವಂದಿಸುವೆ (ಶಂಕವಾ. ೧–೧೩). ೬. ವೈಭವ ; ಉತ್ಸವ ; ಕನ್ಯಾರತ್ನಮುಮಂಬರೋಚಿತ ಕಲ್ಯಾಣಂಗಳಿಂದಂ ಆ ಪುರುಷರತ್ನಾಕರನೊಳ್ ನೆರಪಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೮೦ ವ). ೭. [ಜೈನ] ಜಿನನಿಗೆ ಮಾಡುವ ಐದು ಮಹೋತ್ಸವ: ವಾಸುಪೂಜ್ಯಂಗೆ ಜನ್ಮಾಭಿಷವಣ ಕಲ್ಯಾಣಮಾಯ್ತು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೧೨–೧೨). 'ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ' ಪರಾ. ೮. ಒಂದು ಪಟ್ಟಣದ ಹೆಸರು. ℙ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಹಾಗೂ ಕಲಚೂರ್ಯರ ರಾಜಧಾನಿ : ಕಲ್ಯಾಣದ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ (ಹೈಆಸಿ. ೫–೬ ; 1088) ; ಕಲ್ಯಾಣವಜೀಯೆ ಕಟಕವಜೀಯೆ ಬೇಂಟೆಯನಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ ಎನ್ನ ಕೈ ನೋಡಿ ಭೋ (ಅವಚಂ. ೧೨೦–೫೪೭) ; ಕೆಟ್ಟಿತು ಕಲ್ಯಾಣ (ಬಸವ. ೬೩೬). ೯. [ಛಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಕ್ಷೋಣೀ ವಾಯು ದಿನೇಶನೀಶ್ವರಂ ಬಾಣಸ್ಥಾನದೊಳಾಗೆ ವಿಶ್ರಮಂ ಜಾಣೇ ನೀಂ ತಿಳಿ ಬಂದೊಡಕ್ಕೆ ಕಲ್ಯಾಣಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲ್ಯಾಣೀ] ಪಂಕಜಲೋಚನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೭೨). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕ (ಗು). ೧. ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಶುಭಕರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಕನ್ನಡ ವೈದ್ಯಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು: ಸುಕರಂ ತಾನೆನೆ ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಮುನಿಗಳ್ ಮುಂ ಪೇೞ್ದ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕಮಂ . . . ಸೋಮಂ ಪೇೞ್ದಂ (ಕವಿಚ. I, ೩೦೩). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಷಾರ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ: ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಷಾರ – ಶುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೆಣಸು, ಸಂವತ್ಸರ ಲವಣ . . . ಗಜಪುಟವ ಹಾಕಿ ಸಾಂಗ ಶೀತಳವಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಕ್ಷಾರಗಳ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು . . . ಸೇವಿಸೆ (ಸಕವೈ. ೩೦೫). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಕ್ಷಾರ]

ಕಲ್ಯಾಣಗರ್ಭ (ನಾ). ೧. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ; ಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೆ ಉಂಟುಮಾಡುವವನು. ೧, ೨ : ವರವಾಣಿ ವಿಬುಧಸೇವಿತ ಚರಣಂ ಕಲ್ಯಾಣಗರ್ಭನಾಗಿಯುಮಜನಂತಿರೆ ಜಡಜಜನೆನಿಸದೆ ತದ್ಗುರು ಕರಕಂಜಾತಜಾತನೆನಿಸಿದನೀತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೬೪). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಗರ್ಭ]

ಕಲ್ಯಾಣಘೃತ (ನಾ). (ಜ್ವರಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ) ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಒಂದು ಪಾಕ : ಕಲ್ಯಾಣಘೃತ – ತಾಳೀಸಪತ್ರೆ, ಅಳಿಲೆಕಾಯಿ . . . ಹಾಕಿ ತುಪ್ಪ ಉಳಿಯುವ ಹಾಗೆ ಪಾಕಮಾಡಿ, ಇಳುಹಿಕೊಂಡು ಉದಯದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸೆ ಚಾತುರ್ಥಿಕ . . . ಜೀರ್ಣಜ್ವರ ಇವಿಷ್ವರ ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೧೯). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಘೃತ]

ಕಲ್ಯಾಣಪೂರಿ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಲ್ಯಾಣಪೂರಿ . . . ಇದರ ಹೊರ್ತು ಮತ್ತೂ ರೇಶ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜಾತಿಗಳುಂಟು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೧೦). [?]

ಕಲ್ಯಾಣಬಾಳೆ (ನಾ). ಬಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಲ್ಯಾಣಬಾಳೆ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾೞೆ)]

ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಮಂಗಲಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಭವನ ; ಮದುವೆ ಮನೆ. [ಕಲ್ಯಾಣ + ಮಂಟಪ]

ಕಲ್ಯಾಣಮಂಡಪ (ನಾ). = ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪ: ಕಲ್ಯಾಣಮಂಡಪದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ನರ್ತನ ಇತ್ಯಾದಿ ಕುಶಲಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಚಿತ್ರಫಲಕಗಳಿರುವುವು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೯). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಮಂಡಪ]

ಕಲ್ಯಾಣಮಿತ್ರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುವಂತೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವ ಮಿತ್ರ: ಗಭೀರ ಘೋರ ಸಂಸಾರಪಾರಾವಾರಪಾತಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಲೀಯದಾವೊಂ ಕಾವೊನದಱಿಂದನುಮಗೆ ನೀನೆ ಕಲ್ಯಾಣಮಿತ್ರನೈ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೦ವ). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಮಿತ್ರ]

ಕಲ್ಯಾಣಸೇವೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಯನ್ನು ಸಕ್ಕರೆ ಪಾಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ; ಕಡಲೆ ಮಿಠಾಯಿ: ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದಮೇಲೆ ಊರಿನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಚಿಕ್ಕ ಬತ್ತಾಸು–ಕಲ್ಯಾಣಸೇವೆ ಹಂಚುತ್ತಿದ್ದ (ಊರುಕ. ೩೧). [ಕಲ್ಯಾಣ$_2$ + ಸೇವೆ ?]

ಕಲ್ಯಾಣಿ$_1$ (ಗು). ೧. ಮಂಗಳಕರವಾದ; ಶುಭವಾದ. ೨. ಸಂತೋಷವುಳ್ಳ; ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆದ. (ನಾ). ೩. ಶುಭವನ್ನು ನೀಡುವವಳು; ಮಂಗಳದಾತೆ: ವರದೆ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಫಣಿವೇಣಿ ವಾಣಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೪). ೪. ಪಾರ್ವತಿ: ಚಿಂದಲೆರುದ್ಯತ್ತಾಲವೃಂತಂ ಬಿಡಿದು ಪಡೆಪಿಸಿಂ ಬೀಸೆ ಕಲ್ಯಾಣಿ ತಾಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿರ್ದಂ... ಭಾಳನೇತ್ರಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೬೪). ೫. ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕಿ). ೬. ಚೌಕಾಕಾರದ ಕಲ್ಲಿನ ಮೆಟ್ಟಲುಗಳಿರುವ ಕೊಳ; ಹೊಕ್ಕರಣೆ: ಬಲ್ಲಾಳನು ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವತೀರ್ಥವೆಂಬ ಕಲ್ಯಾಣಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೩); ಗುಡ್ಡದ ಕೆಳಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಿಯೊಂದರ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನರಾಯರ ಕಟ್ಟೆಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. (ಕಭವಿ. II, ೨೪೬). ೭. ಅದೃಷ್ಟವಂತೆ. ೮. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕೌಶಿಕಿ ... ಕಲ್ಯಾಣಿ ... ಎಂಬ ಮೂವತ್ತುನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ. ಕಲ್ಯಾಣೀ]

ಕಲ್ಯಾಣಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ: ಭಾವಿಸಲು ಮರಬಾಳೆ ಕಲ್ಯಾಣ[ಣಿ] ಬೂದಿಬಾಳೆ (ನವನೋ. ೨೫-೪೯); ಬಾಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಗುಜರಾಥಿ, ರಸಬಾಳೆ, ಸುಗಂಧಿ, ಕರಿಬಾಳೆ, ಕಲ್ಯಾಣಿ, ಬೂದಿಬಾಳೆ (ಕೃಸಿಪ್ರ. ೧೫೬). [?]

ಕಲ್ಲ$_1$ (ನಾ). ಕಿವುಡ; ಬಧಿರ. 'ಕಲ್ಲಮೂಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಲ$_2$ (ನಾ). "ದಡ್ಡ; ತಿಳಿಗೇಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೫). [← ಮರಾ. ಕಲ್ಲ = ಬರಿದಾದ, ಪೊಳ್ಳಾದ]

ಕಲ್ಲಂಗಡಲೆ 'ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಂಗಡಿ, **ಕಲಂಗಡಿ** (ನಾ). ಕರಬೂಜದ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹಣ್ಣಿನ ಬಳ್ಳಿ, —ಹಣ್ಣು: ಕಲ್ಲಂಗಡಿ, ಹೀರಿಯ ಬೀಜ, ಸಕ್ಕರೀ ಸವತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಗೊಬ್ಬರವನ್ನು ಹಾಕಿ ಬಿತ್ತಿದರೆ ವಿಶೇಷ ಫಲವಾಗಿ ರೊಕ್ಕವಾಗುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೫); ಎರಡು ಕಲ್ಲಂಗಡಿ ಹಣ್ಣನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕಯ್ಯೊಂದರೊಳೆ ತರಬಹುದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೬-೬೩). **ಕಲಂಗಡಿ**: ಕಲಂಗಡಿ ಕರಬೂಜು ... ಇವು ಕಫವಾತಹರ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೭). [←ಮರಾ. ಕಲಿಂಗಡ, ಕಲಂಗಡೀ. / ಸಂ. ಕಾಲಿಂಗ, ಕಾಲಿಂಗೀ]

ಕಲ್ಲಂಗುಜಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹೊಲದ ಮೊಗೆವಾಡದೊಳಗೆ ಕಲ್ಲಂಗುಡದೊಳಗೆ ಕಲ್ಲಂಗುಜಿಕೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಪಡುವಲು (ಎಇ. V, ೧೪-೪೧; 1142). [ಕಲ್$_3$ + ಕುಜಿಕ್ಕೆ (< ಕುಜುಕಿ)]

ಕಲ್ಲಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ (ಕಿ). [?]

ಕಲ್ಲಕಮ್ಮಱ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಅವನ್ ವಿಜಸಿತ್ತಿರ್ರಾಕಾಳೆಗದುಳ್ ಕುಡನಗರುಳ್ ಎಱಿದು ಸಗ್ಗ ಪುಕ್ಕದುನ್ ಕಲ್ಲಕಮ್ಮಱವರದ (ಎಕ. X (s), ಚಿಂತಾಮ. ೧೬೬-೯; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಲ್ಲಕಾಯಿ (ನಾ). ಆಲದ ಕಾಯಿ: "ವಟಫಲಂ – ಕಲ್ಲಕಾಯಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೪). [ಕಲ್ಲ$_0$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್ಯ್)]

ಕಲ್ಲಚಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಶಿಲಾಶಿಲ್ಪಿ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಲಯ್ಯಂ ವಾಲಬ್ಬೆಯುಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ ಮಾಡಿದಂ ಕಲ್ಲಚಾರಿ (ಎಕ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೯೬-೪; 1000). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಆಚಾರಿ]

ಕಲ್ಲಚ್ಚು (ನಾ). ನಕ್ಷೆಯ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಮಸಿಯಿಂದ ಬರೆದು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನೆತ್ತಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಸಾಧನ; ಶಿಲಾಮುದ್ರಣ: ಒಂದು ಕಲ್ಲಚ್ಚಿನ ಯಂತ್ರವನ್ನಿಟ್ಟು ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಪ್ರಕಟಣೆಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಧೂಮಮು. ೪೮); ನಮ್ಮ ಮೊದಲಿನ ಪುಸ್ತಕವು ಕಲ್ಲಚ್ಚಿ (Litho) ನಿಂದ ಮುದ್ರಣವಾಯಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೧೦೬). [ಕಲ್$_3$ + ಅಚ್ಚು$_3$]

ಕಲ್ಲಟೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಕಾಯಿ: ಕಲ್ಲಟೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆಹುಳಿ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕಲ್ಲಟೆ]

ಕಲ್ಲಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಹೆಗ್ಗರಿಲುಂ ಕಲ್ಲಡಿ ಶಂಖಪಾಯನರಿಲುಂಬಂ ಸಾನೆ ಮೂಗುಂ ... ಪಂದಿಗನೆಂಬ ಮೀನ್ದೆಗೆದನಾ ಭಕ್ತಂ ಮಹಾಲೀಲೆಯಿಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೫೭-೮). [? / ತುಳು. ಕಲ್ಲೇಡೆ]

ಕಲ್ಲಡಿಕೆ (ನಾ). ಅಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಅಡಕೆ: ಕಲ್ಲಡಿಕೆಯು ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಹುರಮುಂಜೀ ಝಾಕಿ ಇದ್ದು ವಜನ್ನುಳ್ಳದಿರಬೇಕು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೯). [ಕಲ್$_3$ + ಅಡಿಕೆ (< ಅಡಕೆ$_1$)]

ಕಲ್ಲಡುಪು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಗರೂರ ಬೆಳ್ಳಿಯರುಂ ಮರವೂರ ವಣ್ಣಾಕರುಂ ಕಲ್ಲಡುಪಿನ ಮಾದಡಿಯುಮೋದೂರ ಜಯಚಾರುಂ ನರಸಾಕ್ಷಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೧೧೪-೪೫; 726). [?]

ಕಲ್ಲಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾಳಗಾವುಣ್ಣನ ಮಗ ಕಲ್ಲಣ ಬಟ್ಟೆಯ ಪೋಗುತಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪೫-೬; 975 ?); ಕರುವರ ಕಲ್ಲಣಂ ಹಂದಿಗೆಯ್ಯ ಸ್ಥಳಂ (ಕಇ. I, ೨೫-೭೩; 1186). [?]

ಕಲ್ಲಣಂಬೆ, **ಕಲ್ಲಣಬೆ** (ನಾ). ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಅಣಬೆ, —ನಾಯಿಕೊಡೆ: ನಿನ್ನೀ ಮದನಮಿಥ್ಯೆಯ ಸದ್ವ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಲಣಂಬೆಯ ಕಾಂತಾರದೊಳಗಣ ಮರ್ಕಟೀಪ್ರತಾನದಿಂದ ಹೊರಗಣ್ಗೆ ಬಂದು (ಮಂತ್ರಶ. ೫೯-೧೯). **ಕಲ್ಲಣಬೆ**: (ಕಿ). [ಕಲ್$_3$ + ಅಣಂಬೆ (< ಅಳಂಬೆ)]

ಕಲ್ಲಣಬೆ 'ಕಲ್ಲಣಂಬೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಣುಗಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮಗಳು; ಶೈಲಜೆ; ಪಾರ್ವತಿ: ನಿನ್ನಿಷ್ಟಮಂ ನಿಲ್ಲದಿತ್ತಪೆನು ಕರಿಮುಖನಾಣೆ ... ಎಂದು ಕಲ್ಲಣುಗಿ ನುಡಿಯಲ್ಕೆ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೬-೫೪). 'ಕಡಲಣುಗಿ' ಪರಾ. [ಕಲ್$_3$ + ಅಣುಗಿ (< ಅಣುಂಗಿ)]

ಕಲ್ಲತಿಗಡು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ: "ಜನ್ಯನೀ – ಕಲ್ಲತಿಗಡು" (ಒಷಧಿ. ೬೦). [ಕಲ್$_3$ + ತಿಗಡು (< ತಿಗುಡೆ)]

ಕಲ್ಲತ್ತಿ$_1$ (ನಾ). ಅತ್ತಿಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ: ಅಲ್ಲಿಂ ಪಡುವ ಪಿರಿಯರೆಯ ಕಲ್ಲತ್ತಿ ಅಲ್ಲಿಂ ಪಡುವಲ್ಕಡವದ ಕೊಳ (ಎಕ. II, ೩೨೭-೭೭; 1181); ತಾಜಿ ಕಲ್ಲತ್ತಿ ಕರಿಬೇವು ಕಡವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೫); ಅತ್ತಿ, ಕಲ್ಲತ್ತಿ ... ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಂಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫೧). [ಕಲ್$_3$ + ಅತ್ತಿ$_1$]

ಕಲ್ಲತ್ತಿ$_2$ 'ಕಲತಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲನಾರು 'ಕಲ್ನಾರು' ನೋ.

ಕಲ್ಲನೆ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಉಲ್ಬಣವಾಗಿ: ಕಲ್ಲನೆ ಕಾಸಿದ ಕೆಂಡಮಂ ಮೊಗಂಗಿಡೆ ಗಿಡಿವರ್ (ಅನಂಪು. ೯-೩೫); ಗಜಂ ಕಲ್ಲನೆ ಕಾಯ್ದು ಪಾಯ್ದು ಪರವಂಘ್ರಿಗಳಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಸೇನೆಗಳ್ ತಲ್ಲಣಿಪಂತು ಪೊಯ್ಯೆ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೬೯).

ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲ್ = ಕೋಪದಿಂದ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗು: ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲುತ್ತಂ ಇರಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೭ ವ); ಮೃಗಂಗಳ್ ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲುತ್ತುಮಿರ್ಪುವು (ಅಜಿಪು. ೯-೨೩); ಒಲ್ಲನೊನಲ್ದು ಕಲ್ಲನೆಕನಲ್ದು (ಅನಂಪು. ೧೩-೨೦ ವ).

[ಕಲ್$_{0}$ + -ಅನೆ$_{3}$ (< -ಅನೆಯ$_{3}$)]

ಕಲ್ಲಬೀಜ (ನಾ). (?) : ಬೆಲ್ಲದ ಗೊಟ್ಟು ಕಲ್ಲಬೀಜವಾದಡೆ ಸಿಹಿ ಕುಗ್ಗುವವೇ ಮುಕುರದ ಸಾಕಾರ ಚಿಕ್ಕವಾದಡೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಚಿಕ್ಕುದೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೧-೧೬೯). [ಕಲ್ ? + ಬೀಜ]

ಕಲ್ಲಮು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಗ್ಗಾರ್ಮುಣ್ಣರ ಕಲ್ಲಮುನೂ ಗ್ಗಾರ್ಮುಣ್ಡುಗೆಯ್ದೆ (ಕಇ. I, ೧೪-೬ ; 866). [?]

ಕಲ್ಲಮೂಕ (ನಾ). ಕಿವುಡ ಮತ್ತು ಮೂಕ.

[ಕಲ್ಲ$_{1}$ + ಮೂಕ]

ಕಲ್ಲರಗು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಅಂಚು; ಕಲ್ಲಿನ ಪಕ್ಕ, —ಪಾರ್ಶ್ವ: ಅಗಲವಾದ ಕಲ್ಲರಗಿನ ಕಾಲುದಾರಿಯಲ್ಲಿ . . . ಹೆಂಗಸೊಬ್ಬಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಳು (ಪುಸರು. ೪೦೧). [ಕಲ್$_{3}$ + ಅರಗು$_{3}$]

ಕಲ್ಲರಳಿ, ಕಲ್ಲರಳೆ (ನಾ). ಅರಳಿಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ: ನೆಲ್ಲಿ ನೇಱಿಲು ಪನಸ ಕಡಸಿಗೆ ಕಲ್ಲರಳಿ ಕರ್ಪೂರ ಕದಳಿಗಳಿಲ್ಲಿ ನೋಡಿವೆ ಭೂಮಿಸುತೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೯) ; "ಮಿಂಚುಳಿಕಾ – ಕಲ್ಲರಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೩). ಕಲ್ಲರಳೆ: "ಅಸ್ವತ್ಥ ಸಮ್ಮಿತಃ – ಕಲ್ಲರಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೯).

[ಕಲ್$_{3}$ + ಅರಳಿ$_{1}$]

ಕಲ್ಲರಳೆ 'ಕಲ್ಲರಳಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ವೈಔಗಿ. ೩೯-೭೬೩). [?]

ಕಲ್ಲರೆ 'ಕಲ್ಲಱೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲರೆಬಯಲು (ನಾ). ಕಲ್ಲುಬಂಡೆ ಇರುವ ಬಯಲು : ಕೋಟೆಯಿಂ ತೆಂಕಣ ಕಲ್ಲರೆಬಯಲೊಳಗೆ ತಳವೃತ್ತಿವೊನ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೬-೧೪ ; 939). [ಕಲ್ಲರೆ (< ಕಲ್ಲಱೆ) + ಬಯಲು (< ಬಯಲ್)]

ಕಲ್ಲವಲ್ಲಿ 'ಕಲ್ಲವಿಲ' ನೋ.

ಕಲ್ಲವಿಲ, ಕಲ್ಲವಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಲಾಬಿಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗುವಿಕೆ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ; "ಕಲಕಲ; ಬೊಬ್ಬಾಟ; ರಂಪಾಟ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಕಣ್ಣಕಾಡಿಗೆಯಂ ಕೊಂಡಲ್ಲದೆ ನಿಲ್ಲಳ್ ನುಡಿದೊಡೆ ಕಲ್ಲವಿಲಂ ಮಾಡಿ ಬಾಯ ಕೆಂಪಂ ಕೊಳ್ವಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೮೮). ಕಲ್ಲವಲ್ಲಿ : ಧೈರ್ಯದ ಕದಂದೆಱೆದು ಕರಣಂ ಕಲ್ಲವಲ್ಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಲಿವಿಲಿ]ಯಾಗಿ ಸುಖಂ ಸೂಱೆವೋಗಿ (ಆದರ. ೧೪೭-೧೭). ಕಲ್ಲಾಬಿಲ್ಲಿ : ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣು ತೆಗೆದ ಮಂಗನ್ನ ಕಲ್ಲಾಬಿಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ನದೀಪ. ೭). ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿ : ಹಣವನ್ನು ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಡಿರಿ (ಭಾರಥಿ. ೫) ; ಅವರ ಆಸ್ತಿಯೆಲ್ಲ ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಮನೆಯನ್ನು ಸಾಹುಕಾರರು ಜಪ್ತಮಾಡಿಸಿದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೮೬). [?]

ಕಲ್ಲಸೆರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಪದರ, —ಎಳೆ (?) : ಒಳಗೆಱೆಯಬೆ ಕಲ್ಲಸೆರೆಯ ಕುಂಟಿ ಆದಜ ತದನಾಸ್ತರ ಮುಟ್ಟಂಬೆಯೊಟ್ಟಿಲ್ಲಯಾಲ(ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೧-೨೩ ; 11ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಲ್ಲಹಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಲ್ಲಹಳಿ ಮೂನೂಱು ಆಳ್ಗೆ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೧೩-೩ ; 1000).

[ಕಲ್$_{3}$ + ಹಳಿ$_{0}$ (< ಪಳ್ಳಿ$_{1}$)]

ಕಲ್ಲಹಾವಸೆ, ಕಲ್ಲಹಾವುಸೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಹಾವಸೆ; ಕಲ್ಲುಹೂವು; ಪಾಚಿ : "ನಗರೋಗಃ – ಕಲ್ಲಹಾವಸೆ" (ಓಷಧಿ. ೮೪). ಕಲ್ಲಹಾವುಸೆ: "ಪಲ್ಲಿತಂ – ಕಲ್ಲಹಾವುಸೆ" (ಓಷಧಿ. ೯೧). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_{3}$) + ಹಾವಸೆ (< ಪಾವಸೆ)]

ಕಲ್ಲಹಾವುಸೆ 'ಕಲ್ಲಹಾವಸೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಹೂ 'ಕಲ್ಲುಹೂವು' ನೋ.

ಕಲ್ಲಹೂವು 'ಕಲ್ಲುಹೂವು' ನೋ.

ಕಲ್ಲಱೆ, ಕಲ್ಲರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಬಂಡೆ: ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗಂಗನ ಮತ್ತ ಶಿವಾಲೆಯ ಮಾದಕ ೫೦ ಹುಡುವಲೆರೆಯೊಳಗೆ ಕಂ ೧೦ ಕಲ್ಲಱೆಯ ಕಂ ೧೦ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೫೯-೨೪; 1158) ; ಕಲ್ಲಱೆಗಳ ಮೇಲೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿ ನೃತ್ಯವನಾಡುವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೬೪) ; ಆಱುವತ್ತು ಗಾವುದದಗಲಮುಮಾದ ಕಲ್ಲಱೆ ಇರ್ಕುಂ (ಚಿಕಬಿ. ೩೬-೧೧). ಕಲ್ಲರೆ: ಭೀಮನಡಿಗದ್ದೆಯ ಸೂಳೆ ಬಯಲಗಡಿಯ ಕರಿಯ ಕಲ್ಲರೆ ಬಡಗಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೬-೨೪೨ ; 1542) ; ಪೊದೆಗಳ ನಡುವೆ ಕಲ್ಲರೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಲಾಟೀನನ ಬೆಳಕು (ಮಲೆಮ. ೬೮೫).

[ಕಲ್$_{3}$ + ಅಱೆ$_{4}$. / ತಮಿ. ಕಲ್ಲಱೈ ; ಮಲ. ಕಲ್ಲಱ]

ಕಲ್ಲಾಕಲ್ಲಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಹೊಡೆದಾಟ: ಹೆಲ್ಲಾಹೆಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಲಾಕಲ್ಲಿ, ಕೋಲಾಕೋಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಲ್ಲಾಕಲ್ಲಿ, ಅತ್ರ ಪ್ರಹರಣಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಕಲ್$_{3}$ + ಕಲ್$_{3}$ + -ಇ$_{3}$]

ಕಲ್ಲಾನೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆನೆ. ೨. "ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಆನೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಇದೆ ಕಲ್ಲಾನೆಯಂ ಕುತ್ತು ಇದೆ ಪೆರ್ವುಲಿಯಂ ಕುತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೧೩). [ಕಲ್$_{3}$ + ಆನೆ$_{1}$]

ಕಲ್ಲಾಬಿಲ್ಲಿ 'ಕಲ್ಲವಿಲ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಾಮೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಸಂದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಆಮೆ; ನೆಲದ ಆಮೆ. 'ನೀರಾಮೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್$_{3}$ + ಆಮೆ]

ಕಲ್ಲಾಯ್ತ (ನಾ). ಕಲಿಸುವವನು; ಗುರು; ಶಿಕ್ಷಕ: "ಕಲ್ಲಾಯ್ತನೆಂದು ವಿದ್ಯಾಶಿಕ್ಷಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೭-೩೪೩) ; ಸೂಱಾಯ್ತರ ಕಲ್ಲಾಯ್ತರ ಕಡಂಗಾಯ್ತರಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ರಭಸಂ (ಶಮುದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಬ್ಬಿಗರ್ಗೆ ನೀಂ ಕಲ್ಲಾಯ್ತನಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೭-೨೫) ; ಕಲ್ಲಾಯ್ತರರಿಮೆಯಿಂದೆಲ್ಲವರಿದಪನು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩-೧೧). [ಕಲ್$_{2}$ + -ಆಯ್ತ]

ಕಲ್ಲಾರ, ಕಲುಹಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಪುಷ್ಪ; ನೈದಿಲೆ: "ಕಲ್ಲಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಲುಹಾ]ರಂ ಸುಗಂಧಿಕಂ ಕರ್ನೈದಿಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೭). ಕಲುಹಾರ: ಕಾರಿರುಳೆಂಬ ಕಾಂತೆಯ ಕಬರಿಯ ಕಲುಹಾರದ ಮಾಲೆ ಭೂತಳಕೆ ಆರೈಯದುರುಳ್ವಂದದಿ ಬೀಳ್ವುದಾ ಉಳ್ಕಾರಾಯನೀಕ್ಷಿಸುತಿರಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೩-೯೩). [< ಸಂ. ಕಲ್ಹಾರ]

ಕಲ್ಲಾರತಿ (ನಾ). = ಉಪ್ಪಾರತಿ: ಶೇಷಗಿರಿಯಪ್ಪನ ಮುಂದೆಯೇ ಕಲ್ಲಾರತಿ ಎತ್ತಿ ದೃಷ್ಟಿತೆಗೆದಳು (ದೇವಹೆಂ. ೯೫). [< ಕದಲಾರತಿ ?]

ಕಲ್ಲಾಲ (ನಾ). ಆಲದ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ: ಕಲ್ಲತ್ತಿ, ಕಲ್ಲಾಲ, ಕಾಲರಳಿಮರ (ವೈಔಗಿ. ೩೭-೭೨೯) ; ನೆಲ್ಲಿ ನೇಱಳೆ ಬಿಕ್ಕೆ ಬೆಲ್ಲವತ್ತವು ಮತ್ತಿ ಕಲ್ಲಾಲವು (ನಿಜಸಾಂ. ೧೦-೫೬).

[ಕಲ್$_{3}$ + ಆಲ$_{1}$. / ತಮಿ. ಕಲ್ಲಾಲ್]

ಕಲ್ಲಾಲೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗಾಣ : ಸೂಲದ ಮೊನೆಯೊಳೇಱಿದ ಕಲ್ಲಾಲೆಯ ಬಸಿಱೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದ . . . ಪಾಪಾತ್ಮರ ಬಾಬ್ವನೆಯೆನಿಪ್ಪ ಯಮಲೋಕಮಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೫-೨೪) ; "ನಮ್ಮನ್ನು ಒಂದು ಕಲ್ಲಾಲೆಗಿತ್ತು ಅರೆದು ತೀರಿಸಿ ಬಿಡಿ" (ಸವತಿ. ೩೧೬). [ಕಲ್$_{3}$ + ಆಲೆ$_{1}$]

ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿ 'ಕಲ್ಲವಿಲ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಾಳೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಹರಿಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ೨. ಆ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಬಿಂಕದ ಬಲ್ಲಾಳನಿಗೆ ಕದಲದ ನಾವು ಸುಂಕದ ಕಲ್ಲಾಳನಿಗೆ ಬೆದರುವುದುಂಟೇ ? (ಕೋಟಿಚೆ. ೨೨).
[← ತುಳು. ಕಲ್ಲಾಳೆ]

ಕಲ್ಲಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹೆಣಿಕೆಯ ಬಲೆ ; ಸರಗುಣಿಕೆಯ ಬಲೆ : ಈ ಗುಣ ಜಗದ ಸಂದೇಹಿಗಳಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲಿ (ಪ್ರಭೋಗ. ೫೪) ; ಬಲ್ಲ ಬಲ್ಲಿದ ರೆಂಬುವರೆಲ್ಲರ ಬಲೆಯು ಕಲ್ಲಿಯೊಳಗೆ ತುಂಬಿದ (ವಚರ. ೪೩–೧೭೦) ; ಜಾಲಮನೊಪ್ಪಿರೆ ಮಾಟ್ಟಿ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಾಸಿದ ಕಂಬಿಯಂ ಸಮೆವ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೬) ; ಬಾಣಾಸನವಲಗಂಬು ಕಲ್ಲಿ ಕೈಪೊಡೆಗಾಳಂ . . . ವೆರಸು ಬನಕೆ ಬೇಡರ್ ನಡೆದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೦೩) ; ಕಪೋತ ನೊಂದು ತಾಂ ಠಕ್ಕಿಸಿ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಡಿದು ಕನ್ನದೊಳೋಡಿದುದು (ಹವಿಸ್ಮಾರ. ೪–೬೨). ೨. ನೂಲಿನಿಂದ ಹೆಣೆದ ಕಣ್ಣು ಕಣ್ಣಾಗಿರುವ ಚೀಲ; ಬಲೆಚೀಲ: ಒಲವಿಂದೀವೊಡೆ ಗೋವಂಗಲಗೆ ಕೊಬಲ್ ಕೋಡ ಕಾಳೆ ಕೋಲುಡೆದೋಲ್ ಕಂಬಲ ಕಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ಪೀಲಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಲ್ಲದೆ ಮಹಾಗ್ರಪೂಜೆ ವಿರುದ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೨೨) ; ಕರ ಕುಂಡಲಂ ಪೆಗಲ ಕಲ್ಲಿ ಲಸತ್ಪದಕಂ (ದಶಕು. ೧೪–೧೯) ; ಕೊಳಲ ರಾಗದ ರಹಿಯೊ ಕಲ್ಲಿಯ ಕಲಸುಗೂಳೋ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೭೮) ; ನಡುವಿನ ಕಲ್ಲಿ ಕಯ್ಯೊಳಗೆ ಪಿಡಿದ ಸುರಗಿ ಮೆಜೆಯಲು ವನಚರಿಯರು ನಡೆದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೭೨). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಲ್ಲಿ]

ಕಲ್ಲಿ$_2$ (ನಾ). ಕಿರೀಟ ಅಥವಾ ಪೇಟದ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಶಿರೋಭೂಷಣ: ವರ ತೋಳ ಭಾಪುರಿ ನವರತ್ನಖಚಿತದ ಸಿರಪೇಷ್ ತುರಾಯಿ ಕಲ್ಲಿಯನು ಸರಸಿಜಮುಖಿಯೊರ್ವೆ ಪಿಡಿದು ನಿಂದಿರ್ದಳು (ಕಂಸವಿ. ೨೪–೬೯). [← ಮರಾ. ಕಲಗೀ]

ಕಲ್ಲಿ$_3$ (ನಾ). ಮಡಿಕೆ; ಪದರ.
ಕಲ್ಲಿದಾರಿಯಂಗಿ = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮಡಿಕೆಗಳಿರುವ ಅಂಗಿ (ಕಿ). [?]

ಕಲ್ಲಿ$_4$ (ನಾ). ಬೇಲಿ (?) : ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಡುವಲು ಕಲ್ಲಿಯನೆಲೆ ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಪಡುವಲು ಇಡೆವಾಳ ಕಟ್ಟೊಬ್ಬೆಯವಾರಿಯಯಲ್ಲೆಗಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೯೭ ; 1516). [? . / ತೆಲು. ಕಲ್ಲ]

ಕಲ್ಲಿ$_5$ (ನಾ). ಗಲ್ಲ; ಕೆನ್ನೆ. 'ಕಲ್ಲಿಮಿಾಸೆ' ಪರಾ.
[← ಪಾರ. ಕಲ್ಲ; ಮರಾ. ಕಲ್ಲಾ]

ಕಲ್ಲಿಗೂಳು (ನಾ). (ಕಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ) ಕಟ್ಟಿತಂದ ಅನ್ನ, —ಬುತ್ತಿ : ಕಲ್ಲಿಗೂಳನೆ ಕವರ್ತಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಪಾಲ್ಗೆನೆಗಳಂ ಗೊಲ್ಲಪಳ್ಳಿಯಲಿ ಕರ್ದುಂಡು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨–೨–೨೭); ಗೋವಳರ ಮೇಳದ ಕಲ್ಲಿಗೂಳ ಕೈಮುದ್ದೆಯಂ ತೆಗೆದುಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೭) ; ದನಕರುಗಳಂ ಕಾಯುತ್ತ ಕಲ್ಲಿ ಗೂಳಂ ತಿನ್ನುತ್ತ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೨೮–೨೮ ವ).
[ಕಲ್ಲಿ$_1$ + ಕೂಳು$_2$ (< ಕೂೞ್$_1$)]

ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು, ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಇದ್ದಿಲು: ಮರಗಳು ಭೂಮಿಯ ವಿವಿಧ ಪದರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಹೋಗಿ . . . ಕಲ್ಲಿದ್ದಲಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದವು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೨) ; ಈ ಕರಿಯ ದ್ವೀಪಕ್ಕೆ 'ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು ಮೂಟೆ' ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೭೩). ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲು : ಹೈದರಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲಿನ ಗಣಿಗಳಿವೆ (ದಭಾಇ. ೮).
[ಕಲ್$_3$ + ಇದ್ದಲು (< ಇರ್ದಲ್)]

ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲು 'ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು' ನೋ.

ಕಲ್ಲಿಬೋನ (ನಾ). = ಕಲ್ಲಿಗೂಳು: ಕಲ್ಲಿಬೋನಾ ಸವಿದು ಸವಿದು ಡೊಳ್ಳು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡ ಉದರ (ತೀರ್ಥವು. ೧೫೮–೫). [ಕಲ್ಲಿ$_1$ + ಬೋನ$_1$]

ಕಲ್ಲಿಮರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ: ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಿಂಮ ಬಾಳಿಕೆಯಲು ಪಟ್ಟಲಬಿದ ಕಾರು ಬಿತು ಬಳ್ಳ ೩೦ ಆದಲು ಮು ೬೧ ಮಕ್ಕಿ ಕಲ್ಲಿಮರು ಮು ೬ ಬೆಟ್ಟು ಮು ೫[೩]ಅ(ಂ)ಸ್ತು ಮುಡಿತಾದೆಮು ೧೨೦ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೦–೧೭ ; 1465). [?]

ಕಲ್ಲಿಮಿಾಸೆ (ನಾ). ೧. ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಿಾಸೆ; ಗಲ್ಲಮಿಾಸೆ: ಕೆಂಪೇರಿದ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನೆತ್ತುತ್ತ, ಕಲ್ಲಿಮಿಾಸೆಯನ್ನು ತಿರುವುತ್ತ, ಆತ ಕೇಳಿದ (ತಾಯಿ. ೬೯) ; ಅವನ ಕಲ್ಲಿಮಿಾಸೆ ಕಟಬಾಯಿಯ ಕಡೆಗೆ ಮುರಿದುಕೊಂಡಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೭೦). ೨. ಬೆಕ್ಕು, ನಾಯಿ, ಹುಲಿ, ಮೊದಲಾದವುಗಳ ತುಟಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಬಿರುಸಾದ ಉದ್ದನೆ ಕೂದಲು: (ಬೆಕ್ಕು, ಮೊ. ಗಳ) ತುಟಿಯ ಬಿರುಗೂದಲು, ಕಲ್ಲಿಮಿಾಸೆ (Whisker. ಇಂಕನಿ). [ಕಲ್ಲಿ$_5$ + ಮಿಾಸೆ]

ಕಲ್ಲಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಗಜ್ಜರಾನೆಯ ಕುಪ್ಪು ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕುದುರೆಯಂ ಪಾಯ್ಸಿ ಸತ್ತೊಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಲ್ಲಿಯೂರನಭ್ಯನ್ತರ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗೆ ಕಲ್ನಾಡಿತ್ತನ್ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೭೧–೧೦ ; ಸು. 920).
[ಕಲ್ಲಿ$_0$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕಲ್ಲಿಯೋಗರ (ನಾ). = ಕಲ್ಲಿಗೂಳು : ಹೆಗಲ ಕಂಬಳಿ ಕೈಯ ಕಲ್ಲಿಯೋಗರದಿಂದೆ ಮೊಗ ಬೆಮರೆ ತೇಕುತ್ತ ಪರಿತಂದು ಕಡುಪಿಂದೆ (ಬಸರ. ೯–೯೫). [ಕಲ್ಲಿ$_1$ + ಓಗರ]

ಕಲ್ಲು 'ಕಲ್$_3$' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಉದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಪಾದರಿ, ಕಾಲಾದ್ರಿ, ಪುರಳಿಮರ, ಕಲಿಹುಟ್ಟು, ಕಲ್ಲುಉದಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೨–೧೪೭೭).
[ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಉದಿ$_0$]

ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು 'ಕಲ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕರಕ 'ಕಲ್ಲುಕರಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕರಗ, ಕಲ್ಲುಕರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ ಗಿಡ: ಗರ್ಭನಾಶನಕ್ಕೆ . . . ಕಲ್ಲುಕರಗನ ಬೇರು ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು ನಾಶ (ವಿವೈವಿ. ೧೦೯). ಕಲ್ಲುಕರಕ: "ಅಶ್ಮಂತಕಃ – ಕಲ್ಲುಕರಕನ ಗಿಡು" (ಒಷಧಿ. ೫). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಕರಗ ?]

ಕಲ್ಲುಕುಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ : ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು, ಯಾವವೆಂದರೆ :—ಗಬರು, ಪ್ರಿಯಕಾವೇರಿ . . . ಕಲ್ಲುಕುಂಟೆ, ದುರ್ಗಿ, ಇಕ್ಕೇರಿ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೪). ℙ ಮದಕರಿನಾಯಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕುಂಟೆ ಟಂಕಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿಸಿದ ನಾಣ್ಯ.
[ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಕುಂಟೆ$_3$]

ಕಲ್ಲುಕುಟರಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕುಪ್ಪೆ, —ಗುಂಪು : ಹೊಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕುಟರಿ, ನಟ್ಟು, ಸಣ್ಣಸಣ್ಣಗಿಡಗಳು . . . ಇದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಬೇರು ಸಹಿತ ಅಗಿದು ತೆಗೆಯಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೫).
[ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಕುಟರಿ (< ಕುಟ್ಟರಿ)]

ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ$_1$ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ$_2$ (ನಾ). = ಕಲ್ಕುಡ: ಅಂದಿನ ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಭೂತ, ಪ್ರೇತ, ಪಿಶಾಚಿ . . . ಜಟಿಗ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಹೆಸರಿನ ಹಲವು ಜಾತಿಯ ದೆವ್ವಗಳಿದ್ದವು (ಪಂಜಪಂ. ೨).
[← ತುಳು. ಕಲ್ಕುಡೆ]

ಕಲ್ಲುಕುಟುಕ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕೂವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು (ಕಿ). [?]

ಕಲ್ಲುಕೆಲಸ, ಕಲುಗೆಲಸ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ: ಮನೆಯ ಕಲ್ಲುಕೆಲಸ ನಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಲುಗೆಲಸ**: ದೇಗುಲಮುಂ ಗರ್ಭಗ್ರಿಹ × × × ಕಲುಗೆಲಸವಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೪–೧೭ ; ಸು. 1122); ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಸ್ವರದೇವರ ಕಲುಗೆ[ಲಸ]ಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೬೭–೨೦ ; 1179) ; ಧೃತಿಮಾಡಿ ಇಲ್ಲಿ ತಲ್ಲಣವಿಲ್ಲದೀ ಕ್ಷೇತ್ರವ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗದಿರಿ ಕಲುಗೆಲಸಕ್ಕೆ ಜಾಜಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯–೬೦) ; ಆ ದೇವರ ಸಿಖರಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನು ಮಾಡಿಸಿ ಕಲುಗೆಲಸದ ವುಯ್ಯಾಲನೂ ಎತ್ತಿಸಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨–೧೯ ; 1355). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಕೆಲಸ]

ಕಲ್ಲುಗರಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮದ್ದಾಲೆ, ನೇರಲು, ಮಾವು, ಕಲ್ಲುಗರಗೆ, ಗಂಧಗರಗೆ ಮುಂತಾದ ಗಗನಚುಂಬಿತ ವೃಕ್ಷಗಳು (ಪಂಜಪಂ. ೨). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಗರಗೆ ?]

ಕಲ್ಲುಗಾರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಗಾರೆ; ಸಿಮೆಂಟು: "ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನೂ ಬಂಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಗಟ್ಟಿನೆಲ, ಗೋಡೆಯ ಮೈ, ಮೊ. ವನ್ನು ರಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲುಗಾರೆ; ಸಿಮೆಂಟು" (Cement. ಇಂಕನಿ). 'ವಜ್ರಗಾರೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಗಾರೆ$_2$]

ಕಲುಗುಂಡು 'ಕಲ್ಗುಂಡು' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಣಿಸು (ನಾ). ಕಲ್ಲು ತಿನ್ನುವಿಕೆ: ಕೋಗಿಲೆಯ ನಿಡುಸರಂ ಪಾರಿವದ ಕಲ್ಲುಣಿಸು ಗೂಗೆಗಳ ಕಣ್ಗೊಳಸು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೩೮). [ಕಲ್$_3$ + ಉಣಿಸು$_2$]

ಕಲ್ಲುತೊಟ್ಟಿ 'ಕಲ್ತೊಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುನಾರು 'ಕಲ್ನಾರು' ನೋ.

ಕಲ್ಲುನುಚ್ಚುಗೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಪೊದೆ (ಕಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ನುಚ್ಚುಗೋಳಿ]

ಕಲ್ಲುಪಡುವಲ (ನಾ). ೧. ಪಡುವಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕೀಳ್ತರದ ಪಡುವಲ (ಕಿ). ೨. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವ ಪಡುವಲ (ಕಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಪಡುವಲ]

ಕಲ್ಲುಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಕಣಿಯಿಂದ ತೆಗೆದ ಉಪ್ಪು; ಸೈಂಧವ ಲವಣ: ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪರಿಯಾಣದ ಮೇಲಿರಿಸಿದ ಕಲ್ಲುಪ್ಪರಿಶನ ಜಾತಿಫಲಂಗಳ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೬–೭೬) ; ಕಲ್ಲುಪ್ಪು ಕೊಗ್ಗಿ ನೊಸರಿವನೆಲ್ಲಮನೊಡಗೂಡಿಕೊಂಡು . . . ಬಲ್ಲವರಿಕ್ಕುಗೆ ಬಡವಂ ಬಲ್ಲಿದುವಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೫೩); ತಾಮ್ರವರ್ಣವಾಗಿ ಕಲ್ಲುಪ್ಪಿನ ವರ್ಣವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿ . . . ಇರುವ ಮುತ್ತುಗಳಂ ಸರ್ವಥಾ ಮುಟ್ಟಕೂಡದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೬–೬). ೨. ಪುಡಿ ಮಾಡಿರದ ಉಪ್ಪು; ಹರಳುಪ್ಪು. [ಕಲ್$_3$ + ಉಪ್ಪು$_1$]

ಕಲ್ಲುಬಸರಿ 'ಕಲ್ಬಸರಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಬಸುರಿ 'ಕಲ್ಬಸರಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಬಾಂದು (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಗುರುತಿಸಿದ ಗಡಿ, —ಮೇರೆ: ಕಲ್ಲುಬಾಂದುಗಳನ್ನು ಮೀರಿಹೋಗುವುದು ಹಿಂದೆ ನನ್ನೂರಿನವರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿತ್ತು (ನನ್ನೂರು. ೧೪೮). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಬಾಂದು]

ಕಲ್ಲುಬಾಳೆ 'ಕಲ್ಬಾಳೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮದ 'ಕಲ್ಮದ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಮನಸ್ಸು; ಕಠಿಣವಾದ ಮನ: ಅವನದು ಬಹಳ ಕಲ್ಲುಮನಸ್ಸು (ರೂಢಿ). [ಕಲ್ಲು(< ಕಲ್$_3$) + ಮನಸ್ಸು]

ಕಲ್ಲುಮರಗೆ 'ಕಲ್ಮರಿಗೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮರಿಗೆ 'ಕಲ್ಮರಿಗೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮಾಡ 'ಕಲ್ಮಾಡ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮಾವು, ಕಲುಮಾವು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. ೨. ಮಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಕಾಡುಮಾವು (ಕಿ). **ಕಲುಮಾವು**: ೨. ಕಾಡಕದಳಿ ಕಲುಮಾವು ಬೇವು ತಾಳಿ ಹೊಂದಾಳೆಯಕ್ಕೆಯು ಕಕ್ಕೆ (ನವಮೋ. ೮–೯). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಮಾವು]

ಕಲ್ಲುಮುಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮುಳ್ಳು. ೨. ಸವೆದುಹೋದ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು, ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು, ಒರಳುಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹುಯ್ಯಿಸುವ ಮುಳ್ಳು: ಗುಂಡಕಲ್ಲು ಸವೆದಿದೆ, ಕಲ್ಲುಮುಳ್ಳು ಹುಯ್ಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$)]

ಕಲ್ಲುರದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅಶಾತೆ ? – ಕಲ್ಲುರದಾಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೩). [?]

ಕಲ್ಲುರಾಳ (ನಾ). "ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ರಾಳ; ಕಲ್ಲುರಾಳ" (Stone pitch. ಇಂಕನಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ರಾಳ]

ಕಲ್ಲುರಿಗ (ನಾ). ಕಡುಬು ಮಾಡುವವನು; ಭಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವವನು (?) : ಈ ನಕುಳಂ ಪೋದ ಭವದೊಳ್ . . . ದ್ರವ್ಯಲೋಲುಪನೆಂಬೊಂ ಕಲ್ಲುರಿಗನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೫–೧೮ ವ) ; "ಮಿಠಾಯಿಗಾರ, ರೇವಡಿಗಾರ" (ಆದಿಪು–ಕೋಶ); "ಕಲ್ಲು ಸುಡುವವನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [?]

ಕಲ್ಲುರಿವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್ಲುರಿವೆ, ಕಾಡುಗಿಡ, ಅಗ್ನಿವೇಂದ್ರಪಾಕು (ಮೈಔಗಿ. ೬–೯೭). [?]

ಕಲ್ಲುವರದ (ನಾ). ಹರಳು ಕಲ್ಲಿನ ವ್ಯಾಪಾರಿ; ರತ್ನವ್ಯಾಪಾರಿ: ಕಲ್ಲುಕಣೆಯ ಕಲ್ಲುವರದಿ[ದ]ರುಗಳುಂ ಕೂಡಿದ್ದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೬೦–೫ ; 1173). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಪರದ]

ಕಲ್ಲುಶುಂಠಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶುಂಠಿ: ಕಲ್ಲುಶುಂಠಿ, ಕಾಡುಶುಂಠಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೯–೧೬೨೫). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಶುಂಠಿ]

ಕಲ್ಲುಸಂಪಿಗೆಹಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು: ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣೋ . . . ಕಲ್ಲುಸಂಪಿಗೆಹಣ್ಣೋ ಕುಯ್ಯುವುದು (ಮಲೆಮ. ೫೬೩). [ಕಲ್ಲುಸಂಪಿಗೆ$_0$ + ಹಣ್ಣು$_3$ (< ಪಣ್$_3$)]

ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಸಕ್ಕರೆ; ಖಂಡಶರ್ಕರೆ: ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಕೊಳ್ಳಿರೋ ನೀವೆಲ್ಲರು ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಕೊಳ್ಳಿರೋ (ಪುರಂದ. ೧–೧೨೬ ಪಲ್ಲವಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸಕ್ಕರೆ]

ಕಲ್ಲುಸಬ್ಬಸಿಗೆ (ನಾ). (ಮಸಾಲೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಹುಚ್ಚುನೆಲಬೇವು, ಕಲ್ಲುಸಬ್ಬಸಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೫೭–೧೧೫೪). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸಬ್ಬಸಿಗೆ]

ಕಲ್ಲುಸಾರ (ನಾ). ಹಳ್ಳ, ಕಾಲುವೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ದಾಟಲು ಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲು, —ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲಿನ ಸೇತುವೆ: ಸಲೀಸಾಗಿ ಕಲ್ಲುಸಾರದ ಮೇಲೆಯೆ ದಾಂಟಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವಲ್ಲಾ ? (ಮಲೆಮ. ೭೦೮). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸಾರ$_1$]

ಕಲ್ಲುಸುಂಟಿ (ನಾ). = ಕಲ್ಲುಶುಂಠಿ (ಕಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸುಂಟಿ]

ಕಲ್ಲುಸೋರೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಕಲ್ಲುಮರಗೆ. ೨. ಕಾಡುಸೋರೆಬಳ್ಳಿ (ಕಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸೋರೆ$_1$ (< ಸೊರೆ$_2$)]

ಕಲ್ಲುಹಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು. ⓟ ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಳಗೆ ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಭ್ಯಾಸವುಳ್ಳ ಹಾವು: ಗೋದಿನಾಗರ, ಕಲ್ಲುಹಾವು, ಜಡೆನಾಗರ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಹಾವು (< ಪಾವು$_1$)]

ಕಲ್ಲುಹೂವು, ಕಲ್ಲಹೂ, ಕಲ್ಲಹೂವು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದ ಪಾಚಿ: "ಹಲವು ಕಲ್ಲುಹೂವುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಧೂಮ್ರುಬಣ್ಣ ಅಥವಾ ನೇರಿಳೇಬಣ್ಣ. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಲ್ಲುಹೂವು" (Cudbear. ಇಂಕನಿ). ಕಲ್ಲಹೂ : "ಕಾಲಾನುಸೂರ್ಯಕಂ, ಕಾಲಾನುಸೂರ್ಯಕಂ – ಕಲ್ಲಹೂ" (ಓಷಧಿ. ೩೨). ಕಲ್ಲಹೂವು : "ಕಾಲಾನು, ಸಾಯ್ಯಂ, ಕ್ರುದ್ಧಂ, ಅಶ್ಮಪುಷ್ಪಂ, ಶೀತಶಿವಂ, ಶೈಲೇಯಂ ಈ ೬ ಕಲ್ಲಹೂವು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧೦) ; "ಜೀರ್ಣಂ –ಕಲ್ಲಹೂವು" (ಓಷಧಿ. ೬೨).

[ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಹೂವು (< ಪೂ$_2$)]

ಕಲ್ಲುಹೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಲ್ಲುಹೆಟ್ಟಿ, ಕಾಡುಪೆ, ಕೆರ್ಪ (ವೈಔಗಿ. ೫೦–೯೩). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಹೆಟ್ಟಿ ?]

ಕಲ್ಲುಹೋಳಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕಾಡುಕೋಳಿ (೬).

[ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಹೋಳಕ ?]

ಕಲ್ಲುಳಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗನ ಉಳಿ; ಕಲ್ಲುಕಡೆಯುವ ಉಳಿ; "ಟಂಕ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕಲ್$_3$ + ಉಳ್ಕಿ. / ತಮಿ. ಕಲ್ಲುಳಿ]

ಕಲ್ಲೂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೀರು ಪ್ರಾಣಿ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಲಚರ (?) : ತಪಸಿಗೆ ಬಂದು ನಲ್ಲತನ ಶಾಂತವಿಂತಿರಬೇಡವೇ ಹೊಳೆಯ ಕಲ್ಲೂಕನಂ ಹಿಡಿದ ಗಾದೆ ನಿನಗೆಂದುಮೆಯ ವಲ್ಲಭನಿಳಿದ (ಲಿಂಗಪು. ೨೩–೩೬). [< ಕಲ್ಲೂರ್ಮು ?]

ಕಲ್ಲೂರು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಲ್ಲೂರುಗ್ರಾಮ ವಾಸ್ತವ್ಯ ಭಾರದ್ವಾಜಗೋತ್ರ (ಇಳ. XIII, ೨೪೯–೨೫ ; ?).

[ಕಲ್$_3$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕಲ್ಲೂರು$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು : ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೊಳೆಯ ಮೀನು, ಮುಡಾವು, ಅಬ್ರೋಣಿ, ಕೂಸೆ, ಕಲ್ಲೂರು, ಕೊಂತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ತಿ. ೫೪).

[← ತುಳು. ಕಲ್ಲೂರು]

ಕಲ್ಲೆ$_1$ (ನಾ). ಗೊಂದಲ ; ಕ್ಷೋಭೆ : ಒಂದಕ್ಷೋಹಿಣೀಬಲಂಬೆರಸು ಪ್ರಳಯದ ಮಾರಿಯುಮಾಕಾಶದ ಕವಿಯುಂ ನೆಲದ ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಮುನ್ನಮೆ ಮೇರೆದಪ್ಪುವುದುಮಂ ತನ್ನೊಳಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ತಾಗಿ ದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೯ ವ).

ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಯುಂ, ಕಲ್ಲಿಯುಂ ಕವಿಯುಂ, ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಂ = ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ : ಸಮುದ್ರಂ ಬಹಿತ್ರಂ ಬೆಡಜು ವಂತು ತಿಟ್ಟನೆ ತಿರಿದು ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಯುಮಾಗೆ . . . ಕೂವ ಕಂಭಂ ಮುಱಿಯೆ (ಬಂಹರಿ. ೪–೧೪ ವ) ; ಗಜದೊಡ್ಡು ಗಂಡುಗೆಟ್ಟು ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲದೋಡಿಯುಂ ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಯುಮಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ತಲ್ಲೆಯುಂದಲ್ಲಿವಿಲ್ಲಿಯುಮಾಗೆ, ಕಲ್ಲಿಯುಂದಲ್ಲಿವಿಲ್ಲಿಯುಮಾಗೆ] (ಗಿರಿಕ. ೬–೬೬ ವ) ; ತುಱುಪಟ್ಟೆಯೆಲ್ಲಂ ಕಿಟ್ಟಿಲೆಯುಂ ಕಿಟಿಂದಲೆಯುಂ ಕಲ್ಲಿಯುಂ ಕವಿಯುಮಾದಪುದಿದೇನೆಂದು ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೩೪) ; ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಮಾಗೆ ಡೊಂಬರ ಬೀಡಂ ತೊಱೆ ಪಾಯ್ವಂತೆ ಕಳಕಳರವಂ ಪೆರ್ಚೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೭) ; ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಮಾಗಿ ನೆರವಿ ಪೆಱಗೆ ಬರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೦೪). [?]

ಕಲ್ಲೆ$_2$ (ನಾ). ನವೆ; ತುರಿಕೆ : "ಕಲ್ಲೆ ಕಂಡೂತಿಯೊಳ್" (ಕಶರ. ೨೦). [?]

ಕಲ್ಲೆ$_3$ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹರವಿ, —ಗುಡಾಣ : "ಅಳಿಂಜರಂ ಮಣಿಜೆಯೆನೆ ಕಲ್ಲೆನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೩).

[< ಸಂ. ಖಲ್ಲ ?]

ಕಲ್ಲೆಟ್ಟೆ 'ಕಲ್ಲೆಂಟೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲೆಡೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿ ಕಾಯಿ : ಕಲ್ಲೆಡೆ ಮಾಗಳಿ ಕರಿಲೆ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ ನಿಲ್ಲದೆ ಎಡೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಾದೇಸಾಂ. ೩–೯೪). [?]

ಕಲ್ಲೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಬಾವಿ ತೋಡಿ ತೆಗೆಯುವ ಎಣ್ಣೆ ; ಸೀಮೆಎಣ್ಣೆ ; ಚಿಮಣಿಯೆಣ್ಣೆ (ಉಕೆ) : ವಿಷಯಾಗ್ನಿಗೆ ಸುಖವಾಸೆಯು ಕಲ್ಲೆಣ್ಣೆಯು ಪಾನ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೮೫–೬೦) ; ಟೇಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕಲ್ಲೆಣ್ಣೆಯ ದೀಪ ಉರಿಯುತ್ತಿದೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೮). [ಕಲ್$_3$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಕಲ್ಲೆದೆ 'ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲೆದೆಗ 'ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ, ಕಲ್ಲೆದೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಎದೆ; ಕಠೋರವಾದ ಹೃದಯ : ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯುಂ ವಿಯೋಗಿಜನಕಂತದು ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ ಯಪ್ಪುದಲ್ತೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೨೮) ; ಕೂಡದರ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ ಪವ್ವನೆ ಸೀೞ್ದಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೦) ; ಒಳ್ಗಬ್ಬಮುಮೊಳ್ನುಡಿಯುಂ ಗೇಯಮುಮುರ್ಜದ ಕಡುಗಲ್ಲೆರ್ದೆಯೆರ್ದೆಯನಂಬು ಮೇಣುರ್ಚುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೯). ೨. ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಎದೆಯುಳ್ಳವನು ; ನಿಷ್ಕರುಣಿ : ಅಗ್ಗಲಿಸಿಯೆ ನಿಂದುದೆಂತುಮಸು ಪೋಗದೆ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯೆಂ ಮಹೀಪತೀ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೧) ; ಅರಸನೇಂ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯೋ ಮರವಾನಿಸನೋ ಕಲ್ಲುಂ ಮರನಿರ್ಪಂ ತಿರ್ದನಿಂತು ನಿಷ್ಕರುಣನೊ ಪೇೞ್ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೫೩) ; ಕರುಣಂ ಗೆಟ್ಟಾಕೆಕೈಕೆ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೬೪) ; ಅತಿಚತುರ ಕವೀಶ್ವರ ವಿರಚಿತ ಕೃತಿ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯೆನಿಪ್ಪ ಮೂರ್ಖಂಗೆ ಚಮತ್ಕೃತಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೩೫). ಕಲ್ಲೆದೆ : ೧. ತರುಣೀಜನದ ಕಲ್ಲೆದೆ ಗೋಂಟಿ ಕಾವನ ಹರಿದಾಳಿಗೀಡಾದುದಿಲ್ಲ (ನೇಮಿಸಂ. ೮–೨೯) ; ಇಲ್ಲದಿಹ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಲ್ಲಹನು ಜನರಿಂಗೆ ಅಲ್ಲದ ಗುಣದ ಅರಸಿಂಗೆ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲೆದೆಯು ಬೇಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೦೬) ; ನನ್ನ ಕಲ್ಲೆದೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಸುಗುಣ ಗಳಿಂದಲೆ ಕರಗಿಸುತ್ತಲಿದಾನೆ (ವಚಕಾ. ೫೬). [ಕಲ್$_3$ + ಎರ್ದೆ]

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗ, ಕಲ್ಲೆದೆಗ (ನಾ). = ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ ೨ : ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳ ಬಲ್ಲರಿಚ್ಛೆಗತನದಲ್ಲಿ ಪೊಗಳೆ ಪೊಂಗಿ ನಲಿವ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗರು ಕಡು ಗಾಂಪರವನಿಯೊಳಗಿಲ್ಲನ್ಯರರಸುಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫–೮೫). ಕಲ್ಲೆದೆಗ : ಬಾಳ ಸಿರಿಸೊಗಸುಗಳ ಪೆರ್ಚಿಪನು ಚೀಲಕನು, ಕೀಳ ದೆನಿಪವನೂರಟಿ, ಮಂಕ, ಕಲ್ಲೆದೆಗ (ಮಂಕುಕ. ೨೬೫).

[ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + –ಗ$_3$]

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗವಿ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರಹೃದಯವನ್ನುಳ್ಳ ಕವಿ. ೨. ಕಲ್ಲೊಳಗೆ ಇರುವ ಗುಹೆ; ಕಲ್ಲಿನ ಗವಿ. ೧, ೨ : ಎಂದುದ ನೆನುತಿರ್ಪರ್ ಗಿರಿಯಂದದಿನತಿ ನಿಶಿತ ಸುಕವಿ ವಾಕ್ಕುಲಿಶಂ ಬೀೞ್ದೊಡೆ ಮೆರ್ದೆಯಂ ಸೀೞ್ದೊಡಮೊಂದಕ್ಕರಮಿಲ್ಲೆನಿಪ್ಪ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗವಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧–೨೫). [ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + ಕವಿ$_5$; ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + ಗವಿ$_1$]

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆತನ (ನಾ). ನಿರ್ದಯತೆ; ನಿಷ್ಕರುಣತೆ : ಕಲ್ಲೆರ್ದೆತನದಿಂದೆ ನ್ನಂತು ಬರ್ದನಾವನುಮೊಳನೇ (ಗದಾಯು. ೫–೨೮). [ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + –ತನ]

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಮನಸ್ಸಿನವನು; ನಿರ್ದಯಿ : ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ, ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೧ ಉದಾ).

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಳ್ = ನಿರ್ದಯಳಾದವಳು ; ಕಠೋರಮನಸ್ಸಿನವಳು : ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಳೆನಿಸಿದೆನ್ನಂ ಕಾಣದೊಡನೆ ಸ್ವಭಾವ ಸರಳತೆಯ ನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ನಿಜಗುಣದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೯). [ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + –ಅ$_7$]

ಕಲ್ಲೇರಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕಟ್ಟೆ, —ದಿಬ್ಬ : ಅಡಕೆಯ ತೋಂಟದ ಗಡಿಯ ಕಲ್ಲೇರಿಯಾಗ್ನೇಯದೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೬೦ ; 1079). [ಕಲ್$_3$ + ಏರಿ$_1$]

ಕಲ್ಲೊಂಕಾ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು.
[← ತುಳು. ಕಲ್ಲಂಗೈ]

ಕಲ್ಲೊಡ್ಡ (ನಾ). ಒಡ್ಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಕಲ್ಲು ಒಡೆಯುವ ವೃತ್ತಿಯವನು (ಕ). 'ಮಣ್ಣೊಡ್ಡ' ಪರಾ.
[ಕಲ್$_3$ + ಒಡ್ಡ$_1$]

ಕಲ್ಲೊಡ್ಡು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗುಡ್ಡೆ; ಕಲ್ಲುದಿಣ್ಣೆ (ಕ).
[ಕಲ್$_3$ + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಕಲ್ಲೊತ್ತು (ನಾ). ಅಂಗಾಲು ಅಥವಾ ಹಿಮ್ಮಡಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಒತ್ತಿ ಉಂಟಾಗುವ ಗಂಟು, —ಆಣಿ: ಮುಳ್ಳುಂ ಸಿವುರುಗಳುಂ ನಟ್ಟಲ್ಲಿಯೆ ಪೊಱಮಂಡದಿರ್ದು ಬಾತೊಡೆ ಮತ್ತಂ ಕಲ್ಲೊತ್ತೆ[ತ್ತಿ]ಗರ್ಕದುಗ್ಧವ ಮೆಳ್ಳಿಸಿಯೊಲೆಗಲ್ಲ ಸೇಕಗೆಯ್ಯಲ್ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೧೬೪).
[ಕಲ್$_3$ + ಒತ್ತು$_2$. / ತುಳು. ಕಲ್ಲೊತ್ತು]

ಕಲ್ಲೊನಕೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಒನಕೆ: ತೊಳಲಿ ಕಲ್ಲಸುವ ಕಲ್ಲು ಕಲ್ಲೊರಳ ಕಲ್ಲೊನಕೆಯೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯವುಂ (ಪಸಾರ. ೬೨೭–೧೪).
[ಕಲ್$_3$ + ಒನಕೆ]

ಕಲ್ಲೊರಳ್, ಕಲ್ಲೊರಳು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒರಳು; ಒರಳು ಕಲ್ಲು: ಮದವಲರ್ದ ತನುವಂ ಕುಸುಱಿದಱಿದುಱಿ ಕಲ್ಲೊರಳೊಳಿಕ್ಕಿ (ಬಸವು. ೪೫–೨೮); ತೊಳಲಿ ಕಲ್ಲಸುವೆಕಲ್ಲು ಕಲ್ಲೊರಳ ಕಲ್ಲೊನಕೆಯೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯವುಂ (ಪಸಾರ. ೬೨೭–೧೪). **ಕಲ್ಲೊರಳು**: ಕಲ್ಲೊರಳಲ್ಲಿ ಹಾಕೀ ತಿರುವ್ಯಾರು ಅರಸಣವ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೪೮).
[ಕಲ್$_3$ + ಒರಳ್ (< ಒರಲ್$_1$)]

ಕಲ್ಲೊರಳು 'ಕಲ್ಲೊರಳ್' ನೋ.

ಕಲ್ಲೊಲೆ (ನಾ). (?): ದೈವ ತಾನೆ ಕಾಡಿದವುದು ನೋಡ ಕಲ್ಲೊಲೆಗೆ ಬಿತ್ತಿಯ ಬತ್ತಲೆದಾಱತೆನ್ನ ಬಾಯ್ ಕುಡಿದಪೆಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೨೬).
[?]

ಕಲ್ಲೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಬೇಲಿ: ಮೂಱು ನಿಱಿಗಲ್ಲನ್ನಿಱಿಸಿ ಕಲ್ಲೊಟ್ಟಿಯನ್ನಾಗೆ ಕಿಸುಕಾಡನೆತುಂ ಕೊಟ್ಟತ್ತು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೬೮–೯೪ ; 904). [ಕಲ್$_3$ + ಒಟ್ಟಿ (< ಒಟ್ಟಿ$_3$)]

ಕಲ್ಲೋಜ 'ಕಲ್ಲೋಜ್ಝ' ನೋ.

ಕಲ್ಲೋಜತನ (ನಾ). ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯೆ, —ಕಲೆ: ಬರ್ದಿಲರ ಬಡಿಗಿಗೆನಗೆ ಪುಟ್ಟದಾತಂ ನನ್ನ ಕಲ್ಲೋಜತನಮುವಗೆ ಗುಪ್ತವರಮಿರ್ಪುದಯ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೮೭–೯೪). [ಕಲ್ಲೋಜ (< ಕಲ್ಲೋಜ್ಝ) + -ತನ]

ಕಲ್ಲೋಜ್ಝ, ಕಲ್ಲೋಜ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಶಿಲ್ಪಿ: ಕೆಸಱು ಕಲ್ಲಾದಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಲೋಜ್ಝರ ಕೆಲಸ ಭರತೋಜನ ಕಣ್ಣರಣೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೭–೧೦೩ ; 1125). **ಕಲ್ಲೋಜ**: 'ಕಲ್ಲೋಜತನ' ಪರಾ.
[ಕಲ್$_3$ + ಓಜ್ಝ (< ಒವಜ್ಝ)]

ಕಲ್ಲೋಲ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ, —ತೆರೆ; ಹೆದ್ದೆರೆ: ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ ಪರಂಪರಾಪರಿಗತಂ ಪರಿದತ್ತು ನಗೋಪಕಂಠದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೪–೬೩); ಕರುಣಾಮೃತಾಬ್ಧಿಯ ಕಲ್ಲೋಲಗಳಂತೆ (ಹದಿಬ. ೧–೨೧); ನೀಲ ಲೀಲಾಶೀಲಸಲಿಲ ಕಲ್ಲೋಲದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೬–೩೫).

ಕಲ್ಲೋಲವಾಗು = ೧. ಹೊಯ್ದಾಡು: ಮನಸ್ಸು ಕಲ್ಲೋಲ ವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು; ಚದುರು: ಬಸವಣ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಭಕ್ತರೆಲ್ಲ ಕಂಡರಯ್ಯ ಮಹಾಕೈಲಾಸವೆಂಬ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟವನೇಱಿ . . . ಆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲೋಲವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದವರ ನೆಲ್ಲಿಯು ಕಾಣೆ (ಘೋಶಿಮಾ. ೪೦–೧೬೮). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆ (ನಾ). ಅಲೆಗಳ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ತೆಱತೆಱದ ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆಗಳ ಲೀಲೆಗಳ . . . ಗಂಗೆಗವನಿಜೆ ಬಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೫); ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ 'ಫ್ಯಾಶನ್ನು' ಅಲ್ಲಿಗೇ ನಿಂತಿದ್ದರೂ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯರ ವಿಚಾರದ ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆಯು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿಲ್ಲ (ವಿಚಾಮಂ. ೬೧).
[ಕಲ್ಲೋಲ + ಮಾಲೆ]

ಕಲ್ಲೋಲೆ (ನಾ). ೧. ಹರಳುಕಲ್ಲಿನ ಓಲೆ; ವಜ್ರದ ಓಲೆ: ಬೆಟ್ಟದ ಸೀರೆ ಬಟ್ಟಿನ ಬಟ್ಟುಂಗುರಯಿಟ್ಟ ಕಿವಿಯ ಕಲ್ಲೋಲೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೬೨). ೨. (ಆಲಂ) (ಕಲ್ಲಿನಂತೆ) ಸ್ಥಿರವಾದ ಮುತ್ತೈದೆತನ; ಚಿರ ಮಾಂಗಲ್ಯ: ದೇವಿ ಲಕ್ಕದೇವಳಿಗೆಗಾಣು ನಿನ್ನೋಲೆ ಕಲ್ಲೋಲೆಯಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ನೋಂತ ನೋಂಪಿಗಾವುದು ಪಿರಿದು ಎಂದು ಪರಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೩೧ ವ). 'ಹರಳೋಲೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್$_3$ + ಓಲೆ]

ಕಲ್ವಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಂಡರಣೆ ಮಾಡು; ಕೆತ್ತು: ಕಲ್ವಟ್ಟ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ತಿರುವಾಯಿಮೊೞಿ ಪುದಿಯಿನಾಲ್ ಒಡೆಯಾರ್ ಧಾರಾವರ್ಷಕಂ ಈವನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೨೮–೭ ; 1032).
[?./ ತಮಿ. ಕಲ್ವೆಟ್ಟು = ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತುವಿಕೆ]

ಕಲ್ವತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಮೂಗುನ್ದ ಪನ್ನೆರಡು ಪುಲಿವಟ್ಟ ಪನ್ನೆರಡುಂ ಕಲ್ವತ್ತಿಯೇೞುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೭–೧೪ ; 991). [?]

ಕಲ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿರುವ ದಾರಿ: ನೆತ್ತರ ತೆರೆಗಳ್ ಸುೞಿಸುೞಿ ದೊಡವರಿದುವು ಕಲ್ವಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಭೋರ್ಗರೆದು ಪರಿವ ತೊಱೆಗಳ ತೆಱದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೩೬); ಕಲ್ವಟ್ಟೆಯೋಳ್ ಭೋರ್ಗರೆವ ತೊಱೆಯ ವೋಲ್ ರುಧಿರಜಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧೩); "ಕಲ್ಲುಗಳಿರುವ ಸ್ಥಳ" (ಪಂಪನಿ); "ಕಲ್ಲಿನ ಪ್ರದೇಶ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಕಲ್$_3$ + ಬಟ್ಟೆ$_3$]

ಕಲ್ವಾನಸೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಹೆಣ್ಣು; ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದವಳು: ಕಾಳ್ಪಿಡಿಯೆ ನಿಜೇಶನವಳಗಲ್ಕೆಗೊಂಡಂ ಕಲ್ವಂತೆ ಪಲಗೆವಿಡಿದಳ್ ಕಲ್ವಾನಸೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೨೮). [ಕಲ್$_3$ + ಮಾನಸೆ]

ಕಲ್ವಾಳೆ 'ಕಲ್ವಾೞೆ' ನೋ.

ಕಲ್ವಾೞೆ, ಕಲುವಾಳೆ, ಕಲುವಾೞೆ, ಕಲ್ಬಾಳೆ, ಕಲ್ಲುಬಾಳೆ, ಕಲ್ವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ: ಬಲ್ವಡೆ, ಕಲ್ವಾೞೆ, ಪುಲ್ವನೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೧ ಉದಾ); ಬಲ್ಲಂಡಂ, ಕಲ್ವಾೞೆ (ಶಬ್ದಾಸು. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಲುವಾಳೆ**: ಕಲುವಾಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲ್ವಾಳೆ]ಯೆಲೆಗೊಯ್ದು ಬೆಳೆದ ಹಸಲೆಯ ಮೇಲೆ ಚೆಲುವನಾಗಿರಿಸಿ (ಕಣ್ಣರ. ೧೩೫–೧೭). **ಕಲುವಾೞೆ**: ಮಾಮರದ ನಿಂಬೆ ಕದಂಬಕ ದ್ರಾಕ್ಷಪಣ್ಗಳಿಂದೊಱದುವ ನಾಳಿಕೇರ ಫಳದಿಂ ಕಲುವಾೞೆಯೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪ ಕಣ್ಗೆಸವರ ನೇಱಲಿಂ (ಕಇ. I, ೩೧–೭ ; 1252). **ಕಲ್ಬಾಳೆ**: ನೀರ ನೆರೆಯ ಕಲ್ಬಾಳೆ ತಲೆಯ ನೆತ್ತಿದವು ಹೂವು ಮೂಡಿ (ಮೇಘದೂ. ೬–೨೧). **ಕಲ್ಲುಬಾಳೆ**: (ಕ). **ಕಲ್ವಾಳೆ**: ಕಲುವಾಳೆ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಕಲ್$_3$ + ಬಾೞೆ. / ತಮಿ. ಕಲ್ವಾೞೈ]

ಕಲ್ವುಲ್ (ನಾ). ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಕಱುಕೆ ಮರಗಱುಕೆ . . . ನೆಱದೀ ಚಿಕ್ಕಣಿಕೆ ಮಾನಿನಿ ಕಸಕೆ ಕಲ್ವುಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕವಲ್ವುಲ್] (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೯). [ಕಲ್$_3$ + ಪುಲ್]

ಕಲ್ವೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಲ್ಲನ್ನು ನೆಡು; ಶಿಲಾಶಾಸನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸು: ನಾಲು ಪೂರ್ವಾಪರವನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಕಲ್ವೆಟ್ಟ ಪ್ರ[ಮಾ]ಣನೂ ಓದಿಸಿ (ಸೌಇಇ.IX–ii, ೪೬೨–೧ ; 1467).
[ಕಲ್$_3$ + ಬೆಟ್ಟು$_1$. / ತಮಿ. ಕಲ್ವೆಟ್ಟು]

ಕಲ್ವೆಸ, ಕಲುವೆಸ, ಕಲ್ಬೆಸ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸ; ಶಿಲಾಕರ್ಮ: ದೇವರ ಕೈಯೊಳಗೆ ಕಲ್ವೆಸದೊಜಂಗೆ ಮತ್ತರಯ್ದು (ಕಇ. I, ೧೭-೪೯; 1055); ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಲಾದ ಅರ್ಥ್ವ ದೇವರ ಕಲ್ವೆಸಕ್ಕೆ ನಡೆವುದು (ಕಇಅ. ೭೯-೧೩-೪೨; 1088); ಕರು ಕರುವಿಂಗೆ ಕಣ್ಡೆಜವಿ ಕಲ್ವೆಸದೋಜೆಗೆ ನಚ್ಚಿನಚ್ಚು ಕಂಡರಣೆಗೆ ಮಂಡನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೬); ಅತಿವಿಸ್ತಾರದೆ ಕಲ್ವೆಸದೆ ಗೆಯ್ಸಿ ಬಾವಿಯಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೬೮; 1147); ವ್ರಿಡನನ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನೆ ಮಾಡಿಸಿ ಕಲ್ವೆಸದಿಂದೆ ಗೇಹಮಂ ಪೊಡವಿಯೊಳೊಪ್ಪೆ ಮಾಡಿಪರೆ (ಕಇ. IV, ೧-೫೮; 1204). **ಕಲುವೆಸ**: ಮಣ್ಣಲಿಯ ಪಟ್ಟದತೀರ್ಥ್ವದ ಬಸದಿಯಂ ಕಲುವೆಸನಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೮೮; 1122); ಯಿ ಕಲುವೆಸನವ × × × ಈ ಶಾಸನವ ಹೊಯ್ದಾತನು ಕಲುಕಟ್ಟಿಗ ಜಡೆಯ ರಾಮೋಜನು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರ ದ. ೩-೩೭; 1356). **ಕಲ್ಬೆಸ**: ಹಡವಳಿತಿ ಕಾಳವ್ವೆಯ ಹೆಸರ ಕಾಳೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಮಂ ಕಲ್ಬೆಸನಂ ಮಾಡಿದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೫-೬೩; 1167). [ಕಲ್$_3$ + ಬೆಸ$_1$]

ಕಲ್ಪೊಳೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನದಿ; ಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ತೊರೆ: ಮರಕುಟಿಗವಕ್ಕಿದನಿ ಕಲ್ಪೊಳೆಯ ಮೊರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨೩-೬೩೦). [ಕಲ್$_3$ + ಪೊಳೆ$_4$ (< ಪೊಟಿ$_1$)]

ಕಲ್ಸಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆ ಬಸ್ದು ಬೆಳ್ಗಲಿಯ ಇಗ್ಗಲಿಯ ಕಲ್ಸನ್ದಿನ ಮೂಜೂರ ಪೊಲಸನ್ದಿನ ಕಜಕೊಡಿಯನ ಕೆಜೆಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೪೯-೨೩; 915 ?). [ಕಲ್$_3$ + ಸಂದು$_3$]

ಕಲ್ಸರ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಳ: ತೆಂಕಣೇರಿಯ ಮೇಗಣ ಕವಿಲೆಯ ಕಲ್ಸರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೪೩; 1042). [ಕಲ್$_3$ + ಸರ$_5$]

ಕಲ್ಸರಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮಳೆ: ಕೆಯ್ಕ ಕಲ್ಸರಿಗೆ ಪತ್ತುವುದಕ್ಕೆಳಸಿತ್ತು ಪೊತ್ತ ಕಲ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೩೭); ಬಲ್ಪೊನೆ, ಕಲ್ಸರಿ, ಬಾಯ್ಸವಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಲ್$_3$ + ಸರಿ$_6$]

ಕಲ್ಸಜಡು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಬಂಡೆಗಳ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ಅನ್ತೆ ಬರೆ ಕಲ್ಸಜಡು ಅನ್ತೆ ಬರೆ ಗುವಿಯುಜ್ಜಾಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೧, ೧೦-೧೮೦; 967); × × × ಡ್ಡೆಯ ಕಲ್ಸಜಡು ಅಲ್ಲಿ ಬದಕೆರಿಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೧೦೧; 1112 ?). [ಕಲ್$_3$ + ಸಜಡು]

ಕಲ್ಸುರಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ಸುರಿಯುವಿಕೆ (?): ಪರಿಮುರಿಯಾಡಿ ದಾವದುರಿಗಾಳಿಗಳೊಳ್ ಬಿಸಿಲೊಳ್ ಕನಲ್ದ ಕಲ್ಸು [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬಬ, ಬ್ಬು] ರಿಯುರಿಯುಯ್ಯಾಲಾಡಿ ಪುಡಿಯಾಟಮನಾಡಿ ಚರಾಚರಂಗಳಂ ಕರಿಮುರಿಯಪ್ಪಿನಂ ಹುರಿವ ಹಂಚುವೊಲಿರ್ಪೆಳೆಯೊಳ್ ಕೃತಾಂತನೆಜ್ಜುರಿಗಣೆಯಂತೆ ಬಂದುದು ಲಯಾನಿಳ ಕಲ್ಸನಿದಾಘಜಾನಿಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೬೪). [ಕಲ್$_3$? + ಸುರಿ$_2$?]

ಕಲ್ಸೆಜೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಸೆರೆ: ಕಲ್ಸೆಜೆ; ಮಲ್ಸರಂ (ಶಮುದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಲ್$_3$ + ಸೆಜೆ$_2$]

ಕಲ್ಹತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹತ್ತಿ ಮರ: ಕಲ್ಹತ್ತಿ ಕಿರಬೇವು ಕಾಡಾನುಗ್ಗೆಯ ಮರ ಗೂಢಾನಿಟ್ಟಯ್ಯ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೫). [ಕಲ್$_3$ + ಹತ್ತಿ (< ಪಟಿ$_2$)]

ಕಲ್ಹಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೈದಿಲೆ; ಬಿಳಿನೈದಿಲೆ: ಕಲ್ಹಾರಸಾರಾಮೃತಶಶಿವಿಶವಾತ್ಮೀಯವಂಶಕ್ಕೆ ಚೂಡಾಮಣಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೯೫); ಕುಮುದಕುವಲಯಕಲ್ಹಾರಂಗಳಿಂ ಕಂಗೊಳಿಪಚ್ಛೋದ ಸರಸಿಗೆ ಜನನಿವೆರಸು ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಂದು ನಡೆತಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೧); ಚೆನ್ನೆಸೆವ ಕಲ್ಹಾರಕುಸುಮದಿಂ ಪೊದಜಾದ ಕೊಳದಲ್ಲಿ ಪೊಕ್ಕಡಗಲು (ಪ್ರಾಭರಾ. ೮-೫); ಪೊಸಪರಿಮಳದ ಕಲ್ಹಾರ ಎಸೆವ ಕನ್ನೈದಿಲ (ಕಂಠವಿ. ೨೩-೩೧). 'ಕಹ್ಲಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಹೆಂಟಿ, ಕಲ್ಹೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಡ್ಡೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮಣ್ಣು; ಮಣ್ಣಿನ ಗಡ್ಡೆ: ಹಿರಿದು ಕರ್ಮವ ಮಾಡಿ ಹರಿವ ನೀರೊಳು ಮುಳುಗೆ ಕರಗುವಪೆ ಪಾಪ ತಾ ಮುನ್ನ ಮಾಡಿದ್ದು ಎರೆಯಕಲ್ಹೆಂಟಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೨೮). **ಕಲ್ಹೆಟ್ಟಿ**: ಮತ್ತಮಾ ಪರುಷಂ ಕಲ್ಹೆಟ್ಟಿಯಾಯ್ತುದಾರ ಗುಣಮಂ (ಜೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೭, ಸಿಂದಗಿ. ೮೮-೧೬; ?). [ಕಲ್$_3$ + ಹೆಂಟಿ$_2$ (< ಪೆಟ್ಟ$_1$)]

ಕಲ್ಹೊನ್ನೆ 'ಕಲ್ಪೊನ್ನೆ' ನೋ.

ಕವ$_1$ (ಅ). ಕೋಪ, ರಭಸ, ಬೆದರಿಕೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು. **ಕವಕವ, ಕವಕ್ಕವ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯಗಳು – ಗಜಿಗಜಿ, ಕವಕವ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨); ಅನುಕರಣ ವಿಸಂಧಿಗೆ – ಕವಕ್ಕವ ಎಲೆ ಎಲೆ (ಶಮುದ. ೬೧ ವೃತ್ತಿ). [?]

ಕವ$_2$ (ನಾ). ಪರಿವಿಡಿ; ಕ್ರಮ: "ಕ್ರಮ – ಕವ" (ಶಮುದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ); ಕವದಿನಮರಯಿರೆನೆವೆನಿಪ್ಪುವು ವರ್ತಿಕುಮನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಮದ್ವಿಷಯ ವ್ಯವಹೃತಿಗಳ್ಗೇಕಾನೇಕವಚನದಿಂ ಪ್ರತಿವಿಭಕ್ತಿಪುರುಷಾಖ್ಯಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೭೯); ಕಣ್ಣಕೊಳಂಗನೆಯೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ವ ಕಾಡಿಗೆಯು ದಿರ್ದಂತೆ ಕರ್ಪು ಕವದಿಂದಡಿಯಿಟ್ಟುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೨೩); ಕವದಿಂ ನಾಲ್ಕೆರಡು ವಿಭೇದವನಾಳ್ದು ಮುನಿಯೊಳೆಸೆದುದು ಕವಲಿಂ ಕವಲಿಂ ವಿವಿಧಮೆನಿಪ್ಪ ಮತಿಶ್ರುತಂ (ಅನಂಪು. ೯-೧೦೦). [< ಸಂ. ಕ್ರಮ]

ಕವಂಗ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಕಲಿ(ಟ?)ಕಾ – ಕವಂಗ" (ಓಷಧಿ. ೨೩). [?]

ಕವಂಗ$_2$ (ನಾ). ಹುಳಿ, ಸಾರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬಡಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಿಡಿಯುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ; ಕಬಾಯಿ. [← ತುಳು. ಕವಂಗೊ]

ಕವಕವ (ನಾ). ಕಳವಳ; ಆತಂಕ; ಯೋಚನೆ: ದೊರೆತ ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂಬ ಕವಕವ (ಕಭವಿ. II, ೨೧೮). [← ಮರಾ. ಖವಖವ]

ಕವಕವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಹಗಹಿಸು: ಕವಕವಿಸಿ ನಗುತಿಬ್ಬರಾ [ಪಾಠಾಂ. ಖವಖವಿಸುತವರಿಬ್ಬರಾ] ಮುನಿನಿವಹಕಭಯವ ಕೊಡುತ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೩). ೨. ತಳತಳಿಸು; ಚಕಚಕಿಸು: ಕವಕವಿಪ ಕಾಂತಿಗಳೊಲೊಪ್ಪಿಹ ಕಲಶಗೋಪುರದ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩-೩೬); ಇವಗಾರು ತಲೆಗಳು ಕವಕವಿಸುತಿವೆ ದಕ್ಷದನುಜೆಯ ಕುವರನಹುದು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೭-೨೪). ೩. ವೇಗಗೊಳ್ಳು; ರಭಸಗೊಳ್ಳು: ಅವನೀಶನೆಯ್ದಿದನಾ ಭೂತಗಿರಿಗಾಗಿ ಕವಕವಿಸುತ ಪ್ರಸನ್ನದಲಿ (ಅನಂಚ. ೩-೫೯); ಜವಗತಿಯೊಳಂದತ್ತ ಸ್ಯಂದನ ಕವಕವಿಸಿ ಫಣಿಪುರವನೈದಿತು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೩೯). 'ಖವಖವಿಸು' ಪರಾ. [ಕವಕವ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಕವಕ್ಕನೆ, ಕಬಕ್ಕನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ; ತಕ್ಷಣ: ನಿನ್ನ ನೀರೂ ಬೇಡ, ನಿನ್ನ ಕೆಲಸವೂ ಬೇಡ ಎಂದು ಕವಕ್ಕನೆ ಸಿಡಿದುಹೋದಿರಿ (ಕಮನಿ. ೪೬). **ಕಬಕ್ಕನೆ**: "ಕೂಡಲೆ; ಗಬಕ್ಕನೆ" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). [?]

ಕವಚ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ; ಆವರಣ: ಜೀವಭ್ರಮೆಯ ಕವಚವ ಕಳೆದು ಹೊಳೆಹೊಳೆವಾತ್ಮನಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೫). ೨. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮೈಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ತೊಡುವ ಉಕ್ಕಿನ ಅಂಗಿ; ಮೈಜೋಡು; ಕಂಚುಕ: "ಸನ್ನುತ ಕವಿವರರಿನಹುದು ಸವರ್ಗಂ ಕವಚಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೫); ಕಲಿಗಳುರಃಕವಾಟ ಕವಚಂಗಳ ಕಟ್ಟಲೆಯೊಳ್ . . . ಬರುತಿರ್ಪಳೆಂದುಮಭಿಸಾರಿಕೆಯಂದದೆ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩); ಹಿಳಿದ ಲೋಹದ ಸೀಸಕಂಗಳ ಬಲಿಸಿದರು ಹೋಳಾದ ಕವಚವ ಹೊಲಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೬); ಕವಚವಾರಿಗಭೇದ್ಯ ಬೊಮ್ಮನ ವರದ ಲಾಗಿನಲಿ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೭-೧೪). ೩. ಹಾವಿನ ಪರೆ. ೪. ಚರ್ಮ.

೩. ರಕ್ಷಾಮಂತ್ರ; ರಕ್ಷೆ: ಕವಚ . . . ಆತ್ಮೈಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚ ಚತ್ವಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦); ನಾನು ತಮಗಾಗಿ ಒಂದು ಫೇತ್ಕಾರಿಣೀ-ತಂತ್ರೋಕ್ತ ಕವಚವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸುವೆನು (ಕುಂಹಿಂ. ೧೭೬). ೪. ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿ; ಸಾರಿ ಹೇಳುವಿಕೆ. ೫. ನಗಾರಿ; ಭೇರಿ: "ಕಂಚುಕಂ ಮರ್ಮರ ವರ್ಮ ಚರ್ಮ ಕುಟಜಂ ಪ್ರವಚಂ ಕವಚಾಭಿಧಾನಕಂ" (ನಾನಾರ ೮೯). [ಸಂ.]

ಕವಚದೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸು: "ಕವಚಿತಂ ವರ್ಮಿತಂ ಸುಸನ್ನದ್ಧಮೆನಲುಂ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಚ]ವಚದೊಟ್ಟವನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೧). ೨. (ಆಲಂ) ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗು. [ಕವಚ + ತೊಡು$_1$]

ಕವಚಹರ (ನಾ). ಕೌಮಾರ ವಯಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಕ: ಕವಚಹರನಾದ ನಿಜಸುತನತಿಬಳ ಕುಮಾರನಂ ರಾಜ್ಯಭಾರದೊಳ್ ನಿಜಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೨-೪೮ ವ); ಅಗ್ರನಂದನಂ ಕವಚಹರಂ ಜಿತಾಹಿತಬಲಂ ಬಲನನ್ನನಿರಲ್ (ಪಂಠಾವಮಾ. ೬-೬೬). [ಸಂ.]

ಕವಚಿ (ನಾ). ಕವಚವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡವನು; ಕವಚಧಾರಿ: ರಣದಲ್ಲಿ ಜಯಿಸಿ ದೈತ್ಯರನು ಕವಚಿಗಳು ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ ತೆಗೆದು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨೩-೧೩). [< ಸಂ. ಕವಚಿನ್]

ಕವಚಿತ (ಗು). ೧. ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, —ಹೊದಿಕೆಯುಳ್ಳ, —ಆವೃತವಾದ: ಕದನಪ್ರಮೋದ ರೋಮಾಂಚದ ಕವಚಿತವಾದು ವಿವರ ತನು (ಚಂದ್ರ ಪು. ೧೦-೬೩); ಪರಮಾಶೀರ್ವಚನ ಪರಿಕಲಿತ ಕವಚಿತ ಕಾಯ ಪಾಂಡವರಾಯ ಹೊಜವಂಟ (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೮-೩). (ನಾ). ೨. ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: "ಕವಚಿತಂ ವರ್ಮಿತಂ ಸುಸನ್ನದ್ಧಮೆನಲುಂ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಚ]ವಚದೊಟ್ಟವನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೧). [ಸಂ.]

ಕವಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊದಿಸು; ಆಚ್ಛಾದಿಸು; ಆವರಿಸು: ಗೋಧಿಯಂ ಹರಹಿ ಅಷ್ಟದಳವಾರಿಜವಂ ನಿರ್ಮಿಸಿ ವಸ್ತ್ರಮಂ ಕವಚಿಸಿ ಆದಜ ಮೇಲೆ ವ್ರೀಹಿಯಂ ಪಸರಿಸುತ್ತ (ವಿವೇಕ. ೧೧೩). [ಕವಚ + -ಇಸು$_3$]

ಕವಚು 'ಕವಿಚು$_1$' ನೋ.

ಕವಟು, ಕವಾಟು (ನಾ). ಬಾಗಿಲು; ಕದ: ಪರಿಪರಿಯ ಲೋವೆಗಳು ಚಂದಚಂದದ ವಜ್ರಕವಟುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಪಳಿಯ ಗುಡಿಗಳ ಗೊಂದಣದೊಳೆಸೆದಿಪ್ಪವುಪ್ಪರಿಗೆಗಳಸಂಖ್ಯೆಗಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೫). ಕವಾಟು: ಕವಾಟಿನೊಳಗೆ ಬೀಗ ಭದ್ರಮಾಡಿಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದ ಆ ವಸ್ತುಗಳು (ಕಾಬರ್ಷಾ. ೩೨). [< ಸಂ. ಕವಾಟ]

ಕವಟೆ$_1$ 'ಕವಡೆ$_1$' ನೋ.

ಕವಟೆ$_2$ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ದವಡೆ; ಕಪೋಲ (?): ಗಾಳಿ ತುಂಬಿ ಕವಟೆ ಯುಬ್ಬಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಪುನಃ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಬಿಡುವ ಚಾಳಿ ಅವನಿಗೆ ರಕ್ತಗತವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತ್ತು; ಕವಟೆ ಯುಬ್ಬಿಸಿದಾಗ ಅವನ ಮುಖ ಮತ್ತಷ್ಟು ದುಂಡಗೆ ಕೆಂಪಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೫೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವುಳ್; ಮಲ. ಕವಿಳ್]

ಕವಟೆಕಾಯಿ 'ಕವಡೆಕಾಯಿ' ನೋ.

ಕವಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಎಜೆಯಗವೆ ಕವಟ್ಟದ ಲೊ ××× (ಎಕ. II, ೧೪೫; ಸು. 1000). [?]

ಕವಡ 'ಕವಡು$_3$' ನೋ.

ಕವಡಂಚು (ನಾ). ಧೋತ್ರದ ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯ ಕರೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಅಲಂಕಾರದ ಹೆಣಿಗೆಯ ಅಂಚು; ಕವಡೆಯಾಕಾರದ ಅಂಚು (ಕ). [ಕವಡೆ$_2$ + ಅಂಚು$_1$]

ಕವಡಂಬು 'ಕವಲಂಬು' ನೋ.

ಕವಡಕಂಟಕ 'ಕವಡುಗಂಟಕ' ನೋ.

ಕವಡಗಂಟಕ 'ಕವಡುಗಂಟಕ' ನೋ.

ಕವಡಿ$_1$ (ನಾ). ಹೊದೆಯುವ ಬಟ್ಟೆ; ಕೌದಿ: ಆದಿತ್ಯದೇವರಂ ಪೂಜಿಸುವ ಮಾಣಿಗೆ ಮತ್ತ ೧ ಆಚಾರ್ಯರ ಕವಡಿ ಕಚ್ಚುಟಕ್ಕೆ ಮತ್ತ ೨ ಮಟದ ತಪೋಧನರ್ಗ್ಗಂ ಅಭ್ಯಾಗತರ್ಗ್ಗಂ ಸತ್ರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತ ೮ (ಸೌ ಇ ಇ. XX, ೫೧-೨೭; 1077). [< ಸಂ. ಕರ್ಪಟ]

ಕವಡಿ$_2$ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಕಪಟಿ: ಎಲ್ಲರುಂ ಕವಡಿಗಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೧೭-೨೫). 'ಕವಡಿಗಂಟಕ' ಪರಾ. [ಕವಡು$_1$ + -ಇ$_3$]

ಕವಡಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಬೇಲಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನರು ಮಾತ್ರ ಹೋಗಲು ಅವಕಾಶವಾಗುವಂತೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿ, ಅಕ್ಕಪಕ್ಕವಾಗಿ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಎರಡು ಮರದ ಕಂಬಗಳು (?): ಅರ್ಜುನಿಯೆಂಬ ದೇವತೆ . . . ಅರ್ಜುನತರುಯುಗವಾಗಿ ಕವಡಿಯ ನೆಟ್ಟಂದದಿ ಬೆಳೆದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫-೧೦೦). ೨. (?): ಕಾಲುವಟ್ಟ ×× ಕವಡಿ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ಬೆವಹಾರಲು ××× ಪೂರ್ವಮರಿಯಾದೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೭-೯; 1455). [?]

ಕವಡಿ$_4$, ಕವೋಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಟ್ಟಿದೊಣ್ಣೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದವರು ಮಾಡುವ ಜಯೋದ್ಗಾರ; ಉಸಿರುಕಟ್ಟಿ ನಿಗದಿಯಾದಷ್ಟು ದೂರ ಓಡುವ ಶಿಕ್ಷೆ. ಕವೋಡಿ: ಅವನ್ನ ಕವೋಡಿ ಅನ್ನಿಸದೆ ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಕಬಡಿ' ಪರಾ. [?]

ಕವಡಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕವಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮನೆಯ ಮರಳು ಮುರುಳು ನುಂಗಿ ಕವಡಿಕೆಯ ಕವಲು ಹಿರಿಯಿತ್ತು (ಬಬ್ಬಬಾ. ೪೦). ೨. ಧೋತ್ರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯ ಕರೆಗೆ ಇರುವ ಜೋಡು ಹೆಣಿಕೆಯ ಅಂಚು (ಕ). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ; ಎರಡಲಗಿನ ಬಾಣ.

ಕವಡಿಕೆಯಂಬು = ಕವಲುಬಾಣ: "ಕವಡಿಕೆಯಂಬು ಕಕ್ಷೇಷು ವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೫).

[ಕವಡು$_1$ (< ಕವಲ್$_1$) + -ಇಕೆ]

ಕವಡಿಕೆ$_2$, ಕೌಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಕವಡೆ$_2$: ಬಾಯೊಳ್ ಕವಡಿಕೆಗಳಂ ಪಲ್ಗಳಂತೆ ಮಾಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮-೧೭); ಒಂದು ಕೋಟಿ ಪೊನ್ನನೊಂದು ಕವಡಿಕೆಯಂ ಕುಡುವಂತೇನುಮಪೋಹಮಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೧೮ ವ); ಕವಡಿಕೆಯುಂ ಕಾಚುಂ ಸಲ್ಗುಮೆ ಪೊನ್ನ ಪೊಲಲ್ಲಿಯಾದೊಡಂ (ಸಮುಪ. ೩-೧೧); ಮುಂಗೆಯ್ಯೊಳೆ ಜಲಜಲಿಸೆಯ ಪೋದೆ ಕಟ್ಟಿದಳ್ ಕವಡಿಕೆಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೫೪); ಕವಡಿಕೆಯೊಳಗೆ ಕಲು ಬಿದ್ದಂತೆ ಕೆದಜಿತು ವೈರಿ ಪಾಯಿದಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬೧೯. ೫-೭೧). ೨. ಕವಡೆಯಿಂದ ಆಡುವ ಆಟ: ಕವಡಿಕೆ ನೆತ್ತ ಮೊದಲಾದ ನಾಟಕದ ಮೊಗರಂಬವೆನಿಪ ಕವಾಟ ತೆಜೆಯದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೪). ಕೌಡಿಕೆ: ೧. ಕೌಡಿಕೆರಾಶಿಯೊಳಗಿರ್ದ ಅರಿಭಯಂಕರ ಪಾಂಚಜನ್ಯದ ಪರಿಯಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೦-೩೯). [< ಸಂ. ಕಪರ್ದಿಕಾ]

ಕವಡಿಕೆ$_3$ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕಪಟ: ಇವರ ಹದನಿದು ಕರ್ಣನಾಡಿದ ಕವಡಿಕೆಯ ಬೆಸಗೊಳ್ಳಿರೈ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೪೬); ನೀವಿನ್ನು ಮುಂದೆ ಆ ಗಂಗರಾಜನ ಕವಡಿಕೆಯ ಕಾಲುಗಣ್ಣಿಗೆ ಸಿಲುಕುವಂತಿಲ್ಲ (ವೀರಬಂ. ೫೪). [ಕವಡು$_2$ + -ಇಕೆ]

ಕವಡಿಗ (ನಾ). ನಸುಗೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕೀಳ್ತರಗತಿಯ ಅಕ್ಕಿ (ಕ). [?]

ಕವಡಿಗಂಟಕ 'ಕವಡುಗಂಟಕ' ನೋ.

ಕವಡಿದ್ವೀಪ (ನಾ). ಒಂದು ದ್ವೀಪದ ಹೆಸರು: ಕವಡಿದ್ವೀಪಮು ಮಾದಿಯಾಗೆ ಪಲವುಂ ದ್ವೀಪಗಳಂ ಕೊಣ್ಣು (ಎಇ. XIII, ೩೦೨-೯; 1125). [< ಕಪರ್ದಿದ್ವೀಪ ?]

ಕವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು: "ಹೂರ್ಜ್ಛತಿ = ಕವಡಿಸಿ ದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೨). [ಕವಡು₂ + -ಇಸು₃]

ಕವಡು₁ 'ಕವಲ್₂' ನೋ.

ಕವಡು₂, ಕವಡ, ಕೌಡಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕಪಟತನ; ಠಕ್ಕು: "ಜೈ-ಕೌಟಲ್ಯೇ, ಕವಡಿನೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೬೨); ತೆವರಿದರು ನಿನ್ನಯ ಕುಮಾರರ ನೆವದಿನತ್ತಲು ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಕವಡ ಹಾಯ್ಕಿ ವರಿತ್ತಲೀ ರಘುರಾಮಚಂದ್ರಂಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸಿತೀ ಕುಹಕತನ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೩೩); ಠಕ್ಕಿನ ಪಚ್ಚಿ ಕಾಳಿಯ ತವರ್ ಕವಡಿಂಗೆಡೆ ಸೊರ್ಕಿನಿರ್ಕೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೭೪); ಕವಡುಕುಟಿಲಗಳಿಲ್ಲ ಮನದೊಳು ಅರಸಿ ನೋಡಿದಡೆ (ಹಮುಚ. ೧೧೭-೮). ೨. ಭ್ರಾಂತಿ; ಭ್ರಮೆ: ವನಜಭವನಂಜಿದನು... ಮನುಜಮಾತ್ರನು ತನ್ನ ಕಾವನೆ ಕವಡಿದೇಕೆ (ಕೋಗಯು. ೬-೧೯).

ಕವಡ: 'ಕವಡಗಂಟಕ' ಪರಾ. ಕೌಡಿ: 'ಕೌಡಿಕಾರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಪಟ]

ಕವಡು₃ (ನಾ). ಕದಡು; ಕೊಳೆ; ದೋಷ: ಆ ರಸ ಸವೆದು ಕೆಟ್ಟೊಳ ಸೇರುವದು ಮತ್ತದರ ದೆಸೆಯಿಂದಾ ಕವಡು ರಕ್ತದೊಳಾಗುವುದು ತದ್ರವದ ದೋಷವನುಂಡ ತನುಚರ್ಮವೆ... ವಿಕಲತೆಯನ್ನೈದಿಹುದು (ವಿವೇಥ. ೩-೪೩). [< ಕವಡು₂ ?]

ಕವಡು₄ (ನಾ). ದಾಟುಗಾಲು; ದಾಪುಹೆಜ್ಜೆ: ಎಡೆವಿಡಿಯಲ್ಕವಡಿಂ ಕಟವಪ್ರವಮೋಜಿಯೆ ನಿಲ್ಲದವನ್ನನ್ (ಎಕ. II, ೯೩-೩; ಸು. 700). ☞ 'ಎಡೆವಿಡಿಯಲ್ಕೆ + ಅವಡಿಂ' ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಬಹುದು. [← ತಮಿ. ಕವಡು]

ಕವಡುಕಂಟಿಕ 'ಕವಡುಗಂಟಕ' ನೋ.

ಕವಡುಕಂಟಿಕತನ 'ಕವಡುಗಂಟಕತನ' ನೋ.

ಕವಡುಗ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ: "ಹೃರ್ತಾ, ಹ್ವರಕಃ, ಹ್ವರಃ, ಈ ೩ ಕವಡುಗಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೬೨). [ಕವಡು₂ + -ಗ₃]

ಕವಡುಗಂಟಿಕ, ಕವಡಕಂಟಿಕ, ಕವಡಗಂಟಕ, ಕವಡಿಗಂಟಕ, ಕವಡುಕಂಟಕ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ಈ ಕವಡುಗಂಟಕರಾದ ಅಂಗಡಿಕಾರರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೫). ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ವಿಚಾರವು ಗುಹಾರ್ಥನಿಯಾದರೆ ಮಂದಿಯ ಸ್ವತ್ತು; ಗೂಢಾರ್ಥದ ಕವಡುಗಂಟಕವಾದರೆ ಮನದೊಳಗೆ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ಗಂಟು (ವಿಚಾಮಂ. ೬೨); ಕವಡು-ಗಂಟಕ ವಿಚಾರಸರಣಿ... ಜಾಣ್ಮೆಯ ಮಂದಹಾಸ ಒದವಿಸದೆ ಇಲ್ಲ (ಸುತ್ತಮು. ೫). ಕವಡಕಂಟಿಕೆ: ೩. ಗೃಹಶಾಂತಿ ಮಾಡುವಾಗ ಹೊತಿಡುವ ವಿಕಾರವಾದ ಕಣಿಕದ ಗೊಂಬೆ (೩). ಕವಡಗಂಟಿಕೆ: ೧. ಕವಡಗಂಟಕರು ಕೂಡಿ ತಮಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಠರಾವು ಪಾಸುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ನಾಟಕವೂ ಅಲ್ಲ (ಅಪನಾ. ೪). ಕವಡಿಗಂಟಕ: ೨. ಕವಡಿಗಂಟಕ ಸ್ವಭಾವದ ನಮ್ಮ ಮಾನವರಂತೆಯೇ ದೇವತೆಗಳು ನಡೆದರೆ, ಅವರಿಗೂ ನಮಗೂ ಭೇದವೇನು ಉಳಿಯುವದು (ಶೈವಸು. ೧೪೭). ಕವಡುಕಂಟಿಕೆ: ೧. 'ಕವಡುಕಂಟಿಕತನ' ಪರಾ. [ಕವಡು₂ + ಕಂಟಕ₁]

ಕವಡುಗಂಟಿಕತನ, ಕವಡುಕಂಟಿಕತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಠಕ್ಕುತನ; ವಂಚನೆ: ಶೀಪಪ್ಪನ ಕವಡುಗಂಟಿಕತನಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶ ಉಳಿಯದಂತಾಗುವದು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೦೭).

ಕವಡುಕಂಟಿಕತನ: ನನ್ನ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಚುಚ್ಚುವದು ಕವಡು ಕಂಟಕತನವಾಗಿದೆ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೬೦೩); ಅಕಬರನ ಈ ಕುಟಿಲನೀತಿಯು... ಬಹು ಕವಡುಕಂಟಕತನದ್ದು (ಮಾತೃಭೂ. ೧೩); ಇಂಥ ಎದೆಯೊಡಕನಿಂದ ನಮ್ಮ ಪಾರುಪತ್ಯದ ಕವಡುಕಂಟಕತನದ ಕೆಲಸವಾಗುವದೇ (ವಿಜಲ. ೪). [ಕವಡುಗಂಟಕ + -ತನ]

ಕವಡುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾತಿ; ಕಪಟಿ: ಪೂಜಿನಲ್ಮೆಯ ಕವಡುಗಾರ್ತಿಯ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯೊಳ್ ನಾಂಟದ ನಾಡಾಡಿ ನನ್ನಿಗ ಚೆನ್ನಿಗನ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೭-೪). [ಕವಡು₂ + -ಗಾಜ (< -ಕಾಜ) + -ತಿ₁ (< -ಇತ್ರಿ)]

ಕವಡುಗೊಲೆ, ಕವಟಿಗ್ಗೊಲೆ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕೊಲೆ; ಕಪಟದ ಕೊಲೆ: ಮುದಬ್ಬಿಂಟು, ಮುದುಡುಗಂಟು, ಕವಟಿಗ್ಗೊಲೆ, ಕವಡುಗೊಲೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). ಕವಟಿಗ್ಗೊಲೆ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕವಡು₂ + ಕೊಲೆ₂]

ಕವಡುಗೋಡು (ನಾ). ಕವಲು ಕವಲಾಗಿರುವ ಕೋಡು: ತಮ್ಮ ಕವಡುಗೋಡುಗಳಿಂದಿರ್ವಡಿಸಿ ತೋಱುವ ಕಡವೆ ಸಾರಂಗಂಗಳಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೦೪). [ಕವಡು₁ (< ಕವಲ್₂) + ಕೋಡು₅]

ಕವಡುತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕಪಟ: ಅಂತಹ ಕವಡುತನಕ್ಕೆ ಕೈಯಿಕ್ಕಲು ನನಗದೇನು ಕಡಿಮೆ (ಸವತಿ. ೧೯೭). [ಕವಡು₂ + -ತನ]

ಕವಡುನಡೆ (ನಾ). ಮೋಸದ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ: "ಛದ್ಮಗತೌ, ಕವಡುನಡೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೫೧). [ಕವಡು₂ + ನಡೆ₂]

ಕವಡುನಡೆಗ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ: "ತ್ಸರಃ = ಕವಡುನಡೆಗಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೫೧). [ಕವಡುನಡೆ + -ಗ₃]

ಕವಡುನಿದ್ದೆ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ನಿದ್ದೆ; ಕಳ್ಳನಿದ್ದೆ; ಕಪಟನಿದ್ರೆ: ಇಂತಿದೆಂದು ನಿರವಿಸಿ ತಿಳಿದಾ ಪಚಿಯರ್ ಪಜನುಡಿಯಿಂ ಗೋವಳಗುವರನ ಕವಡುನಿದ್ದೆಯಂ ಪುಸಿಗೆಯ್ದರ್ (ಗೀತಗೋ. ೮-೧೯). [ಕವಡು₂ + ನಿದ್ದೆ]

ಕವಡುನುಡಿ (ನಾ). ಮೋಸದ ಮಾತು; ಠಕ್ಕಿನ ಮಾತು; ಕಪಟೋಕ್ತಿ: ಈ ತೆಜನ ಮಾಟದ ಕವಡುನುಡಿಯ ಕೊಂಕೆಂಬುದ ನಜಿಯಿಯಾದೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೮-೨೩). [ಕವಡು₂ + ನುಡಿ₂]

ಕವಡುಬಿಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕಪಟವಿದ್ಯೆ; ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ: ಇಂತುಂ ತೀಱಿ ಪಿಂತಣ ಕವಡುಬಿಜ್ಜೆಯನುಱಿದು ಮೆಯ್ಯಾಗ್ಗಳಕ್ಕೆ ತೊಡಂಗಿದರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೫-೨೬). [ಕವಡು₂ + ಬಿಜ್ಜೆ]

ಕವಡುಬೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು; ಮೋಸಹೋಗು (?): ಉಕ್ಕುವಾ ತುರಗಮನೆಯಿಂದಾಳುಮಂ ನೂಂಕೆ ದಕ್ಕಿತರಸಿನ ಹಿಂದೆ ಬಂದಾನೆ ನಿನಗೆ ಕೈಸಿಕ್ಕಿದೀ ಮಂತ್ರಿಯಿಂ ಕವಡುಬೀಳ್ವುದು ಮನೋರಥ ಮೊದಗಿ ನಡೆಯದೆಂದು ನಿಕ್ಕುವಂ ಚದುರಂಗವಾಡುವಂತೊರ್ವಳತಿ ಠಕ್ಕಿನಿಂ ಮೊದಲೊತ್ತಿಗೊಟ್ಟನಂ ನೂಂಕಿ (ಜೆಬವು. ೧೦-೪೬). [ಕವಡು₂ + ಬೀಳ್₁ (< ಬೀೞ್)]

ಕವಡುಮಾತು₁ (ನಾ). ಕವಲಾದಮಾತು; ಅಸಂಗತವಾದ ಮಾತು; ಸುಳ್ಳು ನುಡಿ (೩). [ಕವಡು₁ (< ಕವಲ್₂) + ಮಾತು₁]

ಕವಡುಮಾತು₂ (ನಾ). ಮೋಸದ ಮಾತು; ವಂಚನೆಯ ನುಡಿ. [ಕವಡು₂ + ಮಾತು₁]

ಕವಡೆ₁, ಕವಟೆ₁, ಕಾವಾಡೆ, ಕೌಟೆ, ಕೌಡೆ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ. 'ಕಾಡಕವಡೆ' ಪರಾ. ಕವಟೆ₁: 'ಕವಟಿಕಾಯಿ' ಪರಾ. ಕಾವಾಡೆ: (೩). ಕೌಟೆ: "ಕಾಳಿಂಗಂ-ಕೌಟೆ, ಕೆಕ್ಕರಿಕೆಯ ಫಲ" (ಓಷಧಿ. ೨೮). ಕೌಡೆ₁: ಎರಡುಂ ಪೋಟ್ಟಗ್ಗಳ ಮಾಡಿ ಕಾಡೆ(ಟೆ)ಯೆಳಗಾಯಂ ತೀವಿ (ಖಮುದ. ೫-೯೨). [← ಮರಾ. ಕವಡಳ್]

ಕವಡೆ$_1$, ಕವುಡೆ$_1$, ಕೌಡೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಪರ್ದಿ ; ಕಾಕಿಣಿ ; ವರಾಟ : "ಕಪರ್ದ ವರಾಟಕಮೆನಲ್ಕವಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨-೯) ; ಇಂತೊಂದು ಕೋಟಿ ಪೊನ್ನನೊಂದು ಕವಡೆಯಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕವಡಿಕೆಯಂ] ಕುಡುವಂತೇನುಮುಪೋಹಮಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೧೮ವ) ; ವೀರರ ಮೂಗಿಗೆ ಕವಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ ನೀರ್ತರಿಸಿ . . . ಜಾಡಿಸಿಕೊಂಬ ಪ್ರವುಡೆಯರಿರ್ದರು (ಮೋಹತ. ೨೦-೩೯,; ಹಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕವಡೆಯ ಚೀಲವ ಕೊಡಹಿದಂತುದಿರ್ದುವು ಧರೆಗೆ (ಭರಜ. ೩೬-೮೮) ; ಖರನಂ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಪುಚಿತ ಕವಡೆಗೆ ಬಗೆದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಮೆದಕೊಣ್ಡವಾರಾಮುಗನ್ ಕವಡೆ ಕೊಟ್ಟದುಸೊಡರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೨೪ ; ಸು. 870 ?). **ಕವುಡೆ** : ೧. ಗಜಂ ತುಳಿದೊಡೆದ ಕವುಡೆಯಂತಾಯ್ತು ಕಚ್ಛಪನ ಬೆನ್ (ಚಿಬಪು. ೪೮-೨೨). **ಕೌಡೆ$_1$** : ೧. ಜೋಯಿಸ ಕೌಡೆಗಳನ್ನು ಮಗುಚಿ ಪ್ರಶ್ನೆಫಲ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಕವಡೆಯಬೊಪ್ಪ = ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶಾನ್ತಿ ಜಿನೇಶ ತೀರ್ತ್ಥಮಂ ಕವಡೆಯಬೊಪ್ಪನುದ್ಧರಿಸಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೨೫-೭ ; 1204). ೨. (?) : ಆರಬೊಪ್ಪನೀ ಕವಡೆಯ ಬೊಪ್ಪನೆಂದು ನಡೆ ನೋಡಿದಜಟ್ಟರೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೬೬). [< ಸಂ. ಕಪರ್ದ]

ಕವಡೆಕಾಯಿ, ಕವಟೆಕಾಯಿ, ಕವುಟೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಕವಡೆಮರದ ಕಾಯಿ (+). **ಕವಟೆಕಾಯಿ** : (+). **ಕವುಟೆಕಾಯಿ** : ಅತಿಸಾರ ರೋಗಕ್ಕೆ ಪಥ್ಯಾಪಥ್ಯ ದ್ರವ್ಯಂಗಳಾವುವೆನೆ - ಪಡವಲದಕಾಯಿ . . . ಚಕ್ರವರ್ತದ ಸೊಪ್ಪು, ಕವುಟೆಕಾಯಿ, ಬೇಲದಹಣ್ಣು (ಸಕವೈ. ೩೫೨). [ಕವಡೆ$_1$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕವಡೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಂಟುಕಟ್ಟು ; ದದ್ದಾಗು : ಏಟುಬಿದ್ದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಕವಡೆಗಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕವಡೆ$_0$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕವಡೆಗೊಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಿಂಬದೇವರಸರು ಕವಡೆಗೊಳ್ಳದಬಳಿಯಸುಂತೆಯ(ಎಇ.XIX,೩೨-೧೦;1132).[ಕವಡೆ?+ಕೊಳ್ಳ$_1$]

ಕವಣ, ಕವಣೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು ; ಕಾವಣ : ಕಲ್ಲನಂದಿಯನು ಭುಲ್ಲವಿಸಿ ಕವಣನ ಮೇಯ್ಸಿದಂ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪೩ ಸೂಚನೆ); ಮಣ್ಣೆತ್ತ ನಿಜದೆತ್ತ ಮಾಡಿ ನೀಂ ಮೇಯಿಸಿದೆ ಕವಣಮಂ (ಪಾಸೋಪು. ೩-೨೮). ೨.= ಕವಣಾಯ: ಸಿವ್ಹಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟಣ. . .ಕವಣ ಕಡ್ಡಾಯದಂಕೆ ತಳವರಿಕೆ ಕೋರಾಯ ಗುತ್ತಿಗೆ ಅಪುತ್ರಿಕೆ ದಂಡ ಉಂಡಿಗೆಗಳು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೨-೨೭). **ಕವಣೆ$_2$**: ೨. ಅಂಕೆಯ ಸೊಲ್ಲಿಗೆ, ಕವಣೆ . . . ಗುತ್ತಿಗೆಗಳೆಂಬ ಹದಿಮೂರು ಹೊಸ ಕರಗಳನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಿದರು (ಶರಚ. ೧೨೯). [← ತಮಿ. ಕವಣೈ]

ಕವಣದಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಬಜೆ : "ವಚಾ, ಉಗ್ರಗಂಧಾ – ಷಡ್ಗ್ರಂಥಾ – ಗೋಲೋಮಿ – ಶತಪರ್ವಿಕಾ – ಆ ಬಜೇ ಹೆಸರುಗಳು. ಇದನ್ನು ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿಯಂತಲೂ ಕವಣದಕಡ್ಡಿಯಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೧೮). [?]

ಕವಣಾಯ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿನ ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ : ತಳಸಾರಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕವಣಾಯ ದಣ್ಡದಾಯವಿನ್ತಿನಿತುಮಂ . . . ಕೊಟ್ಟರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೨–೧೮; 1106). [ಕವಣ + ಆಯ$_1$]

ಕವಣಿ 'ಕವಣೆ$_1$' ನೋ.

ಕವಣೆ$_1$, ಕವಣಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲನ್ನು ಇಟ್ಟು ತಿರುಗಿಸಿ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಜಾಳಿಗೆಯ ಹಗ್ಗ : ತೋಳ್ ಸೆಣೆದಿಟ್ಟ ತಕ್ಕಿನೊಳ್ ಕವಣೆಯ ಗುಂಡು ಪಾಯವು (ಅನಂಪು. ೧-೮೨) ; ನೆರಪಿದ ಕಲ್ಲುಂ ಕವಣೆಯುಮಿರೆ ಮಂಚಿಗೆಯಂಶಿರೆಸೆದುವಟ್ಟಣೆ ಪಲವುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೩೧) ; ಅಟ್ಟಳೆಯನಡರಿಯತಿ ಭರದಿ ಕವಣೆಗೆ ಕಲ್ಲನಿಟ್ಟು . . . ರಾಜಕೀರ ಪಾರಾವತವನು ಪಾರಿಸುವ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧-೨೬). **ಕವಣಿ** : ಪಂನೆರಡುಸಾವಿರವರುಶಶ್ರೇಣಿವೊಲಂ ಕವಣಿಯ ಮಣಿಯ ಪರಿಯಾಣದಿಂ ತೋರ್ಕೆವೆತ್ತೆಯ್ತರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೦-೪; 1224); ಕೋಕನದ ತಂತುವಿಂ ಪೆಣೆದು ಕವಣಿಯ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೨೪) ; ಕವಣಿಯ ಕಲ್ಲು ಹಿಡದಿಲ್ಲ ಖಗಮೃಗ ಮೇವು ತೆನೆ ತಿಂದು ಸುಖಿಸುವವು (ಸಿದ್ಧಪು. ೩-೫೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಣ್, ಕವಣೈ ; ಮಲ. ಕವಣ, ಕವಿಣ ; ತುಳು. ಕವಣೆ]

ಕವಣೆ$_2$ 'ಕವಣ' ನೋ.

ಕವಣೆಗಲ್, ಕವಣೆಗಲು, ಕವಣೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕವಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಎಸೆಯುವ ಕಲ್ಲು : ಅಡಗಿರ್ದಸೆವ ಕಂಡಿಯ ಕಣೆಯ ರಾಶಿಯಕವಣೆ ಗಲ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಗಲ್ಲುಗೆ]ಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೭-೯) ; ಬೀಳ್ವ ಕವಣೆಗಲ್ಗಳ ಬೀಜು ಗುಂಡುಗಳ ಘಾತಿಯಿಂ ಬಸವಳಿದು ಬೀಳುತಿರ್ದರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೨-೨೭). **ಕವಣೆಗಲು** : ಅಜಿ ಸಜಿ ತೋರಗಲು ಕವಣೆ[ಣೆ]ಗಲು ಕಣೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೨೬-೩ ; 1186). **ಕವಣೆಗಲ್ಲು** : ನವಣೆಯ ಬೋನಕ್ಕೆ ಹವಣಾದ ತೊಗೆಯಾಗಿ ಕವಣೆಗಲ್ಲಷ್ಟು ಬೆಣ್ಣೆಯಿಡಲೂಟದ ಹವಣನೋಡು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೧೮) ; ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಲುಕವಣೆಗಲ್ಲೊತ್ತಿದ ಗಾಯಗಳಿಂದ ನೆತ್ತಿಗಳೊಡೆದು (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೭೨). [ಕವಣೆ$_1$ + ಕಲ್$_3$]

ಕವಣೆಗಲು 'ಕವಣೆಗಲ್' ನೋ.

ಕವಣೆಗಲ್ಲು 'ಕವಣೆಗಲ್' ನೋ.

ಕವಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕವಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಕವಣೆ ಉಪಯೋಗಿಸು: ಒಕ್ಕಲ ಕೆಯಿಗಳಿಗೆಜಿಗುವ ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ಕವಣೆಗೊಂಡು ಕಾಯಲೆವೇಡಾ (ಸಮುಪ. ೧೪-೭೬). [ಕವಣೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವತೆ$_1$ 'ಕವರ್ತೆ$_1$' ನೋ.

ಕವತೆ$_2$ (ನಾ). ಕವಲಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಎರಡು ಟಿಸಿಲಾಗಿರುವಿಕೆ (+). [< ಕವಲ್$_2$ + -ತೆ]

ಕವದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕವನ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯ ; ಕವಿತೆ : ರಸಪ್ರಯೋಜನ ಭವನಂ ಕವನಂ (ಅನಿಕೇ. ೩೦-೧) ; ರವೀಂದ್ರರು ತಮ್ಮ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಹೊನಲನ್ನು ಹರಿಸಿದರೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೨೭). ೨. ಕಲ್ಪನೆ; ವಿಚಾರ: ಅವಯವಗಳೆಲ್ಲರಿಗೆ ಸವನಾಗಿ ಇರುತಿರಲು ಭವಿ ಭಕ್ತ ಶ್ವಪಚ ಶೂದ್ರರಿವರಿಂತೆಂಬ ಕವನವೆತ್ತಣದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೭೪). [ಸಂ.]

ಕವನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕವಿತೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಮಾಡು: ಕೆಲಕಾಲ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕವನಿಸಲಾರದೆ . . . ಬಿಡುವಾದಾಗ ಸಾಲೆಯಲ್ಲೂ ಕವನಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ (ಕಂನಾಸಾ. ೩) ; ಕವನಿಸಲೆ ? ಕತಿಸಲೆ ? (ರೂಪಸಂ. ೩೮). 'ಕತಿಸು' ಪರಾ. [ಕವನ + -ಇಸು$_3$]

ಕವಯುರ (ನಾ). = ಕೆಯ್ಯೂರ$_2$ (?) : ಧರೆಗೈಸಾಸಿರಬಿಲ್ಲಂ ತರದೊಳ್ ಪರ್ವಿದುದು ನೀಲಮಣಿಭೂಮಿ ನಭೋಂತರಮಂ ದ್ವಾದಶಯೋಜನ ವಿರಾಜಿತಂ ಕಂತುಕವಯುರಂ ಬೀಸಿದವೋಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೧೫) ; ಕಜ್ಜಲದಿನೊಗೆದ ಮುಕ್ತಾಳಿಯಿಂದೆಯ್ದೆ ಶುಭ್ರಾಂಬುದಮಂ ತಾರಾಳಿಯಂ ಪೋಲ್ತೆಸೆವ ನೆಜಿ ನಭೋಭಾಗದಂತೊಪ್ಪಿ ಸುತ್ತಿರ್ದುದು ಜಂಬೂದ್ವೀಪಮಂ ವಾರಿಧಿ ಕವಯುರಮಂ ಬೀಸಿದಂತಾಗೆ ಚೆಲ್ವಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೮೫) ; ಕವಯುರದಂತೆ ಬಟ್ಟತಳವಟ್ಟು ಕುಚಂ ಕಡುಕೊರ್ವಿ ಪರ್ವೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೨೭). [< ಕೆಯ್ಯೂರ$_3$?]

ಕವಯಿತ್ರಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸುವವಳು ; ಕಬ್ಬಿಗಿತಿ : ಜಾನಪದ ಕಾವ್ಯದ ಕವಯಿತ್ರಿಯರ ಹೆಸರು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿಲ್ಲ (ಕರ್ಣಾಕ. ೫೦) ; ಎದುರಿಗೆ ಕವಯಿತ್ರಿ ಕಂತಿದೇವಿ (ಸವತಿ. ೩೨). [ಸಂ. ಕವಯಿತ್ರೀ]

ಕವರ್$_1$, ಕಬರ್ಬು$_1$, ಕವರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೋಚು ; ಸುಲಿ; ಸೆಳೆದು ಕೊಳ್ಳು ; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು : "ಕವರ್ದುದೀಬ್ದುದೆನೆ ಕವಿವರರಿಂ ಸೆಳೆದು ಕೊಂಡರ್ಥಮದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭); ಪ್ರಿ(ಪೃ)ಥಿ(ಥ್ವಿ)ವಿಯಾ ಬಿನ್ನಾಣಿಗಳಾ ಬಳ್ಳಿಗವರ್ತ್ತೆ ಇಲ್ಲ ದೋಸಿಗನ ಕವರ್ದ್ದುಟಿದೊರ್ಗೆ ಪರಿಹಾ[ರ]ವ್ (ಇಆ. X, ೧೬೪-೮ ; 7ನೆಯ ಶತ) ; ಕವರ್ದವರುಮೊಳರೆ ಕವಿಯಲ್ಲದರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨) ; ಮನಮೆಲ್ಲಮಂ ಕವರ್ದಪಂ . . . ಅಂಗಜನ್ಮನ ಕವರ್ತೆಯ ದಂಡದ ಪಾಂಗಿದೆಂತುಟೋ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೩). ೨. ಸೆರೆ ಹಿಡಿ; ಮರುಳುಮಾಡು ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ: ಪೋ ಪು[ಗ]ಲ್ ಪು[ಗ] ಲೆನುತಿರ್ಪ ಪಕ್ಕಿ ಮನಮಂ ಕವರುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೫) ; ದ್ರೋಹ ರಪ್ಪವರಂ ಕವರ್ವಂತೆ ತಕ್ಕರನೇಕೆ ಕವರರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೩) ; ಸತ್ಕೃತಿಯಂ ತವೆ ಪೇಳ್ವುದು ಪೇಳದೊಡೇಂ ಕವರ್ವರೆ ಕೋಪಿಪರೆ ನಿಂದಿಪರೆ ದಂಡಿಪರೇ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೦) ; ಪ್ರಜೆಗಳನನ್ಯಾಯದಿಂ ಕವರ್ದುಂ ಕಟ್ಟಿಯುಂ ಕೊಳ್ವರ್ (ಪಸಾರ. ೩೦೫-೧೦). **ಕಬರ್ಬು$_2$** : ೧. ಗಿರಿಶಿಖರ ಗಳಲೆಚ್ಚು ತರುಗೊನೆಗಳಿಂದರೆದು ಕರಚರಣಗಳಲೊದೆದು ಕಚ್ಚಿ ಕಬರುತ ಮುಜಿದು ಕರಿಜಾತರದಗಳಿಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೩೧-೩). **ಕವರು$_1$** : ೧. ಕಲೆಗಳ ಕೂಟದಲಿ ಕೀಳ್ವಡಿಸಿ ಸರ್ವಸ್ವವನು ನೆಜೆ ಕವರಿ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೩೧) ; ಆ ವೃಷಭದತ್ತಸೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯ ಕವರಲೆಂದೋವದೇ ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ಬರಲ್ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೫-೫೨) ; ವನಚರರು ಕಡುಮುಳಿದು ಕನಕಾದಿ ವಸ್ತುವನು ಕವರಿಕೊಂಡು (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೪-೧೪೪). ೨. ತೆವರಿದ ಪಟುಭಟರಸುವನೆಲ್ಲವ ಕಟ್ಟಿ ಕವರಿ ಕಾಲಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ (ಸೋಹತ. ೩೪-೮) ; ಹಾವಭಾವವಿಲಾಸವಿಭ್ರಮಗಳಿಂದ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕವರಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಾಳೆ (ನಂಜುಂಡ. ೭೭).

ಕವರ್ದುಕೊಳ್, ಕವರಿಕೊಳ್ = ಅಪಹರಿಸು ; ಸುಲಿದುಕೊಳ್ಳು : ಮನೆಯೊಳುಳ್ಳುದೆಲ್ಲಮಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮-೧೭) ; ಮಳೆ ಪರಂ ಮಂಡಳಿಕರುಮನಸಿಯರಾಗೆ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೨ ವ) ; ಅವನ ವಿತ್ತದೊಳಗಿನಿತುಳಿಯದಂತೆಲ್ಲಮಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು ಬಜಿಗನ ಮಾಡಿ (ಚೀರಮ. ೮-೩೪) ; ನಾನಾಲೋಕಪಾಲಕರೊಳು ಧನವ ನೆಜೆ ಕವರಿಕೊಂಡು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವರ್ ; ಮಲ. ಕವರು ; ತೆಲು. ಕಮುಚು]

ಕವರ್$_2$ (ನಾ). ೧. ಚಪ್ಪರ ; ಹೊದಿಕೆ : ಆ ನಾಡೊಳ್ ಕೀಟಿಂಬುದು ಕುದುರೆಯಬಾಯ ಕಬ್ಬಿಣದೊಳ್ ಕವರೆಂಬುದು ಚಪ್ಪರದೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫). ೨. "ರಥದ ಒಂದು ಭಾಗ" (ಪಂಪನಿ) : ಉಡಿದ ನೊಗಂ ಧ್ವಜಂ ಪಲಗೆ ಕೀಲ್ ಕವರಚ್ಚು ತುರಂಗಮಂ ರಥಂ ಕಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೪). [?]

ಕವರ್$_3$ (ನಾ). ರೋಷ; ಆಗ್ರಹ: ಕವರಿಂದಗುರ್ವನೊಳಕೊಂಡಿರೆ ತಳ್ತಿಜಿದರ್ ಮಹಾರಥರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೪); "ಸಂಭ್ರಮ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) ; "ಕವರಿಂದೆ= ಕೊಳ್ಳೆಯಿಂದ" (ಪಂಪದೀ. ೬೯೩). [?]

ಕವರ$_1$ (ಗು). ೧. ಬೆರೆತ; ಸಮ್ಮಿಶ್ರವಾದ; ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಉಪ್ಪು. ೩. ಹೆಣೆದ ತಲೆಗೂದಲು ; ಜಡೆ. [ಸಂ.]

ಕವರ$_2$ 'ಕವರು$_4$' ನೋ.

ಕವರಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಕವರಗಿ (ಕೇವಣ) ಸಣ್ಣಗಿಡ. ತೋಟಿಯ ನಾರಿನಿಂದ ಹಗ್ಗಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಕಥಾಗ. ೩೭). [?]

ಕವರಿ$_1$ (ನಾ). ಮುಡಿ; ಜಡೆ; ಕಬರಿ. [< ಸಂ. ಕವರೀ]

ಕವರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : "ಬರ್ವರೆ, ಕವರಿ, ತುಂಗಿ, ಖರಪುಷ್ಪೆ, ಅಜಗಂಧಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೪). ೨. ಹಿಂಗಿನ ಸಸಿಯ ಎಲೆ (೪). [< ಸಂ. ಕಬರೀ ?]

ಕವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪಹರಿಸು : ಕಳ್ವ ಪೆಂಡಿರಂ ಪಿಸುಣನಪ್ಪೊಡವುಟ್ಟಿದನಂ . . . ಕವರಿಸುವ ನಂಟನಂ ಗೆಂಟುಮಾಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫).

[ಕವರ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕವರು$_1$ 'ಕವರ್$_1$' ನೋ.

ಕವರು$_2$, ಕೌರು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆವರಿಸು ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ಅಸೂಯದ ಕೋಟಲೆಯ ಕಡುಹೂಟ ಕವರಿತು ನೃಪನ ತನುಮನವ (ಕುಮ್ವಾಸ. ೧೨-೪) ; ಹೊತ್ತುತ ಹೊಗೆವುತ ಕತ್ತುತ ಕವರುತ . . . ಮನೆಯನೆಲ್ಲವ ನರೆಗಳಿಗೆಯೊಳೊತ್ತಿ ಹಿಡಿದುದಾ ಕಿಚ್ಚು (ಸೇವಿಮಸಂ. ೩೪-೭೩); ಕವರಿದಳೊ ಖಳಕುಲವನೆಲ್ಲವಾ ಸನರಿದಳೋ (ದೇವೀಮ. ೨-೭೧) ; ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹುಚ್ಚು ಆಸೆ ಕವರಲಾರಂಭಿಸಿತು (ರೂಪಸ. ೨೫೪). ೨. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಗೋರು ; ತಿನ್ನು ; ಕಚ್ಚು : ಕಡುಹಸಿದು ಹರಿದು ಕಲ್ಲಂ ಕವರಿದಂತೆ ನೀರಡಿಸಿ ಬಜುಗೆಜೆಯ ಹೊಕ್ಕಂತೆ (ಸೋಮಜ. ೨-೮೬) ; ಒಂದು ಕಾಯನ್ನೋ ಹಣ್ಣನ್ನೋ ಹಿಡಿದು ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕವರುತ್ತ . . . ಸಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುವುದು (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೨೨). **ಕೌರು$_2$** : ೧. ಭೀತಿಯು ಕೌರುವಂತಿದೆ ನಿಮ್ಮ ವದನದೆ (ರಾವಾಸಂ. ೬-೨-೫೧). [?]

ಕವರು$_3$ (ನಾ). ಶಾಖೆ : ಕೌರವರೂ ಪಾಂಡವರೂ ಒಂದೇ ಕವರಿನವರು (ರೂಢಿ). [< ಕವಲ್$_2$]

ಕವರು$_4$, ಕವರ$_2$ (ನಾ). ಹೊದಿಕೆ; ರಟ್ಟು; ರಕ್ಷಾಕವಚ; ಲಕ್ಕೋಟೆ : ಗಂಡಸು ಅಂಜೆಯ ಕಾರ್ಡಿನಂತಾದರೆ ಹೆಂಗಸು ಕವರಿನ ಹಾಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೪-೫೯) ; ಬರೆದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕವರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕವರನ್ನು ಬಂದುಮಾಡಿದ (ಅಪನಾ. ೨೫೬) ; ಕವರು, ಪುಟಸಂಪ್ಟೆ, ಗ್ರಂಥದ ಬೆಲೆ, ವಿಳಾಸ (ನಿರಾಭ. ೧೬೫). **ಕವರ$_2$** : "ರಕ್ಷಾಪತ್ರ– ಪುಸ್ತಕದ ಮೇಲಿನ ಕಾಗದ, ಕವರ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೭೧).

[← ಇಂ. Cover]

ಕವರುಕತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ : ಎಳಕುಜಿಗೊಳ್ವಂಗೆಜಂ ಗೊಟ್ಟಂತಾಯ್ತು ಕವರುಕತ್ತಿಗೆ ಕಡಿತಂ ಬಂದಂತಾಯ್ತು (ಅರ್ಥನೀ. ೬-೭೦ ವ). [ಕವರು$_0$ + ಕತ್ತಿ]

ಕವರ್ಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಕ' ಅಕ್ಷರಗಳ ಗುಂಪು : ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕವರ್ಗ, ಚವರ್ಗ, ಟವರ್ಗ, ತವರ್ಗ, ಪವರ್ಗ ಎಂದು ಆಯಾವರ್ಗದ ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಂಜನದ ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩). [ಕ$_1$ + ವರ್ಗ]

ಕವರ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಚಪ್ಪರದ ಕಟ್ಟು : ಪೊಂಬಾಟಿಯ ಕಂಬಂಗಳಿಂ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಲಗೆಗಳಿಂ . . . ಮಂದಾರದ ಮೊಳೆಸಾಲ್ಗಳಿಂ ಕಂಕೇಲ್ಲಿಯ ಕವರ್ಗಟ್ಟುಗಳಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೫೭ ವ). [ಕವರ್$_2$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕವರ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಮುರುಗಿಕಾಯಿ, ಭೂತ ಕರುಳು, ಕಾಡಕಲ್ನಾರು, ಕೌರಿ, ಕವರ್ಗಿ (ವೃಔಗಿ. ೮೨-೮೫೨). [?]

ಕವರ್ಗೋಲು (ನಾ). ಕವಲುಗೋಲು (?) : ಮಯ ರಚಿಸಿದನು . . . ಕೊತ್ತಲಗಳ ಮಹಾಡೆಂಕಣೆಯ ಕೆದರುವ ಮಕರ ಡಿಬ್ಬಿಗಳಾ ಕಲುಗ ವಣೆ ಕವರ್ಗೋಲು ರಾಟಲ ಬಳಸು ನೇಣ್ ಬಡಿಗೊಡತಿಯುರುಳ್ಗಳ (ಆನಂರಾ. ೫-೫-೧೨). [ಕವರ್$_0$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್)]

ಕವರ್ತೆ$_1$, ಕವತೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸುಲಿಗೆ; ಲೂಟಿ : ಅಂಗಜನ್ಮನ ಕವರ್ತೆಯ ದಂಡದ ಪಾಂಗಿದೆಂತುಟೋ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೩) ; ಕರಮುಳಿಪಿಂ ಕೂಡಿದೊಡೆ ಕೊಲೆಗಂ ಕವರ್ತೆಗಂ ಭಾಜನನಪ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೧); ಕರಂ ಕೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕವರ್ತೆಯೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೬೦) ; ಲಂಚಂ ಕವರ್ತೆ ಸೆಜೆಕೋಳಿಂಚೆ ಬಜಂ . . . ಎಂಬಿವಜ ಪೆಸರುಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೫).

ಕವತ್ತೆ$_1$: ೧. ಹಾದರ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ವತೆಯೆಂಬಿವರುಬ್ಬು ಹಿರಿದೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೩೮); ಜವನ ಕವತೆಯೊ ಮೇಣು ಲಯಭೈರವನ ಕಾಲ್ದುಳಿಯೋಯೆನಲು ನಿಮ್ಮವರು ಮೆಱೆದರು ಕಲಿಕೆಗಳ ಕೌತುಕದ ರಣರಸವ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೩). ೨. ಪೀಡೆ; ಹಿಂಸೆ: ಇತ್ತ ರೋಗದ ಕವತೆ ಬಳಿಕಿನೊಳತ್ತ ಸಾಲಿಗರುಜುಬೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೮-೬೪).

[ಕವರ್$_1$ + –ತೆ]

ಕವರ್ತೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಇನ್ತೀ ದಣ್ಡದೊಳಂ ಕವರ್ತ್ತೆಯೊಳವಪುತ್ರಿಕ ದ್ರವ್ಯದ ದಶವನ್ದದೊಳಂ ಪುಟ್ಟಿದ ದ್ರವ್ಯಮುವಂ . . . ದೇಯಿಂಗೆಱೆಗೆ (ಎಇ. XX, ೬-೪೦; 1012); ಮನೆದೆಱೆ ಮದುವೆದೆಱೆ ಊರುಟ್ಟಿಗೆ ತೌದೆ ಸುರಂದು ಕವರ್ತೆ ಸೇಸೆ ಒಸಗೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬-೩೦; 1069); ದಂಡದೊಳಂ ಕವರ್ತೆಯೊಳಂ ತೀರದೆ ದಂದುಗಂಗೊಂಬುದೆನಿತಾನುಮುಂಟು (ಚಿಕವಂ. ೪೫-೧೫).

[?]

ಕವರ್ತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಲಿಗೆಮಾಡು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು; ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು: ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಾದೇವಿ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡಳ್ ಕವರ್ತೆಗೊಂಡವೊಲಱಿವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪೭); ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಗಂಟಲಂ ಮುಱಿದು ಕವರ್ತೆಗೊಳ್ವ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೧೪); ಕಣ್ಣುಮಂ ಮನಮುಮನೇಂ ಕವರ್ತೆಗೊಳಲಾರ್ತೆಸೆದಿರ್ಪುವೊ ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೧೯); ರಾಜಧರ್ಮವನೆಲ್ಲವ ನೀರೊಳಿಕ್ಕಿ ನೀನಹಿತಪುರವನು ಪೊಕ್ಕು ಕವರ್ತೆಗೊಂಡುದು ತಾನಿದು ಲೋಕಕ್ಕಪಹಾಸ್ಯಮೇನಲ್ತೆ (ಅಂಜಚ. ೧೨-೧೧೩); ಕಳುವ ಕಳ್ಳನಂ ಕರಗಿಸುವಕ್ಕಸಾಲೆಗಳನುಕ್ಕೆವಡಿಂದ ಕವರ್ತೆಗೊಂಡು ಪೋಪರಸರವಂದಿರಂ ಮಱದು ತಿಂದೊಡೆಯುಳ್ಳಡೆ ತೋಱಲಾಗದೇ (ಪಸಾರ. ೯೩೩-೩).

[ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವರ್ತೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಅಪಹಾರಮಾಡುವ ರೀತಿ; ಅಪಹಾರಮಾರ್ಗ: ಚಿಂತಿಸಿದನ್ ಏಕಾಂತದೊಳ್ ಉಕ್ಕೆವದ ಕವರ್ತೆವಟ್ಟೆಯುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧೬-೧೫೪). [ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕವರ್ತೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಸುಲಿಗೆಗೆ ಈಡಾಗು: ತನ್ಮಾನವಂ ಧನವಂತಂ ನೃಪರಿಂ ಕವರ್ತೆವಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ಗುಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೮-೨).

[ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕವರ್ತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕವರ್ತೆವಡು: ತನ್ಮಾನವಂ ಧನವಂತಂ ನೃಪರಿಂ ಕವರ್ತೆವಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ಗುಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೮-೨).

[ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಪಡು$_1$]

ಕವರ್ತೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕವರ್ತೆವಡು: ಅರಸರ ದೆಸೆಯಿಂ ಮನೆಯುಂ ಕವರ್ತೆವೋಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೪ ವ); ನೃಪಸುತರಿಂ ಕವರ್ತೆವೋದಂತೆ ಬಿನ್ನನಾಯ್ತುದ್ಯಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೮); ಕಿಡದು ಕವರ್ತೆವೋಗದು ಕಳಲ್ಕಣಮಾಗದು . . . ವಾಙ್ಮಯ ರತ್ನಚಯಂ ಜಿನೇಶನಾ (ಸಮುಪ. ೨-೨೩). [ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಪೋಗು$_1$]

ಕವಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬೆಯೊಡೆ; ಟಿಸಿಲೊಡೆ: "ಕವಲ್ – ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು" (ಶಮುಧಾ); ತುಱುಗಿ ಕವಲ್ದು ಕತ್ತಲಿಪ ಚೂತ ಕುಜಂಗಳೊಳೊನ್ದಿ (ಎಇ. III, ೩೩೧-೨೮; 979); ತೊಟ್ಟನೆ ಬೇರೂಱಿದುವೋ ಕವಲ್ತುವೊ (ಆದಿಪು. ೭-೨೪); ಕರ್ವಿನ ಮುಡಲಂತೆ ಕವಲ್ತುರ್ವಿದ ಕೆಯ್ವೊಲಗಳೆಸೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೭); ಕರಿಯ ಬೆಳಗು ಕವಲ್ತು ಪರ್ವಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ ಮಹಾಂಧಕಾರದೊಳ್ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೩೨); ಸಾನುತಳದೊಳ್ ಕವಲ್ತು ಜಲಜಲಿಸಿ ಪರಿವ ಬರಿವೊನಲೆಸೆಗುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೧೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವರ್, ಕವ್ವೆ; ಮಲ. ತೆಲು. ಕವ]

ಕವಲ್$_3$, ಕವಡು$_1$, ಕವಲು$_1$, ಕವಲೆ$_1$, ಕೌಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕವಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಟಿಸಿಲು; ಕವಲೊಡೆದ ಕೊಂಬೆ: "ಕವಲ್ಗಳ್ ಸ್ಕಂಧಾಗ್ರಪ್ರತತಿ ಬಹುಶಾಖಾಪರಿಕರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೧-೭); ಕವಲ್ಕವಲ್ತು ಪಲವುಂ ಕೊಂಬಾದುವೊಳ್ಗೊಂಬುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೯೭); ಮುನಿಯೊಳೆಸೆದುದು ಕವಲಿಂ ಕವಲಿಂ ವಿವಿಧಮೆನಿಪ್ಪ ಮತಿಶ್ರುತಮವಧಿಮನಃಪರ್ಯಯಂ ಚತುರ್ವಿಧಬೋಧಂ (ಅನಂಪು. ೯-೧೦೦); ಪೊಸಮಣಿಗಂಬಮೆ ಮರಮೊದಲೆನೆ ಬಲ್ದೊಲೆಯೆಲ್ಲಂ ಬಹುಶಾಖೆಗಳೆನೆ ನವರಂಗಂ ಕವಲೆನೆ (ಜಯುಕಾ. ೪-೫೦). ೨. ಎರಡಾಗುವಿಕೆ; ಭಿನ್ನತೆ; ಬದಲಾವಣೆ: ಪವಣುಂಟು, ಕವಲಿಲ್ಲಂ, ತೊಡಳಿಲ್ಲದ ನುಡಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೫ ಉದಾ); ಬಗೆಗೇನುಂ ಕವಲಿಲ್ಲ ವಾಕ್ಯವೆರಡಿಲ್ಲೌದಾರ್ಯ್ಯದೊಳ್ ಮಾಂದ್ಯಮಿಲ್ಲ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೬೩; 1224); ಕವಲಾದಜಿಹ್ವೆಯೊಡವಱಿವುದೇ ಸದ್ಗುಣಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೨೯). ೩. ವಂಶ ಅಥವಾ ಕುಲದ ಶಾಖೆ. **ಕವಡು$_1$**: ೧. 'ಕವಡುಗೋಡು' ಪರಾ. ೪. ಧೋತ್ರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯ ಕರೆಗೆ ಇರುವ ಜೋಡು ಹೆಣಿಕೆಯ ಅಂಚು. 'ಕವಡಂಚು' ಪರಾ. **ಕವಲು$_1$**: ೧. ಬೇರಿನಹೀನ್ದ್ರನಂ ನಡುವಿನಾಗಸಮಂ ಕುಡಿಯಿಂ ದಿವಾಗ್ರಮಂ ತಾರನಗಂಗಳಂ ಕವಲಿನೊಳ್ಪೆಲೆಯಿಂ ದೆಸೆಯಂ ಮುಗುಳ್ಗಳಿಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೦-೩೨; 1077); ಹಿರಿಯರಂ ಕಿರಿಯರಂ ಬರಿಸಿ ನಮ್ಮಿತ್ತಂಡವ ಕವಲಿನೊಳ್ ಕಾಳಗದಿ ಮಡಿದರು (ತುರಂಗ. ೮೦-೭); ಬಳ್ಳಿಯ ಕವಲಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಏಕಾವಳೀಹಾರವು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿತು (ಕಾವ್ಯಸ. ೧೨). ೨. "ಕವಲೆನೆ ಬದಲು" (ಕಶರ. ೧೨೦); ಕವಲಿಲ್ಲದೆಮ್ಮನರ್ಚಿಪ ಭಕ್ತನಹುದಱಿಂದಜಭವ ಸುರೇಶ್ವರರ್ಗೆ ಬವರದೊಳ್ಮಣಿವನಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೩೩); ಮನ ಕವಲಿಲ್ಲದೆ ಪಂಚಪಂಗಳ ನೆರಪಿ ಸುಖಿಯಹುದರಿದೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೨-೧೦). ೩. ನಿನ್ನ ಬೆಳವಿಗೆ ಯೆರಡು ಕವಲನ್ವಯಕೆ ಕೊಡದೇ ಸುಗತಿ ಸಂಪದವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೮). ೫. ಆಸರೆ; ಆಧಾರ; ಊರೆ: ಗಿಡಕ್ಕೆ ಕವಲು ಕೊಡು (ಜಾನಕೋ. ೩೬). **ಕವಲೆ$_1$**: ೧. ಆ ಮರನ ಹತ್ತಲಾಗಿ ಮರದ ಕವಲೆ ಸಿಹಿ ಇತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೦೨-೭೫೨). **ಕೌಲು$_1$**: ೨. ಘೋರಸಂಗ್ರಾಮಗಳಾಗಿ ಕಿರೀಟ ಸಿಂಹಾಸನಗಳುರುಳಿ ರಾಜ್ಯಗಳೆದ್ದುಬಿದ್ದು ಕೌಲುಗಳಾಗಿ ಹೋಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಜೀವನಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಪರಿವರ್ತನೆಗಳಾಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಕಾನೂರು. ೧೩೭).

ಕವಲಾಗು = ಬದಲಾಗು; ಭಿನ್ನವಾಗು; ತಪ್ಪು: ತನಯ ನಾಡಿದ ನುಡಿಗೆ ಕವಲಾಗೆ ಧನುವ ಹಿಡಿಯೆನು (ಸಂಭಪ. ೨೦-೪೬); ಒಲುಮೆ ಕವಲಾಗುವ ಅಧೀರತೆ ನಿಮ್ಮದಲ್ಲವೆ (ಸವತಿ. ೨೬). ಕವಲಿಲ್ಲದಂ = ಎರಡಿಲ್ಲದವನು; ಭೇದವಿಲ್ಲದವನು; ಆತ್ಮ: "ಕವಲಿಲ್ಲದನೆಂದಾತ್ಮಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೫೨); "ಕವಲಿಲ್ಲದನಾತ್ಮನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೫).

[< ಕವಲ್$_1$. / ತಮಿ. ಕವಲ್ಯೆ; ಮಲ. ಕವ, ಕವರ್, ಕವರ; ತುಳು. ಕಬರ್; ತೆಲು. ಕವಲು = ಅವಳಿಜವಳಿ]

ಕವಲ, ಕವಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿತುಂಬುವಷ್ಟು ಆಹಾರ; ತುತ್ತು. ೨. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವಿಕೆ (ಕಿ). **ಕವಳ$_3$**: ೧. "ಜೀವಣಂ, ವಳಿಗೆ, ಕವಳಂ – ಈ ೩ ತುತ್ತಿಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೬೩); ಎಳವುಲ್ಲ ಕವಳಮುಂ ನೀಡುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೯೬); ಕತ್ತಲೆಗಿತ್ತಳ್ ಚಂದ್ರಕಲೆಯ ಕವಳಮನೊರ್ವಳ್ (ಅನಂಪು. ೪-೧೦೦); ವೀಳೆಯದ ಕರ್ಪುರದ ಕವಳದ ಕೈಚಳಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೧೨); ಮದನಗೆ ರತಿ ತನ್ನ ತೊಂಡೆವಣ್ದುಟಿಯ ಕವಳವಿತ್ತಳೊಲಿದು (ಮೋಹತ. ೧೨-೯೦); ಮನೇಲಿ ಕವಳ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕಾಡಿನ ಕೋಣ ಕಾದರು (ನಿಬಂಧ. II, ೧೬೨).

೩. ತಂಬುಲ : ತಂಬಾಕು ಮಿಶ್ರಿತ ಕವಳವು ಅವರ ಗಲ್ಲವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಉಬ್ಬಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೧); ಬಾಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಬಂದ ಕವಳದ ಎಂಜಲ (ಮೂರುವಾ. ೧೩೪). [ಸಂ.]

ಕವಲಂಬು, ಕವಡಂಬು (ನಾ). ಕವಲಾದ ಬಾಣ; ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಅಲುಗುಳ್ಳ ಬಾಣ: "ಅರ್ಧಚಂದ್ರಮೆನೆ ಕವಲಂಬು" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೫); ಪೆಜಱಿಯ ಮುಱಿಗಂ ಕಣಕೆನೆವೋಪಂ[ಬು] ಕವಲ[ಂಬುವೆಂ][ಪಾಠಾಂ. ಕವಲನೆಂ]ಬಂಕದಂಬೆತ್ತ[ಲುಂ] ತುಱುಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೯); ಕವಲಂಬಾ ತಲೆಗಿಂಬೆನೆ (ಗದಾಯು. ೫-೩೯); ಕೀನಾಶನೆಂಬ ಕಿರಾತನೆಚ್ಚ ಕವಲಂಬಿನ ಮೊನೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೮೭); ಫಲುಗುಣನೊಂದು ಕವಲಂಬಿನಲಿ ಗುರುಗಳಿಗಿಂದು ವಂದಿಸಬೇಕೆನುತ ಕೀಲಿಸಿದನಾ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೪೬); ಕವಲಂಬಿನಿಂದೆಚ್ಚೊಡಾ ಗೋಜ್ಯೋದಲ್ ಕತ್ತರಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೪೯-೧೪).

ಕವಡಂಬು: ನಾಯ ಬಾಯೊಳಗೆ ಕವಡಂಬುವಂ ತುಂಬುವಂ (ಹಪ್ಪೆರ. ೧೬-೨೨). [ಕವಲ್$_2$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕವಲಗೆ (ನಾ). ಕವಲಾಗಿ ಬರುವ ಮೊಳಕೆ; ಟಿಸಿಲು: ಪರಿಮಿತಿ - ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖಾಂಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತಿರುವ ಉಪಾಂಗಗಳು; ಅದಕ್ಕನುವಾಗಿ ರೂಪುವಡೆದ ಕವಲಗೆಗಳು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೧). [ಕವಲ್$_2$+ ಅಗ್$_2$]

ಕವಲಲಗಂಬು (ನಾ). ಕವಲಾದ ಅಲಗನ್ನುಳ್ಳ ಬಾಣ: ಹಿಳುಕು ಕವಲಲಗಂಬು ಬೋಳೆ ತೊಡಕುಗಳೆನಿಪ್ಪ ಸರಳುಗಳ ಹೂಡುತೆಚ್ಚಾಡಿದರು (ವೀಶೈಪು. ೨-೭-೪೪). [ಕವಲ್$_2$ + ಅಲಗು$_3$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕವಲಿ (ನಾ). ಕಾಲುವೆಯ ನೀರಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ; ನೀರಿನ ತೆರಿಗೆ (?): ಕಂಮಾರದೆಱೆ ಕುಂಬಾರದೆಱೆ ಗಣವಾರಿಕೆ ಕವಲಿ ಬೋಗಾಱಿಕೆ ಮಾದಱಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಏನುಳ್ಳ ಸಬಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಮೈಎಲಿ. ೧೯೩೪, ೭೪-೬; 1507). [?]

ಕವಲಿಱು (ಕ್ರಿ). ಕವಲೊಡೆದು ಹಬ್ಬು, —ಪಸರಿಸು, —ವಿಸ್ತರಿಸು: ರವಿ ಕರಕ್ಕೆಡೆಗುಡದಿಡಿದಿಡಿದು ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಿ ಕವಲಿಱಿದು ಕವಿದ ಲತಾಂತಜಾಳದ ತಳ್ತ ನೆಳಲಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೧೧ ವ); ದಟ್ಟೈಸಿ ಕವಲಿಱಿದ ಕುಂತಳಂ (ನಂಬಿರ. ೪-೨೪); ಕೈದುಗಳ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗು ಬಳಸಿ ಬಳೆದು ಕವಲಿಱಿದು ಕವಿಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). [ಕವಲ್$_2$ + ಇಱು$_1$]

ಕವಲು$_1$ 'ಕವಲ್$_2$' ನೋ.

ಕವಲು$_2$ 'ಕೌಲು$_2$' ನೋ.

ಕವಲುಗಣೆ 'ಕವಲ್ಗಣೆ$_1$' ನೋ.

ಕವಲುಗಿಡ (ನಾ). ಮಧ್ಯಮಗಾತ್ರದ ಗಿಡ (?). [ಕವಲು$_6$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕವಲುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹಬ್ಬು: ಇಷ್ಟುಬೇಗ ಊರ ತುಂಬ ಕವಲುಗೊಂಡು ಸುದ್ದಿಯು ಹಬ್ಬಿದುದಕ್ಕೆ ವಿಸ್ಮಯಗೊಂಡನು (ಜಯಂತ. ೧೫೧). [ಕವಲು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕವಲುಗೋಲು 'ಕವಲ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಕವಲುತೋಕೆ (ನಾ). ಹಿಂದುಗಡೆ ಸೀಳಾಗಿರುವುದು, —ಕವಲಾಗಿರುವುದು: ಪೀಚಾಳೊಬ್ಬ ತನ್ನ ಕವಲುತೋಕೆಯ ಅಂಗಿಯನ್ನು ಕಳಚಿ ಬಿಸಾಡಿ (ಪುನರು. ೩೨೫). [ಕವಲು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + ತೋಕೆ]

ಕವಲುದಾರಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆಗೆ ಬಂದು ಸೇರುವ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ; ಸೀಳುದಾರಿ: ನಯಸೇನನು . . . ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಕವಲುದಾರಿಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ (ತವನಿ. ೮೬); ಮಾಲತಿಯ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರದ ಕವಲುದಾರಿಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದ್ದರು (ಕಮಸೆ. ೩೪). [ಕವಲು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + ದಾರಿ$_1$]

ಕವಲುದೊಡಕು (ನಾ). ಬಗೆಬಗೆಯಾದ ಕಷ್ಟ; ನಾನಾ ತೊಂದರೆ: ಸವನಿಸಿದುದೋ ಭಾವು ದೈವದ ಕವಲುದೊಡಕಿಗೆ ಕಪಿಗಳಳವೇ ಜವನನಟ್ಟುವ ಮಾರಿ ಮುಸಣಿಯ ಗಾದೆಯಾಯ್ತೆಂದು (ಕಾಶಿರಾ. ೨೪-೪೯). 'ಕವಲ್ಬನ್ನ' ಪರಾ. [ಕವಲು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + ತೊಡಕು$_3$ (< ತೊಡಂಕು$_3$)]

ಕವಲುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಬದಲಾಗು; ಕಪಟವನ್ನು ತೋರಿಸು: ತಾ ಶುದ್ಧನಾಗಿ ನಡೆನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕವಲು[ಪಾಠಾಂ. ಕಸಲು]ದೋಱದೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಘನವೆಡೆಗೊಂಡ ಮಹಾನುಭಾವಿಗಳು (ಚನ್ನವ. ೫೦-೧೧೦). [ಕವಲು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕವಲುನಾಲಗೆ 'ಕವಲ್ನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಕವಲುಮನ (ನಾ). ಇಬ್ಬಗೆಯಾದ ಮನಸ್ಸು; ಅಸ್ಥಿರವಾದ ಚಿತ್ತ: ಅವರು ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತದ ರಾಜ್ಯಪ್ರವರ ಪಾತ್ರರು ನಿನ್ನಸೂಯೆಯ ಕವಲುಮನದ ಕುಠಾರಬುದ್ಧಿಯ ಕಲುಷಭಾವನೆಯ ವಿವರಣೆಯನವರೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೧೪). [ಕವಲು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + ಮನ$_1$]

ಕವಲುವಟ್ಟೆ 'ಕವಲ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕವಲೆ$_1$ 'ಕವಲ' ನೋ.

ಕವಲೆ$_2$ 'ಕವಿಲ್$_3$' ನೋ.

ಕವಲೆಣಿಕೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಯೋಚನೆ; ಎರಡು ಬಗೆ: ಇದ್ದಿರಬಹುದೇ ಎಂಬ ಕವಲೆಣಿಕೆಗೆ ಎಡೆಗೊಡಬಾರದು (ನಾಡೋಜ. ೩೧). [ಕವಲು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + ಎಣಿಕೆ]

ಕವಲೆತ್ತು, ಕೌಲೆತ್ತು (ನಾ). ೧. ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಟಗಳನ್ನು ಕಲಿಸಿ ವೇಷ ತೊಡಿಸಿದ ಎತ್ತು; ಕೋಲೆಬಸವ: ಈ ಗೂಳಿಗಳು ಹೆಜ್ಜೆ ಕಲಿತ ಕವಲೆತ್ತಿನಂತೆ ಕಾಣುವವು (ಸಾಹಿವಿ. ೮೦); ತಂದೆಯ ಮಾತಿಗೆ ಕವಲೆತ್ತಿನಂತೆ ಗೋಣುಹಾಕುವುದಿಷ್ಟೆ ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿತ್ತು (ಚಂದ್ರತಾ. ೩೪). **ಕೌಲೆತ್ತು**: ೧. ನಾವೇನು ಎಲ್ಲಾದಕ್ಕೂ ಕೌಲೆತ್ತಿನಾಂಗ ಗೋಣಹಾಕಬೇಕೂ ಅಂತ ಬರದಕೊಟ್ಟದ (ಹೊಸಂಸಾ. ೨೪). ೨. (ಆಲಂ) ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಹೂಗುಟ್ಟುವವನು; ಹೌದಪ್ಪ: ಅವನೊಬ್ಬ ಕೌಲೆತ್ತು. ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ತಲೆ ಆಡಿಸ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕೌಲೆತ್ತಿನಕೆಲಸ** = ಕವಲೆತ್ತಿನಂತೆ ತಲೆಹಾಕುವುದು: ಬರೀ ಕೌಲೆತ್ತಿನಕೆಲಸ ಹೌದಲ್ಲೋ (ಮಿಂಚಹು. ೧೬). [ಕವಲ್$_3$ (< ಕವಿಲ್$_3$) + ಎತ್ತು$_3$ (< ಎಱು$_1$)]

ಕವಲೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಬೆಹುಟ್ಟು; ಟಿಸಿಲಾಗು; ಹಬ್ಬು; ಪಸರಿಸು: ಅರಸನಲಿ ಬೇರೂಱಿ ಮುಗುಳಂಕುರಿಸಿದುದು ಭೀಮನಲಿ ನಕುಲನಲೆರಡುಮೂಱೆಲೆಯಾಯ್ತು ಸಹದೇವನಲಿ ಕವಲೊಡೆದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೧-೧೬); ಹರುಷದಿಂದ . . . ಸಿರಿಮುಡಿ ನಿಲ್ಲಲಾಱದೆ ಕವಲೊಡೆದುವು ಕೇಶಪಾಶ (ಮೋಹತ. ೧೭-೧೧); ಆಲಸದಾ ಶಿವಪೂಜೆ ಹುಲುಸುಂಟು ಕೇಳಯ್ಯ ಬಲು ಕವಲೊಡೆದು ಬೇರಿಂದ ತುದಿತನಕ ಹಲಸು ಕಾತಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೪); ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಅವು ಕವಲೊಡೆದು ಒಂದು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಅನೇಕ ಜಲ್ಲೆಗಳಾಗುತ್ತಲೆ (ನೃವನು. ೪೪). ೨. ಸೀಳು; ಎರಡಾಗು; ಬದಲಾಗು: ಎಂದಿಗೂ ಕವಲೊಡೆಯದ ಗೆಳೆತನವೇ ಗೆಳೆತನ (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೧೭); ನಿನ್ನ ನಣ್ಣಿಯ ನೆಲೆಯತ್ತಲ್ ನಡೆವ ಬಯಕೆ ಬಱಿ ಕವಲೊಡೆಗುಂ (ವಸ್ತ್ರವಂ. ೧೫-೧೧೨); ದಾರಿ ಕವಲೊಡೆದಿದ್ದರೆ ನಾವು ಆಲೋಚಿಸದೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕಡೆ ನುಗ್ಗುವಂತಿಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೩೭). [ಕವಲ್$_2$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕವಲೊತ್ತು (ನಾ). ಮರದ ಕಾಂಡ; ಬೊಡ್ಡೆ: "ಮರನ ಕವಲೊತ್ತು ಪ್ರಕಾಂಡಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨-೩). [ಕವಲ್$_2$ + ಒತ್ತು$_3$]

ಕವಲ್ಕೆ (ನಾ). ಕವಲಾಗುವಿಕೆ; ಕವಲೊಡೆಯುವಿಕೆ: ಕವಲ್ಕೆ, ಮಡಲ್ಕೆ (ಶಬ್ದಾಸು. ೫೫೭ ಪ್ರಯೋ).
[ಕವಲ್$_3$ + -ಕೆ]

ಕವಲ್ಗಣೆ$_1$, ಕವಲುಗಣೆ (ನಾ). = ಕವಲಂಬು: ನೆಱೆಗಲಿಯೆಚ್ಚ ಕವಲ್ಗಣೆ ಪಾಱಿತು ಪಱಿದರಿಭಟನ ಶಿರವನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೮-೭೮). **ಕವಲುಗಣೆ**: ಒಂಬತ್ತುಸಾವಿರ ಕೋಲು ಮೀಂಟಿಯ ಕವಲುಗಣೆ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮-೨೨).
[ಕವಲ್$_3$ + ಕಣೆ$_1$]

ಕವಲ್ಗಣೆ$_2$ (ನಾ). ಮರದಲ್ಲಿ ಕವಲು ಒಡೆಯುವ ಜಾಗ, —ಸ್ಥಳ; ಶಾಖಾಮೂಲ: [ಪೋಟ್ಗುಳಿಡೆ]ಯಲ್ಲಿ ಕವಲ್ಗಣೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲುಂ ಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡುಗಳ್ ನೆರೆದು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೨೬); ಮಾಗಿಗೆ ಬರಲುವೋದ ಬೂರಗಮರಂ ಕೋಡುಕೋಡಿನ ಕವಲ್ಗಣೆಗಳಿಂ ಮಲೆತಲೆಗೆ ಕೋಡು ಮೂಡಿದ ತೆರನ ತೋರ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೧-೯೦).
[ಕವಲ್$_3$ + ಕಣೆ$_3$ (< ಗಟಿ)]

ಕವಲ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಕವಲು ಕವಲಾಗಿ ಹಬ್ಬುತ್ತಿರುವ ಕಿಡಿ: ಬಿಡುವುರಿಯೆಣ್ಣೆ ಸೂಸುವ ಕವ [ಪಾಠಾಂ. ನ]ಲ್ಗಿಡಿ ಬೀಸುವ ಪಾಸಮೋರೆಯಿಂ ದಿಡುವಱಿ . . . ಲಗ್ಗೆಯೊಟ್ಟಳದೊಳಿಟ್ಟಳವಾದುದು ಕೋಂಟೆಗಾಳೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೦೫; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೭೫ ನೋ).
[ಕವಲ್$_2$ + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕವಲ್ಗುಡಿ (ನಾ). ಕವಲೊಡೆದ ಕುಡಿ; ಚಿಗಿತು ಬಂದ ಶಾಖೆ: ಸಹಕಾರ ಕುಮಾರಕನ ಸೌಭಾಗ್ಯಮುಂ ಕೊಂಕಿ ನಿಮಿರ್ದ ಕವಲ್ಗುಡಿಗಳೆಂಬ ನಳಿತೋಳ್ಗಳಿನಪ್ಪಿ ನಿಂದ ಮಲ್ಲಿಕಾ ವಲ್ಲಭೆಯೊಲವೆ ಪೇಟ್ದಪ್ಪುದು (ಅನಂಪು. ೭-೮ ವ).
[ಕವಲ್$_2$ + ಕುಡಿ$_3$]

ಕವಲ್ಗೊಂಬು (ನಾ). ೧. ಉಪಶಾಖೆ; ಕವಲೊಡೆದ ರೆಂಬೆ: ತೀವಿರ್ದತ್ತು ತಳಿರ್ ಮೊದಲ್ಪಣೆ ಕವಲ್ಗೊಂಬೆಂಬುವೀ ಕೆಂದಳಿರ್ಮಾವಿಂಗಲ್ಲದೆ ಮಾವುಗಳ್ಗೆ ಪೆಱವಕ್ಕಿಂತೇಂ ಬೆಡಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೧೧-೯೭); ಎಳದಳಿರುಂ ಕೋರಕಮುಂ ಬಳಸಿರೆ ಕೊನೆಗೊಂಬಿನೊಳ್ ಕವಲ್ಗೊಂಬುಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೧೨); ಸೆಳೆಗೊಂಬು ಸೊಂಡಿಲ್ ಕವಲ್ಗೊಂಬು ಕೊಂಬುಗಳ್ ಬಳೆದ ಗ್ರಂಥಿಗಳೆಸೆವ ಕುಂಭಸ್ಥಳಂ (ಚಿಬಪು. ೪೬-೩). ೨. ಎರಡಾಗಿ ಟಿಸಿಲೊಡೆದ ಕೋಡು, —ಕೊಂಬು: ವಾನಪ್ರಸ್ಥಜನಂಗಳ ಧೌತವಸ್ತ್ರಪವಿತ್ರಾಕ್ಷಸೂತ್ರಂಗಳಂ ತಮ್ಮ ಕವಲ್ಗೊಂಬುಗಳೊಳ್ ನೇಱಿಸಿಕೊಂಡಿಂಬಿನೊಳವರೊಡನೆ ನಡೆವ ಸಾರಂಗಸಮೂಹಮುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೧-೩); ಎಳವಿಸಿಲೊಳ್ ಮುನಿಬಾಲರ್ ಜಲಧೌತಂಮಾಡಿ ಕಟ್ಟಿ ಸಾರಂಗಂ ನಿಶ್ಚಲತೆಯಿನಾಱಿಸುವುದು ವಲ್ಕಲ ಕೌಪೀನಂಗಳಂ ಕವಲ್ಗೊಂಬುಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೪೯).
[ಕವಲ್$_3$ + ಕೊಂಬು$_2$]

ಕವಲ್ಗೊಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಕವಟೆ (?): ರಕ್ಕಸಿದಬ್ಬೆ ಕಾರೆ ಕರುಂಕೆ ಕಸಕೆ ಕವಲ್ಗೊಟೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೧೩). [?]

ಕವಲ್ಗೋಲ್, ಕವಲುಗೋಲು, ಕವಳುಗೋಲ್, ಕವುಳಗೋಲ್, ಕೌಳುಗೋಲ್ (ನಾ). ೧. ಕವಲಾದ ಕೋಲು; ಕವೆಗೋಲು: ಆಟದ ಕವಲ್ಗೋಲಿಂ . . . ಮುನಿಯ ಕಣ್ಗಳಂ ಕುರ್ಕಿದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೫-೪). ೨. "ಎರಡು ಮೊನೆಯುಳ್ಳ ಬಾಣ; ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಬಾಣ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಕವಲುಗೋಲು**: ೧. ಎರಡಡಿ ಉದ್ದದ ಕವಲುಗೋಲೂ, ಒಂದು ಕೃಷ್ಣಾಜಿನದ ಸುತ್ತೂ . . . ನಾರುಮಡಿಯೂ ಇವೆ (ನಡೆವಾ. I, ೫೫೦). ೨. ಕವಲುಗೋಲ್ಪೆಡಜಲಿ ಕೃಪಕೌರವನ ತಮ್ಮಂದಿರ ಸುಸನ್ನಾಹವ ವಿಸಂಚಿಸಿ ಬಗಿದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೪). **ಕವಳುಗೋಲ್**: ೨. ಕವಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕೌಳು] ಗೋಲ ಹಿಡಿದು ಶ್ರವನ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲದೆ ಕಳನೇಱಿ ಕಾದುವುದರಿಂದು ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೨೧೫). **ಕವುಳಗೋಲ್**: ೨. ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯ ಕವುಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕವಲು] ಗೋಲ ಶ್ರವದಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರೊಳರೆ ಅಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೧೯). **ಕೌಳುಗೋಲ್**: ೨. 'ಕವಳುಗೋಲ್' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಕವಲ್$_2$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕವಲ್ದಲೆ (ನಾ). ರೆಂಬೆಯು ಕವಲೊಡೆಯುವ ಸ್ಥಳ: ಪೆರ್ಮರದ ನಟ್ಟಿಗೊಂಬಿನ ಕವಲ್ದಲೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಗೂಡುಗಳೊಳ್ ಗೂಡುಗೊಂಡಿರ್ದ ಕುಱುಳೆವಱಿಗಳ್ಗೆ ಕುಟುಂಬಕನಿಕ್ಕಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೪ ವ).
[ಕವಲ್$_2$ + ತಲೆ$_1$]

ಕವಲ್ದೊಱೆ (ನಾ). ಕವಲೊಡೆದಿರುವ ನದಿ; ಸೀಳುನದಿ: ಕಱಿಗೊರಲಾತನಾತ್ಮವಿಟತತ್ತ್ವಮನುಂಟೊಡೆತಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಾಂದೊಱೆಯನೆಪೊತ್ತು ಗೌರಿಗೆ ಕ[ವ]ಲ್ದೊಱೆ [ಗೆಯ್ಸಿ]ದನೀ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೫).
[ಕವಲ್$_2$ + ತೊಱೆ$_2$]

ಕವಲ್ನಂಬುಗೆ (ನಾ). ಎರಡಾದ ನಂಬಿಕೆ; ಸುಳ್ಳು ಭರವಸೆ: ಪಡಿದಟಿವಾಗಿ ಬಂದ ಜಗದೇವರಾಯನ ಪಡೆಯ ನೋಡಿಸಿಯೂರುಗರ್ಗೆ ಕವಲ್ನಂಬುಗೆಯನಿತ್ತು ಪೊಱಮಡಿಸಿ (ಚಿಕವಂ. ೫೩-೧೬).
[ಕವಲ್$_2$ + ನಂಬುಗೆ]

ಕವಲ್ನಾಲಗೆ, ಕವಲುನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಜೋಡುನಾಲಗೆ; ಎರಡು ನಾಲಗೆ: ಬೇರೊಂದಱನೆರಡಾದ ಲತಿಕೆಯೋ ಮಾರಾನಲನ ಜವಳಿದಲೆಯೋ ಮದನೋರಗಮುಖದ ಕವಲ್ನಾಲಗೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೯). **ಕವಲುನಾಲಗೆ**: ೨. ಕೊಟ್ಟಮಾತನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಆಡುವ ನಾಲಗೆ; ಸುಳ್ಳಾಡುವ ನಾಲಗೆ: ಪಕ್ಷಪಾತಸ್ಥಿತಿಯನಾಡೆವು ಕವಲುನಾಲಗೆಯಿಲ್ಲ ತನಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೯-೧೭).
[ಕವಲ್$_3$ + ನಾಲಗೆ]

ಕವಲ್ಪಟ್ಟೆ 'ಕವಲ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕವಲ್ಪನ್ನ (ನಾ). ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಯಾಗಿ ಬರುವ ಕಷ್ಟ; ಬಗೆಬಗೆಯ ತೊಂದರೆ: ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನ ಕೆನ್ನೆತ್ತರನೀಂಟುವಲ್ಲಿ ಭಯದಿಂದಳ್ಕುತ್ತೆ ಬೆನ್ನಿತ್ತುದಂ ನೆನೆ ಪಿಂತಿಕ್ಕಿದ ನಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕವಲ್ಪನ್ನಂಗಳಂ ಕೌರವಾ (ಗದಾಯು. ೭-೩೯).
[ಕವಲ್$_2$ + ಬನ್ನ]

ಕವಲ್ವಟ್ಟೆ, ಕವಲುವಟ್ಟೆ, ಕವಲ್ಪಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಕವಲುದಾರಿ: ಕುರುಡಂ ಮುಂದೆ ಕವಲ್ವಟ್ಟೆಯಿರಲ್ಕಂದುಮಣಂ ಪದವನಿಡಲದೇನಱಿದಪನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೨೯ ಅಡಿಟಿ). **ಕವಲುವಟ್ಟೆ**: ಒಳಗುಹೊಱಗೆಂಬೆರಡು ಬಟ್ಟೆಗಳೊಳಗೆ ನೀತಿ ಪ್ರೀತಿ ಮಾರ್ಗಗಳೊಳವು ತಾವೆರಡೆರಡು ಪಥದಲಿ ಕವಲುವಟ್ಟೆಗಳು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೩-೬೩). **ಕವಲ್ಪಟ್ಟೆ**: ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಕವಲ್ಪಟ್ಟೆಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂದೆನೆಂಬದು ಅವನದನಿಗೇ ಆಶ್ಚರ್ಯವೆನಿಸಿತು (ದಾಸಹು. ೮೮).
[ಕವಲ್$_2$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕವಲ್ಪರಿ (ಕ್ರಿ). ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಯಾಗಿ ಹರಿ, —ಪಸರಿಸು, —ವಿಸ್ತರಿಸು: ನಿಜಕರಂಗಳಂ ಪಸರಿಸಿಡಪುವೆನಿಸಿ ಕಾಂತಿಯಿಂ ಕವಲ್ಪರಿವ ಮುಕ್ತಾಮಣಿಗಳ ಮಯೂಖದಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೯ ವ); ಪೌರವಿಲಾಸಿನೀನಯನಕಾಂತಿ ಕವಲ್ಪರಿದೊಪ್ಪುತಿರ್ಪ ಶೃಂಗಾರರಸಪ್ರವಾಹದೊಳ್ (ದಶಕು. ೨-೨); ಹರಭಕ್ತಿಲತೆ ಕವಲ್ಪರಿವುದೀತನಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೪೨).
[ಕವಲ್$_2$ + ಪರಿ$_3$]

ಕವಲ್ಪರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಬ್ಬುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಸ್ತರಿಸು; ವರ್ಧಿಸು: ಕಾಂತಾಜನದ ಕಣ್ಣ ಪುಣ್ಯಮಂ ಕವಲ್ಪರಿಯಿಸುತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೪೨ ವ).
[ಕವಲ್ಪರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಕವಲ್ಪೊಗೆ (ನಾ). ಶಾಖೆಶಾಖೆಯಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಹೊಗೆ; ಪಸರಿಸುವ ಹೊಗೆ: ಉಗಿಬಗಿ ಮಾಡಿ ಧೂಪದ ಕವಲ್ಪೊಗೆಯೊಳ್ ತನಿಗಂಪನುಂಡು ತಣ್ಣಗೆ ತಣಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೭೭). [ಕವಲ್$_2$ + ಪೊಗೆ$_2$]

ಕವಹಟ್ಟೆ (ನಾ). (?) : ನಾವಿಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಶೀಲವಂತನಿಥೇನೆಯೆಂದು ಕವಹಟ್ಟೆಯಂತೆ (?) ಕೂಗುತ್ತ ಕೊಱಚುತ್ತ ಆಲ ಬೊಬ್ಬಿಡುತ್ತ ಸೂಲವನೇಱುವ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಬಾಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಾಯಾಲುವೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೪೯). [?]

ಕವಳ$_1$ 'ಕಳವೆ$_1$' ನೋ.

ಕವಳ$_2$ 'ಕವಲ' ನೋ.

ಕವಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತುತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊ ; ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸು; ಊಟಮಾಡು ; ಕಬಳಿಸು : ಕವಳಂಗೊಂಡೊಡದಂ ಪತ್ತುವಿಡಿಸಿ ಪಕ್ಕಾದ ರೂಪನಡಸುವ ಕರಿಯಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೩) ; ಮಧುಮದ್ಯಮಾಂಸಂಗಳಂ ತೊಱೆದು ಕವಳಂಗೊಳ್ಳದಿರೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೮-೧೭) ; ಈ ತ್ರಿಜಗದ್ಭೂಷಣದ್ವಿರದಂ ಚತುರ್ದಿನಮೇಕಾರಣಂ ಕವಳಂಗೊಳ್ಳದೆಂಬುದಂ ಬೆಸಸಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೩೩ ವ).

[ಕವಳ$_3$ (= ಕವಲ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವಳಪ್ರಥಿತ (ಗು). (ತಾಂಬೂಲದ) ಕವಳವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ; ಕವಳ ಮೊದಲಾದ : ರಥದೊಳಗೆ ಮಾದ್ರೇಶನೀ ಸಮರಥನ ಸಂತೈಸಿದನು ಕವಳಪ್ರಥಿತಮಂತ್ರೌಷಧಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೩೨).

[ಕವಳ$_2$ (= ಕವಲ) + ಪ್ರಥಿತ]

ಕವಳಿ$_1$ (ನಾ). ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪುವಿಕೆ; ಮೂರ್ಛೆ ; ಬವಳಿ : "ಕವಳಿ – ಬವಳಿ ; ಮೂರ್ಛೆ (ಕವಳು)" (ಜಾನಕೋ. ೩೭).

ಕವಳಿಹತ್ತು = ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು : ಬಳಲಿ ಬವಣಿಗೆ ಕವಳಿಹತ್ತಲು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದೆ ಮನವಿದು (ಹಾಡುಪಾ. ೫೩-೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳೈ ; ಮಲ. ಕವಲ ; ತೆಲು. ಕಳ]

ಕವಳಿ$_2$ 'ಕಟಿವೆ' ನೋ.

ಕವಳಿಕ 'ಕವಳಿಗೆ$_1$'ನೋ.

ಕವಳಿಕೆ 'ಕವಳಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕವಳಿಗೆ$_1$, ಕವಳಿಕ, ಕವಳಿಕೆ, ಕೌಳಿಕೆ, ಕೌಳಿಗೆ$_1$(ನಾ). ೧. ವೀಳ್ಯದೆಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಟ್ಟು : ಎಲೆವಸರಿಗರೆತ್ತಿ ಪಿಡಿವರು ಮುದದಿ ಬೆಳ್ಳೆಲೆಗವಳಿಗೆಯ (ನಾಗಕು. ೨-೫೬). ℙ ಇಪ್ಪತ್ತು, ಐವತ್ತು, ನೂರು ಎಲೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಕವಳಿಗೆಯಂತೆ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರವುಂಟು. ೨. (ಕೈ ಬರೆಹದ) ಓಲೆಗರಿಯ ಕಟ್ಟು ; ಗ್ರಂಥ : ತಮ್ಮಯ್ಯಂ ಮಡಗಿಟ್ಟ ವಸ್ತುವಂ ನೋೞ್ಪೆನೆಂದು ಕವಳಿಗೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ನೋೞ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೩-೨) ; ಮಾಣಿಯ ಕೌಂಕುಟಿ ಚರಿತ ಪುರಾಣದ ಕವಳಿಗೆ ಸಮಾನಮಾಯ್ತು೦ (ಅಸಂಪು. ೨-೪೫) ; ಗೀತದವಸರದಿಂದಱಿಯಿರೇ ವಚನಭಂಡಾರದ ಕವಳಿಗೆಗಳ ತಂದೆ ನೋಡಿರೆ (ಬಸಪು. ೩೫-೪೫) ; ಬಸವ ಭಂಡಾರದ ಕವಳಿಗೆಗಳಂ ತರಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೨೩-೩೩ ವ). ೩. ಪಂಕ್ತಿ ; ಸಾಲು ; ಶ್ರೇಣಿ : ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿಂಗೆ ಚಂದ್ರಕಳೆಯ ಕವಳಿಗೆಯನಡರ್ಪುಗುಡುವಂತೆಯುಂ (ಅಸಂಪು. ೮-೭ ವ) ; ಪ್ರಮಥರುದ್ರ ಪುರಾತನಗಣೋತ್ತಮರ ಕವಳಿಗೆಗೈದಿಸಂದಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೩೯-೬೨) ; ನಿನ್ನ ಸದ್ಗುರುಭಕ್ತಿ ಲಲಿತ ತನ್ನಿಷ್ಠೆ ಗಣಪುಂಗವರ ಕವಳಿಗೆಗೆ ಸಲೆಸಂದುದು (ಆರಾಚ. ೪-೪೪). ೪. ಇಪ್ಪಾರು ಚಾವಣಿಯ ಗೋಡೆಗೆ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ತ್ರಿಕೋನಾಕಾರ ; ಚಂದಾಯ ; ಗೇಬಲ್ಲು : ಹಳದಿಯ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಕವಳಿಗೆ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರು (ಯೋಧಪು. ೭೨).

ಕವಳಿಕ : ೨. "ಕವಳಿಕಂ ಕೈಹಾಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೪).

ಕವಳಿಕೆ : ೨. ಪುರಾತರ ವಚನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಚಾರಿಸಿ ಪುರಾತರ ಕವಳಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಲವನಂಗಂಗೊಂಡು (ವಚಶಾ. II, ೨೭೪). ಕೌಳಿಕೆ : ೪. ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿದ್ದದ್ದು ಒಂದೇ ಕಟ್ಟಡ. ಅದು ಕೌಳಿಕೆಯ ಕಟ್ಟಡ (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೬೨). ಕೌಳಿಗೆ$_1$: ೧. ಎಲೆಯ ಹೇಱಿಂಗೆವೊಂದು ಕೌಳಿಗೆ ಎಲೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೮೦-೩೦ ; 1278).

[? . / ತಮಿ. ಕವಳಿಗೈ]

ಕವಳಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ ; ಕಂಕುಳಲ್ಲಿಯ ಚೀಲ : ಪಟುಮತಿ ಬಳ್ಚಿಸಿದ ಕಯ್ಯ ಕವಳಿಗೆಯುಂ ಕರ್ಪಟಮುಂ ಬೆರಸು . . . ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬಂದಿರ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೬) ; ತೊಗಲೊಳ್ ಪಾಲಿರ್ದಾ ಕವಳಿಗೆ ಕಕ್ಷದೊಳಿರೆಯುಂ (ಸಮಪ. ೧೪-೧೬೮) ; ಪಿಡಿದ ಕವಳಿಗೆಯುಟ್ಟ ಪುಲಿದೊವಲಿನಿಂದೊಪ್ಪೆ ಬರುತಿರಲು (ಸೇದಿರ. ೬೧-೧೮) ; ಕವಳಿಗೆ ಕಕ್ಷದೊಳ್ ಪುಟದ ಕುಪ್ಪಸಮೊಪ್ಪುವ ಯಜ್ಞಸೂತ್ರಕಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೦-೮೬). ೨. ಸಂಪುಟ ; ಕರಂಡಕ : ಕವಿತೆಗೆ ವಾಗ್ದೇವತೆ ಕಿಟ್ಟವಳಿಗೆ ವಿಡುವಂತೆ ತಂಬುಲಂದೀವಿದ ಪೊಂಗವಳಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದಂಬಿಕೆಗವಟಯ್ಸಿದಳೊರ್ವಳಿಂದ್ರವಧು ತಂಬುಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೮೦). ೩. ಥಾಲಿ ; ಲೋಟ : ಪಾನಕ ರುಚಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಕವಳಿಗೆ ಕುಡಿದ (ಪದ್ಮಸ. ೨೫೦) ; ಸ್ನಾನ ಮುಗಿಸಿ ದೇವರಿಗೆ ಒಂದು ಕವಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಕಿ (ದೇವಹಂ. ೨೧). [< ಸಂ. ಕಪಾಲಿಕಾ]

ಕವಳಿಗೆ$_3$, ಕೌಳಿಗೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಇವರು ಯಾವ ಕಂದಾಯ ಕವಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೩೧) ; ಕಂದಾಯ ಕವಳಿಗೆ ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಹಣವನ್ನು . . . ಜಮಾ ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದರಂತೆ (ಅವತಂ. ೮೮). ಕೌಳಿಗೆ$_3$: ಕಂದಾಯ, ಕೌಳಿಗೆಗಳಿಗೆ ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ (ಟಾಕತೆ. ೮೪). [?]

ಕವಳಿಗೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಜೋಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಒಗ್ಗೂಡಿಸು: ಭುವನದೊಳುಳ್ಳಬಲಾಜನತತಿರೂಪ ಕವರಿಯುನನ್ಯಜ ಶಿಲ್ಪಿ ಕವಳಿಗೆಗಟ್ಟೆ ಕನಡಿಸಿದವೋಲು ದೇವಿಯವಯವದ ಶೋಭೆಯೊಪ್ಪಿದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೮೪). [ಕವಳಿಗೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕವಳಿಗೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕವಳಿಗೆಯನ್ನು ತೋರು ; ಗ್ರಂಥವನ್ನು ತೋರು : ಇರ್ವರುಂ ಕಾಮದೇವಂಗೆ ಕಲೆಯ ಕವಳಿಗೆದೋಱಿದರಿವರ ಜೀವಿತಮಿಂತೆ ಸಲ್ಗುಂ (ಅನಂಪು. ೮-೩೧ ವ).

[ಕವಳಿಗೆ$_1$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕವಳಿಗೆಸೂರು (ನಾ). ಎರಡೂ ಕಡೆಗೆ ಇಳಿಜಾರಾದ ಸೂರು ; ಇಪ್ಪಾರು ಸೂರು (*). [ಕವಳಿಗೆ$_1$ + ಸೂರು$_2$]

ಕವಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಿನ್ನು ; ನುಂಗು : ದಶದಿಶೆಗಳಂ ಧವಳಿಸುತೆ ರಾತ್ರಿಯಂ ಕವಳಿಸುತೆ ಮೂಡಿದಂ ಸೂರಂ ಚಕಿತಚಕೋರಂ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೬-೫). 'ಕಬಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕವಳ$_3$ (= ಕವಲ) + -ಇಸು$_3$]

ಕವಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು : ಯಶೋವಲ್ಲರಿ ಲೋಕಮಂ ಕವಳಿಸುತ್ತಿರ್ಪ್ಪನ್ನೆದಂ (ಕಇಅ. ೧೨-೪-೬೩ ; 1148). [? + -ಇಸು$_3$]

ಕವಳೀಕ 'ಕೌಳಿಕ$_1$' ನೋ.

ಕವಳೀಕರಣ (ನಾ). ತಿನ್ನುವಿಕೆ ; ನುಂಗುವಿಕೆ. 'ಕವಳೀಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕವಲೀಕರಣ]

ಕವಳೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ತುತ್ತುಮಾಡು ; ಕಬಳಿಸು : ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಕವಳೀಕರಿಸಿದೆನೆಂದಡೆ ಅದು ಕವಳೀಕವೆಂಬೆ (ವಚಶಾ. I, ೮೫).

[ಕವಳೀಕರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಕವಳುಗೋಲ್ 'ಕವಲ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಕವಳೆ$_1$ 'ಕಳವೆ$_1$' ನೋ.

ಕವಳ್ಕಿ$_2$ ‘ಕಟಿವೆ’ ನೋ.

ಕವಳ್ಮಿಂಚು (ನಾ). ಕವಲು ಕವಲಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಮಿಂಚು; ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು : ಆವನೀವಲ್ಲಭೆ ಕೊಂಡ ಬೆಳ್ವಸದನಂ ನೀರೇಜಗರ್ಭಂ ನಿಯದ್ಧವಳಾಗಾರದೊಳಿಟ್ಟ ಪಾಲ್ಗೊದೆ ಕವಳ್‌ಮಿಂಚಿಂ ದಿಗಂತಂ ಮುಟುಂಗುವಿನಂ ಪೂಸಿದ ಶಂಖಂ . . . ಪರ್ವಿತ್ತು ಚಂದ್ರಾತಪಂ (ಅನಂಪು. ೭–೮೬). [ಕವಳ್$_0$ (< ಕವಲ್$_2$) + ಮಿಂಚು$_3$]

ಕವಟಿಗ್ಗೊಲೆ ‘ಕವಡುಗೊಲೆ’ ನೋ.

ಕವಾಟ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲು ; ಕದ : “ಕವಾಟಮುರರಿಯೆನೆ ಕದವಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೫೭–೪); “ಪಡಿಯು ಕವಾಟಂ” (ಕವಿಕಂ. ೧೪೫) ; ಶಂಖಂ ರಿಪುಹೃದಯಕವಾಟಪುಟವಿಘಟನಂ ನೋಡರಿಗಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪) ; ಕೋದಂಡಭಂಗಧ್ವನಿ ನೆಗಟ್ಟುದು . . . ಸ್ಫುಟದಿಕ್ಕವಾಟಂ (ಜಗವಿ. ೬–೩೨) ; ಕೆತ್ತವು ನಿಳಯನಿಳಯಕವಾಟ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೬) ; ಚೈತ್ಯಾಲಯವು ನಾನಾರತ್ನರಚಿತದ ಕವಾಟದಿಂ ತಾನೆಸೆವುದು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೪–೧೫). ೨. ಕಪಾಟು ; ಅಲ್ಮಾರು (ಆ). ‘ಕಪಾಟ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕವಾಟಕ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ (?) : ಅಡ್ಡತೂಕ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ಬಿಳಿ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು. ಒಂದು ಕವಾಟಕಂ ಕೊಂಡೊಡೆ, ಮಂದಾಗ್ನಿ, ಶೂಲೆ, ಪಾಂಡುವಾತ, ಮೇಹ, ವಾತಶೂಲೆ ಇಷ್ಟೂ ಮಾಣುವುವು (ವಿವೈವಿ. ೪೫). [?]

ಕವಾಟಪುಟ (ನಾ). ಬಾಗಿಲರೆಕ್ಕೆ, —ಕದ : ಜತುಗೃಹ ಕವಾಟಪುಟ ಸಂಧಿಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೪ ವ). [ಕವಾಟ + ಪುಟ$_3$]

ಕವಾಟಶಲಾಕೆ (ನಾ). ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಅಗುಳಿ: “ಕುಸಿ–ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ, ಕವಾಟಶಲಾಕಾಯಾಂ ಚ (ಅಗುಳಿ)” (ಶಮುಧಾ). [ಕವಾಟ + ಶಲಾಕೆ]

ಕವಾಟು ‘ಕವಟು’ ನೋ.

ಕವಾಡ ‘ಕಬಾಡ’ ನೋ.

ಕವಾಡಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಗವಳಿಗರ ಹೆಂಗಸು ; ಗವಳಿಗಿತ್ತಿ (ಆ). [ಕವಾಡಿಗ (< ಕಬಾಡಿಗ) + -ಇತ್ತಿ]

ಕವಾಡಸರಕು (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೇರುವ ಸರಕು : ಅರ್‍ರಿಸಿಣ ಮೆಣ್ಸು ಮುಂತಾದ ಕವಾಡಸರಕಿನ ಹೆರ್‍ರಿಗೆಲ್ಲಾ ಕಾಸು ೨ಡರ ಮೆರ್‍ರೆಯಲ್ಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೪೫–೧೪ ; 1771). [ಕವಾಡ (< ಕಬಾಡ) + ಸರಕು$_3$]

ಕವಾಡಿಗ ‘ಕಬಾಡಿಗ’ ನೋ.

ಕವಾಡಿಗಗೇರಿ (ನಾ). ಗವಳಿಗರ ಓಣಿ (ಆ). [ಕವಾಡಿಗ (< ಕಬಾಡಿಗ) + ಕೇರಿ]

ಕವಾತು ‘ಕವಾಯಿತು’ ನೋ.

ಕವಾಯತು ‘ಕವಾಯಿತು’ ನೋ.

ಕವಾಯಿ ‘ಕಬಾಯಿ$_1$’ ನೋ.

ಕವಾಯಿತ ‘ಕವಾಯಿತು’ ನೋ.

ಕವಾಯಿತು, ಕವಾತು, ಕವಾಯತು, ಕವಾಯಿತ (ನಾ). ೧. ಸೈನಿಕರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡುವ ಕಸರತ್ತು, —ವ್ಯಾಯಾಮ: ‘ಸಮವಸ್ತ್ರ’ ಧರಿಸಿ ಅನೇಕ ಬಾಲಕರು ‘ಕವಾಯಿತು’ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಗಿಮ. ೫೫) ; ಎರಡು ಹೊತ್ತೂ ಕವಾಯಿತು ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಆಗಸ್ಟ್. ೮೨). **ಕವಾತು** : ೧. ಅಟ್ಟೆ ಆಡಿಯಿಟ್ಟು ನಡಸಿದೆ ಕವಾತ (ನಡೆಬಂ. ೧೦೩); ಸೇನಾಪಡೆ ಅವನ ಮುಂದೆ ಕವಾತುಮಾಡಲು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೭೪). ೨. (ಆಲಂ) ಬಹಳ ಶ್ರಮ (?) : ಒಂದು ಪ್ರಾಕೃತಪದ್ಯವನ್ನು ಕವಾತುಮಾಡಿ ಹೃದ್ಗತಮಾಡಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೫). **ಕವಾಯತು** : ೧. ಕವಾಯತಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ದಂಡು ಒಳಗೆ ಬಾರದಂತೆ ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಲುಗಳನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿ (ಒಡೆಕ. ೧೯); ಮಕ್ಕಳು ಸಾಮೂಹಿಕ ಕವಾಯತು ಮಾಡಿದರು (ಕಪಪು. ೪–೩೫). **ಕವಾಯಿತ**: ೧. (ಆ).

ಕವಾತಡ್ಕ = ಕವಾಯಿತು ಮಾಡುವ ವಿಶಾಲ ಪ್ರದೇಶ : ಕಾಲೇಜಿನ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕವಾತಡ್ಕವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[← ಅರ. ಕವಾಈದ್ ; ಹಿಂ. ಕವಾಯದ್ ; ಮರಾ. ಕವಾಇತ್, ಕವಾಯತ್]

ಕವಾಲ (ನಾ). ಹೆಂಡಮಾರುವವನು : “ಕವಾಲ – ಸಿಂದಿಮಾರುವವ” (ಜಾನಕೋ. ೩೫). [< ಸಂ. ಕಲ್ಯಪಾಲ]

ಕವಾಲಿ (ನಾ). (ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ) ಒಂದು ಮೇಳಗೀತ : ಇದಲ್ಲದೇ ಕೋಲಳ್ಳಿಯ ಕರೀಮಾ ಕವಾಲಿ ಅಂದನು (ಜೀದಾನ. ೭೬). [← ಅರ. ಕವ್ವಾಲ್ ; ಮರಾ. ಕವಾಲೀ]

ಕವಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಸುಕು ; ಮುತ್ತು ; ಆವರಿಸು : “ಕವಿ –ಆಚ್ಛಾದನೇ” (ಶಮುಧಾ) ; ಪುದಿದು ಕವಿದಿಡಿದ ತಮದೊಡ್ಡು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕವಿದುವು ಕಾಳನೀಳಜಳದಾವಳಿ ವಾರಿಧಿಗಳ್ ಧರಿತ್ರಿಯಂ ಕವಿದುವು ಗಾಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೭೭) ; ಪಸಿದೆಮ್ಮೆ ಬಳೆದ ಕೆಯ್ಯಂ ಪೊಕ್ಕಂತೆ ಬಡವರ್ ಕೂಟಿ ರಾಶಿಯಂ ಕವಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೯೫); ಸಭೆ ಠಕ್ಕು ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ವಿದಂತೆ ನೋಡುತಿರೆ (ತಿರುರ. ೧೬) ; ಹಿಳುಕು ಕವಿದವು ಭಟನ ಕೈಮೈಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೬) ; ಹಾಲು ಬತ್ತಕೆ ಕವಿವರಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡ ಮೇಲಕ್ಕೆಬ್ಬಿಸುವ ನಾರಿಯರ (ಕಂಸವಿ. ೫–೬೪). ೨. ಮರೆಮಾಡು ; ಹೊದಿಸು : ಭೂತಂಗಳಾತನನೊಂದು ಬಿಲದೊಳಿಕ್ಕಿ ಕಲ್ಲಂ ಕವಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೫೫–೪) ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹೆರೆ ಕವಿದುರಗನ ತುಳಿದ ದೊರೆತನದೇಳ್ಗೆಯ ತೋಜು (ಮೋಹತ. ೩೯–೩೪). ೩. ತುಂಬು ; ದಟ್ಟವಾಗು ; ಮೇಳೈಸು : ಕವಿದ ಪುರ್ವುಂ ತೋರಮಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಂಸಮಪ್ಪ ಕಾಲ್ಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬ ವ) ; ಭುವನಜನಮೆಲ್ಲಮೊರ್ಮೆಯೆ ಕವಿದುದೆನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೭೫) ; ತೊಲಗಿಸೋ ಮಂದಿಯನು ತೆಗೆ ಬಾಗಿಲನೆನಲು ಕವಿದುದು ಸುರೇಂದ್ರನ ಲಲನೆಯರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭–೮೮). ೪. ಎರಗು ; ಮೇಲೆಬೀಳು ; ದಾಳಿಮಾಡು : ಮದುವೆಯ ನೆರವಿಯಂ ಕಡಂದುಜು ಕವಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೭೧) ; ತಿರುಗಿದರೆ ಬಲದಿಂದ ಕೈಮಾಡುವರು ಕವಿದರೆ ಸಿಡಿವರೆಡಬಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩೦); ಕಾಣೆನಿದಿರಲಿ ಕವಿವ ಕಾದುವ ಕೌಣಪರ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೨). ೫. ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಸಾಹಿಸು: ಉನ್ಮತ್ತಪಂಚವಿಂಶತಿಪ್ರಾಯಂ ಕವಿದು ಅರಮನೆಯಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ಬಸರ. ೮–೬೫) ; ಸರಳು ಸವೆಯಲು ಶಕ್ತಿಯಲಿ ಕಾತರಿಸಿ ಕವಿದಿಡೆ ಶಕ್ತಿಯನು ಕತ್ತರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೧೬) ; ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭನ ಪಾದಾರವಿಂದಂಗಳ ಕಾಣುತ ಕವಿದು ನಿಟ್ಟಿಪಳು (ಹದಿಬ. ೭–೪೩). ೬. ತೊಡು ; ಧರಿಸು ; ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು : ತಲೆನವಿರಂ ಪಚ್ಚುಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಮಣಿಮಯ ಮುಕುಟಮಂ ಕವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೦೮ ವ) ; ಕವಿದುತ್ತಮಮುಕುಟಮುಮನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳಾಂತು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೦೪).

ಕವಿದುಪಡು = ದೊಪ್ಪನೆ ಬೀಳು : ದುಶ್ಶಳೆ ಕೇಳ್ದು ಮಲಮಲ ಮಜುಗಿ ತಮ್ಮಣ್ಣನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಕವಿದುಪಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೨೨ ವ). **ಕವಿದುಬೀಟ್**, **ಕವಿದುಬೀಳು** = ಕಾಲನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಹಾಗೆ ಮುಖವು ಅಡಿಯಾಗಿ ಬೀಳು : ತನ್ನ ನಂದನನ ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಕವಿದುಬಿಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೩–೮೧ ವ) ; ಒಡೆಯರಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲ್ಕೆ ತೊಡಗುವಂದದಿ ಕವಿದುಬೀಳ್ವಂ (ಬಸಪು. ೩–೩೮).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಮಲ. ಕವಿ ; ತುಳು. ಕಬಿ, ಕಮಿ ; ತೆಲು. ಕವಿ]

ಕವಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ; ಮುಚ್ಚಳ; ಆವರಣ: ಆಕಾಶದ ಕವಿಯುಂ ನೆಲದ ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಮುನ್ನಮೆ ಮೇರೆದಪ್ಪುವುದುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೯೫ ವ); ಗೂಡಾರದ ಕವಿಯಂತಿರೆ ಮುಚ್ಚಿ ಪೋದ ಕವಿಯುಂ ಕವಿಯೇ (ಆದಿಪು. ೧-೮೬). ೨. ಕುದುರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮರೆ; ಕಣ್ತಡೆ: ಕವಿ ಪೊಱಗಿರೆ ಕೀಳೊಳಗಿರೆಯವಿರಳಮಾ ತುರಗಮುಖಮೊ ನೃಪಮಂದಿರಮೋ (ಶಮುದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ); ಜೋಡು ಹಕ್ಕರಿಕೆ ಹಲ್ಲಣ ಮುರತಾಪಣೆಗೂಡಿದ ಕವಿಯ ಕೀಲುಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ತುರಗವನೇಱಿ ರಾವುತರೊಡಗೂಡಿ ಬಂದರು (ಅಂಜಚ. ೬-೮೦). ೩. ಕವಿದಿರುವಿಕೆ; ತುಂಬಿರುವಿಕೆ: ಕಣ್ಬನಿಯ ಕವಿಯಿಂದೆ (ಬದ್ಧ ಪ್ರ. ೧೦). ೪. (ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ) ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ಮುತ್ತುವುದು. 'ಕವಿಯೇಱು' ಪರಾ. ೫. "ಯುದ್ಧಭೇದಂ" (ಶಾಪಮಂ. ಟಿಪ್ಪಣ); ಕವಿದುರ್ಗ್ಗಂ ಚಾತುರಂಗಂ ಬವಸೆ ದಳವುಳಂ ಧಾಳಿ ಸೂಳೇಱಿನಿಪ್ಪಾಹವದೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೭; 1068); ಕವಿಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ರವಿ ಬಂಟನಾಗೆ ಶಶಿ ದೆಸೆಗೆಟ್ಟು ಅರಸು ಬಂಟರ ಬಿಟ್ಟೋಡಿದ (ಮಧುವ. ೪೭); ಆ ಕವಿಯ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ಬಯಲಾಜಿಯೊಳ್ . . . ಪಿಡಿದನಿಂತೀವನೀ ಕಲಿಕಾರ್ತವೀರ್ಯನ್ (ಎಇ. XIII, ೧೯-೧೮; 1704). [< ಕವಿ$_1$]

ಕವಿ$_3$ (ನಾ). ಆನೆ: "ಕವಿಯೆಂದೊಡಾನೆ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೮೧). [?]

ಕವಿ$_4$ (ನಾ). ಕೋತಿ; ಕಪಿ: "ಕಪಿ, ಕವಿ; ದೀಪಿಕೆ, ದೀವಿಗೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಪಿ]

ಕವಿ$_5$ (ನಾ). ೧. ಚತುರ; ಬುದ್ಧಿವಂತ; ವಿದ್ವಾಂಸ. ೨. ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಕಬ್ಬಿಗ: "ಕವಿ, ಕವಿತ್ರ ಈ ೨ ಕವಿಯ ಹೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೫); ವಾಕ್ಶ್ರೀ ಸುಭಗಂ ಪುರಾಣಕವಿಯುಂ ಧರೆಗಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೧); ವಾಲ್ಮೀಕಿಯೆ ಕವಿ (ಜಗವಿ. ೧-೭). ೩. ದೈತ್ಯರ ಗುರು; ಶುಕ್ರ: ಕವಿ ಕನ್ಯಾನಿಳಯಸ್ಥನಾಗೆ ಖಳಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜಿತಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೩೦); ಕವಿರಿಪುಗುರು ಗುರುರಿಪು ಭೃಗುವವರೇವರೆನಲ್ಧರಿತ್ರಿ ಕವಿಗುರುಜನತೋದ್ಭವಮೊದವೆ ಮಂತ್ರಗುಣಮೊಪ್ಪುವುದು ಮಹಾದೇವದಂಡನಾಥೋತ್ತಮನೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೮-೪೬; 1208 ?); ಗುರುಕವಿಗಳಿಂ ಬಳಕೆವೆತ್ತ ಸಚಿವರುಂಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೭). ೪. ನೀರು; ಜಲ. ೫. ಸೂರ್ಯ; ನೇಸರು. ೬. ನೀರ ಹಕ್ಕಿ; ಜಲಪಕ್ಷಿ: ಉದ್ಧತ ವೀರಾರಾತಿಯೂಥಂ ವಿಗತವಿಭವಮಾಗಿರ್ದ್ದಡಂ ರಂಜಿಕುಂ . . . ಸಕಳಕವಿನಿಕಾಯಸ್ವನಾಕೀರ್ಣ್ಣಕರ್ಣ್ಣಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೯; 1198). ೩, ೬: ಕವಿರಾಜಾಲಂಕೃತಂ . . .ಸರದಂತಂಬರದಂತೆ ರಂಜಿಸಿದುದಾ ರಾಜೇಂದ್ರನೋಡ್ಡೋಲಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೦). ೭. ಕಡಿವಾಣ; ಖಲೀನ: "ಕವಿ ಶುಕ್ರ ಕಬ್ಬಿಣುದಕಂ ತವೆ ವಿದ್ವಾಂಸಕರಿವ್ವೈದು ಕವಿ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೯೬). [ಸಂ.]

ಕವಿಂಜ, ಕವಿಂಜಳ, ಕವಿಂಜು, ಕವುಂಜು, ಕವುಜಗ, ಕವುಜು, ಕೌಜಲು, ಕೌಜು, ಗವುಂಜು, ಗವುಜು$_2$, ಗವುಜುಗ, ಗೌಜಲು, ಗೌಜು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಕಪಿಂಜಲ, ಕವಿಂಜ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕವಿಂಜಳ**: "ಕಪಿಂಜಳ – ಕಪಿಂಜಳ" (ಶಮುದ. ೨೫೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕವಿಂಜು**: "ಕಪಿಂಜಳ – ಕವಿಂಜು" (ಶಮುದ. ೨೮೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕವುಂಜು**: ಗಿಡುಗ ಮೊಲಂ ಕವುಂಜು ಮರೆ ಮುಂಗಲಿ ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ ಕೋಡಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೬೮); ಹರಿಣಿಯ ನವಿಲ ಕವುಂಜಿನ ಕರಿಣಿಯ . . . ಕಣ್ಣಂತಿರೆ ನಿಬಿಡಮಾಗಿ ತೋರ್ಪೊಡೆ ತುರಗದ ನಯನಂಗಳು ಚಿತಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧-೨೪). **ಕವುಜಗ**: ಈ ಹಕ್ಕಿ ಕವುಜಗ ಹಕ್ಕಿಯ ಮೊಟ್ಟೆಯಷ್ಟು ಗಾತ್ರವಿದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೧). **ಕವುಜು**: (ಕ). **ಕೌಜಲು**: ಇಲ್ಲಿ ಕುದುಂಬಳು, ಕೌಜಲು, ನೀರ್ಕೋಳಿ, ಕಾಡುಕೋಳಿಗಳು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೨). **ಕೌಜು**: ಹಕ್ಕಿ ಹಾರಿತು ಕಾಮೆಂಬಾ ಕೌಜನು ಬಡಿದಾ ಹಕ್ಕಿ ತಾಮಸ ಕೊಂಚೆಯ ಕೊಂದ ಹಕ್ಕಿ (ಚಿದಾವ. ೧೧೩-೯). **ಗವುಂಜು**: ಹರಡೆ ಗವುಂಜು ಚಾದಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೧-೭೪). **ಗವುಜು$_2$**: ಗವುಜು ಚಿಳುವ . . . ಪಕ್ಕಿಗಳವಱೊಳೊಪ್ಪಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೧). **ಗವುಜುಗ**: ಮುಂಗುರಿಗಳಿವು ಗವುಜುಗಗಳಿವು [ಪಾಠಾಂ. ಗೌಜುಗೆಗಳಿವು, ಗೌಧೆಯವಿವು, ಗೌಜುಗಳಿವನು] ಗಜಗಮನೆ ನೋಡು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೧). **ಗೌಜಲು**: ಕಾಡಗೌಜಲು ಕರಿಯಲಾವುಗೆ . . . ಮೆರೆದುವು (ಗೋಹಾಡು. ೨೪). **ಗೌಜು$_3$**: "ಖಂಜರೀಟಃ, ಖಂಜನಃ – ಈ ೨ ಗೌಜು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೪); ಲಾವುಗೆ ಹರಡೆ ಗೌಜು ಟಟ್ಟಿಭ ಕುಕಿಲ ತುಜುವೆಗಣ್ಣಂ ಹಂಸೆ (ಹಚಕಾ. ೫-೪೨); ಹರಡೆ ಗೀಜಗ ಮರಗೊಡೆಲೆ ಕಾಬುಜುಲೆ ಲಾವುಗೆ ಗೌಜು ಪಾರಿವನಿರಿಲೆ ಸಾಳುವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೫೩); ಗಿಡುಗ ಗಿಳಿ ಗೌಜುಸೋಗೆ ಸಜಲೆ . . . ಇರದೆ ಕೆಡಪಿದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೮೫). [< ಸಂ. ಕಪಿಂಜಲ]

ಕವಿಂಜಳ 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕವಿಂಜು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕವಿಕ (ನಾ). ಕಡಿವಾಣ; ಖಲೀನ. [ಸಂ.]

ಕವಿಕದಂಬಕ (ನಾ). ಕವಿಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗೋಷ್ಠಿ: ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗಂಗಂ ವಿಷಯಮೆ ಕಾವ್ಯರತ್ನಮತಿಚತುರ ಕವಿಕದಂಬಕವಿಷಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೨೪); ಕೃತಿ ಚತುರ ಕವಿಕದಂಬಕದ ಬಗೆಯನುಗಿಯಲ್ವೇಡಾ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೨). [ಕವಿ$_5$ + ಕದಂಬಕ]

ಕವಿಕೆ (ನಾ). = ಕವಿಕ (ಕ). [ಸಂ. ಕವಿಕಾ]

ಕವಿಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು; ತುಂಬು: ದ್ರುಪದಾತ್ಮಜೆಯ ಕಂಬನಿಯೊಱತೆಯಾಱಲು ನುಡಿದನಾಕೆಯ ಕರಣದಲಿ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ವಿಗೊಂಡ ಕಳಕಳವನು ವಿಭಾಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೧೫). [ಕವಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವಿಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಾವ್ಯದರ್ಶನ ಪಡೆ: ತನ್ನಂ ಮರೆವನ್ನಂ ಕವಿ ತನ್ನ ಕೃತಿಪ್ರಸರಮೆಂದುಮೊಸೆವೋಲ್ ನೆಗಳ್ದಂ ಬಿನ್ನಣಿ ತಾಂ ತನಿಸೊಬಗಿನ ಕಣ್ಣಿಂ ಪ್ರಣಿಧಾನಮಾರ್ಗದಿಂ ಕವಿಗೊಳ್ವಂ (ಸಂಸಪ. ೫೨-೮). [ಕವಿ$_5$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವಿಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ಕವಿಗಳ ಗೋಷ್ಠಿ, —ಸಮೂಹ: ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಕವಿಗೋಷ್ಠಿಯೊಂದು ಏರ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಕವಿ$_5$ + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಕವಿಚು$_1$, ಕವಚು, ಕವುಚು$_1$, ಕೌಂಚು, ಕೌಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಿರುವುಮುರುವಾಗು; ಅಡಿಮೇಲಾಗು; ಬೋರಲಾಗು; ಮಗುಚು; ತಲೆಕೆಳಗಾಗು: "ಕವಿಚು – ವಿಪರೀತಪತನೇ (ತಲೆ ಕೆಳಗು ಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ); ಒಂದು ವರುಷದ ಕೂಸಂ ನಂದಿನಿಯೆಂಬ ದೇವತೆ ಪಿಡಿದೊಡಾ ಕೂಸು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಕವಿಚಿ ಬೀೞುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೧-೪); ಆಪತ್ತಿನ ಪರ್ವತವೇ ಮೇಲೆ ಕವಿಚಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ ವೆಂಕಟಪತಯ್ಯ (ಮರಳಿ. ೧೦೯). **ಕವಚು**: (ಕ). **ಕವುಚು$_1$**: ಅಂಗಾತನೆ ಇಲ್ಲವೆ ಕವುಚಿ ಮಲಗಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಈಸುತ್ತಾನೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೩); ಕವುಚಿದುದರಿಂದ ಮೋರೆ ತುಟಿಗಳಲೆಲ್ಲ ಮಣ್ಣಾಯಿತು (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೪); ರಾಧಮ್ಮ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕವುಚಿ ಮಲಗಿದ ನಿರ್ಮಲೆಯ ಬೆನ್ನು ಸವರುತ್ತ ಕುಳಿತರು (ಮೂರುದಾ. ೨೭೬); ಒಂದು ಬದಿ ಬೆಂದು ಕಂದುಬಣ್ಣ ತಳೆದಾಗ ದೋಸೆಯನ್ನು ಕವುಚಿಹಾಕಿ (ಅಡುಸಾ. ೯೫); ಕವುಚಿಬಿದ್ದರೂ ಮೂಗು ಮೇಲೆ (ಗಾದೆ). **ಕೌಂಚು**: (ಕರಾ)ಮಗು ಕೌಂಚುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಕೌಚು್ಚ$_{1}$: ಬಲೆಯ ಕೌಚಿ ಬಲೆಯೊಳಗೆ ಬಿಸುಟು ಪೋದನು (ವಾದಿಕೀ. ೧೧೭-೧೮); ತೇರಿನ ಮೊಗ್ಗರ ಕೌಚಲು (ವರ್ಧಚ. ೬-೭೬); ಕಾಯ್ದೆಣ್ಣೆ ಗುಂಬವನೆ ಕೌಚಿಯುರುಳ್ಚಿ (ಚಿಕವಿ. ೨-೪೭).

ಕವುಚಿಮಲಗು = ೧. ಬೋರಲಾಗಿ ಮಲಗು; ಮುಖ ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಿ ಬೀಳು. ೨. (ಕರಾ) ಒಪ್ಪದಿರು; ಒಲ್ಲೆನೆನ್ನು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಿೞ್; ಮಲ. ಕವಿೞ್, ಕಮಿೞ್; ತುಳು. ಕಬ್ಬೆ, ಕಬ್ಯ = ತಲೆಕೆಳಗು; ಕೊಡ. ಕವಿ]

ಕವಿಚು್ಚ$_{2}$, ಕವುಚು್ಚ$_{2}$, ಕೌಚು್ಚ$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ಹೊದಿಸು; ಆವರಿಸು; ಮುಚ್ಚು: ಎತ್ತು ತಾನೊಲಿವೇಳಲಾಱದೆ ನೆತ್ತಿಯೊಳು ಹುಲ್ಲಂ ಕವಿಚಿಕೊಂಡೆತ್ತುವವರಿಲ್ಲದೆ ಬಳಲುತಿರ್ದುದು (ಬಸಪು. ೧೬೬-೬); ನಳನು ತಾನು ಉಟ್ಟಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕವಿಚಿದನು (ವಚಭಾ. ೧೩೨); ಕಂಬಳ ಕವಿಚಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತನು (ಮುನಿಮಾ. ೬). **ಕವುಚು್ಚ$_{2}$** : ಆನೆಯ ತಲೆಯನ್ನು ಕವುಚಿಹಾಕಿಕೊಂಡ ಮಾಯಾಚಾರಿಗೆ ಮೊದಲ ಪೂಜೆಯಾಯಿತು (ನನ್ನೂರು. ೩೦೬). **ಕೌಚು್ಚ$_{2}$** : ನೀಲದ ವಸ್ತ್ರವೆನಿಸಿತು ಬಂದು ಕೌಚಿದ ಹೊಗೆ ಮಹಾಂಬರವ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೭೬). [ಕವಿ$_{1}$ + -ಚು]

ಕವಿಚು್ಚ$_{3}$ (ನಾ). ಹೊದಿಸುವಿಕೆ; ಹೊದಿಕೆ: "ಹ್ಲಗಿಃ, ಹ್ಲಗಂ, ಹ್ಲಗ ನೀಯಂ, ಈ ೩ ಕವಿಚು" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೩೯). [< ಕವಿಚು್ಚ$_{1}$]

ಕವಿಚುಂಮರ್ದಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದಳೆ (?): ನಡೆದೆಯ್ದಿ ಕವಿಚುಂಮರ್ದಳೆಯನ್ನುರುಳ್ಚಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ವಾದ್ಯವನ್ನು ದಡಬಡನೆ ಬಡಿದು ಬಾಜಿಸಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೬-೨). [ಕವಿಚು್ಚ$_{0}$ + ಮರ್ದಳೆ]

ಕವಿತ (ನಾ). ಕವಿಯುವಿಕೆ; ಆವರಿಸುವಿಕೆ: "ಹುಲ - ಹಿಂಸಾ ಸಂವರಣಯೋಃ, ಕೊಲೆಯೊಳಂ, ಕವಿತದೊಳಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೪೭). 'ತಿವಿತ' ಪರಾ. [ಕವಿ$_{1}$ + -ತ]

ಕವಿತರ್, ಕವಿತರು (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು; ಮುತ್ತು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಜಗದೀಶಂ ಲಯವಾರ್ಧಿಯಂತೆ ಕವಿತಂದೊಟ್ಟೈಸಿ ಬಂದಲ್ಲಿಯುಂ ಪುಗುವಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೬ ಶೂದ್ರಕ); ಕವಿತಂದಂ ಭೋಧಿಯೊಳ್ ಸೂಱುಸೂಱದೆ ಬೀೞ್ತಂದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೩); ಕವಿತರ್ಪ ನೆರವಿಯುಂ ಛನಲವೋರಿಗಳ್ ಕಂಡು ಬೆರ್ಚಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨); ಪೂವಿನಕೋಲ್ಗಳ್ ಗಡಣಿಸಿ ಕವಿತಂದು ನಾಂಟುವಾಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೯೭). **ಕವಿತರು** : ತರತರದೊಳು ಕವಿತರುವ ಸರಸಕಟಾಕ್ಷವ ನೆಸಗಿಯೆನ್ನೊಳು (ಹಡಿಬ. ೧-೨೧). [ಕವಿ$_{1}$ + ತರ್]

ಕವಿತರು 'ಕವಿತರ್' ನೋ.

ಕವಿತಾಗುಣ (ನಾ). ಕವಿತೆಯ ಗುಣ; ಕವಿತೆಯನ್ನು ಬರೆಯುವ ಗುಣ: ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ ದೈವೀಕ್ಷಣ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಒಬ್ಬನಲಿ ಕವಿತಾಗುಣ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೫). [ಸಂ. (ಕವಿತಾ + ಗುಣ)]

ಕವಿತಾಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಅಥವಾ ವಾಚಿಸಿ ಸಂತೋಷಪಡುವ ಸಭೆ: ಕವಿತಾಗೋಷ್ಠಿಯೊಳ್ . . . ಪೊೞ್ತುಗಳೆವು ತ್ತಿರ್ದಂ ನರೇಂದ್ರಾತ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೭೭). [ಸಂ. (ಕವಿತಾ + ಗೋಷ್ಠಿ)]

ಕವಿತಾಪ್ರೌಢ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು. ೨. ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು; ಕಾವ್ಯಜ್ಞ: ಕವಿತಾಪ್ರೌಢನೆ ಸೋಲ್ಪವೊಲ್ ಕೃತಿಯೊಳಜ್ಞಂ ಸೋಲ್ವನೇ (ಜಗವಿ. ೧-೧೩). [ಸಂ. (ಕವಿತಾ + ಪ್ರೌಢ)]

ಕವಿತಾರಸ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ರಸ; ಕಾವ್ಯಾಸ್ವಾದ: ನೇರಿದುವೆನಿಪೆರಡುಂ ಕವಿತಾರಸಮಾ ಸವಣನೊರ್ವನೊಳ್ ನೆಲಸಿದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೯). [ಸಂ. (ಕವಿತಾ + ರಸ)]

ಕವಿತೆ (ನಾ). ೧. ಕವಿಯ ಕರ್ಮ, —ವ್ಯಾಪಾರ; ಕಾವ್ಯರಚನೆ. ಕವಿತೆಯೊಳಾಸೆಗೆಯ್ವ ಫಲಮಾವುದೊ ಪೂಜೆ ನೆಗೞ್ತೆ ಲಾಭಮೆಂಬಿವೆ ವಲಂ (ಆದಿಪು. ೧-೩೬); ಗುಣವರ್ಮನೊಳ್ ಸಮಂ ಬರ್ಪವರಾರ್ ಕವಿತೆಯೊಳಂ . . . ವಾಗ್ವೃತ್ತಿಯೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೬೪). ೨. ಕವಿತ್ವ; ಕಾವ್ಯ. [ಸಂ. ಕವಿತಾ]

ಕವಿತೆಗಬ್ಬ (ನಾ). ಹಾಡುಗಬ್ಬ; ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ (?): ಎನ್ನ ಕವಿತೆಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕವಿದೆಗೆ] ಬ್ಬದ ಬಗೆ ಈ ದಿವ್ಯಸಭೆಗೆ ಸಂಗತಮೆ (ಹಡಿಬ. ೧-೪೫). [ಕವಿತೆ + ಕಬ್ಬ]

ಕವಿತ್ತೊರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾಡುವಟ್ಟ ಪೆಱ್ಜಱಿಕೆಕನ್ದಳ್ಳಿಯ ರಾಜಿಗದೊಳ್ತ × × ಚ್ಚನ್ ಕವಿತ್ತೊರನ್ ಪಸುವಳಿಧನುವೆಟ್ಟಿ ಕೊಸ್ಡು ಬಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೧೬೯-೨; ಸು. 800). [?]

ಕವಿತ್ವ (ನಾ). = ಕವಿತೆ ೨: ಇದು ನಿಚ್ಚಂ ಪೊಸತರ್ಣವಂಬೊಲತಿಗಂಭೀರಂ ಕವಿತ್ವಂ (ಆದಿಪು. ೧-೨೭); ಇವನಱಿದು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವರ್ಗೆ ಕವಿತ್ವದೊಳ್ ತೊಡಂಕಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೪೮ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಕವಿತ್ವಾಯಿಲ (ನಾ). ಕವಿತ್ವದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನು: ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಾಕೃತೋಭಯಕವಿತ್ವಾಯಿಲರ ಶಿರೋಮಣಿಯೆನಿಪ ನಂದೀಶಕವಿಯ ಕೃಪೆಯಿಂ ಪ್ರಕಟಮಂ ಮಾಡಿದೆಂ (ರಾಘುಚ. ೧೯-೯೬). [ಕವಿತ್ವ + -ಆಯಿಲ$_{2}$]

ಕವಿದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕವಿದಿಳರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕವಿತಾ ಮನೋಹರಂ ಕವಿ[ದಿ]ಳರ ಕರ್ಪರಸಂ ಬರೆದ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೭-೩೭; 1084). [?]

ಕವಿನೆರಳು 'ಕವಿನೆಳಲು' ನೋ.

ಕವಿನೆಳಲು, ಕವಿನೆರಳು, ಕೌನೆರಳು, ಕೌನೆಳಲು (ನಾ). ಕವಿಯುವ ನೆಳಲು; ಛಾಯೆ: ವಿಶಾಲವಾದ ವೃಕ್ಷದ ಕವಿನೆಳಲಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ಕುಳಿತುಕೊಂಡಂತೆ ಆ ನೌಕಾರೋಹಿಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣಹತ್ತಿತು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೧೫). **ಕವಿನೆರಳು** : ಹಾರತಿರಲಿ ಗಾಳಿಗೆ ಬಿಚ್ಚಿದ್ದೆರಳು ವಾರಿಯಿರಲಿ ಕೊರಳು ಬಾಚತಿರಲಿ ಬೆರಳು ನೋಡ್ತೇನಿ ನಿನ್ನ ಕವಿನೆರಳು (ಸಬೀಗೀ. ೮೩-೬); ನನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕವಿನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಕೂತು (ವೈನಿ. ೧೨). **ಕೌನೆರಳು** : ನಿನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವುದೋ ಕೌನೆರಳು ಕವಿದಿದೆ (ವಿಜಸಾ. ೬೯). **ಕೌನೆಳಲು** : ಮರುದಿನ ದುಃಖದ ಕೌನೆಳಲು ಅವಳ ನೋಟವನ್ನು ಆವರಿಸಿತ್ತು (ಚೀನಬಾ. ೬೦). [ಕವಿ$_{1}$ + ನೆಳಲು (< ನೆೞಲ್$_{1}$)]

ಕವಿಪರಮೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕವಿಪರಮೇಶ್ವರನೆನಿಸಿದ ಕವೀಂದ್ರಚೂಡಾಮಣಿಯ ಕವಿತ್ವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೧). [ಕವಿ$_{5}$ + ಪರಮೇಶ್ವರ]

ಕವಿಪುಂಗವ (ನಾ). ಕವಿಶ್ರೇಷ್ಠ: ಕವಿಗಳೊಳಾ ಪುರಾಣಕವಿಪುಂಗವರೊಳ್ಪಿದರೀಗಳಿಲ್ಲ ಸತ್ಕವಿಗಳೆನಲ್ಕೆವೇಡ (ಗದಾಯು. ೧-೪೭); ಭಂಗುರಭಿದುರಚ್ಚಿದುರಪದಂಗಳ್ . . . ಸಂಗತಿವೆತ್ತಿರ್ಕುಂ ಕವಿಪುಂಗವಸಮಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೪೪). [ಕವಿ$_{5}$ + ಪುಂಗವ]

ಕವಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕವಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: "ತರಿಸಿದಂ, ಬಡಿಸಿದಂ, ಕವಿಯಿಸಿದಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೨೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕವಿ$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕವಿಯೇಱು (ನಾ). ರಾತ್ರಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ; ಸೌಪ್ತಿಕ: "ಸೌಪ್ತಿಕಮೆಂಬುದು ಕವಿಯೇಱು" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೨೯೮); ಬಂದ ಪೆರ್ಗಡೆಗಳಂ ಜಡಿದು ನುಡಿದು ಕಳೆಯೆ ವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿ ಮುಳಿದು ಕವಿಯೇಱೆಯೊಳಾತನನೆಳಸಿ ನರ್ತಕಿಯಂಕೊಂಡು ಪೋಪುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೬೫); ಕಾದಂಬಸೈನ್ಯಂ ಕವಿಯೇಱಿಂಗೆಂದು ಬಂಕಾಪುರದೊಳಿರಲ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೩೪; 1161). [ಕವಿ$_{3}$ + ಏಱು$_{5}$ (< ಏಱ್$_{5}$)]

ಕವಿರಾಜ (ನಾ). ೧. ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ವನಜಾಕ್ಷಖ್ಯಾತಿಪೂತಂ ಕಥೆಕವಿ ಕವಿರಾಜಂ ವಚಸ್ಸುಂದರೀನೃತ್ಯ ನಿವಾಸಂ . . . ಮೆಚ್ಚಿ ರುದ್ರಾಂಕನೆ ಪೇಳ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೨); ಭಾರತದೊಳ್ ಕವಿರಾಜ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸಂ ನೆಗಳ್ದ ಶಬ್ದಂಗಳ ನಾನಾರಯಿದುಸುರ್ವೆಂ (ಭಾರನಿ. ೨). [ಕವಿ + ರಾಜ]

ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕವಿರಾಜರ ಮಾರ್ಗ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ. ೨. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವ ಪ್ರಥಮ ಗ್ರಂಥ; ಒಂದು ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥ: ಸುನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ವು ನಮಗೆ ನಿರ್ವಿವಾದವಾಗಿ ದೊರೆತ ಮೊದಲನೆಯ ಗ್ರಂಥ (ಕಸಾಚ. ೫). [ಕವಿರಾಜ + ಮಾರ್ಗ]

ಕವಿಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಬಿಸಿಗದಿರ್ಗಳ್ ಕವಿಲ್ತೊಡನೆ ಸೂಸಿದುವಾದಮೆ ಸುಪ್ರಭಾತದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೬೮); ದೆಸೆಗೆ ಕವಿಲ್ತು . . . ಪೊರೆಯೇಱಿ ಕೊರ್ಬಿ (ದಶಕು. ೧-೨೭); ಹೊಗೆ ನಿಮಿರ್ದು ಕವಿಲ್ತು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೧೦೭). [< ಕವಿ$_1$]

ಕವಿಲ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಪಿಲವರ್ಣವಾಗು; ಮಾಸಲುಕೆಂಪುಬಣ್ಣವಾಗು: ಕವಿಲ್ತಿರ್ದುದು ಕೂಡೆ ಸಂಜೆಗವಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೫); ಒಗೆಯೆ ಕವಿ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಲ್ತು ಕಾಸೆ ಪೊಸಜನ್ನಿವರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೨೩). [< ಕವಿಲ್$_3$]

ಕವಿಲ್$_3$, **ಕವಲ್ಸೆ**, **ಕವಿಲ**$_2$, **ಕವಿಲು**$_3$ (ನಾ). ೧. ಮಾಸಲುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಕಪಿಲವರ್ಣ: ಸುರಿವಜರಪ್ರಸೂನ ರಜದಿಂ ಕವಿಲಾದ ಶಿರೋರುಹಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೨೧); ಆಗಸಂ ಪೊಳೆವ ಪೊಂಗಱಿಯಿಂ ಕವಿಲಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೪೩); ಮಿಂಚಿನ ಬಣ್ಣಮೆಯ್ದೆ ಕವಿಲಾದೊಡೆ ಗಾಳಿಯುಮುಕ್ಕು (ಜಟ್ಟಮ. ೬-೧೨). **ಕವಲ್ಸೆ**: ೨. ಗೂಳಿ; ಎತ್ತು. 'ಕವಲೆತ್ತು' ಪರಾ. **ಕವಿಲ**$_2$: ೧. 'ಕವಿಲಗೆಂಪು' ಪರಾ. **ಕವಿಲು**$_3$: ೧. "ಪಿಂಗಂ ಪಿಶಂಗಂ ಕವಿಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೧).

ಕವಿಲ್ಗವಿಲ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪಯೋಜರಜಂಗಳೊಳ್ ಕವಿಲ್ಗವಿಲನು ಮಾಗಿ ಬಂದ ಮಲಯಾನಿಲನೂದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೪). [< ಸಂ. ಕಪಿಲ]

ಕವಿಲ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕವಿಲರ ಮಗಳ್ದಿರ್ ಸರ್ವಸಜಿರ ಇಸದಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೩; ಸು. 890 ?). [?]

ಕವಿಲ$_2$ 'ಕವಿಲ್$_3$' ನೋ.

ಕವಿಲಂದೆ, **ಕವುಳಂದೆ** (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ☞ ಈಗಿನ ಕೌಲಂದೆ: ಕರ್ಗ್ಗಿಱಿಯ ಪೆರ್ಗ್ಗಯ್ವಾಡಿಯ ಕವಿಲನ್ದೆಯ ಮುಟ್ಟಿಯ ಬೆಳ್ಳಂವ್ವಾಡಿಯ (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೨೬೯-೯೬; 904). **ಕವುಳಂದೆ**: ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಮಿಾ ಕಣೂರರು ಆಯಿರಣಕೀಟವರು ಆಣಗರು ಕಟ್ಟಿಯರು ಚಂಗರಸನು ತಲೆಪರಿಯಾ ಕೆಯ್ಯಾಳದೋರ್ ಕವುಳನ್ದೆಯಾರುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೭-೧೪; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕವಿಲಗೆಂಪು 'ಕವಿಲ್ಗೆಂಪು' ನೋ.

ಕವಿಲಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಪಿಲಬೋಯಸ್ಯ ಗೌತಮ ಗೋತ್ರ ಕುಣ್ಡಿಶರ್ಮ್ಮಣ (ಇಆ. VII, ೧೪೭-೨೩; 668). [ಕವಿಲ$_1$ + ಬೋಯ]

ಕವಿಲು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕವಿಲು ಗಜಲು ಭೈತು ತುರಿಗೆ ಆಂದೋಳಿತ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಿಂ ನೋಟಕರದಿಟ್ಟಿಗೆ ಮಧುರವಾಗೆ (ವಿರೂಪಾ. ೯೦). [?]

ಕವಿಲು$_2$ 'ಕವಿಲ್$_3$' ನೋ.

ಕವಿಲೆ$_1$ 'ಕಪಿಲೆ' ನೋ.

ಕವಿಲೆ$_2$ (ನಾ). ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗುವಿಕೆ (?): ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಮಾಗೆ ಡೊಂಬರ ಬೀಡಂ ತೊಱೆ ಪಾಯ್ವಂತೆ ಕಳಕಳರವಂ ಪೆರ್ಚೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೭); ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಮಾಗಿ ನೆರವಿ ಪೆಱಗೆ ಬರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೪). [?]

ಕವಿಲೆ$_3$, **ಕಉ[ವು]ಲೆ**, **ಕೌಲೆ**, **ಕೌವುಲೆ** (ನಾ). ಹಸು; ಕಂದುಬಣ್ಣದ ಕಪಿಲೆ: ಸಾಸಿರಂ ಕವಿಲೆಯಂ ಕೊನ್ದ ಪಾತಕನಕ್ಕೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೩೫; ಸು. 550); ಕವಿಲೆಯ ಸೆಗಣದ ರಸದೊಳಮವುಂಗುರಂ ಬೆರಸಿ ಕುಡಿಗೆ ಮೇಣ್ ಪೂಸುಗೆ. . . ಘೋಣಸಾಹಿ ವಿಷಮುಪಶಮಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೨೩); ದಮ್ಮಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮದ ಕವಿಲೆಯಾನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೫೭); ಹುಲಿ ಕವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಓ]ಲೆಯ ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕುದ ನರಿ ತಿಂಬಂತೆ ಕಾಣಾ (ಚನ್ನವ. ೧೩-೬೭); ಹೊಜಗೆ ವೇಷದ ಕವಿಲೆ ಒಳಗೆ ಹಸುದಿಂಬ ಹುಲಿ (ಸೇದಿರ. ೬೧-೩). **ಕಉ[ವು]ಲೆ**: ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲು ಕಉ[ವು]ಲೆಯ ಕೊಂದ ಪಾಪದಲಿ ಹೋಹರು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೮೬-೬; 1403). **ಕೌಲೆ**: ಯಿಾ ಕಲ್ಲನೊಡೆದಂಗೆ ಕಿತ್ತಂಗೆ ಕೌಲೆಯಂ ಹಾರುವನಂ ಕೊಂದ ಪಾಪ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೨೬-೨೨; 1250). **ಕೌವುಲೆ**: ಇಂತೀ ಧರ್ಮ್ಮಮ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸದಂಗೆ ಗಂಗೆ ವಾರಣಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಕೌವುಲೆಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮಂ ಕೊಂದ ಫಲಮಕು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೪-೮೫; 1161).

ಕವಿಲೆಯಕಲ್ = ಗೋಕಲ್ಲು; ಕರುಗಲ್ಲು: ಮೂಡಣಮೇರೆ ಮುಂಗಳೂರ ಹೊಲವೇರಿಯೊಡವಿನಕೊತ್ತುರ ಹೊರೆಯಣ ಕವಿಲೆಯಕಲ್ (ಶಾಸಪ. ೭೪); ಆ ಕೆಯ್ಗೆ ಗುಡ್ಡೆ ಈಶಾನ್ಯದೊಳ್ ಕವಿಲೆಯಕಲ್ ಆಗ್ನೇಯದೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೫೬-೩೨; 1053). ಕವಿಲೆಯಕಲ್ಸರ = ಕವಿಲೆಯಕಲ್ (?): ತೆಂಕಣೇರಿಯ ಮೇಗಣ ಕವಿಲೆಯಕಲ್ಸರಮಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲ್ಸೇತುಕೋಟಿವರಂ ಮೇರೆಯಾಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೪-೪೩; 1042). [< ಸಂ. ಕಪಿಲಾ]

ಕವಿಲೆದುಱು (ನಾ). ಕಂದುಬಣ್ಣದ ಹಸು; ಕಪಿಲಾಧೇನು: ಆ ಎನ್ನ ಪೂಜೆಯ ಕವಿಲೆದುಱುವಂ ಆ ಎನ್ನ ಮುದ್ದಿನೆಳಗಱುವಂ ಬಡವಾಗದಂತು ಪೇಟ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೨೫). [ಕವಿಲೆ$_3$ + ತುಱು]

ಕವಿಲೆವಣ್ಣ (ನಾ). ಕವಿಲೆಬಣ್ಣ; ಚಿನ್ನದಬಣ್ಣ: "ಕವಿಲೆವಣ್ಣಮೆನೆ ಪೊಂಬಣ್ಣಮೆಂದು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೨೫); "ಕವಿಲೆವಣ್ಣಮೆಂದು ಪೊಂಬಣ್ಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೨೧). [ಕವಿಲೆ$_3$ + ಬಣ್ಣ]

ಕವಿಲ್ಗಣ್ (ನಾ). ಕವಿಲೆಬಣ್ಣದ ಕಣ್ಣು; ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಕಣ್ಣು: ಒಳವೊಕ್ಕ ಕವಿಲ್ಗಣ್ಣುಗುರ್ವಿನಿಂ ಕೆಂದಲೆಯಿಂದಕ್ಕುಳಿಸಿದ ಬಸುಱಿಂ ಕರಮಂ ತಿರುಪಿದ ಮರುಳನವರ ಕಯ್ಗಳ ಕರುಳಂ (ಬಂಹರಿ. ೨-೧೪). [ಕವಿಲ್$_3$ + ಕಣ್]

ಕವಿಲ್ಗೆಂಪು, **ಕವಿಲಗೆಂಪು** (ನಾ). ಕಂದು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪು; ಪಿಂಗಳವರ್ಣ: ಈಶಾನನ ಜಡೆಗಳವೊಲ್ಕಾಯ್ದ ಪೊನ್ನೀರ್ಗವಿಲ್ಗೆಂಪಿನ [ಪೆಂಪಂ] ಸಿಂಪಿಸುತ್ತಿರ್ದ ಹಿಮರುಚಿಗಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೭೪). **ಕವಿಲಗೆಂಪು**: "ಬಭ್ರುವೆಂಬುದು ಕವಿಲಗೆಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೨೨೧-೫೧). 'ಕಪಿಲಗೆಂಪು' ಪರಾ. [ಕವಿಲ್$_3$ + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕವಿಲ್ವಣ್ಣ (ನಾ). ಕಪಿಲವರ್ಣ: "ಕಪಿಲವರ್ಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ ಕವಿಲ್ವಣ್ಣಂ" (ಚತುನಿ. ೭೭). [ಕವಿಲ್$_3$ + ಬಣ್ಣ]

ಕವಿಲ್ವೊಗೆ (ನಾ). ಕಪಿಲವರ್ಣದ ಹೊಗೆ; ಮಾಸಲುಗೆಂಪಿನ ಹೊಗೆ: ಹೋಮಧೂಮದ ಕವಿಲ್ವೊಗೆ ಪರ್ಬಿ ದಿಗನ್ತರಾಳದಿಂ ವ್ಯೋಮಮನೆಯ್ದೆ ನೀಳ್ದಿಸೆವುದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೩೪–೮ ; 1087); ಕವಿವ ಕುಬೇರ ಧೂಪದ ಕವಿಲ್ವೊಗೆಯುಂ ನವಮೇಘಮಾಲಿಕಾನಿವಹಮ ಗೆತ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೧೧). [ಕವಿಲ್$_3$ + ಪೊಗೆ$_1$]

ಕವಿವೃಷಭ (ನಾ). = ಕವಿಪುಂಗವ : ಸಮಸ್ತ ಕವಿವೃಷಭ ದೂರದೂಷಿತ ಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೭೭). [ಕವಿ$_5$ + ವೃಷಭ]

ಕವಿಶಿಷ್ಯ (ನಾ). ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯನ ಶಿಷ್ಯ; ರಾಕ್ಷಸ : ಮಾರಾಂತ ಕವಿಶಿಷ್ಯರೆಲ್ಲರಂ ಗೆಲ್ದು (ಕುಮಾವಿ. ೫೩). [ಕವಿ$_5$ + ಶಿಷ್ಯ]

ಕವಿಸಮಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾ ಕವಿಗಳು ರೂಢಿಗೆ ತಂದಿರುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ : ಆತತ ಸತ್ಕವಿಸಮಯಂ ಜಾತಿದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಗುಣಾಶ್ರಯಮಸದಾಖ್ಯಾತಿ ಸದಕೀರ್ತನಂ ನಿರ್ಣೀತಂ ನಿಯಮಾರ್ಥಮೈಕ್ಯಮೆನೆ ನಾಲ್ಕುತೆಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೫). [ಕವಿ$_5$ + ಸಮಯ]

ಕವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆವರಿಸು; ಹೊದಿಸು; ಮುಚ್ಚು : ರಣಚಮತ್ಕೃತಿ ಸುರರ ನಯನಾಂಗಣಕೆ ಕವಿಸಿತು ಕೌತುಕಾಂಬುಧಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೨); ಆಱುವೆಯ ಮೇಲೆ ಮಡಗಿ ಮೇಲೊಂದು ಕಳಸಿಗೆಯ ಕವಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿ] (ಸೂಪಶಾ. ೩–೫); ಮೂರ್ಛೆಯ ಕವಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೩೧–೧೬). ೨. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎರಗಿಸು; ಧಾಳಿ ಮಾಡು : ಕುನ್ನಿಗಳ ಕವಿಸು ಬೆನ್ನಡಗನುಱೆ ತಿನಿಸು (ಹಚಕಾ. ೬–೯); ನರಹುಳುಗಳಿವದಿರ ಕವಿಸಿ ಕಾಲವ ಕೊಲುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೪೩); ಪವನಜನ ಕೈಘಾಸಿಗಾನದ ಬವರಿಗರನೀಕ್ಷಿಸುತ ರಥವನು ಕವಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೧೬). [ಕವಿ$_1$ + –ಸು$_1$]

ಕವಿಹೃದಯ (ನಾ). ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸು : ಉತ್ತಮ ಗದ್ಯ ಕೂಡ, ಕವಿಹೃದಯದಿಂದ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿ . . . ಕಾವ್ಯವೆನಿಸುವುದು (ಸಂಶೋಧ. ೯೪). [ಕವಿ$_5$ + ಹೃದಯ]

ಕವಿಳಾಸ (ನಾ). ಕೈಲಾಸ: ಮನಂ ಬೆದಱಿ ಪೊಡವಟ್ಟನಂ ಬೇಗ ಶೀಘ್ರಂ ಕೊಂಡು ಬಾ ಕಂಡಾ ಎಲೆ ಪುಂಣ್ಯವೇ ಕವಿಳಾಸಕೆ (ಎಇ. XXIII, ೩೦–೧೭ ; 1765); ಮಲ್ಲಯನು ಹಲುಕೂರ ಬಾಗಿಲಲು ಕಾದಿ ಕವಿಳಾಸ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೧೪–೫ ; 1280). [< ಸಂ. ಕೈಲಾಸ]

ಕವುಂಕುೞ್, ಕಂಕುಳು, ಕಂಕುೞು, ಕೊಂಕುಳು, ಕೌಂಕುಳ್, ಕೌಂಕುೞ್ (ನಾ). ೧. ಬಗಲು; ಕಕ್ಷಪುಟ: "ಕವುಂಕುೞ್ – ಕೌಂಕುೞ್" (ಶಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಕುಳು**: ೧. "ಕಂಕುಳೊಳು ಪೊದಱೆನೊಳು ಕಕ್ಷಾಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩–೨೨); ಕಂಕುಳೊಳಿಱುಂಕುವಂತಳವಡಿಸಿ ನಿತ್ಯ ಪಡಿವೊನ್ನಂ (ನಂಬಿರ. ೮–೭೫); ನಿರುತ ಕಂಕುಳ ಕುಶೆಯ ಕರಡಿಗೆ (ಸಂಭಪ. ೫–೭೪); ಕೆಡೆದ ರವಿಜನ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಹಿಡಿದು ಕಂಕುಳೊಳವುಚಿಕೊಂಡನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೫–೨೫); ಎಡದ ಕಂಕುಳೊಳೊಲಿದಿಱುಕಿದ ಪಚ್ಚಡದ ಚಚ್ಚು (ಭರಚ. ೪–೩); ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಡೊಣ್ಣೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶರಣಾರ್ತಿ (ಗಾದೆ). ೨. (ಮರದಲ್ಲಿ) ಕಾಂಡ ಮತ್ತು ರೆಂಬೆಗಳ ಸಂದು. **ಕಂಕುೞು** : ೧. "ಕಕ್ಷಗಳು – ತೋಳ ಮೊದಲುಗಳ್ ಎರಡೂ, ಕಂಕುೞು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕೊಂಕುಳು** : ೧. ನರಕಕಿಳಿವಂದದಲಿ ಭೂಮಿಯ ಶಿರವ ಕೊಂಕುಳಲಿಕ್ಕಿ ದೈತ್ಯನು ಧರೆಯ ಕ್ಷೋಭೆಯಲಿ (ಸಂಭಪ. ೭–೫ ಅಧಿಕ); ಕೊಂಕುಳಲ್ಲಿ ಕುರು ಸಲ್ಲ ಕೊಂಕಣಿಗರ ನೆರೆ ಸಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಕೌಂಕುಳ್** : ಕಳಶಸ್ತನ ಬಾಹುಮೂಲ ನಿರ್ಮಳದ ಕೌಂಕುಳ ತೋಳ ನೆಗಹಿ ನೀರೆಱೆಯೆ (ಮೋಹತ. ೨–೩೦); ಒಂದು ದಿನ ಒಬ್ಬ ಸಿದ್ಧನು ವಿಭೂತಿಯಂ ಪೂಸಿ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸರವಂ ಧರಿಸಿ, ಕೌಂಕುಳಲ್ಲಿ ಜೋಗವಟ್ಟಗೆಯನಿರುಕಿ (ಬತ್ತೀಸ. ೫೩). **ಕೌಂಕುೞ್** : ೧. "ಕಕ್ಷಂ, ಬಾಹುಮೂಲಂ – ಈ ೨ ಕೌಂಕುೞ್" (ಹಲಾಯು. ೮೭–೩೭೧); "ಕವುಂಕುೞ್ ಕೌಂಕುೞ್" (ಶಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮುಕ್ಕಟ್ಟು; ತುಳು. ಕಂಕುಳ ; ತೆಲು. ಕೌಂಗಿಲಿ, ಕವುಗಿಲಿ = ಎದೆ ; ಪರ್ಜಿ. ಕವ್ಕೊರ್, ಕವ್ಕೊಡ್]

ಕವುಂಗಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಕಾಗೆದೊಂಡೆ ಕಹಿದೊಂಡೆ ಕವುಂಗಿನಿ ಹಾಲೆಯೇಲೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೬). [?]

ಕವುಂಗು, ಕಂಗು$_2$, ಕೌಂಗು (ನಾ). ಅಡಕೆ; ಪೂಗ : ಕವುಂಗುಂ ತೆಂಗುಂ ಪಡಲಿಟ್ಟುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೬೩); ಪಣ್ಗೊನೆಗಳಿಂ ಗೊನೆಗೊಂಡ ಕವುಂಗು ಕಾಯ್ಗಳಿಂ ತುಱುಗಿದ ತೆಂಗು (ಸುಕುಮಾ. ೯–೪೭); ತಡಿವಿಡಿದೊಪ್ಪುವಾವ್ರುಮರನೇಱಿಲಶೋಕೆ ಕವುಂಗು ತೆಂಗು (ಗಿರಿಕ. ೫–೧೭); ಕದಳಿ ಕಕ್ಕೆ ಕವುಂಗು ಕಮ್ಮರ . . . ಮಹೀಜಗಳರಸಿ ನೋಡು (ತೊರರಾ. ೩–೧–೨೬). **ಕಂಗು$_2$** : ದ್ವಿಖಣ್ಡುಕ ಕಂಗುಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೩೪–೭೧ ; 9ನೆಯ ಶತ); ಅಂಗಳದ ಮುಂದೆ ತೆಂಗು ಕಂಗುಗಳ ಸಣ್ಣ ತೋಟ (ಬಾಳಿಗಿ. ೯); ಪಿಲ (ಹಲಸು), ಪಿಜ (ಹೆಬ್ಬಲಸು), ಕಂಗು (ಅಡಿಕೆಮರ) (ತುಳುನಾ. ೧೫೩). **ಕೌಂಗು** : "ಪೂಗಂ ಪ್ರಜಮುಂ ಕೌಂಗುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೬–೫೧); ಪಣ್ಗೊಲೆಯಿಂ ಬಳ್ಕುವ ಕೌಂಗು (ಆದಿಪು. ೧–೬೭); ಕಳ್ಳಿಯಂ ನಂಬಿ ಕೌಂಗಿನ ತೋಂಟಮುಂ ಕಡಿವ ತೋಂಟಿಗನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೫೧).
[< ಸಂ. ಕ್ರಮುಕ]

ಕವುಂಜು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕವುಂಡೆ, ಕೌಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಕವುಂಡೆ, ಕೌಂಡೆ" (ಶಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ); ನಯನಜಲಂಗಳುಣ್ಮುವೊಡೆ ಬಿಕ್ಕುವೊಡಂ . . . ಕವುಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೌಂಡೆ]ಯ ರಸಮಕ್ಕೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೦೫). **ಕೌಂಡೆ** : "ಕೌಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಉಡೇ] ಕುಂಡಿನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೩). [?]

ಕವುಂದಿ, ಕವದಿ, ಕವಿದಿ, ಕವುದಿ, ಕೌಂದಿ, ಕೌದಿ (ನಾ). ಕಂತೆ; ತುಂಡು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಹೊಲಿದ ಹಚ್ಚಡ; (ಎತ್ತಿನ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಹಾಕುವ) ಸಬರ: "ಕಂಥೆ ಕವುಂದಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦–೩೧). **ಕವದಿ** : ಕಾವಿಬಣ್ಣದ ಕವದಿಯ ಜೋಳಿಗೆಯ ಕುಂಟುಕಾಲಿಗೆ ವೈದ್ಯ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೨೮). **ಕವಿದಿ** : "ಕಂತೆ – ಕವಿದಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕವುದಿ** : "ಕವುದಿಗಳೆಯ್ದೆ ಸಬರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨–೩); ಕವುದಿಗಳಂ ಹೊಲಿವ ಕಾಯಕವೆ ತನಗಾಗಿ (ಬಸಪು. ೨೩–೩); ಕವುದಿಗೆ ಹಲ್ಲು ಬಂದಂತಾಡಿಸುವುದು ಕಾಲವೊ ಕರ್ಮವೊ (ಭರಚ. ೪೮–೯೧); ಮೂಱೆಳೆಯನುಟ್ಟಾತ ಹಾಱುವಡೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ನೂಱೆಂಟು ಎಳೆಯ ಕವುದಿಯನು ಹೊದ್ದಾತ ಹಾಱನೇಕಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೨೭); ಎತ್ತು ಹಾರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಕವುದಿ ಹಾರಿತು (ಗಾದೆ). **ಕೌಂದಿ** : ಅಂತೆಯಾಗಲಿಯೆಂದು ಕೌಂದಿಯಂ ವುಟ್ಟಿರಲು (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೯೭). **ಕೌದಿ** : ೪ ಕೌದಿಗೆ ಮೂಲೆ ಘಂಟೆ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೮೯–೨೦ ; 1847); ಯಾನ ಎತ್ತು ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದವರ ಸ್ಥಾನ ಏರುವ ಬಳಿಯ ಆಸನ ಕೌದಿ ಹಲ್ಲಣ ಮೊದಲಾದವರ ಆಸಕ್ತಿ ಹೊಂದಿ ಕುಳ್ಳಿರುವಲ್ಲಿ ವೈಕಲ್ಯಂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರೂಣವು (ಬಾಹಟೀ. ೨–೪–೫೧ ವ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವನ್ದಿ, ಕವನ್ದಿಗೈ; ಮಲ. ಕವಿಯನ್]

ಕವುಚು$_1$ 'ಕವಿಚು$_1$' ನೋ.

ಕವುಚು$_2$ 'ಕವಿಚು$_2$' ನೋ.

ಕವುಚು$_3$ (ನಾ). ದುರ್ನಾತ ; ದುರ್ವಾಸನೆ : ಕಂಕುಳೆಂಬುದು ಕವುಚಿನ ತವರುಮನೆ (ಆವಚಂ. ೧೦೪-೪೭೪) ; ಕಕ್ಷವೆಂಬುದು ಕವುಚಿನ ತವರು ಮನೆ (ಆವಚಂ. ೧೮೭-೮೪೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಿಚ್ಚು ; ತೆಲು. ಕವುಚು, ಕೌಚು]

ಕವುಜಗ 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕವುಜು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕವುಟೆಕಾಯಿ 'ಕವಡೆಕಾಯಿ' ನೋ.

ಕವುಡೆ 'ಕವಡೆ$_3$' ನೋ.

ಕವುತುಕ (ಗು). ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ; ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ : ಭೂತಳ ಭೂಸುತೆ ರುಗುಮಿಣಿಯಂಬಳ ಕವುತುಕ ಕಥೆಯನು ಕೇಳೀ (ಕಾಮುಕ. ೧-೧೫). [< ಸಂ. ಕೌತುಕ]

ಕವುದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕವುರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಪಂದಿಸು ; ಹೊಯ್ದಾಡು (?) : ಭೀಕರಾರಣ್ಯಸಂಚಾರ ಪದಶ್ರಾಂತಂ ಬೃಹತ್ಕರ್ದಮಿತ ತನು ಕವುರ್ವಳ್ಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೊರ್ೞೀಚೆ] ಕಂದಾವಳೀಲೋಲುಪಂ . . . ದೀರ್ಘದೇಹಂ ವರಾಹಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೩-೩೬). [?]

ಕವುರ್$_2$ (ನಾ). (ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ) ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?) : ಖರ ಗಂಧರ್ವ ಕವುರ್ ಖರೋಷ್ಠ ವಿಭವಂ ಕಾಂಭೋಜ ಜಾಳಂಧರಂ ತುರಗಂ . . . ಸೇಹುಣಮಾದಿಯಾಗಲಿನಿತುಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳೊಳ್ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೭೭). [?]

ಕವುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?). [< ಸಂ. ಕವರೀ ?]

ಕವುರು 'ಕಮುಱು$_2$' ನೋ.

ಕವುಲು 'ಕೌಲು$_3$' ನೋ.

ಕವುಲುಕರಾರು 'ಕೌಲುಕರಾರು' ನೋ.

ಕವುಲುಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಗವುಜಲ್‌ಮರ, ಕವುಲು ಮರ. . . ಕಾವಲ್, ಹೆಣ್ಣುಮುತ್ತಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೮-೩೧೯). [? + ಮರ$_1$]

ಕವುಷಲಿಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಿಪಿ : ಕಾಕಲಿಪಿ, ಕವುಷಲಿಪಿ, ನಿಗಮಲಿಪಿ . . . ಯೀ ಅಗಣಿತಲಿಪಿಗಳ ನೋಡಲರಿಯದೆ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳಕಳಗೊಳುತ್ತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೭-೫). [ಕವುಷ ? + ಲಿಪಿ]

ಕವುಸ್ತುಭ (ನಾ). = ಕೌಸ್ತುಭ : ಕಲ್ಲಪ್ಪ ಹೇಮಸಾಗರದಲ್ಲಿಯ ಕವುಸ್ತುಭಮಿದೆನಿಪ ಕಮಳಾಭರಣದ ಕಲ್ಲಪ್ಪ ರುಚಿರಕಳೆಗಳ ಕಲ್ಲಪ್ಪನ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೩೬-೬೬ ; 1307). [< ಸಂ. ಕೌಸ್ತುಭ]

ಕವುಳಂದೆ 'ಕವಿಲಂದೆ' ನೋ.

ಕವುಳೆಗೋಲ್ 'ಕವಲ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಕವುಳಿಗ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ ; ಡಂಭಕತನ : ನೋಡೆಲವೊ ಬಗೆದ ಕೋಪಾಟೋಪ ಮನ್ನವನ ಕವುಳಿಗವಿದಲ್ಲೆಂದನು (ತುರಂಗ. ೬೩-೮).
[< ಸಂ. ಕೌಲಿಕ]

ಕವುಳು, ಕೌಳು$_2$ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ ; ಕಪೋಲ ; ಗಲ್ಲ : ಆವಳ ಕವುಳನ್ನು ಚಿವುಟಿ, ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋದಳು (ಮುಗಿಯ. ೨೪೮) ; ಕವುಳುಗಳನ್ನು ಮೂಗು ಬಾಯಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುತ್ತ, ಗೆಲವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎರಡು ಗೀರುಗಳು (ಕಬಸಾ. XVI ಪೀಠಿಕೆ). **ಕೌಳು$_2$** : ಹಣೆಗೆ ಇಷ್ಟು ಕುಂಕುಮ, ಕಣ್ಣಿಗಿಷ್ಟು ಕಾಡಿಗೆ, ಕೌಳಿಗಿಷ್ಟು ಅರಿಸಿನ ಹಚ್ಚದಿದ್ದರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೮೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವುಳ್ ; ಮಲ. ಕವಿಳ್. / ಸಂ. ಕಪೋಲ]

ಕವುಳುಡೆ, ಕೌಳುಡೆ (ನಾ). ಮೆತ್ತೆ ; ದಿಂಬು ; ಲೋಡು : ಕವಲಂಬಾ ತಲೆಗಿಂಬೆನೆ ಕವುಳುಡೆ ಶರಮಂಚವೆರಸದಂತಿಯ ಹಾಸಂಬಿವು ಬಾಣಂ ಬಿಡದೆಸೆದಿರೆ (ಗದಾಯು. ೫-೩೯) ; ಕವುಳುಡೆ ಧವಳಚ್ಛತ್ರಮುಮಿವೊಪ್ಪೆ ಪಾಸಂ ಸಮಂತು ಪಾಸುವುದದಱೊಳ್ (ಮದತಿ. ೧೦-೨೨). **ಕೌಳುಡೆ** : "ಮೂಡಾವಿಯೆಂದುಂ, ಕೌಳುಡೆಯೆಂದುಂ, ಮಲಗು" (ಕಶಸಾ. ೧೭-೩೨೪) ; ಬೆಳ್ಪಿಸೆದಿರ್ದ ಕೌಳುಡೆಯನೊಂದಂ ನೆಮ್ಮಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಕೋಮಳೆಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೧೩) ; ಹೈಮವತಿಯ ಕೌಳುಡೆಗಳೊ ನವಕಾಂತಿಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಂತಸದಿರ್ಪೆಡೆಗಳೊ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೫೮) ; ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು ಕೌಳುಡೆ ಮಲಗು ಪೊಣ್ಮಂಚಿಯ ಮೇಲ್ಗಟ್ಟು (ಭರಚ. ೧೫-೨೭) ; ಸಿರಿಪೊಡವಿರಾಣಿಯರ ಕರ್ಬಟ್ಟಿಯ ಕೌಳುಡೆಗಳಂತೆಯುಂ ತೋರ್ಕೆವೆತ್ತ ತೋರದೊಡೆಗಳಿಂ (ಚಿಕವಂ. ೩೨-೨೧). [?]

ಕವುಱಿಡು, ಕೌಱಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ ಹೊಡೆ ; ಹೊಗೆನಾತ ಬಡಿ : ಕೈಗೊಳ್ಳಿಯಲಿ ಕವುಱಿಡಲು [ಪಾಠಾಂ. ಕೌಱಿಡಲು] ಸುಟ್ಟರು ಮೋಱೆಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೯). **ಕೌಱಿಡು** : ತೊಡೆದ ಭಸಿತಂ ಧೂಮವಿಡೆ ಮೆಯ್ಯ ರೋಮ ಕೌಱಿಡೆ (ಹಚಕಾ. ೨-೩೩) ; ಉರಿದವರಸನ ನಖನಿಕರ ಹೊಗೆವೆರಸಿ ಕೌಱಿಡಲೋಡಿ ಹೊಕ್ಕರು ನರ ವೃಕೋದರರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧-೬೭) ; ಮೋಱೆಗಳ ಮೀಸೆಗಳ ಗಡ್ಡವ ಕೌಱಿಡಲು ಸುಡಬೇಕು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೩೭) ; ಮಿಕ್ಕು ಸೂಸುವ ತೂಱುಗಿಡಿಗಳ ಕಣಾಳಿಗಳ ಕೌಱಿಡುವ ಪೊತ್ತುಗೆಗಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೨).
[ಕವುಱು (< ಕಮುಱು$_2$) + ಇಡು$_1$]

ಕವುಱು 'ಕಮುಱು$_2$' ನೋ.

ಕವುಱೇಳ್, ಕೌಱೇಳ್, ಕೌಱೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ ಹೊಡೆ ; ಹೊಗೆನಾತ ಬಡಿ : ಸೂರ್ಯಂ ಕ್ಷುಧಾಪೀಡಿತನಜಸುತೆ ಕೆಯ್ನೀಡೆ ನಿಸ್ಸಾರ ಕಾಷ್ಠಪ್ರಸರಂ ಕವುಱೆಳ್ದುದೋ [ಪಾಠಾಂ. ಕೌಱೆಳ್ದುದೋ] (ಗಿರಿಕ. ೯-೨೮). **ಕೌಱೇಳ್** : ಕೇಸುರಿಯ ಕಿಡಿಗಳ ಗಡಣದಲಿ ಕೌಱೆದ್ದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೬೧). **ಕೌಱೇೞ್** : ಚಂದ್ರನ ಕರ್ಪೂರಮನಾಂ ಬಿಸುಟ್ಟೆನದಱೊಳ್ ಕೌಱೇೞದಂತಿರ್ಪವೋಲ್ (ದಶಕು. ೧೦-೧೨).
[ಕವುಱು (< ಕಮುಱು$_2$) + ಏಳ್$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಕವೆ (ನಾ). ೧. ಕವಲಾಗಿರುವ ಮರದ ಕೋಲು ; ಕವೆಗೋಲು : ಹೊತ್ತ ಕೊಂಗವ ಇಳುಹುವರಿಲ್ಲ ಸಡ್ಡೆಗೆ ಮೂಱು ಕವೆ ವೊಂದೆ ಬಿತ್ತವಟ್ಟೆ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೧೦೨-೬) ; ಹಾಕಿದಿಜ್ಜಣಿಗೆಯ ಕಂಡು ಸುವೀರರು ನೂಂಕಿ ಕವೆಗಳಿಂದಲೊತ್ತೆ (ಅನಂಚ. ೧೮-೭೩). ೨. (ಆಲಂ) ಎರಡು ಮಾತು ; "ಮೋಸ, ತಟವಟ" (ಹದಿಬ. ಕೋಶ) : ಪವಣಿಲ್ಲದೆ ಪಲವಗೆ ಮಾತನಾಡದೆ ಕವೆಕೋಡುಗಳನು ಕಾಣಿಸದೆ (ಹದಿಬ. ೩-೨೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವ್ವೈ ; ಮಲ. ಕವ ; ತುಳು. ಕಬೆ]

ಕವೆಕಡ್ಡಿ, ಕವೆಗಡ್ಡಿ (ನಾ). = ಕವೆಗೋಲ್ ೧ : ಬಸರಿಯರು ಸತ್ತರೆ ಅವರನ್ನು ಕಾಡುಗಿಡದಲ್ಲಿರಿಸಿ ಕತ್ತಿನ ನೇರಕ್ಕೆ ಕವೆಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಎಲೆ ಮುಚ್ಚಿ ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಿಟ್ಟು ಬಂದುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೮). **ಕವೆಗಡ್ಡಿ** : ಹಿಟ್ಟಿನ ದೊಣ್ಣೆ, ಕವೆಗಡ್ಡಿಗಳು . . . ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊರಗೆಸೆದು (ಪರ್ವಮಂ. ೧೬). [ಕವೆ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕವೆಗಡ್ಡಿ 'ಕವೆಕಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಕವೆಗೋಲ್, ಕಬೆಕ್ಕೋಲು, ಕವೆಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಕವಲಾಗಿರುವ ಕೋಲು. ೨. ಕವಲು ಬಾಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಆಯುಧ : ಕವೆಗೋಲಿಂ ತಿವಿದಿಕ್ಕಿ ಕಕ್ಕಡೆಗಳಿಂ ಕೈಯಿಟ್ಟಯಿಂದಿಟ್ಟು (ಚಿಕವಿ. ೨-೪೭) ; ಕರಗಸದ ಇಟ್ಟಿಯ ಕವೆಗೋಲ ಇರ್ಕುಳಿಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೯-೨೧).

ಕಬೆಕ್ಕೋಲು: ೧. ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು 'ಕಬೆಕ್ಕೋಲು' ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡೇ ಬಂದ (ಕೈಮಾಂಸ. ೫೪). **ಕವೆಗೋಲು** : ೧. ಹಸಿವಿದಿರ ಕವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ] ಗೋಲೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೫೪); ಚೇಳು ಬಾಣಗಳ ಜಾಟಳವುಪ್ಪಿನ ತಿತ್ತಿ ಸಾಲುವಿಡಿದ ಕವೆಗೋಲು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩೪); ಹಿಟ್ಟಿನ ಮಡಕೆ ಕವೆಗೋಲಿಗೆ ಮೂರುಕಡೆ ಅರಳೆ ಬತ್ತಿ ಹಚ್ಚಿದರು (ನನ್ನೂರು. ೨೮೮).

[ಕವೆ + ಕೋಲ್$_1$. / ತುಳು. ಕಬೆಕ್ಕೋಲು]

ಕವೆಗೋಲು 'ಕವೆಗೋಲ್' ನೋ.

ಕವೆಯರ 'ಕೆಯ್ವಾರ್$_2$' ನೋ.

ಕವೆಯಾರ 'ಕೆಯ್ವಾರ್$_2$' ನೋ.

ಕವೋಡಿ 'ಕವಡಿ$_4$' ನೋ.

ಕವೋಷ್ಣ (ಗು). ತುಸು ಬೆಚ್ಚಗಿನ; ಉಗುರು ಬೆಚ್ಚಗಾದ : ನಲ್ಲಳ ಕಟಾಕ್ಷದತ್ತಣಿಂ ಬಸಿವ ಕವೋಷ್ಣಬಾಷ್ಪವಾರಿಯಂ ತನ್ನುತ್ತರಿಗೆಯ ಕಿಱುಸೆಱಂಗಿನಿಂ ತೊಡೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦-೧೪). [ಸಂ.]

ಕವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪಿತೃದೇವತೆಗಳ ಒಂದು ವರ್ಗ. ೨. ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪಿಂಡ: ದರ್ಭೆ ತಿಲ ಮೊದಲೆನಿಪ ವಸ್ತುಗಳು ಈ ಧರೆಯಲಹ ಹವ್ಯಕವ್ಯಗಳಾದುಭಯ ಕರ್ಮಗಳ ಬಯಕೆಗೆ ಸಾಧನಗಳಾದಂತೆ (ಗಗತಾ. ೧೪-೩೬); ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂ ಹವ್ಯಕವ್ಯಂಗಳಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ದೇವತಾಪೂಜೆಯಂ ಗೆಯ್ಯುತುಂ (ಅದ್ಭುತ. ೭-೧೫).

[ಸಂ.]

ಕವ್ಯಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?) : ಅತ್ತಿ ನೆಲ್ವಾಗಿಲ್ಕೆಱೆಯು ಕವ್ಯ (?)ಱೆಪುಳಿಯು ಅನೆ(?)ತ್ರಮ(?)ದಿಳಗು ಪನೆಕೊಡುಪಾದಿ ಮಣ್ಣು (ಇಅ. XIV, ೨೩೩-೬೧; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕವ್ವರಿ 'ಕವ್ವರೆ' ನೋ.

ಕವ್ವರಿಗೊಳ್ 'ಕವ್ವರೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕವ್ವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು; ಮುತ್ತು; ಬಳಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹಬ್ಬು: ಮುಸಗಿ ಸುಱಿದು ನೆಗೆದು ಕವ್ವರಿಸಿ ಕವಿವ ಸೊರ್ಕಿನ ಸೊವಡಿಂಗಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ ವ); ಕಬ್ಬೊಗೆ ತುಂತುಱಗಿಡಿ ಸಹ ನಭವನು ಹಬ್ಬಿ ಕೊಬ್ಬಿತು ಕವ್ವರಿಸಿ (ನಾಗಕು. ೧೭-೬೮); ಕವ್ವರಿಸುವ ಕಾಂತಿರಸದಿಂದ ಸ್ನಪನ ಕಣ್ಣುವ್ವಳಿಸುವವೊಲೆಸೆದರು (ಭರಚ. ೧೩-೫೫).

[ಕವ್ವರೆ + -ಇಸು$_3$]

ಕವ್ವರೆ, ಕವ್ವರಿ, ಕಾವ್ವರಿ, ಕೋವರಿ, ಕೌವರಿ, ಕೌವರೆ (ನಾ). ೧. ಬಳಸಿ ಬರುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವಿಕೆ; ಭ್ರಮಣ. ೨. ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ : ಸಕಲಾವನಿಯೊಪ್ಪುವ ಭೂಪರೆಯ್ದೆ ಕವ್ವರೆ ಮಿಗೆ ಕುಂಡಿನಾಪುರಕೆ ಬಂದುದು (ನಳಚಂ. ೨೫೧); ಪನಸದ್ರುಮದ ಗಡಣಮಿಡಿದೆಸೆಯುತ್ತಮಿರ್ದುವನಿಶಂ ಚೆಲ್ವುವಡೆದು ಫಲಭಾರದಿಂದಿಟ್ಟಣಿಸುತೆಲ್ಲೆಡೆಗಳೊಳು ನಾಡೆ ಕವ್ವರಿಯೊಳು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨-೧೧). **ಕವ್ವರಿ** : ೧. ಕವ್ವರಿ, ಅವ್ವಳಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕಾವ್ವರಿ** : ೧. ಕುಟ್ಟ ತಟ್ಟದ ಗಥೆಗಳೊಳು ಕಿಡಿ ಹುಟ್ಟ ಮಿಂಬುಳದಂತೆ ಕಾವ್ವರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೌವ್ವರಿ]ಯಿಟ್ಟು(ಜರಾಮಾ. ೨೪೦-೨೯). **ಕೋವರಿ** : ೨. "ಸಂಭ್ರಮ; ಡಾವರಿಸಿದುದು" (ಚತುನಿ. ೩. I, ೨೦) : ತರುಣಿ ಕಡಂಗಿ ಕೋವರಿಯೊಳಾತನ ಚಿತ್ತಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಬಂಧುರ ಹೃದಯಸ್ಥಳಂ ಬಗಿದುಪೊಕ್ಕಳೋ ನಾನಱಿಯೆಂ (ವೀರವಿ. ೬-೭೭). **ಕೌವರಿ** : ೨. "ಕೌವರಿ - ಸಂಭ್ರಮಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); ಕೊಲ್ಲಾರಿಗಳ ಕೌವರಿ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] ಯೊಳು ನಡೆದರು ಸೊಗಸಿನಿಂ (ಚೇರಮ. ೫-೨೧); ಸಕಲಜನಮೆಯ್ದೆ ಕೀರ್ತಿಸಿದರಱಿದೀತನೇ ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿಯೆಂದು ಕೌವರಿಯಿಂ (ಪಾಸೋಪು. ೧೦-೨). **ಕೌವರೆ**: ೨. "ಕೌವರೆಯೆಂದು ಸಂಭ್ರಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೨); "ಕೌವರೆ [ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ (ಕವ್ವರೆ - ಕೌವರಿ) = ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿಯುಂ, ಸಮುದ್ರದ ತೆರೆಯಲ್ಲಿಯುಂ" (ಶಮುದ. ಮ. ೩೦೭); ಕೌವರೆಯಿಂದೆ ಬಂದಭವಗುಸಿರೆ (ಪಾಸೋಪು. ೮-೨೩); ಬಸಂತಂ ಸಂತಸದೊಂದು ಕೌವರೆಯೊಳ್ ಬಂದನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೭-೭). [?]

ಕವ್ವರೆಗೊಳ್, ಕವ್ವರಿಗೊಳ್, ಕೌವರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಡಗರಿಸು; ಸಂಭ್ರಮಿಸು; ಆತುರಪಡು: ಜನಂ ಕೂಡೆ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡೆಯ್ತರೆ ನೋಡಲೆಂದು ಪರಿವಳ್ ಚಕ್ರೇಶ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೨); ಕವ್ವರೆಗೊಂಡು ನೋೞ್ಪ ಜನಮಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೮-೫); ಜವ್ವನಸೊಕ್ಕಿವರಿಗೆ ನೋಡು ಮಾಡವ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡೇಱುತಹರೆ (ಭರಚ. ೫-೧೫). ೨. ಬಯಸು; ಮೋಹಿಸು : ತದ್ಗಂಧಮಂ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡೋರಂತೆ ಸುತ್ತಿರ್ದಳಿಕುಳದ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೨೨); ಮೆಯ್ಯುಸುಯ್ಯ ಕಡುಗಂಪಿಂಗೆ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡು ಮುಸುಱಿ ಮೊರೆವ ತುಂಬಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೫ ವ); ಅಂಗಸೌರಭಕೆ ಕವ್ವರೆಗೊಳ್ವಳಿಮಾಲೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೧೭). ೩. ಚಕಿತವಾಗು; ಬೆರಗಾಗು; ಮರುಳಾಗು; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳ್ಳು: ಎಲ್ಲಿಯದೀ ಬೆಳಗೆಂದು ಕವ್ವರೆಗೊಂಡು ನಿಲ್ಲದೆ (ಅನಂಚ. ೨-೫೧); ಅವನು ಕವ್ವರೆಗೊಂಡು ಉತ್ತರಕೊಡದೆ ಮನೆಯತ್ತ ಓಟಬಿಟ್ಟನು (ಕನಕೆ. ೧೨೭). ೪. ಮುಸುಕು; ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು. 'ಕವ್ವರೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. **ಕವ್ವರಿಗೊಳ್**: ೧. ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಕವ್ವರಿಗೊಂಡು ಬಪ್ಪ ತುಂಬಿವಿಂಡ ಝುಂಕಾರಮೆ ಗೀತಮಾಗೆ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೪೦ ವ); ಆನೆಯ ಪಿಂಗಡೆ ಕವ್ವರಿಗೊಂಡು ಮತ್ತಾ ನಗರೀಜನವೆಲ್ಲಾ ಬರಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೮೨); ಫುಲ್ಲಾಸ್ತ್ರನಾಣೆಯೆಂದೆಲ್ಲ ಕವ್ವರಿಗೊಂಡೊದಗಿತು (ಭೈರವೇ. ೨-೪೨). **ಕೌವರೆಗೊಳ್** : ೧. ಕೌವರೆಗೊಂಡು ನೆರೆದು ಪರಿತಂದು ನೋೞ್ಪ ಪುರಜನಂಗಳಲ್ಲಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೭೭ವ). ೨. ಪಸಿದಂತಕನೋ ಕೆಳಲ್ದ ಕೇಸರಿಯೊ ಯುಗಾಂತದುಗ್ರಕರಮುಪ್ಪರಿಯೋ ಕವಿತಪ್ಪುದೆಂದು ಕೌವರೆಗೊಳೆ ಕೌರವಾಗ್ರಣಿಯ ಸೇನೆ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೧೩೫).

[ಕವ್ವರೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವ್ವರೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರುಳುಗೊಳಿಸು; ಮೋಹಗೊಳಿಸು: ಬಲ್ಲಾಳಿಕೆಯಿಂ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟಂತೆ ತಿಣ್ಣಮಾದೊಡ್ಡುಂಗಾಡಿ ಸಭೆಯ ಕಣ್ಗಳಂ ಕವ್ವರೆಗೊಳಿಸೆ (ಅನಂಪು. ೨-೨೬ ವ). ೨. ಮುಸುಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ಆವರಿಸು : ತನ್ನ ತನುವಿನ ರಾಗಚಿಹ್ನಂಗಳಿಂ ವಿಟಪೇಟಕದ ಕಣ್ಣಾರಲ್ಗಳಂ ಕವ್ವರೆಗೊಳಿಸಿದ ಕಾಮುಕಿ (ಅನಂಪು. ೭-೩೬ ವ).

[ಕವ್ವರೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕವ್ವಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕಟಮೆನೆ ಕವ್ವಲಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕಟುವೆನೆ ಕಳವಲಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೬). [?]

ಕವ್ವೆಸುರಿಗೊಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳದ ಹೆಸರು (?) : ಸಿರಿಗಾಳು ಗ್ರಾಮಸೀಮ್ನಿ ಪುಲಿವುತು ತತ ಆಗತ್ಯ ಕವ್ವೆಸುರಿಗೊಳಂ ತತಃ ಪೆಬ್ಬೂತ್ತು ತತ ಆಲ್ಗೊರೆ ತತೋ ಆಲ್ಗೊಳ ತತೋ ನಿತ್ತಕೊಳ . . . ನೇಱಿಲ್ಗೆಱೆ ತತಃ ಕುರುಪಕೆಱೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬-೩೨ ; 694).

[ಕವ್ವೆಸುರಿ ? + ಕೊಳ್$_3$]

ಕಶಾಂಗ (ನಾ). ಚಾವಟಿಯಂತಿರುವ ಅವಯವ (?) : ಒಂದು ಕುಡಿಮೀಶೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳು - ಬುಡ (scape), ವೃಂತ (pedicel) ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗ, ಮತ್ತು ಬಹುಭಾಗಗಳುಳ್ಳ ಕಶಾಂಗ (Flagellum) (ಕೀಟಬಿ. ೧೪)

[ಸಂ. (ಕಶ + ಅಂಗ)]

ಕಶಾದಂಡ (ನಾ). ಚಾವಟಿ ; ಚಬಕ ; ಬಾರುಗೋಲು : "ಚಬಕಃ = ಕಶಾದಂಡಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೩೨); ಅವಜ಼ಯದವರೆಯೆನುತಾ ಕಶಾದಂಡದಿಂ ಬ್ರಹ್ಮನಂ ಪೊಡೆಯಲು (ವೀಶೈಪು. ೪-೮-೧೯) ; ಎನ್ನ ಗದಜದೆ ಕಶಾದಂಡದಿಂ ಹೊಡೆದನಯ್ಯ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೮). [ಸಂ. (ಕಶಾ + ದಂಡ)]

ಕಶಾಪ್ರಹಾರ (ನಾ). ಚಾವಟಿಯ ಏಟು ; ಚಬಕದ ಹೊಡೆತ: ಆ ದಿನ ಇಬ್ಬರು ಖೈದಿಗಳಿಗೆ ಕಶಾಪ್ರಹಾರವಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೦೭) ; ವಾಜಶ್ರವಸನಿಗೆ ಆ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಕಶಾಪ್ರಹಾರ ಮಾಡಿದಂತಾಗಿ (ಬಿತಂಬಾ. ೯೮). [ಸಂ. (ಕಶಾ + ಪ್ರಹಾರ)]

ಕಶಾಭಿಘಾತ (ನಾ). = ಕಶಾಪ್ರಹಾರ: ಮುಖಲೀನಖಲೀನಕಶಾಭಿಘಾತದಿಂ ತೊಟ್ಟನೆ ನೋವನೆಯ್ದಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೧೫) ; ಕುದಿರೆ . . . ವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳೊಳಗೊಂದನೆ ಸೈರಿಸಲಾಜದಲ್ತೆ ಸಿಂಹದ ಮಜಿ಼ ಮೇಘಘರ್ಜನೆಗೆ ಸೈರಿಸದಂತೆ ಕಶಾಭಿಘಾತಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೭೦). [ಸಂ. (ಕಶಾ + ಅಭಿಘಾತ)]

ಕಶಾರ್ಹ (ಗು). ಚಬಕದಿಂದ ದಂಡಿಸಬೇಕಾದ; ಚಾಟಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯಲು ತಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕಶಿ 'ಕಸ್ಸಿ' ನೋ.

ಕಶಿಕಟ್ಟು 'ಕಸಿಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಶಿಪು (ನಾ). ೧. ಚಾಪೆ. ೨. ಹಾಸಿಗೆ. ೩. ತಲೆದಿಂಬು. ೪. ಆಹಾರ. ೫. ವಸ್ತ್ರ ; ಬಟ್ಟೆ : "ಕಶಿಪು ವಶನಾಚ್ಛಾದನಂ ಕೂಱು ಸೀರೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೫); ಸರಳಗಜಚರ್ಮಂಗಳೇ ಕಶಿಪು ತಾನಿರ್ಪ ವರ ಗೃಹಮೆ ಕೈಲಾಸಪರ್ವತಂ (ಅರಾಚ. ೧೭-೧). [?. / ತುಳು. ಕಜಿಪು = ಮೇಲೋಗರ]

ಕಶೆ (ನಾ). ೧. ಅಂಗಿಯ ಲಾಡಿ ; ಬಂಧನಸೂತ್ರ : ತೊಟ್ಟಿರುವುದು ನೀಲಿಯ ಅಂಗಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಹಳದಿಯ ಕಶೆಗಳಿರುವುವು (ರಾಜಾಮು. ೮೧). ೨. ಚಬಕ ; ಚಾಟಿ ; ಚಮ್ಮಟಿಕೆ : ಶೃಂಗಕರದಿಂ ಕಶೆಯಿಂ ಕಡುಕಾಯ್ದು ಪೊಯ್ವಪೋಲಿರೆ ಸೆಳೆಮಿಂಚು (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೧೮); ತುರಂಗಂಗಳಂ ಪೊಡೆದು ಕಶೆಗಳೊಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೨೫-೨೨); ಕಶೆಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದರೂ ನಾವು ಯಕ್ಷರೇ ಹೊರ್ತು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಾ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೧೧-೨). 'ಕಸ್ಸೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಶ, ಕಶಾ]

ಕಶೆಪಾವುಡೆ (ನಾ). ಲಾಡಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಒಳಉಡುಪು ; ಲಾಡಿಲಂಗ : ಕಶೆಪಾವುಡೆ ನೆರಿಯ ಕೊನೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಡುತ್ತಾ . . . ದೂರದಲ್ಲಿ ತಲೆಬಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು (ಇಬದು. ೪೦). 'ಕಸೆಪಾವಡೆ' ಪರಾ. [ಕಶೆ + ಪಾವುಡೆ]

ಕಶೇರು (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನೆಲಬು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಕಶೇರುಕೆ (ನಾ). = ಕಶೇರು. [ಸಂ. ಕಶೇರುಕ, ಕಶೇರುಕಾ]

ಕಶ್ಮಲ (ಗು). ೧. ಹೊಲಸಾದ; ಕೊಳೆಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಲಸು; ಕೊಳೆ : ಒಳಗೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿದ್ದಿತು ; ಕಶ್ಮಲಗಳೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರಂಗಕ. ೧೧೩). ೩. ಖಿನ್ನತೆ ; ನಿರುತ್ಸಾಹ. ೪. ಮೋಹ. ೫. ಪಾಪ. ೬. ಮೂರ್ಛೆ. ೭. ಭಯ ; ಗಾಬರಿ. [ಸಂ.]

ಕಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಚಬಕದಿಂದ ಹೊಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಚಾವಟಿಯಿಂದ ದಂಡಿಸಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. (ಕುದುರೆಯ) ಸೊಂಟ, —ನಡು : "ನಡು ಕಶ್ಯಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧ ೧೨). ೩. ಹೆಂಡ ; ಮದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಶ್ಯಪ (ನಾ). ೧. ಆಮೆ ; ಕೂರ್ಮ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ. ೪. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು : ಆದಿತ್ಯನ ಪಿತೃಮಾತೃಗಳಾದಾ ಕಶ್ಯಪನುಮದಿತಿಯುಂ (ಜಗಪಿ. ೧-೭೫). [ಸಂ.]

ಕಶ್ಯಪನಂದನ (ನಾ). ೧. ಕಶ್ಯಪನ ಮಗ ; ಗರುಡ. ೨. ಅರುಣ. [ಕಶ್ಯಪ + ನಂದನ]

ಕಷ (ನಾ). ೧. ಉಜ್ಜುವಿಕೆ ; ತಿಕ್ಕುವಿಕೆ. ೨. ಒರೆಗಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಕಷಣ (ನಾ). ೧. ಉಜ್ಜುವಿಕೆ ; ಘರ್ಷಣೆ ; ಮಸೆಯುವಿಕೆ : ಮಾದ್ಯದ್ದಗಜಗಂಡಭಿತ್ತಿಕಷಣ ಪ್ರೋದ್ಭೇದದಿಂ ಸಾರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೨) ; ಗಜದಂತ ಕಷಣಕಂಪಿತಕುಜಕೂಜದ್ವಿಹಗರುತಮನಾಲಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೯-೨೬). ೨. ಒರೆ ಹಚ್ಚುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕಷಾಯ (ಗು). ೧. ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಪರಿಮಳದ. 'ಕಷಾಯತೋಯ' ಪರಾ. ೨. ಕೆಂಪಾಗಿರುವ. 'ಕಷಾಯಾಕ್ಷ' ಪರಾ. ೩. ಒಗರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. 'ಕಷಾಯಕಂಠ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ಸುಗಂಧ ; ಸುವಾಸನೆ : "ಕಷಾಯ ಕಟುತಿಕ್ತಗಳು ಸೌರಭ್ಯಮೆಂದೆನಿಪುವು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೧ ೧೪) ; ಕಮಳ ಕುವಳಯ ರಜಃ ಕಷಾಯ ಪರಿಮಿಳದಳಿಪಟಳಜಟಿಲಮಾಗಿ ಬಂದು ತೀಡುವ ಮಂದಾನಿಳನಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೭ಪ). ೫. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ; ಕಂದು ಗೆಂಪು. 'ಕಷಾಯವರ್ಣ' ಪರಾ. ೬. ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದು. ೭. ಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದ ರಸ : "ಔಷಧಂ ಬೇಯಲು ಕಷಾಯಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೭) ; ಕಷಾಯವನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ, ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಪೈತ್ಯಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೮) ; ವೈದ್ಯ ಕೊಡುವ ಕಹಿ ಕಷಾಯದಂತೆ (ಅಂತರಾ. ೪೯). ೮. ಚಹಾ, ಕಾಫಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅರ್ಕ : ಒಂದರಲ್ಲಿ ಕಾಫಿಗೆ ಸಕ್ಕರೆ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ . . . ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯ ಕಹಿ (ರಾಯಕ. ೯೮). ೯. ಗಿಡ, ಮರಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಜಿಗಿ, —ಅಂಟು, —ಗೋಂದು. ೧೦. ಕಳ್ಳಹಾದಿ : "ಕನ್ನಗತ್ತಿ ತುವರಂ ಕಷಾಯಂ ಕಳ್ಳಹಾದಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೭-೫). ೧೧. [ಗಣಿತ] ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : "ಕಷಾಯಂ . . . ಎಂದು ನಾಲ್ಕಱ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೪). ೧೨. [ಜೈನ] ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ದೋಷ : "ಕರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರಂ ಕಷಂತೀತಿ ಕಷಾಯಾಃ ಎಂಬೀ ನ್ಯಾಯದಿಂ ಕರ್ಮಫಳಮಂ ಬೆಳಸಿ ಕುಡುವುದಂ ಕಷಾಯಮೆಂಬುದು" (ಪಸಾರ. ೫೬೬-೧೬) ; ಕಷಾಯಮಿಲ್ಲದುದಱಿಂ ದೇವತ್ವಮಂ ಪೆತ್ತೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೨೦) ; ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕ್ರೋಧಕಷಾಯೋದಯದಿಂ ಪರಿಭವಾನಳನಳವಲ್ಲದಳುರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೭ವ) ; ಮಾನಕಷಾಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕನೆಡೆಗೊಟ್ಟಪನೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೨೦). [ಸಂ.]

ಕಷಾಯಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಒಗರಾದ ಕಂಠ. ೨. ಮಧುರ ಧ್ವನಿಯ ಕಂಠ : ೧, ೨ : ಕಳಿಕೆಗರ್ಚಿದ ಕಷಾಯಕಂಠಮಾದ ಕಳಕಂಠದ ಕುಂಠಕಂಠಮುಮಂ ಶ್ರುತಿಪಥಕ್ಕತಿಥಿಮಾಡಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೨೪). [ಕಷಾಯ + ಕಂಠ]

ಕಷಾಯತೋಯ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ನೀರು ; ಪನ್ನೀರು : ವೀತಸರ್ವಕಷಾಯಂಗೆ ಕಷಾಯತೋಯಸವನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೪೩). [ಕಷಾಯ + ತೋಯ]

ಕಷಾಯವರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕಂದುಗೆಂಪಾದ ; ಕಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ : ಅಂಗರುಹ ಕೇಶವಾಲಚಯಂಗಳ್ ನಿಡಿಯವು ಕಷಾಯವರ್ಣಂಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೫-೧೩). (ನಾ). ೨. ಕಂದುಗೆಂಪು ; ಕಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ. [ಕಷಾಯ + ವರ್ಣ]

ಕಷಾಯಸಲ್ಲೇಖನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನಃಕಷಾಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲಗೊಳಿಸುವಿಕೆ : "ಕಷಾಯಸಲ್ಲೇಖನೆಯೆಂಬುದು ದುಃಪರಿಣಾಮೋತ್ಪತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಂಗಳಪ್ಪ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಂ ತೊಱೆವುದು ಕಷಾಯಂಗಳನಡಗಿಸುವುದು" (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೫೭-೧೫).
[ಕಷಾಯ + ಸಲ್ಲೇಖನೆ]

ಕಷಾಯಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕೆಂಪಡರಿದ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು; ಕೆಂಗಣ್ಣ : ಮುನಿದೊಡನೆ ಕೆಳರ್ದು ನುಡಿದನುಜನಂ ಕಷಾಯಾಕ್ಷನಂ... ಒಯ್ಯನಿರೆಂದು ತಿತಿಕ್ಷಾನ್ವಿತನನಾಕುಳಂ ನುಡಿಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೯೦).
[ಸಂ. (ಕಷಾಯ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಕಷಾಯಿತ (ಗು). ೧. ಒಗರೊಗರಾದ; ಕಹಿಯಾದ : ಪುರೋಡಾಶಪವಿತ್ರೋದರನುಂ ಸೋಮಪಾನಕಷಾಯಿತೋದರನುಮಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಯದಿಂ ಪಾನಕಪಾಯಿತೋರಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೮ ವ); ಆಮಳಕರಸದಿಂ ಕಷಾಯಿತಾಸ್ಯನಾದಂಗೆ ನೀರುಂ ಕ್ಷೀರರುಚಿಯಾಗಿ ತೋರ್ಪಂತೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೨-೧೫). ೨. ಕೆಂಪೇರಿದ; ಕೆಂಪಾದ : ಅತಿರೋಷಕಷಾಯಿತ ಕಟಾಕ್ಷನಾಗಿ (ಶಬಶಂ. ೪-೫೯ ವ). [ಸಂ.]

ಕಷಾಯೋದಕ (ನಾ). ಪಂಚಪಲ್ಲವ ಮತ್ತು ಐದು ಮರದ ತೊಗಟೆಗಳಿಂದ ಕಾಯಿಸಿದ ನೀರು : ಅಯ್ದು ಕಷಾಯೋದಕದೊಳ್ ತೊಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೩); ಜಿನೇಂದ್ರಮಹಾಭಿಷೇಕದೊಳ್ ನಾಳಿಕೇರೇಕ್ಷುರಸಾಮ್ರರಸ ಘೃತಕ್ಷೀರದಧಿ ಕಷಾಯೋದಕ ಚತುಷ್ಕುಂಭೋದಕ ಗಂಧೋದಕ ಸವನಮಂ... ಮಾೞ್ಪ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೫ ವ).
[ಕಷಾಯ + ಉದಕ]

ಕಷೋಪಲ (ನಾ). ಒರೆಗಲ್ಲು : ಸರಮೆಂಬ ಕಷೋ[ಪಾಠಾಂ. ಘೋ]ಪಲದಲ್ಲಿ ವಾಸರೇಶ್ವರಕರಮೆಂಬ ಪೊನ್ನೊರೆವೊಲೊಪ್ಪಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೩೭). 'ಕಷೋಪಲ' ಪರಾ.
[ಕಷ + ಉಪಲ]

ಕಷ್ಟ (ಗು). ೧. ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವ; ಕ್ಲೇಶದಾಯಕವಾದ : ಅಹೋ ಕಷ್ಟಂ ಸಂಸಾರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೮-೨೩); ಕಷ್ಟಂ ದುಃಖಾನಳಪರಿಪುಷ್ಟಂ (ಆದಿಪು. ೯-೫೧); ಹುಟ್ಟಿಸುವನಜನೆಂಬ ಕಷ್ಟದ ನುಡಿ ಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೨). (ನಾ). ೨. ಕಠಿಣವಾದದ್ದು; ಕರ್ಕಶವಾದದ್ದು; ಕಠೋರವಾದದ್ದು : ಕಷ್ಟ – ಕಟ್ಟ (ಶಮುದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಕೆಟ್ಟವನು; ನಿಕೃಷ್ಟ; ನೀಚ; ಹೀನ : "ನಿಕೃಷ್ಟನೆನೆ ಕಷ್ಟನೆಂದೆಂಬವಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೪); ಅಂ ಪಿತೃವಿತ್ತಕ್ಕಾಸೆವಟ್ಟು ಕಷ್ಟನೆಯಾದೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೩-೧೨); ಪುಲ್ಲಿಂ ಪವಿತ್ರಮಪ್ಪಡೆ ಪುಲ್ಲಿಂದಂ ಕಷ್ಟರಾಗವೇೞ್ಕುಂ ಪಾರ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೧೧-೯೭); ಪರರ ಗುಣದುನ್ನತಿಯ ಸೈರಿಸದವನು ಕಷ್ಟನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೪೧). ೪. ಶ್ರಮ; ದುಡಿತ; ಕೆಲಸ : ನೀವು ಕಷ್ಟಮಂ ಮಾಡಿ ಉಂಬುದುಳ್ಳಡೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳುಂಟು (ಕಗವಿ. ೧೫೧-೧೦). ೫. (ಕರಾ) ಹಗೆ; ಶತ್ರುತ್ವ : ದೊಡ್ಡವರೊಡನೆ ಬಡವ ಕಷ್ಟಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ರೂಢಿ). ೬. (ಉಕ) ಕ್ಷೌರ : ಮೋರೆಯ ಮೇಲೆ ಕಷ್ಟ ಬಹಳ ಬೆಳೆದುಬಿಟ್ಟಿದೆ (ಕಿಡುಗು. ೮೦); ಅವನ ಹಳೆಯ "ಮಿಶಿನ್ನು" ನನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ತಾಂಡವವಾಡಿ, ನಿಜವಾದ "ಕಷ್ಟ"ವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಗಾಳಿಪ. ೧೯೬). ೭. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಅಂಬರೀಷಕ ಕಟಿತಪ್ತ. ಲೋಹಶಯನ, ವೈತರಣೀನದಿ ಕಷ್ಟವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦).
[ಸಂ.]

ಕಷ್ಟಂಬಡು, ಕಷ್ಟಪಡು, ಕಷ್ಟಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಂದರೆಪಡು; ಶ್ರಮವಹಿಸು : "ಕಠಿತೀತಿ ಕಷ್ಟಂಬಟ್ಟನೆಂಬುದು" (ಕಾಶಕೃ. ೨೧). **ಕಷ್ಟಪಡು** : ೧. ಮನುಷ್ಯ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟರೆ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ದುಡಿದರೆ... ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದು (ಜಗದಾ. ೩೭); ಕಷ್ಟಪಟ್ಟರೆ ಫಲವುಂಟು (ರೂಢಿ). ೨. ಕ್ಲೇಶಪಡು : ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟೆ, ಏನು ಕಥೆ (ರಾಯುಕ. ೭೭). **ಕಷ್ಟಬಡು** : (ಕಿ). [ಕಷ್ಟ + ಪಡು$_1$]

ಕಷ್ಟಕಾರ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರಮವಹಿಸಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು, —ರೈತ; ಶ್ರಮಜೀವಿ.
[ಕಷ್ಟ + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕಷ್ಟಕಾರಿ (ನಾ). ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕ್ಲೇಶ ಕೊಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಹೆಣ್ಣುಮಗಳೇ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಮೂಲ; ಆ ಕಷ್ಟಕಾರಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ (ವಚಭಾ. ೪೪). [< ಸಂ. ಕಷ್ಟಕಾರಿನ್]

ಕಷ್ಟಜಾತಿ (ನಾ). ವ್ಯಾಕುಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕುಲ, —ಜಾತಿ : ಕಷ್ಟಜಾತಿಯ ಜನ್ಮದಲಿ ಜನಿಸಿದೆ ಎನಗಿದು ವಿಧಿಯೆ (ಬಸವ. ೩೪೨). [ಕಷ್ಟ + ಜಾತಿ]

ಕಷ್ಟತನ (ನಾ). ವ್ಯಾಕುಲತೆ; ಕ್ಲೇಶ : ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆನೆಂಬ ಕಷ್ಟತನದ ಹೊಱೆಯ ಹೊಱಿಸದಿರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೪೩).
[ಕಷ್ಟ + -ತನ]

ಕಷ್ಟತಿಕೆ, ಕಷ್ಟತಿಕ್ಕೆ (ನಾ). = ಕಷ್ಟತನ : ಲೋಕದೊಳ್ ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಷ್ಟತಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ತೆ]ಯೊಂದುಮಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೪-೨೩). **ಕಷ್ಟತಿಕ್ಕೆ** : ಕಲಿ ಬಡಿವೆತ್ತನೆಂಬ ಕಷ್ಟತಿಕ್ಕೆಯುಂ ಮಾಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೩೮). [ಕಷ್ಟತೆ + -ಇಕೆ]

ಕಷ್ಟತಿಕ್ಕೆ 'ಕಷ್ಟತಿಕೆ' ನೋ.

ಕಷ್ಟತೆ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರವಾಗಿರುವುದು; ಕ್ಲೇಶಕರವಾದುದು : ಲೋಕದೊಳ್ ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಷ್ಟತೆಯಿ[ಪಾಠಾಂ. ತಿಕೆಯೊಂದು ಮಿ]ಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೪-೨೩). ೨. ತಿಳಿಯಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದು : ಬಾೞ್ಕೆಯನಿತ್ಯತೆಯುಮಂ ವನಿತೆಯರ ಕಷ್ಟತೆಯುಮಂ... ಬಗೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೬೫). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಕಷ್ಟತೆ–ಸುಲಭವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯದೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕ್ಲೇಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೯). [ಸಂ. ಕಷ್ಟತಾ]

ಕಷ್ಟತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಧಾವತಿಪಡು; ಶ್ರಮದ ಕೆಲಸಮಾಡು; ಕ್ಲೇಶಪಡು : ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಕಷ್ಟತೆಗೆಯುವುದರಲ್ಲೇ ಆಯಿತು ಅವರ ಜೀವನ (ಮೂರುವಾ. ೧೧೧). [ಕಷ್ಟ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಷ್ಟದೆಸೆ (ನಾ). ಕಷ್ಟದ ಕಾಲ; ಕ್ಲೇಶದ ಕಾಲ; ಕಠಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ : ಕಷ್ಟದೆಸೆಯಡಸಿರಲು ಮೋಹದ ದೃಷ್ಟಿ ಮುಗಿದುದು (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩-೧೭).
[ಕಷ್ಟ + ದೆಸೆ$_1$]

ಕಷ್ಟಪಡಿಸು 'ಕಷ್ಟಬಡಿಸು' ನೋ.

ಕಷ್ಟಪಡು 'ಕಷ್ಟಂಬಡು' ನೋ.

ಕಷ್ಟಬಡಿಸು, ಕಷ್ಟಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡು; ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು (ಕಿ). **ಕಷ್ಟಪಡಿಸು** : ಇಷ್ಟವಾದವರು ಕಷ್ಟಪಡಿಸ್ಯಾರೋ (ಗಾದೆ); ಸೇವಕರನ್ನು ಕಷ್ಟಪಡಿಸಬಾರದು (ರೂಢಿ).
[ಕಷ್ಟಬಡು (< ಕಷ್ಟಂಬಡು) + -ಇಸು$_3$]

ಕಷ್ಟಬಡು 'ಕಷ್ಟಂಬಡು' ನೋ.

ಕಷ್ಟಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕೃಷಿ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ) ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡು : ಆತ ನೆಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಕಷ್ಟಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬೆಳೆ ತುಂಬ ಬರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕ್ಷೌರಮಾಡು.
[ಕಷ್ಟ + ಮಾಡು$_1$]

ಕಷ್ಟವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒರಟು ಬಟ್ಟೆ; ಕೋರಾಬಟ್ಟೆ: ಹೀನದ್ರವ್ಯಂಗಳ್ಗೆ ಚಿತ್ತಮಂ ಮಾಡದ ಪೊನ್ನರಾಶಿಯಂತಪ್ಪ ಕಷ್ಟವಸ್ತ್ರಂಗಳ್ಗೆ ಬಗೆಯಂ ಮಾಡದ ದುಕೂಲವಸ್ತ್ರದಂತಪ್ಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೪). [ಕಷ್ಟ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕಷ್ಟಸಂಧಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟದ ಸಮಯ; ತೊಡಕಿನ ಸಂದರ್ಭ; ಕಠಿನ ಸನ್ನಿವೇಶ: ಈ ಸಿರ್ಕಿನ ಕಷ್ಟಸಂಧಿಗೆ ತಗುವ ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನೊಡ್ಡಿ ಗೆಲ್ಲಲಾಗುವುದೇನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೪-೧). [ಕಷ್ಟ + ಸಂಧಿ]

ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ (ಗು). ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ; ಶ್ರಮಸಾಧ್ಯವಾದ; ಕಠಿನವಾದ: ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ (ಗೃಹವಿ. ೬೪). [ಕಷ್ಟ + ಸಾಧ್ಯ]

ಕಷ್ಟಹರವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷ: "ವಂಜುಳಃ, ಅಶೋಕಃ – ೨ ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ, ಕೆಂಪುಚಿನ್ನದ ಎಲೇಗಿಡ, ಆನಂದವೃಕ್ಷ, ಕಷ್ಟಹರವೃಕ್ಷ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [ಕಷ್ಟಹರ್ಮ + ವೃಕ್ಷ]

ಕಷ್ಟಾಂಶ (ನಾ). ಕಠಿನವಾದ ವಿಷಯ; ಕ್ಲೇಶದ ವಿಷಯ: ಮಿತಿಯ ನರಿತಾಶೆ ಸಮುಚಿತವ ಮರೆಯದ ಯತ್ನ ತೈತಿಕ್ಷೆ ಕಷ್ಟಾಂಶದ ಪರಿಹಾರ್ಯತೆಗೆ . . . ಹಿತಗಳಿವು ನರಕುಲಕೆ (ಮಂಕುಕ. ೮೮೧). [ಕಷ್ಟ + ಅಂಶ]

ಕಷ್ಟಾತ್ಮ (ನಾ). ಕಷ್ಟದಿಂದ ಬದುಕುವವನು; ದುಃಖಿ: ಸಿಂಹದೊಳ್ ಕೊಡಿದಂದನಪತ್ಯಂ ಬಹುವಿತ್ತನುಜ್ಝಿತಸುಖಂ ಕಷ್ಟಾತ್ಮನಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೩೪). [ಕಷ್ಟ + ಆತ್ಮ]

ಕಷ್ಟಾರ್ಜಿತ (ಗು). ಶ್ರಮದಿಂದ ಗಳಿಸಿದ: ನನ್ನ ಕಷ್ಟಾರ್ಜಿತವಾದ ಧನಕ್ಕೆ ಅಧರ್ಮವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು . . . ನಿಂದಿಸುತ್ತಿರುವನು (ಕವಿಕ. ೩). [ಕಷ್ಟ + ಅರ್ಜಿತ]

ಕಷ್ಟಾಳು, ಕಷ್ಟಾಳು (ಗು). ಶ್ರಮವಹಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಪರಿಶ್ರಮಶೀಲ; ಉದ್ಯೋಗಶೀಲ (ಕಿ). **ಕಷ್ಟಾಳು**: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಷ್ಟಾಶ್ರಯ (ನಾ). ನೀಚತನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದವನು; ನೀಚ; ಅಧಮ: ಪ್ರಿಯನದಾವನು ಕಠಿಣಕಷ್ಟಾಶ್ರಯನದಾವನು ಧರ್ಮಸುತ ಹೇಳೆಂದನಾ ಖಚರ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೩-೪೦). [ಕಷ್ಟ + ಆಶ್ರಯ]

ಕಷ್ಟಾಳು 'ಕಷ್ಟಾಲು' ನೋ.

ಕಷ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಕಷ್ಟಸಹಿಸು (?): ಭ್ರಷ್ಟನಾಗುವುದೇನು ಚಂದೆ ಬಲು ಕಷ್ಟಿಸಿ ಭವದಲಿ ನೊಂದೆ (ಪ್ರಸಕೀ. ೭೫-೧). [ಕಷ್ಟ + –ಇಸು₃]

ಕಷ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಹೀನಳಾದವಳು; ನೀಚೆ: ಕಡುದೊಡ್ಡೆಯೆನಿಪೊಡಂ ನೋಟಿಬ್ಬೊಡೆ ಪುರುಷಾಕಾರೆಯಪ್ಪೊಡಂ ಕಷ್ಟೆಯವಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೭೦); ದುರುಳೆಯರು ಕಷ್ಟೆಯರು ವಂಚಕಿಯರು ಜಗಳಗಂಟಿಯರು (ಬಸವು. ೪೦-೫೩); ಘಾತಕಿಯೆ ಮತ್ಕುಲಕರಿಷ್ಟೆ ನೀನತಿಕಷ್ಟೆ ಪೋಗು ದುಷ್ಟೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೧೮). ೨. ದುಃಖಪಡುವವಳು; ಕಷ್ಟಜೀವಿ: ವಿಷಮಮಂ ಬರೆ ಗಂಡಗಾಡಿ ದುಃಖದ ಕಣಿಯಕ್ಕುಮುಗ್ರರಿರೆ ಮೇಣವ ಲೋಕಿಸೆ ಕಷ್ಟೆ ನಿಶ್ಚಯಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨-೨). [ಕಷ್ಟ + –ಎ₂]

ಕಸ, ಕಸವು₁ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಸ್ತು; ಕೊಳೆ; ಹೊಲಸು: "ಅವಕರ ಸಂಕರಾಖ್ಯಮದು ಮನೆಯ ಕಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೮-೨೧); "ಅವಕರಂ ಸಂಕರಂ ಕಸಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫); ಅವಗುಣ ಮಿನಿತಾದೊಡಮಾ ಕವಿತಾಬಂಧಮನಶೇಷಮಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ ಸವಿಳಾಸಲೋಲಲೋಚನವಿವರಮನೆಡೆವೆತ್ತ ಕಸದವೋಲನವರತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩); ಸಾರಣೆಯಂತಿರೆ ಕಸಮಂ ಪಿಡಿವರ್ ಕೆಲರ್ ಮಹಾಪುರುಷರ್ಕಳ್ (ಅಜಪು. ೧-೯೦); ಪದ ಕಸ ಸ್ವರ ರಸ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೈರಿನ ನಡುವೆ ತಾನಾಗಿ ಬೆಳೆವ ಹುಲ್ಲು; ಕಳೆ: ತಂತಮ್ಮ ತಂದ ಪುಲ್ಲುಂ ಪುಳ್ಳಿಯುಂ ಮೊದಲಾದ ಕಸಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೬-೧); ಕಸದೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಪೆರ್ಚಿದ ಸಸಿಯುಂ ಶಿಕ್ಷಿಸದ ಮಕ್ಕಳುಂ . . . ಒಪ್ಪಲಾರ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೨); ಕಸಮಂ ಸೋದಿಸದೆ ಬಿತ್ತಿದೊಕ್ಕಲಿಗನ ವೋಲ್ (ಶಮದ. ೨೨೭ ಪ್ರಯೋ); ಹುಸಿವವನ ಬೇಹಾರ ಕಸ ಹತ್ತಿದಾರಂಬ . . . ಮುಸಿವಣ್ಣವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೫). ೩. ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಮಾಸು; ಕೂಸಿನ ಚೀಲ; ಹೆರಿಗೆಯ ಸೆತ್ತೆ: ಕಸ (Placenta) ಬಿದ್ದಮೇಲೆ ಸೂಲಗಿತ್ತಿಯು ವೇಹವನ್ನು ಶುಚಿಮಾಡಿ (ಗೃಹವಿ. ೧೦೩). ೪. ಬಾವು; ಊತ: ಅವನ ಕಾಲಿಗೆ ಕಸವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಸವು₁**: ೧. ಅರ್ಥಿಗರ್ಥಮಂ ಕಸವಿನ ಲೆಕ್ಕಮೆಂದು ಕುಡಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೭); ಕ[ಜ್ಜೊ]ಳಗಣ ಕಸವಿನಂತುಳ್ಕದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೦೫); ಕ[ಜ್ಜೊ]ಳ್ ಕಸವು ಪುಗೆ ಕಿವಿಯನೂದುವರ್ (ಸಮಪ. ೧೧-೪೯); ಕಸವು ಮನೆಯೊಳಿರ್ದೊಡೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ಯದು (ಜೀವಸಂ. ೪-೯ ವ); ಹಣವೆಂಬುದೇ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಸವು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೯).

ಕಸದಬೀಜ = ತಾಂಬೂಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ: ಕಸದ ಬೀಜ, ಪೈನಕಾಳು – ಇತ್ಯಾದಿ ಸರಕು ತುಂಬಿದ್ದ ತಾಂಬೂಲದ ಚಂಚಿ (ಜಿಲುಮ. ೩೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಶಡು; ತುಳು. ಕಜವು, ಕಜಾವು; ತೆಲು. ಕಸವು, ಕಸುವು; ಕುರುಖ್. ಕಸ್ಸಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕಸೆ. / ಸಂ. ಕಚ್ಚರ]

ಕಸಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲುಸುರು ಬಿಡು; ಏದು; ಹಿಸುಕಲ್ಪಡು; ಹಿಂಡಲ್ಪಡು (?): ಸಂದಾಗಳ್ ಪಿಡಿದೌಂಕೆ ಡೊಕ್ಕರದೊಳಾತಂ ಕಸಂಗೊಂಡು ಮರ್ಬಿಂದಂ ಮೆಯ್ಯಱಿದಾರ್ಪುಗೆಟ್ಟೊಜಗಿದಂ ಕೈಸನ್ನೆಯಂ ಮಾಡುತುಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೪೭); "ಕಸವಿಸಿಹೊಂದು, ಸಂತಪಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕಸ₂ + ಕೊಳ್₁]

ಕಸಂದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕಸವನ್ನು ಗುಡಿಸು; ಉಡುಗು: ಕಸಕಿಲ್ಪಿಡಿದು ಶಿವನಿಲಯದ ಕಸಂದೆಗೆದು (ಪಾಸೋಪು. ೧೩-೫೭). [ಕಸ + ತೆಗೆ]

ಕಸಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕಸದೊಡನೆ ಬೆರೆತ ಕಡ್ಡಿ; ಕಸವಾದ ಕಡ್ಡಿ: ಕ್ರಿಮಿ ಕಸಕಡ್ಡಿ ಮರ ಮಜ್ಜೊಳೊಸೆದಪ್ಪನು (ಸಾನಂಚ. ೩-೫೪); ನಮ್ಮೂರಿನಲ್ಲಿ ಕಸಕಡ್ಡಿಗೂ ಆಗ ಬೆಲೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೭೫). [ಕಸ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಸಕಣ್ಣು 'ಕಸಗಣ್ಣು' ನೋ.

ಕಸಕಸಿ 'ಕಸಕಸೆ' ನೋ.

ಕಸಕಸೆ, ಕಸಕಸಿ, ಖಸಖಸಿ, ಗಸಗಸೆ (ನಾ). ೧. ಸಾಸುವೆಯ ಆಕಾರದ, ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಾಂಬಾರದ ಕಾಳು; ಅಫೀಮಿನ ಕಾಳು: ಜಾಯಿಕಾಯ್ ಪತ್ರೆ ಕಸಕಸೆಯೆಂಬ ತರತರದೊಳೆಸೆವ ಲಹರಿಗಳುಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೫); ಅತಿಸಾರಕ್ಕೆ—ಅಪಿನಿ ೨ ತೂಕ, ಜಾಯಿಕಾಯಿ ೨ ತೂಕ, ಕಸಕಸೆ, ತೊರೆಸಾಣಿ ಹೂ . . . ಇವೆಲ್ಲವಂ ಪುಡಿಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೪೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಕಶೇರುಕ–ಕಸಕಸೆ" (ಚಾಹಟೀ. ೨-೨-೪೮). **ಕಸಕಸಿ**: ೧. "ಖಸಃ–ಕಸಕಸಿ" (ಒಷಧಿ. ೪೨); ಕಸಕಸಿಯ ಹೂವು ಆದಾಗ ಬಹಳ ಸಂಭ್ರಮವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೭); ಕಸಕಸಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಆಶ್ವಿನ ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೯). **ಖಸಖಸಿ**: ೧. ಖಸಖಸಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೨೫ ಪೀಠಿಕೆ). **ಗಸಗಸೆ**: ೧. ಗಸಗಸೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೂ, ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿ ಅದರ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೂ . . . ಅನುಮತಿ ಕೊಡಕೂಡದು (ದಾವಾನ. ೧೨೨).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಖಸ್‌ಖಸ್; ಅರ. ಖಶ್‌ಖಶ್, ಖಸ್‌ಖಸ್]

ಕಸಕಳಿ (ನಾ). (?) : ಅಸತ್ಯವಾದಮಂ ಪೊಸಯಿಸಿ ಜೀವನಿಲ್ಲ ಮೊಜ಼ಿಯಿಲ್ಲಜನಿಲ್ಲ ಪರತ್ರೆಯಿಲ್ಲೆನಲ್ ಕಸಕಳಿಯಂತು [ಪಾಠಾಂ. ಗಳೆಯಂತು] ನಾಲಗೆ ಪೊರಳ್ದುದು ರಾಜಸಭಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨-೧೧). ℙ ಇದು ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದ. 'ಎನಲ್ಕಸಕಳಿ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಎನಲ್ಕೆ + ಅಸಕಳಿ' ಎಂದು ಸರಿಯಾಗಿ ಬಿಡಿಸದೆ 'ಎನಲ್ + ಕಸಕಳಿ' ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿಡಿಸುವುದರಿಂದ ಬರುವ ಅಪಶಬ್ದ. ಆದರೆ 'ಕಸಕಳಿ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ 'ಕಸ + ಕಳೆ + -ಇ' ಎಂದು ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಹೇಳಿ, 'ಕಸಪೊರಕೆ, ಬರಲು' ಎಂದು ಅರ್ಥಯಿಸಬಹುದು. ಇದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲೇ ಏಕೈಕ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾತಿ ಶಬ್ದಗಳು ಯಾವುದೂ ಕಾಣಿಸದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅರ್ಥವನ್ನಾಗಲಿ, ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. 'ಅಸಕಟಿ' ಪರಾ.

ಕಸಕಿಲ್, ಕಸಕಿಲು, ಕಸಿಕಿಲ್, ಕಿಸಿಕಿಲ್ (ನಾ). ಪೊರಕೆ; ಕಸಪೊರಕೆ; ಬರಲು : "ಕಸಕಿ[ಲೆನ]ಲ್ ಸಮ್ಮಾರ್ಜನಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦-೩೨) ; "ಸಮ್ಮಾರ್ಜನಿ ಪರಿಶೋಧಿಯೆನಲ್ ಕಸಕಿಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ ೬೦-೧೫) ; ಮುಟ್ಟಬಹುದೇ ಕಸಕಿಲಂ ರಜವನುಡುಗುವರೆ (ವೀಶೈಪು. ೨-೬-೧೬) ; ಪಟ್ಟದರಾಣಿಯಿಂದೀಗ ಕಸಕಿಲಂ ಪಿಡಿದು ಬೋಹರಿಸುವರೆ (ಗುರುಚಾ. ೫-೧೫) ; ಕಸಗುಡಿಸುವ ಕಸಕಿಲವೋಲ್ ಕಸವರಮಂ ಗಳಿಸಿ ಬಯ್ತು ಸಾವಂ ಕೃಪಣಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೩೬೩). **ಕಸಕಿಲು** : ನಮ್ಮೊಡತಿ ತಾನೆ ಕಸಕಿಲುವಿಡಿದು (ವೀಶೈಪು. ೨-೬-೧೫). **ಕಸಿಕಿಲ್** : ಎಲ್ಲಿದರ್ೊಡೇನು ಕಸಿಕಿಲ್ ಒಳ್ಳಿದರಾಮನೆಯೊಳಿರ್ದೊಡಂ ರಜಗಳೆವುದಕಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಲ್ಲಿಯ ವನಿತಾ ಚೊಲ್ಲೆಪಕಂ ಚವಲಿಯಹುದೆ (ನೀತಿಸಾ. ೪೮೯). **ಕಿಸಿಕಿಲ್** : ನೊರೆ ಸುರಿವ ಬಾಯ್ಕಿನಿಕೆ ಹಡಿಕಿಗಳೋ ಕರದ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಸಿಕಿಲ ಕಾಕರೋ (ಬಸಪು. ೫೧-೩೫).

[ಕಸ + ?]

ಕಸಕಿಲು 'ಕಸಕಿಲ್' ನೋ.

ಕಸಕಿಲುಗ (ನಾ). ಕಸಗುಡಿಸುವವನು. 'ಕಸಕಿಲುಗಿತ್ತಿ' ಪರಾ.

[ಕಸಕಿಲು (< ಕಸಕಿಲ್) + -ಗ$_3$]

ಕಸಕಿಲುಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕಸಗುಡಿಸುವವಳು : ಕುಶಲಮೋಹನ ಮುದ್ದುಮಾಟಗಳಿಂದೆ ರಸಿಕನೊಲಿಸದಂಗನೆಯು ಕಸಕಿಲುಗಿತ್ತಿಯೆಂದೆಂಬರು (ಮದೇಪು. ೨೦-೪೩). [ಕಸಕಿಲುಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕಸಕಿಲ್ಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ಕಸಗುಡಿಸುವ ಕೆಲಸ : ಕಸಕಿಲ್ಗೆಯ್ಮೆಯನೆಸಗುವ ಮುಸಕದೆ ಕಡುದಡ್ಡುವಿಟ್ಟ ಪಡಿಗದ ಪಟಿನೀರ್ಪಸೆಯಾಜಿದ ಪಾಟಿಗ್ಗೆಯ್ಕೆಂದಸತಿಯರಿದೆ ಪಿಡಿವರಯ್ಕೊ ಪೊಸ ಮಡಿಮೆಯ್ಕಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೨೦). [ಕಸಕಿಲ್ + ಗೆಯ್ಮೆ (< ಕೆಯ್ಮೆ$_1$)]

ಕಸಕು$_1$ 'ಕಸುಕು' ನೋ.

ಕಸಕು$_2$ (ನಾ). ಬೆದರಿಸುವ ತಂತ್ರ; ಹೆದರಿಸುವ ಉಪಾಯ (?) : ಕುಹಕ ಮತ್ತು ಲಾವಕಜನರು ವಿವಿಧ ಕಸಕುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ನಿರಪರಾಧಿಯಾದ ನನ್ನ ಪೀಡನೆಯ ಉದ್ದೇಶವುಳ್ಳ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ನಡಿಸುವದರಿಂದ ನನ್ನ ಅಭಿಮಾನ ಭಂಗವಾದರೆ ನಾನು ಬದುಕಿರುವದಕ್ಕಿಂತ ಸಾಯುವದೇ ಲೇಸು (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೧೪೮). [?]

ಕಸಕುಪ್ಪೆ, ಕಸಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಕಸದ ರಾಶಿ; ತಿಪ್ಪೆ : ಕಸಕುಪ್ಪೆಯೊಳ್ ತಾಮರೆ ಮೂಡಿದುದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫-೨೯) ; ಸೊಗಯಿಪ ಸೊಡಮೆತ್ತ ಕಸಕುಪ್ಪೆಯ ತಿಪ್ಪೆಯ ಮೇಗಿದೆತ್ತ (ಬಂಹರಿ. ೪-೫). **ಕಸಗುಪ್ಪೆ** : ಕಸಗುಪ್ಪೆಯೊಳೆಂಜಲಗುಟಿನಾಯ್ದಲಸಿ ತಿಂಬ ಮುಗುವಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೬೫). [ಕಸ + ಕುಪ್ಪೆ$_1$]

ಕಸಕುಳಿ (ನಾ). "ಅಪರಿಪಕ್ವತೆ ?" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ) : ಕಾಕು ಸಟಿ [ಕಸಕುಳಿಯ] [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸಾಕುಳಿಯ, ಕುಶಾಕುಳಿಯ, ಕುಸಕುಳಿ, ಕಸಾಕುಳಿ, ಕುಸಾಕುಳಿ] ಕಳೆದುಳಿದು ಶಿವಪಥವನಾಲೋಕಿಸಿ ಅಜಾತನಾಗಿಪ್ಪ ಸುಯಿದಾನಿ ಮುಗುದ (ಶಿವಗೀ. ೨೭-೧೧೬) ; "ಕಾಕು - ಸಟಿ - ಕಸಕುಳಿಯ : ಕೆಟ್ಟಂಥ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ, ಮಿಥ್ಯಾಸ್ವರೂಪವಾದ ದೇಹಪ್ರಪಂಚನ್ನೂ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಪ್ರಪಂಚನ್ನೂ, ಕಳೆದು" (ಶಿವಗೀ. ೩೭೯-೧೧೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಕಸಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು ; ಒಂದು ತೃಣಧಾನ್ಯ: "ವಕ್ರಿ ಮಾರುಳಿ ಕಂಬು ಕಸಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಸವೆ] ಸಂದಂ ಕರಡೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮). ೨. ಒಂದು ಮರ: ಕದಲೆ ಕಸಕೆ ಕಣೆಗಾಡಾ ಹಳುವಿನೊಳೊದವಿಹುದೆಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೧೨). [?]

ಕಸಗಣ್ಣು, ಕಸಕಣ್ಣು (ನಾ). ಬೇನೆಹತ್ತಿದ ಕಣ್ಣು ; ಉರಿಬಂದ ಕಣ್ಣು (ಕಿ). **ಕಸಕಣ್ಣು** : "ಬೇನೆಗಣ್ಣು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬).

[ಕಸ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಸಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಸವನ್ನು ತೆಗೆ; ಕಸಗುಡಿಸು : ಪವನಂ ಕಸವಂ ಕಸಗಳೆದು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ತೀಡಿತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೭) ; ಸಮಜಿ ಕಸಗಳೆದ ತೆಜದಿಂದಮೆ ಸತ್ತರ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೧೨೭) ; ನಿನ್ನಳಿಪಿಂಗೆ ಬರ್ಪವಳ್ ಕಸಗಳೆವಾಕೆ ಮೇಣ್ಕುರುಡಿ ಮೇಣ್ವಿಕಟಾಂಗದ ರಂಡೆ ಮೇಣಿದೇಂ ಬಸನಮೊ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೧-೧೪). ೨. (ಆಲಂ) ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ತೊರೆ; ಬಿಡು : ಕಸಗಳೆದು ಪಟಿಯರಂ ಪೊಸಪೊಸಂಬರಂ ನಲಿಯಿಸೊಲಿಸು ಸಲಿಸಾಸೆಗಳಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೯೪) ; ಭೋಗಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ತೃಣಮೆಂದು ಕಸಗಳೆದು ಕೈವಲ್ಯಪದಕರಸ ಕರಣಮಂ ಸಲಿಸು (ಪರಶು. ೯-೯). [ಕಸ + ಕಳೆ$_1$]

ಕಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ಉಜ್ಜು; ತೀಡು : ಒದ್ದೆಮಾಡಿ ಕಸಗಿ ಹಿಂಡಿದರೆ ಎಳೆಗಳು ಹಿಸಿಯಬಹುದು (ಗೃಹವಿ. ೬೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಶಕ್ಕು, ಕಯಕ್ಕು ; ಮಲ. ಕಶಕ್ಕು ; ಕುರುಖ್. ಖಚ್ನಾ]

ಕಸಗುಡಿಸು, ಕಸಗೂಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಸತೆಗೆ; ಕಸಹೊಡೆ : ಸಮ್ಮಾರ್ಜನೀ, ಶೋಧಿನೀ - ೨ ಕಸವಂ ಕಸಗುಡಿಸಲು ಕಟ್ಟಿ, ಚೀಪರಿ ಕಟ್ಟಿ, ಪರಕೆ, ಕಸಬರಲು, ಕೇರಸೋಣಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೨). **ಕಸಗೂಡಿಸು$_2$** : ಒಂದು ದಿನ ಅವಳು ತನ್ನ ಗುಡಿಸಲಿನ ಅಂಗಳದ ಕಸಗೂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕಥಕ. ೪೮). [ಕಸ + ಗುಡಿಸು$_1$]

ಕಸಗುಪ್ಪೆ 'ಕಸಕುಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಕಸಗೂಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಳೆ ತೆಗೆಯದೆ ಬಿಡು ; ಕಳೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸು : ಮಾನವನೆಂಬ ಬೆಳೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅವಗುಣವೆಂಬ ಪ್ರಳಯದ ಕಸ ಆವ ಬಗೆಯಿಂದ ಹೋದರದು ಲೇಸು. ಹೊಲ ನೊಂದೀತೆಂದು ಕಸಗೂಡಿಸುವದೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕಸ + ಕೂಡಿಸು]

ಕಸಗೂಡಿಸು$_2$ 'ಕಸಗುಡಿಸು' ನೋ.

ಕಸಗೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಸದ ರಾಶಿ; ತಿಪ್ಪೆ : ಸುಮತಿಯೆಂಬ ಹತ್ತಿಯ ಕೊಂಡು ಪುಣ್ಯಪಾಪವೆಂಬ ಕಸಗೊಟ್ಟೆಯ ಕಳೆದು ದೃಢವೆಂಬ ಬತ್ತಿಯಂ ತೀವಿ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೫೪೬-೧೧೮೬). [ಕಸ + ಗೊಟ್ಟೆ]

ಕಸಟಿ (ನಾ). ಕೊಳಕ; ಹೊಲಸುಗಾರ : ಎಂತಹ ನಂಬಿಕೆ-ಘಾತುಕ, ಕಸಟಿ ಇರಬಹುದು (ಭೀಮಕಾ. ೧೭೭). [ಕಸಟು + -ಇ$_3$]

ಕಸಟು (ನಾ). ಕೊಳೆ; ಹೊಲಸು ; ದೋಷ : ಆಸೆ ಸಟೆ ಕುಶ್ಚಿತಂ ದೀನತನ ಕಸಟುಗುಣ ರೋಷವರ್ತನೆ (ಪತಿಲ. ೧೪-೭).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಸಂಟು ; ತೆಲು. ಕಸಟು]

ಕಸದಾರ (ನಾ). ಕಸುವು ಉಳ್ಳದ್ದು; ಗಟ್ಟಿಯಾದದ್ದು; ಸತ್ತ್ವಯುತವಾದದ್ದು: ಆರಳಿ ಜಡ ಕಸದಾರ ಅಥವಾ ಕೆಡಕ ಇದು ನೋಡುವ ರೀತಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೦). [← ಮರಾ. ಕಸದಾರ್]

ಕಸನೀರು (ನಾ). ೧. ಕಸ ಗುಡಿಸುವುದು ಮತ್ತು ನೀರು ತರುವುದು: ಕಸನೀರ ತರುವ ದಾಸಿಗೆ ಒಂದು ಶಿಸು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು (ಸಿದ್ದೇವ. ೧೩೦). ೨. (ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಮೇಲೆ) ಕಸಬಿದ್ದೊಡನೆ ಬರುವ ನೀರು: ದಾಸಿಗೆ ಒಂದು ಶಿಸು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ನೋಡಾ ಶಿಶುವೆದ್ದು ತಾಯನಪ್ಪಲು ಕಸನೀರು ಅಜತುಹೋಯಿತ್ತುಕಾಣಾ (ಸಿದ್ದೇವ ೧೩೦). [ಕಸ+ನೀರು$_1$(<ನೀರ್$_1$)]

ಕಸಪರಿಕೆ 'ಕಸಪೊರಕೆ' ನೋ.

ಕಸಪೊರಕೆ, ಕಸಪರಿಕೆ, ಕಸಬರಿಕೆ, ಕಸಬರಿಗೆ (ನಾ). = ಕಸಕಿಲ್: ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಕಸಪೊರಕೆಯಿಂದ ಹೊಡಿದು ಹೊರಗೆ ಹೊರಡಿಸಿಬಿಡು (ದೇವೀಚಾ. ೯). **ಕಸಪರಿಕೆ:** ಅಂಜಿಯಾಳು ಕೈಲಿದ್ದ ಸೊಪ್ಪಿನ ಕಸಪರಿಕೆಯಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ತಟ್ಟಿದನು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೬). **ಕಸಬರಿಕೆ:** ಗುಡಿಸಿ ಮುಗಿದೊಡನೆ ಕಸಬರಿಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೇ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಳು (ದೀಪದ. ೧೩೬). **ಕಸಬರಿಗೆ:** ಕಸಬರಿಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಶಿವೂನ ಬೆನ್ನನ್ನು ಝಾಡಿಸಿಬಿಟ್ಟಳು (ಕುರಿಹಿಂ. ೬೨); ಕಸಬರಿಗೆಯಿಂದ ಕಸ ಗುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಪಪು. ೩-೭೪). [ಕಸ + ಪೊರಕೆ (< ಪರಕೆ$_2$)]

ಕಸಬ 'ಕಸಬೆ$_1$' ನೋ.

ಕಸಬರಲ್, ಕಸಬರಲು (ನಾ). = ಕಸಕಿಲ್: "ಸಮ್ಮಾರ್ಜನೀ = ಕಸಬರಲ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೬೬). **ಕಸಬರಲು:** "ಚೀಪರಿಕಟ್ಟೆ, ಪರಕೆ, ಕಸಬರಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೨); ಸ್ವಸ್ಥನಿರದೆ ಕಸಬರಲ ನೀ ತಂದು ತಂಗಿಯರಿಗೆಲ್ಲ ಹಗೆಯಾದೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೬೨). [ಕಸ + ಬರಲ್]

ಕಸಬರಲು 'ಕಸಬರಲ್' ನೋ.

ಕಸಬರಿಕೆ 'ಕಸಪೊರಕೆ' ನೋ.

ಕಸಬರಿಗೆ 'ಕಸಪೊರಕೆ' ನೋ.

ಕಸಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಸಹೊಡೆಯಿಸು, —ತೆಗೆಯಿಸು: ಮುಸಣಿಯಾ ಕೈಯ ಕಸಬಳಿಸುವರು (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೫-೧). [ಕಸ + ಬಳಿಸು$_1$]

ಕಸಬಾ 'ಕಸಬೆ$_1$' ನೋ.

ಕಸಬಿ$_1$ (ನಾ). ಸೂಳೆ: ಕಸಬಿಯರ ಓಣಿ (ರೂಢಿ). [ಕಸಬು + -ಇ$_2$]

ಕಸಬಿ$_2$ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ; ಉದ್ಯೋಗ ಮಾಡುವವನು: ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಡಿಕಸಬಿಗಳ ಅಡ್ಡಕಸಬಿಗಳ "ಕೈ" ತಪ್ಪಿಸಿ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಕಸಬಿಗಳನ್ನು ಕೂಲಿಗೆ ಇಟ್ಟು ನಡೆಯಿಸಬಾರದೇಕೆ (ಮಾವಾದ. ೯೭). [ಕಸಬು + -ಇ$_3$]

ಕಸಬಿಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ; ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು: ಪಾತರದವರು . . . ಕಸಬಿಣಿಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕುಣಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ಕಭಾಗೆ. ೧೯೫). [← ಮರಾ. ಕಸಬೀಣ್; ಹಿಂ. ಕಸಬೀ, ಕಸಬಿನ್]

ಕಸಬು, ಕಸುಬು (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಾಯಕ; ಉದ್ಯೋಗ: ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದೂ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕಸಬಾಯಿತು (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೮೯); ಮುಂದಲಿಗೆ ಕಸಬು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಕೈಗಾರಿಕೆಯಾಗಿ (ಹುಟ್ಟಹ. ೯). ೨. ಸೂಳೆಗಾರಿಕೆ; ವೇಶ್ಯಾವೃತ್ತಿ: ರಂಗಿಯ ತಾಯಿಯೂ ಸೂಳೆಯಾಗಿದ್ದವಳೇ. ಅವಳು ಕಸಬಿಗಾರಂಭಿಸಿದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ (ನಾಪೋಲೀ. ೩೦೧); ಆಕೆ ಕಸಬಿನವಳಲ್ಲ (ಅನ್ನಪೂ. ೩೧). **ಕಸುಬು:** ೧. ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇವರು ಬೇಸಾಯದ ಕಸುಬಿನವರು (ಯಕ್ಷಬ. ೧೮); ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಸುಬಿಗೆ ಸೇರಿದ ವರ್ತಕರ ಅಂಗಡಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಇವೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೧೫೬). ೨. ಕಾಸಿಂಬಿ ಇನ್ನೂ ಎಳಕಲು . . . ಹೊಸತಾಗಿ ಕಸುಬಿಗೆ ಇಳಿದವಳು (ಬೆಂಗಬ. ೧೭೮). [← ಅರ. ಕಸ್ಬ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಸಬ]

ಕಸಬುಗಾರ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ; ಕೆಲಸಗಾರ. 'ಕಸಬುಗಾರಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕಸಬು + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಸಬುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಗಾರಿಕೆ; ಕೆಲಸ: ಮನುಷ್ಯನ ಕಸಬುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕೌಶಲ್ಯವು ಸಂಪತ್ತಿನ ಉತ್ಪನ್ನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಸಹಾಯ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೭೭). [ಕಸಬುಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕಸಬುದಾರ, ಕಸುಬುದಾರ (ನಾ). = ಕಸಬುಗಾರ: ದೇಶದ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಕಸಬುದಾರರು ಬಂದರು (ಕಪಪು. ೪-೧೦೦). **ಕಸುಬುದಾರ:** ಇಬ್ಬರು ಮೂವರು ಕರಡಚ್ಚನ್ನು ತಿದ್ದುವ ಕಸುಬುದಾರರೂ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಓದಿ ನೋಡಿದ್ದರೂ ಕೂಡ (ಕನ್ನಸಂ. ೨೨೩). [ಕಸಬು + -ದಾರ್$_4$]

ಕಸಬುದಾರಿ, ಕಸುಬುದಾರಿ (ನಾ). ೧. ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ; ಕಸುಬಿನವನು: ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಸಬುದಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಮಾತಿನ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಬ. ೩೮); ಕಸಬುದಾರಿ ದಂಡಾಳುಗಳು ಮತ್ತು ತೋಳಗಳು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು (ಯೋಧರು. ೨). ೨. ವಿಟ: ಅವನು ನನ್ನ ಕಡೆಗೇ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಬಹುಶಃ ಕಸಬುದಾರಿ ರಸಿಕರು (ಪುನರು. ೧೪೮). **ಕಸುಬುದಾರಿ:** (ಗು). ೩. ಔದ್ಯೋಗಿಕ; ಔದ್ಯಮಿಕ: ಕಸುಬುದಾರಿ ಕೆಲಸಗಳು ನಡಿಯುವ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳಗಳು (ಭೂಗೋಳ. ೯೩). [ಕಸಬುದಾರ + -ಇ$_3$]

ಕಸಬುಶಾಲೆ (ನಾ). ವೃತ್ತಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಶಾಲೆ; ಉದ್ಯೋಗ ಕಲಿಸುವ ಸಂಸ್ಥೆ. 'ವೃತ್ತಿಶಾಲೆ' ಪರಾ. [ಕಸಬು + ಶಾಲೆ$_1$]

ಕಸಬೆ$_1$, ಕಂಸಬೆ, ಕಸಬ, ಕಸಬಾ (ನಾ). ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಥವಾ ಅದರ ಭಾಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳ: ಕಸಬೆಯೊಳಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಕೆರೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೮-೧೭; 1234 ?); ವಕಲೇರಿ ಹೋಬಳಿ ಕಸಬೆವಳ[ಗೆ] (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೧೫-೯; 1746); ಶಿರಸ್ತೆದಾರರು ಸಹ ಕಸಬೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೭); ಆ ಪಾಳು ತಾವರೇಕೋಟೆಯೆಂಬ ದೊಡ್ಡ ಪಾಳ್ಯಪಟ್ಟನ ಕಸಬೆಯಾಗಿತ್ತು (ಸಕತೆ. ೭೬). **ಕಂಸಬೆ:** ದೇವರಪುರದ ಕಂಸಬೆಯುಲು ಬೆದಲು ಭೂಮಿ ಬೀಜವರಿ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೫೪-೧೩; 1755). **ಕಸಬ:** (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೨). **ಕಸಬಾ:** ನರಶೀಪುರ ತಾಲ್ಲುಕ ಬಂಡಿಹೊಳೆ ಹೋಬಳಿ ಪೈಕಿ ಕಸಬಾ ಬಂಡಿಹೊಳೇಗ್ರಾಮ (ಹುಟ್ಟಹ. ೩). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಸಬಾ; ಅರ. ಕಶಬ್]

ಕಸಬೆ$_2$ (ನಾ). = ಕಸಬಿ$_3$: ಕಸಬೇರ ಕಳೆದು ಬಸವೇರ ಬಿಟ್ಟು ದಾಟಬಂದಾಂವಾ (ಸಖೀಗೀ. ೯೨-೧೦); ಕಸಬೇರ ಧಾರಣಿ ಜಗತ್ತಿನ ತುಂಬ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೦೬). [ಕಸಬು + -ಎ$_2$]

ಕಸಬೋಹರಿಗೆ (ನಾ). = ಕಸಕಿಲ್: ತಾನೇ ಕರದೊಳಾಂತು ಕಸ [ಪಾಠಾಂ. ರಜ] ಬೋಹರಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದು (ಗುರುಚಾ. ೫-೧೪). [ಕಸ + ಬೋಹರಿಗೆ]

ಕಸಮುಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು; "ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ ರೇಗು" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ): ಕಸಮುಸಗಿ ಮಿಸುಗಿ ಭೃಂಗಪ್ರಸರಂ ಪಸರಿಸುವುವೆಸೆವ ಬಿಸರುಹವನದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೫೭). [?. / ತೆಲು. ಕಸಿಮುಸಗು]

ಕಸಮಾಜಿ (ನಾ). ಕಸಗುಡಿಸುವವಳು; ಕೀಳು ಹೆಂಗಸು (?): ಕಸಮಾಜಿಯ ಬರ್ದೆಯ ತಳ್ತ ಬಾಚಿತ್ತಿಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೪೭). [ಕಸ + ಮಾಜಿ ?]

ಕಸಮುಡುಗೆ (ನಾ). = ಕಸಕಿಲ್: "ಸಮ್ಮಾರ್ಜನಿ, ಶೋಧಿನೀ – ಈ ೨ ಕಸಮುಡುಗೆಯ ಪೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೪). [ಕಸ + ಉಡುಗೆ$_0$]

ಕಸಮುಸುರೆ (ನಾ). ಕಸ ಮತ್ತು ಮುಸುರೆ; ಮನೆಗೆಲಸ: ಕಸ ಮುಸುರೆ ತೊಳೆಯಲು ಒಬ್ಬ ಸೇವಕಿ ಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಕಸ + ಮುಸುರೆ (< ಮುಸುಜಿ)]

ಕಸರ್, ಕಸುರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಗರಾಗಿ ಗಂಟಲುಕೆರೆ; ಒಗಚಾಗಿರು: "ಕಸರ್ – ಗಲಕಂಡೂತಾ (ಗಂಟಲು ಕೆರೆಯು)" (ಶಮಧಾ); ಕಸರ್ಪರ್ಣಂ, ಕಸರ್ವಣಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೧೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕಸುರ್**: ಕೃಪೆ ಪೆಟ್ಟಿಯಂ ಬೆಳೆಯಿಸುಗುಂ ಕಸುರ್ತು ಬರೆ ಸಾಲೆ(ವೆ)ಯೆ ಕ್ವಾರದಿ ಕೋದ್ರವಂಗಳುಂ ಜಳನಿಧಿ ಮೇಖಳಾಖಿಳಮಹೀವಳಯಂ ಬೆಳೆಗುಂ ನಿರಂತರಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೧೪೨).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಶರ್, ಕಯರ್ = ಒಗರು]

ಕಸರತ್ತು, ಖಸರತ್ತು (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಯಾಮ; ತಾಲೀಮು: ಕಸರತ್ತನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಮತ್ತು ಓಡುವಾಗ ಎಂದೆಂದೂ ಬಾಯಿಂದ ಶ್ವಾಸವನ್ನು ತಕ್ಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೦೯); ನಾಲಗೇಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಸರತ್ತು ಕೊಡ್ರಣ್ಣಾ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ವ್ನೇ. ೮೩). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ; ತರಬೇತಿ; ಕವಾಯಿತು: ಏನನ್ನಾದರೂ ಕಲಿಯಲಿ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕಸರತ್ತಾದರೆ ಸಾಕು ಎಂದು ವಾದಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೫). ೩. ಶಕ್ತಿಯ ಹಾಗೂ ಚಮತ್ಕಾರದ ಪ್ರದರ್ಶನ: ಕಥಕ್ ನೃತ್ಯವು ಒಂದು ಕಲೆಯೇ ಅಥವಾ ಕಸರತ್ತೇ ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸುವಂತಾಗುತ್ತದೆ (ಆಭಾಸ್ಯ. ೮೭); ಮೆದುಳಿನ ಕಸರತ್ತಿನಿಂದ ಬರುವ ಭಾಗ್ಯವಾದರೂ ಏನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮೂರ್ಖರ ಪ್ರಲಾಪ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೮). **ಖಸರತ್ತು**: ೩. ನನ್ನ ಖಸರತ್ತಿನ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅವರನ್ನು ಕಟ್ಟಿ (ಕೆಲಸ. ೩೪೪).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಸರತ್; ಅರ. ಕಸ್ರತ್]

ಕಸರಾಬಸರ 'ಕಸರಾಮಸರ' ನೋ.

ಕಸರಾಮಸರ, ಕಸರಾಬಸರ (ನಾ). ೧. ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದದ್ದು; ಕಿಚಿಪಿಚಿ; ಹದಗೆಟ್ಟ ಬೆರಕೆ (*). **ಕಸರಾಬಸರ**: ೨. "ರುಚಿಗೆಡಿಸಿಕೊಂಡು ತಿನ್ನುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). [?]

ಕಸರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತರಹದ ನಂಜಿಕೆ; ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ (?): ತಾಳದ ಸೀಕರಣೆ ಕಸರಿ ಪಚ್ಚಡಿಗಳು ಮೇಲಾದ ಷಡುರಸಗಳನು . . . ಬಡಿಸಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೮-೮೫); ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಸರಿ ಹಿಂಡಿಯ ಕಸರಿ ಮಂಗರ್ವಳ್ಳಿಯ ಕಸರಿ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೩೯-೧೧೪). ೨. ಕಷಾಯ (?): ಕಸರಿಯ ನೀರಿಡುವುದು ಸಬ್ಬಸಿಗೆಯನರೆದಿಕ್ಕೆ ಮರನ ಮೊದಲೊಳದಂ ಸೇಕಿಸುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧೪). [?]

ಕಸರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸೊರಗುವಿಕೆ; ಬಾಡುವಿಕೆ: ಕೆಂದಳದ ಸೆಕೆಯಲಿ ಕಪೋಲವು ಕಂದಿ ಕಸರಿಕೆಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೫೫). ೨. ಮುಜುಗರ; ತ್ರಾಸ(?): ಕಸ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿಸು]ರಿಕೆಯ ಕಾಪಥದ ಕಟ್ಟಾಯಸವು ತಡೆದುದು ನಿಮ್ಮ ರಾಯನ ಶಶಿಮುಖಿಯನು (ತೊರರಾ. ೨-೪-೧೬). ೩. ಅಸಮಾಧಾನ; ಮನಸ್ತಾಪ: ಮನದಲಿ ಕಂದು ಕಸರಿಕೆ ಬೇಡ ಕಾದಲಿ ಧರ್ಮನಂದನನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೫); ಕಂದು ಕಸರಿಕೆ ನಮ್ಮ ಮೈತ್ರಿಯೊಳೊಂದುಮಿಲ್ಲದ ತೆಜದೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೪-೧-೧೬). ೪. ಅನುಮಾನ: ಮನದಲಿ ಕಂದು ಕಸರಿಕೆಯಿಲ್ಲವಲೆ ನೀನೆಂದ ಮಾತನು ನಂಬಲೇ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೯೮); ಕಂದು ಕಸರಿಕೆ ಹೋಗಬೇಕು ಮುಕುಂದನಲಿ ತನಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೭-೨೯). [ಕಸರು$_2$ + -ಇಕೆ]

ಕಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸಮಾಧಾನವುಂಟುಮಾಡು; ಅಸಹ್ಯವಾಗು: ಬಸನಿಗಳ ಗೊಟ್ಟೆ ತನಗಾಗಿಸೆ ಸಂತಸದೊದವಸುತ್ತಮರ ಗೊಟ್ಟೆ ಕರಂ ಕಸರಿಸಿದುದೆರ್ದೆಯನೇಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ಚೋರಂಗೆ ಚಂದ್ರಿಕಾ ವಿಸ್ತಾರಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೩೫). [ಕಸರು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಸರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು: ಕಸರುತಿಹ ಪ್ರಜೆ ದುಷ್ಟಕಾಮಿನಿಯ ಧೂರ್ತತೆಯೊಳೆಸೆವ ಜರಬರಿಯ ರಾಜಸದಿಂದಮೆಲ್ಲರೊಳ್ ಪುಸಿವ . . . ಜಡಮತಿಗಳಂ ಸಾಮಭೇದದಿಂದ ವಶಗೊಳಿಸಲಳವೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೭-೧೪). ೨. ಗದರಿಸು; ಬಯ್ಯು: ನೀನು ಅನ್ಯಾಸಕ್ತಹೃದಯನು . . . ನನಗೆ ತಿಳಿಯದೇನು? ಎಂದು ಕಸರಿದಳು (ಕಥಾಸಾ. ೫).
[← ತೆಲು. ಕಸರು]

ಕಸರು$_2$, ಕಸುರು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಗರು; ಅಪಕ್ವತೆ; ಹೀಚು. 'ಕಸರುಗಾಯಿ' ಪರಾ. ೨. ಹಸಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಣಗದಿರುವಿಕೆ: ಗೋಟಡಿಕೆ ಕಸರಾಗಿದ್ದರೆ ಬೆಲೆ ಕಡಿಮೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಅಸಮಾಧಾನ; ಕಳವಳ; ಬೇಗೆ: ಕುಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾಡು ಪಂಥದ ಕಂದು ಕಸರಿನ ಕಲಿಪುನದ ಕಡುಹಿಂದ ಕಯ್ದುಡುಕಿದರು ಕದನಕೆ ಕಲಿಗಳಾಜಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೬); ಅನಿಮಿಷರ ಮನದೊಳಗಿದ್ದ ಕಸರು ಚಿಂತೆಯ ಕಳದು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೯೩). ೪. ತೊಂದರೆ: ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಗಳ ಕಸರಿಲ್ಲದಾ ಪುತ್ತದೊಳಗೆ ಮುನಿಪತಿ ತಪವನೆಸಗಿದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೧-೧೭). ೫. ದೇಹದೊಳಗಿನ ವಿಕಾರ. **ಕಸುರು$_1$**: ೧. ಕಾಯಿ ಕಸುರನು ತಿಂದು ಜೀವವ ಗಾಸಿಮಾಡುವುದೇಕೆ (ಜೀವಂಚ. ೧೨-೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಶರ್; ಕಚ್ಚಲ್; ತುಳು. ಕಸ್ರ್; ತೆಲು. ಕಸು; ಕುವಿ. ಕಸ್ಸ. / ಪ್ರಾ. ಕಸರ = ರೋಗವಿಶೇಷ]

ಕಸರು$_3$, ಕಸುರು$_2$, ಕಸರೆ (ನಾ). ೧. ಕಸ; ಕೊಳೆ: ನನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನ ಕಸರು ತೆಗೆದು ಹಸನ ಮಾಡಿದರು (ಕಪಪು. ೪-೫೬); ಕಸರು ಕಳೆದು ತಮ ಹಿಂಜಿ ಬಂತು ರವಿಕಿರಣ ನೂಲುವಂತೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೮-೮); ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದಿಷ್ಟಾದರೂ ಕಸರಿಲ್ಲದ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಮಾತುಗಳು (ಪಾರ್ತಿಸು. ೯೦). **ಕಸುರು$_2$**: ೧. ಆತ್ಮತೇಜಸ್ಸಿನ ಮುಂದೆ ಬಹಿರಂಗದ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಲೇಪನಗಳು ಕಸದ ಕಸುರು (ತುಂಗಭ. ೮೩); ಬರಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಸುರು ಬಿದ್ದಿದೆ (ಮುಂಗಾಪು. ೧೧೨). **ಕಸರೆ**: ೨. ಕೊಂದ ಪ್ರಾಣಿಯ ಕರುಳಿನಲ್ಲಿರುವ ಆಹಾರ, —ಕಸ: ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಕುರಿಯನ್ನು ಕೊಂದು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕಸರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದರು (ರೂಢಿ).
[? . / ತುಳು. ಕಸರ್]

ಕಸರು$_4$ (ನಾ). ೧. ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ. ೨. ಅಳತೆ ಅಥವಾ ತೂಕದಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಡಲೆಂದು ಸೇರಿಸುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂಶ; ಹೆಚ್ಚಿಕೆ (*). 'ಕೊಸರು$_3$' ಪರಾ. ೩. ನಾಣ್ಯಗಳ ವಿನಿಮಯದಿಂದ ಬರತಕ್ಕ ಲಾಭ (*). ೪. ಸುಂಕ: ಕಸರು, ಸುಂಕ, ಊಬು, ಮುಳ್ಳು, ಕಂಟ (ಕಂಸುಹು. ೮೧).
[← ಮರಾ. ಕಸರ್; ಅರ. ಕಸ್ರ್]

ಕಸರು$_5$, ಕಸಿರು (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶಕ್ತಿ: ಈಗ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕಸರಾದರೂ ಏನು ಉಳಿದಿದೆ (ಜಮಿನ್ನಾ. ೧೩೫); ಮುದ್ದು ಸುಡು ಅಣ್ಣನ ಬುದ್ಧಿ ಏನ್ ಹೇಳಾಲೆ ಉದ್ದೀನ ಕಾಳಷ್ಟು ಕಸರಿಲ್ಲ (ಲೋಕಗೀ. ೭೫-೧೬). **ಕಸಿರು**: ಆದರಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಕಸಿರೂ ಕಸವೂ ಕೂಡಿರಬಹುದು (ವಿಚಾಮಂ. ೭೨). [?]

ಕಸರುಗಾಯಿ, ಕಸುರುಗಾಯಿ, ಕಸುಗರ್ಾಯ್ (ನಾ). = ಕಸುಗಾಯ್ (*). **ಕಸುರುಗಾಯಿ**: (*). **ಕಸುಗರ್ಾಯ್**: ಕಾಯ್ ಕಸುಗರ್ಾಯ್ ಪಣ್ ದೋರೆವೆಣ್ ತನಿವಣ್ಣಿಳಿಂದೆಸೆಯೆಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬-೨೪).
[ಕಸರು$_0$ (< ಕಸರ್) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕಸರೆ 'ಕಸರು$_3$' ನೋ.

ಕಸಲೆ 'ಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಸವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮೆಣ್ಡಿ ಮುದುಳಗಾಮುಣ್ಡರ ಮಗಂ ಕಸವಯ್ಯ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೯-೫; 909).

[? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಸವರ (ನಾ). ಹೊನ್ನು; ಚಿನ್ನ; ಧನ; ಸಂಪತ್ತು: "ಕಸವರಂ= ಪೊನ್ (ಮಿಸುನಿ)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ನಿನ್ನ ಕಸವರಮೆಂದುಂ ದೀನಾನಾಥರ ಕೆಯ್ಯದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೫); ಪಿರಿದು ಕಸವರಮನಿತ್ತೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮-೨೧); ಗೆಲ್ದ ಕಸವರಮೆಲ್ಲಂ ಬಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪ ವ); ಬಿತ್ತದೆ ಬಂದ ಧಾನ್ಯದಂತೆ ಚಿಂತಿಸದೆ ಬಂದ ಕಸವರದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೧); ಕಸವರಮಂ ಕಳೆದು ಕಸವನಾಂತವೊಲಕ್ಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೨೧). 'ಕಡವರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಾರ್ತಸ್ವರ]

ಕಸವರಗಲಿ (ನಾ). ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಧೀರ: ಕಲಿತನದ ನೆಗಬ್ದು ಕಸವರಗಲಿತನದ ಪೊದಬ್ದು ಪರಮಕೋಟಿಗೆ ಪೆಜರಾರ್ ಸಲೆ ಕರ್ಣನಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೯೯); ಕಲಿಯೆನೆ ನೆಗಬ್ದಳ್ ಕಸವರಗಲಿಯೆನೆ ಗುಣದಂಕಕಾರ್ತಿ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಮನೆಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧-೬೬). [ಕಸವರ + ಕಲಿ$_2$]

ಕಸವರಬೇಟ (ನಾ). ಹಣದಾಸೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಣಯ: ಚಃ ಕಸವರಬೇಟಮೆಂಬುದೆರೆಕೊಳ್ವರ ಬೇಟಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೪).

[ಕಸವರ + ಬೇಟ$_2$ (< ಬೇಂಟ)]

ಕಸವರವಸಿಜ (ನಾ). ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಸವರವಸಿಜನೆನಿಸಿದ ಹೆಸರೆಸಕದ ಹೆಮ್ಮೆಯ ದೇವರು (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೨).

[ಕಸವರ + ಬಸಿಜ್ + -ಅ$_7$]

ಕಸವಿಸಿ, ಕಸಿಬಿಸಿ, ಕಸಿವಿಸಿ, ಕಾಸಾವೀಶಿ, ಕಾಸಾವೀಸಿ (ನಾ). ಸಂಕಟ; ತಳಮಳ; ಕಳವಳ: ಎನ್ನ ಮಾನಸಕೆ ಕಸವಿಸಿಯಪ್ಪುದು (ಮಲ್ಲಜ. ೪-೭); ಆಗ ಶ್ರೀಪತರಾಯನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಕಸವಿಸಿಯಾಗಿರ ಬಹುದು (ಮೋಹಿನೀ. ೧೧೧); ನನ್ನೆದೆಯ ಕಸವಿಸಿಯ ಹೇಳತೀರದು ಆಗ (ಭಾವಜೀ. ೭-೧೨೭). **ಕಸಿಬಿಸಿ:** ಅಸಮಶರಪಿತನು ತಾಪಸರ ನುಡಿಗೇಳಿ ಬಹು ಕಸಿಬಿಸಿಯನಾಂತು (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೪-೨೦); ಕಸಿಬಿಸಿಯ ಪಡುವ ಕರ್ಬರರ ತನುತತಿಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೭-೨೦). **ಕಸಿವಿಸಿ:** ಒಂದೆಡೆಗೆ ದುಗುಡದ ಹೊರೆ. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಗೆ ಯೋಚನೆಯ ಕಸಿವಿಸಿ (ನಿರೀಕ್ಷೆ. ೧೫೯); ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಕಸಿವಿಸಿ (ದೂಬೆಟ್ಟ. ೧೭೧). **ಕಾಸಾವೀಶಿ:** ಪ್ರಸೂತೀ ಘಾಳಿ ಕಾಸಾವೀಶಿಯೆನಿಪುದು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೧-೫೦). **ಕಾಸಾವೀಸಿ:** ಕಾಸಾವೀಸಿಯಿಂದ ಘಾಸಿ ಬೀಳುವದಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೬೬-೬).

ಕಸಿವಿಸಿಯಾಗು = ಸಂಕಟವಾಗು; ತಳಮಳವಾಗು; ಕರಕರೆಯಾಗು: ಮಾಲತಿ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಸಿದಾಗ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕಸಿವಿಸಿಯಾಗಿತ್ತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೧); ಆ ಕೆಲಸವನ್ನಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಮುಗಿಸುವುದಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂದು ರಂಗಮ್ಮನಿಗೆ ಕಸಿವಿಸಿಯಾಯಿತು (ರಂಗವ. ೩೬).

[← ಮರಾ. ಕಾಸಾವೀಸ್]

ಕಸವಿಸಿಗೊಳ್ಳು, ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳು, ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕಳವಳಪಡು; ತಲ್ಲಣಿಸು; ಸಂಕಟಪಡು: ಹಸಿವೆಯ ಪರಿಹರಿಸುವೆ ಎನ್ನಯ್ಯ ಕಸವಿಸಿಗೊಳ್ಳದಿರು ಮನದೊಳು (ಸಿದ್ಧಪು. ೩-೮೩). **ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳು:** ಬಿಸಿಆಲುಗಡ್ಡೆಯ ಬಾಯೊಳಗಿಟ್ಟಂತೆ ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳುತಿದೆ ಜೀವ (ಇಂಚಾಪ. ೯೯-೮೪). **ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳ್ಳು:** ತಾಯ್ತನದ ಕರುಳಿನ ತಳಮಳದ ನೋಟದಿಂದಲೂ ಕಸಿವಿಸಿಗೊಂಡು (ಜೀವಪ್ರ. ೮೮).

[ಕಸವಿಸಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಸವಿಸಿಪಡು 'ಕಸವಿಸಿಬಡು' ನೋ.

ಕಸವಿಸಿಬಡು, ಕಸವಿಸಿಪಡು, ಕಸಿವಿಸಿಪಡು, ಕಾಸವಿಸಿಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡು; ಚಡಪಡಿಸು; ತಳಮಳಿಸು: ವಿಷದ ಮೊಲೆಯನುಂಡು ಕಸ[ಪಾಠಾಂ. ಸಿ]ವಿಸಿಬಡುತಿಹೆ (ಪುರಂದ. ೧-೮೦-೪); ಕಸವಿಸಿಬಡುವೆನು ಸಖಿದರ್ಶನ ಸಂಧಿಸುವದೆ ಸನಿಹದೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೪೨೪). **ಕಸವಿಸಿಪಡು:** ಕರುವನ್ನಗಲಿದ ಎಳೆಗಂದಿಯಂತೆ ಕಸವಿಸಿಪಡ ಹತ್ತಿದನು (ಶ್ರೀರಾಪ. ೨೩); ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅವರು ಕಸಿವಿಸಿ ಪಟ್ಟರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೭೪); ಬೆದರಿದ ಪ್ರವಾಸಿಕರು . . . ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿದು ಕಸಿವಿಸಿಪಡ ಹತ್ತಿದರು (ಮುಗಿಮು. ೧). **ಕಾಸವಿಸಿಬಡು:** ಆರಿಂದೊ ಕಾಸವಿಸಿಬಡುವದು ಒಂದೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿ (ವಿಸಾಸು. ೮೦-೧).

[ಕಸವಿಸಿ + ಪಡು$_1$]

ಕಸವು$_1$ 'ಕಸ' ನೋ.

ಕಸವು$_3$ (ನಾ). ಕೇಡಿಗ; ದುಷ್ಟ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದವನು (?): ಕಸವಿಂಗಂ ಕಳುಚಿಂಗಂ ಡಸಿಕಿಂಗಂ ದೂರ್ತವಡೆಗಮುತಿಚಪಳರ್ಗಂ ಪುಸಿವರ್ಗಂ ಸಿತಗರ್ಗಂ . . . ಕುಡುವನುರ್ಕಿ ಕುಮಾರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೦). [?]

ಕಸಹೆಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಸ ತುಂಬಿದ ಬುಟ್ಟಿ: ಸೂಳೆಯಂದದಿ ನಡೆವವಳ ತಲೆ ಬೋಳಿಸಿ ಕಸಹೆಡಿಗೆ ಹೊಱಿಸಬೇಕವಳ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪-೨).

[ಕಸ + ಹೆಡಿಗೆ (< ಪೆಡಗೆ)]

ಕಸಱ್, ಕಸಱು (ನಾ). ನೋವಿನಿಂದ ಕೂಗುವುದು; ನರಳಿಕೆ: ಆಗಳಿಂಚರದೊಳ್ ಬೆರಸಿದ ತನ್ನ ಕಸಱನೆ ಕಿಱುಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯ ಮೊಱಗುವೆತ್ತು ಮೂರ್ಛೆವೋಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೧೩ ವ). **ಕಸಱು:** ಬೆಳ್ಗಿಯುಂ ಬೇಸಱುಂ ಕಸಱುಂ ವಧಮುಂ ಬಂಧಮುಂ ಚ್ಛೇದಮುಂ . . . ಇವಱಿಂದ ವೇದನೀಯದಾಸ್ರವಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೮೧-೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಱು = ನೋವಿನಿಂದ ಕೂಗು]

ಕಸಱು 'ಕಸಱ್' ನೋ.

ಕಸಾಕಸಿ (ನಾ). ಜಗ್ಗಾಟ; ಚೌಕಾಸಿ: ಕಾಸಿಗೂ ಕಸಾಕಸಿ ಮಾಡುವ ಅಂಗಡಿಗಾರನಾಗಲೀ ಸರಕಾರೀ ಅಲ್ಪಗುಮಾಸ್ತನಾಗಲೀ (ಹುಚ್ಚುಮು. ೨೯).

[← ಮರಾ. ಕಸ್ಕಸಾ]

ಕಸಾಪ 'ಕಸಾಬ' ನೋ.

ಕಸಾಬ, ಕಸಾಪ (ನಾ). ಕಟುಕ; ಮಾಂಸವನ್ನು ಮಾರಿ ಜೀವಿಸುವವನು (ಕಿ). **ಕಸಾಪ:** ಗಂಡುಮಕ್ಕಳೇನು, ತಂತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಯರು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬರೋವರೆಗೆ ಮಕ್ಕಳು, ಆಮೇಲೆ ಶುದ್ಧ ಕಸಾಪರು (ಮಹಾಗ. ೧೭೪). [← ಮರಾ. ಕಸಾಬ್; ಅರ. ಕಸ್ಸಾಬ್]

ಕಸಾಯ, ಕಸಾಯಿ$_1$ (ನಾ). = ಕಷಾಯ: ಕಷಾಯ, ಕಸಾಯ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೩೮ ಪ್ರಯೋ); ಶ್ಲೇಷ್ಮಂ ಕಸಾಯ ಗೋರಸದೆ ಕ್ಷೀರರಸದಿಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೪೭). **ಕಸಾಯಿ$_1$:** (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕಷಾಯ]

ಕಸಾಯಿ$_1$ 'ಕಸಾಯ' ನೋ.

ಕಸಾಯಿ$_2$ (ನಾ). = ಕಸಾಬ. 'ಕಸಾಯಿಖಾನೆ' ಪರಾ.

[← ಅರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಸಾಈ]

ಕಸಾಯಿಖಾನೆ (ನಾ). ದನ, ಕುರಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಂದು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸ್ಥಳ; ಕಟುಕರ ಅಂಗಡಿ: ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತ ಮಾಂಸಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಕೊಡುವ ಮನುಷ್ಯನಿದ್ದಾನೆ ಕಸಾಯಿಖಾನೆಯಲ್ಲಿ (ಸರಸ. ೧೧೨); ಅದು ಕಸಾಯಿಖಾನೆ. ಕಮಲಾಕಾಂತನನ್ನೂ ಒಬ್ಬನು ಹಿಡಿದು ಕೊಲ್ಲುವುದರಲ್ಲಿದ್ದನು (ಬಂಕಿಮು. ೩೭೮); ಕೊನೆಗೊಂದುದಿನ ಅವು ಕಸಾಯಿಖಾನೆಯನ್ನು ಸೇರುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೭೭೩).

[← ಅರ. ಮರಾ. ಕಸಾಈಖಾನಾ]

ಕಸಾರಿಕೆ (ನಾ). ಬೇನೆ; ಕಾಯಿಲೆ; ಜಡ್ಡು; ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ: ಕಸಾರಿಕೆ ಗುಣವಾದ ಮೇಲಾವರೂ ಹೋಗುವೆನೆಂದರೆ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ (ಪೂರ್ವರಂ. ೫೭).
[ಕಸಾರೆ (< ಕಸಾಲೆ₂) + -ಇಕೆ]

ಕಸಾರಿಕೆಜ್ವರ (ನಾ). ಶರೀರವಲ್ಲಾದ ಗಾಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬರುವ ಜ್ವರ; ನಂಜಿನ ಜ್ವರ.
[ಕಸಾರಿಕೆ + ಜ್ವರ]

ಕಸಾರೆ 'ಕಸಾಲೆ₂' ನೋ.

ಕಸಾಲೆ₁ 'ಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಸಾಲೆ₂, ಕಸಾರೆ (ನಾ). = ಕಸಾರಿಕೆ: ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾಲೆ ಆದವರು ಬಂದರೆ . . . ಔಷಧಿಯನ್ನೋ ಸೂಜಿಮದ್ದನ್ನೋ ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸುತ್ತಾರೆ (ಸುವಸಂ. ೨); ಅವನು ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಜನರ ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾಲೆಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಿ (ಜನಜೀ. ৯೭). **ಕಸಾರೆ**: ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾರೆಗಳಿಗೆ ಅವರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದವರಲ್ಲ (ಜಾರುಪಾ. ೬೯).
[← ಅರ. ಕಸಾಲಾ = ದುಃಖ; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಸಾಲಾ]

ಕಸಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಸಿ; ಜರಿ; ಜಾರಿಬೀಳು: ಅವನ ಕೈಯಿಂದ ಪತ್ರಿಕೆಯು ಕಸಿದು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೧೬೨). ೨. ಒಸರು; ಸ್ರವಿಸು; ಜಿನುಗು: "ಜರಿ ಒಸರು ಜಿನುಗು ಗಳೊಳು ಕಸಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಶಿ]

ಕಸಿ₂, ಕಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು: ನಮ್ಮ ಬಾಯಿಯ ತುತ್ತ ಕಸಿವ ಹಸಿವೆಯ ಕುತ್ತ (ಗೀವಿಂ. ೭೦-೧೬); ಪ್ರಜೆಯ ಧನಧಾನ್ಯವನು ಮಾನವನು ಕಸಿದಿತು (ನವರಾ. IV, ೪೭); ಅವಳಿಂದ ಸಮಾಜದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಸಿಯಬೇಡಿ (ಬದುಜ. ೧೬೨). **ಕಸು₁**: ನಿನ್ನನಾ ಕೇಸರಲ ತುರುಬಿಂದ ಕಸುವನ್ನಮೆತ್ತಿದೆನು (ಗೀವಿಂ. ৯೭-೮).

ಕಸುಕೊಳ್, ಕಸುಗೊಳ್ = ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳು: ಅರು ಕಸುಕೊಂಡರು ನಾಯಮಾಂಸ ತಿಂದಹಾಗೆ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೫೮-೧೧; ?); ಎಲ್ಲವನು ಕಸುಗೊಂಬ ಕಳ್ಳಧೊರೆಗೆ (ಜಗದಾ. ೧೩೨).
[?]

ಕಸಿ₃ (ನಾ). ಒಸರುವುದು; ಸ್ರಾವ; ತುಂತುರುಹನಿ; ಜಡಿ; ಜಿನುಗು; ತೇವ. (ಕ).
[< ಕಸಿ₁]

ಕಸಿ₄ 'ಕಸು₂' ನೋ.

ಕಸಿ₅, ಕಶಿ, ಕಸೆ₁, ಖಸಿ₂ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಸವರಿ ಹಾಕುವಿಕೆ. ೨. (ಹೋರಿ, ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಬೀಜ ಒಡೆಯುವಿಕೆ; ವೀರ್ಯಗುಂದಿಸುವಿಕೆ; ಹಿಡ (ಕ). ೩. ಗಿಡ, ಬಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಶಾಖೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಸಿ ಬೆಳೆಯಿಸುವಿಕೆ; ಕಲಮು; ಹೀಗೆ ಬೆಳೆಯಿಸಿದ ಸಸ್ಯ: ಈ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಸೀಮಾವಿನ ಗಿಡ ಹಾಕಬೇಕು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೭೨); ಕೆಲವು ಪರೀಕ್ಷಕರು ಇನ್ನೂ ಮುಂದರಿದು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕಸಿಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿರುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೬೬೫). **ಕಶಿ**: ೩. 'ಕಶಿಕಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಸೆ₁**: ೩. ತೋಳುತೋಳಿನಲಿ ಕಸೆಯ ಮಾಡಿದೊಲು ಎದೆಯ ಬೆಸೆಯುತಿಹವು (ಹಾಡುಪಾ. ೨೬-೧೫); ಆ ಬಗೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಸೆಯಿಂದ ಸುಖವಿಲ್ಲ; ಸೊಗಸಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಬ. ೩). **ಖಸಿ₂**: ೩. (೧೯೭).

ಕಸಿಮಾಡು = ೧. ಕಲಮುಮಾಡು: ಕಸಿಮಾಡಿದ ಮರವು ಚಿಗಿತು ಮತ್ತೆ ದೊಡ್ಡ ಮರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೨೪). ೨. ಕತ್ತರಿಸು: ಪ್ರಾಕ್ರಿಯನ್ನು . . . ತಕ್ಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಸಿಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕಾದದ್ದು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ಸ್ವಪವು. ೫೮). ೩. ದಂಡಿಸು; ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ದಾರಿಗೆ ತರು; ತಿದ್ದು: ಆ ಪುಂಡನನ್ನು ಕಸಿಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[← ಅರ. ಖಸೀ; ಮರಾ. ಖಚೀ, ಖಚ್ಚಿ, ಖಸೀ]

ಕಸಿಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ (ಕ).
[?. / ತೆಲು. ಕಸಿಂದ, ಕಸಿವಿಂದ]

ಕಸಿಕ, ಕಸುಕ₁ (ನಾ). ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವವನು. (ಕ). **ಕಸುಕ₂**: (ಕ).
[ಕಸಿ₂ + -ಕ₃]

ಕಸಿಕಟ್ಟು, ಕಶಿಕಟ್ಟು, ಕಸೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕೊಂಬೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಲಮು ಮಾಡು: ಒಂದು ಗಿಡವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಕಸಿಕಟ್ಟಿ, ಮೂಲಗಿಡಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಬೀಜವೊಂದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿರುವನು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೬೨೪). **ಕಶಿಕಟ್ಟು**: ಕಶಿಕಟ್ಟಿದ ಕುಡಿರೆಂಬೆ ಕಾಂಡದೊಡನೆ ಕೂಡಿಬರುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಲೋಕಕ. ೫೭). **ಕಸೆಕಟ್ಟು**: ಕಸೆಕಟ್ಟು (Grafting)ವುದರಿಂದ, ಪರಾಗ ವಿನಿಮಯದಿಂದ (Cross Pollonisation) ನಾನಾ ನವಸೃಷ್ಟಿಗಳುಂಟಾಗಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೯೪).
[ಕಸಿ₅ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕಸಿಕಲ್ (ನಾ). ಪೊರಕೆ(?): ನವಿಲ ಪೆರ್ಗಜ್ಜೆಯ ಬಿಗಿದುಟ್ಟು ಕಸಿಕಲ್ಪಿಡುತವೆ ಗುಂಜಿವಾಸಿಗಂದಳೆದು ಶಿವಪಾದುಕೆಯ ಸವಿನಯದಿ ಪೊಳ್ತು ಕಣ್ಣೀರ್ಗಾಂತಿಯೊಳ್ಪಲವ ತುಂಬಿ ಕಂಕುಳೊಳಿಜುಂಕಿ ಸವಿಗಡಲಿನಳಿಯ ದುರ್ದೋಷ ಸಂಚಯಮುಮಂ ತವಿಸಿಕೊಂಬೆನುಮೆಂದು ಶಿವನ ರಾಜಾಂಗಣವ ಕವಲಿ ಮಾಡಲಿಜಿಾದ ಸಂತಸದಿ ಚಳೆಯಂಗೊಟ್ಟು (ಏಕೋಪು. ೧೨-೪).
[< ಕಸಕಿಲ್ ?]

ಕಸಿಕಿಲ್ 'ಕಸಕಿಲ್' ನೋ.

ಕಸಿಕಿಸಿ (ನಾ). ಹುರುಡು; ಸ್ಪರ್ಧೆ: ಇರ್ಪಡೆಯವರ್ಗಂ ರೋಸಂ ಪಿರಿದಾಗೆ ಕಸಿಕಿಸಿಯೊಳ್ ಪೊಣರ್ದರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೬-೪).
[?]

ಕಸಿಕೊಂಬೆ (ನಾ). "ಒಂದು ಗಿಡದ ಜೀವರಸವು ಅದರ ಕಾಂಡದ ಸೀಳಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದರ ಅಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮೇಣ ಹರಿದು ಎರಡೂ ಒಂದುಗೂಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಂಬೆ, ಕಣ್ಣು; ಕಸಿ; ಕಸಿಯಂಟು; ಕಸಿಕೊಂಬೆ" (Graft. ಇಂಕಸ).
[ಕಸಿ₅ + ಕೊಂಬೆ₁]

ಕಸಿಗಾಯಿ 'ಕಸುಗಾಯ್' ನೋ.

ಕಸಿಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ಅಥವಾ ಕಾಳು (ಕ). [?]

ಕಸಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಬಾಡು; ಒಣಗು (?): ಒಸೆದು ಮುಂಜಂಗರೆಯೆ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಜರಿದಪವು ಪಸುರ್ ಪತ್ರ ಮುರುಟುವವು ಹಿಮಕೆ ಅಂಘ್ರಿಪ ನಿಚಯ ಕಸಿಗುಂದುತಿಹವು ತಂಬೆಲರಿಂಗೆ ಕುಸುಮತತಿ (ನವಮೋ. ೬-೩೪).
[ಕಸಿ₃ + ಕುಂದು₁]

ಕಸಿಬಿಸಿ 'ಕಸವಿಸಿ' ನೋ.

ಕಸಿಯ (ನಾ). ಕಸುವು: ಜಡಿವ ಕಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸ]ಯದ ಕಾಲರಭಸಕೆ ಹೆಡೆಗಳೀರೈನೂಜನಾಂತನ ನಂತನಳವಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೧೦).
[< ಸಂ. ಕಶಾ, ಕಸಾ]

ಕಸಿಯಂಟು (ನಾ). "ಒಂದು ಗಿಡದ ಜೀವರಸವು ಅದರ ಕಾಂಡದ ಸೀಳಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದರ ಅಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮೇಣ ಹರಿದು ಎರಡೂ ಒಂದುಗೂಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಂಬೆ, ಕಣ್ಣು; ಕಸಿ; ಕಸಿಯಂಟು; ಕಸಿಕೊಂಬೆ" (Graft. ಇಂಕಸ).
[ಕಸಿ₅ + ಅಂಟು₃]

ಕಸಿರು 'ಕಸರು₂' ನೋ.

ಕಸಿವಿಸಿ 'ಕಸವಿಸಿ' ನೋ.

ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳು 'ಕಸವಿಸಿಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳ್ಳು 'ಕಸವಿಸಿಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಕಸಿವಿಸಿಪಡು 'ಕಸವಿಸಿಬಡು' ನೋ.

ಕಸಿಹಾಲು (ನಾ). ಹಸಿಹಾಲು (?): ಅಚ್ಚ ಕಸಿಹಾಲ ನಿಚ್ಚ ಹೊಲೆಯರ ಮನೆಯ ಹುಚ್ಚುಗೊಂಡಿರುವ ಹೊಲೆನಾಯಿಗೆಜಿದಂತೆ ಮಚ್ಚಿ ಮಡದಿಯರಿಗುಣಿಸಲು (ಗುರುಬೋ. ೨೩-೭).
[ಕಸಿ ? + ಹಾಲು$_1$ (< ಪಾಲ್$_1$)]

ಕಸೀದೆ 'ಕಸೂತಿ' ನೋ.

ಕಸು$_1$ 'ಕಸಿ$_3$' ನೋ.

ಕಸು$_2$, ಕಸಿ$_4$ (ಗು). ಅಪಕ್ವವಾದ; ಹೀಚಾದ; ಒಗರಾದ. 'ಕಸುಗಾಯ್' ಪರಾ. ಕಸಿ$_4$: 'ಕಸಿಗಾಯಿ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಶಪ್ಪು; ತೆಲು. ಕಸು]

ಕಸು$_3$, ಕಸುವು (ನಾ). ೧. ಬಲ; ಕೆಚ್ಚು; ಸತ್ತ್ವ: ತಗ್ಗಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಸುವುಳ್ಳಂಥ ಕೆಂಪುಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ (ಕಭಾಗ. ೬); ಕೆಂಪುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಕಸುವಿನಿಂದ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಬೆಳವ. ೨೭); ಅವನ ಅರ್ಧ ಕಸುವನ್ನು ಮುರಿಯಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಬಂಗಾಹೆ. ೬೪). **ಕಸುವು**: ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಸುವುಂಟು. ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಚ್ಚುಂಟು (ಶಕಾರ. ೭೭); ನಿನ್ನ ಕೆನ್ನೆಯ ಗುಳಿಯೊಳು ಮುಳುಗಿಹುದೆನ್ನ ಕಸುವು (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೭-೭೫); ಭೂಮಿಯು ಒಳ್ಳೇ ಕಸುವಿದ್ದರೆ ಬಿತ್ತಿದ ಎಂಟು ದಿವಸಕ್ಕೇ ಸಸಿಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೬). ೨. ಸತ್ತ್ವವುಳ್ಳ ಆಹಾರ: ಕಸುವು ತಿನ್ನಬೇಕಪ್ಪ; ಕೆಲಸಾನೂ ಮಾಡಬೇಕು ಕಸುವ್ನೂ ತಿನ್ನಬೇಕು (ಬೆಳುಮು. ೨೫೭). [?]

ಕಸುಕ$_1$ (ನಾ). ಆಳು; ಸೇವಕ; ಎನಲು ತಿರುಗಿದನು ಹಡಪದ ಕಸುಕನು (ಹರಿಸಾಂ. ೬೮-೧೨೭). [?]

ಕಸುಕ$_2$ 'ಕಸಿಕ' ನೋ.

ಕಸುಕಾಯಿ 'ಕಸುಗಾಯ್' ನೋ.

ಕಸುಕು, ಕಸಕು (ನಾ). ೧. ಎಳಕಲು; ಬಲಿಯದೆ ಇರುವಂತಹದು; ಹೀಚು: ಹುಸುಕು ಕಸುಕಿನ ಹಸುರು ಹಣ್ಣಿನಾ ಹೊಸ ಹಳದಿ ನಸುಕಿನಾ ನೀಲಿ ಮುಂಜಾವಿನಲ್ಲಿ (ನಸಲ್ಲ. ೧೪-೭); ಕುದಿಯಿಲ್ಲದೆ ಎಸರಿಲ್ಲದೆ ಕಸುಕಿಗೆ ಬಾಯ್ದೆರೆದೆವು (ನೆಲಮು. ೨೫); ಕಸುಕಾದ ದಾಳಿಂಬ ರಸತುಂಬಿ ಒಡೆದಂತೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೦೧). ೨. ಅರೆಬೆಂದದ್ದು. **ಕಸಕು$_1$**: ೧. ನಿನಗೆ ಬಲೆ ಬೀಸಿದ್ದಾಳೆಂದ ಮೇಲೆ ಕಸಕು ಇರಲಾರಳು (ಅರಗಿ. ೭).
ಕಸುಕಸುಕು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅವನು ಇನ್ನೂ ಕಸುಕಸುಕು, ಆದೇ ಪಾಸಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೧೧). [ಕಸು$_2$ + -ಕು$_1$]

ಕಸುಕುತನ (ನಾ). ಒಗರು; ಅಪಕ್ವತೆ: ಭಕ್ತಿಪಂಥದ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದಿದ್ದರೇನು; ತಾರುಣ್ಯದ ಕಸುಕುತನವು ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಕರ್ನಾಜ. ೮೬).
[ಕಸುಕು + -ತನ]

ಕಸುಗ (ನಾ). = ಕಸಿಕ: "ಕಸುಗ – ಮುಂಗೈಜೋರಿನಿಂದ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ ಕಸಿದುಕೊಂಡವ" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). [ಕಸು$_1$ (< ಕಸಿ$_2$) + -ಗ$_3$]

ಕಸುಗಾಯ್, ಕಸಿಗಾಯಿ, ಕಸುಕಾಯಿ, ಕಸುಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಬಲಿಯದಿರುವ ಕಾಯಿ; ಎಳಸಾದ ಕಾಯಿ; ಒಗರುಕಾಯಿ; ಹೀಚುಕಾಯಿ: ಕಸುಗಾಯುಂ ಘೃತದೊಳ್ ಗುಡರಸದೊಳ್ ಮೇಣ್ ಮಧುವಿನೊಳಗೆ ತನಿವಣ್ಣಿಂ ನೋಯಿಸದೆ ತಿಱಿದಿರಿಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೩೨); ನಸುನನೆಯನಪ್ಪಿದಳಿಕುಳದಂತೆ ಕಡುಹಸಿದು ಕಸುಗಾಯನಗಿದ ಗಿಳಿಗಳ ಬಳಗದಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೭೧); ತನಿವಣ್ಣಿರಲು ಕಸುಗಾಯನೇತಕೆ ಕೊಯ್ದೆ (ಬಸವು. ೪೮-೧೧); ನಸು ಮಿಡಿಗಾಯಿ ಕಸುಗಾಯ್ ದೋರೆಗಾಯಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೧೨). **ಕಸಿಗಾಯಿ**: ೧. ನೆಱೆ ಪಕ್ವವಾದ ಫಲದ ಸವಿ ಕಸಿಗಾಯೊಳಿರುವುದೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೯೪). **ಕಸುಕಾಯಿ**: ೧. ಮೇಲಿನ ಪಣಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕಸುಕಾಯಿ; ಕೆಳಗಿನವು ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಹಳದಿಬಣ್ಣ ಬಂದಿವೆ (ಬಾಗಿ. ೧೪೮). ೨. ಹಣ್ಣಾಗದ ಕಾಯಿ; ಹಸಿಯ ಕಾಯಿ. **ಕಸುಗಾಯಿ**: ೧. ಕಾಡೆಲ್ಲ ಕಸುಗಾಯಿ ನಾಡೆಲ್ಲ ಹೆಗ್ಗಿಡವು . . . ಮಲೆನಾಡ ಕಾಡು ಸಾಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೨೧); ನಿನ್ನಿನದು ಕಸುಗಾಯಿ ಇಂದಿನದು ತುಸುಪಾಡು ನಾಳೆ ಹಣ್ಣಾದಾಗ ಬಂದೀತು ಹಾಡು (ಅರಳು. ೩೫೨-೧೭); ಅವನ ಕೌಮಾರ್ಯಬುದ್ಧಿಯ ಕಸುಗಾಯಿ ಈಗ . . . ಹಣ್ಣಾಗುವಂತಾಯಿತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೩೭).
[ಕಸು$_2$ + ಕಾಯ್$_4$. / ತೆಲು. ಕಸುಗಾಯ]

ಕಸುಗಾಯಿ 'ಕಸುಗಾಯ್' ನೋ.

ಕಸುಗಾಯ್ತನ (ನಾ). ಹೀಚು; ಅಪಕ್ವತೆ: ದಶಗ್ರೀವನಾತ್ಮಮುಂ, ತನ್ನ ಕಸುಗಾಯ್ತನದೊಗರ್ ಕಳೆದು, ಪಣ್ತನಕೆ ತಿರುಗುತಿರ್ಪೊಂದು ಸೂಚನೆ ತೋರುತಿಹುದೆನಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೦೬-೨೨೪). [ಕಸುಗಾಯ್ + -ತನ]

ಕಸುಬು 'ಕಸಬು' ನೋ.

ಕಸುಬುಗತ್ತಿ (ನಾ). ಆಯಾ ವೃತ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕುದಾದ ಕತ್ತಿ: ಕಸುಬುಗತ್ತಿಯನ್ನು ಮಸೆದು, ನಡುವಿಗೆ ಬಿಗಿದು ಗಳವನ್ನೇರಿ ಕಡಿಯ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ (ಶರಚ. ೩೨೨). [ಕಸುಬು (< ಕಸಬು) + ಕತ್ತಿ$_1$]

ಕಸುಬುದಾರ 'ಕಸಬುದಾರ' ನೋ.

ಕಸುಬುದಾರಿ 'ಕಸಬುದಾರಿ' ನೋ.

ಕಸುರ್ 'ಕಸರ್' ನೋ.

ಕಸುರು$_1$ 'ಕಸರು$_2$' ನೋ.

ಕಸುರು$_2$ 'ಕಸರು$_3$' ನೋ.

ಕಸುರು$_3$ (ನಾ). (?): ಸುಕ್ಕಿ ಹಲುಗಳನೆಲ್ಲ ಯೆಕ್ಕಿಯೋಗರ ಮಾಡೆ ಜೊಕ್ಕೆಯೊಳಗಣ ಕಸುರ ಪರಪೆನಗೆ ನೀಡಿ (ಕರಿಕ. ೭೯-೯). [?]

ಕಸುರುಗಾಯಿ 'ಕಸರುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಕಸುಗಾರ್ಯ್ 'ಕಸರುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಕಸುವು 'ಕಸು$_3$' ನೋ.

ಕಸುವುಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಯನ್ನುಹೊಂದು; ಬಲವಾಗು: ಹರಿಯುತ್ತ ಹೋದಂತೆ ಹರಿದ ನೆಲದ ಸತ್ತ್ವದಿಂದ ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚು ಕಸುವುಪಡೆದು ಸೊಕ್ಕಹತ್ತಿತು (ಮೂರುದಾ. ೧೯೬). [ಕಸುವು (< ಕಸು$_3$) + ಪಡೆ$_1$]

ಕಸುವುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಲಾವಂಚಹುಲ್ಲು (ಕಿ). [ಕಸುವು (< ಕಸು$_3$) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಸುಱು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪದಿಂದ ಮಾತಾಡು, —ಕೂಗು: ಹುಸಿವ ಕನಲ್ವ ಬಯ್ವ ನಿಡುಸುಯ್ವ ಕರಂ ಕಸುಱುತ್ತವಿರ್ಪ್ಪ [ಬ]ಗ್ಗಿ[ಸು]ವ ಬಳಲ್ಚಿ ಬೇಸಱುಪ . . . ತಪಸ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಸುವುದೆ ಭಾವಿಸಲ್ಕಮಿತ್ರರಾಶಿ ಸುತಂ ಹರಸಕ್ತಿದೇವನನ್ (ಕಇ. IV, ೧-೯೦; 1204) [?]

ಕಸೂತಿ, ಕಸೀದೆ (ನಾ). ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ದಾರಗಳಿಂದ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಹೆಣಿಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ: ಇವುಗಳಿಗೆ ಚಿನ್ನ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿ ಜರತಾರಿಯ ಕಸೂತಿ ಹಾಕಿರುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೪೩); ಸೂಜಿಯ ಮೊನೆಗೆ ದಾರಿ ಬಿಡು, ದಾರವಾಡುವದು ಹೂವಿನ ಕಸೂತಿ (ನೆಲಮು. ೬೮); ಹೆಣಿಗೆ ಮತ್ತು ಕಸೂತಿ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಯವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತಾಳೆ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೮೬). **ಕಸೀದೆ**: ಅವಳಿಗೆ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೊಲಿಗೆಯ ಕೆಲಸ, ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಕಸೀದೆ ಮೊದಲಾದ ಕಲೆಗಳು ಗೊತ್ತಿದ್ದವು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೮).
[← ಪಾರ. ಕಶಿದಹ್; ಮರಾ. ಕಶಿದಾ, ಕಶೀದಾ, ಕಸುದಾ; ಹಿಂ. ಕಶೀದಹ್, ಕಶೀದಾ]

ಕಸೂತಿಹೂವಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪೊದೆ; ಲಂಟಾನ (ಕಿ).
[? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಸೂರಿ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ತಪ್ಪು; ದೋಷ (ರೈಸ್‌ಗ. ೫೫೨).
[← ಅರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಸೂರ್]

ಕಸೂಸಿ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಪರಿಶೀಲನೆ; ತನಿಖೆ: ಮಾಲಿನ ವರ್ಣನವನ್ನು ಬರಿಯದೆ ನಿತ್ಯದ ವಹಿವಾಟ ಪ್ರಕಾರ ಸರಸಾದ ಮಾಲನ್ನು ಕಸೂಸಿಯಿಂದ ಖರೇದಿ ಮಾಡಿ ಕಳಿಹಿಸಿರೆಂದು ಬರಿಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯೮). [← ಮರಾ. ಕಸೋಶೀ]

ಕಸೆ$_{1}$ 'ಕಸಿ$_{5}$' ನೋ.

ಕಸೆ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ನೆಯ್ಗೆಯ ಎಳೆ: ನಿನ್ನ ಮತ್ತೆನ್ನದೆಯ ಕಸೆಗೆ ಕಸೆಯನು ಗೊಳಿಸಿ ನನ್ನಿ ನೇಕಾರಿತಿಯು ಮುಗಿಯದಿಹ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನನವರತ ನೇಯುತಿಹಳು (ಗರಿ. ೮-೧೨); ಹೃದಯ-ಹೃದಯದ ಕಸೆಗಳನ್ನು ಅನುಗೊಳಿಸಿ ಪ್ರೀತಿಯೆಂಬ ನೇಕಾರಿತಿಯು ಎಂದೂ ಮುಗಿಯದ ದಿವ್ಯಾಂಬರವನ್ನು ನೇಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಗೂತ್ತುಗು. ೧೩೭). ೨. ಅಂಗಿಯ ಲಾಡಿ; ಬಂಧನ ಸೂತ್ರ: ಚಾಗದ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ಮೆಱೆವ ಬೊಜಂಗರಿಕ್ಕಿದೆಕ್ಕಸರದ ಕಸೆಯು[ಪಾಠಾಂ. ಕಸಯು]ಮಂ ಸೆಳೆದುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೪); ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳೆಸೆವ ಕಸೆಯವಟ್ಟೆಗಳ ವಂದನಮಾಲೆಗಳ ಕೆಂದಳಿರ ಗೊಂದಣಮೆಂಬ ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸದೊಳಂ (ಅನಂಪು. ೭-೪೧ ವ); ಸಿತಚೋಳಮಂ ತೊಡಿಸಿ ಕಸೆಯನುರೆ ಕಂಟೆಕ್ಕಿ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೧-೧೪); ಬಿಗಿಯಾದ ನಾಡಿ ಹಾಕಿದ ಷರಾಯಿ, ಮೇಲೊಂದು ಕಸೆಯ ಅಂಗಿ ಧರಿಸಿ (ಶರಜ. ೮೧೭). ೩. ಚಾಟಿ; ಚಬಕ; ಬಾರುಕೋಲು: ಕಸೆಯನಿನಿಸಱಿಪಿ ಕುಡೆ ಲಂಘಿಸಿದುದು ಪನ್ನೆರಡುಯೋಜನಂಬರಂ . . . ತುರಂಗಮರತ್ನಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೩೯); ಸಣ್ಣವರುಗಳನೋದಿಸುತಿರ್ಪ ಕಸೆಯ ಕೋಲಣ್ಣಗಳ್ (ಮೋಹತ. ೩-೪೧); ಘೋಟಕಗಳನ್ನೇರಿ ನಿಜಕರ ಕಲಿತ ಕಸೆ[ಪಾಠಾಂ. ಶೆ]ಗಳಿಂ ತಾಡಿಸಲ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೭-೮). 'ಕಶೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಶಾ]

ಕಸೆ$_{3}$ (ನಾ). (?): "ತೀಕ್ಷ್ಣಾಗ್ರಃ – ಕಸೆ" (ಒಷಧಿ. ೭೦). [?]

ಕಸೆಕಟ್ಟು 'ಕಸಿಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಸೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಾಟಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಬಾರುಕೋಲು ಹಿಡಿ: ಕಸೆಗೊಂಡು ಮರದ ಕೊರಡೆಂದೆಣಿಸಿ – ಎಲ್ಲಿ ಆ ಕೃಷ್ಣನೆಂಬುವನು ಕರೆ; ತುಡುಗಿ, ಚಾಸುಳಂ ಬಿಡಿಸುವೆನು – ಎಂದು ಕೆಡೆಬಡಿದಳಹ ಮಲೆತು (ನಡೆವಾ. I, ೪೫೫). [ಕಸೆ$_{2}$ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕಸೆಗೋಲ್, ಕಸೆಗೋಲು (ನಾ). ಬಾರುಕೋಲು; ಚಾಟಿ; ಚಮ್ಮಟಿಕೆ: ಎಡಗೈಯೊಳ್ ವಾಗೆಯಂ ಸಡಿಲ್ವಿಡಿದು ಬಲಗೈಯ ಕಸೆಗೋಲ ಸಲುಗಿ ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಜಡಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೨೯). **ಕಸೆಗೋಲು**: ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ . . . ಚಮ್ಮಟಿಗೆ, ಕಸೆಗೋಲು, ಕೋರಡಾ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೭೯). [ಕಸೆ$_{2}$ + ಕೋಲ್$_{1}$]

ಕಸೆಗೋಲು 'ಕಸೆಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಸೆಪಾವಡೆ (ನಾ). ಲಾಡಿ ಲಂಗ; ಲಾಡಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಒಳ ಉಡುಪು; (±). 'ಕಶೆಪಾವುಡೆ' ಪರಾ. [ಕಸೆ$_{2}$ + ಪಾವಡೆ (< ಪಾವುಡೆ)]

ಕಸೆಪು (ನಾ). "ಹಾಸಿಗೆ" (ಪ್ರಸಭಾ. ಟೀಕ): ತಣಿರ ಮರದೆ ನೆಳಲಿಗೈದಿ ಘನಶ್ಯಾಮಲ ಕೃಷ್ಣ ತಣಿರು ಕಸೆಪು ತೊಡಿ ತಲೆಗಿಂಬು ಗೆಣೆಯರು ಮಾಡಿದರು (ಪ್ರಸಭಾ. ೫೬-೧೨). [?]

ಕಸೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; "ಗುಡಕಂದ" (ಪಂಡಿತ). [ಸಂ.]

ಕಸೋಟಿ (ನಾ). ೧. ಒರೆಗಲ್ಲು: ಸತ್ಯಮಿಥ್ಯಗಳ ಕಸೋಟಿ ಯಾವುದು? (ರಾಜಾರ. ೬೪); ಭಾರತೀಯಜೀವನ, ವಿಜ್ಞಾನ . . . ಎಲ್ಲದರ ಕಸೋಟಿ ಧರ್ಮ (ಭಾರದ. ೫೭೯). ೨. ಪರೀಕ್ಷೆ.
[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಸೋಟಿ. / ಪ್ರಾ. ಕಸವಟ್ಟ; ಸಂ. ಕಷಪಟ್ಟಿಕಾ]

ಕಸ್ತರು (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಆಯುಧ (?): ಮಥಿಸಿದರ್ ಶಸ್ತ್ರದಲಿ ಕಸ್ತರಲಿ ಯತಿವೀರಖಗಸೇನೆ (ಜಿನಮು. ೨೮-೩೧). [?]

ಕಸ್ತವತುಂಗ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಸ್ತುತಿಗೊಂಡ ಮಹಿಮಾವಂತ: ಮಸ್ತಕಗಂಗಂ ಕಸ್ತವತುಂಗಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೨೦ ರಗಳೆ).
[ಸಂ. (ಕಸ್ತವ + ತುಂಗ)]

ಕಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶ್ರಮ; ಕಷ್ಟ. ೨. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶಕ್ತಿ: ಕೇಳು ನಿನ್ನಳವಲ್ಲದಂತಪ್ಪ ಕಸ್ತಿಯಿದ ತಾಳಲಳವಲ್ಲ ಬಿಡು (ಲಶಿಚಂ. ೧೩-೧೧). ೩. ಕಲಹ; ಹೋರಾಟ: ಈ ಜಗಮಂ ಕೊಲ್ವವನೊಳ್ ಕಸ್ತಿಯೇ ಶಿವಾ ಎಂದುಸಿರ್ದಳ್ (ವೀರವಿ. ೭-೬೭); ಹೋಗುಹೋಗೈ ಸಿಂಹಕೇತು ನನ್ನೊಳು ಕಸ್ತಿ ಸಾಗದು (ನಾಗಕು. ೧೫-೭೬); ಹಸ್ತಿಬಲಭೀಮ ತಾ ಕಸ್ತಿಯಲಿ ಸಿಂಹಬಲನಸ್ತಿಯನು ಮುಱಿದು ಮಡುಹಿದನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೦೪). ೪. "ಆವೇಶ, ಅಸೂಯೆ, ಬಲ" (ತ್ರಿಪುವಿ. ಕೋಶ): ಕೈಗೊಳಗಾದನರ್ಥಮಂ ಕೊಳಲಱಿ ಕಾಳಿಕಂಬಿಡಿದು ಕಣ್ಮಲರಿಂ ಸೊಗಸಿಕ್ಕಿ ಕಸ್ತಿಯೊಳ್ ಮುಳಿ ತಿಳಿಯೆಂಬ ದೂದವಿಯ ಜಾಣ್ಮೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದಸುರ್ವರೇಶ್ವರಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೪-೧೭೫). ೫. ಒತ್ತಾಯ; ಹಿಂಸೆ: ವಸ್ತಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕಸ್ತಿ ಮಾಡಬಾರದು (ಗಾದೆ). [?. / ಮರಾ. ಕಸ್ತೀ]

ಕಸ್ತಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹಟಹಿಡಿ; ಪಟ್ಟುಹಿಡಿ: ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊ ವಿಪ್ರರೋ ನಿಶ್ಚೈಸಬೇಕೆಂದು ಕಸ್ತಿಡಿದು ದ್ರುಪದ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ ಕುಲಗುರುವ ತರಸಿ (ತುರಂಗ. ೧೩-೪೧). [ಕಸ್ತಿ + ಹಿಡಿ$_{1}$ (< ಪಿಡಿ$_{1}$)]

ಕಸ್ತಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಆವೇಶವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು (?): ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯನು ಕಸ್ತಿಪಟ್ಟು ". . . ನನ್ನನ್ನು ಸಟೆ ಹೇಳುವವನ ಹಾಗೆ ಎಣಿಸುತ್ತಿದ್ದೀ" ಎನಲು (ಕೃವಾಳ. ೧೨೩). [ಕಸ್ತಿ + ಪಡು$_{1}$]

ಕಸ್ತಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಬೀಳು (?): ಪಂಚಶತಕೋಟಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಿ ಗಭಸ್ತಿಯಂ ಪಸರಿಸುತ ಸೂರ್ಯನೀ ಲೋಕದೊಳು ಕಸ್ತಿಬೀಳದೆ ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿ ತಳರ್ವಂತೆಯಿರಬೇಡವೇ ಯೋಗಿಯು (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೧೯೯).
[ಕಸ್ತಿ + ಬೀಳು$_{1}$ (< ಬೀೞ್$_{1}$)]

ಕಸ್ತು, ಖಸ್ತು (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ; ಪೀಡೆ; ರೋಗ. ೨. ತೀವ್ರ; ಸಕತ್ತು: ಆತನಿಗೆ ಮೂರುದಿವಸದಿಂದ ಕಸ್ತುಕಾಯಿಲೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಗಟ್ಟಿ; ದೃಢ: ಕೌರವನೊಡನೆ ಸ್ವಸ್ಥದಿಂ ಪಾಂಡವರಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುಯೆಂದು ಕಸ್ತಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಪೇಳ್ದರು (ತುರಂಗ. ೨೬-೧೦). ೪. ಶ್ರಮ; ಕಷ್ಟ; ಈ ಹೊತ್ತು ನಾವು ಕಸ್ತು ಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ಇಷ್ಟು ಬದುಕು ದೊರಕಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೮). ೫. ಜಬರದಸ್ತು; ಜೋರು: ದೊರೆಯನ್ನು ತಾವು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಹಳ ಕಸ್ತು ಮಾಡಿ ಬೆನ್ನಹಾಕಿಕೊಂಡರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೩೪); ಇಬ್ಬರೂ ಕಸ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ, ಜೋರುದಾರರು (ಭೀಮಕಾ. ೪). **ಖಸ್ತು**: ೫. ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಖಸ್ತು ಮಾಡಿದರಿಂದ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೬).
[←ಪಾರ. ಖಸ್ತ್=ಗಾಯಗೊಂಡ, ರೋಗಿ; ಮರಾ. ಖಸ್ತಾ, ಖಸ್ತ್]

ಕಸ್ತುಕಾಱ, ಕಸ್ತುಗಾರ (ನಾ). (ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ) ಶ್ರಮಪಡುವವನು: ಇಷ್ಟಲಿಂಗವ ಹಿಡಿವ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆತ್ತು ಕುಚವ ಹಿಡಿದು ಉಚ್ಚೆಯ ಬಚ್ಚಲ ತೋಡುವ ಕಸ್ತುಕಾಜರನೊಪ್ಪೆನೆಂದ (ಸರ್ವವ. ೧೮೩-೮೩೭).
ಕಸ್ತುಗಾರ: (±). [ಕಸ್ತು + -ಕಾಱ]

ಕಸ್ತುಗಾರ 'ಕಸ್ತುಕಾಱ' ನೋ.

ಕಸ್ತುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಶ್ರಮಿಸು; ಶ್ರಮಪಡು: ಆ ಪರಿಸ್ತರಣಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಸಾಧ್ಯಮಾಗದಿರ್ಪುದಂ ಕಂಡು ಚಲದಿಂ ಕಸ್ತುಗೆಯ್ದು ನಿಂದೀರಯ್ದು ವರ್ಷಂಬರಂ ನೆಲದಂಡಿಳಿದು ಜೇರುಮುತ್ತಿಗೆಯನಿಕ್ಕಿ (ಕೆಳನೃ. ೯-೬೩).
[ಕಸ್ತು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_{1}$)]

ಕಸ್ತುತಗಾದೆ (ನಾ). ಹಣದ ವಸೂಲಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಒತ್ತಾಯ, —ಪೀಡೆ (ಕ). [ಕಸ್ತು + ತಗಾದೆ]

ಕಸ್ತುರಿ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗದ ನಾಭಿಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಮೃಗಮದ: ಭಾವಕ್ಕೆ ಹೊಜಗಾದವಂಗೆ ಲೀಲೆಯುಂಟೇ ಆ ಗುಣ ಚಿಪ್ಪಿನ ಮುತ್ತಿನ ತೆಜ ಕಸ್ತುರಿಯ ಶುಕ್ಲದ ತೆಜ ಕದಳಿಯ ಕರ್ಪುರದ ತೆಜ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪-೧೨); ನಾಸಿಕೇಂದ್ರಿಯ ನಿನ್ನ ತನುಗಂಧಕೆಳಸಿ ಮೇಲ್ಸೂಸಿದ ಪುಣಗು ಕಸ್ತುರಿಯ ವಾಸನೆವಿಡಿಯದು (ಕಂನವಿ. ೧೯-೮೨). 'ಕತ್ತುರಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಸ್ತೂರೀ]

ಕಸ್ತುರಿಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಬೊಟ್ಟು; ಕಸ್ತೂರಿ ತಿಲಕ (ಕ). 'ಕಸ್ತೂರಿಬೊಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಕಸ್ತೂರಿ + ಬೊಟ್ಟು$_2$ (< ಬಟ್ಟು$_1$)]

ಕಸ್ತುರಿವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ (?): ಜಾಣೆಯ ಕಸ್ತುರಿವೀಣೆಯ ಸದುಸ್ವುಮವಾಣಿಯ ಚೆಲ್ವಿನ ಕಣೆಯ . . . ರಾಣಿಯ ರತಿಯೆಂಬಾದಪುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೮-೪೩). [ಕಸ್ತುರಿ ? + ವೀಣೆ]

ಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ: "ಮೃಗನಾಭಿಃ, ಮೃಗಮದಃ, ಕಸ್ತೂರಿಕಾ – ಈ ೩ ಕಸ್ತೂರಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೯-೩೯೦); ಸುಗಂಧ ಪಚ್ಚೆ ಕಸ್ತೂರಿಯ ಬಾಳೆ (ನವಮೋ. ೨೪-೪೯); ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ, ಕಸ್ತೂರಿ, ಕರ್ಪೂರ . . . ಧೂಪ ಹಾಕುವಲ್ಲಿ ಧೂರ್ತಗ್ರಹಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಉಚ್ಚಾಟನವಹುವು (ಸಕವೈ. ೩೩); ಕರಡಿಯ ಮೈಯಿಗೆ ಕಸ್ತೂರಿಯೇತಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೯೫-೬೩); ಕತ್ತೆ ಕಸ್ತೂರಿ ಹೊತ್ತಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಗಂಗಡಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: (ಎಸಮೈ. XXVII, ೯). [ಸಂ. ಕಸ್ತೂರೀ]

ಕಸ್ತೂರಿಅರಿಸಿನ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಅರಿಸಿನ: ಕಸ್ತೂರಿ ಅರಿಸಿನ, ಕಾಡು ಅರಿಸಿನ (ಮೈಔಗಿ. ೨೬-೪೯೮). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಅರಿಸಿನ]

ಕಸ್ತೂರಿಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಕಸ್ತೂರಿಯನ್ನು ಲೇಪಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ, —ಶಲಾಕೆ (ಕ). ೨. ಕರಿಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿ ಚೌಕಗಳುಳ್ಳ ಬಟ್ಟೆ. ಕಸ್ತೂರಿಕಡ್ಡಿಸೀರೆ = ಬಿಳಿ ಚೌಕಗಳುಳ್ಳ ಕರೀಸೀರೆ (ಕ). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಸ್ತೂರಿಕಾಂಡಕ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಮೃಗದ ಅಂಡ, —ಬೀಜಕೋಶ: ಕಸ್ತೂರಿಕಾಂಡಕಂ ವನಹಸ್ತಿರದಂ ಹಸ್ತಿಮಸ್ತಕೋದ್ಭವ ಮುಕ್ತಾವಿಸ್ತಾರಮೆಂದು ತಂದು ಸಮಸ್ತ ವನಾಧೀಶರವನಿಪತಿಯಂ ಕಂಡರ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೭). [ಸಂ. (ಕಸ್ತೂರಿಕಾ + ಅಂಡಕ)]

ಕಸ್ತೂರಿಕಾಸಾರ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯ ಕದಡು, —ದ್ರವ: ಚಂದನಸಾರ ಕಾಶ್ಮೀರ ಕಾಲಾಗರು ಕಸ್ತೂರಿಕಾಸಾರ ವಿವಿಧಲೇಪನಂಗಳಿಂ ಮೆಯ್ಯಂ ತಿಮಿರ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೨ ವ). [ಸಂ. (ಕಸ್ತೂರಿಕಾ + ಆಸಾರ)]

ಕಸ್ತೂರಿಕೆ (ನಾ). = ಕಸ್ತೂರಿ (ಕ). [ಸಂ. ಕಸ್ತೂರಿಕಾ]

ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಳಿ, ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಾಲಿಮರ; ಸುಗಂಧಿಜಾಲಿ; ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ (ಕ). ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ: ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ, ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ, ಕಿರೀಜಾಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧-೧೩). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಗೊಬ್ಬಳಿ (< ಗೊಬ್ಬುಳಿ)]

ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ 'ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಳಿ' ನೋ.

ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ (ನಾ). = ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಳಿ: ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ, ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ, ಕಿರೀಜಾಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧-೧೩). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಜಾಲಿ$_1$]

ಕಸ್ತೂರಿಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಸ್ತೂರಿಬೆಂಡೆ, ಕಾಡು ಕಸ್ತೂರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೩-೮೪೮). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಬೆಂಡೆ]

ಕಸ್ತೂರಿಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು: "ಗಂಧಮಾರ್ಜಾಲಃ – ಕಸ್ತೂರಿಬೆಕ್ಕು, ಪುಣುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು" (ಓಷಧಿ. ೪೭). 'ಕತ್ತುರಿವೆಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಕಸ್ತೂರಿ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕಸ್ತೂರಿಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಬಾಸ್ತಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಕಸ್ತೂರಿಮಲ್ಲಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೭-೯೩೭). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕಸ್ತೂರಿಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾವು: "ಅತಿಸೌರಭಃ –ಕೇವಲ ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ಮಾವಿನ ಗಿಡ; ಕಸ್ತೂರಿಮಾವು, ಜೀರಿಗೆಮಾವು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಮಾವು]

ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ (ನಾ). ೧. ಕಸ್ತೂರಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ, ಕೊಂಬಿಲ್ಲದ ಜಿಂಕೆ: ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ, ಚಮರೀಮೃಗ, ಪುರುಷಮೃಗ . . . ಪವಿತ್ರ ಮೃಗಜಾತಿಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೨); ತಿಬೇತದೇಶದ ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಲಿ ನುಣ್ಣೇಕುರಿಗಳೂ, ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗಗಳೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧೧). ೨. ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು (?): "ಲೋಮಶಮಾರ್ಜಾರಃ — ಕಸ್ತೂರಿ ಮೃಗ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೪). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಮೃಗ]

ಕಸ್ತೂರಿರಾಜಾನ್ನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲು; ಸುಗಂಧಿನೆಲ್ಲು; ಗಂಧಶಾಳಿ: ಪಿರಿಯ ರಾಜಾನ್ನ ಜೀರಿಗೆರಾಜಾನ್ನವು . . . ಪರಿಶೋಭಿಸುವ ಕಸ್ತೂರಿ ರಾಜಾನ್ನದ ವರಶಾಲಿಯ ಗದ್ದೆಯಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೫-೬೮). [ಕಸ್ತೂರಿ + ರಾಜಾನ್ನ]

ಕಸ್ತೂರೀವರ್ಣ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ: ಹೊಳೆಯುವ ಕೆಂದಳಗ ಕಸ್ತೂರೀವರ್ಣದೊಳು ಪರಿಮಳವಾಂತು ಮೆಱೆವ ಕಳಮೆಯ ತೆನೆಗಳು (ಕಂನವಿ. ೫-೭೧). [ಸಂ. (ಕಸ್ತೂರೀ + ವರ್ಣ)]

ಕಸ್ಥಿ (ನಾ). = ಕಸ್ತಿ (?): ಕಸ್ಥಿ ಕಟ್ಟಿದರಿಂದಾದಯವೇನು ಫಲ ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತವಪ್ಪಿದ ಹಾಗೆ ಸ್ವಾಮಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೬-೨೮). [?]

ಕಸ್ವರ (ಗು). ೧. ಹೋಗುವ; ಚಲಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಸಂಪತ್ತು; ಐಶ್ವರ್ಯ; ಆಸ್ತಿ: "ಸಮರಂ ಕಸ್ವರಗರ್ದಭಂ ಪ್ರಕರಮುಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೪೬). ೩. ಜೀವಾತ್ಮ. ೪. ಪರಮಾತ್ಮ. ೫. ನಿತ್ಯವಾದುದು; ಶಾಶ್ವತವಾದುದು. ೬. ನಿರಂತರವಾದುದು. ೭. ವಸ್ತುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು. ೮. ಹಿಂಸೆ; ಘಾಸಿ ಮಾಡುವಿಕೆ: "ದ್ರವಿಣಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ವಸ್ತುಪ್ರತತಿ ಸತತ ನಿತ್ಯಂಗಳುಂ ಕಸ್ವರಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಕಹಕಹ (ಅ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ನಗುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತ: [ಎನೆ] ಕಹಕಹ ರುತಿಯಿಂ ನಕ್ಕು (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೧೩). ೨. ಸಾರಸ ಪಕ್ಷಿಯ ಧ್ವನಿ: "ಕಹಕಹಮೆಂದು ಸಾರಸವಕ್ಕಿಯ ಧ್ವನಿ" (ಕಶಸಾ. ೧೦-೨೦೬). 'ಗಹಗಹ' ಪರಾ. [?]

ಕಹಕಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸದ್ದುಮಾಡಿ ನಗು; ಕಳಕಳಿಸಿ ನಗು: ಹಾ! (ಕಹಕಹಿಸಿ), ಎಂದರೆ, ಇಂದು ನೀನು ಕುಡಿಯುವೆಯೇನು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೯೭-೨೫). 'ಗಹಗಹಿಸು' ಪರಾ. [ಕಹಕಹ + -ಇಸು$_3$]

ಕಹರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾಕ: ಒಡೆಯನೊಂದೆರಡ ರವೆಯುವ ಮಾಡಿ . . . ಜಡಿದು ಕರ್ಪೂರಮಿಕ್ಕಲು ಕಹರಿಯೆಂಬ ಕದಳೀ ಕುಸುಮ ಪಾಕಮಾಯ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೫೯). [?]

ಕಹರು (ನಾ). (?): ಬಿಸಿಲ ಕಹರು ಮಂಜಿನ ಮುಂದಿಗೆಯನಿಟ್ಟು ಮನೆವೊಲೆಯದಂತೆ ಅನಲನ ತೊಲೆಯ ಹಾಕಿ ವೊಳೆಯ ಗಳುವ ಬೀಸಿ ಕೆಂಡದ ಹಂಜರಗಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿಗೆ ಗಳುವಿನ ಸಂದಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿತ್ತು (ಚಿಕ್ಕವ. ೨೧೧-೪). [?]

ಕಹಳಾರವ (ನಾ). ಕಹಳೆಯ ಶಬ್ದ; ಕಾಳೆಯ ಧ್ವನಿ: "ರಿತ್ತರಿಜೆ ಜಗಜಗೆಂದೆನಲು ಕಹಳಾರವಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೪-೮); ಸುರಿಯದೆ ನೂಣವಾಗಸದೆ ತಾರಗೆಗಳ್ ಕಹಳಾರವಂಗಳಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೦೪).
[< ಸಂ. ಕಾಹಲಾರವ (ಕಾಹಲಾ + ರವ)]

ಕಹಳಾವಳಿ (ನಾ). ಕಹಳೆಗಳ ಸಾಲು; ಕಾಳೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಹೊಳೆವ ಸಿಂಧದ ಜಡಿವ ಕಹಳಾವಳಿಯ ಲಗ್ಗೆಯ ವಿವಿಧ ವಾದ್ಯದ ಕಳಕಳದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೬-೨).
[< ಸಂ. ಕಾಹಲಾವಲಿ (ಕಾಹಲಾ + ಆವಲಿ)]

ಕಹಳೆ, ಕಾಳೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾಗಿ ಬಾಗಿರುವ ತುತ್ತೂರಿ, —ಕೊಂಬು: ಪಱಿದುಲಿವ ಕಹಳೆ ಮಿಳ್ಳಿಪ ಪಟಯಿಗೆ ಸೂಳ್ಪಿಪ ತಮ್ಮಟಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೪೯); ಮೃದಂಗ ನಿಸ್ಸಾಳ ಭೇರೀ ಶಂಖ ಕಹಳೆಗಳ ಬಹಳ ಧ್ವನಿಯುಣ್ಮೆ (ನಂಬಿರ. ೨-೯೦); ನಿರಂತರವೊದಱಿ ಬಯ್ದುವು ಕಹಳೆ ಬಿರುದಾವಳಿಯಲತಿರಥರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೪-೧೩); ಕೂಗಿಡುವ ಕಹಳೆ ಹೆಗ್ಗಹಳೆ ಚಿನಿಕಹಳೆ ಕರಣೆಯ ನಾದ (ಅಖಂಡೇ. ೨೦೬-೪೬); ಕಾರ ಹುಣ್ಣಿವೆ ಬರಲಿ . . . ಕರಿ ಹರಿದು ಮೆರೆಸೋಣ ಕಹಳೆ ಹಚ್ಚಿ (ನೆಲಮು. ೧೮). ಕಾಳೆ: ಕಾಳೆಯಾತಂಗೆರಡು ಮತ್ತರ್ (ಎಇ. IV, ೩೫೪-೩೬; 975); ಕಾಳೆಯಂ ಸೂಳೈಸುವ ತಿತ್ತಿರಿಯ ನೊತ್ತುವ ಕೊಳಲನೂದುವ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪); ಮೇಲೆ ಹುಡಿಯಿಡೆ ಹೊಡೆವ ನಾನಾ ಕಾಳೆ ಶಂಖವು (ಸಂಭಪ. ೨೪-೬); ದೇಗುಲದಲ್ಲಿ ಊದಬೇಕು ಕಾಳೆ (ರಾಮನ. ೩೯).
[< ಸಂ. ಕಾಹಲ, ಕಾಹಲಾ]

ಕಹಳೆಕಾಱ (ನಾ). ಕಹಳೆ ಊದುವವನು: ತಾಳಧರಿಗಳ ಕಹಳೆಕಾಜರ ನಾಲಿಸುವ ಕಂಸಾಳಗಿತ್ತಿಯರತ್ತಲೊತ್ತರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫-೪೩).
[ಕಹಳೆ + -ಕಾಜ]

ಕಹಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ವಿಷವಾಗು; ಕಹಿಯಾಗು: ಕಾರಣವಿದ್ವೇ ನೋವ್ರದೆ ಬೇವು? ತಾನೇ ಕಹಿವುದು, ಊಹಿಸಿ, ಕೊರಗಿ (ಸುನೀತ. ೩೦).
[< ಕಹಿ$_3$]

ಕಹಿ$_3$ 'ಕಯ್ಪು' ನೋ.

ಕಹಿಎಣ್ಣೆ, ಕೈಯೆಣ್ಣೆ$_2$ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಎಣ್ಣೆ; ಹರಳೆಣ್ಣೆ: ಕಹಿ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಮೂತ್ರ ಬೆರಸಿಯಾದರೂ ಹಾಲ ಬೆರಸಿಯಾದರೂ ಕೊಡಲು ಮಹೋದರ ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೨೮). ಕೈಯೆಣ್ಣೆ$_2$: ಒಂದು ಭಾಗ ಕೈಯೆಣ್ಣೆ, ಎರಡು ಭಾಗ ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ, ನಾಲ್ಕು ಭಾಗ ತುಪ್ಪ ಇದೀಗ ತ್ರಿಸ್ನೇಹಭಾಗದ ಕ್ರಮ (ಸಕವೈ. ೩೧); ಅಫೀಮು ‖ ತೊಲ, ಕೈಯೆಣ್ಣೆ ೧ ಪಾವು ಇವುಗಳನ್ನು . . . ಕುಡಿಸುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೩೯); ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ತಂದೆನು ಕೈಯೆಣ್ಣೆಯಾಯಿತು (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೯-೩೫).
[ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ಎಣ್ಣೆ. P ಕೈಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹರಳೆಣ್ಣೆ ಎಂದೂ ಕೆಲವರು ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ]

ಕಹಿಕು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) = ಕಹಿ$_1$: ಹಳ್ಳಿಯವರಿಗೂ ಹಣ ಬೇಡವೆಂದಲ್ಲ; ರೂಪಾಯಿ ಕಹಿಕುತ್ತದೆಂದಲ್ಲ (ಬಿಟ್ಟಜೀ. ೩೧). [ಕಹಿ$_1$ + -ಕು$_1$]

ಕಹಿಕೊಡ್ಸೀಗೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕುಡ್ಸಾಲು, ಕೊಜ-F, ಕಹಿಕೊಡ್ಸೀಗೆ ಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೬).
[ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ಕೋಡ್ಸೀಗೆ (< ಕೊಡಸಿಗೆ) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಹಿಕೋಟೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಯಿ; ಕಹಿಯಾದ ಕೋಟೆಕಾಯಿ: ಕಹಿಕೋಟಿಕಾಯಿ ೫ . . . ಮೆಣಸು, ತ್ರಿಫಲೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದೊಂದು ಮಾನ ಇವಂ ೮ ಗ ಅಲ್ಲವಂ ಕೂಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೬೭).
[ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ಕೋಟಿಕಾಯಿ$_0$]

ಕಹಿಗುಮ್ಮಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಎಕ್ಕೆಬೇರು, ಕಹಿಗುಮ್ಮಳದ ಬೇರು . . . ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಹಾಕಿ (ಸಕವೈ. ೧೭೯).
[ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ಗುಮ್ಮಳ$_0$]

ಕಹಿಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಗುಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಹೊಂಗೆಬೀಜ, ಕಹಿಗುಳ್ಳ, ಮೂರು ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಮೂರು ಮೆಣಸು . . . ಅಗಿದು ನುಂಗಿದರೆ ಛಳಿ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೪). [ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ಗುಳ್ಳ]

ಕಹಿತುಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುಂಬೆ: ಕಹಿತುಂಬೆಯ ರಸವಂ ಮೂರುದಿನ ಕುಡಿಯೆ ವಾಂತಿಯಾಗುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೩೪).
[ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ತುಂಬೆ$_2$ (< ತುಂಬಿ$_2$)]

ಕಹಿದರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಯವಶಾಕ-ಕಹಿದರಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೧); ಕಹಿದರಸಿಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಾದರೂ . . . ವಿರೇಕವಂ ಮಾಡಿಸಲು ವಿಷಸರ್ಪವ್ಯಾಧಿಗಳು ಪರಿಹರವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೬೨).
[ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ದರಸಿ]

ಕಹಿದಸಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ, ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ರಾಸ್ಮೆ, ಕಹಿದಸಲೆ . . . ಕಷಾಯಂ ಕಾಯಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ವಾತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೬೫).
[ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ದಸಲೆ$_0$]

ಕಹಿದೊಂಡೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ತೊಂಡೆ: "ಕಹಿದೊಂಡೆ ನಾಳಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮); ಕಡಸಿಗೆ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ ಕಹಿದೊಂಡೆ ಕವುಂಗಿನಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೬); ಆಡಿನ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕಾಡ ಕಗ್ಗೊಜಲೆ ಕಹಿದೊಂಡೆ ನಾತಗಳು ತೀಡಿದರೆ ಬಿಡವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೪೫); "ಬಿಂಬೀ=ಕಹಿದೊಂಡೆ" (ವಿವೈವಿ. ೫೯). 'ಸಿಹಿತೊಂಡೆ' ಪರಾ.
[ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ತೊಂಡೆ$_3$]

ಕಹಿನನ್ನಿ (ನಾ). ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಸತ್ಯ; ಕಟುಸತ್ಯ: ತಿಳಿಯಲಾ ಕಹಿನನ್ನಿ, ರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ನನ್ನಿ, ಹೃದಯವೊಡೆದಂತೆ ತತ್ತರಿಸಿ ಮಂಥರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦-೧೭೩). [ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ನನ್ನಿ]

ಕಹಿನಾಲಗೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದುದನ್ನು ಹೇಳುವ ನಾಲಗೆ; ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ನುಡಿಯುವ ನಾಲಗೆ: ಬ್ರಹ್ಮಶಿವನು ಜೈನನಾದರೂ ಕಹಿನಾಲಗೆಯವನು (ಸಾಹಿಸಂ. ೫೨) [ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ನಾಲಗೆ]

ಕಹಿಪಡವಲ (ನಾ). ಪಡವಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಕಹಿಪಡವಲ, ಬಜೆ . . . ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮದಿಂ ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿಕೊಡಲು ವಾತಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೫).
[ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ಪಡವಲ (< ಪಡಲ$_1$)]

ಕಹಿಬ್ರಾಹ್ಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಂಬು: ಕಹಿಬ್ರಾಹ್ಮಿಯ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸವನ್ನು ದೊಡ್ಡಮರಗೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಎರಡು ಘಳಿಗೆ ಕುಂದಿಸಿ ಕೊಳ್ಳೆ ಯೋನಿದೋಷ ಪೋಕು (ವಿವೈವಿ. ೮೬).
[ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ಬ್ರಾಹ್ಮಿ]

ಕಹಿಮಣಿಕೆ (ನಾ). = ಕಹಿಮೆಕ್ಕೆ.
[ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ಮಣಿಕೆ (< ಮಿಣಿಕೆ)]

ಕಹಿಮೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಮೆಕ್ಕೆ: ಸಿಹಿಮೆಕ್ಕೆ ಕಹಿಮೆಕ್ಕೆ ಬಿತ್ತಿದಾಗಳೆ ಫಲವಹುವೆ (ಭರಚ. ೬೮-೫೬); "ತ್ರಪುಸ = ಕಹಿಮೆಕ್ಕೆ" (ವಿವೈವಿ. ೫೯). [ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ಮೆಕ್ಕೆ]

ಕಹಿಸೋರೆ 'ಕಯ್ಪುಸೊರೆ' ನೋ.

ಕಹಿಹಾಗಲು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಕಹಿಯಾದ ಹಾಗಲು: "ಕುಲಕಃ, ಪಟೋಲಃ, ತಿಕ್ತಕಃ, ಪಟುಃ ಈ ೪ ಕಹಿಹಾಗಲು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨).
[ಕಹಿ$_3$ (< ಕಯ್ಪು) + ಹಾಗಲು (< ಹಾಗಲ್)]

ಕಹಿಹಾಲೆ (ನಾ). ಹಾಲೆ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ಕಹಿಹಾಲೆಬೇರು, ಶ್ರೀಗಂಧ . . . ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಕೊಡಲು ದಾಹಜ್ವರ ಮಾಣುವುದು (ಸಕವೈ. ೮೨). [ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ಹಾಲೆ$_2$ (< ಪಾಲೆ$_2$)]

ಕಹಿಹೀರೆ (ನಾ). ಹೀರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : "ಖುಟಕಾ-ಕಹಿಹೀರೆ" (ಒಷಧಿ. ೪೪) ; ಕಹಿಹೀರೆಯ ಬೀಜ ಇಂಗು . . . ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಇವಿಷ್ಟನು ಆಡಿನ ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ವಮನ ನಸ್ಯಂಗಳ ಮಾಡಿಸಲು ಸರ್ಪವಿಷ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II. ೮೮). [ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ಹೀರೆ]

ಕಹಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : "ಕಹಿಹುಲ್ಲು ರುಚಿಯುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮). [ಕಹಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪು) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಹ್ಲಾರ (ನಾ). ಎಳೆಗೆಂಪಿನ ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲೆ [ಸಂ.]

ಕಹ್ವ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕರೆ ; ಬಕಬಕ್ಷಿ [ಸಂ.]

ಕಳ್$_1$, ಕಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕದ್ದು, ಕಳ್ದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ಎತ್ತಿಹಾಕು ; ಅಪಹರಿಸು : "ಕಳ್ – ಸ್ತೇಯೇ (ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡು), ಮದ್ಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಕಳ್ದೋನ್ ಮಹಾಪಾತಕನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೩ ; 450) ; ಕಳ್ಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ದಿರಿಂ ಪೆಜರ ವಸ್ತುವಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೭-೧೨) ; ಕಳಿಪಂ ಕಳ್ವನಗುರ್ವು ಪರ್ವೆ ಕೊಲಿಪಂ ಕೊಲ್ವಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧) ; ಕೊಲ್ವ ಪಾಪಂ ಕಳ್ವ ಪೆಂಡಿರಂ . . . ಗೆಂಟುಮಾಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫) ; ಕದ್ದನಂತಕನಾಜುಸಾವಿರ ಕುದುರೆಯುಸುರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೮). ಕಳು$_1$: ನಾರಿ ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳುವೊಡೆ ತಾಯಮೊಲೆವಾಲು ನಂಜಾಗಿ ಕೊಲುವಡೆ ಇನ್ನಾರಿಗೆ ದೂಜುವೆ (ಬಸವ. ೨೬) ; ಪರೋಕ್ತಿಗಳರ್ಥಮಂ ಕಳುವುದಧಮತನವು (ಹಚಕಾ. ೧-೨೮) ; ಬೇಡವೆಂದರು ಬೇಡ ಕಳುವುದ ಬಿಡುವನೆ (ಭರಚ. ೩-೧೫) ; ತ್ಯಾಗಿಗಳು ಕಳುವರೆ ಪ್ರಜೆಯು ತಾನೆತ್ತ ಬಾಳುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೬೧). 'ಕದಿ' ಪರಾ.

ಕಳ್ವಾಳ್ = ಕದಿಯುವ ಆಳು : ನಿರ್ದಯಮೆಂಬ ಬಿಲ್ವಡೆವೆರಸು ದುರಾಚಾರಮೆಂಬ ಕಳ್ವಾಳ್ವೆರಸು ರೌದ್ರಧ್ಯಾನಮೆಂಬ ಗುಪ್ತನಡೆವೆರಸು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೮೭ ಆದಿಟಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳ್ ; ಮಲ. ಕಳ್ಕ್ಕ್, ಕಕ್ಕ್ ; ತುಳು. ಕಂಡ್ ; ಕೊಡ. ಕಳ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಕಲ್ಲಾನಾ ; ಮಲ್ತೊ. ಗಲೆ]

ಕಳ್$_2$, ಕಳ$_1$ (ನಾ). ಕಳವು ; ಮೋಸ ; ಸುಳ್ಳು. 'ಕಳ್ವೊಡಮೆ' ಪರಾ. ಕಳ$_1$: ಕೊಲೆಯುಂ ಪುಸಿಯುಂ ಕಳವುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೪೫).
[< ಕಳ್$_1$ ./ ತುಳು. ಕಳು]

ಕಳ್$_3$, ಕಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಹಾಲು ; ರಸ. 'ಕಳ್ಳಿ$_3$' ಪರಾ. ೨. ಹೆಂಡ ; ಸುರೆ ; ಮದ್ಯ : "ಮೈರೇಯಮಾಸವಂ . . . ಮದಿರೆ ಸುರೆ (ಯಿರೆ) ಕಳ್ಳುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೨-೫) ; "ಕಳ್ – ಸ್ತೇಯೇ (ಕಳ್ಳತನಮಾಡು) ಮದ್ಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಪಚ್ಚು ಪರಿಕಲಿಸಿ ಬೆನ್ನಂ ಮುಚ್ಚಿರೆ ಮುಂಡಿ ಕಳ್ಳ ಬೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲ್ ಬಾಯೊಳ್ ಬೆಚ್ಚಂತಿರೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೭ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕುಡಿ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಕರಗಿಸಿ ಕುಡಿಯಿಸುವರ್ ಲೋಹರಸಮಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೬) ; ಮೊದಲೊಳ್ ಸೊಕ್ಕಿದವಂಗೆ ಕಳ್ ವಿಷದಿನಳ್ಕಿರ್ದಂಗೆ ದುರ್ನಿದ್ರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೩) ; ಕಳ್ಳುಂ ಮಾಣೆನೆ ನಿಮ್ಮಡಿ ಕಳ್ಳಿಲ್ಲದೊಡಿಂದೆ ಸಾವೆನೆನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೬೦) ; ಕಳ್ಳ ಮಡಕೆಯ ಪೂಜಿಸುವಂತೆ ಚಿಲುಪಾಲುಳ್ಳ ಮಡಕೆಯ ಪೂಜಿಪರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೨). ಕಳ್ಳು : ೨. "ಮಧು, ಆಸವಃ . . . ವಾರುಣೀ, ಮಧು –ಈ ೨೪ ಕಳ್ಳು" (ಹಲಾಯು. ೫೫-೧೭೫) ; ಕಳ್ಳಿನಿಂದೆ ದೀಪಾಯನನಿಂದನಿತುಂ ಪುರಮುಂ ಬೇಗುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೩೭) ; ಅಸುವಳಿವ ಭಂಗಿ ಮಾಂಸ ಪ್ರಸರದ ಕಳ್ಳುಗಳ ವಿಷಮನಜಿಗುಮವಶ್ಯಂ (ಖಮುದ. ೨-೧೭೮) ; ಕಪಿ ಕಳ್ಳ ಕುಡಿದು ಕಡಲ ದಾಂಟುವೆನೆಂದು . . . ಮಿಾಸು ಮೊಸಳೆಗೆ ಆಹಾರ ವಾದಂತಾಯಿತಯ್ಯ ಎನ್ನ ಬಾಳು (ಘಸವ. ೬-೪) ; ಕಳ್ಳನುಣ್ಣದಿರಣ್ಣ ಮಾಂಸವ ಕೊಳ್ಳದಿರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೪೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳ್ ; ಮಲ. ಕಳ್, ಕಳ್ಳು ; ತುಳು. ಕಲಿ ; ಕೊಡ. ಕಳ್ಳೀ ; ತೆಲು. ಕಲ್ಲು ; ಕೋಲಾ. ಕಲ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಳ್ : ಗೊಂಡಿ. ಕಲ್ ; ಕುಇ. ಕಲು. / ಪ್ರಾ. ಕಲ್ಲಾ ; ಸಂ. ಕಲ್ಯ]

ಕಳ್$_4$ ಕಳು$_2$ (ನಾ). ನೂಲಿನ ಹಿಂಜಿ : (?). ಕಳು$_2$: "ಸ್ತೇಯಂದೊಳು ಸುರೆಯೊಳ್ ನೂಲಪಿಂಜಿನೊಳ್ ಕಳು ಶಬ್ದ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೩). [?]

ಕಳ$_1$ 'ಕಳ್$_2$' ನೋ.

ಕಳ$_2$ 'ಕಳ್ಳ$_2$' ನೋ.

ಕಳ$_3$, ಕಣ$_1$, ಕಣವು (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಒಕ್ಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಸ್ಥಳ : "ಖಳಧಾನಂ, ಖಳಃ – ಈ ೨ ಕಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೪) ; ಏಜು ತೊರೆಕಳವೃತ್ತಿ ಕಟಿವೊನ್ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೦೨-೩ ; 775) ; ಬಿತ್ತುವಟ್ಟವ ಕಳದೊಳೆ ಕುಡುವರ್ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೪೮-೧೪ ; 907 ?) ; ಪುಲಿಸಂ ಪೊತ್ತಾತನೆ ಕಳದಲಿ ಪಡುವುದು ಭತ್ತಮುಳತೆಯಪ್ಪಿನಂ (ಸಮಪ. ೧೨-೭೦) ; ಕಳದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಟಿಯಿಪ್ಪಂತೆ ನಿಡಿದಾದ ವೃಷಭಾದ್ರಿಯಿಹುದು (ಭರಚ. ೩೬-೭೭). ೨. ಕಾಳಗದ ಸ್ಥಳ ; ರಣರಂಗ : ಕಟ್ಟದುದೆ ಸುರಗಿ ಮೆಟ್ಟದುದೆ ಕಳಂ (ಆದಿಪು. ೩-೭೨) ; ಕಳಕೆ ಬಯಲುಗೆಕ್ಕತುಳಕ್ಕೆಳೆಯೊಳ್ಮಾಜುಾಂಪರಿಲ್ಲದೆ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೨೨-೧೫ ; 1129) ; ಅಂಕ ಕಳನೇಜಿ ಕೈಮಜಿದಿರ್ದೊಡೆ ಮಾಜಂಕ ಬಂದಿಜಿವುದ ಮಾಣ್ಬನೆ (ಬಸವ. ೧೭೮) ; ದ್ರೋಣ ಹೊಕ್ಕನು ಕಾಳೆಗದ ಕಳನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೨೦). ೩. ಆಟದ ಮೈದಾನ ; ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ : ಕಳದ ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು (ಕೋಟಿಚೆ. ೬) ; ಆಟದ ಕಳಕ್ಕೆ ತಂದ ಹುಲಿಯಂತಾದ ರಾಮಕೃಷ್ಣ (ತ್ಯಾಗಮು. ೩೦). ೪. ಸಸಿ ನೆಡುವ ಮಡಿ : ಗದ್ದೆಗೆ ತೋಡಿನ ನೀರು ಕುಡಿಸಿ ಅಗೆಸಿ ಕಳ ಮಾಡಿಸಿದರು : ಆ ಕಳದಲ್ಲಿ ಈ ತೆಂಗಿನ ಬೀಜಗಳನ್ನೂ ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಹುಗಿಸಿದರು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦೫). ಕಣ$_1$: ೧. ನಾನಾವಿಧಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪದನಜಿದುಡುಗುವ ಕಣಂಮಾಡುವೊಕ್ಕುವಡುಕುವ (ಆದಿಪು. ೬-೭೭ ವ) ; ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ಯಂ ಕಂಡು ಕಣನಂ ಮಾಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೬೦) ; ಕಂತೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಬಣಬೆಯನ್ನೊಟ್ಟಿ ಕಣನ ಮಾಡಿ ಮೇಟಿಯನ್ನೆಟ್ಟಿ (ವಚಶಾ. II, ೭೬) ; ಇಂತೀ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯ ಒಳಗೆ ಉಳ್ಳಂಥಾ . . . ಮನೆ ಬಾವಿ ಕೆಜೆ ಕಣ ಮಕ್ಕಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧೭-೧೦ ; 1377) ; ಎರಡು ಕಣಾ ಕಾಯ್ದು ದಾಸಯ್ಯ ಕೆಟ್ಟ (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೪). ೨. ಕಾಲಭೈರವನ ಕಣನೋ ಮೇಣುಮಾಪ [ಪಾಠಾಂ. ಕದನದ ಕಳನೊ ಭೂಸ]ತಿಯ ಭಾಳಾಕ್ಷನೊ (ಹಚಕಾ. ೧-೩೬) ; ಕಣ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ನಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನಣದ ಬೀರರಿಳಾಪತಿ ಮೆಚ್ಚೆ ಕಾದುವರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೦) ; ರಿಪುಗಳ ಕಡಿದು ಹರಹುತ ಬೀದಿವರಿದನು ಕಣನ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೬) ; ಕೆಲವು ವಿವಾದಗ್ರಸ್ತ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದಾಗಿ, ಎರಡು ರಾಷ್ಟ್ರಗಳೂ ಕಣಕ್ಕಿಳಿಯಬೇಕಾಯಿತು (ದಾನಚಿಂ. ೧೩೭). ಕಣವು : ೨. ಆ ಸಮರ್ಥರು ಕಣವಿನೋಳ್ ವೈರಿಬಲಮಂ ವಿಲಾಸದೋಳ್ ಸವರಿ (ತುರಂಗ. ೭೫-೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳ ; ತುಳು. ಕಳ, ಕಲ ; ಕೊಡ. ಕಳ ; ತೆಲು. ಕಳ್ಳ ; ಕೋಲಾ. ಕಲವೆ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಳವೆ ; ಪರ್ಜಿ. ಕಲಿ ; ಕುರುಖ್. ಖಲೀ. / ಸಂ. ಖಲ]

ಕಳ$_4$ (ನಾ). ಕೆಡುಕ ; ದುಷ್ಟ ; ನೀಚ : ಸೀತೆಯ ಕದ್ದ ಕಳ್ಳನ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಖ]ಳನ ಸೆಜ್ಜೆಯ ಸದನಕ್ಕೈತಂದ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೬೬) ; ಕಳರಮೊಗಮಂ ಕಾಣದೆ ಜಗಮನಿತುಮಿರ್ಕೆ (ಚಕವಿ. ೧-೯೭). [< ಸಂ. ಖಲ]

ಕಳ್ಳ₅ (ನಾ). ಕಳಶ (?): ರನ್ನದ ಹಲವು ಕಳಗಳು ಆಳ್ವೇರಿ ಬಿನ್ನಣ ಹಲವು ಜಂತ್ರಗಳೂ (ದ್ವಾದಶಾ. ೪೧-೫೬). [?]

ಕಳ್ಳ₆ (ನಾ). ಮೂಗ; ಮೂಕ. 'ಕಳಮೂಕ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಡ]

ಕಳ್ಳ₇ 'ಕಲ್ಮ' ನೋ.

ಕಳಂಕ 'ಕಲಂಕ' ನೋ.

ಕಳಂಕಿತ 'ಕಲಂಕಿತ' ನೋ.

ಕಳಂಕಿನಿ 'ಕಲಂಕಿನಿ' ನೋ.

ಕಳಂಕು 'ಕಲಂಕು₃' ನೋ.

ಕಳಂಜಿ₁ (ನಾ). ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸ್ಥಳ; ಬಿದಿರಿನ ಗೂಡೆ: "ಕಳಂಜಿಯೆನೆ ಗಳಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೧). 'ಕಣಂಜ' ಪರಾ. [< ಕಣಂಜ]

ಕಳಂಜಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸಣಬು (sunhemp), ಕಳಂಜಿ, ಡೆಂಚಾ ಮೊದಲಾದ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನೆಲದೊಳಕ್ಕೆ ಉತ್ತುಬಿಟ್ಟರೂ ಆಯಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೯೧). [?]

ಕಳಂಜು (ನಾ). ಹವಳ, ಮುತ್ತು ಹಾಗೂ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತೂಗುವಾಗ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ: ಕಸ್ತೂರಿ ಕಳಂಜು ೫೦ = ಕುಂಕುಮ ಕಳಂಜು ೩೦ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೪೭-೩; 1532). 'ಕಣಂಜು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೞಞ್ಚ. / ಸಂ. ಕಲಂಜ]

ಕಳಂತಿ (ನಾ). ಕವಡೆ ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ (?): ಸಂದಿ ಕಳಂತಿ ಗಜಾಗರವೆಂದಚ್ಚಂ ಕೊಂಡು ಕವಡೆಯಂ ತೂಗಿಯಿನಿತ್ತೆಂದುಱಿ ಕೈಚಳಕಂ ಮಿಗೆ ಚೆಂದಮೆನಲ್ ಲಗ್ಗೆದೋಱಿಲಾಡುತ್ತಿರ್ದರ್ (ದಶಕು. ೮-೮೮). [?]

ಕಳಂತೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಟವಪ್ರಶೈಲಮಡ ಱಿದ್ದೀನಮ್ಮಾ ಕಳನ್ತೂರನಂ ಬಾಲೇ ಪೆರ್ಗ್ಗೂರವಂ ಸಮಾಧಿ ನೆಱಿದೊನ್ (ಎಕ. II, ೨೨-೩; ಸು. 700). [? + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಕಳಂಬ 'ಕಲಂಬ' ನೋ.

ಕಳಂಬರ್ (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧರಂಗಕ್ಕೆ ಬರು; ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಬರು: ಮಣ್ಣಳಿಕಂ ಕುಂದಮಂಗೆ ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆಯ ಬಯಲಂ ಕಳಂಬಂದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೬; 1033 ?). [ಕಳ್ಳ₃ + ಬರ್₁]

ಕಳಂಬಾಸನ 'ಕಲಂಬಾಸನ' ನೋ.

ಕಳಂಬುಗು (ಕ್ರಿ). ರಣರಂಗವನ್ನು ಹೊಗು; ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ತನ್ನನಲೆವಂಕಕಾಜನೊಳ್ ಪೊಣರ್ದು ಕಳಂಬುಗುವಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೫೦-೨೦ ವ). [ಕಳ್ಳ₃ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಕಳಂಬೆತ್ತಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕಟ್ಟೆಯ ಹೆಸರು (?): ಉತ್ತರ ಪೂರ್ವ್ವಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ಕಳಮ್ಬೆತ್ತಿಗಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೫; 776). [?]

ಕಳಂಬೇಟ್, **ಕಳವೇಟ್** (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯನ್ನು ಗೊತ್ತು ಪಡಿಸು: ಕಾಳಗದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಹೇಳು: ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧಮಂ ಪೊಣರ್ಚಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಮಂ ಕಳಂಬೇಟ್ಟು ಕಾದಿ ಸತ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೩ವ). **ಕಳವೇಟ್**: ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಮಂ ಕಳವೇಟ್ಟಟ್ಟಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೦). ಕಳವೇಟ್ಟಿರ್ದು ಕುರುಭೂಮಿಯಂ ಕಳಕವರ್ ವಂದಿರ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫). [ಕಳ್ಳ₃ + ಪೇಟ್]

ಕಳಕಂಠ 'ಕಲಕಂಠ' ನೋ.

ಕಳಕಂಠಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದು; ಹೆಣ್ಣು ಕೋಗಿಲೆ: ತೆಂಬೆರ ಲರಲೇವುವೆಂಬ ಕಳಕಂಠಿಯ ಬಗ್ಗಣೆಯೇವುವೆಂಬ... ಬದ್ದರನಱಿಯಟ್ಟ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೬). [< ಸಂ. ಕಲಕಂಠೀ]

ಕಳಕಳ₁ 'ಕಲಕಲ' ನೋ.

ಕಳಕಳ₂ 'ಖಳಖಳ₁' ನೋ.

ಕಳಕಳಕಾಱ (ನಾ). ಕೋಲಾಹಲ ಮಾಡುವವನು: ಕಳಕಳ ಕಾಜರಸುಗಳ ಕಾಜಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫೨). [ಕಳಕಳ₁ (= ಕಲಕಲ) + -ಕಾಱ]

ಕಳಕಳತೆ (ನಾ). = ಕಲಕಲ. 'ಕಳಕಳತೆವೆಱು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಲಕಲತಾ]

ಕಳಕಳತೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕೋಲಾಹಲದಿಂದ ತುಂಬು; ಗಜಬಜೆಯಾಗು: ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಾಗಮಪುರಾಣವನೋದುವ ಧ್ವನಿಯಿಂದೆ... ನಿಗಡ ನಿರೋಧ ಮದಗಜತತಿಯ ಬೃಂಹಿತನಾದದಲಿ ಕಳಕಳತೆವೆತ್ತಿಹು ದಾಗಳಾಪುರವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೫). [ಕಳಕಳತೆ + ಪೆಱು₁]

ಕಳಕಳಾಪ (ನಾ). (ಅರುವತ್ನಾಲ್ಕು) ಕಲೆಗಳ ಸಮೂಹ (?): ಸಂಸಾರ ಶರೀರಭೋಗ ನಿಸ್ಸಾರತೆಯಂನಱಿತುಂ ಕಳಕಳಾಪದೊಳ್ ನೆರೆದು ಜವ್ವನಂ ನೆಱಿಯೆ ನೆಱಿಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೬ ವ). [< ಸಂ. ಕಲಾಕಲಾಪ]

ಕಳಕಳಿ (ನಾ). ಆಸ್ಥೆ; ಆಸಕ್ತಿ: ಎರಡನೆಯವರ ಸುಖದುಃಖದ ಸಲುವಾಗಿ ನಿನಗೆ ಮೊದಲು ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಳಕಳಿಯಿತ್ತೇ (ಉದನ್ವೈ. ೭೪); ಹುಡುಗಿಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಎಂತಹ ಕಳಕಳಿಯ ಮಾತನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ (ಮೂರುವಾ. ೨೩೪); ಈ ಶತಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಯಿದೇವನ ವಿದ್ವತ್ತೆ ಮತ್ತು ಕಳಕಳಿಗಳು ಮೆಚ್ಚುವಂತಿವೆ (ಕಸಾಚ. ೩೪೨). [?./ ಮರಾ. ಕಳಕಳ]

ಕಳಕಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗಜಬಜೆ; ಸದ್ದು; ಕೋಲಾಹಲ: ಸಭಾಮಂಡಲಿಯ ಸೌಹೃದ ವಾಗ್ವಿವಾದದ ಕಳಕಳಿಕೆ ದಿಗುತಟವ ಗಬ್ಬರಿಸಿದುದು ಗಾಢದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೪೨); ಉಲಿವ ಮಂಗಳಪಾಠಕರ ಕಳಕಳಿಕೆ ಮಿಗೆ (ನಳಚ. ೯-೨೦); ಕಾಹುರದಲಾ ಕಳಕಳಿಕೆ ಕೇಳಿಸಿತರಿ ಭಯಂಕರಭಟನ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೨). ೨. ದುಃಖ; ಚಿಂತೆ; ವ್ಯಸನ; ಕಳವಳ: ಮೋಹದ ಬೆಳವಿಗೆಯ ಗವಸಣಿಸಿದನು ಕಳಕಳಿಕೆ ಹಿಂಗಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩೩); ತನ್ನ ನುಡಿ ತಪ್ಪುವುದೇ ಎಂದು ಕಳಕಳಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿತು (ಬದುರಿ. ೧೩). [ಕಳಕಳ (= ಕಲಕಲ) + -ಇಕೆ]

ಕಳಕಳಿಸು₁ 'ಕಲಕಲಿಸು' ನೋ.

ಕಳಕಳಿಸು₂ 'ಕಟಿಕಟಿಸು' ನೋ.

ಕಳಕುಳ 'ಕಟಿಕುಟಿ' ನೋ.

ಕಳಕೆ (ನಾ). ಕಳೆದುದು; ನಷ್ಟ: ಕಳಕೆಯೇನಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕುಳಿತವೇನ ವಱಿಂದೆ (ಮನೋವಿ. ೩-೩೧). [< ಕಳೆ₁ + -ಕೆ]

ಕಳಗ₁, **ಕಳಿಗೆ** (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿಯ ಚೌಕಟ್ಟಿಗೆ ಎರಡೂ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ, —ಕೋಲು; ಗುಜ್ಜುಗೋಲು: ಕಳಗಗಳಂತೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಾವ ಚಕ್ಕಡಿಗೂ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ (ಬೆಳಭಾ. ೧೬೬). **ಕಳಿಗೆ**: ೧. ತತ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಗಾಡಿಯ ಕಳಿಗೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದನು (ಬಾಬಲ. ೩೫). ೨. (?): ರೋಗದೊಡನೆ ಗುದ್ದಾಡಿ ಮೈಯು ಸಡಿಲಾಯ್ತು ಬಿಚ್ಚಿ ಕಳಿಗೆ (ಮಸಾಹಿ. ೨೫). [?]

ಕಳಗ₃ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗತ್ತು, —ಪ್ರಕಾರ: ಪಲತೆಜದ ತಾಳಗಳ ಜತಿಗಳನಳವಡಿಸಿ ತುಡುಕಳಗ ಕತ್ತರಗಳನು ಮೂದೆಱನಾದ ಲಯದಲಿ ಕುಡುಪಡರೆ ನುಡಿಸೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೫೬). [?]

ಕಳಗ₃ (ನಾ). ಮಾಲೆಗಾರ (?): ಮಾಡಿದ ಕಳಗದವರು ಉಂಣಿಗೆಲ್ಲಿಯ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಉಡುಪಿ. ೪೯೮–೧೩; 1330). [?]

ಕಳಗ₄ (ನಾ). ಎಚ್ಚರದಪ್ಪುವಿಕೆ; ಬವಳಿ; ಮೂರ್ಛೆ: ಹೊರಸಿನ ಮೇಲೆ ಹತವಾದ ಕಳಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳಗ, ಕರುಳು, ಕಾಳಗ] ಹತ್ತಿದ ಪಶುವಿನ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ (ಚನ್ನಪ. ಕ. ೨೩೪–೫೧೯). [?]

ಕಳಗಾಡು (ನಾ). ಕಣದ ಬಯಲು (?): ಹಿಪ್ಪೆಯಾದ ತಂಬುಲದಂತೆ ಧಾನ್ಯಂ ಪೋದ ಕಳಗಾಡಿನಂತೆ . . . ಕಡೆಯೊಳ್ ನಿಷ್ಫಲಮಪ್ಪ ರಾಜ್ಯಮುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೩ ಅಡಿಟ). [ಕಳ₃ + ಕಾಡು₂]

ಕಳಗಿ (ನಾ). ಆಡು: ಆಡು, ಮೇಕೆ, ಕಳಗಿ (ಕಂಸುಹು. ೭೮). [?]

ಕಳಗೊಳ್ (ನಾ). (ರಾಶಿಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ) ಒಂದು ಹಿಡಿ ಅನ್ನ (ಕ). [ಕಳ ? + ಕೊಳ್₁(< ಕೊಳ್)]

ಕಳಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: ಯಿಾ ಬಾಳಿಗೆ ತೆಱು ಕಳಚಿ ಗೇಣಿ ಅನಾಮು ೧೭ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೪೦–೫೪; 1531); ಅಕ್ಕಿ ಮು ೨॥೦ ಕಳಚಿ ಮು ೮ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೨೦–೫೭; 1546). [?]

ಕಳಚು 'ಕೞಿಲ್ಚು₁' ನೋ.

ಕಳತಿಸು (ಕಿ). ಕಳವಳಪಡು: ಅೞಲಿ ಬೞಲುತ್ತ ಕಳತಿಸುತಿಹುದೀಮನಂ ತಿಳಿಯಲಱಿಯದು ನಿಜಸ್ಥಲವನೀದುರ್ಮನಂ(ದೀಕ್ಷಾಬೋ.೧೨೯–೯).[?]

ಕಳತೆ (ನಾ). ಕಳಂಕ; ಕಳೆ; ಕಳಪೆ (?). 'ಕಳತೆಗೆಯಿ', 'ಕಳತೆಯಾಗು' ಪರಾ. [?]

ಕಳತೆಗೆಯಿ (ಕ್ರಿ). ಕಳಪೆಯಾಗಿ ಕಾಣು; ತುಚ್ಛವಾಗೆಣಿಸು (?): ಅವರೇನು ಪುಣ್ಯರೊ ವಿಪ್ರಸುತೆಯೆಂದು ಕಳತೆಗೆಯಿದನು ಎನ್ನ (ಉತ್ತರಾ. ೩೦–೪೭). [ಕಳತೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₁)]

ಕಳತೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕಳಂಕವಾಗು; ಕಳಪೆಯಾಗು; ಹೀನವಾಗು (?): ನಾ ನಿನ್ನಲಿ ಜನಿಸಿದದಱಿಂದಲಿ ಭವಕೆ ಕಳತೆಯಾದೆನೆನುತ್ತ ಸುಯಿದನು ಹಿರಿದು ಶೋಕದಲಿ (ಉತ್ತರಾ. ೩೦–೪೭). [ಕಳತೆ+ಆಗು₁]

ಕಳತೆಱೆ (ನಾ). ಕಣದ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಹತ್ತೊಕ್ಕಲ ಕಳತೆಱೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೮–೫೯; 1148). [ಕಳ₃ + ತೆಱೆ₃]

ಕಳತ್ರ 'ಕಲತ್ರ' ನೋ.

ಕಳಧೌತ 'ಕಲಧೌತ' ನೋ.

ಕಳನಿ 'ಕೞನಿ' ನೋ.

ಕಳನೇಱು, ಕಳವೇಱು (ನಾ). ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ಕಾಮಂ ಕಳನೇಱುವಂತೆ ಸೆಜ್ಜೆಯನೇಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೧ ವ); ಕಳನೇಱಿದಂಕನಂತೆ ಸೂಲಮೇಱಿದ ಕಳ್ಳನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೦೪); ಕಳನೇಱಿ ಕೈ ಮಱೆದಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೨೯೭); ರಣದಲಿ ನರನೊಡನೆ ಕಳನೇಱಿದಾತನ ಸತಿ ಸುವಾಸಿನಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೩೯). **ಕಳವೇಱು**: ಕಳವೇಱಿ ಕೈಮಱೆದಂತಹುದು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೭೯). [ಕಳ₃ + ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁)]

ಕಳಪಿಳಿ, ಕಳಪಿಳೆ (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ: ಹೊಡೆದು ರಥಗಳ ಪಿಡಿದು ಅಂಬರಕಿಡಲು ಕಳಪಿಳಿಯಾಗಿ ಕೀಲ್ಗಳು ಸಡಿಲಿ (ಶರಲೀ. ೫೬೦–೩೧). **ಕಳಪಿಳೆ**: ಸಂಸಾರವೇ ಕಳಪಿಳೆಯಾಯಿತು (ಮುಸುಗ. ೧೦೩). [?]

ಕಳಪಿಳೆ 'ಕಳಪಿಳಿ' ನೋ.

ಕಳಪು (ನಾ). (ಕರಾ) ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಚಕ್ಕರು: ಶನಿವಾರ ಸಂಜೆಯ ಶಾಲೆಗೆ ಕಳಪು ಹಾಕುವ. ರಾತ್ರಿ ಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಬಹುದು (ಮುಗಿಯು. ೧೪); ನಾನು ಕಳಪು ಹಾಕುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ತಿಳಿದೆಯಾ (ಔದಾಲು. ೨೩೨). [?]

ಕಳಪೆ, ಕಳವೆ₃ (ನಾ). ಕಡಮೆ ತರಗತಿಯದು; ಕೀಳಾದದ್ದು; ಕೆಟ್ಟದ್ದು; ತಿರಸ್ಕೃತವಾದುದು: ಕಳಪೆಯಾಗಿಹ ನೆಲವ ನಗುವ ತೋಪನು ಮಾಳ್ಪೆ (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೭೪); ಅಭಿಮಾನಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಕಳಪೆ ನೃತ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಿದವು (ಕಲ್ಯಾಚ. ೩೧); ಅವರು . . . ಇತರ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಕಳಪೆಯಾದವರಲ್ಲ (ಗಾನಕ. ೫೭); ತಾನು ಬೆಳೆದ ಧಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಳಪೆಯಾಗಿ ಹೋಗುವ ನುಚ್ಚನ್ನೂ . . . ಕೋಳಿಗಳಿಗೆ ಹಾಕಿ (ವ್ಯವಮು. ೬೮). **ಕಳವೆ₃**: (ಕ). 'ಕೞಿಪ್ಪು₂' ಪರಾ. [?]

ಕಳಬಂಟೆ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಬಂಟ (?): ಹೊಳೆವ ಕಠಾರಿ ಕೈಗತ್ತಿ ತೋಮರ ಬಿಲ್ಲು ಬಲುದಡಿ ಪಿಡಿ ಚಕ್ರದಲಿ ಕಳಬಂಟೆ ಕಂಠವಿಚ್ಛೇದ ವಿನೋದದ ತಳವಜರೂರ ಕಾದಿಹರು (ಮೋಹತ. ೧೮–೧೦೩). [ಕಳ್₂ + ಬಂಟ]

ಕಳಬಳ (ನಾ). ಕಲಕಲ₁. 'ಕಳಬಳಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಕಳಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಿಲಿಗಿಲಿ ಎನ್ನು; ಸದ್ದುಮಾಡು: ಲುಳಿತಕಿಂಕಿಣಿನಾದ ಕಂಕಣಧ್ವನಿ ಕೈಯ ಬಳೆಗಳುಲುಹು ಕಳಬಳಿಸೆ ಗಳಗಳ ಗುಳಗುಳ ನಲಿವುತ ಹರಿವ ತಣ್ಬೊಳೆಯಂತೆ ಹರಿದರೇನೆಂಬೆ (ಭರಚ. ೧೩–೧೦೨). [ಕಳಬಳ + -ಇಸು₃]

ಕಳಭ 'ಕಲಭ' ನೋ.

ಕಳಮ 'ಕಲಮ' ನೋ.

ಕಳಮಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆ; ಗದ್ದೆಯ ಬಯಲು: ಕಳಮಕ್ಷೇತ್ರದುಪಾಂತನಂದನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೨–೬); ಕಳಮಕ್ಷೇತ್ರ ಸಮೂಹದೊಳ್ ಸುೞಿದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೯೫). [ಕಳಮ (= ಕಲಮ) + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕಳಮಾಕ್ಷತ, ಕಳಮಾಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳು: ಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯಾಂಗನಾಜನದ ತಳಿವ ಸಜಳಧವಳ ಕಳಮಾಕ್ಷತಂಗಳಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೧೧೧ ವ); ಸುರಭಿ ಪರಿಮಳ ವಿರಳ ಕಳಮಾಕ್ಷತಂಗಳಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೫). **ಕಳಮಾಕ್ಷತೆ**: ಸುಧೆ ಸಿರಿಗಂಪು ಕುಂಕುಮರಸಂ ಕಳಮಾಕ್ಷತೆ ರತ್ನದರ್ಪಣಂ ವಿಧುಮಣಿ ಪೂರ್ಣಕುಂಭ ಮೆಸೆದತ್ತು ವಿವಾಹಗೃಹಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೧). [ಕಳಮ (= ಕಲಮ) + ಅಕ್ಷತ]

ಕಳಮಾಕ್ಷತೆ 'ಕಳಮಾಕ್ಷತ' ನೋ.

ಕಳಮೂಕ (ನಾ). ಮೂಗ ಮತ್ತು ಕಿವುಡ: "ಕಳಮೂಕನೆಂಬುವಂ ಮೂಗನುಂ ಕಿವುಡನುಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೫). [ಕಳ್₆ + ಮೂಕ]

ಕಳವೆ 'ಕೞವೆ' ನೋ.

ಕಳವೊಗೆ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ಮಡಕೆ, —ವೊಗೆ: ಯಿದಕೆ ಆರು ತಪ್ಪಿದವರಿಗೆ. . . ಕಳವೊಗೆ ನಾಯಿಂದರ ಮಕ್ಕಳು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೨೨–೨೧; 1547); ಕಳವೊಗೆ ಕಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೫೭–೨೧; 1555). [< ಕಳ್₃ + ವೊಗೆ₃]

ಕಳರು₁ (ಕ್ರಿ). ಕದಡು; ಕಲಕು: ಗರುಗ, ಹುರುಳಿ, ನೀಲಿ, ಈ ಮೂರನ್ನು ಜವಳಂಗೊಳ್ಳೆ ಕಳರಿ ಎಂಟು ಹಲ ನೀರಿಂದ ನೆನೆಯಲಿಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೨೧೮). [?]

ಕಳರು₂ (ನಾ). ಬೋಧನೆ: ಕಳರ ಪಾಡೋದುತಿದೆ ಕೆಂಗಣ್ಣ ಕಾಡಿನೊಳ್ ತಿಳಿದವರ್ ಪುರುಳರಿಯೆ ಹುಡುಕಮಂ ತೆರೆಯೆ ಗಿಳಿಯದರಪುರುಳ ನೊರೆಯುವುದಲ್ತೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೧೭–೨೪೪). [?. / ತಮಿ. ಕೞಱು]

ಕಳರುತಿ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿ: ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರದ ಕಳರುತಿ ತಮುಗಮರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೧); ಹೇಮಂತದೊಳ್ಕೋಗಿಲೆ ಕಳರುತಿಯಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು.೩–೮೬); ಕಳರುತಿ ಮತ್ತಕೋಕಿಲಮನೀಕ್ಷಣಮುತ್ಪಲಮಂ . . . ಮಱೆಗೊಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೨೦). [ಕಳ್₇ (= ಕಲ್₄) + ರುತಿ]

ಕಳಲರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಮಿಶ್ರವಾಗು; ಬೆರಸು (?): ಓರಂತೆ ತಾಳ ತಂಗಿನ ಸೀರೆಯ ಕಳ್ಗಳ್ ಕಳಲರ್ಚೆ ನಿತ್ಯಗ್ರಹಮುಂ ಪಾರಯ್ಸೆ ಕುಣಿದರರೆಬರ್ ಭೋರೆನೆ ಕೆಯ್ಪುಜಿಯೆ ರಂಜಿವಜಿಯೆನೆ ವನದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೯೮).
[?. / ತೆಲು. ಕಲಚು]

ಕಳಲ್ 'ಕಟಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಳಲಿಕೆ (ನಾ). ಕವಳ; ಮೂರ್ಛೆ: ತಾತನಿಗೆ ಕಳಲಿಕೆ ಬಂದಿದೆ. ಬೇಗ ಒಂದು ಬೀಸಣಿಗೆ ತಾ (ವಂಶವೃ. ೪೪೬).
[ಕಳಲ್$_1$ (< ಕಟಿಲ್$_1$) + -ಇಕೆ]

ಕಳಲಿಚು 'ಕಟಿಲ್ಚು' ನೋ.

ಕಳಲಿಸು 'ಕಟಲಿಸು' ನೋ.

ಕಳಲು$_1$ 'ಕಟಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಳಲು$_2$ 'ಕಟಿಲ್$_3$' ನೋ.

ಕಳಲು$_3$ 'ಕಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಳಲುಕಟ್ಟು 'ಕಟಿಲೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಳಲೆ 'ಕಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಳಲೋದನ (ನಾ). ಮೊಸರನ್ನ: ಕೂಳಿನೊಳಗೊಂದಿನಿಸ ತೆಗೆದು ನೀರೊಂದು ಸೆರೆ ಮುಚ್ಚೆರೆಯ ಮೊಸರಿನೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಕಾರಗೆಣಸುಳ್ಳಿಯಾಲಕ್ಕಿ ಯುಪ್ಪಿಕ್ಕಲದು ತಾ ಶುದ್ಧ ಕಳಲೋ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳವೆಯಕ್ಕಿಯೇ]ದನಂ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೫). [ಕಳಲು$_2$ (< ಕಟಿಲ್$_3$) + ಓದನ]

ಕಳಲ್ಚು 'ಕಟಿಲ್ಚು' ನೋ.

ಕಳವ$_1$ 'ಕಿಟಿವ' ನೋ.

ಕಳವಂಜಳ 'ಕಳೆವಂಜಳ' ನೋ.

ಕಳವಲ್, ಕಳವಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಪು[ಲ್ಲುಂ] ಳ್ಳುಂಬುಣಸೆಯ ಸುಬೀಜಮಂ ಮೇಣ್ ಮತ್ತಂತಲ್ಲದೆ ಕಳವಲ ಬಿತ್ತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಶವಲಬತ್ತಂ] (ಖಮದ. ೨-೮೬); ಮರಗಜುಕೆಯ ಬಳ್ಳಿಯ ಪೆರ್ಗುಜುಟಗೆಯಂ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡೆಯಂ ಕಳವಲ್ ಚುಂಚು ರುಚಂ ಗಿಣಿಮೂಗಿಯ (ಖಮದ. ೧೬-೫೮). **ಕಳವಲು**: "ಘಾಣಾ-ಹತ್ತಿ, ಕಳವಲು" (ಓಷಧಿ ೧೬೩). [?]

ಕಳವಲಿ, ಕಣಬಲಿ, ಕಳವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಭೂಮಿಗೆ ಕೊಡುವ ಬಲಿ; ರಣಬಲಿ: ಕೊಂದು ಕಳವಲಿಯಿತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಕಳದಲಿ ಮತ್ತೆ] (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೨೪); ತೊತ್ತಳದುಳಿದು ಕಳವಲಿ ಮಾಡಿದನು ನರಸಿಂಹ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾದ. ೧೪-೩೭). **ಕಣಬಲಿ**: ಕಠಾರಿಯಿಂ ಶಿವಿಶಿವಿದು ಕಾಳ್ಗಲವನು ಕಣಬಲಿಯ ಮಾಡಿದರು (ತುರಂಗ. ೫೯-೧೯). **ಕಳವಳ್ಳಿ$_2$**. 'ಕಳವಳಿಗೆಯ್' ಪರಾ.
[ಕಳ್$_3$ + ಬಲ್ಸಿ]

ಕಳವಲು 'ಕಳವಲ್' ನೋ.

ಕಳವಸಿಗ 'ಕಳ್ಳಸಿಗ' ನೋ.

ಕಳವಳ (ನಾ). ೧. ತಳಮಳ; ಕಸವಿಸಿ; ಚಿಂತೆ; ವ್ಯಾಕುಲತೆ; ಗಾಬರಿ: "ಆಕುಳಕಮುತ್ಪಿಂಜನಂ ಕಳವಳಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೧೧); ಒಡಲ ಕಳವಳಕ್ಕಾಗಿ ಅಡವಿಯ ಪೊಕ್ಕನು (ಮಹಾದೇ. ೮. ೬೬-೧೧೯); ಕಾಯದ ಕಳವಳದಲ್ಲಿ ಕೂಡದೆ (ಮಡಿಮಾ. ೫೧); ಕಣ್ಪೇಟದ ಕಳವಳದಿಂ ಲಜ್ಜೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು (ಮಹಾನೀ. ೪-೧೭); ಒಳಗೆ ಢಗೆ ನಗೆ ಹೊಜಗೆ ಕಳವಳವೊಳಗೆ ಹೊಜಗೆ ನವಾಯಿ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೧). ೨. ಗೊಂದಲ; ಭ್ರಾಂತಿ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಲವರ; ತುಳು. ಕಳವಳ; ತೆಲು. ಕಳವಳ, ಕಲವರ]

ಕಳವಳಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಚಿಂತೆಮಾಡು; ವ್ಯಾಕುಲವಾಗು; ತಳಮಳಿಸು: ನೋಟದೆ ಕೊರ್ತಳಿಂಬ ಭಾವಮನರಿದಿರ್ದೊಡಂ ಕಳವಳಂಬಡುಗುಂ ಮನಮೂಲಿಪನ್ನೆಗಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೫-೬೨). [ಕಳವಳ + ಪಡು$_1$]

ಕಳವಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಕುಲವಾಗು; ಚಿಂತಿಸು; ತಳಮಳಿಸು: ಚಿತ್ತ ಕಳವಳಗೊಳುತಲಿದೆ ತಾನೇನು ಕಾರಣ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೮-೨೯); ಅಳಿದುಳಿದ ಜನಪದದ ಜನ ಕಳವಳಗೊಳುತ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳವಳಿಸಿ] ಕಂಗೆಟ್ಟಂಗ ಭೂಪನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೬). [ಕಳವಳ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಳವಳಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). = ಕಳವಳಗೊಳ್: ತಳೆದಪಂ ತಪಮಂ ಭರತನೆಂದಳವಳಿದು ಕಳವಳಿದು ಮೂರ್ಛೆಯ ತಳೆದು (ಕುಮುರಾ. ೫-೩೧); ಕಾರ್ಗಾಲದ ಕಾದಂಬಿನೀನಿನದಮಂ ಕೇಳ್ದ ಕಳಹಂಸೆಯಂತೆ ಕಳವಳಿದು ಮಲ್ಲಲ ಮಜುಗುತ್ತುಮಿರಲ್ (ಪಾಥಪು. ೫-೬೧ ವ). [?]

ಕಳವಳ್ಳಿ 'ಕಳವಲಿ' ನೋ.

ಕಳವಳಿಕೆ (ನಾ). = ಕಳವಳ ೧: ನಿಜ ಸುತನಳಿದ ವಾರ್ತಾವಚನದುಪಟಳಕೆ ... ಕಳವಳಿಕೆ ಮೊಳೆತುದು ಕಟಕದಲಿ ದುಮ್ಮಾನಮಯವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೪); ಕರಣೇಂದ್ರಿಯದ ಬುದ್ಧಿಯ ಕಡುಹು ಕೈಗುಂದಿದುದು ಕಾಲೂಜಿದುದು ಕಳವಳಿಕೆ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೭೭).
[ಕಳವಳ + -ಇಕೆ]

ಕಳವಳಿಗ$_1$ (ನಾ). ಕಾತರಪಡುವವನು; ತಳಮಳಿಸುವವನು; ವಿಷಯಲಂಪಟ: ಇಂತಪ್ಪ ದುರಾಚಾರರುಂ ... ಕೋಪಿಗಳುಂ ಕಾಮಿಗಳುಂ ಕಳವಳಿಗರುಂ ಕಷ್ಟರುಂ ದುಷ್ಟರುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೪೯ ವ); ಖಳನ ಮನದಿಂಗಿತವನಾಗಳೆ ತಿಳಿದು ಕಾಮಿನಿ ಬೆದಜಿದಳು ಕಳವಳಿಗ ಸೋತಸು ಕೆಟ್ಟೆನೆಂದಳು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೧೭); ಕಾಮಾತುರದ ಕಳವಳಿಗನಾ ಮಾರೀಚಗೆಂದನು (ತೊರರಾ. ೩-೮-೧೨).
[ಕಳವಳ + -ಇಗ]

ಕಳವಳಿಗ$_2$ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಕಳ್ಳ (೬).
[ಕಳವು + -ವಳಿಗ]

ಕಳವಳಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಲಿಹಾಕು; "ಸೀಳು (?)" (ಹಚಕಾ. ಕೋಶ): ನಾಳಲ ಹೊಜಿಗಳಂ ಕೊಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲರೂಡಲ ಕಳವಳಿಗೆಯ್ದು ಬೀದಿವರಿದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿತ್ತು ರಕ್ಕಸಮಿಗಂ (ಹಚಕಾ. ೬-೭)
[ಕಳವಳ್ಳಿ (< ಕಳವಲಿ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಳವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಳಮಳಿಸು; ಆತಂಕಗೊಳ್ಳು; ಚಡಪಡಿಸು; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತವಾಗು: "ಕಳವಳಿಸು – ಮನೋವೈಕಲ್ಯೇ" (ಶಮಧಾ.); ನಿಜಭೀತಿ ಮನಂಗೊಳೆ ಕಳವಳಿಸಿ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೯); ಅಗಲ್ಕೆಗೆ ಕಾಯ್ವುಳೊನಲ್ದು ಚಿಂತಿಪಳ್ ಕಳವಳಿವಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ); ಕೋಡೆಗದಂತುಮ್ಮಳಿಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ ನೋಎಂ ತಲೆಯಂ ತಿರಿಪುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೧); ಅಪಜಯವಧೂವಿಭ್ರಮ ಕಟಾಕ್ಷದ ಛಾಯದಲಿ ಕಳವಳಿಸದವರಾರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೧೫); ಅರಸನ ಮನಸ್ಸು ಕಳವಳಿಸಿತು (ವೀರಬಂ. ೧). ೨. ಸಂಭ್ರಮಗೊಳ್ಳು; ಆತುರಪಡು; ಸಡಗರಿಸು: ಪರಿದು ಪತ್ತಲವ್ವಳಿಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ ಕೊಂಕಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೫); ತಳಿವ ನಿನ್ನಂಬಿನ ಮಳೆಗೆ ಮನ ನಲಿವ ಚಾತಕಿಯಜಿಯೆಲಾ ಕಳವಳಿಸದಿರು ಕೊಳ್ಳಾಡದೆನುತಚ್ಚನು ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೯); ನಳನೃಪ ಬಂದನಿದೆಯೆಂದೆನುತ ಕಳವಳಿಸಿ ನಿಲುಕಿ ನೋಡುವಳೊಮ್ಮೆ (ನಳಚ. ೩-೨). ೩. ಸಡಿಲವಾಗು; ಶಿಥಿಲವಾಗು; ಕುಸಿ: ಮನ ಮಜುಗುವುದು ಕಳವಳಿಸುವುದು ಧೈರ್ಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೯); ಮುನಿಪನುತ್ತರದಲಗು ಬೆನ್ನಲಿ ಮೂಡಿದುದು ಹೆಡತಲೆಗೆ ಸಾರ್ದುದು ಜಿಹ್ವೆ ಕಳವಳಿಸಿದವು ಕರಣಚಯ (ತೊರಥಾ. ೧೯-೨೮). [ಕಳವಳ + -ಇಸ್ಸು]

ಕಳವಳಿಸುಹ (ನಾ). = ಕಳವಳ : "ಉತ್ಪಿಂಜನಂ, ಆಕುಳಿತಂ – ಈ ೨ ಕಳವಳಿಸುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೬). [ಕಳವಳಿಸು + –ಹ$_2$]

ಕಳವಿ 'ಕಳವೆ$_1$' ನೋ.

ಕಳವಿಂಕ 'ಕಲವಿಂಕ' ನೋ.

ಕಳವಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಣ್ಣು : ಯೆಲದ ಹಣ್ಣು ಕರಜಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಕಳವಿಗೆಯ ಮೊದಲಾದುವ ಪಣ್ಣು . . . ತೊಱೆವುದುಂ ನಿಯಮ ಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೩೨-೧೫); ಕಳ್ಳ ಪಲಸು . . . ಕರಡಿಗೆಯ ಕಳವಿಗೆಯ ಹಣ್ಣುಮಂ ತೊಱೆವುದು (ಪಸಾರ. ೮೨-೧೮).

[< ಕಳವೆ$_1$]

ಕಳವಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ: "ಮತ್ಸ್ಯಪಿತ್ತಾ, ಕೃಷ್ಣಭೇ(ದೀ), ವಕ್ರಾಂಗೀ, ಶಕುಲಾದಸೀ – ಈ ೪ ಕಳವಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೯); ಕುಡಿಯಿಸುಗೆ ಶಿವೆ ಕಳವಿಗೆ ಬಾಳಂ ಕಕ್ಕೆ ಮುಸ್ತೆ ಪರ್ಪಟಕಂ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ಯೆಂಬಿವಿನಿತುಮಂ ಪೈತ್ತಿಗಜ್ವರಂ ದಾಹಮುಂ...ಅಱಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೮); ಅಳಿಲೆಕಾಯಿ, ಕಳವಿಗೆಬೇರು, ತಿಗಡೆ . . . ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಕೊಡಲು ತ್ರಿದೋಷಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೧೧೧). 'ಕಳದಿಗೆ' ಪಠಾ. ೨. ಸಾರಣೆ ಗಿಡ; ಮುಳ್ಳುಗಸೆ: "ಜನನಿ ಕಳವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಗೆಯೆ ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೯). [?]

ಕಳವು (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳತನ; ಅಪಹಾರ; ಚೌರ್ಯ; ಕದಿಯುವಿಕೆ: "ಕಳವೆ ಚೌರ್ಯಂ ಸ್ತೇಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫-೮೨); "ನಿಚ್ಛಿತ್ತಿ ಚೌರ್ಯಂ ಸ್ತೇಯಮೆನಲ್ ಕಳವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೫); ಹಿಂಸೆ ಪುಸಿ ಕಳವು . . . ತೊಱೆವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೯); ಧರೆಯೊಳ್ ಕಳವುಂ ಕೊಲೆಯುಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪಾಪಂಗಳಾಗಿರ್ದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೮೭); ಕದ್ದ ಕಳವ ಮಱಸಿಕೊಂಡು ನಾ ಸಜ್ಜನನೆಂಬಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩-೯೧); ಹಿಂದೆ ರಾವಣ ಕಳವಿನಲಿ ಕದ್ದೊಯ್ದ ನಡವಿಯ ಲೆಮ್ಮ ಭಾಮಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೪-೧-೧೨). ೨. ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: ಕುಡುವುದು ಕೂರ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಳವಿಲ್ಲದೆ ಮನ್ನಿಪ ಸೂಳೆಗೆ (ಶಮದ. ಮ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಎಲವೊ ಕೌರವ ಹಿಂದೆ ವಂಚಿಸಿ ಕಳವಿನಲಿ ಜೂಜಾಡಿ ರಾಜ್ಯವ ಗೆಲಿದ ಗರ್ವವನುಗುಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೪೯). ೩. (?): ಪರಿಚಾರಕನ ವೇಳೆ ಸಾಹಿತ್ಯನ ಉಪಮೆ ಸಂಗೀತದ ಸಂಚು ತಾಳಧಾರಿಯ ಕಳವು . . . ಇಂತೀ ನಾನಾಗುಣಂಗಳ ಲಕ್ಷ್ಯಾಲಕ್ಷಿತವಂ ತಿಳಿದು (ಸರ್ವಪ. ೧೩೮-೬೮೩).

[ಕಳ್$_1$ + –ವು. / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಳವು; ತೆಲು. ಕಲ್ಲ]

ಕಳವುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಳವುಮಾಡು; ಕದಿ: ಏನು ಹಱವಿಲ್ಲದೆ ಕಳವಿ[ವು]ಗೆಯಿದಾ ನಿಮಿತ್ತದಿ ಪೊಳಲರಸನಾ ಭಾನುದತ್ತನ ಪುತ್ರರನು . . . ಹೊಳಲಿಂ ಹೊಱವಡಿಸೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦-೩೯).

[ಕಳವು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಳವುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕಳವಾಗು : ಕಳವುವೋದ ಮನೆಯಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ ವ್ರತಕ್ಕೆ ಬೆರ್ಚಿ ತಲ್ಲಣಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೮೪).

[ಕಳವು + ಪೋಗು$_1$]

ಕಳವೂಟ 'ಕಳುವೂಟ' ನೋ.

ಕಳವೆ$_1$, ಕವಳ$_1$, ಕವಳೆ, ಕಳವಿ (ನಾ). ಕರಿಬಣ್ಣದ ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ಹಣ್ಣು ಬಿಡುವ ಮುಳ್ಳುಕಂಟಿ; ಕಮರಿಕೆ ಗಿಡ : ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯ್ ಕಳವೆಯ ಕಾಯ್ ಬೇಱವೇಱ ಸವಿವಡೆದಿರವೇ (ನಳಚಂ. ೪೬೩); ನೇಱಳೆಹಣ್ಣು ಕಳವೆಯ ಹಣ್ಣು ಯಲಚಿಯ ಹಣ್ಣು (ಬಸಪು. ೧೮-೧೬). **ಕವಳ$_1$** : ಎಲವಂ ಸಂಪಗೆ ಹೊನ್ನೆ ಚೆನ್ನೆ ಕವಳಂ ಕಾರಾಚ ಮಾಚಂ ಪುಲಿಂಗಿಲೆರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೬). **ಕವಳೆ$_1$** : ಜಾಲಿ ಜಾನೆಯು ಬೋರೆ . . . ಕವಳೆಯು ಕಾಡ ಕದಳಿ ಕಲುಮಾವು ಬೇವು (ನವಮೋ. ೮-೯); ಕಣ್ಣು ಕವಳೆಯ ಹಣ್ಣು ಗಿಣಿಮಾವಿನೊಲು ಮೂಗು (ಜೀವಲ. ೫). **ಕಳವಿ** : "ಅಮ್ಲಪುಷ್ಪಫಲಾ–ಕಳವಿ" (ಓಷಧಿ. ೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಾ; ತೆಲು. ಕಲಿವಿ, ಕಲಿವೆ]

ಕಳವೆ$_2$ 'ಕಲವೆ' ನೋ.

ಕಳವೆ$_3$ 'ಕಳಪೆ' ನೋ.

ಕಳವೆಗೂಳು (ನಾ). ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ : ಸುಳಿದವಾರತಿ ಕರ್ಪುರದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಪ ಮಾಣಿಕದೀಪ್ತಿಗಳ ಪಸ್ರುಗಳವೆಗೂಳಿನ ಬಳುವೆಗಳಲುಪ್ಪುಗಳ ಸೂಸಿಕೆಯ ಕಳಕಳವೊಳೊಪ್ಪಿದುದು (ತೊರರಾ. ೬-೫೫-೧೬).

[ಕಳವೆ$_2$ (< ಕಱಿವೆ) + ಕೂಳು$_3$ (< ಕೂೞ್$_1$)]

ಕಳವೆಗೊಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಗೋವರ್ದ್ಧನೇಶ್ವರ ದೇವರ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಕಳವೆಗೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಗದ್ದೆ ಮತ್ತರೊನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬-೫೨ ; 1075). [? + ಕೊಳ್ಳ$_1$]

ಕಳವೆದೆನೆ (ನಾ). ಬತ್ತದ ತೆನೆ : ಅರೆವಣ್ಣಾದ ಕಳವೆದೆನೆಗರ್ಚುತ್ತರಗಿಳಿ ಪಾಱಲ್ (ಜಯಕಾ. ೧-೪೦). [ಕಳವೆ$_2$ (< ಕಱಿವೆ) + ತೆನೆ$_1$]

ಕಳವೇಱು 'ಕಳನೇಱು' ನೋ.

ಕಳವೇಱ್ 'ಕಳಂಬೇಱ್' ನೋ.

ಕಳವೋಲೆ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಕಾಗದ; ಮೋಸದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಪತ್ರ: ಮುದಿಗೌಡನುವೊಂದು ಕಳವೋಲೆ ಬರಸಿಕೊಂಡು ತಾಉ ಗೆದೆವೆಂದು ಬಂದರು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೮೪-೧೧ ; 1612). [ಕಳವು + ಓಲೆ]

ಕಳಶ 'ಕಲಶ' ನೋ.

ಕಳಶಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಳಶಪ್ರಾಯವಾದ ಕಾಣಿಕೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಾಣಿಕೆ : ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯರು ಕೇಳಿ ತನ್ನ ಶಿರವ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳಲು ಆಯಿದು ತಲೆಯನರಸ ಕಂಡು ಇದಕ್ಕೆ ಕಳಶ [ಪಾಠಾಂ. ಸ] ಗಾಣಿಕೆಗೆನ್ನ ಶಿರವೆಂದು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಬಾಗ (ಭೈರಸೂ. ೧೭೬-೫).

[ಕಳಶ$_1$ (=ಕಲಶ) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಕಳಶಜ 'ಕಲಶಜ' ನೋ.

ಕಳಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ 'ಕಲಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ' ನೋ.

ಕಳಶೋದ್ಭವ 'ಕಲಶೋದ್ಭವ' ನೋ.

ಕಳಸ$_1$ 'ಕಲಸ' ನೋ.

ಕಳಸ$_2$ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಣೆ; ಹೊಂದಿಕೆ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬೆಡಗು (?) : ಗತಿ ಗಹಗಹಿಸಲ್ ಕಳಸೋನ್ನತಿ ಗಮಕಂ ವಹಣಿ ಕೊಂಕುಬಾಯ್ ಸುಣ್ಣನುಜಾಯ್ . . . ಉಣ್ಮೆ ಪಾಡಿದಂಮುನಿ ಋಷಭಂ (ವೀರವಿ. ೬-೯೦). [?]

ಕಳಸಂಬೊಱು (ಕ್ರಿ). ಕಳಶವನ್ನು ಹೊರು, —ಹಿಡಿ : ಸಂಗಮ ದೇವಂಗೆ ಧರಾವಧು ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಕಳಸಂಬೊತ್ತಳೆನಿಸಿ . . . ಕಳಶಮ ನಮರ್ಚೆಯುಂ (ವೃಷವಿ. ೯-೨೧ವ). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಪೊಱು]

ಕಳಸಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಗಾಣು; ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಈಡೇರು : ಫಲಿಸಿತರಸಾ ನಿನ್ನ ಭಾಗ್ಯದ ಬೆಳಸು ನಿನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದನ ನುಡಿ ಕಳಸಗಂಡುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೩). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಕಾಣ್]

ಕಳಸಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಳಶದಿಂದ ನೀರು ಹನಿಸುವವಳು : ಊಟದ ಉಪಚಾರಕೆ ಕಳಸಗಿತ್ತಿಯರು ನಿಂತಿಹರು (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೮-೫). ೨. (ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ) ಕಲಶ ಹಿಡಿಯುವವಳು. ℙ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮದುವಣಿಗನ ಅಕ್ಕ ಅಥವಾ ತಂಗಿ: ಏಳ ಕಳಸಗಿತ್ತೀ . . . ನೀನೂ ಸುರಗೀ ಎರಕೋಬೇಕಲ್ಲ (ವೈನಿ. ೯); ಕರೆಯದವರ ಮದುವೆಗೆ ಕಳಸಗಿತ್ತಿಯಾದಳಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + –ಗಿತ್ತಿ]

ಕಳಸಜ (ನಾ). = ಕಲಶಜ : ಹರಗೆ ಮುಖಸಂಹರನಿಗಾದತ್ತೊರಸೊರಸು ನಿಟಿಲಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯಗೆ ಸುರಪತಿಗೆ ಕಳಸಜಗೆ ಮಸಗಿತ್ತಿರದೆ ಕೈಗಲಹ (ಮದೇಪು. ೨-೬೨). [< ಸಂ. ಕಲಶಜ]

ಕಳಸಪೂಜೆ (ನಾ). ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ, ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧೋದಕ ತುಂಬಿದ ಕಳಸಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ : ಕಳಸಪೂಜೆಗೆ ಗಂಗೆ ತರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಪೂಜೆ$_3$)]

ಕಳಸಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು : ಆ ಊರಿಗೆ ಆವನು ಕಳಸಪ್ರಾಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕಲಸಪ್ರಾಯ]

ಕಳಸಮಿಡು, ಕಳಸವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಿಖರವನ್ನು ಇಡು; ಮುಡಿಯಿಡು : ರಾಮೇಸ್ವರನಂ ಭಕ್ತಿಯೊಳರ್ಚ್ಚಿಸಿ ಪರಮೇಶನ ಬಲದೆ ಕಳಸಮಿಟ್ಟಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೫-೪೭ ; 1146). ೨. (ಆಲಂ) ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಭೂಮಿಗೆ ಕಾವ್ಯರತ್ನಮಿದೆ ಸಾರಮೆನಲ್ ನೆಗಬ್ದೀ ಪುರಾಣಚೂಡಾಮಣಿಗಬ್ಬಿಯಿಂ ಕಳಸಮಿಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೫೧) ; ಜಸಂಬಡೆದಂ, ಕಳಸಮಿಟ್ಟಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೪ ಉದಾ). ಕಳಸವಿಡು : ೧. ಹಸುರ ನಗಿಸುತ, ಗದ್ದೆ ಹೊಲಗಳಲಿ ಬಂಗಾರ ಕಳಸವಿಟ್ಟು (ನೆಲಮು. ೧೫). ೩. (ಆಲಂ) ನೆರವೇರಿಸು ; ಪೂರೈಸು : ಕಳ[ಪಾಠಾಂ. ಲಶ]ವಿಟ್ಟೆನು ಕೊಟ್ಟ ಭಾಷೆಗೆ ಎಲೆ ಸುಯೋಧನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೩೫). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಇಡು$_1$]

ಕಳಸವಡಿಗ (ನಾ). ಕಲಶ ಹಿಡಿಯುವ ಸೇವಕ: ಕುಂಚವಡಿಗಂ, ಪುಲ್ಲವಡಿಗಂ, ಕಳಸವಡಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳ್ವಡಿಗಂ] (ಶಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + -ವಡಿಗ]

ಕಳಸವಿಡು 'ಕಳಸಮಿಡು' ನೋ.

ಕಳಸವೇರು (ಕ್ರಿ). ಕಳಶವಿಟ್ಟಂತಾಗು ; ಮೇಲ್ಮೆಯುಂಟಾಗು : ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಕಳಸವೇರಿತು (ದೀಪಹ. II, ೧೫). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಳಸಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?) : "ಉತ್ತಂದುಕಿ (?) - ಕಳಸಿಗ, ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೬). [?]

ಕಳಸಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಕಲಶ; ಕಳಸ ; ಪಾತ್ರೆ : "ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಳಸಿಗೆ ಕೌಶಿಕೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩) ; ನಿಲಲಾಜದೆ ಹಳಿಲನೆ ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲ ಮೇಲೆ ಬೀಳೆ ಕಳಸಿಗೆಯೊಡೆದು ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲು ಮುಱಿದು ತಂಡುಲಂ ಚಲ್ಲಿ (ನಂಬಿರ. ೬-೪೬) ; ಉಳಿದ ಹಿಂಡಿಯ ದೊಡ್ಡ ಕಳಸಿಗೆಯೊಳಗೆ ಹೊಯ್ದು (ಸೂಪಶಾ. ೮-೨೩) ; ಕಳಸಿಗೆಯ ಪಾಯಸದಿ ಬಲು ಸರ್ಪರೂಪದಿ ಧರ್ಮದೇವತೆ ವಿಷವನುಗುಳಿದುದು (ಯಾದವ. ೮-೩೩). ೨. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸೇರಿನ ಒಂದು ಅಳತೆ : ಮುಡಿಗೆ ಒಂದು ಕಳಸಿಗೆ 'ಪೊಲಿ' (ಬಡ್ಡಿ) (ಚಿಗುಬ. ೩೮); ಏನಿಲ್ಲವೆಂದರೂ ಒಂದು ಕಳಸಿಗೆಯಷ್ಟು ಗೋಡಂಬಿಯನ್ನು ತಂದು ಕೂಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು (ಪರಾವ. ೪೭); ಕಂಚಿನ ಮುಡಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಳಸಿಗೆಗಳು ಒಂದು ಕಳಸಿಗೆಗೆ ೧೪ ಸೇರುಗಳು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೨೮೭ ಅಡಿಟಿ). [< ಕಳಸೆ. / ತುಳು. ಕಳಸಿಗೆ]

ಕಳಸುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕಣವನ್ನು ಬಳಸು, —ಸುತ್ತು : ಕಳವಂಸುತ್ತಿದಂ, ಕಳಸುತ್ತಿದಂ (ಶಮದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳ$_3$ + ಸುತ್ತು$_1$]

ಕಳಸೆ (ನಾ). ೧. = ಕಳಸಿಗೆ ೧: ಅಂಕೋಲೆ, ಔಡಲ . . . ಈ ಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಕಳಸೆಯ ಕುಂಬಿ ಅಜಾಮೂತ್ರವ ಹೊಯ್ದು ಲೇಸಾಗಿ ಕುದಿಸಿ (ವಿವೈವಿ. ೮೪). ೨. = ಕಳಸಿಗೆ ೨: ಈ ವರುಷ ಬೇಸಿಗೆಗೆ ಒಂದು ಕಳಸೆ ಒಳ್ಳೆಮೆಣಸಾದೀತು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೧೭) ; ಬೇಕಾದರೆ ಅಳತೆಮಾಡಿ ನೋಡಬಹುದು. ಕಳಸೆ ಬಡಿಗೆ ತರುತ್ತೇನೆ (ಮಣ್ಣಸಂ. ೩೫). [ದೇ ?. / ತುಳು. ಕಲಸೆ, ಕಳಸೆ. / ಸಂ. ಕಲಸ]

ಕಳಸ್ಕಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಗಜ್ಜಿಸೆಟ್ಟಿ ಕಳಸ್ಕಱಿ ಪನಟಿಯ ತು[ಱು]ಗೊಳೊಳ್ಕೊಂಡು ಪುಯ್ಯಲ್ಪೋಗಿ ಆನ್ತಿಱಿದು ಸಗ್ಗಮೇಱಿದನ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೪೫-೨ ; 960). [?]

ಕಳಹ (ನಾ). ಕಳೆಯುವಿಕೆ ; ವ್ಯವಕಲನ : "ಗತಮದೂನಂ ಶೋಧನಂ ಕಳಹಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೮). [ಕಳೆ$_1$ + -ಹ$_2$]

ಕಳಹಂಸ 'ಕಲಹಂಸ' ನೋ.

ಕಳಹಂಸಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಹಂಸ : ಬೆಡಂಗನುಂಟುಮಾಡಿದ ಕಳಹಂಸಿಯಂತೆ ಉಭಯಪಕ್ಷ ವಿಶುದ್ಧಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೪೧). [ಸಂ. ಕಲಹಂಸೀ]

ಕಳಹಂಸೆ 'ಕಲಹಂಸೆ' ನೋ.

ಕಳಹಲ (ನಾ). (?) : ಶೂಲವೆಂದೊಡಳಿಯದಿಹವೆ ಸೂನವೆಂದೊಡಳಿಯದಿಹವೆ ಎಳೆವ ಹೂಟಿಯೆಂದಡಕಟ ಕಳಹಲಂಗಳೆಂದೊಡಕಟ ಬೈದೊಡಂತೆ ಬಡಿದೊಡಂತೆ ಹೊಯ್ದೊಡಂತೆ ಕೊಯ್ದೊಡಂತೆ (ಸಾನಂಚ. ೬-೫೬). [?]

ಕಳಹುವೂಟ 'ಕಳುವೂಟ' ನೋ.

ಕಳಹೂಟ 'ಕಳುವೂಟ' ನೋ.

ಕಳಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಜು; ಭಯಪಡು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: "ಪೆಳಱಳಱು ಕಳಱಿಂದು ಭೀತಿಯೊಳ್" (ಸಂಜೀವ. ೨೫) ; ಇಳಿದಳಿಯನೇಳಿದಂ ಸೂಕುಳಿಯೋಕುಳಿ ಕಳಲು ಕಳಱು ಪೆಳಱು ಮುಱುಕುಳಿಯಳಿಯಂ (ಶಮದ. ೨೬). ೨. "ಕಷ್ಟಪಡು, ಶ್ರಮಪಡು, ಅಂಡಲೆ, ಪೀಡಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳಱು = ಕೋಪಿಸು, ಗದರಿಸು]

ಕಳಱು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಎಱೆ ಆಲಂಗಾಲ ಕಳಱಿಂದಂ ಮದೂರ ಕಾಲುವೆಯ ದಾಟ (ಎಕ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೧೭೦-೧೭ ; 12ನೆಯ ಶತ) [?]

ಕಳಱು$_3$ (ನಾ). ಜೌಗುನೆಲ ; ಚೌಳುಭೂಮಿ: ತಾಗುಮಂ ಬಾಗುಮಂ ಪಳ್ಳಮುಮಂ ಕೊಳ್ಳಮುಮಂ ನೆಳಱುಮಂ ಕಳಱುಮನೆಱುಗಲುಮಂ ಗಿಡುದುಱುಗಲುಮಂ . . . ಕಳೆದು ಪೋಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೦). [? ./ ತಮಿ. ಕಳರ್]

ಕಳಱುಗುಣಿಗ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕೋಲು (?) : ಕಾಳಿದಾಸಿಯುಂ ಕಳಱುಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರ್ ೧ ಕತ್ತಿಗೆಯ ದಾವಣ್ಣಂ ಕಳಱುಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರ್ ೧ ಅನ್ತು ಕಳಱುಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರ್ ೨ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೫-೫೨ ; 1099). [ಕಳಱು$_2$ + ಗುಣಿಗ]

ಕಳಾಂಚನ (ನಾ). (?) : ವಂಚನಾಮುಖದಿಂದ ಬಾಳ್ವ ಕಳಾಂಚನವ ಸೇರದ ವಿರಕ್ತಿರಸಾಂಚಿತ ಮನಸ್ಕರಿಗೆ ಪೇಳುವದೀ ಕಥಾಪ್ರುತಿಯಾ (ವಿವೇಭ. ೯-೧). [?]

ಕಳಾಂತರ 'ಕಲಾಂತರ' ನೋ.

ಕಳಾಕಳಾಪ 'ಕಲಾಕಲಾಪ' ನೋ.

ಕಳಾಕಳಿತ 'ಕಲಾಕಲಿತ' ನೋ.

ಕಳಾಕುಳ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಿಷ. ೨. ಜಂಜಡ ; ಬಂಧನ: ಎಂತೆಂತು ಮಾಡಿದಡಂತಂತೆ ಲಯವು . . . ಇದೇನೊ ಎಳಕುಳಿ ಜಾಲೆಯ ಕಳಾಕುಳ ಬಿಡದು (ಸರ್ವವ. ೩೨-೧೬೧). [ಸಂ. ಕಲಾಕುಲ]

ಕಳಾಕುಳಕಳಾಭೇದ (ನಾ). (?) : ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ಸೋಂಕಿದ ಶರಣಂಗೆ ಕಾಯದೊಳಗುಳ್ಳ ಕರಣಂಗಳು ಕಳಾಕುಳ ಕಳಾಭೇದವಯ್ಯ ಸುಖದ ಸೊಂಕಿನ ಸೊಬಗ ಇನ್ನಾರಿಗೆಯೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧೫-೬೧) ; "ಕುಳಸ್ಥಳವು ಸಂಚ ತಪ್ಪಿ ವ್ಯಾಕುಳವಾಗುವುದು" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ). [?]

ಕಳಾಕೋವಿದ 'ಕಲಾಕೋವಿದ' ನೋ.

ಕಳಾಕೌಶಲ 'ಕಲಾಕೌಶಲ' ನೋ.

ಕಳಾಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಣ್ಣಿನ ಗಿಡ: ಕಳಾಗಿಡ, ದೊಡ್ಡಕಾವಲಿ (ಮೈಶಾಗಿ. ೧೮-೩೨೨). [?]

ಕಳಾತೀತ (ನಾ). ಕಲೆಗೆ ಅತೀತವಾದದ್ದು, —ಮೀರಿದ್ದು: ವೇದಾತೀತ ಷಡುವರ್ಣರಹಿತ ಅಷ್ಟತ್ರಿಂಶತ್ ಕಳಾತೀತ ವ್ಯೋಮಾತೀತ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೯೫೩); ಶಿವಕಳೆಯೊಳು ಕೂಡೆ ಬಲಿವಾ ಲಿಂಗ ತಾನಾದಲ್ಲಿ ನಾದಬಿಂದು ಕಳಾತೀತನಾದ (ಚೆನ್ನಸಾ. ೫೦).
[ಸಂ. ಕಲಾತೀತ (ಕಲಾ + ಅತೀತ)]

ಕಳಾದ 'ಕಲಾದ' ನೋ.

ಕಳಾಧರ (ನಾ). ೧. ಕಲೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಕಲಾವಿದ; ವಿದ್ವಾಂಸ: ಸಕಳ ವಿದ್ಯೆಯನೀಗಳ್ ಪರಿವಿಡಿಗೆಯ್ವಂತೆ ಕಳಾಧರನಾದಂ ಶ್ರೀಧರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೩೪); ಕುಮಾರ ದಿಕ್ಕುಂಜರಂ ಪರ ವಿಪ್ಪಾ[ಧಿಕಂ]ಸಕಳ ಕಳಾಧರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೧-೧೧; 1109); ಕವಿವರ್ಣ್ಯಂ ವಿಳಸತ್ ಕಳಾಧರಸಖಂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಗೋತ್ರಂ ರಮೋತ್ಸವ ಧಾಮಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೬೬-೩೬; 1172). ೨. ಚಂದ್ರ: ಕಳೆ ಗುಂದಿದ ಕಳಾಧರನಂ ಕಂಡು ನಸುನಗುವಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೯೫ ವ).
[ಸಂ. ಕಲಾಧರ]

ಕಳಾನಿಕೇತನ 'ಕಲಾನಿಕೇತನ' ನೋ.

ಕಳಾನಿಧಿ 'ಕಲಾನಿಧಿ' ನೋ.

ಕಳಾನ್ವಿತ (ನಾ). ಕಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಕಲಾಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಕಲಾವಿದ: ನಾನಾ ಕಳಾನ್ವಿತರ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರೌಢ]ನಿವಹ ವಿದ್ವೇನು ಕಲಾಪ್ರೌಢರಿಲ್ಲದೊಡೆ (ಹಜಕಾ. ೧-೨೩); ನಯವಿದರೆಲ್ಲ ಮಲ್ಲಿಯೆ ಕಳಾನ್ವಿತರಲ್ಲಿಯೆ ಪುಣ್ಯವಂತರಲ್ಲಿಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೭).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಅನ್ವಿತ)]

ಕಳಾಪ 'ಕಲಾಪ' ನೋ.

ಕಳಾಪಂಡಿತ 'ಕಲಾಪಂಡಿತ' ನೋ.

ಕಳಾಪಕ 'ಕಲಾಪಕ' ನೋ.

ಕಳಾಪಿ 'ಕಲಾಪಿ' ನೋ.

ಕಳಾಪಿನಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ನವಿಲು: ಬಂದು ತೀಡಿದುದು ಮಾರುತ ನಾತ್ತಕಳಾಪಿನೀರುತಂ (ಜಗವಿ. ೪-೩೪). [ಸಂ. ಕಲಾಪಿನೀ]

ಕಳಾಪ್ರಣೀತೆ (ನಾ). ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತಳಾದವಳು; ಕಲಾವಿಶಾರದೆ: ಮಾತೆ ಮಹೀಧ್ರಜಾತೆ . . . ಕಳಾಪ್ರಣೀತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರವೀಣತೆ] ಕಮನೀಯ ಕಟಾಕ್ಷೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೩೪).
[ಸಂ. ಕಲಾಪ್ರಣೀತಾ]

ಕಳಾಭಾವ (ನಾ). ಪ್ರಣಯ ಕಲೆಯ ರೀತಿ; ಪ್ರೀತಿಯ ಭಾವನೆ: ರಸಿಕ ಸುರತಾನಂದವಂ ಭಾವಿಸುವನುಪಲಾಲಿಸುವ ಕೂಟದ ಪೊಸಕಳಾಭಾವಂಗಳಂ ಮಲುಹಣನು ಭಾವಿಸುವ (ಬಸಪು. ೪೨-೨೩).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಭಾವ)]

ಕಳಾಯ 'ಕಲಾಯ' ನೋ.

ಕಳಾರುಂದ್ರ (ಗು). ಕಳೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, —ದಟ್ಟವಾದ: ಕಳಾರುಂದ್ರಂ ಚಂದ್ರಂ ಬೆಳಗೆ ನಭಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೧೩).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ರುಂದ್ರ)]

ಕಳಾವತಿ 'ಕಲಾವತಿ' ನೋ.

ಕಳಾವಿದ 'ಕಲಾವಿದ' ನೋ.

ಕಳಾಸ 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.

ಕಳಾಸಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಪೂರ್ಣಕಲೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು; ಮುಕ್ತಾಯ ಮಾಡು (?): ಧರಣೀಶ ಬಿಜ್ಜಳಂ ತನ್ನ ನಾಟಕಶಾಲೆಗುರುತರ ಸ್ನೇಹದಿಂ ದಂಡೇಶನಂ ಕರೆದು ಪರಮಮೋಹಿನಿಯ ಪಾತ್ರವತೋಜುತಿರೆ ಕಳಾಸಂಗೊಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹರುಷದಿಂ ಜಂಗಮಂ ಜಂಬೀರಫಲದೊಳಿಡುತಿರೆ (ಒಶಿಚಂ. ೩೨-೯೯).
[ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ ?) + ಕೊಡು$_1$]

ಕಳಾಸಿ 'ಕಲಾಸಿ' ನೋ.

ಕಳಾಸಿಕೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೈಖರಿ, —ಗತ್ತು: ತರುಣಿಯರತಿಹರುಷದಲಿ ಪರಿಪರಿ ಕೋಪು ಕಳಾಸಿಕೆಗಳ ತೋಜು ಭರದಲಿ ನಟಿಸಿದರಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೮-೩೨).
[ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ) + -ಇಕೆ]

ಕಳಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಕಟ್ಟು (?): ಈಸು ದಿನ ಪರಿಯಂತ ತಪದಲಿ ಘಾಸಿಯಾದುದೆ ಸಾಕು ಬಜಿದೆ ಕಳಾಸಿಸದಿರೀ ನಾಟಕವನಿದಕಿನ್ನು ದಿನವುಂಟು (ಉತ್ತರಾ. ೯-೧೯). [ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ) + -ಇಸು$_3$]

ಕಳಾಸು 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.

ಕಳಾಹೀನ 'ಕಲಾಹೀನ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಿ$_1$ 'ಕಟ್ಟಿ$_1$' ನೋ.

ಕಳ್ಳಿ$_2$ 'ಕಟ್ಟಿ$_3$' ನೋ.

ಕಳ್ಳಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷಪಡು; ಹಿಗ್ಗು: ಕಳಿದು ಮುಳಿದು ಹೋಳಿದು ಕಾಡಲೇಕೆ ಹಂಪೆಯರಸ (ಹಂಪೆರ. ೮-೧). ೨. ಸೊಕ್ಕು; ಮದವೇರು.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಿ]

ಕಳ್ಳಿ$_4$ 'ಕಟ್ಟಿ$_3$' ನೋ.

ಕಳ್ಳಿ$_5$, ಕಟ್ಟಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕುದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾಕ; ಅಂಬಲಿ; ಗಂಜಿ: ಕಳಿ ಹ[ಹು]ಳಿಯಾಗಿಯುಂ ಆಳಿಯಲ್ಲದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೪೭ ಅಡಿಟಿ); ಕಳಿಯಂ ಕೊಳನುಂಬುದಾಯಂಬಿಲಮಿವಜೊಳಾವುದುಂ ಮಾಡಿದೊಡಂ ಪ್ರೋಷಧೋಪವಾಸವೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೭-೬); ಕಳಿಯನೀ ತೆಜದೊಳೊಡಯಿಸಿ ಕೊಂಡ ಮಜ್ಜಿಗೆಯು ತಿಳಿಯನೀ ತೆಜದೊಳತಿರುಚಿಯಪ್ಪವೊಲು ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೫). ೨. ಕೆಸರುಮಣ್ಣು; ಜೇಡಿ ಮಣ್ಣು (?): ಬೆಂಮುಣನ ಗಡಿಯಿಂದ ಪಡುವಲು ಕಳಿಯಿಂದಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೪-೩೬; 1401); ಅನಗಳಿಯ ಕಳಿಯ ತೋಟದ ಮೇಲೆ ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸಕೆ ನಂದಾದೀವಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೨-೪೬; 1450); ಗುಡ್ಡಂ ಪಾಡಿಯ[ಕ]ಜಿಕೆಯ ಕಳಿಯಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೪-೧೧; 1472); ಮೊನೆರ ಮಂಜಸ ಕೈಯಲಿ ಮೂಲವ ಕೊಂಡ ಕಳಿ ಸಹವಾಗಿ ಹಲರ ಬಗೆಯ ಕಳಿ ಹೊಳೆ ಉಂಟಾದದನು ಗದ್ದೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೧-೧೫; 1482). **ಕಟ್ಟಿ$_4$**: ೧. "ಕಟಿ - ನಿಧನಾತಿದೂರಯೋಃ (ಕೊನೆಗಾಣು, ಸಾಯು, ಬಹುದೂರ ತೊಲಗು), ಸೌವೀರೇ ಚ (ಗಂಜಿ)" (ಶಮಧಾ); ಕಟಿಯೆಂದಂಬಿಲಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೩); ಒಲ್ಲಣಿಗೆಯನುಡಿಸಿ ತಲೆಯೊಳ್ ಕಟಿಯಂ ಪೊಯ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮-೨೩); ಸೂಜಿಮೊನೆಯೆನಿಸುವೆಣ್ಣೆಯುಂ ಬಂಗುಮಾದ ಕಟಿಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೮); ಮೂಜುಸೂಜ್ ಕರ್ಚಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ [ಕುದಿವೆ] ಸಜಿಕೊಳುತ್ತುಮುಮಕ್ಕುಂ ಪದೆದೊಪ್ಪಲ್ ಸಮರಸನಾಗಿರ್ಕು ಕಟಿಯ ನೆಜಿಯಲ್ಕನ್ನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨); ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯ ಬೇರಂಚಾರಿಸಿ ಕಟಿಯಂ ಕುಡಿಸಲ್ ವಾರಿ ಮುರಟ್ದೋಡಲಾ ನರಂ ಜೀವಿಸುಗುಂ (ಖಮುದ. ೨-೧೯೮).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಿ; ತೆಲು. ಕಲಿ]

ಕಳ್ಳಿ$_6$ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ದಾರ (?) : ಬಲಿಯಿಸಿದರ್ಕೆರಾವತವ . . . ಬೀಸಿ ಬಿಗಿದರು ಕಳಿಯ ಪಟ್ಟಿಯವ (ಸಂಭಪ. ೨೧-೯೧).
[← ತಮಿ. ಕಟಿ]

ಕಳ್ಳಿ$_7$ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಮದ. 'ಕಳಿನುಡಿ' ಪರಾ. [< ಕಳ್ಳಿ$_3$]

ಕಳಿಂಗ 'ಕಲಿಂಗ' ನೋ.

ಕಳಿಂಗಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಅಯ್ಯಬ್ಬೆ ಮಗಳ್ ಕಳಿಂಗಬ್ಬೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬-೭; 889).
[ಕಳಿಂಗ (= ಕಲಿಂಗ) + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಕಳಿಂಗರಾಸ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ : ಕಳಿಂಗರಾಸ್ನೆ ಜಟಾಮಾಂಸಿ . . . ಸಮಾನವಾಗಿ ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಸೇವಿಸೆ ಅಂತರ್ದಾಹ ಹೋಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೬೩).
[ಕಳಿಂಗ (= ಕಲಿಂಗ) + ರಾಸ್ನೆ]

ಕಳಿಂಚು, ಕಳುಚು (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ಇಂಚೆಯ ಪಸವಿನ ಬಜದ ಕಳಿಂಚಿನ ಡಾವರದ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದ ಪದದೊಳ್ . . . ಬಳೆದು ವಿರಿಂಚಿಯ ಕೆಯ್ಪಿಡಿವೊಲಾದುವಾ ನಾಡೂರ್ಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೧); ಪಸೆಯೊಳ್ ಪಾವು ಕೊಂಡುದೆಂಬಂತೆನಗೆ ನಿನ್ನಂತಪ್ಪ ಪುರುಷನಂ ದೊರೆಕೊಳಿಸಿ ಕಳಿಂಚು ಮಾಡಿ ಕಳೆದ ದುರ್ವಿದಗ್ಧ ವಿಧಾತ್ರಂಗೆ ಮುನಿವೆನಾಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೨೮ ವ). **ಕಳುಚು** : ಕಸವಿಂಗಂಕಳುಚಿಂಗಂಡಸಿಕಿಂಗಂ ದೂರ್ತವಡೆಗಮತಿಚಪಳರ್ಗಂ ಪುಸಿವರ್ಗಂ ಸಿತಗರ್ಗಂ . . . ಕುಡುವ ನುರ್ಕಿ ಕುಮಾರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೦). [?]

ಕಳಿಂಜಿ (ನಾ). (?) : ಆನೆಗಳಿಯ ಒಳಗಣ ಕಳಿಂಜಿಯ ಹಿರಿಯ ಮನೆಯ ಕಳು ತುಳುವ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿಗೆ ಯಿರಿಸಿದ ಆರುವಾರದ ಬಾಳಿನ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೪-೪೫; 1401). [?]

ಕಳಿಂದ 'ಕಲಿಂದ' ನೋ.

ಕಳಿಂದಕನ್ನೆ (ನಾ). ಯಮುನಾ ನದಿ: ದಾಂಟಿದುದು ಕೃಷ್ಣನ ಬೀಡು ಕಳಿಂದಕನ್ನೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೭೧). [< ಸಂ. ಕಲಿಂದಕನ್ಯಾ]

ಕಳಿಂದಜೆ 'ಕಲಿಂದಜೆ' ನೋ.

ಕಳಿಅಡಕೆ 'ಕಳಿಯಡಕೆ' ನೋ.

ಕಳಿಕ$_1$ (ನಾ). ಜೋಳ: "ಯವನಾಳಮಾ ಕಳಿಕಮೆನೆ ಜೋಳಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೫). [?]

ಕಳಿಕ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ: ಹರಿದಿಯರ್ಗಜಾಪಿ ಕಳಿಕನ ಹೂವಿನ ಕುಚ್ಚಿಸುರುವ ಸಬಳವಾಳುಗಳ ನೆರವಿಯೊಳು (ಕಂನವಿ. ೧೨-೩೩). [?]

ಕಳಿಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲಿಗಣ್ಣಂ ಅಯಪ್ಪದೇವ ನೊಳ್ಕಾದಿ ಕಳಿಕಟ್ಟೆಯೊಳ್ಸತ್ತ (ಎಕ. VII, ಕಡೂರು. ೧೪೦-೨; ಸು. 919). [?]

ಕಳಿಕೆ$_1$ 'ಕಲಿಕ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕಳಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ತೀರುವಿಕೆ; ಇಲ್ಲವಾಗುವಿಕೆ (?) : ಸಿದ್ಧರಸ ಹುಳಿವುದೇ ಕಾಮಧೇನುಗೆ ಕಳಿಕೆ ಹೊದ್ದುವುದೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ४-४೧).
[ಕಳ್ಳಿ$_1$ (< ಕಚಿ$_1$) + -ಕೆ]

ಕಳಿಕೆ$_3$ (ನಾ). ಕಣ; ಹನಿ; ಬಿಂದು (?) : ಕುಮುದಿನಿಗೆ ನೆಗೆದ ಬಾಷ್ಪ ಜಳಕಣಂಗಳಂತೆ ಮುಗುಳ್ದು ಮುಗಿವೆಸಟ್ಟಿಗ್ಗಳೊಳುಗುವ ತುಹಿನ ಕಳಿಕೆಗಳಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೦ ವ). [< ಸಂ. ಕಣಿಕಾ]

ಕಳಿಕೆಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಕಚ್ಚು, —ತಿನ್ನು: ಬಸಂತದೊಳ್ ಕಳಿಕೆಗರ್ಚಿದ ಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ (ಆದಿಪು. ೨-೯).
[ಕಳಿಕೆ$_1$ (= ಕಲಿಕೆ) + ಕರ್ಚು$_1$]

ಕಳಿಗಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಬಲೆಗಟ್ಟುವ ಬಿಲುದಿದ್ದುವರಂಬಿಗೆ ಹಿಳುಕಿಕ್ಕುವ ಪಿರಿತಳಗೆಯ್ಪು ಕಳಿಗಿಸುವ ಕಾಡೆಜೆಯನ ನೆಜೆ ನೋಂತ ಬಲುಪೊಪ್ಪುವ ಬ್ಯಾಧರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಸೊಬಸೋ. ೧೮-೨೧); "ಕಳುಹಿಸು" (ಸೊಬಸೋ. ಕೋಶ). [< ಕಳುಹಿಸು$_1$]

ಕಳಿಗೂಟ (ನಾ). (ಎತ್ತಿನ ಹೆಗಲಿನಿಂದ) ನೊಗವು ಸರಿಯದಂತೆ ಹಾಕಿರುವ ಗೂಟ; ತಡೆಗೂಟ; ಕಡೆಗೂಟ.
[ಕಳ್ಳಿ$_4$ (< ಕಚಿ$_3$) + ಗೂಟ (< ಗೂಂಟ)]

ಕಳಿಗೆ$_1$ 'ಕಳಗ$_1$' ನೋ.

ಕಳಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆ (?) : ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಯ ಕಂಡವಕ್ಕರೆಯ ಕಡಿಯಾಣ ದುಕ್ಕಲದ ಮೊಗಮುಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಸಂಜೋಗಕಿಕ್ಕಿರ್ದ ಕಳಿಗೆಗಳೊಳೆಡವಿಡದೆ ಕೀಲಿಸಿದ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯಿಂ . . . ಹಲ್ಲಣಿಸಿದಕ್ಕಜದ ರಾಜಾಶ್ವವಾಶೀತಿ ಸಾಹಸ್ರ (ಚೀರಮ. ೧೧-೪೩). [?]

ಕಳಿತಲೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗ; ಕತ್ತಿ : ಇನ್ನನಪ್ಪಾತನುಜಯ್ಯಕೊಬ್ಬರ ಕಳಿತಲೆಯೊಳಿಜಿದಯ್ಯತ್ತಜುವರ ಸುರಿಗೆಯೊಳಿಜಿದೋನ್ (ಕಇಅ. ೭೯-೫೪-೫; ?). [< ಕಡಿತಲೆ]

ಕಳಿನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸೊಕ್ಕಿನ ಮಾತಾಡು; ಜಂಬಕೊಚ್ಚು: ಜಲಧಿಗತನವೆ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಹೊಕ್ಕಳವಿಗೊದಗುವೆನೆಂದು ವಾಯಸ ಕಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಳ]ನುಡಿದು ಹಾಜಿತ್ತು ಹಂಸೆಯ ಕೂಡೆ ಗಗನದಲಿ ಬಳಿಕ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಸಾಗರದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೨೭). [ಕಳ್ಳಿ$_7$ + ನುಡಿ$_1$]

ಕಳಿನೊಗ (ನಾ). ಕಳಿಗೂಟ ಸಹಿತವಾದ ನೊಗ; ಕಡೆಗೂಟವಿರುವ ನೊಗ: ಕೈಮುರದ ಕಳಿನೊಗ, ಸಂಪಿಗೆ ನೇಗಿಲು, ಹಾಲೆ ಮರದ ಹಿಡಿ . . . ಇವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ (ಜಾನಗೀ. ೯೦).
[ಕಳ್ಳಿ$_4$ (< ಕಚಿ$_3$) + ನೊಗ]

ಕಳಿಪು 'ಕಟಿಪು$_1$' ನೋ.

ಕಳಿಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಮರುವಕಃ—ಮರುಗ, ಕಳಿಮಾವು, ಹಿರಿಯೇಲ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೮).
[ಕಳ್ಳಿ$_0$ + ಮಾವು]

ಕಳಿಯಡಕೆ, ಕಳಿಅಡಕೆ (ನಾ). ಬೇಯಿಸಿದ ಎಳಸಾದ ಅಡಕೆ; ಉತ್ತಮ ತರದ ಅಡಕೆ: ಬಿಳೀ ಚಿಗುರೆಲೆ ಕಳಿಯಡಕೆ (ಹುಟ್ಟಿಪ. ೧೧೧). **ಕಳಿಅಡಕೆ** : ಕಳಿಅಡಕೆ ಚಿಗುರೆಲೆ ಮೊದಲಾಗಬೇಕು (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೪೩). [ಕಳ್ಳಿ$_4$ (< ಕಚಿ$_3$) + ಅಡಕೆ$_1$]

ಕಳಿರಕ್ತ (ನಾ). ಕೊಳೆತ ನೆತ್ತರು: ಸುತ್ತಿಹ ಹೊಲಸಿನ ಗಂಧವನಾ ಕಳಿರಕ್ತವವಾಸಮುಲವ ಹಳೆವಸಿಯಂ ಮುತ್ತುವ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧-೩೮).
[ಕಳ್ಳಿ$_4$? + ರಕ್ತ]

ಕಳಿಲು 'ಕಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಳಿಲೆ 'ಕಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಳಿಲೆಬಿದಿರ್ 'ಕಳಿಲೆವಿದಿರ್' ನೋ.

ಕಳಿಲೆವಿದಿರ್, ಕಳಿಲೆಬಿದಿರ್, ಕಳಿಲೆವಿದಿರು (ನಾ). ಬಲಿಯದಿರುವ ಬಿದಿರು; ಎಳೆಯ ಬಿದಿರು: ಕಳಿಲೆವಿದಿರ ಕಾಡಂ ಕರ್ವಾಳೆಯ ಹಳುವಂ ಮೊಗವಾಳೆಯ ಬಲ್ಗಾಡಂ ಬೆಳೆಗಸಕಿಲ ಬನವಂ ಜವನೋವದೆ ಕಮ್ಮರಿಗಡಿವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೬-೪೦). **ಕಳಿಲೆಬಿದಿರ್** : ಕಳಿಲೆಬಿದಿರ ಕುಡಿಯನು ಮುಜಿವಂದದಲಿ ಮುಜಿದು ಮಾಯದ ಮಡಿವಳನ ಮೊಳಕೈಗಳನೆರಡನು ಮುಜಿದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೧೦೦). **ಕಳಿಲೆವಿದಿರು** : ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಯಕಾಯಿ ಚಿತ್ರಮೂಲಂ ಗಜಿಕೆ ಕಳಿಲೆವಿದಿರಿನ ನಾರು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೩೪). [ಕಳಿಲೆ (< ಕಟಿಲೆ) + ಬಿದಿರ್$_2$]

ಕಳಿಲೆವಿದಿರು 'ಕಳಿಲೆವಿದಿರ್' ನೋ.

ಕೞಿಲೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕೞಿಲಾಗು; ಹೊಡೆಯಾಗು: ಮೊೞಿಮೊೞಿತು ಕೞಿಲೇರ್ದುದೊಳಗೊಳಗೆ ಸುೞಿಮೞಿರ್ದೆಳದೞಿರ್ ಥಳಥಳಿಸುತೆಲೆಯಾಗಿ (ಪರಶು. ೧೨-೬). [ಕೞಿಲೆ (< ಕಱಿಲೆ) + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೞಿವಣ್ 'ಕಱಿವಣ್' ನೋ.

ಕೞಿವಣ್ಣ 'ಕಱಿವಣ್' ನೋ.

ಕೞಿವದ 'ಕಱಿವದ' ನೋ.

ಕೞಿವಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗು; ಮಿತಿಮೀರು: ಕೞಿವಱಿದು ಘೋರಪ್ರಹಾರದಿಂ ವೀರದಿಂ ಬಳಸಿ ಬಿದ್ದುದು ಮಂದಿ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೨೭-೬); ಕೞಿವಱಿವ ಕೋಪದಿಂ ಮಂತ್ರಿ . . . ಚಂಡಿಕಾರ್ಜನೆಗೆ ನಡೆಯೆಂದು ಕಳುಹಿದೊಡೆ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೩೧-೫೨). ೨. ದಾಟು; ಆಚೆಗೆ ಹೋಗು: ಕೞಿವಱಿದು ಹಿಮಗಿರಿಯ ಮೂಲೆಗೆ ನಿಲುಕಿ ಸಕಲ ಮ್ಲೇಚ್ಛ ಭೂಪಾವಳಿಯ ಭಂಗಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೭).

[ಕೞಿ$_1$ (< ಕಱಿ$_1$) + ಪಱಿ$_1$]

ಕೞಿವು$_1$ 'ಕಱಿವು' ನೋ.

ಕೞಿವು$_2$ (ನಾ). ಏಣಿ; ಅಟ್ಟಣೆ (?): ಪೊಲನನೆಲ್ಲರುಮ್ಮೈದಿ ಬಿಲ್ಲರ ನಿಲಿಸಿ ಕೞಿವನು ಕಟ್ಟಿ ಮರಮೆಟ್ಟೊಲೆಯದೇಱಿಯೆ ಸಾತೆಯನು ನಿಂದೋೞಿಗಳ ಕಟ್ಟಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೪). [?]

ಕೞಿವು$_3$ (ನಾ). ಬರಡು; ಬಂಜೆ: ಮಳೆ ಬಾರದು ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯದು ಕೞಿವಾದವು ಕರೆವ ಹಯನು (ನೀತಿಸಾ. ೧೫೩).

[ಕೞಿ$_2$ (< ಕಱು$_2$) + -ವು]

ಕೞಿವೆಡೆ (?). (?): ತಳರ್ದಿರದೇಕಪಾರ್ಶ್ವನಿಯಮಸ್ಥಿತಿ ದೃಷ್ಟಿಸುನಾಸಿಕಾಗ್ರದಿಂ ಕೞಿವೆಡೆ ಬಲ್ಪು ಬಲ್ಕಿರದೆ ಮೆಯ್ ಮಿಡುಕಾಡದೆ ಜೈನಭಕ್ತಿ ಸಂಚಳಿಸದೆ . . . ಆತ್ಮತತ್ವದೊಳ್ ನೆಲಸಿದ ಸತ್ಸಮಾಧಿವಿಧಿ ಜಕ್ಕಲೆ ನಾರಿಗಿದೆಕ್ಕಲಾವಣಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೬-೭೪; 1212?). [?]

ಕೞಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಳವು ಮಾಡಿಸು; ಅಪಹಾರ ಮಾಡಿಸು; ಕದಿಸು: ಕೞಿಪಂ ಕಳ್ವನಗುರ್ವು ಪರ್ವೆ ಕೊಲಿಪಂ ಕೊಲ್ವಂ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಂ ಕೊೞಿಪಂ ಕೊಳ್ವನೆನಿಪ್ಪ ಪಾಪಿಯುಂ . . . ಘುಳುಮ್ಮನಿಱಿಗುಂ ಶ್ವಭ್ರಾಂತಮುಂ ತಾಪಿನಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧); ತುಱುವಂ ಕೞಿಸುವ ಕೃಷ್ಣನ ನಿಱಿಯಂ ಪಿಡಿದುರ್ಚವೇೞ್ಪ (ಗದಾಯು. ೬-೧೦).

[ಕಳ್$_1$ + - ಇಸು$_3$]

ಕೞಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಳುಹಿಸು; ಕಳುಹು: ಆಳನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕೞಿಸಿ ಒಬ್ಬನೇ ಬಂದಾಗ ಆವನಿಗೆ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ಭಾರತಿ. ೪); ಆಕೆಯನ್ನು ಬಯ್ದು ಒಳಗೆ ಕೞಿಸಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡೆ (ಸುವಸಂ. ೭೩).

[ಕೞಿ$_1$ (< ಕಱಿ$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕೞಿಹಿಸು 'ಕಳುಹಿಸು' ನೋ.

ಕೞಿಹು (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ನೂಲಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಮನೆಯಲ್ಲೊಂದು ಕೞಿಹು ಜೇಡರಲ್ಲಿ ಯಿನ್ನಿನಿತು . . . ಹೆಗ್ಗಡೆ ಲಕುಮಯ್ಯಂ ಕೊಟ್ಟ ವ್ರಿತ್ತಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೭; ಸು. 1170). [?]

ಕೞಿಳೆ[ಲ] (ನಾ). ಸಾವಿಲ್ಲದವನು; ದೇವತೆ (?): ಕಲಿರೂಪಂ ಅಲ್ಲಿಂ ಬನ್ದು ಕೞಿಳೆ[ಲ]ರ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೦-೭; 954). [ಕೞಿ$_1$ (< ಕಱಿ$_1$) + ಇಲ್$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕೞಿಱಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಲಿದೋರನಾನೋಡಿಸಿ ಪಲರಾ ನಿಱಿದು ಕೊನ್ದು ಗೆಲ್ದು ತಾನುಮ್ಮಡಿದು ಕೞಿಜನ್ ಸುರಾಲಯಮೇಱಿದಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೪೨-೬; 800 ?). [?]

ಕೞು$_1$ 'ಕಳ್$_1$' ನೋ.

ಕೞು$_2$ 'ಕಳ್$_4$' ನೋ.

ಕೞು$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ) ನದಿಯನ್ನು ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ; ಹಾಯ್ಗಡ: ಹೊಳೆಯ ಕಳು ಬಂದಿತು. ನದಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿತದ ನೀರು ಕಡಲಿಗೆ ಧಾವಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಪುರಮ. ೭೯). [< ಕಱಿ$_1$]

ಕೞು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಹೊಗೆದೆಱೆ ಲವಣ ಪಂಚಕಾರುಕ ಕಳು . . . ಮುಖ್ಯವಾದ ಸರ್ವ್ವ ಆಯವನು (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೬೬-೧೪; 1288); ಆನೆಗಳಿಯ ಒಳಗಣ ಕಳಿಂಜಿಯ ಹಿರಿಯ ಮನೆಯ ಕಳು ತುಳುವ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿಗೆ ಯಿರಿಸಿದ ಆರುವಾರದ ಬಾಳಿನ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೪-೪೫; 1401). [?]

ಕೞುಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡು; ಆದಾಯವನ್ನು ಬಿಡು (?): ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನನ್ದಾದೀವಿಗೆ ನಡವಂತಾಗೆ ತಿಂಗಳ್ಗೆ ಪೊಂನ ಹಾಗವಡ್ಡಿಯೊಳೂರ್ಗ್ಗೆ ಕಳುಂಗೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ನಾಲ್ಕು (ಎಕ. IX, ದಾವಣ. ೧೪೦-೧೬; 1060). [ಕೞು$_4$ + ಕೊಡು]

ಕೞುಂಬು (ನಾ). ಕರೆಬೀಳುವಿಕೆ; ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ; ಕೆಡುವಿಕೆ (?): ಉದಯಿಪ ರಾಸಿಯಂ ದಿನಪನೀಕ್ಷಿಸೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಬಾೞ್ ಸಾಗು ಮತ್ತದ ಶನಿ ನೋಡೆ ಕಾಡಿಗೆ ಕುಜಂ ನಡೆನೋಡೆ ಕಳುಂಬು [ಪಾಠಾಂ. ಕಳಂಬು, ಕಳಂಜು] ರಾಹು ನೋಡಿದೊಡೆಲೆ(ದೆ) ಬಾಡುಗುಂ . . . ಇದ ನೋಡ ಬಿತ್ತಿಸುವ ಲಗ್ನಕೆ ದೋಷಮನಿಷ್ಟ ಜಟ್ಟಿಗಾ (ಜಟ್ಟಮ. ೯-೧೮). 'ಕಿಲುಂಬು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಿಮ್ಬು]

ಕೞುಕ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಮನಂ ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊ] ಳುಕೆನೆ ಮುಱುಗಿ ನೆಗೆದ ಹರಿಯಂ ನುಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೧೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳುಕ್; ತೆಲು. ಗಳುಕ್ಕು]

ಕೞುಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ನಲ್ಲೆತ್ತು ಕಳುಕು ಕಂಡಿಕೆವಣ ಖಾಣ ನಿಬನ್ಧಿ ನೂಲ ಹದಿಕೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೦-೨೮; 1185); ಕಳುಕು ಕಂಡಿಕೆವಣ ಆನೆಯ ಸೇಸೆ ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೩-೨೫; 1215); ನಿಬಂಧಪಣ ೫ ಹಾ ಕಳುಕು ಪಣ ೧ ಹಾ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು. ೭೪-೧೩೭; 1261); ಕೊಳು ಖಾಣ ಕಳುಕು ಜೆಪ್ದ . . . ಎಲ್ಲಾ ಕಿಱುಕುಳಂಗಳು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೨೬-೨; 1270). [?]

ಕೞುಗುಡಿ$_1$ 'ಕಳ್ಗುಡಿ' ನೋ.

ಕೞುಗುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಹೆಂಡಕುಡಿಯುವನು; ಮದ್ಯಪಾನಮಾಡುವವನು: ಜವುಳಿಗ ಭಂಗಿಗ ಕಳುಗುಡಿ ಜೂಜಿಗ ಸುಂಕಿಗ ತಲೆಬೋಳಿಸಿ (ಕರಿಕ. ೧೦೪-೧೦). [ಕೞು$_0$ (< ಕಳ್$_3$) + ಕುಡಿ$_2$]

ಕೞುಚು 'ಕಳಿಂಚು' ನೋ.

ಕೞುಪು 'ಕಱಿಪು$_1$' ನೋ.

ಕೞುವ (ನಾ). ಸೇವಕ; ದೂತ (?): ಕೇಸವದೇವ ಒಡೇರ ಪದದ ಕಳುವ ದಂಡಿವಳ್ಳಿಯ ಬಿರಿದು ಬಿ[ಲುಂ]ಕಕಾರ ಬೀಡಿನ ಹನುಮ (ಕಇ. I, ೪೨-೮; 1423); ಕೇಸವದೇವ ಒಡೆಯರ [ಪದದ] ಕಳುವ ಲೊಕ್ಕಿಯ ಬಳಿಯ ಬಿರಿದು ಮಾರ್ಪಡೆಗಿಡಿಗ ಮಲೆವರಗಂಡ (ಕಇ. I. ೪೪-೮; 1423). [?]

ಕೞುವಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಈ ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ ನಂಜೆ ಪುಂಜೆ . . . ಮಾವಡೆ ಮರವಡೆ ಕಳುವಡೆ ನಾರಡೆ ಬಳುಕುನೀರು ಊರಸಂತೆ ಮೊದಲಾದ ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳು ಸಹ . . . ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೬-೬; 1472). [?]

ಕೞುವು$_1$ 'ಕಱಿಪು$_1$' ನೋ.

ಕೞುವು$_2$ (ನಾ). ಬಲಿ; ಬಲಿಗಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಪಿಂಡ: ಯಸ್ಯ - ಯಾವನ, ಬಲಿಂ - ಕಳುವನ್ನು, ಬಲಿಭುಜಃ - ಕಾಗೆಗಳು, ನ ಉಪಭುಂಜತೆ - ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಬಾಹಟೀ. ೨-೫-೬೨ ವ). [?]

ಕಳುವೂಟ, ಕಳವೂಟ, ಕಳಹುವೂಟ, ಕಳಹೂಟ(ನಾ). ಮದುವೆಯಾದ ಬಳಿಕ ಬೀಗರನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡುವಾಗ ಹಾಕುವ ಊಟ; ಬೀಗರೂಟ: ಮದುವೆಯ ಕೊನೆಯ ದಿನದ ಕಳುವೂಟ ಒಂದಲ್ಲದೆ ಅನೇಕರೀತಿ ಗೊಂದಲಮಯವಾಗಿತ್ತು (ವೈನಿ. ೨೬). **ಕಳವೂಟ:** ಕಳವೂಟವು ಮದುವೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿತು (ಕಾರುಷ. ೧೫). **ಕಳಹುವೂಟ:** ಕಳಹುವೂಟ, ಅಳಿಯನನ್ನೂ ನಿಬ್ಬಣ ತೆರಳಿ ಸಾಗ ಕಳುಹಿಸುವುದು, ಇದೆಲ್ಲಾ ಸಾಂಗವಾಗಿ ಜರುಗಿದವು (ಮಾಮರಾ. ೭೪). **ಕಳಹೂಟ:** ಮದಿವಿ ಮುಗೀತು. ಎಲ್ಲಾರಿಗೂ ಇನ್ನ ಕಳಹೂಟ (ಆಮನಿ ೫೯).

[ಕಳುವು₃ (< ಕಟಿಪು₁) + ಊಟ]

ಕಳುಹಣ (ನಾ). ಕಳಿಸುವಿಕೆ: "ಚಟ, ಚಿಟ, ಚುಟ – ಪ್ರೈಷ್ಯೇ, ಮಾನೇಚ, ಕಳುಹಣದೊಳಂ, ಅಳತೆಯೊಳಂ" (ಕಾಶಬ್ದ. ೧೮).

[ಕಳುಹು (< ಕಟಿಪು₁) + -ಅಣ]

ಕಳುಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). (?): ಕೆಲರ್ ಕಳುಹತ್ತಿ ತೆರಳಿದರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೭೯-೨).

[?]

ಕಳುಹಿಸು, ಕಳಿಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಳಿಸು; ಸಾಗಿಸು: ಚತುರಂಗಬಲವನು ಬೇಗದಲಿ ಕೊಳುಗುಳಕೆ ಕಳುಹಿಸು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೯); ವಿದೇಹ ಭೂಪನ ಚರರ ಕಳುಹಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ದ] (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೩); ಊಳಿಗ ಜನವಂನ ಕಳುಹಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೭-೧೩ ; 1696); ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಅವನನ್ನು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನೆಡೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದಳು (ಶಾಂಪಜೀ. ೨೮). **ಕಳಿಹಿಸು:** ಪರಭಾರೆ ಸ್ಟೇಶನ ಮೇಲೆ ಕಳಿಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸೋಯಿ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೮೬).

ಕಳುಹಿಸಿಕೊಳ್=ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳು; ನಿರೂಪ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು: ಆ ನದೀಸುತನಡಿಗೆಜಗಿ ರವಿಸೂನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹಳ ಮನೋನು ರಾಗದಲೈದಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೬೨); ಭರತನಾ ಸಹಭವ ಸಹಿತ ನಿಜಪಿತನ ಬೀಳ್ಕೊಂಡವನಿಜೇಶನ ಕಯ್ಯ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕೈಕೆಯನ ಭವನಕ್ಕೈದಿದನು (ತೊರರಾ. ೨-೧-೪); ವೃಂದಾರಕರುಗಳ ಹಿಂಡು ಬದುಕಿತೆಂದು ಜೀವನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡಡರಿದ ಸುರಪುರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೫-೭೨).

[ಕಳುಹು (< ಕಟಿಪು₁) + -ಇಸು₃]

ಕಳುಹು 'ಕಟಿಪು₁' ನೋ.

ಕಳೆ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಡು; ತೊರೆ; ವಿಸರ್ಜಿಸು: "ಕಳೆ – ವಿಸರ್ಜನೇ, ಕಳಾಯಾಂ ಕ್ಷಳಂ" (ಶಮಧಾ); ಕಳೆಕಳೆ ಹರಿಗೆತ್ತಿದನರ್ಘ್ಯದರ್ಘ್ಯಮಂ ಧರ್ಮಸುತಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೨); ಸಹಸ್ರಭೋಜನ ಮಾಡಿ ಬಲಿಯಂ ಕಳೆದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬-೭ ; 1021); ಬಸವಂ ಜನ್ಮದುರಾಶೆಯಂ ಕಳೆದು ಕರ್ಮಾರಂಭವಂ ನೀಗಿ (ಬಸರ. ೩-೧); ನಿನ್ನ ಭಾಗ್ಯವ ನೋಡೆದು ಕಳೆ ಕೇಡಾವುದೆಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೭). ೨. (ಕಸ, ಕೊಳೆ, ದೋಷ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ತೆಗೆದುಹಾಕು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಕಸಮಂ ಕಳೆದು ಬಿತ್ತಿ ಬೇಲಿಯನಿಕ್ಕಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೭೫); ಕಪ್ಪು ಕಿಂಚಿತ್ತಿರೆ ಕಳೆದಿನಿದಮೃತವ ಚಪ್ಪರಿದೀಂಟದಿರ್ದಪರೆ (ಮೋಹತ. ೧-೨೦). ೩. ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಹೋಗು: ಮುನಿವಧದೋಷಮಾವ ತೆಱದಿಂ ಕಳೆಗುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೬). ೪. ತಳ್ಳು; ಹೊರದೂಡು; ಆಚೆಗೆ ನೂಕು: ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಹೀನರನೀ ಸಮಯದ ಗೊರವರ್ಕ್ಕಳ್ ಕಳೆವೊರ್ (ಎಇ. VII, ೨೦೧-೯ ; 865); ಮನೆಯಿಂ ಪೆಂಡತಿಯನಟ್ಟಿ ಕಳೆದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭-೧೬); ಈ ನಾಣಿಲಿ ಪಾರ್ವನ ನೆಟಿದು ಕಳೆಯಿಮೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೮ ವ); ಎನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ದುರ್ಗಂಧಕ್ಕೆ ಪೇಸಿ ಕಂಡರೆಲ್ಲಮೆಟಿದು ಕಳೆಯೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬-೭). ೫. ಬಟ್ಟೆ, ಆಭರಣ, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿತೆಗೆ,—ಕಳಚು: ಉಟ್ಟುದಂ ಕಳೆಯದಿರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಸುಯೋಧನಂ . . . ತೊಟ್ಟ ಸನ್ನಣಮನಪ್ಪೊಡಂ ಕಳೆಯದೆಯುಮುರಮನೆಗೆ ಪೋಗದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೨ ವ); ಕೃತಕ ಪುರುಷಾಕಾರಚಿಹ್ನೆಗಳಂ ಕಳೆಯಲ್ ಮಱೆದು (ಪಂಚತಂ. ೧೯೫-೩); ಹಾವುಗೆಗಳಂಕಳೆದು ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೩೬); ಮಣಿ ಭೂಷಣಂಗಳ ಕಳೆದು (ಮೋಹತ. ೨೧-೨೦); ಹಲವು ಜನುಮಗಳ ಬಟ್ಟೆ ಕಳೆವುದಿದೆ, ಕೆಲವಂ ಕಳೆದರು ಉಳಿವುದೊಂದು ಇದೆ (ಅರಳು. ೨೬೧-೧೫). ೬. ಒರಸು; ಉಜ್ಜಿತೆಗೆ; ತೊಡೆ: ಪೂರ್ವಾವನೀಪಾಲಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳೊಳೊಂದೊಂದಂ ವಂದರತ್ನದಿಂ ಸೀಂಟಿ ಕಳೆದು ನಿಜಪ್ರಶಸ್ತಿಗೆಡೆಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೭೧ ವ); ಅಪರಾಜಿತಾಬ್ಜ ಮಿತ್ರಂ ಕಳೆದಂ . . . ಆರಸಿಯರ ಮುಖಾಬ್ಜಶೋಕ ಹಿಮಜಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೫); ತನ್ನ ಮೇಲುದಱ ಸೆಱಂಗಿನಿಂದಾತನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆದಱರ್ದ ಭೀಮಸೇನನ ಚರಣರಜಮಂ ತೊಡೆದು ಕಳೆದು (ಗದಾಯು. ೯-೨೨ ವ). ೭. ನಾಶಮಾಡು: ಪಗೆವರ ಗಂಟಲ ಬಳೆಯನೊಡೆದು ಕಳೆವುದನನು ಕರಿಸುವಂತೆ ತೀವಿ ತೊಟ್ಟ ಮುಂಗೈಯ ಬಳೆಗಳ ನೊಡೆದು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦೦ ವ); ಪುಣಿಸೆಯ ಕೊನರುಮುಪ್ಪುಂ ಕಣ್ಬೇನೆಯಂ ಕಳೆವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೮); ವರ ಹುತಾಶನಗಿಕ್ಕಿ ಕಳೆವೆನು ವರ ಕುಮಾರಕರಿಲ್ಲದಂಗವನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೫೫-೨೬). ೮. ಆರಿಸು; ಶಮನಗೊಳಿಸು; ಪರಿಹರಿಸು: ಸುಟಿದೂಡುವ ಗಾಳಿ . . . ಕಾಂತೆಯರ್ಕಳ ಪರಿಶ್ರಮಮುಮಂ ಕಳೆದತ್ತು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೪ ಶೂದ್ರಕ); ಅನುಶಯಮಾದುದಿಂದೆನಗೆ ಸಂಶಯಮಂ ಕಳೆ ಕೌರವಾಂತಕಾ (ಗದಾಯು.೧-೫೬); ನಿನ್ನ ಕಂಗಳ ಬಜನ ಕಳೆವೆನು ಬೆನ್ನಲಿರು ನೃಪ ನೋಡು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೬); ನಿನ್ನಯ ಮುನಿಸನು ಕಳೆವುದಕೆನ್ನಳವೆ (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೭೧).

ಕಳೆದಿಡು=ಬಿಟ್ಟುಕೊಡು; ತ್ಯಾಗಮಾಡು: ಕಳೆದಿಡುವುದೆ ಕಷ್ಟಂ ಭೂತಳರಾಜ್ಯವಿಮೋಹಮಚಿರರುಚಿಸಂಚಳಮಿಂತಳವುಗಿಡಿಸಿದುದು ಮನುಕುಲತಿಳಕನುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೨೧). ಕಳೆದುಕೊಳ್=೧. ಸ್ವೀಕರಿಸು; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳು: ಆ ಲೇಖನಮಂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಿಮಿರ್ಚಿ ನೋಟ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೦); ಪೊನ್ನೆಲ್ಲಮನೀತನೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡುದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೧-೧೧); ಹರಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡನು ನರಗೆ ಕೊಟ್ಟನು ಹೋಳಿಸಿದ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳೆಯವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೩೭). ೨. ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು: ಆತಂ ನೀತಿಬಾಹ್ಯನಪ್ಪುದಱಿಂ ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿಚಾರವಿಕಳನಾಗಿ... ಅನೇಕರ ವೃತ್ತಿ ಪ್ರಪತ್ತಿಗಳಂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೨೮-೪); ಅಂತು ಭುಜಬಲಾಡಂಬರದಿನಂಬರಂಗಳಂ ಕಳೆದುಕೊಳ್ವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೬-೯ ವ). ೩. ನೀಗಿಕೊಳ್ಳು; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಅವುಗಳ ಮೂಲಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡವು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೩೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳೈ; ಮಲ. ಕಳ; ತುಳು. ಕಳಿ, ಕಳೆ]

ಕಳೆ₂ 'ಕಟ್ಟು₁' ನೋ.

ಕಳೆ₃(ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯಬೆಳೆಯ ನಡುವೆ ಬೆಳೆಯುವ ಹುಲ್ಲು,—ಕಸ: ಕಿತ್ತು ಕಳೆವಂ ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸಾದಿ ಕಳೆಗಳಂ (ಇಳರ. ದೇ. ೪೮-೨೨); ಗಂಧಶಾಲಿಯ ಬತ್ತದೊಳಗಿರ್ದ ಕಳೆಯ ಕೀಳ್ವಂದದೆ ಖಳರ ತೀರ್ಕಣಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೪೨-೭೩); ಬೇಡವಾಗಿರುವ ಗಿಡವನ್ನು ಕಳೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು (ತರಜಿ. ೧೨). ೨. (ಆಲಂ) ವ್ಯರ್ಥವಾದದ್ದು; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದದ್ದು: ಇಂದಿನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಯೇ ಜಾಸ್ತಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳೈ; ಮಲ. ಕಳ; ಕೊಡ. ಕಳೆ; ತೆಲು. ಕಲುಪು]

ಕಳೆ$_4$ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯ ಬೇನೆ, —ನೋವು: ರಮಾಬಾಯಿ ದಿನ ತುಂಬಿದ ಬಸುರಿ. ಅಂದಿನ ಮುಂಜಾವಿನಿಂದಲೂ ಅವರಿಗೆ ಕಳೆ ಬರತೊಡಗಿದ್ದವು (ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೮). [ದೇ. ./ ತಮಿ. ಕಳೈ]

ಕಳೆ$_5$ 'ಕಟಿ$^3_2$' ನೋ.

ಕಳೆ$_6$ 'ಕಲೆ$_3$' ನೋ.

ಕಳೆಕಟ್ಟು 'ಕಳೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಳೆಕೀಳು 'ಕಳೆಗೀಳ್' ನೋ

ಕಳೆಗಟ್ಟು, ಕಳೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊಗಸು ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಬಣ್ಣವೇರು; ಮನೋಹರವಾಗು: ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನದ ಲೋಲಾನ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಕಳೆಗಟ್ಟಿ ಹುಡುಗಿತನದ ಸಿಂಗಾರ ಮಿರುಗಿಡುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜಯಂತ. ೪೧೫); ಅವನಿಂದ ತನ್ನ ವೃಂದವಾದನಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಕಳೆಗಟ್ಟುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತನು (ಫಲಸಂ ೩೪). **ಕಳೆಕಟ್ಟು**: ೧. ಶೃಂಗಾರವು ಸರ್ವಜನಪ್ರಿಯವಾದ ರಸ. ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿಸದಿದ್ದರೆ ಕಳೆಕಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೪೪೮). ೨. ಸೊಬಗನ್ನು ಒದಗಿಸು; ಸೊಗಸನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು: ಅವನ ಪಾತ್ರವಂತೂ ನಾಟಕಕ್ಕೇ ಕಳೆಕಟ್ಟುವಂತಿತ್ತು (ಆಲಹೂ. ೧೨).
[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಳೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಗುಂದು; ಬಣ್ಣಗೆಡು: ಪೂರ್ವಾದ್ರೀಂದ್ರದೊಳ್ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಕಳೆಗಳೆದೀಗಳ್ಪೆಡಂಮೆಟ್ಟಿ ಪೋಗುತ್ತಿದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪೫).
[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಕಳೆ$_2$ (< ಕಱಿ$_1$)]

ಕಳೆಗೀಳ್, ಕಳೆಕೀಳು, ಕಳೆಗೀಳು (ಕ್ರಿ). ಹುಲ್ಲು, ಕರುಕೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಕೀಳು; ಕಸವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು: ಅಗೆವೊಯ್ದು ಕಳೆಗೀಳ್ದು ಬೆದೆಯ ಬಿಚ್ಚುವ ನೀರ ಬಗೆಯಱಿದೂಡುವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೩೫). ಕೆಯ್ಯೊಳಗೆ ಕಳೆಗೀಳುತಿರೆ ಕಂಡು (ಸಂಬರ. ೧೧-೬೩). **ಕಳೆಕೀಳು**: ಸಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಳೆಕೀಳುವುದನ್ನು . . . ಎತ್ತುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಮಾಡಬಹುದು (ವ್ಯವಮ. ೨೧); ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಳೆ ಕೀಳುತ್ತಿದ್ದ ರೈತರು (ಪುನರು. ೨೬೩). **ಕಳೆಗೀಳು**: ಪೊಜವೊಳಲ ಗದ್ದೆಗಳ ಕೆಸಱೊಳಗೆ ಕಳೆಗೀಳುತಿರಲು (ಸೌಂದಪು. ೧೧-೧೨).
[ಕಳೆ$_3$ + ಕೀಳ್$_1$ (< ಕೀೞ್$_1$)]

ಕಳೆಗೀಳು 'ಕಳೆಗೀಳ್' ನೋ.

ಕಳೆಗುಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಗ್ಗಿಸು; "ಮಸುಳಿಸು" (ಗಂಗಾಮ.೨೫೨).
[ಕಳೆಗುಂದು (< ಕಲೆಗುಂದು) + -ಇಸು$_3$]

ಕಳೆಗುಂದು 'ಕಲೆಗುಂದು' ನೋ.

ಕಳೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು; ಬಣ್ಣಗೆಡು; ನಿಸ್ತೇಜವಾಗು: ಚಿಂತೆಯನಾಳ್ದಂತೆವೊಲೋಷಧೀಶ್ವರಂ ಕಳೆಗೆಟ್ಟಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೩); ಈ ಮಗುವಿನ ದೇಹ ಕಳೆಗೆಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಗೆಯಂತಾಗಿದೆ (ವಚಭಾ. ೩೪೩); ಅಮಲನು ಕಳೆಗೆಟ್ಟ ಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಟುಹೋದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೪).
[ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ಕೆಡು$_1$]

ಕಳೆಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವನ್ನು ಬೀರು; ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಸೂಸು: ಮಾರುತಸ್ಪರ್ಶದಿಂ ಸೋಗೆಗಳ ಕಣ್ಗಳ ಕಳೆಗೆದಱುತಿಹ ಶಿಖಿಗಳಿಂ . . . ಸತ್ಯೇಂದ್ರನೆಸೆದಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೨೦).
[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಕಳೆಗೇಡಿ (ನಾ). ಕಳೆಯಿಲ್ಲದವನು; "ಅಸಡ್ಡಾಳ, ಕುರೂಪಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). [ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + -ಕೇಡಿ$_1$]

ಕಳೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸು; ಚೆಲುವಾಗಿಸು: ಕಳೆಗೊಡದ ನೆಲಸಿಲ್ಲ ಗೈರಿಕ ಬೆಳಗದಚಲಗಳಿಲ್ಲ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೭-೫); ಬಂದಳು ಹೆಂಡತಿ ಜೀವಕೆ ಕೆಳೆಗೊಟ್ಟು ಕಳೆಗೊಟ್ಟರ್ದರ್ಳ್ (ನಲ್ಮೆ. ೪); ಪಕ್ಕವಾದ್ಯದವರೂ ತಮ್ಮ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕಚೇರಿಗೆ ಕಳೆಗೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೫೫).
[ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ಕೊಡು$_1$]

ಕಳೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಣ್ಣವೇರು; ರುಚಿಹೊಂದು; ಸೊಗಸುಗೊಳ್ಳು; ಚೆಲುವಾಗು. 'ಕಳೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$)+ ಕೊಳ್$_1$]

ಕಳೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಕೊಡು; ಬಣ್ಣಕೊಡು; ಚೆಲುವುಗೊಳಿಸು ಆ 'ಭಿಕ್ಷಾಂದೇಹಿ'ಗೆ . . . ಬಗೆಯನ್ನು ಹೊಸೆದು ಕಳೆಗೊಳಿಸಿ ಅಂತರಂಗದ ಹಾಡನ್ನು ಹಾಡುವ ಆದೊಂದು ಶಕ್ತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೩೪೩). [ಕಳೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಳೆಜೂಟ (ನಾ). (ಚಂದ್ರ) ಕಳೆಯನ್ನು ಜಟೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡವನು; ಚಂದ್ರಚೂಡ; ಶಿವ: ಎಳೆಯ ಮಾಂದಳಿರು ಪೊಟ್ಟುಳಿ ಮುದ್ದುಕೇಸರಿ ಕಳೆಜೂಟನಣುಗ ನೇಯುವನು (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೨೫); ಕಳಶಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆಗಳನಿಕ್ಕಿ ಬಸವಣ್ಣ ಕಳೆಜೂಟನ ಪೊಗಳಿದನು (ನಿಜಸಾಂ. ೩೦-೧೭೮). [ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ಜೂಟ$_1$]

ಕಳೆತ (ನಾ). ಕಳೆದು ಹಾಕುವಿಕೆ; ತಪ್ಪಿಸುವಿಕೆ: "ನಷ್ಟ; ಹಾನಿ; ಅಪಹರಣ; ಕಳೆತ" (Deprivation ಇಂಕನಿ.). [ಕಳೆ$_2$(< ಕಱಿ$_1$) + -ತ$_2$]

ಕಳೆದುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವು ತುಂಬಿರು; ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗು: ಬೆಚ್ಚನೆಯ ದೇಹ, ಕಳೆದುಂಬಿದ ಮುಖ (ಪುನರು. ೨೨೨).
[ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ತುಂಬು$_1$]

ಕಳೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಕಳೆಗೀಳ್: ಬಿತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹರಗಿ ಕಳೆದೆಗೆದರಾ ಬೆಳೆಯು ಎತ್ತಗೈಯುದ್ದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೮). [ಕಳೆ$_3$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಳೆದೋಱು 'ಕಲೆದೋಱು' ನೋ.

ಕಳೆಬರ 'ಕಳೇಬರ' ನೋ.

ಕಳೆಮೆಳೆ (ನಾ). ಕಳೆಸಸ್ಯಗಳ ಹೊದರು, —ಗುಂಪು: ಕಳೆಮೆಳೆಯ ಕಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಹೊಲ ಶುದ್ಧವಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೯-೯೩೧); ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ಕಳೆಮೆಳೆಯಂ ತೆಗೆದು (ವಚಶಾ. II, ೭೬). [ಕಳೆ$_3$ + ಮೆಳೆ]

ಕಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಚೆಗೆ ತಳ್ಳು; ಓಡಿಸು: ಅಱಿಯಿಸಿ ಪ[ಗೆ]ಯಂ ಕಳೆಯಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦-೧೨; 864); ಚಾಣಾಕ್ಯನೆಂಬ ಭಟ್ಟನಂ ನಂದಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ನೂಂಕಿಯಟ್ಟೆ ಕಳೆಯಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೭).
[ಕಳೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಳೆಯಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಳೆಗುಂದು: ಕಲವಿಂಕನು ಕಳವಳಿಸಿ ಮೊಗದೊಳ್ ಮುಕ್ಕಾಲು ಕಳೆಯಿಳಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೦-೧೫).
[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಇಳಿ$_1$ (< ಇೞಿ$_1$)]

ಕಳೆಯೇರು 'ಕಳೆಯೇಱು' ನೋ.

ಕಳೆಯೇಱು, ಕಳೆಯೇರು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಬಣ್ಣವೇರು; ಉತ್ಸಾಹಹೊಂದು; ಸೊಗಸುಗೊಳ್ಳು: ಕರಣಂಗಳ್ ಕಳೆಯೇಱಿ ಲೋಚನಯುಗಂ ನೀರೇಱಿ (ಪಂಪಾಶ. ೧೮); ಸಮರೋತ್ಸವಮತಿ ಸಲೆ ಕಳೆಯೇಱಿದುದವಂಗೆ (ಶಬಶಂ. ೪-೫೭). **ಕಳೆಯೇರು**: ರಾಜರ ಘನತೆಯು ಅಡಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಕಳೆಯೇರಿದೆ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧).
[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$]

ಕಳೆವಂಜಳ, ಕಳವಂಜಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅರಿಸಿನ (ಕ). **ಕಳವಂಜಳ**: "ತಿಗುರಿನ ಅರಿಸಿನ" (ಚತುನಿ. ಕ. I, ೬೩). [ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ಮಂಜಳ]

ಕಳೆವರ 'ಕಳೇಬರ' ನೋ.

ಕಳೆವೆಱು 'ಕಲೆವೆಱು' ನೋ.

ಕಳೆವೆಱ್ (ನಾ). ಕಲಾಪೂರ್ಣನಾದ ಚಂದ್ರ ; ಕಳೆಯುಳ್ಳ ಚಂದ್ರ: ತಾರಾಸಮುದಾಯ ಮಧ್ಯದಲಿ ಬೆಳಬೆಳಗುತ್ತ ಕಳೆವೆಱಿಯು ಶೋಭಿಸಿದನು (ಸವಮೋ. ೨೬-೩೪). [ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲ್ತೆ$_3$) + ಪೆಱ್]

ಕಳೇಬರ, ಕಳೆಬರ, ಕಳೆವರ (ನಾ). = ಕಲೇವರ: ಗಂಗಾಜಲಸ್ನಾನ ಪರಿಪೂತ ಕಳೇಬರಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೨-೧); ವಿಭೂತಿ ಶೋಭಿತ ಕಳೇಬರನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭-೫೩೯) ; ನಾಗದೇವನ ಕಳೇಬರ (ದಾನಚಿಂ. ೧೫೫). **ಕಳೆಬರ:** ಅನೇಕ ಜಾತೀಯಂಗಳಾದ ಕಳೆಬರಗಳಂ ಪೆಗಲೊಳ್ ಪೊತ್ತು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೪೭-೧೩). **ಕಳೆವರ:** ಹಲವು ಕಾಲದ ತಪದಲೌಕಿದ ಕಳೆವರದ ಕರ್ದಮನು ನಿಮಿಷಕೆ ಕಳೆದು (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೦-೧೨) ; ಕಾಂತನ ಕಳೆವರದ ಸೋಂಕಿನಲಿ ಕಳೆಯೇಱಿದಳು ಕಮಳಾಕ್ಷಿ (ಕೋಗಯು. ೧೫-೮೭). [ಸಂ. ಕಲೇವರ]

ಕಳೇವರ 'ಕಲೇವರ' ನೋ.

ಕಳೊಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನೊಕ್ಕಿ ಊರೊಳ್ ಅಗ್ಗಡಿ ಕಳೊಸ ಕೊಟ್ಟ ನೆಲ ತೆನೆನ್ದಕ ಕಾಡೆಱುಕು ಸಾಕ್ಷಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೭, ೧೩-೭ ; 726). ℙ 'ಆಗ್ಗಡಿ ಕಳೊಸ' ಎಂಬ ಸಮಸ್ತಪದವಿರಬಹುದೆ? [?]

ಕಳೋನ್ನತ (ನಾ). ೧. ಕಳೆಗಳಿಂದ ಉನ್ನತನಾದವನು ; ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ. ೨. ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು. ೧, ೨: ತನ್ನಯ ತನಯನನಮಳ ಕಳೋನ್ನತನಂ ನೋಡಿ ವಾರ್ಧಿ ಪೆರ್ಚುವ ತೆಱದಿಂ ತನ್ನಯ ತನಯನನಮಳ ಕಳೋನ್ನತನಂ ನೋಡಿ ಪೆರ್ಚುವಂ ನೃಪತಿಳಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೨).
[ಸಂ. ಕಲೋನ್ನತ (ಕಲಾ + ಉನ್ನತ)]

ಕಳ್ಕನೆ 'ಕಟ್ಕನೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಕನೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗು; ಸೋಜಿಗಪಡು (?): ಪರಿಜನಂ ಪುರಜನಂ ಕಂಡು ಕಳ್ಕನೆಗೆಯ್ವುತಿರೆ (ಪಾಸೋಪು. ೮-೪೪).
[ಕಳ್ಕನೆ (< ಕಟ್ಕನೆ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಳ್ಕುಡಿಹಿ 'ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಕೊಂತು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಪ್ರಾಳ್ಗೊಳ ಕಳ್ಕೊನ್ತಿನ ದೆವಸುರ ದ್ವಿಶನ್ಧಿಯೆ (ಇಆ. VII, ೧೭೩ ; ೪೮೧ ?). [?]

ಕಳ್ಗ 'ಖಳ್ಗ' ನೋ.

ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ 'ಕರ್ಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಗಾಳಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳಿನಂತೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುವಗಾಳಿ; ಮಾದಕವಾದ ಗಾಳಿ: ಮಿದುಳ್ಗೆ ಸಮ್ಮೋಹನಭ್ರಾಂತಿಯಂ ತೀವಿ, ಪುಸಿನಿದ್ದೆಯಂ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಂ ಮಳ್ಗಿಪೋಲ್ ಕಳ್ಗಾಳಿಯಾಗಿ ತೀಡಿದನವನ ನಾಸಿಕದ ಸೀಮೆಯೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೬೪-೫೨೨).
[ಕಳ್$_3$ + ಗಾಳಿ]

ಕಳ್ಗೀಳ (ನಾ). ಹೆಂಡಕುಡುಕ: ಅವನು ವೈದ್ಯರ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಕಳ್ಗೀಳನಾದನು (ಪುನರು. ೫೬೪).
[ಕಳ್ಗೀಳು + -ಅ$_7$]

ಕಳ್ಗೀಳು (ನಾ). ಕುಡುಕತನ; ಮದ್ಯ ಲಾಲಸೆ: "ಮದ್ಯಕುಡಿಯುವ ಆತ್ಯಾಶೆ; ಕುಡಿತದ ಹುಚ್ಚು; ಕಳ್ಗೀಳು; ಮದ್ಯೋನ್ಮಾದ" (Dipsomania. ಇಂಕನಿ) ; ಅವನಿಗೆ ಕಳ್ಗೀಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಾಳು ಹಾಳಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಳ್$_3$ + ಗೀಳು$_3$]

ಕಳ್ಗು 'ಕರ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಕಳ್ಗುಡಿ, ಕಳುಗುಡಿ$_1$, ಕಳ್ವುಗುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಂಡವನ್ನು ಕುಡಿ; ಸೆರೆಯನ್ನು ಕುಡಿ: ಕಳ್ಗುಡಿದವರಂದಮಿಂತು ಸಿರಿ ಸಾರ್ತರೆ ಸಾರ್ವ್ವದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೯) ; ಕಳ್ಗುಡಿದರಂತೆ ಮತಿಗಿಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೦) ; ಅಡಗಿನ ಬಸನಿಗರ್ಗ್ಗಂ ಕಳ್ಗುಡಿವವರ್ಗ್ಗಂ ವೃತ್ತಿಲೋಪಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೭-೩೭ ; 1055). **ಕಳುಗುಡಿ:** ಕಳುಗು [ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಡಿದ ಮೂಳಿಯರು ನಗಿಸಿದರು ಬೀದಿಯ ಜನವನು (ಹಚಕಾ. ೪-೪೬). **ಕಳ್ವುಗುಡಿ:** ಅಡಗಂ ತಿಂಬ ಮನುಜನಂ ಕಳ್ವುಗುಡಿದ(ವ)ನುಂ ಪಾದರಿಗನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೯೬). [ಕಳ್$_3$ + ಕುಡಿ$_1$]

ಕಳ್ಗುಡಿಕ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವವನು ; ಹೆಂಡಕುಡುಕ: ಕೆಟ್ಟ ಕಳ್ಗುಡಿಕ ರಕ್ಕಸರ ತಾನೀಗಳೆಕ್ಕತುಳದಿಂದೆನ್ನ ಬಲವನುರೆ ಸದೆವುತಿಹರು (ಘೋರಾಸು. ೮-೫). [ಕಳ್$_3$ + -ಕುಡಿಕ]

ಕಳ್ಗುಡಿಕಿ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವವಳು: ಕಳ್ಗುಡಿಕಿಗಳುಂ ನಿರ್ದಯರುಂ ಮಾಡದ ಪಾಪಮಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೪೯).
[ಕಳ್ಗುಡಿಕ + -ಇ$_2$]

ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ, ಕಳ್ಕುಡಿಹಿ, ಕಳ್ಗುಡಿಹಿ, ಕಳ್ಗುಡುಹಿ (ನಾ). ೧. = ಕಳ್ಗುಡಿಕಿ: ಕೂಸಂ ಕೊಂದು ಪೂಳ್ದು ಕಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಕುಡಿದ ಕಳ್ಗುಡಿಪಿಯ ಗೆಯ್ದ ಅಕೃತ್ಯಮನಾಕೆಯ ಮಗನಿಂದಮಱಿದು (ಚಾವುಂಪು. ೯೬-೧೧). **ಕಳ್ಕುಡಿಹಿ:** ೨. = ಕಳ್ಗುಡಿಕ: "ಪಾನಶೌಂಡಃ-ಕಳ್ಕುಡಿಹಿ" (ನೀತಿವಾ. ೧೪-೮). **ಕಳ್ಗುಡಿಹಿ:** ೨. ಮೆಯ್ಯೂಡ್ಕವಳಿದು ಕಳ್ಗುಡಿಹಿಯಂತೆ ತೂರಾಡುತ್ತ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೨೧೫-೨೫). **ಕಳ್ಗುಡುಹಿ:** ೨. ನೆಱೆ ಕಳ್ಗುಡುಹಿಗಳಂ ಕಂಡಱಿಯದೆ ಕಳ್ಗುಡುಹಿಯೆಂದೊಡಾ ನುಡಿಗೆ ಕರಂ ಮಱುಗುವೆರೆನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೩೭). [ಕಳ್$_3$ + ಕುಡಿಪಿ]

ಕಳ್ಗುಡಿಹ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಮದ್ಯಪಾನ: "ಪಾನಂ ಗೋಷ್ಠಿಕೆಯದಾ ಪಾನಂ ಶುಂಡಾ ಪ್ರಪಾನಂ ಕಳ್ಗುಡಿಹ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೩-೭). [ಕಳ್$_3$ + ಕುಡಿಹ]

ಕಳ್ಗುಡಿಹಿ 'ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಗುಡಿಹು (ನಾ). = ಕಳ್ಗುಡಿಹುತನ. 'ಕಳ್ಗುಡಿಹುತನ' ಪರಾ.
[ಕಳ್$_3$ + ಕುಡಿಹು]

ಕಳ್ಗುಡಿಹುತನ (ನಾ). ಕುಡುಕತನ: ಈ ಕಳ್ಗುಡಿಹು [ಪಾಠಾಂ. ಡಿಕ] ತನದಿಂದೆ ಬಗುಳ್ದೊಡೆಲವೆಲವೊ ಕಟ್ಬಾಳ್ಗಳೇ ಕಾಳಗಕೆ ನೀವೀಗ (ಚೆಬಪು. ೨೫-೭). [ಕಳ್ಗುಡಿಹು + -ತನ]

ಕಳ್ಗುಡುಹಿ 'ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಗುಡುಹಿತನ (ನಾ). =ಕಳ್ಗುಡಿಹುತನ: ಏನೆಲವೊ ಕಳ್ಗುಡುಹಿತನದ ಮಾತಿದು ನಿನಗೆ ತಾನುಚಿತವೇ ಬಗುಳದಿರ್ (ಚೆಬಪು. ೪೯-೯).
[ಕಳ್ಗುಡುಹಿ (< ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ) + -ತನ]

ಕಳ್ಗೊಲೆ 'ಕಟಿಗ್ಗೊಲೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳು 'ಕಟಿಗ್ಗೊಲೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಳ್ಗೊಲೆವೊಯ್, ಕಗ್ಗೊಲೆವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಗ್ಗೊಲೆಯಾಗುವಂತೆ ಹೊಡೆ: ಪುಲ್ವಟ್ಟೆವಿಡಿದು ನಡೆಯುತ್ತಿರೆ ಕಾಣಲೊಡನೆ ಕಳ್ಗೊಲೆವೊಯ್ದಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೦). **ಕಗ್ಗೊಲೆವೊಯ್:** ಎಡೆಯಾಡುವ ಬಟ್ಟೆಗರ ಕಗ್ಗೊಲೆವೊಯ್ವ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಕಾವ ಚೋರ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧-೧೩೭).
[ಕಳ್ಗೊಲೆ (< ಕಟಿಗ್ಗೊಲೆ) + ಪೊಯ್$_1$]

ಕಳ್ಚು 'ಕಟ್ಚು' ನೋ.

ಕಳ್ತೆ ? (?): ಪರಮೋತ್ಸಾಹದೆ ಪುಟ್ಟೆ ಸನ್ತವಿದುನ್ನೂನತ ಕಂಪರಾರ್ತ್ಥಿಕೃತನಂನಾವೊಂನಂವಮೆಂದೂತುದುದಾತ್ತದೊಲ್ಪರೆನುತ್ತಂ ತನ್ನ ನನ್ತೇಹ ಕಳ್ತವು (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧-೫ ; 900). [?]

ಕಳ್ತನ, ಕಳ್ಳತನ (ನಾ). ಕಳವು; ಚೌರ್ಯ: ತನಗೆ ಬೇಡಿ ದೊಡೀಯನೇ ಪೊಲಿದನಿತು ವಿತ್ತವನಾದೊಡಂ ಕಳ್ತನದ ಬುದ್ಧಿಯೊಳಿಂತು ವಿಶ್ವಾಸಮನುಳಿದು ಕಳೆದ (ಬಸಪು. ೩೧–೧೫). **ಕಳ್ಳತನ:** ಎಲೆ ಕಳ್ಳತನಂಗಳನಣ್ಣ ಕಂಡೆವಾವೆನೆ (ಜಗವಿ. ೩–೫೦); ಕಳ್ಳತನದಲ್ಲಿ ಗೊಲ್ಲರ ಮನೆ ಹೊಕ್ಕು ಗುಲ್ಲುಮಾಡದೆಯುವರ ಗಲ್ಲ ಕಚ್ಚಿದನು (ಪುರಂದ. ೧–೯೪–೨); ಇಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕಳ್ಳತನ ದರೋಡೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೪೫). [ಕಳ್$_2$ + -ತನ]

ಕಳ್ತಲ್ 'ಕಟ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಳ್ತಲಿಸು 'ಕಟ್ತಲಿಸು' ನೋ.

ಕಳ್ತಲೆ 'ಕಟ್ತಲೆ' ನೋ.

△**ಕಳ್ತಿ** (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ಭೂಕಾಂತಂ ದ್ವಾರದೆ ಬಿಗಿದೀ ಕಳ್ತಿಯ ನೀಳ್ಪು ತದ್ವಜೀರನ ದರ್ಪೋದ್ರೇಕವನಂಕದೆ ಮಗ್ಗಿಪ ಭೀಕರಭಟರಿಲ್ಲವೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಪಂ (ಕೆಳನೃ. ೩–೨೩). [< ಕತ್ತಿ]

ಕಳ್ತೆ 'ಕಟ್ತೆ' ನೋ.

ಕಳ್ತೆಗಿರುಬ (ನಾ). ಕತ್ತೆಕಿರುಬ: "ರಾಮು – ಕಳ್ತೆಗಿರುಬನುಂ ಪರಶುರಾಮನುಂ, ದಶರಥರಾಮನುಂ" (ಕಾಶಕ್ರ. ೧೪೯).

[ಕಳ್ತೆ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕಿರುಬ (< ಕಿಱುಬ$_1$)]

ಕಳ್ತೆಗಿರುಬುಲಿ (ನಾ). ಕಳ್ತೆಗಿರುಬ: "ರಾಮಃ – ಕಳ್ತೆಗಿರು(ಬಂ)ಬುಲಿ" (ಕಾಶಕ್ರ. ೨೬೪).

[ಕಳ್ತೆ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕಿರುಬ (< ಕಿಱುಬ$_1$) + ಪುಲಿ]

ಕಳ್ದೋಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕದ್ದುಓಡು; ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ ಓಡಿಹೋಗು. ೨. ಹೆಂಡವನ್ನು ತೋಡು, —ಸುರಿ. ೧, ೨: ಕಳ್ದೋಡುವ ಶೀಳಂ ಶೌಂಡಿಕರೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಾ ನಾಡೋಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೨).

[< ಕಳ್$_1$ + ಓಡು$_1$; ಕಳ್$_3$ + ತೋಡು$_1$]

ಕಳ್ಪಕುಜ 'ಕಲ್ಪಕುಜ' ನೋ.

ಕಳ್ಪಬ್ರಿಕ್ಷ (ನಾ). = ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ: ಆಶ್ರುತಜನಕಳ್ಪಬ್ರಿಕ್ಷರಹಿತಪಕ್ಷಕ್ಷಯಕರಕ್ಕರ್ಲಿಯುಗ ಗಾಂಗೇಯರ್ (ಕಇ. II, ೧೦–೭ ; 1080).

[< ಸಂ. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ]

ಕಳ್ಪವೃಕ್ಷ 'ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ' ನೋ.

ಕಳ್ಪಿಸು 'ಕಲ್ಪಿಸು$_2$' ನೋ.

ಕಳ್ಪು 'ಕಟಿಪು' ನೋ.

ಕಳ್ಪೊಗುನೋಂಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ವ್ರತ (?): ನರಸಿಂಹ ಪಟ್ಟವರ್ಧನರು ಕಳ್ಪೊಗುನೋಂಪಿಯ ದಕ್ಷಿಣೆಯ ದಾನದಿಂದೆ (ಕಕುಲ. ೫–೬೬ ; 1185). [ಕಳ್ಪೊಗು$_0$ + ನೋಂಪಿ]

ಕಳ್ಬಂಟ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಬಂಟ (?): ತನ್ನ ಯಡೆ ಕಳ್ಬಂಟರಲಿ ನೃಪನೆನ್ನು ವದನಾನಾಗಲಾರೈದಿನ್ನು ಹೊತ್ತನುಸರಿಸಿ ಗೆಲಬೇಕೆಂಬ ಯೋಚನೆಯ ತನ್ನ ಮನದೊಳಗಿಟ್ಟು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೮–೨೩). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಭಂಟ]

ಕಳ್ವಡಿಗ (ನಾ). ಹೆಂಡವನ್ನು ಮಾರುವವನು; ಮದ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು: ವಡಿಗಕ್ಕೆ – ಕುಂಚವಡಿಗಂ, ಪುಲ್ಲವಡಿಗಂ, ಕಳ್ವಡಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳಸವಡಿಗಂ] (ಶಮುದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳ್$_3$ + -ವಡಿಗ]

ಕಳ್ಸವಿ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ರುಚಿ: ಕಳ್ಸವಿಗೆ ಕುಡಿದು (ಶಮುದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ); ಮುಳ್ಸೆಱಂಗು, ಕಳ್ಸವಿಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಳ್$_3$ + ಸವಿ$_2$]

ಕಳ್ಳ$_1$, ಕಳ್ವ (ನಾ). ಕಳವು ಮಾಡುವವನು; ಚೋರ; ತಸ್ಕರ: ಎಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ಳರ್ ಕೊಂಡು ಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬–೧೫); ಸೂಲದೊಳ್ ನೊಂದು ನರಳ್ವ ಕಳ್ಳರಿಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೨೯ ಶೂದ್ರಕ); ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಪಂಬಲಿಸಿ ಮಱುಗಿ ಕಳ್ಳನ ತಾಯಂತೆ... ಬೇಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೧೯೩); ಘಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೆ ಸುಳಿದು ಹೋಹ ಕಳ್ಳನನಾರಯ್ಯ ಬಲ್ಲವರು (ಅವಚಂ. ೧೮೧–೮೧೪); ಇರುಳು ಕಳ್ಳನ [ಪಾಠಾಂ. ಗನ್ನದ] ಕೆಲಸ ದಿವದಾಚರಣೆ ಧರ್ಮದ ವಿರಸ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೫೨); ತಾ ಕಳ್ಳ ಪರರ ನಂಬ (ಗಾದೆ). **ಕಳ್ವ:** ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕಳರಾ ಬಾಯ್ಕ್ಕಾಲುಳ್ ಕೂಡಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೪ ; 550); ಒಮ್ಬದಿಮ್ಬರೊ ಮನೆಮನೆ ಕಳಪ್ಪೊರ್ಕೊಡೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫–೯ ; 9ನೆಯ ಶತ).

ಕಳ್ಳಕಾಕ = ಕಳ್ಳ ಮತ್ತು ದುಷ್ಟ: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಕಾಕರೂ... ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಿಂಸಿಸತೊಡಗಿದರು (ಅಶ್ವಮೇ. ೨೭); ಕಳ್ಳಕಾಕರು ಹೊಂಚು ಹಾಕಲೂಬಹುದು (ತ್ಯಾಗಮ. ೧೧೭).

[ಕಳ್$_1$ + -ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳ್ಳ; ತುಳು. ಕಳುವೆ; ಕೊಡ. ಕಳ್ಳೀ; ಗೊಂಡಿ. ಕಲ್ಲೆ, ಕಲ್ಲೀ]

ಕಳ್ಳ$_2$ (ನಾ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನಡೆಸುವ ವ್ಯವಹಾರ; ಮೋಸ. 'ಕಳ್ಳ ವೊಗು' ಪರಾ. [?. / ತುಳು. ಕಳ್ಳ]

ಕಳ್ಳ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಹಳೆಯೆನಲ್ಕಳ್ಳಮಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಕಾಳಿಯೆನೆ ಕಳವಲಕ್ಕುಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೨). 'ಕಳ್ಳನಗಿಡ' ಪರಾ.

[?. / ತಮಿ. ಕಳ್ಳಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚೀಲ]

ಕಳ್ಳ$_4$ (ನಾ). ಹಲಸಿನ ಬೀಜದ ಮೇಲಿರುವ ಕವಚ, —ಪೊರೆಯ ಚೀಲ. [?]

ಕಳ್ಳಂಕಡಲೆ 'ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಂಕೆ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಕೈವಾಡ (?): ಕರದ ಕಳ್ಳಂಕೆಯಲಿ ನೇತ್ರವ ತಿರುಹುತಿಹ ಬಿಂಕದಲಿ ಪಲ್ಗಳ ಗಿರಿವುತಿಹ ಕಪಿಯಂತೆ... ಮೋಸವಗರೆವುತಿಹನಾ ಶಕುನಿ (ಜಿನಭಾ. ೩೮–೩).

[ಕಳ್ಳ$_2$ + ಅಂಕೆ$_1$]

ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಕಲ್ಲಂಗಡಲೆ, ಕಳ್ಳಂಕಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಸಸ್ಯ; ಬಲಾ ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ; ಏಲಾವಾಲುಕ: "ಏಲಾವಾಲುಕ, ಯೇಲೇಯಂ, ಸುಗಂಧಿ, ಹರಿವಾಲುಕಂ, ವಾಲುಕಂ – ಈ ೫ ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦); ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ ಶುಂಠಿಗಳ್ಕರುಷಮಿವಂ ಬೆರಸಿದೊರ್ಬಳ್ಳ ನೀರ್ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩–೨೯); ಪಲ್ಲಿಯಾನನದ ವಿಷಮುಱಿಗುಂ ಸಂಚಿಸಿ ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆಯುಮಂ ಚೆಲ್ವಿಂ ಲೇಪಿಸಲ್ಕೆಯುಂ (ಖಮುದ. ೧೩–೯೨); ಆಸಧಿ ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆಯ ಲೇಸೆನಿಸಿದ ಭದ್ರಮುಸ್ತೆಯಂ ಸಿತಸಹಿತಂ ಲೇಸಾಗಿ ಕೊಡಲು (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೨೨). **ಕಲ್ಲಂಗಡಲೆ:** (೬). **ಕಳ್ಳಂಕಡಲೆ:** "ಐಲೆ – ಕಳ್ಳಂಕಡಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೮). [?]

ಕಳ್ಳಂಗಡಿ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ಅಂಗಡಿ; ಪಡಖಾನೆ: ಕರಿಯನು... ಮೈದಾನಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಕಳ್ಳಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದನು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೧೬).

[ಕಳ್$_3$ + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಕಳ್ಳಂದ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದ ರೀತಿ; ಮೋಸದ ಮಾರ್ಗ: ಎಂದಿಗುಂ ಕುಶಿಕಾತ್ಮಜನು ಕಳ್ಳಂದವಿದನೊರೆದಿರಯ (ರಾಮಾಸಂ. ೪–೧–೬೫).

[ಕಳ್ಳ$_3$ + ಅಂದ]

ಕಳ್ಳಂಬುಣುಸೆ, ಕಳ್ಳವುಣಿಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕಳ್ಳಂಬುಣುಸೆಯೊಳಗಾಗಿ ೯೩೦೦ ಬಾಳವ× ××ಳ್ಳಿಯುಂ ಪರಿವಾರವುವಂ ... ತುಷ್ಪಮ್ಮಾರ್ಡಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೯–೭೧; 947). **ಕಳ್ಳವುಣಿಸೆ:** ಕನ್ನರನುಂ ಕಳ್ಳವುಣಿಸೆಯ ರಟ್ಟನು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪–೨೭ ; 968).

[ಕಳ್ಳ ? + ಪುಣುಸೆ (< ಪುಣಿಸೆ)]

ಕಳ್ಳಕಣ್ಣು (ನಾ). ಕದ್ದುನೋಡುವ ಕಣ್ಣು : ಅಕ್ಕನನ್ನು ಅವ್ವ ಎಬ್ಬಿಸಿದಳು. ನಾನೂ ಕಳ್ಳಕಣ್ಣುಗಳನ್ನರಳಿಸಿದೆ (ವೈನಿ. ೯).
[ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಳ್ಳಕಾಗದ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಕಾಗದ; ಮೋಸದಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಕಾಗದ (ಕ). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಕಾಗದ]

ಕಳ್ಳಕಿಂಡಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳರು ಮಾಡಿದ ಕಿಂಡಿ, —ಕಂಡಿ; ಕನ್ನದ ಕಿಂಡಿ (ಕ). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಕಿಂಡಿ]

ಕಳ್ಳಕುಕ್ಕನಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ನಸುಗೆಂಪು ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಹಬ್ಬುವ ಬಳ್ಳಿ (ಕ). [?]

ಕಳ್ಳಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸನಾಳಕ್ಕೂ ಗಂಟಲಿಗೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ಕುಳಿ, —ಗುಣಿ; ಕಳ್ಳನಗುಣಿ (ಕ).
[ಕಳ್ಳ$_0$ + ಕುಣಿಕೆ$_1$]

ಕಳ್ಳಕುಪ್ಪಸ (ನಾ). (ಉಕ) ಮೊದಲನೆಯ ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿ ತವರಿನವರು ಗೋಪ್ಯವಾಗಿ, ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಕುಪ್ಪಸ ಕೊಡುವ ಸಮಾರಂಭ: ತಂಗಿ ಗೌರಿಗೆ ಮೂರು ತಿಂಗಳು ತುಂಬಿತ್ತು. ಕಳ್ಳಕುಪ್ಪಸವೆಂದು ಸಣ್ಣಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬ ಮಾಡಿದರು (ತೀಮೋಡ. ೪೧).
[ಕಳ್ಳ$_3$ + ಕುಪ್ಪಸ]

ಕಳ್ಳಕೆಸರು (ನಾ). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿಯೇ ಕಂಡು, ಕಾಲಿಟ್ಟೊಡನೆಯೇ ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೆಸರು. 'ಕಳ್ಳಹುದುಲು' ಪರಾ. [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಕೆಸರು (< ಕೆಸಱ್)]

ಕಳ್ಳಕೊರಚ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಕೊರಮ. [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕೊರಚ (< ಕೊಱಚ)]

ಕಳ್ಳಕೊರಮ, ಕಳ್ಳಕೊರವ (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕೊರಮಜಾತಿಯವರಿಗೆ ಬಂದ ಹೆಸರು (ಎ ಸಮೈ. VII, ೧). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಕಳ್ಳ; ಖದೀಮಕಳ್ಳ: ನೀನು ಮುಗುವ ಸಾಕೋದ್ ನಿಜವೇನೆ ಕಳ್ಳಕೊರಮಣ್ಣರುತಾನೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೩). ಕಳ್ಳಕೊರವ: ೨. (ಕ).
[ಕಳ್ಳ$_3$ + ಕೊರಮ (< ಕೊಱವ$_1$)]

ಕಳ್ಳಕೊರವ 'ಕಳ್ಳಕೊರಮ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಕೊಲೆ (ನಾ). ಮೋಸದಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೊಲೆ: ಬೆನ್ನಿರಿವ ಕಳ್ಳಕೊಲೆ ಸುರಗಿಯಂತೆ, ಎತ್ತಣಿಂದೆರಗಿತೋ ಮೃತ್ಯು (ಹೊಂಗಳು. ೨೬–೧೧). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಕೊಲೆ$_2$]

ಕಳ್ಳಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಶೇಖರಿಸಿದ ಹಣ; ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಕೂಡಿಸಿಟ್ಟ ನಿಧಿ: ತುಡುಗಿನಿಂದ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿಂದಲೋ ರೊಕ್ಕ ಕೂಡಿಸಿ ನೂರುರೂಪಾಯಿಯಷ್ಟು ಕಳ್ಳಗಂಟು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೧೮೪). ೨. ಒಳಗೇನೂ ಹುರಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದೆಂಬಂತೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಗಂಟು (ಕ). ೩. ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಗಂಟು; ಕಗ್ಗಂಟು (ಕ). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಗಂಟು]

ಕಳ್ಳಗಂಡಿ (ನಾ). ೧. ಗುಪ್ತದ್ವಾರ; ಕಳ್ಳಬಾಗಿಲು: "ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಂ, ಅಂತರ್ದ್ವಾರಂ – ಈ ೨ ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲ ಪೆಸರು. ಕಳ್ಳಗಂಡಿಯೆಂದೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೪); ಎರಡು ಮೂರು ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲ ಕೋಟೆಗಳೂ ಅವುಗಳ ಕಳ್ಳಗಂಡಿಗಳೂ ಅವನಿಗೆ ಪರಿಚಯವಾದವು (ಕಳಹು. ೧೩); ಆ ಕಳ್ಳಗಂಡಿಯೊಳಗಿಂದ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಳಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾದರು (ಕಪಪು. ೨–೭೪). ೨. = ಕಳ್ಳಕಿಂಡಿ (ಕ).
[ಕಳ್ಳ$_3$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಳ್ಳಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಕುಣಿಕೆ: ಕಳ್ಳಗುಪ್ಪೆಗೆ ಗಾಳಿಯೇಱೆ ನಿಂದಿರೆ ನಿದ್ರೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಜರಿದೋಡಿತಾಗ ಎಳ್ಳಷ್ಟು ಜಡನಿರದೋಡಿತು ನಡುನೊಸಲಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯ ನಿಲಿಸಿದರೆ (ಭರಜ. ೧೮–೯). [ಕಳ್ಳ$_0$ + ಕುಪ್ಪೆ$_0$ (< ಕುಪ್ಪಿ$_1$)]

ಕಳ್ಳಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕದ್ದುಕೊಡು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕೊಡು: ಧನಕನಕ ವಸ್ತುಭೂಷಣಗಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರಭಂಡ ಅನರ್ಘವಾದ ಹದಿನೇಳನ್ನು ತಿರಕಣಾಂಬಿಯ ವಿಕ್ರಮರಾಯರ ತುಂಗರಾಯನಿಗೆ ಕಳ್ಳಗೊಟ್ಟು ಕಳಿಹಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೬೨–೨೧). [< ಕಳ್ಳ$_3$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕಳ್ಳಚೀಟು (ನಾ). = ಕಳ್ಳಕಾಗದ (ಕ). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಚೀಟು$_1$]

ಕಳ್ಳಚ್ಚು$_1$ (ನಾ). ಕಳ್ಳಮುದ್ರೆ (?): ಪರದರಿಂತು ಕಿಸುಗಟ್ಟುಮಂ ಕಳ್ಳಚ್ಚುಮುಂ [ಕಂಚುಮುಂ] ಮಾಡ್ದೊರೆಗಂ ತೂಕಕ್ಕಂ ಬರ್ಪ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಳ್ವರಂತೆ ಸುಖಹೇತುವಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನೆಗೞ್ವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೩೬). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಅಚ್ಚು$_3$]

ಕಳ್ಳಚ್ಚು$_2$ (ನಾ). ಕಪಟಪ್ರೀತಿ (?): ಮುಚ್ಚುಮುಱಿಗಳು ಕಿಚ್ಚುಗಳು ಪೊಳಚುಚ್ಚುಗಳು ಕಳ್ಳಚ್ಚುಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦–೬೧); ಬಱಿದೆ ಪತಿವ್ರತೆಯ ಕಳ್ಳಚ್ಚುಗಳ್ಮೆಚ್ಚುಗಳ್ (ಪತಿಲ. ೨–೫೭). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಅಚ್ಚು$_1$]

ಕಳ್ಳಜುಟ್ಟು (ನಾ). ೧. "ತಲೆಯ ಹಿಂಭಾಗದ ಕುಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೂದಲನ್ನು ಹರಕೆ ತೀರಿಸುವವರೆಗೆ ಬೋಳಿಸದೆ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಳ್ಳಜುಟ್ಟು ಬಿಡುವುದೆಂದು ಅರ್ಥ" (ನನ್ನೂರು. ೨೩೫). ೨. ಕ್ರಾಪಿನ ನಡುವೆ ಕಂಡೂ ಕಾಣದಂತೆ ಇರುವ ಜುಟ್ಟು. [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಜುಟ್ಟು]

ಕಳ್ಳಜ್ವರ (ನಾ). ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣದೆ ಒಳಗೇ ಇರುವ ಜ್ವರ; ಅಂತಸ್ಥಜ್ವರ. [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಜ್ವರ]

ಕಳ್ಳಟಿಪ್ಪಣ (ನಾ). ಮೋಸದ ಟಿಪ್ಪಣ; ಕೃತ್ರಿಮದ ಟಿಪ್ಪಣ: ಕಡುಟಕ್ಕು; ಮಾಣಿಕಟಕ್ಕೆ; ಪೊಸಟೊಪ್ಪಿಗೆ; ಕಳ್ಳಟಿಪ್ಪಣಂ (ಶಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಟಿಪ್ಪಣ]

ಕಳ್ಳತನ 'ಕಳ್ತನ' ನೋ.

ಕಳ್ಳತಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳಿ; ಕದಿಯುವವಳು. 'ಕೆಲಸಗಳ್ಳತಿ' ಪರಾ.
[ಕಳ್ಳ$_2$ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಳ್ಳದನ (ನಾ). ತುಡುಗು ಮೇಯುವ ದನ; ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಮೇಯುವ ದನ (ಕ). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ದನ]

ಕಳ್ಳದನಿ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮರೆಸಿ ಆಡುವ ಕೃತಕ ಧ್ವನಿ: ಕಳ್ಳದನಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣುಗುಣಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದಂತೆ (ಗಾಳಿಪ. ೪೧); "ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ತಂತಿ ಮಾಡಿದರಾಯಿತು" ಎಂದು ಅವರು ಕಳ್ಳದನಿ ಕೂಡಿಸಿದರು (ಕುಂಕುಮ. ೩೨). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ದನಿ$_3$]

ಕಳ್ಳದಮ್ಮ (ನಾ). ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ (?): ಹಾದರಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಕಳ್ಳದಮ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳದಮ್ಮ]ವಾಯಿತ್ತು ಹಾಳು ಗೋಡೆಗೆ ಹೋದಡೆ ಚೇಳೂಱಿತ್ತು ಅಬ್ಬರವ ಕೇಳಿ ತಳವಾಱನುಟ್ಟ ಸೀರೆಯ ಸುಲಿದ (ಬಸವ. ೧೧೧); "ಅಧರ್ಮ" (ಬಸವ. ಕೋಶ). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ದಮ್ಮ$_1$]

ಕಳ್ಳದಾರಿ (ನಾ). ೧. ಗುಪ್ತಮಾರ್ಗ: ಒಂದು ಕಳ್ಳದಾರಿಯಿಂದ ಅವರು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋದರು (ನೀತಿಚಂ. I, ೧೮). ೨. ಕಳ್ಳರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದಿರುವ ಮತ್ತು ಕಳ್ಳರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ದಾರಿ (ಕ). ೩. ತಪ್ಪುದಾರಿ: "ಅಪಂಥಾಃ, ಅಪಥ – ೨ ತಪ್ಪುವ ದಾರಿಯ ಪೆಸರುಗಳು. ಕಳ್ಳದಾರಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೬). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕಳ್ಳದಾಳ (ನಾ). "ಮೋಸದ ದಾಳ" (Cogged Dice. ಇಂಕನಿ)
[ಕಳ್ಳ$_3$ + ದಾಳ]

ಕಳ್ಳದಾೞಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳರು ಮಾಡುವ ದಾಳಿ; ಮೋಸದ ದಾಳಿ; "ದಟಿದುಟಿ" (ಚತುನಿ. ೯. 1, ೩). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ದಾೞಿ]

ಕಳ್ಳನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ . . . ಸಬ್ಬಸಿಗೆ, ಕಳ್ಳನಗಿಡ ಇವನ್ನು ಹಸಿಯದಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು (ಸಕವೈ. XII, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಳ್ಳನಚವಲಿ, ಕಳ್ಳನಚವುಲಿ, ಕಳ್ಳನಚೌರಿ, ಕಳ್ಳನಚೌಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : "ಸಾರಿಣಿ, ಪ್ರಸಾರಿಣಿ, ಕಟಂಭರಾ, ರಾಜಬಲಾ, ಭದ್ರಬಲಾ – ಈ ೫ ಹೆಸರಣೆ ಕಳ್ಳನಚವಲಿಯೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨). **ಕಳ್ಳನಚವುಲಿ** : "ರಾಜಪರ್ಣೀ – ಕಳ್ಳನಚವುಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೮). **ಕಳ್ಳನಚೌರಿ** : ಕಳ್ಳನಚೌರಿಯ ಬೇರು ಸೊಪ್ಪುಗಳ ಕಹಿ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಕೊಡಲು. . . ಮಾಸು ಬೀಳುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೫೯). **ಕಳ್ಳನಚೌಲಿ** : "ಇಂದ್ರಪಲ್ಲಿ – ಕಳ್ಳನಚೌಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪). [ಕಳ್ಳ₃ + ಚವಲಿ ?]

ಕಳ್ಳನಚವುಲಿ 'ಕಳ್ಳನ ಚವಲಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಳನಚೌರಿ 'ಕಳ್ಳನ ಚವಲಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಳನಚೌಲಿ 'ಕಳ್ಳನ ಚವಲಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಳನಮೆಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಕಳ್ಳನಗಿಡ : ಕಳ್ಳನಗಿಡ, ಕಳ್ಳನಮೆಳ್ಳಿ (ವೈಔಗಿ. ೮-೧೪೨). [ಕಳ್ಳ₃ + ಮೆಳ್ಳಿ]

ಕಳ್ಳನಹಂಬು (ನಾ). = ಕಳ್ಳನಗಿಡ : ಕಳ್ಳನ ಹಂಬು, ಕಳ್ಳನಗಿಡ, ಕಳ್ಳನ ಮೆಳ್ಳಿ (ವೈಔಗಿ. ೮-೧೪೨). [ಕಳ್ಳ₃ + ಹಂಬು₃]

ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ (ನಾ). ನಡೆಯದ ನಾಣ್ಯ ; ಖೋಟಾನಾಣ್ಯ ; ಖೊಟ್ಟಿ ನಾಣ್ಯ : ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ ಸಲುಗೆಗೆ ಸಲ್ಲದು ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯವ ಸಲ್ಲಲೀಯರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೯೮). [ಕಳ್ಳ₃ + ನಾಣ್ಯ]

ಕಳ್ಳನೆವ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುನೆವ : ಅವನು ಬರಲಾಗದ್ದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಳ್ಳನೆವ ಹೇಳಿದ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ₃ + ನೆವ]

ಕಳ್ಳನೋಟ (ನಾ). ಕದ್ದು ನೋಡುವಿಕೆ : ಅವನಿಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಾಗಿ. . . ಹುಡುಗರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳ್ಳನೋಟದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ (ಶಾಲೆಮ. ೧೬೩) ; ಬಾಗುವ ಬಳುಕುವ ಬಳೆಗಳನೆಣಿಸುವ ಕಳ್ಳನೋಟವ ಬೀರುತಿರುವ (ಇಂಚಾಪ. ೪೯-೩೫). [ಕಳ್ಳ₃ + ನೋಟ]

ಕಳ್ಳಪತ್ರ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಕಾಗದ (೬). [ಕಳ್ಳ₂ + ಪತ್ರ]

ಕಳ್ಳಪೇಟೆ (ನಾ). ಕದ್ದು ಮುಚ್ಚಿ ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವ ಪೇಟೆ ; ಕಾಳಸಂತೆ ; ಕಳ್ಳಸಂತೆ : ಕಳ್ಳಪೇಟೆ ಅಂದಮೇಲೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಹೇಗೆ ಇರಬೇಕು (ಅಮುಗಾಂ. ೧೩) ; ಆ ದಿನಸಿಯಷ್ಟೂ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಕಳ್ಳಪೇಟೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮರಳಿ. ೧೨). [ಕಳ್ಳ₂ + ಪೇಟೆ₂]

ಕಳ್ಳಬಂಟ, ಕಳ್ಳಭಂಟ (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳತನದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು ; ಪಕ್ಕಾಕಳ್ಳ : ಕಳ್ಳಬಂಟ ಒಡೆಯಗೆ ಹಿತ (ಗಾದೆ). ೨. ಗೂಢಚಾರ : ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಹೋಗಿ ವೈರಿಗಳ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಬರುವ ಆಳು : ಕಳ್ಳಬಂಟರಂ ಮನ್ನಣೆಯಿಂ ಸೆಜ್ಜೆಗೆಯ್ದು ರಾಜೇಂದ್ರ ಭೂಪಾಲನೊಪ್ಪುತ್ತಿರೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೦೭ ವ) ; ಕೋಟೆಯೊಳಗಣ ಸೈನಿಕರ ಒಡ್ಡನ್ನರಿಯಲು ಕಳ್ಳಬಂಟರನ್ನಟ್ಟಬಾರದೆಂಬುದೂ. . . ಅರ್ಥವಲ್ಲ (ಬಿಟ್ಟಆ. ೪೫-೧೬). **ಕಳ್ಳಭಂಟ** : ೧. ಇವನೂ ರಾತ್ರೆ ಹೊತ್ತು ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುತಾ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿವಸದಲ್ಲಿಯೇ ಕಳ್ಳಭಂಟನಾದನು (ನೀತಿಚಿಂ. V, ೫). ೨. ನಮಗೆ ಬೇಹನ್ನಳವಡಿಸುವಂತೆ ಕಳ್ಳಭಂಟ ರಿಬ್ಬರನ್ನು ಕಳಿಹಿರಿ (ಬಿಟ್ಟಆ. ೭೦-೮). [ಕಳ್ಳ₃ + ಬಂಟ₁]

ಕಳ್ಳಬಟ್ಟಿ, ಕಳ್ಳಭಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಇಳಿಸುವ (ಹೆಂಡದ) ಬಟ್ಟಿ : ಪಾನನಿರೋಧ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದನಂತರ ಸಂಕಪೂಜಾರಿಯು ಕಳ್ಳಬಟ್ಟಿ ಸಾರಾಯಿ ಉದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದನು (ಪಂಜಪಂ. ೧೧೧). **ಕಳ್ಳಭಟ್ಟಿ** : ಪಾನನಿರೋಧ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ಕಡೆ ಕಳ್ಳಭಟ್ಟಿಯಿದೆ ಎಂಬುದು ನಿಜ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ₂ + ಬಟ್ಟಿ₃]

ಕಳ್ಳಭಂಟ 'ಕಳ್ಳಬಂಟ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಭಟ್ಟಿ 'ಕಳ್ಳಬಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಮನಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಬಿಚ್ಚುಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮೋಸಗಾರನ ಮನಸ್ಸು : ಅವನದು ಕಳ್ಳಮನಸ್ಸು (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ₂ + ಮನಸ್ಸು]

ಕಳ್ಳಮನೆ (ನಾ). ಮೋಸದಮನೆ ; ಕಪಟದ ಮನೆ : ಕದಬಾಗಿಲಿರಿಸಿಹ ಕಳ್ಳಮನೆಯಿದು ಮುದದಿಂದಲೋಲಾಡೋ ಸುಳ್ಳುಮನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೮-೧). [ಕಳ್ಳ₂ + ಮನೆ]

ಕಳ್ಳಮಾತು (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಮಾತು ; ಕಪಟದ ಮಾತು : ಕಳ್ಳಮಾತು ಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಹೇಳಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ₂ + ಮಾತು₁]

ಕಳ್ಳಮಾಲು (ನಾ). ೧. ಕಳವು ಮಾಡಿದ ಸರಕು ; ಕದ್ದ ವಸ್ತು : ಪೋಲೀಸರು ಕಳ್ಳಮಾಲನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ₂ + ಮಾಲು₄]

ಕಳ್ಳರುಜು (ನಾ). ಮೂಲರುಜುವಿನಂತೆಯೇ ತೋರುವ ಕೃತಕ ರುಜು : "ಅಸಲಿನಂತೆಯೇ ತೋರುವ ಹಾಗೆ ಮೋಸಕ್ಕಾಗಿ. . . ಕಳ್ಳ ರುಜು (ಹಾಕುವುದು)" (Forgery. ಇಂಕನಿ). [ಕಳ್ಳ₂ + ರುಜು₁]

ಕಳ್ಳರ್ವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇದರ್ಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಗೋಯಿನ್ದಯ್ಯನುಂ ಸನ್ದಿಗಾಲಜ್ಜವೂರದ ಕಳ್ಳರ್ವಾಡಿಯ ಮಹಾಜನಮುಂ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦-೧೭ ; ಸು. 800). [? + ಪಾಡಿ₁]

ಕಳ್ಳವಣ, ಕಳ್ಳಹಣ (ನಾ). ೧. = ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ : ಮುರಿಗಂಜು ತವರ ಹಿತ್ತಾಳೆ ತಾಂಬ್ರಯಿವು ಮೊದಲಾದ ಲೋಹವ ತನ್ನಿ ಕಳ್ಳವಣ ಕಂಡು ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ರೊಕ್ಕವ ತನ್ನಿ (ಬಿಡವ. ೨೪೭). **ಕಳ್ಳಹಣ** : ೧. ಕರ್ಮಗಳು ನೆಜ಼ಿ ಕಳ್ಳಹಣಗಳು ಧರ್ಮಗಳವೆಡವಟ್ಟು ತಿಳಿಯಲು ನಿರ್ಮಲಜ್ಞಾನೈಕ ಸಾರವೆ ಕೇಳದಪರಂಜಿ (ಅಮೃತ. ೩-೯). ೨. ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಹಣ : ಕಳ್ಳಹಣ ಗಳಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಹೇಗೆ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ₂ + ಪಣ₁]

ಕಳ್ಳವತಿ (ನಾ). ಮದ್ಯವನ್ನು ಬಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವ ಮತ್ತು ಮಾರುವ ಹೆಂಗಸು : ನೀನೆತ್ತಣನಾರ ಮಗನೆನೆ ಕಂಸಂ ಕೈಯ್ಮುಗಿದು ಕೌಶಂಬಿಯ ಕಳ್ಳವತಿ ಮಂಡೋದರಿಯ ಮಗನೆಂಬುದುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೬೭ ವ). [ಕಳ್ಳವಳ + -ತಿ₁ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಳ್ಳವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). = ಕಳ್ಳವತಿ : ಪಿಡಿವೆತ್ತ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಕಳ್ಳವತ್ತಿಗೆ ತಳವೆಳಗಾಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೬೯ ವ). [?]

ಕಳ್ಳವರಿಕೆ (ನಾ). ಕಳ್ಳಕೊಯಿಲು : ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಕಳ್ಳವರಿಕೆ ಆಗಿರುವುದೋ ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ. . . ಹೊರಟು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೩೦.) [ಕಳ್ಳ₃ + ಪರಿ₁ (< ಪಜ಼ಿ₁) + -ಕೆ]

ಕಳ್ಳವಳ, ಕಳ್ಳವಾಳ (ನಾ). ಕಳ್ಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು ; ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವನು, —ಮಾರುವವನು : ಆ ಪೊಬಲ ಕಳ್ಳವಳನೊರ್ವನಾವನದೊಳೇನಾನುಂ ನಿಮಿತ್ತದೆ ಕೊಟಿಲ್ಪನದಂ ಕಂಡು ಕೊಂಡುಪೋದಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೭೦ ವ). **ಕಳ್ಳವಾಳ** : "ಕಳ್ಳವಾಳ – ಕಲ್ಯಪಾಲ = ಶೌಂಡಿಕ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). [< ಸಂ. ಕಲ್ಯಪಾಲ]

ಕಳ್ಳವಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಸ್ವಯಂಭು ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗಾಳ್ವ ೧೨ರಡೂರ್ಗಳಾ ಜಲ್ಲಂ ಕಳ್ಳವಳಿಕೆ ಸಾದಂ ಬಣ್ಣಿಗೆಯನೆ ಪರಿಹಾರಂ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಂ (ಎಇ. XXVIII, ೫-೧೪ ; 1082). [?]

ಕಳ್ಳವಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : [ಮೂ]ಸಜಬಿ ಕಳ್ಳವಳ್ಳ ಪೆದ್ದಮನಾಳುತ್ತಮಿಬ್ಬು (ಕಇ. I, ೧೪-೭ ; ಸು. 866). [?]

ಕಳ್ಳವಾಸಗೆ₁ (ನಾ). ಕಳ್ಳ ಎಂಬ ಸಸ್ಯದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸುಗೆ (೬). [ಕಳ್ಳ₃ + ಪಾಸಗೆ₁]

ಕಳ್ಳವಾಸಗ್ಗೆ (ನಾ). ಮೋಸದ ಲೆತ್ತ : "ನಾಣಿವಾಸಗೆ – ಕಳ್ಳವಾಸಗೆ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಪಾಸಗ್ಗೆ]

ಕಳ್ಳವಾಳ 'ಕಳ್ಳವಳ' ನೋ.

ಕಳ್ಳವುಣಿಸೆ 'ಕಳ್ಳಂಬುಣುಸೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಳವುಣುಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬಾಚಿಗಾವುಣ್ಡ ಕಂಭಯ್ಯನು ಕಳ್ಳವುಣುಯೂರ ಮಹಾಜನಮುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೫೦–೨೧ ; 868). [? + ಊರ್]

ಕಳ್ಳವೆಣ್ (ನಾ). ಕಪಟಸ್ತ್ರೀ; ಮೋಸಗಾತಿ; ಕಳ್ಳಿ : ಬಿನುಗುವೆಂಗಳ ಕಳ್ಳವೆಂಗಳ ಗ್ರಾಮ್ಯಮಾನಿನಿಯರ ಕಲೆಯ ಪೇಳ್ವಂತೆ ಘನಪತಿಭಕ್ತಿಯ ಚದುರೆಯ ಕುಸುಮಾಜಿಯನುಭವಾರ್ಥವ ಹೇಳಬಹುದೆ (ಭರಚ. ೧೧–೧೧೯). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಪೆಣ್]

ಕಳ್ಳವೆಳಱು (ನಾ). ಕಳ್ಳರ ಹೆದರಿಕೆ, —ಭೀತಿ : "ಕಳ್ಳರತ್ತಣಿಂ ಪೆಳಱು, ಕಳ್ಳವೆಳಱು" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳ್ಳ$_1$ + ಪೆಳಱು$_2$]

ಕಳ್ಳವೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೀಳ್ತರದ ಬೆಳ್ಳಿ ; ಕಡಿಮೆ ಬೆಲೆಯ ಬೆಳ್ಳಿ ; ಕಂದು ಬೆಳ್ಳಿ (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$? + ಬೆಳ್ಳಿ]

ಕಳ್ಳವೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟಲು. ೨. ಕಳ್ಳು ತುಂಬಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬಟ್ಟಲು. ೧, ೨ : ಕಳ್ಳವೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲ್ ಬಾಯೊಳ್ ಬೆಚ್ಚಂತಿರೆ (ಶಮುದ. ೨೪೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳ್ಳವೆಳ್ಳಿ + ಬಟ್ಟಲ್ ; < ಕಳ್$_3$ + ಬೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲ್]

ಕಳ್ಳವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಹೊಗು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಧೂರ್ತದುರ್ಜನರೂ ಪಂಜುಗಳ್ಳರೂ ... ತಂಡತಂಡವಾಗಿ ಕಳ್ಳವೊಕ್ಕು ಮರೆಗರೆದಿದ್ದು (ಬಿಟ್ಟಳ. ೧೪೯–೧೧). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಪೊಗು]

ಕಳ್ಳವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಮೋಸದ ವ್ಯವಹಾರ : ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕಳ್ಳ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಬರುವ ಮರ್ಯಾದೆಯೆಷ್ಟು (ಹೊಸಕ್ಷ ೨೪). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಕಳ್ಳಶರಾಬು (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಸಾಗಿಸಿದ ಮದ್ಯ, —ಸಾರಾಯಿ, —ಹೆಂಡ : ಸೋಡಾ, ಬೀಡಾ, ಕಳ್ಳಶರಾಬು ಇವೆಲ್ಲ ಬರುತ್ತವೆ (ನನ್ನೂರು. ೩೧೩). 'ಕಳ್ಳಬಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಶರಾಬು]

ಕಳ್ಳಸಂತೆ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಪೇಟೆ : ಕಳ್ಳಸಂತೆಯ ಗಾಡಿಗಳೆಲ್ಲ ಕರಿ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಯ್ದುಹೋಗುವುವು (ಪ್ರಣಸ. ೪೫) ; ಕಳ್ಳಸಂತೆ ಸಿರಿವಂತ ಸಭ್ಯರಾ ನರ್ಮ ಸಚಿವನೊಬ್ಬಾ (ಅರಳು. ೪೨–೨). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಸಂತೆ]

ಕಳ್ಳಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷಿ. ೨. ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷ್ಯ ಹೇಳುವವನು (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆ (ನಾ). ಕಳವಿನ ಸರಕನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸಾಗಿಸುವಿಕೆ. 'ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆಗಾರ' ಪರಾ. [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಸಾಗಣೆ]

ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆಗಾರ (ನಾ). ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆ ಮಾಡುವವನು ; ಮಾಲುಗಳನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸಾಗಿಸುವವನು: ರಹದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆಮಾದಕದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುತ್ತಿದ್ದ ಜನ, ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆಗಾರರು ... ಇವರೆಲ್ಲ ಆ ಪಂಗಡಕ್ಕೇನೆ ಸೇರಿದವರು (ಪುಸರು. ೪೧೩). [ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆ + -ಗಾರ (<-ಕಾಱ)]

ಕಳ್ಳಸಾಗಾಟ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆ : ಗೋವೆಯಿಂದ ಕಳ್ಳಸಾಗಾಟ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕಣ್ತಪ್ಪಿಸಿ ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ$_3$+ಸಾಗಾಟ]

ಕಳ್ಳಸಿಗ, ಕಳವಸಿಗ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವನು; ಈಡಿಗ: ಒರ್ವ ಕಳ್ಳಸಿಗಂ ಕಳ್ಳಂ ಕೊರ್ವಿಸುವ ಬೀರುಂ ಬಿಕ್ಕೆಯುಮಂ ಬಿರಟುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೧೪ ವ). **ಕಳವಸಿಗ** : "ಕಲ್ಲಪಾಲಃ = ಕಳವಸಿಗನೆಂಬಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳ್ಳಮಾಡುವಂ]" (ನೀತಿವಾ. ೧೩–೮). [< ಕಳ್$_3$ + ಬಸಿಗ ?]

ಕಳ್ಳಸಿಗಗೇರಿ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವರ ಬೀದಿ : ಕಳ್ಳಸಿಗಗೇರಿಯೊಳಗಣ ಕಳ್ಳೆಲ್ಲಮನೆಟಿಕಿದು ತರಿಸಿ ... ಸೂಜಿಗೊಡುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೮). [ಕಳ್ಳಸಿಗ + ಕೇರಿ]

ಕಳ್ಳಹಣ 'ಕಳ್ಳವಣ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಹಾದರ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ವ್ಯಭಿಚಾರ (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಹಾದರ (< ಪಾದರ)]

ಕಳ್ಳಹಾದಿ (ನಾ). = ಕಳ್ಳದಾರಿ : "ತುವರಂ ಕಷಾಯಂ ಕಳ್ಳಹಾದಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೫). [ಕಳ್ಳ$_1$ + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ$_1$)]

ಕಳ್ಳಹುಂಡಿ (ನಾ). ಮೋಸದ ಹುಂಡಿ ; ಕೃತಕವಾದ ಲೇವಾದೇವಿ ಕಾಗದ (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಹುಂಡಿ$_2$]

ಕಳ್ಳಹುದಲು, ಕಳ್ಳಹುದುಲು (ನಾ). (ಉಕ) = ಕಳ್ಳ ಕೆಸರು : ತೋಟಕೀಯ ಹಾದೀ ಕಳ್ಳಹುದಲೋ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೯). **ಕಳ್ಳಹುದುಲು** : ಕಳ್ಳಹುದುಲಿನ ದಂಡೆ ಆಚೆ ಈಚೆಗೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡು ... ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿಹುದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೯–೧೧). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಹುದಲು (< ಪುದಿಲ್)]

ಕಳ್ಳಹುದುಲು 'ಕಳ್ಳಹುದಲು' ನೋ.

ಕಳ್ಳಹುಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು ; ತನ್ನ ಸುತ್ತಲೂ ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳಿಂದ ಗೂಡನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡು, (ಆಮೆಯಂತೆ) ತಲೆಯನ್ನು ಹೊರಚಾಚಬಲ್ಲ ಹುಳು (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಹುಳ (< ಪುೞು$_1$)]

ಕಳ್ಳಹೃದಯ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರನ ಹೃದಯ : ಅವರೆದುರು ನಿಲ್ಲುವ ನೈತಿಕ ಧೈರ್ಯ ಆ ಕಳ್ಳಹೃದಯಕ್ಕೆ ಇದ್ದರಲ್ಲವೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೫). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಹೃದಯ]

ಕಳ್ಳಹೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಸದ್ದಾಗದಂತೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಇಡುವ ಹೆಜ್ಜೆ: ಕಳ್ಳಹೆಜ್ಜೆಯನಿಡುತ ಬಂದು ನನ್ನೊಡನೆ ತಿಳಿಯದಾವುದೊ ಭಾಷೆ ನುಡಿಯುತಿರುವೆ (ನೆಲಮು. ೧೪) ; ತರಲನು ಕಳ್ಳಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುತ್ತ ಹೊರಗೆ ಹೋದ (ಎರಸೆ. ೧೫). [ಕಳ್ಳ$_3$+ ಹೆಜ್ಜೆ (< ಪಜ್ಜೆ)]

ಕಳ್ಳಹೊತ್ತು (ನಾ). ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತು ; ಅವೇಳೆ (?) : ಬೆಲ್ಲಗಣಿಕೆಬೀರಂ ಆದಿವಾರ ತಂದು ಅರ್ಜನೆಯ ಮಾಡಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಹೊತ್ತಿನಲಿ ಬಹ ಜ್ವರ ತೀರ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೧೦೮). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಕಳ್ಳಹೊನ್ನು (ನಾ). = ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ : ಕಳ್ಳಹೊನ್ನಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಮುದ್ರೆ (ಗಾದೆ). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಹೊನ್ನು (< ಪೊನ್)]

ಕಳ್ಳಳ್ಳುಕ್ಕು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಭಯ ; ಒಳಗೇ ಅಂಜುವುದು (?) : ಚಹಕ್ಕೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಿಯೇ ಬಿಟ್ಟರು. ನಾಲ್ಕು ಆರು ದಿನ ಸಂದಿರಬಹುದು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಳ್ಳಳ್ಳು[ಳ್ಕು] ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಕಾಣದಹಾಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಚಹದ ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗುವುದು (ಗಾಳಿಗು. ೪೪). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಅಳ್ಕು$_3$]

ಕಳ್ಳಱಿವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕನ್ನ ಅರಸ × × ಸ್ವತು ಮಂಗೆಳ ಕಳ್ಳಱಿವಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತರಸಂ ವಱಿಗಟ್ಟನ ಮಗ ಪುಲಿಕಡ್ಡ ಆರಸರ್ ಸಿಯಗೆಲ್ಲರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮುಕೂ. ೯೧–೬ ; 775). [?]

ಕಳ್ಳಾಟ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದ ಆಟ ; ಕಪಟ : ಳಕಾರಕ್ಕೆ – ಮುಳ್ಳಾಗಿ ; ಕಳ್ಳಾಟಂ (ಶಮುದ. ೭೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಈ ಸಲ ಅವನಿಗೆ ಅವಳ ಕಳ್ಳಾಟ ಗೊತ್ತಾಗಿಹೋಯಿತು (ಪಂಚಾಮೃ. ೮೩). [ಕಳ್ಳ$_2$+ ಆಟ]

ಕಳ್ಳಾಳ್ (ನಾ). ೧. ಕಳವು ಮಾಡುವ ಮನುಷ್ಯ; ತುಡುಗ; ಕಳ್ಳ : ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೋಪ ಬೆಳ್ಳಾಳ್ ಕಳ್ಳಾಳ ಸರಮಂ ಕೇಳ್ದಂತೆ ಪೆಪ್ಪಳಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೭೪–೧೩). ೨. "ಹೆಂಡ ಕುಡಿದವನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕಳ್ಳ$_1$ + ಆಳ್$_3$]

ಕಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ಕಳವು ಮಾಡುವವಳು ; ಕದಿಯುವವಳು ; ತುಡುಗಿ: ಕಳ್ಳರನ್ನು ಓಡಿಸಿದವಳನ್ನೇ ಕಳ್ಳಿಯೆಂದು ಹಿಡಿದುಕೊಡಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೇ (ಭಾರತಿ. ೪೪) ; ನೀನೊಬ್ಬ ಪಕ್ಕಾ ಕಳ್ಳಿಯಲ್ಲವೇನೇ (ಸುಂದರಿ. ೨೨). [ಕಳ್ಳ$_1$ + -ಇ$_2$]

ಕಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಂದವಾದ ಹಾಲನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಬೇಲಿಗೆ ಬೆಳೆಯಿಸುವ ಗಿಡ : "ಸಿಹುಂಡಃ, ವಜ್ರದಃ, ಸ್ನುಕ್, ಸ್ನುಹಿಃ, ಗುಡಾ, ಸಮಂತದುಗ್ಧಾ ಈ ೬ ಕಳ್ಳಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦) ; ಬಳ್ಳಿಗಳ್ . . . ಕೆಲದೊಳ್ ಕಳ್ಳಿಯಿಡಲಡರ್ವುವು (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೭) ; ಕಳ್ಳಿಯಂ ನಂಬಿ ತೆಂಗಿನ ತೋಂಟಮಂ ಕಡಿವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೧) ; ತೆವರಿಂಗೆ ಹೋದ ಸಾಲಕಳ್ಳಿ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೭-೬೮ ; 1232); ಬೆಳ್ಳಿ ಬೆಸೆಯಬೇಕಾದರೆ ಕಳ್ಳೀ ಹಾಲು ಬೇಕೆ (ಗಾದೆ). 'ಎಲೆಗಳ್ಳಿ', 'ಮುಳ್ಳುಗಳ್ಳಿ' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಕಳ್ಳಿಯ ಹಾಲಿನಂತಹ ಗುಣದವನು ; ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ (ಕಿ). ೩. ಗಂಗಡಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಲ (ಎಸಮೈ. XXVII, ೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಕಳ್ಳಿ]

ಕಳ್ಳಿಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹಲಸಿನಮರದ ಹೀಚುಗಾಯಿ : ತಾಡಪ್ಪನ ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿನ .ಮೂರು ಹಲಸಿನ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಿಕೆಗಳು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಮೂಡಿದರೂ ಹತ್ತೆಂಟು ಹಲಸಿನಕಾಯಿ ದೊರೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಿರಲಿಲ್ಲ (ದೇವನು. ೭೪). [?. / ತುಳು. ಕಳ್ಳಿಕೆ, ಕಳ್ಳಿಗೆ]

ಕಳ್ಳಿವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕಳ್ಳಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ದಿಣ್ಣೆ : ತೆಂಕಣ ಮೂಡಣ ಕೊನೆದುಮುದು ವನ್ನಿಕಾಱಲು ಮೂಡಣಸೀಮೆ ಕಳ್ಳಿವೆಟ್ಟಿನ ಮೂಡಣ ಪೊರೆಯೆಮ್ಬಾಱು ಬೆಳ್ದ ಒಳಗು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೧೨೨-೬೨ ; 400).

[ಕಳ್ಳಿ$_2$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಳ್ಳು 'ಕಳ್$_3$' ನೋ.

ಕಳ್ಳುಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ (?) : ಎಸೆವ ಮಂಗಳ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕಳ್ಳುಂಬಳ್ಳಿವಿಡಿದ ನಳಿತೋಳ್ಗಳಿನೆತ್ತಿ ಬಳಸಿದ ದೀಪ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪ್ರಾಕಾರದೊಳಗೆ (ಅನಂಪು. ೧೦-೨೪ ವ). [?]

ಕಳ್ಳುಕೊಡ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ಕೊಡ: ಗುಳ್ಳಗೊರಜೆ ಕೂಡಿ ತಿಂದು ಕಳ್ಳುಕೊಡನ ಬಱಿದುಮಾಡಿ (ಕನಕ. ೧೪೨-೪).

[ಕಳ್ಳು (< ಕಳ್$_3$) + ಕೊಡ$_4$]

ಕಳ್ಳುಗುಡಿ 'ಕಳ್ಗುಡಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಳುಗೊತ್ತು (ನಾ). ಹೆಂಡ ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ; ಹೆಂಡದ ಅಂಗಡಿ : ವೆಂಕಣ್ಣನೂ . . . ಬಹಳ ಹೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ ಕಳ್ಳುಗೊತ್ತಿನಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿದ್ದನು (ಮಲೆಮ. ೨೮೧). [ಕಳ್ಳು (< ಕಳ್$_3$) + ಗೊತ್ತು]

ಕಳ್ಳುಣಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳು ಕುಡಿಯುವವನು ; ಹೆಂಡಗುಡುಕ : ಖಳನುಂ ಕಳ್ಳುಣಿಯುಂ ಘುಳುಮ್ಮನಿಱಿಗುಂ ಶ್ವಭ್ರಾಂತಮಂ ತಾಪಿಸಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧) ; ಕಳ್ಳುಣಿ, ತುಡುಗುಣಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಳ್$_3$ + -ಉಣಿ]

ಕಳ್ಳುಸುಗು, ಕಳ್ಳುಸುಬು (ನಾ). (ಉಕ) ೧. (ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕಂಡರೂ) ಕೆಳಗೆ ಕುಸಿಯುವ ಉಸುಕು; ಹುಸಿಮರಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಗೊಂದು ಹೊರಗೊಂದು ಇರುವಿಕೆ; ಗೋಮುಖ ವ್ಯಾಘ್ರನಂತಿರುವಿಕೆ: ನಿಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳುಸುಗು ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತೆ (ಶೀಪ್ರಶ್ನೆ. ೩೩೦). ೩. (ಆಲಂ) ಮೋಸಗಾರ; ಗೋಮುಖ ವ್ಯಾಘ್ರ : ಅವನನ್ನು ನಂಬಬೇಡಿ, ಅವನು ಕಳ್ಳುಸುಗು (ರೂಢಿ). ಕಳ್ಳುಸುಬು : ೧. "ಪೊಳ್ಳುಸುಬು ; ನುಂಗುಸುಬು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಉಸುಗು (<ಉಸುಕು)]

ಕಳ್ಳುಸುಬು 'ಕಳ್ಳುಸುಗು' ನೋ.

ಕಳ್ಳೆ$_1$ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಿ$_1$: ಕೌಂಕುಱ ಮೇಲೆ ತ್ರಿಶೂಲಾಕೃತಿ ಘಳಿಯಿಸಿ ನಿಲೆ ಕಳ್ಳೆಯವಳೆ ತಾಟಕೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೭) ; ಅವ ಕಳ್ಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿತ್ತೆ]ಯ ಬಸಿಱಿಂ ಬಂದೆನೆಂದಱಿಯೆಂ (ಅರ್ಥನೀ. ೬-೬೯ ವ) ; ಅದಱಿಂ ಕಳ್ಳೆಯರಿಂ ಪುಟ್ಟಿದಿಕ್ಕುಗುತ್ತಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪-೫೫) ; ಕುಪಿತಮತಿಗಳು ಖೂಳೆಯರು ಕಳ್ಳೆಯರು ಚಿಳ್ಳೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪) ; ಕಳ್ಳೆಯರೊಳಗುಗಾಣಿಪರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೧೮). [ಕಳ್ಳ$_1$ + -ಎ$_2$]

ಕಳ್ಳೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೯-೫೬೨). [?]

ಕಳ್ಳೆಮಳ್ಳೆ, ಕಾಳಮಾಳೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೈಚಾಚಿಕೊಂಡು ನಿಂತಲ್ಲಿಯೆ ಬುಗುರಿಯ ಹಾಗೆ ಸುತ್ತುವ ಮಕ್ಕಳಾಟ: ಪ್ರಭೆ. . . ಎದ್ದು ಕೈಬೀಸಿ ಕಳ್ಳೆಮಳ್ಳೆ ಆಡಿದಳು (ಪಹಾರ. ೮೯). ಕಾಳೆಮಾಳೆ : ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳು ಗಿಮಿಗಿಮಿಯಾಗಿ ಕಾಳಮಾಳೆಯಾಡಲು ಅವರಿಗೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳು ತಿರುಗಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆ (ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾ. ೨೫).

[?]

ಕಳ್ಳೇಱು$_1$ (ನಾ). ಕಪಟದ ಪೆಟ್ಟು ; ಮೋಸದ ಹೊಡೆತ : ದೈವಾಭಿಯೋಗದೊಳೊಪ್ಪವಿಡುವುದು ರಜನಿಯಲಿ ಕಳ್ಳೇಱ ಕದನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೧೨). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_4$)]

ಕಳ್ಳೇಱು$_2$ (ನಾ). ಕಪಟದ ಯುದ್ಧ; ಮೋಸದ ಯುದ್ಧ. 'ಕಳ್ಳೇಱುಗಾಱ' ಪರಾ. [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಏಱು$_5$ (< ಏಱ್$_5$)]

ಕಳ್ಳೇಱುಕಾಱ 'ಕಳ್ಳೇಱುಗಾಱ' ನೋ.

ಕಳ್ಳೇಱುಗಾಱ, ಕಳ್ಳೇಱುಕಾಱ (ನಾ). ಮೋಸದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು : ಕಡಿಯಿರಿ ಮೈಸೂರ ಕಳ್ಳೇಱುಗಾಱರ ಪಡೆಯನೆನುತ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ಕಂನವಿ. ೩-೬೬). ಕಳ್ಳೇಱುಕಾಱ : ಬಾಯಾಱದಿರಿ ಕಳ್ಳೇಱುಕಾಱನ ಕರುಳ ಹರಹುವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೫೦).

[ಕಳ್ಳೇಱು$_2$ + -ಕಾಱ]

ಕಳ್ಳೊಡವೆ (ನಾ). ಕಳವು ಮಾಡಿದ ವಸ್ತು ; ಕದ್ದ ಪದಾರ್ಥ, —ಮಾಲು : "ಅಪಹೃತಂ, ಲುಪ್ತಂ – ಈ ೨ ಕಳ್ಳೊಡವೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೮೪). [ಕಳ್$_1$ + ಒಡವೆ]

ಕಳ್ಳೊತ್ತೆ (ನಾ). ಕದ್ದ ವಸ್ತುವಿನ ಒತ್ತೆ; ಮೋಸದ ಒತ್ತೆ ; ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಇಡುವ ಒತ್ತೆ : ಕರಮೆ ಪುಸಿವಂಗಂ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಸಿಡಿವಂಗಂ ಕಳ್ಳೊತ್ತೆಯಿಡುವಂಗಂ ಮೆಳಿದಂಗಂ . . . ಸೂಳೆಸುಖಂ ಸಲ್ಲುದಲ್ತೆ (ಮದಶಿ. ೧೦-೭೭). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಒತ್ತೆ$_1$]

ಕಳ್ಳೋಲೆ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಕಾಗದ; ಮೋಸದ ಪತ್ರ : ಬೊಮ್ಮ ಬರೆಪಮನೆ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಖಿತಮೆಂದುಂ ಸಬ್ಬನಿಸ ಬೊಮ್ಮೆಯನ ಕಳ್ಳೋಲೆಯೆಂದುಮೆರಡುಮರ್ಥಂಗಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೨೫-೧೩) ; ಪರಪ್ರಯೋಗ ವಶದಿಂ ಕಳ್ಳೋಲೆಯಂ ಬರೆದು ವಂಚಿಸುವುದು ಕೂಟಲೇಖಕರಣಂ (ಪಸಾರ. ೬೧೨-೧). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಓಲೆ]

ಕಱಂಗು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು ; ಕರಿದಾಗು : "ಕಱಂಗು – ಕಾಷ್ಣ್ಯೇ (ಕಪ್ಪಾಗು)" (ಶಮಧಾ) ; ಪೊಗೆಯೊಳಂ ಕಱಂಗಿ ಕಱ್ಗಿದ ಮೆಯ್ಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೩ ವ) ; ತನ್ನಯ ಮೇಲೆಸೆದಿರ್ದ ನೀಲನೀರಜವನದಿಂ ಕಱಂಗಿ ಕಮಲಾಕರದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟಂ (ಗದಾಯು. ೭-೨೭) ; ಪೆಣ್ದುಂಬಿ ವಿಂಡಿಂ ಕಱಂಗಿದ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗೊಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೧೦); ರಸೆಯುಮಂ ದೆಸೆಯುಮಾಗಸಮುಂ ಮುಸುಕಿಯರ್ವಿಸಿ ಕಱಂಗಿ[ದ] ರಾತ್ರಿಯೊಡ್ಡಿನಂತೆ (ಕುಮುರಾ. ೬-೧೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಱುಗು = ಮುಸುಕು]

ಕಱಂಡು (ನಾ). ಒರಟು ; ಕ್ರೂರ (?) : ಮುಳಿಸಿನೊಳಮಿಱಿಯಿಕ್ಕಿ ಕಾಡುವ ಕಱಂಡು ಬೊಜಗನಂ ಪಿಡಿದು (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೯೫). [?]

ಕಱಕು (ನಾ). ಕರಿಕು (?) : ಕತ್ತುರಿಯೊಳು ಕಱಕಂ ಪುಟ್ಟ ಮಾಡ-ಲೀಶ್ವರನುಮ × × × ಯೊಳು ಬೆಳದಿರ್ದ್ದ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೧-೩೦ ; ಸು. 1180). [?]

ಕಱಕಟೆ (ಅ) ಪ್ರಚಂಡವಾಗಿ ; ಉಗ್ರವಾಗಿ : ದೇವನೊಳ್ಪಿದನೆಂದು ಮುಯ್ಯಾನಲು ಬೇಡಾ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಱಕಟ ಕಾಡಿದನೊಳ್ಪಿದನೆ (ಬಸವ. ೧೪೮) ; "ಅತ್ಯುಗ್ರವಾಗಿ" (ಬಸವ. ಕೋಶ). [?]

ಕಱಕೊಡಿಯ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮೂಱೂರ ಪೊಲಸನ್ನಿನ ಕಱಕೊಡಿಯನ ಕೆಱೆಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೨೩ ; 915 ?). [?]

ಕಱಗುದುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪಲಂಬಿಯೆರ್ಪ್ಪತ್ತಱ ಬಳಿಯ ಗ್ರಾಮಮಂ ಕಱಗುದುರೆಯುತ್ತರ ದಿಗ್ಭಾಗದೊಳ್ (ಇಅ. X, ೨೫೨-೪೦ ; 1108). ? ಈಗಿನ ಕರಿಗುದ್ರೆ. [?]

ಕಱಮೆ (ನಾ). ಬಾವು ; ಗಡುಸು ; ಜಡ್ಡು (?) : ಪೆಣ್ಣತ್ತೆಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಪಿರಿಯವಪ್ಪ ಪೊಱೆಗಳಂ ಪೊತ್ತು ಪೋಗಿ ಬೆನ್ನೊಳ್ ನಾಳಿ ಬಿರ್ದು ಕಱಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೆ]ಯಾಗಿ ಪುಟಿತು ನಮೆದು ಸತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯-೨).
[?. / ತಮಿ. ಕಱವ್ = ಬಿರುಸು]

ಕಱಲು, ಕರಲು₁, ಕಲ್ರು, ಕಱಳು (ನಾ). ಚೌಳು ನೆಲ ; ಸೌಳು ನೆಲ ; ಉಪ್ಪುನೆಲ ; ಊಸರ ಭೂಮಿ : ಕಱಲ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಱೆದ ವೃಷ್ಟಿಯ ತೆಱನಂತೆ ಅವರೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು ಎನ್ನ ಸುಖದುಃಖವ (ಬಸವ. ೪೫೫); ಸುಮುಹೂರ್ತದೊಳು ಕಱಲು ಕಲ್ಮೊರಡಿ ಬೆಳೆಯಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೩೨) ; ಕುಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ದಾನಫಲ ಕಱಲು ನೆಲದೊಳ್ ಬೀಜವಾ . . . ಬಿತ್ತಿಯುಂ ಸತ್ಫಲಮನಿನಿಸು ಪಡೆಯದ ತೆಱದಿಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೧೧). **ಕರಲು₁** : ಕರಲು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕಲ್ರು** : ಹೊಸಪುರದ ಕಲ್ರುಗದ್ದೆಗೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೭೩-೪೬೮ ; 1748); ಕರ್ಲಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತ ಬೆಳೆಯುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೦೦). **ಕಱಳು** : ಕಱಳ ಕೆಯಿ ಕಂಬ ೭೦ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೧-೫೨ ; 1154 ?) ; ರಾಮನಾಥ ದೇವರ ಕಱಳ ಗದ್ದೆಯ ಪಡುವಣ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೮೩-೩೩ ; 1230 ?).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳರ್ ; ಮಲ. ಕಱಿ]

ಕಱವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊನ್ನಿನ ನಾಣ್ಯ : ಸೋವರಸರು ಹಾಳ ಹೊಲೆ ಕೊಂಕನ ಕುಳ ಮಗ್ಗ ೧ ಕಱವ ಗ ೧ ಹೊಂನನು ನಂದಾದೀವಿಗೆ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕ ಸಾಙಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೫೫-೮ ; 1426). [?]

ಕಱವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ತಥಾ ಪಶ್ಚಿಮ ಕಱವಾಡಿಯ ಹಲುಹಾಡಿಯ ದ್ವೈಸೀಮೆ ಚಂಚರಿ ಸ್ರೋತ ಪ್ರಾಪ್ಯ (ಇಅ. VIII, ೯೫-೧ ; 444 ?). [?]

ಕಱವು (ನಾ). ಸಿಟ್ಟು ; ಕೋಪ ; ಕ್ರೋಧ : ಭತ್ತಗಳೆ ಯಾಹಾರ ಪುರುಷರ್ಗಳಿಗೆ ಪುತ್ರಮೋಹಮ್ಮಳಿದು ಸತಿಯರಲಿ ಪ್ರೇಮ ಹೆಚ್ಚಿ ತೋಱುವರು ಮತ್ಸ್ಯವೇ ಮಾಂಸವಾಡೆ ಕಱವು ಕ್ರೂರತ್ವ ಕಳವು ಪರಹಿಂಸೆ ಪೆರ್ಚುವುದು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾ. ೩-೧೫-೧೦).
[< ಕಱು₁ + -ವು]

ಕಱವೆ (ನಾ). (?) : ಮೂಡ ಕಱವೆಯ ಕಲ್ಪಡಗೆ ತೀರ್ಥದ ಕಲ್ಪಡುವ ಕಮ್ಮಱಕಲ್ ನೈರಿತಿಯೊಳೆ ಅವದ ಕಲ್ ತೆಂಕ ಪೇರೂರ ಪಳ್ಳಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೩-೫ ; 962). [?]

ಕಱಸು 'ಕಱಿಸು' ನೋ.

ಕಱಹ 'ಕಱಿಹೆ' ನೋ.

ಕಱಳವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಹುಲಿಗೆಱೆ ಮುನ್ನೂಱರೊಳಗಣ ಬೆಂಣ್ಣೆಥಡಿಯೆಳ್ಪತ್ತಱ ಬಳಿಯ ಬಾಡ ಕಱಳವಾಡ ಸಹಿತಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪೪-೫೭ ; 1166). [?]

ಕಱಳು 'ಕಱಲು' ನೋ.

ಕಱಿ 'ಕಱ್ಗಿ' ನೋ,

ಕಱಿಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಕಱಿಗೆಂದು 'ಕಱಿಗೆಂದು' ನೋ.

ಕಱಿಗಲ್ (ನಾ). ಕರಿಕಾದ ಕಲ್ಲು ; ಕಪ್ಪಾದ ಕಲ್ಲು : ಒದವಿದ ಧೂಳಿಯಾವಗೆಯ ಧೂಳಿವೊಲಿರ್ದುದು ಬೆಟ್ಟು ಸುಟ್ಟ ಸುಣ್ಣದ ಕಱಿಗಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟಲೆನಿಸಿರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೬೯). [ಕಱಿ (< ಕಱ್ಗಿ₂) + ಕಲ್₃]

ಕಱು₁ (ಕ್ರಿ). ಕಱುತು, ಕಱುತ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ) ; ೧. ಕೋಪಗೊಳ್ಳು ; ಆವೇಶಹೊಂದು ; ಕೆರಳು ; ಮುಸಗು ; ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ಳು : ನೃಪನೀತಿಮಾರ್ಗ ಭೂತಳಪತಿವೋಲ್ ಕಱುತ್ತೆಱಗೆ ತಾಗಿದರಾತಿವೊಲಂತೆ ಮಾಣ್ದು ಪೆರ್ಬಲಮೊಡವಾಯೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಸುಕುಮಾರಮೆನಿಪ್ಪ ಶರೀರಮಂ ಕಱುತ್ತಿನಿವಿರಿದೊಂದು ಘೋರತಪಕೊಡ್ಡಿದೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೬೦); ಕಱುತು ಜವನೆಂಬ ಬಱಸಿಡಿಲೆಱಗಿದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೧) ; ದೂರಾವತೀರ್ಣ ಪಂಪಾವಾರಿಯಸಿದನಱತು ಕಱುತು [ಪಾಠಾಂ. ಕುಱುತು] ತಳಮೆಯ್ದುವಿನಂ ನೀರದಸಿ ನೀರಜಾನನೆ ಪೀರಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೦) ; ಕೂರ್ಗೋಲಂ ಕಱುತ್ತು ತಾನುರ್ಚಿ ಕೋಪದಿಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೧೦೪). ೨. ಗುರಿಯಿಡು ; ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡು : ಅವಯವದಿಂ ಕಱುತ್ತಿಱಿದು ಕೊಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೧೪೯).

ಕಱುತ್ತಿಱಿ = ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಇರಿ ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇರಿ : ತವೆ ಮಾಱಾಂತ ಬಲಂ ಕಱುತ್ತಿಱಿದು ತನ್ನಾಳ್ದಂ ಕರಂ ಮೆಚ್ಚೆ ಗೆಲ್ದವನಂ ಶ್ರೀವಧು ಪತ್ತುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಱು]

ಕಱು₂, ಕರು₂, ಕಱುವು (ನಾ). ೧. ಹಸು, ಎಮ್ಮೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮರಿ ; ವತ್ಸ : "ಆಕಳಾದುವಕೆ ಪುಟ್ಟಿದುವು ಕಱುವಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕ ಮೃಗಪಕ್ಷಿ . . . ನಾಯ್ಗಳಲಿ ಪುಟ್ಟಿದುವು ಮಱಿಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೮) ; ಸಂಧಿಸಿ ಪೇಱೊಡ್ಡೆ ಕೃತಿಯೊಳಗೊಂದಿರದೆರಡಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಱುವಂ ಪೋಲ್ಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯) ; ಕಱು ಸತ್ತಾವಿನಂತೆ ಮಱುಗುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪) ; ಊಡದ ಆವಿಂಗೆ ಉಣ್ಣದ ಕಱುವ ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಬಸವ. ೧೯೯) ; ಕಱುಗಳಂ ಬಿಡಿರೆ ಬೇಗ ಮೊಲೆದೊಱೆದು ಮಱುಗುವವು ಕಱುವಂ ಬಿಡಿರೆ (ಬಸರ. ೯-೧೧೫) ; ತಾಯಿ ಕಱುಗಳ ಬಿಡದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೧೪). ೨. (ಆಲಂ) ಮಗು ; ಕಂದ; ಕಂದಮ್ಮ : ಪಗೆವಡೆಯೊಡ್ಡುಗಳನೊಡೆಯಲ್ಕೆವೇಱಿರ್ದ ಥಗಮನೆಸೈರಿಸುವುಪಾಯಮಾವುದು ಕಱುವೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೧) ; ಪೆತ್ತೆನಗೆ ಕಱುವೆ ಮಱುಕಮನೋವಿಂ ಮಾಡದೆ ಕೇಳ್ ಸಂತಸಮಂ ಮಾಡುವೊಡೀ ಮಾತನೆಯ್ದೆ ಮಾಣ್ಪುದು ಮಗನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೫೦). **ಕರು₂** : ೧. ಕೆಚ್ಚಲ ಕರುವನು ನೆಕ್ಕುವ ತುರುವೋ (ಅನಿಕೇ. ೩೦-೧೨). **ಕಱುವು** : ೧. ಪುರ್ವ್ವ ಸಿ[ದ್ಧಾ]ಯ ಕಱಿದು[ಕೊ]ಣ್ಡರಪ್ಪಡೆ ಕವಿಲೆಯುವ ಕಱುವುವನಱಿದರ ಲೋಕಕೆ ಸಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೪ ; 933) ; ಹಸುವಿನ ಬಸಿಱಲ್ಲಿ ಕಱುವು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೩೧-೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ಱು ; ಮಲ. ಕನ್ನು ; ತುಳು. ಕಂಜಿ]

ಕಱುಂಕೆ, ಕರಿಕೆ, ಕಱಿಕೆ, ಕಱುಕೆ₁, ಗರಿಕೆ, ಗರುಕೆ, ಗಱಿಕೆ, ಗಱುಂಕೆ, ಗಱುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ದೂರ್ವೆ; ಹರಿತಾಲಿ: "ದೂರ್ವಾ ಹರಿತಾಳೀ ನಾಮಕಂ ಕಱುಂಕೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯-೩೮); ಎಳೆಯ ಕಱುಂಕೆ ನೇಱಿಲೆಲೆಯೆಂಬಿವನಿಂಬಿನೆ ಪೂಸಿ (ಲೋಕೋಪ ೮-೩೬); ತೀರದ ಕಱುಂಕೆಗೆಳಸುವ ಗೋರಾಜಿಯ ಲೀಲೆ ಕಣ್ಗೆ ಪಡೆದುದು ಚೆಲ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೨೭); ಕಱುಂಕೆ, ಕಱುಕೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಎಸಳ ಕಱುಂಕೆಯೆಳೆಯ ನಿಡುಗೊನರಿಟ್ಟಸಿ ತೋತ್ಪಲಲೋಚನೆಯರ್ . . ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ (ಜಯಕಾ. ೮-೧೭). **ಕರಿಕೆ:** ಪ್ರತಿದಿವಸ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಕರಿಕೆಯ ಕಟ್ಟನ್ನು ಗಣಪತಿಗೆ ಏರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೨೯); ಅಲಸಿಕೆಯ ಕರಿಕೆಯನು ಬೇರ್ವೆರಸಿ ಎಳೆಯುತ್ತ (ಸಾಸಮಾ. ೧೫೧). **ಕಱಿಕೆ:** ಬಿಳಿಯ ಕಱಿಕೆ ಕಣಿಗಿಲೆಲೆಯ ತೊಱೆಯ ತಡಿಯ ಮಳಲ ತಂದು ಗೌರಿಯ ನೋನುವ ಬನ್ನಿರೇ (ಬಸವ. ೮೨); ಮಾವಿನ ಬಿತ್ತೆಳೆಯ ಕಱಿಕೆ ಶರ್ಕರೆಯಿನಿತಂ ಭಾವಿಸುವು ದಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೫-೧೩); ಗುಡ್ಡಂಪಾಡಿಯ [ಕ]ಱಿಕೆಯ ಕಳಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ವಂಡೆಯಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೪-೧೧, 1472). **ಕಱುಕೆ₁:** "ದೂರ್ವಾ, ಶತಪರ್ವಿಕಾ ಸಹಸ್ರವೀರ್ಯಂ, ಭಾರ್ಗವಿ, ರುಹಾ, ಅನಂತಾ – ಈ ೬ ಕಱುಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); ಕಳಶಂ ಕನ್ನಡಿ ತೋರಣ ಮೆಳದಳಿಸುವ ಕಱುಕೆ ಸೇಸೆ ಬಾಸಿಗದಿಂ (ಸಮಪ. ೧-೬೪); ಕಱುಕೆ ಕಲ್ಪದ್ರುಮದ ಸಂಪವಕೆ ಮುಳಿವಂತೆ (ದಕ್ಷಾರ. ೧೬-೬). **ಗರಿಕೆ:** ಈ ಗರಿಕೆ ಚಿಗುರುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ಹಸುರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ (ಕಮಕ. ೪೫); ಒಂದು ಗರಿಕೆಗೂ ನಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ ತಿಳಿಯಿತು (ರಾಮಾನೆ. ೧೧೫). **ಗರುಕೆ:** ಹಸುರು ಗರುಕೆಯ ಪಳಪಳಿಸುವ ಚಿಗುರನ್ನು ಕೆತ್ತಿ (ಪುನರು. ೩). **ಗಱಿಕೆ:** ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಯಕಾಯ ಚಿತ್ರಮೂಲಂ ಗಱಿಕೆ ಕಳಿಲೆವಿದಿರಿನ ನಾರು ತಳಿರು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೪); ಗಱಿಕೆಯ ತೊಳಚಿಯ ದಾಂಗುಡಿಯುಂ ಚಿವುಂಟ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೧೩). **ಗಱುಂಕೆ:** ಕಡೆವಾಯ ಲೋಳೆಯೊಳ್ಪೊರೆದುಗುತರ್ಪ ಪಚ್ಚಪಸಿಯಚ್ಚ ಗಱುಂಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೧); ಇಳಿದ ಕಟವಾಯ ಹೊಸನೊರೆಗಱುಂಕೆ ಗಳೆಸೆಯೆ (ಅನಾರ. ೫೩-೨೪). **ಗಱುಕೆ:** ಪುತ್ತದ ಮೇಲೆಳಗಱುಕೆಯೆ ಮುತ್ತಂ ಕುಶೆಯುಂ ಸಮಂತು ಸಮನಿಸಿದೊಡಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೩೪); ಆನೆಗಳ್ ಗಱುಕೆ ಮೇವ ಮುಗಿಲ್ . . . ವಿಷಯಮಾಗಿರ ತೀರ್ವುದು ಶೈಲವರ್ಣನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱುಕ; ತುಳು. ಕವಿಕೆ; ತೆಲು. ಗಱಿಕ]

ಕಱುಂಬ, ಕಱುಬ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನವನು; ಅಸೂಯೆಯುಳ್ಳವನು: ಮಂಡಳಿಕರಂ ಬೆಸಕೆಯ್ಸಿ ಕಱುಂಬರಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ . . . ವಹೀತಳದರ್ಥಮೆಲ್ಲಮಂ ತರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೮); ಬೆಸನಿಗನಂ ಕಱುಂಬನನಿದಿರ್ಚುವನಂ ಬಱುದೂಱುಗಾಱನಂ ಕಸಗಳೆದು (ಚಿಕವಿ ೬-೧೧೪). **ಕಱುಬ:** ೧. ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ಱುಬರನು ತಾಪಿಗಳ್ ಜಱಿವರೆಂವಾನಂಜಿ (ಮನೋವಿ. ೧-೬); ಕಱುಬರಹ ಪಾಂಡವರಿಗೀಗಲೆ ಹಱುವನೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೨೧); ಕುಱುಬರಾದ ಕನಿಷ್ಠರಿಂತಿದನಱಿದರಾದೊಡೆ ಭೂಮಿಪಾಲಂಗಱುಹುವರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೪೩); ಕಱುಬರಿದ್ದೂರಿಂದೆ ಕಾಡೊಳ್ಳಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೬). ೨. ಕಪಟಿ; ಮೋಸಗಾರ: "ಕಱುಬನೆನೆ ಕಪಟಹೃದಯಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೫); ನಿನ್ನಹೊದ್ದದು ಕಲುಷ ಕಲಿಮಲದ ಕಱುಬರೀ ಕೌರವರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೩೦); ಪರಮ ಮೈತ್ರನದೆಂದು ತಂಗಿಯ ಕೊಟ್ಟು ಬಳಿಕೀಗ ಕಱುಬರಂದದಿ ಹಲವ ನೆಣಸಿದಡಱಿವನೇ (ಕೋಗಯ. ೧೭-೭೬).

[ಕಱುಂಬು₃ + –ಅ₇]

ಕಱುಂಬಗದ್ದೆ (ನಾ). (?): ತೆಂಕಲು ಕಱುಂಬಗದ್ದೆಯ ಬಾಯಿಕಲು ಚಿಂಚಗಟ್ಟ ನಾಯಕರ ಗುಯ್ಯಲ ಹಳುಗಿನ ಹಳ್ಳದ ಮೂಡಣ ಬದುಕಿನ ನಟ್ಟ ಕಲು ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೪೩-೫೬; 1226). [?]

ಕಱುಂಬು₁, ಕರುಂಬು₁, ಕರುಬು₁, ಕಱುಬು₁ (ಕ್ರಿ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಪಡು; ಮತ್ಸರಿಸು; ಅಸೂಯೆ ಪಡು: "ಕಱುಂಬು ಅಸೂಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಮನುರಾಜೇಂದ್ರನ ಕೀರ್ತಿಯನನುವಿಂದಂ ನೋಡಿ . . . ಚಿಂತಿಸಿ ಕಱುಂಬಿ ನೊಂದಂ ಬೆಂದಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೯೮). **ಕರುಂಬು₁:** "ಈರ್ಷತೆ = ಕರುಂಬಿದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೨೦). **ಕರುಬು₁:** ನೀಂ ಪೆರರ ದಿಟ್ಟಸುತ ಕರುಬುವೆಯೊ (ಮಂಕುಕ. ೨೦೦). **ಕಱುಬು₁:** ಉಱುಬಿ ನಡೆದು ಬರುತಿರೆ ವರುಣನ ಬಲ ಕಱುಬಿದರಸುರನಾಯಕರು (ಅಂಜಚ. ೬-೧೭೪); ದ್ರೌಪದಿಯ ಮೌಳಿಗೆ ಕಱುಬಿದವರಿಗೆ ಕಾಣಲಾಯ್ತು ಕೃತಾಂತನೋಲಗವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೧-೩೩); ಕಱುಬಿ ತೆಗಳ್ವಾ ಖೂಳಂ ಖಳಂ ಬಲ್ಲನೇ (ವಿವ್ಯಸೂ. ೧-೩೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಱುಪ್ಪು]

ಕಱುಂಬು₂, ಕರುಂಬು₂, ಕರುಬು₂, ಕಱುಪು, ಕಱುಪ್ಪು, ಕಱುಬು₂, ಕಱುಹು (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ; ಮತ್ಸರ: "ಅಱ್ಕಜಮೆಂದುಂ, ಕಱುಂಬೆಂದುಂ, ಅಸೂಯೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೬೭); ತುಱುಗಿದ ಕುಱುಂಬಿನಿಂದಂ (ನೀತಿಮಂ. ೩೭೯). **ಕರುಂಬು₂:** ೧. "ಈರ್ಷಾ, ಈರ್ಷಣಂ, ಈರ್ಷಣೀಯ ಈ ೩ ಕರುಂಬು" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೨೦). **ಕರುಬು₂:** ೧. ನೀಂ ಪೇಳ್ದುದಂ ಕೇಳ್ದೆನಗೆ ಉಕ್ಕುತಿದೆ ಕರುಬು (ಚಂದ್ರಸ. ೫೩); ಗುರುವಿಗೆ ಕರುಬಿಲ್ಲ ತೀರ್ಥಕೆ ರುಚಿಯಿಲ್ಲ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೮-೨೯); ಅನ್ಯರ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಕಂಡು ಕರುಬಿರಲಿಲ್ಲ (ಬೆತಂಬಾ. ೧೪). **ಕಱುಪು:** ೧. ಮಱವುದು ಕಂದ ಪಾಂಡವರ ವೈರಮನೆನ್ನೊಡವೋಕೆ ಕೋಪಮುಂ ಕಱುಪುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೯); ಕಱುಪಿಂದ ಪೆಜರ ದಂಮ್ಮಮುಂ ಮೇಣಳಿವಂ ತೆಱಗೊಳುವಂ ಪುಳುಕೊಂಣ್ಡೊಳಱುವತ್ತು ಸಹಸ್ರಮುದುಭವಿಸಿಕು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೨-೨೬; 1104 ?); ಕಱುಪಿಂದಂ ತಾಳಲಕ್ಷ್ಮಂ ಮಸಗಿದ ಜವನಂತಾಗಳುಗ್ರೋಗ್ರಕೋಪಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೯೮). **ಕಱುಪ್ಪು:** ೧. ಆಬದ್ಧ ವೈರದಿನಿನಿತು ಕಱುಪ್ಪುಂ ಕಾಯ್ಪುಂ ನಿನಗಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೦ ವ). **ಕಱುಬು₂:** ೧. "ಕಱುಬಕ್ಕಜಮೆಂದಸೂಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೬); ಮಱಿದುಂಬಿಗುರುಳ ಮಾನನಿಗೆ ತುಱುಬ ಸಿಕ್ಕಿದರು ನೋಳ್ಪರ ದೃಷ್ಟಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಱುಬನಿಕ್ಕಿದರೆಂಬಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೩-೨೯). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನವನು; ಮತ್ಸರವುಳ್ಳವನು: ಕಱುಬು [ಪಾಠಾಂ. ಹಱುಕು]ಗಳು ನಾವ್ನೂಱು ಮಕ್ಕಳು ಹೊಱಗೆ ಬದುಕುವೆವ್ವೆಸಲೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೬೫). ೧. **ಕಱುಹು:** ೧. ಕಱುಹಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡುಹಿ]ನ ಕಾಳಕೂಟದ ನದಿಗೆ ನಂಜಿನ ಹೊನಲು ಬೆರೆಸಿಹರೆ ವಾಳೆಯವೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೬೧).

ಕಱುಬಾಗು = ಹುರುಡಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗು; ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು: ಅಭಿಮನ್ಯು, ಎನ್ನ ಕಱುಬಾದವನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೩-೬೪೧).

[< ಕುಱುಂಬು₁]

ಕಱುಂಬುತನ, ಕಱುಬತನ, ಕಱುಬುತನ (ನಾ). ೧. ಅಸೂಯೆ; ಮತ್ಸರ; ಅಸಹನೆ: ಲೇಶಮುಂ ಕಱುಂಬುತನಮಿಲ್ಲದವರಾಗಿ ತಮಗೆ ವಿಹಿತಮಾದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಂಗಳನನುದಿನಮುಂ ತಪ್ಪದೆ ನಡಯಿಸುತ್ತಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೨೫೧-೩೫). **ಕಱುಬತನ:** ೧. ಕಱುಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬು]ತನವೇಕಕಟ ಪುಣ್ಯದ ಕೊಱತೆ ನಮ್ಮದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೪೯); ಮೊಲೆಗಂಡು ಪುರುಡಿಸಿ ಬೆಳೆದುದೆನೆ ನಡು ಬೆಳೆಯೆ ತಾವುಂಮುಳಿಸಿ ಮೊಗದೊಳು ಕಂದನಾಂತುವೊ ನೆರೆ ಕಱುಬತನದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೪೫).

ಕಱುಬುತನ: ೧. ಕಱುಬುತನಂ ಮಱುಕಮೆಂಬಿವೇಂಗೆಯ್ಕುವು ಪೇಱ್ (ಚಿಕವಿ. ೧–೪೪). ೨. ಕಪಟ; ಕುತಂತ್ರ: ಅಱಿಯಬಹು ದೆಮ್ಮವರ ಕಪಟದ ಕಱುಬುತನವಂಜದಿರು (ತೊರರಾ. ೬–೧೨–೩೮).
[ಕಱುಂಬು$_3$ + ತನ]

ಕಱುಕು (ನಾ). ಕಪ್ಪು (?): ಮೆಯ್ಗಳ್ ಬೆಳರ್ತು ಕಾಲ್ಗಳ್ ಕೆಯ್ಗಳ್ ಬಡವಾಗಿ ಕಱುಕು ಪತ್ತಿದ ಪುರ್ಬಿಂ ಬಾಯ್ಗಡಸಿದ ಕಿಣವಲ್ಲಿಂ ಸುಯ್ಗೊಳ ಗಾಗಿರ್ದರಲ್ಲಿ ಸಂಕಲೆಯವರ್ಗಳ್ (ದಶಕು. ೫–೨೭). [< ಕರಿಂಕು]

ಕಱುಕುಚಿಗ (ನಾ). ಕರುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವ ಆಳು; ದನಗಾಹಿ; ಗೋಪಾಲ: ಕಱುಕುಚಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ಗ ಬಾಚಯ್ಯನಗ್ಗದ ಗಿಱುಗಟೆಯ ಶಿವದೇವನು (ಸಾನಂಚ. ೯–೬೮); ಗಾವುಂಡನೆಣ್ಬರ್ ಮಗಂದಿರುಂ ತನ್ನನಲೆದು ಬೆಸಕೆಯ್ಕೆ ಕಱುಕುಚಿಗನವರ್ಗೆ ಪಲ್ಮೊಱೆದು ಕನಲ್ದೊನಲ್ದು (ಜೀವಸಂ. ೨೦೨–೪೨ ವ); ಪರಮ ತಪೋಧನರೊರ್ವರ್ ಚರಿಗೆಗೆವರೆ ಕಂಡು . . . ಕಱುಕುಚಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕುದುಗಿಚಿಗ]ನವರ ಕೆಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದಂ (ಜೀವಸಂ. ೨೦೨–೪೩). ℙ 'ಕಱುಕುಟಿಗ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [ಕಱು$_3$ + –ಕುಚಿಗ$_0$]

ಕಱುಕುಟಿಗ (ನಾ). ಕರುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು: ಕುಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ–ಕಲ್ಕುಟಿಗಂ, ನೀರ್ಕುಟಿಗಂ, ಮಠಕುಟಿಗಂ, ಕಱುಕುಟಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಱು$_2$ + –ಕುಟಿಗ$_1$]

ಕಱುಕೆ$_1$ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಕಱುಕೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಆಗ್ನೇಯದ ದೆಸೆಯ ಲಾಳಿಗಿಗೆಱೆಯಿಂ ಮೂಡಲ್ ಕಱುಕೆಯ ಕಲ್ಲ ಪಡುವಣ ಮೊನೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೨೬; 1075); ಕಱುಕೆಯ ದಾಸಯನ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣಗಲ್ದೆ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೬೧–೫೪; 1125); ದೇವರ ಅಗರದ ಕಱುಕೆಯ ತೆಂಕಕಡೆಯ ಹೊಸ ಮಂಟಪದ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೪೦೯–೨೧; 1365). [?]

ಕಱುಗಂದಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕರುವಿನ ತಾಯಿ; ಎಳೆಯ ಕರುವುಳ್ಳ ಹಸು: ಕಾತರಿಸಿ ಕಱುಗಂದಿ ಕಱುವಿಂಗೋತು ಮಱುಗುವವೋಲನಾಥರ ನಾತುರರನಬಲರನು . . . ಓತು ಸಲಹುವ (ನಿಭಾಗ. ೩–೧೩–೪೧).
[ಕಱು$_3$ + ಕಂದಿ$_1$]

ಕಱುಗಾಹಿ (ನಾ). ಕರುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು; ದನಗಾಹಿ; ಗೋಪಾಲ: ಪೊಱಗಿರ್ದ ಕಱುಗಾಹಿ ಕೇಳ್ದಾ ಬ್ರತಂಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ ಸಮನಿಸೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೨೨ ವ); ಕಱು ಕಱುಗಾಹಿಗಳನತಿ ಕರುಣದಲಿ ಕೈಗಾಯ್ದು ನಯನಾಪಾಂಗದಲಿ ನೋಡಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೩–೧); ಕಱುಗಾಹಿಯೆಳೆಗೊರಳನು ಮುಱಿಯ ಬಿಸುಟು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೪೯).
[ಕಱು$_2$ + ಕಾಹಿ]

ಕಱುಗಾಹಿತನ (ನಾ). ಕರು ಕಾಯುವ ಕೆಲಸ: ಕಱುಗಾಹಿತನವನು ಧರಿಸಿದರು ಹರಿರಾಮರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೧–೨೨).
[ಕಱುಗಾಹಿ + –ತನ]

ಕಱುಗೊಳಗು (ನಾ). ಕರುವಿನ ಗೊರಸು. 'ಕಱುಗೊಳಗುವಳ್ಳ' ಪರಾ. [ಕಱು$_3$ + ಕೊಳಗು]

ಕಱುಗೊಳಗುವಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಕರುವಿನ ಗೊರಸು ಊರಿ ಆದ ಹಳ್ಳ; ಕರುವಿನ ಗೊರಸಿನಷ್ಟು ಅಗಲವಾಗಿರುವ ಹಳ್ಳ. ೨. (ಅಲಂ) ಅತ್ಯಲ್ಪ ಅವಕಾಶ: ಕಡಲಂ ಕಱುಗೊಳಗುವಳ್ಳದೊಳಡಕಗೆಯ್ವ ಅಘಟಿತಘಟನಾಸಮರ್ಥನಪ್ಪ ಜಗತ್ಪತಿಯೆ ಸರ್ವಮಂ ನಿರ್ವಹಿಸುಗೆ (ಚಿಕವಂ. ೧೩೨–೧೫). [ಕಱುಗೊಳಗು + ಪಳ್ಳ]

ಕಱುತು 'ಕಱು$_1$' ಪರಾ.

ಕಱುತ್ತು 'ಕಱು$_1$' ಪರಾ.

ಕಱುದೇವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಹಾಸಾಮನ್ತ ಕಱು ದೇವಯ್ಯರಾನ್ವಯದೊಳ್ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೬೮–೫; 902).
[?]

ಕಱುಪು 'ಕಱುಂಬು$_3$' ನೋ.

ಕಱುಪೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವು ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಮತ್ಸರವುಂಟಾಗು: ಕಱುಪೆಱ್ದ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಱುಪೆರ್ದ]ಪಗೆಯು ಬೇರ್ವರಿದುಱುಮಿಕೆಯ ಪೊದಱ್ದ ಗಂಡಮಚ್ಚರದೊದವಿಂ ನೆಱನನೆ ಮೂದಲಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೪೭). [ಕಱುಪು (< ಕಱುಂಬು$_2$) + ಏಱ್$_1$]

ಕಱುಪ್ಪು 'ಕಱುಂಬು$_3$' ನೋ.

ಕಱುಬ 'ಕಱುಂಬ' ನೋ.

ಕಱುಬತನ 'ಕಱುಂಬುತನ' ನೋ.

ಕಱುಬು$_1$ 'ಕಱುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಕಱುಬು$_3$ 'ಕಱುಂಬು$_3$' ನೋ.

ಕಱುಬುತನ 'ಕಱುಂಬುತನ' ನೋ.

ಕಱುಭೂಮಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಭೂಮಿ (?): ಇದರ ಸ್ತಾನ ಕಱುಭೂಮಿ ೧೦ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪೯–೧; 13ನೆಯ ಶತ).
[ಕಱು$_0$ (< ಕರು$_4$) + ಭೂಮಿ]

ಕಱುವಳ (ನಾ). ಕರುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು; ಗೋವಳ; ಗೋಪಾಲ: ಕಱುಗಳನು ಹೊಡೆಹೊಡೆ ಕೆಲಕೆನುತ ಹರಿಬಲರು ಹಿಂದಿರ್ದುಲಿಯೆ ಹೊಕ್ಕರು ಕೇಳದಾ ಕಱುವಳರು ಕಱುಸಹಿತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೨–೨೭). [ಕಱು$_2$ + –ವಳ]

ಕಱುವಿಡು (ಕ್ರಿ). (?): ಕೊಲ್ಲನೂಱು ಬತ್ತದ ಮಣ್ಣು ನಾಲ್ಕ × × ಬೆದೆಗಱ್ದಯುಂ ನನ್ದಾವೆಳಕಿಂಗೆ ಕಱುವಿಟ್ಟ × × × (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩–೩೪; 1049). [?]

ಕಱುವು 'ಕಱು$_3$' ನೋ.

ಕಱುಹ (ನಾ). ಕೋಪ (?): ಉಷ್ಣ ವಹ್ನಿಮುಖದೊಳ್ ಯುದ್ಧಂ ದಿಟಂ ಮಲ್ಲರೊಳ್ ಕಱುಹಂ ಮಿಥ್ಯೆಯೊಳಾಸೆ ದೇವಗತಿಯೊಳ್ ಸಂಕಾಕುಳಂ ಪುಲ್ಲೆಯೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಪೆಱತೇನಾಜಯ್ವಡಾ ದೇಶದೊಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೧೧೪). [ಕಱು$_1$ + –ಹ$_3$]

ಕಱುಹಟ್ಟಿ, ಕರವಟ್ಟಿ, ಕರಹಟ್ಟಿ, ಕರುಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕರುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ. ೨. (?): ಮಣಲ ಸರಜಿಯ ಹೊಸೆವರುಂ ಬಹ ಮಾರಿಯ ಮುದ್ದಾಡುವರುಂ × × ಳಿಯ ಸಂಬ ವರುಂ . . . ಕಱುಹಟ್ಟಿಯಂತೆ ನಡೆಯಲೀಯರುಂ ನೆಲ ಮುಕ್ಕಿ (ಎಕ. VIII (S), ಸೊರಬ. ೫೮೬–೪೯; 1201). **ಕರವಟ್ಟಿ**: ೧. ನಂಜಮಾಂಬೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕರವಟ್ಟಿ ಭಕ್ಷೀ ಹುಲ್ಲಳೀ ಪುಟ್ಟಂಣನವರು (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೦೮–೨; 1868 ?); ಬೊಕ್ಕಸಗಳಲ್ಲಿ ಉಗ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೀಲಾರಗಳ ಕರವಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ತಕ್ಕವರನ್ನಿರಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆಯೆ? (ಕೃವಾಸ. ೧೦). **ಕರಹಟ್ಟಿ**: ೧. ಆತನ ಕರಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಕರೆಯದೆ ದುಷ್ಟಗಳಾಗಿರುವ ಹಸುಗಳನ್ನು ಸಾಧುಗಳಾಗಿಯೂ . . . ಮಾಡುತ್ತಲಿರುವೆನು (ಕೃವಾವಿ. ೬). **ಕರುಹಟ್ಟಿ**: ೧. ಆ ಕರುಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯ . . . ಆಕಳುಗಳನ್ನೂ ಕರಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದವರು ಧನ್ಯರೆಂತಲೇ ಹೇಳಲಾಗುವದು (ದೇವಅ. ೧೧೬); ನೀವು ಹೋಗಿರಿ ಚಿಕ್ಕ ಕರುಹಟ್ಟಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆಯಿರಿ (ಹತ್ತುಮ. ೩೧).
[ಕಱು$_2$ + ಹಟ್ಟಿ$_1$ (< ಪಟ್ಟಿ$_1$)]

ಕಱುಹು 'ಕಱುಂಬು$_3$' ನೋ.

ಕಱಿ₁, ಕರೆ₂ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಲನ್ನು ಹಿಂಡು, —ಸುರಿಸು : "ಕಱಿ – ದೋಹನೇ (ಹಾಲುಕರೆ), ಕಳಂಕೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಕಾಮಧೇನು ಗಳಂತೆ ಕಱಿವ ಹೋಮಧೇನುಗಳಂ (ಪಂಚತಂ.೧೧೬–೧೯) ; ಮುಱುವಿಕ್ಕಿ ಪೊರೆದು ಗೊಡ್ಡಂ ಕಱಿದೊಡೆ ಪಾಲುಂಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೪೦) ; ಸುರಭಿ ಕಱಿದರೆ ಧರಣಿ ದಣಿದುದು (ಸಂಭಪ. ೨೦–೧೩೫) ; ತುಱುಕಱು ಕಱಿದರೆ ಉಣಬಹುದಣ್ಣ ತುಱುಕಱು ಕಱಿದರೆ ಅತಿ ಪುಣ್ಯವಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೭ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಅಖಿಳ ವೃಕ್ಷಂಗಳ್ ಕೊನರ್ತುವೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ ಬರಡುಗಳ್ ಕೊಡವಾಲ್ಗಳಂ ಕಱಿಯತೊಡಗಿದವು (ಚಿಬಪು. ೪–೩೪). ೨. ಮಳೆಯಂತೆ ಸುರಿ ; ಸೂಸು ; ವರ್ಷಿಸು : ಭವ್ಯವರ ಪುಂಡರೀಕರ್ಕಳ್ಗೆ ಧರ್ಮಾಮೃತಮಂ ಕಱಿಯುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೫–೧೯) ; ಪೊಸಮಸೆಯಂಬು ಕಾರ ಮಱಿಪೋಲ್ ಕಱಿಯುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೫) ; ಮುಗ್ಧಾಲಾಪವಿಂಪಂ ಕಱಿದು ಬಱಿತು ದೆಂಬನ್ನೆಗಂ ಬತ್ತಿರಲ್ಪಾಯ್ (ಕಾದಂಉ ೫೨೩) ; ಕಣೆಗಳನಿರ್ವಲದ ಬಿಲ್ಲ ವೀರರ್ ಕಱಿದರ್ (ಜಗವಿ ೭–೫೪) ; ಪರಿಜನಂ ಕಲುಗುಂಡ ಕಱಿಯದಿರಲ್ (ಹ ಚ ಕಾ. ೮–೬೫) ; ಕೌತುಕವ ಕಱಿದನು ಶೋಣಿತಾ ಮಲ ಬಹಳ ತೇಜದ ಹೊದಱ ಹೊಯಿಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೬೬) ; ಕೈದೆಱಹಿಲ್ಲದೆ ಕಱಿದ ಕೂರ್ಗಣೆಯ (ಮೋಹತ. ೪೦–೩೨). ೩. ಎರಚು ; ಚೆಲ್ಲು : ಎತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಕಱಿಯುತಿದೆ ಬಿಜುಗಾಳಿ ಧೂಳನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೧೦). **ಕರೆ₂** : ೧. ಕರೆವ ತುರು ಕಾಣದಿಹುದು (ಕಾಲೂರ. ೮೦–೧೫೧). ೨. ನೀ ಕರೆದೆಯ್ಯೆ ಅಮೃತಧಾರೆಗಳ (ವಿಸೀಗೀ. ೨೧–೬) ; ಸುಧೆಯನೆ ಕರೆವುದು ಚಂದ್ರನ ಬಿಂಬವು (ಇಂಚಾಪ. ೭೦–೩೯) ; ಮೃದುಕಿರಣ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕರೆಯುತ್ತ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಱ ; ಕೊಡ. ಕರ]

ಕಱಿ₂, ಕರ್ರ, ಕಱು (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು ; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ : "ಕಱಿ ಕರ್ಪು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೯) ; ಕಱಿ ಕೊರಲೊಳ್ ಕಣ್ಣೊಸಲೊಳ್ ಪೆಱಿ ಮಕುಟದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೭) ; ಕೊರಲ ಕಱಿ ಶಿರದ ಪೆಱಿ ನೊಸಲುರಿಗಣ್ (ಗದಾಯು. ೯–೨). ೨. ಬಣ್ಣದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ : ಎಲೆಯಡಿಕೆ ಸುಣ್ಣದಿಂ ಪಲ್ ಕಱಿಯಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೮). ೩. ಕಳಂಕ ; ದೋಷ : "ಕಱಿ – ದೋಹನೇ (ಹಾಲು ಕರೆ), ಕಳಂಕೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; "ಕಂದೆಂದುಂ ಕಱಿಯೆಂದುಂ ಸಂದೆಗಮಿಲ್ಲವು ಕಳಂಕ" (ಕವಿಕಂ. ೪೫) ; ಶಶಲಕ್ಷ್ಮದಂತೆ ಕಱಿಯಂ ತರ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೭) ; ಅಯಸದೊಳಾದೀ ಕಱಿ ಕರ್ಚೆ ಪೋಗದೀ ಕೆಯ್ಮಿರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೮) ; ಕಱಿಯಿಲ್ಲದ ತಪದೊದವಂ ಮೆಱಿಯಲ್ (ಎಕ.XII, ಶಿರಾ. ೯–೫೭ ; 1072) ; ಯಶೋವನಿತೆಯ ತಲೆಯೊಳ್ ಕಱಿಯಂ ಪೊಱಿಸುವುದುಚಿತವೆ ನಿನಗೆ (ಜಯಕಾ. ೭–೪೯). ೪. ಮಾವಿನ ಕಾಯಿಯ ತೊಟ್ಟಿನಿಂದ ಬರುವ ರಸ, —ಸೊನೆ. ೫. ವಿಷ ; ನಂಜು : ತಾಂ ಕಱಿ (?) ಘನಂ ಗಡ ಬರ್ದುಂಕನವನೆನ್ನದಿರು ಬಿಂಕದ ಚರಾಚರ ವಿಷಂ ಪರಿಗುಮೆಲ್ಲಂ (ಖಮುದ. ೧೬–೧೫೦). **ಕರ್ರ** : ೨. ಬಟ್ಟೆ ಕರೆಯಾದ ತಕ್ಷಣ, ಆ ಕರೆಯನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ತೆಗೆಯಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೪೯) ; ಬಾಳೆಯ ಕರೆ ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕಱು** : ೧. 'ಕಱುಗಲ್', 'ಕಱುಗಂದು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱ್ಪು ; ಮಲ. ತೆಲು. ಕಱ]

ಕಱಿಇಲ್ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ಮಲವಾದ ; ನಿಷ್ಕಳಂಕವಾದ : ನೆಱಿವಾದ ವ್ರತಶೀಲನೊನ್ನಿಗುಣದಿಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಸಮ್ಪತ್ತಿನಿವಸ್ ಕಱಿಇಲ್ಲಲ್ಪತ ಧರ್ಮ್ಮದಾ ಸಸಿಮತಿ ಶ್ರೀಗನ್ತಿಯರ್ವ್ವನ್ನು (ಎಕ. II, ೭೬–೨ ; ಸು. 700).

ಕಱಿಯಿಲ್ಲದಾತ = ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಕೊಲ್ಲಬಿಗಣ್ಣ ತನೂಜೋ ಭ(ಭೀ)ಮಃ ಕಱಿಯಿಲ್ಲದಾತ ನಾಮಾಸೀತ್ (ಇಅ. XIII, ೨೪೯–೧೮ ; ?). [ಕಱಿ₂ + –ಇಲ್₃]

ಕಱಿಕಂಠ (ನಾ). ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಕಲೆಯುಳ್ಳವನು ; ನೀಲಕಂಠ ; ಶಿವ : ಸ್ಥಳವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಕಱಿಕಣ್ಠ ದೇವರ ಕೇರಿಯಿಂ ತೆಂಕಲ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೪–೩೦ ; 1164) ; ತಜಗೆಲೆ ಗಿಱುಕೆನೆ ಕಱಿಕಂಠಂ ಬಂದ ಭಾವಕ್ಕೆ ಮೈಯುಕ್ಕಿ (ನಂಬಿರ. ೧೬–೪೨) ; ಕಱಿಕಂಠ ಮೇನ ಕಾತ್ಮಜೆ ಪಾಲಿಸಿದುದುಗೊಱಿಯ ನೋಡೆಂದು ತೋಱಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೬–೨೭).

[ಕಱಿ₂ + ಕಂಠ]

ಕಱಿಕಟ್ಟು 'ಕಱಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಱಿಕಱಿಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಹೋಗು : ಕಱಿ [ಪಾಠಾಂ.ಱ]ಕಱಿಗಂದಿದಿಂ ಪೊಗದ ಮೈಸಿರಿಗಂಡಮೃತಾಂಶು ಲಜ್ಜೆಯಿಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೫೩).

[ಕಱಿ₂ + ಕಱಿಗಂದು]

ಕಱಿಕೊರಲ 'ಕಱಿಗೊರಲ' ನೋ.

ಕಱಿಕೊರಳ 'ಕಱಿಗೊರಲ' ನೋ.

ಕಱಿಗಂದು, ಕಱುಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು ; ಕರಿದಾಗು : ಬಿರಯಿಗಳ ಮೆಯ್ ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆ ಸೋಂಕೆ ಕಱಿಗಂದಿದಂತೆ ಕಪ್ಪುವಿಡಿದಂಗ ಮೆಸೆಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೩೯ ವ). **ಕಱುಗಂದು** : ಕಱುಗಂದಿದಾನನಂ ರಸಮಱತಧರಂ ಡಿಳ್ಳವಾಱಿದೆರ್ದೆ (ವೃಷವಿ. ೨೯–೨೬).

[ಕಱಿ₂ + ಕಂದು₁]

ಕಱಿಗಟ್ಟು, ಕಱಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಗಟ್ಟು ; ಕಪ್ಪುಕಲೆಯಾಗು : ಬಡಿದೆಡೆಯೊಳೊಡೆದ ಪುಣ್ಣಿನೆಡೆಯಱುಗದೆ ರುಧಿರಮೊಱಿತು ಕಱಿಗಟ್ಟುವಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೮) ; ಕಣ್ ವಿಷಮಮಾಗಿ ಕೊರಲ್ ಕಱಿಗಟ್ಟೆ (ದಶಕು. ೯–೮). **ಕಱಿಕಟ್ಟು** : ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪುಗಳಿಂ ತುಟಗಳೊಳ್ ಕಱಿಕಟ್ಟ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೮–೫).

[ಕಱಿ₂ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕಱಿಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಲಂಕವನ್ನು ತೊಳೆ ; ಕಪ್ಪುಕಲೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು : ಚರ್ಚಲ್ ಶಶಿಶಿಶುವಂ ಕಱಿಗರ್ಚಲ್ ಘನಘಟೆಯು ನುರ್ಚಲಮರದ್ರುಮಮಂ ಸಾರ್ಚಲಿನನೆಂಬ ಸೊಡರನೊಡರ್ಚಿದುವೆನೆ ನೀಳ್ದುವಿದಱ ಶಿಖರ ಕರಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫೭).

[ಕಱಿ₂ + ಕರ್ಚು₁ (< ಕಚ್ಚು)]

ಕಱಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪನ್ನು ನಿವಾರಿಸು ; ಕಳಂಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು: ಕಱಿಗಳೆದು ಗರ್ಭಮುರ್ಚಿದ ನೆಱಿವೆಱಿಯಂ ಪಿಱಿಯೆ ಸುರಿವ ತನಿರಸದೊದವಂ (ಚಕವಿ. ೧–೧೭). [ಕಱಿ₂ + ಕಳೆ₁]

ಕಱಿಗಱು (ನಾ). ಕರೆಯುವ ಆಕಳಿನ ಕರು ; ಎಳೆಯಕರು (?) : ಪಾಂಡವರ ಕೂಡೆ ತುಱುವನೊಂದು ಕಱಿಗಱುವನಪ್ಪೊಡಂ ಪೋಗಲೀಯದೆ ಮಗುಟ್ಚಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೧೩೨ ವ).

[ಕಱಿ₁ + ಕಱು₂]

ಕಱಿಗೊರಲ್, ಕಱಿಗೊರಳು (ನಾ). ಕರಿಯ ಕೊರಳು ; ಕಪ್ಪುಕಲೆಯುಳ್ಳ ಕಂಠ : ಗಜಾಜಿನಮುಂಟೆ ಪತ್ತು ತೋಳ್ ಕಱಿಗೊರಲುಂಟೆ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳುಂಟೆ (ಪಂಪಾಶ. ೯೯) ; ಎಳವೆಱಿಯ ಬಾಂದೊಱಿಯ . . . ಕಱಿಗೊರಲ ಫಣಿ ಕುಂಡಲದಭಯಕರದ (ಬಸವು. ೧೭–೧೧). **ಕಱಿಗೊರಳು** : ಕಱಿಗೊರಳವನ ಕೃತ್ರಿಮವೋ ಇದನಱಿಯಲರಿದೆನುತ (ಬಸವು. ೫೨–೧೫) ; ಕಱಿಗೊರಳ ಕೋಮಳನ ಮಸ್ತಕದುಷ್ಣ ವಾಱಿದಿರೆ (ಸಂಭಪ. ೬–೭).

ಕಱೆಗೊರಲಾತಂ = ಕಱೆಕಂಠ : ಕಱೆಗೊರಲಾತನಾತ್ಮ ವಿಟತತ್ವಮನುಂಟೊಡೆತಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಾಂದೊಱೆಯನೆ ಪೊತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೫) ; ಭುವನಕೋಶಮಂ ತೀವುವುದುಂ ಬಱಿವಾಗೆ ಮಾೞ್ಪುದುಂ ಸಲೆ ಕಱೆಗೊರಲಾತಂಗೆ ಬಿನದಮೆಂಬರ್ ಶೈವರ್ (ಸಮುಪ. ೧೦-೫೧). ಕಱೆಗೊರಳವ = ಕಱೆಕಂಠ : ಕಱೆಗೊರಳವನ ರಜತಗಿರಿಗೇತೆಱದೊಳಾವಾಗೇಸು ದಿವಸಕೆ ಮೆಱೆದೆನಿಬರಂ ಕೂಡಿ ಹೋಹೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೬೮).
[ಕಱೆ$_2$ + ಕೊರಲ್]

ಕಱೆಗೊರಲ, ಕಱೆಕೊರಲ, ಕಱೆಕೊರಳ, ಕಱೆಗೊರಳ (ನಾ). = ಕಱೆಕಂಠ : ಕುಳ್ಳಿರ್ದಂ ನಡೆ ನೋೞ್ಪರ ಕಣ್ಗಳ ಹಬ್ಬಮೆಂಬಿನಂ ಕಱೆಗೊರಲಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೮) ; ಕಾಮಂ ಕಱೆಗೊರಲನಿನಳಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೩) ; ಕಱೆಗೊರಲನ ಕಣ್ಣ ದಳ್ಳುರಿಯಲಿ ಬೆಂದ ಕೊಱೆಗೊಳ್ಳಿ ನಿನಗೇಕೆ ಪಂತ (ಮೋಹತ ೧೨-೬೨). **ಕಱೆಕೊರಲ :** ಕಱೆಕೊರಲನೆಂದು ಲೋಕಕ್ಕೆಱೆಯನನೀಯಂದದಿಂದಮಕ್ಕುಮೆ ಪೊಗೞಲ್ (ಸಮುಪ. ೮-೫೭). **ಕಱೆಕೊರಳ :** ಜಗದೊಳು ಕಱೆಕೊರಳ ಪದಾಬ್ಜಭ್ರಿಂಗನೀ ವಸುಮತಿಯೊಳ್ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೨೭-೩೨ ; 1202). **ಕಱೆಗೊರಳ :** ಕಱೆಗೊರಳನಕ್ಕಱಿಂ ಕರುಣದಿಂ ಕಳುಪುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧-೮೭). [ಕಱೆಗೊರಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕಱೆಗೊರಳ 'ಕಱೆಗೊರಲ' ನೋ.

ಕಱೆಗೊರಳು 'ಕಱೆಗೊರಲ್' ನೋ.

ಕಱೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪು ಕಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಕಳಂಕವನ್ನು ತಾಳು : ಪಡೆಯ ಪದಹತಿಯೊಳುರ್ವಿದ ಪುಡಿ ನೆಗೆದೊಗೆದಿಭಕರಾಗ್ರಶೀಕರದಿಂ ನಾಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಱೆಗೊಂಡಿಡಿದಿರೆ ಪಡೆದುದು ಶಶಿಬಿಂಬ ಶಂಕೆಯಂ ರವಿಬಿಂಬಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೧೫). [ಕಱೆ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಱೆತರ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಲನ್ನು ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು ತರು ; ಹಾಲನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರು : ಕಂದನಾವಿನ ಹಾಲನುಱೆ ಕಱೆತಂದದಱ ಮೇಲೆಱೆದೆಱೆದು (ಬಸಪು. ೫೮-೨೨). [ಕಱೆ$_1$ + ತರ್]

ಕಱೆದೊವಲ್ (ನಾ). (ಹದಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಕಪ್ಪು ಬಳಿದು ಹಾಕಿದ ಚರ್ಮ : ಕಱೆದೊವಲ ಪೞಿಯ ಕುೞಿಯಂ ತೆಱೆದಂದಂ ಮೆಯ್ಯ ನಾತಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೯).
[ಕಱೆ$_2$ + ತೊವಲ್$_2$ (< ತೋಲ್)]

ಕಱೆಪುನ್ನಣಿಮಾಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪಾಜ್ವರ ಅಣ್ಣಾಕ್ಕರ್ಱೆಪುನ್ನಣಿಮಾಣಿಯಿಱಿದು ಬೀಟ್ಟನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೧೧ ; ಸು. 885). [?]

ಕಱೆಬೋನ (ನಾ). (ನಿವಾಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ) ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಅನ್ನ : ನಡೆಮುಡಿ ಕಱೆಬೋನ ಕಳಸ ಕನ್ನಡಿ ಹೆಜ್ಜೊಡರುವೆರಸಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ನಡೆವೆನು (ರಾಮವಿ. ೭-೧೨೫) ; ಉಱೆ ಮೆಱೆವ ಮೊಗದ ನೀಱೆಯರು ಕಱೆಬೋನವಾಂತಾಪುರದ ಬೀದಿಗಳೊಳು ತಱುಬಿದರಂದು ಮೋಹರಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೧೯). [ಕಱೆ$_2$ + ಬೋನ$_1$]

ಕಱೆಮನ (ನಾ). ಕಳಂಕವುಳ್ಳ ಮನಸ್ಸು ; ಕೆಟ್ಟಮನ : ಕಱೆಮನದ ಕ್ರೂರರಱಿಯಱನಳಿವ ಶೂದ್ರರಂ ನೆಱೆ ಯಾಚಿಪೆಯ್ದೆ ಸನ್ಯಾಸವಿಪರ್ಗ ಉಱೆ ಸುಕೃತವಂ ಕ್ರಯಿಪ . . . ವಿಪ್ರರಹರೆಂದು (ಸಾನಂಚ. ೨-೧೪೧) ; ಮಾಯಾವಿಮೋಹದ ಕಱೆಮನದ ಕಲುಷಾತ್ಮರಮಳಜ್ಞಾನ ದೀಪವನು ಅಱಿಯದವರಲಿ ಗುಣವ ದೋಷವನಱಸುವರೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೬-೪೦) ; ಕಱೆಮನದ ರಕ್ಕಸರು ಹರಣವ ತೊಱೆದು ಮಹಿಯಲಿ ಹತ್ತುಕೋಟಿಗಳೊರಗಿದುವು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೨-೨೭).
[ಕಱೆ$_2$ + ಮನ$_1$]

ಕಱೆಮಱೆ, ಕರೆಮರೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಂದು ಮತ್ತು ಕುಂದು ; ಲೋಪದೋಷ ; ಕಳಂಕ : ಕಱೆಮಱೆಗಳೊಳವು ನೋೞ್ಪೊಡೆ ಪೆಱಪೆಱರ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಡ ಕೊಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳಂ ಕಱೆಯಿಲ್ಲ ತೈಲನಲ್ಲದೆ ಪೆಱನಾವೊಂ ಪಿಕ್ಕಿ ನೋೞ್ಪೊಡಿರ್ತಲೆಗೋಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೧) ; ಕಿಱಿಯನೆಂದಾಪೊತ್ತು ನಾಂ ಕಱೆಮಱೆಯಳಿದು ಮನ್ನಿಸುವುದೆಲ್ಲಂ (ಬಸಪು. ೩೨-೧೪) ; ತಾನಿರಲು ಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಱೆಮಱೆಯಿದೆತ್ತಣದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೨-೮) ; ಕಱೆಮಱೆಯಿಲ್ಲದ ಬಲ್ಲವರಱಿತಕ್ಕೊಳಗಾಗದ . . . ಚಿನ್ಮಯಪ್ರಭಂ ಮೆಱೆದಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೧೦). ೨. ಮುಚ್ಚುಮರೆ ; ಮಾಯೆ ಮೋಸ : ಕಾತರಿಸಿ ಕಱೆಮಱೆಯನಾಡುವ ಮಾತನಱಿಯೆವು (ಬಸಪು. ೩೬-೧೭) ; ಎಲೆ ತಾಯೆ ಕೇಳು ನಿನ್ನೊಳಗೆ ಕಱೆಮಱೆಯೇಕೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೯-೧೬) ; ಕಱೆಮಱೆಯೇಕೆ ತನ್ನಾತ್ಮನೆ ದೇವನೆಂದಱಗಿ ನೋೞ್ಪವನೆ ಸುದೃಷ್ಟಿ (ಭರಚ. ೬೦-೧೭). **ಕರೆಮರೆ$_1$:** ೨. ಈ ಮುರುಕ ಮುನಿಸು ಲಲ್ಲೆ ಗಂಭೀರ ಜಾಣ್ನುಡಿ ಕರೆಮರೆ ಭಯ ಭಕ್ತಿ ಗರ್ವ–ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತಳೋ ! (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೪೭).
[ಕಱೆ$_2$ + ಮಱೆ$_2$]

ಕಱೆವು, ಕರಾವು (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವ ಹಸು : ಕಱೆವ ಕಱೆವುಗಳ ಮೊಲೆಯೊಳು ಹಾಲು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧-೨೧). **ಕರಾವು :** ೧. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ಎಮ್ಮೆ ಕರಾವುಗಳಿವೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೯೦) ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ತುಂಬ ಕರಾವು (ಎಮುಕ. ೨). ೨. (ಹಾಲು) ಕರೆಯುವಿಕೆ ; ಹಯನು : ಅನೇಕ ವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲಿನ ಬಾಧೆಯಿಂದ ಹಸುಗಳಿಗೆ ಕರಾವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೪೫) ; ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ ತರುವವನಾದರೂ ಅಷ್ಟು ಕರಾವನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣನು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೩೮) ; ದೊಡ್ಡ ಕರಾವು ಉಳ್ಳ ಬೀರಕ್ಕನು ಅಚ್ಚೇರು ಹಾಲು ಬಾಳುವುದಿಲ್ಲವೇ (ನೀತಿಚಿಂ. IX, ೨೯). [ಕಱೆ$_1$ + ಆವು]

ಕಱೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕರಿಯ ಬೆಟ್ಟ ; ನೀಲಾಚಲ : "ಕಱೆವೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಱ್ವೆ, ಕರ್ವೆ]ಟ್ಟೆಂದು ನೀಲಾಚಲಂ" (ಕಶಸಾ. ೪-೪೭).
[ಕಱೆ$_2$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಱೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಗುರುತನ್ನು ಹೊಂದು ; ಕಳಂಕಗೊಳ್ಳು : ಕದಪಿದು ಪೊದಳ್ದ ಮಕರಿಕೆಯಂ ತಾಳವೆ ಕಱೆವೆರಸದ [ಪಾಠಾಂ. ಕಱೆವೆರೆವೆರಸದ] ಶಶಿಬಿಂಬದ ಪೋಲ್ವೆಯನಾಳ್ದುದೇಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೩-೬೦).
[ಕಱೆ$_2$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕಱೆಸು, ಕಱಸು (ಕ್ರಿ). (ಮಳೆ) ಸುರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಮಳೆಗರೆಯಿಸು : ಏಳುದಿನ ಪರಿಯಂತರಂ . . . ಕಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ಱ]ಸಿದನಲಾ ಕನಕವೃಷ್ಟಿಯನು (ಬಸಪು. ೫೪-೭೨) ; ಸುಧಾವೃಷ್ಟಿಯಂ ಕಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ಱ]ಸಿದನು ಶಂಕರನು (ಬಸಪು. ೫೭-೮೩). **ಕಱಸು :** ಧರೆಯೊಳಿಪ್ಪತ್ತೊಂದು ದಿನವಚ್ಚರಿಯ ಮಳೆಯಂ ಕಱಸಿ (ಬಸಪು. ೨೫-೧೩). [ಕಱೆ$_1$ + -ಸು$_1$]

ಕಱೆಹ, ಕಱಹ (ನಾ). ೧. ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯುವಿಕೆ : ಕುಂಟಣಿಯ ಕೂರ್ಮೆಯಂತೆ ಪಶುವಿನ ಕಱೆಹದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೨೨). **ಕಱಹ :** ೨. ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯುವುದು ; ಹಸು : ಪರುಷವಂಗಣದ ಕಲು ಸುರಭಿ ಕಱಹಂ ಕಲ್ಪತರು ವನಂ (ಹಚಕಾ. ೨-೧) ; ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕೊಡಪಾನಮನ್ನಿತ್ತು ಬಿಡದೆ ಕಱಹಂ ಕೊಟ್ಟು ಸಡಗರಿಸಿ ನಮಿಸುತಂ (ಲಿಂಗಪು. ೩೬-೨೪). [ಕಱೆ$_1$ + -ಹ$_2$]

ಕಱ್ತಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ರೋಣವ ಪಡೆದರ ಮಗ ಕಱ್ತಿಯಮ್ಮಙ್ಗ ಒನ್ದದಿತ್ಯ[ನದಾ]ನಂಗೊಟ್ಟ ಬೆಳ್ವಣಿಗೆಯಳೊನ್ದು ಮಟವಿಱ್ಗ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೭ ; 923). [?]

ಕಱ್ವು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು; ರೋಷಗೊಳ್ಳು: ಗಣಮುತ್ತಿರ್ಗೆ ಎಚ್ಚೊಡೆ ಇೞಿದು ಬಾಳ್ ಕಿೞ್ತು ಇದಿರೆ ನಡದು ಕಱ್ವುತ್ತಪೋಗಿ ತೞ್ತು ಸತ್ತ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೬–೧೧; 9ನೆಯ ಶತ). [< ಕಱು₁ ?]

ಕಱ್ವನೆ, ಕರ್ರನೆ (ಅ). ಕಪ್ಪಾಗಿ; ಕರ್ರಗೆ: ಕಱ್ವನೆ ಕಱುಯವರಾಗಳೆ ಗಜ್ಜನೆ ಪರಿತಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೯೧); ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಗಂ ಪರಪುಷ್ಟಚ್ಛಾಯೆಗಂ ಕಜ್ಜಳರುಚಿಗಮದೇಂ ಕಱ್ವನಾಯ್ತೋ ತಮಂಥಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೯೭); ಮಾತ್ಸರ್ಯದೊಂದುಜ್ಜುಗಂ ಕಱ್ವನೆ ಕಂದಿತ್ತು (ರಕ್ಷಾಶ. ೬೨). **ಕರ್ರನೆ**: ಕಾಯ ಕರ್ರನೆ ಕಂದಿದರೇನಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೨೫–೮); ಕರ್ರನೆ ಕವಿಯುತ (ಹಮಜ. ೧೯). [ಕಱ್ಪ₂ + –ಅನೆ₂]

ಕೞ್ 'ಕೞು' ನೋ.

ಕೞಕೞ (ನಾ). = ಕೞಕುೞ: "ಕೞಕೞಮೆಂದು ದೇಶಬಹುಳಾಕುಳದಲ್ಲಿ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೩); ರಾಜ್ಯಾಂಗಂಗಳ್ ಕೞಕೞಮಾಗಿರ್ದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦೬). [?]

ಕೞಕೞಿಸು, ಕಳಕಳಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ತಳತಳಿಸು; ಹೊಳೆ: ಕೞಕೞಿಸಿದವನರ್ಕಂ (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); ತರಣಿ ತೞತೞನೆ ಮೂಡಲೊಗೆದಂ ಕೞಕೞಿಸಿತರ್ಕಂ (ಸಂಜೀವ. ೧೦). **ಕಳಕಳಿಸು**: ಪೊಂಬರಿಯಾಣದೊಳು ವೀರರಾಮನ ಕಳಕಳಿಸುವ ಪಂದಲೆಯನು ತಳುವದಿರಿಸಿಕೊಂಡು ತಂದು ತೋಱಿಸಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬–೮೧); ಕಳಕಳಿಸುವ ಮೊಗ ನೋಡುತ ನಗುತ ಹುಂಕೊಳುತ ನುಡಿವುತಿದ್ದರೊಸೆದು (ಭರಚ. ೪೧–೧೬೮); ಮೂರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಗಂಗನಹಳ್ಳಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಳಕಳಿಸಿದವು. (ಹಬ್ಬಬ. ೭೮). [ಕೞಕೞ₀ + –ಇಸು₁]

ಕೞಕುೞ, ಕಳಕುಳ (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ; ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ: "ಕೞಕುೞಂ=ಸ್ಥಾನಸ್ನಾಕುಲತೆ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); "ಕೞಕುೞಂ ತಾಣಬಾಗುಳತೆ" (ಸಂಜೀವ. ೩); ಚಾತುರಂಗಮಂ ಕೞಕುೞಮಾಗೆ ಪೇೞ್ ಪೆಸರಿಲ್ಲೆನೆ ಪಾಯಿಸಿ ತೇರನೆಯ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೦೫); ಕೇಡಡಸಿದೊಡವು ಜಂತ್ರದ ಕೀಲ್ಕಳಚಿದಂತೆ ಕೞಕುೞಮುಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೫೮); ಕೞಕುೞಮುಸ್ತಾಚಳದಿಂದಿೞ್ವೆಡೆಗಳೊಳಾಗೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦–೫). **ಕಳಕುಳ**: ಪಿರಂಗಿಯ ಗುಂಡುಗಳೊಳಹೊಕ್ಕು ಕೋಟೆಯ ಕೆಡಹಿ ಕಳಕುಳವನು ಮಾಡತೊಡಗಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೧೬–೭೬).

ಕೞಕುೞಂಮಾಡು, ಕಳಕುಳಂಮಾಡು = ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಮಾಡು; ಚದರಿಸು: ತನಗೊಡ್ಡಿದ ಕಳಿಂಗರಾಜ ಮತ್ತಮಾತಂಗ ಘಟೆಗಳಂ ಕೞಕುೞಂಮಾಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೦೬ ವ); ಸಾವಂತನ ಮೇಲೆ ಯೆತ್ತಿ ನಡೆದಲ್ಲಿ ಕಳಕುಳಂಮಾಡಿ ಸಮಸ್ತ ಸಂಪತ್ತುವಂ ಸೂಱೆಗೊಂಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯. ೭೨–೭; 1253). [?]

ಕೞಚು 'ಕೞಿಲ್ಚು' ನೋ.

ಕೞನಿ, ಕಲನಿ, ಕಳನಿ (ನಾ). ಸಾಗು ಮಾಡುವ ತರಿ ಭೂಮಿ; ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆ: ಕಣ್ಡುಕದಾವೆಡೆ ಕೞನಿ ನೆತ್ತಪ್ಪರ್ಪಟ್ಟ (ಎಕ. X (s), ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೧೬–೬; 700); ಶ್ರೀಪುರುಷನಾಯಿಗೆಗೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೞನಿ (ಎಕ. IX. ಹೊಸಕೋ. ೮೬–೮; ಸು. 720); ಇರ್ಕ್ಕಣ್ಣುಗಂ ಕೞನಿ ಪೆರ್ಗೆಱಿಯಾ ಕೆೞಗೆ ಅಱುಗಣ್ಣುಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೭೮; 776); ಆತಂಗೆ ಬಾಣರಸರ್ ಕೊಟ್ಟೊದು ಒಣ್ಡು ಕೞನಿ ಕಲ್ನಾಡು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಪುಂಗನೂ. ೧೯೬–೧೦; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕಲನಿ**: ಮೆಚ್ಚಿ ಮೂರು ಖಮ್ಪ ಸರ್ವಬಾದ ಪರಿಯಾರ ಕಲನಿ ಪ್ರಸಾದಗೆಯ್ದಾರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧–೧೦; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕಳನಿ**: ಬಾಗೆಊರೆೞನುಳ್ಳೆೞಿದು ವಿಟ್ಟಾರ್ ಮಾಳ್ಗೞ್ಚು ಚಿವಾನಿ ಕಳನಿ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೯–೭; 780).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೞನಿ]

ಕೞಮ 'ಕೞವೆ' ನೋ.

ಕೞಮಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟು: ಘೃತಾನ್ವಿತಂ ಕೞಮಚೂರ್ಣಮನಿಕ್ಕಿ ಬೞಿಕ್ಕೆ ಸೀರೆಯೊಳ್ ಮಾಸರಮಾಗೆ ಸೇವಗೆಯನೊತ್ತಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೧೨). [ಕೞಮ (< ಕೞವೆ) + ಚೂರ್ಣ₂]

ಕೞಮೆ 'ಕೞವೆ' ನೋ.

ಕೞರ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಜಿಗಿ; ಕುಪ್ಪಳಿಸು (?): ಹರಿಯಧೀಶನ ಸೋಲಿಕುಮೇೞುವಲ್ಲಿ ಸಂಚಲಿಸದೆ ನಿಲ್ವೊಡಂ ಕೞರ್ದು ಪೆರ್ಚುವೊಡಂ ಬಲಚೇಷ್ಟೆಗೆಯ್ವೊಡಂ ಗೆಲಿಸುಗುಮಾವ ಸಂದೆಯಮು (ಮಿಲ್ಲದ ಧೀಶನುಮಂ) ಮಹಾಜಿಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೨೨); "ಉಪ್ಪರಿಸು" (ಲೋಕೋಪ–ಟೀಕ). [?]

ಕೞಲ್₁, ಕಳಲ್, ಕಳಲು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊರಗು; ಬಡವಾಗು; ಕುಗ್ಗು: "ಕೞಲ್ – ತನುತ್ವೇ (ಸಣ್ಣಗಾಗು), ತಕ್ರ, ಮಂಜೀರಯೋಃ (ಕಾಲ್ಕಡಗ)" (ಶಮುಧಾ); ತಮ್ಮರಸುಗೆಟ್ಟು ಕೞಲ್ದೆರ್ಗೆಟ್ಟರಣ್ಯದೊಳ್ ತಿರಿತರುತಿರ್ದ ಕಣ್ಬಡಿಗರಿಂ ಮಗುೞ್ದುಂ . . . ರಾಜ್ಯದೊಳೇಂ ನೆರೆಯಲ್ಕೆ ತೀರ್ಗುಮೋ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೫); ಕುನುಂಗಿ ಕಾಂತಿ ಕೞಲ್ದು ಸಾರ್ದನ ಪರಾಶಾದ್ರೀಂದ್ರಮುಂ ಚಂದ್ರಮಂ (ಅನಂಪು. ೮–೬೨); ಅಗಿದು ಸುಗಿದು ಸುಯ್ಯುತ್ತ ಬಲ್ದರ್ ಕೞಲ್ದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೯೨); ಎರ್ದೆಯಾೞ್ ಮನಂ ಕೞಲ್ದು (ದಶಕು. ೪–೨೫); ಬಗೆಯೊಳ್ ಬಲ್ಪು ಕೞಲ್ವೊಡಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೫೧). ೨. ಎದೆಗುಂದು; ನಿರಾಸೆಯಾಗು: "ಕೞಲ್ದಂ = ಬಡವಾದಂ; ಮನಮಿಕ್ಕಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). ೩. ಕಳಚಿಕೊಳ್ಳು; ಬೀಳು; ಕುಸಿ; ಶಿಥಿಲವಾಗು: ಅಂತು ಬಿೞ್ದು ಸುಲಿದ ಮೊೞ ಕಾಲ್ಗುಳುಂ ಕೞಲ್ದ ಪಲ್ಗಳುಮೆಲ್ಪಡಗಾದ ಮೆಯ್ಗಳುಮುಡಿದ ಕೆಯ್ಗಳುಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೧ವ): ವಜ್ರಘಾತದಿಂದಂದು ಕೞಲ್ದು ನುಚ್ಚುನುಱಿಯಾಗದೆ ನಿಲ್ಕುಮೆ ಪಾಪ ಪರ್ವತಂ (ಸಮುಪ. ೧–೪೬); ಗಾಳಿಯ ಕೋಳಿಂ ಕೞಲ್ದು ಪಳಿಕಿನ ಪಾಸಱೆಯೊಳ್ ಘಳಿಲನೆ ಬಿೞ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೬–೭೬); ಇಳೆ ಕೞಲ್ವಿನೆಗಂ ಮಸಗಿ ತಾಗಿದುದು ತುರಗದೞಂ (ವರ್ಧಪು. ೮–೪೯); ತೇರಿನರಗಿಲ್ ಕೞಲ್ದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೧–೨೮). **ಕಳಲ್**: ೧. ಬಳಿಕ್ಕಾವೆಸಕಂ ಕೀಳಾಗದಾರಾರೊಳವು ಕಳಲವಾರಾರ (ಳವು ಕಳಲದಾರಾರ) ತೇಜಪ್ರಭಾವಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೭೨–೨೬; 1106); ಕಂಪಿಸುತ ಕಳಲುತೆಂತಕ್ಕೆ ಮಜ್ಜನಕೆೞದು ಜೊಂಪಿಸುತ ಜೋಲುತ್ತಲೊಮ್ಮೆಯುಂ ಆಸುವರದು (ಸಾಮರ. ೨೧೧–೧೯). ೩. ಭಸ್ಮದೊಡೆ ದೋಡುಗಳ ಮುಱಿದ ಗೂಡಂಗಳ ಕಳಲ್ದ ಶಿಬಿಕೆಗಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧–೫೫). **ಕಳಲು₁**: ೧. ಕಳಲಿದೆವು ಕಂದಿದೆವು ಕುಂದಿದೆವು ಮುಂದುಗೆಟ್ಟೆಳವಳಿದೆವು (ಚಿಬಪು. ೫೬–೫೮). ೩. ಕಳಲಿ ಸೂಸಿದ ಕೇಶ ಪಾಶದ ಮಲಿನ ವಸನದ (ತೊರರಾ. ೫೯–೨೮). ೪. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು (?): ತಿಳಿಯಲಿದು ತಪ್ಪಲ್ಲ ಗರ್ವಕೆ ಕಳಲುವರು ವಿನಯಕ್ಕೆ ಕೊಡುವರು ತಲೆಯನಿದು ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಗುಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೮೯).

ಕೞಲೆಗುಟ್ಟು, ಕಳಲೆಗುಟ್ಟು=ಕಳಚಿಬೀಳುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು: ಬಾಯ ಬೆತ್ತೆೞೆಯೆಯುಂ ಪಲ್ಲಂ ಕೞಲೆಗುಟ್ಟಿಯುಂ ನೀರೊಳಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೧ವ); ಕಾಲಾಳ್ಗಳಂ ಕೞಲೆಗುಟ್ಟಿ (ಎಕ. VIII. ಸೊರಬ. ೧೯–೧೩; 1441 ?). ಕೞಲೆನುಡಿ = ೧. ಕಳಚುವಂತೆ ಮಾತಾಡು; ಪರಿಹರಿಸುವಂತೆ ಮಾತಾಡು: ಶಲ್ಯನ ಪೃಥ್ವಲ್ಯಮೆಲ್ಲಮುಂ ಕೞಲೆ ನುಡಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯ವ). ೨. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸು; ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳು (?): ಕೞಲೆನುಡಿದೞಲೆ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಘೞಿಲನೆ ನಡೆಯೆಂದು ಜಡಿದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೞಲ್; ತುಳು. ಕಳೆ]

ಕಟಿಲ್$_2$ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಬಿಚ್ಚುವಿಕೆ; ಶಿಥಿಲತೆ; ಬಾಡುವಿಕೆ. 'ಕಟಿಲ್ಚು' ಪರಾ. [< ಕಟಿಲ್$_1$]

ಕಟಿಲ್$_3$**, ಕಳಲ್ಚು**$_3$ (ನಾ). ಮೊಸರು; ಮಜ್ಜಿಗೆ: "ಕಟಿಲ್-ಮಜ್ಜಿಗೆ; ಅಂದುಗೆ; ತನುತ್ವಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಕಟಿಲೆಂದು ದಧಿ" (ಕಶಸಾ. ೭-೧೩೫); ಪಟಿಗಟಿವೆಯ ಕೊರ್ಟ್ತಿವುದುಗಳೆದತೊವರಿಯ ತೊವೆ ಕಾಯ್ದುಟಿಸಿದ ತುಪ್ಪಂ ಕೋಡುವ ಕಟಿಲಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯಭೋಜನಂ ಪೆಜತುಂಟೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೧); ಇದು ಬಾಟಿಕ್ಕೊಸರಿದು ಕಟಿಲಿಂತಿದು ರುಚಿವೆತ್ತಿರ್ದ ಪಾನವಿದು ಮಜ್ಜಿಗೆ ತಾನಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೧). **ಕಳಲ್ಚು**$_3$: ಕೆನೆಯ ತೆಗೆಯದೆ ಕಡೆದ ಕಳಲು ಗೋಳಕಮಾಯ್ತು (ಸೂ ಪ ಶಾ. ೨-೧೩); ತಣ್ಣನೆಯ ಕಳಲು ಹಸಿಯಲ್ಲಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಲ್ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೨೪). [?]

ಕಟಿಲ್$_4$**, ಕಟಿಲು** (ನಾ). ಅಂದುಗೆ; ನೂಪುರ; ಕಡಗ: "ಕಟಿಲೆಂದುಂ . . . ನೂಪುರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೦-೪೧೩); "ಅಂದುಗೆಯೊಳ್ ಕಟಿಲೆಂದು ಪೊಂದುಗುಂ" (ಕರ್ಣಾಸಿ. ೮೩); ಕಾಲಲಿಟ್ಟ ಬ(ಕಟಿ)ಲ್ಗಳಿಂ (ಎಇ. XIX, ೧೯೪-೨; 1210); ಕಟಿಲೊಳೇಂ ಪಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦-೮). **ಕಟಿಲು**: "ನೂಪುರಮಕ್ಕುಂ ಸಂಗತಿಯಿಂ ಕಟಿಲು ನೇವುರಂ ಪುರುಳಿಂದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಟಿಲ್]

ಕಟಿಲಮಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಅಗ್ನೇಯದಲು ಕಟಿಲಮಡು ತೆಂಕಲು ಬೆಲ್ಲದ ತ[ಟ]ಬಾಗು (ಬೊಂ ಕ ಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೬-೮೦; 1136). [?]

ಕಟಿಲಿಸು, ಕಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಳಚು; ಉದುರಿಸು; ಸಡಿಲಿಸು: ಅಲುಗದೆ ತಳರ್ತ ಮರಗಳೊಳೆಲೆಯಂ ಕಟಿಲಿಸದೆ ಪೂತ ಗಿಡುಗ ಳೊಳರಲಂ ಸಲೆ ಬಿರ್ಚದೆ ತಳ್ತ ಲತಾವಲಿಗಳೊಳ್ಗುಡಿಯನೂದುಗುಂ ಗಂಧವಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೨೨). **ಕಳಲಿಸು**: ೨. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕಡಿಮೆಮಾಡು: ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಮನ ಕೈಮೆಯನು ಕಳಲಿಸು ಕಟಾಕ್ಷದ ಕರುಣಭಾವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೭); ಮಂಡೋದರಿ ನಿಜೇಶನ ಕಡುಹ ಕಳಲಿಸಿ ಕೆಲಕೆ ಸಾರಿಸುವನಿತರೊಳು (ತೊ ರ ರಾ. ೫-೩-೬೦). [ಕಟಿಲ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಟಿಲು 'ಕಟಿಲ್$_4$' ನೋ.

ಕಟಿಲುಲಿ, ಕಟಿಲುಳಿ (ನಾ). ನೂಪುರದ ಧ್ವನಿ; ಅಂದುಗೆಯ ನಾದ: ತೊಡೆ ದಡದಡಿಸೆ ನಡೆಗೆಟ್ಟು [ಕಟಿಲುಲಿಗೆ ಬಟಿಸಲ್ಕ] ಕಳಹಂಸ ಮಂಡಲಕ್ಕಯಶಮಂ ಮಾಡಿಸಿಯುಂ (ಕಾದಂಉ ೩೬). **ಕಟಿಲುಳಿ**: ಮಜಿದುಂಬಿಗಳ ಗಾವರಕ್ಕೆ ಜತಿಯನುಗ್ಗಡಿಸುವಂತೆ ಕಟಿಲುಳಿಯಿನುಲಿವ ಪಾರಿವಂಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೧೧ವ). [ಕಟಿಲ್$_4$ + ಉಲ್ಲಿ]

ಕಲಟುಳಿ 'ಕಟಿಲುಲಿ' ನೋ.

ಕಟಿಲೆ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಣ್ಣರೆಂಬೆ: "ಕಟಿಲೆ = ಮುಳ್ಳು ವೆರಸಿದ ಗುಜ್ಜುಗೊಂಬು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). [?]

ಕಟಿಲೆಗಟ್ಟು, ಕಳಲುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೆಡಮುರಿಗೆ ಕಟ್ಟು (?): ಮಲ್ಲ ರಂತೆ ಬರಿಯಂ ಪತ್ತಿ ಕಟಿಲೆಗಟ್ಟುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩). **ಕಳಲು ಕಟ್ಟು**: ಒಡನೆ ಕಳಲುಕಟ್ಟಿ [ಪಾ ಠಾಂ. ಕೆಳಲುಕಟ್ಟಿ] ಹೆಡಗೆಯ್ಯ ಬಿಗುಹಿಗೆ ಮೃಧಭಕ್ತನೋರ್ವನು ಪೋಪ (ಮೋಳಪು. ೨-೫೮). [ಕಟಿಲೆ ? + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಟಿಲ್ಚು$_1$**, ಕಳಚು, ಕಳಲಿಚು, ಕಳಲ್ಚು, ಕಟಿಚು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸು; ಬೇರೆಮಾಡು; ಭೇದಿಸು: "ಕಟಿಲ್ಚು - ಪೃಥಕ್ಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಚಾರುಚರಿತ್ರ ತೀರ್ಥಬಲದಿಂದಘಕರ್ದಮಮಂ ಕಟಲ್ಚಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೪); ದೇಹದಿಂದಂ ಕಟಿಲ್ಚದೆ ತಾನನ್ಯಶರೀರ ಯಾದನಿದೆ ಯಂತ್ರಂ ತಂತ್ರಸಂಸಿದ್ಧಿಯೆಂದು (ದ ಶ ಕು. ೧೩-೫೪). ೨. ತೆಗೆ; ಬಿಚ್ಚು; ಕಳೆ: ನೃಪವಿಲಾಸಿನಿಯರ್ ತುದುಗೆಯಂ ಕಟಿಲ್ಚಿ ತಡಿಯೊಳ್ ಬೈತಿಟ್ಟರಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೮೬-೧೧); ತೊಡರ್ದ ಬಲೆಯಂ ಕಟಿಲ್ಚಿ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೧೨೬ವ), ನೂಪುರಮಂ ಕಟಿಲ್ಚಿ (ದಶಕು ೧೦-೬೫). ೩. ಪರಿಹರಿಸು; ಹೊಡೆದಟ್ಟು; ತೊಲಗಿಸು: ಕಟಿಲ್ಚಿ ಕಳೆಗೊಂದಿ ಮುಂದೆ ಬಾರದ ಪದವಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೫); ಬಿರುದರನೊತ್ತಿ ಬೀರರನ ಡಂಗಿಸಿ ಕೊಂಕಿಗರಂ ಕಟಿಲ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೮); ಪಳೆಯಲೆ ದೋಷ ತ್ರಯಮಂ ಕಳೆವವೊಲೆಳೆಯಲೆ ಕಟಿಲ್ಚುವುದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೭೩); ಆಚಾರ್ಯರ್ ದಯೆಯಿಂ ಕಟಿಲ್ಚುಗೆ ಮದೀಯ ಸ್ವಾಂತದಿಂ ಧ್ವಾಂತಮಂ (ಅನಂಪು. ೧-೩). ೪. ಉದುರಿಸು; ಹನಿಸು; ಬೀಳಿಸು: ಕೋಕಾಂಗನೆ ಕಣ್ಬನಿಯಂ ಕಟಿಲ್ಚಿ ಜೇದಿಸಿದಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೨೦). ೫. ಸಡಿಲಿಸು; ತೆಗೆಯಿಸು: ಧರ್ಮದೊಳಮರ್ಥದೊಳಂ ಬಗೆಯಂ ಕಟಿಲ್ಚದು ದ್ವಾಸಿಸಿದಂ ಗಡಂತವನವರ್ಕೆ ಫಲಂ ಸುಖಮೆಂದು ಬಲ್ಲವಂ (ಪುಷ್ಪಪ. ೩-೬೧). ೬. ಕೀಳು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು: ಮೆಲ್ಲನೆ ಸುಡಿದರ್ಥಮಂ ನಿಜಾ ಕಟಿಲ್ಚುವುದಾತನೊಳಂಬುಜಾನನೇ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೭೬). **ಕಳಚು**: ೧. ನಿನ್ನನು ಸೆಳೆದು ರಣದಲಿ ತೊಡೆಯ ಕಳಚುವ ಮೃತ್ಯುಭೀಮನ ಕಯ್ಯನೋಡು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೨೭); ಸುರೇಜೆಯ ತಳಪದಸ್ತದಲವಳ ಹಸ್ತವ ಕಳಚಲೆಚ್ಚನು (ತೊರರಾ. ೧-೧೦-೧೩). ೨. ವಿಕ್ರಾಂತಧೀರನ ನೋಡುತುಟ್ಟಳು ಕಳಚಿದಂಬರವ (ತೊ ರ ರಾ. ೨-೩-೪೧); ವರಶಿರೋ ಮಾಲೆಯಂ ಕಳಚಿ ಚಲ್ಲಣಮನುಟ್ಟು (ಜೆಬಪು. ೫೩-೧೧); ಅಸಿತಾಂಬರದ ಗವಸಣಿಗೆಯನು ಕಳಚಲ್ಕೆ (ಕೋಗಯ. ೨೭-೫). ೬. ಉಲುಕಿದರೆ ನಾಲ ಗೆಯ ತೊಡಬೆಯ ಕಳಚುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೫); ಸೊಕ್ಕುಮುಜಿದು ನಿನ್ನ ಹಲ್ಲ ಕಳಚುವರಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೭-೨೯-೫). ೭. ಸಡಿಲು; ಜಾರು; ಬಿದ್ದು ಹೋಗು: ಮಹಿಮೆಯ ಕೀಲು ಕಳಚಿತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೧೩); ಕಳಚಿತರಸನ ಮನದ ಧೈರ್ಯಾಚಲದ ಬೈಸಿಕೆ (ತೊ ರ ರಾ. ೧-೧೭-೫). **ಕಳಲಿಚು**: ೨. ಕೌಸಲೆ ಕಳಲಿಚಿದ ಮುಡಿಯಿಂದ ಕಂಬನಿದುಟುಕೆ ಕೆಲಬಲಕಳವಳಿವುತೊಜಲಿದಳು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೫೬). **ಕಳಲ್ಚು**: ೩. ರಾಜಪುತ್ರಸಚಿವಸಂಘದ ಕಿವಿಗೇನಾಸುಮ ನೀವುದ ನಾಡುತೆ ಭೇದದಿಂ ಕಳಲ್ಚು [ಪಾ ಠಾಂ. ಮರಲ್ಚು]ವುದವನಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೧೮); ಕಂಟಕರಂ ಕಳಲ್ಚಿತಾಂ ರಾಯಮುರಾರಿಭೂಪತಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ವನೂರ್ಜ್ಜಿತವಾಗಿ ಮಾಡಿದಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ ೯-೧೪; 1147); ಮುನಿಸಂ ಕಳಲ್ಚಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೮ವ). ೪. ನಭದೆಡೆಯುಡುಗಳಂ ಕಳಲ್ಚುವ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನೊಡೆವ (ಜಿಬಪು. ೨-೨೪). ೬. ಖಳರ[ರ]ವಂ ಕಳಲ್ಚಿದುದು ಕಳ್ಪರ ಕೊಳ್ಪಿಯ ಬಾಧೆಯೆಪ್ಪೆಗಳ್ದಳಜಿ ತೆರಳ್ಚಿ ತೊಟ್ಟುದು (ಸೌಇ. XI-ii, ೧೫೨-೧೯; 1103). **ಕಟಿಚು**: ೭. ಜಂತ್ರದ ಕೀಲ್ ಕಟಿಚಿದಂತೆ ಕಟಿಕುಟಿಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೫೮). [ಕಟಿಲ್$_1$ + -ಚು]

ಕಟಿಲ್ಚು$_2$ (ನಾ). ಕಳೆಯುವಿಕೆ; ನಿವಾರಣೆ: ಕಟ್ಟಲೆ ಕಟಿಲ್ಚು ಜಗತ್ತಿನ ಪುಣ್ಯದಚ್ಚು . . . ಪೂರ್ಣ ಶಶಾಂಕಮಂಡಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೨೪). [< ಕಟಿಲ್ಚು$_1$]

ಕಟಿವೆ, ಕವಳ್ಕ, ಕವಳ್ಕೆ, ಕಳಮೆ, ಕಳವ್ವೆ, ಕಟಿಮ, ಕಟಿಮೆ, ಕಾಳ್ವ (ನಾ). ಬತ್ತ; ನೆಲ್ಲು: "ಕಟಿವೆಯೆನೆ ಶಾಲಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೯); ಬೆಳೆದೊಜಿಗಿದ ಕಟಿವೆಗಳುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೬); ಒರ್ಮೊದಲೊಳೆರ್ದ ಕಟಿವೆಯ ಸಸಿವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ); ಜೋಳಮಂ ಬಿತ್ತಿ ಕಟಿವೆಯಂ ಬಯಸುವೆಗ್ಗನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೮); ಒಲವಿಂ ಬಂದೆಜಗುವವೋಲ್ ತೆನೆಯಂ ಕಾಳ್ಗೆಜಗುವ ಕಟಿವೆಗಳ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೩); ಕದಲೊಡೆದ ಬೆಳೆದ ಕಟಿವೆಯ ಕದಿರ್ಗಂಪಿಂ ಗೆಜಗಿ ಷಜಮೆಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೮೦). **ಕವಳ್ಕೆ**: (ಉಕ).

ಕವಳ್ತೆ$_3$: (ಉಕ). ಕಳವೆ : ಬೆಳೆದ ಕಳಮೆಯ ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಳಿಂದಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೮-೯ ; ಸು. 1145) ; ಕಳಮೆಯ ಕೆಯ್ಯೊಳು ಪಿರಿದೊಪ್ಪವಡೆದು ಗಿಳಿವಿಂಡು ನಿಪ್ಪಸರದಿ ಸರಿವವೊಲು (ಅಂಜಚ. ೧೩-೩೦೦) ; ಕಳಮೆಯ ತೆನೆಗಳು ಬಣ್ಣಸರಗಳೆನೆ ಬಳುಕುತ ನೀರೊಳು (ನಾಗಕು. ೨-೨೨). ಕಳವೆ$_2$: ಬೆಳಸಂ ಪೇಳ್ವಡೆ ಕರ್ಬುಂ ಕಳವೆಯು ಮೆಲೆಯಡಕೆ ತೆಂಗು ಮಾಉಫಲಂ(ಎಕ. VII, ಸಾಗರ. ೧೯-೪೭; 1042); ಕಳವೆ ರಾಜಾನ್ನ, ಶಾಲ್ಯನ್ನಕ್ಕೆ ಓಗರದ ಉದಕವನೆಱೆದವರಾರಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೪೪) ; ಕಳವೆಮಯವಾ ನೆಲನ್ನು ಕಬ್ಬಿನ ಹಳುಮಯವಾ ಹೊಲನು (ತೆ.ರರಾ. ೬-೬-೧೯) ; ಕಳವೆಯ ಮಡಿಯ ಸಾಲುಗಳು ಸಲೆ ಮೆಱೆದುವು (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೮). ಕೞಮ : 'ಕೞಮಚೂರ್ಣ' ಪರಾ. ಕೞಮೆ: ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗೆ ಕೞಮೆಯ ಕೂೞುಂ ಮಸಿಯುಂ ತುಪ್ಪಮು ಮನುಣಲ್ಕೊಟ್ಟು (ಪಡ್ಮಾರಾ. ೭೫-೨೦) ; ಅನಿಳಾಹತಿಯಿಂ ಕೞಮೆಯ ತೆನೆದುಱುಗಲೊಳೊಱೆತು ಪರಿವ ಪಾಲಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೯೪). ಕೌಳ್ತಿ$_3$: 'ಕೌಳಿಕಂದಾಯ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಲಮ]

ಕೞಿವೆಗಿಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಪಾಣಿಮರ್ದಕ – ಕೞಿವೆಗಿಡು" (ಓಷಧಿ. ೯೫). [?]

ಕೞಿ$_1$, ಕಳಿ$_1$, ಕಳ್ತೆ$_3$, ಕೞೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಾಯು ; ತೀರು ; ಮಡಿ: "ಕೞಿ – ನಿಧನಾತಿದೂರಯೋಃ (ಕೊನೆಗಾಣು, ಸಾಯು, ಬಹುದೂರ ತೊಲಗು), ಸೌವೀರೇ ಚ (ಗಂಜಿ)" (ಶಮಧಾ); ಎರಡ್ಮೂಱು ತಿಂಗಳಿಂಗೆ ತಾಯ್ ಕೞಿದೊಡೆ (ಪಡ್ಮಾರಾ. ೭೦-೧೩) ; ಕೞಿದವರ್ಗೞ್ವುದೞ್ತೊಡ ವರೇೞ್ವೊಡಮಂತವರಿಂ ಬೞಿಕ್ಕೆ ತಾಮುೞಿವೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೭) ; ಕೞಿದ ಮನಃಪ್ರಿಯವಿರಹದಿನೞಲ್ದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೧). ೨. ದಾಟು ; ತಳ್ಳು ; ನೂಕು ; ಸಾಗಿಹೋಗು : ಕೊಳುಗುಳವಂ ಕೞಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ದು ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೧ ವ); ಏನಾನುಂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ ತಿಂದು ಕಾಲಮಂ ಕೞಿವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೭-೧೭) ; ಮೂಱು ಕೋಟಿ ಕೋಟಿ ಸಾಗರೋಪಮಂ ಕೞಿದಿಂ ಬೞಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬೭ವ). ೩. ಸಂದುಹೋಗು ; ಕಳೆದುಹೋಗು ; ಹರಿದುಹೋಗು ; ಬಿದ್ದುಹೋಗು: ಕೞಿದ ನೀರ್ಗೆ ಬಂದಪುದೆ ಬೞಿಕ ಜರೆಗಂ ತಿರ್ದಲ್ (ಅಜಿಪು. ೨-೫೯) ; ಕತಿಪಯದಿನಂಗಳ್ ಕೞಿಯೆ ಸುದಾಮೆಗೆ ಪರಿಣಯನ ಪ್ರಾರಂಭಮಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೬ ವ) ; ಕೞಿದ ಸುಖಂಗಳಂ ಪರೆದ ಜವ್ವನಮಂ ದೊರಕೊಳ್ವುದರ್ಥಮಂ. . . ಮಗುೞ್ಚಾಸೆ ಮಾಡಿಯುಮ್ಮೞಿ ಸುವರೇಕೆ (ದಶಕು. ೮-೨೬). ೪. ನಿವಾರಿಸು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು : ಕಂಡೊಡಂ ಮಱೆದಿರ್ಪರ್ ಗಡ ಕಾಣದರ್ ಕೞಿವರೇ ವ್ಯಾಮೋಹ ಬಂಧಂಗಳಂ (ಅನಂಪು. ೯-೨೧) ; ಮನಮನೆ ನೆಲೆವನೆ ಮಾಡಿರ್ಪನಂಗನಂ ಕೞಿಯಲಾರ್ಗಮೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಲೀಲಾವ. ೩-೫೭) ; ಕೇಸರಿಯಂ ಕೊಂದದಱಸುವಿನೊಡನೆ ಕೞಿದಂ ಪೊದೞ್ದಂ ನಿಜ ಕೋಪತಮಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೧೦). ೫. ಕೈಮೀರು ; ಮಿತಿಮೀರು : "ಕೞಿದಂ=ಸತ್ತಂ; ದೂರಂಬೋದಂ ; ಕಯ್ಮೀಱಿದಂ"(ಶಮದ.ಪರಿ. ೧); ಕರ್ಣನಿಶಿತ ವಿಕರ್ಣಹತಿಯಿಂದಮುಸುರಾಂತಕಂ ಕೞಿಯೆ ನೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೦ ವ) ; ಕೞಿದ ಭವನಿಗಳದೊಳ್ ತೊಡರ್ದೞಿ ಮಾನಸನಿರ್ಕುಮಧಿಕನಿರ್ಕುಮೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೩-೮೯). ಕಳಿ$_1$: ೧. ಕಳಿದ ನಡವಿಯೊಳಯ್ಯನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೨೮). ೨. ಪಲವೂರ್ಗಳಂ ಕಳಿದು ನಡೆತಂದು (ಬಸರ. ೧೨-೧೭) ; ಸೊಗಸುಗಾರ್ತಿಯರೊಡನೆ ಬೇಸಗೆಗಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ವ ಭೋಗಿಜನ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೭) ; ಕಳಿದರಿವರೆಲೆ ಕೇಳು ಕುಶ ತತ್ಕಲುಷಕಾಂತಾರವನು (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧) ; ಕಳಿದ ಹಗಲ ತಾವರೆಯಂತೆ ಜೌವನಗಳಿದ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸ್ನೇಹದಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೨೦). ೩. ಕಳಿದು ಮುಳಿದು ಸುಳಿದು ಹೊಳೆದು ಕಾಡಲೇಕೆ ಹಂಪೆಯರಸ (ಹಂಪೆರ. ೮-೧) ; ನಳಿನನಾಭನ ಕರುಣದೊಜತೆಯು ಕಳಿದರಾರೇಗುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೧೯) ; ಸುಳಿಯದಿರ್ಪುದು ಕರಿಣಿ ಕಳಿಯದಿರ್ಪುದು ಹರಿಣಿ (ಚಿಬಪು. ೩೫-೩೧). ೪. ಆಕಟ ವಿಧಿಯನು ಕಳಿವರಾರ್ (ಜೀವಂಚ. ೫-೪೬). ಕಳ್ತೆ$_3$: ೨. ಬಾಲಲೀಲೆಯಂ ಕಳೆದು ದಿವ್ಯ ಕನ್ನಿಕೆಯಾಗಿರ್ಪಲ್ಲಿ (ಗಿರಿಕ. ೧. ಕಥಾಗರ್ಭ) ; ಅರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ್ಗಳಂ ಕಳೆದು ಬರುತಿರ್ದನು (ಚಿಬಪು. ೬-೨) ; ಆನಂದವಡೆದು ಲಲಿತಾಂಗಿ ಅಂದಿನ ದಿನವ ಕಳೆಯಲು (ಕಂನವಿ. ೯-೫೮). ೩. ಕಳೆದುವು ವೃದ್ಧಂಗೆ ದಂತಂಗಳೆಲ್ಲಂ (ಬಾಧಪು. ೫-೫೩) ; ಕಳೆದ ಹಲುಗಳನೊಡೆದ ಮೊಳಕಾಲ್ಗಳನು ತೋಱಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೬) ; ಕಣ್ಣೈದಿಲಲರಿಕೆಯಿಂಪು ಕಳೆಯೆ ನಾಸಾನಿಲನ ಕಂಪು ಸುಳಿಯೆ (ಚಿಬಪು. ೧-೨). ೫. (ಕತ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಒರೆಯಿಂದ ಕಳಚು ; ಹೊರದೆಗೆ ; ಕಳಚಿಕೊ : ಸತ್ಯವೆಂಬ ಕೂರಲಗನೆ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಳೆದುಕೊಂಡು ಸದ್ಭಕ್ತರು ಗೆದ್ದರು (ಬಸವ. ೬೭೭). ೬. ತೆಗೆ ; ವಜಾಮಾಡು ; ವ್ಯವಕಲನ ಮಾಡು : ಕಳೆಯೆಂಬುದುಂ ಲೆಕ್ಕವೇಱಿಸಿಳಿಸುವೞೊಳಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೯). ಕೞೆ$_1$: ೧. ಅಶುಭ ಕರ್ಮೋದಯದಿನೆನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರುಂ ತಂದೆಯುಂ ಕೞೆದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬-೪). ೨. ಅಂತಾಯಿರುಳುಂ ವಿಜಯಂ ವಿಜಯೋದ್ಯೋಗದೊಳ್ ಕೞೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೮ ವ) ; ಕೞೆವನಿಂತು ಪೊೞ್ತಂ ನೃಪಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೭) ; ಆವರಿರ್ವರುಂ ನಾನಾ ನದೀನದಾಂತರಾಳ ಸಂಪಜ್ಜನಪದಂಗಳಂ ಕೞೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೫ವ). ೪. ಕಟ್ಟೆದುದಂ ಕೞೆಯಲಾರ್ಗಮೇಂ ತೀರ್ದಪುದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೦). ೬. ದ್ವಿಗುಣಿಸಿ ವೃತ್ತಮನದಱೊಳ್ ಬಗೆದೊಂದಂ ಕೞೆದೊಡಕ್ಕುಮಂಗುಲಿಗಳವಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೬-೨೬೬) ; ತಿಳಿದೇಶೀಯಮುಮ್ಮೈದಂ ಕೞೆ ನೀಂ . . . ಕ್ಷಾಳನಂ (ಶಮದ. ೩೩) ; "ರಜತಂ, ರಜಿತಂ, ಉಜ್ಝಿತಂ . . . ತ್ಯಜಿಸು, ಕೞೆ ಇಂತಿನಿತುಂ ಕೞೆವುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೨ ವ).

ಕೞಿದುಕೊಳ್ = ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಅಪಹರಿಸು : ದೇಗುಲಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಂ ಪುರ್ವ್ವಸಿ[ಥ್ಥಾ]ಯ ಕೞಿದು[ಕೊ]ಣ್ಡರಪ್ಪಡೆ ಕವಿಲೆಯುವ ಕಱುವುವನೞಿದರ ಲೋಕಕೆ ಸಲ್ಗು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೪ ; 933). ಕೞಿಯೆ = ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಮಿತಿಮೀರಿ ; ಬಹಳವಾಗಿ : ವಿಯೋಗದಿಂ ನಿಜಜನದಿಂ ಕೞಿಯೆ ಪರಾರ್ಥಿಗಳುಂ ಬಾಯಱಿದು (ಕವಿರಾ. ೨-೨೩) ; ನಿಶಿತ ವಿಕರ್ಣ ಹತಿಯಿಂದಮುಸುರಾಂತಕಂ ಕೞಿಯೆ ನೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೦ ವ) ; ಕೞಿಯೆ ಗಳಪದಿರ್ ನಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೩-೭) ; ಕೂಸು ಕೞಿಯೆ ಬಳೆದುದು . . . ಕನ್ನೆಯನಿನ್ನಿರಿಸಲಾಗ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೭೧) ; ಕಹಳೆ ಮಿಳ್ಳಿಪ ಪೞಯಿಗೆ ಸೂಳ್ಪಿಪ ತಂಬಟಂ ರಣರಸಮಂ ಕೞಿಯೆವರಿಯಿಪಿನಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೯೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೞಿ ; ತುಳು. ಕರಿ, ಕಳೆ]

ಕೞಿ$_2$, ಕಳಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಣ್ಣಾಗು ; ಮಾಗು ; ಪಕ್ವವಾಗು. 'ಕೞಿಯಲರ್' ಪರಾ. ಕಳ್ತೆ$_3$: ೧. ಹತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು ಕಳಿತಿದ್ದರೇನು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೨೫) ; ಕಳಿದ ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣ ತೊಳೆಗಳು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೫೭) ; ಕಳಿತ ರಸಾಲ ನೇಱಿಲವಣ್ಗಳ ಪಿಕ ಗಿಳಿ ಚಂಚುಪುಟದಿ ಕರ್ದುಕೆ (ಮೋಹತ. ೫-೨೩). ೨. ಬಾಡು ; ಬತ್ತು ; ಇಳಿದು ಹೋಗು : ನೆಱೆ ಕಳಿತ[ಪಾಠಾಂ. ಕಳಲ್ದ] ಮೆಚ್ಚೆನಲು ನವಿಲು ನರ್ತನಂಗೆಯ್ದುವು (ಹಚಕಾ. ೩-೩೬) ; ಕಳಿದ ತರಣಿಯ ಕಿರಣದಲಿ ದಿನ ಬಲದೊಳಾಯುಷ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಬೆಳವಿಗೆಗಳಹವು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೫೫) ; ಕಳಿದ ಪೂಗಳ ತೆಱದಿ ರೇಚಕದೆಲರಿನಿಂದುದುರಿದವು ತಾರೆಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೧೦೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕನಿ]

ಕೞಿ₃, ಕಳಿ₄ (ನಾ). ಚಿಲಕ, ಅಗುಳಿ, ನೊಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ರಂಧ್ರವಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸುವ ಮರದ ಗೂಟ: ಒಯ್ಕನಾ ನೊಗದೊಳಾ ಕೞಿ ಮುನ್ನ ತಗುಳ್ದ ಛಿದ್ರದೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಘಳಿಯಿಪ್ಪೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೯೪–೨೪). **ಕಳಿ₄:** ಕೆಲವು ಪಯಣದಿಂ ದುತ್ತರ ದ್ವಾರದ ಬಳಿಗೈತಂದು ಚಕ್ರೇಶ ಘಳಿಲನಾನೆಗಳಿಂದ ತೆಗೆಯಿಸಿ ಬಾಗಿಲ ಕಳಿಯನು ಪೊಱಮಟ್ಟನಾಗ (ಗೋಮಟೇ. ೧೧–೭೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೞಿ]

ಕೞಿ₄ 'ಕಳಿ₅' ನೋ.

ಕೞಿಪು₁, ಕಳಿಪು, ಕಳುಪು, ಕಳುವು₁, ಕಳುಹು, ಕೞಿಪ್ಪು₂, ಕೞುಪು, ಕೞ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಳುಹಿಸು; ಬೀಳ್ಕೊಡು: ಕಾಳಗ ಕಿಡೆ ರಕ್ಕಸಮಣಿಯ ಕೞಿಪಿ ತನ್ನ ಬಲಮುಮಂ ಮಾರ್ಬಲಮುಮಂ ತನ್ನನೆ ಪೊಗೞೆ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೫; ಸು. 940); ನಿಜತನೂಜೆಯನಳಿಯನೊಡನೆ ಕೞಿ[ಪಾಠಾಂ. ೞು]ಪುವುದ್ಯೋಗಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೪–೫೩ ವ); ಆತಂಗೆ ಸಾಲ್ವನಿತು ಪೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟು ಕೞಿಪಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೮೧); ಬೆನ್ನನೆ ಭವ್ಯರ್ ಕೞಿಪುತ್ತೆ ಬಂದು ನಿಲೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೧೩). ೨. (ಕಾಲವನ್ನು) ಕಳೆ; ನೂಕು; ತಳ್ಳು: ಇಂತೆ ಕಾಲಮಂ ಕೞಿಪುವೆಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೭–೧೭); ಇಂದಿನೊಂದಿರುಳಂ ಕೞಿಪಿ ನಾಳೆ ನಿಮ್ಮ ನೆಗೞ್ವುದಂ ನೆಗೞ್ವುದು (ಗದಾಯು. ೬–೬ ವ); ಕೆಳೆಯನೊಡಗೂಡಿ ಕಾಲಮಂ ಕೞಿಪುವಂತು . . . ಬೆಸಸು (ಕಾದಂಉ. ೬೧೮); ಎರಡುವರ್ಷಂಬರಂ ಧರ್ಮವಿಹಾರಂ ಮೌನವ್ರತದಿಂ ಕೞಿಪಿ (ಅನಂಪು. ೯–೧೧೩ ವ). ೩. ದಾಟು; ಕ್ರಮಿಸು: ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರಮನುಪಾಯದಿಂ ಕೞಿಪುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೧೧). **ಕಳಿಪು:** ೧. "ಕಳಿಪು – ಅನುಗಮನೇ" (ಶಮಧಾ); ಮಂತ್ರಮುಂ ಬೆಸಸಿ ಕರುಣಂಗೆಯ್ದು ಕಳಿಪೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೧೭). **ಕಳುಪು:** ೧. ನಾನೆ ಸುಯ್ದಾನದಿಂದಂ ಬಂದು ಕಳುಪುವೆಂ (ಇಹರ. ೪೦); ಅಸುಗೀಶನನೊಳ್ಗುಡುಕಂ ತರಲೆನುತೊನೆಡು ಕಳುಪಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೨೯); ನಿಜಸ್ಥಳಕೆ ಶ್ರೀಪತಿಮುಖ್ಯರಂತರಂಗಳನಱಿದು ಕಳುಪಿ (ಚೆಬಪು. ೨–೧೪). **ಕಳುವು₁:** ೧. ಅಕ್ಕರೆಯ ಮುದ್ದಣನು ನಿನಗೊರೆದು ಕಾದಿರನೆ? ರೊಕ್ಕ ಇಲ್ಲದೆ ಎಂತು ಕಳುವುದಿರಲಮ್ಮಾ? (ಕಎಪು. ೩೩೮); ಹೆಣ್ಣುಮಗಳನು ಕಳುವಿ ಕಣ್ಣೀಗೆ ನೀರ ತಂದು ನಿಂತಾಳು (ಜಗೀತೆ. ೮೯); ಹೇಳಿ ಕಳುವಿದರೆ ಬರುವೊಲ್ಲ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಾಲೆ ಕಳುವಿದರೆ ಮನಸಿಟ್ಟ (ನಾಪದ. ೧೩). **ಕಳುಹು:** ೧. ಹಸೆಯ ಮೇಲಣ ಮಾತ ಬೆಸಗೊಳಲಟ್ಟಿದಡೆ ಶಶಿಧರನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದರೆಮ್ಮವರು (ಮಹಾದೇ. ೭–೫); ನಾಯ ಕೊಲ್ಲದೆ ಕಳುಹಿದರೆ ಬೆಂಬಿಡನಲಾ ಮಱು ಕೊಳಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೩೧); ಕದನಕ್ಕೆ ಕಂದನ ಕಳುಹಬಹುದೇ (ತೊರರಾ. ೧–೯–೩೪). ೪. ಸಾಗಿಸು; ರವಾನಿಸು: ಸರಕನ್ನು ರೈಲಿನ ಮೂಲಕ ಕಳುಹುವರು (ರೂಢಿ). **ಕೞಿಪ್ಪು:** ೧. ಮಱೆವೊಕ್ಕೊನಂ ಕಾದು ಕೞಿಪ್ಪಿ ವೈರಿಬಲಕ್ಕೆ ಇದಿರನ್ನಡೆದು ಸತ್ತು (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬–೩; ಸು. 925). **ಕೞುಪು:** ೧. ಬೆಸನನಿರ್ಮ ಕೇಳದಂತು ಪೂಣೆಸಿ ಕೞುಪಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೮೦ ವ); ಆವ ಜಾತಿ ಪೆಸರೇನೆಂಬುದಂ ಬೆಸಗೊಂಡು ಬಾಯೆಂದು ಪಾಯಸಮಂ ಕೞುಪಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೦–೧೧). ೨. ಏೞು ದಿವಸಮುಂ . . . ರಸಾಯನಾಸ್ವಾದನದೊಳ ಮುತ್ತಾನಶಯ್ಯೆಯೊಳಂ ಕೞು[ಪಾಠಾಂ. ೞಿ]ಪಿ (ಆದಿಪು. ೫–೪೧ ವ). **ಕೞ್ಪು:** ೧. ವೈರಿದೂತನಂ ಭೇದಿಸಿ ವಸ್ತ್ರಮಾಭರಣ ಲೇಪನವಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುವಂ ವೇದಸಿ ಕೞ್ಪಿ ವೈರಿ ಗಡಿಯುಂ ಭರದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಬಂದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೭–೫೭).
[ಕೞಿ₁ + -ಪು₁. / ತಮಿ. ಕೞಿಪ್ಪು]

ಕೞಿಪ್ಪು₃ (ನಾ). ೧. ಕರೆ; ಕಳಂಕ; ದೋಷ: ಕೞಿಪಂ ತಂದು ನಿಂಕಮಿಕ್ಕೞಿಪಂ ಕಳಿವಂ ಚಲ ಕೞಿಪಂ ಕಂಜನೇತ್ರ × × ಕೞಿವಂ ಬೞಿಕಾತನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೨೯). ೨. ಕೀಳಾದುದು; ಕಳಪೆ: ಆ ರೂಪಿನ ಪೆಂಡಿರಿಂತು ಕೞಿಪಾ[ಪಾಠಾಂ. ಬಾ]ದೊಡೆ ಚಿಃ ಕೂರಿಸುವ ಕೂರ್ಪ ಮಾತಂ ಮಾರಿಗೆ ಕುಡು ಸಿರಿಯನೊಲ್ಲ ಸುಡು ಹೋಗು (ಯಶೋಚ. ೨–೬೩).
[ದೆ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೞಿಪ್ಪು]

ಕೞಿಪೊೞೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೊಳೆಯ ಹೆಸರು: ಎಳಗೊವನೂರ ಬಡಗಣ ಸೀಮೆಯುಳ್ ಕು(ಕೂ)ಡಿ ದಕ್ಷಿಣಸ್ಯಾನ್ದಿಸಿ(ಶಿ) ಕ(?)ೞಿಪೊೞಿಕ್ಕಾಲ್ ತೆನ್ನೆ(ನ್ನೊ)ೞ್ಟಿ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೭–೨೩; 8ನೆಯ ಶತ).
[ಕೞಿ ? + ಪೊೞೆ₁]

ಕೞಿಪ್ಪು 'ಕೞಿಪು₁' ನೋ.

ಕೞಿಯಲರ್ (ನಾ). ಹಳೆ ಹೂ; ಬಾಡಿದ ಹೂವು: ಕೞಿಯಲರಾದ ಸಂಪಗೆಯ ಬಣ್ಣದವೋಲೆ ಬೆಳರ್ತ ಬಣ್ಣದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೬).
[ಕೞಿ₂ + ಅಲರ್₂]

ಕೞಿಯುಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಊಟಮಾಡು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಣ್ಣು: ಮಾಜನಂಗಳ್ ಕೞಿಯುಂಡಾಪೋಚಿಪಲ್ಲಿ ನೆನೆದುದು ತನ್ನಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೫೧).
[ಕೞಿ₁ + ಉಣ್]

ಕೞಿಯೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾದ ಗಾಯ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಹೊಡೆತ: ಕೞಿಯೇರ್ಪೆತ್ತಿಭವೈರಿಯ ನೆೞಿಕೆ ಶಿರಂ ಮಾೞ್ಪೋಲವಂ ಮುಳಿಯಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೬೧).
[ಕೞಿ₁ + ಏಱ್₄]

ಕೞಿಯೋದು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿ ಓದು; ಸಾಂಗವಾಗಿ ಓದು; ಓದಿನಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನಾಗು: ಪೞಿಗಾಂಪರ ನುಡಿ ಮುತ್ತುಂ ಮೆೞಿಸುಂ ಗೋದಂಡದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯಮನೊರ್ವಂ ಕೞಿಯೋದಿದಾತನಲ್ಲದೆ ಬೞಿವೞಿಯಿಂ ಬಂದು ಬರೆಯಲಾಗದಗಣ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೮೧).
[ಕೞಿ₂ + ಓದು₁]

ಕೞಿಲೆ, ಕಣಿಲೆ, ಕಳಲು₃, ಕಳಲೆ, ಕಳಿಲು, ಕಳಿಲೆ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರಿನ ಮೊಳಕೆ, —ಕುಡಿ: "ಕೞಿಲೆ = ಬಿದಿರ ಕುಡಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ನೀನಿಂದು ಕೞಿಲೆಯಂ ತಿಂದ ಪಸುವಿನಂತಾನುಂ . . . ಮೆಯ್ಯೞಿಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೧೭); ನಳನಳಿಸುವ ಮೆಣಸಿನ ಕರೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಂ ಬಿದಿರ ಕೞಿಲೆಯೇಲಕ್ಕಿಯಕಾಯ್ (ನಳಚಂ. ೪೬೩); ನಿಡುಗೞಿಲೆಯ ಮೊನೆಯುರ್ಚಿದ ಜಡಧರಮೆಸೆದುದು (ಶಬಶಂ. ೩–೩೭); ಮುಂಗಾರ ಮೊೞಗಿನತ್ತಣಿಂ ಪೊಡೆಗಿಡುವೆಳಕೞಿಲೆಯೆನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೪–೨೩). **ಕಣಿಲೆ:** ೧. ಕಣಿಲೆ ಮಾಗುಳಿ ನಾಳಿ ಕಳಿಂಗವರೆಗೊಳಿಗುಂಪಸಲೆಗಳಂ ಮೂಲಂಗಿಯಿಂಗು ಕತ್ತುರಿಬಾಳೆಯದಿಂಡಲ್ಲ ಬೆಲ್ಲವತ್ತುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೩–೫); ಗೋರಿಲ್ಲ ಕಪಿಯು ಸಹ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಿದಿರು ಕಣಿಲೆಗಳನ್ನು ಮುರಿದು ಜೀವಿಸುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೭೪೦). ೨. ಎಳೆಯ ಕೂಸು: ಕಣಿಲೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಲ್ಲಿನಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೬–೨೩೪). **ಕಳಲು₃:** ೧. ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಹೊಡೆಯ ಕುದಿಸಿಯೆರಡಾಗಿ ಸಂಬಳಿಸಿ ಕದುಕಿಱಿದು ಮೆಣಸುಪ್ಪುಳ್ಳಿ ಹಸಿಯಲ್ಲ ಕಳಲು ಹುಣಿಸೆಯ ಹಣ್ಣ ಕಲ್ಕವಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೫೨). **ಕಳಲೆ:** ೧. ಇದು ಕಳಲೆ ಸುಗ್ಗಿ, ನಾಳೆ ಕಳಲೇ ಪಲ್ಯ ಮಾಡಿ ರೊಟ್ಟಿಸುಡ್ತೇವೆ (ಬೆಳುಮ. ೨೫೭). **ಕಳಿಲು:** ೧. ಕೊಳಲಾಗಬಹುದಿತ್ತು, ಕಳಿಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಕಡಿದ ಕಾಳ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೮೭–೪). **ಕಳಿಲೆ:** ೧. ಕಳಿಲೆಯ ನಖದಲಿ ಚಿವುಟಲಹುದು ಮುಂದೆ ಲಳಿಗೆ ಕೂರುಗುರಿಗಂಜುವುದೇ (ಮೋಹತ. ೧೧–೧೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೞೈ; ಮಲ. ಕಯಲ್F; ತುಳು. ಕಣಿಲೆ; ಪರ್ಜಿ. ಕಳೀರ. / ಪ್ರಾ. ಕರಿಲ್ಲ]

ಕೞಿವಣ್, ಕಳಿವಣ್, ಕಳಿವಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗಿದ ಹಣ್ಣು ; ಪಕ್ವಫಲ : ಗಿಳಿವಿಂಡುಗಳ್ ಕೞಿವಣ್ಗಳಂ ಕರ್ದುಂಕೆ (ದಶಕು. ೬-೨೫ ವ). ೨. ಇಳಿದು ಹೋದ ಹಣ್ಣು; ಕೊಳೆಯುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದ ಹಣ್ಣು : ಫಳವೆಂದುಂ ಕೞಿವಣ್ಗಳಾಗವಲರೆಂದುಂ ಬೀಯವು (ಜಗವಿ. ೨-೧೬). **ಕಳಿವಣ್** : ೧. ಕಳಿವಣ್ಗಳ ತಿನತೊಡಗಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯-೫೪); ಆವಗಂ ಕಳಿವಣ್ಗಳಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ಪಣ್ಮರಂಗಳಿಂ (ಅದ್ಭುತ. ೧-೧). **ಕಳಿವಣ್ಣು** : ೧. ಕಟ್ವದಿರ ಕಳಿವಣ್ಣುಗಳ ಕಡಲಿಟ್ಟು ಸುರಿವ ಸುಧಾರಸದ ಹೊಂಗಟ್ಟುಗಳ ಫಲಭೂಜರಾಜಿಯು ಕಿತ್ತನಾ ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೫); ಪೊಳೆವ ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಕಂಬ ಚೌದೆಸೆಯೊಳು ಕಳಿವಣ್ಣು ಸಹಿತೊಪ್ಪುತಿರಲು (ಕಂಸವಿ. ೨೦-೩೧).

[ಕೞಿ$_2$ + ಪಣ್$_3$]

ಕೞಿವದ, ಕಳಿವದ (ನಾ). ೧. ಇಳಿವೊಗದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಇಳಿದು ಹೋದ ಸ್ಥಿತಿ : ಕೞಿವದನಾದ ಬಾಸರ ಬಿಸಿಲ್ ತೆರೆಯಂತಿರೆ (ಅನಂಪು. ೭-೬೪). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗಿದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಕಳಿತಸ್ಥಿತಿ : ಕೞಿವದನಾದ ಮುಚ್ಚು . . . ಬೇಟದಿಂ ಪೞಿದೞಿಸಣ್ಪಿನೊಳ್ ತೊಡರ್ದು ನೇಲ್ವವನೆಗ್ಗಿನ ಸುಗ್ಗಿಯಲ್ಲನೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೯೪). **ಕಳಿವದ** : ೨. ಜಗುಳ್ದು ತಾವೇ ಬೀಳ್ವ ಕಳಿವದದ ಪಣ್ಗಳಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೫); ಕಳಿವದದಲೊಡೆದಿರ್ದ ಪಣ್ಗಳ ತಿಳಿರಸದೊಳೊಡಗೂಡಿ ಭೋರೆಂದುಲಿವ ನಿರ್ಝರವಾಹಿನೀ ತೀರದ ವನಂಗಳಸು (ಉತ್ತರಾ. ೧೧-೨೫).

[ಕೞಿ$_2$ + ಪದ$_1$]

ಕೞಿವು, ಕಳಿವು$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಾವು ; ನಾಶ ; ಅಂತ್ಯ : ಕೞಿವುೞಿವುಂ ಕಾಪುಂ ಮೇಪುಂ ತೋಡುಂ ಬೀಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ) ; ಉೞಿವು, ಕೞಿವು ಎಂಬಿವು ಭಾವವಾಚಿಗಳ್ (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). ೨. ಸೋಲು ; ಪರಾಭವ : ಪರಶುರಾಮನಿನಾ ರಘುರಾಮನಿಂ ಸರಿತ್ಪತಿ ಕುವರಂಕ ರಾಮನಿನದೇಂ ಕೞಿವಾದುದೊ ಮೂಜು ಸೂೞಿನೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨೪). **ಕಳಿವು$_1$** : ೧. ನದೀಸುತನಳಿವಿನಲಿ ಗುರು ಕರ್ಣ ಶಲ್ಯರ ಕಳಿವಿನಲಿ ಕಟ್ಟಳಲ ಬಹಳಾಭ್ಯಾಸಿ ನೀನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೫). ೨. ವಿವೇಕದ ಕಳಿವು ಚಿತ್ತದ ಸೆಜೆ ದುಹಾರದೊಳಿಳಿದವಕ್ಷಿಗಳಿಂತು ಸೋತೆನು ತಂದೆ ಕೇಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೩೬).

[ಕೞಿ$_1$ + -ವು]

ಕೞಿವೂ (ನಾ). ಬಾಡಿದ ಹೂ ; ಬಾಡಿ ಕಳಲಾದ ಹೂ : ಪೂಮರದಿಂ ಕೞಿವೂಗಳತ್ತಮಿತ್ತಂ ಕವಿದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲನುಗೆ (ಆದಿಪು. ೧-೬೧) ; ಕಣ್ಬ ನಿವೞೆಯಂ ಕಜೆವಂತಿರೆ ಕೞಿವೂಗಳಿನುಜೆ ಬೀತುವು (ಜಗವಿ. ೪-೫) ; ಇನಿಯಳ್ ಪೋದ ಬೞಿಕ್ಕಮೆನ್ನಿರವು . . . ಸುಗಂಧಪೋದ ಕೞಿವೂ ವಿರ್ಪಂತೆ (ಅನಂಪು. ೧೨-೨೪) ; ಕೞಿವೂವನುೞಿವ ತುಂಬಿವೊಲಳಿ ಕುಂತಳೆ ಪೊಜಗೆ ನೂಂಕಿ ಕಳೆದಳ್ (ದಶಕು. ೮-೮೬) ; ಒಳ್ಪಾಸಿಗಂ ಕೞಿವೂಪಾಳ್ದಿ ಕೞಲ್ದು ಬೀೞೆಯುಡೆನೂಲ್ ಪೞ್ಕೊಂದೆ ಪೊನ್ನೇವುರಂ ಕಳಸಾದಂಗೊಳೆ ಪೊಂಗಿ ಸಿಂಗರವುಯಿಲ್ಗೊಂಡೊಂದುವೇಂ ಗಲ್ಲಮಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೭-೨೧). [ಕೞಿ$_1$ + ಪೂ$_2$]

ಕೞಿವೊಡಲ್ (ನಾ). ಸಾಯುವ ದೇಹ; ಬಿದ್ದುಹೋಗುವ ಶರೀರ : ಕೆಂಬಲ್ಲನೊಸೆದು ರಸದಾಳಿಂಬದ ಬಿತ್ತೆಂದು ಪೊಗೞ್ವ ಕವಿಗಳ ಮಾತಂ ನಂಬಿದೆನಲ್ಲದೊಡೇಂ ಗಡ ತಿಂಬುದೆ ಕೞಿವೊಡಲೊಳೆಜಗಿ ಖಳಕಾಲ ಶುಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೩೬).

[ಕೞಿ$_1$ + ಒಡಲ್]

ಕೞುಪು 'ಕೞಿವು$_1$' ನೋ.

ಕೞೆ$_1$ 'ಕೞಿ$_1$' ನೋ.

ಕೞೆ, ಕಳೆ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರಿನ ಕೊಳವೆ ; ಕೊಳಲಿನಂತಿರುವ ಒಂದು ವಾದ್ಯ. ೨. ವೀಣೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ (?) : ತನ್ನೆಡಗೈಯನೆ ನೇತ್ರವಟ್ಟಗೆಯೊಳ್ ಪುಗಿಸಿ ನಿರಂತರಂ ಕೞೆಯ ನೇಣಸಣಂ ಬಲಿದೊತ್ತಿ ಹಸ್ತದೊಳ್ (ಧರ್ಮಪು. ೨-೨೧) ; ಸುಘೋಷೆಯೆಂಬ ವೀಣೆಯಂ ಕೊಂಡು ಕೞೆಯನಳವಡಿಸಿ ತಂತ್ರಿಯಂ ಸುತಂತ್ರಂ ಮಾಡಿ ಠವಣೆಯೆಂಬ ಪವಣಜಿದು ಪೊಯ್ದು (ಮಹಾಸೇ. ೫-೧೪ ವ) ; ಕೞೆಯಂ ನೂಂಕಿ ಸಮಾನದಂಡಿಗೆಗಳಂ ಪೊಯ್ದು. . .ಬೀಣೆಯನೊಲ್ದು ಬಾಜಿಸಿದಳ್ (ಬಾಧಪು. ೬-೮೬). **ಕಳೆ** : ೧. ಇನ್ತೀ ದಣ್ಡದೊಳಂ ಕವತ್ತ್ರ್ಯೊಳ ಪುತ್ರಿಕದ್ರವ್ಯದ ದಶವಂದದೊಳಂ ಪುಟ್ಟಿದ ದ್ರವ್ಯಮುಮಂ ಕಳೆ ಮದ್ದಳೆಯ ಪಣಮುಂ ದೇಯಿಂಗೆಜೆಗೆ (ಎಇ. XX, ೬-೪೧ ; 1012).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೞೈ ; ಮಲ. ಕೞ]

ಕೞ್ಕನೆ, ಕಕ್ಕನೆ, ಕಳ್ಕನೆ, ಗಕ್ಕನೆ, ಗೞ್ಕನೆ (ಅ). ಒಮ್ಮೆಲೆ ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ; ಚಕ್ಕನೆ ; ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಲೆ ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ : "ಕೞ್ಕನೆ ಆಕಸ್ಮಿಕಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧) ; "ಪವ್ವನೆಂದು ಕೞ್ಕನೆಯೆ ನುತ್ತೀ ಪರಿಯೊಳುಸಿರೆ . . . ಅಕ್ಕುಮಾಕಸ್ಮಿಕಮುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೩) ; ಆ ಪೊಲೆಯನ ಬಾಯ ತುದಿನಾಲಗೆಯೊಳ್ ಕೞ್ಕನೆ ಉಜದೆ ಶ್ರೀ ರಾಮಧ್ಯಾನಂ . . . ನೆಗೞ್ದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೦-೧). **ಕಕ್ಕನೆ** : ಸಿದ್ಧಸಾಧಕರ ತಂಡ ಕಕ್ಕನೆ ಕಂಡು ಕೌತುಕಂಗೊಂಡು (ಮದೇಪು. ೩೧-೧೫). **ಕಳ್ಕನೆ** : ಗಿಳಿ ಕಂಡೊಜಲ್ದು ಬಂದಾ ಕಯ್ಯ ತೆನೆಗೆಜಗೆ ಮಾನಸವರಲ್ದು ಕಳ್ಕನೆ ಪಿಡಿದು ಕುಟುಕನೀವುತೆ ಬಿನದಿಸುತ್ತಿಸೆದಳು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೧೬) ; ಆನೆದಲೆಯ ನೆತ್ತರ್ಪುದಿದ ಮುತ್ತಂ ದಾಳಿಂಬ ಬೀಜಂಗೆತ್ತಿತ್ತಿ ಕಳ್ಕನೆ ಮುಕ್ಕಲೊಡನೆ ಪಲ್ಗಳ್ ಮುಕ್ಕುವೋಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫ವ). **ಗಕ್ಕನೆ** : ಶೋಣಿತಪುರಕೆ ಗಕ್ಕನೆ ಬಂದು (ಮೋಹತ. ೩೧-೩೦) ; ದೂಳಿಗೋಟೆಯ ಗಕ್ಕನೆ ಕೊಂಡರು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೫) ; ನಕ್ಕಾಡರೆ ನಿನ್ನ ಸರಿಯರ ಮಕ್ಕಳು ಗಕ್ಕನೆ ಬಾರೆಂಬಳರಸ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೦-೧೧೬) ; ಅಕ್ಕಾನ ನೆನೆದರೆ ಗಕ್ಕನೆ ಪದ ಬರಲಿ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೧೦). **ಗೞ್ಕನೆ** : ಗೞ್ಕನೆ ಕೊಳೆ ಕಡುಗಂಪಿನೊಳೞ್ಕಮೆ ಗೊಳಗಪ್ಪೆವೆಂದು ಮಧುಪಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೧೯) ; ಬಾಯೊಳಿಡದ ಮೊಸಜನವಳ ಮೊಗದೊಳ್ ಮುಕ್ಕುಳಿಸೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚುವುದುಂ ಗೞ್ಕನೆ ತೞ್ಕೈಗೆಯ್ದು (ಚಿಕವಂ. ೬೯-೧೫) ; ಭಯತ್ರಸ್ತೆಯಪ್ಪ ಹದಿಬದೆಯ ಬಸಿಜಿಂ ಗೞ್ಕನೆ ಗರ್ಭಂ ಸೋರ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫-೧). [?]

ಕೞ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು ; ಭಯಪಡು (?) : ಅೞುಗಿ ವೆಳಿಯಂಮ್ಬಿನೆಜಗಿ ಕೞ್ಕದೆ ತಳ್ತು ಮಜುವಕ್ಕವಾದ ನೃಪರ್ಕ್ಕಳನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೯ ; 800).

[?]

ಕೞ್ಕುಡಾಗು (ಕ್ರಿ). (?) : ಪಿರಿಯಾನ್ಗಣ್ಡಾನ್ಸರೆದೊನ್ ಅವ × × × ಕೞ್ಕುಡಾದೊಂಗಂ ಅದುವೆ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೨-೧೦; ?). [?]

ಕೞ್ಕೆ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ (?) : ಅೞ್ಕೆ, ಬಿೞ್ಕೆ, ಕೞ್ಕೆ, ಎೞ್ಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[<ಕೞ್ಕು]

ಕೞ್ಗನೆ 'ಕರ್ಗನೆ' ನೋ.

ಕೞ್ಗು$_1$ 'ಕರ್ಗು' ನೋ.

ಕೞ್ಗು$_2$ (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕಂದುಬಣ್ಣ. 'ಕೞ್ಗನೆ' ಪರಾ. [< ಕರ್ಗು]

ಕೞ್ಗೊಲೆ, ಕಗ್ಗೊಲೆ, ಕಳ್ಗೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಭೀಕರವಾದ ಕೊಲೆ ; ಭಯಂಕರ ಕೊಲೆ ; ಕ್ರೂರವಾದ ಕೊಲೆ. 'ಕೞ್ಗೊಲೆಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಗ್ಗೊಲೆ** : ೧. ತಳಿತ ಮಜವೆಯ ಪಾಳೆಯದ ಕಗ್ಗೊಲೆಗೆ ಕವಿವ ಗುರೂಪದೇಶಾವಳಿಯವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೧೨) ; ಪಾಂಡವ ಸೇನೆಯನು ಕಗ್ಗೊಲೆಯೊಳಗೆ ಕೊಲಲೇನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೭) ;

ಆ ಚೋರಂ ಕಗ್ಗೊಲೆಯಿಂ ತಂದಪೆನರ್ಥಮನೆನುತ (ಜಯಕಾ. ೧೩–೩೯); ಇವೆ ಬಂದೆವು ಕಗ್ಗೊಲೆಗೆಚ್ಚರಿನೊಳಗಿದಿರಾಗೆಂದರಿಗಳ್ಗೆ ಮುದದಿಂದ ದೂತರನಟ್ಟೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೫–೨೨). ೨. ತಾಳಲಾಗದ ಹಿಂಸೆ, —ಪೀಡೆ: ಕುಸುಮಾಯುಧನ ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಳಚುವುಪಾಯವನು ನೀ ಬಲ್ಲೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯–೩೨); ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಮನ ಕೈಮೆಯನು ಕಳಲಿಸು ಕಟಾಕ್ಷದ ಕರುಣ ಭಾವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೧೭); ಹಾಡು ಹಗಲಲ್ಲೆ ಕಗ್ಗೊಲೆ (ನಡೆದಾ. I, ೩೭೭). ಕಳ್ಗೊಲೆ: ೧. 'ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳು', 'ಕಳ್ಗೊಲೆವೊಯ್' ಪರಾ.

[< ಕಡಿದು + ಕೊಲೆ₂]

ಕೞ್ಗೊಲೆಗೊಳ್, ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸಾಮೂಹಿಕ ಕೊಲೆ ಮಾಡು; ಕಗ್ಗೊಲೆಮಾಡು: ಇಂತಿವರ್ ಕೞ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ವನಂ ಕೋಂಟೆ ಕಿೞಿದುಮಗೞಿಸಿದುಮಾದುದೞಿಂ ಬೆದಱುವ (ಚಿಕವಿ. ೨–೪೪). ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳು: ಆ ಕೋಣೆಗೆ . . . ಲಗ್ಗೆಯೇರುವುದಾಗಲಿ, ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳುವುದಾಗಲಿ ಪ್ರಥಮತಃ ಆಗದು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೪೫–೧).

[ಕೞ್ಗೊಲೆ + ಕೊಳ್₁]

ಕೞ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಳೆಯಿಸು: ಸೋಮಸಿಂಘ ಭಳಾರರ ಕಾಲಂ ಕೞ್ಚಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೮೦–೨೫ ; 1018). [ಕೞ್ಚು + –ಇಸು₃]

ಕೞ್ಚು, ಕಚ್ಚು₃, ಕರ್ಚು₃, ಕಳ್ಚು (ಕ್ರಿ). ತೊಳೆ; ನೀರು ಹಾಕಿ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು; ಪ್ರಕ್ಷಾಲಿಸು: ಇೞ್ನಾವೊ(ರ್ವ)ರುಂ ಕಾಲಂ ಕೞ್ಚಿ (ಇಅ. XII, ೨೧೯–೨೦ ; 814); ಮಹಾಜನ(ಅ)ಐವ[ದಿ]ನ್ಬ×[ಕಾ]ಲಂ ಕೞ್ಚಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೩–೧೧ ; 869); ಕೂಚಿಭಟ್ಟಾರರ ಕಾಲ ಕೞ್ಚಿ ಧಾರೆಯನೆಱೆದು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೮–೧೬ ; ಸು. 1000 ?). ಕಚ್ಚು₃: ದೇವಸಿಂಗಜಿಯರ ಪದಯುಗ್ಮಮಂ ಪಡೆದು ಕಚ್ಚಿದರರ್ತ್ಥಿಯೆ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೮–೫೮ ; 1076 ?); ಕನಕಸೇನ ಭಟ್ಟಾರಕ ದೇವರ ಕಾಲಂ ಕಚ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ಕಇಅ. ೪೧–೫೮–೧೮ ; 1087); ತ್ರಿಭುವನ ಸಿಂಗಿ ಪಂಡಿತರ ಕಾಲಂ ಕಚ್ಚಿ (ಎಇ. XIX, ೧೯೨–೨೭ ; 1121). ಕರ್ಚು₃: ಮೆಯ್ಯ ಮಳಮೆಲ್ಲಮಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೭–೭); ಪುಳಿಯೊಳ್ ಕರ್ಚಿದ ಬಾಳ ಬಣ್ಣಮನೆ ಪೋಲ್ವಾಕಾಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೭೧); ತನ್ನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಕೆನ್ನೈಸಿದ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆದು (ಗದಾಯು. ೬–೧೩ ವ); ಸಮಚಿತ್ತಮೆಂಬ ಜಲದಿಂ ಸಮಸ್ತ ದುರಿತೌಘಪಂಕಮಂ ಕರ್ಚದೆ ವಿಕ್ರಮದಿಂ ತೊಳೆವಡೆ (ಪರಮಾ. ೬೨–೧೧೨). ಕಳ್ಚು: ಇಂದ್ರಶಕ್ತಿಪಂಡಿತದೇವರ ಕಾಲಂ ಕಳ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೭೯–೨೧ ; 1186).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೞುವು; ಮಲ. ಕೞುಕು; ಕೊಡ. ಕತ್; ತೆಲು. ಕಡುಗು, ಕಡು, ಕಡುವು; ಮಲ್ತೊ. ಕಜೆ]

ಕೞ್ಜಾತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಮಣ್ಣಲಿಯ ಪೇರಮರಸರು . . . ಪಸುಂಗಾಯ ಕೞ್ಜಾತರು ಬಿರದರುಂ ಇ ಪೊಲನಂ ನಡಯಿಸಿದೋರ್ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫–೫೮ ; 733). [?]

ಕೞ್ತಲಿಸು, ಕತ್ತಲಿಸು, ಕರ್ತಲಿಸು, ಕಳ್ತಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಸು; ಕತ್ತಲೆಯಾಗು; ಕಪ್ಪಾಗು: ಕಾಯ್ದುೞುಗಲಂ ಪೇೞಿರ್ದ ಚೆಂದೆಂಗು ಕೞ್ತಸುತಿರ್ಪೆಲೆವಳ್ಳಿ (ಆದಿಪು. ೧–೬೭); ಚಿಂತಾಸಂತಾಪದೊಳ್ ದಿಗಂತಮೆಲ್ಲಂ ಕೞ್ತಲಿಸಿದುದೆಂಬಂತೆ ಕೞ್ತಲೆ ಕವಿಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೪೮); ಕೞ್ತಲಿಸುವ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಕಾಣ್ಬ ಗೂಗೆಗಳಂತೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೧–೧೯ ವ); ರಸೆಯುಂ ದೆಸೆಯುಂ ನೆಗಳ್ದಾಗಸಮುಂ ಕೞ್ತಲಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೩೨); ಪಸುರ್ಗಪ್ಪಿಂ ಸುತ್ತಲುಂ ಕೞ್ತಲಿಪ ಪಸಲೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೭೬). ೨. ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡು; ಕುರುಡಾಗಿಸು: ಕೞ್ತಲಿಪೆನ್ ನಾನ್ ಕಾಣ್ಬ ಕಣ್ಣನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೭೨). ಕತ್ತಲಿಸು: ೧. ತುರುಗಿ ಕೞಿಲ್ದು ಕತ್ತಲಿಪ ಚೂತ ಕುಜಂಗಳೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧–೨೮ ; 929); ಕತ್ತಲಿಪುದು ಪುದಿದೇಲಾಲತಾವನಪ್ರೋದ್ಯಾನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮); ಪಾಪಿಯ ಮುಖದಂತೆ ಕತ್ತಲಿಪ ಕೊಳಂಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೫೩); ತಳಿತ ಬೆಳುಗೊಡೆಗಳಲಿ ದೆಸೆ ಕತ್ತಲಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೧–೫); ಎತ್ತಿಬಹ ಸತ್ತಿಗೆಯ ಮೊತ್ತಂಗಳೆತ್ತಲುಂ ಕತ್ತಲಿಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೧೯). ಕರ್ತ್ತಲಿಸು: ೧. ಕೌಂಗು ತೆಂಗು ಕದಳೀ ಪನಸಾಮ್ರ ಜಂಬೂದ್ರುಮಾದಿ ನಂದನಂಗಳಿಂ ಕರ್ತ್ತಲಿಪ ನಾಗವಲ್ಲೀವನಂಗಳಿಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೮–೧೦ ; ಸು. 1145). ಕಳ್ತಲಿಸು: ೧. ಕಳ್ತಲಿಸುವ ಮೆಳೆಯೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೭); ಗಭೀರಮಾಗಿ ಕಳ್ತಲಿಸಿದ ತಮಾಲದ ತರುಗಳ ತಣ್ಣೆಳಲು (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೨೭).

[ಕೞ್ತಲೆ + –ಇಸು₃]

ಕೞ್ತಲೆ, ಕತ್ತಲು, ಕತ್ತಲೆ₁, ಕರ್ತಲೆ, ಕಳ್ತಲ್, ಕಳ್ತಲೆ (ನಾ). ಮಬ್ಬು; ಅಂಧಕಾರ; ತಿಮಿರ: "ಕೞ್ತಲೆ = ಮರ್ವು(ಮರುವು)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಕೞ್ತಲೆ ತಿಮಿರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೨); ನಿನಗೆ ಪಗಲೊಳೇಂ ಕೞ್ತಲೆಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೪೩); ಒಳಗೆ ಬೆಳಗು, ಪೊಱಗೆ ಕೞ್ತಲೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೫೯ ಉದಾ); ಕೞ್ತಲೆಯೊಳಾಕೆ ಭಯಾಕುಳೆಯಾಗಿ ದೂರಂ ಪೋಗಲಣ್ಮದೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫–೭); ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಗ್ವಿಭಾಗದತ್ತೋಡುವದೊಂದು ಕೞ್ತಲೆಯ ಹಾದಿವೊಲಿರ್ದುದು ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೩). ಕತ್ತಲು: ಬುವಿಬಾನಂತರವೆಲ್ಲವ ಕತ್ತಲು ತುಂಬಿರಲು (ಗಣೇಶ. ೨೮–೧). ಕತ್ತಲೆ₁: ಹೃದಯದೊಳೊದವಿದ ಕತ್ತಲೆ ಚೆದಱುವಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೬); ಜ್ಯೋತಿಯೊಡನಾಡಿದ ಕತ್ತಲೆ ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡ ನೋಡಿರಯ್ಯಾ (ಸುಹಾದೇ. ಕ. ೬೨–೧೬೫); ಮಿಂಚು ಬುಳುವಿಗೆ ಸೋಲುವುದೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಕಟಕವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧–೨೯). ಕರ್ತಲೆ: ಭಾನೂದಯದೊಳ್ಕರ್ತ್ತಲೆಯನ್ತಿರೆ ರಿಪುಗಳ್ಕರ್ತಲೆವೆಸರಾದುದಾತನೊಕ್ಕಲ್ವೆಸರುಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೫–೫ ; 980); ಹೃದಯಮೆಲ್ಲಮನೆಯ್ದೆ ಮೊಲಗರ್ತಲೆ ತೀವಿರೆ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ಸಮಪ. ೧೫–೧೦೫); ಎತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಕತ್ತಲೆಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಿವೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೧೦). ಕಳ್ತಲ್: ನೆಳಲ ಕಳ್ತಲಿಂ ಕರ್ಪುಗೊಂಡಿಹುದಿರ್ಪುಗೊಂಡ ಸೂರ್ಯಾತಪಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೨–೨೦೮). ಕಳ್ತಲೆ: ಮರವಾಯ್ದು ಕೊರ್ಬಿ ಬೆಳೆದ ಬಳ್ಳಿ ಬಿದಿರ್ಗಳ ನೆರವಿಂದ ಕಳ್ತಲೆ ರವಿಗೆ ಬಿರಿದಿಕ್ಕಿ ಬಿಂಕದಿಂದಾ ಬಿಂಜದಡವಿಯೊಳ್ಪರಿದಿರ್ಪುದದು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೩); ಸುಲಭದಿಂ ಕಳ್ತಲೆಯು ಜಾರಿ ಚಿತ್ತಕೆ ನಲವ ತೋಱುವುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೧೨). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕತ್ತಲೆ]

ಕೞ್ತಲೆವಗೆಯ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ: "ಕೞ್ತಲೆವಗೆಯಂ ಭಾಸ್ಕರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೨). ೨. ಕತ್ತಲೆಯ ವೈರಿ; ಚಂದ್ರ (*).

[ಕೞ್ತಲೆ + ಪಗೆ₃ + –ಅ₇]

ಕೞ್ತಲೆವಣಿ, ಕತ್ತಲೆವಣಿ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯ ರತ್ನ; ಚಂದ್ರ: "ಚಳಿಗದಿರಂ ಕೞ್ತಲೆವಣಿ . . . ಮಂಜುಗೈಯಂ ಚಂದ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೩). ಕತ್ತಲೆವಣಿ: "ಚಂದ್ರ ಚಳಿಗದಿರ ಕತ್ತಲೆವಣಿಯೆ ಶಶಿಯ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೩). 'ದಿನಮಣಿ' ಪರಾ. [ಕೞ್ತಲೆ + ಮಣಿ₃]

ಕೞ್ತಲೆವೞಿ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯ ಮರಿ; ಕತ್ತಲೆಯ ಸಂತಾನ: ಮಿಸುಗುವ ಕೞ್ತಲೆವೞಿಗಳೊಳಸವಸದಿಂ ಶಶಿಮರೀಚಿಗಳ್ ಪೊಣರ್ವವೊಲಂದೆಸೆದುವು ಮಲಯಜಸಾರಮನಸಿಯಳ ಕಚಕಿಕ್ಕುವಳ ನಖರಚ್ಛವಿಗಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೧೯). [ಕೞ್ತಲೆ + ಮೞಿ]

ಕೞ್ತಲೆವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು,—ಕವಿಸು: ಕೞ್ತಲೆವಿಡುವ ತಮಾಲಂಗಳೊಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೪೪೯).
[ಕೞ್ತಲೆ + ಬಿಡು$_1$]

ಕೞ್ತು, ಕತ್ತು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ; ಗೋಣು; ಕಂಠ: "ಕೞ್ತು, ತೊೞ್ತು, ಎೞ್ತು, ಪೊೞ್ತು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕತ್ತು$_3$**: ೧. ತಮ್ಮ ಕೃತ್ಯವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದಡೆ ಕತ್ತ ಹಿಡಿದು ನೂಕುವರುಂಟು (ಏಲೇಶ್ವ. ೬೩); ತನ್ನಯ ಕತ್ತಿಗೊಡ್ಡಿದ ಕದನದಿರವನು ಹೇಳಲೇನು (ಮೈರಾಕಾ. ೨-೭೧); ಕತ್ತ ಹಿಡಿದೀಗಳೀ ಬಾಯ್ಬಡಿಕನಂ ನೂಂಕು (ಚೆಬಪು. ೩೧-೨೩). ೨. ಹೆಗಲು: "ಕತ್ತೆನಲ್ಕದು ಪೆಗಲನಾಮ" (ಕಶರ. ೨೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೞುತ್ತು]

ಕೞ್ತೆ, ಕತ್ತೆ$_1$, ಕರ್ತೆ$_1$, ಕಳ್ತೆ (ನಾ). ಗರ್ದಭ; ರಾಸಭ: "ವಾಳೇಯಃ . . . ಗರ್ದಭಃ, ರಾಸಭಃ—ಈ ೫ ಕೞ್ತೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೫); "ಕೞ್ತೆಯೆನೆ ಗರ್ದಭಂ" (ಸಂಜೀವ. ೭); ಎಣ್ಬರೇಱಿದ ಕೞ್ತೆಯಂತೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಬೆಸೆವ ಪಚ್ಚಪಸಿಯೆಗ್ಗರುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೪ ವ); ಕೞ್ತೆಯಾಗಿ ನಾಯಾಗಿ ಬೞಿಕ್ಕ ವರಾಹನಾಗಿ ಚಾಂಡಾಲವಂಶದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವುಜ್ಜುಗಂ ನಿಮಗಾಯ್ತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೩೩); ಅಂತಾ ಸಿಂಹಂ ಮಱುಗುತ್ತಂಬಟ್ಟು ಗೊಂಕರ ಕೞ್ತೆಯಂ ಬಯಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೨-೧೯); ಎಮಗೆ ವಿಶೇಷದಿಂದಿರ್ದು ಕಾಣ್ಬ ಸಗ್ಗದಿಂ ಕೞ್ತೆಯಿಂ ಸತ್ತು ಕಾಣ್ಬ ನರಕಮೇವುದು (ಜಗವಿ. ೪-೩೯ ವ). **ಕತ್ತೆ$_1$**: ಪಂದಿ ಕೆಯ್ಯಂ ತಿಂದೊಡೆ ಕತ್ತೆಯ ಕಿವಿಯಂ ಕೊಯ್ದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೬೩); ಎತ್ತು ಕತ್ತೆ ಕೋಣ ಭಂಡಿ (ಕಇ. II, ೨೧-೨೨ ; 1147); ಗೂಗೆಗಳಂತೆ ಪಲುಂಬಿ ಕತ್ತೆಗಳಂತೊಱಲಿ (ಬಸರ. ೮-೧೦೧); ತನಗಿಲ್ಲದಂಗನೆಗೆ ಕೂರ್ತವನಗ್ಗದ ಕತ್ತೆ[ಪಾಠಾಂ. ೞ್ತೆ]ಯಲ್ಲನೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦-೬೯); ಕತ್ತೆ ಬಲ್ಲುದೆ ಹೊತ್ತ ಕಸ್ತುರಿಯ ಪರಿಮಳವ (ಪುರಂದ. ೧-೧೨೫-೧); ಕತ್ತೆ ಚಿತ್ರಗಾರನ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ). **ಕರ್ತೆ$_1$**: ಕಡುಪಿಲ್ಲದ ಕುದುರೆ ಗಾಡಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಲೆವೆಣ್ ನಡೆಯಿಲ್ಲದ ಕರ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ತ] ಮನಕ್ಕೊಡಂಬಡಂ ಮಾೞ್ಕುಮರ್ತಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಆದಿಪು. ೬-೯೬). **ಕಳ್ತೆ**: ಶಿವಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಾ ಕ್ಷಿತಿಸುರಂ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಪೊಱೆವೊತ್ತ ಕಳ್ತೆಯೆಂದುಂ ಸ್ಕಾಂದಮುವನೋದಿಯೇಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೪೪); ಇದಕೆ ಅಳುಹಿದದು ಕಳ್ತೆಯ × × × ಕರಡುಗು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೭-೧೧ ; 1688 ?).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕತ್ತೈ, ಕೞುದೈ; ಮಲ. ಕೞುದ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕತ್ತೆ. / ಪ್ರಾ. ಗದ್ದಹ; ಸಂ. ಗರ್ದಭ]

ಕೞ್ತೆಕುಟಿಗ (ನಾ). ಕತ್ತೆಕಾಯುವವನು: ಕಱುಕುಟಿಗಂ, ಕೞ್ತೆಕುಟಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕೞ್ತೆ + -ಕುಟಿಗ$_1$]

ಕೞ್ತೆಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಜಲರುಹ ಕಂದಾನ್ವಿತಮಿರುಳೆಲೆಯೊಳ್ ಸಲೆ ಕೞ್ತೆಗಿರಿಯ ಬೂದಿಯ ತಳಿದೂಱಲೊಳಿಂಬಿನೆ ಕುದಿಯಿಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೯); ತವಸಿಯ ತೊವಲೊಳಗೆ ಪುನರ್ನವಿಯುಮನಾ ಕೞ್ತೆಗಿರಿಯುಮಂ ಲೊಕ್ಕಿಯುಮಂ ಸವನಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಳ್ವುದು ಲವಣಸಮೇತಂ ತ್ರಿದೋಷಹರಣಂ ಪಿಂಡಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೩೨). [?]

ಕೞ್ತೆಯ, ಕತ್ತೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ . . . ಆಣಗರು ಕೞ್ತೆಯರು ಚಂಗರಸನು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೭-೧೨ ; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕತ್ತೆಯ**: ಕತ್ತೆಯ ಐಜಿ ಸೆಬಿ[ಟ್ಟಿ]ಯುಮಗ ಚಂಡಯನ ನಿಷಿಧಿಕೆಯ ಕಲು[ಲ್ಲು] (ಇಆ. XII, ೧೦೧-೨ ; 12ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೞ್ತೆಲೆವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತೆಂಕಣ ಭಾಗಂ ಕೞ್ತೆಲೆವಾಡದ ಪೊಲಂ ಪಡುವಣ ಭಾಗಂ ಪಳ್ಳಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೮-೧೨ ; 1002). [?]

△ **ಕೞ್ದಿಂಗಳ್** 'ಕರ್ದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಕೞ್ಪ (ನಾ). = ಕಲ್ಪ. 'ಕೞ್ಪಕುಜಾತ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಕಲ್ಪ]

ಕೞ್ಪಕುಜಾತ (ನಾ). ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ: ನಾಯಕರ್ಬ್ಬಾವಿಸಲ್ಮನೆಯೊಳು ಕೞ್ಪಕುಜಾತದನ್ತೆ ಕುಡಲುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೬೯-೩೮ ; ?).
[ಕೞ್ಪ + ಕುಜಾತ]

ಕೞ್ಪಭೂಜ (ನಾ).= ಕೞ್ಪಕುಜಾತ: ವಂದಿಜನ ಕೞ್ಪಭೂಜ ಕೋಳಾಲಪುರವರಾಧೀಶ್ವರಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೧-೧೦ ; ಸು. 1249).
[ಕೞ್ಪ + ಭೂಜ]

ಕೞ್ಪು$_1$ 'ಕಱ್ಪು$_1$' ನೋ.

△ **ಕೞ್ಪು$_2$** 'ಕರ್ಪು' ನೋ.

ಕೞ್ಪಾಂತ (ನಾ). ಕಲ್ಪಾಂತ: ಕೞ್ಪಾಂತ ದಿನಂಬರಂ ಪಡೆದು (ಇಆ. XVIII, ೩೯-೧೬೩ ; 1077). [< ಸಂ. ಕಲ್ಪಾಂತ]

△ **ಕೞ್ಪೇಱು** 'ಕರ್ಪೇಱು' ನೋ.

ಕೞ್ಬಪ್ಪು 'ಕೞ್ವಪ್ಪು' ನೋ.

ಕೞ್ಬಪ್ಪುನಾಡು (ನಾ). ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳ ನಾಡು: ಶ್ರೀ ದಿಣ್ಡಿಗರ್ಕ್ಕೞ್ಬಪ್ಪುನಾಡು ಸಾಸಿರವೆೞ್ನೂಱುಮಾನಾಳುತ್ತಿೞ್ದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೧೧೮-೪೦ ; 726); ಕೞ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬ]ಪ್ಪುನಾಡನೆಯ್ದೆ ಪೋಗುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೮-೧೭). [ಕೞ್ಬಪ್ಪು (< ಕೞ್ವಪ್ಪು) + ನಾಡು]

ಕೞ್ಮು (ಕ್ರಿ). = ಕೞ್ಚು: ಪುರ್ವಿನ ಮೋಡವುಮ್ ನೆತ್ತರ ಕೆಂಚನ್ ಸೂಸುವ ಮೊಗಮುನ್ ಕೆಡಿಸುತೆ ಕವಿಗುವಮ್, ಕೞ್ಮುತೆ ಪನಿಯಿನ್ ಚೆಲ್ವಿನ ಕದಪನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨೪-೫೦೬). [← ತಮಿ. ಕೞುವು]

ಕೞ್ವಪ್ಪು, ಕಬ್ಬಪ್ಪು, ಕೞ್ಬಪ್ಪು, ಕಾೞ್ಬಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಶ್ರವಣಬೆಳುಗೊಳ: ಶ್ರೀಮಾನೇನಪ್ಪರಮಪ್ರಭಾವ ರಿಷಿಯರ್ಕ್ಕೞ್ವಪ್ಪಿನಾ ವೆಟ್ಟದುಳ್ . . . ನೋನ್ತಿಮ್ಬಿನಿನ್ (ಎಕ. II, ೨೭-೧ ; ಸು. 700); ರಣಾವಲೋಕ ಶ್ರೀ ಕಮ್ಬಯ್ಯನ್ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಬ ×× ರಸರ್ಕೞ್ಬಪ್ಪು × × × ಪೆರ್ಗ್ಗೞ್ವಪ್ಪಿನಾ ಪೊಲದಿನ್ನಡದು ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ.II, ೩೫-೪ : ಸು. 800). **ಕಬ್ಬಪ್ಪು**: ಐಚಿಯಕ್ಕನು ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಕ್ಕೆ ಕಬ್ಬಪ್ಪುನಾಡೊಳೊಮ್ಮಾಳಿಗೆ ಮಹಳಲು ಪಟ್ಟಸಾಲೆಯ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. II, ೧೪೧-೭೭ ; 1139). **ಕೞ್ಬಪ್ಪು**: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇನುಜ್ಞೂರಾ ವೆಳ್ಳಗವಾಸಗುರವರ ಕೞ್ಬಪ್ಪಬೆಟ್ಟಂ ಮೇಲ್ಕಾಲಂಕೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೮-೨ ; ಸು. 700); ಶ್ರೀಕೞ್ಬಪ್ಪು ತೀರ್ತ್ಥ ಸನಾಥ ಬೆಳ್ಗೊಳ ನಿವಾಸಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೭-೫ ; ಸು. 900 ?); ಇದನೞಿದೊಂ . . . ಬಾಣರಾಸಿಯುಮಂ ಕೞ್ಬಪ್ಪುವಂ ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯುಮಂ . . . ರಿಷಿಯುರುವನೞಿದ ಪಾತಕನು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೭-೩೭ ; 992). **ಕಾೞ್ಬಪ್ಪು**: ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿದೇವರ್ ಕಾೞ್ಬಪ್ಪು ತೀರ್ತ್ಥದೊಳು ಮುಕ್ತಕಾಲಮ ಪಡೆದು × × × (ಎಕ. II, ೧೪-೨ ; ಸು. 800). 'ಕಟವಪ್ರ' ಪರಾ. [?]

ಕೞ್ವಪ್ಪರ್ವತ (ನಾ). ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳದ ಬೆಟ್ಟ: ಶಾಸ್ತ್ರವಿದೋಯೇನ ಗುಣದೇವಾಖ್ಯ ಸೂರಿಣೇ ಕೞ್ವಪ್ಪರ್ವತ ವಿಖ್ಯಾತೇ (ಎಕ. II, ೨೩-೨ ; ಸು. 700). [< ಕೞ್ವಪ್ಪು + ಪರ್ವತ]

ಕಾ

ಕಾ$_1$, ಕಾಯ್$_1$, ಕಾಯಿ$_1$, ಕಾಯು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾದ (ಭೂತಕೃ); ಕಾದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಕಾಪಾಡು; ಉಳಿಸು; ಪಾಲಿಸು; ರಕ್ಷಿಸು; ಸಲಹು: "ಕಾ – ರಕ್ಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಧರ್ಮಮಾನ್ ಕಾದೋರಾ ಕುಲಂ ಪಟ್ಟುಗೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೮; ಸು. 675); ಆನಿಬರುಂ ವೀರರ್ಕಳೇಂ ಕಾವರೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೬ ಶೂದ್ರಕ); ಪೆಂಪೆ ಱಕಂಬೆತ್ತಿರೆ ಕಾವೆನನ್ನ ನುಡಿಯಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡ ಕಟ್ಟಾಯಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೪೯); ನುಡಿದನೆ ಕಾವುದನೇ ಎಱ್ದೆಗಿಡದಿರು ಜವನಿಟ್ಟ ರಕ್ಕೆ (ಎಕ. II, ೫೯–೯೭; 974); ಕೊಲೆ ಲೇಸು ಕಾವುದರಿದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೮೦); ನೃಪತಿಗೆ ಕಾದು ಕೊಡಿರೈ ಸೈಂಧವನನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೨೬). ೨. ಕಾವಲಿರು; ಪಹರೆಯಿರು; ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು: ಪುರೋಚನನುಂ ಪೆಱಗಣ ಕಾಪಂ ಕಣ್ಣಾಪಿನಲೆ ಕಾದಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೪ ವ); ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬಾಗಿಲಂ ಕಾವನಂತೆ ನಯಮುಂ ಬುದ್ಧಿಯುಮಾಱ್ಕೆಯುಂ ಬೆರಸು ನಡೆವಾತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೩೧); ನಮ್ಮಾಣ್ಮನ ಬೆಸದಿನೀ ವನವ ಕಾದಿಹೆವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೬); ನಿಮ್ಮಯ ದುರ್ಗಗಳನೆಚ್ಚಱಿಂದ ಕಾದಿರಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೧೬). ೩. ವಿಳಂಬಮಾಡು; ತಡೆ; ತಾಳು: ಕಾಯದೆ ಕಾಮನಾರ್ದಿಸೆ ... ಮೆಯ್ಮಱದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೭). ೪. ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಇರಿಸು: ನೀನೆನಗಿಂತು ನಿನ್ನ ಬಗೆಯಂ ಕಾದಕ್ಕ ಪೇೞಾರೊಳಿಂ ನುಡಿವೊ (ಆದಿಪು. ೩–೩೧). ೫. ಮನ್ನಿಸು; ಕ್ಷಮಿಸು: ಒಂದಪರಾಧವ ಕಾಯರೆ ಕರುಣಾಸಿಂಧುಗಳಾಗಿಯಿರ್ದವರು (ಮೋಹತ. ೮–೩೧); ಕಾವುದೆನ್ನಪರಾಧಶತಮನು (ಚೆಬಪು. ೪–೨೯). ೬. ನೋಡು; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಐದಿದಳ್ ಸಂಕೇತಭವನದೊಳ್ಕಾದಿರ್ಪ ಕಾಂತನೆಡೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೯). ಕಾಯ್$_1$: ೧. ದುಷ್ಕರಂ ಜಡಿದು ಸದ್ಧರ್ಮಂಗಳಂ ಕಾಯ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೪); ಹರ ಕೊಲ್ಲಲ್ ಪರ ಕಾಯ್ವನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೯); ಇಂದು ಜೀವವ ಕಾಯ್ದೊಡೆ ನಿನ್ನ ಬಸಿಱೊಳು ಬಂವದರೈಸೆ ನಾವು (ಕಂಸವಿ. ೧೫–೯೮). ಕಾಯಿ$_1$: ೧. ಮಹೀಪಾಳಕರೋಡಿ ಪೊಕ್ಕು ಗಹನಾಂತರದೊಳ್. . .ಹಣ್ಗಳನೆ ಹಣ್ಣಿನಲಮ್ಮದೆ ಕಾಯಿಕಾಯಿ ಬಲ್ಲಾಳ ನ್ರಿಪಾಳ ಎಂಬಿದನೆ ಪಂಬಲಿಸಿರ್ದುದು ವೈರಿಸಂಕುಳಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೬–೧೬; 1203); ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯಾ ಕೊಲ್ಲು, ಕಾಯಿ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೧೧–೨೨); ತಾಯೆ ಬಲ್ಲಂದದಲಿ ಕಂದನ ಕಾಯಿ ಮೇಣ್ ಕೊಲ್ಲು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೩–೨೨). ಕಾಯು$_1$: ೧. ಕಮಲಲೋಚನ ಕಾಯುಕಾಯೆನುತಿರ್ದಳವನಿಸುತೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭–೧೫). ೨. ಕಾಯಲಾಱೆನು ರಂಗ ಕಂಡವರ ಬಾಗಿಲನು (ಪುರಂದ. ೨–೧೬೩–೧). ೬. ಭೂರಿ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಹಂಚುವುದಕ್ಕೆ . . . ಸಮಯವನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು (ವಾರಾಕ್ಯ. ೪೩). ೭. ದನಕರು, ಕುರಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರು: ಕಱುಗಳಂ ಕಾಯಹೊಡೆದೊಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೧೩); ನಿಮ್ಮ ದನಗಳನ್ನು ಕಾಯಲೆ (ಜೆಉಮ. ೧).

ಕಾದಿಡು, ಕಾಯ್ದಿಡು = ಮೀಸಲಾಗಿಡು; ಮುಂದಿನ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಡು; ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆಂದು ತೆಗಿದಿಡು: ಪೊರ್ದುತೀ ಕಾದಿಟ್ಟ ಕಾಡಿನುರುವಲ್ಲಳಂ ಬಿರ್ದಿನಿಂ ಕಡಿವುದೇಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೭–೨೭೦); ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರ ಪರಿಶೀಲನೆಗಾಗಿ ಕಾಯ್ದಿಡಬೇಕೆಂದು ಖಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಕೋರುವ (ಭಾಧಾನ. ೨೧೩) ಕಾದುಕೊಂಡಿರು = ಹಾದಿ ನೋಡುತ್ತಿರು; ಹೊಂಚು ಹಾಕುತ್ತಿರು: ಕಾದುಕೊಂಡಿರ್ದ ದಂದುಗಮದುವೆಗೈತಂದು ಮೋದಿತೇಂ ನಿನ್ನ ಬಾಳ್ವೆಯನೆನ್ನ ಮಗಳೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೭೬–೩೯೬). ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟದಳ = "(ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಬೇಕೆಂದು) ಮೀಸಲಿಟ್ಟ ಸೈನ್ಯ" (Reserve Force. ಪತ್ರಿನಿ. ೭೦). ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟಪೀಠ, ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳ = (ಇಂಥವರಿಗಾಗಿಯೆ ಎಂದು) ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟ ಪೀಠ ಅಥವಾ ಸ್ಥಳ (Reserved Seat. ಪತ್ರಿನಿ. ೭೦); ಇವರು ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೂ ನಿಲ್ಲಬೇಕು ಎಂದು ಸರ್ವಾನುಮತದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಯಿತು (ಅಪನಾ. ೯೫). ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ = ೧. ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ನಿನ್ನಯ ಗಡಣಿಗರ ಕರೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಳಲಿ ಸುಯೋಧನಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೪೫). ೨. ಕಾವಲಿರು: ಗಜರಥಗಳ ತುರಗತತಿಯನಿನಿತೆಂದು ಬರೆದು ಲೆಕ್ಕಿಪೊಡೆ ಬೊಮ್ಮಂಡವಾಬಾಣನ ಪುರವನೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿಹವು (ಮೋಹತ. ೨೦–೨೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಾ; ತೆಲು. ಕಾಚು, ಕಾಯು; ಕೊಲಾ. ಕಾಯ್; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಕಾಪ್; ಕುಇ. ಕಾಪ; ಕುವಿ. ಕಾಚಲಿ]

ಕಾ$_2$ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ 'ಕಾಡು' ಎಂಬ ರೂಪಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಕಾಕುರುಳು', 'ಕಾಬಾಳೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾ; ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾನ]

ಕಾಇಕಣಿ 'ಕಾಯಿಕ್ಕಣಿ' ನೋ.

ಕಾಂಕೆ$_1$ (ನಾ). ಶಾಖ; ಉಷ್ಣತೆ: (ಕ).

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಕಾಙ್ಗೈ; ತೆಲು. ಕಾಕ]

ಕಾಂಕೆ$_2$ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಪುಟ್ಟುತ ಪೆಳವನಾದವಂ ಘನ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯ ಕಾಂಕೆ ಮಾಡಿದಂತೆ (ತಿರುಶ. ೧–೨೭); ಬಳಲುವದೇಕೆ ಬಹುಕರ್ಮ ಕಾಂಕೆಗಳಿಂದ ತೊಳಲುವದದೇಕೆ (ತಿರುಶ. ೯–೩೩).

[< ಸಂ. ಕಾಂಕ್ಷಾ]

ಕಾಂಕ್ರೀಟು (ನಾ). ಜಲ್ಲಿ, ಮರಳು, ಸಿಮೆಂಟುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಮಿಶ್ರಣ: ಕಾಂಕ್ರೀಟಿನ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಇರಿಸತೊಡಗಿದರು. (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೭೬೮); ಕಾಂಕ್ರೀಟಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಅಂದವಾದ ಮನೆ (ಮೋಹಬ. ೪೨೧); ನಾಡೋಡಿಯವರ ಕಂಪೌಂಡಿನ ಗೋಡೆ, ಸಿಮೆಂಟು ಕಾಂಕ್ರೀಟು ಗೋಡೆ (ಕಾಬಝೂ. ೭). [← ಇಂ. Concrete]

ಕಾಂಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಕಾಂಕ್ಷಿತದಿಂ ಕಸುಗಾಯಂ ಕೊಯಿದವಂಗಹುದೆ ತನಿವಣ್ಣು (ಬಸಪು. ೨೦–೨೬). ೩. ಬಯಸುವವನು; ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು: "ಕೃಷಕಃ . . . ಲುಬ್ಧಃ, ಅಭಿಲಾಷುಕಃ – ಈ ೬ ಕಾಂಕ್ಷಿತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೦–೨೦೮); ಸತತ ಶಾಂತಿಯ ಪಡೆದು ಸಂಶಯಮತಿಯ ತೊಡರಂ ಕಡಿದು ಸಹಜದ ಗತಿಯ ಪಡೆಯುವ ಕಾಂಕ್ಷಿತರಿಗಿದ ಸುತನೆ ಪೇಳು (ಗಗತಾ. ೨೨–೩). [ಸಂ.]

ಕಾಂಕ್ಷಿಸು (ನಾ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಸಮೀಪದೊಳ್ ಸಾರಂಗಮಿರ್ದೊಡಂ ಸಿಂಹಮೆಂದುಂ ಕಾಂಕ್ಷಿಸದು (ಪಂಚತಂ. ೫೦–೧೨); ಕಾಂಕ್ಷಿಸಿ ತನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿದಾಹಾರಮುಮಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡರೆ ಪಲ್ದೆಱದೋವದೆ ಕಂಡಕಂಡರಂ ಸೈರಣೆಗೆಟ್ಟು ಬೇಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೮೮).

[ಕಾಂಕ್ಷೆ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: "ತೃಷ್ಣಾ, ಅಭಿಲಾಷಾ . . . ಗರ್ಧನಾ – ಈ ೬ ಕಾಂಕ್ಷೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೦–೨೯); ಪಾದರಮನಾಡಿಸು ವಾಡುವ ಕಾಂಕ್ಷೆಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೪೪); ಕಾಂಕ್ಷೆಗಳ ಬೋಧಿಸುವ ಬಂಧು ಸುರುಪಕಾರ ಯಕ್ಷಿಯರು ಮ್ಯಾಕ್‌ಬೆತನಿಗೆಸಗಿದುಪದೇಶ (ಮಂಕುಕ. ೧೬೫). ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ: (ಕ). [ಸಂ. ಕಾಂಕ್ಷಾ]

ಕಾಂಕ್ಷೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಬಯಕೆದಪ್ಪು; ಅಪೇಕ್ಷೆ ತಪ್ಪು: ಜಡಿವ ಹಾರಾವಲಯುಗಳ ತೊಡಂಕ ತಪ್ಪಿಸದೆ ಕಡುಲಜ್ಜೆ ಕಾಂಕ್ಷೆದಪ್ಪೀ ವಡನೆ ದುಃಖಾನಲನು ಪಡಲನಾವರಿಸೆ ತಾಂ ನಡೆಗೆಟ್ಟು ಸುಯ್ಯುತಾ (ನವಮೋ. ೬–೬). [ಕಾಂಕ್ಷೆ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಕಾಂಗಡಿ (ನಾ). (ಚಾವಣಿಯಿಂದ ನೇತುಬಿಟ್ಟ) ಚೌಕಾಕಾರದ ತೊಟ್ಟಿಲು: ಅಂಗಡಿ ಭಾರಿ ಅದ್ದರಿಂದ, ಗುಳೋಪು, ಗುಂಡಾರು, ಕನಡಿ, ಕಾಂಗಡಿ, ಜುಂಗಡಿ, ಸಿಂಗಡಿಗಳ ಸಿಂಗಾರವೇನು ಕೇಳಬೇಕೆ (ದಿನಾರಿ. ೮೯). [?]

ಕಾಂಗರೂ (ನಾ). ಆಸ್ಟ್ರೇಲಿಯಾಖಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ: ಈ ಜನವ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಕಾಂಗರೂವಿನ ಹಾಗೆ ಜಿಗಿದ ನೂರಡಿ ಮುಂದೆ (ನೆಲಮು. ೫೦). [← ಇಂ. Kangaroo]

ಕಾಂಗಾರ 'ಕಾಮಗಾರ' ನೋ.

ಕಾಂಗಾರಿ 'ಕಾಮಗಾರಿ' ನೋ.

ಕಾಂಗು, ಕಾಗು$_1$ (ನಾ). ಕಡುನೀಲಿಬಣ್ಣ ಅಥವಾ ದಟ್ಟ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ: ಭೂರಮೆ ಕಜಂಗಿ ಬೆಳೆವಾರವೆಯೆಂಬ ಕಾಂಗಿನ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩–೧೫); ಒಂದು ಕಾಂಗಿನ ಸೀರೆ ಬೇಕು ಒಡೆಯ ಎಂದ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೮೯). ಕಾಗು$_1$: "ಕಾಗೆನಲ್ ಅತಿನೀಲಂ" (ಭಾರನಿ. ೫೫); ಕಿವಿಯಲಿ ಕೆಂದಳಿರನಳವಡಿಸಿ ಕಾಗಿನ ಕಪ್ಪಡವನುಟ್ಟು (ಬಸವು. ೨೯–೩); ಉಟ್ಟ ಕರಿಯ ಕಾಗಿನ ಸೀರೆಯಂ (ಜಯಕಾ. ೧೩–೬೬); ಹೊಂಬಣ್ಣ ಮೈಗೆ ಮೋಹಿಸುವ ಕಾಗಿನ ದಟ್ಟಿ (ಭರತೇ. ೧–೩೫); ಕರಿಯ ಕಾಗಿನ ಸೀರೆ ಗರಿಯೊಡೆದ ಹೊಂಬಾಳೆ (ನಾಪದ. ೨೧). ೨. ನೀಲಿ ಅಥವಾ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ: ಕಾಬ್ಬಿಗ್ಗತ್ತಲೆ ಚೆಲ್ವಿಂಗುಟ್ಟ ಕರಿಯ ಕಾಗಿನ ಭಂಗಿಯನನುಕರಿಸುತಿರ್ದುವು (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೨೬); ಪೊಚ್ಚ ವೊಸ ಕಾಗಿನ ಕಚ್ಚೆಯನುಟ್ಟು (ದಶಕು. ೮–೧೦೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಙ್ಗಪ್ಪುಡೈವೈ; ಮಲ. ಕಾಙ್ಙು; ತುಳು. ಕಾಂಗು] .

ಕಾಂಗುಸೀರೆ (ನಾ). ಕಡು ನೀಲಿ ಬಣ್ಣದ ಅಥವಾ ದಟ್ಟಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಊರ ಹೆಂಗಳೆಯರೋ ಒಮ್ಮತ ಎಂಬ ಹಾಗೆ ಕಾಂಗು ಸೀರೆಗಳಿಗೆ ಮನಸೋತವರು (ಜಾರುದಾ. ೩೩); ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರೆದು, ಎಣಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಸೀರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ತೆರನ ಕಾಂಗುಸೀರೆಗಳೇ ಇದ್ದವು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೪೬). [ಕಾಂಗು + ಸೀರೆ$_2$]

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮೇಳನ; ಪರಿಷತ್ತು. ೨. ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷ: ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕಾಣೆಯ ಸದಸ್ಯನೂ ಆಗಿ (ಸರ್ವಮಂ. ೧೬೬). ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು: ೨. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ . . . ಅಧಿವೇಶನ ಸಮಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ದಾದಾನ. ೧೫೪); ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ ಪುಂಡು ಗಂಡಾಯ ಹೊರಿಸಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸಂಪರ್ಕವಿರುವವರನ್ನು ಸಹ ಗತಿಹೀನರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿಸದಿರಲಾರೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೨೨). [← ಇಂ. Congress]

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು 'ಕಾಂಗ್ರೆಸ್' ನೋ.

ಕಾಂಚಣ 'ಕಾಂಚಾಣ$_1$' ನೋ.

ಕಾಂಚನ (ನಾ). ೧. ಹೊನ್ನು; ಚಿನ್ನ; ಬಂಗಾರ: "ಹೇಮ, ಸ್ವರ್ಣ . . . ಕಾಂಚನಂ, ಕಾರ್ತಸ್ವರಂ . . . – ಈ ೨೫ ಹೊನ್ (ಪೊನ್)" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೨೦); ಕಾಂಚನವೆಂಬ ನಾಯ ನಚ್ಚಿ ನಿಮ್ಮ ನಾನು ಮಱೆದೆನಯ್ಯಾ. ಕಾಂಚನಕೆ ವೇಳೆಯಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ವೇಳೆಯಿಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೩೧೩); ಧನದನ ಕಾಂಚನಮಿವರನುದಿನಮೊರೆವ ಸುವರ್ಣರಜದ ತೊಕಕ್ಕೆ ವರಲ್ ಕನಸಿನೊಳಮಾಜದು (ಪುಷ್ಪವು. ೨–೮೭). ೨. ನಾಗಸಂಪಗೆ: "ಕಾಂಚನಂ ನಾಗಸಂಪಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೫). [ಸಂ.]

ಕಾಂಚನಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿನ್ನವನ್ನು ಹಿಡಿ. ೨. ನಾಗಸಂಪಗೆ ಮರವನ್ನು ಹಿಡಿ: ೧, ೨: ಫಣಿಯುವತಿಯಂತೆ ಪುನ್ನಾಗದೊಳ್ ಕ್ರೀಡಿಸಿದರೆಣಿಸಿ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣಂತೆ ಕಾಂಚನಂಬಿಡಿದರ್ (ಚಿಬವು. ೪೫–೪೦). [ಕಾಂಚನ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಂಚನಕದಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ; ಹೊಂಬಾಳೆ: ದ್ರಾಕ್ಷಾಫಳಮುಂ ಕಾಂಚನ ಕದಳೀಫಳಮುಂ ಗೃಹವನಮಹತ್ತರಂ ತಂದಿತ್ತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೩೩). [ಕಾಂಚನ + ಕದಳ್$_2$ (= ಕದಲಿ)]

ಕಾಂಚನಪ್ರಸವ (ನಾ). ನಾಗಕೇಸರ: "ನಾಗಕೇಸರಂ ಕಾಂಚನಪ್ರಸವಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೩). [ಕಾಂಚನ + ಪ್ರಸವ]

ಕಾಂಚನಮಂಚ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಮಂಚ: ಚಂಚತ್ಕಾಂಚನಮಂಚೋಪಶೋಭಿತ . . . ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೩ ವ); ಮಂಚಕ್ಕೆ–ಕಾಂಚನಮಂಚ, ತೂಗುಮಂಚ, ರತ್ನಮಂಚ, ಸೆಳೆಮಂಚ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಂಚನ + ಮಂಚ]

ಕಾಂಚನಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನದ ಸರ: ಕಾಲಾಯಸದಿಂ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕಂಠಿಕೆ ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯಂತುಪಾದೇಯಮೆನಿಕ್ಕುಮೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೬೭). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಮಿಂಚುವ ಚಂದ್ರಂಗಂಚಿತರುದ್ರರ್ ಚಂಚಲನೇತ್ರೇ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೮). [ಕಾಂಚನ + ಮಾಲೆ]

ಕಾಂಚನಮೃಗ (ನಾ). ೧. (ರಾಮಾಯಣದ) ಚಿನ್ನದ ಜಿಂಕೆ; ಸ್ವರ್ಣಮೃಗ; ಹೊಮ್ಮರಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಭ್ರಾಮಕವಾದ ಕಲ್ಪನೆ; ಮೋಸಗೊಳಿಸುವ ಬಯಕೆ: ತಮ್ಮ ನಡೆವಳಿಗೆ ಗಮನಕೊಡದೆ ಕಾಂಚನಮೃಗದ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಓಡುವವರು ಈ ಜನ (ಧೂಮಿತಾ. ii, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕಾಂಚನ + ಮೃಗ]

ಕಾಂಚನವರ್ಣ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣ; ಹೊಂಬಣ್ಣ; ಹಳದಿಬಣ್ಣ: ಪದಂ ಚಾರು ಕಾಂಚನವರ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೧–೫೧). [ಕಾಂಚನ + ವರ್ಣ]

ಕಾಂಚನವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಮಳೆ; ಸುವರ್ಣವೃಷ್ಟಿ: ಎನ್ನಯ ತಲೆಯೊಳ್ ಸುರಿವುದು ಕಾಂಚನವೃಷ್ಟಿ ಮೆಚ್ಚೆ ನಿಮ್ಮ ಮಹೀಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೫). [ಕಾಂಚನ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಕಾಂಚನಸರೋರುಹ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣದ ತಾವರೆ; ಹೊಂದಾವರೆ: ವಿಕಸಿತಮಾದ ಕಾಂಚನಸರೋರುಹಷಂಡದ ಪರ್ಬುಮಂ . . . ನೋಡಿ (ಜಗವಿ. ೨–೮). [ಕಾಂಚನ + ಸರೋರುಹ]

ಕಾಂಚನಾದ್ರಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬೆಟ್ಟ; ಮೇರುಪರ್ವತ: ಕೌರವಾನುಜರಡೆಗೆಡೆದ ರಣ ಕಾಂಚನಾದ್ರಿಯು ಸಿಡಿಲ ಕಾಳೆಗದಂತೆ ಮೆಱೆದಿರೆ ಕಂಡನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೩). [ಕಾಂಚನ + ಅದ್ರಿ]

ಕಾಂಚನಾರಕ (ನಾ). ಕೋವಿದಾರ ವೃಕ್ಷ; ಕಂಚಿವಾಳ: "ಕಾಂಚನಾರಕಮೆನಲ್ ಕೋವಿದಾರಮೆನಲ್ಕೆ ಕಾಂಚಿವಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೩). [ಸಂ.]

ಕಾಂಚನಾಲ (ನಾ). = ಕಾಂಚನಾರಕ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಾಂಚನಿ (ನಾ). ಅರಿಸಿನ: "ನಿಶಾಖ್ಯಾ, ಕಾಂಚನೀ . . . – ೫ ಅರಿಸಿನದ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೫). [ಸಂ. ಕಾಂಚನೀ]

ಕಾಂಚನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿನ್ನದಂತೆ ಮಾಡು: ಕನಕಜಲ ಕಾಂತಿಯಂ ಸಿಂಚನಂಗೈದು ಕಾಂಚನಿಸಿದನು ಕಾನನ ಶ್ಯಾಮಾಂಬರಂ ಪೀತಮಪ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮೫–೧೮). [ಕಾಂಚನ+–ಇಸು$_3$]

ಕಾಂಚಾಣ$_1$, ಕಾಂಚಣ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ. ೨. (ಆಲಂ) ದುಡ್ಡು; ಹಣ: ಕುರುಡು ಕಾಂಚಾಣಾ ಕುಣಿಯುತಲಿತ್ತು, ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದವರ ತುಳಿಯುತಲಿತ್ತೋ ಕುರುಡು ಕಾಂಚಾಣಾ (ನಾದಲೀ. ೩೮–೨); ಪುಣ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾದ ದಾನಶೀಲರು ಕಿಟಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೈ ಚಾಚಿ, ತಂತಮ್ಮ ಕಾಂಚಾಣಗಳನ್ನು ಕೊಡವಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೫೦). **ಕಾಂಚಣ**: ೧. (ಕ). [< ಸಂ. ಕಾಂಚನ]

ಕಾಂಚಾಣ$_3$ 'ಕಾಂಚಾಳ' ನೋ.

ಕಾಂಚಾರ 'ಕಾಂಚಾಳ' ನೋ.

ಕಾಂಚಾಳ, ಕಾಂಚಾಣ$_2$, ಕಾಂಚಾರ, ಕಾಂಚಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಂಚುವಾಳ: "ಕಾಂಚಾಳ (ಕಾಂಚಿವಾಳ) – ಕಾಂಚನಾಲ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭); ನೆಗ್ಗಿಲುಂ ಕಾಂಚ್ಯಾ[ಚಾ]ಳಂ ಬೇಬಿ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧–೫೫). **ಕಾಂಚಾಣ$_3$**: ಮೊದಲಡಸಿ ಪುತ್ತು ಕಾಂಚಾಣ(ಳ)ದ ಬಡಗಣ ಮೆಯ್ಯೊಳಾಗೆ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೩೫). **ಕಾಂಚಾರ**: ಬಸರಿ, ಅತ್ತಿ, ಹಲಸು, ಕಾಂಚಾರ, ಖರ್ಜೂರ, ಹುಣಿಸೆ, ಯಲಚಿ (ಶಿವದ. ೭–೮). **ಕಾಂಚಿವಾಳ**: ಪೂತು ತುಱುಗಿದ ಕಾಂಚಿವಾಳಂಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೭೬). [< ಸಂ. ಕಾಂಚನಾಲ]

ಕಾಂಚಿ$_1$ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಂಚಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸರ ನಡುಕಟ್ಟು; ಉಡೆನೂಲು; ಡಾಬು; ಕಟಿಸೂತ್ರ: "ಕಳಾಪಃ, ಸಪ್ತಕೀ, ಕಾಂಚೀ, ಮೇಖಳಾ, ರಶನಾ, ಕಟಿಸೂತ್ರಂ, ಸಾರಸನಂ – ಈ ೭ ಉಡೆನೂಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೨–೪೦೬); "ರಸನೆ ಮೇಖಲೆ . . . ಸಾರಸನಮೆನಲುಡಿದಾರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೩೦); ತಾವೆ ಪೇಳವೆ ವಿರೋಧಿಯ ಪೆಣ್ಡಿರ ಕಂಕಣಂಗಳಿಲ್ಲದ ಕರಂ . . . ಕಾಂಚಿಯಿಲ್ಲದುಡೆ ನೂಪುರಮಿಲ್ಲದ ಪಾದಪಲ್ಲವಂ (ಕಇಅ. ೨–೩–೪೮; 1058); ಸಿಂಜಿನೀವಳಯ ಕಾಂಚಿಗಳೆಂಬವಱಿಂದದೊಂದು ಚೆಲ್ವೇಱಿರೆ (ಜಗವಿ. ೩–೧೧೧); ತಾತಿ ಮೊದಲಾದವಂ ಕಟ್ಟಿ ಚಂಚತ್ ಕಾಂಚಿಯುಂ ಬಂಧಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೫). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ಕ). ೩. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಕಂಚಿ: ಕಾಂಚಿಯೊಳು ನಾಟ್ಯ ನಮಿತ್ತಡಿಯನಾರೊಂದು ದಿವಸಂ . . . ದೇಗುಲಕೆ ಪೋಗಿ (ಬಸವು. ೧೭–೧). [ಸಂ. ಕಾಂಚೀ]

ಕಾಂಚಿಕ (ನಾ). ಅಂಬಲಿ; ಗಂಜಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಚಿತ (ನಾ). ಅರ್ಚನೆ; ಪೂಜೆ: "ಕಾಂಚಿತಂ ಸಂಜ್ಞಿತಮೆಲನ್ಕರ್ಚನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨–೨೭). [ಸಂ.]

ಕಾಂಚಿವಾಳ 'ಕಾಂಚಾಳ' ನೋ.

ಕಾಂಚೀಕಳಾಪ (ನಾ). = ಕಾಂಚಿ$_2$ ೧: ಕಾಂಚೀಕಳಾಪಮಂ ಕಟ್ಟಲಣಮೆ ನೆಱಿಯದಿದೆಂದಗ್ಗಳಿಸಿ ಕುಳಿಕೆಗಳಿನೇಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿದುದೋ[ೕ] ಸುಭಗೆಯಾದ ಸುದತಿಯ ಗರ್ಭಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೩).
[ಸಂ. ಕಾಂಚೀಕಲಾಪ (ಕಾಂಚೀ + ಕಲಾಪ)]

ಕಾಂಚೀದಾಮ (ನಾ). = ಕಾಂಚಿ$_2$ ೧: ಕಾಂಚೀದಾಮಮನೋಸರಿಸು ಮುಗ್ಧೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮೨); ಕಾಮಿನಿ ರನ್ನೆಯ ಪೊಜವಾಜು ಕಾಂಚೀದಾಮವೆರಸಿ ರಾಜಿಸಿತು (ಕಂಸವಿ. ೯–೨೩).
[ಸಂ. ಕಾಂಚೀದಾಮನ್ (ಕಾಂಚೀ + ದಾಮನ್)]

ಕಾಂಚೀಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ನಡುಕಟ್ಟು; ನಡುವಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ: ಕಾಂಚೀಪಟ್ಟಿಕೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಉಕ್ಕಿನ ಒರೆಯೇನೋ ಇದೆ (ವಿಗಡ. ೪೬–೨).
[ಸಂ. ಕಾಂಚೀಪಟ್ಟಿಕಾ (ಕಾಂಚೀ + ಪಟ್ಟಿಕಾ)]

ಕಾಂಚೀಪದ (ನಾ). ೧. ಡಾಬನ್ನು ಧರಿಸುವ ಸ್ಥಳ; ಸೊಂಟ; ಕಟಿ. ೨. ಹೆಂಗಸರ ಜಘನ: "ಕಾಂಚೀಪದಂ, ಕಳತ್ರಂ, ಜಘನಂ, ಶ್ರೋಣೀ, ಕಕುದ್ಮತೀ – ಈ ೫ ಜಘನಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೪–೩೫೮).
[ಸಂ. (ಕಾಂಚೀ + ಪದ$_2$)]

ಕಾಂಜನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕೃಷ್ಣಾಭಾ – ಕಾಂಜನಿ" (ಒಷಧಿ. ೩೮). [?]

ಕಾಂಜಿ (ನಾ). = ಕಾಂಚಿಕ. [ಸಂ. ಕಾಂಜೀ]

ಕಾಂಜಿಕ (ನಾ). = ಕಾಂಚಿಕ: "ಆರನಾಳಮದೆನಲ್ ಧಾನ್ಯಾಮ್ಲಮೆನಲು ಸೌವೀರಮೆನೆ ಕಾಂಜಿಕಮೆನಲ್ಕೆ ಅಂಬಿಲಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪–೧).
[ಸಂ.]

ಕಾಂಜಿರ, ಕಾಂಜೀರ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಕಿತ್ತಳೆಬಣ್ಣದ ಕಾಯಿ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಕಾಸರಕ; ಇಟ್ಟಿ (ಕ). **ಕಾಂಜೀರ**: "ಕಿಂಪಾಕಃ, ಮಹಾಕಾಳಃ – ಈ ೨ ಕಾಂಜೀರಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೪–೫೦). "ಕಾಳಕೂಟಃ – ಕಾಂಜೀರ" (ಒಷಧಿ. ೩೧); ನಿಂಬ ಕಾಂಜೀರ ವಿಷ ಹಾಳಾಹಳಮೆಂದಿವಱ ಸಮಾನಮಪ್ಪುದಯಮನುಳ್ಳುವು (ಪಸಾರ. ೧–೧೬೦–೧); ಅಂಜದೆ ಮೆಲ್ಲವನಾದಂ ಕಾಂಜೀರದ ಪಣ್ಣ (ಉಸಾರ. ೭೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಞ್ಚಿರ, ಕಾಞ್ಚಿರೈ; ಮಲ. ಕಾನ್ನಿರಮ್]

ಕಾಂಜೀರ 'ಕಾಂಜಿರ' ನೋ.

ಕಾಂಡ (ನಾ). ೧. ಸಸ್ಯದ (ರೆಂಬೆಯಿಲ್ಲದ) ಕೆಳಭಾಗ; ತಾಳು; ದಂಟು; ದೇಟು: "ನಾಳಂ, ಕಾಂಡಂ – ಈ ೨ ಕಂಡಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೫); ಸೊಗಯಿಸಿತುದ್ದಂಡ ಕಾಂಡ ಭಾಂಡೀರವಟಂ (ಜಗವಿ. ೪–೪೫); ಬೇರಿಗೆ ವಿಮುಖವಾಗಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ಸಸ್ಯದ ಭಾಗವೇ ಕಾಂಡ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೨೧). ೨. ಬಾಣ; ಶರ: ನಿಶಿತ ಕಾಂಡಂಗಳಿಂದೊಡ್ಡಿದ ಚತುರ್ಬಲಂಗಳ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ರೋಮರೋಮಂದಪ್ಪದೆ ನಡುವನ್ನಮೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೯ ವ). ೩. ಪ್ರಕರಣ; ಅಧ್ಯಾಯ; ಪರ್ವ: ರತ್ನ ಮನೆ ತಲುಪುವಾಗ . . . ಅಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಹೊಸ ಕಾಂಡವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ಕುಸುಸಂ. ೨೩೨). . ೪. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೫. ಸಮಯ; ಕಾಲ. ೬. ಶ್ರೇಷ್ಠವಿದ್ಯೆ; ಸುಜ್ಞಾನ. ೭. ನೀರು; ಜಲ. 'ಕಾಂಡಜ' ಪರಾ. ೮. ಗಗನ; ಆಕಾಶ. ೯. ನಿಂದೆ; ಅಪವಾದ. ೧೦. ತೆರೆ; ಪರದೆ. ೧೧. ಕೂಟ; ಮಿಲನ. ೧೨. ವೇಗ. ೧೩. ಕುದುರೆ; ಅಶ್ವ. ೧೪. ಕುತ್ಸಿತ ವರ್ಗ; ನೀಚ ಸಮೂಹ: "ಕೂರ್ಗಣೆಯೊಳ್ ಸಮೂಹದೊಳ್ ನಿಂದೆಯೊಳುಂ ತೆರೆಯೊಳ್ ಸುವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ ನೀರ್ಗಗನಂಗಳೊಳ್ ಮಿಳನ ಶೀಘ್ರದೊಳುಂ ಸಲೆ ಕಾಂಡವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೧೭); "ಅಂಬುಕೆ[ತೆ]ರೆ ನೆರವಿ ನಿಂದೆಗಳಂಬು ನಭಂ ಕೂಟ ಸೀರೆಯೊಳ್ಪಿಯ ವಿದ್ಯೆಗಳೊಂಭತ್ತು ಕಾಂಡಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೪೦). ೧೫. ನೀಚವಾದ ವಸ್ತು: "ಅವಾರ್ಣಂ . . . ಕಾಂಡಂ, ಬೇಟಂ, ಪಾಪಂ ರೇಫಸಂ – ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲಹ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೫೬–೧೮೨). ೧೬. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. 'ಕಾಂಡವೃಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಜ (ನಾ). ನೀರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಕಮಲ. 'ಕಾಂಡಜಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಜಜ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಶ್ರೀಮತ್ಕಾಂಡಜಜಾಂಡಮಂಡಲ ಪಿಚಂಡಾಮ್ನಾಯ ಪಾಜಿಸ್ಥಿರಂ (ಹಪಿಮ್ಮ.ರ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡತಿಕ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಂಡತಿಕ್ತಾ – ನೆಲಬೇವು, ಮೆಣಸಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೩೧). [ಸಂ. ಕಾಂಡತಿಕ್ತಾ]

ಕಾಂಡಧಿ (ನಾ). ೧. ಜಲಧಿ; ಸಮುದ್ರ. ೨. ಬತ್ತಳಿಕೆ; ತೂಣೀರ: ಕಾಂಡಧಿಯಿನೇಣವಾಹನ ಬಾಣಮಂ ತೆಗೆದು (ಜಗವಿ. ೧೩-೧೦೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಪಟ (ನಾ). ತೆರೆ; ಪರದೆ; ಜವನಿಕೆ: ಶ್ರೀ ತಳ್ತುರದೊಳ್ ಕೌಸ್ತುಭಜಾತದ್ಯುತಿ ಬಳಸಿ ಕಾಂಡಪಟದಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೧); ಮನೆಯಾಣ್ಮನ ಕಣ್ಣಿಮೆಯೆ ಕಾಂಡಪಟಮಾಗೆಯುಂ[ಬಗೆ]ಯಾಣ್ಮನ ಕಣ್ಣಿಮೆಯೆ ಮೂದವಿಯಾಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೧ ವ); ಇದುತ್ಪಲ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಂಡನಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ನವನೀಲ ಕಾಂಡಪಟಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೯). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠ (ನಾ). ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು ; ಯೋಧ: "ಶಸ್ತ್ರಾಜೀವಃ, ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠಃ – ಈ ೨ ಕೆಯ್ದುವಿಡಿವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೧). [ಕಾಂಡ + ಪೃಷ್ಠ]

ಕಾಂಡರಂಧ್ರ (ನಾ). (ಸಸ್ಯದ) ಕಾಂಡದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಹಸಿರಿಲ್ಲದ ರಂಧ್ರ: ಕೆಲವು ಸಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಡದ ಮೇಲೆ ಹಸಿರಿಲ್ಲದ ರಂಧ್ರಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಂಡರಂಧ್ರ (Lentical) ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಸ್ಯಶಾ ೧೧೬). [ಕಾಂಡ + ರಂಧ್ರ]

ಕಾಂಡರುಹೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ: "ಕಾಂಡ[ಪಾಠಾಂ. ಖಾಂಡ]ರುಹೆ ಮತ್ಸ್ಯಪಿತ್ತಮೆನೆ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮). [ಸಂ. ಕಾಂಡರುಹಾ]

ಕಾಂಡವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಇಂಗುಳದ ಮರ: "ಕಾಂಡವೃಕ್ಷ– ಇಂಗುಳ" (ಒಷಧಿ. ೩೧). [ಕಾಂಡ + ವೃಕ್ಷ]

ಕಾಂಡಸ್ಪೃಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಸೈನಿಕ ವೃತ್ತಿಯವನು; ಯೋಧ. ೨. ಆಯುಧವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಕಾಂಡ + ಸ್ಪೃಷ್ಟ]

ಕಾಂಡಾಲ (ನಾ). ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಡುವ ಬುಟ್ಟಿ; ಬಿದಿರುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಳಗೆ; ಗೂಡೆ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಾಸನ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲು ; ಧನುಸ್ಸು: ಷಟ್ಪತಕಾಂಡಾಸನೋತ್ಸೇಧ ಶರೀರನುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೬೦ ವ). 'ಬಾಣಾಸನ' ಪರಾ. [ಕಾಂಡ + ಆಸನ]

ಕಾಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ; ಹಾಲೆ: "ಹಾಲೆ ಕಾಂಡಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಟಿಕೆ, ತಾಡಗೆ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೭); "ಕಾಂಡಿಕಾ – ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೨೯). [ಸಂ. ಕಾಂಡಿಕಾ]

ಕಾಂಡೀರ (ಗು). ೧. ಬಾಣಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜಾದ; ಬಾಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ (ನಾ). ೨. ಬಾಣಗಳೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬಿಲ್ಲುಗಾರ. ೩. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಂಡಕಟಕಃ – ಕಾಂಡೀರಃ" (ಒಷಧಿ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡೇಕ್ಷು (ನಾ). ೧. ಕೊಳವಳಿಕೆ ಗಿಡ: "ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ, ಕಾಂಡೇಕ್ಷುಃ, ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷಃ, ಇಕ್ಷುರಃ, ಕ್ಷುರಃ – ೫ ಕೊಳವಂಕೇ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯). ೨. ದರ್ಭೆ; ಕಾಡುಕಬ್ಬು; ಹುಚ್ಚುಕಬ್ಬು: "ಕಾಂಡೇಕ್ಷು – ಬಿಳಿಯ ಕಬ್ಬು, ನಾಣಲು" (ಒಷಧಿ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಕಾಂಡೇರಿ ಪವಿಮೂರ್ತಿ ಶೃಂಖಲೆಯುಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ ಮಂಗುರವಳ್ಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೩). [ಸಂ. ಕಾಂಡೇರೀ]

ಕಾಂತ$_1$ (ನಾ). ಕಕಾರದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ; ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಕಾರವಿರುವಂತಹುದು: ಕಾಂತಕ್ಕೆ . . . ಒಬ್ಬು – ಪ್ರವಾಹೇ (ಶಮುಧಾ). [ಕ$_1$ + ಅಂತ$_2$]

ಕಾಂತ$_2$ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟವಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ. ೨. ಸುಂದರವಾದ; ಮನೋಹರವಾದ: ತೇಜೋವಂತಸಿಳಾವಂತನಿಂದುಮಂಡಳಕಾಂತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮); ಚಂಚಚ್ಚಂಚರೀಕಪ್ರಕರಶುಕಕುಲಾಲಾಪ ಕಾಂತಂ ವಸಂತಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೭೮). (ನಾ). ೩. ಒಡೆಯ: ಗಂಡ; ಪತಿ: "ಕಾಂತಃ. . .ಅನುಕಃ – ಈ ೧೪ ಗಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೨-೩೪೩); "ನಾಥನಿಂದ್ರಂ ಕಾಂತನೀಶ್ವರಂ . . . ಒಡೆಯಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೬); ಕಾಂತನಲ್ಲಿಗೊಲ್ದಂಗನೆ ಬಂದಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೨೧). ೪. ಪ್ರಿಯತಮ; ಪ್ರಿಯಕರನಾದವನು: ಕಾಂತರ ಬರವಾರ್ಗೆ ಹರ್ಷಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸದೋ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೯-೬೫); ಐದಿದಳ್ ಸಂಕೇತಭವನದೊಳ್ ಕಾದಿರ್ದ ಕಾಂತನೆಡೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೯). ೫. ಕಲ್ಲು; ಶಿಲೆ. 'ಚಂದ್ರಕಾಂತ', 'ಸೂರ್ಯಕಾಂತ' ಪರಾ. ೬. ಮನೆ; ನಿವಾಸ: "ಮೆಜೆವಲ್ಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನಲಿ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಲಿ ಕಾಂತಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪-೬೪). ೭. ಚಂದ್ರ. ೮. ಕಬ್ಬಿಣ: ಕಾಂತ ಅಂದರೆ ಕಬ್ಬಿಣ – ಈ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ . . . ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಜಠರಾಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು (ಸಕಪೈ. ೪೭). ೯. ಕೃಷ್ಣ. ೧೦. ಸ್ಕಂದ. ೧೧. ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಅಯಸ್ಕಾಂತ. 'ಕಾಂತಕ್ಷೇತ್ರ', 'ಕಾಂತತ್ವ' ಪರಾ. ೧೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸದಭಿಕಮನೀಯ ಗುಣಮಪ್ಪುದು ನಿಯತಂ ಕಾಂತಮೆಂಬುದಭಿಗೀತಾರ್ಥಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೪); ಕಾಂತಂ ಸಮುಚಿತಲೋಕೋದಂತಂ ನಿನ್ನುದಯದಿಂದಮುದಯ ಧರಿತ್ರೀಕಾಂತ ದಿನಕಾಂತಕುಲಕೇಳಿಂತೀ ಲೋಕಮೆ ಕೃತಾರ್ಥಮೆಂಬೀ ನುಡಿವೊಲ್ (ಉದಯಾ. ೫). [ಸಂ.]

ಕಾಂತಕಾಮಿ (ನಾ). ಚಕ್ರವಾಕಪಕ್ಷಿ: "ಕಾಂತಕಾಮಿ–ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ" (ಒಷಧಿ. ೩೦). [ಸಂ. ಕಾಂತಕಾಮಿನ್]

ಕಾಂತಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಅಯಸ್ಕಾಂತ ಶಕ್ತಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರ: ಕಾಂತವು ತನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಂತದ ಧ್ರುವಗಳ ಮೇಲೆ ಬಲಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದಷ್ಟೆ. ಇಂತಹ ಬಲವು ಕಂಡುಬರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕಾಂತಕ್ಷೇತ್ರ (Magnetic field) ವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. (ಭೌತವಿ. ೩೧೦). [ಕಾಂತ$_2$ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕಾಂತಗುಣ (ನಾ). = ಕಾಂತ: ಲೋಕದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮೀರದಂತೆ ಹೇಳುವುದು ಕಾಂತಗುಣ (ಭಾರಮೀ. ೧೮೫). [ಕಾಂತ$_2$ + ಗುಣ$_2$]

ಕಾಂತಚೋದನೆ (ನಾ). ಕಾಂತಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಚೋದನೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು: ಕಾಂತಶಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಚೋದನೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ; ಕಾಂತ (ಶಕ್ತಿ) ಚೋದನೆ, ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿಚೋದನೆ (Induction. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಂತ$_2$ + ಚೋದನೆ]

ಕಾಂತತ್ವ (ನಾ). ಕಾಂತಶಕ್ತಿ: ಕಾಂತತ್ವ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯುತ್ತು (Magnetism and Electricity) ಇವುಗಳು ನೇರವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಭೌತವಿ. ೩೦೮). [ಸಂ.]

ಕಾಂತಧ್ರುವಸೂಚಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಮುಖಿ; ದಿಕ್ಸೂಚಿ : "ಕಾಂತ ಧ್ರುವ ಸೂಚಿ; ಉತ್ತರಮುಖಿ; ದಿಕ್‌ಸೂಚಿ" (Compass. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಂತ + ಧ್ರುವ + ಸೂಚಿ]

ಕಾಂತಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು; ಕೋವಿದಾರಪುಷ್ಪ; ಕಂಚಿವಾಳ : "ಕಾಂತಪುಷ್ಪ – ಕಂಚಿವಾಳ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಕಾಂತಬಲಮಾಪಕ (ನಾ). "ಕಾಂತಬಲಗಳನ್ನು(ಮು., ಭೂಮಿಯ ಅಯಸ್ಕಾಂತ ಬಲಗಳನ್ನು) ಅಳೆಯುವ ಸಲಕರಣೆ (Magnetometer. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಂತ$_3$ + ಬಲ + ಮಾಪಕ]

ಕಾಂತಮಾಪಕ (ನಾ). = ಕಾಂತಬಲಮಾಪಕ : ಸೂಚಿಯು ಅಂಶಗಳ ಗುರುತುಗಳ ಮೇಲೆ ತಿರುಗುವುದರಿಂದ ಕಾಂತವು ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ತಿರುಗಿ ಕೊಂಡಿದೆಯೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಬಹುದು. ಇಂತಹ ಉಪಕರಣಕ್ಕೆ ಕಾಂತಮಾಪಕವೆಂದು (Magnetometer) ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೩೧೬). [ಕಾಂತ$_3$ + ಮಾಪಕ]

ಕಾಂತಲಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ನಂದಿಮರ(೬). [?]

ಕಾಂತಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಯಸ್ಕಾಂತ ಶಕ್ತಿ : ಪರಮಾಣುಗಳಿಂದ ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿ, ಕಾಂತಶಕ್ತಿ, ಗುರುತ್ವಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳುಂಟಾಗು ವಂತೆ...ಶಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ನಿಶಲು. ೨೩೪). [ಕಾಂತ$_2$ + ಶಕ್ತಿ]

ಕಾಂತಸದ್ಮ (ನಾ). ಗಂಡನ ಮನೆ; ಪತಿಗೃಹ : ಎಂತು ಕಳುಹುವೇ ಸುತೆಯ... ಚಿಂತೆ ಚಿತ್ತಕೆ ಪಿರಿದು ಕಾಂತಸದ್ಮಕೆ (ಶಾಕುಂತ. ೫೨ ಅಡಿಟ). [ಕಾಂತ$_1$ + ಸದ್ಮ]

ಕಾಂತಳಗಿ (ನಾ). = ಕಾಂತಲಕ : "ಕಾಂತಳಗಿ – ನಂದಿವೃಕ್ಷ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [< ಕಾಂತಲಕ]

ಕಾಂತಾಂತಿಕ (ನಾ). ಬಹುಮನೋಹರವಾದುದು; ಅತಿಸುಂದರ ವಾದುದು (?) : ಸಂತತಮಿಂತಕ್ಕುಂ ಕಾಂತಾಂತಿಕಮತಿಶಯದ ಲಕ್ಷ್ಯ ಲಕ್ಷಣಯುಗದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೦). [ಕಾಂತ$_1$ + ಅಂತಿಕ]

ಕಾಂತಾಕದಂಬ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರ ಗುಂಪು; ಸುಂದರಿಯರ ಸಮೂಹ : ಆ ಮಹಾವನಂ... ಕಾಂತಾಕದಂಬದಂತೆ ಲೋಹಿತ ಚಂದನಾಲಂಕೃತಮುಂ ತಮಾಲಪತ್ರಶೋಭಿತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ); ಕೇಳಿದನು ಕಾಂತಾಕದಂಬದ ಘೋಳುಗಳ ಘೋಳೆಂಬ ನಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೧೨). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ಕದಂಬ)]

ಕಾಂತಾಕೌಂತೇಯ (ನಾ). ಸುಂದರಿಯರಿಗೆ ಅರ್ಜುನನಂತಿರು ವವನು; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಭಾಷಾಚತುರ್ಭುಜಂ ಸುಜನಮಕರಧ್ವಜಂ [ಕಾ]ನ್ತಾಕೌನ್ತೇಯಂ ಪತಿ ಹಿತವೈನತೇಯ[ಂ] (ಸೌಇಇ. VI, ೫೭೧–೩೫; 1077). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ಕೌಂತೇಯ)]

ಕಾಂತಾಜಾಲ (ನಾ). = ಕಾಂತಾಕದಂಬ : ಕಾಂತಾಜಾಲ ಕೆದಱಿದ ಕೇಶದಿಂದವೆ ಗೋಳಿಡುತ್ತಿರೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೩೭–೫). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ಜಾಲ)]

ಕಾಂತಾತತಿ (ನಾ). = ಕಾಂತಾಕದಂಬ : ಯೌವನಶ್ರೀಭರಂ ಸಲೆ ಕಾಂತಾತತಿಗೆಲ್ಲ ಮೂರ್ಚಿತ ವಸಂತಂ ಸಂತತಂ ನಂದನಾವಲಿಗೆಲ್ಲಂ (ಜಗವಿ. ೨–೩). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ತತಿ)]

ಕಾಂತಾದರ್ಶಿ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಆದರ್ಶವುಳ್ಳವನು (?) : ಧರೆಯೊಳಗೆ ಶುಚಿಯಹನು ವೈಶ್ವಾನರನು ಕಾಂತಾದರ್ಶಿಯಹ [ಪಾಠಾಂ. ಮಾಯಾಕ್ರಾಂತಿ ಪಿಂಗದ] ಕವಿವರನು ... ಈ ನಾಲ್ವರುಗಳಲ್ಲದೆ ಭುವನದೊಳಗನ್ಯತ್ರವಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೧೭). [ಸಂ. ಕಾಂತಾದರ್ಶಿನ್]

ಕಾಂತಾದಿ ವಟಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ (?) : ಕೆಮ್ಮಿಗೆ... ಜಂಬ್ವಾದಿ ಗುಳಿಗೆ, ಕಾಂತಾದಿವಟಿಕ; ಹರಿದ್ರಾವಟಿಕ. . .ಶುದ್ಧ ರಸವಟಿಕ ಇವನನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೫೬). [ಕಾಂತಾದಿ + ವಟಿಕ ?]

ಕಾಂತಾನತಿಮಾಪಕ (ನಾ). "ಅಯಸ್ಕಾಂತಸೂಚಿಯ ಅನತಿಯಿಂದ ಭೂಮಿಯ ಅಯಸ್ಕಾಂತ ಬಲದ ಲಂಬತೀವ್ರತೆಯನ್ನುಅಳೆಯುವ ಸಲಕರಣೆ" (Inclinometer. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಂತ$_2$ + ಅನತಿ$_1$ + ಮಾಪಕ]

ಕಾಂತಾನುಕೂಲ (ನಾ). ೧. ಮನೋಹರವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿ ರುವ ತೀರ, —ದಂಡೆ. ೨. ಗಂಡನಿಗೆ ಹಿತವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವಿಕೆ : ೧, ೨. : ನೆರೆ ಪತಿವ್ರತೆಯಂತೆ ಕಾಂತಾನುಕೂಲದಿಂ ಧರೆಯ ಮಂಡಲ ದಂತೆ ಕುವಲಯಾನ್ವಿತದಿಂದೆ ಸರಸಿ ಶೋಭಿಸುತಿರ್ದುದು (ನವಮೋ. ೮–೩೩). [ಕಾಂತ$_1$ + ಅನುಕೂಲ]

ಕಾಂತಾರ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿ; ಕಾಡು : "ಅರಣ್ಯಂ . . . ಕಾಂತಾರಂ . . . —ಈ ಅಡವಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೫೭); ಘೋರಕಾಂತಾರಮ ನೊಂದು ಬೇಗೆ ಪರಿವಂತು ರಥಂ ಪರಿವತ್ತು ವೈರಿ ಕಾಂತಾರಮನಟ್ವಿಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೯೮); ಈ ಕಾಂತಾರ ನಿರ್ಜಲವೈದಲಂಘ್ರಿಗೆ ಭಾರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೧೨). ೨. ಕಷ್ಟವಾದ ದಾರಿ; ದುರ್ಗಮವಾದ ಮಾರ್ಗ : "ಅತಿ ಬೆಟ್ಟತ್ತೆನಿಪ್ಪ ಪೆರ್ಬಟ್ಟೆಯೇಂ ಕಾಂತಾರಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೧–೧೪); "ಅಸ್ಥಿರ ಹೆದ್ದಾರಿಗಳುಂ ಪ್ರಸ್ತುತವಹ ವಿಪಿನ ವೆರಡು ಕಾಂತಾರಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೩೩) [ಸಂ.]

ಕಾಂತಾರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪು ಕಬ್ಬು. [ಸಂ.]

ಕಾಂತಾರಚರ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ (ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ) ಸಂಚರಿ ಸುವುದು (?) : ಸುಗುಪ್ತಿ ಗುಪ್ತರೆಂಬ ಗಗನಚಾರಣಯುಗಲಂ... ಮಾಸೋಪವಾಸದ ಪಾರಣೆಯೊಳ್ ಕಾಂತಾರಚರ್ಯೆಗೆ ಬರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೬೭). 'ಕಾಂತಾರಭಿಕ್ಷೆ' ಪರಾ. [ಕಾಂತಾರ + ಚರ್ಯೆ]

ಕಾಂತಾರಭಿಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಕಾಂತಾರಚರ್ಯೆ : ತನ್ಮುನಿಯುಗಳಂ... ಯೋಗ್ಯಕಾಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಕಾಂತಾರಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಬರುತಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೫೨ ವ). [ಕಾಂತಾರ + ಭಿಕ್ಷೆ]

ಕಾಂತಾಸಮ್ಮಿತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಪ್ರೇಯಸಿಯಂತೆ ವಿಷಯ ಗಳನ್ನು ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಸಾಹಿತ್ಯ; ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ : ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ರಮಣೀಯವಾದ ರೀತಿ ಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಕರ್ತವ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯ ಗಳ ಸತ್ಫಲದುಷ್ಫಲಗಳು ನಮ್ಮನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೇ ತಾವಾಗಿಯೇ ಅಂಟು ವಂತೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಕಾವ್ಯನಾಟಕಾದಿಗಳು 'ಕಾಂತಾಸಮ್ಮಿತ' (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೮ ಅಡಿಟ). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ಸಮ್ಮಿತ)]

ಕಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಳಕು; ಹೊಳಪು; ತೇಜಸ್ಸು; ಕಿರಣ : "ಮಿನುಗು ತೊಳಪುಂ ಮಿಱುಗು ತಳಗಿದಿರ್ಪೊಳಪು ಹಬೆ ಮಿಂಚು ಡಾಳಂ ತಾವೆನಲ್ಕಾಂತಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೪). ಬೆಟ್ಟಗಳ ಗುಲಾಬಿ ಬಣ್ಣದ ಶಿಖರಗಳು ಉದಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸು ತ್ತಿದ್ದವು. (ಮಲೆನಾ. ೧೪). ೨. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ. ೩. ಚೆಲುವು; ಶೋಭೆ; ಸೌಂದರ್ಯ; ಲಾವಣ್ಯ : "ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಶ್ರೀ, ಕಾಂತಿ, ವಿಭ್ರಮಮೆಂಬಿವು ಶೋಭೆಯಲ್ಲಿಯುಂ ವರ್ತಿಸುಗುಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೫–೨೭). ೪. ದೇಹಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಲಂಕಾರ. (೬). ೫. ಚಂದ್ರನ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಚಂದ್ರನಾದೊಡೆ... ಕಾಂತಿ, ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ, ಶ್ರೀ, ಅಂಗದೆ, ಪೂರ್ಣೆ, ಅಮೃತ, ಕಾಮದಾಯಿನಿ ಎಂಬ ಷೋಡಶ ಕಲೆಗಳಿಂ ಭರಿತನಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೨೬೭).

೬. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹತ್ತು ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶ್ಲೇಷ ಪ್ರಸಾದ, ಸಮತೆ, ಮಾಧುರ್ಯ, ಸುಕುಮಾರತೆ, ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ, ಉದಾರತ್ವ, ಓಜಸ್ಸು, ಕಾಂತಿ, ಸಮಾಧಿಗಳೆಂಬ ದಶ ಪ್ರಾಣವಿಡಿದು (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). ೭. [ಸಂಗೀತ] ಜೋಡಣೆ; ಮೇಳ (?): ಕಾಳಸಿ ಬೈಸಿಕೆ ಪಟ್ಟ ಕಾಂತಿ ಕೊಂಕಣಿ ಕನುಜಾಯಿ... ಪೆಲ್ಲಣೆ ಕಳೆಯೆಂದಿವಂ ಮೆಱೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರನ್ವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗಪಿ. ೫-೩). [ಸಂ.]

ಕಾಂತಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಕಳೆಗೆಡು; ನಿಸ್ತೇಜವಾಗು; ಮಂಕಾಗು: ಕಾಂತಿಗುಂದುತ್ತಿದೆ ನಕ್ಷತ್ರಾಳಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪೫). [ಕಾಂತಿ + ಕುಂದು₁]

ಕಾಂತಿಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು; ಕಳೆಗೊಳ್ಳು: ಪಿರಿದು ಭೂಷಣ ಕಾಂತಿಗೂಡಿದ ಕದಪಿನ ಗರುವನಾರು (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೧೨). [ಕಾಂತಿ + ಕೂಡು₁]

ಕಾಂತಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಾಂತಿಗುಂದು: ಮಾಸಾಧಿಪರ್ ಕಾಂತಿಗೆಟ್ಟರೆ ಗರ್ಭಕ್ಕತಿ ಪೀಡೆ (ಜಾತತಿ. ೩-೪). [ಕಾಂತಿ + ಕೆಡು]

ಕಾಂತಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯುಂಟಾಗು; ಕಳೆದೋರು: ವಿಿಱಾಱಿತು ಭುಜಶಕ್ತಿ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲ ತನು ಕಾಂತಿದೋಱಿತು ಕಂತುನಂದನಗೆ (ಜೋಹತ. ೩೪-೯೯). [ಕಾಂತಿ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಕಾಂತಿಪರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ದವನ: "ಕಾಂತಿಪರ – ದವನ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [?]

ಕಾಂತಿಭಾಸ (ನಾ). ಬೆಳಕಿನ ಆಭಾಸ: ಅಕ್ಷಿಪಟಲವು ಕೆರಳಿ ಕಣ್ಣು ಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಒತ್ತುವುದರಿಂದ ಉಂಗುರುಂಗುರಗಳಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಬೆಳಕಿನ ತೋರ್ಕೆ: ಕಾಂತಿಭಾಸ (Phosphene. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಂತಿ + ಭಾಸ]

ಕಾಂತಿಮಂತ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ತೇಜಸ್ವಿ: ಭದ್ರಾಕಾರನುಂ ಕಾಂತಿಮಂತನುಮಭಿರೂಪನುಮಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೩ ವ). ೨. ಚಂದ್ರ. [ಸಂ. ಕಾಂತಿಮತ್]

ಕಾಂತಿಮುದ್ರಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುದ್ರಣ. ℙ ರಬ್ಬರು ನಯಗಂಬಳಿಯ ಮೇಲೆ ಜಿಡ್ಡುಮಸಿಯಿಂದ ಚಿತ್ರ ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರ ವನ್ನು ಬರೆದು ಪ್ರತಿ ತೆಗೆಯುವ ವಿಧಾನ: ಕೆಲವು ಕಾಲಾನಂತರ ಲೋಹದ ತಗಡಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ರಬ್ಬರ್ ನಯಗಂಬಳಿಯನ್ನು ಉಪಯೋ ಗಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ "ಕಾಂತಿಮುದ್ರಣ" ಅಥವಾ "ಫೋಟೋ ಲಿಥೋಗ್ರಫಿ" ಮತ್ತು "ಫೋಟೋಲಿಥೋ ಆಫ್ ಸೆಟ್" ಎಂದು ಹೆಸರು (ಮುದ್ರಕ. ೪). [ಕಾಂತಿ + ಮುದ್ರಣ]

ಕಾಂತಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಳಪಿಡು; ಬೆಳಗು: ಪುಣ್ಯದ ಚಿತ್ರಂ ಬೆಳಗು ವಂತೆ ದಂತಪಂಕ್ತಿಯಂ ಕಾಂತಿಯಿಟ್ಟು (ಬಸರ. ೪-೬೩). [ಕಾಂತಿ + ಇಡು₁]

ಕಾಂತಿವಂತ (ನಾ). = ಕಾಂತಿಮಂತ ೧: ಇಂದ್ರಂಬೋಲ್ ವಿಭವ ಯುತಂ ಚಂದ್ರಂಬೋಲ್ ಕಾಂತಿವಂತಂ (ಶಮುದ. ೨೧೪ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಾಂತಿಮತ್]

ಕಾಂತಿವರ್ಧಕ (ಗು). ೧. ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ; ಅಂದ ಗೊಳಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಅಂದಗೊಳಿಸುವ ವಸ್ತು; ಅಂಗರಾಗ; ಪ್ರಸಾಧನ ವಸ್ತು: ಕೂದಲು, ಚರ್ಮ ಅಥವಾ ಮುಖಚ್ಛಾಯೆ – ಇವನ್ನು ಅಂದಗೊಳಿಸುವ (ವಸ್ತು): ಅಂಗರಾಗ; ಕಾಂತಿವರ್ಧಕ (Cosmetic. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಂತಿ + ವರ್ಧಕ]

ಕಾಂತಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು; ಕಳೆ ಗೊಳ್ಳು: ಕೇರಿಕೇರಿಯಲಿ ಪನ್ನೀರ ಚಳಯ ರಸ್ನದೋರಣ ಪೊಂಗು ರುಜುಗಳು ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾಂತಿವಿಡಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೨೩-೨೬). [ಕಾಂತಿ + ಪಿಡಿ₁]

ಕಾಂತಿಸ್ತಂಭ (ನಾ). ದೀವಿಗೆಯ ಕಂಬ: "ಆ ದೀಪ್ತಿಯಿಹುದು ಕಾಂತಿ ಸ್ತಂಭಮೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೮). [ಕಾಂತಿ + ಸ್ತಂಭ]

ಕಾಂತಿಹೀನ (ಗು). ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ; ಅಂದವಿಲ್ಲದ; ಕಳೆಯಿಲ್ಲದ. 'ಕಾಂತಿಹೀನತೆ' ಪರಾ. [ಕಾಂತಿ + ಹೀನ]

ಕಾಂತಿಹೀನತೆ (ನಾ). ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಂದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಮಂಕು: ಈ ಕಲಾವಿದರೆಲ್ಲರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೂ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಂತಿ ಹೀನತೆ, ವಿವರ್ಣತೆ ಕಂಡು ಬರುವುವು (ಭಾರದ. ೫೩೩). [ಸಂ. ಕಾಂತಿಹೀನತಾ]

ಕಾಂತೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗುಸು; ಸ್ತ್ರೀ: "ಭಾಮಿನಿ ನಿತಂಬಿನಿ ... ಸ್ತ್ರೀ ವನಿತೆ ನಾರಿ ಯೋಷಿತ್ಕಾಂತೆ ಮಹಿಳೆಯಬಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ೮೯-೧); ಕಾಂತೆ ಪೊದಬ್ದಿ ನಾಣ ಭರದಿಂದ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೮); ಘನಮಹಿಮ ನಮೋಯೆನುತ ಕೈಮುಗಿದಿರ್ದಳಾ ಕಾಂತೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೨೧). ೨. ಹೆಂಡತಿ; ಪ್ರಿಯೆ: ತನ್ನ ಬೆರಳುಂಗುರಂಗೊಟ್ಟು ಸಂತೈಸಿ ವೃಷ ಕೇತು ಕಾಂತೆಯಂ ಬೀಳ್ಕೊಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೧೨). [ಸಂ. ಕಾಂತಾ]

ಕಾಂತ್ಯಾಕರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶದ ನೆಲೆ; ಚಂದ್ರ. ೨. ಚೆಲುವಿನ ನೆಲೆ: ೧, ೨: ಸರಸಿಜವಿರೋಧಿ ಕಾಂತ್ಯಾಕರಮಮೃತಮಯಂ ತ್ವದೀಯ ಮುಖಶಶಿಯುಂಟಾಗಿರೆ ಶಶಿಯದೇವುದೆಂಬುದು ನಿರುತಂ ಶ್ಲೇಷಾನುವಿದ್ಧಮಪ್ಪಾಕ್ಷೇಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೨). [ಕಾಂತಿ + ಆಕರ]

ಕಾಂತ್ಯಾಸ್ಪದ (ನಾ). ೧. ಕಿರಣಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದವನು. ೨. ಚೆಲು ವಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದವನು: ೧, ೨: ಉದಯಾರೂಢಂ ಕಾಂತ್ಯಾಸ್ಪದನನು ರಕ್ತಾತ್ಮ ಮಂಡಲಂ ಕುಮುದಕರಂ ಮೃದುತರ ಕರಂಗಳಿಂದತಿ ಮುದಮಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪಡೆಗುಮಿಂತೀ ರಾಜಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೯). [ಕಾಂತಿ + ಆಸ್ಪದ]

ಕಾಂದರ್ಬೊ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸೇನ್ದ್ರಕ ಮಹಾ ರಾಜನ್ನಾಯರ್ಖಣ್ಣಮುಂ ಜೆಳುಗೂರಾಳ್ಗೆಯನಾಳುತ್ತುಂ ಕಾನ್ದರ್ಬೊ ರಧಿಕಾರಿಗಳಾಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೫; ಸು. 685). [?]

ಕಾಂದಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಂದಲ್, ಮುದ, ಉಪ್ಪಾತಿ (ಮೃಷಿಗಿ. ೧೧-೧೮೫). [?]

ಕಾಂದವ (ನಾ). (ಕಾವಲಿಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಾಣಲೆಯಲ್ಲಿ) ಬೇಯಿಸಿದ ಅಥವಾ ಹುರಿದ ರೊಟ್ಟಿ, ಮೊದಲಾದುವು. [ಸಂ.]

ಕಾಂದವಿಕ (ನಾ). ೧. ರೊಟ್ಟಿ ಸುಡುವವನು; ಭಕ್ಷ್ಯಮಾಡು ವವನು. ೨. ಮಿಠಾಯಿ ಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಕಾಂದಾಭಜಿ (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿಯ ಬಜ್ಜಿ: ದೋಸೆ, ಇಡ್ಡಲಿ, ಕಾಂದಾ ಭಜಿ ... ಇನ್ನೂ ಏನೇನೋ ಒಂದು ಉಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟನು (ಚಂದುಟ. ೪೦). [← ಮರಾ. ಕಾಂದಾಭಜೀ]

ಕಾಂದಿಶೀಕ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗೆಟ್ಟವನು; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಓಡು ವವನು; ಭಯದಿಂದ ಪಲಾಯನ ಮಾಡುವವನು: "ನಷ್ಟಃ, ಗೃಹೀತ ದಿಕ್, ಕಾಂದಿಶೀಕಃ, ಭಯದ್ರುತಃ – ಈ ೪ ದೆಸೆಗೆಟ್ಟವಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೯-೩೨೫); ದ್ರವಿಳಕ್ಷಮಾಪರಿವೃಢಂ ಬೆನ್ನಿತ್ತುಂ ... ಪಾತಿತ ದ್ವಿಪ ಪತಾಕಂ ಕಾಂ[ದಿ]ಶೀಕಂ ಭಯಾಕುಳಿತಾನೀಕಂ (ಸಾಇಇ. XX, ೨೧-೨೬; 1019). [ಸಂ.]

ಕಾಂದಿಸೀಕತೆ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗೆಡುವಿಕೆ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ; ಹೆದರಿದ ಸ್ಥಿತಿ: ಘಟಕರ್ಣತನಯ ಕುಂಭಂ ಮಡಿಯೆ ನೋಡಿ ಖಳಭಟರೆಲ್ಲ ಕಾಂದಿಸೀಕತೆಯಿಂದಮೋಡುತಿರೆ (ವಂಕಾರಾ. ೬-೩೮-೧).
[< ಸಂ. ಕಾಂದಿಶೀಕತಾ]

ಕಾಂದೇನವಮಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಆಷಾಢ ಶುದ್ಧನವಮಿ. ☞ ಆ ದಿನ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಈರುಳ್ಳಿಯಿಂದಲೇ ಅಡುಗೆಮಾಡುವರು: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ವಾಸನೆ ಇಡಗಿದೆ. ಮೇಲಾಗಿ ಇಂದು 'ಕಾಂದೇನವಮಿ'! (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೦೩).
[← ಮರಾ. ಕಾಂದೇನವಮಿ]

ಕಾಂಪಿಲ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಂಪಿಲ್ಯಃ ... ಯೆಂಬುವ ಓಷಧಿ. ಇದನ್ನು ಘಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ 'ವಸಾರೆ' ಎನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೮).
[ಸಂ.]

ಕಾಂಪಿಲ್ಯವಜ್ರ (ನಾ). = ಕಾಪಿಲ್ಯ: "ಕಾಂಪಿಲ್ಯಃ ... ರೋಜನಃ – ಈ ೫ ಕಾಂಪಿಲ್ಯವಜ್ರ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧).
[ಸಂ.]

ಕಾಂಪಿಲ್ಲ (ನಾ). = ಕಾಂಪಿಲ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಪು 'ಕಾಪು' ನೋ.

ಕಾಂಪೊಂಡು 'ಕಾಂಪೌಂಡು' ನೋ.

ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್ (ನಾ). ೧. ಮಿಶ್ರಣ; ಸಂಯುಕ್ತ ವಸ್ತು. ೨. ಕೃತಕ ಗೊಬ್ಬರ. 'ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್‌ಗೊಬ್ಬರ' ಪರಾ.
[← ಇಂ. Compost]

ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್‌ಗೊಬ್ಬರ (ನಾ). = ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್ ೨: ಹೊಸರಚನೆಯ ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್‌ಗೊಬ್ಬರ (ವ್ಯವಮು. ೩೨); ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್‌ಗೊಬ್ಬರಗಳನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡುವ ವಿಧಾನಗಳಿವು (ತರಟಿ. ೯).
[ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್ + ಗೊಬ್ಬರ]

ಕಾಂಪೌಂಡು, ಕಾಂಪೊಂಡು (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಡದ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಆವರಣ, —ಬಯಲು; ಪೌಳಿ: ಮನೆಯ ಕಾಂಪೌಂಡಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ತೋಟ ಬೆಳಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಕಾಂಪೊಂಡು: ೧. ಮನೆಯ ಕಾಂಪೊಂಡು ದಾಟುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ... ಬಂದ (ರಾಯಕ. ೧೯). ೨. ಕಟ್ಟಡದ ಸುತ್ತ ಕಟ್ಟುವ ಗೋಡೆ: ಮನೆಯ ಏಕಾಂತತೆ (Privacy) ಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಒಂದು ಕಾಂಪೌಂಡು ಎನ್ನುವ ಮೋಟು ಗೋಡೆಯನ್ನು ನಿವೇಶನದ ಸುತ್ತಲೂ ಹಾಕಿಸುವುದು (ಗೃಹವಿ. ೧೫೪).
[← ಇಂ. Compound]

ಕಾಂಪೌಂಡರು (ನಾ). ಡಾಕ್ಟರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಬೆರಸಿಕೊಡುವವನು: ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ ಫೀಕೊಟ್ಟೆ. ಕಾಂಪೌಂಡರಿಗೇನೂ ಕೊಡುವದಿಲ್ಲವೇ (ಕಥವಿ. I, ೧೫೪). [← ಇಂ. Compounder]

ಕಾಂಬ[1] 'ಕಾಣ್' ಪರಾ.

ಕಾಂಬ[2] (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಟ್ಟು ಕಾಂಬ ಕಮ್ಮಜರಾಬುವ × × × ಸರ್ವ್ವ ಪರಿಹಾರ ಕೊಟ್ಟೋರ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೦-೪; ಸು. 700 ?).
[?]

ಕಾಂಬಲ, ಕಾಂಬಳ (ಗು). ೧. ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದಿಕೆಯಿರುವ ಬಂಡಿ, —ರಥ. ಕಾಂಬಳ: "ಕಾಂಬಲಂ ... ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ತೇರು ಕಾಂಬಳವೆನ್ನಲ್ಪಡುವುದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೭).
[ಸಂ.]

ಕಾಂಬವಿಕ (ನಾ). ಶಂಖ, ಚಿಪ್ಪುಗಳ ವ್ಯವಹಾರಿ; ಶಂಖದಿಂದ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಕಾಂಬಳ 'ಕಾಂಬಲ' ನೋ,

ಕಾಂಬೊಲ (ನಾ). ಕಾಣುವಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶ: ಒಳಹೊರಗು ಕಾಂಬೊಲದಿ, ಮುತ್ತ ಬಿತ್ತು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫೨-೧೯). 'ಕಣ್ಬೊಲ' ಪರಾ.
[< ಕಾಣ್ + ಪೊಲ]

ಕಾಂಬೋಜ (ಗು). ೧. ಕಂಬೋಜದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಂಬೋಜದೇಶ. ☞ ಈಗಿನ ಆಫ್ಘಾನಿಸ್ತಾನ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಬೋಜಿ (ನಾ). ೧. ಕಂಬೋಜ ದೇಶದ ಕುದುರೆ: ಸೈಂಧವನಸಾಪನ್ನಗೇಂದ್ರ ಪ್ರಹರಮಂ ಕಾಂಬೋಜಿಯಂ ತನ್ನಿ (ಬಸಪು. ೫೯-೩೬). ೨. ಬಿಳಿ ಕಗ್ಗಲಿ ಮರ. [ಸಂ. ಕಾಂಬೋಜ]

ಕಾಂಬೋದಿ, ಕಾಂಬೋಧಿ, ಕಾಂಭೋಜಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: (ಕ). ಕಾಂಬೋಧಿ: ಮಾಳವಿಯಾಹೇರಿ ಕಾಂಬೋಧಿ ... ಒಲ್ದು ಪಾಡಿದ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೬-೩೦). ಕಾಂಭೋಜಿ: ಕೌಶಿಕಿ ವೇಳಾವಳಿ ... ಕಾಂಭೋಜಿ ... ಎಂಬ ಮೂವತ್ತುನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳೇ ಭಾಷಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩); ಕೆಲಂಬರು ಕೆಳದಿಯರು ಕಾಲವರಿತು ಕಾಂಭೋಜಿ ರಾಗವನಾಲಾಪಿಸುವರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೦೭-೧೬).
[?]

ಕಾಂಬೋಧಿ 'ಕಾಂಬೋದಿ' ನೋ.

ಕಾಂಭೋಜ (ನಾ). ೧. ಕಂಬೋಜ ದೇಶ: ಲಾಳ ಚೋಳ ವರಾಳಯವ ... ಕರೂಷ ಕಾಂಭೋಜ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೧೮); ಕಾಂಭೋಜಕುಂಭಿನೀಧವಾಂಭೋಧಿಬಾಡಬಕುಂಭಸಂಭವ ಪರಾಕು (ಯಾದವ. ೩-೧ ವ). ೨. ಕಂಬೋಜ ದೇಶದದೊರೆ: ಮದವದತಿಬಲ ಶಕುನಿ ಸೈಂಧವನದಟ ನೃಪ ಕಾಂಭೋಜ ... ಕುಳ್ಳಿರ್ದರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೩). ೩. ಕಂಬೋಜದ ನಿವಾಸಿ, —ಪ್ರಜೆ: ಇದರಲ್ಲಿ ಯವನರು, ಕಾಂಭೋಜರು ... ಹೆಸರು ಬರುವುದರಿಂದ ಇದು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹಿಂದೆ ರಚಿತವಾಗಿರಬೇಕು (ಭಾರದ. ೬೨). ೪. ಕಾಂಬೋಡಿಯಾ ದೇಶ: ಫ್ರೆಂಚ್ ಕೊಚ್ಚಿನ್ ಚೈನಾಕ್ಕೆ ವಾಯವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಂಬೋಡಿಯಾ (ಕಾಂಭೋಜ) ದೇಶವು ಇದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧೧೫). ೫. ಕಂಬೋಜ ದೇಶದ ಕುದುರೆ: "ಬಾಹ್ಲೀಕ ದೇಶದೊಳು ಪುಟ್ಟಿ ಕಾಂಭೋಜವು" (ಮಂಗರಾ. ೮೩-೨೧). [ಸಂ.]

ಕಾಂಭೋಜಕ (ನಾ). ೧. ಕಂಬೋಜ ದೇಶ. ೨. ಕಂಬೋಜ ದೇಶದ ಕುದುರೆ: ಬಿಸಕಾಂಭೋಜಕ ಬಾಹ್ಲೀಕ ಸೈಂಧವಾರಟ್ಟ ತೈತಿಲಂ ವಾನೇಯಂ ಪೆಸರ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹಯಕಾ ಪೆಸರೆ ಪೆಸರ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೬೬).
[ಸಂ.]

ಕಾಂಭೋಜಿ 'ಕಾಂಬೋದಿ' ನೋ.

ಕಾಂಸ (ನಾ). = ಕಾಂಸ್ಯ: ನಗರವ ನೋಡಬಂದಂತೆಸೆದುವು ನಾನಾ ಕಾಂಸ ಭಾಜನವೂ (ತರ್ಕಕೌ. ೧-೮೪). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯ]

ಕಾಂಸಕ (ನಾ). ಕಂಚು; ಕಾಂಸ್ಯ: ಕಟ್ಟಳೆಯೊಳಗಣ ಕಾಂಸಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಂಸ್ಯ]ದಂತೆ ಅಣಿಯೊಳಗಣ ಕೇಣದಂತೆ ಚಿನ್ನದೊಳಗಣ ಬಣ್ಣದಂತೆ ಪಟದೊಳಗಣ ತಂತುವಿನಂತೆ ಎನ್ನಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ (ಆದವ. ೪೦); "ಬೆಣ್ಣೆ" (ಆದವ. ಕೋಶ).
[< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯಕ]

ಕಾಂಸದೇಹ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ಮೈ; ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೇಹ: ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗೆ ಸಾಯಿರ ಕವಿಲೆಯ[ಂ] ಸುವರ್ಣ್ನ ಸ್ರಿಂಗಿಯುಂ ರಜತ ಖುರಮುಂ ಕಾಂಸದೇಹ ಸಮನ್ವಿತಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಫಲಮಂ ಪಡೆವರು (ಕಇಆ. ೬೯-೧೩-೪೫; 1088). [ಕಾಂಸ + ದೇಹ]

ಕಾಂಸಾಳ 'ಕಂಸಾಳ' ನೋ.

ಕಾಂಸುಳಿ 'ಕಾಸುಳಿ' ನೋ.

ಕಾಂಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ತಾಮ್ರ ಹಾಗೂ ತವರಗಳ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದಾದ ಒಂದು ಲೋಹ; ಕಂಚು: "ಕಂಚು ಕಾಂಸ್ಯಾಹ್ವಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೦); ಕನಕದ ರಜತದ ಕಾಂಸ್ಯದ ಮನೆ ಮುಟ್ಟುರಿ ಮುಟ್ಟಿ ಕರಗಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟುವು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೫೨). ೨. ಕಂಚಿನ ಜಾಗಟೆ: ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ತಾಳವನ್ನೂ ಉದ್ಧವನು ಕಾಂಸ್ಯವನ್ನೂ . . . ಬಾರಿಸಿದರು (ಕಭವಿ. I, ३). ೩. ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪಾನಪಾತ್ರೆ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಾಂಸ್ಯತಾಲ, ಕಾಂಸ್ಯತಾಳ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತಾಳ: (ಕಿ). ಕಾಂಸ್ಯತಾಳ: ವೀಣಾ ವೇಣು ಮುರಜ ಕಾಂಸ್ಯತಾಳಲಯಾನುಗತ ಮೆನಿಸಿದಂತಃಪುರವಿಳಾಸಿನೀಜನಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೨೮). [?]

ಕಾಂಸ್ಯತಾಳ 'ಕಾಂಸ್ಯತಾಲ' ನೋ.

ಕಾಂಸ್ಯತೋರಣ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತೋರಣ: ಕಾಂಸ್ಯತೋರಣ, ತಳಿರ್ದೋರಣ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಂಸ್ಯ + ತೋರಣ]

ಕಾಂಸ್ಯಯುಗ (ನಾ). (ಮನುಷ್ಯನು) ಕಂಚಿನ ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನೂ ಬಳಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದ ಕಾಲ: ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಾಂಸ್ಯಯುಗ ಹರಪ್ಪಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆದಿಯಿಂದಲೂ ಇದ್ದಿತು (ಭಾರದ. ೧೪). 'ಶಿಲಾಯುಗ' ಪರಾ. [ಕಾಂಸ್ಯ + ಯುಗ]

ಕಾಕ$_1$ 'ಕಕ್ಕ$_2$' ನೋ.

ಕಾಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ; ವಾಯಸ: "ಕಾಗೆಯೆ ಕಾಕಂ" (ಕವಿಕಂ.೬೮); ನಾಳೆ ಪೆಣನೌತಣದಲುಣಬಡಿಸುವೆನು ಜಂಬುಕ ಕಾಕಸಂತತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೮). ೨. (ಆಲಂ) ದುಷ್ಟ; ನೀಚ: ಪಾಪಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ನುಡಿವ ಕಾಕರ ಮಾತ ಕೇಳಲಾಗದು (ಮೋಳಿಮಾ. ३८-೧೫೯); ಸ್ವಸ್ವರೂಪವ ಕಾಕರಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದನುಚಿತ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-३೭); ಕಾಕರ ನುಡಿಯಿಂ ಕೊಜಂತೆ ಕೃತಿಗಪ್ಪುದೆ (ಹಮ್ಮಿರ. ೧-೧೯); ಕಳ್ಳರೋ ಕಾಕರೋ ಏನೋ ಎಂಥದೋ ಕಂಡವರು ಯಾರು (ತುಂಗಭ. ३೦). ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. 'ಕಾಕಾರಿ' ಪರಾ. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ ಮರ, ಕಾಕಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೭೯-೧೬३೧). [ಸಂ.]

ಕಾಕ$_3$ (ನಾ). ಕೇರಳದಿಂದ ಬಂದು ನೆಲಸಿರುವ ಮಾಪಿಳ್ಳೆ ಜಾತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ: ನಮ್ಮ ಮನೆ ಪಕ್ಕದ ಕಾಕನ ಅಂಗಡಿ (ಮಗಮಾ. ೪೯,. [← ಮಲ. ಕಾಕ್ಕ]

ಕಾಕಂಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ತೊಲಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು (?): ಕಾಕರ ಕಿನಿಸು ಕುಜನರ ಕೂಡಾಳಿಕೆ ಕೂಕೆ ಕೈಕೊ ಕೌಕರಕನೆ ಕಾಕಂಗೆಟ್ಟು ಕಷ್ಟದ ಕಾರ್ಯ[ವೆಲ್ಲವು] ಕೈಂಕರ್ಯವಿತ್ತೋವು ರಂಗ (ಅಕ್ಷಸಾಂ. ೭೫-೮೧). [ಕಾಕ ? + ಕೆಡು]

ಕಾಕಂಬಾಟ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಜಕ್ಕಿ ಸುನ್ದರಿ ನೆಗಟ್ಟ್ದ ಖ್ಯಾತಿಯ ಕಾಕಂಬಾಟಿೊಳ್ಮಾತೆಯೊಳೊಳ್ಪೆಸೆಯೆ ಬಸದಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿದಳ್ . . . ಇಂತಿದಕ್ಕೆ ಕಾಕಂಬಾಟಿ ಕಂಭಯ್ಯನುಂ . . . ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪-೧೪ ; 968). [?]

ಕಾಕಂಬಿ, ಕಾಕವಿ, ಕಾಕಿವೆ (ನಾ). ಬೆಲ್ಲವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ತೆಗೆದ ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲಿನ ಪಾಕ: ಕಾಕಂಬಿಯ ರಸವನು ಮೊಗೆಮೊಗೆದು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೪-३೬); ಕಂಬಿಕಂಬಿಯೊಳು ಬಂದಿ ಳುಹಿದ್ದ ಕೋಟಿ ಕಾಕಂಬಿಯ ರಸವನೆಜೆದನು (ಭರಚ. ೧೬-೭೭). ಕಾಕವಿ: ತುಪ್ಪ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಕಾಕವಿ ಇವುಗಳನ್ನು (ಕಭಾಗ. ೨೯೦); ಆ ರಸವನ್ನು (ಕಬ್ಬಿನರಸ) ತುಸು ಕುದಿಸಿದರೆ ಕಾಕವಿಯಾಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ३-೪೫); ಕಬ್ಬಿನರಸವನ್ನು ಅರಗಾವಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿದರೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗದೆ ತೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು. ಅದೇ ಕಾಕವಿ (ಕಸಾಪ. ೧-೧೪೨). ಕಾಕಿವೆ: ಈ ಕಾಕಿವೆಯು ಸರಾಯಿ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೦೧); ರಸವು ಆರಗುದಿ ಇರುವಾಗಲೇ ಇಳಿಸಿ, ಆರಿದ ನಂತರ ಮಣ್ಣಿನ ಕೊಡಗಳೊಳಗೆ ತುಂಬಿಟ್ಟರೆ ಅದೇ ಕಾಕಿವೆಯು (ಮುಂಬಯಿ ೫-೨೦೧). [← ಮರಾ. ಕಾಕವೀ. / ಪ್ರಾ. ಕಕ್ಕಬ]

ಕಾಕಂಬಿಸೀರೆ (ನಾ). ಕಾಕಂಬಿ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಕಾಕಂಬಿ (ಬಣ್ಣದ) ಸೀರೇ ಕಣಕಾಲೀಗರುಸಾಣಾ ಕೆಣಕಿದರೆ ಅವಳೂ ಕಿಡಗಣ್ಣೇ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯೬). [ಕಾಕಂಬಿ + ಸೀರೆ$_2$]

ಕಾಕಜಿಂಚಿ (ನಾ). ಗುಲಗಂಜಿ; ಗುಲಗಂಜಿ ಬಳ್ಳಿ. [ಸಂ. ಕಾಕಚಿಂಚಾ]

ಕಾಕಚೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: "ಚೋರಪುಷ್ಪೀ- ಕಾಕಚೋರ" (ಓಷಧಿ. ೫೮). [?]

ಕಾಕಜಂಘೆ (ನಾ). = ಕಾಕಚಿಂಚಿ: ಕೊಗ್ಗಿಯ ಕಾಕಜಂಘೆಯ ಹಿಕ್ಕ ವತ್ತಿಗೆಯೊಂದು ಸಂಭವಿಪ ಮೂಳಮನಲ್ಲದಂತದನಟ್ಟುವೊಳ್ದಿಡು ಗಾಜ್ಯಮುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೫೦); ಕಾಕಜಂಘೆ ಮಧು ಮತ್ತಿಯ (ವು)ಂಗುರ್ ಪ್ರಾಕಟಂ ಘೃತಸಮೇತಮಿವಂ ನಿರ್ವಾಕುಲಂ ನೆಗ(ರ)ಪಿ ಪೂಸುಗೆ ಪುಣ್ಗಳ್ ಪೋಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೨-೧೮). [ಸಂ. ಕಾಕಜಂಘಾ]

ಕಾಕಜ್ವರ (ನಾ). ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಪ್ಪಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ; ಮೂರು ಮೂರು ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ಬರುವ ಚಳಿಜ್ವರ (ಕಿ). [ಕಾಕ$_2$ + ಜ್ವರ]

ಕಾಕಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಿಳಿ ಹೂ: ಕಾಕಡ ಹೂವಿನ ದಂಡೆ ಹೂ ಮುಡಿದ ಹೆಣ್ಣ ಕಂಡು ತಲೆ ಕೆರೆವ ಕೋತಿ (ಶಿಲಾಲ. VI, ಮುನ್ನುಡಿ); ಕಾಕಡ ಹೂವಿನ ಜತೆಯೊಳಗಿದ್ದರು ಘಮಘಮಿಸುವುದು ಮರುಗವು ಚಂದ್ರವೀ. ೭೪-೧೦). [← ತಮಿ. ಕಾಕ್ಕಟ್ಟಾನ್, ಕಾಕ್ಕಣ]

ಕಾಕತನ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನ; ನೀಚತನ: ಕಾಕತನದೆಣಿಕೆಯನ್ನೆಣಿಸಿ ಫಲವೇನು (ತುರಂಗ. ೫೨-೨೮); ಕಾಕತನವೆ ಹೊರ ಪೋಗೋ ಎಂದು ಜನುಮನ ತಾನ-ವಿನಾಯಕರು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೪೯-೧೬). [ಕಾಕ$_2$ + -ತನ]

ಕಾಕತಾಲನ್ಯಾಯ, ಕಾಕತಾಳನ್ಯಾಯ (ನಾ). = ಕಾಕತಾಲೀಯ ನ್ಯಾಯ ಕಾಕತಾಳನ್ಯಾಯ: ಆಯತಾಕ್ಷಿಯ ತಂದ ರಕ್ಕಸನಾಯ ನೇತಕೆ ಕಾಕತಾಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ನ್ಯಾಯದಿಂದವೆ ಕಂಡೆವೈ (ತೊರರಾ. ೫-೭-३३). [ಕಾಕ$_2$ + ತಾಲ$_3$ + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಕತಾಲೀಯ, ಕಾಕತಾಳೀಯ (ನಾ). ೧. ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ನಡೆದುದು. ℙ ಕಾಗೆ ಕೂಡುವುದಕ್ಕೂ ತಾಳೆಯ ಹಣ್ಣು ಬೀಳುವುದಕ್ಕೂ ಸಮ ಎಂಬ ಹಾಗೆ ಆಗುವ ಘಟನೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಘಟನೆ. ೨. = ಕಾಕತಾಲೀಯ ನ್ಯಾಯ. ಕಾಕತಾಳೀಯ: ೧. ಪೆಜಿರ . . . ನುಡಿವ ಪೆಂಪು ವಿಚಾರಿಪೊಡಂತು ಕಾಕತಾಳೀಯಮೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೭೮); ಕಾಕತಾಳೀಯ ಕಥೆ ಲೋಕಚರಿತೆಯೊಳೆಷ್ಟೊ! (ಮಂಕುಕ. ३೦೫). ೨. ಅದು ಬಟಿಕೆ ಕಾಕತಾಳೀಯದೆ ದೊರೆಕೊಂಡ ಪ್ರಮಾದದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೨೧). [ಸಂ.]

ಕಾಕತಾಲೀಯನ್ಯಾಯ, ಕಾಕತಾಳೀಯನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಲೌಕಿಕ ನ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ℙ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುವ ಕಾರ್ಯದ ಅಥವಾ ಘಟನೆಯ ಬಗ್ಗೆ 'ಕಾಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ (ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ) ತಾಳೆಹಣ್ಣು ಬಿದ್ದಂತೆ' ಎಂಬ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನ್ಯಾಯ: ಕಾಕತಾಲೀಯನ್ಯಾಯದಿಂದ ಎಲ್ಲೋ ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ಯಮಕಾದಿಗಳು ಬಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭೭).

ಕಾಕತಾಳೀಯನ್ಯಾಯ : ಕಾಕತಾಳೀಯನ್ಯಾಯದಂತೆ ರಾಜಣ್ಣನ ಆಪ್ತಮಿತ್ರನೊಬ್ಬ ಒಂದು ಕುದುರೆ ಸಹಿತವಾದ ಜಟಕಾ ಗಾಡಿಯಿದೆ ಯೆಂದೂ . . . ಹೇಳಿದ (ನಾಡಿಗೇ. ೪೭) ; ಕಾಕತಾಳೀಯನ್ಯಾಯದಂತೆ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಈ ಮೊಕದ್ದಮೆ ಹಿಂದಿನ ಘಟನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೆನಪಿಗೆ ತಂದಿತು (ಪುಸರು. ೮೪). [ಕಾಕತಾಲೀಯ + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಕತಾಳನ್ಯಾಯ 'ಕಾಕತಾಲನ್ಯಾಯ' ನೋ.

ಕಾಕತಾಳೀಯ 'ಕಾಕತಾಲೀಯ' ನೋ.

ಕಾಕತಾಳೀಯತೆ (ನಾ). "ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ತೋರುವ ಘಟನೆಗಳು ಅಥವಾ ವಿಚಾರಗಳು ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದು; ವಿಚಿತ್ರ ಸಂಘಟನೆ ; ದೈವಘಟನೆ ; ಕಾಕತಾಳೀಯತೆ" (Coincidence. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. ಕಾಕತಾಲೀಯತಾ]

ಕಾಕತಾಳೀಯನ್ಯಾಯ 'ಕಾಕತಾಲೀಯನ್ಯಾಯ' ನೋ.

ಕಾಕತಿಂದುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಕರಿ ಕೋವಿದಾರ ಮರ; ಕಾಗೆ ತೂಬರೆಗಿಡ : (ಕ). [< ಸಂ. ಕಾಕತಿಂದುಕಾ]

ಕಾಕತುಂಡ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಪ್ಪು ಮರ : (ಕ). ೨. ಅಗುರು ; ಕಾಲಾಗುರು : "ಕಾಕತುಂಡಃ, ಅಗುರುಃ –ಈ ೨ ಅಗುರು" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೧). [ಸಂ.]

ಕಾಕತುಂಡಿ (ನಾ). = ಕಾಕತುಂಡಿಕೆ : (ವೈಶಿಗಿ ೧೦–೧೬೭). [ಸಂ. ಕಾಕತುಂಡೀ]

ಕಾಕತುಂಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗುಲಗಂಜಿ ಬಳ್ಳಿ. ೨. = ಕಾಗೆದೊಂಡೆ : "ತಾಪಿಚ್ಛಃ, ಕಾಕತುಂಡಿಕಾ –ಈ ೨ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೪–೫೦) [ಸಂ. ಕಾಕತುಂಡಿಕಾ]

ಕಾಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ದೃಷ್ಟಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಿ ; ವಕ್ರ ದೃಷ್ಟಿ : ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ಕಾಕದೃಷ್ಟಿ ಈ ಹೊಲದ ಮೇಲೆ ಬಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೨೪೮). [ಕಾಕ್₂ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕಾಕದೊಂಡೆ (ನಾ). ಕಾಗೆದೊಂಡೆ : "ಕಾಕದೊಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ತುಂಡಿ, ಕೊಂಡೆ]ಯದು ಕಾಪಿತ್ತಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೨೫). [ಕಾಕ್₂ + ತೊಂಡೆ₃]

ಕಾಕಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವಜ ; ಕರ್ಣನ ಧ್ವಜ : ಕಪಿಧ್ವಜನು ಕಾಕಧ್ವಜವನ್ನು ಉಡಿದು ಕೆಡೆಯುವಂತೆಚ್ಚನು (ಭಾವುಣಿ. ೩೪). ೨. ಕಾಗೆಯ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು ; ಕರ್ಣ. [ಕಾಕ್₂ + ಧ್ವಜ]

ಕಾಕನಾಸಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಚಿಕ್ಕಗಿಡ ; ಕಾಗೆದೊಂಡೆ. [ಸಂ. ಕಾಕನಾಸಿಕಾ]

ಕಾಕನಿಶೆ (ನಾ). ಕಗ್ಗತ್ತಲಿನ ಇರುಳು ; ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ರಾತ್ರಿ : ಬೆಳ್ಳಿ ಬೆಳಗಲಿ ಕಾಕನಿಶೆಯಲ್ಲಿ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಧ್ರುವನ ಆನಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಕೂಟ ಸಾಕ್ಷಿ (ಹೃದಸ. ೬೭–೭). [ಕಾಕ್₂ + ನಿಶೆ]

ಕಾಕಪಕ್ಷ (ನಾ). (ಚವಲ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೆಗೆಯದೆ) ತಲೆಯ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಜುಟ್ಟು ; ಜುಲ್ಪಿಯ ಕೂದಲು ; ಚಂಡಿಕೆ : "ಶಿಖಾ, ಕಾಕಪಕ್ಷಃ, ಶಿಖಂಡಿಕಾ–ಈ ೩ ಚೆಂಡಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೮–೩೭೮) ; ಕಳುಹು ರಕ್ಷೆಗೆನ್ನೊಡನೆ ನಿನ್ನಾ ಜೇಷ್ಠನಂ, ಕಾಕಪಕ್ಷಧರ ಕಲಿ ರಾಮನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮–೧೮). ೨. ಕಾಗೆಯ ರೆಕ್ಕೆ : ೧, ೨ : ಅಸುರಾರಿ ಕಾಕಪಕ್ಷದಿನೆಸೆದಿರ್ದಂ ಕಾಕಪಕ್ಷವಿಸರದ ತಟ್ಟಿಂದಸುರಗಣ ಮಿರ್ಕುಮಿಾ ರಣವಸುಧೆಯೊಳೆಂದಮರರೊಸಗೆವಡೆ ವಾಜಿಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೬೮). [ಸಂ.]

ಕಾಕಪತಾಕ (ನಾ). = ಕಾಕಧ್ವಜ ೨ : ದುರ್ಯೋಧನ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರನಂ ಕಾಕಪತಾಕನಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೫ ಪ). [ಸಂ. (ಕಾಕ್₂ + ಪತಾಕಾ + –)]

ಕಾಕಪದ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಕಾಲು, —ಪಾದ : ಎರಡೂರ್ಧ್ವ ರೇಖೆಯುಂ ಪಾಯ್ದೆರಡಡ್ಡಂ ರೇಖೆ ಕಾಕಪದಮಂ ಪೋಲ್ತ(ಲ್ತ)ಂತಿರೆ ಭೂತಪೀಡೆಯಿಂದಂ ಮರಣಂ ಪದಿನಾಲ್ಕು ವರುಷದೊಳ್ [ಹಯಕಕ್ಕುಂ] (ಅಶ್ವಶಾ. ೫–೧೭). ೨. ಬರೆಹದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಬಿಟ್ಟುಹೋದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ ; ಹಂಸಪಾದ. ೩. [ಕಾಮಶಾ] ರತಿ ಕ್ರೀಡೆಯ ಒಂದು ಬಂಧ. [ಕಾಕ್₂ + ಪದ₂]

ಕಾಕಪಾದ (ನಾ). ೧. = ಕಾಕಪದ ೨ : ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವ ಜಾಗವನ್ನು ನಾವು ಕಾಕಪಾದ, ಹಂಸಪಾದ ಎಂದು . . . ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ (ಭಾರಪ. ೨೦). ೨. ರತ್ನದ ಒಂದು ದೋಷ : ಪಿಂತೆ ಮುಂತೆಸೆವ ರೇಖೆಗಳಿಗೀ ಫಲಮುಕ್ಕು ಮುಂತೆ ಷಡ್ವಳಮುಪ್ಪಡಳಗಳಿಂ ತೋರ್ಪುದೋರಂತದಂ ತಿಳಿ ಕಾಕಪಾದಮತಿವಿಸ್ತೀರ್ಣನಿಸ್ಸೂಕಮಿರೆ ನಾಶವೂ (ರತ್ನಶಾ. ೪–೧೩). ೩. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳದ ಷಡಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅನುದ್ರುತ, ದ್ರುತ, ಲಘು, ಗುರು, ಪ್ಲುತ ಮತ್ತು ಕಾಕಪಾದ ಇವೇ ಷಡಂಗಗಳು (ಸಂಗೀಚಂ. ೫೪). [ಕಾಕ್₂ + ಪಾದ]

ಕಾಕಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ ; ನರಿಹೆಸರು ಬಳ್ಳಿ : (ಕ). [ಸಂ. ಕಾಕಪರ್ಣೀ]

ಕಾಕಪಿಂಡ (ನಾ). (ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳ ತೃಪ್ತಿಗೆಂದು) ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ನೀಡುವ ಪಿಂಡ : ಅವರೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣೀರು ಜೊಳ್ಳೆಳ್ಳು ತಣ್ಣೀರು ಮೇಲೆ ಕೀರ್ತಿಯ ಶುಭ್ರ ಕಾಕಪಿಂಡ (ಗರಿ. ೮೫–೧೫). [ಕಾಕ್₂ + ಪಿಂಡ]

ಕಾಕಪಿಟ್ಲ (ನಾ). ಗಣಿಕೆಯ ಸೊಪ್ಪು ; ಕಾಕಮಾಚಿ : ಕಾಕ ಮಾಚಿಯು (ಗಣಿಕೆಯ ಸೊಪ್ಪು=ಕಾಕಪಿಟ್ಲಿಯ ಸೊಪ್ಪು) ತ್ರಿದೋಷ ಕುಷ್ಠನಾಶಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೩–೭೨). [?]

ಕಾಕಪೀಲುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ ; "ಕಾಗೆ ತೂಬರೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಕಾಕ್₂ + ಪೀಲುಕ]

ಕಾಕಪೋಕ (ನಾ). ಅಲ್ಪನಾದವನು ; ನೀಚ ; ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ : ಕೆಲಹೊತ್ತು ಕಾಕಪೋಕರ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಕೆಲಹೊತ್ತು ಪರನಿಂದೆ ಪರವಾರ್ತೆ ಗಳಿಂದ ಕಾಲವ ಕಳೆದೇನೊ (ವಾದಿಕೀ. ೭೩–೩, ೪) ; ಕಾಕಪೋಕರ ನುಡಿಗಳಂ ಬಳಸಿದರೆ ಸುಲಭದಿಂದಪ್ಪ ಕಜ್ಜಂ ಪೋಗಿ ಕಳೆಗುಂದಿ ಹಾಸ್ಯ ಕೀಡಹುದಲ್ಲದೆ (ವೆಂಕರಾ. ೬–೨–೨೭). 'ಕಾಕುಪೋಕು' ಪರಾ. [ಕಾಕ್₂ + ಪೋಕ./ ತಮಿ. ಕಾಕ್ಕನ್ ಪೋಕ್ಕ; ತುಳು. ಕಾಕಪೋಕ]

ಕಾಕಪೌರುಷ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಪೌರುಷ. ೨. (ಆಲಂ) ಶಕ್ತಿ ಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ದುರಭಿಮಾನದಿಂದ ತೋರುವ ಪೌರುಷ ; ಒಣ ಜಂಬ. ೩. ಒಣಜಂಬದವನು : ವಾಯಸ . . . ಬಳಿಕ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಸಾಗರದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುದು ಹಂಸೆ ತಂದಿಳೆಗಿಳುಹಿತಾ ಪರಿ ಕಾಕಪೌರುಷ ಕರ್ಣ ನೀನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೨೭). [ಕಾಕ್₂ + ಪೌರುಷ]

ಕಾಕಪ್ಪಿ (ನಾ). ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ ವಸ್ತು ; ನಿಕೃಷ್ಟವಾದದ್ದು ; ಬೆಲೆ ಯಿಲ್ಲದ್ದು ; ಕಾಗೆಯ ಹೇಲು (?) : ಲೋಕದೊಳಗೆ ಮಾಣಿಕ ವೆಂಬೊದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ತೂಕವಾದರನೇಕ ಬೆಲೆ ಇಪ್ಪದು ಕಾಕಪ್ಪಿಯಾಗಿ ರತ್ನಾಕರನಂತೆ ಕರ್ಮನೇಕಬಗೆಯಿಂದ ತಾ ಕುಳಿತು ಮಾಡಿದರು ವೈಕುಂಠ ವಾಗದು (ವಿಸಾಸು. ೯೮–೧) ; ಈ ಕಾಯಕೋಸುಗಾನೇಕ ಜನರ ಸೇವೆ ಕಾಕಪ್ಪಿಯಾಗಿ ವಸ್ತ್ರಾನ್ನ ಕಾಣದೆ ಮಱುಗಿ ಸಾಕುವರಿಲ್ಲೆನುತಲಿ (ವಿಜಯ. ೯೭). [?]

ಕಾಕಬಲಿ (ನಾ). ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ಬಲಿಯೆಂದು ಕೊಡುವ ಅನ್ನ : (ಕ). [ಕಾಕ್₂ + ಬಲಿ₃]

ಕಾಕಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಬುದ್ಧಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ; ದುಷ್ಟತನದ ಬುದ್ಧಿ: ಕಾಕಬುದ್ಧಿಯ ಕಲಿತ ಕಪ್ಪದಾ ಗಂಡಾ (ಕರಿಕ. ೯೪-೨); ಕಾಕ[ಪಾ ಠಾಂ. ಕು] ಬುದ್ಧಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಲೋಕ ನಾಯಕನ ನೆನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೫೭ ಅನುಪಲ್ಲವಿ). [ಕಾಕ₁ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಾಕಬ್ಬು 'ಕಾಗಬ್ಬು' ನೋ.

ಕಾಕಭಾಜನ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಪಾಲು; ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಕೆಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು: ಕುಡದೆ ನಾಜಿಕೊಂಡಿರ್ದ ಲೋಭಿಯ ಧನಂ ಕಾಕಭಾಜನಮಪ್ಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೭೭). ೨. (ಅಲಂ). ಅಪಾತ್ರನಿಗೆ ನೀಡುವ ಆಹಾರ ಅಥವಾ ಭಿಕ್ಷೆ: ಮನುಜರ್ ಗಾವಿಲರೇನನೆಂಬೆನೆಳಿಪಂಗಾರ್ತಂಗೆ ದಂಭಂಗೆ ದುರ್ಜನ ಶೀಲಂಗೆ . . . ಚಃ ಕಾಕಭಾಜನಮಂ ಮಾಡುವರಲ್ಲದಚ್ಛಶಿವಭಕ್ತರ್ಗೀಶಯುಕ್ತರ್ಗೆ ಲಾಂಛನ ಧಾರರ್ಗೊಲಿದೀವರಾರೊಳರೆ (ಪಂಪಾಶ. ೯೦). [ಕಾಕ₁ + ಭಾಜನ]

ಕಾಕಭೋಜನ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಆಹಾರ. ೨. ಅಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ನೀಡುವ ಆಹಾರ; ನೀಚನಿಗೆ ಮಾಡಿಸುವ ಭೋಜನ: ಮನೆಯೊಳಗಾರಿಲ್ಲದನಿತಜಿಕೊಳೆ ಎಡೆವೊತ್ತು ಪೊಲೆಯಂ ಕಲೆ ಮುಟ್ಟಲ್ಪೆತ್ತಂತೆ ಮನೆಯೊಳುಳ್ಳುದೆಲ್ಲಮುಂ ಕಾಕಭೋಜನಂ ಮಾಡಿ ಕಿಡಿಸಿದೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫-೬). [ಕಾಕ₂ + ಭೋಜನ]

ಕಾಕಮಂಚಿ, ಕಾಕಮುಂಚಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಗುಳ್ಳ; ಹಬ್ಬು ಗುಳ್ಳ: ನುಗ್ಗೆ, ಹಾಗಲ, ಗಿಡ್ಡಹಾಗಲ, ಬಾಳೆ, ಬದನೆ, ಕಾಕಮಂಚಿ, ಮೊಳಲು ಬದನೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೭). **ಕಾಕಮುಂಚಿ**: ಕರಿಕಾಚಿಗಿಡ, ಕಾಕಮುಂಚಿ, ಕೆಂಪುಕಾಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೦-೧೪೪೫). [ಸಂ. ಕಾಕಮಾಚೀ]

ಕಾಕಮಾಚಿ (ನಾ). ಗಣಿಕೆಯ ಸೊಪ್ಪು; ಕಾಚಿ ಗಿಡ: "ವಾಯಸಿಕಾಕಮಾಚಿ ಪೆಸರಿಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭-೨೬); ಕಾಕಮಾಚಿಯು . . . ತ್ರಿದೋಷ ಕುಷ್ಠನಾಶಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೩-೭೨). [ಸಂ. ಕಾಕಮಾಚೀ]

ಕಾಕಮಾಚೀಘೃತ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಗಣಿಕೆಯ ರಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಕ: ಕಾಕಮಾಚೀಘೃತ-ಬೆಲ್ಲ ಗಣಿಕೆಯ ರಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಳ್ಳ ತುಪ್ಪದ ಹನಿಸಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಶುಂಠಿ . . . ಪಾಕವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಹದದಲ್ಲಿಳುಹಿಕೊಂಡು ನಿತ್ಯವೂ ಸೇವಿಸಲು ಸ್ವರಭಂಗ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೨೩). [ಸಂ. (ಕಾಕಮಾಚೀ + ಘೃತ)]

ಕಾಕಮಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಗೆಮರಿ, ಕಾಕಮಾರಿ, ಕಾಕೀಸೊಪ್ಪುಗಡ್ಡೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬-೧೦೭); ಕಾಕಮಾರಿ (Anamirta Cocculus): ಇದು ಕೊಂಕಣ ಮತ್ತು ಮಲಬಾರತೀರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇದರ ಬೀಜವು ಬಹಳ ವಿಷವುಳ್ಳದ್ದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೭). [ಸಂ. ಕಾಕಮಾರಿನ್]

ಕಾಕಮುಂಚಿ 'ಕಾಕಮಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಕಮುಖ (ಗು). ೧. ಕಾಗೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕಾಗೆಯ ಮುಖ: ಕಾಕಮುಖದ ಮಯೂರ ಟಿಟ್ಟಿಭಕೋಕ ವದನದ . . . ಬಹುವಿಧದ ರೂಪದನೇಕ ಭೂತವ್ರಾತ ನೆರೆದುದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೨೦). ೩. ಅಗುರು: "ಕಾಕಮುಖಮನಲಗುರುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೧). [ಕಾಕ₁ + ಮುಖ]

ಕಾಕಮುದ್ಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುಹೆಸರು; ನರಿಹೆಸರು; "ಕಾಡು ಹೆಸರುಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಕಾಕಮುದ್ಗಾ]

ಕಾಕರತ್ನ (ನಾ). ಅಶುಭರತ್ನ; ಕೀಳಾದ ರತ್ನ (?): ಲೋಕದೊಳು ಲಘುವಾದ ರತ್ನಮೌಕ್ತಿಕಗಳಂ ತೂಕ ವೆಗ್ಗಳಮಾದ ವಜ್ರಮಂ ಕೃತ್ರಿಮದ ಕಾಕರತ್ನಂಗಳಂ ಪಿಡಿಯದವ ವಜ್ರದಿಂದೊರೆಯೆ ಕಳೆ ಕುಂದಾಗಿರೆ (ರತ್ನಶಾ. ೧೨-೧೯). [< ಕಾಕು₁ + ರತ್ನ]

ಕಾಕರಲಿಪಿ (ನಾ). = ಕಾಕಲಿಪಿ ೧: ಈ ಬರಹಗಳನ್ನು ನನ್ನ "ಕಾಕರಲಿಪಿ" ಯಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಅಚ್ಚಿಗೆ ಅಣಿಮಾಡಿದವರು ಗೊರೂರ್ ಅವರೇ (ರಾಮಾನೆ. ೯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕಾಕ? + ಲಿಪಿ]

ಕಾಕರವ (ನಾ). ಕಾಗೆಯ ಕೂಗು, —ಧ್ವನಿ: ಪುಕನೋದಿಂಗುಜಿ ಚೆಲ್ವೆ ಕಾಕರವ (ಸೋಮೇಶ. ೩). [ಕಾಕ₁ + ರವ₁]

ಕಾಕರಿಪು (ನಾ). ಕಾಗೆಯ ವೈರಿ; ಗೂಗೆ: ಕುಕಿಲ ಸಾರಸ ಕಾಕರಿಪು ಜಾತಕ ಭರದ್ವಾಜಾದಿ ಪಕ್ಷಿ ಪ್ರಕರ ಬಿದ್ದುದು ಬಿಗಿದ ಕೇಸುರಿ ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦-೫೨). [ಕಾಕ₁ + ರಿಪು]

ಕಾಕರಗಲ್ಲು (ನಾ). (ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಯಾಗಿರುವ) ಚೂಪುಗಲ್ಲು: ಕಕ್ಕೇಕಾಯ ತಿಂದು ಕೈತುಂಬ ನೀರ ಕುಡಿದು ಕಾಕರುಗಲ್ಲಾಗೆ ಹರಳೊತ್ತಿ ಸುಡುವಾಗ ಸಾಕಾಯ್ತು ತೌರೀನ ಮನೆವಾರು (ಜಗೀತ. ೫೫). [< ಕಂಕರ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃)]

ಕಾಕಲಿ, ಕಾಕಳಿ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಮತ್ತು ಅಸ್ಫುಟವಾದ ಮಧುರಧ್ವನಿ: ಜಿನುಗುವ ತುಂಬಿಯಿಂಚರಮೆ ಗಾಣರ ಕಾಕಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಕೂಡೆ ಸೋರ್ವ ಮಾವಿನ ಸೊನೆ ಗಂಧಸಿಂಧುರ ಮದಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬); ಕಾಕಲಿಗೆ ಕರಮೊಸೆದು ದೇವತೆ ತಲೆಯಂ ತೂಗಿದ ಪೊಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೧೩). **ಕಾಕಳಿ**: ನನೆಗರ್ಚಿ ಕಾಕಳಿಯೊಳಾಣತಿಗೆಯ್ವ ಮದಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೫); ಚಿರಮುಕ್ಕೆ ಕಾಕಳಿಯ ಹೂಂಕೃತಿ ಭೃಂಗಚಯಕ್ಕೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೭೭). ದಂಡಿಗೆವಿಡಿದಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬತ್ತೀಸರಾಗಂಗಂಡು ಕಾಕು[ಕ]ಳಿಯೊಗದೆ ಕೊಂಡಾಡೆ ಜಾಣರು ಪಾಡುವ ಗಾಣರ ತಂಡವ ಕಂಡನಾ ನೃಪತಿ (ರಾಮವಿ. ೧೦-೭೦). [ಸಂ. ಕಾಕಲೀ]

ಕಾಕಲಿಪಿ (ನಾ). ೧. ಅಂದವಲ್ಲದ ಲಿಪಿ; ವಕ್ರವಕ್ರವಾದ ಲಿಪಿ. ೨. ಲಿಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಖಗಲಿಪಿ, ಕದಂಬಲಿಪಿ, ಕಾಕಲಿಪಿ, ಕವುಷಲಿಪಿ . . . ಯೀ ಅಗಣಿತ ಲಿಪಿಗಳ ನೋಡಲರಿಯದೆ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳಕಳಗೊಳ್ಳುತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೭-೫). [ಕಾಕ₁ + ಲಿಪಿ]

ಕಾಕಲೇಜು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಮೂಡ ಕಾಕಲೇಜು ಆಗ್ನೇಯದಲು ಸೊಳ ಕೂಡಲ ಪಳ್ಳಮುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೧-೫೨; 1057). [?]

ಕಾಕವಿ 'ಕಾಕಂಬಿ' ನೋ.

ಕಾಕವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಾಹ್ವಾ–ಕಾಕವೃದ್ಧಿ" (ಓಷಧಿ. ೬೨). [?]

ಕಾಕಸರಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಾಕಸರಳಿ, ಬಿಳಿಸರಳಿ, ಅಕ್ಕಸರಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೧-೬೦೫). [?]

ಕಾಕಸ್ನಾನ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಸ್ನಾನ; (ತಲೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೀರಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ) ಕಾಗೆಯು ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ. ೨. (ಅಲಂ) ಅವಸರದ ಸ್ನಾನ; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಸ್ನಾನ: ನಾವು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕಾಕಸ್ನಾನ ತೀರಿಸಿ, ಥಾಲಿ ಹಸ್ತರಾಗಿ (ದೀಪಹ. II, ೭). 'ಗಜಸ್ನಾನ' ಪರಾ. [ಕಾಕ₁ + ಸ್ನಾನ]

ಕಾಕಳಿ 'ಕಾಕಲಿ' ನೋ.

ಕಾಕಾ₁ 'ಕಕ್ಕ₃' ನೋ.

ಕಾಕಾ₂ (ನಾ). ಇಷ್ಟ; ಮರ್ಜಿ (?).

ಕಾಕಾಹಿಡಿ = ಮರ್ಜಿಹಿಡಿ; ಮನವೊಲಿಸು; ಖುಷಿಪಡಿಸು: ಈ ಅಪರ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಅಪ್ಲಿಕೇಶನ್ ಬರೆಯುವುದು, ಹಲ್ಲು ಕಿರಿಯುವುದು, ಕಾಕಾಹಿಡಿಯುವುದು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಈಗ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ನಾಪಿಗೇ. ೧೬೪). [?]

ಕಾಕಾಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕಾಗೆದೊಂಡೆ: (ಕಿ).
[ಸಂ. ಕಾಕಾಂಗೀ]

ಕಾಕಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಾಗೆಯ ಕಣ್ಣು. 'ಕಾಕಾಕ್ಷಿ ನ್ಯಾಯ' ಪರಾ.
[ಕಾಕ$_3$ + ಅಕ್ಷಿ]

ಕಾಕಾಕ್ಷಿಗೋಳಕನ್ಯಾಯ (ನಾ). (ಕಾಗೆ ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು ಗುಡ್ಡೆಯನ್ನು ಹೊರಳಿಸಿ, ಒಮ್ಮೆ ಎಡಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಬಲಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕಡೆಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಡುವಂತೆ) ಒಂದೇ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಎರಡು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಿಕೆ; ಒಂದೇ ಪದವನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿಯಿಂದ ಅನ್ವಯಿಸುವಿಕೆ: ಬಲವಂತರಪ್ಪ ಶತ್ರುಗಳ ನಡುವೆ ದುರ್ಬಲನಪ್ಪ ನೃಪನಾ ರಿಪುಗಳಂ ವಾಙ್ಮಾತ್ರದಿನತಿಸಂಧಾನಂಗೆಯ್ದು ತನ್ನ ಮನಮನೆನ್ನರುಮಱಿಯದಂತು ಕಾಕಾಕ್ಷಿಗೋಳಕನ್ಯಾಯದಿಂದಿರ್ಪುದು ದ್ವೈಧೀಭಾವಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ ೨೯೯-೨೧).
[ಕಾಕಾಕ್ಷಿ + ಗೋಳಕ (=ಗೋಲಕ) + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಕಾಕ್ಷಿನ್ಯಾಯ (ನಾ). = ಕಾಕಾಕ್ಷಿಗೋಳಕನ್ಯಾಯ: ಆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಕಾಕಾಕ್ಷಿನ್ಯಾಯದಂತೆ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಿಗೂ ಸಮನ್ವಯಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೮೭). [ಕಾಕಾಕ್ಷಿ + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಕಾರಿ (ನಾ). ೧. ಗೂಬೆ; ಗೂಗೆ: "ಕಾಕಾರಿ ಪಿಂಗಳಿ ನಿಶಾಟನಂ ಕೌಶಿಕಮುಲೂಕಮನೆ ಗೂಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೪). ೨. ಕಾಕಾಸುರನಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದವನು; ರಾಮ. [ಕಾಕ$_3$ + ಅರಿ$_6$]

ಕಾಕಾಳಿ (ನಾ). ಕಾಗೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಸುಪರ್ಣಂಗೀಡೆ ಕಾಕಾಳಿ (ಸೋಮೇಶ ೧೦). [ಕಾಕ$_2$ + ಆಳಿ$_4$ (=ಆಲಿ$_4$)]

ಕಾಕಿ$_1$ ೧. ತಾರೆಗಿಡ; ಗಂಡು ಕಕೋರ್ಲ. ೨. ಕೆಂಪು, ಹಳದಿ ಅಥವಾ ಕರಿಹಣ್ಣು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ಕರಿಕಾಜಿ ಗಿಡ; ಕಾಕಮುಂಚಿ: ಗೋಕಾವಿ ಮುಂದಿನ ಕಾಕೀಯ ಗಿಡಗಳಿರಾ ತಾಯ ಹಡಪೌವನ ಬರಹೇಳ (ಕನ್ನ ಜಾ. ೧೧೦); ಕಾಕೀಯ ಈ ಹಣ್ಣ ಕಯ್ತುಂಬ ಹಿಡಿಕೊಂಡು (ಕಜಾಗೀ. ೬). [?]

ಕಾಕಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣುಕಾಗೆ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯಕ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧. ಸಂದಷ್ಟ – ಹಲ್ಲುಕಚ್ಚಿ ಹಾಡುವವನು . . . ೯. ಕಾಕಿ – ಕಾಗೆಯಂತೆ ಕ್ರೂರವಾಗಿ ಹಾಡುವವನು (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೩). [ಸಂ. ಕಾಕೀ]

ಕಾಕಿ$_3$ 'ಖಾಕಿ' ನೋ.

ಕಾಕಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ; ಪಣದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗದಷ್ಟು ಅಥವಾ ಮಾಷದ ಕಾಲುಭಾಗದಷ್ಟು ತೂಕ. ೨. ಕವಡೆ. ೩. ಇಪ್ಪತ್ತು ಕವಡೆಯ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ: ಕವಡೆಗಳಿಪ್ಪತ್ತಾಗಲು ಪವಣಿಸೆ ಕಾಕಿಣಿಯು ನಾಲ್ಕುಪಣ ಪದಿನಾರು ಭುವನದಿ ದ್ರಮ್ಮ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೬-೪). [ಸಂ. ಕಾಕಿಣೀ]

ಕಾಕಿಣೀರತ್ನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಏಳು ಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಉಜ್ಜಿದರೆ ಅಥವಾ ಒರೆದರೆ ಬೆಳಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ರತ್ನ: ನಿರ್ಭೇದ್ಯ ತಮಸ್ತಮೋನಿರಸನ ಪ್ರಭಾಪ್ರಭೂತಗುಣೋಪೇತಮಪ್ಪ ಚಿಂತಾಜನನಿಯೆಂಬ ಕಾಕಿಣಿ[ೀ]ರತ್ನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩ ವ); ವಿಜಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ ಕಾಕಿಣೀರತ್ನದಿಂ ಬರೆಯಿಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೩೯-೧೧); ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರ ಬೆಳಗಿನೊಳಾವ ಬೆಳಗಂ ಬಯಸಿ ಬರೆದೊಡಾ ಬೆಳಗಂ ಪಡೆಯಲಾರ್ಪ ಕಾಕಿಣೀರತ್ನಮುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೭-೩೩ ವ).
[ಸಂ. (ಕಾಕಿಣೀ + ರತ್ನ)]

ಕಾಕಿನಿ (ನಾ). = ಕಾಕಿಣಿ ೩: ೨೦ ವರಾಟಕ = ೧ ಕಾಕಿನಿ, ೪ ಕಾಕಿನಿ = ೧ ಪಣ, ೧೬ ಪಣ = ೧ ದ್ರಮ್ಮ, ೧೬ ದ್ರಮ್ಮ = ೧ ನಿಷ್ಕ (ಗಣಿಚ. ೨೮೨. ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. ಕಾಕಿನೀ]

ಕಾಕಿಮಂದಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಕಾಗೆದೂರಿಬಳ್ಳಿ, ಕಾಕಿಮಂದಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೬-೧೫೪೮). [ಕಾಕಿ$_1$ + ಮಂದಲಿ$_0$]

ಕಾಕಿವೆ 'ಕಾಕಂಬಿ' ನೋ.

ಕಾಕಿಸೊಪ್ಪುಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಗೆಮಾರಿ, ಕಾಕಮಾರಿ, ಕಾಕಿಸೊಪ್ಪುಗಡ್ಡೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩-೧೦೭).
[ಕಾಕಿ$_1$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$ + ಗಡ್ಡೆ$_1$]

ಕಾಕಿಹಣ್ಣು, ಕಾಕೆಹಣ್ಣು, ಕಾಗೆಹಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಕಿಗಿಡದ ಹಣ್ಣು: ಕಾಕಿಹಣ್ಣಲಿ ಹೊಡೆದ ಕಮಳದೂವಿಲಿ ಹೊಡೆದ (ಗರತಿ. ೬೯). ಕಾಕೆಹಣ್ಣು: "ಸವಾತಿಕ್ತ – ಕಾಕೆಹಣ್ಣು" (ಓಷಧಿ. ೧೭೪). ಕಾಗೆಹಣ್ಣು: (ಕರಾ). ಕಾಗೆಹಣ್ಣು ನೋಡಲು ಚೆಂದ. ತಿನ್ನಲು ರುಚಿ (ರೂಢಿ).
[ಕಾಕಿ$_1$ + ಹಣ್ಣು (< ಪಣ್$_3$)]

ಕಾಕೀ 'ಕಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಾಕೀಮುಖ (ನಾ). ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯ ತುದಿ; ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ: ಧಾತುಗಳ ಪಟಲಗಳ ನೋಡೆ ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ತಾ]ಕೀಮುಖವ ಸಂಧಿಗಳ ಮೇರುಗಿರಿ ವರ್ನಗಳ ಸೇರುವೆಗಳ ನೋಡುತಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩೫-೪೮).
[ಸಂ. (ಕಾಕೀ + ಮುಖ)]

ಕಾಕು$_1$ (ನಾ). ಆಯಾಸ; ಹಿಂಸೆ: ನೂಕಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ಹಿಂಗೈಯ್ಯ ಬಿಗಿದಗಸನ ಕಾಕುಮಾಡಿಯೆ ಕೊಲ್ಲಿಸುವೆನು (ಮಡಿಸಾಂ. ೧-೧೫).
[← ತೆಲು. ಕಾಕು = ಗಾಸಿ]

ಕಾಕು$_2$ (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಕಟುವಾಸನೆ: (ಕಿ). [?]

ಕಾಕು$_3$ (ನಾ). ೧. ಭಯ, ಕೋಪ, ತಾಪ ಮೊದಲಾದ ಭಾವೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಆಗುವ ಧ್ವನಿಯ ಬದಲಾವಣೆ; ಭಾವ ಸೂಚಕವಾದ ಧ್ವನಿಯ ಏರಿಳಿತ, —ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ಪಲುಕು: ಸಂಬುದ್ಧಿಯೊಳ್ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಮೆಂಬೆರಡು ಕಾಕುಗಳಂ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಪೇಳ್ವರ್ (ಶಮದ. ೧೨೩ ವೃತ್ತಿ); ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಮಾತು ವ್ಯಂಗಸೂಚಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ "ಕಾಕು" ವಿನಿಂದ ಅದು ವಾಚ್ಯಸದೃಶವೇ ಆಗಿಬಿಡುವುದುಂಟು (ಭಾರಮೀ. ೩೦೯); ಕೆಳದನಿಗಳು ಮತ್ತು ಬದಲಾಗುವ ಮಾತಿನ ಕಾಕುಗಳು ವಿಶಾಲವಾದ ಬಯಲುಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೧೬೧). ೨. ವ್ಯಂಗ್ಯ; ಕೊಂಕುನುಡಿ: "ಕೊಂಕಿದ ನುಡಿ ಕಾಕುವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೪೨); "ಅತಿ ಕೊಂಕುನುಡಿ ಕಾಕೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೩); ಒಟ್ಟಜೆಯ ರೀತಿಯು ಕಾಕಿನ ನುಣ್ಪಿನ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೮೩). ೩. ದೇಶ್ಯ; ದೇಶೀಯ: "ಕಾಕೆಂದು ದೇಸಿಯಾಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೫); "ಕಾಕೆಂದೆನೆ ದೇಸೀಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೭). ೪. ಗುಣುಗುಟ್ಟುವಿಕೆ. ೫. ಕೇಡು; ಕೆಡುಕು: ಜೀವೋಪಕಾರಕೆ ಕಾಕ ನೆನೆಯದಿರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೩೩). ೬. ಹಾಳು; ನಾಶ: ಏಕೆ ಸಾರಥಿ ರಥವ ಮುಂದಕೆ ನೂಕಿಗಂಟಲ ಕೊಯ್ವೆ ಸುಡುಸುಡು ಕಾಕಲಾ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೧೦); ಸಾಕು ಬಯಲ ಭಕ್ತಿಯೇಕೆಮ್ಮ ವನವನು ಕಾಕು ಮಾಡಿದೆ ರಾಯ ನೀನು (ಹರಿಸಾಂ. ೩೧-೫೮). ೭. ಕೀಳ್ತರಗತಿಯದು; ನೀಚವಾದುದು; ಕೀಳ್ಮಟ್ಟದ್ದು: ಈಕೆ ನಿನಗಹಳಲ್ಲ ನಿಂದಿರು ಕಾಕನಾಡದಿರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೧೪). ೮. ಕೆಟ್ಟ ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ: ಆ ಕಾಕುಗಳಪ್ಪರ ಮಾತಂತಾನಾವ ನಿಶ್ಚಯಮೆಂದು ನುಡಿದೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೮೭); ಏನುವನಱಿಯದ ಕಾಕು ದುರ್ಬೋಧಕಂ ಕವಿಯೆನಿಸೆ ಕುಂದೇ ಮಹಾ ಕವಿಗೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೨೪); ಮತಿಯುಳ್ಳ ಲೋಗರಿಂ ಕಾಕೆನಿಸಿಕೊಂಡೊಡೆ (ಏಶೈಪು. ೫-೯-೧೦); ಈ ಕಥೆ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಕರ್ಣಾಮೃತ ಕಾಕು ಪುರುಷರ್ಗತಿ ವಿಷವೂ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೧-೫೬).

೯. ಸುಳ್ಳು; ಸಟೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು: ಇವೆಲ್ಲವು ಕಾಕು ಸಟೆ ಭ್ರಾಂತೆಂದು ತಿಳಿದು ನಿರ್ಭರ ನಿಜದಿ ನಿಂದರು (ಅವಚಂ. ೧೫೯–೬೨೪); ವೇದವನು ಹುಸಿಯೆಂಬ ರಜ್ಞಾನ ನಿರುಹರಣ ಪೌರಾಣಮಂ ಕಾಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಂಬರು (ಸೋಮಚ. ೧–೪೪); ಚಾಪತಂತ್ರ ಪಿನಾಕಿ ಯೋಜಿಸಿ ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳು ಕಾಕಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೨).

ಕಾಕಾಗು = ಹಾಳಾಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಕಾಕಾದುದು ಕಾರಿಯವೆಂದು ನುಡಿದನನೇಕ ದುಗುಡಭಾವದಲಿ (ಅಂಜಚ. ೫–೨೦೦); ಏಕಲಿಂಗ ನಿಷ್ಠೆ ಇಲ್ಲದಡೆ ಕಾಕಪ್ಪೆಯುಮ್ಮ (ಶಿವಗೀ. ೧೬೧–೮೦೧ ವ); ಮೈಮಱೆದು ಕಾಕಪ್ಪರೆಂದೆಮ್ಮ ರಕ್ಷಿಸಲೆಯ್ದಿದ್ದೈ (ಭರಚ. ೨೮–೧೯). ಕಾಕಬಳಸು= ೧. ಕ್ರಮತಪ್ಪಿ ನಡೆ; ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿ: ತಪ್ಪಿ ನಡೆದರೆ ಭ್ರಮಿಸುವರು ಬುಧರು ಲೋಕ ನಮ್ಮನುದಾಹರಿಸುವುದು ಕಾಕನೇ ಬಳಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೫೬); ಲೋಕದೊಳಗಣ ಮರ್ತ್ಯನೆಂದೇ ಕಾಕ ಬಳಸಿದೆ (ಅಂಬಿಕಾ. ೬–೪೩). ೨. ಕೆಟ್ಟಮಾತಾಡು; ವಕ್ರವಾಗಿ ನುಡಿ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತನ್ನಾಡು; ಸಟೆಹೇಳು: ಏಕೆ ನಿಮಗೀ ಚಿಂತೆ ವೈರಿಯ ತಾಕುವೆನು ಕೊಡು ವೀಳೆಯವ ಬಿಡು ಕಾಕ ಬಳಸುವ ಹಿರಿದ ಗಳಹುವ ಮಗನೆ ತಾ ನಿಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬ರಿ೩. ೨೬೬ ಪರಿ); ಏಕೆ ನೃಪತಿ ವೃಥಾ ಮನೋವ್ಯಥೆ ಕಾಕ ಬಳಸಲುಬೇಡ ನೀನವಿವೇಕಿಯೇ (ನಳಚ. ೬–೧೭); ಕಾಕಬಳಸದಿರು ತಮ್ಮ ನಗೆಗೇಡ ಮಾಡಿದಿರೇಳು (ತುರಂಗ. ೩೮–೩). ಕಾಕುಮಾಡಿಸು = ವಿಕಾರಗೊಳಿಸು; ರೂಪುಗೆಡಿಸು: ಈ ಕುದೃಷ್ಟಿಯನುದಯದಲ್ಲಿ ಊರಱಿಕೆಯೊಳ್ ಕಾಕುಮಾಡಿಸಿ ನಮ್ಮ ನಗರಿಯ ಪೋಱಮಡಿಸಬೇಕು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೬೦). ಕಾಕುಮಾಡು = ೧. ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶಪಡಿಸು; ಕೆಡಿಸು: ಲೋಕವನಾಳುವ ರಣವೇವರಾಯನು ಕಾಕುಮಾಡಿ ಲೋಕವ ಸುಲಿದಾನು (ಕಾಲಸಂ. ೧೫೩–೩೧); ಕಾಕುಮಾಡಿದನೆಂದು ಮನದೊಳಗಳಲು ಮೀರುತಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩–೩೬); ಕಾಕು ಮಾಡುವ ಜವನೊಳಗಾಗಿ ಬಾಳ್ವುದು ಸಾಕು (ಭರತ. ೪೫–೫೮); ಪಾಕಶಾಸನ ಪದವಿಯನು ನೆರೆ ಕಾಕುಮಾಡಿದನಾ ಮಹೀಶ (ದೇವೀಪು. ೨–೬೦). [ಸಂ.]

ಕಾಕು$_4$ (ನಾ). ೧. (ದೂರದಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ಕೇಳಿಸುವಂತೆ) ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಧ್ವನಿ: ಹುಲ್ಲೂರು ಸೀಮೆ ದೊರೆಮಗ್ಹಾಕಿದ ಕಾಕು ಕಣಿವೆ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕದವಾಯ್ತು (ನಾಪದ. ೧೩೬); ಹೂವಯ್ಯ ಪುಟ್ಟಣ್ಣನ ಕಾಕನ್ನಾಲಿಸಿ, ಎದ್ದುಬಂದು (ಕಾನೂರು. ೩೮೯). ೨. ಚೀರಾಟ; ಬೊಬ್ಬೆ: ಕೋಪದಿಂ ಕಾಕು ಕೂಗಿದನಳ್ಕಿ ಸರಿವಂತೆ ಶಬರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೪–೨೮೧). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಕೊಳಲಿನ ವಾದನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧ್ವನಿ ಭಂಗಿ: ಭಣಿತೆ ಬೆಡಂಗು ಕಾಕು ಖಚರಂ ಗಮಕಂ ತಿರುಪಿಂಪು . . . ಕಳೆಯೆಂಬಿವಂ ಮೆಱೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೫–೩); ಬೆಡಗು ಕಾಕ[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಂ ಕೊನರೆ . . . ಬಾರಿಸುವ ಕೊಳಲ (ಅನಾರ. ೧೮೨–೩).

ಕಾಕುಹಾಕು =ಕೂಗು; ಕೇಕೆಹಾಕು; ಸಂಕೇತಧ್ವನಿ ಮಾಡು: ಅಲ್ಲಿರುವ ರಾಜಕನ್ನೆಯರು ಕಾಕುಹಾಕಿ ನಗುವ ಹಾಗೆ ಕೆಲವು ಹೊತ್ತು ಪರಿಹಾಸವಂ ಮಾಡಲು (ಕೃ ವಾ ವಿ. ೬೪); ಕಾಕುಹಾಕಿದ ಕಂಡು ಬೇಕಾಗಿ ಬಂದೆ ಬಾರೋ ನನ ಗೆಣೆಯ ಬಯಲೀಗೆ (ಜಗೀತೆ. ೨೧); ಇಲ್ವಲಂ ತೆಕ್ಕನೆ ಪಿಶಾಚಿ ನುಡಿಯಿಂದೆ ದುರ್ಮಂತ್ರಮಂ ಕಾಕುಹಾಕುತೆ ಕೂಗಿ ಕರೆಯುವನ್ ತಮ್ಮನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೦–೩೯೬). [?]

ಕಾಕುಗೀತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಗೀತ; ಕೀಳ್ತರಗತಿಯ ಗೀತ: ಪುಲಿದೊವಲೆಂದು ಕುಱಿದೊವಲಿನುಡೆಯುಟ್ಟು ಪಾವುಗೆಗಳೆಂದು ಮಣೆಗಳ ಮೆಟ್ಟಿ ಕಾಕುಗೀತೆಗಳನೆಸಗಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೯–೧೨). [ಕಾಕು$_3$ + ಗೀತ]

ಕಾಕುತನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಏಕಾಂತವಾಸಿಗಳೆಲ್ಲರ ಹಿಡಿತಂದು ಲೋಕದ ಮಧ್ಯದೊಳಗಿರಿಸಿ ಕಾಕುತನದಲಿ ಕಾಡಿ ಏಡಿಸಿತ್ತು ನೋಡಾ ಮನವು (ಅಖಂಡೇ. ೨೫೬–೧೮೯); ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲವ ನೀ ಕಲಿತು ಬಂದೆಮ್ಮ ಮಂದಿಯ ಕಾಕುತನದಲಿ ಕಾಡಿದಾ ಮಗ್ಗಿಸ್ನ [ಪಾಠಾಂ. ನೂಕಿ ಗರ್ಜಿಸುತಿರ್ದೆಯೆಮಗಿನ್ನೀಗ] ನಮ್ಮೊಡನೆ ನೂಕಲಱಿಯದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೨೬); ಕಾಕುತನದೆಣಿಕೆಯನು ಬಿಡು (ತೊರರಾ. ೪–೧೧–೧೨); ನಾ ಕೇಳ್ದುದಿಲ್ಲಮೆನ್ನಿಷ್ಟಮಂ ಸಲಿಸೆಂದು ಕಾಕುತನದಿಂದೆ ಮಂಥರೆಯೆನಗೆ ಬೋಧಿಸಲ್ (ಭರಭ. ೪–೮೮).
[ಕಾಕು$_3$ + -ತನ]

ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ (ನಾ). ಕಕುತ್ಸ್ಥ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ರಾಮ: ಅರಣ್ಯಪ್ರವೇಶಮಂ ಮಾಡಿದಂ . . . ಸತಿ ಸಹಿತ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೩). [ಸಂ.]

ಕಾಕುದ (ನಾ). ಅಂಗುಳು; ತಾಲು ಪ್ರದೇಶ. [ಸಂ.]

ಕಾಕುದೈವ (ನಾ). ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಯ ದೇವತೆ; ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಮೂರ್ಖರಾದರು ಜನರು ಲೋಕದೊಳಗೆ ಏಕದೇವನ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಕುದೈವನ ಭಜಿಸಿ (ಪುರಂದ. ೧–೬೨ ಅನುಪಲ್ಲವಿ). [ಕಾಕು$_3$ + ದೈವ]

ಕಾಕುನುಡಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ಕೊಂಕುಮಾತು: ಸಾಕು ಗೌತಮ ಮುನಿಯ ಮುಳಿಸಿನ ಕಾಕುನುಡಿ ಫಲಿಸುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೪೮); ಕಾಕುನುಡಿ ಸಟೆ ಕುಟಿಲ ಕುಹಕ ವ್ಯಾಪಾರವ ಹೊದ್ದನಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಶರಣ (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೫–೩೮). [ಕಾಕು$_3$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕಾಕುಪೋಕು (ಗು). ಅಲ್ಪವಾದ; ಕೀಳ್ತರಗತಿಯ; ತುಚ್ಛವಾದ: ಎಲ್ಲಾದರೂ ಕಾಕುಪೋಕು ಚಿನ್ನವಾದರೆ ನಾನು ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಸರಸ. ೮೯). 'ಕಾಕಪೋಕ' ಪರಾ.
[ಕಾಕು$_3$ + ಪೋಕು]

ಕಾಕುಬಲ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಪಬಲ; ಕೀಳಾದ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಅಲ್ಪಬಲವುಳ್ಳವನು: ಸಾಕು ಸಾಕಂಜಿದೆನು ಮನುಜರು ಕಾಕುಬಲರು ನಿಜ ಸ್ವಭಾವವನೇಕೆ ಬಿಡುವೆವು ತಿಳಿದು ತಿಳಿಯೆವು ಕಂಡೊಡಂಜುವೆವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೩೯). [ಕಾಕು$_3$ + ಬಲ]

ಕಾಕುಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ; ವಕ್ರಬುದ್ಧಿ: ಕಾಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕ] ಬುದ್ಧಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಲೋಕನಾಯಕನ ನೆನೆ (ಪುರಂದ. ೧–೫೭ ಅನುಪಲ್ಲವಿ).
[ಕಾಕು$_3$ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಾಕುಮತಿ (ನಾ). ವಕ್ರಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕ್ಷುದ್ರಮತಿ: ಕಾಕುಮತಿಗಳು ನಾವು ಚಿತ್ತವ್ಯಾಕುಳಿತೆಯರು ನಾವು (ಬಸಪು. ೪೦–೮೩).
[ಕಾಕು$_3$ + ಮತಿ$_1$]

ಕಾಕುಮದ್ದು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮದ್ದು; ತುಚ್ಛವಾದ ಔಷಧಿ: ಲೋಕ ವಶ್ಯಕೆ ಮದ್ದು ಏಕಾಕಿ ಹೊಂಬೇರು ಆಕೆಯನೊಲಿಸಲದು ಮದ್ದು ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲ ಕಾಕುಮದ್ದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೮೩).
[ಕಾಕು$_3$ + ಮದ್ದು$_1$ (< ಮರ್ದು)]

ಕಾಕುಮನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನಸ್ಸು; ಅಳಿಮನ; ಕ್ಷುದ್ರಮನಸ್ಸು: ಶಿವಶಿವಾ ಈ ಕಾಕುಮನಕ್ಕೆ ಏನುಮಾಡಲಿ, ಹರಹರಾ ಈ ಕಳ್ಳಮನಕ್ಕೆ ಎಂತು ಮಾಡಲಿ (ಅಖಂಡೇ. ೧೪–೧೮). [ಕಾಕು$_3$ + ಮನ$_1$]

ಕಾಕುಮನುಜ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸ್ವಭಾವದ ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ: ಕಾಕುಮನುಜ [ಪಾಠಾಂ. ಜನ]ರ ಚಾಡಿ ನೀ ಕೇಳಿ ಕೋಪೋದ್ರೇಕ ಬೇಡೆಚ್ಚಱಿಕೆ (ಪುರಂದ. ೨–೪೫–೩); ಅರಸಿಕರಿಗಿದು ಪೇಳ್ವುದಲ್ಲ ಕಾಕುಮನುಜರಿಗಿದು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಸೊಗಸುವುದೇ (ಶಮಪಾಂ. ೧೦೨).
[ಕಾಕು$_3$ + ಮನುಜ]

ಕಾಕುಮಾತು (ನಾ). ಕೀಳುಮಾತು; ಕೆಟ್ಟಮಾತು: ಲೋಕವೀರೇಳಕೆ ನೆಜ಼್ ಬಲ್ಲಿದನು ಪಿನಾಕಿಯಂಬರು ಕಥೆಯೊಳಗೆ ನಾಕಿಗಳನು ಕೂಡಿ ತ್ರಿಪುರಕೆ ನಡೆದೀ ಕಾಕುಮಾತ [ಪಾಠಾಂ. ದನೆಂದೀ ಕೊಜತೆಯ] ಕೇಳಬಹುದೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೩-೨೯); ಎತ್ತಣ ಕಾಕುಮಾತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮೂಳ]ಗೆ ಕೋಳುಹೋದೆನೊ ಕಾಮನೆಂಬವಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೨೧); ಕಾಕುಮಾತು ಆಡಬೇಡ, ಪೋಕವಿದ್ಯೆಗೆ ಹೋಗಬೇಡ (ಗಾದೆ). [ಕಾಕು$_3$ + ಮಾತು$_1$]

ಕಾಕುಮೂಳ (ನಾ). ದುಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿ; ನೀಚ: ಏಕೆ ನುಡಿದನೊ ಚಿತ್ರಸೇನನದೇಕೆ ನಾ ಕೈಕೊಂಡೆನೆತ್ತಣ ಕಾಕುಮೂಳ[ಪಾಠಾಂ. ಮಾತಿ]ಗೆ ಕೋಳುಹೋದೆನೊ ಕಾಮನೆಂಬವಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೨೧). [ಕಾಕು$_3$ + ಮೂಳ (< ಮೂಟಿ)]

ಕಾಕುರುಳು, ಕಾಕುಳ್ಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿ; ಕಾಡು ಬೆರಣಿ (ಕ). ಕಾಕುಳ್ಳು: "ಕಾಕುಳ್ಳು – ಕಾಡುಕುಳ್ಳು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬); ಅಡವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಲ್ಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಕಾಕುಳ್ಳು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ತಂದು ಮಾರುವವರಿಗೆ ಏನು ಬಂಡವಲವು ಬೇಕಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೫೦). 'ಕಾಟ್ಟುರುಳ್' ಪರಾ. [ಕಾ$_3$ + ಕುರುಳು$_3$ (< ಕುರುಳ್$_3$)]

ಕಾಕುಲತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಾಕುಲಾತಿ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಾಕುವಗರಣ (ನಾ). ಕುತ್ಸಿತ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹಗರಣ ಮಾಡುವವನು: ಕಾರುಕರು ಕಾಕುವಗರಣರು ಶಿವಶರಣರಾಕಾರದಿಂ ಬರೆ . . . ನಿಜ ತಪಸ್ವಿಗಳ ಮಾಡಿ ತೋಱಿದ ಬಸವನು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೯ ಸೂಚನೆ). [ಕಾಕು$_3$ + ಪಗರಣ]

ಕಾಕುವೆಸರ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಹೆಸರು; ತುಚ್ಛವಾದ ಹೆಸರು: ಕೊಂಕಿನ ಅಗ್ಗದ ಕಾಕುವೆಸರ್ಗಳಿಂದ ಬೀಳ್ಗಳೆದು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೮೫-೧೦). [ಕಾಕು$_3$ + ಪೆಸರ್]

ಕಾಕುವ್ಯಂಜನೆ (ನಾ). ಸ್ವರ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಭಾವಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಎಂದೂ ಸ್ಫುರಿಸದಿದ್ದ ಅರ್ಥಗಳೂ, ಭಾವಗಳೂ ನಟರ ಅಭಿನಯದಿಂದಲೂ ಕಾಕುವ್ಯಂಜನೆಯಿಂದಲೂ ಸ್ಫುರಿಸುವುವು (ಪ್ರಬಂಧ. ೩೬). [ಕಾಕು$_3$ + ವ್ಯಂಜನೆ]

ಕಾಕುಸೇವೆ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರರ ಸೇವೆ: ಕಾಕು ಸೇವೆಯಿಲ್ಲದ ಮನುಜನೆ ಕಾಶಿ (ದಾಸಪ. ೧೬೫ ೬). [ಕಾಕು$_3$ + ಸೇವೆ$_1$]

ಕಾಕುಳ್ಳು 'ಕಾಕುರುಳು' ನೋ.

ಕಾಕೂ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಿ; ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ: ಗಂಗಾಕಾಕೂ ನನಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳುವರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೫೩); ಉಮಾಕಾಕೂ ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ಭೀಮಾಕಾಕೂ ಉಗ್ರಾಣದಲ್ಲಿ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೨೯). [← ಮರಾ. ಕಾಕೀ, ಕಾಕೂ]

ಕಾಕೆ$_1$(ನಾ). = ಕಾಕಿ$_1$: "ಕಾಕೆ ವಾಯಸಿ ಕಾಕಮಾಚಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೫); ಕಟಿಯೊಳ್ ಕರ್ಚಿ ಕರಿಯ ಕಾಕೆಯ ರಸಮಂ ತೊಡೆದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೪); ಕಾಕೆಯ ಹಣ್ಣೊಂದು ಮೆಲಿದನೊಬ್ಬ ಶರಣನು (ಶರಚ. ೧೦೩). [ಸಂ. ಕಾಕಾ]

ಕಾಕೆ$_2$ (ನಾ). ದುಷ್ಟೆ; ನೀಚಳು: ಕಪಟಿಯರು ಧೂರ್ತೆಯರು ಹಾಸ್ಯದ ಕುಪರಿಯರು ಕಾಕೆಯರು ನಿಷ್ಠುರ ಚಪಳೆಯರು ದುರ್ವ್ಯಸನಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪). [ಕಾಕು$_3$ + -ಎ$_3$]

ಕಾಕೆಹಣ್ಣು 'ಕಾಕಿಹಣ್ಣು' ನೋ.

ಕಾಕೇಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; "ಕಾಗೆ ತೂಬರೆ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕ). [ಸಂ.]

ಕಾಕೋಡುಂಬರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಲ್ಲುಹತ್ತೀಗಿಡ. [< ಸಂ. ಕಾಕೋದುಂಬರಿಕಾ]

ಕಾಕೋದರ (ನಾ). ಹಾವು; ಸರ್ಪ: "ವಿಷಧರಃ . . . ಕಾಕೋದರಃ, ಕಂಚುಕೀ . . . ಭುಜಂಗಮಃ – ಈ ೨೫ ಪಾವಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೮); ಕುಳಿಕನುಂ ಮುಂತಾದ ಕಾಕೋದರಾವಲಿಯೌಡಿಂ ದಗಿದಿತ್ತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೫-೪೪). [ಸಂ.]

ಕಾಕೋದರಶಾಯಿ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿರುವವನು; ವಿಷ್ಣು (ಕ). 'ಶೇಷಶಾಯಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾಕೋದರಶಾಯಿನ್]

ಕಾಕೋದರಾಭರಣ (ನಾ). ಹಾವನ್ನೇ ಆಭರಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ಶಿವ: ಕಾಕೋದರಾಭರಣನಮಳ ಕಾರುಣ್ಯಮ[೦] ಪಡೆದು ಪೋಪಳು ಪುಡುಕುತೆ (ನವನೋ. ೮-೬೭). 'ಸರ್ಪಾಭರಣ' ಪರಾ. [ಕಾಕೋದರ + ಆಭರಣ]

ಕಾಕೋಲ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ದೊಡ್ಡಪಕ್ಷಿ; ಡೊಂಬಕಾಗೆ; ಮಂಡಕಾಗೆ; ಅಡವಿಯ ಕಾಗೆ: "ಕಾಕೋಲಃ, ಮೌಕುಳಿಃ, ದ್ರೋಣಃ, ಕೃಷ್ಣಕಾಕಃ, ವನಾಶ್ರಯಃ – ಈ ೫ ಅಡವಿಯ ಕಾಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೩). ೨. ಕಾಗೆ. ೩. ವಿರೋಧ; ಹಗೆತನ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷ. 'ಕಾಕೋಲಧರ' ಪರಾ. ೫. ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು; ದಾವಾನಲ: "ವಿರೋಧಂ ಬಲಿಭುಗ್ವಿಷಂ ದವಮಿವುಂ ಕಾಕೋಲಮುಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೯೪); "ವಿಷಜ್ವಲನಂ ಹಗೆ ಕಾಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಾಕೋಲಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಕಾಕೋಲಧರ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಾಕೋಲಿ, ಕಾಕೋಳಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ; ಜ್ವರವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ತಂಪನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸಿಹಿಯಾಗಿರುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: (ಕ). ಕಾಕೋಳಿ$_1$: "ವಾಯುಲಸ್ವಾಲೀ, ಸ್ವಾದುರಸಾ, ಕಾಯಸ್ಥಾ ಈ – ೩ ಕಾಕೋಳಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧); ಕಾಕೋಳಿ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ . . . ಹದದಲ್ಲಿಳಿಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಕಾಸ, ಶ್ವಾಸ, ಗುಲ್ಮ . . . ಇವೆಲ್ಲಾ ಮಾಣುವುವು (ಸಕವೈ. ೪೪೪); "ಧ್ವಾಂಕ್ಷೋಳಿ – ಕಾಕೋಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೮೧). [ಸಂ. ಕಾಕೋಲೀ]

ಕಾಕೋಳಿ$_1$ 'ಕಾಕೋಲಿ' ನೋ.

ಕಾಕೋಳಿ$_2$ (ನಾ). ತುಂಟ; ಉಂಡಾಡಿ: "ಕಾಕೋಳಿ – ತುಂಟ; ಉಡಾಳಟಪ್ಪು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬); ವಾಯಗೆಡಲು ತಿಳಿಯದೆ ಮತಿಹೂಳಿ ವಾಯಕೆ ಸುಖಿಸು ಕಾಕೋಳಿ (ಅವಧೂ. ೧೩). [?]

ಕಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ಮಣ್ಣು; ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಮೃತ್ತಿಕೆ: (ಕ). [ಸಂ. ಕಾಕ್ಷೀ]

ಕಾಕ್ಷೀವ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ನುಗ್ಗೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಕಾಗಜ 'ಕಾಗದ' ನೋ.

ಕಾಗಡಿ 'ಕಾವಡಿ' ನೋ.

ಕಾಗಣಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಕಾಗಣಿ ತಟಾಕಮ್ (ಎಕ. I, ೧-೨೩; 466); ಅತ್ತಿಗಾಲಾ ಚವುತ್ತಕೆ ಕೊಟ್ಟಪ ಅರಾಬಿಯ ದೇವರಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಮೇ ಕಾಗಣಿ ಕೆಱೆ ಕೊಟ್ಟುವೊರ್ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೮೭-೯; ಸು. 740). ೨. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಬಡಗೆರೆ ನಾಡ ಲಕ್ಕಿಯೂರ ಕಾಗಣಿಯರ ಬಮ್ಮಗವುಂಡನ ಮಗಂ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೭೪-೭; 1183). [?]

ಕಾಗದ, ಕಾಗಜ, ಕಾದಗ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಬರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾಳೆ: "ಪತ್ರಳಿಕೆಯೆನಲು ಕಾಗದಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೫); ಹಲಿಗೆ ತಾಳಾಪತ್ರ ಕಾಗದದೊಳಗೆ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಬರಹವ ಕಲಿತು ಶಾಸ್ತ್ರವ ನೋಡಲೆಳಸಿದರು (ಜಿನಭಾ. ೬-೩೨); ಕಾಗದದೊಳ್ ತದಾಕಾರಮಂ ಚಿತ್ರಿಸಿ (ಕೆಳನೃ. ೩-೬೪); ಸಕಲ ಗಗನ ಸ್ಥಳಂ ಕಾಗದಗಳಾದೊಡಂ . . . ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನನಂ ನಿತ್ಯದೊಳ್ ಬರದೊಡಂ ಮುಗಿಯದು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೨೪-೪೪); ಆ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೇಲೆ ಮಸಿ ಹಚ್ಚಿ, ಮೇಲೆ ಕಾಗದವನ್ನು ಹಾಕಿ ಹತ್ತೊತ್ತಿ ಮುದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦೪). ೨. ಬರೆಹವನ್ನುಳ್ಳ ಹಾಳೆ; ಓಲೆ: ಕಾಗದವೆಲ್ಲವ ಕೈಕೊಂಡು ಪಯಣೋದ್ಯೋಗವ ನೆನೆದಳಳ್ತಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೮-೩೮); ಕಟ್ಟಿದ್ದುದದಜಿಕಂಠದೊಳೆಂದು ಕಾಗದ ಬಿಟ್ಟು ನೋಡಿದನವನೀಶ (ಭರಜ. ೫೯-೮೩); ಈಬಾರಿ ರಿಜಿಸ್ಟರ್ ಮಾಡಿ ಕಾಗದ ಹಾಕು (ರಂಗಕ. ೧೦೭). ೩. ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು; ಕಟ್ಟಳೆ; ಶಾಸನ: ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಕಾಗದದ ದಾನಶಾಸನ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೧-೪೦; 1650 ?); ಈ ಕಾಗದವ ಸೇನಭೋವರ ಕಡಿತಕೆ ಬರಸಿ ತಿರಿಗಿ ಇವರ ವಸಕೆ ಕೊಡುವದಾಗಿ (ಎಕ. VII. ಶಿವಮೊ. ೧೭-೧೫; 1696). **೧. ಕಾಗಜ:** ಸಸಿಬಟ್ಟುಗಾಗಜದೊಳತನು ಕತ್ತುರಿಮಸಿಯೊಳೊಸೆದು ಬರೆದಿರ್ದ ಮೋಹಾಗಮೋಂಕಾರಮೋ (ಚಿಬಪು. ೯-೨೫). ೨. ಕಾಗಜವಂ ಬರದು ತಂಮ ತಂದೆ ಬಳಿಗೆ ಕಳುವಲಾಗಿ ಆ ಕಾಗಜವ ಪೋದಿಸಿಕೊಂಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೧-೪೦; 1310); ಮದನನಟ್ಟದ ಕಾಗಜವೆನಿಸುವ ಚೆಲ್ವಿನೊದವಾದುದಾ ಚಿತ್ರಪಟವು (ನಾಗಕು. ೩-೫); ವಜೀರ ಮಲ್ಲುಕರ ಮೊತ್ತ ಕಳುಪಿದ ಕಾಗಜಗಳ ತಲೆಯೊಳು [ಪಾಠಾಂ. ಗಳನು ಕೂಡಿ ಜಗಳವ ತಲೆಯೊಳು] ಹೊತ್ತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೬೪); ಸಿಲ್ಲದೆ ಕಾಗಜವನು ತಮ್ಮ ದಾತಾರನಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿದರು (ಕಂನವಿ. ೧೩-೭೦). **ಕಾದಗ:** ೨. ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ಒಂದು ಕಾದಗ ಬರೆದು ತಿಳಿಸು (ರೂಢಿ).

ಕಾಗದಪತ್ರ= ೧. ಕಾಗದದ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವ ವ್ಯವಹಾರ; ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ: ನನಗೂ ಆವನಿಗೂ ಕಾಗದಪತ್ರ ನಡೆದಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಮಾಡತಕ್ಕ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಕೊಡುವುದು; ದಾಖಲೆ ಪತ್ರ. ಕಾಗದದ ಹಣ = ಹುಂಡಿ, ಚೆಕ್ಕು, ಕರನ್ಸಿ, ನೋಟು ಮೊದಲಾದುವು; ನಗದು ನಾಣ್ಯಗಳ ಬದಲಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಾಗದ.

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಗದ್; ಅರ. ಕಾಘರ್ಝ್]

ಕಾಗದಹಾಳ (ನಾ). "ಕಾಗದವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು; (ಹಾಸ್ಯವಾಗಿ) ಕೀಳುತರಗತಿಯ ಬರಹಗಾರ" (Paper-stainer. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಗದ + ಹಾಳ್ $_3$]

ಕಾಗದಳಿ, ಕಾಗದಾಳಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಕೆಂಪುಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ: ಮೊದಲನೇ ಜಾತಿಯ ಮೆಣಸು ಕಾಗದಳೀ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೨೭೫). **ಕಾಗದಾಳಿ:** ಈ ತೋಟಗಳಿಗೆ ಕಾಗದಾಳಿ ಎಂಬ ಕೆಂಪುಭೂಮಿಯು ಉತ್ತಮ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೬). [?]

ಕಾಗದಾಳಿ 'ಕಾಗದಳಿ' ನೋ.

ಕಾಗಬ್ಬು, ಕಾಕಬ್ಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಗೆಬಿದಿರು; ಕಾಗೆಗಬ್ಬು: "ಇಷೀಕಾ, ಕಾಶಃ – ೨ ಕಾಗಬ್ಬು" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೩೭); "ಕಾಶಕುಸುಮಸ್ಯೇವ = ಕಾಗಬ್ಬಿನ ಪೂವಿನಂತೆ" (ನೀತಿವಾ. ೧೦-೪೮); ಕೊಬ್ಬಿ ಕೋಮಲವಾದ ನಿಗುರಿದ ನಿಬ್ಬರದ ನಿಡುಗಣ್ಣುಗಳ ಕಾಗಬ್ಬನಜಿಯದೆ ಕಬ್ಬಿನಿಚ್ಛೆಗೆ ಮೆಲುವ ಮರುಳಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೭). **ಕಾಕಬ್ಬು:** "ಗುಂದ್ರಃ, ತೇಜನಕಃ, ಶರಃ – ಈ ೩ ಕಾಕಬ್ಬು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲೊ ಕಾಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲೊ ಸಾಹೆಬ್ಬಿದಿರಿನ ಕೊಂಕು ಬಿಲ್ಲೊ (ಭರಜ. ೫೦-೫೪). [ಕಾಡು $_2$ + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ವು)]

ಕಾಗಲು (ನಾ). (ನೀರು) ಕಾಯುವಿಕೆ; ಕುದಿತ; ಮರಳುವಿಕೆ: ಬಂದ ಬಂದವರೆಲ್ಲರೂ ನೀರ ಕಾಸುವರಲ್ಲದೆ ಮಿಂದುವುಂಡು ಹೋಹವರ ನಾರನೂ ಕಾಣೆ. ಕಾಗಲೆತ್ತಿತ್ತು ಮೇಲು ಮಡಕೆಯಿಲ್ಲ ಸವುದೆ ಬೆಂದಿತ್ತು ಬೆಂಕಿಯ ಕಾಣೆ ಮಿಾವಾತ ಬಂದ ಉದಕವನೆಱೆವವರನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ನಗೆಮಾ. ೨೮).

[< ಕಾಯ್. / ತಮಿ. ಕಾಯ್‌ಚಲ್; ಮಲ. ಕಾಚ್ಚಲ್]

ಕಾಗಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕಾಗೆ: ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಗಿಯಿಂ ಪೊರೆದ ಕಾರಣದಿಂ ಪರಪುಟ್ಟನಾದವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೪೧). [< ಸಂ. ಕಾಕೀ]

ಕಾಗಿಕೊಮಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಳ್ಳಱವಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತರಸಂ ವಱಗಟ್ಟನ ಮಗ ಪುಲಿ ಕಡ್ಡ ಅರಸರ್ ಸಿಯಗೆಲ್ಲಕ್ಕಾರ್ಗಿಕೊಮಾರನ್ ಕಿಕ್ಕೊರ್ಳತ್ತು ಒಗಬಳ್ಳಿಯುಳೆಱದುವಿಱ್ದೊಂ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧-೧೦; ಸು. 780). [?]

ಕಾಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಣ್ಯ; ನಾಲ್ಕು ವೀಸ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ನಾಣ್ಯ; ಕಾಣಿ: "ಕಾಗಿಣಿ ನಾಲ್ಕವು ವೀಸಮುಮಾಗಿರಲ್" (ವ್ಯವಹಾ. ೫-೨೯); ಜಗಮೆಲ್ಲಂ ದೇಸೆಗೆ ಕಯ್ಮುಗಿಗೆಮ ಕೊಟ್ಟಱಯನೊಂದು ಕಾಗಿಣಿಯುಮಂ (ಎಇ. XV, ೩೪೧-೪೭; 1072); ಕಾಗಿಣಿಗೆ ಮರಂ ಬೀಱ್ವೋಗಿರ್ಕುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೬-೧೩೪). ಕಾಗಿಣಿ ನಾಲ್ಕು ವೀಸಂ . . . ದಶಂ ಪಣಮೆ ಪೊಂಗತಿ ಪೊಂಕರುಷಗಳಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೫೮-೧೦); ಎಷ್ಟು ಹಣ ಅಡ್ಡ ಹಾಗ ವೀಸ ಬೇಳೆ ಕಾಗಿಣಿ ದುಗ್ಗಾಣಿ ಕಾಣಿ ಕವಡೆಗಳ ಗಂಟು ನೆರವಾಯ್ತು ? (ಬಿಟ್ಟಅ. ೫೪-೧೧).

[< ಸಂ. ಕಾಕಿಣೀ]

ಕಾಗಿಮೊಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಶಿವಮಾರ ಸೀಯಗೆಲ್ಲಕ್ಕಾರ್ಗಿಮೊಗೆ ಊರೊಳ್ವಲ್ಲಹನಾ ಬಾಳದುಳ್ತಮ್ಮುತುರ್ವ್ವರುಂ ಎಱದು ವಿಱ್ದೊನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೯-೧; ಸು. 780) [?]

ಕಾಗಿಯಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ (?): ಕಾಗಿಯಗದ್ದೆ ಸ ೧ ಕೊ ೧೦ ತೋಟದ ಗದ್ದೆ ಕೊ ೧೦ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೮-೩೧; 1153). [ಕಾಗಿ ? + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಕಾಗು $_1$ 'ಕಾಂಗು' ನೋ.

ಕಾಗು $_3$ (ನಾ). ಹಾಳು; ನಾಶ: ಕಾಗಾದ ಬಲವರಿದು ವ್ಯಾಘ್ರ ರಥ ರಥನೂಕಿ ಬೀಗಿದರ ಪಿಂದಿಕ್ಕಿ (ಜಿನಮು. ೩೭-೭೩). [< ಸಂ. ಕಾಕ $_3$]

ಕಾಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಗಿನ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಉಡು; ಕಡು ನೀಲಿವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸು: ತಾಯೀ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಏನುಟ್ಟು ಮೆರೆದಾಳು ಕಾಗುಟ್ಟು ಕರಿದು ಮುಸಕುಟ್ಟು . . . ಮೆರೆದಾಳು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೫).

[ಕಾಗು $_1$ (< ಕಾಂಗು) + ಉಡು $_1$]

ಕಾಗುಣಿತ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಂಜನಕ್ಕೆ ಸ್ವರ ಸೇರುವುದು; ಹಾಗೆ ಸೇರಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು. ☞ 'ಕ' ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಂಜನಗಳಿಗೆ ಸ್ವರಗಳು ಕೂಡಿ ಆಗುವ ಕ, ಕಾ, ಕಿ, ಕೀ ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಿತಾಕ್ಷರ: ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸಗಳಾದ ನಂತರ ಕಾಗುಣಿತ ಬರಬೇಕು (ಭಾರದ. ೧೫೬); ಲಿಪಿಕಾರನು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಕಾಗುಣಿತದ ಸ್ಖಾಲಿತ್ಯಗಳನ್ನು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ನೋಡಿ ಆಯಿತು (ಕನ್ನಸಂ. ೯೬); ಎಲ್ಲ ಗುಣಿತಗಳಿಗೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ 'ಕಾಗುಣಿತ' 'ಕಾಬಳ್ಳಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಾಗಿವೆ (ಸಂಶೋಧ. ೧೪); ಕಾಗುಣಿತ ಬಾರದವನಿಗೆ ಕಾವ್ಯ ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ (ಗಾದೆ). [< ಕ $_1$ + ಗುಣಿತ]

ಕಾಗುದುರೆ (ನಾ). ಕಾಡು ಕುದುರೆ; ಪಳಗದ ಕುದುರೆ: ಕಾಗುದುರೆ ಗಳ್ಕಂತ ಶಿಕ್ಷೆಗೊಳಗಾಗಬೇಕಲ್ಲವೆ ವಿಚಾರಿಸಲಾ ಗರುವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಗೊಂಡೇ ರಾಯ ರಾವುತರ ರಾಹೆ ವಾಘೆಯೆ ಸಾಲದೇ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೬೦).
[< ಕಾಡು$_2$ + ಕುದುರೆ]

ಕಾಗುರುಳು (ನಾ). ಕಾಗಿನ ಬಣ್ಣದ ಕೂದಲು; ಕಪ್ಪುಕೂದಲು: ಸರಸಿಯೊಳು ನೀಲಾಭ್ರ ತುಂಬಿ ಬಿಂಬಿಸುವಂತೆ ಮೆರೆವ ಹಿಮಕಾಂತ ಪೀಠದಿ ವೃಷಾದೇವಿಯಳ್ ಸುರುಚಿರದ ಕಾಗುರುಳು ಪೊಳೆದು ರಾಜಿಸು ತಿರ್ದುದು (ನವಮೋ. ೨೩-೫).
[ಕಾಗು$_1$ (< ಕಾಂಗು) + ಕುರುಳು$_3$ (< ಕುರುಳ್$_3$)]

ಕಾಗೆ (ನಾ). 'ಕಾ ಕಾ' ಎಂದು ಕೂಗುವ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಪಕ್ಷಿ; ಕಾಕ; ವಾಯಸ: "ಅರಿಷ್ಟಃ, ಕರಟಃ, ಕಾಕಃ . . . ವಾಯಸಃ – ಈ ೧೧ ಕಾಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೨); ಆಕಾಶದೊಳ್ ಕಾಗೆಗಳಂತಿರೆ ಪಾಱುವನಿತಲ್ಲದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೭-೧೮); ಕಾಗೆವೊಲಿಂತು ಬಿಲ್ಗೆಕರಮಂಜು ವಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೨); ಕಾಗೆಯಂತೆ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಳ್ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೬); ಕಾಗೆಯೊಂದಗುಳ ಕಂಡರೆ ಕರೆಯದೆ ತನ್ನ ಬಳಗವನು (ಬಸವ. ೪೩೭); ಹದ್ದು ಕಾಗೆಯ ಮನೆಯ ಬಾಣಸವಿದ್ಕೆ ಯೆಮ್ಮದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೩). ೨. = ಕಾಕಮಾಚಿ: "ಕಾಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ವಾಯಸಿ ಕಾಕಮಾಚಿಯುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೮).

ಕಾಗೆಯಪಟ್ಟೆ = ಕಾಗಿನ ಬಟ್ಟೆ; ಕರಿಯ ಬಟ್ಟೆ (?): ನೂಲ ಮಳವಿ ಒಂದಕಂ ಅಡ್ಡಹಿತ್ತಿಯ ಮಳವಿ ಒಂದಕಂ ಹಾಗ ಕಂಬಳಿಯ ಮಳವೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗ ಕಾಗೆಯಪಟ್ಟೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ವೀಸ ರತ್ನಗಂಬಳಿ ಜಂಬುಖಾನದ ಮಳವೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗ ಓಲೆಯ ಮಳವೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೮೯; 1382) ಕಾಗೆಯಾಗು = ಕಪ್ಪಾಗು: ಅವನು ತಿರುಗಿತಿರುಗಿ ಕಾಗೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ಕಾಗೆ ಕಾರುಬಾರು = ಎಲ್ಲ ಹಾಳುಮಾಡುವಿಕೆ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಅವನು ಕಾಗೆ ಕಾರುಬಾರುಮಾಡಿ ಹಾಳುಮಾಡಿದ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಕ್ಕೈ, ಕಾಕ್ಕಾಯ್; ಮಲ. ಕಾಕ್ಕ, ಕಾಕನ್; ತುಳು. ಕಕ್ಕೆ, ಕಾಕ; ಕೊಡ. ಕಾಕೆ; ತೆಲು. ಕಾಕಿ; ಕೋಲಾ. ಕಾಕ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಕಾಕಲ್; ಗೊಂಡಿ. ಕಾಕರ್; ಕುಇ. ಕಾಕ; ಕುರುಖ್. ಖಾಖಾ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಖಾಖೊ ./ ಪಾಲಿ. ಸಂ. ಕಾಕ]

ಕಾಗೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಗಱಿ ಮೆಱಿವ ಕಾಗೆಂಡೆ ಯುಯ್ಯಾರೆಗ ದೊಂಡಿ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ಗುದಿ ಗೆಯ್ದರು (ಹಜಕಾ. ೫-೪೫); ಕೊರವಂ ಗೋಜಳೆ ಸಣ್ಣಗಣ್ಣನೊರವಂ ಕಾಗೆಂಡೆ ಹೆಗ್ಗುರ್ಬು . . . ಎಂಬ ಮೀನ್ದೆಗೆದಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೫೭-೮); ಕಾಗೆಂಡೆ ಕೆಂಕಲ್ಸರಿತ್ಕೊಜವಂ ಚೇಳ್ಪಸಿಗಂ. . . ಬಣ್ಣಮೀನೆನಿಪಿವೆಲ್ಲಂ ಬೀಳ್ದುವು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೫). [?]

ಕಾಗೆಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಗಳ ಹಿಂಡು; ಕಾಗೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಕಾಗೆಕೂಟದೊಳೆಲ್ಲ ಕುಲಗೆಟ್ಟಾಗಲಾಡಿದ ಹೊಮ್ಮು ನೃಪನೆಡೆಗಾಗುವದೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೧-೫೯). ೨. ಕಾಗೆಗಳ ಮೈಥುನ: ಕಾಗೆಕೂಟ ನೋಡಿ ದವರಿಗೆ ಮರಣವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಾಗೆ + ಕೂಟ]

ಕಾಗೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತೆ ಇರುವ ಚಿಕ್ಕ ಕಣ್ಣು. ೨. ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು; ಒಕ್ಕಣ್ಣು; "ಒಕ್ಕಣ್ಣು, ಚಿವುಗಣ್ಣು" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). [ಕಾಗೆ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾಗೆಗಬ್ಬು (ನಾ). = ಕಾಗೆ ಬಿದಿರು (೬).: ಕಾಗೆಗಬ್ಬಿನ ಹುಲ್ಲು "ತೇಜನಕ – ಕಾಗೆಗಬ್ಬಿನ ಹುಲ್ಲು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೫೭).
[< ಕಾಗಬ್ಬು ?]

ಕಾಗೆಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು [?]

ಕಾಗೆಜೋಳ (ನಾ). ಜೋಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಮುಂಗಾರಿಯ ೧೬ ಜಾತಿಯ ಜೋಳಗಳ ಹೆಸರುಗಳು – ಮೂರುತಿಂಗಳ ಜೋಳ . . . ಚಿಜಕರ, ಕಾಗಿ[ಗೆ] ಜೋಳ (ಕಭಾಗ. ೨೮೧). [ಕಾಗೆ ? + ಜೋಳ]

ಕಾಗೆತೂಬರೆಗಿಡ (ನಾ). = ಕಾಕತಿಂದುಕ: "ಕಾಕೇಂದುಃ, ಕುಲಕಃ, ಕಾಕಃ, ಪೀಲುಕಃ, ಕಾಕತಿಂದುಕಃ – ೪ ಕಾಗಿ[ಗೆ] ತೂಬರೆಗಿಡ, ಇದಕ್ಕೆ ಕಸೇಚಿಟ್ಟೆಯೆಂದು ಕೆಲವರರ್ಥ ಹೇಳುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೬).
[ಕಾಗೆ$_1$ + ತೂಬರೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಗೆದಬ್ಬೆ, ಕಾಗೆದರ್ಭೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ದರ್ಭ ಪತ್ರ – ಕಾಗೆದಬ್ಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೪). ಕಾಗೆದರ್ಭೆ: "ವಾಯಸೇಕ್ಷುಕಃ – ಕಾಗೆದರ್ಭೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೧). [< ಸಂ. ಕಾಕದರ್ಭ]

ಕಾಗೆದರ್ಭೆ 'ಕಾಗೆದಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಕಾಗೆದೊಂಡೆ (ನಾ). = ಕಾಕತುಂಡಿಕೆ: "ತಾಪಿಚ್ಛಃ, ಕಾಕತುಂಡಿಕಾ – ಈ ೨ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೫೦); ಕಾಗೆದೊಂಡೆಹಣ್ಣಿನಂತೊ ಳಗಸುಭಮುಂ ಪೊಜಗೆ ರಮಣೀಯಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೮); ಕಾಕ ತುಂಡಿ – ಕಾಗೆದೊಂಡೆ (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಗೆ + ತೊಂಡೆ]

ಕಾಗೆನೇರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೇರಳೆ; ನಾಯಿನೇರಳೆ: "ನಾದೇಯೀ, ಭೂಮಿಜಂಬುಕಾ – ೨ ಕಾಗಿ[ಗೆ] ನೇರಳೇಗಿಡ, ನಾಯಿ ನೇರಳೇಗಿಡ, ನೆಲನೇರಳೇಗಿಡ, ಈ ೪ ಹೇರಳೇಗಿಡವೆಂದು ಕೆಲವರನ್ನು ವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫). [ಕಾಗೆ + ನೇರಳೆ (< ನೇಱಲ್)]

ಕಾಗೆಪುರಳೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಗೆಪುರಳೆಗಿಡ, ಪರ್ಪಾಟಕ (ವೈಶಿಗಿ. ೫೪-೧೦೫೭). [ಕಾಗೆಪುರಳೆ$_1$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಗೆಬಂಗಾರ, ಕಾಗೆಭಂಗಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖನಿಜ; ಅಭ್ರಕ: ನಿನ್ನಂಥಾ ಚಿನ್ನ ಇದ್ದೂ ಈ ಹಾಳುಮನಸ್ಸು ಕಾಗೇಬಂಗಾ ರದ ಬೆಮೆ ಬಿಡೊಲ್ಲದಲ್ಲಾ . . . ಏನು ಹೇಳಲಿ? (ಮಲ್ಲಿ. ೮೬). ಕಾಗೆಭಂಗಾರ: ಆಂಧ್ರದೇಶವು . . . ಕಾಗೆಭಂಗಾರ (ಮೈಕ) ಮತ್ತು ಲೋಹಮಂಡೂರ (ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್) ಇವುಗಳನ್ನು ಅತಿಶಯ ಪ್ರಮಾಣ ದಲ್ಲಿ ಪಡೆದಿದೆ (ದಭಾಇ. ೮). [ಕಾಗೆ$_1$ + ಬಂಗಾರ]

ಕಾಗೆಬಂಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮಗುವನ್ನು ಪಡೆದಮೇಲೆ ಬಸಿರಾಗ ದಿರುವವಳು: "ಕಾಗೆಬಂಜೆ – ಒಂದೇ ಕೂಸು ಹಡೆದವಳು" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). [< ಸಂ. ಕಾಕವಂಧ್ಯಾ]

ಕಾಗೆಬಿದುರು (ನಾ). = ಕಾಗಬ್ಬು: "ಗುಂದ್ರಃ, ತೇಜನಕಃ, ಶರಃ – ೩ ಕಾಗಿ[ಗೆ] ಬಿದ[ದು]ರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೧).
[ಕಾಗೆ$_1$ + ಬಿದುರು$_2$ (< ಬಿದಿರ್$_2$)]

ಕಾಗೆಭಂಗಾರ 'ಕಾಗೆಬಂಗಾರ' ನೋ.

ಕಾಗೆಮೂಯಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಉದ್ದಬಾಲದ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಕಪ್ಪು ಹಕ್ಕಿ. [?]

ಕಾಗೆಮಾರಿ, ಕಾಗೆಮೋರೆ (ನಾ). ೧. = ಕಾಕಮಾರಿ: ಕಾಗೆಮಾರಿ, ಕಾಕಮಾರಿ, ಕಾಕಿಸೊಪ್ಪುಗಡ್ಡೆ (ವೈಶಿಗಿ. ೬-೧೧೭). ೨. = ಕಾಕಿ ಮುಂದಲಿ: ಕಾಗೆಮಾರಿ ಬಳ್ಳಿ, ಕಾಕಿಮುಂದಲಿ (ವೈಶಿಗಿ. ೭೬-೧೫೪೮); ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಬೇರು, ಕಾಗೆಮಾರಿಯ ಬೇರು, ಮೂಕೊರತಿ ಬೇರು, ಈ ಮೂರನ್ನು ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೧೨೭). ಕಾಗೆಮೋರೆ: ೧. ಸೀಗೆ ಬಾಗೆಯ ಬೇರು ಕಾಗೆಮೋರೆಯ ಗಡ್ಡೆ ನಾಗರವು ಸತುವನೊಡಗೂಡೆ ಹೇಮ ತಾನಾಗಲೇ ಬಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೬೩). ೨. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಗೆಮೋರೆಯ ಹಣ್ಣು ಬೆಳೆವುದೆ (ಭನವ. ೧೭). [< ಕಾಕಮಾರಿ]

ಕಾಗೆಮೋರೆ 'ಕಾಗೆಮಾರಿ' ನೋ.

ಕಾಗೆರೋಗ (ನಾ). ಮುಖವೆಲ್ಲ ಕಪ್ಪಗಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಆವನಿಗೆ ಕಾಗೆರೋಗ ಬಡಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕೊಕ್ಕರೆರೋಗ' ಪರಾ. [ಕಾಗೆ + ರೋಗ]

ಕಾಗೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಚವಿಗಿಡ. 'ಕಾಕಿಹಣ್ಣು' ಪರಾ. [ಕಾಗೆ$_0$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕಾಗೆಹಣ್ಣು 'ಕಾಕಿಹಣ್ಣು' ನೋ.

ಕಾಗೆಹೊಡಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಕಾಳಿಂಗ, ಕಾಗೆ ಹೊಡಕನಂಥ ಹಕ್ಕಿಗಳು ನೆಲದ ತಗ್ಗಿಗೇ ಹಾರಾಡುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೩೯೩). [ಕಾಗೆ + ಹೊಡಕ ?]

ಕಾಚ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಜು; ಗಾಜು: "ಗಾಜು ಕಾಚಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೬); ಕಾಚಮೇಚಕಚಯಚ್ಛಾಯಾಂಬುವಿಂ ಗುಣ್ಪಿನಿಂ ಪುದಿದಿರ್ದತ್ತು ಸರೋವರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೨); ನೆಟಿಲೇನಿರ್ದುವೊ ಕಾಚ [ಪಾಠಾಂ. ಮ] ಕುಟ್ಟಿಮ ತಳಾಂತರ್ದೇಶದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೨೮); ಪಾಸಟಿಯುಪ್ಪುವೆ ಕೋಗಿಲೆಗೆ ಕಾಗೆ ರನ್ನಕೆ ಕಾಚಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೧೫೮). ೨. ನೆಲಹು; ಕಾವಡಿ: "ಕಾಚಂ, ಶಿಕ್ಯಂ – ಈ ೨ ನೆಲಹು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೩); "ಕಾಚಂ[ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಯಂ] ಶಿಕ್ಯಮವಲಂಬಮೆನೆ ನೆಲಹು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೬). ೩. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಕಾಚ, ಕಾಮುಲ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯದೋಷಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೭); ಕಾಚಕ್ಕೆ:—ಗರುಗದ ರಸದಿಂ . . . ಹಚ್ಚೆ ಕಣ್ಣು ರೋಗಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಕಾಚ$_2$ (ನಾ). ಕಾಸೆ; ಚಡ್ಡಿ: ಕಟ್ಟಿದ ಕಾಚ ಕೂಡ ಒದ್ದೆಮುದ್ದೆಯಾಗಿತ್ತು (ಕರಿಕಂ. ೫). [← ಮರಾ. ಕಾಚ]

ಕಾಚಕಿಲ್ಯ (ನಾ). (?): ಉಪದಿಗ್ಧಪೇಚಕನನನುಪೂರ್ವಲಾಂಗೂಲನಂ ಕಾಚಕಿಲ್ಯ ಸಂವರ್ತಕನಂ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಳಧಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೨ ವ). [?]

ಕಾಚಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [← ಮರಾ. ಕಾಂಚಕಾ]

ಕಾಚಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ತೆನೆಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಸುಟ್ಟ ಕಾಳು; ಬೆಳಸಿ; ಉಮ್ಮಿಗೆ: ಕಾಚಕ್ಕಿಯೊಂದಿಗೆ ಎಳ್ಳುಬೆಲ್ಲ ಹಾಗೂ ತೆಂಗಿನ ತುರಿ ಸೇರಿಸಿ ತಿಂದರೆ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹುರಿದ ಅಕ್ಕಿ ಬಣ್ಣ; ಮಾಸಲು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ: ಆಚೆ ಕೇರಿಯವಳೆ ಕಾಚಕ್ಕಿ ನೆರಿಯವಳೆ ಕಾಕ್ಕಾಕಿ ನನ್ನ ಕರೆಯೋಳೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೪). [< ಕೇಸಕ್ಕಿ ?]

ಕಾಚಗ (ನಾ). ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿ (?): ಇವಂ ಕಾಚಗ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು ಪಾಂಡು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೩೫). [?]

ಕಾಚಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಚರೋಗ ಬಡಿದ ಕಣ್ಣು; ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಪರೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಣ್ಣು; ಮೋತಿಬಿಂದು ಆದ ಕಣ್ಣು: ನೀರುಗಣ್ಣು, ಮೆಳ್ಳಗಣ್ಣು, ಮಂಜುಗಣ್ಣು, ಕಾಚಗಣ್ಣು (ಶುಕಸ. ೩೨೮). [ಕಾಚ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾಚತೊಂಡೆ (ನಾ). = ಕಾಗೆದೊಂಡೆ (?): ಮೊಲನಾಗರಕ್ಕೆ ಕಾಚ ತೊಂಡೆಯ ಬೇರು, ಹವಳ ತೊಂಡೆಯ ಬೇರು . . . ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೯೯). [? + ತೊಂಡೆ]

ಕಾಚದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಗಾಜುಮಾಡಲು ತಯಾರಿಸುವ ಮಿಶ್ರಣ: ಗಾಜು ತಯಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರಳು ಮತ್ತು ದ್ರಾವಕ ವಸ್ತುಗಳ ಮಿಶ್ರಣ: ಕಾಚದ್ರವ್ಯ" (Frit. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಚ$_1$ + ದ್ರವ್ಯ]

ಕಾಚಭೂಷಣ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಡವೆ: "ಬಳೆ–ಪ್ರವೃದ್ಧಾ, ಕಾಚಭೂಷಣೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). [ಕಾಚ$_1$ + ಭೂಷಣ]

ಕಾಚಮಣಿ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಮಣಿ: ಸ್ಫಟಿಕರೂಪದ ಬೆಣಚಿಕಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಾಚಮಣಿ ಎಂದೆನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೩೮). [ಕಾಚ$_1$ + ಮಣಿ$_3$]

ಕಾಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕನ್ನರನಭಿಮತದೊಳೆ ಶಾಸನಮಂ ಬರೆದೊಂ ಸೇನಬೋವಂ ಕಾಚಯ್ಯಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೬-೩೬; 937). [ಕಾಚ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಾಚರಿಕೆ 'ಕಾಸರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಚವಲಯ, ಕಾಚವಳಯ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಳೆ; ಗಾಜಿನಬಳೆ: "ಬಾಲೆಯರ ಕಾಚವಲಯದೊಳು ವೃದ್ಧಿಯೊಳು ಬಳೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೫). **ಕಾಚವಳಯ:** ಮನ್ನಣೆಯಿನಾದೇನಾನುಂ ದೀನಾರದಿನಂದು ಸಂದ ಗಾಂಧಾರಿ ವಿಷಯದೊಳ್ ಕಾಚವಳಯನಿಚಯಂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪೋಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೪-೯೬ ವ). [ಕಾಚ$_1$ + ವಲಯ]

ಕಾಚವಳಯ 'ಕಾಚವಲಯ' ನೋ.

ಕಾಚವಿಭೂಷಣ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಆಭರಣ. 'ಕಾಚವಿಭೂಷಣಂ ದುಡು' ಪರಾ. [ಕಾಚ$_1$ + ವಿಭೂಷಣ]

ಕಾಚವಿಭೂಷಣಂದುಡು (ಕ್ರಿ). ಗಾಜಿನ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸು: ಕಾಚವಿಭೂಷಣಂದುಡುವುದೇ ಮಣಿಭೂಷಣವಿರ್ದ ಮಾಚಿಕ್ಕೆಯಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೨೦). [ಕಾಚವಿಭೂಷಣ + ತುಡು$_1$ (< ತೊಡು$_1$)]

ಕಾಚಶಿಲೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಗಾಜಿನಂತೆ ತೋರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು: ಸೀಸೆಯ ಗಾಜನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಪ್ಪಾದ, ಗಾಜಿನಂಥ (ರಚನೆಯ), ಶಿಲಾರಸ ಅಥವಾ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯ ಶಿಲೆ; ಕಾಚಶಿಲೆ (Obsidian. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಚ$_1$ + ಶಿಲೆ]

ಕಾಚಸ್ಥಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಗಾಜಿನಪಾತ್ರೆ. ೨. ಹಸಿರುಪಾದರಿ ಗಿಡ ಅಥವಾ ಅದರ ಹೂವು: "ಹಸುರುಪಾದರಿ, ಹೆಗ್ಗಜ್ಜುಗ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಕಾಚಸ್ಥಾಲೀ]

ಕಾಚಾಪ್ಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಜೆಗಾಲೂರ್ಪೆಸವಳ್ಳಿ ಮೀದುಂಣ್ಡವಳ್ಳಿ ಕಾಚಾಪ್ಪಳ್ಳಿ ಕಾತುಳ್ಳಮಳಿಯುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩-೧೮; ಸು. 500). [?]

ಕಾಚಿ$_1$ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಚಿ$_2$ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರ ಹೆಂಗಸು; ಹೆಂಗಸನ್ನು ಜರೆಯುವ ಒಂದು ಬೈಗಳು (?): ದಾಸಿ ಕಾಚಿ ಪಿರಾಟಿ ಬಲ್ಲಿಪರಾಸಿ ಜಾಚಿಯೆನುತ್ತ (?) ಮೇಳದ ದಾಸಿಯುಲೆದಾಲಯವ ಮಿಗೆ ಹೊಜವಟ್ಟು ಗುದಿಗುಂಡ ವಾಸಮಠಮಂಠೆಯ ತಟಾಕೋದ್ದೇಶದಲಿ ಕಾದಿದ್ದ ವಿಟರೊಳಗಾ ಸಮಯದಲಿ ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಬಹಳ ಹರ್ಷದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೭-೯). [?]

ಕಾಚಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲಹಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. = ಕಾಂಚಿತ. [ಸಂ.]

ಕಾಚಿಮಾಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಋದ್ಧಿ, ಋದ್ಧಿಫಲಾ–ಕಾಚಿಮಾಚಿಗಳು" (ಒಷಧಿ. ೧೮). [ಕಾಚಿ$_1$ (< ಕಾವಂಚಿ) + ಮಾಚಿ]

ಕಾಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಚಿಹುಲ್ಲಂ ತಂದು ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಲದು ನಿಂದುದೆಲ್ಲರಂಗಡಿ ಸುಟ್ಟವು (ಗುರುಚಾ. ೧೩-೭೭). [ಕಾಚಿ$_1$ (< ಕಾವಂಚಿ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಚು₁ (ನಾ). ೧. ಕೈರದ ಮರ; ಖದಿರ ವೃಕ್ಷ: "ಖದಿರ – ಕಾಚು" (ಬಾಹಟೀ. ೨-೧-೧೬). ೨. ಖದಿರವೃಕ್ಷದ ರಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ವಸ್ತು; ತಾಂಬೂಲದೊಡನೆ ಸೇವಿಸುವ ಒಂದು ಸುವಾಸನೆಯ ವಸ್ತು: ಕಾಚು ವೀಳೆಯಕಿಂಬು ಲೋಚನಾಂಜನಕಿಂಬು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬೫); ಕಾಂಯಿ ಕತ್ತ ಕಾಚು ಕೊಬರಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೬, ೨೬-೩೬; 1708); ಕಾಚನ್ನು ಕರಿಹಾಗಲದ ರಸದಲ್ಲಿ ಪೂಸಲು ಕಜ್ಜಿ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿಶ್ ವಿ. ೬೯).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಕಾಚು; ಮಲ. ಕಾಚ್ಚು, ಕಾತ್ತು, ಕಾಜ್ಜು; ತುಳು. ಕಾಚು, ಕಾಚಿ; ತೆಲು. ಕಾಚು. / ಮರಾ. ಕಾತ, ಕಾಥ್; ಹಿಂ. ಕತ್ಥ]

ಕಾಚು₂ 'ಕಾಜು' ನೋ.

ಕಾಚು₃ 'ಕಾಸು' ನೋ.

ಕಾಚುಗಾವಿ (ನಾ). ಕಾಚಿನ ಹಾಗೆ ಬಹಳ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಕಾವಿ ಬಣ್ಣ: ಹೋಳುದಲೆಯ ಕಾಚುಗಾವಿಯ ವಸನದ ನೆಲನುಡುಗುವ ಕಸಬರಿಗೆ ತಾಳಿದವಟು ಕುಂಚವ ಪಿಡಿದಿಹ (ಅಬ್ಬಲೂ. ೪-೨೨).

[ಕಾಚು₁ + ಕಾವಿ]

ಕಾಚುಲವಣ (ನಾ). ಔಷಧಿಗಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಚಿನ ಬಣ್ಣದ ಉಪ್ಪು: ಕಾಚಲವಣ, ಸೈಂಧವ ಲವಣ, ಕಾಚು ಲವಣ, ಬಿಡುಲವಣ . . . ಸಣ್ಣನಾಗಶೆದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೮೮); ಕಾಚು ಲವಣ, ಸಮುದ್ರ ಲವಣ . . . ಸೈಂಧವ, ಶುಂಠಿಗಳ ಕಲ್ಕದಿಂದನುಪಾನ ವಿಕ್ಕಿಕೊಡಲು ಜಿಹ್ವಕಸನ್ನಿ ಗುಣಮಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೭).

[ಕಾಚು₁ + ಲವಣ]

ಕಾಜ₁ (ನಾ). ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ: ಲಚ್ಚುಗೆ ಇನ್ನೂ ಕಾಜಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಯಾದ ಹಾಗೆ ಅಂತ ಹೇಳಿದರು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೦೫). 'ಕಜ್ಜ₁' ಪರಾ.

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಜ್]

ಕಾಜ₂ (ನಾ). ಅಂಗಿ, ಕೋಟು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಗುಂಡಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ತೂತು; ಗುಂಡಿಮನೆ: ಗುಂಡಿಗೆ ತಕ್ಕ ಕಾಜ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [← ಹಿಂ. ಕಾಜ್; ಮರಾ. ಕಾಜೀಂ]

ಕಾಜಕತ್ತರಿ (ನಾ). ಗುಂಡಿಯ ಕಾಜ ಕತ್ತರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತರಿ: "ಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಚು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸಲು ಅನು ಕೂಲಿಸುವಂತೆ, ಕೀಲಿನ ಹತ್ತಿರ ಅಲಗುಗಳಲ್ಲಿ ತೆರಪುಳ್ಳ ಕತ್ತರಿ: ಕಾಜ ಕತ್ತರಿ" (Buttonhole scissor. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಜ₂ + ಕತ್ತರಿ₃]

ಕಾಜಗಾಟಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಕರ್ತ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ; ಪಾರುಪತ್ಯ ಗಾರ: ಮಯಿಸಿಗೆಯ ಕಾಜಗಾಜಂ ಚೌಥೂರೆ ಗೋರವಿಸಟ್ಟಿಯುಂ (ಎಇ. XIX. ೩೩-೨೨; 1135). [ಕಾಜ₁ + -ಗಾಟಿ (< -ಕಾಟಿ)]

ಕಾಜವಾರ, ಕಾಜಿವಾರ, (ನಾ). = ಕಾಂಜಿರ: (ಕ).

ಕಾಜಿವಾರ: (ಕ). [?. / ತುಳು. ಕಾಯರ್, ಕಾಯೆರ್]

ಕಾಜಾಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಜಾಣಗಳು ದನಿ ದೆಗೆದು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಗರಿನ. ೨೩೭); ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಜಾಣವು ಕಾಮಳ್ಳಿ ಆಹ್ವಾನಿಸುತಿವೆ ಗಾನದೊಳಿಲ್ಲಿ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೧೨-೧೪); ಹಾಲಿ ವಾಣದ ಮರದಲ್ಲಿ . . . ಕಾಜಾಣವೊಂದು ಆಲಾಪನೆಗೆ ತೊಡಗಿತು (ಮಲೆಮ. ೪೦). [?]

ಕಾಜಿ, ಖಾಜಿ (ನಾ). ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ; ನ್ಯಾಯಾಧೀಶ: ಕಾಜಿಯು ಗಂಗಾರಾಮನನ್ನು ಜೀವಸಹಿತವಾಗಿ ಗೋರಿ ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿದನು (ಬಂಕಿಮ. ೯೦೧); ಇಂದು ಕಾಜಿಯಾದವ ನಾಳೆ ಪಾಜಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ! (ನಿಷ್ಯಾಮ. ೧೪೩). **ಖಾಜಿ**: ಪೌಜಖಾನಗೆ ತೋಜಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡನಾ ಖಾಜಿ (ಕಂಠವಿ. ೧೧೯-೪೨); ಮಕ್ಕೆಗೆ ಪೋಗಿ ಆ ಸಮುಯಗುರು ಖಾಜಿಯೊಡನೆ ಚದು ರಂಗವಾಡುತ್ತ (ಗುರುಚಾ. ೩-೨೩); ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಮತಸಂಬಂಧ ನೇಮಕವಾದ ಮೊಕದ್ದಮೆಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಖಾಜಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II. ೨೬).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಕಾಜೀ]

ಕಾಜಿನ್ಯಾಯ, ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸಮಾಧಾನ ತರುವ ಸ್ಥೂಲ ನ್ಯಾಯ: ಈ ಕಾಜಿನ್ಯಾಯ ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಚಂದತೋ. ೧೪೬). **ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ**: ವೆಂಕಣ್ಣ, ಒಳ್ಳೆ ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರಲ್ಲಾ (ನಟಸಾ. ೩೪೭); ಜ್ಯೂಪಿಟರ್ ದೇವತೆ ಆಗ ಒಂದು ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದಳು (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೧೯೬). [ಕಾಜಿ + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಜಿವಾರ 'ಕಾಜವಾರ' ನೋ.

ಕಾಜಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಹೆಮ್ಮುಷ್ಟಿ: ಕಾಜಿವಾಳ-(ಹೆಮ್ಮುಷ್ಟಿ) ಬೀಜಗಳಿಗೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಕಾಫಿಯಂತೆ ಹುರಿಯ ಬೇಕು; ಅಂದರೆ ಶುದ್ಧವಾಗುವವು (ಗೃಹವೈ. ೭). [?]

ಕಾಜು, ಕಾಚು₂, ಗಾಜು (ನಾ). ೧. ಮರಳು, ಸೋಡಾ, ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ, ಕರಗಿಸಿ ಪಾರದರ್ಶಕವಾಗಿಯೂ ಹೊಳಪಾಗಿಯೂ, ಭಿದುರವಾಗಿಯೂ ಆಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಪದಾರ್ಥ: ಪಿರಿದೊಂದು ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಗಾ]ಜಿನ ಬಟ್ಟಲೊಳ್ ಕಮ್ಮಿತಪ್ಪ ನೀರಂ ತೀವಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೬-೧೬); ಕಲ್ಲ ಮೇಲೆ ಬಿರ್ದ ಕಾಜಿನ ಪೇಜಿನಂತೆ ನುಗ್ಗುಪ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೨೪); ಗೋವಿಸ್ದ ಚಮೂನಾಯಕ ನೊಳ್ಸೆಣಸುವವಂ . . . ಒಡೆದ ಕಾಜಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಎಕ. VII. ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೭-೩೬; 1114); ಕಾಜಿನ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯಲಿಪ್ಪ ನೀರೆಣ್ಣೆಯಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೧-೬೦೧); ತುಜುಗಾಹಿ ಕಾಜಿನ ಮಣಿಯ ಬಲ್ಲನು ಗಡ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೪). **ಕಾಚು₂**: ಬಂಡಾರಮಂ ಈಡಾಡಿ ಕಾಚಂ ಸಂವರಿಸುವ . . . ಎಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೧); ಕವಡಿಕೆಯುಂ ಕಾಚುಂ ಸಲ್ಲುಮೆ ಹೊನ್ನವೊಲೆಲ್ಲಿಯಾ ದೊಡಂ (ಸಮುಪ. ೩-೧೧); ಯಾರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೋ ಎಂದು ತೋರಗೊಡದ ಕಪ್ಪು ಕಾಚಿನ ಗೊಗಲ್ಸ್ (ಮೂರುದಾ. ೨೪೩). **ಗಾಜು**: ೧. "ಕಾಚಂ ತಾ ಗಾಜೆನಿಪ್ಪುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೮); ಎಣಿಸದೆ ಗುಣಮಂ ಗಾಜ[ಪಾಠಾಂ. ಚಿ]ನ ಮಣಿಯಂ ಮಾಜುವವೊಲ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೪೭); ಕುಬುಬರೂರಲಿ ಗಾಜು ಮಾಣಿಕ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೩೪); ಗಾಜಿನ ಮಂಟಪದೊಳಿರ್ದ ಬಸವಗೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೭-೪೮). ೨. ಕನ್ನಡಕ; ಸುಲೋಚನ: ಈಗ ಆರು ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಅವನು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗಾಜನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ದೂರಸ.೨೧). ೩. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಪಾರದರ್ಶಕ ಭಾಗ: ಕಣ್ಣೊಳಗಿರುವ ಗಾಜು (Lense) ಜೀವವಿರುವವರೆಗೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೪೫). ೪. (ಕರಾ). ಬಳೆ: ಅವಳು ಚಿನ್ನದ ಗಾಜನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕಾಚ]

ಕಾಜುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಾಜನ್ನು ಕೊಳ್ಳು (?): ಆತನಿತ್ತ ಸಂಬಳ ದೊಡವೆಯಂ ಕಾಜುಗೊಂಡು ಗಾಂಧಾರದೇಶದೊಳ್ ಮಾಜಿ ಬರು ತ್ತಿರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೨೬ ವ). [ಕಾಜು + ಕೊಳ್₁]

ಕಾಜುವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಜಾಗಿ ಬೀಳು; ಕರಗಿ ಕಾಜಿನ ದ್ರವವಾಗಿ ಬೀಳು: ಮೂಷೆಯಿಟ್ಟ ತೆಜದಿಂ ಗ್ರಾವಸ್ಥಲಂ ಲೋಹವಾದುವು ರೇಣುಸ್ಥಳಿ ಕಾಜುವಿಬ್ದುವು ನಿದಾಘದ್ರಾಘಿಮೋದ್ರೇಕದೊಳ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೭-೯೭). [ಕಾಜು + ಬೀೞ್₁]

ಕಾಟ$_1$ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಪೀಡೆ; ಉಪದ್ರವ: ಪುರಂದರನ ಗಣಿಕೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟಕ್ಕಂ ಕಾಟಕ್ಕಮಳ್ಕದ ಶೌಚಾಂಜನೇಯನ ಶೌಚಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨ ವ); ಪರಸ್ತ್ರೀಯ ನೋಟಮಂ ಜವನ ಕಾಟಮೆನ್ನದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೩೪); ಕಟ್ಟಬೇಕು ಕಾಟದೆಮ್ಮೆ ಆದಜ ಹಯನ ಎಷ್ಟಾದರು ಉಣಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೫೫ ಪಲ್ಲವಿ); ತೋಟಕ್ಕಂತೂ ಯಾರ ಕಾಟವೂ ಇಲ್ಲ (ಹುಚ್ಚು ಹು. ೬೮).

ಕಾಟಕೊಡು = ಪೀಡಿಸು: ಶಾನುಭೋಗ ಇದ್ದೂ ಕಾಟಕೊಟ್ಟ, ಸತ್ತೂ ಕಾಟಕೊಟ್ಟ (ರೂಢಿ). ಕಾಟಹಾಕು = ಪೀಡಿಸು; ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸು: ಗಂಡನಿಗೆ ಕಾಟಹಾಕಿ ನಾಲ್ಕಾರು ಗಡಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತರಿಸಿ (ಬೆಳುಮ. ೬೬).

[< ಕಾಡು$_1$. / ತಮಿ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಾಟ]

ಕಾಟ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವವನು; ಬೇಟೆಗಾರ; ಬೇಡ. 'ಕಾಟಕ$_2$' ಪರಾ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಂಕಿತನಾಮಕ್ಕೆ – ಕಾಟಂ, ಕಸವಂ, ದೂಡಿಗಂ (ಶಮುದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ವರಮೀಗುಮೆ ಮೈಲಾರಂ ಕೇತಂ ಕಾಟಂ ಮಾರಿಗೆ ಮಸಣಿಗೆಯೆನಿಪ್ಪ ಕೊಳೆದೆಯ್ವಂಗಳ್ (ಸಮುಪ. ೯-೧೨೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಡ]

ಕಾಟ$_3$ (ನಾ). ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಉಗ್ರವಾದ ವಾಸನೆ: (ಕ). [< ಗಾಟ$_1$?]

ಕಾಟಕ$_1$ (ನಾ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವನು; ಉಪದ್ರವಕಾರಿ: ಕೌರವರ್ ಕಾಟಕರ ಸೊಲ್ಲುಗಳ್ಕೇಳ್ದೆಮ್ಮ ದಣಿಸಿದರು (ತುರಂಗ. ೮೪-೨); ಕದನ ಹುಟ್ಟುವುದಣ್ಣ ಕಾಟಕರಿದ್ದಲ್ಲಿ (ನಾಪದ. ೯); ತಾಯಿಯಿಲ್ಲದ ತೌರು ಕಾಟಕರಿದ್ದಡವಿ (ಗಾದೆ). [ಕಾಟ$_1$ + –ಕ$_3$]

ಕಾಟಕ$_2$ (ನಾ). ಬೇಟೆಗಾರ: ಮಿೀಟಸಿ ಶಿಖಿಯೊಳು ಚಾಟಕತನದಲಿ ಕಾಟಕರತಿ ಭರದಿ (ಹಮುಚ. ೧೮). [ಕಾಟ$_2$ + –ಕ$_3$]

ಕಾಟಕತನ (ನಾ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವಿಕೆ; ಪೀಡೆ: ಮರಾಟರ ಆವೇಶಕ್ಕೂ, ಕಾಟಕತನಕ್ಕೂ ಖಾನನು ಮೆಚ್ಚಿದನು (ಛತ್ರಪ. ೬೦); ಬೂಟಕತನ ಮಾಡಿದರೆ ಕಾಟಕತನ ತಪ್ಪೀತೆ (ಗಾದೆ); ಪೀಠ ಸಿಕ್ಕಿದರೂ ಕಾಟಕತನ ಬಿಟ್ಟಾನೇ? (ಗಾದೆ). [ಕಾಟಕ$_1$ + –ತನ]

ಕಾಟಕಸರು (ನಾ). (ಉಕ). ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡುವುದು; ಮಿತವ್ಯಯ: ಕಾಟ–ಕಸರು ಮಾಡಿ ಕೊಳೆತ ಮಿೀನ ತರುವ (ಶ್ರೀಕಾಂತ. ೨೪೦); ಯಜಮಾನ್ರು ಘಳಿಸಿ ತಂದು ಹಾಕಿದ್ದರಾಗ ಕಾಟಕಸರು ಮಾಡಿ ವರ್ಷಾ ಅರಾರ ತೊಲಿ ಭಂಗಾರ ಮಾಡಿದಳು (ವೈನಿ. ೧೨); ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಮುಂಜಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೆ ಕಾಟ–ಕಸರು ಮಾಡಿರಿ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೨೪). [← ಮರಾ. ಕಾಟ್‌ಕಸರ್]

ಕಾಟಕಾಯ 'ಕಾಟಕಾಯಿ' ನೋ.

ಕಾಟಕಾಯಿ, ಕಾಟಕಾಯ, ಕಾಟಗಾಯಿ (ನಾ). ದರೋಡೆ; ಸುಲಿಗೆ; ಕೊಳ್ಳೆ: ಇವಂ ಯೂದಾಯದಾ ತುದಿಯನೀ ತುದಿವರಂ ಕಾಟಕಾಯಿಗಳನೆಬ್ಬಿಸದೆ ಬಿಡುವನೇನು (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೬-೧೬೨); ಪೋರ್ತುಗೀಸ ಕಾಟಕಾಯಿಯ ಕಾಲದ ಗೋವೆಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು (ಕಂನಾಸಾ. ೧೦). ಕಾಟಕಾಯ: ಅರಮನೇ ಬೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಯಾರೊ ಕನ್ನಹಾಕಿದ್ದರು. ಇತರ ಕಾಟಕಾಯಗಳು ಶತ್ರುಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಚಿಲ್ಲರೆಚಿಲ್ಲರೆಯಾಗಿ ಜರುಗುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೦). ಕಾಟಗಾಯಿ: (ಕ). [← ಮರಾ. ಕಾಟಕಾಈ]

ಕಾಟಕಿ (ನಾ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವಳು; ಉಪದ್ರವದ ಹೆಂಗಸು: (ಕ). [ಕಾಟಕ + –ಇ$_2$]

ಕಾಟಕುಳಿ (ನಾ). ಕಾಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕಾಟಕ: ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳ ಕಾಟಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಡಕುಳಿ] ದೇವರ ನೋಲಗಿಸುತ್ತುಂ (ಸಮುಪ. ೮–೨೩೦).

[ಕಾಟ$_1$ + –ಕುಳಿ$_3$]

ಕಾಟಕೋಣ 'ಕಾಟಕೋನ' ನೋ.

ಕಾಟಕೋನ, ಕಾಟಕೋಣ (ನಾ). (ಉಕ). ೧. ತೊಂಬತ್ತು ಅಂಶಗಳ ಕೋನ; ಸಮಕೋನ: ಬೆಳಕಿನ ಎರಡು ಕಿರಣಗಳನ್ನು . . . ಕಾಟಕೋನವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸಿ ಅವುಗಳ ವೇಗವನ್ನು ಅಳೆಯಲಾಯಿತು (ವೈಜ್ಞಾಪ್ರ. ೧೬); ನೀರಿನ ಝುರಿಯೊಂದು . . . ಮೊದಲಿನ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾಟಕೋನವನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಮುಂದೆ ಹರಿದುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮೇದಿಮ. ೧೪೫). ೨. ಉಪ್ಪಾರನು ಬಳಸುವ ಚೌಕ ಪಟ್ಟಿ; ಮೂಲೆಮಟ್ಟ. ಕಾಟಕೋಣ: ೧. ಒಂದು ರೇಖೆಯು ಮತ್ತೊಂದು ರೇಖೆಯ ಬಳಿ ಬಂದು ಸೇರುವುದರಿಂದ ಎರಡು ಕೋಣವಾಗುತ್ತೆ. ಆ ಯೆರಡು ಕೋಣಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಪ್ರತಿ ಒಂದು ಕೋಣಕ್ಕೂ ಕಾಟಕೋಣವೆಂಬ ಹೆಸರು (ಭೂಮಿಅ. ೧೦).

[← ಮರಾ. ಕಾಟಕೋನ, ಕಾಟಕೋಣ]

ಕಾಟಗಾಯಿ 'ಕಾಟಕಾಯಿ' ನೋ.

ಕಾಟಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗುಣ್ಡಯ ಗಾವುಂಡನುಂ ಕಾಟಗಾವುಂಡನುಂ (ಕಇಅ. ೧೦೫–೧೧–೧೮; 1067).

[ಕಾಟ$_3$ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾಟಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಬೇಡರು ಪೂಜಿಸುವ ಸುಣ್ಣ ಬಳಿದ ವಿಗ್ರಹ: (ಕ). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. ಕರಮೆಸೆದನು ಕಾಟಣ್ಣ ಕಂಪಿಲಭೂವರನ ಮುಮ್ಮೊನೆಯ ಪೌಜಿನೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೯).

[ಕಾಟ$_2$ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕಾಟನಾಯಕ (ನಾ). ಬೇಡರ ನಾಯಕ; ವನಚರರ ನಾಯಕ: ಕಾಟನಾಯಕನ ಮನೆಗೆ ಕನ್ನ ಹಾಕಿದರೆ ನೇತಾಡುವುದು ಎರಡು ಬಂಗಿ ಚೀಲ (ಗಾದೆ). [ಕಾಟ$_2$ + ನಾಯಕ]

ಕಾಟರ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಜೀನು; ಹಲ್ಲಣ: ನೆಕ್ಲುಡೋವ್ ಪಳಗಿದ ಕುದುರೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಕಾಟರ ಕಡಿವಾಣಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಅಣಿಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಆಳಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು (ಪುನರು. ೬೮). [?]

ಕಾಟಾ (ನಾ). (ಉಕ). ತಕ್ಕಡಿ: ಕಮತಿಗ ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಟಾಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಿ, ವಜನ ಮಾಪ ಸರಿಯಾದದ್ದನ್ನು ತನಖಿಸಿ (ದೀಪಹ. II, ೧೬೫).

[← ಮರಾ. ಕಾಟಾ]

ಕಾಟಾಚಾರ (ನಾ). ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಕಾಟಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ; ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದೆ, ತೋರಿಕೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ; ಬೇಕಾಬಿಟ್ಟಿ ಕೆಲಸ: ಸಮಾಧಾನವಾದರೆ ನಂತರ ಹಣಕೊಡಿ. ತಾಯಿತ ಮಾತ್ರ ಕಾಟಾಚಾರದಿಂದ ತಯಾರಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ದೇವಹೆಂ. ೧೮೬); ಕಾಟಾಚಾರಕ್ಕೆ ಬಾನ್ಸ್ಡೋಡು ಏನಾದ್ರೂ ನೆವ ತಕ್ಕೊಂಡು ಜಗಳಾ ಆಡೋದು (ಅನ್ನಾವ. ೬೪). [ಕಾಟ$_1$ + ಆಚಾರ]

ಕಾಟಿ$_1$, ಕಾಟಿ, ಕಾಡಿ$_1$ (ನಾ). ರಾಗಿ ಅಥವಾ ಜೋಳದ ಗಂಜಿ; ಸಂಗಟಿ (ಉಕ): ಕಾಟಿಯನು ಹಾಕಿದರೆ ಓಟವಿಹುದಾ ರತಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೯೨); ಈ ಬಡ ಒಕ್ಕಲಿಗರು – ಕರುಳಿಗೆ ಕಾಟಿಯೂ ಸಿಗದ ಒಕ್ಕಲಿಗರು – ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೋದರು (ಪೋಡಶಿ. ೨೦೧). ಕಾಟಿ: "ತೆಳ್ಳನ ಗಂಜಿ; ಸಂಗಟಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೬); ನೊರೆವಾಲ ಚೆಲ್ಲಿ ಕಾಟಿಯ ಬಯಸಿ ಬಾಯಾರುವಂತೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೯೬). ಕಾಡಿ$_1$: (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಟ; ತೆಲು. ಕಾಡಿ]

ಕಾಟ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕನಾಣ್ಯ: ಅರಮನೆಗೆಯೆತ್ತುವ ಕುಳ ಮೊದಲು ಕಾಟಿಯ ಹಂನೆರಡು ಯೆಂನು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್ಕಲ್. ೫೨೫–೧೪ ; 1346) ; ಗ್ರಾಮ ೧ಕ್ಕೆ ಆದಾಯ ಕಾಟ ೧೨೬೦ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೮–೧೪ ; 1459) ; ಕಾಟಿಗೆ ಸರಿಗಂಡು ದಿವ್ಯಭೂಷಣವ ಕಿರೀಟ ಯಿಟ್ಟನು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಭರಚ. ೭೭–೬) ; ಕುಬೇರನಲ್ಲಿ ಕಾಟಿಯನ್ನು ಯಾಚಿಸಿದಂತೆಯೇ ಸರಿ (ಭಾಮೃತ. ೧೮೦).

ಕಾಟಿಗ, ಕಾಟಿಗದ್ಯಾಣ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ಯಾಣದ ನಾಣ್ಯ : ಗ್ರಾಮ ೧ ಕಂ. ಮಂಗಲೂರ ಕಾಟಿಗ ೨೪೦. ಕೊಂಬ ಬತ್ತ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೭೦ ; 1375) ; [ಮೇ]ಲಾಯದಿಂ ಕಾಟಿಗ ೩೦ ಹೊಂನನು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೩೦೩–೨೬ ; 1397) ; ಅಂತು ಕಾಟಿಗದ್ಯಾಣ ಯಿಪ್ಪತ್ತು ಹೊಂನು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೭–೨೦; 1377). [?]

ಕಾಟ$_3$ (ನಾ). ಕಾಡೆಮ್ಮೆ ಅಥವಾ ಕಾಡುಕೋಣ : ಕಡವೆಯೂರ್ ಚಮರಿಯು ಹುರಮೆಂಟಡಿಯು ಹೊಳಲ್ ಕಾಟಿಯ ಕೊಟ್ಟಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೨೩) ; ಒಡೆಯ ಗುರು ಜಯವಾಗಲೋಸುಗ ಹೊಡೆಸಿದರು ಕುಜಿ ಕೋಣ ಕಾಟಿಯ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧–೧೨) ; ಬೆಳೆದ ಪೈರನ್ನು ಆನೆ ಕಾಟಗಳ ಬಾಯಿಂದ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೧) ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಮಲೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಕಾಟಿ ಅಥವಾ ಕಾಡ್ಗೋಣ ಒಂದಾಗಿದೆ (ಪ್ರಾಣಿಪ್ರ. ೨೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಟ್ಟಾ ; ಮಲ. ಕಾಟ್ಟ ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಾಟ]

ಕಾಟ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ: ಕೂಂಕಿ ಝುಂಕಿಸುವ ಕುಮಾರಿ ಮಾಂಕರಿಪ ಪೂತಿನಿ ಹೂಂಕೃತಿಗೈವ ಭೈರವಂ ನೊಸಲುರಿಗಣ್ಣನಾಳ್ವ ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ಕೂಂಕಿಜಿದಾರ್ವ ಕಾಟಿಯುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೫–೧೧೩).

[ಕಾಟ$_3$ + -ಇ$_2$]

ಕಾಟ$_5$ (ನಾ). ೧. ಸೀರೆ ಅಥವಾ ಧೋತ್ರದ ಅಂಚು, —ದಡಿ ; ಕಡ್ಡಿ : ರಾಮಾಚಾರಿ, ತೆಳ್ಳಗೆ ಎತ್ತರವಾದವನು . . . ದಬ್ಬಣ ಕಾಟಿಯ ಮೀಸೆ. ನಿಡಿದಾದ ಮೂಗು (ತಿಡುಗು. ೩೪) ; ಹೆಸರ ಡಪಳಾ ಸೀರಿಪಪ್ಪಳಾ ಜರ ಕಾಟ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೪೭). ೨. (ಉಕ). ಮೈಕಟ್ಟು : ಅವನ ಕಾಟ ಚಲೋ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಕಾಠೀ]

ಕಾಟಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆ (?): ಕಾಟಿಕೆಯ ರೂಪಿನಿಂದೊಪ್ಪುತಿಹ ಕೊಳವ ಕಂಡು (ಜಿನಪು. ೨೧–೧೦) ; ಕಾಟಿಕೆಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾಗಿ ತಾಮ್ರವರ್ಣವಾಗಿ ಕಲ್ಲುಪ್ಪಿನ ವರ್ಣವಾಗಿ . . . ಯಿರುವ ಮುತ್ತುಗಳಂ ಸರ್ವಥಾ ಮುಟ್ಟ ಕೂಡದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೫–೬). [< ಕಾಡಿಗೆ ?]

ಕಾಟಿಮ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ: ಮೈಲಾರ ಕೊಡೆವಿಡಿವ ನಡವಿಗೆ ಪೋಗಿ ಪೊಸ ಕಟ್ಟಗೆಯ ಭೈರವಂ ತರ್ಪ ಕಾಟಿಮಂ ಪುಸಿಯಲ್ಲ ಕಹಳೆಯೂದುವನು (ಪಾಸೋಪು. ೪–೫೭).

[ಕಾಟ$_4$ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ)]

ಕಾಟಿಮೆ (ನಾ). = ಕಾಟಿಮ : ಸಹಜವಾ ಬಲ ಚೀಟ ಕಾಟಿಮೆ ಕಹಳೆಯಂ ಪಿಡಿಯಲು (ಬಸಪು. ೨೩–೨೦). [ಕಾಟಿಮ + -ಎ$_2$]

ಕಾಟು$_1$ ‘ಕಾಡು$_2$’ ನೋ.

ಕಾಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚುವಿಕೆ; ಹಲ್ಲಿನ ಕಡಿತ. ೨. ಖಡ್ಗ, ಕೊಡಲಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಆದ ಕಚ್ಚು : (ಕ). [← ತೆಲು. ಕಾಟು]

ಕಾಟು$_3$ (ನಾ). ಕತ್ತರಿ ಗುರುತು; ಬರೆದುದನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹಾಕುವ ಕತ್ತರಿ ಚಿಹ್ನೆ : ಅವನ ಬರವಣಿಗೆ ಶುದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ, ಪುಟವೆಲ್ಲ ಚಿತ್ತು ಕಾಟುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಕಾಟುಹಾಕು = ಬರೆದುದನ್ನು ಹೊಡೆದುಹಾಕು : ಕಾಟುಹಾಕಿದ್ದು ನಿಮ್ಮದು, ಉಳಿದದ್ದು ಸರಸ್ವತಿಯದು (ತಿಂಮತ. ೫೫). ಕಾಟುಗೀಟು = ಕತ್ತರಿಗೆರೆ : ಶಬ್ದಕೋಶ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕಾಟುಗೀಟು ಹಾಕುತ್ತ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೬) ; ಲೆಕ್ಕಪತ್ರದ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಟುಗೀಟುಗಳು . . . ಅಕ್ಷಮ್ಯವಾದ ದೋಷಗಳು ! (ತಕ್ಕಡಿ. ೫೮).

[← ಮರಾ. ಕಾಟ್]

ಕಾಟುಗ (ನಾ) ಕಾಟಕೊಡುವವನು ; ಹಿಂಸಕ : ಆನು ಭಕ್ತನಲ್ಲಯ್ಯಾ . . . ಕಾಟುಗ ಕೆತ್ತುಗ ಪೋಲುಗನೆಂಬುದು ಎನ್ನ ಹೆಸರು (ಬಸವ. ೩೩೫) ; ಮಗನೆ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯಾಯ್ತುಲಾ ಕಾಟುಗನು ಕೊಂದನೆ ಕಾಂತೆಯನು (ನಿಭಾಗ. ೯–೧೭–೨೨). [< ಕಾಟಕ$_1$?]

ಕಾಟುದನ (ನಾ). (ಬೇಲಿ ಮುರಿದು) ಪೈರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕದ್ದುತಿಂದು ಹಾಳುಮಾಡುವ ಪೋಲಿದನ : ಊರಿನ ಕಾಟುದನಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಅವು ಬೀಳದಂತೆ ಬೇಲಿಹಾಕುವುದು (ಮುಗಿಯು. ೩೬೧).

[ಕಾಟು$_1$ (< ಕಾಡು$_2$) + ದನ]

ಕಾಟುನಾಯಿ (ನಾ). ಪೋಲಿ ತಿರುಗುವ ನಾಯಿ : ಊರಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳಷ್ಟೇ ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ ಬೆಳೆದು ಬಂದಂಥ ಕಾಟುನಾಯಿಗಳ ಹಿಂಡಿದೆ (ಜಾರುದಾ. ೩೫). [ಕಾಟು$_1$ (< ಕಾಡು$_2$) + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕಾಟೆ ‘ಕಾಟ$_1$’ ನೋ.

ಕಾಟೆಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತಾಚಿಂಯನುಂ ವೇಗೆಲನುಂ ಕಾಟೆಜನುಂ ದತ್ತಿಕ್ಕೆ ವೊನವಿಟ್ಟೆಗಳಲನುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೭ ; 915 ?). [?]

ಕಾಟೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಹೆಸರು : ರೂವಾರಿ ಜಗದಳ ಕಾಟೋಜನ ಪುತ್ರ ನಾಗೋಜನ ಹಸ್ತಕೌಶಳ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೧–೨ ; ಸು. 1120). [ಕಾಟ$_2$ + ಓಜ$_1$ (< ಒವಜ್ಝ$_1$)]

ಕಾಟ್ಟೇರಿ (ನಾ). (ಕಾಟ ಕೊಡುವ) ಒಂದು ಭೂತದ ಹೆಸರು: ಇದು ಭೂತದ ಕಾಟವೇ ನಿಜ ! ಕಾಟ್ಟೇರಿಗೆ ಕೋಲ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಇದನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹಾಕಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು ! (ಬೆಂದಯು. ೬೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಟ್ಟೇಜೀ ; ತೆಲು. ಕಾಟೇರಿ]

ಕಾಠಾರಿ ‘ಕಟಾರ$_2$’ ನೋ.

ಕಾಠಿ (ನಾ). ೧. ಕೋಲು. ೨. ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕೋಲು ; ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಪ್ರಮಾಣ : ೫೭ (ಚದರ) ಮೊಳಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾಠಿ. ೨೦ ಕಾಠಿಗೆ ಒಂದು ಪಾಂಡು (ಕಭಾಗೆ. ೨೯೧).

[← ಮರಾ. ಕಾಠೀ]

ಕಾಠಿಣ್ಯ (ನಾ). = ಕಾಠಿನ್ಯ : ಎನ್ನಯ ಶಿರಸುವತಿಕಾಠಿಣ್ಯವಯ್ಯನ ಕರಯುಗಂ ಮೃದುವಾದವಿಂತೆಡೆವಿಡದೆ ಬಡಿವುದಕೆ (ಬಸಪು. ೩೮–೩೪) ; ಕತ್ತಲೆಗೆ ಕಾಠಿಣ್ಯವನು ಚೈತನ್ಯವನು ಗಿರಿಗಳಿಗೆ ಕೊಲೆಗಡಿಕರಿಗೆ ನಿತ್ಯ ದೇಹವನೊಲಿದು ಕೊಟ್ಟರೆ ಲೇಸು ಬಳಿಕೇನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೭).

[< ಸಂ. ಕಾಠಿನ್ಯ]

ಕಾಠಿನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಠಿನತೆ ; ಬಿರುಸುತನ ; ಗಡಸುತನ ; ಗಟ್ಟಿತನ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣ; ನಿಷ್ಠುರತೆ ; ಬಹಳ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕ್ರೌರ್ಯ. ೩. ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕಾಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವವನು ; ಕಾಡುಮನುಷ್ಯ. ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು : (ಕ). [ಕಾಡು$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕಾಡ$_2$ ‘ಕಾಡು$_3$’ ನೋ.

ಕಾಡಅಶ್ವತ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಕಾಡು ಅರಳಿಮರ : (ಕ). [ಕಾಡು$_2$ + ಅಶ್ವತ್ಥ]

ಕಾಡಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಹುಳಿಗಂಜಿ, ಕಾಡಂಚಿ, ಗಜ್ಜಿಗ ಬಳ್ಳಿ (ವೈಔಗಿ. ೭೮-೧೬೦೩). [ಕಾಡು$_{2}$ + ?]

ಕಾಡಕಕ್ಕೊರಲೆ, ಕಾಡಕಗ್ಗೊರಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : "ವಿಷಘ್ನ :—ನೆಲಗಡವ, ವೃಶ್ಚಿಕಾಳಿ, ಕಾಡಕಕ್ಕೊರಲೆ . . . ಬಕುಳ" (ಓ ಷ ಧಿ. ೧೫೪). ಕಾಡಕಗ್ಗೊರಲೆ: "ದೋಷೋಚ್ಛೇದಿ – ಕಾಡ ಕಗ್ಗೊರಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೮೦). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಕಕ್ಕೊರಲೆ]

ಕಾಡಕಗ್ಗೊರಲೆ 'ಕಾಡಕಕ್ಕೊರಲೆ' ನೋ.

ಕಾಡಕಚೋರ, ಕಾಡಖಚೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಪಿ(ಶು)ಸುಕಾ – ಸ್ಪೃಕ್ಕೆ, ಹೆಣ್ಣುಗಿಳಿ, ಕಾಡಕಚೋರ" (ಓಷಧಿ. ೯೭). ಕಾಡಖಚೋರ : "ದಂತನಾಮಾ – ಕಾಡಖಚೋರ" (ಓಷಧಿ. ೭೪). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಕಚೋರ]

ಕಾಡಕಡನೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಠ). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಕಡನೆ$_{0}$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡಕದಳಿ (ನಾ). = ಕಾಡುಬಾಳೆ: ಕವಳೆಯು ಕಾಡಕದಳಿ ಕಲು ಮಾವು ಬೇವು (ನವಮೋ. ೮-೯). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಕದಳಿ (= ಕದಲಿ)]

ಕಾಡಕಲ್ನಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಾಡಕಲ್ನಾರು, ಕೌರಿ, ಕವರ್ಗಿ (ವೈಔಗಿ. ೬೨-೮೬೨). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಕಲ್ನಾರು]

ಕಾಡಕಲ್ಲಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಸೊಂಡೇಗಿಡ, ಕಾಡ ಕಲ್ಲಟ್ಟೆ, ಶುಂಡಕ್ಕಾಯಿ (ವೈಔಗಿ. ೭೧-೧೪೪೭). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಕಲ್ಲಟ್ಟೆ$_{0}$]

ಕಾಡಕವಟಿ 'ಕಾಡಕವಡೆ' ನೋ.

ಕಾಡಕವಡೆ, ಕಾಡಕವಟಿ, ಕಾಡುಕೌಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಇಂದ್ರವಾರುಣಿ : "ಇಂದ್ರವಾರುಣಿ – ಕಾಡಕವಡೇಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೨) ; ಕಾಡ ಕವಡಿ[ಡೆ]ಯ ಬಿತ್ತು ಕುಂದದಲೆ ಮಿತಿಮೀರಿ ಬೆಳೆವುದೆಂದಣಕಿಸುತೆ ನಲಿದು ಹಾಸ್ಯಂಗೆಯ್ದುದು (ಮಲ್ಲಚ. ೧೪-೩) ; ಮಬ್ಬಿನ ಮುದಗುಣಿಕೆ ವಿಷಯದ ಕಾರಿಕಂಟಿ ಕೇಡಿನ ಕಾಡಕವಡಿ[ಡೆ] (ಮಾನಸ. ೭೯-೧೧). ಕಾಡಕವಟಿ : ಕಾಡಕವಟಿಕಾಯ ತಂದು ಚಲ್ಲಿಯ ಮಾಡಿ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೯). ಕಾಡುಕೌಟಿ : ಶುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೆಣಸು, ಕಾಡುಕೌಟಿಯ ಸೊಪ್ಪು. . .ಕಸಾಯಂ ಕಾಸಿ ಕುಡಿಯೆ ಕಂಠ ಕುಬ್ಜ ಸನ್ನಿ ಪರಿಹರವಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೯). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಕವಡೆ$_{1}$]

ಕಾಡಕವಿಲೆ (ನಾ). ಕಾಡಾಕಳು; ಕಾಡಿನ ಹಸು : ಇದೆ ಕಾಡ ಕವಿಲೆಯುಚಯಕೆ ಕಾಲುಗಳನಿಕ್ಕಿ ಸಾರಂಗ ಚರಿಸಿದ ಜಾಡು (ನವಮೋ. ೧೬-೨೦). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಕವಿಲೆ$_{3}$]

ಕಾಡಕಹಿನುಗ್ಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ರಕ್ತಶಿಗ್ರು – ಕಾಡಕಹಿನುಗ್ಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೪). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಕಹಿ$_{3}$ (< ಕಯ್ಪು) + ನುಗ್ಗೆ]

ಕಾಡಕಳ್ಳ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಕಳ್ಳ : ನಾಡಾಡಿ ದೈವಗಳ ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡದಜಿ ಪೂಜೆಯನು ಮಾಡಿ ಕಾಡಕಳ್ಳರು ಬಂದು ಅವುಗಳನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯೆ (ಪುರಂದ. ೧-೪೪-೩) ; ಆವನೊಮ್ಮೆ ಕಾಡಕಳ್ಳರ ಪಡೆಯ ನಡುವೆ ನೆಗೆದು (ಇಂಗೀತೆ. ೪೬-೬). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಕಳ್ಳ$_{1}$]

ಕಾಡಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಳ್ಳಿ : ಬಳ್ಳಿದುಜುಚಿ ನೆರೆ ಮುಳ್ಳು ನೆಗ್ಗಿಲು ಕಾಡಕಳ್ಳಿ ಕಬ್ಬುಳಿ ನೊಸೆದಬ್ಬೆ ಹುಲ್ಲುಗಳ್ ಬೆಳೆದಾಗ (ಕಂಠವಿ. ೧೮-೩೯). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಕಳ್ಳಿ$_{3}$]

ಕಾಡಕಾಗೆ (ನಾ). ಡೊಂಬಕಾಗೆ ; ದ್ರೋಣಕಾಕ : "ಶಿಶಿಕಾಕಂ ವನಾಶ್ರಯಂ ಮೌಕುಳಿ ದ್ರೋಣಮಾ ಕಾಕೋಳಮೆನೆ ಕಾಡಕಾಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೪). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಕಾಗೆ]

ಕಾಡಕಿರಿಯಹುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುರುಳಿ : "ತೃಷಾ ಷಹಾ – ಕಾಡ ಕಿರಿಯ ಹುರುಳಿ, ಕಾಡ ಹೆಸರು" (ಓಷಧಿ. ೭೨). [ಕಾಡು$_{2}$ + ಕಿರಿಯ (< ಕಿಱಿಯ) + ಹುರುಳಿ]

ಕಾಡಕುಸುಬೆ 'ಕಾಡುಕುಸುಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡಕೆಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಸುವಿನ ಗೆಡ್ಡೆ : (ಠ). [< ಕಾಡು$_{2}$ + ಕೆಸು]

ಕಾಡಕೊಂದೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಎತ್ತರವಾದ ಮರ : ಕಾಡಕೊಂದೆ ಮರ, ಕಕ್ಕೆ (ವೈಔಗಿ. ೬೨-೧೨೬೨). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಕೊಂದೆ$_{0}$ + ಮರ]

ಕಾಡಕೊರಸ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕದ ಇಲ್ಕೂರ ಮೂಲ ಕ್ಷೇತ್ರಾನ್ತರಾನ್ತಃ ಕಾಡಕೊರಸ ಮೂಲಸ್ಯ ತತಃ ಪರ್ವತಮಧ್ಯ ತತಃ ಉದಕ ಸಜ್ಜನುಮ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೩-೧೧ ; ಸು. 420). [?]

ಕಾಡಖಚೋರ 'ಕಾಡಕಚೋರ' ನೋ.

ಕಾಡಗರ್ಗರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಚಿಕ್ಕಮರ : (ಠ). [?]

ಕಾಡಗಸೆ$_{1}$ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು, —ಮಹಾದ್ವಾರ : ಕೋಡ ತೊಡಗಿತು ಚಂದ್ರಕಾಂತಶಿಲೆ ಮುಚ್ಚಿದುವು ಕಾಡಗಸೆ ಹಕ್ಕಿಗೆಯ್ದಿದವು ಹಲ ಮಿಗಗಳು . . . ನೇಸರಸ್ತಮಿಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೨೪). [ಕಾಡು$_{3}$ + ಅಗಸೆ$_{1}$ (< ಅಗುಸೆ)]

ಕಾಡಗಸೆ$_{2}$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಗಸೆ ಗಿಡ : ಕಾಡ[ಗ]ಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಡಸೆ]ಯಾ ಪಂಚಾಂಗಮಂ ದುಗ್ಧದಿಂ ವಿಹಿತಂ ತಾನೆನೆ ಪಾರದಾಖ್ಯ ದಿನದಂ ಸಮ್ಮರ್ದಿತಂ ಮಾಡಿ (ಖ ಮ ದ. ೧೬-೧೪೨) ; "ಉದ್ದಾಲಕಃ – ನವಣೆ, ನರುವಲು, ಕಾಡಗಸೆ, ಹೆಮ್ಮರ" (ಓಷಧಿ. ೧೬). [ಕಾಡು$_{3}$ + ಅಗಸೆ$_{3}$]

ಕಾಡಗುರಿಯೆಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗುರೆಳ್ಳು : (ಠ). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಗುರಿಯೆಳ್ಳು]

ಕಾಡಗೆ 'ಕಾಡಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಗೊರವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೊರವಿಮರ (?) : ಚಂಬೂ ಹೋಗೀ ಅವರ ತುಂಬೇಗಿಡವಾದೊ ಎಷ್ಟೇ ಹೋಗೀ ಕಾಡ(ಎ)ಗೊರ ವ್ಯಾದೊ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೪). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಗೊರವಿ]

ಕಾಡಗೋಳಿ (ನಾ). ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಗಿಡ : ಪ್ರಮೇಹದ ಕಲ್ಲಿಗೆ– ಕಾಡಗೋಳಿಯ ಬೀಜ ಅರ್ಧ ಹಣ ತೂಕವನ್ನು ಸಣ್ಣ ಬಿಳುಗಾರ ಇವನ್ನೂ ತಿಲತೈಲದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೬೨). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಕೋಳಿ$_{3}$]

ಕಾಡಗೌಟೆ 'ಕಾಡುಗೌಟೆ' ನೋ.

ಕಾಡಚಕ್ಕವತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿ : "ಅರಣ್ಯವಾಸ್ತುಕಃ – ಕಾಡ ಚಕ್ಕವತ್ತ" (ಓಷಧಿ. ೯). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಚಕ್ಕವತ್ತ]

ಕಾಡಚೆಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ವನಜಂಬಾನುಜಃ – ಗಾವಟಿ, ಕಾಡಚೆಂಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೯). [< ಕಾಡು$_{2}$ + ಚೆಂಬೆ ?]

ಕಾಡಚ್ಚಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಮಯ್ಯುಮರಸರ ಸೂಳೆ ಕಾಡಚ್ಚಿ ಕಾಡಚ್ಚಿಯ ಮಗಳ್ ಕಾಡಬ್ಬೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೫; 889). [ಕಾಡು$_{3}$ + ಅಚ್ಚಿ$_{3}$]

ಕಾಡಜರುಚು (ನಾ). ಕಾಡು ಹರಟೆ ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು : ಈ ದಿನಚರ್ಯೆಯ ಕಾಡಜರುಚಿನ ವಿಕಾರಪ್ರಕರಣಗಳಿಂದ ನನಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಗಿಡುವಷ್ಟು ಬೇಸರಾಗಿದೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೨೭-೧೭). [< ಕಾಡು$_{2}$ + ಜರುಚು$_{3}$ (< ಜಱುಚು$_{3}$)]

ಕಾಡಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಜೀರಿಗೆ : (ಠ). [< ಕಾಡು$_{3}$ + ಜೀರಿಗೆ (< ಜೀರಗೆ)]

ಕಾಡಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿಗೆ ಅಟ್ಟು, —ಓಡಿಸು; ಅಡವಿಪಾಲು ಮಾಡು: ಧರ್ಮವನ್ನಾವ ಕಾಡಟ್ಟದಿರಿ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೩-೧೪೮). [ಕಾಡು$_2$ + ಅಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಡಡವಿ (ನಾ). ಕಗ್ಗಾಡು; ಕೆಟ್ಟ ಅಡವಿ: ಯಾವ ಕಾಡಡವಿಯಲಿ ಜೇನುಂಡು ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಜಾಂಬುವಂತನ ಹಿಡಿದು ತಂದಾನ? (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೪–೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಅಡವಿ]

ಕಾಡಡಿಕೆ, ಕಾಡುಅಡಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡಕೆ: (ಕ). **ಕಾಡುಅಡಿಕೆ**: ಕಾಡುಅಡಿಕೆ, ಜಂಡರಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೨-೧೨೪೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಅಡಿಕೆ (< ಅಡಕೆ$_1$)]

ಕಾಡಣಿ, ಕಾಡಣೆ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯ ಕಾಲಿಗೆ) ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ: ಬಾಪೂ ಸಾಹೇಬನ ಕುದುರೆಯ 'ಪಾಯಬಂದ ಕಾಡಣಿ'ಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ತಿರುಗಿ ಕೋಣೆಗೆ ಬಂದು ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡಳು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೪೧). **ಕಾಡಣೆ**: ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂಗೈದು ತೊಡರು ಕಾಡಣೆಯಂ ತೆಗೆಸಿ ಇಮ್ಮಡಿ ಘಂಟೇಂದ್ರ ನರೇಂದ್ರಂ ಹನುಮಗತಿಯಿಂದೇಱಿದಂ (ಬೀಳವಂ. ೧–೫೪ ವ). [← ಮರಾ. ಕಾಢಣೀ]

ಕಾಡಣೆ 'ಕಾಡಣಿ' ನೋ.

ಕಾಡತುಂಬೆ 'ಕಾಡುತುಂಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡತುರುವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಖರಗಂಧಿನಿ – ಕಾಡತುರುವೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೪). [< ಕಾಡು$_2$ + ತುರುವೆ (< ತುಱುವೆ)]

ಕಾಡತುಸ 'ಕಾಡುತೂಸು' ನೋ.

ಕಾಡತುಳಸಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ತುಳಸಿ: "ಗಂಧನಾ – ಕಾಡತುಳಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೪). 'ಕಾಡತೊಳಸಿ' ಪರಾ. [< ಕಾಡು$_2$ + ತುಳಸಿ (= ತುಲಸಿ)]

ಕಾಡತೂಸು, ಕಾಡುತುಸ (ನಾ). ಬಂದೂಕು, ಪಿಸ್ತೂಲುಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು ಹಾರಿಸುವ ಮದ್ದು ತುಂಬಿದ ಕೊಳವೆ; ತೋಟಾ: ಬಂದೂಕಗಳಲ್ಲಿ ಜಡಿಯತಕ್ಕಂಥ ಕಾಡತೂಸುಗಳೆಂಬ ನೆಣ ಹಚ್ಚಿದ ತೋಟಗಳನ್ನು ಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೨೭೯); ಬಂದೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಡತೂಸು ತುಂಬಿ ಅದೆ. ಜೋಕೆ (ಬಂಗಾಹೆ. ೫೦). **ಕಾಡುತುಸ**: ಏನ ಬಂತುಸಾ; ಅದು ಕಾಡತುಸಾ? (ನಡುಮ. ೨೮).
[← ಮರಾ. ಕಾಡ್‌ತೂಸ್, ಕಾಡ್‌ತುಸ್, ಕಾರ್‌ತುಸ್; ಹಿಂ. ಕಾರ್‌ತೂಸ್. / ಇಂ. Cartridge]

ಕಾಡತೊಳಸಿ (ನಾ). = ಕಾಡತುಳಸಿ: "ಉದ್ವೇಗಜನಕಃ – ಕಾಡತೊಳಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬). [< ಕಾಡು$_2$ + ತೊಳಸಿ]

ಕಾಡತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅತ್ತಿ; ಕಾಡು ಅತ್ತಿಯ ಮರ: "ವಾಯಸೀ– ಕಂಗುಂಗೆ, ಕಾಡದೊಂಡೆ, ಕಾಡತ್ತಿ, ಚೀಲೈತ, ಬಲ್ಲಗಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಅತ್ತಿ$_1$]

ಕಾಡದಟು (ನಾ). ಕಾಡುತನದ ಪರಾಕ್ರಮ; ನಾಗರಿಕವಲ್ಲದ ಶೌರ್ಯ: ಅನ್ನೆಗಂ ಹೆರರ ಕಯ್ ಹಾರೈಸದೆಮ್ಮಾರ್ಪನಾಂ ನೆಮ್ಮಿ ಮುಂಬರಿದ ನಮಗೀಗಳೇಕೀ ಕಪಿಧ್ವಜರ ಕಾಡದಟನೊಂದು ಹಂಗು? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೧–೧೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಅದಟು]

ಕಾಡದೇವದಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೇವದಾರು ಮರ: "ಆಲೇಪನದ್ರುಮಃ – ಕಾಡದೇವದಾರು" (ಓಷಧಿ. ೧೩). [ಕಾಡು$_2$ + ದೇವದಾರು]

ಕಾಡದೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ವಾಯಸೀ – ಕಂಗುಂಗೆ, ಕಾಡದೊಂಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೦). [ಕಾಡು$_2$ + ತೊಂಡೆ]

ಕಾಡನರವಲು (ನಾ). ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಕಳೆ: (ಕ). [ಕಾಡು$_2$ + ನರವಲು (< ನಱುವಲು)]

ಕಾಡನಿಂಬೆ 'ಕಾಡುನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡನೊಣ 'ಕಾಡುನೊಳ' ನೋ.

ಕಾಡನೊಳ 'ಕಾಡುನೊಳ' ನೋ.

ಕಾಡಪಾಪ 'ಕಾಡುಪಾಪ' ನೋ.

ಕಾಡಪಾಪಟೆ, ಕಾಡಪಾಪರೆ (ನಾ). ಕಾಡ ಕವಡೆಕಾಯಿ: (ಕ). **ಕಾಡಪಾಪರೆ**: (ಕ). [< ಕಾಡು$_2$ + ಪಾಪಟೆ]

ಕಾಡಪಾಪರೆ 'ಕಾಡಪಾಪಟೆ' ನೋ.

ಕಾಡಪಾವಟೆ ಬಳ್ಳಿ 'ಕಾಡುಪಾವಟೆ ಬಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಡಪೆಸಱು (ನಾ). ಕಾಡ ಹೆಸರು: "ಮುದ್ಗಪರ್ಣಿ, ಕಾಕಮುದ್ಗಾ, ಸಹಾ – ಈ ೩ ಕಾಡಪೆಸಱು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಪೆಸಱು (< ಪೆಸಱ್)]

ಕಾಡಬಗಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿ: ಒಡೆಯದೆ ಇದ್ದ ಬಾವಿಗೆ:- ಕಾಡಬಗಲೇ ಬೇರಂ ಅರೆದು ಪೂಸಲು ಒಡೆಯುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೬೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಬಗಲೆ]

ಕಾಡಬಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರುಚಲುಗಿಡ: (ಕ). [< ಕಾಡು + ಬಜ]

ಕಾಡಬಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಜೆ: (ಕ). [< ಕಾಡು$_2$ + ಬಜೆ]

ಕಾಡಬಸಲೆ 'ಕಾಡುಬಸಳೆ' ನೋ.

ಕಾಡಬಾಳೆ 'ಕಾಡುಬಾಳೆ' ನೋ.

ಕಾಡಬೆಳಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?) : "ವರಣ – ಕಾಡಬೆಳಸು" (ಓಷಧಿ. ೧೪೫). [< ಕಾಡು$_2$ + ಬೆಳಸು ?]

ಕಾಡಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಾಡಜ್ಜಿಯ ಮಗಳ್ ಕಾಡಬ್ಬೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೬–೬; 889). [? + ಅಬ್ಬೆ]

ಕಾಡಮುಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಮಟೆ ಮರ: ಗೊಡ್ಡಮಟೆ, ಕಾಡಮುಟೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೧-೧೪೬೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಅಮಟೆ$_1$ (< ಅಂಬಟೆ)]

ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ 'ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಮಾಗಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮಾಗಳಿಬೇರು, ಕಾಡ ಮಾಗಳಿ ಬೇರು . . . ಪಾಕಮಾಡಿ (ಸಕವೈ. ೧೧೫); ಕಾಡಮಾಗಳಿ, ನೆಲ್ಲಿಚಟ್ಟು . . . ಕಷಾಯವ ಮಾಡಿ ಕೊಡಿಸಲು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೬೨). [< ಕಾಡು$_2$ + ಮಾಗಳಿ (< ಮಾಗುಳಿ)]

ಕಾಡಮಾದಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಲ ಮರ: ವನಬೀಜಪೂರಕಃ, "ವನಪೂರಬೀಜಕಃ – ಈ ಯೆರಡುಂ ಕಾಡಮಾದಲ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೯). [< ಕಾಡು$_2$ + ಮಾದಲ]

ಕಾಡಮಿಕ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಿಕ; ಕಾಡಹಂದಿ: ಎಂಥ ಬೀಜಕು ಇಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೆ ನಾಟುವ ಭಾಗ್ಯ. ಕಾಡಮಿಕ, ನರಿ ನುಸುಳಿ ಅರು – ಪಾರು (ನೆಲಮು. ೨೨). [< ಕಾಡು$_2$ + ಮಿಕ]

ಕಾಡರಸಿನ 'ಕಾಡುಅರಿಸಿನ' ನೋ.

ಕಾಡರಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅರಳಿಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೬–೬೨೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಅರಳಿ]

ಕಾಡರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಒರಟಾದ ಹತ್ತಿ: "ಭಾರದ್ವಾಜಿ, ವನ್ಯಾಸಾ– ಅಡವೀಹತ್ತಿಗಿಡ, ಕಾಡುಹತ್ತೀಗಿಡ, ಕಾಡುಅರಳೇಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಅರಳೆ]

ಕಾಡರು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿಯ ಹೆಸರು (?) : ಶರಭಕ್ಕೆ ಕೇಸರಿ ಕೇಸರಿಗಾಕರಿ ಕರಿಗಳಿಂದ ಕಾಡರಿಗೆ ಇರದೆ ಪುಲಿಗೆ ಪುಲ್ಲೆ ಸಾರಂಗ ಪುರಗ ನಿರರೆ ವೈರಗಳ್ ಮತ್ತಿಲ್ಲ (ಅನಂಚ. ೧೩-೧೨೮). [?]

ಕಾಡಲಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: "ತಿಕ್ತಲಾ – ಕಾಡಲಿಟ್ಟೆ" (ಔಷಧಿ. ೬೪). [?]

ಕಾಡಲಿಂಬೆ 'ಕಾಡುನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡಲ್ಲ (ನಾ). ಕಾಡು ಶುಂಠಿ: "ಪೇಯಃ – ಕಾಡಲ್ಲ, ಗಂಜಿ" (ಔಷಧಿ. ೧೧೩). [ಕಾಡು$_2$ + ಅಲ್ಲ$_1$]

ಕಾಡಲ್ವಾಗಿಲ್(ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಾಡಲ್ವಾಗಿಲ ಚಬ್ಬಿಸೆಟ್ಟಿ ತುಜುಗೊಳೆ ತುಜುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡ ಬ. ೯–೧೧; 918). [?]

ಕಾಡವದವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಸಂಬರ್ಯಃ – ಕಾಡವದವರ" (ಔಷಧಿ. ೩೧). [?]

ಕಾಡವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅವರೆ: "ಕನಿಲಿ – ಕಾಡವರೆ" (ಔಷಧಿ. ೨೦); ಹಾಡು ಹಾಡೋದ ಬಲ್ಲೊ ಹಾಡು ಮಗುಜೋದ ಬಲ್ಲೊ ಕಾಡವರೆ ಕಾಯ ಕುಯ ಬಲ್ಲೊ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಅವರೆ$_1$]

ಕಾಡವಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಶಂಖಿನೀ – ದಶಸಿ, ಕಾಡವಿಟ್ಟೆ, ಛನ್ನಿ" (ಔಷಧಿ. ೧೬೦). [< ಕಾಡು$_2$ + ಇಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾಡವೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ದೊಡ್ಡ ಜಿಂಕೆ; ಸಾರಂಗ: ಸಿಂಗವನಿಜುಂದು ಎಕ್ಕಲನ ಹೊಕ್ಕು ತಿವಿದು ಬಡಿದು ಭಲ್ಲುಕನ ಕಾಡವೆಯ ಕೈಸೆಜೆಡಿವಿದು ಕಡುಭೀತಿಯಂ ಮೃಗಕುಲಕ್ಕೆ ಬೀಜುತ (ರಾಘಜ. ೧೭–೬೪). [< ಕಡವೆ ?]

ಕಾಡವೋಮ 'ಕಾಡುಓಮ' ನೋ.

ಕಾಡಶಹ (ನಾ). ಚದುರಂಗದ ಆಟದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಾಯಿಯ ಮುಂದಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ತನ್ನದೇ ಆದ ಕಾಯಿಯನ್ನು ಬದಿಗೆ ಸರಿಸಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ರಾಜನಿಗೆ ಶಹ ಕೊಡುವಿಕೆ: ಶಿವಾಜಿಯು ನಮಗೆ ನಿಜವಾಗಿಯೇ ಶಹ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ನಾವು ಶಹಕ್ಕೆ ಕಾಡಶಹವನ್ನು ಕೊಡಲೇಬೇಕು (ಛತ್ರಪ. ೮೪). [← ಮರಾ. ಕಾಢಶಹಾ]

ಕಾಡಸಂಪಗೆ 'ಕಾಡುಸಂಪಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ 'ಕಾಡುಸಬ್ಬಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸಬ್ಬಸೀಗೆ 'ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸಾವೆ 'ಕಾಡುಸಾಮೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸಿಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕುಕ್ಕುಟ – ಕೋಳಿ, ಋಷಭಕ, ಹೆಮ್ಮರ, ಗರಿಯವರೆ, ಕಾಡಸಿಂಬೆ" (ಔಷಧಿ. ೩೪). [< ಕಾಡು$_2$ + ಸಿಂಬೆ]

ಕಾಡಸಿವಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ವಾಸವವೃಕ್ಷಃ – ಕಾಡಸಿವಕಳ್ಳಿ" (ಔಷಧಿ. ೧೫೨). [< ಕಾಡು$_2$ + ಸಿವಕಳ್ಳಿ$_0$]

ಕಾಡಸೂರಣ 'ಕಾಡುಸೂರಣ' ನೋ.

ಕಾಡಸೌತೆ 'ಕಾಡುಸೌತೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತಿಪ್ಪೂರ ಕಾಡಸ್ವಾಮಿ ಗಳ್ಗೆ (ಇಆ. V, ೧೩೬–೪; 454 ಕೃಶಾ). [ಕಾಡ್ಸ + ಸ್ವಾಮಿ]

ಕಾಡಹರಳುಗಿಡ (ನಾ). ಬೇಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ತೆರದ ಕಂಟಿ: (ಕಿ). [< ಕಾಡುಹರಳು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡಹಾಕುಕಾರೆ 'ಕಾಡುಹಾಕುಕಾರೆ' ನೋ.

ಕಾಡಹಾಗಲ 'ಕಾಡುವಾಗಲು' ನೋ.

ಕಾಡಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಲೆ ಗಿಡ: "ಧಾಮಾರ್ಗವಃ, ಘೋಷಕಃ ಈ ೨ ಕಾಡಹಾಲೆ – ಅದು ಪೀತವಾದಡೆ ಮಹಾಜಾಲಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦). [< ಕಾಡು$_2$ + ಹಾಲೆ$_2$ (< ಪಾಲೆ$_3$)]

ಕಾಡಹುರುಳಿ 'ಕಾಡುಹುರುಳಿ' ನೋ.

ಕಾಡಹುಳಿಹೀರೆ 'ಕಾಡುಹುಳಿಹೀರೆ' ನೋ.

ಕಾಡಹೆಸರು 'ಕಾಡುಹೆಸರು' ನೋ.

ಕಾಡಾಕಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಹಸು: "ಕಾಡಾವು – ಕಾಡಾಕಳು" (ಗಂಗಾಮು. ೭೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಆಕಳು (< ಆಕಳ್)]

ಕಾಡಾಕಾಡಿ 'ಖಾಡಾಖಾಡಿ' ನೋ.

ಕಾಡಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಟಾಗು; ಅಸಂಸ್ಕೃತವಾಗು: ಮೊದಲೇ ಶಿಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಡುಜನರಂತಿರುವ ನಮ್ಮ ಜನರು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕಾಡಾಗುತ್ತಾರೆ (ಶಿಭ್ರಮ. ೨೫). ೨. ಕಾಡುಪಾಲಾಗು; ಹಾಳಾಗು: ಗೋರೈಸಿದರ ನೋಡಿ ಕಾಡಾಗಿ ದೂಡಾಗಿ ಪೋಡಿಸುವೆನೆಂದ ವ್ಯಾಲ (ಜಿನಮು. ೧೪–೩೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಕಾಡಾಟ$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಾಟ; ಪೀಡೆ: ಅವನಿಗೆ ಶನಿಯ ಕಾಡಾಟ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಾಡು$_1$ + ಆಟ]

ಕಾಡಾಟ$_2$ (ನಾ). ಹಾಳು ಆಟ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಆಟ: ನೀನು ಓದಬೇಕು . . . ಆ ಕಾಡು ಹುಡುಗರ ಜೊತೆ ಸೇರಿ ಕಾಡಾಟ ಆಡಬಾರದು (ಬೆಳುಮು. ೧೩೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಆಟ]

ಕಾಡಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿಯಲ್ಲಿಯೆ ತಿರುಗಾಡುವವನು; ಅರಣ್ಯವಾಸಿ; ಕಾಡುಮನುಷ್ಯ; ವನಚರ: ನೋಡಿರೆ! . . . ಮಜಬಟ್ಟು ಮೋನದಿಂ ಪುರ್ಚುಗೊಂಡನಂತುಮಿರ್ಪ ಕಾಡಾಡಿರಾಯನೊಂದು ಗೆಯ್ಮೆಯಂ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦–೩); ಮುಂಚೆ ಮಾನವನು ಮಿಕ್ಕ ಕಾಡು ಪಶುಗಳಂತೆ ಕಾಡಾಡಿಯಾಗಿ ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಾವಾದ. ೭೧). ೨. (ಅಲಂ) ಅನಾಗರಿಕ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ: ನೋಡಿರೈ ನಿರುಪಮವಲಾ ಕಾಡಾಡಿಗಳ ಕಲಿತನವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೫). [ಕಾಡು$_2$ + –ಆಡಿ$_1$]

ಕಾಡಾಡಿತನ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುವಿಕೆ, —ವಾಸಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಅನಾಗರಿಕತೆ: ಮರಡಿಯಿಂದ ಮಹಡಿಯವರೆಗೆ, ಗವಿಯಿಂದ ಗೋಪುರದವರೆಗೆ, ಕಾಡಾಡಿತನದಿಂದ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಶಿಖರದ ವರೆಗೆ . . . ಮುಂದೆ ಸಾಗಿ (ಮಾವಾದ. ೬೪). [ಕಾಡಾಡಿ + –ತನ]

ಕಾಡಾಡು (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಮೇಕೆ; ಕಾಡುಮೇಕೆ: ಕಾಡುಕೋಣ, ಕಾಟಿ, ಕಾಡಾಡು, ಕಾಡುಕುದುರೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೫). [ಕಾಡು$_2$+ಆಡು$_1$]

ಕಾಡಾಡುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಹಿ ಪಡವಲ: (ಕಿ). [? + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡಾನೆ (ನಾ). ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಆನೆ; ಕಾಡಿನ ಆನೆ: ಅರಸಂ ಕಾಡಾನೆಯಂ ಪಿಡಿಯಲ್ಕೆಯ್ದಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೦–೧೪); ಬಾಚಿಯ ಚೆಲ್ವನಪ್ಪ ಬನಮಂ ಕಾಡಾನೆ ಪೊಯ್ದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೦); ಕಾಡಾನೆಗಳೊತ್ತಿ ಕೀಟ್ತಡೆಗೆಡೆದ ಮರಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೬); ಸಿಲುಕುವುವು ಮೃಗಪಕ್ಷಿ ಹೂಡಿದ ಬಲೆಗಳಲಿ ಕಾಡಾನೆ ಬೀಸಿದ ಬಲೆಯ ಕೊಂಬುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೧೪). [ಕಾಡು$_2$ + ಆನೆ$_1$]

ಕಾಡಾಯ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ವರಮಾನ; ಕಾಡಿನಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ: ಎಕ್ಕಲಗಾವುಣ್ಣನೊಳವಾಗಿ ಪನ್ನೆರಡುಗಾವುಣ್ಣರ ನೆಲ್ಲವಾಟ್ಗೆ ಗಾವುಣ್ಣನ ಬೀಯಮಾನಸದಿಂ ಬಳಿಕೆ ಕಾಡಾಯಮಂ ನೋಡಿಯುಂ ಕೀಟಿತೊಕ್ಕಲ್ ಪಸುಗೆಗೆ ಮೂವತ್ತು ಮತ್ತರುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೭–೨೨; 992). [ಕಾಡು$_2$ + ಆಯ$_7$]

ಕಾಡಾರಂಬ (ನಾ). ೧. ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ವ್ಯವಸಾಯ; ಕುಷ್ಕಿ: ತೋಟ ಕಾಡಾರಂಬ ಕರ್ಬುಗರ್ದೆಗಳೆಡೆಯಾಟದ ವ್ಯವಹಾರಿ ಜನರು (ಮೋಹತ. ३–२०). ೨. ಖುಷ್ಕಿ ಜಮೀನಿನ ಮೇಲಿನ ಕಂದಾಯ: ಬಾಲಗೆರೆ ಮಗ್ಗದೆರೆ ಕಾಡಾರಂಬ ನೀರಾರಂಬ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೪–೨೦; 1434); ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕಾಡಾರಂಬ ನೀರಾರಂಬ (ಹುಟ್ಟಹ. ೩). 'ನೀರಾರಂಬ' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಆರಂಬ]

ಕಾಡಾರಂಭ (ನಾ). = ಕಾಡಾರಂಬ ೨ : ಚತುಸ್ಸೀಮೆವೊಳಗಾದ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು × × × ಕಾಡಾರಂಭ ನೀ ರಾ ರಂ ಭ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೬೮–೭; 1422 ?) ; ನೀರಾರಂಭ ಕಾಡಾರಂಭ ಅಡಕೆಯಮರ ತೆಂಗಿನಮರ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೨೮ ; 1431) ; ಯಿಾ ಗ್ರಾಮಕೆ ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೧–೧೮ ; 1714). 'ನೀರಾರಂಭ' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಆರಂಭ]

ಕಾಡಾವು (ನಾ). ಕಾಡು ಹಸು : ಕಾಡಾವುಮೂರಾವುಂ ಕಾಟ್ಪಕ್ಕಿಯುಂ ಪಕ್ಕಿಯುಂ . . . ಎಂತು ಲೋಕದೊಳೊಳವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೬೮) ; ಕಱಿವ ಕಾಡಾವುಗಳ ಬೃಂದದಿಂ ಮೆಲುಕಿಡುವ ಕಾನನದ ಮಹಿಷಂಗಳಿಂ (ಸುಹಾವಿ. ೧೬–೨೮). [ಕಾಡು$_2$ + ಆವು]

ಕಾಡಿ$_1$ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಹೆಂಗಸು; ವನಚರಿ; ಬೇಡಿತಿ : (✱). [ಕಾಡು$_2$ + –ಇ$_3$]

ಕಾಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?) : ಎತ್ತು ನಿಂತ ಗದ್ದೇಲಿ ಬಿತ್ತುತ ನಿಂತನ್ನಾರೆ ಮುತ್ತಿನಂತ ಕಾಲು ನಿಡಿದೋಳು ಬಾಲಯ್ಯ ಖಂಡ್ಗವ ಬಿತ್ತಿ ಕಾಡಿ ಬೆಳೆವ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೧). [< ಕಾಠಿ]

ಕಾಡಿಕಾರ 'ಕಾಡೀಕಾರ' ನೋ.

ಕಾಡಿಕೆ, ಕಾಡಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕಾಡುವಿಕೆ ; ಕಾಟ ; ಪೀಡೆ : ಬೇಡಿದರ ಬೇಡಿಕೆಯನೀವುತ ಕಾಡಿದರ ಕಾಡಿಕೆಯ ಕೊಡುತಲು ನೀಡಿಗೆಡದರ ಮನದ ಬಯಕೆಯನೀವುತಿರುತಿರಲು (ಸಂಭಪ. ೯–೧೭). **ಕಾಡಿಕ್ಕೆ** : ಅಂಜುವರ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪೆಯಂ ಬಿಸುಟರೆಂಬಂತೆ ಬೆಚ್ಚಿ ನಿಚ್ಚಮುದಱ ಕಾಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟ]ಕ್ಕೆ ಕೋಟಲೆಗೊಳಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೫೪).
[ಕಾಡು$_1$ + –ಇಕೆ]

ಕಾಡಿಕ್ಕೆ 'ಕಾಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುವವನು ; ಪೀಡಿಸುವವನು. ೨. ಬಾತು ಕೋಳಿ : "ನೀರಗೋಳಿ ; ಕಾಡುವವ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೯).
[ಕಾಡು$_1$ + –ಇಗ]

ಕಾಡಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎರೆಊರ ಕಾಡಿಗಾವುಣ್ಡ ತನ್ನೂರ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ ತುಱುವ × × ಕ್ಷಿಸಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪–೩ ; ಸು. 995).
[ಕಾಡಿ$_0$ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾಡಿಗೆ, ಕಾಡಗೆ (ನಾ). ೧. ದೀಪದ ಕುಡಿಯಿಂದ ಹೊರಡುವ ಹೊಗೆಯ ಕಪ್ಪು, —ಮಸಿ : ಅಪೂರ್ವ ಶಿಲ್ಪಕೃತಮಪ್ಪ ಲೆಕ್ಕವಲ ಗೆಯಂ ಕಾ ಡಿ ಗೆ ಯೊ ಳ್ ಪು ಟ್ಟಿ ಸಿ ಮೊಟ್ಟೆಗವಡಿಕೆಯೊಳೊರಸಿದಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೪೩ ವ) ; ಸೊಡರ್ ಕಳೆಯುತಿರ್ಪುದು ತನ್ನ ಕಾಡಿಗೆಯ ನೆಂತು (ಜೀವಸಂ. ೮೧–೧೫) ; ಕಾಡಿಗೆಯೊಳಗೆ ಕಾರಿರುಳ ತಿರುಳ ರಸಮಂ ಕಲಿಸಿ (ಸಿ ದ್ಧ ರಾ. ೩–೩೧). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಪ್ಪು ; ಅಂಜನ ; ಕಜ್ಜಳ : "ಕಜ್ಜಳಂ, ಅಂಜನಂ, ಅಭಿಹಿತಂ ? – ಈ ೩ ಕಾಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೧–೪೦೧) ; "ಕಜ್ಜಳಮದಂ[ಜನಂ] ಕಾಳಿಕಂ ವಿಷ್ಟಿಕೆಯೆನಲ್ಕೆ ಕಾಡಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯–೨೩) ; ಕಾಣನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮಂ ಕಾಣದಂತೆಂದುಂ ಕಣ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೫) ; ಕಣ್ಮಲರ್ಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಬಿಣ್ಣಿತು ಪಾದಪಂಕಜಕ್ಕಲತಗೆ ಭಾರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೩) ; ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಡಿಗೆ ಅಳಿಯಲಾಗಿ ಕಣ್ಣಿನ ಬಣ್ಣ ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು (ಮೊ ೀ ಳಿ ಮಾ . ೨೦೯–೭೬೪) ; ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಕಟ್ಟುವ ಸೂನ ಮುಡಿಸುವ ವರ ಕಟಾಕ್ಷಕೆ ಕಾಡಿಗೆಯನಿಡುವ (ಕು ವ್ಯಾ ವಿ . ೧–೩೧). ೩. ಕಪ್ಪು ; ಕರಿದು. 'ಕಾ ಡಿ ಗೆ ಕಾ ಗ ದ' ಪರಾ. ಬೇಡುವಾತನ ಮೋಱೆ ಕಾಡಿಗೆಯು ಬಡಿದಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೧೩).

ಕಾಡಗೆ : ೨. ಮಲ್ಲದಂಪುಗಳೊಳಿಟ್ಟ ಕಾ ಡ ಗೆ ಬೊ ಟ್ಟು ೦ (ಚಿಕವಿ. ೪–೮೯). ೩. ಕಪ್ಪುನೆಲ ; ಎರೆ (?) : ತೆಂಕಣ ಹೊಲದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಹಾಳಿನ ಮ ಸಿ ಗ ರ ಭಾವಿಗಿಟ್ಟ ಕಾಡಗೆಯ ಮಂಣು ೩೦೦ ಕೆಬ್ಬೆಯ ಹಾಳ ಮಂಣು ೧೦೦ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೭೧–೧೩ ; 1259).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಾಡಿಗೆ ; ತೆಲು. ಕಾಟುಕ]

ಕಾಡಿಗೆಕಾಗದ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಹಚ್ಚಿರುವ ಕಾಗದ; ಕಾರ್ಬನ್ ಕಾಗದ : "(ಲೇಖನಗಳ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪ ಯೋಗಿಸುವ) ಕಾಡಿಗೆ ಕಾಗದ" (Carbonpaper. ಇಂಕನಿ).
[ಕಾಡಿಗೆ + ಕಾಗದ]

ಕಾಡಿಗೆಗಣ್, ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿಗೆಯಂತೆ ಅಚ್ಚ ಗಪ್ಪಾದ ಕಣ್ಣು : ಮುಂಗುಡಿಯಲೇಱುವ ಮುದ್ದುಮೊಗದ ಕಡು ರಭಸದ ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣ ತೇಜಿಯ ಪೊಡವಿಪರಿಗೆ ತೋಱಿದರು (ಅಂಜಚ. ೬–೮೪). **ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣು** : ೧. ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ತೀಡ್ಯಾಳ ಕಾಡಿನ ಕಡೆಗೆ ಕಣ್ತಿರುವಿ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೪೭–೭). ೨. ಕಾಡಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು : ಅಚ್ಚ ಪುಪ್ಪಳ ಕುಬುಸ ನಿಚ್ಚ ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣ ಅಪ್ಪ ಗಿರಿರಾಜ ಕಳುಹ್ಯಾನ (ಲೋಕಗೀ. ೧೫೦). [ಕಾಡಿಗೆ + ಕಣ್]

ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣು 'ಕಾಡಿಗೆಗಣ್' ನೋ.

ಕಾಡಿಗೆಗರಗು, ಕಾಡಿಗೆಗರಿಗೆ, ಕಾಡಿಗ್ಗರಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಭೃಂಗರಜ, ಭೃಂಗರಾಜ – ಕಾಡಿಗೆಗರಗು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪೪). **ಕಾ ಡಿ ಗೆ ಗ ರಿ ಗೆ** : ಗರುಗಲು, ಗರುಗದಗಿಡ, ಅಜಗರ, ಕಾಡಿಗೆಗರಿಗೆ (ವೈಔಗಿ. ೩೨–೬೨೫). **ಕಾಡಿಗ್ಗರಗ** : ಕಾಸೀಸವನ್ನು ಭೃಂಗರಾಜ (ಕಾಡಿಗ್ಗರಗ) ರಸದಲ್ಲಿ ತೊಯಿಸಲು ಶುದ್ಧವಾಗುವದು (ಔಷಧೀ. ೨೬).
[ಕಾಡಿಗೆ + ಗರಗು$_1$ (< ಗರುಗ)]

ಕಾಡಿಗೆಗರಿಗೆ 'ಕಾಡಿಗೆಗರಗು' ನೋ.

ಕಾಡಿಗೆಗುಡಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ (ದೀಪದ) ಕುಡಿ : ಬೆಳಗುವ ಕೈದೀವಿಗೆ ಗಳ ಬೆಳಗುಗಳೊಳಂ ಬಳ್ವಳ ಬಳೆದು ನಿಮಿರ್ವ ಕಾಡಿಗೆಗುಡಿಗಳ . . . ಕರ್ಪುಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನೆರಂಬಡೆದು ಬಳೆದ ತಮೋಮದೇಭಘಟೆಯೊಡ್ಡು (ಆ ದಿ ಪು . ೧೨–೪ ವ) ; ಸೊಡರ್ಗುಡಿಗಳಿಂ ನಿಮಿರ್ದ ಕಾಡಿಗೆಗುಡಿಗಳ ನುಣ್ಣಪ್ಪಿನಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೩–೬೫). [ಕಾಡಿಗೆ + ಕುಡಿ$_3$]

ಕಾಡಿಗೆಗೂಡು (ನಾ). ಕಣ್ಕಪ್ಪಿನ ಕರಡಿಗೆ; ಕಪ್ಪಿನ ಭರಣಿ : ಒಂದೇ ಸಮದ ಕಾಡಿಗೆಗೂಡಿನಂತೆಸೆದಂಧಕಾರವದು (ಜಿರಾಮಾ. ೩೩೪–೧೩).
[ಕಾಡಿಗೆ + ಗೂಡು]

ಕಾಡಿಗೆಜೋಳ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಜೋಳ : (✱). ೨. ಕಾಡಿಗೆ ರೋಗ ಬಿದ್ದು ಕಪ್ಪಾದ ಜೋಳ : (✱).
[ಕಾಡಿಗೆ + ಜೋಳ]

ಕಾಡಿಗೆನೀರು (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಮೆರುಗು, —ಹೊಳಪು : ತಳಿ ರ್ವಟ್ಟೆಯ ಕಾಡಿಗೆ ನೀರಿನ ಬಟ್ಟೆಯ ಮುಱಿಗೆಗಳಿಂ ಸೋಲಿಪುವು ಸೀರೆ ವರದರ ಪಸರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೮). 'ಕಾಡಿಗೆವೊಗರ್' ಪರಾ.
[ಕಾಡಿಗೆ + ನೀರು$_2$ (< ನೀರ್$_2$)]

ಕಾಡಿಗೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿಗೆ ಹಚ್ಚು, —ಲೇಪಿಸು : ಕರಿಯ ಪಟ್ಟೆಯ ನುಟ್ಟು ಕಣ್ಗೆ ಕಾಡಿಗೆಯಿಟ್ಟು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೩೧).
[ಕಾಡಿಗೆ + ಇಡು$_1$]

ಕಾಡಿಗೆಯೆಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಕಾಡಿಗೆಯಿಡು : ಅಮಳ್ವೆತ್ತರಂತೆ ಕಾಡಿಗೆ ಯೆಚ್ಚುವರಂತೆ ಅಂದುಗೆಯಿಡುವರಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪) ; ಕಾಡಿಗೆ ಯೆಚ್ಚಿ ಪಲ್ ಸುಲಿದು ಕೆಂದಳಿರಂ ತಿಱಿದುಟ್ಟು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೧೬).
[ಕಾಡಿಗೆ + ಎಚ್ಚು]

ಕಾಡಿಗೆರೋಗ (ನಾ). ಗೋಧಿ, ಜೋಳ, ವೊದಲಾದ ಪೈರಿಗೆ ಬರುವ, ಕಾಳನ್ನು ಕಪ್ಪುಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಜೋಳವನ್ನು ಕಾಡಿಗೆ ರೋಗದಿಂದ ಉಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅದರ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಕಾಪರ್‌ಸಲ್ಫೇಟ್ (ನೀಲತುತ್ತೆ) ದ್ರಾವಣದಿಂದ ತೊಳೆಯಬೇಕು (ನಿರಶಾ. ೧೭). [ಕಾಡಿಗೆ + ರೋಗ]

ಕಾಡಿಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ರತಿದೇವಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ವಿಡಿದೆಚ್ಚಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೭–೪೫). [ಕಾಡಿಗೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಡಿಗೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬೆಟ್ಟ; ನೀಲಪರ್ವತ; ಅಂಜನಾದ್ರಿ: ಕಾಡಿಗೆವೆಟ್ಟನಂತೆ ಕಾರಮೇಘದಂತೆ ಜವನ ಜಕ್ಕಂದೊಳಲಿಯಂತಿರ್ದ ಗಜಸಮಾಜದಿಂ (ಹವ್ಮಿರ. ೩–೩೩ ವ). [ಕಾಡಿಗೆ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಾಡಿಗೆವೆರಸು (ಅ). ಕಾಡಿಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದ ಅಂಜನದ ಸಮೇತನಾಗಿ: ನಗೆಮೊಗದೊಳ್ ಪರಕಲಿಸಿದ ಕಾಡಿಗೆವೆರ ಸರಿಕೇಸರಿ ತಾಯ ಮನಮನಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮). [ಕಾಡಿಗೆ + ಬೆರಸು$_2$]

ಕಾಡಿಗೆವೊಗರ್ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಹೊಳಪು, —ಶೋಭೆ; ಕಪ್ಪು ಕಾಂತಿ: ಪಚ್ಚಿಗೆ ಸಾರೆ ವಿಹಂಗ ಜಾತಿ ಕಾಡಿಗೆವೊಗರೇಳೆ ಮೂಡದೆಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೭). [ಕಾಡಿಗೆ + ಪೊಗರ್]

ಕಾಡಿಗೆಸೊಗಸಿನ ಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗೀಜುಗ ಪಕ್ಷಿ: "ಖಂಜರೀಟಃ, ಖಂಜನಃ – ೨ ಗೀಜುಗ ಹಕ್ಕಿ, ಕಾಡಿಗೆಸೊಗಸಿನ ಹಕ್ಕಿ, ಗೀಜಗಾರಹಕ್ಕಿ, ಗಾಜಲಹಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೮). [? ಕಾಡಿಗೆ + ಸೊಗಸು + ಹಕ್ಕಿ$_1$ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಕಾಡಿಗ್ಗರಗೆ 'ಕಾಡಿಗೆಗರಗು' ನೋ.

ಕಾಡಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಸಣಬಿನ ಗಿಡ: "ಶಣಪುಷ್ಪೀ – ಸಣಬು, ಕಾಡಿಟ್ಟೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಇಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾಡಿಪ್ಪೆ, ಕಾಡುಇಪ್ಪೆ, ಕಾಡುಹಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಯ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ತುಂಡಿಭಃ – ಕಾಡಿಪ್ಪೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೧). **ಕಾಡುಇಪ್ಪೆ, ಕಾಡುಹಿಪ್ಪೆ:** ಕಾಡುಇಪ್ಪೆ, ಕಾಡುಹಿಪ್ಪೆ (ಮೈಸೂಗಿ. ೧೨–೯೦೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಇಪ್ಪೆ$_1$ (< ಇರ್ಪೆ)]

ಕಾಡಿಯರಗು (ನಾ). = ಕಡ್ಡಿಯರಗು: (ಕ). [ಕಾಡಿ$_0$ + ಅರಗು$_3$]

ಕಾಡಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕವಿರಾಜರಾಜ ವಿಬುಧಪ್ರವರಂ ಶ್ರೀ ಕಾಡಿಯೂರನಲ್ಲಿಯ ಕಮಳೋದ್ಭವವಂಶ ಪ್ರೋತ್ತಮರಂ ನವೀನ ವರ್ಣನೆಯಿನೆಸೆಯಲಭಿವರ್ಣಿಸಿದಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೩–೭೪; 979); ತೆಂಕ ಕಾಡಿಯೂರ ಪೊಲ[ದ] × × × ನೂಱ ಯ್ವತ್ತು ಮ[ತ್ತ]ರ್ಕ್ಕೆಯ್ಯಂ ನಮಸ್ಯಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮–೪೧; 980); ಕಾಡಿಯೂರ್ಗ್ಗೆರಿಯ ಮತ್ತರು (ಎಇ. XIII, ೪೯–೮೧, 1112). [ಕಾಡಿ$_0$ + ಊರ್]

ಕಾಡಿರವಂತಿಗೆ 'ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಿರವಂತಿಗೆ, ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ (ನಾ). ಇರವಂತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಮಧು ಬಹಳ – ಕಾಡಿರವಂತಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೧). **ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ:** "ವಾಸಂತೀ, ಮಾಧವೀ, ಲತಾ – ಈ ೩ ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮); "ಬಹುನಾಮಾ – ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಇರವಂತಿಗೆ]

ಕಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೀಡಿಸು; ತೊಂದರೆ ಕೊಡು: ನಲ್ಲನೆನಗೀಯಿನಿ ಬರುಮಂ ಮೇಲುದೋಱಿ ಕಾಡಿಪನಱಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೨೧೫). ಕಡುಹು ಮಿಗೆ ಲೋಕಂಗಳಂ ಪರಿದಡರಿತೆನೆ ಕಾಡಿಸದೆ ರಭಸವನುಡುಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪರಿಯೆನುತ್ತುಂ (ಬಸಪು. ೨೨–೩೯); ಬೆನ್ನಾಡಿ ಬಿಡದಿನನನೋಡಿಸಿ ಕಾಡಿಸುವಪ್ರತಿಮನೋಜೆಗೇಂ ದೊರೆ ಜಗದೊಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬–೧೨); ಒಕ್ಕಲಿಗರನ್ನು ಕಾಡಿಸೋದು ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೨೫). [ಕಾಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಡೀಕಾರ, ಕಾಡಿಕಾರ, ಕಾಡಿಖಾರ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಕನ್ನಡಿ ಮಾಡುವವರು ಮತ್ತು ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು ಬಳಸುವ ಒಂದು ದ್ರಾವಕ ವಸ್ತು; ತೇಜಾಪಿನ ಎಣ್ಣೆ: ಶಂಖದ್ರಾವದಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನು ಚಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿದರೆ ಕಾಡೀಕಾರವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೈಗೆ ಹತ್ತಿದರೆ ಮೈ ಸುಡುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬ ೨೪). **ಕಾಡಿಕಾರ:** ೨ ಆಣೆ ತೂಕ ಕಾಡಿಕಾರವನ್ನು ಅರ್ಧಪಾವು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ೧೫–೨೦ ತೊಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೪೪). **ಕಾಡಿಖಾರ:** ಕಾಡಿಖಾರದ ನೀರು ಮಾಡಿ ಆದರಲ್ಲಿ ವೊದಲು ತಯಾರಮಾಡಿಕೊಂಡಂಥಾ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಮುಳುಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೮೯). [← ಮರಾ. ಕಾಡೀಕಾರ, ಕಾಡೇಖಾರ]

ಕಾಡೀಖಾರ 'ಕಾಡೀಕಾರ' ನೋ.

ಕಾಡೀನೀರು (ನಾ). ದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಸೇಬು ವೊದಲಾದವುಗಳ ಮದ್ಯದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹುಳಿನೀರು: ಗಾಯದೆಣ್ಣೆ, ಅಂಟು ಮುಲಾಮು ಮೊದಲಾದ್ದನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾ, ಬೇಕಾದಾಗ ಕಾಡೀನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೊಳೆಯುತ್ತಾ . . . ಉಪಚರಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದನು (ಮಾಮರಾ. ೪೨). [ಕಾಡಿ$_0$ + ನೀರು$_1$ (< ನೀರ್$_1$)]

ಕಾಡೀರುಳ್ಳಿ, ಕಾಡುಈರುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಅಡವಿಯ ಈರುಳ್ಳಿ: (ಕ). **ಕಾಡುಈರುಳ್ಳಿ:** (ಮೈಸೂಗಿ. ೨೫–೪೬೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಈರುಳ್ಳಿ]

ಕಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಏಡಿಸು; ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು; ಪೀಡಿಸು: "ಕಾಡು – ಅವಹೇಳನೇ (ಅವಮಾನ ಮಾಡು, ಬಾಧೆಮಾಡು', ಅರಣ್ಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಕಾಡುವೆನೆಂಬುದಲ್ಲದೆ ಸುಮಾರ್ಗದೊಳಾಗದು ಕಾಟಿಸ್ಪೆನೆಂಬುದಂ . . . ಇಡಲಾಗದು (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೧); ಪೆಂಡತಿಯಾಗೆಂದು ಕೈಯಂ ಪಿಡಿದು ಕಾಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೮·೧); ನೆತ್ತಮನಾಡಿ ಭಾನುಮತಿ ಸೋಲ್ತೊಡೆ ಸೋಲಮ ನೀವುದೆಂದು ಕಾಡುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೬೯); ಸಂಸಾರ ಬೆಂಬಿಡದೆ ಕಾಡಿಹುದಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೨–೨); ನೆರೆದ ನುಸಿಗಳು ಗಿರಿಯ ಕಾಡುವ ಸರಿಯ ನೋಡೈ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೭೫); ಓಡು ಮಾಣಿಕವು ಸರಿಯೆಂಬ ಜ್ಞಾನಿಯನು ಕಾಡುವಳೆ ಮಾಯೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೬೬). [?./ ತುಳು. ಕಾಡು]

ಕಾಡು$_2$, ಕಾಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿ; ಅರಣ್ಯ; ಕಾನನ: "ಕಾಡು – ಅವಹೇಳನೇ (ಅವಮಾನ ಮಾಡು, ಬಾಧೆಮಾಡು), ಅರಣ್ಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಕಾಡಡವಿಯೊಳ್ ತೋಱುಗುಂ" (ಕಶರ. ೨೩); ನಾಡ ಕಾಡ ಬೆಳಸಿಂ ಬೆಳಸಾ ವಿಷಯಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೪); ಬಿಱಿತೋಡಿ ಕಾಡೊಳ್ ಕೂಡಿದುರ್ವೆಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೩–೧೭); ಬಟ್ಟೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಡಂ ಪುಗುವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೧); ಮೊಲನ ಕಾಹಿನ ಕಾಡಿನಲಿ ಹೆಬ್ಬುಲಿ ವಿಭಾಡಿಸುವಂತೆ (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೯–೩); ಕರಿಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾಡು ಮಾಣಿಕದುರುಳಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಟ್ಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೫೯). ೨. ಹೊಲ; ಭೂಮಿ: ಐವತ್ತು ಮತ್ತರ್ಕ್ಕೆಸುಕಾಡುಂ ಕೀೞ್ಚಿಱು ಮೂವತ್ತುಮರ್ಪಡಿ ಕಾಡುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭–೯, 9ನೆಯ ಶತ).

೩. (ಆಲಂ). ಅನಾಗರಿಕವಾದುದು; ಅಸಭ್ಯವಾದುದು; ಒರಟಾದದ್ದು: ತಿದಿ, ಕುಲಿಮೆ ಮುಂತಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳು ತೀರ ಕಾಡು ಇರುವ ಕಾರಣ ಅವರಿಗೆ ಈ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಲಾಭವಾಗುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ ೬-೧೮); ಕನಸಿಗೆ ಕಾಡು-ಜಾಣ ಇಲ್ಲವೆ ಕೀಳು-ಮೇಲು ಎಂಬ ಭೇದಗಳಿಲ್ಲ (ಪಾಪಾಕ. ೨ ಮುನ್ನುಡಿ). ೪. (ಆಲಂ). ಪ್ರದೇಶ. 'ಸುಡುಗಾಡು', 'ಹಳ್ಳಿಗಾಡು' ಪರಾ. ಕಾಟ್ಟು$_1$: (ಗು). ೫. ಪೋಲಿತಿರುಗುವ; ಕಾಡಾಡಿಯಾದ. 'ಕಾಟುನಾಯಿ' ಪರಾ. ೬. ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವ; ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. 'ಕಾಟುದನ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಡು; ಮಲ. ತುಳು. ಕಾಡು; ಕೊಡ. ಕಡೀ; ತೆಲು. ಕಾಡು]

ಕಾಡು$_3$, ಕಾಡ್$_3$ (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು: "ಆರಣ್ಯವವಹೇಳನಂಗಳೊಳು ಕರ್ಪಿನೊಳ್ಪಾರುಗುಂ ಕಾಡೆಂಬ ಶಬ್ದ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨). **ಕಾಡ್$_3$**: ಕಾಡಗುಱಿ ತನೆಯಾಗಿ ಬಂದು ಪೂರೊಳಗೆ ಮೂಱು ಮಱಿಯಾಯಿತ್ತು. ಅವಱ ವರ್ನವೊಂದು ಕಾಡವೊಂದು ಯಲ್ಲರ ಕೂಡಿದ ಬಣ್ಣ ಹೆಂಗಱಿಸತ್ತಿತ್ತು (ಮನುಗುಂ. ೯೭-೨೪). [< ಕಾಱ್]

ಕಾಡುಂಗೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (?): ಕಾಡುಂಗೊಟ್ಟೆಯ ತಂದು ನರಮೂತ್ರದಿಂ ಕುದಿಸಂದಿಕ್ಕಿ (ಅಶ್ವವೈ. ೧೮-೩). [?]

ಕಾಡುಅಡಿಕೆ 'ಕಾಡಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಅರಿಸಿನ, ಕಾಡರಸಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರಿಸಿನ: ಕಸ್ತೂರಿ ಅರಿಸಿನ, ಕಾಡುಅರಿಸಿನ (ಮೈಔಗಿ. ೨೬-೪೯೮); ಪೀತದ್ರುಃ, ಕಾಲೇಯಕಃ ... ಪರ್ಜನೀ ೭ ಮರದರಿಶಿನ, ಕಸ್ತೂರಿ ಅರಿಶಿನವೆಂದು ಕೆಲವರು, ಹೆಬ್ಬರಿಶಿನ, ಕಾಡುಅರಿಸಿನ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). **ಕಾಡರಸಿನ**: (ಶಿ). [ಕಾಡು$_3$ + ಅರಿಸಿನ]

ಕಾಡುಅವರೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಕಾಡುಅವರೆಬಳ್ಳಿ, ಕಾಡುತೊಗರಿಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೯-೭೮೯).
[ಕಾಡು$_3$ + ಅವರೆ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುಅಶೋಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಹಾಸಿಗೆ ಮರ, ಕಾಡುಅಶೋಕ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೮). [ಕಾಡು$_3$ + ಅಶೋಕ]

ಕಾಡುಅಜ್ವಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಿರುಮಂಜಿ, ಅಜ್ವಾನ, ಕಾಡುಅಜ್ವಾನ(ಮೈಔಗಿ ೬೯-೧೪೮೯). [ಕಾಡು$_3$+ಅಜ್ವಾನ$_0$(< ಅಜವಾನ)]

ಕಾಡುಇಪ್ಪೆ 'ಕಾಡಿಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಈಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಸಣನಾತದ ಗಿಡ, ಕಾಡು ಈಜಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೫-೨೮೪). [ಕಾಡು$_3$ + ಈಜಿ]

ಕಾಡುಈರುಳ್ಳಿ 'ಕಾಡೀರುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಡುಉತ್ತರಾಣೆ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಣೆ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೭೨-೧೪೭೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಉತ್ತರಾಣೆ (< ಉತ್ತರಣೆ)]

ಕಾಡುಎಳ್ಳು 'ಕಾಡೆಳ್' ನೋ.

ಕಾಡುಓಮ, ಕಾಡವೋಮ (ನಾ). ೧. ಓಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುಓಮ, ಹುಳಿಓಮ (ಮೈಔಗಿ. ೨೦-೩೭೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಓಮ, ಕಾಡುಸೋಂಪು (ಮೈಔಗಿ. ೭೨-೧೨೪೫). **ಕಾಡವೋಮ**: ೨. (ಶಿ). [ಕಾಡು$_2$ + ಓಮ$_1$]

ಕಾಡುಕಂಚಿ (ನಾ). ಕಂಚಿಯ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡು ಕಂಚಿ, ಕಾಡುಕಿತ್ತಲೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೦-೧೧೯೫). [ಕಾಡು$_3$ + ಕಂಚಿ$_1$]

ಕಾಡುಕಂಬುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡುಕಂಬು ಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಕಂಚೀಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೪-೭೭೨).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕಂಬು + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಕಗ್ಗ (ನಾ). ಹಾಳುಮಾತು; ಕಾಡು ಹರಟೆ: ನಾವು ಬಡವರು ನಿಮ್ಮ ಕಾಡುಕಗ್ಗಕ್ಕೆ ದುಡ್ಡುಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ (ಕಬಸಾ. ೩೫).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕಗ್ಗ]

ಕಾಡುಕಟುಕರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೨-೮೩೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ]

ಕಾಡುಕಡಲೆ, ಕಾಡುಕಡೆಲೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?): (ಮೈಔಗಿ. ೧೦-೧೭೯). **ಕಾಡುಕಡೆಲೆ**: ದರ್ಸುಕ, ಕಾಡುಕಡೆಲೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೧-೮೦೭). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಡಲೆ]

ಕಾಡುಕಣಿಗಲು (ನಾ). ಕಣಿಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೋತ್ತೀಗ, ಮದತೇಗ, ಕಾಡುಕಣಿಗಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೦-೫೮೯).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕಣಿಗಲು$_0$ (< ಕಣಗಿಲೆ$_1$)]

ಕಾಡುಕತ್ತರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಒಳ್ಳೆ ಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ಕತ್ತರಿ ಗಿಡ, ಕಾಡುಕತ್ತರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೭-೩೦೮).
[ಕಾಡು$_3$ + ಕತ್ತರಿ$_1$]

ಕಾಡುಕಬ್ಬು (ನಾ). = ಕಾಕಬ್ಬು: ದರ್ಭೆ, ಹುಚ್ಚುಕಬ್ಬು, ಕಾಡುಕಬ್ಬು (ಮೈಔಗಿ. ೬೭-೧೩೭೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಬ್ಬು$_2$]

ಕಾಡುಕರಿಬೇವು (ನಾ). ಕರಿಬೇವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೨-೪೧೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಕರಿಬೇವು]

ಕಾಡುಕರ್ಣಕುಂಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೫-೮೯೪). [ಕಾಡು$_2$ + ಕರ್ಣಕುಂಡಲ]

ಕಾಡುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಒರಟುಕಲ್ಲು: ಕಾಡುಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ಕಡಪಕಲ್ಲು ಹಾಸಿದ ನೆಲ, ಸಿಮೆಂಟ್‌ನೆಲ, ಮಣ್ಣಿನ ನೆಲ ... ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು (ಗೃಹವಿ. ೧೭೧).
[ಕಾಡು$_3$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$). / ತಮಿ. ಕಾಟ್ಟುಕ್ಕಲ್]

ಕಾಡುಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕಸ್ತೂರಿಬೆಂಡೆ, ಕಾಡುಕಸ್ತೂರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೩-೮೪೮). [ಕಾಡು$_3$ + ಕಸ್ತೂರಿ]

ಕಾಡುಕಾಫಿಬೀಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೪೨). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಾಫಿ + ಬೀಜ]

ಕಾಡುಕಾಸಿಕಣಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೭೪-೧೫೨೨). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಾಸಿ ? + ಕಣಗಲು (< ಕಣಗಿಲೆ$_1$)]

ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು 'ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಡುಕಿತ್ತಲೆ (ನಾ). = ಕಾಡುಕಂಚಿ: ಕಾಡುಕಂಚಿ, ಕಾಡುಕಿತ್ತಲೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೬-೧೧೯೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಿತ್ತಲೆ (<ಕಿತ್ತೀಳೆ)]

ಕಾಡುಕಿರಿನಿಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಅರಮುರಲು, ಕಾಡು ಕಿರಿನಿಂಬೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೬-೧೫೫೧). [ಕಾಡು$_3$ + ಕಿರಿನಿಂಬೆ]

ಕಾಡುಕುಂಬಳ 'ಕಾಡುಗುಂಬಳ' ನೋ.

ಕಾಡುಕುದುರೆ 'ಕಾಡುಗುದುರೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಕುಮಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೩-೪೨೯).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕುಮಲೆ$_0$]

ಕಾಡುಕುರಿ 'ಕಾಡುಗುಱಿ' ನೋ.

ಕಾಡುಕುರುಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆರಣಿ: (ಕಿ). 'ಕಾಟ್ಟುಕುರುಳ್' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಕುರುಳು$_3$ (< ಕುರುಳ್$_2$)]

ಕಾಡುಕುಸುಬಿ, ಕಾಡಕುಸುಬೆ (ನಾ). ಕುಸುಬೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಕಿ). **ಕಾಡಕುಸುಬೆ**: "ಆರಣ್ಯಕುಸುಂಭ:– ಕಾಡಕುಸುಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಕುಸುಬಿ (< ಕುಸುಂಬೆ)]

ಕಾಡುಕುರುಬ 'ಕಾಡುಗುರುಬ' ನೋ.

ಕಾಡುಕೆಂಪುಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಾಡುಕೆಂಪು ಜೀರಿಗೆ, ಹಾರಿವಾಣ (ಮೈಔಗಿ. ೩೫-೬೭೭).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕೆಂಪು + ಜೀರಿಗೆ (< ಜೀರಗೆ)]

ಕಾಡುಕೊಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡವಿಯ ಕೊಕ್ಕರೆ ; ಕಾಡು ಬಕ ; ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ : "ಕೃಕರಃ- ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಹೆಸರು, ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ, ಕಾಡು ಕೊಕ್ಕರಿ[ರೆ], ಕಾಡುಬಕ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಕೊಕ್ಕರೆ]

ಕಾಡುಕೊತ್ತಂಬರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೪೨-೮೪೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಕೊತ್ತಂಬರಿ (< ಕೊತ್ತುಂಬರಿ)]

ಕಾಡುಕೋಣ 'ಕಾಡ್ಗೋಣ' ನೋ.

ಕಾಡುಕೋಳಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಕೋಳಿ ; ಕಾಡಿನ ಕೋಳಿ : ಆಗಾಗ ಬರುವ ಕಾಡು ಕೋಳಿಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಮಲೆನಾ. ೨೦); ಕಾಡುಕೋಳಿಗೆ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯೆ? (ಗಾದೆ). 'ಕಾಟ್ಕೋೞಿ' ಪರಾ.
[ಕಾಡು$_2$ + ಕೋಳಿ (< ಕೋೞಿ)]

ಕಾಡುಕೌಟೆ 'ಕಾಡಕವಡೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಗಂಡುತುತ್ತೀಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೪೩-೮೫೭). [ಕಾಡು$_2$ + ಗಂಡುತುತ್ತಿ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಗಂಧ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಅಗಿಲು, ಕಾಡುಗಂಧ (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೧೮). [ಕಾಡು$_2$ + ಗಂಧ]

ಕಾಡುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆ ಕಣ್ಣು ; ಕಪ್ಪು ಕಣ್ಣು : ಕಾಡುಗಣ್ಣಿ ನೋೞೆ ಕೂಡೀದ ಹುಬ್ಬಿನೋೞೆ (ಪುಟ್ಟಿಹ. ೪೭).
[ಕಾಡು$_3$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾಡುಗತ್ತಲೆ 'ಕಾಡುಗಳ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಗತ್ತೆ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಕತ್ತೆ ; ಒರಟು ಕತ್ತೆ : (ಕ).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕೞ್ತೆ)]

ಕಾಡುಗರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು : ಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಗರಿಕೆ, ಕುಡಿಗರಿಕೆ (ಮೈಔಗಿ. ೨೭-೫೨೧).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗರಿಕೆ (< ಕಱುಂಕೆ)]

ಕಾಡುಗರುಗಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೫೭-೧೧೫೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಗರುಗಲು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಗಸಗಸೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಕಾಡು ಗಸಗಸೆಹುಲ್ಲು, ಪಿನಿಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೪-೬೫೭).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗಸಗಸೆ (< ಕಸಕಸೆ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಗಳ್ತಲೆ, ಕಾಡುಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ; ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ : ಕವಿಯುತಿರೆ ಕಾಡುಗಳ್ತಲೆ, ತಂದನೂರಿಗವಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨-೫೮೪). **ಕಾಡುಗತ್ತಲೆ** : ಕಾಡುಗತ್ತಲೆಗೆ ಮೋಡಗತ್ತಲೆಯೂ ಸೇರಿ ಮಸಿ ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಅಳಿಸಿಹೋಗಿದುದೆಲ್ಲ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦೧).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕತ್ತಲೆ$_1$ (< ಕೞ್ತಲೆ)]

ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು 'ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಡುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಲ್ಲುರಿವೆ, ಕಾಡುಗಿಡ, ಅಗ್ನಿವೇಂದ್ರಪಾಕು (ಮೈಔಗಿ. ೬-೯೭).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಗುಂಡುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಕಾಡು ಗುಂಡುಹುಲ್ಲು, ಗಡ್ಡೆಗುಂಡುಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೭-೭೩೪).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗುಂಡು$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಗುಂಬಳ, ಕಾಡುಕುಂಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಬಳ ಬಳ್ಳಿ : ಕಾಡುಗುಂಬಳ, ಕಟಕಾಂಬ, ಹೀಲಗ (ಮೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೩೬). **ಕಾಡುಕುಂಬಳ** : ಸೀಮೆಸೀಗೆ, ಕಾಡು ಕುಂಬಳ, ಅಂಡ್ರಿಕೆಹುಲ್ಲು . . . ಇಂಥ ನೂರಾರು ಕಾಡು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು ಹೊದರು ಗಿಡಮರ ಬಳ್ಳಿ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಬೆಳೆದು (ಬೆಳುಮ. ೫೩). [ಕಾಡು$_2$ + ಕುಂಬಳ]

ಕಾಡುಗುದುರೆ, ಕಾಡುಕುದುರೆ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಕುದುರೆ; ಪಳಗದ ಕುದುರೆ : ಕಾಡುಗುದುರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಡಕುದರೆ]ಗಳಾ ನಗದಿನಕಾಂತದ ಕೋಡುಗಲ್ಗಳ ಕೆಳಗಿರಲು ನೋಡೆ ಪಗಲೊಳದು ಮೆಱೆವುದು ತರಣಿಗಳಾಡುಂಬೊಲದಂತೆ ಕಣ್ಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೭). **ಕಾಡುಕುದುರೆ** : (ಕ). [ಕಾಡು$_2$ + ಕುದುರೆ]

ಕಾಡುಗುರುಬ, ಕಾಡುಕುರುಬ (ನಾ). ಗಿರಿ ಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ ; ಬೆಟ್ಟದ ಕುರುಬ ; ಅಡವಿಯ ಕುರುಬ : ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದೆ ಇರುವ ಕಾಡುಗುರುಬನಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೫೮-೧೧). **ಕಾಡುಕುರುಬ** : (ಕ). [ಕಾಡು$_2$ + ಕುರುಬ (< ಕುಱುಂಬ)]

ಕಾಡುಗುಱಿ, ಕಾಡುಕುರಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಕುರಿ ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿಯೆ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಕುರಿ : ಕಾಡ[ಡು]ಗುಱಿ ತನೆಯಾಗಿ ಬಂದು ಪೂರೊಳಗೆ ಮೂಱು ಮಱಿಯಾಯಿತ್ತು (ಮನುಗುಂ. ೯೭-೨೪). **ಕಾಡುಕುರಿ** : "ಕಾಡ್ಗುರಿ – ಕಾಡುಕುರಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೬೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಕುಱಿ$_2$]

ಕಾಡುಗೆಣಸು (ನಾ). ಗೆಣಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : (ಕ).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗೆಣಸು (< ಗೆಣಸು)]

ಕಾಡುಗೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೧೦).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗೇರು (< ಕೇರ್)]

ಕಾಡುಗೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಬೇಲಿಯಲ್ಲಿ ಮೆಂತೆ, ಚೆಕ್ಕಿನ ಬೂರಲ, ಕಾಡುಗೊಂಡೆಯ ಗಿಡಗಳು ಎದೆಯೆತ್ತರ ಬೆಳೆದು ಹೂವರಳಿಸಿ ನಿಂತಿದ್ದವು (ಮೂರುದಾ. ೯೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಗೊಂಡೆ]

ಕಾಡುಗೊಬ್ಬಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೧೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಗೊಬ್ಬಿ (< ಗೊಬ್ಬಳಿ) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಗೋಡು (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಿಖರ. ೨. ಕಾಡಿನ ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶ: ಕಾಡುಗೋಡೆತ್ತರದೊಳಿರ್ದ ಪುಲ್ಮನೆಯೊಳಿರ್ದು ಸೀತಾದೇವಿ ತಾನುತ್ಕಂಠೆ, ನೋಡುತಿರ್ದಳ್ ತರಂಗೋಲ್ಲಾಸಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೧-೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಕೋಡು$_5$]

ಕಾಡುಗೋಧಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : (ಕ). ೨. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೋಧಿ : "ಗವೇಧುಃ, ಗವೇಧುಕಾ – ೨ ಕಾಡುಗೋಧಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೧).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗೋಧಿ]

ಕಾಡುಗೋಳಿಯಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : "ಆರಾಮು – ಗೋಳಿ, ಕಾಡುಗೋಳಿಯ ಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೧೩).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗೋಳಿ$_2$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕಾಡುಗೋಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಜೀವಿಗಳೆಲ್ಲ ದುಃಖಿಸುವಿಕೆ; ಕಾಡೆಲ್ಲ ಗೋಳಿಡುವಿಕೆ : ಮರ ಮುರಿದು, ಪಳು ನಡುನಡುಗಿ, ಕಾಡು ಗೋಳಾಗಿ ಬಿದ್ದನು ಜಟಾಯು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೨೪೯-೫೮೧).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗೋಳು$_2$ (< ಗೋೞ್)]

ಕಾಡುಗೌಟೆ, ಕಾಡಗೌಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : "ಮೃಗೋರ್ವಾರುಃ – ಬೇಲಿಸೌತೆ, ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ, ಕಾಡುಗೌ(ಡೆ)ಟೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೮). **ಕಾಡಗೌಟೆ** : "ವಿಚಿತ್ರಫಲಾ – ಕಾಡಗೌಟೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೮೪). [ಕಾಡು$_2$ + ಗೌಟೆ (< ಕವಡೆ$_1$?)]

ಕಾಡುಚುರುಚುರುಕನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೩೭-೭೪೩). [ಕಾಡು$_2$ + ಚುರುಚುರುಕ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಚೂರ್ಣಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡು ಸೂರಣಗೆಡ್ಡೆ : ಕಂದಗೆಡ್ಡೆ, ಕಾಡುಚೂರ್ಣಗೆಡ್ಡೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬-೧೦೨).
[ಕಾಡು$_2$ + ಚೂರ್ಣ + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಕಾಡುಜಂಬುನೇರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇರಳೆಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೫-೬೮೮). [ಕಾಡು$_2$ + ಜಂಬುನೇರಳೆ]

ಕಾಡುಜಟಾಮಾಂಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: (ಮೈಔಗಿ ೬೬-೧೫೭೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಜಟಾಮಾಂಸಿ]

ಕಾಡುಜಡೆನವಣೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗಿ. ೩೪-೬೫೪). [ಕಾಡು$_2$ + ಜಡೆ + ನವಣೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಜನ(ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಜನ. ೨.(ಆಲಂ). ಒರಟು ಜನ; ಅನಾಗರಿಕ ಮಂದಿ : (ೞ). [ಕಾಡು$_2$ + ಜನ]

ಕಾಡುಜನಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕಾಡುಜನಗಲು, ಬಿಳಿಗಣಗಲು, ಗಿಡ್ಡ (ಮೈಔಗಿ. ೭೮-೧೬೧೪). [ಕಾಡು$_2$ + ?]

ಕಾಡುಜನಾಂಗ (ನಾ). ಗುಡ್ಡಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನಾಂಗ; ವನ್ಯಜನಾಂಗ; ಗಿರಿಜನರ ಕುಲ: ಗೋಂಡಾ ಜನಾಂಗದವರು ಇಂದು ಕಾಡುಜನಾಂಗವಾಗಿರಬಹುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೫೧).
[ಕಾಡು$_2$ + ಜನಾಂಗ]

ಕಾಡುಜಾಜಿ (ನಾ). ಜಾಜಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೫-೧೧೧೬).

ಕಾಡುಜಾಜಿಕಾಯಿ = ಕಾಡು ಜಾಜಿಯ ಕಾಯಿ : ಕಾಡುಜಾಜೀ ಕಾಯಿ – ಇವು ಬಹುಶಃ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಜಾಜಿ]

ಕಾಡುಜಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಾಡುಜಾಣೆ, ಕಾಲು ವಾಮೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೦-೮೦೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಜಾಣೆ ?]

ಕಾಡುಜಾರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೩೮-೭೫೮).
[ಕಾಡು$_2$ + ಜಾರಿಗೆ]

ಕಾಡುಜೀರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ದೀವರಿಗೆ, ಚಿಕ್ಕ ಕಮರಾಕ್ ಮರ, ಕಾಡುಜೀರಕ (ಮೈಔಗಿ. ೩೮-೭೫೯).
[ಕಾಡು$_2$ + ಜೀರಕ]

ಕಾಡುಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಜೀರಿಗೆ; ಕರಿ ಜೀರಿಗೆ; ಕಹಿಜೀರಿಗೆ: ಸಹದೇವಿ, ಕರೀಜೀರಿಗೆ, ಕಾಡುಜೀರಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೨೦-೩೫೭). 'ಕಾಟ್ಜೀರಗೆ' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಜೀರಿಗೆ]

ಕಾಡುಜೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಾಡುಜೋಳ, ಹುಚ್ಚು ಜೋಳ, ಕಾಡುಕಂಬುಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೭೧-೧೪೫೫).
[ಕಾಡು$_2$ + ಜೋಳ]

ಕಾಡುತಮ್ಮಟೇಬಳ್ಳಿ, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : (ಮೈಔಗಿ. ೧೬-೨೯೮). [ಕಾಡು$_2$ + ತಮ್ಮಟ್ಟೆ$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುತುಂಬೆ, ಕಾಡತುಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುಂಬೆ ಗಿಡ : ಕಾಡುತುಂಬೇಗಿಡ, ರಣಭೇರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೦-೯೯೦). **ಕಾಡತುಂಬೆ:** "ಊಷಾ – ಕಾಡತುಂಬೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೭). [ಕಾಡು$_2$ + ತುಂಬೆ]

ಕಾಡುತುತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ದೊಡ್ಡಬೆಂಡೆ, ಕಾಡುತುತ್ತಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೬-೧೫೬೦). [ಕಾಡು$_2$ + ತುತ್ತಿ]

ಕಾಡುತೆಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆಂಗು : ಡಪ್ಪಾಲ, ಭೂಡಸೆಲ, ಬೆಟ್ಟತೆಂಗು, ಕಾಡುತೆಂಗು (ಮೈಔಗಿ. ೮-೧೪೦). [ಕಾಡು$_2$ + ತೆಂಗು]

ಕಾಡುತೊಗರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಗರಿ : (ಮೈಔಗಿ. ೧೦-೧೮೦). [ಕಾಡು$_2$ + ತೊಗರಿ (< ತೊವರಿ)]

ಕಾಡುತೊಗರಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ಕಾಡು ಅವರೆ ಬಳ್ಳಿ, ಕಾಡುತೊಗರಿಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೯-೭೮೦).
[ಕಾಡುತೊಗರಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುದಬ್ಬೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಭಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೨೨). [ಕಾಡು$_2$ + ದಬ್ಬೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುದಾರಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ದಾರಿ: "ಕಾಂತಾರಂ ದುರ್ಗಮಂ ವರ್ತ್ಮ – ಚೋರ ಕಂಟಕಾದಿಗಳಿಂದ ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಕಾಡುದಾರಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೭). [ಕಾಡು$_2$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕಾಡುದಾಲಚಿನ್ನಿ 'ಕಾಡುದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ' ನೋ.

ಕಾಡುದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ, ಕಾಡುದಾಲಚಿನ್ನಿ (ನಾ). ದಾಲಚಿನ್ನಿಯ ಮರ ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೧-೩೯೧). **ಕಾಡುದಾಲಚಿನ್ನಿ:** (ೞ).
[ಕಾಡು$_2$ + ದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ]

ಕಾಡುದೊಂಬ (ನಾ). ದೊಂಬರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; "ಒಂದು ಊರಲ್ಲಿ ನೆಲಸದೆ ಊರಿಂದೂರಿಗೆ ಅಲೆದಾಡುವ ದೊಂಬ" (ಎಸಮೈ. XIII, ೪). [ಕಾಡು$_2$ + ದೊಂಬ]

ಕಾಡುದ್ದು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದ್ದು : "ಹಯಪುಚ್ಛೀ, ಕಾಂಬೋಜೀ, ಮಾಷಪರ್ಣೀ, ಮಹಾಸಹಾ ಈ ೪ ಕಾಡುದ್ದು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧) ; "ಪುಷ್ಪಿಕಾ – ಕಾಡುದ್ದು" (ಒಷಧಿ. ೧೦೦).
[ಕಾಡು$_2$ + ಉದ್ದು$_2$ (< ಉದ್ದು)]

ಕಾಡುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರಾಕ್ಷಿ : ಕಾಡುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಬಿಳಿ ಹಂಬು (ಮೈಔಗಿ. ೬-೧೦೪). [ಕಾಡು$_2$ + ದ್ರಾಕ್ಷಿ (< ದ್ರಾಕ್ಷೆ)]

ಕಾಡುನವಣೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : (ಮೈಔಗಿ. ೩೪-೬೬೩). [ಕಾಡು$_2$ + ನವಣೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುನಾಯಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ನಾಯಿ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿಯೆ ವಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಯಿ: (ೞ). 'ಕಾಟುನಾಯಿ' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕಾಡುನಿಂಬೆ, ಕಾಡನಿಂಬೆ, ಕಾಡಲಿಂಬೆ, ಕಾಡುಲಿಂಬೆ (ನಾ). ನಿಂಬೆ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡು ನಿಂಬೆ, ದೊಡ್ಡಹುಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೦-೧೬೩). **ಕಾಡನಿಂಬೆ :** "ಪ್ರಣರಂಜಿನೀ – ಕಾಡನಿಂಬೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೯). **ಕಾಡಲಿಂಬೆ :** ಕಾಡಲಿಂಬೆ (ಮಾಕಡಲಿಂಬ) ಗಿಡ ಸಣ್ಣದು ... ಭಾರ ಬಹಳ (ಕಭಾಗ. ೨೭). **ಕಾಡುಲಿಂಬೆ :** (ೞ).
[ಕಾಡು$_2$ + ನಿಂಬೆ]

ಕಾಡುನೀರುದುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೦೯). [ಕಾಡು$_2$ + ನೀರುದುರೆ]

ಕಾಡುನೀಲಿ (ನಾ). ನೀಲಿ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೫-೮೯೬). [ಕಾಡು$_2$ + ನೀಲಿ]

ಕಾಡುನುಗ್ಗಿ (ನಾ). ನುಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೮-೧೧೬೫). 'ಕಾಟ್ನುಗ್ಗಿ' ಪರಾ.
[ಕಾಡು$_2$ + ನುಗ್ಗಿ (< ನುಗ್ಗೆ)]

ಕಾಡುನುಡಿ (ನಾ). ಅನಾಗರಿಕವಾದ ಮಾತು ; ಒರಟು ಮಾತು : ಬೇಡಂಗೆ ಕೊಡೆ ಹೊಲ್ಲ ಆಡಿಂಗೆ ಮಳೆ ಹೊಲ್ಲ ... ದ್ವಿಜನಿಗೆ ಕಾಡು ನುಡಿ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೮೯). [ಕಾಡು$_2$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕಾಡುನೊಣ 'ಕಾಡುನೊಳ' ನೋ.

ಕಾಡುನೊಸೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ದೊಡ್ಡಹಂಚೀ ಹುಲ್ಲು, ಬಂಡೀಊಬಿನ ಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುನೊಸೆ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೯-೧೪೭).
[ಕಾಡು$_2$ + ನೊಸೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುನೊಳ, ಕಾಡನೊಣ, ಕಾಡನೊಳ, ಕಾಡುನೊಣ (ನಾ). ನೊಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಕ). **ಕಾಡನೊಣ**: (ಕ). **ಕಾಡನೊಳ**: "ದಂಶಕಃ–ಕಾಡನೊಳಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೮೦). **ಕಾಡುನೊಣ**: "ದಂಶಃ, ವನಮಕ್ಷಿಕಾ ಈ ೨ ಕಾಡುನೊಣ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫); ಹುಲೀ ಚೇಳು ಕಾಡುನೊಣ ಕ್ರೂರಜಂತುಗಳು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲು (ಅರ್ಕಮಾ. ೯೮).
[ಕಾಡು$_2$ + ನೊಳ]

ಕಾಡುಪಂದಿ, ಕಾಡುಹಂದಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಹಂದಿ; ಕಾಡುಮಿಕ: ಕಾಡ[ಡು] ಪಂದಿಗಳ ಬಲ್ಣಿಣದಿಂ ಪೊಲಸಟ್ಟ ನಾರ್ವ . . . ಕಯ್ (ಕಾದಂಪೂ ೧೮೪). **ಕಾಡುಹಂದಿ**: ನಿಂದಿಸಲೇಕೆ ಭೂ ತಸ್ಕರನೊಳು ಕಾಡ[ಡು]ಹಂದಿಯ ರೂಪಾಂತು ನೀನು ಅಂದಿನ ದಿನದೊಳಾತನ ಕೊಂದ ಧೈರ್ಯವನಿಂದಿಗೆ ತೋರು (ಮೋಹತ. ೪೦–೨೧); ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಡುಹಂದಿ, ಜಿಂಕೆ, ಕಿರುಬ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದವು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೪). 'ಕಾಳ್ಪಂದಿ' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಪಂದಿ]

ಕಾಡುಪತಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕರ್ಕಿಸೆಲ್ಲಿ, ಕಾಡು ಪತಂಗ, ಮುರಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೦–೭೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಪತಂಗ]

ಕಾಡುಪಡವಲ (ನಾ). ಪಡವಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೭೫–೧೫೪೭). [ಕಾಡು$_2$ + ಪಡವಲ]

ಕಾಡುಪಾಪ, ಕಾಡಪಾಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೋತಿ: ಕಡ ಲಾಚೆಗೆ ಹೋಗಿಬಂದದ್ದೂಂತ ಕಾಡುಪಾಪನ್ನ ಕಟ್ಕೊಂಡ್ರಂತೆ ಯಾರೋ (ವೈದ್ಯವಿ. ೧೯); ಕೋತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತಿ: ಶಿಂಗಳೀಕ . . . ನಳ, ಅಡವಿ ಮನುಷ್ಯ, ಕಾಡುಪಾಪ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). **ಕಾಡಪಾಪ** (ಕ).
[ಕಾಡು$_2$ + ಪಾಪ$_1$]

ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಅಡವಿಯ ಪಾರಿವಾಳ: ಬಿಸಿಲಿನ ತಾಪವನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಗೂಡಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳಗಳು ಗುಟುರಿದಾಗ (ಬೆಳುಮ. ೧೨೨).
[ಕಾಡು$_2$ + ಪಾರಿವಾಳ$_1$]

ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹಾಲುವಾಣದ ಮರ: ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳ, ಹಾಲುವಾಣ (ಮೈಔಗಿ. ೩೫–೬೭೯).
[ಕಾಡು$_2$ + ಪಾರಿವಾಳ$_2$]

ಕಾಡುಪಾಲು (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಪಾಲು; ದಿಕ್ಕುಗೆಟ್ಟಿರುವುದು: ಅವನ ದುಡುಕಿನಿಂದ ಅವಳು ಕಾಡುಪಾಲಾದದ್ದಲ್ಲದೆ, ತಾನೂ ಕೊಳಚೆ ಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ತುತ್ತಾದನು (ಬಂಕಿಮ. ೬೩).

ಕಾಡುಪಾಲುಮಾಡು = ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ನಿರ್ಗತಿಕವಾಗಿ ಮಾಡು: ತಾನು ಪ್ರೀತಿಸಿದ್ದ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಕಾಡುಪಾಲು ಮಾಡು ವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೧೩೨). [ಕಾಡು$_2$ + ಪಾಲು$_2$ (< ಪಾಲ್$_2$)]

ಕಾಡುಪಾವಟೆಬಳ್ಳಿ, ಕಾಡಪಾವಟೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಮಣಿತೊಂಡೆ, ಕಾಡುಪಾವಟೆ ಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೩–೧೦೬೪). **ಕಾಡಪಾವಟೆಬಳ್ಳಿ**: (ಕ). [ಕಾಡು$_2$ + ಪಾವಟೆ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುಪಿಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಾಡುಪಿಂಡಿ, ರಿಕ್ತ, ರಕ್ತಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೪೮–೯೬೭). [ಕಾಡು$_2$ + ಪಿಂಡಿ]

ಕಾಡುಪುಳ್ಳಂಪುರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೦–೫೭೫). [ಕಾಡು + ಪುಳ್ಳಂಪುರಸಿ (< ಪುಳ್ಳಂಪುರಚಿ)]

ಕಾಡುಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್ಲುಹಟ್ಟಿ, ಕಾಡುಪೆ, ಕರ್ಪ (ಮೈಔಗಿ. ೫೦–೯೯೩). [?]

ಕಾಡುಬಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಬಂಬೆ ಬೇರಂ ಹಸಿಯ ಹಾಲಿಂ ಕುಡಿಯಲು ಜ್ವರ ಹರ (ವಿವೈವಿ. ೧೫೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಬಂಬೆ$_0$]

ಕಾಡುಬಕ (ನಾ). = ಕಾಡು ಕೊಕ್ಕರೆ: "ಕೃಕರಃ – ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಹೆಸರು, ಕಕ್ಕಕವಕ್ಕಿ ಕಾಡುಕೊಕ್ಕರಿ, ಕಾಡುಬಕ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೯).
[ಕಾಡು$_2$ + ಬಕ]

ಕಾಡುಬರಗುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡುಬರಗು ಹುಲ್ಲು, ಬೆಣ್ಣೆಅಕ್ಕಿ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೧೪–೨೪೫).
[ಕಾಡು$_2$ + ಬರಗು + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಬಸಳೆ, ಕಾಡಬಸಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡು ಬಸಳೆ ಎಲೆಗಳಿಗೆ ವಂಶಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೮೦). **ಕಾಡಬಸಲೆ**: "ಮೂಲಪೋದ:—ಕಾಡಬಸಲೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೭).
[ಕಾಡು$_2$ + ಬಸಳೆ (< ಬಸಲೆ)

ಕಾಡುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ನೀಮುಖಾ, ಪರೇರಾ ಬೇರು, ಪದ್ದಲಿ, ಪಾಕ, ಕಾಡುಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೨೧–೩೯೪).

ಕಾಡುಬಾಳೆ, ಕಾಡಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಗಾಳಿ ಬಾಳೆ (ಕರಾ): (ಕ). **ಕಾಡಬಾಳೆ**: ಕಾಡಬಾಳೆ ಎಂಬುದೊಂದು ಬಾಳೆಯ ಕುಲವು. ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗು ಶ್ರೀಶೈಲಾದಿ ಪರ್ವತಂಗಳಲ್ಲಿ . . . ತವ್ಮಿಂದ ತಾವೇ ಬೆಳೆದು ಹಣ್ಣುಗಳಾಗಿ ಉದುರಿ ಬೀಳುತ್ತವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಬಾಳೆ (< ಬಾೞೆ)]

ಕಾಡುಬಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೧–೧೨೩೪).
[ಕಾಡು$_2$ + ಬಿಕ್ಕಿ]

ಕಾಡುಬಿಲ್ವಪತ್ರೆ (ನಾ). ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೦–೧೦೦೭). [ಕಾಡು$_2$ + ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆ]

ಕಾಡುಬಿಳಿಸಜ್ಜಬು ಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡುಬಿಳಿಸಜ್ಜಬು ಹುಲ್ಲು, ಪಾಚಿಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೪೯–೯೮೭).
[ಕಾಡು$_2$ + ಬಿಳಿಸಜ್ಜಬು$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಬಿಳೀಸಾಮೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡು ಬಿಳೀಸಾಮೆ ಹುಲ್ಲು, ಎಮ್ಮೆತಪ್ಪರೆ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೭೬–೧೫೬೨).
[ಕಾಡು$_2$ + ಬಿಳೀಸಾಮೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಬುಡುಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬುಡುಮೆ ಗಿಡ: (ಕ).
[ಕಾಡು$_2$ + ಬುಡುಮೆ]

ಕಾಡುಬುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೫–೪೭೭).
[ಕಾಡು$_2$ + ಬುಡ್ಡೆ]

ಕಾಡುಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಂಡೆ: ತಣುಕು, ಕಾಡುಬೆಂಡೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೧–೮೨೨). [ಕಾಡು$_2$ + ಬೆಂಡೆ]

ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಕ್ಕು; ಕಾಡು ಕೊತ್ತಿ: ಒಂದು ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು ಈ ಮರದ ಬಳಿಗೆ ಬಂತು (ನೀತಿಚಿಂ. VIII, ೨೪). 'ಕಾಟ್ಬೆಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕಾಡುಬೆರಣಿ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆರಣಿ: "ಕರೀಷಃ, ಶುಷ್ಕಂತತ್ – ಒಣ ಸಗಣಿ, ಕಾಡುಬೆರಣಿ, ಮೂಧಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೮). 'ಕಾಟ್ಬೆರಣಿ' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಬೆರಣಿ (< ಬೆಜಣಿ)]

ಕಾಡುಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ: ಕಾಡುಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಶಿರುನಾರುಗೆಡ್ಡೆ, ಸೀಮೆನರೀ ಈರುಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬೮–೧೮೯೭).
[ಕಾಡು$_2$ + ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುಭಾಷೆ (ನಾ). ಒರಟು ಭಾಷೆ; ಅನಾಗರಿಕ ಭಾಷೆ: (ಕ).
[ಕಾಡು$_2$ + ಭಾಷೆ]

ಕಾಡುಮಂಜಿಪತ್ರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: (ಮೈಔಗಿ. ೯–೧೫೭). [ಕಾಡು$_2$ + ಮಂಚಿಪತ್ರೆ]

ಕಾಡುಮಂದಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಮಂದಾರ ಆನೆಪಾದ (ಮೈಔಗಿ. ೧೨-೨೧೩). [ಕಾಡು₃ + ಮಂದಾರ]

ಕಾಡುಮದನಮುಸ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಗೊಡ್ಡು ಈಚಲು, ಕಾಡುಮದನಮುಸ್ತಿ (ಮೈಔಗಿ. ೨೭-೫೦೮). [ಕಾಡು₃ + ಮದನಮುಸ್ತಿ]

ಕಾಡುಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ. ೨. ಒರಟು ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅನಾಗರಿಕ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ: (*). [ಕಾಡು₃ + ಮನುಷ್ಯ]

ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ, ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಅಡವಿಮಲ್ಲಿಗೆ. ೨. (ಆಲಂ). ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಸಲುಒಪ್ಪದೆ. . .ಶಹರಕ್ಕೆ ಬಂದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೯೩). **ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ:** ಪಾದರಿ ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೊಲ್ಲೆ ಹೊಂಬಣ್ಣಕೇದಗೆಯೆಲ್ಲ ಹೂವುಗಳ (ಮೋಹತ. ೧೯-೫೭). [ಕಾಡು₃ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕಾಡುಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾವು: "ಗೂಢಬೀಜಃ – ಕಾಡುಮಾವು" (ಒಷಧಿ. ೫೦). [ಕಾಡು₃ + ಮಾವು]

ಕಾಡುಮಿಗ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಮೃಗ; ವನ್ಯಮೃಗ: ನಾಡನಾಳುವ ಅರಸು ರೂಢಿಗೀಶ್ವರನಕ್ಕು ಕಾಡುಮಿಗದಂತೆ ಮೊಜಿದುರಿಯಲಾ ನಾಡು ಕಾಡಾಗದಿಹುದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೮೪). 'ಕಾಟ್ಮಿಗ' ಪರಾ. [ಕಾಡು₃ + ಮಿಗ]

ಕಾಡುಮಿನಿಕೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (*). [ಕಾಡು₃ + ಮಿನಿಕೆಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುಮುರಿದ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೯-೯೮೫). [ಕಾಡು₃ + ಮುರಿದ್ರಾಕ್ಷಿ?]

ಕಾಡುಮೃಗ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮೃಗ: ಹುಲಿ, ಕಿರುಬ, ತೋಳ ಮೊದಲಾದ ಕಾಡುಮೃಗಗಳು ಆ ಕಡೆ ಬಹಳ (ಕಳಹು. ೪). 'ಕಾಟ್ಮೃಗ' ಪರಾ. [ಕಾಡು₃ + ಮೃಗ]

ಕಾಡುಮೆಂತ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೭೦-೧೪೩೩). [ಕಾಡು₃ + ಮೆಂತ್ಯ]

ಕಾಡುಮೆಣಸಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೆಣಸಿನ ಗಿಡ: ಕಾಡುಮೆಣಸಿನ ಗಿಡ, ಕಾಡುಹಾಕುಕಾರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೨೮). [ಕಾಡುಮೆಣಸು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಮೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೆಣಸು; ಅಡವಿಮೆಣಸು: "ಚವ್ಯ, ಚವಿಕ – ಕಾಡುಮೆಣಸು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). 'ಕಾಟ್ಮೆಣಸು' ಪರಾ. [ಕಾಡು₃ + ಮೆಣಸು (< ಮೆಣಸು)]

ಕಾಡುಮೇಡು (ನಾ). ಕಾಡು ಮತ್ತು ಮೇಡು; ಅಡವಿ ಹಾಗು ಗುಡ್ಡ: ಕಾಡುಮೇಡುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉತ್ತು ಪೈರು ಬೆಳೆಯುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೫೮). ನೀವು ಯಾವ ಸುಖವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೇಗೆ ಕಾಡುಮೇಡು ಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಶರಾಗಿ ಬಳಲುತ್ತೀರಿ? (ವಚಭಾ. ೧೮೯). [ಕಾಡು₃ + ಮೇಡು]

ಕಾಡುಮೊಲ್ಲೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುಮೊಲ್ಲೇ ಬೇರು, ಈಶ್ವರೀ ಬೇರು . . . ಇವನ್ನು ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಕೊಡಲು ಅಶ್ಮರೀ ರೋಗ ಹೋಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೯೭). [ಕಾಡು₃ + ಮೊಲ್ಲೆ]

ಕಾಡುಯಾಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ದೊಡ್ಡ ಯಾಲಕ್ಕಿ, ಕಾಡುಯಾಲಕ್ಕಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬-೯೮). [ಕಾಡು₃ + ಯಾಲಕ್ಕಿ (< ಏಲಕ್ಕಿ)]

ಕಾಡುರಾಗಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡುರಾಗಿ ಹುಲ್ಲು, ಕೋಣದ ತಲೆ ಹುಲ್ಲು, ಕೋಳೀಕಾಲು ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೮-೫೪೨). [ಕಾಡು₃ + ರಾಗಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುರಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು; ದಾವಾನಲ; ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು: ಅಡರ್ದ ಕಾಡುರಿ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರಲಾ ಗಿರಿ ಪಡಿಯಾದುದಾ ತ್ರಿಣಯನಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೩೭). [ಕಾಡು₂ + ಉರಿ₂]

ಕಾಡುರೂಢಿ (ನಾ). ಒರಟು ಪದ್ಧತಿ; ಅನಾಗರಿಕ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಅಗ್ನಿಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅಪರಾಧಿಯ ದೋಷವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಕಾಡು ರೂಢಿಯು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿತ್ತು (ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ. ೬೪). [ಕಾಡು₂ + ರೂಢಿ]

ಕಾಡುರೋಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟರೋಗ; ಉಗ್ರವಾದ ರೋಗ: ನಾಡೀ ನೋಡದೆ ಮುದ್ದು ಕೊಟ್ಟರೆ ಕಾಡುರೋಗ ಬರುವುದು (ರೂಢಿ). [ಕಾಡು₃ + ರೋಗ]

ಕಾಡುಲವಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಚಿಟ್ಟುತಾಂಡ್ರಿಮರ, ಕಾಡುಲವಂಗ, ಕ್ರೂರಮಾವು (ಮೈಔಗಿ. ೫೨-೧೦೩೪). [ಕಾಡು₂ + ಲವಂಗ]

ಕಾಡುಲವಂಗಚೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ: ಕಾಡುಲವಂಗಚೆಕ್ಕೆ (ದಾಲ ಚಿನ್ನಿ) – ಇದರ ಗಿಡಗಳಾದರೂ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೧). [ಕಾಡುಲವಂಗ + ಚೆಕ್ಕೆ]

ಕಾಡುಲವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು: "ಕಾಚಂ – ಗೌಜು, ಹುಜ್ಜತ್ರಿ, ಕಾಡುಲವಣ" (ಒಷಧಿ. ೨೮). [ಕಾಡು₃ + ಲವಣ]

ಕಾಡುಲಿಂಬೆ 'ಕಾಡುನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡುವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಪಲ್ಲವರಾಜನ ಹೆಸರು: ಶಿರ್ವ್ವಾನೀತರಾ ಕಿಜಿಯಾಮಗನ್ದಿರ್ಕಾಡುವಟ್ಟಿಯರಿನ್ದಮ್ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೦-೧; ಸು. 480); ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಜಿಕ್ಕೊಣಿ ಮುತ್ತರಸರಾ ಬೆಸದೆ ಕಾಡುವಟ್ಟಿ ದಣ್ಡಿಜಿದು ಕೊವಳಲದುಳ್ ಏಜಿದೋರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೨೧-೩; ಸು. 750); ಕಾಡುವಟ್ಟಿ ಕೊಳಲಾಜನ ಮುನ್ನಮೆನಿಪ್ಪ ಪೆಂಪಿ ನುಚ್ಚಂಗಿಯ ಕೋಟೆಯಂ (ಎಕ. II, ೫೯-೯೨; 974). [?]

ಕಾಡುವಾಗಲು, ಕಾಡಹಾಗಲ, ಕಾಡುಹಾಗಲ, ಕಾಡುಹಾಗಲು (ನಾ). ಹಾಗಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕೂಲಕಾ – ಕಾಡುವಾಗಲು" (ಒಷಧಿ. ೨೮). **ಕಾಡಹಾಗಲ:** "ರುದ್ರಾ – ರುದ್ರಜಡೆ, ರವಿಪತ್ರ, ಕಾಡಹಾಗಲ" (ಒಷಧೀ. ೧೩೯). **ಕಾಡುಹಾಗಲ:** "ಕಾರವಲ್ಲಿ, ಕಟಲ್ಲಕಃ, ಸುಷವೀ – ೩ ಹಾಗಿಲಗಿಡ, ಈ ೩ ಶಬ್ದಗಳೂ ಹಾಗಲ, ಕಾಡು ಹಾಗಲ, ಗಡ್ಡೆಹಾಗಲ, ಬಂಜೆಹಾಗಲ – ಈ ಎಲ್ಲಾ ಹಾಗಲಕ್ಕೂ ಹೆಸರು ಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). **ಕಾಡುಹಾಗಲು:** "ಅಫಲತೊಟ್ಟಿ – ಕಾಡು ಹಾಗಲು" (ಅಕಾನಿ. ೧-೧೩). [ಕಾಡು₃ + ಹಾಗಲು (< ಪಾಗಲ್)]

ಕಾಡುವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡನ್ನು ಹೊಗು; ಅಡವಿ ಸೇರು: ತಿಮಿಳ ವಡೆ ಪಡಲ್ಪಟ್ಟಡಳ್ಕಾಡೆ ಪಾಂಡ್ಯಂ ಸರಿದಂ ಬೆಟ್ಟಜಿದಂ ಕದ್ದುಗಿದು ಮುಗರೆಗಂ ಕಾಡವಂ ಕಾಡುವಾಯ್ದನು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೦-೭; 1235). [ಕಾಡು₂ + ಪಾಯ್₁]

ಕಾಡುವಿಜ್ಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ (?): "ಅಕ್ಷಿಪೀಲುಕಾ ಕಾಡುವಿಜ್ಜ" (ಒಷಧಿ. ೭). [ಕಾಡು₃ + ?]

ಕಾಡುವುಸುಮಾನಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೦೧). [ಕಾಡು₃ + ಉಸಮಾನಿ (< ಉಸುಮುನಿ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುವೆಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರ್ ಕೊಂಗುಣಿ ಅರಸರ್ ಕಾಡುವೆಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ [ವಿ]ಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೪೫೧. ೪೫-೨ ; ೬೦೦ ?) ; ಕಾಡುವೆಟ್ಟ ಮುತ್ತರಸನ್ ಕೋಯತೂರ್ಗೆ ಕ್ಲೇಶಕೆ ಬಂದಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫-೭ ; ೮ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಾಡುಶಾವಂತಿ (ನಾ). ಸೇವಂತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡು ಶಾವಂತಿ, ಡಾಂಡಿಲಿಯನ್ ಹೂ (ಮೈಔಗಿ. ೭೩-೧೫೦೪).
[ಕಾಡು₂ + ಶಾವಂತಿ (< ಸೇವಂತಿ)]

ಕಾಡುಶುಂಠಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶುಂಠಿ: ಕಲ್ಲುಶುಂಠಿ, ಕಾಡು ಶುಂಠಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೯-೧೬೨೫). [ಕಾಡು₂ + ಶುಂಠಿ]

ಕಾಡುಸಣ್ಣಪತ್ರಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೮-೧೧೭೦). [ಕಾಡು₂ + ಸಣ್ಣಪತ್ರಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಸಂಪಿಗೆ, ಕಾಡಸಂಪಗೆ (ನಾ). ಸಂಪಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಗೋಳಸಂಪಿಕೆ (ಕರಾ) : (೬).**ಕಾಡಸಂಪಗೆ** : "ವನಜ : -ಕಾಡ ಸಂಪಗೆ, ಮಾದಲ, ತೂಬರ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೬).
[ಕಾಡು₂ + ಸಂಪಿಗೆ (< ಸಂಪಗೆ)]

ಕಾಡುಸಬ್ಬಸಿಗೆ, ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ, ಕಾಡಸಬ್ಬಸೀಗೆ, ಕಾಡುಸಬ್ಬಸೀಗೆ (ನಾ). ಸಬ್ಬಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಕಾಡುಸಬ್ಬಸಿಗೆ, ಚತುರಾಶಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೩೮-೭೫೩). **ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ** : "ಛತ್ರಾಂಕಿ - ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೫೮). **ಕಾಡಸಬ್ಬಸೀಗೆ** : "ತೋಲಪರ್ಣೀ - ಕಾಡಸಬ್ಬಸೀಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೩). **ಕಾಡುಸಬ್ಬಸೀಗೆ** : "ಶತಪುಷ್ಪಾ, ಸಿತಛತ್ರಾ, ಅತಿಛತ್ರಾ ಮಧುರಾಮಿಸಿಃ ಅವಾಕ್ಪುಷ್ಪೀ, ಕಾರವೀ - ೭ ಕಾಡುಸಬ್ಬಸೀಗೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೯). [ಕಾಡು₂ + ಸಬ್ಬಸಿಗೆ]

ಕಾಡುಸಬ್ಬಸೀಗೆ 'ಕಾಡುಸಬ್ಬಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಸಾಮೆ, ಕಾಡಸಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಕಾಡು ಕರೀಸಾಮೆ ಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಸಾಮೆ, ಕೆಂಪು ಸಣ್ಣಹಂಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೯-೧೧೯೨). **ಕಾಡಸಾವೆ** : "ಮುಸಲಿಕ - ಉಡುಗು, ಕಾಡಸಾವೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬). [ಕಾಡು₂ + ಸಾಮೆ₂]

ಕಾಡುಸಾಸಿವೆ (ನಾ). ಸಾಸಿವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುಸಾಸಿವೆ, ನಾಯಿಸಾಸಿವೆ (ಮೈಔಗಿ. ೨೨-೪೧೫). [ಕಾಡು₂ + ಸಾಸಿವೆ]

ಕಾಡುಸೀಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೀಗೆಮರ: ಕೆಂಪುಸೀಗೆ, ಕಾಡು ಸೀಗೆ, ಅಂತಿರಿಕೆ, ಚಂಡೆಮುಳ್ಳು (ಮೈಔಗಿ. ೧-೯).
[ಕಾಡು₂ + ಸೀಗೆ]

ಕಾಡುಸುಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಸೌಡಂಗೀಗಿಡ, ಕಾಡು ಸುಂಡೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೧-೧೪೫೦). [ಕಾಡು₂ + ಸುಂಡೆ]

ಕಾಡುಸುವರ್ಣಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವರ್ಣಗಡ್ಡೆ : ಕಾಡುಸುವರ್ಣಗಡ್ಡೆ, ಹಾವುಮರಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೯-೧೪೬).
[ಕಾಡು₂ + ಸುವರ್ಣಗಡ್ಡೆ]

ಕಾಡುಸೂರಣ, ಕಾಡಸೂರಣ (ನಾ). ಸೂರಣಗಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : "ಆವನಿಕಃ - ಕಾಡುಸೂರಣ" (ಓಷಧಿ. ೬). **ಕಾಡಸೂರಣ** : "ಅರಣ್ಯಸೂರಣಃ - ಕಾಡಸೂರಣ" (ಓಷಧಿ. ೯) ; ಕಾಡಸೂರಣ, ಉದ್ದು, ಹಿಂಡಿ ... ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಮೂಲರೋಗದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೯೮). [ಕಾಡು₂ + ಸೂರಣ]

ಕಾಡುಸೆಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ : "ಆಗಮಂ - ಕಾಡು ಸೆಂಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೦). [ಕಾಡು₂ + ಸೆಂಬೆ]

ಕಾಡುಸೆಣಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಚುಂಚಲಿಗಿಡ, ಕಾಡು ಸೆಣಬು (ಮೈಔಗಿ. ೨೪-೪೯೯). [ಕಾಡು₂ + ಸೆಣಬು]

ಕಾಡುಸೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ಸೊಳ್ಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ದಂಶೀ - ಅಲ್ಪಾತಜ್ಜಾತೀ ಸ್ಯಾತ್ ಚಿಕ್ಕ ಕಾಡುನೊಣ, ಕಾಡುಸೊಳ್ಳೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧). [ಕಾಡು₂ + ಸೊಳ್ಳೆ₂]

ಕಾಡುಸೋಂಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೋಂಪು,—ಓಮ: ಕಾಡು ಓಮ, ಕಾಡುಸೋಂಪು (ಮೈಔಗಿ. ೬೨-೧೨೪೫). [ಕಾಡು₂ + ಸೋಂಪು]

ಕಾಡುಸೋನಾಮುಖಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೧೮-೩೩೫). [ಕಾಡು₂ + ಸೋನಾಮುಖಿ]

ಕಾಡುಸೌತೆ, ಕಾಡಸೌತೆ (ನಾ). ಸೌತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಉರ್ವಾರುಕ ಶಬ್ದವು ಬಣ್ಣ ಸೌತೇಕಾಯಿಗೂ, ಕರ್ಕಟೀಶಬ್ದ ಕಾಡು ಸೌತೇಕಾಯಿಗೂ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೦). **ಕಾಡಸೌತೆ** : "ಕಪಿಲಾಕ್ಷಿ - ಕಾಡಸೌತೆ, ಕೆಂಪಿನ ಶಿಂಶುಪಾ" (ಓಷಧಿ. ೨೫).
[ಕಾಡು₂ + ಸೌತೆ (< ಸವುಂತೆ)]

ಕಾಡುಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಒರಟು ; ಅನಾಗರಿಕತ್ವ ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ ಸ್ಥಿತಿ : ಮಿಕ್ಕ ಭಾಷೆಗಳೆಲ್ಲ ಇನ್ನೂ ಕಾಡುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದಿವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೪೯). [ಕಾಡು₂ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕಾಡುಹಂಚಿಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಬಿಳಿ ಉಸುಗದ ಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೯-೧೪೯).
[ಕಾಡು₂ + ಹಂಚಿ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಾಡುಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). = ಕಾಡುಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ : ಸಣ್ಣಕರೀಕಾಜಿ ಹುಲ್ಲು, ಅಕ್ಕುಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಹಂಚೀಹುಲ್ಲು, ಕರೀಹಂಚೀಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೮-೧೩೩) ; "ಭೂಸ್ತೃಣ - ಕಾಡುಹಂಚಿಯ ಹುಲ್ಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೧೨). [ಕಾಡುಹಂಚಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಹ (ನಾ). ಕಾಡುವಿಕೆ; ಕಾಟ; ಪೀಡೆ: "ಅಭಿಯೋಗ, ಅಧಿಗ್ರಹ - ಇದಿರೆದ್ದು ಕಾಡುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೬.). [ಕಾಡು₁ + -ಹ]

ಕಾಡುಹಂದಿ 'ಕಾಡುಪಂದಿ' ನೋ.

ಕಾಡುಹಂಬುತಾವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ, ೭೦-೧೪೩೯). [ಕಾಡು₂ + ಹಂಬು + ತಾವರೆ]

ಕಾಡುಹತ್ತಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಹತ್ತಿ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆವ ಹತ್ತಿ: "ಭಾರದ್ವಾಜಿ, ವನ್ಯಾಸಾ - ಆಡವೀಹತ್ತೀಗಿಡ, ಕಾಡುಹತ್ತೀಗಿಡ, ಕಾಡು ಅರಳೀಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧). 'ಕಾಟ್ಟುಪ್ಪರುತ್ತಿ' ಪರಾ.
[ಕಾಡು₂ + ಹತ್ತಿ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಕಾಡುಹರಟೆ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು; ಗೊಡ್ಡುಹರಟೆ; ಹಾಳುಹರಟೆ: ಬೇಸಗೆಯ ದಿನವೆಲ್ಲಾ ಅಲ್ಲಿ ಮರದ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಕೂತು ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರ ವಿಷಯ ಕಾಡುಹರಟೆ (ಯೋಧವು. ೭೭) ; ಕಾಡುಹರಟೆ ಹರಟುತ್ತ, ಗಂಡನ ಬದುಕನ್ನು ವ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸುವವಳು ಯಜಮಾನಿತಿ ಯಂತಿರುವ ಹೆಂಡತಿ (ರಾಮರಾ. ೨೦). [ಕಾಡು₂ + ಹರಟೆ]

ಕಾಡುಹರಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹರಳುಗಿಡ : ತುರುಕುಹರಳು, ಮರಹರಳು, ಕಾಡುಹರಳು (ಮೈಔಗಿ. ೪೭-೯೪೩). [ಕಾಡು₂ + ಹರಳು]

ಕಾಡುಹಾಕುಕಾರೆ, ಕಾಡಹಾಕುಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಾಡುಮೆಣಸಿನ ಗಿಡ, ಕಾಡುಹಾಕುಕಾರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೨೮). **ಕಾಡಹಾಕುಕಾರೆ** : (೬). [ಕಾಡು₂ + ಹಾಕುಕಾರೆ]

ಕಾಡುಹಾಗಲ 'ಕಾಡುವಾಗಲು' ನೋ.

ಕಾಡುಹಾಗಲು 'ಕಾಡುಹಾಗಲ' ನೋ.

ಕಾಡುಹಾರಕಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಊದಲು, ಕಾಡುಹಾರಕಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೨೧).
[ಕಾಡು₂ + ಹಾರಕ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಹಿಪ್ಪೆ 'ಕಾಡಿಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಹೀರೆ (ನಾ). ಕಾಡುಜಾತಿಯ ಹೀರೆ; ಕಹಿಹೀರೆ: "ಜೂರ್ಣಫಲಾ – ಕಾಡುಹೀರೆ" (ಒಷಧಿ. ೫೮); ಕಾಡುಹೀರೆ, ಕಹಿಸೋರೆ, ನಾಗದಾಳಿಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೧-೧೦೨೫). 'ಕಾಟ್ಪೀರೆ' ಪರಾ.
[ಕಾಡು$_2$ + ಹೀರೆ (< ಪೀರೆ)]

ಕಾಡುಹುರುಳಿ, ಕಾಡಹುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಹುರುಳಿ, ನಾಗತಗರೆ, ಟೆಲಿಗ್ರಾಫ್ ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೩೦-೫೭೨); "ಛತ್ರ – ಭುಜಪತ್ರ, ಕಾಡುಹುರುಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೫೮). **ಕಾಡಹುರುಳಿ**: "ಕಟುತಿಕ್ತಾ – ಕಾಡಹುರುಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೩).
[ಕಾಡು$_3$ + ಹುರುಳಿ]

ಕಾಡುಹುಳಿಹೀರೆ, ಕಾಡಹುಳಿಹೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೀರೆ: "ಕರ್ಕಟಶೃಂಗಿಕಾ – ಕಾಡುಹುಳಿಹೀರೆ" (ಒಷಧಿ. ೨೭). **ಕಾಡಹುಳಿಹೀರೆ**: "ಮನಶ್ಶಿಲಾ – ಮಣಶಿಲೆ, ಕಾಡಹುಳಿಹೀರೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೯).
[ಕಾಡು$_3$ + ಹುಳಿ$_3$ (< ಪುಳಿ) + ಹೀರೆ (< ಪೀರೆ)]

ಕಾಡುಹುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಶಂಕಪುಷ್ಪಬಳ್ಳಿ: (+).
[ಕಾಡು$_3$ + ಹುಳ್ಳಿ (< ಪುಳ್ಳಿ)]

ಕಾಡುಹೂವರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೬-೧೩೪೭). [ಕಾಡು$_3$ + ಹೂವರಸಿ (< ಹೂವರಸೆ)]

ಕಾಡುಹೆಸರು, ಕಾಡಹೆಸರು (ನಾ). ಹೆಸರುಕಾಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಅಡವಿಯ ಹೆಸರು: "ಮಕುಷ್ಟಕಃ, ಮಯಷ್ಟಕಃ, ವನಮುದ್ಗಃ – ಕಾಡುಹೆಸರು ಕಾಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೯). **ಕಾಡಹೆಸರು**: "ಅರಣ್ಯಮುದ್ಗಃ – ಕಾಡಹೆಸರು" (ಒಷಧಿ. ೯). ಕಾಡಹೆಸರು, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ . . . ಜೀರಿಗೆ ಇವಂ ಸಮಭಾಗ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಕೊಡಲು ಪೈತ್ಯಜ್ವರವು ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೮೦). [ಕಾಡು$_3$ + ಹೆಸರು (< ಪೆಸಱ್)]

ಕಾಡುಹೋರೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ; ಒರಟಾದ ಕೆಲಸ: ನಾವು ನಮ್ಮ ಕಾಡುಹೋರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಕ್ಕಲತನವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ ಹೊರ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೮೮).
[ಕಾಡು$_3$ + ಹೋರೆ]

ಕಾಡುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಈರುಳ್ಳಿ: "ಕೃಷ್ಣಗಂಧಾ – ಕಾಡುಳ್ಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೩೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಉಳ್ಳಿ$_1$]

ಕಾಡೆ$_1$ 'ಕಾಟೆ' ನೋ.

ಕಾಡೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಲಾವಕ್ಕಿ: ಕಾಗೆ ಕನ್ನವಿಲು ಕಕ್ಕಜ ಕಾಡೆ ಪಾರಿವ . . . ಹಸುಬಗಳನು ಸಾಳ್ವನಾಗಳಿರದೆ ಕೆಡಪಿದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೮೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಡೈ; ಮಲ. ಕಾಡ; ತುಳು. ಕಾಡೆ]

ಕಾಡೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ನಿದ್ರಾಲುಃ – ಬದನೆ, ಕಾಡೆ, ಕಗ್ಗೊರಲೆ" (ಒಷಧಿ. ೮೬). [?]

ಕಾಡೆ$_4$ (ನಾ). ದೇಟು; ನಾಳ; ಕಾಂಡ: (+). [< ಸಂ. ಕಾಂಡ]

ಕಾಡೆ$_5$, ಕಾಢೆ (ನಾ). (ಔಷಧಿಗಾಗಿ ವನಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕುದಿಸಿ) ಅರ್ಕ ತೆಗೆದ ನೀರು; ಕಷಾಯ: ಅಫೀಮಿನ ಗುಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಕುಸುಂಬೆಯ ಕಾಡೆಯನ್ನು ಕುಡಿದು ಹುರುಪಾದರು (ಬೆಳದೀ.೨೪); ಕಪಾಟನಲ್ಲಿಯ ಸೋನಾಮುಖಿ ಸೊಪ್ಪಿನಿಂದ ಕಾಡೆ ಮಾಡಿಕೊಡಿರಿ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೭೫). **ಕಾಢೆ**: ನೀನು ತುಳಸೀ ಕಾಢೆ ಕುಡಿಯೋದಿಲ್ಲ? (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೬೯); ಅಲ್ಲ್ಯಾರು ನಿನಗ ನಿನ್ನ ಪಿತ್ತದ ಕಾಢೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡವರು? . . . ಮೊದಲ ಕಾಢೆ ಮಾಡಿ ತರಸ್ತೀನಿ (ಹೊಸಸಂ. ೧೨೨).
[← ಮರಾ. ಕಾಢಾ]

ಕಾಡೆತ್ತು (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಎತ್ತು; ಕಾಡಿನ ಗೂಳಿ: ಕಾಡೆತ್ತುಗಳು ಬೇಸಗೆ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು . . . ಇವರ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೦). [ಕಾಡು$_3$ + ಎತ್ತು$_2$ (< ಎಱ್ತು)]

ಕಾಡೆಮುಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕೊಣ್ಪಲ ಗಾಮುಣ್ಡರ ಮಗಳನ್ನಾರಿಯರ್ ಕಾಡೆಮುಗಾಮುಣ್ಡಙ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೫–೨; 950). [ಕಾಡೆಮು$_0$ + ಗಾಮುಂಡ]

ಕಾಡೆಮ್ಮೆ 'ಕಾಡೆರ್ಮೆ' ನೋ.

ಕಾಡೆಮ್ಮೆವೋರಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕೋಣ: ಒಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳರ್ಚಿಸಿದ ಕಾಡೆಮ್ಮೆವೋರಿಗಳ ಕಣ್ಗಳಂತಿರ್ದ ರಕ್ತೋತ್ಪಲಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೬೯). [ಕಾಡು$_3$ + ಎಮ್ಮೆವೋರಿ (< ಎರ್ಮೆವೋರಿ)]

ಕಾಡೆರಳೆ (ನಾ). ಕಾಡುಜಿಂಕೆ: ವಾಜಿಯನಿಳಿದನುಪಾದ ಕಾಡೆರಳೆಯ ಕಾಂತನಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೯–೩೧).
[ಕಾಡು$_2$ + ಎರಳೆ (< ಎರಲೆ)]

ಕಾಡೆರ್ಮೆ, ಕಾಡೆಮ್ಮೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಎಮ್ಮೆ: ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗೋಮಂಡಲದಂತಿರ್ದ ಕಡವಿನ ಕಾಡೆರ್ಮೆಯ ಪಿಂಡುಗಳಿಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೯ ವ); ಪಟ್ಟಿರ್ದವು . . . ಮೆಲ್ಲೊತ್ತುತ್ತೆ ಕಾಡೆರ್ಮೆಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೨೫); ಕೋಡೆಕೊಂಡುವು ಮಿಕ್ಕನಿಱುವುತುಂ ಕಾಡೆರ್ಮೆ (ಅನಂಪು. ೯–೧೭ ರಗಳೆ). **ಕಾಡೆಮ್ಮೆ**: ತಡಂಮೆಟ್ಟೆ ಪರಿವ ಕಡವಿನ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ ಮರೆಯ ಪಿಂಡುಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೮ ವ); ದಾಯಾದನಂತೆ ಮಲೆವ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೦೦); ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ ಕೋಡು ವರಹದಂತಿಯ ದಾಡೆ . . . ಭೇರುಂಡನ ರೂಢ ಪೆರ್ಗಱಿಯಿತ್ತರೊಲಿದು (ಮೋಹತ. ೧೯–೭೪); ಮೊಲ ಹುಲ್ಲೆ ಕಾಡೆಮ್ಮೆ ಚಮರಿಗಳ್ಮೊದಲಾದ ಪಲವು ಮೃಗಜಾತಿಯುಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೨).
[ಕಾಡು$_3$ + ಎರ್ಮೆ]

ಕಾಡೆಹಕ್ಕಿ (ನಾ).= ಕಾಡೆ$_2$: "ವಾರ್ತಿಕಃ – ಕಾಡೆಹಕ್ಕಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೫೦).
[ಕಾಡೆ$_2$ + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಕಾಡೆಳ್, ಕಾಡುಎಳ್ಳು, ಕಾಡೆಳ್ಳು (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಸೂಳೆಯುಂ ಸಜ್ಜನಮುಂ ಕಾಡೆಳ್ಳು ಮೂರೆಳ್ಳು ಮೆಂತು ಲೋಕದೊಳೊಳವು . . . ಅಂತು ತಿರುಕರು ಸಿರಿವಂತರುಮೊಳರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೬೮). **ಕಾಡುಎಳ್ಳು**: (ಮೈಔಗಿ. ೬೯–೧೪೧೩). **ಕಾಡೆಳ್ಳು**: "ಜರ್ತಿಳಮೆಂಬುದು ಕಾಡೆಳ್ಳು" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೯). [ಕಾಡು$_3$ + ಎಳ್]

ಕಾಡೆಳ್ಳು 'ಕಾಡೆಳ್' ನೋ.

ಕಾಡೆಱುಕು (ನಾ). (?): ನೊಕ್ಕಿ ಊರೊಳೆ ಅಗ್ಗಡಿ ಕಳೊಸಕೊಟ್ಟ ನೆಲ ತೆನೆನ್ದಕ ಕಾಡೆಱುಕು ಸಾಕ್ಷಿ ಕೂಡಲೂರ್ ಪೊಬ್ಬುಲರು ಎಳ್ಮಡಿಯರು ಬದಿರಿಯರುವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩–೮; 726). [?]

ಕಾಡೇಗೂಡೆ (ನಾ). ಕಾಡೆ ತುಂಬಿದ ಗೂಡೆ, —ಕುಕ್ಕೆ (?): ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚೆ ಕಾಡೇಗೂಡೆ ಉದ್ದಿನ ಮೂಟೆ ಉರುಳೇಹೋಯ್ತು ನಮ್‌ಹಕ್ಕಿ ಬಿಟ್ನೋ ಬಿಟ್ಟೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೨೬). [ಕಾಡೆ ? + ಗೂಡೆ ?]

ಕಾಡೇಱು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಸಾಲತ್ತ ಕಾಡೇಱಿನ ಪೇರೊಜ್ಜಿವಿ ಪಗನ್ತೆವಳ್ಳಮೆ ಗೋಸನ್ತನೆ ಕೊಂಡಿನ್ದಗೆಱೆ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦–೭೫; 890). [?]

ಕಾಡೊಡಮೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಸಂಪತ್ತು: ಕಾಡೊಡಮೆ ವೇಳೆ ಸಲೆ ಕೆಯ್ಯೂಡಿದುದೆನೆ ನೆಲದೊಳಿರ್ದ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯುಂ ನೋಡ ನೆಲಮುಟ್ಟೆಲಱ್ತಿಯೊಳಾಡುವೊಡೀ ದೆವಸಮಲ್ತೆ ಬೇಂಟೆಯ ದೆವಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೦); "ಕಾಡಿನ ವಸ್ತು" (ಪಂಪದೀ. ೧೯೩).
[ಕಾಡು$_3$ + ಒಡಮೆ]

ಕಾಡೊಡೆತನ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಒಡೆತನ : ಪಡೆಯೆ ಕಾಡೊಡೆತನವನೆಂಬ ನುಡಿಯುರಳಿ ಸಿಡಿಯೆ ನಾಲಗೆಯಿಂದ (ಕಾಲೂರ. ೧೭೦–೩೭೯).
[ಕಾಡು₃ + ಒಡೆತನ]

ಕಾಡೊಡೆಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನ ದೊರೆ. ೨. ಬೇಡರ ಅರಸು : ಬಂದರನೇಕರ್ಬಳಿಸಂದು ಕಾಡೊಡೆಯನಂ ಕಾಂತಾರದೊಳ್ ಲುಬ್ಧಕರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೯) ; ಕಾಡೊಡೆಯನಂ ಜಡಿದು ನುಡಿದಂತುಂ ಸಾವೆನಲ್ಲದೆ ಕಾವುದಂ ಮಾಣೆನಾಂ ವ್ರತಮನೆಂಬುದುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೬–೬೦ ವ); ಅಡವಿಗಳೊಳ್ ಕಾಡೊಡೆಯರಂತೆ ಬಿರಯಿಗಳೆಂಬ ಮಿಗಂಗಳಂ ಬೇಂಟೆಯನಾಡಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೫). [ಕಾಡು₂ + ಒಡೆಯ₁]

ಕಾಡೊಳ್ಪು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಒಳ್ಪು; ಅರಣ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯ : ಸೆರಪಿನಿಂ ಬೀಳ್ಕುಡುವ ಕಾಡೊಳ್ಪನುಂಡಂ (ಕಾಲೂರ.೬೦–೯೯). [ಕಾಡು₃+ ಒಳ್ಪು]

ಕಾಡೋಜೆ (ನಾ). ಒರಟುರೀತಿ ; ಅನಾಗರಿಕವಾದ ಕ್ರಮ : ರಾಜಸಭೆಯಲಿ ಕುಹಕರಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡೆಮ್ಮ ಜೂಜಿನೊಳ್ ಸೋಲಿಸಿವಸುಂಧರೆಯ ಕೊಂಡು ಕಾಡೋಜ[ಜೆ]ಯನ್ನೆನದರಸಿಯಂನೆಳಸಿ ವಸನಂಗಳಂ ಸುಲಿಸಿ (ತುರಂಗ. ೭೬–೪). [ಕಾಡು₂+ ಓಜೆ₁]

ಕಾಡ್ಕೋಣ 'ಕಾಡ್ಗೋಣ' ನೋ.

ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು, ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು, ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಂಕಿ; ದಾವಾನಲ: ನಮ್ಮನು ಬಟ್ಟಬಯಲೊಳಗಿರಿಸಿದೈ ಹೊಗಗುಟ್ಟಿದೈ ಕಾಡ್ಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಗಿ]ಚ್ಚಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೨–೩–೫೭); ನೋಡುತಲಿ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನಧಟವ ರೂಢಿಗೊಡೆಯಾ ಸತಿಯೊಳೊರೆದನು (ಹಮುಚ. ೬೬). **ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು** : "ದವಃ, ದಾವಃ – ೨ ಕಾಡು, ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೪). **ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು** : ಕಾಡುಗಿಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಆಡವಿಯೆ ಗುಜು(ಅವಚಂ.೨೧೪–೯೬೬); ಕಾಳಕೂಟವೊ ಕಾಡು [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗಿಚ್ಚೋ ಕಾಲನೋ ಯಿದಕಂಜಲೇತಕೆ (ಬಸಪು. ೫೬–೨೬). 'ಕಾಟ್ಕಿರ್ಚು' ಪರಾ. [ಕಾಡು₃ + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಾಡ್ಗೋಣ, ಕಾಡುಕೋಣ, ಕಾಡ್ಕೋಣ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಕೋಣ; ವನ ಮಹಿಷ : ಸೊಕ್ಕಿದೆಕ್ಕಲ ಕಾಡಾನೆ ಮಲೆ ಕಾಡ್ಗೋ[ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಕೋ]ಣನಾಡುಂಬೊಲನ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೫); ಕರಿ ಕಾಡ್ಕೋಣ ಜಂಬುಕ ಕಾನನವೊಪ್ಪಿದುದು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨೦–೫); ಕರಿಯ ಕಾಡ್ಗೋಣಗಳು ಸಾರಗ ಉರಗ ಕಡವೆಗಳು (ಹಮುಚ. ೬೪). **ಕಾಡುಕೋಣ** : "ಲುಲಾಯಃ, ಮಹಿಷಃ, ವಾಹದ್ವಿಷತ್, ಕಾಸರಃ, ಸೈರಿಭಃ, ೫ ಕಾಡುಕೋಣದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೪). **ಕಾಡ್ಕೋಣ**: ಅಬ್ಬರದ ಹುಲಿ ಹರ್ಯಕ್ಷಕುಲ ಮಲೆತಿಜುವ ಕಾಡ್ಕೋಣ (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೧೭). 'ಕಾಟ್ಕೋಣ' ಪರಾ. [ಕಾಡು₂ + ಕೋಣ]

ಕಾಡ್ಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಾಡುಹಳ್ಳಿ ; ಕುಗ್ರಾಮ : ಕಾಡ್ಹಳ್ಳಿಗೌಡ ತಾನರಸಾಗಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨–೫೬–೧). [ಕಾಡು₃+ ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಕಾಢೆ 'ಕಾಡ್ಶೆ' ನೋ.

ಕಾಣ್, ಕಾಣು (ಕ್ರಿ). ಕಂಡ₃ (ಭೂತಕೃ); ಕಂಡು₄ (ಭೂತನ್ಯೂ); ಕಾಂಬ₁, ಕಾಣ್ಬ, ಕಾಬ₁ (ಭವಿಕೃ). ೧. ನೋಡು ; ಈಕ್ಷಿಸು : "ಕಾಣ್–ದರ್ಶನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಧನಮೂನ್ ಕಂಡು (ಎಇ. III, ೩೬೦–೫; 740) ; ಕಾಣನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮಂ ಕಾಣದಂತೆಂದುಂ ಕಣ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೫); ಆದೇಂ ಮರುಳಾದನೊ ಬಡಿಗಂಡನಿಲ್ಲ ಪಾಲನೆ ಕಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೯) ; ಪೆಣನಂ ಕಂಡ ಪಂದೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣಂ ಮುಚ್ಚುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೪೪) ; ಘನವ ಕಾಣಲೀಯದು ದುಃಖ (ಮಹಾದೇ. ೨೪) ; ಹಗೆಯಾಳಿ ಮುಜಿದುದ ಕಾಬೆನೆಸುಗೆಯೆ ಕಾಣೆ ನಾನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೨೪) ; ಆಯುಷ್ಮಿಕಾನಂದವನು ಕಾಂಬ ಮಧುರಭಾವವ ಬೆಳಸಿ ಸುತ್ತ (ನಡೆದಾ. I, ೪೫೦). ೨. ಭೇಟಿಯಾಗು ; ಸಂದರ್ಶಿಸು : ತನ್ನ ಪೊಟಿಲ್ಗೆವೋಗಿ ತಾಯುಂ ತಂದೆಯುಮಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪–೧೮) ; ಏ ಪಡೆಮಾತೊ ಬಂದು ಕಾಣ್ ಕಂಡೊಡೆ ಪಥ್ಯಮಪಥ್ಯಮೀ ಕನಿಷ್ಠಾಚರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೮೯) ; ದೇವರುಮಾ ಸಂಜೀವಕಂ ಬಂದು ಕಾಣಲೊಡಂ ಪರಮ ಮಿತ್ರನಂ ಕಂಡಂತೆ ಸಂಭ್ರಮವೆರಸು (ಪಂಚತಂ. ೫೫–೧೬); ಸೌಬಲರಾದಿ ಯಾದವರವನಿಪಾಲನ ಕಂಡರಂದೇಕಾಂತಭವನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೨). ೩. ಎಣಿಸು ; ಭಾವಿಸು ; ತಿಳಿದುಕೊ ; ಅರಿತುಕೊ : ಮಗಂ ಕುರುಡಾದುದಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ.೭೫–೨೧); ಪುಸಿ ಕಾಣ ಡಂಬಮಿದು ಬೇಹರನೀನಿದನೆಂತು ನಂಬಿದೋ (ಆದಿಪು. ೨–೮) ; ಕಂಡ ಕಜ್ಜಮಂ ದೇವರ್ಗಜಿಯೆ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದೆನ್ (ಪಂಚತಂ. ೯೪–೧೩) ; ಕೆಲವಂ ಮಾಳ್ಪವರಿಂದೆ ಕಂಡು (ಸೋಮೇಶ. ೨) ; ತಂದೆ ತನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದಾತನುಯೆಂದು ಕಾಂಬುದೆ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬–೬೨) ; ರೊಕ್ಕ ಇಲ್ಲದಿರಲು ಬಹು ದುಃಖ ಕಾಣಕ್ಕ (ಪುರಂದ. ೨–೪೮–೩). ೪. ಹೊಂದು ; ಪಡೆ : ಆನಿಬರ್ ತಾಂ ಮಾಸ್ಕನೆಂದೆನ್ನದಾ ಮನುಜಂ ಸದ್ಗತಿ ಕಾಣನೈ (ಸೋಮೇಶ. ೫೦) ; ಸತ್ತು ಕಾಣ್ಬ ಸಗ್ಗದಿಂದಿರ್ದು ಕಾಣ್ಬ ನರಕಮೆ ಲೇಸೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಯುಮುಂಟು (ಜಗವಿ. ೪–೩೯ ವ). ೫. ತೋರು ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು ; ಗೋಚರಿಸು : ಇಲ್ಲಿ ಪೋದಂ ವಿಕ್ರಾಂತತುಂಗಂ ಗಡಮುದನಜಿಯಲ್ಕಾಗದಿನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಾಣ್ಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೦) ; ಅವನಿಗೆ ಪಾಂಡವರು ಕಂಡರು (ವಚಭಾ. ೩೬). **ಕಾಣು** : ೧. ಚಿಲಿಮಿಲಿಯೆಂದೋಡುವ ಗಿಳಿಗಳಿರಾ, ನೀವು ಕಾಣಿರೇ (ಮಹಾದೇ. ೭೨). ೩. ನಿನ್ನನ್ನು ನನ್ನ ತಮ್ಮನಂತೆ ಕಾಣಲೇನು (ಮನೆಬೆ. ೨). ೪. ಹುಚ್ಚ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಕಾಣದೆ ಎತ್ತಲೆಂದಜಿಯದೆ ಮರ್ತ್ಯದೊಳಗಿರ್ದಡೆ ನಿಶ್ಚಯದ ವಿರಕ್ತನೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩–೯೦) ; ಹರಣವುಳಿವೊಡೆ ಕಾಣಲಹುದಖಿಳವಾ (ನವನೋ. ೮–೨೩). ೫. ಪೆಣ್ಣುಪೆಣ್ಣೆಂದೇತಕೆ ಬೀಳುಗಳೆವರು ಕಣ್ಣುಕಾಣದ ಗಾವಿಲರು (ಹದಿಬ. ೫–೭); ಈ ಕುರುಡ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಏನೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೨೦) ; ಕಂಡದ್ದು ಹೇಳಿದರೆ ಕೆಂಡದಂಥಾ ಕೋಪ (ಗಾದೆ).

ಕಂಡಾ, ಕಂಡೆಯ, ಕಂಡೆಯಾ, ಕಂಡ್ಯ, ಕಂಡ್ಯಾ = ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆಯಾ; ಅರಿತುಕೊಂಡೆಯಾ : ಅನುಪಮವಸಾಧ್ಯವಭೇದ್ಯ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಸೋಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವದೆ ಕಂಡಾ (ಆದವ. ೨) ; ಮನಂ ಬೆವಜಿ ಪೊಡವಟ್ಟನಂ ಬೇಗ ಶೀಘ್ರಂ ಕೊಂಡು ಬಾ ಕಂಡ ಎಲೆ ಪುಣ್ಯವೇ ಕವಿಳಾಸಕೆ (ಎಇ. XXIII, ೧೯೪–೧೬; 1265) ; ಕನ್ನಡದೊಳಗೊಂದು ಕಥೆಯ ಪೇಳುವೆನದು ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆ ಕಂಡಾ ನನ್ನೊಡೆಯ (ಭರಚ. ೧–೫) ; ನಿನ್ನಂಘ್ರಿರಾಜೀವಮಂ ನೆನೆಯೆ ಮುಕ್ತಿಯನೆಯ್ದುವರ್ ಕಂಡ್ಯ ನಿನಗದೆಲ್ಲಿಯ ಪಾತಕಂ (ವೀಶೈಪು. ೨–೩–೫೫); ಚಿತ್ರೇ ಸಾಕ್ಷಾಧೀಶನು ಕಂಡ್ಯಾ ಮತ್ತಾಯೀಶನೆ ಭೀಮನು ಕಂಡ್ಯಾ (ಪರಗೀ. ೬–೧). **ಕಂಡವರು** = ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದವರು ; ಸಿಕ್ಕ ಸಿಕ್ಕವರು. ೨. ಇತರರು ; ಪರರು : ಕಂಡವರ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಾವೀಲಿ ದೂಡಿ ಆಳನೋಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ) ; ಕಂಡವರ ಕಾಲು ಹಿಡಿದರೂ ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗೋದು ತಪ್ಪದು (ಗಾದೆ). ೩. ನೋಡಿದವರು. **ಕಂಡಕಂಡ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಚೆಲ್ವ ಶಿಶು ಬೀದಿಯೊಳ್ ಬಂದು ದೇಸಿಗನಾಗಿ ನಿಲ್ವಿನಂ ಕಂಡಕಂಡಬಲೆಯರ್ ಕರೆಕರೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೨೦). **ಕಂಡೆಗೊಳ್** = ಕಾಣು ; ನೋಡು : ಆವನನೆಗಾವ ಬಿರಿಮುಗುಳ್ಗಾವಲರ್ಗವಚತ್ತರುಂತವೆಲ್ಲಂ ತವೆ ಪುಷ್ಪಾವಚಯದಿಂ ತಳಿರ್ಗಳ ಕಾವಣದೊಳ್ ಕಂಡೆಗೊಳ್ವನಂದಿನ ದಿವಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೭೭). **ಕಾಣಬರು** = ೧. ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗು : ಕಾಣಬಾರದ ಬಯಲಿಂಗೆ ಮನೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೩–೧೬).

೨. ಗೋಚರಿಸು ; ಪ್ರಕಟವಾಗು : ಈತನನಿತಿನಿತೆಂದು ಯೋಚನೆ ಗೇತಱಲಿ ತಾವಿಲ್ಲ ಸತ್ವಗುಣಾತಿಶಯವೇ ಕಾಣಬಂದಿಹುದು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೧೫) ; ಅಧಿಕ ಸುಜಾಣರ ಜ್ಞಾನಲೋಚನಕೆ ಕಾಣಬರ್ಪಂತೆ ಕನ್ನಡ ವಾಕ್ಯದೆ ನೆರೆಜಾಣ ಸತ್ಕೃತಿಯ ವಿಸ್ತರಿಸು (ಮೋಹತ. ೩-೧). ೩. ಗೊತ್ತಾಗು ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರು : ಒಂದರಗಳಿಗೆ ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರದಿ ಕಾಣಬಂದುದಾ ವಿದ್ಯೆ ಕಂತುವಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೭೧) ; "ಶುದ್ಧಾಂತ – ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣಬಾರದೇಯಿರುವ ಅರಸಿನ ಅಂತಃಪುರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೩). ಕಾಣಗೊಡಿಸು = ೧. ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು ೨. ಕಾಣುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಕುರುಡರಿಗೆ ಕಾಣಗೊಡಿಸು ವುದೇ ಮೊದಲಾದ ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಮೆರೆಸುತ್ತ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. IV, ಮುನ್ನುಡಿ). ಕಾಣಗೊಡು = ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು ; ತೋರಗೊಡು ; ತೋರಿಸು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಣ್ ; ಮಲ. ಕಾಣು. ಕೊಡ. ಕಾಣ್ ; ತೆಲು. ಕನು, ಕಾನು]

ಕಾಣ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ (?) : ಉಪ್ಪು ತುಪ್ಪ ಕಾಣಂ ರಸಂ ವಜ್ಜನಿಯುಂ ಎಣ್ಬತ್ತ ನಲ್ವರ ಕಯ್ಯಲ್ ಮಲ್ಲಿಗ ಗಾದಯ್ಯ[ಂ] ಮಲ್ಲಿಗೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಕೊಣ್ಡುಬಿಟ್ಟ (ಇಆ. XII, ೨೫೬-೧೬ ; 971). [?]

ಕಾಣ$_2$ 'ಖಾಣ' ನೋ.

ಕಾಣ$_3$ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು ; ಒಕ್ಕಣ್ಣ. ೨. ಕುರುಡ : ದಶ ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳಿಗೆ ವಶವಾಗದಿರು . . . ದಿಶೆಯುಱಿತು ಕಾಣನಾಗದಿರು (ಪ್ರಸಕೀ. ೪೮-೧೦). ೩. (ಕವಡೆಯಂತೆ) ತೂತು ಬಿದ್ದುದು ಅಥವಾ ಒಡೆದದ್ದು. ೪. ಕಾಗೆ. [ಸಂ.]

ಕಾಣ$_4$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒತ್ತೆ ; ಈಡು ; ಅಡವು. [?]

ಕಾಣಒತ್ತೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ ; ತೋರುಒತ್ತೆ (ಉಕ). [< ಕಾಣ್ + ಒತ್ತೆ$_1$]

ಕಾಣಕರಸೂನು (ನಾ). ಶಿಲ್ಪ ಕೆಲಸದವನು (?) : ಬಡಗಿಯು, ಅಕ್ಕಸಾಲಿಯು, ಧ್ವಜಕಾರನು, ಕಾಣಕರಸೂನು ಇವರೆಲ್ಲಾ ದಿವಾಕೀರ್ತಿ ಸಮರು (ಶುಕಸ. ೨೩). [?]

ಕಾಣಭುಜ (ನಾ). ಕಣಾದ ಪಕ್ಷದವನು ; ವೈಶೇಷಿಕ ಪಂಥದ ಅನುಯಾಯಿ ; ತಾರ್ಕಿಕ : ಯುಕ್ತಿಯ ನುಡುಗಿ . . . ಕಾಣಭುಜರ್ಕಳೆಂತು ತುಟಿ ಮಿಸುಕುವರು (ರಾಘಚ. ೧೪-೩೧). [ಸಂ.]

ಕಾಣಯ (ನಾ). ದೊಣ್ಣೆ ; ಬಡಿಗೆ : ವೈದಿಕರಾ ಸ್ನಾನದ ಕರದಲಿ ಕಾಣಯುವಿಡಿದು ಭರದಿ ಬಡಿಯಲವನಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಹರಣ ಮಳಿವು ತಿರಲು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೨-೭). [< ಕಣೆಯ್$_2$]

ಕಾಣಾಂಚಿ 'ಕಾಣಾಚಿ' ನೋ.

ಕಾಣಾಚಿ, ಕಾಣಾಂಚಿ, ಕಾಣಿಯಾಚಿ, ಕಾಳಾಂಚಿ, ಕಾಳಾಂಜಿ$_1$ (ನಾ). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದು ಸ್ವಾನುಭೋಗದಲ್ಲಿರುವ ಆಸ್ತಿ ; ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ಆಸ್ತಿ ; ಹಕ್ಕುದಾರಿ ಜಮೀನು : ವಿನಿಯೋಗದಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣಾಚಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸ್ವಾಸ್ತೆಗಳು (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫-೨೬ ; 1513) ; ದೇವತಾ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿದವನ ವೊಡವೆ ಆತಗೆ ಕಾಣಾಚಿ ಸಲದು ಎಂದು ಪೊಡಂಬಟ್ಟು ಬರಸಿದ ಶಿಲಾ ಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೪೮-೨೦ ; 1552) ; ನಂಮ್ಮಕಾಣಾಚಿ ಸೀಮೆ ಕೆಳದಿ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಕಲಿಸೆಯ ಪೇಟೆಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦-೬೦-೧೧ ; 1573). ಕಾಣಾಂಚಿ : ಯೀ ಮಾನ್ಯವನು ನೀನು ಕಾಣಾಂಚಿ ಯಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಲುಳವನು (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೩೮-೧೨ ; 1560) ; ಕಾಣಾಂಚಿಯಾಗಿ ಪಾಳಿಪಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೨-೪೪ ; 1622). ಕಾಣಿಯಾಚಿ : ಪರರುವ ಬಂದಿಸಿ ಬೇಡುವಂಗೆ ಧನದ ಒಲವರವಿಲ್ಲ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಿಗೆ ಕಾಣಿಯಾಚಿಯ ಕೇಣಸರವಿಲ್ಲ (ಮನುಗುಂ. ೬೦) ; ಅನತ ಪಗಳಿಗೆ ಕಾಣಿಯಾಚಿ ಕೊಟದು (ಸೌಇಎ. ಪುಂಗನೂ. ೧೫೬-೪ ; 1419) ; ನಂಬಿಗಳು ಅಪಚಿ ಅನತಪಗಳಿಗೆ ಕಾಣಿಯಾಚಿಯಾಗಿ ಕೊಟದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೭೨-೪ ; 1496). ಕಾಳಾಂಚಿ : ಕೊಂಗುರ ಗಣಚಾರಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ ದತ ಕಾಳಾಂಚಿಯಾಗಿ ಕೊಟ ಕೊಡಗೆಯ ಗ್ರಾಮುಗಳಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩೦-೯ ; 1562) ; ನಂಮ ಕಾಳಾಂಚಿಗೆ ಸಲುವ ಬದೂರ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಚಿಕ್ಕಜಂಬಾನಿಲೂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೫೬-೧೩ ; 1597). ಕಾಳಾಂಜಿ$_1$: ಮಲ್ಲಪ್ಪಗೆ ಕಾಳಾಂಜಿಯಾಗಿ ಹತಿಸಿದ ಧರ್ಮಶಾಸನ (ಎಕ. IV, ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೮-೨೧ ; 1549).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಣಿಯಾಟ್ಚಿ, ಕಾಣಾಚಿ ; ತೆಲು. ಕಾಣಾಚಿ, ಕಾಣಯಾಚಿ, ಕಾಣಿಯಾಚಿ]

ಕಾಣಿ$_1$, ಕಾಣ್ಕೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ನಾಣ್ಯ ; ಪಣದ ಅರುವತ್ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ : ವೀಸಂ ಎರಡು ಕಾಣಿ ಎರಡು (ಎಇ. XVIII, ೧೮೫-೩೭ ; 1097) ; ಕಾಣಿಯ ಸೋಲ ಅರ್ಧಕಾಣಿಯ ಗೆಲ್ಲ (ಬಸವ. ೧೧೫) ; ಎಲೆ ಮರುಳೆ ಕಾಣಿಗಾಡಿ ಕಡವರವನಂಬಿಲದ ಹುಳಿಗಾಡಿಯಮೃತಮಂ ಬಿಡುವರೆ (ಸೋಮಚ. ೧-೬೬) ; ಕಾಣಿಯ ಬೀಯದಲಿ ಬಡವಹುದೆ ಕನಕಾಚಲ (ಕುಮಾವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೧೬) ; ಕಾಣಿಯನು ಗಳಿಸದ್ದ ಕಾಣಿಯನು ಈಯುವ್ರದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೯೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ : ಅರಸರ್ಗೆ ಸೇಸೆಯೆಂ ದರಸರ ಕಾಣಿ ಯೆಂದು ದಾಯದವರ್ಗ್ಗಳ ತೆಱೆಯೆಂದರುವಣಮೆಂದುಳಿವಣಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦-೯೮ ; 1040). ೩. ಕಾಣಿಕೆ : (ಕ). ೪. ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ : (ಕ). ೫. ಆಸ್ತಿ ; ಆನುವಂಶಿಕ ಹಕ್ಕುದಾರಿಕೆ. ೬. ತಕ್ಕಡಿಯ ತಟ್ಟೆಗಳು ಸಮತೂಕದಲ್ಲಿರುವುದು. ೭. ತಕ್ಕಡಿಯ ತಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸಮತೂಕಕ್ಕೆ ತರಲು ಹಾಕುವ ತೂಕ, —ಪೇರು ; ಭಾರದಾನಿ : ಏರುಪೇರಾದ ತಕ್ಕಡಿಯನ್ನು ದಾರಿಗೆ ತರುವ ಕಾಣಿಯಂತೆ (ಬೆಳುಮ. ೪) ; ತಕ್ಕಡಿಗೋ ಬೇಡ ಕಾಣಿ ತೂಗುತಿರಲಿ ಸತ್ಯವಾಣಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೪-೫). ೮. ಕಾಯುವವನು ; ಕಾವಲುಗಾರ. ೯. ಹಣ ; ಸಂಪತ್ತು. 'ಭೂಮಿಕಾಣಿ' ಪರಾ. ಕಾಣ್ಕೆ : ೧. ಕಾಣೆಯಂ ಗೆಲನರ್ಧಗಾಣೆಯಂ ಸೋಲನೀ ಜಾಣರೆ ಱೆಯಂ (ಕೊಟ್ಬ. ೧೨-೩೧). ೧೦. (?) : ಕಾಣೆಯ ಕಾಣ್ಕೆ ಸುವರ್ಣ ಕ್ಷೋಣಿದ್ರಕೆ (ಕಂದಶ. ೫).

ಕಾಣಿಕಟ್ಟು = ತಕ್ಕಡಿಯ ಎರಡೂ ಬಟ್ಟಲು ಸಮತೂಕವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದ ಭಾಗಕ್ಕೆ ತೂಕಸೇರಿಸಿ ಸರಿಪಡಿಸು ; ದಡಕಟ್ಟು : ಕಾಣಿ ಕಟ್ಟ ತೂಕಹಾಕು (ರೂಢಿ). 'ಪೇರುಕಟ್ಟು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಣಿ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾಣಿ]

ಕಾಣಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಮಾಚಪತ್ರಿ : "ಗ್ರಂಥಿಪರ್ಣ ಶಂಕಃ . . . ಕುಕ್ಕುರಂ – ಈ ೬ ಕಾಣಿಯೆಂಬ ಗಂಧದ್ರವ್ಯಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧). [?]

ಕಾಣಿಕಾಱ (ನಾ). ಕುಲಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ಊರೊಟ್ಟಿನ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕು, ಪಾಲು ಉಳ್ಳವನು ; ಪಾಲುಗಾರಿಕೆಯ ಹಕ್ಕುದಾರ : ದಿಂಬರ ಸೋಮಕಗಉಂಡನ ಮಕ್ಕಳು ರಾಮಗಉಂಡ ಮಂಚಿಗಉಂಡ ಚಾಮಗಉಂಡ ಕೊಣಕಾಲನ ಮಗನಾಶೋಕ ತಂಮನು ಯಿಂತೀ ಅನಿಬರು ಕಾಣಿಕಾಱನ ಭಾಗೆಯ ಬೇಕೆಂದಡೆ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೬೦-೮ ; 1153).

[ಕಾಣಿ$_1$ + -ಕಾಱ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಣಿಕ್ಕಾರ]

ಕಾಣಿಕೆ 'ಕಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಾಣಿಕೆಗೊಡು 'ಕಾಣ್ಕೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕಾಣಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು, —ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಸೊಂಪೊದವಿ ಬರಲು ವಿರಾಟ ಕಾಣಿಕೆಗೊಂಡು ನಡೆತಂದ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಸಗೊಂಡ] (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೧೭); ವರ ಸುಬುದ್ಧಿ ಪ್ರಮುಖ ಮಂತ್ರಿಗಳ್ ಬಂದರೊತ್ತರಿಸಿ ಕಾಣಿಕೆಗೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೪೮). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಣಿಕೆಯ (ನಾ). ಕಾಣಿಕೆಯವನು; ಕಾಣಿಕೆ ವಸೂಲು ಮಾಡುವವನು (?): ಯಿ ಗ್ರಾಮಕೆ ಅರಸುಗಳು ಗಣಾಚಾರಿಗಳು ಸುಂಕದವರು ನಾಡು ತಳವಾಜರು ಕುಳಸಿವಾಯ ಬೇಡಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯರು ಆರು ಅಳುಪಿದರು ನಮ್ಮ ನಾಡಗಿ ತೆತ್ತು ಬಿಟ್ಟೆಉ(ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೭೧-೧೯; 1540). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + -ಅ$_7$]

ಕಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು, —ಅರ್ಪಿಸು: ನಿಂದು ಕಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕಿ ರೊಕ್ಕದಾಸೆಯನಿತ್ತು ತಂದನು ದಂಡನಾ ನೆಲಕೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೩). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + ಇಕ್ಕು]

ಕಾಣಿಕೆಯಿಸು 'ಕಾಣ್ಕೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕಾಣಿಕೆವರದ (ನಾ). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಕಾಣಿಕೆಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು: (ಹ). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + ಪರದ]

ಕಾಣಿಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಕಾಣಿಕೆಗೊಳ್: ಕುಂದ ಗಂಧಿನಿಯ ಮೆಲ್ನುಡಿಯ ವಿಮಲ ಮೆಯ್ಗಂಧವ ಕಾಣಿಕೆವಿಡಿದು ಮಂದಗತಿಯನಾಂತು ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಗಿದಿರಾಗಿ ಬಂದುದು ತಂಗಾಳಿ ಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೫-೩೦). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಣಿತೂಕ (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿ ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನು ಸಮತೂಕ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕಡಮೆ ಭಾರವಿದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಇಡುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ತೂಕ, —ಪೇರು: (ಹ). [ಕಾಣಿ$_1$ + ತೂಕ]

ಕಾಣಿಪೇರು (ನಾ). = ಕಾಣಿತೂಕ: (ಹ). [ಕಾಣಿ$_1$ + ಪೇರು$_2$]

ಕಾಣಿಬೇಡು (ಕ್ರಿ). ಹಣವನ್ನು ಬೇಡು, —ಕೇಳು (?): ಎಳಸಿ ನೋಡಿಯೆ ನೋಡಿಸುವ ಕೆಲಕೊಲೆವ ನಗಿಸುವ ಕಾಣಿಬೇಡುವ ಮುಳಿವ ಬಲುವನು ಜಾಣ್ನುಡಿಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯ] ಕರಗಿಸುವ ದಟ್ಟಿಸುವ . . . ಬುದ್ಧಿಯ ಕಲಿಸುತಿರ್ದಳು ಮುಗಳಿಗೋರ್ವ ವಿದಗ್ಧೆಯಿರುಳಿನಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೭-೪೦). [ಕಾಣಿ$_1$ + ಬೇಡು$_1$]

ಕಾಣಿಯಾಚಿ 'ಕಾಣಾಚಿ' ನೋ.

ಕಾಣಿಯಾಚಿಕಾಱ (ನಾ). ಕಾಣಿಯಾಚಿಯ ಹಕ್ಕುದಾರ: ಸಾಧನವ ಬರದಾತ ಪುಟರಸರ ಮಗ ದೇವರಸನು ಸುಹಸ್ತವೊಪವೊಪ್ಪಗಳು ಶ್ರೀ ನಾರಸಿಂಹ ಕಾಣಿಯಾಚಿಕಾಱ ನಂಬಿಗಳವೊಪ್ಪಗಳು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೭೨-೨೧; 1496). [ಕಾಣಿಯಾಚಿ (< ಕಾಣಾಚಿ) + -ಕಾಱ]

ಕಾಣಿಯಾಲ (ನಾ). ಆರಂಭಮಾಡುವವನು; ಬೇಸಾಯಗಾರ: ಅಸಗರ ಹಲ ಗಾಣಿಗರ ಸುಂಕ ಪಲರ ಬೇಡಿಗೆ ನಾಯಿಂದನ ವರಿ ಕುಂಭಾರರು ಕಾಣಿಯಾಲರ ಬೇಡಿಗೆ ಕುಜಿದೆಜ಼ ಗ್ರಾಮಗಳ ಬೇಡಿಗೆ ಉಪಲಿಗರ ಕಾವಲಿ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೧೨೯-೧೦೦; 1521). [ದೇ ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಣಿಯಾಳ]

ಕಾಣಿಲ್ಲಮೆ (ನಾ). ಕಾಣದಂತೆ ಇರುವಿಕೆ; ಅದೃಶ್ಯತೆ: ಪವನಜಂ . . . ಯೋಗತನುವಿಂದಗೋಚರನಾಗಿ, ಮೆಯ್ಮೆಳಲ್ ಕಾಣದಾದುದೆ ತನ್ನ ಕಾಣಿಲ್ಲಮೆಗೆ ಕುರುಹಾಗೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಕಂಡನಾಕಾಶಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩೨-೩೩೭). [ಕಾಣ್ + ಇಲ್ಲಮೆ]

ಕಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೋರಿಸು; ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಗೋಚರಪಡಿಸು; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸು: ನೋಟಕರನತನುಮತ್ತದ್ವಿರದಂ ಕೋಡಂ ಕಾಣಿಸಿ ಪಿಡಿದೀಡಾಡುವುದೆಂಬಿನೆಗಮಾಡಿ ರಂಜಿಸಿದಳವಳ್ (ಆದಿಪು. ೯-೩೭); ಸೂನುಗಳಱಿವಂ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರಾನುಜರಱಿವಂ ವಿಧಾತ್ರ ನೀಂ ಕಾಣಿಸಿಯಿನ್ನೇನಂ ಕಾಣಿಸಲಿರ್ದಪೆ (ಗದಾಯು. ೫-೨೯); ನಿಮ್ಮ ಲಿಖಿತವ ನಿಂದು ಕಾಣಿಸಿದಿರೇ ಎನುತೆ (ಸಂಬಿರ. ೭-೭೧); ಮುಗಿಲ ತುಡುಕುವ ತೆನೆಗಳಾಳ್ವೇರಿಗಳು ಪಾತಾಳವನು ಕಾಣಿಸುವಗಳು (ನಳಚ. ೧-೨೧). ೨. ಒದಗು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಪದನಂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ವವಲ್ಲಿ ಮಱಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೫೧); ಜನಿಸಿದಾಗಳೆ ಮರಣಗಾಣಿಸಿಯನಿಮಿಷೇಶ್ವರನಿತ್ತ ಶಾಪದಿ ಪುನರಪಿಯು ತಾನೊಬ್ಬ ಹುಟ್ಟಿದ ಶಲ್ಯನಾಮದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೮-೨೮). ೩. ಭೇಟಿ ಮಾಡಿಸು; ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಕರೆತರು, —ಒಪ್ಪಿಸು: ನಾಳಿನೋಲಗದೊಳ್ ತಂದು ಕಾಣಿಸೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೮ವ); ಆತನನಾಂ ತಂದು ಕಾಣಿಸಿ ಕೂಡಿದಂದಿಂತೊಟ್ಟು ಇಂದುವರಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೧೧); ಕರೆಸಿ ತನ್ನ ಕುಮಾರಕರ ನೂರ್ವರನು ಕಾಣಿಸಿದನು (ಸಂಭಪ. ೩೪-೩೧). ೪. ತೋರು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು; ಗೋಚರವಾಗು: ಕಾಣಿಸುತ ಕಂಗಳಿಗೆ . . . ಅಕ್ಷೀಣ ಮೃಗ ಪುಟನೆಗೆದು ಹಾಱುತ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೬-೭); ಅವರನು ಕಾಣ್ಬಳು ತನ್ನ ತನುವವರಿಂಗೆ ಕಾಣಿಸದು (ಮೋಹತ. ೨೯-೧೪); ಪರವಾದಿಗಳ ಕಣ್ಗಳ್ಗೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಗೋಪ್ಯದಿಂ (ಚಬಪು. ೩-೧೩); ತನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮನುಷ್ಯರಾರೂ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ನಿನಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಕಾಣಿಸಿದರೆ (ಸರಸ. ೩೮). ೫. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರು; ತೋಚು; ಭಾಸವಾಗು: ಅದು ಸರಿಯೆಂದು ನನಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು; ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು: ನರನ ಧನುವಿನ ದನಿಯ ಕೇಳಿನು ಕರಗಿತಂತಃಕರಣವರ್ಜುನನಿರವ ಕಾಣಿಸಿ ಬಾಯೆನಲು ಕೈಕೊಂಡನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೪).

ಕಾಣಿಸಿಕೊಡು = ತೋರಿಸು; ಗಮನಕ್ಕೆತರು. ೨. (ಕರೆತಂದು) ಭೇಟಿ ಮಾಡಿಸು: ಮಂತ್ರಿಪುಂಗವರು ಮೇದಿನಿಯೊಳಗತ್ಯಧಿಕರಾದವರ್ಗಳನೆಯ್ದೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಡುತಿಹರು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬-೬೦). ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು; ಗೋಚರವಾಗು: ಅಲ್ಲಿಯ ಮಂದರಾಚಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬಳೊಬ್ಬಬಲೆ (ಸಂಭಪ. ೩-೬); ತಾ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳದೊಳಪೊಕ್ಕು ಚಿತ್ರಪಠಲೇಖನಗೆಯ್ದಳೆಲ್ಲರನು (ಮೋಹತ. ೨೯-೧೭). ೨. ಭೇಟಿಕೊಡು; ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಅರಸಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಳೀ ನೃಪರರಸಿಯನು ಸುಕುಮಾರಕರನು . . . ಪಸಾಯ್ತೆಯರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೧೨); ಬಂಭಾಪುರಿಗೆ ಬಂದು ಚಂಡ ಕೋದಂಡನಂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಬೇಱೆ ಬೇಱೆ ದಂಡಿಳಿದಿರಲೊಡಂ (ಹಮ್ಮಿರ ೨-೧೨೩ವ). ೩. ತೋರ್ಪಡಿಸು; ಗೋಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಜಾಣಸೇಕರ ನಿನ್ನೆಡೆಯೊಳಗೆಳ್ಳಿನಿತೂಣೆಯುವಿಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡೆನಾದೊಡೆ ಕೇಳು ಮುಡಿ ಮೊಲೆದಾಣವ ನಿನಗಿತ್ತಳಲ್ಲ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೬೮). [ಕಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಣು 'ಕಾಣ್' ನೋ.

ಕಾಣುಗ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ತಿಪ್ಪಗೌಂಡಂ ಕಾಣುಗ ವಂಶಾಗ್ರಗಣ್ಯನನುಪಮ ಪುಣ್ಯಂ (ಕಕುಲ. ೬-೪೫; 1216 ?). [?]

ಕಾಣುಹ (ನಾ). ಕಾಣುವುದು; ನೋಡುವಿಕೆ: ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುಹ ತಡಂ ನೆನೆದುಘೇಯೆಂದು ಮೆಯ್ಮಿಕ್ಕಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೫); ಹಂದಿಯ ಕಾಣುಹ ತಡಂ ಕೋಪಕಿಚ್ಚು ಭುಗಿಲೆಂದು (ಹಚಕಾ. ೭-೧). [ಕಾಣು (< ಕಾಣ್) + -ಹ$_3$]

ಕಾಣ್ಕೆ$_1$ (ನಾ). ಕಾಣದೆ ಅಡಗುವುದು; ಅದೃಶ್ಯತೆ. 'ಕಾಣೆಯಾಗು' ಪರಾ.

ಕಾಣೆಅರ್ಜಿ =(ಕರಾ). ಕಾಣದಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಕೊಡುವ ಅರ್ಜಿ: ದನ ಕಾಣೆಯಾಗಿದೆ, ಅದಕ್ಕೇ ಕಾಣೆಅರ್ಜಿ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕಾಣೆಯಾಗು** = ಕಾಣದಂತಾಗು; ಅದೃಶ್ಯವಾಗು; ಮಾಯವಾಗು: ಇನಿತೊಂದು ಪೊೞ್ತು ತಡೆದಳ್ ಕಳಭಾಷಿಣಿ ಕಾಣೆಯಾಗಿ ಮುಂತಂದಿರವೇೞ್ದ ತಾಣದೊಳೆ ಕಾಣಲೊ ಕಾಣದುದರ್ಕೆ ನಾಣ್ಚಿ ಮೇಣ್ ನಿಂದಳೊ ತಾಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೧೦೨); ಮಗನು ಕಾಣೆಯಾದದ್ದು ತಿಳಿದೊಡನೆ ಅವರ ಹೃದಯವೂ . . . ಬಾಡಿಹೋಯಿತು (ಕಂಬಹು. ೯೧). [< ಕಾಣ್]

ಕಾಣ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಮೊರಂಟೆಯಾದರೆ ಆರು, ಬೈಗೆಯಾದರೆ ನಾಲ್ಕು, ಬಂಗ್ಡೆ, ಕಾಣೆ ಇವತ್ತು ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೯). [← ತುಳು. ಕಾಣೆ, ಕಾನೆ]

ಕಾಣ್ಕೆ$_3$ 'ಕಾಣ್ಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾಣ್ಕೆ$_4$, ಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಣುವಿಕೆ; ನೋಟ; ದರ್ಶನ: "ತೋರ್ಪನೆ ಕಾಣ್ಕೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೧೨); ಜಗತ್ರಯದೀಪಕನ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಳಗಾದುದು ಲೋಕತ್ರಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೭); ಕಿನ್ನರ ಯುಗ್ಮಮೆತ್ತ . . . ಈ ಕನ್ನೆಯ ಕಾಣ್ಕೆಯೆತ್ತ ಮನುಜಂಗೆನಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೮೪); ಕುರುಡನ ಕಾಣ್ಕೆಯುಂ ವನಿತೆಯರ್ಗೆಳಸಿರ್ಪನ ರಾಜ್ಯಮುಂ ಮನಂ ಮುರಿವನ ಧೈರ್ಯಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೮); ಅಹುದೊ ಅಲ್ಲವೊ ನಾವು ಕಂಡ ಕಾಣ್ಕೆಯು ದೇವ (ಭರಚ. ೪-೧೩). ೨. ಉಡುಗೊರೆ; ಉಪಾಯನ: ಆ ಗಿರಿರಾಜವಿಲಾಸಮುೞ್ತಿಯಂ ತಂದುದು ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ತನಗೆ ತರ್ಪವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨); ಒಸೆದು ಕೊಟ್ಟಂ ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ತನ್ನೃಪಂ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೧೩೨). ೩. ಅರಸರಿಗೆ ಹಾಗು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕಾದ ನಜರು, —ನಜರಾಣಿ: ಕರಣಂಗಳ ಕಾಣ್ಕೆಯೆಂದು ಮನ್ನೆಯದೆಱಿಯೆಂದರುವಣವೆನ್ದು . . . ಕೊಣ್ಡವರ್ಚ್ಚರ್ಣ್ಣಾಳರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೪-೩೭; 1174); ಅಱಿವಂತು ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ಕೊಟ್ಟೆಜಗಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೩); ಬಂದು ಕಾಣ್ಕೆಯನಿತ್ತು . . . ಬಿನ್ನವಿಸುತಿರೆ (ಚೆಬಪು. ೩೫-೪). **ಕಾಣಿಕೆ**: ೧. ನಿರಾಕಾರದಿಂದ ಕಾಬ ಕಾಣಿಕೆ ಇನ್ನಾವುದೊ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೬-೨೩೪); ಈತನೊಬ್ಬನ ಕಾಣಿಕೆಗೆ ಕೌತುಕವ ಕಱಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೬೬); ಕಣ್ಣೆರಡು ಕಾಣಿಕೆಯೆರಡೆ? (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩-೧೪); ಕಣ್ಣು ಕಿರಿದಾದೊಡಂ ಕಾಣಿಕೆಯ ಹೊಲ ಹಿರಿದು (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೫-೧೨೬). ೨. "ಉಪಾಯನಂ, ಉಪಗ್ರಾಹ್ಯಂ, ಉಪಹಾರಃ, ಉಪದಾ – ಈ ೪ ಕಾಣಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೫); ಎಲರ ಕಂಪನೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಪೋಗಿ ನೀಂ ಕೊಟ್ಟು (ಜಗವಿ. ೬-೧೨); ನೃಪ ಪರಿವಾರವೆಲ್ಲವು ಬಂದು ಕಂಡುದು ಕಾಣಿಕೆಯ ನೀಡಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೨); ದೇವರಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಹಾಕಿ ತುಪ್ಪದ ದೀಪ ಹಚ್ಚುತ್ತಾಳೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೨೦). ೩. ಮನ್ನೆಗಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆ ತಪ್ಪನ್ನೆಯವಾಯ ದಾಯಮಿವು ಸಲ್ಲವು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೧-೪೫; 1149); ಸಿದ್ಧಾಯ ಹೊದಕೆ ಹದಿಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ (ಎಕ. X (S), ಚಿಂತಾಮ. ೨-೨೨; 1355); ಹಣ ವೊಕ್ಕಲು ಗುತ್ತಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಖಡ್ಡಾಯ ಬೆಳ್ಳಕರಣೆ ಬೆಳುದಡಂ ಎಸೆವೊಸಗೆ ಬಿಟ್ಟಬಿಡಾರ (ಕಇ. I, ೫೩-೨೭; 1433). ೪. ಕೊಡುಗೆ: ಚೀಣಾ ದೇಶವು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಕಾಣಿಕೆಯೆಂದರೆ ಈಗ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಾದರಿಯ ಕಾಗದ (ಮುದ್ರಕ. ೭೭); ಪಾಠದ ಅಂತಿಮ ಉದ್ದೇಶ ಕಲಾಜೀವನ . . . ಸಾಧ್ಯವಾದವರು ಕೃತಿ ರಚಿಸಿ ತಾವೂ ಕಲಾರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪೩).

ಕಾಣ್ಕೆಮಾಡಿಸು = ಭೇಟಿಮಾಡಿಸು; ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಕರೆತರು: ನಿನ್ನ ಚಾವಡಿಯ ಬಲ್ಲಿದರಗ್ರಗಣ್ಯರನ್ನೇ ಆಯ್ದು ನಮಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಮಾಡಿಸು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೩-೯). **ಕಾಣ್ಕೆಮಾಡು** = ತೋರಿಸು; ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಾಮರೆಗಂ ಚಂದ್ರಂಗಂ ತಾಮಸಮಂ ಕಳೆದು ಕಾಣ್ಕೆಮಾೞ್ಪಂತೆವೊಲಾ ತಾಮರಸನಿಭಾಸ್ಯೆಗೆ ಸುರಕಾಮಿನಿ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳೆಸೆಯೆ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೯). [ಕಾಣ್ + -ಕೆ]

ಕಾಣ್ಕೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡು; ನಜರಾಣಿಯನ್ನು ಕೊಡು: ವನಪಾಲಂ ಕಾಣ್ಕೆಗೈದಂ ವಿಚಕಿಲದಲರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೨). [ಕಾಣ್ಕೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಾಣ್ಕೆಗೊಡು, ಕಾಣಿಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ).=ಕಾಣ್ಕೆಗೈ: ಋಷಿ ನಿವೇದಕಂ ಷಡೃತು ಫಲಂಗಳಂ . . . ಶ್ರೇಣಿಕ ಮಹಾರಾಜಂಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೬೨); ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟೆಜಗಿ ಬಿನ್ನವಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧); ಬಸಂತಂ ಮುಂತಾಗಿ ಬಂದು ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೩); ದೊರೆ ಸಕಲ ಸಂಭ್ರಮದಿನಿದಿರ್ಗೊಂಡು ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟರದೋಲಗಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೬); ರಾಜಶೇಖರನೆಮ್ಮಾಳ್ದನವಂಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಡು ಕೊಳ್ಳೆಂದಿತ್ತು ತದ್ರತ್ನಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೫). **ಕಾಣಿಕೆಗೊಡು**: ಕಾಣಿಕೆಗೊಟ್ಟು ಚರಣಾಂಬುರುಹಕೆಜಗಿದೊಡೆ (ಸಂಭಪ. ೨೦-೨); ಮಂದಗಮನೆಯ ರಖಿಳ ವಸ್ತುವ ತಂದು ಕಾಣಿಕೆಗೊಟ್ಟು ಕೈಮುಗಿದೆಜಗಿ ನಿಂದಿರಲು (ನಳಚ. ೩-೨೯); ಶರಧಿ ರಾಮಗೆ ನವರತ್ನಭೂಷಣಗಳ ಪಿರಿದು ಕಾಣಿಕೆಗೊಡುವಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೨೫-೮೦). [ಕಾಣ್ಕೆ + ಕೊಡು]

ಕಾಣ್ಕೆಯೀ, ಕಾಣಿಕೆಯೀ (ಕ್ರಿ).=ಕಾಣ್ಕೆಗೈ: ಆ ಕುಮಾರಿಯರಿರ್ವರಂ ಕಾಣ್ಕೆಯಿತ್ತು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೨೨). **ಕಾಣಿಕೆಯೀ**: ತಂದು ಮುಕ್ತಾಫಲಗಳನು ಮುದದಿಂದ ಕಾಣಿಕೆಯಿತ್ತು (ನಳಚ. ೩-೩೫); ಹೊಸ ನನೆ ಹೂ ಫಲಗಳ ಕಾಣಿಕೆಯಿತ್ತು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧-೧೩); ಜಂಗಳ್ವಾಧಿಪನು ಕದನದೆ ಸೋತು ಕಂಗೆಟ್ಟು ಕಾಣಿಕೆಯಿತ್ತ ಮಂಗಲ ಗಜಶಾಲೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೩೦). [ಕಾಣ್ಕೆ + ಈ$_2$]

ಕಾಣ್ಕೆವೊಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವಷ್ಟು ಕ್ಷೇತ್ರ; ಕಣ್ಣಳವಿ; ದೃಷ್ಟಿಪಥ: ಕಾಣ್ಕೆವೊಲದಂಚಿಂದೆ. . .ಹಾರುತೊಯ್ಯನೆ ತೇಲಿ ಬಂದತ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೦-೨೩೯). [ಕಾಣ್ಕೆ + ಪೊಲ]

ಕಾಣ್ವ (ನಾ). = ಕಾಣ್ವ: ಕಾಣ್ವರು – ಇವರು ಯಜುರ್ವೇದದ ಪ್ರಥಮಶಾಖೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು (ಕಭಾಗ. ೭೮). [< ಸಂ. ಕಾಣ್ವ]

ಕಾಣ್ಪಡಿಸು 'ಕಾಣ್ಬಡಿಸು' ನೋ.

ಕಾಣ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಣುವ ಹಾದಿ; ನೋಡುವ ಮಾರ್ಗ. ೨. ಕಾಣುವ ಅವಕಾಶ, —ಎಡೆ. 'ಕಾಣ್ಬಟ್ಟೆಗೆಡು' ಪರಾ. [ಕಾಣ್ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾಣ್ಬಟ್ಟೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಣುವ ಹಾದಿಯನ್ನು ತಪ್ಪು. ೨. ನೋಡುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಕಟ್ಟರಣ್ಯದೊಳ್ ಕಳುಹಿ ಬಾಯೆಂದು ನಿನಗೆ ಕೊಟ್ಟನೆ ನಿರೂಪಮಂ ತಾನೆನ್ನ ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಣ್ಬಟ್ಟೆಗೆಟ್ಟನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೮). [ಕಾಣ್ಬಟ್ಟೆ + ಕೆಡು]

ಕಾಣ್ಬಡಿಸು, ಕಾಣ್ಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ತೋರಿಸು: ದೇವ ರಘುವರಸಿಂಹರಿಗೆ ಹರನ ಚಾಪಮಂ ಸಾವಧಾನದಲಿ ಕಾಣ್ಬಡಿಪುದೆನಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೧೯-೧೯); ಲತಾಮಂಟಪಸ್ಥಾನಗಳ ದಿವ್ಯತರ ಸರಸಿಗಳನು ಪದುಳದಿಂ ಕಾಣ್ಬಡಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೧-೩೨). **ಕಾಣ್ಪಡಿಸು**: ಶಶಿಧರಂ ನಿನಗಾವ ನೀರನ ಭವತ್ಕರಣಕೊಸಗೆಯಿಂ ಕಾಣ್ಬಡಿಸಿ ಹೊಳಸಿದಂ (ಪರಶು. ೭-೨೨). [ಕಾಣ್ + ಪಡಿಸು]

ಕಾಣ್ಕೆ₁ (ನಾ). ನೋಟ; ದರ್ಶನ: ಜಾನದೊಳ್ ತಾಂ ಕಂಡ ಕಾಣ್ಕೆಗೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಲಭಿಸಿದತ್ತೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೪-೨೪೯); ಕಾಣ್ಕೆಯಿರ್ಪಲ್ಲಿರ್ಗೆ ಅನುಭವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೮೦-೧೭೪).
[ಕಾಣ್ + -ಮೆ]

ಕಾಣ್ಕೆ₂ (ನಾ). ಶೌರ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ: "ಕಾಣೆ[ಣ್ಕೆ]ಯೆ ಬಲ್ಲಾಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ತನ]" (ಚತುಸಿ. II, ೮೦); ರಾವಣನ ಹೋಮವನು ಕಾಣ್ಕೆಯಲಿ ಹನುಮ ಕೆಡಿಸಿದನು (ಕೌ ಶಿ ರಾ. ೩೪-೯೬); ಕಾಣ್ಕೆಯಿಂ ಕಾಣದಿಹ ಪೊಂಬೊಗರ ನುಡಿಯೆಲ್ಲಿ (ಕಾಲೂರ. ೩೧-೨೫). [?]

ಕಾಣ್ವ (ಗು). ೧. ಕಣ್ವ ಮಹರ್ಷಿಯ ಸಂಬಂಧವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಾಣ್ವಶಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದವನು. 'ಕಾಣ್ವಶಾಖೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಣ್ವಶಾಖೆ (ನಾ). ಶುಕ್ಲ ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆ; ಕಣ್ವ ಮಹರ್ಷಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಒಂದು ವೇದಶಾಖೆ: ಯಜುರ್ವೇದ ಕಾಣ್ವಶಾಖೆಯ ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಕಡೆಯ ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಾಯಗಳೇ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ (ಭಾರದ. ೩೪). [ಕಾಣ್ವ + ಶಾಖೆ]

ಕಾಣ್ಬಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಣುವಿಕೆ; ನೋಟ; ದೃಷ್ಟಿ: ಸಕಲಲೋಕಂ ಬೇಜಿಕೆ ಸಕಲಾತ್ಮರುಂ ಬೇಜಿಕೆ ಸಕಲೇಶ್ವರನೊರ್ವನದಕೆ ಬೇಜಿಂಬ ಕಾಣ್ಬಿಕೆಯಿಂ ಕನಿಷ್ಟನವನ್ನೆಸೆ (ಅನುಸಾ. ೨-೮-೩).
[< ಕಾಣ್ + -ಇಕೆ]

ಕಾತಕರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಜು, ಇದ್ದಲು, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಜನರ ಒಂದು ವರ್ಗ. ೨. ಆ ವರ್ಗದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕಾತಕರಿಗಳು – ಕೆಲವರು ಪೊಕ್ಕಲತನ ಮಾಡುವರು, ಕೆಲವರು ಕೂಲಿ ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗಿ. ೨೦೫).
[← ಮರಾ. ಕಾತಕಡೀ, ಕಾತಕರೀ, ಕಾತೋಡೀ]

ಕಾತಘಾತ (ನಾ). ದ್ರೋಹ (?): ಮಾಟವೆಲ್ಲ ಪುಸಿಯು ಸತಿಯ ರಾಟವೆಲ್ಲ ಸಂಚು ಸನ್ನೆ ನೋಟವೆಲ್ಲ ಕಾತಘಾತ [ಪಾಠಾಂ. ಘನ್ನಘಾತಕ] ಕೂಟವೆಲ್ಲ ವಂಚನೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೬-೧). [?]

ಕಾತರ (ಗು). ೧. ಕಳವಳಗೊಂಡ. ೨. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ. ೩. ಅಂಜಿದ; ಕಂಗೆಟ್ಟ; ದಿಗಿಲುಗೊಂಡ. ೪. ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಉತ್ಸುಕತೆಯುಳ್ಳ; ಆತುರಪಡುವ: ಖಚರೇಂದ್ರನ ಕಾತರದೃಷ್ಟಿಘಾತ ಚಂದನ ಘನಸಾರ ಕರ್ದಮ ವಿಲೇಪನದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೬೪). (ನಾ). ೫. ಕಳವಳ; ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ; ತಳ್ಳಂಕ: ಕಾತರದ ನಿಲಯ ಕಷ್ಟಂಗಳಾಲಯ ದೈನ್ಯದಿರವು ದುರ್ಭಿಕ್ಷದೆರವು ಭೂತಳದಿ ಪರಸೇವೆಯೆಂಬುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೫-೨೨); ಅವಳು ಕಾತರದಿಂದ 'ನಿನ್ನ ಕೈ ಮುಂದೆ ಚಾಚು ರಂಗಣ್ಣ' ಎಂದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೪). ೬. ಉತ್ಸುಕತೆ; ಆತುರ; ಉತ್ಕಂಠೆ: "ನಿಸದಂ ಕಾತಳಮ ಕಾತರಂ ಕವಿವರರಿಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೬); ಸತಿಯನಾಕ್ಷಣದಿಂದಮಭೀಕ್ಷಿಪ ಕಾತರದೆಡೆಗೊಂಡು (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೧೭). ೭. ಅತಿ ಉತ್ಕಂಠಿತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ದುಡುಕಿನವನು: ತನ್ನ ತವಕಕ್ಕೆ ನೆರೆವಾತನತಿಕಷ್ಟನೊತ್ತಂ ಬದಿಂ ಕೂಡುವಾತಂ ಮೂರ್ಖಿಂ ಮುನ್ನಮೆವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಕ್ಕಿ ನೆರೆವಾತಂ ಕಾತರಂ (ಮದತಿ. ೧೦-೭೯); ತಾನೆ ಕಡಂಗಿ ಪೊಂಗಿ ಮುಂದಜಿಯದೆ ಕಾತರ ನೀಟ್ದುಕೊಳ್ವೆನೆಂದಾ ಹರಿಣಾಕ್ಷಿಯನಿರದೆ ಕಾಳೆಗಕ್ಕೊಡರಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೨೫). ೮. ಹೆದರಿದವನು; ಭಯಸ್ಥ: "ಭೀರು ಕರಂ ಕಾತರಂ ಭಯಸ್ಥಂ ತ್ರಸ್ತಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೦೦-೧೨). ೯. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೈದು ದೇಶೀಯ ಭೌಮ ಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಂದಂಬಡೆದಾ ತಾಣದೆ ಪಿಂದಣ್ಗೆಯ್ದುಲ್ಕೆ ಚಾರಿ ಕಾತರ ಮೆನಿಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೭೭).

ಕಾತರವಾಗು = ಆತುರಪಡು; ಲವಲವಿಸು; ಉತ್ಸುಕವಾಗು: ನನ್ನ ಕಿವಿಗಳು ನಿನ್ನ ಸುಮಧುರ ಸ್ವರವನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾತರವಾಗಿವೆ (ಸೀತಾರ. ೧). [ಸಂ.]

ಕಾತರಂಗಡಿ (ನಾ). ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ ಮಾರುವವರ ಅಂಗಡಿ (?): ಅಜೆಲ್ಲಾಕಿದರೆ ಈಜೆಲಿ ಗಮ್ಮನ್ನೋದೆ ಕಾತ[ಪಾಠಾಂ. ವಲ್ಲವು]ರಂಗಡಿಲಿರುವೋ(ದೆ) ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯ ವಲ್ಲಕೆ ಕಂಕಣಕೆ ಆಣೆಮಾಡಿ (ನಾಪದ. ೧೨೩). [ಕಾತರ ? + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಕಾತರಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉತ್ಸುಕನಾಗು; ಆತುರಪಡು. ೨. ವ್ಯಥೆಪಡು; ಕಳವಳಿಸು: ಆತನೂ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ತೊಯ್ದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಂಡು ಕಾತರಗೊಂಡನು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೫).
[ಕಾತರ + ಕೊಳ್ಳು₁ (< ಕೊಳ್₁)]

ಕಾತರತೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕಂಠತೆ; ಉತ್ಸುಕತೆ: ಕಾತರತೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯೆ ಬಗೆ ನೋಡಿದನಾಕೆಯನಾ ಕುಮಾರಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೦); ವೃತ್ತಿ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಈಗ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾತರತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೯೫). ೨. ದಿಗಿಲು; ಅಂಜಿಕೆ; ಕಳವಳ: ಮಗನು ಇನ್ನೂ ವರೆಗೆ ಮನೆಗೆ ಬಾರದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಕಾತರತೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು (ರಂಗರೋ. ೨೦೫). [ಸಂ. ಕಾತರತಾ]

ಕಾತರಪಡು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸುಕತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಉತ್ಕಂಠಿತವಾಗು; ಲವಲವಿಸು: ಅವರನ್ನೂ ಕೃಷ್ಣೆಯನ್ನೂ ಎಂದಿಗೆ ನೋಡೇವು ಎಂದು ಕುರುದೇಶ ಕಾತರಪಡುತ್ತಿದೆ (ವಚಭಾ. ೭೭).
[ಕಾತರ + ಪಡು₁]

ಕಾತರಿಕೆ ಕಾತರಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕಂಠೆ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ: ಅಲವರಿಸುವ ಕಡುವೇಟಗಾರ್ತಿಯ ಕಾತರಿಕೆಯಂ ಕಳೆಯಲ್ಪಡೆವು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨ ವ). ೨. ದಿಗಿಲು; ಕಳವಳ: ಭಟರಿಗಂ ಕಾತರಿಕೆ ಭೀತಿಗಳ್ ಪೊದ್ದಿದವು (ತುರಂಗ. ೫೪-೪೯). **ಕಾತರಿಕ್ಕೆ**: ೧. ಅಮರ್ದಪ್ಪುವ ಕಾಯ್ಪು ಮೇಲುವಾಯ್ದೊದಗುವ ಕಾತರಿಕ್ಕೆ . . . ಮೇಜಿದಪ್ಪಿದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪೩). [ಕಾತರ + -ಇಕೆ]

ಕಾತರಿಕ್ಕೆ 'ಕಾತರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾತರಿಗ (ನಾ). ೧. ಆತುರವುಳ್ಳವನು; ಉತ್ಕಂಠೆಯುಳ್ಳವನು: ಕೌರವರಾಯನಲ್ಲಿಗೆ ಕಾಳಿಗದ ಕಾತರಿಗರಿವರಟ್ಟಿದರು ಭಟ್ಟರನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೧); ಈ ಧರೆ ಸೂಳೆಯಾಗಿರಿ ದೂತಿ ತನ್ನೊಡತಿಗೆ ಬಪ್ಪ ಕಾತರಿಗರ ಕಲೆಯಾಂತ ಕುಂಟಣಿ (ಭರಚ. ೩೬-೮೪). ೨. ದುಡುಕುವವನು; ಆತುರಗಾರ: ಪರವೆಣ್ಣಾಟಿಸಿ ಕದ್ದ ಕಾತರಿಗನ ಕರುಣರಹಿತ ಯಮನು ಕನಲಿ ಪಿರಿದು ನುಂಗಲು ಬೇಡವೇ (ಅನಂಚ. ೧೭-೯೧).
[ಕಾತರ + -ಇಗ]

ಕಾತರಿಗತನ (ನಾ). ೧. = ಕಾತರಿಕೆ ೧: ಸಾರ್ವಭೌಮತೆಯ ಸಿರಿಗೆ ಪಾಂಡವರನ್ನರಾದೊಡೆ ಮೆಜೆಯಲಜವುದೆ ನಿಮ್ಮ ಸಿರಿ ಕಾತರಿಗತನವನು ಮಾಣು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೨೦). ೨. ದುಡುಕು ಸ್ವಭಾವ: ಮೋಹರವ ಬಯಸುವ ಕಡುಮನದ ಕಾತರಿಗತನ ಬೇಡವೆಂದಳಿಂದು ಮುಖಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ೨೮೪-೯ ಪಂ.). [ಕಾತರಿಗ + -ತನ]

ಕಾತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉತ್ಕಂಠಿತನಾಗು; ಹಂಬಲಿಸು: ನೆನೆದಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ನಿನ್ನನೆ ಪೀನಮೊಜಲ್ದು ಕಾತರಿಸುತ್ತುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೮೧); ಹಣ ಬಂಗಾರ ವಸ್ತ್ರಕಪ್ಪಡ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದಿರಲು ಕಂಡು ಕಾತರಿಸಿ ಕೈಮುಟ್ಟ ಎತ್ತದ ಭಾಷೆ (ಆದವ. ೫೨); ಕಾಯವಕರಗುತಿರ್ದಳು ಕಾತರಿಸಿ ಸದ್ದುಗುರುವನಜಸುವ ವೀಥಿಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೭-೨); ನಿನ್ನ ಬಣ್ಣನೆಗೇಳ್ದು ಕಾತರಿಸುತಿದೆ ಮನಂ ಕಾಂತಾರರಸಕ್ಕೆಳಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೯-೩೧೪).

೨. ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ಳು; ವ್ಯಗ್ರವಾಗು; ಉದ್ವಿಗ್ನಗೊಳ್ಳು : ಜಂಕರಿಸಂ ಕಾತರಿಸಂ ಮಾಂಕರಿಸಂ ಬೆಕ್ಕಸಂಬಡಂ (ಆಜಿಪು. ೫-೮೯) ; ಧರ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯ ಮೇಲೆ ಕಳವನಿಟ್ಟು ಕಾಪಟಿದು ಕಾತರಿಸಿ ನುಡಿಯೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೧-೭) ; ಅತಿ ಕಾತರಿಸದಿರು ವಲಲ ಸೈರಿಸು ಸೈರಿಸಕಟೆನುತ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೨೩) ; ಹಸಿದರಿಗೆ ಕಾತರಿಸದಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪೯). ೩. ಕಳವಳಿಸು ; ವ್ಯಥೆಪಡು ; ಚಿಂತಿಸು : ಹೆಚ್ಚಿದಾನಂದಾತಿರೇಕಕೆ ಚಿತ್ತ ನೆಱೆಯದು ಹೂತು ಹಿಗ್ಗುವ ಪುಳಕರಾಜಿಗೆ ದೇಹ ಕಿಱಿದೆನುತ ಕಾತರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೨) ; ಶೋಕದ ಹೊರಿಗೆಯಲಿ ಕಾತರಿಸಿ ನಡೆದನು ನೃಪತಿ (ನಳಚ. ೫-೧೯). ೪. ಬೆದರು ; ಅಂಜು : ಕಾತರಿಸಿ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಸೀತದ ಭೀತಿಯಲಿ ನಿಲಲಾಜದೋಡಿದವೀತಿಹೋತ್ರನ ಮೇಲೆ ರವಿ ಮಿಕ್ಕವರ ಪಾಡೇನು (ತೊರರಾ. ೩-೨-೪); ತಳವಾಜರಿದೆ ಬಂದರೆಂದು ಕಾತರಿಸಿ ಬೆದೆಗಾತಿಯರನು ಬಿಟ್ಟಗಲುವ ವಿಟರುಗಳೆದೆಗೇಡನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೫) ; ಕೋತಿಗಳ ಕಾಳಗಕೆ ಕಲಿಗಳು ಕಾತರಿಸುವರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೪-೧೨). ೫. ತುಳುಕು ; ಉಕ್ಕು : ಕಣ್ಣಾಲಿಯಲಿ ಕಾತರಿಸಿದವು ಜಲಬಿಂದುಗಳು ಪುರುಹೂತ ನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೮).

[ಕಾತರ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾತರೆ (ನಾ). ಅಂಜಿದವಳು ; ಕಳವಳಗೊಂಡವಳು : ಸಾಗರೆಯು ಕಾತರೆಯಾಗಿ ಮಾತಾಡಿಸಿದಳು (ದೇವಿಚೌ. ೧೦೭). [ಸಂ. ಕಾತರಾ]

ಕಾತಲಾ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಎರಡು ಕಡೆಯೊಳೂ ಎರಡು ಕಾತಲಾ ತೇಲಿ ಬಂದಿತ್ತು. ಆದರೊಳಗೊಂದನು ಗುರುಗಳೊಯ್ದರು, ಒಂದು ಗಿಣಿ ಒಯ್ದಿತ್ತು (ನಿಬಂಧ. II, ೩೭೩).

[< ಸಂ. ಕಾತಲ]

ಕಾತಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾತರಗೊಳ್ಳು ; ಆಸಕ್ತನಾಗು : ಕಾತಲಿಸಿ ವಿಷಯಂಗಳೊಳ್ ಪಂಬಲಿಸದ ಗುಣಮೈದಣುವ್ರತಂ ಜಿನಮತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೮). [< ಕಾತರಿಸು]

ಕಾತಳ್ಕೆ, ಕಾತಳಿ (ನಾ). = ಕಾತರ ೫ : "ನಿಸದಂ ಕಾತಳಮೆ ಕಾತರಂ" (ಕವಿಕಂ.೨೪೭); "ಸಿಡಿಮಿಡಿ ಕಾತಳಮೆನಲ್ಕೆ ತಳ್ಳಂಕ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೧); "ಕಾತಳ ಮನೋಭ್ರಮೆಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೨೨). ೨. ಹೆದರಿಕೆ; ಭಯ : "ಕಾತಳ – ಕಾತರ = ದಿಗಿಲು, ಗಲಿಬಿಲಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). **ಕಾತಳಿ** : "ಕಾತಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ತಳ]ಯೆಂದು ಕಾತರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೦-೭೨೭); ಗಜೇಂದ್ರಂ ಭೂತಳಮಂ ತಿರುಗುತ್ತೆ ಬಲ್ಕಾತಳದಿಂ ಕಳಲ್ದು (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೩-೧೭). [< ಸಂ. ಕಾತರ]

ಕಾತಳಿ 'ಕಾತಳ' ನೋ.

ಕಾತಳಿಗ (ನಾ). = ಕಾತರಿಗ: "ಕಾತಳಿಗನೆನಲ್ ಕಾತುರಮಂ ತಳೆದಂ" (ಚತುನಿ. II, ೯೪). [ಕಾತಳ + -ಇಗ]

ಕಾತಳಿಗತನ (ನಾ). = ಕಾತರಿಗತನ : ಕಾತಳಿಗತನದ ಕಳವಳಿಕೆಯಿಂದ ತಲ್ಲಣಿಸುತ್ತ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೯-೮). [ಕಾತಳಿಗ + – ತನ]

ಕಾತಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾತರಿಸು ; ಹಂಬಲಿಸು ; ಆತುರಪಡು. ೨. ಕಳವಳಿಸು ; ವ್ಯಥೆಪಡು : ಕಾತಳಿಸಿಯೋಕಾರ್ಣವದಲಿ ನೀಂ ಕಡುಬಳಲಿ ಭೀತನಾದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಮಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ತೋಱಿಸದೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩-೧೪-೧೮). ೩. ಹೆದರು ; ಅಂಜು : ಜಾತಸ್ಯ ಮರಣ ತಪ್ಪುದು ಯೇತಕೆ ಚಿಂತಿಸುವೆ ಬರಿದೆ ಹಣೆಯಲೆ ಬರದಿರೆ ಕಾತಳಿಸಬೇಡ ಮಾನವ ಭೀತಿಯ ಬಿಡು (ನೀತಿಸಾ. ೪೩೫).

[ಕಾತಳ + – ಇಸು$_3$]

ಕಾತಿ$_1$ 'ಖತಿ$_1$' ನೋ.

ಕಾತಿ$_2$ 'ಕತ್ತಿ$_1$' ನೋ.

ಕಾತಿ$_3$ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ (?) : ನೀತಿ ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ಭೀತಿಶರಣರಿಗುಂಟೆ ಮಾತಿನಲಿ ಮೊದಲು ನೂರೊಂದು ಸ್ಥಲಗಳಿಗೆ ಕಾತಿ ನೀಯೆಂದ ಹರಳನಿಗೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೩೮-೨೮). [?]

ಕಾತಿ$_4$ (ನಾ). ಗರತಿ ; ಮುತ್ತೈದೆ : ಆಕಳ ಹಾಲು ಕರೆಯಲಿ ಹರಿಯಾಗ ಕಾತೆದ್ದು ಮೊಸರ ಕಡೆಯಾಲಿ (ಜನಗೀ. ೭-೧) ; ನೂಕಿನ್ನು ಕೊಲ್ಲುದಕೆ ಕಾತೇರು ನಿಮಗೇನ (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೭-೨೨); "ಕಾತಿ – ಹೊಂಡ ; ಗರತಿ ; ಗಂಗಾದೇವಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). [?]

-ಕಾತಿ$_5$ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಬಿಂಕಕಾತಿ' ಪರಾ.

[< -ಕಾರ್ತಿ]

ಕಾತಿಕೆ, ಕಾದಿಗ್ಗೆ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೃತ್ತಿಕೆಮಳೆ: ಕೇಳಿನ್ನು ಕಾತಿಕೆಯ ಮಳೆ ಮುಗಿದು ಬಂದು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೨೩-೪೦) ; ಸುಗ್ಗಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಗ್ಗೆ ತಿಂದರೆ ಕಾತಿಗೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗಲಿ ತಿಂದಾನೇ (ಗಾದೆ). **ಕಾದಿಗ್ಗೆ$_2$** : ಬೇಸಗೆಯ ಬೇಸರಂ ಬೀಸು ಕಾದಿಗೆಯೋ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೪೮-೧). [< ಸಂ. ಕಾರ್ತಿಕ]

ಕಾತು 'ಕಾಯ್$_3$' ಪರಾ.

ಕಾತುರ (ನಾ). ಆತುರ ; ಉತ್ಕಂಠತೆ : ಅಜಸಿಕೊಂಡವನಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಪೋಗಿ ನಾರಿ ನಾ ನೆಱೆ ಮೋಹಿಸಿದೆ ನಿನಗೆಂದು ಕರೆದೊಡೆ ಕಾತುರ ಪುಟ್ಟಲಱಿಯದು (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೪೧). [< ಕಾತರ]

ಕಾತುರತೆ (ನಾ). = ಕಾತರತೆ : ವೈರಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಕಾತುರತೆಯಿಂದ ಇಬ್ಬರ ಹೃದಯಗಳೂ ಮೂಕಾಗಿದ್ದವು (ಬಂಗಾಹೆ- ೭೨) ; ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾತುರತೆಯಿಂದ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೧). [< ಕಾತರತೆ]

ಕಾತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ : ಆ ಗ್ರಾಮಂಗಳಿಗೆ ಸಲುವ ಭೂಮಿಯ ನೀರುವರಿಯವೊಳಗಣ ಚತುಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ ಕಾತೆ ಕಾರು ಗದ್ದೆ ಮಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಲು ಕುಂಮರಿ ಕೊಡಗಿ ಕೋಹು ಕಾಡಾರಂಭ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೧-೭ ; 1403). [?]

ಕಾತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸ (?) : ಲೋಕಾಖ್ಯಳ ಅರಸತ್ರ್ಯಮ್ಯಾವರ್ಷನಕ್ಕಾತ್ತಿಗೆ ಕಪುಲಿಕ್ಕುಱುಂಕ್ಕಿ ಭಟಾರಕ ಪೊಯ್ದು ಪೊನ್ ಸೂಱುಗದ್ಯಾಣಮೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೧-೩ ; 753). [< ಕಾರ್ತಿಕ ?]

ಕಾತ್ಯಾಯನಿ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿ ; ದುರ್ಗೆ : "ಗಿರಿಜೆ ರುದ್ರಾಣಿಯಂಬಿಕೆ ಕಾಳಿ ಮೇನಕಾತ್ಮರುಹೆ ಕಾತ್ಯಾಯನಿ . . . ಶಿವೆಯೆನಲು ಗೌರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪-೧೨). ೨. ನಡುವಯಸ್ಸಿನ ವಿಧವೆ : (ಕ). ೩. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಕಾತ್ಯಾಯನೀ]

ಕಾತ್ಯಾಯನಿಕೆ (ನಾ). ನಡುವಯಸ್ಸಿನವಳು: "ಅರ್ಧವೃದ್ಧಾ, ಕಾತ್ಯಾಯನಿಕಾ–ಈ ೨ ಹರಯದವಳ್" (ಹಲಾಯು. ೮೦-೩೩೦); "ನಡುಹರೆಯದವಳು ಕಾತ್ಯಾಯನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೯-೨). [ಸಂ. ಕಾತ್ಯಾಯನಿಕಾ]

ಕಾದಂದೆ (ನಾ). (?) : ಮರುದೂರ ಮಾರನ್ದೆಯರ್ ವೆದಂಗದಿರ್ ಕಿತ್ತೂರ ವಯ್ಸರು ಕಾದನ್ದೆಯರ್ ಪೆರ್ವ್ವಯಲ ಕವ್ವಿವ್ವರು ಕೆದಱಿಯರು ಕುರ[ಬ]ರು ಗಣಿಯರು . . . ಸಾಕ್ಷಿ (ಇಅ. XIV, ೨೩೨-೫೮; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಾದಂಬ (ನಾ). ಬೂದುಬಣ್ಣದ ರೆಕ್ಕೆಗಳುಳ್ಳ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ, —ಅಂಚೆ: "ಕಳಹಂಸಂ ಕಾದಂಬಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೨-೧೩) ; ಕಾದಂಬ ಭೃಂಗರವಂ ಕೀರ ಚಕೋರ ಸಾರಸ ಮಯೂರಾರಾವದಿಂ ಬನ್ನಿಮಿತ್ತಿರಿಮೆಂಬಂತೆ ವೊಲಾಯ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೪). ೨. ಕದಂಬವೃಕ್ಷ; ಕಡಹದ ಮರ. ೩. ಕದಂಬದ ಹೂ; ಕಡಹದ ಹೂವು. ೪. ಕದಂಬವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೫. ಬಾಣ; ಅಂಬು. ೧, ೨ : ಮತ್ತಮಾಘನಸಮಯಂ . . . ನಳಿನಭವಾಂಗದಂತೆ ಕಾದಂಬ ವಿತತಾಮೋದಪಾಹಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೮ವ).

ಕಾದಂಬ ಕಂಠೀರವ = ಕದಂಬರಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದಂತೆ ಇರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಮಾರ್ಕ್ಕೊಲ ಭೈರವಂ ಸಮರಜಯಘಂಟಾರವಂ ಕಾದಂಬ ಕಣ್ಠೀರವಂ . . . ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಣ್ಡಳೇಶ್ವರಂ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮದೇವರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೧-೧೦ ; 1068). ಕಾದಂಬ ಚಕ್ರಿ = ಕದಂಬ ವಂಶದ ಅರಸು : ಕಾದಂಬ ಚಕ್ರಿ ಮಯೂರ ವರ್ಮ್ಮ . . . ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬-೧೧ ; 1118). [ಸಂ.]

ಕಾದಂಬರಿ (ನಾ). ೧. ಕದಂಬಪುಷ್ಪದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮದ್ಯ. ೨. (ಯಾವುದಾದರೂ) ಕಳ್ಳು; ಮದ್ಯ: "ಮೈರೇಯಮಾಸವಂ . . . ವಾರುಣ ಮದಿಷ್ಠೆ ಕಾದಂಬರಿ ಪರಿಸ್ರವಣ ಕಲ್ಯಮೆನೆ ಕಳ್ಳೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೮). ೩. (ಮಾಲ್ಯವತ್ಪರ್ವತದಲ್ಲಿರುವ) ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು : ಮುನಿನಿಕರ ಸೇವಿತಮಪ್ಪ ಕಾದಂಬರಿಯೆಂಬ ಬೆಟ್ಟ ಪೊನಲಿಂ (ವಿರೂಪಾ. ೨೮ ವ). ೪. ಬಾಣಭಟ್ಟನಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಒಂದು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಹಾಗೂ ಅದರ ಕಥಾನಾಯಕಿಯ ಹೆಸರು. ೫. ಗದ್ಯಕಥಾ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರ : ಕಾದಂಬರಿ ಕರತಲ ರಂಗಭೂಮಿ ; ಅಂಗೈ ಮೇಲಿನ ನಾಟಕಶಾಲೆ (ಕಾನೂರು. iii, ಅರಿಕೆ) ; ಕಾದಂಬರಿ ಎಲ್ಲ ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯಂತೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಲೋಕಪ್ರಿಯವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ (ನಡೆದಾ. II, ೧೨೮೧).

[ಸಂ. ಕಾದಂಬರೀ]

ಕಾದಂಬಿನಿ (ನಾ). ಮುಗಿಲುಗಳ ಗುಂಪು; ಮೇಘಮಾಲೆ: "ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಪೊಸತಪ್ಪ ಮುಗಿಲಮಾಲೆಯಂ ಕಾದಂಬಿನಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೭೦) ; ಕೃತಿ ಕಾದಂಬಿನಿ ರಸಮಂ ಕ್ಷಿತಿಜ ಸಭಾಕ್ಷಿತಿಗೆ ಸುರಿವ ಸಮಯದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೭). [ಸಂ. ಕಾದಂಬಿನೀ]

ಕಾದಂಬಿನೀನಾಥ (ನಾ). ಮೇಘಾಧಿಪತಿ; ಇಂದ್ರ: ಮಾರುತೀ ಪರಮೋದಾರ ದಾರಸೊಳ್ಕೂಡು ನಲ್ಲನೊಳ್ ಸಾರ ಕಾದಂಬಿನೀನಾಥನಾ ಗೂಢಗುಣಧಾಮನೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೨೨); "ಚಂದ್ರ" (ಕವಿರಾ. ಟಿಪ್ಪಣಿ). [ಸಂ. (ಕಾದಂಬಿನೀ + ನಾಥ)]

ಕಾದಗ 'ಕಾಗದ' ನೋ.

ಕಾದಮ್‌ಕಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಪೂಲಿಕೆಱಿ ಕಾದಮ್‌ಕಣ್ ಮೊರ್ರೈಡಿ ವಾಡಿ ಕೊಮರ ಮಂಗಲ ಕೆಱಿ ಪಳ್ಳಿಮ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೪೦-೧೧೦ ; 799). [?]

ಕಾದಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನೂರ್ಪ್ಪದಿಂಬರುಮಿಬ್ಬುದಯೆಗೆಯ್ಯೆ ಕಚ್ಚವರ ಕಾದಮ್ಮನ ಪುತವುರಂ ಬಿಡಿಸಿದೊಂ (ಇಆ. XII, ೨೨೫-೯ ; 916). [?]

ಕಾದರಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಕಪಡಾ ಜೀನಸುಗಳು . . . ೯ ಕಲಿಕಾ ; ೧೦ ಕಾದರಾಯಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೧).

[← ಮರಾ. ಕಾದರಾಈ. / ಇಂ. Corduroy]

ಕಾದಲ್$_1$, ಕಾದಲೆ$_1$ (ನಾ). ನಲ್ಮೆ; ಒಲವು ; ಪ್ರೇಮ : ರತದ ಕಾದಲೆಸಾಱಿ ಪೊಡರ್ಪು ಮೇಱಿದಪ್ಪಿದುದೆನೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪೭). ಕಾದಲೆ$_1$: ಕಣ್ಣ ನಗೆಯ ಸೆಲೆಯೊಲು, ಬಿರಿವೂಗಳ ಕಾದಲೆಯೊಲು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩೯-೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾದಲ್ ; ತೆಲು. ಗಾದಿಲಿ]

ಕಾದಲ್$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕೂಳಗೆಡ್ಡೆ : ಒದವಿರ್ದ ಕಾದಲಂ ಬೆಲ್ಲದೊಳಂ ತುಪ್ಪದೊಳಮಟ್ಟು ತಿಂದೊಡಂ . . . ಕ್ರಿಮಿ ಪೋಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧೪) ; ಮುಗಿಲಿದಿರೇಱಿ ಕಾದಲಲರೇಱಿ ಪೊಲಂ ಪಸುರೇಱಿ ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ ನನೆಯೇಱಿ (ಜಗವಿ. ೪-೪). [?]

ಕಾದಲ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು ; ಇನಿಯ ; ನಲ್ಲ ; ಪ್ರಿಯತಮ : "ನಲ್ಲರ್ಕಳೋಪರ್ಕಳಾ ಪ್ರಿಯರೊಳ್ ಕಾದಲರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೩) ; "ಕಾದಲಂ ನಲ್ಲಂ ಇನಿಯಂ ಓಪಂ ಮನದನ್ನಂ – ಈ ೫ ಪ್ರಿಯಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೮೯) ; ಸುಕೀರ್ತಿಯುಂ ಕಾದಲನ ವಿಯೋಗಂ ಕಾರಣಮಾಗೆ . . . ತನ್ನಂ ತಾನಿಱಿದು ಸತ್ತಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೬-೨೭); ಕಾದಲಂಗೆ ಸಯ್ತಂತಿರು ನಾಣ್ಚದೆಂದು . . . ಬುದ್ಧಿವೇಳ್ದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೮) ; ಕಾದಲನ ಕಾಲ್ವಿಡಿಪಿಂ ಕಳೆದಳ್ ಕನಲ್ಕೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೬೨) ; ಎಳಸಿ ಕಾದಲರೊಡನಿರುತಿಹರಲ್ಲಿ ಕಾದಲೆಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೩೨). ೨. ಗಂಡ ; ಒಡೆಯ ; ಪತಿ : "ಕಾದಲನುಂ ನಲ್ಲನುಮೆಂಬೀ ಧರೆಯೊಳಗಿನಿಯನೋಪನಾ ಮನದನ್ನಂ ಸಾದರದೆ ಪತಿಯ ಪೆಸರುಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೧) ; ಕಾದಲನಿಲ್ಲದ ಪೆಱಗೆ ನೋಯಿಪರೆ ನೀವೆನ್ನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೫) ; ಪಾಲ್ಗಡಲ ಮಗಳ ಕಾದಲನ (ರೇವಣ. ೧೧೪-೧).

ಕಾದಲಳ್ = ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಾದವಳು; ನಲ್ಲೆ ; ಪ್ರೇಯಸಿ : ಒಲವಿನೊಳಾದ ಕಾಯ್ಪು ಮಿಗೆ ಕಾದಲನಂ ಬಿಸುಟಂತೆ ಪೋಪ ಕಾದಲಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೮). [ಕಾದಲ್$_1$ + – ಅ$_7$]

ಕಾದಲೆ$_1$ 'ಕಾದಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಾದಲೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಾದವಳು ; ನಲ್ಲೆ ; ಪ್ರಿಯೆ : ಕಾದಲೆಯೆಂದಿನಿಯಳ್ ತಾ ನೋಪಳೆಂದು ನಲ್ಲಳೆನಲ್ಕಂದನುನಯದಿಂ ಪ್ರಿಯೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೨); "ಕಾದಲೆಯನಲ್ಕೆ ಪ್ರಿಯೆತಮೆಗೊಪ್ಪಿದಭಿಧಾನ" (ಕಶರ. ೧೨೧) ; ಎಡೆವೋಪಾ ಜೋಡೆ ಕಾಮಂಗೆ ಕಾದಲೆಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪) ; ಕಾದಲೆಯರುಗಳು ತಮತಮಗೆ ಘರ್ಮೋದಕದಿಂ ಮೈದೊಳೆದು (ನವಮೋ. ೧೧-೨೧) ; ಆ ನಿನ್ನ ಕಾದಲೆ, ನಿನ್ನ ಹೊನ್ನ ಹಕ್ಕಿ (ತುಂಗಭ. ೧೦೩). ೨. ಹೆಂಡತಿ; ಮಡದಿ; ಸತಿ: ಕಾದಲೆವೆರಸೆಟ್ಟಿಂದು . . . ಮಲ್ಲಣನೊಳಪೊಕ್ಕು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೬೩) ; ಕಾದಲೆ ನಿನ್ನ ನೋಯಿಸಿದೆನಹುದು ಮಱಿಯಾ ದೊಡ್ಡ ನೋವ ನೀನೆಂದ (ಭರಚ. ೧೪-೭೬) ; ಕಾದಲೆ ನೋಳ್ಪುದೀತನ ಸಮುಗ್ರ ಪರಾಕ್ರಮಮುರ್ವಿ ಪೆರ್ಚುಗುಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೬೭). [ಕಾದಲ್$_1$ + – ಎ$_3$]

ಕಾದಲ್ಮೆ (ನಾ). ಒಲವು ; ಪ್ರೀತಿ ; ಸ್ನೇಹ : "ಕಾದಲ್ಮೆಯೆಂದು ಸ್ನೇಹಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; ಎಱಕಂ ತಕ್ಕಟ್ಟಿಱು ಕೂರ್ಪೊಱಲುಂ ಕಾದಲ್ಮೆಯೆನ್ನಲಿವು ಸುಸ್ನೇಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೩) ; ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ ಕಾದಲ್ಮೆ ಕೆಯ್ಮಿಗುವನ್ನಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೧) ; ತಂತಮ್ಮ ಮನದ ಮಚ್ಚರದ ಮಚ್ಚಿನ ಕಾದಲ್ಮೆಯಾಗಿ ಕೈಗೆಯ್ದು (ಅನಂಪು. ೧೨-೧೨ ವ) ; ತನ್ನಯ ಹೃದಯದೊಳಗಿರ್ದ ಕಾದಲ್ಮೆಯಿರವ ಕನ್ನಡಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೮-೮೨); ನಿನ್ನೊಂದು ಕಾದಲ್ಮೆಯಿಂ ಮುದಮಂ ತಾಂ ಗುಡಿಗಟ್ಟೆ (ರಸರ. ೧-೫೨). [ಕಾದಲ್$_1$ + – ಮೆ]

ಕಾದಳಕಾಂಡ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಕಂಬ ; ಕದಳಿಕಾಂಡ: ಕಾದಳ ಕಾಂಡೋರು ಗವೇಂದ್ರಕಂಧರಂ . . . ಧರಣೀಶಸೂನು ತಳೆದಂ ಸಾಶ್ಚರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೭).

[< ಸಂ. ಕಾದಲಕಾಂಡ)]

ಕಾದಳೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಾದಳೂರ ಶ್ರೀ ವಿಕ್ರಮ ಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಕಲಿದುರ್ಗಗಾಮುಂಡರುಂ (ಎಕ. II, ೩೫-೭ ; 800). [ಕಾದಳ್$_0$ + ಊರ್]

ಕಾದಾಟ(ನಾ). ಕದನ; ಹೋರಾಟ: ಅವರ ಕಾದಾಟ, ರಂಬಾಟ, ರಂಪಗಳು ನನಗೆ ಸರಿದೋರಲಿಲ್ಲ (ಆಲಹೂ. ೧೫೨) ; ಕಾದಾಟವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕನಾಗಿ ನೋಡಿದನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೧೭). [< ಕಾದಾಡು]

ಕಾದಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕದನವಾಡು; ಹೋರಾಡು: ತರುಗಳ್ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲವೇ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ್ ಕಾದಾಡವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೮); ಅಂತು ಕಾದಾಡುತಿರ್ಪ ಕೋಟಿಗಳಂ ಕಂಡು (ದಶಕು. ೧೧-೫೦ ವ); ರಾಷ್ಟ್ರದ ಕೀರ್ತಿಗೌರವಗಳನ್ನುಳಿಸಲು ಕಾದಾಡಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೮೪). [ಕಾದು$_2$ + ಆಡು$_1$]

ಕಾದಾಳಿ (ನಾ). ಕಾದಾಟವೇ ಶೀಲವಾದವನು; ಹೋರಾಟಗಾರ: ಕಾದಾಳಿ ಭಟರು ಡಬ್ಬೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅದ್ಭುತ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರುತ್ತಾರೆ (ಕಯಾತ್ರೆ. ೭). [ಕಾದು$_2$ + -ಆಳಿ$_3$]

ಕಾದಾಳ್ತನ (ನಾ). ಕಾದುವ ಪರಾಕ್ರಮ; ಯುದ್ಧಶೌರ್ಯ: ಬಱು ಬಡವು ಬಣಗುಗಳಂ ಕೊಂದೆ ತಿಂದೆನೆಂದೊಡೊಂದು ಕಾದಾಳ್ತನಮೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪-೧೬). [ಕಾದು$_2$ + ಆಳ್ತನ]

ಕಾದಿ 'ಖಾದಿ' ನೋ.

ಕಾದಿಗ್ಗೆ (ನಾ). ಕಂದಕ; ಅಗಳ್ತೆ: ಸಾರವಸ್ತುಗಳಿಂ ನೆಱೆದಂಭೋರಾಶಿಯೆ ಕಾದಿಗೆ ಕಾವನುಂ ಸೀರಪಾಣಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೨). [< ಸಂ. ಖಾತಿಕಾ]

ಕಾದಿಗ್ಗೆ 'ಕಾತಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾದಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆತುಕೂರ್ಪನ್ನೆರಡುಂ ಬೆಳ್ವೊಲದ ಕಾದಿಯೂರಮಂ ಬಾಳ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೊಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೨೨; 950). [ಕಾದಿ$_1$ + ಊರ್]

ಕಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೋರಾಡಿಸು: "ಕಾದಿಸು - ಸಂಗರಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಚಿತ್ರವಾಹನನೊತ್ತಿ ಪುಗುತ್ತನ್ನು ಕಾದಿಸೆ ಕಣ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೬; 800); ಸೋದರರೊಳ್ ಸೋದರರಂ ಕಾದಿಸುವುದು (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೨೨); ಕುಕ್ಕುಟಾವಳಿಯನನುರಾಗದಿಂ ಕಾದಿಸುತೆ (ಸಂಜಿರ. ೫-೧೧೧); ಮಗಧನ ತೊಡಕಿ ತೋಟಿಯ ಮಾಡಿ ಭೀಮನ ಕಾದಿಸಿದ ಪರಿಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೩); ತಗರ ಕಾದಿಸುವ ಮಲ್ಲರ ಹೋರಿಸುತ್ತಿಹ . . . ರಾಜಪುತ್ರರು ಸೊಗಸಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೨-೭೬). ೨. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು: ಮತ್ತಂ ಕಾದಿಸು ಪೂಜಿಸು ಉತ್ತಮದಿಂ ಪೇಟಿ ಮೊದಲ ಗುಣಕಾರಂಗಳ್ (ವ್ಯವಹಾ.೧೦-೧೧). [ಕಾದು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೋರಾಡು; ಯುದ್ಧಮಾಡು; ಕದನಮಾಡು: "ಕಾದು - ಯುದ್ಧೇ" (ಶಮಧಾ); ಪಲ್ಲವರಂ ಕಾದೆಱಿದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೧೭-೧೧; 450); ಈತನೊಳ್ ಇದಿರ್ಚಿ ಕಾದುವ ಮರುಳ್ತನಂ ಬೇಡ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೭ ವ); ಬೇಡಿದರ್ಗಿಲ್ಲೆಂಬುದುಂ ಕಾದಿ ಸೋಲ್ವುದುಂ ಪೆಜವಣ್ಣಂ ಪೀಡಿಸುವುದುಂ ಕನಸಿನೊಳಪ್ಪೊಡಮಿಲ್ಲಂ (ಗದಾಯು. ೨-೭ ವ); ಕಾದಿ ಕೊಲುವೊಡೆ ಪಾಂಡುಸುತರು ಸಹೋದರರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೧೨); ಅತ್ತೆ ನಾದಿಸಿಯರೊಳಳುಕದೆ ಕಾದುವುನ್ಮತ್ತೆಯರೀ ಕೃತಿಗೇಳಿ . . . ಪತ್ತುಗೆವೆರಸಿ ಬಾಳುವರು (ಹದಿಬ. ೧-೫೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕಾದು]

ಕಾದು$_2$ (ನಾ). ಹೋರಾಟ; ಕದನ. 'ಕಾದಾಡು', 'ಕಾದಾಳಿ' ಪರಾ. [< ಕಾದು$_1$]

ಕಾದು$_3$ 'ಕಾ' ಪರಾ.

ಕಾದು$_4$ 'ಕಾಯ್$_3$' ಪರಾ.

ಕಾದುವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕಾದುವಟ್ಟಬೀರಯ್ಯರ ವೀರವನಳ್ಳಂ ತರಿಸಿ ಶ್ರೀ ಕಲ್ನಾಟುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XI, ದೇವನ. ೧೦-೧೧; 948). 'ಕಾದುವೆಟ್ಟೆ' ಪರಾ. [?]

ಕಾದುವೆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಕಾದುವೆಟ್ಟೆ ಜಗತುಂಗಗಾವುಣ್ಡನ ತಮ್ಮ ಕಾದ ಸುರಲೋಕ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೩೫-೪; 527). [?]

ಕಾದುಹ (ನಾ). ಕಾದಾಡುವಿಕೆ; ಯುದ್ಧ: "ತುಮುಲ, ರಣಸಂಕುಲ - ಬೆರಸಿ ಕಾದುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕಾದು$_1$ + -ಹ$_2$]

ಕಾದ್ರವೇಯ (ನಾ). ೧. ಕದ್ರುವಿನ ಮಗ; ನಾಗ: ದೈತ್ಯಪತಿ ಪಾತಾಳಕಿಳಿದನು [ಕಾದ್ರವೇಯಾಧೀಶ ಪಾಲಿತದ] (ಉರರಾ. ೭-೪೧). ೨. ಹಾವು; ಸರ್ಪ: "ಕುಂಡಲಿ ಕಾದ್ರವೇಯನಹಿ ನಾಗಂ ವ್ಯಾಳ ನಾಶೀವಿಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೯-೭); ಅಖಿಳ ಕಾದ್ರವೇಯ ವಿದ್ರಾವಣಂ . . . ಮುಕುಂದನಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೬೧-೭). [ಸಂ.]

ಕಾನ್, ಕಾನ್$_1$, ಕಾನಿ, ಕಾನು (ನಾ). ೧. (ಬೆಟ್ಟದೆಡೆ ಇರುವ) ಕಾಡು; ಅಡವಿ; ಕಾನನ: ಬಳೆದಲೆದಾ ಕಾನ್ ಮಲೆಗಳನ್ ಅನ್ ಮುಱಿವೆನೆ ಬನವಾಸೀ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೮೯); ಅಲೆವಯ್ ಕಡಲನ್ ಕಾನ್ ಮಲೆವೀಡನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೩೬-೭೨೭). ೨. ಮಂದವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಟ್ಟಣೆ; ಸಾಂದ್ರತೆ. 'ಕಾನಿಡು' ಪರಾ. ಕಾನ್$_1$: ೧. ಚಿರಚೈತ್ರ ಮಿಂದೆಲ್ಲಿ ಆಸುಗೆಯಾ ಕಾನಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೧೭-೪). ಕಾನಿ: ೧. ಹಡುವಲುನನ್ದನವನ ಬಡಗಲು ಕಾನಿ ಮೂಡಲು ಸೇತುವಿಂಗೆ ಹೊಂದಪಾರಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೬-೪೮; 1123); ಕಾನಿಯಂ ಮೂಡಲು ತೋಟ ಕಮ್ಮ ೪೫೦ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೩೩-೫೭; 1139); ಕಿಱುಹಾಳ ಕಾನಿಯ ಬಳಿಯ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೭೧-೫೧; 1154); ಹಿರಿಯ ಕುಱುವದ ಕಾನಿಯ ಬಳಿಯಗದ್ದೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೧-೫೨; 1240). ಕಾನು: ೧. ಕಾನೊಳಹೊಕ್ಕು ಕಾಲ್ಗೆಡದೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೭೩); ಮೆಕಲಮುಕ್ಕಿ ಕಾನು ಕಾಡಾರಂಭ (ಜೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೭. ಸಿರಸಿ. ೧೨೪-೨೩; 1521); ಅಲ್ಲಿಂದ ತಳರ್ದು ಬಹು ಕಾನು ಕಾನುಗಳೊಳಂ . . . ನೋಡುತ್ತ (ಪ್ರಭುಪು. ೮-೧೮೦); ಪರಿವಾರ ಸಹಿತಲೆ ಬಿದ್ದು ಕಾನುಮರ ಪುಡಿಯಾಗಿ (ತುರಂಗ. ೨೬-೩೪); ಗಿರಿಕೊಳ್ಳ ಕಾನುಗಳ ಬಾಯ ನುಡಿಸಿದೆ ಕೊಳಲು (ನೆಲಮು. ೪೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾನ್, ಕಾನ; ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾನ]

ಕಾನ್‌ಮಿಗ (ನಾ). ಕಾಡುಮೃಗ: ಆಳ್ವನವನ್ ಕಾನ್‌ಮಿಗಮನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೬-೩೬೬). [ಕಾನ್ + ಮಿಗ]

ಕಾನ್$_1$ 'ಕಾನ್' ನೋ.

ಕಾನ್$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿ. 'ಕಾನಬಾವಲಿ' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾನ್]

ಕಾನಕ (ಗು). ಕನಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದ; ಚಿನ್ನದ: ಕರದೊಳ್ ಕಾನಕ ಚಾಮರಂಬಿಡಿದು (ಶಬಶಂ. ೧-೭೮). [ಸಂ.]

ಕಾನಕಲ್ಲಟೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು. ೨. ಅದರ ಕಾಯಿ. [?]

ಕಾನಕಾನಉತ್ತತ್ತಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ಅವನ ಕಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಡಿಸಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಹುಡುಗರು ಜಿಗಿಯುವ ಆಟ: (೬). [?]

ಕಾನಗು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹೊಂಗೆಯ ಮರ: (೬). [← ತೆಲು. ಕಾನುಗು]

ಕಾನಡಾ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ದೇಶೀಯ ರಾಗಗಳು . . . ಬೇಹಾಗ್, ಕಾನಡಾ (ಸಂಗೀಚಂ. ೩೫). [← ಮರಾ. ಕಾನಡಾ; ಹಿಂ. ಕಾನ್ಹಡಾ]

ಕಾನತೇರು (ನಾ). ಅರಿಸಿನ : ಉಭಯಂ ಗರೀರ ಕಾನತೇರಿನಿಂದ ಗ೩ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩. ೪೪-೭೪ ; 1711). [← ತಮಿ. ಕಾನತ್ತೇಱು]

ಕಾನನ (ನಾ). ಕಾಡು ; ಅಡವಿ ; ಅರಣ್ಯ : "ಕಾನನದಲ್ಲಿ ಕಾಡು ಪಳು ಬಿಂಜವಡವಿಯುಮೆಂದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೨) ; ಚೋರ ವಿಭಾವಸುಗಳ ಭಯದಿಂದಾಕ್ರಂದಿಸುವಂ ಕಾನನದೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೩೭); ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲದವ ಕಾನನಕ್ಕೆ ಹೋದರೇನು (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಕಾನನಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಅಡವಿಯನ್ನು ದಾಟು : ಇಳೆಯಮರರಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಿರಿ ವನಗಳ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಕಾನನಗಳೆದು [ಪಾಠಾಂ. ವಿಡಿದು] ಬೇಗದಲಿ (ನಳಚ. ೮-೧೨). [ಕಾನನ + ಕಳೆ$_1$ (< ಕೞಿ$_1$)]

ಕಾನನಚರ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವವನು ; ವನಚರ; ಬೇಡ : ಕಾನನಚರ ಸಮರದೊಳಭಿಮಾನಮನುಳಿ (ಶಬಶಂ. ೪-೩೪). [ಸಂ.]

ಕಾನನವಚನ (ನಾ). ಕಾಡು ಹರಟೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ನುಡಿ : ದಾನಿಗಳ ದಾನಿಯೆನಿಪೀ ಶ್ರೀನಿಧಿ ನೀನಿರ್ದು ಮನೆಗೆ ಕೊರೆಯುಂಟಾಗಲ್ ಮೌನಿಗಳ ಗೀತಮೆಲ್ಲಂ ಕಾನನವಚನಂಗಳೆಂಬ ಪೆಂಪಂ ಪಡೆಗುಂ (ವಸ್ತುಪಂ. ೧೪-೧೯). [ಕಾನನ + ವಚನ]

ಕಾನನಾಂತಕ (ನಾ). ೧. ಅರಣ್ಯವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು ೨. ಬ್ರಹ್ಮನ ತಲೆಯನ್ನು (ಮುಖವನ್ನು) ಕತ್ತರಿಸಿದವನು. ೧,೨: ಹರನಂತೆಕಾನನಾಂತಕರ್. . . ಕಿರಾತರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫-೪). ಕಾನನಾರಿ' ಪರಾ. [ಕಾನನ + ಅತಂಕ ; ಕ$_4$ + ಆನನ + ಅತಂಕ]

ಕಾನನಾಂತರ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಒಳಭಾಗ, —ಮಧ್ಯ : ಕಾನನಾಂತರದೊಳಗೆ ಚಂದ್ರಕಳೆಯಂತೆ (ಕಎಪು. ೩೪) ; ಝೇಂಕರಿಸಿದತ್ತು ಕುಸುಮಿತ ಕಾನನಾಂತರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫-೪೦೧). [ಕಾನನ + ಅಂತರ]

ಕಾನನಾನುಭವ (ನಾ). ಅರಣ್ಯವಾಸದ ಅನುಭವ; ಅಡವಿಯ ಅನುಭವ: ಕಾನನಾನುಭವಕ್ಕೆ ಕಡೆಯಿನ್ನೇನು ನಮಗೆನುತ . . . ಕುಂತೀತನಯರಿದ್ದರು ಪರ್ಣಶಾಲೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೩). [ಕಾನನ + ಅನುಭವ]

ಕಾನನಾರಿ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದವನು ; ಕಾಡಿನ (ಜೀವಿಗಳ) ಶತ್ರು : ನೆರೆದುದು ಕಾನನಾರಿಗಳೆನಿಪ್ಪ ಶಬರಾಧಿಪರು (ಹಚಕಾ. ೫-೨).
[ಕಾನನ + ಅರಿ$_6$]

ಕಾನಬಾವಲಿ$_1$ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬಾವಲಿ ಹಕ್ಕಿ.
[ಕಾನ್$_1$ (< ಕಾನ್) + ಬಾವಲಿ$_1$]

ಕಾನಬಾವಲಿ$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ : (೬).
[ಕಾನ್$_2$ + ಬಾವಲಿ$_2$]

ಕಾನಲ್ (ನಾ). ಕಾಡು ; ಅಡವಿ ; ಅರಣ್ಯ : ಕಾನಲ ಬಾನಲ ನೀರಂ ಮೀನೊಲ್ಲುಂ ರಾಜಹಂಸನೊಲ್ಲುಮೆ (ಕವಿಚ. II, ೨೬೩, ಯೋಗಾಮೃತ).
[ಕಾನ್ + -ಅಲ್$_2$ ./ ತಮಿ. ಕಾನಲ್]

ಕಾನಶಿರಿಕುಚ್ಚು, ಕಾನಶಿಲ್‌ಕುಚ್ಚು (ನಾ). (ಬಸವನ) ಆಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮೂಗುದಾರ ತುಂಡು ೨ ಕಾನಶಿರಿಕುಚ್ಚು, ೨ ಕೊಂಬಿನ ಅಣಸು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೪೯-೭ ; 1847). **ಕಾನಶಿಲ್‌ಕುಚ್ಚು :** ಮೂಗುಧಾರ ತುಂಡು ೨ ಕಾನಶಿಲ್‌ಕುಚ್ಚು ೨ ಕೊಂಬಿನ ಅಣಸು (ಎಕ. XIV. ನಂಜನ. ೨೪೯-೭ ; 1847). [? + ಕುಚ್ಚು]

ಕಾನಶಿಲ್‌ಕುಚ್ಚು 'ಕಾನಶಿರಿ ಕುಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾನಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ. ℙ ಕಾಡುಸೊಪ್ಪಿನ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ : ಕೊಳಗುಪ್ಪೆ ಪೆಟ್ಟುವಸಿ ಅರ್ದ್ಧಂ ಕಾನಸೊಪ್ಪಿನರ್ದ್ಧಂ ವಾರರ್ದ್ಧಂ ಕರ್ಸಪಿಣ್ಣಂ ನೂಱ್ಪತ್ತೆಣ್ಟು ಕೊಂಟೆಗಾರೊಡಂ ಪಡೆಯಂ ಮೆಣ್ಬುಮೂಡೆ ಜವುಳಿ ಒನ್ದು (ಎಇ. XXI, ೨೯-೧೪ ; 8ನೆಯ ಶತ).
[ಕಾನ್$_1$ (< ಕಾನ್) + ಸೊಪ್ಪು]

ಕಾನಿ 'ಕಾನ್' ನೋ.

ಕಾನಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮುಂದೈಸು ; ದಟ್ಟವಾಗು ; ನಿಬಿಡವಾಗು (?) : ಕಾನಿಡುವ ಕಬ್ಬೊಗೆಯ ಚೂರಿಸುವಾನನದ . . . ಬಸಿವ ವಿಷದಲಿ ಬಂದುದುರಗಾಸ್ತ್ರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫-೧೪). [ಕಾನ್ ? + ಇಡು$_1$]

ಕಾನೀನ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗದವಳ ಮಗ; ಕನ್ಯಾಪುತ್ರ. ೨. ಕರ್ಣ : ಕಾನೀನಂ ಬಂದೆತ್ತಿ ಬಿಲ್ಲನೇಱಿಸಿ ತೆಗೆಯಲ್ ತಾನಾರ್ತನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೦). ಕಾನೀನಂ ದ್ರೋಣ ನದೀಸೂನುಗಳಱಿದಿಂಬಱಿಕ್ಕೆ ಪೆಜರೆನಗಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೩-೬೬) ; ಅರ್ಥಿಜನತಾ ಕಾನೀನಂ ಧರೆಗೆ ನೆಗಳ್ದ ಬಲ್ಲಾಳನೃಪಂ (ಎಕ. II, ೩೪೪-೯ ; 1135). ೩. ವ್ಯಾಸ. [ಸಂ.]

ಕಾನು 'ಕಾನ್' ನೋ.

ಕಾನುಡಿ (ನಾ). ಕಾಡುಮಾತು; ಕೆಟ್ಟನುಡಿ (?) : ಮುಖಮುಂ ಕಮಲಾಕರಮುಂ ಸುಖವಾ ಕಾನುಡಿಯ ರಚನೆ ಹೃದಯಸ್ಥಾನದಿ (ಪಂಚತ. ೩೪-೬೪). [ಕಾ$_2$ + ನುಡಿ$_1$]

ಕಾನುತೋಟ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ತೋಟ (?) : ಹಿಂದು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಜಾರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾನು ತೋಟಗಳನ್ನು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ರೈಹೊಲಗಳನ್ನೂ . . . ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತನು (ಪುನರು. ೪೬೬).
[ಕಾನು (< ಕಾನ್) + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಕಾನೂ (ನಾ). = ಕಾನೂನು : (೬). [← ಮರಾ. ಕಾನೂ]

ಕಾನೂನು (ನಾ). ಕಟ್ಟಳೆ; ನಿಯಮ; ಕಾಯಿದೆ: ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮದ್ರಾಸು ಸೀಮೆಯ ನ್ಯಾಯ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಕಾನೂನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅಡಳಿತವು ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮಹಾಪಂ. II, 45) ; ಕಾನೂನಿಗೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಆಚರಿಸಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ (ದೇಶಧು. ೪೦). ಜನರು ಸುಳ್ಳುಹೇಳಿದರೆ ಅದು ಕಾನೂನಿನ ದೋಷವೆ (ಅಕಾರ. ೬೭).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾನೂನ್]

ಕಾನೂನುದಾರ (ನಾ). ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ; ಕಾಯ್ದೆ ಪಂಡಿತ : ಭಾರಿ ಕಾನೂನುದಾರನ ಹಾಗೆ ಮಾತಾಡ್ತಿಯಲ್ಲೊ (ಬೆಳುವ. ೧೫೩). [ಕಾನೂನು + - ದಾರ್$_3$]

ಕಾನೂನುಬಾಹಿರ (ನಾ). ಕಾಯ್ದೆಗೆವಿರುದ್ಧವಾದುದು, —ಅಕ್ರಮವಾದ್ದು : ಅಂಥ ಶಿಕ್ಷೆ ಕಾನೂನುಬಾಹಿರವೆಂದು ವಾದಿಸಿ . . . ಪಕ್ಷವಹಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೦೭). [ಕಾನೂನು + ಬಾಹಿರ]

ಕಾನೂನು ಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಕಾನೂನಿಗೆ ಹೊರತಾದವನು ; ಶಾಸನವನ್ನು ಮೀರಿದವನು : ಕಾನೂನು ಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ಪೋಲೀಸರ ಹೊಂಚು ಸಂಚುಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮೂರುಹೊತ್ತು ಅನೇಕ ಕೋಟಲೆಗಳನ್ನನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೩೪೪). [ಕಾನೂನು + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಕಾನೂನುಮದುವೆ (ನಾ). "ಮತ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ, ಕೇವಲ ಒಪ್ಪಂದದ ಕಟ್ಟಳೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ನಡೆಸಿದ ಮದುವೆ ; ಶಾಸನಿಕ ವಿವಾಹ" (Civil Marriage. ಇಂಕನಿ). [ಕಾನೂನು + ಮದುವೆ]

ಕಾನೂನುಮುರುಕ (ನಾ). ಕಾಯಿದೆ ಭಂಗಮಾಡುವವನು : ಕಾನೂನು ಮುರುಕರ ಮಾರ್ಪಾಟುಗಳನ್ನು ತಮಗೆ ತೋಚಿದಂತೆ ಕಾನೂನಿನ ಪ್ರಕರಣಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರನ್ನು ಅಪರಾಧಿಗಳೆಂದು ಕರೆದು . . . ಅಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೫೫೩).
[ಕಾನೂನು + ಮುರುಕ (< ಮುಱಿಕ)]

ಕಾನೆ 'ಖಾನೆ' ನೋ.

ಕಾನೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟೈಸು (?) : ಕಾಲುಂಗುರದಕ್ಕನ ಕರೆಯೋಕೆ ಬಂದಾರೇನೆ ಕಾನೊಡ್ಡಿ ಹುಯ್ಯೋ ಮಳೆರಾಯ, ನಮ್ಮಕ್ಕನ ಹೋಗೋ ಪಯಣಾವ ಉಳಿಸಪ್ಪ (ಗೌರಸ. ೧೪). 'ಕಾನಿಡು' ಪರಾ. [ಕಾನ್ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಕಾನೋಲೆ (ನಾ). ಕರಚೀಕಾಯಿ ; ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ : ಹೂರಣದ ಇಲ್ಲವೆ ಹೋಳಿಗೆ ಮಾಡಿದರೆಂದರೆ ಆದರೊಡನೆ ಒಂದು ಕಾನೋಲೆ ಇದ್ದದ್ದೇ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೩೮೦). [← ಮರಾ. ಕಾನೋಲಾ, ಕಾನೋಲೀ]

ಕಾಪಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಕಪಟಿ; ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಮಾಯಾವಿ: "ಜಾಲಿಕನೆನೆ ಕಾಪಟಿಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೪-೭೬). ೨. ಹೊಗಳು ಭಟ್ಟ: ನಟವೈದ್ಯಗಾಯಕ ಮೂಕಬಧಿರ ಕಾಪಟಿಕ ತಾಪಸ ನರ್ತಕಾಂಧ (ಮುನಿವಂ. ೧-೧೧೭). [ಸಂ.]

ಕಾಪಟಿಗ, ಕಾಪಾಟಿಕ (ನಾ). = ಕಾಪಟಿಕ .೧ : ತ್ರಿಜನ್ಮೋಹಕ ತಿಲಕ . . . ಬಂದನಲ್ಲಿಗಾ ಕಾಪಟಿಗಂ (ದಶಕು. ೬-೧೩೧); ಮೇಗಜಾಯ ಮೋಹದಲಿ ಕಾಪಟಿಗನಟ್ಟಿದರೆ ಘನಚಿದ್ರೂಪನೈದಿದನು (ನಿ ಭಾ ಗ. ೧೦-೯೮-೨). ಕಾಪಾಟಿಕ : (ಕ).

[< ಸಂ. ಕಾಪಟಿಕ]

ಕಾಪಟ್ಯ (ನಾ). ಕಪಟತನ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ವಂಚನೆ: ಕಾಪಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹು ಜಾಣನಾದವನು ಇತರರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ದೂರ ದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಎತ್ತುವನು (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೨೩ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಕಾಪಡೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಗಂಗಾ ಜಮುನಾ ಸಾಮಾನು ೩ ಕಾಪಡೆ ೧ ಕೋಗೀರು ೨೭ ಕಿವಿ ೨ ಪಾದ ೪ ಬಾಲ ೫ ಷಿಡಕ್ರಿ ಪ್ರಧಾನ ೧ ಭಾಲೆ (ಎಕ. XIV, ೨೯೩-೧೪೩ ; 1847). [?]

ಕಾಪಥ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಹಾದಿ; ಕುತ್ಸಿತವಾದ ದಾರಿ: ಅಡವಿಯ ಮಾರ್ಗದಲಿ ಕಲುಮುಳುಗಳೊಳು ಕಾಪಥಕೆ ಕೋಮಲ ಚರಣಗಳ ಕೊಡುತ ತೊಳಲಿದರು (ಕು ವ್ಯಾ ಅ. ೮-೯೩); ಬಿಸಿಲಬೇಗೆಗೆ ಕಾಪಥದೊಳಮಾಯಸಂದೋಜದೆ . . . ಪೋಪಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೩-೪); ತಳಿರಡಿ ನಡೆಯೆ ಕಾಪಥದೊಳೆಂತಪ್ಪುದವನಿಸುತೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮು. ೩-೫೩). ೨. (ಅಲಂ) ದುರ್ಮಾರ್ಗ ; ಕೆಟ್ಟನಡತೆ : ಕುಬುದ್ಧಿವ್ಯಾಪಕನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆಂಬಪಕೀರ್ತಿ ಬಿಡಿಸಿ ಕಾಪಥಂಗಳ ನಿಲಿಸಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಉ. ೪-೨೧); ತಾ ಪ್ರರಾಕ್ರಮಿಯೆಂದು ಮನುಜನ ಕಾಪಾಥವನೈದುವನು (ಹರಿಸಾ. ೮೨). ೩. ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು; ಉಶೀರ. [ಸಂ.]

ಕಾಪಥೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗ ಹಿಡಿದವಳು : ಆಪಗೆ ಕಲಕುನೀರಾಂತು ಧಾರುಣಿಯೊಳು ಕಾಪಥೆಯಾಗೆ (ತರ್ಕಕೌ. ೬-೫೮). [ಸಂ. ಕಾಪಥಾ]

ಕಾಪೞಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಕ್ಷಣೆ ಹಾಳಾಗು, —ಇಲ್ಲವಾಗು : ಕುದುರೆಗೆ ಕಾಪೞ್ದು ಎಱೆಯಪ್ಪನ ಪಣಮೆ ಕಾದಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೧೯-೩ ; 907) ; ಸೇದೆವಟ್ಟು ಬಾಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಪೞಿದು (ಗದಾಯು. ೯-೨೦). ೨. ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು: ಅಂತು ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ ಧರ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯ ಮೇಲೆ ಕಳವನಿಟ್ಟು ಕಾಪೞಿದು ಕಾತರಿಸಿ ನುಡಿಯೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೧). [ಕಾಪು$_1$ + ಅೞಿ$_1$]

ಕಾಪಾಟಿಕ 'ಕಾಪಟಿಗ' ನೋ.

ಕಾಪಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಪಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ರಕ್ಷಿಸು : ಧರ್ಮವಂ ಕಾಪಾಡಿಸಿದರ್ವ × × (ತೆಲಂಶಾ. ೬-೨೭ ; 1159).

[ಕಾಪಾಡು + – ಇಸು$_3$]

ಕಾಪಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಯು ; ಸಾಕು ; ಸಲಹು ; ರಕ್ಷಿಸು : ಈವರಿಂ ಮೇಗೞಿಂದು ಕೊಳಲೞಿದಯ್ವದಿಮ್ಬರುಂ ಕಾಪೂ(ಪಾ)ಡುವರ್ (ಇಆ. XII, ೨೫೭-೧೫ ; 971) ; ನಿರಪರಾಧಿಯ . . . ಕಾಪಾಡು ದೇವಕೀ ತನಯಾ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೨೦) ; ಈ ಭಾಷೆ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ (ಪ್ರಾವಿವಿ. ೧೦೭).

[ಕಾಪು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಕಾಪಾಲ (ಗು). ೧. ತಲೆಬರುಡೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. ೨. ತಲೆಬುರುಡೆ ಯಿಂದ ಮಾಡಿದ. ೩. ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ಭಿಕ್ಷಾ ಪಾತ್ರೆ. ೫. ತಲೆಬುರುಡೆ : 'ಕಾಪಾಲಧರ' ಪರಾ. ೬. ವಾಮ ಮಾರ್ಗದ ಒಂದು ಶೈವ ಪಂಥ ; ಆ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : 'ಕಾಪಾಲಮಾರ್ಗ' ಪರಾ. ೭. ಸೌತೆಯ ಬಳ್ಳಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಪಾಲಧರ (ನಾ). ಕಪಾಲವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ತಲೆಬುರುಡೆ ಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡವನು ; ಶಿವ : ಶ್ರೀ ಪರಮ ಘನಲಿಂಗರೂಪ ನಿರ್ಗುಣ ಸದಾ ಕಾಪಾಲಧರ (ವೀಶೈಪು. ೨-೪-೧). [ಸಂ.]

ಕಾಪಾಲಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಕಾಪಾಲಿಕರ ಪಂಥ : ಸಲುವುದೇ ಕಾಪಾಲ ಮಾರ್ಗಕೆ ಹಳಿವ ತಹರೀ ಸಾಂಪ್ರದಾಯದ ನೆಲೆಯ ನಱಿವುದು ಸೂಜಿಯೇ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೨೨).

[ಕಾಪಾಲ + ಮಾರ್ಗ]

ಕಾಪಾಲಿ (ನಾ). = ಕಾಪಾಲಧರ : ಕಾಪಾಲಿಯಾದೊಡಂ ಬಯಸುವ ಸುವಸ್ತುವಿದು (ತಿರುರ. ೧೧-೨೦); ಕಾಪಾಲಿಯ ರೂಪಾಂತ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಗುರುವುಮಾಪತಿ ವಿಶ್ವನಾಥ (ಅಬ್ಬಲೂ. ೧-೧೭).

[< ಸಂ. ಕಾಪಾಲಿನ್]

ಕಾಪಾಲಿಕ, ಕಾಪಾಳಿಕ (ನಾ). ೧. ತಲೆಬುರುಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಆಹಾರ ಪಾನೀಯಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಕ್ರಮವಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಒಂದು ಶೈವಪಂಥ : ಕಾಪಾಲಿಕವು ನರಕಪಾಲ ಭಿಕ್ಷಾಟನಾದಿಗಳಂ ವರ್ಣಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೧); ಲಕುಲೀಶ ಪಾಶುಪತದಲ್ಲಿ . . . ಕಾಪಾಲಿಕ, ಕೌಲ ಎಂಬ ಅತಿ ಮಾರ್ಗಿಕಗಳಾದ ಎರಡು ಶಾಖೆಗಳಿದ್ದವು (ಶೂನ್ಯಕು. ೪). ೨. ಕಾಪಾಲಿಕ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಭಜಿಸುವರು ಕಾಪಾಲಿಕರು ನೃಕಪಾಲಧರನೆಂದು (ಗಗತಾ. ೫-೬). ಕಾಪಾಳಿಕ : ೨. ಓಳಿಯ ಕೋದು ಪಲ್ಲವರ ಪನ್ದಲೆಯಲ್ಲ ಮನೆಯ್ದೆದಟ್ಟ ಕಾಪಾಳಿಕರೂಱ ಸಾಱ ಪರಮುಣ್ಣಳಿ ಕರ್ಕಳಸ್ (ಎಕ. II, ೫೯--೮೭ ; 974). [ಸಂ.]

ಕಾಪಾಳಿಕ 'ಕಾಪಾಲಿಕ' ನೋ.

ಕಾಪಿ$_1$, ಕಾಫಿ$_1$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಪಲ್ಲವಿ ಶೇಷಯ್ಯರ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ಒಂದು ತಿಲ್ಲಾನದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಕಾಪಿರಾಗವು ಉಪಾಂಗ ಕಾಪಿರಾಗ (ಸಂಗೀತ. ೫೦). ಕಾಫಿ$_1$: ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಧಾಟಿಗಳು ಫರಜು, ಕಾಫಿ, ಖಮಾಜು . . . ಆನಂದ ಭೈರವಿಯಂಥ ರಾಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದುವು (ಜಾನಗೀ. ೧೧೬).

[?. ‖ ತಮಿ. ಕಾಫಿ. / ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಾಫೀ]

ಕಾಪಿ$_2$ 'ಕಾಫಿ$_3$' ನೋ.

ಕಾಪಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿ ; ನಕಲು : ನಕಲನ್ನು . . . ರವಾನಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಪಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಬಳಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೫೨). ೨. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯುವ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆಂದು ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಬರೆಯುವ ಕ್ರಮ : ಅಕ್ಷರಗಳ ಪರಿಚಯವಾದ ಮೇಲೆ ಕಾಪಿ ಬರಸುವುದುಂಟು (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೨೧).

ಕಾಪಿಮಾಡು = ೧. ಪ್ರತಿಮಾಡು ; ನಕಲುಮಾಡು : ನೀನು ಎಲ್ಲ ಸರಿಯಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದೀ ತಾನೆ ? ಯಾಕೆಂದರೆ ನಾನು ಕಾಪಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕು (ಶಾಲೆಮ. ೩೧). ೩. ಅನುಕರಣಮಾಡು ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಬರೆವಣಿಗೆ, ರೀತಿ, ವೇಷ, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಇದ್ದಹಾಗೆ ಅನುಸರಿಸು. ೩. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕದ್ದು ಬರೆ : ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಪಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದ (ರೂಢಿ).

[← ಇಂ. Copy]

ಕಾಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿಕ್ಕು; ರಕ್ಷಣೆಯಿಡು : ಸಿರಿ ತನ್ನಯ ನಲ್ಮೆಯ ಶಯ್ಯಾಮಂದಿರದೊಳಗದಿರದೆ ಚಂಡಾಳೀಕುಲಮುರವಣಿಯಿಂ ಪುಗೆ ದೋಷಂ ಪೊರ್ದುಗುಮೆನುತದು ಪುಗದಂತೆ ಭರದಿಂ ಕಾಪಿಕ್ಕಿದ ನವ ಚಂಪಕದರೆಮುಗುಳಿದು (ಜಯಕಾ. ೩-೪೪).

[ಕಾಪು$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕಾಪಿಗ (ನಾ). ಕಾವಲುಗಾರ : ಮಜ್ಜನಕೆಳ್ಳನೊಣಗಿಸುತಿರೆ ಮುನಿ ರಾಜನ್ಯೆದಿ ಭಕ್ಷಿಸೆ ಕಾಪಿಗರ್ ಕೊಂಡು ಜನಪತಿಯ ಪೊರೆಗೆ ತರಲ್ (ಚೆಬಪು. ೫೫-೨೮). [ಕಾಪು$_1$ + -ಇಗ]

ಕಾಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಪಾಡು; ಸಲಹು; ರಕ್ಷಿಸು: "ಕಾಪಿಡು - ಸಂರಕ್ಷಣೇ" (ಶಮುಥಾ); ಪಾಪಿ ಬೈಚಪ್ಪ ಮಗನನು ಕಾಪಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರ ಲಜಿಯದೆ ಕೊಂದೆನಗಾಪತ್ತನಿಂತು ಮಾಡಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೭೯); ಎಮ್ಮಂ ಕಾಪಿಡುವುದೆಂದು ಹಮ್ಮೈಸುತ್ತೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೬೦ ವ); ಶ್ರೀಪತಿಯಿವರೆನ್ನ ಸೇವಕರೆಂದುಜಿ಼ ಕಾಪಿಡುವನು ಕರುಣದೊಳು (ಹದಿಬ. ೨-೫೧); ಅವರು ನಿನ್ನನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗಳಂತೆ ಕಾಪಿಡುವರು (ಚೆನ್ನಬೇ. ೭೪); ಊರ ಕಾಳನ್ನು ಕಾಪಿಟ್ಟನೆಂದು . . . ಮೂರು ಕಳನಿ ನೆಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನಲ್ಲಾ (ಸವತಿ. ೫೪). ೨. ಕಾವಲಿಡು; ಕಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಇರಿಸು: ಎಂತು ಕಾಪಿಟ್ಟೊಡ ಮೇನ ಬೆಸಸಿದೊಡಮಂತರಂಗದೊಳನುಗೆಡದೆ (ಹದಿಬ. ೪-೭). ೩. (ಮಗುವಿನ) ಹಣೆಗೆ ಹಾಗೂ ಕೆನ್ನೆಗಳಿಗೆ ಬೊಟ್ಟಿಡು; ರಕ್ಷೆಯಿಡು: ತೂಪಿಱಿದು ಭಸಿತದಿಂ ಕಾಪಿಟ್ಟು (ಬಸರ. ೭-೧೪೧); ಪರಿಮಳಮಂ ಮುಡಿಸಿ ನೇಹಮಂ ಕಾಪಿಟ್ಟು . . . ಮನದೊಳ್ ತೂಪಿಱಿದು (ನಂಬಿರ. ೨-೧೧೨). [ಕಾಪು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕಾಪಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿಡು; ರಕ್ಷಣೆಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು: ವಿರಾಟನುತ್ತರನ ನಾತ್ಮತನೂಜನನಾ ಪೊಱಲ್ಗೆ ಕಾಪಿರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೦); ತನ್ನ ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ತಕ್ಕರಂ ಕಾಪಿರಿಸಬೇಕೆಂದು (ಚೆಬಪು. ೫-೫೭).

[ಕಾಪು$_1$ + ಇರಿಸು]

ಕಾಪಿಲ (ಗು). ೧. ಕಪಿಲ ಋಷಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. ೨. ಕಪಿಲ ಮುನಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ: 'ಕಾಪಿಲಸಿದ್ಧಾಂತ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಕಪಿಲಮುನಿಯ ಮತ; ಸಾಂಖ್ಯಮತ ಅಥವಾ ಸಾಂಖ್ಯ ದರ್ಶನ: ಕಾರಣವ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಜಗತ್ತಿನ ಹಾರುವುದು ಕಾಪಿಲವು ಯೋಗವು ಹಾರುವುದು ಗುರುವಿಡಿದು ಠಾವಿನ ತೆರ ಜನ್ಮಾಂತರದರಿಗೆ (ವಿವೇಭ. ೯-೬). ೪. ಕಪಿಲಮುನಿ ರಚಿಸಿದ ಸಾಂಖ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ೫. ಕಪಿಲವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ಕಾಪಿಲಸಿದ್ಧಾಂತ, ಕಾಪಿಳಸಿದ್ಧಾಂತ (ನಾ). ಕಪಿಲಮುನಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಸಾಂಖ್ಯತತ್ತ್ವ: ಕಾಪಿಲಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯವನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೪೮). **ಕಾಪಿಳಸಿದ್ಧಾಂತ** : ನಿಜೋಪನ್ಯಸ್ತಮಪ್ಪ ಕಾಪಿಳಸಿದ್ಧಾಂತಮುಮಂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಮುಮಂ ತೋಱು (ಆದಿಪು. ೯-೯೩ ವ). [ಕಾಪಿಲ + ಸಿದ್ಧಾಂತ]

ಕಾಪಿಲಸ್ನಾನ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ನೀರುಸುರಿದುಕೊಳ್ಳದೆ, ಒದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಒರಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಅಶಕ್ತರಾದವರು ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮೈ ಒರಸಿ ಕೊಳೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ದೈವಿಕ ಅಥವಾ ಕಾಪಿಲಸ್ನಾನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧೭೫).

[ಕಾಪಿಲ ? + ಸ್ನಾನ]

ಕಾಪಿಶಾಯನ (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳು; ಮದ್ಯ; ಹೆಂಡ. ೨. ಜೇನು ತುಪ್ಪ. [ಸಂ.]

ಕಾಪಿಳಸಿದ್ಧಾಂತ 'ಕಾಪಿಲಸಿದ್ಧಾಂತ' ನೋ.

ಕಾಪು, ಕಾಂಪು, ಕಾವು$_1$, ಕಾಹು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಯುವಿಕೆ; ಕಾವಲು; ಪಹರೆ: ಮಗನೆ ನೀಂ ತಳಾಱನಪ್ಪಂದು ನಿನ್ನ ಕಾಪಿನೊಳ್ ಕಳ್ದು ನಿನ್ನಂ ಕೊಲಿಸದಾಗಳೇನಾಯ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೯-೮); ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜನನಂ ಪೆಱಗಣ ಕಾಪಿಂಗಿರಲ್ವೇೞ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೦ ವ); ಮೃಗಾಕ್ಷಿಯರ್ ಮೋಕ್ಷಪಥದ ಕಾಪಿನ ನಾಯ್ಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೫೮); ವಿಘ್ನಂಗಳೊಂದದಂತಿರೆ ನಿಯಮವೆಂಬ ಕಾಪಿಟ್ಟು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೧೪). ೨. ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದ ಏಳನೆಯ ದಿನ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಶುಭ ಕಾರ್ಯ: (ಕ). ೩. ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಬೇಲಿ; ಪ್ರಾಕಾರದ ಗೋಡೆ: ಅನಂಗನ ಕಾಪೆನೆ ಸೊಗಯಿಪುದು ಬಳಸಿದುದ್ಯಾನವನಂ (ಆದಿಪು. ೬-೯೧); ರತ್ನತ್ರಯಕ್ಕೆ ಕಾಪಾಗಿ ಬಳಸಿದ ಕೋಂಟೆಯಿಡೆನಿಸಿರ್ದ ಪದಿಮೂಱು ಚಾರಿತ್ರಮುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೬); ಅಂಭೋನಿಧಿ ಬಳಸಿತ್ತು ಕಾಪಿನಂದದಿನಿಳೆಯಂ (ಕಇ IV, ೧-೯; 1204). ೪. ಕಡಗ; ಕಪ್ಪ: ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಕಾಪು, ಕಾಲ್ಮುರಿ, ಕೈಕಡಗ, ತೋಳ್ಬಂದಿಗಳನ್ನು ಸಹ ತೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ನಂಜುಂಡ. ೧೨೮). ೫. ಬಂಧನ. 'ಕಾಪುವಡೆ' ಪರಾ. ೬. (ದೃಷ್ಟಿದೋಷ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಕೆನ್ನೆಯಲ್ಲಿಡುವ) ಕಾಡಿಗೆಯ ಬೊಟ್ಟು; ರಕ್ಷಾತಿಲಕ: ದಿಟ್ಟಿಯಕ್ಕೆನ್ನು ತಱನಿಟ್ಟ ಕಾಪಿನ ಕರಿಯ ಬೊಟ್ಟುಗಳೊ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೦); ಪರದೃಷ್ಟಿ ಪೊರ್ದದೊಲು ಕಾಪಿನ ಮಸಿಯ ಬೊಟ್ಟು ಹರುಷದಿಂದಿಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೧೫-೩೦); ಪುಣಗಿನ ಕಾಪಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಶುಕ್ರವಾರ ಒಂದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಹಣಲು (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨-೧೬; 1529). **ಕಾಂಪು**: ೧. ಚಾಳುಕ್ಯ ಭೂಭುಜರ್ದ್ವಿವಿಕೇಳಿಯೊಳಿರೆ ಪೆಱಗೆನೆಱೆಯೆ ಕಾಂಪುವೊಲಿರ್ದರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭-೧೪; 1192). **ಕಾವು$_1$**: ೧. ಹರಿದು ಕಾವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಪಿ]ನ ದೂತರೈದಿದರರಸನೆಡೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪-೨೦). 'ಕಾವುಕಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಾಹು$_1$**: ೧. "ಕಾಹುಕಾಪಕ್ಕು" (ಕಶಠ. ೨೪); "ಸರ್ಜಣಃ, ಉಪರಕ್ಷಣಃ – ಈ ೨ ಪಾಳೆಯದ ಕಾಹಿನ ಹೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೩); ಮೈಗೆ ಕಾಹ ಹೇಳುವರಲ್ಲದೆ ಮನಕೆ ಕಾಹ ಹೇಳುವರೆ (ಬಸವ. ೮೧೧); ಪಾತ್ರೆಯ . . . ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಮುದ್ರಿಸಿ ತಾವೆ ಕಾಹಾಗಿ (ತಿರುರ. ೧೨); ಪುರದ ಕಾಹನು ಸಚಿವ ಸಾಮಂತರಿಗೆ ಸೇಮಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೯೮); ದಡಿಗ ದೈತ್ಯರ ಕಾಹು ಮಮ ಕುಮಾರತಿಯ ಗೋಪುರಕೆ (ಮೋಹತ. ೩೩-೧೭); ಹೆಂಗಳ ಸಮರಕ್ಕೆ ಖಡ್ಗವೆ ಹೂವಿನ ಬಂಡಾರಕಗ್ನಿಯ ಕಾಹೆ (ಭರಚ. ೬-೮೪).

ಕಾಪಿನವರ್ = ಕಾವಲುಗಾರರು : ಮುಂದೆ ಬಾಜಿಸುತ್ತಂ ಬೞಿಯಂ ಕಾಪಿನವರ್ ಪರಿತಂದು ಶೋಧಿಸಿ ನೋಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೦-೧೪); ಒಯ್ಯನೆ ಕಾಪಿನವರಂ ಬಂಚಿಸಿ ಪೊಱಲಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೮೩); ಕಾಗಿನವರಿರೆ ಬಾಗಿಲಲಿ ನೀನೇ ಪರಿಯಲೆಯ್ತಂದೆ ಗೌಡಾ (ಬಸಪು. ೨೭-೫೩). ಕಾಪಿನಾಳ್, ಕಾಂಪಿನಾಳ್ = ಕಾವಲಿನ ಆಳು; ಕಾವಲುಗಾರ: ದೇವರ ಕಾಪಿನಾಳ್ ದೇವ ಕಿನ್ನರ ಪನ್ನಗಾವಳಿ ಮೊಟ್ಟನಪ್ಪಿನಮೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೪); ಕಾಪಿನಾಳ್ಗಳ ಕದ್ದು (ಭಾವಚಿಂ. ೬-೮); ನಾಲ್ಕುಮಯ್ದಾಱು ಬಲ್ಗುೞಿಯಂ ತಿಂದಡೆ ಕಾಂಪಿನಾಳ್ವಡಿಗುಂ (ಪಸಾರ. ೯೩೫-೧೭).

[ಕಾ$_1$ + -ಪು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಪ್ಪು; ತುಳು. ಕಾಪು, ಕಾಪ್ಪು; ತೆಲು. ಕಾಪು]

ಕಾಪುಕಲಿ (ನಾ). ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ವೀರ, —ಶೂರ: ಕನ್ನಾನೂರು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ನಾಯರುಗಳನ್ನು ರಾಜನು ತನ್ನ ಸ್ವಹಸ್ತದಿಂದ ಕಾಪುಕಲಿಯೆಂದು ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೩೨೧).

[ಕಾವು$_1$ + ಕಲಿ]

ಕಾಪುಗಾಡು (ನಾ). ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟ ಕಾಡು; ರಕ್ಷಿತವಾದ ಅಡವಿ: ಪೊಳೆವ ಪುಲ್ಲೆಗಳ ಬಱಿವಿಡಿದು ಕಾಪುಗಾಡಿನೊಳ್ ಸೋಹಿನ ಬೇಂಟೆಯ ಬಿನದದಿನೀರ್ವರ ರಥಮುಂ ಬೇಱೆವೇಱೊದಲ್ಲಿ (ಅನಂಪು. ೧೧–೪೦ ವ). [ಕಾಪು$_1$ + ಕಾಡು$_1$]

ಕಾಪುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲುಕೆಲಸ ಕೊಡು; ರಕ್ಷಣೆಯ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ನೀಡು: ಅರಸನಾದ್ವಾರಕೆಯ ಸಿರಿಗೋಪುರದ ಬಾಗಿಲ ಕಾಪುಗೊಟ್ಟಿಹನಿರುತಿಹೆವು ನಾವಲ್ಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯–೧೭). [ಕಾಪು$_1$ + ಕೊಡು]

ಕಾಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿರು; ಕಾಯು: ಪೋ ಪುಗಿಲ್ ಪುಗಿಲೆನುತೆ ಕರಂ ಕಾಪುಗೊಂಡು ಜಡಿವುದು ಪಿಕನಿಕರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೭೫); ಬೀದಿವೀದಿಗಳೊಳಾರುಮಂ ಸುೞಿಯಲೀಯದೆ . . . ಕಾಪುಗೊಂಡು ಬಳಸಿದ ತಳಾಱ ನಾಯಕರುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೦ ವ); ದಂಡಧರಂ ಕಾಪುಗೊಂಡ ಪೊೞಲಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೩೦). [ಕಾಪು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಪುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಪಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು: ಅನುವಱಿತಖಿಲ ಪ್ರಜೆಗಳನನವಧಿ ದಯೆವೆರಸು ಕಾಪುಗೊಳಿಸುವರಿರ್ವರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೫೭–೧೪). [ಕಾಪುಗೊಳ್ + -ಇಸು$_1$]

ಕಾಪುತಡೆ (ನಾ). ಕೆಸರನ್ನು ತಡೆಯುವ ಸಾಧನ; ತಡೆಗಾಪು: ಆ ಬಂಡಿಯ ಮಿರುಗುಬಣ್ಣದ ಕಾಪುತಡೆಗಳು ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಥಳಥಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೩೩೮). [ಕಾಪು$_1$ + ತಡೆ$_2$]

ಕಾಪುರ (ನಾ). ಸಂಸಾರ ಹೂಡುವಿಕೆ; ವಾಸ: ಹಳೆಯ ಮನೆಯೊಂದನ್ನು ಹೊಸವಾಗಿ ಬೆಲೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಾಪುರಮಾಡಿದರು (ವಾಕೂಟ. ೮); ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿಯೊಡನೆ ಕಾಪುರಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ತಾನೆ? ನಾನೂ ಮದರಾಸಿಗೆ ಹೊರಟೆ (ವಿವಧು. ೫೨). [← ತೆಲು. ಕಾಪುರ]

ಕಾಪುರಾಪು (ನಾ). ರಕ್ಷಾಕವಚ (?): ಅನಿಲಾತ್ಮಜಂಗೆ ಬಡತನ ಪೊರ್ದದಿಲ್ಲ ಬಜುಮ್ಮೆ ಬಿಗಿದುಟ್ಟಿಹ ಕಾಪುರಾಪವಂ ಬಿಡಿಸನು (ಕಱಿಕಂ. ೪೫). [?]

ಕಾಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಹೀನ ಮನುಷ್ಯ; ಕ್ಷುದ್ರ ಮನುಷ್ಯ: ಕಿಂಪುರುಷರ್ ಕಾಪುರುಷರಂತೆ ಬಾಯಂ ಬಿಡೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೮ ವ); ಇನ್ನುಳಿದ ಕಾಪುರುಷರಿಂ ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ ಪೋಲ್ದಪರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೧೫). ೨. ಅಂಜುಬುರುಕ; ಹೇಡಿ: ಪತಿಗಳು ಕಾಪುರುಷರೇ ನಿನ್ನವರು (ಕುಮ್ಮಾವಿ. ೩–೨೫). [ಸಂ.]

ಕಾಪುರುಷತನ (ನಾ). ಹೀನ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಕುತ್ಸಿತ ವೃತ್ತಿ: ಕಾಪುರುಷತನವುಳಿದು ಕೇಳಂಬಾಪತಿಯ ಪದಭಕ್ತನಾಗು (ಬಸವು. ೨೭–೫೩). [ಕಾಪುರುಷ + -ತನ]

ಕಾಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವಲಿಗೊಳಗಾಗು; ಬಂಧನಕ್ಕೊಳ್ಳಗಾಗು: ಭೂಪಲಕ್ಷಣವಡಗೆ ಸಭೆಯಲಿ ಕಾಪುವಡೆದವನಂತೆ ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ದನಾ ಕಂಸ (ಅಕ್ರೂಚ. ೨–೫). ೨. ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆ. [ಕಾಪು$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಾಪುವೆರಸು (ಅ). ಕಾವಲು ಸಹಿತವಾಗಿ: ಕಾಪುವೆರಸು ಪೋಗಿ ಪೊೞಲ್ಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೫–೨೮). [ಕಾಪು$_1$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕಾಪುವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿರೆಂದು ಹೇಳು; ಕಾವಲಾಗು: ಪಡೆವಳ್ಳನಂ ಪಡೆಗೆ ಕಾಪುವೇೞ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೨–೭೪ ವ); ಪಂಚಪಾಂಡವರುಮಂ ಬೀಡಿಂಗೆ ಕಾಪುವೇೞ್ದು (ಗದಾಯು. ೯–೧ ವ); ನಾಲ್ವರ್ ಮನುಷ್ಯರನದರ್ಕೆ ಕಾಪುವೇೞ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩–೨೧); ರಾಮನಂ ಕನ್ನೆಗೆ ಕಾಪುವೇೞ್ದು (ಜಗವಿ. ೧೦–೭೭). [ಕಾಪು$_1$ + ಪೇೞ್]

ಕಾಪುಹಲಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಲಸು: ಬಕ್ಕೆಹಲಸು, ಅರಬಕ್ಕೆ ಹಲಸು, ಕಾಪು ಹಲಸು ಹೀಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳಿವೆ (ಶ್ಯಾಮುತಾ. ೧೧). [ಕಾಪು$_6$ + ಹಲಸು (< ಪಲಸು)]

ಕಾಪೇಯ (ಗು). ೧. ಕಪಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಮಂಗಗಳ ಜಾತಿ; ಕಪಿಕುಲ: "ಗೋಲಾಂಗೂಲಮಾ ಕೃಷ ವಕ್ತ್ರನೆನೆ ಮುಸುವಕ್ಕವಜ ಸಂಯೋಗ ಕಾಪೇಯಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೯). 'ಕಾಪೇಯತನ' ಪರಾ. ೩. ಕಪಿಚೇಷ್ಟೆ; ಮಂಗತನ. [ಸಂ.]

ಕಾಪೇಯತನ (ನಾ). = ಕಾಪೇಯ ೩: ಲಂಕಾಧಿಪನ ಮನದಳಬಳವ ತಿಳಿ ಕಾಪೇಯತನದಗ್ಗಳಿಕೆಯನು ನೆರೆ ಬಳಸದಿಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಗ ಬಾಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪–೧೨–೧೫). [ಕಾಪೇಯ + -ತನ]

ಕಾಪೋತ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳದ ಬಣ್ಣ; ಬೂದು ಬಣ್ಣ. ೨. ಬಿಳುಪುಳ್ಳ ಒಂದು ಮೂಲಲೋಹ; ಕ್ಷಾರ. ೩. ಪಾರಿವಾಳಗಳ ಗುಂಪು. ೪. ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಜನ; ಸೌವೀರಾಂಜನ. [ಸಂ.]

ಕಾಪೋತಲೇಶ್ಯೆ (ನಾ). = ಕಪೋತಲೇಶ್ಯೆ: ಮೂರು ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಾಪೋತಲೇಶ್ಯವು ಜಘನ, ಮಧ್ಯಮ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗುವುದು. (ಜೈನಪ. ೪೪೪) [ಕಾಪೋತ + ಲೇಶ್ಯೆ]

ಕಾಪೋತಿ (ನಾ). ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಬೂದಿ ಮೇಗವಣ್ಣಿಗೆ ಸೀರೆ ಕಂಡು ಕಾಪೋತಿ ಪಾಲಕಿಯು (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೯). [?]

ಕಾಪ್ಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಪ್ಯೈಡಿಗಿ. ೨೬–೫೬೦). [?]

ಕಾಫರ, ಕಾಫಿರ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನಾಸ್ತಿಕ. ☞ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಅನ್ಯಮತೀಯನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರು: ಕಾಫರರುಗಳನ್ನು ಅದಷ್ಟು ಮುಸ್ಲಿಮರನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಬೇಕು (ಗೋಪುರ. ೨೨). ಕಾಫರರು ಹಿಂದುಗಳಾಗಿದ್ದುದೊಂದೇ ಅಪರಾಧವಾಗಿತ್ತು (ಕಥವಿ. I, 179). ಕಾಫಿರ: ನೀವು ಕಾಫಿರರನ್ನು ಪವಿತ್ರವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅವರೊಡನೆ . . . ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಮಾಡುವಿರಾ (ಮಾಧವ. II, ೩೦). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಕಾಫಿರ್; ಮರಾ. ಕಾಫರ್]

ಕಾಫಿ$_1$ 'ಕಾಪಿ$_1$' ನೋ.

ಕಾಫಿ$_2$, ಕಾಪಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಬುಂದು: ಕಾಫಿ–ಈ ಗಿಡವು ೮–೧೦ ಅಡಿಗಳವರೆಗೆ ಎತ್ತರ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೪). ೨. ಅದರ ಬೀಜವನ್ನು ಹುರಿದು, ಮಾಡಿದ ಪುಡಿ. ೩. ಅಂತಹ ಪುಡಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾನೀಯ: ಮೇಲೆ ಗಂಟಿಗೊಮ್ಮೆ ಆ ದರಿದ್ರ ಕಾಫಿ ಬೇರೆ (ಹಸ್ಕೊಂಡ. ೮೪). ಕಾಪಿ: ೩. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಂಡಿ ಕಾಪಿ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Coffee]

ಕಾಫಿದಾನಿ (ನಾ). ಕಾಫಿಯ ಪಾತ್ರೆ: ಅವಳ ಹಾಸಿಗೆಯ ಬಳಿ ಕಾಫಿದಾನಿಯಿದ್ದ ಸಣ್ಣ ಮೇಜೊಂದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೨೨). [ಕಾಫಿ$_2$ + ದಾನಿ$_2$]

ಕಾಫಿರ 'ಕಾಫರ' ನೋ.

ಕಾಬ$_1$ 'ಕಾಣ್' ಪರಾ.

ಕಾಬ$_2$, ಕಾಬಾ (ನಾ). ಮಕ್ಕಾ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಸೀದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪವಿತ್ರವಾದ ಕರಿಯ ಕಲ್ಲು: ಹೆದರುವೆನು ಅರಾಬಿ ಕಾಬವನು ನೀ ಮುಟ್ಟಲಾರೆ (ಭಾರದ. ೪೦೫). ಕಾಬಾ: ಕ್ರಾಸ್ ಅಥವಾ ಕಾಬಾಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಾ ಹಿಂದೂ ಜನರು ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವರು (ಭಾರಸಂ. ೩೦೨). [← ಅರ. ಮರಾ. ಕಾಬಾ]

ಕಾಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಾಗುಣಿತ: ಇದರಿಂದ ಕಕಾರಾದಿಯಾದ ಎಲ್ಲ ಗುಣಿತಗಳಿಗೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ 'ಕಾಗುಣಿತ,' 'ಕಾಬಳ್ಳಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಾಗಿವೆ (ಸಂಶೋಧ. ೧೪). [< ಕ$_1$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಬಾ 'ಕಾಬು$_2$' ನೋ.

ಕಾಬಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಬಾಳೆ: ಕಾಬಾಳೆ ದೀಪದ್ರಾಕ್ಷೆ ಕೇತಕೆ ತೋರಸೀಬಾಂತ ಬಿದಿರ್ವೆತ್ತಗಳ (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೧); ಖರ್ಜೂರ ಮಾದಿಹ ಬಾಳೆ ಕಾಬಾಳೆ ಮೋದ ಸಕ್ಕರೆ ಮಾವು ನೇಜಿಲವಣ್ಗಳ ಯಾದವರಿತ್ತರಾಳ್ದನಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೫೫). ೨. ಕಡುಗೆಂಪು ಹೂವಾಗುವ ಒಂದು ತೋಟದ ಸಸ್ಯ: (ಕ). [ಕಾ$_3$ + ಬಾಳೆ (< ಬಾೞೆ)]

ಕಾಬು (ನಾ). ೧. ಸಂಧಿ; ಸಮಯ: "ಕಾಬು-ಸಮಯ" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). ೨. ಹಿಡಿತ; ನಿಯಂತ್ರಣ; ಅಧಿಕಾರ. [← ತುರ್ಕಿ. ಮರಾ. ಕಾಬೂ]

ಕಾಬುಜುಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಹರಡೆ ಗೀಜಗ ಮರಗೊಡಲೆ ಕಾಬುಜುಲೆ ಲಾವುಗೆ ಗೌಜು ಪಾರಿವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೫೩). [ಕಾ$_2$ + ಪುಜುಲೆ]

ಕಾಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಕ್ಕು; ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು: "ವನಸ್ಪತಿ ವನ ಮಾರ್ಜಾರಾಭ್ಯಾಂ = ಗಿಡವುಂ ಕಾಬೆಕ್ಕಂ ಬೆರಡಱಿಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೭-೧೬). 'ಕಾಟ್ಬೆಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಕಾ$_3$ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕಾಬ್ಯ (ನಾ). ಕಾವ್ಯ: ಕಾಬ್ಯ ಕರ್ತಾರರನ . . . ಪೋಲಾಳ್ವದೇವನ ಪೆರ್ಮೆಯ ವಿಸ್ತಾರಮುಂ ಪೇಳ್ವೊಡೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೫೦; 1274); ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಾನೀಕದಿಂದನವದ್ಯ ಕಾಬ್ಯಂಗಳನಲರ್ದು ಸುಹೃದ್ಯಮಾಗಲು (ಬಸಪು. ೨೬-೭). [< ಸಂ. ಕಾವ್ಯ]

ಕಾಮ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಇಚ್ಛೆ: "ಇಚ್ಛೆ ಕಾಂಕ್ಷೆ . . . ರುಚಿ ಕಾಮವಾಂಛೆ ಈಪ್ಸಿತಮೆನಲು ಬಯಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೧೧); ತ್ರಿಣೇತ್ರಂ ಪ್ರೇಮಾಂಗಂ ಪೂರ್ಣಕಾಮಂ ಪರಮ ಪರಶಿವಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧); 'ಕಾಮಗಾಮಿ' ಪರಾ. ೨. ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆ; ಭೋಗಾಸಕ್ತಿ: ಕಾಮುಕವಧಿಯ ಕಾಣೆ ನಾನೆಂದ (ಅಮೃತ. ೨-೯೦); ಕಾಮಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರ. ೪. ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಧರ್ಮ ಅರ್ಥ ಕಾಮ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಚತುರ್ವಿದ ಫಲಪದಂಗಳ ನಾನೊಲ್ಲೆನಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡೇ. ೧೬೧-೨೨). ೫. ಪ್ರೀತಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ; ಮನ್ಮಥ; ಮದನ: ಕಾಮನ ಅಂಬಿನ ಗಣೆಯಲ್ಲಿಮೂವರು ಬಾಲೆಯರು ಹುಟ್ಟಿದರು (ಅಜಿಮಾ. ೨೬-೬೧); ಮುದದೆ ಕುಳ್ಳಿರೆ ಕಾಮನನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೆಗೋವಿಂದನ ನಿಂದಿತಂ ನುಡಿದನ್ (ಗಿರಿಕ. ೭-೨೦). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ.

ಕಾಮನಕರಿ = ಬೇವಿನ ಹೂ ಮತ್ತು ಚಿಗುರು: ಕಾಮನಕರಿ (ಬೇವಿನ ಹೂ ಚಿಗುರು)ಯನ್ನೂ ತಂದು ಕಣಜಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಕಾಳು ತುಂಬುವ ಹಗೆ-ಬಳತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚೆಲ್ಲುವನು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೬). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು = ಮಳೆಬಿಲ್ಲು; ಇಂದ್ರ ಧನಸ್ಸು: ತೋರೆ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲ ಸೊಗಸಿನ ತೋರಣವು ಆಗಸದಲಿ (ಕಎಪು. ೩೦). ಕಾಮನ ಹಬ್ಬ = ಫಾಲ್ಗುಣ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ದಿವಸ ಆಚರಿಸುವ ಹಬ್ಬ: ಇಂದು ಕಾಮನ ಹಬ್ಬ (ರೂಢಿ). ಕಾಮನ ಹೂ = ಬೇವಿನ ಹೂ: ಪ್ರಾಚೀನ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬೇವಿನ ಹೂವು (ಕಾಮನ ಹೂ) ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೩). ಕಾಮನ ಹುಣ್ಣಿಮೆ, ಕಾಮನ ಹುಣ್ಣಿವೆ = ಫಾಲ್ಗುಣ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹುಣ್ಣಿಮೆ; ಹೋಳಿ ಹುಣ್ಣಿಮೆ: ಕಾಮನ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಹಣ್ಣಾಗಿ ಹರಿವಂತೆ . . . ಹೊನಲಾಗಿರೆ (ಸಖಿಗೀ. ೨೪-೪೦೯); ಕಾಮನಹುಣ್ಣಿವೆಗೆ ಕಲಕುನೀರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕಾಮಂಚ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಮಂಚಿ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಮಂಡ (ನಾ). = ಕಮಂಡಲು (?): ಜುಟ್ಟು ಜನಿವಾರ ಬಿಸುಟು ತಾವೀಗರೊಟ್ಟೊಂದು ಕೌಪೀನವಾ ಕಟ್ಟಿ ಕಾಷಾಯ ಕಾಮಂಡ ದಂಡಗಳಾದ ವಿಟ್ಟ ಸನ್ಯಾಸಕೆಂಪಾ (ಚಿಪಾಕೋ. ೨-೧೦). [?]

ಕಾಮಂಡಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಂಡಲುವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡವನು; ಶಿವ. ೨. ಸಂನ್ಯಾಸಿ. ೧, ೨: ಪಶುಪತಿಯೆ ಗೋಪಟ್ಟಗಂ ಸಾರು ಕಱಕಂಠ ಸಸಿನೆ ವನಕೈದು ಶೂಲಿಯೆ ವೈದ್ಯಳಲ್ಲ ಕಾಮಂಡಲಿ ಧರಾತಳದೊಳು ವಸೆದು ಭಿಕ್ಷವ ಬೇಡು ಯಮಳಗಂಗಾಧರನೆ ಅಸಮಭಕ್ತರಿಗೆ ನೀರಡಕುಮಾಪತಿಯೆನಲು ನಸುನಗುತಲೈದಿ ಬಾಗಿಲ ತೆಗೆದುಯಿಾಶನೊಡವೆರೆದ ಹಿಮಗಿರಿಜೆ ಸಲಹಾ (ನವಮೋ. ೧೫-೨). [ಕಾಮಂಡಲು$_0$ + -ಇ$_2$]

ಕಾಮಕಥೆ (ನಾ). ಕಾಮದ ಕಥೆ; ಶೃಂಗಾರಕಥೆ: ವಿನಯದಿಂ ಬಂದಿಸಿ ಧರ್ಮಮಂ ಬೆಸಗೊಂಡವರ್ ಧರ್ಮಮಂ ಪೇೞದೆ ಕಾಮಕಥೆಗಳಂ ಪೇೞ್ವೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೭೮). [ಕಾಮ + ಕಥೆ]

ಕಾಮಕರ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ಬಂದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾವೃತ್ತಿ. ೨. ಸೊಕ್ಕು; ಬಿಂಕ; ಗರ್ವ: "ಕಾಮಕರಂ ಸಮುಗರ್ವ ಪೌರುಷಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೭). "ಬಿಂಕ ಪಂನಂ ಮುಕ್ಕೆ ನಲ್ಗರ್ವವೂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೯); ಕಾಮಕರಂ ಕರಮಡಂಗಿ ನುರ್ಗಪ್ಪಿನೆಗಂ ಕಾಮದನಡಂಗೆವೊಯ್ದಂ (ಶಮದ. ೨೪೭ ಪ್ರಯೋ). ಆದರ್ಕಾ ವಿಷ್ಣುದೂತರ್ ಯಮಭಟರ ಕಾಮಕರಂ ಕರಂ ಕರಂಗುವಿನಂ ಮಾಂಕರಿಸುತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೦-೧೯). [< ಸಂ. ಕಾಮಕಾರ]

ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ತುಳಸಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸುವಾಸನೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ ನಿನ್ನ ಕಾಣದಲೆ ಇರಲಾರೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೨೧); ತಂದೇನಿ ನಿನಗೆಂದ ತುಂಬಿತುರುಬಿನವಳ ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿಯಾ ತೆನಿಯೊಂದ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೩೬-೩). [ಕಾಮ + ಕಸ್ತೂರಿ]

ಕಾಮಕಾತರತೆ (ನಾ). ಕಾಮಾತುರತೆ; ಭೋಗಾಪೇಕ್ಷೆ: ಪರನೃಪಮಂಡಳಕ್ಕೆ ಭಯಮುಂ ರಮಣೀನಿವಹಕ್ಕೆ ಕಾಮಕಾತರತೆಯುಂ . . . ಇತ್ತನಂದು ಬಿತ್ತರಿಸೆ ಸನತ್ಕುಮಾರ ನಳಕೂಬರ ಕಂತುನಿಭಂ ನೃಪಾತ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೭೦) [ಕಾಮ + ಕಾತರತೆ]

ಕಾಮಕಾತರೆ (ನಾ). ಕಾಮದಲ್ಲಿ ಆತುರಳಾದವಳು; ಭೋಗಾಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವಳು: ವಿಳಾಸವತಿ ರಾವಣಂಗೆ ಪಲಕಾಲಂ ಮುನ್ನೆಳಸಿರ್ದ ಕಾಮಕಾತರೆ ಕೆಳದಿಗೆ ತಿಳಿವಂತು ತನ್ನ ತೆಱನಂ ಪೇೞ್ದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೮೮). [ಸಂ. ಕಾಮಕಾತರಾ (ಕಾಮ + ಕಾತರಾ)]

ಕಾಮಕಾಮಿನಿ (ನಾ). ೧. ಭೋಗಾಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವಳು; ವಿಷಯಾಸಕ್ತೆ: ಕಾಮಕಾಮಿನಿಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟದಿಂ ಪುಳಕಿಸದ ತಿಳಕಮಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೧ ವ). ೨. ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿ. [ಕಾಮ + ಕಾಮಿನಿ]

ಕಾಮಕಾರ (ನಾ). = ಕಾಮಕರ: 'ಕಾಮಕಾರಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಮಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟಬಂದಂತೆ ವರ್ತಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಗರ್ವಪಡುವಿಕೆ; ಉದ್ವೃತ್ತ ಸ್ವಭಾವ: ತಾಮಸ ತಲ್ಲಣ ತಬ್ಬಿಬ್ಬು ತಳ್ಳಂಕ ಕಾಮಕಾರಿಕೆ ಕಟ್ಟಳಲ ಸೀಮೆಯಱಿಯದಳ ಸಲಹು ರಂಗಾಯೆಂಬ ಭಾಮೆಯನೆಂದು ಕಂಡಪೆನೊ (ಶತಸಾಂ. ೩೫-೭೮). [ಕಾಮಕಾರ + -ಇಕೆ]

ಕಾಮಕೊಟ (ನಾ). ೧. ಸೂಳೆಗಾರಿಕೆ; ವ್ಯಭಿಚಾರ. ೨. ವ್ಯಭಿಚಾರಿ; ಜಾರ. [ಕಾಮ + ಕೂಟ]

ಕಾಮಕೇರಿ (ನಾ). ಸೂಳೆಗೇರಿ: ಕಾಮಕೇರಿಯ ಕುಲದ ಕಂದಗೆ ಭೂಮಿ ತೊಲಗದು (ಕಾಲಸಂ.೩೮-೯). [ಕಾಮ + ಕೇರಿ]

ಕಾಮಕೇಲಿ (ನಾ). ರತಿಕ್ರೀಡೆ; ಸಂಭೋಗ: ಎಲಾ ಗೆಳತಿ, ನೀನಾವರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನನ್ನೊಡನೆ ಕಾಮಕೇಲಿಯಾಡುವಂತೆಸಗು ಎಂದು ಬಿನ್ನೈಸಿಕೊಂಡಳು (ಅಭಿಮಾ. ೪೪). [ಕಾಮ + ಕೇಲಿ]

ಕಾಮಕೊಣತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಡತಿ, —ಮರದ ಸುತ್ತಿಗೆ: ವಪ್ಪುವಂತಹ ಕಾಮುದಾರು ಚಯಿವಕ್ಕೆ ಕಾಮಕೊಣತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಬಿಜ್ಜಟೀ.೨-೩೧). [ಕಾಮ + ಕೊಣತಿ (< ಕೊಡಂತಿ)]

ಕಾಮಕೋಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಗನ್ ಕಾಮಕೋಡನ್ (ಎಇ. IX, ೧೮-೪; 800) [?]

ಕಾಮಕೋಳಾಹಳ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಕೋಲಾಹಲ ಮಾಡಿದವನು; ಶಿವ: ಕಾಮಕೋಳಾಹಳನು ದಕ್ಷನ ಹೋಮದಳವುಳ ಕಾಜ ಹರ ಸಿಸ್ಸೀಮದಲಿ ಪುರಮೂಜ ಗೆಲಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭ ಸೂಚನೆ). [ಕಾಮ + ಕೋಳಾಹಳ (= ಕೋಲಾಹಲ)]

ಕಾಮಕೌಶಲಿ (ನಾ). ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾದವನು, —ನಿಪುಣ: ಜಾನಕಿಯ ಜೀವಜಾಡ್ಯಕೆ ಕಾಮಕೌಶಲಿ ದಶಗ್ರೀವನನು ದಿನಂ ಪ್ರಾಭಾತವೇಳೆಯೊಳ್ ನೀಡುವ ನಿನಾದ ಸುಖಭೇಷಜವೊ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೫-೨೮೪). [< ಸಂ. ಕಾಮಕೌಶಲಿನ್]

ಕಾಮಕ್ಲಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ಖಿನ್ನಳಾದವಳು; ಕಾಮದಿಂದ ಕ್ಲೇಶಕ್ಕೊಳಗಾದವಳು; ವಿರಹಪೀಡಿತೆ: ಈ ಕೋಮಳೆ ಕಾಮಕ್ಲಿಷ್ಟೆ ಚಿತ್ರಕ್ಕಳಲನೊಲವುಮಂ ಪುಟ್ಟಿಪಳ್ ನೋಡೆ (ಶಾಕುಂತ. ೩೫-೬೧). [ಸಂ. ಕಾಮಕ್ಲಿಷ್ಟಾ]

ಕಾಮಗಣ (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಳಗ: ಕಾಮಗಣಂಗಳ ಕೂಡೆ ಕಾದಿ ಗೆಲಲಜಾಯದೆ (ಅವಚಂ. ೧೧೭-೪೮೫). [ಕಾಮ + ಗಣ]

ಕಾಮಗಾಮಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಬಂದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ; ಸ್ವೈರಚಾರಿ: (*). [ಸಂ. ಕಾಮಗಾಮಿನ್]

ಕಾಮಗಾರ, ಕಾಂಗಾರ (ನಾ). ಕಾರಖಾನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸಗಾರ; ಕಾರ್ಮಿಕ: ಓವರಸಿಯರು ಕಾಮಗಾರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲವು ನೌಕರರೊಡನೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರು (ಅನ್ನ. ೧೯೫); ಗಿರಿಣಿ ಕಾಮಗಾರ ಸಂಸ್ಥೆ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೮೧). **ಕಾಂಗಾರ**: ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡುವ ಕಾಂಗಾರರಿಗೆ (ದೌಲತ್. ೩೪). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಮಗಾರ. < ಸಂ. ಕರ್ಮಕಾರ]

ಕಾಮಗಾರಿ, ಕಾಂಗಾರಿ (ನಾ). (ಕಾರ್ಮಿಕರು ಮಾಡುವ) ಕೆಲಸ, —ಕಾರ್ಯ: ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಮಂಟಪ ಕಾಮಗಾರಿ ೨೦ ವರಹ ದರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೨, ೯೭-೭; 1593); ಕಾಮಗಾರಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಬಗ್ಗೆ ಆಳುಗಳ ಸಹ ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೩); ಕಾಮಗಾರಿ ಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದರು (ಮಹಾಪಂ. II, ೩೪); ಆದರ ಪೈಕಿ ಅರ್ಧಭಾಗ ಮಟ್ಟಿ ಕಾಮಗಾರಿಗೆ ತಗಲತಕ್ಕದ್ದು; ಉಳಿದ ಅರ್ಧ ಛತ್ರರ್‌ಗಜ್ಜಿ ಕಾಮಗಾರಿಯದು (ಕೆಲಸಿ. ೧೫೦). **ಕಾಂಗಾರಿ**: ಊರಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ರಸ್ತೆ, ಚರಂಡಿ... ಬಾವಿ ಮುಂತಾಂದ ಕಾಂಗಾರಿಗಳಿಗೆ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೪೩). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಮಗಾರೀ]

ಕಾಮಗಾರಿ ಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಸಶ್ರಮ ಶಿಕ್ಷೆ; ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸಮಾಡಿಸುವ ಶಿಕ್ಷೆ: (*). [ಕಾಮಗಾರಿ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಕಾಮಗಿರಿ (ನಾ). = ಕಾಮಗಾರಿ: ಮೂರು ಮೈಲಿನ ಆಚೆ ಬರಗಾಲ ಕಾಮಗಿರಿ ನಡೆದಂತೆ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೯೯); ನಾನೂ ನಿನಗೊಂದು ಕಾಮ ಗಿರಿಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸುವೆ (ಹಂಸಾ. ೬೬). [← ಮರಾ. ಕಾಮಗಿರೀ]

ಕಾಮಗೀತೆ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರದ ಹಾಡು; ಕಾಮವನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸುವ ಹಾಡು: ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರೀಸಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಹರಡಿದ್ದ ... ಕಾಮಗೀತೆಗಳೇ ವೈಸೋದಿಕ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯೆಂದು ಅರಿಸ್ಟಾಟಲನ ಮತ (ಅರಿಕಾ. ೨೧). [ಕಾಮ + ಗೀತೆ]

ಕಾಮಗೌಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಂಮುಗೌಂಡ ಕೇತಗೌಂಡ ಮಾದಿಗೌಂಡ ಕಾಮುಗೌಂಡ ನಾಲ್ವರ್ ಗೌಡುಗಳಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೨-೮; ?). [ಕಾಮ + ಗೌಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾಮಗ್ರಹ (ನಾ). ಕಾಮನ ಹಿಡಿತ; ಕಾಮಾವೇಶ: ಆ ಪೊಚಿಲನಾಳ್ವ ವಿಮಲಸೇನನ ಮಗಳ್ ಕಮಲವತಿಯ ಕಾಮುಗ್ರಹಮಂ ಕಳೆವಲ್ಲಿ (ಚಾವುಂಪು. ೬೪). [ಕಾಮ + ಗ್ರಹ]

ಕಾಮಚರ್ಯೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಾನುಭವ; ವಿಷಯೋಪ ಭೋಗ: ಒಟ್ಟು ಬದುಕನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸಲು ಪ್ರೇರಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಕಾಮಚರ್ಯೆಯೊಂದಕ್ಕೇ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿ... ಅದೇ ಸರ್ವಸ್ವ ಎಂದರೆ ಹೇಗಾದೀತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೪೫). [ಕಾಮ + ಚರ್ಯೆ]

ಕಾಮಚಾಪ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು; ಕಬ್ಬು: ಕಾಮುಚಾಪದಿಂ ಜನಿಯಿಸಿದಿಕ್ಷು ಚಂದ್ರನಮರ್ದಿಂ ಮಡುಗೊಂಡ ಕೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೩೭). [ಕಾಮ + ಚಾಪ]

ಕಾಮಚಾರಿ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟಬಂದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ಅನಿರ್ಬಂಧ ಸಂಚಾರ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ: ಕಾಮುರೂಪಿಯುಂ ಕಾಮು ಚಾರಿಯುಮಪ್ಪ ವಿಜಯಾರ್ಧಪರ್ವತಮೆಂಬ ಯಾಗಹಸ್ತಿರತ್ನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩೨). (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆಬಂದಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು: ಅನುಮಾನವು ಕಾಮಚಾರಿಯಾದುದರಿಂದ ಅದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲೂ, ನಿರಾಕರಿಸಲೂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಮಾಣ ವೆಂದು ಕಠಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವುದು (ಭಾರದ. ೨೯೭). ೨. ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕಾಕುಮತಿಗಳು ನಾವು ಚಿತ್ತವ್ಯಾಕುಳತೆಯರು ... ನಾವತಿ ಕಾಮಚಾರಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೮೩). [< ಸಂ. ಕಾಮಚಾರಿನ್]

ಕಾಮಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರಚೇಷ್ಟೆ; ಕಾಮವಿಕಾರ: ಹಳ್ಳಿಗರಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಾಸೆಗಾಗಲಿ, ಬದುಕಿನಾಸೆಗಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಕಾಮಚೇಷ್ಟೆಗಾಗಲಿ ... ಗಂಡು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಹವಣಿಸಲು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೦೫). [ಕಾಮ + ಚೇಷ್ಟೆ]

ಕಾಮಚ್ಛತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಾಮದೇವನ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿ ಸುವ ರಾಜೋಪಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅತಿಮುಗುದೆಯಪ್ಪೆನ್ನ ಮಗಳ ಕಾಮಜ್ವರೋರ್ಜಿತ ತಾಪವಾರಿದಡೆ ಕಾಮನಂ ನೋನುವೆಂ... ಊರ್ಜಿತ ವಸಂತದೊಳು ಕಾಮಚ್ಛತ್ರವಿಡುವೆನೆಂದಜ್ಜಿ ಹರಸುತ್ತಿರ್ದಳು (ಹಚಕಾ. ೪-೨೬). ೨. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿ; ಭಗಾಂಕುರ (?): ಸ್ಮರಗೃಹದೊಳೊಡನೊಂದು ಬೆರಳೊಂದೆ ನಾಡಿ ಯಿರಲಸರೆ ಕಾಮಾತಪತ್ರಮೆನಿಸಿ ಪಿರಿದಪ್ಪುವದಜಿಂದೆ ತರುಣಿ ಕೇಳದ ಕಾಯ್ದು ನೆರೆಯೆ ಕಾಮುಚ್ಛತ್ರಮೆಂಬ ಪೆಸರೂ (ಜನವ. ೬-೨೪). 'ಕಾಮಾತಪತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕಾಮ + ಛತ್ರ)]

ಕಾಮಜ (ಗು). ೧. ಕಾಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ; ಸುಖಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾಮನ ಮಗ; ಅನಿರುದ್ಧ: (*). [ಸಂ.]

ಕಾಮಜನಕ (ಗು). ೧. ಕಾಮವನ್ನು ಉದ್ರೇಕಿಸುವ; ಕಾಮೋತ್ಪಾದಕ. (ನಾ). ೨. ಮನ್ಮಥನ ತಂದೆ; ವಿಷ್ಣು. [ಕಾಮ + ಜನಕ]

ಕಾಮಜೇನಿ (ನಾ). ಕಾಮಧೇನುವಿನಂತಹ ಹಸು: ಕಾಮಜೇನಿಯ ಕಿರುಬನ ಬಾಯಿಗೆ ತುತ್ತಾದಮೇಲೆ ಅಂಥಿಂಥ ಸಾಮಾನ್ಯಹಸುಗಳು ಇವನ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಬದುಕುವುದುಂಟೆ (ಬೆಳುಮ. ೧). [< ಸಂ. ಕಾಮಧೇನು]

ಕಾಮಜ್ವರ (ನಾ). ವಿರಹದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ವರ; ವಿರಹತಾಪ: ಇಂದುಕಿರಣಂಗಳಿಂದಂ ಚಂದನರಸದಿಂದೆ ಮಾಗಿಯಾ ನೀರಿಂದಂ ನಂದದು ಪರಿತಾಪಾನಳನಿಂದಜಿಂದೆಂ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ಕಾಮಜ್ವರಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೪); ಕಾಮಜ್ವರದಿಂದೆ ಸಂತಾಪಿಸುತಿರೆ (ನವಮೋ. ೬-೫೮). [ಕಾಮ + ಜ್ವರ]

ಕಾಮಜ್ವರಿತ (ನಾ). ಕಾಮಜ್ವರವೇರಿದವನು; ಮನ್ಮಥನಬಾಧೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು: ಕಂಡನು ದೈವಗತಿಯಲಿ ಸುರವಧುವನಾಕ್ಷಣಕೆ ಕಾಮ ಜ್ವರಿತನಾದವನು (ಕುವ್ಯಾಆ ೬-೧೮). [ಕಾಮ + ಜ್ವರಿತ]

ಕಾಮಟಿಗಾರ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರ; ಕಾಮಾಟಿ: ತಮ್ಮ ಕೈಕಸಬಿನಿಂದ ದಂಡಿಗೆ ನೆರವಾಗಬಲ್ಲ ಕಾಮಟಿಗಾರರು ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಇಡುವ ಕಾರಕೂನರು ಮುಂತಾದ ಸೈನಿಕ ಸಹಾಯಕ ದಳದವರು (ಮಗಜ. ೬೪). [ಕಾಮಟ್ಟ$_0$ + – ಗಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಕಾಮಣಿ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಮಣಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಮಾಲೆರೋಗ ಬಡಿದ ಕಣ್ಣು; ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಹಳದಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವ ಕಣ್ಣು: ಕಾಮಣಿ ಗಣ್ಣಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಹಳದಿಯಾದಂತೆ ಕವಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಸಿರಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ ಈ ತೋಟ (ನವ್ಯಕಾ. ೩೩). [ಕಾಮಣಿ (< ಕಾಮಾಲೆ) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾಮಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ಸಿಟ್ಟಗೇಳುತ ಶಿವನು ಬಿಟ್ಟಾನೊ ಉರಿಗಣ್ಣ ಸುಟ್ಟು ಬೂದ್ಯಾದೊ ಕಾಮಣ್ಣ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೫). ೨. (ಆಲಂ) ಚೆಲುವ; ಸುಂದರ: ಇಂತಹನ ಹೆಂಡತಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಆದೇ ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕಾಮಣ್ಣ ಬಿದ್ದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನು (ಮೂರುವಾ. ೧೫೨). [ಕಾಮ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕಾಮತಂತ್ರ (ನಾ). = ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ: ಬಾಹುಬಲಿಗೆ ಕಾಮತಂತ್ರ ಸಾಮುದ್ರಿಕಾಯುರ್ವೇದ . . . ಲೋಕೋಪಕಾರಿಗಳಪ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೆನಿತೊಳವನಿತುಮಂ . . . ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೮-೬೦ ವ); ಕಾಮತಂತ್ರದೊಳ್ ನಾಯಕ ನಾಯಕೀ ಭೇದ ಭಿನ್ನ ಕಲಾಕೌಶಲಮುಮಂ (ಅನಂಪು. ೬-೯ ವ). [ಕಾಮ + ತಂತ್ರ]

ಕಾಮತಿ (ನಾ). ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ವ್ಯವಸಾಯಗಾರ: ಕಾಮತಿಗಳು ಅಥವಾ ಕುಂಚಿಗೇ ವೊಕ್ಕಲಿಗರು. ಇವರು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಚಿಗೆಯನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೪೦); ವ್ಯವಸಾಯಗಾರರು . . . ಕಾಮತಿ, ಕಾಪು (ತುಳುನಾ. ೧೭೧). [← ಮರಾ. ಕಾಮತೀ]

ಕಾಮತೃಷೆ (ನಾ). = ಕಾಮತೃಷ್ಣೆ: ವಿಕೃತ ಕಾಮತೃಷೆಗೆ ಬಲಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣಿನ ವೇದನೆ . . . ಇಂತಹ ನೂರು ಬಗೆಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿವೆ (ವಿದ್ಯಾರಿ. ೧೪). [ಕಾಮ + ತೃಷೆ]

ಕಾಮತೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತಿ; ಭೋಗಲಾಲಸೆ: ಕಾಮತೃಷ್ಣೆ, ಭವತೃಷ್ಣೆ, ವಿಭವತೃಷ್ಣೆಗಳಿಂದ ದುಃಖ ತಲೆಯೆತ್ತುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೯೭). [ಕಾಮ + ತೃಷ್ಣೆ]

ಕಾಮದ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವ (ನಾ). ೨. ಸ್ಕಂದ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ಶಿವ. ೫. ಗಂಗರಾಜನ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಾಮಕರಂ ಕರಮುಡಂಗಿ ನುರ್ಗಪ್ಪಿನೆಗಂ ಕಾಮದನಡಂಗೆವೊಯ್ದಂ (ಶಮದ. ೨೪೬ ಪ್ರಯೋ); ವಿಪರೀತಜಾತಚರಿತಂ ಭೂಪಾಲರೊಳ್ ಕಾಮದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೬೧). [ಸಂ.]

ಕಾಮದಹನ (ನಾ). ೧. ಕಾಮನನ್ನು ಸುಡುವುದು. ℙ ಶಿವನು ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಫಾಲ್ಗುಣ ಪೂರ್ಣಿಮೆಯ ದಿವಸ ಕಾಮನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸುಡುವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕ್ರಿಯೆ. ೨. ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟವನು; ಶಿವ. [ಕಾಮ + ದಹನ]

ಕಾಮದಹನಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಯೋಗಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಾಸನ . . . ಕಾಮದಹನಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ತಾಱ್ಕಾಸನ ಭೇದಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೪೯). [ಕಾಮದಹನ + ಆಸನ]

ಕಾಮದಾಯಿನಿ (ನಾ). ೧. ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವವಳು. ೨. ಚಂದ್ರನ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಮೃತ, ಮಾನದ . . . ಕಾಮದಾಯಿನಿಯೆಂಬ ಷೋಡಶ ಕಲೆಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೭). [ಸಂ. ಕಾಮದಾಯಿನೀ]

ಕಾಮದಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಗಾರ; ಕಾಮಗಾರಿ ಮಾಡುವವನು: ಕಾಮದಾರನಾದರೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನು ಆದಾನು (ಶಿಭ್ರಮ. ೧೯); ಆ ಮರ್ಯಾದೆ ತಮ್ಮ ಹಕ್ಕು ಎಂದು ಖಾತೆಯಲ್ಲಿಯ ಕಾಮದಾರರೂ ತಿಳಿಯುವರು (ಗಂಪಾಯ. ೭೯). ೨. ಸರಕಾರೀ ನೌಕರ, —ಅಧಿಕಾರಿ: ಸರಕಾರೀ ಕಾಮದಾರ ಮತ್ತು ವಕೀಲ ಜನರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾದಿ ಪ್ರತಿವಾದಿ . . . ಹೋಗಿ ಬರುವದು ನಡೆದಿದೆ (ಮಂಜುಕ. ೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಮದಾರ್]

ಕಾಮದುಘ$_1$ (ಗು). ಬಯಸಿದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೊಡುವ. [ಸಂ.]

ಕಾಮದುಘ$_2$ 'ಕಾಮದುಘೆ' ನೋ.

ಕಾಮದುಘೆ, ಕಾಮದುಘ$_3$ (ನಾ). ಬಯಸಿದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕರೆಯುವ ದೇವಲೋಕದ ಹಸು; ಕಾಮಧೇನು: ಮನುಪ್ರಜಕೆ ಕಾಮಧು[ದು]ಘೆಯಂ ಮುದದೊದವಿನಿಂ ಕೀರ್ತಿಪೆಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೭). ಕಾಮದುಘ$_3$: ನಿತ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಣ ಸ್ಥಳ ವಿಪರ್ಯಯ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿದಾನಂಗಳೆಂ ನಿಯೋಗಿಗಳಂ ಕಾಮದುಘರಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ವ); ಭಕ್ತಿಸುರತರು ಸುರುಚಿರೋದಿತ ನಿತ್ಯ ಸದ್ಗುರು ಭಕ್ತಿಕಾಮದುಘ (ಬಸಪು. ೩೯-೧); ಕಾಮಿತವಸ್ತುವಂ ನೆಗಳಲಾರ್ಪುದು ಕಾಮದುಘ (ರಾಜಶೇ. ೪-೯೦). [ಸಂ. ಕಾಮದುಘಾ]

ಕಾಮದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕಾಮಚೇಷ್ಟೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೋಟ; ಕಾಮುಕದೃಷ್ಟಿ: ಅರಿವೆ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ ಆಳತೆ ಮೀರಿದ ಕಾಮದೃಷ್ಟಿ ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲವೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೪೬). [ಕಾಮ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕಾಮದೇವ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥ: ಆ ಕಮನೀಯ ವಿಲೋಕನನಾ ಕಾಲದ ಕಾಮದೇವನೆಂದೊ (ಆದಿಪು. ೮-೫೨). ೨. ಶಿವ. ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ನೀಲೋತ್ಪಲಿನಿ . . . ಕಾಮದೇವ ದೇವನಾದೋತ್ತರ ವಸಂತ ಬಂಗಾಳವೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೆರಡು ರಾಗಂಗಳುಂ ಕ್ರಿಯಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಕಾಮ + ದೇವ]

ಕಾಮಧನು (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು. ೨. ಮಳೆ ಬಿಲ್ಲು; ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು: ಮೇಘರೂಪಂ ಬೆತ್ತುನಿಂದ ಪುಷ್ಪಕದ ಆ ನೆಳಲೆ ಸೇತುವೆಯಾಗೆ ಕಾದುಧನು ತನುವಾಗೆ . . . ಅಡವಿಗಿಳಿದನಾ ಮಾರೀಚನುಪಮಾತೀತ ಕಾಮರೂಪಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೦-೭೦). [ಕಾಮ + ಧನು]

ಕಾಮಧೇನು (ನಾ). ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವ ದೇವಲೋಕದ ಹಸು: ಆ ಕಾಮಧೇನುವೆ ಕೈಸಾರ್ದೊಡಂ (ಅನಂಪು. ೧-೬೦). [ಸಂ.]

ಕಾಮಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ೧. ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದವನು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ. ೨. ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಕೊಂದವನು; ಶಿವ. ೧, ೨: ಈ ಮಹಾಪುರುಷಂ . . . ಮನುಷ್ಯಧರ್ಮನಾಗಿಯುಂ ಧನಾಧ್ಯಕ್ಷನಲ್ಲು ಕಾಮಧ್ವಂಸಿಯಾಗಿಯುಂ ತ್ರಿಲೋಚನನಲ್ಲು (ಜಗವಿ. ೮–೧೦ ವ). [ಸಂ. ಕಾಮಧ್ವಂಸಿನ್]

ಕಾಮನ (ಗು). ೧. ಕಾಮ ತೃಷ್ಣೆಯುಳ್ಳ; ಕಾಮುಕನಾದ. (ನಾ). ೨. ಇಚ್ಛೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ. [ಸಂ.]

ಕಾಮನಿ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಮನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಾಮಗಳು ನಾಶವಾಗುವುದು; ಕಾಮುಕ್ಷಯ: ತರದಿಂದೆ ಕಾಮನಿರ್ಜರೆ ಸರಾಗ ಸಂಯಮಗುಣಂ ಸ್ವಭಾವಮೃದುತ್ವಂ ಪರಿವರ್ತಿಪ ಬಾಳತಪಶ್ಚರಿತ್ರಮಿವು ದಿವಿಜರಾಯು ಗಾಸ್ರವಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೨೧). [ಕಾಮ + ನಿರ್ಜರೆ]

ಕಾಮನೆ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಆಸೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಕಾಮನೆಗಳೆಲ್ಲ ಬೂದಿಯಾಗಿ ನಸುಕೆಲ್ಲ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಸುಡುವ ಹಗಲಾಗಿ . . . ಧೈರ್ಯಗೆಡದೆ ಇದ್ದ ಜೀವ ಕಂಡ ಶಾಂತಿಯದು (ಸಮಜೀ. ೯೫೦); ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಾಮನೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೨). [ಸಂ. ಕಾಮನಾ]

ಕಾಮಪತ್ನಿ (ನಾ). ಕಾಮನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿ: (೬). [ಕಾಮ + ಪತ್ನಿ]

ಕಾಮಪಾಲ, ಕಾಮಪಾಳ (ಗು). ೧. ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವ. (ನಾ). ೨. ಬಲರಾಮ; ಬಲದೇವ: "ಬಲದೇವಃ . . . ಕಾಮಪಾಲಃ, ಹಲಾಯುಧಃ – ಈ ೧೮ ಬಲದೇವನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೬–೩೦); ಅಂತ ಗೋಪಾಲು ವಿನೋದದಿಂ ಕಾಮಪಾಲಂಬೆರಸು . . . ಚರಿಯಿಸುತ್ತಿರ್ದಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೪–೩೪ ವ). ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಶಿವ. **ಕಾಮಪಾಳ**: ೨. "ಬಲನೇಕಕುಂಡಳಂ . . . ಮುಸಳ ಕಾಮಪಾಳಂ ರಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫–೨೫). [ಸಂ.]

ಕಾಮಪಾಲಕ (ನಾ). = ಕಾಮಪಾಲ ೨: ಕಾಮಪಾಲಕನಾಮವೊಪ್ಪಿಹನಾ ಮಹಾಬಲನಿರ್ದಕಾಲದಿ . . . ಕೃಷ್ಣನೆಂದೆನಿಪ ನಾಮದೇಹವ ಧರಿಸಿ ದೇವಕಿ ಭಾಮಿನಿಯೊಳವತರಿಸಿ (ಗಗತಾ. ೧೯–೧೪). [ಸಂ.]

ಕಾಮಪಾಳ 'ಕಾಮಪಾಲ' ನೋ.

ಕಾಮಪ್ರಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ೧. = ಕಾಮಧ್ವಂಸಿ ೨: ಕಾಮಪ್ರಧ್ವಂಸಿ ಗಂಗಾಜಳವಿಳಸಿತ ಜೂಟಸ್ಥಳಂ ಚಂದ್ರ ಚೂಡಾ ರಾ ಮಂ (ಕ೩೪. ೫೩–೪೨–೬೯; 1172). [ಸಂ. ಕಾಮಪ್ರಧ್ವಂಸಿನ್]

ಕಾಮಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ. ☞ ಅರವಿಂದ, ಅಶೋಕ, ಚೂತ, ನವಮಲ್ಲಿಕಾ, ನೀಲೋತ್ಪಲ ಈ ಐದು ಪುಷ್ಪಗಳು. ೨. ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಕಾಮಬಾಣಾವಳಿಯ ಪಾಂಗೆಯ್ದೆ ಗಣಮಕ್ಕೆ ನಡುವಣಕ್ಕರಕೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೬). [ಕಾಮ + ಬಾಣ]

ಕಾಮಬ್ರಹ್ಮವ್ರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವ್ರತ: ಇಂತು ಭೋಗ ಬ್ರಹ್ಮವ್ರತಮುಂ ಪತ್ತು ವಿಟ್ಟು ಕಾಮಬ್ರಹ್ಮವ್ರತಮನುತ್ತರಕ್ರಿಯೆಯಪ್ಪಿನಂ ನಡೆಯಿಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೩). [ಕಾಮ + ಬ್ರಹ್ಮವ್ರತ]

ಕಾಮಭಕ್ಷ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ (ಸಿಕ್ಕಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ) ತಿನ್ನುವವನು: (೬). [ಸಂ.]

ಕಾಮಭರಿತ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ತುಂಬಿದವನು; ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ತುಂಬಿದವನು: ಕದನರುಚಿಗಳು ಕಾಮಭರಿತರು ಮದಸಮೇತರು ಯುಕ್ತಿಶೂನ್ಯರು ಬದುಕಬೇಕೆಂದಿಂತು ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ರಚಿಸಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧–೭). [ಕಾಮ + ಭರಿತ]

ಕಾಮಮಥನ (ನಾ). ೧. ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿಕೊಂಡವನು. ೨. ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದವನು. ೧, ೨: ಶಿವ: ಪ್ರದತ್ತ ಕಾಮನುಮೆನಿಸಿರ್ದು ಕಾಮಮಥನಂ . . . ಅಹೀಂದ್ರ ಭೂಷಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೪೪). [ಕಾಮ + ಮಥನ]

ಕಾಮಯಿತೃ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು. ೨. ಕಾಮುಕ: (೬). [ಸಂ.]

ಕಾಮಯಿತೃತ್ವ (ನಾ). ಬಯಸುವಿಕೆ: ಆನಂದಮಯನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ "ಅವನು ಬಹುವಾಗುವೆನು, ಹುಟ್ಟುವೆನು ಎಂದು ಕಾಮಿಸಿದನು" ಎಂದು (ಆನಂದಮಯನಿಗೆ) ಕಾಮಯಿತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಕಾಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆ ಕಲ್ಲಂ ಬರೆದ ಗಾಮಯ್ಯನ ಸೇನಬೋವ ಕಾಮಯ್ಯ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೩–೧೯; 972). [ಕಾಮ + ಅಯ್ಯ]

ಕಾಮರ 'ಕಾಳ್ಮರ' ನೋ.

ಕಾಮರಾಗ (ನಾ). ಕಾಮಲಾಲಸೆ: ದಶಕಂಧರಂ ಸೀತಾನಿಬಂಧನ ವಚನ ಶ್ರವಣ ಸಂವರ್ಧಿತ ಕಾಮರಾಗನಾಗಿ (ಕಗವಿ. ೪೧–೨೧). [ಕಾಮ + ರಾಗ]

ಕಾಮರೂಪ (ನಾ). ೧. ಬೇಕಾದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲವನು. ೨. ಬೇಕಾದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಿ; ರಾಜಸದ ದಶಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೇಳನೂರ್ಮಿಯುಪೊಂದು ಕೇಳು ದೂರಶ್ರವಣಯೆರಡದು . . . ಕಾಮರೂಪವು ಕೇಳು ತಾನೈದೆಲೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೦–೫೩). ೩. ಪಂಚ ಮಾಯಾಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಮರೂಪ ಘೋರದರ್ಶನ ಸಂಮೋಹನ ವಿಶ್ವರೂಪ ಗುಲ್ಮ ಸೃಷ್ಟಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚ ಮಾಯಾಮಂತ್ರಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧). ೪. ಅಸ್ಸಾಮದೇಶದ ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗ: ಇವನ ಕೀರ್ತಿಯು ಕಾಮರೂಪ (ಅಸ್ಸಾಮಿನ) ದೊರೆಯ ಕಿವಿಗೂ ಮುಟ್ಟಿ(ಬಾಲಪ್ರ.II, 872). ೫. ಮನ್ಮಥನ ಆಕಾರ. ೬. ಮನ್ಮಥನಂತೆ ಬಹಳ ಸುಂದರನಾದವನು. ೭. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅನುಭವದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಂಕರದೇವ್ "ಕಾಮರೂಪ" ನೃತ್ಯವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿದರೆಂದೂ . . . ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ (ಭಾರಜಾ. ೨೬). [ಕಾಮ + ರೂಪ]

ಕಾಮರೂಪಿ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟಬಂದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲವನು: ಕಾಮರೂಪಿಯುಂ ಕಾಮಚಾರಿಯುಮಪ್ಪ . . . ಯಾಗ ಹಸ್ತಿರತ್ನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨ ವ); ಇದು ಕಾಮರೂಪಿಯಕ್ಕುಮಿದನೆಂತಜಿಯಲಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೭–೨೨). ೨. ಮನ್ಮಥನಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಸ್ಫುರದ್ರೂಪಿ: ಕಾಮರೂಪಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪು]ಗಳಾದುದಕಕ್ಕಭಿರಾಮವಾಯಿತು (ಬಸಪು. ೮–೩೬). ೩. ವಿದ್ಯಾಧರ. [ಸಂ. ಕಾಮರೂಪಿನ್]

ಕಾಮರೂಪಿತ್ವ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟಬಂದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳುವಿಕೆ. (ನಾ). ೨. ಬೇಕಾದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಬಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಿ: ಅಣಿಮಾ ಮಹಿಮಾ . . . ಕಾಮರೂಪಿತ್ವಾದಿ ಭೇದದಿಂ ಕ್ರಿಯಾಗೋಚರರ್ಧಿ ಬಹುವಿಧಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಕಾಮಲ (ಗು). ೧. ಕಾಮವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಅತ್ಯಂತ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ಕಾಮುಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಾಮಾಲೆ ರೋಗ: ಕಾಚ ಕಾಮಲ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ದೋಷಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಕಾಮಲಂಪಟ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತ; ಕಾಮುಕ; ವಿಷಯಾಸಕ್ತ: ಸ್ಮರನರಸಿ ಪತಿಶೋಕದಿಮ್ಮಾರಣ್ಯದೊಳ್ ಪೋಗುತಿರಲು ಶಂಬರ ಕಂಡು ಕರದೊಯ್ದು ಕಾಮಲಂಪಟನಾಗಲು (ನವಮೋ. ೧೩-೧೭).
[ಕಾಮ + ಲಂಪಟ]

ಕಾಮಲತೆ (ನಾ). ೧. ಪುರುಷರ ಗುಹ್ಯಾಂಗ; ಶಿಶ್ನ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಡಿಗಿ. ೬೫-೧೩೩೭). [ಸಂ. ಕಾಮಲತಾ]

ಕಾಮಲದೋಷ (ನಾ). ಕಾಮಾಲೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ದೋಷ: ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಮಲದೋಷ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಬಿಳಿಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹಳದಿಯ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದು (ಭಾತತ್ವ. ೮೩೫).
[ಕಾಮಲ + ದೋಷ]

ಕಾಮಲೆ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಮವಟ್ಟ (ನಾ). ಮರಗೆಲಸ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಶಾಲೆ; ಕರ್ಮಶಾಲೆ: ಸಮಂತು ಭಂಡಾರಮಂ ಬೊಕ್ಕಸಮ ನುಗ್ರಾಣಮಂ ಕಣಜ ಕಾಮವಟ್ಟ ಮುಂತಾದವಂ . . . ಎಂಬಿಂತಿವೆಲ್ಲವಂ ಪರಿಕಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೨೪); ಭಂಡಾರಬೊಕ್ಕಸ ಉಗ್ರಾಣ ಕಣಜ ಕಾಮವಟ್ಟ ಸುಂಕಸಾರಿಗೆ ಸ್ಥಿರಾದಾಯ ಚರಾದಾಯ . . . ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳನ್ನೂ ತಾವು ಕೃಪೆಯಿಟ್ಟು ಕೇಳಬೇಕು (ತುಂಗಭ. ೧೪). [?]

ಕಾಮವರ್ಧಿನಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವವಳು. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕಾಮವರ್ಧಿನೀ - ೫೧ನೇ ಮೇಳಕರ್ತರಾಗ (ಸಂಗೀತಂ. ೧೪೩). [ಸಂ. ಕಾಮವರ್ಧಿನೀ]

ಕಾಮವಾದ (ನಾ). ಮನಬಂದಂತೆ ಮಾತಾಡುವುದು: (ಕ).
[ಕಾಮ + ವಾದ]

ಕಾಮವಾಸನೆ (ನಾ). ವಿಷಯೋಪಭೋಗದ ಇಚ್ಛೆ; ಕಾಮುಕ ಭಾವ: ಪ್ರಗತಿ ಪಥದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆಯಬೇಕಾದ ನೀನು ಕೇವಲ ಕಾಮವಾಸನೆಯಿಂದ ಅಧಃಪಾತಾಳಕ್ಕಿಳಿಯ ಬಯಸುವೆಯಾ (ಹೇಮುಕೂ. ೩); ಕಾಮವಾಸನೆಯಿಂದ ಯಾರೂ ಈಕೆಯನ್ನು ನೋಡಲಿಲ್ಲ (ಚಿನ್ನಬೇ. ೧೪೭); ಏಳನೆಯ ನೆರೆಯ ಶ್ರಾವಕನು ವಿವಾಹಿತ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮವಾಸನೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಪೂರ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೪೪). [ಕಾಮ + ವಾಸನೆ]

ಕಾಮವಿಕಾರ (ನಾ). ಕಾಮೋದ್ರೇಕ; ಕಾಮ ಲಾಲಸೆ; ವಿಷಯೋಪಭೋಗದ ಅಭಿಲಾಷೆ: ಕಾಮವಿಕಾರವಿದು ಹೊಲ್ಲ (ಬಸವು. ೪೦-೪೭); ಕಾಮವಿಕಾರವೇಕೆ ಶಿವಾರ್ಚಕಂಗೆ (ಬಸವು. ೪೦-೪೮).
[ಕಾಮ + ವಿಕಾರ]

ಕಾಮವಿಹ್ವಲ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದವನು; ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಿಂದ ವ್ಯಗ್ರನಾದವನು: ಹೀಗೆ ಕಾಮವಿಹ್ವಲನಾದ ನಿಯೋಗಿಗೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ಸಮುಜೀ. ೬೬೬).
[ಕಾಮ + ವಿಹ್ವಲ]

ಕಾಮವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯ ಆಧಿಕ್ಯ. ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು: "ಮನೋಜವೃದ್ಧಿ – ಕಾಮವೃದ್ಧಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೨). [ಕಾಮ + ವೃದ್ಧಿ]

ಕಾಮವೈರಿ (ನಾ). ಕಾಮನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಕಾಮವೈರಿಗೆ ಕಾಮಿಗಳು ಸರಿಯೇ (ಬಸವು. ೫೪-೨೧). [ಕಾಮ + ವೈರಿ]

ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕಾಮವೆಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಪ್ರೇಮಕಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರ; ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ: ಮಹಾದೇವರಗಣಂ ನಂದಿಕೇಶ್ವರಂ ಸಹಸ್ರಾಧ್ಯಾಯದಿಂ ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಪೇಳ್ದಂ (ಮದಶಿ. ೧-೫೪ ವ). [ಕಾಮ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಾಮಶಿಲೀಮುಖ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ: ಕಾಮಶಿಲೀಮುಖಕ್ಕೆ ಕೋಮಳೆ ಸುಗಿದಿರ್ದಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೩೯).
[ಕಾಮ + ಶಿಲೀಮುಖ (= ಶಿಲೀಮುಖ)]

ಕಾಮಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಭಾವನೆಯನ್ನು ಗೆದ್ದಿರುವುದು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವ. ೨. ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತ್ರಿಕರಣ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿರುವುದು. ೧, ೨: ಕಾಮಶುದ್ಧಿಯೆಂಬುದು ವಿಗತ ಕಾಮರುಂ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರುಂ ಸ್ವದಾರ ಸಂತುಷ್ಟರು ಮಾಗಿಪ್ಪುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೧).
[ಕಾಮ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕಾಮಸಂಚಾರ (ನಾ). ಬೇಕಾದಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವುದು; ಇಷ್ಟಬಂದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು: ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿಯ ಕಾಮ ಸಂಚಾರದ ರೈಲು ಟಿಕೀಟನು ತಂದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೪-೩೦).
[ಕಾಮ + ಸಂಚಾರ]

ಕಾಮಸನ್ನಿ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಕಾಮಲಾಲಸೆಯಿಂದುಂಟಾದ ಮತಿಭ್ರಮೆ: ಅವಳಿಗೆ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಇವನು ಕೂಗುತ್ತ ಬರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಗಾಬರಿಯಾಯಿತು. ಈ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಕಾಮಸನ್ನಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದುಕೊಂಡಳು (ತುಂಬಿಕೊ. ೬೧); ಕಾಮಸನ್ನಿಯ ಕಾಲಾಳೆ! ನೀಚ! ಚಾಂಡಾಲ! (ಬೆಳುನು. ೨೨೧). [ಕಾಮ + ಸನ್ನಿ]

ಕಾಮಸರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆ ವಸ್ಮದಿ ಕಾಮಸರ ಆಚರಿಯ ಮಗ ಕೇವಳಿ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೫-೫; 750).
[?]

ಕಾಮಸೂತ್ರ (ನಾ). ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸೂತ್ರ ಅಥವಾ ಅಂತಹ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಗ್ರಂಥ. 'ಕಾಮಸೂತ್ರಕಾರ' ಪರಾ. [ಕಾಮ + ಸೂತ್ರ]

ಕಾಮಸೂತ್ರಕಾರ (ನಾ). ಕಾಮಸೂತ್ರವನ್ನು ಬರೆದವನು; ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನ: ಕಾಮಸೂತ್ರಕಾರ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನ ಷಡಂಗಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಭಾರದ. ೫೪೦). [ಸಂ.]

ಕಾಮಹತ (ನಾ). ಕಾಮದ ಆಘಾತಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ದೂಷಿತವಾದ: ಈ ಆನಂದ . . . ಕಾಮಹತವಾದ ಚೇತನಗಳಿಗೆ ಲಭಿಸದು (ಸೌಂದಸ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕಾಮಹರ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಸಿರಿಯಾಳ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಗೆ ನೀನಾವ ವ್ಯೋಮನದಿಯಂ ತಳೆದು ಪೋದೈ ಕಾಮಹರ (ಬಸವು. ೨೪-೭೪). [ಸಂ.]

ಕಾಮಳೆ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ

ಕಾಮುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಜಾಣವು ಕಾಮುಳ್ಳಿ ಆಹ್ವಾನಿಸುತಿವೆ ಗಾನದೊಳಿಲ್ಲಿ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೪); ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಜಾಣ ಪಿಕಳಾರ ಕಾಮುಳ್ಳಿಗಳ ದನಿಗಡಲಿನ ನಡುವೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೬೦-೪೦).
[?]

ಕಾಮೂಂಕಿಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಬಾಲಮು ಮೆರ್ದೆಯುಂ ಕಣ್ಣುಂ ಕಾಲುಂ ಕರ್ಪಸೆದು ತೋಜಿ ಬದರದ ಕಾಯಂ ಪೋಲೆ ತನುಚ್ಛವಿ ಮೂಜುಂ ಮೇಲಾ ನಾಲ್ಕೆಡೆಯ ರಕ್ತಕಾಮಾಂಕಿಯಮುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೨೨).
[?]

ಕಾಮೂಂಕುಶ (ನಾ). ೧. ಉಗುರು; ನಖ: "ಕಾಮಾಂಕುಶಾಃ, ಕರರುಹಾಃ, ಪುನರ್ನವಾಃ, ಪಾಣಿಜಾಃ, ನಖರಾಃ – ಈ ೫ (೬?) ಉಗುರ್" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೭). ೨. ಪುರುಷನ ಜನನೇಂದ್ರಿಯ.
[ಕಾಮ + ಅಂಕುಶ]

ಕಾಮಾಂಗ (ನಾ). ಸಂಭೋಗ ಶೃಂಗಾರದ ಅಂಗ, —ಭಾಗ; ಶೃಂಗಾರಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಉದ್ದೀಪಕವಾದ ಕಳ್ಳು, ನರ್ತನ ಮೊದಲಾದದ್ದು: ಕಳ್ಳಪ್ಪುದು ತಪ್ಪದೆಂದು ಕುಡಿದರ್ ಕಾಮಾಂಗಮುಂ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೮). ೨. ಮಾವಿನ ಮರ. ೩. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತ: ವ್ಯೋಮಮಂ ಹರಂ ತಾಮೂಗಿರಲ್ ಶ್ಯಾಮಾಂಗಿ ಕೇಳ್ ಕಾಮಾಂಗಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೬).
[ಕಾಮ + ಅಂಗ$_2$]

ಕಾಮಾಂಚ ಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಡಿಗಿ. ೨೭-೫೧೨).
[ಕಾಮಾಂಚ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಮಾಂತಕ (ನಾ). = ಕಾಮಹರ. [ಕಾಮ + ಅಂತಕ]

ಕಾಮಾಂಧ (ಗು). ೧. ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯವಾದ: 'ಭಾರ್ಯಾ ರೂಪವತೀ ಶತ್ರುಃ' ಎಂಬ ಮಾತು ಕಾಮಾಂಧವಾದ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು (ಸಮಜೀ. ೭). (ನಾ). ೨. ಕಾಮದಿಂದ ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು: ಕಂತುವೆ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗೆ ತನ್ಮತಮೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಗೆ ಕಾಮುಕೀಕಾಮುಕರೆ ಸಧರ್ಮರಾಗೆ . . . ಕಾಮಾಂಧರಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೦ ವ); ಕಾಮಾಂಧನಿಂತೆಂದನಲ್ತೆ (ಮುದತಿ. ೧-೬೩). [ಕಾಮ + ಅಂಧ]

ಕಾಮಾಂಧಕ (ನಾ). = ಕಾಮಾಂಧ ೨: ಅವನವಳ ಮಾತಿಗೆ ಸಂದು ಕಾಮಾಂಧಕಗೆ ಕಾಣಿಸದೊಂದು ಕಾರ್ಯವ (ಬಸವು. ೨೮-೨೪); ಕಾಮಾಂಧಕಂಗಾ ಮೇಗೆ ಬಪ್ಪಾ ಕಾರ್ಯವಂ ಕಾಣಿಸದೆನುತ ಮಱುಗಿ (ಬಸವು. ೪೫-೩). [ಕಾಮ + ಅಂಧಕ]

ಕಾಮಾಂಧತೆ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ಕುರುಡಾಗಿರುವಿಕೆ; ವಿವೇಕಶೂನ್ಯತೆ: ರಾಮನು ಕೋಪದಿಂದ – ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ . . . ಇವಳ ಕಾಮಾಂಧತೆಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕಳುಹಿಸು ಎಂದನು (ನೀತಿಚಿಂ. XII, ೨೬). [ಸಂ. ಕಾಮಾಂಧತಾ]

ಕಾಮಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಗೆ; ಪಾರ್ವತಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ಕಿನ್ನರಿ ವೀಣೆ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ತಂಬೂರಿ ರುದ್ರವೀಣೆ (ವಚಸಂ. ೪೧೫-೮೯). ೩. ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ: ಬತ್ತಿದಲೆಗಳ ಮೆಯ್ಯ ಬೂದಿಯ ಪೊತ್ತಿ ಬಿಗಿದುಡಿದಾರ ಕಚ್ಚುಟವಿತ್ತೆಱದ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಕಂಠದ ಸಿಂಗಿನಾಥಗಳ (ಶಂಕವಾ. ೧೫-೪); ಕಿವಿಯೊಳೊಪ್ಪುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಕಡಕು ಗಂಟೆತವೆ ಚಿನ್ನಸರ ಪೈರಣೆಯ ಚವಿಯಿಂದ . . . ನೃಪನೈತಂದ (ಕಂಸವಿ ೨೦-೭೦). [ಸಂ. ಕಾಮಾಕ್ಷೀ]

ಕಾಮಾಕ್ಷಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಡಿಗಿ. ೨೭-೫೧೮).
[ಕಾಮಾಕ್ಷಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಮಾಟ (ನಾ). ೧. ಕೂಲಿ ಕೆಲಸ; ಆಳಿನ ಕೆಲಸ: ಈ ಶಾಸನವ ಹೊಯಿದಾತ ಕಂಮಾರ ಬಿಕ್ಕೆಯನ ಮಗ ಸಿದ್ದಂಣನೂ ಕಾಮಾಟದ ದಾಸ್ಯೆಯನ ಮಗ ನಂದೆಯಪ್ಪ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಸಾಸನದ ಕಲ್ಲೂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩-೧೭; 1583); ತಡಿಕೆಮಕ್ಕರಿ ಸಹ ಬಹ ಕಾಮಾಟದ ಬಿಡು ಮಂದಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೪೦); ಸೇನಾಪತಿ ಕಾಮಾಟವ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ತಾಮಸಮಾಡದೆ ಗಿಡವನು ಕಡಿಸೆಂದು ನೇಮವಿತ್ತು (ಜಿನರಾ. ೬-೯೯). ೨. ಕೆಲಸದ ಆಳು: ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಮಾಟ ಕ್ರಮುಕ ಬೆಳ್ಳವೆಗರು ಜಟ್ಟಿಗ ಗೀತ ಪಾಠಕರು (ಮೋಹತ. ೩೬-೪೩); ಸೈನ್ಯದ ಪಾಳೆಯ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕೆಲಸಮಾಡಲು ಕಾಮಾಟರು ಬೇಕಲ್ಲವೇ (ಕರ್ನಾಜ. ೧೩೧).
ಕಾಮಾಟದವನು = ಕೂಲಿಯಾಳು; ಕೆಲಸದ ಆಳು: ಅಗುಳುತಿರೆ ಕಾಮಾಟದವರುಮುವರೊತ್ತಿನೊಳು . . . ಮಂತ್ರವಾದಿಗಳು ಮಂತ್ರಿಸಲು (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೨೫); ವಿದುರನು ಕಳುಹಿಸಿದ ಕಾಮಾಟದವನ ಮುಖವಚನದಿಂದ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಸುರಂಗಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೊರಟು (ಕೃವಾಆ. ೮೬); ಕುದ್ದಾಲಕನೆಂಬುವನು ತನ್ನ ಆರು ಲಕ್ಷ ಕಾಮಾಟದವರಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೬೯); ಅರಸು ನಾಲ್ಕು ಜನ ಕಾಮಾಟದವರಂ ಪಡೆದು (ಬತ್ತೀಪು. ೩೧).
[< ಸಂ. ಕರ್ಮವಾಟ ?]

ಕಾಮಾಟಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವನು; ಕೂಲಿಯ ಆಳು; ಮಜದೂರ: ಕಾಮಾಟಿಯರ ಕರಸಿ ಪುರವ ಸಡಗರಿಸಲೆಂದು ಕಳುಹಲು (ನವಮೋ. ೬೪-೧೦); ಇದಂ ಬಗಿಸೆನಲ್ ಚಾರಕರದೊಳೋರ್ವನಂ ಕರೆದು ಕಾಮಾಟಿಗರ ಕರೆತರಿಸಿ ಪುತ್ತಮಂ ಸರಿಯಾಗಿ ಬಗಿಸುತ್ತ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೭-೩); ಸಾಹೇಬರ ವಶಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂರ ಮೂವತ್ತೈದು ಕಾಮಾಟಿಜನ ಮೊದಲು ಕೊಡಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೪); ಹುಳುಗಳ ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ . . . ಗೋಡೆಕಟ್ಟುವ ಒಬ್ಬ ಕಾಮಾಟಿಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೧).
[?. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಮಾಟ್ಟಿ; ತುಳು. ಕಾಮಾಟಿ; ತೆಲು. ಕಾಮಾಟಿ. / ಮರಾ. ಕಾಮಾಠೀ]

ಕಾಮಾಟಿಕೆ (ನಾ). = ಕಾಮಾಟ: (ಕ). [ಕಾಮಾಟ + -ಇಕೆ]

ಕಾಮಾಟಿಗ (ನಾ). = ಕಾಮಾಟಿ: ಕರಸಿದ ಕಾಮಾಟಿಗರನಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಗ ತರಿಸಿದ ಹಾರೆ ಗುದ್ದಲಿಯ (ಜಿನರಾ. ೬-೪೪); ಕಾಮಾಟಿಗರ ಅಂದು ಬಸವ ಕರಸಿದನು (ಶರಲೀ. ೨೩೭-೨); ಇದಕ್ಕೆ ಕಾಮಾಟಿಗನು ಕೋಮಟಿಗನು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಯು ನಿದರ್ಶನವಾಗಿಯಿರುತ್ತಾರೆ (ಅನಂತ. ೨೧). [ಕಾಮಾಟ + -ಇಗ]

ಕಾಮಾತಪತ್ರ (ನಾ). ಭಗಾಂಕುರ(?): ಸ್ಮರಗೃಹದೊಳೊಡನೊಂದು ಬೆರಳೊಂದೆ ನಾಡಿಯಿರಲೊಸರೆ ಕಾಮಾತಪತ್ರಮೆನಿಸಿ (ಜನವ. ೬-೨೮).
[ಕಾಮ + ಆತಪತ್ರ]

ಕಾಮಾತುರ (ನಾ). ೧. ಕಾಮದ ಆತುರ; ಮಿತಿಮೀರಿದ ಕಾಮಾಭಿಲಾಷೆ: ಓತು ತನ್ನಯ ಪೊರೆಯೊಳಿಹ ಕಾಮಾತುರಾಂಧನನಧಿಕಪಾಪ ಸಮೇತನಂ . . . ನೋಡಿ (ಬಸವು. ೪೧-೪). ೨. ಕಾಮದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಕಾಮಲೋಲುಪ. [ಕಾಮ + ಆತುರ]

ಕಾಮಾತುರವಡಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಮೋದ್ರೇಕ ಆವರಿಸು; ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಪುರುಷನೊಬ್ಬನಿರಲ್ಕೆ ಕಾಮಾತುರವಡಸಿ ನಿನ್ನಂ ರಮಿಸುವುದು ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಬಸವು. ೪೨-೩೨).
[ಕಾಮಾತುರ + ಅಡಸು]

ಕಾಮಾತುರೆ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡವಳು; ಕಾಮುಕಿ: ಕಷ್ಟೆಯರು ವಂಚಕಿಯರು ಜಗಳಗಂಟಿಯರು ಕಾಮಾತುರೆಯರತಿದವಡಿತಿಯರಂತಃಕರಣಮಲಿನೆಯರು (ಬಸವು. ೪೦-೫೩).
[ಸಂ. ಕಾಮಾತುರಾ]

ಕಾಮಾತ್ಮ (ನಾ). = ಕಾಮುಕ: ರಾಜಕುಮಾರನು ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾಗಿದ್ದವನು ಕಾಮಾತ್ಮನಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದನು (ಭರಚಾ. ೬).
[ಸಂ. ಕಾಮಾತ್ಮನ್]

ಕಾಮಾರಿ$_1$ (ನಾ). = ಕಾಮವೈರಿ: ಕಾಮಾರಿ ಜಂಗಮನಾಗಿ ಬಂದು ಸಿರಿಯಾಳನ ಮಗನ ಬೇಡಿದ (ಬಸವ. ೬೨೧); ಕಾಮಾರಿ ಹಿಡಿದಗ್ಗದ ಶರಾವಳಿಯದರ ಪರಿಯಿಂತೆಮಗೆ ತೋಱಿಂದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೩೦).
[ಕಾಮ + ಅರಿ$_6$]

ಕಾಮಾರ್ಶಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು (?): ಕದಳಿ ಕಾಮಾರಿ ಖರ್ಜೂರ ಕಿತ್ತಳೆ ಬದರಿ ಹಲಸು ಮಾವು ದ್ರಾಕ್ಷಂಗಳು (ವಾದಿಕೀ. I, ೧೮೯-೧. [?]

ಕಾಮಾರ್ತಿ (ನಾ). ಕಾಮಪೀಡೆ; ವಿರಹವ್ಯಥೆ: ಮೀಂಗಳ ಬಳಗದಿ ನಾಗ ಸಮಂ . . . ಉತ್ತುಂಗೋತ್ಕಳಿಕೆಯಿನಾದಂ ಕಾಮಾರ್ತಿಯನುಜ್ಜ್ವೋಲುತ್ತರದೆ ಕಂಗೊಳಿಪುದು ಮುನ್ನೀರ್ (ಉದ್ಭವೇ. ೨-೮). [ಕಾಮ + ಆರ್ತಿ$_3$]

ಕಾಮಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಾಭಿಲಾಷೆ: ಪಟುವಪ್ಪಿಂದ್ರಿಯವರ್ಗದಿಂ ತನಗೆ ಮುಂ ಕಾಮಾರ್ಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೬೭). ೨. ವಿಷಯೋಪಭೋಗದ ಸಾಮಗ್ರಿ. [ಕಾಮ + ಅರ್ಥ]

ಕಾಮಾಲೆ, ಕಾಮಣಿ, ಕಾಮನಿ, ಕಾಮಲೆ, ಕಾಮಳೆ, ಕಾಮಿಣಿ, ಕಾಮಿಲೆ (ನಾ). ಮೈಯೆಲ್ಲ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಅರಿಸಿನ ಮುಂಡಿಗೆ ರೋಗ: "ಕರ್ಮವಲೆಯೆಂದೆನಲು ಕಾಮಾಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೪); ಹಾಲಸಿಗನೊರ್ವಂ . . . ಗುಲ್ಮಂ ಕ್ಷಯಂ ಕಾಮಾಲೆ ಪಾಂಡು ಕುಷ್ಠ ಭಗಂದರಾದಿಯಾದ ರೋಗವೆಲ್ಲಂಗಳಂ ಕಳೆವೆನೆನುತ್ತ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೨೭ ವ); ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತವು ಹೆಚ್ಚಿ ಕಾಮಾಲೆ ಬರುವಹಾಗಿರುವುದೆಂದೂ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೧೮); ಕಾಗೆ ಕೊಂದವನಿಗೆ ಕಾಮಾಲೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೧). **ಕಾಮಣಿ**: ಅವನಿಗೆ ಕಾಮಣಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಜನರು ಮಾತನಾಡಹತ್ತಿದರು (ಚೀನಬಾ. ೯೮); ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಕಾಮಣಿಯಾದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದಲೇ ನೋಡುತ್ತಿರುವಿ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೩೧೭); ಕಾಮಣಿಯಾದ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಜಗತ್ತೇ ಹಸಿರಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮುತ್ತೈದೆ. ೪೪). **ಕಾಮನಿ**: 'ಊದುಗಾಮನಿ' ಪರಾ. **ಕಾಮಲೆ**: (ಕ). **ಕಾಮಳೆ**: ಕಾಮಳೆಯುಂ ಪಾಂಡುರೋಗಮುಂ ರಕ್ತಪಿತ್ತಮುಂ ಪ್ರಶಮಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧); ಪುರುಷರ್ಕ್ಷಯ ಕಾಮಳೆ ಪಾಂಡುಗುಲ್ಮದಿಂದತಿಕೃಶರಾಗೆ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೭-೪೭; 1779). **ಕಾಮಿಣಿ**: ಅತಿಸಾರ, ಪ್ಲೀಹ, ಕಾಮಿಣಿ, ಉದರ ಈ ರೋಗಗಳು ಆಗಾಗ್ಯೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೪೧೭). **ಕಾಮಿಲೆ**: ಕಾಮಿಲೆ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿದೆ (ಜಾರುದಾ. ೯೩); ಪಾಂಡು, ಕಾಮಿಲೆ, ಗುಲ್ಮ, ಪಿತ್ತ, ಅರೋಚಕ (ವಿವೈವಿ. ೧೧೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಮಾಲೈ; ಮಲ. ಕಾಮಿಲೆ; ತುಳು. ಕಾಮಲೆ, ಕಾಮೆಲಿ; ತೆಲು. ಕಾಮಿಲಾ. / ಸಂ. ಕಾಮಲ; ಮರಾ. ಕಾನಿಣ್, ಕಾಮಿಣ್]

ಕಾಮಾಲೆಪಾಂಡು (ನಾ). ಪಾಂಡುರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಒಂದು ಹಿಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಜ್ಜಿದ ಬೇವಿನಕಾಯಿ ತಂದು ಎಮ್ಮೆಯ ಮೊಸರ ನೀರಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟು . . . ಕುಡಿಸಲು ಕಾಮಾಲೆ ಪಾಂಡುಮಾಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೪೧). [ಕಾಮಾಲೆ + ಪಾಂಡು]

ಕಾಮಾಸಕ್ತ (ನಾ). ಕಾಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಾಭಿಲಾಷಿ: ಆವರು ಕಾಮಾಸಕ್ತರಲ್ಲದೆಯಿದಿದರ್ಕೈಸೆ ತವೆ ಸರಸ್ವತಿಯರೊಳು ಪುಟ್ಟಿಸುವೆನೆಂದಾಗ ನವಮಹಾಬ್ರಹ್ಮರನಜಂ ಸೃಜಿಸಿದಂ (ವೀಶೈಪು. ೭-೧-೯). [ಕಾಮ + ಆಸಕ್ತ]

ಕಾಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕಾಮಬಾಣ: (ಕ). [ಕಾಮ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕಾಮಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಮುಕ; ವಿಷಯಲಂಪಟ: ಕಾಮಿಗುಂಟೆ ಲಜ್ಜೆ ನಾಚಿಕೆ? ಕಾಮಿಗುಂಟೆ ಮಾನಾಪಮಾನವು? (ಬಸವ. ೫೧೪); ಕಾಮಿ ಕಣ್ಣಿಜೀವನಲ್ಲು (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೮); ಅನವರತಮುಂ ಕಾಮಿ ನೀ ಆ ಅನಘಮತಿ ನಿಷ್ಕಾಮಿ (ಬಸಪು. ೪೪-೫೪); ಸುತೃಷ್ಣಾಲೋಲಚಿತ್ತನು ಕಾಮಿ ಮೃಗಯಾಕೇಳಿಲಂಪಟನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೨೫). ೨. ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು. ೩. ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಮಿ$_2$ (ಗು). ೧. ಬಯಸುವ; ಇಚ್ಛಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾಮುಕ; ವಿಷಯಲಂಪಟ. ೩. ಪಾರಿವಾಳ. ೪. ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ. ೫. ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ. ೬. ಶಿವ. [ಸಂ. ಕಾಮಿನ್]

ಕಾಮಿ$_3$ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಬೆಕ್ಕು: ಕಾಮೀ (ಬೆಕ್ಕು) ಕೊಂದ ಪಾಪ ಕಾಶೀಗೆಹೋದರೂ ಬಿಡದು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೦೯); ಬಾಳೆ ಮಾಡತಾವ್ ಅಕ್ಕರೆ ಬರುವಂಗ ಕಾಮಿ ಬಾವುಗ ಜೋಡಾ (ಅರಳು. ೨೭೮). [?]

ಕಾಮಿಕ (ಗು). ೧. ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕಾಮದಿಂದ ನಡೆಸಿದ ಕೆಲಸ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾತುಕೋಳಿ. ೪. = ಕಾಮಿಕಾಗಮ: ಕಾಮಿಕ, ಯೋಗಜ . . . ಕಿರಣ, ವಾಕುಲಗಳೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶಿವಾಗಮಗಳು (ಭಾರದ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಕಾಮಿಕಾಗಮ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶೈವಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಭೇದಂಗಳಾವವೆಂದೊಡೆ ಕಾಮಿಕಾಗಮ ಯೋಗಜಾಗಮ ಚಿಂತ್ಯಾಗಮ . . . ಎಂಬಿಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಾಗಮಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೬೮); ಕಾಮಿಕಾಗಮ ಮೊದಲು ಐದು ಆಗಮಗಳು ಸದ್ಯೋಜಾತ ಮುಖದಿಂದಲೂ . . . ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ (ಭಾರದ. ೭೨). [ಕಾಮಿಕ + ಆಗಮ]

ಕಾಮಿಜನ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತವಾದ ಜನ; ಕಾಮಪೀಡಿತ ಜನ: ಕಾಮಿಜನದಂತೆ ಸಮುತ್ಕಳಿಕಾಕುಳಂ ಕೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೫೩). [ಕಾಮಿ$_2$ + ಜನ]

ಕಾಮಿಣಿ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಮಿತ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಯಸಿದ: ಕಾಮಿತಫಲಂಗಳ ನಿತ್ತವರ್ಗಳನು ನಲ್ಲ ಭಕ್ತರನಂದು ಮಾಡಿದ (ಬಸಪು. ೯-೧೯). (ನಾ). ೨. ಬಯಕೆ; ಮನೋರಥ; ಇಚ್ಛೆ: ವೇದಿಸಲು ಸರ್ವಂಹವಾಯೆನುತೋಡುತಮಿದಂ ಭಸ್ಮವೆಂಬಾಪಾದಿತಾರ್ಥವರ್ೋಕ್ತಿ ಕಾಮಿತ ಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೪೩-೭೫). ೩. ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು: ಕಾಮಿತವನಿವದಿರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಕಾಮಹರ ಕಮಳಾಕ್ಷರಿಗೆ ಸಂಗ್ರಾಮದಲಿ ಜಯವಾಗದೆಂದಡಿಗಡಿಗೆ ಬೆರಗಾದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೬). [ಸಂ.]

ಕಾಮಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಷಯ. 'ಕಾಮಿತಾರ್ಥದ' ಪರಾ. [ಕಾಮಿತ + ಅರ್ಥ]

ಕಾಮಿತಾರ್ಥದ (ನಾ). ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು: ದಿವ್ಯಪ್ರಕಾಶನ ಕಾಮಿತಾರ್ಥದನ . . . ಪಶ್ಚಿಮರಂಗೇಶನ ಪದಕೆಜಗುವೆನು (ಶತಸಾ. ೬೧-೧). [ಸಂ.]

ಕಾಮಿತ್ವ (ನಾ). ಕಾಮುಕತೆ; ವಿಷಯಲಂಪಟತೆ: ಶ್ರೀ ಶ್ವೇತಕೇತುವ್ರತಿಗೆ ಸುತನೆನಲ್ ಸಂದು ಕಾಮಿತ್ವದಿಂದಂ ದೇವತ್ವಂಗೆಟ್ಟು ಮರ್ತ್ಯೋದ್ಭವನೆನೆ ಶುಕನಾಸಂಗೆ [ಪುಟ್ಟಿದನೋ ತಾನಾ]ವೈಶಂಪಾಯನಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೯೧). [ಸಂ.]

ಕಾಮಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಲಾಲಸೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಕಾಮಾತುರವುಳ್ಳವಳು: "ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಮವುಳ್ಳವಳು ಕಾಮಿನಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೬). ೨. ಹೆಂಗಸು; ಸ್ತ್ರೀ: "ಭಾಮಿನಿನಿತಂಬಿನಿ ಪ್ರಮದೆ ಸುಂದರಿ ಲಲನೆ ಕಾಮಿನಿ ವರವರ್ಣಿನಿಯೆನಲ್ಕೆ ಹೆಂಗೂಸೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೯-೧); ಕನಕ ಕಾಮಿನಿ ಭೂಮಿಗಾಗಿ ಹೊಡೆದಾಡಿ ಕೆಟ್ಟತ್ತೀ ಜಗವೆಲ್ಲ (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೦-೨೮). ೩. ಚೆಲುವೆಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಸುಂದರಿ: ಮಂದಾಕಿನಿ . . . ಕೊರಲಂ ಬಂದಪ್ಪಿರ್ದಳೊ ಪೇಳೆಂಬಂದದಿನೆಸೆದತ್ತು ಹಾರಮಾ ಕಾಮಿನಿಯಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮); ನೋಟದೊಳಲಂಪನಾರ್ಜಿಸಿ ಕಾಮಿನಿ ಕಾಮಪಾಶದಂತೆಯಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೨). ೪. ಪ್ರೀತಿಸುವ ಹೆಂಗಸು; ಅನುರಕ್ತೆಯಾದವಳು. [ಸಂ. ಕಾಮಿನೀ]

ಕಾಮಿಲೆ ‘ಕಾಮಾಲೆ’ ನೋ.

ಕಾಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಇಷ್ಟಪಡು: ಎಮ್ಮನ್ನರ ನೆಂದುಂ ಕಾಮಿಸೆಯೆನೆ (ಕಾದಂಬ. ೫೭೬); ನೃಪಕಾಂತೆಯುಂ ಪಡೆದು ಕಾಮಿಸಿ ನೋಡಿ ಪೊರ್ದುವ ಗಾಂಪನುಂ ಮರುಳಲ್ಲವೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೧); ಕಾಮಿಸಿದ ಫಲವಹುದು ನೆನೆದರಿಗೀ ಮರುತ್ಪಥಗಾಮಿನಿಯನು (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೧೪). [ಕಾಮ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕಾಮು ‘ಕಾವು$_{3}$’ ನೋ.

ಕಾಮುಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಾಸಕ್ತನಾದವನು; ವಿಷಯಲಂಪಟ; ವಿಟ: “ಕ್ರಮುಃ, ಕಾಮಿ, ಕಾಮುಕಃ —ಈ ೩ ಕಾಮಿ” (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೨೬); ಮಲಯಾನಿಲನುಂ ಮಲಯಜಜಲಮುಂ . . . ವಿಯೋಗಿಗಳೆರ್ದೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದುವಟಲೆ ಪಾಪದ ಫಲಮಾದುವು ಯುಕ್ತಕಾರಿ ಕಾಮುಕಜನದಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೭); ಚಾಂಡಾಳ ಸ್ವರೂಪದ ಕಾಮುಕರ ಡೋಳಿಯೊಂದು ಬಂದು ಮಲಗಿದವರ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿತು (ಹೇಮಂತ. ೨೮೬). ೨. ಅತಿಯಾಸೆಗಾರ; ಹೆಚ್ಚು ಬಯಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಕಾಮುಕಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಾತುರೆ: “ವೃಷಸ್ಯಂತೀ, ಕಾಮುಕೀ- ಈ ೨ ರತಿಯಲ್ಲಿ ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೮). ೨. ಸಂಭೋಗದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವಳು; ಸೂಳೆ: “ಶುಂಡಾಲ ಕಿಶೋರ ಕಾಮುಕಿಯ ರೆಂಬಿವಕಂ ಗಣಿಕಾಭಿದಾನಮುಂ” (ನಾನಾರ. ೯೯).

[ಸಂ. ಕಾಮುಕೀ]

ಕಾಮುಕೆ (ನಾ). ಧನ, ವೈಭವ, ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಳು: “ಇಚ್ಛಾವತೀ, ಕಾಮುಕಾ. . . ಬಹಳ ಆಸೆಯುಳ್ಳ ವಳು; ಧನವನ್ನು ಹಾರೈಸುವವಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೮); ಪೂರ್ವಾಪ ಕಾರಿಯಾ ರಾಜ್ಯಕಾಮುಕೆ ಕೈಕಯೀಸುತಂ ದುಷ್ಟಮತಿಬಂದನಾ ಭರತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೮-೧೭೮).

[ಸಂ. ಕಾಮುಕಾ]

ಕಾಮುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕಾಡುಗಿಳಿ (?): ಪಿಕ್ಕುಳಿಕ ಚೆಂಬೂತ ಗೀಜಗ ಕುಕ್ಕು ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಮುರುಳಿ ಬೆಳ್ವಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೨). [ಕಾ$_{2}$ + ಮುರುಳ್$_{0}$]

ಕಾಮೇಶ (ನಾ). ೧. ಕುಬೇರ. ೨. ಬಯಕೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಪರಮಾತ್ಮ. ೩. ಪರಮೇಶ್ವರ: ದೂರ್ವಾಸಮುನಿ ತವಕದಿಂದ ಚಂದ್ರಾವತಂಸನನುಪಾರ್ಜಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆಯ್ದಿರ್ದ ಕಾಮೇಶನಂ ಕಂಡನು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೪೨).

[ಕಾಮ + ಈಶ]

ಕಾಮೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಯಾಗ ಅಥವಾ ಪೂಜೆ. ‘ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ’ ಪರಾ.

[ಕಾಮ + ಇಷ್ಟಿ]

ಕಾಮೋತ್ಕಟ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಕಾಮಾತುರವುಳ್ಳವನು: ಮುಂದೆ ದೇವಾಲಯಕೆ ಬಂದು ಕಾಮೋತ್ಕಟಂ (ನಂಬಿರ. ೧೩-೬೬).

[ಕಾಮ + ಉತ್ಕಟ]

ಕಾಮೋದ್ಭವ (ಗು). ೧. ಕಾಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ, —ಉಂಟಾದ. (ನಾ). ೨. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದದ ಹೆಸರು: ವ್ಯೋಮಂ ಹರಂ ತಾವಾಗಿರಲ್ ಶ್ಯಾಮಾಂಗಿಕೇಳ್ ಕಾಮೋದ್ಭವಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಮಾಂಗಮಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೬).

[ಕಾಮ + ಉದ್ಭವ]

ಕಾಮ್ಯ (ಗು). ೧. ಇಚ್ಛಿಸತಕ್ಕ; ಇಷ್ಟವಾದ. ‘ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ’ ಪರಾ. ೨. ಸೊಗಸಾದ; ಚೆಲುವಾದ; ಮನೋಹರವಾದ: ಚಂದ ಕಂಡು ದನ್ನು ಬಯಸಿದಾಗ ಮನಸ್ಸು ಕಾಮ್ಯವಾದುದಕ್ಕೆ ಕಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಮನೋಸಂ. ೧೯೭). (ನಾ). ೩. ಬಯಕೆ; ಮನೋರಥ: ಅಂಬುಜಾರಿಯ ಪೋಲ್ವಕುವರನಂ ಪಡೆಯುಲಾ ಕುಂಭಿನೀಶಂ ಕಂಡು ಕಾಮ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಸಿತೆಂದುಹರ್ಷಾಂಬುಧಿಯೊಳಾಳುತ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮-೭೫). [ಸಂ.]

ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಯ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಕರ್ಮ: ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಯಾಗಾದಿಕಮೇ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೩೮); ಇದನಾಚರಿಸಿದೊಡೀ ಫಲವಪ್ಪುದೆಂಬುದು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ ವೆನಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೯-೧೦). [ಕಾಮ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ಕಾಮ್ಯಗುರು (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯನಾದ ಗುರು; ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ: ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮೋಪದೇಶದಿಂದಿಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖಪ್ರದಾತಕನೇ[ಪಾಠಾಂ. ದನೇ] ಕಾಮ್ಯಗುರು (ವಿವೇಕ. ೧೭); ಬೇಕೆನಿಸುವ ಸಂಪದವನು ತನಗಿಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಪರಲೋಕದ ಲೇಸನು ಕೊಡುವನೆ ಕಾಮ್ಯಗುರುವಹನು (ಕೈವಲ್ಯ. ೯-೧-೧).

[ಕಾಮ್ಯ + ಗುರು]

ಕಾಮ್ಯದಾನ (ನಾ). ೧. ಬಯಸಿದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಪೂರೈಸುವ ದಾನ. ೨. ಹಿತಕರವಾದ ದಾನ; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ದಾನ: (ಕಿ). ೩. ಫಲಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ದಾನ.

[ಕಾಮ್ಯ + ದಾನ]

ಕಾಮ್ಯಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞ, ಯಾಗ, ವ್ರತ ಮೊದಲಾದ ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪೂರೈಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯೋಜನ; ಇಷ್ಟಾರ್ಥ: ಶ್ವೇತನಾ ರಂಭೋಪದೇಶದೊಳೋತು ಶಿವನಂ ಭಜಿಸು ತೊಲಿಸಿ ಪರೇತಪತಿಯುಂ ಗೆಲಿದು ಕಾಮ್ಯಾರ್ಥಂಗಳಂ ಪಡೆದ (ಬಸವು. ೪೧ ಸೂಚನೆ). ೨. ಬಯಸತಕ್ಕ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ವಸ್ತು. [ಕಾಮ್ಯ + ಅರ್ಥ]

ಕಾಮ್ಯೇಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಕಾಮೇಷ್ಟಿ: ನಿತ್ಯೇಷ್ಟಿ ಕಾಮೇಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೩೪). [ಕಾಮ್ಯ + ಇಷ್ಟಿ]

ಕಾಯ್$_{1}$ ‘ಕಾ$_{1}$’ ನೋ.

ಕಾಯ್$_{2}$, ಕಾಯಿ$_{2}$, ಕಾಯು$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಯ್ದು, ಕಾದು$_{3}$ (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಉಷ್ಣವಾಗು; ಕಾಯು; ಬಿಸಿಯಾಗು: ಕಾಯ್ದ ಬೆನ್ನೀರ್ ಮನೆ ಸುಡದೆಂಬೊಂದು ನುಡಿಯವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೮); ಅಶ್ವಪಚರ್ ಬೆದಱಿಯಾಗೋವಿನ ಪೃಷ್ಠಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಾಯ್ದ ನೀರಂ ತಂದೆಱೆದು (ಪಂಚತಂ. ೧೯-೧೮); ಮುಳಿಸಿಂ ಪಗೆಯಂ ಕಂಡಂತೆ ಕಾಯ್ವನಿನ್ನುಂ ಸೂರ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೪೦); ಉರಿವರಿವ ಬಿಸಿಲ ಬೆಂಕಿಯ ಭರದೆ ಮಟಿಲ್ದಿಂಟಿ ಕಾಯ್ದು ಸಿಡಿಯುತ್ತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೭೪); ಕಾಡುಗಿಚ್ಚೆದ್ದು ಕಾದಿಹ ಬೂದಿ ತಸಿಗೆಂಡ ಜಾಡಿಪ ಕಿಡಿಹೊಗೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೪೬); ಕಾದ ಹಾಲು ಕಹಿಯಾದೀತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಸಿಟ್ಟಾಗು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು: “ಕಾಯ್ ಕೋಪಂ” (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೫೬); ಚಂಗಗಾವುಣ್ಡಂ ಪುಸಿಗೆ ಪೇಸುವೊಂ ಪಿಸುಣ್ಗೆ ಕಾಯ್ವ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೬೭-೯; 981); ವಿಷ್ಣುದೇಹಂಗಳಂ ಶಂಕರನುಟ್ಟಿಂ ತೊಟ್ಟನೆಂದೀ ಶರಣರೆನೆ ಕರಂ ಕಾಯ್ವರಯ್ಯೊ (ಪಂಪಾಶ. ೯೪); ಸುಕವಿ ಕಾವ್ಯಮನಾಲಿಸಿ ಕಾಯ್ವ ದುರ್ಜನ ಪ್ರಕರದ ಕರ್ಣಕೋಟರಮನೇಕೆಯೋ ಮಾಡಿದನಬ್ಜ ವಿಷ್ಟರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೧); ಕಯ್ದು ಮುಱಿಯೆ ಕಯ್ಯಹರಿಗೆಯ ತೆಗೆದಿಟ್ಟು ಬಯ್ದು ಮೂದಲಿಸಿ ಬಂಕಿನೊಳು ಕಾಯ್ದಿಱಿದಳಿಯುಲವರನಮರ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಯ್ದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೭೮); ಪೋಪುದುಚಿತವೆ ಮಗಳೆ ಸಗ್ಗವೆಣ್ಣೆಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಕಾಯ್ದು ನಟಿಕೆಯಂನೆಗ್ಗಿ (ಚಬಪು. ೧೯-೨೭).

ಕಾಯಿ$_3$೧: (ಕ). **ಕಾಯು$_3$**: ೧. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜ್ವರ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲವೆಇದ್ದರೂ ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಥ್ಯಮಂ ಕೊಡಿಸುವುದು(ಸಕವೈ.೬೩).

ಕಾಯ್ದರಭೀಮ = ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡವರಿಗೆ ಭಯಂಕರನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮೊನೆಮುಟ್ಟೆಗಣ್ಡಂ ಮಱುವಕ್ಕರಾಮ ಕಾಯ್ದರ ಭೀಮಂ ದುರದೆಡೆ ರಾಮಂ ಮುಟಿವರ ಭೀಮಂ ರಾಜೇಂದ್ರ ಚೋಳ ಪಲ್ಲವಾದಿತ್ತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೩೧–೧೪ ; 1056). ಕಾಯ್ವರಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ದುಷ್ಟಾಶ್ವಮಲ್ಲಂ . . . ಕಾಯ್ವರಗಂಡಂ ಅರಿತುರಗತಟ್ಟಸಂಘಟ್ಟಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೮–೮೧ ; 1045). ಕಾಯ್ವರಜವ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕಾಯ್ವರಜವಂ ಪ್ರತಿಬಲ ದಗ್ಗಱಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬–೨ ; 946). ಕಾಯ್ವರಭೀಮ = ಕಾಯ್ಬರಭೀಮ : ಬಳಂಜಿಗಂ ಕಾಯ್ವರಭೀಮ ಸಂಗ್ರಾಮ ರಾಮ ಆಳಿಂಗೆ ಬಳಂಜಿಗಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೪–೧೪ ; 1174).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯ್; ತುಳು. ಕಾಯು ; ತೆಲು. ಕಾಗು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಕಾಙ್]

ಕಾಯ್$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಯ್ತು$_2$ (ಭೂತಕೃ) ; ಕಾತು, ಕಾಯ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). **ಕಾಯಿಬಿಡು**: "ಕಾಯ್ – ಫಲೋತ್ಪತ್ತೌ, ಕೋಪೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ತಳಿರ್ವುದು ಪೂವುದು ಕಾಯ್ಪುದಂತು ಕಾಯ್ತನಿತಱೊಳಂತು ನಿಂದು ಮನದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೨) ; ಬೇರ್ಗಳಂ ತುಱುಗಿರೆ ಕಾಯ್ತು ಬಕ್ಕೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫–೩೮ ; 1160) ; ತಳಿರ್ತು ಪೂತು ಕಾಯ್ತುಲಸದೆ ಕಲ್ಪಪಾದಪದ ತಣ್ನೆಟಿಲಲ್ಲಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೯) ; ಕಾಯ್ತು ತೆಂಗು ಸಾಲದೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೨) ; ಕಾಣ್ಕೆಯುಂ ಮಧುಸಖಿಂಗೊಲವಿಂ ಕುಡುವಂತೆ ಮೂವುಗಳ್ ಕಾತವು (ನಳಚಂ. ೫೪) ; ಪೂತುದವನೀ ಲತಾವಿತತಿ ಮಾಮರಗಳುರೆ ಕಾತುವು (ಚಿಬಪು. ೪೫–೧೦) ; ಕಾಯ್ತು ಕಲ್ಪಕುಜದಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೨–೪೩) ; ಕಾತ ಮರಂ ಪೂತ ಬಳ್ಳಿ ಸುರ್ಕಿ ಸುಟಿದಾಡಿದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨–೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯ್; ತೆಲು. ಕಾಯು]

ಕಾಯ್$_4$, ಕಾಯಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಮಿಡಿಗೂ ಹಣ್ಣಿಗೂ ನಡುವಿನ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಪಕ್ವ ಫಲ : ತೋರನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿಂ ಪಿರಿಯವಪ್ಪ ಮುತ್ತಿನ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮನೆಟಿಲಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೦೮ ವ) ; ಜಳಜದ ಮೊಗ್ಗೆಯಂತೆ ಮುಗುಳಂತೆಳಯೆಕ್ಕೆಯ ಕಾಯ್ಗಳಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೮). ಪೂಮಿಡಿಯ ಪೂವಿನ ಕಾಯ್ಗಳ ಕಯ್ದುವುಳ್ಕುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೪) ; ಪುಣಿಸೆಯ ಪೂವೆಲ್ಲಂ ಕಾಯಪ್ಪುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೩೯) ; ಪಣ್ಣಿರೆ ಕಾಯ ಮೆಲ್ವಕ್ಷುಣ್ಣವಿಟರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೭೪) ; ಇಕ್ಕೆಲದ ಬಲೆಯರ್ ಮಾತಾಡಿದರು . . . ಮೊಗ್ಗೆ ಮೊಲೆಗಳು ಮೆಕ್ಕೆಯ ಕಾಯ್ಗಳೆಂದೆನುತ (ಮೋಹತ. ೧೮–೬೫). ೨. ಬೀಜಕೋಶ ; ತರಡು ; ವೃಷಣ : ಎಡ ದೆಸೆಯವೊಂದೆ ಕಾಯ್ ಬಾತೊಡೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೪೦). **ಕಾಯಿ$_4$**: ೧. ಕಾಯಿ ದೋರೆಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿಯ ಗಂಧವನಱಿವುದು (ಆದವ. ೧೨) ; ಪರಿಪರಿಯ ಹೂ ಕಾಯಿ ಮೇಲೋಗರದ ಮಧುರಾಮ್ರಾದಿ ಲವಣೋತ್ಕರ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೭) ; ಕಾಯಿ ಪಣ್ಗಳ ತಾಳ್ದಾದುಂಬುರದ್ರುಮಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪–೪೭). ೩. ಪಗಡೆ, ಚದುರಂಗ ಮೊದಲಾದ ಆಟದ ಸಾಧನ: ಥಾಳಿಸುತ ಲೆತ್ತಗಳ ಹಾಸಿಗೆ ಮೇಲೆ ಚಿಟ್ಟೆಗಳಿಟ್ಟು ಲೆಕ್ಕದ ಮೇಲೆ ನಡಸಿದರುಭಯ ಮಂತ್ರಿಗಳ ವರ ಕಾಯಿಗಳಂ (ಜಿನಭಾ. ೩೬–೧೬). ೪. ಜಾಯಿಕಾಯಿ : ಅತಿಶಯದಿಯೆಲೆ ಕಾಂಚಿನೊಳಗೆ ಕಸ್ತುರಿವೆರೆದ ಗುಳಿಗೆ ಕಾಯ್ಲವಂಗ ಪತ್ರ (ನವಮೋ. ೨೬–೨೯) ; ಹೊಗೆಕಡ್ಡಿ, ಕಾಚು, ಕಾಯಿ, ಬಜೆ, ಲವಂಗ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಸರಕು ತುಂಬಿದ್ದ ತಾಂಬೂಲದ ಚಂಚಿ (ಬೆಳುಮ. ೩೨).

೫. ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ : ಕಾಯಿ ಒಡೆದು ಕರ್ಪೂರ ಹಚ್ಚು (ರೂಢಿ). 'ಕಾಯಿಕಡುಬು', 'ಕಾಯಿರಸ' ಪರಾ. ೬. (ಆಲಂ) ವಿಫಲತೆ ; ಕೈಗೂಡದಿರುವಿಕೆ ; ಸೋಲು : ಹೋದ ಕೆಲಸ ಹಣ್ಣೋ ಕಾಯೋ (ರೂಢಿ).

[< ಕಾಯ್$_3$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯ್, ಕಾಯಿ ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಾಯ್; ತೆಲು. ಕಾಯ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಾಯ್$_k$ = ಹಣ್ಣು]

ಕಾಯ (ನಾ). ೧. ಮೈ ; ಒಡಲು ; ದೇಹ ; ಶರೀರ : "ತನುಗಾತ್ರಂ ವಿಗ್ರಹಮುಪಘನಂ ಶರೀರಂ ಕಳೇಬರಂ ಕಾಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೭–೧) ; ಕಾಯದ ಮೊದಲಿಂಗೆ ಬೀಜವಾವುದೆಂದಱಿಯದೀ ಲೋಕ (ಅವಚಂ. ೪–೧೨) ; ಮೈಮಱಸದೆ ಕಾಯಮನೋವಚನಗಳ ಆಯದಿಂದಳವಳಿಯದೆ (ಹದಿಬ. ೩–೯). ೨. ಕಿರುಬೆರಳ ಬುಡ. ೩. ಸಮೂಹ ; ರಾಶಿ. ೪. ಮರದ ಕಾಂಡ. ೫. ವೀಣೆಯ ದೇಹ. ೬. ಮನೆ ; ವಸತಿ. ೭. ಸ್ವಭಾವ. [ಸಂ.]

ಕಾಯಂ, ಕಾಯಮು, ಖಾಯಂ, ಖಾಯಮು, ಖಾಯಮ್ಮು (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ ; ಖಚಿತವಾದ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ : ಹಲವಾರು ಬಗೆಯ . . . ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಅವರು ಕಾಯಂ ಚಂದಾದಾರರಾಗಿದ್ದರು (ರತ್ನಗೋ. ೫). ೨. ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ; ನಿರ್ಣಯವಾದ. **ಕಾಯಮು** : "ಕಾಯಮು – ಸ್ಥಿರ, ನಿಶ್ಚಯ" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). **ಖಾಯಂ** : ೧. ಒಂದು ವರ್ಷ ಆದ ಮೇಲೆ ಖಾಯಂ ಮಾಡೋ ವಿಷಯದ ಪರಿಶೀಲನೆ (ರಂಗವ. ೨೫೫). ಖಾಯಂ ನೌಕರಿ (ಧನಂಜ. ೨೭). **ಕಾಯಮು** : ೧. ಖಾಯಮಾಗಿ ಭಾರತಕ್ಕೇ ಹಿಂತಿರುಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಭಾಧಾನ. ೫). **ಖಾಯಮ್ಮು** : ೧. ಸಧ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಊರು ಖಾಯಮ್ಮೇನು (ಕೊನೆಭೇ. ೧೭) ; ಖಾಯಮ್ಮಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದೇ ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಉದ್ದೇಶ (ಅಂತಸಂ. ೨೨).

ಕಾಯಂಮಾಡು = ನೆಲೆಗೊಳಿಸು ; ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸು : ಹೀಗೆ ಇರುವಲ್ಲಿ ತಾವು ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನರ ಸಂಗಡ ದೋಸ್ತಿ ನಡತೆ ಕಾಯಂಮಾಡಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೫) ; ಅವನಿಗೆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಾಯಂಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). ಕಾಯಂಬಾಬದಾರ = ಶಾಶ್ವತ ಹಕ್ಕುದಾರ: ಅರಸರು ಹೊಲಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇವರು ಊರ ಕಾಯಂಬಾಬದಾರರಾಗಿರುವರು (ಮಭಾರ. ೧೭೨). ಕಾಯಮಾಗು = ಸ್ಥಿರವಾಗು ; ಸ್ಥಿರೀಕರಿಸಲ್ಪಡು : ಆದಕ್ಕೆ ರಸೀತಿ ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು ಮತ್ತು ಆ ವಿಕ್ರಯವು ಕಾಯಮಾಗತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩೯).

[← ಅರ. ಕಾಈಮ್ ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಯಮ್]

ಕಾಯಂಗುತ್ತ, ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಂದಾಯ. **ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ** : ಒಂದೊಂದು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಸರದಾರನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅಂಥವರಿಂದ ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿಗದಿಯಾಗಿ ವಸೂಲ್ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಾಳಗಾ. ೧೭).

ಖಾಯಂಗುತ್ತಾಗ್ರಾಮ = "ಸ್ಥಿರವೆಂದು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಭೂಕಂದಾಯದ ಮೇಲೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭೂಮಿ" (ಕೈಸ್‌ಗ. ೭೭೪). [ಕಾಯಂ + ಗುತ್ತ (< ಗುತ್ತಗೆ)]

ಕಾಯಂತರೀಕ (ಅ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ; ಕಾಯಂ ಆಗಿ : ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದಿನ ಧರಿಣೆಹಿಡಿದ ಮೇಲೆ ಕಾಯಂತರೀಕ ದೊರಕಿತು (ದೀಪಹ. I, ೧೮).

[← ಅರ. ಕಾಈಮ್ ತರೀಕ್]

ಕಾಯಕ (ಗು). ೧. ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ದೈಹಿಕವಾದ (ನಾ). ೨. ಶರೀರ; ದೇಹ: ಎಂಡುವುಂ ಮನವಚನ ಕಾಯಕದಿಂದಲೀಶನನಲ್ಲದನ್ಯಥವೊಂದುವಱಿಯದ ಪರಮಭಕ್ತರು ಮುಗ್ಧರುಗಳಲ್ಲ (ಬಸವು. ೧೨–೫೮).

೩. ದೇಹಶ್ರಮದ ಕೆಲಸ; ಕಸಬು; ದುಡಿಮೆ: ಭಕ್ತ ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ ಕಾಯಕವಾವುದೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡರೆ ನಿಮ್ಮಾಣೆ (ಬಸವ. ೪೫೨); ಕಾಯಕವೆಂದು ಕಾಯವ ಬಳಲಿಸದೆ . . . ಬೇಡಿ ಕಾಡಿ ಮಾಡುವುದು ದಾಸೋಹವೆ (ವಚಸಂ. ೨೩-೩); ಕಾಯಕ ಭಕ್ತನ ಆಯತವ ನೋಡಿರೋ ಕಾಯಕವ ಬಿಟ್ಟ ಮರುದಿನ ಕಪ್ಪರದ ಕಾಯಕವೆ ಬಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬೮); ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ಊರಲ್ಲಿ ಕಾಯಕ ಸಿಕ್ಕೀತೆ (ಗಾದೆ). ೪. [ವೀಶೈ] ಕೆಲಸಮಾಡಿ ಅಥವಾ ಕಸಬಿನಿಂದ ಗಳಿಸಿದ್ದು; ಸಂಪಾದನೆ: ಛಲದಿ ಭಕ್ತರ ಕೈಯ ಗುದ್ದ ಗುದ್ದಿಸಿಕೊಂಡು ಸಲೆ ಕಾಯಕವ ತಂದು ಜಂಗಮಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡೆಂದು ಶಿವ ಪೇಳಿ ಪೋಗೆ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೨-೨೪). ೫. [ವೀಶೈ] ಸಮರ್ಪಣ ಭಾವದಿಂದ ಮಾಡುವ ವೃತ್ತಿ,—ಕೈಂಕರ್ಯ: ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ, ನಿರತನಾದರೆ ಗುರು ದರುಶನವಾದಡೂ ಮರೆಯಬೇಕು, ಲಿಂಗಪೂಜೆಯಾದಡೂ ಮಱೆಯಬೇಕು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೩-೧). ೬. (ಆಲಂ). ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ: ಲಗ್ನವಾದ ಮೇಲಾದರೂ ಅವಳು ಸದಾಚಾರಿಯಾಗಬಹುದೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೆನು. ಆದರೆ ಅವಳು ತನ್ನ ಕಾಯಕವನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಸ್ಕೂಲವಿ. ೨೧೭); ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಕಾಯಕ ಮಾಡುವನೋ ತಿಳಿಯದು (ಭಾರತಿ. ೨೬); ಭಟ್ಟೆಯ ಕಾಯಕ ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಗಿತ್ತು (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಕಾಯಕಟ್ಟು (ನಾ). ಪೀಡಾದಿಗಳು ಬಾರದಂತೆ ಮಂತ್ರ ಬಲದಿಂದ ದಿಗ್ಬಂಧನ ಮಾಡುವುದು; ರಕ್ಷೆಯಿಡುವುದು; ಕಟ್ಟುಮಾಡುವುದು: ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ರೋಗ ಪೀಡಾದಿಗಳು ಬರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಊರಿಗೆ ಕಾಯಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೮).
[< ಕಾ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_3$]

ಕಾಯಕಗೌರವ (ನಾ). ಕಸಬು ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಯ ಘನತೆ, —ಗೌರವ. (Dignity of labour. ಪತ್ರಿನಿ.) [ಕಾಯಕ + ಗೌರವ]

ಕಾಯಕಪ್ಪರ (ನಾ). ಕಪ್ಪರಕಾಯಕ (?) : ಕಾಯಕಪ್ಪರವೆಂದು ಕೈವ ತ್ತಿಸಿದನೀ ಜಗಕ್ಕೆ ಶಿವನು (ಸರ್ವವ. ೧೪೦-೬೮೯). [ಕಾಯ? + ಕಪ್ಪರ?]

ಕಾಯಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಮುಪ್ಪನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಯೌವನವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ ಒಂದು ಆಯುರ್ವೇದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ: ಅತ್ತೆ ಒಂದು ತರಹೆ ಕಾಯಕಲ್ಪ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕಳೆದುಹೋದ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಮತ್ತು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆಕೆ ವಿಜೃಂಭಿಸುತ್ತಾಳೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೮೪). ೨. (ಆಲಂ). ಪೌಷ್ಟಿಕವಾದ ಆಹಾರ: ತಮ್ಮ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಯಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಯಕಲ್ಪ ಯಾವಾಗಲೂ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬೆಸ್ತಕ. ೨೧).
[ಕಾಯ + ಕಲ್ಪ]

ಕಾಯಕಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ಕಾಯಕದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಳಿಕೆ, —ಸಂಪಾದನೆ: ಕುಸುಮ ಮಾಲೆಗಳಂ ರಚಿಸಿ ತಂದೊಸೆದು ಭಕ್ತರಿಗಿತ್ತು ತಾ ನಿತ್ಯಶನ ಕಾಯಕಲಬ್ಧಿಯಲಿ ಜಂಗಮಕೆ ಮಾಡುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೨-೨೬). [ಕಾಯಕ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕಾಯಕವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). [ವೀಶೈ] ಸಮರ್ಪಣ ಭಾವದಿಂದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ಕಸಬುಮಾಡು: ಕಾಯಕವಿಡಿದು ಬಂದ ದ್ರವ್ಯವೇ ಲಿಂಗಕ್ಕರ್ಪಿತ (ಸರ್ವವ. ೧೪೦-೬೮೯); ತಮತಮಗುಳ್ಳ ಕಾಯಕವಿಡಿದು ಭೂತಳದಲ್ಲಿ ಮೆಱೆವುತ್ತಿರ್ದರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೯-೯).
[ಕಾಯಕ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಯಕಷ್ಟ (ನಾ). ಮೈಮುರಿದು ದುಡಿಯುವಿಕೆ; ದೈಹಿಕ ಶ್ರಮ: ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಾಯಕಷ್ಟ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿತು (ಭ್ರಮಾನ. ೧೫೭). [ಕಾಯ + ಕಷ್ಟ]

ಕಾಯಕಾಂತಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಕಾಂತಿ; ಮೈಹೊಗರು: ಲೀಲೆಯಡಗಿದ ಮುಖದ ಮುಸುಳಿದ ಕಾಯಕಾಂತಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೩೧).
[ಕಾಯ + ಕಾಂತಿ]

ಕಾಯಕಾರ (ನಾ). ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಸೇವೆ; ಕೈಂಕರ್ಯ: ಶ್ರೀಯರಸನೆ ನಿನ್ನ ನಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಕಾಯದೊಳಗೆ ಎನಗೆ ತೋಱುತಿದೆ ವಾಯುವಂದಿತ ನಮ್ಮ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲ ನಿನ್ನ ಕಾಯಕಾರ ಪೊಂದಿದವನೊ ನಾನು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೨-೧).
[ಕಾಯ + ಕಾರ್ಯ$_4$]

ಕಾಯಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ೧. ಶಾರೀರಕ ಶ್ರಮ; ದೈಹಿಕ ಪೀಡೆ: ಕಾಯಕ್ಲೇಶ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ವಿಷಯಗಳು ಹಾಗೂ ವೇದ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಯೋಚಿಸಬೇಕು (ಭಾರದ. ೫೪). ೨. [ಜೈನ] ಬಾಹ್ಯ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದು: ಕಾಯಕ್ಲೇಶಮೆಂಬಾಜನೆಯ ತಪಮ ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬-೩೦ ವ).
[ಕಾಯ + ಕ್ಲೇಶ]

ಕಾಯಕ್ಷ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಸವಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?): ದಾರೆಗತಿಲಯ ಪೊಯ್ಲುಕಾಯಕ್ಷಂ ತಿತಿಕ್ಷೆ ಪಿತನೆದಿ ತುರ(ಗ?) ಸಮಾನಂ . . . ವಹಳಿ ಸತ್ಕಂ ದಾರಿಮೆಂಬ ಭೇದಂಗಳಿಂದಶ್ವಮನೇಜಲು ರೇಚಿಗ ನೃಪತಿ ತಾನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಮದತಿ. ೧-೨೧). [?]

ಕಾಯಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕಾಯಗೊಳ್. ೨. ದೇಹವನ್ನು ಬಂಧಿಸು. ೩. (ಆಲಂ) ಮೈದೋರು; ಉಂಟಾಗು: ತನು ನಡುಗಿತಡಿಗಡಿಗೆ ಡೆಂಡಣಿಸಿ ಕಾಯಗಟ್ಟಿತು ಭೀತಿ ಬಿರುದಿನ ಬಾಯೆಣಿಕೆ ಬಯಲಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೬೧). [ಕಾಯ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಯಗುಣ (ನಾ). ದೇಹದ ಗುಣ: ಒಲ್ಲೆನೆಂಬುದು ವೈರಾಗ್ಯ ಒಲಿವೆನೆಂಬುದು ಕಾಯಗುಣ (ಬಸವ. ೭೭೪); ಕಾಯಗುಣವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕಳೆದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩-೨); ಕಾಯಗುಣ ನಾಸ್ತಿಯಾದಾತಭಕ್ತ (ಅವಚಂ. ೧೦೬-೪೮೧). [ಕಾಯ + ಗುಣ$_2$]

ಕಾಯಗುಪ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೂರು ಗುಪ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದೇಹವನ್ನು ಲೌಕಿಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸದಂತೆ ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದು: ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯ ಗುಪ್ತಿತ್ರಯಂ ಘನಮಾಗಿರ್ದೊಡೆ ಬಾರವಲ್ಲದೊಡವಂ ತಾಂಗಲ್ ಸಮರ್ಥರ್ಕಳಾರ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೩-೪). 'ಗುಪ್ತಿ' ಪರಾ. [ಕಾಯ + ಗುಪ್ತಿ]

ಕಾಯಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸು; ಮೈದಾಳು: ಆಗ ಹುಟ್ಟಿ ಬೇಗ ಸಾವ ಕಾಯಗೊಂಡ ಮಾನವ, ನೀ ದೇವರೆನಿಸಿಕೊಂಬುದಾವುದಂತರ ಹೇಳಾ? ದೇವರು ಸಾವರೆ? (ಅವಚಂ. ೧೧-೫೦೩); ಶರಣರ ನಿಜದ ನಿಲವನ್ನು ಕಾಯಗೊಂಡ ಮೂಢರೆಲ್ಲ ಕಾಣಬಾರದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). 'ಕಾಯವಿಡಿ' ಪರಾ.
[ಕಾಯ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಯಚಿಕಿತ್ಸೆ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಶಾರೀರಕ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ಆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಭಾಗ: ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಶ್ಲೇಷ್ಮಗಳ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ ಶರೀರದ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ . . . ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೂ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಭಾಗ ಕಾಯಚಿಕಿತ್ಸೆ (ಸುಜ್ಞಾಚಂ. ಪ್ರಕಳಾ). [ಕಾಯ + ಚಿಕಿತ್ಸೆ]

ಕಾಯಜ (ಗು). ೧. ದೇಹದೊಳಗೆ ಅಥವಾ ದೇಹದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಮಗ. ೩. ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ. 'ಕಾಯಜಪಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಯಜಪಿತ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ತಂದೆ; ಕೃಷ್ಣ : ಕಾಯಜಪಿತ ಕಾಗಿನೆಲೆಯಾದಿಕೇಶವರಾಯ ನೀನಲ್ಲದೆ ನರರು ಸ್ವತಂತ್ರವೆ (ಕನಕ. ೭೭-೩). [ಕಾಯಜ + ಪಿತ]

ಕಾಯಜಾತ (ನಾ). ಮಗ; ಪುತ್ರ: ಕಾಯಜಾತನ ಕಾಯವಂ ಕಾಯ್ದ್ಯಾಯಿಯೆನ್ನದೆ (ಬಸಪು. ೪೮-೧೨). [ಕಾಯ + ಜಾತ]

ಕಾಯಜಾಂತಕ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಶಿವ: ಕಾಯಜಾಂತಕನಣುಗಿನಣುಗನತಿಥಿಯುತ ವಿನಾಯಕಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೯); ದೇವದೇವನೆ ನಮೊ ಕಾಯಜಾಂತಕನೇ (ವೀಶೈಪು. ೩-೨೪-೨೭). [ಕಾಯಜ + ಅಂತಕ]

ಕಾಯಜಾರಿ (ನಾ). ಕಾಮನವೈರಿ; ಶಿವ: ಕಾಯಜಾರಿಗತಿಪ್ರಮಾದಂ ತಳುವು ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಬಸಪು. ೧೭-೪). [ಕಾಯಜ + ಅರಿ]

ಕಾಯಡಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಣ್ಣಾಗದ ಅಡಕೆ. ೨. ಸುಲಿಯದೆ ಇರುವ ಅಡಕೆ: ಅಲ್ಲಿನ ಗಡುಗಳು ಪಿಂಗಾರ ಮೊಗಡ ಕಾಯಡಕೆ . . . ಉಳ್ಳವುಗಳಾಗಿದ್ದವು (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೭). [ಕಾಯ್$_4$ + ಅಡಕೆ$_1$]

ಕಾಯತ (ನಾ). = ಕಾಯಸ್ಥ : (ಕ). [< ಸಂ. ಕಾಯಸ್ಥ]

ಕಾಯತೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ವೃಂತಾ – ಹರೇಣುಕ, ಕಾಯತೊಟ್ಟೆ" (ಔಷಧಿ. ೧೫೪). [?]

ಕಾಯದಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಮನ್ನೆಯದ ಹೊನ್ನುಮಂ ಕಾ ××× ಕಾಯದಾಯ ಕಿಱುಕುಳವಿನಿತುಮಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೭–೪೮; 1138). [?]

ಕಾಯದೆ, ಕಾಯಿದೆ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಳೆ; ಶಾಸನ; ಕಾನೂನು: ಬರವಣಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಯದೆಗೆ ಬದ್ಧವಾಗಿ ಇದೆಯೇ ಎಂದು ನೋಡಿಕೊಂಡ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೭೭); ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಧನವಂತರು . . . ಕಾಯದೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕಣ್ಣುಕಣ್ಣು ಬಿಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೭೩). **ಕಾಯಿದೆ**: ೧. ಮದ್ಯಪಾನವನ್ನು ನಿರೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯಿದೆ (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೩೦); ತನ್ನ ಕಾಯಿದೆಗಳನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತನ್ನಿ (ಝಾರಾಣಿ. ೪೫೦). ೨. ವ್ಯವಹಾರಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ; ನ್ಯಾಯ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಬಿ.ಎ. ಆಗಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಕಾಯಿದೆ ಓದಲು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದ (ಅಪನಾ. ೧೦). [← ಅರ. ಕಾಇದಾ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಯದಾ]

ಕಾಯದೆಭಂಗ (ನಾ). (ಸರಕಾರೀ) ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಶಾಸನಭಂಗ: ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿಯವರು . . . ಕಾಯಿದೆ ಭಂಗವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು (ಕುರುಕಾ. ೧೧೧). [ಕಾಯದೆ + ಭಂಗ]

ಕಾಯದೇಶೀರ, ಕಾಯಿದೇಶೀರ್ (ಅ). ಕಾಯದೆಯ ಪ್ರಕಾರ; ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗಿ; ಕಾನೂನುಬದ್ಧವಾಗಿ; ಶಾಸನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ: ವಕೀಲರ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದದ್ದು ಎಷ್ಟು ಕಾಯದೇಶೀರ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತೆಂಬುದನ್ನು ಈಗ ಅರಿತನು (ಅನ್ನ. ೩೮೭). **ಕಾಯಿದೇಶೀರ್**: ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಯಿದೇಶೀರ್ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ಜಾರುಪಾ. ೨೦೧); ಕೆಲವು ಸದಸ್ಯರ ಮೇಲೆ ಕಾಯಿದೇಶೀರ್ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ವಿಚಾರವಿದೆ (ಅಪನಾ. ೨೨೩). [← ಮರಾ. ಕಾಯದೇಶೀರ್]

ಕಾಯಪಲ್ಲೆ 'ಕಾಯಿಪಲ್ಯ' ನೋ.

ಕಾಯಪುಸಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಮಿಥ್ಯೆ: ಜೀಯ ಸದ್ಗುರುನಾಥ ಕಾಯಪುಸಿಯನೆ ತೋಱಿ ಮಾಯಪಾಶವನು ಹರಿಸುತ್ತ ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ತಾಯಿಯಂತಾದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೨). [ಕಾಯ + ಪುಸಿ]

ಕಾಯಪ್ರವಿಚಾರ (ನಾ). = ಕಾಯಪ್ರವೀಚಾರ: ಅರ್ಧಮಾಸನಿರ್ಯತ್ಸುರಭಿನಿಶ್ವಾಸನುಂ ಕಾಯ ಪ್ರವಿಚಾರನುಂ (ಆದಿಪು. ೨-೬೯ ವ); ಕಾಯ ಪ್ರವಿಚಾರ ಚತುಸ್ಸಹಸ್ರಪ್ರಿಯಪ್ರಮಾಥೀಶ್ವರನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೯ ವ). [ಕಾಯ + ಪ್ರವಿಚಾರ]

ಕಾಯಪ್ರವೀಚಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ದೇಹಸುಖವನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲ ದೇವತೆ; ಸುರತೋಪಸೇವನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ದೇವತೆ: "ಕಾಯಪ್ರವೀಚಾರಾ ಮೈಥುನೋಪಸೇವಾರೂಪಪ್ರವೀಚಾರನಿರತನಿಳಿಂಪುರುಂ . . . ಭವನವಾಸಿಗರಿಂ ತೊಟ್ಟು ಈಶಾನ ಕಲ್ಪಂಬರಂ ಅಪ್ಪದೇವರ್ಕಳ್ ಮನುಷ್ಯರ ವೋಲ್ ಸ್ತ್ರೀವಿಷಯಸುಖಮಂ ಅನುಭವಿಸುವರೆಂಬುದು ಸೂತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೨); ಅಲ್ಲಿಯ ವೈಮಾನಿಕರೆಲ್ಲಂ . . . ಕಾಯ ಪ್ರವೀಚಾರರುಮಪ್ಪರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೬೧ ವ). [ಕಾಯ + ಪ್ರವೀಚಾರ]

ಕಾಯಫಳ (ನಾ). ಜಾಜಿಕಾಯಿ; ಜಾಕಾಯಿ: ಕಾಯಫಳ (ಮುಂಬಬ್ವಾ. ೧೪೯). [← ಮರಾ. ಕಾಯ್‌ಫಳ್]

ಕಾಯಬಲ (ನಾ). ದೇಹಶಕ್ತಿ; ಶರೀರ ಬಲ: ಕಾಯಬಲವು ಸಹಜವೆಂದೂ, ಕಾಲಜವೆಂದೂ, ಯುಕ್ತಿಕೃತವೆಂದೂ ಮೂರು ತೆರನಾಗಿರುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೯). [ಕಾಯ + ಬಲ]

ಕಾಯಭವ (ನಾ). ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ. 'ಕಾಯಭವರಿಪು' ಪರಾ. [ಕಾಯ + ಭವ]

ಕಾಯಭವರಿಪು (ನಾ). = ಕಾಯಜಾರಿ: ಕಾಯಭವರಿಪು . . . ಕಾಯಲಾಜನೊ (ಬಸಪು. ೪೭-೬೪). [ಕಾಯಭವ + ರಿಪು]

ಕಾಯಮಲ (ನಾ). ಮೈಯ ಕೊಳೆ; ದೇಹದ ಕಶ್ಮಲ: "ಕೊಟಿ– ಜೀರ್ಣೇ, ಕಾಯಮಲೇ ಚ" (ಶಮಧಾ.). [ಕಾಯ + ಮಲ$_1$]

ಕಾಯಮಾನ (ನಾ). ಹಂದರ; ಚಪ್ಪರ; ಮಂಟಪ: "ಕಾವಣ ಮಂತದು ಕಾಯಮಾನಮೆಂಬುದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೯); ವಿರಾಜಮಾನ ರಕ್ತಾಶೋಕ ಪಲ್ಲವೋಲ್ಲಸಿತ ಕಾಯಮಾನದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೪ವ); ಬಳ್ಳಿಗಳ ಬೆಳೆದ ಮೃದ್ವೀಕಾಲತೆಯ ಕಾಯಮಾನಂ (ಅನಂಪು. ೭-೧೧ವ); ಗಿರಿರಾಜನಾಲಯದ ಕಾಯಮಾನದ ಕೆಳಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಮಪ್ಪುದೆಂದಡಿವಿಡಿದಳಗಜೆ ಶಿವನ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೧೪). [ಸಂ.]

ಕಾಯಮಾಱಿ (ನಾ). (ರಾಜನ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ) ದೇಹವನ್ನು ಮಾರಿಕೊಂಡವನು; ಭಟ; ಯೋಧ: ಅಡಗುದಱಿಯಾಯ್ತುಬಿಳ ಬಲ ದುಗ್ಗಡದ ವೀರರು ಕಾದಿ ಬಿದ್ದುದು ಕಾಯಮಾಱಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೨೨). [ಕಾಯ + ಮಾಱು + –ಇ$_1$]

ಕಾಯಮುಕ್ತ (ನಾ). ದೇಹಕ್ಲೇಶದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಶರೀರ ಬಂಧನವಿಲ್ಲದವನು: ಅಚಾರವಂಗಲೇಪವಾಗಿ ಕಾಯಮುಕ್ತನು ನೀನು, ನೋಡಯ್ಯ! (ಅವಚಂ. ೨೩೧-೧೦೪೭). [ಕಾಯ + ಮುಕ್ತ]

ಕಾಯಲ್ (ನಾ). ಮರಳು ದಿನ್ನೆಯ ಮೂಲಕ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಭಾಗ; ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಕೊಲ್ಲಿ; ನದೀಮುಖ: ಆರು ನೀವೀ ಕರುಗಿ ಮೊರೆಯುವ ನೀರ ಕಾಯಲ ಹಾಯುವವರು? (ಇಂಗೀತ. ೬೭-೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯಲ್]

ಕಾಯವಂಚಕ (ನಾ). ೧. ಮೈಗಳ್ಳ; ಸೋಮಾರಿ: ಕಾಯ ವಂಚಕನಲ್ಲ, ಜೀವವಂಚಕನಲ್ಲ . . . ಕೂಡಲ ಸಂಗನ ಶರಣನುಪಮಾತೀತ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೮೭೪). ೨. [ವೀಶೈ] ದೇಹ ಮೋಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಕಾಯಮುಕ್ತ (?); ಕಂತೆಯೊಳಗಣ ಕಪ್ಪಡವ ಹರಿದಲ್ಲದೆ ಕಾಯವಂಚಕನಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೫-೫೮೪). [ಕಾಯ + ವಂಚಕ]

ಕಾಯವಿಕಾರಿ (ನಾ). ದೇಹದ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾದವನು; ವಿಷಯಲಂಪಟ: ಅಶನ ಕುಂದದು, ವ್ಯಸನ ಮಾಣದು . . . ಮಜ್ಜ ನಕ್ಕೆಡೆಗೊಟ್ಟೆನಯ್ಯ ಕಾಯವಿಕಾರಿಯಾನು (ಬಸವ. ೨೫೯).
[ಸಂ. ಕಾಯವಿಕಾರಿನ್]

ಕಾಯವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸು; ಮೈದಾಳು: ಕಾಯವಿಡಿ ದುದಕೇನು ಫಲ ನಾರಾಯಣನನರ್ಚಿಸುವೆ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೯-೩-೧೨); ಪ್ರಾಯದ ಹಣ ತೆಗೆಯದ ಸೂಳೆ ಕೃಷಿಯ ನಿರ್ವಾಯವಜಾಯದ ಪಾದಜರು ಕಾಯವಿಡಿದ ಮೃತಜೀವಿಯಂದದೆ ಬಹುಳಾಯಸಗೊಳ್ವರು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫೪). [ಕಾಯ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಯವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿರು; ಒಡಲೊಂದಿಗಿರು: ಕಾಯವೆರಸಿ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋಹೆನೆಂಬರು, ಇದು ಕ್ರಮವಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೮೮-೬೯). [ಕಾಯ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕಾಯವ್ಯೂಹ (ನಾ). ಯೋಗ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅನೇಕ ದೇಹಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಯೋಗಿಗಳು ಹೀಗೆ ಶರೀರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಯವ್ಯೂಹವೆಂದು ಹೆಸರು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೫೮ ಅಡಿಟಿ).
[ಕಾಯ + ವ್ಯೂಹ]

ಕಾಯಶುಶ್ರೂಷೆ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಸೇವೆ. ೨. ದೇಹದಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೇವೆ: ಈಯಖಿಳ ಗೃಹಕರ್ಮ ಸೇವೆಯಂ ಮಾಳ್ಪುದೇ ಕಾಯಶುಶ್ರೂಷೆಯೈ (ವೀಶೈಪು. ೬-೧೪-೮). [ಕಾಯ + ಶುಶ್ರೂಷೆ]

ಕಾಯಸಂಗ (ನಾ). ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧ: ಕಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಮ] ಸಂಗ ನಿಸ್ಸಂಗವಾಗಿ ಇನ್ನಾವ ಸಂಗವನಜಾಯೆನಯ್ಯಾ ಮಿಗೆವೊಲಿದೆಯಾಗಿ ಅಗಲಲಾಜಿಸಿನು (ಬಸಪು. ೪೮೮). [ಕಾಯ + ಸಂಗ$_2$]

ಕಾಯಸಂಬಂಧ (ನಾ). ದೇಹದ ಸಂಬಂಧ: ಕಾಯ ಸಂಬಂಧ ಜೀವ ಸಂಬಂಧ ಪ್ರಾಣಸಂಬಂಧ ಇಂತೀ ತ್ರಿವಿಧ ಸಂಬಂಧವನಜಾಡದೆ ಆತನೆ ಸಂಬಂಧಿ ಕಾಣಾ (ಅವಚಂ. ೪೩-೧೮೬). [ಕಾಯ + ಸಂಬಂಧ]

ಕಾಯಸಂಬಂಧಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವನು: ಲಿಂಗಬೇಜಿಸಿ ರೂಪ ನಿರೂಪನಲ್ಲ ಲಿಂಗ ಬೇಜಿಸಿ ಕಾಯಸಂಬಂಧಿಯಲ್ಲ (ಬಸವ. ೯೫೦).
[ಕಾಯ + ಸಂಬಂಧಿ]

ಕಾಯಸಮಾಧಿ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಾರು ಬೇರಿನ ಕಪಟದ ಯೋಗವಲ್ಲಿದು ನಿಲ್ಲಿ ಭೋ, ಕಾಯಸಮಾಧಿ ಕರಣಸಮಾಧಿಯೋಗವಲ್ಲಿದು ನಿಲ್ಲಿ ಭೋ (ಅವಚಂ. ೧೩೬-೬೪೦).
[ಕಾಯ + ಸಮಾಧಿ]

ಕಾಯಸಲ್ಲೇಖನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರತ. ೩೨ ಮೂವತ್ತೆರಡು ತುತ್ತಿನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ದಿನವೂ ಒಂದೊಂದು ತುತ್ತು ಕಡಮೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋಗುವ ಸಲ್ಲೇಖನ ವ್ರತ: ನಮ್ಮ ಅಜ್ಜನಿಗೆ ಕಷಾಯ ಸಲ್ಲೇಖನವೇ ಸಾಕು, ಕಾಯಸಲ್ಲೇಖನಕ್ಕೆ ನಾವಾರೂ ಒಪ್ಪಿಗೆ ನೀಡಲಾರೆವು ಎಂದು ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಅಬ್ಬರಿಸಿದಳು (ದಾನಚಿಂ. ೨೪).
[ಕಾಯ + ಸಲ್ಲೇಖನ]

ಕಾಯಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಮುಪ್ಪು, ಬೇನೆ, ಗಾಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಿದ್ಧಿ (?): ಊರಿಗೆ ರಸ ನಿಂದಾಗವೆ ರಸ ಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬೆ. ಆಸಿಗೆ ಶರೀರ ನಿಂದಲ್ಲಿಯೆ ಕಾಯಸಿದ್ಧಿಯೆಂಬೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯-೭೬); ಕಾಯಸಿದ್ಧಿಯ ಪಡೆದ ಗರುವರು . . . ಸಾಯದುಳಿದವರಿಲ್ಲ ಕಾಲಾಧೀನರಾಗಿಹರು (ಅಮೃತ. ೨-೩೬). [ಕಾಯ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಕಾಯಸುಖ (ನಾ). ದೇಹದ ಸುಖ: ವಾಯುವ ಜಯಿಸಿ ಕೆಲರುಕಾಣ್ಬ ರಾತ್ಮನ ವಾಯುವ ಜಯಿಸದೆ ಕೆಲರು ಕಾಯದೊಳಾತ್ಮನ ಕಾಣ್ಬರು ಕಾಂತಿಯೆ ಕಾಯಸುಖವೆ ಸುಳುಹಾಗಿ (ಭರಚ.೨-೭೫). [ಕಾಯ + ಸುಖ]

ಕಾಯಸೂತಕಿ (ನಾ). ದೇಹಸಂಬಂಧವಾದ ಮೈಲಿಗೆಯುಳ್ಳವನು: ಕಾಯಸೂತಕಿಗಳು ಗುರುವನಜಾಯರಾಗಿ, . . . ತ್ರಿವಿಧ ಸೂತಕಿಗಳು ಜಂಗಮನಜಾಯರಾಗಿ, ತನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಗುರುವನಜಾಯಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩-೯೪). [ಕಾಯ + ಸೂತಕಿ]

ಕಾಯಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕರಣಿಕ; ಸೇನಬೋವ: "ಕಾಯಸ್ಥಃ, ಅಕ್ಷರ ಜೀವಕಃ – ಈ ೨ ಸೇನಬೋವಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೨). ೨. ಕರಣಿಕ ವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಕಾಯಸ್ಥರು ಪಾರಸಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತು ರಾಜ್ಯದ ಕಾರ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಚಾರಿ ಗಳಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದರು (ಉರ್ದುಪಾ. ೧೨); ನರೇಂದ್ರನಾಥರು ಕಾಯಸ್ಥ ಕುಲದಿಂದ ಬಂದವರು (ಭಾರದ. ೩೨೩). ೩. ಲೇಖನ ವೃತ್ತಿ ಯವನು; ಲಿಪಿಕಾರ: ಲೇಖನ ವೃತ್ತಿಯವನನ್ನು ಲಿಪಿಕಾರ ಅಥವಾ ಲಿಬಿಕಾರ ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ . . . ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದೀಚೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಕಾಯಸ್ಥ ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಕಾಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇಹ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡ ಬೇಕಾದುದು; ಆಹಾರಗ್ರಹಣ: ಅಂತು ಕಾಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ನಿರ್ವ ರ್ತಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೪೨); ಅವರ್ ಸಂಯಮ ಸಂರಕ್ಷಣಾರ್ಥಮಪ್ಪ ಕಾಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಪಂಪಾಮಾ. ೯-೧೧). [ಕಾಯ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕಾಯಾಂಗ (ನಾ). ದೇಹದ ಅಂಗ; ಅವಯವ. 'ಕಾಯಾಂಗ ಪಟುತೆ' ಪರಾ. [ಕಾಯ + ಅಂಗ$_2$]

ಕಾಯಾಂಗಪಟುತೆ (ನಾ). ದೇಹದ ಅಂಗಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಶಕ್ತಿ; ಅವಯವಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆ: ಗರಡಿಸಾಮಿಂದೆ ನೀನೆದುರಾಳ ಗೆಲದೊಡೇಂ? ಬರದಿಹುದೆ ನಿನಗನಿತು ಕಾಯಾಂಗಪಟುತೆ? (ಮಂಕುಕ. ೫೯೬). [ಕಾಯಾಂಗ + ಪಟುತೆ]

ಕಾಯಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಶರೀರದೊಳಗಿರುವ ಬೆಂಕಿ; ಜಠರಾಗ್ನಿ: ಕಾಯಾಗ್ನಿ ಬುದ್ಧಿ ಇಂದ್ರಿಯಬಲ . . . ಉಂಟುಮಾಡಿ ಅತ್ಯಂತ ಪೈತ್ಯ ರೋಗಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೩೮). [ಕಾಯ + ಅಗ್ನಿ]

ಕಾಯಾಸ (ನಾ). ಊಹೆ; ಅಂದಾಜು: ನನ್ನ ಕಾಯಾಸವು ನಿಜ ವಾದುದೆ (ಸ್ಮಶಾನ್ವೈ. ೮೪); ಜನರ ಕಾಯಾಸಕ್ಕೆ ಅನ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿ ಪುರಾವೆ . . . ಬೇಕಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. II, ೫೨).

ಕಾಯಾಸಕಟ್ಟು = ಅಂದಾಜು ಮಾಡು; ಊಹಿಸು: ಕನಕ ದಾಸರ ಕಾಲವು 16ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯವೆಂದು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಕಾಯಾಸ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ತವಸಿ. ೧೫೪); ತನ್ನ ಕೆಲಸದ ವಿಷಯ ಇರ ಬಹುದೆಂದು ಕಾಯಾಸ ಕಟ್ಟಿದಳು (ಅನ್ನ. ೨೦೪).
[← ಅರ. ಕಿಯಾಸ್; ಮರಾ. ಕಯಾಸ್]

ಕಾಯಿ$_1$ 'ಕಾ$_1$' ನೋ.

ಕಾಯಿ$_2$ 'ಕಾಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಾಯಿ$_3$ 'ಕಾಹಿ' ನೋ.

ಕಾಯಿ$_4$ 'ಕಾಯ್$_4$' ನೋ.

ಕಾಯಿಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈ ಧರ್ಮಮಂ ಕೈಕೊಣ್ಡು ನಡೆಯಿಸುವ ದಾತಾರಂ ಮನ್ನೆಯ ಕಾಯಿಂಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪-೨೨; 1053). [ಕಾಯಿಮ್ಮ$_0$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಕಾಯಿಕ (ಗು). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ದೈಹಿಕ; ಶಾರೀರಕ: ಪರಸ್ವಾಪಹಾರ, ಪರಹಿಂಸೆ, ಪರದಾರಗಮನ – ಈ ಮೂರು ಕಾಯಿಕವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೯೧); ಮಾನವನ ಕಾಯಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಮಾನಸಿಕ . . . ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ ಕರ್ಮಪದದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗುತ್ತವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೦).
[ಸಂ.]

ಕಾಯಿಕಟ್ಟು 'ಕಾಯಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಾಯಿಕಡುಬು (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ತುರಿಯನ್ನು ತುಂಬಿಮಾಡಿದ ಕಡುಬು; ಕೊಬ್ಬರಿಗಡುಬು (ಉಕ): ಗಣೇಶನ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆಕಾಯಿ ಕಡಬು(ರೂಢಿ). [ಕಾಯಿ$_4$(< ಕಾಯ್$_4$) + ಕಡುಬು (< ಕಡುಂಬು)]

ಕಾಯಿಕತ್ತ (ನಾ). (ಕರಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಸಿಪ್ಪೆ, —ಮಟ್ಟೆ: ಮನೆಯಿಂದ ಕಾಯಿಕತ್ತದಲ್ಲಿ ಕೆಂಡ ತಂದು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೨).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಕತ್ತ$_1$]

ಕಾಯಿಕಸರು, ಕಾಯಿಕಸುರು (ನಾ). ಕಾಯಿ ಮತ್ತು ಹೀಚು: ಕಾಯಿಕಸರನು ತಿಂದು ನೀವು ಯಿರುತಿರಲೂ ನಾನು ದಿವ್ಯಾನ್ನ ಉಣ್ಣ ಬಹುದೆ (ಯನಳ. ೯೪); ಕಾಳುಕಡಿ, ಕಾಯಿಕಸುರು ಮೊದಲಾದುವು ಗಳನ್ನು ಜೋಯಿಸನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೮). **ಕಾಯಿಕಸುರು**: ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡಿ ಕಾಯಿಕಸುರುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆದನು (ನೀತಿಚಿಂ. I, ೨೬). [ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಕಸರು$_2$]

ಕಾಯಿಕಸುರು 'ಕಾಯಿಕಸರು' ನೋ.

ಕಾಯಿಕಾವೃದ್ಧಿ(ನಾ). ೧. ಅಸಲಿನಿಂದ ಬಂದ ಬಡ್ಡಿ. ೨. ಅಡವಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ದನಕರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಭೋಗಿಸುವುದು: (ಕಿ). [ಸಂ. (ಕಾಯಿಕಾ + ವೃದ್ಧಿ)]

ಕಾಯಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಯುವಿಕೆ: (ಕಿ). [ಕಾ$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕಾಯಿಗ (ನಾ). ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು: ತಂಬುಲಂ ಪಣ್ಯ ಮೀತಂಗೆ ತಂಬುಲಿಗಂ. ಏವಂ ದವಸಿಗಂ, ದೂಸಿಗಂ, ಕಾಯಿಗಂ, ಪಣ್ಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಯ್$_4$ + -ಇಗ]

ಕಾಯಿಗಟ್ಟು, ಕಾಯಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಯಿಯಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟು; ಪೆಟ್ಟುತಾಕಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಯಂತೆ ಊದಿ ಕೊಂಡು ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟು: (ಕಿ). **ಕಾಯಿಕಟ್ಟು**: "ಬಿರುಸಾಗು" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). [ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಯಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ ಹಾಳಾದ ಕಣ್ಣು; ಕುರುಡು ಗಣ್ಣು: (ಕಿ).
[ಕಾಯಿ$_4$ (<ಕಾಯ್$_4$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್). / ತೆಲು. ಕಾಯಕನ್ನು]

ಕಾಯಿದೆ 'ಕಾಯದೆ' ನೋ.

ಕಾಯಿದೇಶೀರ್ 'ಕಾಯದೇಶೀರ' ನೋ.

ಕಾಯಿಪಲ್ಯ, ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ (ನಾ). ಕಾಯಿ ಮತ್ತು ಸೊಪ್ಪು; ತರಕಾರಿ: ಈ ವೈದ್ಯರಿಗೆ ಇನ್ನುಮುಂದೆ ಕಾಯಿಪಲ್ಯಗಳನ್ನು ಬಡಿಸ ಬೇಡಿ (ಪ್ರತಾಪ. ೮೬). **ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ**: ಯಾವತ್ತು ಉಳಿದಾದ ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ ಯಾವತ್ತರ ಉತ್ಪನ್ನವು ಬೇರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೬೩).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಪಲ್ಯ]

ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ 'ಕಾಯಿಪಲ್ಯ' ನೋ.

ಕಾಯಿಪು 'ಕಾಯ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಕಾಯಿಮೇಲೋಗರ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ತುರಿಯನ್ನು ರುಬ್ಬಿ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೋಗರ: ಬಾಳೆಯೆಲೆ ಕಾಯಿಮೇಲೋಗರಕ್ಕೆ ಹನ್ನೆರಡು ಹಣ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೩-೨೨; 1448).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಮೇಲೋಗರ]

ಕಾಯಿರಸ, ಕಾಯ್ರಸ (ನಾ). ೧. ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ತುರಿಯಿಂದ ತೆಗೆದ ಹಾಲು; ತೆಂಗಿನ ಹಾಲು: ಪಾಯಿಸಕ್ಕೆ ಕಾಯಿರಸ ಬಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಉಕ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ; ನಂಜಿಕೆ. **ಕಾಯ್ರಸ**: ೨. ಕಾಯ್ರಸ ನೆಟ್ಟಗಾಗೇದ್ರವಾ ಅಮರಿ ನಿವ್ವಳಾಗೇದ (ಸಮಜೀ. ೩೩೬). [ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ರಸ]

ಕಾಯಿಲೆ, ಕಾಹಿಲೆ, ಖಾಯಿಲೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಧಿ; ರೋಗ; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ; ಅನಾರೋಗ್ಯ: ದಂಡಿನಲ್ಲು ಕಾಯಿಲೆ ಆಜಾರಿ ಆದಂಥ ಜನರನ್ನು ವೀರರಾಜೇಂದ್ರಪ್ಯಾಟೆಗೆ ಕಳುಹುತ್ತೇನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೭); ಕೊಳೆ, ಕಾಯಿಲೆ, ಕಿರುಕುಳಗಳ ಬಾಧೆಯೂ ಕಡಿಮೆ (ಅಡುಸೌ. ೨೪). **ಕಾಹಿಲೆ**: ಹರಿಹರರಾಯನ ಕಾಹಿಲೆ ಹೆಚ್ಚಿತೆಂಬುದೂ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ (ಇಂದುಮು. ೩೯). ಕಾಹಿಲೆಬಿದ್ದವರ ಆರೈಕೆ ನಾವೂ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೬). **ಖಾಯಿಲೆ**: ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದು ಖಾಯಿಲೆ ಬಿದ್ದು ಸಾಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು (ಶಾಲೆಮ. ೧೧೨); ಕೆಲಸಗಾರರು ಖಾಯಿಲೆ ಬೀಳುವರು (ಕೊಸೆಭೇ. ೧೩). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಹಿಲೀ]

ಕಾಯಿಲೆಕಸಾರೆ 'ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ, ಕಾಯಿಲೆಕಸಾರೆ, ಖಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ (ನಾ). ರೋಗ ರುಜಿನ: ಈ ಹಾಳು ಕಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆಯ ಕಿರಿಕಿರಿ ಇರಬೇಕು (ರಂಗನಾ. ೮೭). **ಕಾಯಿಲೆಕಸಾರೆ**: ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾರೆಗಳಿಗೆ ಅವರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದವರಲ್ಲ (ಜಾರುದಾ. ೭೯). **ಖಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ**: ಖಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾನೇ ಅವಳಿಗೆಏನಾದರೂ ಮಾಡಿ ಹಾಕುತ್ತೇನೆ (ಅಕ್ಕರ. ೧೧೭). [ಕಾಯಿಲೆ + ಕಸಾಲೆ$_3$]

ಕಾಯಿಸ್‌ದಾರ್ (ನಾ). ಕಂದಾಯದ ಅಧಿಕಾರಿ: ಒಂದು ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಸ್‌ದಾರ್ ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು, ಇವನು ಅಲ್ಲಿನ ಸುವರ್ಣಾದಾಯವನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಪಾಳಗಾ. ೧೨).
[← ಮರಾ. ಕಮಾವೀಸದಾರ್]

ಕಾಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾರಿನೋಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾದಿರುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಮ್ಮನ್ನು ಬಹಳ ಕಾಯಿಸಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ದೌಲತ್. ೧೪೬); ತಾವು ಬಂದುದು ತಿಳಿಯದೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಕಾಯಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೆ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೧೫); ಅವರನ್ನು ಕಾಯಿಸೋದಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ. ೧). ೨. ಕಾಯುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸು: ಓದುವ ಹುಡುಗನಿಂದ ದನ ಕಾಯಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

ಕಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು = (ದನಕರು, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕಾಯ್ದು ಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆರುವೆಯ ಕೊಟ್ಟು ಕೂಲಿಗೆ ಕಱುವ ಕಾಯಿಸಿಕೊಂಡನಯ್ಯ ... ತೊಱೆದಾಂಟದ ಕೂಲಿಗೆ ಕಱುವ ಕಾದೆ ಕಾಣಾ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨೮-೩೭). [ಕಾ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಯಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವುಕೊಡು; ಬಿಸಿಮಾಡು; ಬೆಚ್ಚಗೆ ಮಾಡು; ಬೇಯಿಸು; ಕುದಿಸು: ಪಾಲಂ ಕಾಯಿಸುವಂತೆ ಮನಮಂ ಬೆದಱಲೀಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೦೯); ಕಷಾಯುವಂ ಕಾಯಿಸಿ ... ಕೊಡಲು ಶೀತಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೪); ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕಿ ಬೇಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಯಿಸುವುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸೌ. ೮೯). ೨. (ಆಲಂ). ರೇಗಿಸು; ಕೋಪವುಂಟುಮಾಡು: ನೀ ಶರಣೆಂದು ಬಂದ ರಿಪು ಭೂಪಾಳಕ್ಕರ್ಳಂ ಕಾದು ಕಾಯಿಸೆ ಕೊಂದಾ ನೃಪ ವಿಕ್ರಮಾಂಕನ ಭುಜಸ್ತಂಭಂಬೊಲ್ (ಎಇ. XXVIII, ೫-೧೫; 1082).
[ಕಾಯ್$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಯಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾಯಿಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಚಿಗುರಿಸಿ ಹೂವಿಸಿ ಕಾಯಿಸಿ ಪಣ್ಣಿಸಿ (ಸಖೀಗೀ. ೨೮-೫೧೭).
[ಕಾಯ್$_4$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಯಿಸು$_4$ (ನಾ). (ಕರಾ). (ಕೊಳ್ಳುವವರ) ಬಲವಾದ ಬೇಡಿಕೆ: ಬ್ಯಾರಿಗಳೆಲ್ಲಬರಿ ಸೈಕಲಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು ಅಂತ ವರ್ತಮಾನವಪ್ಪ. ಅದ್ದರಿಂದ ನಮಗೆ ಇವತ್ತು 'ಕಾಯಿಸು' ಇರಬಹುದು ಅಂತ ನನ್ನ 'ನದುರು' (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೮). [← ಪಾರಾ. ಖ್ವಾಹಿಷ್; ಮರಾ. ಖಾಈಶ್]

ಕಾಯಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). = ಕಾಯಿಪಲ್ಯ : (ಕ).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕಾಯಿಸೋರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸೋರೆ : (ಕ).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಸೋರೆ$_1$]

ಕಾಯಿಹಾಲು (ನಾ). = ಕಾಯಿರಸ ೧ : ಹೋಳಿಗೆಗೆ ಕಾಯಿಹಾಲು ಇದ್ದರೆ ರುಚಿ ಜಾಸ್ತಿ (ರೂಢಿ).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಹಾಲು$_1$ (< ಪಾಲ್$_1$)]

ಕಾಯಿಹುಳಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ. ಕಾಯಿಹುಳಿ ಬಲು ರುಚಿ (ರೂಢಿ).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್) + ಹುಳಿ (< ಪುಳಿ)]

ಕಾಯಿಹೋರಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹೋರಿ (?) : ಎತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಯಿಹೋರಿ ಬೆದರಿ ಹಾರಿತು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೪೨).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಹೋರಿ (< ಪೋರಿ$_1$)]

ಕಾಯು$_1$ 'ಕಾ$_1$' ನೋ.

ಕಾಯು$_3$ 'ಕಾಯ್$_3$' ನೋ.

ಕಾಯೆಳೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ದಾರ ; ಒರಟು ದಾರ : (ಕ).
[ಕಾಯ್$_4$ + ಎಳೆ$_3$ (< ಎೞೆ$_3$)]

ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೈ ಇಳಿಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ದೇಹವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಮತ್ತು ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿರುವುದು. ಮಹಿಷಗಿರಿಯೆಂಬ ಪರ್ವತದೊಳೀ ಪು[ಣ್]ತೀರ್ವನ್ನೆಗಂ ಕೈಯನೆತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳೆನೆಂದು ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗದಿಂ ನಿಂದೊನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೫-೧); ಭರತಂ ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗದೊಳಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧೬-೩೭); (ಶ್ರಾವಕಾ. ೩೬೨ ನೋ).
[ಕಾಯ + ಉತ್ಸರ್ಗ]

ಕಾಯೋರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೪೦-೭೯). [?]

ಕಾಯ್ಗುಳಿ (ನಾ). ಕಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು : ಲಂಚಮಂ ಕೊಳ್ವಂ ಲಂಚಂಗುಳಿ : ಏವಂ ಆಟಂಗುಳಿ, ಪಣಂಗುಳಿ, ಪೆಣ್ಗುಳಿ, ಕಾಯ್ಗುಳಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಯ್$_4$ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಕಾಯ್ಗೊಂಡ (ನಾ). ನೀರು ಕಾಯಿಸುವ ಹಂಡೆ; ನೀರು ಕುದಿಸುವ ಪಾತ್ರೆ : ಲಲಾಟಂ ತಪತಪನಾಂಶುವಿಂ ಸರೋವರಜಲಮೋರಂತಿರೆ ಕಾಯ್ಗೊಂಡದ ನೀರಂತಿರೆ ಕುದಿದತ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೧-೪೮) ; ತತ್ತಳಿಗುದಿದು ಕಾಯ್ದ ಕಾಯ್ಗೊಂಡದೆಣ್ಣೆಯೊಳರ್ದಿಬರ್ದಿಸುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ).
[ಕಾಯ್$_3$ + ಕೊಂಡ$_2$]

ಕಾಯ್ತು$_1$ (ನಾ). ಕಾಯಿ ಬಿಡುವುದು; ಕಾಯಿಬೀಡು : ಪಾಯ್ತುಂ, ಪಾಯ್ತುಂಗಳ್ ; ತೊಯ್ತುಂ, ತೊಯ್ತುಂಗಳ್ ; ಕಾಯ್ತುಂ, ಕಾಯ್ತುಂಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಯ್$_4$ + -ತ$_2$]

ಕಾಯ್ತು$_2$ 'ಕಾಯ್$_3$' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾದುಕೊಂಡು ಬರು ; ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರು: ನಂದನನವರ ಪಶುಗಳನಾರಯಿದು ಕಾಯ್ತುಪ್ಪನನುದಿನವು (ಬಸಪು. ೨೪-೨). [ಕಾಯ್$_1$ (< ಕಾ$_1$) + ತರ್$_1$]

ಕಾಯ್ತು 'ಕಾಯ್$_3$' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ದು 'ಕಾಯ್$_2$' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ದಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಿಡಮರಗಳಿಂದ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು. ೨. ಕೋಪಗೊಂಡು ತಿವಿ. ೧, ೨ : ಕಾಯ್ದಿಱಿಯೆಂಬುದು ವೃಕ್ಷದೊಳ್ ಪೊಡೆಯೆಂಬುದು ಕುಕ್ಷಿಯೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದೆ ತನ್ನೊಳಿಲ್ಲ (ದಶಕು. ೧-೨೨ ವ). [ಕಾಯ್$_4$ + ತಿಱಿ$_1$; ಕಾಯ್$_2$ + ಇಱಿ$_1$]

ಕಾಯ್ದು 'ಕಾಯ್$_3$' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕಾಯಿಗಳ ಗೊಂಚಲು, —ತೊಡಂಬೆ, —ಜೊಂಪೆ: ಆಗರುವ ಧೂಮಲತಾ ಶಾಖೆಗಳೊಳ್ ಕಾಯ್ದುಱುಗಲೆಂದು ಬಗೆ ಬೆದಱುವಿನಂ ಮಗಮಗಿಸುವ ತನಿಗಂಪಿಂಗಗಲದೆ ಮೊಗಸಿದುವು ಮಧುಕರಪ್ರಕರಂಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ ೧೨-೯). [ಕಾಯ್$_4$ + ತುಱುಗಲ್]

ಕಾಯ್ಪಾಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಸಿ ಇಳಿ ; ಕಾವು ಕಡಿಮೆಯಾಗು : ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ ಕಾಯ್ಪಾಱದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಮರಲಲರುವಂ ತಾನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೨). ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪಾವೇಶ ಕುಗ್ಗು, —ತಣ್ಣಗಾಗು : ವಯಲ್ಗೆ ಮೆಯ್ದೋಱುವವೆಂಬ ಪೂಣಿಗರಡಂಗಿ [ಕು]ನುಂಗಿ ಸಿಡಿಲ್ದುಜೋಲ್ದು ಕಾಯ್ಪಾ[ಱೆ] ಸಭಕ್ಕೆ ಪಾಱಿದುದು . . . ತೇಜದ ದಳ್ಳುರಿ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೯) ; ಮೂಱನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಕಾಯ್ಪಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಮೀ]ಱದೆ ಶೂಲಾಯುಧಂ ವಿಭೀಷಣ ನಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೩೮). [ಕಾಯ್ಪು$_1$ + ಆಱು$_1$]

ಕಾಯ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವೇರು ; ಬಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಾಗು. ೨. ಕೋಪಾವೇಶ ಗೊಳ್ಳು : ಕಾಯ್ಪಿಡಿದುದ್ಧೃದ್ವಿಪವೈರಿಯರ್ಗಳ ಸಿರಂ ಬೀಳ್ವಂತಿರೆಚ್ಚಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೬೧) ; ಕಾಯ್ಪಿಡಿದೊರ್ವರನೊರ್ವರಣ್ಮಿ ಪೊಡೆವರ್ ಕಲಿಗಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೭೯). [ಕಾಯ್ಪು$_1$ + ಇಡಿ$_2$]

ಕಾಯ್ಪು$_1$, ಕಾಯಿಪು, ಕಾವು$_2$, ಕಾಹು$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಿಸುಪು; ತಾಪ ; ಉಷ್ಣತೆ; ಶಾಖ ; ಸೆಕೆ : ಖರಕಿರಣಂಗಳ ಕಾಯ್ಪಿನ ಕರತನದಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭) ; ದಾಹಜ್ವರಮಾದರಂತೆ ಕಾಯ್ಪಿಂದುರಿಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೨) ; ಗಾಳಿವಟ್ಟೆಯೊಳ್ ನಡೆವನ ಕಾಯ್ಪು ತಣ್ಣಗಿರೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೯೭) ; ಶೀತಳೋಪಚಾರಮಂ ಮಾಡುತಿರಲವಳ ತನುವಿನೊಳು ಕಾಯ್ಪು ಮಿಗಿಲಾಯ್ತು (ಸೌಂದಪು. ೮-೧೯) ; ಬಿಸಿಲ ಕಾಯ್ಪಿಗೆ . . . ಬೆಮರೊಸೆದಿಳಿದುದು (ಅನಂಚ. ೪-೫೯). ೨. ಮುನಿಸು; ಕ್ರೋಧ; ರೋಷ : "ಕಾಯ್ಪೆನಲ್ ಕ್ರೋಧ ಶಬ್ದಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೩); "ಕಿಸುಗಣ್ಣು ಕಾಯ್ಪು ಸೆಣಸೆನೆ ಕೋಪಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೭) ; ಒಲವಿನೊಳಾದ ಕಾಯ್ಪು ಮಿಗೆ ಕಾದಲನಂ ಬಿಸುಟಂತೆ ಪೋಪ ಕಾದಲಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೮) ; ಆಬದ್ಧವೈರದಿನಿನಿತು ಕಱುಪ್ಪುಂ ಕಾಯ್ಪುಂ ನಿನಗಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೦ ವ) ; ಕೀನಾಶನವೊಲೆಯ್ತಂದು ಕಾಯ್ಪಿಂ ಕಿಳದೆ ತಲೆಯನಾ ವೀರನೇಂ ಮಾಣನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೨; 1112) ; ಪ್ರಳಯರುದ್ರನ ಕಾಯ್ಪು ಬಡಬಾನಳನ ತೀವ್ರತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೦). ೩. ಉದ್ವೇಗ ; ರಭಸ ; ಉತ್ಕಟತೆ : ನನೆಯಂಬಂ ತೊಟ್ಟು ಕಾಮಂ ಮುಳಿದು ನರಪನಂ ನೋಡಿ ಭೋ ಭೋ ರೆನೆ ಕಾಯ್ಪಿಂದಾರ್ದು ಬಾಣಂ ನಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೯) ; ಕಣ್ಸೋಲ್ತು ಕೂಡುವ ಕಾಯ್ಪಿಂದಭಿಸಾರಿಕಾಪದವಿಗಂದೊಂದಾಸೆಯಂ ಮಾಡುವಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೯೧); ಹರಯದ ಕಾಯ್ಪಿನ ತಾರವನಲುಕಿ ತೂರಿತು ಕಾಮವಿಚಾರ (ಕವಿಕಾ. ೧೦೨-೨) ; **ಕಾಯಿಪು** : ೨. ಕೊಂದಪನತಿ ಕುಪಿತಂ ಮಾಣನೆಂದಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕುತ್ತಿರೆ ಕಾಯಿಪಿಂದಾಳ್ದು ಪೊರ್ದಂಕೆಱಗನೆ × × × ನೆಂಬಿಬ್ಬರ್ಗರಂ ಗಬ್ಬರ್ದಿಂದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೩ ; 1042). **ಕಾವು$_2$** : ೧. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮರಗಳು . . . ಭೂಗರ್ಭದ ಕಾವಿನಿಂದಲೋ ಏನೋ ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಸುಟ್ಟು ಕಲ್ಲಿದ್ದಲಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದವು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೨) ; ಮಗುವಿನ ಮೈಕಾವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗಳಿಗೊಂದು ಸಲ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಬರೆದಿಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೬) ; ಈ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನಿಲಗಳ ಕಾವು ಸೂರ್ಯನ ಮೇಲ್ಮೈಕಾವಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಕಡಮೆ (ಆಕಾಶ. ೧೦). ೩. ಪ್ರೇಮದ ಕಾವು ಆರತೊಡಗಿತ್ತು (ನಡೆದಾ. II, ೯೫೬) ; ಅಪವಾದದ ಕಾವು ತಗ್ಗಲೆಂದು ನಾನು ಕಾಲೇಜಿನ ಕಡೆಗೇ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ (ಆಲಹೂ. ೧೦೩). **ಕಾಹು$_3$** : ೧. 'ಕಾಹೇಱು' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ಪಾಗು = ಬಿಸಿಯಾಗು ; ಶಾಖಹೊಂದು : ಚಂದ್ರಕಾಂತಿ ಕಾಯ್ಪಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೫) ; ಬಿಸಿಲೇರಿಕಾಯ್ಪಾಗಿ – ಆಹ – ಹೊಳೆ ಕರಗಿ, ಪದರಾಡಿ, ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟು (ಪಾ ರ ಸಿ. ೧೯-೧). ಕಾವುಕೂರು = (ಹಕ್ಕಿಗಳು) ಮೊಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾವುಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳು : ಎನ್ನ ಗಾನದ ಹಕ್ಕಿ ರೆಂಕೆಯಂ ಮುದುರಿ, ಕಣ್ಣವೆ ಮುಚ್ಚಿ, ಕಾವು ಕೂರುವುದಳಲಮೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ (ಭಾವಗೀ. ೬೬). ಕಾವುಕೂರುವ ಸ್ನೇಹ = ಗಾಢವಾದ ಸ್ನೇಹ ; ನಿ ಬಿ ಡ ವಾ ದ ಗೆಳೆತನ : ಅತಿ ಆಪ್ತತೆಯಲ್ಲಿ ಆವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಕಾವುಕೂರುವ ಸ್ನೇಹವಲ್ಲ ಆದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೨೯). ಕಾವುಕೊಡು = ೧. ಶಾಖಕೊಡು : ಎಣ್ಣೆ ಸವರಿ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾವು ಕೊಟ್ಟರೆ ನೋವು ವಾಸಿಯಾಗುವುದು (ರೂಢಿ). ೨. ಬರೆ ಹಾಕು ; ಬರೆಯಿಡು : (ಕಿ). ಕಾವುಹಾಕು = ಕಾವುಕೊಡು : (ಕಿ).

[ಕಾಯ್$_2$ + -ಪು$_2$]

ಕಾಯ್ಪು$_2$ (ನಾ). = ಕಾವಲು : ಕಣ್ಣುಗಳ ಪಡೆದು ಕಾಯ್ಪಾಗಿ ಪರುಷೆ ಯನು ಬಸವಣ್ಣನಾಜ್ಞೆಯೊಳಿರ್ದಪಾ ಬೇಡಸಂದೋಹ (ಗು ರು ಚಾ. ೧೪-೩೬) ; ಬಳಿಕೆಂದನೇಂ ಮಗನೆ ಕಾಯ್ಪಿನೊಳತಿರುಳು (ಕಾಲೂರ. ೫೪-೮೩).

[ಕಾಯ್$_1$ (< ಕಾ$_1$) + -ಪು$_1$]

ಕಾಯ್ಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮುನಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಕೋಪಿಸು : ಎಱಗುವಳಿ ನಿವಹದ ಝುಂಕರಣಕ್ಕೆ ಕಾಯ್ಪುಗೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೨) ; ಭೀಕರಾ ಕಾರ ಮೂಕಾಸುರನಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಕಟ್ಟೆದಿರೊಳ್ ಕಂಡು ಕಾಯ್ಪುಗೊಂಡು (ಶಬಶಂ. ೪-೧೭ ವ). 'ಕಾಪು' ಪರಾ. [ಕಾಯ್ಪು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಯ್ಪುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗುಂದು ; ಆವೇಶ ಇಳಿದುಹೋಗು : ಮಡಿದ ಕೆಡೆದ ಕಣ್ಣುಗೆಟ್ಟೋಡಿ ಪೋದ ಕಾಯ್ಪುಡುಗಿ ಪೂರಾಯ ಘಾಯಂಗಳಾ ಪಡೆವ ಭೂಚರರ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೬-೧೪೩).

[ಕಾಯ್ಪು$_1$ + ಉಡುಗು$_1$]

ಕಾಯ್ಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಸಿಯಾಗು ; ಶಾಖಹೊಂದು : ಓರೊರ್ಮೆ ನಿಜತನುವ ತಾಪದಿಂ ಕಾಯ್ಪುವೆತ್ತ ಮುತ್ತಿನ ನುಣ್ಮಳಲ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ವ ಬೇವಸದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೧೭ ವ). ೨. ತಾಪಗೊಳ್ಳು : ಕಾಯ್ಪುವೆತ್ತು ಕಣ್ಗಡೆ ಕಿಡಿಸೂಸೆ ನೋಡಿದುದು ನಿಂದು ಪುಳಿಂದರನುಗ್ರ ಸೂಕರಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೭).

[ಕಾಯ್ಪು$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಾಯ್ಪೆ (ನಾ). ಕಾಯಿತನ ; ಕಾಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕಯ್ಪೆ ; ಒಗರು (?) : ಒದವಿ ಪೊಸಬ್ಬು ಪಜ್ಜಳಿಪ ತೇಜದ ಸುಯ್ಯುಱು ಕಾಯ್ಪೆಯೋಡಿ ಪಣ್ತುದು ಬಿಸಿಲೆಂಬಿನಂ ಬಿಸಿಲೊಳಾದುದು ಕೆಂಪು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩).

[ಕಾಯ್$_3$ + ?]

ಕಾಯ್ಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾವೇರು ; ರೋಷಾವೇಶ ತುಂಬು : ರೌದ್ರಂ ಬೆತ್ತು ಕಾಯ್ಪೇಱುವ ಸಮರರಸೋದ್ರೇಕದಿಂ (ಜ ಗ ವಿ. ೧೩-೬೯) ; ಆರು ಬೇಡೆಂದರು ಬಿಡದಾಯ್ತು ಕಾಯ್ಪೇಱಿ ಮಾರನೆಯ್ತಂದಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಹೋರಾಟವಲ್ಲದೆ ಸಂತವಿನ್ನಾಗದೆಂದಾರಯ್ದರವರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಭರಚ. ೫೧-೩).

[ಕಾಯ್ಪು$_1$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಾಯ್ಬಿನದ (ನಾ). ಕಾಯಿಗಳ ಆಟ ; ಪಗಡೆಯಾಟ : ಇರುತಿರ್ಪನಲ್ಲಿ ವತ್ಸರಪರಿಯಂತಂ . . . ನರಪತಿ ಕಾಯ್‌ಬಿನದದಿಂದೆ ಸಂತಸಗೊಳಿಪಂ (ಬಾಲಭಾ. ೧೦-೧೦). [ಕಾಯ್$_4$ + ಬಿನದ]

ಕಾಯ್ಮನೆ (ನಾ). ಸಾಕುವ ಮನೆ ; ರಕ್ಷಣೆಯ ನೆಲೆ : ತುಳುವರ ತಾಯ್ಮನೆಯುಳಿದರ ಕಾಯ್ಮನೆ – ನೀನೆಮ್ಮಯ ಮನೆಯಂಬೇ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೪೬-೨). [ಕಾಯ್$_1$ (< ಕಾ$_1$) + ಮನೆ]

ಕಾರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಿನ್ನು ; ಅಗಿ ; ಭಕ್ಷಿಸು : "ಕಾರ್ – ಖಾದನೇ (ಕಚ್ಚು), ಜಲದಾಗಮೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಬೆಳೆದ ಪಸುರ್ವುಲ್ಲೆಂದು . . . ಮರಕತ ದೊಡ್ಡಂಗಲ್ಲನೆ ಕಾರ್ದು ಮೃಗಂಗಳ್ ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲುತ್ತುಮಿರ್ಪುವು (ಅ ಜಿ ಪು. ೯-೨೩) ; ತೀರದುದ್ರುಮಾಂಡೋಳಿತ ಫಲತತಿಯಂ ಕಾರ್ದು ಕಾರ್ದೊಯ್ಯನಲ್ಲಿಂ ತಳರ್ದು (ಕಾದಂಬ. ೭೩೬) ; ಮರುಳ್ವಱಿದ ಮೂಳೆಯಂ ಮೊಳಕಾಲಂ ಕಾರ್ವ್ವ ಮರುಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೧೯ ; 1042) ; ಪೀರ್ವಡೆ ವಿಷಮಯವುದಕಂ ಕಾರ್ವಡೆ ವಿಷಮಯ ಮೆನಿಪ್ಪ ಮೃತ್ತಿಕೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೬-೭೯) ; ಪಚ್ಚೆವರಲ . . . ಪಸಲೆಗೆತ್ತು ಕಾರ್ದು ಕನಲ್ವ ಮುಗ್ಧಶಾಬಕದ ಮೊಗಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೭೬ ವ).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಾರು ; ಕುವಿ. ಕಾರಲಿ ; ಕುರುಖ್. ಖಾರ್ನಾ ; ಮಲ್ತೊ. ಗರೆ]

ಕಾರ್$_2$, ಕಾರು$_3$ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ ; ವರ್ಷಾಕಾಲ : "ಮೞೆಗಾಲಮೆ ಕಾರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪) ; ಜಳದವೃಂದದವೋಲಿರೆ ಹಸ್ತಿಗಳ್ ಗಳಿತ ಧಾರೆಗಳಂತಿರೆ ಪತ್ತಿಗಳ್ ಬಳಸಿ ಕಾರ್ಗೆಣೆಯಾಯ್ತು ಮಹಾಹವಂ (ಕವಿರಾ.೧-೧೪೪) ; ಪೊಸ ಮಸೆಯಂಬಂ ಕಾರ ಮೞೆವೊಲೆ ಕಱೆಯುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೫) ; ನಿತಂಬಿನಿ ಕಾರೊಳೆಸೆವ ಕಾದಂಬಿನಿಯಂದದೆ ಮುಂದಮುಂದಗಮನದೆ ನಡೆದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೦) ; ಜಲದೇವತೆಯರ್ ಕಾರೊಳಗಾಡುವೊಲಿರ್ದುದು (ಗಿರಿಕ. ೪-೨೫) ; ಬಾಣಾವಳಿಯ ಸುರಿದನು ಸುರಿವ ಕ ಡು ಹಿ ನ ಕಾರ ಮಳೆಯಂತೆ (ತೊ ರ ರಾ. ೩-೧೦-೧೭). ೨. ಮಳೆಯ ಮೋಡ ; ಮೇಘ. 'ಕಾರುವಟ್ಟೆ', 'ಕಾರೊಡ್ಡು' ಪರಾ. ಕಾರು$_2$: ೧. ಕಾರ ಕಾದಂಬಿನಿಯ ನೆಲೆವನೆಯೊ (ಸಾ ಳ್ವ ಭಾ. ೫-೨). 'ಕಾರುಭತ್ತ' ಪರಾ. ೩. ಕೆಸರು ; ಅಟ್ಲು : ಗದ್ದೇಭೂಮಿ ಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಿ, ಬೈಲು, ಕಾರು ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೨). 'ಕಾರುಗದ್ದೆ' ಪರಾ. ೪. ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ತೆಗೆಯುವ ಫಸಲು ; ಅಂಥ ಪಸಲು ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ : ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಾರು ಬೆಳೆವ ಕಮ್ಮ ೧೦೦ ಬೆದ್ದಲೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೨-೨೧; 1090) ; ಸೌಮ್ಯನೀಕ್ಷಿಸದಿರೆಯುಂ ಕಾರು ಕಿಡುಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೧೮೮) ; ಕಬ್ಬು ಕಾರುಳ್ಳವನೆ . . . ಗೊಬ್ಬರದ ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯೋನೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೪).

ಕಾರಪರ್ಬ, ಕಾರಹಬ್ಬ, ಕಾರುಹಬ್ಬ = ಕಾ ರ ಹು ಣ್ಣಿ ಮೆ ಯ ಉತ್ಸವ ; ಜೇ ಷ್ಠ ಮಾ ಸ ದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಉತ್ಸವ : ಕಾರ ಪರ್ಬ್ಬದಲು ದೇವರು ನಂದೀಶ್ವರದೇವರ ವುಪ್ಪಾರಕೆ ಪ. ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೬ ; 1291) ; ಕಾರಹಬ್ಬದೊಳೆತ್ತು ಪೂಜ್ಯವಲ್ಲದೆ ಸಮರ ಧಾರುಣಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವೇ (ಚೆಬಪು. ೪೪-೨೧) ; ಕಾರುಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ (ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪೂರ್ಣಮಿ) ಇಲ್ಲಿ ಮಂಡಪ ಕಟ್ಟಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವರು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೯೫). ಕಾರಪುಣ್ಣಮಿ, ಕಾರಪುಣಮೆ, ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆ, ಕಾರಹುಣ್ಣಿವೆ, ಕಾರಿಹುಣ್ಣಿಮೆ = ಜ್ಯೇ ಷ್ಠ ಮಾ ಸ ದ ಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ; ಮಳೆ ಗಾಳದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪೂರ್ಣಿಮೆ ; ಕಾರಹಬ್ಬ : ಬಾದುಬೆ ಕಾರಪುಣ್ಣಮಿ ದೀಪಾಳಿಗೆ ಮೂಱು ಪರ್ವ್ವದೊಳಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವೊನ್ದು ಗದ್ಯಾಣ (ಎಇ. XX, ೬೮-೩೫ ; 1012) ; ಬಾದುಬೆ ದೀಪಾವಳಿ ಕಾರಪ್ರಣ್ಣಮೆಯೆನಿಪ್ಪೀ ಮೂಱು ಪರ್ವ್ವಂಗಳೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೬೬; 1007) ; ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆಯು ದನಗಳ ಹಬ್ಬ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೮) ; ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆ ಕರಕೊಂಡು ಬಂತು, ಉಗಾದಿ ಉಡುಗಿಕೊಂಡು ಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ) ; ಕಾರಹುಣ್ಣಿವೆ ಕರಿ ಹರಿದುಮಣ್ಣೆತ್ತು ನೀರನು ಕುಡಿದವು (ನೆಲಮು ೧೨) ; ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಸು . . . ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುವುದು ಕಾರಿಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ದಿನ (ಸುವಸಂ. ೭೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾರ್ ; ತುಳು. ಕಾರ್, ಕಾರಿ ; ತೆಲು. ಕಾರು]

ಕಾರ್$_3$, ಕಾರು$_3$ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ. 'ಕಾರಿರುಳ್$_2$', 'ಕಾರೊಡಲ್' ಪರಾ. ಕಾರು$_3$: "ಬರಿಸಕಾಲದೊಳ್ ಕಾಳವಣ್ಣದೊಳಂ ಖಾದನದೊಳಂ ಕಾರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೩). 'ಕಾರುಗತ್ತಲೆ$_1$' ಪರಾ. [< ಕರಿದು]

ಕಾರ್‌ಅಜಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಂಡೆ,—ಕಲ್ಲು; ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಬಡಗ್ಗೆ ನಡದು ಕಲ್ಮಲದುಳಿ ಕೊಲಿಗನ್ಮೇಲ ಕಾರ್‌ಅಜಿಏ ಇಟ್ಟಗೆ ಸೋಣಏ (ಮೈಆರಿ. ೮೧೪, ೧೨–೨೦; 810). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಜಿ$_4$]

-ಕಾರ$_1$ '-ಕಾಜ' ನೋ.

ಕಾರ$_2$, ಖಾರ$_1$ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ರುಚಿ; ಕಟುವಾದದ್ದು; ತಿಕ್ತ: "ಕ್ಷಾರ – ಕಾರ" (ಶಮದ. ೨೬೨ ಪ್ರಯೋ); ಒಗರುಪ್ಪು ಸಿಹಿ ಕಹಿ ಕಾರಗಳ ತೆಗೆತೆಗೆದೀವುತಿಹನು ನಾಲಗೆಗೆ (ಭರಚ. ೪–೯೩); ಸಾರು ಬಹಳ ಕಾರವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು; ಲವಣ. ೩. (ಅಲಂ). ಕೋಪ; ಸಿಟ್ಟು: ತನ್ನ ಅಯ್ಯನಿಗೆ ಏತಕ್ಕೆಯೋ ಹೇಗೆಯೋ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದರೆಂಬ ಕಾರದಿಂದ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟೂರ ಶಿವಾಚಾರದವರ ಕುಳಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ . . . ನೀಚ ಜಾತಿಯವರೊಡನೆ ಪಂತಿ ಯೂಟದ ಸವ್ಯವಹಾರವಾಗುವಂತೆ ಎಂತೋ ಏರ್ಪಡಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೪೮–೧೬); ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಅವನು ಕಾರವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ಖಾರ$_1$: ೧. ಖಾರವಾದ ರುಚಿಯನಜುವುದು ಗುರುಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯಶಿವಲಿಂಗ(ಆದವ. ೧೨); ಪುಣ್ಣಕೊಳ್ ಖಾರಮಂ ಪೂಸಿ ಮೈಯ್ಯೆಪೀವಿನಂ ಕಾಸಿ (ಬಂಹರಿ. ೧೩–೩೦); ಮಣಸಿನಕಾಯನ್ನೂ ಸಹ ಊರ ಹೊರಗೆ ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಂದು ಖಾರ ಅರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ.೨೭). [< ಸಂ. ಕ್ಷಾರ]

ಕಾರ$_3$ (ನಾ). ಬಂಧನ; ಸೆರೆ: "ಕಾರಂ ಬಂಧನಾಖ್ಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬–೧). 'ಕಾರಾಗೃಹ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಾರಾ]

ಕಾರ$_4$ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವುದು; ತಯಾರಿಸುವುದು. 'ಝೇಂಕಾರ' ಪರಾ. ೨. ವರ್ಣದ ನಿರ್ದೇಶನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವರ್ಣಗಳ ಮುಂದೆ ಹಚ್ಚುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಅಕಾರ', 'ಇಕಾರ' ಪರಾ. ೩. ಕಂದಾಯ; ತೆರಿಗೆ; ಕರ. [ಸಂ.]

ಕಾರಂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಬರುಹಿ ಕಂಕ ಶಶಾದ ತ್ರಿತಿರಿ ವರಗಿಡಗ ಕಾರಂಕ ಟಿಟ್ಟಿಭ ಭರದ್ವಾಜಾದಿ ಖಗವಿರಿ ಕಂಡ ನಸುರೇಂದ್ರ (ಉತ್ತರಾ. ೯–೪). 'ಕಾರಂಡ' ಪರಾ. [?]

ಕಾರಂಜಿ, ಕಾರಾಂಜಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಚಿಲುಮೆ; ಬುಗ್ಗೆ: ಯಮ ರಾಜನಾಲಯದೊಳಿಕ್ಕಿದುರು ಕಾರಂಜಿಯ ಹುದೆಂಬೊಲು (ಪರಚು. ೩೧–೩೪); ಚಿಮ್ಮುವ ಕಾರಂಜಿ ಘಮ್ಮಾನೆ ಪುಷ್ಪದ ರಮ್ಯವಾದ ವನ ದೊಳಗೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೩); ಕೋಟಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಕಾರಂಜಿಯ ನೀರು ಬರು ವಂತೆ ಮಾಡಿಸಿ (ಮಹಾವಂ. I, ೯೦); ರತ್ನದ ರಸಪಾ ಕಾರಂಜೀಯು ಪುಟಪುಟನೆ ಪುಟಿದು (ಗರಿ. ೧–೭). ಕಾರಾಂಜಿ: (ಹ).

[← ತಮಿ. ಕಾರಾಙ್ಜಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರೆತ್ತುವ ಕಪಿಲೆ; ತುಳು. ಕಾರಂಜಿ]

ಕಾರಂಜಿಮನೆ (ನಾ). ಕಾರಂಜಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಮನೆ: ಚಂದ್ರಶಾಲೆ ಗಳಿಂದಲೂ ನಿಬಿಡವಾದ ಕಾರಂಜೀಮನೆಗಳಿಂದಲೂ ಶೋಭಿತವಾಗಿ (ಕೃವಾಸ. ೮೭). [ಕಾರಂಜಿ + ಮನೆ]

ಕಾರಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರು ಹಕ್ಕಿ: ಕಾರಂಡಂ ಕೆಂಗಣ್ಣಂ ಪೊಜಸು ಕೌಶಿಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೦, ಶೂದ್ರಕ); ಗಿಳಿ ಪುರುಳಿ ಪೆಂಗುರು ಕಾರಂಡಮಾಂದೆ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಗಗನಚರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭–೧೦); ಪಿಕ ಚಕ್ರವಾಕ ಚಕೋರ ಸಾರಸ ಹಂಸ ಬಕ ಕುರವಕ ಕಾರಂಡ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೫೧). [ಸಂ.]

ಕಾರಂಡವ (ನಾ). = ಕಾರಂಡ: "ಕಾರಂಡವಃ ಕಾದಂಬಕಃ ಕ್ರಕರಃ –ಈ ೩ ಕರ್ಕರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೨–೧೦೦); ಕಮಲಂಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ತೂಗಾಡುವ ಹಂಸ ಕಾರಂಡವ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೩೧–೮೧). [ಸಂ.]

ಕಾರಂಡವಕ್ಕಿ (ನಾ).= ಕಾರಂಡ: "ಕಾರಂಡವಃಯೆಂದೆಡೆ ಕಾರಂಡವಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫). [ಕಾರಂಡ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಾರಕ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ. ℙ ಕೈಕೆಲಸಗಾರರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ. 'ಅಸಗಕಾರಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾರುಕ]

ಕಾರಕ$_2$ (ಗು). ೧. ಉಂಟುಮಾಡುವ: ಏಕೆ ಪೇಜ್‌ ಮಗನೆ ನೆಗಚ್ಛ್ವ ಕಾರ್ಯಂ ಮಿತ್ರಾದಿ ಕಾರಕಮೆಂಬುದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦); ಸೃಷ್ಟಿಯಾ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಂಗಳಿಗೆ ತಾನೆ ಕಾರಕಮಹೇಶ್ವರನೆಂಬ ಬಗೆಯನಜಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟೆಯ್ಯ (ವೀಶೈಪು. ೩–೩–೧೨); ಜ್ಞಾನ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ಕಾರಣವು ಕಾರಕ, ಜ್ಞಾಪಕ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವು (ಹಂದಸಾ. ೧೩೫). (ನಾ). ೨. ಮಾಡುವವನು; ರಚಿಸುವವನು; ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ವನು: ಲೋಕಪಾವನ ಕಾರಕನನಾ . . . ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳ್ ಇದಿರ್ವಂ ದೊಡನೆ ಸಾರ್ದು (ಬಸಪು. ೫–೧೭). ೩. ಹಿಂಸೆ; ಪೀಡೆ; ದುಃಖ: (ಹ). ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವುದು; ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದುದು: ಆ ಕಾರಕಮೆಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾನಿಮಿತ್ತಂ; ಅದು ಕರ್ತೃವೆಂದುಂ ಕರ್ಮವೆಂದುಂ ಕರಣಮೆಂದುಂ ಸಂಪ್ರದಾನಮೆಂದುಂ ಅಪಾದಾನಮೆಂದುಂ ಅಧಿಕರಣಮೆಂದುಂ ಷಡ್ವಿಧಮಾಗಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೯೩ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಕಾರಕದೀಪಕಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾ ಲಂಕಾರ: "ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಹಲವು ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಕಾಲಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕಾರಕದೀಪಕಾಲಂಕಾರ ವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" ಲಕ್ಷ್ಯ ಪೊಗೆದುದು ಪೊತ್ತಿದತ್ತು ಕಿಡಿಯಿಟ್ಟುದು ನಾಲ್ದೆಸೆದೋಜಿದತ್ತು ಬಾನ್ನೊಗೆದುದು ನಿಂದು ಪೊಂಬೆಳಗುಮಂ ಪರಪುತ್ತುದು ಧಂ ಧಗಿಲ್ ಧಗಿಲ್‌ಧಗಿಲೆನುತಟ್ಟೆ ತಟ್ಟದುದು ಮುಟ್ಟಿತು ಸುಟ್ಟುದು ತಿಂದು ತೇಗಿದತ್ತಗಿಯದೆ ನಿಂದ ಪೂಗಣೆಯನಂ ಪಣೆಗಣ್ಣರಿ ಹಂಪೆಯಾಳ್ದನಾ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೬೨).

[ಕಾರಕ + ದೀಪಕ + ಅಲಂಕಾರ]

ಕಾರಕಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] (ಷಷ್ಠಿಯ ಹೊರತಾಗಿ) ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪದ; ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಕರೂಪದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪದ: ವಿಶೇಷಣಪದಂಗಳ್ ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಪಡೆದು ವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲೊಳಿರ್ದು, ಅನ್ವಯಿಸುವಲ್ಲಿ ತುದಿಯ ಕಾರಕಪದದ ವಿಭಕ್ತಿಯನ್ ತಳೆವುವು (ಶಮದ. ೧೪೦ ವೃತ್ತಿ). [ಕಾರಕ$_2$ + ಪದ$_2$]

ಕಾರಕಭ್ರಮೆ (ನಾ). ತಾನೇ ಕರ್ತೃ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆ; ತಾನೇ ಎಲ್ಲ ವನ್ನೂ ಮಾಡುವವನು ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ: ನಾನೇ ನನ್ನ ಹೆಂಡಿರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರುವೆನು ಎಂಬ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನವೆ ಕಾರಕಭ್ರಮೆಯು (ಹಸಾರ. ೧೨–೪೯ ಟೀಕೆ).

[ಕಾರಕ$_2$ + ಭ್ರಮೆ]

ಕಾರಕೆರಕಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. [?]

ಕಾರಕರ್ದಿ, ಕಾರಕಿರಿದಿ, ಕಾರ್ಕರ್ದಿ, ಕಾಲಕೀರ್ದಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದ ಅವಧಿ; ಆಡಳಿತದ ಕಾಲ: ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಕಾರಕರ್ದಿಯಲ್ಲಿ ನವಾಬ ಹೈದರಲ್ಲಿಖಾನರೂ ಅನಂತರ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರೂ ಅನುವರ್ತಿಸಿದ್ದರು. (ಮಹಾವಂ. II, ೧೩).

ಕಾರಕಿರಿದಿ: ಜವಿಾಸುಪಾರ ತ್ರಿಯಂಬಕ ಸಖಜಿ ಪಂಡಿತರ ಕಾರ ಕಿರಿದಿಯಲು (ಎಕ. IX, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೬೩–೬ ; 1716). **ಕಾರ್ಕರ್ದಿ:** ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರ ಕಾರ್ಕರ್ದಿಯಲ್ಲಿದ ಸ್ವಾಲಾವರ್ಷವೊಂದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷೆ ಲಕ್ಷರೂಪಾಯಿ . . . ಒಟ್ಟು ಹುಟ್ಟುವಳಿಯಾದಂತೆ ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೨). **ಕಾಲಕೀರ್ದಿ:** ನನ್ನ ಕಾಲಕೀರ್ದಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆತನದ ಹೆಸರು ಕೆಟ್ಟಿತು ಎಂದು ಆಗಬಾರದು (ಮೂರುವಾ. ೫೮); ನರಸಿಂಗರಾಯರ ಅಜ್ಜಂದಿರ ಕಾಲಕೀರ್ದಿಯಲ್ಲಿ ದೇಸಗತಿಯು ಹೋದದ್ದು (ಬೆಳಭಾ. ೩).

[← ಪಾರ. ಕಾರ್‌ಕರ್ದ್; ಮರಾ. ಕಾರ್ಕೀರ್ದ್]

ಕಾರಕವಶ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಕಗಳ ಅಧೀನತೆ: ಧಾತುವಿವರ್ಜಿತಮರ್ಥೋಪೇತಂ ಲಿಂಗಂ ಮಮಿಂಕೆಯದದೊಳ್ ಎಂದಿಂತೀ ತೆಱದಿಂದೇೞಕ್ಕುಂ ಖ್ಯಾತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳದರ್ಕೆ ಕಾರಕವಶದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪); ನಾನಾ ತೆಱದ ಲಿಂಗಗಳ್ಗೆ ಪರವಾಗಿ ನಾಮವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ . . . ಏೞಾಗಿ, ಕಾರಕವಶದಿಂ ಪತ್ತುಗುಂ (ಶಮದ. ೯೩ ವೃತ್ತಿ). [ಕಾರಕ$_3$ + ವಶ]

ಕಾರಕವಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕಾರಕ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಬರುವ ವಿಭಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಕಾರಕಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿಭಕ್ತಿ: ಬರಮಿಾಗೆಮಗೆಂಬ ಕಾರಕಂ ಸಕ್ಕದವೇನೋ ಕಾರಕವಿಭಕ್ತಿಯೊಳೊಂದೆ ಸಮಾಸಯುಕ್ತಿ ಲೇಸಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೬). [ಕಾರಕ$_3$ + ವಿಭಕ್ತಿ]

ಕಾರಕವಿರಹಿತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] ಕಾರಕಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ: ನೀರಸಂ ಶೈಥಿಲ್ಯವರ್ಣಂ ಕಾರಕವಿರಹಿತಂ ಕ್ರಿಯಾಳಂಕಾರಹೀನವೆನಿಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಂ ತೂಱಿ ಕಳೆದು (ಬಸಪು. ೧–೩೮). [ಕಾರಕ$_2$ + ವಿರಹಿತ]

ಕಾರಕಿರಿದಿ 'ಕಾರಕರ್ದಿ' ನೋ.

ಕಾರಕುಱುವ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತರ್ದವಾಡಿಯ ಬಳಿಯ ಕಾರಕುಱುವಂ ನಾಲ್ವತ್ತಱೊ[ಳ]ಗೆ ಪೆರ್ದೊಱೆಯ ಬಡಗವಟೆಯ ತಂಗೊಡಗೆಯ ಬೀಡಿನೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೧೪ ; 1075); ಕಾರಕುಱುವದಲು ಮತ್ತ ೬ ಯಾಲೂರಲು ಮತ್ತ ೪ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೭೧೧–೩೬ ; 1278). [?]

ಕಾರಕೂನ, ಕಾರ್ಕೂನ (ನಾ). ೧. ಗುಮಾಸ್ತ; ಕರಣಿಕ: ಚಿಕ್ಕ ಜೀನಸಿನ ಅಂಗಡಿಯವರಿಗೆ ಕಾರಕೂನರೇಕೆ (ಮೀರಿ. ೫೮); ಕಾರಕೂನ ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಯಾವುದೋ ಫೈಲಿನಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾದ (ಬೆಸ್ನಹಿಂ. ೧೨); ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಕೂನನಾಗಿ ಜಾನಕಿಯ ಕೈಹಿಡಿದನು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೯). ೨. ಸುಂಕ ವಸೂಲು ಮಾಡುವವನು: (ಕಿ). **ಕಾರ್ಕೂನ:** ಸರ್ಕಾರದ ಇಲಾಖೆ ಸೀಮೆ ಅಮಲುದಾರ ಕಾರ್ಕೂನರಿಗೆ ಸಹ ವಂದು ತಾಕೀತು. ಇನಾಯತ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೬). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಾರ್‌ಕೂನ್]

ಕಾರಕೂನಿ (ನಾ). = ಕಾರಕೂನಿಕೆ: ಪಾಲಿ ಮತ್ತು ಅವಳ ತಂಗಿ . . . ಕಾರಕೂನಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೩೧).

[← ಮರಾ. ಕಾರಕುನೀ]

ಕಾರಕೂನಿಕೆ (ನಾ). ಕಾರಕೂನನ ಕೆಲಸ: ಎಲ್ಲಾದರೂ ಕಾರಕೂನಿಕೆ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೪); ಒಂದು ಕಾರಕೂನಿಕೆಗಾಗಿ ಯತ್ನನಡೆಸಿದ್ದರೆ . . . ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಓಟ (ಮುಂಗಾಪು. ೧೧೩).

[ಕಾರಕೂನ + –ಇಕೆ]

ಕಾರಕೆಯ್ (ನಾ). = ಕಾರಗದ್ದೆ (?): ಪಿರಿಯ ಕೆಱೆಗೆ ಕಾರಕೆಯ್ಯು ತಿಱೆ ಬಿಟ್ಟೆಯಂ (ಇಎ. ೧೯೪೭, ಹಾನಗ. ೨೧೫–೨೬ ; 980).

[ಕಾರ್$_3$ + ಕೆಯ್$_4$]

ಕಾರಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ ಕಟ್ಟಿದ ಅಕ್ಕಿ (?): ಕಾರಕ್ಕಿದಳಿದು ಕೆಂಗೂಳಿಟ್ಟು ನರಗಿತ್ತು ನಾರೆಳೆಗಟ್ಟಿ ನೋಡೆನುತವೆ ಆರುತ ಕುಣಿದು ಬತ್ತಲೆ ಹುರಿಕಾತಿಯರಾ ರುದ್ರಧರೆಯೊಳೊಪ್ಪಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೧೯).

[ಕಾರ್$_3$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಾರಖಾನೆ, ಕಾರುಖಾನೆ, ಕಾರ್ಖಾನೆ (ನಾ). ಯಂತ್ರಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಸ್ಥಳ, —ಸಂಸ್ಥೆ: ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ . . . ಅಚ್ಚು ಹಾಕುವ ಕಾರಖಾನೆಗಳು ಆಗಿವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೦೬); ಕಾಸಿಂ ಬಜಾರಿನಲ್ಲಿ ರೇಷ್ಮೆ ಕಾರಖಾನೆಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು.(ಭೂಗೋಳ. ೪೫). **ಕಾರುಖಾನೆ:** (ಕಿ). **ಕಾರ್ಖಾನೆ:** ಕಚೇರಿಗೆ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳಿಗೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರಿಗೆ ಫಲಹಾರ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಡುವುದು (ಅಡುಸೌ. ೧೨೧).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಾರ್‌ಖಾನಾ]

ಕಾರಖಾನೆದಾರ (ನಾ). ಕಾರಖಾನೆಯ ಒಡೆಯ: ಕಾರಖಾನೆದಾರರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೂಲಿಕಾರರು ಕ್ಷರರು ಆದರೆ ಅಕ್ಷರರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರಸಂ. ೭೨). [ಕಾರಖಾನೆ + –ದಾರ$_4$]

ಕಾರಗತ್ತಲೆ 'ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾರಗದ್ದೆ, ಕಾರುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಗುಮಾಡುವ ಗದ್ದೆ; ಕಾರುಭತ್ತ ಬೆಳೆಯುವ ಗದ್ದೆ: ದೇವರಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಾರಗದೆ . . . ಹುವಿನಗದ್ದೆ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೩೨–೧೪ ; 1210). ತಂವು ಹರಿವರಿಯ ಭೂಮಿಯ ಕಾರಗದ್ದೆಯೊಳಗೆ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೩೧ ; 1256); ಆನೆಮೊಘೆಯ ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ನಡು ಬೈಲಲೂ ಕಾರಗದ್ದೆ ೧ ಕಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೪–೩ ; 1516). **ಕಾರುಗದ್ದೆ:** ತಮ್ಮ ಹಿರೇರು ಕಾರುಗದ್ದೆಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಪಲ್ಲ ರಾಗಿ ಬೆಳ್ದಿದ್ರು (ಚಿತಸ. ೧೮). [ಕಾರ್$_2$ + ಗದ್ದೆ (< ಗೞ್ದೆ)]

ಕಾರಗಪ್ಪೆ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಕಪ್ಪೆ: ಗಡರ್ಗಬಕು ಗಬಕುಱಿಹ ಕೆಂದೊಡನೆಂದುವು ಕಾರಗಪ್ಪೆ ಕೆಱೆಗಳ ತಡಿಯೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೨೦೨). [ಕಾರ್$_3$ + ಕಪ್ಪೆ$_1$]

ಕಾರಗಲಸು 'ಕಾರ್ಗಲಸು' ನೋ.

ಕಾರಗಲಿಸು 'ಕಾರ್ಗಲಸು' ನೋ.

ಕಾರಗಾರ (ನಾ). = ಕಾರಾಗಾರ: ಸಾಹಸರು ನಿಸಿತ ಕಂಟಕ ಕಲಿನ ವಿಡಿದು ಮುಂಬಲಿಗೆದೆಗೆಡು ಆಹವೆನುವರೆಗೆ ಕೇಸರಿ ಕಾರಗಾರದಿಂ ಬಾಹಿರಕೆ ಬಹತುಲ್ಯದಿಂದ ಹೇಷಾರವದಿ ಕಾಹ ನಯನಗಳಿಂದ ಹೊರಡಲಿಟ್ಟರು ಖಲಿನಲೋಹಮಂ ಖಲಿದುಗುಳಲು (ಜಿನಮು. ೫–೪೯).

[< ಸಂ. ಕಾರಾಗಾರ]

ಕಾರಗಿಲ್, ಕಾರಗಿಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಅಗಿಲು; ಕೃಷ್ಣಾಗರು; ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: ಲೇಪಿಸಿದ ಕಾರಗಿಲ (ರೇವಣ. ೨೯–೩೬); ಪೊಂಬರಣಿಯ ಮೇಲೇನಿದು ತುಂಬಿಯ ಕತ್ತುರಿಯ ಬೊಟ್ಟೆ ಕಾರಗಿಲಣ್ಪೇ (ಚಿಕವಿ. ೬–೫೧). **ಕಾರಗಿಲು:** "ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯ = ಕಾರಗಿಲು" (ಬಾಹಟೀ. ೨–೨–೫೧ ವ). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಗಿಲ್]

ಕಾರಗಿಲು 'ಕಾರಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಾರಗಿಲ್ದೂಳ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಅಗಿಲಿನ ಧೂಳು; ಕೃಷ್ಣಾಗರುವಿನ ಹುಡಿ: ಕಾಳಿಂದೀ ಜಲದಿಂದಮೇಂ ತೊಳೆದನೊ ತಣ್ಪಿಟ್ಟನೋ ಕಾರಗಿಲ್ದೂಳಿಂ . . . ಎಂಬಾಳಾಪಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿ ಮೂಜಗಮದೇನೊಪ್ಪಿತ್ತೊ ಪೆರ್ಮರ್ಬಿನಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೨).

[ಕಾರಗಿಲ್ + ದೂಳ್]

ಕಾರಗೆಣಸು, ಕಾರ್ಗೆಣಸು, ಖಾರಗೆಣಸು (ನಾ). ಅಲ್ಲ; ಹಸಿಶುಂಠಿ: ಮಾವಿಡಿ ಕಾರಗೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿಯುಪ್ಪುಮನವಱೊಳೊಡಬೆರಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೧೬); ಮೂಲಂಗಿ ಮೂಗುಳಿ ಉಳ್ಳಿ ಕಾರಗೆಣಸು ಕಜ್ಜುರಿಯ ಸಣ್ಣನಂ ಸವಿದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೨೮); ಆ ಕಟ್ಟೆಯಲು ಕಬ್ಬು ಕಾರಗೆಣಸು ಯೇನಾದರೂ ಬಿತ್ತಿಕೊಂಬಿರಿ (ವೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೪೬-೭ ; 1637); ಒಂದು ಗುಳಿಗೆಯು ಕಾರಗೆಣಸಿನ ರಸದಿಂದ ಕೊಡಿಸಲು ಸಕಲಜ್ವರ . . . ಶಮನ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೦೫). **ಕಾರ್ಗೆಣಸು** : ಅಂಬೆ ಹಳದಿ ಕಾರ್ಗೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕರಿಬೇವು ಸಹಿತ (ಮೋಹತ. ೪-೭೦). **ಖಾರಗೆಣಸು** : ಉಪ್ಪುಮೆಣಸು ಶುಂಠಿ ಏಲಕ್ಕಿ ಖಾರಗೆಣಸು ಯಿಷ್ಟನೂ ಕೂಡಿಸಿ ದಧ್ಯೋಹ್ನದ ಹರಿವಾಣವೊಂದು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೦೫-೭ ; 1517); ಖಾರಗೆಣಸು ತಿಂದು ಧ್ವನಿ ಹದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೩೮).

[ಕಾರ್$_3$ + ಗೆಣಸು (< ಗೆಱಸು)]

ಕಾರಡಕೆ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಫಲವಾಗುವ ಅಡಕೆ; ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಅಡಕೆ (?) : ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಾರಡಕೆ (ಕಇ. V, ೧೯-೧೯ ; 1121); ದೇವರ ಪೂಜೆಗೆ ಅಜವಂಟಗೆಗಂ ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮವೆಂತೆಂದಡೆ ಪೇಳಿಯಲು ಪಣವಯ್ದು ಕಾರಡಕೆ ಮೆಳಸಿನ ಪೇಱಂಗೆ ಅರೆವೀಸೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨೩-೪೪ ; 1127); ವಾಡಿ ವಾದಿವಾರದಂದು ಕಾರಡಕೆ ಮೆಳಸಿನ ಎತ್ತಿನ (ಇಎ. ೧೯೪೮, ಹಾಸಗ. ೧೭೬-೪೨ ; ?).

[ಕಾರ್$_2$ + ಅಡಕೆ$_1$]

ಕಾರಡಗು (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಮಾಂಸ; ಕಪ್ಪಿಟ್ಟ ಮಾಂಸ (?) : ಕಡಂಗುವರ ಕಾರಡಗಂ ತಿನುತಿಪ್ಪ ಭೈರವಂ (ಕಇ. IV, ೧೦-೨೦ ; 1121); ಮಾಳವನಳ್ತಿದುಳ್ಗೆ ಖಜನೀರಿಗೆ ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕೆ ನೇಪಾಳನ ಬೆನ್ನ ಸುಂಟಿಗೆಗೆ ಚೋಳನ ಕಾರಡಗಿಂಗೆ . . . ಕಾಯ್ದು ಖಳ್ಗಮಾಕಾಳಿಯಡುರ್ತು ನಿಕ್ಕುವಳು ನಾಲಗೆಯಂ ನರಸಿಂಹಭೂಪನಾ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೪೭-೧೭ ; 1162).

[ಕಾರ್$_3$ + ಅಡಗು$_3$]

ಕಾರಡವಿ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆ ಮುಸುಕಿದ ಕಾಡು ; ದಟ್ಟವಾದ ಅಡವಿ : ಕಾರಡವಿ, ಪೇರೊಕ್ಕಲ್, ಕಾರಿರುಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೫ ಉದಾ); ಕಾರಡವಿಯೊಳಱಿದಾವಿನ ಹೇರೊಡಲೊಳ್ (ದಶಕು. ೧೦-೧೪); ದೇವಿಯಂ ಕಾರಡವಿಯೊಳುೞಿದು ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪೋದನೆಂಬೊಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೧೪); ಅವಳ ಮನಸ್ಸು . . . ಭೂತಕಾಲದ ಕಾರಡವಿಯೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಬಹುದೂರ ಹೋಯಿತು (ನಡೆವಾ. II, ೧೧೨೭).

[ಕಾರ್$_3$ + ಅಡವಿ]

ಕಾರಡಿ (ನಾ). (?) : ಅಂಕಟಗದ್ದೆ ಕಾರಡಿಯ ಗದ್ದೆಯ ಮೇಲಣ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಕುಂದಾಪು. ೫೩೬-೩೦ ; 1371). [?]

ಕಾರಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ನಿಮಿತ್ತ ; ಹೇತು ; ಸಾಧನ: ಪರಲೋಕಮೆಂಬುದಾವೆಡೆಯದು, ಅದರ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಂಗಳೆತ್ತಣಿಂ ಬಂದುವು ? (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ); ಪ್ರತಿಭಾನಂ ಕಾವ್ಯವಿದ್ಯಾಪ್ರಚಯ ಪರಿಚಯಂ ವೃದ್ಧಸೇವಾನುರಾಗಂ ಸತತಾಭ್ಯಾಸಪ್ರಯತ್ನಂ ಕವಿತೆಗೆ ನಿಯತಂ ಕಾರಣಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೪). ೨. ಉದ್ದೇಶ : ಒಲಿದು ನಿನ್ನನು ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ಕೊಲೆಗೆ ಕಾರಣವೇನು (ಹರಿಸಾ. ೫೭). ೩. ಆರಾಧ್ಯ ದೇವತೆ; ತಂದೆ: ಕಿಕ್ಕರೆಲ್ಲರೂ ಕಾರಣರಿಗೆ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದರು (ಹುಲಿಹಾ. ೧೫೦). ೪. ಪ್ರಯೋಜನ ; ಅಗತ್ಯ ; ಆವಶ್ಯಕತೆ : ಮುಂದೆ ಕಾರಣವುಂಟೆನುತ ಸಂಕ್ರಂದನನು ಬಳಿಕಾ ಧನುವ ನಿಜಮಂದಿರದಲಿರಿಸಿದನಲ್ಲೈ ವಧೆಗರಿದಶಾನನನ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೨೧). 'ಕಾರಣಬೀಳು' ಪರಾ. ೫. ಒಂದು ಮಹತ್ತರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ಜೀವ. 'ಕಾರಣಕನ್ಯೆ', 'ಕಾರಣಪುರುಷ' ಪರಾ. ೬. ಮದುವೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಶುಭ ಸಮಾರಂಭ: ಅನಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಳದೆ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು (ನಿಸರ್ಗ. ೨೨೧). ೭. ಶಿವಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಾಮಿಕ, ಯೋಗಜ, ಅಂಚಿತ್ಯ ಕಾರಣ, ಅಜಿತ . . . ವಾತುಲಗಳೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶಿವಾಗಮಗಳು (ಭಾರದ. ೭೨). 'ಕಾರಣಾಗಮ' ಪರಾ. ೮. ದೇಹದ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ಥೂಲ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಕಾರಣವೆಂಬ ತನುತ್ರಯವನಱಿತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೦-೫೭೦); ಕಳೆಯತಕ್ಕ ಶರೀರಗಳು ಸ್ಥೂಲವೆಂದೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವೆಂದೂ, ಎರಡೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕಾರಣವೆಂದಿನ್ನೊಂದೂ ಉಂಟೆಂದೂ ದೇಹಗಳನ್ನು ಮೂರಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುವುದು ರೂಢಿ (ಅಮೃತ. ೩-೩೮ ಟೀಕು). ೯. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಾರ್ಯದೊಡನೆ ಹೇಳಿರುವ ಕಾರಣ ವರ್ಣನೆ ಕಾರಣಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೮೩). ೧೦. ಹಿಂಸೆ; ಯಾತನೆ: "ಯಾತನಂ ಕಾರಣಂ ದಂಡಣೆ(ನೆ) ಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೧). [ಸಂ.]

ಕಾರಣ$_2$ (ಅ). ೧. ಆದುದರಿಂದ ; ತತ್ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ : ಕಾಲಾವಕಾಶ ಕಡಮೆ, ಕಾರಣ ನೀನು ತ್ವರೆ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಓಸ್ಕರ; ಸಲುವಾಗಿ; ದೆಸೆಯಿಂದ : (ಕಿ). 'ಆದಕಾರಣ' ಪರಾ.

[< ಕಾರಣ$_1$]

ಕಾರಣಂಬೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳು : ಅಱುತ್ತುಂ ಬಂದು ಗಾಂಗೇಯ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರರ್ಗೆ ಕಾರಣಂಬೇೞ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೧ ವ).

[ಕಾರಣ$_1$ + ಪೇೞ್$_1$]

ಕಾರಣಕನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮಹತ್ತರ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗೋಸ್ಕರ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ಆ ಲತಾಂಗಿಯ ರೂಪುರೇಖಾ ಜಾಲವನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ಕೃಪಾಳು ನಿಶ್ಚೈಸಿದನು ಕಾರಣಕನ್ನೆಯಿವಳೆಂದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩೯). [ಕಾರಣ$_1$ + ಕನ್ನೆ$_1$]

ಕಾರಣತಂತ್ರ (ನಾ). ಕಾರಣಾಗಮದ ಏಳು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾರಣತಂತ್ರ ಪಾವನತಂತ್ರ . . . ಈಶಾನತಂತ್ರವೆಂದು ಕಾರಣಾಗಮದ ಸಪ್ತಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೦). [ಕಾರಣ$_1$ + ತಂತ್ರ]

ಕಾರಣತನು (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮನ ಸ್ಥೂಲ ಹಾಗು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅವಿದ್ಯೆ: ಸ್ಥೂಲತನು ಗುರುವಿಂಗೆ ಭಿನ್ನ ಸೂಕ್ಷ್ಮತನು ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನ ಕಾರಣತನು ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೯-೫೦೧); ಎನ್ನ ಕಾರಣತನುವೆಂಬ ಕೈಲಾಸದ ಮೇಲೆ . . . ಕೇವಲ ಆದೃಶ್ಯ ಲೀಲೆಯನಾಡುವಾತನು ನೀನೆ ಅಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೨೪೦-೮೬). 'ಕಾರಣಶರೀರ' ಪರಾ. [ಕಾರಣ$_1$ + ತನು$_3$]

ಕಾರಣತೆ (ನಾ). ಕಾರಣವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಪ್ರಪಂಚದ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿದೆವು. ಈ ಕಾರಣತೆಯೂ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತ (ಭಾರದ. ೨೩೩). [ಸಂ. ಕಾರಣತಾ]

ಕಾರಣತ್ವ (ನಾ). = ಕಾರಣತೆ: ಅರ್ಥವಾದಗಳೂ . . . ಬೇರೆಯ ಅರ್ಥವುಳ್ಳವಾಗಿ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹಾದಿಗಳು ಉಂಟೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೯೪); ಹೀಗೆ ಸತ್ತ್ವ ದ್ರವ್ಯತ್ವಕಾರ್ಯತ್ವ ಕಾರಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವವಿಷಯಗಳಲ್ಲೂ ಅನೇಕಾಂತವಾದವಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಕಾರಣಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲಕಾರಣನಾದ ಪುರುಷ ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ : ಈ ಕಾರಣಪುರುಷನಿಂದ ವಿರಾಟ ಜನಿಸಿದನು. ಅವನಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯಪುರುಷನು ಜನಿಸಿದನು (ಭಾರದ. ೨೬).

೨. ಪ್ರೇರಕನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಕಾರಣನಾದ ಪುರುಷ: ಈ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಮುನೀಂದ್ರರು ಕಾರಣಪುರುಷರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೨೦೫). ೩. ಅವತಾರ ಪುರುಷ ; ಮಹಾತ್ಮ: ಕಾರಣ ಪುರುಷರಿವರ್ ಸಾಧಾರಣರಲ್ಲರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೩೯) ; ಉದ್ಧರಿಸು ಕಾರಣಪುರುಷ ಸರ್ವಜ್ಞ ಭಕ್ತಧುರೀಣ ನೀವೆನ್ನ (ಬಸಪು. ೨೨-೬).
[ಕಾರಣ$_1$ + ಪುರುಷ]

ಕಾರಣಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಅವಶ್ಯವಾಗು ; ಆಗತ್ಯಬೀಳು : ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಅವುಗಳ ಕಾರಣ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೮); ನನ್ನ ತಿಗಟೆಯನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮರೆತುಹೋಗಿದ್ದೆ. ಮುಂದೆ ಅದರ ಕಾರಣ ಬಿದ್ದುದರಿಂದ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೦).
[ಕಾರಣ$_1$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕಾರಣಭಾವನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ದರ್ಶನ ವಿಶುದ್ಧಿಯೆ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನಾರು ಭಾವನೆ : ಈ ಹದಿನಾರು ಭಾವನೆಗಳು ತೀರ್ಥಂಕರ ಪದವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಕಾರಣಭಾವನೆ 'ಗಳೆಂದೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಕರೆಯುವರು (ಜೈನಸಪ. ೫೭೧). [ಕಾರಣ$_1$ + ಭಾವನೆ]

ಕಾರಣಮಾಲೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ . . . ಕಾರಣಮಾಲೆ, ಏಕಾವಳೀ . . . ಉದಾತ್ತಾದ್ಯಲಂಕಾರಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೫). [ಕಾರಣ$_1$ + ಮಾಲೆ]

ಕಾರಣಮೀಮಾಂಸೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯ, ಕಾರಣಗಳ ಸಂಬಂಧದ ವಿವೇಚನೆ : ಮಗುವಾದರೋ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಕಾರಣಮೀಮಾಂಸೆಯು ಅವನ ಅಳವಿಗೆ ಮೀರಿದ್ದು (ಕಥಕ. ೯೩).
[ಕಾರಣ$_1$ + ಮೀಮಾಂಸೆ]

ಕಾರಣಮೂರ್ತಿ (ನಾ). = ಕಾರಣಪುರುಷ. ೩ : ತೆಲುಗ ಬೊಮ್ಮಯ ನೆನಲು ಲೋಕಂಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಮೂರ್ತಿಯಾತನ ಬಲುಸರಳಿನಿಂ ಮರಣವದು ಸಿದ್ಧಿಸಿದೊಡಂ ನಿಮಗೆ ಫಲವಹುದು (ಬಸಪು. ೩೪-೧೪).
[ಕಾರಣ$_1$ + ಮೂರ್ತಿ]

ಕಾರಣಯೋಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಿಮಿತ್ತಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಗಿಯಾದ ಜೀವ : ಹೋ ಮಾಣು ಕಾರಣಯೋಗಿ ವೇದಪಿತಾಮಹಾ ಎನಲಧ್ಯಯನ ನುಡುಗಿ (ಬಸಪು. ೫೫-೫೨).
[ಕಾರಣ$_1$ + ಯೋಗಿ]

ಕಾರಣರೂಪ (ನಾ). ೧. [ದ್ವೈತ] ಭಗವಂತನ ಆರು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣರೂಪ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪ, ಸ್ಥೂಲರೂಪ, ಅವತಾರರೂಪ, ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪ, ಅಂಶರೂಪಗಳೆಂದು ಆರು ವಿಧಗಳುಂಟು (ಹಸಾರ. ೧೩-೨೭ ಟಿಪ್ಪಣಿ). ೨. [ದ್ವೈತ] ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಐದು ಬಗೆಯ ರೂಪ: ನಾರಾಯಣ, ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಹಾಗೂ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬೀ ೫ ರೂಪಗಳು ಕಾರಣರೂಪಗಳೆನಿಸುವವು (ಹಸಾರ. ೧೯-೨, ಟಿಪ್ಪಣಿ). ೩. [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಬರುವ ಐದು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಅಪ್ರಚಲಿತಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರನೆಂದು ಕಾರಣರೂಪದಲ್ಲಿರುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೩).
[ಕಾರಣ$_1$ + ರೂಪ]

ಕಾರಣವ (ನಾ). ಮನೆತನದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ ; ಪೂರ್ವಿಕ ; ಪೂರ್ವಜ : ಪ್ರಾಕು ನಿಂಮ ಕಾರಣವರಂನು ನಂಮ ಕಾರಣವರು ಕೊಂದ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಪೆರಮಾಳು ಭಗವತಿಗೆ ನಾವು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟದ್ದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯).
[← ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾರಣವನ್]

ಕಾರಣಶರೀರ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] = ಕಾರಣತನು : ಈ ಶರೀರವು ಸ್ಥೂಲಶರೀರವೆನುತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವೆನುತಲೂ, ಕಾರಣಶರೀರವೆನುತಲೂ ಮೂಜು ವಿಧಗಳು (ವೇಸಾರ. ೨) ; ಇಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ಅಜ್ಞಾನವೇ ವ್ಯಷ್ಟಿ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಕಾರಣಶರೀರವಾಗಿಯೂ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೨).
[ಕಾರಣ$_1$ + ಶರೀರ]

ಕಾರಣಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಾರಣ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕಾರಣ : ಅದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೇನಮ್ಮ ? . . . ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಸಂಬಂಧ ಕೂಡಿ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಮೂರುವಾ. ೧೨೦). [ಸಂ.]

ಕಾರಣಾಗಮ (ನಾ). ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಾಮಿಕಾಗಮ . . . ಕಾರಣಾಗಮ . . . ವಾತೂಲಾಗಮವೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಾಗಮಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೬೮). [ಕಾರಣ$_1$ + ಆಗಮ]

ಕಾರಣಾತ್ಮಕ (ನಾ). = ಕಾರಣಪುರುಷ : ಕಾರಣಾತ್ಮಕನೆನಿಸಿ ಮರುಳರ ಸಾರನೊಳಗೊಲಿಸೆಲ್ಲರಿಗೆ ಲಿಂಗಧಾರಗೈದೆಯ ಬಸವನಿನ್ನೇಗೈಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೭೨-೩೮). [ಕಾರಣ$_1$ + ಆತ್ಮಕ]

ಕಾರಣಿಕ (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಾದ; ಉತ್ಪಾದಕವಾದ; ಕಾರಕವಾದ. ೨. ಕಾರಣವನ್ನು ಹುಡುಕುವ ; ಕಾರಣವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುವ. (ನಾ). ೩. ಇತರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಸರಿಪಡಿಸುವವನು ; ಪರೀಕ್ಷಕ ; ವಿಮರ್ಶಕ : "ಪರೀಕ್ಷಕಃ, ಕಾರಣಿಕಃ – ಈ ೨ ವಿಚಾರಮಂ ತಿರ್ದುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೩೫) ; "ಕಾರಣಿಕನೆನೆ ಪರೀಕ್ಷಕನೆನಲು ಸರ್ವರ ವಿಚಾರವಂ ತಿದ್ದುವವನೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೩) ; ವನಜಭವ ಕಾರಣಿಕನಿಹನಾತಗುಸುರ್ದಪೆವು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೧-೧೨) ; ಸಾರಗುಣಿಯಾಗು ನಿಜವ ತಿಳಿ ಸರುವರೊಳು ಕಾರಣಿಕನಾಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೫೮). ೪. ಒಂದು ಉದ್ದೇಶ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಜನ್ಮ ಧರಿಸಿದವನು ; ಕಾರಣಪುರುಷ : ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದ ಮಹಿಮನು, ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣಿಕನು (ಚೆನ್ನವ. ಕ.೧೩೨೦); ಧಾರುಣಿಗೆ ಕಾರಣಿಕನಪ್ಪ ಬಸವಂ ಸಂಗಸುಖದಿಂದಿರ್ಪಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೨-೧). ೫. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ; ಗುರು ; ಶಿಕ್ಷಕ. ೬. ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದುದು ; ಕುತಂತ್ರ : ಮರುತಸುತ ನೀ ಕೇಳು ಕೌರವ ಧರಣಿಪನ ಕಾರಣಿಕವಲ್ಲವೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೨೧-೧೦೦). ೭. ಅದ್ಭುತ ಕೃತ್ಯ ; ಪವಾಡ ; ಮಹಾತ್ಮ್ಯೆ : ಅಮ್ಮನವರ ಅಗಾಧ ಕಾರಣಿಕವನ್ನು ಕಂಡವರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಅವನು ಬಣ್ಣಿಸಬಲ್ಲ. (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೯). ೮. (ಉಕ) ಕೆಲವು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ವಾರ್ಷಿಕ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ದೈವಾವೇಶದಿಂದ ಪೂಜಾರಿ ಹೇಳುವ ಭವಿಷ್ಯಸೂಚಕ ವಾಕ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಾರಣಿಕಪುರುಷ (ನಾ). = ಕಾರಣಪುರುಷ. ೧. ವಾರಣಾಸಿಗೆ ಹೋಹ ಕಾರಣವದೇನಯ್ಯ ಕಾರಣಿಕಪುರುಷನೊಳಗಿರಲು ಆಲೆವುದಕೆ ಕಾರಣವ ಹೇಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೭೫). [ಕಾರಣಿಕ + ಪುರುಷ]

ಕಾರಣಿಕೆ (ನಾ). ಮಹಿಮೆ ; ಮಹಾತ್ಮ್ಯ ; ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿ. 'ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕಾರಣ$_1$ + ಇಕೆ / ತುಳು. ಕಾರಣಿಕ, ಕಾರ್ಣಿಕೊ]

ಕಾರಣೀಕ (ನಾ). = ಕಾರಣಿಕ. ೩. ಭೂತಳದೊಳಿಹ ಕಾರಣೀಕರ ನೀತರದಲವರಿಗುಚಿತಜ್ಞಾನ ಮಾರ್ಗದಲಿ ಓತು ಸದ್ಯೋನ್ಮುಕ್ತರೆನಿಸಿದನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೦-೪೪). [ಸಂ. ಕಾರಣಿಕ]

ಕಾರಣೆ$_1$, ಕಾರಳೆ, ಕಾರುಳಿ, ಗಾರಣೆ (ನಾ). ಮನೆಯಗೋಡೆಗೆ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣದಿಂದ ಎಳೆಯುವ ಗೆರೆ; ಮೇಜುಕಟ್ಟು : ಕತ್ತುರಿಯ ಸಾರಣೆಯಿಂ ಕುಂಕುಮದ ಕಾರಣೆಯಿಂ (ನಂಬಿರ. ೧೦-೫೮) ; ಮಾಂಸದ ಭಿತ್ತಿಗೆ . . . ರಕ್ತದ ಸಾರಣೆ, ಮಜ್ಜೆಯ ಕಾರಣೆ (ಆದವ. ೩೩);

ಕುಂಕುಮದ ರಸಗಳ ಕಾರಣೆಯ ನವಚಿತ್ರಪತ್ರದ ಬಹಳ ಭಿತ್ತಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೪೮); ರಕ್ತಚಂದನದಲ್ಲಿ ಸಾರಣೆಕಾರಣೆ (ಭರತ. ೨೦-೧೨೬); ರಂಗುಕಾರಣೆಯಿಡುವ ನಾರಿ ಇಲ್ಲ (ಅರುಣ. ೧೫).

ಕಾರಳೆ : 'ಕಾರಳೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. **ಕಾರುಳೆ** : ಸಾರಣೆಯ ಕಾರುಳೆಯ ರಂಗವಲಿಯ ಪೂವಲಿಯ ಕೇಸರದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೭-೪೧೯). **ಗಾರಣೆ** : (ಕ). [?]

ಕಾರಣ್ಣೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ಯಾತನೆ : (ಕ). [ಸಂ. ಕಾರಣಾ]

ಕಾರಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣೆಯನ್ನು ಇಡು; ಕಾರಣೆಯಲಂಕಾರ ಮಾಡು : ಕಾರಣೆಗೊಂಡು ಕುಂಕುಮದಿಂದ ಸಾದಿನ ಸಾರಣೆಯನು ಮಾಡಿದರು (ಅಂಜಚ. ೫-೭೧); ಕಾರಣೆಗೊಂಬುದು ಕೇರಿಗಳನು ಸರ್ವ ನಾರಿಯರತಿಸಂಭ್ರಮದಿ (ಅಂಜಚ. ೧೧-೨೭೪). [ಕಾರಣ್ಣೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾರತಯ (ನಾ). (?) : ಪೇಳುವೊಡೆ ಕೇಮಿ ಆರಯೆ ಮುದ್ವಣಂ ಪಯಣ ಮೂಲಿತಿ ಪರಯ ಮಾರಯಕಾಳ ತಿಮ್ಮ ಸಗಾಳ ಮೇಲೊಂ ದಜಿಂ ಹತ್ತು ದಶಕಂಸ ಕಾರತಯನಗರಿಯಾಗಿ ತೇಯುಂ [ಪಾಠಾಂ. ತಾರತೆಯನಗರಿಯಾಗಿತೆಯಂ] (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೪). [?]

ಕಾರತುಂಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಭೈರವದೇವಗಳಿಗೆ ವ್ರಿತ್ತಿ ೧ಕ್ಕಂ ಕಾರತುಂಡು ೪೦೦ ಅಡಕೆಯಮರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೩೫-೩೨; ?). [?]

ಕಾರದಾಣಿ, ಖಾರದಾಣಿ (ನಾ). ಹುರಿದು ಅಥವಾ ಕರಿದು ಉಪ್ಪು ಕಾರ ಬೆರಸಿದ ದಾಣಿ; ಉಪ್ಪುಕಾರಹಚ್ಚಿದ ಸೇವು : ಕಾರದಾಣಿ, ಚಕ್ಕುಲಿ ಮುಂತಾದ ರಾಜಸ ಮತ್ತು ತಾಮಸ ಆಹಾರಗಳಿಂದ ಆದಷ್ಟು ದೂರಾಗಿರಿ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೩೪). **ಖಾರದಾಣಿ** : ದೊಡ್ಡ ಪರಾತದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಒಟ್ಟಿದ ಖಾರದಾಣಿಯ ರಾಶಿ ! (ವೈಸಿ. ೧೫೩).
[ಕಾರ$_1$ + ದಾಣಿ (< ದಾಣ$_2$)]

ಕಾರಪಕೆ, ಕಾರಹಕೆ, ಕಾರೋಪಕೆ (ನಾ). ದೇವಾಲಯ ಅಥವಾ ಇತರ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನು; ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ : ನಿರುಗುನ್ದ ಶೆಟ್ಟಿಯುಂ ಮಣಿಯಬ್ಬೆಯುಂ ಇವರಿಬ್ಬರು ಕಾರಪಕರಾಗಿ ಗೆಯ್ಸಿದರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦-೨೦; 1023). **ಕಾರಹಕೆ** : ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಸಿಂಗರಸರ ಕಾರಹಕ ಸಿಂಗೆಯನಬ್ಬೆ ನಾಲಿಕಬ್ಬೆ ಭೀವರಸನಾಳ್ಕೆಯ ಚಟ್ಟಿ ಕೂರಲಗಳಿಸಿದ ಕೆಜೆ(ಸೌಇಇ.IX-i, ೨೨೭-೧೩; 1137). **ಕಾರೋಪಕೆ** : ಓರಂದಮಾಗಿ ತರದಿಂ ತಾರಾಧ್ವ ಕ್ಕೊಗೆದ ತದ್ಧ್ವಜಾಳಿ ಕುಬೇರಂ ಕಾರೋಪಕನೆನೆ ಬಳೆದಶಚೀರಮಣನ ಪುಣ್ಯಫಲದ ಬೆಳೆಗೈಯೆನಿಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು.೧೫-೭೩). [<ಸಂ. ಕಾರಾಪಕ]

ಕಾರಬಾರ 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರಬಾರು 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರಭತ್ತ 'ಕಾರುಬತ್ತ' ನೋ.

ಕಾರಭಾರ, ಕಾರಬಾರ, ಕಾರಬಾರು, ಕಾರಭಾರು, ಕಾರುಬಾರು, ಕಾರುಭಾರ, ಕಾರುಭಾರು (ನಾ). ಆಡಳಿತ; ಕಾರ್ಯಭಾರ; ಅಧಿಕಾರ; ವ್ಯವಹಾರ : ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೇಕೆ ಕಾರಭಾರ (ಜೀವರಂ. ೧೬); ನನಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಇಂಥ ಕಾರಭಾರ ನಡೆಯಬಾರದು (ರಂಗಕ. ೨೦); ಹದಿನೆಂಟು ಜಾತಿ ಹದಿನೆಂಟು ನೀತಿ ಹದಿನೆಂಟು ಕಾರಭಾರ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೩-೯). **ಕಾರಬಾರ** : ಅವರು ಸಾರಸ್ವತ ಪ್ರಸಾದದ ಮೊಗಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು . . . ಕಾರಬಾರ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೭೧); ಕಲ್ಲಪ್ಪನ ಕಾರಬಾರ (ಅಶೋಕ. ೧). **ಕಾರಬಾರು** : ಆಲ್ಲಿ ಗಂಗಕ್ಕೆಯ ತಮ್ಮ ಬಾಳಪ್ಪನ ಕಾರಬಾರು (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೧೫). **ಕಾರಭಾರು** : ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಕಾರಭಾರನ್ನು ನೆನೆದರೆ ನನಗೇನು ಹೆಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲ (ಕೆಲನೆ. ೩೭೩). **ಕಾರುಬಾರು** : ರಾಗ ಲೋಭದಿ ಮುಳುಗಿ ಮುಂದಣ ಕಾರುಬಾರುಗಳ ಜರಿಯೆ (ಹರಿಸಾ. ೫೫); ಅಡಿಗೆಮನೆ ಒಳಗೆ ಕಾರುಬಾರು ನಡೆಸುವವಳು ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೪೯); ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಾರಬಾರು ನಡೆಸಿದವರಾರು (ಪುನರು. ೧೦೧). **ಕಾರುಭಾರ** : ಊರಲ್ಲಿ ಅವನ ತಂದೆ ಮುಂಪಾಳಾಗಿ ಕಾರುಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ (ರಂಗರೋ. ೨೮). **ಕಾರುಭಾರು** : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮುದುಕಿಯ ಆಟವೇನೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಅವಳ ಸೊಸೆಯದೇ ಕಾರುಭಾರು (ನಾಪೋಲೀ. ೧೫೨).
[ಮರಾ. ಕಾರಭಾರ; ಪಾರ. ಕಾರೋಬಾರ್. / ಸಂ. ಕಾರ್ಯಭಾರ]

ಕಾರಭಾರಿ, ಕಾರುಬಾರಿ, ಕಾರುಭಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಾಹಕ; ಆಡಳಿತಗಾರ : ನಾನು ರಾಮಪುರದ ಬಾಬೂರಾಯರ ಕಾರಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ (ರತ್ನಗೋ. ೫೫); ಕಾರಭಾರಿಗಳು ಸರಕಾರದ ಡಾಕ್ಟರರೊಡನೆ ಬರುವರು (ಹೊಸಂಸಾ. ೯೫); ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಭಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ . . . ವಿರೂಪಾಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರಿಂದ ವೀಣಾವಾದನ ಮಾಡಿಸುತ್ತ (ಗುರುದ. ೨೩). ೨. (ಆಲಂ) ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ : ನಿನಗೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದ ಬೀಗ ನಿನಗಿಂತಲೂ ಕಾರಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದ (ಮುಂಗಾಮು. ೧೦). **ಕಾರುಬಾರಿ** : ೧. ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ ನಾನಾ ಇಲಾಖೆಗಳ ಕಾರುಬಾರಿಗಳೂ, ಆ ಕಾರುಬಾರಿಗಳಿಗೆ ಕೈಕೆಳಗಿನ ನೌಕರರೂ ಜವಾಬು ಕೊಡಬೇಕಾದವರು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೦೨). **ಕಾರುಭಾರಿ** : ೨. ಅಂಥ ಇಂಥವರಲ್ಲ, ಮಹಾ ಕಾರುಭಾರಿಗಳು (ಅಳಿಸಿ. ೭೪).
[<— ಮರಾ. ಕಾರಭಾರೀ. / ಸಂ. ಕಾರ್ಯಭಾರಿನ್]

ಕಾರಭಾರು 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರಭೋಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ (?) : ಖಂಡುಗ ಸಹ ಕಾರಭೋಗ ೧ಕೆ ಖ ೧ಕೆ (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೪ ಪುಂಗನೂ. ೧೫೭-೬; 1426).
[ಕಾರ್$_2$ + ಭೋಗ$_1$]

ಕಾರಮಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಮಜ್ಜಿಗೆ ಸಾರು; ಪಳಿದ್ಯ : ಇಂದು . . . ಮಾಡಿದ ಕಾರಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನೆ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ (ಕ್ಷಿತಿಜ. ೯೪).
[ಕಾರ$_2$ + ಮಜ್ಜಿಗೆ]

ಕಾರಮಣಿ, ಕಾರಾಮಣಿ (ನಾ). ಅಲಸಂದೆ; ತಡಗುಣಿ : ಅರ್ಧಸೇರು ಕಾರಮಣಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). **ಕಾರಾಮಣಿ** : ಇವೊತ್ತು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರಾಮಣಿ ಸಾರು (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಾರಾಮಣಿ]

ಕಾರಮಳೆ 'ಕಾರ್ಮುಟಿ' ನೋ.

ಕಾರಮಿಂಚು 'ಕಾರ್ಮಿಂಚು' ನೋ.

ಕಾರಮುಗಿಲ್ 'ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಾರಮುಗಿಲು 'ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಾರಮೇಘ 'ಕಾರ್ಮೇಘ' ನೋ.

ಕಾರಯಿತೃ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸುವವನು : ಸೇನೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ರಾಜನನ್ನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು ಎನ್ನುವರು. ಹೀಗೆ ಕಾರಯಿತೃವಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೭೪). ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು, —ನೇಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಸಂ.]

ಕಾರಯಿತ್ರೀ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡಿಸುವವಳು : ಪ್ರತಿಭೆಗೆ 'ಕಾರಯಿತ್ರೀ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ರಾಜಶೇಖರನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ(ಭಾರವಿಮಾ.೧೮೯). [ಸಂ.]

ಕಾರರಳು (ನಾ). ಚರ್ಮದಮೇಲಿನ ಕರಿಯ ಚುಕ್ಕೆ, —ಗುರುತು : ಕೂದಲುಳ್ಳ ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಾರರಳಿನ ಕೆನ್ನೆ (ಪುನರು. ೧೪). 'ಕಾರೆಳ್ಳು' ಪರಾ. [< ಕಾರೆಳ್ಳು]

ಕಾರಲಗು (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಖಡ್ಗ. ೨. ಕಪ್ಪುಬಾಣ (?): ಇದು ಚೋರರದೃಶ್ಯಾಂಜನಮಿದು ವೃದ್ಧಾಂಗನೆಯರೆಸೆವ ಪಲಿತೌಷಧಮಿಂತಿದು ಕಾಮನ ಕಾರಲಗೆನಿಸಿದುದಪದ್ಯಕ್ಸಾರಮಂಧಕಾರಮಪಾರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೨೦). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಲಗು$_2$]

ಕಾರಲವಣ (ನಾ). ಕರಿಯ ಉಪ್ಪು: ಕಾರಲವಣ ನಿಷಿದ್ಧವೆಂದು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಬಿಳಿಯ ಲವಣವ ಬಳಸೂದು (ಏಲೇಶ್ವ. ೭೨). [ಕಾರ್$_3$ + ಲವಣ]

ಕಾರವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ (?): ಮೊನೆಯೊಳು ಕಡುಗ ಕಾರವಟ್ಟಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಟಂ]ಚಂಕ ತಟವದ್ದಳಂ ಪೊರಂಗಳೆಂಬಡ್ಡವೊಯಿಲಿಂ ಸಿವಾರಿಸುತಿರ್ದರು (ಸೋಮಚ. ೫-೧೫). [?]

ಕಾರವಾನ್, ಕಾರವಾನ (ನಾ). ೧. ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರೆ ಹೊರಟ ಪ್ರಯಾಣಿಕರ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ತಂಡ: ಇದೋ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದೆ ಬಾಳಿನ ಕಾರವಾನ್! ಇಂದು, ಇಲ್ಲಿ, ನಾಳೆ ಅಲ್ಲಿ, ಸಾಗಿದಾ ಕಾರವಾನ್ (ಕಾರವಾ. ೧೬). **ಕಾರವಾನ**: ೨. ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಶನಿರಾಜನು ಮಾಯಾವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕಾರವಾನನಾಗಿ ಬಂದನು (ಶನಿಮಾ. ೭). [← ಅರ. ಪಾರ. ಕಾರವಾನ್. / ಇಂ. Caravan]

ಕಾರವಾನ 'ಕಾರವಾನ್' ನೋ.

ಕಾರವಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಗಿನ ಗಿಡ, —ಎಲೆ. ೨. ಮಯೂರ ಶಿಖಿ ಎಂಬ ಗಿಡ. ೩. ಸಬ್ಬಸಿಗೆ; ಸದಕುಪ್ಪಿಗಿಡ: ಕಾರವೀ ಮರದ ಹೂ - ಇವು ತೊಗರೀಜೇನುನೊಣಗಳಿಗೆ ಅತಿಪ್ರಿಯ (ಕಭಾಗೆ. ೬೫). ೪. ಕರೀಜೀರಿಗೆ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಕಾರವೀ]

ಕಾರವಿ$_2$, ಕಾರಿವಿ, ಕಾರುವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಒರಟಾದ ಕೆಂಪು ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆ: ಆ ಪಟಗಳನ್ನು ಕಾರವಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಪಡಮದಿಂದಾಗಲಿ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೧೩). **ಕಾರಿವಿ**: (೬). **ಕಾರುವೆ**: (೬). [← ಪಾರ. ಖಾರಾ; ಹಿಂ. ಖಾರುಆ; ಮರಾ. ಖಾರವಾ]

ಕಾರವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾರವನ್ನು ಇಡು, —ಹಾಕು: ಆರಿಗಾದರು ಸತಿಯು ಮೀರಿ ಚೆಲುವಾಗಿರಲು ಅರಜಿಯರೆಂದು ಸಾರಿದರೆ ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ಕಾರವಿಟ್ಟಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೯೪). [ಕಾರ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕಾರವೇಲ್ಲ (ನಾ). ಹಾಗಲಬಳ್ಳಿ: (೬). [ಸಂ.]

ಕಾರಸಿ 'ಕಾರಸೆ' ನೋ.

ಕಾರಸಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಇಂದ್ರಿ - ಕಾರಸಿಗೆಡ್ಡೆ (ಒಷಧಿ. ೧೩). [ಕಾರಸಿ (< ಕಾರಸೆ) + ಗೆಡ್ಡೆ(< ಗಡ್ಡೆ$_1$)]

ಕಾರಸೆ, ಕಾರಸಿ (ನಾ). ೧. ಗುಳ್ಳದ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾರಸೆಯ ಗಡ್ಡೆಯುಂ ಪಟಿನೀರಿಂ ಮುಜುದೊಂಡೆಯೆಳೆಯ ಬೇರಂ ಮೇಣ್ ಸೌವೀರದೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೮೧); ಸುರವಾರಸುಗಂಧಿ ಕಾರಸೆ ಶ್ರೀಖಂಡಂ (ಗಂಧಂ) ಶರ್ಕರೆಯುಂ ನೆಯ್ದಿಲ ಗೆಡ್ಡೆಯನರೆದವಜಿಂ ಕ್ಷೀರವರ್ತಿಕೆಯನನುನಯದಿಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೧೭). ೨. ನಾಗದಮನಿಯೆಂಬ ಸಸ್ಯ: "ಕಾರಸೆ ನಾಗದಮನಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೭). **ಕಾರಸಿ**: ೧. ಕಾರಸಿ ಜಂಚಿಗೆ ಬಿಲ್ವದ ಬೇರೀಶ್ವರಿ ಹತ್ತರಿಕ್ಕೆ ಕರಪರ್ಣಿಯಿವಂ ನೀರಿಂ ಕುಡಿಯಿಸೆ . . . ವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಖಮದ. ೧೩-೧೪೫); ಕಾರಸಿಯ ಗಡ್ಡೆಯ ಅರೆದು ಗುದದಲ್ಲಿ ಪೂಸಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಹರ (ವಿವೈವಿ. ೧೪೧). [?]

ಕಾರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯಸ್ಥಾನ: ಲಂಚ ವಂಚನೆ ಚಾಡಿ ಛಿದ್ರ - ದ್ರೋಹಗಳ ಕಾರಸ್ಥಾನ (ತುಂಗಭ. ೧೧). ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಸಂಚು; ಪಿತೂರಿ: ಕೃಷ್ಣನ ಕಾರಸ್ಥಾನವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ನಗದೆ ಇನ್ನೇನು ಮಾಡಬಹುದು (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೦೭); ಹೆಣ್ಣು ಇರುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ನಡೆಸುವ ಕಾರಸ್ಥಾನ ತಾನೆ ಅದು (ದುಂಬಿಕ. ೮). [← ಹಿಂ. ಕಾರಸ್ಥಾನಾ, ಮರಾ. ಕಾರಸ್ಥಾನ್]

ಕಾರಸ್ಥಾನಿ (ನಾ). ಕಾರಸ್ಥಾನ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಗೋದಿ ಇಷ್ಟು ಕಾರಸ್ಥಾನಿ ಇದ್ದಳು ಅಂತ . . . ಅನ್ನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೧೧). [← ಮರಾ. ಕಾರಸ್ಥಾನೀ]

ಕಾರಹಕ 'ಕಾರಪಕ' ನೋ.

ಕಾರಹಾರಿ (ನಾ). (?): ಸೋರ್ವ ಮದಧಾರೆಯ ಮೆಯ್ಸಿರಿ ಕಾರಹಾರಿಗಿಟ್ಟಳಮನೆ ಬಿಟ್ಟನೊಟ್ಟಯಿಸಿವೇಂಟಿಡೆಯೊಳ್ತಿರಿಪಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಾಂಗಾವಳಿಯ ತೆರಳ್ಕೆವೆತ್ತ ತೆರೆಸುತ್ತಿದವೊಲ್ಸುಟಿದೇಜಿ ತೋಜಿದಂ (ಅಸಂಪು. ೧೧-೨೩). [?]

ಕಾರಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ನಲೀಮೀನಃ, ಚಿಲಿಚಿಮಃ —ಕಾರಹುಲ್ಲಿನೊಳು ತಿರುಗುವ ಮೀನಿನ ಹೆಸರುಗಳು ಅಂದರೆ ಜಂಬುಮಿಾಸು, ಹುಲ್ಲುಮೀನು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೩). [ಕಾರ್$_3$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾರಳಗ (ನಾ). ಬಿಳಿ ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಕುದುರೆ: ತಳ್ಪೊಯ್ಯೆ ಕರ್ಪು ನೇರ್ಪಿಂ ಬೆಳ್ಪಿನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ತುರಂಗಮಂ ಕಾರಳಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೧೬). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಳಗ$_1$]

ಕಾರಳೆ 'ಕಾರಣೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾರಳೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣೆಮಾಡಿ ಅಲಂಕರಿಸು: ದಿವಾಕರನುದಯದೊಸಗೆಗಿಂದ್ರಂ ದಿಗುಭಿತ್ತಿಯುಂ ಕುಂಕುಮಪಂಕದಿಂ ಕಾರಳೆಗೊಳಿಸಿದನೆಂಬಂತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಲ್ವೞಿಗೊಂಡಂತೆ] ಸಂಜೆಗೆಂಪು ರಂಜಿಸೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೯). [ಕಾರಳೆ (< ಕಾರಣೆ$_1$) + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾರಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ವಿಲಪತ್ರಂ - ಕಾರಳ್ಳು" (ಒಷಧಿ. ೧೫೬). [?]

ಕಾರಱಿವು (ನಾ). ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ; ಅಜ್ಞಾನ: ಕಳವೆಂಬ ಕಾರಱಿವಿನೊಡೆತನಂ ಅಳವೆಂಬ ಅರ್ಪನೆಳಸಿದರೊಳಿಲ್ಲ (ಕುಱಳ್. ೨೯-೭). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಱಿವು]

ಕಾರಱೆ (ನಾ). ಕರಿಯಬಂಡೆ, —ಕಲ್ಲು: ಕರಡಿಕುಱುಕಿ ಮೇಲ ಕಾರಱೆ ಎ ವಿಗ್ಗನಲೆ ಕುನ್ದಕುರ್ಱುಕಿಯೆ ಮೂಡ್ಕೆ ಒಱ್ಪೆ ಎ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೧; 850). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಱೆ$_4$]

ಕಾರಾಂಜಿ 'ಕಾರಂಜಿ' ನೋ.

ಕಾರಾಂಧ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಕಾರಾಂಧದೊಳು ಈಗ ದಾರೀಯು ನೋಡೆ ಬನದಿ ತೋರಾದು ಕಣ್ಣಿಗೆ (ಹಮಚ. ೬೧). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಂಧ]

ಕಾರಾಕಳ್ (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣದ ಹಸು: ತುಱುಗಳೊಳ್ ಕಾರಾಕಳ್ ಪಾಲುಳ್ಳುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾರ್$_3$ + ಆಕಳ್]

ಕಾರಾಗಾರ$_1$ (ನಾ). ಕಾರಖಾನೆ; ಕಾರ್ಯಾಲಯ: ಹತ್ತಾರು ಸಾವಿರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಒಮ್ಮೆ ಕೂಗಿದರೆ ಅವುಗಳ ಶಬ್ದ ನೂರು ಕಾರಾಗಾರಗಳ (Workshop) ಸಬ್ದದಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೭೦). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಯಾಗಾರ]

ಕಾರಾಗಾರ$_2$ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಮನೆ; ಸೆರೆಮನೆ; ಕಾರಾಗೃಹ; ಜೈಲು: ಸಿಂಹಾಗಾರಂ ಕಾರಾಗಾರಮೆಂಬ ಶಬ್ದಂಗಳ್ಗೆ ಬಹುಳದಿನೀ ಲಕ್ಷಣಮಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೨೯೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಾರಾಗಾರದ ಆ ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನು ಕಂಡಾಗ (ಅಗಸ್ಟ. ೩). [ಸಂ. (ಕಾರಾ + ಆಗಾರ)]

ಕಾರಾಗೃಹ (ನಾ). ೧. = ಕಾರಾಗಾರ೨ : ಪ್ರಸೂತಿಯಕ್ಕುಂ ವಧೂಟ ಕಾರಾಗೃಹದೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೪-೨೧). ೨. ಸೆರೆಮನೆಯ ವಾಸ; ಬಂದಿವಾಸ; ಜೈಲು: ಅವನಿಗೆ ಎರಡುಸಲ ಕಾರಾಗೃಹವಾಗಿತ್ತು (ಮಲೆನಾ. ೮೬). [ಸಂ. (ಕಾರಾ + ಗೃಹ)]

ಕಾರಾಗೃಹವಾಸ (ನಾ). = ಕಾರಾಗೃಹ. ೨: ಇವನು ಕಳ್ಳನಾದರೆ ಕಾರಾಗೃಹವಾಸವಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೬); ಇಂಡಿಯಾಕ್ಕೆ ಬರುವಾಗಲೂ ನಾನು ಹಂಟರ ಕಿಸೆಯ ಕಾರಾಗೃಹವಾಸದಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧೦೦). [ಕಾರಾಗೃಹ + ವಾಸ೨]

ಕಾರಾಚ (ನಾ). ಕರಿಯ ಅಚ್ಚದ ಮರ: ಹೊನ್ನೆ ಚೆನ್ನೆ ಕವಳಂ ಕಾರಾಚಮಾಚಂ ಪುಲಿಂಗಿಲೆರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೬); ಕಾರಾಚ ಕಗ್ಗಲಿ ಕಂಚಿವಾಳಮರ ಸೂರಮಾರ್ಗವ ತಡೆದಿಹವು (ಕಂಸವಿ. ೧೮-೩೬); ಬಿರುಗಾಳಿಯು ಕಾರಾಚದ ಮರವನ್ನು ಕೆಡಹುವಂತೆ (ಕೃವಾಲು. ೯೦). [ಕಾರ್^{3} + ಅಚ$_1$]

ಕಾರಾಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಮೈಶಿಗಿ. ೪೨-೮೨೬). [?]

ಕಾರಾಟ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಆಟ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ (?) : ಕಾರಾಟ ಕರ್ದುಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕದ್ರುಕಿ] ನೊಯ್ಯಾರ ಚುಂಬನಗಳ ಮೇರೆ (ಭೈರವೇ. ೨-೭೮). [ಕಾರ್^{3} + ಆಟ]

ಕಾರಾದಂಡ (ನಾ). ಸೆರೆಮನೆಯ ಶಿಕ್ಷೆ; ಜೈಲುವಾಸದ ಶಿಕ್ಷೆ: ತನಗೆ ಯಾವಜ್ಜೀವನ ಕಾರಾದಂಡವಾಗಲಿದೆಯೆಂದು, ಅದು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಗಲ್ಲಿನ ಹುಕುಮು ಹೊರಟದೆಯೆಂದು (ಇಪ್ಪಕ. ೬೪). [ಸಂ. (ಕಾರಾ + ದಂಡ)]

ಕಾರಾಮಣಿ 'ಕಾರಮಣಿ' ನೋ.

ಕಾರಾಲಿಯ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಾಲಯ: ವರ್ದ್ಧಮಾನ ದೇವರು ಹೊಯ್ಸಳ ಕಾರಾಲಿಯದಲು ಅಗ್ರಗಣ್ಯರು ಸನ್ಯಸನದಿ ಮುಡಿಪಿದರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೪೧-೧೦; 11ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಯಾಲಯ]

ಕಾರಾವರ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಚಮ್ಮಾರ: (ಶ). [ಸಂ.]

ಕಾರಾವಾಸ (ನಾ). ಸೆರೆ; ಜೈಲುವಾಸ: ಅವರು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಗಟ್ಟಿಗರಾಗಿ ಉಳಿದು ಕಾರಾವಾಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು (ಕರವೀ. ೬೧). [ಸಂ. (ಕಾರಾ + ವಾಸ)]

ಕಾರಾಸೇವೆ (ನಾ). = ಕಾರದಾಣಿ: ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಡ್ಲೆಪುರಿ ಮತ್ತು ಕಾರಾಸೇವೆಕೊಂಡು ಬಂದರು (ರೂಢಿ). [ಕಾರ + ಸೇವೆ೨]

ಕಾರಾಳುಮೆ 'ಕಾರಾಳ್ಮೆ' ನೋ.

ಕಾರಾಳ್ಮೆ, ಕಾರಾಳುಮೆ (ನಾ). ಬೇಸಾಯದ ಹಕ್ಕು; ಉಳುವ ಅಧಿಕಾರ: ಶಿವಮಾರಜಿ ಅಪ್ಪೊ ಕುಣುಂಗಿಲ್ನಾಡಾಳೆ ಬಿಸಿಗೂರುಳ್ಪಾಟ್ಟಿ ಪ್ರಜೆಗೆಲ್ಲಂ ಕೊಟ್ಟೊದು ಕಟ್ಟಾಣ ಮಯ್ಯಾರ್ಗದಿ ಕಾರಾಳ್ಮೆಗೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೧೨೬-೫; 800). **ಕಾರಾಳುಮೆ**: ಪಡುಮಲ ದೇವಿಯರ ಕಯಿಂದ ಕಾರಾಳುಮೆ ಮೂಲವ ಕೊಂಡರಾಗಿ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯. ಮಂಗಳೂ. ೪೬೫-೨೨; 1312); ತಂ[ಮ] ಕಾರಾಳುಮೆಯಲಾ ಬಹಂಥಾ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೬೫-೪೧; 1312). [← ತಮಿ. ಕಾರಾಣ್ಮೈ]

ಕಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೋರಿ, —ಎತ್ತು: ಬಟ್ಟಗಡಸು ಕೆಂದ ಕಾರಿಯು ಬೆಳ್ಳೆ ನೆಟ್ಟ ಕೊಂಬಿನ ಕಾರಿ ಜಾಲೆ ದಿಟ್ಟಸಿ ನೋಡುವ ಪಸುಗಳು ಎಸೆದುವು ಪಟ್ಟಿಯ ಸೀರೆಯಂದದಲಿ (ಕವಿಚ. III, ೧೦೬ ಮಾದೇಶ್ವರ ಸಾಂಗತ್ಯ); ಹಂಡ ಕೆಂದಗಳಿಲ್ಲ ಹುಂಡಿ ಕಾರಿಗಳಿಲ್ಲ ಗಂಡರಿದ್ದೊಬ್ಬ ಮಗನಿಲ್ಲ ಸೂಳೆಗೆರಡಂಡಿನಾರಂಬ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨೬); ನೊಗದ ಉಭಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಎಡಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಿಯ ಹೂಡಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೫೫); ತನ್ನ ಕಾರಿಯೇ ಬೇರೆ ಕಾರಿಗಳಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಕಂಚವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಜಯ ಪಡೆದಾಗ (ಜೆಳುಮು. ೨೧೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕಾರಿ]

ಕಾರಿ$_2$, ಖಾರಿ (ನಾ). ೧. ಜವುಗು ಭೂಮಿ; ಚೌಳುನೆಲ. ೨. ಭೂಭಾಗದೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದ ಸಮುದ್ರಭಾಗ; ಕೊಲ್ಲಿ: ೩. ಹೊಳೆ ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ; ಹಾಯ್ಗಡ: (ಶ). **ಖಾರಿ**: ೨. ಘಟ್ಟದಿಂದ ಬರುವ ನದಿಗಳ ನೀರನ್ನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಬೀಳದಂತೆ ಈ ಮರಳುದಿನ್ನೆಗಳ ಸಾಲು ತಡೆದಾಗ ನದಿಗಳು ಹರಡಿಕೊಂಡು ಆಳವಿಲ್ಲದ (ಲಾಗೂನ್) ಖಾರಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಭೂವಿವ. ೩೫೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾರಿ, ತೆಲು. ಕಯ್ಯಿ. / ಮರಾ. ಖಾಡೀ]

ಕಾರಿ$_3$ 'ಕಾರೆ'$_2$ ನೋ.

ಕಾರಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯ; ಕೆಲಸ. ೨. ಶಿಲ್ಪಿ. [ಸಂ.]

ಕಾರಿಂಗೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹೆದರಿಗಟ್ಟವುಂ ಕಾರಿಂಗೆಜಿಯುಂ ಸಿರಿಂಗೆಜಿಯುಂ ಇಟ್ಟಗೆಯುಮಂತು ನಾಲ್ಕುಂ ಬಾಡವುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬೬-೨೨; 937). [?]

ಕಾರಿಕ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗಂಡೀರಃ – ಮುಂಡುಗಳ್ಳಿ, ಬಾಗೆ, ಕಾರಿಕ (ಒಪಧಿ. ೪೫). [?]

ಕಾರಿಕ$_2$, ಕಾರೀಕ, ಖಾರೀಕ (ನಾ). ಉತ್ತುತ್ತೆ; ಖರ್ಜೂರ: ಅರಿಷಿಣಂ ಕೊಬರಿ ಕಾರಿಕಮುಮರೆ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೩-೪೩). **ಕಾರೀಕ**: (ಶ). **ಖಾರೀಕ**: ಟಿಂಗಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯಾದವೇಳಯ್ಯ ಸಿದ್ಧರಾಮು ಖಾರೀಕ ಕೈ ಸುರ್ಯಾದವೇಳಯ್ಯಾ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೪). [← ಮರಾ. ಖಾರೀಕ್]

ಕಾರಿಕನ್ನು? (ನಾ). (ಕರಾ). (ಪಣಿಯ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸರು ಉಡುವ) ಬಿಳಿಯ ವಸ್ತ್ರ: ಅವಳಿಗೊಂದು ಹೊಸ ಕಾರಿಕನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಡಬೇಕಾಗುವುದು (ಧೂಮಮು. ೨೮). [?]

ಕಾರಿಕಾಕಾರ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಶ್ಲೋಕರೂಪವಾಗಿ ರಚಿಸಿರುವವನು: ಈ ತ್ರಿವಿಧ ಭೇದವು ಕಾರಿಕಾಕಾರನು ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲ. ಇದು ವೃತ್ತಿಕಾರನು ತೋರಿಸಿದ್ದು (ಭಾರಮೀ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಕಾರಿಕಾಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಯ ಸ್ಥಿತಿ: ಯಾತನಾವಸ್ಥೆ (?) : ಎಸೆವ ಸಲ್ಲಾಪ ಕಾರಿಕಾಸ್ಥಿತಿಯ ಕಿತ್ತಬಲ್ಲಂತೆ ನುಡಿವರ ಮಾತೆಂಬ ಗಜಿಕೆಯಂ ನಿಲ್ಲದೆ ತಿನುವದನು ಹಿಡಿಯೆನಲು (ಭಕ್ತಿಸ. III, ೨೨-೫). [ಸಂ. (ಕಾರಿಕಾ + ಸ್ಥಿತಿ)]

ಕಾರಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವವಳು; ವರ್ತಿಸುವವಳು. ೨. ನರ್ತಕಿ; ನಟಿ. ೩. ಹಿಂಸೆ; ಯಾತನೆ. 'ಕಾರಿಕಾಸ್ಥಿತಿ' ಪರಾ. ೪. ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಚಾರವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶ್ಲೋಕ: ಇದರ ಬಹುಭಾಗವು ಅನುಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಿಕೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿದೆ (ಭಾರಮೀ. ೧೨); ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕದ ಕಾರಿಕೆ ವೃತ್ತಿಗಳು ಏಕಕರ್ತೃಕವೇ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. XXIII ಪೀಠಿಕೆ). 'ಕಾರಿಕಾಕಾರ' ಪರಾ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪಿಶಾಚೀ–ಗಂಧಮಾಂಸಿ, ಕಾಡುದ್ದು, ಕಾರಿಕೆ ಕಡುಹುರುಳಿ" (ಒಪಧಿ. ೯೬). ೬. ಕಸಬು; ಕೆಲಸ; ಉದ್ಯೋಗ: (ಶ). [ಸಂ. ಕಾರಿಕಾ]

ಕಾರಿಕೆ$_2$, ಕಾರ್ಕೆ (ನಾ). ಕಾರಿದುದು; ಕಕ್ಕಿದ್ದು; ವಾಂತಿ: ರಾಮನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತರಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ಕಾರಿಕೆಯಂತೆ ತ್ಯಾಗಮಾಡುವ ಭಕ್ತರೇ ಮಹಾಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಗಳಿರುವರು (ತುಳಸಿ. ೨೧೪); ಹಾಸಿ, ಹೊಚ್ಚಿ, ಚಹ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟವ ಅವನೇ. ಕಾರಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದವ ಶಿವಶಂಕರ (ಅಪವಾ. ೬೯). **ಕಾರ್ಕೆ**: "ಉದ್ಗಿರಜೇ, ಕಾರ್ಕೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೮). [ಕಾರು$_1$ (< ಕಾಜು್) + - ಇಕೆ]

ಕಾರಿಗ (ನಾ). ಕ್ಷಾರವನ್ನು ಲೇಪಿಸುವವನು : (ಕ). [ಕಾರ್$_1$+-ಇಗ]

ಕಾರಿಗೆ, ಕಾದಿಗ್ಗೆ$_1$, ಖಾರಿಗೆ, ಗಾದಿಗ್ಗೆ$_2$, ಗಾರಿಗ್ಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕಂದಕ; ಅಗಳ್ತೆ: "ಖಾತಿಕಾ – ಕಾರಿಗೆ, ಖಾರಿಗೆ, ಗಾರಿಗೆ" (ಶಮದ. ೨೭೭ ಪ್ರಯೋ); "ಕಾರಿಗೆ (ಗಾರಿಗೆ, ಕಾದಿಗೆ) ಖಾತಿಕಾ – ಕಂದಕ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭); ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಪಡುವಲೂರ ಮುನ್ದಣ ಪರಿವ ಕಾರಿಗೆಯಿಂ ಮೂಡಲೊಂದೆ ಸ್ಥಳಂ (ಸೌಇ. XV, ೩೬–೩೮; 1148). ಕಾದಿಗ್ಗೆ$_1$: ಅಂಭೋರಾಶಿಯೆ ಕಾದಿಗೆ ಕಾವನುಂ ಸೀರಪಾಣಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೨). ಖಾರಿಗೆ: ಆದರ ತೆಂಕದೆಸೆಯ ಬಜೆಯ ಖಾರಿಗೆಯಿಂ ಪಡುವಲ್ (ಎಇ. XIII, ೨೧–೪೧; 1204); ವರ್ಗದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಗೆ . . . ಖೊಪ್ಪರಂ, ಖಾಣಂ, ಖಾರಿಗೆ (ಶಮದ. ೧–೧೫ ಪ್ರಯೋ). ಗಾದಿಗ್ಗೆ$_2$: "ಗಾದಿಗೆಯೆ ಪರಿಖೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೧). 'ನೀರ್ಗಾದಿಗೆ' ಪರಾ. ಗಾರಿಗ್ಗೆ$_2$: "ಗಾರಿಗೆಯೆಂದು ಪರಿಖೆ" (ಕಕಸಾ. ೧೫–೨೪೮); ಸಮುದ್ರ ನೀರ್ಗಾರಿಗೆಯಾಗೆ ವರುಣನೇ ಕರಗ[ಬಳ]ನಾಗೆ ತಾರಾಬಳಮೇ ಬಳಮಾಗೆ (ಸೌಇ. XI-i, ೧೪೯–೫೭; 1074). [< ಸಂ. ಖಾತಿಕಾ]

ಕಾರಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಿಡು; ಕರಿದಾಗು: ಕಾರಿಡಿದು ಬಂದಂಥ ಸಲೆ ಪಯೋಧರದಂತೆ ತೋರುತಿದೆ ಕಡಲಣುಗಿಪತಿಯ ವರಶಾಮಾಂಗದೊಳ್ ಕಾರಿಡಿದು ಬಹ ಮೇಘವು (ಕುವಲ. ೩–೨೬). [ಕಾರ್$_3$ + ಇಡಿ$_1$]

ಕಾರಿತೆ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿ; ದುಬಾರಿ ಬಡ್ಡಿ : (ಕ). [ಸಂ. ಕಾರಿತಾ]

ಕಾರಿದ್ದಲು, ಕಾರಿದ್ದಿಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಇದ್ದಿಲು: ಈ ಗಡ್ಡವು ಕಾರಿದ್ದಲ ಬಾಳ್ಗೊಗರ ಅವತಾರ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೨–೧೨). ಕಾರಿದ್ದಿಲು: ಬಿದ್ದ ಸುಣ್ಣದ ಬೀಳಿಯೆಲೆಯನಾಯ್ದು ಪಿಡಿದು ಕಾರಿದ್ದಿಲಿನ ತಿಲಕ ಮನಿಟ್ಟು (ವಿಕೋಪು. ೫–೬೭). [ಕಾರ್$_3$ + ಇದ್ದಲು (< ಇರ್ದಲ್)]

ಕಾರಿದ್ದಿಲು 'ಕಾರಿದ್ದಲು' ನೋ.

ಕಾರಿಯ (ನಾ). ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ: ಕಾಮಾಂಧಂಗೆ ಕಾಣಿಸದೊಂದು ಕಾರಿಯವು (ಬಸವು. ೨೪–೨೫); ಆವ ಕಾರಿಯಮಾವ ಕಾರಣವಾವು ದಭಿಮತ ಬೆಸಸೆನಲು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭೦೫. ೩–೯); ನಯವಿಡಿದು ಕೊಂಬುದು ಕಾರಿಯವನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭–೧೯); ನುಡಿದನಮರರಿಗೊಂದು ಕಾರಿಯವ (ಉರರಾ. ೩–೨೨). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಯ]

ಕಾರಿಯಗ (ನಾ). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿರುವವನು; ಕಾರ್ಯಮಗ್ನನಾದವನು: ಕಾರಿಯಗ ನೀನಕಟ ಪಾರಮಾರ್ಥವನಱಿಯೆ (ಮನೋವಿ. ೯–೮). "ಸ್ಥೂಲ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳಾತನು" (ಮನೋವಿ. ಟೀಕು). [ಕಾರಿಯ + -ಗ$_3$. / ಸಂ. ಕಾರ್ಯಗ]

ಕಾರಿರುಳ್$_1$, ಕಾರಿರುಳು$_1$ (ನಾ). ೧. ಮಳೆಗಾಲದ ರಾತ್ರಿ. ೨. ಮಳೆಯರಾತ್ರಿ: ಭೋರ್ಗರೆದೂದುವ ಗಾಳಿ ಸಿಡಿದು ಪೊಯ್ವ ಸಿಡಿಲ್ ಕಾರಿರುಳೊಳಗು ವರ್ಣ ಪಡೆದಿರೆ (ಆದಿಪು. ೬–೩೨). ಕಾರಿರುಳು$_1$: ೧. ಕಾರಿರುಳಿನ ಮಿಂಚುಬುಳುವಂತೆ (ಅನಿಕೇ. ೩೩–೭). [ಕಾರ್$_2$ + ಇರುಳ್]

ಕಾರಿರುಳ್$_2$, ಕಾರಿರುಳು$_3$ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆತುಂಬಿದ ರಾತ್ರಿ; ಕಾಳರಾತ್ರಿ: ಕಾಂತನಲ್ಲಿಗೆ ನಡೆಯಲ್ಬಗೆದೆನಗೆ ಕಾರಕಾರಿರುಳೊಳ್ ಸಯ್ತುಡ ವಡಿಕೆಗಳಂ ತೊಡೆದಸ್ತ್ರೆಡೆವಱಿಯದೆ ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚು (ಕವಿರಾ. ೩–೧೫೫); ಸಂದ ಕಾರಿರುಳ ಕನ್ನೆಯರು ಹಗಲಂ ನೋಡಲೆಂದು ಬಂದರೊ (ಹಚಕಾ. ೭–೩); ಕಂಗಳನು ಕಾರಿರುಳ ರಕ್ಕಸಿ ನುಂಗಿದಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧. ೧೭–೩). ಕಾರಿರುಳು$_2$: ಕಾರಿರುಳಿನಲಿ ಪರದೇಶಿ ಬಂದಿರಲುರಗವಾ ಊರೊಳಗೆ ಕೊಲುತಿಪ್ಪುದು (ಬಸವು. ೫೫–೨೬); ಕಾರಿರುಳು ಬರುವುದಂ ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೪೬, ಇ ೫). [ಕಾರ್$_3$ + ಇರುಳ್]

ಕಾರಿರುಳು$_1$ 'ಕಾರಿರುಳ್$_1$' ನೋ.

ಕಾರಿರುಳು$_2$ 'ಕಾರಿರುಳ್$_2$' ನೋ.

ಕಾರಿವ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು; ಕೃತ್ರಿಮ; ತೋರಿಕೆ (?): ಒಡಲ್ಗಳಂ ಕೆಲಂ ಕಾಣದು ಕಾಣ್ಬುದಾವು ದೊಡಲಲ್ತಿದು ಕಾರಿವಮೇನೊ[ಪಾಠಾಂ. ಮೆಸ್ಸೊ] ಡಲ್ಗೆ ನೀಂ ಪ್ರಾಣಮಮೋಘಮುಪ್ಪುದಱಿನೋಪನೆ . . . ವಿಯೋಗಮ ನೆಂತು ಸೈರಿಪೆಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೩೬). [← ಪ್ರಾ. ಕಾರಿಮ]

ಕಾರಿವಿ 'ಕಾರವಿ$_2$' ನೋ.

ಕಾರಿಸು 'ಕಾಱಿಸು' ನೋ.

ಕಾರಿಹುಣ್ಣಿಮೆ 'ಕಾರ್$_2$' ಪರಾ.

ಕಾರೀಕ 'ಕಾರಿಕ$_2$' ನೋ.

ಕಾರೀಷ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿಯ ರಾಶಿ; ಬೆರಣಿಯ ರಾಶಿ. [ಸಂ.]

ಕಾರು$_1$ 'ಕಾಱು' ನೋ.

ಕಾರು$_2$ 'ಕಾರ್$_2$' ನೋ.

ಕಾರು$_3$ 'ಕಾರ್$_3$' ನೋ.

ಕಾರು$_4$ (ನಾ). ೧. ತಯಾರಿಸುವವನು; ಕುಶಲಕರ್ಮಿ; ಶಿಲ್ಪಿ: "ಪ್ರಕೃತಿಜನಂ ಶಿಲ್ಪಿಗಳಜಿಗೆ ಕಾರುಗಳೆ ತಾವೆನಿಪ್ಪರ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೪–೭೩); ಕೊಡಿರಲ್ ಖಗಜಂ ಕೇಂದ್ರ ಗೃಹಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ದ್ರೇಕ್ಕಾಣದೊಳ್ ಕಾರು (ಜಾತತಿ. ೨೧–೧೦); ಕೌಟಲ್ಯನು ತನ್ನ ಅರ್ಥ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರನು . . . ಕಾರು ಕುಶೀಲವ–ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಹ ಮಾಡಬಹುದೆಂದಿದ್ದಾನೆ (ಭಾರದ. ೫೫). ೨. ಕೈಗಾರಿಕೆ; ಕುಶಲ ಕರ್ಮ; ಕಸಬುಗಾರಿಕೆ. 'ಕಾರುಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾರು$_5$ 'ಕಾಱು$_3$' ನೋ.

ಕಾರು$_6$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮೋಟಾರು ಬಂಡಿ: ಕಾರು ಹಾಯ್ದರೆ ಬಾಯ್ಗೆ ಸಿಡಿವುದು ಕೆಂಪುಗೋಧಿಯ ಕಿಚಡಿಯು (ನಲಮು. ೧೨); ಕಾರಿನೊಳಾಳಿನ ಮೈಗಾವಲೊಂದಿಗೆ ಕಾಲೇಜಿಗೈತಂದಳೀಕೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೬೭–೬೬); ಎಷ್ಟು ಗಾಡಿ ಎಷ್ಟು ಕಾರು ಓಡಾಡುತ್ತಿವೆ (ಸ್ವರ್ಗಬಾ. ೧೧೦). [← ಇಂ. Car]

ಕಾರುಕ$_1$ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವ ಸ್ವಭಾವದವನು (?): "ಅಂಟುಕಂ, ಕಾರುಕಂ" (ಶಮುದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾರ್$_1$+-ಉಕ (<-ಉಗ)]

ಕಾರುಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಕೆಲಸಗಾರ; ಶಿಲ್ಪಿ: ಕೈದ ಮಾಡಿದ ಕಾರುಕ ಧೀರನಹನೆ (ನಗಮಾ. ೭೨); ಕಾರುಕ ಶಿಲೆಯ ತಂದು ತನ್ನ ಮನಕೆ ತೋಱುದುದ ಮಾಡುದಿಲ್ಲವೇ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೪–೬೧೪); ಮದನನ ಬಾಣಾವಳಿಯಂ ಕಾಸಲ್ ಚೈತ್ರೋಜ್ವಳ ಕಾರುಕನಿಟ್ಟ ಕಮ್ಮಟಂಬೊಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೩–೫೬). ೨. ಕೈಕೆಲಸಗಾರರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಸುಂಕ ಕಾರುಕ ಹೊದಕೆ ಹೊಂಬಳಿ ಮಗಮೆವಟ್ಟ ಕಟ್ಟಗೆ ಸಹ ಸರ್ವ ಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩; ೨೩–೪೯; 1384); ಸುಂಕ ಕಾರುಕ ಗ್ರಾಮ ಗದ್ಯಾಣ ಪಂಚಕಾರುಕ ಮೊದಲಾಗಿ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯–೧೭; 1404); ಸುಂಕ ಕಾರುಕ ಗ್ರಾಮ ಗದ್ಯಾಣ ಪಂಚಕಾರುಕ ಗಾಣದೆಱೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೩೦; 1431). [ಸಂ.]

ಕಾರುಕದೆಱೆ (ನಾ). = ಕಾರುಕ$_2$ ೨: ಒಂದು ಗಾಣದ ಡೊಂಕವಣ ಕಾರುಕದೆಱೆಯೊಂಡೆಲಯೊಕ್ಕಲ ಕಾರುಕದೆಱೆಯಿನಿತುಮುಂ ಸರ್ವ ಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಕಇ. IV, ೧೩–೬೫; 1165). [ಕಾರುಕ$_2$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಕಾರುಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೈಕೆಲಸ; ಶಿಲ್ಪ: ಅರ್ಥಕಲ್ಪನೆಯ ಉದ್ಯೋಗ ಗಳು ಐದು ವಿಧ: ೧. ಪಾಶುಪಲ್ಯ ಅಥವಾ ಗೋರಕ್ಷ . . . ೪. ಕೈಗಾರಿಕೆ– ಕಾರುಕರ್ಮ (ಭಾರದ. ೩೫೭). [ಕಾರು$_4$ + ಕರ್ಮ]

ಕಾರುಕಲ್ಲು 'ಕಾರುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಕಾರುಕಸೇವೆ (ನಾ). ಕಾರುಕನ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (?) : ಶ್ರೀ ವೀರ ನಾರಸಿಂಹ ದೇವರಸರು ಪೃಥ್ವಿರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರಲು ಅವರ ಮ××× ಕೊಟ ಕಾರುಕ ಸೇವೆ (ಮೈಶಂ. ೧೯೪೦, ೫–೨ ; 13ನೆಯ ಶತ). [ಕಾರುಕ$_3$ + ಸೇವೆ]

ಕಾರುಕಾರ್ಯ (ನಾ). = ಕಾರುಕರ್ಮ : ಸರ್ವವಿಧ ಕಾರುಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾದ ಶಿಲ್ಪಿಗಳೂ ತಂಡತಂಡವಾಗಿ ಬಂದು ನೆಲಸಿದರು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೯೦). [ಕಾರು$_4$ + ಕಾರ್ಯ]

ಕಾರುಕೃತ್ಯ (ನಾ). = ಕಾರುಕರ್ಮ : (ಕಿ). [ಕಾರು$_4$ + ಕೃತ್ಯ]

ಕಾರುಖಾನೆ 'ಕಾರಖಾನೆ' ನೋ.

ಕಾರುಗಂಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟು (?) : ಹಾರುವ ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಡಿದೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯ ಹಿಡಿದೆ ವೈಶಾಖದ ಬಿಸಿಲ ಹಿಡಿದೆ ಜಗವ ಹಾಸಿ ಕಟ್ಟಿದೆವೊಂದು ಕಾರುಗಂಟುವೊಂದು ಜಿಗುಳುಗಂಟುವೊಂದು ಕುಜುಹುಗಂಟು (ಮನುಗುಂ. ೧೮–೯೨). [?]

ಕಾರುಗತ್ತಲು 'ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾರುಗತ್ತಲೆ 'ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾರುಗದ್ದೆ 'ಕಾರಗದ್ದೆ' ನೋ.

ಕಾರುಗಲಸು 'ಕಾರ್ಗಲಸು' ನೋ.

ಕಾರುಗಲ್ಲು, ಕಾರುಕಲ್ಲು (ನಾ). (ಊರಿನ) ಗಡಿಕಲ್ಲು : ಮಾಧವರಾಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾರುಗಲ್ಲು ಇದೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೯೫). **ಕಾರುಕಲ್ಲು** : (ಎಸಮ್ಮ. XV, ೩೯). [ಕಾರು$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕಾರುಗಳ್ತಲೆ 'ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾರುಗೃಹ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಮನೆ, —ಶಾಲೆ : "ಕಾರು [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] ಗೃಹಮೆನಲು ಶರಸಾಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆರೆಶಾಲೆ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೧೦). [ಕಾರು$_4$ + ಗೃಹ]

ಕಾರುಗೊರಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಕಂಠವುಳ್ಳವನು ; ನೀಲಕಂಠ ; ಶಿವ : ಪತಿದೇಹಿ ಎಂದ್ಯೆದು ಬಾರಿ ಬೇಡಲು ಪಂಚಪುರುಷರಾಗಲಿ ಎಂದು ಕಾರುಗೊರಲಂ ಬೆಸಸಿ ಪೋದನು (ಪ್ರಾಥರಾ. ೨೦–೨೯). 'ಕಜಿಗೊರಲ' ಪರಾ. [ಕಾರು$_3$ (< ಕಾರ್$_3$) + ಕೊರಲ್ + –ಅ$_7$]

ಕಾರುಣ (ನಾ). = ಕಾರುಣ್ಯ : ಪರಮದೈವ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಸ್ವರೂಪ ಸದ್ಗುರುವಿನ ಕಾರುಣಕರಪಲ್ಲವದೊಳಗೆ ಉದಯರಾದ ಶಿಷ್ಯ ಆತಪರಮಜ್ಯೋತಿಯ ಮರಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೩ ಪ್ರಸ್ತಾವ). [< ಸಂ. ಕಾರುಣ್ಯ]

ಕಾರುಣಾತ್ಮ (ನಾ). ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನು ; ದಯಾವಂತ : ಕಾರುಣಾತ್ಮರು ಮೆಚ್ಚುತಿಹ ಕವಿತಾರಸವ . . . ತೋಜಿಸು (ಬಜ್ಜಪು. ೩–೧೦). [ಕಾರುಣ + ಆತ್ಮ]

ಕಾರುಣಿಕ (ನಾ). ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನು ; ದಯಾವಂತ : ಕಾರು[ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ಣಿಕರಿಲ್ಲಾ ಶಿವಾ ಎಂದೊಜಲಿದಳು ತರಳೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೧೦೭). [ಸಂ.]

ಕಾರುಣ್ಯ (ನಾ). ದಯೆ ; ಮರುಕ ; ಕರುಣೆ : ಮಹಿಷಮರ್ದಿನಿ ಭುಜಗಭೂಷಣನರಸಿ ಕೊಡು ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ಮತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೧೦) ; ರತಿಯನ್ನು ಅವನು ಸುಡಲಿಲ್ಲ. ಅವಳಿಗೆ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು (ಸಾಹಿಸ. ೧೪೩). [ಸಂ.]

ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ದಯೆ ತೋರು ; ಕರುಣಿಸು : ಎನಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ದಿರ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೪೨–೧೧) ; ಅಡವದ ಬಂಮಣಯ್ಯನ ಸಮುಖಾವೇಶದಿಂ ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ದು ಸರ್ವ್ವಾನಮಸ್ಯಮಾಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ಕಇಅ. ೧೮–೧–೬೮ ; 1126). [ಕಾರುಣ್ಯ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಾರುಣ್ಯಂಬಡೆ, ಕಾರುಣ್ಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ದಯೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದು : ಕರುಣಾಬ್ಧಿಯಪ್ಪ ಶಂಕರನಂ ಕಿಂಕರತೆಯಿಂ ಸರಜ್ಪೂಕ್ಕು ತತ್ಕಾರುಣ್ಯಂಬಡೆದು ಪಗೆಯಂ ಪರಾಭವಿಪೆನೆಂದು (ಶಬಶಂ. ೪–೯೯ವ). **ಕಾರುಣ್ಯವಡೆ** : ದೇವಕವಿಗಳ ಕಾರುಣ್ಯವಡೆದು ಸವಿಮಾತುಗಳ ವಿಸ್ತರಿಸುವೆ (ಪೋಹತ. ೧–೧೮). [ಕಾರುಣ್ಯ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಾರುಣ್ಯಚಿತ್ತ (ನಾ). ದಯೆದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸು : ಮುಂದೆ ನಿಂದಿರ್ದ ಮೇದಿನೀದೇವಿಯ ದೈನ್ಯಭಾವಮಂ ವಿರಿಂಚಿ ಕಾರುಣ್ಯಚಿತ್ತದಿಂ ನೋಡಿ (ಜಗವಿ. ೧–೨೭ ವ). [ಕಾರುಣ್ಯ + ಚಿತ್ತ]

ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ (ನಾ). ದಯೆಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು ; ಕರುಣಾಕರ : ಬಳಿಕ ತಾಪಸವೃಂದವನು ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ ಕಳುಹಿದ ತಪೋವನಕೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೮೦). [ಕಾರುಣ್ಯ + ನಿಧಿ]

ಕಾರುಣ್ಯಾರ್ಗಳೆ (ನಾ). ದಯೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಷ್ಮನಾದವನು ; ಕರುಣಾಳು : ಸ್ವರ್ಗನರಕದ ಗತಿವಿಭೇದ ನಿಸರ್ಗಚಿಹ್ನಂಗಳನು ಕಾರುಣ್ಯಾರ್ಗಳನು ಕರುಣಿಸಿದನಾ ಮುನಿನಾಥನವನಿಪಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೨ ಸೂಚನೆ). [ಕಾರುಣ್ಯ + ಅರ್ಗಳ$_2$]

ಕಾರುಣ್ಯಾವಲೋಕನ (ನಾ). ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ ; ದಯಾದೃಷ್ಟಿ : ನಿಮ್ಮ ಕಾರುಣ್ಯಾವಲೋಕನವೆಮ್ಮ ಸಿರಿ ಬೇಜಿಮಗೆ ಕಾಳಗದಮ್ಮುಗೆಯ ವಿಕ್ರಮದ ವಿವರಣವಿದ್ಯೆ ಫಲಿಸುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೫೩). [ಕಾರುಣ್ಯ + ಅವಲೋಕನ]

ಕಾರುತಿಂಗಳು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸೌರಮಾನದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ತಿಂಗಳು ; ಮಿಥುನಮಾಸ : ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ಕಾರುತಿಂಗಳು ತಾರೆಯ ತಿಂಗಳಲಿ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಕುಂದಾಪು. ೩೫೭–೧೩ ; 1379); ಕಾರುತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಐತಾಳರು ಈ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಏಕೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು (ಮರಮು. ೨). [ಕಾರು$_3$ (< ಕಾರ್$_3$) + ತಿಂಗಳು (< ತಿಂಗಳ್)]

ಕಾರುನೆಲ್ಲು (ನಾ). = ಕಾರುಭತ್ತ : ಭಕ್ತರು ಹೆದರದೆ ಕೂಲಿಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಬಂದ ವ್ರೀಹಿಯನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ, ಆ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ಕಾರುನೆಲ್ಲನ್ನು ತಾವು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಾಲವಂ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುರಾವಿ. ೯೪). [ಕಾರು$_2$ (< ಕಾರ್$_2$) + ನೆಲ್ಲು (< ನೆಲ್)]

ಕಾರುಪ್ಪು (ನಾ). ಕರಿಯ ಉಪ್ಪು : "ರೋಮಕಂ – ಪತ್ರಕ, ಲವಣಭೇದ, ಕಾರುಪ್ಪು" (ಒಷಧಿ. ೧೪೦). [ಕಾರ್$_3$ + ಉಪ್ಪು$_1$]

ಕಾರುಬಾರಿ 'ಕಾರಭಾರಿ' ನೋ.

ಕಾರುಬಾರು 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರುಬೆಳೆ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಬೆಳೆ : ಕಾರುಬೆಳೆಯ ಭತ್ತ (ರೂಢಿ). [ಕಾರು$_2$ (< ಕಾರ್$_2$) + ಬೆಳೆ$_2$]

ಕಾರುಭತ್ತ, ಕಾರಭತ್ತ (ನಾ). ಮಳೆಯಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಬತ್ತ : ಮೂವತು ಕಾರುಭತ್ತ ಖ ೧೦ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮–೧೦ ; 1502). **ಕಾರಭತ್ತ** : ಕಾಲೆಭತ್ತ ಖ ೩೦ ಮೂವತು ಕಾರಭತ್ತ ಖ ೧೦ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮–೧೦ ; 1592). [ಕಾರು$_2$ (< ಕಾರ್$_2$) + ಭತ್ತ]

ಕಾರುಭಾರ 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರುಭಾರಿ 'ಕಾರಭಾರಿ' ನೋ.

ಕಾರುಭಾರು 'ಕಾರುಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರುಭೂಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ ; ಜವುಗುನೆಲ ; ಉಪ್ಪುನೆಲ : ಕಾರುಭೂಮಿಯು :—ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ . . . ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಕಾರಣ ಆಗ ಇದರಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲುತನವು ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೧೪). [ಕಾರು$_3$ (< ಕಾರ್$_3$) + ಭೂಮಿ]

ಕಾರುವೋಡ 'ಕಾರ್ವೋಡ' ನೋ.
ಕಾರವೆ 'ಕಾರವಿ₂' ನೋ.
ಕಾರುಶರ (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲ ಮತ್ತು ಶರತ್ಕಾಲ; ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ: ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ಕಾರುಶರಕೆ ಸಹ ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ(ಜೊಂಕಶಾ. ೧೪೪೦, ಕುಮುಟ. ೧೧೩–೨೨; 1475). [ಕಾರು₂ (< ಕಾರ್₂) + ಶರ₁]
ಕಾರುಸೇಸೆ (ನಾ). ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಫಸಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಕಾಡಾರಂಭ ಸುವರ್ನಾದಾಯವಾರ ಕಾರುಸೇಸೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೨೪; 1419)
[ಕಾರು₂ (< ಕಾರ್₂) + ಸೇಸೆ₁]
ಕಾರುಳಿ 'ಕಾರಣೆ₁' ನೋ.
ಕಾರೂಬಾಮಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹವಳ; ಶಿಲಾರಾಳ; ತೈಲಸ್ಫಟಿಕ: ಈ ದ್ವೀಪಗಳ ತೀರದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆಗಳು ದಡಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಾರೂಬಾಮಣಿಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೩೦೨); ಕಾರೂಬಾಮಣಿ, ಶಿಲಾರಾಳ, ತೃಣಮಣಿ, ತೈಲಸ್ಫಟಿಕ, ಅಂಬರ್ (Amber. ಇಂಕನಿ). [ಕಾರೂಬಾ₀ + ಮಣಿ₁]
ಕಾರೆ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣುಬಿಡುವ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ: "ತಿಕ್ತಕಿಯಿನಲ್ ಕಾರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೭); ಕಾರೆಯ ಸೊಪ್ಪಾದರೂ ಕಾಯಕದಿಂದ ಬಂದುದು ಲಿಂಗಕ್ಕರ್ಪಿತವಲ್ಲದೆ ದುರಾಸೆ ಯಿಂದ ಬಂದುದು ಅನರ್ಪಿತ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೫೩–೨೧); ಜೀವವುಳ್ಳೊಡೆ ಕಾರೆಯ ಸೊಪ್ಪನಾದೊಡೆ ತಿಂದು ಬದುಕಲುಬಹುದಲಾ (ಬಸವು. ೫೪–೪೩); ಕಾರೆ ಬೋರೆ ಗುಳವತ್ತಿ ತುಂಬುರು ನಗರೆ ಮುಂತಾದ ಪಣ್ಣುಗಳ ತಂದರು (ಮೋಹತ. ೧೯–೫೬); ಕಾರೆ (ಆಬನಸ) – ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ ವೃಕ್ಷ. ಇದರ ಗಂಡು ಅಚ್ಚ ಕರಿದಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೭); ಬೋರೆಗಿಡಕ್ಕೆ ಕಾರೇಹಣ್ಣು ಆದೀತೆ (ಗಾದೆ).
ಕಾರೆಮುಟ್ಟು = ಕಾರೆಯಗಿಡದ ಪೊದೆ: ಹುಲಿಯು ಕಾರೆಮಟ್ಟಿನ ಅರೆಕಲ್ಲು ಗುಂಡಿಗೆ ಕಾಲೆತ್ತಿ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಿ (ಮಲೆಮ. ೧೭೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾರೈ; ಮಲ. ಕಾರ; ತುಳು. ಕಾರೆ; ಕೊಡ. ಕಾರೆಮುರ]
ಕಾರೆ₂, ಕಾರಿ₃ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಮರಕುಟಿಗನ ಹಕ್ಕಿ: ಕೌಶಿಕಂ ಕುಣಿವ ನವಿಲ್ ಕಾರೆ ಗಿಳಿಯೇಳೆ ಬಾವಲಿ ಕೀರಂಚೆ ಪರಡೆ ಪರ್ದು ಹಸುಬಂ ಗಿಡುಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೪೫). ಕಾರಿ₃ : ಭೇರುಂಡಂ ಪೊಜಸು ಕಾಗೆಗಂಬೊಂದುರಿಗಂ ಕಾಜಿ[ರಿ]ಕಜುವೀಳೆ ಕೊಯ್ಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೩ ಶೂದ್ರಕ). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಾರಿ]
ಕಾರೆ₃ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠಾಭರಣ; ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಚಿನದ ಸರ: (ದಕ. ೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಱೈ]
ಕಾರೆ₄ (ನಾ). ೧. ಸೆರೆ; ಸಂಕೋಲೆ; ಬಂಧನ. 'ಕಾರೆಗೈ' ಪರಾ. ೨. ಯಾತನೆ; ದುಃಖ. [ಸಂ. ಕಾರಾ]
ಕಾರೆ ಅಱುಕು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೋಟ್ಟೆಱ ರುಮ್ ಕಾರೆಅಱುಕುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬–೩೭; ?). [?]
ಕಾರೆಕಾಡು (ನಾ). ೧. ಕಾರೆಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪೊದೆ. ೨. ಕಾರೆ ಪೊದೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಾಡು: (೬). ೩. (ಕರಾ) ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. [ಕಾರೆ₁ + ಕಾಡು₃. / ಮಲ. ಕಾರಕ್ಕಾಡು]
ಕಾರೆಗಲಸು 'ಕಾರ್ಗಲಸು' ನೋ.
ಕಾರೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು: ಖಳವಾರವೆಲ್ಲಪಹಾರವೆಸಗಿ ಸುಕುಮಾರ ಜಯಂತನ ಕಾರೆಗೈದಿಹರು (ಕುಮಾವಿ. ೨೩).
[ಕಾರೆ₄ + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಕಾರೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಆದಿವಾರದನ್ನು ಕಾರೆನಾಡ ದೇವನೂರರುಳಗ್ಗೆಯರ ಕುಳದ ಮಧಿಗವುಡನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೨–೧೦; 357 ?). [ಕಾರೆ₁ + ನಾಡು]
ಕಾರೆಮಂಜು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಅತಿಮಧುರ, ಕಾರೆಮಂಜು ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಚೂರ್ಣಮಾಡಿ . . . ಒಂದು ಗುಳಿಗೆ ಯನ್ನು ಅನುಪಾನವರಿತು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ರಕ್ತಗ್ರಹಣೀ, ಹೊಟ್ಟೆಸುಲಿ ಸಂಗ್ರಹಣಿ ಸಹ ನಿಲ್ಲುವುವು (ಸಕವೈ. ೪೮೪). [?]
ಕಾರೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕಾರೆಯ ಗಿಡದ ಮುಳ್ಳು. ೨. ಅಂತಹ ಮುಳ್ಳಿರುವ ಗಿಡ. [ಕಾರೆ₁ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್₂)]
ಕಾರೆಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಯತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಕಾರೆಯವನಾಳ್ವ ಜಯಸೇನಭಟರರುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೨–೫; 968); ಮೈಲಾಪಾನ್ವಯಮೆನಿಸಿದ[ಕಾ]ರೆಯ ಗಣ ಗಗನ ಚೂಡಾಮಣಿ ಗಳುಂ (ಇಆ. XVIII, ೩೧೧–೧೩; 11ನೆಯ ಶತ); ಅನ್ತಾ ಕಾರೆಯ ಗಣದೊಳತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರುಂ ಮಹಾಪ್ರಬುದ್ಧ ×××× ಶಾಸನರುಂ (ಕಇ. I, ೩೨–೩; 1219). [?]
ಕಾರೆರಕೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ರೆಕ್ಕೆ; ಕಪ್ಪಾದ ರೆಕ್ಕೆ: ಇರುಳ ಕಾರೆರಕೆ ಬೆಂಬತ್ತುತಿದೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೦–೧೦). [ಕಾರ್₃ + ಎರಕೆ₁ (< ಎಱಂಕೆ)]
ಕಾರೆಲೆ (ನಾ). ಕರಿಯ (ವೀಳೆಯದ) ಎಲೆ: ಕಾರೆಲೆ ಹಣ್ಣಡಿಕೆಯ ಬಾಯೊಳಗಿಟ್ಟು ನಾರುವ ಮೈಗೆ ಮಲಿನವಾ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟತಿ ನಲವಿಂದ ವಿಟನ ಸಾರುತಿರ್ದರು ದಾಸಿಯರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೯–೧೫).
[ಕಾರ್₃ + ಎಲೆ₁]
ಕಾರೆಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಎಳ್ಳು: "ರುಹುಷ್ಕ – ಕಾರೆಳ್ಳು" (ಒಷಧಿ. ೧೩೪); ಕಾರ್ಯವಿನಾಯಕ ಕಾರ್ಯವ ನಡಸಯ್ಯ ಕಾರೆಳ್ಳು ಕಡಲೆ ನಿನಗೀವೆ (ನಾಪದ. ೧೮೫). 'ಬಿಳಿಯೆಳ್ಳು' ಪರಾ. ೨. ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು; ಗುರೆಳ್ಳು: ಸ್ನಾನ ಮುಗಿಸಿ ನಾಕು ದಶಮಿ, ಕಾರೆಳ್ಳಿನ ಹಿಂಡಿ . . . ಹೊಡೆದು ಥರಕಿ ಬಿಟ್ಟ ವಿಷಯ ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. II, ೭). ೩. (ಮನುಷ್ಯರ ಚರ್ಮದ ಮೇಲಿರುವ) ಕರಿಯ ಮಚ್ಚೆ; ಎಳ್ಳಿನಾಕಾರದ ಕರಿಯ ಗಂತಿ: "ಜಡುಜಃ, ಕಾಲಕಃ, ಪಿಪ್ಪುಃ, ತಿಲಕಃ, ತಿಲಕಾಲಕಃ – ಈ ೫ ಕಾರೆಳ್ಳು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೯); ಅಂಗಯ್ಯ ಕಾರೆಳ್ಳಿನಂತಿರ್ದ ಗರಳಮಂ ಮಂಗಳ ಮಯಂ ನೋಡಿದಂ (ನಂಬಿರ.೨–೨೭); ಮೆಯ್ಯ ಕಾರೆಳ್ಳು ಮೊದಲಾದುವಂ ನೋಡಿ ಫಲಾಫಲಂಗಳಂ ಪೇಳ್ವುದು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೯೦–೩); ಬೆಳುಮತ್ತಿ ಕಾರೆಳ್ಳು ಸುಪ್ರದಕ್ಷಿಣವಾದ ಸುಳಿ ಕಡೆಗಂಗಳ ಕೆಂಪು . . . ಮೈಯ್ಯ ರೋಮಸಂಕುಳವೆಸೆದುವು ಚಕ್ರಧರಂ (ಭರಚ. ೭–೭೧); ಶರೀರದೊಳು ಕರಮೆಸೆದಿಹ ಕೆಮ್ಮತ್ತಿ ಕಾರೆಳ್ಳುಗಳಿರಲೊಪ್ಪಿತವನ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ನಾಗಕು. ೨೫–೪೮). ೪. ಪುಪ್ಪುಸ; ಶ್ವಾಸಕೋಶ: "ತಿಲಕಂ, ಕ್ಲೋಮಮಂ–ಈ ೨ ಕಾರೆಳ್ಳು [= ಕರುಳು ? ಕೋಶ]" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫–೧೪); "ತಿಲಕಮಾ ಕ್ಲೋಮಮೆನೆ ಕಾರೆಳ್ಳೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬–೭).
[ಕಾರ್₃ + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]
ಕಾರೇಕಾರ 'ಕಾರೇಗಾರ' ನೋ.
ಕಾರೇಗಾರ, ಕಾರೇಕಾರ (ನಾ). ೧. ಕುಶಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡು ವವನು; ಶಿಲ್ಪಿ; ಕೈಕೆಲಸಗಾರ: ಕಾರೇಗಾರರ ಮಟ್ಟುಗಳು ಮತ್ತು . . . ಸಾಮಾನುಗಳು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩೫); ಅನ್ಯದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ಒಡವೆಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಇಂಗ್ಲೀಷ ಕಾರೇಗಾರರಿಗೆ ಆಗಿ ಅಂಥ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಲವಲವಿಕೆಯು ಅವರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೨೭೫); ಪಾಂಡ್ಯದೇಶದ ಕಾರೇಗಾರರು ಅತ್ಯಂತ ನಿಪುಣರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೩೩೪).

ಕಾರೇಕಾರ: ೨. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು; ಕಾರುಭಾರಿ : ಬೆಪ್ಪನಾಡ ನಾಯಕನ ಉತ್ತಯೆಂಬ ಕೊಡಗ ಕಾರೇಕಾರ ಉಪ್ಪಿಗೆ ಹರಾಮನಾಗಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪).
[← ಪಾರ. ಕಾರೀಗರ್. / ಸಂ. ಕಾರ್ಯಕಾರ]

ಕಾರೇಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ನವಿಲಸಗವಕ್ಕಿಯರಗಿಳಿ(ಣಿ) ಕಾರೇಡಂ ಗಿಡುಗಂ ಸಿಂಚಾಮಿನಿತುಂ ಗಮನಾಗಮದಲ್ಲಿ ತಾಂ ಪುಗೆ ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೧೯). [?]

ಕಾರೇಡಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಏಡಿ; ಕರಿಯ ನಳ್ಳಿ: ಡೊಗರಿನಿಂದ ಆಹಾರಾನ್ವೇಷಣೆಗಾಗಿ ಆಗ ತಾನೆ ಹೊರಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಕಾರೇಡಿಯೊಂದು ತನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಕರಿಯ ಕೋಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಬೆದರಿ . . . ಡೊಗರಿನ ಕಡೆಗೆ ಓಡತೊಡಗಿತು (ಕಾನೂರು. ೨೦).
[ಕಾರ್$_3$ + ಏಡಿ$_1$]

ಕಾರೇಳು (ನಾ). (?) : ಕನಸಂತರಿಕ್ಷಮಂಗಧ್ವನಿ ಕಾರೇಳು ಕಲಿಸ ಲಕ್ಷಣಂಮತ್ತಂ ಮೇದಿನಿಕಂಪಮೆಂಬವಷ್ಟಾಂಗ ನಿಮಿತ್ತಂ ಬಗೆವೊಡವರ್ಗೆ ಶುದ್ಧಗೆಯಲ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೫೪). [?]

ಕಾರೊಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಉಳುಮೆಗಾರ: ಮೇರು ಪೊಸಂತಿಲ್ ಕುಡಿತೆಯ ನೀರಂಬುಧಿ ಗಗನ ತಳಮ ಕೈ ದಿವಿಜಗಣಂ ಕಾರೊಕ್ಕಲೆಂದೊಡುಟಿದವರಾರಾತನ ಮಸಪ ಮಸಕವೆಸಕಮನಿಟಿಪರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೪೫ ಶೂದ್ರಕ).
[ಕಾರ್$_3$ + ಒಕ್ಕಲ್$_2$]

ಕಾರೊಡಲ್, ಕಾರೊಡಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೈ; ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ದೇಹ: ಬೆರೆತ ಮೋಜಿಯ ಗಂಟು ಪುರ್ಬಿನ . . . ಕೋರ ಕಾರೊಡಲ (ಬಸವು. ೨೦–೧೨); ಅನುಪಮದ ಕಾರೊಡಲ ಬೇಡವಡೆ . . . ಐತರು ತಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೪೦); ಕಾರೊಡಲ ಚಂಡಾಲರೆಳೆತಂದು . . . ಕಾಲ್ಬೆರಳ ಕೊಯ್ದು ಕೊಂಡೋಡಿದರು (ಚಂದ್ರಸ. ೩೭). **ಕಾರೊಡಲು** : ಕಾರೊಡಲು ಮೇಗಡರ್ದ ಮೆಯ್ಯುವಿರು ಕೆಂಗಲಿಪ ತೋರಗಣ (ಹಚಕಾ. ೫–೨); ಕಾರೊಡಲು ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು . . . ನೆಲದಿ ಪೊರಳುತಿಹ ಭೂತಮಂ ಕಂಡು (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧೦–೧೭). [ಕಾರ್$_3$ + ಒಡಲ್]

ಕಾರೊಡಲ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೈಯುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ; ವಿಷ್ಣು : “ಕಾವರೆಗಣ್ಣಂ ಕಾವನಯ್ಯನುಂ ಕಾರೊಡಲಂ” (ಕವಿಕಂ. ೨೪); ಪಲಗಣ್ಣ ಕಾರೊಡಲ ಮಾತುವೆಣ್ಣೆಟಿಯರುಂ ತುಳಿಲ್ಗೈಯ್ವ (ರಾಘಚ. ೧–೪); ಕಾರೊಡಲನೆ ದೇವನಾದಿಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆ ದೇವಿ (ಶತಸಾಂ. ೧೩–೭೨).

ಕಾರೊಡಲ ಕೆಳೆಯ = ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಿತ್ರ; ಶಿವ: ಬಾಂಬೊಳೆ ದಲೆಯ ಕಾರೊಡಲ ಕೆಳೆಯ (ನವಮೋ. ೩೩–೧).
[ಕಾರೊಡಲ್ + –ಅ$_7$]

ಕಾರೊಡಲು ‘ಕಾರೊಡಲ್’ ನೋ.

ಕಾರೊಡ್ಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಮಳೆಯ) ಮೋಡವನ್ನು ಒಡ್ಡು, —ಕವಿಸು : ಕಾರೊಡ್ಡಿ ಹುಯ್ಯೊ ಮಳೆರಾಯ ತಂಗಿಯ ಇಂದಿನ ಪಯಣ ಉಳಿಯಲಿ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೨–೬). [ಕಾರ್$_3$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಕಾರೊಡ್ಡು$_2$ (ನಾ). ಕರಿಯ ರಾಶಿ; ಕತ್ತಲೆಯ ಸಮೂಹ: ಬಿಗಿದ ಭೀತಿಯ ನಿಶಿಯ ಕಾರೊಡ್ಡು ಕರಗುತ್ತ, ನಗುವನಕ ಶಾಂತಿಯಿರಲು (ಇಂಗಿತ. ೨೭–೯). [ಕಾರ್$_3$ + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಕಾರೊಸಡು (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಒಸಡು; ಕರಿಯ ಒಸಡು; ಕಾರೊಸಡುಂ ಕರ್ಬಾಯುಂ ಪೇರೊಡಲುಂ ತೊಳಪ ದಾಡೆಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೦); ಕಾರೊಸಡು, ಕಾರಿರುಳ್, ಪೇರೊಡಲ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೪ ಉದಾ). [ಕಾರ್$_3$ + ಒಸಡು]

ಕಾರೊಱಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಒರೆ, —ಕೋಶ: ಆರ್ಚಿಸಲೆಂದವ ನೊಜಿಯಿಂದುರ್ಚಿದ ಕೂರಲಗಿವೆನಿಸಿ ಕಣ್ಪೊಣರವು ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿದೊಡೆ ಮದನನಲ್ಲಿಯೆ ಸಾರ್ಚಿದ ಕಾರೊಱಿಗಳಂತೆ ಪುರ್ಬುಗಳೆಸೆಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭–೮೭); ಬಡಬಾಸೆಯೆಂಬ ಕಾರೊಱಿಯೊಡನಿರೆ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಕರ್ಚಿಸಲ್ ಮದನಂ ತಾಂ ಪಿಡಿದಸಿಯಸುರ್ಚಿ ನಿಲಿಸಿದ ಬೆಡಂಗನಾಳ್ದುದು ತನೂದರೀತನುಮಧ್ಯಂ (ವೃಷವಿ. ೪–೧೦೩). [ಕಾರ್$_3$ + ಒಱಿ$_2$]

ಕಾರೋತ್ತರ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ನೊರೆ, —ಬುರುಗು : (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಾರೋಪಕ ‘ಕಾರಪಕ’ ನೋ.

ಕಾರ್ಕಡೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲದ ಕೊನೆ; ಮಳೆಗಾಲದ ಅಂತ್ಯ: ಸಂದಿರ್ದ ಮಾರ್ಗಶಿರದಂದೊಂದಿದ ಪುಣ್ಣಿಮೆಯ ದೆವಸ ರವಿ ಶಶಿ ಮುಗಿಲೊಳ್ ಬಂದುದಯಿಸೆ ಕಾರ್ಕಡೆಯಾ ಮುಂದಣ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಟಿಗಳೊಳ್ಪನೆ ಪೇಟ್ಟುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮–೪೦); ಎಡೆಯುಡುಗದೆ ಬೆಳಸು ಮರ್ಧಮುಂ ಮುಟಿಯುಂ ಕಾರ್ಕಡೆ ಬೆಳೆಗುಂ ಪ್ರಜೆಗೆ ಭಯಂ ನಡುಕಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೩–೪ ಪರಿ). [ಕಾರ್$_3$ + ಕಡೆ$_2$]

ಕಾರ್ಕರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತಿವಾದ್ಯ: ಆ ವಾದ್ಯಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಕರಿ, ವೀಣಾ, ಕನ್ನಡವೀಣಾ ಮುಂತಾದ ತಂತೀ ವಾದ್ಯಗಳೂ . . . ಹೆಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೪). [< ಸಂ. ಕರ್ಕರೀ]

ಕಾರ್ಕರ್ದಿ ‘ಕಾರಕರ್ದಿ’ ನೋ.

ಕಾರ್ಕಶ್ಯ (ನಾ). ಬಿರುಸು; ಕರ್ಕಶತೆ: ಕರ್ಬೊನ್ನಿಂದಂ ವಿಧಾತ್ರಂ ಸಮೆದನಿವನನೆಂಬೊಂದು ಕಾರ್ಕಶ್ಯದಿಂದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೫). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಕೆ ‘ಕಾಜಿಕೆ’ ನೋ.

ಕಾರ್ಖಾನನೀಸ (ನಾ). ಸರಕಾರೀ ಧಾನ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರಿ; ಉಗ್ರಾಣಾಧಿಕಾರಿ: ಕೋಟಿ ಕೋಟಿಗೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದ ಸುಭೇದಾರನೊಬ್ಬನೂ ಪ್ರಭುಜಾತಿಯವನಾದ ಕಾರ್ಖಾನನೀಸನೊಬ್ಬನೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು (ಛತ್ರಶಿ. ೧೫೪).
[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಾರಖಾನನವೀಸ್]

ಕಾರ್ಖಾನೆ ‘ಕಾರಖಾನೆ’ ನೋ.

ಕಾರ್ಕೂನ ‘ಕಾರಕೂನ’ ನೋ.

ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_1$ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಾರ್ಮೋಡಗಳ ಕತ್ತಲೆ : (ಕ). [ಕಾರ್$_3$ + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_2$, ಕಾರಗತ್ತಲೆ, ಕಾರುಗತ್ತಲು, ಕಾರುಗತ್ತಲೆ, ಕಾರುಗಳ್ತಲೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕವಿದ ಕತ್ತಲೆ; ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ ಮಸಗೆ ಮುಸುಜುವ ಮುಜಿದುಂಬಿಯ ಬಂಬಲೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೭); ಎತ್ತ ನೋಡಿದೊಡೆ ಭೇದಿಸಲಳವಲ್ಲ ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ ಕವಿದುದಾಹವದೆ (ಮೋಹತ. ೪೦–೪೧); ಕಾಡಿಗೆಯಂತಹ ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆಯಿಂ ದಾವೃತವಾಗುವುದೋ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೫೬). **ಕಾರಗತ್ತಲೆ**: ಕಾರ್ಗೊಲೆಸೆಯೆ ಕಾರಗತ್ತಲೆಗವಿದು (ನವಮೋ. ೩೩–೧೯). **ಕಾರುಗತ್ತಲು** : “ಶಾರ್ವರಂ – ಕಾರುಗತ್ತಲು, ಘಾತುಕ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ೩೬೧). **ಕಾರುಗತ್ತಲೆ**: ಕಣ್ಣುಗಳಂ ಮುಚ್ಚುತ್ತ ಬರುವ ಕಾರುಗತ್ತಲೆಯೊಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೮೩–೨). **ಕಾರುಗಳ್ತಲೆ** : ಮಾರ ಭೂಪತಿಯ ಸಮ್ಮೋಹನಾಂಜನವೋ ಎನೆ ಕಾರುಗಳ್ತಲೆ ಕವಿದುದಲ್ಲಲ್ಲಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೩೨). [ಕಾರ್$_3$ + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಕಾರ್ಗಲಸು, ಕಾರಗಲಸು, ಕಾರಗಲಿಸು, ಕಾರುಗಲಸು, ಕಾರೆಗಲಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಸರು ಕಲಸು (?) : ಬಡವ ನಾನೊಂದು ನೇಗಿಲಲಿ ನಿನ್ನನು ಬೀಳಹೊಡೆದು ಕಾರ್ಗಲಸಿ ಗದ್ದೆಯನು ತಡೆಯದೆ ಸತ್ಕೀರ್ತಿ ಗಂಧಶಾಲಿಯ ಬಿತ್ತಿ ಪಡೆವೆನು ಫಲವ (ಮೋಹತ. ೩೪–೯೯).

ಕಾರಗಲಸು : ೨. ನೆಲಸಮಮಾಡು, —ಧ್ವಂಸಮಾಡು. ವೀರಭದ್ರನ ಮುಸಕದಲಿ ದಕ್ಷನ ಬಲ ಕಾರಗಲಸಿದಂದದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೩೯. **ಕಾರಗಲಿಸು** : ೧. ನೆತ್ತರ ನೆಣದ ಕಾರಗಲಿಸಿನೋರಣೆಗೆಡೆದ ಖೇಚರಭೂಚರ ನಿಶಾಚರ ಪಙ್ಕ್ತಿ ಪ್ರತಾನಂ ಜವನುಂಡು ಕಾೞ ಕಡಲಿಟ್ಟಂತಿರಿರ್ದುದು (ಅನಂಪು. ೧೪-೭ ವ). ೨. ಕಾರಗಲಿಸಿದನಮಮ ರಾಜಕುಮಾರ ಕಂಠೀರವನು ರಿಪುಪರಿವಾರವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೦) ; ತಾರಕಾಸುರನುಪಟಳಕಂಜಿ ಜಗವೆಲ್ಲ ಕಾರಗಲಿಸಿದಂದದಲಿ ಊರೂರುಗಳ ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವಜನರು ಬಂದು ಸೇರಿದರ್ಗಿರಿ ತರುಗಳನು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೫೫). **ಕಾರುಗಲಸು** : ೨. ಕಾರುಗಲಸಿದರಮಮ ಯದುಬಲ ವೀರರನು (ಕೋಗಯ. ೨೩-೪೯) ; ಭೂರಿ ರಥಿಕರ ಧನುವ ತುಂಡಿಸಿ ಕಾರಗಲಸಿದನಮಮ ಕಡುಹೆಂತುಟೋ ಕಪೀಶ್ವರನ (ಮೈರಾಕಾ. ೪-೫೫). **ಕಾರೆಗಲಸು** : ೧. ಸೂಸುವ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಗಳೊಳಾಲಿಕಲ್ಗಳ್ ಕಾರೆಗಲಸಿಕೊಳ್ವ ಮೞೆಯೊಳ್ (ಅರ್ಥನೇ. ೭-೪೩ವ).
[ಕಾರ್$_3$ + ಕಲಸು]

ಕಾರ್ಗಾಲ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ ; ವರ್ಷಾಕಾಲ : ಕಾರ್ಗಾಲಮಂ ಸೋಗೆ. . . ನೆನೆವಂತಾಂ ನೆನೆವೆಂ ಸರೋಜಮುಖಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೨) ; ಕಾರ್ಗಾಲದ ನವಿಲಂತಾನಂದಿತಚಿತ್ತರಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೧೫) ; ಕಾರ್ಗಾಲದಭ್ರಮಾಲೆಗಳಮರಸರಣಿಯೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೪೦) ; ಇದುವೆ ಕಾಡಿಗೆ ಕಡೆವ ಕಾರ್ಗಾಲ (ಹೃದಸ. ೫೧೪).
[ಕಾರ್$_2$ + ಕಾಲ]

ಕಾರ್ಗುಂತಳ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆಗೂದಲು ; ಕರಿಯ ಕೂದಲು. ‘ಕಾರ್ಗುಂತಳೆ’ ಪರಾ. [ಕಾರ್$_3$ + ಕುಂತಳ (=ಕುಂತಲ)]

ಕಾರ್ಗುಂತಳೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆಗೂದಲುಳ್ಳವಳು : ಸಂತಸವಡೆದೊರ್ವೆಸಲುಗೆ ವೆಗ್ಗಡತಿ ಕಾರ್ಗುಂತಳೆಯರಿಗೆ ಪೇಳಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪-೬೪). [ಕಾರ್ಗುಂತಳ + -ಎ$_2$]

ಕಾರ್ಗುರುಳು (ನಾ). = ಕಾರ್ಗುಂತಳ : ಲಲಿತ ಕಾರ್ಗುರುಳು ಕಾಮುಗೆ ಮಲವುತಿಪರ ಕೊರಲ್ಗುರುಲಿಡುವ ನೇಣಗುರುಳು (ನವಮೋ. ೨೫-೪೮).
[ಕಾರ್$_3$ + ಕುರುಳು (< ಕುರುಳ್)]

ಕಾರ್ಗುರುಳೆ (ನಾ). = ಕಾರ್ಗುಂತಳೆ : ಕಾರ್ಗುರುಳೆ ಕೇಕಿ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲೆ ಕಂಬುಗ್ರೀವೆ (ನವಮೋ. ೨೦-೧೫). [ಕಾರ್ಗುರುಳು + -ಎ$_2$]

ಕಾರ್ಗೆಣಸು ‘ಕಾರಗೆಣಸು’ ನೋ.

ಕಾರ್ಗೆಯ್ (ನಾ). = ಕಾರಗದ್ದೆ : ಕಾರ್ಗೆಯ್ಯ ಮೇರೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಬಿರಿವಂತಾನುಂ ಮೆಯ್ ಬಿರ್ಕುಬಿರ್ಕೆನೆ ನಿಬ್ಬರಂ ಬಿರಿದೊಳಜುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೨). [ಕಾರ್$_2$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಕಾರ್ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಪ್ಪುಮಾಡು. ೨. ಕಳಂಕ ತರು. ೩. ಕೆಡಿಸು ; ನಾಶಮಾಡು (?) : ಕೂರ್ಗಣೆಯ ಕೂರಸಿಯ ಬಲುಹನು ಕಾರ್ಗೊಳಿಪ ಪರಶುವನು ಧರಿಸಿದ ಭಾರ್ಗವ ಶ್ರೀರಾಮ ಜನಿಸಿದನವರ ಪುಣ್ಯದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೨೬-೯). [?]

ಕಾರ್ಗೋಲ್ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರ ; ತಿಮಿರಾಸ್ತ್ರ : ಬೞಿಕ ನೋಡೆಂದು ಕಾರ್ಗೋಲೆಸೆಯೆ ಕಾರಗತ್ತಲೆ ಗವಿದುಯೆತ್ತತ್ತ ನೋಡಲುಮಭೇದ್ಯಮಾಗಿಯಿರೆ . . . ಚಂಡ ಭಾಸ್ಕರ ಬಾಣಮಂ ತೆಗೆದು (ನವಮೋ. ೩೩-೧೯).
[ಕಾರ್$_3$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಾರ್ಚಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಗಲ ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : (ಮೈಔಗಿ. ೫೪-೧೦೯೩).
[ಕಾರ್ಚಿ$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾರ್ಡು (ನಾ). ೧. ರಟ್ಟು ಕಾಗದ. ೨. ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದ ಎಲೆ. ೩. ಗುರುತಿನ ಚೀಟಿ ; ಹೆಸರು ಬರೆದ ಚೀಟಿ : ಬಂದವರ ಹೆಸರಿನ ಕಾರ್ಡುಗಳನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಗೋವರ್ಧನ ಅವರನ್ನು ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದ (ರತ್ನಗೋ. ೨೦). ೪. ಅಂಚೆಯ ಕಾಗದ : ಗಂಡಸು ಅಂಚೆಯ ಕಾರ್ಡಿನಂತಾದರೆ ಹೆಂಗಸು ಕವರಿನ ಹಾಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೪-೫೬). [← ಇಂ. Card]

ಕಾರ್ಡುದಾರ (ನಾ). ಗುರುತಿನ ಚೀಟಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ; ಕಾರ್ಡು ಉಳ್ಳವನು : ಕಾರ್ಡುದಾರರ ಉಪಟಳವಂತೂ ಹೇಳತೀರದು. ನಿನ್ನೆ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯವರೆಗೂ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು, ಲೆಕ್ಕವೇ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲ (ದೇಶಧು. ೬೭). [ಕಾರ್ಡು + -ದಾರ$_3$]

ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಆರು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ಪರಶುರಾಮನಿಂದ ಹತನಾದ ಒಬ್ಬ ದೊರೆ : ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ನಳ ಪುರುಕುತ್ಸವಪುರೂರವ ಸಗರ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯರೆನಿಪ್ಪಱುವರತ್ಯವಿರಳದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಕ್ಕವರ್ಗೆ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರೆಂಬ ನಾಮಂ” (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೨). ೨. ರಟ್ಟವಂಶದ ಒಬ್ಬ ದೊರೆ : ಪೃಥ್ವೀರಾಮೇನ ಯದ್ದತ್ತಂ ನಿವರ್ತ್ಯನಂ ಕಾರ್ತ್ಯವೀಯೇಣ ಭೂಯಃ ಸ್ವಗುರವೇ ದತ್ತಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦-೨೦ ; 875). ೩. ಒಬ್ಬ ಜೈನ ಚಕ್ರವರ್ತಿ : (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಸ್ವರ (ನಾ). ಚಿನ್ನ ; ಭಂಗಾರ : ಕಾರ್ತಸ್ವರ ವಿಳಾಸ ಕಳಸಮುಖ ವಿಗಳಿತ ಸ್ಥೂಲ ದುಗ್ಧ ವಾರಿಧಾರಾ ಸಹಸ್ರಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೯೬ ವ) ; ಎರಡಿಭಮನೇೞ ಕಾರ್ತಸ್ವರದೆರಡುಂಕೆಲದೊಳಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೭೭).
[ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಾಂತಿಕ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳುವವನು ; ಜೋಯಿಸ ; ದೈವಜ್ಞ : “ಕಾರ್ತಾಂತಿಕಂ . . . ಸುದೈವಜ್ಞನುತ್ತಮ ಜ್ಯೋತಿಷನೆನಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೬) ; ಅನೇಕ ಕಾರ್ತಾಂತಿಕ ಸಂತಾನ ಸಂಛನ್ನಮುಮಪ್ಪಂತಃಪುರಮಂ . . . ಪೊಕ್ಕು (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಾರು ತಿಂಗಳು : ಈ ಸಲದ ಕಾರ್ತಿಬೆಳೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕಾರ್ತಿ, ಕಾರ್ತೆಲ್]

ಕಾರ್ತಿಕ (ನಾ). ೧. ಚಾಂದ್ರಮಾನ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳು : ಪ್ಲವಸಂವತ್ಸರದ ಕಾರ್ತಿಕಂ ಮುದಮನೀಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೬-೭೬) ; ಕಾರ್ತಿಕ ಪೌರ್ಣಮಿಯ ರಾತ್ರಿ ಕೃತ್ತಿಕಾದೀಪೋತ್ಸವ . . . ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೯) ; ಕಾರ್ತಿಕವಾದ ಮೇಲೆ ಮಳೆಯಿಲ್ಲ, ಕರ್ಣ ತೀರಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ದೀಪೋತ್ಸವ : ಬಾಬಾಳ ದೇಗುಲಕೆ ಭಾವನರ್ತಕಿಯಾಗಿ ಹೊಸಭಾವ-ದೀಪಗಳ ದಿವ್ಯಕಾರ್ತಿಕವಾಗಿ (ಕರುಶಾ. ೧೨). ೩. = ಕಾರ್ತಿಕೇಯ : ನೋಡಿದವರೆಲ್ಲ ಅನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು “ಆಹಾ ಇವನು ಹುಡುಗನಲ್ಲ ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾರ್ತಿಕ” ಎಂದು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೦೦). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಿಕಾಯಿ (ನಾ). = ಕಾರ್ಚಿಬಳ್ಳಿ : (ಮೈಔಗಿ. ೫೪-೧೦೯೩). [?]

ಕಾರ್ತಿಕಿಕ (ನಾ). ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಿಕೇಯ (ನಾ). ೧. ಕೃತ್ತಿಕೆಯರಿಂದ ಪೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ; ಸ್ಕಂದ ; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ; ಷಣ್ಮುಖ : ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದು ಬೇಂಟೆಯಾತಂಗೆ ಮೃಗ ವ್ಯಾಯಾಮ ಕಾರ್ತಿಕೇಯಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚುಗೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ). ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (?) : ನೇತ್ರವಾಯುವಿಗೆ ಎಲೆಕಪ್ಪಲಿ . . . ಆಳಲೆಕಾಯಿ ಕರಿ ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ಕರಿ ಇವು ಎಲ್ಲವೂ ಸಮಭಾಗ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ತಿರುಹಿ . . . ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಿಗೆ (ನಾ). = ಕಾರ್ತಿಕ ೧: ಪ್ರಥಮ ವಿಜಯ ಸಮ್ವತ್ಸರಂ ಕಾರ್ತ್ತಿಗೆ ಪುಣ್ಣಮೆ ಅನ್ದು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧-೪; 726). [< ಸಂ. ಕಾರ್ತಿಕ ?]

ಕಾರ್ತೀಕ (ನಾ). = ಕಾರ್ತಿಕ ೧: ಚೈತ್ರದಲ್ಲಿಯು ಶೋಕ . . . ಕಾರ್ತೀಕದಲಿ ಸಿದ್ಧಿ (ಗಗತಾ. ೪-೬೪); ಭಾವ ಸಂವತ್ಸರ ಕಾರ್ತೀಕ ಮಾಸ (ಶ್ರೀವಿವ್ಯಾ. ೧). [< ಸಂ. ಕಾರ್ತಿಕ]

ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯ (ನಾ). ಒಟ್ಟು; ಮೊತ್ತ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ನೀರು (ನಾ). ಮಳೆಯ ನೀರು: ಪಡುಮೂಡಲ ಕಾರ್ನೀರನು ಎರೆವಲರಿನ ತೀಟ, ಬೀಳುವ ಬೀಜವನೆ ಮೊಳೆತಿರೆ ತೆನೆ ಹಿಡಿಯುವ ಮಾಟ (ನಾವಲೀ. ೨೭-೬). [ಕಾರ್$_2$ + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಕಾರ್ನೀಸು (ನಾ). ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಲಂಕಾರ ಭಾಗ; ಕಪೋತ: ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲ ಆಳದ 'ಕಾರ್ನೀಸು' ಅದರ ಮೇಲೆ ಕಟಾಂಜನದ ಮತ್ತು ವಿಗ್ರಹಗಳ ಗೋಪುರಗಳು ಇವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೫೪). [← ಇಂ. Cornice]

ಕಾರ್ಪಟಿಕ (ನಾ). ೧. ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ ಮಾಡುವವನು; ಯಾತ್ರಾರ್ಥಿ; ಯಾತ್ರಿಕ. ೨. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬಡತನ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ: ಸೂತಮಾಗಧವರವಿಬುಧವೈತಾಳಿಕರ ಕಾರ್ಪಣ್ಯವಡಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧-೩೫); ಕಷ್ಟಕಾರ್ಪಣ್ಯವ ಕಾಣಿಸಿ ಕನಲದೆ ತುಷ್ಟಿವಡಿಪುದೊಲವಱಿತು (ಹದಿಬ. ೩-೧೪). ೨. ದೈನ್ಯ; ದೀನಸ್ಥಿತಿ; ಅಸಹಾಯಸ್ಥಿತಿ; ಕರುಣಾಜನಕವಾದ ಅವಸ್ಥೆ: ಧೈರ್ಯಂ ಧರಣಿಗೆ ಬಿರ್ದು ಕಾರ್ಪಣ್ಯಂ ಪುಟನೆಗೆದು (ನಂಬಿರ. ೧೪-೩೧); ಕಡುಕಾರ್ಪಣ್ಯದಿ ಕೇಳ್ವವೇ ಶಿಖಿಜಲೋರ್ವೀ ಮಾರುತಾಕಾಶಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೪). ೩. ದಯೆ; ಮರುಕ. 'ಕಾರ್ಪಣ್ಯತರ' ಪರಾ. ೪. ಜಿಪುಣತನ; ಕೃಪಣತೆ; ತ್ಯಾಗಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ನೃಪವರ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಾಳ್ವದೇಶದೊಳ್ಕಳವು . . . ಸೆರೆ ಕೃತಕ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಂ . . . ಕರ್ಕಶಂಗಳಿವು ಮೊಳೆದೋಱವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೫). ೫. [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ಐದು ಪರಿಕರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಕಾರ್ಪಣ್ಯವೆಂದರೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಇರುವುದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ, ಭಗವಂತನಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ರಕ್ಷಕರನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿರುಪುದು" (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೩). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯತರ (ಗು). ದಯಾಪೂರ್ಣ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಮರುಕವುಳ್ಳ: ಕ್ಷತ್ರಜಾತಿಯ ಜೀವನವಲೇ ಕಷ್ಟವಿದು ಕಾರ್ಪಣ್ಯತರವಾಗಿ ನೀವು ಸೈರಿಸಬೇಕು ನಮ್ಮ ಶರಾವಳಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೩೨). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯಪಡು (ಕ್ರಿ). ದೀನವಾಗು; ದೈನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಬೇಡು: ಕಾಯದಿಚ್ಛೆಗೆ ಕಂಡವರಿಗೆ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಪಡದಿಪ್ಪುದೆ ಶೀಲ, ಲಿಂಗಾಣತಿಯಿಂದ ಬಂದುದ ಕೈಕೊಂಬುದೆ ವ್ರತ (ಪದಗೋ. ೭೧-೧೧೬). [ಕಾರ್ಪಣ್ಯ + ಪಡು$_1$]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯಭಾವ (ನಾ). ೧. ಜಿಪುಣತನ; ಕೃಪಣತೆ. ೨. ಜಿಪುಣನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಇಪ್ಪವಂಚಕನೇ ದುರಾತ್ಮನೆ ಕಷ್ಟನೇ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಭಾವನೆ ಕಪಟಮಾನಸನೆ? (ಬಸವು. ೪೫-೨೧). [ಕಾರ್ಪಣ್ಯ + ಭಾವ]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯವಕ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ. ೨. ದೀನವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಕಾರ್ಪಣ್ಯವಕ್ತ್ರಂ ತನುಗಾತ್ರಂ ದಿನನೇತ್ರಂ . . . ಜನಮಂ ಬೇಳ್ಪಾಸೆಯಿಂ ಸಾವಿನ ಪರಿಯೆನಿಪ ದೈನ್ಯಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೧). [ಕಾರ್ಪಣ್ಯ + ವಕ್ತ್ರ]

ಕಾರ್ಪಾಸ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ; ಹತ್ತಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿ: "ಪಿಚವುಃ, ಬಾದರಃ, ಕಾರ್ಪಾಸಃ – ಈ ೩ ಪಱಿತ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೪-೪೯); ಕುಸುಂಭ ಕಾರ್ಪಾಸ ಸರ್ಷಪ ಜೀರಕ ಧಾನ್ಯಕಾದಿ ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೭೨ ವ); ಗುರು ಶಿಷ್ಯಸಂಬಂಧ ಬಿತ್ತಳಿದ ಕಾರ್ಪಾಸದ ಪಾವಕದ ಸಂಗಮದಂತಿರಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೪-೫೫); ಕಿಡಿಗಳಘಸಂಘಕಾರ್ಪಾಸ ಪೃಥ್ವೀಧರಕೆ . . . ಭೃಂಗಿರಿಟಿಯ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳ್ (ಆರಾಚ. ೧-೧೬). ೩. ಹತ್ತಿಯಬಟ್ಟೆ; ನೂಲಿನ ಬಟ್ಟೆ: "ಕಾರ್ಪಾಸಂ, ಬಾದರಂ–ಈ ೨ ಹತ್ತಿಯಿಂದಾದ ಸೀರೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೧೩೬); "ಕಾರ್ಪಾಸಮೆನಲು ನೂಲು ವಸ್ತ್ರ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೨೭); ಕರಡಿಯ ಮೈ ಜೋಡು ಕಾರ್ಪಾಸ ಕುಪ್ಪುಸ ಬಿರುದಿನ ತೋಳ ಪಾವಡೆಯ ದುರಗಲಿಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೪೪). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಪಾಸಚಾಪ (ನಾ). ಅರಳೆ ಹಿಂಜುವ ಬಿಲ್ಲು; ಹತ್ತಿ ಎಕ್ಕುವ ಬಿಲ್ಲು, —ಬೆಸೆ: "ಬೆಸೆ–ಗರ್ವೇ, ಕಾರ್ಪಾಸಚಾಪೇ ಚ (ಹತ್ತಿ ಎಕ್ಕುವ ಬಿಲ್ಲು)" (ಶಮಧಾ). [ಕಾರ್ಪಾಸ + ಚಾಪ]

ಕಾರ್ಪಾಸವಿವರಣ (ನಾ). ಅರಳೆ ಹಿಂಜುವುದು, —ಎಕ್ಕುವುದು: "ಪಸುಗೆಯೊಳ್ ಕಾರ್ಪಾಸ ವಿವರಣದೊಳಂ ಪಿಂಜು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೪). [ಕಾರ್ಪಾಸ + ವಿವರಣ]

ಕಾರ್ಪಾಸಶೋಧನ (ನಾ). ಅರಳೆಯಲ್ಲಿನ ಬೀಜ, ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು, —ಸೋಸುವುದು: "ಆ ಮೃಗಾಂಕನೊಳು ಕಾರ್ಪಾಸ ಶೋಧನದೊಳಂ . . . ಸಸಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೨). [ಕಾರ್ಪಾಸ + ಶೋಧನ]

ಕಾರ್ಪಾಸಿ (ನಾ). ಹತ್ತಿಯ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಕಾರ್ಪಾಸೀ]

ಕಾರ್ಪಾಸಿಕ (ಗು). ಹತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ: ಈ ಲೇಖ್ಯವಸ್ತುವಿಗೆ ಪಟ, ಪಟಿಕಾ, ಕಾರ್ಪಾಸಿಕಪಟ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿದ್ದುವಂತೆ (ಕನ್ನಸಂ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಹಾದಿ; ಹೊಗೆಯ ದಾರಿ. 'ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗ' ಪರಾ.

ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಯವ = ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ: "ಇಂಗಳನಲರ್ಗೆಳೆಯ ಪೊಗೆವಟಿವಿಗೆಯನಗ್ಗಿಹಗ್ಗಿಸಗ್ಗಿಗರಡಬಳಂ ಕೆಂಗಿಡಿಯನಮರ್ದ ಮರಗೂಳ ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಯವ . . . ಎನೆ ಕಿಚ್ಚು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೦). [ಕಾರ್$_3$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗ 'ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗ' ನೋ.

ಕಾರ್ಬಣ್ಣ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ: ತಿಣ್ಣ ಜವ್ವನದ ಚಿಂಚಿತಿಯರ ಮೆಯ್ ಕಾರ್ಬಣ್ಣದ ಚೆಲ್ವ ನೋಳ್ಪರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೬೨). 'ಕರ್ವಣ್ಣ' ಪರಾ. [ಕಾರ್$_3$ + ಬಣ್ಣ]

ಕಾರ್ಬೊಗೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕರಿಯ ಹೊಗೆಯನ್ನು ಕಾರು: ಝುಗಝುಗಿಪ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕೋಂಟಿ ಕಮಲನಯನಂಗೆ ಕಾರ್ಬೊಗೆವ ಕಾರ್ಬೊನ್ನಿನದು ವೀರ ವಿದ್ಯುನ್ಮಾಲಿಗೆ (ಚಿಬಪು. ೪೧-೧೪). [ಕಾರ್$_3$ + ಪೊಗೆ$_1$]

ಕಾರ್ಬೊಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಹೊಗೆ; ಕರಿಯ ಹೊಗೆ: ಕಾರ್ಬೊಗೆ ಗಗನಕಡರಿತು ಜಗವ ಮುಸುಕಿತು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೭-೫೪); ಸುರಿವ ಕಿಡಿಯಡರಿದವು ಕಾರ್ಬೊಗೆ ಹರೆದುದು (ತೊರರಾ. ೫-೬-೩೨); ಮಹಾಕೋಪಾಗ್ನಿಯುರ್ವುತಿರೆ ಕಂಗಳೊಳ್ ನಾಸಿಕದೆ ಸೂಸೆ ಕಾರ್ಬೊಗೆ (ಚಿಬಪು. ೪೧-೯); ಕನ್ನೈದಿಲುಗಳ ಕಾಂತಿ ಲೋಕವ ಪರಿಕಲಿಸಿತ್ತು ಶೋಕಗಳ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯ ಕಾರ್ಬೊಗೆ ಕವಿದಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೧೧೪). 'ಕರ್ವೊಗೆ' ಪರಾ. [ಕಾರ್$_3$ + ಪೊಗೆ$_2$]

ಕಾರ್ಬೊನ್, ಕಾರ್ಬೊನ್ನು (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣದ ಲೋಹ; ಕಬ್ಬಿಣ: ಕಾರ್ಬೊನ್ನುಂ ತಿರುಗಿದಪುದಯಸ್ಕಾಂತ[ಶಕ್ತಿ] ಯೆಲ್ಲಿತ್ತದ ಱೊಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೬೪೭); ಪರುಷ ಸೋಂಕಿದ ಬಳಿಕ ಕಾರ್ಬೊನ್ನ ಕೇಡ ನೋಡಿರಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೬–೧); ಸೂಜಿಗಲ್ಲಿದಿರ ಕಾರ್ಬೊನ್ನಂತೆ (ಚೆಬಪು. ೨೦–೨೧). **ಕಾರ್ಬೊನ್ನು:** "ಕಾರ್ಬೊನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣವದು" (ಕಶರ. ೨೩). [ಕಾರ್$_3$ + ಪೊನ್]

ಕಾರ್ಬೊನ್ಗಲ್ (ನಾ). ಸೂಜಿಗಲ್ಲು: "ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ರ್ಬೊನ್ಗಲ್ಲೆಂದು ಸೂಜಿಗಲ್" (ಚತುನಿ. II, ೧೧೦). [ಕಾರ್ಬೊನ್ + ಕಲ್$_3$]

ಕಾರ್ಬೊನ್ನು 'ಕಾರ್ಬೊನ್' ನೋ.

ಕಾರ್ಮ (ಗು). ೧. ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡುವ; ಉದ್ಯೋಗಶೀಲವಾದ: (ಕ). ೨. ಶ್ರಮಪೂರ್ಣವಾದ: (ಕ). (ನಾ). ೩. ಫಲವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಕರ್ಮಶೀಲ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಮಡು (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾದ ಮಡು; (ಆಳವಾಗಿ) ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕಾಣುವ ನೀರಿನ ಕೊಳ. ೨. ಯಮುನಾನದಿ.

ಕಾರ್ಮಡುವಿನಣ್ಣ = ಯಮುನೆಯ ಅಣ್ಣ; ಯಮಧರ್ಮ: "ಜಕ್ಕಂದೊಱಲಿದೇರ ಕಾರ್ಮಡುವಿನಣ್ಣಂ ಜವಂ . . . ಯಮನ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೈ. ೧೪). [ಕಾರ್$_3$ + ಮಡು$_2$]

ಕಾರ್ಮಣ (ಗು). ೧. ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಕಾರ್ಮಣಶರೀರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಗಿಸುವುದು; ಕಾರ್ಯದ ಪೂರ್ತಿಕೆ. ೩. ಮಂತ್ರ ತಂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ಮೂಲೀಕರ್ಮ, ಸಂವನನಂ, ಕಾರ್ಮಣಂ, ವಶೀಕರಣಂ – ಈ ೪ ವಶಂಮಾಡುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯–೩೧); "ಮೂಲಿಕರ್ಮಂ ಕಾರ್ಮಣಂ ವಶೀಕರಣಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦–೧೭). ೪. ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ; ಜಾದುಗಾರಿಕೆ; ಯಕ್ಷಿಣೀವಿದ್ಯೆ. ೫. [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕರ್ಮದಿಂದ ಆದುದು; ಕರ್ಮಸಮೂಹ: ಕರ್ಮದೊಳಾದುದು ಕಾರ್ಮಣಂ . . . ಕರ್ಮೋದಯದಿನಾದುದು ಕಾರ್ಮಣಂ, ಕರ್ಮಸಮೂಹಂ ಮೇಣು ಕಾರ್ಮಣಂ (ತಸೂವೃ. ೫೧); ಅನುಕ್ರಮದಿನಯ್ದು ಭೇದದಿನೌದಾರಿಕ ವೈಕ್ರೀಯಕ[ಮಾ] ಹಾರಕ ತೈಜಸಕಾರ್ಮಣಂಗಳಿವು ತನುವೆನಿಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೦); ಶಿಲೆಯೊಳಗಿರ್ಪುದು ಮೂಲಶರೀರವು ಒಳಗಿನ ತೇಜ ಕಾರ್ಮಣವು ಬೆಳಗನು ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಬೀರುತ ತಳಲೋಕವನಾಗಮುಟ್ಟೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೪೫–೮೮). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಮಣಶರೀರ (ನಾ). = ಕಾರ್ಮಣ. ೫. ಕರ್ಮೋದಯದಿಂ ಕಾರ್ಮಣವರ್ಗಣೆಯಿಂ ಕಾರ್ಮಣಶರೀರಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೪೦). [ಕಾರ್ಮಣ + ಶರೀರ]

ಕಾರ್ಮಣಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಮಣಿ; ಇಂದ್ರನೀಲ: ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಾರ್ಮಣಿಯ ಗಂಭದಂತೆ ಕಡುರಯ್ಯಮಾಗಿ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುತಿರ್ಪ ದುಂಡು ತೋಳ್ಗಳೊಂದು ಸಿರಿಗಯ್ಯಂ ನೆಲದೊಳೂರಿ (ಭಾರಶಾಂ. ೨೯–೧೯೨). [ಕಾರ್$_3$ + ಮಣಿ$_3$]

ಕಾರ್ಮಮಲ (ನಾ). [ಶೈವ] ಜೀವಾತ್ಮನ ಜನ್ಮಾಂತರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮೂರು ಮಲಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಕಾರ್ಮಮಲವು ಜೀವಾತ್ಮನ ಸತ್ಕರ್ಮ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಜನ್ಮಾಂತರಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದು (ಭಾರದ. ೨೧೧). 'ಕಾರ್ಮಿಕಮಲ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಮ + ಮಲ]

ಕಾರ್ಮಳೆ 'ಕಾರ್ಮಱಿ' ನೋ.

ಕಾರ್ಮಱಿ, ಕಾರಮಳೆ, ಕಾರ್ಮಳೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲದ ಮಳೆ; ಧಾರಾಕಾರವಾದ ಮಳೆ: ಕಾರ್ಮಱಿಯ ಬಿಜುಗಾಳಿ ಮೊದಲುಜುಬುಸಯ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೨–೧೪). **ಕಾರಮಳೆ:** ತಳ್ಡಿಸುವಾಗಳು ಕಾರಮಳೆ ಕಱೆದಂತೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೭೫–೭; 1156); ಕಾರ ಮಳೆಯೆ, ಕಪ್ಪತಮಳೆಯೆ! ಸುರಿಮಳೆಯೆ (ನೆಲಮು. ೧೫); ಕಾರಮಳೆ ಬಿದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಕಾರ್ಮಳೆ:** ಪಿರಿದು ಜೀಮೂತಮಂಡಲ ಘೋರ್ಗರೆದಾಗ ಕಱೆವ ಕಾರ್ಮಳೆಗಳಂದದಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೫–೩೧). [ಕಾರ್$_2$ + ಮಱಿ]

ಕಾರ್ಮಿಂಚು, ಕಾರಮಿಂಚು (ನಾ). ಮಳೆಯ ಮಿಂಚು; ಮಳೆಗಾಲದ ಮಿಂಚು: ಕೂರ್ವಾಳ ತೊಳಪ್ಪ ಸುಣ್ಬೊಗರದೆತ್ತಂ ಪರ್ವಿ ಕಾರ್ಮಿಂಚಿನಂತಿರೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೨); ಕಾರ್ಮಿಂಚು, ಪೆಣ್ಮಣಿಗಳಾ ಕಣ್ಣ ನುಣ್ಮಿಂಚು (ಹೊಂಗಳು. ೧೬–೩). **ಕಾರಮಿಂಚು:** ಮಿಸುಪ ಸುಲಿಪಲ್ವೆಳಗೆಂಬ ಕಾರಮಿಂಚು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩); ಕಡೆಗಣ್ಗಳ ಹೊಳಹಿನ ಕಾರಮಿಂಚಿನ (ಕಂಸವಿ. ೯–೮೫). [ಕಾರ್$_2$ + ಮಿಂಚು$_2$]

ಕಾರ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಾದ; ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾದ; ಕೆಲಸಮಾಡುವ: ಆತ್ಮಿಕವಾಗಿ, ಹಾರ್ದಿಕವಾಗಿ, ಕಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಜೀವಿಯು ಯೋಗಿಯಾಗಬೇಕು (ಭಾರದ. ೧೧೯). (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸಗಾರ; ಶ್ರಮಜೀವಿ: ಬಂಡವಾಳಗಾರರಿಗೂ ಕಾರ್ಮಿಕರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಘರ್ಷಣೆಗಳ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕುರಿತು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೫೧); ಪಕ್ಷದ ಕ್ರಾಂತಿ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಾರ್ಮಿಕರು ಮತ್ತೂ ಉಜ್ವಲಗೊಳಿಸುವರೆಂಬುದು (ರಾಜಪ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಮಿಕಮಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜೀವನಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆಣವಮಲ, ಮಾಯಾಮಲ, ಕಾರ್ಮಿಕಮಲವೆಂಬ ಮಲತ್ರಯಂಗಳ ಕಳೆದುಳಿದು ನಿರ್ಮಲನಾದ ಶಿಷ್ಯನು (ಅಪಚಂ. ೨೭೩–೧೨೫೫); ತಾ ಮಾಡಿದೆನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕೆಳಗಣವೆ ಆಣವ ಮಾಯಿಕ ಕಾರ್ಮಿಕ ಮಲಂಗಳು (ಮೋಳಿಸಾ. ೩೩–೧೩೭); ಜೀವನು ದೇಹ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಭೋಜ್ಯವಸ್ತುಗಳ ಸಂಗ್ರಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡತೊಡಗಿರುವನು. ಈ ಬಗೆಯ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಮಿಕ ಮಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೪೩). [ಕಾರ್ಮಿಕ + ಮಲ]

ಕಾರ್ಮಿಕಸಂಘ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರರ ಸಂಘ; ಕಸಬುದಾರರ ಸಂಘ: (ಪಾರಿನಿ. ೮೫). [ಕಾರ್ಮಿಕ + ಸಂಘ]

ಕಾರ್ಮುಂಬನಿ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಮೊದಲ ಮಳೆಹನಿ: ಜೀಯ ನಿಮ್ಮಂಘ್ರಿದರ್ಶನವೆನ್ನದೋಷತಿಮಿರಜ್ಯೋತಿಯನ್ನ ಜೀವನ ಚಾತಕಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಮುಂಬನಿಯಲಾ ನಿಮ್ಮ ಕರುಣರಸ (ಭಾವಚಿಂ. ೨–೨೭). [ಕಾರ್$_2$ + ಮುಂಬನಿ]

ಕಾರ್ಮುಕ$_1$, ಕಾರ್ಮೊಗ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಆರಂಭ, —ಪ್ರಾರಂಭ: ಬೇಟದತ್ತಳಗಮನುಂಟುಮಾಡಿದುದೊ ಕಾಮನ ಕಾರ್ಮುಕದಂತೆ ಕಾರ್ಮುಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೫); ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿದತ್ತು ಕಾರ್ಮುಕದೊಳಿಂದ್ರಗೋಪಕಳಾಪಂ (ಜಗವಿ. ೪–೧೩); ಅಖಿಳ ಮಹೀದೇವರ್ ಶತಮುಖನಂ ತಣಿಪಲ್ಕೆ ಕೂಡೆ ಮಾಡುತ್ತಿರೆ ಕಾರ್ಮುಕದವೊಲೆಸೆಗುಂ ನಾನಾಮುಖಧೂಮಸ್ತೋಮದಿಂದಮೆಸ್ದುಂ ವ್ಯೋಮಂ (ಎಇ. XVIII, ೧೯೨–೨೪; 1184). **ಕಾರ್ಮೊಗ:** ತರದಿಂ ಶಿಖಿ ಚಾದಗೆ ಮಧುಕರಮಂಚೆ ಪಯೋಧರಂಗಳನು ನಯದಿಂ ಕರೆದುವು ನೆರೆದುವು ಮೊರೆದುವು ಪರೆದುವು ತೊಱೆದುವು ನಿರಂತರಂ ಕಾರ್ಮೊಗದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯–೩೮). [ಕಾರ್$_2$ + ಮುಕ]

ಕಾರ್ಮುಕ$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಿಲ್ಲು; ಧನುಸ್ಸು: ಗೊಲೆಗೊರ್ಮೊದಲೊತ್ತಿದನಗುರ್ವು ಮೆಯ್ವೆತ್ತುದನಾ ಕಾರ್ಮುಕಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೮೮); ಲಲಿತಭ್ರೂಕಾರ್ಮುಕಂ ಕೀಕರರುಚಿ ನನೆಗೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೨-೩೩); ಮಾರ ಕಾರ್ಮುಕ ಪುಬ್ಬು (ತೀರ್ಥಮ. ೧೨೫). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂಬತ್ತನೆಯ ರಾಶಿ; ಧನುರಾಶಿ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಮುಕಕೋಟಿ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿನ ಕೊಪ್ಪು; ಧನುಷ್ಕೋಟಿ: "ಕಾರ್ಮುಕಕೋಟಿಃ, ಅಟನಿಃ – ಈ ೨ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೧೧). [ಕಾರ್ಮುಕ$_3$ + ಕೋಟಿ]

ಕಾರ್ಮುಕಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಬಿಲ್ಲುಗಾರಿಕೆಯ ವಿದ್ಯೆ: ಜಾಗು ಧಣುಧಣು ಪೂತು ಕಾರ್ಮುಕಯೋಗಸಿದ್ಧನೆ ಮಝುರೆ ಕೋದಂಡಾಗಮ ತ್ರಿಪುರಾರಿಯೆಂದುದು ವಂದಿಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೨೯). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಶುಭಪ್ರದವಾದ ಯೋಗಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಜನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಗ್ನದಿಂದ ದಶಮಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಚತುರ್ಥ ಸ್ಥಾನದವರೆಗೆ ಏಳುರಾಶಿಗಳಲ್ಲೂ ಗ್ರಹಗಳು ನೆಲೆಸಿರುವ ಯೋಗ; ಚಾಪಯೋಗ. [ಕಾರ್ಮುಕ$_3$ + ಯೋಗ]

ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$, ಕಾರಮುಗಿಲ್, ಕಾರಮುಗಿಲು, ಕಾರ್ಮುಗಿಲು$_1$ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಮುಗಿಲು, —ಮೋಡ: ಉರ್ಬಿ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ನೀರ್ವೊಲ್ ಕೋಶದಿಂದಂ ಮದಂ ಸುರಿಯುತ್ತಿರ್ಪುದುಮೊಪ್ಪೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೮); ಬಾಷ್ಪಬಿಂದುಗಳ ತಂದಲಂ ಕಱೆವ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಮೊತ್ತಮೆನಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೬-೨೯ವ); ಚಾದಗೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ವನಿಯನ್ . . . ಪಾರ್ವ ತೆಱದಿ (ದಶಕು. ೨-೬೭); ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಮುಂಬನಿಗ ಳೋಡುವ ಬೇಗದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೩೬-೪೪). **ಕಾರಮುಗಿಲ್:** ಆವರ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳುಂ ಕಾರಮುಗಿಲ್ಗಳುಮೊಡನೊಡನೆ ವಾರಿಧಾರೆಗಳಂ ಸುರಿದುವು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೧); ಕೊಂದನು ಕಾರಮುಗಿಲಬ್ಬರದ ಬೊಬ್ಬೆಱೆತದಲಿ ಕಪಿಬಲವ (ತೊರರಾ. ೬-೧೭-೨೧). **ಕಾರಮುಗಿಲು:** ಬಾನ ಕರೆಯಲಿ ಹುದುಗಿ ಕಾರಮುಗಿಲಂತಿಹುವು ಬೆಟ್ಟ ಹಬ್ಬಿ (ಹೊಂಗಳು. ೫-೯). **ಕಾರ್ಮುಗಿಲು$_1$:** ಕುಡಿತೆಗಂಗಳ ನೋಟ ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಡೆದು ಮಿಂಚುವ ಮಿಂಚಿನಂದದೆ (ನಳಚ ೫-೫೩); ನೀರದಾಗಮಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಡು ಚೆಲುವಿನುಟ್ಟ ನೀಲಾಂಬರದ ಕಾಂತಿಯೆನೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲು ಪಸರಿಸಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೧೭). [ಕಾರ್$_2$ + ಮುಗಿಲ್]

ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_2$, ಕಾರ್ಮುಗಿಲು$_2$ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮೋಡ; ನೀಲಮೇಘ: ಕಾರ್ಮುಗಿಲೆ ಗಜದ ರೂಪಾದುದು (ಜಗವಿ. ೬-೪೭); ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಸೊಂಪಡರ್ದ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ಸೌಂದಪು. ೭-೧೦); ತಿಳಿಯದೆನೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ ಜಿರ್ಕರೆಯುತಿಹುದು (ಕಾಲೂರ. ೫೦-೭೩). **ಕಾರ್ಮುಗಿಲು$_2$:** ಮಟ್ಟ ಮರಕತಶಿಲೆಯ ನೀಲದ ಬೆಟ್ಟದಿರವೆಂಬಂತೆ ಜಂಪಳವಿಟ್ಟು ಜಡಿದುದು ಕಾರ್ಮುಗಿಲು ಕತ್ತಲಿಸೆ ಕುಂಭಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೩); ಕುಡಿತೆಗಂಗಳ ನೋಟ ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಡೆದು ಮಿಂಚುವ ಮಿಂಚು (ನಳಚ. ೫-೫-೩); ತೋಱುವುದು ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊ ಸೋರ್ಮುಡಿಯೊ (ವೆಂಕರಾ. ೫-೬-೩೫). [ಕಾರ್$_3$ + ಮುಗಿಲ್]

ಕಾರ್ಮುಗಿಲು$_1$ 'ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಾರ್ಮುಗಿಲು$_2$ 'ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಡ್ಡು (ನಾ). ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಗುಂಪು, —ಸಂದಣಿ: ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ರ್ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿನಿಂ ಕಱಂಗಿದ ಕಾರಿರುಳ ಘೋರಾಂಧಕಾರದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೫೮); ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಡ್ಡುಗಳಂತಿವೆಂಬಿನಂ ಕೋಲ ಮಱೆಯಿಂ ಕಱೆದರ್ ಮಿಗೆ ಬಲ್ಲ ಬಲ್ಲಹರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೭). [ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$ + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ದಾರಿ; ಆಕಾಶ. ೨. ಮೋಡ ಕವಿದ ಬಾನು: (ಕ). [ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾರ್ಮೇಘ, ಕಾರಮೇಘ (ನಾ). = ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$. 'ಕಾರ್ಮೇಘಾಂಜನ' ಪರಾ. **ಕಾರಮೇಘ:** ಕಾರಮೇಘದೊಳು ಮಿಂಚಡಗಿ ತೋಱದ ತೆಱದಿ (ಶಿವಗೀ. ೧-೨). [ಕಾರ್$_2$ + ಮೇಘ]

ಕಾರ್ಮೇಘಾಂಜನ (ನಾ). ಕಾರ್ಮುಗಿಲಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಕಾಡಿಗೆ, —ಅಂಜನ: ಗೌತಮನ ಶಾಪಶಕ್ತಿಯೋರಂತೆ ಬಹುಮುಖವಾಗಿ ಕೋರದಾಡೆಗಳಿಂದನಂತಭುಜವಾಗಿ ಕಾರ್ಮೇಘಾಂಜನಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨-೩೨). [ಕಾರ್ಮೇಘ + ಅಂಜನ]

ಕಾರ್ಮೊಗ 'ಕಾರ್ಮುಕ$_1$' ನೋ.

ಕಾರ್ಮೊಳಗು (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲದ ಗುಡುಗು: ನಿನ್ನ ಹೆಸರಂ ಕೊಂಡು ನಿಂದೆನಿದೊ ಸಿಡಿಗುಂಡು ನೂರ್ಮೆ ಮಾರ್ಮೊರಸೆ ಕಾರ್ಮೊಳಗನುರ್ವರೆಯಿಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೭೦-೩); ಗುಡುಗುಡುಗುವ ಕಂಠದಿಂದ ಕಾರ್ಮೊಳಗ ಬೀರುತ (ಪಾಂಚಜ. ೧೦). [ಕಾರ್$_2$ + ಮೊಳಗು$_2$ (< ಮೊೞಗು$_2$)]

ಕಾರ್ಮೋಡ, ಕಾರುಮೋಡ (ನಾ). = ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$: ಕಾರ್ಮೋಡ ಬಿರಿದು ರವಿ ಬೆಳಗುವನು (ಮುಂಕುಕ. ೭೮೫); ಒನಲುತಿರೆ ಕಾರ್ಮೋಡ ಪನಿವರಲ್ ಚೆಲ್ಲಿದುದು (ಕಾಲೂರ. ೪೫); ವರ್ಷಾಕಾಲದ ಕಾರ್ಮೋಡ ಅಂಬರದಲ್ಲಿ ಈಜುತ್ತಿದ್ದವು (ಫಲಸಂ. ೯೯). **ಕಾರುಮೋಡ:** ಕಾಡಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರುಮೋಡ (ಗಾದೆ). [ಕಾರ್$_1$ + ಮೋಡ]

ಕಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಮಾಡತಕ್ಕ; ಆಚರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಮಾಡಬೇಕಾದುದು; ಕರ್ತವ್ಯ; ಕೆಲಸ. ೩. ಸಮಾರಂಭ; ಆಚರಣೆ. 'ಲಗ್ನಕಾರ್ಯ' ಪರಾ. ೪. ಕಾರಣದ ಫಲ; ಪರಿಣಾಮ; ಪ್ರಯೋಜನ: ಕಾರಣಮಿಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯಂ ಪುಟ್ಟಿತೆಂದು ಪೇೞ್ವುದು ವಿಭಾವನಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೭೮-೩೩). ೫. ಕಟ್ಟಳೆ; ಅಪ್ಪಣೆ; ನಿರೂಪ: ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಗಯ್ಯದೇವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳು ತಿರುಪತಿಯ ಸ್ಥಾನಿಕರಿಗೆ ಅಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೨–೧; 1467). ೬. ಉದ್ದೇಶ; ಗುರಿ: (ಕ). ೭. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಟಕದ ಐದು ಅರ್ಥಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಕಾರ್ಯ – ಕಥಾ ಪರಿಣಾಮ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯಕಲಾಪ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಳ ಸಮೂಹ; ಕಾರ್ಯಭಾರ: ನಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳ ಕಾಲಕ್ರಮಕ್ಕೂ ನಾವು ಸೂರ್ಯನನ್ನೇ ನಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೫೫); ಕೋರ್ಟಿನ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ (ಪುನರು. ೫೩). [ಕಾರ್ಯ + ಕಲಾಪ]

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಿಕೆ (ನಾ). ಸೇವೆ ಮೊದಲಾದ ಆಚರಣೆಗಳ ಮಹಿಮೆ, —ಪ್ರಭಾವ: ಇಲ್ಲಿಯ ಮಂಜುನಾಥದೇವರ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಿಕೆ ಬಹಳವಾದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಂದಲೂ . . . ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಬರುವರು (ದಕಚ. ೫೫). [ಕಾರ್ಯ + ಕಾರಣಿಕೆ]

ಕಾರ್ಯಕಾರಿ (ಗು). ೧. ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವಂತಹ; ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತರುವಂತಹ; ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾದ: ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಮಟ್ಟಿಗೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿ (ಭಾಧಾನ. IV, ೨೨); ಹೀಗೆ ನಾನು ಒಮ್ಮುಖವಾದ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಲ್ಲದ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸುವುದೂ ಕಷ್ಟ (ಮಲೆನಾ. ೧೭೮). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವ; ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ. 'ಕಾರ್ಯಕಾರಿಮಂಡಲಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾರ್ಯಕಾರಿನ್]

ಕಾರ್ಯಕಾರಿಮಂಡಲಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಮಂಡಲಿ; ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ಸಮಿತಿ: ವಾರ್ಷಿಕ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಲಿಗೆ ನಿನ್ನನ್ನೂ ಒಬ್ಬ ಸದಸ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಚುನಾಯಿಸಿ ರುವರೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು (ರಾಯುಕ. ೨೪). [ಕಾರ್ಯಕಾರಿ + ಮಂಡಲಿ]

ಕಾರ್ಯಕಾರಿಸಮಿತಿ (ನಾ). = ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಲಿ: ಪಕ್ಷದ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿಯ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸ ಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯಕಾರಿ + ಸಮಿತಿ]

ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಪರಿವಿಡಿ. ೨. ಕಾರ್ಯಗಳ ವೇಳಾಪತ್ರಿಕೆ; ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತೆ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳ ಪಟ್ಟಿ: ಇಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಇನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಕ್ರಮ]

ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮ (ಗು). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನಾದ; ಕಾರ್ಯದಕ್ಷ; ಕಾರ್ಯಪಟು. 'ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಯ + ಕ್ಷಮ]

ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆ; ಕಾರ್ಯಪಟುತ್ವ: ಆಂದಿನ ಮಹಿಳೆಯರ ದಕ್ಷತೆ ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆಗಳಿಗೂ ಈ ಶತಮಾನಗಳ ಮಹಿಳೆಯರ ದಾಸ್ಯಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದೇ ಎಂಬ ಸಂಶಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೨). [ಸಂ. ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತಾ]

ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯರಂಗ: ಅವರ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಬಹಳ ವಿಶಾಲವಾದದ್ದು (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕಾರ್ಯಗತ (ಗು). ಕಾರ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದ; ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ಕಾರ್ಯಗತಮಾಡು = ಆಚರಣೆಗೆ ತರು; ಕೃತಿಗೆ ಇಳಿಸು: ನಾಗಯ್ಯನವರು ಪಂಚಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾರ್ಯಗತಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಾರೆ (ಸವತಿ. ೨೨). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು; ಕೆಲಸ ಗೇಡಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕೇಡಿಗ: ಪಾತಕರು ಮಾಯದಲಿ ಗೆಲಿದರು ಭೂತಳೇಶನ ತಲೆಯ ತಂದರು ಕಾರ್ಯಗೇಡಿಗಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೭-೪೬). [ಕಾರ್ಯ + ಕೇಡಿ]

ಕಾರ್ಯಗೌರವ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಮಹತ್ವ; ಕಾರ್ಯದ ಘನತೆ: ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯಗೌರವದಿಂದಲೋ, ಸತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಸದ್ಭಾವನೆಯಿಂದಲೋ ಈ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಿಂತಿದ್ದೇನೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೨೫). [ಕಾರ್ಯ + ಗೌರವ]

ಕಾರ್ಯಜ್ಞ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕಾರ್ಯಜ್ಞರು ನನ್ನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತಡೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಳು (ಶಾಕುಂತ. ೯೨). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯತಂತ್ರಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವವನು: ಸವಿನಯದಿ ಕುಂಭಿನಿಯೊಪ್ಪಿರೆ ಮೆರೆದ ಮಂತ್ರಿ ಬಹುಕಾರ್ಯತಂತ್ರೀ (ನವನೋ. ೩-೨೨). [ಕಾರ್ಯ + ತಂತ್ರಿ]

ಕಾರ್ಯತತ್ಪರ (ಗು). ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠವಾದ; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತ. 'ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಯ + ತತ್ಪರ]

ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆ; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ: ಇದು ನಿನ್ನ ಮನಃಶಕ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಸವಾಲು . . . ಅದನ್ನು ಕಾರ್ಯ ತತ್ಪರತೆಯಿಂದ ಎದುರಿಸಬೇಕು (ದೂರಸ. ೨೪೪). [ಸಂ. ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತಾ (ಕಾರ್ಯ + ತತ್ಪರತಾ)]

ಕಾರ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಗುಣ; ಕಾರ್ಯದ ಭಾವ: ಸತ್ತ್ವ, ದ್ರವ್ಯತ್ವ, ಕಾರ್ಯತ್ವ, ಕಾರಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕಾಂತವಾದವಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯದಕ್ಷ (ಗು). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣವಾದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ. [ಕಾರ್ಯ + ದಕ್ಷ]

ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಪಟುತ್ವ; ಕೆಲಸದ ನೈಪುಣ್ಯ: ಈ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಅವನಿಗೊಲಿದಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೫೨); ಪ್ರಾವೀಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕೀಟಟ. ೧೦). [ಕಾರ್ಯ + ದಕ್ಷತೆ]

ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ (ನಾ). ಸಂಘ, ಸಂಸ್ಥೆ ಅಥವಾ ಕಚೇರಿಯ ಕಾರ್ಯ ಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘದ ಕಾರ್ಯ ದರ್ಶಿಗಳು ನಿಮಗೆ ತುಂಬಾ ಸ್ನೇಹಿತರೆಂದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತು (ರಾಯುಕ. ೭೪); ಕಾಶ್ಯಪ ಭಾರತೀಯ ಸಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಸ್ಥೆಯ . . . ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯಕ.೧೧೫). [ಸಂ. ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿನ್]

ಕಾರ್ಯಧಾರೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದ ವಿಧಾನ, —ಕ್ರಮ: ಎತ್ತೀಯಿ ತೆಂದೊಡೆ ಮೂಲೆಯಲಿ ಕಟ್ಟಿಸುವುದೆಂಬನ ಚಾಳಿಯೇತಕೆ ಕಾರ್ಯ ಧಾರೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ದಾರ್ಯದ] ಕೀಲನಾಶ್ರೈದು ನಿಮ್ಮವರನಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿ (ಬಸವು. ೨೪-೩೫). ೨. ಕೆಲಸಗಳ ಅನುಕ್ರಮ; ಶ್ರೇಣಿ; ಪರಂಪರೆ. [ಕಾರ್ಯ + ಧಾರೆ]

ಕಾರ್ಯಧೀರ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ; ಕರ್ಮ ವೀರ: ಕಾರ್ಯಧೀರನು ಮಾತಿನ ಧೀರನಿಗಿಂತಲೂ ಮೇಲು (ವಚಭಾ. ೩೩೪). [ಕಾರ್ಯ + ಧೀರ]

ಕಾರ್ಯಧುರಂಧರ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ, —ಮುಂದಾಳು: (ಕಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಧುರಂಧರ]

ಕಾರ್ಯನಿಮಗ್ನ (ನಾ). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮುಳುಗಿರುವ: ಇಡೀ ವಿಶ್ವವೇ ಕಾರ್ಯನಿಮಗ್ನವಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೧). 'ಕಾರ್ಯ ಮಗ್ನ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಯ + ನಿಮಗ್ನ]

ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹ ಮಾಡುವವನು; ಆಡಳಿತಗಾರ. [ಕಾರ್ಯ + ನಿರ್ವಾಹಕ]

ಕಾರ್ಯನೀತಿ (ನಾ). ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಕ್ರಮ, —ಧೋರಣೆ: ನಾವು ಶತ್ರುವಿನ ಹತ್ತಿರ ಸೇರಿಕೊಂಡು ತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯನೀತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದರೆ . . . ಅವನನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿಯೇ ಬಿಡುತ್ತೇವೆ (ವಚಭಾ. ೭೭). [ಕಾರ್ಯ + ನೀತಿ]

ಕಾರ್ಯಪಟು (ನಾ). =ಕಾರ್ಯದಕ್ಷ: ಕಾರ್ಯಪಟು, ಮಿತಭಾಷಿ, ವಾಕ್ಯಕೋವಿದನವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೨-೧೧೭). [ಕಾರ್ಯ + ಪಟು]

ಕಾರ್ಯಪ್ರಣಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ; ಕೆಲಸದ ನಡವಳಿಕೆ: ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಕಾರ್ಯಪ್ರಣಾಳಿ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯವಾಹಿಗಳನ್ನು ವಿನಿಮಯಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಧಾರಣ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಸಾದ ರ್ಮಾಡಬಹುದು(ಭಾಧಾನ.೦೨೪). ೨. ಕೆಲಸಗಳ ವಿಧಾನ; ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ. [ಕಾರ್ಯ + ಪ್ರಣಾಳಿ (= ಪ್ರನಾಲಿ)]

ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತ (ಗು). ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ; ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಆರಂಭಿಸಿದ: ಮೂಲವಸ್ತುಗಳು ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತವಾಗು ವಂತೆ ಉಚಿತವೆನಿಸುವ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶಾಲೆಗಳು ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೦೨). [ಕಾರ್ಯ + ಪ್ರವೃತ್ತ]

ಕಾರ್ಯಭರ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದ ಹೊರೆ; ಕಾರ್ಯದ ಭಾರ: ಎನ್ನೊಳಮಿಂ ತೀರದ ಕಾರ್ಯಭರಮಂ ತೀರ್ಚಲ್ ಪೆಜಗರ್ಗಂಡ ರೇನೊಳರ್ (ಗದಾಯು. ೨-೧೨). ೨. ಕೆಲಸದ ರಭಸ, —ತೀವ್ರತೆ. ೩. ಕೆಲಸದ ಬಾಹುಳ್ಯ; ಆಧಿಕ್ಯ. [ಕಾರ್ಯ + ಭರ]

ಕಾರ್ಯಭರಧುರ್ಯ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರಲು ಸಮರ್ಥನಾದವನು: ದನುಜೇಜ್ಯಂ . . . ದಂಪತಿಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಧನವಂತಂ ಧರಣೀಶಕಾರ್ಯಭರಧುರ್ಯಂ ಸತ್ಕಳಾಕೋವಿದಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೨೯). [ಕಾರ್ಯಭರ + ಧುರ್ಯ]

ಕಾರ್ಯಭಾಗ (ನಾ). ೧. ಕೈಕೊಂಡ ಕೆಲಸ; ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ. ೨. ಕೆಲಸದಭಾಗ, —ಅಂಶ: (ಕ). ೩. ಒಳಸಂಚು: (ಕ). [ಕಾರ್ಯ + ಭಾಗ]

ಕಾರ್ಯಭಾರಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು; ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ: ಶಾಸನ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಸಫಲಗೊಳಿಸಬೇಕಾದವನು ನಿಯುಕ್ತನಾದ ಕಾರ್ಯಭಾರಿ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೨೫). 'ಕಾರಭಾರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾರ್ಯಭಾರಿನ್]

ಕಾರ್ಯಮಂತ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಕಾರ್ಯಶೀಲ: ಕಾಳಿಗನತಿಥವಳ ಯಶಂ ರಾಜಪೂಜಿತಂ ಸ್ಥಿರವಚನಂ ವಿವಿಧತರ ಕಾರ್ಯಮನ್ತಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XX, ೩೧-೧೨; 1044). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಯವತ್]

ಕಾರ್ಯಮಗ್ನ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ; ಕಾರ್ಯತತ್ಪರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವವನು; ಕಾರ್ಯತತ್ಪರನಾದವನು: ಸೈನಿಕ ದಾರಿ ತೋರಿ, ಮತ್ತೆ . . . ಕಾರ್ಯಮಗ್ನನಾದನು (ಪುನರು. ೫೧೧). [ಕಾರ್ಯ + ಮಗ್ನ]

ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಿಸುವ ಕ್ರಮ; ಆಗಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಕ್ರಮ, —ಹಂಚಿಕೆ: ಸರಕಾರವು ಹೊಸ ಹೊಸ 'ಪ್ಲ್ಯಾನ್'ಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೫೬). [ಕಾರ್ಯ + ಯೋಜನೆ]

ಕಾರ್ಯರಂಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ಮಾಡತಕ್ಕ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ: ತರ್ಕದ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೇ ಮರುಳಾಗಿ ಕಾರ್ಯರಂಗಕ್ಕಿಳಿಯದೆ . . . ಯಾವ ಕೆಲಸವೂ ಸಾಧಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಚಿತಸ. ೧೨೨). ೨. ಯೋಜನೆ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುವ ಅವಸ್ಥೆ: ತನ್ನ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯರಂಗದ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು . . . ವಿಸ್ತರಿಸಿದ (ಮುಂಗಾಮು. ೭೩). [ಕಾರ್ಯ + ರಂಗ]

ಕಾರ್ಯಲಗ್ನ (ನಾ). ಸಮಾರಂಭವು ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಕಾಲ; ಮುಹೂರ್ತ: ವಿಘ್ನಮಾಡುದು ರಾಮನುದ್ದಾಮಕಾರ್ಯಲಗ್ನದ ಯುದ್ಧಸಿದ್ಧತೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೬೫-೬೬). [ಕಾರ್ಯ + ಲಗ್ನ]

ಕಾರ್ಯವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯಸಾಧಕ; ಕಾರ್ಯದ ಉದ್ದೇಶವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕಾರ್ಯವಾಸಿಯಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಕುಂತಿಯು ಬಿಸಿಲಿನ ತಾಪವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಮುಸುಕುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕಾದು ನಿಂತಿದ್ದಳು (ವಚಭಾ. ೨೬೧). ೨. ಕೆಲಸದ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿ, —ಸಮರ್ಪಕತೆ: ಕಾರ್ಯವಾಸಿ ಕತ್ತೆಕಾಲು ಕಟ್ಟು (ಗಾದೆ). ೩. ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ; ಉದ್ದೇಶ ನಿರ್ವಹಣೆ: ಸತಿಯರು ಕಾರ್ಯವಾಸ[ಸಿ]ಗೆ ಸೋಲುವರಲ್ಲವೆ ಮನಮುಟ್ಟಿ ಸೋಲರು (ಭೈರಸೂ. ೩೯೪). [ಕಾರ್ಯ + ವಾಸ್ಕಿ]

ಕಾರ್ಯವಾಹಕ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತವನು; ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು: ವಾಚಕರ ಹಾಗೂ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಕಾರ್ಯವಾಹಕರ ಅಮೂಲ್ಯವೇಳೆಯು ಉಳಿತಾಯವೇ ಗ್ರಂಥಸೂಚಿಯ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಉದ್ದೇಶ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೩೬). [ಕಾರ್ಯ + ವಾಹಕ]

ಕಾರ್ಯವಾಹಿ (ಗು). ೧. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ. (ನಾ). ೨. = ಕಾರ್ಯವಾಹಕ. [ಸಂ. ಕಾರ್ಯವಾಹಿನ್]

ಕಾರ್ಯವಿಘಾತ (ನಾ). ಕಾರ್ಯನಾಶ; ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನ: "ಪ್ರತಿಬಂಧಃ, ಪ್ರತಿಷ್ಟಂಭಃ . . . ಕಾರ್ಯವಿಘಾತವು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೪). [ಕಾರ್ಯ + ವಿಘಾತ]

ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ: ನೀನಳವಡಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನಂಗಳಿವೆಮಗೆ ಪೊಸತೆ (ಜಗವಿ. ೧-೬೫). [ಕಾರ್ಯ + ವಿಧಾನ]

ಕಾರ್ಯವಿಭಜನೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಹಂಚಿಕೆ; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಹಂಚಿಕೊಡುವ ವಿಧಾನ: ಜನ ಹೆಚ್ಚು ನಾಗರಿಕರಾದಂತೆಲ್ಲ 'ಕಾರ್ಯವಿಭಜನೆ' ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ (ಭೂವಿವ. ೧೭೯). [ಕಾರ್ಯ + ವಿಭಜನೆ]

ಕಾರ್ಯವೀರ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ; ಕರ್ಮವೀರ: ಮಾತಿನ ವೀರರು ಕಾರ್ಯವೀರರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುತ್ತ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ (ವಚಭಾ. ೩೩೪). [ಕಾರ್ಯ + ವೀರ]

ಕಾರ್ಯಶಾಲೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಾಲಯ; ಕೆಲಸದ ಸ್ಥಳ: ಪಾಂಡವರು . . . ಒಬ್ಬ ಕುಂಬಾರನ ಕಾರ್ಯಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಕೊಂಡರು (ವಚಭಾ. ೫೦). [ಕಾರ್ಯ + ಶಾಲೆ]

ಕಾರ್ಯಸಖ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರ; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕ: ಕಾರ್ಯಸಖಂ ಶಕುನಿ ಗಡಾ ಶೌರ್ಯಸಖಂ ಸೂತಜಂ ಗಡಾ (ಗದಾಯು. ೨-೨೭). [ಕಾರ್ಯ + ಸಖ]

ಕಾರ್ಯಸಮಿತಿ (ನಾ). = ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿ: ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಸಮಿತಿ (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಸಮಿತಿ]

ಕಾರ್ಯಸಾಧನ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಾಯ. ೨. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವಿಕೆ: (ಕ). [ಕಾರ್ಯ + ಸಾಧನ]

ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸುವಿಕೆ; ನೆರವೇರಿಸುವಿಕೆ: ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕತ್ತೆಯ ಕಾಲಾದರೂ ಕಟ್ಟಬೇಕು ಎಂಬ ಆರ್ಯೋಕ್ತಿಯನ್ನು ನಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ಶಿರಸಾವಹಿಸಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಕಸಬು. ೭೦). [ಕಾರ್ಯ + ಸಾಧನೆ]

ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯ ನೆರವೇರುವಿಕೆ; ಕೆಲಸದ ಜಯ: ಶುಭಕರಣದಿಂ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯು (ಗಗತಾ. ೪-೭೧). [ಕಾರ್ಯ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಕಾರ್ಯಸೂಚಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ; ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಪಟ್ಟಿ: "ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳ ಪಟ್ಟಿ, – ಕಾರ್ಯಸೂಚಿ" (Agenda. ಇಂಕನ). [ಕಾರ್ಯ + ಸೂಚಿ]

ಕಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಸ್ವರೂಪ, —ಸನ್ನಿವೇಶ: ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿ ನಿಲೆ ವಿಧಿ ಮತನಯಮನುಕೂಲಮಾಗಿ ನಿಲೆಯುಂ ಕಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ಸಾಧಿಸಲಾಗದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೫); ಬೆಸಗೊಳಲೊಡನಾ ಭೂನಾಥಂ ನುಡಿದನದಜ ಕಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಂ (ಹಮ್ಮೀರ ೨-೩). [ಕಾರ್ಯ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕಾರ್ಯಾಂಗ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಅಂಗ, —ಶಾಖೆ: ಕಾರ್ಯಾಂಗವನ್ನೇ ಸರಕಾರ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಜನಕ್ಕೆ ವಾಡಿಕೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೭೪). [ಕಾರ್ಯ + ಅಂಗ$_2$]

ಕಾರ್ಯಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಕಾರ್ಯ; ಮತ್ತೊಂದು ಕೆಲಸ. ೨. ಕಾರ್ಯದ ಒಳವಿಷಯ, —ವಾಸ್ತವಾಂಶ: ಬೆಸಸುವುದೆನಗಾದಿತ್ಯಪ್ರಭ ನಿಮ್ಮ ಬಂದ ಕಾರ್ಯಾಂತರಮಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೨). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯವಿವೇಕ (ನಾ). ಯಾವುದು ಮಾಡತಕ್ಕುದು, ಯಾವುದು ಮಾಡತಕ್ಕುದಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿವೇಚನೆ; ಯೋಗ್ಯಾಯೋಗ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆ: ಧರ್ಮಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಭ್ರಮಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯವಿವೇಕದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೧೬). [ಕಾರ್ಯ + ಅಕಾರ್ಯ + ವಿವೇಕ]

ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದು; ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ: ಸ್ವಭಾವಸಂಸಿದ್ಧವಾದ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯಿಂದ ಪಾಪವಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೧೧೭); ಮಲಗಿದ್ದ ಕಾವೇರಿ ಎರಡು ತಾಸಿನ ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಳು (ಕಾವೇರಿ. ೧೪೨). [ಕಾರ್ಯ + ಆಚರಣೆ]

ಕಾರ್ಯಾತುರ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಆತುರ; —ಉತ್ಕಂಠೆ: ಕಾರ್ಯಾತುರವಿರುವವರಿಗೆ ನಿದ್ರೆ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ? (ವಚಭಾ. ೭೧೫). [ಕಾರ್ಯ + ಆತುರ]

ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಕ (ಗು). ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯಾರ್ಥ$_1$ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಉದ್ದೇಶ; ಕಾರ್ಯನಿಮಿತ್ತ: ನೆಗಟ್ಟೇಕಾದಶರುದ್ರನಾದಿಪುರುಷಂ ದೇವಂ ಲಲಾಟೇಕ್ಷಣಂ... ದ್ರೋಣಂಗೆ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥದಿಂ ಮಗನಾದಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೫). [ಕಾರ್ಯ + ಅರ್ಥ]

ಕಾರ್ಯಾರ್ಥ$_2$ (ಅ). ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ; ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೋಸ್ಕರ: ಯಾಕೋ ಕೊಂಚ ದುಡ್ಡು ಬೇಕಿತ್ತಂತೆ, ಅದಕ್ಕೇ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥ ಬಂದಿದ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೦೪). [< ಕಾರ್ಯಾರ್ಥ$_1$]

ಕಾರ್ಯಾಲಯ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಚೇರಿ: "ಚಾವಡಿ, ಓಲಗ; ಕಚೇರಿ, ಕಾರ್ಯಾಲಯ" (ಕಂನುಹು. ೮೩); ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಕಾರ್ಯಾಲಯ (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಆಲಯ]

ಕಾರ್ಯಾವಳಂಬ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕದನಪ್ರಚಣ್ಡಂ ಭಯವೆನ್ನುದೆಂಬಂ [ಕಾ]ರ್ಯಾವಳಂಬಂ ನಿಜ ನಾಮಾಂಕಮಾಲಾಪ್ರಶಸ್ತಿಸಹಿತಂ (ಕಇಅ. ೬-೨-೧೮೪; 1058). [ಕಾರ್ಯ + ಅವಳಂಬ (= ಅವಲಂಬ)]

ಕಾರ್ವಗಲ್ (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲದ ಹಗಲು; ಮಳೆಗಾಲದ ಹಗಲು: ಮುಸಗಿತು ತುಂಬಿ ತುಳ್ಕುವವೊಟ್ ಕಾರ್ವಗಲವ್ವಳಿಪಂತೆ ಪಂತದಿಂದೆಸಗಿತು ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಿಗೆಯನೊತ್ತರದಿಂ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡುವಂದದಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೦೬). [ಕಾರ್$_3$ + ಪಗಲ್]

ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗ, ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾದಿಯುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮ; ಅಗ್ನಿ: "ಅಗಿನಿ ಮರಗೂಳಂ... ಪೊಗೆವಳಯಿಗೆಯ ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗನಿವ್ವೆದೆಯನಲನ ನಾಮವೂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೨); "ಅಗ್ನಿ ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗಂ" (ಕಶರ. ೨೩). **ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗ:** ತುತಿಪೆಂ ಸಾಯಿರಗಯ್ಯಂ ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯಂ ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗನೆಂಬೊಳ್ಗಣ್ಣವನಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೭೬). [ಕಾರ್$_3$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$ + -ಗ$_3$]

ಕಾರ್ವಾ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಗಿಡ್ಡ ಕುದುರೆ: (ಕಿ). [?]

ಕಾರ್ವಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮೀನುಗಾರ, ಅಂಬಿಗ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಂಬಿಗ, ಬೆಸ್ತ... ಕಾರ್ವಿ, ಮರಕಾಲ, ಮೊಗೇರ (ತುಳುನಾ. ೧೭೩); ಕುಂದಾಪುರದ ಕಾರ್ವಿಯರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದರೆ ಈ ಮನೆಹಾಳನನ್ನು ಮಣ್ಣುಮುಕ್ಕಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೇವಹಂ. ೨೪೯). [← ಮರಾ. ಖಾರವಾ, ಖಾರವೀ]

ಕಾರ್ವಿಲ್ಲ (ನಾ). = ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ: ಅವನರಸಿ ಕಾರ್ವಿಲ್ಲನರಸಿಗಿಮ್ಮಡಿ ಚೆಲುವೆ ಯುವತಿಯರ ಕುಲರನ್ನೆ (ನವಮೋ. ೩-೨೨). [< ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ]

ಕಾರ್ವೆ$_1$ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾರ್ವೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಶಾಲು; ಅಲವಾನ: ಬಸವನ ಆಭರಣ ಲೆಖ್ಖಾ... ೨ ಬುರುಕೀ ಕಾರ್ವೆ ೧ ಮೊಮುಜಾಮೆದು ಸಹಾ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೪೯-೬; 1817). [← ಮರಾ. ಖಾರವೇ]

ಕಾರ್ಶ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೃಶವಾಗಿರುವಿಕೆ; ತೆಳ್ಳಗಾಗಿರುವಿಕೆ; ಬಡವು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ವಿಯೋಗಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನಾಯಿಕಾ ನಾಯಕರಿಗುಂಟಾಗುವ ಹತ್ತು ಕಾಮಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲೊಂದು: ನಯನರತಿ ಚಿಂತೆಸಂಕಲ್ಪಯುತಂ ಜಾಗರತೆ ಕಾರ್ಶಂ...ಮರಣಮಿಂತವಸ್ಥೆ ದಶವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ರಸರ. ೧-೩೯). ℙ ಕೆಲವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಮಾವಸ್ಥೆ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ: ಕಾರ್ಶ್ಯ, ಜಾಗರಣ, ಸಂತಾಪನಮೆಂಬ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೦). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷಾಪಣ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಷತೂಕದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಳೆಯ ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯ; ಹದಿನಾರು ಆದ್ಯಮಾಪಕಗಳ ತೂಕದ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ. ೨. ಒಂದು ಕರ್ಷ ತೂಕದ ಬಟ್ಟು. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷಿಕ (ಗು). ೧. ಒಂದು ಕರ್ಷದ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾರ್ಷಾಪಣ. ೩. ರೈತ; ಬೇಸಾಯಗಾರ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷಿಕಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಶ್ರೀಮಲ್ಲೀ-ಕಾರ್ಷಿಕಮಲ್ಲಿಗೆ" (ಓಪಧಿ. ೧೬೭). [ಕಾರ್ಷಿಕ$_0$ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕಾರ್ಷ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣನ ಮಗ: ಬಿಲ್ಲುಜೀಯೆ ಕಾರ್ಷ್ಣಿ ಕಡುಗೋಪದಿಂದಾಕ್ಷಣಂ... ಅವನ ಮೇಲೆ ನಡೆಯಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೩೩). ೨. ಅರ್ಜುನನ ಮಗ; ಬಭ್ರುವಾಹನ. ೧, ೨: ಚಂಡಭುಜಬಲಯುತರ್ ನುತ ಕಾರ್ಷ್ಣಿ ಕಾರ್ಷ್ಣಿಗಳ್ ಕಡುಪಿಂದೆ ಕಾದಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೩೦). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷ್ಣಿಕೆ (ನಾ). = ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯ: ಅಂಧಕಾರಾಬ್ಧಿಯಂ ಕುಡಿಯೆ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿ ತೋರ್ಪ ಕಾರ್ಷ್ಣಿಕೆಯೊ (ಹಚಕಾ. ೩-೮೭). [ಸಂ. ಕಾರ್ಷ್ಣಿಕಾ]

ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯ (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ: ನೀ ಪರಪುಟ್ಟನಾದೆ ನೋಡೀಗಳಿದರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ತನುಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಮೆ ಸೂಚಕಮಲ್ಲವೇ (ಜಗವಿ. ೧೭-೯೧); ರವಿಚಂದ್ರಪ್ರಚುರ ಪ್ರಭಾಪ್ರಚಯಮಂ ಮೇಘಂ ಮುಸುಂಕುತ್ತೆ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ತಟಿದಂಕುರಾಳ್ವರುಚಿಯಂ ಬೀಜುತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೮-೯೯). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷ್ಯ (ನಾ). ಮುತ್ತಿಮರ; ಶಾಲವೃಕ್ಷ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಾಲ್$_1$, ಕಾಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಮೊಣಕಾಲಿನಿಂದ ಪಾದದವರೆಗಿನ ಭಾಗ: ಶಿಲಾತಳದ ಮೇಲೆ ಕಾಲುಮಂ ಬಾಲಮುಮನುಡುಗಿಯಡಂಗಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬-೧೦); ವಜ್ರ ಶೃಂಖಲಮೆಂಬ ಕಡಗವ ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೫-೬೭). ೨. ಪಾದ; ಅಡಿ; ಹೆಜ್ಜೆ: "ಅಡಿಯೆಂದು ಕಾಲೆಂದು ಪಾದಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೧); ನಿಮ್ಮ ಕಾಲಂ ತೊಳೆವೆಮೆಂದು ಮಹಾದೇವಿ ತಾನೆ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೧೧); ನೀನ್ ಸಭೆಯೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೆಜಗೆಜು ಕೊಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೪); ಗಜು ಪಾಜಲ್ಕಿಲ್ಲ ಕಾಲುಂ ಬಲಿಯವು ನಡೆಯಲ್ವೆಟ್ಟಿತು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೧). **ಕಾಲು$_1$:** ೧. ಎನ್ನ ಕಾಲೇ ಕಂಭ ದೇಹವೇ ದೇಗುಲ (ಬಸವ. ಅ೨೦); ಬೀಳುವುವು ಕೆಲಕೆಲವು ನಡು ತೊಡೆ ಕಾಲು ಖಂಡಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೬). ೨. "ಕ್ರಮಂ ಪಾದಮಂಘ್ರಿಪದಮೆನೆ ಕಾಲು" (ಮಂಗರಾ. ೯೮-೧೪); ಹುಲಿಯ... ಕಾಲಿಗೆ ಐದೈದು ಹದನವಾದ ಉಗುರುಗಳು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯ. ೯-೩೬). ೩. ಮಂಚ, ಕುರ್ಚಿಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸುವ ಕೋಲು: ಚಿನ್ನದ ಕಾಲ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಾಲ ಮಂಚ ಸುವರ್ಣವಡ್ಡಣ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೫-೧೬).

೪. ಜಡೆ ಹೆಣೆಯುವಾಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೂದಲಿನ ಭಾಗ; ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಹೊಸೆದ ಎಳೆ: ಅವಳು ಮೂರು ಕಾಲಿನ ಜಡೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ); ಮೂರು ಕಾಲಿನ ಹಗ್ಗ (ರೂಢಿ).

ಕಾಲಂಪಿಡಿ, ಕಾಲುಹಿಡಿ = ಪಾದಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು: ಬಾಹುಬಲಿಯ ಕಾಲಂಪಿಡಿದು ಎಂತುಮೊಡಂಬಡಿಸಲಾಜದೆ(ಚಾವುಂಪು.೬೯-೨೭); ಜೀವ ನಿನ್ನ ಕಾಲಂಪಿಡಿವೆಂ ಧರ್ಮಮನೆ ಮಗುಳೆ ಬಲ್ವಿಡಿ ವಿಡಿಯಾ (ಅಜಿತ. ೨-೬೩). ಕಾಲಕಡಗ = ಕಾಲ್ಗಡಗ: ಸಿಂಜಿನೀ, ಪಾದ ಕಟಕಃ – ಈ ೨ ಕಾಲಕಡಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೭); ಕಾಲಕಡಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ತಾಲಿಕಡಗಂ] ಬಣ್ಣಸರವುಂ ತೋಳಬಂದಿಯೆನಿಪ್ಪ ಚೆಲ್ವಿನ ಬಾಲದೊಡಿಗೆಗಳ (ಬಸವು. ೧೪-೪). ಕಾಲಕಡೆಯ = ಕಾಲ್ಗಡಗ: ಪಟ್ಟೆಯ ದಟ್ಟಿಪಳಿಯ ಚಲ್ಲಣ ಕಾಲಕಡೆಯ . . . ಮೆಜೆಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೩೭). ಕಾಲಕಸ, ಕಾಲುಕಸ = ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದುದು; ತುಚ್ಛವಾದುದು: ಸೋಮಾಪುರದ ಜನರಿಗೆ ನಾನು ಕಾಲಕಸವಾಗಿ ಕಂಡೆನಲ್ಲವೆ (ಮನೆಬೆ.೧೦೪); ನಾನೇನಾದರೂ ಆಸೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದರೆ ನನ್ನ ನಾದಿನಿಯ ಕಾಲುಕಸವಾಗಿರಬೇಕು (ಕಮನೆ. ೧೧). ಕಾಲಮೇಲೆ ಬೀೞ್=ಪಾದಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ರಕ್ಷಿಸವೇೞ್ಕುಮಾವತೆಜದಿಂದಸುವಂ . . . ಎಂದವಳ್ಕಾಲಮೇಲೆ ಬೀೞ್ವುದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪೭). ಕಾಲವ=೧. ಕೆಳಗಿನವನು; ಕೀಳ: ಕಾಲವರ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ತಡೆವೆ ಮೇಲವರ ಕೋಲಿನಲ್ಲಿ ತಡೆವೆ (ಸರ್ವವ. ೮೧-೪೪೯). ೨. ಕಾಲಾಳು; ಪದಾತಿ: ಕಾಲವರ್ಬೀಳಿಸಿದರಹಿತರಂ ಪೊಯ್ದಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೭). ಕಾಲಹುಗುಳು = ಕಾಲಿನಬಾವು; ಬೊಕ್ಕೆ, —ಹೊಪ್ಪಳೆ: "ಪಾದಸ್ಫೋಟ-ಕಾಲಹುಗುಳು"(ನಾಚಿರಾ. ೩). ಕಾಲಿಗೆಬೀಳು=ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಕಾಲಿಗೆಬಿದ್ದು ಕೇಳಿಕೊಂಡ(ರೂಢಿ). ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಹೇಳು = (ಆಲಂ) ಓಡಿಹೋಗು; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ತಮಗಿನ್ನು ಉಳಿಗಾಲವಿಲ್ಲೆಂದು ತಿಳಿದು ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಹೇಳತೊಡಗಿತು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೮೬); ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಲಾಟೀನನ್ನು ಬಿಸಾಡಿ ಕಾಲಿಗೆಬುದ್ಧಿಹೇಳಿದೆ (ಪದ್ಮಸ. ೧೯೭). ಕಾಲಿಲ್ಲದವ = ಹೆಳವ: "ಪೆಬಿವಂ ಕಾಲಿಲ್ಲದವಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). ಕಾಲೊಳಗೆ = ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ; ಅನುಸರಿಸಿ; ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ: ಈ ಬಡತನದ ಕಾಲೊಳಗೇ ಹಿಂದಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಬೇನೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದೆನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೬). ಕಾಲ್ಗಳೆಯಿಸು = ಕಾಲಿಗೆ ಲೇಪಿಸು; "ಸಾರಣೆಮಾಡಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಜವಾದಿಯಂ ತೊಳೆಯಿಸುತೆ ಕರ್ಪೂರಮಂ ಸೊಗಸೆ ಕಾಲ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಗೆ]ಳೆಯಿಸುತೆ ಮೆದಿಸುತ್ತೆ ಸಾದಿನಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೮೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಲ್; ತುಳು. ಕಾರ್; ಕೊಡ. ಕಾಲೀ; ತೆಲು. ಕಾಲು; ಕೋಲಾ. ಕಾಲ್; ಪರ್ಜಿ. ಕೇಲ್; ಗಡಬ. ಗೊಂಡಿ. ಕಾಲ್]

ಕಾಲ್₃, ಕಾಲು₂ (ನಾ). ಕೆರೆ, ನದಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿದ ನಾಲೆ; ಕಾಲುವೆ: "ಕಾಬ್ಬುರವೆನೆ ಕಾಲ್ಗೆ ಪೆಸರ್" (ಚತುನಿ. ೫೬); ಗೋಳಿಯ ಕೆಜೆಗೆ ಕಾಲ್ಗೆ ಒಮ್ಮರ್ತಕ್ಕೆರ್ಯಲುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೯-೨; 797); ಮಹೇಶ್ವರ ಜಟಾಗ್ರದಿಂದಿಳಿದ ಗಂಗೆಯ ಕಾಲಿದಜೊಪ್ಪ ಬಪ್ಪನೀರ್ವರಿ (ಎಇ. XIII, ೪೪-೩೭; 1112); ಕಾಲ್ಗಳಿಲ್ಲದೆ ತೊಜೆ . . . ಇಲ್ಲದೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೬); ಗಿಳಿಕರ್ದುಂಕಿದೊಡೆ ಬೀಳ್ವಿಸಿದು ಮಾವಣ್ಣು ತನಿರಸದ ಕಾಲ್ಗಳಿಂ ಬೆಳೆವುವು (ಚಿಬಪು. ೧೧-೮); ಮಳಲೊಟ್ಟಿಲ್ ಪೊಜವಾಜ್; ಕಾಲ್ ಕಾಲ್ ಏಂ ತಡೆತಡೆದು ಪೋಪಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೧೩). 'ಪರಿಕಾಲ್' ಪರಾ. ಕಾಲು₂: ವಾರಿಜನಾಳಂ ಸೀೞ್ದು ನೂಲ್ಗೊಳ್ವ ಪೊಲವಯದಿಂ ತಂದನೀ ಕಾಲು ರಮ್ಯಂ ಬಗೆಯಲ್ (ಹೈಆರಿ. V, ೬-೧೨; 1088); ತಾಯಿ ಭೂದೇವಿ ಪಟ್ಟ ಕಷ್ಟವೆಂದರೆ . . . ಅವಳ ಕಾಲೊಣಗಿಮರಳಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಹೋಯಿತು (ಹಗಲಿ. ೨೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಲ್]

ಕಾಲ್₃, ಕಾಲು₃ (ನಾ). ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ¼ ಭಾಗ. 'ಕಾಲ್ತೊಲೆ' ಪರಾ. ಕಾಲು₃: ಓದೋ ಕಾಲು, ಬುದ್ಧಿ ಮುಕ್ಕಾಲು (ಸಮಾವ. ೬೩); ಒಂದು ಅರ್ಬುದ ನಾಲ್ವತೆರಡೂಕಾಲು ಕೋಟಿ ಜನ (ಮುಂಬಯಿ. ೩. ೪-೧೧೦). 'ಒಕ್ಕಾಲು', 'ಮುಕ್ಕಾಲು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಾಲ್; ಕೊಡ. ಕಾಲೀ; ತೆಲು. ಕಾಲು]

ಕಾಲ, ಕಾಳ₂ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ. ೨. ಪೀಡಿಸುವ; ಹಿಂಸೆ ಕೊಡುವ. ೩. ಭಯಂಕರವಾದ: ಶಿಶುಗಳಾಜುಮದೀಕ್ರಮದಿಂದೆ ಕಾಲಕಾಲಾಕೃತಿ ಕಂಸನಿಂ ಲಯಮನೆಯ್ದಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨-೫೬). (ನಾ). ೪. ಸಮಯ; ವೇಳೆ: "ದಿಷ್ಟಃ, ಕಾಲಃ, ಅನೇ (ಹಾಃ) ಹಸ್ – ಈ ೩ ಕಾಲದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೦೫); ಕಾಲವಾವನನಾವ ಪರಿಯಲಿ ಕೀಳುಮಾಡದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೧೯); ಜಲದಿ ಮಿಾನಿನ ಕಾಲ ಬಹ ಭವಿಷ್ಯದ ಕಾಲ ಕಾಣುವಂತೆಮಗಿಲ್ಲ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೪೨-೧೨). ೫. ವರ್ಷ; ಸಂವತ್ಸರ. ೬. ಸನ್ನಿವೇಶ; ಸಂದರ್ಭ: ಕಾಲ ಕೆಟ್ಟು ಕಾಗೆ ರಾಗೀ ತಿಂತು (ಗಾದೆ); ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕೋಲ (ಗಾದೆ). ೭. ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಪಕ್ಷ; ಮಾಸಾರ್ಧ. ೮. ಸಾವು; ಮರಣ: "ನಿಧನಂ . . . ಕಾಲಃ, ಸಂಸ್ಥಾ, ನಿಷ್ಠಾ, ಅಂತಃ, ನಿಮಿಾಳನಂ, ದೀರ್ಘನಿದ್ರಾ – ಈ ೧೨ ಸಾವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೬). ೯. ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ; ಯಮ: "ಶಮನಃ . . . ಕಾಲಃ, ಅಂತಕಃ – ಈ ೧೬ ಜವನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೭೧); ಶಕ್ರಾದ್ಯರುಮಂ ಪರಿದಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟುವಾ ಕಾಲನೆನಾಂ (ಜಗವಿ. ೭-೨೭); ನಿನ್ನ ಕಾಲಂ ಬಿಟ್ಟೊಡೆನ್ನ ಕಾಲಂ ಬಿಡಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೨೭); ರಾಘವಂ ವಾಲಿಯಂ ಲೀಲಾಮಾತ್ರಮೆನೆ ಕಾಲನೆಡೆಗಟ್ಟೆ ಬಾಲೆಯಂ ಮೇಣ್ ವಿಶಾಲರಾಜ್ಯಮುಂ ಸುಗ್ರೀವಂಗಿತ್ತಂ (ಅದ್ಭುತ. ೩೭-೯). ೧೦. ಫಲ; ಪರಿಣಾಮ; ಅದೃಷ್ಟ. ೧೧. ಶಕ್ತಿ; ಬಲ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ೧೨. ಪ್ರಳಯ: ಕಾಲಯಮನಂತತ್ಸುಗ್ರಮಂ ತಾಳ್ದಿದಾ ದಳವಾಯೇ ಬಳಿಮಾರಿಯ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೬೪). ೧೩. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. ೧೪. ಶಿವ: "ಭಾನುಜನೊಳು ಉಮೇಶನೊಳು ಕಜೆದಜೊಳು ಮೃತ್ಯುವಿನೊಳಂ ಕಾಲ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೭-೩೮). ೧೫. ವಿಷ್ಣು. ೧೬. ಬ್ರಹ್ಮ: "ಕಾಲದೊಳು ಕೂಟದೊಳು ವಿಧಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೪೭-೧೯). ೧೭. ಶನಿಗ್ರಹ. ೧೮. ದಕ್ಷ. ೧೯. ಅರಸು; ಧರಾಧಿಪತಿ. ೨೦. ಎಲಚಿಹಣ್ಣು; ಬೋರೇಹಣ್ಣು. ೨೧. ಕರಿಯ ನಾಗರಹಾವು; ಅಷ್ಟ ಫಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದೆಂಟು ದಿಕ್ಕಿನ ಭೂಮಿಯಂ ಕ್ರಮದಿಂ ಪೊತ್ತು ಅನಂತ . . . ಕಾಲವೆಂಬಷ್ಟಕುಲ ಫಣಿಗಳಿಕ್ಕು (ವಿವೇಕ. ೧೩೩). ೨೨. ಮಹಾನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸೂಚೀಮುಖ ಕಾಲಖಡ್ಗ . . . ಸಂತಾಪಗಳೆಂಬಯೆಂಟು ಮಹಾನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೬೯). ೨೩. ಬೆಂಕಿಯ ಏಳು ಜ್ವಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಕಾಲಸರಣಿ' ಪರಾ. ೨೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೭೧); "ಅಂತಕನೊಳೆರದ ಪಣ್ಗಳು ದಕ್ಷನೊಳು ದಧಿಯೊಳಂತಕಾಂತಕನೊಳತಿ ರೌದ್ರದೊಳು ಪಕ್ಷದೊಳು ಕಂತುಪಿತನೊಳು ಕಾಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೬); "ಅಸಿತ ಫಲಂ ಭಯಂಕರ ಯುಗಂ ಯಮ ಶಂಕರ ವಿಷ್ಣು ಪಕ್ಷ ಸಾಹಸ ಸಮಯಂ ಧರಾಧಿಪತಿ ವತ್ಸರಂ ಎಂಬಿವು ಕಾಲವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೫೬).

೨೫. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆದ ಅಥವಾ ನಡೆಯುವ ಸಮಯ; ಕ್ರಿಯಾಪದ ಸೂಚಿಸುವ ಸಮಯ: ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಕಾಲ ವಚನ ಲಿಂಗಭೇದವಿಲ್ಲದೆ. . . ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೪). ೨೬. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪದಾರ್ಥದ ಪರಿವರ್ತನದಲ್ಲಿ ಕಾಲವು ಕಾರಣಸ್ವರೂಪದ್ದಾಗಿದೆ ಇದೂ ಒಂದು ದ್ರವ್ಯವಾಗಿದೆ (ಜೈನಪ. ೪೩೭) ; ಕಾಲ, ವಾಸನಾ, ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಎಂದು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೭೫); **ಕಾಳ್ಳ**: ೧. ಮರಂ ಕಾಳಮಲ್ಲದ ಕಾಳದೊಳ್ ಫಲಪುಷ್ಪದೊಳ್ ನೆಱೆದಂದು (ಲೋಕೋಪ. ೪–೫೪); ಬಾಳನಾಳುವ ನೀನು ಬಾಳಿನಾಳಲ್ಲ ಕಾಳನಾಳುವ ನೀನು ಕಾಳದಾಳಲ್ಲ (ಗರಿ. ೨೫–೧೪). ೧೦. ಕಾಳನೋ ರಾವಣನೋ ಶಿಶುಪಾಳನೋ ತಾನೆನಿಸಿ (ಎಕ. II, ೫೯–೯೫ ; 974) ; ಪ್ರಳಯ ಸಮಯದೊಳು ಮೇರೆಯಂ ಮೀಱಿ ಬರ್ಪ್ಪ ಕಡಲನಂ ಕಾಳನಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೦೪–೨೦ ; 1707) ; ಯಾವ ಕಾಳನ ಖೂಳ ರಕ್ಕಸರಾರು ಬಂದರೊನುಗ್ಗುತ (ಹಾಡುಪಾ. ೩೭–೧೧). ೧೪. "ಶಶಿ ಕೃಷ್ಣಮಸಿತಂ ಮೇಚಕಂ ಕಾಳಮೆನೆ ಕಪ್ಪಿಗಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೨೨); ಮುಂದ್ವೆಸಿದ ತಮಾಲವನದ ಕಾಳದೊಳಂ ಮುಗುಳ್ತ ಮಾಧವೀ ಲತೆಯ ಜೊನ್ನದೊಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೦೦ವ) ; ದಟ್ಟೈಸಿ ಮಡಲಿಱಿದ ಕಾಳದೊಳು ನಡುವಿರುಳು ನಟ್ಟ ಮುಳ್ಳುಗಳೆಡಹಿದ ಕಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೨೧). 'ಕಾಳರಾತ್ರಿ' ಪರಾ.

ಕಾಲವಾಗು = ಸಾಯು ; ತೀರಿಕೊಳ್ಳು : ಅವನು . . . ತನ್ನ ತಂದೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಜೀವಮಾನದಲ್ಲೇ ಕಾಲವಾಗಿರಬೇಕು (ಮೂರು ಉ. ೯೬) ; ಹೆಂಡತಿ ಕಾಲವಾದಾಗ ಅವರಿಗೆ ಒಬ್ಬಳು ಮಗಳಿದ್ದಳು (ಕಳಹು. ೮). ಕಾಲಂಪ್ರತಿ = ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ; ಆಯಾಕಾಲಕ್ಕೆ : ಯೆಕಪನಾಯಕನ ಹೆಸರಲು ಯಿಕ್ಕಿದ ವೀರಗಲಿನನಂಲ್ಲಿ ಕಾಲಂಪ್ರತಿಯ ಯೆರೆವ ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯ ಧರ್ಮಕೆ ಆ ಉದಕಯೆರೆವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗೆ ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಭತ್ತ . . . ಸರ್ವಸ್ವದ ವಿವರ (ಕಇ. III–i, ೧೪–೬೫ ; 1545). ಕಾಲತುಂಬು = ೧. ಅವಧಿ ಪೂರ್ಣವಾಗು ; ಕಾಲಪಕ್ವವಾಗು : ಆಪಾವವಸ್ತು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಲತುಂಬುವನ್ನಕ್ಕ . . . ಯೋಗ್ಯವಾದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೩–೫೧೫) ; ಸರಿಯಾದ ಸಂಗೀತ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಕಾಲತುಂಬಿ ಬಂದಾಗ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹಿರಿತನದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಮರೆಂದರಿತು (ಸಂಗೀತ. ೫೨). ೨. ಆಯುಷ್ಯತುಂಬು ; ಮರಣ ವೊದಗು : "ಕಾಲತುಂಬು = ಮರಣಬರು" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಕಾಲಂ (ನಾ). ಪುಸ್ತಕ ಅಥವಾ ಪತ್ರಿಕೆಯೊಳಗೆ ಅಚ್ಚುಮಾಡುವಾಗ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಉದ್ದನೆಯ ಅಂಕಣ; ಸ್ತಂಭ: ಪತ್ರಿಕೆಯ ಒಂದು ಪುಟದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಕಾಲಂಗಳಿರುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ).

[← ಇಂ. Column]

ಕಾಲಂಕೆಯ್ 'ಕಾಲಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಕಾಲಂಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲವನ್ನು ಕಾಣು, —ತಿಳಿ : ಗುಣಂಗೊಂಡಂ, ಕಾಲಂಗಡಂ, ಪ್ರಿಯಂನುಡಿದಂ(ಶಮದ.೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲ+ ಕಾಣ್]

ಕಾಲಂಗಿ (ನಾ). ಚಲ್ಲಣ; ಪ್ಯಾಂಟು ; ಷರಾಯಿ : ಉದ್ದದ ಕಾಲಂಗಿ ಹಾಕಿ ದೊರೆಯ ಹಾಗೆ ಒಂದು ನಾಲ್ಕು ಇಂಗ್ಲೀಷು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವೆಂಕಜ್ಜಿಯ ಮುಂದೆ ನಾರಾಯಣನೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದ (ತ್ಯಾಗಮು. ೧೮೭).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಅಂಗಿ$_2$]

ಕಾಲಂಗುಲಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಬೆರಳು : ಕಾಲು ನಾಲಗೆಗಳುಂ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಮೇದಿನಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲಂಗುಲಿಗಳೊರಗೆಯೊಳೊಂದದಿರೆ ಬಾಲೆಗೀ ಲಕ್ಷಣಂ ಮುತ್ತೈದೆತನಮಾಗಲಱಿಯದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೫೫).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಅಂಗುಲಿ]

ಕಾಲಂಗೆಯ್, ಕಾಲಂಕೆಯ್, ಕಾಳಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲವಾಗು ; ಸಾಯು; ತೀರಿಕೊಳ್ಳು: ವಿದ್ಯಾಧರಂ ಕಾಲಂಗೆಯ್ದು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನೆಂಬೊಂ ಮಗನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೨–೨೨) ; ಗುಣವತಿಯೆಂಬ ಮಗಳಾಗಿ ಮಿಥ್ಯಾಭಾವನೆಯಿಂ ಕಾಲಂಗೆಯ್ದೆನಿತಾನುಂ ಕಾಲಂ ತಿರ್ಯಗ್ಗತಿಯೊಳ್ ತಿರಿತಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೩೯ವ) ; ಔಪಶಮಿಕಂ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಕರ್ಗ್ಗೆ ಎಂತೆಂದೊಡೆ ಚಾರಿತ್ರ ಮೋಹೋಪಶಮದೊಳೊಡಗೂಡಿ ಕಾಲಂಗೆಯ್ದರಂ ಕುಱಿತ್ತಾದುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೨). **ಕಾಲಂಕೆಯ್** : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇನುಜ್ಜೂರಾ ಮೆಳ್ಳಗವಾಸ ಗುರುವರ್ ಕಟ್ಬಪ್ಪ ಬೆಟ್ಟಮ್ಮೇಲ್ಕಾಲಂ ಕೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೮–೨ ; 700). **ಕಾಳಂಗೆಯ್** : ಕುರುರಾಜಂ ಕಾಳ[ಪಾಠಾಂ.ಲ]ಂಗೆಯ್ದೊಡವೇ ನೀಗಾಳಾಪಮೆ ತನುಜರಾಮುಮಲ್ಲವೆ ಪೇೞಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೨೬೪).

[ಕಾಲ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಾಲಂದಿಗೆ 'ಕಾಲಂದುಗೆ' ನೋ.

ಕಾಲಂದುಗೆ, ಕಾಲಂದಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕಡಗ ; ನೂಪುರ ; ರುಳಿ : ಶಿವನ ಪೂಜಾ ಸಂಭ್ರಮಂ ಮನೆಮನೆಗಳೊಳಗೆ ಭವನ ಕಾಲಂದುಗೆಯ ಧ್ವನಿ ಮನೆಮನೆಯೊಳಗೆ (ತಿರುರ. ೩–೧೩) ; ಕಾಲಂದುಗೆ ಬಂಡುಂಡಿರ್ದ ಪೆಣ್ದುಂಬಿಗಳ ರವಮನೊಟ್ಟೈಸೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೪೨) ; ತಾಯೆ ನೀ ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟೆನುತೆ ಕಾಲಂದುಗೆ ಪಾಯವಟ್ಟವ ತಂದಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩–೪೬) ; ಡಾಬಾಗಲೀ, ಕಾಲಂದುಗೆಯಾಗಲೀ ಯಾವುದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣಅ. ೨೩೯). **ಕಾಲಂದಿಗೆ** : ಘಟ್ಟ ವಣ್ಯಾಣ ಕಾಲಂದಿಗೆ (ವಿದಾಕ್ಯ. ೬–೧) ; ಕಾಲಂದಿಗೆ ಪಿಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೊನ್ನುಡಿದಾರಾ (ಸೌಂದಕಾ. ೩–೩೯) ; ಘಲ್ಲೆಂದು ಮೊರೆಯುವ ಕಾಲಂದಿಗೆಗಳ ಶಬ್ದಂಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತಾಳಗಳಂ ಪಿಡಿಯುವಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೮೮–೧) ; ಊಳಿಗದ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಕಾಲಂದಿಗೆಯ ಧ್ವನಿಯ ಕೇಳಿ ಹೊರವಡುವ ಹಂಸೆಗಳಿಗೆ . . . ಸಂಕಲೆಯ ತೊಡಿಸು (ವಚಕಾ. ೫೪).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಅಂದುಗೆ]

ಕಾಲಕ (ನಾ). ೧. (ಮನುಷ್ಯರ) ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ (ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಬಂದಿರುವ) ಕಪ್ಪು ಚುಕ್ಕಿ, —ಮಚ್ಚೆ. 'ಕಾರೆಳ್ಳು' ಪರಾ. ೨. ಯಕೃತ್ತು. [ಸಂ.]

ಕಾಲಕಂಠ, ಕಾಳಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಕಲೆ ಇರುವವನು; ಶಿವ ; ನೀಲಕಂಠ : ಶೀಲವಂತರ ಕೈಯ ಕನ್ನಡಿ ಕಾಲಕಂಠನ ಕೂರಲಗು ಕರುಣಾಳು ಬಸವಂ (ಬಸಪು. ೧–೩೩). ೨. ಗುಬ್ಬಿ; ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ : "ಕಲವಿಂಕ ವಾಕಾಲ[ಪಾಠಾಂ.ಳ]ಕಂಠಮೆನೆ ಗುಬ್ಬಿ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೬). **ಕಾಳಕಂಠ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಕಾಲ್$_3$ + ಕಂಠ]

ಕಾಲಕಂಠಕ (ನಾ). ನೀರುಕೋಳಿ ; ಭರತಪಕ್ಷಿ : (ಶ). [ಸಂ.]

ಕಾಲಕಂಧರ, ಕಾಳಕಂಧರ (ನಾ). = ಕಾಲಕಂಠ : "ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಭರ್ಗನೀಶ್ವರಂ ಕಾಲಕಂಧರಂ. . .ಎನಲು ರುದ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪–೧೧). **ಕಾಳಕಂಧರ** : ಕಾಳಕಂಧರನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾಗ (ವೀಶೈಪು. ೩–೮–೨೫).

[ಕಾಲ್$_2$ + ಕಂಧರ]

ಕಾಲಕಡು 'ಕಾಲ್ಗಡ' ನೋ.

ಕಾಲಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಾಲ ಮತ್ತು ಕರ್ಮ : ಹುಟ್ಟು ಸಾವಿನ ವಿಲಗ ಜೀವರ ಬಿಟ್ಟ ತಾವಿದು ಕಾಲಕರ್ಮದ ಥಟ್ಟು ಮುರಿವಡೆದೋಡಿದೆಡೆಯಿದು (ಕುವ್ಯಾಖ. ೧–೨೧) ; ಕೇಳು ಸಚರಾಚರ ಸಮಸ್ತವು ಕಾಲಕರ್ಮಕೆ ಸಿಲುಕಿಹವು (ಅಮೃತ. ೨–೩೫). ೨. ಸಾವು : (ಶ).

[ಕಾಲ + ಕರ್ಮ]

ಕಾಲಕರ್ಮರಹಿತ (ನಾ). ಕಾಲ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದವನು: ಕಾಲ ಕರ್ಮರಹಿತರು ಭವನಿರಹಿತರು . . . ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು (ಬಸವ. ೮೬೩). [ಕಾಲಕರ್ಮ + ರಹಿತ]

ಕಾಲಕಲ್ಪ (ನಾ). ಯಮನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದವನು ; ಯಮಸದೃಶ: ನವಗಾದೀ ಪೇದಮಂ ಬಿನ್ನವಿಪವಹಿಪತಲ್ಪಂಗೆ . . . ದಾನವ ಸೇನಾ ಕಾಲ ಕಲ್ಪಂಗೆ (ಜಗವಿ. ೧-೩೫). [ಸಂ.]

ಕಾಲಕಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊತ್ತುಕಳೆ; ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆ: ತಮ್ಮೆಲ್ಲ ರೊಡನೆ ಕಾಲ ಕಳೆಯಲು ಅವಕಾಶವಾದುದು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷ ವಾಗಿದೆ (ರಾಯುಕ. ೮೧). ೨. ಜೀವನ ಸಾಗಿಸು: ತಾಯಿ . . . ಬಡ ತನದಿಂದ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಾ ಅವನಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಿದಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೦). [ಕಾಲ + ಕಳೆ$_1$]

ಕಾಲಕಾಲ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕಾಲ ಕಾಲಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಕರುಣಾಲೋಲದಿಂ ಪ್ರಮಥತ್ವಮಂ ಕೊಡೆ (ಬಸಪು. ೨೬-೪೬). [ಕಾಲ + ಕಾಲ]

ಕಾಲಕೀರ್ದಿ 'ಕಾರಕರ್ದಿ' ನೋ.

ಕಾಲಕುದುರೆ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಆಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಕುದುರೆಯ ಹಾಗೆ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಮಗುವನ್ನು ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ನೆಲದಮೇಲೆ ಮಂಡಿಯೂರಿ ಹರಿದಾಡುವ ಮನುಷ್ಯ: ಅಂದು ಅಮ್ಮನ ಕಂಕುಳಲಿ ಆಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅಂದು ಅಪ್ಪನ ಕಾಲಕುದುರೆ ಮಾಡಿದ್ದೆ (ಕಎಪು. ೯೨). [ಕಾಲ + ಕುದುರೆ]

ಕಾಲಕೂಟ, ಕಾಳಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮಹಾವಿಷ; ಘೋರ ವಾದ ವಿಷ: ಈತಂಗಳ್ಗುಪಚಾರಂ ಪ್ರೇತೋಪಚಾರಂ, ಕೂಟಂ ಕಾಲ ಕೂಟಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦-೨೦); ಇವರೆಲ್ಲಾ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸವಿದು ದೇನನ್ನು? ಕಾಲಕೂಟವನ್ನು (ಭಾರದ. ೪೮೬). ೨. ಸಮುದ್ರ ಮಥನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಂದು ಉಗ್ರವಾದ ವಿಷ. 'ಕಾಲಕೂಟಗ್ರೀವ' ಪರಾ. ೩. ಒಂದು ಪರ್ವತ: ಪದ್ಮಕ ಸರಸ್ಸು, ಕಾಲಕೂಟ ಪರ್ವತ, ಶೋಣನದಿ . . . ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಅವರು ಗೋರಥ ಪರ್ವತದ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ವಚಭಾ. ೬೮). ಕಾಳಕೂಟ: ೧. ಅಗಲ್ಕೆ ಮುಳಿಸೆಂಬೆರಡುಂ ಗಡ ಕಾಳಕೂಟಮಾಗಮರ್ದಿನ ಕಾಳಕೂಟದೊಡವುಟ್ಟಿದಳೆಂದಪೆನೆನ್ನ ನಲ್ಲಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೫); ಶಂಕಿತಂಗೆ ಪ್ರಸಾದ ಸಿಂಗಿ ಕಾಳಕೂಟ ವಿಷವು (ಬಸವ. ೬೬೧); ಕಾಳಕೂಟದ ತೊಟ್ಟಿಗಳಲಿ ಜಲಕೇಳಿಯೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೩೮). [ಸಂ.]

ಕಾಲಕೂಟಗ್ರೀವ (ನಾ). ಕಾಲಕೂಟ ವಿಷವನ್ನು ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ದವನು; ಶಿವ: ಕಾಲಕೂಟಗ್ರೀವ ಹರಿಕಂಕಾಳಧರ . . . ಹರ ನಿಮ್ಮ ನೆಲ್ಲಾ ಕಾಲದೊಳು ಕೀರ್ತಿಸುವೆನು (ಬಸಪು. ೬೧-೫೨). [ಸಂ. (ಕಾಲಕೂಟ + ಗ್ರೀವಾ + –)]

ಕಾಲಕ್ರಮಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಚಲನೆ, —ಗತಿ. ೨. ಕಾಲ ಕಳೆಯುವುದು; ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು; ಕಾಲಯಾಪನೆ: "ಈರ – ಕ್ಷೇಪೇ ಕಾಲಕ್ರಮಣದೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೯೪). [ಕಾಲ + ಕ್ರಮಣ]

ಕಾಲಕ್ರಮಣೆ (ನಾ).=೧. ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು. ೨. ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವುದು: ಗುಣವಂತನಾಗಿ ನೀನು ಕಾಲಕ್ರಮಣೆಮಾಡು ಅನುದಿನ ದಲ್ಲಿ ಹರಿಸೇವೆಗೆ ವಿಮುಖನಾಗದೆ (ಜಗದಾ. ೫೪). [ಸಂ. ಕಾಲಕ್ರಮಣ]

ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ (ಅ). ದಿನಕಳೆದಂತೆ; ಕಾಲಸರಿದಂತೆ; ನಿಧಾನ ವಾಗಿ: ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ . . . ಹಾಲುಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಉಪ ಯೋಗಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿದರು (ಗೃಹವಿ. ೩). [ಸಂ.]

ಕಾಲಕ್ರಿಯಾಮಾನ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಕಾಲದ ಕ್ರಿಯೆಯ ಅಳತೆ; (ನಾಟ್ಯಾದಿಗಳ) ಕಾಲಪರಿಮಿತಿ; ಲಯದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ತಾಳ: "ಕಾಲಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರಮಾಣಂ ತಾಳಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೬-೯೪). [ಕಾಲ + ಕ್ರಿಯಾ + ಮಾನ]

ಕಾಲಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ತಡಮಾಡುವುದು; ವಿಳಂಬಮಾಡುವುದು: ಕಾಲಕ್ಷೇಪಮಂ ಮಾಡಿ ನೀನಿರೆ ದೈತ್ಯೇಂದ್ರನಪಾಯಮಂ ನಿನಗೆ ಮಾಳ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೧೦); ಆಕೆವಾಳರು ವಿಗಡ ವೀರಾನೀಕವಿದೆ ತಲ್ಲಣದ ತಗಹಿನಲೇಕೆ ಕಾಲಕ್ಷೇಪವೆಂದನು ಕೌರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೨೩). ೨. ಕಾಲಕಳೆಯುವುದು; ಕಾಲಹರಣ: ವೈಷ್ಣವಿಯು ದೇವಿಕಾಮಾತೆಯೊಡನೆಯೂ ಶ್ರೀದೇವಿಯೊಡನೆಯೂ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಾ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕನ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದಳು (ಶ್ರೀರಾಯು. ೧೦೮). ೩. ಹರಿಕಥೆ; ಭಗವತ್ಕಥೆ: ಆ ಅರವತ್ತಮೂರು ಸಂತರ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಲ ಕ್ಷೇಪಮಾಡುವಾಗ . . . ಈ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಗೀತ. ೮೯). [ಕಾಲ + ಕ್ಷೇಪ]

ಕಾಲಕ್ಷೇಪಿ (ನಾ). ಕಾಲಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಕಾಲ ಕಳೆಯುವವನು: "ಈರಃ – ಕಾಲಕ್ಷೇಪಿ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೯೪). [ಸಂ. ಕಾಲಕ್ಷೇಪಿನ್]

ಕಾಲಖಂಡ (ನಾ). ೧. ಪಿತ್ತಕೋಶ; ಯಕೃತ್ತು: ಕಾಲಕ[ಖ]ಂಡಂ ಯಕೃನ್ಮತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೧೩); "ಕರ್ಕಂಡಮುಂಘ್ರಿ ಫಲಮೆನೆ ಕಾಲಖಂಡಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮-೬). ೨. ಕಾಲದ ವಿಭಾಗ: ಯೂರೋಪಖಂಡದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಯುಗದ ಕಾಲಖಂಡವನ್ನು ಅಂಧಕಾರಯುಗವೆಂದು ಕರೆಯುವರು (ಪ್ರಬಂಧ. ೬೮); ಇಂದಿನೀ ಉಪನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹಲವು ದಶಕಗಳ ಕಾಲಖಂಡವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಮಸಾಹಿ. ೧೩). [ಕಾಲ + ಖಂಡ]

ಕಾಲಗಣನ, (ನಾ). ಕಾಲವನ್ನು ಎಣಿಸುವಿಕೆ; ಅಳೆಯುವಿಕೆ; ಕಾಲಮಾಪನ. 'ಕಾಲಗಣನ ವಿದ್ಯೆ' ಪರಾ. [ಕಾಲ + ಗಣನ]

ಕಾಲಗಣನವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಕಾಲ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿ, ಗುಣಿಸಿ ನೋಡುವ ವಿದ್ಯೆ; ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾಸ್ತ್ರ; ಜ್ಯೋತಿಷ. [ಕಾಲಗಣನ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕಾಲಗಣನಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮ ವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಕ್ರಮ: ಕಾಲಗಣನಶಾಸ್ತ್ರ; ಆಯಾ ಘಟನೆಯ ಕಾಲವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ತೋರಿಸುವ ಕ್ರಮ; ಇದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ; ಗ್ರಂಥ; ಘಟನಕಾಲಸೂಚಿ" (Chronology. ೩೦೯). [ಕಾಲಗಣನ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಾಲಗಣನೆ (ನಾ). = ಕಾಲಗಣನ: ಈ ರೀತಿ ಕಾಲಗಣನೆ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಕ್ರಿ. ಶ. ೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿದ್ದಿತೆಂದು . . . ಪಂಡಿತರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ (ಕರ್ಣಾಅ. ೮). [ಸಂ. ಕಾಲಗಣನಾ]

ಕಾಲಗಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಮೂಳೆ: ನಾ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅವನಕಾಲಗಣಿಕೇನ ಮುರಿದು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ರಂಗರೋ. ೩೧). [< ಕಾಲ್$_1$ + ಗಣಿಕೆ$_1$]

ಕಾಲಗತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಕಳೆದುಹೋಗುವುದು; ಸಮಯ ತೀರುವಿಕೆ: ಕಾಯವಿದು ನೆಲೆಯಲ್ಲ ಸಿರಿತಾ ಮಾಯರೂಪಿನ ಮೃತ್ಯು ದೇವತೆ ಬಾಯ ಬಿಡುತಿಹಳಾವುದೀತನ ಕಾಲಗತಿಯೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೧೧). ೨. ಮುಂದೆ ಒದಗತಕ್ಕ ಸ್ಥಿತಿ; ದೈವಗತಿ: ಸಹಜ ಪುರುಷ ರಿಹ ಯೇಕಾಂತ ಸಜ್ಜೆವನೆಗೆ ಕಾಲಿಡಲ್ಕಂಜುವೆಂ ಕಾಲಗತಿಯೆಂತಹುದೊ . . . ಪೋದೊಡೇನಪ್ಪುದೊ (ನವಮೋ. ೯-೨೪). [ಕಾಲ + ಗತಿ]

ಕಾಲಗತ್ತಲೆ, ಕಾಳಕತ್ತಲೆ, ಕಾಳಗತ್ತಲು, ಕಾಳಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: (+). **ಕಾಳಕತ್ತಲೆ**: ಕೇಳಿಲ್ಲ ಕಂಡಿಲ್ಲ ಇಂಥ ಪುರುಷನ ಎಂದೂ ಕಾಳಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲ ನೋಡ (ಜಗವಾ. ೧೪೩). **ಕಾಳಗತ್ತಲು**: ಸೂಜಿಮುಖಮಂ ಕೀಲಿಸುವೊಡರಿದೆನಿಸಿದಗ್ಗದ ಕಾಳಗತ್ತಲೊಳು [ಪಾಠಾಂ. ಸಿದುಱಿ ಕತ್ತಲೆಯು] ಮೊತ್ತದೊಳು (ಬಸಪು. ೩೧-೪). **ಕಾಳಗತ್ತಲೆ**: ಬರಪಾರದೆ ದೂದವಿಯರ ಹರಿಸದೆ ಮುಱಿ ಮುಂಜು ಕಾಳಗತ್ತಲೆಯೊಂದೋಸರಿಸಿದೆ(ಕಾದಂಬ.೩೧೮); ಸರಳ ಮುಂಡಲ ಕಾಳಗತ್ತಲೆ ಕವಿಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೧೧-೫೦೪); ಕಾಳಗತ್ತಲೆಯೊಳಗೆ ಸೂರ್ಯನವೋಲು ಮೈದೋಱಿದೆಯಲಾ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೩-೧೨-೩); ಮಳೆಯಿಂದ ಕಾಳಗತ್ತಲೆ ಹೆಚ್ಚಿತಾಗ (ಭರಚ. ೩೪-೬೮).

[ಕಾಲ + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಕಾಲಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಾಲದ ಬಸಿರು: ಅವರಹೆಸರು ಕಾಲಗರ್ಭದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಮೊಳಗಿ ಕೇಳಿ ಬರ್ತಾ ಇದೆ (ವೀರಯೋ. ೧೬).

[ಕಾಲ + ಗರ್ಭ]

ಕಾಲಗುಣ₁ 'ಕಾಲ್ಗುಣ' ನೋ.

ಕಾಲಗುಣ₂ (ನಾ). ಕಾಲದ ಮಹಿಮೆ: ಹೊಲತಿಯರು ಬಂದಾವು ಸತಿಯರಾದಪ್ಪೆವೆಂಬುಲಿಹವೆಂಬುದು ಬಂದ ಕಾಲಗುಣವೋ ನಿಂದ ನೆಲದ ಗುಣವೋ (ಹಚಕಾ. ೭-೧೬). [ಕಾಲ + ಗುಣ]

ಕಾಲಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೆಜ್ಜೆ: ನಾಟ್ಯವಧುಗಳ ಕಾಲಗೆಜ್ಜೆಯ ರವಗತಿಮಾಡಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿಶಾಲದ ಸೊಗಸ ಬೀಱಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೮-೫೯). [ಕಾಲ್₁ + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಕಾಲಘ್ನ (ನಾ). = ಕಾಲಕಾಲ: ಆದ್ಯಂತಶೂನ್ಯಂ ಕಾಲಘ್ನಂ ಕಾಲರೂಪಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಕಾಲಚಕ್ರ (ನಾ). ೧. ಚಕ್ರದಂತೆ ಉರುಳುತ್ತಿರುವ ಕಾಲ; ಗತಿಶೀಲವಾದ ಕಾಲ: ಕಾಲಪಿಂಡಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶಿವನ ನಿಲುಕಡೆಯನಱಿಯದೆ ಕಾಲಚಕ್ರದೊಳಗಾಡುವೆಲ್ಲವೂ (ಬಸವ. ೮೬೯); ಕಾಲಚಕ್ರಂ ಪೊರಳೆ ಮುಚ್ಚಿದುದು ಬೆಳಕಕ್ಕುಂ ಇದುರ್ದಿಲ್ಲಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫೧೬). ೨. (ಆಲಂ) ಸಾವು; ಮರಣ; ನಾಶ: ಅವಂಗೆ ಕಾಲಚಕ್ರಮನೋವದೆ ಮಾಡಲ್ಕೆ ಚಕ್ರಮಿದು ಬಗೆದುದೊ . . . ಆವನ ಬಲಮನಿಂ ಸುಟ್ಟಪುದೋ (ಆದಿಪು. ೧೪-೫). ೩. ಒಂದು ಮತದ ಹೆಸರು: ಅತಿಶನೆಂಬ ಭಿಕ್ಷು, ೧೦೩೮ ರಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟ್‌ಗೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ 'ಕಾಲಚಕ್ರ'ವೆಂಬ ಮತವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಮಾಡಿ ೧೦೫೩ ರಲ್ಲಿ . . . ತೀರಿಕೊಂಡ (ಭಾರದ. ೩೪೬). [ಕಾಲ + ಚಕ್ರ]

ಕಾಲಜ (ಗು). ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದ; ವಯಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾದ: ಕಾಯಬಲವು ಸಹಜವೆಂದೂ, ಕಾಲಜವೆಂದೂ, ಯುಕ್ತಿಕೃತವೆಂದೂ ಮೂರು ತೆರನಾಗಿರುವುದು . . . ಯೌವನದಲ್ಲಿಉಂಟಾದ ಬಲವು ಕಾಲಜವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೧೯). [ಸಂ.]

ಕಾಲಜಿತು (ನಾ). ೧. ಯಮನನ್ನು ಗೆದ್ದವನು; ಮೃತ್ಯುಂಜಯ; ಶಿವ. ೨. ಶ್ರೀರಾಮನ ಒಬ್ಬ ಸೇನಾನಿ: ಕೈವೀಸಿದಂ ಕಾಲಜಿನ್ಮುಖ್ಯ ಸೇನಾನಿಗಳ್ಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೮). ೩. ಕಾಲಜಿತುವೆಂಬ ದಳಪತಿಸಹಿತ ಸುಮಿತ್ರಾತ್ಮಜಂ ನಗರಮಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೬).

[< ಸಂ. ಕಾಲಜಿತ್]

ಕಾಲಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ತಕ್ಕ ಕಾಲವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಕಾಲವನ್ನು ತಿಳಿದವನು. ೨. ಋತುಮಾನಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದವನು; ಜ್ಯೋತಿಷಿ. ೩. ಕೋಳಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಲಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಮುಂದೆ ಆಗುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯುವಿಕೆ; ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞಾನ: ಸಕಲ ವಿಧದಿಂದೀವ ಜೀವರಿಗಱಿಯೆ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಹೇಳೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೨-೧೦೧). ೨. ಭವಿಷ್ಯ ನಿರೂಪಣೆ; ಭವಿಷ್ಯ ಕಥನ: 'ದಿಮ್ಮಿಸಲೆನ್ನಿರೊ' ಎಂಬ ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಕರಸ್ಥಲದ ನಾಗಲಿಂಗಯ್ಯನು ತನ್ನ ಕಾಲಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಾರಲು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೯೪). ೩. ವಾತುಲಾಗಮದ ಹನ್ನೆರಡು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಾತೂಲ ಉತ್ತರವಾತೂಲ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಪರಾಜಿತ. . .ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕಾಗಮವೆಂದು ವಾತೂಲಾಗಮದ ದ್ವಾದಶ ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೨).

[ಕಾಲ₁ + ಜ್ಞಾನ]

ಕಾಲಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು: ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳನ್ನೂ ಅರಿಯುವ ಕಾಲಜ್ಞಾನಿಗಳು ನಾವಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೪೮೩). ೨. ಶಿವ: (+). [ಸಂ. ಕಾಲಜ್ಞಾನಿನ್]

ಕಾಲಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಲುಮಣೆ; ಚಿಕ್ಕಗಡಗಂಚಿ (ಉಕ): "ಕಾಲಟ್ಟೆ, ನಿಲುಚೌಕಟ್ಟು" (Flake. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ್₁ + ಅಟ್ಟೆ₁]

ಕಾಲಡಿ₁ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಅಡಿ; ಪಾದ: ಇವರ ಕಾಲಡಿಗಳನೆಮ್ಮ ತಲೆಗಳೆಂಬ ತಾಮರೆಯ ಪೂಗಳಿಂದರ್ಚಿಸಿದೊಡಲ್ಲದೆ ಪಾಪಂ ಪಿಂಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯-೧೬); ಪುರ್ವಳ್ಳೆ ಪಲ್‌ಕೆಕ್ಕೆ ಕಾಲಡಿಯೆಂದಿಂತಿವನುರ್ಚಿಪೋದುವಿಸೆ ತತ್‌ಸೌಜನ್ಯಕಂದಾಂಕುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೭); ಕಾಲಡಿಗಳ್ ಕಡಿಯಾಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೩). ೨. ಕಾಲ ಕೆಳಗು: ಕುದುರೆ ತನ್ನ ಕಾಲಡಿಯ ಹುಲ್ಲನೆಲ್ಲ . . . ಮುಗಿಸಿದ ನಂತರ (ಪುನರು. ೨೮೯). ೩. ಒಂದು ಅಳತೆ: ವೊಜಂಟನ ಮಲ್ಲನ ಕೋಲ ಮತ್ತರು ತೋಟ ಕಾಲಡಿಮತ್ತರು (ಎಇ. XIII, ೩೩೬-೯; 1173).

[ಕಾಲ್₁ + ಅಡಿ₁]

ಕಾಲಡಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಾಲಡಿಯ ಮಂಗಲದ ತುಱಿಯ್ಗೊಳ್ ಉದ್ಧತ್ತೋನ್ ಆಪದಿಂಬರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೮೫-೧; ?). [?]

ಕಾಲತಂತ್ರ (ನಾ). ಕಿರಣಾಗಮದ ಒಂಬತ್ತುಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗರುಡಾಗಮ . . . ಕಾಲತಂತ್ರವೆಂದು ಕಿರಣಾಗಮದ ನವಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೨). [ಕಾಲ + ತಂತ್ರ]

ಕಾಲತಳ (ನಾ). ಅಂಗಾಲು: ಕಾಲತಳಂ ತಪ್ಪಾಗಿರೆ ಸರುಜಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨-೨), [< ಕಾಲ್₁ + ತಳ (= ತಲ)]

ಕಾಲತ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಭೂತ, ಭವಿಷ್ಯತ್ ಮತ್ತು ವರ್ತಮಾನವೆಂಬ ಮೂರು ಕಾಲ: ಅಪಗತಕಾಲತ್ರಯನನಾಪ್ತಗುಪ್ತಿತ್ರಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೧೫). ೨. ಬೆಳಗು, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಮತ್ತು ಸಾಯಂಕಾಲವೆಂಬ ಮೂರು ಹೊತ್ತು: ಕಾಲತ್ರಯ ಋತುಷಟ್ಕೋಚಿತಂಗಳಪ್ಪ ಫಲಪ್ರಸವಂಗಳೇಕ ಸಮಯ ಪ್ರಸವಮೆಂತಾದುದೆಂದು ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೭೮); ಕಾಲತ್ರಯಜಪಾನುಷ್ಠಾನಹೋಮದಲಿ ಪರಮ ಋಷಿಮುಧ್ಯದಲಿ ನೀನಾಚರಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೬೦).

[ಕಾಲ + ತ್ರಯ]

ಕಾಲತ್ರಯಪರಿಣಾಮಿ (ಗು). ೧. (ಭೂತ, ಭವಿಷ್ಯತ್ ಮತ್ತು ವರ್ತಮಾನವೆಂಬ) ಮೂರುಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ; ಮೂರುಕಾಲಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುವ: ಪರಿಭಾವಿಸೆ ಕಾಲತ್ರಯ ಪರಿಣಾಮಿಗಳೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟಿ ಮೂಱುಂ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ನಿರುತಂ ಪ್ರತಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆ ಬರೆ ಭೂತಾರ್ಥದೊಳೆ ಸಲ್ವುದೆಂಬರ್ ಪಿರಿಯರ್ (ಶಮದ. ೨೨೨). ೨. ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುವ.

[ಕಾಲತ್ರಯ + ಪರಿಣಾಮಿ]

ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ (ನಾ). ಭೂತ, ಭವಿಷ್ಯತ್ ಹಾಗೂ ವರ್ತಮಾನವೆಂಬ ಮೂರು ಕಾಲಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದವನು; ತ್ರಿಕಾಲಜ್ಞಾನಿ: ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ . . . ಪುರಾಣಂಗಳಂ ಬೆಸಸೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦–೧೧); ಈತಂ ಮುನ್ನಿನ ಭವದೊಳ್ ನೀತಿಯನುೞಿದು . . . ಈ ತೆಜದಿಂ ಕರ್ಮ ಕರ್ಮಫಲಮನುಂಡಪನಲ್ತೇ ಎಂದು ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿಗಳ್ನುಡಿಯೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೫); ವೇದವಿದಂ ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ ಬಹುಶ್ರುತಂ . . . ಪುರೋಹಿತನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦೫ ಪ್ರಯೋ).
[ಸಂ. ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿನ್]

ಕಾಲದಂಡ, ಕಾಳದಂಡ (ನಾ). ೧. ಯಮರಾಜನ ದಂಡಾಯುಧ: ಕಾಲದಂಡ ಪ್ರಚಂಡಮಪ್ಪ ತನ್ನ ಗದಾದಂಡಮಂ ಭುಜಾದಂಡದೊಳಳವಡಿಸಿ ಕೊಂಡು (ಗದಾಯು. ೩–೪೯ ವ); ಅಡಸುವ ಕಾಲದಂಡಮೆರೆಗೊಳ್ವಸಿತೋರಗನೆಂಬ ಶಂಕೆನೂರ್ಮಡಿಸಿರೆ . . . ಕಯ್ನುಡಗಲ್ಕೆ ನೀಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೪); ಕಾಲದಂಡದ ರೌದ್ರ ದಂಡ ಕರಾಳ ರಥ ಸೀಮಾಗ್ರ ದಂಡ ವಿಶಾಲ ವಿಮಲ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡದ ಸಾಲು ಚೆಲುವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೭). ೨. (ಆಲಂ). (ಯಮನ ದಂಡದಂತೆ) ನಾಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಮಾರಕ: ತತ್ತ ಅರಿಗಳ ಕಾಲದಂಡನು ಮಿತ್ತುಮಾರಿಯ ಮರಣದೇವತೆಯೆತ್ತಲಡಗಿದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬–೧೦). **ಕಾಳದಂಡ:** ೨. ಅಭಿನವಮದನಂ ವಿಪಕ್ಷಕಾಳದಣ್ಡಂ ವೀರಮಾರ್ತಣ್ಡಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೬–೬; 1067).
[ಕಾಲ+ ದಂಡ]

ಕಾಲದಂಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ದಾಡೆ, —ಕೋರೆಹಲ್ಲು: ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿವೇಕರಹಿತೇಷ್ಟಬಂಧುಜನ ಕಾಲದಂಷ್ಟ್ರಕೆ ನಿನ್ನ ಮೃದುಗೋಳಿಪ ಭಟರು (ಮಂಕುಕ. ೬೩೦). [ಕಾಲ+ ದಂಷ್ಟ್ರ]

ಕಾಲದರ್ಶಕ (ನಾ). ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಯಂತ್ರಸಾಧನ: "(ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾಲಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಅಳೆಯುವಂತೆ ರಚಿಸಿರುವ) ಕಾಲದರ್ಶಕ (Chronoscope. ಇಂಕನಿ).
[ಕಾಲ + ದರ್ಶಕ]

ಕಾಲದರ್ಶಿ (ನಾ). ತ್ರಿಕಾಲ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು; ಮುನಿ: "ಮುನಿ ಕಾಲದರ್ಶಿ ವಾಚಂಯಮಂ ಋಷಿನಾಮಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬–೧೦). [ಸಂ. ಕಾಲದರ್ಶಿನ್]

ಕಾಲದಲನ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ಸೀಳುವಿಕೆ; ಶಿವನ ಒಂದು ಲೀಲೆ: ದಕ್ಷಾಧ್ವರಂ ಕಾಲದಲನ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಮದಹನ] ವಿಷಹರಣ . . . ಕಾಳಿಕಾಕಾಂಡದೊಳಗಾದ ಶಂಕರಲೀಲೆಗಳನು ಹಲವಿತಿಹಾಸ ಕಥನಮಂ ಪೇಳ್ವೆನೀ ಕಾವ್ಯದೊಳಗೆ (ಹಜಕಾ. ೧–೩೦). [ಕಾಲ + ದಲನ]

ಕಾಲದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಾಲದಿಯ ನಾಯಿಮ್ಮರಸಂಗೆ ಶಾಸನಮಂ ತೋಱಿ ಪಡೆದ ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ (ಇಅ. XVIII, ೩೯–೨೨; 999). [?]

ಕಾಲದೂತ (ನಾ). ಯಮನ ಆಳು; ಯಮದೂತ: ಕಾಲವಶದಲಿ ಕೌಶಿಕನನಾ ಕಾಲದೂತರು ತಂದರಾತನ ಮೇಲುಪೋಗಿನ ಸುಕೃತ ದುಷ್ಕೃತವನು ವಿಚಾರಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೧೬). [ಕಾಲ + ದೂತ]

ಕಾಲದ್ದು 'ಕಾಲಟ್ಬು' ನೋ.

ಕಾಲದ್ರವ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜೀವದ್ರವ್ಯ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ ಕಾಲದ್ರವ್ಯಮೆಂಬ ಷಡ್ದ್ರವ್ಯಂಗಳ ಗುಣ ಪರ್ಯಾಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೩೯ ವ); ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯದ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಈ ಕಾಲದ ಕಾಲದ್ರವ್ಯಮೆ ನಿಮಿತ್ತಮೆಂದಱಿವುದು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೧೦೧–೧). [ಕಾಲ+ ದ್ರವ್ಯ]

ಕಾಲಧರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ನಡವಳಿಕೆ: ಕಾಲಧರ್ಮ, ದೇಶಧರ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲದೇಶಗಳಿಗುಚಿತವಾದ ನಡೆನುಡಿಗಳೆಂದರ್ಥವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೧). ೨. ವಸಂತ ಮೊದಲಾದ ಋತುಗಳ ಸ್ವಭಾವ. ೩. ಮರಣ; ಮೃತ್ಯು: ಪಲಗಾಲಂಬರೆಗಂ ಜೀವಿಸಿರ್ದುಂ ಕಡೆಯೊಳೊಂದು ದಿನಂ ಕಾಲಧರ್ಮಮಂ ಕಾಣಲಿರ್ಪವಸರದೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೯–೧೬); ರಾಮನು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಲು ದಶರಥನು ಕಾಲಧರ್ಮವನ್ನೈದಿದನು (ವಚಭಾ. ೪೦೫).
[ಕಾಲ + ಧರ್ಮ]

ಕಾಲನಿ, ಕಾಲೋನಿ (ನಾ). ವಸಾಹತು; ಮೊಹಲ್ಲಾ; ಕೇರಿ: ಇಲ್ಲಿ ಬಡವರ ಕಾಲನಿ (Colony) ಮಾಡಬೇಕು (ದೇಜ್ಯೋತಿ. ೧೬). **ಕಾಲೋನಿ:** ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೋನಿ (ರೂಢಿ).
[← ಇಂ. Colony].

ಕಾಲನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಾಲವನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ; ಸಮಯನಿಷ್ಠೆ: ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಕಾಲನಿಷ್ಠೆಯನ್ನುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೧೧). [ಕಾಲ + ನಿಷ್ಠೆ]

ಕಾಲಪಂಚಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದನೆಯಕಾಲ: ಕಾಲಪಂಚಮಕೀ ವಿಧಿಯು ನೆರೆಯೊತ್ತಿ ಬಂದಿಹುದಾವಪರಿಯೊಳು ಪೀಡಿಸದೆ ಬಿಡದೆನಲು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೧೧–೯೩). [ಕಾಲ + ಪಂಚಮ]

ಕಾಲಪಥ (ನಾ). ಕಾಲದ ಮಾರ್ಗ; ಕಾಲಗತಿ: ಕಾಲಪಥದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪ್ರೇಯಸಿಯ ಮರಣವು ನೆಟ್ಟ ಮೇರೆಗಲ್ಲನ್ನು ದಾಟಿ ನನ್ನ ಜೀವನದ ಎರಡನೆಯ ಪರ್ವವನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯಲು ಹೊರಟರೆ . . . ನಾನು ಬರೆಯುವುದು ಸತ್ಯವೋ ಭ್ರಮೆಯೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ (ಯೋಧಪು. ೪೭). [ಕಾಲ + ಪಥ]

ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಕೆಲವು ಸಮಯ ಇದ್ದು ಆ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲದಾಗುವಿಕೆ: "ಒಂದು ಕಾಲದೊಳುಂಟೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿಲ್ಲವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದೇ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩); ಕೆಲಕಾಲವಿದ್ದು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದ (ಭಾರದ. ೨೩೩).
[ಕಾಲ + ಪರಿಚ್ಛೇದ]

ಕಾಲಪರಿವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಬದಲಾವಣೆ. ೨. [ಜೈನ] ಉತ್ಸರ್ಪಿಣೀ, ಅವಸರ್ಪಿಣೀ ಕಾಲಗಳ ಎರಡು ಆವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲೂ ಆದಿಯಿಂದ ಕೊನೆತನಕ ಜನನ ಮರಣಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವುದು: "ಪರಿವರ್ತಿಸುವುತ್ಸರ್ಪಿಣ್ಯವಸರ್ಪಿಣೀಕಾಲಂಗಳೊಳ್ ತದಾದಿ ಪ್ರವೇಶ ಸಮಯದೊಳ್ಪುಟ್ಟಿ, ಕಟ್ಟಿದಾಯುಷ್ಯದ ವಿರಾಮದೊಳ್ಸತ್ತು ನಾನಾ ಭ್ರಮಣದಿಂ ಬಂದು ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಸಮಯದ ತದ್ವಿತೀಯಾದಿ ಸಮಯದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಸಾವುತ್ತುಮೆರಡುಂ ಕಾಲಮುಮನೀಮಾರ್ಗದಿಂ ಸಮಯೋತ್ತರ ವೃದ್ಧಿಯಿಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಮಾಗೆ ನೆಱಮೆಯ್ದಿಸುವುದು ಕಾಲಪರಿವರ್ತನಮೆಂಬುದು" (ಸುಕುಮಾ. ೯–೬ ವ).
[ಕಾಲ + ಪರಿವರ್ತನ]

ಕಾಲಪಾಯಕ (ನಾ). ಕಾಲ್ಬಳದ ಯೋಧ; ಪದಾತಿ: ಕಾಲಪೆಂಡೆಯ ತೋಳ ಭಾಪುರಿ . . . ಒಪ್ಪುವ ಸುರಿಗಿಯ ಬಿಲ್ಲ ಕಾಲಪಾಯಕರೊಪ್ಪುತಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೬೩). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಾಯಕ]

ಕಾಲಪಾಶ (ನಾ). (ಜೀವನನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗಲು) ಯಮನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಗ್ಗ; ಯಮಪಾಶ: ಕಾಲಪಾಶದಲೆಳಸಿಕೊಂಬ ಕರಾಲಮತಿ ಸುಡುಗಾಡಲೈತಂದಾಲಯವ ಹೊಕ್ಕನು ಕೃತಾಂತನ ಬಾಯ ಹೊಗುವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೮೨).
[ಕಾಲ + ಪಾಶ]

ಕಾಲಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ದೇವತೆ: ಕೊನೆಗೆ ಯಾವುದು ನಿಲ್ಲಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಕಾಲಪುರುಷನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಿ (ಪ್ರಾವಿವಿ. ೮೭). ೨. ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ; ಯಮ. ೩. ಯಮದೂತ: ಕಣ್ಪೊಲದೊಳ್ ಸುೞಿವ ಕಾಲಾಯಸ ಕಾಲಪುರುಷನಂ ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಜವಂ ನೆರಂಬಂದಪ್ಪನೆಂದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೨೮ ವ). ೪. ಮೇಷಾದಿ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಿಂದಾದ ಪುರುಷಾಕಾರದ ಒಂದು ನಕ್ಷೆ, —ರೇಖಾಚಿತ್ರ. [ಕಾಲ + ಪುರುಷ]

ಕಾಲಪೃಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ರಣಹದ್ದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ. ೩. ಕರ್ಣನ ಬಿಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಕಾಲಪೆಂಡೆಯ ‘ಕಾಲ್ಪೆಂಡೆ’ ನೋ.

ಕಾಲಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). (ಒಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು) ತಕ್ಕ ಸಮಯದ ಜ್ಞಾನ; ಕಾಲಯಾವುದೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ಇಡೀ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಪ್ರಜ್ಞೆ ಮಸುಕಾಗಿದೆ, ಸೇಲ್ಸಮನ್‌ನಿಗೆ ತಾನು ಸರಿಯಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಗಡಿಯಾರ ಇದ್ದೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೯). [ಕಾಲ + ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಕಾಲಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಭೇದಿ; ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ: ಮಗು ಆಹಾರವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಸೇವಿಸದೇ ಇರುವಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊತ್ತು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕಾಲಪ್ರವೃತ್ತಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಗೃಹವಿ. ೧೪೬). [ಕಾಲ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಕಾಲಪ್ರೇರಣೆ (ನಾ). ಅದೃಷ್ಟದ ಪ್ರೇರಣೆ; ದೈವದ ಪ್ರೇರೇಪಣೆ: ಒಬ್ಬ ಬೇಡತಿಯೂ ಆವಳ ಐದುಜನ ಮಕ್ಕಳೂ ಕಾಲಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ . . . ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಆಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು (ವಚಭಾ. ೩೪). [ಕಾಲ + ಪ್ರೇರಣೆ]

ಕಾಲಬಂಧು (ನಾ). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒದಗುವ ನಂಟ. ೨. ಯಮನ ಅಧೀನನಾದವನು; ಮೃತ್ಯುಗೀಡಾದವನು (?): ಲೀಲೆಯ ಕುಣಿತು ಆಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಸಂಹರನ ಬಂಧುಗಳು . . . ಶೈಲಾಂಗನೆಯ ಲೀಲೆಯ ಲಾಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಬಂಧುಗಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨–೪೩). [ಕಾಲ + ಬಂಧು]

ಕಾಲಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾದ; ಕಾಲಾವಧಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ: ನಿಸರ್ಗಜನ್ಯ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಸ್ಥಳಬದ್ಧವಾದುದು. ಗುರು ಮುಖದಿಂದ ಬರುವ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಕಾಲಬದ್ಧವಾದುದು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧). ೨. ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ದೈವವಶವಾದ. [ಕಾಲ + ಬದ್ಧ]

ಕಾಲಬೀಟೆ (ನಾ). ಕಾಲು ಬಿರಿಯುವುದು; ಕಾಲು ಒಡೆಯುವಿಕೆ: ಜೇನುಮೇಣಮಂ ಕಾಸಿ ತೊಡೆಯಲು ಕಾಲಬೀಟೆ ಹರ (ವಿವೈವಿ. ೬೭); ಆಲದ ಬೀಳು, ಗೇರ ಹರಳು . . . ಇವಿಷ್ಟನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಎಮ್ಮೆಯ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಾಸಿ ಅಂಗಾಲಿಗೆ ಲೇಪಿಸಲು ಕಾಲಬೀಟೆ ಹೋಗುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೮). [< ಕಾಲ್$_1$ + ಬೀಟ್$_3$]

ಕಾಲಬೇಗ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ವೇಗ, —ಚಳಕ: ಐದು ವರುಷದ ಕುದುರೆಗೆ ಪರಾಕ್ರಮವು ಮಣಿತವು ಸಾಧಿಸಿ ತಿದ್ದಿದ ಕುಣಿತವು ಕಾಲಬೇಗವು ಉಂಟಾಗುವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೪–೬). [< ಕಾಲ್$_1$ + ಬೇಗ]

ಕಾಲಭೇದ (ನಾ). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲ; ಕಾಲದ ಪ್ರಕಾರ: ಕಾಲಭೇದವನಱಿಪುವ ಮುಂದಣವ್ಯಯಂಗಳೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೨೦ ವೃತ್ತಿ). [ಕಾಲ + ಭೇದ]

ಕಾಲಭೇದಾಗಮ (ನಾ). ಚಂದ್ರಜ್ಞಾನಾಗಮದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಸ್ಥಿರ ಸಂಹಿತೆ. . . ಕಾಲಭೇದಾಗಮ . . . ದೇವೀ ಮತವೆಂದು ಚಂದ್ರಜ್ಞಾನಾಗಮದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೬೧). [ಕಾಲಭೇದ + ಆಗಮ]

ಕಾಲಭೈರವ (ನಾ). ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದ ಶಿವನ ರೂಪ: ಜಗವನೊಂದೇ ಬಾರಿ ಕೊಳ್ವ ತವಕಕ್ಕೆ ಬಹುರೂಪಮಂ ತಾಳ್ದನೋ ಕಾಲಭೈರವನೆಂಬ ತೆಜನಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೩೧). [ಕಾಲ + ಭೈರವ]

ಕಾಲಭ್ರಮೆ (ನಾ). ಯಾವ ಕಾಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯದಿರುವಿಕೆ: ಇದು ಯಾವ ಮಾಸ? ಯಾವ ದಿವಸ? . . . ಅವಳಿಗೆ ಕಾಲಭ್ರಮೆಯಾಯಿತು (ನಿರಾಘ. ೫೫). [ಕಾಲ + ಭ್ರಮೆ]

ಕಾಲಮಾನ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಅಳತೆ. ೨. ಕಾಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಸಮಯದ ಸನ್ನಿವೇಶ, —ಸಂದರ್ಭ: ಅಂದಿನ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕನುಸರಿಸಿ . . . ಮನಸ್ಸು ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿಗಿಳಿದರೆ (ಚಿತೆಸ. ೭೧). [ಕಾಲ + ಮಾನ]

ಕಾಲಮರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ಕಾಲದ ಮಿತಿ, —ಅವಧಿ: ಕಾಲಮರ್ಯಾದೆ ನನ್ನ ಜೀವಿತದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಾಗಿರದೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಆಗಿದೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೪೪೪). [ಕಾಲ + ಮರ್ಯಾದೆ]

ಕಾಲಮಹಿಮೆ (ನಾ). ಸಮಯದ ಮಹತ್ವ, —ಪ್ರಭಾವ. [ಕಾಲ + ಮಹಿಮೆ]

ಕಾಲಮಾಪಕ (ನಾ). ಕಾಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಯಂತ್ರವಿಶೇಷ: “ಕಾಲಮಾಪಕ (ಮು. ಶಾಖ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಾಲವ್ಯತ್ಯಾಸ ತೋರದಂತೆ ರಚಿಸಿ, ಸಮುದ್ರ, ಮೊದಲಾದ ಪ್ರದೇಶಗಲ್ಲಿ ರೇಖಾಂಶ ನಿರ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು.)” (Chronometer. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ + ಮಾಪಕ]

ಕಾಲಮಾಪನ (ನಾ). ಕಾಲದ ಅಳೆತ: (ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ) ಕಾಲಮಾಪನ (Chronometry. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ + ಮಾಪನ]

ಕಾಲಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಹಿಮವಂತ ಪರ್ವತೋಭಯಾಗ್ರಗತ ದ್ವೀಪ ನಿವಾಸಿ ಮಾನವರ್ ಮತ್ಸ್ಯಮುಖರುಂ ಕಾಲಮುಖರುಂ ಅಪ್ಪರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೫). ೨. ಕಪ್ಪು ಮುಖದ ಕಪಿ; ಕೋಡಗ; ಮುಸು. ೩. ಕರಿಯ ಅಗುರು; ಕಾಲಾಗರು: “ಕಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಕ] ಮುಖಮೆನಲಗುರುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೯೯–೨೧). ೪. ಯಮನ ಮುಖ, —ಬಾಯಿ: ಆ ಬರೀಮುಖಂ ಕಾಲಮುಖ ಮನೆಯ್ದಿತ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೩೦–೧೦). [ಕಾಲ + ಮುಖ]

ಕಾಲಮುರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ: ದೇಸಿ ಮರೆಯ ಲುಪ್ಪುವಟ್ಟಣಿಗೆಯ ಕಾಲಮುರಿಗೆವೆಂಡೆಯದ ಮುಂಗೆಯ್ಗಿಳಿವ ಉಳಿಯ ಸರದ ಸರಪಣಿಯ (ಧರ್ಮನಾ. ೨–೧೧೨ ವ). [ಕಾಲ್ + ಮುರಿಗೆ$_1$]

ಕಾಲಮೂಲ (ನಾ). ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿಯ ಹೆಸರು: “ಕಾಲಪುಷ್ಪಿ-ಕಾಲಮೂಲ, ಮಾಗುಳಿ” (ಓಷಧಿ. ೩೦). [ಕಾಲ + ಮೂಲ]

ಕಾಲಮೃತ್ಯು (ನಾ). ೧. ಭಯಾನಕವಾದ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ: ಅಜಸ ಲೇತಕೆ ಕಾಲಮೃತ್ಯುವನಜಸುವರೆ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೪). ೨. ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮರಣ. [ಕಾಲ + ಮೃತ್ಯು]

ಕಾಲಮೇಘ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದ ಮೇಘ; ಮೋಡ. ೨. ನೆಲಬೇವು: (ವೈಪಿಗಿ. ೬–೧೦೯). [ಕಾಲ + ಮೇಘ]

ಕಾಲಮೇಷಿ (ನಾ). ೧. ಮಂಜಿಷ್ಠೆ. ೨. ಕರಿಯ ತಿಗಡೆ. [ಸಂ. ಕಾಲಮೇಷೀ]

ಕಾಲಮೇಷಿಕೆ (ನಾ). = ಕಾಲಮೇಷಿ. [ಸಂ. ಕಾಲಮೇಷಿಕಾ]

ಕಾಲಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕಾಲಸೂಚಕ ಯಂತ್ರ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡಿಯಾರ: “ಕಾಲವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಕಾಲಯಂತ್ರ: ಸೂಕ್ಷ್ಮಕಾಲಸೂಚಿ; ಕಾಲಲೇಖಕ; (ಕಾಲವನ್ನು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಲು ಥಟ್ಟನೆ ನಿಲ್ಲುವಂತೆಯೂ ಮತ್ತು ಥಟ್ಟನೆ ನಡೆಯಲಾರಂಭಿಸುವಂತೆಯೂ ಮಾಡುವ ಗಡಿಯಾರ, ನಿಲ್‌ಗಡಿಯಾರ” (Chronograph. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ + ಯಂತ್ರ]

ಕಾಲಯಗದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ(?): ಕಾಲಯಗದೆ ಸಲಗೆ ಮೂಜು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭. ೨೦-೧೨ ; 1162). [?]

ಕಾಲಯಮ, ಕಾಳಯಮ (ನಾ). ೧. ಸಂಹಾರಕರ್ತನಾದ ಯಮ: ನೃಪಕುಲ ಕಾಲಯಮನಾಶ್ರಮಕೆ ಬಂದನು ರೇಣುಕಾಸುತನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೧೪). ೨. ಯಮನಿಗೆ ಯಮ ; ಶಿವ ; ರುದ್ರ. **ಕಾಳಯಮ** : ೧. ಆಳು ಕಾಳು ಇದ್ದವನಾದರೆ ಕಾಳಯಮ ಬಿಟ್ಟಾನೆ (ಗಾದೆ). [ಕಾಲ$_3$ + ಯಮ]

ಕಾಲರ 'ಕಾಲರಾ' ನೋ.

ಕಾಲರಳಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : (ಮೈಔಗಿ. ೩೭-೭೨೯). [ಕಾಲ + ಅರಳಿ$_1$ + ಮರ]

ಕಾಲರಾ, ಕಾಲರ (ನಾ). ವಾಂತಿಭೇದಿ ರೋಗ : ಆಕಸ್ಮಾತ್ ಕಾಲರಾ ರೋಗಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಪಿತೃಶ್ರೀಯವರು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಾದರು (ಕುರುಕಾ. ೧೪೭); ಪ್ಲೇಗೂ ಕಾಲರಾ ತಗಲಿ ಮೃತರಾದರೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೮). **ಕಾಲರ** : ಊರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲರ, ಪ್ಲೇಗುಗಳು ತಲೆದೋರಿದಾಗ (ಕೆಲಬೋ. ೧) ; ನೊಣಗಳು . . . ಆಮಶಂಕೆ, ಕಾಲರ, ವಿಷಮಶೀತ ಜ್ವರ ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳನ್ನು ಹರಡುತ್ತವೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೮೯). [← ಇಂ. Cholera]

ಕಾಲರಾಜ, ಕಾಳರಾಜ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಅಧಿದೇವತೆ : ಕಾಲರಾಜನ ಜಗದ್ಗೃಹಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ನಿಜಿಸಿದ ಕನಕ ಕಳಶ ಯುಗಳಮುಮಂ . . . ಪೋಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೬-೫೧ ವ). ೨. ಮರಣದ ಅಧಿಪತಿ ; ಯಮರಾಜ ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ : ಕಾಲರಾಜನೆಯ್ತಂದೊಡಾವನು ಮಿಲ್ಲಿಯುಮೆಂತು ಕಾಯಲಾಜಂ(ಜೀವಸಂ. ೩೬-೧೯ ವ). **ಕಾಳರಾಜ** : ೨. ಜರೆಬಂದೊಟ್ಟೈಸೆ ಮಾಣ್ದರ್ದಳಿಪೆನಗಿದೆ ಮುಂ ಸಾಲದೇ ಕಾಳರಾಜಂ . . . ಮಾಣ್ಪರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ಪ] ನೇ (ಆದಿಪು. ೨-೪೯). [ಕಾಲ + ರಾಜ]

ಕಾಲರಾತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಕ್ರತು, ಪೂತಿಮಾಂಸ . . . ಪುಜ್ಞಾಸವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರನರಕಂಗಳಿಂ ಕೂಡಿ ಕಾಲರಾತ್ರವೆಂಬ ರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [ಸಂ. (ಕಾಲ+ ರಾತ್ರಿ + –]

ಕಾಲರಾತ್ರಿ, ಕಾಳರಾತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ರಾತ್ರಿ. ೨. ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ರಾತ್ರಿ. ೩. ದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಒಂದು ರೂಪ. ೪. ದೀಪಾವಳಿಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ. **ಕಾಳರಾತ್ರಿ** : ೨. ಸೌಮಿತ್ರಿ ಲಯಸಮಯದ ಕಾಳರಾತ್ರಿಯಂತೆ ಸಾಗರಾವರ್ತಮಂ ಜೇವೊಡೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೧೫ ವ). ೩. ಕರಾಳಿ ಕಳಾವತಿ ಕಾಳರಾತ್ರಿ . . . ಮಾಲಿನಿಯೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯರ್ (ಶಬಶಂ. ೩-೧೨). [ಕಾಲ$_2$ + ರಾತ್ರಿ]

ಕಾಲರಾಯ (ನಾ). ೧.= ಕಾಲರಾಜ ೧ : ಕಾಲರಾಯನ ಬೆರಳುಂಗರದೊಳು ಗಾದೆ ಮಿರುಗುವ ಹೊಸ ಹೊಜ್ಜ ಹರಳು (ಇಂಜಾಪ. ೨೨೦-೮೯). ೨. ಕಾಲಯಮ : ಒಲುಮೆ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಹೊಳೆಯದಂತೆ ಹರಿಯುತ್ತ ಕಾಲರಾಯನ ಬಾಯ್ಗೆ ಬೀಳದಿರಲು (ಇಂಗೀತೆ. ೫೦). [ಕಾಲ$_1$ + ರಾಯ]

ಕಾಲರು (ನಾ). (ಅಂಗಿಯ) ಕೊರಳ ಪಟ್ಟಿ : ಸೇದುವ ಹಗ್ಗದಂತಿರುವ ರುಮಾಲು, ಐದು ಗುಂಡಿಯ ಮುಚ್ಚು ಕಾಲರಿನ ಅಂಗಿ (ನಾಡಿಗೇ. ೧೦೬). [← ಇಂ. Collar]

ಕಾಲರುದ್ರ (ನಾ). ಕಾಲಭೈರವ ; ಪ್ರಳಯರುದ್ರ : ಬಾಲನುರವಣಿಸಿದನು ಮುಸಗಿದ ಕಾಲರುದ್ರನ ರೂಪ ತಾಳ್ದನು ವೈರಿ ಸೇನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೨೭) ; ಕೆರಳ್ದೊಡೆ ಕಾಲರುದ್ರನಲ್ಲಾ ವೃಕೋದರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೧). [ಕಾಲ + ರುದ್ರ]

ಕಾಲಲಬ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜೀವನ ಆರಂಭವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪಕ್ವವಾದ ಕಾಲ ಬರುವಿಕೆ ; ಅರಿವು ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ : ನಿಮ್ಮ ಮನದಿಂ ಮಿಥ್ಯಾಕಳಂಕಂ ತೆರಳ್ದಿನಿತುಂ ಪೋಗದು ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ದೊರೆಕೊಂಡಂದಲ್ಲದೇಂ ಪೋಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೨-೨೨) ; ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ಕರಣಲಬ್ಧಿ ಉಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಕ್ಷಯೋಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯತಾಲಬ್ಧಿಯೆಂಬ ಲಬ್ಧಿ ಪಂಚಕಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ) ; ಸತ್ಪುರುಷರದೇಕೆ ಬಂಜೆವಡಿಪರ್ ಗಡ ದುರ್ಲಭ ಕಾಲಲಬ್ಧಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೫೭). ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ಬರಬೇಕು (ಶಾಂತಲಾ. ೫೩). [ಕಾಲ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕಾಲಲೀಲೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಆಟ ; ಸಂಹಾರರೂಪವಾದ ಕ್ರೀಡೆ : ರಾಕ್ಷಸನಾಶ ದುಶ್ಶಕುನಗಳ್ . . . ಲಂಕೆಯೊಳ್ ಬೀಸಿದುವು ಕಾಲಲೀಲೆಯ ಕಪಿಧ್ವಜಬಲದ ಮೃತ್ಯುಕರ ಕರವಾಲಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೨೬-೨೩೩). [ಕಾಲ + ಲೀಲೆ]

ಕಾಲಲೇಖನ (ನಾ). ಸಂಕೇತಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಾಕ್ಯ: "ಯಾವುದಾದರೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ (ಕ್ರಿಸ್ತ) ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಲು ತಕ್ಕ ರೋಮನ್ ಅಂಕಿಗಳ ಸಂಕೇತಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಕ್ಯ" (Chronogram. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ + ಲೇಖನ]

ಕಾಲವಶ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಅಧೀನತೆ : ಅನ್ಯಾಂಗನಾಮಲ್ತು ಸ್ಪೃಹೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದನಲ್ತೆ ಕಾಲವಶದಿಂ ಲಂಕೇಶ್ವರಂ ವಿಸ್ಮಯಾವಹ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೮೬) ; ಜಲನಿಧಿಯೊಳಂ ತೆಪ್ಪ ತೇಲುವಂದದಿಯಿಳಾತಳ ಹೆಪ್ಪುಗೊಂಡುಯಿರುತಿರುತಿಹುದು ಕಾಲವಶದೊಳು ತಳಮುಳಗೊಂಬುದೆಂದು . . . ಬಲಿದು ಕೀಲಿಸಲು (ನವಮೋ. ೨-೧೪). ೨. ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟವನು ; ಮರಣಾಧೀನ : ನಿಚ್ಚ ನಿಶ್ಚಲರಾಗಿ ತಪವನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಸಚ್ಚರಿತರೆಲ್ಲರು ಕಾಲವಶರೆಂದ (ಅಮೃತ. ೨-೩೯).

ಕಾಲವಶನಾಗು = ಸಾಯು : ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ನಾನು ಕಾಲವಶನಾಗುವೆನು (ರಾಮರಾ. ೬೨). [ಕಾಲ$_1$ + ವಶ]

ಕಾಲವಾಚಕ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] ೧. ಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳುವ,—ಸೂಚಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ ; ಕಾಲಸೂಚಕ ಪದ : ಕಾಲವಾಚಕಂಗಳಪ್ಪ ಅಂದು ಇಂದು ಉಂದು ಎಂದು ಎಂಬ ಶಬ್ದಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೨೧ ವೃತ್ತಿ); ಅಂದು . . . ಏಗಳ್ ಎಂಬ ಕಾಲವಾಚಕಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೦). [ಕಾಲ + ವಾಚಕ]

ಕಾಲವಾಚಿ (ನಾ). = ಕಾಲವಾಚಕ ೨ : ಕಾಲವಾಚಿಯಂದಿಂದುಂದೆಂಬುದುಮೇಕರೂಪಮಾಗಿರ್ಪುದು ಮೊದಲೆರಡುಂ ವಿಭಕ್ತಿಗಂ ಸಪ್ತಮಿಗಂ (ಶಮದ. ೧೨೧). [ಸಂ. ಕಾಲವಾಚಿನ್]

ಕಾಲವಿಕಿರಣಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕಾಲಸೂಚಕವಾದ ಒಂದು ವಿದ್ಯುದ್ಯಂತ್ರ : "ಕಾಲಸೂಚಕ ವಿದ್ಯುತ್ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಹರಡುವ ಸಾಧನ ; ಕಾಲವಿಕಿರಣಯಂತ್ರ" (Chronopher. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ + ವಿಕರಣ + ಯಂತ್ರ]

ಕಾಲವಿಪರೀತ (ಗು). ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ; ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದ : ನನ್ನ ಮಾತುಗಳು ನಿರುಪಯೋಗಿಯೆಂದೂ ಕಾಲವಿಪರೀತವೆಂದೂ, ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕವೆಂದೂ ಅನಿಸುವವೆಂಬ ಭಯ ನನಗಿದ್ದೇ ಇದೆ. (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೫೮). [ಕಾಲ + ವಿಪರೀತ]

ಕಾಲವಿಪರ್ಯಾಸ (ನಾ). ಕಾಲದ ಬದಲಾವಣೆ ; ಕೆಟ್ಟಕಾಲ : ಈ ಕಾಲವಿಪರ್ಯಾಸದಿಂದ ನಿನಗೆ ಕಷ್ಟ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೧೦೮). [ಕಾಲ$_1$ + ವಿಪರ್ಯಾಸ]

ಕಾಲವಿಳಂಬ (ನಾ). ತಡ; ಕಾಲವಿಾರುವುದು: ಗೌರೀದೇವಿಯು . . . ಅರ್ಧನಿಮಿಷವಾದರೂ ಕಾಲವಿಳಂಬ ಮಾಡದೆ (ಕವಿಕಾ. II, ೭೫); ಆದರ್ಶವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಕಾಲವಿಳಂಬವಾದರೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪೫). [ಕಾಲ + ವಿಳಂಬ (=ವಿಲಂಬ)]

ಕಾಲವೇದಿ (ನಾ). ಸಮಯ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಯೋಗ್ಯವೆಂಬ ವಿವೇಚನೆಯುಳ್ಳವನು: ಕಾಲವೇದಿ ವಿನೀತನವ್ಯಸನಾಳಿ ಸೂರಿ ರಹಸ್ಯ ಸತ್ಕೃತಿಪಾಲನಾನ್ವಿತಮಂತ್ರಿ ಯುಂಟೀ ರಾಯ ನಿನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೮೭). [ಸಂ. ಕಾಲವೇದಿನ್]

ಕಾಲವೈಪರೀತ್ಯ (ನಾ). = ಕಾಲವಿಪರ್ಯಾಸ: ಈ ಕೌರವರು ತಮ್ಮ ಸೊಸೆಯೂ, ಮಗಳೂ ಹೀಗೆ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದೆಲ್ಲಾ ಕಾಲವೈಪರೀತ್ಯವೇ ಸರಿ (ವಚಭಾ. ೧೦೧). [ಕಾಲ + ವೈಪರೀತ್ಯ]

ಕಾಲವೈರಿ (ನಾ). ಯಮನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಕಾಲವೈರಿ ಪುರಾರ್ದನಾ ಜಿತಸುರಾಧ್ವರ ಧೀರ ಶಂಕರ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಪಾಲಯಾ (ಹಮ್ಮೀರ. ೮-೪೭). [ಕಾಲ + ವೈರಿ]

ಕಾಲವ್ಯಾಪಿ (ಗು). ಕಾಲವನ್ನೆಲ್ಲ ತುಂಬುವ; ಎಲ್ಲ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: (*). [ಸಂ. ಕಾಲವ್ಯಾಪಿನ್]

ಕಾಲಶಾಕ (ನಾ). ಕರಿಬೇವು: ಕಾಲಶಾಕ (ಕರಿಬೇವು) . . . ಕಫ ವಾತ ನಾಶಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಕಾಲಶಿವ (ನಾ). ಸಂಹಾರ ಕರ್ತೃವಾದ ಶಿವ; ರುದ್ರ; ಕಾಲ ಭೈರವ: ಕಾಲಶಿವಾರ್ಚನೆಯ ವೇಳೆ ಸಂಧಿಸಿತು (ಬಸಪು. ೪೮-೨). [ಕಾಲ + ಶಿವ]

ಕಾಲಶ್ರಾದ್ಧ (ನಾ). ಪಿತೃಗಳಿಗಾಗಿ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ, —ವಾರ್ಷಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧ: ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಕಾಲಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡೋಣ, ಮಾಸ ಶಿವರಾತ್ರೆ ದಿವಸ ಒಂದು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಬಾರಿ ಪೌರ್ಣಮಿ ದಿವಸ . . . ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಡೆಯುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿಸಿದ್ದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೮). [ಕಾಲ + ಶ್ರಾದ್ಧ]

ಕಾಲಸಂಸಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಅವಸರ್ಪಿಣಿಯ ಪ್ರಥಮಸಮಯ ದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವುದದು ಕಾಲಸಂಸಾರಂ" (ಚಾವುಂಪು. ೨೮೭-೫). [ಕಾಲ + ಸಂಸಾರ]

ಕಾಲಸಂಹರ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಶಿವ: ಲೀಲೆಯ ಕುಜಿಿತು ಆಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಸಂಹರನ ಬಂಧುಗಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨-೪೩); ಶಿವ ಭವ . . . ಕಾಲಸಂಹರಾ (ಶಬಶಂ. ೫-೨೮). [ಕಾಲ + ಸಂಹರ]

ಕಾಲಸರಣಿ (ನಾ). ಭಯಾನಕವಾದ ಬೆಂಕಿ: ಅರಿರಾಯ ಗಿರಿವಜ್ರ ದಂಡನಘವನ ಕಾಲಸರಣಿ ನಿರ್ಮಲಧರ್ಮ . . . ರಾಜರಾಜಂಮದೀಶಂ (ಭಾವಚಿಂ. ૩-૩೫). [ಕಾಲ + ಸರಣಿ$_1$]

ಕಾಲಸರ್ಪ, ಕಾಳಸರ್ಪ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ನಾಗ; ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ; ಕಾಳಿಂಗ ಸರ್ಪ: ಕೋಲಗುರುವಿನ ಮರಣವಾರ್ತಾ ಕಾಲಸರ್ಪನ ತಂದು ಸಂಜಯ ಹೇಳಿಗೆಯನೀಡಾಡಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿದಿರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧); ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲಸರ್ಪವಾದ ನೀನು ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದೆಯೇ ಇದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಿತು (ಕವಿಕ. ೫೧). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ಯೋಗ; ರಾಹುಕೇತುವಿನ ನಡುವೆ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಹಗಳು ಇರುವ ಯೋಗ. ಕಾಳಸರ್ಪ: ೧. ಈ ಸುರಭಿತ ಸುಮಂಜರಿಯ ಹಿಂದೆ ಪೂತ್ಕರಿಸುವ ಕಾಳಸರ್ಪ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೨೫-೧೪). [ಕಾಲ + ಸರ್ಪ]

ಕಾಲಸೂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಾಲನಿಯಮ. ೨. ಎಂಟು ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ರೌರವ, ಧ್ವಾಂತ . . . ಕಾಲಸೂತ್ರಂಗಳೆಂಬುವೇ ಯೆಂಟು ನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಕಾಲಸೂದನ (ನಾ). = ಕಾಲಸಂಹರ: ಘನಕಾಲ ಕಾಲಸೂದನ ಕಲಾ ಧರನ ನೂತನ ಕಲಾಧರ ರಕ್ಷಿಸು (ಉದ್ಭದೇ. ૩-૩೫). [ಕಾಲ + ಸೂದನ]

ಕಾಲಸ್ಕಂಧ, ಕಾಳಸ್ಕಂಧ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ತಮಾಲ ವೃಕ್ಷ; ಹೊಂಗೆ ಮರ: (*). ಕಾಳಸ್ಕಂಧ: "ಕಾಳಸ್ಕಂಧಂ ತಮಾಳಮೆನೆ ತಾಪಿಚ್ಛಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೪-೮). [ಸಂ.]

ಕಾಲಹರ (ನಾ). ೧. = ಕಾಲಸಂಹರ: ಬಂದನುದ್ಧತ ಶೀಲತರ ಕಾಲಹರ ನೆಂಬ . . . ವಿಷಮವಿಷಧರನೆಂಬ (ನಂಬಿರ. ೭-೧೧೪). ೨. ಮರಣವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನು; ಸಾವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವವನು: ಕಾಲಹರನುದಯಮಿದಜಿೊಳ್ ಕಾಲಂಬಾರುತ್ತಿರಲದೇಕೆಂಬ ವೊಲಾ ಕಾಲದೊಳ್ ತರುಗಳೆಲ್ಲಂ ಲೀಲೆಯನಾಂತುವು ತಳಿರ್ತು ಪೂತುಂ ಕಾಯ್ತುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೩೪). [ಸಂ.]

ಕಾಲಹರಣ (ನಾ). ೧. ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವಿಕೆ. ಇದ್ದಷ್ಟು ದಿನ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು (ತ್ಯಾಗಮ. ೫೪). ೨. ತಡಮಾಡುವಿಕೆ: ಆ ಮೂಲ ಚೂಲದಲಿ ಕಾಲಹರಣವು ಮಾಡಲಿಹುದೆ ಹೊತ್ತು (ಪಾಂಚಜ. ೪೪); ಕಾಲಹರಣಮಾಡುವುದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಾಡ್ಯ (ರೂಪಸಂ. ૩૩); ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಮ್ಮ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ವೀರಯೋ. ೮೮). [ಕಾಲ + ಹರಣ$_2$]

ಕಾಲಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆ; ಜೀವನ ಸಾಗಿಸು: ಇವರು . . . ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮನೆಗಳ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲಹಾಕಿ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೪೧). [ಕಾಲ + ಹಾಕು$_1$ (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕಾಲಬ್ಬು, ಕಾಲದ್ದು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಮುಳುಗಿಸು; ಕಾಲು ಊರು: ಕೆಲಬರ್ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ದುಃಖಂಗಳೊಳ್ ಕಾಲಬ್ಬಿರ್ದು ತಪಂಗಳಂ ನೆಗಬ್ದೊಡಂ ದುಷ್ಕರ್ಮರೆಂತಿರ್ದೊಡಂ . . . ಸತ್ತಪದೊಳಂ ಪೊಂದಿರ್ದರಂ ಪೋಲ್ವರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ಅಬ್ಬು]

ಕಾಲಾಂಜನ, ಕಾಳಾಂಜನ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಅಂಜನ; ಕಪ್ಪು ಕಾಡಿಗೆ: "ಪುಟಾಲುಃ-ಕಾಲಾಂಜನ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೦). ಕಾಳಾಂಜನ: ೧. "ನೀಲಾಂಜನಂ ಕಾಳಾಂಜನಂ" (ಓಷಧಿ. ೮೮). ೨. ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರ ಸುಪಾರ್ಶ್ವಗಿರಿಯ ಅಂತರಾಳದಿಲ್ಲಿಹವು ಶಂಕಕೂಟ ವೃಷಭ ಹಂಸ ಕಾಳಾಂಜನ ಶಿಖರಿಯಂಬೈದು ಗಿರಿಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೧೪). [ಕಾಲ + ಅಂಜನ]

ಕಾಲಾಂತ (ನಾ). ಆಯುಷ್ಯದ ಕೊನೆ; ಸಾವು: ಕಾರಂಗನೆಂಬದಟಂ . . . ಪೊರ್ದಿದನುರ್ಕಿಂ ನಿಜ ತಾತ ದಿಗ್ವಿಜಯದೊಳ್ ನಿಂದಾಂತು ಕಾಲಾಂತಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೭೧). [ಕಾಲ + ಅಂತ$_3$]

ಕಾಲಾಂತಕ (ನಾ). ೧. = ಕಾಲಯಮ: ಕಾಲಾಂತಕನ ಹೆಬ್ಬೆಳಸು ಹುಲುಸಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೧૩); ಬಳಿಕ ರಣಭೀಷಣಂ ಭೀಷಣಂ ವಸುಮತಿಗೆ ಕಾಲಾಂತಕೋಪಮಂ ಕೋಪಮಂ ಪಸರಿಸಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-૩೮). ೨. ಶಿವ: ಶರಧಿಯ ದಾಂಟಿಸಿ ಕಾಲಾಂತಕನೆ ಕಾಯೊ (ಸರ್ವವ. ೧-૩); ಕಾಲಾಂತಕಂ ಶಂಕರನೋಂಕಾರಂ (ರಾಜಶೇ ೧೪-೧೫૩). [ಕಾಲ + ಅಂತಕ]

ಕಾಲಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಕಾಲ; ಕಾಲಾವಧಿ: ಕೆಲವು ಕಾಲಾಂತರದಲಾತನು ಕಾದಿ ಗಂಧರ್ವರಲಿ ಮಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨-૩೧); ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅದು . . . ಅರ್ಥವಿಕಾಸ ಪಡೆದಿರಬಹುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೪૩). [ಸಂ.]

ಕಾಲಾಗರು 'ಕಾಲಾಗುರು' ನೋ.

ಕಾಲಾಗುರು, ಕಾಲಾಗರು, ಕಾಳಾಗರು, ಕಾಳಾಗುರು (ನಾ). ಕರಿಯ ಅಗರು ; ಕೃಷ್ಣಾಗುರು : ಕತ್ತುರಿ ಕಾಲಾಗುರು . . . ಎಂಬೀ ವನಾಂತರ ಸಂಜಾತಮನಾತನೋಲಗಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೧೦೨). **ಕಾಲಾಗರು** : ಕಾಲಾಗರು ಧೂಪಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತಮಾದ ಗುಂಡಿಗೆಗಳಂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿರಿಸಿ (ಪುರುಚ. ೮೧). **ಕಾಳಾಗರು** : ನೆಗಟ್ದೀ ಕರ್ಪೂರ ಕಾಳಾಗರು ಮಳಯಮಹೀಜಂಗಳೇಲಾ ಲತಾಳೀಸ್ಥಗಿತಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೩) ; ಅತಿ ಬಹಳ ದಹ್ಯಮಾನ ಕಾಳಾಗರು ಧೂಪವ್ಯಾಪ್ತ ಧೂಪ ಕುಂಭಂಗಳಿಂದಂ (ಪಸಾರ. ೧೧೩-೧೮). **ಕಾಳಾಗುರು** : ಕಾಳಾಗುರುವಿನ ಧೂಪದ ಕರ್ಬೊಗೆಯಿಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೧೧ ವ) ; ಕಾಳಾಗುರು ಪ್ರಮುಖ ಧೂಪಧೂಮಂಗಳಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೫). [ಕಾಲ + ಅಗುರು$_3$]

ಕಾಲಾಗ್ನಿ, ಕಾಳಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ; ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸುಟ್ಟು ಹಾಕುವ ಕೊನೆಗಾಲದ ಬೆಂಕಿ : ಕಾಲಾಗ್ನಿ ಮಂಜಿನ ಮಳೆಗೆ ಮೈದೆಗೆವುದೆ (ತೊರರಾ. ೫-೫-೨೬) ; ರಾಮಬಾಣಂಗಳೈದಿದವು ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೩೩). **ಕಾಳಾಗ್ನಿ**. 'ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರ' ಪರಾ. [ಕಾಲ + ಅಗ್ನಿ]

ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರ, ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ ಸ್ವರೂಪನಾದ ರುದ್ರ; ಕಾಲರುದ್ರ : ರಸೆಯಿಂ ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರಂ ಪೊಜಮಡುವ ಪೋಲ್ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೭-೩೦) ; ರಕ್ಕಸರ ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರನ ಬಲುಹ ನೀನಜಿಯೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೮-೬). **ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರ** : ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರನ ಮೇಳಾಪವನಜಿಯದವರು ಕಾಳು ಬೇಳೆಯೆನುತಿಪ್ಪರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೨೭). [ಕಾಲಾಗ್ನಿ + ರುದ್ರ]

ಕಾಲಾಚಾರ (ನಾ). ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಆಚಾರ, —ನಡವಳಿ : ಇದರೊಳಗಿನ ಆತ್ಮವೀರದ ಕತೆ ದೇಶಾಚಾರ ಕಾಲಾಚಾರಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕವಾದ ಸಾರ್ವದೇಶಿಕವಾದ ಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ (ವೀರಯೋ. VI ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕಾಲ + ಆಚಾರ]

ಕಾಲಾಟ (ನಾ). ೧. ತಿರುಗಾಟ; ಸುಳಿದಾಟ; ಸಂಚಾರ : ಸೊಂದಿಗೋಡಗಂಗಳ ಕಾಲಾಟದಿನಲ್ಲೊಕ್ಕಲರಿಸುದಿರ್ದ ದೂಳಿಗಳ ನಮರ್ಚಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪) ; ರಾಯದಳದೊಳಗೆ ಅನಿಲಜನ ಕಾಲಾಟ ಕದಳೀವನದ ಕಾಡಾನೆಯ ಮೃಗಾಳಿಯ ವನಚರರ ದೆಖ್ಖಾಳದಬ್ಬರ ಕಾಣಲಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೪೫) ; ಮತಿಯವತರಿಸಿದುದು ಕಾಲಾಟವಾದುದು ಕರಣವೃತ್ತಿಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೫) ; ಕಾಲಾಟವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಕಷಾಯದ ಗಸಣೆ ಯಾಕೆ (ಗಾದೆ). ೨. ನರ್ತನ; ಕುಣಿತ : ಕಾಲಾಟದಿಂ ಬುಬುಬೆಂದು ಕುಣಿವುತ (ಬಸಪು. ೯-೧೨). ೩. ವೇಗದ ಗತಿ; ರಭಸದ ನಡಗೆ : ನರನ ಶರಜಾಲವಿದು ಕಲ್ಪಾನಲನ ಕಾಲಾಟ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೧೯) ; ೪. ಪ್ರಹಾರ; ಹೊಡೆತ : ಎಮ್ಮೊಡೆಯನ ಕೈಯ ನನೆಯ ಕೋಲ ಕಾಲಾಟಮಂ ಕಾಣ್ಬರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೮). ಅಬಲೆಯರ ಕಜ್ಜೋರೆಗಳ ಕಾಲಾಟಕಳುಕದರುಂಟೆ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫೨) ; ಕಾವನ ಕೈದಿನ ಕಾಲಾಟದಂತಿದೆ ಕೋವಿದೆ ನಿನ್ನ ವಿಲಾಸ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೧೫೩). ೫. ಕಾಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯುತ್ತ ಹಿಂಸೆ ಕೊಡುವಿಕೆ : ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಕಾಲಾಟದಲಿ ಮೃಗಶಿಶು ಮಲೆತಡೇನಗ್ಗಳಿಯನೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೪೩).

ಕಾಲಾಟವಡಗು = ನಡಗೆಯಿಲ್ಲದಾಗು; ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತವಾಗು; ಸಾಯು : ಸುಧನ್ವನಿಸುವಿಸುಗೆಯಂ ಪೇಳಲಜಿಯೆಂ ತಿರುಗುತಿರ್ದುದು ವರೂಥಂ . . . ಕಾಲಾಟವಡಗಿದವು ಕುದುರೆಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೨೦). [ಕಾಲ್$_1$ + ಆಟ]

ಕಾಲಾಟಿ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಾಹಕ : ಯೀ ಧರ್ಮವನು ಯೀ ಸ್ಥಾನದಲು ಕಾಲಾಟಿಗಳಾದ ಧಂನ್ಯರು ಕರುವಕುಂದ ಮೂವತ್ತು ವ್ರಿತ್ತಿಕಾಜಜ ಕೈಯಲು . . . ನಡಸಬಹುದು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೧-೧೮ ; 1447). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಲಾಡಿ]

ಕಾಲಾಡಿ (ನಾ). ೧. ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಯುವವನು ; ಶೀಘ್ರಗಾಮಿ : (*). ೨. ಅಲೆಮಾರಿ; ಪೋಲಿ : (*). [ಕಾಲಾಡು + -ಇ$_3$]

ಕಾಲಾಡಿತನ (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ; ಸುತ್ತಾಟ; ಓಡಾಟ : (*). [ಕಾಲಾಡಿ + -ತನ]

ಕಾಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓಡಾಡಿಸು; ತಿರುಗಾಡಿಸು : ಹೋರಿಯನ್ನು ಕಾಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೧೬೮). ೨. ಕಾಲಿಂದ ಮಗುಚಿಸು, —ಕೆದರಿಸು : ಭತ್ತವನ್ನು ಕಾಲಾಡಿಸಿ (ರೂಢಿ). [ಕಾಲಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆದಾಡು; ಓಡಾಡು; ತಿರುಗಾಡು : ಗುಗ್ಗುರಿಗಲ್ಗುಂಡುಗಲ್ಗು ಮೊರಡಿ ಬೆಟ್ಟ ನುಗ್ಗುಗಲ್ಗುದುರೆಗಲುಗಳ ಮೊಗ್ಗರದೊಳ್ಕಾಲಾಡ ಬಾರದು ಬಲು ದುರ್ಗವದಿಳಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೯೬). ೨. ಕಾಲಿನಿಂದ ಮಗುಚು, —ಕೆದರು : ಲಕ್ಷಮ್ಮ ಹರಡಿದ್ದ ಭತ್ತವನ್ನು ಕಾಲಾಡಲು ಹೋದಳು (ನಿಶಿಉ. ೨೦೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಕಾಲಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಣ್ಯ; ಆಣೆಯ ಕಾಲುಭಾಗ : ಕರೆದಪ್ಪಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಕಾಲಾಣೆ ಕೊಟ್ಟ (ಹಸ್ನೊಂಡ. ೪೪). [ಕಾಲ್$_3$ + ಆಣೆ$_5$]

ಕಾಲಾತಿಕ್ರಮ (ನಾ). ಕಾಲಮೀರಿ ಹೋಗುವುದು; ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಮಯ ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು : "ಅತಿಮೂತ್ರಾತಿಶಯಂ ಸಮುದ್ರತಟ ಕಾಲಾತಿಕ್ರಮಂ ತಾವಿವಿಂತತಿವೇಲಾಖ್ಯ" (ನಾಸಾರ. ೧೩೩). [ಕಾಲ + ಅತಿಕ್ರಮ]

ಕಾಲಾದ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ವೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೯). [?]

ಕಾಲಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಕಾಲದ ಒಡೆಯ; ಕಾಲಪುರುಷ : ಅದೆಂತು ಅವರು ಬಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೋ ಕಾಲಾಧಿಪತಿಯೇ ಬಲ್ಲ (ಕಬಸಾ. VIII ಪೀಠಿಕೆ). [ಕಾಲ + ಅಧಿಪತಿ]

ಕಾಲಾಧೀನ (ಗು). (ಸರ್ವವನ್ನೂ ನಾಶಗೊಳಿಸುವ) ಕಾಲಪುರುಷನ ಅಧೀನವಾದ; ಮೃತ್ಯುವಶವಾದ : ಹರಿಹರಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಲೋಕಾಂತರವನೈದಿದ ಸುಕೃತಿಗಳು ಧರೆ ಗಿರಿಗಳಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕಾಲಾಧೀನವಾಗಿಹವು (ಅಮೃತ. ೨-೪೦).

ಕಾಲಾಧೀನವಾಗು = ಸಾಯು; ಮೃತವಾಗು : ರುದ್ರಮೂರ್ತಿಯ ತಂದೆಯು ಕಾಲಾಧೀನನಾದ ಮೊದಲ್ಗೊಂಡು ನಡೆದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಚಾರಿಸಿ (ಕವಿಕಾ. II, ೪೬). [ಕಾಲ + ಅಧೀನ]

ಕಾಲಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಪಡೆ; ಚೇತನಗೊಳ್ಳು (?) : ಭೀತಿ ಬಿಟ್ಟುದೆ ಮನುಜರಿಗೆ ನಮ್ಮಾತಗಳ ಕೂಡಹುದಲ್ಲೆ ಕಾಲಾತುದೇ ಕಲಿತನವೆನುತ ಕೈಕೊಂಡರವಗಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೮-೪೦). [ಕಾಲ್$_1$ + ಆನ್$_1$]

ಕಾಲಾನಲ (ನಾ). ೧. = ಕಾಲಾಗ್ನಿ : ಕೌರವ್ಯಕುಲ ಕಾಲಾನಲನುಂ . . . ಎನಿಸಿದ ಭೀಮಸೇನಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧ ವ). ೨. ಭಯಂಕರವಾದ ಅಗ್ನಿ; ದಳ್ಳುರಿ : ಸ್ಮರಕಾಲಾನಲತಪ್ತಮೆನಿಸಿದೆನ್ನಂಗಗಳಿಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೩-೫೮). [ಕಾಲ + ಅನಲ]

ಕಾಲಾನುಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಾಂತರ; ಎಂದಾದರೊಂದು ಕಾಲ : ದೈವದೊಲ್ಮೆಯಿರಲಾ ಕಾಲಾನುಕಾಲಕ್ಕೆ ತಾಂ ಬಡವಂ ಬಲ್ಲಿದನಾಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫). ೨. ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ; ವರ್ಷದಿಂದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ : (*). [ಸಂ.]

ಕಾಲಾನುಕೂಲ (ಗು). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ; ಕಾಲಾನುಗುಣವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲ : ತಾನೆಯೆಲ್ಲಾ ಇನ್ನು ಗುಗ್ಗುಳವೀ ನಿಟಿಲನಯನಂಗೆ ಈ ಕಾಲಾನುಕೂಲಕ್ಕೆನುತ (ಬಸಪು. ೪೪–೨೦); ಇನ್ನೂ ಕಾಲಾನುಕೂಲ ಒದಗಿಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ + ಅನುಕೂಲ]

ಕಾಲಾನುಕ್ರಮ (ಗು). ೧. ಕಾಲಕ್ರಮಾನುಸಾರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಾಲದ ಆನುಪೂರ್ವಿ, —ಪರಿವಿಡಿ; (ಒಂದಾದಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ ಬರುವ) ಕಾಲದ ಯಥಾಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿ : ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ . . . ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿವೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೬ ಹಿನ್ನೆಲೆ). [ಕಾಲ + ಅನುಕ್ರಮ]

ಕಾಲಾನುಕ್ರಮಣಿ (ನಾ). ಘಟನೆಗಳ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವಾದ ಪಟ್ಟಿ: "ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವ ಪಟ್ಟಿ, ಪುಸ್ತಕ: ಕಾಲಾನುಕ್ರಮಣಿ" (Chronicle. ಇಂಕಣ). [ಕಾಲ + ಅನುಕ್ರಮಣಿ]

ಕಾಲಾನುಪೂರ್ವಿ (ನಾ).=ಕಾಲಾನುಕ್ರಮ ೨: ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿನ ಸಂಗತಿಗಳು ಕಾಲಾನುಪೂರ್ವಿಯಿಂದಲ್ಲದೆ ಕಾರಣಾನುಪೂರ್ವಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ (ಅರಿಕಾ. ೧೫೭). [ಕಾಲ + ಅನುಪೂರ್ವಿ]

ಕಾಲಾನುಸರಣೆ (ನಾ). ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸಮಯಾನುವರ್ತನೆ : (*). [ಕಾಲ$_1$ + ಅನುಸರಣೆ]

ಕಾಲಾನುಸಾರ (ನಾ).=ಕಾಲಾನುಸರಣೆ : (*). [ಕಾಲ + ಅನುಸಾರ]

ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಸುವಾಸನೆಯ ಮರ: (*). ೨. ಅಗರು ಗಂಧ: "ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯಂ ಕರೇ ಅಗರು ಚಕ್ಕೆ ಅಗರುಗಂಧ ಶ್ರೀಗಂಧಕ್ಕ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂ ತಿ. ೧೭೯). ೩. ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ. ೪. ಕಲ್ಲುಹೂವು. [ಸಂ.]

ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯಕ (ನಾ). ಅಗರು: "ಅಗರು ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೬–೧೧). [ಸಂ.]

ಕಾಲಾಪ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಆಲಾಪನ ಕ್ರಮದ ಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಆಲಾಪ ಕಾಲಾಪ . . . ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ತೆಜದಲ್ಲಿ ಸರಿಗಮಪದನಿ ಎಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ನಾರೋಹಣ ಅವರೋಹಣ ಮುಂತಾದ ನಾಲ್ವತ್ತಾಜು ಭೇದವಜು ಪಾಲಾಪಿಸಿ ಕೇಳಿಸುವ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [?]

ಕಾಲಾಪಾನಿ, ಕಾಳಾಪಾಣಿ (ನಾ). ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆ; ದ್ವೀಪಾಂತರ ಶಿಕ್ಷೆ; ಗಡಿಪಾರು : ನಿಮ್ಮ ನಶೀಬದಾಗ ಕಾಲಾಪಾನಿಗೆ ಹೋಗೂದ ಅವ ಎಂದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ನಡೆವಾ. I, ೧೧೬). ಕಾಳಾಪಾಣಿ : ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಘಾಶಿ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಬದಲು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಳಾಪಾಣಿಗೆ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಗರತಿ. ೧೫೫); ಅಧಿಕಾರಿಯು . . . ಅವಳಿಗೆ ಆಜನ್ಮ ಕಾಳಾಪಾಣಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದನು (ದೇವಿಪ್ರ. ೧೭೪). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಲಾಪಾನೀ]

ಕಾಲಾಯಸ, ಕಾಳಾಯಸ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಲೋಹ; ಕಬ್ಬಿಣ: ವಸುಧಾಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕಾಲಾಯಸಗೃಹವರಣಂ . . . ಎಂಬಿನಂ ಬಂದುದು ಬಹುಳತಟಜ್ಜ್ವಾಲಮಂಭೋದ ಕಾಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೯); ಕಾಲಾಯಸದಿಂ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕಂಠಿಕೆ ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯಂತುಪಾದೇಯಮೆನಿಕ್ಕುಮೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೩೭); ಕಾಲಾಯಸಕೆ ಸಮಂ ನಿನ್ನ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ ಕರಗಿ ಮೆಲ್ಲಿತಪ್ಪುದು ದಿಟಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೪–೭೯). ಕಾಳಾಯಸ : ಕಾಳಾಯಸವಳಯ ಭಯಂಕರಕರದ್ವಯಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೫ವ); ಕರನು ಕರಗಿಸಿದ ಕಾಳಾಯಸರಸಮಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ). [ಸಂ.]

ಕಾಲಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಕರಿಯಪಕ್ಕಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ : (*). [?]

ಕಾಲಾರಿ$_2$ (ನಾ). ಯಮನ ವೈರಿ ; ಶಿವ : ಕಾಲಾರಿ ಶಿವನ ನಾರಿ ಗಂಗಾಂಬಾವತಾರಿ . . . ಕಾವೇರಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೨–೭) ; ಕಾಲಾರಿ ರುದ್ರ ಶರ್ವನೆ ಶಂಕರನೆ (ವೀಶೈಪು. ೩–೫–೧೧). [ಕಾಲ + ಅರಿ]

ಕಾಲಾವದಿ (ನಾ). ಸಾರುವೆ ; ಸಾರ : ಕಾಲಾವದಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮನೆಯ ಮಾಳಿಗೆಗೆ ಸುಣ್ಣ ಬಳಿದರು (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಅವದಿ ?]

ಕಾಲಾವಧಿ (ನಾ). ೧. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಸಮಯ, —ಕಾಲಮಿತಿ : ಶಿಕ್ಷಣದ ಕಾಲಾವಧಿಯನ್ನು ಅತಿದೀರ್ಘವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದೂ (ಶಿಕ್ಷದ. ೮೯). ೨. ವರ್ಷದ ಕೊನೆ. ೩. ಅಂತ್ಯ ; ಮುಕ್ತಾಯ : ಸೀತೆಯ ಜೀವಸಕ್ಕೆ ಕಾಲಾವಧಿಯಾದುದಿಲ್ಲನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೮೪). [ಕಾಲ + ಅವಧಿ]

ಕಾಲಾವಿರ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕಾಲಾವಿರ್ಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷ್ಯರ್. . .ಕಲಾಪಕದ ಗುರವಡಿಗಳ್ (ಎಕ. II, ೩೩–೧ ; 700). [?]

ಕಾಲಾಷ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಆಲಾಪನ ಕ್ರಮದ ಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು : ಆಲಾಪ ಕಾಲಾಷ. . . ಕಾಲಾಷ . . . ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ತೆಜದಲ್ಲಿ ಸರಿಗಮಪದನಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳ . . . ಆಲಾಪಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). 'ಕಾಲಾಪ' ಪಠಾ. [?]

ಕಾಲಾಹಿ, ಕಾಳಾಹಿ (ನಾ). ಕಾಲಸರ್ಪ ; ಕೃಷ್ಣ ಸರ್ಪ : ಕಜುತ್ತಿಸುವುದುಂ ಕಾಲಾಹಿವೊಲ್ ಕೊಂಡು ತೊಟ್ಟನೆ ಬೆನ್ನಿಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು ಪೋಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೯೦). ಕಾಳಾಹಿ : ಕಾಳಾಹಿ ಭೋಗದಲಿ ಹೊಳೆವ ಹೆಡೆಮಣಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩–೬೧೭). [ಕಾಲ + ಅಹಿ]

ಕಾಲಾಳ್$_1$, ಕಾಲಾಳು (ನಾ). ಕಾಲುನಡೆಯ ಸೈನಿಕ ; ಪದಾತಿ : "ಯಾತಂ ಪದಾತಿಕಂ ಪಾಯದಳ ಪತ್ತಿ ಪಾದಾತಂ ಪದಾಜಯಂ ಪದಿಕನೆನೆ ಕಾಲಾಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೮೫–೨೬) ; ಕಾಲಾಳೊಳಂ ಕುದುರೆಯೊಳಮೊಳಗಂ ಬರಲಾನೆ ಬಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩ ವ) ; ಕಾಲಾಳ್ಕಿ ವಿದುವು (ಶಮದ. ೧೩೭ ಪ್ರಯೋ) ; ಕರಿಘಟೆಯ ತೇರಿನ ನಿಡುವರಿಯ ಕಾಲಾಳ ಕಳವಳವಾಯ್ತು ರಣದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೧೨) ; ಕುಟ್ಟಿ ಕೆಡಹಿ ಕಾಲಾಳ್ಗಳನುರೆ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ತಿವಿದರ್ (ಕಂನವಿ. ೩–೨೦).

ಕಾಲಾಳು : "ಪದಾತಿಃ, ಪತ್ತಿಃ. . .ಪದಃ, ಪದಿಕಃ – ಈ ೭ ಕಾಲಾಳು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪) ; ಸನ್ನೆ ಸಾವಿರಕಾಲಾಳಿನ ಸತ್ತ್ವವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೬) ; ಕಡುಮನದ ಕಾಲಾಳು ಕಜಿದುದು ಖಡುಗಧಾರೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೩೯) ; ಕಾಲಾಳು ಪವುಜು ಮುರಿದು ಪಾರುವಗಳ ಸಾಲೆಯೊಳು ಮಜಿಗೊಂಡವಾಗ (ಕಂನವಿ. ೩–೮೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಆಳ್$_3$]

ಕಾಲಾಳು 'ಕಾಲಾಳ್' ನೋ.

ಕಾಲಾಳುಗೂಡು (ಕ್ರಿ).. ಕಾಲಾಳುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರು ; ಪದಾತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು : ತೇಜಿಗಳಾರು ಸಾವಿರ . . . ನಿಕರದ ಕರಿ ಕಾಲಾಳುಗೂಡಿದ ಪೌಜಿಯ ಕಲಾಸಖಾನ ತೋಜಿದನು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೮೪). [ಕಾಲಾಳು (< ಕಾಲಾಳ್) + ಕೂಡು$_1$]

ಕಾಲಿ, ಕಾಳಿ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಗೆ ; ಪಾರ್ವತಿ : ಕಾಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಶೂಲಿ] ಸೂಡಿದ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಂ ದುರ್ವಾಸ ಲೋಲಮುನಿ ಕುಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩–೧೦). ೨. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದವಳು ; ಕರಿಪಿ. ಕಾಳಿ : ೧. "ರುದ್ರಾಣೀ, ಶರ್ವಾಣೀ, ಕಾಳೀ . . . ಮೇನಕಾತ್ಮಜಾ – ಈ ೨೦ ಗೌರಿದೇವಿಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪–೧೫–೧೬) ; ಕಾಳಿ ಕಾಪಾಲಿಗೆ ಮದಂ ದೇವಗಜಕೆ . . . ತೊಡವಾಗಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೧೪). ೨. ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ ಕೆಂಪಿ. ಹೆಸರು ಕೆಂಪಿಯಾದರೂ ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಳಿ (ಮಲ್ಲಿ. ೯).

೩. ರಕ್ತಪಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೇವತೆ; ರಣಮಾರಿ: ಹೋಳೆರಡ ಬಿಸಾಡೆ ರಣದಲಿ ಕಾಳಿ ಕಂಕಾಳಿಯರು ದಣಿದರು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦-೩೪). [ಸಂ. ಕಾಲೀ]

ಕಾಲಿಂಗ, ಕಾಳಿಂಗ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಂಗದೇಶ. ೨. ಕಲಿಂಗದ ಜನ. ೩. ಕಲಿಂಗದ ರಾಜ. ೪. ಆನೆ. ೫. ಕರಿಯನಾಗ; ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ. ೬. ಕಲಿಂಗದೇಶದ ಒಂದು ಮಹಾ ವಿಷಸರ್ಪ. 'ಕಾಲಿಂಗಮರ್ದನ' ಪರಾ. ೭. ಕಲ್ಲಂಗಡಿ ಹಣ್ಣು. ೮. ವಿಷದ ಸಸ್ಯ. **ಕಾಳಿಂಗ**: ೫. "ತನುವಿನಲಿ ಕಪ್ಪಿರಲು ಕಾಳಿಂಗನಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೯೯-೪). ೬. ಹತ್ತಿ ತುಳಿದ ಕಾಳಿಂಗನ ಹೆಡೆಗಳ ಅಹಂಕಾರ ಹಿಳಿದು (ನೆಲಮು. ೩೯). ೭. ಮಾಗಧ ಮರಿಚಂ ಸೈಂಧವ ನಾಗರ ಕಾಳಿಂಗಮಿಂಗು ಸರುಷಪದೊಳ್ ಸಂಯೋಗಂಗೆಯ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೨೧). [ಸಂ.]

ಕಾಲಿಂಗಮರ್ದನ, ಕಾಳಿಂಗಮರ್ದನ (ನಾ). ಕಾಳಿಂಗ ಸರ್ಪವನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದವನು; ಕೃಷ್ಣ: (ಕಿ). **ಕಾಳಿಂಗಮರ್ದನ**: ಕಾಳಿಂಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳಿಯ] ಮರ್ದನ ಕೃಷ್ಣಗೆ ಪೇಳೆ ಗೋಪ್ಯಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯ (ಪುರಂದ. ೩-೧೪೬-೧). [ಕಾಲಿಂಗ + ಮರ್ದನ]

ಕಾಲಿಂದಿ, ಕಾಳಿಂದಿ (ನಾ). ೧. ಯಮುನಾ ನದಿ: ಕಾಲಿಂದಿಯ ನಮತಾಪಗೆ. . .ಪೋಲ್ತಿರೆ ಕಾಲದ ಮರ್ವುರ್ವಿ ಪರ್ವಿತುರ್ವಿತಳಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೧೦೦). **ಕಾಳಿಂದಿ**: ೧. "ಕಾಳಿಂದಿ ದಿನಕರಾತ್ಮಜೆ ಯಮಾನುಜೆಯೆನಲು ಯಮುನೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೧೧); ಮಂದಾಕಿನಿ ಪರಿದಾ ಕಾಳಿಂದಿಯೆಗೆತ್ತಾದಮಟ್ಟಿಜಿಂದಂ ಕೊರಲಂ ಬಂದಪ್ಪಿರ್ದಳೊ ಪೇಟಿಂಬಂದದಿನೆಸೆದತ್ತು ಹಾರಮಾ ಕಾಮಿನಿಯಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮); ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ಬಂದ ಕಾಳಿಂದಿಯಂ ಕಂಡು (ಜಗವಿ. ೩-೯ ವ). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಗ: ಕೌಶಿಕಿ . . . ಕಾಳಿಂದಿ . . . ಎಂಬ ಮೂವತ್ತುನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳೇ ಭಾಷಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಸಂ. ಕಾಲಿಂದೀ]

ಕಾಲಿಂದಿವೈರಿ, ಕಾಳಿಂದಿವೈರಿ (ನಾ). ಕಾಲಿಂದಿಯ ಶತ್ರು; ಬಲರಾಮ: (ಕಿ). **ಕಾಳಿಂದಿವೈರಿ**: "ನೀಲಾಂಬರಂ ರೇವತೀಶಂ ಹಲಾಯುಧಂ ಕಾಳಿಂದಿವೈರಿ . . . ರಾಮನೆನಲು ಬಲನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭-೨೧). [ಕಾಲಿಂದಿ + ವೈರಿ]

ಕಾಲಿಂದಿಸಹಜಾತ, ಕಾಳಿಂದಿಸಹಜಾತ (ನಾ). ಕಾಲಿಂದಿಯ ಸಹೋದರ; ಯಮ: (ಕಿ). **ಕಾಳಿಂದಿಸಹಜಾತ**: "ಪ್ರೇತಪತಿ ಸಮವರ್ತಿ ಮೃತ್ಯು ಕಾಳಿಂದಿಸಹಜಾತಂ ಯಮಂ . . . ಕೃತಾಂತನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೦). [ಕಾಲಿಂದಿ + ಸಹಜಾತ]

ಕಾಲಿಂದೀಕರ್ಷಣ, ಕಾಳಿಂದೀಕರ್ಷಣ (ನಾ). ಹಲಾಯುಧದಿಂದ ಯಮುನಾನದಿಯ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಎಳೆದವನು; ಬಲರಾಮ: (ಕಿ). **ಕಾಳಿಂದೀಕರ್ಷಣ**: "ಬಲದೇವಃ . . . ಕಾಳಿಂದೀಕರ್ಷಣಃ . . . ಹಲಾಯುಧಃ –ಈ ೧೮ ಬಲದೇವನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೬-೨೯,೩೦). [ಸಂ. (ಕಾಲಿಂದೀ + ಕರ್ಷಣ)]

ಕಾಲಿಂದೀಭೇದನ (ನಾ). = ಕಾಲಿಂದೀಕರ್ಷಣ: (ಕಿ). [ಸಂ. (ಕಾಲಿಂದೀ + ಭೇದನ)]

ಕಾಲಿಂದೀಸೋದರ, ಕಾಳಿಂದೀಸೋದರ (ನಾ). = ಕಾಲಿಂದಿಸಹಜಾತ: (ಕಿ). **ಕಾಳಿಂದೀಸೋದರ**: ಏಕಾಂಗದಿಂ ಯುದ್ಧಕೇಳಿಗೆ ಬಂದ ಕಾಳಿಂದೀಸೋದರನಂ ನೋಡಿ (ಜಗವಿ. ೭-೨೫). [ಸಂ. (ಕಾಲಿಂದೀ + ಸೋದರ)]

ಕಾಲಿಕ (ಗು). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಆಯಾ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ; ಸಮಯೋಚಿತವಾದ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೩. ಆಯಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ, ಶ್ರಾದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮ: ದೈಶಿಕ ಕಾಲಿಕತ್ರಯುಗಹನ ಕರ್ಮಗಳುಂಟು (ಹಸಾರ. ೯-೪). 'ಸಕಾಲಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಲಿಕಾದೇವಿ, ಕಾಳಿಕಾದೇವಿ (ನಾ). ದುರ್ಗಾದೇವಿ: (ಕಿ). **ಕಾಳಿಕಾದೇವಿ**: ಊರಮುಂದೆ ಕಾಳಿಕಾದೇವಿಯ ಗುಡಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕಾಲಿಕಾ + ದೇವಿ)]

ಕಾಲಿಕೆ, ಕಾಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು; ಕತ್ತಲೆ: ಧರೆಗೆ ಗಗನಕೆ ಕಾಳಿಕೆಯ ಪಸರಿಸಿತು ಜೋದರ ಕೋದ ಶರಜಾಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೪); ಮಾಳಿಗೆ ಮನೆಯ ಕಾಳಿಕೆಯೊಳಗೆ ಹೂಳಿದ್ದ ವಸ್ತು ಇದೇನಯ್ಯಾ? (ಸಿದ್ಧೇವ. ೪೨೧); ಬೆಸುವ ಮೇಘದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಖಂಡಿಸುವ ಮಿಂಚಿನ ಸಂಚರದ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೬). ೨. ಮಾಲಿನ್ಯ; ಕುಂದು; ದೋಷ: ನೀರದ ಮಾಲಿಕೆಯಿಂ ತೊಲಗಿದ ಶಶಿ ಕಾಲಿಕೆಯಿಂ ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಕನಕಮಿರ್ಪಂತಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೮೧). ೩. ಮೋಡಗಳ ಗುಂಪು; ಮೇಘಾವಳಿ: (ಕಿ). ೪. ತುಕ್ಕು; ಕಿಲುಬು. ೫. ದುರ್ಗೆ; ಪಾರ್ವತಿ. **ಕಾಳಿಕೆ**: ೧. ಅರಳುಗಂಗಳ ಬೆಳಗಿನಲಿ ತಮವಿರುಳು ಬೀತುದು ಬೆಸುವುದಾಗಲೆ ಕುರುಳ ಕಾಳಿಕೆಯಿಂದ ತತ್ಕಾಂತಾ ಕದಂಬದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೧-೨೭); ಕಾಳಾಗರು ಧೂಪಧೂಮದ ಕಾಳಿಕೆ ಮೇಲೆದ್ದು ನಭಕ್ಕೆದಿತಾಗ (ಗೋಮಟೇ. ೫-೯೩); ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದ ಸುತ್ತಲೂ ಕಾಳಿಕೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ರಾಜಸೂ. ೬೫). ೨. ಕುದಿಯಿಸುವುದೆಣ್ಣೆಯಿಂ ಮುಂ ತದುಕಿಂ ಗುಗ್ಗುಳದಿನಕ್ಕೆ . . . ಆ ತೈಲದೊಂದು ಕಾಳಿಕೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೧೩); ತದ್ವನಿತೆಯ ಹೃದಯದ ಕಾಳಿಕೆಯೆನೆ ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತು ಮೇಚಕತೆ ಚೂಚುಕದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೮೬); ಕರಗಿಸಿ ಎನ್ನ ಮನದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಕಳೆಯಯ್ಯ, ಒರೆ ಬಣ್ಣಕೆ ತಂದೆನ್ನ ಪುಟವಿಕ್ಕಿ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೫೧); ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಅವನ ಪ್ರಣಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಬಂದಿತ್ತು, ನಿಜ. ಆದರೆ ಆ ಶಂಕೆ ಬಂದಂದೇ ಅದರ ಕಾಳಿಕೆಯೂ ಕಳೆದುಹೋಗಿತ್ತು (ರೂಪಸ. ೩೯). ೪. "ಕಿಲುಬೆಂದೆನೆ ಕಾಳಿಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭); "ಕಾಳಿಕೆ – ಕಾಲಿಕಾ = ಕಿಲುಬ." (ತದ್ಭಕೋ. ೭). [ಸಂ. ಕಾಲಿಕಾ]

ಕಾಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). = ಕಾಲಿಡು: ಉಕ್ಕಿದುದು ಕಡುಶೋಕರಸ ಕಾಲಿಕ್ಕಿತಗ್ಗದ ಮಜವೆ (ತೊರರಾ. ೬-೪೭-೩೮); ನೀಲನು ಈ ಮೊದಲೆ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕಾಲಿಕ್ಕಿದ್ದನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೧೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಷ ವರ್ಷ ಅದೇ ಬೆಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯದೆ ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಬೆಳೆಯನ್ನು ಬದಲಿಸುವಿಕೆ; ಸರದಿ ಬೆಳೆ; ಆವರ್ತನ ಪೈರು: ಮೂರುವರ್ಷದವರೆಗೂ ಗೋಧಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೩); ತೈಲಧಾನ್ಯದ ಕಾಲಿಗೆ, ಕಡಲಿಯ ಕಾಲಿಗೆ ಈ ಎರಡೂ ಕೂಡಿ ಮುಂದಿನ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಗೊಬ್ಬರದ ಹಾಗೆ ತ್ರಾಣವಾಗುವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೬). [?]

ಕಾಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು; ನಡೆ; ಸೇರು; ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಶತದಳಾಯತಲೋಲ ದೃಗುದೀಧಿತಿಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕಾಲಿಡಲಜಿಯದೋರಂತೆ ರತೀಶನೆಸುವ ನಿಶಾತಮಾರ್ಗಣ ಹತಿಗೆ ಗುಜಿಯಾದೆನು (ಬಸಪು. ೪೦-೭); ತಿಂತಿಣಿಯ ರಘುವರಚರಿತೆಯಲಿ ಕಾಲಿಡಲು ತೆರಪಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೧೭); ಪುರುಷರಿಹ ಯೇಕಾಂತ ಸೆಜ್ಜೆವನೆಗೆ ಕಾಲಿಡಲ್ಕಂಜುವೆಂ (ನವಮೋ. ೯-೨೪); ಕಾಲಿಡಲ್ಕಾ ಶಿಲೆಯೊಳಾ ತುರಂಗದ ಖುರಂ ಕೀಲಿಸಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೧೧); ಸಂಜೆ ಕಾಲಿಟ್ಟಿತು (ಯೋಧಪು. ೭೯). [ಕಾಲ್$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕಾಲಿಮೆ, ಕಾಳಿಮ, ಕಾಳಿಮೆ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು. ೨. ಕರೆ; ಕಲೆ; ಕಳಂಕ: ಕಾಮದ ಕೃತಿಯಾಗಿದ್ದರೆ . . . ಜಹಾಂಗೀರನಿಗೆ ಈ ಕಾಲಿಮೆ ಅಂಟದೆ ಹೋಗದು (ನೂರಜ. ೨೦). **ಕಾಳಿಮ**: ೧. ಎಸೆಗುಂ ಕುಚಭರ ಚೂಚುಕಯುಗಳ ಕಾಳಿಮಂ ದೇವಕಿಯಾ (ಜಗವಿ. ೨-೯೨); ಕಱೆದುವು ಕಾಳಿಮಮಂ ಕಱೆದುವು ಮಿಂಚಂ ಬೞಿಕ್ಕೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೮); ಕಾಳಿಮದ ಕೂಟಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೧೪). **ಕಾಳಿಮೆ**: ೧. ಹರಿಯ ಕಾಳಿಮೆಯ ವಿಷದ ಕರ್ಬುರವ . . . ಎಳೆದುಕೊಂಡೊಡ ಗೂಡಿ ತುಳಿದು ಹಿಳಿದಬುಜಜಂ ಬೆಳಗು ಮುಳುಗಲು ಬಳಿದನೋ ಬಯಲನೆಂದೆನಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೩೭); ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಕವಿದಿದ್ದ ಕಛೇರಿ ಯಂತ್ರದ ಕಾಳಿಮೆ ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ಕೊಚ್ಚಿಹೋಯಿತು (ಶ್ರೀಷ್ಕಪ್ರ. ೨೨೨). [< ಸಂ. ಕಾಲಿಮನ್]

ಕಾಲಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪೂಲಿಯೂ ಕೊಜ್ಞಯೂ ಕಾಲಿಯಮ್ಮನೂ ಇಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೧೧; 800). [ಕಾಳಿ ? + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕಾಲಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕಾಲಿಡು: ಮನೆಯೊಳಗೆ ಕಾಲಿರಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಅದೇ ಮಾತು (ನಿರ್ದೋಷಿ. ೧೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ಇರಿಸು]

ಕಾಲಿಲಿ (ನಾ). ಕಾಲಿಲ್ಲದವನು; ಹೆಳವ: "ಕುಂಟ, ಹೆಳವ, ಕಾಲಿಲಿ" (ಕಂನುಹು. ೮೧). 'ಪಲ್ಲಿಲಿ' ಪರಾ. [ಕಾಲ್$_1$ + - ಇಲಿ$_2$]

ಕಾಲಿವೆ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾಲೀನ (ಗು). = ಕಾಲಿಕ. ೧. 'ತತ್ಕಾಲೀನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಲೀಯಕ (ನಾ). ಅಗರುಚಕ್ಕೆ; ಅಗರುಗಂಧ. [ಸಂ.]

ಕಾಲು$_1$ 'ಕಾಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಾಲು$_2$ 'ಕಾಲ್$_2$' ನೋ.

ಕಾಲು$_3$ 'ಕಾಲ್$_3$' ನೋ.

ಕಾಲುಂಗರ 'ಕಾಲುಂಗುರ' ನೋ.

ಕಾಲುಂಗಾರೆ (ನಾ). (?): ಈ ದಂಡಿನ ಕಾಲುಂಗಾರೆಯುವರೂ ಬಾಣ ಕಾರರೂ, ಕಳ್ಳಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೂ . . . ದೇಶವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ದೊಂಬಿ ಮಾಡಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದರು (ಬಪೈರು. ೧೪). [?]

ಕಾಲುಂಗುರ, ಕಾಲುಂಗರ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಕಾಲುಬೆರಳಿಗೆ ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ (ಬೆಳ್ಳಿಯ) ಉಂಗುರ; ಕಾಲುಸುತ್ತು; ಸುತ್ತುಂಗುರ: ನೆರೆದು ಪಳಂಚುವ ಕಾಲುಂಗುರದ ರವಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೫೧); ಮುಡಿ ಪೂಗಳಂ ಕೆದಱೆ ಕಾಲುಂಗುರಗಳೊದಱೆ (ಚೆಬಪು. ೫-೧೦); ಬಿರುದಿನ ಹೊನ್ನ ಕಾಲುಂಗುರವನಿಕ್ಕಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೨೩); ಉಂಗುರರವ ಕೇಳಿ ಕಾಲುಂಗುರ ರವ (ವಿಸೀಗೀ. ೧೧೯-೧). **ಕಾಲುಂಗರ**: ಕಾಲುಂಗರಗಳನಂದುಗೆಯ ಮುದ್ರಿಕೆ ಜಾಲ ಕೀಲಣೆಗಡಗ ಕೆಯ್ಯೂರಾ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೫-೬೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಂಗುರ]

ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_1$ 'ಕಾಲ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_2$ 'ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು' ನೋ

ಕಾಲುಕಡಗ 'ಕಾಲ್ಗಡಗ' ನೋ

ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಕೀಳು 'ಕಾಲ್ಕೀಳು' ನೋ.

ಕಾಲುಕುಪ್ಪುಸ 'ಕಾಲ್ಗುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕಾಲುಕುಬುಸ 'ಕಾಲ್ಗುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕಾಲುಕೆಡು 'ಕಾಲ್ಗೆಡು' ನೋ.

ಕಾಲುಕೆದರು 'ಕಾಲ್ಕೆದರು' ನೋ.

ಕಾಲುಕೆರೆ 'ಕಾಲ್ಕೆರೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಕೊರಡು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಮರದ ಹಲಗೆ: "ನೀರ್ಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವ ಒಂದು ತೆರದ ಕಾಲುಕೊರಡು" (Fen-runners. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಕೊರಡು]

ಕಾಲುಕೊಳಗ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯ) ಕಾಲಿನ ಗೊರಸು; ಖುರ ಪುಟ: ರಥಾಶ್ವಗಳು ಕಾಲುಕೊಳಗಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರಿಸದ ಹಾಗೆ ಕಡಿವಾಣವನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಥವನ್ನು ನಡೆಸುವೆನು (ಕೃವಾವಿ. ೭೫). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಕೊಳಗ (< ಕೊಳಗು)]

ಕಾಲುಗಂಟು (ನಾ). (ಕಾಲಿನ) ಹರಡು; ಮಣಿಗಂಟು: ಕಾಲು ಗಂಟಿನ ಮೇಲೆ ಎದ್ದಿದ್ದ ಎಕ್ಸಿಮಾವನ್ನು ತುರಿಸಿಕೊಂಡ (ಪ್ರಕ್ಷಿ. ೨). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಗಂಟು]

ಕಾಲುಗಗ್ಗರ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ತೊಡುವ ಕಡಗ; ನೂಪುರ: ನವರತ್ನಗಳ ಕಾಲುಗಗ್ಗರ ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಕಿವಿಯ ಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚುಗಳ (ಕಂನವಿ. ೨೩-೯೦). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಗಗ್ಗರ]

ಕಾಲುಗಚ್ಚು 'ಕಾಲ್ಗರ್ಚು$_2$' ನೋ.

ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಳ್ 'ಕಾಲ್ಗಚ್ಚುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಾಲುಗಣ್ಣಿ 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಗವುಸು (ನಾ). "ಪಾದಗಳಿಗೆ (ಬೆಚ್ಚಗಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೊಗಿಸುವ) ಹೊದಿಸುವ ಆವರಣ; ಹೊದಿಕೆ" (Foot-muff. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಗವುಸು]

ಕಾಲುಗಾಡಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನಿಂದ (ತುಳಿದು) ನಡೆಯಿಸುವ ಗಾಡಿ; ಬೈಸಿಕಲ್ಲು: ಕಾಲುಗಾಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ತಿರುಗುವುದು . . . ಬಹುವಿಘಾತಕವದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೭೬); ಹಳ್ಳಿಯವರು ಬೈಸಿಕಲ್ಲಿಗೆ ಕಾಲುಗಾಡಿ ಎಂತಲೂ, ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂತಿಯ ದೀಪ ಎಂತಲೂ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ (ಕಬಸಾ. ೩೦). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಗಾಡಿ$_2$]

ಕಾಲುಗಾಲು (ನಾ). ಖಡ್ಗದ ವರಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ: ಎರಡು ಕಾಲನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನೀಡಿ ಬಲಗಾಲನ್ನು ಎಡಗಾಲ ಮೇಲೆ ಚಾಚಿ . . . ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರಿಸಬೇಕು. ಈ ಸಾಧನೆಯ ಹೆಸರು ಕಾಲಾಗೆ ಕಾಲುಯೆಂದು, ಕಾಲಾಗೆಕಾಲನೆಯೆರಡು ಬಾರಿಯಿಂದ ಕಾಲುಗಾಲು ಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೨೨). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕಾಲುಗಾಹು 'ಕಾಲ್ಗಾಪು' ನೋ.

ಕಾಲುಗುಣ 'ಕಾಲ್ಗುಣ' ನೋ.

ಕಾಲುಗುರ್, ಕಾಲುಗುರು (ನಾ). ಕಾಲ್ಬೆರಳಿನ ಉಗುರು, —ನಖ: ಮೃಗನೇತ್ರೆಯ ತೊಳಗುವ ಕಾಲುಗುರ್ಗಳ ನೂಪುರದ ಪೊಳೆವ ವಜ್ರಂಗಳ ಕಾಂತಿಗಳಡರೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೯೫).; ಕಾಲುಗುರುದ್ದಮಾಗಿಯುಂ ಸೆಳ್ಳುಗುರಲ್ಲದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೮೬); ಕಾಲುಗುರ್ಗಳಿನೆಸಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ನಿಡಿಯ ಮೆಲ್ಲಡಿಯಹಳಾ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೭೪). **ಕಾಲುಗುರು**: ಉಪರಿಚರ ವಸುರಾಯನು ಕೋಲಾಹಲಪರ್ವತಮಂ ಕಾಲುಗುರಿನಿಂದ ವಂದು ಯೋಜನ ದೂರ ಹಾರಿಸಲಿಲ್ಲವೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೩೫-೨೦). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಗುರ್]

ಕಾಲುಗೆಡಿಸು 'ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಕಾಲುಗೆಡು 'ಕಾಲ್ಗೆಡು' ನೋ.

ಕಾಲುಗೊರಸು 'ಕಾಲ್ಗೊರಸು' ನೋ.

ಕಾಲುಗೊಲೆ 'ಕಾಲ್ಗೊಲೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಚಾಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ನೀಡು ೨. (ಆಲಂ) ಕಾಲಿಡು; ಪ್ರವೇಶಿಸು : ಶಿಕ್ಷಣದ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಕಾಲು ಚಾಚತೊಡಗಿದೆ (ಕಥಕ. ೧೭). ೩. (ಆಲಂ) ಆರಾಮವಾಗಿರು ; ವಿರಾಮವಾಗಿರು : ಸುಖವಾಗಿ ಕಾಲುಚಾಚಿ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೪೮).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಚಾಚು$_1$]

ಕಾಲುಚೀಲ 'ಕಾಲ್ಚೀಲ' ನೋ.

ಕಾಲುಜರಸು (ನಾ). ದನಗಳಿಗೂ ಕುರಿಗಳಿಗೂ ಬರುವ ಕಾಲ ಹುಣ್ಣು : "(ದನಗಳಿಗೂ ಕುರಿಗಳಿಗೂ ಬರುವ) ಕಾಲುವ್ರಣದ ರೋಗ; ಕಾಲುಜರಸು" (Foot-rot. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲು$_1$(< ಕಾಲ್$_1$)+ಜರಸು]

ಕಾಲುಜಾರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆ ತಪ್ಪು ೨. (ಆಲಂ) ಅಡ್ಡದಾರಿಗೆ ಬೀಳು ; ಕೆಟ್ಟದಾರಿ ಹಿಡಿ : ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಿಗೆ ಮನೋದೌರ್ಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಹಲವು ಬಾರಿ ಅವನು ಕಾಲುಜಾರುವುದುಂಟು (ಸೋತುಗೆ. ೩. ೮೨೩) ; ಕ್ಷಣಿಕ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಲುಜಾರುವ ಹೆಂಗಸಿನ ಹಾಗಿರಲಾರಳು ಈಕೆ (ನಾಪೋಲಿ. ೨೩೪) ; ಮಗ ಊರಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ತಾನು ಕಾಲುಜಾರಿದ್ದು ತಿಳಿದರೆ ? (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೯).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಜಾರು$_1$]

ಕಾಲುಜ್ವರ (ನಾ). "ದನಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಕಾಲುಗೊರಸಿನ ರೋಗ". (ಎಸಮ್ಮೆ. XV, ೩೯). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಜ್ವರ]

ಕಾಲುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಮುರಿ, —ಕತ್ತರಿಸು : ಕಯ್ಯುಡಿದುಮಾಗಳೆ ಕಾಲುಡಿದುಂ ಬಟಿಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಡಿ$_1$]

ಕಾಲುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ಸೋತು ಹೋಗು, —ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ಉರಿಯ ಪೊಯ್ಲುಗಳೊಳಂದು ಕಾಲುಡುಗಿ ಬೀಳ್ವ ಬಹು ದನುಜರಿಂ ಮನುಜರಿಂ (ಚೆಬಪು. ೪೬-೨೬) ; ಬಲೆಯೊಪ್ಪಿದುದು ಸೊಗಯಿಸುವ ಸಂಜೆಗೆಂಪದರಲ್ಲಿ ಸಿಲ್ಕಿ ಕಾಲುಡುಗಿ ಪಶ್ಚಿಮವಾರ್ಧಿಗೆ ಮಿಗೆ ಬೀಳ್ದು ದೆಂಬಿನಂ (ಕುಮಾಪು. ೪-೨೦೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಡುಗು$_1$]

ಕಾಲುತೆಗೆ 'ಕಾಲ್ದೆಗೆ' ನೋ.

ಕಾಲುತೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಆಭರಣ; ಕಾಲ್ಗಡಗ; ನೂಪುರ: "ಪಾದಾಂಗದಂ . . . ಕಾಲುಕಡಕ, ಕಾಲುತೊಡಿಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೫).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ತೊಡಿಗೆ (< ತೊಡುಗೆ)]

ಕಾಲುತೊಳೆ ಕಾಲ್ದೊಳೆ' ನೋ.

ಕಾಲುದಳ 'ಕಾಲ್ದಳ$_2$' ನೋ.

ಕಾಲುದಾರಿ 'ಕಾಲ್ದಾರಿ' ನೋ.

ಕಾಲುದೀಪ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠವನ್ನುಳ್ಳ ದೀಪ; ದೀಪಮಾಲೆ ಕಂಬ; ಸಮೆ (ಉಕ) : ಅವರ ಅಂಗಡಿಯ ಕಾಲುದೀಪ (ನೀಲಾಂಜನ)ದ ಸುತ್ತು ಎಷ್ಟು ಹಾತೆ ಪತಂಗಗಳು ಇವೆಯೋ ಅಷ್ಟೇ ಗಿರಾಕಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು (ಸರಸ. ೨೨) ; ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕಾಲು ದೀಪ, ಅದರ ಮೇಲ್ಗಡೆಯಲ್ಲಿ . . . ದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೭೫).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ದೀಪ]

ಕಾಲುದುಳಿ 'ಕಾಲ್ದುಳಿ$_3$' ನೋ.

ಕಾಲುದೂಳಿ 'ಕಾಲ್ದೂಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುದೂಳು 'ಕಾಲ್ದೂಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುದೊತ್ತು (ನಾ). ಅಡಿಯಾಳು; ಪಾದಸೇವಕ: ಹೊಟ್ಟೆ ಹಸಿದುಂಡು ಕಾಮನ ಕಾಲುದೊತ್ತಾಗಿ ಬಾಳಿ ಕಾಲನ ಬಾಯಿದುತ್ತಾಗಿ ಸತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೨ ಪ್ರಸ್ತಾವ).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ತೊತ್ತು (< ತೊಟ್ಟು)]

ಕಾಲುನಡೆ 'ಕಾಲ್ನಡೆ' ನೋ.

ಕಾಲುನೆಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ನೆಕ್ಕು. ೨. (ಆಲಂ) (ಸ್ವಾರ್ಥ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ) ಹೆರವರ ಬಳಿ ಸಾಕಿದ ನಾಯಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸು; ಹೆರವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕೀಳುಮಟ್ಟದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡು : ದಾಸ್ಯವೇ ಮೈವೆತ್ತಂತೆ ಕಾಲುನೆಕ್ಕುವ ಶೌನಕ ಸ್ವಭಾವ ಅವನಲ್ಲಿ ರಕ್ತಗತವಾಗಿ ಬಂದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೩೩) ; ನೀನು ಧನವಂತರ ಕಾಲುನೆಕ್ಕಲಿಕ್ಕೂ ಈಗ ಹಿಂಜರಿಯಲಾರೆ (ವಿಧಿವೈ. ೩೯).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ನೆಕ್ಕು (< ನಕ್ಕು$_1$)]

ಕಾಲುಪಚ್ಚೆ (ನಾ). ಕಾಲುವೆ ನೀರಿನ ಫಸಲು; ಮಳೆಗಾಲದ ಪೈರು (?) : ಮರವಳಿ ಗದ್ದೆಯಲಿಗುಲಿ ತೆಂಗು ಮಾವು ಹಲಸು ಬಾಳೆ ಬದನೆ ಕಬಿನಾಲೆ ಕಾಲುಪಚ್ಚೆ ಉಪ್ಪಿನಕಾವಲೆ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಸುಂಕ ಸ್ವಾಮ್ಯಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಸಹ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೧೬೦ ; 1424). [ಕಾಲು$_2$ (< ಕಾಲ್$_2$) + ಪಚ್ಚೆ ?]

ಕಾಲುಪಳ್ಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಪಾಯಕ (ನಾ). ಕಾಲಾಳು ; ಪದಾತಿ : ರಾಯಸದರ ರಾವುತರ ಕರಣಿಕ ಕಾಲುಪಾಯಕರನು ಜೋಯಿಸರ ನಾಯಕ ಮಕ್ಕಳುಗಳ ಕಳುಹಿದನು (ರಾಮವಿ. ೮-೧೩೦) ; ಕರಿಘಟೆಯನು ಕಲಕಿದ. ಹಯ ದೊಡ್ಡನು ಹರಹಿದ. ಕಾಲುಪಾಯಕರ ಹುರಿಯೊಡೆಯಿಸಿದನು (ಕುಮಾಸಾಂ. ೪೨). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಪಾಯಕ]

ಕಾಲುಪೆಂಡೆಯ 'ಕಾಲ್ಪೆಂಡೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಪ್ಪರ (ನಾ). ಕಾಲಿನಷ್ಟು ಎತ್ತರ : ಹುಡಿಗೆ ಕಾಲುಪ್ಪರ ದೊಡ್ಡವಳಾಗಲಿಕ್ಕೆಷ್ಟು ತಡ ? ಸಾಂಬಪ್ಪನಿಗೊಂದು ಚಿಂತೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು (ಮಾವಿತೋ. ೧೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಪ್ಪರ$_2$]

ಕಾಲುಫಳಿ (ನಾ). ಕಾಲು ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಹಲಗೆ ; ಕಾಲುಮಣೆ : ಧೀರ ಅದರ ಕಾಲುಫಳಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ಒಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದನು . . . ಮೋಟಾರು ಸಾಗಿತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೫೫). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಫಳಿ]

ಕಾಲುಬಲ 'ಕಾಲ್ಬಲ' ನೋ.

ಕಾಲುಬಳೆ 'ಕಾಲ್ಬಳೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಬೀದಿ (ನಾ). ಪಾದಚಾರಿಗಳಿಗೆ ಮೀಸಲಾದ ರಸ್ತೆಯ ಪಕ್ಕಕ್ಕಿರುವ ಭಾಗ : ಮೆಲ್ಲನೆ ಅಡಿಗಳನ್ನಿಡುತ್ತ ಕಾಲುಬೀದಿಯ ಮೇಲೆಯೇ ನಡೆದಿದ್ದೆ (ಚಿಂದುಟಿ. ೭೫) ; ಕಾಲುಬೀದಿಯ ಮೇಲೆಯೆ ಮಲಗಿ ಆ ಇರುಳನ್ನು ಕಳೆದನು (ಭೂಮಿತಾ. ೮೪).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಬೀದಿ]

ಕಾಲುಬೀಳು 'ಕಾಲ್ಬೀಳು' ನೋ.

ಕಾಲುಬೆಳೆಸು (ಕ್ರಿ). ನಡೆ ; ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು : ಅತೃಪ್ತ ಲಾಲಸೆಯಿಂದ ಅವಳು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಕಾಲು ಬೆಳೆಸಿದಳು (ಪುನರು. ೧೩೪).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಬೆಳೆಸು]

ಕಾಲುಬೈರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಸುವ ಬೈರಿಗೆ: "ಕಾಲೊತ್ತುವುದರಿಂದ ಕಂಡಿ ಕೊರೆಯಲಾಗುವ ಸಲಕರಣೆ; ಕಾಲುಬೈರಿಗೆ" (Foot-drill. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಬೈರಿಗೆ]

ಕಾಲುಮಡಿ$_1$ 'ಕಾಲ್ಮಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಾಲುಮಡಿ$_2$ 'ಕಾಲ್ಮಡಿ$_2$' ನೋ.

ಕಾಲುಮಣೆ 'ಕಾಲ್ಮಣೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಮರೆ 'ಕಾಲ್ಮರೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆ; ಚಲಿಸು: (ಕ). ೨. ಆರಂಭಿಸು : ಆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಕಾಲು ಮಾಡಿದವನು (ರೂಢಿ).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಮಾಡು$_1$]

ಕಾಲುಮೂಳಿ (ನಾ). ಆಭರಣವಿಲ್ಲದ ಕಾಲು; ಬೋಳುಕಾಲು: (ಕ). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಮೂಳಿ (< ಮೂಱಿ)]

ಕಾಲುಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಕೆರ; ಎಕ್ಕಡ: (ಕ). ೨. ಕಾಲುಗಳ ತುಳಿತ; ಪರಸ್ಪರ ಒಬ್ಬರ ಕಾಲನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ತುಳಿಯುವುದು : (ಕ). ೩. (ಆಲಂ) ಜಗಳಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ರೇಗಿಸುವಿಕೆ,—ಕೆಣಕುವಿಕೆ: ಗಜನಗರಿಯಲಿ ಕೌರವರಾಳ ಪಾಂಡವರಾಳ ಸೆಣಸಿನ ಕಾಲಮೆಟ್ಟುಗಳ ಸೂಳು ಮತ್ಸರ . . . ಜೂಳಿಗಲಹದ ಕದಡು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮–೧). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಾಲುರಂಜು (ನಾ). ೧. ಕಾಲುಧೂಳಿಯ ದೋಷ : ವನದೇವಿಯರ ದೃಷ್ಟಿ ತಾಕಿತದರಲ್ಲೆ ಕಾಲ್‌ರಂಜು ಆಯಿತೇ (ಸೌಂಗಂಧಿ. ೪೮–೪೨); ರಾತ್ರಿ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಕಾಲುರಂಜು ತೆಗೆದುಬಿಡಿ (ಜೆಂಗಾಳ್ಕ. ೧೪೪). ೨. ಕಾಲುಧೂಳಿಯ ದೋಷನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಹಾಕುವ ದೃಷ್ಟಿ ಪರಿಹಾರ: ದೃಷ್ಟಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಕಾಲರಂಜು ಹಾಕಲು ಹೋಗುವರು (ಮಧುನ. ೮೫).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ರಂಜು]

ಕಾಲುರಭತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತ : ಬನ್ನುದತ್ತನು ಸೆಟ್ಟಿತ್ರಿ ದೇವಿಯಬ್ಬೆಯುನಿಱಿಸಿ × × × × ಕಾಲುರ ಭತ್ತ ಸಲಿಕೆ ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೧೯–೧೦; 1025). [?]

ಕಾಲುರಿಚ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳಿಗ; ಗ್ರಾಮೀಣ: "ಕಾಲೂರೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ, ಕಾಲುರಿಚಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೪೮ ಪ್ರಯೋ); ಪೊಱಲಿಂದ್ರಪುರಂ ಕಾಲೂರ್ ಪೊಱಲಿಂದ್ರರ್ ಕೊಱಲ ಮಾನಸರ್ ಕಾಲುರಿಚರ್ ಪೊಱಲಿಚರೆನೆ ಸೊಗಯಿಸುವುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೩೫). ೨. ದಡ್ಡ; ಅಜ್ಞಾನಿ: "ಕಾಲುರಿಚಂ ತಾನೆ ಕೂಡೆ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೬); ಕೃತಿವೆಸದೊಳಮೆಯ್ಯೊಳು ತೀವಿದ ತಪ್ಪಂ ರಸಿಕರ್ ಬಲ್ಲಂದದಿ ಬಲ್ಲರೆ ಕಾಲುರಿಚರ್ (ಜಯಕಾ. ೧–೧೬); ಸರಸರೊಡನಿರ್ದೊಡಂ ಕಾಲುರಿಚನವಂದಿರ ಗುಣಂಗಳಂ ಗ್ರಹಿಸಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೩೬೭). 'ಪೊಱಲಿಚ' ಪರಾ. [ಕಾಲೂರ್ + –ಇಚ]

ಕಾಲುರಿಚೆ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಯವಳು; ಗ್ರಾಮ್ಯೆ : ಕಾಲುರಿಚೆ, ಕರಹಡಿಚೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲುರಿಚ + –ಎ$_3$]

ಕಾಲುವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ (?): ಬಸಱೂರಿಗೆ ಸಲುವ ಎರಡು × × × ಂದಣಗೆ ಕಾಲುವಟ್ಟ × × ಕವಡಿ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ಬೆವಹಾರಲು × × × ಪೂರ್ವಮರಿಯಾದೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೩೫೭–೯; 1455). [?]

ಕಾಲುವಟ್ಟೆ 'ಕಾಲ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಾಲುವಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಕಾಲುವೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ವಳೆಯ ಶಾಸನವ ನೆಡಿಸಿಕೊಟ್ಟವಾಗಿ ನೀರುವಡೆ ಕಾಲುವಡೆ ಸ್ಥಾನಮಾನ್ಯ ಪೂರ್ವಮರಿಯಾದೆಯೆಂದು ಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾ ಶಾಸನ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೨–೧೮; 1540). [?]

ಕಾಲುವಲೆ 'ಕಾಲ್ವಲೆ' ನೋ.

ಕಾಲುವಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುವಳ್ಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುವಾಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೈಟಿಗಿ. ೪೦–೮೦೧). [?]

ಕಾಲುವಾಸಿ (ನಾ). ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಕಾಲುಭಾಗ (ದಕ. ಕ). [ಕಾಲು$_3$ (< ಕಾಲ್$_3$) + ವಾಸಿ]

ಕಾಲುವಿಡಿ 'ಕಾಲ್ವಿಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಾಲುವೆ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾಲುವೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು. ೨. ಕಾಲುವೆಯಾಗು : ಕ್ಷೀರಾಭಿಷೇಕವನು ಓವಿ ಮಾಡಲು ಬೀದಿ ಬೀದಿಗೆ ತೀವಿ ಕಾಲುವೆಗಟ್ಟಿ ಹರಿಯೆ (ಬಸವು. ೧೦–೫).
[ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಲುವೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು : ಬಲದಿ ತಳಿತ ಪತಾಕೆಯುಬ್ಬರದೊಳಗೆ ಮೆಱೆದವು ಗಗನಗಂಗೆಯ ಹಲವು ಕಾಲುವೆದೆಗೆದವೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ೨೮೭ ಪಂ).
[ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್) + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಾಲುವೇಗ (ನಾ). ನಡಗೆಯ ವೇಗ; ಶೀಘ್ರವಾದ ನಡಗೆ: ಕಾಲುವೇಗದ ಕುನಿವಿಡಿದ ಕಿರಾತರು ಸಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆದರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೯–೧೦). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ವೇಗ]

ಕಾಲುವೊಳೆ 'ಕಾಲ್ವೊಳೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆ; ಮಾಲಿನ್ಯ; ಕಶ್ಮಲ. ೨. ಪಾಪ; ಪಾತಕ: ಭವ್ಯಂಗೆ ಕರ್ಮೋದಯಾಪಾದಿತ ಕಾಲುಷ್ಯಮುಳ್ಳನ್ನೆವರಂ ತದುಪಶಮಮೆಂತಕ್ಕುಮೆನೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೭೯); ಕಾಲುಷ್ಯ ತಿಮಿರಾರಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಿನ್ನಿಷ್ಟಾರ್ಥಮೇನನಲ್ಕೆ (ಏಕೋಪು. ೬–೯). ೩. ಕಪಟ; ಮೋಸ : ಈ ಸೆಟ್ಟರ ಮತ್ತು ಭಟ್ಟರ ನಗುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲುಷ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಣ್ಣನಂ. ೮೫). [ಸಂ.]

ಕಾಲುಸರ 'ಕಾಲ್ಸರ' ನೋ.

ಕಾಲುಸರಪಣಿ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ; ನೂಪುರ; ಅಂದುಗೆ: "ಅಂದಿಗೆ, ಕಾಲುಸರಪಣಿ, ಪಾಗಡ, ಕಾಲುಕಡಗು, ಕಾಲು ತೊಡಿಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೫).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಸರಪಣಿ (< ಸರಪಳಿ)]

ಕಾಲುಸುತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕಾಲುಂಗುರ. ೨. = ಕಾಲುಧೂಳು.
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಸುತ್ತು]

ಕಾಲುಹಳ್ಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು; ನಡೆ: ನವ ಕುಮಾರನು ಜಾಗ್ರತೆ ಕಾಲುಹಾಕಿದನು (ಕಪಾಕುಂ. ೪೦); ಕಚೇರಿಯತ್ತ ಕಾಲುಹಾಕಿದೆ (ನಾಪೋಲಿ. ೯೫). ೨. (ಆಲಂ) ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸು; ತಲೆಹಾಕು; ಬರು : ಮೃತ್ಯು ಕಾಲುಹಾಕಿದ ಚಿಹ್ನವಾವುದೂ ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೪೫೫). ೩. (ದಕ). (ಆಲಂ) ಉಪಪತಿ ಅಥವಾ ಉಪಪತ್ನಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು.
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕಾಲುಹಾದಿ (ನಾ). = ಕಾಲ್ದಾರಿ : ಕಪಾಲಕುಂಡಲೆಯು . . . ಕಾಲುಹಾದಿಗೊಂಡು ಒಬ್ಬಳೇ ಹೋದಳು (ಕಪಾಕುಂ. ೯೮).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಹಾದಿ]

ಕಾಲುಹಾರು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರ ತಪ್ಪು; ಗತಿಯಿಲ್ಲದಾಗು : ಎಂಥ ಕಾಲುಹಾರಿದ ಸಂಸಾರಿಕ ಬಂದರೂ ಆ ಊರಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟೆಗೂ ಬಟ್ಟೆಗೂ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮಧುನ. ೨೦). [ಕಾಲು$_1$(< ಕಾಲ್$_1$) + ಹಾರು$_1$(< ಪಾರು)]

ಕಾಲುಹಿಡಿ 'ಕಾಲ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಹೊಳೆ 'ಕಾಲ್ವೊಳೆ' ನೋ.

ಕಾಲೂರ್, ಕಾಲೂರು$_3$ (ನಾ). ಕಾಲುನಡಿಗೆಯಿಂದ ಹೋಗತಕ್ಕ ಊರು; ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಕುಗ್ರಾಮ : ಕಾಲೂರ್ಗಳ ಗಂಡರ ಪೆಂಡಿರ ನಡೆಯುಡೆಯ ನುಡಿಯ ಮುಡಿಯ ಗಾಂಪಿಂಗೆ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಗುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೭ ವ); ಅನಾಗತೋಕ್ತಿ ಕಾಲೂರನನೇಕಮಂ ದ್ವಿಜರ್ಗೆಗೊಟ್ಟುದಱಿಂದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೫೪; 1042);

ಕಾಲೂರ್ಗೆ ಮೆಟಿಸು ಬೆಲ್ಲಮೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೯); ಕನ್ನಡ ಮನಿಪ್ಪಾ ನಾಡು ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು . . . ಕಾಲೂರ್ಗಳಿಂ ಕೆಯ್ಗಳಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯); ವಿಲಸಿತಾರಾಮವಿಲ್ಲದ ಕಾಲೂರ್ಗಳಾ ಇಳೆಯೊಳಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೨೯). ಕಾಲೂರ್ಪು: ಕಾಲೂರಿನ ಗಡಿ ಬೇಲಿಯ ದಾಟದ ಚೆನ್ನಿಗೆ ನುಡಿವನು ಪಾಟಗಳ (ನಲ್ಮೆ. ೭).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಊರ್]

ಕಾಲೂರಿ 'ಕಾಲೂರೆ' ನೋ.

ಕಾಲೂರಿಗ (ನಾ). = ಕಾಲುರಿಚ: ಪೊಟಲಿಗಂ, ಕಾಲೂರಿಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಲೂರೊಳಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್, ಕಾಲೂರಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೯೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲೂರ್ + -ಇಗ]

ಕಾಲೂರು$_1$ 'ಕಾಲೂಱು$_1$' ನೋ.

ಕಾಲೂರು$_2$ 'ಕಾಲೂರ್' ನೋ.

ಕಾಲೂರೆ, ಕಾಲೂರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಆಸರೆ: "ಪಾದಾಧಾರ; ಕಾಲೂರೆ; ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಲು ಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ; ಆಶ್ರಯ; ಆಸರೆ; ನೆಲೆ" (Foot-hold. ಇಂಕನ್ನಿ). ಕಾಲೂರಿ: ೨. ಕಾಲುಮಣೆ; ಪಾದ ಪೀಠ: (ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ) ಕಾಮಮಣೆ; ಕಾಲೂರಿ; ಪಾದ ಪೀಠ (Foot-stool. ಇಂಕನ್ನಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಊರೆ]

ಕಾಲೂಹೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಡಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಊಹಿಸುವುದು; ಕಾಲುಗಳಿಂದ ತಡಕಿ ನಡೆಯುವುದು: ಏನು ಮಂಜಿದೊ ಕಾಣೆ! ಕಣ್ದಪ್ಪಿದತ್ತೆನಗಮಾ ನಿತ್ಯಪರಿಚಿತ ಪಥಂ. . . ತೊರೆಯ ದಡಕ್ಕೈದಿದೆನ್ ಕಾಲೂಹೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦೦-೧೫೮); ಗದ್ದೆಯಂಚಿನ ಮೇಲೆ ಕಾಲೂಹೆಯಿಂದ ಮುಂದುವರಿದನು (ಮಲೆಮ. ೮).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಊಹೆ]

ಕಾಲೂಳಿಗ (ನಾ). ಅಡಿಯಾಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ಚಾಕರಿ; ಸೇವಕ ವೃತ್ತಿ: ಕಾಲೂಳಿಗಗಳಿಂದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಿಗಳವರೆಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಬಿಗಿಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಬಟ್ಟಲ. ೧೪೩-೩).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ)]

ಕಾಲೂಱು, ಕಾಲೂರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನುಊರು; ಕಾಲಿಡು; ಪ್ರವೇಶಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ನೆಲಸು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲೆಯಾಗು: ಎತ್ತೆತ್ತ ನೋಡಿದೊಡಂ ಶಾಲಿವನಂಗಳಲ್ಲದ ನೆಲಂ ಬೇಱಿಲ್ಲ ಕಾಲೂಱಿರಲ್ (ವರ್ಧಪು. ೧-೩೪); ಆ ಪಾರಣದ ತೋರಹತ್ತಂ . . . ರೌದ್ರ ರಸಮಂ ಕಱೆವ ಕಾರ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡುಕಾಲೂಱಿದಂತಿರ್ಪುದು (ಅನಂಪು. ೧೩-೨೦ ವ); ಧಾತ್ರಿಯೊಳು ಕಾಲೂಱಿ ನಿಂತಿಹ ಪುತ್ರನುಂಟೇ (ಬಸಪು. ೩-೭); ಸುಮ್ಮಾನ ಬೀತುದು ಬಿರುದರಿಗೆ ಕಾಲೂಱಿತಪಮಾನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೧೪); ಮೂಱು ಜನ್ಮದಲಸುರರಲಿ ಕಾಲೂಱಿ ವಿಕ್ರಮ ವಹ್ನಿಯಲಿ ಕಾಹೇಱಿ ವೈರದಲೆನ್ನನೇ ನೆನೆನೆನೆದು (ನಿಭಾಗ. ೩-೭-೩೪); ಸಿರಿ ಕಾಲೂಱಿರ್ಪಳೆಂದುಮಾ ಜನಪದದೊಳ್ (ದಮಸ್ವ. ೧-೪).

ಕಾಲೂರು$_1$: ೧. ಧರ್ಮಜಂ ಕಲಹವಿರುವಲ್ಲಿ ಕಾಲೂರ (ಹಬ್ಬರ. ೨೫-೪೩); ಕಾಲೂರಿತು ಮಳೆ ಕತ್ತೆತ್ತಿತು ಬೆಳೆ (ನಾದಲೀ. ೨೧-೧೩); ಭಯ ಭ್ರಾಂತಿಗಳಂತೂ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಲೂರುವಂತಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೨೮೧); ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾಲೂರಿ ನಿಲ್ಲುವ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಮನೆಬಿ. ೧೪). ೩. (ಆಲಂ) ನಿತ್ರಾಣವಾಗು; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾಗು: ಅವನು ಕಾಲೂರಿ ಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಊಱು$_1$]

ಕಾಲೆ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿ ಗಿಡ: "ನೀಲೀ-ಕಾಲಾ, ಕ್ಲೀತಕೀ, ಗ್ರಾಮಿಣಾ, ಮಧುಪರ್ಣಿಕಾ . . . ನೀಲೀಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೭). ೨. ಹಿಪ್ಪಲಿ. ೩. ಮಂಜಿಷ್ಠೆ; ತಿಗಡೆ. ೪. ಕರಿಜೀರಿಗೆ. [?]

ಕಾಲೆಡೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಬಳಿ; ಕಾಲಿನ ನಡುವೆ: ಅಂತವರ ಕಾಲೆಡೆಗಳೊಳ್ ನುಗುಟ್ಟುಗುಜ್ಜರಿಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೭). ೨. "ಹೆಜ್ಜೆಇಡಲು ಸ್ಥಳ; ಕಾಲೆಡೆ; (ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ) ನಿಲ್ಲಡೆ" (Pied a terre. ಇಂಕನ್ನಿ).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಎಡೆ$_3$]

ಕಾಲೆಣಿಕೆ (ನಾ). (?): ನೆರವಿ ಬೇಱೊಂದಿಲ್ಲ ಭೂತದ ಹರಹು ಕರಣೇಂದ್ರಿಯದ ಸಂದಣಿ ಮರುತಪಂಚಕ ಬುದ್ಧಿ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯದ ಕಾಲೆಣಿಕೆ ನೆರೆಯಲೊಂದಾಗಿಹುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೫೨); ಅಂಬುಜೋದ್ಭವ ಸೃಷ್ಟಿ ಜಗದೊಳು ತುಂಬಿಹವು ಕಾಲೆಣಿಕೆ ಕಟ್ಟಳೆದಂಬಿಸಿವೆ ಮೂಱು ಲೋಕದೊಳು ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದಲಿ (ಕಕ್ಕೋಕ. ೩-೧೧).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಎಣಿಕೆ?]

ಕಾಲೆಭತ್ತ (ನಾ). ಬತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಕಾಲುವೆ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆದ ಭತ್ತ (?): ಬಡಿಭತ್ತ ಕಾಲೆಭತ್ತ ಖ ೩೦ ಮೂವತು ಕಾರ ಭತ್ತ ಖ ೧೦ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮-೯; 1597). [ಕಾಲೆ? + ಭತ್ತ]

ಕಾಲೆಭೂಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ; ಕಾಲುವೆಯ ಭೂಮಿ (?): ತಂಮ ದಾನ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಕುಳದೊಳಗೆ ಕುಲುಮಕ್ಕಿಯಲು ಕಾಲೆಭೂಮಿ ಖ ೮ ಯೆಂಟು ಖಂಡಗಕ್ಕೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮-೫; 1592). [ಕಾಲೆ? + ಭೂಮಿ]

ಕಾಲೆಯಗದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ; ಕಾಲುವೆಯ ಭೂಮಿ (?): ಕಾಲೆಯಗದೆ ಸಲಗೆ ಹದಿನೆಯ್ದು ಒಡಗೆರೆಯ ಕಾಲಯಗದೆ ಸಲಗೆ ಮೂಱು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೩೦-೧೧; 1162).
[ಕಾಲೆ? + ಗದೆ (< ಗಙ್ದೆ)]

ಕಾಲೆಳೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಎಳೆದು ನಡೆ; ನಿಧಾನವಾಗಿ ಚಲಿಸು, —ಸರಿ: ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದು ವರ್ಷಗಳು ಕಾಲೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು (ಯೋಧಪು. ೪೭). ೨. ಕಾಲು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಲಿಸದೆ ತಡೆಗೊಳ್ಳು; ಸ್ತಂಭಿತವಾಗು: ತೊಲಗಿ ಪೋದಪೆವೆಂದು ಪೋಪರು ಕಾಲೆಳೆದೊಲವಿಂದೆ ಮಗುಳಪ್ಪುವರು (ಪೋಹತ. ೧೮-೨೬). ೩. (ಆಲಂ) ಕೆಳಕ್ಕೆ ಎಳೆ; ಉರುಳಿಸು: ಜಾತಿಭೇದದಿಂದ ಈ ಗ್ರಾಮ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವದು, ಕಾಲು ಎಳೆಯುವದು ಕಂಡು ಬರುವದಿಲ್ಲ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೨೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಎಳೆ$_1$ (< ಎೞೆ$_1$)]

ಕಾಲೆಳ್ಳೆ (ನಾ). ಕಾಲುವೆಯ ಭೂಮಿ; ನೀರಾವರಿಯ ನೆಲ. 'ಕಾಲೆಳೆಗೊಡು' ಪರಾ. [ಕಾಲ್$_3$ + ಎಳ್ಳೆ$_5$]

ಕಾಲೆಳೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುವೆಯ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊಡು: ಕದರೂರಗಾಮುಣ್ಣುಗಳುಮೊಕ್ಕಲು ಮೊದಗಿಟ್ಟು ಕಚ್ಚವರ ಪೊಟಲಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಕೆಱೆಯ ಕಾಲೆಳೆಗೊಟ್ಟ ಕ್ರಮ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪-೫; 907). [ಕಾಲೆಳ್ಳೆ + ಕೊಡು]

ಕಾಲೇಜು (ನಾ). (ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಉಚ್ಚ ಶಿಕ್ಷಣದ ವಿದ್ಯಾಸಂಸ್ಥೆ: ಕಾಲೇಜಿರುವುದು ಊರ ಹೊರಗೆ ಪ್ರಶಾಂತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ (ಚಂದುಟಿ. ೫೪). [← ಇಂ. College]

ಕಾಲೇಯ, ಕಾಳೇಯ (ನಾ). ೧. ಕೇಸರಿ; ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ. ೨. ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ, —ಪಂಗಡ: ಕಾಲೇಯರೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸರು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಅವಿತುಕೊಂಡು (ವಚಭಾ.೧೪೭). ಕಾಳೇಯ: ೧. "ಕಾಳೇಯಮೆನಲು ಕಾಶ್ಮೀರಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೨). ೩. ಕುಂಕುಮ: "ಕುಂಕುಮಂ . . . ಕಾಳೇಯಂ ಜಾಪಕಂ- ಈ ೭ ಕುಂಕುಮಂ" (ಹಲಾಯು ೭೯-೩೯). ೪. ಕಲಿ ಸಂಬಂಧವಾದುದು; ಕಲಿಯುಗದ್ದು: ಸಾಂದ್ರವಿಕಿರತ್ಕಾಳೇಯ ಪಾಪಾಂಧಕಾರ ನಿರಾಸೋಜ್ವಳ ಚಂದ್ರದೀಧಿತಿ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೩೮-೨೮; 1169). [ಸಂ.]

ಕಾಲೇಯಕ (ನಾ). ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಸಸ್ಯ; ಮರದರಿಸಿನ: "ಪೀತದ್ರುಃ, ಕಾಲೇಯಕಃ . . . ಪರ್ಜನೀ – ಈ ೭ ಮರದರಿಶಿನ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). [ಸಂ.]

ಕಾಲೇಳ್ 'ಕಾಲೇೞ್' ನೋ.

ಕಾಲೇಳು 'ಕಾಲೇೞ್' ನೋ.

ಕಾಲೇೞ್, ಕಾಲೇಳ್, ಕಾಲೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. (ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಕಾಲುಕೀಳಲು ಮನಸ್ಸಾಗು; ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಕಾಲಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯಿರು: ಕಯ್ಯೇೞದೆ ದುಃಖಂಬಟ್ಟು ಕಾಲೇೞದೆ ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲಂ ತೊನ್ನುಗೊಂಡು ದುಃಖಂಬಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೭). **ಕಾಲೇಳ್**: ಮುದ್ದುವೆಣ್ಣಿಗೆ ಪೇಳಿದಳು ನಿನ್ನಬಿಟ್ಟು ಕಾಲೆದ್ದು ಪೋಪೆನೆ ಪೋಪುದಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೨೯-೩). ೨. ತೊಡಗು; ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗು: ಬಾಲತ್ವದೊಳ್ ದೀಕ್ಷೆಗಿವರೊಳಿಬ್ಬರ ಬುದ್ಧಿ ಕಾಲೇಳ್ವದಹುದದು (ಭರಚ. ೪೫-೧೭). **ಕಾಲೇಳು**: ೧. ಮುದ್ದು ನಗೆಗಳಂ ಕಂಡು ನಡೆಯಲ್ ಮುಂದೆ ಕಾಲೇಳದೆ (ಚಿಬಪು. ೧೧-೧೪); ಕಾಲೇಳವು, ಊಟದ ಮೇಲೆ ರುಚಿಯಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೨೪೯). [ಕಾಲ್$_1$ + ಏೞ್$_1$]

ಕಾಲೈಕ್ಯ (ನಾ). ನಾಟಕವನ್ನು ಆಡುವುದಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಯುವ ಕಾಲವೂ ನಾಟಕದ ಕಥೆ ನಿಜವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಯಬೇಕಾಗುವ ಕಾಲವೂ ಸರಿ ಸುಮಾರು ಒಂದೇ ಪರಿಮಿತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು: ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕಾಲೈಕ್ಯ ಸ್ಥಳೈಕ್ಯ, ಎಂಬುವು ನಾಟಕರಚನೆಯ ಸಮ್ಮತ ತತ್ವಗಳಾದವು (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೧೭೪). [ಕಾಲ + ಐಕ್ಯ]

ಕಾಲೊರಸು (ನಾ). "ಕಾಲು ಒರಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಹಾಸುವ ತೆಂಗಿನ ನಾರಿನ ಚಾಪೆ" (Door-mat. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಒರಸು$_2$]

ಕಾಲೊಳ್ಪು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಉದ್ದ; ವಿಸ್ತಾರ (?): ಗಿರಿಗೆ ಮೆಳ ಸಿನ್ದಂ ಕಿೞಿದಕ್ಕ ಕಾಲೊಳ್ಪು ನಾಲ್ವರಲಳವಿಗ ಕಿಱಿದುಮಕ್ಕ ತುರಗಂ ಬೆಟ್ಟದಿಂ ಪಿರಿದಕ್ಕವಳಯುಮುಂ ಭೂವಳಯದಿನತ್ತ ಪಿರಿದುಮಕ್ಕೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೦೦ ; 982). [?]

ಕಾಲೋಚಿತ (ಗು). ೧. ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ; ಸಮಯೋಚಿತವಾದ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ: ಮಾೞ್ಪುದು ಕಾಲೋಚಿತ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹ ದೊಳೊಂದಂ ಕಾರ್ಯಮಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಪ್ಪುದನಾ ಪ್ರೋಕ್ತಮನುಂತೆ ರಾಭಸಿಕ ಪಾಕ್ಪಾತಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ದುರ್ಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೩). (ನಾ). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಮಯ; ಸರಿಯಾದ ಕಾಲ: ಕಾಲೋಚಿತ ಕ್ಕೈದಿದಾ ತೃಣವೇ ಪರ್ವತವಲ್ಲವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬). ೩. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದದ್ದು: ವೇದವ್ಯಾಸ ಮುನಿವರಂ ಬಂದು . . . ಕಾಲೋಚಿತವನಱಿತು ಹಯಮೇಧವಿಧಿಯಂ ತನಗೆ ಸೂಚಿಸೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೨-೫೫). [ಕಾಲ + ಉಚಿತ]

ಕಾಲೋಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಈ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಸಲುವ ಕಾಲೋಣಿ ನೀರೋಣಿ ಅಕ್ಷಿಣಿ ಆಗಾಮಿ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೧೪-೬೩ ; 1663) ; ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಕಲ ಕೊಠಾರ ಕಾಲೋಣಿ ನೀರೋಣಿಯೇನುಂಟಾದ ಸಕಲಾಯ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೨-೧೬೬ ; 1667). [?]

ಕಾಲೋದಕವಾರ್ಧಿ, ಕಾಳೋದಕವಾರ್ಧಿ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಉಕ್ಕಿ ಬರುವ ಸಮುದ್ರ: ಕಾಲೋದಕವಾರ್ಧಿಯಂತೆ ಪರಿನಿಷ್ಕೃತ ಪುಷ್ಕರಾರ್ಧಮುಮಪ್ಪ ಸಂಗ್ರಾಮ ಭೂಮಿಯಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೧೦೫ ವ). **ಕಾಳೋದಕವಾರ್ಧಿ**: ೨. [ಜೈನ] ಧಾತಕೀ ದ್ವೀಪ ಪುಷ್ಕರ ದ್ವೀಪಗಳ ನಡುವಣ ಸಮುದ್ರ: ಅಗಱಾ ಭಾಗಂ ಲವಣಾಬ್ಧಿಗೆ ಗುಣ್ಪಿನ ತಿಣ್ಪು ನೆಗಬ್ದ ಕಾಳೋದಕವಾರ್ಧಿಗೆ ನೀರ ತೆಳ್ಪು ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿಗೆ ದೊರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫). [ಕಾಲ + ಉದಕ + ವಾರ್ಧಿ]

ಕಾಲೋನಿ 'ಕಾಲನಿ' ನೋ.

ಕಾಲೋರಗ, ಕಾಳೋರಗ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ; ಕರಿಯನಾಗ: (ಕ). **ಕಾಳೋರಗ**: ಕಡಂಗಿ ಕಾಳೋರಗನಂ ಕೂಸು ಪಿಡಿವಂತೆ ಪಿಡಿದಂ ಸಾಸಿಗನವಿವೇಕಿ ಸೀತೆಯಂ ದಶಕಂಠಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೬೧). ಹಾಳೂರೊಳಗೊಂದು ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ಬಿದ್ದಿಹೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬದುಕಿಹೆ] ನೆಂದು ಹೋದರೆ ಕಾಳೋರಗ ಬಂದು ಕಡಿಯಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೭೪-೩೨೮). [ಕಾಲ್$_3$ + ಉರಗ]

ಕಾಲೋಹಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಕಾಯಾವರೋಹಣ. ೨. ಅಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ಬಟ್ಟೆ: ಕಾಲೋಹಣದ ಸಾಹಿಯಾಣದ ಚೀನದ ಮಹಾಚೀನದ ಪಱಿಯ ಚಿತ್ರಾವಳಿಯ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯ . . . ಪುಟ್ಟಿಗೆಗಳನೊಟ್ಟಿ ಬೆಟ್ಟಾಗಿ ಪುಂಜಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೯೧ ವ); [< ಸಂ. ಕಾಯಾವರೋಹಣ]

ಕಾಲ್ಕಂಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೈಔಗಿ. ೩೮-೭೬೨). [?]

ಕಾಲ್ಕಟ್ಟು, ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟು, —ಬಂಧಿಸು: ಸಂಸಾರ ಬಲು ಖೊಟ್ಟಿ ಆದರೊಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದಿ ಕಾಲ್ಕಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ೨-೫೭-೩). **ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_1$**: ೨. ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ಕಾಲು ಹಿಡಿ: ಇಂಪಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೋ ಅವಶ್ಯವಿದ್ದರೆ ಕೈಮುಗಿದು ಕಾಲು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುವುದರಿಂದಲೋ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ . . . ನಾಶಮಾಡಿ ಬಿಡಬೇಕು (ವಚಭಾ. ೩೪೦); ಕಾರ್ಯಪಾಸಿ ಕತ್ತೀ ಕಾಲುಕಟ್ಟಿದ (ಗಾದೆ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಕಣ್ಣವಲೆ 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣವಲೆ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಕೀಳು, ಕಾಲುಕೀಳು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು; ಹೊರಟು ಹೋಗು; ಓಡಿಹೋಗು: ಬಿರುಗಾಳಿ ಮೈದೋರಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲ್ಕೀಳುವ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅವು ನಿಂತಿವೆ (ಬಂಗಾಹೆ. ೫೭). **ಕಾಲುಕೀಳು**: ಮನೆತನವೇ ಈ ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಕಾಲುಕೀಳಬೇಕಾಯಿತು (ಮಣ್ಣಮ. ೧೩೬); ಸಾವೀಗ ಜತೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲು ಕೀಳತೊಡಗಿದ್ದೆವು (ಹೇಮಂತ. ೩೦೨); ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಧೃತಿಗುಂದಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲು ಕಿತ್ತೋಡಿದ (ಬದುರಿ. ೩೩). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕೀಳು (< ಕೀೞ್$_1$)]

ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಸ 'ಕಾಲ್ಗುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ಕುಪ್ಪಳಿಸು, —ಜಿಗಿ: (ಕ). ೨. ಕಾಲು ಕುಸಿದುಬೀಳು; ಕುಕ್ಕರಿಸು: ಬಲ್ಪಳಿದು ನಿಂದಿರಲಾಜದೆ ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಭೋಂಕೆನೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೮-೭೭ ವ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕುಪ್ಪಳಿಸು]

ಕಾಲ್ಕೆದರು, ಕಾಲುಕೆದರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಕೆದರು. ೨. (ಆಲಂ) ಜಗಳಕ್ಕೆ ಕೆಣಕು, —ಕೆರಳಿಸು: ಕಲಹಕ್ಕೆ ಕಾಲ್ಕೆದರಿ ಗರಿಯ ಪಸರಿಸಿ ತಮ್ಮ ತಲೆಯ ಬಿದಿರಿಸಿ . . . ಬಳಲ್ವ ಕಳಹಂಸ ಕಂಗೆಸೆದಿರ್ದವು (ನವಮೋ. ೮-೩೨). **ಕಾಲುಕೆದರು**: ೧. ಕಾಲುಕೆದರಿ ಜಗಳ ತೆಗೆಯುವ ಗೂಳಿ (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೬೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕೆದರು (< ಕೆದಱ್)]

ಕಾಲ್ಕೆರೆ, ಕಾಲುಕೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕಾಲ್ಕೆದರು ೨: ಜಗಳಕ್ಕೆ ಕಾಲ್ಕೆರೆದು ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕಾಲುಕೆರೆ**: ಬಹುಮಂದಿ ಮಹಾರಥಿಕರೂನಿಂತು ಜಯಾಪೇಕ್ಷಿಗಳಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕಾಲುಕೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೩೫);

ಆ ಪಾಳಯಗಾರರು ಕಾಲುಕೆರೆದು ಜಗಳವಾಡಿದರು (ಒಡೆಕ. ೪); ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಸುಲ್ತಾನರಿಗೆ ಅಂಥ ಕಾಲು ಕೆರೆಯುವ ಕಾಗದ ಬರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೯೫).

ಕಾಲ್ಕೆರೆದು ಜಗಳತೆಗೆ= ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಜಗಳಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ಅವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾಲ್ಕೆರೆದು ಜಗಳ ತೆಗೆಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಕೆರೆ$_1$]

ಕಾಲ್ಕೆರ್ಪು, ಕಾಲ್ಗೆರಹು (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟುವ ಕೆರ; ಎಕ್ಕಡ: ಕಣ್ಣಪ್ಪನಿಂಪಾ ಪೊತ್ತು ಕಾಲ್ಕೆರ್ಪೊರಸೊರಸಿ ನೆಜಿತ ನೆತ್ತಿಯಲಿ ಸುಲಿದಿರ್ದ ಕಲೆಗಳ ಚಂದದಿಂ (ಬಸವು. ೩೮–೫೬). **ಕಾಲ್ಗೆರಹು :** ದುರುಳನೆಮ್ಮಂ ಕಾಣುತವೆ ಕಾಲ್ಗೆರಹಿನಲಿ ಮುಚ್ಚಿದನು ಮಾಂಸವನು (ಬಸವು. ೫೭–೩).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಕೆರ್ಪು]

ಕಾಲ್ಕೆಲಸ (ನಾ). ಕಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಬುದ್ಧಿಯ ಕೆಲಸ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ತೋಳು ಕೆಲಸ ಮಧ್ಯಮ; ಕಾಲ್ಕೆಲಸ, ಹೆಗಲಕೆಲಸಗಳು ಅಧಮ (ವಚಭಾ. ೩೩೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಕಾಲ್ಕೈದು (ನಾ). ಕಾಲನ್ನೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು; ಕೋಳಿ; ಚರಣಾಯುಧ: ಆಳ್ಕಿಸುವ ಹುಲಿಯಳಿವ ಪೇಳುವದೆನೆ ಕೂಗುತಿದೆ ಕಾಲ್ಕೈದು ಸುಸಿಲೊರೆಯೆ ನೆಲ್ಲೂರ ಕರೆದು (ಕಾಲೂರ. ೮೯–೧೭೨).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಕೈದು (< ಕೆಯ್ದು)]

ಕಾಲ್ಕೋ 'ಕಾಲ್ಗೋ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು$_1$ 'ಕಾಲ್ಗರ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು$_2$ 'ಕಾಲ್ಗರ್ಚು$_2$' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗಚ್ಚುಗೊಳ್, ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪಾದೋದಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು: ನಡುವಣ ಭಾಗಮಂ ಕಾಲ್ಗಚ್ಚುಗೊಂಡು [ಬಿಟ್ಟಬಾವಿ] (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೧೮೭–೨೮ ; ?). **ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಳ್ :** ಕೈಯಲು ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಂಡು ಬಿಟ್ಟ ತೋಂಟ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೩೪–೧೪ ; 13ನೆಯ ಶತ).

[ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು$_2$ (< ಕಾಲ್ಗರ್ಚು$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಲ್ಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಕೊರಡು: ಮುಟ್ಟುವ ಫಣಿ ಹುಲಿ ಕರಡಿ ಸಿಂಹದ ಬಾಯ ಕಟ್ಟು ಬೇಂಟೆಯ ಪಡೆ ಮುರುಹೆ ಬೆಟ್ಟುವ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲ್ಗೆದಾಳ್ದಡಗಟ್ಟುವ ಬೇಡರೈದಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯–೧೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ$_1$]

ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು, ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸರಪಣಿ; ಸಂಕೋಲೆ: "ಸಂಕಲೆ ಹಿಂಜೀರಂ ನಿಗಳಂ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟುಗಳೊಳೆಂದುಕಾಭಿಖ್ಯಾನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೮–೩೬). "ನಿಗಳಃ, ಪಾದಬಂಧಃ . . . – ಈ ೫ ಆನೆಯ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೩೭–೭೦). **ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_2$:** ೨. ಕಣಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಕವಚ; ಜಂಘಾ ಕವಚ: ಕಂಬಳಿಯ ಚಡ್ಡಿ ಕಾಲುಕಟ್ಟು ತುಪ್ಪಟದ ಜೋಡು (ಆರ್ಯಕ. ೧). ೩. (ಆಲಂ) ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ: (ಕ).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಾಲ್ಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಲುವೆ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟೆ: ಮೇಲ್ಗಟ್ಟಿನ ಪಸುರ್ವಟ್ಟೆಯ ಪೊಲ್ಗಿಲಿಗಳ್ಸುಟಿಯೆ ಗಗನದೊಳ್ ಪಚ್ಚೆಯ ಸುಣ್ಣಲ್ಗಟ್ಟಿನ ಜಗಲಿ ಪೊಲಿರೆ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟೆಯ ಮಡಿಗಳೆಸೆದುವೋರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೧೭). [ಕಾಲ್$_2$ + ಕಟ್ಟೆ]

ಕಾಲ್ಗಡ, ಕಾಲಕಡು (ನಾ). ಹೊಳೆಯನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ; ಹಾಯ್ಗಡ: (ಕ). **ಕಾಲಕಡು :** ಮಹಾನದಿಗಳು ಕಾಲ ಕಡುವಾಗಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೭೩೨–೧೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕಡ$_3$]

ಕಾಲ್ಗಡಗ, ಕಾಲುಕಡಗ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಡಗ; ಕಾಲಬಳೆ: ಕುಂಡಲಯುಗ ಮುತ್ತು ಕಾಲ್ಗಡಗಮುಂದುಗೆ ಕಂಕಣ ಕಿಂಕಿಣೀಗಣಂ. . . ತನಗೊಡಂಬಡೆ (ಅಜಿಪು. ೫–೬೨). **ಕಾಲುಕಡಗ :** ಚಿಂನ ಕಾಲುಕಡಗಂಗಳನಳವಡಿಸಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೫೩–೧೮); ಕತ್ತೆಗೆ ಯಾಕೆ ಕಾಲುಕಡಗ (ಗಾದೆ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕಡಗ]

ಕಾಲ್ಗಡೆಯ (ನಾ). = ಕಾಲ್ಗಡಗ: ಉಗ್ಗಡದ ಝುಲ್ಲರಿ ಫೇನದಿಂದ ಲುರಗೆಜ್ಜೆ ಕಾಲ್ಗಡೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಗಡಗ, ಲ್ಕಡಹ] ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆ ಮೊರಹುಗಳಿಂದಲಲಗು ಮೀನಿಂದೆ ಹಲ್ಲಣವೆನಿಪ್ಪ (ಭಾವಚಿಂ. ೮–೩).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಕಡೆಯ$_1$ (< ಕಡೆ$_4$)]

ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ, ಕಾಲಕಣ್ಣಿ, ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ, ಕಾಲುಗಣ್ಣಿ, ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿ ಎಳೆದು ಬೀಳಿಸುವ ಕಣ್ಣಿ, —ಕುಣಿಕೆಯ ಹಗ್ಗ. ೨. ಬಂಧನ. 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ' ಪರಾ. **ಕಾಲಕಣ್ಣಿ :** ೧. ಕೆಲರೀಶ್ವರನ ಲೀಲೆಯಿದೆಂದು ಹೇಳುವರು ಮೂಲಭೂತವೆನಿಪ್ಪ ವಿದ್ಯೆಯ ಕಾಲಕಣ್ಣಿಯದೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು (ಅಮೃತ. ೫–೪೮). **ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ :** ೧. "ಕಾಲು [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಲು] ಕಣ್ಣಿಗಳು ವಟರಂ ವಟಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨–೫); ಮರ್ತ್ಯರಿಗೆ ತೊತ್ತಾಗಿ, ಮಾಯಾಪಾಶದ ಕಾಲುಕಣ್ಣಿಯೊಳು ಸಿಲ್ಕಿ ಕಾಮಂಗೆ ಗುಜಿಯಾಗಿ (ಅದವ. ೧೧–೧೯); ಶಕುನಿಯೊಡ್ಡಿದ ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಣಿಕೆ]ಯೊಳಾರು ಬೀಳರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೨೫); ಆಯಾಸ ಕೃತ್ಯದ ಕಾಲುಕಣ್ಣಿಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೯); ಸಲೆ ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ ತಡಿಕೆ ಸೆಳೆಗೋಲಿನ ಬಲು ನಾಯಕರೊದಗಿದರು (ಹರಿಸಾಂ. ೧–೬೬). ೩. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ; ದಾವಣಿ: (ಕ). **ಕಾಲುಗಣ್ಣಿ :** ೧. ನೀವಿನ್ನು ಮುಂದೆ ಆ ಗಂಗರಾಜನ ಕವಡಿಕೆಯ ಕಾಲುಗಣ್ಣಿಗೆ ಸಿಲುಕುವಂತಿಲ್ಲ (ವೀರಬಂ. ೫೪). **ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ :** ೧. ವಿರಹಿವಿಹಂಗದ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿಗಳೋ ಸ್ಮರ ಗುಣಿಸುವ ಸುದ್ದಗೆರೆಯೊ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೬೫); ಹೆಬ್ಬಲೆ ತೆರೆಸೀರೆ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ ಬೆಳ್ಪಾರ ಹಬ್ಬುಗೆವಲೆಗಳ ಹೊಜಿಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೪೩). ಬಲ್ಮಡಿ ಬಿಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಪಜ್ಜೆಗಳಾ ತೊಡರಲು ದೊಪ್ಪನೆ ಕೆಡೆದರು ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ ತೊಡರಿ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಹುಲ್ಲೆಗಳು (ಭರಚ. ೪೮–೭೮); ಮೊಲದ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿಯಲಿ ದಿಗ್ಗಜ ಸಿಲ್ಲುವುದೇ ಮುಂಗುಲಿಯ ಬೋನಿಗೆ ಹುಲಿಯು ಮಜಿದಕ್ಕುವದೇ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮–೬೬). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕಣ್ಣಿ]

ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ, ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ನಾ). ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿಯ ಬಲೆ; ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಕಿಸುವ ಕುಣಿಕೆಯ ಬಲೆ: ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಹೊಡೆವಲೆ ಹೊಸೆದ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ ತೆಳ್ಳುವಲೆ ಪುರಿಯೊಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧೮). **ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ:** ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳುರುಳ್ವಲೆ ಕಿಜುವಲೆ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳಂಟು ಕಣಿಯಿಂ (ಅನಂಚ. ೧೨–೧೨೯). [ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ + ಬಲೆ]

ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆಯಿಸು: ಅವರ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಧಾರಪೂರ್ವಕಂ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿಸಿ ಕೊಣ್ಡು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೪–೩೨ ; 1112).

[ಕಾಲ್ಗರ್ಚು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಲ್ಗರ್ಚು$_1$, ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ತೊಳೆ: ಇದಿರ್ಗೊಳ್ವುದು ಕಾಲ್ಗರ್ಚುವುದುದಾತ್ತಮಪ್ಪೆಡೆಯೊಳಿರಿಪುದರ್ಚಿಪುದೆಜಗಿರ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೪–೯೬); ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ಕಇ. II, ೧೩–೩೪ ; 1115); ನೀಂ ಗಳ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿದ ನೀರುಂ ಗಂಗೆಯನೀರುಮೆಂಬಿವೀ ನಿಖಿಳ ಜಗನ್ಮಂಗಳಕರಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೧); ಆ ಜಾಹ್ನವೀ ಸಿಂಧುವೀತನ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿನ ನೀರೆನಲ್ (ಜಗವಿ. ೮–೯೪). **ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು :** ನಾಗಚಂದ್ರ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿಗರ್ಗೆ ಕಾಲ್ಗಚ್ಚಿ ಬಿಟ್ಟ ಅಡಕೆಯ ತೋಂಟಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೫–೪೬ ; 1028). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕರ್ಚು$_1$(< ಕಟ್ಟು)]

ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು₂, ಕಾಲುಗಚ್ಚು, ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು₂ (ನಾ). ೧. ಪಾದ ತೊಳೆದ ನೀರು; ಪಾದೋದಕ. ೨. ಪಾದತೊಳೆದು ಮಾಡುವ ಪಾದಪೂಜೆ: ದಾಮೋದರ ಸೆಟ್ಟಿಯೊರ್ಗೆ ಸಾಸಿರ್ವರ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ ಕಾಲ್ಗಚ್ಚಾಗಿ ದಾನಂಗೊಂಡಂ (ಎಇ. XIX, ೨೧೯–೭ ; 1307) ; ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು ಕೈಧಾರೆಯಾಗಿ ಪಡೆದು (ಎಇ. XVI, ೪೪–೫೨; 1147); ಭೂಮಿಯುಂ ಕಾಲ್ಗಚ್ಚುಂ ಕೈಧಾರೆಯಂ ಕೊಂಡು . . . ಎರಡುಂ ಕೆಱೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩೦-೬೪ ; 1212). **ಕಾಲುಗಚ್ಚು**. 'ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು₂**. 'ಕಾಲ್ಗಚ್ಚುಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು₁]

ಕಾಲ್ಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು; ಬುಡವನ್ನು ಕೊಯ್ಯು. ೨. ಕಾಲುವೆ ನೀರನ್ನು ಬಿಡು, —ಹಾಯಿಸು. ೧,೨ : ಪಳಿಯುಂಟು ವಸ್ತ್ರ ಭೇದನದೊಳವಿಚಾರತ್ವದೆಳವಡಿಕೆಯುಂಟು ಮೃಗಕುಲದೋಳೀಕ್ಷಿಪಡೆ ಕಾಲ್ಗಳೆವುದುಂಟಚ್ಚ ಶಿರಪಚ್ಚೆಯೊಳು (ರೇವಣ. ೩-೫).

[ಕಾಲ್₁ + ಕಳೆ ; ಕಾಲ್₂ + ಕಳೆ₁]

ಕಾಲ್ಗಾಪು, ಕಾಲುಗಾಹು, ಕಾಲ್ಗಾಹು (ನಾ). ೧. ಕಾಲ್ಬಲ; ಕಾಲಾಳು ; ಪದಾತಿ : ಸುತ್ತಿಱಿದ ಕಾಲ್ಗಾಪಿನ ಕಡಿತಲೆಯ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೫ ವ); ಕಾಲ್ಗಾಪು ಕಾಲ್ಗಾಪಿನೊಳ್. . .ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೩); ಕೊಂಡಾಡುವ ಕಾಲ್ಗಾಪಿನ ಗಂಡರ್ಕಳಱಿಸಿ ಕೆದಱಿ ನಿಟಿಲೆನೆ ಮುಱಿವಂ (ಕಬ್ಬ ಕಾ. ೨೪೪). ೨. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ರಕ್ಷಣೆ; ಬೆಂಗಾವಲು : ಲೋಹಖುರವಾಹಂ ಸುತ್ತಿ ಕಾಲ್ಗಾಪಿನೊಳ್ ಬರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೧) ; ಕೈದಾಳಿನ ಕಾಲ್ಗಾಪಿಂ ಹಡೆಯಂ ಹಣ್ಣಿದ ಕರಿಘಟಿ ನೆರೆದುವು (ವೀರೇಶ. ೨-೨೪) ; ಕಾಲ್ಗಾಪಿನಣಿವೆರಸು ನಿಂದ ಜಾವದ ಮದಗಜಂಗಳುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೫೬ ವ). **ಕಾಲುಗಾಹು** : ೨. ಇವರೆಲ್ಲರು ಮಾಯೆಯ ಕಾಲುಗಾಹಿನ ಸರಮಾಲೆ ಕಾಣಾ (ಅವಚಂ. ೭-೨೩) ; ತಿರುಹಿ ಬಿಸುಟುವು ಕಾಲುಗಾಹಿನ ತುರಗವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೭೭) ; ಕೇಳಸುಳನೇ ಕಾಲುಗಾಹಿನ ಯುಕ್ತಿಯಾವುದೆನೆ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೪-೧೦). **ಕಾಲ್ಗಾಹು** : ೨. ಸಕಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವಂತರು ಆವರ ಕಾಲ್ಗಾಹಿನ ಬಿಲ್ಲಮೂಲೂರ್ಪಿಬ್ಬರು ಹೊಲಿಯ ಜಂಗುಲಿ ಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೬೬ ; 1382). [ಕಾಲ್₁ + ಕಾಪು]

ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸು 'ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನಿಂದ ಕುಟ್ಟು, —ಮಿದಿ: ಕುಟ್ಟಿ ಖಡಿವೊಟ್ಟ ಶಿರಚರಣ ಮೆದೆಯೊಟ್ಟನಗ್ರಹದೊಳಟ್ಟೆ ಬೆಟ್ಟಕಾಲ್ಗುಟ್ಟಿ[ಟ್ಟೆ]ಯಂತೆಇಟ್ಟ ಕೊಂತಗಳಿಂದ ಘಟ್ಟಿಸಿ (ಜಿನಮು. ೨೭-೧೨). [ಕಾಲ್₁ + ಕುಟ್ಟು₁]

ಕಾಲ್ಗುಣ, ಕಾಲಗುಣ, ಕಾಲುಗುಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಗುಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಗಮನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮ : ಸೊಸೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಹುಡುಗಿಯ ಕಾಲ್ಗುಣ ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟದ್ದೆಂದು ಆ ದಿನ ದೇವಿಯ ಹೇಳಿಕೆಯಾಯಿತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೩೨). **ಕಾಲಗುಣ₁**: ೨. ಮನೆಹೊಕ್ಕ ಗಳಿಗೆಯ ಫಲವೋ, ಅಲ್ಲ ಆವಳ ಕಾಲಗುಣವೋ ತಿಳಿಯದು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೭). **ಕಾಲುಗುಣ** : ೨. ಆಕೆಯ ಕಾಲುಗುಣದಿಂದಾಗಿ . . . ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲೇ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳದವರೆಗೂ ಏರಿದನು (ಬಾಗಿನ. ೫೧).

[ಕಾಲ್₁ + ಗುಣ]

ಕಾಲ್ಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ಒತ್ತು; ಕಾಲಾಡಿಸು : ನೆತ್ತರ ತೊಱೆಗಳೊಳ್ಕಾಲ್ಗುತ್ತಿ ನೋಡಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೪ ವ). ೨. (ಆಲಂ) ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡು : ಅವನೀವಂತುಟ ನೀಯದಂತುಟನದಂ ಬಲ್ಲಂತು ಕಾಲ್ಗುತ್ತಿ ನೋಡು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೬).

[ಕಾಲ್₁ + ಕುತ್ತು₁]

ಕಾಲ್ಗುಪ್ಪಸ, ಕಾಲುಕುಪ್ಪಸ, ಕಾಲುಕುಬುಸ, ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಸ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕುಪ್ಪಸ; ಕಾಲಿನ ಕವಚ; ಪೈಜಾಮ ; ಷರಾಯಿ : ಕನತ್ಕನಕ ಕವಚಮಂ ತೊಟ್ಟು ಕಾಲ್ಗುಪ್ಪಸ ಮನಿಟ್ಟು ಸೀಸಕಮಂ ಸಿಂಗರಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). **ಕಾಲುಕುಪ್ಪಸ**: ೨. ಕಾಲುಚೀಲ; ಕಾಲುಮುಚ್ಚಿಗೆ : ಕಾಲುಕುಪ್ಪಸದವರು ಬರುವರು (ಕಾಲಸಂ. ೨೫-೨೯). **ಕಾಲುಕುಬುಸ** : ೨. ಅವಳು . . . ಕಾಲಿಗೆ ಕಾಲುಕುಬುಸ ತೊಡಿಸಿ ಬೂಟು ಹಾಕಿದ್ದಳು (ಹೇಮಂತ. ೨೧೪). **ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಸ** : ೧. ಚಿಂಗಾವಿಯ ನಿಲುವಂಗಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದೇ ಬಣ್ಣದ ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಸ (ತುಂಗಭ. ೨).

[ಕಾಲ್₁ + ಕುಪ್ಪಸ]

ಕಾಲ್ಗುಱುಹು (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತು : ಇದೆ ಸೋಮವಲ್ಲಿಯೆಡೆಯೊಳ್ ಮೊಲದ ಕಾಲ್ಗುಱುಹು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೧೧).

[ಕಾಲ್₁ + ಕುಱುಹು (< ಕುಱುಪು)]

ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸು, ಕಾಲುಗೆಡಿಸು, ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ಕಾಲಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಡುಗಿಸು ; ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸು ; ಧೈರ್ಯಗುಂದಿಸು : ಸಿಲ್ಕಿದವರಂ ಸೀಳ್ದು ಕಂಡರಂ ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸಿ ಪೊಡೆದು ಕಡಂಗಿ ಕಾಯ್ಪೆಱೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ) ; ಬಯ್ದು ಬಾಯ್ದಡಿಸಿ ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸಿದರ್ಘೋರಿ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮರನು (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೧-೨೦). **ಕಾಲುಗೆಡಿಸು** : ಕುಸುಂದಱಿದು ಕಾಲುಗೆಡಿಸಿ ವಸುಧೇಶನ ಮನ್ನೆಯರು ತುರುಕರನು ದೆಸೆಬಲಿಗೊಟ್ಟರು (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೧೯). **ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸು** : ಅಗ್ಗಳಮಾಗಿ ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸಲು . . . ನೆಲೆಗಿಡಿಸಲುಂ ಪೊಲಗಿಡಿಸಲುಂ ಬಲ್ಲಂ (ಶಾಂತಿಪು.೩-೨೩ ವ).

[ಕಾಲ್ಗೆಡು + – ಇಸು₁]

ಕಾಲ್ಗೆಡು, ಕಾಲುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ಸೋಲು ; ಶಕ್ತಿಗುಂದು ; ನಿತ್ರಾಣವಾಗು : ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟನಂತೆ ಗತಿಗೆಟ್ಟು, ಬೆಸನಿಯಂತೆ ಪೆಂಪಂ ಬಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೫) ; ನಾಲ್ಕುಂ ದೆಸೆಯೊಳ್ ತನ್ನಾರ್ಪಿನಂ ಹುಲ್ಲೆಯನಱಸಿಯುವಂ ಕಾಣದೆ . . . ಬೆಳ್ಪೆರಳೆ ಪರವಶಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟುವಾಗಳ್ (ನಳಚಂ. ೭೨) ; ತುರಗಂ ದಡದಡಿಸಿ ನಡೆಯಲಾಱದೆ ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟರೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೭೭) ; ಕಾನೊಳಹೊಕ್ಕು ಕಾಲ್ಗೆಡದೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೭೩). **ಕಾಲುಗೆಡು** : ಮರನ ಸುತ್ತಿ ಕಾಲುಗೆಟ್ಟರಲ್ಲಾ ಭೂಸುರಾದಿಗಳು (ಮೋಳಮಾ. ೧೦೪-೪೧೬). ಈ ರಸಮಂ . . . ಅಲ್ಲದ ರಸಮಂ ಕೊಳ್ಳೆ ಕಾಲುಗೆಡೆ[ದು]ಗು ಜ್ವರನಿಜಯ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೨); ಭಾವೆಯರಿಗೆ ಸೋಲದವರಾರು ಸುರಜಾಲ ಮುನಿ ನಿಕರದೊಳು ಸೋಲದವರಾರು ದಿಗುಪಾಲರೊಳುಮವರ್ನೋಡಿ ಕಾಲುಗೆಡದವರಾರು (ನವಮೋ. ೧೭-೫೩).

[ಕಾಲ್₁ + ಕೆಡು₁]

ಕಾಲ್ಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು ; ನಮಸ್ಕರಿಸು : ಈ ತೆರದಿ ಕಾಲ್ಗೆಡೆದ ಮದನನ ಮಾತಿಗತಿಸಂತೋಷಬಟ್ಟು (ಜೀವಂಚ. ೪-೭೦).

[ಕಾಲ್₁ + ಕೆಡೆ₁]

ಕಾಲ್ಗೆರಹು 'ಕಾಲ್ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗೆರೆ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿಯ ಗೆರೆ; ಪಾದರೇಖೆ: ಬಾನೊಳ್ ಪೊಱೆ ಬಾಂಬೊಱೆ ; ಏವಂ ಬಾಂದೊಱೆ . . . ಮಯ್ಯುಲಿ, ಕಯ್ಯೋಡು, ಕಾಲ್ಗೆರೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲ್₁ + ಗೆರೆ]

ಕಾಲ್ಗೊರಸು, ಕಾಲುಗೊರಸು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಗೊರಸು; ಖುರ: ಆದರ ಕಾಲ್ಗೊರಸು ಮುದುರಿ ಬಿತ್ತು ಆದೂ ಬಿತ್ತು ; ತನ್ನ ಸವಾರರನ್ನೂ ಬೀಳಿಸಿತು (ಗಲಿಪ್ರ. ೩೭). **ಕಾಲುಗೊರಸು** : "ಶಫಂ, ಖುರಃ" – ೨ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲುಗೊರಸಿನ ಹೆಸರು. (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೬).

[ಕಾಲ್₁ + ಗೊರಸು]

ಕಾಲ್ಗೊಲೆ, ಕಾಲುಗೊಲೆ (ನಾ). ತುಳಿದು ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ಕಾಲ್ತುಳಿತದ ಕೊಲೆ: ಬೀದಿವರಿವುತಾನೆಗಳ ರಿಪುಬಲವನು ಭೇದಿಸಿ ಕಾಲ್ಗೊಲೆಗಳಲಿ ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಲುವವು (ಕಂಸವಿ. ೮-೪೧); ಚೌಪಟದೇಜೂಟದೊಳ್ಗದುರಂ ತೋರ್ಪ ಕಯ್ಗೊಲೆ ಬಾಯ್ಗೊಲೆ ಮಯ್ಗೊಲೆ ಕಾಲ್ಗೊಲೆ ಕೋಲ್ಗೊಲೆಯಂ ಕಲಿಪ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). **ಕಾಲುಗೊಲೆ:** ಕಾಲುಗೊಲೆಯಲಿ ವಿಗಡ ಕರಿ ತುಳಿದಾಡಿತಿದಿರಿದಿರಾದ ಪಟುಭಟರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧೬); ಕಾಲುಗೊಲೆಯಲಿ ಕೊಂಡುದೈದಾಜೀಳು ಲಕ್ಷವನು (ಕೋಗಯು. ೨೧-೧೪). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕೊಲೆ]

ಕಾಲ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಪಡೆ; ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲು: (ಕ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಲ್ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಲ್ಲಿಸು; ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು: (ಕ). [ಕಾಲ್ಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಲ್ಗೋ, ಕಾಲ್ಕೋ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸು, —ಸೇರಿಸು: ನಯದಿಂದಂ ಬರೆದಂತೆಯುಂ ಕಡೆದು ತಂದಿಟ್ಟಂತೆಯುಂ . . . ನಿಜಿಸಿ ಕಾಲ್ಗೋದಂತೆಯುಂ ನಿರ್ಮಿದಂತೆಯುಮಿರ್ಕುಂ ಜಿನ ಬಾಲರೂಪಮದೆರ್ಯೊಳ್ ಮುಂ ಕಂಡಗಲ್ದಿರ್ದರಾ (ಶಾಂತಿಪು.೧೦-೮೫). ೨. ಮೇಲೇರಿ ಕುಳಿತುಕೊ; ಸವಾರಿ ಮಾಡು: "ಕಾಲಿಡು, ವಾಹನವನ್ನು ಏರು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ); ಪೊರಜೆವಿಡಿದು ಕೊರಲ ಬಳಿಗಳೊಳೆ ಕಾಲ್ಗೋದು ಪರಿಯಿಸುವ ರಸತ್ತಾರುಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೦ ವ); ಕಾಲ್ಗೋದು ಗಂಧಾಂಧ ಸಿಂಧುರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೧); ಇನ್ನುಂ ನಿಳಿಂಪೇಭಪೂರ್ವಾಸನದೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೋಯದಿನ್ನುಂ ನಿಜಕುಲಿಶ ಮಹಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕೈನೀಡದಿನ್ನುಂ . . . ಕಾದದೇಕಿರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೧೩-೬೦). ೩. ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆಯೇ ಬರು; ಹಿಂಬಾಲಿಸು; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಅಟ್ಟಿಬರು: ತಱಯೊಳ್ ಚೌದಂತನನ್ನಾನೆಗೆ ಮಲೆದೊಡೆ ವೈಹಾಳಿಯೊಳ್ ದಿಗ್ಗಜಂ ಬೆಂಬೞಯೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೋದೊಡೀ ಕಟ್ಟಣಕದ ಮದದೊಳ್ ಕರ್ಬೊಲಕಾರ್ಗವ ರೂಹುಂ ಸುಟೊದೋಱಿತ್ತಾದೊಡೆ (ಅನಂಪು. ೨-೩೦). **ಕಾಲ್ಕೋ:** ೧. ತಂಬೆಲರ್ ಮೈಮುರಿದಡಂಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತಿದೆ ಹೊತ್ತು ಕಾಲ್ಕೋದು ಮೆರವಣಿಗೆ ಮುಂಬರಿವ ದಾರಿಯಂ ತುಳಿಯಿತು ಕಡಂಗಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೫೧-೩೩೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕೋ]

ಕಾಲ್ಚೀಲ, ಕಾಲುಚೀಲ (ನಾ). ಕಾಲುಕುಪ್ಪಸ: ಕರಿಯ ಕಾಲ್ಚೀಲಗಳೂ . . . ಪಾದಗಳೂ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೨೪೬). **ಕಾಲುಚೀಲ:** ಕಾಲುಚೀಲಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು, ಷರಾಯನ್ನು ಮೊಣಕಾಲ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮಡಿಸಿಕೊಂಡು (ರಂಗಕ. ೨೪). [ಕಾಲ್$_1$ + ಚೀಲ]

ಕಾಲ್ಚೆಂಡು (ನಾ). (ಕೈ ತಾಕಿಸದೆ) ಕಾಲಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ ಆಡುವ, ಚರ್ಮದ ಹೊದಿಕೆಯುಳ್ಳ ಗಾಳಿ ತುಂಬಿಸಿದ ಚೆಂಡು: ಕಾಲ್ಚೆಂಡ ನಾಡಿದರ್ (ನವ್ಯಧ್ವ. ೧೧); ಕಾಲ್ಚೆಂಡುಗಳನೂದಿ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ ಸೇದೆಯಾಗದು ನನಗೆಂದೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೯೫-೬೬). [ಕಾಲ್$_1$ + ಚೆಂಡು]

ಕಾಲ್ತಿದೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಿಜಣನಾಯಗರಾ ಮಗನ್ ಕಾಲ್ತಿದೆ (ಎಇ. IX, ೧೭-೬; 800). [?]

ಕಾಲ್ತುಳಿತ 'ಕಾಲ್ದುಳಿತ' ನೋ.

ಕಾಲ್ತೆಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ಕೀಳಿಸು; ಓಡಿಸು: (ಕ). [ಕಾಲ್ತೆಗೆ (< ಕಾಲ್ದೆಗೆ) + ಇಸು$_3$]

ಕಾಲ್ತೆಗೆ 'ಕಾಲ್ದೆಗೆ' ನೋ.

ಕಾಲ್ತೊಡಕು 'ಕಾಲ್ದೊಡಕ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಕಾಲ್ತೊಡರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಕಿಕೊಳ್ಳು: ಅಜಸುವ ಬಳ್ಳಿ ಕಾಲ್ತೊಡರ್ದುದೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾದುದೆಂದು ರಾಗಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೭-೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಡರ್$_1$]

ಕಾಲ್ತೊಲೆ (ನಾ). ತೊಲೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಭಾಗದಷ್ಟು ತೂಕ: (ಕ). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಲೆ]

ಕಾಲ್ತೊಳೆ 'ಕಾಲ್ದೊಳೆ' ನೋ.

ಕಾಲ್ದಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ತಳ; ಅಂಗಾಲು: ಕಾಲ್ದಳದೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಲ್ದುದಿಯೊ]ಳೊದೆಯಲ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಮುಗನೀತಂಗೆ ಸೋಲ್ದಪನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೪೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ತಳ (= ತಲ)]

ಕಾಲ್ದಳ$_2$, ಕಾಲುದಳ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ಸೇನೆ; ಪದಾತಿ; ಸೈನ್ಯ: "ಕಾಲ್ಬಲ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಕಾಲುದಳ:** ಕಟ್ಟೊಟ್ಟಜೆಯಂ ಭಣ್ಣಾರಮುಮಂ ಕಾಲುದಳವೋ × × × ಪೆ ಬಲ್ಲಂ ಇನ್ನುಂ ನರಗನನೆ ನಾಳುವುದೆನ್ದು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೭-೫; 972). [ಕಾಲ್$_1$ + ದಳ]

ಕಾಲ್ದಾರಿ, ಕಾಲುದಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲ್ನಡಗೆಯಿಂದ ಹೋಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ದಾರಿ. ೨. ಜನ ನಡೆದು ನಡೆದು ತಾನಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿರುವ ದಾರಿ: ಜನರಿಗೆ ಬೇರೆ ಕಾಲ್ದಾರಿಗಳಿರುವ ಭವ್ಯವಾದ ರಾಜರಸ್ತೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೫೯). **ಕಾಲುದಾರಿ:** ಗಣಪತಿತೋಟದ ಕಾಲುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ (ಪದ್ಮಸ. ೧೪೮); ಕಾಲುದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆ ವನಪ್ರದೇಶವನ್ನು ದಾಟಿದಳು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೧೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ದಾರಿ]

ಕಾಲ್ದುದಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ತುದಿ: ಉರ್ವರೆಯೊಳೆ ತಳ್ತ ಕಾಲ್ದುದಿ (ಶಬಶಂ. ೨-೭೯); ಸಗ್ಗಳೆಯ ನೀರಿಂದೆ ಕಾಲ್ದುದಿಯೊಳ್ ಬಸಿವ ನೆತ್ತರಂ ತೊಳೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೫೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ತುದಿ]

ಕಾಲ್ದುಳಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿ; ಮೆಟ್ಟು: ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಗಾಣದೊಳರೆದು ಹಿಂಡಿ ರಸಮಂ ತೆಗೆದು ಕಾಸಿ ಕಾಲ್ದುಳಿಯಲುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿತದಿಂ] ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯಾದೆವು (ಚಿಬಪು. ೧೧-೧೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ತುಳಿ$_1$ (< ತುೞ$_1$)]

ಕಾಲ್ದುಳಿ$_2$, ಕಾಲುದುಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ತುಳಿತ; ಮೆಟ್ಟುವಿಕೆ: ಗಜಘಟೆಯ ಕಾಲ್ದುಳಿಗೆ ಹೆಡೆಯಜಿಗಿಜಿಗಳಾದವು ವಾಸುಗಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೪); ಪಡೆಯೆ ಕಾಲ್ದುಳಿಗಾಗ ಗಿಡುಬಳ್ಳಿ ಪೆರ್ಮರ ಪುಡಿಯಾಗೆ (ಕಂಸವಿ.೧೨-೬); ಕಾಲ್ದುಳಿಯೊಳಿಜಾಗೆ ತೋರ್ತ್ತಳದುಳಿವಂ ರಣರಂಗ ಭೈರವಂ ಗೋವಿನ್ದ (ಸೌಇಇ. XX. ೭೭-೨೮; ?). ೨. ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು: ತರಣಿಯ ಮಧುಕರನಿಕರದ ಮುರುತನ ಕಾಲ್ದುಳಿಯಿವೆಂದು ಪೂವಂ ಬಿಟ್ಟಾ ಗಿರಿಸುತೆ ಮನಃಕುಸುಮದಿಂ ಪರಮನನೇಕಾಂತ ಭೂಮಿಯೊಳ್ ಪೂಜಿಸುವಳ್ (ಗಿರಿಕ.೩-೪೭). **ಕಾಲುದುಳಿ:** ೧. ವಿಗಡ ಭೀಮನ ಕಾಲುದುಳಿ ಕಂಪಿಸಿತು ಕಾನನವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೭); ವನವನು ಘಾಸಿಮಾಡುತ ಕಾಲುದುಳಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೨-೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ತುಳಿ$_2$ (< ತುೞ$_2$)]

ಕಾಲ್ದುಳಿತ, ಕಾಲ್ತುಳಿತ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿಯುವಿಕೆ; ಹಿಂಸಿಸುವಿಕೆ: ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಗಾಣದೊಳರೆದು ಹಿಂಡಿ ರಸಮಂ ತೆಗೆದು ಕಾಸಿ ಕಾಲ್ದುಳಿತದಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಯಲುಂ] ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯಾದೆವು (ಚಿಬಪು. ೧೧-೧೧). **ಕಾಲ್ತುಳಿತ:** ೨. ಓಡಾಟ: ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ತುಳಿತದಿಂ ಹಟ್ಟಿ ಮನೆ ತುಂಬಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೮೩-೧೫೪). [ಕಾಲ್$_1$ + ತುಳಿತ]

ಕಾಲ್ದುಱುಗಲ್ (ನಾ). (?): ಅತಿಶಯಮಾಯ್ತು ಕಾಲ್ದುಱು[ಪಾಠಾಂ. ಕಾದುಱು]ಗಲಿಟ್ಟಳಮಾಯ್ತುರಚಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಕೂಗಿತು ಕಟಚಲ್ಲಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧). [?]

ಕಾಲ್ದೂಳಿ, ಕಾಲುದೂಳಿ, ಕಾಲುದೂಳು (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ದೂಳು; ಕಾಲುಗಳು ಎಬ್ಬಿಸಿದ ದೂಳು: ಹೂಳಿತಂಬುಧಿ ಕಪಿಬಲದ ಕಾಲ್ದೂಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೬-೫೭). ೨. ಊಟಮಾಡುವಾಗ ಬೇರೆಯವರ ಕಾಲುದೂಳಿನಿಂದ ಬರುವ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ. ೩. ಹೆರವರ ಕಣ್ಣನಂಜಿನಿಂದಾಗುವ (ಮಕ್ಕಳ) ಹೊಟ್ಟೆನೋವು: ಮಗುವಿಗೆ ಕಾಲ್ದೂಳಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಪಾದಧೂಳಿ; ಚರಣರಜ: ಮಹಾತ್ಮರ ಕಾಲ್ದೂಳಿಯಿಂದ ಈ ಮಂದಿರ ಪವಿತ್ರವಾಯಿತು (ರೂಢಿ).
ಕಾಲುದೂಳಿ: (೬). **ಕಾಲುದೂಳು**: (೬). [ಕಾಲ್$_1$ + ದೂಳಿ]

ಕಾಲ್ದೆಗೆ$_1$, ಕಾಲುತೆಗೆ, ಕಾಲ್ತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಕೀಳು; ಓಡಿಹೋಗು; ಹೊರಟುಹೋಗು: ಕಾಲ್ದೆಗೆಯೆ ಬಿಳ್ದಿನಂ ಮಿಗೆ ಸಾಲ್ದೆಗೆದುದು ವಿಹಗವೀಥಿ ಮುಗಿಯುತ್ತಬ್ಬಂ ಜೋಲ್ದುವು (ಗಿರಿಕ. ೪-೬೮); ಕಾಳೆಗ ಕಳುಕಿ ಕಾಲ್ದೆಗೆದ ಫೌಜನು ಕಂಡು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೨೨); ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜನ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರುತ್ತಾರೆ; ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ನಿಲ್ದಾಣ ಬರುತ್ತಲೇ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲ್ದೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ವಿದ್ಯಾಕಿ. ೧೪೨). **ಕಾಲುತೆಗೆ**: ಸಿಂಹದ ಗರ್ಜನೆಗೆ ಮೃಗಗಳೆಲ್ಲಾ ಗಡಗಡ ನಡುಗಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ಕಾಲುತೆಗೆಯುತ್ತವೆ. (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧೨). **ಕಾಲ್ತೆಗೆ**: ಗೆಳತಿಯರು ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲ್ತೆಗೆದರು (ಹೂಬಿಸಿ. ೩); ಹೋಗುವಾಸೆಯಿಲ್ಲ ಕಾಲ್ತೆಗೆವಾಸೆಯಿಲ್ಲ ಸುಮ್ಮನೆ ಮೇಲನಿಟ್ಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲುವಾಸೆಯೆನಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೬). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಾಲ್ದೆಗೆ$_2$ (ನಾ). ನಡಗೆ; ಗತಿ: ನಗೆಯೊಳ್ ಕೆಲಂಬರಂ ಸೋಲ್ವಂತೆ ನಿಲ್ವ ಕಾಲ್ದೆಗೆಯೊಳ್ ಕೆಲಂಬರಂ ವಿಟಮಾರ್ಗಮಂ ತೋರ್ಪ ಬಗೆಯೊಳ್ ಕೆಲಕೆಲಂಬರಂ . . . ಮರುಳ್ಮಾಡುತ (ಚಬಪು. ೧೯-೩೫).
[< ಕಾಲ್ದೆಗೆ$_1$]

ಕಾಲ್ದೆಸೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಎಡೆ; ಕಾಲಿನ ಬಳಿ: ಸುತ್ತಿನುಂಗುರ ಮದ್ದು ಮಣಿ ಯಂತ್ರಗಳ ತಂದು ತೆತ್ತಿಸಿದರು ಕಾಲ್ದೆಸೆಯ (ಮೋಹತ. ೧೬-೧೨). ೨. ಕೆಳಭಾಗ; ಅಡಿ: ಆ ಪುಟದ ಕಾಲ್ದೆಸೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ . . . ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ (ಸಾಹಿಸಂ. ೧೩೫).
[ಕಾಲ್$_1$ + ದೆಸೆ]

ಕಾಲ್ದೊಡಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ತೊಡಕಿಕೊಳ್ಳು; ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡರಿಕೊಳ್ಳು: ವಿಷಯದ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಕಾಲ್ದೊಡಕಿ ಬಿದ್ದ ಸುಯೋಗಿಯಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೪೮); ತೊಳಲುತರಸುವ ಬಳ್ಳಿ ಕಾಲ್ದೊಡಕಿದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಡಕು$_1$ (< ತೊಡಂಕು$_1$)]

ಕಾಲ್ದೊಡಕು$_2$, ಕಾಲ್ತೊಡಕು (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವುದು; ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡರಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಮೆಟ್ಟಿದ ಕಾಲ್ದೊಡಕಿನ ಕರುಳ್ಗಳ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟಿನ ಸುರಗಿಯೊಳ್ ಕೊಡಿಱಿದು (ಮೋಹತ. ೩೫-೧೫). ೨. (ಅಲಂ) ಅಡ್ಡಿ; ತೊಂದರೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧ; ವಿಘ್ನ. ೩. (ಅಲಂ) ತಡ; ವಿಳಂಬ: ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬಂದಪೆನೆನುತ ಬೇಗದೊಳರ್ತಿಗೆಡಸದೆ ಘನಕುಚೆಯೆ ಬಾಯೆನುತ ಕಾಲ್ದೊಡಕೇಕೆ ಮಗುಳೆನುತ (ಬಸಪು. ೫-೩೧). **ಕಾಲ್ತೊಡಕು**: ೧. ದಾಂಪತ್ಯ ಜೀವನ ದಿವ್ಯಪಥದಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ತೊಡಕೇ, ಇಲ್ಲವೇ ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರಚೋದಕ ಶಕ್ತಿಯೋ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೭ ಪ್ರಸ್ತಾವ). ೨. ವಿಸಂಗತವಾದ ವರ್ಣನೆ ವಿವರಣೆಗಳು ಬಂದರೆ . . . ತುಂಬಾ ಕಾಲ್ತೊಡಕಾಗುವುವು (ಕಥಕ. ೭೯).
[ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಡಕು$_3$ (< ತೊಡಂಕು$_2$)]

ಕಾಲ್ದೊಡರ್ (ನಾ). ೧. = ಕಾಲ್ದೊಡಕು$_2$. ೨. ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕಡಗ, —ಬಳೆ; ಬಿರುದಿನ ಕಾಲ್ಬಳೆ. 'ಕಾಲ್ದೊಡರ್ಗಟ್ಟು' ಪರಾ.
[ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಡರ್$_2$]

ಕಾಲ್ದೊಡರ್ಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಬಿರುದಿನ) ಕಾಲ್ಬಳೆಯನ್ನು ಧರಿಸು: ಮಹಾಶೇಷನ ಬಳ್ಳಾಸಯುಟ್ಟು ಸುರನರಭುಜಂಗರುಗಳಸುಗಳ್ಗೊಂಬ ಕಾಲ್ದೊಡರ್ಗಟ್ಟಿ ನಡೆತಂದು (ಚಬಪು. ೩೧-೯).
[ಕಾಲ್ದೊಡರ್ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಲ್ದೊಡಿಗೆ (ನಾ). "ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ, —ತೊಡುವ ವಸ್ತುಗಳು (ಪಾದರಕ್ಷೆ, ಕಾಲ್ಚೀಲ, ಮೊ.) ಕಾಲ್ದೊಡಿಗೆ" (Foot-gear. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಡಿಗೆ]

ಕಾಲ್ದೊಱೆ (ನಾ). ಕಾಲ್ನಡೆಯಿಂದ ದಾಟಬಹುದಾದ ಹೊಳೆ; ಕಾಲುಹೊಳೆ; ಚಿಕ್ಕಹೊಳೆ: ಪೆರ್ದೊಱೆ ಕಾಲ್ದೊಱೆಯುಂ ಕಿಱುದೊಱೆ ಪುಱುಲ್ದೊಱೆಯುಮಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೧-೨೬).
[ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಱೆ$_3$]

ಕಾಲ್ದೊಳಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಾಡಿಸು; ಕಾಲಿಡು: ಜಲವ ಹೊಕ್ಕನ ಹುಲ್ಲ ಕಚ್ಚಿದ ಖಳನ ತರುಗಿರಿ ಶಿಖರದಲಿ ಕಾಲ್ದೊಳಸಿದನ ವಲ್ಮೀಕ ಸಂಗತನನು ನಿರಾಯುಧನ ಕೊಲುವುದನುಚಿತವು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೨೪).
[ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಳಸು$_1$]

ಕಾಲ್ದೊಳೆ, ಕಾಲುತೊಳೆ, ಕಾಲ್ತೊಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆ: ಮಾನಿನಿ ಪತಿಯ ಕಾಲ್ದೊಳೆದು (ತಿರುರ. ೭-೧೨); ಪೊಂಬಡಿಗವ ಸಾರ್ಚಿ ಬಿಸಿನೀರ ಗಿಂಡಿಯೊಳ್ ತಂದು ಕಾಲ್ದೊಳೆಯೆ (ಮೋಹತ. ೧೮-೯೯). **ಕಾಲುತೊಳೆ**: ೧. ನವವಧು ಮುತ್ತಯ್ದೆಯರ ಕಾಲುತೊಳೆದು ಆಶೀರ್ವಾದ ಪಡೆದಳು (ರೂಢಿ). ೨. (ಅಲಂ) ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು: ಅವರು ಕಾಲುತೊಳೆಯಲು ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. (ರೂಢಿ). **ಕಾಲ್ತೊಳೆ**: ೧. ಎಲ್ಲರುಂ ಕಾಲ್ತೊಳೆವರೆಲ್ಲರುಂ ಕಾಲ್ಪಿಡಿವರು (ಕಾಲೂರ. ೭೫-೧೩೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಳೆ$_1$]

ಕಾಲ್ನಡೆ, ಕಾಲುನಡೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುನಡಿಗೆ: ಮುನ್ನಿರ್ದ ಪರಿಯಲೆರ್ದು ಕೈವಿಡಿದು ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳ್ . . . ನಡೆತಂದು (ನಂಬಿರ. ೨-೪೩); ಆನೆಯನಿಳಿದು ತಾಂ ಲೋಕಪಾಲನು ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳಿದಿರ್ವಂದು (ಬಸಪು. ೫-೧೭); ವಿಮಾನವಿಳಿದು ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳು ಮಾಗಧರಾಜ ಒಡೆಯನೊತ್ತಿಗೆ ಬರುತಿರ್ದನು (ಭರಜ. ೨೫-೫೧); ಆ ಬಿಜ್ಜಳಂ ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳೈತಂದು ಬಸವನರಮನೆಯ ಪುಗಲು (ಚಬಪು. ೬-೨೪). ೨. ದನ, ಕರು, ಕುರಿ ಮೊದಲಾದ ಚತುಷ್ಪಾದ ಪ್ರಾಣಿ: ಹಲವು ಕಾಲ್ನಡೆ ಇವನಿಗುಂಟಲೊ (ಕವಿಪು. ೧೯); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ್ನಡೆಗಳು ಮೇಯುತ್ತಿದ್ದವು (ಕಾನೂರು. ೪೯); ಹಸು, ಎತ್ತು, ಎಮ್ಮೆ, ಕೋಣ, ಆಡು, ಕುರಿ, ಮೊದಲಾದ ಕಾಲ್ನಡೆಗಳನ್ನೂ ಸಾಕಿದನು (ಛತ್ರಶಿ. ೧೩೭). **ಕಾಲುನಡೆ**: ೧. ಇಳಿದು ದಂಡಿಗೆಯಿಂದ ಕರುಣಾಜಲಧಿ ಬಂದನು ಕಾಲುನಡೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪-೮); ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆರಳಿದರಿವರು ಮೂವರು ಕಾಲುನಡೆಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೪ ೧೪).
[ಕಾಲ್$_1$ + ನಡೆ$_2$]

ಕಾಲ್ನಿಗಳ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಬಳೆ; ಕಾಲಂದುಗೆ. ೨. (ಆನೆಯ) ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಸಂಕೋಲೆ, —ಬೇಡಿ. ೧, ೨: ಕಟ್ಟಾಳು ಕಾಮದೇವನ ತಾತ್ಪರಿಯದ ಪಟ್ಟದಾನೆಯ ಬಂಧಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟುದುಂಟಾದೊಡೆಲ್ಲರ ಜಗಳ್ದುಳಿವುದೆಂದಿಟ್ಟರು ಕಾಲ್ನಿಗಳವನು (ಮೋಹತ. ೨೩-೪೮).
[ಕಾಲ್$_1$ + ನಿಗಳ]

ಕಾಲ್ಪಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (೬). [ಸಂ.]

ಕಾಲ್ಪಡೆ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ಸೈನ್ಯ; ಕಾಲ್ಬಲ; ಪದಾತಿಗಳ ಪಡೆ: ಸುಮನಸರು ಕಾಲ್ಪಡೆಯ ಕೆಡಹಿದರೇನನೆಂಬೆ (ದೇವಿಪು. ೨೧).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಪಡೆ$_2$]

ಕಾಲ್ಪನಿಕ (ಗು). ೧. ಕಲ್ಪಿತವಾದ; ಸತ್ಯವಲ್ಲದ: ನಮಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಪಂಚವಾದರೋ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಕೇವಲ ಕಾಲ್ಪನಿಕ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೧); ಇದು ವಾಸ್ತವಿಕ ಸತ್ಯವಲ್ಲ, ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಭಾವನೆ ಮಾತ್ರ (ಬುಕ್ಸಾರ. ೨೫ ಪೀಠಿಕೆ). (ನಾ). ೨. ಹೊಸದಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವವನು; ನಿರ್ಮಾಪಕ: ಮೂಲತತ್ತ್ವಗಳ ಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ಆ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಹೊಸ ನಿರ್ಮಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾಲ್ಪನಿಕ (Inventor) ಇವರ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಎಂತಹ ಪ್ರಗತಿಯುಂಟಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು (ಭೌತವಿ. ೧೯೦). [ಸಂ.]

ಕಾಲ್ಪರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ಕೀಳು; ಓಡಿಹೋಗು: ಬಿಸುಸುಯ್ವುತ್ತಿರೆ ಬೆರ್ಚಿ ಕಾಲ್ಪರಿಯೆ . . . ಘೋಂಪಿಸೆ ಕಷ್ಟಂ ಜಯಯಾತ್ರೆಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೨೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪರಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಪಳ್ಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಪಿ (ಗು). ೧. ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳುವ; ವಿಧಾಯಕವಾದ; ಮತಾಚರಣೆಯ ಸಂಬಂಧವಾದ; ಆಚಾರ ನಿಯಮದ: (ಕ). (ನಾ). ೨. ಭಾರತದ ವಾಯವ್ಯಪ್ರಾಂತದ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ಕಾಲ್ಪಿಯ ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ (ಕ). [< ಸಂ. ಕಾಲ್ಪ]

ಕಾಲ್ಪಿಡಿ 'ಕಾಲ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಕಾಲು ಬೆರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಕಾಲ್ಪಿಲ್ಲಿ ಜಲಪಿಲ್ಲಿ ಕೈಬಳೆಯ ದನಿಯಲಿ (ಬಳ್ಳಾಬಿ. ೧೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಿಲ್ಲಿ]

ಕಾಲ್ಪೀಠ (ನಾ). ಕಾಲಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪೀಠ; ಕಾಲ್ಮಣೆ: ರಾಮಣೀಯಕ ರತ್ನಖಚಿತವ ಸುಕಾಲ್ಪೀಠವಾ ಮಂಚದೊತ್ತಿನಲಿ ಸಾರ್ಚಿ (ನವಮೋ. ೧೪-೧೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೀಠ]

ಕಾಲ್ಪೆಂಡೆ, ಕಾಲಪೆಂಡೆಯ, ಕಾಲುಪೆಂಡೆಯ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬಿರುದಿನ ಬಳೆ: ಅಂದಿಗೆ ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಬಿರುದಿನ ಕಾಲ್ಪೆಂಡೆ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೨೭-೧). **ಕಾಲಪೆಂಡೆಯ**: ಕಾಲಪೆಂಡೆಯ ಝುಣಝುಣರೆನಲೆಯ್ತಂದು ಗೌಳದೇಶದ ಭೂವರನು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೧-೮). **ಕಾಲುಪೆಂಡೆಯ**: ಕಾಲುಪೆಂಡೆಯುವ ಧರಿಸಿ (ಕರಿಕ. ೧೬-೯). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೆಂಡೆ]

ಕಾಲ್ಪೊರಜೆ (ನಾ). (ಆನೆಯ) ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ (?): ತಳೆದು ಕಾಲ್ಪೊರಜೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಪರಜೆ] ಯ ಪೊಕ್ಕುಳ ಘಂಟೆಯನೆಳಲಿಕ್ಕಿ ಬಿಗಿದು ಗುಳವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೨೫); ಕಾಲ್ಪೊರಜೆ ಪೊಕ್ಕುಳ ಘಂಟೆ ಗುಳ ತಳಸಂಕಲೆ. . . ಚಿನ್ನದ ಪೊರಜೆ ಮೊದಲಾದವು ಆನೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳು (ಕುಮಾಸಾಂ. ೩೬೦). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊರಜೆ]

ಕಾಲ್ಪೋಲಿರೂಪಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ; ಪಗೋಡ ನಾಣ್ಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ: ಇದು ಸೂರ್ತಿ ವರಹ, ಇದು ಸೂರ್ತಿ ಹಣ, ಇದು ಕಾಲ್‌ಪೋಲಿ ರೂಪಾಯಿನ್ ಚಿಲ್ಲರೆ . . . ಇಂಥ ಸಣ್ಣ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ನಾನು ಒಬ್ಬ ಎಂದಿಗೆ ಎಣಿಸಿ ಪೂರೈಸುವುದು (ಆದೂಟ. ೧೦). [?]

ಕಾಲ್ಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಬಡಿ, —ಹೊಡೆ: ದನ ಒಮ್ಮೆ ಕಾಲ್ಬಡಿಯಿತು (ಕಾಲೂರ. ೬ ಕಥಾಸಾರ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಡಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಬಲ, ಕಾಲುಬಲ (ನಾ). = ಕಾಲ್ಪಡೆ: ವಿಜಾಪುರದ ಬಾದಶಹನು ೪೦ ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕಾಲ್ಬಲ ಮುಂತಾದ ಯುದ್ಧ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೧೮). **ಕಾಲುಬಲ**: (ಕ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಲ]

ಕಾಲ್ಬಳೆ, ಕಾಲುಬಳೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಧರಿಸುವ ಬಳೆ; ಕಾಲ್ಗಡಗ: (ಕ). **ಕಾಲುಬಳೆ**: ಕಾಲುಸರ, ಕಾಲುಬಳೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಲೆಮಂ. ೩೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಳೆ]

ಕಾಲ್ಬಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಬೀಸುಗಾಲು ಹಾಕು; ದಾಟುಗಾಲು ಹಾಕು: ಒತ್ತರಿಸಿ ನಡವುತ್ತ ಕಾಲ್ಬಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಬೆ] ಚ್ಚುತ್ತ ಒದೆವುತ . . . ತಪ್ಪುದಡಿಯಿಡುತ (ಬಸಪು. ೩೮-೧೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಿಚ್ಚು]

ಕಾಲ್ಬಿರಿ (ನಾ). ಮೋಟಾರು ಮೊದಲಾದ ವಾಹನಗಳಲ್ಲಿ, ಕಾಲಿಂದ ಒತ್ತಿ ವಾಹನವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಸಾಧನ; ಬ್ರೇಕು: ಮೋಟರಿನ ವೇಗವನ್ನು ಬೇಕಾದಂತೆ ಬದಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕೈಬಿರಿ, ಬಂಡಿಯನ್ನು ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕಾಲ್ಬಿರಿ – ಇವೆರಡು ಮೋಟರು ಬಂಡಿಯ ಬೇರೆ ಮುಖ್ಯ ಅಂಗಗಳಾಗಿವೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೪೯); ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಕೈಬಿರಿ ಮತ್ತು ಕಾಲ್ಬಿರಿ (Foot–brake) ಗಳಿಂದ ಬಂಡಿಯನ್ನು ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಬಹುದು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೫೨೪). [ಕಾಲ್ + ಬಿರಿ$_2$ (< ಬಿಜಿ)]

ಕಾಲ್ಬೀಳು, ಕಾಲುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲು ಹಿಡಿ; ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಕಂಡವರ ಕಾಲ್ಬಿದ್ದು ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತರ ಗಂಡನ ಮನಿ ನಿನಗ ಬಿಡದವ್ವ ತಂಗಿ (ಶರೀಫ. ೨೧); ಒಂದು ದಿನದ ಕೃಪಣತೆಯನ್ನು ಅವರೂ ತೋರಿಸಲಿ. ನೀನೂ ತೋರಿಸು. ಕಾಲುಬೀಳುತ್ತೇನೆ (ಜಯಂತ. ೩೨೯). ೨. ಕಾಲು ಸೋತುಹೋಗು: ನಡೆದೂ ನಡೆದೂ ಕಾಲುಬಿದ್ದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀಳ್)]

ಕಾಲ್ಬೆರಳು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಬೆರಳು: "ಪಿಲ್ಲಿಃ = ಬೆಕ್ಕುಂ; ಹೆಣ್ಗಳ ಕಾಲ್ಬೆರಳುಂಗರಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೪೯); ಅವನ ಕಾಲ್ಬೆರಳುಗಳ ಸಂದಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಜಳ ಒಸರುತಿತ್ತು (ಪುಸರು. ೨೭೮). [ಕಾಲ್$_1$+ ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಕಾಲ್ವೇಗ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ವೇಗ; ನಡಗೆಯ ವೇಗ: ಕರುಣವನೆ ಪಡೆದು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಲ್ವೇಗವೆರಸಿ ತಿರುತಿರುಗಿ ನೋಡುತೆ ಪಾಳೆಯಂಬುಗುವ ಸುರರ ಸೇನೆಯ ಸಡಗರಂಗಂಡು (ಚಿಬಪು. ೪೯-೪೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬೇಗ]

ಕಾಲ್ಬೇಡಿ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಕಿಸುವ ಸಂಕೋಲೆ: ಅವಳು ಮನೆವಾಳ್ತೆಯು ಕಾಲ್ಬೇಡಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಬೇಕು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೭೧); ಕಮ್ಮಾರನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಕಾಲ್ಬೇಡಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮು. ೩೦೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬೇಡಿ]

ಕಾಲ್ಭಂಟೆ (ನಾ). ಕಾಲಾಳು; ಪದಾತಿ: ಕಾಲ್ಭಂಟರ ಶರೀರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯನ ಶರೀರವನ್ನು ಕಾಣಲಾರದೆ ತತ್ತರಬೀಳುತ್ತಲಿದ್ದರು (ಮಡಿಕ್ಯಾ. I, ೧೮೩ ಭಾರತವಚನ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಭಂಟ]

ಕಾಲ್ಮಗುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮಗುಚು, —ತಿರುಗಿಸು; ಅಡಿ ಮೇಲಾಗಿಸು: ಈ ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರ ಸಪರ್ಯೆಗೆ ಪ್ರಸನ್ನೆಯಾದಳೆನೆ ಕಣ್ದೆರೆದು ಕೆಯ್ಯಲುಗಿ ಕಾಲ್ಮಗುಚ್ಚಿ ಸುಯ್ದಾಡಿದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೫-೧೪). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮಗಚ್ಚು]

ಕಾಲ್ಮಡಿ$_1$, ಕಾಲುಮಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮಡಿಚು. ೨. (ಆಲಂ) ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಮಾಡು: ರಾತ್ರಿ ಕಾಲ್ಮಡ್ಯಾಕ ಅಂತ ಎದ್ದು ಹೊರಗೆ ಬಂದೆ (ಗೀಚುಗೆ. ೯). **ಕಾಲುಮಡಿ$_1$**: ೧. ಕಾಲು ಮಡಿದು ಕುಳಿತುಕೊ (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮಡಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಮಡಿ$_2$, ಕಾಲುಮಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಮಡಿಚುವಿಕೆ: ಕೂಡದಲೆ ಬಳಲಿಂದ ಕಾಲ್ಮಡಿಯೂಡಿ ಕುಳಿತಿಹ ಗಜದಿರವನು ನೋಡಲೈದಿದ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನುಜರೊಡಗೂಡಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೭೫-೧೬). **ಕಾಲುಮಡಿ$_2$**: ೨. (ಆಲಂ) ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆ: ಕಾಲುಮಡಿ ಬಂದಿದಾವ ಬಾಗಿಲ ತೆರೀರಿ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೩೬). [< ಕಾಲ್ಮಡಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಮಡಿ$_3$ (ನಾ). ಪಾದರಕ್ಷೆಯ ತಳಭಾಗ; ಅಟ್ಟೆ: ಅವರ ಅರೆಬೂಟ್ಸು ಗಳಿಗೆ ಕಾಲ್ಮಡಿ (sole)ಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೩೪೪).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಮಡಿ ?]

ಕಾಲ್ಮಣೆ, ಕಾಲುಮಣೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಪೀಠ: "ಹಂಗುಳಿ ಯೆನೆ ಕಾಲ್ಮಣೆ" (ಚತುನಿ. II, ೯೪). ಚಿತ್ರರದ ಕಾಲ್ಮಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತರದಿಂ ಹತ್ತ ಹತ್ತರದೊಳ್ ಕುಳಿತು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೧–೧೬); ಒಂದು ಧನುಸ್ಸು ಕೆಲವು ಬಾಣಗಳು ಕಾಲ್ಮಣೆಯ ಮೇಲಿವೆ (ಆರ್ಯಕ. ೭೩). **ಕಾಲುಮಣೆ:** ೧. ನಟ್ಟನಡುವೆ ಹೊನ್ನ ಕಾಲುಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟೈಸಿ ವರ್ಧೆಯ ಹೂವ (ಭರಚ. ೧೭–೫); ಮಾಯಾದೇವಿಯು ಕಾಲುಮಣೆಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಓಲೆಯ ಗ್ರಂಥವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು . . . ಓದುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ (ತುಂಗಭ. ೧೧೩); ಮುದುಕ . . . ಕಾಲು ಮಣೆಯ ತಳದಿಂದ ಎರಡು ಸೀಸೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಮಲೆನಾ. ೬೫). ೨. ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಮಣೆ; ಪಾದಪೀಠ: ನಾನು ಕಾಲುಮಣೆಯು ತಮ್ಮ ಮಹಾಪಾದ ಪೀಠಕೆ ತಮ್ಮಡಿಗಳು ಮುಟ್ಟಿದೊಡನೆ ಅರಳಿ ಕಮಲವಾದೆನು (ಅರಳು. ೪೭೦).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಮಣೆ]

ಕಾಲ್ಮಧು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಡಿಗಿ. ೭೦–೧೪೩೫). [?]

ಕಾಲ್ಮರೆ, ಕಾಲುಮರೆ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೆಟ್ಟು; ಪಾದ ರಕ್ಷೆ: ಕಾಲ್ಮರೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳು ನೆಡುವುದಿಲ್ಲ (ನವವಿ. ೨೬); ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವರನಿಗೆ ಕೊಡುವುದು ಕಾಲ್ಮರೆಯಲ್ಲ, ಮೊಚ್ಚೆ (ಕರ್ನಾಪೂ ೧೪೭); ನನ್ನ ಕಾಲ್ಮರೆ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದ್ದುವು (ಮುಂಗಾಪು. ೧೧). **ಕಾಲುಮರೆ:** (೬). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮರ್$_3$ (< ಮಱ್$_3$)]

ಕಾಲ್ಮುರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಮುರಿ, —ತುಂಡುಮಾಡು. ೨. ಕಾಲು ಮುರಿದುಹೋಗು, —ತುಂಡಾಗು: ಮರದಿಂದ ಬಿದ್ದು ಕಾಲ್ಮುರಿದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮುರಿ$_3$ (< ಮುಱಿ$_1$)]

ಕಾಲ್ಮುರಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಒತ್ತು; ಪಾದಸೇವೆಮಾಡು (?): ಒಪ್ಪುತಿಹ ಪಾಲ್ಗಡಲ ತೆರೆಗಳ ತೆಪ್ಪದೊಳು ಫಣಿವಾಸನೊರಗೊರಗಿಪ್ಪ ಪ್ರಯೋಗದೊಳೊಲಿದು ಶ್ರೀ ತೊಳಸಿಯರು ಕಾಲ್ಮುರಿಯೆ (ದೇವಿಮ. ೧–೬). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮುರಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಮುರಿ$_3$ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಒಡವೆ; ರುಳಿ: ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಕಾಪು ಕಾಲ್ಮುರಿ ಕೈಕಡಗ ತೋಳ್ಬಂದಿಗಳನ್ನು ಸಹ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ನಂಜುಂಡ. ೧೨೪). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮುರಿ$_3$]

ಕಾಲ್ಮುರುಕ (ನಾ). ಕಾಲು ಮುರಿದು ಹೋದವನು; ಹೆಳವ: ಎಂತೆಂತಾ ದೇವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಅಂತರಾಟ ಕಾಲ್ಮುರುಕ ದೇವರಿಗೆ ಕೈಲಾಸವೇ? (ಗಾದೆ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮುರುಕ (< ಮುಱುಕ)]

ಕಾಲ್ಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿಂದ ಮೆಟ್ಟು; ತುಳಿ; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಅರಮೆ ಕಾಲ್ಮೆಟ್ಟದರೆ ಪೊಂಪಳಿಯದಹುದು (ಕಾಲೂರ. ೩೭–೯೧). ೨. ಗೆಲ್ಲು; ಸಾಧಿಸು: ಕಾಲನ ಕಲಿಯ ಮೆಟ್ಟುವಡೆ ಗುರಿಯಲೆಡೆಗಟ್ಟುವಡೆ ಮೋಕ್ಷದ ಸಿರಿಯ ಕಾಲ್ಮೆಟ್ಟುವಡೆ ಬ್ರಹ್ಮದ ತುರಿಯದಾಖಂಡಾಶಯದ ಬೆಂಬಲವನೊದಗಿಪುದು (ಗಗತಾ. ೧೩–೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಲ್ಯ (ಗು). ೧. ಸಮಯವು ಒದಗಿ ಬಂದಿರುವ; ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ; ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ. ೨. ಆಯಾ ಋತುವಿಗೆ ತಕ್ಕುದಾದ: (೬). ೩. ಹಿತಕರವಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ; ಮಂಗಲಕರವಾದ. ೪. ಬೆಳಗಿನ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ಬೆಳಗು; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ: ಕಾಲ್ಯ ದೊಳಗಾ ವಿಭೀಷಣಂ ಪ್ರೇಮದಿಂದಣ್ಣನೆಡೆಗೈದಿ (ವಂಕಾರಾ. ೬–೩–೧). ೬. ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯ: ಪೋಟ್ರ್ಟಿಯೊಳುಪ್ಪವಡಿಸಿ ಕಾಲ್ಯಮಂ ತೀರ್ಚಿ (ಅದ್ಭುತ. ೩೯–೧೯); ಜಳಕಂಗೈದು ಕಾಲ್ಯಮನಾಗಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೭–೪). [?]

ಕಾಲ್ಯಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸ್ನಾನ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿಕರ್ಮ: ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಮೂಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಸ್ನಾನಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿ ಕಾಲ್ಯಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು (ಪುರಾವಿ. ೧೦೦). [ಕಾಲ್ಯ + ಕೃತ್ಯ]

ಕಾಲ್ಯಪ್ರಭವ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ, —ಉದಯಿಸುವಿಕೆ, —ಉದಯ: ರಾಗಾಭ್ಯುದಯಮನೊಳಕೆಯ್ದೆಯ್ದೆ ಸಾಫಲ್ಯಮಂ ಕಣ್ಗೆರದಿತ್ತಳ್ ಕಾಂತೆ ಕಾಲ್ಯಪ್ರಭವದಿನಕನತ್ಕಾಂತಿಯೆಂಬಂದದಿಂದಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧–೧೪೪). [ಕಾಲ್ಯ + ಪ್ರಭವ]

ಕಾಲ್ವಂತ (ನಾ). ಕಾಲುಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು: ಕಣ್ವಂತಂ, ಕಾಲ್ವಂತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲ್$_1$ + –ವಂತ]

ಕಾಲ್ವಟ್ಟೆ, ಕಾಲುವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಲುದಾರಿ: ಹೊಂನ್ನೋಜೆಯ ಪಳ್ಳಿಗೆ ಹೋದ ಕಾಲ್ವಟ್ಟೆಯಿಂ ತೆಂಕಲಿರ್ದ್ದ ಬೆಳ್ಗಿಪ್ಪೆ ಆ ಕುಪ್ಪೆಯಿಂ ಸೈತು ಬಡಗಲ್ ಲಖ್ಖಿಯನ ಕಟ್ಟೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೨೬–೯೭; 1206); ಬಟ್ಟೆಯ ಪಳ್ಳದೊಳ್ ಪಲವೊಜಂತೆಗಳಾದುವು ಕಾಡೊಳಿರ್ದ ಕಾಲ್ವಟ್ಟೆ ಗಳೆಲ್ಲಮೆಯ್ದುವುವು ನೀರ್ನೆಲೆಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೯೩). **ಕಾಲುವಟ್ಟೆ:** "ವರ್ತ್ಮನಿ, ಏಕಪದಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಕೆಟ್ಟಿತು ಕಾರ್ಯ ತುರುಕ ದಂಡಿಗೆ ಕಾಲುವಟ್ಟೆಯಾದುದು ಕರ್ನಾಟ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬–೬೭).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾಲ್ವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ನಡೆದನಿಂದ್ರನ ಸಮ್ಮುಖಕೆ ಕಾಲ್ವಡೆದ ಸುರಗಿರಿಯಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೧–೧೪).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಾಲ್ವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುವೆಯಾಗಿ ಹರಿ; ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹರಿ: ರಾಜಬೀದಿಯ ಇರ್ಕೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ವರಿವ ಅನೇಕ ಪ್ರವಾಹಗಳು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ (ಮುಂಗಾಪು. ೩೪). [ಕಾಲ್$_2$ + ಪರಿ$_1$]

ಕಾಲ್ವರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ಹರಿಯಿಸು: ತರದಿಂ ಪೊಂಬಾಟಿಗಳ್ ಪಣ್ಗೊಲೆಗಳುಗುವ ಪೆರ್ವಾಡಿನಿಂ ತೆಂಗುಗಳ್ ಕಾಯ್ಸುರಿಪಿಂ ಬರ್ಪಂಬುವಿಂ ಮಾವುಗಳೆಸೆವ ರಸಾಸಾರದಿಂ ಕರ್ಪುಗಳ್ಸು ರ್ಪುರ ಸೋಂಕಿಂದೊಕ್ಕ ಸಾಜಿಂ ಬಳೆದು ಬಳಿವಂತೆಲ್ಲ ಪೊಂದಾಗಿಯಾ ನಾಗರಿಖಂಡ ಪ್ರಾಂತದೊಳ್ ಕಾಲ್ವರಿಯಿಸೆ ಬೆಳೆಗುಂ ಕೂಡೆ ಕೇದಾರ ವರ್ಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೬–೭೩; 1174). [ಕಾಲ್ವರಿ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಲ್ವಲಗೆ (ನಾ). = ಕಾಲ್ಮಣೆ ೧: ಮಿಸುನಿಯ ಕಾಲ್ವಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ಪಣ್ಮೀನ ಬಸಿಜ ಬಗಿವೆನೆಂದೆನುತ ಅಸಿಧಾರೆಯಲಿ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯ ಬಗಿ ಯಲು (ಮೋಹತ. ೧೧–೪೦). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಲಗೆ]

ಕಾಲ್ವಲೆ, ಕಾಲುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕಾಲ್ವಲೆಗೆ ಬಲ್ಲಿದ ಚಮರಿಯಮಿಗ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಂತೆ (ಮೋಹತ. ೪೦–೬೪). **ಕಾಲುವಲೆ:** ತೊಡಕುವಲೆ ತೋಜುವಲೆ ತೊಟ್ಟವಲೆ ಗೂಟವಲೆ ಕಣ್ಣವಲೆ ಕಾಲುವಲೆಯ (ಹಚಕಾ. ೫–೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಲೆ]

ಕಾಲ್ವಲ್ಲಿದ (ನಾ). ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಬಲವುಳ್ಳವನು; ವೇಗಶಾಲಿ: ಪರಿಕಾಜಿರೋಳೀತಂ ಕಾಲ್ವಲ್ಲಿದಂ (ಶಮದ. ೧೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಲ್ವಲ್ಲಿ ದನಾ ವೇಗಾಯಿಲನಿಂದ . . . ಆಟ್ಟಿರುವ ಒಪ್ಪನಿರೂಪದ ಓಲೆಯ (ಬಟ್ಟಲ. ೨೦೪–೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಲ್ಲಿದ]

ಕಾಲ್ವಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ, ಕಾಲುಪಳ್ಳಿ, ಕಾಲುವಳಿ, ಕಾಲುವಳ್ಳಿ, ಕಾಲುಹಳ್ಳಿ, ಕಾಲ್ಪಳ್ಳಿ, ಕಾಲ್ವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಉಪಗ್ರಾಮ: ದೇಸಿಂದಮೂರೂರ ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿಗಳ್ ನೆಲೆ ಮಾಡಂಗೆಣೊಪ್ಪೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೧೫); ನಾಡೊಳ್ ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಳವೃತ್ತಿ ಕಬ್ಬೂರ ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ (ಎಇ. XIII, ೩೦-೯೫; 1204); ಅಳವಟ್ಟಿರ್ಪ ಪೊಱವಳ್ಳಿಗಳಿಂ ಸುಮುಖರ ಗ್ರಾಮಂಗಳಿಂ ರಂಜಿಪಗ್ಗಳ ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿಗಳಿಂ ಪುರಂಗಳಿಂ (ಅನ್ನಪು. ೩-೫). **ಕಾಲುಪಳ್ಳಿ**: ತಗ್ಗಿಳೂರಿತಿ ವಿಖ್ಯಾತ ಕಾಲುಪಳ್ಳೀಯುಮನಸ್ಯ ಪ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೭೧; 1424). **ಕಾಲುವಳಿ**: ಪತ್ತ ಶಾಂತಿಗ್ರಾಮದ ಕಾಲುವಳಿಯಪ್ಪ ಕೋರವಂಗಲದ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೧-೫೯; 1173); ತಂತಂನ ಕಾಲುವಳಿಗಳುಗೂಡಿದ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಸಹಿತ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೧೦; 1261); ಹೊಂಗನೂರಗ್ರಾಮ . . . ಅದಕೆ ಸಲುವ ಕಾಲುವಳಿಗಳೂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೭-೩; 1564). **ಕಾಲುವಳ್ಳಿ**: ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲೊಂದು ಐವಾಗಿಲ ಪಟ್ಟಣದ ಕಾಲುವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದೆ (ಅವತಾ. ೧೯೧-೮೬೫); ಕಲುಕಣಿ ನಾಡ ಬೆಳ್ಳೂರ ಪಿತ್ರಿಯ ಬೆಳ್ಳೂರು ಆ ಕಾಲುವಳ್ಳಿಗಳು ಹಾಳೆ ಹಾಲು ಮಾವಿನ ಕೆರೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೯-೧೧೯; 1261). **ಕಾಲುಹಳ್ಳಿ**: ನಿಬ್ಬಯಲ ಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ಗೆಗ್ಗನಹಾಳನೂ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಲುಹಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೫೨-೮; 1259). **ಕಾಲ್ಪಳ್ಳಿ**: ನೆಗಱ್ದ ನಾಗೇಂದ್ರ ಯಕ್ಷೇಂದ್ರ ದೇವೇಂದ್ರ ಪುರಂಗಳ್ ಭೋಗದಿಂ ಸಂಪದದಿನೆಸಕದಿಂದೆನ್ನ ಕಾಲ್ಪಳ್ಳಿಗಂ ಬಂದಪುವೇ (ಜಗವಿ. ೧೩-೭೫). **ಕಾಲ್ವಳಿ**: ಕಡಲೂರ ಗ್ರಾಮವಂದೂ. . . ವೈದನ ಹಳ್ಳಿಗ್ರಾಮವಂದೂ ಅಂತೂ ಕಾಲ್ವಳಿಗ್ರಾಮ ಮೂರು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೬-೬೬; 1396). ‘ಕಾಲೂರ್’ ಪರಾ. [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಳ್ಳಿ]

ಕಾಲ್ವಟಿ (ನಾ). ಸಾರಿಸುವಿಕೆ; ಸಾರಣೆ: ಪನ್ನೀರ ನೀರ್ದಳಿಪದಿಂ ಕಸ್ತುರಿಯ ಕಾಲ್ವಟಿಗಳಿಂ ಕಪ್ಪುರವಳುಕಿನ ಕಡೆಗಳಿಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೧೧೭ವ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಟ್ಟು$_2$]

ಕಾಲ್ವಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾರಿಸು; ಸಾರಣೆ ಮಾಡು; ಲೇಪಿಸು: ಕಮನೀಯ ಭಿತ್ತಿಭಾಗಂಗಳಂ ಕುಂಕುಮ ರಸದಿಂ ಕಾಲ್ವಟಿಗೊಳ್ವಂತೆ . . . ಪಸರಿಸುವೆಳವಿಸಿಲಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೮೫); ಪೂವಲಿಗೆಯ್ವ ರಂಗವಲಿಯಿಕ್ಕುವ ಕಾಲ್ವಟಿಗೊಳ್ವ ಬಾಯಿಸಂದೀವುವ (ವರ್ಧಪು. ೭-೩). [ಕಾಲ್ವಟಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಲ್ವಾಯ್, ಕಾರ್ವೆ$_1$, ಕಾಲಿವೆ, ಕಾಲುವೆ, ಕಾಲ್ವೆ, ಕಾವಲಿ$_3$, ಕಾವಲೆ$_2$, ಕಾವುಲಿ (ನಾ). ನೀರು ಹರಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ತಗ್ಗು, —ತೋಡು: ಬಿಡುಜಡೆಯನೆ ಪರಿವ ಕಾಲ್ವಾಯಿಂ ಪುರರಮೆಯ ಪಸುರುಡೆಯ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ರಾಜಿಪಾರವೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೨-೧೪); ಸುಯಿಪ್ಪಾ ಕಡಲಾ ಕಾಲ್ವಾಯ ಮೇಲಿನ್ ತಣ್ಪನ್ ತರ್ಪಾಪೇರಡಿ ಬಾರಯ್ (ಅಂಶಿಗೊ. ೧೦೬೯); ಸಾಲಿಡೆಸಸ್ ತನತುಗ್ರಕಾಲ್ವಾಯನ್, ಪೊಸನಾವಿಕಗೊಂದು ಎರ್ದೆನಡುಕೆವಕ್ (ಬದ್ದಪ್ರ. ೩೮-೮೩೦). **ಕಾರ್ವೆ**: ಮಾವಿನ ಚಪ್ಪದಕಾರ್ವೆಯಂಕೆಂಕ ಸಿಡುಗೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ (ಎಇ. XIX, ೧೯೬-೩೬; 1210). **ಕಾಲಿವೆ**: “ಗಿಡುಮುರಕ್ಕೆಱೆವ ನೀರಕಾಲಿವೆಗಳು” (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೬); ಸಕ್ಕರೆ ತುಪ್ಪ ಕಾಲಿವೆ ಹರಿಸಿ ಶುಕ್ರವಾದ ಪೂಜೆಯ ವೇಳೆಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೧-೯); ಊರ ಗುದ್ದಲಿ ತಂದು ನಾಡು ಕಾಲಿವೆ ತೆಗೆದ (ಗಾದೆ). **ಕಾಲುವೆ**: ಪರೆದು ಪರಿವ ಕಾಲುವೆಗಳಿಂ . . . ಮೆಱೆವುದು (ತಿರುರ. ೨-೬); ಗಗನಗಂಗೆಯ ಬಹಳ ಕಾಲುವೆಗಳೊ ಪತಾಕೆಗಳೊ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೯); ಮಂದಾಕಿನಿ . . . ನಂದನದೊಳು ಬಂದು ಹರಿವಾಡುವ ಚೆಲುವಿಂದೆ ಕಾಲುವೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೫೭); ನೀಲಾದ್ರಿ ಶಿಖರದಿಂದಿಳಿವ ಕಾಳಿಂದಿಯ ಕಾಲುವೆಯೆನೆ ಭದ್ರಗಜದ ಮೇಲು ಕಪೋಲದೆ ಸುರಿವ ಮದಕೆ. (ಕಂಸವಿ. ೨೩-೧೦೩); ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ತೋಡಿ, ಹೊಳೆಯ ನೀರೆಲ್ಲಾ ಹಟ್ಟಿಗಳೊಳಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು (ಮಹಿಪ. ೯೫). **ಕಾಲ್ವೆ**: “ಕಾಲೆಂದು ಕಾಲ್ವೆ” (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೨); “ಕಾಲ್ವೆಯೆನೆ ಕುಲ್ಯ” (ಕಶರ. ೨೩); ಘೋರೆನೆ ಬಂದು ಕೀರಶಿಶುಗಳ್ ನೆಱೆ ತೂಗಿ ಜಗುಳ್ದು ಕಾಲ್ವೆಯಾ ಪೂರದೊಳೆಯ್ದೆ ಬಿಬ್ದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೯೧). **ಕಾವಲಿ$_3$**: ಕಾವಲಿಯ ದಾಂಟುವನಿತಕೆ ನೆಲಕಪ್ಪಳಿಸಿದೊಲು ಬಿದ್ದು (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧೦-೩೧); ಕೆರೆಯೊಳಗಿಂದ ಎರಡು ಕಾವಲಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿದ್ದಾರೆ (ಕಭಾಗ. I, ೧೩); ಅದಕ್ಕೆ ಬಿಡುಗಾವಲಿಯ ನೀರಿನ ಹೊರ್ತು ಕಾವಲಿ ಇಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೯); ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಕಾವಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲು ತೊಳಕೊಂಡು (ಕುಮುದಿ. ೫). **ಕಾವಲೆ$_2$**: ರಕ್ತದ ಕಾವಲೆಗಳು ಹರಿದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦). **ಕಾವುಲಿ**: ಬಾವುಲಿ ಇಟಕೊಂಡು ಕಾವುಲಿ ತಿದ್ದುವ ಗಾಣಿ ಬಂದತ್ತ ಬಳುಕುವ ನನ ತಮ್ಮ ಬಾಳೆಯೆಲೆಗಿಂತ ಬಲು ಚೆಲುವ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೬೭).

[ಕಾಲ್$_2$ + ಬಾಯ್. / ತಮಿ. ಕಾಲ್‌ವಾಯ್, ವಾಯ್ಕ್ಕಾಲ್; ಮಲ. ವಾಯ್‌ಕ್ಕಾಲ್; ತುಳು. ಕಾಲಿವೆ; ತೆಲು. ಕಾಲವ, ಕಾಲುವ]

ಕಾಲ್ವಿಡಿ, ಕಾಲುವಿಡಿ, ಕಾಲುಹಿಡಿ, ಕಾಲ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿ: ಕೊಡಹಿ ಬಿಸುಟನು ಕೇಸರಿಯ ಕಾಲ್ವಿಡಿದು ಸೀಳಿದ ಕರಿಗಳನು ಬೆಂಬಿಡದೆ ಹಿಡಿದಪ್ಪಳಿಸಿದನು ಶಾರ್ದೂಲ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩-೧೦). ೨. ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: “ಮೊಬ್ಬು . . . ಕಾಲ್ವಿಡಿ, ಮಣಿ, ಮೆಯ್ಸಿಕ್ಕು – ಈ ೯ ನಮಸ್ಕಾರಂ” (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೫೦); ಲಲ್ಲಯಿಪ ಕಾಲ್ವಿಡಿವೆಂಬುದನಿಂಬುಕೆಯ್ವಳಂ (ಆದಿಪು. ೩-೪೩); ನಲವಿಂ ಕಾಲ್ವಿಡಿದು ತಿಳಿಸಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೧); ನಲ್ಲಳೆ! ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ವಿಡಿದಪೆಂ ತಿಳಿ ಮಾನಮಿದೇಕೆ (ಶಮದ. ೧೨೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಾಲುವಿಡಿ**: ೧. ಜಡಿದು ಝುಂಕಿಸಿ ಪೊಡೆಯ ಬಂದೊಡೆ ಕಾಲುವಿಡಿವಂತೆ ಅಡಿವಿಡಿದು ಪೊಡವಿಗೆ ಕೆಡಹಿ ತಾ ಹಿಡಿದೆಳೆವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೫೪). **ಕಾಲುಹಿಡಿ**: ೧. ದಮ್ಮಯ್ಯಾ ಎಂದು ಅವಳ ಕಾಲು ಹಿಡಿಯದಿದ್ದರೆ ಅವಳ ಮಾತು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತೋ (ಮೂರುವಾ. ೨೫೦); ಹೊತ್ತು ಬಂದಾಗ ಕತ್ತೆಯ ಕಾಲು ಹಿಡಿ (ಗಾದೆ). **ಕಾಲ್ಪಿಡಿ**: ಕಾಲ್ಪಿಡಿದು ಹಿರಿಯರಂ ನುಡಿದು ಪೊರಮಟ್ಟಂ (ಕಾಲೂರ. ೫೯-೯೭).

ಕಾಲ್ವಿಡಿಸಿಕೊಳ್ = ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸೇವೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಕರೆವುದೆಂದು ಕಾಲ್ವಿಡಿಸಿಕೊಳ್ವುದೆಂದು (ಪಂಪಾಶ. ೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಲ್ವಿಡಿತ (ನಾ). ಕಾಲುಹಿಡಿಯುವಿಕೆ; ನಮಸ್ಕಾರ; ಶರಣಾಗತಿ: ನುಡಿ ನೋಟ ಬಾಯ್ಕೂಟ ಬೈದಾಟ ಕಲಹ ಕಾಲ್ವಿಡಿತವಿಲ್ಲದ ಕಾಂತೆಯರಿಗೆ ಕದುರಸಿಕರು ಲೇಸುಮಾಡರೆಂದೊರ್ವಳು ನುಡಿದಳು (ಕುರಾಸಾ. ೨೮-೯೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಿಡಿತ]

ಕಾಲ್ವೆ ‘ಕಾಲ್ವಾಯ್’ ನೋ.

ಕಾಲ್ಬೇಂಟೆ (ನಾ). (ವಾಹನವನ್ನೇರದೆ) ಓಡಾಡಿ ಆಡುವ ಬೇಟೆ. ‘ಕಾಲ್ಬೇಂಟೆಕಾಱ’ ಪರಾ. [ಕಾಲ್$_1$ + ಬೇಂಟೆ]

ಕಾಲ್ಬೇಂಟೆಕಾಱ (ನಾ). (ವಾಹನವಿಲ್ಲದೆ) ಓಡಾಡಿ ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು: ಗ್ರಾಮಸಿಂಹಗಳ ಕಂಧರಪಾಶವಿಡಿದು ನಿಗಳವ ತಾಳ್ದ ಕಾಲ್ಬೇಂಟೆಕಾಱರು ಕೂಡಿ ಮೃಗಯಾತ್ರೆಗೆ ತೆರಳಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯-೬). [ಕಾಲ್ಬೇಂಟೆ + -ಕಾಱ]

ಕಾಲ್ವೊಣೆ, ಕಾಲ್ಬೊಣೆ(ನಾ). ೧. (ತನ್ನ)ಕಾಲಿನ ಜವಾಬುದಾರಿ; ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ; ಕಾಲಿನ ದುಡುಕು ಕೆಲಸದಿಂದ ಬರುವ ಹೊಣೆ, —ನಿಶ್ಚಯ: ತಲೆ ಪೋಪುದಕೆ ತನ್ನ ಕಾಲ್ವೊಣೆಯೆಂಬ ಧರೆಯ ನಾಳ್ನುಡಿ ತಪ್ಪದಾದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೫೨). **ಕಾಲ್ಬೊಣೆ**: (೬).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊಣ್$_2$]

ಕಾಲ್ವೊನಲ್ (ನಾ). ಕಾಲುವೆಯ ಪ್ರವಾಹ: ಕಣಿಶಾಗ್ರಭಾಗದಿಂ ಭೋರನೆ ಸೋರ್ವ ಪಾಲ್ವೊನಲೆ ಕಾಲ್ವೊನಲಾಗೆ ಜಲಪ್ರವಾಹಮಂ ಪಾರದೆ ಸಂತತಂ ಬೆಳೆಯುತಿರ್ಪ ಮಹಾಕಳಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧಕೇದಾರ ಸಮಾಜದಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೪೫). [ಕಾಲ್$_2$ + ಪೊನಲ್]

ಕಾಲ್ವೊಯ್ಲು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಏಟು; ಒದೆತ; ಪಾದಾಘಾತ: ನೀಱಿಯ ಕಾಲ್ವೊಯ್ಲಿನಸುಗೆ ತಳಿರ್ತಂತೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೧).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊಯ್ಲು]

ಕಾಲ್ವೊಳೆ, ಕಾಲುವೊಳೆ, ಕಾಲುಹೊಳೆ; ಕಾಲ್ಬೊಳೆ (ನಾ). ಕಾಲು ನಡಗೆಯಿಂದ ದಾಟಬಹುದಾದ ಹೊಳೆ; ತೀರ ತೆಳ್ಳಗೆ ಹರಿಯುವ ನದಿ: ಕೊಳಚೆ ನೀರೊಳಗಾಳುತೇಳುತ ಜಲಧಿ ಕಾಲ್ವೊಳೆಯೆಂಬ ಭಂಡರ ಮುಳಿದು ಮಾಡುವುದೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೪); ಮಱವೆ ಬಲಿದುದು ವಿಮಲ ಲಜ್ಜಾಶರಧಿ ಕಾಲ್ವೊಳೆಯಾಯ್ತು ಬಣ್ಣಿಸಲಱಿಯೆ ಕುವರನ ದೇಹದಂತಸ್ತಾಪವೇದನೆಯ (ಜೀವಂಚ. ೧೦-೨೫); ಶರಧಿಯೇಳನು ಸುಱಿವ ವೈಶ್ವಾನರಗೆ ಕಾಲ್ವೊಳೆ ಗಣ್ಯವೇ (ಕೋಗಯು. ೨೫-೮೦). **ಕಾಲುವೊಳೆ**: ಕಾಲುವೊಳೆಗೇಕವನಿಪತಿ ಹಱಿಗೋಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೧); ಮಳೆಗಾಲದೊಳುಬ್ಬಿ ಬೇಸಗೆಯೊಳು ಕಾಲುವೊಳೆಯಾಹುದೆಂಬ ನಿಂದೆಯನು ತಳೆಯದೆ. . .ಕುಲ್ಯಗಳಿಳೆಯಗಲದಿ ಚಲಿಸುವುವು (ಮೋಹತ. ೨-೩೮); ಕಾಲುಮ[ವೊ]ಳೆಗೇಕೆ ಹರಿಗೋಲೆನುತ ಸೂಠಿಯೊಳ್ಕೋಲ ಕಱಿದರು (ತುರಂಗ. ೬೩-೩೦). **ಕಾಲುಹೊಳೆ**: ಉಭಯ ಬಲದಗ್ಗಳದ ಹರುಷವಿಷಾದವಾರಿಧಿ ಕಾಲುಹೊಳೆಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೫೧); ಯಾದವ ಬಲ ಮಹಾಬ್ಧಿಯ ಕಾಲುಹೊಳೆಯಂದದಲಿ ದಾಂಟುವೆನು (ಕೋಗಯು. ೨೩-೨೪); ಸ್ಥಿರ ಸಂಕಲ್ಪದ ಮುಂದೆ ಮಹಾ ಪರ್ವತವೂ ಒಂದು ಪರಮಾಣು; ಮಹಾಸಾಗರ ಒಂದು ಕಾಲುಹೊಳೆ (ತುಂಗಭ. ೬೬). **ಕಾಲ್ಬೊಳೆ**: ಕಳಿದು ಮಳೆಗಾಲವನು ಬಲುನದಿಗಳು ತೆಗೆದು ಕಾಲ್ಬೊಳೆಗಳಾಗಿರೆ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೪-೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊಳೆ$_4$]

ಕಾಲ್ವೊಱೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಭಾರ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಭಾರ: ಮಸಗಿ ಸಂದಣಿಸಿ ಬರ್ಪ ಸೊರ್ಕಾನೆಗಳ ಕಾಲ್ವೊಱೆಗೆ ನೆಲನೊಂದೆಸೆಗೊಲೆದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊಱೆ]

ಕಾಲ್ಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಕಾಲುಭಾಗದ ಸಂಖ್ಯೆ: ಮಹಾದ್ವೀಪ ಹತ್ತಾಗಲೀ ಮಹಿಯ ಬಿತ್ತರವೆನಿಕ್ಕದಜನವಭಾಗ ಖಂಡಮುಕ್ಕೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಹ ಪಾರ್ಥಿ ಭೂಸಂಖ್ಯೆಯಿಂ ಮೇಲೆ ಕಾಲ್ಸಂಖ್ಯೆ ಪೆರ್ಚೆ ತೋರ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೨). [ಕಾಲ್$_3$ + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಕಾಲ್ಸರ, ಕಾಲುಸರ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಸರ, —ಸರಪಣಿ: ಅಂದಿಗೆ ಕಾಲ್ಸರ ಗಗ್ಗರ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೨೭-೧೭). **ಕಾಲುಸರ**: ಗೆಜ್ಜೆ, ಕಾಲುಸರ, ಕಾಲುಬಳೆ, ಪಾಡಗ . . . ಡಾಬು ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಲೆಮಂ. ೩೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಸರ$_6$]

ಕಾಲ್ಸರಿ (ನಾ). ಕಾಲುವೆಯಂತೆ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ: ಮೆಲ್ಸರಿ ಸೂಳ್ಸರಿ ಮುಗಿಲೊಳ್ಗಲ್ಸರಿ ತೆಳ್ಸರಿ ಕರಂ ಪೊಸಲ್ವರಿಯಿಪ ಬಂಬಲ್ಸರಿ ಬಲ್ಸರಿ ಕಾಲ್ಸರಿ ಸಾಲ್ಸರಿ ಸಲೆ ಸುರಿದು ಕಱಿದುವಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೨); ಜಡಿಮಳೆ ಜಪ್ಪಿತು . . . ಸಾಲ್ಸರಿ ಸೂಳ್ಸರಿ ಕಾಲ್ಸರಿ ಸುರಿದವು ಉಘೋ ಉಘೋ (ಕ್ರಾಂಚಧ್ವ. ೫೨). [ಕಾಲ್$_2$ + ಸರಿ$_6$]

ಕಾಲ್ಸೊಲಪು (ನಾ). ಕಾಲು ಸೋತುಹೋಗುವಿಕೆ(?): ನೆಱೆಮೂಱು ಜೇಂಟಿಯುಮನಾಡಿತದಾಮಿಷಭಾರದಿಂದೆ ಜೀರ್ಗರೆಯುತುಮಂತೆ ಕಾಲ್ಸೊಲಪಿನಿಂ[ಪಾಠಾಂ. ಯುತೆ ಮಾಂಸವಾಂತೊಲವಿನಿಂ] ಬರುತಿರ್ದನ ದೋರ್ವ ಲುಬ್ಧಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೨೧; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೬೪ ನೋ).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಸೊಲಪು ?]

ಕಾಲ್ಬೊಣೆ 'ಕಾಲ್ವೊಣೆ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಬೊಳೆ 'ಕಾಲ್ವೊಳೆ' ನೋ.

ಕಾವ್, ಕಾವು$_5$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಎಳಗೂಸೆಟ್ಟುತ್ತು ಕಾವ್ಕಾವೆನೆ (ಲೀಲಾವ. ೯-೨೧). **ಕಾವು$_5$**: ಕೋಗಿಲೆಯ ಮಱಿ . . . ಕಾಗೆಯಂದದಿ ಕಾವು ಕಾವೆಂದಱಚುವುದೆ (ಬಸಪು. ೩-೭೯). [?]

ಕಾವ (ನಾ). ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: "ಇಂಗೋಲ್ಪಿಲ್ಲ ಕಾವ ಮೀಂಬಱ ವಿಗೆಯುಂ . . . ಅಲರ್ವಿಲ್ಲನೆಂದು ಕಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೭); ಪತ್ತಿ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕೀಲಿಸೆ ಕಾವನಂಬು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೩); ಆ ಶಶಿವಕ್ತ್ರೆಯರ್ ನೆಗಟ್ದ ಕಾವನ ಮಾಸವಳಂಬೊಲೊಪ್ಪಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೪೪); ತಿರ್ದುವಂತೆ ಕಾವಂ ತನ್ನ ಪೂವಿನಂಬಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೪೩); ಕಾವನ ಮುಂಗೈಯ ಗಿಳಿಯಂತೆ ನುಡಿದುಱೆ ಕಾವನ ಬಿಲ್ಕೋಲ ಪಿಡಿದು ಕಾವನ ರಥವಾಜಿ ಭುಂಜಿಸದಂತೆ ಕೈಗಾವ ಪಾಮರಿಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೨-೪೩).

ಕಾವನಂಬು = ಕಾಮಬಾಣ: ಅವನ ಕಾವನಂಬಿಗೆ ಮೆಯ್ಯೊಡ್ಡಿಸಿ ಸೆಳೆದು (ಕಂಸವಿ. ೯-೫೭). **ಕಾವನಗೆಲ್ಲ** = ಕಾಮನ ಗೆಲವು; ಮದನ ವಿಜಯ: ಕಾವನ ಗೆಲ್ಲಂ ಮೆಱೆಯುತಿರ್ಪುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೯). **ಕಾವನಯ್ಯ, ಕಾವನೈಯ** = ಕಾಮನ ತಂದೆ; ವಿಷ್ಣು: "ಅಲರೊಡೆಯುಂ . . . ಕಾರೊಡಲಂ, ಕಾವನಯ್ಯಂ – ಈ ೧೨ ವಿಷ್ಣುಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨-೯); ಕಾವನಯ್ಯ ಬಂದ ಕಾಣಿರೇನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೦-೪); "ತಾವರೆಗಣ್ಣಂ ಕಾವನೈಯನುಂ ಕಾರೊಡಲಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪). **ಕಾವನರಸಿ** = ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿ: ಕಂಡು ಬಲ್ಲೆವು ಕಾವನರಸಿಗೆ ಸರಿಬಪ್ಪ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಿಯರುಗಳ (ಕಂಸವಿ. ೧೦-೧೫). [< ಸಂ. ಕಾಮ]

ಕಾವಂಚಿ, ಕಾಂಚಿ$_1$, ಕಾಚಿ, ಕಾಮಂಚ, ಕಾಮಂಚಿ, ಕಾವುಂಜಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಚಿಹುಲ್ಲು: (೬). **ಕಾಂಚಿ$_1$**: ೧. (೬). **ಕಾಚಿ**: ೧. 'ಕಾಚಿಹುಲ್ಲು' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬದನೆ; ಕೆಂಪುಗುಳ್ಳ; ಹಬ್ಬುಗುಳ್ಳ: ಮನೆ ಹಿತ್ತಲು ಕಾಚಿ ಹಲಸು ಮೆಣಸು ಮಾವು ಹುಲ್ಲು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೭೬-೩೨; 1415). **ಕಾಮಂಚ**: (೬). **ಕಾಮಂಚಿ**: (೬). **ಕಾವುಂಜಿ**: "ಭೂತಿಕ, ಭೂಸ್ತೃಣ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾವಟ್ಟ; ಮಲ. ಕಾವಟ್ಟ; ತೆಲು. ಕಾವಂಚಿ]

ಕಾವಂದ 'ಖಾವಂದ' ನೋ.

ಕಾವಗಲಹ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಕಲಹ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ; ಸುರತ: ಭಾವಿಸೆ ಪಯೋಧರಮನೌಂಕಿದವರುಂಟೆ ಯೀ ಕಾವಗಲಹದ ಭಟರ ಭಾವವಿದು ಚೋದ್ಯಂ (ಚೆಬಪು. ೧೦-೬೮). [ಕಾವ + ಕಲಹ]

ಕಾವಗವುಂಡ, ಕಾವಗೌಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೂರ್ಪ್ಪ ಜನಕ್ಕೆಜಗಲಿ ಭಂಡಿಯೆನಿಪ್ಪಂ ಕಱೆಮಱೆಯಿಲ್ಲದೊಳ್ಗಂಡ ಕಾವಗವುಂಡಂ (ಕಇ. I, ೨೪-೧೬; 1148). **ಕಾವಗೌಡ**: ಭುವನಂ ಬಣ್ಣಿಪ ಕಾವಗೌಡ ವಿಭುವಿಂ[ದಂ] (ಕಇ. I, ೨೪-೧೬; 1148).
[ಕಾವ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾವಗೌಡ 'ಕಾವಗವುಂಡ' ನೋ.

ಕಾವಚಿಕ (ನಾ). ೧. ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಯೋಧ: ಮಾವಟಿಗ ರಂಬು ಚಾಪವ ಪಿಡಿದ ದೈತ್ಯರುಂ ಕಾವಚಿಕರಸಿಚಕ್ರ ತೋಮರ ಗದಾ ಯುಧವ ಪಿಡಿದ ಸಾಸಿರ ರಕ್ಕಸರ್ (ಭರಭ. ೬-೬೩). ೨. ಕವಚ ಧರಿಸಿದ ಯೋಧರ ಸಮೂಹ: "ಕಾವಚಿಕಂ ಕವಚಿಗಣಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೩-೩೨). [ಸಂ.]

ಕಾವಜಾತ್ರೆ (ನಾ). ಕಾಮನ ಜಾತ್ರೆ; ಕಾಮೋತ್ಸವ: ಕೂಡಿ ಮೂರ್ಛೆಗೆ ಸಂದ ಸಮಸುಖದ ನೆರವಿಯಿದು ಕಾವಜಾತ್ರೆಗೆ ಬಂದು ಮೆಯ್ಮಿಕ್ಕಿ ಸುರತಸಿದ್ಧಾಂಜನವ ಬಯಸಿ ಭಜನೆಗೆ ಬೀಳ್ವರೋಯೆನಲ್ ಕಣ್ಗೆಸೆದರು (ಚೆಬಪು. ೧೦-೬೦). [ಕಾವ + ಜಾತ್ರೆ]

ಕಾವಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೈಔಗಿ. ೫೦-೧೦೦೮). [?]

ಕಾವಟೆ (ನಾ). (?): ಚಟುಳಬಲ ಮತ್ತೊಡನೆ ಗಗನಕೆ ಪುಟನೆಗೆದು ಪೌಲಸ್ತ್ಯಜನ ಕಾವಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇವಟಿ, ಕೆವತಟಿ. ಕೆಪಸಟೆ, ಕವಚೆಟಿ] ಯನಪ್ಪಳಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೬-೨೨-೧೯). [?]

ಕಾವಡ (ನಾ). ಬಣ್ಣದ ಅಂಚು, —ದಡಿ: (ಎಸಮೈ. I, ೩೦). [?]

ಕಾವಡಿ, ಕಾಗಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತುದಿಗಳಲ್ಲೂ ಭಾರ ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಉಗ್ಗ, ಕಲ್ಲಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವ, ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ತರುವ ಬಿದಿರಿನ ಗಣೆ, —ಕೋಲು; ಅಡ್ಡೆ: ಕಾವಡಿಯ ಕಂಬಿಯೊಳು ಘನಪಾತ್ರೆಗಳನಿರಿಸಿ (ಒಹರ. ೧೫೪-೧೧); ಧೂಪದ ಕಾವಡಿಯುಂ ಪೊತ್ತಿರದೆ ಚೆಚ್ಚರಂ ಬರೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೧೦೩); ಕಾವಡಿಯ ಪೊತ್ತರ್ಗೆ ಸನಯದಿಂ ಮಾರ್ಗವಂ ಬಿಡಿಯೆಂಬ ವರ್ಕೆಲರ್ (ಆರಾಚ. ೩-೮); ಕಡು ಮುದುಕ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ ಕಾವಡಿಯೊಳಿಟ್ಟಾಂ ಪೊತ್ತು ತಿರುಗುತಲಿ (ಆನಂರಾ. ೨-೩-೧೦); ಕಿರಿಚುತಿದೆ ಕಳ್ಳ ಕಾವಡಿ ಕೇಳು ಬಳಿಯೆ (೧೪ವಿಂ. ೧೨೪-೪೬); ಗವಳಿಗರು ಹಾಲುಮೊಸರಿನ ಕಾವಡಿಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು (ಮಂಜುಕ. ೭). ೨. "ಅಡ್ಡೆಯ ಬುಟ್ಟಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಬಲ್ಗೆಣಸುಗಳನು ಕಾವಡಿಯೊಳಿಟ್ಟೈತರ್ಪ (ರೇವಣ. ೪-೧೧). ೩. ತೂಗುಯ್ಯಾಲೆ. **ಕಾಗಡಿ**: ೧. ಕಾಗಡಿಯ ಪೊತ್ತು ಯಾತ್ರೆಯ ತಿರುಗುವದದೇಕೆ (ತಿರುಶ. ೭-೩೧). ೩. ಹಜಾರದ ಕಾಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ನಾಲ್ಕಮ. ೧೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾವಡಿ. / ಪ್ರಾ. ಕಾವಡ]

ಕಾವಡಿಗಾಬಿ (ನಾ). ಕಾವಡಿ ಹೊರುವವನು; ಕಂಬಿಕಾರ: ಸುರಗಿಗಟ್ಟುವರಂತೆ ಅಮಳ್ವಡಿಗೀಜುವರಂತೆ ಕಾವಡಿಗಾಜನಂತೆ ಪಲ್ಲಂ ಸುಲಿವರಂತೆ ಮುನ್ನಿನ ದರ್ಶನಮುಂ ನಿಃಶಂಕೆಯುಮೆಂಬೆರಡುಮಂ ಲೇಸುಮಾಡುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪).
[ಕಾವಡಿ$_1$ + -ಗಾಬಿ (< -ಕಾಬಿ)]

ಕಾವಡಿತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾವಡಿಯ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಇವು ಪೂರ್ವ ಕಾಲದ ತೆರಿಗೆಗಳು:– ಮನೆತೆರಿಗೆ . . . ಕಾವಡಿತೆರಿಗೆ, ಮಾರಿಕೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳ, ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೩).
[ಕಾವಡಿ$_1$ + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಕಾವಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹಂದರ; ಚಪ್ಪರ: "ಕಾವಣಮಂತದು ಕಾಯ ಮಾನಮುಂಬುದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೯); "ಕಾವಣಮೆಂದುಂ ಪಂದರೆಂದುಂ ಚಪ್ಪರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೦-೪೦೬); ನನೆಯ ಪಂದರುಮಂ ತಳಿರ ಕಾವಣಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ); ಸಂಪಗೆಯ ಜೊಂಪದ ಚಂಪೆಯುದೊಳಂ ಕಂಪನಪ್ಪಿರವಂತಿಯ ಕಾವಣಂಗಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೮); ಕರುಳ ಕಾವಣ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳಿಜ] ಮಜ್ಜೆಮಾಂಸದ ಹೊರಳಿಯಲಿ ಹೊದೆಸಿದುದು ನೆಲ (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೩೮). ೨. ತೋಪು: ಮಾವುಗಳ ಕಾವಣದೊಳ್ ನೆಲೆವೀಡುವಿಟ್ಟು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೨೩). ೩. (ಆಲಂ) ಹೆಣಿಗೆ: ರಣದೊಳಂಜಿಸಿ ಸೆರೆನರದ ಕಾವಣದೊಳಗೆ ಕೈಯೂಱಿ ಮಿಗೆ ಹಳವೆಣನ ಹೊಲಸಿಗೆ ಹೇಸಿ ಹರಿದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೧೨); ಉಸುರ ಬಿಡೆ ಹೊಜಬೀಳ್ವನೊಳದೆಗೆದುಸುರಿನಲಿ ಮುಳುಗುವನು ಮೂಗಿನ ಕಸುಮಳದ ಕಾವಣ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ದ ಕಲಿತ ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಶರಧಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೪೪). [< ಸಂ. ಕಾಯಮಾಸ]

ಕಾವಣ$_2$ 'ಕಾವಳ' ನೋ.

ಕಾವಣ$_3$ (ನಾ). (?): ತಮ್ಮ ಕಾವಣ ಆಥಾಪನವಾಗಿ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಹಾನಗಲ್. ೨೪೯-೧೪; ?). [?]

ಕಾವಣ$_4$ 'ಕಾವಣ್ಣ' ನೋ.

ಕಾವಣ್ಣ, ಕಾವಣ$_4$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮೂಕಿಯರ ಕಾವಣ್ಣಂಗೆ . . . ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ ಏಳು (ಇಆ. XVIII, ೪೦-೩೮; 999); ಪೊಂನಂಣನವರ ಮಕ್ಕಳು ಕಾವಣ್ಣನವರು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೨೮-೯; 1319). **ಕಾವಣ$_4$**: ಕಾವಣದಂಡೇಶ್ವರನುಂ ಪ್ರಭುತೇಜಿರಾಜ ದಂಡಾಧಿಪನುಂ (ಕಇಆ. ೭೪-೧೨-೧೯; 1170); ಸಂದಗಸ್ತ್ಯಕುಲಜಂ ದಂಡಾಧಿಪಂ ಕಾವಣಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೫೦-೨೭; ?); ದಾಸಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಸುತನು ಕಾವಣ ಸೆಟ್ಟಿ (ಕಕುಲ. ೫-೩೧; ?). [ಕಾವ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕಾವದೇವ (ನಾ). ೧. ಕಾಮದೇವ; ಮನ್ಮಥ: ಇಂತು ಕಾವದೇವನುಂ ಬಸಂತನುಂ ರೂಢಿವೆತ್ತು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೪೫). ೨. ಕದಂಬ ಅರಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾದಂಬಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿ ಚಂಪಾವುಂದ ತೈಲಪದೇವನ ಮಗ ಕಾವದೇವನ ಪೆಂಪೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೩೩-೨; 1000). [ಕಾವ$_2$ + ದೇವ]

ಕಾವಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದವನು; ಕಾಮಾಂತಕ: ಜನರುಗಳ ಕಾಮ ಕಾವಧ್ವಂಸಿ ಕರುಣಸಾಗರ ಮೂರ್ತಿ (ನವಮೋ. ೨೨-೬೫). 'ಕಾಮಧ್ವಂಸಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾಮಧ್ವಂಸಿನ್]

ಕಾವರ$_1$ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಮದ; ಅಹಂಕಾರ: ನಾವುಗಳು ಈ ನರನ ಭಾವವನು ತಿಳಿಯದಲೆ ಕಾವರದಿ ನಿಂದಿಸಿದೊ (ಯಜೋರ. ೪೬); ಬಿಡದೊಂದು ಯೋಜನಕ್ಕಾ ವಿರೋಧಿಯ ರಥವ ನೀವು ನೋಡುವ ತೆರದಿಂದೆಚ್ಚು ರಿಪುವಿನ ಕಾವರ ಬಿಡಿಸಿದೆನೊ (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೩೧). [?. / ತೆಲು. ಕಾವರ]

ಕಾವರ$_2$, ಕಾವುರ, ಕಾಹುರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೋಧ; ಕೋಪ. ೨. ಉದ್ವೇಗ; ರಭಸ; ಆವೇಶ: ಕಾಮಲಂಪಟದಿಂದ ಫಲವಿಲ್ಲಗಳಿಗೆಯೂ ಕಾವರಕೆ ಕೆಟ್ಟು ಪೋದವರು ಪಲಕೆಲರುಂಟು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೬-೫೭). **ಕಾವುರ**: ೧. "ಕಾವುರಮೆನೆ ಕೋಪಮೆಂದು ತಿಳಿಗೆ ವಿದಗ್ಧರ್" (ಭಾರನಿ. ೩೨). **ಕಾಹುರ$_1$**: ೧. ಸರಳಹರಹಿನ ಹೂಟವನು ಕಾಹುರದ ಕಡುಹಿನಲೊದೆದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದುರವಣಿಸಿದನು ಪಾರ್ಥನೀತನ ಧನುವ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೩೦); ಶರನಿಧಿಯ ಸಲಿಲವನು ಮೊಗೆ ದುಬ್ಬರಿಸುವೌರ್ವಾನಳನವೊಲು ಕಾಹುರದೊಳಂತಃಪುರದೊಳಿದ್ದುದು ಬಹಳ ಶೋಕಾಗ್ನಿ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೧); ಕಮಲಜನ ಕಾಹುರವನೀಕ್ಷಿಸಿ ಕಮಲನಾಭನು ನಗುತಲೆಂದನು (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೭-೨೪); ಪುಷ್ಕಲಂ ಕಾಹುರದಿ ನೆಂಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೧೮). ೩. ಉದ್ವೇಗವುಳ್ಳವನು; ದುಡುಕುವವನು: ನೀವತಿಮೋಹದಲಿ ಬಿಡೆ ಬೀಸಿ ಬಿದ್ದರೆ ಕಾಹುರರು ಕೌರವರ ಕೆಡಿಸುವರೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೭-೧೬); ಎಲೆಲೆ ಕಣೆಗಳಿವೆಲ್ಲಿಯವೊ ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಹುರರಾರೊ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೧); ಭೋಗಿಸುವ ಸನ್ಮೋಹಿಗಳಿಗಿದು ಸೇವ್ಯ ಮಿಕ್ಕಿನ ಕಾಹುರರು ತಾವೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಯವ (ಕಕ್ಕೋಕ. ೩-೧೬). ೪. ಸಂಭ್ರಮ; ಕಾತರ: ಕೃಷ್ಣನಲಿ ಹರಹಿಕೊಳುತಿದೆ ಜನನಿಕರ ಕಾಹುರದ ನೆರವಿಯದಂತಿರಲಿ ಮುನಿವರರು ಮುಗ್ಧರೆ ನೀವಿದಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸಲೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೦-೭). [< ಕವ್ವರಿ?]

ಕಾವರವೇರು (ಕ್ರಿ). ಸಂಭ್ರಮಿಸು; ಸಡಗರಿಸು: ಮೈಪುಳಕವೇರಿ, ಕಣ್ಣು ಕಾವರವೇರಿ ಹರ್ಷಾತಿರೇಕದಿಂದಿದ್ದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ . . . ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಬೆಳಗು. ೨೬). [ಕಾವರ$_3$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಾವರಾಯ (ನಾ). ಕಾಮರಾಜ; ಮನ್ಮಥ: ಕಾವರಾಯನಳಿಕುಳರವದ ಭೇರಿಯಂ ಪೊಯ್ಸುತ್ತೆ . . . ಪೊಱಮಟ್ಟನು (ಚೆಬಪು. ೩೫-೭); ಕಾವರಾಯನ ಪಟ್ಟದಾನೆಯೆಂದೆನಲಾ ಭಾವಕಿ . . . ಒಪ್ಪಿದಳು (ಕಂಸವಿ ೯-೩೭). [ಕಾವ$_2$ + ರಾಯ]

ಕಾವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾತರಿಸು; ಸಂಭ್ರಮಗೊಳ್ಳು: ಎತ್ತಣ ಭೀತಿಯೆಂಬಯೆಡೆಗೊಳ್ಳದೆ ಕಾವರಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪ ಮಚ್ಚಿತ್ತದೊಳೀತನಾತ್ಮಪತಿಯೆಂಬವೊಲಿರ್ದಪುದು (ನಳಚಂ. ೨೭೪). ೨. ರಭಸವೇರು; ಆವೇಶಹೊಂದು: ಮಾಯಾವರಾಹನ ಸೃಜಿಸಿ . . . ವಲ್ಮೀಕವನು ಮಱೆಗೊಂಡು ಕಾವರಿಸಿ ಘುಡುಘುಡಿಸಿ (ಆನಂರಾ. ೩-೩-೧೮); ಅಸ್ತ್ರಮಾವರಿಸಿ ಕಾವರಿಸಿ ಘುಡುಘುಡಿಸುತ (ಜಿನಮು. ೩೩-೨೫).

[ಕಾವರ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾವಲ್$_1$, ಕಾವಲು (ನಾ). ೧. ಕಾಪು; ರಕ್ಷಣೆ; ಕಾಪಾಡುವಿಕೆ; ಕಾಯುವಿಕೆ: ಕುಪ್ಪೆ ಒದೆಯ ಕೊಸಿಗ ಕೊತ್ತದಿ ಕಾವಲ ಎನಾದಿಪೆರುರಾದರು ಸಮುಣರು . . . ಸಾಕ್ಷಿ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨-೫೭; 9ನೆಯ ಶತ); ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಳದ ಕಾವಲ್ಗಳಂ ಬಲಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೧೭). ೨. ಕಾಯುವವನು; ಕಾಪಿನ ಆಳು; ಕಾವಲುಗಾರ: ಕಾವಲಾ ಆಯದಿಕಳುಳ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೨-೩; 750); ಪಾವರ್ಂ ಕಂಡೀ ಕಾವಲ್ ಕೂಸಂ ಕೊಂದುದಾಗಲೆವೇಱ್ಕುಮೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೯-೮); ಕಾವಲರಂ ಬಯ್ದು ಪೋಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೩೦); ತುಱುಗಳನ್ ಕಾವಲರನ್ ಇಱಿದೊನ್ ಇವನ್ ಎಂದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೧-೧೨). ೩. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ಮೀಸಲಾಗಿ ಇರುವ ಸ್ಥಳ: (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೩). **ಕಾವಲು**: ೧. ನಿನ್ನ ಮಹಾಮನೆಯ ಕಾವಲ ಬಂಟ ನಾನೆಂಬುದ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಮಥರೆಲ್ಲರು ಬಲ್ಲರು (ಅವಚಂ. ೨೩೧-೧೦೪೫); ಪುರದ ಬಾಗಿಲಿಗರಮನೆಗೆ ತತ್ಪುರದ ಕೇರಿಗಳೊಳಗೆ ಕಾವಲನಿರಿಸಿ ಹೊಕ್ಕರು (ತೊರರಾ. ೨-೫-೩೧); ಜಗವ ಜಯಿಸುವತಿ ಬಲಾಢ್ಯರ ಕಾವಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೮); ದೊಡ್ಡವರ ಕಾವಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಮಠಕ್ಕೆ ಹೋಗಲೇ ಬೇಕಾಯಿತು (ಕಳಹು. ೭೭); ಕುರುಡ ಹೆಂಡತಿಗೆ ದೈವದ ಕಾವಲು (ಗಾದೆ). ೨. ಎಲ್ಲರು ಕಾವಲಾದರು ಕಾಮನ ಕಂಮ್ಮಟಿಕ್ಕೆ (ನಗೆಮಾ. ೧೫). ೩. ದನಗಳು ಕಾವಲಿಗೆ ಮೇಯಲು ಹೋಗಿವೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಕಾವಲಿಟ್ಟಸ್ಥಳ; ಸೆರೆಮನೆ: ವಸುದೇವನೆಂಬನ ಪಿತನಂತೆ ಕಾವಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆನಂತೆ ಮಾವಗಂಜಿಲ್ಲಿ ತಂದರಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨-೨೦-೩).

ಕಾವಲಂದಿರು = ಕಾವಲುಗಾರರು: ಬಾಗಿಲ ಕಾವಲಂದಿರಮ್ಮಿಳಿಗೊರಸಿ ಸಾರಿದಂ ಸಜ್ಜೀವನೆಯ (ತುರಂಗ. ೭೬-೪೮). ಕಾವಲಮನೆ = ಸೆರೆಮನೆ; ಕಾರಾಗೃಹ: ರಾಣಿವೆಯರಿತ್ತ ಕಾವಲಮನೆಗೆ ಯೇಸುವಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು (ಗೋಲ್ಗೊಥಾ. ೯-೨೪೧). ಕಾವಲಿನವ=ಕಾವಲುಗಾರ: ನನ್ನ ಕಾವಲಿನವರೂ ನನ್ನ ಮರಣವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲಾರರು (ಮಣಿಸ. ೪೪).

[ಕಾ$_1$ + -ಅಲ್$_2$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾವಲ್; ತೆಲು. ಕಾವಲಿ]

ಕಾವಲ್$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಗೌಜಲ್‌ಮರ . . . ಕಾವಲ್ . . . ಬೆಟ್ಟದ ಪರಂಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೮-೩೧೯). [?]

ಕಾವಲಿ$_1$, ಕಾವಲೆ$_3$ (ನಾ). ೧. (ಉಪ್ಪಿನ) ಮಾಳ. ೨. ಮಾಳದ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಅನುಕುಗಾಣ ಕಾವಲಿ ವೊಲಗಾಱ ಹೊಱಗಾಱವೊ ಸುಂಕ ಶಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೨೮-೧೩; 1406); ಕುರಿತೆರಿಗೆ ಮಾದಾರಿಕೆ ಉಪಿನ ಕಾವಲಿ ಸುಂಕಯೆಲೆ ತಱಗು . . . ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುದು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯-೮೪; 1521). **ಕಾವಲೆ$_3$**: ೨. ಕಬಿನಾಲೆ ಕಾಲುಪಜ್ಜೆ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾವಲೆ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಸುಂಕ ಸ್ವಾಮ್ಯ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಸಹ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೧೬೦; 1424). [?]

ಕಾವಲಿ$_2$, ಕಾವಲೆ$_1$ (ನಾ). ಬಾಣಲಿ; ಹುರಿಯುವ ಹೆಂಚು: "ಕಂದುಃ, ಸ್ವೇದನಿಕಾ - ೨ ಕಾವಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೮); "ಕಂದು ಸ್ವೇದನಿಕೆಯದೆಂದರೆ ಕಾವಲಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೪); ಕಾಯ್ದುಂ ಕಾವಲಿಗಳೊಳ್ ಪೆರ್ಮರನಾಗೆ ತಾಳಿಸುವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೫ವ); ಮೇಳಿಸಿ ಜೀವಾವಳಿಗಳ ತಾಳಿಸುವರನಚ್ಚಗೆಂಡದೊಳ್ ಕಾವಲಿಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೬); ಕೋಡಗದ ಮೊಗಸಿರಿಗೆ ಕಾವಲಿಯೋಡು ಕನ್ನಡಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೫); ಕಾವಲಿಯೊಳು ಹಾಕಿ ಹುರಿಸುವ ಯಮನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೪-೧೧); ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯ ದೋಸೆ ತೂತು, ನಮ್ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವಲಿಯೇ ತೂತು (ಗಾದೆ). **ಕಾವಲೆ$_1$**: ತನ್ನಂಗಮಂ ಖಂಡಿಸಿ ತೊಳಗುವಾ ಕಾಯ್ದ ಕಬ್ಬಿನದ ಕಾವಲೆಯಲ್ಲಿ (ಆರಾಚ. ೮-೭೫); ತೆಗೆ ತಿಲವನೌಪಾಸನದ ಕೊಳವಿಗಳ . . . ದೋಸೆಗಳ ಕಾವಲೆ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಗಳನು (ತೊರರಾ. ೫-೮-೬೯).

[← ಪ್ರಾ. ಕಾಹಲ್ಲೀ. / ಸಂ. ಖಲ್ಲಿಕಾ]

ಕಾವಲಿ$_3$ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾವಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿಡು; ಪಹರೆಯಲ್ಲಿಡು: ಕಾವಲಿಕ್ಕಿಹ ನೆಱೆಯನೆಮ್ಮನು ಈವನದೊಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೯).

[ಕಾವಲ್$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕಾವಲಿಗ (ನಾ). = ಕಾವಲುಗಾಱ: ಒಳಸಂಚಿನವರಾಗಿರುವ ಶಂಕೆಯಿಂದ . . . ಕಾವಲಿಗರು ಚಿನ್ನರಂಗರನ್ನು ಮೈಸೂರಿಗೆ ದಾಟಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಾಗ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೫೬-೧೧). [ಕಾವಲ್$_1$ + -ಇಗ]

ಕಾವಲಿದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಉಪಿನ ಕಾವಲಿದೆಱೆ ಪ್ರತೇಕಂ ಪಣ ೫ ಉಪ್ಪು ಕೊಳಗ ೫ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೪೫-೩೭; 1679); ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಕಾವಲಿದೆಱೆ ಪಂಚಕಾರುಕ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೪೧; 1291); ಆಲೆದೆಱೆ ಆಡುದೆಱೆ ಮೊಟ್ಟೆ ಸುಂಕ ಕಾವಲಿದೆಱೆ ಅಡಿದೆಱೆ (ಎಕ. III. ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೧-೧೦; 1407). [ಕಾವಲಿ$_1$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಕಾವಲು 'ಕಾವಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಾವಲುಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾವಲು ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಸುಂಕದ ಕಟ್ಟೆ; ಉಕ್ಕಡ: ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲ, ಎರಡು ಕಾವಲು ಕಟ್ಟೆ ಅವೆ (ಪ್ರಣಸ. ೭). [ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ಕಟ್ಟೆ]

ಕಾವಲುಗಾರ 'ಕಾವಲುಗಾಱ' ನೋ.

ಕಾವಲುಗಾಱ, ಕಾವಲುಗಾರ (ನಾ). ಕಾಪಿನ ಆಳು; ಪಹರೆಯವನು: ದ್ವಾರ ಒಂಭತ್ತದಕೆ ಬಲು ಮೊನೆಗಾಱರಾದಾಳುಗಳ ಕಾವಲುಗಾಱರನು ಮಾಡಿ (ಹರಿಸಾ. ೮೯). **ಕಾವಲುಗಾರ**: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾವಲುಗಾರರು ಪಹರೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೯); ಇದ್ದ ಕಾವಲುಗಾರರೂ ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತಿರುವರು (ವಾರಾಕ್ಯ. ೪೩).

[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಕಾವಲುಗುದುರೆ (ನಾ). ಕಾವಲು ನಿಂತ ಕುದುರೆ: ಕಾ[ಪಾಠಾಂ ಅ]ವಲುಗು [ಪಾಠಾಂ. ಕು]ದುರೆಗಳೆಯ್ತಂದು ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ಮುಸುಕಿಕವಿಯಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೦೨).

[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ಕುದುರೆ]

ಕಾವಲುದಳ (ನಾ). ಕಾವಲುಪಡೆ.
[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ದಳ$_3$ (= ದಲ)]

ಕಾವಲುನಾಯಿ (ನಾ). ಮನೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಾಯುವ ನಾಯಿ : ಕನ್ನಡದ ಕಾವಲುನಾಯಿ ನಾನು (ಕಬಸಾ. ೭೮).
[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕಾವಲುಪಡೆ (ನಾ). "ಕಾವಲಾಗಿರುವ ಸೈನ್ಯ ದಳ" (ಪತ್ರಿನಿ. ೬೨).
[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ಪಡೆ$_3$]

ಕಾವಲ್ಕೆ$_1$ 'ಕಾವಲ್ಕಿ$_3$' ನೋ.

ಕಾವಲ್ಕೆ$_2$ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾವಲ್ಕೆ$_3$ 'ಕಾವಲಿ$_1$' ನೋ.

ಕಾವಲ್ಕೆ$_4$ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಆಸೆ (?) : ಮೂವತ್ತಿರ್ಕೋಟಿಯನಂತಾವಗಮುನುದಿನದಿನಡಗಿಕೊಂಡುಂ ಮತ್ತಾ ಕಾವಲೆಯದು ನೆಱೆಯದೆ ದುರ್ಭಾವೆ ಕರಂ ಬೇಡಿಯಟ್ಟಿದಳ್ ಮಱುದಿವಸಂ (ನೇಮಿಷ. ೪-೫೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಲೈ]

ಕಾವಲ್ಗುಡು (ಕ್ರಿ). ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡು; ಪಹರೆಮಾಡು; ಕಾವಲಿರು: ಬಾಗಿಲ್ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಚ್ಚಿ ಶ್ರೀದ್ವಾರದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವಲ್ಗುಡುತ್ತಿರುವರು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೪-೪) ; ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿಯ ಕುದುರೆಯವರು ಕಾವಲ್ಗುಡುತ್ತ ನಡೆದರು (ಸವತಿ. ೧೪೭). [ಕಾವಲ್$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಕಾವಲ್ಜನ (ನಾ). = ಕಾವಲುಗಾರ : (ಶಿ). [ಕಾವಲ್$_1$ + ಜನ]

ಕಾವವಗೆಯ (ನಾ). ಕಾಮನ ವೈರಿ ; ಶಿವ : ಕಾವವಗೆಯನ ರೂಪಮಂ ಕಂಡೆಱೆದು ನೋಡಿ . . . ಸಾಷ್ಟಾಂಗದಿಂ ನಮಿಸಿ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯-೪೦). [ಕಾವ$_2$ + ಪಗೆ + -ಅ$_7$]

ಕಾವಳ$_1$, ಕಾವಣ$_3$, ಕಾವುಳ$_1$, ಗಾವಳ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಲೆ; ಮಬ್ಬು; ಅಂಧಕಾರ : ನೀಂ ಸೆಟ್ಟಿಯ ರೂಪಗೊಂಡು ಪೋಗಿ ಸತ್ಯವತಿಯ ಕೆಲದೊಳ್ ಕಾವಳದೊಳ್ ನುಡಿಯುತ್ತುಮಿರೆಂದು ಅಟ್ಟೆ (ಚಾವುಂಪು. ೯೮-೯) ; ದಿವಸೋಳ್ಕಸಂಕುಳಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿಬ್ದುವುಣ್ಮಿದುದು ಕಾವಳಕೊಂಡುವು ರಕ್ತವೃಷ್ಟಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೨-೪) ; ಕಾವಳ ವಂಜಿಸುವುದೇ ಇನನ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಒರಿಇ. ೬-೫೧) ; ಕಾವಳ ಕದುಬಿತಿನಮಂಡಲವಸು (ತೊರರಾ. ೩-೫-೯) ; ಕಾವಳ ಕಪಿಯೆ ದೀಪಕೇಂ ಮುಪ್ಪಹುದೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೦-೫) ; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾವಳ ಕಳೆದು ಬೆಳಕು ತುಂಬಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ಅನಾಥೆ. ೧೬೪). **ಕಾವಣ$_3$** : ೨. ಮಂಜು : ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ ಪೂರಾ ಚಳಿ ಆಗ್ತದೆ. ಕಾವಣ ಬಿದ್ದರೂ ಬೀಳಬೈದು (ಮಲೆಮ. ೨೫೫). **ಕಾವುಳ$_1$** : ೧. ಅವಿರಳಮಾಗೆ ಕವಿದ ಕಾವುಳಮಂ ಸೇನಾರಜೋಜಾಳಮೆಂದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೨೮ ವ) ; ಅಸವಸದಿಂದಿನ ನುಳಿದೊಡೆ ದೆಸೆ ಕಾವುಳ ಮಸಗಿ ಮಾನಿನಿಗೆ ಮಧು ಮಱುಕಂ ಸಸಿ ಬಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೪೦) ; ಕವಿವ ಕಾವುಳಂ ಕಯ್ದುಗಳ ಪೊಸಮಸೆಯ ಪೊಗರ ಕಾಳಿಮಂಗಳ ಕರ್ಪೆಂದುಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೩-೪೪ ವ). **ಗಾವಳ** : ೧. (ಶಿ).
[ದೇ?. ‖ ತೆಲು. ಕಾವಿರಿ, ಕಾವುರೆ = ಕಪ್ಪುಹೊಗೆ, ಹೊಗೆಯಂತೆ ಇರುವ ವಸ್ತು. / ಮರಾ. ಕಾಹುರಾ = ಕತ್ತಲೆ]

ಕಾವಳ$_3$, ಕಾವುಳ$_3$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರಗಳ ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. **ಕಾವುಳ$_2$** : ಮತ್ತಮಾ ರಾಗಂಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಡುವಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮವರ್ಜ್ಯಂಗಳಂ ತೋಱೆದು ಜನ್ಯಜನಕಂಗಳಂ ಬಳ್ಳಿಗೊಳಿಸಿ ಕಾವುಳ, ಬಬ್ಬೋಳ ನಾರಾಟ, ಮಿಶ್ರವೆಂಬಚತುರ್ವಿಧ ಸ್ವರಂಗಳಿಂದುರುಳಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [?]

ಕಾವಳಗವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಗವಿಸು : ಶಶಿಯ ಮಂಡಲಕೆ ಕಾವಳಗವಿಸಿ ಮಾಯದಿಂ (ನವಮೋ. ೧೧-೨೮). [ಕಾವಳ$_1$ + ಕವಿಸು]

ಕಾವಳಗೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ದಿಗ್ಬಂಧನಂಗಳಗೈದು ಶಶಿಯ ಮಂಡಲಕೆ ಕಾವಳಗೈಸಿ (ನವಮೋ. ೨೭-೧೩).
[ಕಾವಳ$_1$ + ಕೈಸು (< ಕೆಯ್ಸು)]

ಕಾವಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಹೊಗು ; ಮರೆಮಾಡಿಕೊ : ಗಂಡರ ವಂಚಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಾವಳಗೊಂಡಾರುಮಱಿಯದೆ ತೆಱದಿ . . . ಪಾದರಕೆ ನಡೆವ ಮರುಳ್ವೆಂಡಿರ ತಂಡಮೊಪ್ಪಿದುದು (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೯೭).
[ಕಾವಳ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾವಳಸ್ತಾಣ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಪೂರುಬ್ಬಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ಕೃಷ್ಣಮೃತ್ತಿಕಾ ಹಾಕೊಬ್ಬ ಚಿಞ್ಚವೃಕ್ಷ ತಟಾಕದ ಹಾಕೊಬ್ಬ ಕಾವಳಸ್ತಾಣ (ಇಅ. VII, ೧೭೩-೨ ; 481 ? ಕೃಶಾ). [?]

ಕಾವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಕಾವಳಿಯರುಱುಗಯ್ಯ ತನ್ನ ತಮ್ಮ ನೊಱಮ್ಬರಸನ ಮಲ್ಲಪನ್ನಱ ಕಾದು ಮಣ್ಣಱ ಕೊಸ್ದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೪೮-೧ ; 980). [?]

ಕಾವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತಲಿಸು ; ಕತ್ತಲೆ ಮುಸುಕು : ಸಿಡಿಲೆಱಗಿದಂತೆ ನಂಜೇಱಿದಂತೆ ಸಂಜೆ ಕಾವಳಿಸಿದಂತೆ ರಾಯಂ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೯-೧೧) ; ಕೌಶಿಕನ ಕಾವಳಿಸಿದ ಕಣ್ಗಳಿಂದ ಹರಳ್ಚುವ ಅಂಜನಾದ್ರಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತೆತ್ತಿ ಬೀಸಾಡಿಬಿಡದಿರೆನು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೧-೭). ೨. (ಆಲಂ) ಮುತ್ತು ; ಆಕ್ರಮಿಸು : ಹಾವಳಿಸಿಧೂವಳಿಸಿ ಕಾವಳಿಸಿದಹಿತರೊಳೆಗಾವರಿಸಿಯರಚುತಿಹ ಭೀಮನತಿ ಭೀತಿಗಂ ಗೋವರಿದು (ಜಿನಮು. ೨೦-೩೦). [ಕಾವಳ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾವಳೆ (ನಾ). ಕಾವಲು ಕಾಪಿನ ಗಡಿ : ಯಿಂತೀ ಚತುಸೀಮೆಗಳಿಗೆ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳೆ ಕಾವಳೆಯ ಶಾಸನವಾಗಿ ನಟಿಸಿ ಕೊಟ್ಟೆವಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೦-೫೬ ; 1407).
[< ಕಾವಲ್$_1$]

ಕಾವಱಿ (ನಾ). ಕಾವಲಿ; (ಉಪ್ಪಿನ) ಮಾಳ : ಚಂದ್ರಪ್ರಭದೇವರ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ. . .ಬಿಟ್ಟ ಮೊಗೆ ಮತ್ತರು ಹನ್ನೆರಡು ಮನೆ ನಿವೇಸಣವೆರಡು ಪೂವಿನ ತೋಂಟಮೊಂದು ಗಾಣಮೊಂದು ಕಾವಱಿಮೊಂದು (ಸೌಇ. IX-i, ೨೨೧-೬೮ ; 1125). [< ಕಾವಲಿ$_1$]

ಕಾವಾಕುಳ 'ಕಾವಾಕೂಲ' ನೋ.

ಕಾವಾಕೂಲ, ಕಾವಾಕುಳ, ಕಾವಾಕೂಳ (ನಾ). ಹಳದಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಸಸ್ಯ : ಕಾವಾಕೂಳ, ಕಾವಾಕೂಲ (ವೈಔಗಿ. ೪೮-೯೫೧). **ಕಾವಾಕುಳ** : (ಶಿ). **ಕಾವಾಕೂಳ** : ಕಾವಾಕೂಳ, ಕಾವಾಕೂಲ (ವೈಔಗಿ. ೪೮-೯೫೧). [?]

ಕಾವಾಕೂಳ 'ಕಾವಾಕೂಲ' ನೋ.

ಕಾವಾಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾವು ಇಳಿ; ಉಷ್ಣತೆ ಇಲ್ಲವಾಗು ; ತಣ್ಣಗಾಗು : ಅಪ್ಪು ಬೆರಸಿದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಗಿಕ್ಕಿದರೆ ಅದು ಚಿತ್ತ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಹೊತ್ತಬಲ್ಲುದೇ ಕಾವಾಱಿದ ಕಾಷ್ಠದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪-೫೩).
[ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಆಱು$_1$]

ಕಾವಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಣ್ಣು ; ಜಾದು ಕಲ್ಲು : "ಜಾದು ಕಲ್ಲೆನೆ ಕಾವಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೩) ; ಕುಂಬಾರರ ಮಣ್ಣು, ಕಾವಿ, ಪೀವಡಿ ಮುಂತಾದ ಮೃತ್ತಿಕೆಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೭). ೨. ಒಂದು ಬಣ್ಣ : ಕಾವಿಯಕಲ್ಲನರೆದು ಬಣ್ಣಮಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೬-೬); ಹಳದಿ ಕಪ್ಪೆಳಗಾಯಿ ಬಿಳಿಗಾವಿ ಗಾವಿ ಎಳಗಾವಿ ಹೆಗ್ಗಾವಿ ತಳಿರಗಾವಿಗಳ ಪೊಳೆವ ನಾನಾ ಬಣ್ಣಗಳೊಪ್ಪಿ ಮೆಱೆವ (ಹಮುದ್ವಿ. ೮೨). 'ಚಂದ್ರಗಾವಿ' ಪರಾ. ೩. ಕಾವಿ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ; ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರ : ಓದಿ ಬೂದಿಯ ಪೂಸಿ ತೇದು ಕಾವಿಯ ಹೊದೆದು ಹೋಹಾತ ಯೋಗಿಯೆನಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೯೪)

ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಕಕ್ಕ ಕಾವಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ . . . ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ನಡೆದ (ಹೊಸಕನ್ನ. ೨೫೩); ಸಂಜೆಗಿರಣ ನೆಯ್ದಿರುವ ಕಾವಿ ಆ ಮೇಘ ಲಿಂಗಕೆಂದು (ನೆಲಮು. ೩೪); ಮೈಮೇಲಿದ್ದುದು ಕಾವಿಯ ಬಟ್ಟೆ (ಕವಿಸೋ. ೩).

ಕಾವಿಯ ಸೀರೆ = ಕಾವಿ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: "ಕಾತ್ಯಾಯನಿ – ಅವಳೊರ್ವಳು ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ ಮುದುಕಿಯಾಗಿ ಕಾವಿಯ ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟವಳು ಅಥವಾ ಗಂಡನಿಲ್ಲದವಳು" (ನಾಚಿರಾ. ೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾವಿ]

ಕಾವಿಕಲ್ಲು 'ಕಾವಿಗಲ್' ನೋ.

ಕಾವಿಖಣಿ (ನಾ). ಕಾವಿಯ ಕಲ್ಲು; ಜಾದುಕಲ್ಲು: ಮಾಂಸವೆಂದಡೆ ಕಾವಿ ಖಣಿಯಂತಿಪ್ಪುದು (ಉದ್ಭೋಪ್ರ. ೫-೨೩-೧೫). [ಕಾವಿ + ಖಣಿ (< ಕಣಿ$_3$)]

ಕಾವಿಗಲ್, ಕಾವಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾವಿಯ ಕಲ್ಲು; ಗೈರಿಕ; ಜಾದು: ಬೆಟ್ಟುಗಳ ತಪ್ಪಲೊಳಿರ್ಪ ಅರಿದಳ ಕಾವಿಗಲ್ಗಳಿಂದಿಪ್ಪಟ್ಟ (ಚಿಕವಂ. ೬೨-೧). ಕಾವಿಕಲ್ಲು: ಆ ಆನೆಯ ನೆತ್ತರದಿಂದ ನೆನೆದು ಕಾವಿಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದ ಧಾತುಗಳಿಂದ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಪರ್ವತದ ಹಾಗೆ ಇರಲು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೪೪); ಶಂಖವನು ಕಾವಿಕಲ್ಲನು ಅರೆದು ಮೊಲೆಹಾಲಿಂ ನಸ್ಯಮುಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸಕವೈ. ೧೯೧). [ಕಾವಿ + ಕಲ್$_3$]

ಕಾವಿಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣತೆಯನ್ನು ತಡೆಯಬಲ್ಲ ಇಟ್ಟಿಗೆ: "ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ, ಒಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಾವು ತಡೆಯಬಲ್ಲ ಇಟ್ಟಿಗೆ; ಕಾವಿಟ್ಟಿಗೆ" (Fire-brick. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಇಟ್ಟಿಗೆ]

ಕಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಕಾಮಿಸು: ದೇವಗುರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಕಾವಿಸುವದಲ್ಲದೆಯು ಪ್ರತಿಯಾಗೀವುದಿಂ ನ್ನೊಂದಿಲ್ಲವು (ಜನಸಾ. ೧೧). [< ಕಾಮಿಸು]

ಕಾವು$_1$ 'ಕಾಪು$_1$' ನೋ.

ಕಾವು$_2$ 'ಕಾಯ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಕಾವು$_3$, ಕಾಮು (ನಾ). ೧. ದಂಟು; ನಾಳ; ದೇಟು: ನೆಯ್ದಿಲ ಕಾವಂ ತುದಿಗೆಯ್ದೆ ಸೀಳ್ದ ತೆಜದಿಂ ಸೀಳ್ದಂ ಜರಾಸಂಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೭); ಮಾವಿನ ಹೂವಿನ ಕಾವಿನ ಧಾವಿನ ಮೊದಲಿಂದೆ ತೀವಿದಳಿಗಳ (೧೧ಕ. ೨-೩೪); ತಾವರೆಗಾವೊಳಾಗಿಸಿದ ಬಿಲ್ಗದಜೀರೆಕೆಯೇಜಿಸುತ್ತೆ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೭); ಪಾವಶಿಖಿಯ ಮೇಲಿಕ್ಕಿದ ಜೋಳದ ಕಾವುಗಳಂತೆ ಪೊಗೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೩-೭೨). ೨. ಹಿಡಿ; ಹಿಡಿಕೆ: ಎಡದ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಪೊಳೆಪ ಪೊಂಬೊನ್ನ ಕಾವಿನ ಚಾಮರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೮); ಕಾವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಡೆವಿಡಿವೆನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೫೦); ತನ್ನ ವಂಶ ತನಗೆ ಹಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡಲಿಯ ಕಾವು ಕುಲಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಯುವಾದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨-೪೫); ಪಿಡಿದ ತ್ರಿಶೂಲಂ ಕೊಡೆಯ ಕಾವಾಗೆ (ನಂಬಿರ. ೬-೧೭); ಮುತ್ತುಕಾಶಿನಿಯರ ದಿಟ್ಟೆ ಶಂಖದ ಕಾವ ತೆತ್ತಿಸಿದಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨-೪೬); ಉಕ್ಕಿನ ಕೊಡಲಿಯಾದರೂ ಕಡಿಯಲು ಕಾವು ಬೇಕು (ಗಾದೆ). ೩. ಅಂಚು; ದಡ; ಕರೆ: ರಾಮೇಶ್ವರದ ಸೇತುವಿನ ಕಾವಿನೊಳ್ ಪಾಳ್ಯಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ತುರಂಗ. ೧೯-೪೮). ಕಾಮು: ೧. "ನಾಳಃ, ನಾಳಾ – ೨ ನಾಳಂ. ತಾವರೆ, ನೈದಿಲೆ, ಮುಂತಾದವುಗಳ ದಂಟುಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು. ತಾವರೆ ಕಾಮುಗಳನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಮ್ಪು; ತೆಲು. ಕಾಮ; ಗೊಂಡಿ. ಕಾಮೇ; ಕುವಿ. ಕಂಬ, ಕಾಂಬ]

ಕಾವು$_4$ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಎರಡು ಕಾವಿನೆಳೆಯೊಳ್ತನ್ನಮೃಚ್ಚಿದಲ್ಲಿ ಮೂಗಂ ಮಣ್ಣುತೋಣ್ಣ ಕಣ್ಣಗೊಳ್ವನ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪-೯; 907). [?]

ಕಾವು$_5$ 'ಕಾವ್' ನೋ.

ಕಾವುಂಜಿ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾವುಕಟ್ಟು (ನಾ). ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಟ್ಟು; ರಕ್ಷಾಬಂಧನ: ಹೊಲಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗೂ ನಾಲ್ಕು ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲ್ಲು ನಡಿಸಿ ಕಾವುಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿ ಬಿಡು (ಬೆಳುವ. ೪೯).

[ಕಾವು$_1$ (< ಕಾಪು$_1$) + ಕಟ್ಟು$_3$]

ಕಾವುಕವುದಿ (ನಾ). "ಚಹದ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಬೆಚ್ಚಗಿಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕವುದಿ" (Tea-Cose. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಕವುದಿ$_3$]

ಕಾವುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣುನೋವು; ಉರಿಗಣ್ಣು: ಕಾವುಗಂಣು, ಉಷ್ಣಗಂಣು, ಸೀರುಗಂಣು (ಪಿಸುರು ಇಲ್ಲದ) ಒಣ ಕಣ್ಣುನೋವು (Xerophthalmia. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾವುಜೇಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೇಡಿಮಣ್ಣು: ಕಾವಿಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಜೇಡುಮಣ್ಣು; ಕಾವುಜೇಡು (Fire-clay. ಇಂಕನಿ). [ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಜೇಡು]

ಕಾವುತೆರೆ (ನಾ). ಉಷ್ಣತೆಯನ್ನು ತಡೆಯುವ ತೆರೆ: "ಬೆಂಕಿಯ ಕಾವನ್ನು ತಡೆಯುವ ತೆರೆ; ಕಾವುತೆರೆ" (Fire-screen. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ತೆರೆ$_2$]

ಕಾವುಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಶಾಖ ಕೊಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೃತಕವಾದ ಉಪಕರಣ: "ಹಕ್ಕಿಯ ಮೊಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮರಿ ಮಾಡುವುದು, ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು, ಏಕಾಣುಜೀವಿಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವುದು – ಈ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೃತಕ ಶಾಖೋಪಕರಣ; ಕಾವುಪೆಟ್ಟಿಗೆ" (Incubator. ಇಂಕನಿ). [ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಕಾವುಬಚ್ಚಲು, ಕಾವುಬಚ್ಚಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಸಳೆ; ಬಾಯಿಬಸಲೆ; ಉಪೋದಕೆ: "ಕಲಂಬೀ, ಉಪೋದಕಾ [ಪಾಠಾಂ. ದಕೀ], ಮೂಲಕಂ, ಹಿಲಮೋಚಿಕಾ, ವಾಸ್ತುಕಂ, ಈ ಐದನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಳ್ಳಿ ಬಚ್ಚಲಸೊಪ್ಪು, ಕಾವು ಬಚ್ಚಲು, ಮೂಲಂಗಿ, ಚಿಲಿಕೆ ಸೊಪ್ಪು, ಚಕ್ರವರ್ತಿಸೊಪ್ಪು, ಈ ತರಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೦). **ಕಾವುಬಚ್ಚಲೆ**: (೬). [?]

ಕಾವುಬಚ್ಚಲೆ 'ಕಾವುಬಚ್ಚಲು' ನೋ.

ಕಾವುರ 'ಕಾವರ' ನೋ.

ಕಾವುಲಿ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾವುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದೇಟು ಅಥವಾ ನಾಳವನ್ನು ಹಿಡಿ: ನೀಳಾಬ್ಜದ ಕಾವು ವಿಡಿದು ಕುಣಿದಳದೊರ್ವಳ್ (ಜಗವಿ. ೫-೨೨). [ಕಾವು$_3$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾವುಳ$_1$ 'ಕಾವಳ$_1$' ನೋ.

ಕಾವುಳ$_2$ 'ಕಾವಳ$_2$' ನೋ.

ಕಾವುಳಗವಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆ ಮುಸುಕು; ಕತ್ತಲೆ ಕವಿ: ಪೊಗವೊಣಗಿ ಕಣ್ಕಂದಿ ಕಾವುಳಗವಿದೊಡಂ (ಅದರ. ೧೪೪-೮).

[ಕಾವುಳ$_1$ (< ಕಾವಳ$_1$) + ಕವಿ$_1$]

ಕಾವೆ (ನಾ). ಕುದುರೆ ವೇಗವಾಗಿ ಓಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವುದು, ಸುತ್ತು ಹಾಕಿಸುವುದು, ಏರಿಗೆ ಒಯ್ಯುವುದು, ಇಳಿಸುವುದು, ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಓಡಿಸುವುದು, ಇತ್ಯಾದಿ: (೬).

ಕಾವೆ ತಿರುಗಿಸು = ಕುದುರೆಯನ್ನು ಓಡಿಸಿ, ತಿರುಗಿಸಿ, ಪಳಗಿಸು.

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾವಾ]

ಕಾವೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು : ಕಾವೇರೀ ಕಪಿನೀ ಶ್ರೀ ನದೀಭಿಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೭, ೧೩-೧೩ ; 550) ; ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ ಗೋದಾವರಿವರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೬) ; ಕಾವೇರಿ ಸೋಂಕಿದರ ಪಾಪಮುಂ ಸೋವೇರಿ ಕಾವೇರಿ ಸಕಲ ಸಸ್ಯಾದಿಯಂ ಕಾವೇರಿ ಹರಿದಲಾ ದೇಶದೊಳು ಹರಭಕ್ತಿರಸನಂತೆ (ಮಾದರ. ೩೧೮-೧) ; ಪರಿವ ಕಾವೇರಿಯ ಮಧ್ಯೋರ್ವಿ ಯೊಳಗೆ ನಿಲ್ಲುತೆ (೧ಂಕವಿ. ೭-೯೮). [ಸಂ. ಕಾವೇರೀ]

ಕಾವೇರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುವಿಕೆ. ೨. ಉತ್ಸಾಹ ಅಥವಾ ಉದ್ವೇಗ ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ : ಮೀನಾಕ್ಷಿ ಕಲ್ಯಾಣ, ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಕಾಳಗಗಳಂಥ ತುಂಬ ಕಾವೇರಿಕೆಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ಇರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೬೦). ೩. (ಆಲಂ) ಸಿಟ್ಟಾಗುವಿಕೆ.
[ಕಾವೇರು + – ಇಕೆ]

ಕಾವೇರು 'ಕಾಹೇಱು' ನೋ.

ಕಾವೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಹೆಸರು : ವಾಸ್ತುವಿ (ದ್ಯಾ) ಧರಂ ಕಾವೋಜನ ಬರಪ (ಇಆ. XIII, ೯೩-೪೦ ; 1084).
[ಕಾವ + ಓಜ (< ಒವಜ್ಜು)]

ಕಾವುಗ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾವ್ ಕಾವೆಂದು ಕೂಗು : ಕರಿಕಾಗೆ ಕಾವುಗ್ಡಲು ಕೆಂಗಾಗೆ ಗೂಗಿಡುವ ನೋಟ ನಡುಹಗಲೊಳಗೆ ಕಾಣಬಹುದು (ಸವೀಗೀ. ೫೮-೧). [ಕಾವ್ + ಕುಡು₁ (< ಕೊಡು)]

ಕಾವ್ಯ (ನಾ). ೧. ರಮಣೀಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಬ್ದಗಳ ಗುಂಪು ; ಕಬ್ಬ ; ಕವಿತೆ : ಕವಿ ಭಾವ ಕೃತಾನೇಕ ಪ್ರವಿಭಾಗ ವಿವಿಕ್ತ ಸೂಕ್ತ ಮಾರ್ಗಂ ಕಾವ್ಯಂ ಸವಿಶೇಷ ಶಬ್ದರಚನಂ ವಿವಿಧಾರ್ಥ ವ್ಯಕ್ತಿವರ್ತಿತಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೨) ; ಇರೆ ಶಬ್ದಾರ್ಥಂಗಳ್ ತತ್ಪರತೆಯಿನದು ಕಾವ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೦) ; ಈ ಕಾವ್ಯಮುಂ ಪೇಟ್ವ ಕೇಳ್ವರೊಳಜ್ಞಾನಭರಂ ಕಿಡಲ್ಸುಖಭರಂ ಕೈಕೊಳ್ಗುವಾತ್ಯಂತಿಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೧೨) ; ಕಾವ್ಯಮಿದು ಭುವನದೊಳ್ ಸಕಲ ಜನದಿಂದ ಸುಶ್ರಾವ್ಯ ಮಪ್ಪಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೪). ೨. ಶುಕ್ರ : ಕಾವ್ಯನು ಕೇಂದ್ರತುಂಗದಿ ಧರಣಿಸುತ ಮೃಗವೇಜು ನಿಂದಿರೆ . ... ಪುತ್ರೋದಯಗಳಾದುವು ಭೂಪ ದಶರಥಗೆ (ತೊಶಿರಾ. ೧-೬೬). ೩. ಕಾವ್ಯಕರ್ತ ; ಕವಿ (?) : ಪಂಡಿ ತಯ್ಯನು ನಿಮ್ಮ ಮೋಹದ ಪಂಡಿತಂ ಶಿವಯೆಮ್ಮ ಸಿರಿಪತಿ ಪಂಡಿತಯ್ಯನು ನಿಮ್ಮ ಕಾವ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಯ]ನು (ಬಸವು. ೯-೪೩). [ಸಂ.]

ಕಾವ್ಯಕಂಜಾಸನ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಂತಿರುವವನು ; ಕವಿಶ್ರೇಷ್ಠ : ಭವ್ಯಚಿಂತಾಮಣಿ ಸಕಲಕಳಾಕೋವಿದಂ ಕಾವ್ಯಕಂಜಾಸನ ನೆನ್ನಾನಸ್ನದಿನ್ದಂ ಪೊಗಳೆ (ಎಕ. II, ೯-೨೬ ; 1100).
[ಕಾವ್ಯ + ಕಂಜಾಸನ]

ಕಾವ್ಯಕರ್ತಾರ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು ; ಕವಿ : "ಕಾವ್ಯಕರ್ತಾರನೆನೆ ಕವಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೧೬).
[ಕಾವ್ಯ + ಕರ್ತಾರ]

ಕಾವ್ಯಕರ್ತೃ (ನಾ). = ಕಾವ್ಯಕರ್ತಾರ : (೬). [ಕಾವ್ಯ + ಕರ್ತೃ]

ಕಾವ್ಯಕೃತಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯರಚನೆ ; ಕಾವ್ಯಗ್ರಂಥ : ಪ್ರಕೃತಿಯಂತೆ ಪ್ರತಿಕೃತಿಮಾಡುವ ಕಲೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಂದ ಕಾವ್ಯಕೃತಿಯಾಗುವದು. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಕೃತಿ ಕಾವ್ಯಕೃತಿ (ಸಾಹಿವಿ. ೨೯). [ಕಾವ್ಯ + ಕೃತಿ]

ಕಾವ್ಯಗಾಯನ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಹಾಡುವುದು, —ರಾಗ ಬದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು : ಟಿಳಕರಿರುವಾಗ ಕಾವ್ಯಗಾಯನದ ಪರಂಪರೆ ಇನ್ನೂ ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೮). [ಕಾವ್ಯ + ಗಾಯನ]

ಕಾವ್ಯಜ್ಞ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದವನು : ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಖಿಲ ತರ್ಕಜ್ಞಂ ಕಾವ್ಯಜ್ಞಂ ದೈವಜ್ಞಂ (ಶಾಸಪ. ೯೨). [ಸಂ.]

ಕಾವ್ಯನಾಮ (ನಾ). ಕವಿ ಕಾವ್ಯರಚಿಸುವಾಗ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹೆಸರು : "ಕಾವ್ಯಾನಂದ" ಎಂಬುದು ಕರ್ತೃ ಪುರಾಣಿಕ ಸಿದ್ಧಯ್ಯನವರ ಕಾವ್ಯನಾಮ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೫೬). [ಕಾವ್ಯ + ನಾಮ]

ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, —ಪ್ರಜ್ಞೆ : ಕನಕದಾಸರಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ದಾಸರಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ ಇದೆ ಎಂಬ ಸಂಗತಿ ಅವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ (ಪರಿಶೀ. ೧೦೧). [ಕಾವ್ಯ + ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯರಚನೆ. ೨. ಕಾವ್ಯದ ಉಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು, —ಉದಾಹರಿಸುವುದು. ೧,೨: ಚದುರರ್ ನಿಜದಿಂ ಕುಱಿತೋದದೆಯುಂ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗ ಪರಿಣತ ಮತಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೮). [ಕಾವ್ಯ + ಪ್ರಯೋಗ]

ಕಾವ್ಯಪ್ರವೀಣ (ನಾ). ಕಾವ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ : ದಿವಸೇಂದ್ರಂ ಕನ್ನಯೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ ಲಿಪಿಗಣಿತಾಲೇಖ್ಯಕಾವ್ಯಪ್ರವೀಣಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೧೬). [ಕಾವ್ಯ + ಪ್ರವೀಣ]

ಕಾವ್ಯಬಂಧ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ರಚನೆ, —ಶಯ್ಯೆ : ಬೆರಸಿರೆ ಸಮಾಸ ದೊಳ್ ಬಂಧುರಮಾಗದು ಕಾವ್ಯಬಂಧಮೆಂದುಂ ಕೃತಿಯೊಳ್ ದೊರೆ ಕೊಳ್ವ ಪದವಿಶೇಷ್ಯಾಂತರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೦). [ಕಾವ್ಯ + ಬಂಧ]

ಕಾವ್ಯಮಯ (ಗು). ಕಾವ್ಯಪ್ರಚುರವಾದ ; ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಕಾವ್ಯಮಯವಾದ ಇಂಥ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಕನ್ನಡಿ ಗನೂ ಓದಿ ಆನಂದ ಪಡೆಯಬೇಕು (ಶಮಪಾಂ. ೧೨೮). [ಸಂ.]

ಕಾವ್ಯಮಲ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದೋಷ ; ಕಾವ್ಯದಪದ, ವಾಕ್ಯ, ಅರ್ಥ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯ ದೋಷ. 'ಕಾವ್ಯಮಲವ್ಯಾವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಕಾವ್ಯ + ಮಲ]

ಕಾವ್ಯಮಲವ್ಯಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳ ನಿವಾರಣೆ : ಇದು ಕಾವ್ಯಮಲವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ವಾಕ್ಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ದೋಷಾನುಕೀರ್ತನ ಪ್ರಕರಣಂ ದ್ವಿತೀಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೧೪). [ಕಾವ್ಯಮಲ + ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ]

ಕಾವ್ಯಮರ್ಮ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ರಹಸ್ಯ, —ತಿರುಳು : ಸುಕವಿಯ ಬಲ್ಲನು ಮಿಕ್ಕವರರಿಯರು ಸುಕವಿಯ ಕಾವ್ಯಮರ್ಮವನು (ಇಂಚಾಪ. ೬೭-೨೫). [ಕಾವ್ಯ + ಮರ್ಮ]

ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ, —ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ; ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಕಾವ್ಯದ ತಿರುಳನ್ನೂ, ಅದರ ನಿರ್ಮಾಣ ಕ್ರಮವೇ ಮೊದಲಾದುವನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸುವ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ (Poetics) ಎಲ್ಲ ಲಲಿತಕಲೆಗಳಿಗೂ ಸಮಾನ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದು (ಭಾರಮೀ. ೮). [ಕಾವ್ಯ + ಮೀಮಾಂಸೆ]

ಕಾವ್ಯರೇಖೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಗುಣ, —ಮಟ್ಟ : ನಿಕಷಮಿಟ್ಟು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಬುಧರಿರ್ದು ನೋೞ್ಪುದು ಪುರಾತನ ನೂತನ ಕಾವ್ಯ ರೇಖೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೭). [ಕಾವ್ಯ + ರೇಖೆ]

ಕಾವ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವರ ಸಮರ್ಥನೀಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನವು ಬೆರೆಯಲ್ಕೆ ಕಾವ್ಯಲಿಂಗವು (ಕುವಲ. ೧೧೪-೬೦) ; "ಸಹೃದಯರು ಒಪ್ಪುವ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಂದಿಗ್ಧವೋ ಅಸಂಭಾವ್ಯವೋ ಆದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಕಾವ್ಯಲಿಂಗಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು" ಲಕ್ಷ್ಯ :– ಬಾಣಂ ವಲ್ಲಭನಕ್ಕು ಮೆಂದು ಪಡೆದಾ ವಾಗ್ದೇವಿಗಬ್ಜೋದ್ಭವಂ ಜಾಣಿಂ ಬಾಣಿಯೆನಿಪ್ಪದೊಂದು ಪೆಸರಂ ಮುನ್ನಿತ್ತನೆಂದಂದು ಪೋ ಮಾಣಿನ್ನನ್ಯಕವಿಸ್ತುತಿವ್ಯಸನಮಂ ವಾಗ್ಮಾತಚಾತುರ್ಯಗೀರ್ವಾಣಂ ತಾನೆನೆ ಸಂದ ಬಾಣನೆ ವಲಂ ವಂದ್ಯಂ ಪೆಜರ್ ವಂದ್ಯರೇ (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೮೪). [ಸಂ.]

ಕಾವ್ಯವಸ್ತು (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡುವ ವಿಷಯ: ಆಧುನಿಕ ಕಾವ್ಯವಸ್ತುಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಂದವು (ನವ್ಯಕಾ. ೨೪). [ಕಾವ್ಯ + ವಸ್ತು]

ಕಾವ್ಯವಾಚನ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದುವುದು: ಈ ದಿನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವಾಚನ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಾವ್ಯ + ವಾಚನ]

ಕಾವ್ಯವಿದ (ನಾ). = ಕಾವ್ಯಜ್ಞ: ರಸವತ್ಕಾವ್ಯವಿದರ್ ಪುರಾತನರೊಳಾದಂ[ಪಾಠಾಂ. ದೊಳಾರಂ] ಪೂಣ್ಕೆಯಿಂ ಪೇೞ್ದು ಜೋಯಿಸಗಬ್ಬಂಗಳನೆಯ್ದೆ ರಂಜಿಸದರಾರ್ (ಜಾತತಿ. ೨೪-೪೧). [ಸಂ. ಕಾವ್ಯವಿದ್]

ಕಾವ್ಯಸತ್ತೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಆಧಿಪತ್ಯ; ಪ್ರಭುತ್ವ: ನಮ್ಮೀ ಚತುರ್ಮುಖ ಜಗತ್ ಕರ್ತೃ ತಾಂ ತನ್ನಲೀಲೆಯ ಕಾವ್ಯಸತ್ತೆಯ ಬೃಹತ್ ಕೃತಿಗಳಂ ಸೃಷ್ಟಿಸೆ ವಸುಂಧರೆಯೊಳಂತೆಯೇ ಕವೀಂದ್ರರ್ಕಳಂ ಪುಟ್ಟಿಪನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩-೬೦). [ಕಾವ್ಯ + ಸತ್ತೆ]

ಕಾವ್ಯಸಮಯ (ನಾ). = ಕವಿಸಮಯ: ಅವುದಶೇಷಲೋಕ ವಿಷಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ತಖಿಳಾಗಮಾರ್ಥಮುಂ ಭಾವಿಪೊಡಲ್ತು ಸತ್ಕವಿ ಪರಂಪರೆಯಿಂ ಪರಿಗೀತಮಾಗಿ ನಿಷ್ಕೇವಳಮಾದ ರೂಢಿವಶದಿಂ ಸಲೆ ಸಲ್ವುದಿದಲ್ತೆ . . . ಕಾವ್ಯಸಮಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೪). [ಕಾವ್ಯ + ಸಮಯ]

ಕಾವ್ಯಸಮಾಧಿ (ನಾ). ಕವಿತ್ವದ ಮೂಲಕ ಪಡೆಯುವ ತನ್ಮಯತೆ: ಕಾವ್ಯ ಸಮಾಧಿಯಿಂ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಮುಕುಂದನೆನ್ನ ಬಗೆಯೊಳ್ ನಿಲೆ (ಜಗವಿ. ೧-೧೭); ಕಾವ್ಯ ಸಮಾಧಿಯ ಧ್ಯಾನ – ಧಾರಣೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದರ್ಶನವು ಕಾವ್ಯಯೋಗವೆನಿಸುವುದು (ಸಾಹಿವಿ. ೧). [ಕಾವ್ಯ + ಸಮಾಧಿ]

ಕಾವ್ಯಸ್ತವ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಹೊಗಳುವಿಕೆ; ಕಾವ್ಯದ ಶ್ಲಾಘನೆ: ಮಿಡುಕದು ಖಳರಸನೆ ಸುಕವಿ ಕಾವ್ಯಸ್ತವ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಳ]ದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೪೧). [ಕಾವ್ಯ + ಸ್ತವ]

ಕಾವ್ಯಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯದ ಅವಯವ ಅಥವಾ ಭಾಗ: ರಸಂಗಳ್ . . . ಕಾವ್ಯಾಂಗಕ್ಕೆ ಸತ್ಕ್ರಿಯಾರೂಪಂಗಳು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೩). ೨. ಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಸಾಧನ, —ಉಪಕರಣ; ಕಾವ್ಯಸಾಮಗ್ರಿ: ಕವಿಯು . . . ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಕಾವ್ಯಾಂಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಆತನ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯು ಗುರುತರವಾದುದು (ಭಾರದ. ೪೪೪). [ಕಾವ್ಯ + ಅಂಗ]

ಕಾವ್ಯಾಂತರಾಳ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಅಂತರಾಳ, —ತಿರುಳು: ಹಲವೋದುಗರಾದ ಕನ್ನಡ ರಸಿಕರು ಕಾವ್ಯಾಂತರಾಳವನ್ನು ಅರ್ಥವಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು (ಕಾಲೂರ. ೬ ಹರಕೆ). [ಕಾವ್ಯ + ಅಂತರಾಳ (= ಅಂತರಾಲ)]

ಕಾವ್ಯಾನಂದ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಆನಂದ: ಕಾವ್ಯಾನಂದವು ಬರಿಯ ದೇವಸದೃಶ ವಿರಾಮ ಲೀಲೆಯಲ್ಲ (ನವ್ಯಕಾ. ೧೧೨). [ಕಾವ್ಯ + ಆನಂದ]

ಕಾವ್ಯಾನುಭವ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಅನುಭವ; ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ರಸಾನುಭವ: ಇವು ಕಾವ್ಯದ ಅಷ್ಟಾಂಗಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದನ್ನೇ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಲು ಬರುವಂತಿದೆ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕಾವ್ಯಾನುಭವವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಡೆದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ (ನವ್ಯಕಾ. ೭೫). [ಕಾವ್ಯ + ಅನುಭವ]

ಕಾವ್ಯಾಭಾಸ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಅಣಕ; ಕಾವ್ಯವಾಗಿರದೆ ಕಾವ್ಯದ ವೇಷವನ್ನು ತೊಟ್ಟ ರಚನೆ: ಅನುಭಾವ ಆನಂದ ಸಮರಸಭಕ್ತಿಯಿಂದುಂಟಾದದ್ದೇ ಕಾವ್ಯ; ಉಳಿದದ್ದು ಕಾವ್ಯಾಭಾಸ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨). [ಕಾವ್ಯ + ಆಭಾಸ]

ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಾಪತ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂ ಪಿರಿದಾದ ಕಜ್ಜಮಪ್ಪುದೆಂಬುದಂ ಪೇೞ್ದು ಕಿಱಿದಾದ ಕಜ್ಜಮಪ್ಪುದಂ ಪೇೞ್ವುದೇನೆಂಬ ಕೈಮುತಿಕನ್ಯಾಯದಿಂ ಪೇೞೆಯದು ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಯೆನಿಪುದು. ಎಂತೆನೆ – ಸೆಣಸಿ ಮಹಿಶೂರಭಟರೊಳ್ ಪೊಣರ್ದಱಿದರ್ ಪೊಲಬುಗೆಟ್ಟು ಮಾಯಿಪುರಾಟರ್ ಮಣಿದರ್ಪೊಗಲರುಮನೆಯಿಂ ಬಣಗುಗಳೀ ಕೆಳದಿ ಮಧುರೆದೊರೆಗಳ ಪಾಡೇಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦೩-೫೮). [ಕಾವ್ಯ + ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ]

ಕಾವ್ಯಾಲಂಕೃತಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಲಂಕಾರ: (ಕ). [ಕಾವ್ಯ + ಅಲಂಕೃತಿ]

ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕ (ನಾ). = ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ೨: ಕರ್ಣಾಟಕದಿಂ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕಮುಂ ವಿರಚಿಸುವೆಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩). [ಕಾವ್ಯ + ಅವಲೋಕ]

ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯದ ಪರಿಶೀಲನೆ, —ವಿಮರ್ಶೆ. ೨. ಕಾವ್ಯದ ಗುಣ, ರೀತಿ, ಅಲಂಕಾರ, ಕವಿಸಮಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನಾಗವರ್ಮನು ಬರೆದ ಒಂದು ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ನಾಗವರ್ಮ ಪ್ರಣೀತಮಪ್ಪ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯವ. ೪೨೩ ವ). [ಕಾವ್ಯ + ಅವಲೋಕನ]

ಕಾವ್ಸರಿ ‘ಕವ್ಸರಿ’ ನೋ.

ಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ. ೨. ಬಿಳಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಚಿಹುಲ್ಲು; ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲು: “ಕಾಳುಗಬ್ಬೀಷೀಕೆ ಕಾಶಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯); ಪದೆದೆಳಸಿತ್ತಾರಯ್ದು ನೋಡ ದಂತಸ್ಸಾರತೆಯಂ ಕಾಶ ಕಣಿಶಮಂ ಶುಕಶಾಬಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೭೯); ಕಾಶಂಗಳೆಂಬ ತೃಣವಿಶೇಷಂಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೨-೨೧); “ಕಚ್ಛಲಂ – ಕಾಶ, ದರ್ಭೆ” (ಔಷಧಿ. ೨೧). ೩. ಕಾಚಿಹುಲ್ಲಿನ ಹೂವು. [ಸಂ.]

ಕಾಶಕಬ್ಬು ‘ಕಾಶಗಬ್ಬು’ ನೋ.

ಕಾಶಗಬ್ಬು, ಕಾಶಕಬ್ಬು (ನಾ). = ಕಾಶ ೨: “ಇಕ್ಷು, ಶರಾ – ಕಾಶಗಬ್ಬು, ಕುಸುಮ” (ಔಷಧಿ. ೧೩). ಕಾಶಕಬ್ಬು: “ಇಕ್ವಾರಃ — ಕೊಳವಳಿಕೆ, ಕಾಶಕಬ್ಬು, ನಾಳಲು” (ಔಷಧಿ. ೧೩). [ಕಾಶ + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ವು)]

ಕಾಶವರ್ಗ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾರರು: ಕರಿ ಹುಡುಗ ಕೊಡಮೊಗೆ ತಿಂಮದೊಡ ಚೆಂನ ಸಹಾ ಮೂವರಿಂದ ಸಲುವ ಕಾಶವರ್ಗದ ತೆರು ಯೀ ಆರು ಮಂದಿಗೂ ಹರುಗೋಲತ್ತೆರು ಸಹಾ ಬಿಟಿಥೆವೇ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩-೨೮; 1671). [ಕಾಶ + ವರ್ಗ]

ಕಾಶಳ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತಾಳ: ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರಂ ಕಾಶಳಂ ಮಾಡುವರುಂ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯಂ ಸಾಲೆ ಮುಡಿವರುಂ ಸಿಡಿಲ ಪೊಡೆಸೆಂಡು ತೊಡೆವರುಂ (ಎಕ. X, ಬಾಗೆಪ. ೩೫-೩; 1250). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯತಾಲ]

ಕಾಶಾಂಬರ (ನಾ). = ಕಾಶಾಕರ್ಪಟ: ಧುರದೊಳು ಬೊಂಮನ್ರಿಪಾಳಕಂ ಮುಳಿಸಿನಿಂ ಖಳ್ಗಕ್ಕೆ ಕೈ ನೀಡೆ ನಿರ್ಬರದಿಂ ಶಾತ್ರವಮಂಡಳೇಶನಿವಹಕ್ಕಾಭೀಳ ಕಾಳಾಲಯಂ ಶರಣಾಶಾಂಬರವಂಬರಂ ಜಳದಿ ಲಿಂಗಾಲಿಂಗನಂ ಸದ್ಗುಹಾಂತರವಾಸಂ ಜಡೆ ದಂಡುಮುಂಡಿತಶಿರಂ ಕಾಶಾಂಬರಂ ಖರ್ಪ್ಪರ (ಕಇ. IV, ೧-೪೦; 1204). [< ಸಂ. ಕಾಷಾಯಾಂಬರ]

ಕಾಶಾಕರ್ಪಟ (ನಾ). ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ; ಕೌಪೀನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ತುಂಡು ಬಟ್ಟೆ: ಕಾಶಾಕರ್ಪಟ, ಕಾಸಿಗಪ್ಪಡ, ಕಸೆಗಪ್ಪಡ (ಶಮದ ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಾಷಾಯಕರ್ಪಟ]

ಕಾಶಿ$_1$ (ಗು). ೧. ಹೊಳೆಯುವ; ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ. ೨. ಕಾಣುವ; ತೋರುವ. [ಸಂ. ಕಾಶಿನ್]

ಕಾಶಿ$_2$ (ನಾ). ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ತೀರ್ಥ; ವಾರಣಾಶಿ : ಶ್ರೀ ಮಹಾಕಾಶಿಯೊಳು ತತ್ಪುರಧಾಮ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಂ (ಬಸವು. ೫೩-೫೬); ಕಾಶಿಗೆ ಹೋದರೂ ಶನೀಶ್ವರ ಬಿಡದು (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಕಾಶಿ$_3$ 'ಕಾಸೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾಶಿಕಾಗದ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಳಿ ಕಾಗದ : (ಕ). [ಕಾಶಿ$_1$ + ಕಾಗದ]

ಕಾಶಿಕುಪ್ಪೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಶಿಯಿಂದ ಗಂಗಾಜಲವನ್ನು ತುಂಬಿ ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಗಿಂಡಿ : (ಕ). [ಕಾಶಿ$_2$ + ಕುಪ್ಪೆ. / ತಮಿ. ಕಾಶಿಕ್ಕುಪ್ಪೆ]

ಕಾಶಿಕೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕಾಶಿಕಾ, ಮಲ್ಲಿಕಾ – ಈ ೨ ಮಲ್ಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೧). [ಸಂ. ಕಾಶಿಕಾ]

ಕಾಶಿತಾಲಿ$_1$ (ನಾ). ಕೊರಳ ಸರದಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳಿ : (ಕ). [ಕಾಶಿ$_2$ + ತಾಲಿ$_1$]

ಕಾಶಿತಾಲಿ$_2$ (ನಾ). = ಕಾಶಿಕುಪ್ಪೆ : (ಕ). [ಕಾಶಿ$_3$ + ತಾಲಿ$_3$]

ಕಾಶಿತುಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುಂಬೆಯ ಹೂವು : ಗೋಕರ್ಣ ದೇವ ಕಣಿಗಲ ಎಕ್ಕೆಹೂ ಕಾಶಿತುಂಬೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೮-೯೨). [ಕಾಶಿ$_2$ + ತುಂಬೆ]

ಕಾಶಿದಾರ (ನಾ). ಕಾಶಿ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ದೊರಕುವ ಪವಿತ್ರದಾರ: ಅವರು ಕಾಶಿದಾರ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕಾಶಿ$_2$ + ದಾರ$_1$]

ಕಾಶಿನಾಥ (ನಾ). ಕಾಶಿಯ ಒಡೆಯ; ಶಿವ : (ಕ). [ಕಾಶಿ$_2$ + ನಾಥ]

ಕಾಶಿಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಶಿಯ ರೇಶ್ಮೆಬಟ್ಟೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ರೇಶ್ಮೆ: (ಕ). [ಕಾಶಿ$_2$ + ಪಟ್ಟೆ]

ಕಾಶಿಬಿಂದು (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಹಿಂದಿರುವ ಕಂದು ಬಣ್ಣದ ಗುಂಡಾದ ತೆರೆ: ಈ ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡನ್ನು ಪಾರದರ್ಶಕ ಪಟಲವೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಈ ಪಾರದರ್ಶಕ ಪಟಲದ ಹಿಂದೆ ಕಂದು ಬಣ್ಣದ ಗುಂಡಾದ ತೆರೆಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾಶಿಬಿಂದು ಎಂದು ಹೆಸರು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೧೦೫). [< ಕಾಚ$_1$ + ಬಿಂದು]

ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಶಿಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಯಾತ್ರೆ. ೨. ಮದುವೆಗೆ ಮುಂಚೆ ಅಳಿಯನಾಗುವ ವರನಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಸುವ ಹತ್ತಾರು ಹೆಜ್ಜೆಗಳ ನಡಗೆ : ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೊಣ್ಣೆ, ಹತ್ ನಿಮ್ಮಪ್ಪನ ಸೊಂಟ ಮುರಿಯಾ (ಗಾದೆ).

ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆಗೆಹೋಗು = ದೂರ ಹೊರಟು ಹೋಗು ; ಮಾಯವಾಗು : ಅವೆಲ್ಲಾ ಇದ್ರೇ ನಿನ್ನ ವ್ರತ, ಪೂಜೆ, ಪುನಸ್ಕಾರಗಳು. ಅವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇವೆಲ್ಲಾ ಎಂದೋ ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೋಗೋವು (ಹೇಮುಕೂ. ೫). [ಕಾಶಿ$_2$ + ಯಾತ್ರೆ]

ಕಾಶೆ$_1$ 'ಕಾಸೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾಶೆ$_2$ (ನಾ). = ಕಾಶ ೨ : ಕುಶೆ ಕಾಶೆಯೆಂಬಿವಱೊಳ್ (ಲೋ ಕೋ ಪ. ೫-೨೮). [< ಸಂ. ಕಾಶ]

ಕಾಶ್ಮರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಸೀವನ್ನಿ ಮರ; ಶೀವನೆಯ ಮರ. ೨. ಕುಂಬಳದ ಬಳ್ಳಿ: "ಕಾಶ್ಮರೀ, ಮಧುಪರ್ಣಿಕಾ . . . ೭ ಕುಂಬಳಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫). [ಸಂ. ಕಾಶ್ಮರೀ]

ಕಾಶ್ಮರಿಯ (ನಾ). = ಕಾಶ್ಮರಿ : "ಸೀವನ್ನಿ ಕಾಶ್ಮರಿಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೩-೧). [< ಸಂ. ಕಾಶ್ಮರ್ಯ]

ಕಾಶ್ಮರ್ಯ (ನಾ). = ಕಾಶ್ಮರಿ : "ಸೀವನ್ನಿ ಕಾಶ್ಮರ್ಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೦). [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಮೀರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕಾಶ್ಮೀರ ಬಾಹ್ಲಿಕ . . . ಕೇರಳ ಮುಖಾಪಾರ ದೇಶಂಗಳೊಳೆಸೆವ ಜಂಗಮವು ಭಕ್ತಾಳಿ (ಬಸವು. ೬-೧೯) ; ಕಾಶ್ಮೀರಪ್ರಭು ಕಪೋತಶ್ಯೇನ ಪರಾಕು (ಯಾದವು. ೩-೧ ವ). ೨. ನೆಲದಾವರೆ ಗೆಡ್ಡೆ. ೩. ಕೇಸರಿ ; ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ ; ಕುಂಕುಮದ ಹೂ : ಲಲನಾ ಮುಖೇಂದು ಲಾವಣ್ಯ ಲೀಲೆಯ ಪಡೆವ ಬಣ್ಣದಿಂ ಕಂಪಿಂದೇನಲೆದುದೊ ಬಯ್ತುಗದಂತಿರೆ ತಲೆಗೇಱುವ ಕುಸುಮನಿಚಯಮಂ ಕಾಶ್ಮೀರಂ (ಆ ದಿ ಪು . ೧೧-೧೨೮) ; ಕ್ಷೀರದೊಳೆಸೆವಂತಿರೆ ಕಾಶ್ಮೀರಮನೊಡಗೂಡಿ ಪೆಪ್ಪನಿಟ್ಟಾ ಮೊಸರಂ ಸೀರೆಯೊಳಗಿಕ್ಕಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೫೨). ೪. ಕುಂಕುಮ : ಮಲಯಜ ಕಾಶ್ಮೀರ ರಸದಿಂ ಜಿನೇಂದ್ರನನಾರಾಧಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೫) ; ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ತದ್ಗಜ ವಕ್ತ್ರರಕ್ತ ಕಾಶ್ಮೀರ ವಿಲೇಪಮಂ ನೆಱಪಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೬-೧೩ ; 1122) ; ಸಾರಣೆಗೆಯ್ದು ಮೃಗೋದ್ಭವದಿಂದೆಯ್ದೆ ಕಾರಣೆದೆಗೆದ ಕಾಶ್ಮೀರದೆ . . . ಕೇರಿಕೇರಿಗಳು ಕಂಗೆಸೆದವು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೫-೮) ; ಅಮಳ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಕತ್ತುರಿಯ ನವ ಪಂಕದಿಂ ಭೂವರನಂ ಪದೆದಿಟ್ಟರು (ಹವಿಶ್ಮಾರ. ೪-೨೪). [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಮೀರಜ (ಗು). ೧. ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ. ೩. ಕುಂಕುಮ : "ಕುಂಕುಮಂ . . . ಕಾಶ್ಮೀರಜಂ ಕಾಳೇಯಂ ಜಾಪಕಂ – ಈ ೭ ಕುಂಕುಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೯-೩೮೯) ; "ಕಾಳೇಯ ಮೆನಲು ಕಾಶ್ಮೀರಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೨). [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಮೀರಜಳ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಬೆರಸಿದ ನೀರು ; ಕುಂಕುಮ ದ್ರವ: ಅರ್ಚಿಸಿದನೊ ಬಳರಿಪು ಕಾಶ್ಮೀರಜಳದಿನಂಗಜರಿಪುವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧೬೭). [ಕಾಶ್ಮೀರ + ಜಳ (= ಜಲ)]

ಕಾಶ್ಮೀರಭೂಮಿ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಬಣ್ಣದ ಹೊಲ; ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ : ತಿಪ್ಪೆಸುಂಕಗಾಣದಲಿ ಕಾಶ್ಮೀರಭೂಮಿ ಮತ್ತ ಇದಿನಿಸುವಂ ನಿರ್ವಾಣಿದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೩೫-೧೬ ; 1130). [ಕಾಶ್ಮೀರ + ಭೂಮಿ]

ಕಾಶ್ಮೀರರಾಗ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದ ಬಣ್ಣ ; ಕುಂಕುಮದ ಲೇಪ: ಪೂಸಿದ ಕಾಶ್ಮೀರರಾಗಮುಂ ಉಟ್ಟ ಕೌಸುಂಭಾಂಬರರುಚಿಯುಂ ತೊಟ್ಟ ಪದ್ಮರಾಗಾಭರಣ ಕಿರಣಂಗಳುಂ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿದಂತೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧ ವ) ; ಶತಮುಖ ಶ್ರೀವಕ್ತ್ರ ಕಾಶ್ಮೀರರಾಗಮಿದೆಂಬೇಱ್ಗೆಯನಾಂತು ರಕ್ತ ರುಚಿಯಿಂ ಜೆಲ್ವಾಯ್ತು ಚಂದ್ರೋದಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೧೦೪). [ಕಾಶ್ಮೀರ + ರಾಗ]

ಕಾಶ್ಮೀರಶೈವ (ನಾ). ಶೈವಮತದ ಎಂಟು ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶೈವಮತದಲ್ಲಿ ನಾವು ಎಂಟು ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ೧) ದ್ವೈತ ಪಾಶುಪತ. ೨) ದ್ವೈತ ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩) ದ್ವೈತಾದ್ವೈತ ಲಕುಲೀಶ ಪಾಶುಪತ . . . ೮) ಕಾಶ್ಮೀರಶೈವ (ಭಾರದ. ೨೧೦). [ಕಾಶ್ಮೀರ + ಶೈವ]

ಕಾಶ್ಮೀರಿ (ಗು). ೧. ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ, —ತಯಾರಾದ. 'ಕಾಶ್ಮೀರಿಶಾಲು' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕಾಶ್ಮೀರದ ಭಾಷೆ. [ಸಂ. ಕಾಶ್ಮೀರೀ]

ಕಾಶ್ಮೀರಿಶಾಲು (ನಾ). ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ಶಾಲು : ನಿಮ್ಮ ಬದುಕು ಕಾಶ್ಮೀರಿಶಾಲು, ಅದು ಅಲ್ಲ ತೇಪೆ ಕವುದೆ (ಹೃದಸ. ೭೪-೧೦). [ಕಾಶ್ಮೀರಿ + ಶಾಲು]

ಕಾಶ್ಯ$_1$ (ನಾ). ತೇಜ ; ಪ್ರಕಾಶ : ತೇಜೋವಾಚಕಮಪ್ಪ ಕಾಶ್ಯಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಶ್ಯಪನಂ, ಕಾಶ್ಯಪ ಪ್ರಕಾಶ್ಯಮಂ] ಪಾಲಿಸುವುದಱಿಂ ಕಾಶ್ಯಪನುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೭೫ ವ). [< ಸಂ. ಕಾಶ]

ಕಾಶ್ಯ₂ (ನಾ). ಹೆಂಡ; ಮದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಯಪ (ಗು). ೧. ಕಶ್ಯಪನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಶ್ಯಪ ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಬ್ಬ ಋಷಿ: ಸುಮೇರು ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಅತ್ರಿ ಅಂಗಿರಸ . . . ಕಪಿಲ, ಕಾಶ್ಯಪ . . . ಉಪಮನ್ಯು ಮೊದಲಾದ ಅಷ್ಟಾಶೀತಿ ಸಹಸ್ರ ಋಷಿಗಳಿಗನಂತಾಶ್ರಯಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೬). ೩. ಕಣಾದ ಮುನಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಯಪಗೋತ್ರ (ನಾ). ಕಶ್ಯಪಗೋತ್ರ: ಸ್ಮರರಿಪು ಪುಟ್ಟಿ ಧಾರಿಣಿಗೆ ಕಾಶ್ಯಪಗೋತ್ರವಿದೇಂ ಪವಿತ್ರಮೋ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೧೫). [ಕಾಶ್ಯಪ + ಗೋತ್ರ]

ಕಾಶ್ಯಪಿ₁ (ನಾ). ೧. ಕಶ್ಯಪನ ಮಗ. ೨. ಅರುಣ. ೩. ಗರುಡ. [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಯಪಿ₂ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಪೃಥ್ವಿ: "ಪೃಥಿವಿ ಗಹ್ವರಿಯಿಳೆಯು ಕಾಶ್ಯಪಿ ಮೇದಿನಿ . . . ಎನೆ ನೆಲಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೪–೧). [ಸಂ. ಕಾಶ್ಯಪೀ]

ಕಾಷಾಯ (ಗು). ೧. ಕಾವಿಬಣ್ಣದ; ಕೆಂಬಣ್ಣವನ್ನುಳ್ಳ: ಅರುಣ ಕಿರಣ ನಿಕಾಯ ಕಾಂತಿಯ ತರುಣತೆಯ ಕಾಷಾಯ ಕಾಂತಿಯ ಕರ ನಿಶಾಕರ ಪೂರ್ಣಬಿಂಬದ ಪರಿಯ ಮುಖಸಿರಿಯ (ಗಗತಾ. ೨–೭). (ನಾ). ೨. ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ: ಕಾಷಾಯಮವೇಂ ತಪಸು? ಗೃಹಲೋಕ ನಿರ್ವಾಹ ವೇಷ ತಾಳದ ತಪಸು, ಕಠಿಣತರ ತಪಸು (ಮಂಕುಕ. ೬೧೨). ೩. [ಜೈನ] ಕಷಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು: ಶ್ರೇಯೋರ್ತ್ಥಿಗೆ ಕಾಷಾಯಂಗಳ ಹೇಯತ್ವಮುಂ ಸುಸ್ಪಷ್ಟಂ ಮಾಡಿದಪಂ (ಉಸಾರ. ೩೦೪). [ಸಂ.]

ಕಾಷಾಯಧಾರಿ (ನಾ). ಕಾವಿಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: "ಕಾವಿ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೊತ್ತವನು, ಸಂನ್ಯಾಸಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೮೩). [ಸಂ. ಕಾಷಾಯಧಾರಿನ್]

ಕಾಷಾಯವಸನ (ನಾ). ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ: (+). [ಕಾಷಾಯ + ವಸನ]

ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ: ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಉಚಿತ ನಿತ್ಯ ಸಾಧನ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿ (ಕರ್ನಾಟ. ೨೬೧). [ಕಾಷಾಯ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕಾಷ್ಟ (ನಾ). = ಕಾಷ್ಠ₁: ಕಾಷ್ಟ ಬೆಂದು ಕರಿಯಾದ ತೆಜದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೪೫–೬೯೬); ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಷ್ಟವನಸ್ತಿ ಮೋಹಿಸೆ ಕುಪ್ಪೆಗೆಡೆವುದು ಭಸ್ಮ (ಗಗತಾ. ೧೬–೪೬). [< ಸಂ. ಕಾಷ್ಠ]

ಕಾಷ್ಠ₁ 'ಕಾಷ್ಠೆ' ನೋ.

ಕಾಷ್ಠ₂ (ನಾ). ೧. ಮರದ ತುಂಡು; ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಸೌದೆ: "ಕಾಷ್ಠ ವಡುಗಬ್ಬಕ್ಕ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫–೯); ಅಪ್ಪುವಿನ ಯೋಗದ ಕಾಷ್ಠ ಹೊತ್ತುವಲ್ಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭–೨೪); ಕ್ಷಿಪ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂದನಕಾಷ್ಠದ ಚಿತೆ . . . ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೦). ೨. ಚಿಲಕ; ಮೊಳೆ; ಕೀಲು. ೩. ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ. ೪. (ಆಲಂ) ತೆಳ್ಳಗಾಗಿರುವಿಕೆ; ತೆಳುವು; ಕೃಶತೆ: "ಅನುಕೂಲೋತ್ಕೃಷ್ಟ . . . ಮೂರ್ಖ ದಿಕ್ ಕೃಶಮಿವುಂ ಕಾಷ್ಠಾಭಿದಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೩೪). [ಸಂ.]

ಕಾಷ್ಠಕದಳಿ (ನಾ). = ಕಾಷ್ಠಬಾಟಿ: "ಶುಕ್ಲಕದಳೀ – ಕಾಷ್ಠಕದಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೯). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಕದಳಿ (=ಕದಲಿ)]

ಕಾಷ್ಠಕುದ್ದಾಲ (ನಾ). ಮರದ ಗುದ್ದಲಿ, —ಸಲಕೆ: "ಹಡಗಿನೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ನೀರನ್ನೂ ಕಸವನ್ನೂ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಹಾಕುವ ಒಂದು ಮರದ ಮೊರಗುದ್ದಲಿ, ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ" (ಸಂಕಸಿ. ೭೧೪). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಕುದ್ದಾಲ]

ಕಾಷ್ಠಜ್ಯೋತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಜ್ಯೋತಿರ್ದ್ರುಮಃ – ಕಾಷ್ಠಜ್ಯೋತಿ" (ಒಷಧಿ. ೬೩). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಜ್ಯೋತಿ]

ಕಾಷ್ಠತಕ್ಷಕ (ನಾ). ಬಡಗಿ; ಮರಗೆಲಸದವನು. [ಸಂ.]

ಕಾಷ್ಠತರಂಗ (ನಾ). ಮರದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿಂದಲೆ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವ ಒಂದು ವಾದ್ಯ: ಪರದೇಶದವರ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ವಾದ್ಯಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ . . . ಪಿಯಸೊ, ಕಾಷ್ಠತರಂಗ, ಮುಂತಾದುವು ಎಷ್ಟೋ ಬಂದಿವೆ (ಗಾನಕ. ೧೦೧). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ತರಂಗ]

ಕಾಷ್ಠಬಾಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಮರಬಾಳೆ: "ರಂಭಾ–ಬಾಟಿ, ಕಾಷ್ಠಬಾಟಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೩). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಬಾಟಿ]

ಕಾಷ್ಠಭಾರ (ನಾ). ಸೌದೆಯ ಹೊರೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಹೊರೆ: ಆ ಪೊಟಲೊಳ್ ಕಾಷ್ಠಭಾರಂಗಳಂ ತಂದು ಮಾಜಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೪೬ ವ); ಈಗ ನೋಡಲಾಗಿ ಕಾಷ್ಠಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವುದು ಅತಿ ಕಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೭). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಭಾರ]

ಕಾಷ್ಠವ್ಯಸನ (ನಾ). ೧. ಸೌದೆಯ ಚಿಂತೆ (?). ೨. ಹತ್ತು ವ್ಯಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತನುವ್ಯಸನ, ರಾಜ್ಯವ್ಯಸನ . . . ಕಾಷ್ಠವ್ಯಸನಗಳೆಂಬ ದಶವ್ಯಸನಗಳಿಂ ಹಸಗೆಟ್ಟು (ವಿವೇಕ. ೨೪೬). ೩. (ಆಲಂ) ನಿರರ್ಥಕವಾದ ಚಿಂತೆ; ಒಣತರಲೆ: ಯಾಕೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಎಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಕಾಷ್ಠವ್ಯಸನ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿ (ಮುರಳಿ. ೩೭). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ವ್ಯಸನ]

ಕಾಷ್ಠಾಂಬರ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿವುಳ್ಳವನು; ದಿಗಂಬರ: ಅಪ್ರೌಢರಂತಿರೆ ಕಾಷ್ಠಾಂಬರನಾಗಿ ಮುಟ್ಟುಗಿಡೆ ವಂಶಂಗೆಟ್ಟು ಸಾಜ್ಗೆಟ್ಟ ದುಶ್ಚರಿತಂಗಾನತೆಯಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕುಲಮುಂ ನೀಂ ನೀರೊಳಿಂತರ್ದುಪೋ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೪೭). [ಸಂ. (ಕಾಷ್ಠ₁ + ಅಂಬರ)]

ಕಾಷ್ಠಾಂಬುವಾಹಿನಿ (ನಾ). ದೋಣಿ ಅಥವಾ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿಯ ನೀರನ್ನು ಮೊಗೆದು ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮರದ ಪಾತ್ರೆ: (+). [ಸಂ. ಕಾಷ್ಠಾಂಬುವಾಹಿನೀ]

ಕಾಷ್ಠಾಗುರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಗರು (?): "ಕ್ರಿಮಿಘ್ನಃ – ಕಾಷ್ಠಾಗುರುಃ" (ಒಷಧಿ. ೩೩). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಅಗುರು]

ಕಾಷ್ಠಾಘಾತ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಹೊಡೆತ, —ಏಟು: ಕಾಷ್ಠಾಘಾತದಿಂ ಪೊಂದುಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೩–೧೦). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಆಘಾತ]

ಕಾಷ್ಠಾವ್ಯಸನ (ನಾ). ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಸನ, —ಸಂಕಟ: ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು . . . ಹಾಯಾಗಿರದೆ ಪುನಃ ಈ ಕಾಷ್ಠಾವ್ಯಸನಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಏಕೆ ಬರಬೇಕು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೯೧); ಬದುಕಿದಷ್ಟು ದಿನ ಸುಖವಾಗಿರುವುದು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಕಾಷ್ಠಾವ್ಯಸನವೇಕೆ (ಭಾರದ. ೪೬೪). [ಸಂ. (ಕಾಷ್ಠಾ + ವ್ಯಸನ)]

ಕಾಷ್ಠಾಹರಣ (ನಾ). ಸೌದೆಯನ್ನು ತರುವಿಕೆ: ಪರರ ಉಪವಾಸ ನಿವಾರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಾಷ್ಠಾಹರಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಕೂಡದೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅಂತಹವನು ಪಾಮರನಾಗುವನು (ಕಪಾಕುಂ. ೯). [ಕಾಷ್ಠ₂ + ಆಹರಣ]

ಕಾಷ್ಠಿಕೆ (ನಾ). ಮರದ ತುಂಡು; ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಚೂರು: (+). [ಸಂ. ಕಾಷ್ಠಿಕಾ]

ಕಾಷ್ಠೀಲೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆಗಿಡ. ೨. ಎಕ್ಕದಗಿಡ. [ಸಂ. ಕಾಷ್ಠೀಲಾ]

ಕಾಷ್ಠೆ, ಕಾಷ್ಠ₁ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಧ್ಯೇಯ. ೨. ತುತ್ತತುದಿ; ಕೊನೆ; ಅತಿರೇಕ. 'ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ' ಪರಾ. ೩. ದಿಕ್ಕು; ದಿಶೆ: "ಆಶೆದಿಕ್ಕಕುಭಕಾಷ್ಠೆ ಗೋದಿಶೆಯೆನಲು ದಿಕ್ಕಿಂಗೆ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭–೧೮). ೪. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ; ಗಡಿ; ಸರಹದ್ದು.

೫. ಹದಿನೆಂಟು ನಿಮಿಷಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ; ಹದಿನೆಂಟು ಸಲ ರೆಪ್ಪೆಯಾಡಿಸುವಷ್ಟು ಕಾಲ. [P. ಹದಿನೈದು ನಿಮಿಷಗಳಷ್ಟು ಕಾಲವೆಂದೂ ಉಂಟು: "ನಿಮಿಷ ೧೮ ಆದೊಡೆ ಅದು ಒಂದು ಕಾಷ್ಠೆಯೆನಿಸುವುದು" (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. ೬–೨೯); "ಅಷ್ಟಾದಶಸ್ಥಿತಿಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ನಿಮೇಷಮದು ಕಾಷ್ಠೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯–೫); ನಿಮಿಷಗಳು ಹದಿನೈದಾವಡೆ ಒಂದು ಕಾಷ್ಠೆಯೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ದಶಟೀ. ೭೨–೩); ಕಣ್ಣವೆಯ ನಿಕ್ಕುವನಿತಜ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗದೊಳಗೊಂದು ಭಾಗವೇ ತ್ರುಟಿ ...ಎರಡಾಗಲೊಂದು ಲವವೆನಿಸುವುದು. ಮತ್ತೆರಡಾಗಲೊಂದು ನಿಮೇಷವೆನಿಸುವುದು ಮತ್ತೆ ಹದಿನೈದಾಗಲೊಂದು ಕಾಷ್ಠೆಯೆನಿಸುವದು. (ವಿವೇಕ. ೩೨೦). ೬. ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆ. ೭. ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೮. ಸ್ಪಷ್ಟತೆ; ವ್ಯಕ್ತತೆ. ೯. (ಹೂವಿನಂತೆ) ಅರಳಿರುವುದು: "ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳು ಕಾಲದೊಳು ಭೇದದೊಳು ವಿಕಸಿತದೊಳು ಪ್ರೋಕ್ತದಿಂ ಕಾಷ್ಠೆಯೆಂಬುದು (ಮಂಗರಾ. ೧೪೪–೨೫); "ಅನುಕೂಲೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಕಾಲಾಂತರಂ ವೇದೋನ್ಮೀಲಿತ ಮೂರ್ಖ ದಿಕ್ ಕೃಶಮಿವುಂ ಕಾಷ್ಠಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೩೪). ಕಾಷ್ಠ: ೫. "ಪದಿನೆಂಟು ನಿಮಿಷ ಕಾಷ್ಠಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. ೬–೨೯). [ಸಂ. ಕಾಷ್ಠಾ]

ಕಾರ್ಷ್ಣಿ₁ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣನ ಮಗ; ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ: ಬಿಲ್ಮುರಿಯೆ ಕಾರ್ಷ್ಣಿ ಕಡುಗೋಪದಿಂದಾ ಕ್ಷಣಂ ಪಲ್ಮೊರೆಯುತ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೩೩). ೨. ಅರ್ಜುನನ ಮಗ; ಬಭ್ರುವಾಹನ ೧, ೨: ಕಾರ್ಷ್ಣಿ ಕಾರ್ಷ್ಣಿಗಳ್ಕಡುಪಿಂದೆ ಕಾದಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨–೩೦). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯ (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ: ನೀಂ ಪರಪುಟ್ಟನಾದೆ ನೋಡೀಗಳಿದರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ತನುಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಮೆ ಸೂಚಕಮಲ್ಲದೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೪೧). [ಸಂ.]

ಕಾಸ₁ (ನಾ). ೧. ಅರಳುವಿಕೆ; ವಿಕಾಸ. ೨. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ. ೩. ಕಾಣುವಿಕೆ; ಪ್ರಕಟನ: (*). [< ಸಂ. ಕಾಶ]

ಕಾಸ₂ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮು; ಉಬ್ಬಸ: "ಕ್ಷವಥುಃ, ಕಾಸಃ ಈ–೨ ಕೆಮ್ಮು" (ಹಲಾಯು. ೯೮–೪೪೬). ೨. ಉಬ್ಬಸ ರೋಗ; ದಮ್ಮುರೋಗ: "ಖಾಸ – ಕಾಸ, ಖುರ – ಕುರ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಆನಂದಭೈರವಿಯ ಮಾತ್ರೆ ... ಕಾಸ, ಶ್ವಾಸ, ತ್ರಿದೋಷಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲದ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು (ವೈವಿ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಕಾಸ₃ 'ಖಾಸ₁' ನೋ.

ಕಾಸಂಟೆ 'ಕಾಸಟ' ನೋ.

ಕಾಸಂಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಿಂಗಿತಲೆ ಪಣ್ಣಾರನ್ಗೆ ಕಾಸಂಪಳ್ಳಿಯಾ ಸಮುಭಾಗಮಾನ್ ... ಗೋಪಾಲದೇವರ್ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಇ. XXI, ೨೯–೮; 8ನೆಯ ಶತ). [ಕಾಸಂ ? + ಪಳ್ಳಿ]

ಕಾಸಗಾರ (ನಾ). = ಕಾಸದಾರ: (*). [?]

ಕಾಸಗಿ₁ 'ಖಾಸಗಿ' ನೋ.

ಕಾಸಗಿ₂ (ನಾ). (ಕರಾ) ಜೋಳ, ಸಜ್ಜೆ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕೊಳೆ; ಕೋಲಿ; ಕಸ: "ಕೋಲಿ, ಕಸ" (ಜಾನಕೋ. ೩೭); ಕಾಸಗಿ ಆರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಆಳು ಬಂದಿವೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಾಸಘ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕಂಟಕ ಶ್ರೇಣಿ; ಕಿರುದೇಗು: "ಭೃಗುಜೆ ಕಾಸಘ್ನಿ ಕಿಱುದೇಗೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೮). [< ಸಂ. ಕಾಸಘ್ನೀ]

ಕಾಸಜಿತ್ತು (ಗು). ೧. ಕಾಸರೋಗವನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕಂಟಕಶ್ರೇಣಿ; ಕಾಸಘ್ನಿ; ಕಿರುದೇಗು: (*). [< ಸಂ. ಕಾಸಜಿತ್]

ಕಾಸಟ, ಕಾಸಂಟ, ಖಾಸಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆ (?); "ಕೀಲು ತರಗಳಿಯ ಬಟ್ಟೆ" (ಲೀಲಾವ. ಕೋಶ): ಸಾಸಿರ ಪೊಂಗೆಯ್ದುಂ ೮೦ ಕಾಸಟಮೆಂದೊಂದು ಲಕ್ಕಗೆಯ್ವುದಿದರ್ಕಂ ಮಾಸರಮುಡಲೆಂದಧಿಕ ವಿಳಾಸದಿನು ಡಲಿಕ್ಕಿ ನೆಱೆಯೆ ಬಿಯಮಂ ಮೆಱೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೪೪); ಬರದೆಯಿಂ ತೆಂಕ ಪೋಪ ಭಣ್ಣಕ್ಕೆ ಕಾಸಟದ ಮಳವೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆಕ್ಕೊನ್ದು (ಎಇ. XIX, ೧೪೫–೧೬; 1076); ಪತ್ತಿಯ ಮಳವೆಗೆ ವಿ ೨ ಕಾಸಟಂ ಕೊಡಿಗೆಗೆ ವಿ ೫ ತವರದಡೆಗೆ ವಿ ೨ (ಕಇಅ. ೧೧೫–೧೯–೩೧; 1057); ಪಟ್ಟಾವಳಿಯುಟ್ಟುಡೆಯೊಳುಡುವುದೇ ಕಾಸಟಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೪೬). **ಕಾಸಂಟೆ**: ಪತ್ತಿಯ ಮಳವೆಗೆ ವಿ ೨ ಕಾಸಂಟ ಕೊಡಿಗೆಗೆ ವಿ ೫ (ಕಇಅ. ೧೦೪–೮–೩೦; 1078). **ಖಾಸಟ**: ಖಾಸಟದ ಮಳವೆ ಇರ್ಪತ್ತೆಕ್ಕೊನ್ದು (ಎಇ. XIX, ೧೪೯–೨೯; 1079). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಪಾಸಪಟ ?]

ಕಾಸಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹೀನವಾದುದು; ತುಚ್ಛವಾದುದು; ಅಲ್ಪಬೆಲೆ: ಎಲ್ಲೀವ ಕಾಸಡೀವ ನಾಲ್ಕ ಪೇರೂಕಾಯಿ ಆದವು (ನಿಸರ್ಗ. ೧೦೨); ಈ ಕಾಸಡೆ ಜನ ನಿನಗೇನ ಸುಖ ಕೊಟ್ಟಾವ (ಮಾವಿಕೋ. ೫೫). [← ಪ್ರಾ. ಕಸಟ್ಟ = ಕಸ, ತುಚ್ಛವಸ್ತು]

ಕಾಸದಾರ, ಕಾಸುದಾರ, ಕಾಸ್ತಾರ, ಕಾಸ್ದಾರ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಸೇವಕ, —ಆಳು; ಕುದುರೆ ಲಾಯದವನು: ಮಲಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದ ಕಾಸದಾರನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಾಯಿತು (ಪಾಳೆಗಾ. ೫೯); ನನ್ನ ಕಾಸದಾರರೂ ಸಾರಥಿಗಳೂ ನಿನ್ನ ಕೈಕೆಳಗಿರಲಿ (ವಜಭಾ. ೧೪೮). **ಕಾಸುದಾರ**: ೧. ಕಾಸುದಾರರ ಎದೆ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ (ವಾಲ್ಟ್. ೧೨). **ಕಾಸ್ತಾರ**: ೧. ಸುಮಾರು ೨೦೦–೩೦೦ ಕುದುರೆಗಳು ಇರಬಹುದು. ಒಂದೊಂದರ ಬಳಿಯಲ್ಲೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನು ಕಾಸ್ತಾರನು ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ (ಘಾಟೀಮು. ೫೪); ಕುದುರೆಗಳಿಗಾಗಿ ಕಾಸ್ತಾರರಿರುವರು (ಜನಜೀ. ೧೩೬). ೨. (ಆಲಂ) ಆಜ್ಞಾಧೀನನಾದವನು; ಗುಲಾಮ: ನಾನೇನು ಅವಳ ಕಾಸ್ತಾರ ಕೆಟ್ಟುಹೋದೆನೇ ಅವಳ ಸಮಯ ಕಾಯುವುದಕ್ಕೆ (ರೂಪಸ. ೧೩೩); ಸಾವಿರ ಕುದುರೇ ಸರದಾರ ಮನೇಹೆಂಡತಿ ಕಾಸ್ತಾರ (ಗಾದೆ). **ಕಾಸ್ದಾರ**: ೨. ಎರಡನೆಯ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೆಂಡತಿಯ ಕಾಸ್ದಾರನಾಗಿ ಬಾಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಸುತರಾಂ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ (ನಟಸಾ. ೩). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಾಸ್‌ದಾರ್; ಮರಾ. ಖಾಸದಾರ್, ಖಾಸ್ತಾರ್]

ಕಾಸದೃಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ (?): ಬೇಱೆವೇಱೆ ತೆತ್ತಿಸಿದ ತೋಮರದ ತೋರದೊಂಗಲ ತೊಂಡಬಡಿಗೆಯ ಗಂಡರ ದಾವಣಿಯ ಕಾಸದೃಸೆಯ ಪಂಚಚಾರಿಯ ಕಾರಿಯ ತುಱುಪಿನ ... ಸುಭಟ ಪಿಟಕಂ ಸಿಡಿಲ ಧ್ವನಿಯಂತೆ (ಮಹಾನೀ. ೧೨–೨೦೨). [?]

ಕಾಸದೆ (ನಾ). = ಕಾಸದೃಸೆ: ಬಿರುದರ ಬೆನ್ನ ಚಮ್ಮಟಿಗೆ ಗಂಡರ ದಾವಣಿ ವೀರಘಂಟೆಯುಪ್ಪರ ಗುಡಿ ಬಿಲ್ಲ ಜೀವಣಿಕೆ ಕಣ್ಣಲೆ ಕಾಸದೆಯಂಬು ಡೊಂಬಿನಾಳ್ ಧುರಧರೆಯೊಳ್ ಸಹಸ್ರಮಿದಿರಾದಡಂ (ಮಹಾನೀ. ೧೧–೧೩೬). [< ಕಾಸದೃಸೆ]

ಕಾಸಮರ್ದ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಎಲಹುರಿ: ಕಾಸಮರ್ದವು ಸಾರಕವಿದ್ದು ಕ್ರಿಮಿ ಕಾಸ ಕಫದ ಲೇಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೦–೯೮ ಟೀಕ). [ಸಂ.]

ಕಾಸರ₁ 'ಕಾಸರು' ನೋ.

ಕಾಸರ₂ (ನಾ). ಕೋಣ: "ಮಹಿಷಃ ... ಕಾಸರಃ, ಉಲಾಯಃ–ಈ ೫ ಕೋಣ" (ಹಲಾಯು. ೩೮–೭೪); "ಮಹಿಷಂ ಕಾಸರಂ ... ಕೋಣನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೧೦). [ಸಂ.]

ಕಾಸರ$_3$ (ನಾ). ಕಾಡು; ಅರಣ್ಯ: ಉರು ಕಾಸರಕೆ ತೆರಳಿದರಂದು ದೇಶವ ಬಿಟ್ಟು ಪಾಂಡವರೂ (ಜಿನಭಾ. ೩೯ ಸೂಚನೆ). 'ಕಾಸರದೇವಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಾಸರದೇವಿ (ನಾ). ವನದೇವಿ: ಸಂತಸವನಾಂತು ಕಾಸರದೇವಿಯರು ಸಂಪ್ರೀತಿಯೊಳಗೈದಿದರು ನಿಜರೂಪಾಂತು ಧರ್ಮಜನೆಡೆಗೆ ಸಭೆಯೊಳಗಂದು (ಜಿನಭಾ. ೪೯–೪). [ಕಾಸರ$_3$ + ದೇವಿ]

ಕಾಸರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು; ದೊಡ್ಡ ಸಿವನ್ನಿಮರ: "ಕಾಶ್ಮರ್ಯಃ –ಕಾಸರಿ, ದೊಡ್ಡಸಿವನ್ನಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೮). [< ಸಂ. ಕಾಶ್ಮರೀ]

ಕಾಸರಿ$_2$ (ನಾ). ಎಮ್ಮೆ: "ಮಹಿಷಿ ಕಾಸರಿಯೆನಲ್ಕೆಮ್ಮೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫–೭). [ಸಂ. ಕಾಸರೀ]

ಕಾಸರಿಕೆ, ಕಾಚರಿಕೆ, ಕಾಸಲಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಮೊಗಚಾಳ; ಮಂಗರವಳ್ಳಿ: "ಗಂಡೀರಃ, ಸಮಷ್ಠಿಲಾ – ಈ ೨ ಕಾಸರಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); "ಪಿಶಾಚಿಕಾ–ಕಾಸರಿಕೆ, ನಸುಗನ್ನಿ, ಮರುಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೮). **ಕಾಚರಿಕೆ**: ಕಾಚರಿಕೆ ಬೀಜ . . . ಮೊಸರಿಂದರೆದು ಕೊಡಲು ಕಲ್ಲೊಡೆದು ಬೀಳುವುದು (ಸಕವೈ. ೩೭೯). **ಕಾಸಲಿಕೆ**: ಆದರಿಸಿದರೆ ಕಲ್ಪತರು ಕಾಸಲಿಕೆಯಾದುದಲ (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೭–೭). [?]

ಕಾಸರಿಗ 'ಕಾಸರ್ಕ' ನೋ.

ಕಾಸರು, ಕಾಸರ$_1$ (ನಾ). ಹೊರಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹೊದಿಕೆಯುಳ್ಳ, ದುಂಡಗಿರುವ, ಅರಸಿನ ಬಣ್ಣದ ವಿಷಫಲಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ, ವಿಷವೃಕ್ಷ; ಕಾರಸ್ಕರ: ಇಲ್ಲಣ, ಸುಣ್ಣ, ಅರಿದಳ ಕಾಸರ ಕೊನರು ಇವಂ ನಿಂಬೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರದು ಪೂಸಲು ಕೆಂಬಾವು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೮). **ಕಾಸರ**: (೬).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಂಜಿರೈ; ಕಾಂಜಿರ; ಮಲ. ಕಾಞ್ಞೀರ; ತುಳು. ಕಾಯರ್, ಕಾಯೆರ್]

ಕಾಸರುಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಾಸರುಗುಪ್ಪೆಯ ದಾಜಿಯಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೬–೭; 960). [ಕಾಸರು + ಕುಪ್ಪೆ)]

ಕಾಸರೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಜ್ಜ ಅಮ್ಮ ಕಾಸರೂರಾಳಿಗೆಯೆ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೭೪–೨; 780). [ಕಾಸರು ? + ಊರ್]

ಕಾಸರ್ಕ, ಕಾಸರಿಗ (ನಾ). = ಕಾಸರು: (೬). **ಕಾಸರಿಗ**: ಸುರತರುವಿನೊಳು ಬೀಜವೇ ಕಾಸರಿಗನಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೭–೪–೧೨).

ಕಾಸರ್ಕನ ಬಂದನಿಗೆ = ಕಾಸರು ಮರದಲ್ಲಿ ಮೊಳೆಯುವ, ಪರೋಪಜೀವಿಯಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊದರು ಗಿಡ: ಕಾಸರ್ಕನ ಬಂದನಿಗೆ ಕೆಲವು ಲೇಪಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕಾರಸ್ಕರ]

ಕಾಸರ್ಕಣ (ನಾ). = ಕಾಸರು: ಕಾಸರ್ಕಣ (ಕಾರೊ) ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ ಸಾಧಾರಣ ವೃಕ್ಷ. ಕಟ್ಟಿಗೆ – ಶ್ವೈ, ಬಿರುಸು (ಕಭಾಗೆ. ೩೭). [< ಕಾಸರ್ಕ]

ಕಾಸಲಿಕೆ 'ಕಾಸರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಸವಿಸಿಬಡು 'ಕಸವಿಸಿಬಡು' ನೋ.

ಕಾಸಾ 'ಖಾಸಾ' ನೋ.

ಕಾಸಾದಂಡ (ನಾ). ಚಾಟಿಯ ಕೋಲು: ಶತಪ್ರಭೆ ಕುಡಿವರಿವ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಕೆಯ್ಯೊಳು ಪಿಡಿದ ಕಾಸಾದಂಡದಧಿಕ ಗಣೇಶನಂ ಕಂಡ (ಶಂಕದಾ. ೧೦–೭೩). [< ಸಂ. ಕಶಾದಂಡ]

ಕಾಸಾಯ (ನಾ). ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ; ಕೆಂಪು ಬಟ್ಟೆ: "ಕಾಷಾಯ – ಕಾಸಾಯ" (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಾಷಾಯ]

ಕಾಸಾರ$_1$ (ನಾ). ಕಂಚುಗಾರ; ಬೋಗಾರ; ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮತ್ತು ಕಂಚಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಕಾಸಾರರು:– ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಜೈನರಿಗೆ ಕಾಸಾರರೆಂತಲೂ, ಬೋಗಾರರೆಂತಲೂ, ತಾಂಬುಟಿಗಾರರೆಂತಲೂ ಹೆಸರು ಹೇಳುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೫೫). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯಕಾರ]

ಕಾಸಾರ$_2$ (ನಾ). ಕೊಳ; ಸರೋವರ: ಮದವನ್ಮಾತಂಗಮಂ ಘೂರ್ಣಿಸುವ ಜಲಧಿಯಂ ಸಾರಕಾಸಾರಮಂ . . . ಸ್ವಪ್ನದೊಳ್ ಕಾಂತೆ ಕಂಡಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೧೧೫); ಕಾಸಾರದ ಪರಿಕರದೊಳ್ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವಂಚೆನಿಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೩೬); ಸುಲಿ ಸೀರೆಗಳನೆಂಬಗ್ಗಳಿಕೆ ಕಾಸಾರದಲಿ ಕರಗಿತೆ ಸುಯೋಧನ ಎಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೮); ನಿಸ್ತೋಯ ಕಾಸಾರದೊಲ್ ರಿಕ್ತಮಾನಸಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೧–೩೫೨). [ಸಂ.]

ಕಾಸಾರಗೊಳಿಸು (ನಾ). ಸರೋವರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು: ನಳಚರಿತ್ರ ಕರುಣರಸವನ್ನು ಕಾಸಾರಗೊಳಿಸಿತು (ಹೇಮಕೂ. ೧೦೭). [ಕಾಸಾರ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಸಾರಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). "ಕೊಳ ಕುಂಟೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕಾಸಾರಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ" (Limnology. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಸಾರ$_2$ + ಜೀವಿ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಾಸಾವೀಶಿ 'ಕಸವಿಸಿ' ನೋ.

ಕಾಸಾವೀಸಿ 'ಕಸವಿಸಿ' ನೋ.

ಕಾಸಿ$_1$ 'ಕಾಸೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾಸಿ$_2$ 'ಕಾಸೆ$_3$' ನೋ.

ಕಾಸಿ$_3$ (ನಾ). = ಕಾಸಿಗ: ಕುಲಜಾತರಹ ಕಾರುಕಂ ಬಡಗಿ ಕರೆಗೆರೆವ ಕಂಚುಗಾಜಂ ಕಾಸಿಯಕ್ಕಸಾಲೆಯರೆನಿಪಯಭಿಧಾನದೀ (ನವಮೋ. ೨–೩೨). 'ಕಾಸಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಕಾಸಿ$_4$ (ನಾ). ಕಾಶೀಕ್ಷೇತ್ರ, —ಪಟ್ಟಣ: ಅಸಿವರುಣೆಗಳಾ ಕಾಸಿಯ ಪುರವನು ಮುಸುಕಿ ಕಾದಿರುವಂದದಲಿ (ನವಮೋ. ೫–೪೩); ಕಾಸೀಗಿ ಹೋಗಲಕ ಏಸೊಂದು ದಿನಬೇಕ . . . ತವರೂರ ಮನಿಯಾಗ ಕಾಸಿ ಕುಂತಾಳ ಹಡೆದವ್ವ (ಗರತಿ. ೫೪). [< ಸಂ. ಕಾಶೀ]

ಕಾಸಿ$_5$ (ನಾ). (?): ಜಲಗೈವ ಶರಭ ಶಾರ್ದೂಲ ಕಂಠೀರವ ನೆಲಜೇಷ್ಠ ಕಾಸಿಯ ಭೂತ ಕೆಲಮೃಗ ಪಕ್ಷಿಯಿಂದೆಸೆಯಿತು ರೈವತಾಚಲ ದ್ವಾರಕೆಯ ಬಾಹ್ಯದಲಿ (ಮೋಹತ. ೩–೪). [?]

ಕಾಸಿಕಜ್ಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾಸಿಕಜ್ಜನ ಬೆಸದೊಸಿರಿ × ಣ್ಣೆಯ ಪಳ್ಳಿಯೊ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೧೯–೨; 907). [?]

ಕಾಸಿಕಾಗಡಿ 'ಕಾಸಿಕಾವಡಿ' ನೋ.

ಕಾಸಿಕಾವಡಿ, ಕಾಸಿಕಾಗಡಿ (ನಾ). ಕಾಶಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ತರುವ ಕಾವಡಿ: (೬). **ಕಾಸಿಕಾಗಡಿ**: (೬). [ಕಾಸಿ$_4$ + ಕಾವಡಿ]

ಕಾಸಿಗ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ; ಶಿಲ್ಪಿ: ಅಯ್ವತ್ತು ಮತ್ತರದಜಿಕೊಳಗೆ ಕಾಸಿಗಂಗೆ ಎರೆ ಆಜು ಮತ್ತರ್ ಕಿಸುಕಾಡು ಅಜುಮತ್ತರ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೦–೧೧; 931); ಬೆಸಗೆಯ್ದಂ ಕೊಯತೂರ ಕಾಸಿಗಂ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಂ ಬಹುಗುಣತೇಜನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೨–೭; 950); ಚಾಮುಂಡರಾಯಂ ಬರೆದಂ ಕಾಸಿಗ ಬಮ್ಮೋಜಂ ಕಂಡರಿಸಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೦೭–೫೮; 1124). [?]

ಕಾಸಿಗಪ್ಪಡ (ನಾ). ಕಾವಿಯ ಬಟ್ಟೆ; ಕಾಷಾಯ ವಸ್ತ್ರ: ಕಾಶಾ ಕರ್ಪಟ, ಕಾಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಸೆ] ಗಪ್ಪಡ (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಸಿ$_2$ (< ಕಾಸೆ) + ಕಪ್ಪಡ]

ಕಾಸಿನಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಾಸಿನಸರ, ಸರದಾಳಿಗೆಡ್ಡೆ (ಮೈಡಿಗಿ. ೬-೧೧೦). [?]

ಕಾಸಿನಸೇವಂತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅಂಬಡಾ-ಅಂಬಟಿ, ಪುಳ್ಳಂಪುಣಸೆ, ಅಗುಳುಕುಂಠಿ, ಕಾಸಿನಸೇವಂತಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೪). [?]

ಕಾಸಿನಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : (ಮೈಡಿಗಿ. ೨೧-೩೯೩). [?]

ಕಾಸಿವಾಲ್? (ನಾ). (?): ಭರದೊಳಿಕ್ಕುವ ಕಾಲ್ಗಳು ಪಲಕಾಲ್ಗಂತಿರೆ ಕಾಸಿವಾಲ್ಗಮದಾಗೆ ಸರಭದವೊಲು ನರಹರಿ ಘರ್ಜಿಸುತ ಕೇಸರಿಯ ನಡ್ಡೈಸಿದನಿಂತೂ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೪-೪೪). [?]

ಕಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಯಿಸು ; ಕಾಸು : ಸೀರೆಯೊಳ್ ಮಾಸರಮಾಗೆ ಸೇವಗೆಯನೊತ್ತಿ ಸಿತೋದಕದಿಂದೆ ಮತ್ತದಂ ಕಾಸಿಸಿ ಮಾಜ್ಕೆ ಲಡ್ಡುಗೆಯನೀ ತೆಜದಿಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೨) ; ಕಾಸಿಸಿದ ಕೆಂಬೊತ್ತ ಲೋಹದ ನಿಸಿತ ಶೂಲಾಗ್ರಂಗಳಲಿ ತೆಗೆಸು (ಬಸವು. ೫೦-೩೯).

[ಕಾಸು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಸಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಸಿಹುಲ್ಲು, ಕಾಮಾಂಚಹುಲ್ಲು, ಅಂಜಿಹುಲ್ಲು, ಪಾರದಹುಲ್ಲು (ಮೈಡಿಗಿ. ೨೭-೫೧೨).

[ಕಾಸ್ಕ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಸೀಸ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣ ಗಂಧಕಾಮ್ಲಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲವಣ; ಅನ್ನಭೇದಿ: "ತುಂಬುರಂ-ಕಾಸೀಸ" (ಓಷಧಿ. ೦೧) ; ಅರಿದಾಳಂ ಬೆಲ್ಲಂ ಸಜ್ಜರಸಂ ಕಾಸೀಸಮರಗು ಕೇರ್ ಮೆಳವನೊಂದಿರೆ ತಿಲತ್ತೈಲದೊಳಟ್ಟುತೊರಸುಗೆ ತುರಗಕ್ಕೆ ಪಿಂಗುಗುಂ ತಳ ರುಜೆಯುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೪೪) ; ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಕಾಸೀಸ, ಏಲಾವಾಲುಕ - ಇವಿಷ್ಟನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು ವರಹತೂಕವ ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಹಾಕಿ ಎಣ್ಣೆಯುಳಿಯೆ ಕಾಸಿ ಮಂಡೆಗೆ ಲೇಪಿಸಲು ರೋಮ ನಾಶವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪೫). [ಸಂ.]

ಕಾಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಿಸಿಮಾಡು ; ಬೇಯಿಸು ; ಕರಗಿಸು : "ಕಾಸು - ದಾಹೇ, ವಿವಧೇ ಚ (ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯ)" (ಶಮಧಾ) ; ಆ ತಪಸ್ವಿ ಯೇಜುರ್ದ ಶಿಲೆಯಂ ಕಾಸುವುದೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೦-೩೧) ; ಕರಂ ಕರವಾಳೊಡನಮರೆ ಕಾಸಿ ಬೆಚ್ಚಂತೆ ವಸುಂಧರೆಯೊಳ್ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೪೧) ; ನಾಯ ಬಾಲಮಂ ಕಾಸಿ ತಿರ್ದಿದೊಡಂ ಕೊಂಕು ಮಾಣದು (ಪಂಚತಂ. ೧೦೫-೨) ; ಒಮ್ಮೆ ಕಾಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಕರಗಿಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟು ಎನ್ನಮನದ ಮೋಹವ ಕಳೆದನಯ್ಯ (ಚೆನ್ನವ. ೧೪೧) ; ಕರಗಿ ಕಾಸಿದ ವಿದ್ಯೆಯನು ಬೇಜಾರಿಸಿ ಶುದ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮವನು ಕಂಡರಿಸಿದಂತಿರ ಲೆಸೆವ ಶಿವನನು ಕಂಡನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೬) ; ತನಿವಾಲ ಕಾಸಿದಂತಿಹು ದಾತ್ಮರಸಿಕನ ಅನುಭವ ಕುಲಸತಿಯರೊಳು (ಭರಚ. ೫-೯೧).

[ಕಾಯ್ಸ್$_3$ + -ಸು]

ಕಾಸು$_2$, ಕಾಚು$_3$ (ನಾ). ೧. ತಾಮ್ರದ ಸಣ್ಣನಾಣ್ಯ: "ಕಾಸು - ದಾಹೇ, ವಿವಧೇ ಚ (ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯ)" (ಶಮಧಾ) ; ಈಶ ಲಾಂಛನವ ಹೊತ್ತು ಕಾಸಿಗಾಗಿ ಕಾರ್ಪಣ್ಯವ ಬೇಡುವವನಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೫-೩೭೮) ; ಅವರ್ಗಳಿತ್ತ ಕಾಸಿಂಗೀಗಳ್ ಗೋರೆಸಮಂ ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಂಡೋರಂತಿರೆ ಬರ್ಪುದು (ದಶಕು. ೧೨-೧೨೪) ; ದಟ್ಟದರಿದ್ರನಂತೆ ಕಾಸಿಗೆ ಮನಮಿತ್ತನೆಂದು (ವೀರವ. ೨-೫೪) ; ಹುಟ್ಟುಕುರುಡ ಕಾಸ ನೀಡಿ (ಕವಿಸೋ. ೩೯). ೨. ದುಡ್ಡು ; ಹಣ : ನಾಲ್ಕು ಕಾಸು ತರದ ನಿಮ್ಮ ಸತ್ವವೆಂದರೇನು (ರಂಗರೋ. ೧೦೦) ; ಕಾಸಿದ್ದರೆ ಕೈಲಾಸ (ಗಾದೆ) ; ಕಾಸಿಗೆ ತಕ್ಕ ಕಜ್ಜಾಯ (ಗಾದೆ). ಕಾಚು$_3$: ೧. ನೀಚಾಧಮ ! ಕುಶಿಕ ಪುತ್ರಗೆ ಯಾಚಿಸಿ ಧನಕೊಡುವೆನೆಂದು ಬೊಗಳುತ ಬಂದು ಕಾಚೊಂದನು ಕೊಡದೆಯಿರುತಿಪ್ಪ (ಹಚಮ. ೯೧).

ಕಾಸಿನ ಸರ = ಒಂದು ಕೊರಳ ಆಭರಣ ; ಕಾಸಿನ ಆಕಾರದ ಬಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಪೋಣಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸರ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಚು ; ತೆಲು. ಕಾಸು]

ಕಾಸು$_3$ (ನಾ). ನೆಲವು ; ಕಾವಡಿ ; ಕಾಚ : "ಭಾರಯಷ್ಟಿಃ, ವಿಹಂಗಿಕಾ-ಈ ೨ ಕಾ(ಚಿ)ಸಿನ ಕಂಬಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೬೩); ಕಾಸು ವಿಹಂಗಿಕೆಯದಡ್ಡವೋಜೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೬) ; ಪಾಸದ ನೇಣ್ಗಳಂ ಪೊಸೆವ ಜಾಲಮನೊಪ್ಪಿರೆ ಮಾಟ್ಪ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಾಸಿನ ಕಂಬಿಯಂ ಸಮೆವ ಮಾರ್ಗಣಮಂ ಗಜೆಗಟ್ಟುತಿರ್ಪ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೬) ; ಕಡವೆಳೆ ಬಳ್ಳು ಕೊಂಡುಗಜೆ ಕೂರಗೆಯೆಂಬಿವನ್ನೆದೆ ಕಾಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ನಿ] ನೊಳ್ಗಡಣದೆ ಪೊತ್ತು ಬೇಡವಡೆ ಬಂದುದು ಕಾನನದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೬೮). [< ಸಂ. ಕಾಚ]

ಕಾಸು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ ; ಭರ್ಜಿ ; ಭಲ್ಲೆ.

[ಸಂ. ಕಾಸೂ]

ಕಾಸುದಾರ 'ಕಾಸದಾರ' ನೋ.

ಕಾಸುರಿ (ಕ್ರಿ). ಎಳ್ಳಷ್ಟು ತಿಳಿ (?) ; "ಅರಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ವಾಸವ ಶಂಕರ ವಾರಿರುಹಾಸನರಂ ಪೋಸಗೆಯ್ದು ಮಾಧವನಿರವಂ ಕಾಸುರಿಯ ದೆಳಿಯ ಗೋವಳರೋಸರಿಸಲ್ ನುಡಿದರೊಲ್ದು ಬಲ್ಕೆಗಳಿಂದಂ (ಗೀತಗೋ. ೮-೧೮). [?]

ಕಾಸುವೀಸ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಸು ಹಾಗು ಅದರ ಎಂಟನೆಯೊಂದು ಭಾಗ ; ತೀರ ಅಲ್ಪವಾದ ಹಣ : ಯಾವದೊಂದು ಕಾಸುವೀಸದ ತೆರ್ಗೆನೂ ಇಲ್ಲ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೬-೮ ; 1169) ; ಕಾಸುವೀಸಕ್ಕಾಗಿ ಹರಿಯ ದಾಸನೆಂದು ತಿರುಗಿ ತಿರುಗಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೦-೯) ; ಕಂಡಾಯ ಮನಲ್ಲದೆ ಪೆಜತೊಂದು ಕಾಸುವೀಸಮನೊಲ್ಲಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೧೫-೩) ; ಕಾಸುವೀಸದ ಆಸೆಗೋಸುಗ ಘಾಸಿಮಾಡಿ ವಿಟರನು (ಶರಲೀ. ೩೬೪-೪).

[ಕಾಸು$_2$ + ವೀಸ]

ಕಾಸುಳೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ : ರೋಹಿಣೀ ಸಂಧಿಯ ಕೆಳಗಿರೆ ಕಾ(ಸೂ)ಸುಳ ಪೆಸರದಕೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೫೨). [?]

ಕಾಸುಳಿ, ಕಾಂಸುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ತುರುವೆಗಿಡ: "ತುಜುವೆ ತೇಜಸ್ವಿ ಕಾಸು[ಪಾಠಾಂ. ಪು]ಳಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೭).
ಕಾಂಸುಳಿ : (?). [?]

ಕಾಸೂರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನಾಣ್ಕೆಜಿಯರಾ ಎರ್ಮ್ಮೆಕೊಳ್ವಲ್ಲಿ ಸತ್ತೋನ್ ಕಾಸೂರನ್ (ಎಕ. X (s), ಚಿಂತಾಮ. ೩೪-೭ ; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಾಸೆ$_1$, ಕಾಶೆ$_3$, ಕಾಶೆ$_1$, ಕಾಸಿ$_1$, ಗಾಸೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಚ್ಚೆಹಾಕಿ ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತ್ರ : ಕಾಸೆಯನುಟ್ಟು ಜನ್ನವಿರಮಂ ಪೆಗಲೊಳ್ ತೆಗದಿಕ್ಕಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೫ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕಾಸೆಯನುಟ್ಟು ಬೊಟ್ಟನಿಡಾಗಿರಲಿಟ್ಟು ಲಲಾಟಪಟ್ಟದೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೨೨) ; ಉಟ್ಟ ಪಟ್ಟೆಯ ಕಾಸೆ ತೋಜುವ ಕನಕದುಡಿನೇವಳ ವಿರಾಜಿಸುತ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೫) ; ನಿನ್ನ ವಿಲಾಸದ ನಡೆಗೆ ಧರಣಿಯು ಕಾಸೆ ವೀಸೆಯನುಳ್ಳ ಕಲಿಗಳು ಸೇರರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೦-೨೪). ೨. ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ವಸ್ತ್ರ ; ಕಟಿವಸ್ತ್ರ : ತೊಡೆಚಲ್ಲಣವೆರಸಿ ಕಾಸೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಭೂತಾಕೃತಿವೆತ್ತು ನಿಂದ (ಮೋಹತ. ೧೧-೬೩) ; ಪಚ್ಚೆಯ ಚಲ್ಲಣ ಪಂಚವರ್ಣದ ಕಾಸೆ ಬೆಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ಮೊಲೆ ಗಟ್ಟು (ಭರಚ. ೧೨-೫೮) ; ಒಡಲ ಭಸಿತೋದ್ಧೂಳನದ ಕೆಂಜೆಡೆಯ ರುದ್ರಾಕ್ಷಾ ವಿಕಲ್ಪದ ಜಡಿವ ಮಣಿಕುಂಡಲದ ನಿಡುಗಡ್ಡದ ತಳಿರ್ಗಾಸೆ ಉಡಿಗೆ ಬಹಿರ್ವಾಸದ ಶತಪ್ರಭೆ ಕುಡಿವರಿವ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಕೆಯ್ಯೊಳು ಪಿಡಿದ ಕಾಸಾದಂಡದಧಿಕ ಗಣೇಶನಂ ಕಂಡ ಅರಸನು (ಶಂಕದಾ. ೧೦-೬೩).

ಕಾಶಿ$_3$: ೨. ಕಾದಿದರ್ ಕಟ್ಟಿದವೆಥಟ್ಟಿ ಬಿಗಿದಿಟ್ಟ ನೆರಿ ಕಾಶಿಯಿಂದ (ಜಿನಮು. ೩–೪೧). **ಕಾಶೆ$_1$** : ೧. ಚಿತ್ರಮಯ ಪೊಂಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಕೈಗೈದು ರಾಜಿತಮಾದ ಕಾಶೆಗಳನುಟ್ಟು (ಶಂಕದಾ. ೨–೪೭). ೨. ಪೆರ್ದುಱುಬು ಉಡಿಜಲ್ಲಿಯುಟ್ಟು ಕಾಶೆಯ ಸಬಳಿಗರು ಕೋಲಾಹಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ನಂಜುಂಡ. ೯೫). **ಕಾಸಿ$_1$** : ೧. ಚರ್ಮವ ಕಿತ್ತು ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತಿ ಕರುಳ ಕಾಸಿಯಾಗುಟ್ಟು (ಭೈರಸೂ. ೧೧೨); ಭ್ರಮರ ವರ್ಣದ ಕಾಸಿ ಮೈದೊಡೆಯ ಕುಪ್ಪಸದಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೪–೭೮); ಸೆಜಗ ಜೋಡಿಸಿಯಿಳುಹಿ ಕಾಸಿಯ ಬಿಗಿದುಟ್ಟು (ನವನೋ. ೧೬–೯). **ಗಾಸ್ಪೆ** : ೧. ಸುಂದರ ಹೊಸದುಪ್ಪುಟದ ಗಾಸೆಯ ಚದುರೆಯರು (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೭೩). ೨. ಅಸಮ ಗಾಸೆಯ ಖಡ್ಗಪಾಣಿಯ ಗಳದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ಮಡಿಭ. ೧೨).

[< ಕಾಚ್ಯ]

ಕಾಸೆ$_2$, ಕಾಸಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಾವಿಯ ಬಟ್ಟೆ; ಕಾಷಾಯ ವಸ್ತ್ರ: ಮಹಾಪದ್ಮನಂ ಕಿಡಿಸಿದಲ್ಲದೆ ಕಾಸೆಗಳಂ ಕಳೆಯೆನೆಂದು ಜಾದಿನ ಸೇಲೆಗಳ ನುಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೬–೬); ತಲೆಗಿರಿದುಟ್ಟು ಕಾಸೆಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೯–೩೨); ಕಾಸೆಯನಳಿದು ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ನಿನಗೆ ವಧುವಾದೆನಯ್ಯ (ಘನವ. ೭೪–೬೨); ಜಡೆಗೊಂಡ ಪಿಜೆಲಂ ತಾನೆ ಬಿಡಿಸಿ ಕಾಸೆಯಂ ಕಳೆಯಿಸಿದಾಗಳ್ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಸಿ ಕೈಗೆಯ್ದು (ಬಂಹರಿ. ४–४೨ ವ). **ಕಾಸ್ಸಿ$_2$** : ಕಾಸಿಯನುಟ್ಟು ತ್ರಿಪುಣ್ಡ್ರಮನಿಟ್ಟು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩४–೩ ; 955); ಕೊಟಿಗಣ್ಣಿಂ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಯಿಂ . . . ತೊಟ್ಟ ಕಾಸೆಯುಂ ಬೆರಸು [ಹಂಸೆಯೊಳಗೆ ಹೊರಸು ಬಂದಿರ್ಪಂತೆ ಬರ್ಪುದುಂ] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೨೨೫). ೧. ಕಾಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಶಿ] ಕಂಚಡಿ ಯೇಕೆ ಅಸುರದ ಜಡೆಯೇಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೩). ೨. ಕಾಷಾಯ ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ. 'ಕಾಸೆಮೊಚ್ಚೆಯ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಕಾಷಾಯ. / ತಮಿ. ಕಾಶೈಯುಡೈ = ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ]

ಕಾಸೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟು: ಪಲವು ಬಟ್ಟೆಗಳನು ಮೆಟ್ಟಿನು ಅಲ್ಲಿ ಪರಿದಾಟಕೆ ಕಾಸೆಗಟ್ಟಿನು (ಗೀತಗೋ. ೪೯–೫).

[ಕಾಸೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಸೆಮೊಚ್ಚೆಯ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಮೊಚ್ಚೆ,—ಜೋಡು: ಕಟ್ಟಿದ ಜವದಾಡೆಯ ಮೆಟ್ಟಿದ ಕಾಸೆ ಮೊಚ್ಚೆಯುದ ಬಿಟ್ಟ ಜೆಡೆಯ ಗೊಂಡೆಯದ ಖಾನ ಮಲುಕರಿಟ್ಟಣಿಸಿದರೋಲಗದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೨೬).

[ಕಾಸೆ$_2$ + ಮೊಚ್ಚೆಯ]

ಕಾಸ್ತಾರ 'ಕಾಸದಾರ'ನೋ.

ಕಾಸ್ದಾರ 'ಕಾಸದಾರ' ನೋ.

ಕಾಸ್ಮೀರ ಭೂಮಿ (ನಾ). ಕಾಶ್ಮೀರಭೂಮಿ: ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ ಕಾಸ್ಮೀರಭೂಮಿ ಮತ್ತ ೨ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨೫–೧೧ ; 1130). [ಸಂ. ಕಾಶ್ಮೀರಭೂಮಿ]

ಕಾಹ (ನಾ). ಕಾಯುವಿಕೆ; ಕಾಪು; ಕಾವಲು: ಸುಡುಗಾಡ ಕಾಹವೆಂದೇನದಱ ಪಂಥಮಂ ನುಡಿದು ಪೇಳೆನೆ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೩೬). 'ಕಾಹು'ಪರಾ. [ಕಾ$_1$ + –ಹ$_2$]

ಕಾಹಕ (ನಾ). "ಸಂರಕ್ಷಕ; ಪಾಲಕ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ" (ಕಸ್ತೂಕೋ); ಉಲಿವ ಭಟ್ಟರ ನಿಲಿಸಿದನು ಸಮನೆಲನ ಹೊಗಳುವಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ವಾ]ಹಕರ ಕಳಕಳವ ನಭಕೊತ್ತಿದನು ಕಹಳಾರವಕೆ ಕೋಪಿಸುತ ತಲೆ ಮುಸುಕಿನಲಿ ತಾರಿದೊಡಲಿನ ತಳಿತ ದುಗುಡದ ಮೋಱೆಯಲಿ ಕುರುಕುಲಭಯಂಕರನೆೈದಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧–೫೨). [ಕಾಹ + –ಕ$_3$]

ಕಾಹಲ, ಕಾಹಳ, ಕಾಹಳೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ವಾದ್ಯ; ಕಹಳೆ; ಕಾಳೆ: ವಂಶ ಶಂಖ ಕಾಹಲಾದಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ಸುಷಿರಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೪೩).

ಕಾಹಳೆ : ಮರ್ದಳೆ ಝಲ್ಲರಿ ಮುಕುಂದ ತಾಳ ಕಾಹಳ ಶಂಖವಂಶ ವೀಣಾ ಸ್ವರಂಗಳೆಸೆಯೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩–೨೮); ಕಾಹಳ ಬಹುವಿಧ ವಾದ್ಯಸ್ವನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೨); ಆಹ ತನ್ನೊಡಲೊಡತಿ ಮಾಯಾ ದೇಹಿನಿಯೆ . . . ಮೋಹಳವೆ ತನ್ನ ಕ್ಷಿಯುಗಳದ ಕಾಹಳವೆ ಕಾಮುಪ್ರತಾಪದ ಮೋಹಳವೆ ಮನಮಥನ ಶರಧಿಯೆ ಎನುತ ಸೈವಡೆದ (ನಿಭಾಗ. ೯–೧೭–೩೪). **ಕಾಹಳೆ$_3$** : ಮೊಳಗಲುದ್ದಾಮ ಜಯ ಕಾಹಳೀ ದುಂದುಭಿಗಳಬ್ಬರಂ (ಶೀಪರಾ. ೧೪–೬೨). [ಸಂ.]

ಕಾಹಲೆ, ಕಾಹಳೆ (ನಾ). ೧. = ಕಾಹಲ: (+). ೨. ದೊಡ್ಡಭೇರಿ, —ನಗಾರಿ. **ಕಾಹಳೆ** : ೧. ಕಣ್ಣಂಜಲ್ಗಿಂದ್ರಂ ಬಿಗಿದ ಪೊನ್ನಕಾಹಳೆ ಯೆಂಬಿನಮೆಸೆದಂ ಮೃಗಾಂಕನರ್ಥೋದಯದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೭–೮೦).

[ಸಂ. ಕಾಹಲಾ]

ಕಾಹಳ 'ಕಾಹಲ' ನೋ.

ಕಾಹಳೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಬಂಡೆಯೆನೆ ಚಂಡೆ ಕಾಹಳೆ ಯೆನಲ್ಕಳ್ಳಮುಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಬಂಡೆಕಾಕಳೆಯೆನೆ ಕಳವಲಕ್ಕುಂ]" (ಮುಂಗರಾ. ४೦–೩೨). [?]

ಕಾಹಳೆ$_2$ (ನಾ). ಧರ್ಮದರ್ಶಿ (?): ಕುಡಿನುಡೆಱೆಯ್ಮಂ ಆಯ್ದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯ [ಬಾ]ದುವೆಯ ಕಾಹಳೆಗಳ ಕೈಯಲು × × × ಧಾರಾ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XV, ೬೨–೫೭ ; 1186). [?]

ಕಾಹಳೆ$_3$ 'ಕಾಹಲ' ನೋ.

ಕಾಹಳೆ 'ಕಾಹಲೆ' ನೋ.

ಕಾಹಿ, ಕಾಯಿ$_3$ (ನಾ). ಕಾಯುವವನು; ಕಾವಲುಗಾರ; ರಕ್ಷಕ. 'ಕೞುಗಾಹಿ', 'ತುಱುಗಾಹಿ', 'ಮಸಣಗಾಹಿ' ಪರಾ. **ಕಾಯಿ$_3$** : 'ತುಱುಗಾಯಿ' ಪರಾ. [ಕಾಹು$_1$ (< ಕಾಪು) + –ಇ$_3$]

ಕಾಹಿಗ (ನಾ). = ಕಾಹಿ: ಅಲ್ಲಿರ್ದ ಕಾಹಿಗರ ಗೆಲ್ದುರುಳಿಸುತ್ತ (ಬಾಲಭಾ. ೮–೯೯). [ಕಾಹು$_1$ (< ಕಾಪು) + –ಇಗ]

ಕಾಹಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು (?): ಕಲಿಸಿಂದ ನೊಳಗಾಗಿ ಕಾಹಿನಾಡಯ್ವಗ್ಗರ್ ಮತ್ತನ್ನಾಲ್ವತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೧–೫४ ; 1045). [ಕಾಹಿ ? + ನಾಡು]

ಕಾಹಿಲೆ 'ಕಾಯಿಲೆ' ನೋ.

ಕಾಹು$_1$ 'ಕಾಪು$_1$' ನೋ.

ಕಾಹು$_2$ (ನಾ). ಕಾವಲಿನ ಸುಂಕ; ರಕ್ಷಾಶುಲ್ಕ (?): ಕಿಱುದೆಱೆ ಕುಱು ಕುಳಾಯ ಒಳಗಾಗಿ ಕಾಹಂ ಪಡೆದು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೮೦–೨೯ ; 1096). ರಾಹುತಗೌಡಂಗೆ ಬಿದಿರೂರಲು ಪಣವೊಂದರ ಕಾಹ ಕಾರುಣ್ಯಗೆಯ್ದು ಕೊಟ್ಟರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೩೧–೧೦ ; 1124); ಆ ಬಾಳಿಂಗೆ ಉಳ್ಳಂಥಾ ಕಾಹು ಮೊದಲು ಆ ಬಾಳ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಉಳ್ಳಂಥಾ ಮಾ(ಂ)ನ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ४೧೭–೧೧ ; 1377). [< ಕಾಪು$_1$]

ಕಾಹು$_3$ 'ಕಾಯ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಕಾಹುರ$_1$ 'ಕಾವರ$_2$' ನೋ.

ಕಾಹುರ$_2$ 'ಕಾಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಕಾಹುರತೆ (ನಾ). ಉದ್ವೇಗ; ರಭಸ; ಆಧಿಕ್ಯ: ಕದನಾಳಾಪಕರ ಕಾಹುರತೆ ಹೊಸತಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧–४೦).

[ಕಾಹುರ$_1$ (< ಕಾವರ$_2$) + –ತೆ]

ಕಾಹೇಱು, ಕಾವೇರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವು ಏರು; ಉಷ್ಣತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಝಳ ತಾಗಿ ಕಳೆಕಾದು . . . ಅಸ್ಥಿಗಳು ಕಾಹೇಱಿ (ಶಿವಗೀ. ೧೯೯); ನಲಿನಲಿದು ಕಾಸಿ ಪದಪಾಕಮಂ ನೋಡುತಂ ಕಾಹೇಱಿತಿದು ಸೀದುವೆಂದು ಬೇಱಿರಿಸುತಂ ಅಹಾ ಇದೆನ್ನವಂಗೆ (ಕಣ್ಣರ. ೧೩೬–೧);

ಸಂಮುಕಾಸಲು ಕರಗಿ ಕಬ್ಬುನಂ ಕಾಹೇಱುವಂದದಿಂ(ಸೋಮುಚ. ೩-೫೬); ರೋಷಜ್ವಾಲೆ ಹೊದಿಸಿತು ವದನವನು ಕಣ್ಣಾಲಿ ಕಾಹೇಱಿದವು ಪಾರ್ಥಂ ಗೊಂದು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೧). ೨. ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾಗು; ಕೆರಳು; ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು: ಒದೆದನಳಲನು ರೋಮ ಹರುಷವ ಹೊವೆದು ಹೊರೆ ಹೆಚ್ಚಿದನು ಕಾಹೇಱಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೧೦); ಕೇಳಿ ಕಾಹೇಱಿದಂ ಮೀಱಿದಂ ಸಾರಿದಂ ಕಾಳಗಮನುಬ್ಬಿನಿಂ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೪೦). ಕಾವೇರು: ೧. ಯೌವನದ ರಕ್ತ ಕಾವೇರಿ ಕಾತ್ಯೂಷಾಳ ಸುಂದರ ವದನ ಕೆಂಪಾಯಿತು (ಪುನರು. ೭೦). ೩. ಉದ್ವೇಗ ಉಂಟಾಗು; ಆವೇಶ ತುಂಬು: ದೇಶಕ್ಕೂ ಕಾವೇರಿದ ಕಾಲವದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೨೫). [ಕಾಹು$_3$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಏಱು$_1$(< ಏಱ್$_1$)]

ಕಾಹೊನಲ್ 'ಕಾಟ್ಪೊನಲ್' ನೋ.

ಕಾೞ್ 'ಕಾಟ್$_1$' ನೋ.

ಕಾೞ್$_2$ 'ಕಾಟ್$_3$' ನೋ.

ಕಾಳ$_1$ (ನಾ). ಕೆಡುಕ; ಕೇಡಿ; ನೀಚ: ಖೂಳರು, ಮೂಳರು, ಕಾಳರು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭-೧೯). [ಕಾಳು(< ಕಾೞ್$_1$) + -ಅ$_7$]

ಕಾಳ$_3$ 'ಕಾಲ' ನೋ.

ಕಾಳಂಕ$_1$ (ನಾ). ಕಳ್ಳದಾರಿ; ಕಾಡು ಪ್ರದೇಶ: ಸುಂಕವನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಪೋಗುವೆನೆಂದು ಕಾಳಂಕದಲಿ ಪೋಗುತಿರೆ ಮಾರ್ಗತಪ್ಪಿ . . . ಭಾಸ್ಕರ ನುದಯಕಾಲಕ್ಕೆ ಸುಂಕದವರ ಕೈಯ ಸಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ವಿಸಾಸು. ೩೮-೪).
[ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾೞ್$_1$) + ಅಂಕ$_2$]

ಕಾಳಂಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು; ಚಿಹ್ನೆ. ೨. ಕೊಳೆ; ಮಾಲಿನ್ಯ. ೩. ಕಪ್ಪು. 'ಕಾಳಂಕಧರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾಲಂಕ]

ಕಾಳಂಕಧರ (ನಾ). (ಕೊರಳಲ್ಲಿ) ಕಪ್ಪು ಉಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಶಿವತಂತ್ರ ಜಾಲಾನುಭವಿಗಳಂ ಕಾಳಂಕಧರ ಸಮಯ ನಿಷ್ಠಾ ತುರರ ನೋಡಿ ತಾಳಿದೆಂ ಸಂತಸವನು (ಏಕೋಪು. ೨-೬೯).
[ಸಂ. ಕಾಲಂಕಧರ]

ಕಾಳಂಗೆಯ್ 'ಕಾಲಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಕಾಳಂಜಿ 'ಕಾಳಾಂಜಿ$_2$' ನೋ.

ಕಾಳಂಜಿಯಗಿಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ರೇಚನೀ–ಕಾಳಂಜಿಯ ಗಿಡು" (ಓಷಧಿ. ೧೪೦). [?]

ಕಾಳಂಜಿವಿಡಿ 'ಕಾಳಾಂಜಿವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಾಳಕಂಠ 'ಕಾಲಕಂಠ' ನೋ.

ಕಾಳಕಂಧರ 'ಕಾಲಕಂಧರ' ನೋ.

ಕಾಳಕತ್ತಲೆ 'ಕಾಲಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾಳಕನ್ನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಲ್ಲಿವರ ಕಾಳಕನ್ನ ಕಲಿಕಜ್ಜ ರಾನಿಱಿದೋಡಿಸಿ (ಎಕ. X. ಮಾಲೂರು. ೯೬-೧; 750). [?]

ಕಾಳಕೂಟ 'ಕಾಲಕೂಟ' ನೋ.

ಕಾಳಕೂಟಪ್ರಭವ (ನಾ). ಕಾಲಕೂಟ ವಿಷಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಕೊಟ್ಟುದು, —ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ಕಾಳಕೂಟ ಪ್ರಭವ ಮಾಗಿಯುಂ ಅಮೃತೋದಯಕ್ಷೇತ್ರಮುಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪೪ ವ).
[ಕಾಳಕೂಟ (= ಕಾಲಕೂಟ) + ಪ್ರಭವ]

ಕಾಳಕೃತಾಂತ (ನಾ). ಕಾಲಯಮ; ಪ್ರಳಯ ರುದ್ರ: ಅಂತರಂ ಧುರಧರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ವೆಡೆಗೆ ಕಾಳ ಕೃತಾಂತನೆನುತ್ತ ಬಣ್ಣಿಕುಂ ವರ ವಿಬುಧವ್ರಜಂ (ಎಇ. IV, ೧-೭೮; 1204).
[ಕಾಳ$_2$ (= ಕಾಲ) + ಕೃತಾಂತ]

ಕಾಳಗ 'ಕಾಳೆಗ' ನೋ.

ಕಾಳಗತ್ತಲು 'ಕಾಲಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾಳಗತ್ತಲೆ 'ಕಾಲಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾಳಗದಾಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಖರ್ಚನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಯುದ್ಧದ ತೆರಿಗೆ: ಕಾಳಗದಾಯುಂ ಪೊಂಗೆ ವೀಸ ೨ ಪೂರೊಱಗೆ ಮಾಱಿದ ಭಂಡಕ್ಕೆ ಹೆಜ್ಜುಂಕ ಬಿಲುಕೊಡೆ ವಡ್ಡರಾವುಳ ಮೂಲೆಗೆ ಬಳ್ಳ ೧ (ಸೌಇಇ. XX, ೮೦-೪೯; 1120).
[ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ) + ದಾಯ$_1$]

ಕಾಳಗವಲಗೆ 'ಕಾಳೆಗವಲಗೆ' ನೋ.

ಕಾಳಗವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧಮಾಡು: ಬೌದ್ಧರು ತಾವು ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಕಾಳಗಮಾಡಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಿಂಹಳದ್ವೀಪವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಗೆಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ತಮ್ಮ ನೌಕಾಸೇನೆಯನ್ನು . . . ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕವಿಕ. ೩೩). [ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ) + ಆಡು$_1$]

ಕಾಳಗವೆಸಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಯುದ್ಧಮಾಡು. ೨. ಯುದ್ಧವಾಗು; ಕದನವಾಗು: ಜಗತ್ಸಿಂಹ ಮಾನಸಿಂಹ ಇವರಿಬ್ಬರೊಳಗೆ ಕಾಳಗವೆಸಗಿ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೧-೧೮). [ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ) + ಎಸಗು]

ಕಾಳಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೆವೆಸೆಯ ಕಾಳಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗ ಕಲ್ಲಣ (ಎಕ. VIII. ಸೊರಬ. ೪೪೫-೬; 975).
[ಕಾಳ$_2$ (= ಕಾಲ) + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾಳಗಾಱ (ನಾ). (?): ಅಲ್ಲಪ್ಪನಾಯಕನು ಮದಿಗೋವಿಂದನು ಕಾಳಗಾಱರು ತುಱುವ ಹಿಡಿದು ಕಾದಲ್ಲಿ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೭೯-೮; 1295). [?]

ಕಾಳಗೊಲ್ಚು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಕಾಳಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ(?): ಅಲ್ಲಿ ಮನ್ನೆಯ ನಿಬನ್ದದ ಕಿಱುದೆಱೆಗಳಾವು ವೆನ್ದಡೆ ಮನೆವಣಂ ಪಿರಿಯ ರವಣಂ ಧನಬಳಂ ಕಾಳಗೊಲ್ಚು ಮೇಂಟೆ ಗಣ್ಡುಗ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೩೬; 1074); ರುದ್ರಮಯ್ಯಂಗೆ ಶ್ರೀ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರುಂ ಕಾಳಗೊಲ್ಚು ಮೇಂಟೆಯುಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಕಇ. II, ೧೦-೨೩; 1080). [?]

ಕಾಳಜಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಕಾಲಯಮನ ಜಟ್ಟಿ: ಭೈರ ಬೊಮ್ಮ ರಕ್ಕಸ ಕಾಳಜಟ್ಟಿಗ ಬೀರ ಬೇತಾಳರಾರೊಳರು . . . ಅರಾದೊಡಮುಡ್ಡಾ ಬರಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೫೮). [ಕಾಳ$_2$ (= ಕಾಲ) + ಜಟ್ಟಿಗ]

ಕಾಳಜಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ) ಗೊಡವೆ; ಚಿಂತೆ: ಮಾಡುವವ ನಾನು; ನಿಮಗ್ಯಾತರ ಕಾಳಜಿ (ಕಭವಿ. II, ೨೫); ಗೋದಾವರಿಗೆ ಯಾವ ಕಾಳಜಿಯೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ (ಹಬ್ಬಿಬ. ೯೮); ಅದರ ಕಾಳಜಿ ನನಗಿರಲಿ (ಮನೋನಂ. ೪೭). ೨. ಜೋಪಾನ; ಜಾಗರೂಕತೆ; ಆಸ್ಥೆ; ಎಚ್ಚರ; ನಿಗ: ಅವಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಳಜಿಯಿಂದ ಕಾದಿಟ್ಟ ಕೆಲವು ನನ್ನ ಹಳೆಯ ಪತ್ರಗಳೂ . . . ಸಿಕ್ಕಿದವು (ಸಾಲಂಸಾ. ೧೧೫); ಒಳ್ಳೇ ಕಾಳಜಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದೆವು (ಮೇದಿಮ. ೨೦೪); ತುಂಬ ಕತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತಲ್ಲವೆ? . . . ತುಸು ಕಾಳಜಿಯಿಂದ ಕಾಲು ಹಾಕು (ಮೂರುದಾ. ೧೨೪). ೩. ಆರೈಕೆ: ಎಲ್ಲಾ ನಾನೇ ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕಾಳಜಿ ನೋಡಿಕೊಂಡೆ (ವೈನಿ. ೨೧೩).

ಕಾಳಜಿ ತೆಗೆದುಕೊ = ೧. ಎಚ್ಚರವಹಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು; ಜಾಗರೂಕವಾಗಿರು: ವೈದ್ಯರೇ ಮತ್ತೇನಾದರೂ ವಿಶೇಷ ಕಾಳಜಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ (ಇಶಿಶ್ರೀ. ೨). ೨. ಆರೈಕೆ ಮಾಡು: ಹಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವುಗಳ ಕಾಳಜಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಜಮಿನ್ದಾ. ೩೨); ಶ್ರೀಕಾಂತ ಬೇಗ ಸುಧಾರಿಸಬಹುದು. ಅನಂತರ ನಾವು ಅವನ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಳಜಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ (ಮುಕ್ತಿ. ೧೩೨).

ಕಾಳಜಿಮಾಡು = ೧. ಎಚ್ಚರವಹಿಸು : ಹೇಳಿದರು ತಮ್ಮ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕುರಿ ಹಿಂಡ ಕಾಳಜಿಯ ಮಾಡಿ ಕಾಯ್ರೆಂದು (ನಾಡಪ. ೬೦). ೨. ಚಿಂತೆ ಮಾಡು : ಕಾಳಜಿ ಮಾಡಬೇಡ. ದೇವರಿದ್ದಾನೆ (ಕನಸಿ. ೬೮); ಆ ಬಗ್ಗೆ ಗುಲ್ಲಪ್ಪಯ್ಯನು ಅಷ್ಟೊಂದು ಕಾಳಜಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಂಬಹು. ೬೧). [← ಮರಾ. ಕಾಳಜೀ]

ಕಾಳಜೀರಿಗೆ 'ಕಾಳ್ಜೀರಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಳತನ 'ಕಾಳ್ತನ' ನೋ.

ಕಾಳದಂಡ 'ಕಾಲದಂಡ' ನೋ.

ಕಾಳನಿದ್ರೆ (ನಾ). ಚಿರಕಾಲದ ನಿದ್ರೆ; ಸಾವು; ಮರಣ : ವಿಷವು ಕೂಡ . . . ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಲ ನಿರುಪಾಯವಾಗಿ ಅದು ಅವಳನ್ನು ಕಾಳನಿದ್ರೆಗೈಯುವಂತೆ ಮಾಡಿತು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೨-೩). [ಕಾಳ್$_2$ (= ಕಾಲ) + ನಿದ್ರೆ]

ಕಾಳಬಜ್ಜರಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಭರ್ಜಿ, —ಖಡ್ಗ (?) : ಪ್ರಸವಾಲಯಮೊಳ್ ಜಗತೀ ಪ್ರಸವಾಭಾರಕ್ಕೆ ಕಿಟ್ಟು ಕೆಲದೊಳ್ಸಾರ್ಚಿರ್ದಸಿಲತೆಗೆ ಕಾಳ ಬಜ್ಜರಿವೆಸರಾಯ್ತುಂದಿಂಗೆ ಕೃಷ್ಣನಂಗಜ್ಞವಿಯಿಂ (ಅನಂಪು. ೧೨-೮೩). [ಕಾಳ್$_1$ (= ಕಾಲ) + ಬಜ್ಜರಿ]

ಕಾಳಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ : ಸರ್ಕಸ್ ನೋಡ ಹೋಗುವ ಕಾಳಬುದ್ಧಿಯು ಏಕೆ ಬಂತೆಂದು ಹಲುಬಿದಳು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೫೧). [ಕಾಳ್$_1$ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಾಳಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ವುತು ದಂಣ್ಣ[ಲ್ಲೊಲ್ಲೆ]ಯರ ಮಗಳ್ ಕಾಳಬ್ಬೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೪-೧೩; 897). [ಕಾಳ್$_2$ (= ಕಾಲ) + ಅಬ್ಬೆ]

ಕಾಳಭ (ನಾ). ಆನೆಯಮರಿ; ಮರಿಯಾನೆ: ಮೇದಿನಿಯೊಳ್ ಗಜೇಂದ್ರ ಪದದೊಳ್ ಪರಿವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಕಾಳಭಂ (ಬಾಧಪು. ೧-೫೫). [ಸಂ. ಕಾಲಭ]

ಕಾಳಮರ್ತ್ಯ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ; ನೀಚಮಾನವ: ಮತ್ತಲಾಗಿನ ಅಣ್ಣಗಳು ಸಜ್ಜನಗಳ್ಳರು, ಮುಯ್ಯಬಂಧುಗಳು, ಕಾಳಮರ್ತ್ಯರು (ಪೋಳಿಮಾ. ೧೪೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಮರ್ತ್ಯ]

ಕಾಳಮಾಳೆ 'ಕಳ್ಳೆಮಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಕಾಳಮೇಘು (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಮೋಡ; ಕರಿಮೋಡ: ಕಾಳಮೇಘು ಮಂದಿರದ ಜಾಳಂದರದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಸೂಳೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಯೆಂಭತ್ತುನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ ಮಿಂಡಗಾಜರು (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೧೦೮-೧೬). [ಕಾಳ್$_2$ (= ಕಾಲ) + ಮೇಘು]

ಕಾಳಯಮ 'ಕಾಲಯಮ' ನೋ.

ಕಾಳಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಐವತ್ತೆರಡನೆಯದು : ಮತ್ತಮಾ ವರುಷವೇ ಪ್ರಭವ . . . ಕಾಳಯುಕ್ತಿ. . . ಅಕ್ಷಯವೆಂದರವತ್ತು ತೆರನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧). [ಸಂ. ಕಾಲಯುಕ್ತಿ]

ಕಾಳರಕ್ಕಸ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ರಾಕ್ಷಸ; ಕ್ರೂರ ರಾಕ್ಷಸ: ಮಸಿಯಂ ಪುಂಜಿಸಿದಂತುಟಪ್ಪ ತನು ನೀಳಾಂಭೋಧರಂ ವಾಡೆಗಳ್ ಪೊಸಮಿಂಚುಗ್ರವಿಲೋಚನಂ ದಿವಿಜಗೋಪಂ ಕಾರೊ ಮೇಣ್ ಕಾಳರಕ್ಕಸನೋ ಪೇೞೆನೆ ಬಂದು ತಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೭); ತುರಗಾಕಾರದೆ ಕಾಳರಕ್ಕಸನೆ ಮೂಜುಂ ಲೋಕಮಂ ನುಂಗಲೆಟ್ಟುತಿರ್ಪಂತೆ (ಜಗವಿ. ೫-೪೪). [ಕಾಳ್$_2$ (= ಕಾಲ) + ರಕ್ಕಸ]

ಕಾಳರಕ್ಕಸಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ರಾಕ್ಷಸಿ; ಕ್ರೂರಳಾದ ರಾಕ್ಷಸಿ: ಕಾಳರಕ್ಕಸಿಯ ಮಗುವ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರ ಜೂಟಳದ ಹುರಿಯೊಳಗೆ ತಿರುಗಿತ್ತು (ಆದವ. ೩೨); ದೇವತೆ ನೀಂ ಬೆಸನಾರ್ಗ್ಗೆ ಮಾಣದೆ ಕರೆವೆಗೆ ಕಾಳರಕ್ಕಸಿ ನಾಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೧೬-೧೯). [ಕಾಳ್$_2$ (= ಕಾಲ) + ರಕ್ಕಸಿ]

ಕಾಳರಸು (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟರಾಜ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಆಡಳಿತ. 'ಕಾಳರಸುಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಅರಸು$_1$]

ಕಾಳರಸುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟರೀತಿಯಿಂದ ಆಳು, —ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ ನಡೆಯಿಸು : ಕೂಳು ಇಲ್ಲದ ಬಾಳು ವೇಳೆಗಿಲ್ಲದ ಆಳು ಕಾಳರಸುಗೆಯ್ವ ದೊರೆತನವು ಇವು ಮೂಱು ಹಾಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೮೮). [ಕಾಳರಸು + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಾಳರಾಜ 'ಕಾಲರಾಜ' ನೋ.

ಕಾಳರಾತ್ರಿ 'ಕಾಲರಾತ್ರಿ' ನೋ.

ಕಾಳವಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಣನ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆಸರು : ದಿನಕರ ತನೂಜಂ . . . ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ತಾ]ಳವಟ್ಟದ ಬಿಲ್ಲಂ ಕೆಂದಳದೊಳಮರೆ ನೀವಿ ಜೇವೊಡೆದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೫ ವ); ನಡೆಕೋಲ್ಗಳರೆಮಂದಂಬುರದೆಡೆಯಂ ಪುಣ್ಖಾಗ್ರರ್ಜ ಕಾಳವಟ್ಟದ ಕೊಪ್ಪಂ ಪಿಡಿದು ನೆಜಲ್ವರ್ಕಸುತಂ ಗಿಡಿಗಂ ಪೊಯೆ ನೊಂದ ಭುಜಗನಿರ್ಪಂತಿರ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೮). ೨. ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ : ಚಂಡಶಾಸನಂ. . . ಮಗುಳ್ದಿಕ್ಕಿವಟ್ಟ ಸೈಪಾರಿಸೆ ಕಂಡ ಭೂರಣದ ರೂಪಿಸಿದಂ ಪೊಯ್ಯೆ ಕಾಳವಟ್ಟದಿಂ ಪೋರಗದಿಂದೆ ಪೊಯ್ದಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೧); ಕಡಿತಲೆಗಾಜರಲಗಲಿನೊಳ್ ಪಳಂಚಿ ತಾಗಿ ನಿರ್ಘಾತವುಪ್ಪರಂ ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ತಾ]ಳವಟ ಮವಿತ ಮುಳಿತಮೆಂಬ ಪಲವುಂ ತೆಜದಿಱವ ಬಿನ್ನಣದೊಳ್ ನೆಱೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೪ ವ). [← ಪ್ರಾ. ಕಾಲವಟ್ಟ. / ಸಂ. ಕಾಲಪೃಷ್ಠ]

ಕಾಳಸ 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.

ಕಾಳಸಂಚು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸಂಚು: ಪ್ರಜಾರಾಜ್ಯವೆಂಬುದು ನಾಯಕ. . . ಕೃತ್ರಿಮಿಗಳ ಕಾಳಸಂಚು ಪಿತೂರಿಗಳಿಗೆಚಿನ್ನದ ಗವಸಣಿಗೆಯಾಗುತ್ತದೆ. (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೧೯). [< ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಸಂಚು]

ಕಾಳಸಂತೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಪೇಟೆ; ಕಳ್ಳತನದ ವ್ಯಾಪಾರ; ಅಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆಯಿಸುವ ಕ್ರಯ ವಿಕ್ರಯ : ಇಮ್ಮಡಿ ಮುಮ್ಮಡಿ. . . ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಕಾಳಸಂತೆಯಿಂದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಜನತೆ ಮುಂದಾಯಿತು (ಕುರುಕಾ. ೧೫೦); ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹತ್ತು ಪೌಂಡಿನಂತೆ ಉಳಿಸಿ ಒಬ್ಬ ಕಾಳಸಂತೆಯ ಪಂಜಾಬಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮನೆಗೆ ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳಂತೆ ಕಳಿಸುತ್ತ ಬಂದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩೪). [ಕಾಳ್$_2$ (= ಕಾಲ) + ಸಂತೆ]

ಕಾಳಸಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಬೆಸುಗೆಹೊಂದು; ಸೇರುವೆಯಾಗು: ಅಮರ್ದಪ್ಪು ಕಾಳಸಂಬಡೆದಿರೆ ಕಾಸಿ ಬೆಚ್ಚು ತೊಳೆದಂತೆ ಬೆಮರ್ ತಿಳಿದೇೞೆ (ಅನಂಪು. ೮-೫೨). [ಕಾಳಸ (< ಕಾಳಸೆ) + ಪಡೆ$_1$]

ಕಾಳಸರ್ಪ 'ಕಾಲಸರ್ಪ' ನೋ.

ಕಾಳಸೆ, ಕಳಾಸ, ಕಳಾಸು, ಕಾಳಸ, ಕಾಳಾಸ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತುಗೆ; ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಒಂದಾಗುವಿಕೆ; ಬೆಸುಗೆ : ಒಡನೊಡನಪ್ಪಿದರ್ ಭರದ ಕಾಳಸೆಯಂತಿರೆ ತಮ್ಮೊಳಿರ್ವರುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೭ ಶೂದ್ರಕ); ಮಿಱುಗುವ ತೋರಹಾರಮುಮನಪ್ಪಿನ ಕಾಳಸೆಗಡ್ಡಮೆಂಬ ಬೇಸಱನೊಳೆ ಕಟ್ಟಲೊಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೨೫). ೨. ಗಾಢತ್ವ; ನಿರ್ಭರತೆ : ಸೊಪ್ಪಡಗಿರ್ದ ಕಾದಲನ ತಳ್ಪಿನ ಕಾಳಸೆಗಾಱ ಪೊಕ್ಕ ಮಯ್ಯೊಪ್ಪಿರೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೭); ಪಡೆದಮರ್ದಪ್ಪಿದಪ್ಪುಗಳ ಕಾಳಸೆಗಳ್ ಸಮಸಂದು ವಜ್ರಲೇಪದೊಳೆನೆಯಾಗಿ ಪತ್ತಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೫). ಕಳಾಸ : ೧. ವಾಸಿ ಬೀತುದು ಛಲದನಿಲದ ಕಳಾಸ ಸೋತುದು ಕರ್ಣನಲಿ ಹಿರಿವಾಸಿಯಾಯಿತು ಕೃಷ್ಣ ಕರುಣಿಸು ಕರ್ಣನಾರೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭-೨೫). ೩. ಕೀಲಣೆ; ಜೋಡಣೆ: ಹಮ್ಮದಂಬೋಗಿ ಜೀವಂ ಸುಖದ ಜೀವ ಕಳೆಯ ಕಳಾಸದ ಕುಣಿಕೆ ಕಳಲ್ಚಿ (೧೦೪. ೭-೧೧ ವ).

೪. [ಸಂಗೀತ] ಮೇಳವಾಗುವಿಕೆ: ಮದ್ದಳೆಯಿಂದ ಹಲವು ಕತ್ತರವ ಕಳಾಸವನಱಿದು ಮದ್ದಳೆಗ ಕೇಳಿಸಿ (ಭರತ. ೧೨-೩೮); ಪದತಳದೊಳ್ ತಾಳಮಂ ಬೀಸರಂಬೊಗಲೀಯದೆ ಸೆಱೆವಿಡಿದು ರೂಪು ನೇರು ... ಕೈಮಱೆ ಕಳಾಸ ಕೂಟಮಾನಂಗಳಂ ಸಂಗಳಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ವ); ಜತಿಲಯ ತಾಳರೀತಿ ಗಮಕಂ ಯತತೋಪು ಕಳಾಸ ಧಾತು. . .ಸುತಾಳದ ಮಾರ್ಗಮೊಪ್ಪುವಂತತಿ ಚತುರತ್ವದಿಂದಭಿನಯಂಗಳನೂಹಿಸುತಾಡಿ ತೋಱಿದರ್ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೩೩). ೫. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯ ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಕಟಾಕ್ಷ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂ ಕಳಾಸಮಂ ಸಸಿನೆ ತೋಱುತ್ತೆ (ಅರಾಚ. ೮-೩೭); ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕೋಲ ಚಾರಿಗಳ್ ಮೊನೆಗಾಲ್ ಕಳಾಸ ಕೈಮರೆ ತಿವುಡೆ ಮಡುಹುಮುಳ್ಳನಿತು ಭೇದಂಗಳಿಂ ನರ್ತಿಸುವ ನೃತ್ಯದಬಲಾಜನಂ (ಚಿಬಪು. ೨-೨೯); ಪಾದಚಾರಿಗಳ ಲಘುಚರಣ ವಿನ್ಯಾಸ ದಿಂದೆಸೆವ ಕೋಪು ಕಳಾಸ ತಿರುಪುಗಳ ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಣದೆ ನಗಜಾಧವಂ ತೋಱಿದಂ ತಾಂಡವವನು (ಚಿಬಪು. ೫೦-೫೩). ಕೆಳಾಸು: ೩. ಕಟ್ಟೆಗೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಳಾಸು ಮಾಡಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಗುರುತದ ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬಿಚ್ಚಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೧೦). ಕಾಳಸ: ೩. ರಸಮಂ ಭಾವಮುಮಂ ಕಾಳಸಮಂ ಕುಣಿಕೆಯುಮನಱಿದು ಕವಿಮಾರ್ಗದೊಳಂ ಪೊಸದೇಸೆಯ ನುಡಿಗಳೊಳಂ ಪೊಸಯಿಪ ಬಲ್ಮೆಗೆ ಚತುರ್ಮುಖಂ ಕವಿರನ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೩೯); ಬೀಯಗದ ಕೊಂಡಿಯಂ ಕಳಚಿ ಸಲಗೆಯ ತೆಗೆದು ಕಾಳಸದ ತಂಡತಂಡದ ಹಲಗೆಯಂ ಕೆಲಕ್ಕಿರಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೪); ಕೀವಿನ ಕಲ್ಲಕರ ಚೆಲುವ ಕಾಳಸ[ಪಾಠಾಂ. ಕಳಸಂ]ಗಳಳವಡಲು ಮಾಡಿ ಬೇಗದೊಳೆನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೫೫). ಕಾಳಾಸ: ೧. ಮಾಯಾವ್ಯಸಿಕದ ಸಮ್ಮೋಹನದ ಕಾಳಾಸವನಱಿವರೆನ್ನನಱಿವರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೫೮); ಶಿವಶಿವಾ ಕಾಳಾಸ ತಪ್ಪದ ಕಳವಿನೆಸುಗೆಯ ಚಿತ್ರ ಲೇಸೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೩೫). ೩. ಕಾಳೆಗಕಿದಿರಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲಾಜದೆ ಚಿಣ್ಣ ಡಾಳಕತನದೊಳೋಡುವನು ಕಾಳಾಸವ ಮಾಡಿಸೆಂದು ಬಂಧಿಸಿದ ಮರಾಳಾಸನ ಕಪಟದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೨-೫೧). ೪. ಪ್ರವ್ಯಕ್ತಯತಿಪ್ರಯೋಗತ್ವಂ = ದಿಟಪುಟವಪ್ಪ (ವ್ಯಕ್ತವಹ ಕಾಳಾಸ ಮನುಳ್ಳುದು) (ನೀಶಿವಾ. ೩೧-೧೦); ಸೊಂಪಿನೊಳೊಂದಿ ಕಾಳಾಸ ಕೈಗುಡಲು ... ಬಾರಿಸುವ ಕೊಳಲದನಿಗೆ (ಅನಾಠ. ೧೮೨-೮); ಬಾಗುಡೊಕ್ಕರ ವಿವರ ಕಾಳಾಸ ಕಮ್ಮವಣೆ ಲೋಲಂಗಿತ ನುತ ಶುದ್ಧ ಸಾಳಂಗ ಸಂಕೀರ್ಣಮಂ ... ಹಾಡಿ (ಹಚಕಾ. ೭-೬). ೫. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುತೆ ಕಡುಸೊಗಸಂ ಕಾಳಾಸದಿನಿಡುತೆ (ಭೃಂಗೀರ. ೧೪-೨).

[← ಪ್ರಾ. ಕಲಸ, ಕಲಸಿಯಾ = ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ]

ಕಾಳಸೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು; ಬೆಸುಗೆಹೊಂದು: ರಸೆ ಪತ್ತಿತ್ತೆತ್ತಮಾಕಾಶದೊಳನಿಲಪಥಂ ಧಾರುಣೀಚಕ್ರದೊಳ್ ಕಾಳಸೆಗೊಂಡಿತ್ತೆಂಬಿನಂ ಮಂದಯಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೪-೯೫); ವಜ್ರೆಯೆಂಬ ಪೃಥ್ವಿಯ ತಳದೊಳ್ ಕಾಳಸೆಗೊಂಡು. . .ಮೇಗೆ ನೀಳ್ದು ... ಮನೋಹರಮಾಗಿರ್ಕುಂ ಗಜದಂತಾದ್ರಿಗಳುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೦ವ); ಕರ್ಪುರ ಕಾಳಸೆಗೊಂಡ ತಮಾಳಮಾಳೆಗಳ (ಅನಂಪು ೧-೯೦ವ). ೨. ಕೀಲಿಸು; ಜೋಡಣೆಯಾಗು: ನುಸುಳಲ್ ಬಾರದು ಸಪ್ತಸಪ್ತಿಯ ವರೂಥಕ್ಕೆಂದುಮೆಂಬಂತೆ ಕಾಳಸೆಗೊಂಡಾಗಸದೊಳ್ ... ಕನಕಕೋಟಾಮಂಡಲಂ ರಂಜಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೯-೯೪). [ಕಾಳಸೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಳಸ್ಕಂಧ 'ಕಾಲಸ್ಕಂಧ' ನೋ.

ಕಾಳಹಸ್ತ (ನಾ). ಯಮನ ಕೈ; ಮೃತ್ಯುವಿನ ಹಸ್ತ: ಕುರುಕುಲ ಜೀವಾಕರ್ಷಣ ಪರಿಣತಮಿದು ಕಾಳಹಸ್ತಮಲ್ಲದೆ. . .ಕೇಶಹಸ್ತ ಮಕ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೧-೭೭); ಕಾಳಹಸ್ತದಿನವಳ ಕುಟಿಲತೆಯ ಕೇಶ ಹಸ್ತವನಿಳ್ದು ಕಲ್ನೆಲಕೆ ಕುಕ್ಕಿದನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೨-೨೭). [ಕಾಳ$_2$(= ಕಾಲ)+ಹಸ್ತ]

ಕಾಳಹೊಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಕನಕ – ಉನ್ಮತ್ತ, ಯಲಹುರಿ ... ಕಾಳಹೊಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೦). [?]

ಕಾಳಾಂಚಿ 'ಕಾಣಾಚಿ' ನೋ.

ಕಾಳಾಂಜನ 'ಕಾಲಾಂಜನ' ನೋ.

ಕಾಳಾಂಜನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು: "ನೀಲಾಂಜನೀ–ಕಾಳಾಂಜನಿ" (ಓಷಧಿ. ೮೮). [?]

ಕಾಳಾಂಜಿ$_1$ 'ಕಾಣಾಚಿ' ನೋ.

ಕಾಳಾಂಜಿ$_2$, ಕಾಳಂಜಿ (ನಾ). ೧. ಪನ್ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಸುಗಂಧದ ರಸಪಾತ್ರೆ: "ರಸಪಾತ್ರೆಯೆನೆ ಕಾಳಾಂಜಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ ೭೯-೪); ರಂಜಿಪ ರನ್ನಗನ್ನಡಿ ರನ್ನವೆಸದ ಕಾಳಾಂಜಿ ಕರ್ಪೂರಕರಂಡ ಮಂಜುಳ ಗಂಧೋದಕವಿಡಿದವರ್ಗಳು ... ಎಯ್ದಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೦); ಕರಗಕಾಳಾಂಜಿ ಕೈಪಿಡಿ ಬಾಸಣಿಗೆ ಬಂಧುರವಾಲವಟ್ಟ ಚಾಮರದ... ನಾರಿಯರ್ಕೈದಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೯-೭೮). ೨. ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪೀಕದಾನಿ: "ಡವಕೆ ಕಾಳಾಂಜಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಭಾಳಾಕ್ಷನ ವೈರಿಯ ಊಳಿಗದವರಿಂದ ಪಿಡಿದ ಕಾಳಾಂಜಿಯವೊಲುಬಾಣದ ಕುಸುಮಸಂಜಾಳಗಳಿರುತಿಹವಲ್ಲಿ (ಅಂಜಚ. ೨-೯೫); ಚಾಮರದ ದರ್ಪಣದ ಕಾಳಾಂಜಿಯ ನೆರವಿಗಳ್ ಸಹಿತ ಪುಷ್ಪಕವೇಱೆ (ಲಶಿಚಂ. ೧೩-೭); ಕರಗ ಕಾಳಾಂಜಿ (ಬಸಪು. ೧೨-೯); ಚಾಮರ ಸೀಗುರಿಯ ಕನ್ನಡಿಯ ಕಾಳಂಜಿಯ ಸುಗಂಧದ ಹಡಪದಬಲೆಯರು (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೨೧); ಅವರುಗುಳ್ವ ಕಾಳಾಂಜಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆಂ (ಏಕೋಪು. ೧-೧೬). ಕಾಳಂಜಿ: ೧. ಪಂಚಾಮೃತವ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಕಂಚು. . .ಕಾಳಂಜಿ[ಪಾಠಾಂ. ದಿ]ಯ ಪಿಡಿದಿಹರಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೩-೧೩೬-೮). ೨. "ಕಾಳಂಜಿ ಪೀಕತಾನಿ" (ಕಶರ. ೨೨); ಕಾಳಂಜಿಯ ಪಿಡಿವೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾ (ಪ್ರಸಕೀ. ೧೭-೨); ವೀಳ್ಯದ ಮಡುಪು ಕಾಳಂಜಿಪಿಡಿದು (ನವಮೋ. ೧೦-೧೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಳಾಞ್ಚಿ; ತೆಲು. ಕಾಳಾಂಜಿ]

ಕಾಳಾಂಜಿಗೆ (ನಾ). = ಕಾಳಾಂಜಿ$_2$ ೧: ಕುಡಿನೀರು ವೀಳ್ಯ ಕಾಳಾಂಜಿಗೆ ಚಮರ ... ಬಿಜ್ಜಣವ ಪಿಡದೆಡಬಲದೆ ನಿಂದಿರೆ ಮಿಂಡಿವೆಂಗಳು (ಮೋಹತ. ೨೭-೯). [< ಕಾಳಾಂಜಿ]

ಕಾಳಾಂಜಿವಿಡಿ, ಕಾಳಂಜಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಳಂಜಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ನಿರುತಿ ಕಾಳಾಂಜಿವಿಡಿಯೆ ಸುರಪಂ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯನು ಪಿಡಿಯೆ (ಚಿಬಪು. ೨-೩೧). ಕಾಳಂಜಿವಿಡಿ: ಚಾಮರವನಕೇರ್ಂದು ಢಾಳಿಸಲ್ ಕರ್ಬುರಂ ಪ್ರೇಮದಿಂ ಕಾಳಂಜಿವಿಡಿದಿರಲ್ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧-೩೦). [ಕಾಳಾಂಜಿ$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಳಾಂಜಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: "ಕೃಷ್ಣಾಜನಿ:–ಕಾಳಾಂಜಿಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [ಕಾಳಾಂಜಿ$_2$ + ಸೊಪ್ಪು]

ಕಾಳಾಂದರ (ನಾ). (?): ಬಾಲಕುಮಾರ ಪ್ರೌಢವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಳಂ ಪೊಕ್ಕಿತ್ತು. ಕಾಳಾಂದರ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳಂದರ, ಕಳಾಂದರ, ಕಾಳಿಂದರ] ದಿಂದತ್ತತ್ತಲಾರು ಬಲ್ಲರೊ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೧೦೭೬). 'ಕಾಳಿಂದರ' ಪರಾ.

[< ಕಾಲಾಂತರ ?]

ಕಾಳಾಂಧಕಾರ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಶೂನ್ಯವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತೊಂದು ಕೆಲವು ಕಾಲ. ಅದು ತೊಡೆದು ಹೋಯಿತ್ತು. ಬಳಿಕ ಕಾಳಾಂಧಕಾರ [ಪಾಠಾಂ. ಧರ] ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತೊಂದು ಕೆಲವು ಕಾಲ ... ಬಳಿಕ ಮಹಾಪ್ರಕಾಶದ ಬೆಳಗು (ಅವಚಂ. ೧೪೩-೬೫೪).

[ಕಾಳ$_2$ (= ಕಾಲ) + ಅಂಧಕಾರ]

ಕಾಳಾಂಬುವಾಹ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೋಡ; ಕಪ್ಪು ಮೋಡ: ಅಬ್ಜವಿಕಾಸಪ್ರವಣಾತಪಮಂ ಕಾಳಾಂಬುವಾಹಮೊರ್ಮೊದಲೆ ಕಳೆವ ತೆಱದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೨೨). [ಕಾಳ$_2$ (= ಕಾಲ) + ಅಂಬುವಾಹ]

ಕಾಳಾಕಳು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಹಸು : ಆಕಳುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಳಾಕಳು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಹೊಸುಗ. ೧೫೫).
[ಕಾಳ್$_2$ (= ಕಾಲ) + ಆಕಳು (< ಆಕಳ್)]

ಕಾಳಾಗರು 'ಕಾಲಾಗುರು' ನೋ.

ಕಾಳಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು : ಕೀಳಾಳ್ಗಳ ದುರಾಶೆ ದು ರಾ ಲೋ ೕ ಚ ನೆ ದ್ರೋ ೕ ಹ ಗ ಳ ನಾರುವ ಕಸದಲ್ಲಿ ಕಾಳಾಗಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೦–೨೧). [ಕಾಳಾಗು (< ಕಾಱಾಗು) + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಳಾಗು 'ಕಾಱಾಗು' ನೋ.

ಕಾಳಾಗುರು 'ಕಾಲಾಗುರು' ನೋ.

ಕಾಳಾಗ್ನಿ 'ಕಾಲಾಗ್ನಿ' ನೋ.

ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರ 'ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರ' ನೋ.

ಕಾಳಾಡು (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಆಡು; ಅಡವಿ ಮೇಕೆ : ಮೂರು ಸುರಿಯ ಕುಡಿದು ಅಡಗಿಸಿದವನೆನ್ನ ಗುರುವು ಕಾಳಾಡ ಕಣ್ಣ ಕಿತ್ತು ಯೆರಳೆಯ ತಿರುಳ ತಿಂದು ದಿನವ ಕಳಿದುಳಿದವನೆನ್ನ ಗುರುವು (ಮಧುವ. ೩೧–೨೦); ಕಾಳಾಡಿನ ಹಾಲ ಕಂಬಳಿಯ ಕುಱಿ ಕು ಡಿ ಯಿ ತ್ತು (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೧೦೬–೧೩). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಆಡು$_3$]

ಕಾಳಾಪಾಣಿ 'ಕಾಲಾಪಾನಿ' ನೋ.

ಕಾಳಾಮುಖ (ನಾ). ೧. ಶೈವಧರ್ಮದ ಒಂದು ಪಂಥ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ : ಕಾಳಾಮುಖ ತಪೋಧನ ಸಕಲ ಕಳಾ ರಕ್ಷಾ ಪ್ರವೀಣರ್ (ಸೌಇಇ. VI, ೫೬೧–೨೨; 1070); ಕೆಲಬರಾ ಪಾಶುಪತರಾ ಕೆಲರು ಶೈವರಾ ಕೆಲಬರಾ ಕಾಳಾಮುಖಿದ ಮಹೇಶ್ವರರು (ವೀಶೈಪು. ೨–೮–೧೭); ಪಾಶುಪತ, ಕಾಳಾಮುಖ, ಲಕುಲೀಶ . . . ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಶಿವ ಭಕ್ತಿಪಂಥದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಭೇದಗಳು (ಭಾರದ. ೩೦೬). ೨. ಕಾಳಾಮುಖ ಪಂ ಥ ಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಭುಜಂಗವಳಿ ಕಾಳಾಮುಖಂ ನೈಷ್ಠಿಕ ತಪೋಧನನೆ ನಡೆಯಿಸುವ (ಕಇಅ. ೨೨–೭–೩೭; 1083); ಗವಜೇಶ್ವರ ದಲ್ಲಿ ಶಿವನೆ ಕಾಳಾಮುಖನಾಗವತರಿಸಿದನಿನ್ತೆಂಬಂತಿಹಲಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೬–೧೯; 1084); ಶೈವ ಸ್ಮವೆಜಗಾದ ಪಾಶುಪತಿ ಪ ದ ವ ನ ಜ ಯ ಕಾಳಾಮುಖ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಮಹಾವ್ರತಿ ಮದವೇಱದ (ಚೆನ್ನಸಾ. ೧೭೬); ಲಾಕುಳ ಅಥವಾ ಪಾಶುಪತರಿಗೆ ಕಾಳಾಮುಖರೆಂಬ ಹೆ ಸ ರೂ ಇದೆ (ಕಶಾಅ. ೧೨೮). [?]

ಕಾಳಾಯಸ 'ಕಾಲಾಯಸ' ನೋ.

ಕಾಳಾಸ 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.

ಕಾಳಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಸೇರಿಸು : ಆ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಲಿ ಕಾಳಾಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಶಿ]ಸಿದ ಪವನನ ಸ ಮಾ ಧಿ ವಿ ಳಾ ಸ ನೆ ಸೆ ದ ನು (ಉವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೧೮–೬೯). [ಕಾಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ) + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಳಾಹಿ 'ಕಾಲಾಹಿ' ನೋ.

ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಹಾವಿನಂತಿರುವ ಜಡೆ; ಕರಿನಾಗನಂತಿರುವ ಹೆರಳು. ೨. ಕರಿಯ ನಾಗನಂತಿರುವ ಜಡೆ ಯುಳ್ಳವಳು : ವಾಣಿಯ ಪ ರ ಮ ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿಯ (ನಾಗಕು. ೧೭ ಪೀಠಿಕೆ); ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿ ಪದ್ಮಾವತಿಯ ಸಂಗದೊಳು ಬಾಳುವಂತೊಂದುದಿನ ಮಾಡೆನಲ್ಕೆ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೪–೧೮); ಕಲಕೀರ ವಾಣಿಯರ್ ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೩).
[ಕಾಳಾಹಿ (= ಕಾಲಾಹಿ) + ವೇಣಿ]

ಕಾಳಿ$_1$ (ನಾ). ಆತುರ; ಕಾತರ : (+). [?]

ಕಾಳಿ$_2$ 'ಕಾಲಿ' ನೋ.

ಕಾಳಿಂಗ 'ಕಾಲಿಂಗ' ನೋ.

ಕಾಳಿಂಗನಾಗರ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ನಾಗರ ಹಾವು. 'ಕಾಳಿಂಗನಾಗರ ಸೋಲೆ' ಪರಾ.
[ಕಾಳಿಂಗ (= ಕಾಲಿಂಗ) + ನಾಗರ]

ಕಾಳಿಂಗನಾಗರಸೋಲೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ನಾಗರಹಾವಿನ ಪೊರೆ : ರಸಾಂಜನ, ನೀಲಾಂಜನ, ಕೋಷ್ಠ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ರಕ್ತಚಂದನ, ಪೀತ ರೋಹಿಣಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಕಾಳಿಂಗನಾಗರಸೋಲೆ—ಈ ಎಂಟು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ೨ ವರಹ ತೂಕ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೮೩). [ಕಾಳಿಂಗನಾಗರ + ಸೋಲೆ]

ಕಾಳಿಂದರ (ನಾ). (?) : ಅ ಎಂದಾಲಿಸುತಿರ್ದ ಬಾಲಕುಮಾರ ಪ್ರಹುಢವಿಗಂಧದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಂದರ ಪೊಕ್ಕು ಆ ಕಾಳಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಾಂ]ದರ ದಿಂದತ್ತಲಾರು ಬಲ್ಲರೊ (ಚನ್ನವ. ೮೬–೭). 'ಕಾಲಾಂದರ' ಪರಾ. [?]

ಕಾಳಿಂದಿ 'ಕಾಲಿಂದಿ' ನೋ.

ಕಾಳಿಂದಿವೈರಿ 'ಕಾಲಿಂದಿವೈರಿ' ನೋ.

ಕಾಳಿಂದಿಸಹಜಾತ 'ಕಾಲಿಂದಿಸಹಜಾತ$_1$' ನೋ.

ಕಾಳಿಂದೀಕರ್ಷಣ 'ಕಾಲಿಂದೀಕರ್ಷಣ$_1$' ನೋ.

ಕಾಳಿಂದೀಸೋದರ 'ಕಾಲಿಂದೀಸೋದರ' ನೋ.

ಕಾಳಿಕ (ನಾ). = ಕಾಲಿಕೆ : ಚಂದ್ರನ ಕಳಂಕು ತನ್ನ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಬೆಳಗಿನ ಕಳೆಯಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಕಾ ಳಿ ಕ ವ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬಂತೆ (ಸರ್ವವ. ೧೨೮–೬೫೨). [< ಸಂ. ಕಾಲಿಕಾ]

ಕಾಳಿಕೆ 'ಕಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಳಿಕೆಗಾಱು (ಕ್ರಿ). ನೆತ್ತರನ್ನು ಕಕ್ಕು; ರಕ್ತಕಾರು : ರಾವುತರ್ ತರತರದ ಕೈಖಡ್ಗವೆರಸಿದೀಳೆ ಮೇಗೆ ರಥಿಕಾಳಿ ಕಾಳಿಕೆಗಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಱ ಜೀವನಂಬೋಗಿ (ಚೆಬಪು. ೩೨–೭).
[ಕಾಳಿಕೆ (= ಕಾಲಿಕೆ) + ಕಾಱು$_1$ (< ಕಾಱ್)]

ಕಾಳಿಗ (ನಾ). ಕರಿಯ ನಾಗ; ಕಾಳಿಂಗ ಸರ್ಪ : ಹಸಿದ ಹುಲಿಯ ಕಾಳ್ಗರಡಿಯ ವಿಸವನುಗುಳ್ವ ಕಾಳಿಗನ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫–೯೧).
[< ಸಂ. ಕಾಲಿಂಗ]

ಕಾಳಿಗನಾಗ (ನಾ). = ಕಾಳಿಗ : ಕಾಳಿಗನಾಗನಂ ನಗುವ ಕೈಯಿಂ . . . ಹರ್ಷಜನಕಂ ತಾನಾಯ್ತೊ ವನ್ಯದ್ವಿಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೧೯); ಕಾಳಿಗ ನಾಗನಂತೆ ಮುಡಿ ಬಂದುದು ತುಂಗಕಟೇತಟಂಬರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೯೮).
[ಕಾಳಿಗ + ನಾಗ]

ಕಾಳಿಜ 'ಕಲಿಜ' ನೋ.

ಕಾಳಿಜಿ 'ಕಲಿಜ' ನೋ.

ಕಾಳಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಳುತುಂಬು; ಕಾಳುಕೊಡು : ಗಾ ಳಿ ಯಿಂ ದ ತಲೆಯನ್ನಲ್ಲಾಡಿಸುವ ಕಾಳಿಡಿದ ಕಾಂಚನವರ್ಣದ ತೆನೆಗಳನ್ನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮುತ್ತಿಟ್ಟು . . . ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸುವ ಕಿರಣಗಳೂ ನಿನ್ನವೇ ಅಲ್ಲವೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೮೨). [ಕಾಳು$_3$ (< ಕಾಱ್$_3$) + ಇಡಿ$_1$]

ಕಾಳಿನಾಥ (ನಾ). ಕಾಳಿಯ ಪತಿ; ಶಿವ : ಲೋಲನಾಗಿ ಸುನಾದದಿಂ ಶ್ರೀಕಾಳಿನಾಥನು ಮೆಚ್ಚಿ . . . ಕನಕಾಸನವನತಿವಿಭವದಿಂ ಕೊಡಲು (ಬಸವು. ೫೦–೧೫). [< ಸಂ. ಕಾಲೀನಾಥ]

ಕಾಳಿಮ 'ಕಾಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕಾಳಿಮೆ 'ಕಾಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕಾಳಿಯ (ನಾ). ಒಂದು ಸರ್ಪದ ಹೆಸರು. 'ಕಾಳಿಯಮಡು', 'ಕಾಳಿಯಮಥನ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಾಲಿಯ]

ಕಾಳಿಯಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗಾವುಣ್ಣ ಕಾಳಿಯಣ್ಣಙ್ಗೆ ಮೂಗಣ್ಣುಗಣ್ಣಱ್ದೆ (ಎಕ. XII, ಸಿರಾ. ೩೬–೧೫; 948).
[ಕಾಳಿ ? + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕಾಳಿಯಮಡು (ನಾ). ಕಾಳಿಯಸರ್ಪ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಯಮುನಾ ನದಿಯ ಮಡು : ಕಾಳಿಯಮಡುವ ಕಲಕಿದ ಕಾರಣ ಕಾಲು ನೊಂದಿತೆ ನಿನಗೆ ರಂಗಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೩-೪-೩): [ಕಾಳಿಯ + ಮಡು]

ಕಾಳಿಯಮಥನ (ನಾ). ಕಾಳಿಯ ಸರ್ಪವನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದವನು; ಕೃಷ್ಣ : ಕಮಲದಳನಯನ ಕಾಳಿಯಮಥನ . . . ಕಾವುದೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೮). [ಕಾಳಿಯ + ಮಥನ]

ಕಾಳಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : "(ಮ)ಮೇಚಕ :- ಕಾಳಿಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೧೧೫). [ಕಾಳಿ$_2$ (= ಕಾಲಿ) + ಸೊಪ್ಪು]

ಕಾಳು$_1$ 'ಕಾಟ್$_1$' ನೋ.

ಕಾಳು$_2$ 'ಕಾಟ್$_2$' ನೋ.

ಕಾಳು$_3$ 'ಕಾಟ್$_3$ ನೋ.

ಕಾಳುಕ (ನಾ). (?) : ಶಸ್ತ್ರಪಾಷಾಣಾಯುಧಾದಿ ವರ್ಷ ವಿಷಾಗ್ನಿ ಕಾಳುಕಾದಿ ಪರಘಾತಮುಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೯೩ ವ). [< ಸಂ. ಕಾಲಕ ?]

ಕಾಳುಕಡಿ 'ಕಾಳುಕಡ್ಡಿ 'ನೋ.

ಕಾಳುಕಡ್ಡಿ, ಕಾಳುಕಡಿ (ನಾ). ಧಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಹುಲ್ಲು: ಕಾಳುಕಡ್ಡಿಯ ತಿಂದ ದನಗಳ ಕೂಳಿಗೋಸುಗ ಮಾರಲೇನ್ (ಕಏಪು. ೧೮) ; ಗೌಡನಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಳುಕಡ್ಡಿ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು (ನಾಪೂಲೀ. ೨೦೮). ಕಾಳುಕಡಿ : ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳುಕಡಿಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ತಿನ್ನುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೨) ; ಮನೆಗಳಲಿ ಕೊಡಲು ಕಾಳುಕಡಿ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು (ನವರಾ. II, ೨೬); ಉಳಿದ ಹಾಳುಬಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕಾಳುಕಡಿಯು ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ (ನಾದಲೀ. ೩೨-೧೯). [ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾಟ್$_2$) + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಾಳುಕಾಳು 'ಕಾಳ್ಕಾಳ್' ನೋ.

ಕಾಳುಕಿಚ್ಚು 'ಕಾಟ್ಕಿರ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಳುಗ (ನಾ). ಕೇಡಿಗ; ಕೆಟ್ಟವನು ; ನೀಚ : ಸುರಾಸುರ ಮಾನವ ಗಿದಱಿಂದವಾಳಿಸಿ ಕಾಳುಗರಾದರು ನಿನಗಿದ ಹೇಳಲದೆ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೩-೪); ಹಾಳುಗನಾಂ ಕಾಳುಗನಾಂ ಕೀಳುಗನಾಂ ಏಳು ಬೇಲಿಯಂ ಕಳಿದವನಾಂ (ಶಂಕಕಂ. ೧೦೨). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + -ಗ$_3$]

ಕಾಳುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಳಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಹಳುಕು ಆಗು : ಉಪ್ಪನ್ನು ಕಡಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಕಾವನ್ನು ಏರಿಸಿ ಕುದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಸಾಬೂನು ಕಾಳುಗಟ್ಟುತ್ತ ಬರುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೪೯೧). [ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾಟ್$_2$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಳುಗತ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಖಡ್ಗ (?) : ಆಳ ಸಂಹರಿಸುತ್ತ ರಾಕ್ಷಸ ಕಾಳುಗತ್ತಿಯ ತಿರುಪಿಯಿಡಲು (ಸಂಭಪ. ೭-೪೨). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಕತ್ತಿ]

ಕಾಳುಗಿಚ್ಚು 'ಕಾಟ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಳುಗುಂಟಣಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ಕುಂಟಣಿ : ಬೊಮ್ಮನನಾದೊಡಂ ಮರುಳ್‌ಮಾಡುವ ಕಾಳುಗುಂಟಣಿಯರಾರುಮನೇಳಿಸಿ ಕಾಡದಿರ್ಪರೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು ೮-೩೭೬). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಕುಂಟಣಿ]

ಕಾಳುಗುಱಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಡುಹಳ್ಳಿ ; ಕುಗ್ರಾಮ : ಕಲಿಯುಗದೊಳಗೆ ಉಪದೇಶವ ಮಾಡುವ ಕಾಳುಗುಱಿಕೆ ಮಕ್ಕಳನೇನೆಂಬೆ ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೭೨-೩೧೮). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಕುಱಿಕೆ]

ಕಾಳುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಹಾಳಾಗು ; ನಾಶವಾಗು : ಹಾಲುಂಬ ಹಂಸವನು ಹೋಲಬಲ್ಲನೆ ಯೋಗಿ ಮೇಲಣ ಪದವನಱಿ ಯದಿರೆ ಗಿಳಿಯೋದಿ ಕಾಳುಗೆಟ್ಟಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೦). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಕೆಡು$_1$]

ಕಾಳುಗೆಡೆ 'ಕಾಟ್ಗೆಡೆ' ನೋ.

ಕಾಳುಗೆಲಸ 'ಕಾಳ್ಗೆಲಸ' ನೋ.

ಕಾಳುಗೊಡವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ವೈಔಗಿ. ೨೫-೪೭೩). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಗೊಡವಿ]

ಕಾಳುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡುಪಾಲಾಗಿಸು ; ನಾಶಪಡಿಸು (?) : ಶೈಲಶಿಖರದೊಳುಳ್ಳ ದೊರೆಗಳ ಕಾಳುಗೊಳೆ ಬಳಿಕುತ್ತರದಿ [ಪಾಠಾಂ. ತಾಳು ಬಾಗಿಲ ಕುತ್ತದಲಿ] ಕಾಲಾಳು ಹೊಕ್ಕುದು (ಕುವ್ಯಾ ಸ. ೬೦೫. ೭-೩೮). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಳುತನ 'ಕಾಳ್ತನ ' ನೋ.

ಕಾಳುದೇಹ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದೇಹ ; ಹೀನವಾದ ಶರೀರ : ಕಾಳುದೇಹ ದೊಳಗೊಂದು ಕೀಳು ಜೀವ ಹುಟ್ಟಿತ್ತಾಗಿ ಆಪ್ಯಾಯನವಡಗದು, ಸಂದೇಹ ಹಿಂಗದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೬೩-೧೭). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ದೇಹ]

ಕಾಳುದೊತ್ತು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದಾಸಿ ; ನೀಚ ತೊತ್ತು : ಕಷ್ಟವ ಬಗೆದ ಕೈಕೆಯ ಕಾಳುದೊತ್ತಿರ ಜಗಳದಲಿ ಹೊಯ್ಯುವೆನು ಬಾಯನು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೯). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ತೊತ್ತು (< ತೊಟ್ತು)]

ಕಾಳುನುಡಿ$_1$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತನಾಡು ; ಸುಳ್ಳಾಡು ; ಸುಳ್ಳು ಹೇಳು : ಕ್ಷೀರಮಂ ಸೇವಿಸುವನೇ ಮದನಾರಿಯೆಂದುಂ ಕಾಳು ನುಡಿದೆ ವಿಕಾರಿ ತರುವಲಿ ನೀನೆ ಕುಡಿದೆಯೊ ನಿನ್ನ ಸಂಗಡದ ವಾರಿಗೆಯ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆಯೊ (ಬಸಪು. ೧೪-೨೬). [ಕಾಳು$_1$ + (< ಕಾಟ್$_1$) + ನುಡಿ$_1$]

ಕಾಳುನುಡಿ$_2$ 'ಕಾಳ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಕಾಳುಬೇಡ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಬೇಡ; ಹೀನನಾದ ವ್ಯಾಧ: ಕಾಳುಬೇಡನೊಂದು ಕಪಿಯ ಕಾಯ್ದು ಕಾಯ್ದು ಕಣ್ಣುಗೆಟ್ಟು (ಅವಚಂ. ೨೯೮-೧೩೧೪). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಬೇಡ$_1$]

ಕಾಳುಮತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ದುಷ್ಟಮನುಷ್ಯ : ಕಾಳುಮತಿಗಳಿಗಿನಿತು ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಳಿದರೆ ಫಲ ವೇನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೭೩). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮತಿ]

ಕಾಳುಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡಿಸು ; ವ್ಯರ್ಥ ಗೊಳಿಸು : ಪೇಳಿದೆನೀ ಕೃತಿಯಂ ಬಲ್ಲಂದದಿಂ ಕೇಳುವ ರಸಿಕಕೋವಿದರು ಕಾಳುಮಾಡಿಸಲೀಯದೆ ತಪ್ಪ ತಿದ್ದಿಯೆ ಲಾಲಿಸುವುದು (ಅಂಜಚ. ೧-೧೦೩). [ಕಾಳುಮಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಳುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಕಾಳುಮಾಡಿದನಕಟ ಕೌರವ ಬಾಳಲಱಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೨೫) ; ಇಂದ್ರಾರಿ ಮೊದಲೇ ಕಾಳುಮಾಡಿದನಕಟ ಕೊಲ್ಲದೆ ಖೂಳನಾದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮-೧) ; ಸಿರಿಯಿಂದ ಫಲಮಿಲ್ಲ ಕಾಳು ಮಾಡುವುದಂತರಂಗವ ಹಾಳು ಮಾಳ್ಪುದು (ಶಂಕದಾ. ೮-೪೯) ; ಹೇಳದಿರು ಮುರಮಥನ ನೀ ಮಿಗೆ ಕಾಳುಮಾಡಿದೆ ಕದನವನು (ಕೋಗಯು. ೧೭-೭೫). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮಾಡು$_1$]

ಕಾಳುಮಾತು 'ಕಾಳ್ಮಾತು' ನೋ.

ಕಾಳುಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಹಾದಿ. ೨. ದುಷ್ಟ ವರ್ತನೆ: ಕಾಳುಮಾರ್ಗವನಿಲ್ಲಿ ಮಾಳ್ಪಾಭೀಳ ವಿಕ್ರಮನಾದೊಡಾಗಲಿ ಬೀಳ ಹೊಡೆದುಱಿ ಕೆಡಹಿದಲ್ಲದೆ ಹೋಗೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೪೪). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮಾರ್ಗ]

ಕಾಳುಮುಂಡೆ (ನಾ). ನೀಚ ಸ್ತ್ರೀ ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು : ಹಾಲು ಹಸುಳೆಯನಿಂತು ಭಂಗಿಸಿ . . . ಅಡವಿಯನು ಹೊಗಿಸುವ ಕಾಳು ಮುಂಡೆಯನೇನನೆಂಬೆನು (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೩೯). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮುಂಡೆ]

ಕಾಳುಮೂಳ (ನಾ). ದುಷ್ಟ; ನೀಚ; ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ: ಕಾಡುವ ಕಾಳುಮೂಳರ ವಿಧಿ ಎನಗಾಯ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮-೬೯); ಕಾಳುಮೂಳರ . . . ಖೂಳರಧಮರ ಕೀಳು ಮಾತಿಂಗೇಕೆ ಮರುಳಾದ್ಯೆ (ಬಸಪು. ೨೧-೨೩); ಕಾಳುಮೂಳನಲಾ ಖಳಾಗ್ರಣಿ ಮೇಲುಗಾಣನಲಾ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೨೫); ನಿಮ್ಮಡಿಯಂಘ್ರಿಬಲವಿರಲು . . . ಕಾಳುಮೂಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ನ ಖಂಡೆಯದ ಭಯವೇವುದು (ನಿಭಾಗ. ೩-೫-೪).

[ಕಾಳು$_{1}$ (< ಕಾಱ್$_{1}$) + ಮೂಳ]

ಕಾಳುಯತ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಾಳುಯತ್ಲೆ (ಲೋಖಂಡಿ) – ಸಾಧಾರಣ ವೃಕ್ಷ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಳೀದು; ಇಮಾರತಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೮). [?]

ಕಾಳುರಿ (ನಾ). ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು; ದಾವಾನಲ: ಅಕರುಷಿಸಿದನಂಗೈತಳಕೆ ಕುಡಿದನು ಕವಿವ ಕಾಳುರಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೨೪).

[ಕಾಳು$_{1}$ (< ಕಾಱ್$_{1}$) + ಉರಿ$_{3}$]

ಕಾಳುರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು ಹತ್ತು: ಬಾಲೆ ಬಿದ್ದಳು ಬಾಳೆ ಕಾಳುರಿಗೊಂಡು ಕೆಡುವಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೧೪).

[ಕಾಳುರಿ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕಾಳುವಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ: ಕೇಶವ ಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಹೊಂನೆಯ ಮಾವು ಅರಟಕಂಡ ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ ಬಟ್ಟಗದ್ದೆ ಕಾಳುವಗದ್ದೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಗದ್ದೆ ಮೂಡೆ ೧೨ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೪೧; 1256). [ಕಾಳುವ$_{0}$ + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಕಾಳುವಿಡಿ (ನಾ). ಕೊಸರಾಟ (?): ಅಗಮೇಶ್ವರಲಿಂಗವೆ ನನಗೂ ನಿನಗೂ ಕಾಳುವಿಡಿಯೇಕೆ? ಕೊಂಡು ಹೋಗು ಶಿವಶಿವ ಸಮಾರ್ಪಣ (ಮನುಗುಂ. ೯೪). [?]

ಕಾಳುವಿಷಯ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಾಸಕ್ತಿ, —ಭೋಗಾಸಕ್ತಿ: ಕಾಳುವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸುಡಿವುತ್ತ . . . ಮಱಹಿನೊಳಗಿದ್ದು ಅಱುಹ ಕಂಡಿಹೆನೆಂಬ ಅಣ್ಣಗಳಿರಾ ನೀವು ಕೇಳಿರೊ (ಲಿಂಗವ. ೨೨-೮೭); ಕಾಳುವಿಷಯದ ವಿಧಿಯ ದಾಳಾದೂಳಿಯಲಿ ಹತವಾಗಿ ಕಾಲನ ಕಾಲಬಾಯಲಿ ಬೀಳಲೊಲ್ಲವೆನಿಪ್ಪ ಸುಕೃತಿಗಳು ಕೇಳುವುದು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೧).

[ಕಾಳು$_{1}$ (< ಕಾಱ್$_{1}$) + ವಿಷಯ]

ಕಾಳುಶಾಪ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಶಾಪ; ಕ್ರೂರವಾದ ಶಾಪ: ವಿಪ್ರನ ಕಾಳುಶಾಪದ ಫಲವಲಾ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೨).

[ಕಾಳು$_{1}$ (< ಕಾಱ್$_{1}$) + ಶಾಪ]

ಕಾಳೆ 'ಕಹಳೆ' ನೋ.

ಕಾಳೆಗ, ಕಾಳಗ (ನಾ). ಕಾದಾಟ; ಯುದ್ಧ; ಕಲಹ: "ಸಮಿತಿ ಸಂಗ್ರಾಮಂ ರಣಂ . . . ಕಾಳೆಗಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೫-೨೮); ಆದಿತ್ಯಕುಮಾರನ್ ತಿರುವೂರ ಕಾಳೆಗದೊಳೆಱಿದು ಸುರಲೋಕಂ ಪೋದನ್ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೧೦೧-೨; 750); ಕಾಳೆಗಕೆ ನಡವುತ್ತ (ಎಇ. XIV, ೧೮೭-೨; 875); ಮಹಾಘೋರತರಂ ಕಾಳೆಗಮಾಗಿಕ್ಕುರ್ಮೆಂದು ಪೇೞ್ಪೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೯-೧೦); ನೀಮೆನ್ನ ಕಾಳೆಗಮುಂ ಪೆಱಗಿರ್ದು ನೋಡಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೯ ವ); ಕರ್ಣನ ಕಾಳೆಗಕೆ ನಾವ್ ಸಾರಥಿಗಳೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೧); ಧೀರೋದಾತ್ತ ಹರನೊಳು ಕಾಳೆಗ ಕಂದರ್ಪ ನಿಮಗೆ ಸಿದ್ಧಿಪುದೇ (ಮೋಹತ. ೬-೭). **ಕಾಳಗ**: ಒಡನೆ ಕಾಳಗ ಬಯಿಸಿದ ಘೋಟಿಯಿಲಪ್ಪೆಱಪಿಂಗೆ ಮಾರ್ಬ್ಬಲಂ ಬಿಡೆ ಕಡಿಕೆಯ್ದಾನೂಂಕಿ ಕಿಡೆ (ಎಕ. II. ೧೩೮-೬; 940); ಓಲಗಂ ಲೇಸು ಕಾಳಗಮರಿದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೮೦); ಹಲಸೂರ ಕಾಳಗದಲು ತನ್ನ ಧುರಮಂ ಸ್ವಾಮಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೨-೬; 1120); ಪಾಂಚಾಲ ಕೋಪಿಸಿ ಬಂದ ಕಾಳಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓಂಇ. ೧೮-೯೭); ತಗರು ಸಿಪಲೆ ಕೋಳಿ ಕಾಳಗಗಳು ನೆರೆಪಗಡೆ ಜೂಜುಗಳ ನೆವದಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೯೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಳಪ, ಕಾಳೈಯ; ತುಳು. ಕಾಳಗ; ತೆಲು. ಗಾಳಕುಡು]

ಕಾಳೆಗಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧ ಮಾಡು; ಹೋರಾಡು: ಎನ್ನೊಳ್ ಕಾಳೆಗಂಗೆಯ್ದನೀ ನರನೆಂದಾತನ ದೋಷಮಂ ನೆನೆಯದಾದಂ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ದನೀಶ್ವರಿಯೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೭೦).

[ಕಾಳೆಗ + ಕೆಯ್$_{1}$]

ಕಾಳೆಗಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು; ಯುದ್ಧ ಮಾಡು: ಬಭ್ರುವಾಹನನೊಡನೆ ಕಾಳೆಗಂಗೊ [ಪಾಠಾಂ. ಗು] ಡುವೆನಾಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೯). [ಕಾಳೆಗ + ಕೊಡು]

ಕಾಳೆಗವಲಗೆ, ಕಾಳಗವಲಗೆ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ: "ಅತ್ತಪರಂ = ಕಾಳೆಗವಲಗೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಕಾಳಗವಲಗೆ**: "ಕಾಳಗವಲಗೆಯೆನೆ ಖೇಡ್ಯವು" (ಕಶರ ೨೩). [ಕಾಳೆಗ + ಪಲಗೆ]

ಕಾಳೆಗವಱೆ (ನಾ). ರಣಭೇರಿ: ಸೂಳೈಪ ಕಾಳೆಗವಱೆಗಳ್ ಮುಂತಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೮-೨೯). [ಕಾಳೆಗ + ಪಱೆ]

ಕಾಳೆದೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಹೃದಯ; ಕ್ರೂರಮನಸ್ಸು: ಏನು ಚೋದ್ಯವಿದಯ್ಯ ತಾಮಸಿಯೆ ಕಾಳೆದೆಯೊಳಸುರಾಗವುದಿಸಿದೊಲು ತಿಂಗಳಿನ ಬೆಳಕಿದಾಯ್ತು (ಗೋಕುನಿ. ೧-೧೮).

[ಕಾಳ್$_{3}$ (< ಕಾಱ್$_{3}$) + ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ)]

ಕಾಳೆಯಯುಗ (ನಾ). ಕಲಿಯುಗ: ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೊಳಿರ್ದ್ದರುನ್ಧತಿ ಜಗತ್ರಯಕ್ಷ ಧರ್ಮಾಧಿದೇವತೆ ಕಾಳೆಯಯುಗಾವತಾರಿಣಿ ಧರಿತ್ರೀಜಾತೆ ಭಾಸ್ವತ್ಪತಿವ್ರತೆ ತೇಜಳ್ಪುನರುಕ್ತ ಗೌರಿ ಧರಿಣೀ ಸಾವಿತ್ರಿಯಂಬೀ ಮಹೋನ್ನತಿಯಂ ಸಂದಸಗಬ್ಬಿ್ರ ರೂಪಗುಣದಿಂ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಮೀ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಕಕುಲ. ೭-೧೬; 1019). [ಕಾಳೆಯ (= ಕಾಲೇಯ) + ಯುಗ]

ಕಾಳೆಮ್ಮೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಎಮ್ಮೆ; ಹೆಚ್ಚು ಹಾಲು ಕರೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಎಮ್ಮೆ: ಕಾಳೆಮ್ಮೆಯ ಕಱೆಯಲಾಗಿ ಹಾಲು ರೋಹಿತವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿತ್ತು . . . ಶೋಣಿತವಳಿದು ಹೋಗಲಾಗಿ ಹಾಲು ಹೆಪ್ಪಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨೩-೭೭೬); ಜೋಳದ ಬೋನಕ್ಕೆ ಬೇಳೆಯ ತೊಗೆಯಾಗಿ ಕಾಳೆಮ್ಮೆ ಕರೆದ ಹಯನಾಗಿ ಬೆಳವಲಮೇಳ ನೋಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೧೭). [ಕಾಳ್$_{3}$ (< ಕಾಱ್$_{3}$) + ಎಮ್ಮೆ (< ಎರ್ಮೆ)]

ಕಾಳೆವಾಳೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಾಳೆ; ಕಾಲಕದಳಿ: ಕಾಳೆವಾಳೆ ಹೂವಿಗೆ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣ ಮೆತ್ತಿ ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ಬೇಯಿಸಿ ತೆಗೆದು ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೨೭).

[< ಕಾಳ (= ಕಾಲ) + ಬಾಳೆ (< ಬಾಱೆ)]

ಕಾಳೆವಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಹಳೆ ಊದಿಸು; ಉಗ್ಗಡಿಸು: ಆವಳೊ ರೂಪಿನಿಂ ಸೊಬಗಿನಿಂ ಗುಣದಿಂ ಪೊಣರ್ವನ್ನಳೀ ಮಹಾದೇವಿಯೊಳೆಂದು ಕಾಳೆವಿಡಿಸುತ್ತ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೦೭). [ಕಾಳೆ (< ಕಹಳೆ) + ಪಿಡಿಸು]

ಕಾಳೇಯ 'ಕಾಲೇಯ' ನೋ.

ಕಾಳೊಱೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಒರೆ; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಗವುಸು: ಒಱೆಯಿಂದುರ್ಚಿದ ಕೂರಲಗಿವೆನಿಸಿ ಕಣ್ಬೊಣರವು ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿದೊಡೆ ಮದನನಲ್ಲಿಯೆ ಸಾರ್ಚಿದ ಕಾಳೊಱೆಗಳಂತೆ ಪುರ್ಬುಗಳೆಸೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೨೫). [ಕಾಳ್$_{3}$ (< ಕಾಱ್$_{3}$) + ಒಱೆ$_{3}$]

ಕಾಳೋದಕವಾರ್ಧಿ 'ಕಾಲೋದಕವಾರ್ಧಿ' ನೋ.

ಕಾಳೋದಕಸಮುದ್ರ (ನಾ). = ಕಾಲೋದಕವಾರ್ಧಿ : ಧಾತಕೀ ಷಂಡದ್ವೀಪಮದನೆಂಟು ಲಕ್ಷಯೋಜನದಗಲದಿಂ ಸುತ್ತಿರ್ದುದು ಕಾಳೋದಕಸಮುದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೦ ವ). [ಕಾಳ್ಪ (= ಕಾಲ) + ಉದಕ + ಸಮುದ್ರ]

ಕಾಳೋರಗ 'ಕಾಲೋರಗ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಕತ್ತಲೆ (ನಾ). ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ : ಪೋಕದ ಕಾಳ್ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಆವಳಂಗದ ಹೇಮಕಾಂತಿ ಕಂದಿ ಕುಂದಿತು (ಎರಸ. ೩). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಕಾಳ್ಕರಡಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕರಡಿ ; ಉಗ್ರವಾದ ಕರಡಿ : ಹಸಿದ ಹುಲಿಯ ಬೆಸಲಾದ ಕಾಳ್ಕರಡಿಯ ವಿಸವನುಗುಳ್ವ ಕಾಳಿಗನ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫-೯೧). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕರಡಿ]

ಕಾಳ್ಕಾಳ್, ಕಾಳುಕಾಳು (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ : ಇತ್ತ ಕಂಸನಾ ಕೂಸುಗಳ ಕಾಳ್ಕಾಳೆಂಬ ದನಿಗೇಳ್ದಲಿಯುಲಿವುಗೇಳ್ವ ಬೆಕ್ಕಿನಂತೆ ಬೊಕ್ಕನೆ ಪಾಱಿ ಪಾಯ್ದು (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೨೯ ವ). **ಕಾಳುಕಾಳು** : ಕಾಳುಕಾಳೆನೆ ಅಳುವ ಶಿಶುಗಳ ದನಿಯ ಕೇಳುತ ಬಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೩). [?]

ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು 'ಕಾಟ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಳ್ಕುಱಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕುರಿ ; ಅಡವಿಯ ಕುರಿ : ನರಿತೋಳ ಪಕ್ಕಿ ಕಾಳ್ಕುಱಿ ಮಱಿ ಮೊಲ ಮುಳ್ಪಂದಿ ಪುಲ್ಲೆ ಕರಡಿಗಳಂ . . . ಉಱಿ ಪಿಡಿದರ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೪೯). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕುಱಿ$_3$]

ಕಾಳ್ಕೆಯ್ (ನಾ). ಕಾಡುಹೊಲ ಅಥವಾ ಕಾಡುಗದ್ದೆ : ಕರ್ಬಿನ ತೋಂಟ ಮತ್ತರಿಂಗೆ ಗದ್ಯಾಣ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರ್ಗೆ ಧರಣಂ ಕಾಳ್ಕೆಯ್ಗೆ ಮತ್ತರಿಂಗೆ ಪಣಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೭-೨೭ ; 997). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕೆಯ್$_4$]

ಕಾಳ್ಕೋಣ 'ಕಾಟ್ಕೋಣ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಕೋಳಿ 'ಕಾಟ್ಕೋಟಿ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗಡಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಸಮುದ್ರ (?) : ಮಾಯವೆಂಬ ಮೊಸಳೆ ಬಂದು ಬಾಯಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು. ಮೋಹವೆಂಬ ನೊರೆತೊರೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು. ಲೋಭವೆಂಬ ಕಾಳ್ಗಡಲು ಎಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು (ಸರ್ವವ. ೧೫೨-೭೨೮). [ಕಾಳ್$_2$ (< ಕಾಱ್$_3$) + ಕಡಲು (< ಕಡಲ್)]

ಕಾಳ್ಗಬ್ಬ 'ಕಾಟ್ಗಬ್ಬ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗಳಪ (ನಾ). ಕಾಡುಹರಟೆ ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು : ಅಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಕೋಲಾಹಲ ಕಲಾಪವೆದ್ದುದು ಒಬ್ಬ ಹುಚ್ಚನ ಕಾಳ್ಗಳಪದ ಸಮಾಚಾರದಿಂದ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೬೦-೨೧). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಗಳಪ (< ಗಱಪ)]

ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು 'ಕಾಟ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗೆಡಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡುಹರಟೆ ಹರಟು ; ವೃಥಾ ಮಾತಾಡು ; ಕೆಟ್ಟಮಾತಾಡು ; ಹೀಯಾಳಿಸು : ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಮುನ್ನುಳ್ಳುದು ಮನಟಮುಟಿಸಿ . . . ವಿಷ್ಣುಪದದಿಂದಾದಳೆಂಬುದನುವಱಿದಿರ್ದು ವಂಚಿಸಿ ಶಿವದ್ರೋಹಿ ಕಾಳ್ಗೆಡಹುತಿರಲಲ್ಲಿ (ಜೊಮ್ಮರ. ೧೧೧-೪). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕೆಡಹು (ಕೆಡಪು)]

ಕಾಳ್ಗೆಡಹು$_2$ (ನಾ). ಕಾಡುಹರಟೆ ; ಗೊಡ್ಡು ಮಾತು ; ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು ; ಅವಹೇಳನ : ಈವಗೆಯ ಕಾಳ್ಗೆಡಹಿನ ಸೊರಹುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗುಡುತ್ತಿರುವುದೂ . . . ಮಹಾಪಾತಕವಾಗಿರುವುದು (ಮಂತ್ರಶ. ೭೭-೮). [< ಕಾಳ್ಗೆಡಹು$_1$]

ಕಾಳ್ಗೆಡೆ 'ಕಾಟ್ಗೆಡೆ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗೆಯಜು (?) : ಕೆಳೆಯುಂಗಾಶ್ರಿತನಾದವಂಗೆರೆದವಂಗಿರ್ಪ್ಪಂಗೆ ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಮಾ(ಮೊ?)ರ್ಕಳ ಮೆಂಬಂತಿರೆ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಬೋಳೆದರ್ಕೆ ಕಾಂತಾರದೊಳ್ ಪಣ್ತಿ ಭೂತಳಮಂ ಮೋದುವ ಮಾಮರಂ ತಳಿಯೆ ಕೂಳ್ವೆೀಪ್ಯೋಪಭೋಗಂ ನದೀಸಲಿಲಂ ಕಾಳ್ಗೆಯಜಿಂ ಸ್ವಕೀಯ ಧನಮೆಂಬೀರಂ ಮಹಾದಾಸಿಯೊ (ಕಸುಲ. ೭-೧೪ ; 1019). [?]

ಕಾಳ್ಗೆಯ್ತ 'ಕಾಟ್ಗೆಯ್ತ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗೆಲಸ, ಕಾಳುಗೆಲಸ (ನಾ). ಕೀಳುಕೆಲಸ ; ಹೀನಕಾರ್ಯ : ದೂದಟ್ಟಿ ಸೌಂದರನಂಬಿ ಕಾಳ್ಗೆಲಸಮುಂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡಿಸಿದ (ಕುಮಾವ್ಯ. ೪-೧೦೩). **ಕಾಳುಗೆಲಸ** : ಜಾಳು ಮಾತೆಂದರೆ ನಲಿನಲಿದು ನುಡಿವರು. ಕಾಳುಗೆಲಸವೆಂದಡೆ ನಲಿನಲಿದು ಮಾಡುವರು, ಶ್ರೀಗುರುಸೇವೆಯೆಂದಡೆ ನಿತ್ಯ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯೆಂದಡೆ ಅಳಲುವರು, ಬಳಲುವರು (ಪದಗೋ. ೧೧೩-೨೩೦) ; ಕಾಳುಗೆಲಸಂಗಳಿಗೆ ಕಳುಪುತ . . . ಕೀಳಾಳೆನಂದದಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರಲು (ಬಸವು. ೨೬-೫೮). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಕೆಲಸ]

ಕಾಳ್ಗೈತ 'ಕಾಟ್ಗೆಯ್ತ' ನೋ.

ಕಾಳ್ತನ, ಕಾಳತನ, ಕಾಳುತನ (ನಾ). ಕಾಡುತನ ; ಹುಂಬತನ ; ಒರಟು : ನಿನ್ನನು ತರಣಿಸುತ ಕೊಲಬಲ್ಲನೇ ಕಾಳ್ತನವಿದೇಕೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪-೧೧-೧೧). **ಕಾಳತನ** : ಏಕೆ ಲಾಭದ ಲೋಭದರುಗುಳಿ ಕಾಳತನಗಳು ಅಳಿಯವು (ಪ್ರಾಕ್ಷ್ಸಿದಾ. ೪೯). **ಕಾಳುತನ** : ಕಾಳುತನ [ನ] ವಳಿದು ಪೂಜಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಸುತ . . . ತನ್ನಾಲಯಕೆ ಪೋದ ನೃಪನು (ಗುರುಚಾ. ೧೧-೪೪). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + -ತನ]

ಕಾಳ್ತುಱು 'ಕಾಟ್ತುಱು' ನೋ.

ಕಾಳ್ತುಱುವಿಂಡು (ನಾ). ಕಾಡುಹಸುಗಳ ಹಿಂಡು : ಚಂಡದ ದಂಡು ಪೋಡಿದುದು ಕಾಳ್ತುಱುವಿಂಡುಗಳೋಡುವಂತೆವೊಲ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೪೪). [ಕಾಳ್ತುಱು (< ಕಾಟ್ತುಱು) + ಪಿಂಡು$_3$]

ಕಾಳ್ದಿವಿ (ನಾ). ಕಾಡುದ್ವೀಪ (?) : ಕಾಳ್ದಿವಿಗಳೆರಡು ಬದಿ ಗಗನ ಭುವನವೆ ಗೃಹವು ಏಳೆಂಟೆಱಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ಪಕ್ಕ ಆಳಲಿಕೆ ಮೂರ್ಬೀದಿ ಅಱು ಪ್ರಾಣದೊಳಿಹುದು ಏಳು ಮುಖದಿ ಸಂಬಾಳುತಿಹುದು (ಅವಹಂ. ೩೦೨-೧೩೯೯). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ದಿವಿ]

ಕಾಳ್ನಾಯಿ (ನಾ). ಕಾಡುನಾಯಿ ; ಅಡವಿನಾಯಿ : ಮುಱಿವ ಖಡ್ಗಿಯ ಮೃಗಯೆಯ್ಸಂದಿ ಕಾಳ್ನಾಯಿ ಮೊಱೆವ ಶರಭ ರಾಮ ಕಡನ (ಜ್ಞಾನಸಜ. ೧೦-೫೫) ; ಮಾರ್ಗದೊಳಗೊಂದು ಕರಿ ಕಾಳ್ನಾಯಿ ಮುಂದಕಂ ಪೋಗುತಿರಲು (ಸುರಂಗ. ೯೬-೮). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕಾಳ್ನುಡಿ, ಕಾಳುನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಗೊಡ್ಡುಮಾತು ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು : ಉಚ್ಚಾವಚಮಪ್ಪ ಕಾಳ್ನುಡಿಯದಂತಿರಲಂತಿರಲಿ (ಶಕಶ. ೫೦ ೭೦) ; ಅವನೊಳಾಡೊಡಂ ಕುಮತಿ ಕಾಳ್ನುಡಿ ಕಿಳ್ನಡೆ ತೋಱು ತಿರ್ದೊಡೆ (ಆಪಶ. ೬೦) ; ಒಚ್ಚತನ ಕೆಡೆದೊಗೆದು ಕಾಳ್ನುಡಿಯ ಬಳಿವಿಡಿದು (ಕಾಲೂರ. ೧೩೧-೨೪೦). **ಕಾಳುನುಡಿ$_2$** : ಕಾಳುನುಡಿಗಳ ನುಡಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳುಮಾಡಿದನೆನಗೆ] ಮುನಿಪತಿ ಕಾಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕೌಳಿ, ಕೌಳಿ] ಕಾಜನಲಾ ಸುಡೀ ಗರ್ಭಾಳಿಗಳನೆಂದಬಲೆ ಹೊಸೆದಳು ಬಸುಱನೊಡೆ ಮುಱಿದು (ಸಂಥಪ. ೧೫-೪೫) ; ಕಾಳುನುಡಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಜಿನಕಥೆಯನು (ರಾಮುವಿ. ೧-೧೦೬). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ನುಡಿ$_3$]

ಕಾಳ್ಪಂದಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಹಂದಿ ; ಕಾಡುಮಿಕ : ಗಾಯವಡೆದ ಕಾಳ್ಪಂದಿಯಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೪೯) ; ಏರ್ದಳೆದು ನೊಂದ ಕಾಟ್ಪಂದಿಯಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೪೯-೮೨) ; ಕಾಳ್ಪಂದಿಯಿರುಳು ಗೆಳಸನೆಲ್ಲವನಗೆದು ಮುಗಿಸೆ (ಕಾಲೂರ. ೫೩-೮೩). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಪಂದಿ]

ಕಾಳ್ಪತ್ತಿ 'ಕಾಟ್ಪೆಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪಲಸು 'ಕಾಟ್ಪಲಸು' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪಸು (ನಾ). ಕಾಡ ಹಸು; ಕಾಡಾಕಳು: ಬೇಳಿಡುತೆ ಬೀಳ್ವ ಕಾಳ್ಪಸುಗಳಿಂ (ಚಿಬಪು. ೪೬-೨೬). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಪಸು$_3$]

ಕಾಳ್ಪುರ 'ಕಾಟ್ಪುರ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪುರವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿನ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ತುಂಬಿ ಹರಿ, —ಸೂಸಿಹರಿ: ರಸವಾಳಿಗಬ್ಬುಗಳಿಲೆಯ... ನಾಂತು ಕಾಳ್ಪುರವಿಡುವ ತನಿರಸದಿಂದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೬೦). [ಕಾಳ್ಪುರ (< ಕಾಟ್ಪುರ) + ಇಡು$_1$]

ಕಾಳ್ಪೂರ 'ಕಾಟ್ಪುರ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪೆಣ್ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನ ಹೆಣ್ಣು; ಬೇಡಿತಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣು; ನೀಚ ಸ್ತ್ರೀ: ಬೋಳನಾಂಪೊ ರಿಯೊಳಗಿದೊಳಿರಲ್ ಕಾಳ್ಪೆಣ್ಣಳಿಯ್ಪುವುರವ ಳಿಯ ಸುಳಿದು (ಕಾಲೂರ. ೧೩೪-೨೪೭). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಪೆಣ್]

ಕಾಳ್ಪೊಸಲ್ 'ಕಾಟ್ಪೊಸಲ್' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪಟ್ಟೆ 'ಕಾಟ್ಪಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪಟ್ಟೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿನ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ಸೌಮಿತ್ರಿ ವೈದೇಹಿಯಂ ಕೊಂಡು...ಪರಿಸಿದಂ ಕಾಳ್ಪಟ್ಟೆಗೊಂಡನಿಲವೇಗದಿಂದಾ ರಥವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧). [ಕಾಳ್ಪಟ್ಟೆ (< ಕಾಟ್ಪಟ್ಟೆ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಳ್ಪದುಕು (ನಾ). ಕಾಡು ಜೀವನ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಬದುಕು: ಕಾಳ್ಪ ದುಕು ಕಡುಪುಲಿಯ ಕರಡಿ ಜಾಳಿದ ಬದುಕು (ಕಾಲೂರ. ೧೨೪-೩೭೧).
[ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಬದುಕು$_3$ (< ಬರ್ದುಂಕು$_3$)]

ಕಾಳ್ಪಿಯದ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೇಡ; ಒರಟನಾದ ವ್ಯಾಧ: ಎತ್ತಣ ಕಿಟಯೆತ್ತಣ ಕಾಳ್ಪಿಯದನಾಗಮುಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೯೬).
[ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಬಿಯದ]

ಕಾಳ್ಪೆಕ್ಕು 'ಕಾಟ್ಪೆಕ್ಕು' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪೇಗೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೇಗೆ; ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು, ದಾವಾನಲ: ಜಗದಲ್ಲಿ ಜಾತಿಯ ಕಾಳ್ಪೇಗೆ ಹೊತ್ತಿ ಉರಿಯುತ್ತಿದೆ (ಅಮುಗಾಂ. ೪೯).
[ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಬೇಗೆ]

ಕಾಳ್ಪೇಡಿತಿ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೇಡಿತಿ, —ಬೇಡರ ಹೆಂಗುಸು: ಕರ್ಬೊನ್ನ ಹೊಸ ಕರುಪೂ ಕಾಡಿಗೆಯ ರೂಹೊ ಎನಲೆಸೆದರು ಕಾಳ್ಪೇಡಿತಿಯರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭ ೩೨); ಇರುಳ ತಿರುಳ ಬಣ್ಣದ ತನುವಿನ ಕತ್ತುರಿಗಂಪಿನ ಕಾಳ್ಪೇಡಿತಿ ನಡೆತಂದರಸಿಯ ಸಭೆಯಂ ಹೊಕ್ಕಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೨೧). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಬೇಡಿತಿ]

ಕಾಳ್ಪೊಜಂಗ (ನಾ). ಕಾಡು ವಿಟ; ಒರಟುಸ್ವಭಾವದ ವಿಟ: ಮತ್ತ ಮೊರ್ವರ್ಳ್ ಕೈತವಂ ಕೈಮಿಕ್ಕ ಕಾಳ್ಪೊಜಂಗನ ಮಾತಾಗಿ ಕಡುಕನಲ್ಪು (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೬೪ ವ). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಬೊಜಂಗ]

ಕಾಳ್ಮಂದಿ (ನಾ). ಕಾಡುಮಂದಿ; ಒರಟುಜನ: ದೇವ ಚಿತ್ರೈಸು ನೆರೆದ ಕಾಳ್ಮಂದಿಯಿಂದಿಂತೆಂದುದೆಂಬಾದ ವೃತ್ತಾಂತದಂದಮುಂ ಪೇಳ್ದಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೫). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮಂದಿ]

ಕಾಳ್ಮರ, ಕಾಮರ (ನಾ). ಕಾಡುಮರ: ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದ ಸಸಿ ಕಾಳ್ಮರ ನಪ್ಪುದೆ ಬಲ್ಪಿನೊಡೆಯ ನಿನ್ನ ಕುವರಾ ಅಲ್ಪಗುಣಗಳ ಕೈವಿಡಿವನೆ (ಭರಚ. ೨೫-೪೫). **ಕಾಮರ**: ಮಾಕಂದವನಪ್ಪಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಡುಕೊಬ್ಬಿ ಕೆಲದ ಕಾಮರಕೆ ಕೂಡಿ ನೀಡುವೊಲು (ನಾಗಕು. ೯-೬).
[ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮರ]

ಕಾಳ್ಮರೆ (ನಾ). ಕಾಡುಜಿಂಕೆ: ಕರಿರಿಪು ಮತ್ಸರಂ ಮದಮ ದಂತಿ...ಆಸೆ ಕಾಳ್ಮರೆ ಘನದಂಭಮೇ ಕರಡಿ (ಶಬಶಂ. ೩-೨೪); ಮಡಿಪು ಕಾಳ್ಮರೆಯನೆಂಬ ಬ್ಬರಂ ಪರ್ಬಿದುದು (ಕುಮಾಪು. ೪-೨೦೬). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮರ್ಱೆ]

ಕಾಳ್ಮಾತು, ಕಾಳುಮಾತು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥಮಾತು: ಅಪ್ಪಮೂರ್ತಿಗಳೆಲ್ಲಂ ಶಿವನಪ್ಪುವೆಂಬ ಕಾಳ್ಮಾತುಗಳುಮಂ... ಕೇಳ್ದ ವರ್ಗೆ ದುರ್ಗತಿಯಕ್ಕುಮೆಂದು ಭಾಸ್ಕರದೇವನುದ್ಘೋಷಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೩೭-೧೩೨ ವ). **ಕಾಳುಮಾತು**: ಲಿಂಗಭಕ್ತಸಾದಲ್ಲಿ ಸಂಚಲಸಿಂದು ... ಆತ್ಮಂಗೆ ಮರ್ತ್ಯ ಕೈಲಾಸವೆಂಬ ಕಾಳುಮಾತಿಲ್ಲ (ಸರ್ವವ. ೬೭-೩೯); ಕಾಳುಮಾತುಗಳಿನ್ನವೇತಕೆ ನಿಮಗೆ ಹವಣಲ್ಲ (ಬಸವು. ೩೯-೫೮). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮಾತು$_1$]

ಕಾಳ್ಮಾನಿಸ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ; ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ: ಕಾಳ್ಕೊಗದ ಕಾಳ್ಮಾನಿಸರುಂ (ವೃಷವಿ. ೩೫-೫೫ ವ).
[ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಮಾನಿಸ]

ಕಾಳ್ಮಿಗ 'ಕಾಟ್ಮಿಗ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಮಿದುಳ್ (ನಾ). ಕರಿಯಮೆದುಳು (?): ನಿಜೋಗ್ರಖಡ್ಗಹತಿಯಿಂದ ಕಾಳ್ಮಿದುಳ್ ನೆತ್ತಿಯಿಂದೊಡೆದೆಂಟುಂ ದೆಸೆಗೆಯ್ದೆ ಸೂಸುವಿನೆಗಂ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೪-೩೫; 1219); ಪಿಂಡುಗೊಂಡು ಜೊಂಡೇಳ್ದ ಕಾಳ್ಮಿದುಳ ಕೋಳ್ಗೆಸಜಿಂದ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೭೦ ವ).
[ಕಾಳ್$_2$ (< ಕಾಟ್$_3$) + ಮಿದುಳ್]

ಕಾಳ್ವಟ್ಟೆ 'ಕಾಟ್ಪಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಾಳ್ವೊನಲ್ 'ಕಾಟ್ಪೊನಲ್' ನೋ.

ಕಾಳ್ವೊನಲು 'ಕಾಟ್ಪೊನಲ್' ನೋ.

ಕಾಳ್ಸತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು; ಕೀಳು ಹೆಂಗಸು: ಪರೀಕ್ಷಿಪೊಡೀ ಗಳೆಗಳಿನ ಕಾಳ್ಸತಿಯರ್ಕಳನೆನ್ನು ಪೋಲಿಪೆಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೩೬; 1218). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಸತಿ]

ಕಾಱ್, ಕಾರು$_1$, ಕಾಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾರ್ದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಕಕ್ಕು; ವಮನಮಾಡು; ವಾಂತಿಮಾಡು: ಇಂತಿದೇಕೆ ಮಧುವಂ ನೆಜ ಕಾಱಿದ ನೈದಿಲಂದದಿಂ ನೆರೆದುವು ನೀಳ್ದ ಕಣ್ಪೊಣರ್ಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧ ೧೧೩); ಕಾರ್ದುವಕ್ಷಿಗಳ ಅರುಣತೆಯನುಗ್ರ ಕೋಪದಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೩೦); ವಾರಿದಂ... ಮಿಗೆ ನಡುಗುತ್ಕೊಳ್ದು ತಾಮುಂಡುದಂ ದಲ್ಲಡೆದೀಗಳ್ ಕಾರ್ದಪೊಲ್ ಪೆರ್ಮಳೆ ಬಿಡೆ ಸುರಿಗುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರಭ್ಯ ೧೧-೮೨). **ಕಾರು$_1$**: ೧. ಜೀವಜೀವನದ ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಕಾರಿತ್ತು ವಿಷಪ್ರಸಾದ (ಅರಳು. ೪೩೪); ಪ್ರಯಾಣಿಕರಾರೋ ಕಾರಿ ಕೊಂಡು ಹೊಲಸು ಮಾಡಿದ ಜಾಗ (ಮೂರುದಾ. ೧೭೫). **ಕಾಱು$_1$**: ಕಣ್ಣ ನೀರಿಬಿದುವು ಬಾಲೆವಿರ್ಮಾ ಜಲಮನಚ್ಚುಸಲಾಜದೆ ಕಾಱುವಂತೆ ವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಜವನುಂಡು ಕಾಱಿದವೊಲಾ ಯ್ತೆತ್ತಂ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೩-೭); ಎನಿತು ಪಸಿವಾದೊಡಂ ಮೇದಿನಿಯೊಳ್ ಕಾಱಿರ್ದ ಕೂಟನುಂಬರೆ ನರರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೦); ಕಣ್ಣಾಲಿ ಕಾಱಿದವರುಣವಾರಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೬೪); ಪೂರ್ಣೇಂದುಮುಂಡಲ ಗರಳಮಯ ಕೌಮುದಿಯ ಕಾಱುವಡೆ... ಬದುಕಬಹುದೇ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಲೆ; ಮಲ. ಕಾಲು; ತುಳು. ಕಾರು; ತೆಲು. ಕ್ರಾಯು, ಗ್ರಾಯು]

-ಕಾಱ, -ಕಾರ$_1$, -ಗಾರ$_1$, -ಗಾಱ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವವನು, ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಇವಱೊಳ್ ವ್ಯವಹರಿಪಂ ಮಾಡುವನಿವನೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಱಗಾಱಂಗಳ್ ಸಂಭವಿಕುಂ" (ಶಮದ. ೧೯೯); ಪಗೆಕಾಱಂ, ಬಗೆ ಕಾಱಂ... ನಡೆವಳಿಕಾಱಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೧ ಉದಾ; ಕಾಱ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವ ಪಗೆಕಾಱ, ನುಡಿಕಾಱ (ಕೈಪಿಡಿ ೧೮).

-ಕಾರ್$_1$: ಓಲೆಯನ್ನು ತರುವ ವೃತ್ತಿಯವನು = ಓಲೆಕಾರ (ಓಲೆ+ -ಕಾರ) (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩೨). -ಗಾರ್$_1$: 'ಕಂಚುಗಾರ' ಪರಾ. -ಗಾಱ : ಮಾಲೆಗಾಱಂ, ಕಂಚಗಾಱಂ, ಬಳೆಗಾಱಂ, ಗೆಜ್ಜೆಗಾಱಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕಾಱಿಗೊಡೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಸಮಕ್ಕಳಾರೆಂದೊಡೆ ಕಾಱಿಗೊಡೆಯನುಂ ಕನಕಗಾವನುಂ ಬಿಳಿಯಾಚಾರಿಯು (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೧೩೯-೮ ; 915). [?]

ಕಾಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಭೇರುಂಡಂ ಪೊಱಸು ಕಾಗೆಗಂ ಬೊಂದುರಿಗಂಕಾಱಿಕಿಱುವಿೞಿಕೊಯ್ಕುಂ(ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೩ಶೂದ್ರಕ).[?]

ಕಾಱಿಸು, ಕಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕಕ್ಕಿಸು : ಮುನ್ನಮಮರರುಂಡಮೃತಮನೇಂ ಕಾಱಿಸುವೆನೊ (ಗದಾಯು. ೬-೧೨) ; ಕಾಱಿಸುವೆನಿವನಸುವನಿವ ಮೈದೋಱಿ ನಿಂದರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೫೦); ಕಾಱಿಸುವೆನಮರರಂ ಜಯಿಸಿದುದನೆನುತೆ (ಚೆಬಪು. ೪೯-೫೧) ; ಅಂಬಿನ ತುದಿಗೇಱಿಸಿದ ಪೊಟ್ಟಣದುಪ್ಪಲಂಬಾದ ಕಿಚ್ಚ ಕಾಱಿಸುತ . . . ಎಚ್ಚ ಶರಗಳ ತುಂಬಿದರೂರೊಳಗಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೧೪). **ಕಾರಿಸು** : ತಿಂದ ಅನ್ನವನ್ನು ಕಾರಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮುಂಗಾಮು. ೮) [ಕಾಱ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಱು$_1$ 'ಕಾಱ್' ನೋ.

ಕಾಱು$_2$, ಕಾರು$_5$ (ನಾ). ಉಳುವ ನೇಗಿಲ ಬುಡಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಟ್ಟಿ ; ಗುಳ. 'ಕಾಱುದೆಱೆ' ಪರಾ. ಕಾರು$_5$. 'ಆರುಕಾರು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಱು ; ತೆಲು. ಕಱು]

ಕಾಱುಗಿಡಿ (ನಾ). ಕಾರುವ ಕಿಡಿ ; ಸಿಡಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಿಡಿ : ಏಱಿದವು ಪಡಿಮುಖದೊಳುಬ್ಬಿದ ಕಾಱುಗಿಡಿಗಳ ಖಂಡೆಯದ ಕೈದೋಱಿಕೆಯಲ ಗಲದಲಿ ನೆಲ ಕಡಿಖಂಡಮಯವಾಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೧೩).

[ಕಾಱು$_1$ (< ಕಾಱ್) + ಕಿಡಿ]

ಕಾಱುದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ನೇಗಿಲ ತೆರಿಗೆ: ಅಡ್ಡದೆಱೆ ಕಾಱುದೆಱೆ ನಾಱ್ಗ[ದ್ಯಾ]ಣ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೧-೨ ; 913).

[ಕಾಱು$_2$ + ತೆಱೆ]

ಕಾಱುಮದ್ದು (ನಾ). ವಾಂತಿಮಾಡಿಸುವ ಮದ್ದು: ಸೂಱೆಹೋದುದು ನಗರಿ ಖಳರಿಗೆ ಮಾಱಿದರು ಪಟ್ಟಣವನಕಟಾ ಕಾಱುಮದ್ದಿಗೆ ಹೋಹುದೇ ಕೈಮುಸಕವವನಿಪನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೮).

[ಕಾಱು$_1$ (< ಕಾಱ್) + ಮದ್ದು (< ಮರ್ದು)]

ಕಾಱೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಕೊರಳ ಬಂದಿ : ಅರಿಸಿನದಂತೆ ಮೆಯ್ವತ್ತಿ ಪಿಣಿವರ್, ಕಾಱೆಯಂತೆ ಕೊರಲಂ ಪತ್ತಿ ಕೊಯ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩). ಕಾಱೆ ಕಂಕಣ ತೋಳಬಂದಿ ಸೂಡಗಗಳಿಂ ಹಾರ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಮುತ್ತಿನೇಕಾವಳಿಯ ನೇವುರಂ ಪಾಯವಟ್ಟ (ಲಶಿಚಂ. ೩೧-೬೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಱೈ ; ಮಲ. ಕಾಱ ; ತುಳು. ಕಾರೆ]

ಕಾೞ್$_1$, ಕಾಳ್$_1$, ಕಾಳು$_1$, ಕಾೞು$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕಾಡು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ. 'ಕಾೞ್ಕಿಚ್ಚು', 'ಕಾೞ್ಪುರ' ಪರಾ. ೨. ಕೆಟ್ಟದ್ದು ; ಕೀಳಾದುದು ; ದುಷ್ಟವಾದುದು. 'ಕಾೞಾಗು' ಪರಾ. ಕಾಳ್$_1$. 'ಕಾಳ್ಕಱು', 'ಕಾಳ್ನಾಯಿ' ಪರಾ. ಕಾಳು$_1$: ೨. ಕಾಳುದೇಹದೊಳಗೊಂದು ಕೀಳಜೀವ ಹುಟ್ಟಿತ್ತಾಗಿ ಆಪ್ಯಾಯನವಡಗದು (ವಚಸಂ. ೪೫-೬೩) ; ಕಾಳನಾಡದಿರವ್ವ ಸತ್ಯವ ಪಾಲಿಸದೆ (ಸಂಭಪ. ೫-೪೨) ; ಕಾಳನೆಣಿಸಿದೆ ಖೂಳಹೋಗು (ತೊರರಾ. ೩-೨-೩೬); ಸಿರಿಯಿಂದ ಫಲವಿಲ್ಲ ಕಾಳುಮಾಡುವು ದಂತರಂಗವ (ಶಂಕದಾ. ೮-೪೯). ಕಾೞು$_1$. 'ಕಾೞುಗಬ್ಬು' ಪರಾ. [< ಕಾಡು]

ಕಾೞ್$_2$, ಕಾಳು$_2$, ಕಾೞು$_3$ (ನಾ). ೧. ಬೀಜ; ಧಾನ್ಯ. 'ಕಾೞಿಬಾೞಿ' ಪರಾ. ಕಾಳು$_2$: ದೇಶದೊಳಗೆ ದುರ್ಭಿಕ್ಷವಿದ್ದು ಕಾಳು ಬಹಳ ತುಟ್ಟಿಯಾದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೫); ಉಳುವೆನಾ ಭೂಮಿಯನು ಹೊರುವೆನಾ ಹೇರನ್ನು ತುಳಿದು ಕಡ್ಡಿಯ ಕಾಳ ವಿಂಗಡಿಸುವೆ (ಕಪಪು. ೪-೩೧) ; ಜಳ್ಳು ತೂರಿ ಕಾಳು ತುಂಬಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಕಣ; ಹಳುಕು. 'ಕಾಳುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. ಕಾೞು$_3$: ೧. ಕಾೞು, ಕುೞು, ತುೞು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). 'ಕಾೞುಗ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾೞ್ = ಗಟ್ಟಿ, ಗಟ್ಟಿತನ ; ತುಳು. ಕಾಳು ; ಕೊಡ. ಕಾಳ್]

ಕಾೞ್$_3$, ಕಾಳ್$_2$, ಕಾಳು$_3$ (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು. 'ಕಾೞ್ಪಟ್ಟೆ', 'ಕಾೞ್ಪೊಡೆ' ಪರಾ. ಕಾಳ್$_2$: "ಕರಿದು ಕಾಳ್ಕರಿಯೆನಲ್ಕೆ ತಿಳಿಯೆ ಕರ್ಪೆಂದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೦). ಕಾಳು$_3$: ರಾತ್ರಿಯಾದುದರಿಂದ ಕತ್ತಲೆ – ಕಾಳು ಕವಿದಿತ್ತು (ಮೋಡಿಮ. ೮೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾೞ್ ; ಕೊಡ. ಕಾರ್ ./ ಸಂ. ಕಾಲ]

ಕಾೞಿಬಾೞಿ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕಾದು ಕೂಲಿಗಾಗಿ ಕಾಳು ಪಡೆಯುವವನು : (ಕ). [?]

ಕಾೞಾಗು, ಕಾಳಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಹಾಳಾಗು: ಇಂದಿನ ಬಂಡಾಕಾೞಾದ ವಾೞ್ತೆಗೊಂಡೊಡೆ ಪಾೞಾದುದು ಮನಮು ಮೆರ್ದೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೧). ೨. ತೊಂದರೆಕೊಡು; ವೈರಿಯಾಗು ; ದುಷ್ಟವಾಗು : ಎಳವೆಱೆಯಂತೆ ವಕ್ರನಾಗಿ ಸೂಳೆಯಂತೆ ಕಾೞಾಗಿ ಮುಳ್ಮೊನೆಯಂತೆ ಕ್ರೂರನಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೫). **ಕಾಳಾಗು** : ೧. "ಕಾಳಾದುದೆನಲ್ಕೆ ಕೆಟ್ಟು ಪೋದುದುಮಕ್ಕುಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೯) ; ಅಂಗ ಲಿಂಗವಾದರೆ ಮತ್ತೆ ಕಾಳಪ್ಪುದೆ (ಆದವ. ೯೨); ಏಳು ಕೌರವರಾಯ . . . ಜಲದೊಳಗಾಳುವರೆ ಕಾಳಾಯ್ತು ನಿನ್ನಲಿಗರುವ ಶಶಿವಂಶ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೧೪) ; ಬಿಲ್ಲಂಬು ಬೀಳಾಯ್ತು ತೇರ್ ಕುದುರೆ ಕಾಳಾಯ್ತು (ಪಾರಸಿ. ೧೨-೨೮೧). ೨. ವ್ಯರ್ಥವಾಗು : ಮೇಲುಗಾಳೆಗನಮ್ಮದೀಸಱ ಮೇಲೆ ತೆಗೆಸುವುದತಿ ಮಥನದಲಿ ಕಾಳಹುದು ಬಳಿಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೧) ; ಪರಿಪರಿಯ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ನಿಕರದಲರಿದರಾತನ ಕೊರಳ ನೊರೆ ನೆತ್ತರನ ಕಾಣವು ಕೈದು ಕಾಳಾದವು ಮಹಾದೇವ (ನಿಭಾಗ. ೪-೨-೨೯). [ಕಾೞ್$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಕಾೞು$_1$ 'ಕಾೞ್$_1$' ನೋ.

ಕಾೞು$_3$ 'ಕಾೞ್$_2$' ನೋ.

ಕಾೞುಗ (ನಾ). ಕಾಳಿನ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಕಾೞುಗಂ, ನೇಣುಗಂ, ಹೆಣ್ಣುಗಂ, ಮಣ್ಣುಗಂ (ಶಮದ ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾೞ್$_2$ + ಉಗ]

ಕಾೞ್ಕಿದೇವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಾೞ್ಕಿದೇವಯ್ಯರನ್ವಯದೊಳ್ ಕಲಿವಿಟ್ಟರಸಬ್ಬೆನವಾಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾರ್ಸಿರಮುವಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೨ ; 918). [ಕಾೞ್ಕಿ$_0$ + ದೇವ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಾೞ್ಕಿಬ್ಬ 'ಕಾೞ್ಗಬ್ಬ' ನೋ.

ಕಾೞ್ಕಿಚ್ಚು 'ಕಾೞ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾೞ್ಕಿರ್ಚು 'ಕಾೞ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾೞ್ಕುರುಳ್, ಕಾಕುಳ್ಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆರಣಿ: ದಾವಣಿಗೂಂಟಮಂ ಪೊಡೆವ ಕಾೞ್ಕುರುಳಂ ಪರಿದಾಯ್ವ ಪೇರ್ಗಳಂ ಠಾವೞಿದೊಟ್ಟಲೊಟ್ಟುವ . . . ಡೋಲಿಗರಿಂದೆಸೆದಂ (ದಶಕು. ೪-೭೮). 'ಕಾಡುಕುರುಳು' ಪರಾ. ಕಾಕುಳ್ಳು : ಅಡವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಲ್ಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಹುಲ್ಲು, ಕಾಕುಳ್ಳು, ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ತಂದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೫೦). [ಕಾೞ್$_1$ + ಕುರುಳ್$_2$]

ಕಾಟಿಕ್ಕೋಣ, ಕಾಳ್ಕೋಣ (ನಾ). ಕಾಡು ಕೋಣ; ವನ ಮಹಿಷ: ಕಾಟಿಕ್ಕೋಣಂಗಳ್ ತರಳತರಶ್ವಸಿತವಿಲುಳಿತಘ್ರಾಣಂಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೪೧). **ಕಾಳ್ಕೋಣ**: ಮಲ್ಲರೊಳ್ ಮಲೆದು ಪೊಣಮುಟ್ಟ ಕಾಳರಕ್ಕಸ ರಂತಿರ್ಪ ಕಾಳ್ಕೋಣಂಗಳಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೮ ವ); ಕಾಳ್ಕೋಣನ ತಲೆ ಗಳನೋಸರಿಸದೆ ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು ಬೇಸಱದೈತರ್ಪ ಬೇಡರಿರ್ದರು ಮಹಿಷಾಸುರ ಬಹುರೂಪಿನಂತೆ (ಪೋಹತ. ೧೯-೨೯); ಕಾಳ್ಕೋಣಗಳು ಮಸಗಿ ಸದೆವ ಕೋಡಿನ್ನಖಿಳ ನಾದದಿ ಬಿದಿರಡೆವ ಚೀತ್ಕಾರದಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೬); ಕಾಳ್ಕೋಣನೆಸೆಕನುನೆ ಪೊಯ್ದಾಡುವರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೮ ೫೪). [ಕಾಟ್ $_1$ + ಕೋಣ]

ಕಾಟಿಕ್ಕೋಟಿ, ಕಾಳ್ಕೋಳಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕೋಳಿ; ಅಡವಿಯ ಕೋಳಿ: ಪುಲಿಯಿಲಿ ಕಾಡೆಮ್ಮೆ ಕಾಟಿಕ್ಕೋಟಿಯೆಂಬೀ ತಿರಿಕವ್ರಾತಂ ಗಳೊಳ್ ಸಂಭವಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೫೭). **ಕಾಳ್ಕೋಳಿ**: ಕಂಕ ಕೊಕ್ಕರೆ ಶುಕಂ ಕಾಳ್ಕೋಳಿ (ಯಾದವು. ೪-೫೩). 'ಕಾಡುಕೋಳಿ' ಪರಾ. [ಕಾಟ್ $_1$ + ಕೋಟಿ]

ಕಾಟ್ಗಬ್ಬ, ಕಾಳ್ಗಬ್ಬ, ಕಾಟ್ಕಬ್ಬ (ನಾ). ಕಾಡು ಕಾವ್ಯ; ಕೀಳು ತರಗತಿಯ ಕಾವ್ಯ; ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಕಾವ್ಯ: ಕಾವ್ಯಜ್ಞರಿಂ ಕಲ್ಲದಚ್ಚಿಗದಿಂ ಕಟ್ಟಿದ ಕೆಟ್ಟ ಕನ್ನಡದ ಕಾಟ್ಗಬ್ಬಂಗಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೫). **ಕಾಳ್ಗಬ್ಬ**: ತಮ್ಮ ನೆಗಳ್ತೆಗನುಸಾರಿಯಾಗಿರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಾಳ್ಗಬ್ಬಂಗಳೆಂದು ಬಗೆದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೪-೯). **ಕಾಟ್ಕಬ್ಬ**: ಕಾಟ್ಕಬ್ಬಮುಂ ಕಟ್ಟೆ ಕೋಟಲೆಗೊಂಡುಬ್ಬಿನೊರ್ವಂ (ಲೀಲಾವ ೧-೪೦); ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದುದಂ ಪೇಳ್ವುದಱಿಂ ಕಾಟ್ಕಬ್ಬಮೆನಿಕುವೆಂತುಂ (ಸಮುಪ. ೧೧-೧೧). [ಕಾಟ್ $_1$ + ಕಬ್ಬ]

ಕಾಟ್ಗಬ್ಬು, ಕಾಟುಗಬ್ಬು (ನಾ). ಕಾಡು ಕಬ್ಬು; ಕಾಗಬ್ಬು; ಇಷೀಕೆ: ಕಬ್ಬೆಂಬಭಿಧಾನಂ ಕಾಟ್ಗಬ್ಬಿಂಗಂ ನೆಗಱ್ದ ಮೆಲ್ವ ಕಬ್ಬಿಂಗಂ ಕೇಳುಬರ್ಪರಿಯೊಳಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೯೦). **ಕಾಟುಗಬ್ಬು**: "ಕಾಟುಗಬ್ಬಿಷೀಕೆ ಕಾಶಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯). [ಕಾಟ್ + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ವು)]

ಕಾಟ್ಗರಡ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಹುಲ್ಲು: ಮಸಗಿರ್ದ ಲೋಹಿ ತಾಕ್ಷ್ಮ ಪ್ರಸರಂ ಕಾಟ್ಗರಡಮೆಲ್ಲಂ ಮೇಯೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೩). [ಕಾಟ್ $_1$ + ಕರಡ]

ಕಾಟಿಗಿಚ್ಚು, ಕಾಳುಕಿಚ್ಚು, ಕಾಳುಗಿಚ್ಚು, ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು, ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು, ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚು, ಕಾಟ್ಕಿರ್ಚು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಂಕಿ; ದಾವಾನಲ: ಎಳವರನಂ ಕಾಟ್ಗಿಚ್ಚಿರದಳುರಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೭೭೧); ಕೋಪಿಯ ಹೃದಯದಂತುರಿವ ಕಾಟ್ಗಿಚ್ಚಿನಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೫೩). 'ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು' ಪರಾ. **ಕಾಳುಕಿಚ್ಚು**: ಕಾಳುಕಿಚ್ಚಿದ್ದಡವಿಯನು ಕುಡಿನಾಲಗೆ ಯೊಳಳವಡಿಸಿ ದಳ್ಳುರಿ ಜ್ವಾಲೆತಗ್ಗಿದವೋಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೭೦). **ಕಾಳುಗಿಚ್ಚು**: ಕರಡದ ಬಣಬೆ ಸಿಕ್ಕಿತು ಕಾಳುಗಿಚ್ಚಿನಬಾಯ ಬಗರಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೮); ಕಾಳುಗಿಚ್ಚಿನ ವೇಡೆಯಲಿ ವನಜಾಲ ಬೇವುತ್ತಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೨-೩-೨೨). **ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು**: ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚಿನಿಂ ಬೇವಂಗೆ ತಂಪಿನ ಸೋನೆಯ ಮಳೆಯಾಗುತ್ತ ಮಾಣ್ಬರೆ (ಬಸರ. ೪-೨೯); ಉಱಿವ ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚಿ ನೊಳು ಸಿಲ್ಕಿದ ಗಜಿ ನೆಱೆಯದಂಚೆವೊಲಾದರು (ಸಾನಂಚ ೭-೪೨; ತರು ಗಳನುರುಹಿ ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಳೆಗಳನು] ಗದಗದಿಸೆ (ನಳಚ. ೬-೭). **ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು**: ಗೋಳ್ಗುಟ್ಟಸುವ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು ತಗುಳ್ವಲ್ಲಿ ಸಂದು ಹಾಸಿದ ಕಾಸಿದಱಿಗಲ್ಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಸಾನಂಚ. ೪-೧೨೫ ರ); ಹತ್ತಿಯ ಹೇಱುಗಳ ತಂದಡವಿಯೊಳಗಿಡಲೂಱಿ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚದನು ನುಂಗಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೪೧); ಸುದ್ದಿ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚಿನಂತೆ ಊರಲ್ಲಿ ಹರಡಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೪೧). **ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚು**: "ವನವಹ್ನಿಃ, ದವಃ, ದಾವಃ – ಈ ಮೂಱು ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೭೦); ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚಿನೊಳ್ ಉರಿಯುತ್ತಿರ್ದ ಕೊಳ್ಳಿಗಳ ನೊಂದೆಡೆಯೊಳೊಟ್ಟಿ (ಚಾವುಂಪು. II, ೫೫-೩೦); ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚು ತಗುಳೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೋೞುಬ್ಬಿಟ್ಟ ವನದ್ವಿಪೇಂದ್ರಚಯಮತಿಭಯದಿಂ . . . ನಾಟ್ಕಿಡೆ ಪೋಪಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೮); ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚಿಗಂಜಿದಾತಂ ಪೆರ್ಮಡುವಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಬಾಡ್ಬುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೪೬); ಕಾಡು ಕಿಚ್ಚು – ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚು (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕಾಟ್ಕಿರ್ಚು**: ಪೊಗೆ ಪೆರ್ಚೆ ನೆಗೆದಕಾಟ್ಕಿರ್ಚಮರಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫-೨೭); ಪಿಳಯ ಕಾಲದ ಕಾಟ್ಕಿರ್ಚಿನ ಬೇಗೆ ಸಾರ್ವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೬); ಕಾಟ್ಕಿರ್ಚೆ ನನ್ನನದು ಮುಚ್ಚಿದುದು ಕ್ರೂರಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೯೭). [ಕಾಟ್ $_1$ + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಾಟ್ಗಿಡು (ನಾ). ಕಾಡು ಗಿಡ. 'ಕಾಟ್ಗಿಡುವೇರ್' ನೋ.

ಕಾಟ್ಗಿಡುವೇರ್ (ನಾ). ಕಾಡುಗಿಡದ ಬೇರು: ಸೀಮ್ಯ್ರ್ಗಡುಪಾಣಂ, ಕಾಟ್ಗಿಡುವೇರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕಾಟ್ಗಿಡು + ಬೇರ್]

ಕಾಟ್ಗುದಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವೃಥಾ ತಳಮಳಗೊಳ್ಳು: ಅದಿರದಿದಿರ್ಚ ನಿನ್ದರಿ × × ನೆನೆಪಾಯಿಸಿ ತನ್ನ ಮಿಣ್ಣಮುಂ ಕುದುರೆಯುಮೆಂಬಿವುಂ ಬೆರಸಿ ಬೀೞ್ವುದು ಮೇಣಿದಿರೆ × ದೆದ್ದು ಕಾಟ್ಗುದಿಗೊಳೆ ತಾನೆ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೧೨; 982). [ಕಾಟ್ $_1$ + ಕುದಿಗೊಳ್]

ಕಾಟ್ಗೆಡೆ, ಕಾಳುಗೆಡೆ, ಕಾಳ್ಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗೊಡ್ಡು ಮಾತಾಡು; ಕೆಟ್ಟ ಮಾತನ್ನಾಡು: ಉಳ್ಳಾತಂ ಕಾಟ್ಗೆಡೆದೊಡಮೊಳ್ಪಕ್ಕೆಂಬರೆಯ್ದೆ ಬಡವಂ ಪಿರಿದಂ ಒಳ್ಪಿತ್ತಂ ನುಡಿದೊಡದಂ ಪೊಲ್ಲೆಂಬರ್ (ಧರ್ಮಪು. ೫-೧೫); ಕುಟಿಳಾಳಾಪದೆ ಪಿಂದೆ ಕಾಟ್ಗೆಡೆದು ಮುಂದಾ ಸತ್ಕವೀಂದ್ರರ್ಕಳು ಬ್ಬಟೆಯಂ ಕಂಡು ಕನಲ್ದು (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೫೩); ನಿನ್ನಂ ಗೆಲ್ದಲ್ಲದೆ ಕಾಟ್ಗೆಡೆದೆನಾದೊಡೀ ಬಿಲ್ ಊಱುಂಗೋಲಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨-೧೯); ಕಡೆಗಣಿಪ ನಾರುಮಂ ಕಾಟ್ಗೆಡೆವಂ ಖಳನಿವನೊಳಾಂತು ಬರ್ದುಕುವು ದುಂಟೇ (ನೀತಿಮಂ. I, ೩೨೧). **ಕಾಳುಗೆಡೆ**: ಕಾಳುಗೆಡೆಯದೆ ಹೋಗಿ ನೀವೆಂದನು (ಹಚಕಾ. ೭-೨೦); ಸತ್ಯದ ಹುರುಳನಱಿಯದೆ ಕಾಳುಗೆಡೆದರೆ ಕಾರ್ಯವೆಂತಹುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೧೭); ಕಾಳುಗೆಡೆದಪಳೇನಿನಿವಳಿವ ಳೆಂದ ಮಾತುಗಳ ಕೇಳಿಯೆನೆ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೨೭); ಕಾಳುಗೆಡೆಯದಿರಿ ಲವೊ ಹಲಬರ ಕೂಡೆ ಗೆಡೆವಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೩-೬೮). **ಕಾಳ್ಗೆಡೆ**: ಕೋಡಗಗಳಂತೆ ಪಲುಗಿರಿದು ನರಿಗಳಂತೆ ಜಿನುಗಿ ಕಾಳ್ಗೆಡೆವ ಕರ್ಮಿಗಳ ಮಾತಿಂಗುಮ್ಮಳಿಸಿ (ಬಸರ. ೮ ೧೦೨; ಎಲೆ ದೋಷಿ ನೀನಿಂತು ಕಾಳ್ಗೆಡೆದು ನರಕಕ್ಕಿಳಿವರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೮೭); ಬಾಯ್ಬಡಿಕರ್ಕೆ ಕಾಳ್ಗೆಡೆದಡೇನಹು ದೆನುತ ಹೊಕ್ಕನು ಭೀಮನುರವಣಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೭). [ಕಾಟ್ $_1$ + ಕೆಡೆ]

ಕಾಟ್ಗೆಯ್ತ, ಕಾಳ್ಗೆಯ್ತ, ಕಾಳ್ಗೈತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ದುಷ್ಕೃತ್ಯ: "ಕಾಟ್ಗೆಯ್ತಮೆಂದು ದುಷ್ಕೃತ್ಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೦-೪೦); "ಕಾಟ್ಗೆಯ್ತಮೆನಲಕೃತ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೮೧). **ಕಾಳ್ಗೆಯ್ತ**: ಕಯ್ಮಿಂಚಿ ಕೃತವಾಗಿ ಹೋದ ಕಾಳ್ಗೆಯ್ತದ ನಡೆವಳಿಕೆಯನ್ನು . . . ವರದಿಯೊಪ್ಪಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟಳ ೧೨೬-೧೬). **ಕಾಳ್ಗೈತ**: "ಕಾಳ್ಗೈತಮೆನೆ ದುಷ್ಕೃತ್ಯಕ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೬೩); ಕಣ್ಗಿಟ್ಟು ಕುಲ್ಲಾಣವಾದನಾ ಕಾಳ್ಗೈತ ಕಳ್ಕುತೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೨೬). [ಕಾಟ್ $_1$ + ಕೆಯ್ತ]

ಕಾಟ್ಜೀರಗೆ, ಕಾಳಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಜೀರಿಗೆ; ಕಹಿಜೀರಿಗೆ: ಜೀರಗೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ ಕಾಟ್ಜೀರಗೆ ಕರಿಯೆಳ್ಗಳೆಂಬಿವಂ ಪೂಸು ಗಜಕ್ಷೀರದೊಳರೆದಾನನ ಪಂಕೇರುಹಮುಂ ಬಂಗುಪಿಂಗುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೮೮). **ಕಾಳಜೀರಿಗೆ**: "ಉಪಕುಂಚಿಕೆ – ಕಾಳಜೀರಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೪೩). 'ಕಾಡುಜೀರಿಗೆ' ಪರಾ. [ಕಾಟ್ $_1$ + ಜೀರಗೆ]

ಕಾಟ್ತುಱು, ಕಾಳ್ತುಱು (ನಾ). ಕಾಡುಹಸು; ಕಾಡಾಕಳು: ಕಾಟ್ತುಱು ಮಸಗಿದಂತೆ ಮಸಗಿದ ದುರ್ಧರ ಧನುರ್ಧರ ಬಲಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೩ ವ); ಕಾಟ್ತುಱುಗಳಿಂ ಸಮುಱಿದಡವಿಯಡಿಯೆತ್ತಿದಂತೆಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೦೦); ಕಾಟ್ತುಱು ಮಸಗಿದವೋಲೊಡ್ಡಿದುದು ಕುರುಸೈನ್ಯಂ (ಶಮುದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಾಳ್ತುಱು**. 'ಕಾಳ್ತುಱು ವಿಂಡು' ಪರಾ. [ಕಾಟ್₁ + ತುಱು]

ಕಾಟ್ತೊಂಡೆ (ನಾ). ಕಹಿತೊಂಡೆ; ಕಾಗೆದೊಂಡೆ: ನೆಲಮಾವುಂ ನೆಲದೊಟ್ಟ ತೊಟ್ಟ ಮಿಟಲಂ ಕಾಟ್ತೊಂಡೆಯುಂ ನಿಂಬಿ . . . ಇಂತಿವೆಲ್ಲಮು ಸಮಂ ಕೂಡಿಟ್ಟು (ಖಮುದ. ೧೮-೫೯). [ಕಾಟ್₁ + ತೊಂಡೆ]

ಕಾಟ್ನುಗ್ಗಿ (ನಾ). ನುಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಾಡುನುಗ್ಗೆ: ಮೂಡಲ ಕಾಟ್ನುಗ್ಗಿಯ ಪುತ್ತು ಬಡಗ ಪೋಗಿ ಬೆಳ್ವೊಲೆಯ ಬಟ್ಟೆಯ ಪೇರಾಟ್ಟೆ ಪಳ್ಳಂಬಿಡಿದು ಪೋಗಿ ಪಿರಿಯ ಪಳ್ಳದೊಳ್ಕೂಡಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೪-೧; 10ನೆಯ ಶತ); ಆವಿನ ಮೊಲೆವಾಲಿಂದಂ ಭಾವಿಸಿ ಕಾಟ್ನುಗ್ಗಿಯೆಸೆವ ರಸಮಂ ಕುಡಿಸಲ್ ಗೋವಿನ ವಿಸಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೩-೬೬). [ಕಾಟ್₁ + ನುಗ್ಗಿ (< ನುಗ್ಗೆ)]

ಕಾಟ್ಪತ್ತಿ₁ 'ಕಾಟ್ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕಾಟ್ಪತ್ತಿ₂ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹತ್ತಿ: ನಯನದೊಳೆಚ್ಚುಗೆ ಕಾಟ್ಪತ್ತಿಯ ಬೇರುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೭೪). [ಕಾಟ್₃ + ಪತ್ತಿ (<ಪಟ್ಟಿ)]

ಕಾಟ್ಪಟ್ಟಿ, ಕಾಳ್ಪತ್ತಿ, ಕಾಟ್ಪತ್ತಿ₁ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಹತ್ತಿ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆವ ಹತ್ತಿ: ಕಾಟ್ಪಟ್ಟಿಯ ಬತ್ತಿಯೊಳಂ ಕೌಱಿಣ್ಣೆಯೊಳ್ ಪೊತ್ತಿಸಿದ ದೀಪಂಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೬೮ ವ). **ಕಾಳ್ಪತ್ತಿ**: ಕಾಳೆಯ ನಾಯಕನು[ವೀ]ರದಾವಣ್ಣನಕಾಳ್ಪತ್ತಿಯ ಸ[ರ್ವ್ವ ಬಾ]ಧಾ ಪರಿಹಾರ ಮಪ್ಪ ಕುಯರ ಕೆಱೆಯ ಹಡುವಣವಾರಿಯಿಂ ಬಡಗಣ ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯಂ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಾಗಿಕೊಂಡು (ಸೌಇಇ. XV, ೫೦-೨; 1156). **ಕಾಟ್ಪತ್ತಿ₁**: ಕಾಡಾವುಮೂರಾವುಂ ಕಾಟ್ಪತ್ತಿಯುಂ ಪತ್ತಿಯುಂ . . . ಎಂತು ಲೋಕದೊಳೊಳವು . . . ಅಂತು ತಿರಿಕರುಂ ಸಿರಿವಂತರುಮೊಳರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೯೪). 'ಕಾಡುಹತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಕಾಟ್₁ + ಪಟ್ಟಿ]

ಕಾಟ್ಪಲಸು (ನಾ). ಕಾಡು ಹಲಸು: ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯುಮೂರೆಮ್ಮೆಯುಂ ಕಾಟ್ಪಲಸುಂ ಊರ ಪಲಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೭೮). [ಕಾಟ್₁ + ಪಲಸು]

ಕಾಟ್ಪು (ನಾ). ಕಾಯ್ಪು (?): ಕರಂ ಕಾಟ್ಪಿನಿಂ ಕೈಮಿಗುತುಂ ಬಂದತ್ತದೊಂದದ್ಭುತಮೊದವಿದಮೋಘಂ ವಿಮೇಘಂ ನಿದಾಘಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೧೫). ℙ 'ಕಾಯ್ಪಿನಿಂ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ ವಿರಬಹುದೇ. [< ಕಾಯ್ಪು ?]

ಕಾಟ್ಪುರ, ಕಾಹುರ್ಮ₂, ಕಾಳ್ಪುರ, ಕಾಳ್ಪೂರ, ಕಾಟ್ಪೂರ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಪ್ರವಾಹ; ಕಾಡಿನ ತೊರೆ: "ಕಾಟ್ಪುರಮೆಂದು ಕಾಡ ಹೊನಲ್" (ಕಶಸಾ. ೮-೧೫೭); "ಕಾಟ್ಪುರಮೆ ಕಾಡ ಪೊನಲೆನಿಸಿರ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೪); ಉಗ್ರಮಹಾಗಜಂಗಳಂ ಚದುರ್ಗಿಡೆ ನುಂಗಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಕುಡಿದರ್ ಬಿಸುನೆತ್ತರ ಕಾಟ್ಪುರಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೮); ನಯನಂ ಕಾಟ್ಪುರಂ ಮಾಡೆ ಕಾರುಣ್ಯರಸಸ್ರೋತಂಗಳಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೭); ಕಾಟ್ಪುರಮಾದಂ ಕೊರ್ವೆ ಬಿರ್ದಂ ಕಱಿದುದು ಬಹಳಾಸಾರಮಂ ನೀರದೌಘಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೯೧); ಗಂಧ ಜಲವಾಹಿನಿ ಕಾಟ್ಪುರಮಾದ ಗಂಗೆಯುಂ ಜಗುನೆಯುಮೆಂಬಿನಂ ಮೆಱೆದುದು (ಅನಂಪು. ೫-೭೪). **ಕಾಹುರ್ಮ₂**: ಕರದ ಕದಪಿನ ಕಂಬನಿಯ ಕಾಹುರದ ಕಂಪನದ ಕೊರಳ ಬಿಕ್ಕುಳಿನಕ್ಕೆಗಳಲಾಸರಮೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೩೬). **ಕಾಳ್ಪುರ**: ಸನ್ಮಾನದ ವಿಶ್ರಮಂ ದಯೆಯ ಕಾಳ್ಪುರಮದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೪೨-೩೯, 1050); ಅರುಣಾಂಬುಧಾರೆ ಕಾಳ್ಪುರಮಾಗಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೧೧೪); ತನಿ ಮೋಹರಸ ಮನದೊಳಗೆ ಕಾಳ್ಪುರವಾಗೆ ಸಾರ್ದಳು ರೋಹಿಣೀದೇವಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೫೭); ಮದನಾಗ್ನಿಯಿಂ ಪೊಗೆವ ಪಸಿಯ ಬಿಸವಿಸರದ ಪಸರಿಸಿದ ಪೊಗೆ ಸುರಿವಂತೆ ಕಾಳ್ಪುರಮಾಗಿ ಕಣ್ಣನೀರ್ಕವಿತರೆ (ರಾಜಶೇ. ೭-೯೨ ವ). **ಕಾಳ್ಪೂರ**: ಕರ್ಪೂರ ತರುವನದೊಳು ಪನಿನೀರ್ಗಳ ಕಾಳ್ಪೂರದೊಳು ಮಾಂಗೊನರ ಸೀರ್ಪನಿಯೊಳಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೫). **ಕಾಟ್ಪೂರ**: ವಾಹಿಸೀತೀರಮಂ ಮೀಂಗಳೆದಿರೇಱುದುವು ಪುಗುವ ಕಾಟ್ಪೂರಮಂತದು ದೀಪ್ತಿಯಿಂದದಿಂ (ಅನಂಪು. ೯-೧೬೬ ರ). [ಕಾಟ್₁ + ಪುರ₁]

ಕಾಟ್ಪುರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ; ಮಹಾಪ್ರವಾಹವಾಗು: ಬಾಷ್ಪಂ ಕಾಟ್ಪುರಂಗೊಂಡ ವಕ್ತ್ರಸರೋಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೧೦೬). [ಕಾಟ್ಪುರ + ಕೊಳ್₁]

ಕಾಟ್ಪುರಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡತೊರೆಯಂತೆ ಹರಿ; ಸೂಸಿ ಹರಿ: ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ಕಾಟ್ಪುರಂಬರಿವ ಲಾವಣ್ಯರಸದ ಬರಿಪೊನಲಂ ಕಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ ಕಡೆಗೋಡಿ ಬಿಟ್ಟಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೭-೯ ವ). [ಕಾಟ್ಪುರ + ಪರಿ₁]

ಕಾಟ್ಪುರಂಬರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೂಸಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಸು: ಗೀತಾಮೃತಸಾರಪೂರಮಂ ಕಾಟ್ಪುರಂಬರಿಯಿಪ (ವರ್ಧಪು. ೧೪-೮೫ ವ). [ಕಾಟ್ಪುರಂಬರಿ + -ಇಸು₁]

ಕಾಟ್ಪುರವೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಮಹಾಪ್ರವಾಹ ಉಂಟಾಗು; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ: ಕಾಟ್ಪುರವೇಱೆ ಪಾಲಮಯಮುಂ ಜಸಮುಂ ಜಿನಮಜ್ಜನಂಗಳಂ ಮಾಟ್ಪ . . . ಬಯಂಕೆಯಾಯ್ತು ಜಿನದತ್ತೆಗೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೨೫). [ಕಾಟ್ಪುರ + ಏಱ್₁]

ಕಾಟ್ಪೂರ 'ಕಾಟ್ಪುರ' ನೋ.

ಕಾಟ್ಪೆಸಱ್ (ನಾ). ಕಾಡು ಹೆಸರು: ಬೆರಸಮುರ್ಪವಳ್ಳಿಯೊಳಗೀಶ್ವರಿಯಂ ಕಾಟ್ಪೆಸಱನೀ ಕಷಾಯಂ ಕೆಡಿಕುಂ ಜ್ವರಮಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೨೪). [ಕಾಟ್₁ + ಪೆಸಱ್]

ಕಾಟ್ಪೊಚ್ಚ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಪ್ರವಾಹ: ಕಱಂಗಿದ ತಮಾಲಮೆಂಬ ಕಾಟ್ಪೊಚ್ಚಮಂ ಪಾಯ್ದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೭-೨೯). [ಕಾಟ್ + ಪೊಚ್ಚ]

ಕಾಟ್ಪೊಡೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೊಟ್ಟೆ; ಕಪ್ಪುಒಡಲು: ಸೀಳ್ಪೊಟ್ಟೆ, ಕಾಟ್ಪೊಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಪೆ] (ಶಬ್ದಾನು. ೯೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಟ್₃ + ಪೊಡೆ]

ಕಾಟ್ಪೊನಲ್ 'ಕಾಟ್ಪೊನಲ್' ನೋ.

ಕಾಟ್ಪೊಲ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಹೊಲ; ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ: ಪದೆದು ಮೆಯ್ಮಱೆಯಲ್ಕರಿಕೆಟ್ಟ ಕಾಟ್ಪೊಲಂ ನನೆಕೊನೆವೋಗೆ ಭಿಲ್ಲತತಿ ಬಲ್ಪೆಱಗಾಗಿರೆ (ದಶಕು. ೫-೭೯); ಮರಾಟಸ್ತ್ರೀಜನಂ ನಿಂದು ಕಾಟ್ಪೊಲದೊಳ್ಪಟ್ಟು ಪೊರಳ್ಗುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೫-೩). [ಕಾಟ್₁ + ಪೊಲ]

ಕಾಟ್ಪಿಟ್ಟೆ 'ಕಾಟ್ಪಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಾಟ್ಪಿಪ್ಪು 'ಕಟ್ಪಪ್ಪು' ನೋ.

ಕಾಟ್ಬೆಕ್ಕು, ಕಾಳ್ಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಕ್ಕು; ಕಾಡುಕೊತ್ತಿ: ಗೋಣಿವಹದೊಳ್ ಕಾಟ್ಬೆಕ್ಕು ಕಂಠೀರವೋತ್ಕರದೊಳ್ ಕೋಡಗ . . . ನೆರೆದಿರ್ಪಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೧); ಕಾಟ್ಬೆಕ್ಕಿಗೂಡುವವೋಲ್ ತುಯ್ಯಲಂ (ಅನಂಪು. ೧-೭೦). **ಕಾಳ್ಬೆಕ್ಕು**: ಗಂಡೆರಲೆ ಕಡವೆ ಕಾಳ್ಬೆಕ್ಕು ತರವಂಗಿ ಸಾರಂಗ ಮೊಲ ಮುಚ್ಚು ಮುಸುಗಳನಿರದೆಕೊಂದವು ಜಾಯಿಲಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೯೦). [ಕಾಟ್₁ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕಾೞ್ಪೆಱಣಿ (ನಾ). = ಕಾೞ್ಕಿರುಳ್ : ಕಟ್ಟಾಱಿದ ಪುಳ್ಳಿಗಳಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಕೊದಳಿಗಳನೆಯ್ದೆ ಕಾೞ್ಪೆಱಣಿಗಳಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪಱಿಸೀರೆಗಳಂ ಬೆಟ್ಟಾಗಿರೆ ಗುಹೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ತೀವಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೭೨).
[ಕಾೞ್$_1$ + ಬೆಱಣಿ]

ಕಾೞ್ಪೆಸನ (ನಾ). ಹಾಳು ಕೆಲಸ; ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ನೀಚ ಕೃತ್ಯ : ಠಕ್ಕು ಟೌಳಿಗಂ ಬಸಗಡಿದೀೞ್ವ ಕಾೞ್ಪೆಸನದಟ್ಟುಳಿಗಂ ಪುಗದಂತಿರೆಲ್ಲರಂ ಪೊಸಯಿಸಿ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನೆಸಕಂ ಬಡೆದಂ ದೊಡದೇವಭೂವರಂ (ಚಿಕವಿ. ೩–೧೫). [ಕಾೞ್$_1$ + ಬೆಸನ]

ಕಾೞ್ಮನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನ; ಕೀಳುಮನಸ್ಸು : ಅಸತೀಪ್ರಿಯ ನೀನದೇಕೆ ಕೆಯ್ವಿಡಿದೆಯೊ ನಿನ್ನ ಕಾೞ್ಮನದ ಕೆಯ್ವಿಡಿದಾಕೆಯುಮೆಲ್ಲಿಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಂದವಳ್ ನುಡಿವುದುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೩೪).
[ಕಾೞ್$_1$ + ಮನ]

ಕಾೞ್ಮಿಗ, ಕಾಳ್ಮಿಗ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೃಗ: ಕುಡಿದಿಟ್ಟೆಡೆಗೊಂಡು ಕಾೞ್ಮಿಗಗಳೆನಿತೆನಿತೊ . . . ಪಾವನಮಾದುವಾ ರಾಮನಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩–೫೪). **ಕಾಳ್ಮಿಗ** : ೨. ಕಾಡುಜಿಂಕೆ: ಇಂತಪ್ಪಶ್ವ ಮುಂಟಾಗಿರೆ . . . ಈಶಾತ್ಮಜಂ ಕೇಕಿರಥಂ ತಾನಪ್ಪನೇ ಕಾಳ್ಮಿಗದೆ ಗಮಿಪನೆ ಸಂತತಂ ಗಂಧವಾಹಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೧೦೬).
[ಕಾೞ್$_1$ + ಮಿಗ]

ಕಾೞ್ಮೃಗ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮೃಗ: "ಪಶುಃ, ಶ್ವಾಪದಃ –ಈ ೨ (ಬೆಳ್ಮಿಗ) ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ೞ್ಮೃಗಂಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೩೯–೮೨). [ಕಾೞ್$_1$ + ಮೃಗ]

ಕಾೞ್ಮೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೆಣಸು ; ಅಡವಿ ಮೆಣಸು : ಮುಳ್ಮುತ್ತವಂಕೊಲೆ ಕಾೞ್ಮೆಣಸಿಂಗಳಂ ಕೊಸಗು ಗೇರ್ ಕಕ್ಕೆ ಬಿದಿರ್ಕಮ್ಮರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೩).
[ಕಾೞ್ + ಮೆಣಸು (< ಮೆೞಸು)]

ಕಾೞ್ಮೊಲ್ಲೆ (ನಾ). ಕಾಡುಮೊಲ್ಲೆ : ಕಾೞ್ಮೊಲ್ಲೆಯ ಬೀಜರಾಜಿಗಳ ನುಂಗುವುದುಣ್ಬುದು ಮೇಗೆ (ಖಮುದ. ೧೪–೬೦).
[ಕಾೞ್$_1$ + ಮೊಲ್ಲೆ]

ಕಾೞ್ವಟ್ಟೆ, ಕಾಳ್ಬಟ್ಟೆ, ಕಾಳ್ವಟ್ಟೆ, ಕಾೞ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಡುದಾರಿ ; ಅಡವಿಯ ಹಾದಿ : ಕಾೞ್ವಟ್ಟೆಯ ಬೆಂಚರವಟ್ಟೆಗೆ ತಲೆಯಿಟ್ಟು ಬರ್ಪ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭–೪). **ಕಾಳ್ಬಟ್ಟೆ.** 'ಕಾಳ್ಬಟ್ಟೆಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಾಳ್ವಟ್ಟೆ** : ಸೈನ್ಯಮನದಂ ಕಂಡುಟ್ಟುದಂ ಬಿಟ್ಟು ನಿರ್ವಿಜಯಂ ಕಾಮನೃಪಾಳ ನೋಡಿದನವಂ ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ಕಾಳ್ವಟ್ಟೆಯಿಂ (ಎಇ. XX, ೧೨–೨೭ ; 1167). **ಕಾೞ್ಬಟ್ಟೆ** : ಕಾೞ್ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಸುಲಿದು ಪಾಂಥರ್ಕಳಂ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೯–೪೦) ; ಎೞ್ಬಟ್ಟೆ ಕಾೞ್ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ತಳರ್ದರ್ ಗಂಡರ ಗಂಡ ಪಾಂಡ್ಯಸತಿಯರ್ ನೀಂ ದಾೞಿ ಮಾೞ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೬–೬). [ಕಾೞ್$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾೞ್ಪೀರೆ (ನಾ). ಕಾಡಹೀರೆ; ಕಹಿಹೀರೆ: ಘಟಿಯಿಸಿತಿದು ಕಾೞ್ಪೀರೆಯ ಪಟು ವಿಷವೆಂದಂಜಬೇಡ (ಖಮುದ. ೨–೪೪). [ಕಾೞ್$_1$ + ಪೀರೆ]

ಕಾೞ್ಪೊನಲ್, ಕಾಹೊನಲ್, ಕಾಳ್ಪೊನಲ್, ಕಾಳ್ವೊನಲ್, ಕಾಳ್ವೊನಲು (ನಾ). = ಕಾೞ್ಪುರ : ಕೆನ್ನೀರ್ಗಳ ಕಾೞ್ಪೊನಲ್ ಮುಸಗಿ ಕೂಡಿ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೭೮). **ಕಾಹೊನಲ್** : ಕಂಬನಿಯ ಕಾಹೊನಲೊಳದ್ದುವ ಕುಮಾರನಂ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧೧); ಕತ್ತಲೆಯ ಕಾಹೊನಲ ನೀಸಾಡುವಂತೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೪೭); ಕಾಹೊನಲಿಂದಂ ಶೈಲಂಗಳು ಮುಳುಗುತ್ತಿರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೦–೧೩). **ಕಾಳ್ಪೊನಲ್** : ಕಾಳ್ಪೊನಲೊಳೆಡೆಯುಂಡ ಬಗೆಯಿಂದ ನಿಲದೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೮–೨೭೧). **ಕಾಳ್ವೊನಲ್** : ಬಿಱುಗಾಳಿಯ ಗಾಸಿಗಂ ಕಾಲ್ವೊ[ಳ್ವೊ]ನಲ ಕಡುಪಿಂಗಂ . . . ಕೋಡದೆ ಕೊಂಕದೆ (ಗಿರಿಕ. ೯–೫೮ ವ). **ಕಾಳ್ವೊನಲು** : ಹಗಲು ಉರಿಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂದು ಕಾಳ್ವೊನಲುಗಳ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದು (ಮಣಿಸ. ೭೪). [ಕಾೞ್$_1$ + ಪೊನಲ್]

ಕಿಂಕರ$_1$ (ನಾ). ಚಿಂತೆ; ಅಸಮಾಧಾನ: ಮನಸಿಗೇನು ಕಿಂಕರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಡಮ್ಮಾ. ಮಹಿಮ ನನ್ನ ನಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲೆ (ಅರಗಿ. ೭೩). [< ಸಂ. ಕಿಂಕಾರ]

ಕಿಂಕರ$_2$ (ನಾ). ಆಳು; ಸೇವಕ; ದಾಸ: ತಂದೆ ಚಿತ್ತೈಸುವುದು ಕಿಂಕರನ ಬಿನ್ನಪಂ (ನಂಬಿರ. ೧-೭೬); ನಮ್ಮೊಳೊಬ್ಬರು ನಿನಗೆ ಸೋತಡೆ ಮಿಕ್ಕ ನಾಲ್ವರು ನಿನಗೆ ಕಿಂಕರರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೪೬); ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಿಂಕರರಾಗಿ ನಡೆಯುವವರಿಗೆ ಜಗತ್ತೆ ಕಿಂಕರವಾಗುವುದು (ಕುಟುಂಬ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಕಿಂಕರಣ (ನಾ). = ಕಿಂಕರತೆ: ಎಱಗಿದ ಕೊಂಬೆಬಿಲ್ವಕಿವಿ . . . ಕುಂಭದೊಳ್ ನಿಱಿಸಿದ ಪುಷ್ಕರಂ ನೆಗಟ್ವ ಕಿಂಕರಣಂ ಬೆರಸಿಂದ್ರವಂದಿತಂಗೆಱಗಿದ ದಿವ್ಯದಂತಿ (ಅನಂಪು. ೫-೨೮). [ಸಂ.]

ಕಿಂಕರತೆ (ನಾ). ೧. ಆಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಾಸ್ಯಭಾವ: ಪದವಂ ಸುಖಾಶ್ರುವಿಂ ತೊಳೆದು . . . ಕಿಂಕರತೆಯಂ ತಳೆದು (ಶಿರುರ. ೧೧-೬); ಕರುಣಾಬ್ಧಿಯಪ್ಪ ಶಂಕರನಂ ಕಿಂಕರತೆಯಿಂ ಶರಣ್ಬೊಕ್ಕು (ಶಬಶಂ. ೪-೯೯ವ). ಮನಸಿಜನ ಕಿಂಕರತೆಯಂ ತಾಳ್ದು ಮಾನಿನೀಜನರನೊಲ್ಲದ ನಾವನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೬-೫೬). ೨. (ಆಲಂ) ಕೊರತೆ; ದೈನ್ಯ: ವರಲತಾಂಗದೆ ವರ ಲತೆಗೆ ಕಿಂಕರತೆಯನು ಪುಟ್ಟಿಸುತ ಬಂದಳು ಕಾಂತನಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ಕೋಗಯು. ೧೫-೭). [ಸಂ. ಕಿಂಕರತಾ]

ಕಿಂಕರತ್ವ (ನಾ). = ಕಿಂಕರತೆ [ಸಂ.]

ಕಿಂಕರದೋಱು (ಕ್ರಿ). ದಾಸ್ಯ ಉಂಟಾಗು; ದೈನ್ಯತೋರು: ಆಡುವ ಆಟ ತಪ್ಪಿ, ಅದು ಆಟದವನ ಕಿಂಕರದೋಱಿದ ಮತ್ತೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಮತ್ತೆ ಆಲಾಗು ಬಂದಿತ್ತೆಂಬ ದಿಮ್ಮು ಮನುಜರುಗಳಿಗೆ ಹೇಳುವುದುಂಟೇ (ವೋಳಿಮಾ. ೮೮-೩೫೧). [ಕಿಂಕರ$_1$ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಕಿಂಕರಭಾವ (ನಾ). ಸೇವಕನಂತೆ ಇರುವಿಕೆ; ದಾಸ್ಯಭಾವ; ದೈನ್ಯ: ಇಂತೀತನೊಳ್ ತೊಟ್ಟ ಕಿಂಕರಭಾವಂ ನಮಗಕ್ಕಿಗೊಟ್ಟು ಮಡಗೂೞುಣ್ಬಂದಮಂ ಪೋಲದೇ (ಆದಿಪು. ೧೪-೩೨). [ಕಿಂಕರ$_1$ + ಭಾವ]

ಕಿಂಕರವಾಣ (ನಾ). ನಮ್ರತೆ; ಸೇವಾಭಾವ: ಮನದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಗೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕಿಂಕರವಾಣವ ಬಿಡದೆ ಲಿಂಗಜಂಗಮ ಒಂದೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ (ಅಖಂಡೇ. ೮೪-೮೦). [< ಸಂ. ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ]

ಕಿಂಕರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸೇವಕವೃತ್ತಿ; ದಾಸ್ಯ: ಬಸವನ ರೀತಿ ರೀತಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಕಿಂಕರವೃತ್ತಿ ವೃತ್ತಿ (ಬಸರ. ೮-೨); ಕಿಂಕರವೃತ್ತಿಯಿಂದೆ ಬಿನ್ನೈಸಲು (ಸವಮೋ. ೧೨-೬೦). [ಕಿಂಕರ$_2$ + ವೃತ್ತಿ]

ಕಿಂಕರವೆಸ (ನಾ). ಊಳಿಗದ ಬೆಸ; ಆಳಿನ ಕೆಲಸ. 'ಕಿಂಕರವೆಸಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಕಿಂಕರ$_3$ + ಬೆಸ]

ಕಿಂಕರವೆಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಊಳಿಗದ ಕೆಲಸಮಾಡು; ಆಳಾಗಿ ದುಡಿ: ಭುವನಪಾಲಕನುನ್ನತಮೂರ್ತಿ ಕೌಸ್ತುಭಾಭರಣನೆನಿಪ್ಪ ವಿಷ್ಣು ದನಗಾಯನೆ ನಂದನ ಕಂದನಾಗಿ ಕಿಂಕರವೆಸಗೆಯ್ಯನೆ ನರನ ಸಾರಥಿಯಾಗಿ ಪೃಥಾತನೂಭವರ್ನಿರವಿಸೆ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಓರಿಗನಾಗಿ ಪೋಗನೇ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೬೩). [ಕಿಂಕರವೆಸ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಿಂಕರಿ (ನಾ). ಸೇವಕನ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಕಿಂಕರೀ]

ಕಿಂಕರೆ (ನಾ). ಊಳಿಗದವಳು; ದಾಸಿ. [ಸಂ. ಕಿಂಕರಾ]

ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢ (ನಾ). ಏನುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯದವನು; ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರುವವನು: ದೈತ್ಯಸ್ಕಂಧದೊಳಿರ್ದ ಸಂಕರ್ಷಣಂ ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢನಾಗಿ ಪೋಗುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೪-೫೪ವ); ಭೀಮುಸಿಂಹನು ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢನಾದನು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೧-೧೭). [ಸಂ. (ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾ + ಮೂಢ)]

ಕಿಂಕಲ 'ಕಿಂಕಿಲ' ನೋ.

ಕಿಂಕಾಪು, ಕಿಂಕಾಬು, ಕಿಂಖಾಪು, ಕಿನ್‌ಕಾಪು, ಕಿನಕಾಪು, ಕಿನಕಾಬು, ಕಿನಖಾಪು, ಕಿನಕಾಫ, ಕೀನ್‌ಕಾಪು (ನಾ). ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ನೆಯ್ದ ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆ: ಆ ಆಸನಗಳ ಮೇಲೆ ಕಿಂಕಾಪಿನ ಮೆತ್ತೆಗಳು ಇದ್ದವು (ಶ್ರೀರಾಯ ೧೪೭); ಹೊನ್ನಪಂಜರ, ಅಲ್ಲಿ ಒಳ ಹೊರಗು ಕಿಂಕಾಪು (ನಡೆಬಂ. ೪೦). **ಕಿಂಕಾಬು**: ಮಹಮ್ಮದನು . . . ಅನರ್ಘ್ಯವಾದ ಕಿಂಕಾಬಿನ ಉಡಿಗೆಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಪೈಗಂಬ. ೧೦೮). **ಕಿಂಖಾಪು**: ೧. ಕಿಂಖಾಪಿನ ಛತ್ರಿ (ಎಕ. XIV, ಸಂಜನ. ೨೮೯-೬; 1847); ಮೇಲು ಶಾಲ್ವಾಗು ಕಿಂಖಾಪುಗಳಲಂಕರಿಸಿ (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೪-೩). **ಕಿನ್‌ಕಾಪು**: ಕಿನ್‌ಕಾಪಿನ ಮೇಲುದನ್ನು ಹೊದ್ದು (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೫೮); ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಕಿನ್‌ಕಾಪಿನ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ ತಲೆಗೆ (ಆಳೌಕ. ೬೮). **ಕಿನಕಾಪು**: (ಕ). **ಕಿನಕಾಬು**: ಮಹಾರಾಣಿ ಕಿನಕಾಬು ಮೆತ್ತೆ ಹಾಕಿದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು (ಹುಲಿಹಾ. ೧೦೨). **ಕಿನಕಾಫ**: ರೇಶಿಮೆ, ಊರ್ಣ, ಮಶ್ರು, ಕಿನಕಾಫ ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಡಿಗಳು ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಮಂಜುಕ. ೮). **ಕಿನಖಾಪು**: ಕಿನಖಾಪಿನ ಪರದೆಗಳನ್ನು ತೂಗಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಮಂಜುಕ. ೪). **ಕೀನ್‌ಕಾಪು**: ಕೀನ್‌ಕಾಪುಗಳನ್ನೂ ಥಳಥಳಿಸುವ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿ (ಗುಣಸಾ. ೬೮). [← ಪಾರ. ಕಿನ್‌ಖಾಬ್; ಮರಾ. ಕಿನಖಾಪ್]

ಕಿಂಕಾಬು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿಂಕಾರ (ನಾ). ಗೆಜ್ಜೆಗಳ ನಾದ. [ಸಂ.]

ಕಿಂಕಿಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ; ಕಿರುಗಂಟೆ; ಕಿಣಿಕಿಣಿ ಶಬ್ದ ಮಾಡುವ ಆಭರಣ: "ಕಿಂಕಿಣಿಯೆನಲ್ಕುಸಿರ್ವ ಕಿಱುಘಂಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೩೦); ಸಂಪಗೆಯಲರ ಕಿಂಕಣಿಗಳೊಳಂ ಕೆಂದಾವರೆಯ ಗಂಟೆಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೩); ಕಿಂಕಿಣಿಯ ಗೆಜ್ಜೆಯ ರವದ (ಹಚಕಾ. ೪-೧೨); ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಕಿಂಕಿಣಿ ಕುಣಿಯೆ ಪರಿವಂಟೆ ಗಾಲಿಂದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯-೪೮೯). ೨. ಕಿಣಿಕಿಣಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದ, —ನಾದ: ಕಾಲ್ಗೆಜ್ಜೆ ನೇವುರ ಬಳೆಯಹೊಂದೊಡವುಗಳ ಕಿಂಕಿಣಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫-೪೩); ಗೆಜ್ಜೆಯ ಕುಚ್ಚಿನಿಂದ ಗಲಿರುಗಲಿರೆಂದು ಕಿಂಕಿಣಿನಾದ ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೪೨೨). [ಸಂ. ಕಿಂಕಿಣೀ]

ಕಿಂಕಿಣಿ$_2$ (ನಾ). (?): ಪಿಡಿದಗ್ಗಿಗ ಕಿಂಕಿಣಿ ಬುಟ್ಟು ಕರ್ಣ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೫-೨೭; 1104). [?]

ಕಿಂಕಿಣೀಕ್ವಣಿತ (ನಾ). ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳ ನಾದ: ಸಿಂಜಾನಮಣಿಕಿಂಕಿಣೀಕ್ವಣಿತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೭ ವ). [ಸಂ. (ಕಿಂಕಿಣೀ + ಕ್ವಣಿತ)]

ಕಿಂಕಿಣೀದಾಮ (ನಾ). ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ದಾಮ; ಕಿರುಗಜ್ಜೆಗಳುಳ್ಳ ನಡುಕಟ್ಟು: ಕಟಿತಟದೊಳ್ ಮಾಣಿಕ್ಯಮಣಿ ಕಿಂಕಿಣೀದಾಮಮಂ ತಗುಳ್ಚಿ (ಆದಿಪು. ೭-೧೦೫ ವ). [ಸಂ. ಕಿಂಕಿಣೀದಾಮಾ]

ಕಿಂಕಿಣೀರವ (ನಾ). = ಕಿಂಕಿಣೀಕ್ವಣಿತ : ಮಣಿ ನೂಪುರಯುಗಮಣಿ ಕಿಂಕಿಣೀರವಂ ನೆಗಟೆ (ಅಜಿಪು. ೫-೬೩). [ಸಂ. (ಕಿಂಕಿಣೀ + ರವ₁)]

ಕಿಂಕಿಣೀರುತಿ (ನಾ). = ಕಿಂಕಿಣೀಕ್ವಣಿತ : ಮಂಜುಮಂಜೀರ ಕಂಕಣ ಕಿಂಕಿಣೀರುತಿ ಪೊಣ್ಮೆ . . . ಮುರಾರಿ ಕೈಪಜೆಗಾಡಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫೨). [ಸಂ. (ಕಿಂಕಿಣೀ + ರುತಿ)]

ಕಿಂಕಿನಿ 'ಕಿನಿಕಿನಿ' ನೋ.

ಕಿಂಕಿನಿವೋಗು 'ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗು' ನೋ.

ಕಿಂಕಿರ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ. ೨. ಕೋಗಿಲೆ. ೩. ದುಂಬಿ. ೪. ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ. [ಸಂ.]

ಕಿಂಕಿರಾತ (ನಾ). ೧. ಗಿಳಿ. ೨. ಕೋಗಿಲೆ. ೩. ಮನ್ಮಥ. ೪. ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ: ಪುರಜನಮುಟ್ಟಿಯಿಂ ಮುಡಿವ ಕೂಡೆ ತುಱುಂಬುವ ಕಿಂಕಿರಾತಶೇಖರರಜದಿಂದೆ . . . ಪಿಶಂಗಿತಾರುಣಿತ ದಿಙ್ಮುಖಮಾದುದು ತನ್ಮಹೋತ್ಸವಂ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧೩); ಕಿಂಕಿರಾತಪ್ರಸೂನಪ್ರತಿಮಂ ಪೀತಾಂಬರಂ ರಂಜಿಸುವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯೯). ೫. ಕೆಂಪು ಗೋರಂಟೆ: "ಕೆಂಪುಗೋರಟೆ ಕಿಂಕಿರಾತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೨); ಮಾತೇನೊ ಕಿಂಕಿರಾತಂ ಪೂತಂತೆ ಕಿರಾತಸೇನೆ ಪುಣ್ಬಡೆ ಶರಸಂಘಾತದ ಸವಿದೋರ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೪೯). [ಸಂ.]

ಕಿಂಕಿರಿ 'ಕಿನಿಕಿನಿ' ನೋ.

ಕಿಂಕಿರಿಯೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ತಳ್ಳಂಕ ಪಡು; ಭಯಗೊಳ್ಳು: ಜಗುಳುವ ಲಜ್ಜೆ ಜಾಱುವ ಧೈರ್ಯ ಕಿಂಕಿರಿಯೊಗೆವ ವದನ ನಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಿ ನೆಗೆವ ಪುಳಕವುಣ್ಮುವ ಸೇದೆ ಕರಗುವ ಬಗೆಯೊಪ್ಪಿತಾ ಪ್ರಿಯತಮೆಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೫೪). [ಕಿಂಕಿರಿ (< ಕಿನಿಕಿನಿ) + ಒಗೆ₁]

ಕಿಂಕಿರಿವೋಗು 'ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗು' ನೋ.

ಕಿಂಕಿಲ, ಕಿಂಕಲ (ನಾ). ೧. ದೈನ್ಯವುಳ್ಳವನು; ನಮ್ರತೆಯುಳ್ಳವನು; ಕಿಂಕರ ವೃತ್ತಿಯವನು : ಹಮ್ಮಿನ ಸೊಮ್ಮಿನ ಸಂಬಂಧ ಬಿಟ್ಟು ಕಿಂಕಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಂಕರ] ಕಿಂಕಿಲ ಕಿಂಕಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಂಕರ]ನಾಗಿರಬೇಕು (ಬಸವ. ೮೬೮); ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟು ನಾಣುಗೆಟ್ಟು ಕಿಂಕಲನಾಗಿರಬೇಕು (ಚೆನ್ನಪ. ೧೮೭). ೨. ಸೇವಾವೃತ್ತಿ; ದೈನ್ಯ; ನಮ್ರತೆ: ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೊಣ್ಣೆ ಮನದಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧ, ವಚನದಲ್ಲಿ ಕಿಂಕಿಲ, ಲಿಂಗದ ವಾರ್ತೆ ನಿನಗೇಕೆ ಹೇಳಾ (ಅವಚಂ. ೨೭೫-೧೨೬೩); ಕಿಂಕರರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಂಕಿಲವನು ಆನು ಹಾರುತಿಪ್ಪೆನು (ಬಸವ. ೪೬೫); ಘನಮಹಿಮ ಕರುಣಿಸೆನುತ್ತ ಕಿಂಕಿಲ ಸಹಿತ ಬಿನ್ನಹ ಮಾಡುತಿರ್ದನು ರಾಮನಲ್ಲಮಗೆ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೩-೪೬). ೩. ಬಿಳಿಮುಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. VIII, ೯). **ಕಿಂಕಲ**: ೨. ಕಿಂಕಲದಿಂದಾ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕುದ ನುಂಡಿಪ್ಪ ಕಿಂಕರ ನಾನು (ಪದಗೋ. ೧-೧೮೦); ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಕಿಂಕಲವನಱಿದು ಕರವ ಬೀಸುವಲ್ಲಿ ತುಷಾರದ ಕೀಟವ ನಱಿದು (ಸರ್ವ. ೫೪-೬); ಇದಿರೆದ್ದು ವಂದಿಸಿ ಕೈ ಮುಗಿದು ನಡನಡುಗಿ ಕಿಂಕಲನಾಗಿ . . . ಭಯಭೀತಿ ಭೃತ್ಯಾಚಾರವಾಗಿರಬಲ್ಲರೆ ಅದು ಭಕ್ತಿ (ಅವಚಂ. ೨೨೩-೧೦೧೦). [< ಸಂ. ಕಿಂಕರ]

ಕಿಂಕಿಲಿಸು, ಕಿಂಖಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಬ್ದಮಾಡು: ಚೊಕ್ಕ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಂಕ ಕಿಂಕಿಲಿಸಿ ನುಡಿಸುತಿದೆ (ಸಬೀಗೀ. ೫೧-೧೫). **ಕಿಂಖಲಿಸು** : ಕವಿಗಳೊ ಹಕ್ಕಿಗಳಿದ್ದಂತೆ . . . ಕೀರುವರು, ಗಳಪುವರು, ಕಿಂಬಲಿಸುವರು ಹಕ್ಕಿಗಳಂತೆ (ಸಾಹಿವಿ. ೬೭). [← ಮರಾ. ಕಿಂಕಳಣೇ]

ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ (ನಾ). ೧. ಸೇವಾವೃತ್ತಿ; ಭೃತ್ಯಭಾವ: ಅಹುದಹುದು ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ ! ಮಝು ! ಭಾಪು ! ಬಲ್ಲವರು ಬಲ್ಲೆವೆಂದೆಂಬರೆ ಲಿಂಗವಂತರ ಮಹಿಮೆ ಈ ಹಿಂಗಿರಬೇಡಾ ? (ಅವಚಂ. ೨೪೭-೧೧೨೭). ೨. ದೈನ್ಯ; ನಮ್ರತೆ: ರಂಗಮಂಟಪದೊಳ್ ಪೊರಳ್ದು ಪೊಡಕರಿಸ ಲಾಜದೆ ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಂ ಕೈಮಿಕ್ಕು ಮಱುಗಿ ಮಱುಗಿ ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟು (ನಂಬಿರ. ೧೨-೮೩); ಭೀತಿಯಿಂದೆಱಗಿ ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಮಂ ತೋಱೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೪೬). 'ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೩. ಏನುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತೋಚದವನು. 'ಕಿಂಕುರ್ವಾಣತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ = ಕಿಂಕರ, ಸೇವಕ]

ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡು: ಪೃಥ್ವೀಶ್ವರಂ ಬಂದೆನ್ನುಮನರ್ಚಿಸಿ ಬಂದಿಸಿ ನೀಚ ವೃತ್ತಿಯಿಂ ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಂಗೆಯ್ದಪ್ಪ ನಹೋ ಆಶ್ಚರ್ಯಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೩೨); ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮಗಳಾ ದೊಡಂ ಪೆಜರ್ಗೆ ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಕಗವಿ ೪೨-೩೦ ಚಾವುಂಪು). [ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ + ಕೆಯ್₁]

ಕಿಂಕುರ್ವಾಣತೆ (ನಾ). ಏನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಅಸಹಾಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ದಿಙ್ಮೂಢತೆ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ: ಟಂಕಾರಾಲ್ಪಧ್ವನಿಯಿಂ ಕಿಂಕುರ್ವಾಣತೆಯನೆಯ್ದುವರ್ ಮುನಿಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೮-೩೬). [ಸಂ. ಕಿಂಕುರ್ವಾಣತಾ]

ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಪ್ರವಣ (ನಾ). ಸೇವಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತತ್ಪರನಾದವನು; ಕಿಂಕರಭಾವದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಪ್ರವಣರರೆಬರ್ ಬರ್ಪಿನಂ ಕಾದು . . . ಬಂದರ್ಘ್ಯಮಂ ಯಕ್ಷಂ ಕೊಟ್ಟಂ ರಾಘವನ ಚರಣಕ್ಕೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೩೧). [ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ + ಪ್ರವಣ]

ಕಿಂಕುರ್ವಾಣವಾಕ್ಯ (ನಾ). ದೈನ್ಯಪೂರ್ಣವಾದ ಮಾತು; ನಮ್ರವಾದ ನುಡಿ: ಶರಣಸಂಕುಳಕ್ಕೆ ಸಾತ್ವಿಕ ಭಯಭಕ್ತಿಭರಿತ ಕಿಂಕುರ್ವಾಣವಾಕ್ಯಮಂಡಿತವದನಮಂಡಲನಾಗಿ . . . ಬಸವರಾಜಂ ಭಕ್ತರಂ ಕಂಡು (ಬಸರ. ೮-೧). [ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ + ವಾಕ್ಯ]

ಕಿಂಕೃತಿ (ನಾ). ಅಳಲು; ಚಿಂತೆ; ಸಂಕಟ: ನೀವು ಕೊರಗಿ ಪಾಂಡವರ ಮೇಲೆ ಕಿಂಕೃತಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಡಿ (ವಚಭಾ. ೩೧೧); ಅವಳು ತಂದೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕಿಂಕೃತಿಯುಂಟಾಗದಂತೆ ಮಾತನಾಡದೆ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕವಿಕ. ೨೪); ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಯಾವ ಕಿಂಕೃತಿಯನ್ನೂ ಅನುಭವ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಆದರಿಂದ ಬಹು ಕಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೩೧೧). 'ಕಿಂಕರ್ಮ' ಪರಾ.

ಕಿಂಕೃತಿಯಾಗು = ಸಂಕಟವಾಗು; ಚಿಂತೆಯಾಗು: ಮನಸ್ಸಿಗೇನಾದರೂ ಕಿಂಕೃತಿಯಾದರೆ ಗ್ಯಾಲನ್‌ಗಟ್ಟಲೆ ವಿಸ್ಕಿ ಹೀರಬೇಕೆ (ಯೋಧಪು. ೨೭). [ಸಂ. ಕಿಂಕೃತಿ = ಸೇವೆ]

ಕಿಂಕೊಳೆ 'ಕಿಂಕೊಟಿ' ನೋ.

ಕಿಂಕೊಟಿ, ಕಿಂಕೊಳೆ (ನಾ). ೧. ರಾಡಿ; ಕದಡು; ಕೆಸರು: ಕರಿಘುಟಿಯ ನುಡಿಯೆ ಬಡಿಬಡಿದೆತ್ತಂ ಕಿಂಕೊಟಿಮಾಬ್ಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೨); ಕೆಡೆದ ರಥಂಗಳಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ಕಿಂಕೊಟಿಯಾಗಿ ಪೆತ್ತಕೆನ್ನೆತ್ತರೊಳ್ ಮೆತ್ತಿ ರೂಪಱಿಯಲಾಗದಂತಿರ್ದ ವೀರಭಟರಗುರ್ವಂ ಪಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೦ ವ); "ಹಿಂಸೆ, ತೊಂದರೆ, ಸಂಕಟ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ). **ಕಿಂಕೊಳೆ**: ೨. ಅಳಿವು; ನಾಶ; ಧ್ವಂಸ: ಪೊಣರ್ದರಿಬಲಮಂ ಕಿಂಕೊಳೆಮಾ[ಡಿಪ್ಪಿಡೆಗಣಮೆ] ನಿರಂಕುಶಮೆನಿಸಿದುದು ಮುನಿಸು ಭದ್ರಾಂಕುಶ[ನಾ] (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೨). ೩. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಬಾಧೆ; ಕಷ್ಟಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಮೊಲೆಯ ಬಿಂಕಮೆ ಸೋಂಕಿ ಕಿಂಕೊಳೆಯಾಗಿ ನೋಟ್ಪರ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಮೊಳೆಯೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೩-೧೨). [ಕೀೞ್ + ಕೊೞೆ₃]

ಕಿಂಖಲಿಸು 'ಕಿಂಕಿಲಿಸು' ನೋ.

ಕಿಂಖಾಪು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿಂಗಹನ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಕಠಿಣವಾದುದು. ೨. ಕೊಂಚವೂ ಕಠಿಣವಲ್ಲುದುದು : ಕಿಂಗಹನವೀ ರಣವೆನುತ ಶಲ್ಯಾನುಜನು ಮಾರಾಂತ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೬೯). [ಸಂ. ಕಿಂಗಹನಂ]

ಕಿಂಗಿಣಿ (ನಾ). ವಾದ್ಯ ಧ್ವನಿಯ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಕುಕ್ಕುರು ಡುಮುಡುಮು ಪಾವುಂಜೆಯ ಜೀನು ಡಕ್ಕೆ ನಾಡಾನಕ ಚಂಪೆ ಜಿಕ್ಕ ಕಿಂಗಿಣಿ ತಕ್ಕಿಟ ತೋಂಕಿಟ ದಿಕ್ಕಿಟ ತೋಂಗಿ ತೋಂಗಿ (ಜ್ಞಾನಚ. ೪೧-೧೦೩). [?]

ಕಿಂಗುನಿ (ನಾ). (?) : ಮೂಜನೆಯು ವರಿಸಕೆ ಪ ೩ ಬಡಕಬೆ ನೂಜಕೆ ಪ ೨ ಕಿಂಗುನಿ ನೂಜಕೆ ಪ ೧ . . . ಯೆಂದೆಂದಿಗುಂ ನೂಜಕ್ಕೆ ಪಳಯಿಗುದಗೆ ಮರಿಯಾದೆಯಲಿ ವುತ್ತು ಸಿಪ್ಪಾಯವನು ಕಲಮೇಲೆ ಮಡಗುವರು (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೭೨-೨೧ ; 1100). [?]

ಕಿಂಚ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಮನುಷ್ಯ ; ಅಲ್ಪ ; ನೀಚ : ವಂಚನೆ ಬೇಡವು ಯಂದೆವಾವಿಯತಪ್ಪದಿರೆಂದೆ ಕಿಂಚನು ಆಗದಿರೆಂದೆ ಕುಮಂತ್ರನೆನಿಸದಿರೆಂದೆ (ಚಿದಾಕೋ. ೨೭-೩). [< ಸಂ. ಕಿಂಚ]

ಕಿಂಚನ (ನಾ). ತೀರ ಸ್ವಲ್ಪ ; ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ : ಪಂಚಶರಪಿತನಾದ ತನ್ನಲಿ ವಂಚನೆಯ ಬಿಟ್ಟೆರಿಸಿ ಚಿತ್ತವ ಕಿಂಚನವನೊಳಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದು . . . ಐದುವರು ಮತ್ಸುಖವ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೧-೨೪). [ಸಂ.]

ಕಿಂಚಿಜ್ಞ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದವನು ; ಅಲ್ಪಜ್ಞ : ಪರಮೇಶ್ವರಾ ನಾವು ಕಿಂಚಿಜ್ಞರಯ್ಯ ನಿನ್ನುರುಮಹಿಮೆಯಂ ಬಲ್ಲೆವೇ (ವೀಶೈಪು. ೩-೬-೩೭) ; ಸರ್ವಜ್ಞನಪ್ಪೆ ನೀಂ ಕಿಂಚಿಜ್ಞನಪ್ಪೆ ನಾಂ ಚಂದ್ರಮೌಳಿ (ಭಕ್ತಿಸ. III, ೨೦-೨). [< ಸಂ. ಕಿಂಚಿಜ್‌ಜ್ಞ]

ಕಿಂಚಿಜ್ಞತ್ವ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನುಮಾತ್ರ ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ; ಸ್ವಲ್ಪಜ್ಞಾನ: ಒಂದೇ ವಸ್ತು ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯ, ಕಿಂಚಿಜ್ಞತ್ವ ಹೊಂದಿ ಜೀವನೆನಿಸಿತ್ತಯ್ಯ (ವಚರ. ೭೨). [< ಸಂ. ಕಿಂಚಿಜ್‌ಜ್ಞತ್ವ]

ಕಿಂಚಿತ, ಕಿಂಚಿತು, ಕಿಂಚಿತ್ತ, ಕಿಂಚಿತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕೊಂಚ ; ಸ್ವಲ್ಪ : ಕಿಂಚಿತದಲ್ಲಿ ವಂಚನೆಯೇನು (ಗಾದೆ). **ಕಿಂಚಿತು** (ಗು). ೨. ಕೊಂಚವಾದ; ಸ್ವಲ್ಪವಾದ : ಕಿಂಚಿತು ಗೀತವೊಂದನಂತ ಕೋಟಿ ಜಪ (ಬಸವ. ೨೭೫). **ಕಿಂಚಿತ್ತ** : ೧. ಪೇಳುವೆನು ಕಿಂಚಿತ್ತದಲಿ ಯಿದ ಲಾಲಿಪುದು (ಜಿನಭಾ. ೧೮-೧೦). **ಕಿಂಚಿತ್ತು** : ೧. ಅಂತಕನ ದೂತರಿಗೆ ಕಿಂಚಿತ್ತು ದಯವಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೬೧-೧) ; ರಾಮನು ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಹೆದರಲಿಲ್ಲ (ಕುಮಾಸಾಂ. ೩೯). [< ಸಂ. ಕಿಂಚಿತ್]

ಕಿಂಚಿತು 'ಕಿಂಚಿತ' ನೋ.

ಕಿಂಚಿತ್ಕಾರ (ನಾ). ಅಲ್ಪಕಾರ್ಯಮಾಡುವವನು ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ : ಸುಗ್ರೀವನುಮಣುವನುಂ ಕಿಂಚಿತ್ಕಾರರವರಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ದೇವರೆಮ್ಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಚಿತ್ರಕೂಟದೊಳಿರ್ಪುದು (ಕಗವಿ. ೮೯-೧೮). [ಸಂ.]

ಕಿಂಚಿತ್ತ 'ಕಿಂಚಿತ' ನೋ.

ಕಿಂಚಿತ್ತು 'ಕಿಂಚಿತ' ನೋ.

ಕಿಂಚಿದೂನ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಕಡಮೆಯಾದ : ಓಂಕಾರದ ಶಂಖನಾದಕಿಂತ ಕಿಂಚಿದೂನಾ (ನಾದಲೀ. ೮೪-೬). (ನಾ). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಮೆಯಾದವನು : ಮುಕ್ತಜೀವನಪ್ಪೊಡೇಕ ಪ್ರಕಾರನುಮನಾಕಾರನು[ಮು]ಶರೀರಾಕಾರದಿಂ ಕಿಂಚಿದೂನನುಂ ಅನುಪಮಾನನುಂ . . . ಅಕ್ಷಯನುಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೪ ವ).

[ಸಂ. (ಕಿಂಚಿತ್ + ಊನ)]

ಕಿಂಚುಲಕ, ಕಿಂಚುಳಕ (ನಾ). ೧. ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಂದು ಹುಳು; ಎರೆಹುಳು: "ಕಿಂಚುಲ[ಪಾಠಾಂ.ಳ]ಕಮೆನಲು ಗಂಡೂಪದಾಖ್ಯಮೆನೆ ನಾಯೊಳಲೆಗಕ್ಕು ನಾಮುಂ" (ಮಂಗರಾ.೧೨೨-೮) ; "ಮಹೀಲತಾ, ಗಂಡೂಪದಃ, ಕಿಂಚುಲಕಃ— ೩ ಎರುಬು ಹುಳುವಿನ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ಕೆಸರಲ್ಲಿಯೂ ತ್ಯಾವದ ನೆಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಹಂಚೀಕಡ್ಡಿಯಂಥಾ ಕೆಂಪುಹುಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೪). **ಕಿಂಚುಳಕ** : ೧. "ಗಂಡೂಪದ, ಕಿಂಚುಳಕಃ – ಈ ೨ ನಾಯೊಳಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೮೯-೩೯). ೨. ನೀರಿನಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಣಿ; ಒಂದು ಜಲಚರ : ಮಕರ ಕರ್ಕಟ ಕಮಠ ಶಾಳೂರ ಕಿಂಚುಳಕನಿಕರದಿಂ . . . ಮುಖ್ಯ ಜಲಚರ ಪ್ರಕರದಿಂ (ಚೆಬಪು. ೨-೩). [ಸಂ.]

ಕಿಂಚುಳಕ 'ಕಿಂಚುಲಕ' ನೋ.

ಕಿಂಜಲ್ಕ, ಕಿಂಜಳ್ಕ (ನಾ). ಕಮಲ ಮೊದಲಾದ ಹೂವುಗಳ ಕೇಸರ; ಹೂವಿನ ಕುಸುರು : "ಕೇಸರಮದು ಕಿಂಜಲ್ಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ ೨೫-೨೧) ; "ಕಿಂಜಲ್ಕಃ, ಕೇಸರಃ – ೨ ತಾವರೆ ಹೂವಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಅಥವಾ ಯಾವ ಹುವ್ವಿನಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಇರುವ ಕುಸುರುಗಳ ಹೆಸರುಗಳು; ಹುವ್ವಿನ ತಿರುಳುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೧) ; ಬಕ ಕುರರಪಕ್ಷವಿಕ್ಷಿಪ್ತಕಂಜಕಿಂಜಲ್ಕಪುಂಜಪಿಂಜರಿತಾಚ್ಛೋದಕ ಪರಿಪೂರ್ಣ ತಟಾಕ ಪ್ರಕರ ಸರೋನಿಕರ ರಂಜಿತಾಶಾವಳಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೫೮) ; ವಿಳಸತ್ಕಂಜಕಿಂಜಲ್ಕಪುಂಜಾವಿಳ ಕಾಳಿಂದೀ ನದೀತೀರವಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೮-೪) ; ಪರೆದು ಪುದಿಯೆ ಕಿಂಜಲ್ಕಂಗಳ್ ಜಲರುಹದಲರ್ಗಳದೇಂ ಜಲಜಲಿಸಿದುವೊ (ಲೀಲಾವ. ೫-೩೧). **ಕಿಂಜಳ್ಕ** : ಕೆದಜುವ ಕಿಂಜಳ್ಕದಿನಾದುದು ಸರೋವರಂ ಕಪಿಶಜಳಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೬). [ಸಂ.]

ಕಿಂಜಳಕ (ನಾ). = ಕಿಂಚುಲಕ ೨ : ಜಲದಂತಿ ಮಕರ ಪಾಠೀನ ಕಿಂಜ [ಪಾಠಾಂ. ಚ] ಳಕ ಶಂಖ ಕಮಲಾವರ್ತಫೇನಂಗಳಾಕುಳಿತ ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲಾಜಾಲವೆಲ್ಲಾ (ಗುಭಚ. ೧-೧೭). [< ಸಂ. ಕಿಂಚುಲಕ]

ಕಿಂಜಳ್ಕ 'ಕಿಂಜಲ್ಕ' ನೋ.

ಕಿಂಡಿ, ಖಿಂಡಿ (ನಾ). ತೂತು ; ರಂಧ್ರ ; ಕಂಡಿ : ಆ ಕಿಂಡಿಯೊಳಗಿನಿಂದ ವೇಗವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಗಾಳಿಯು (ಅಂಬಿಕೆ. ೨೯) ; ಆಕಾಶಗಂಗೆಯ ಕಿಂಡಿಯೊಳಗಿಂದ ಕೆಳಗಿಣುಕಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವವನಿಗೆ ಆಕಾಶವೆಂದರೆ ತಿರೆ ರವಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಅವಕಾಶವಲ್ಲ (ಪ್ರವಾತೋ. ೫೮) ; ಆ ಕಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ ನುಸುಳುತ್ತ ತಲೆಯನ್ನು ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ಚಾಚಿದನು (ಕಪಪು. ೨-೭೫). **ಖಿಂಡಿ** : ಐರಣೀಗುಡ್ಡ . . . ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಮೈಲುದ್ದ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಡುವೆ ಕೆಲವು ಮೈಲುಗಳವರೆಗೆ ಖಿಂಡಿಯುಂಟು (ಕಭಾಗೆ. ೮) ; ಬಸವಂತಿ . . . ಈ ಗುಪಿತಕ್ಕೆ ಸಣ್ಣ ಖಿಂಡಿ ಕೆಡವಿದಳು (ದೀಪಹ. II, ೧೭೭). [< ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಿಂಡಿಹಲ್ಲು (ನಾ). ನಡುವೆ ಸಂದು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಹಲ್ಲು ; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದದಿರುವ ಹಲ್ಲು : (ಕ).

[ಕಿಂಡಿ + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಕಿಂತಾನ (ನಾ). ಗೋಣಿಯಂತಿರುವ ಒರಟುಬಟ್ಟೆ : ೮, ಕಿಂತಾನ ; ೯. ಕಲಿಕಾ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೧).

[← ಮರಾ. ಕಿಂತಾನ ; ಅರ. ಕತಾನ, ಕಂತಾನ]

ಕಿಂತು (ನಾ). ೧. ದೋಷ : ಕಿಂತು ಇಲ್ಲದ ಸ್ವಾಮಿ ಶುದ್ಧಾತ್ಮ ಶ್ರೀಲಕುಮಿಕಾಂತ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೩-೪). ೨. ಅನುಮಾನ ; ಸಂಶಯ ; ಸಂದೇಹ : ಸಂತೈಸಲಾರದೆ ಆ ಸತ್ಯಭಾಮೆಗೆ ಕಿಂತು ಮನದಿಂದಲಿ ಹೋಗಲಾಡಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೦೧) ; ನಿನ್ನ ಜಡೆಯೂ ಬೆನ್ನಲಿ ಪೊತ್ತು ಕಿನ್ನರಿವಿಡಿದು ಕಿಂತುವ ಬಿಟ್ಟು ಅಚ್ಚಿನ್ನ ಮನದಲಿ ನಿನ್ನ ಪೊಗಳುವೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೭೧). [ಸಂ. ಕಿಂತು = ಆದರೆ]

ಕಿಂದರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ವೀಣೆ ಕಿಂದರಿ ಒಂದೇ; ಖಂಜರಿ ಒಂದರಿ ಒಂದೆ – ಪಳಗಿದ ಕೈಗೆ (ಶಿಲಾಲ. ೨೬). [< ಕಿನ್ನರೀ ?]

ಕಿಂಪಚ (ನಾ). ತನ್ನ ಊಟಕ್ಕೆ ಸಾಲುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವನು; ಜಿಪುಣ; ಲೋಭಿ. [ಸಂ.]

ಕಿಂಪಚಾನ (ನಾ). ಕಿಂಪಚ: "ಕದರ್ಯಃ, ದ (ಹಿ)ೀನಃ, ಕೀನಾಶಃ, ಕಿಂಪಚಾನಃ, ಮಿತಂಪಚಃ - ಈ ೫ ಲೋಭಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೯೨). [ಸಂ.]

ಕಿಂಪಾಕ (ಗು). ೧. ಪಕ್ವವಲ್ಲದ; ಬಲಿಯದ. (ನಾ). ೨. ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಅಡುಗೆ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷದ ಹಣ್ಣಿನ ಮರ; ಕಾಂಜೀರ; ಕಾರಸ್ಕರ ವೃಕ್ಷ; ಆ ಮರದ ಹಣ್ಣು: ದುರಿತಾನುಗತ ಮದನುಭಾಗಮೆನಿಸ್ಪದು ಶರ್ಕರಾದಿ ಕಿಂಪಾಕದುರ್ವಿಪಾಕ ಪ್ರಭಾವ ಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಮಮ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೦); ಆ ನುಡಿಯೊಳೊಗೆದ ಕರುಣಾರಸಮೆ ಕಲುಷ ಕಿಂಪಾಕ ಬೀಜಮನಂಕುರಿತಂ ಮಾಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೧ ವ). ೪. ಜೀರಿಗೆ: "ಕಿಂಪಾಕಮೆನೆ ತಾಂ ಜೀರಿಕೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೩೮-೨೫). ೫. (ಅಲಂ) ಮೂಢ; ಮೂರ್ಖ; ಅಪ್ರಬುದ್ಧ. [ಸಂ.]

ಕಿಂಪಾಕಪರಿಪಾಕ (ನಾ). ಕಿಂಪಾಕ ಫಲದ ಪರಿಣಾಮ; ಮರಣರೂಪವಾದ ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮ: ಎನ್ನನುಡಿಯೆಂಬುದು ನಿನಗೆ ಪರಿಪಾಕಪಥ್ಯಮಿದನವಜ್ಞೆಗೆಯ್ವುದುಂ ನಿರಾಕರಿಸುವುದುಂ ಕಿಂಪಾಕ ಪರಿಪಾಕ ನೀಕಾಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೮ವ). [ಕಿಂಪಾಕ + ಪರಿಪಾಕ]

ಕಿಂಪಾಕಫಲ, ಕಿಂಪಾಕಫಳ (ನಾ). ಕಿಂಪಾಕ ವೃಕ್ಷದ ಹಣ್ಣು: ಕಿಂಪಾಕಫಲಂಗಳ ರಸದಿಂಪದು ತುದಿಯೊಳಟಿವನೆಂತುಂತರ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೯-೨); ಸವಿ ಬಣ್ಣಂ ಕಂಪುಂ ತೀವಿದ ಕಿಂಪಾಕಫಲಂ ತಿಂದವನಂ ಕೊಲ್ವುದು (ಸೌನಂದ. ೯-೪೮). ಕಿಂಪಾಕಫಳ: ಪಾಕದೊಳತಿವಿಷಮುಂ ಕಿಂಪಾಕಫಳಪ್ರತಿಮಮುಖಿಳವಿಷಯಸುಖಂ (ಆದಿಪು. ೪-೭೪). [ಕಿಂಪಾಕ + ಫಲ]

ಕಿಂಪಾಕಫಳ 'ಕಿಂಪಾಕಫಲ' ನೋ.

ಕಿಂಪಾಕವಿಪಾಕ (ನಾ). ೧. = ಕಿಂಪಾಕಪರಿಪಾಕ. ೨. ಕಿಂಪಾಕ ಫಲದಂತೆ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು: ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಂಗಳುಂ... ಕ್ರಿಯಾವಸಾನವಿರಸಂಗಳುಂ ಕಿಂಪಾಕವಿಪಾಕಂಗಳುಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨ ವ). [ಕಿಂಪಾಕ + ವಿಪಾಕ]

ಕಿಂಪುರುಷ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ತಲೆ, ಮನುಷ್ಯನ ಶರೀರ ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯಮುಖ ಕುದುರೆಯ ಶರೀರವನ್ನು ಉಳ್ಳ ಒಂದು ವಿಧದ ದೇವತೆ; ಕಿನ್ನರ: "ಕಿನ್ನರಃ, ಕಿಂಪುರುಷಃ, ಮಯುಃ, ಅಶ್ವಮುಖಃ - ಈ ೪ ಕಿನ್ನರರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೪-೮೨); "ಕಿನ್ನರರು ಕಿಂಪುರುಷರ ಶ್ವಾಸ್ಯರೆನೆಮಯೂರರ್ಗೆ ನಿಜನಾಮಮುಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೭); ಸುರರು ಖಚರರು ಕಿನ್ನರರು ಕಿಂಪುರುಷರು... ಎಸೆದರು ರೋಮ ರೋಮದ ಕುಳಿಯ ಚೌಕದಲಿ (ಕುಮಾ. ೯-೫೫); ಕಿನ್ನರ ವೀಣೆಯ ಕಿಂಪುರುಷರಿಂದಂ... ಒಪ್ಪಿದತ್ತಾ ಮಹಾಲಿಂಗದಾಸ್ಥಾನಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೮-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕಿಂಪುರುಷಪರ್ವತ (ನಾ). ಕಿಂಪುರುಷರು ವಾಸವಾಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟ: ಇದು ತಪಸ್ಸಿದ್ಧಿಕರವಾದ ಹೇಮಕೂಟವೆಂಬ ಕಿಂಪುರುಷಪರ್ವತವಲ್ಲವೆ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೧). [ಕಿಂಪುರುಷ + ಪರ್ವತ]

ಕಿಂಬಹುನಾ (ಅ). ಬಹಳ ಹೇಳುವುದೇನು; ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳುವುದೇಕೆ: ಕಿಂಬಹುನಾ ಬಣ್ಣಿಪ್ಪನಾವಂ ನಿರುಪಮ ನಿಜ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ ಚಂದ್ರನಾಥಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೭೪); ಆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಂಬಹುನಾ ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಡಿದ ಮಾತು ಶತ್ರುವಿನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ (ಕರ್ಣಪಿ. ೧೨೫). [P ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಕಿಂ', 'ಬಹುನಾ' ಇವು ಬಿನ್ನ ಪದಗಳು]

ಕಿಂವದಂತಿ (ನಾ). ಜನರಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಮಾತು, —ಸುದ್ದಿ; ಗಾಳಿ ಮಾತು: "ಆ ಜನಶ್ರುತಿ ಕಿಂವದಂತಿಯೆನೆ ಪಲರ ನುಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೩); ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಳಗೆ ಕಿಂವದಂತಿ ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನಾನದನ್ನು ಇಷ್ಟರತನಕ ನಂಬಿರಲಿಲ್ಲ (ಕರುಕಾ. ೫೩); ಆಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಿಗೆ... ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ಕಿಂವದಂತಿ ಉಂಟು (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೭೮). [ಸಂ. ಕಿಂವದಂತೀ]

ಕಿಂವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಯಾರ ಸಮಾಚಾರ: ಕಿಂವಾರ್ತೆಯೆಂದಾರವಾರ್ತೆಯೆಂಬರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೬೧ ಪ್ರಯೋ.). [ಸಂ. ಕಿಂವಾರ್ತಾ]

ಕಿಂಶಾರ (ನಾ). = ಕಿಂಶಾರು. "ಕಣಿಶಮೆನೆ ಬೆಳೆದ ತೆನೆ ಕಿಂಶಾರಮೆನೆ ಸುಂಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯-೩). [< ಸಂ. ಕಿಂಶಾರು]

ಕಿಂಶಾರು (ನಾ). ತೆನೆಯ ಕಾಳಿನ ಮೇಲಿರುವ ಸುಂಕು, —ಮುಳ್ಳು; ಊಬು: "ಧಾನ್ಯಶೂಕಂ, ಕಿಂಶಾರು - ಈ ೨ ××× (ಹಲಾಯು. ೯೪-೬೨೫); "ಕಿಂಶಾರುಃ, ಸಸ್ಯಶೂಕಂ - ೨ ಧಾನ್ಯದ ಸುಂಕು, ಧಾನ್ಯದ ಮುಳ್ಳು, ಭತ್ತದ ಊಗು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೦). [ಸಂ.]

ಕಿಂಶುಕ (ನಾ). ಮುತ್ತುಗದ ಮರ: "ಬ್ರಹ್ಮವೃಕ್ಷಃ, ಪಲಾಶಃ, ಕಿಂಶುಕಃ, ತ್ರಿಪತ್ರಕಃ - ಈ ೪ ಮುಟ್ಟುಗದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೩-೪೪); ನವಪ್ರಸೂನಕಾಂತಾರಕ ಕಿಂಶುಕದ್ರುಮಯುಗಕ್ಕೆ... ಎಣಿಯೆಂಬಿನ ಮಣ್ಮ ಕಾದಿದರ್ (ಗದಾಯು. ೮-೧೭); ವಸಂತ ಸಮಯ ಕಿಂಶುಕೋಪಮನುಖಮುಖದಿನತ್ಯಾಸುರಮಾಗಿರ್ದ ನಿಜಸ್ವಾಮಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೬೭-೨೦); ಕಿಂಶುಕವಿಟಪಿಯನಳುರ್ವ ದಾವ ಪಾವಕನಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦೭). [ಸಂ.]

ಕಿಂಸಾರು (ನಾ). ಅನೇಕ ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಸರ: "ಸರಗಳಾಗಿ ಕೋದಲ್ಲಿ ಕಿಂಸಾರುಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮-೩). [?]

ಕಿಂಸ್ತುಘ್ನ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಿರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಕುನಿ ಚತುಷ್ಪಾತ್ ನಾಗ ಕಿಂಸ್ತುಘ್ನವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಿರಕರಣಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೩.೨೦). [ಸಂ.]

ಕಿಕಿಯ ಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ವೈದಿಗಿ. ೬೦-೧೨೧೨). [?]

ಕಿಕೀದಿವ (ನಾ). = ಕಿಕೀದಿವಿ. [ಸಂ.]

ಕಿಕೀದಿವಿ (ನಾ). ಹಂಗನ ಹಕ್ಕಿ; ಹಾಲಕ್ಕಿ: "ಚಾಷಃ, ಕಿಕೀದಿವಿಃ - ಈ ೨ ಹಂಗನಹಕ್ಕೀ ಹೆಸರು; ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೮); ಕಿಕೀದಿವಿ ಕುಕ್ಕುಭಾಳಿಯಿಂ... ಕುರರೀಪ್ಲವ ಪ್ರಕರದಿಂದೆ ವಿರಾಜಿಕು ಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೭೨). [ಸಂ.]

ಕಿಕ್ಕಣ್ 'ಕಿಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು; ಓರೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು: ಹತ್ತಿರಕೆ ಬರೆ ನೊಗಂದಿಜುಗಿ ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿಡುವ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಗ್ಗಣ್ಣಿಡುವ] (ಸಮ್ಯಕೌ. ೩-೧೧). [ಕಿಕ್ಕಣ್ (< ಕಿಟ್ಗಣ್) + ಇಡು₁]

ಕಿಕ್ಕಣ್ಣು 'ಕಿಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕರ (ನಾ). ಕುಟುಂಬದವನು; ಬಂಧು; ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬದ ಸದಸ್ಯ: ಕೊರವುಕಾರರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕಿಕ್ಕರರೆಲ್ಲರೂ ಕಾರಣರಿಗೆ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದರು (ಹುಲಿಹಾ. ೧೫೦). [?]

ಕಿಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿಕ್ಕದು ಮಾಡು; ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸು; ಮೈಯನ್ನು ಮುದುಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: (ಕ). ೨. ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು; ದಟ್ಟವಾಗು: (ಕ). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ತುಂಬಿ ಸೂಸು: (ಕ). 'ಕಿಕ್ಕಿಱು' ಸರಾ. [?]

ಕಿಕ್ಕಿಂದ 'ಕಿಷ್ಕಿಂದ' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಿಂದೆ 'ಕಿಷ್ಕಿಂದ' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಿರಿ$_1$ 'ಕಿಕ್ಕಿಱು$_1$' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಿರಿ$_2$ 'ಕಿಕ್ಕಿಱು$_4$' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಿರಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು; ರೇಗು; ಕೆರಳು (?): ಬಲೆ ಶಿಕ್ಕಿಗೆ ತೊಡರುತ ಸೊಕ್ಕುತ ರಕ್ತವ ಕಕ್ಕುತ ಮೃಗಗಳು ದಿಕ್ಕನು ನೋಡುತ ಝುಕ್ಕಿಸಿ ನಡೆಯುತ ಕಿಕ್ಕಿರಿಗೊಳ್ಳುತಲಿ ಬಿಕ್ಕಿಸಿ ಕೂಗುತ ಪಕ್ಕದೊಳುರುಳುತ (ಹಮುತ. ೧೮). [ಕಿಕ್ಕಿರಿ$_1$+ ಕೊಳ್ಳು(< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕಿಕ್ಕಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಗೇಲಿ; ತಮಾಷೆ; ಅಪಹಾಸ್ಯ: ತೌಡಪ್ಪನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕಿಕ್ಕಿಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಸೆಟ್ಟರು (ದೇವಪು. ೯೨). ೨. (ಕರಾ) ಕಚಕುಳಿ: ಮಗುವನ್ನು ಕಿಕ್ಕಿಲಿ ಮಾಡಿ ನಗಿಸಿದ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಿಕ್ಕಿಱು$_1$, **ಕಿಕ್ಕಿರಿ**$_1$, **ಕಿಳ್ಕಿರಿ** (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟವಾಗು; ಒತ್ತಾಗಿರು; ಸಾಂದ್ರವಾಗಿರು: ಚಳಲ್ಲತಾಂಗಿಯರ ಕೊಂಕಿದ ತೋಳ ಮೊದಲ್ಗೆ ತೀವಿ ಕಿಕ್ಕಿಱಿದ ಕುಚಕ್ಕೆ ಕಣ್ಬರಿದು (ಅನಂಪು. ೧-೮೩); ಪೊಣ್ಮುವ ಮೊಲೆಯು ಕಿಕ್ಕಿಱಿದ ತೆಂಗಾಯ್ಮೊಲೆಯ (ಚಬಪು. ೩೭-೪೩); ಕಿಕ್ಕಿಱಿದ ಪೆರ್ಗೊನೆಗಳಿಂದೆ ಎಸೆವ ಚೆಂದೆಂಗಾಯ್ಗಳ್ (ಜೈವಿಭಾ. ೩-೭೭); ಅರಸು ಮಕ್ಕಳ ಮೊತ್ತ ಕಿಕ್ಕಿಱಿದೆಸೆದುದು (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೨). **ಕಿಕ್ಕಿರಿ**$_1$: ಜನವು ಊರೇ ಹಿಸಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ವಚಭಾ. ೬೭); ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಸಂಜೆ ಊರಿನ ಶ್ರಾವಕರೆಲ್ಲ ಕಿಕ್ಕಿರಿದರು (ದಾನಚಿಂ. ೧೦). △ **ಕಿಳ್ಕಿರಿ**: ವರಮುನಿಗಳ್ ಶಾಂತರ್ ಕಿಳ್ಕಿರಿದಿರೆಯುಂ ಬರಿದವೆಂಬ ತೆರದಿಂದಿರ್ಕುಂ (ಸೌನಂದ. ೧-೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೆಱು; ತೆಲು. ಕಿಕ್ಕಿಱು, ಕಿಕ್ಕಿಱಿಂಚು]

ಕಿಕ್ಕಿಱು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಚೀರು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಕಣ್ಬಿಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತಾಲಿಸುತ ಕಿಕ್ಕಿಱುವುತಂ ನಾಯಂ ಕರೆವುತ (ಬಸವು. ೨೦-೧೩). [ಕಿಕ್ಕು + ಇಱು$_1$]

ಕಿಕ್ಕಿಱು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಕಿರಿಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು: ಸುಭುಜಂ ಕಿಕ್ಕಿಱಿವೆಟ್ಟು . . . ಬಗೆ ಮನಮುಱುಕದ ಗಂಡಗರ್ವದಿರ್ದಸೆ ಮೂಲೆಗಳೊಳಮುಯ್ಯಲಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೩-೨೪). [< ಕಿಱುಕಿಱು]

ಕಿಕ್ಕಿಱು$_4$, **ಕಿಕ್ಕಿರಿ**$_2$ (ನಾ). ದಟ್ಟಣೆ; ಸಂದಣಿ; ಸಾಂದ್ರತೆ: ಗಳೆ ಪಾರವಂದ ಕಿಕ್ಕಿಱು ಪೂರ್ಣವೀ ನಾಲ್ಕು ಕಳೆಗಳ ಮಾಳ್ಪರು ಕೆಲರು (ಭರಚ. ೬೪-೪೮). **ಕಿಕ್ಕಿರಿ**$_2$: ಕಿಕ್ಕಿರಿ ತುಂಬಿದೆ ಭೂಮಿಯ ಕಣಜ ಕಕ್ಕಸಬಡುತಿವೆ ಚೊಕ್ಕಸದೊಡಲು (ಗರಿ. ೬೦-೧೧); ಜಾತ್ರೆಗೆ ಜನ ಕಿಕ್ಕಿರಿದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

ಕಿಕ್ಕಿಱುಗಿಱು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪಲವುಂ ತೆಱದ ವೃಕ್ಷಜಾತಿಗಳಿಂದಂ ಕಿಕ್ಕಿಱುಗಿಱಿದಿರ್ದ ನಂದನವನದೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೯-೫); ತಿಂತಿಣಿಯೊಳ್ ತಗುಳ್ದು ಕಿಕ್ಕಿಱುಗಿಱಿದಿರ್ದ ಕೊಳ್ಗುಳದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೨); ಕಿಕ್ಕಿಱುಗಿಱಿದ ಮುಗಿಲ್ಗಳಿಲ್ಲದಿರವು ಸಿರಭ್ರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೧-೬೨); ಕಿಕ್ಕಿಱುಗಿಱಿದು ಮಣಿತೋರಣ ನಿತಾಂತಿಕದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೦-೨೭ ವ); ಬಳಲಿ ಕಿಕ್ಕಿಱುಗಿಱಿದು[ದ] ವನದೊಳಗಾಗ ಲೋಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೩-೭೭). [< ಕಿಕ್ಕಿಱು$_1$]

ಕಿಕ್ಕಿಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟವಾಗು; ಒತ್ತಾಗು; ಸಾಂದ್ರವಾಗು: ನಿತಂಬಿನಿಯರ ಹಸ್ತಸ್ಪಸ್ತಿಕದ ನಡುವೆ ಕಿಕ್ಕಿಱುಗೊಂಡು ತುಂಬಿದ ಮೊಲೆಗಳ್ ಚದುರರ ಚಿತ್ತಕ್ಕಿಂಬಾದುವು (ಜಯಕಾ. ೧೧-೫೩); ಜೋದರೋಳಿ ಕಿಕ್ಕಿಱುಗೊಂಡೆಯ್ದುದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೬೪). [ಕಿಕ್ಕಿಱು$_4$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿಕ್ಕಿಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು (?): ಆ ಸದ್ವಿವೇಕ ದಲ್ಲಿ ಸೋಹಮೆಂಬ ಷಡಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನೆ ಕಿಕ್ಕಿಱಿಸಲು ಆ ಮಂತ್ರವು ಸದ್ವಿವೇಕ ಜಲದಲ್ಲಿ ನಿಃಪತಿಯಾಗಿ . . . ಜಲವೆ ಉಳಿಯಿತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೧೪೪-೫); ಮುನ್ನುಸುರ್ದ ಭಕ್ತಮಾಹೇಶರೊಂದಂಗೊಳಿಸಿವುನ್ನತಂ ಶಿವಲಿಂಗದೋಳ್ ಕಿಕ್ಕಿಱಿಸುತೆಯದನ್ನು ಸ್ಥೂಲಾಂಗದಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ (ಚೋರಬ. ೧೨-೩೪). [ಕಿಕ್ಕಿಱು$_4$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿಕ್ಕು(ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಚೀರುದನಿ. 'ಕಿಕ್ಕಿಱು$_2$' ಪರಾ. [?]

ಕಿಗ್ಗ (ಗು). ಕಿರಿದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ; ವೋಟಾದ: ಮರುಳಿ ನೇಹದಗ್ನಿಯನ್ನು ಬಗಲೊಳಗೆ ಬೈಚಿಟ್ಟು ಕಿಗ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಱಿಯ] ಮೆಳೆಯಂ ಸಾರ್ದೊಡೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೪-೪೫). [< ಕಿಱು]

ಕಿಗ್ಗಟ್ಟು 'ಕಿಟ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗಠಾರಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕಠಾರಿ: ಉಡಿಯಿಂದೀಳ್ದುಕೊಂಡ ಕಿಗ್ಗಠಾರಿ ಯನ್ನನುವಿಡಿದು (ಜೆಟ್ಟಅ. ೨೯-೯). [< ಕಿಱಿದು + ಕಠಾರಿ]

ಕಿಗ್ಗಡಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣ ಕಡಲನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಸಣ್ಣ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಆಗು: ಕಿಗ್ಗಡಲಿಟ್ಟು ಹರಿದುದು ಶೋಣಿತಾಂಬುನಿಧಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೯೪). [< ಕಿಱುಗಡಲ್ + ಇಡು$_1$]

ಕಿಗ್ಗಡಲು 'ಕಿಱುಗಡಲ್' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಡೆ; ಕೆಳಭಾಗ: ಸೋಂಕಿ ತಜ್ಜಲವಜಕುದು ಸುಯ್ಯೆನಲು ಮುಂಕೊಂಡು ಪರಿದು ಕಿಗ್ಗಡೆಯ ಅಂಕುರವಡೆದ ಪೂಗಿಡು ವೃಕ್ಷಲತೆವೇರ್ಗೆ ಬೆಂಕಿಯ ಹರಿಹಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೦); ಮುಡಿಮೊಲೆಯ ಪೊಱೆವಾಱ ಬಿಣ್ಪಿನಿಂತು ಪೆಗ್ಗಳಿಸಲೆಕೆಂದು ಬೊಮ್ಮನಂ ಜಱಿವುತ್ತೆ ಕಿಗ್ಗಡೆಯ ತೊಡೆಗಳಂ ಸುಗ್ಗುಮಾಡುತ್ತೊರ್ವ ದಿಗ್ಗಜೋಪ ಮಯಾನೆ ಭರ್ಗನಂ ಕಾಣುತ್ತೆ ಬಗ್ಗಬರಿಯೆರ್ದೆಯಾದಳು (ಚಬಪು. ೧೯-೨೭). [< ಕಿೞ್$_2$ + ಕಡೆ$_3$]

ಕಿಗ್ಗಣ್ 'ಕಿಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು 'ಕಿರ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗಣ್ಣು 'ಕಿಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗಳ$_1$ 'ಕಿಗ್ಗುಳ' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗಳ$_2$ (ಗು). ಬಹಳ ಹಳೆಯ; ಓಬಿರಾಯನ ಕಾಲದ: "ಕಿಗ್ಗಳ - ಜರ್ಜರ, ಹಳೆಯ" (ಜಾನಕೋ. ೩೭); ಎಲ್ಲಿಯದೋ ಒಂದು ಕಿಗ್ಗಳ ನಾಮ ಸಂವತ್ಸರದ ಕಥೆ ತೆಗೆದ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಿಗ್ಗಳದೈವ (ನಾ). ಕೀಳುದೈವ; ತುಚ್ಛವಾದ ದೇವತೆ: ಕಿಗ್ಗಳ ದೈವದ ಬಹುವೆಗ್ಗಳ ಮುರಿವಂತ ಅಗ್ಗಳೆಯನೆಂದು ನಂಬಿದೆ ಕಗ್ಗೊಡ ರಾಯ ಮಂಗಳ ಸೌಖ್ಯವನೀಯಯ್ಯ (ಆದಿಪ. ೨-೫). [ಕಿಗ್ಗಳ$_1$ (< ಕಿಗ್ಗುಳ) + ದೈವ]

ಕಿಗ್ಗಾಡು (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಗಿಡಗಳಿರುವ ಕಾಡು; ಸಣ್ಣಕಾಡು: ಕಿಗ್ಗಾಡು, ಕುರುಚಲುಕಾಡು (Spinney. ಇಂಕಶ). [< ಕಿಱಿದು + ಕಾಡು$_2$]

ಕಿಗ್ಗಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಕೀಳು ಬೆಲೆಯ ಕಾಣಿ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಣ್ಯ. ೨. (ಆಲಂ) ನಿಕೃಷ್ಟ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ತುಚ್ಛವಾದುದು: ಈ ಕಂಗಾಲೂರ ಗೌಡನ ಕಿಗ್ಗಾಣಿ ಸಭಾಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರ ಹಾಯಬೇಕು (ನಾಧಾರಿ. ೬೭). [< ಕಿಱಿದು + ಕಾಣಿ]

ಕಿಗ್ಗಾರಣೆ (ನಾ). (ಗೋಡೆಯ) ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಬಳಿಯುವುದು; ಕೆಳಭಾಗದ ಕಾರಣೆ: ಸುರಪರತ್ನದ ಭಿತ್ತಿಯೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊರ್ವ ತರಳೆ ಸಿಂಧೂರದಿಂ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ಗ್ಗಾರಣೆಯ ಚೆಲುವ ವಿರಚಿಸಲ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೨೧-೬). [< ಕಿೞ್$_2$ + ಕಾರಣೆ$_1$]

ಕಿಗ್ಗಾಳಿ, ಕಿರ್ಗಾಳಿ, ಕೀಳುಗಾಳಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಬರುವ ಗಾಳಿ. ℙ ಬೇಟೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ ಪ್ರಾಣಿಯಿಂದ ಬೇಟೆಯಾಡುವ ಮೃಗ ಅಥವಾ ಬೇಟೆಗಾರನ ಕಡೆಗೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ: ಮೇಗಾಳಿಯಿಂ ದೂರದಿಂ ತೋಱುತ್ತನೊಡ್ಡಿ ಕಿಗ್ಗಾಳಿಯಿಂ ಬಂಡಿಯಿಂದಿಳುಹಿ ಹುಲಿಯ ಹಾರಯಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೫-೩೦) ; ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುವೆಂದಿಗೆ ಸೇರುವುದೇ ದಿಕ್ಕು ರೇವೆನ್ನುವರಿವು ತಮಗಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಮೇಗಾಳಿ ಕಿಗ್ಗಾಳಿ ಗೊಂದಲ ವೇತಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೨-೫೦) ; ಹುಲಿ ಕಿಗ್ಗಾಳಿಗೆ ಬಂತು (ಶಬ್ದವಿ. ೬) ; "ಬೇಟೆಯಾಡುವ ಮೃಗದ ಮೇಲಿಂದ ಬೇಟೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ ಪ್ರಾಣಿಯ ಕಡೆಗೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಗೆ ಮೇಗಾಳಿಯೆಂದೂ, ಪ್ರಾಣಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಆ ಮೃಗದ ಕಡೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಗೆ ಕಿಗ್ಗಾಳಿಯೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಸಂಭಾಷಿ. ೨೧೫). 'ಮೇಗಾಳಿ' ಪರಾ. **ಕಿರ್ಗಾಳಿ**: ಪೊಸಗಂಪಾ ದೊಡವುಕ್ಕುಮೆಂದೆ ಪೆಜರಿಂ ಕಿರ್ಗಾ[ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗಾ]ಳಿಯೊಳ್ ನಿಲ್ವಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೪೯). **ಕೀಳುಗಾಳಿ**: ಆ ಕೀಳುಗಾಳಿಯೊಳು ಮೇಲಣಯ್ಯನ ಮಹಾಶ್ರೀಕಳೇವರದೆಲರು ಶುದ್ಧನೆನಿಸಲು ನೃಪನನಾ ಕಂಬಿಕಾಜ ಹೊನ್ನಯ್ಯ ನಮ್ಮಯ್ಯನು (ವೀಶೈಪು. ೮-೧ ೩೭).
[< ಕಿೞ್₂ + ಗಾಳಿ₁]

ಕಿಗ್ಗಿಱಿಯ (ನಾ). ಬಹಳ ಚಿಕ್ಕವನು: ಈತರೆಲೆ ಕಿಗ್ಗಿಱಿಯರಶ್ವಿನಿ ದೇವರಿವರೆಂದು (ಸಂಭಪ. ೬-೪೪) ; ಆತನಿಂ ಕಿಗ್ಗಿಱಿಯರೇಳ್ವರು ತಾತ ಬರಲಿಕೆ ಜನನಗಂಡರು (ಸಂಭಪ. ೮-೨೭).
[< ಕಿೞ್₂ + ಕಿಱಿಯ]

ಕಿಗ್ಗುಗ್ಗಡ್ಡ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಬೆಟ್ಟ; ಕಿರಿಯ ಗುಡ್ಡ: ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟ ಕಿಬ್ಬೆಟ್ಟ ಹೆಗ್ಗುಡ್ಡ ಕಿಗ್ಗುಡ್ಡ ಹೆಬ್ಬಂಡೆ ಕಿಬ್ಬಂಡೆಗಳ ತಂಡವಾಯಮೋ(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೫೩-೩೫೪). [< ಕಿಱಿದು + ಗುಡ್ಡ₂]

ಕಿಗ್ಗುಲಜ (ನಾ). ಹೀನಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕೆಳಜಾತಿಯವನು: ಕಿಗ್ಗುಲಜರಾವ ದರುಶನದೊಳಿರಲುರುಳಿದರ್ಗೆ ತಗ್ಗಿಸಂಬೋಳಿ ನುಡಿಯಲಿ ಬೇಕು (ಚೋರಬ. ೧೦-೭). [< ಕಿೞ್₂ + ಕುಲಜ]

ಕಿಗ್ಗುಳ, ಕಿಗ್ಗಳ₁ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಮಟ್ಟ; ತಗ್ಗು; ತಗ್ಗಾಗಿರುವುದು. ೨. ತುಚ್ಛವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಹೀನತನ; ನೀಚಸ್ವಭಾವ. **ಕಿಗ್ಗಳ₁**: ೧. ಸರಸ ವೆಗ್ಗಳ ಹೊಲ್ಲ ಹೊರಸು ಕಿಗ್ಗಳ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೦೬). ೨. ಹಿಗ್ಗು ಬಡವಗೆ ಹೊಲ್ಲ ಸಿಗ್ಗು ಸೂಳೆಗೆಹೊಲ್ಲ ನುಗ್ಗಿಯ ಹೂಗೆ ಮಳೆಹೊಲ್ಲ ದುರ್ಜನರ ಕಿಗ್ಗಳವೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨೪). (ಗು). ೩. ತುಚ್ಛವಾಗಿರುವ; ಹೀನವಾದ: ಕಿಗ್ಗಳ ಕವಿತೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಕೋಕಿಲಕಂಠ ಕಾವ್ಯಮಾಡಬಹುದಲ್ಲಾ (ಜಾಬಲ. ೫೦); ಏತಕ್ಕೂ ಬಾರದ ಕಿಗ್ಗಳ ಪದಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟೆ (ಜೀನಬಾ. ೧೪೩). [< ಕಿೞ್₂ + ಕುಳ ?]

ಕಿಚ, ಕಿಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣವಾಚಕ ಧ್ವನಿ. 'ಕಿಚಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಿಚಿ**. 'ಕಿಚಿಗುಟ್ಟು' ಪರಾ.

ಕಿಚಕಿಚ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಮಳೆಯಾಗಿ ಬೀದಿಯೆಲ್ಲ ಕಿಚಕಿಚಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಚಿಕಿಚೆ ; ಮಲ. ತೆಲು. ಕಿಚ್ಚುಕಿಚ್ಚು]

ಕಿಚಕ್, ಕಿಚಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ. **ಕಿಚಿಕ**: ಕಿಚಿಕ ಧ್ವಾನದಿಂ ದಿಕ್ತಟಮನೊಡೆಯುತೆ (ಸಂರಾಣಂ. ೧೬೪).

ಕಿಚಕೆನ್ನು = ಕಿಚಕ್ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡು: ಕೆಸರೊಳಗೆ ಕಿಚಕೆನ್ನುವಂತೆ ಕಾಲಿಟ್ಟು ಓಡಿದನು (ರೂಢಿ). [?]

ಕಿಚಗುಟ್ಟು, ಕಿಚಿಗುಟ್ಟು, ಕಿಚುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿಚಿ ಕಿಚಿ ಶಬ್ದ ಮಾಡು: (ಕ). **ಕಿಚಿಗುಟ್ಟು**: (ಕ). **ಕಿಚುಗುಟ್ಟು**: ಭೂತಪ್ರೇತ ಪಿಶಾಚಗಳೆಲ್ಲವೂ . . . ಮಾಂಸವನ್ನು ಕಿತ್ತು ತಿನ್ನುತ್ತ ಕಿಚು ಕಿಚು ಗುಟ್ಟುತ್ತ ಭಯಂಕರವಾಗಿದ್ದವು (ಕಲಾಧ. ೧೯). [ಕಿಚ + ಕುಟ್ಟು₁]

ಕಿಚಡಿ 'ಕಿಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಕಿಚಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಟಲೆಮಾಡು; ಚುಡಾಯಿಸು: ಶಾಸ್ತ್ರಿ ತನಗಿಂತ ಕಿರಿಯನಾದ ನಾಣಿಯನ್ನು ಪ್ರಲೋಭಿಸುತ್ತಾನೆ, ಕಿಚಾಯಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರಕ್ರಿ. VII, ಮುನ್ನುಡಿ); ಯಾಕೆ ನೀವು ಹೀಗೆಲ್ಲ ಎಂಥೆಂಥದೋ ಮಾತನಾಡುವುದು? ಕಿಚಾಯಿಸಿದಳು (ಹೊಸಕ್ರಿ. ೮೭).
[← ಮರಾ. ಕಿಚಾವಣೇಂ]

ಕಿಚಿಕ 'ಕಿಚಕ್' ನೋ.

ಕಿಚಿ 'ಕಿಚ' ನೋ.

ಕಿಚಿಕಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆನೆ; ಹೇಕರಿಸು; ಹೇಷಾ ಧ್ವನಿ ಮಾಡು: "ಕಿಚಿಕಿಲ್ – ಹೇಷಿತೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಹಯ ತಾಂ . . . ಸೊಮ್ಮುವೆರ್ಚಿ ದೊಮ್ಮಳಿಸಿ ಕಿಚಿಕಿಲ್ವು ಬಿಮ್ಮನೆ ನಡೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೦-೨೩). [?]

ಕಿಚಿಗುಟ್ಟು 'ಕಿಚಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಚುಕಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಚಕಿಚ ಶಬ್ದಮಾಡು (?): ಪರಿಘದಿಂದಿಟ್ಟು ಕೆಡಪುತ ಕೆಲರ ಕರವಾಳದುರಗಲಿಂ ಕತ್ತರಿಸಿ . . . ಫುಟನೆಗೆದು ಭೂತಳಕೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿ ಕಿಚುಕಿರಿವುತಾ ನಿಂತು ನಿಟ್ಟಿಸದೆ ಕಂಗಳ ಮುಚ್ಚಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೧೯-೧೮). [ಕಿಚಕ್ + ಇರಿ₁ (< ಇಱ್₁)]

ಕಿಚುಗುಟ್ಟು 'ಕಿಚಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಚ್ಚಕುರಿ (ನಾ). (?): ಕಿಚ್ಚಕುರಿಗಳ ಕೈಯ್ಯಮಾಂಸವು ಹೆಚ್ಚುವಂದದಿ ಸಕಲ ದಾನವರೊಚ್ಚೆ ಹೊತ್ತಿನೊಳೆಸೆವ ಬಲ ಮೋಹರಿಸಿ ಬರುತಿರಲು (ದೇವೀಮ. ೮-೧೪). [?]

ಕಿಚ್ಚಚ್ಚಿಗ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ; ಶಿವ: ಅಡಿಗಣ್ಣ ಕಿಚ್ಚಚ್ಚಿಗನೆಯಲರುಣಿಸ ತೊಡವಿಡಿಗ ಮಿಗಗೈಯ್ಯ . . . ಪೊರೆಗೆಮ್ಮನು (ನವಮೋ. ೩೩-೧). [ಕಿಚ್ಚು + ಅಚ್ಚ₅ + -ಇಗ]

ಕಿಚ್ಚಡಿ, ಕಿಚಡಿ, ಕಿಚ್ಚಿಡ್ಡಿ, ಖಿಚಡಿ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ, ಬೇಳೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ: ಹಾಲನೇಮ, ಹಾಲಕೆನೆಯ ನೇಮ, ಕೆನೆತಪ್ಪಿದ ಬಳಿಕ ಕಿಚ್ಚಡಿಯ ನೇಮ (ಬಸವ. ೨೩೨); ಹೆಸರ ಕಿಚ್ಚಡಿ ಶಾಲ್ಯಾನ್ನ ಸದ್ಯೋಘೃತ ಹಸನಾದ ದೋಸೆಯುಂಡಲಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೨೨-೨೯); ಕಿಚಡಿ ಬೋನವು ಪಚ್ಚಡಿ ತಾಳಿಲು (ಶರಲೀ. ೮೭-೧೮) ; ಕಿವುಡ ಕಿಚ್ಚಡಿ ಬೇಡಿದರೆ ಗವುಡ ಹಚ್ಚಡ ಬೇಡಿದ (ಗಾದೆ). ೨. ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಕಲಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ; ಗೊಜ್ಜು: ಹೆರಳೀಕಾಯಿ ರಸಮಂ ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು, ಉಪ್ಪು ಮೆಣಸು ಹಾಳಿತವಾಗಿ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ, ಇಂಗು ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂತ್ಯ ಸಾಸುವೆ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಸಹ ಹಾಕಿ, ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಒಗ್ಗರಿಸಿ, ಆ ಕಿಚ್ಚಡಿಯಂ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಸಕವೈ. ೩೩೩). **ಕಿಚಡಿ**: ೧. ಅರಮನೆಯ ಆನೆಗಳಿಗೆ ಕಿಚಡಿಯನ್ನು ತಿನ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೧೫೮). ೩. ಜೋಳ, ಗೋಧಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ನುಚ್ಚನ್ನಾಗಲಿ ಸಬ್ಬಕ್ಕಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ: ಗೋವಿನ ಜೋಳದ ಕಿಚಡಿ, ಮಾಂಸ ತಂದುಕೊಟ್ಟರು (ಮೇದಿಮು. ೧೩೭) ; ಕಾರು ಹಾಯ್ದರೆ ಬಾಯ್ಗೆ ಸಿಡಿವುದು ಕೆಂಪು ಗೋಧಿಯ ಕಿಚಡಿಯು (ನೆಲಮು. ೧೨). ೪. ಮುದ್ದೆ ಮುದ್ದೆಯಾದ ಅನ್ನ: ನೀರು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತೋ ಏನೋ, ಅನ್ನ ಕಿಚಡಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಿಚ್ಚಿಡ್ಡಿ**: ೧. ಹುಗ್ಗಿ ಕಿಚ್ಚಿಡಿಯೆಱೆಯಪ್ಪ ಸೇವಗೆ ಹಿಂಡಿ ಗುಗ್ಗರಿ ಸೂಸಲುಂಡಲಿಗೆ (ಭರಚ. ೨೦-೧೨೮). **ಖಿಚಡಿ**: ೫. (ಆಲಂ) ನಜ್ಜು ಗುಜ್ಜು: ನಾ ಮ್ಯಾಲೆ ನೀ ಮ್ಯಾಲೆ! ಎಲ್ಲಾ ಖಿಚಡಿ ಆಗೇದ ಖಿಚಡಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೧೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಚ್ಚಡಿ ; ತೆಲು. ಕಿಚ್ಚಡಿ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಿಚಡೀ ; ಪ್ರಾ. ಖಿಚ್ಚ]

ಕಿಚ್ಚಣಿ (ನಾ). = ಕಿಚ್ಚಡಿ. 'ಕಿಚ್ಚಣಿಗೆಸಱ್' ಪರಾ. [< ಕಿಚ್ಚಡಿ]

ಕಿಚ್ಚಣಿಗೆಸಱ್ (ನಾ). ಕಿಚ್ಚಡಿಯ ಗೊಜ್ಜು(?) : ಕಾಸಿದ ಕಿಚ್ಚಣಿಗೆಸಱೊಳು ಸಾಸುವೆ ಕಲ್ಲುಪ್ಪು (ಅಶ್ವವೈ. ೧೩–೧೩). [ಕಿಚ್ಚಣಿ + ಕೆಸಱ್]

ಕಿಚ್ಚಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಚ್ಚು ಅಳಿದು ಹೋಗು; ಬೆಂಕಿ ಆರು : ಕಾಲೂರ ಕಿಚ್ಚಳಿದ ಕೆಚ್ಚಿನಲ್ ಸಯ್ತಿರ್ಪುದಾಳ್ಕೆಯಂ ಕರೆಗುಂ (ಕಾಲೂರ. ೮೮–೧೬೯). [ಕಿಚ್ಚು + ಅಳಿ$_{1}$ (< ಅೞಿ$_{1}$)]

ಕಿಚ್ಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯಾಗು : ನಡೆದುದಂ ಉಸುರಿದಳ್ ಬಾಳ್ಮರದ ಕಿಚ್ಚಾದುದಳಲು (ಕಾಲೂರ. ೧೩೨-೨೮೩). [ಕಿಚ್ಚು + ಆಗು$_{1}$]

ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯಿಡಿಸು; ಬೆಂಕಿ ಹಾಕಿಸು : ಹಿಂಗದಾ ಮನೆಗೆ ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿಸಲ್ ಧಗಧಗೆಂದುರಿಯಲ್ (ಚಬಪು. ೬–೧೯). [ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕು + –ಇಸು$_{3}$]

ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯಿಡು, —ಹಾಕು : ಕಡುನಡುವಿರುಳದೆ ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿ ಪೊಜವಂಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೩–೫) ; ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿದರು ತಲೆ ಕಾಲ್ಗಳೆಡೆಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೮೪–೪೧೬). [ಕಿಚ್ಚು + ಇಕ್ಕು]

ಕಿಚ್ಚಿಡಿ$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದ ತುಂಬಿರು; ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೋಗು : ಕಿಚ್ಚಿಡಿದ ಮನೆಯಾಯ್ತು ಮಸೆಯಳಲ್ ಬಗೆಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೭–೨೧೯). [ಕಿಚ್ಚು + ಇಡಿ$_{2}$]

ಕಿಚ್ಚಿಡಿ$_{2}$ 'ಕಿಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಕಿಚ್ಚಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕು : ನುಣ್ಪೋಜುಗೆಯ್ತದಿಂ ಮಧುವಂ ಸುಡಲುಂ ತ್ರಿಪುರಮನುರಿಪಲುಂ, ಕೀಕೆಲೊಳ್ ಕಿಚ್ಚಿಡಲುಂ . . . ಬಲ್ಲವರಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೭೨ ವ) ; ಬಹೆನೆಂದೆಣಿಸೆ ಕಿಚ್ಚಿಟ್ಟೆಯಲ್ತೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೭೮–೪೦೧) ; ನಾನಂತೂ . . . ಆ ಮನೆಗೆ ಕಿಚ್ಚಿಡಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೨೩೩). [ಕಿಚ್ಚು + ಇಡು$_{1}$]

ಕಿಚ್ಚು, ಕಿರ್ಚು, ಕಿೞ್ಚು (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ : ಕಿಚ್ಚಂ ಪೊಕ್ಕುದನೀಜಗಮುಚ್ಚರಿವಟ್ಟುದನೆ ನುಡಿಯುತಿರ್ಪುದುನಿಚ್ಚಂ (ಇಆ. XX, ೭೦–೧೪; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಕೀಲೊಳೆ ಕಿಚ್ಚು ಪುಟ್ಟಿ ಭೋರ್ಗರೆದುರಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೬) ; ಕಿಚ್ಚೆದ್ದೊಡೆ ಬಾವಿ ತೋಡುವವನ್ (ಸಮಪ. ೬–೯೦) ; ಅಡುವ ಕಿಚ್ಚಿನ್ನಬಹುದೆ ಮನೆಯ ಸುಡುವಾಗ (ವಚಸಂ. ೭೨–೬೯ ಅಂಬಿವ) ; ಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ ಬೇಗೆಯಲಿ ಬೆಂದೆನವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೧೫–೧) ; ಹರನ ನಯನದ ಕಿಚ್ಚು ಕಾಣದು ಪುರವನಾ ಖಾತಿಯಲಿ ಭೇದಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೪೨). ೨. ಸೆಕೆ; ತಾಪ; ದಗೆ : ವಿಯೋಗದಿನಾದದೊಂದು ಕಿಚ್ಚಂದಳುರಲ್ಕಗಲ್ದುವು ರಥಾಂಗಯುಗಂಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೧೦) ; ನಂದಿತು ಬೆಳದಿಂಗಳ ಕಿಚ್ಚು ಪಾಪಿಷ್ಠ ಚಂದ್ರಮುನಸ್ತಮಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೭–೬೪). ೩. (ಆಲಂ) ಎದೆಗುದಿ; ಸಂಕಟ : ಮಗಳ ಮನೆಯೆಂಬ ಕಿಚ್ಚಿಗಾದರೂ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಅದು ಬರಬೇಕಾದದ್ದು ನ್ಯಾಯ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೩). △ ಕಿರ್ಚು : ೧. "ಕಿರ್ಚೆಲರ್ಗಳೆಯುಂ ಬಗೆವೊಡಮಿಂಗಳ...ಎನಲಗ್ನಿಯಭಿಧಾನಂಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೩೪–೩೫) ; ಕೊಟ್ಟೈ ಕಿರ್ಚನುದಗ್ರಶೋಕಶಿಖಿಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೧) ; ಕಿರ್ಚು ಮುಟ್ಟಿದ ತುಪ್ಪದಂತೆ ಬಲ್ಪುಗಿಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೯) ; ಘೃತದಿಂ ಕಿರ್ಚಂ ನಂದಿಪ ತೆಜನಾಗಿ ತೋಱುತಿದೆ ನೋಡರಸಾ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೧೫) ; ನೀರೊಳ್ ಕಿರ್ಚು ಚುರ್ಚುಗುಮೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩–೧). △ ಕಿೞ್ಚು : ೧. ಬಾಡುಮಕ್ಕಿಗಳುಂ ಬೇಯುವೆ, ಪುಳ್ಳಿಯುಳ್ಳೊಡಂ ಕಿೞ್ಚುರಿಯುವೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೭೮).

ಕಿರ್ಚುಕಾಯಿಸು = ಬೆಂಕಿ ಕಾಯಿಸು : ನಾನ್ ಮೆಚ್ಚಿನ್ ಇಲ್ಲದಾಸೆಗೆ ಕಿರ್ಚುಕಾಯಿಸುವ ಮುಕ್ಕನನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೦–೨೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕಿಚ್ಚು; ಕೊಡ. ತೀತ್; ತೆಲು. ಚಿಚ್ಚು; ಕೋತ. ತಿಚ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕಿಚ್; ಕುರುಖ್. ಚಿಚ್ಚ್; ಮಲ್ತೊ. ಚಿಚು]

ಕಿಚ್ಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು (ಕೆಂಡವನ್ನು) ಕಟ್ಟು : ಕಿಚ್ಚುಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಕಾಲುಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಉಷ್ಣ (ಸಕವೈ. ೧೬೫). [ಕಿಚ್ಚು + ಕಟ್ಟು$_{1}$]

ಕಿಚ್ಚುಗಣ್, ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಶಿಲೆಯ ಮೇಲೊರಗಿ ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣಿಂ ಸಿಚ್ಚಮುಂ ಕಾಪಿರ್ದ ಕರ್ಪಳದಿ ಪಟ್ಟೆಯಾ ಹುಲಿಯೊಂದು . . . ಮಿಂಚುತೆ ಕಣ್ಗೆ ಮರೆಯಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೮–೨೭೪). ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣು : ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣಿನ ರಾಣಿ ಕರುಣದೊಳೆಚ್ಚರಿಸಿದಳು ಲೋಕಕೆ (ಕರಿಕ. ೨೪–೫). [ಕಿಚ್ಚು + ಕಣ್]

ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣ, ಕಿರ್ಚುಗಣ್ಣ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ; ಶಿವ : ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣನ ತಪವಳಿವುದು ಪೂಗೋಲೊಳೆಚ್ಚು ಮನ್ಮಥ ಪೀಡಿಸಲು (ಮೋಹತ.. ೫–೧೮). ಕಿಚ್ಚು ಕಣ್ಣೊಳಾವಂಗೆ ಆತಂ, ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಸಮರವನು ನೋಡಲು ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣನು ಸಹಿತ ಸುರಕುಲವಚ್ಚಕೊಂಡುದು (ಮೂಲರಾ. ೫–೩೬). ಕಿರ್ಚುಗಣ್ಣ : "ಗೊಂದೆವಳಯಿಗೆಯ ದೇಸಿಗನೆಂದುಂ ಪೆಣ್ದೊಡೆಯ ಕಿರ್ಚುಗಣ್ಣನೆನುತ್ತುಂ . . . ಮುಪ್ಪುರವಗೆಯುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭). [ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ + –ಅ$_{7}$]

ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣು 'ಕಿಚ್ಚುಗಣ್' ಪರಾ.

ಕಿಚ್ಚುಗಾರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯಿಡುವವನು; ಬೆಂಕಿಹಾಕುವವನು : ಮನೆಮಾರುಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿಯಿಟ್ಟಿದ್ದ ಕಿಚ್ಚುಗಾರ (ಪುನರು. ೩೯೭). [ಕಿಚ್ಚು + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ; ಅಗ್ನಿಕಣ. 'ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿಗೆದಱು' ಪರಾ. [ಕಿಚ್ಚು + ಕಿಡಿ$_{1}$]

ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಕೆದರು, —ಚೆಲ್ಲು ಹರಡು : ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿಗೆದಱುವ ಸಿಳೀಮುಖ ಕೊಚ್ಚಲಿಭದವಯವವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೧). [ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿ + ಕೆದಱು$_{1}$ (< ಕೆದಱ್)]

ಕಿಚ್ಚುಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). = ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕು : ಮಮಕಾರಂಗಳಂ ಮುಂದುಗೆಡಿಸಿ, ಲೋಕದ ನಚ್ಚು ಮಚ್ಚಿಗೆ ಕಿಚ್ಚುಗುತ್ತಿ (ಘನವ. ೨೭–೨೨). [ಕಿಚ್ಚು + ಕುತ್ತು$_{1}$]

ಕಿಚ್ಚುಗೊಲ್ವಣ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಗಿಡ : ಕಿಚ್ಚುಗೊಲ್ವಣಮುಂ ಭಲ್ಲಾತಕಂ ಚಿತ್ರಕ ನರುವಲು ಮಾಚಾರ ವೈಶ್ವಾನರಂ ಪೂರಣಮಿಂತುಂ ಪಾವಕಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೩). [?]

ಕಿಚ್ಚುಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕೋಟೆ : ಕಿಚ್ಚುಗೋಂಟೆಯ ನಡುವೆ ಸಿಲ್ಕಿದೊಂದಾನೆ ಮುಪ್ಪಿನಿಂದೋಡಲಾರದೆ ಹಿಂಡುದಪ್ಪುತ್ತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೫–೪೫೭). [ಕಿಚ್ಚು + ಕೋಂಟೆ]

ಕಿಚ್ಚುಗೋಲ್ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉಗುಳುವ ಬಾಣ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ : ಉತ್ತಮಾಚಾರದೊಳು . . . ಅಗ್ನಿಯೊಳು ಕಿಚ್ಚುಗೋಲೊಳುರಿವತ್ತಿಯೊಳು ಪಾವಕಮೆನಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩–೬೨). [ಕಿಚ್ಚು + ಕೋಲ್$_{1}$]

ಕಿಚ್ಚುಪೊಗು 'ಕಿಚ್ಚುವುಗು' ನೋ.

ಕಿಚ್ಚುಮಿಂಚು (ನಾ). ಕಿಚ್ಚಿನ ಬೆಳಕು; ಬೆಂಕಿಯ ಮಿನುಗು : ಒಡನೆ 'ಡಂ' ಎಂಬೊಳರ್ ಕಿಚ್ಚು ಮಿಂಚಿನ ಗುಂಡು (ಕಾಲೂರ. ೮೭–೧೬೬). [ಕಿಚ್ಚು + ಮಿಂಚು$_{3}$]

ಕಿಚ್ಚುವುಗು, ಕಿಚ್ಚುಪೊಗು, ಕಿಚ್ಚುವೊಗು, ಕಿರ್ಚುವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಅಗ್ನಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡು : ಡಿಕಾರಿ ಬೆ × × ಮುಣ್ಣಕಿಚ್ಚುವೊಕ್ಕಡೆ ನಿಜಿಸಿದ ಕಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೫–೯ ; 10ನೆಯ ಶತ(.

REFRENCE

ಕಿಚ್ಚುಪೊಗು: ಕಿಚ್ಚುಪೊಕ್ಕು ಸುರಲೋಕಮೇಱಿದೊನ್(ಸೌಇಇ.IX-i, ೯-೬; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕಿಚ್ಚುವೊಗು :** ತವೆ ಜವದಿಂದೆ ಕಿಚ್ಚುವೊಗಲಣ್ಮದೆ ನಂಜುದಿನಲ್ಕೊಡರ್ಚ್ದಿಕ್ಕುವೆ ಪೆಜತೇನೊ (ಕಾದಂಉ. ೭೦). **ಕಿರ್ಚುವೊಗು :** ಪೆಂಡತಿಗೆ ಕೂರ್ಪಾತನತ್ತೆಯೊಡನೆ ಕಿರ್ಚುವೊಕ್ಕನೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಂ ನನ್ನಿಮಾಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೧).

[ಕಿಚ್ಚು + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಕಿಚ್ಚುವೊಗು 'ಕಿಚ್ಚುವುಗು' ನೋ.

ಕಿಚ್ಚುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಚ್ಚನ್ನು ಬಿಡು ; ಬೆಂಕಿಯಾರು : ಪುಚ್ಚುಳಿಯ ಕಿಚ್ಚುಳಿದ ಪೊಸಮೈಯ ತೆರೆದಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೧೬-೨೪೧).

[ಕಿಚ್ಚು + ಉಳಿ$_1$ (< ಉೞಿ$_1$)]

ಕಿಚ್ಚೇೞ್, ಕಿರ್ಚೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿ ಹುಟ್ಟು; ಅಗ್ನಿಉಂಟಾಗು: ನೀರೊಳ್ ಕಿಚ್ಚೇೞ್ದುದೇತಱಿಂ ಬಾರಿಸುವರ್ (ಸಮುಪ. ೩-೩೫) ; ಶಿಥಿಲತ್ವಂಬಡೆದಿರ್ಪ ವಂಶ ಮೊರೆಯಲ್ ಕಿಚ್ಚೇೞದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೮೮). **ಕಿರ್ಚೇೞ್ :** ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪದಿಂದ ಬೆಂಕಿಯಂತಾಗು, —ತಪ್ತವಾಗು : ಅವಂ ಕಂಡು ಕಿನಿಸಿ ಕಿರ್ಚೆೞ್ದುವೆಲ್ಲವಂ ಪೊಜಗೆ ಬಿಸುಟು ಬನ್ನಿಮೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೦ ವ) ; ಅಳಪಿಲ್ಲದೆ ಮುಳಿದು ಕೆಳದುರ್ ಕಿರ್ಚೆದಾರ್[ೞ್ದು]ಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೮-೪೩).

[ಕಿಚ್ಚು + ಏೞ್$_1$]

ಕಿಚ್ಚೊಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಹಾಕು, —ಹಚ್ಚು : ಕೆಲಸಮಂ ಬಿಟ್ಟನಿಸು ತರಗೆಲೆಗೆ ಕಿಚ್ಚೊಟ್ಟಿ (ಕಾಲೂರ. ೭೭-೧೪೩). [ಕಿಚ್ಚು + ಒಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಜಮತ್ತು 'ಕಿದ್ಮತು' ನೋ.

ಕಿಟಕ (ನಾ). (?) : ಕಿಟಕನ ಮುಟ್ಟು ಘಾತಕನ ಸ್ನೇಹ (ಅಂಬಿವ. ೬೯).

[< ಕೀಟಕ ?]

ಕಿಟಕಿ 'ಕಿಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಟಕಿಬಾವಲಿ 'ಕಿಡಕಿಬಾವಲಿ' ನೋ.

ಕಿಟಲಿ, ಕಿಟ್ಲೆ (ನಾ). ಚಹ ಅಥವಾ ಕಾಫಿಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸೊಂಡಿಲಿರುವ ಪಾತ್ರೆ: ಚಹಕ್ಕೆ ಹಾಲು ಬೆರಸಿ . . . ಕಿಟಲಿಯಲ್ಲಿ ಸೋಸಿದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೩೭). **ಕಿಟ್ಲೆ :** ಚಹಾ ತುಂಬಿದ ಕಿಟ್ಲೆ, ಬಿಸ್ಕೀಟ ಬಂಡಲುಗಳು ಬಂದುವು (ಜೀವಾನ. ೧೭). [← ಇಂ. Kettle]

ಕಿಟಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ.

ಕಿಟಕಿಟ, ಕಿಟಕೀಟ, ಕಿಟಪಿಟ, ಕಿಟಮಿಟ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ೧. ಕಿರುಕುಳ; ಕರಕರೆ ; ಉಪಟಳ : ನನಗೆ ಅತ್ತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಿಟಕಿಟ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ (ಮೋಹಿನಿ. ೨೯); ಗೋಪಿಯ ಸಂಕಟವೊಂದು, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರದ ಕಿಟಕಿಟ ಇನ್ನೊಂದು (ಫಲಸಂ. ೫) ; ಕುಟ್ಟಿದರ ಕುಟ್ಟವ್ವ ಕಿಟಕೀಟ ಹಚಬ್ಯಾಡ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೯೨) ; ಕೂಸಿಗೆ ಜ್ವರ, ಹೆಂಡತಿಯ ಕಿಟಪಿಟ ಸಾಕು ಸಾಕಾಗಿದೆ (ಕುರಿಹಿಂ. ೨). ೨. ಕಾರ್ಪಣ್ಯ; ಕಷ್ಟಸ್ಥಿತಿ : ಈ ಹಣದಿಂದ ಅವರ ಸಂಸಾರ ನಿರ್ವಹಣ ಕಿಟಮಿಟಿಯಿಂದ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತೇ ವಿನಃ ಒಂದುಕಾಸೂ ಉಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕವಲು. ೮). [?]

ಕಿಟಿ$_2$ (ನಾ). ಕಾಡುಹಂದಿ; ಎಕ್ಕಲ; ಸೂಕರ: ನವಿಲ ಕಲಾಪಮಂ ಕಿಟಿಯ ದಾಡೆಯಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೮೯); ಹರನಾಜ್ಞೆಯಿಂ ಮತ್ಸ್ಯಕೂರ್ಮ ಕಿಟಿ ಘೋರ ಕೇಸರಿ ಮುಖ್ಯ ರೂಪುಗಳನಾಂತು (ಚೆಬಪು. ೩೩-೧೭) ; ಪೊಡೆ ಕಿಟಿಯುಂ ಕಡಿ ಕರಿಯುಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೪೩). [ಸಂ.]

ಕಿಟಿ$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳು, —ರತ್ನ.

[← ತುಳು. ಕಿಟ]

ಕಿಟಿಕಿ 'ಕಿಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಟಿಕಿಟಿ 'ಕಟಕಟಿ' ನೋ.

ಕಿಟುಕು (ನಾ). (?) : ಒತ್ತರಿಪುದು ದೋಷ ಕಾಣುವದೆಂಬಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತರಿಸುವ ಕಿಟುಕೇನು (ಅರಸಾ. ೨೨೫-೫). [?]

ಕಿಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ಗೋಲಿಯಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಗಜ್ಜುಗ : ಕಿಟ್ಟದಿಂದ ಹೊಡೆದು ಲೊಟ್ಟೆ ಹಾಕಿದ (ಗಾದೆ). [?]

ಕಿಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿಣ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹಗಳ ಜಂಗು; ತುಕ್ಕು ; ಕಿಲುಬು : "ಮಳಮುಘಮುಂ ಪೊದಱ್ಗೊಗೆದ ಕಿಟ್ಟಮುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೮-೬೫) ; ಅಂತು ಕೊರ್ಬ್ದೆಂಬ ಕಿಟ್ಟಮುದುರೆ ಪಸುರ್ವಣ್ಣವೆಂಬ ಕಾಳಿಕೆ ಕಱಲೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೩೭ ವ) ; ಕಾಳಿಮ ಕಿಟ್ಟವ ಕಳೆದೊಡೆ ಕುಂದಣ ಕೀಳು ಚಿನ್ನದೊಳಾಗುವಂತೆ (ನಾಗಕು. ೧೧-೩) ; ಸುತ್ತಿಗೆಗಳ್ ಉತ್ತಮವದೆನಿಪ್ಪವು ಕಿಟ್ಟಗಳ ಕಳೆದು (ಮಂಕುಕ. ೬೧೦) ; ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟದ ಚೂರ್ಣವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ . . . ಹುರಿದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩೩೭-೨೦ ಟೀಕೆ) ; ಅಪರಂಜಿ ಹೊನ್ನು ಎಲ್ಲವು ; ಕಿಟ್ಟ ಇನಿಸಿಲ್ಲ (ನವರಾ. ೪-೨). ೨. ಮನುಷ್ಯನ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಲ : "ವರ್ಚಃ . . . ಕಿಟ್ಟಂ, ವಿಟ್, ವಿಷ್ಠಾ, ಪುರೀಷಂ, ಶಮಲಂ, ಮಲಂ— ಈ ೧೩ವಿಷ್ಠೆ" (ಹಲಾಯು.೧೦೫-೧೫). ೩. ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಟ್ಟ ಸಗಣಿ. ೪. ಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಗಸಿ, —ಮಷ್ಟು : ಲೋಷ್ಟದೊಳು ಹೂಟದೊಳುಯೇರಂಡ ಕಿಟ್ಟದೊಳು ಹೆಟ್ಟಂ (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦). ೫. "ಒಡಕು ಪಾತ್ರೆಗೆ ಹಾಕುವ ತೇಪೆ" (ಕಸ್ತೂರಿ. ೨೦೯).

ಕಿಟ್ಟದ ಬೊಂಬೆ = ಸಗಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿ, ಬಣ್ಣಬಳಿದ ಬೊಂಬೆ.

[ಸಂ.]

ಕಿಟ್ಟ$_3$ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣ. 'ಕಿಟ್ಟಯ್ಯ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೃಷ್ಣ]

ಕಿಟ್ಟಕೀಳ (ನಾ). (ಕಿಟ್ಟದಂತೆ) ತೀರ ಕೀಳಾದವನು; ಅತ್ಯಂತ ನಿಕೃಷ್ಟನಾದವನು : ಕಿಟ್ಟಕೀಳ ಸೈನಿಕನೇ ಆದರೂ ದ್ರೋಹದ ಬಗೆಯಿಂದ ಮುಟ್ಟಲೂ ಎದೆಗೊಳ್ಳಲಾರನು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೯-೧೭).

[ಕಿಟ್ಟ$_2$ + ಕೀಳ (< ಕೀೞ)]

ಕಿಟ್ಟಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತುಕ್ಕು ಹಿಡಿ ; ಜಂಗು ತಿನ್ನು : ಕಿಟ್ಟಗಟ್ಟಿದ ಕಬ್ಬಿಣಕೆ ಪುಟವ ಹಾಕಿಸೊ (ಪುರಂದ. ೨-೨೩-೩) ; ಕಿಟ್ಟಗಟ್ಟಿದ ಲೋಹ ಪಾವಕ ಸುಟ್ಟು ವಿಂಗಡ ಮಾಡುವಂತೆ (ಜಗದಾ. ೩೬೭). [ಕಿಟ್ಟ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಟ್ಟಗುಳ, ಕಿಟ್ಟುಗಳ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ದ್ರವ (?) : ಬಿಡದೆ ದ್ವಾರ ಒಂಭತ್ತರೊಳು ಪೊಗಿಸಿ ಮತ್ತೆ . . . ಇರದೆ ಕುದಿವ ಕಿಟ್ಟಗುಳವ ಬಡಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಟ್ಟುಗಳವನರೆದು]ಕುಡಿಸುತಿಪ್ಪರ್ (ಸಾನಂಚ. ೬-೧೦೩ ರ). **ಕಿಟ್ಟುಗಳ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕಿಟ್ಟಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕಶ್ಮಲದಿಂದ ಕೂಡಿರು : ಕಾಳಿಕೆ ಕಿಟ್ಟಗೂಡಿದ ಚಿನ್ನ ಕೀಳಾಯ್ತು ಕಾಳಿಕೆ ಕಿಟ್ಟವಿಲ್ಲಾಗಿ ಮೇಲಾದುದು (ಭರಚ. ೬೮-೨೫).

[ಕಿಟ್ಟ$_2$ + ಕೂಡು$_1$]

ಕಿಟ್ಟಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕಿಟ್ಟಪಳ್ಳಿ . . . ತುಱುಗೊಳೊಳ ಚಿ[ಕ್ಕ]ಮಾರಯ್ಯ ಸತ್ತ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೮೮-೩ ; 870).

[ಕಿಟ್ಟ$_0$ + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಕಿಟ್ಟಮೆ (ನಾ). ಮುಟ್ಟು; ಮೈಲಿಗೆ: ಪುಸಿ ಕಿಟ್ಟಮೆಯಂ ಮಾೞ್ಕುಂನಿಸದಂ ಕಿಟ್ಟಮೆಯುನ್ನೆಯ್ದಲ ಕಸುಗುಮತ್ತಂತೆಸಗುಂ ತನ್ನಂ ತೆಳ್ಪಾವು ಸೋಂಕಿತೆಂದಟ್ಟು ಜಾರೆ ತೆರಪಂ ಪಡೆಗುಂ (ಮದಶಿ. ೮-೪೮). [ಕಿಟ್ಟ$_2$ + -ಅಮೆ]

ಕಿಟ್ಟಯ್ಯ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ : ಗೋಪೇರು ಬಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ದೂರುವರೋ ಕಿಟ್ಟಯ್ಯ (ವಾದಿಕೀ. ೨೩). [ಕಿಟ್ಟ$_3$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಿಟ್ಟಳೆ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು ; ಮದ : ಕಟ್ಟಾನೆಗೆ ಕಿಟ್ಟಳಮಾದುದೇ ಮಾನೆಯುಮಿದಿರ್ವಪ್ಪುದನಾರ್ಪಡೆವರೆನೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೮೪ ವ). [?]

ಕಿಟ್ಟಾಲಯ (ನಾ). ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ; ಬಚ್ಚಲು ಮನೆ: "ಕಿಟ್ಟಾಲಯಂ ಪಚ್ಚಳದ ಮನೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೯). [ಕಿಟ್ಟ$_3$ + ಆಲಯ]

ಕಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೈ, ಕಿವಿ ಅಥವಾ ಮೂಗುಗಳನ್ನು ಎರಡು ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ಹಿಡಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಿಂಸೆ: (ಕಿ).
[?. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಟ್ಟಿ]

ಕಿಟ್ಟು$_1$, ಗಿಟ್ಟು, ಗೀಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾಗು; ಸೋಂಕು; ಮುಟ್ಟು; ಘಟ್ಟಿಸು: "ಕಿಟ್ಟು – ಸ್ಪರ್ಶನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಬಿಲ್ಪಿಲ್ಲೊಳ್ಳುದುರೆ ಕುದುರೆಯೊಳ್ ಕಿಟ್ಟಿ ಅತಿ ತುಮುಲ ಕಾಳೆಗ ಪೆಚ್ಚೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೫; 800); ಎರಡು ದಣ್ಣು ಕಿಟ್ಟಿ ಎಱಿಯುತ್ತಿರೆ ನಾಗ ಗುಟ್ಟರಸರ್ . . . ಪಲರನೆಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೦೦-೮; 890); ಮೂಲೋತ್ತರಪ್ರಕೃತಿಗಳೊಳ್ ಸರ್ವಜಘನ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ಮೊದಲ್ಗಟ್ಟಿ . . . ಸಮಯೋತ್ತರಾನುಕ್ರಮದಿಸುತ್ಕೃಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿವರಂ ಪರಿವಡಿದಪ್ಪದೆ ಕಿಟ್ಟುವುದಂ ಭಾವಪರಿವರ್ತನಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬ ವ); ಕಿಚ್ಚನಱಿತೊಡಂ ಅಱಿಯದೊಡಂ ಕಿಟ್ಟಿ ಸುಡದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪-೨೧). ೨. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: ಬತ್ತಲೆಯಂ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂ ಪುದಿಯದೊಡಂ ಮತ್ತಂ ಕಿಟ್ಟದೊಡಂ ಶೋಧಕ ಲೇಪಂಗಳ ನಾಗಳ್ ಸೊಬಗಂ ಪಟ್ಟೊಡಲೆಂತಹುದೈ ಪೇಳ್ ಸೊಬಗಾ (ಸೌನಂದ. ೯-೨೬). ೩. ಕೈಗೆ ಬರು; ದೊರಕು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಪುಟ್ಟದಂಪದೆ ಬಂದು ಪೊಕ್ಕಳೆಂದಣುಗಿಯ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಂದಿಸದಂತೆ ಕಿಟ್ಟದ ಪಲಕೆಲವೊಡವೆಗಳನು ಕೈ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಡುವುದು ಬೇಸರದೆ (ಹದಿಬ. ೫-೨೩). ಗಿಟ್ಟು: ೧. ಅವನ ಹಲ್ಲುಗಿಟ್ಟಕೊಂಡು ಅವೆ (ಕಿ). ೩. ಎಂದಿದ್ದರೂ ಮದುವೆಯ ರಿಸೆಪ್ಶನ್ ಇದೆ; ಕಾಯಿಬುರುಡೆ ಗಿಟ್ಟುತ್ತೆ (ನಂದನ. ೫); ಹಿತ್ತಲು ಕಡೆಯ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಅವರಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗಿಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದುದು (ಮಲೆಮ. ೪೩೭). ೪. ನಷ್ಟವಾಗದಿರು: ಊರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗಿಟ್ಟುತ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ). ಗೀಟು$_1$: ೩. ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನು ಗೀಟಿತಯ್ಯ ನಿನಗೆ (ರೂಢಿ).

ಕಿಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = ಕಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು; ಬಿಗಿದುಕೊಳ್ಳು: ಹಲ್ಲುಕಿಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿರುವ ಗುರುವಿನ ಬಾಯನ್ನು ಬೀಗದ ಕೈಹಾಕಿಯೆ ಮೀಟಿ ತೆರೆದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೫೧). ಗಿಟ್ಟದವ = ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು; ಕೈಲಾಗದವನು; ಅಪ್ರಯೋಜಕ: (ದಕ. ಕಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಗಿಟ್ಟ; ತೆಲು. ಕಿಟ್ಟು]

ಕಿಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). = ಕಿಟ್ಟ$_3$: "ಕಿಟ್ಟು – ಕಿಟ್ಟ = ಲೋಹದ ಹೆಟ್ಟಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). 'ಕಿಟ್ಟುಗಬ್ಬನ' ಪರಾ. [< ಕಿಟ್ಟ$_3$]

ಕಿಟ್ಟುಗಬ್ಬುನ (ನಾ). ತುಕ್ಕು ಹಿಡಿದ ಕಬ್ಬಿಣ: ಕೆಟ್ಟಳಿದ ಕಿಟ್ಟುಗಬ್ಬುನವೊಟ್ಟೈಸಿರೆ ಮುಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಕರದಿಂ ಪೊನ್ನಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಪುಡಿಯಂ ಲೋಕಕ್ಕಿಟ್ಟುರುಪಿದೆನರರೆ ಕರಮೆ ಖರಕರಸಿದ್ಧಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರಭುಷ್ಟ. ೧೧-೪೧).
[ಕಿಟ್ಟು$_2$ + ಕಬ್ಬುನ (< ಕರ್ಬೊನ್)]

ಕಿಟ್ಟುಗಳ 'ಕಿಟ್ಟಗುಳ' ನೋ.

ಕಿಟ್ಲ 'ಕಿಟಲಿ' ನೋ.

ಕಿಡಕಿ 'ಕಿಡಿಕಿ' ನೋ.

ಕಿಡಕಿವಡಕು (ನಾ). ಕಿಟಕೆಗೆ ಇರುವ ಮಡಿಸುವ ಬಾಗಿಲಿನ ಒಂದು ಭಾಗ, —ಒಂದು ಹಲಗೆ: (ಕಿ). [ಕಿಡಕಿ (< ಕಿಡಿಕೆ) + ಪಡಕು]

ಕಿಡಕಿಬಾವಲಿ, ಕಿಟಕಿಬಾವಲಿ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: (ಕಿ). ಕಿಟಕಿಬಾವಲಿ: (ಕಿ).
[← ಮರಾ. ಖಿಂಡಕಬಾಳೀ]

ಕಿಡಬುಡಿಕೆ (ನಾ). ಬುಡುಬುಡಿಕೆ; ಬುಡುಬುಡಿಕನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: ಹೃದಯ ಕಿಡಬುಡಿಕೆಯಾಗಿ ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜಯಂತ. ೧೭೪). [?]

ಕಿಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಸಕವರ್ಷ ಎಣ್ಬನೂಱಅಯ್ದನೆಯ ವರ್ಷಂ ಪ್ರವರ್ತ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಕಿಡಲೆಗಧಿಪಾಣ್ಣನ್ ಎಱೆಯಮ್ಮಂ[ನಿ]ವುದಿ ತೊಱುಗೊಳೊಳ್ಕಾದಿ ಸತ್ತೋನ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೯-೩; 883).
[?]

ಕಿಡಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಚೂರು; ಅಗ್ನಿಯ ಕಣ; ಸ್ಫುಲಿಂಗ: "ಸ್ಫುಲಿಂಗಂ, ಕಣಃ – ಈ ೨ ಕಿಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೭); "ಕಿಡಿಯೊಳಗೆ ಕಣಂ ಸ್ಫುಲಿಂಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೮); "ಕಿಡಿ ಬೆಂಕಿಕಣದೊಳಂ" (ಕಶರ. ೨೪); ಅಳುರ್ವ ಕೋಪದಿಂ ಕಣ್ ಕಿಡಿಯಂ ಕೆಂಡವನುಗುೞೆ ಮುಳಿದಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೮೬); ಕಿಚ್ಚಿನ ಕಿಡಿಯಂದದೆ . . . ಮಿಡುಕುವೆನ್ನಂ ಕಂಡೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೨); ಕಿಚ್ಚುಂ ಕಿಡಿಯುಮಾಗಿ ಕಾದುತ್ತುಮಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೦೮; ಅಱಿಯದವರೊಡನೆ ಸಂಗವ ಮಾಡಿದರೆ ಕಲ್ಲುಹೊಯ್ದು ಕಿಡಿಯ ಕೊಂಬಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೮-೭); ಕಿಡಿ ಕಿಱಿದಾದೊಡೆ ಸುಡದೆ ಕಾನನವನು (ಅಂಜಚ. ೭-೩೩); ಕಿಡಿಗಳನು ಕಂಗಳಲಿ ಕಾಱುತ (ಸಂಭಪ. ೭-೩೬); ತಣ್ಣನೆ ಕಲ್ಲಾದರೇನಂತೆ ಹೊಡೆದರೆ ಸಿಡಿಯದೆ ಕಿಡಿಯೊಡಲಿಂದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೨-೫೦). ೨. (ಕರಾ) ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ದುರ್ವಾಸನೆ: ಚರಂಡಿ ಕಟ್ಟಕೊಂಡು ಕಿಡಿ ಬಹಳ ಬರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕಿಡಿಕಿಡಿಕೆದಱು = ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರು. ೨. ಕೋಪಿಸು: ಕಿಡಿಕಿಡಿ ಕೆದಱಿದಡೆ ಎನಗೆ ಹಸಿವು ತೃಷೆ ಅಡಗಿತೆಂಬೆಸು (ಮಹಾದೇ. ೨೪-೫). ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗು = ಅತಿಯಾಗಿ ಕೋಪಿಸು: ಕಿರಾತರಾಜಂ . . . ಮುನಿದು ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ३-೯೮); ಜವನ ಗಂಟಲ ಮುನ್ನ ತಿರುಹುವೆನೆನುತ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗಿ ಖಾತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೬-೨೭); ಫಲುಗುಣಂ ನೋಡಿ ಖತಿಯಿಂದೆ ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೪೪). ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗು, ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋಗು, ಕಿಡಿಗಿಡಿವೋಗು = ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗು: ಅಡಹಡಿಸಿ ಭೀಮಸೇನಂ ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ ಮೀಸೆಯಂ ಕಡಿದು (ಗದಾಯು. ೬-೧೬ ವ); ವಿಪ್ರಂ ನುಡಿದ ಶಿವನಿಂದೆಗೆ ಭವಾನಿ ಮುನಿದು ಕನಲ್ದು ಕನಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ (ಗಿರಿಕ. ೯-೧೧೪ ವ); ಎನಲು ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ ಭೀಮಾರ್ಜುನರ ತೋಱಾದರೆ ಎನುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೪೫); ಅವರಂ ಭೋಂಕನೆ ಕಟ್ಟದಿರೊಳ್ ಕಂಡು ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋಗಿ ಕರ್ಪುವಿಲ್ಲನಿಂತೆಂದಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೮); ಭೋಗಿಭೂಷಣ ಕೋಪವ ತಾಳಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋಗಿ ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ಣ ತೆಱೆದ (ಮೋಹತ. ೭-೩೮); ಕೋಪದಿಂ ಕಿಡಿಗಿಡಿವೋಗುತ್ತುಮೋರೊರ್ವರನೊರ್ವರ್ ಪಿಡಿದು ಪಿಡಿಖಂಡಂಗೊಯ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೪೭ ವ).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಿಡಿ]

ಕಿಡಿಕಿ$_1$ (ನಾ). ಜಾರೆ; ಹಾದರಗಿತ್ತಿ: ಬಂಧುಳಃ, ಬಂಧಕೀಪುತ್ರಃ – ಈ ೨ ಕಿಡಿಕಿಯಮಗಂ (ಹಲಾಯು. ೮೨-೩೪೭); ಗೊರತಿಯ ಕಂತಿಯ ಕುಂಟಣಿಯರ ಮುಂಡೆಯ . . . ಕಿಡಿಕಿಯ ನಾದಿತಿಯರ ಮುಂದಂ ನುಡಿಯಲೀಯಲಾಗದು ವಧುವಂ (ಮದತಿ. ೮-೨೬). [?]

ಕಿಡಿಕಿ$_2$ 'ಕಿಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಡಿಕೆ, ಕಿಟಕಿ, ಕಿಡಕಿ, ಕಿಡಿಕಿ$_2$ (ನಾ). ಗವಾಕ್ಷ; ವಾತಾಯನ: ಅಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ವೀಳೆ ಕಿಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೦); ಅದಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಲು ಬಂಕಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ; ಕಿಡಿಕೆ ಕೊನ್ನಾರಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಕುಮುದಿ. ೧೪); ಅವರ ದೃಷ್ಟಿ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಕಿಡಿಕೆಯ ಹೊರಗೆಹೋಯಿತು (ಪರಿಣೀ. ೪).

ಕಿಟಕಿ: ಇರುಳಿನಲ್ಲಿಂದುವೀಯುಪ್ಪರಿಗೆ ಕಿಟಕಿಯೊಳಗಿರದೊಕ್ಕು ಪೋಪಾಗ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೧–೩೭); ಅದು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಅಂತಃಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಕೊಡುವ ಕಿಟಕಿ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೧೧). **ಕಿಟಕಿ**: ಬೆಳಕಿಗೆಂದಿರುಳಲ್ಲಿ ತೆರೆಯೆ ಕಿಟಕಿ ಗಾಳಿಯನೀಸದೆ (೧೪ವಿಂ. ೬೮–೧೨೦); ಕಿಟಕಿಯಲಿಣಕು ವನಗೆವೊಗದಂತೆ (ಹೃದಸ. ೧೩–೫); ಗುಹೆಯ ಹೊರಮುಖದಲ್ಲಿ ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾದ ಕಿಟಕಿ ಇದೆ (ಮೈವಾಸ್ತು. ಪರಿ. ೧). **ಕಿಡಕಿ**: ಎರಡು ಘಳಿಗೆ ಕಿಡಕಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಗಾಳಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳೋಣ (ಉರಾಚ. ೧೭); ಶ್ರೀಮಂತರು ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಕಿಡಕಿಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದದಿಂದ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಕಗದ್ಯ. II, ೪೯). **ಕಿಡಿಕ್ಕಿ**: ಕೈಲಾಸದ ಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಕಿಡಿಕಿಗಳೂ ಬಹು ರಮಣೀಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೮೫).

[← ಪ್ರಾ. ಖಡಕ್ಕೀ, ಖಡಕ್ಕಿಆ ; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಖಿಡಕಿ]

ಕಿಡಿಗಂಡಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಹಾರಲು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಕಂಡಿ: ಕಿಡಿಗಂಡಿ ಎಂದರೆ ಮಧ್ಯೆ ಕಿಡಿಹಾರಲು ಸ್ಥಳಬಿಡುವಂತೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ಎರಡು ಲೋಹದ ಗೋಳಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಉಪಕರಣ (ಭೌತವಿ. ೩೪೦). [ಕಿಡಿ + ಕಂಡಿ₁]

ಕಿಡಿಗಣ್, ಕಿಡಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. (ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ) ಶಿವನ ಕಣ್ಣು. ೨. (ಕೋಪದಿಂದ) ಕಿಡಿಯನ್ನು ಸೂಸುವ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು: ಕೊಬ್ಬಿದ ಕೊರಳ . . . ಮಡಿಗಿವಿಯ ಕಿಡಿಗಣ್ಗಳ ಹೆಬ್ಬಲ್ಲ ಬಿಡುವಾಯ ಜೋಲ್ವ ಕೆನ್ನಾಲಗೆಯ ಗಬ್ಬಿನಾಯ್ಗಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೬). **ಕಿಡಿಗಣ್ಣು**: ೧. ಮೃಡನ ಕಿಡಿಗಣ್ಣಿನಿಂದೊಗೆದು ದಕ್ಷನ ತಲೆಯ ಹೊಡೆದು ಹೋಪುದೊಳಿಟ್ಟು (ಚೆಬಪು. ೧–೧೬); ಕಿಡಿಗಣ್ಣ ತೆರೆಯದಂದದೊಳುಱೆ ಮುದ್ರಿಸಿ (ಮೋಹತ.೨೧–೨೯). [ಕಿಡಿ + ಕಣ್]

ಕಿಡಿಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಗಣ್ಣು ಉಳ್ಳವಳು: ಕೆಣಕಿದರೆ ಅವಳೂ ಕಿಡಿಗಣ್ಣಿ ಹೊನ್ನಾಲೂ ಮರೆತಾರೆ ಮನೆಯ ಮುರಿದಾಳು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯೬).

[ಕಿಡಿಗಣ್ + – ಇ₃]

ಕಿಡಿಗಣ್ಣು 'ಕಿಡಿಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಡಿಗರೆ 'ಕಿಡಿಗಱೆ' ನೋ.

ಕಿಡಿಗಱೆ, ಕಿಡಿಗರೆ (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಯನ್ನು ಕಾರು, —ಸೂಸು: ಮೇಲೆ ಮೇಲುಬ್ಬೇಳ್ವ ಕೋಪಜ್ವಾಲೆಗಳ ಕಿಡಿಗಱೆವ ಬಿಡುಗಣ್ಣಾಲಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೬–೧೪–೨೦); ಕಂಗಳೊಳು ಕಿಡಿಗಱೆದು ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫ ೯–೨೦). **ಕಿಡಿಗರೆ**: ಅವು ಒಂದನ್ನೊಂದು ತಾಗಿ ಕಿಡಿಗರೆಯುತ್ತಿರಲು ಅಂಬರವನ್ನು ತುಂಬಿ ಹರಡಿದ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ (ಭಾಮಣಿ. ೩೧). [ಕಿಡಿ + ಕಱೆ₁]

ಕಿಡಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿ ಹಾರಿಸು; ಬೆಂಕಿ ಹುಟ್ಟಿಸು: ಮಹಾವೈಷ್ಣವಾಸ್ತ್ರಮುಂ ಗಾಂಗೇಯಂ ತೊಟ್ಟಸುವುದುಮೆರಡುಂ ಕಿಡಿಗುಟ್ಟಿ ಸಿಡಿಲ್ ಸಿಡಿಯೆ ಪೋರ್ದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೨೨); ತಗರೆರಡುಂ ತಮ್ಮೊಳ್ ತಾಗಿ ಕಿಡಿಗುಟ್ಟಿದಂತಾಗೆ ಪೋರುತ್ತಿರೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೨–೧೩); ಮೊನೆಯ ನಾಯಕರ್ ತಾಗಿ ಕಿಡಿಗುಟ್ಟೆ ಕಾದಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೯೬ ವ); ನಿಶಾಚರನ ಕೋಪೋಗ್ರಾನಳಂ ಪೊತ್ತು ತುಂಪೊಗೆಯುತ್ತುಂ ಕಿಡಿಗುಟ್ಟುತುಂ ಮಸೆಯುತುಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೪೦). [ಕಿಡಿ + ಕುಟ್ಟು₁]

ಕಿಡಿಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಹರಡು; ಬೆಂಕಿ ಸುರಿಸು: ಅಂಬಿನ ಧಾರೆ ದಳ್ಳಿಸಿ ಕಿಡಿಗೆದಱಿದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೫೭); ಅಲಿಯಲಿ ಕಿಡಿಗೆದಱಿ ಜನನಿಯ ಮೇಲೆ ಮುಳಿದಳಿವಿಂಗೆ ಝಡಿದನು ಬಾಳ (ತೊರರಾ. ೨–೬–೫); ಅಬ್ಧಿಪಂ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ಕಿಡಿಗೆದಱಿದಂ (ಚೆಬಪು. ೪೨–೪೧); ನಿಡುಗಣ್ಗಳ ಕಡೆಯೊಳ್ ಕಿಡಿಗೆದರ್ದುದು (ಶಬಶಂ. ೪–೩೭).

[ಕಿಡಿ + ಕೆದಱು₁ (< ಕೆದಱ್)]

ಕಿಡಿಗೇಡಿ 'ಕಿಡುಗೇಡಿ' ನೋ.

ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಬಹಳ ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; ಅತಿಯಾಗಿ ಬಾಧೆ ಕೊಡುವಿಕೆ: ಕಾಮನ ಕಿಡಿಗೇಡಿತನವನ್ನು ತಡೆಯಬಲ್ಲೆಯಾ (ಅಶ್ವಮೇ. ೫೮. ೨. ತುಂಟತನ; ಉಲಕೋಚಿತನ; ಕಿಲಾಡಿತನ: ಬಾಬೂ ಕಿಡಿಗೇಡಿತನದಿಂದ ಬೀದಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕೈಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೭೮); ನನ್ನ ಕಿಡಿಗೇಡಿತನಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಬಲಗಡೆ ತೋಳಿಗೆ ಸುಖವಾಗಿ ಚಿವುಟಿದಳು (ವೈನಿ. ೧೦).

[ಕಿಡಿಗೇಡಿ (< ಕಿಡುಗೇಡಿ) + –ತನ]

ಕಿಡಿನುಡಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಯಂಥ ಮಾತು; ಉಗ್ರವಾದ ನುಡಿ; ಕಟೂಕ್ತಿ: ಆ ಸಿಡುಕುನೋಟ ಬೇಸರದ ಕಿಡಿನುಡಿ . . . ತಲೆದೋರುತ್ತಿದ್ದವು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೭೩); ಕೆಲವು ಕಿಡಿನುಡಿಗಳಿಂದ ಆತನು ಅಕ್ಕನ ಜೀವನ ಪ್ರವಾಹವನ್ನೇ ಕೊಚ್ಚಿದ್ದಾನೆ (ಸಾಸಮಾ. ೧೪೩). [ಕಿಡಿ + ನುಡಿ₂]

ಕಿಡಿಬೆಂಕಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಗುಟ್ಟುವ ಬೆಂಕಿ: ಬಿದಿರಿಗೆ ಬಿದಿರ ತಿಕ್ಕಿ ಉದುರಿತ್ತು ಕಿಡಿಬೆಂಕಿ (ಸಿದ್ಧಪು. ೫–೫೯). [ಕಿಡಿ + ಬೆಂಕಿ]

ಕಿಡಿಬೆಣೆ (ನಾ). ಕಿಡಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಬೆಣೆ, —ಗಿಡಿ: ಮೋಟಾರ್ ವಾಹನದಲ್ಲಿ ಕಿಡಿಗಂಡಿಯು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರದೆ ಕಿಡಿಬೆಣೆಯೆಂದು (Spark Plug) ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಉಪಕರಣವನ್ನು ಹಾಕಿರುತ್ತಾರೆ (ಭೌತವಿ. ೩೪೦). [ಕಿಡಿ + ಬೆಣೆ]

ಕಿಡಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗುಟ್ಟು; ಕಿಡಿಯಾಗಿರು: ಬಹುದಿನಗಳಿಂದಲೂ ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಕಿಡಿಯಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಆತನ ರೋಷವು ಒಮ್ಮೆಗೇ ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡು ಉರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು (ಚಿತಸ. ೧೧೮). [ಕಿಡಿ + ಆಡು₁]

ಕಿಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಯನ್ನು ಕಾರು; ಕಿಡಿ ಸೂಸು: ನಡುವಗಲ ಬಿಸಿಲಳುರೆ ಕಿಡಿಯಿಡುವ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೪); ಕೋಪ ಕಿಡಿಯಿಡಲಾಗ ರೌದ್ರಾಟೋಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧೫ ೯೪); ಚಿತ್ತದೊಳ್ಕಿಡಿಯಿಡುವ ಕಡುಗೋಪದುರಿ ಮೆಯ್ಯೊಳಿರದೆ ಪೊಜಮಡುವುದೋ ಕಂಗಳಿಂದೆನೆ ಕೆಂಪಡರ್ವಾಲಿಗಳ್ ಭಯಂಕರಮಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೩೬). [ಕಿಡಿ + ಇಡು₁]

ಕಿಡಿಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿ ಹುಟ್ಟು; ಬೆಂಕಿ ಏಳು: ಭುಗುಭುಗಿಸಿ ಪೊಗೆವೆರಸಿ ಕಿಡಿಯೊಡೆದು ದಳ್ಳುರಿಯು ಮಿಗೆ ಪೆರ್ಚಿ ಪರ್ಬುತ್ತೆ (ನವಮೋ. ೬–೫೦).

[ಕಿಡಿ + ಒಡೆ₁]

ಕಿಡಿವಣ್ಣ (ನಾ). ಕಿಡಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಬಣ್ಣ: ಕನಲ್ವ ಕಿಡಿವಣ್ಣದ ಕಣ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೯೩). [ಕಿಡಿ + ಬಣ್ಣ]

ಕಿಡಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಹೊರಸೂಸು, —ಚಿಮ್ಮು: ಕರದಸಿಗಳ್ ಪಳಂ[ಚೆ]ಕಿಡಿವಿಟ್ಟೊಗೆದೊಳ್ಗಿಡಿ ತಾರಕಾಳಿಯಂತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧೧); ಕಿಡಿವಿಡೆ ಪಳಂಚುವ ಕಯ್ದುಗಳ ಕರ್ಕಶ ಖಣತ್ಕೃತಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೧–೪೬ ವ). [ಕಿಡಿ + ಬಿಡು₁]

ಕಿಡಿವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಬೀಳು; ಬೆಂಕಿ ಬೀಳು.

ಕಿಡಿವೀೞ್ತರ್ = ಕಿಡಿಗಳು ಉದುರಿಬೀಳು: ಎರಟ್ಟಪಡೆಯಾನೆಗಳಾನೆಯೊಳ್ ಸಿಡಿಲ್ ಸಿಡಿಲೊಳೆ ತಾಗಿದಂತೆ ಕಿಡಿವೀೞ್ತರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬೀೞ್ತರೆ] ತಾಗೆ ರದಂ ರದಂಗಳೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೫). [ಕಿಡಿ + ಬೀೞ್₁]

ಕಿಡಿವು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಹು(?): ಬೂವಣ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಬೇಗೆಯ ಸಾಹಣಿಯ ಥಾಳಿಯ ಕುದುರೆಯ ಕಾಳೆಗ ಕಿಡಿವಿ ಸುರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತ (ಎಕ. IX, ಹಿರಿಯೂ. ೩೦–೬; ಸು. 1100). [< ಕೆಡಪು]

ಕಿಡಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗೊಳ್ಳು; ಕಿಡಿಯನ್ನು ತಾಳು: ಅಖಿಲಾದ್ರಿಗಳ್ . . . ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬುನದವೋಲ್ ಕಿಡಿವೆತ್ತುವನೋಕಹವ್ರಜಂ ಮುರುಟಿದುವು (ದಶಕು. ೪–೨೨). [ಕಿಡಿ + ಪೆಱು₁]

ಕಿಡಿಸು ‘ಕೆಡಿಸು’ ನೋ.

ಕಿಡಿಸುರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಕಾರು; ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಸೂಸು: ನಿನ್ನಾಳ್ದನೆನ್ನಯ ತಪಗೆಡಿಸಿದ ಕಾರಣದಿಂದೆ ಕಿಡಿಸುರಿವಕ್ಷಿಯಿಂದುರುಹಿದೆ (ಮೋಹತ. ೮–೨೯). [ಕಿಡಿ + ಸುರಿ$_1$]

ಕಿಡಿಸೂಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲು: ನಕುಳನೆಚ್ಚಂಬುಗಳು ಕಿಡಿಸೂಸಿದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೧೪); ಕಾಯ್ದುವೆತ್ತು ಕಣ್ಗಡೆ ಕಿಡಿಸೂಸೆ ನೋಡಿದುದು (ಶಬಶಂ. ೪–೭). [ಕಿಡಿ + ಸೂಸು$_1$]

ಕಿಡಿಹೊರಳಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಗಳ ಗುಂಪು; ಅಗ್ನಿಕಣಗಳ ಸಮೂಹ: ಕಠೋರದ ಮೊರಹುಗಳ ಬಾಯಧಾರೆಗಳ ಕಿಡಿಹೊರಳಿಗಳ ಹೊಗರಂಬು ಹೊಕ್ಕವು ಪಾಂಡುಸೈನ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೫೫). [ಕಿಡಿ + ಹೊರಳಿ]

ಕಿಡು ‘ಕೆಡು$_1$’ ನೋ.

ಕಿಡುಕ ‘ಕೆಡುಕ’ ನೋ.

ಕಿಡುಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು; ಅಪ್ಪಳಿಸು; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಗು: “ಕಿಡುಕುಟ್ಟು (ಕಿಡು + ಕುಟ್ಟು) – ಸಂಘಟ್ಟನೇ” (ಶಮಧಾ). [ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಡುಗೇಡಿ, ಕಿಡಿಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ತುಂಟ; ಉಲಕೋಚಿ; ಕಿಲಾಡಿ: ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದವರನ್ನು ಕಾಡಿ ನಗಬೇಕೆಂದೂ ಕಿಡುಗೇಡಿ ಮನಸ್ಸು ಲವಲವಿಸುತ್ತದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೪೬). ಕಿಡಿಗೇಡಿ: ೧. ಓಡಿಹೋದರೆ ಸಿಕ್ಕ ಕಿಡಿಗೇಡಿ ರಂಗನ ಬಿಡಬೇಡಿ (ಪುರಂದ. ೪–೮–೨); ಆದಕ್ಕೇ ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲ ನನಗೆ ತುಂಟ, ಕಿಡಿಗೇಡಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೇದಿನು. ೨); ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಕಿಡಿಗೇಡಿ ಮೇರಿ ಡಿಸೋಝಾ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಳು (ಹೊಸಬಿ. ೩). ೨. ಬಹಳ ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು, —ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವನು: ಕ್ರೂರವೆಂಬೊ ಕಳ್ಳಬಂಟ ಕಿಡಿಗೇಡಿ ನೋಡುತಿಹ ಬಾರಯ್ಯ ಈಗ ತೋರಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೩–೧೫–೭); ಅವನು ಕಿಡಿಗೇಡಿಯಂತೆ ಕಂಡರೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಲ್ಪಭಾವಗಳೂ ಸುಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಹಬ್ಬಬ. ೩೨). [ಕಿಡು (< ಕೆಡು$_1$) + ಕೇಡಿ]

ಕಿಡುತರ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಳೆದುಹೋಗು; ನಿವಾರಣೆಯಾಗು: ಕಿಡುತಂದುದು ಮನದಜಿುಯಮೆ ನುಡಿಯ ತೊದಳ್ ಪಿಂಗೆಪೋಯ್ತು . . . ಶೈಶವಾತಿಕ್ರಮದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೨). [ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ತರ್]

ಕಿಡುದೆಸೆ (ನಾ). ದುರವಸ್ಥೆ; ದುಸ್ಥಿತಿ: ಪೆಜವರ ಕಿಡುದೆಸೆಯೊಳ್ ಕಡುಸಂತಸಕ್ಕೆಡೆಗುಡದಿರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧–೧೦); ಕಂಬನಿಗರೆಯುತ ಕಿಡುದೆಸೆಯೊದಗಿದುದೆನುತೆ (ಚಿತ್ರಸ್ಯ. ೫೩). [ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ದೆಸೆ$_1$]

ಕಿಡುನೋಟ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನೋಟ; ಕೆಟ್ಟ ದೃಷ್ಟಿ: ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾರುವವರು ಸುಖವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಕಡೆ ಕಿಡುನೋಟದಿಂದ ಯಾರೂ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೮೧). [ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ನೋಟ]

ಕಿಡುವುಳ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರ ಕೀಟ: ವಾಮಪದದಿಂದ ಕಿಮುಳ್ದುಳಿವುತ್ತಾಸಸಿಯುಂ ಕಿಡುವುಳವಂ ಕೊಲ್ವಂತೆ ಕೊಂದನಾ ವೀರೇಶಂ (ವೀರವಿ. ೧೨–೫೭). [ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ಪುಳ$_1$ (< ಪುಙು)]

ಕಿಡುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು; ಹಾಳಾಗು: ಪೆರ್ಚಿದ ಸಂತೋಷದಿನಾಡಿ ಮಾಡಿ ಕಿಡುವೋದೈ ಖೂಳ (ಚಂದ್ರಭ್ಯು. ೧೬–೨೪). [ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ಪೋಗು$_1$]

ಕಿಣ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಘರ್ಷಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜಡ್ಡು; ದಡ್ಡು; ಗಾಯದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ: ಮಣಿಭೂಷಣ ಭರದಿಂ ತನು ಕಿಣಮಪ್ಪುದದೇಕೆ ನಿನ್ನ ನಿರ್ಮಲ ಗುಣಭೂಷಣಮಂ ದಯೆಗೆಯ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೪೩); ಅವಜವಜ ಮೇಲೆ ಕಲೆಗಳ್ ಸಮನಿಸುಗುಂ ಕಿಣ (ಕಣಿ)ವೆಂಬ ಪೆಸರುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೫೬); ಬಿಲ್ದಿರುವಿನ ಘಾತಜಾತಕಿಣಮೊತ್ತೆ (ಶಾಕುಂತ. ೩೭–೬೪). ೨. ಹುಣ್ಣಿನ ಒಣಗಿದ ಕಲೆ. [ಸಂ.]

ಕಿಣಕರ (ಗು). ಜಡ್ಡುಗಟ್ಟಿಸುವಂಥ; ಕಿಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ: ಮಣಿಮಯಮುಂ ವಿಭೂಷಣ ಸಮುಚ್ಚಯಮುಂ ಸಹಜಾತಮಂ ವಪುಃ ಕಿಣಕರಮುಂ ನಿರರ್ಥಮುಮರ್ತ್ಯತೆಯೊಳ್ ಸಲೆ ಪೊತ್ತೆನೆಂಬುದೊಂದೆಣಿಕೆ ಮನಕ್ಕೆವಂದುದೆನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೮೨). [ಸಂ.]

ಕಿಣಯಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿಣಯಿಗೆ ನಾಮಗ್ರಾಮೇ (ಇಅ. VII, ೨೧೩–೫೮; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಿಣಿ$_1$ (ನಾ). ಗೆಜ್ಜೆಯ ಶಬ್ದ.
ಕಿಣಿಕಿಣಿ ಎನ್ನು = ಗೆಜ್ಜೆಯಂತೆ ಶಬ್ದಮಾಡು: (ಕಿ). [?]

ಕಿಣಿ$_2$ ‘ಕೀನಿ’ ನೋ.

ಕಿಣಿ$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ). ೧. ಬರೆಹಗಾರ: “ಕಿಣಿ – ಕರಣಿ (ಬರಹಗಾರ)” (ತುಳುನಾ. ೨೩೮). ೨. ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತರು–ಕಾಮತ, ನಾಯಕ, ಕಿಣಿ, ಪ್ರಭು (ತುಳುನಾ. ೧೮೪). [< ಸಂ. ಕರಣಿನ್]

ಕಿಣಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿಣಿಕಿಣಿ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡು: (ಕಿ). [ಕಿಣಿ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಣಿಮಿಣಿ (ನಾ). ಗೆಜ್ಜೆಯ ಶಬ್ದ: ಕುಂದಣಗೆಜ್ಜೆ ನೇವಳ ಕಿಣಿಮಿಣಿಯೆನೆ ಬಂದರು ನಲಿದು ರಾಣಿಯರು (ಭರಚ. ೪೬–೭೬). [ಕಿಣಿ$_1$ + ಮಿಣಿ]

ಕಿಣಿವಲ್ ‘ಕೀನಿವಲ್’ ನೋ.

ಕಿಣಿಹಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಶ್ಚಿಮತಃ ಕಿಣಿಹಿ(ಭಿ) ಗ್ರಾಮಃ (ಇಅ. XII, ೨೬೬–೫೫; 972). [?]

ಕಿಣಿಹಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: “ಉತ್ತರೇಣಿಗಿಡ” (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [?]

ಕಿಣ್ಣ$_1$ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪಾನಪಾತ್ರೆ, —ಬಟ್ಟಲು: ಏನ್ನೇರಿದನೊ ಕುಡಿಯಲೀಯದೊಂದೇ ಸಲಂ ನಿನ್ನ ಮಿರುಮದಿರೆಯಾ ಕಿಣ್ಣದಿನಿಸಾನುಂ (ಗಳಿವಿಂ. ೨೯–೫೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಣ್ಣ; ತುಳು. ಕಿಣ್ಣೊ]

ಕಿಣ್ಣ$_2$ (ನಾ). ಚಿಣ್ಣ; ಹುಡುಗ: ಅವಳು ಅಂದೇ ಈ ಕಿಣ್ಣನಿಗೆ ಮನ ತೆತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ನಡೆದಾ. III, 1131); ನನ್ನ ಒಡೆಯ ನನಗೊಬ್ಬ ಕಿಣ್ಣನನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ (ಹುಲಿಹಾ. ೩). [← ಕೊಡ. ಕಿಣ್ಣ]

ಕಿಣ್ವ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹುಳಿ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಕ ವಸ್ತು: (ಕಿ). ೨. ಮದ್ಯದ ಮಷ್ಟು. ೩. ಮದ್ಯ ತಯಾರಿಸುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಮಡಕೆ: “ಕಿಣ್ವಂ, ನಗ್ನಹೂ – ೨ ಮದ್ಯದ ಹಿಪ್ಪಿಯಲ್ಲೂ ಮದ್ಯವ ಮಾಡುವ ದೋಣಿಯಲ್ಲೂ ವರ್ತಿಸುವುದು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೪). [ಸಂ.]

ಕಿತ (ನಾ). ತಪ್ಪು; ಅಪರಾಧ; ದೋಷ: ಪ್ರಥಮದಲಾದ ಮೋಹ ಸಾತ್ವಿಕವಾದಡೆ ಕಿತವೇಕಯ್ಯ? ಹೆಜರನೊಲ್ಲದ ಬೇಟಕ್ಕೆ ಕಿತವೇಕಯ್ಯ? ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ ದೇವನನೆಂದಿಂಗೆ ಬಿಡದ ನೇಹಕ್ಕೆ ಕಿತವೇಕೆ? (ಮಹಾದೇ. ೧೦೯–೨೪೫). [?]

ಕಿತಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪರಾಧಮಾಡು: ಕಿತಗೆಯ್ವಂತೆ ಪಾವಂ ಕರದಿ ಪಿಡಿದು ಸಲೆ (ಲಿಂಗಪು. ೨೪–೧). [ಕಿತ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಿತಬಿ (ನಾ). ಇಲ್ಲದ ಕಾರಭಾರ; ಸಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯ; ಕಿತಾಪತಿ: ಸಾಲಿ ಹುಡುಗ್ರು ಇಲ್ಲದ 'ಕಿತಬಿ' ಮಾಡಬಾರದು (ರಾಯಚಾ. ೧೮೫); ಈ ಊರ ಜನ ಭಾಳ ಕಿತಬಿಯವರು (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೩೬); ಒಬ್ಬ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ ... ಏನೋ ಕಿತಬಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೫೯). [?]

ಕಿತಮು (ಗು). ನಿಜವಲ್ಲದ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ: (ಕಿ). [< ಕೃತ್ರಿಮ?]

ಕಿತವ (ನಾ). ೧. ಜೂಜುಗಾರ: "ಕಿತವಃ, ದ್ಯೂತಕಾರಃ – ಈ ೨ ಜೂದುಗಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೩೪); "ದ್ಯೂತಕರನೆನೆ ಕಿತವನೆನೆ ಜೂಜುಗಾಱಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೪). ೨. ಸುಳ್ಳುಗಾರ; ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ಅಗ್ನಿಮುಖನೆಂಬ ಪರದಂಗಮಾತನ ಪರದಿತಿ ಶಕುನಿಗಂ ಮೃದುಮತಿವೆಸರ ಸುತನಾಗಿ ಕಿತವನಾಗೆ ಪೋಱಮಡಿಸಿ ಕಟಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೪೩ ವ); ಬಂದಿಕಾಱನಧಮಂ ಕಿತವಂ ಮನೆಗಳ್ಳಂ (ದಶಕು. ೮-೧೯೯); ಯುವತಿಯರು ಗಾಯಕರು ಕಿತವರು [ಪಾಠಾಂ. ಕವಿಗಳು] ತವತವಗೆ ಕೈವಾರಿಸುವರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೬೫); ಜನ್ನದಸುವಂ ಪಸುವಂ ಕವರ್ವ ಕಿತವರೆಂತಂತು ಬಲ್ಪಿಂ ಕೊಂಡುಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪-೭). ೩. ದತ್ತೂರ; "ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆಯ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಕಿತವಸೌಜನ್ಯ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರನ ಒಳ್ಳೆಯತನ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಸುಜನತೆ: ಸಾಲ್ಗುಮೀ ಕಿತವ ಸೌಜನ್ಯಮೆಲವೋ ವನಾಲಯಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨೮-೨೨೩). [ಕಿತವ + ಸೌಜನ್ಯ]

ಕಿತವಿ (ನಾ). ವಂಚಕಿ; ಮೋಸಗಾರ್ತಿ: ಕಿತವಿ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಯಿದೆಲ್ಲಿ ಗಂಗಡಿಗೆ ತಂಬುಲಮಂ ಪಿಡಿ ಕೆಮ್ಮಗೆಮ್ಮೊಳೇಂ ಸಿತಗೆಯಿಡಾವ ಮಾತು (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೧೨). [ಸಂ. ಕಿತವೀ]

ಕಿತಾಪ್, ಕಿತಾಬು (ನಾ). ೧. ಬಿರುದು; ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ: ಮೂರು ಲೋಕದ ಗಂಡನೆಂದು ಕಿತಾಪ್ ಮಾಡೋ ಸಾರಥಿ (ದುಶ್ಯಾಕ. ೭). ೨. ಪುಸ್ತಕ: (ಕಿ). **ಕಿತಾಬು**: ೧. ಅವನಿಗೆ ಬಾದಶಾಹನು ಅಸದಖಾನ (ಹುಲಿಯಂಥ ಮನುಷ್ಯ) ಎಂಬ ಕಿತಾಬು ಕೊಟ್ಟು (ಕಭಾಗ. ೩೫೩); 'ರಾಜಾ ಜಗದೇವ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಿತಾಬುಕೊಟ್ಟು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೪೪); ಬಹದರನೆಂದು ಕಿತಾಬುಕೊಟ್ಟು (ಹೈದರ. ೬೯). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಿತಾಬ್]

ಕಿತಾಪತಿ, ಕಿತಾಪತ್ತು (ನಾ). ಸಲ್ಲದ ಕಾರಭಾರ; ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ: ಇಂತಹ ಕಿತಾಪತಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಏಕೆ ಕೈ ಹಾಕಿದ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೯೬); ಆ ನಾಗಕ್ಕಂದೇ ಎಲ್ಲ ಕಿತಾಪತಿ (ಮಲೆಮ. ೬೯೩); ನೀವು ಏನೋ ಕಿತಾಪತಿ ಹೂಡಿದಿರೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೪). **ಕಿತಾಪತ್ತು**: ಆ ಗುರುರಾಜರಾಯರೇನಾದರೂ ಕಿತಾಪತ್ತು ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆಯೆ (ಮುರಳಿ. ೧೨೫). [← ಹಿಂ. ಕಿತಾಬತ್; ಮರಾ. ಕಿತಾಬತೀ]

ಕಿತಾಪತಿಗಾರ (ನಾ). ಕಿತಾಪತಿ ಮಾಡುವವನು; ಕಿಡಿಗೇಡಿ: ಆ ಕಿತಾಪತಿಗಾರ ಮತ್ತೆಂತಹ ಸುದ್ದಿ ತರುತ್ತಾನೋ (ಮೂರುದಾ. ೧೭೧). [ಕಿತಾಪತಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಿತಾಪತ್ತು 'ಕಿತಾಪತಿ' ನೋ.

ಕಿತಾಬು 'ಕಿತಾಪ್' ನೋ.

ಕಿತ್ತು$_{1}$ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವನು; ಎಳೆಪ್ರಾಯದ ನಲ್ಲ: ಮನೋಭವನಿವಂ ಪೊಸಸುಗ್ಗಿಯೊಳಾದದೊಂದು ಕಿತ್ತನಿವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೭). [< ಕಿಱಿದು]

ಕಿತ್ತು$_{2}$ 'ಕೀಟ್'$_{1}$ ಪರಾ.

ಕಿತ್ತಂಗಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೆರಪುರೇ ಕಿತ್ತಙ್ಗಾಡಿ ನಾಮ ತತ್ರ ಶಪ್ಪದ್ಯಪೆದ್ದಂದ ನಾಯ್ಕಗೃಹಮಧ್ಯೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೦-೬; 729). [< ಕಿಱಿದು + ಅಂಗಾಡಿ]

ಕಿತ್ತಂಬು (ನಾ). ಕಿರಿದಾದ ಬಾಣ: ಮಹೀಭುಜರಿತ್ತಮೆಚ್ಚ ಕಿತ್ತಂಬುಗಳೆತ್ತಮವ್ವಳಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೨); ಕಿತ್ತಂಬಿನ ಬಡಪಮಿದೆನಿಸಿ ಪಾಂಡ್ಯನಂಬಂ ಕಱಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭೦). [< ಕಿಱಿದು + ಅಂಬು$_{2}$]

ಕಿತ್ತಟಿ 'ಕಿತ್ತಡ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಳಬದಿ; ಕೆಳಭಾಗ: ಬಡಗಿ ಕರಿಯನ ಮನೆ ಕಿತ್ತಟ್ಟಿನ ಕೊಲ್ಲಿ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಡವಳಗೆ ಉಳೀಸಿಲ್ಲುವ ಪ್ರಕಾರ ಜಾಗಾ ಮಾಡಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೩). [< ಕೀೞ್ + ತಟ್ಟು$_{2}$]

ಕಿತ್ತಡ, ಕಿತ್ತಟಿ (ನಾ). ೧. ಅಸಹ್ಯಭಾವ; ಅಸಮಾಧಾನ: "ಕಿಸುರೆಂದೆನೆ ಕಿತ್ತಡಮಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೬); ಚಿತ್ತದನುಮಾನ ಮೊಗದೊಳು ತೋಱುತಿದೆ ಮುಖಂ ಕಿತ್ತಡವನಾಲಿಂಗಿಸುತ್ತಿದೆ (ಸೋಮಚ. ೧-೩೮); ಬ್ರಹ್ಮನ ಕಿತ್ತಡದ ಕೋಪದಲಿ ಜನಿಸಿದ ರುದ್ರನಿಂ ಬಳಿಕ ಮೃತ್ಯುವೆಂದವಳಾದಳಾ ಸತಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೩೪); ಮುನಿಪನ ಕಿತ್ತಡದ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಲಿಯಂದತ್ಯಧಿಕ ಭಯಭಗ್ನರಾದೆವಲಾ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧೦-೪೦). ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ತಮ್ಮನ ಕೈಯ ರಾಜ್ಯಮಂ ಕೊಂಡೊಡೆನ್ನ ನುಡಿ ಕಿತ್ತಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಟ್ಟಡ]ಮಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೨೧ ವ); ಪೋದಿರುಳಿನ ಕಿತ್ತಡಮಂ ಮೂದಲೆಯಾಗಿಂತು ನುಡಿದೊಡೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೭೦); ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಕಿತ್ತಡವ ನೀವಱಿಯಿರೇ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೨೯). ೩. ತಪಸ್ಸು; ವ್ರತ: "ವ್ರತಂ ಕಿತ್ತಡಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೬). ೪. ಅಲರು; ಪುಷ್ಪ; "ಹೂ; ಕುಸುಮ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಕಿತ್ತಟಿ**: ೨. ಕಿತ್ತಟ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ದಲಮರೇಂದ್ರನಿನವಂಶೋತ್ತಮನ ಸಹಭವನ ಗೆಲವಿನ ಹತ್ತುಗೆಯ ಹಮ್ಮೈಸುತಿದ್ದನು [ಪಾಠಾಂ. ಹಂಲಿಸುತಿರ್ದನು] ಹರಕೆಗಳ ಬಳಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೪೪-೨೦). [?]

ಕಿತ್ತಡಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಪಾದ; ಕಿರಿದಾದ ಅಡಿ: ವಡೆದುವೆ ನಮ್ಮನ್ನತಿಯಂ ಮಡದಿಯ ಪಾದಾಶ್ರಿತಂಗಳಾಗಿಯುಮಿಂತೀ ಮಡಮುಂ ಬೆರಲ್ಗಳುಂ ಕಿತ್ತಡಿಯುಮೆನುತ್ತುರ್ವಿದಂತೆ ಮೇಂಗಾಲೆಸೆಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೨೯); ಸುಂದರ ಜಪಾನಿಯ ಜವ್ವನೆಯಂತೆ ನನಗೂ ಕಿತ್ತಡಿಗಳನ್ನೇಕೆ ದಯಪಾಲಿಸಲಿಲ್ಲ (ಮುಂಗಾಪು. ೯). ೨. ಚಿಕ್ಕಸ್ವಾಮಿ; ಮರಿಸ್ವಾಮಿ. ೩. ಋಷಿ; ಮುನಿ; ವ್ರತಿ: "ಕಿತ್ತಡಿ, ಕಿತ್ತೀಳೆ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೨ ಉದಾ); "ಕಿತ್ತಡಿ = ವ್ರತಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಜೋಗಿ ಕಿತ್ತಡಿಯೆನುತುಂ ತಾಂ ತವಸಿ ರಿಸಿಯುಮೆನೆ ಋಷಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೭); ಮಡದೊಳೊಂದುವುದೆತ್ತ ಕಿತ್ತಡಿಗಳ್ಗೆನಿಪ್ಪ ತೊಳಪ್ಪುವಾ ಮಡದೊಳೊಂದಿಯೆ ನಿಂದ ಕಿತ್ತಡಿಗಳ್ಗೆ ನಿತ್ಯನಿಯಾಮದಿಂ ಪೊಡೆವಡಿಂ ಗಡಿಮೆಂದು . . . ಸಾಱುವ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೬); ಕಿತ್ತಡಿಗಳ ರೂಪುಗೊಂಡವನ ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಜೀವಸಂ. ೧೬೩-೨೯ ವ); ಜಸಂಬೆತ್ತ ಕಿತ್ತಡಿಯರ್ಗೆ ತೆತ್ತಿಗನಪ್ಪಂ (ನಳವಿ. ೧೪೦). 'ಕಿತ್ತಯ್ಯ' ಪರಾ. [< ಕಿಱಿದು + ಅಡಿ$_{1}$]

ಕಿತ್ತಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಧರ್ಮ್ಮದ ಮೇಣ್ಪೆ ಮಗ ಅಮಟಿವಱ್ ಕಿತ್ತಣ್ಣನ್ ಅವ[ನಾ] (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಪುಂಗನೂ. ೧೯೭-೭; 9ನೆಯ ಶತ). [< ಕಿಱಿದು + ಅಣ್ಣ$_{1}$]

ಕಿತ್ತನಾಸ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೂಗು; ಕೊಯ್ದುಹಾಕಿದ ಮೂಗು. 'ಕಿತ್ತನಾಸಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೃತ್ತನಾಸಾ]

ಕಿತ್ತನಾಸಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು; ಕೊಯ್ದ ಮೂಗಿನವನು: ಕಡುಗೆಲಸಿ, ನಿಡುಮೂಗಿ, ಚಲವಾದಿ, ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೃ]ತ್ತನಾಸಿ, ಕಡುಚಾಗಿ (ಶಮದ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿತ್ತನಾಸ + -ಇ$_{3}$]

ಕಿತ್ತಮ್ಮ (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮ (?): ಕಾರಣಮಿಲ್ಲ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರಂ ಪರಮಂಗೆ ನಿಮ್ಮ ಕಿತ್ತತ್ತಮಿದೇಂ ದೂರಂ ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತವಿಚಾರಂ ವಿಷಯಾರ್ಥಿಗೆಂಬುದಂ ಮಾಡುವಿರೇ (ಆದಿಪು. ೮-೧೨೨); "ಉಪಸರ್ಗ" (ಆದಿಪು. ಕೋಶ). [< ಕೃತ್ರಿಮ ?]

ಕಿತ್ತಯ್ಯ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಸ್ವಾಮಿ; ಮರಿ ಸ್ವಾಮಿ: ಅನಲ್ಪ ನಂದ ಮಿತ್ರನಪ್ಪ ಕಿತ್ತಯನೆನ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೧೭); ಕಿತ್ತಯ್ಯ ಪಂಚ ನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮಾಣದಿರುಳಂ ಪಗಲುಮೇದುತ್ತುಮಿರಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೨); ತಮ್ಮ ಮಗನಪ್ಪ ಕಿತ್ತಯಂಗಳ ಸಾರೆ (ಜೀವಸಂ. ೯೧-೩೫ ವ). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ನಾಗಣನ್ದಿ ಕಿತ್ತಯ್ಯ ದೇವರ ಬನ್ದಿಸಿದರ್ (ಎಕ. II, ೫೫-೧; 900). [< ಕಿಱುದು + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಿತ್ತರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಂಸ್ನ ಅರಸ × × ನ್ಸತುಮಂಗೆಳ ಕಳ್ಳಱವಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತರಸಂ ವಱಗಟ್ಟನ ಮಗ ಪುಲಿಕಡ್ಡ ಅರಸರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧-೭; 775). [< ಕಿಱಿದು + ಅರಸ$_1$]

ಕಿತ್ತಲಾಟ (ನಾ). ಕಿತ್ತಾಟ; ಜಗಳ: ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತಲಾಟ ಆರಂಭವಾಗುವದು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ (ಶನಿಸಂ. ೧೧೨); ತಾನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿನ ಜೊತೆಗೆ ಅಲ್ಲದ ಸಲ್ಲದ ಕಿತ್ತಲಾಟಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೫೦೫). [ಕಿತ್ತಲ್ ? + ಆಟ]

ಕಿತ್ತಲೆ$_1$ 'ಕಿಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಲೆ$_2$ 'ಕಿತ್ತೀಳೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಲೆಕಿಡದಲೆ 'ಕಿಟ್ಟಲೆ' ಪರಾ.

ಕಿತ್ತಳಿ 'ಕಿತ್ತೀಳೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಳಿಗಾವಿ 'ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಳೆ 'ಕಿತ್ತೀಳೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿ, ಕಿತ್ತಳಿಗಾವಿ, ಕಿತ್ತುಳಿಗಾವಿ (ನಾ). ಕಿತ್ತಳೆ ಬಣ್ಣ: ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿಯ ಸೀರೆಯ ಕೀಲಣೆಯುತ್ತರಿಕೆಯ ಕೆಂಬರಲ ಉತ್ತಮ ದೋಲೆಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೨೦). **ಕಿತ್ತಳಿಗಾವಿ**: ಗಾಡಿವಡೆದಾ ಕಿತ್ತಳಿಗಾವಿಯ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ನೃತ್ತಯವೌವನೆಯರೆಯ್ದಿದರು (ರಾಮವಿ. ೭-೧೦೧). **ಕಿತ್ತುಳಿಗಾವಿ**: ಮುತ್ತಿನ ಮೈದೊಡವಿನ ಮೇಲು ಮುಸುಕಿನ ಕಿತ್ತುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿತ್ತಳೆ] ಗಾವಿಯಂಬರದಿಂದ ಒತ್ತುವ ತಾರೆ ಸಂಧ್ಯಾರುಣದೊಳು ನಿಂದ ಕತ್ತಲೆವೆಣ್ಣಂತಿರೆಸೆದಳು (ಸೊಬಸೋ. ೧೮-೪೧). [ಕಿತ್ತಳೆ (< ಕಿತ್ತೀಳೆ) + ಕಾವಿ]

ಕಿತ್ತಳೆನಿಂಬೆ (ನಾ). ನಿಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಿಂಬೆ ಗಜನಿಂಬೆ ಕಿರಿನಿಂಬೆ ಸಕ್ಕರೆನಿಂಬೆ ಕಿತ್ತಳೆನಿಂಬೆ ಬಿಲ್ಲನಿಂಬೆ . . . ಮಾಳವನಿಂಬೆ ಎಂದು ಇವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೭೮). [ಕಿತ್ತಳೆ (< ಕಿತ್ತೀಳೆ) + ನಿಂಬೆ]

ಕಿತ್ತಾಚ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಆಚ ಮರ: ಕುತ್ತೆಸಳ್, ಕುತ್ತಳೆ, ಕಿತ್ತಡಿ, ಕಿತ್ತಾಚಂ (ಶಮದ. ಸ. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಿಱಿದು + ಆಚ$_1$]

ಕಿತ್ತಾಟ (ನಾ). ಜಗಳ; ಕಚ್ಚಾಟ. [< ಕಿತ್ತಾಡು]

ಕಿತ್ತಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜಗಳವಾಡು; ಕಚ್ಚಾಡು: ಸಣ್ಣದೊಂದು ಮಾತಿಗೆ ಕಿತ್ತಾಡಿದ್ದ (ನಡೆವಾ. I, ೫೩೪); ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಕಿತ್ತಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಕಿತ್ತು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಕಿತ್ತಾತ (ನಾ). ಕಿರಿಯವನು; ಚಿಕ್ಕವನು: ಕಿಱಿಯ ಆತಂ, ಕಿತ್ತಾತಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೮ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಿಱಿದು + ಆತ]

ಕಿತ್ತಾನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾರಿನ ಬಟ್ಟೆ: (ಶಿ).
[← ಅರ. ಕತಾನ್, ಕತ್ತಾನ್; ಮರಾ. ಕಿತಾನ್]

ಕಿತ್ತಾನಾರು (ನಾ). ಸಣಬಿನ ನಾರು; ಪುಂಡಿಯ ನಾರು: "ಪುಂಡಿ ನಾರು, ಸಣಬು, ಕಿತ್ತಾನಾರು" (Hemp. ಇಂಕನಿ). [ಕಿತ್ತಾನ್ + ನಾರು$_2$]

ಕಿತ್ತಾವಾರ (ಅ). ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ; ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ: (ಶಿ).
[← ಹಿಂ. ಕಿತ್ತಾವಾರ್]

ಕಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿ; ಸ್ಮಾರಕ (?): ತಾನು ತಂದೆಯ ಸಂಘಾತ ಸ್ವರ್ಗಸ್ತನಾದಲ್ಲಿ ಆತನ ಕಿಱಿಯ ತಂದೆ ತಂಮನಾಯಕನೂ ಆತನ ತಂಮ ಬೊಂಮಂಣ ನಾಯಕನ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಆತನಱದ ಕಿತ್ತಿಯನು ಮಾಡಿ ಆತನ ವೀರಗಲ್ಲನೂ ಸ್ತಾಪಿಸಿದರೂ (ಕಇ. I, ೩೫-೧೨; 1398).
[← ಪ್ರಾ. ಕಿತ್ತಿ < ಸಂ. ಕೀರ್ತಿ]

ಕಿತ್ತಿಯಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮುತ್ತುಕೂರು ಕಿತ್ತಿಯಗವುಂಡ[ನ]ಮಗಳ್ ನಡುಳಬ್ಬೆ ಸತ್ತಳ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೦೧-೩; 11ನೆಯ ಶತ). [ಕಿತ್ತಿಯ$_0$ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಿತ್ತಿಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಇಲಿ; ಸಣ್ಣ ಇಲಿ: ಬಯಲ್ಗೆಬಂದ ಕಿತ್ತಿಲಿಯ ನಱಯಟ್ಟುವ ದಿಟ್ಟದ ಗೊತ್ತಿನ ಕೊತ್ತಿಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೨೮).
[< ಕಿಱಿದು + ಇಲಿ$_1$]

ಕಿತ್ತಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಿಸು; ಕಿತ್ತು ತೆಗೆಯಿಸು: ಬಿಜ್ಜಳನು ಬಸವನ ಇಬ್ಬರು ಜೀವದ ಗೆಳೆಯರ ಕಣ್ಣು ಕಿತ್ತಿದ್ದೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೯೨). [ಕಿತ್ತು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿತ್ತಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). (?): ಕಿಬ್ಬಿಂ ಬನ್ದನ ಬೈರನೆಯ್ದೆ ಜಯಮುಂ ಸೇನಾಪತಿಂ ಗಾತಗಂ ಮಾಬ್ಬಿಂ ನಿಶ್ಚಯವೆನ್ದು ತಬ್ಬಿಱದಸುಂಗೊಳ್ವನ್ನೆಗಂ ಕಾದಿ ತಾಂ ಬೆಬ್ಬಿಂ ಕಿತ್ತಿಸಿ ಸತ್ತುದಕ್ಕೆ ರಣದೊಳ್ಪಾಸಿ ವ್ವರು ಕೊಂಗ ನಾಡೆಬ್ಬಿತ್ತುಂ ದಯುಗೆಯ್ತುನಬ್ಬಿಱದು ಕಲ್ನಾಟಿಸ್ದು ಗೋವಿನ್ದರ (ಎಕ. XIV, ಯಡತೊ. ೩೧-೯; 900). [?]

ಕಿತ್ತಿಳೆ 'ಕಿತ್ತೀಳೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತೀಳೆ, ಕಿತ್ತಲೆ$_2$, ಕಿತ್ತಳಿ, ಕಿತ್ತಳೆ, ಕಿತ್ತಿಳೆ (ನಾ). ಈಳೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹಣ್ಣು; ನಾರಂಗ ಫಲ: "ಕಿತ್ತಡಿ, ಕಿತ್ತೀಳೆ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೨ ಉದಾ); ಸಂದ ಕಿತ್ತೀಳೆಯ ಪಣ್ಣದೊಂದು ರುಚಿ ಬೇವಿನ ಪಣ್ಣೊಳಗುಂಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೨೭); ಬಾಱಯ ಖರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಳೆಯ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೦); ಸದ್ಯಃಕ್ಷಾರಂ ಕಿತ್ತೀಳೆಗೆ ತಾನೋರಂ ತಃಪವಿಷಮುದಾತವಕ್ಷೀರಾಖ್ಯಂ (ಖಮದ. ೨-೮೯); ಮಂಜುಳ ಫಲೋಚ್ಚಂಡಮಾದ ಕಿತ್ತೀಳೆಯಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೯೧); ಮಾದಲ ಕಿತ್ತೀಳೆಯಗಿಲ್ ನಾರಗ ಸಂಪಗೆ ರಸದಾಳಿ ಸಿರಿದಾಳಿಂಬದ ಸಾಲ್ಗಳ್ ಸಲೆ ಸೊಗಸಿದುವಲ್ಲಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೪೩); ತೆಂಗು ಕೌಂಗು ಹೇರೀಳೆ ಕಿತ್ತೀಳೆ (ಚಬಪು. ೧೧-೨೧); ಕಿಱಿದು ಈಳೆ, ಕಿತ್ತೀಳೆ (ಶಬ್ದಾನು ೩೩೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕಿತ್ತಲೆ**: ನಿಂಬೆ, ಕಿತ್ತಲೆ . . . ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡಗಳನ್ನು (ವ್ಯವಮ. ೫೮). **ಕಿತ್ತಳಿ**: ಕಿತ್ತಳಿ ಕದಳಿ ನಾರಂಗ ಫಲಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೪೭; 1042). **ಕಿತ್ತಳೆ**: ತೆಂಗಾಯಿ ಪಲಸು ಕಿತ್ತಳೆ ಮಾವು ಮಾದಲ ಭೃಂಗಾಯಿವಣ್ಗಳು (ಮೋಹತ. ೪-೬೨); ರಸಪೂರಿತಮಾದ ಕಿತ್ತಳೆ ವನವನು ಮುಸುಕಿಕೊಂಡಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೨-೪೩). **ಕಿತ್ತಿಳೆ**: ಜಂಬೀರ ಖರ್ಜೂರ ಕಿತ್ತಿಳೆ ಮಾತುಳಂಗ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೬); ಕಿತ್ತಿಳೆಹಣ್ಣಿನ ಸವಿರಸದಂತಿರುವುತ್ತಮ ಜಲ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ . . . ಕಿತ್ತಿಳೆಗೆಱೆ ರಾಜಿಸಿತು (ಕಂನವಿ. ೨-೫೨).
[< ಕಿಱಿದು + ಈಳೆ]

ಕಿತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳು; ಮೀಟಿ ತೆಗೆ; ಉತ್ಪಾಟಿಸು: ಭರದಿಂದ ಕಿತ್ತಿ ಭವದ ತರುವಿನ ಪೆಸರನ್ನು ಇರಗೊಡದಂತೆ ಮಾಡಿ (ವಿಸಾಸು. ೨೨-೫); ಲೇಖನವೆಂದರೆ ಹುದುಗಿಕೊಂಡು ಕೂತಿದ್ದ ದೋಷವನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ಮೇಲೆ ತರುವುದು (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೨೭ ಟೀಕೆ); ನಾನುವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಮಾರುತ ತಾನು ಧರೆಯಿಂ ಕಿತ್ತಿಯೊಗೆದರೆ (ರಘುವಂ. ೮೮).

ಕಿತ್ತಿಕೊಳ್ = ೧. ತೆಗೆದುಹಾಕು ; ಕೀಳು : ಅಸುರದ ಜಡೆಯೇಕೆ ಕೇಶವನು ಕಿತ್ತಿಕೊಳಲೇಕೆ ತ್ರ್ಯಮಲದ ಆಶೆ ಬಿಡದನಕ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೩). ೨. ಕಸಿದುಕೊ ; ಅಪಹರಿಸು : ತಾಯಿಯ ಕೈಯಿಂದ ಮೊರವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ದೂರದಲ್ಲಿಟ್ಟು (ದೇವಿಚಾ. ೨). ಕಿತ್ತಿಹಾಕು = ತೆಗೆದು ಒಗೆ; (ದಾಖಲಿನಿಂದ) ವಜಾಮಾಡು : ನನ್ನ ಮಗನ ಹೆಸರು ಕಿತ್ತಿಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ . . . ಅರ್ಜಿ ಕೊಡತೀನಿ (ಗಂಮಾಯಿ. ೬೪). [< ಕೀೞ್]

ಕಿತ್ತು₃ 'ಕೀೞ್₁' ಪರಾ.

ಕಿತ್ತು₄ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] (?) : ರಸವೊಸರ್ವರ್ನ್ನೆಗಂ ಮಿಱುಗು ಕಿತ್ತು ಪೊಗರ್ ಗನುಕಂ ಕೊಡಳ್ ಪೊದಟ್ಟಿಸೆವ ನಯಂ ಬೆಡಂಗು ಬಿಗಿ ಪೊಟ್ಟಜಕೊಂಕು ಪವಣ್ ಪ್ರಯೋಗಮೇನೆಸೆದುವೊ ಪೇೞಮೆಂಬಿನೆಗ ಮಿಂಗೊರಲೊಳ್ಕೊಳೆ ಪಾಡಿಯಾಡಿ ರಂಜಿಸಿತೊ ಸಭಾ ಜನಂಗಳ ಮನಂಗಳನಾ ದಿವಿಜಾಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೪೦). [?]

ಕಿತ್ತುಮಿಣಿ (ನಾ). = ಕಿತಾಪತಿ : ಮಾಡೋ ಕಿತ್ತುಮಿಣಿಯೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ ಬುಟ್ಟು ಮಳ್ಳಿಹಂಗೆ ನಿಂತು ಕೊಂಡಪ್ಪಲ್ಲಾ ನಿನ್ನ ಮಂಗಳಕ್ಕ (ಸರ್ವಮಂ. ೩೯). [?]

ಕಿತ್ತುಸಿರ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮೇಲುಸಿರು ; ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಬರುವ ಉಸಿರು : ಅಡಿಸುವ ತೋಳ್ತೀರಯ್ವು ಬಾಯ್ ತಪ್ಪಿ ಬರ್ಪರೆವಾತುಣ್ಮುವ ಕಿತ್ತುಸಿರ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೧). [< ಕಿಱಿದು + ಉಸಿರ್₂]

ಕಿತ್ತುಳಿಗಾವಿ 'ಕಿತ್ತಿಳೆಗಾವಿ' ನೋ.

ಕಿತ್ತೂರ್, ಕಿತ್ತೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕಿತ್ತೂರಾ ವೆಳ್ಮಾದವಾ ಧರ್ಮಸೇನ ಗುರವಡಿಗಳಾ ಶಿಷ್ಯರ್ (ಎಕ. II, ೨೪-೧; 700); ಕಿತ್ತೂರವಯ್ಯರು ಕಾದನ್ವೆಯರ್ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨-೫೪; 9ನೆಯ ಶತ); ಅಸಗಕಾಡಜನ ಮಗ ಕಾಡಪಾಸ ಕಿತ್ತೂರ ತುಱುಗೊಳೊಳು ಕಾದಿ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೧೩-೨; 1010). ಕಿತ್ತೂರು : ಪುಣ್ಯತಿಥಿಯೊಳು ಕಿತ್ತೂರು ಮೂವತ್ತಱ ಬಳಿಯ ಬಾಡ (ಇಆ. XI, ೨೭೪-೩೧; 1030). [< ಕಿಱಿದು + ಊರ್]

ಕಿತ್ತೂರು 'ಕಿತ್ತೂರ್' ನೋ.

ಕಿತ್ತೆ (ನಾ). ಅನುಕರಣೆಗಾಗಿ ಸುಂದರವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟ ಕಾಗದ ; ಮಾದರಿ ಲಿಪಿ ; ಮೇಲುಪಂಕ್ತಿ : ನಾನೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಿತ್ತೆಯನ್ನು ತೀಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಅವರ ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಚ್ಛೆ ಯಾಗಿತ್ತು (ಕಾಲಚ. ೧೪) ; ಸತ್ಪುರುಷರು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಕಿತ್ತೆಯನ್ನೇ ನನ್ನ ಮನವು ತೀಡಲಿ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೦೪).

ಕಿತ್ತೇತೀಡು = ಅಕ್ಷರಶಃ ಅನುಕರಿಸು : ಆತ ಅಕ್ಷರಶಃ ಅವನಪ್ಪನ ಕಿತ್ತೇ ತೀಡತಾನೆ (ರೂಢಿ). [← ಅರ. ಕಿತ್‌ಅ ; ಮರಾ. ಕಿತ್ತಾ]

ಕಿತ್ತೆಸಳ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಎಸಳು : ಕಿತ್ತಡಿ, ಕಿತ್ತೀಳ್, ಕಿತ್ತೆಸಳ್ (ಶಮದ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಿಱಿದು + ಎಸಳ್ (< ಎಸೞ್)]

ಕಿತ್ತೆಬಿಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಕಿತ್ತೆಬಿಲ ಪಡುಣ ಪೇರೊಟ್ಟಿಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೨೪; 915). [?]

ಕಿದ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಕೆಳದಂಡೆ (?) : ಮುದ್ದೆಯಾ ಹಿಟ್ಟೇಗೆ ಮುದಿಗುರಿಯ ಬಾಡೀಗೆ ದಿಡ್ಡೀ ಪುರದೊಳ ಬಲುಮೇಗೆ ನನ ಸಿದ್ದ ಕಿದ್ದಂಡೆಲಿ ಬಾಯ ಬಿಟ್ಟಾನೊ (ಹಳ್ಳಿಪ. ೭೬). [< ಕಿೞ್ + ದಂಡೈ]

ಕಿದ್ದಸೆ 'ಕಿದ್ದೆಸೆ' ನೋ.

ಕಿದ್ದಸೆಶೂಲೆ (ನಾ). ಸಂಧಿವಾತ ರೋಗ; ವಾಯುರೋಗ : ಕಿದ್ದಸೆಯ ಶೂಲೆ, ಅಳ್ಳಿಶೂಲೆ (ವಿವೈವಿ. ೫೮). [ಕಿದ್ದಸೆ (< ಕಿದ್ದೆಸೆ) + ಶೂಲೆ]

ಕಿದ್ದೆಸೆ, ಕಿದ್ದಸೆ, ಖಿದ್ದಿಸೆ (ನಾ). ದೇಹದ ಕೀಲು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ರೋಗ ; ಸಂಧಿವಾತ ; ವಾಯುರೋಗ : ಪೊನ್ನಗನ್ನೆಯ ರಸಮಂ ಕೊಂಡಾಡ ಪಾಲೊಳುಱೆ ಮಱುಗಿಸಿ ಹಿಂಗು ಸಮೇತಂ ಕುಡಿಯಿಸೆ ಕಿದ್ದೆಸೆ ದೆಸೆಗೆಟ್ಟೋಡಿ ಪೋಗದೇಂ ನಿಂದಪುದೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೩). ಕಿದ್ದಸೆ : ಹೊರನೆಲಾವರೆಯಂ ಸಿದ್ಧದಿನದಲ್ಲರೆದು . . . ತ್ರಿಕಟಕವಂ ನೀರಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯೆ ಕಿದ್ದಸೆ ಕೆಡುಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೯೮). ಖಿದ್ದಿಸೆ : ಖಿದ್ದಿಸೆ ನಷ್ಟೇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದುವು ಹೊದ್ದಿ ನೋಯಿಸುವುವು ಕೂಡೆ (ಭರಚ. ೭-೨೬). [< ಸಂ. ಗೃಧ್ರಸೀ]

ಕಿದ್ಮತ್ತು, ಕಿಜಮುತ್ತು (ನಾ). ಸೇವೆ ; ಚಾಕರಿ : ವರುಷವರುಷಕ್ಕೂ ಹಣ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಸೂಲುಮಾಡಿ . . . ಸರಕಾರದ ಕಿದ್ಮತ್ತು ಮಾಡಬೇಕು ಯೆಂಬುವಾಗಿ ನಂ ಮನಸಿನಲ್ಲು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇತ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪) ; ನಂಮ ಇರಾದೆ ಸರಕಾರದ ಕಿದ್ಮತ್ತು ಮಾಡಬೇಕು ಯಂಬುದೇ ಹೊರ್ತು ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೫). ಕಿಜಮುತ್ತು : ಆದು ಯಾವತ್ತು ಆ ಕಪಿತಾನ್ ಸಾಹೇಬರ ಕಾಗದಗಳಿಂದ ತಂಮ ಕಿಜಮುತ್ತಿಗೆ ಜಾಹೀರಾಗಿ ಇದ್ದಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೪). [← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಿದ್‌ಮತ್ ; ಮರಾ. ಖಿಜಮತ್]

ಕಿನ್ (ಗು). ಕೆಳಗು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶ : ಒಳೆಗುಂ ಕೆಳಗಣ್ಗೆ ಕಿೞ್ ಕಿನೆಂಬಾದೇಶಂ (ಶಮದ. ೧೭೬).'ಕಿನ್ನೀರ್', 'ಕಿನ್ನೆಲ' ಪರಾ. [< ಕೆೞಗು]

ಕಿನ್‌ಕಾಪು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನ (ನಾ). ಸಿಟ್ಟು ; ಕೋಪ : ತವ, ಕಿನ, ಹನ, ಬಿನ್ನವ, ಒಪ್ಪ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೯ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಿನಿ]

ಕಿನಕಾಪು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನಕಾಬು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನಖಾಪು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನಖಾಫ 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನರ (ನಾ). ಬಾವಿ (?) : ಮೂಡ ಹೆಬ್ಬಿದಱು ಅಲ್ಲಿ ಮೂ × × × ಮೂಡಣ ಕಿನರಲು ಅಲ್ಲಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೧೦೦; 1112). [?. / ತಮಿ. ಕಿನಱು ; ಮಲ. ಕಿಣಱು]

ಕಿನಸಿಗೆ 'ಕಿನಿಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಿನಾರ, ಕಿನಾರಿ, ಕಿನಾರು, ಕಿನಾರೆ (ನಾ). ದಂಡೆ ; ದಡ ; ಅಂಚು : "ಕಿನಾರ-ದಡಿ" (ಜಾನಕೋ ೩೭). ಕಿನಾರಿ : ಭದ್ರಾ ಹೊಳೆಯ ಕಿನಾರಿಯ ತಮ್ಮ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ (ನಡೆವಾ. II, ೮೫೪). ಕಿನಾರು : ಇನ್ನೊಂದು ಕಿನಾರಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ನಾಲ್ಕು ಜನ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಚಿಕರಾ. ೪೧೫). ಕಿನಾರೆ : ಕಡಲಕಿನಾರೆಯಿಂದಲೇ. . . ಗಾಳಿ ಬೀಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೬೫); ಹೊಳೆ ಕಿನಾರೆಯಲ್ಲೇ. . . ವಾಸವಾಗಿರುವ ಗ್ರಾಮುಗಳು (ಕಲನಿ. ೧೪೭). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಿನಾರ್]

ಕಿನಾರಿ 'ಕಿನಾರ' ನೋ.

ಕಿನಾರು 'ಕಿನಾರ' ನೋ.

ಕಿನಾರೆ 'ಕಿನಾರ' ನೋ.

ಕಿನಾಸಿ (ನಾ). ಜಿಪುಣ ; ಕೃಪಣ ; ಕಂಜೂಷಿ : ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಏನೆಂತಾಳೆ ಗೊತ್ತೇ ? "ಕಿನಾಸಿ ಕಿಪ್ಪಲಲ್ಲಾದರೂ ಇದ್ದೇನು, ಧಾರಾಳಗಾರರ ಮನೇಲಿ ಇರಲಾರೆ" (ನನ್ನೂರು. ೨೪೪). [?]

ಕಿನಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು ; ರೇಗು ; ಸಿಟ್ಟಾಗು ; ಕೋಪಿಸು : ಮುಳಿವಂಗೆ ಮುಳಿಯದಿರು ಕಿನಿವಂಗೆ ಕಿನಿಯದಿರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೪೩). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚಿನ ; ಮಲ. ಚಿನಿ ; ತೆಲು. ಕಿಸ]

ಕಿನಿಕಿನ್ನಿ$_1$, ಕಿಂಕಿನಿ, ಕಿಂಕಿರಿ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಕೋಪ; ಕ್ರೋಧ. 'ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗು' ಪರಾ. ಕಿಂಕಿನಿ: ೧. 'ಕಿಂಕಿನಿವೋಗು' ಪರಾ. ಕಿಂಕಿರಿ: ೧. 'ಕಿಂಕಿರಿವೋಗು' ಪರಾ. ೨. ತಳ್ಳಂಕ; ಭಯ: 'ಕಿಂಕಿರಿಯೊಗೆ' ಪರಾ. [< ಕಿನಿ]

ಕಿನಿಕಿನ್ನಿ$_2$ (ಅ). ಕೆಂಪಾಗಿ; ಕೆಚ್ಚನೆ: ಕಾರ್ಬೊನ್ ಕಣವೇ ಕೆಂಬೊನ್ನಾಗಿ ಕಿನಿಕಿನಿ ಕದಿರುವದು (ಅರಳು. ೨೬೩). [< ಕಿನಿಕಿನ್ನಿ$_1$]

ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗು, ಕಿಂಕಿನಿವೋಗು, ಕಿಂಕಿರಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕುದಿಗೊಳ್ಳು; ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ಳು; ಬಹಳ ಕೋಪಿಸು: ರೋಷದಿಂ ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೨೫). ಕಿಂಕಿನಿವೋಗು: ಮನದ ಮುನಿಸೊರ್ಮ್ಮೆಯು ಮಡಂಗದೊಳಗೊಳಗೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿನಿವೋಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೨೬ ವ); ಕಣ್ಕೆಚ್ಚನಾಗೆ... ಕಡುಪಿಂ ಕುರುಪತಿ ಭೀಷ್ಮಂಗೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿನಿವೋದಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೩೭). ಕಿಂಕಿರಿವೋಗು: ಇರ್ವರ್ಮಕ್ಕಳಂ ಪೆತ್ತು ಕೊಂತಿ ಸಂತಸದಂತಮನೆಯ್ದಿರ್ಪುದುಮುತ್ತ ... ಗಾಂಧಾರಿ ಕೇಳ್ದು ತನ್ನ ಗರ್ಭಂ ತಡೆದುದರ್ಕೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿರಿವೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೮ ವ); ಸುಟುವಳಿಗಳ ಬಳಗದ ದನಿಗೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿಱ[ರಿ]ವೋದಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪); ವಾಯುಭೂತಿ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿರಿವೋಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೭ ವ). [ಕಿನಿಕಿನಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಕಿನಿಕೆ 'ಕೀನಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿನಿವಲ್ಲು 'ಕೀನಿವಲ್' ನೋ.

ಕಿನಿಸಂಬಲಿ? (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆ (?): ಬನದಬ್ಬೆ ಬಳರಿಬಾದುಮೆ ಕಿನಿಸಂಬಲಿ ಜಲದಜಕ್ಕಿ ಜಾತ್ರೆಯ ದೈವಂ ಮುನಿದೈವಮೆಂದಿ ವಿನಿತುಂ ಜಿನಭಕ್ತಂಗೆಡದ[ಕಾಲ]ಕೆರ್ಪಿಂ ಕಷ್ಟಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೯೭-೧೦). [?]

ಕಿನಿಸಾನು (ಕ್ರಿ). = ಕಿನಿಸಾಳು: ಹುಲಿಯುವನೊಂದು ಎತ್ತ ಹಿಡಿದುಂಡಿತ್ತು ಒಲ್ಲದಿಹ ಪಕ್ಷ್ಯಾಯ್ಗೆ ಕಿನಿಸಾಂತುದೆನಲು (ಕಾಲೂರ. ೮೦-೧೯೪). [ಕಿನಿಸು$_2$ + ಆನು$_1$ (< ಆನ್$_1$)]

ಕಿನಿಸಾಳು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪತಾಳು: ತಾಳಿಕೊಂಡಾ ಕೊಲೆಗೆ ಕಿನಿಸಾಳದಲೆ ... ಚಿಂತಿಸಿದ ಮರುತಭವನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೩-೧೫). [ಕಿನಿಸು$_2$ + ಆಳು$_1$ (< ಆಳ್$_1$)]

ಕಿನಿಸಿಗೆ, ಕಿನಸಿಗೆ (ನಾ). ಕೋಪ; ಕೆರಳಿಕೆ: ನಿಂತೂ ನಿಂತೂ ಬೇಜಾರಾಗಿ ಹಿಂಗಾಲುಗಳನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಬಲಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಎಡಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಎತ್ತಿ ಇಟ್ಟು ತನ್ನ ಕಿನಿಸಿಗೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೪೨೧); ಕೀಟವೊಂದು ... ಬಿಡದೆ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು; ಅದು ಮೊದಲು ಕಿನಿಸಿಗೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದರೂ ಬರುಬರುತ್ತಾ ಒಂದು ತೆರನಾದ ಜೋಗುಳದುಲಿಯಂತಾಗಿ (ಮಲೆಮ. ೬೯೭). ಕಿನಸಿಗೆ: ಚಿನ್ನಮ್ಮನಿಗೆ ಏನೊ ಒಂದು ತರಹದ ಕಿನಸಿಗೆಯಾಗಿ ಒಂದೆರಡು ಸಾರಿ ಕಿರಿಗೆಯಿಂದ ಪರಿಕಾರಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಪಾಟಿದ್ದಳು (ಮಲೆಮ. ೯೩). [ಕಿನಿಸು$_1$ + -ಇಗೆ]

ಕಿನಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ರೇಗು; ಕೆರಳು; ಕೋಪಿಸು: "ಕಿನಿಸು - ಕೋಪೇ" (ಶಮಧಾ); ಜಿನದತ್ತೆ ಕೇಳ್ದು ಕಿನಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೨೫); ಮನಮುಱಿದಂಜಿ ಬೆರ್ಚಿ ಬೆಸಕೆಯ್ದ್ ನಿಜವಲ್ಲಭನೇನನೆಂದೊಡಂ ಕಿನಿಸದಿರ್ (ಆದಿಪು. ೪-೫೬); ನಿರ್ವಿನಿಸಿ ಕಿನಿಸಿದಳವಳ್ ದಿನಪಸುದಯದೊಳ್ ಕಾಯ್ದರ್ಕಮಣಿಪುತ್ರಿಕೆವೋಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೨೪); ಅಳಲ್ದುರಗನೋ ನೊಂದ ಪೆರ್ಬುಲಿಯೊ ಕಿನಿಸಿದೆಕ್ಕಲನೊ ಪಸಿವೈತಂದ ಪೆರ್ವಾರಿಯೋ (ಜಿಬಪು. ೩೯-೩೫). [ಕಿನಿ + -ಸು$_3$]

ಕಿನಿಸು$_2$ (ನಾ). ಮುನಿಸು; ಕೋಪ; ರೇಗು: "ಕಿನಿಸು ಕ್ರೋಧದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೧); "ಕಿನಿಸುಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣು ಕಾಯ್ಪು ಸೆಣಸೆನೆ ಕೋಪಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೭); ಎನ್ನ ನೆತ್ತಿಯೊಳುರಿ ಮಸಗಿದಂತಾಗೆ ಕಿನಿಸು ಕಯ್ಗಣ್ಮೆ (ಕಾದಂಬು. ೫೭೨); ಯತಿಗಳಿಗೆ ಕಿನಿಸೇತಕವರೊಳು (ಶಂಕದಾ. ೧೨-೧೫); ಮುನಿಸು ಹರಿಸಕೆ ಕಲಹ ಸರಸದ ಕಿನಿಸುಗಳ ತುಂಗೋರು ಜಂಘೆಯ ವನಜಮುಖಿಯರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨೦೮-೮-೫೫); ಕಿನಿಸಿಂ ಕಿಚ್ಚಂ ತಳ್ದೊಪ್ಪುಯ್ದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೩). [< ಕಿನಿಸು$_1$]

ಕಿನಿಸುಮಾತು (ನಾ). ಕೆರಳಿಸುವ ಮಾತು; ಕೋಪದ ನುಡಿ: ಆಕೆ ಎಂದೂ ಕಿನಿಸುಮಾತನ್ನು ನುಡಿದವಳಲ್ಲ (ಹಾಹುತ್ತ. ೬೪). [ಕಿನಿಸು$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕಿನಿಸುವೋದು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸು; ಕೆರಳುವುದಕ್ಕೆ ಉಪದೇಶಮಾಡು: ಎಮ್ಮನುಡಿ ಮುನಿಗೆ ಕಿನಿಸುವೋದರೆಂಬ ನುಡಿಯನೆ ಪೋಲ್ಪುದಱಿಂದಮಿದಂ ದಿವ್ಯಚಿತ್ತದೊಳವಧರಿಸಿ... ನೆಗಟ್ಟುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೦೨ ವ). [ಕಿನಿಸು$_2$ + ಓದು$_1$]

ಕಿನಿಸೇಱು (ಕ್ರಿ). ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು; ಕೋಪ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ನೃಪತಿ ಕರವಾಳ ಜಡಿದು ಕಿನಿಸೇಱಿ (ಭೈರವೇ. ೧-೨೨೭). [ಕಿನಿಸು$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಿನ್ನ (ಗು). ೧. ದುಃಖಗೊಂಡ: ಪೆಱನಾಡೆಱೆಯಂ ನಿನ್ನ ಕೈಯೊಳ್ ಬನ್ನಂಬಡೆದು ಕಿನ್ನನಾಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೪). (ನಾ). ೨. ವ್ಯಸನ; ದುಃಖ. ೩. ವ್ಯಸನಗೊಂಡವನು; ದುಃಖಿ: "ಕಿನ್ನ - ಖಿನ್ನ = ದುಃಖಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭); ಫಣಾರತ್ನವೀಯೆನಲು ಕಿನ್ನವಿಲ್ಲದೆಯಿತ್ತನು (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೧೧೨). [< ಸಂ. ಖಿನ್ನ]

ಕಿನ್ನದನಿ (ನಾ). ಖಿನ್ನವಾದ ಧ್ವನಿ; ದೀನವಾಣಿ: ನೆಗೆವ ರೋಮಾಂಚ ಮುಣ್ಮುವ ಬೆಮರ್ ನಡುಪ ಮೈಯೊಗುವ ಕಂಬನಿ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಬಿ, ಭಿ]ನ್ನದನಿ ವಿವರ್ಣಮನಾಂತ ಮೊಗಂ (ಜಿಬಪು. ೧೯-೩೦). [ಕಿನ್ನ + ದನಿ$_1$]

ಕಿನ್ನರ (ನಾ). = ಕಿಂಪುರುಷ: "ಕಿನ್ನರಃ, ಕಿಂಪುರುಷಃ, ಮಯುಃ, ಅಶ್ವಮುಖಃ - ಈ ೪ ಕಿನ್ನರರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೪-೮೨); ಯಾರೈ ನೀನು ನಿನಗಾಗಸದಲಿರವೇನಸುರನೋ ಕಿನ್ನರನೊ ನಿರ್ಜರನೊ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೩-೩೭); ನರರು ತಿಳಿಯಲ್ಕಳವೆ ಸುರಕಿನ್ನರರಱಿಯದವನಾ (ಗಗತಾ. ೧೬-೧). [ಸಂ.]

ಕಿನ್ನರಕದಂಬಕ (ನಾ). ಕಿನ್ನರರ ಸಮೂಹ: ಕತ್ತುರಿಯ ಮೃಗವಿವು ಚಮರಿಯಿವು ಕಿನ್ನರ ಕದಂಬಕವಿವು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೧). [ಕಿನ್ನರ + ಕದಂಬಕ]

ಕಿನ್ನರಗೇಯ (ನಾ). ಕಿನ್ನರರ ಗಾಯನ: ಕಿನ್ನರಗೇಯ ನಿಸ್ವನಂ ಭಜಯಿಸೆ (ಜಗನಿ. ೧-೪೧). [ಕಿನ್ನರ + ಗೇಯ]

ಕಿನ್ನರಪತಿ (ನಾ). ಕಿನ್ನರರ ಒಡೆಯ; ಕುಬೇರ: "ಪೊನ್ನೆಱೆಯ ತಿಸುಳಿಗೆಳೆಯಂ ಕಿನ್ನರಪತಿ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧). [ಕಿನ್ನರ + ಪತಿ$_1$]

ಕಿನ್ನರಭಾವೆ (ನಾ). ಕಿನ್ನರ ಸ್ತ್ರೀ: ದೇವಸತಿ ಗಡ ಈಕೆ ಕಿನ್ನರಭಾವೆ ಗಡ (ಬಜ್ಜಪು. ೩೦-೧೨). [ಕಿನ್ನರ + ಭಾವೆ]

ಕಿನ್ನರಮಿಥುನ (ನಾ). ಕಿನ್ನರದ್ವಯ; ಕಿನ್ನರ ದಂಪತಿ: ಕಿನ್ನರಮಿಥುನಮನವನಿಪಾಲತನಯಂ ಕಂಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧೭); ತಳಿತ ಕಿನ್ನರಮಿಥುನಸುಖ ಪರಿಮಿಳಿತ ಗೀತ ಶ್ರವಣಸನ್ನುತಪುಳಿನಸುಪ್ತಮರಾಳ ವೆಸೆದುದು ಗಜಪುರೋದ್ಯಾನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೨೭). [ಕಿನ್ನರ + ಮಿಥುನ]

ಕಿನ್ನರವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ಕಿನ್ನರವೀಣೆಯ ಕಿಂಪುರುಷರಿಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೮-೧೯೧); ಸಖಿಯೊಬ್ಬಳು ಕಿನ್ನರವೀಣೆಯಿಂದ ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಸುನಾದಗಳ ಹೊನ್ ಸೆಳೆಗಳನ್ನು ಚಿಮ್ಮಿಸುತ್ತಿರಲು (ತುಂಗಭ. ೮೧). [ಕಿನ್ನರ + ವೀಣೆ]

ಕಿನ್ನರಸ್ವರ (ನಾ). ಕಿನ್ನರನ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರವಾದ ಕಂಠಧ್ವನಿ: ಅಗುಳುಶುಂಠಿ ನುಗ್ಗೆಬೇರು ... ಆಡಿನ ಹಾಲು, ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಹಾಕಿ ತುಪ್ಪ ನಿಲಲಟ್ಟು ಸೇವಿಸೆ ಕಿನ್ನರಸ್ವರಮಕ್ಕು (ಸಕವೈ. ೨೬೧). [ಕಿನ್ನರ + ಸ್ವರ]

ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿ 'ಕಲ್ಲವಿಲ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಾಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಹರಿಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ೨. ಆ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಬಿಂಕದ ಬಲ್ಲಾಳನಿಗೆ ಕದಲದ ನಾವು ಸುಂಕದ ಕಲ್ಲಾಳನಿಗೆ ಬೆದರುವುದುಂಟೇ ? (ಕೋಟಿಚೆ. ೨೨). [← ತುಳು. ಕಲ್ಲಾಳೆ]

ಕಲ್ಲಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹೆಣಿಕೆಯ ಬಲೆ; ಸರಗುಣಿಕೆಯ ಬಲೆ: ಈ ಗುಣ ಜಗದ ಸಂದೇಹಿಗಳಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲಿ (ಪ್ರಭೋಗ. ೫೪); ಬಲ್ಲ ಬಲ್ಲಿದ ರೆಂಬುವರೆಲ್ಲರ ಬಲೆಯ ಕಲ್ಲಿಯೊಳಗೆ ತುಂಬಿದ (ವಚರ. ೯೩–೧೬೦); ಜಾಲಮನೊಪ್ಪಿರೆ ನಾಟ್ಟು ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಾಸಿದ ಕಂಬಿಯಂ ಸಮೆವ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೬); ಬಾಣಾಸನವಲಗಂಬು ಕಲ್ಲಿ ಕೈವೊಡೆಗಾಳಂ . . . ವೆರಸು ಬನಕೆ ಬೇಡರ್ ನಡೆದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೧೩); ಕಪೋತ ನೊಂದು ತಾಂ ಶಕ್ಕಿಸಿ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಡಿದು ಕನ್ನದೊಳೋಡಿದುದು (ಹವ್ಮಾರ. ೪–೬೨). ೨. ನೂಲಿನಿಂದ ಹೆಣೆದ ಕಣ್ಣು ಕಣ್ಣಾಗಿರುವ ಚೀಲ; ಬಲೆಚೀಲ: ಒಲವಿಂದೀವೊಡೆ ಗೋವಂಗಲಗೆ ಕೊಬಲ್ ಕೋಡ ಕಾಳೆ ಕೋಲುಡೆದೋಲ್ ಕಂಬಲ ಕಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ಪೀಲಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಲ್ಲದೆ ಮಹಾಗ್ರಪೂಜೆ ವಿರುದ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೨೨); ಕರ ಕುಂಡಲಂ ಪೆಗಲ ಕಲ್ಲಿ ಲಸತ್ಪದಕಂ (ದಶಕು. ೧೪–೧೯); ಕೊಳಲ ರಾಗದ ರಹಿಯೊ ಕಲ್ಲಿಯ ಕಲಸುಗೂಳೋ (ಕು ವ್ಯಾ ಸ. ೨–೭೮); ನಡುವಿನ ಕಲ್ಲಿ ಕಯ್ಯೊಳಗೆ ಪಿಡಿದ ಸುರಗಿ ಮೆಚಿಯಲು ವನಚರಿಯರು ನಡೆದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೬೨). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕಲ್ಲಿ]

ಕಲ್ಲಿ$_2$ (ನಾ). ಕಿರೀಟ ಅಥವಾ ಪೇಟದ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಶಿರೋಭೂಷಣ: ವರ ತೋಳ ಭಾಪುರಿ ನವರತ್ನಖಚಿತದ ಸಿರಪೇಷ್ ತುರಾಯಿ ಕಲ್ಲಿಯನು ಸರಸಿಜಮುಖಿಯೊರ್ವೆ ಪಿಡಿದು ನಿಂದಿರ್ದಳು (ಕಂನವಿ. ೨೪–೬೯). [← ಮರಾ. ಕಲಗೀ]

ಕಲ್ಲಿ$_3$ (ನಾ). ಮಡಿಕೆ; ಪದರ.

ಕಲ್ಲಿದಾರಿಯಂಗಿ = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮಡಿಕೆಗಳಿರುವ ಅಂಗಿ (ಕ). [?]

ಕಲ್ಲಿ$_4$ (ನಾ). ಬೇಲಿ (?): ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಡುವಲು ಕಲ್ಲಿಯನೆಲೆ ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಪಡುವಲು ಇಡೆವಾಳ ಕಟ್ಟೊಬ್ಬೆಯವಾರಿಯಯಲ್ಲೆಗಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೯೭ ; 1516). [? . / ತೆಲು. ಕಲ್ಲ]

ಕಲ್ಲಿ$_5$ (ನಾ). ಗಲ್ಲ; ಕೆನ್ನೆ. 'ಕಲ್ಲಿಮಿಾಸೆ' ಪರಾ. [← ಪಾರ. ಕಲ್ಲ; ಮರಾ. ಕಲ್ಲಾ]

ಕಲ್ಲಿಗೂಳು (ನಾ). (ಕಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ) ಕಟ್ಟಿತಂದ ಅನ್ನ, —ಬುತ್ತಿ: ಕಲ್ಲಿ ಗೂಳನೆ ಕವರ್ತಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಪಾಲ್ಗೆನೆಗಳಂ ಗೊಲ್ಲಪಳ್ಳಿಯಲಿ ಕರ್ದುಂಡು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨–೨–೨೭); ಗೋವಳರ ಮೇಳದ ಕಲ್ಲಿಗೂಳ ಕೈಮುದ್ದೆಯಂ ತೆಗೆದುಂಡು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೬–೪೭); ದನಕರುಗಳಂ ಕಾಯುತ್ತ ಕಲ್ಲಿ ಗೂಳಂ ತಿನ್ನುತ್ತ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೮–೨೮ ವ). [ಕಲ್ಲಿ$_1$ + ಕೂಳು$_2$ (< ಕೂಟ್$_1$)]

ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು, ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಇದ್ದಿಲು: ಮರಗಳು ಭೂಮಿಯ ವಿವಿಧ ಪದರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಹೋಗಿ . . . ಕಲ್ಲಿದ್ದಲಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದವು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೨); ಈ ಕರಿಯ ದ್ವೀಪಕ್ಕೆ 'ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು ಮೂಟೆ' ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೭೩). ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲು: ಹೈದರಾಬಾದಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲಿನ ಗಣಿಗಳಿವೆ (ದಭಾಇ. ೮). [ಕಲ್$_3$ + ಇದ್ದಲು (< ಇರ್ದಲ್)]

ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲು 'ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು' ನೋ.

ಕಲ್ಲಿಬೋನ (ನಾ). = ಕಲ್ಲಿಗೂಳು: ಕಲ್ಲಿಬೋನಾ ಸವಿದು ಸವಿದು ಡೊಳ್ಳು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡ ಉದರ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೫೪–೫). [ಕಲ್ಲಿ$_1$ + ಬೋನ$_1$]

ಕಲ್ಲಿಮರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ: ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಿಂಮ ಬಾಳಿಕೆಯಲು ಪಟ್ಟಲಬಿದ ಕಾರು ಬಿತು ಬಳ್ಳ ೩೦ ಅದಲು ಮು ೬೧ ಮಕ್ಕಿ ಕಲ್ಲಿಮರು ಮು ೬ ಬೆಟ್ಟು ಮು ೫[೩]ಅ(೦)ನ್ನು ಮುಡಿತಾದೆಮು ೧೨೦ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೦–೧೭ ; 1465). [?]

ಕಲ್ಲಿಮಿಾಸೆ (ನಾ). ೧. ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಿಾಸೆ; ಗಲ್ಲಮಿಾಸೆ: ಕೆಂಪೇರಿದ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನೆತ್ತುತ್ತ, ಕಲ್ಲಿಮಿಾಸೆಯನ್ನು ತಿರುವುತ್ತ, ಅತ ಕೇಳಿದ (ತಾಯಿ. ೬೯); ಅವನ ಕಲ್ಲಿಮಿಾಸೆ ಕಟ ಬಾಯಿಯ ಕಡೆಗೆ ಮುರಿದುಕೊಂಡಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೬೦). ೨. ಬೆಕ್ಕು, ನಾಯಿ, ಹುಲಿ, ಮೊದಲಾದವುಗಳ ತುಟಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಬಿರುಸಾದ ಉದ್ದನೆ ಕೂದಲು: (ಬೆಕ್ಕು, ಮೊ. ಗಳ) ತುಟಿಯ ಬಿರುಗೂದಲು, ಕಲ್ಲಿಮಿಾಸೆ (whisker. ಇಂಕನ). [ಕಲ್ಲಿ$_5$ + ಮಿಾಸೆ]

ಕಲ್ಲಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಗಜ್ಜರಾನೆಯ ಕುಮ್ಮಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕುದುರೆಯಂ ಪಾಯ್ಸಿ ಸತ್ತೊಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಲ್ಲಿಯೂರನಭ್ಯಂತರ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗೆ ಕಲ್ನಾಡಿತ್ತನ್ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೭೧–೧೦ ; ಸು. 920). [ಕಲ್ಲಿ$_0$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕಲ್ಲಿಯೋಗರ (ನಾ). = ಕಲ್ಲಿಗೂಳು: ಹೆಗಲ ಕಂಬಳಿ ಕೈಯ ಕಲ್ಲಿಯೋಗರದಿಂದೆ ನೊಗ ಬೆಮರೆ ತೇಕುತ್ತ ಪರಿತಂದು ಕಡುಪಿಂದೆ (ಬಸರ. ೯–೫೫). [ಕಲ್ಲಿ$_1$ + ಓಗರ]

ಕಲ್ಲು 'ಕಲ್$_3$' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಉದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಪಾದರಿ, ಕಾಲಾದ್ರಿ, ಪುರಲಿಮರ, ಕಲಿಹುಟ್ಟು, ಕಲ್ಲುಉದಿ (ಮೈಕೌಗಿ. ೬೨–೧೪೭೭). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಉದಿ$_1$]

ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು 'ಕಲ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕರಕ 'ಕಲ್ಲುಕರಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕರಗ, ಕಲ್ಲುಕರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ ಗಿಡ: ಗರ್ಭನಾಶನಕ್ಕೆ . . . ಕಲ್ಲುಕರಗನ ಬೇರು ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು ನಾಶ (ವಿವೈವಿ.೧೧೯). ಕಲ್ಲುಕರಕ: "ಅಶ್ಮಂತಕಃ – ಕಲ್ಲುಕರಕನ ಗಿಡು" (ಒಷಧಿ. ೫). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಕರಗ ?]

ಕಲ್ಲುಕುಂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ: ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು, ಯಾವವೆಂದರೆ:—ಗಬರು, ಪ್ರಿಯಕಾವೇರಿ . . . ಕಲ್ಲುಕುಂಟಿ, ದುರ್ಗಿ, ಇಕ್ಕೇರಿ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೪). P ಮದಕರಿನಾಯಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕುಂಟಿ ಟಂಕಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿಸಿದ ನಾಣ್ಯ. [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಕುಂಟಿ$_1$]

ಕಲ್ಲುಕುಟರಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕುಪ್ಪೆ, —ಗುಂಪು: ಹೊಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕುಟರಿ, ನಟ್ಟು, ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಗಿಡಗಳು . . . ಇದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಬೇರು ಸಹಿತ ಅಗಿದು ತೆಗೆಯಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೫). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಕುಟರಿ (< ಕುಟ್ಟರಿ)]

ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ$_1$ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ$_2$ (ನಾ). = ಕಲ್ಕುಡ: ಅಂದಿನ ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಭೂತ, ಪ್ರೇತ, ಪಿಶಾಚಿ . . . ಜಟಗ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಹೆಸರಿನ ಹಲವು ಜಾತಿಯ ದೆವ್ವಗಳಿದ್ದವು (ಪಂಜಪಂ. ೨). [← ತುಳು. ಕಲ್ಕುಡೆ]

ಕಲ್ಲುಕುಟುಕ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕೂವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು (ಕ). [?]

ಕಿಬ್ಬೆ: ವಾಯುವ್ಯಭಾಗದ ಕಿಬ್ಬೆಯ ಕೆಂಬರೆ ಮುಡುಕಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೨-೧೫೫; 1677); ಕೊತ್ತಿಗನ ಮೊರಟಿಯ ಪಡುವಚಾರಿ ಕಿಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಮುಖವಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪-೧೩೨; 1686). [?]

ಕಿಬ್ಬಿವಾಯ್ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಕಿಬ್ಬಿಯಂತಹ ಬಾಯಿ(?): ಆ ರಕ್ಕಸಿಯ ಕಿಬ್ಬಿವಾಯ್ ಬಳೆದತ್ತುವನ ತನುಗೆ ತಕ್ಕಂತೆವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ४೧४-३೦೧). [ಕಿಬ್ಬಿ + ಬಾಯ್]

ಕಿಬ್ಬೆ 'ಕಿಬ್ಬಿ' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬೆಟ್ಟ (ನಾ). ಕಿರಿಯ ಬೆಟ್ಟ; ಗುಡ್ಡ: ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟ ಕಿಬ್ಬೆಟ್ಟ . . . ಹೆಬ್ಬಂಡೆ, ಕಿಬ್ಬಂಡೆಗಳ ತಂಡದಾಯವೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೫೩-೩೫೪). [< ಕಿಱಿದು + ಬೆಟ್ಟ]

ಕಿಬ್ಬೆಹೊಲ (ನಾ). ಕೆಬ್ಬೆಹೊಲ (?): ಕೋಡಿಹಳ್ಳಿಗೆ ತೆಂಕಲು ಕಿಬ್ಬೆಹೊಲದಲು ಕಲ್ಲುವಂದೂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೬-೮೨; 1396). [ಕಿಬ್ಬೆಂ + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ 'ಕಿಟಿಕ್ಕೊಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬೊಡೆ 'ಕಿಳ್ದೊಡೆ' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬೊನಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರವಾಹ; ಚಿಕ್ಕ ಹೊಳೆ, —ತೊರೆ: ಬಲಿದುಸುರ ಬಿಸುಸುಯಿಲ ಹಬ್ಬಿದ ಕಳಕಳದ ಕೆಂಬನಿಯ ಕಿಬ್ಬೊನಲೀವ ಕದಪಿನ ಹೊತ್ತ ದುಗುಡದ ಮುಖದೊಳೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೧೫). [< ಕಿಱಿದು + ಪೊನಲು (< ಪೊನಲ್)]

ಕಿಮುಟ (ನಾ). ಕಿಟ್ಟ; ಆವರಣ; ಪದರ: ಕಾಲದ ಕಿಮುಟ (Crust) ಅವುಗಳಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ವಿಚಿತ್ರವೇ ಬಂದಂತೆ (ಕಶಾಳ. ೨೫). [?]

ಕಿಮುಟ್ಟಕಾಲಿಯ(ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ವತೋಕೂಡ ಕುನಿಯ್ಯುರಿಕಿಮುಟ್ಟಕಾಲಿಯಸೀಮಾ(ಇಆ. XIV, ೫४-೧೦४; 944?).[?]

ಕಿಮ್ಮಿ₁ 'ಕಿವ್ಚಿ' ನೋ.

ಕಿಮ್ಮಿ₂ 'ಕಿವ್ಚಿ' ನೋ.

ಕಿಮಿಗೆಡಿಸು 'ಕಿವಿಕೆಡಿಸು' ನೋ.

ಕಿಮಿಚು 'ಕಿಮುಟ್ಚು' ನೋ.

ಕಿಮುಕ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣವಾಚಕ ಶಬ್ದ.

ಕಿಮುಕ್ ಎನ್ನು = ಸದ್ದುಮಾಡು: ಅವನು ಕಿಮುಕ್ ಎನ್ನದೆ ತೆಪ್ಪಗೆ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ).

ಕಿಮುಳ್ 'ಕಿಮುಟಿಱ್' ನೋ.

ಕಿಮುಳ್ಚು 'ಕಿಮುಟ್ಚು' ನೋ.

ಕಿಮುಳ್ದುಳಿ 'ಕಿಮುಟ್ದುಱಿ' ನೋ.

ಕಿಮುಟಿಱ್, ಕಿಮುಳ್ (ನಾ). ಹಿಸುಕಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು; ಕಿವುಚಿದುದು: 'ಕಿಮುಟ್ದುಱಿ' ಪರಾ. ಕಿಮುಳ್: "ಕರಂ ಕಿಮುಳೆ ಚಿಕ್ಕಣದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೩). [?]

ಕಿಮುಟ್ಚು, ಕಿಮಚು, ಕಿಮುಳ್ಚು, ಕಿವಿಚು, ಕಿವುಚು, ಕಿವುಟ್ಚು ಗಿವುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಸುಕು; ಹಿಂಡು: "ಕಿಮುಟ್ಚು – ಹಸ್ತಮರ್ದನೇ" (ಶಮುಧಾ); "ನಯಮಾಗಿಯೆ ಮಾಡಿದನೊಳ್ ಕಿಮುಟ್ಚಿದಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೯); ಪಂಕಜಂಗಳನವಿಧೇಯ ವೀರಶಿರಮೆಂದು ಕಿಮುಟ್ಚಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ४-೫೫); ಕೀಡೆಯಂ ಕಿಮುಟ್ಚುವುದಕ್ಕೀ ಚಾಣೂರನೇಕೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೫೫); ಕಿಮುಟ್ಚಿದ ತಳಿರಂತೆ ನೊಂದು (ಶಬ್ದಾನು. ೧४೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ನುಣುಪುಮಾಡು; ಪುಡಿಮಾಡು: "ಕಿಮುಟ್ಚಿದನೆಂದು ಚಿಕ್ಕಣ ಮಾಗಿ [ಚಿಕ್ಕಣೆಯಾಗಿ] ಮಾಡಿದಂ" (ಶಮುದ. ಕಿ. ೩४).

ಕಿಮಚು: (ಕಿ). ಕಿಮುಳ್ಚು: ೧. ವಿರಹದಿಂದುರಿಗದಿರಿಂದ ಕಿಮುಳ್ಚಿದ ತಳಿರೆನೆ ಕೊರಗಿ (ಜಯಕಾ. ४-४೫). ಕಿವಿಚು: ೧. ಬಿಸಿನೀರನೆಱೆದು ಕಿವಿಚಿದ ಪುಲ್ಲಸೊಜ್ಜಿಗೆಯು ರಸದೊಳಗೆ ಅರದಕ್ಕಿಯಂ ಸಮಂಗೂಡಿ ಸೋದಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೩೭); ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣನೂ ಹುಣಿಸೆಯ ಹಣ್ಣನೂ ಕಿವಿಚಿ ಶರ್ಕರನೆರಸಿ ಮೆಲ್ಲಲು ಮೂತ್ರ ಬಿಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೩೭೩); ಹೆಂಡತಿಯ ಕುತ್ತಿಗೆ ಕಿವಿಚಿ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಅಂತ ಗಂಧದ ಮರದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟನಂತೆ (ನಡೆವಾ. II, ೫೨೦). ಕಿವುಚು: ೧. ಕಳಿದ ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣ ತೊಳೆಗಳಂ ಸಲೆಕಿವುಚಿ ಹಿಳಿದ ರಸದಲ್ಲಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೫೭); ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಯುತಿರುವವರ ಕರುಳು ಕಿವುಚುವ ಚೀರಾಟಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ (ಧರ್ಮರಿ. ೨೨); ದೇಸಾಯರು ಮುಖ ಕಿವುಚಿದ್ದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ರಾಘಪ್ಪ ಮುಂದುವರಿದನು (ಗಂಪಾಯಿ. ೧೦೨).

ಕಿವುಟ್ಚು: ೧. "ಉಪಮರ್ದಃ, ವಿಪ್ರಕಾರಃ – ೨ ಕಿವು(ಮು)ಟ್ಚುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭-೮४); ಕಿವುಟ್ಚಿ ಪೀರ್ವವೊಲೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೯).

ಗಿವುಚು: ೧. ಹುಣಸೆ ಹುಳಿಯನ್ನು ೧ ಕಪ್ಪು ನೀರಲ್ಲಿ ಗಿವುಚಿ ಸೋಸಬೇಕು. (ಅಡುಸಾ. ೧೮೯); ಈ ಕರುಳು ಅಲೆ ಅಲೆಯಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ತಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಗಿವುಚುವುದೂ ಉಂಟು. (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೫೨). [ಕಿಮುಟಿಱ್ + -ಚು]

ಕಿಮುಟ್ದುಱಿ, ಕಿಮುಳ್ದುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ತುಳಿ; ಮುದ್ದೆಯಾಗುವಂತೆ ತುಳಿ: "ಕಿಮುಟ್ದುಱಿದನೆಂದು ಸಣ್ಣಮಾಗಿ ತುಱಿದಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); ಕೆಲವಣಿಯಂ ಕಿಮುಟ್ದುಱಿದುವೆಟ್ಟು (ಅನಂಪು. ೧४-೧೧). ಕಿಮುಳ್ದುಳಿ: ವಾಮಪಾದದಿಂದ ಕಿಮುಳ್ದುಳಿವುತ್ತ . . . ಕೊಂದನಾ ವೀರೇಶಂ (ವೀರವಿ. ೧೨-೫೭). [ಕಿಮುಟಿಱ್ + ತುಱಿ₁]

ಕಿಮ್ಮತ್ತು (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ; ಮೌಲ್ಯ; ಕ್ರಯ: ಆಮುಲ್‌ದಾರುಗಳು ಜಪ್ತಿ ನೋಟಿಸಿನ ಕಿಮ್ಮತ್ತನ್ನು ಹರಾಜಿನ ಖರ್ಚನ್ನು ದಾಖಲ್ಮಾಡಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೭೩); ಹೆಚ್ಚಿಚ್ಚು ಕಿಮ್ಮತ್ತಿನ ಸೀರೆಗಳು (ಮೋಹಿನಿ. ೬೩). ೨. ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ: ಆ ಕಿಮ್ಮತ್ತಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ (ನಾಪೋಲಿ. ೩೩); ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಕಿಮ್ಮತ್ತಿಲ್ಲ . . . ಈ ಜನ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ (ಮುಕ್ತಿ. ೬). [<— ಅರ. ಕೀಮತ್; ಮರಾ. ಕಿಮ್ಮತ್]

ಕಿಮ್ಮೀರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶ: ಕಿಮ್ಮೀರ ದ್ರಾವಿಡ ನೃಪರೆಲ್ಲರು (ಜಿನರಾ. ೮-೭೫). ೨. ಭೀಮಸೇನನಿಂದ ಹತನಾದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ: ತದ್ವನಾಧಿಪತಿಯಪ್ಪ ದೈತ್ಯಂ ಕಿಮ್ಮೀರಂ . . . ಅಡ್ಡಮಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೭ವ); ಇಟ್ಟೊರಸಿ ಹುಡಿಯಲಿ ಹೂಳಿದನು ಕಿಮ್ಮೀರದಾನವನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೩४). [< ಸಂ. ಕಿರ್ಮೀರ]

ಕಿಮ್ಮೀರವೈರಿ (ನಾ). ಕಿಮ್ಮೀರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಶತ್ರು; ಭೀಮಸೇನ: ಕಿಮ್ಮೀರವೈರಿ ಮುಟ್ಟೆವಂದಾಗಳ್ . . . ರಾಜಾಧಿರಾಜನಂ ಪರಾಭವಂಬಡಿಸದಿರೆಂದು ಬಲದೇವಂ ಬಾರಿಸೆ ವಾರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೭ ವ). [ಕಿಮ್ಮೀರ + ವೈರಿ]

ಕಿಮ್ಮೆನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಇದಿರಾಡು; ಆಕ್ಷೇಪಿಸು: ನಿನ್ನ ಮೈದುನರೆಂದು ನುಡಿವಾಗ ನಮಗೆ ಕಿಮ್ಮೆನ್ನಬಾರದ ತೇಜವಿಹುದು (ಭರತ. ೭೮-೭೨). [ಕಿಂ + ಎನ್ನು (< ಎನ್)]

ಕಿಮ್ಸನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಅಱಿಯದೆ ಬಂದೆವು ಕಿಮ್ಸನ್ ಪರಿಹರಿಸಯ್ಯ ಭಿಮ್ಸನ್ (ಪುರಂದ. ೨-೫೯-೧); ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರಗೆ ಕಿಮ್ಸನ್ ಕೂರ್ಮಾವತಾರಗೆ ಭಿಮ್ಸನ್ (ಪುರಂದ. ೨-೫೯-೩). [?]

ಕಿರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ.

ಕಿರ್ ಎನ್ನು= ಕಿರ್ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು; ಚೀರು; ಆನೆಯಂತೆ ಕಿಳಿರು. ಕಿರ್‌ಕಿರ್, ಕಿರ್ಕಿರ್ = ೧. ಬಾಗಿಲು, ಮುಂತಾದುವು ಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವಾಗ ಇಲ್ಲವೇ ಮುಚ್ಚುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ. ೨. ಹಕ್ಕಿಗಳ ಧ್ವನಿ: ಕೆಂಬಿತ್ತ್ರನುಗಿಯುತುಂಡಾಡಿಂಬದ ಬೀಡೆಯೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ತುಂಡು ಕಿರ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀರ್ಕೀ]ರೆಂಬ ಮಱಿಗಿಳಿಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೨-೪); ತೂಗುಂದೆನೆಯಂ ತಱಿಕ್ಕೈಸಿ ಕಿರ್ಕೀರೆನುತೆಡೆ ಗೆಸಱೊಳ್ ಬಿಬ್ದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೬೭). [?]

ಕಿರ (ನಾ). ಕಾಡುಹಂದಿ; ಮಿಕ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಿರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ: ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಹಕ್ಕಲ್ಲು ಕುಂಮರಿ ಕೊಹು ಸರಕಲ್ಲು ಕೊಡದಿ ಕಿರಕ ಕಾಡಾರಂಭ ಮುಂತಾಗಿ ಯೇನ್ನು ಉಂಟಾದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೯-೨೨; 1392). [?]

ಕಿರಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ: ಕಿರಕುಂ ತುಱಿಯುಂ ತದ್ದುಂ ವಿಸಮುಂ ತೊನ್ನುಂ . . . ಕುತ್ತಂಗಳ್ (ಪಸಾರ. ೧೦೨-೧೫). [?. / ತಮಿ. ಚಿರಙ್ಗು. ಮಲ. ಶಿರಙ್ಙು]

ಕಿರಕುಳೆ 'ಕಿಱುಕುಲ' ನೋ.

ಕಿರಗಣೆ, ಕಿರಗಣೆ, ಕಿರಗುಣೆ, ಕಿರುಗುಣಿ (ನಾ). ಅಗಲ ಕಡಿಮೆ ಇರುವ ಸೀರೆ; ಕಿರಿಗೆ; ಪರಿಕಾರ: ತನ್ನ ಕಿರಗಣೆಯ ವಾರ ಬಿಚ್ಚಿ ನನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಕೇಳಿದಳು (ಅಪೋಲಿ. ೯). ಕಿರುಗಣೆ: ಆಗ ಇನ್ನೂ ಕಿರುಗಣೆ ಉಟ್ಟು ನಲಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಎಳೆಯ ಬಾಲೆ (ಮೂರುವಾ. ೧೧೨); ರಾಕ್ಷಸ ವೇಷಗಳು . . . ಕಥಕ್ಕಳಿ ವೇಷ ಗಳಂತೆಯೂ ಸ್ಥಳೀಯ ದೆವ್ವಗಳಂತೆಯೂ ಕಿರಗಣೆ ತೊಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಕ್ಕಬ. ೧೧೦). ಕಿರಗುಣೆ: ಹುಡಿಗಿಗೆ ಒಂದು ಕಿರಗುಣಿ ತಂದಿದ್ದೇವೆ (ರೂಢಿ). ಕಿರುಗುಣಿ: ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳ ಕೂಡಿಯಾಡುತಿರೆ ಕಿರುಗುಣಿಯ ನಕ್ಕರಿಂ ಕಂಚುಕವ ತೊಡಿಸುಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೨೭-೩೨). [← ಮರಾ. ಕಿರಗುಣೀ]

ಕಿರಗಣೆ 'ಕಿರಗಣೆ' ನೋ.

ಕಿರಗುಣಿ 'ಕಿರಗಣೆ' ನೋ.

ಕಿರಚು 'ಕಿಱುಚು' ನೋ.

ಕಿರಣ$_1$ (ನಾ). ಬೆಳಕಿನ ಕದಿರು; ಕಾಂತಿ; ಮರೀಚಿ; ಮಯೂಖ: ಪಸರಿಪಿನಕಿರಣಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೮); ಹರ ನಿಂದುರ್ವಿಗೆ ದೈವವೇ? ಕಿರಣಕಿಂದುಂಬಿಟ್ಟು ಸೊಂಪುಂಟೆ? (ಸೋಮೇಶ. ೬).

ಕಿರಣ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹರಡುವಿಕೆ; ಎರಚುವಿಕೆ; ಪ್ರಸರಣ. 'ಕಿರಣಿಸು' ಪರಾ. ೨. = ಕಿರಣಾಗಮ: ಕಾಮಿಕ, ಯೋಗಜ . . . ಕಿರಣ, ವಾತುಲಗಳೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶಿವಾಗಮಗಳು (ಭಾರದ. ೭೨). [< ಸಂ. ಕೀರ್ಣ]

ಕಿರಣ$_3$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅವಯವದ ಹೆಸರು: "ಬಾಹ್ಯದೊಳಗಣ ಕಲೆಗಳ್ಗೆ ಕಿರಣಮೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೬೬ ವ). [?]

ಕಿರಣಲಹರಿ (ನಾ). ಬೆಳಕಿನ ಪ್ರವಾಹ; ಕಿರಣಗಳ ಪ್ರಭೆ: ಧರೆಗೆ ಬಂದನು ಸೂರ್ಯನಾಥನ ಕಿರಣಲಹರಿಯ ಹೊಯ್ಲಿನಲಿ ಸರಸಿರುಹಮುಖಿ ಬೆಚ್ಚಿದಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩-೧೮). [ಕಿರಣ$_1$ + ಲಹರಿ$_1$]

ಕಿರಣಾಗಮ (ನಾ). [ಶೈವ] ಶೈವಮತದ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಾಗಮ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಮಿಕಾಗಮ . . . ಕಿರಣಾಗಮ ವಾತುಲಾಗಮವೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಾಗಮಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೬೮). [ಕಿರಣ$_1$ + ಆಗಮ]

ಕಿರಣಾವಲಿ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಪಂಕ್ತಿ, —ಸಾಲು; ಕಾಂತಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಇವರ ಹಾಸ್ಯವು ಆ ದೃಷ್ಟಿಯ ಕಿರಣಾವಲಿಯು (ವಿಚಾಮಂ. ೧೦೨). [ಕಿರಣ$_1$ + ಆವಲಿ]

ಕಿರಣಾಳಿ (ನಾ). = ಕಿರಣಾವಲಿ: ರವಿ ಕಿರಣಾಳಿಗಳ್ ಧ್ವಜ ಪಟಾಳಿಯ ತಿಂತಿಣಿಯಿಂದಮುರ್ಚಲಾಱವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೦). [ಕಿರಣ$_1$ + ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$)]

ಕಿರಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡು; ಪಸರಿಸು: ಶರಣರ ದಾಸರ ಕರುಣೆ ಕಿರಣಿಸುವಂತೆ ಕೂಗುವೆಯಾ ಹೇಳು ಕೋಗಿಲೇ (ಗಿ. ೨೪); ಒಂದೇ ಬಿಂದುವು ಸುತ್ತು ಕಡೆಗೂ ಒತ್ತಿ ಕಿರಣಿಸಿ ಮೊತ್ತವಾಗಿದೆ (ಜೀವಲ. ೧೬). ೨. (ಮನಸ್ಸಿಗೆ) ತೋರು; ಹೊಳೆ; ಸ್ಫುರಿಸು: ಶರಣ ಭಾವದಲಿ ಕಿರಣಿಸಿಹುದು ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯ ಸ್ಮರಣ (ನೆಲಮು. ೩೬). [ಕಿರಣ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿರಮಂಜಿ, ಕಿರುಮಿಂಜಿ, ಕಿರುಮಂಜಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಅರಗಿನ ಬಣ್ಣ: ಈ ವಾಯುವು ಕಿರಮಂಜಿ ಬಣ್ಣದ ಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ಉರಿಯುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೬); ಜೋತಾಡುವ ಇಸ್ತ್ರೀಯ ಅಸ್ತ್ರವಾಡದ ಸರ್ಬಗೋಲ ಅದ ಕಿರಮಂಜೀ ಬಂಣದ ಪಾಟಲೋಣ (ದೀಪಹ. I, ೨೪). ಕಿರಮಿಂಜಿ: ಆಸ್ಮಾನಿ ಬಣ್ಣ, ಕಿರಮಿಂಜಿ ಬಣ್ಣ, ಕುಸುಂಬಿ ಬಣ್ಣ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೦). ಕಿರುಮಂಜಿ: ಮೆಕ್ಸಿಕೋ, ಪೊ. ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಪಾಸುಕಳ್ಳಿಯ ಜಾತಿಯ ಗಿಡಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯಿಸಿ, ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪ ಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಹುಳುವಿನ ಒಡಲು ಕಿರುಮಂಜಿ (Cochineal. ಇಂಕನ). [← ಇಂ. Crimson]

ಕಿರಮಿಂಜಿ 'ಕಿರಮಂಜಿ' ನೋ.

ಕಿರಯ (ನಾ). ಕ್ರಯ; ಬೆಲೆ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕ್ರಯ]

ಕಿರಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಶಬ್ದಮಾಡು; ಕೂಗು: ಮಂಚಗಳು ಕಿರಲುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೦೧). [< ಕೀಱು ?]

ಕಿರಲು$_2$ (ನಾ). ಚೀತ್ಕಾರ; ಚೀರುವಿಕೆ: ಮೇಕೆಯ ಕಿರಲನ್ನು ಕೇಳಿ ಸದನದ ಕಾಪಿನಾಳು ಅರಸುತ್ತ ಈ ವೇಳೆಗೆ ಈ ಎಡೆಗೆ ಬಂದನು (ಅಳಾಕ. ೧೫೪). [< ಕಿರಲು$_1$]

ಕಿರಸೆ 'ಕಿರಿಸೆ' ನೋ.

ಕಿರಸ್ತಾನ 'ಕಿರಿಸ್ತಾನ' ನೋ.

ಕಿರಾಣಿ (ನಾ). ದಿನಸಿ; ಧಾನ್ಯ: ಬಣಜಿಗನು ಕಿರಾಣಿಯ ಸರಕು ಗಳನ್ನು ಹಲವು ತರದ ಬೀಜಗಳನ್ನೂ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೨); ಜೋಳ, ಉದ್ದು, ಹೆಸರು, ಮುಂತಾದ ಕಿರಾಣಿ ಸಾಮಾನು ಗಳು ಮನೆಗೆ ಬಂದವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೧); ಅನೇಕ ಕಿರಾಣಿಗಳು ಬೆಳೆಯು ತ್ತಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ (ಮಲೆನಾ. ೨೦). ಕಿರಾಣಿ ಅಂಗಡಿ = ದಿನಸಿ ಅಂಗಡಿ: ಮನೆಯ ಮುಂದೆಯೆ ಒಂದು ಕಿರಾಣಿ ಅಂಗಡಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದರಂತೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರತಾ. ೨೧). [← ಮರಾ. ಕಿರಾಣಾ; ಹಿಂ. ಕಿರಾನಾ]

ಕಿರಾಣಿಜೀನಸು (ನಾ). ಕಿರಾಣಿ ದಿನಸಿ: ಕಿರಾಣಿ ಜೀನಸು — ಅಂದರೆ ಮಣೇರಿ ಅಥವಾ ಸ್ಟೇಶನರಿ ಸಾಮಾನುಗಳೂ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೭). [ಕಿರಾಣಿ + ಜೀನಸು]

ಕಿರಾತ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಮೇಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಜನ; ಬೇಡ; ಶಬರ: ಅಸಂಖ್ಯಾತರ್ ಕಿರಾತರ್ ನೆರೆದು ನಿಖಿಲ ಭೂಚಕ್ರಮಂ ಸೂಱೆಗೊಂಡರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೩೫). ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಚಿರಾಯಿತ. 'ಕಿರಾತಕಡ್ಡಿ' ಪರಾ. ೩. ಗಿಡ್ಡ; ಕುಳ್ಳ.

೪. ಚಿಕ್ಕ ಮೈಯವನು; ಬಡಕಲು ಶರೀರದ ಗಿಡ್ಡಾಳು : "ಕಿಱಿಯೊಡಲವನಂ ಪ್ರಶ್ನಿಯೆಂಬುದು, ಕಿರಾತನುಂ ಎಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೭); ಕುಬ್ಜ ವಾಮನ ಬಧಿರ ಮೂಕ ಕಿರಾತೋನ್ಮತ್ತ ಜಡ ಜನಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೪೮). [ಸಂ.]

ಕಿರಾತಕ (ನಾ). = ಕಿರಾತ. [ಸಂ.]

ಕಿರಾತಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಚಿರಾಯಿತ ಕಡ್ಡಿ : ಅಮೃತ ಬಳ್ಳಿ, ಪಿತ್ತಪಾಪಟ . . . ಇವನ್ನು ಮುಕ್ಕಾಲು ತೊಲೆಯಂತೆ ಜಜ್ಜಿಹಾಕಿ (ಮನಿಸು. ೨೫). [ಕಿರಾತ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಿರಾತತಿಕ್ತ (ನಾ). = ಕಿರಾತಕಡ್ಡಿ : (ಶ). [ಸಂ.]

ಕಿರಾತವಡೆ (ನಾ). ಬೇಡರ ಸೈನ್ಯ; ಕಿರಾತರ ಸಮೂಹ : ಗುರುವಂ ಭೃಗುಗೆಲೆ ನೃಪರಿಂ ಕಿರಾತವಡೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೭-೬೫). [ಕಿರಾತ + ಪಡೆ₂]

ಕಿರಾತಸತಿ (ನಾ). ಬೇಡರ ಹೆಂಗಸು; ಬೇಡಿತಿ; ಶಬರಿ : ಪಾಡಿದರ್ ಮದವತಿಯರ್ ಕಿರಾತಸತಿಯರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೯೨). [ಕಿರಾತ + ಸತಿ₁]

ಕಿರಾತಿ (ನಾ). = ಕಿರಾತಸತಿ : (ಶ). [ಸಂ. ಕಿರಾತೀ]

ಕಿರಾತೆ (ನಾ). = ಕಿರಾತಸತಿ : ಎನಿತ್ತನಿತ್ತುಂಬುಜ ಪತ್ರನೇತ್ರೆಯಾ ಘನ ಸ್ತನಂಗಳ್ ಬಳೆಗುಂ ಕಿರಾತೆಯಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೫). [ಕಿರಾತ + -ಎ₂]

ಕಿರಾಯ (ನಾ). ಬಾಡಿಗೆ; ಕೂಲಿ : (ಶ). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಿರಾಯಾ]

ಕಿರಾಯತಿ (ನಾ). ಸೀಮೆ; ಪ್ರದೇಶ (?) : ಕೊದಾನುಪುರ ಸಿಗಹಳ್ಳಿ ನಂದಿಹಳ್ಳಿ ಸುತ್ತ ಕಿರಾಯತಿಗೆಲ್ಲ ಸುದ್ದಿಮುಟ್ಟಿ ಮಂದಿ ಬಂತಣ್ಣ ನಡು ಕಟ್ಟಿ (ಲೋಕಗೀ. ೨೨೩). [?]

ಕಿರಾಲುಬೋಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಎರಡು ಕಿರಾಲು ಬೋಗಿಯ ಸೋಟಿಯನ್ನು ಧ್ವಜಮರ . . . ನಿಂತಿದೆ (ದೇವಹಂ. ೯೨). [?]

ಕಿರಾಲೆ (ನಾ). (?) : ಭವಭೀತಿ ವೈರಾಗ್ಯವೆಂಬ ಕಂಭಂಗಳವಯವ ಮುಳ್ಳ ಕಿರಾಲೆಯಾದಿಯೊಳಿಹ ವಿವರದಲಿ ಸಂಕಲ್ಪವೆಂಬ ತೊಂಡೆಯ ಸೋಗ ಸಪರಿ (ಭಕ್ತಿಸ. III, ೨೫). [?]

ಕಿರಿ₁ (ಕ್ರಿ). ಬೋಳಿಸು; ಕೂದಲನ್ನು ತೆಗೆ; ಕ್ಷೌರಮಾಡು : "ಕಿರಿ - ವಪನೇ (ಬೋಳಿಸು), ತಂತುಗ್ರಂಥೌ ಚ (ದಾರದ ಗಂಟು)" (ಶಮಧಾ); ತಡೆಯದೆ ಮುಂ ಕಿರಿದ ಶಿರಂ ಜಡೆಗಟ್ಟಲ್ಪಾರದೆಂದು ಬೋೞಿಸಿ ಬೋದಂ ಕುಡೆ ಕೊಂಡನವಂ ತಪಮಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡಿರೆ ದಂಡು ಬೂದಿ ಸೂರೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೫೨ ಪ್ರಯೋ). 'ತಲೆಗಿರಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿರೈ; ಮಲ. ಚಿರೆ; ತುಳು. ಕಿರೆ]

ಕಿರಿ₂ (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲು ಕಿಸಿ, —ತೆರೆ : ಕಿಱ್ರಿಂದು ಮುನ್ನೇಱಿದ ಕೋಡಂ ನೋಡಿ ಪಲ್ಲಂ ಕಿಱಿ[ರಿ]ದಗಿದುದುರವಂ ಪಿಕ್ಕಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೯೫); ಪುರ್ಬಿಕ್ಕಿ ಪಲ್ಗಳಂ ಕಿಱಿ[ರಿ]ದು (ದಶಕು. ೨-೮೭); ಬಿರುಬಿರನೆ ಕಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಪಲ್ಲಂ ಕಿರಿದು ಪುರುಗಿಸುತೆ ಮೊಗಮಂ (ಚಿಬಪು. ೨-೨೭); ಬಲ್ಲಿದ ಶಾನರು ಚಿಗಿದು ಬಿಟ್ಟಾಕ್ಷಣ ಹಲ್ಲ ಕಿರಿದರಗಳೊಳಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೭೯). 'ಪಲ್ಗಿರಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚಿರಿ]

ಕಿರಿ₃ ಕಿಱಿ₂' ನೋ.

ಕಿರಿ₄ (ನಾ). ದಾರದ ಗಂಟು : "ಕಿರಿ - ಪವನೇ (ಬೋಳಿಸು), ತಂತುಗ್ರಂಥೌ ಚ (ದಾರದಗಂಟು)" (ಶಮಧಾ). [?]

ಕಿರಿ₅ (ನಾ). ಹಂದಿ; ವರಾಹ : "ಕಿರಿ - ಪವನೇ, ತಂತು ಗ್ರಂಥಿ ವರಾಹಯೋಃ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ರಂಥೌ ಚ] (ಶಮಧಾ. ನ); ಹರಿ ಕೀಲಾದ್ರಿಯೊಳಿರ್ದುರುಕಿರಿರೂಪಿನ ಮೂಕದಾನವ ಪಾಂಗಿನ ಸೂಕರಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೪೬). [ಸಂ.]

ಕಿರಿಂಚಿಲ್ಲು (ನಾ). ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಟ್ಟಿ : "ಕರಿಂಚಿಲ್ಲು ಅಥವಾ ಕಿರಿಂಚಿಲ್ಲು ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಟ್ಟಿ. ಕಿರಿಂಚಿಲ್ಲು ಎಂಬುದೆ ಶುದ್ಧವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ" (ನಾಪೋಜ. ೩೩ ಅಡಿಟಿ). [?]

ಕಿರಿಏಲಾದಿಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೂರ್ಣ (?) : ಕಿರಿ ಏಲಾದಿಚೂರ್ಣ :- ಏಲಕ್ಕಿ, ಜೀರಿಗೆ, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ, ಕೊತ್ತಂಬರಿ ಶುಂಠಿ, ದ್ರಾಕ್ಷೆಹಣ್ಣು, ನೆಲ್ಲಿಚಟ್ಟು ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣವಂ ಅಕ್ಕಿಗಜ್ಜು ಸಕ್ಕರೆಯಿಂ ಕೊಳ್ಳಲು ವಾತಜ್ವರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವೈಸಿ. ೧೫). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಏಲಾದಿಚೂರ್ಣ]

ಕಿರಿಕಿರಿ 'ಕಿಱುಕಿಱು' ನೋ.

ಕಿರಿಕಿರಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಸಮಾಧಾನ ಪಡು; ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು : ಹಬ್ಬಕ್ಕಾದರೂ ಊರಿಗೆ ಹೋಗದಿದ್ದರೆ ಅವರ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಕಿರಿಕಿರಿಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಪಸ. ೨೪೧). [ಕಿರಿಕಿರಿ (< ಕಿಱುಕಿಱು) + ಪಡು₁]

ಕಿರಿಕುಂಬಳ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ. ೨. ಚಿಕ್ಕಕುಂಬಳ ಕಾಯಿಯನ್ನು ಬಿಡುವ ಬಳ್ಳಿ : (ಶ). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕುಂಬಳ]

ಕಿರಿಕೊಂಬು 'ಕಿರಿಗೊಂಬು' ನೋ.

ಕಿರಿಗಂಚಿ (ನಾ). ಧಾರೆಯ ಮಾರನೆಯ ದಿನದ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಮುಹೂರ್ತದ ಮರುದಿನದ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಇಲ್ಲಿಗೆ ಧಾರೆಯ ದಿನದ ಮದುವೆ ಮುಗಿಯಿತು. ಮೂರನೆಯ ದಿನ ಕಿರಿಗಂಚಿ (ಸನ್ನೂರು. ೧೦೧). 'ಮರಿಗಂಚಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಿರಿಗಂಟೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗಂಟೆ; ಕಿಂಕಿಣಿ; ಗೆಜ್ಜೆ : (ಶ). 'ಕಿಱುಗಂಟೆ' ಪರಾ. [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಗಂಟೆ₂]

ಕಿರಿಗಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಡಲೆ; ಸಣ್ಣ ಕಡಲೆ : (ಶ). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕಡಲೆ]

ಕಿರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕಣ್ಣು; ಸಣ್ಣ ಕಣ್ಣು : ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಿರಿಗಣ್ಣಾಗಿ ನೋಡಲು ವಿಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು (ನಿಮ್ಮಿದ್ಯ. ೧೧೨). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಿರಿಗನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ೧. "ಚಿಕ್ಕ ಹೆಣ್ಣು" (ಗಂಗಾಮು. ೮೫). ೨. "ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೮೫). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕನ್ನಿಕೆ₁]

ಕಿರಿಗರಕೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ವೈಶಿಗಿ. ೪೦-೮೦೦). [?]

ಕಿರಿಗೂದಲು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೂದಲು; ಗಿಡ್ಡ ಕೂದಲು : ಸಿಂಹದ . . . ಮೋರೆಯ ಮೇಲೆ ಕಿರಿಗೂದಲು ಇರುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦೬). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಕಿರಿಗೆ 'ಕಿಱುಗೆ' ನೋ.

ಕಿರಿಗೆಜ್ಜೆ 'ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಕಿರಿಗೊಂಬು, ಕಿರಿಕೊಂಬು, ಕಿರ್ಕೊಂಬು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಕೋಡು, —ಶೃಂಗ : (ಶ). ೨. ಸಣ್ಣ ಕೊಂಬೆ, —ಗೆಲ್ಲು; ಟೊಂಗೆ : (ಶ). ಕಿರಿಕೊಂಬು : ೨. (ಶ). ಕಿರ್ಕೊಂಬು : ೨. "ಕಿರಿಕೊಂಬು, ಕಿರ್ಕೊಂಬು - ಸಣ್ಣ ಟೊಂಗಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೮೫). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕೊಂಬು₂]

ಕಿರಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಮಾಡು; ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸು; ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸು : ಜಗದಗಲವನ್ನು ಕಿರಿಗೊಳಿಸಿ . . . ನಮ್ಮನ್ನು ವಿಶ್ವ ಕುಟುಂಬಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ರೈಲುಗಾಡಿ ನಿಜವಾಗಿ ಇಂದಿನ ಕಾಮಧೇನುವಲ್ಲವೆ? (ಮುಂಗಾಪು. ೩೧). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕೊಳ್₁ + -ಇಸು₃]

ಕಿರಿಗೊರಳು (ನಾ). ಕಿರು ಧ್ವನಿ; ಸಣ್ಣ ಧ್ವನಿ : (ಶ). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಕಿರಿಗೋಣಿ, ಕಿರಿಗೋಳಿ (ನಾ). ಗೋಣಿಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ವೈಔಗಿ. ೬೭-೧೩೭೭). **ಕಿರಿಗೋಳಿ**: ಪೀಲಾಲದ ಮರ, ಕಿರಿಗೋಳಿ, ಜೀವಿ, ಪಿನಪಾಲ (ವೈಔಗಿ. ೩೬-೭೨೪). [ಕಿರಿ$_3$(< ಕಿಱು$_2$)+ ಗೋಣಿ$_1$]

ಕಿರಿಗೋಳಿ 'ಕಿರಿಗೋಣಿ' ನೋ.

ಕಿರಿಚರಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಹೀರ, ಕಿರಿಚರಿಪ್ಪೆ (ವೈಔಗಿ. ೪೨-೮೩೮). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಚರಿಪ್ಪೆ?]

ಕಿರಿಚಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನರ್ವಾಳಿ, ಕಿರಿಚಳ್ಳೆ (ವೈಔಗಿ. ೨೪-೪೫೪). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಚಳ್ಳೆ]

ಕಿರಿಚಾಟ, ಕಿರುಚಾಟ (ನಾ). ಕೂಗಾಟ; ಅರಚುವಿಕೆ: ಹಾಟೀಲು, ಹಾಡಿದ ಹಾಡು, ಬಾನುಲಿದ ಕಿರಿಚಾಟ (ಅರಳು. ೪೨೬). **ಕಿರುಚಾಟ**: ನಿನ್ನ ಕಿರುಚಾಟ ನಿಲ್ಲಿಸು (ಶಾಲೆಮ. ೬೮); ಆಗ ಅವನ ಕಿರುಚಾಟ ನೋಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ದೀಪದ. ೬೦). [ಕಿರಿಚು (< ಕಿಱಿಚು) + ಆಟ]

ಕಿರಿಚು 'ಕಿಱಿಚು' ನೋ.

ಕಿರಿಚುನಗೆ (ನಾ). ಅರಚುವ ನಗೆ; ವಿಕಟಹಾಸ: ಅವಳ ತಾರಸ್ವರದ ನಗೆ ಇತರರ ವಿಕಾರವಾದ ಕಿರಿಚುನಗೆಯಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಯಿತು (ಪುನರು. ೧೪೫). [ಕಿರಿಚು (< ಕಿಱಿಚು) + ನಗೆ]

ಕಿರಿಜಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಾಲಿಗಿಡ : ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ, ಕಸ್ತೂರಿ ಗೊಬ್ಬಳಿ, ಕಿರಿಜಾಲಿ (ವೈಔಗಿ. ೧-೧೩). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಜಾಲಿ$_1$]

ಕಿರಿಜಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬಾಗಿಲು; ದಿಡ್ಡಿಬಾಗಿಲು: ಕೊತ್ತಲ ಒಳ ಮನೆಯ ತೊಟ್ಟಿಲ್ ಕಟ್ಯಾರ ಸುತ್ತ ಕಿರಿಜಿಡ್ಡಿ ಬಡಿದಾರ ತಾಯಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೭೮). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$)+ ಜಿಡ್ಡಿ]

ಕಿರಿಟೆ (ನಾ). 'ಕಿರ್' ಎಂದು ಸದ್ದು ಮಾಡುವ ಜೀರುಂಡೆ; ಚಿಮ್ಮುಂಡೆ: ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವ ವೇಳೆ ಕಿರಿಟೆಗಳು ಕಿರಿಗುಟ್ಟು ತ್ತಿದ್ದಾಗ ಜಿಂಕೆಯ ಸವಾರಿ ಬಂತು (ಮಣಿಸ. ೯೨). [← ಮರಾ. ಖಿರೀಟ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೊಣ]

ಕಿರಿತಗ್ಗಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ, ಭಾರಂಗಿ, ಕಿರಿತಗ್ಗಿಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೨೩-೪೨೦). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ತಗ್ಗಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಿರಿತನ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕತನ; ಸಣ್ಣತನ; ಅಲ್ಪತನ: ತನ್ನ ಕಿರಿತನದ ಕಲ್ಪನೆ ಆನಂದಸಿಗೆ ಆಯಿತು (ಮುರುಕು. ೫೩). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + -ತನ]

ಕಿರಿತಮ್ಮ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತಮ್ಮ; ಸಹೋದರರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯವನು: (ಕ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ತಮ್ಮ]

ಕಿರಿತುರಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಸಣ್ಣ ತುರುಚಿ: ಸಣ್ಣ ತುರಚಿ, ಕಿರಿತುರಚಿ, ಕಿರಿಬೆರಳು (ವೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೩೧). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ತುರಚಿ (< ತುಱುಚಿ)]

ಕಿರಿತೂತು (ನಾ). ಚಾಡಿಮಾತು (?): ಪಾಮನರಾಯರ ಕಿರಿತೂತಿನಿಂದ ನರಸಿಂಗಭಟ್ಟ ಹೆದರಿ ದೂರವಾದ (ಮುರಳಿ. ೬೬). [?]

ಕಿರಿದಾರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾರಿ; ಕಾಲುದಾರಿ; ಚಿಕ್ಕಹಾದಿ : (ಕ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ದಾರಿ$_1$]

ಕಿರಿದು 'ಕಿಱಿದು' ನೋ.

ಕಿರಿನಳ್ಳು (ನಾ). 'ಕಿರ್' ಎಂದು ನರಳುವಿಕೆ; ಸಣ್ಣ ನರಳಾಟ: ಸಾಯೋತನಕ ಕಿರಿನಳ್ಳು ನರಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೇನು (ಬೆಳುಮ. ೧೪೭). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ನಳ್ಳು$_0$ (< ನರಳು$_3$)]

ಕಿರಿನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲೊಳಗೆ, ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲ್ಗಡೆ ಜೋತಾಡುವ ಸಣ್ಣ ಮಾಂಸಖಂಡ; ಸಣ್ಣನಾಲಗೆ: (ಕ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ನಾಲಗೆ]

ಕಿರಿನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳು ಮಾತಾಡು; ತುಚ್ಛವಾದ ಮಾತನ್ನು ನುಡಿ: (ಕ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ನುಡಿ$_1$]

ಕಿರಿನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಮಾತು; ದೀರ್ಘವಲ್ಲದ ಮಾತು: ದಾಸರ ಕಿರಿನುಡಿಗಳು ಕೆಲವು ಸಲ ಕಿಡಿಯಂತೆ ಸಿಡಿಯುತ್ತವೆ (ತವನಿ. ೧೭೦). ೨. ಸಣ್ಣ ಧ್ವನಿಯ ಮಾತು : (ಕ). ೩. ಅಲ್ಪವಾದ ಮಾತು ; ಸಣ್ಣಮಾತು ; ಕೀಳುನುಡಿ. 'ಕಿರುನುಡಿ' ಪರಾ. [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ನುಡಿ$_2$]

ಕಿರಿನೋಟ 'ಕಿಱುನೋಟ' ನೋ.

ಕಿರಿಪಂಚೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪಂಚೆ; ಸಣ್ಣಪಂಚೆ: ಈತ ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿದ ಕಿರಿಪಂಚೆಯ ಸಹಿತವಾಗಿ ನೀರಿಗೆ ಇಳಿಯುತ್ತಾನೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೩). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಪಂಚೆ]

ಕಿರಿಪಾರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಪಾರಿ: ಗಾಡಿಯ ಕಿರಿಪಾರಿ ಮುರಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಪಾರಿ$_1$]

ಕಿರಿಪಿಲ್ಲಿ 'ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕಿರಿಪಿಲ್ಲೆ 'ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕಿರಿಪಂಚಮೂಲ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ: ಆಡುಸೋಗೆ ಬೇರು, ಕಹಿಪಡವಲ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಕಿರಿಪಂಚಮೂಲ, ಅಳಲೆಕಾಯಿ . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ಹಳೆಯ ಜ್ವರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೧೨೬). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಪಂಚಮೂಲ]

ಕಿರಿಪಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಚಿಕ್ಕಪಡಲ: ಕಾಕಮಂಚಿ, ಮೊಳಲುಬದನೆ, ಕಿರೀಪಡಲ, ಪಡಲ (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೭). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಪಡಲ$_1$]

ಕಿರಿಬನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬನ್ನಿಮರ: "ಶಮೀರಃ, ಅಲ್ಪಾ ಶಮೀ - ೨ ಕಿರಿಬನ್ನೀಮರದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೮). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಬನ್ನಿ$_1$]

ಕಿರಿಬಿದಿರು (ನಾ). ಬಿದಿರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಗಂಡುಬಿದಿರು, ಕಿರಿಬಿದಿರು (ವೈಔಗಿ. ೨೯-೫೬೭). 'ಹೆಬ್ಬಿದಿರು' ಪರಾ. [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಬಿದಿರು (< ಬಿದಿರ್$_2$)]

ಕಿರಿಬೆಟ್ಟು 'ಕಿರಿಬೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿರಿಬೆರಳು$_1$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬೆರಳು; ಕನಿಷ್ಠಿಕೆ: ಕಿರಿಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ್ದೇ ಉಂಗುರ ಬೆರಳು (ರೂಢಿ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಕಿರಿಬೆರಳು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಸಣ್ಣತುರಚಿ, ಕಿರಿತುರಚಿ, ಕಿರಿಬೆರಳು (ವೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೩೧). [?]

ಕಿರಿಬೊಟ್ಟು, ಕಿರಿಬೆಟ್ಟು (ನಾ). ೧. = ಕಿರಿಬೆರಳು. ೨. ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ ವರ್ತುಳಾಕಾರದ ಅಲಂಕಾರ ಬಟ್ಟು: (ಕ). **ಕಿರಿಬೆಟ್ಟು**: ೧. ಕಿರಿಬೆಟ್ಟಂ ಬಿಟ್ಟು ಮಿಗಿಲಾದ ನಾಲ್ಕು ಬೆಟ್ಟುಗಳ ಮಡಿಶಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೭-೬). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ಬೊಟ್ಟು$_1$]

ಕಿರಿಮೆ (ನಾ). ಕಿರಿತನ; ಸಣ್ಣತನ: ಕಲೆಯ ಹಿರಿಮೆ ಇಲ್ಲವೆ ಕಿರಿಮೆ ಅದು ಹೇಳುವ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಆ ಹೇಳುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಸಾಧಿಸಿರುವ ಯಶಸ್ಸನ್ನೂ ಹೊಂದಿದೆ (ಜಾನಗೀ. ೨). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + - ಮೆ$_1$]

ಕಿರಿಯಗುರು 'ಕಿಱಿಯಗುರು' ನೋ.

ಕಿರಿಯನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ; ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ: (ಕ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱು$_2$) + ನೆಲ್ಲಿ]

ಕಿರಿಯಮ್ಮ 'ಕಿಱಿಯಮ್ಮ' ನೋ.

ಕಿರಿಯಯ್ಯ 'ಕಿಱಿಯಯ್ಯ' ನೋ.

ಕಿರಿಯಾತು, ಚಿರಾಯತ, ಚಿರಾಯಿತ, ಚಿರ್ಯಾತ (ನಾ). ನೀಲಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಕಿರಾತಕಡ್ಡಿ: (*). **ಚಿರಾಯತ:** ವನತಿಕ್ತಕಾ (ಚಿರಾಯತ) . . . ಪಿತ್ತನಾಶಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೪-೨೬); "ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ, ನೀಲಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ, ಒಂದು ಸಸ್ಯ ಜಾತಿ; ಚಿರಾಯತ; ಕಿರಿಯಾತು ಗಿಡ" (Gentian. ಇಂಕನ್). **ಚಿರಾಯಿತ:** ಚಿರಾಯಿತ, ನೆಲಬೇವು . . . ಮೊಲೆಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೇದು (ಸಕವೈ. ೮೫); ಚಿರಾಯಿತದ ಪುಡಿ ೬ ತೊಲ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೪೨). **ಚಿರ್ಯಾತ:** (*). [← ಮರಾ. ಕಿರಾಈತ. < ಸಂ. ಕಿರಾತ]

ಕಿರಿಯಿಸು, ಕಿರಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೌರ ಮಾಡಿಸು; ಬೋಳಿಸು: ಅಲ್ಲಿ ಬಱಿಯಂ ತಲೆಯಂ ಕಿರಿಯಿಸಿ ದಿವಸಮನಲಸದೆ ಬೆಸಗೊಳ್ಳನಂತು ಗಾವಿಲನಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೪). **ಕಿರಿಸು₁:** ತಲೆಯಂ ಕಿರಿಸಿ ಕರಿಯ ಕೋವಣಮನುಡಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೦-೧೧). [ಕಿರಿ₁ + -ಇಸು₃]

ಕಿರಿವಕ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹಂದಿಯ ಮುಖ; ವರಾಹಮುಖ. ೨. ವರಾಹಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಕಿರಿವಕ್ತ್ರನುಗ್ರ ಶಿಖಿವಕ್ತ್ರಂ . . . ರುರುವಕ್ತ್ರನೆಂಬರೆಸೆದರ್ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಾಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೫೪). [ಕಿರಿ₅ + ವಕ್ತ್ರ]

ಕಿರಿವಾತು 'ಕಿಱುಮಾತು' ನೋ.

ಕಿರಿವಿ 'ಗಿರವಿ' ನೋ.

ಕಿರಿಸೀಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಸೀಸಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ. ☞ ಸೀಸ ಪದ್ಯವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಎರಡು ಭಾಗಮಾಡಿ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಒಂದೊಂದು ನುಡಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪದ್ಯ ಪ್ರಕಾರ: ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕಿರಿಸೀಸದ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ಇಡಬಹುದು (ಛಂದೋವಿ. ೨೦೩). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಸೀಸ₁]

ಕಿರಿಸು₁ 'ಕಿರಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕಿರಿಸು₂ 'ಕಿರಿಸೆ' ನೋ.

ಕಿರಿಸೆ, ಕಿರಸೆ, ಕಿರಿಸು₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ: ಬಿಲ್ಲಂಬು ಜವದಾಡೆ ಕಿರಿಸೆಗಳಾ ಗೃಹದಲ್ಲಿದ್ದವುರಿಮಾರಿಯಂತೆ (ಭರಚ. ೨೦-೧೩೨). ಖಂಡೆಯ ಕಿರಿಸೆ ಕಠಾರಿ (ಭರಚ. ೬೩-೧೦). **ಕಿರಸೆ:** ಕಿರಸೆ . . . ಜವದಾಡೆಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨). **ಕಿರಿಸು₂:** ವಿರಾಜಿಪ ಕಿರಿಸನು ಪಿಡಿದ ಭೂಭುಜನು ಕಳಿಂಗ (ನಾಗಕು. ೧೨-೬೫). [← ಹಿಂ. ಕಿರಚ, ಕಿರ್ಚ್ < ಸಂ. ಕೃತಿ]

ಕಿರಿಸ್ತಾನ, ಕಿರಸ್ತಾನ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಕ್ರಿಸ್ತ ಮತೀಯ: ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೆ ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಕಿರಸ್ತಾನರಾಗೋದೇ ನಿಜ (ಮಾರ್ಗದ. ೨೫); ನೆರ್ಸಿ ಏನು ಕಿರಸ್ತಾನರವಳು ಕೆಟ್ಟು ಹೋದಳೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೧). (ಗು). ೨. ಕ್ರೈಸ್ತ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಕ್ರೈಸ್ತ ಜಾತಿಯ: ಕಿರಿಸ್ತಾನರ ಹುಡುಗಿಯ ಹಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಎಳಕ. ೧). **ಕಿರಸ್ತಾನ:** ೨. ನನಗೊಬ್ಬ ಕಿರಸ್ತಾನ ಗೆಳೆಯರಿದ್ದಾರೆ (ಮುಂಗಾಪು. ೬೨). [← ಹಿಂ. ಕ್ರಿಸ್ತಾನ್; ಮರಾ. ಕಿರಿಸ್ತಾವ್ < ಇಂ. Christian]

ಕಿರಿಹಾಲೆ (ನಾ). ಹಾಲೆಯ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಜೀವಂತೀ, ಜೀವನೀ, ಜೀವಾ, ಜೀವನೀಯಾ, ಮಧುಸ್ರವಾ - ೫ ಕಿರಿಹಾಲೆಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೭). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಹಾಲೆ (< ಪಾಲ್ಪೆ)]

ಕಿರಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಚಿಕ್ಕಹುಲ್ಲು: (*). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಿರಿಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳ ಕೆಳಗಿನ ಹೊಟ್ಟೆ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ: "ವಸ್ತಿಃ, ನಾಭೇರಧಃ - ಹೊಕ್ಕಳು ಕೆಳಗಣ ಕಿರಿಹೊಟ್ಟೆ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೫). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಹೊಟ್ಟೆ₁ (< ಪೊಟ್ಟೆ)]

ಕಿರಿಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್‌ಹೊನ್ನೆ, ಕಿರಿಹೊನ್ನೆ, ಕಲ್‌ಪೊನ್ನೆ, ಹರಳುಹೊನ್ನೆ, ಬೊಬ್ಬಿ, ಇರ್ಪೆ (ವೈಸಗಿ. ೧೬-೨೪೬). [ಕಿರಿ₃ (< ಕಿಱು₂) + ಹೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ಕಿರೀಟ (ನಾ). ೧. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ; ಮುಕುಟ; ಮುಡಿ: "ಉಷ್ಣೀಷಂ ಕಿರೀಟಮಾ ಕೋಟೀರ ಮೆಂದೆನಲು ಮಕುಟಕ್ಕೆ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೮-೧೯); ಅಮರಕಿರೀಟಮಂಡಿತಚರಣ ಚಾರುಚರಿತ್ರ ನಿರುಪಮಭಾಳಶಿಖಿನೇತ್ರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೨). ೨. (ಅಲಂ) ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ತನ್ನ ಗಂಡ ತುಂಬಾ ಓದಿದರೆ ಅವಳಿಗೆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಿರೀಟ ಬಂದಂತೆ (ದೂರಸ. ೬೪). [ಸಂ.]

ಕಿರೀಟಧಾರಣೆ (ನಾ). ಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸುವುದು; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ: ಈ ದೇವಾಲಯದ ರಂಗಮಂಟಪವನ್ನು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ತನ್ನ ಕಿರೀಟಧಾರಣೆಯ ಮಹೋತ್ಸವದ ಜ್ಞಾಪಕಾರ್ಥವಾಗಿ . . . ಕಟ್ಟಿಸಿದನು (ಭಾರದ. ೫೦೭). [ಕಿರೀಟ + ಧಾರಣೆ]

ಕಿರೀಟಯೋಗ (ನಾ). ಅರಸನಾಗುವ ಯೋಗ: ನಮ್ಮ ಸಂತಾನಕ್ಕೆ ಇರ್ಪುದೆಂದರ್ ಕುಂತಳ ಕಿರೀಟಯೋಗಂ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೩). [ಕಿರೀಟ + ಯೋಗ]

ಕಿರೀಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. ೨. ಇಂದ್ರ. ೩. ಅರ್ಜುನ: ನಿನ್ನಂ ಕೊಂದ ಕಿರೀಟಿಯುಮೆನ್ನನುಜನನಿಕ್ಕಿಕೊಂದ ಭೀಮನುಮೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೫-೨೫); ಕಿರೀಟಿಯನಳವಿನಲಿ ಕಂಡಿದಿರು ಬಂದನು ನಗುತ ಶತಮನ್ಯು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೮೩). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಹಂಗನಹಕ್ಕಿ: "ಮೌಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ವ್ಯಾಕುಳಿ] ಕಿರೀಟಿ ಚಾಷಂ ಕೊಟ್ಟುಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೪); "ಚಾಷಃ, ಕಿಕೀದಿವಿಃ - ೨ ಹಂಗನ ಹಕ್ಕೀ ಹೆಸರು; ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ; ಆಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾಲಪಕ್ಷಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೪). [< ಸಂ. ಕಿರೀಟಿನ್]

ಕಿರೀದಡ (ನಾ). (?): ಆ ವೀರಾಗ್ರಗಣ್ಯನು ಮೇರುಪರ್ವತದ ಹಾಗೆ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿ ಕಿರೀದಡದ ಹಾಗೆ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ನಿಂತು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೦೦); ಆಗ ಈ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕಿರೀದಡದ ಹಾಗೆ ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಮರ್ಥನಾದ ವೀರಶ್ರೇಷ್ಠನುಂಟೆ (ಕೃವಾಕ. ೧೫೭). [?]

ಕಿರೀಹುಳಿಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಿರೀಹುಳಿಪ, ಹುಳಿ, ಮುದ್ದಿನಕೋಡುಸೊಪ್ಪು, ಸಣ್ಣಗೂಗೆ (ವೈಸಗಿ ೮-೧೨೭). [?]

ಕಿರು 'ಕಿಱು₂' ನೋ.

ಕಿರುಂಡೆಗ (ನಾ). ಗೋಪ್ಯವಾಗಿ ಹಡೆದ ಮಗ (?): ಎಮ್ಮ ಸೆಟ್ಟಿತಿ ಜಯಾವತಿ ಬೆಸಲೆಯಾದಳ್ ಕಿರುಂಡೆಗನಂ ಪೆತ್ತಳಾರುಮನಱಿಯಲೀಯದೆ ನೆಲಮನೆಯೊಳಡರ್ಗಿರ್ಪೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪-೧೨). [?]

ಕಿರುಕಣ್ 'ಕಿರುಗಣ್ಣು' ನೋ.

ಕಿರುಕರಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: ಬೆಳುಗಾರ ಕರ್ಪೂರ ಹಿಪ್ಪಲಿರಸ ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಕಿರುಕರಂಜಿಯ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಉಂಡೆಯ ಮಾಡಿ . . . ತೇದು ಲೇಪಂ ಮಾಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೫೦). [ಕಿರು (< ಕಿಱು₂) + ಕರಂಜಿ (< ಕರಂಜ₁)]

ಕಿರುಕಸಾಲೆ 'ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಿರುಕಿತ್ತಳೆ (ನಾ). ಕಿತ್ತಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಿತ್ತಳೆ, ಕಿರುಕಿತ್ತಳೆ . . . ಸಾರ್ವರ್ತುಕಮಾದ ಫಲಂಗಳುಳ್ಳ ತರುನಿಕರಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). [ಕಿರು (< ಕಿಱು₂) + ಕಿತ್ತಳೆ (< ಕಿತ್ತಿಳೆ)]

ಕಿರುಕುಣಿ 'ಕಿಱುಗುಣಿ' ನೋ.
ಕಿರುಕುಸಾಲೆ 'ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ' ನೋ.
ಕಿರುಕುಳ$_1$ 'ಕಿಱುಕುಳ$_1$' ನೋ.
ಕಿರುಕುಳ$_2$ 'ಕಿಱುಕುಳ$_2$' ನೋ.
ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಪಡಿಸು; ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು: ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದ ನೀನು ಅವರನ್ನು ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವರು . . . ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುತ್ತಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೨೫೪); ತಾನು ಅವನನ್ನು ಅಷ್ಟು ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೧೨೩). [ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟು + -ಇಸು$_3$]
ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಪಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು. 'ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟಿಸು' ಪರಾ. [ಕಿರುಕುಳ$_2$ (< ಕಿಱುಕುಳ$_2$) + ಕುಟ್ಟು$_1$]
ಕಿರುಕೊಳ 'ಕಿಱುಕುಳ$_2$' ನೋ.
ಕಿರುಕೋಣೆ 'ಕಿರುಗೋಣೆ' ನೋ.
ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ 'ಕಿಱುಗಡಸಿಗೆ' ನೋ.
ಕಿರುಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ನಸುಗತ್ತಲೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕತ್ತಲೆ: "ಅವತಮಸಂ–೧ ಕ್ಷೀಣೇಧ್ವಾಂತೇ – ಕ್ಷೀಣವಾದ ಕತ್ತಲೆ ಹೆಸರು. ಅಂದರೆ – ಕಿರುಗತ್ತಲೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೪). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕತ್ತಲೆ (< ಕೞ್ತಲೆ)]
ಕಿರುಗತ್ತಿ 'ಕಿಱುಗತ್ತಿ' ನೋ.
ಕಿರುಗಬ್ಬ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕಾವ್ಯ: ಶ್ಲೋಕದೊಳಗಡಕವಾದ ಕಿರುಗಬ್ಬವು (ನಾಡೋಜ. ೩೪೨). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕಬ್ಬ$_1$]
ಕಿರುಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ 'ಕಿಱುಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ' ನೋ.
ಕಿರುಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಾಣಿಕೆ: ಬಡವನ ಈ ಕಿರುಗಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]
ಕಿರುಗಾಳಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗಾಳಿ; ಮೆಲ್ಲಗೆ ಬೀಸುವಗಾಳಿ: ಮೆಯ್ಯಾಪ್ಯಾಯನಂಬಡಿಪ ಕಿರುಗಾಳಿ ಸುಳಿವುದುಂ (ಸಂಸಪ. ೨೮–೧೨೮). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಗಾಳಿ$_1$]
ಕಿರುಗಿಡ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಗಿಡ; ಸಣ್ಣಗಿಡ: ಇನಿತು ಕಿರುಗಿಡದೊಳೆನಿತು ಹಿರಿಹೂವು (ಅನಿಕೇ. ೨೩–೧). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]
ಕಿರುಗುಟ್ಟಾಟ (ನಾ). ಕಿರುಚಾಟ: ನಮ್ಮ ಸುತ್ತಲಿರುವ ವಿಶ್ವದ ಕಿರುಗುಟ್ಟಾಟ ಗುಂಯಿಗುಟ್ಟಾಟಗಳನ್ನು ಕೇಳಬಹುದು (ಆಕಾಶ. ೮). [ಕಿರುಗುಟ್ಟು + ಆಟ]
ಕಿರುಗುಟ್ಟಿಸು (ನಾ). ಕಿರಿಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಗೋಳಾಡಿಸು: ಸುಮ್ಮನೆ ಕಾಲತಳ್ಳಿ ಆ ರಾಮಣ್ಣನ ಕಿರುಗುಟ್ಟಿಸಬಹುದು (ರಂಟರ. ೧೮). [ಕಿರುಗುಟ್ಟು + -ಇಸು$_3$]
ಕಿರುಗುಟ್ಟು, ಕಿರ್ಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿರುಚು; ಚೀರು; ಗೋಳಾಡು: ಆ ನೋವು ತಡೆಯಲಾರದೇ ಕರಡಿ ಕಿರುಗುಟ್ಟಿ ಹೋಯಿತು (ಪಂಚಾಮೃ. ೩); ಗುಲಾಮರು ಕಿರುಗುಟ್ಟಿಹೋದರು (ಪೈಗಂಬ. ೧೫೨). ೨. (ಬಾಗಿಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಂತೆ) ಕಿರ್ ಎಂದು ಶಬ್ದ ಮಾಡು. ಕಿರ್ಗುಟ್ಟು: ೧. ಕಿರ್ಗುಟ್ಟುತೆ ಮುಂದಟ್ಟಿ ಪೆಡಂಮುಟ್ಟುತೆ ಸೂಕರನಡರ್ದು ಸಾರ್ದುದು ಮೆಳೆಯಂ (೧ಗಿಕ. ೧–೧೨೨). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕುಟ್ಟು$_1$]
ಕಿರುಗುಡಿ (ನಾ). ಗೋಡೆಯ ಸಣ್ಣಗೂಡು, —ಮಾಡು: ಇಲ್ಲಿನ ಶೈಲಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಎಂದರೆ. . . ಲಲಿತವಾದ ಕಿರುಗುಡಿ(Niche)ಗಳಲ್ಲೂ ತುಂಬಿದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೭೨೧). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಗುಡಿ$_1$]
ಕಿರುಗುಡು (ಕ್ರಿ). 'ಕಿರ್' ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಗೊಬ್ಬರದ ಭಾರದಿಂದ ಆದರ ಚಕ್ರಗಳು ಕಿರುಗುಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಪುಸರು. ೨೯೬). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]
ಕಿರುಗುಣಿ$_1$ 'ಕಿರಗಣಿ' ನೋ.
ಕಿರುಗುಣಿ$_2$ 'ಕಿಱುಗುಣಿ' ನೋ.
ಕಿರುಗುಡ್ಡ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಗುಡ್ಡ: ಬೈಲನ್ನು ದಾಟಿ ಕಿರುಗುಡ್ಡವನ್ನೇರಿ ಆ ಬದಿಗೆ ಇಳಿದು ಹೋದುದನ್ನು ಕರಿಯನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೨೧). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಗುಡ್ಡ$_2$]
ಕಿರುಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕುಪ್ಪಸ; ಸಣ್ಣ ರವಿಕೆ: ಕಿರುಗುಪ್ಪಸದ ಕೆಂದುಗೂಡಲಿನ ನೀಲಿನೇತ್ರಗಳ ಏಳು ವರ್ಷದ ಅವಳ ಮಗಳು (ಪುನರು. ೧೯೩). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕುಪ್ಪಸ]
ಕಿರುಗುರುಟಿಗೆ, ಕಿರುಗುರಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕಿರುಗುರಟಿಗೆಯ ಬೇರು . . . ಕಾಳಾಡಿನ ಹಾಲಲ್ಲರೆದು ಮೂರು ದಿನಗಳು ಕುಡಿಯೆ ಪಕ್ಕೆಶೂಲೆ ಹರ (ವಿವೈವಿ. ೧೫೨). ಕಿರುಗುರಟ್ಟಿಗೆ: ಆಡುಸೋಗೆ ಸೊಪ್ಪು, ಗರುಗದ ಸೊಪ್ಪು, ಕಿರುಗುರಟ್ಟಿಗೆ ಸೊಪ್ಪು. . . ಚೂರ್ಣಂಗೆಯ್ದು (ಸಕವೈ. ೨೨೬). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕುರುಟಿಗೆ]
ಕಿರುಗುಳ್ಳ 'ಕಿಱುಗುಳ್ಳ' ನೋ.
ಕಿರುಗೆ 'ಕಿಱುಗ್ಗೆ$_1$' ನೋ.
ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ 'ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ' ನೋ.
ಕಿರುಗೆಯ್ಮೆ 'ಕಿಱುಗೆಯ್ಮೆ' ನೋ.
ಕಿರುಗೈ 'ಕಿಱುಗೈ' ನೋ.
ಕಿರುಗೋಣೆ 'ಕಿಱುಗೋಣೆ' ನೋ.
ಕಿರುಗೋಣೆ, ಕಿರುಕೋಣೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕೋಣೆ: ಪಿಸುನುಡಿಗಳ ಮಾರ್ದನಿಗಳ ಕಿರುಗೋಣೆಗಳಿಂದ (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೧–೧೧). ಕಿರುಕೋಣೆ: ಅವನು ಕಿರುಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮೇಲಂಗಿಯನ್ನು ತೆಗೆದಿರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ (ಪುನರು. ೩೫೮). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕೋಣೆ$_1$]
ಕಿರುಗೋಳಿ 'ಕಿಱುಗೋಣಿ' ನೋ.
ಕಿರುಚಲು 'ಕುರುಚಲು' ನೋ.
ಕಿರುಚಾಟ 'ಕಿರಿಚಾಟ' ನೋ.
ಕಿರುಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅರಚು; ಕೂಗಾಡು: "ನಾಯಿ ತಪ್ಪುಮಾಡಿತು" ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಕಿರುಚಾಡಿದರು (ಶಾಲೆಮ. ೨೦೬); ಕಿರುಚಾಡುತ್ತ ಇವರನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು (ನನ್ನಜೊ. ೫೮). [ಕಿರುಚು (< ಕಿಱುಚು) + ಆಡು$_1$]
ಕಿರುಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೂಗಿಸು: ಛಡಿ ಹಿಡಿದು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಿರುಚಿಸುವ ಬೋಧನ ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿ . . . ನೂತನಕ್ರಮ ಆಚರಣೆಗೆ ಬಂದಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೫೬). [ಕಿರುಚು (< ಕಿಱುಚು) + -ಇಸು$_3$]
ಕಿರುಚು 'ಕಿಱುಚು' ನೋ.
ಕಿರುಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಹರೆಯದವಳು; ನವತರುಣಿ: ಕಿರುಜವ್ವನೆಯರರೆಬರು ರಾಯಸೆಜ್ಜೆಗೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ನಿಂತು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೮೩–೭). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಜವ್ವನೆ]
ಕಿರುಟಿಗ, ಕಿರುಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕಲಿಂಗಪಕ್ಷಿ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಕಿ). ಕಿರುಟಿಗೆ: (ಕಿ). [?]
ಕಿರುಟಿಗೆ 'ಕಿರುಟಿಗ' ನೋ.
ಕಿರುಡಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕಿರಿಯ ಡಕ್ಕೆ; ಚಿಕ್ಕ ಡಕ್ಕೆ: ತನ್ನ ಕಿರುತ[ಡ]ಕ್ಕೆಯ ತಾಳಕ್ಕನುವಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ನಡೆದಾ. I, ೫೩೩). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಡಕ್ಕೆ]

ಕಿರುಡೊಳ್ಳು ‘ಕಿಱುಡೊಳ್ಳು’ ನೋ.

ಕಿರುತಮ್ಮ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ತಮ್ಮ; ಕಿರಿಯ ತಮ್ಮ: ಕಿರುತಮ್ಮಂಬೆರಸೀ ಚತುಃಶ್ರುತಿಗೆ ವೇದಾರ್ಥ ಪ್ರಕಾಶಂ . . . ಮೆರೆಸಲ್ (೧೪ವಿಂ. ೫೧-೪).

ಕಿರುತಾರಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ನಕ್ಷತ್ರ: ಈ ಕಿರುತಾರಗೆಯೇ ಅರುಂಧತಿ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೭). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ತಾರಗೆ]

ಕಿರುತಾಳೆ ‘ಕಿಱುದಾೞಿ^{3}’ ನೋ.

ಕಿರುತೊರೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಹೊಳೆ; ಸಣ್ಣನದಿ: ಕಡಲು ಕಿರುತೊರೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದರೆ ಏನು ಸಿಕ್ಕೀತು? (ಬೆತಂಬಾ. ೫). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ತೊರೆ$_2$ (< ತೊಱೆ$^3_2$)]

ಕಿರುತ್ತಿರುವನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿರುತ್ತಿರುವ ನೂರಳಿವಿನೋಳ್ ಪಂಡಿ ಪೊದಱ ಎಮ್ಮೆ ತುಱುಗೊಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೪೨-೪; ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಿರುದಂಗಿ ‘ಕಿಱುದಂಗೆ’ ನೋ.

ಕಿರುದನಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣದನಿ; ತಗ್ಗಿದ ದನಿ: “ಕಲಂ ವಿಂಕತೇ – ಕಿರುದನಿಯಂ ಮಾಡಿದಪುದು” (ಕಾಶಕ್ಕ. ೯೦). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$)+ ದನಿ$_2$]

ಕಿರುದಾರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾರಿ; ಕಾಲ್ದಾರಿ: ಕಾವೇರಿ ತೋಟದ ಕಿರುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದಳು (ಕಾವೇರಿ. ೨೦೮). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ದಾರಿ$_1$]

ಕಿರುದಿನ್ನೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ದಿಣ್ಣೆ; ದಿಬ್ಬ; ವೊರಡಿ: ಅದೊಂದು ಕಿರುದಿನ್ನೆ; ಭರದಿಂದ ಏರುತಲಿದ್ದೆವು (ಚೆಂದುಟಿ. ೧೪). [ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ದಿನ್ನೆ]

ಕಿರುದುರುಚಿ (ನಾ). ತುರುಚೆಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: (ಕಿ). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ತುರುಚಿ (< ತುಱುಚಿ)]

ಕಿರುದೆಂಗು ‘ಕಿಱುದೆಂಗು’ ನೋ.

ಕಿರುದೆರೆ ‘ಕಿಱುದೆಱೆ^{3}’ ನೋ.

ಕಿರುದೆಱೆ^{3} ‘ಕಿಱುದೆಱೆ^{3}’ ನೋ.

ಕಿರುದೇಂಗು ‘ಕಿಱುದೇಗು’ ನೋ.

ಕಿರುದೇಗು ‘ಕಿಱುದೇಗು’ ನೋ.

ಕಿರುನಗೆ ‘ಕಿಱುನಗೆ’ ನೋ.

ಕಿರುನಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ನಡೆ; ಸಣ್ಣನಡಿಗೆ: “ಲಿಟ್ . . . ಲೇಷ್ಟವ್ಯಂ, ಈ ೭ ಕಿರುನಡೆ” (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೨೩). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ನಡೆ$_2$]

ಕಿರುನಡೆವಂತ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು; ಚಿಕ್ಕನಡಗೆಯವನು: “ಲೇಶನ್ . . . ಲಿಷ್ಟವಾನ್ ಈ ೫ ಕಿರುನಡೆವಂತಂ” (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೨೩). [ಕಿರುನಡೆ + -ವಂತ]

ಕಿರುನಾಲಗೆ ‘ಕಿಱುನಾಲಗೆ’ ನೋ.

ಕಿರುನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ನಿಮಿತ್ತ: ಎಲ್ಲರ ಕೊರಗಿನಲ್ಲೂ ಕಿರುನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಆ ಹಿರಿಯ ನಿಮಿತ್ತ ಅನುಕಂಪದಿಂದ ಕರುಣಿಸಿದೆ (ಮನೋಸಂ. ೧೧೭). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ನಿಮಿತ್ತ]

ಕಿರುನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳುಮಾತನಾಡು; ತುಚ್ಛವಾದ ಮಾತನಾಡು. ೨. ಸಣ್ಣ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡು; ಮೆಲ್ಲಗೆ ನುಡಿ: ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿಯಂತಿನಿದಾಗಿ ನೀನದನೆ ನುಡಿದೆಂದು ಯೇಸು ಕಿರುನುಡಿದಂ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೫-೧೨೩). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ನುಡಿ$_1$]

ಕಿರುನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಮಾತು; ದೀರ್ಘವಲ್ಲದ ಮಾತು: ಸರ್ವಜ್ಞನ ಕಿರುನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಅವಿತುಕೊಂಡಿದೆ (ತವನಿ. ೨೭). ೨. ಸಣ್ಣದನಿಯಲ್ಲಿ ಆಡಿದ ಮಾತು: (ಕಿ). ೩. ತಿರಸ್ಕಾರದ ಮಾತು; ಅಗೌರವದ ನುಡಿ; ಸಣ್ಣಮಾತು: (ಕಿ). ‘ಕಿರಿನುಡಿ$_2$’ ಪರಾ. [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ನುಡಿ$_2$]

ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ‘ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ’ ನೋ.

ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ ‘ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿ’ ನೋ.

ಕಿರುಪುಟ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಪುಟ; ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನ ಪುಟಪಾಕ: ಖರ್ಪರಯಂತ್ರದಿಂದ ಕಿರುಪುಟವನ್ನು ಹಾಕಿ . . . ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚೂರ್ಣಮಾಡಲು ಶುದ್ಧ ಸಿಂಧೂರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೯೫). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಪುಟ$_2$]

ಕಿರುಪೊರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹೊರೆ; ಚಿಕ್ಕ ಕಟ್ಟು: ಪೊರೆಯಂ ಕೊಳಲ್ಬಂದರೆಲ್ಲಂ ಕೆಲದ ಕಿರುಪೊರೆಗಳಂ ಮಾರುಗೊಂಡು (ಕಗವಿ. ೯೧ ರಾಜಾವಳಿಕಥೆ). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಪೊರೆ$_1$ (< ಪೊಱೆ$^3_5$)]

ಕಿರುಬ ‘ಕಿಱುಬ$_1$’ ನೋ.

ಕಿರುಬಂಡಿ ‘ಕಿಱುವಂಡಿ’ ನೋ.

ಕಿರುಬತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣ ಭತ್ತ; ಜೀರಿಗೆ ಸಂಭಾರದ ಭತ್ತ: “ಅಣುಃ, ೧ ವ್ರೀಹಿಭೇದಃ, ಕಿರುಭತ್ತ, ಸಣ್ಣಭತ್ತ, ಜೀರಿಗೆ ಸಂಭಾರದ ಭತ್ತ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೦). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಬತ್ತ$_1$]

ಕಿರುಬಯಕೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಆಸೆ; ಅಲ್ಪಬಯಕೆ: ಮತ್ತೇಕೆ ಮನಸಿನ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಬರಬಾರದು ಎನ್ನುವ ಕಿರುಬಯಕೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೮). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಬಯಕೆ$_2$]

ಕಿರುಬಲೆ ‘ಕಿಱುವಲೆ’ ನೋ.

ಕಿರುಬಾಗಿಲು ‘ಕಿಱುವಾಗಿಲು’ ನೋ.

ಕಿರುಬಾಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಗು; ಸಣ್ಣಹುಡುಗ: ಕೊಲುವೆಯಾದರು ಒಮ್ಮೆ ಕಳುಹಿಕೊಡು; ಮರಳುವೆನು ಮೊಲೆಯುಣಿಸಿ, ಕಿರುಬಾಲನಾಣೆ ದಿಟವಮ್ಮಾ (ಕವಿಪು. ೩೩). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಬಾಲ$_2$]

ಕಿರುಬುಲಿ, ಕಿರುಹುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: ಹೆಬ್ಬುಲಿ, ಕಿರುಬುಲಿ ಸುರಸುರಿಗೆ ಈ ಸೊಪ್ಪುಗಳ ರಸ ಒಂದು ಮಾನವಂ ಹಿಂಡಿ (ಸಕವೈ. ೭೦). **ಕಿರುಹುಲಿ**: ನೆಲಾವರೆ ಬೇರು . . . ಹೆಬ್ಬುಲಿ, ಕಿರುಹುಲಿ ಬೇರು . . . ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಜಜ್ಜಿ ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲದುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೫೫). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಪುಲಿ (< ಪೂಲಿ ?)]

ಕಿರುಬೆಮರು ‘ಕಿಱುಬೆಮರ್’ ನೋ.

ಕಿರುಬೆವರು ‘ಕಿಱುಬೆಮರ್’ ನೋ.

ಕಿರುಬೇರು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಬೇರು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪಾಧಾರ: ನೆಚ್ಚಿಕೆಯ ಕಿರುಬೇರ ನಾವೊಂದು ಕಾಣುವೊಡೆ (ಮೂರುನಾ. ೧೦೧-೧೩೨). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಬೇರು (< ಬೇರ್)]

ಕಿರುಮಂಜಿ ‘ಕಿರಮಂಜಿ’ ನೋ.

ಕಿರುಮಂಜಿ ಅಜ್ವಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಿರುಮಂಜಿ ಅಜ್ವಾನ, ಕಾಡುಅಜ್ವಾನ (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೧೯). [?]

ಕಿರುಮಂಜಿಹುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: (ದಕ್ಷಿಣ ಯುರೋಪಿನಲ್ಲೂ, ಉತ್ತರ ಆಫ್ರಿಕದಲ್ಲೂ ದೊರೆಯುವ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು; ಕರ್ಮಿಸ್‌ಹುಳು; ಕಿರುಮಂಜಿಹುಳು (Kermes. ಇಂಕನಿ). [ಕಿರುಮಂಜಿ (< ಕಿರಮಂಜಿ) + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಕಿರುಮಗು ‘ಕಿಱುವಗು’ ನೋ.

ಕಿರುಮನೆ ‘ಕಿಱುಮನೆ’ ನೋ.

ಕಿರುಮೆಣಸು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ; ಗಿಡ್ಡಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ; ಗಾಂಧಾರಿಮೆಣಸು; ಲವಂಗ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ: ಕಿರುಮೆಣಸಂತೆ ಬಲು ಕಾರವಿಹನೀತ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೭-೧೨). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಮೆಣಸು (< ಮೆೞಸು)]

ಕಿರುವೊರಡಿ ‘ಕಿಱುವೊರಡಿ’ ನೋ.

ಕಿರುವಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪಾದ; ಸಣ್ಣಹೆಜ್ಜೆ: ಕಾಂತನ ಕಳುಹಲು ಕಿರುವಡಿಗಳನಿಟ್ಟು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪೋಗುತ (ಕಠಿಕ. ೭೬-೭).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_3$) + ಅಡಿ$_1$]

ಕಿರುವಣೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಣೆ; ಸಣ್ಣಮಣೆ: ಒಂದೊಂದು ಸೆಜ್ಜೆಯ ಸುಖಾಸನದ ಮುನ್ನೊಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕಿರುವಣೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊನ್ನ ಪಿಂಜರಿಯ ತಳಿಗೆ ತಾಂಬಣಗಳಲ್ಲಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೮೩-೧).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಮಣೆ]

ಕಿರುವರದ (ನಾ). ಸಣ್ಣಪರದ; ಚಿಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಬಳಿ, ಗೋಣಿಯ ತಟ್ಟು, ಸೀರೆ, ದುಪ್ಪಟಿ ಇವುಗಳಿಂದಾದ ಕಿರುವರದರ ಪಟಗೃಹಗಳು ಗಾಳಿಗೆ ತೂಗಾಡುತ್ತಿರುವುವು (ಬಿರುಗಂ. ೧೨-೭).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಪರದ]

ಕಿರುವರೆಯ 'ಕಿಱುವರೆಯ' ನೋ.

ಕಿರುವೊಸಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಉತ್ಸವ: ನೆರಮನೆಯೊಳಿಂದು ಕಿರುವೊಸಗೆ ಬಾಗಿಲ ತೆಗೆದು ಕರೆವ ತಾರೆನಲೊಡನೆ ಬಿದ್ದಣಂ ಬಂತು (ಕಾಲೂರ. ೩೭-೪೨).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಒಸಗೆ]

ಕಿರುಶಿವನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ನೈದಿಲಗೆಡ್ಡೆ, ಚಂಗನೀಲರ ಕೋಷ್ಠ, ಕಿರುಶಿವನೀಬೇರು ಈ ಮೂರರನು ನೀರಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಲೇಪಂಗೈಯಲು ಉಪದಂಶ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೬).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಶಿವನಿ (< ಸಿವನ್ನಿ)]

ಕಿರುಸಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಿರುಸಾಲೆ ಬೇರು, ಪರ್ಪಾಪ್ಪಕ . . . ಕಷಾಯಂ ಕಾಸಿ ಸೇವಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೫). [?]

ಕಿರುಸುತ್ತು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದು; ಎಳೆಯದು: "ಚುಟ್ಟ – ಅಲ್ಪೀಭಾವೇ, ಕಿರುಸುತ್ತಿನೊಳ್" (ಶಾಶಕ್ಕ. ೧೯); ವರನಿಗೆ ಈ ಕನ್ಯೆ ಕಿರಿಸುತ್ತಾಯಿತು (ರೂಢಿ).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಸುತ್ತು$_2$]

ಕಿರುಸೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮಂಚ, —ಪೀಠ: ವಿರೂಪಾಕ್ಷಯ್ಯ . . . ಮುಂತಾದವರು ಸುಖಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಿರುಸೆಜ್ಜೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವರು (ಚಿಟ್ಟಅ. ೮೨-೪).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಸೆಜ್ಜೆ$_2$]

ಕಿರುಸೊಡರ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದೀಪ; ಸಣ್ಣದೀಪ: ಅರಿಲರಲ ಕಿರುಸೊಡರ್ ಮೇಲೆಣಿಕೆ ನಡೆವಳಿಯ ನೆಲದೊಳೀಂ ಪಸೆಯ (ಕಾಲೂರ. ೭೬-೧೧೪).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಸೊಡರ್]

ಕಿರುಹರೆಯ 'ಕಿಱುವರೆಯ' ನೋ.

ಕಿರುಹಾಲೆಗಿಡ (ನಾ). ಹಾಲೆಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಶಿ).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಹಾಲೆ$_2$ (< ಪಾಲೆ$_2$) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಿರುಹುಲಿ 'ಕಿರುಬುಲಿ' ನೋ.

ಕಿರುಹೊತ್ತಗೆ, ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕ; ಪುಸ್ತಿಕೆ: ಕಿರುಹೊತ್ತಗೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ದೊರಕಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೪೦); ಕಿರುಹೊತ್ತಗೆ ಬರೆಯಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವಿತ್ತ (ನಿಟ್ಟೂಶಾಂ. ೧).
ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆ: ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಈಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದ್ವಿಗುಣವೂ ಆಗಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತೆಂದು (ಪರಜೀ. III, ಮುನ್ನುಡಿ).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಹೊತ್ತಗೆ (< ಪೊತ್ತಗೆ)]

ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆ 'ಕಿರುಹೊತ್ತಗೆ' ನೋ.

ಕಿರುಳೆ 'ಕಿಱುಳ' ನೋ.

ಕಿರುಳಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಉಳಿ; ಸಣ್ಣ ಉಳಿ: (ಶಿ).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಉಳಿ$_2$]

ಕಿರುಳು 'ಕಿಱುಳ' ನೋ.

ಕಿರ್ರೆ 'ಕೀರೆ' ನೋ.

ಕಿರ್ರಿ$_2$ (ನಾ). ಆಣೆ; ಶಪಥ: ನೀನು ಕದ್ದಿಲ್ಲ ಅಂತ ಕಿರಿಮಾಡಿ ಹೇಳು ನೋಡೋಣ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾ ?]

ಕಿರ್ರ್‌ಜೋಡು (ನಾ). ಕಿರ್‌ಕಿರ್ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುವ ಜೋಡು; ಗಿರಕಿ ಜೋಡು: ಮೂರು ವರ್ಷದ ಮೇಲೆ ಮದುವೆ ಜೋಡು ಮುಟ್ಟಬಾರದು ಅಂತ ಮಾವಯ್ಯ ಹೊಸ 'ಕಿರ್ರ್'ಜೋಡು ಮಾಡಿಸಿದ (ನನ್ನೂರು. ೨೧೯).
[ಕಿರ್ರ್$_0$ + ಜೋಡು]

ಕಿರ್ರರಿ 'ಕಿಱುಕಿಱು' ನೋ.

ಕಿರ್ಕೊಳ (ನಾ). ತಗ್ಗಿನ ಕೊಳ; ಕೆಳಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೊಳ: ಪುಲಿಕಡ್ಡ ಅರಸರ್ ಸಿಯಗೆಲ್ಲರ್ಕಾಗಿ ಕೊಮಾರನ್ ಕಿರ್ಕೊಳತ್ತು ಒಗ ಬಳ್ಳಿಯುಳೆಱುದು ವಿಟ್ಟೋಂ (ಎಕ. XVI. ತುಮುಕೂ. ೯೧-೧೧; 775).
[< ಕೞಗು + ಕೊಳ$_2$]

ಕಿರ್ಗಟ್ಟು 'ಕಿಟ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಣ್ 'ಕಿಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು, ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು; ಓರೆಯಾಗಿ ನೋಡು: ಮಿಕ್ಕು ಪುಗಲಿತ್ತು ಕಿರ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕುತ್ತೊಳಪೊಕ್ಕ ಜಾಯಿಲನ ಬಡನಡುವಂ ಚಕ್ಕನೆ ತುಂಡಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೦೫).
ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು: ಕಂಡು ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ನೋಡಿತ್ತು ನಾಲ್ದೆಸೆಯನು (ಹಚಕಾ. ೬-೫); ಮೌನವ ಹಿಡಿದಧೋಮುಖಿಯಾಗಿ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ಕೆಲ ಬಲನ ಬಿಡದೆ ನೋಡುತ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೮೧); ದಾಡೆಯಂ ಮಸೆದು ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ನೋಡುತ್ತೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೮೯).
[ಕಿರ್ಗಣ್ (< ಕಿಟ್ಗಣ್) + ಇಕ್ಕು]

ಕಿರ್ಗಯ್ 'ಕಿಱುಗೈ' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಯ್ಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗುಂದು; ಕೆಳಗೈಯಾಗು; ಕಡಿಮೆಯಾಗು: ಸೆಡೆದೆನುಡುಗಿದೆಂ ಮಾಸಿದೆಂ ಸೂಸಿದೆಂ ಕಿರ್ಗಯ್ಯಾದೆಂ ಕಂದಿದೆಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೫); "ಕೈಕಿರಿದು ಆಗು; ಕೈ (ಮುರಿದವನಂತೆ) ಆಗು" (ರಕ್ಷಾಶ. ಕೋಶ). [ಕಿರ್ಗಯ್ (< ಕಿಱುಗೈ) + ಆಗು$_1$]

ಕಿರ್ಗಲ್ 'ಕಿಱುಗಲ್' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಾಳಿ 'ಕಿಗ್ಗಾಳಿ' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಒರಪು: "ಕಿರ್ಗಿಯೆಂದು ಒಱಪು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಕಿರ್ಗಿಯೆಂದೊರಪು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೬೬).
೨. ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವಿಕೆ: (ಶಿ). [?]

ಕಿರ್ಗು$_1$ 'ಕಿಟ್ಗು' ನೋ.

ಕಿರ್ಗು$_3$ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಜಮೀನು (?): ತಟಾಕತತಿಯ ಕಿರ್ಗಿನೊಳ್ ಬಳೆದ ಶಾಲಿಯ ಕೆಯ್ವೊಲನಂ (ಮಹಾಸೀ. ೧೦-೮೧).
[< ಕೞಗು]

ಕಿರ್ಗೇರಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕೇರಿ: ಮಾರುಡಿಗೆಯೆಂಬಾ ಪುರದ ಕಿರ್ಗೇರಿಯೊಳು (ಸಾನಂಚ. ೯-೩೬).
[< ಕೞಗು + ಕೇರಿ]

ಕಿರ್ಗೊಂಬು 'ಕಿಱುಗೊಂಬು' ನೋ.

ಕಿರ್ಚು 'ಕಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಿರ್ಚುಂಗೋಲ್ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಬಾಣ; ಪಾವಕಾಸ್ತ್ರ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ: ಮಿಕ್ಕುಂ ಮೀಱಿಯುಂ ಪರಿತರ್ಪ ಕಿರ್ಚುಂಗೋಲಂ ಚಿಚ್ಚರದೊಳ್ ತನ್ನೊಂದು . . . ನೀರೊಡಲ ನಿಡುಗೋಲಿಂ ಕಾಲ್ವೊಳೆಯಿಸಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೫).
[ಕಿರ್ಚು (< ಕಿಚ್ಚು) + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಿರ್ಚುಗಣ್ಣು 'ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣು' ನೋ.

ಕಿರ್ಚುವೊಗು 'ಕಿಚ್ಚುವುಗು' ನೋ.

ಕಿರ್ಚೇಟ್ 'ಕಿಚ್ಚೇಟ್' ನೋ.
ಕಿರ್ತುರ್ '${ಕೀಟ್}_1$' ಪರಾ.
ಕಿರ್ದಿ, ಖಿರದಿ₁, ಖಿರ್ದಿ (ನಾ). ೧. ದಿನವಹಿ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರ. ೨. ಆಯ ವ್ಯಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಡುವ ಪುಸ್ತಕ; ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕ: ಲೆಕ್ಕಮಾಡಿ ಕಿರ್ದಿ ಬರೆಯಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದ (ಗಂಗಾಳ. ೬೭); ಆ ವರ್ಷದ ಖಾತೆ ಕಿರ್ದಿಗಳು ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ (ಶರಚ. ೬೩೧); ಊಟಮಾಡಿ ದಿನದ ಕಿರ್ದಿಖಾತೆಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವರು (ಗುರುಪ್ರ. ೧). **ಖಿರದಿ₁**: ೨. ಆಫೀಸಿನ ವರ್ಗಖಿರದಿಗಳನ್ನವನು ತನಿಖೆ ಮಾಡಿದನು (ಪುನರು. ೨೬೪). **ಖಿರ್ದಿ₂**: ೨. ಶಾನುಭೋಗ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನವರು ಮನೆಯ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಖಾತೆಖಿರ್ದಿಗಳ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು (ದುಂಬಿಕ. ೪೯); ಆದರೆ ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಶಾನುಭೋಗರು ಉಳಿದದ್ದು ಖಿರ್ದಿ ಪುಸ್ತಕ ದಿಂದಲ್ಲ, ಹುಲಿಯ ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ (ಅಲೆಮ. ೬೪); ಅಂದರೆ ಖಾತೆಗೆ ಖಿರ್ದಿಗೆ ಜಮಾ ಬಂದಿಲ್ಲ (ಕೆಲಸೆ. ೧೬೪).
ಕಿರ್ದಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಸನುಮಾಡು: ಸಾಲ ವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಿ ಹೊಲವನ್ನು ಕಿರ್ದಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೬). [← ಮರಾ. ಕಿರ್ದಿ; ಪಾರ. ಕರ್ದ್]
ಕಿರ್ಬರಿ 'ಕಿಬ್ಬರಿ' ನೋ.
ಕಿರ್ಬಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಬಲ್ಲಗಿ, ಬಲಿಗಿ, ಕಿರ್ಬಲ್ಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬೩-೧೨೭೯). [?]
ಕಿರ್ಬಸಿಜ್ 'ಕಿಬ್ಬಸಿರ್' ನೋ.
ಕಿರ್ಮೀರ (ಗು). ೧. ಮಿಶ್ರವರ್ಣವುಳ್ಳ; ಚುಕ್ಕೆಚುಕ್ಕೆಯಾದ; ಶಬಲ ವಾದ (ನಾ). ೨. ಮಿಶ್ರವರ್ಣ. 'ಕಿರ್ಮೀರತೆ' ಪರಾ. ೩. ಭೀಮ ನಿಂದ ಹತನಾದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ. 'ಕಿಮ್ಮೀರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ಕಿರ್ಮೀರತೆ (ನಾ). ಅನೇಕ ವರ್ಣಗಳ ಮಿಶ್ರಣ; ಶಬಳತೆ: ಕಣ್ಣನಗೆ ತತ್ತರಿಸಿತಾ ಶತಶತಶತಂ ಸಹಸ್ರರೀತಿಯ ವರ್ಣಕಿರ್ಮೀರತೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೭೩-೧೩೮). [ಸಂ. ಕಿರ್ಮೀರತಾ]
ಕಿರ್ರನೆ (ಅ). ಕಿರ್ ಎಂದು ಶಬ್ದವಾಗುವಂತೆ: ಕೂಗಿ ಕಿರ್ರನೆ ಕರಿಯು ಕರಮೇಲಾಗಿ ಬಂದಪ್ಪಳಿಸಿ ನುಲಿನುಲಿಯಾಗಿ ಸುಂಡಿಲ ಸುತ್ತಿ (ಜಿನಭಾ. ೭೨-೨೫). [ಕಿರ್ + -ಅನೆ₁]
ಕಿರ್ಲು 'ಕಿಱುಳ' ನೋ.
ಕಿರ್ಸಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕಿರ್ಸಲ - ಇಮಾರತಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೭). [?]
ಕಿಲ್₁ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: (ಕ).
ಕಿಲ್₂ (ನಾ). = ಕಿಳ್: ಖಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿ] ಳ್ವಂ ಕಿಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್] (ಶಮುದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ). [?]
ಕಿಲ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಸಂತೋಷದ ನಗುವಿನ ಅನುಕರಣ. 'ಕಿಲಕಿಲ' ಪರಾ.
ಕಿಲ₂ (ಗು). ಕೆಟ್ಟುಹೋದ; ಹಾಳುಬಿದ್ದ; ಭಗ್ನವಾದ; ನಷ್ಟ ವಾದ; ಮುರಿದ; ನಿಂತುಹೋದ: ಶ್ರೀ ಭೈರವ ದೇವರ ಸಂನಧಿಯ ಸಂತೆ ಕಿಲವಾಗಿರಲಾಗಿ ಪ್ರತಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿ . . . ಕಟ್ಟಳೆಯನಿಕ್ಕಿ ದೇವದಾಯ ಹೊಜಗಾಗಿ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದೇವದಾಯದ ಸಂತೆಯಾದಾಯಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೩೨-೮ ; 1530). [< ಸಂ. ಖಿಲ]
ಕಿಲ₃ (ನಾ). ಆಟ; ವಿಲಾಸ: "ಕುಣುಕು - ಮುಸಲ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಕಿಲೇ ಚ (ಆಡು), ಕೀಲೇ ಚ (ಅಗುಳಿ)" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ.]
ಕಿಲಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಸಂಯುತ ಹಸ್ತ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧. ಅಂಜಲಿ . . . ೧೬. ಕಿಲಕ (ಅಭಾಸ್ಯ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಕಿಲಕಿಂಚಿತ, ಕಿಳಕಿಂಚಿತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶೃಂಗಾರ ಚೇಷ್ಟೆ; ಸಿಟ್ಟು, ಕಣ್ಣೀರು, ಸಂತೋಷ, ನಾಚಿಕೆ, ಒಣನಗು, ಭಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಣ: ಆತನಿನಾದ ಚೇಟಮಭಿಜಾತತೆಯಿಂ ನೆಗಟ್ಟೊಂದು ಧೈರ್ಯವಂತಾತನಿನಾದ ಭೀತಿ ನಿಜಬಾಲ್ಯದೊಳುಣ್ಮಿದ ಲಜ್ಜೆ ಹೃತ್ಸಮುದ್ಭೂತನಿನಾದ ಸೊರ್ಕು ಸುಚರಿತ್ರತೆಯಿಂ ಸಮಸಂದ ಸೌಖ್ಯವಂ ಚೇತದೊಳುಣ್ಮೆ ಕನ್ನೆ ತಳೆದಳ್ ಕಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ] ಕಿಂಚಿತ ಭಾವ ಚೇಷ್ಟೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೨೨). **ಕಿಳಕಿಂಚಿತ**: ಜಳಕೇಳಿಯೊಳಧಿಪ ನನೆರ್ದೆಗೊಳಿಸಿದುದಂತಃಪುರೀಜನಂಗಳ ಲೀಲಾ ಕಿಳಕಿಂಚಿತ ಲಲಿತವಿಹೃದ್ವಿ ಳಾಸ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿವಿಭ್ರಮಾದಿಗುಣಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೪೨). [ಸಂ.]
ಕಿಲಕಿಂಚಿತೆ (ನಾ). ಕಿಲಕಿಂಚಿತವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು: ಇವಳುಂ ಕಿಲಕಿಂಚಿತೆಯಕ್ಕುಮೆಂದು ವಿಟಂ ನುಡಿಯುತ್ತಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೨೮ ವ). [ಕಿಲಕಿಂಚಿತ + -ಎ₂]
ಕಿಲಕಿಲ, ಕಿಲಿಕಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ ಅಥವಾ ನಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಕಿಲಕಿಲನೆ' ಪರಾ. ೨. ಹಕ್ಕಿಗಳ ಕೂಗಾಟ. ೩. ಕಳಕಳ; ಜನರ ಕೂಗಾಟ; ಗದ್ದಲ. **ಕಿಲಿಕಿಲಿ**: ೩. ಆ ಗದ್ದಲವೋ ಆ ಕಿಲಿಕಿಲಿಯೋ ಆದೊಂದು ಸಾಹಿತ್ಯಸಂಮೇಲನ (ಮುಂಗಾಪು. ೫೨). [ಸಂ.]
ಕಿಲಕಿಲಗುಟ್ಟು, ಕಿಲಿಕಿಲಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿಲಕಿಲನಗು: (ಕ). ೨. ಕಿಲಿಬಿಲಿ ಸದ್ದುಮಾಡು: (ಕ). **ಕಿಲಿಕಿಲಿಗುಟ್ಟು**: (ಕ). [ಕಿಲಕಿಲ + ಕುಟ್ಟು₁]
ಕಿಲಕಿಲಾರವ (ನಾ). ಕೋಲಾಹಲ ಧ್ವನಿ: ದಳದ ಬಂಭಾರವಂ ರಣ ಕಿಲಕಿಲಾರವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೪). [ಸಂ. (ಕಿಲಕಿಲಾ + ರವ)]
ಕಿಲಕಿಲನೆ, ಕಿಳಕಿಳನೆ, ಖಿಲಖಿಲನೆ (ಅ). ಕಿಲಕಿಲವೆಂದು ಸದ್ದು ಮಾಡಿ; ಕಳಕಳಿಸಿ; ಗಹಗಹಿಸಿ: "ಬಂಧುಗಳ ಮಾತಿರಲಿ! ಹಂದಿ ಕೋಳಿಗಳು ಬಳಿಸಂದು ಕಿಲಕಿಲನೆ ನಗರೇ×ನೊಂದನೆಂದು? (ಕಏಪು. ೪೨); ಲಲಿತ ಮಾತ್ರ ಕಿಲಕಿಲನೆ ನಗುತ್ತಾ ಒಳಗೆ ಓಡಿದಳು (ಅಲಹೂ. ೪೬); **ಕಿಳಕಿಳನೆ**: ಚಳಿಲನೆ, ಕಿಳಿಲನೆ, ಗಳಗಳನೆ, ಕಿಳಕಿಳನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೯ ಪ್ರಯೋ). **ಖಿಲಖಿಲನೆ**: ಈ ಸ್ನೇಹಮಯವಾದ ತಿರಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಪೂರ್ಣೆಗೆ ಏನೋ ಕೌತುಕದ ಅನುಭವವಾಗಿ ಅವಳು ಖಿಲಖಿಲನೆ ನಗತೊಡಗಿದಳು (ಎರಸಿ. ೧೭); ಎಲ್ಲರೂ ಖಿಲಖಿಲನೆ ನಕ್ಕರು (ಝೂರಾಣಿ. ೩೬). [ಕಿಲಕಿಲ + -ಅನೆ₁]
ಕಿಲಕೀರೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕಿಲಕೀರೆ ಸಮೂಲದ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಇಂಗುವೆರಸಿ ಕೊಡಲು ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ಪರಿಹಾರ (ಸಕವೈ. ೩೭೯). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು. [?]
ಕಿಲಬಿಲ 'ಕಿಲಿಬಿಲಿ' ನೋ.
ಕಿಲಬು 'ಕಿಲುಂಬು' ನೋ.
ಕಿಲಾಟ (ನಾ). ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ಹಾಲು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುದಿಯಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡ ಹಾಲು; ಹಾಲುಖೋವ. [ಸಂ.]
ಕಿಲಾಡಿ, ಖಿಲಾಡಿ (ನಾ). ತುಂಟ; ಕಿಡಿಗೇಡಿ; ಚೇಷ್ಟೆಗಾರ: ಬೊಗ್ರನೆಂಬವ ದೊಡ್ಡ ಕಿಲಾಡಿಯಂತೆ (ರಕ್ತರೂ. ೭೨); ನನಗೆ ಗೊತ್ತಾಗ ದಂತೆ ಕದ್ದುನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಆ ಕಿಲಾಡಿಗಳು (ನಾಪೋಲಿ. ೧೮೫). **ಖಿಲಾಡಿ**: ಪೋಲಿಯೋ, ಖಿಲಾಡಿಯೋ . . . ಥೆ! ಥೆ! ಅಂಥವರ ಸಹವಾಸ ಶೀಲಾ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆಯೆ? (ಅನ್ನಪೂ. ೫೭); ವಿದ್ಯಾಲಯದ ಖಿಲಾಡಿಗಳಿಗೆ ಇಂತಹ ಒಂದು ಚೇಟಿ ಸಿಕ್ಕಿಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆಯದಿರಲು ಮನಸ್ಸು ಬಂದೀತೇ? (ಕೆಲಕ. ೮೬). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಿಲಾಡೀ]

ಕಳಾಕೋವಿದ 'ಕಲಾಕೋವಿದ' ನೋ.

ಕಳಾಕೌಶಲ 'ಕಲಾಕೌಶಲ' ನೋ.

ಕಳಾಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ: ಕಳಾಗಿಡ, ದೊಡ್ಡಕಾವಲಿ (ಮೈಸಿಗಿ. ೧೮-೩೨). [?]

ಕಳಾತೀತ (ನಾ). ಕಲೆಗೆ ಅತೀತವಾದದ್ದು, —ಮೀರಿದ್ದು: ವೇದಾತೀತ ಷಡುವರ್ಣರಹಿತ ಅಷ್ಟತ್ರಿಂಶತ್ ಕಳಾತೀತ ವ್ಯೋಮಾತೀತ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೯೫೩); ಶಿವಕಳೆಯೊಳು ಕೂಡೆ ಬಲಿವಾ ಲಿಂಗ ತಾನಾದಲ್ಲಿ ನಾದಬಿಂದು ಕಳಾತೀತನಾದ (ಚೆನ್ನಸಾ. ೫೦).
[ಸಂ. ಕಲಾತೀತ (ಕಲಾ + ಅತೀತ)]

ಕಳಾದ 'ಕಲಾದ' ನೋ.

ಕಳಾಧರ (ನಾ). ೧. ಕಲೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಕಲಾವಿದ; ವಿದ್ವಾಂಸ: ಸಕಳ ವಿದ್ಯೆಯನೀಗಳ್ ಪರಿವಿಡಿಗೆಯ್ವಂತೆ ಕಳಾಧರನಾಪಂ ಶ್ರೀಧರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೩೪); ಕುಮಾರ ದಿಕ್ಕುಂಜರಂ ಪರ ವಿಪ್ರಾ[ಧಿಕಂ]ಸಕಳ ಕಳಾಧರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೧-೧೧; 1109); ಕವಿವರ್ಣ್ಯಂ ವಿಳಸತ್ ಕಳಾಧರಸಖಂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಗೋತ್ರಂ ರಮೋತ್ಸವಧಾಮಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೬೬-೩೬; 1172). ೨. ಚಂದ್ರ: ಕಳೆಗುಂದಿದ ಕಳಾಧರನಂ ಕಂಡು ನಸುನಗುವಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೩೯ ವ).
[ಸಂ. ಕಲಾಧರ]

ಕಳಾನಿಕೇತನ 'ಕಲಾನಿಕೇತನ' ನೋ.

ಕಳಾನಿಧಿ 'ಕಲಾನಿಧಿ' ನೋ.

ಕಳಾನ್ವಿತ (ನಾ). ಕಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಕಲಾಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಕಲಾವಿದ: ನಾನಾ ಕಳಾನ್ವಿತರ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರೌಢ]ನಿವಹ ವಿದ್ದೇನು ಕಲಾಪ್ರೌಢರಿಲ್ಲದೊಡೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೨೩); ನಯವಿದರೆಲ್ಲ ಮಲ್ಲಿಯೆ ಕಳಾನ್ವಿತರಲ್ಲಿಯೆ ಪುಣ್ಯವಂತರಲ್ಲಿಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೭).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಅನ್ವಿತ)]

ಕಳಾಪ 'ಕಲಾಪ$_3$' ನೋ.

ಕಳಾಪಂಡಿತ 'ಕಲಾಪಂಡಿತ' ನೋ.

ಕಳಾಪಕ 'ಕಲಾಪಕ' ನೋ.

ಕಳಾಪಿ 'ಕಲಾಪಿ' ನೋ.

ಕಳಾಪಿನಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ನವಿಲು: ಬಂದು ತೀಡಿದುದು ಮಾರುತನಾತ್ತ ಕಳಾಪಿನೀರುತಂ (ಜಗವಿ. ೪-೩೪). [ಸಂ. ಕಲಾಪಿನೀ]

ಕಳಾಪ್ರಣೀತೆ (ನಾ). ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತಳಾದವಳು; ಕಲಾ ವಿಶಾರದೆ: ಮಾತೆ ಮಹೀಧ್ರಜಾತೆ . . . ಕಳಾಪ್ರಣೀತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರವೀಣತೆ] ಕಮನೀಯ ಕಟಾಕ್ಷೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೩೪).
[ಸಂ. ಕಲಾಪ್ರಣೀತಾ]

ಕಳಾಭಾವ (ನಾ). ಪ್ರಣಯ ಕಲೆಯ ರೀತಿ; ಪ್ರೀತಿಯ ಭಾವನೆ: ರಸಿಕ ಸುರತಾನಂದವಂ ಭಾವಿಸುವನುಪಲಾಲಿಸುವ ಕೂಟದ ಪೊಸಕಳಾಭಾವಂಗಳಂ ಮಲುಹಣನು ಭಾವಿಸುವ (ಬಸಪು. ೪೨-೨೩).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಭಾವ)]

ಕಳಾಯ 'ಕಲಾಯ' ನೋ.

ಕಳಾರುಂದ್ರ (ಗು). ಕಳೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, —ದಟ್ಟವಾದ: ಕಳಾರುಂದ್ರಂ ಚಂದ್ರಂ ಬೆಳಗೆ ನಭಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೧೩).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ರುಂದ್ರ)]

ಕಳಾವತಿ 'ಕಲಾವತಿ' ನೋ.

ಕಳಾವಿದ 'ಕಲಾವಿದ' ನೋ.

ಕಳಾಸ 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.

ಕಳಾಸಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಪೂರ್ಣಕಲೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು; ಮುಕ್ತಾಯ ಮಾಡು (?): ಧರಣೀಶ ಬಿಜ್ಜಳಂ ತನ್ನ ನಾಟಕಶಾಲೆಗುರುತರ ಸ್ನೇಹದಿಂ ದಂಡೇಶನಂ ಕರೆದು ಪರಮಮೋಹಿನಿಯ ಪಾತ್ರವತೋಱುತಿರೆ ಕಳಾಸಂಗೊಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹರುಷದಿಂ ಜಂಗಮಂ ಜಂಬೀರಫಲದೊಳಿಡುತಿರೆ (ಲಶಿಚಂ. ೩೨-೩೯).
[ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ ?) + ಕೊಡು$_1$]

ಕಳಾಸಿ 'ಕಲಾಸಿ' ನೋ.

ಕಳಾಸಿಕೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೈಖರಿ,—ಗತ್ತು: ತರುಣಿಯರತಿಹರುಷದಲಿ ಪರಿಪರಿ ಕೋಪು ಕಳಾಸಿಕೆಗಳ ತೋಱಿಭರದಲಿ ನಟಿಸಿದರಾಗ (ಕಂನವಿ. ೮-೩೨).
[ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ) + -ಇಕೆ]

ಕಳಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಕಟ್ಟು (?): ಈಸು ದಿನ ಪರಿಯಂತ ತಪದಲಿ ಘಾಸಿಯಾದುದೆ ಸಾಕು ಬಱಿದೆ ಕಳಾಸಿಸದಿರೀ ನಾಟಕವನಿದಕಿನ್ನು ದಿನವುಂಟು (ಉತ್ತರಾ. ೯-೧೯). [ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ) + -ಇಸು$_3$]

ಕಳಾಸು 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.

ಕಳಾಹೀನ 'ಕಲಾಹೀನ' ನೋ.

ಕಳಿ$_1$ 'ಕಱಿ$_1$' ನೋ.

ಕಳಿ$_2$ 'ಕಱಿ$_3$' ನೋ.

ಕಳಿ$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷಪಡು; ಹಿಗ್ಗು: ಕಳಿದು ಮುಳಿದು ಹೊಳೆದು ಕಾಡಲೇಕೆ ಹಂಪೆಯರಸ (ಹಂಪೆರ. ೮-೧). ೨. ಸೊಕ್ಕು; ಮದವೇರು.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಿ]

ಕಳಿ$_4$ 'ಕಱಿ$_3$' ನೋ.

ಕಳಿ$_5$, ಕಱಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕುದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾಕ; ಅಂಬಲಿ; ಗಂಜಿ: ಕಳಿ ಹ[ಹು]ಳಿಯಾಗಿಯುಂ ಅಳೆಯಲ್ಲದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೮೬ ಅಡಿಟ); ಕಳಿಯಂ ಕೂಳನುಂಬುದಾಯುಂಬಿಲಮಿವಱೊಳಾವುದುಂ ಮಾಡಿದೊಡಂ ಪ್ರೋಷಧೋಪವಾಸವೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೭-೬); ಕಳಿಯನೀ ತೆಜದೊಳೊಡಯಿಸಿಕೊಂಡ ಮಜ್ಜಿಗೆಯ ತಿಳಿಯನೀ ತೆಜದೊಳತಿರುಚಿಯಪ್ಪವೊಲು ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೫). ೨. ಕೆಸರುಮಣ್ಣು; ಜೇಡಿ ಮಣ್ಣು (?): ಬೆಂಮಣನ ಗಡಿಯಿಂದ ಪಡುವಲು ಕಳಿಯಿಂದಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೪-೩೬; 1401); ಅನಗಳಿಯ ಕಳಿಯ ತೋಟದ ಮೇಲೆ ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸಕೆ ನಂದಾದೀವಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೨-೪೬; 1450); ಗುಡ್ಡಂ ಪಾಡಿಯ[ಕ]ಱಿಕೆಯ ಕಳಿಯಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೪-೧೧; 1472); ಮೊನೆರ ಮಂಜಸ ಕೈಯಲಿ ಮೂಲವ ಕೊಂಡ ಕಳಿ ಸಹವಾಗಿ ಹಲರ ಬಗೆಯ ಕಳಿ ಹೊಳೆ ಉಂಟಾದದನು ಗದ್ದೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೧-೧೫; 1482). ಕೆಱಿ$_4$: ೧. "ಕಱಿ - ನಿಧನಾತಿದೂರಯೋಃ (ಕೊನೆಗಾಣು, ಸಾಯು, ಬಹುದೂರ ತೊಲಗು), ಸೌವೀರೇ ಚ (ಗಂಜಿ)" (ಶಮಧಾ); ಕಱಿಯೆಂದಂಬಿಲಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೩); ಒಲ್ಲಣಿಗೆಯನುಡಿಸಿ ತಲೆಯೊಳ್ ಕಱಿಯಂ ಪೊಯ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮-೨೩); ಸೂಜಿಮೊನೆಯೆನಿಸುವೆಣ್ಣೆಯುಂ ಬಂಗುಮಾದ ಕಱಿಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೮); ಮೂಱುಸೂಱ್ ಕರ್ಚಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ [ಕುದಿವೆ] ಸಱೊಳುತ್ತಮಮಕ್ಕುಂ ಪದೆದೊಪ್ಪಲ್ ಸಮರಸನಾಗಿರ್ಕು ಕಱಿಯ ನೆಱೆಯಲ್ಕನ್ನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨); ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯ ಬೇರಂಚಾರಿಸಿ ಕಱಿಯಂ ಕುಡಿಸಲ್ ವಾರಿ ಮರಱ್ದೋಡಲಾ ನರಂ ಜೀವಿಸುಗುಂ (ಖಮದ. ೨-೧೮೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಿ; ತೆಲು. ಕಲಿ]

ಕಿಲುಬ (ನಾ). ಕಳಂಕಿತ; ದೋಷಿ: ಅಂಥ ಮುತ್ತಿನಂಥ ಹುಡುಗ ಆ ಕಿಲುಬನ ಹೊಟ್ಟೇಲಿ ಯಾಕೆ ಹುಟ್ಟಿದನೊ (ಬೆಳುಮ. ೨೬೩).
[ಕಿಲುಬು$_2$ (< ಕಿಲುಂಬು) + -ಅ$_7$]

ಕಿಲುಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಲುಬು ಹತ್ತು, —ಹಿಡಿ: ಸಂಚಿಯಿಲ್ಲದ ವೀಳೆ ಮಂಚವಿಲ್ಲದ ನಿದ್ರೆ ವಂಚನೆಯಲಿಹಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಕಿಲುಬಿಡಿದ ಕಂಚಿನಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೩). [ಕಿಲುಬು$_2$ (< ಕಿಲುಂಬು) + ಇಡಿ$_2$]

ಕಿಲುಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು; ಕಳಂಕಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಅವನ ಆಶೆ-ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳು ರಾಗದ್ವೇಷಗಳು ಅವನ ಜೀವನವನ್ನು ಕಿಲುಬಿಸುತ್ತವೆ (ಧೂಮುಮ. ೧೩). [ಕಿಲುಬು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿಲುಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಿಟ್ಟಗಟ್ಟು; ಕೊಳೆಯಾಗು; ಕಳಂಕಿತವಾಗು: ಅಚ್ಚುತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಾಗಲಿ ಹುಳಿಪದಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು . . . ಇಟ್ಟರೆ ಅದು ಕಿಲುಬಿ ವಿಷವಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೩೬); ಹಿತ್ತಾಳೆ, ತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆಗಳಂತೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕಿಲುಬುವುದಿಲ್ಲ (ಅಡುಸೌ. ೪೨). [< ಕಿಲುಂಬು]

ಕಿಲುಬು$_2$ 'ಕಿಲುಂಬು' ನೋ.

ಕಿಲುಬುಗಟ್ಟು 'ಕಿಲುಂಬುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಲುಬುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಕಿಲುಬು ಇಲ್ಲವಾಗು; ಕೊಳೆ ಇಲ್ಲದಾಗು: ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯನು ಬೆಳಗೆ ಕಿಲುಬುಗುಂದಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋಱುವಂತಿಹುದು (ಜ್ಞಾನಚ. ೧-೪೬). [ಕಿಲುಬು$_2$ (< ಕಿಲುಂಬು) + ಕುಂದು$_1$]

ಕಿಲುಬುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕಿಲುಬು ಕಾಣಿಸು; ಕಳಂಕವುಂಟಾಗು: ಉಜ್ವಲ ನಿಮೀಶ್ವರವಂಶಮುಕುರಕೆ ಕಿಲುಬುದೋಱದಲೇ [ಪಾಠಾಂ. ಱಿದುದೇ, ಱಿತಲೇ] (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೧೩).
[ಕಿಲುಬು$_2$ (< ಕಿಲುಂಬು) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕಿಲುಬುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಕಿಲುಬಿಡಿ: ನಮ್ಮ ಪಟುಭಟರ ಕೂರಸಿಗಳಿಗೆ ಕಿಲುಬು ಹಿಡಿದಿಲ್ಲ (ಚಂದ್ರಸ. ೪೬).
[ಕಿಲುಬು$_2$ (< ಕಿಲುಂಬು) + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಕಿಲೆದಾರ 'ಕಿಲ್ಲೆದಾರ' ನೋ.

ಕಿಲೊಗ್ರಾಂ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಮಾನ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಗ್ರಾಂ: ತೊಲ, ಸೇರುಗಳು ಹೋಗಿ ಈಗ ಕಿಲೊಗ್ರಾಂ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ).
[← ಇಂ. Kilogramme]

ಕಿಲೊಮೀಟರು (ನಾ). ಉದ್ದಳತೆಯ ಒಂದು ಮಾನ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಮೀಟರು: ಸುಮಾರು ಐದು ಕಿಲೋಮೀಟರು ಒಂದು ಮೈಲಿ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Kilometer]

ಕಿಲೊಲೀಟರ್ (ನಾ). ದ್ರವಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಮಾನ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಲೀಟರು: ಸಾವಿರ ಲೀಟರು ಅಳತೆ, ಕಿಲೊಲೀಟರ್ (Kilolitre. ಇಂಕನಿ). [← ಇಂ. Kilolitre]

ಕಿಲೊವ್ಯಾಟು (ನಾ). ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಮಾನ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ವ್ಯಾಟು. [← ಇಂ. Kilowatt]

ಕಿಲೊಸೈಕಲ್ (ನಾ). ಧ್ವನಿತರಂಗಗಳ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಮಾನ (ಒಂದು ಸೆಕೆಂಡಿಗೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕಂಪನ). [← ಇಂ. Kilocycle]

ಕಿಲ್ಬಿಷ (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆ; ಕಳಂಕ; ಪಾಪ: ಪೆಱೆದೆಂಟುಂ ಕಿಲ್ಬಿಷಗಳ್ಕಿಡೆ ಕಿಡದ ಗುಣಂ ಪೊರ್ದೆ (ಆದಿಪು. ೧-೨); ಪರದ್ರವ್ಯಮಂ ಕಿಲ್ಬಿಷಮೆಂದು ಮುಟ್ಟೆ (ಬಸರ. ೮-೪೬); ನಿನ್ನ ಸಂಗತಿಯೊಳೆ ಕಿಲ್ಬಿಷಂ ಕಿಡುವುದೇ (ಜಗವಿ. ೬೪-೬೪); ಶಸ್ತ್ರಧಾರಾಪರಮತೀರ್ಥಸ್ನಾನಕೊಳೆವುದು ಭವದ ಕಿಲ್ಬಿಷವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೫-೨೧). ೨. ರೋಗ: (ಕ). ೩. ತಪ್ಪು; ಅಪರಾಧ: (ಕ). ೪. (ಆಲಂ) ಮೋಸ; ಕಪಟ: ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರರ ಕಿಲ್ಬಿಷಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತು, ಪಾಂಡವರು ಸಂಧಿಯನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸುವರು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೨೬); ಚತುರ್ನಿಕಾಯಾಮರೇಂದ್ರ ಸಮುದಯಂ . . . ಪಾರಿಷದಾತ್ಮರಕ್ಷಲೋಕಪಾಳಾಭಿಯೋಗ್ಯ ಕಿಲ್ಬಿಷರೊಡನೆ ಬಂದು ಮುಂದೆ ನಿಲ್ವುದುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೪೧ ವ). 'ಕಿಲ್ಬಿಷಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಿಲ್ಬಿಷಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ: ಎರಡುಂ ಕೆಲದೊಳಂ ವಾಹನಾಭಿಯೋಗ್ಯ ಕಿಲ್ಬಿಷಿಕಾಪ್ಸರೋರಗ ಗಂಧರ್ವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೬ ವ); ಅಭಿಯೋಗ್ಯ ಕಿಲ್ಬಿಷಿಕ ಪ್ರಮುಖ ಸಪ್ತಸೇನೆ ಸಂದಣಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧೯); ಎಱಗಿದುದನಿತುಂ ಕಿಲ್ಬಿಷಿಕ ಪ್ರಕರಂ ಜೀಯೆನುತುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೩ ರ). [ಸಂ.]

ಕಿಲ್ಮಿಷ, ಕಿಲ್ವಿಷ (ನಾ). = ಕಿಲ್ಬಿಷ ೧: ಕಿಲ್ಮಿಷವ ಕಳೆದು ರಾಜಸವ ತೊಳೆದು ಸಂತಸದ ಸೆಲೆಯ ತಾರ (ಮಾನಸ. ೨೫-೧೦); ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ ತನ್ನ ಮಗನೊಡನೆ ಬಂದು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು ತನ್ನ ಕಿಲ್ಮಿಷವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡ (ಬಿದುರೆ. ೧೮೮). **ಕಿಲ್ವಿಷ**: (ಕ). [< ಸಂ. ಕಿಲ್ಬಿಷ]

ಕಿಲ್ಮಿಷಿಕ, ಕಿಲ್ವಿಷಿಕ (ನಾ). = ಕಿಲ್ಬಿಷ ೧: ಆತ್ಮರಕ್ಷಾಭಿಯೋಗ್ಯ ಕಿಲ್ಮಿಷಿಕಾದಿ ಪರಿವಾರ ಪರೀತರಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೩ ವ). **ಕಿಲ್ವಿಷಿಕ**: ಕಿಲ್ವಿಷಿಕಾಶ್ಚ ಅಂತ್ಯವಾಸಸ್ಥಾನೀಯ ಕಿಲ್ವಿಷಿಕರುಮೆಂದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೮೦). [< ಸಂ. ಕಿಲ್ಬಿಷಿಕ]

ಕಿಲ್ಲಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ತೊರತ್ತಿ, ಸುರಟೆ, ಕಿಲ್ಲಂಗಿ, ಚೌಲ್‌ಮೂಗ್ರ ಎಣ್ಣೆಮರ (ಮೈಡಿಗಿ. ೪೫-೮೮೨). [?]

ಕಿಲ್ಲತ್ತು, ಖಿಲ್ಲತ್ತು (ನಾ). ಸನ್ಮಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಪೋಷಾಕು; ಉಡುಗೊರೆ: ವೀಳಪ್ರಸ್ತಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಮಾನು ಕಿಲ್ಲತ್ತು ಮುಂತಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೩). **ಖಿಲ್ಲತ್ತು**: ಸಂಗೀತ ಕಲಿತು ಮಹಾರಾಜರಲ್ಲಿ ಖಿಲ್ಲತ್ತು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಅಂದಿನಿಂದ ಒಂದು ಗೀಳು ಹಿಡಿಯಿತು (ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ೫); ಇಂದು ನಮ್ಮ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರು ತಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸ ಕಟಾಕ್ಷವನ್ನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸರಿಸಿ ಖಿಲ್ಲತ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಹಂಸಪದಕ ಸಹಿತವಾದ ಬಿರುದನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದರು (ಇಬದು. ೬೧); ಎಷ್ಟೋ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಆತನ ಕೈಚಮತ್ಕೃತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬೆರಗಾಗಿ ಚಿನ್ನದ ಖಿಲ್ಲತ್ತುಗಳನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದ್ದರಂತೆ (ರಾಯಕ. ೫೫).
[← ಮರಾ. ಖಿಲ್ಲತ್; ಅರ. ಖಿಲಅತ್]

ಕಿಲ್ಲಾರಿ 'ಕಿಲಾರಿ' ನೋ.

ಕಿಲ್ಲು (ನಾ). ಬೆಂಕಿ (?): ಕಲ್ಲೊಳಗಿಪ್ಪ ಕಿಲ್ಲಿನಂತೆ ಇನ್ನಾರಿಗೆ ಹೇಳುವೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೯-೨೨೪). [?]

ಕಿಲ್ಲೆ, ಖಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಕೋಟೆ; ದುರ್ಗ: ಮನೆಯ ಒಳಗೆ ಏಳು ಕುದುರೆಯ ಕಂಡೆ ಕಿಲ್ಲೆಯೊಳಗೆ ಏಳು ಚರಣವ ಕಂಡೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೨-೪); ಆಯಾ ಕಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೬); ಎರಡು ಕಿಲ್ಲೆಗಳಿದ್ದು ಒಂದು ಅರಮನೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಶಹರದ ಸುತ್ತಲೂ ಇವೆ (ವಿವರ್ಣ. ೨). **ಖಿಲ್ಲೆ**: ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣದ ಖಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ ದೇವನೂರ ಗ್ರಾಮದ (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೩೦೬).
[← ಹಿಂ. ಅರ. ಕಿಲಾ; ಮರಾ. ಕಿಲ್ಲಾ. / ತುಳು. ಕಿಲ್ಲೆ; ತೆಲು. ಖಿಲ್ಲಾ]

ಕಿಲ್ಲೆಕಛೇರಿ (ನಾ). ಆಡಳಿತದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೋಟೆಯ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಚೇರಿ: ದಿವಾನ್‌ಕಛೇರಿ, ಕಿಲ್ಲೆಕಛೇರಿ, ಕಟ್ಟೇಕಛೇರಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೮).
[ಕಿಲ್ಲೆ + ಕಛೇರಿ (< ಕಚೇರಿ)]

ಕಿಲ್ಲೆದಾರ, ಕಿಲೆದಾರ, ಕಿಲ್ಲೇದಾರ, ಖಿಲ್ಲೇದಾರ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಸೇನಾಪತಿ; ದುರ್ಗಾಧಿಪತಿ: ಕಿಲ್ಲೆದಾರರುಂ ಕೊತ್ವಾಲರುಂ ನಾಳೆ ಬರುವ ಬಳ್ಳಾರಿಲಸ್ಕರ ಸರಬರಾಯಿಯಂ ತುಸ ಪುಕಾರಿಲ್ಲದಂತೆಸಗ ಪೇಳು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೩೧-೩೯); ಬಾದಷಾಹಿ ಸಂಸದಿನ ಕಿಲ್ಲೆದಾರನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನೌಕರಿ ನಿಂತರು (ಹೈದರ. ೨೯). **ಕಿಲೆದಾರ**: ೧. ಕಿಲೆದಾರನೆ ದೇವಸ್ಥಾನ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರನೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧೯-೩; 1811). **ಕಿಲ್ಲೇದಾರ**: ೨. ಪೋಲೀಸರ ಮೇಲಧಿಕಾರಿ; ಫೌಜದಾರ: ಜಯರಾಯರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಕಡೆ ಮತ್ತು ಕಿಲ್ಲೇದಾರರ (Police Inspetcor) ಕಡೆ ತಿರುಗಿ (ಸಕತ. ೮೨); ಅರಸ್ನೋರು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಿಲ್ಲೇದಾರರಾಗಿ ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬರ್ತಾರಂತೆ (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೧೧೦). **ಖಿಲ್ಲೇದಾರ**: ೧. ಬಾಗೂರ ಖಿಲ್ಲೇದಾರನು (ಪಾಳಗಾ. ೪೩).

[ಕಿಲ್ಲೆ + -ದಾರ್ಸ. / ಅರ. ಕಿಲ್ಲಾದಾರ್]

ಕಿಲ್ಲೆದಾರಿ (ನಾ). = ಕಿಲ್ಲೇದಾರಿಕೆ: ನವಾಬರ ಅಧೀನವಾಗಿ ಬೆಂಗಳೂರು ಕಿಲ್ಲೆದಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಹೈದರ. ೧೦೪). [←ಹಿಂ. ಕಿಲ್ಲೇದಾರೀ]

ಕಿಲ್ಲೇದಾರ 'ಕಿಲ್ಲೆದಾರ' ನೋ.

ಕಿಲ್ಲೇದಾರಿಕೆ (ನಾ). ದುರ್ಗಾಧಿಪತಿಯ ಅಧಿಕಾರ: ಆ ಲಕ್ಕಡಿ ಕೋಟಿ ಕಿಲ್ಲೇದಾರಿಕೆಯಂನು ಯಡೆನಾಲ್ಕು ನಾಡ ಮಂಜುರ ಅಪ್ಪಯ್ಯಗೆ ನೇಮಿಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೫). [ಕಿಲ್ಲೇದಾರ (< ಕಿಲ್ಲೆದಾರ) + -ಇಕೆ]

ಕಿಲ್ಪರಾಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಕಿಲ್ಪರಾಯ ಮನ್ನಉನ (ಇಆ. VIII, ೯೫-೨; 444 ಕೃಶಾ). [?]

ಕಿಲ್ಬಿಷ 'ಕಿಲ್ಮಿಷ' ನೋ.

ಕಿಲ್ಬಿಷಿಕ 'ಕಿಲ್ಮಿಷಿಕ' ನೋ.

ಕಿವರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ ವಸ್ತು: ಚಳಿಯಿಸುವ ಚಾಮರಂಗಳ ಕರಮೆಸೆವ ಕರ್ನಚಾಮರಂಗಳಯೆಲಿಲಿಕ್ಕಿದ ದೂವೆಯದ ನಿವಳಂಗಳ ಗಿಜ್ಜಳಂಗಳ ಪೊನ್ನ ಕಿವರಕಂಗಳ ಜಾಯಿಲಮೆನಿಪ ಜಾತ್ಯಕಸ್ತಂಗಳನೇಜು (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೩೩ ವ). [?]

ಕಿವರಿತನ (ನಾ). ಜಿಪುಣತನ; ಕೃಪಣತನ (?): ಅವಳೀ ಕಿವರಿತನಕ್ಕಂ ನಗುತ್ತುಂ ಪೋಗೆವೋಗೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೫೪ ವ). 'ಕಿವಿಲುತನ' ಪರಾ. [ಕಿವರಿ ? + -ತನ]

ಕಿವಿ₁, ಕಿಮಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೇಳು; ಅವಧರಿಸು: ನಕುಲನು ಆದಾವುದನ್ನು ಕಿವಿಯದೆ ನೇರವಾಗಿ ನೀರು ಮೊಗೆಯ ಹೋದನು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨). **ಕಿಮಿ₁**: ೨. ಕೇಳಿಸು: ಈ ವೃತ್ತಾಂತಮೆಲ್ಲಂ ಪಾತುಶಾಹಂಗೆ ಕಿಮಿದಾಗಳ್ (ಕೆಳನೃ. ೯-೪೨). [< ಕಿವಿ₂]

ಕಿವಿ₂ 'ಕೀ₁' ನೋ.

ಕಿವಿ₃, ಕಿಮಿ₂ (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯ; ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ; ಕರ್ಣ: "ಕರ್ಣಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಕಿವಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೦-೧೮); ಕಿವಿಗಂ ಮನಕ್ಕಂ ಸೊಗಯಿಸುವಂತಪ್ಪ ಗೀತಮುಮಂ ಕೇಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೦-೨); ಕಿವಿಗಿನಿದುಂ ನೃಪಂಗೆ ಹಿತಮುಂ ನುಡಿಯಲ್ಲಿಯುಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೦); ಮುನ್ನಂ ಬಂದ ಕಿವಿಯಿಂದಂ ಬಟಿಕಂ ಬಂದ ಕೋಡು ಕೂರಿತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೮); ಲಗ್ಗೆಗರಿ ನಾಯಕರ ಕಿವಿಗಳು ನೆಗ್ಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೭); ಕಿವಿಕಿತ್ತ ಮೂಳಿ ಬೇಲಿ ನುಗ್ಗ ಹೆದರುವಳೇ? (ಗಾದೆ); ಕಿವಿಕೇಳದಿದ್ದರೆ ಕೈಮುಗುಚದೇ? (ಗಾದೆ). ೨. ತುಬಾಕಿಯ ಮದ್ದುತುಂಬುವ ಗುಣಿ; ತೋಪಿನ ಗುಳಿ. ೩. ದಾರದ ಕುಕ್ಕಡಿಯ ಹಿಡಿಕೆ. ೪. ಬಾಣಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಹಿಡಿ. ೫. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಕಿವಿಗಳೆರಡಜ ನಾಮಂ (ವೃವಹಾ. ೯-೨). **ಕಿಮಿ₂**. 'ಕಿಮಿಗೆಡಿಸು' ಪರಾ.

ಕಿವಿಗೆಯ್ದಿಸು = ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾಳೆ ದೇವಕಿಯಕ್ಕೆಯ ನಸ್ಬುಡದೊಳೆ ದೇವರ ಕಿವಿಗೆಯ್ದಿಸುವೆಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೬೧ ವ). **ಕಿವಿಗೆಯ್ದು** = ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು: ಜಗಳಮದಿನಿಸಾನುಂ ತ್ರಿಪುರಹರನ ಕಿವಿಗೆಯ್ದುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೩); ಉಲಿವ ವಿಮಾನಕಿಂಕಿಣಿಯ ಮೆಲ್ಲುಲಿಗಳ್ ಕಿವಿಗೆಯ್ದಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೮). **ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು** = ಕೇಳಿಸು; ಕೇಳ ಬರು: ಒಂದು ಮಧುರಗಾನವು ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ಆರ್ಯಕ. ೭೫); ಈ ಮಾತು ಹಿಡಿಂಬನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ವಚಭಾ. ೩೮). **ಕಿವಿಗೆ ಮುಟ್ಟು** = ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು: ಈ ಸುದ್ದಿ ಹಿರಿಯರ ಕಿವಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). **ಕಿವಿಗೆವರ್** = ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು: ನೂಪುರಾರಾವ ವೆತ್ತಂ ಕಿವಿಗೆವರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೬). **ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕು** = (ಸಮಾಚಾರವನ್ನು) ಅರುಹು; ನಿವೇದಿಸು: ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅವರ ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). **ಕಿವಿ ನಿಗುರು, ಕಿವಿ ನಿಮಿರು** = ೧. ಕಿವಿನೆಟ್ಟಗಾಗು. ೨. ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆತುರವಾಗು: ವೆಂಕಟರಮಣನ ಕಿವಿ ನಿಗುರಿದವು (ಪೂರುದಾ. ೧೯೯); ಆ ಮಾತು ಕೇಳಲು ನನ್ನ ಕಿವಿ ನಿಮಿರಿತು (ರೂಢಿ). **ಕಿವಿ ನೆಟ್ಟಗಾಗು** = ಕಿವಿನಿಮಿರು: ಆ ಸುದ್ದಿ ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಅವನ ಕಿವಿ ನೆಟ್ಟಗಾದವು (ರೂಢಿ). **ಕಿವಿಯ ಮೇಲಿಡು, ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕು** = ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕು: ಒಡೆಯನ ಕಿವಿಯ ಮೇಲಿಡದೆ ಅವನು ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಅರಿವಾಗಲೆಂದು ಆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅವನ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದರು (ರೂಢಿ). **ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು** = ಕೇಳು; ಗಮನಿಸು: ಅಯ್ಯೋ! ಈಗಿನ ಕಾಲದ ಹುಡುಗರು ನಮ್ಮ ಮಾತನ್ನು ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಯೇ? (ರೂಢಿ). **ಕಿವಿಯ ಮೊದಲ್** = ಕಿವಿಯ ಬುಡ: "ಕರ್ಣಮೂಲಂ, ಚೂಳಿಕಾ – ಈ ೨ ಕಿವಿಯ ಮೊದಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೬೪). **ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕು** = ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕು: (೬). **ಕಿವಿಯುಳ್ಳಾಕೆ** = ಗಮನವಿಟ್ಟು ಕೇಳುವವಳು: "ಶ್ರೋತ್ರಿ = ಕಿವಿಯುಳ್ಳಾಕೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೧೨). **ಕಿವಿವರಂ, ಕಿವಿವರೆ** = ಕಿವಿಯವರೆಗೆ, —ತನಕ; ಆಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ: ಮದನನಕಟಾದೇವವಧುಗಳಂ ಕಿವಿವರಂ ತೆಗೆದು ಸಂಮೋದದಿಂದೆಸುವ ರಸವಾಳಿ ವಿಲ್ಲೋ ಎನಲ್ಕೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೩); ಬೇಡ ಕಾಣುತ್ತೆ ಪೆರ್ಗಣೆದೊಟ್ಟು ಕಿವಿವರಂ ತೆಗೆದು ನಡುನೆತ್ತಿಯೊಡೆಯೆಚ್ಚನು (ರಾಘಚಾ. ೧೭-೬೯); ಸಾಯಕದ ಕಿವಿವರೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗಡಿಯ] ತೆಗಹಿನ ಛಾಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೨); ಉಗಿದು ಕಿವಿವರೆಗಾಗಿ ಬಾಣವನಗಲಿಸುತ ಬೊಬ್ಬಿಜಿಯೆ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೨೨); ಕಿವಿವರೆಗೆ ಕರಾಂಗುಲಿಗೂಡಿ ಬಾಣವ ತೂಗಿ ಬಿಡುತ (ಕಂಸವಿ. ೨೯-೬೫). **ಕಿವಿಸೋಲು** = ಹೇಳಿಕೆ ಮಾತು ಕೇಳು; ಬೇರೆಯವರ ಮಾತಿಗೆ ಮರುಳಾಗು: ಹೆಂಡತಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಕಿವಿ ಸೋತು ಅವನು ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಿಂದ ಬೇರೆಯಾದನು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆವಿ; ಕೊಡ. ಕೆವಿ; ತುಳು. ಕೆಬಿ; ತೆಲು. ಚೆವಿ; ಕೋಲಾ. ಕೆವಿ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕೆವ್; ಕುರ್ಖ್. ಖೆಬ್ದಾ]

ಕಿವಿಕಚ್ಚು 'ಕಿವಿಗಚ್ಚು₁' ನೋ.

ಕಿವಿಕುಣಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಕುಣಿ, —ಒಳಭಾಗ; ಕರ್ಣ ರಂಧ್ರ: ಕಾಡಗಿಚ್ಚಿನೊಳು ಮುಣುಗಿರ್ವ[ಪೊ]ರಲುವ ಮೃಗಗಳೆನೆ ಸಂದಣಿತ ನಾಹಿನಿಯಬಲ್ಸರವು ಕಿವಿಕುಣಿಗಳಾವರಿಸಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೫೬-೨೦).

[ಕಿವಿ₃ + ಕುಣಿ₃ (< ಕುಳಿ₁)]

ಕಿವಿಕೆಡಿಸು, ಕಿಮಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿ ಗಡಚಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು. 'ಕಿವಿಗೆಡು' ಪರಾ. ೨. (ಅಲಂ) ಕಿವಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಏನನ್ನೋ ಹೇಳಿ ತಪ್ಪು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಕಿವಿಕೆಡಿಸು ಅಂದರೆ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿಕೊಡು ಎಂದರ್ಥ (ಗೋಯಾತ್ರ. ೫೩).

ಕಿವಿಗೆಡಿಸು : ೨. ಕುಮಂತ್ರಮಂ ಬೋಧಿಸಿ ಕಿವಿಗೆಡಿಸಿ ದೂರುತ್ತು ಮಿಂತೆಂದರ್ (ಕೆಳನೃ. ೬-೨೪). [ಕಿವಿ₃ + ಕೆಡಿಸು]

ಕಿವಿಕೊಡು 'ಕಿವಿಗೊಡು' ನೋ.

ಕಿವಿಗಚ್ಚು₁, **ಕಿವಿಕಚ್ಚು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳು ; ಪಿಸು ಮಾತನ್ನಾಡು : ಪಂಡಿತೆಯೊಡನೊರ್ವ ಗಾಯಕಿ ಕಿವಿಗಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನುಡಿದಳೊಂದು ಮಾತ (ಭರಚ. ೬-೨). **ಕಿವಿಕಚ್ಚು** : ೧. ಕಾವೇರಿಯೂ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಕಿವಿಕಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ರಾಜೀವಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಂಡಿದ್ದಳು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೦೨) ; ಇಂಥ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ಭೂ ಮಂತ್ರಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಕಿವಿಕಚ್ಚುವ ಉಪದೇಶದಿಂದಾಗಲಿ ಹೋಗತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೭೪). ೨. ಚಾಡಿಹೇಳು : ಬಿರುಸುನಗೆಯು ದೂರ್ತರ ಕೈದು, ಕುಹಕಿಗಳ ಕೊಂಡೆ, ಕಿವಿಕಚ್ಚುವವರ ಅನ್ನ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೪-೯).

ಕಿವಿಕಚ್ಚಾಡು = ಚಾಡಿಹೇಳು : ಕಾರಖೂನ ಬಂದು ನಮ್ಮವರೊಡನೆ ಗುಪ್ತವಾಗಿ . . . ಕಿವಿಕಚ್ಚಾಡಿ ಹೋದದ್ದುಂಟು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೧೦). [ಕಿವಿ₃ + ಕಚ್ಚು₁ (< ಕರ್ಚು₁)]

ಕಿವಿಗಚ್ಚು₂ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪಿಸುಮಾತನ್ನಾಡುವಿಕೆ ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಿಕೆ : ಇದೇನಿಷ್ಟು ಬೇಗನೆಯೇ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಕಿವಿಗಚ್ಚಿನವಸರದ ಗುಟ್ಟಿನ ಮನ್ನಣಕ್ಕೆ ಒಳಸೇರಿಕೊಂಡಿರಿ (ಬೆಟ್ಟಆ. ೨೮-೨). [< ಕಿವಿಗಚ್ಚು₁]

ಕಿವಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕಿವಿಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಮರೆ : ಚಳಿಯನ್ನು ತಡೆಯಲು ಮೈಯನ್ನು ಕೈಗವಸು, ಚರ್ಮದ ಹೆಜ್ಜೆ ತೊಡಿಗೆ ಕಾಲುಚೀಲ ಮತ್ತು ಕಿವಿಗಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಲೇಬೇಕು (ಏಳಜೀ. ೮೮). [ಕಿವಿ₃ + ಕಟ್ಟು₃]

ಕಿವಿಗಡಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಕೊನೆ; ಕಿವಿಮುದಿ: ಕೋಲತೆಗಹಿನ ಕಿವಿಗಡಿಯ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ ಕೆಂಪುಗಳ ಹೊಗರು ಛಡಾಳಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೪೦) ; ಪೂರಾಯ ಚಾಪದ ಬೆರಳ ಕಿವಿಗಡಿಯ ಬಲುಸರಳ ಸರಿವಳೆಯ ಸಾಹಸಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೮). 'ಕಿವಿಗಡೆ' ಪರಾ. [ಕಿವಿ₃ + ಗಡಿ₁]

ಕಿವಿಗಡಿಗೋಲು (ನಾ). (ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೂಡಿ) ಕಿವಿಯ ಕೊನೆತನಕ ಎಳೆದ ಬಾಣ; ಆಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ ಸೆಳೆದ ಬಾಣ : ಕಿವಿಗಡಿಗೋಲ ತೆಗಹಿನೊಳೊದಗಿದರು ದುಶ್ಯಾಸನಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೪). [ಕಿವಿಗಡಿ₂ + ಕೋಲು₁ (< ಕೋಲ್₁)]

ಕಿವಿಗಡಿಯಂಬು (ನಾ). = ಕಿವಿಗಡಿಗೋಲು : ಬಿಗಿದ ಬಿಲುಗಳ ತಿರುವೆರಳ ಬೊಬ್ಬೆಗಳ ಕಿವಗಡಿಯಂಬುಗಳಿನಾಳುಗಳ ದೇವನ ತಜುಬಿದರು ಕೌರವ ಸಹೋದರರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧-೧೬). [ಕಿವಿಗಡಿ₂ + ಅಂಬು₁]

ಕಿವಿಗಡೆ (ನಾ). = ಕಿವಿಗಡಿ : ಕಿವಿಗಡೆಗೆ ತೆಗೆದೆಚ್ಚನೈದಂಬುಗಳನಿದಿರಾಗಿ ಭೂಮಿಜೆಯ ಸುತನ ಮೇಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೫೩). [ಕಿವಿ₃ + ಕಡೆ₂]

ಕಿವಿಗಡ್ಡೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಿವಿಯ ಗಡ್ಡೆ, —ಬುಡ ; ಕರ್ಣಮೂಲ : (ಕ). [ಕಿವಿ₃ + ಗಡ್ಡೆ₁]

ಕಿವಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿ ಹಾಳಾಗು ; ಕಿವುಡು ಬೀಳು ; ಕಿವಿ ಗಡಚಿಕ್ಕು : ಜಡಿವ ನಿಸ್ಸಾಳದಲಿ ಜಗ ಕಿವಿಗೆಡೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೨೩). [ಕಿವಿ₃ + ಕೆಡು₁]

ಕಿವಿಗೇಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು ; ಕೇಳಿ ಬರು ; ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗು : ಬಲವ್ಯಂದದದ್ಭುತ ನಿನದ ಕಿವಿಗೇಳಿಸಿತು ರಘುಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೨-೬-೧೮). ೨. ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹೇಳು ; ತಿಳಿಸು : ನಾಳಿಗಿನನುದಯದಲಿ ವಿಮಲ ವಿಶಾಲನೇತ್ರೆಯ ಸುದ್ದಿಯನು ಕಿವಿಗೇಳಿಸದಿರಾನೇಕನುತ ಕಾರ್ಮುಕವನೊದಱಿಸಿದ (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೫೪) ; ಲಿಂಗರಾಜನಿಗೆ ಗುಟ್ಟಿನ ವರದಿಯನ್ನು ಕಿವಿಗೇಳಿಸ ತೊಡಗುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೦-೧೪). [ಕಿವಿ₃ + ಕೇಳಿಸು]

ಕಿವಿಗೊಡು, **ಕಿವಿಕೊಡು**, **ಕಿವಿಗುಡು** (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸುಕೊಟ್ಟುಕೇಳು, —ಆಲಿಸು; ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಗಮನಿಸು, —ಲಕ್ಷಿಸು: ಶಿವನಿಂದೆಯಂ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿದೆನೆ (ಬಸವು. ೪೫-೨೦); ಮೊಮ್ಮಂದಿರುಗಳಳಲಿನ ಘನತೆಯನು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿದು ನನೆದುದಂತಃಕರಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೪) ; ಸವಿನಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಯಾವನು ತಾನೆ ಕಿವಿಗೊಡದೆ ಇದ್ದಾನು? (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೩). **ಕಿವಿಕೊಡು** : ನೀನು ನನ್ನ ವಿವೇಕದ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಕೊಡದೆ ಹೋದೆ (ಹೊಸಕ್ಷ. ೧೧೦). **ಕಿವಿಗುಡು** : ಮಂದಮತಿಗಳ ನುಡಿಗೆ ಕಿವಿಗುಡುವರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೪೮); ನಿನ್ನ ಮೆಲ್ನುಡಿಗಳ್ಗೆ ಕಿವಿಗುಡದವರಾರು ಮನ್ಮಥ ಪೇಳು ಮೇಲ್ಗಲತೆಯ (ಮೋಹತ. ೬-೧) ; ಇದಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗುಡುವರೆಂತೀಗಳೆನ್ನೊಡಹುಟ್ಟಿದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೫೬) ; ಪೊಲ ನುಡಿಗೆ ಕಿವಿಗುಡದೆ ಸಜ್ಜನರೊಲಿದು ಚಿತ್ತೈಸುವುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೪೬). [ಕಿವಿ₃ + ಕೊಡು₁]

ಕಿವಿಗೊಪ್ಪು (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕೊಪ್ಪು, —ಒಂದು ಆಭರಣ : ಮುಗಿಲಲ್ಲಾಡುವ ಬಾವಿಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಪ್ಪು ಓಲೆಕೊಪ್ಪು ಚಳತುಂಬು (ಗರಿ. ೧೦೬-೯). [ಕಿವಿ₃ + ಕೊಪ್ಪು₂]

ಕಿವಿಗೊಯ್ಕಿ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋದವಳು : ಇದ್ದರಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮುದ್ದುಕುಟಿಲದ ಮಾಯಕಾತಿಯರಿದ್ದೆಸೆಯ ಕಿವಿಗೊಯ್ಕಿಯರು ಮೂಗಿಯರು ಮುಕ್ಕಿಯರು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೪). [ಕಿವಿ₃ + ಕೊಯ್ಕಿ]

ಕಿವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಳು ; ಆಲಿಸು : ಪೇಳ್ವುದು ಮದನ ಪರಾಜಯ ಸೊಗಸಾಗಿ ಕೇಳ್ವುದು ಭವ್ಯ ಸಂಕುಲರು ತೂಳ್ವುದು ಕರ್ಮದರಿಮುಗನೆನೆ ಕಿವಿಗೊಳ್ಳುದೇಣಿದಚ್ಚರಿಯೆ (ವರ್ಧಚ. ೧೯೯) ; ನಿನ್ನೀನುಡಿಗಳೆಮಗೆ ಕಿವಿಗೊಳವೇಟ್ಟುಂ (ಚಕಮಂ. ೧೦). [ಕಿವಿ₃ + ಕೊಳ್₁]

ಕಿವಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕೇಳಿಸು ; ಶ್ರುತಪಡಿಸು : ಪಿರಿಯರು ಪೇಳಿದುದನೆ ಕೃತಿಗೈದಾನು ಕಿವಿಗೊಳಿಸಿದೆನು (ಹದಿಬ. ೧-೫೧). ೨. ಕೇಳು ; ಆಲಿಸು ; ಚಿತ್ತವಿಸು : ನಾರದಾದಿಗಳೊಗ್ಗೊರಲೊಳು ನಲಿನಲಿದು ಪಾಡುವ ಗಾನವ ಕಿವಿಗೊಳಿಸೊಮ್ಮೆ (ಗೀತಗೋ. ೪-೨) ; ಧರ್ಮಪುತ್ರನುಮಾವಾರ್ತೆಯಂ ಕಿವಿಗೊಳಿಸಿ ಮನದೊಳ್ಕುಡುನೊಂದು (ಭಾರಶಾಂ. ೧-೨). [ಕಿವಿಗೊಳ್ + -ಇಸು₃]

ಕಿವಿಚಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ ; ಮೇಲ್ಗಿವಿ : ಹುಲಿಯು ಹಂದಿಯ ಕಿವಿಚಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿಹಿಡಿದು ಅದರ ಓಟವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೧೨೨). [ಕಿವಿ₃ + ಚಟ್ಟೆ₂]

ಕಿವಿಚಾಚು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವಿಗೊಡು : ಚಾಡಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಆವಳು ಯಾವಾಗಲು ಕಿವಿಚಾಚುವವಳೆ (ರೂಢಿ). [ಕಿವಿ₃ + ಚಾಚು₁]

ಕಿವಿಚಾಟು (ನಾ). ಹಲವು ಬಾರಿ ಕೇಳಿ ರೂಢಿಯಾಗಿರುವುದು: ನಿಮ್ಮ ಮಾತೆಲ್ಲ ನನಗೆ ಕಿವಿಚಾಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಿವಿ₃ + ಚಾಟು ?]

ಕಿವಿಚು 'ಕಿಮುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿವಿಚುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒಡವೆ ತೊಡಿಸಲು) ಕಿವಿಯ ಅಂಚಿಗೆ ರಂಧ್ರಮಾಡು, —ತೂತುಮಾಡು : ನಮ್ಮ ಮಗುವಿಗೆ ಕಿವಿಚುಚ್ಚಿ ಮುರುವು ತೊಡಿಸಿದೆವು (ರೂಢಿ). ೨. = ಕಿವಿಗಚ್ಚು₁ ೧: ಇನ್ನೂ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಗಂಡನ ಕಿವಿಚುಚ್ಚಿದಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಮೂರುದಾ. ೧೭೩). [ಕಿವಿ₃ + ಚುಚ್ಚು₁]

ಕಿವಿದಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸು ; ಕೇಳಿಸು : ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸುರಮುನುಮುನಿಗಳು ಯೋಗಿಗಳ್ ಪುಗ ಬಾರದಲ್ಲಿ ಪೋಗಿ ನೈಶಾಚರಿ ಪೊಕ್ಕಭಾಗವ ಕಿವಿದಾಗಿಸು ಮತ್ಪ್ರಾಣನಾಥ (ಮೋಹತ. ೨೯-೩೯). [ಕಿವಿದಾಗು + -ಇಸು₃]

ಕಿವಿದಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯನ್ನು ಸೋಕು; ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು: ಎಂದುವುಂ ಕೇಳದಕ್ಕರ ತನ್ನ ಕಿವಿದಾಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಆಂದೆಂದ ಮಾತಾಗ ತನ್ನ ಕಿವಿಯಂತಾಗಿ] (ಕಿರುರ. ೮-೫). [ಕಿವಿ$_3$ + ತಾಗು$_1$ (< ತಾಂಗು$_1$)]

ಕಿವಿದಾರೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಅಂಚು; ಕರ್ಣಧಾರೆ: ಅಚ್ಛಸಾದಿನಲಿ ಬಟ್ಟೆಟ್ಟ ಕಿವಿದಾರೆ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ] ಮುಸುರಿದ ಮೃಗಮದದ ಸೊಬಗನಡಿಯಿಟ್ಟನಪ್ರತಿಮನಾದಯ್ಯನು (ಸೋಮಚ. ೨-೧೭). [ಕಿವಿ$_3$ + ದಾರೆ$_2$]

ಕಿವಿದುಡಿಗೆ, ಕಿವಿದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ: "ಪವಿತ್ರವೆನೆ ಕಿವಿದುಡಿಗೆ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೮೪). **ಕಿವಿದೊಡಿಗೆ**: "ಕಿವಿದೊಡಿಗೆ ಮುಂಡಂ ಕಡುಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧). [ಕಿವಿ$_3$ + ತುಡಿಗೆ (< ತುಡುಗೆ)]

ಕಿವಿದೆರೆ$_1$ 'ಕಿವಿದೆಱು$_1$' ನೋ.

ಕಿವಿದೆರೆ$_2$ 'ಕಿವಿದೆಱು$_2$' ನೋ.

ಕಿವಿದೆಱಪು (ನಾ). ಕಿವಿ ತೆರೆಯುವಿಕೆ; ಆಲಿಸುವಿಕೆ: ಕೊಳವಲಾವಗೆ ಗೆಡೆವಕ್ಕಿಯರೊಳಾಹಳರವನು ಕೊರಲಿಂದಾ ಬಳಯಿಸಿ ಬಾಲೆ ಕಾಂತನ ಕಿವಿದೆಱಪಿಗೆ ಪುಳಕಕೆ ತೂಳವೆತ್ತಿದಳು (ಪರ್ಧಚ. ೫-೮೯). [ಕಿವಿ$_3$ + ತೆಱಪು]

ಕಿವಿದೆಱು$_1$, ಕಿವಿದೆರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಗಳನ್ನು ತೆರೆ; ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳು: ಕೇಣವಂ ತೊಱೆದು ಪುರುಡಿಸುವವರಂ ಜಱೆದು ಕಿವಿದೆಱೆದು ಕೇಳ್ವುದು ಸುಜನರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೮). **ಕಿವಿದೆರೆ$_1$**: ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆವರೆಲ್ಲ ಕಿವಿದೆರೆದು ಕೇಳತೊಡಗಿದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೬೯); ನೆರೆಹೊರೆಯವರೆನುವಾಕೆಯ ವಿಷಯಕೆ ಕಿವಿದೆರೆದಾಲಿಸು ಮೊದಲು (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೩-೫೧). [ಕಿವಿ$_3$ + ತೆಱು$_1$]

ಕಿವಿದೆಱು$_2$, ಕಿವಿದೆರೆ$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ತೆರೆ; ಕರ್ಣಪಟಲ: ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮಾತು ಕಿವಿದೆಱೆಗೆ ಬೀಳದ ಮುನ್ನ ಹಮ್ಮೈಸಿ ಬಿದ್ದಳಂಗನೆ ಧರೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೬). **ಕಿವಿದೆರೆ$_2$**: ಎದೆಯನೊಮ್ಮೆ ಮೆಟ್ಟಿ ನಲಿದು ಕಿವಿದೆರೆಯನು ಒಡೆಯುತ (ಪಾಂಚಜ. ೧೦); ಕಿವಿದೆರೆಗೆ ಬಡಿವಾಗ ಆದರಲ್ಲೊಂದು . . . ರಸಸಾಮ್ಯತೆಯು ಕಂಡು ಬರತೊಡಗಿತು (ಹಬ್ಬಬ. ೬೨). [ಕಿವಿ$_3$ + ತೆಱು$_2$]

ಕಿವಿದೊಡವು (ನಾ). = ಕಿವಿದುಡಿಗೆ: ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಕಿವಿದೊಡವಂ ಸೀಸಕಂದಾಳ್ದು ಕಾಲಾಳ್ಗಡಣಂ ಕೈಕೊಂಡು ನಾನಾಯುಧಮನಮುಮಂ ಬಂದತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೦). [ಕಿವಿ$_3$ + ತೊಡವು]

ಕಿವಿದೊಡಿಗೆ 'ಕಿವಿದುಡಿಗೆ' ನೋ.

ಕಿವಿನುಡಿ (ನಾ). ಕಿವಿಮಾತು; ರಹಸ್ಯ: ಬಿದ್ದ ಕಿವಿನುಡಿ ಬಾಯ್ಗಳಿಂ ಬೆಳೆದು (ಕಾಲೂರ. ೧೦೬-೨೧೫). [ಕಿವಿ$_3$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕಿವಿಬಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯ ತೆರೆ ಒಡೆದುಹೋಗು, —ಸೀಳು: ಚೀರಾಟಗಳು ಕೂಗಾಟಗಳು ಕಿವಿಬಿರಿಯುವಂತಿದ್ದುವು (ಪುನರು. ೧೫೪). [ಕಿವಿ$_3$ + ಬಿರಿ$_1$]

ಕಿವಿಬೇನೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ನೋವು; ಕರ್ಣಶೂಲೆ: ಕಿವಿಬೇನೆಗೆ– ಅಂಬಿಲ, ಸೈಂಧವಲವಣ, ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಮಾಡಿ ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕೆ ಕಿವಿಬೇನೆ ಮಾಣ್ಬುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೩೭). [ಕಿವಿ$_3$ + ಬೇನೆ]

ಕಿವಿಮಾತು (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಪಿಸುಮಾತು: ಎಲಗೆ ಬಾ ಕಿವಿಮಾತನಾಡುವೆನೆನುತಲಿ ಬಲು ಮುದ್ದುಗಳ ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕುತ (ಪುರಂದ. ೩-೧೯೩-೫); ಹಡದವ್ನ ಕಿವಿಮಾತ ನೆನಪಾಗಿ (ಜನಗೀ. ೬೩-೨೧). [ಕಿವಿ$_3$ + ಮಾತು$_1$]

ಕಿವಿಮುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೇಳದಂತೆ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚು: ರಜಕನುದ್ದಂಡದೊಳ್ನುಡಿಯೆ ಕಿವಿಮುಚ್ಚಿಕೊಳುತೆಯ್ದಿದೆನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೪೭). [ಕಿವಿ$_3$ + ಮುಚ್ಚು$_1$]

ಕಿವಿಮೂಳ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಿವಿಯವನು; ಕಿವಿಹರಕ: ಪಲ್ಗಳಿಂದಾ ದನುಜರ ಕುಡಿಮೂಗಸುರಿ ಕಚ್ಚಿ ಕಿವಿಗಳಂ ಕಿಳ್ತು ಕೈಯೊಡನೆ ಕಿವಿಮೂಳ ಮೂಕೊಱೆಯರಂ ಮಾಡಿ (ಚಬಸು. ೩೨-೩೭). [ಕಿವಿ$_3$ + ಮೂಳ (< ಮೂಱ)]

ಕಿವಿಮೂಳಿ (ನಾ). ೧. ಹರಕು ಕಿವಿಯುಳ್ಳವಳು; ಕಿವಿಹರಕಿ: ಕಡುಕಿವಿಮೂಳಿಯರ [ಪಾಠಾಂ. ಮೂಳೆಯರ, ಮೂಳುಗಳ] ಮೂಕೊಱೆತಿಯರ ಸಮ್ಮೇಳದಿಂದಿರ್ದಳು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೧). ೨. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಏನೂ ಆಭರಣವಿಲ್ಲದವಳು; ಬೋಳುಕಿವಿಯವಳು: (ಕಿ). [ಕಿವಿ$_3$ + ಮೂಳಿ (< ಮೂಱಿ)]

ಕಿವಿಮೂಳೆ (ನಾ). = ಕಿವಿಮೂಳಿ ೧: ಕಡುಕಿವಿಮೂಳೆಯರ [ಪಾಠಾಂ. ಮೂಳಿಯರ, ಮೂಳುಗಳ] ಮೂಕೊಱೆತಿಯರ ಸಮ್ಮೇಳದಿಂದಿರ್ದಳು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೧). [ಕಿವಿ + ಮೂಳೆ (< ಮೂಱೆ)]

ಕಿವಿಯಳತೆ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸುವಷ್ಟುದೂರ, —ಅಂತರ: ಅವರ ಮಾತಾಟವಂ ಕಿವಿಯಳತೆಯೊಳೆ ಕೇಳ್ವೆ (ಹೆಬ್ಬರ. ೨೧-೧೧೩). 'ಕಣ್ಣಳತೆ' ಪರಾ. [ಕಿವಿ$_3$ + ಅಳತೆ]

ಕಿವಿಯಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗು; ಕಿವಿ ತಣಿ; ಕಿವಿ ತುಂಬು. ಕಿವಿಯಾರೆ = ೧. ಕಿವಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ; ಕಿವಿ ತುಂಬುವಂತೆ; ಕಿವಿ ತಣಿಯುವಂತೆ: ಗಂಡರೊಳ್ ನೀಜನೆಂಬರ ಮಾತಂ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳ್ದು ಕಿವಿವೇಟಂಗೊಂಡು (ಪಂಪಾಪಾ. ೮-೧೨); ಹೇಳು ಹೇಳೆನ್ನೊಮ್ಮೆ ನುಡಿ ನುಡಿ ಕೇಳುವೆನು ಕಿವಿಯಾರೆ ಕರ್ಣನ ಕಾಳಗಕೆ ನಾವ್ ಸಾರಥಿಗಳೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೧). ೨. ಸ್ವತಃ ತನ್ನ ಕಿವಿಯಿಂದಲೇ: ಶಿವಶರಣರೊಳಗೊಳಗೆ ಬಿಸುಸುಯ್ವುದಂ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳ್ದೆ (ಚಬಸು. ೩-೧೪); ನಾನೇ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ (ಪೌಲಶ್. ೬೩); ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳುವ ವರೆಗೆ ಯಾರನ್ನೂ ತಪ್ಪುಗಾರರೆಂದು ಎಣಿಸುವವನಲ್ಲ (ಚಿಟ್ಟಕೊ. ೬೫). [ಕಿವಿ$_3$ + ಆರ್$_2$]

ಕಿವಿಯಿೞ (ಕ್ರಿ). = ಕಿವಿಗೊಡು: ಭಾವಿಸಿ ವಂದಿಜನಂ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳುಪಹಾಸ ಲವಮನೊದರಿಸೆ ಕಿವಿಯಿತ್ತಾತ್ತ ವಚನಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೦); ಒಂದೊಂದನವುಕಿ ನೂಂಕಿ ಪಕ್ಷಿ ಕಿವಿಯಿತ್ತೊಱಲ್ವು ಕೇಳ್ವ. . . ಕ್ರೂರಮೃಗ ನಿವಹಮುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೦-೧). [ಕಿವಿ$_3$ + ಈ$_2$]

ಕಿವಿಯೂದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳು; ಬೋಧಿಸು: ಗುರಿಯಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣುಗಳ ಕಿವಿಯೂದಿ ಹೊರಳಿಸುತ ತಾನೆ ತನ್ನಪಕ್ಕೆ ಹಾಡಿವಾಕೆ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೪೦-೩). ೨. ಚುಚ್ಚಿಕೊಡು; ಚಾಡಿಹೇಳು; ಚಿತಾವಣೆಮಾಡು: ಕಿಟ್ಟಿಯ ಕಿವಿಯೂದಿ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನೇ ವರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದರೆ ಹೇಗೆ (ಗಂಪಾಯಿ. ೩೩); ಆಗ ಮುದುಕಿ ಟಿಳಕರ ಕಿವಿಯೂದಿ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ವಿತುಷ್ಟಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಯತ್ನ ನಡೆಸಿದಳು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೬೮). [ಕಿವಿ$_3$ + ಊದು$_1$]

ಕಿವಿಯೇಱು (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಗಾಯ; ಕರ್ಣಶೂಲೆ: ಎಂದುವುಂ ಕೇಳದಕ್ಕರ ತನ್ನ ಕಿವಿಪಾಗೆ ನೊಂದು ಹವ್ವನೆ ಹಾಱಿ ಮುಱುಗಿ ಕಿವಿಯೇಱಾಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿವಿಗೆ ತಾನೇಱಾಗೆ] (ಕಿರುರ ೮-೬). [ಕಿವಿ$_3$ + ಏಱು$_2$ (< ಏಱ್$_2$)]

ಕಿವಿಯೊಂಟಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂಟಿ: ಮುಟ್ಟುವುದೆಮಿಂಚು ಕಿವಿಯೊಂಟಿಯೊಳ್ಪಾಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೪೮-೩೨೨). [ಕಿವಿ$_3$ + ಒಂಟಿ$_2$]

ಕಿವಿಯೊಗು 'ಕಿವಿವೊಗು' ನೋ.

ಕಿವಿಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವಿಚಾಚು: ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗ ಮೋಹಿಯಾದೊಡೆ ಶಬ್ದಜಾಲಂಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಯೊಡ್ಡದಿರಬೇಕು (ಆದವ. ೧೨). [ಕಿವಿ$_3$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಕಿವಿಯೋಲೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಓಲೆ, —ಆಭರಣ; ಕರ್ಣಪತ್ರ: "ತಾಳಕಃ, ತಾಳಪತ್ರಂ(ಕರ್ಣಪತ್ರಂ)–ಈ ೨ ಕಿವಿಯೋಲೆ" (ಹ ಲಾ ಯು. ೯೧–೪೦೨); ಕನಸಿನೊಳಾವನಾಂ ಮಱಿದು ನಿದ್ರೆಗೆ ಯುತ್ತಿರೆ ಬಂದುವಂದು ಕೆಮ್ಮನೆ ಕಿವಿಯೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಱುಪಂ ಬರೆವಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೦೪); ಕವಿಗಳ ಲೀಲೆ ಗಂಗೆಗಿವಿಯೋಲೆ ವನೇಭದ ಶಾಲೆ . . . ಮಣಿಗಳಾಗರ ಮುಂದೆಸೆದತ್ತು ಸಾಗರಂ (ಸೂ ಕ್ತಿ ಸು. ೨–೩೭); ತಳಿರುಡಿಗೆ ಹೊಮ್ಮಿಗದ ಸಂರ್ಮುದೊಳು ರವಿಕೆ ಮಂಜುಳ ಕೇತಕೀದಳದ ಕಿವಿಯೋಲೆ (ಸಂದಿಮಾ. ೧೩–೨೬). [ಕಿವಿ₃ + ಓಲೆ]

ಕಿವಿರು(ನಾ). ಮೀನು ಮೊದಲಾದ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶ್ವಾಸಾಂಗ: ಜಲಚರ ಕೀಟಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಳಿ ಕಿವಿರುಗಳ (gills) ಮೂಲಕ ನಾಳಗಳಿಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ (ಕೀಟಜೀ. ೩೬). [?]

ಕಿವಿರಿಯಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮುದುವಂಗನಾಡದೊರೆ ಕಿವಿರಿಯಯ್ಯಂಗಳ್ ಚಾಂಗಳದ ಬಸದಿಯೊಳ್ ಪನ್ನೆರಡಂ ನೋಂತು ಮುಡಿಪಿದನ್ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ૩೦–೭; 1050). [ಕಿವಿರಿ₀ + ಅಯ್ಯ₁]

ಕಿವಿಲುತನ (ನಾ). ಕೀಳ್ತನ; ಅಲ್ಪತೆ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ: ಆ ಕೂಂಟಣಿಯ ಕಿವಿಲುತನಮಂ ಕಂಡು ಕಂಟಣಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧–೬೯ ವ). 'ಕಿವರಿತನ' ಪಠಾ. [?]

ಕಿವಿವಚ್ಚ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ, —ಒಡವೆ: ಕಥೆಯೆಂತೆನಲ್ ಸದ್ಭಕ್ತಸಂತತಿಯ ಕಿವಿವಚ್ಚಮುಪ್ಪಂತವೋಲೇವೇಳ್ಪೆನತಿಹರ್ಷದೆಸಕದಿಂದೆ (ಅರಾಜ. ೧–೬೪). [ಕಿವಿ₃ + ಪಚ್ಚ₃]

ಕಿವಿವರೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಎಳೆ; ಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ ಸೆಳೆ: ಗೆಲವಾಂತು ಕಿವಿವರೆದೆಗೆದೆಚ್ಚ ನೀಲೋತ್ಪಲ ಬಾಣದಿಂದಲೀಶ್ವರನ (ಮೋಹತ. ೭–೩೭); ಕಿವಿವರೆದೆಗೆದಿಕ್ಕಿ ತಾಗಿದನವ ಪುಷ್ಪಶರನ (ಮೋಹತ. ೩೫–೧೯). [ಕಿವಿವರೆ + ತೆಗೆ₁]

ಕಿವಿವರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪಿಸುಮಾತಾಡು: ಅವಸರವಾಗೆ ಪಾರ್ದು ಕಿವಿವರ್ಚುವ ಸಂಗರವಾಗೆ ನೋಡಿ ಬೆರ್ಚುವೆ ಪತಿಯರ್ಥಮಂ ಕಳೆಲೊಡರ್ಚುವ ಮತ್ತಿಗೆ ದಂಡನಾಯಕರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೭–೨೫; 1114). [ಕಿವಿ₃ + ಪರ್ಚು₁]

ಕಿವಿವಳೆ(ನಾ). ಕಿವಿಯ ಸಮೀಪ, —ಪ್ರದೇಶ: ಕಿವಿವಳೆಯಮೋಱಿಗಳ ಮುಷ್ಟಿಯ ಬವರಿಗಳ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಸನ್ನೆಯ ಸವಡಿಗೈಗಳ . . . ರಣದವ ಕದಲಿ ಕಳವಳಿಸುತಿರ್ದುದು ಕೂಡೆ ನೃಪ ಕಟಕ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೨).
[ಕಿವಿ₃ + ಬಳಿ₃ (< ಬೞಿ₃)]

ಕಿವಿವಾಲೆ(ನಾ). ಕಿವಿಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಹಾಲೆ: ಓಲೆ ಮನ್ಮಥನ ಮನೋರಥಕಿಕ್ಕಿದ ಗಾಲಿಯಂತಾಗಲಂತದಱ ಮೇಲಿಟ್ಟ ಮಿಸುನಿವತ್ತಿಗೆಯೆಂದೆನೆ ಕಿವಿವಾಲೆಯೊಪ್ಪಿದುವಾ ಸತಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೬೧). [ಕಿವಿ₃ + ಪಾಲ್ಸೆ]

ಕಿವಿವುಗು 'ಕಿವಿವೊಗು' ನೋ.

ಕಿವಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೇಳುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಕಿವಿವೆತ್ತಂದದಿಂದಮೆಮ್ಮೊಳ್ ತೊಡರ್ದಿಱಿದಪೆಮೆಂಬನ್ನರಂ ಕೇಳ್ದೆ ನಿಲ್ಲಂ ದುವರಂಬೊಲ್ ಚೋದ್ಯಮೇ (ಅನಂಪು. ೧೩–೮೪). [ಕಿವಿ₃ + ಪೆಱು₁]

ಕಿವಿವೇಟ (ನಾ). ಕೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವ ಮೋಹ; ಕೇಳುವ ಆಸಕ್ತಿ: ಅವಲೋಕನದಿಂದಾಗದೆ ಕಿವಿವೇಟಮನುಂಟುಮಾಡುವಚ್ಚರಿಗೆಡೆಯಾದವಳಸಿಯ ಕರ್ಣಯುಗಳಕ್ಕವತಂಸೋತ್ಪಲಮೆನಿಪ್ಪವೆಲ್ಲರ ಕಣ್ಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೮೧); ಕಿವಿವೇಟದಿಂ ಭಾಳಾಕ್ಷ ನಿಮಗೊಲಿದೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೪–೨); ಕಣ್ಬೇಟದಿಂ ಕಿವಿವೇಟವೆಗ್ಗಳಸೆ (ಬಸಪು. ೪೫–೨); ಉಕ್ಕಿದಾ ಕಿವಿವೇಟ ಕಣ್ಬೇಟಕ್ಕೆ ತಂದುದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩–೫೪). 'ಕಣ್ಬೇಟ' ಪಠಾ. [ಕಿವಿ₃ + ಬೇಟ₂]

ಕಿವಿವೇಟಂಗೊಳ್, ಕಿವಿವೇಟಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಮೋಹ ಹೊಂದು: ಗಂಡರೊಳ್ ನೀಱಜನೆಂಬರ ಮಾತಂ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳ್ದು ಕಿವಿವೇಟಂಗೊಂಡು ಕಣ್ಣಾರ್ವಿನಂ ಹರಿಯಂ ನೋಡಿದ ಳಾಕೆ (ರಸರ. ೧–೨೯). **ಕಿವಿವೇಟಗೊಳ್**: ಪಾಂಡುಕುಮಾರನಾ ಕೊಂತಿಯ ಮೆಱೆವ ವಿಲಾಸವಿಭ್ರಮುವ ನೆರೆ ಕೇಳಿ ಕಿವಿವೇಟಗೊಂಡು (ನೇಮಿಸಂ. ೫–೮೫). [ಕಿವಿವೇಟ + ಕೊಳ್₁]

ಕಿವಿವೇಟಗೊಳ್ 'ಕಿವಿವೇಟಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಿವಿವೊಗು, ಕಿವಿಯೊಗು, ಕಿವಿವುಗು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಕಿವಿಯನ್ನು ಸೇರು: ಇಂಪನಾಳ್ದ ಗೇಯಂ ಕಿವಿವೊಕ್ಕೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೦); ಅನುನಯದೆ ಪೇೞ್ದ ನದನಿನಿತುಂ ಕಿವಿವೊಕ್ಕುದಿಲ್ಲ ತನ್ನುನಿವರನಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೪); ಏಕಾಂತದೊಳ್ ನಾರದಂ ಬಳಕೃಷ್ಣಗರ್ವತಂಸದಂತೆ ಕಿವಿವೊಕ್ಕೇನಾನುಮಂ ಪರ್ಚಿದಂ (ಅನಂಪು. ೧೩–೩೯). **ಕಿವಿಯೊಗು**: ಕಳಧ್ವನಿಯೊಳ್ ಮಂದ್ರತೆಯಂ ತಗುಳ್ಚಿ ಕಿವಿಯೊಕ್ಕು (ಅನಂಪು. ೮–೬೯). **ಕಿವಿವುಗು**: ಅವಿನಾಣಮುನಿತುಮೆರ್ದವುಗೆ ಕಿವಿವುಗೆ ಪಂಡಿತೆಗೆ ನುಡಿದ ನಲ್ಲನ ನುಡಿ (ಆದಿಪು. ೪–೨೩); ಕಿವಿವುಗವೆದೆಲಾತ್ಮಪ್ರಶಂಸೆ ವಜ್ರಾಯುಧನಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೬೬); ಕಿಳಿರ್ವ ಗೋಳಿಳಿಗೆಯ ದನಿ ಕಿವಿವುಗದ ಮುನ್ನಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). [ಕಿವಿ₃ + ಪೊಗು₁]

ಕಿವಿಶೂಲೆ (ನಾ). ಕಿವಿ ಬೇನೆ, —ನೋವು: ಹೊಟ್ಟೆನೋವಿನಿಂದಲೋ ಕಿವಿಶೂಲೆಯಿಂದಲೋ ಕಿರಿಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂರುತಿಂಗಳ ಮಗು (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೪). [ಕಿವಿ₃ + ಶೂಲೆ]

ಕಿವಿಸವಿ (ನಾ). ಕಿವಿಗೆ ಹಿತವಾದದ್ದು, —ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು: ಕಿವಿಸವಿದನಿ ಕಣ್ಸವಿ ರೂಪವಧರಿಸೆಲೆ ಗಜವಡೆಂಗ ನಿನ್ನುಱಿದೊಡೆ ಸಾವವಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೫೨). [ಕಿವಿ₃ + ಸವಿ₂]

ಕಿವಿಹರಕ (ನಾ). ಕಿವಿ ಹರಿದು ಹೋಗಿರುವವನು; ಹರಿದುಹೋದ ಕಿವಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಂದಿನಿಂದ ಏಳುಮುದ್ದೆಗೆ ಕಿವಿಹರಕ ಎಂಬ ಅಡ್ಡ ಹೆಸರನ್ನು ನನ್ನೂರಿನವರು ಕಟ್ಟಿದರು (ನನ್ನೂರು. ೩೧೧).
[ಕಿವಿ₃ + ಹರಕ₁ (< ಪರಿಕ)]

ಕಿವಿಹರಕಿ (ನಾ). ಹರಕುಕಿವಿಯವಳು: (ಕ). [ಕಿವಿಹರಕ + –ಇ₁]

ಕಿವಿಹಿಂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯನ್ನು ನುಲಿಚು: ಗುರುಗಳು ಹುಡುಗನನ್ನು ಕಿವಿಹಿಂಡಿ ಕಳಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಪಿಸುಮಾತು ಹೇಳಿ ಮನಸ್ಸು ತಿರುಗಿಸು: ಇದು ನಿನ್ನ ಮಾತಲ್ಲ . . . ಯಜಮಾನಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಿವಿಹಿಂಡಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಮಣಿಮ. ೩೪); ಮುಂದೆ ಯಾರೇನು ಕಿವಿ ಹಿಂಡಿದವರೋ . . . ಅಂತೂ ಈ ಭಟ್ಟನಿಯ ತಳ್ಳಿಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ (ಮೂರುವಾ. ೧೫೨). [ಕಿವಿ₃ + ಹಿಂಡು₁ (< ಪಿಂಡು₁)]

ಕಿವಿಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸು; ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಬಲಾತ್ಕರಿಸು: ಕಿವಿಹಿಡಿಯೆಂದರೆ ತಿದ್ದು ಅಥವಾ ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸು (ಗೋಯಾತ್ರ. ೫೩).
[ಕಿವಿ₃ + ಹಿಡಿ₁ (< ಪಿಡಿ₁)]

ಕಿವುಂಡ, ಕಿವುಡ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸದವನು; ಕೆಪ್ಪ; ಬಧಿರ: ಕೂನದೇಹನಾಗದೆ ವಿಕಟಾಂಗನಾಗದೆ ಕಿವುಂಡನೆಯಾಗದೆ (ಪಂಪಾಶ. ೭೫). **ಕಿವುಡ**: "ಏಡಃ, ಬಧಿರಃ – ಈ ೨ ಕಿವುಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೫); ಕಿವುಡಂ ಪಂಗು ಮೂಕಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯–೨); ಕಿವುಡಂಗೇಕಾಂತವಂ ಹೇೞ್ದು ಹವುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೭–೯ ಟೀಕೆ); ಕಿವಿ ಬಲಿಯದಿರೆ ಕಿವುಡನಾಗಿಯೆಬರ್ಪ (ಪಿಂಡರ. ೧೫–೩೬); ಕಿವುಡರಂ ಕರೆವಂದದಿಂದಾಂ ಕರೆಯಲು (ಬಸಪು. ೧೮–೧೮); ಕಿವುಡ ಯಜಮಾನಗೆ ಮೂಗ ಬಂಟ (ಗಾದೆ); ಕಿವುಡನಮುಂದೆ ಕಿನ್ನರಿ ಬಾರಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಕಿವುಂಡು + –ಅ₁]

ಕಿವುಂಡು, ಕಿವುಡು (ನಾ). ೧. ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸದಿರುವಿಕೆ; ಬಧಿರತೆ: ಪಸಿವ ಸಂಕಟದಿಂ ಕಿವುಂಡು ಕಣ್ಗಳ್ತಲೆಗಳೊತ್ತಿ (ಸಂಸಪ. ೨೧-೪). 'ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್' ಪರಾ. **ಕಿವುಡು**: ೧. ಕಿವುಡು, ಕೆಂಚು, ಗುಜ್ಜು (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಕಿವುಡ; ಬಧಿರ: ಅವನೊಂದು ಕಿವುಡು (ರೂಢಿ). 'ಕಿವುಡುಕಿನ್ನರಿ' ಪರಾ.

ಕಿವುಡಾಗು = ಕಿವಿ ಕೇಳದಂತಾಗು, —ಗಡಚಿಕ್ಕು: ದಿಗುಮಂಡಲಂ ಕಿವುಡಾಗೆ ಬಹುವಾದ್ಯ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ (ಬಸಪು. ೫-೧೪); ಚಾಪ ಟಂಕಾರಂ ಜಗತ್ತ್ರಯದೊಳೆಲ್ಲಿಯುಂ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ ಕಿವುಡಾದುವಷ್ಟದಿಗ್ದಂತಿಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೧೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆವಿಡು; ಕೋಲಾ. ಕೆವ್ರ; ತೊದ. ಕ್ಯುಡ್; ತೆಲು. ಚೆವುಡು]

ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್ 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕಿವುಂಡುವಡಿಸು, ಕಿವುಡುವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವುಡಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಿವುಡುಗೊಳಿಸು: ಬಲ್ಲುಲಿಯ ಸಡಗರಮೆಲ್ಲಾ ದೆಸೆಗಳಂ ಕಿವುಂಡುವಡಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೧). **ಕಿವುಡುವಡಿಸು**: ಪರುಷತರ ಶರಭ ಕೇಸರಿವಿರಾವದಿಂ ಕಿವುಡುವಡಿಸುತ್ತಂ ದೆಸೆಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೬); ಫಣಾಮಂಡಳಮಂ ಪಸರಿಸಿ ಮುಸಗಿ ಮೊರೆದು ದೆಸೆಗಳಂ ಕಿವುಡುವಡಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೪-೬೮ ವ). [ಕಿವುಂಡುವಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕಿವುಂಡುವಡು, ಕಿವುಡುವಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್. 'ಕಿವುಂಡುವಡಿಸು' ಪರಾ. **ಕಿವುಡುವಡು**: ಬೀಸುವ ಜಂಝಾ ಮಾರುತರುತಿಯಿಂ ಭುವನಮುದೋರಂತಿರೆ ಕಿವುಡುವಟ್ಟುವಾ ಸರಿವಱಿಯೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೨೯). [ಕಿವುಂಡು + ಪಡು$_1$]

ಕಿವುಚು 'ಕಿಮುಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಿವುಚುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ: ತನಿವಾಲಿನೊಳಗೆ ಭಾವನೆಗೆಯ್ದು ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯುನಿನಿಸು ಕೆನೆವೆರಸಿ ಬೆಣ್ಣೆಯನಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತೆ ಕಿವುಚನು ಗೆಯ್ದು ಹಂಚಿನೊಳು ನಸು ತುಪ್ಪವೆಱೆದು ಬೇಯಿಸಲದುವೆ ಕಿವುಚುರೊಟ್ಟಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೮).

[ಕಿವುಚು (< ಕಿಮುಚ್ಚು) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಕಿವುಡ 'ಕಿವುಂಡ' ನೋ.

ಕಿವುಡಿ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸದವಳು; ಬಧಿರೆ: ಒಳಗಣ ಕಿವುಡಿಯರ್ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡವಳಂ ಪೆಱಗಣ್ಗೆ ನೂಂಕಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೨); ನಿನ್ನ ತಂಗೆವಿರ್ ಕುಂಟಿಯುಂ ಕುರುಡಿಯುಂ ಕಿವುಡಿಯುಂ ಕುಬ್ಜೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೮-೧೩೧ ವ).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + -ಇ$_2$. / ತಮಿ. ಚೆವಿಡಿ]

ಕಿವುಡಿಕೆ (ನಾ). = ಕಿವುಡುತನ: ಹೇಳಿದನು ಬಳಿಕವಗೆ ತಾ ತಂದೂಳಿಗದ ಪೂರ್ವಾಪರವನದ ಕೇಳಿದನು ಕಿವುಡಿಕೆಯ ಕೊಸರಿನ ಕೊನರ್ವ ಕೋಪದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೩೦). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + -ಇಕೆ]

ಕಿವುಡು 'ಕಿವುಂಡು' ನೋ.

ಕಿವುಡುಕಿನ್ನರಿ (ನಾ). ೧. ಕಿವುಡನ ಮುಂದೆ ನುಡಿಸಿದ ಕಿನ್ನರಿ. ೨. (ಆಲಂ) ವ್ಯರ್ಥ ಶ್ರಮ: ಸತ್ತ್ವಮತಿ ಆ ಪೂಜ್ಯನೆನ್ನನಿರ್ಾತನಕೆ ಪೇಳ್ದೆಲ್ಲಮುಂ ನೀತಿಯುಂ ಕಿವುಡುಕಿನ್ನರಿಯಾಯ್ತು . . . ರಾವಣಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧೬-೪೨೮). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಕಿನ್ನರಿ]

ಕಿವುಡುಕೇಳ್ 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕಿವುಡುಗ (ನಾ). ಕಿವುಡ; ಬಧಿರ: ಸುಲಲಿತಸ್ವರದ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಮಣಿದಲೆಯನೊಲೆವ ಫಣಿರಾಜನಂದದಿ ಕಿವುಡುಗರ ತಲೆಯಲುಗುವುದೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೫೯). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + -ಗ$_3$]

ಕಿವುಡುಗಾಯಿ (ನಾ). ನೀರು ಇಮರಿದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ; ಅಲುಗಾಡಿಸಿದರೆ ಸದ್ದುಮಾಡದ ಕಾಯಿ: ಕಿವುಡುಗಾಯನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಒಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕಿವುಡುಗಿವಿ (ನಾ). ಕೇಳದ ಕಿವಿ; ಕಿವುಡಾದ ಕಿವಿ: ಉರುಳುರುಳು ಹಗಲಿರುಳು ಎಲೆ ಧರಣಿ, ನಿಷ್ಕರುಣಿ . . . ಕಿವುಡುಗಿವಿಯನು ಬಿಚ್ಚಿ ಎಲ್ಲರೆದೆಗಳ ಚುಚ್ಚಿ (ಪಾಂಚಜ. ೨೬). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಕಿವಿ$_3$]

ಕಿವುಡುಗೇಳು 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕಿವುಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿ ಕೇಳದಾಗು; ಕಿವುಡಾಗು: ದೆಸೆ ಕಿವುಡುಗೊಳೆ ಮೊಳಗೆ ವಾದ್ಯ ಪ್ರಸರವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೨೮).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿವುಡುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವುಡಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಿವುಡಾಗಿಸು: ಕಿವಿ ಕಿವುಡುಗೊಳಿಸುತಿಹ ಆ ರಾವಗಳನೆಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಮೆಲ್ಲುಸಿರಿಂದ ಮುಳುಗಿಸಿಡುವೆ (ದ್ರಾಕ್ಷಿವಾ. ೧೦-೧೩). [ಕಿವುಡುಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿವುಡುತನ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸದಿರುವಿಕೆ; ಬಧಿರತೆ.

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + -ತನ]

ಕಿವುಡುವಡಿಸು 'ಕಿವುಂಡುವಡಿಸು' ನೋ.

ಕಿವುಡುವಡು 'ಕಿವುಂಡುವಡು' ನೋ.

ಕಿವುಡುವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್: ಕಿವುಡುವೀೞ್ವನಂ ದಿಕ್ಕರಿಗಳ್ ಪಱೆ ಮೊಳಗಿದವು (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೮೨); ತೂರ್ಯಾಶ್ವರ್ಯನಾದೋತ್ಕಟದೆ ಕಿವುಡುವೀೞಲ್ ದಿಶಾಚಕ್ರವಾಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೮೪).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಬೀೞ್$_1$]

ಕಿವುಡುವೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್: ಕೆಲರ್ ಕಣ್ ಕಾಣದಾದರ್ ಕೆಲರ್ ಕಿವುಡುವೋದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೯೨-೩೦೮).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಪೋಗು$_1$]

ಕಿವುಡೆಬ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳಿಸು: ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ತಟ್ಟೆಗಳನ್ನೂ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ, ಇನ್ನೂ ಇತರ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನೂ ಕಿವುಡೆಬ್ಬಿಸುವಂತೆ ಬಡಿಯುತ್ತಲೂ . . . ಘೋರವಾಗಿ ಅರಚುತ್ತಲೂ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩೯).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಎಬ್ಬಿಸು (< ಎೞ್ಪಿಸು)]

ಕಿವುಡೆಸೆ (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್: ಧೊಂಧಣಂ ಧಳಧಳಧಳಂ ಧಳಧ್ವನಿಗೆ ಫಣಿಪ ದಿಕ್ಕರಿಗಳ ಶಿರಂ ಧಿಮ್ಮೆನುತ್ತೆ ಕಿವುಡೆಸೆಯಲು (ಚೆಬಪು. ೪೭-೩೧).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಎಸೆ$_1$]

ಕಿವುಡೇಳು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್: ರೋದನವ ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ನಮ್ಮ ಕಿವಿ ಕಿವುಡೆದ್ದು ಹೋಗಿದೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೫).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು] + ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್$_1$]

ಕಿವುಡೋದು (ನಾ). (ಕಿವುಡನಂತೆ) ಸದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಸಾಗುವ ಓದು: "ಕುರುಡೋದು" ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಿದೆ. ಆದರೆ ಕಿವುಡೋದು ಎಂಬ ಮಾತು ರೂಢಿಯಾಗುವುದಗತ್ಯ (ಸಾಹಿಸಂ. ೭೩).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಓದು$_2$]

ಕಿವುೞ್ (ನಾ). ಕಿವುಡು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶರೂಪ. 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ಪರಾ. [< ಕಿವುಡು]

ಕಿವುೞೆ (ಅ). ಕಿವುಚುವಂತೆ: ಸಂಸಪ್ತಕ ಬಲಮನೆಲ್ಲಮನಳಱೆ ಪೆಳಱೆ ಕಿವುೞೆದುೞಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦ ವ). [< ಕಿಮುೞ್]

ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್, ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್, ಕಿವುಡುಕೇಳ್, ಕಿವುಡುಗೇಳು, ಕಿವುಟ್ಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಳಿದರೂ ಕೇಳಿಸದಂತಿರು; ಗಮನಿಸದಿರು; ಮಾತನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸು: ಕಡುಕೆಯ್ದು ದಿವ್ಯದ ನುಡಿಗೆ ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್ದು ಕುಡಿದು ನೀರಂ ಭೀಮಂ . . . ಕೆಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೨).

ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್ : ನೆಱೆಗಿವುಡರಂತೆ ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್ದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯-೨). **ಕಿವುಡುಕೇಳ್ :** ಕಿವುಡು ಕೇಳ್ದವನೊಡನೆ ಮಗನ ಹಿಂದೆಯನಡೆದ (ಹಬ್ಬೆರ. ೨೨-೧೨೪). **ಕಿವುಡುಗೇಳು :** ಕಿಱುನಗೆವೆರಸಿ ಕರ್ಣಾದಿಗಳ ವದನವ ತಿರುಗಿ ನೋಡುತ ಹರಿಯ ನುಡಿಗಳಕಿವುಡು ಗೇಳುತ್ತ (ಕುಮ್ಮಾಉ. ೯-೧೫). **ಕಿವುಟ್ಗೇಳ್ :** ಕಿವುಡು ಕೇಳ್ವೆನೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಿವುಟ್ಗೇಳ್ವಂ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿವುಟ್ + ಕೇಳ್]

ಕಿವುಟ್ಗೇಳ್ 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕಿವುಟ್ಟು 'ಕಿಮುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಶೆ 'ಕಿಸೆ' ನೋ.

ಕಿಶೋರ (ಗು). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಯದ ; ಎಳೆ ಹರೆಯದ ; ಶೈಶವದ ; ಮರಿಯಾದ : ತಮ್ಮೊಡನೆ ನಲಿದಾಡುವ ಕಿಶೋರಕೇಸರಿಗಳಂ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆವ ಕಳಭಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೫ ವ). (ನಾ). ೨. (ಸಿಂಹ, ಹುಲಿ, ಜಿಂಕೆ ಮೊದಲಾದ ಮೃಗಗಳ) ಮರಿ; ಪೋತಕ : ಪಂಜರಗತ ಕುಂಜರಾರಾತಿ ಕಿಶೋರಕೇಸರಿಗಳನೆ ತರಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೩೭). ೩. ಕುದುರೆ ಮರಿ: "ಮಱಿಗುದುರೆ ಪೋತಂ ಕಿಶೋರ ಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೨). ೪. ಹದಿನೈದು ವರ್ಷದೊಳಗಿನ ಪ್ರಾಯದ ಹುಡುಗ : ಬಂದಳ್ ಮುದುಕಿಯೋರ್ವಳಾ ತಾಣಕ್ಕೆ ಕಿಶೋರ ಭರತನನಾಂತು ಕೌಂಕುಳಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦-೫೪೦) [ಸಂ.]

ಕಿಶೋರಕ (ನಾ). ೧. = ಕಿಶೋರ ೨ : ಪಂಜರಸ್ಥಿತ ಮದಕೇಸರಿ ಕಿಶೋರಕದಂತೆ ಗೆಯ್ದಭಿಳವಿವ್ಯಾಭ್ಯಾಸಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೩೩). ೨. = ಕಿಶೋರ ೩ : "ಪೋತಃ, ಕಿಶೋರಕಃ – ಈ ೨ ಮಱಿಗುದುರೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೨-೨೪೭) ; ಸೇರಿದುವು ದಂತ ಪಂಜ್ತಿ . . . ಆದಱ ಸಂದಂಶಂಗಳ್ ಕ್ಷೀರರುಚಿಯಾದೊಡದನವಧರಿಸುಗೆ ಕಿಶೋರಕಂಗೆ ಸಪ್ತಮಮಾಸಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩೬-೮). [ಸಂ.]

ಕಿಶೋರಶಶಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಿಂ ಕಿಶೋರಶಶಿ ಬರುವಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭-೪೧೪). [ಕಿಶೋರ + ಶಶಿ]

ಕಿಶೋರಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಎಳೆತನ ; ಬಾಲ್ಯ : ಶೈಶವ ಅಥವಾ ಕಿಶೋರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವವರ ಸ್ಥಿತಿಯ ದುರುಪಯೋಗವು ನಡೆಯದಂತೆ . . . ಅವರಿಗೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯು ದೊರೆಯುವುದು (ಭಾಧಾಸ. IV, ೨೩). [ಕಿಶೋರ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಕಿಶೋರಿ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನವಳು ; ಕುಮಾರಿ : ಬಾಲಿಕೆ ಕಿಶೋರಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆ ತರುಣಿಯೂ ಆದಳು (ಅಲ್ಪವಿ. ೭೪) ; ಸರಸಿಯು ಇನ್ನೂ ಕಿಶೋರಿ (ತುಂಬಹೊ. ೩೭). ೨. ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರಾಣಿಯ ಹೆಣ್ಣು ಮರಿ. [ಸಂ. ಕಿಶೋರೀ]

ಕಿಷ್ಕಿಂದ, ಕಿಕ್ಕಿಂದ, ಕಿಕ್ಕಿಂದೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು ; ಕಿಷ್ಕಿಂಧ. ೨. (ಅಲಂ) ಒತ್ತಾದದ್ದು ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು ; ಕಿಕ್ಕಿರಿದು : ತೆರಳಿತು ದಂಡು ನಿಸ್ಸಾಳ ಸೂಳೈಸಲಂಬರಭೂಮಿ ಕಿಷ್ಕಿಂದವಾಗಿ (ಭರಜ. ೪೭-೨). **ಕಿಕ್ಕಿಂದ :** ೩. ಗುಂಪು ; ಸಂದಣಿ ; ಸಮೂಹ : "ಕಿಕ್ಕಿಂದಂ . . . ಸ್ತೋಮಾಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಾ. ೧೦೭) ; "ಕಿಕ್ಕಿಂದಮೆನೆ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶರ ೨೪) ; ನೋಡಲ್ಕೆ ಭೀಮರೂಪಾಕಾರಮಾಗಿ ಗಿರಿತರುಗುಲ್ಮ ಕಿಕ್ಕಿಂದದಿಂ ರಾಜಿಸಿ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾ. ೨-೫). **ಕಿಕ್ಕಿಂದೆ :** ೧. "ಕಿಷ್ಕಿಂಧ – ಕಿಕ್ಕಿಂದೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). [< ಸಂ. ಕಿಷ್ಕಿಂಧ]

ಕಿಷ್ಕಿಂಧ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ೨. ವಾಲಿ, ಸುಗ್ರೀವರ ರಾಜಧಾನಿ. ೩. ಒಂದು ಆನೆಯ ಹೆಸರು : ದಿಕ್ಕರಿಯನರ್ಥಕರಿಸುವ ತಕ್ಕಿನ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಮೆಂಬ ನಿಜವಾರಣಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೯೫). ೪. (ಅಲಂ) ಒತ್ತಾದದ್ದು ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು : ಗಗನಚುಂಬಿಗಳಾದ ವೃಕ್ಷಗಳು ಕಿಷ್ಕಿಂಧವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದವೆಂತಲೂ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧) ; ಇನ್ನೊಬ್ಬ ತನ್ನ ಮುಪ್ಪಿನ ತಾಯಿಗೆ ಸ್ಥಳ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು, ತಾನು ಕಿಷ್ಕಿಂಧದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ (ರಾಮಾಸಿ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆ (ನಾ). = ಕಿಷ್ಕಿಂಧ : ಮನೆ ಅಷ್ಟು ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ಓರಣವಾಗಿತ್ತು (ದೂರಸ. ೧೦೧). [ಸಂ. ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾ]

ಕಿಷ್ಕು (ಗು). ೧. ಕೀಳ ; ನೀಚ ; ದುಷ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಮುಂದೋಳು: ಚತುರ ಕಳೆಯುಳ್ಳಾತ ಚತುರರೇಖಿನೊ ಸಾಧು ಚತುರ ಕಿಷ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಷ್ಕಿ] ಚತುಃಸಮಂ ಚತುರ್ದಂಷ್ಟ್ರ . . . ರಘುನಾಥ (ವೆಂಕರಾ. ೫-೧೧-೪೩). ೩. ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲದ ಅಳತೆ : ಅಂಗುಲಿ "ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕಾದರೊಂದು ಕಿಷ್ಕುವೆನಿಸುವುದು" (ವಿವೇಕ. ೩೦೦). ೪. [ಜೈನ] ಎರಡು ಮೊಳಗಳ ಅಳತೆ : "ಎರಡು ಮೊಳಗಳಿಂದ ಕಿಷ್ಕು, ಎರಡು ಕಿಷ್ಕುಗಳಿಂದ ದಂಡ" (ಜೈನಪಸ. ೩೦೮). ೫. ಒಂದು ಗೇಣು. [ಸಂ.]

ಕಿಸ 'ಕಿಸಿ' ನೋ.

ಕಿಸಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : ಶ್ರೀಮುದ್ರೆಗಿಡ, ತುತ್ತಿ, ಕಿಸಂಗಿ, ತುರುಬೀಗಿಡ, ಗಿಡುತಿಂಗಿ (ವೈಔಗಿ. ೧-೬). [?]

ಕಿಸಕದ (ನಾ). ತೆರೆದ ಬಾಗಿಲು : ಕಳ್ಳಂಗಡಿಯ ಕಿಸಕದದಿ ಕೊಂಚ ಮುನ್ನಂ ಮಬ್ಬಿನಲಿ ಮರಸಿ ಯಕ್ಷನೊಲೊಬ್ಬ ಚೆನ್ನಂ ಹೆಗಲಲ್ಲಿ ಕೊಡವೆತ್ತಿ ಬಂದನ್ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೨೧-೩೧). [< ಕಿಸಿ$_1$ + ಕದ]

ಕಿಸಕಾಯ್ (ನಾ). ಕಸುರುಗಾಯಿ ; ಹೀಚು (?) : ಮೊದಲಚ್ಚಿಗವನದೇವೊಳ್ಪುದೊಗದು ಕಿಸಕಾಯನೊಳಗು ಪೊಱಗಾಗಿ ಮುಗುಳ್ಚಿದ ತೆರದಿ ನಿರ್ದುದು ಸ್ಪರ್ಶದ ಯೋನಿಗಳೊಳಗೆ ನೆಲಸುವುವು ಜೀವಂಗಳು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೨೦-೩). [< ಕಸುಗಾಯ್ ?]

ಕಿಸಕ್ಕನೆ (ಅ). ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಗೆ ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ : ಆಕೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದಂತೆ ಕಿಸಕ್ಕನೆ ನಕ್ಕಳು (ರೂಢಿ) ; ಹಿರಿಯರು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಕಿಸಕ್ಕನೆ ಏನಾದರೂ ಅಂದುಬಿಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಕಿಸಕ್$_0$ + -ಅನೆ$_1$]

ಕಿಸಗಾಲು 'ಕಿಸಿಗಾಲು' ನೋ.

ಕಿಸಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧ ; ತೋಪಡ ; ಉಜ್ಜುಗೊರಡು ; ಹತ್ತರಿ : ಕಬ್ಬಿಣದ ತರತರದ ಜೀನಸಗಳು . . . ೧೩ ಉಳಿಗಳು. ೧೪ ಕಿಸಣಿಗಳು. ೧೫ ಗುದ್ದಲಿಗಳು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೧). [← ಮರಾ. ಕಿಸಣೀ]

ಕಿಸಮು (ನಾ). ಬಗೆ ; ಪ್ರಕಾರ ; ಭೇಧ. 'ಕಿಸಮುವಾರು' ಪರಾ. [← ಅರ. ಕಿಸ್ಮ್]

ಕಿಸಮುವಾರು (ಗು). ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮಾಡಿದ, —ಹೊಂದಿಸಿದ : ಸಸ್ಯಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕಿಸಮುವಾರು ಕೋಶದಲ್ಲಿ ನಮೂದಿಸಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕೋಮುವಾರು' ಪರಾ. [← ಅರ. ಕಿಸ್ಮ್‌ವಾರ್]

ಕಿಸಯ (ನಾ). (?) : ಸಕ್ಕರೆಯ ರಾಸಿಗೆ ಕಿಸಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಸಿಯ] ಕೆಲನುಂಟೇ ? ನಿಶ್ಚಯದ ಲಿಂಗಾಂಗಿಗೆ ಉಭಯದ ತಟ್ಟುಮುಟ್ಟೆಂಬೀ ಗುಟ್ಟಿನ ಕುಲವಿಲ್ಲ (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೭೬-೨೭). [?]

ಕಿಸರು$_1$ 'ಕಿಸುರ್$_2$' ನೋ.

ಕಿಸರು$_2$ 'ಕಿಸುರ್$_3$' ನೋ.

ಕಿಸರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ; ಕೆಂಬಣ್ಣ (?) : ಕದಪಿನೊಳುಣ್ಮೆ ಬೆಮರು ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳೊಳುದಯಿಸೆ ಕಿಸರಿ ಕೇತು ಲಲಾಟದೊಳೊದವೆ ತನೂರುಹಮುಣ್ಮೆ ಭಯಂಕರತಳಮಾಗೆ ಭ್ರುಕುಟಿ (ಕುಮುರಾ. ೧೭-೧೭). [< ಕಿಸುರ್$_3$?]

ಕಿಸಲಯ (ನಾ). ಚಿಗುರು; ಪಲ್ಲವ: "ಪೊಸದಳಿರೆನೆ ಪಲ್ಲವಮೆನೆ ಕಿಸಲಯಮೆನೆ . . . ಸದೃಶಾರ್ಥಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೧-೯); ಕುಸುಮಂ ಸ್ಮಿತಮಳಿನಯುನಂ ಕಿಸಲಯಮಧುರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪). ತಮ್ಮ ತನುಲತೆಗಳಂ ಕಿಸಲಯಾಭರಣಂಗಳಿನಲಂಕರಿಪಲಂಪನಾಂತು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಕಿಸಲಾಟ (ನಾ). ಕಿಸಿದು ಬೀಳುವಿಕೆ: ಸಾರಂಗನಾಟ ನವುಲಾಟ ಡೊಂಬರ ಚೆನ್ನಿ ಲಾಗ ತಪ್ಪಿದರೆ ಕಿಸಲಾಟೋ (ಕಜಾಗೀ. ೬೩).
[< ಕಿಸಿ$_1$ + ಆಟ]

ಕಿಸವಾಯ್ 'ಕಿಸಿವಾಯ್' ನೋ.

ಕಿಸವಾಯ 'ಕಿಸಿವಾಯ' ನೋ.

ಕಿಸಾಕೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯಕರವಾದದ್ದು; ಜುಗುಪ್ಸೆ ತರುವಂಥದ್ದು (?): ಆದೇ ಈಗೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಕಿಸಾಕೊಳ್ಳಿ ಆಗ್‌ಕೊಂಡು ಕೂತದಂತೆ (ಕಾನೂರು. ೫೭೫); ಏನಾದರೂ ಒಂದಾದರೆ ಕಿಸಾಕೊಳ್ಳಿ ಆವಾಗ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ಅಂತಕ್ಕಗೆ (ಮಲೆಮ. ೭೯೭). 'ಕಿಸುಗುಳ್' ಪರಾ. [?]

ಕಿಸಾನ (ನಾ). ರೈತ; ಬೇಸಾಯಗಾರ; ಕೃಷಿಕ: ಕಿಸಾನರು ತೆರಿಗೆ ಗೇಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಡದಿಹುದನ್ನು ಕಂಡು ಆಡಳಿತಗಾರರೂ, ಜಮೀನ್ದಾರರೂ ಸುಮ್ಮನಿರಲಿಲ್ಲ (ಕೊಡಿನ. ೬೯).
[← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಕಿಸಾನ್; ಮರಾ. ಕಿಸಾಣ. / ಪ್ರಾ. ಕಿಸಿವಣ್ಣಾ; ಸಂ. ಕೃಷಾಣ]

ಕಿಸಾಮತಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸ; ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ: ಏನ್ರಪ್ಪಾ, ನೀವು ಮಾಡಿದ್ದು ಕಿಸಾಮತಿ (ಮಿಂಚಿಹು. ೭). 'ಕರಾಮತಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಿಸಿ$_1$, ಕಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಗಲವಾಗಿಸು; ಹಿಗ್ಗಿಸು; ತೆರೆ: "ಕಿಸಿ – ವಿಕಸನೇ" (ಶಮುಘಾ); ಕಿಸಿದ ಪಲ್ಗಳದರಳ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸಿದ ಪಚ್ಚಳ ದರಳ್ದ]ನಾಸಾಪುಟದ ನಲಿದುಪ್ಪರಿಸಿದಾನನದ (ತೊರರಾ. ೬-೪೯-೮); ಗಾಯವಡೆದಂಗಜನ ಬಾಣಕೆ ಬಾಯ ಕಿಸಿವಾಯೊಸಗೊಂಬುದೆ ಮಾಯೆ ಕೇಳೆಂದ (ಅನ್ಯತ. ೨-೭೮); ಎಂದು ಬಾಯಂ ಕಿಸಿದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೭-೨೮); ತಂಗೊಳ ತಳ ಬರಿದು ಬರದ ಗದ್ದೆಯಂತೆ ಕಿಸಿಯುತ್ತಿದೆ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟದೆ ನೋಡಕೆ (ಚಂಡೆಮ. ೫೪-೨೧). **ಕಿಸು$_1$**: ವಸುಧೆಯವರೆಲ್ಲರು ಬಾಯ ಕಿಸುವುತ್ತಿದ್ದರು (ಮನುಗುಂ. ೫೧).
[?. / ತುಳು. ಕಿಸು, ಕಿಸಿ]

ಕಿಸಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಕೈಲಾಗು; ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗು: ಅಸಲೆ ಸುಳ್ಳೆನೆ ಬಡ್ಡಿಯ ಪೆಸರ್ಗೊಳ್ಳದ ಪರಿ ಮನವೇ ಪುಸಿಯನೆ ತದ್ವಾಸನೆಯೇಂ ಕಿಸಿಯುವುದು (ಕೈಕವ. ೧-೬೫-೩); ಇದು ನನಗೆ ಕಿಸಿಯದ ಕೆಲಸ (ಬಾಳಹೊ. ೫೦). ೨. ಸಾಧಿಸು: ಅವನೇನು ಮಹಾ ಕಿಸಿದದ್ದು (ರೂಢಿ). [?]

ಕಿಸಿಕಿಲ್ 'ಕಸಕಿಲ್' ನೋ.

ಕಿಸಿಗಾಲು, ಕಿಸಗಾಲು, ಕಿಸುಗಾಲು (ನಾ). ಅಗಲವಾಗಿ ಹಿಗ್ಗಲಿಸಿದ ಕಾಲು: ಅವನು ಕಿಸಿಗಾಲು ಮಾಡಿ ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕಿಸಗಾಲು**: (ಕ). **ಕಿಸುಗಾಲು**: "ಪ್ರಜ್ಞುಃ, ಪ್ರಗತಜಾನುಕಃ– ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ದೂರವಾಗಿ ಅಗಲವಾದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನ ಹೆಸರು. ಕಿಸುಗಾಲವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮). [ಕಿಸಿ$_1$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕಿಸಿಬಾಯಿ 'ಕಿಸಿವಾಯ್' ನೋ.

ಕಿಸಿವಾಯ್, ಕಿಸವಾಯ್, ಕಿಸಿಬಾಯಿ, ಕಿಸುಬಾಯಿ, ಕಿಸುವಾಯ್$_2$ (ನಾ). ಕಿಸಿದ ಬಾಯಿ; ತೆರೆದ ಬಾಯಿ; ಹಲ್ಲು ಕಿರಿದಬಾಯಿ. 'ಕಿಸಿವಾಯ' ಪರಾ. **ಕಿಸಿವಾಯ್**: ಹೇಳಿದ್ದೇ ಹೇಳೋ ಕಿಸವಾಯ ದಾಸಯ್ಯ (ಗಾದೆ). **ಕಿಸಿಬಾಯಿ**: (ಕ). **ಕಿಸುಬಾಯಿ**: ಕಿಸುಬಾಯಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೋಡುತ್ತದೆ (ಸರಸ. ೪೮). **ಕಿಸುವಾಯ್$_2$**. 'ಕಿಸುವಾಯ$_1$' ಪರಾ. [ಕಿಸಿ$_1$ + ಬಾಯ್]

ಕಿಸಿವಾಯ, ಕಿಸವಾಯ, ಕಿಸುವಾಯ$_1$ (ನಾ). (ಮೂರ್ಖತನದ ಸೂಚನೆಯಾಗಿ) ಕಿಸಿದ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳವನು; ಹಲ್ಲುಕಿರಿದ ಬಾಯಿಯವನು; ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ: ಭಕ್ತಿಯನಱಿಯದ ಕಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸು]ವಾಯರಿಗೇಕೆ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ಪ್ರಿಯ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ಇಲ್ಲ ಇಲ್ಲ ಎಂದೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೬೪-೧೦). **ಕಿಸವಾಯ**: ಕಿಸವಾಯನ ಕಂಡರೆ ಬಿಡದೇ ಬೇಹಾರ (ಗಾದೆ). **ಕಿಸುವಾಯ$_1$**. ಮೇಲಿನ ಶೂನ್ಯಸಂ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಕಿಸಿವಾಯ್ + -ಅ$_7$]

ಕಿಸು$_1$ 'ಕಿಸಿ$_1$' ನೋ.

ಕಿಸು$_2$ 'ಕೇಸು$_1$' ನೋ.

ಕಿಸು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಅರುಣತೆ: "ಕಿಸುವೆನೆ ಕೆಂಪುಂ ತಾಮ್ರಮುಂ" (ಚತುನಿ. II, ४೧); "ಕೇಸಂ ಕಿಸು . . . ಕೆಂಕಮೆನ್ನಲಾರುಣ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೩). ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಲೋಹ; ತಾಮ್ರ: "ತಾಮ್ರಂ, ಶುಲ್ಬಂ, ಉದುಂಬರಂ – ಈ ೩ ಕಿಸು" (ಹಲಾಯು. ೨೮-೧೬); ದೇವನಾ ಪೀಠಮಾನ್ ಕಿಸುವಿನೆ ಕಟ ಬೆಳ್ಳಿಯಾ ಕೊಡೆಯಾನೇಱಿಸಿ(ಯೆ) (ಇಆ. X, ೧೦೩-೭; 8ನೆಯ ಶತ); ಕಿಸುವೆರಸಿದ ಪೊನ್ನುಂ ಗಸಿವೆರಸಿದೆಣ್ಣೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೩೪); ಕಿಸುವುಂ ಸೀಸಮುಮುಪ್ಪವಲೋಹ ಬೆರಸಿ ನಿಜ ನಿರ್ಮಳಿಕೆಯಂ ಕೆಡಿಸಿ ಮಳಿನಂ ಮಾಳ್ಪಂತೆ (ಪಸಾರ. ೬೨೧-೧೫). 'ಕಿಸುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. ೩. ಕೆಂಪು ಭೂಮಿ; ಕೆಬ್ಬೆ; ಮಸಾರಿ: ಒಂದು ಮತ್ತರ್ಕಿಸುವುಂ ನಡೆವುದು (ಎಇ. XV, ೩೩೨-೨೮; 1028); ತೋಂಟದ ಭೂಮಿಯೆಳ್ಪೆತ್ತಱ ಕೋಲಲು ಮತ್ತರು ೪೪ ಕಿಸುವಿನ ಭೂಮಿಮತ್ತರು ೬೪ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೮೮-೯; 1053); ಹಿಟ್ಟನ ಹಳ್ಳಿಯಲು ಬಿಟ್ಟ ಕಿಸುವಿನ ಮತ್ತರೆರಡು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೯೮-೨೭; 1119). ೪. ಕೆಂಪುರತ್ನ; ಪದ್ಮರಾಗ: ಚರಣಕಮಲಕೆ ಮಿಸುಪ ಕಿಸುಗಳ ಸುರಿದು ಭಯ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಮದೇಪು. ೨-೬೯). ೫. (ಆಲಂ) ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪ. 'ಕಿಸುದೋಱು' ಪರಾ. [?]

ಕಿಸುಕಟ್ಟು 'ಕಿಸುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಸುಕಣ್ಚು 'ಕಿಸುಗಣ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕಿಸುಕಾಡು 'ಕಿಸುಗಾಡು' ನೋ.

ಕಿಸುಕಾಯಿ (ನಾ). = ಕಿಸುಗಾಡು ೧: ಕರಿಯ ನೆಲಂ ಮತ್ತರ್ ೪೦ ಕಿಸುಕಾಯಿ ಮತ್ತರ್ ೧೩ (ಕಇಆ. ೪೮-೫-೩೪; 973).
[< ಕಿಸುಕೆಯ್ ?]

ಕಿಸುಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಆಡಯಾಲ, ಕೇಪಲ, ಕಿಸುಕಾರೆ (ವೈಔಗಿ. ४೬-೯೨४). [?]

ಕಿಸುಕು (ನಾ). ಕೊಳೆ; ಕೀಚು: ಕಿವಿಯೊಳಗಣ ಗುಗ್ಗೆ . . . ಹಲ್ಲಿನೊಳಗಣ ಕಿಸುಕು (ಬಾಹಟೀ. ೨-೩-೫೩ ವ). [?]

ಕಿಸುಕುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕುಱಿಕೆ ಮರಗಱುಕೆ ಕವಲುಂ . . . ಕಿಱುಮಾಲೆ ನೂಲೆ ಕಿಸುಕುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಸುರಿ]ನೆಱಿದೀ ಚಿಕ್ಕಣಿಕೆ ಮಾನಿಸಿ ಕಸಕೆ ಕಲ್ಸುಲ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೯). [?]

ಕಿಸುಕುಳ 'ಕಿಸುಗುಳ' ನೋ.

ಕಿಸುಕುಳಗಂಟು (ನಾ). ಕೊಳೆಗಂಟು (?): ಹತ್ತಿರಕೆ ಬರಕೂಡ ದಂದದಿ ಕೆತ್ತ ಕಿಸುಕುಳಗಂಟಿಸೆವ ವಿಧಕಿತ್ತಲತ್ತಳಿರುವ ಮಹಾಸ್ಥಾವರ ಶರೀರಗಳು (ವಿವೇಭ. ೯-೫೧). [ಕಿಸುಕುಳ (< ಕಿಸುಗುಳ) + ಗಂಟು]

ಕಿಸುಕುಳತ್ವ (ನಾ). ಸಣ್ಣತನ; ಕೀಳುತನ; ನೀಚತನ: ಸಸಿನೆ ಅವನ ಕೆಣಕಿ ನೋಡಿ ಕಿಸುಕುಳತ್ವ ತೋರುತಿಹುದು ಒಸೆದು ಅವರುತಿಳಿಯೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಶರಣರಪ್ಪರೇ (ಸುಸಾರ ೭೪-೪). [ಕಿಸುಕುಳ (< ಕಿಸುಗುಳ) + -ತ್ವ]

ಕಿಸುಕುಳಿ 'ಕಿಸುಗುಳ' ನೋ.

ಕಿಸುಕುಳಿಗ 'ಕಿಸುಗುಳಿಗ' ನೋ.

ಕಿಸುಕೆಯ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಹೊಲ; ಕೆಬ್ಬೆ ಹೊಲ; ಮಸಾರಿ ಭೂಮಿ: ಹನ್ನಿರ್ಮರ್ತ್ತರ್ ಕಿಸುಕೆಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೪-೨೭; 1120). [ಕಿಸು₃ + ಕೆಯ್₂]

ಕಿಸುಗಟ್ಟು, ಕಿಸುಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಟ್ಟು: ಕಿಸುಗಣಿಗಿಲೆ, ಕಿಸುಗಲ್, ಕಿಸುಗಟ್ಟು (ಶಮುದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ತಾಮ್ರ ಬೆರಕೆಯಾದುದು: ಪರವರೆಂತು ಕಿಸುಗಟ್ಟುಮಂ ಕಳ್ಳ ಚ್ಚು [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಚು]ಮಂ ಮಾಣ್ಬೊರೆಗಂ ತೂಕಕ್ಕಂ ಬರ್ಪ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಳ್ವರಂತೆ ಸುಖಹೇತುವಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳ್ನೆಗಟ್ಟುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೭). **ಕಿಸುಕಟ್ಟು**: ೨. ಎಸೆವ ಜಿನಮುದ್ರೆ ಸಮತಾರಸದಿಂ ಸಲೆ ತೊಯ್ದ ಜಾತರೂಪವಿದೆನೆ ರಂಜಿಸಿ ಬಟಿಕವಾದ ಮುಳಿಸಿಂ ಕಿಸುಕಟ್ಟಂ ಪೋಲ್ತುದಾ ತಪೋಧನನ ಮನಂ (ವರ್ಧಪು. ೩-೨೦). [ಕಿಸು₃ + ಕಟ್ಟು₂]

ಕಿಸುಗಣ್, ಕಿಸುಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು: ಗುಣಾರ್ಣವನೊಳುಂತೆ ಸೆಣಸಲ್ಕೆಂದಿರ್ಪ ಸುಯೋಧನಂಗೆ ಕಿಸುಗಣ್ಪುಸರಿಸಿದಾ [ಪಾಠಾಂ. ಮುಳಿಸಿಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣಿದ] ತೆಜದಿನಮೃತಕರ ನುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮೮); ಕುಡುದಾಡೆ ಮಿಂಚು ಕಿಸುಗಣ್ ಸಿಡಿಲೆನೆ (ಜಗವಿ. ೪-೫೪); ಕಾಮನ ಕಿಸುಗಣ್ಮಲರ್ವಿಂಡು ವಿಯೋಗಿಗೆ ಸಂಕಲೆವೀಡು ವಸಂತದಂತಿಗುಪನಗರವನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೦೩); ಕಿಸುಗಣ್ಣಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿರಲದನಱಿದು(ನೇಮಿಸಂ.೨೩-೩೦); ಕೆದಱುದಲೆ ಕೆಮ್ಮೀಸೆ ಕಿಸುಗಣ್ ಬೆದಱುನೋಟವು ಕಾರೊಡಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೬). **ಕಿಸುಗಣ್ಣು**: ೧. ಭೇತಾಳೋದಯಮೆಂದು ಕೆಲವರು ಕಿಸುಗಣ್ಣಾಗ ಬಹುದು (ನಾಡೋಜ. ೩೩೩). ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪ; ಕ್ರೋಧ: "ಕಿಸುಗಣ್ಣು ಕಿನಿಸೆನಲ್ ಕೋಪಮೆಂದೊಪ್ಪುಗು" (ಕಶರ. ೨೪). [ಕಿಸು₃ + ಕಣ್]

ಕಿಸುಗಣಿಗಿಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಣಗಿಲೆ: ಕಿಸುಸಂಜೆ, ಕಿಸುಗಣಿಗಿಲೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೪ ಉದಾ); ಕಿಸುಗಣಿಗಿಲೆ, ಕಿಸುಗಲ, ಕಿಸುಗಟ್ಟು, ಕಿಸುಪೊನಲ್, ಕಿಸುಪೊನ್, ಕಿಸುಸಂಜೆ (ಶಮುದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಸು₃ + ಕಣಿಗಿಲೆ]

ಕಿಸುಗಣ್ಚು₁, ಕಿಸುಕಣ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗೆ ಮಾಡು; ರೇಗು; ಕೋಪಿಸು: "ಕಿಸುಗಣ್ಚಿದನೆಂದು ಕೋಪಿಸಿದಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); "ಕಿಸುಗಣ್ಚಿದನೆಂದೆನೆ ಕೋಪಿಸಿ ನೋಡಿದನೆಂಬ ಪಾಂಗು (ಚತುಸಿ. II, ೧೦೭); ಪರವನಿತೆಯರ ದೆಸೆಗೆ ಕಿಸುಗಣ್ಚಿದಂತೆ ಕಿಸುಸೆರೆವರಿದು ಸೊಗಯಿಸುವ ಶೌಚಾಂಜನೇಯನ ಕಣ್ಗಳೆಂಬಲರಂಬುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ವ); ಚಾಮರವಿಕ್ಕುವ ದೇವಕಾಮಿನೀಜನ ಮಣಿಕಂಕಣಧ್ವನಿ ಗೊನಲ್ಲವರಂ ಕಿಸುಗಣ್ಚಿ ನೋಡುವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೫); ಕೆರಳಿ ಮದಗಜವೆಯ್ದೆ ಸೆಣಸಲ್ಕೆ ಸಿಂಗವಂ ಕರೆವಂತೆ ಕಿಸುಗಣ್ಚಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೨೫); ಕಿಸುಗಣ್ಚಿ ನೋಡಿದನೆ ಮಾಮುಸಕಂ ಮುಸಗಿದನೆ (ವೃಷವಿ. ೨೬-೩೪). **ಕಿಸುಕಣ್ಚು**: ಮತ್ತಂ ಕಿಸುಕಣ್ಚಿ ನೋಟ್ಪನೆಂದೆಂದಸುಪೋದಪುವಲ್ತೆ ನೆತ್ತಿಯಿಂ ಮಲೆಯುವರ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯-೩೪; 1402); ಮುನಿಯಿಂ ಕಿಸುಕಣ್ಚುವರೊಸೆದು ನಗುವರಿನ್ನಿನಿತೆ ಪೆಜರ ಮುನಿಸುಂ ಮೆಚ್ಚುಂ ಮುನಿಯಿಸೆ ಮುನಿದ ಜವಂ ಹರ್ಷನಾಗೆ ಹರ್ಷಂಗ ವೃಷಭಲಕ್ಷ್ಮಂ ಲಕ್ಷ್ಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೩೩; 1068). [ಕಿಸುಗಣ್ + -ಚು]

ಕಿಸುಗಣ್ಚು₂ (ನಾ). ಮುನಿಸು; ಕೋಪ; ಕ್ರೋಧ: "ಕಿಸುಗಣ್ಚು ಕಾಯ್ಪು ಸೆಣೆಸೆನೆ ಕೋಪಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೭); "ಮುನಿಸು ಸೆಣಸೊರ ಸೊರಸು ಕಾಯ್ಪು ಕೋಪಂ ಮುಳಿಸು ಕಿನಿಸು ಕಿಸುಗಣ್ಚೆನೆ ಕನಲ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೪೨); ಕಿಸುಗಣ್ಚು ಕೈಗಣ್ಮಲು (ಶೀಪರಾ. ೪೫-೩೭). [< ಕಿಸುಗಣ್ಚು₁]

ಕಿಸುಗಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು: ಕಾಮುನಿಭಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣಂ ಭೀಮಬಲಂ ಕಾಡಮುರಸನುಚಿತೋದಾರಂ (ಜಟ್ಟಮು. ೧-೯). ೨. ಕೋಗಿಲೆ: "ಕೋಗಿಲೆ ತಾಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣನೆಂದೆನಲ್" (ಕರ್ಣಾನಿ.೬೭); ಪುಗಿಲ್‌ಪುಗಿಲೆಂದು ಬಿಡೆ ಬಗ್ಗಿಸುವ ಕಿಸುಗಣ್ಣನ ಜಡಿಪಕ್ಕಗಿದು (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೭೫ ವ). 'ಕೆಂಗಣ್ಣ' ಪರಾ. [ಕಿಸುಗಣ್ + -ಅ₇]

ಕಿಸುಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು (?): ಅಸುಗೊಳ್ಳೆಂದು ಬೆಸಸೆ ಬೇತಾಳನು ಕಿಸುಗಣ್ಣಿ ಪೋದನಾಯೆಡೆಗೆ (ತರ್ಕಕಾ. ೧೦-೪೨). [ಕಿಸುಗಣ್ + -ಇ₃]

ಕಿಸುಗಣ್ಣು 'ಕಿಸುಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಸುಗಣ್ಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು; ಕೋಪದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೀರು: ಉತ್ಕೋಪ ಹೂಂಕೃತಿಯಂ ಮಾಡುತುವಗೌಂಡುಗಚ್ಚಿ ಕಿಸುಗಣ್ಬಿಟ್ಟಚ್ಯುತಂ ರಂಜಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೩-೬೦). [ಕಿಸುಗಣ್ + ಬಿಡು₁]

ಕಿಸುಗಣ್ಬೀಡು (ನಾ). ಕೆಂಗಣ್ಣನ್ನು ಬಿಡುವಿಕೆ; ಕೆರಳಿದ ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆಯುವುದು: ಸಿಡಿಲ್ಗಳೆಂಬ ಕಿಸುಗಣ್ಬೀಡುಂ ಮುರುಚ್ಚಾಪಮೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರಾಂಬರದೊಂದು ಚೆನ್ನಮಿಳಿಯುಂ ಮಿಂಚೆಂಬ ಕೊಂಬುಂ ಕರಾಳವೆನಲ್ ಗರ್ಜಿಸಿದತ್ತಗಲ್ದಿನಿಯರಂ ಕಾರೆಂಬ ಮಾರದ್ವಿಪಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೨). [ಕಿಸುಗಣ್ + ಬೀಡು₁]

ಕಿಸುಗದಿರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಿರಣ; ಕೆಂಪು ಕಾಂತಿ: ಪಸಿದು ಕನಲ್ದ ರಾಹುವಿನ ದಾಡೆಯ ಕಾರ್ಮೊನೆ ಸೋಂಕದೊರ್ಮೆಯುಂ ಕಿಸುಗದಿರೊಂದಿ ಕಂದಿ ಕಡಲೊಳ್ಪಿಱಾ ದ್ವಿಜರಾಜ ತೇಜಮಂ ಪಸಗೆಡಿಸಲ್ಕೆ (ಚಿಕವಿ. ೧-೬). [ಕಿಸು₃ + ಕದಿರ್₁]

ಕಿಸುಗಲ್, ಕಿಸುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು; ಕೆಂಪು ರತ್ನ; ಪದ್ಮರಾಗ; ಮಾಣಿಕ್ಯ: "ಅರುಣಾಶ್ಮಂ ಕಿಸುಗಲ್ ಪದ್ಮರಾಗ ಮಣಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೯-೧೦); "ಕುರುವಿಂದಮುಕ್ಕು ಕಿಸುಗಲ್ ಕೆಂಬರಲ್ ರನ್ನವರಲೆನಲ್" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೪೩); ರಸರಸದ ಬಾವಿ ಮನೆಮನೆಗೆ ಬೇಱಿ ಕಿಸುಗಲ್ಗಳ ರಜದ ಕಣಿವೆರಸು ತೋಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦); ಎಸೆವ ಕಿಸುಗಲ್ಲ ತೇಜಃಪ್ರಸರಂ ದಾವಾಗ್ನಿ ಶಂಕೆಯಂ ಮನದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯೭); ಕಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಕಿಸುಗಲ್ ಮುರನೆಲ್ಲಮುವಿಮ್ಮಾವು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧); ಚಂದ್ರಮುಂಡಲಮೆಸೆದುದು ಕಿಸುಗಲ್ಲ ಬಟ್ಟಸಾಣೆಯ ಪಾಂಗಿಂ (ದಮುಸ್ವ. ೩-೩೯). **ಕಿಸುಗಲ್ಲು**: "ಒಪ್ಪುವುದು ಕಿಸುಗಲ್ಲು ಪದ್ಮರಾಗಕ್ಕೆ" (ಕಶರ. ೨೪). [ಕಿಸು₃ + ಕಲ್₃]

ಕಿಸುಗಲ್ಲು 'ಕಿಸುಗಲ್' ನೋ.

ಕಿಸುಗಾಡು, ಕಿಸುಕಾಡು, ಕಿಸ್ಕಾಡು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಾಡು; ಕೆಬ್ಬೆ ಭೂಮಿ; ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ: ಕಿಸುಗಾಡ ನೆಲಂಗಳ ದಳಿರ ಬಣ್ಣಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ವಿರಹಿಗಳ ಮನಮನೊಲಿಸುವಂತೆ ಜಲಜಲನೆ ಪರಿವ[ಜ]ರಿ ಪೊನಲ್ಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೫ವ); ಕಿಸುಗಾಡುಮಂ ನೆಗ್ಗಿಲ್ಲಾಡುಮಂ ನಿಡುವುಲ್ಲಮುಂ ಮಣಲುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೦). **ಕಿಸುಕಾಡು**: ಮೂಱು ನಿಱುಗಲ್ಲನ್ನಿಱಿಸಿ ಕಲ್ಲೊಟಿಚ್ಚೊಯ ನ್ನಾಗೆ ಕಿಸುಕಾಡನೆತುಂ ಕೊಟ್ಟತ್ತು (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೨೯-೯೪; 904); ಎರೆಯ ಕೆಯ್ಯ ಇರ್ಪತ್ತಯ್ದು ಕಿಸುಕಾಡು ಇರ್ಪತ್ತೈದು ಅನ್ತು ರಾಜಮಾನ ಅಯ್ವತ್ತು ಮತ್ತರಾ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೬೦-೧೦; 931);

ಮುಂಕಯ್ಯಗೇರಿಯ ಶತದ ಕಿಸುಕಾಡು ತೋಂಟಂ ಮತ್ತ ೧ (ಕಇ. II, ೯–೨೦ ; 1075) ; ಜಕ್ರದಜೆಯಿಂ ಮೂಡ ಕಿಸುಕಾಡ ಕೆಯಿ ಮತ್ತರು ಇಪ್ಪತ್ತು (ಕಇಅ. ೭೦–೧೩–೩೧ ; 1088). ೨. (ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತು ಎಂಬ) ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕರ್ನಾಟಕ ಧಾತ್ರೀತಿಲಕಮಖಿಲ ಜನವಿಖ್ಯಾತಂ ಕಿಸುಕಾಡ ನಾಡು ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೮–೧೪). 'ಕೆಂಗಾಡು' ಪರಾ. **ಕಿಸ್ಕಾಡು.** 'ಕಿಸ್ಕಾಡೆಳ್ಪತ್ತು' ಪರಾ.

ಕಿಸುಕಾಡೆಬ್ಪತ್ತು, ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತು, ಕಿಸುಕಾಡೆಪರ್ತ್ತು, ಕಿಸ್ಕಾಡೆಳ್ಪತ್ತು = ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕಿಸುಕಾಡೆಬ್ಪತ್ತುವಂ ಬಾಗಿನಾಡೆಬ್ಪತ್ತುವಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೨೧ ; 950) ; ಕಿಸುಕಾಡೆಬ್ಪತ್ತಱ ಬಳಿಯ ಬಾದುಬ್ಬೆಯ ಪಾಳನವರ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೨೩ ; 1075) ; ಶ್ರೀಮದಕ್ಕಾದೇವಿಯರ್ ಕಿಸುಕಾಡೆಬ್ಪತ್ತುಮಂ ಆಳ್ದು ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಇ. IV, ೭೭–೧೧ ; 1101) ; ಕಿಸುಕಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೧೮–೩೮ ; 948). ಶ್ರೀಮದಕ್ಕಾದೇವಿಯರ್ ಕಿಸುಕಾಡೆಪರ್ತ್ತುಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರೆ (ಇಅ. XVIII, ೨೭೪–೧೮೨ ; 994) ; ಸಿಂಗಣದೇವರ್ ಕಿಸುಕಾಡುನಾಡೆರ್ಪತ್ತುಮಂ ಕಿಸುವೊಳಲಾಱುಂ ಬಾಡಮುಮಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೦–೭ ; 1070) ; ಕಿಸ್ಕಾಡೆಳ್ಪತ್ತಱ ಬಾಗಡಗೆಯೆಳ್ಪತ್ತಱ ಪಟ್ಟಣದ ಪ್ರಭುಗಳು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೦೩–೧೦ ; 1166).

[ಕಿಸು$_3$ + ಕಾಡು$_2$]

ಕಿಸುಗಾಲು 'ಕಿಸಿಗಾಲು' ನೋ.

ಕಿಸುಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಗ್ರಹಾರಂ ಕಿಸುಗುಣ್ಡಿಯ ಮನ್ನೆಯ ಸಾಮ್ಯಮುಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿಬ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯.೨–೨೯ ; 1054). [ಕಿಸು$_3$ + ಗುಂಡಿ ?]

ಕಿಸುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪಿಸುಮಾತಾಡು ; ಪಿಸುಗುಟ್ಟು : (ಕ).

[ಕಿಸು$_0$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಸುಗುಳ, ಕಿಸುಕುಳ (ನಾ). ಕೊಳೆ ; ಹೊಲಸು ; ಹೇಸಿಗೆ ; ಮಲ : "ಅನಿರ್ಮಲಂ ಕಿಸುಗುಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೨) ; ಪಶುವಿನ ತೊಗಲೊಳ್ ತೀವಿದ ಕಿಸುಗುಳಮೆನಿಸಿರ್ದ ತುಪ್ಪಮುಂ ನೀರಂ ಸಂಕಿಸದುಂಡು (ಸಮುಪ. ೧೪–೭); ಉಗ್ರವ್ಯಾಧಿ ದುರ್ಗಂಧಮುರ್ವಿಸುಗುಂ ಪೇಸು ಪತಂ [ಸನದೇಂ] ಕರಂ ಕಿಸುಗುಳಂ ಕಾಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೪೯) ; ಕೆಲದೊಳಿರ್ದ ಕಿಸುಗುಳಮಂ ಕಂಡೇವೈಸುವ ಜೀವಂ ಪರಿಭಾವಿಸನೇಕೊಡಲನಕಟ ಶುದ್ಧದ ಮಡಲಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೯೮) ; ವಿಣ್ಮೂತ್ರಾಸುರದ ಕಿಸುಗುಳದ ಮಳೆಗಱೆಯಿತ್ತು ಸತ್ರದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೯೪–೩೧). ೨. ಹೇಯವಾದುದು ; ತುಚ್ಛವಸ್ತು ; ಕ್ಷುದ್ರ : ನವವಿವರಾವೃತ ಪೂತ ದ್ರವತ್ವಗಾವೃತ ವಿಮಿಶ್ರಮಾಂಸೋಪಜಿತಮಧ್ರುವಂ . . . ಮೆಯ್ ಬಗೆವೊಡಿಂತು ಕಿಸುಗುಳಮಾದಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೯೬) ; ಪೆಣ್ ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯೆ ಚೀ ಕಿಸುಗುಳಮೆಂದುಱಿವುದೆ ಗೆಲ್ಲಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೫೬) ; ಬೆಲೆವೆಂಡತಿ ಬಗೆವೊಡಿಂತು ಕಿಸುಗುಳಮಲ್ತೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೨೨–೧). ೩. ಹೇಸಿ ಮನುಷ್ಯ ; ಹೊಲಸಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ನೀಚ : ಎನಿತೊಳವು ಕೊಳೆವ ಪಡುಕೆಗಳನಿತಱ ದುರ್ಗಂಧಮವರ ಮೆಯ್ಯ ನಿಸರ್ಗಾತ್ಮಸುಪಮಘಾತಿಯ ಪಟುಗಟಿದ ನಾತಮಂ ಪೋಲವವರದೇಂ ಕಿಸುಗುಳರೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೦೦) ; ಪಳಿಯಂ ಸ್ವೈರಿಪಂಗೆ . . . ಕಿಸುಗುಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಳ]ನಪ್ಪಂಗಂ ಸೂಳೆಸುಖಂ ಸಲ್ಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ತು]ದಲ್ತೆ (ಮದತಿ. ೧೦–೭೭) ; ಪುಸಿನುಡಿವನ ಪಿಸುಣನ ಕಿಸುಗುಳನ ಬಸನಿಗ ಬದೆಗನೆನಿಪನಾ ಒಸೆದು ಕೂಡಲಾಗದು ತಂಗಿ (ಅಂಜಜ. ೩–೧೪೮).

ಕಿಸುಕುಳ : ೧. ಮೂಱು ಕಿಸುಕುಳಕಾಗಿ ಘಟವ ಹೊರೆದಡೆ . . . ರಾಮೇಶ್ವರಲಿಂಗಕ್ಕೆ ದೂರ (ಏಲೇಶ್ವ. ೬೪) ; ಕತ್ತೆ ಭಕ್ತನಾದರೆ ಕಿಸುಕುಳವ ತಿಂಬುದ ಮಾಣ್ಬುದೆ (ಬಸಹೆ. ೮೬) ; ಒಂದು ಲಡ್ಡುಗೆ ಕೈಯಿಂ ಜಗುಬ್ದು ಕಿಸುಕುಳದ ಮೇಲೆ ಬಿಱದ್ದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೭೧–೧೪ ವ) ; ಮಾತೃತನುಮಲದ ಕಿಸುಕುಳದ ಹುಳುವಾಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೩–೧೪–೨೮). ೨. ಕಿಸುಕುಳದ ಬಹಿರಂಗದಿಚ್ಛೆಯ ಬೆಸನದಲಿ ಬೇಯಿಸದೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೫೮). ೩. ಹುಸಿಕರ ಭಕ್ತಿ ಕಿಸುಕುಳರ ವಿರಕ್ತಿ ಇವು ಹುಸಿ ಎಂದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭–೨೩೮); ಈ ಮಾನಿಸರಂ ಕಿಸುಕುಳರನೆಯ್ದೆ ಪೊಗಳ್ವುದು ಪೊಸವಣಿಯಂ ಕಳೆದು ಗಾಜ ನುತಿಪವೊಲಕ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೧–೩೪). ೪. ಪಾಪ : ಹಿಸುಣತೆಗೆ ಹಿಗ್ಗಿ ಮಿಗೆ ಕಿಸುಕುಳದೊಳೊಗ್ಗಿ ಸಂತಸವಟ್ಟು (ಮನೋವಿ. ೧–೧೭). ೫. ನಿಂದಕ ; ಆಪಾದಿಸುವವನು : " ಕಿಸುಕುಳ –೧. ನಿಂದಿಸುವವ. ೨. ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವವ " (ಗಂಗಾಮ. ೮೬). [?]

ಕಿಸುಗುಳಂಗಲಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಸಿಗೆ ಮಾಡು; ಹೊಲೆಗಲಸು; ಕೊಳಕು ಮಾಡು : ನೀ ಹಸುಳೆ ಮುಂದಱಿಯೆ ಮೇಲೆ ಕಿಸುಗಳಂಗಲಸದಿರು ಈ ಸಭೆಯೊಳೆಲ್ಲೆಮ್ಮನಸಬಳರ ಮಾಡಿ ಮಾನಾಭಿಮಾನಂಗೊಂಡು ನುಸುಳಬಂದೆಯ ಸಾಕು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೭–೧೫). [ಕಿಸುಗುಳ + ಕಲಸು$_2$]

ಕಿಸುಗುಳತನ (ನಾ). ಕೀಳುತನ; ಹೀನತೆ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ: ತೆಜಪಂಕಿಸುಗುಳತನಮುಂ ಪೆಜಸಿರ್ದುದನೆಗ್ಗತನಮುಂ. . . ಆಱುವುಳ್ಳಂ ಕಾಣಲೀಯಲಾಗದು ವಧುವಂ (ಮದತಿ. ೧೦–೪೯) ; ಬರಿದೆ ಸದ್ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದೆ ಕಿಸುಗುಳತನಂ ಬೇಡ ಪೋಗೆಂದೊಡೆ (ಆರಾಜ. ೧೩–೧೯). [ಕಿಸುಗುಳ + –ತನ]

ಕಿಸುಗುಳಿ, ಕಿಸುಕುಳಿ (ನಾ). ಹೊಲಸು ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಕೊಳಕ ; ದುರ್ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪೊಸ ಘೃತದೊಳಿರಿಸಿ ಜಾತಿ ಪ್ರಸೂನಮುಂ ಪಂಚಪಲ್ಲವಂ ಮಧುಕಮುಮಂ ಬಿಸುನೀರಿಂ ಪೂಸುಗೆ ತಾಂ ಕಿಸುಗುಳಿಯಪ್ಪವಳ ಭಗದ ಗಂಧಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೭೨) ; ಕಿಸುಗುಳಿ ಬೇಡ ನೀನೆಸೆವೊಡಂಬೆರಡಂ ತೊಡುವಾ ಪತಾಕೆಯೆಮ್ಮಸುವೆರಡೊಂದೆ ಜೀವಮೆಸು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೨೯). **ಕಿಸುಕುಳಿ** : ಅಶನವ್ಯಸನಗಳೊಂದು ಹಸಿವು ನಿದ್ರೆಗಳೊಂದು ಕಿಸುಕುಳಿಗಳಿನ್ನೆಲ್ಲಿಯದು ನಿನಗೆ ಕುಲವೆಂದು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೨–೧೧) ; ಕಡುನಿದ್ರೆಗಣ್ಣಯೇಂ ಕಿಸುಕುಳಿ ಕುಂಭಕರ್ಣನೊಡವುಟ್ಟಿದಳೋ ಹಡೆದುಂಬ ಸೂಳೆಯೋ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೪೫೦).

[ಕಿಸುಗುಳ + –ಇ$_2$]

ಕಿಸುಗುಳಿಗ, ಕಿಸುಕುಳಿಗ (ನಾ). ೧. = ಕಿಸುಗುಳಿ : ಭೀತಂ ಲೋಚಂ ಶಠಂ ನಿರ್ಗುಣಿ ಕಿಸುಗುಳಿಗಂ ನಿರ್ಲಜ್ಜಂ ಪಾಪಿ ಕಳ್ಳಂ (ಮದತಿ. ೬–೧೪); ಕುಲಹೀನಂ ತೊನ್ನಂ ಕಿಸುಗುಳಿಗಂ ಪರದೇಶಿ ವಿತ್ತಹೀನಂ ಕುತ್ತಂಗುಳಿಯಕ್ಕೆ ಜೈನನೆ ಜಿನನಿಳಯಕ್ಕೊಯ್ದೋವಿ ಲೇಸುಮಾಳ್ಪನೆ (ಸಮುಪ. ೪–೩೧); ಅಕ್ಕನೆ ಬೇಡ ಕರ್ಕಶಂ ಕಿಸುಗುಳಿಗಂ ವಿಕಾರಿ ಜಡ ನಾಣಿಲಿ ಜಬ್ಬುರಿ (ಲೀಲಾವ. ೨–೬೮) ; ಕುಬ್ಜಂ ಕಿಸುಗುಳಿಗಂ (ಖಮುದ. ೩–೫೯). **ಕಿಸುಕುಳಿಗ** : ೨. ಆಚಾರಹೀನ ; ಪಾಪಿಷ್ಠ ; ಕ್ಷುದ್ರ : ಚೊಕ್ಕ ಮಣ್ಣನೊಳಲ್ಲದೆ . . . ಬೆರೆಯಲಪ್ಪುದೆ ಮುಕ್ತಿಯುಂ ಕಿಸುಕುಳಿಗನಂ ಬೆರೆಯನೆಮ್ಮ ಕುಂಭೇಶ್ವರನ ಬೆಸನಿಂತುಟು (ಮದೇಪು. ೨೮–೩೧). [ಕಿಸುಗುಳ + –ಇಗ]

ಕಿಸುಗುಳೆ (ನಾ). ಹೇಸಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು ; ಕೊಳಕಿ ; ಕ್ಷುದ್ರೆ : ಕಿಸುಗುಳೆ ಕಳ್ಳೆ ಮೂರ್ಖೆ ಶಠೆ ಪಾಪಿ ಕುರೂಪಿಯಸತ್ಯವಾದಿ . . . ದುರಾತ್ಮೆಯಪ್ಪ ವಧು ಸಜ್ಜನಮೇ (ಮದತಿ. ೮–೭) ; ಮಿಾಂಬೊಲಸು ನಾರ್ಪಮೆಯ್ಗಂ . . . ಸುರಿವರುಣಜಳಕ್ಕಂ ಬಿಡದೆ ಕಾಗೆಯುಂ ಪರ್ದುಂ ಬಳಸುವವೆಂದೊಡಿಂತು ಕಿಸುಗುಳೆಯೊಳರೇ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೯) ; ಗಂಡನಿದಿರೊಳೆವ್ವಾಡುವ . . . ಕಿಸುಗುಳೆಯರನಱಿವೊಡೆ ಪೋಲಿಪುದೆ ಧರ್ಮರತ್ನಾಕರೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೭೮). [ಕಿಸುಗುಳ + –ಎ$_4$]

ಕಿಸುಜಡೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಜಡೆ; ಕೆಂಜಡೆ: ಪಿಸುಣಂ ಪೇಟಿ ಮೊಡೇವುದೊ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಬಿ, ಬ]ಸುಜಡೆಯುಂ ಬೂದಿ ಕಚ್ಚೆ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚು]ಟಂ ಬೊಕ್ಕಣಮುಂ (ಜಗವಿ. ೫-೫೩). [ಕಿಸು$_3$ + ಜಡೆ$_2$]

ಕಿಸುದಳಿರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಚಿಗುರು; ಕೆಂದಳಿರು: ಕಿಸುಸಂಜೆ, ಕಿಸುದಳಿರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ) [ಕಿಸು$_3$ + ತಳಿರ್$_2$]

ಕಿಸುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಮುನಿಸುದೋರು; ಕೋಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು: ಹಸಿವಾಮಿಷಂ ಮಿಥ್ಯೆ ತೃಷೆ ನಿದ್ರೆಯಾಲಸ್ಯ ವ್ಯಸನವರಿಷಡ್ವರ್ಗ ವಿಂದ್ರಿಯತತಿ ನುಸುಳು ತಾಪತ್ರಯಂ ಕಿಸುದೋರ್ಪ ಮತ್ಸರಂ ದೆಸೆ ಹತ್ತಱೊಳು ಸುಳಿಯಲಮ್ಮವವನಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೫೮).
[ಕಿಸು$_3$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕಿಸುಪು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕೆಂಬಣ್ಣ: ಬೆಳರಂ ಪೊಸ ಕಿಸುಪಂ ಕರ್ಪಂ ಪೊನ್ನೊಳಪಂ ಪಳುಕಂ ಪಾಳಿಪ ನಿಮ್ಮಳ ತನು ಮಿನುಗಿಂದ (ಉದ್ಭದೇ. ೭-೩). [ಕಿಸು$_3$ + -ಪು$_3$]

ಕಿಸುಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪೇರು; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೆಂಚಗಾಗು: ನೀಳ್ದು ಕಿಸುಪೇಱಿದ ಕೇಕರಕಾಮಪಾಶದಿಂ ಕೊಲ್ವ ವೊಲಗ್ಗದಾನೆಗೊಲೆಯಂ . . . ಕಾಡಿ ಕೊಲಲಕ್ಕುಮೆ ನಿನ್ನ ಪವಾಬ್ಜ ದಾಸನಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೭೭). [ಕಿಸುಪು + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಿಸುಬಾಯಿ 'ಕಿಸಿವಾಯ್' ನೋ.

ಕಿಸುಬಾಸುಳ್(ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಬಾಸುಂಡೆ; ಕೆಂಪು ಬಾಸಾಳ: ಪ್ರಾಚೀ ನಿತಂಬವತಿಗೆ . . . ಅದ ಕರರುಹಕ್ಷತದ ಕಿಸುಬಾಸುಳ್ಗಳೆನೆ ಸವಿಸ್ತರದ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಮೈದೆ ರಂಜಿಸುತಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೪೧).
[ಕಿಸು$_3$ + ಬಾಸುಳ್ (< ಬಾಸುೞ್)]

ಕಿಸುಬಿಸುಮೆಯ್ಯ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಅಗ್ನಿ: ಪೊಸಕಿಸುಬಿಸು ಮಯ್ಯಂ ಕಣ್ಣಾದನಮರ್ದುಣಿಸರೆಱೆಯಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೨).
[ಕಿಸು$_3$ + ಬಿಸುಮೆಯ್ಯ]

ಕಿಸುಭಾಗ್ಯ (ನಾ). "ಮಹಾಭಾಗ್ಯ" (ಬಾಳಗಿ. ಕೋಶ): ಆ ಕಸಿಗಿಡ ಗಳಿಗಾದರೂ ನೀರೆರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿದೆ . . . ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಯಾವ ಕಿಸುಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ (ಬಾಳಗಿ. ೮೮). [ಕಿಸು ? + ಭಾಗ್ಯ]

ಕಿಸುಮಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ದೇವಬೆಯುಮ್ ಕಿಸು ಮಬೆಯುಮ್ ಜನಕೆಬಲ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩, ೮೭-೭; ?).
[ಕಿಸು$_0$ + ಅಬೆ (< ಅಬ್ಬೆ)]

ಕಿಸುಮೊಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹಳದಿ ಮಿಶ್ರಭೂಮಿ: ಅಂತು ಕಿಸುಮೊಗೆ ಸಮ್ಮಿಶ್ರ ಮತ್ತರು ೭೫ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೪; 1200).
[ಕಿಸು$_3$ + ಮೊಗ್ಗೆ]

ಕಿಸುರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಹ್ಯವಾಗಿರು; ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿರು: "ಕಿಸುರ್ –ಅಸಹ್ಯಭಾವೇ" (ಶಮಧಾ). ೨. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಹೇಸು: ಕಿಸುರ್ವಯ್, ಕಿಸುರ್ವ್ವಯ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೭೪ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕಿಸುರ್$_2$, ಕಿಸರ್ು$_2$, ಕಿಸುರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೇಸಿಗೆ; ಅಸಹ್ಯತೆ; ಜುಗುಪ್ಸೆ: "ಕಿಸುರೆಂದೆನೆ ಕಿತ್ತಡಮುಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೬). ೨. ದ್ವೇಷ; ಮತ್ಸರ; ಅಪ್ರಿಯತೆ: ಎಮ್ಮ ಕಿಸುರ್ ಪಿಂಗುಗಗಲ್ವೆಡೆ ಯೊಳ್ ಕೆಳೆ ಸಂಗಳಿಸುಗೆ ನಿಮಗಮಮುಗಮಿಂ ಲತೆಗಳಿರಾ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೩); ಎನ್ನೊಳಾದ ಕಿಸುರೆನ್ನೊಡವೋಪುದಿದೊಳ್ಳಿತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೮); ಜಯಾಸಿಪೊಗರಿಱಿಸೆ ಕಿಸುರಮುಸಿಯಕ್ಕರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೨೧). ೧, ೨: ಕಿಸುರ ಕಸಗಳೆದುಮೊತ್ತಿಸಿ ಪೊಸಬಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬಸೆ]ಯಂ ಪೂಸಿ ರಾಗರಸದಿಂ ಪೊಕ್ಕಂ ಪುಸಿದಱಿವೆಂದಿರ ಬೇಟಂ ಬಿಸು ಟಿರ್ದೆಯಂ ಸ್ಮರನೆ ಪುಗುವವೊಲ್ ಪೊಸಮನೆಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೪೯).

೩. ವಿರೋಧ; ವಿಘ್ನ: ಕಿಸುರಂ ಮಾಡಿಪ್ಪೊಡೆಬರ್ಕೆ ಕಾಪಿನವರಿಂ ದಬ್ಬಾಕ್ಷನಂತಂತೆ ನಾಲ್ದೆಸೆಯಂ ನೋಟ್ಟುಪುದುಂ (ಜಗವಿ. ೬-೩೩). ೪. ಎಂಜಲು; ದೋಷ. 'ಕಣ್ಣಿಸುರ್' ಪರಾ. ೫. ಜಗಳ; ಕಲಹ. 'ಕಿಸುರಳಿಪ' ಪರಾ. ಕಿಸರ್ು$_2$: ೪. ಕಸುವಿನ ಕಂಸನ ಕೊಂದ ಕಾರಣ ಕಿಸರು ತಾಗಿತೆ ನಿನಗೆ ರಂಗಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೩-೧೧೦-೮). ಕಿಸುರು$_2$: ವಸುಧಾಗ್ರಗಣ್ಯಗುತ್ತಮುದ ನಾರಿಯ ನಾವು ಬೆಸುಗೆ ಮಾಳ್ಪಾಗ ನೀನೊಂದು ಕಿಸುರ ಹಣ್ಣದಿರ್ (ಭರಚ. ೫೫-೧೧೬). ೨. ಗಸಣಿ ದುರ್ಜನಮವಿಶ್ವಾಸಂ ಪರಾಭವಂ ಕಿಸುರು ಗಾವಳಿ ಬಂದಿ . . . ಉಸಿರಲೇನಾ ಚೆನ್ನಬಸವನಿಹ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ಮಿಸುಕವು (ಚಬಪು. ೭-೪೦); ಇವರ ಕಿಸುರಿಗೆ ನೀವ್ಯಾಕೆ ಹೋಗಿ ಸಿಕ್ಕುಹಾಕಿಕೊಳ್ತೀರಿ (ಮಲೆಮ. ೪೦೩). [< ಕಿಸುರ್$_1$]

ಕಿಸುರ್$_3$, ಕಿಸುರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ. ೨. ತಾಮ್ರ: ಪಲ್ಲವಾ ಧರೆಯ ಕೆಂದುಟಿಯ ರಂಗಿನಂತು ಕಿಸುರಿಂ ರಂಜಿಸಿಯುಂ . . . ಲೋಹ ಕಾರರ ಮನೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೮೩-೧೨). ಕಿಸುರು$_3$: ೧. ಸೂರ್ಯನು ಅತ್ತ ಕಿಸುರುರದ ಕರ್ಬಸಿರ ಮರೆಯೊಳಿಹನತ್ತ (ವಿಸೀಗೀ. ೩೭-೧೧). [?]

ಕಿಸುರಂಬಲಿ (ನಾ). ಕೊಳೆಯಾದ ಅಂಬಲಿ: ಮುಂದೆಸೆವಮೃತಮಂ ಕುಸಿದು ಕಿಸುಱ[ರ]ಂಬಲಿಗೆ ಬಾಯ ಬಿಡುವಂತೆ ಕೆಲಗವಿಗಳುಸಿರ್ದರ್ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩೭-೫). [ಕಿಸುರ್$_1$ + ಅಂಬಲಿ$_1$]

ಕಿಸುರವಗು (ನಾ). ಕಿರುಚಿ ಕೀಸರಿಡುವ ಮಗು; ರಗಳೆ ಮಗು: ಪೀಲಿಯುಟ್ಟಿಗೆಗೈವ ತಳಿರುಯ್ಯಾಲೆಯಾಡುವ ಕಿಸುರವಕ್ಕಳ ನೇಲು ಗೊಂಬೆಯ ತೊಟ್ಟಲೋಳ್ಪಟ್ಟಿರಿಸಿ ಜೋಗುಳಿಪ . . . ಲೀಲೆಗಾತಿಯರೆ ಸೆದಿಹರ್ (ಮದೇಪು. ೫-೬). [< ಕೀಸರ + ಮಗು (< ಮಗ ?)]

ಕಿಸುರಳಿಪ (ನಾ). ಕಲಹವನ್ನು ಬಯಸುವವನು; ಕಲಹಪ್ರಿಯ: ದಂಡಪಾಣಿ ಪೊಕ್ಕಂ ಕಿಸುರಳಿಪಂ ಪಿಸುಣ ಪಸರಿಗಂ ನೃಪಸಭೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೯). [ಕಿಸುರ್$_2$ + ಅಳಿಪ$_1$]

ಕಿಸುರಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುತಾಳು; ಕರುಬು; ಮತ್ಸರಿಸು: ಸಂತ ಸುಖಮಿರ್ಪವರು ಕಾದಬೇಕೆಂದು ಕಿಸುರಾಂತುಗುರ ಮಸೆವ . . . ಹಲರಂ ತಱಿವ ಸಮರಮಂ ನೋಡಲೆಳಸುವ ಕಣ್ಣ ಸಿಂಗರಂ ನಾರದಂಗೆ (ಸೋಮಚ. ೧-೨೯). [ಕಿಸುರ್$_1$ + ಆನ್$_1$]

ಕಿಸುರು$_1$, ಕಿಸರು$_1$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಗೀಜು; ಪಿಚ್ಚು; ಪಿಸುರು; ಕೊಳೆ: ಕಿವಿಯೊಳಗಣ ಗುಗ್ಗೆ ಕಣ್ಣೊಳಗಣ ಕಿಸುರು (ಬಾಹಟೀ. ೨-೩-೫೩ ವ). ಕಿಸರು$_1$: ಕಿಸರು ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನುಸಿ ಮುತ್ತುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). [< ಕಿಸುರ್$_2$?]

ಕಿಸುರು$_2$ 'ಕಿಸುರ್$_2$' ನೋ.

ಕಿಸುರು$_3$ 'ಕಿಸುರ್$_3$' ನೋ.

ಕಿಸುರು$_4$ (ನಾ). (?): ಬಂದುದೆನ್ನಯ ವಾಸಿ ಕಿಸುಱ[ರ]ನು ಕೆಂದಳದಿ ಮೇಯ್ದಿರ್ದವೆನೇ ತೆಗೆಯೆಂದು ಸಕಲೋತ್ಸವದಿ ಕಂದರ್ಪನ ಕರದು ತಂದು ಮಿಂದಳಾ ಪೊಲೆನೀರನತ್ಯಾನಂದದಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೮೧). [?]

ಕಿಸುರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಪಿಚ್ಚುಗಟ್ಟಿವ ಕಣ್ಣು; ಪಿಸುರುಗಣ್ಣು: ನೀರುಗಣ್ಣು ಜಾರುಗಣ್ಣು ಹುಳುಗಣ್ಣು ಕಿಸುರುಗಣ್ಣು ಮಂಜುಗಣ್ಣು (ಶುಕಸ. ೩.೨೮). [ಕಿಸುರು$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಿಸುರುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಜಗಳಗಂಟೆ; ಕಲಹಪ್ರಿಯೆ: ಉತ್ತರಾಷಾಢ ದೊಳು ಸುಖಿಯಾಗಿಯೂರನಾಳುತಿರ್ಪಳಾ ಶ್ರವಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಿಷ್ಠೆಯೈ ತತ್ತರುಣಿಗರಿಗಳುಂಟಾ ಧನಿಷ್ಠೆಯೊಳು ಪತಿಭಕ್ತೆಯಾ ಶತಭಿಷಾಖ್ಯಾ ತತ್ತಿಥಿಯೊಳಪಕೀರ್ತಿಯುತೆ ಕಿಸುರುಗಾರ್ತಿಯೈ (ವೀಕ್ಕೈಪು. ೪-೨೧-೧೯).
[ಕಿಸುರು$_2$ (< ಕಿಸುರ್$_2$) + ಕಾರ್ತಿ]

ಕಿಸುರುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿರುಚಿ ಕೀಸರಿಡು : ಐದು ತಿಂಗಳ ಕೂಸಂ ಗೋಕರ್ಣನೀಯೆಂಬ ದೇವತೆ ಪಿಡಿದೊಡಾ ಕೂಸು ಮೆಯ್ಯೊಣಗುಗುಂ, ಮೈಬಣ್ಣವಕ್ಕು. ಕಿಸುಜು[ರು]ಗುಟ್ಟುಗುಂ ಆಗುಳಿಸುಗುಂ ಕಣ್ಣನೀರ ಸುರಿಸುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೮-೧೪). [< ಕೀಸರ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಸುರುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಸಹ್ಯಪಡು ; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು : ಹಸಿದ ಹಾರುವನಾಗಿ ಭಾ ಮೆ ಯೊ ಳ ಸ ನ ಮ ೦ ಪಡೆದುಣುತ ಮದುವೆಗೆ ಸಸಿಮುಖಿಯರಟ್ಟನಿತನೆಲ್ಲವ ತಿನಲು ಭೂತವೆನೆ ಕಿಸುಜು[ರು]ಗೊಂಡಿರಿ ನೀವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೩೮). [ಕಿಸುರು$_3$ (< ಕಿಸುರ್$_3$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿಸುರುಮಂತ್ರ (ನಾ). ದೃಷ್ಟಿದೋಷವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಮಂತ್ರ: ಕೂಸಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆಯೋ ಏನೋ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಿಸುರುಮಂತ್ರ ಹಾಕಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ). [ಕಿಸುರು$_3$ (< ಕಿಸುರ್$_2$) + ಮಂತ್ರ]

ಕಿಸುರೇರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ರೇಗು ; ಕೋಪವೇರು ; ಸಿಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗು : ದುರ್ಯೋಧನನು ಕರ್ಣನಿಗೆ ಸಾರಥ್ಯವನ್ನೆಸಗಿ . . . ಎಂದು ಶಲ್ಯನೊಡನೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದನ್ನಾಲಿಸಿದ ಶಲ್ಯನಿಗೆ ಸೈರಿಸಲಾರದ ಕಿಸುರೇರುತ್ತದೆ (ನಾಡೋಜ. ೧೫೮). [ಕಿಸುರ್$_2$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಿಸುರೇರು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪೇರು ; ಕೆಂಪಾಗು : ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಗೊಜ್ಜಿಗನ ಕಣ್ಣು ಒಂದಿಷ್ಟು ಕಿಸುರೇರಿರಬೇಕು (ನಾಡೋಜ. ೩೩೧).
[ಕಿಸುರ್$_3$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಿಸುರೊಡಲ್ (ನಾ). ಅಸೂಯೆಯ ದೇಹ; ಮತ್ಸರ ತುಂಬಿದ ಮೈ: ಕಿಸುರೊಡಲ್ ಬಾಳ್ವೆಯಂ ಬೆಳಗದಿಲ್ಲೆಡ್ಡಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೭-೨೧೭).
[ಕಿಸುರ್$_3$ + ಒಡಲ್]

ಕಿಸುರ್ವಡು (ಕ್ರಿ). =ಕಿಸುರುಗೊಳ್: ಜಗದೊಡನಳ್ತು ನಕ್ಕು ವಿಕೃತಕ್ಕೆ ಕಿಸುರ್ವಡದುಗ್ರ ವೀರಕೆಂದಗಿಯದಣಕ್ಕೆ ಕಯ್ಮರೆಯದಿಂಕೃಪೆಯಿಂ ಶುಚಿಯಾಗಿ ಬಾಳ್ದು (ಸಂಸಪ. ೧೦-೧೦). [ಕಿಸುರ್$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಕಿಸುರ್ವೇರ್, ಕಿಸುರ್ವೇರು (ನಾ). ೧. ಮರವೆಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಮಬ್ಬು ಕವಿಸುವ ಒಂದು ಮದ್ದು: "ಕಿಸುರ್ವೇರೆನೆ ಮರುಹೆಯೌಷಧಂ" (ಚತುನಿ. ೧೦೮) ; ಇದುತ್ಪಲ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಂಡನಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ನವ ನೀಲಕಾಂಡಪಟುಮಿಂತಿದು ಚಕ್ರ ಯುಗಕ್ಕಗಲ್ಚಲಿಕ್ಕಿದ ಕಿಸುರ್ವೇರ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ವಕ್ಕೆ]ಕರ್ಬೊಗೆಯೆನಿಪ್ಪಿನ ಮಾಯ್ದು ಮಹತ್ತಮಂ ತಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೯) ; ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಕಿಸುರ್ವೇರ ಕಾರ್ಬೊಗೆಗೆ ಚಿತ್ತದಲಿ ಸುಳಿಗೊಂಡುದು (ಉತ್ತರಾ. ೧೩-೯). **ಕಿಸುರ್ವೇರು**: ಆವರ ಆಪ್ತರು ಮಿತ್ರರು ಬಾಂಧವರು ಕಿಸುರ್ವೇರಿನ ನಿನ್ನನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಡುವರೇನು (ವಿಗಡ. ೧೯).
[ಕಿಸುರ್$_1$ + ಬೇರ್]

ಕಿಸುವಂಚೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುವಸ್ತ್ರ, —ಬಟ್ಟೆ: ಕಿಸುವೊನ್, ಕಿಸುಸಂಜೆ (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಸು$_3$ + ಅಂಚೆ$_4$]

ಕಿಸುವಣ್, ಕಿಸುವಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹಣ್ಣು : ಕಿಸುವಣ್ಮಸುಕಿರ್ದ ನಾಗರಂಗಂ ತನಿವಣ್ ಪೊದಟ್ಟಿಸೆವ ಮಾವು (ಜಗವಿ. ೨-೧೫) ; ಕಿಸುವಣ್ಮಸುಕಿ ತೋರ್ವ ನಾರಂಗ ಜಂಬೀರಮಿನಿತುಂ ನಾಡೆ ಸಾರ್ವ ಕಾಲಂ ಕುಂದವು (ಚೆಬಪು. ೧೧-೨೨). **ಕಿಸುವಣ್ಣು** : ಕಲ್ಮುಳ್ಳುಗಳ ದಾರಿ ಮೆಲ್ಪ ಕಾಯ್ ಕಿಸುವಣ್ಣು (ಕಾಲೂರ. ೩೧-೨೫).
[ಕಿಸು$_3$ + ಪಣ್$_2$]

ಕಿಸುವಣ್ಣ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ; ಕೆಂಬಣ್ಣ : "ಕಿಸುವಣ್ಣಮೆನಲು ಕೆಂಬಣ್ಣವದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೦) ; ಪಾದಸಮುದ್ಗತ ಧೂಳಿಯಿಂದ ಮಾಗಸ ಕಿಸುವಣ್ಣವಾಗೆ (ಹವ್ಮೀರ. ೩-೫೦). [ಕಿಸು$_3$ + ಬಣ್ಣ]

ಕಿಸುವಣ್ಣು 'ಕಿಸುವಣ್' ನೋ.

ಕಿಸುವಲಗೆ (ನಾ). ತಾಮ್ರದ ಹಲಗೆ; ತಾಮ್ರಪಟ : ಕಿಸುವಲಗೆಗಳಿಂ ಬರೆದೆತ್ತಿದ ಶಾಸನಕೀ ದೊರೆಯಾಡುವೊ . . . ಎಳೆದಳಿರ್ಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೩೦). [ಕಿಸು$_3$ + ಪಲಗೆ]

ಕಿಸುವಾಯ್$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಬಾಯಿ ; ಕೆಂಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಬಾಯಿ: ಸಸಿಮೊಗದ ಕಿಸುವಾಯ ಪುಸಿನಡುವಿನರಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೭-೨೩).
[ಕಿಸು$_3$ + ಬಾಯ್]

ಕಿಸುವಾಯ್$_2$ 'ಕಿಸಿವಾಯ್' ನೋ.

ಕಿಸುವಾಯ$_1$ 'ಕಿಸಿವಾಯ' ನೋ.

ಕಿಸುವಾಯ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನ ; ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಶ್ರೀ ಕಿಸುವಾಯರ ರವಿ ಕಿ ಮ ಯ್ಯ ನಾ ಯ ಕ ೦ ಮಾಡಿಸಿದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣದೇವರ್ಗೆ (ಎಇ. XVIII, ೧೭೯-೭ ; 1082) ; ಭೂದೇವ ಲಲಾಮಂ ಕಿಸುವಾಯರ ಕುಳತಿಳಕಂ ರೂ ಪ ಝ ಷ ಪ ತಾ ಕ ೦ (ಕಇ. V, ೨೬-೮೧ ; 1147). [?]

ಕಿಸುವಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಈಶಾನ್ಯದ ಕಿಸುವಾಲಿಯಿನ್ದೆ ನಿನ್ದಕಲ್ಲಿನ್ದೆ ಒಚ್ಚಿಯಿನ್ದೆ ಆಗ್ನೇಯದ ಎಲಂಟೆ ಕೂಣ್ಟೆಯಿನ್ದೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೭೦ ; 850). [?]

ಕಿಸುವುಡಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹುಡಿ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಪುಡಿ : ಕೇದಗೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಜಿಗಳಂ ಕುತ್ತಿ ಕೇಶದ ಕೊನೆಯೊಳ್ ಕೇಸರದ ಕಿಸುವುಡಿಯಂ ಕೆದಱಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೫೫ ವ). [ಕಿಸು$_3$ + ಪುಡಿ]

ಕಿಸುವೊನ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಲೋಹ; ತಾಮ್ರ : ಕುರುಬಲಕ್ಕೆ ಮಿಱ್ತು ಪಲ್ಮೊರೆವಂತೆ ಮೊರೆದು ಪರಿವ ತನ್ನ ಕಿಸುವೊನ್ನ ರಥಮುಂ ಭಯಂಕರಾಕಾರಮಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೭ ವ) ; ಸಾರಮೆನಿಪ್ಪುತ್ತರಣೆಯ ಬೇರಂ ಸೈಂಧವ ಸಮನ್ವಿತಂ ಪಟಿನೀರಿಂದೋರಂತಿರೆ ಕಿಸುವೊನ್ನೊಳ್ ಜಾರಿಸಿ ಕೊಂಡೆಚ್ಚೆ ನೇತ್ರರೋಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೬೮) ; ಪೊನ್ನೆಂಬ ಪೆಸರೊಳಾ ಕರ್ಬೊನ್ನುಂ ಕಿಸುವೊನ್ನುಮೆಯ್ದಲಾರ್ಕುಮೆ (ಸಮಪ. ೧-೭೬) ; ಕಿಸುವೊನ್ನ ಹೆಗ್ಗೊಡನೊ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಬಾಣಸಕೊಂದು ಚರುವಿಗೆಯೊ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೩). [ಕಿಸು$_3$ + ಪೊನ್]

ಕಿಸುವೊನಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುಹೊಳೆ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಪ್ರವಾಹ: ಕಿಸುವೊನಲ್, ಕಿಸುವೊನ್, ಕಿಸುಸಂಜೆ (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಿಸು$_3$ + ಪೊನಲ್]

ಕಿಸುವೊನ್ನ (ನಾ). ತಾಮ್ರವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು : ಕಿಸುವೊನ್ನಂ, ಚೆಂಬೊನ್ನಂ, ಕೆಚ್ಚನೆ + ಪೊನ್ ಆವಂಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
[ಕಿಸುವೊನ್ + -ಅ$_7$]

ಕಿಸುವೊಳಲ್ 'ಕಿಸುವೊಟಿಲ್' ನೋ.

ಕಿಸುವೊಟಿಲ್, ಕಿಸುವೊಳಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಪಟ್ಟದ ಕಲ್ಲು: ಕಿಸುವೊಟಿಲ್ ಮಹಾನಗ(ರೇ) ವಿಖ್ಯಾತ (ತೇ) ಸ್ಥಿತ್ವಾ (ಇಆ. VII, ೨೨೦-೨೧; 659); ಆದಱೊಳಗಂ ಕಿಸುವೊಟಿಲಾ ವಿದಿತಮಹಾಕೊಪಣನಗರದಾ ಪುರಿಗೆಱೆಯಾ ಸದಭಿಸ್ತುತಮಪ್ಪೊಂಕುಂದದ ನಡುವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕನ್ನಡದ ತಿರುಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೭). **ಕಿ ಸು ವೊ ಳ ಲ್**: ಸಿಂಗಣದೇವಕ್ಕಿರ್ಸುಕಾಡುನಾಡೆರ್ಪತ್ತುಮಂ ಕಿಸುವೊಳಲಾಱುಂ ಬಾಡಮುಮಂ . . . ಆಳುತ್ತುಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೦-೮ ; 1070) ; ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲಿಗೆ ಕಿಸುವೊಳಲ್ ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವದ ಹೆಸರು (ವ್ಯವಾಸ್ತು. ೭೦). [ಕಿಸು$_3$ + ಪೊಟಿಲ್]

ಕಿಸುಸಂಜೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಸಾಯಂಕಾಲ; ಕೆಂಬೆಳಗಿನ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ : ಕಿಸುಸಂಜೆವೆರಸು ಕಟ್ಟಿಲೆ ಪಸರಿಪುದೆನಿಸಿ ಕಣ್ಣ ಕೆಂಪುಂ ಭ್ರುಕುಟಿ ಪ್ರಸರಾಂಧಕಾರಮುಂ ದೆ ಸೆ ದೆ ಸೆ ಗೆ ಸೆ ದು ವು (ಆದಿಪು. ೧೪-೮೩) ;

ಕಿಸುಸಂಜೆಯ ನವರಾಗದ ರುಚಿ ಮುಸುಳೆ ಮುಸುಳನಾಗಿ ತಮಂ ಮೇಲಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೩); ಕಿರೀಟರತ್ನನಿಚಯಂ ಕಿಸುಸಂಜೆಯವಾಗೆ (ಉಪ್ಪಟ. ೨-೧೯); ಕಣ್ಣಕೆಂಪು ಕಿಸುಸಂಜೆಯಂ ಪಸರಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೩); ತೊಂಡೆವಾಯ್ದೊಜಿ ಕಿಸುಸಂಜೆವಿಜಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೧೩); ಕೋಪದಿಂ ಕಣ್ಣಾರಿಯನು ಗುಳುವ ತೆಐದಿ ಕಿಸುಸಂಜೆಯನು ನಿಂದಿಸಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೫೧). [ಕಿಸು₃ + ಸಂಜೆ]

ಕಿಸುಸಂಜೆವೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಸಾಯಂಕಾಲದ ಕೆಂಬಣ್ಣ ಕೂಡಿರು, —ಬೆರೆತಿರು: ಕಿಸುಸಂಜೆವೊರೆದ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಪಸರಿಸಿದಪುದೆನಿಸಿ ರಾಮಚಂದ್ರಂ . . . ಪಸರಿಸಿ ನಯನಪ್ರಭೆ ರಂಜಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೬೪). [ಕಿಸುಸಂಜೆ + ಪೊರ್ೆ]

ಕಿಸುಸೆರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ನರ, —ರಕ್ತನಾಳ: ಕಿಸುಸೆರೆ ಪರಿದಿರೆ ಕಣ್ಣೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೩೫); ಕಿಸುಸೆರೆ ಪುಟ್ಟೆ ಬಿಟ್ಟ ನಿಡುಗಣ್ ನಸು ಕೆತ್ತುವ ಮೀಸೆ . . . ಭ್ರುಕುಟಿಯುಗ್ಮಮುದುರ್ವಿಸೆ ಕೋಪಮುಣ್ಮಿ ಕಂಪಿಸುತಿರಲ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೧೯೯); ಕಿಸುಸೆರೆಯ ಕಣ್ಣು ತೋರ ಭುಜ ಸೂತ್ರಿಸಿದವೊಲು ಚೆಲುವಾದ ಅವಯವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೩). [ಕಿಸು₃ + ಸೆರ್ೆ]

ಕಿಸುಸೆರೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪು ನರ ಹರಡು; ನರದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಪ್ರಸರಿಸು: ನೀಳ್ಪುಂ ಬೆಳ್ಪುಮನೊಳಕೊಂಡು ಕಿಸುಸೆರೆವರಿದ ಕಣ್ಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೯ ವ); ಹರಿವಂಶಕೇತು ಕಣ್ ಕಿಸುಸೆರೆವರಿಯೆ . . . ಮುಳಿದಿಂತೆಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೩೯); ಕಿಸುಸೆರೆವರಿದಿರ್ದಕ್ಷಿಯುಗ್ಮಂ ಪಯೋಜಪ್ರಾಯಂ ತಾಮ್ರಾಧರೋಷ್ಠಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೧೭). [ಕಿಸುಸೆರೆ + ಪರಿ₁]

ಕಿಸುಸೇಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಟ್ಟೆ, —ಸೀರೆ: ಅವನ ಬಟ್ಟೆ ಸೆಳೆತೆಗೆದು, ಕಿಸುಸೇಲೆಯಂ ಹೊದಿಸಿ, ಮುಳ್ಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಕುಟವಂ ಮುಡಿಸಿ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೯-೨೪೪). [ಕಿಸು₃ + ಸೇಲೆ₁]

ಕಿಸೆ, ಕಿಶೆ, ಖಿಸೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಂಗಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಚೀಲದಂತೆ ಹೊಲಿದು ಮಾಡಿದ ಜೇಬು; ಬೊಕ್ಕಣ: ಕಿಸೆಯಿಂದ ಪತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ವಾಲತ್. ೬೪); ಆವರ ಕಿಸೆ ಬರಿದಾದಾಗ ಯಾರೂ ಕರೆದು ಮಾತನಾಡಿಸುವವರಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೪೩). ಕಿಶೆ: ರಾಚಪ್ಪ ಕಿಶೆಯಿಂದ ಕಾಕಾ ಅವರ ಕಾಗದ ತೆಗೆದು (ದೀಪಹ. I, ೧೦೨). ಖಿಸೆ: ಸಂಸ್ಥಾನೀಕರೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಖಿಸೇದಾಗ ಬಿದ್ದರು (ಸಮಜೀ. ೫೨೬).

ಕಿಸೆಗೆಹಾಕು, ಕಿಸೆಗೆಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು = ಅಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊ; ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ: ಎಂಥೆಂಥವರನ್ನೋ ಕಿಸೆಗೆ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ, ಇವರು ಯಾವ ಗಿಡದ ತೊಪ್ಪಲು? (ರೂಢಿ); ಕೋರ್ಟಿನಿಂದ ಜಪ್ತಿ ವಾರಂಟು ಹೊರಟೊಡನೆ ವಾರಂಟನ್ನು ಜಾರಿಮಾಡುವ ಅಮೀನರನ್ನು ಗೌಡರು ತಮ್ಮ ಕಿಸೆಗೆಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೪೭). [← ಪಾರ. ಕೀಸಾ; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಖಿಸಾ]

ಕಿಸೆಗಡಿಯಾರ (ನಾ). ಜೇಬಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಚಿಕ್ಕಗಡಿಯಾರ: ಕೈಗಡಿಯಾರಕ್ಕಿಂತ ಕಿಸೆಗಡಿಯಾರ ದೊಡ್ಡದು (ರೂಢಿ). [ಕಿಸೆ + ಗಡಿಯಾರ]

ಕಿಸೆಗಳ್ಳ (ನಾ). ಜೇಬು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕಳವು ಮಾಡುವವನು; ಜೇಬುಗಳ್ಳ: ವಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಕಿಸೆಗಳ್ಳರ ಹಾವಳಿಯಿದೆ (ಅಳನಿ. ೨); ತಾನೂ ಕಿಸೆಗಳ್ಳನಾದರೆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹಣಸಂಪಾದನೆಯಾದೀತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೧೭). [ಕಿಸೆ + ಕಳ್ಳ₁]

ಕಿಸ್ಕಾಡು 'ಕಿಸುಗಾಡು' ನೋ.

ಕಿಸ್ಕಾರ 'ಕಿಸ್ಗಾರ' ನೋ.

ಕಿಸ್ಗಾರ, ಕಿಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಕಡುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ಕೇಪಲ ಗಿಡ; ಕೇಪುಳ: ಕಿಸ್ಗಾರ, ದಾಸವಾಳದ ಹೂಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಮಾಡಿದ್ದರು (ಕುಡಿಕೂ. ೬೫); ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಿಸ್ಗಾರ ಹೂವೊಂದು ತೇಲುತ್ತ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಮೈಲಿಮಾ. ೮೫). ಕಿಸ್ಕಾರ: ಕಾರಿಹಣ್ಣು . . . ಕಿಸ್ಕಾರದ ಹಣ್ಣು, ನೇರಳೆ ಹಣ್ಣುಗಳಿವೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೩). [?]

ಕಿಸ್ತು, ಖಿಸ್ತು (ನಾ). ೧. ಕಂತಿನ ಮೂಲಕ ಪಾವತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕಂತು. ೨. ಕಂದಾಯದ ಹಣ. 'ಕಿಸ್ತುಬಂದಿ' ಪರಾ. ಖಿಸ್ತು: ೨. ತಲಪಿದ ತಾರೀಖಿನಾರಭ್ಯಾಸಾಲ್ಲಿಯಾನಯೆರಡು ಖಿಸ್ತಿನ ಮೇರ್ರಿಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪. ೨೭-೧೨; 1830); ಆದರೆ ಸರ್ಕಾರದವರು ಕೇಳಿದಾಗ ಖಿಸ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಪಾವತಿ ಮಾಡುತ್ತಾ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೯). [← ಅರ. ಕಿಸ್ತ್; ಮರಾ. ಖಿಸ್ತ್]

ಕಿಸ್ತುಬಂದಿ, ಖಿಸ್ತುಬಂದಿ (ನಾ). ೧. ಕಂದಾಯದ ಹಣವನ್ನು ಕಂತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಪಾವತಿಮಾಡುವ ಕ್ರಮ. ೨. ಹಾಗೆ ನಮೂದಿಸಿದ ಕರಾರು ಪತ್ರ: (ಕೃಷ್ಣಗ. ೫೫೩); ಆಯಾ ವರುಷದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕಿಸ್ತುಬಂದಿ ಪ್ರಕಾರ ವಸೂಲಾಗುವಂತೆ ಅಪ್ಪಣೆ ದಯಪಾಲಿಸಬೇಕು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೬೨). ಖಿಸ್ತುಬಂದಿ: ಖಿಸ್ತುಬಂದೀ ಪ್ರಕಾರ ವಸೂಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಮಹಾವಂ. II, ೬೬). [← ಮರಾ. ಖಿಸ್ತುಬಂದೀ]

ಕಿಸ್ತುಬಾಕಿ (ನಾ). ಕಂದಾಯ ಹಣದ ಬಾಕಿ; ಕಂತುಗಳ ಬಾಕಿ: ಕಿಸ್ತುಬಾಕಿ ಉಳಿದರೆ ಸುಸ್ತಿ ಬಡ್ಡಿ ಕೊಡಬೇಕಾದೀತು (ರೂಢಿ). [ಕಿಸ್ತು + ಬಾಕಿ]

ಕಿಸ್ತುವಸೂಲಿ (ನಾ). ಕಂದಾಯ ಹಣದ ಕಂತಿನ ವಸೂಲಿ: ಮಾಹೆವಾರಿ ಜಮಾಖರ್ಚು ಲೆಕ್ಕದ ತಯಾರಿ ಮುತ್ತು ಕಿಸ್ತುವಸೂಲಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೫೮). [ಕಿಸ್ತು + ವಸೂಲಿ]

ಕಿಸ್ಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: (ವೈಡಿಗ. ೪೭-೨೫). [?]

ಕಿಳ್ (ನಾ). ಹಾಳು ನೆಲ: ಖಿಳ್ಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ಖಿಲ್ವ, ಬಿಳ್ವ] – ಕಿಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಲ್, ಬಿಳ್] (ಶಮದ. ೨೪೮ ಪ್ರಯೋ); "ಕಿಳ್ (ಬಿಳ್) – ಖಿಲ್ವ = ಹಾಳ್ನೆಲ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). [?]

ಕಿಳಕ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಗಾರ; ವಚನಭ್ರಷ್ಟ (?): ಇಳೆಯ ಪಾಲನ ನಾನು ಕಾಡೊಳು ಬಳಲಿಸಿದೆ ವಿಧವಿಧ ಶ್ರಮೆಯ ಅಳಕದಿವನು ಸತ್ಯವಾದಿಯು ಕಿಳಕನಾದಗಲೆ (ಹಮುಚ. ೧೪೧). [?]

ಕಿಳಕಿಂಚಿತ 'ಕಿಲಕಿಂಚಿತ' ನೋ.

ಕಿಳಕಿಳ₁ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಕಳವಳ: ಕಪಿಗಳ ಕಿಳಕಿಳಾಯತ ರವದಿ ಮೃಗಸಂಕುಳದ ಕಳಕಳದಿ . . . ಅದ್ಭುತವಾಯ್ತು ವನದಹನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೫೭). [< ಸಂ. ಕಿಲಕಿಲಾ]

ಕಿಳಕಿಳ₂ 'ಕಿಳಿಗಿಳೆ' ನೋ.

ಕಿಳನಿಲ (ನಾ). ಕಾಲ ಕೆಳಗಿನ ನೆಲ: ಚರಣಾಂಗುಷ್ಠಾಗ್ರದಿಂದಂ ಕಿಳನಿಲಮು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಳನೆಲನ] ನಹೀಂದ್ರಾಲಯಕ್ಕೊತ್ತೆ (ಜಗವಿ. ೮-೪೭). [< ಕಿೞ್ನೆಲ]

ಕಿಳಾಸ 'ಕಿಲಾಸ' ನೋ.

ಕಿಳಿಂಜಕ 'ಕಿಲಿಂಜಕ' ನೋ.

ಕಿಳಿಕಿಂಚಿತ 'ಕಿಲಿಕಿಂಚಿತ' ನೋ.

ಕಿಳಿಗಿಳೆ, ಕಿಳಕಿಳ₂ (ನಾ). ಒಂದು ದುರ್ಗದ ಹೆಸರು: ವಂದನಮಂ ಕಿಳಿಗಿಳೆಯುಮಂ ಚಂದನ ಚಾಣಕ್ಯ ಚಾಕ ಪನ್ನವಳಗೆಯಿ ಸನ್ನಜಿಗಡಗನಿಕರಮನೊನ್ದರೆ ನಿಮಿಷದೆ ಕೊಣ್ಣ ವೀರಪಾಣ್ಡ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೮-೬೩; 1107). ಕಿಳಕಿಳ₂: ಕಿಳಕಿಳಪ್ರಖ್ಯಾತ ದುರ್ಗಾಧಿಪಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೨೪); ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರಭ ಕಿಳಕಿಳಪ್ಪ ಜನನುತ ಚೂಡಾಮಣಿ ಶಶಿಪ್ರಭಮೇದಿನಿಗತಿಶಯ ವಂಶಾಲ (ಶಾಂತೀಚ. ೨-೮೨). [?]

ಕಿಳಿತ್ರಮು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] (?) : ಲಾಲಿತ ಗಮಕ ಭಜಾವಣೆಮಾಗಿಚ್ಛ ವಿಯೊ ಕಿಳಿತ್ರಮುಮೆಸೆದಿರೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ ಕೀಲಿಸಿದಂತಿರೆ ಕೇಳುತ್ತಿದಂ ರಾಮು ಚಂದ್ರನ ಗೀತವನು (ಕುಮುರಾ. ೧೧–೧೨). [?]

ಕಿಳಿರ್$_1$ 'ಕಿಳಿಜು$_1$' ನೋ.

ಕಿಳಿರ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ನಿಮಿರು : ಎಳೆಯಳ ಸೆಳೆವೊಳ್ಪಡುವುಂ ಸೆಳೆಮುಂಚಮು ಮೊಡನೆ ಸೆಳೆಯೆ ಪುರ್ವುಂ ಕುರುಳುಂ ಕಿಳಿರೆ ನಿತಂಬದ್ರವಮುಂ ಗಳರವಮುಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪–೨೬).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಿಳರ್ ; ಮಲ. ಕಿಳರ]

ಕಿಳಿರ್$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು ; ಸಿಟ್ಟಾಗು : "ಕಿನಿಸು" (ಚತುನಿ. ೬. ೩೬).
[< ಕೆಳರ್$_2$?]

ಕಿಳಿರು$_1$ 'ಕಿಳಿಜು$_1$' ನೋ.

ಕಿಳಿರು$_2$ 'ಕಿಳಿಜು$_2$' ನೋ.

ಕಿಳಿಲ್ 'ಕೀಟಿಲ್' ನೋ.

ಕಿಳಿಲನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಚಳಿಲನೆ, ಕಿಳಿಲನೆ, ಗಳ ಗಳನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೯ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕಿಳಿಜು$_1$, ಕಿಳಿರ್$_1$, ಕಿಳಿರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆನೆ ; ಹೇಷಾರವ ಮಾಡು : "ಕಿಳಿಜು – ಹಯಘೋಷೇ" (ಶಮಧಾ) ; ತೊಳಗೆ ಪೊನ್ನರಥಂ ರಥ ವಾಜಿಗಳ್ ಕಿಳಿಜೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೮೯) ; ಕಿಳಿಜೆ ಹಯಂಗಳ್ ಗರ್ಜಿಸೆ ಜಳದನಿಭಂಗಳ್ ಗಜಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದೊಳ್ . . . ಕಿಳಿಜೆ ಹಯಂ ಪತಿಗೆ ವಿಜಯಮುಂ ಸೂಚಿಸುಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪–೪೫) ; ಕಿಳಿರ್ದು ನೆಗೆವ ಕುದುರೆಗಳುಂ (ಪಾರಸಿ. ೨–೨೩).
ಕಿಳಿರ್$_1$: "ಕಿಳಿರ್ – ಹಯಧ್ವನೌ" (ಶಮಧಾ) ; ಕಿಳಿರ್ವಶ್ವಂಗಳ ನಿನದಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೧೫) ; ಕಿಳಿರ್ವಂತೆ ಹೊಯ್ದಟ್ಟಿ ಬೆಗಡುಗೊಂಡಾ ಕುದುರೆ ಶಿಬಿರದತ್ತೋಡಿದತ್ತು (ಶೇಸರಾ. ೯೫–೮೧). ಕಿಳಿರು$_1$: ಸಾನು ರಾಗದೊಳು ಕಿಳಿರಲು ದೈತ್ಯರೆಡಹುವರು . . . ಇಂತು ಕಾಳಗದೊಳ ಸುರರಂ ಪಾಳ್ಗೈವುಪಾ ತುರಗವು (ಪ್ರಭುಪು. ೫–೮೦). [?]

ಕಿಳಿಜು$_2$, ಕಿಳಿರು$_2$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಕೆನೆತ ; ಹೇಷಾರವ : ಕಿಳಿರ [ಜು]ಬ್ಬರದಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಳ್ಬಬ್ಬರದಿಂ] ತೀವಿದುವಾಶಾಂತರಮುಂ ಜವ ದಿಂದೆ ಗರುಡನಂ ತರ್ಜಿಪವೋಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೨). ಕಿಳಿರು$_2$: ನಂಬಿದರೂಳಿಗಿ ಎಂದು ಸಾರೆ, ಬಿಳಿಕುದುರೆಯ ಕಿಳಿರಿನ ಡಂಗುರವೆ? (ಗಿರಿವಿಂ. ೪೧–೮). [< ಕಿಳಿಜು$_1$]

ಕಿಳುವದುವ 'ಕೀಟ್ವದುವ' ನೋ.

ಕಿಳುವಳಿ (ನಾ). (ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ) ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿ ; ಉಪ ಗ್ರಾಮ : ಆ ಗ್ರಾಮಕೆ ಸಲುವ ಕಿಳುವಳಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಚತುಸೀಮೆಗೆ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೮೩–೧೦ ; 1528). [?]

ಕಿಳುಹೊಲ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಹೊಲ : ಆಜುವತೊಕ್ಕಲ್ ಕಿಳುಹೊಲ ಆದಿಯಾಗಿ ಇಕ್ಕುದು (ಕಇ. IV, ೧೬–೩ ; ?). [< ಕಿಬ್$_2$ + ಪೊಲ]

ಕಿಳ್ಕಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಕೀಳು ಕವಿ ; ಹೀನನಾದ ಕವಿ : ಉದಗ್ರಸ್ಫುರತ್ಕವಿ ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಟಪ್ರಭಾವಮನದಂ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀ]ಳ್ಕಬ್ಬಿಗಂ ಗುಪ್ತಿಗೈದವ ರಾತ್ರಿಯಕೃತಿಪ್ರಭಾವತೆಯನಾದಂ ತೋರ್ಪವೋಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೮–೯೯).
[< ಕಿಬ್$_2$ + ಕಬ್ಬಿಗ]

ಕಿಳ್ಕಯ್ದು 'ಕೀಟ್ಕೈದು' ನೋ.

ಕಿಳ್ಕುಳಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕುಳಿ, —ಗುಣಿ : ಈ ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವವು ಮಹಾನರಕದ ಕಿಳ್ಕುಳಿಯ ತಳಕ್ಕೆ ತಲೆಕೆಳಕಾಗಿ ಬೀಳುವ ವಿಪರ್ಯಯಕ್ಕೂ ಸಮರ್ಥವಹುದು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೮೪–೨೪).
[< ಕಿಬ್$_2$ + ಕುಳಿ$_2$ (< ಕುಬಿ$_2$)]

ಕಿಳ್ಗಿಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ದುರ್ಗದ ಹೆಸರು : ಸನ್ನ ಕಿಳ್ಗಿಳೆಮುಂ ದೋರ್ವಳ ದಿಂದೆ ಪತ್ತಿ (ಸೌಇಇ. XX. ೮೭–೪೩ ; ?). [< ಕಿಳಗಿಳ]

ಕಿಳ್ಜಂತೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಜಂತೆ : ಕೀತಕಿಯ ದಳದ ಕಿಳ್ಜಂತೆಯಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೨೧). [< ಕಿಬ್$_2$ + ಜಂತೆ]

ಕಿಳ್ತು 'ಕೀಟ್$_1$' ಪರಾ.

ಕಿಳ್ದನಿ (ನಾ). ಕೆಳದನಿ ; ಕುಗ್ಗಿದ ದನಿ : ಅರತ ಗಂಟಲ ಕಿಳ್ದನಿಯಿಂದ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೦೩–೪). [< ಕಿಬ್$_2$ + ದನಿ$_2$]

ಕಿಳ್ತಾಳಿಗೆ (ನಾ). ತಾಳಿಗೆಯ ಕೆಳಭಾಗ ; ಅಂಗುಳಿನ ಕೆಳಭಾಗ : ಒರಸಿದೊಡೆ ಬರಿಯಂ ಕೊಱೆವ ಉಗುಳ್ದೊಡೆ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀ]ಳ್ತಾಳಿ ಗೆಯೊಳ್ತಾಂಟುವ ಪಲವುಂ ಬಗೆಯ ಗಾಣಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೪ ವ).
[< ಕಿಬ್$_2$ + ತಾಳಿಗೆ]

ಕಿಳ್ನಡೆ (ನಾ). ಕೀಳುನಡೆ ; ಕೆಟ್ಟನಡತೆ : ಅವನೊಳಾದೊಡಂ ಕುಮತಿ ಕಾಳ್ನುಡಿ ಕಿಳ್ನಡೆ ತೋಱುತಿರ್ದೊಡೆ (ಅಪಶ. ೬೦).
[< ಕಿಬ್$_2$ + ನಡೆ$_2$]

ಕಿಳ್ನೆಲ 'ಕಿಟ್ನೆಲ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಪಡಿಸು 'ಕಿಟ್ಪಡಿಸು' ನೋ.

ಕಿಳ್ಪರಜು (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಚು ; ಕೆಳಗಿನ ಖಡ್ಗಧಾರೆ : ಸುಳಿಪಲ್ ಘುಲಿಲ್ಲೆನುಗೆ ಬಾಳಿನ ಕಿಳ್ಪರಜಿಂದೆ ಮೋದಿದರ್ಪನೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨–೩೬ ; 1162). [< ಕಿಬ್$_2$ + ಪರಜು]

ಕಿಳ್ಪೊಟ್ಟೆ 'ಕಿಟಿಪ್ಪೊಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಪೊಡೆ 'ಕಿಟಿಪ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಪೋಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದಾನ (?) : ಶ್ರೀಮನ್ನಾಳ್ಪ್ರಭು ಮುಡಲೂರ ಪೊಲ್ಲಗಾವುಂಡಂಗೆ ಹಿರಿಯರಸರ ಬೊಮ್ಮಿದೇವರಸರು ಕಿ[ಳ್ಪೋ]ಗು ನಡಿಸಿದ ಮರ್ಯಾದೆ (ಕಇ. IV, ೪೮–೪೩ ; 1247). [?]

ಕಿಳ್ಪರಿ 'ಕಿಟ್ಪರಿ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಮೂಲೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಮೂಲೆ, —ಕೊನೆ : ಆ ವೇದಿಯ ಮೇಗಣ ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆಯ ಕಿಳ್ಮೂಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೦೭–೨೩).
[< ಕಿಬ್$_2$ + ಮೂಲೆ]

ಕಿಳ್ಮೊಗ 'ಕಿಟಿಮ್ಮೊಗ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಮೊಳೆ, ಕೀಳ್ಮೊಳೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಮೊಳೆ, —ಗೂಟ : ನೆಗಪಿ ನೆಟ್ಟ ಘನ ತ್ರಿಶೂಲದ ಕೆಲದೊಳಿಳಿಪಿದಂಬಿನ ಪೊದೆಯ ಸಾರ್ಚಿ ನಿಲಿಸಿದ ಶರಾಸನದ ಕಿಳ್ಮೊಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಳ್ಮೊಳೆ]ಯೊಳಿಳಿಪಿದ ಪಾಜುಂಬಳೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). ಕೀಳ್ಮೊಳೆ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[< ಕಿಬ್$_2$ + ಮೊಳೆ$_2$]

ಕಿಳ್ಸರ (ನಾ). = ಕಿಳ್ದನಿ : (ಕಿಳ್ಸರದಿಂದ,) ಅಪ್ಪಣೆ. (ಹೋಗುವವನು.) (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೬೬–೨೧). [< ಕಿಬ್$_2$ + ಸರ$_3$]

ಕಿಳ್ಸರಗು 'ಕಿಟಿಸ್ಸೆಱಂಗು' ನೋ.

ಕಿಳ್ಸರೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನರ, —ರಕ್ತನಾಳ : ಅರಿವಾಳ ಪಾಟಲಂ ಕಿಳ್ಸರೆ ರಕ್ತಂ ಮಂಜುಮೊಳೆ . . . ಮಧುವಿಲೋಚನಂಗಳ್ ಶುಭದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧–೨೩). [< ಕಿಬ್$_2$ + ಸೆರೆ$_2$]

ಕಿಳ್ಳ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಚಿತ್ರವಾಹನ ಪೊಸ್ಪುಚ್ಛಾಳಿ ಕಿಳ್ಳಂ ನಾಗಣ್ಣನಧಿಕಾರಿಗಳಾಗೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೬–೨ ; 675). [?]

ಕಿಳ್ಳಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಿಮ್ಮನೂರ ಕಿಳ್ಳಮ್ಮನ ಅಣ್ಣಗಿಯ ರಟ್ಟಗನ ಬೆದೆ ಮುಟ್ಟೆಯಾಲಮ್ಮಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೧–೧೩ ; 800). [ಕಿಳ್ಳ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕಿಳ್ಳೆಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬೋಆಚಂ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ತ್ರೀಯೆನ್ನೆನ್ನಡೆ ಕಿಳ್ಳೆಯ್ಯವುವರೊರುಮಿಬ್ಬುಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩-೩ ; 900). [ಕಿಳ್ಳ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಿಳ್ಳಾಣಿ (ನಾ). ಕೀಳು ನಾಣ್ಯ : ಕೇಣಿಯನಿತ್ತು ತನ್ನೊಡಲನೊಪ್ಪಿಸಿ ನಾಡ ವಿಟರ್ಗೆವೊಂದ ದುರ್ಗಾಣಿಗೆ ಲಕ್ಕ ಜೀವದಭಿಮಾನವನಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳ ಕಿಳ್ಳಾಣಿಯ ಮುದ್ರೆಯಂತಿಹಪರಕ್ಕುರೆ ಸಲ್ಲದ ವೇಸಿಗರ್ಥಮಂ ಪ್ರಾಣಮನಿಕ್ಕಿಯಕ್ಕಟ ವೃಥಾ ಕೆಡುವಂ ಕೆಡುಕಂ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳ್ (ನೀತಿಸಾ. ೬೪). [< ಕೀಳಾಣಿ]

ಕಿಳ್ಳಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಚೇಷ್ಟೆ ; ಕಿಲಾಡಿತನ ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ : ಇದೆಲ್ಲ ಕಿಳ್ಳಿ ಬಂದಿರೋದು ಅವರಪ್ಪ ಆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣಾಚಾರಿಯಿಂದ (ಹಸ್ನೊಂದ. ೧೧೦) ; ಜನರು ಇಂಥ ಕಿಳ್ಳೀ ಮಾಡುವದು ಸರಿಯಾದ್ದಲ್ಲ (ಮೋಹನೀ. ೮) ; ನಮಗೂ ಕಿಳ್ಳಿ ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನಿಸಿತು (ಚಂದುಟ. ೪೨). [< ಕಿಳ್ಳು ?]

ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ, ಕಿಳ್ಳೀಕೇತ, ಕಿಳ್ಳೆಕೇತ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೂತ್ರದ ಬೊಂಬೆ : ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ ಬಡವ ಕೈಗೊಂಬೆಯಾಗುವನು, ಕಿಳ್ಳಿಕೇತನ ಹಿಂದೆ ಸೂತ್ರಧಾರ (ಅರಳು. ೪೭೧) ; ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರಾಟದ ಹಿಂದಿರುವ ಸೂತ್ರಧಾರಕ ಶಕ್ತಿ (ಚೀನಭಾ. ೬೪). ೨. ಇಂತಹ ಬೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುವವನು, —ಕುಣಿಸುವವನು : ಕಿಳ್ಳಿಕೇತನು ಗೊಂಬೆ ಕುಣಿಸುವೊಲು ಕುಣಿಸುವಳು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೩-೫) ; ದಾಸರ ಆಟ, ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರ ಆಟ . . . ಮನೋರಂಜಕ ಸಾಧನಗಳಾಗಿದ್ದುವು (ಜನಜೀ. ೩೦). ೩. "ಕಿಡಿಗೇಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೮) ; ಪಂಗಡಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ನಮ್ಮ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡೆಬ್ಬಿಸಲು ಹೂಡಿದ ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರಾಟವಿದು (ಜನನಾ. ೧೨). **ಕಿಳ್ಳೀಕೇತ** : ೨. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು . . . ಕಿಳ್ಳೀಕೇತನ ಆಟವಾಡಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೧೨೫). **ಕಿಳ್ಳೆಕೇತ** : ೧. ಇದೆಂತ ಕಿಳ್ಳೀಕೇತರ ಮದುವೆ ? (ಬೆಳುಮ. ೨೦೬). [ಕಿಳ್ಳಿ + ಕೇತ]

ಕಿಳ್ಳಿಕೇತತನ (ನಾ). ಹುಡುಗಾಟ ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ : ಇವು ಪರಟಿ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ಕಿಳ್ಳಿಕೇತತನಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಹರಟಿಗಳಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. X, ಮೆಚ್ಚುಗಮಾತು). [ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ + -ತನ]

ಕಿಳ್ಳಿಕೇತಾಟ (ನಾ). ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ : ಪಿಳ್ಳೆಗಳು ಮನೆಮನೆಗೆ ಅಲೆದಾಡಿ ಕುಳ್ಳು-ಸೊದೆಗಳ ತಂದು ಕಿಳ್ಳಿಕೇತಾಟದಲಿ ಕಲೆಹಾಕಿ ಕೊಳ್ಳಿಯನು ಇಕ್ಕಿ (ಬಾಸಿಗ. ೨೭-೬). [ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ + ಆಟ$_1$]

ಕಿಳ್ಳೀಕೇತ 'ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಚಿವುಟು ; ಗಿಲ್ಲು. 'ಕಿಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಳ್ಳು ; ತೆಲು. ಗಿಲ್ಲು ; ತುಳು. ಕಿರ್ಸ್ಕ್]

ಕಿಳ್ಳು$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣೊಳಗಿನ ಪಿಚ್ಚು ; ಸಿಳ್ಳು ; ಕೆಸರು : ಕಿಳ್ಳ ಮುಡು ಕರ್ಣ ಕಿವಿ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಪುತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೮) ; ಮಲಮೂತ್ರ ರಕ್ತ ಸಿಬಳು ಕಿಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಹಲವು ಲಾಲಸ ಗುಗ್ಗೆಗಳಿಂ (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೬-೩೦). 'ಸಿಳ್ಳು' ಪರಾ. [?]

ಕಿಳ್ಳೇಕೇತ 'ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ' ನೋ.

ಕಿಱಟ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ (?) : ತಾಗಿದ ಗಜಾಸುರನಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಚಮ್ಮವಂ ಸಜಸಜಱ ಸಜನೆ ಸೀಳ್ದು ಬಿದಿರ್ಚಿಯಾಡುತ ಪುಟುಟಿಹ ಕುಟಿಹ ಕುನಟ ಕಿಱಟಕಿಱಟವೆಂಬ ವಾದ್ಯದಿಂ ನಟಯ್ಸಿ ನಾಟ್ಯವಾಡಿದ ಮಹೇಶ್ವರನ್ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೦-೨೩ ; 1235). [?]

ಕಿಱಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಬು ; ಗಿಡಿ ; ದಟ್ಟಣಿಸು : ಬಿಜ್ಜೋದರಿಯರ ತೊಂಡಿಲುರವಕೆಯ ಪಜ್ಜಳದೊಡಿಗೆಯೊಳ್ಕಿಱಿದಾ ಸಜ್ಜೆವನೆಯ ಪಟ್ಟಶಾಲೆಯೊಳ್ ಸೆಳೆಕೊಂಡರುಜ್ಜುಗವೆಂಗಳರ್ಕಿಯೊಳು (ಭರಚ. ೧೩-೧೦೦). ೨. ಅಡಗಿಹೋಗು ; ಕುಸಿ : ಬಱಿದಾದುದು ಜಲಧಿಜಲಂ ಕಿಱಿದಿರ್ದುದು ಮೇರು ನಿನ್ನ ಭರದಿಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೬). 'ಕಿಕ್ಕಿಱಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚಿಱು]

ಕಿಱಿ$_2$, ಕಿರಿ$_1$ (ಗು). 'ಕಿಱಿದು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಕಿಱಿಯೆಸಳು' ಪರಾ. **ಕಿರಿ$_1$**. 'ಕಿರಿಬೆಟ್ಟು', 'ಕಿರಿಮೆ' ಪರಾ. [< ಕಿಱಿದು]

ಕಿಱಿಕಿಱಿ, ಕಿರಿಕಿರಿ, ಕಿರ್ಕಿರಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರಿಕಿರಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದ. 'ಕಿಱಿಕಿಱಿಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಿರಿಕಿರಿ** : ೨. ಕಿರುಕುಳ ; ಕಾಟ ; ಕಿಟಿಕಿಟಿ : ಹೊಸ ಹೆಂಡತಿಯ ಕಿರಿಕಿರಿಯೂ ಉಪದ್ರವವೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ (ಮೋಹನಿ. ೧೮) ; ಅವಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತುಂಬಾ ಕಿರಿಕಿರಿ (ನಡೆವಾ. II, ೧೨೦೦). ೩. ಅಸ್ವಸ್ಥರಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾಡುವ ನರಳಾಟ : (ಕಿ). **ಕಿರ್ಕಿರಿ** : (ಕಿ).

ಕಿರಿಕಿರಿಮಾಡು = ಪೀಡಿಸು ; ತೊಂದರೆಕೊಡು : ಕೂಸು ಅತ್ತು ಕಿರಿಕಿರಿ ಮಾಡತೊಡಗಿದರೆ ಭಟ್ಟರ ರಾಮರಕ್ಷಾ ಅಂಗಾರವು ಅದನ್ನು ಶಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೫) ; ಮುರಲೀಧರನು ಕಿರಿಕಿರಿಮಾಡ ಹತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಮನೆಗೆ ತಿರುಗಿ ಬರುವಾಗ (ಜೀವಪ್ರ. ೨). [? / ತುಳು. ಕಿರಿಕಿರಿ]

ಕಿಱಿಕಿಱಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಕಿರಿ ಶಬ್ದಮಾಡು ; ಕಿರುಗುಟ್ಟು : ಚೀಱಿ ಕಿಱಿಕಿಱಿಗುಟ್ಟುತಟ್ಟೆಳವಾಱಿ ಬಿದ್ದನು ಪಲುಗಿರಿದು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೪೫) ; ಎಸುವ ಜೋದರ ನಾಳಿಯಂಬಿಗೆ ಕುಸಿದು ಕಿಱಿಕಿಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸಿಕಿಱಿದು ಗಿರಿ]ಗುಟ್ಟಿ ಹಲುಗಳ ಹಸರಿಸಿದವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿದ ಭಲ್ಲುಕವ್ರಾತ (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೮). [ಕಿಱಿಕಿಱಿ + ಕುಟ್ಟು]

ಕಿಱಿಗುಳ್ಳ 'ಕಿಱಿಯಗುಳ್ಳ' ನೋ.

ಕಿಱಿಗೂಸು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಮಗು ; ಚಿಕ್ಕಮಗು ; ಹಸುಗೂಸು : ಕಿಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಜು]ಗೂಸಾದೊಡೆ ಬಲ್ಲಾಳದೇವನ ಮುಱಿಯಲಿಱಿವನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೬೩). ೨. ಚಿಕ್ಕಹುಡುಗಿ ; ಬಾಲಿಕೆ : ಕಿಱಿಗೂಸ ಹೋಗುವುದು ಕಿಱಿಮಾತನಾಡುವುದು ಕಱು ಸತ್ತ ಆವ ಕಱೆವುದು ತನ್ನ ತಾನಿಱಿದು ಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೧೮). [< ಕಿಱಿದು + ಕೂಸು]

ಕಿಱಿಗೆ$_1$, ಕಿರಿಗೆ, ಕಿರುಗೆ, ಕಿಱುಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಸೀರೆ ; ಬಾಲಕಿಯರು ಉಡುವ ಸೀರೆ : ನಿಗಳವುಂಗುರ ಗೆಜ್ಜೆ ಪೊನ್ನಂದುಗೆ ಪವಳಮುಂ ಮುತ್ತು ಪೊಚ್ಚ ಕಿಱಿಗೆ ಜವಿಕೆಯುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಸ ಜವಕಿಗೆ ಕಿಱುಗೆಯುಂ] (ಬಸವು. ೧೪-೧೫). **ಕಿರಿಗೆ** : ಎರಡು ಕಿರಿಗೆ ತೊಗೋ ಅಂತ ಕೈಯೆತ್ತಿಕೊಟ್ಟಾಗ (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೭) ; ಅವಳು . . . ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಕಿರಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ಹೊದೆದಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೪). **ಕಿರುಗೆ** : ಕಿನ್ನುಡೀ ಕಿರುಗೆಜ್ಜೀ ಕಿರುಗೆ ನಾಗರಸುತ್ತು (ನಾಪದ. ೨೦). **ಕಿಱುಗೆ** : ಉಟ್ಟುದಂತುದಯರ್ಾಗದ ಕಿಱುಗೆಯಂತೆಸೆದ ಬಟ್ಟೆದೊಡೆಯೊಳು ರುಧಿರವಿಳಿಯಿತ್ತು (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೧-೧೧). [?]

ಕಿಱಿಗೆ$_2$ (ನಾ). = ಕಿರ್ಗಿ : "ಕಿಱಿಗೆ = ಒಜಪು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). [?]

ಕಿಱಿಗೆಜ್ಜೆ, ಕಿರಿಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗೆಜ್ಜೆ ; ಕಿಂಕಿಣಿ : ಕಾಲಲಿ ಕಿಱಿಗೆಜ್ಜೆ ನೀಲದ ಬಾವುಲಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೧-೧೧). **ಕಿರಿಗೆಜ್ಜೆ** : (ಕಿ). 'ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [< ಕಿಱಿದು + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಕಿಱಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣದು ಮಾಡು ; ತೆಗಳು ; ನಿಂದಿಸು : ನಿಮಗೆಮ್ಮ ಮಾಡಿದಪಕಾರಮಾವುದಕ್ರಮದಿನೆಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಬರಲ್ಕಕ್ಕುಮೆ ಪೇಱಿಮೆಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮಾತು ಕಿಱಿಗೆಯ್ಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿವಿಗೆಯ್ದೆ] ಚಿತ್ರವಿತ್ತಿಂತೆಂದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೯೪). [< ಕಿಱಿದು + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಿಱುಗೆಹೊಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಗದ್ದೆ; ಸಣ್ಣಗದ್ದೆ(?) : ನಾಯಕರ ಕಿಱುಗೆ ಹೊಲನ ಕಡನ ಮುದಿಹೊಲಕೆ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೮೦-೧; 1417).

[ಕಿಱುಗೆ? + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಕಿಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಿಕ್ಕದಾಗು (?): ಬಲಹರನ ಚರಣದಂಡದ ತಲೆಯೊಳ್ ಕಿಱು [ಪಾಠಾಂ. ನೆಱೆ]ಗೊಂಡೆಬಿಲ್ವ ಬಾಂದೊಱೆಯೆಲರಿಂ ದೊಲೆದುದು ವಿಷ್ಣುಕುಮಾರನ ಗೆಲವಂ ಕಂಡಮರರೊಸೆದು ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿವೊಲ್ (ಅರ್ಥನೇ. ೬-೩೪). [< ಕಿಱಿದು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿಱುಚು, ಕಿರಚು, ಕಿರಿಚು, ಕಿರುಚು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಚೀರು; ಅರಚು: ನಗದಿರ್ ಬಾಯ್ಕುಡಿಗೊಳ್ಳದಿರ್ ಕಿಱುಚದಿರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೬). **ಕಿರಚು:** ಆ ಪ್ರಾಣಿಯು ಅಂಬಾ ಎಂದು ಕಿರಚ ಹತ್ತಿತ್ತು (ಬಂಗಾಹೆ. ೪೧); ಕಿರಚಬೇಡ... ನಾನೇ ದೊರೆ, ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆಗೆ (ಪಾಶ್ಚಾಪು. ೧೨೯). **ಕಿರಿಚು:** ಹುಡುಗರು ಎದ್ದುನಿಂತುಕೊಂಡು 'ನಮಸ್ಕಾರ ಸಾರ್' ಎಂದು ಕಿರಿಚಿದರು (ರಂಗಕ. ೩೧). **ಕಿರುಚು:** ಆ ಬೆಕ್ಕು ಬಹುಹೊತ್ತು ಕಿರುಚಿ ಒರಟೊರಟಾಗಿ ಸುತ್ತಾಡಿ, ಪರಚಿ, ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಅಗುಳಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿತು (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೨೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಱಾವು]

ಕಿಱಿದು, ಕಿರಿದು (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕದು; ಸ್ವಲ್ಪವಾದದ್ದು; ಸಂಕ್ಷೇಪವಾದುದು: ಕಿಱಿದಱೊಳ್ ಪಿರಿದುಮರ್ಥಮನಱಿಪಲ್ ನೆಱೆವಾತನಾತನಿಂದಂ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೫); ನಿಮಗನಿಬರ್ಗಂ ಕಿಱಿದೆಯಾಯುಷ್ಯಮೆಂದು ಪೇೞ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೦-೨೪); ಕಿಱಿದನಱಿವುದಂ ನುಡಿವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೭); ಬಗೆ ಕಿಱಿದು ಮಾತು ಪಿರಿದೆನೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೩೧); ಹೂತು ಹಿಗ್ಗುವ ಪುಳಕರಾಜಿಗೆ ದೇಹ ಕಿಱಿದೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೨). (ಗು). ೨. ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಸಣ್ಣ: ನಾಣುಮಂ ಕಿಱಿದು ಜಾಣುಮನಟ್ಟುಜನೀವ ಚುಂಬನಂ ಕಳೆದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೭); ಪ್ರತಿಭೆ ನಿಸರ್ಗಮುಂಟು ಕಿಱಿದೋದುಗಳೊಳ್ ಕಿಱಿದುಂಟು ಬಲ್ಮೆ (ಗದಾಯು. ೧-೫೦); ಕಿಱಿದಾಲೋಕನ ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಸರದಿಂ...ಕಿಱಿದಾಂದೋಳಿತ ಮೌಳಿಯುಂ (ಅನಂಪು. ೭-೫೭); ಪಾಂಡವರು ಕುರುಭೂಮೀನಿವಾಸಕೆ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟರು ಕಿಱಿದು ದಳಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೧೮). **ಕಿರಿದು:** "ಪುಟ್ಟ, ಚುಟ್ಟ – ಅಲ್ಪೀಭಾವೇ, ಕಿರಿದರೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೨೫೭); ಅಲ್ಪವೊ ಭೂಮವೊ ಹಿರಿದೋ ಕಿರಿದೋ (ಅನಿಕೇ. ೩೧-೧); ಆ ದೊಡ್ಡ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮನೆ ತುಂಬ ಕಿರಿದು (ರೂಢಿ).

ಕಿಱಿಕಿಱಿದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬಾಯ್ವೆಣ್ಣೆಯೊಡನೆ ಕಿಱಿಕಿಱಿದೆ ನಂಜ ನೂಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೬-೨೪); ಪೊನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ ಕಿಱಿಕಿಱಿದನೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ); ಕಿಱಿಕಿಱಿದೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಮುಂದಂ ಕಿಱಿಕಿಱಿದನೆ ಸಾರ್ಚಿ ತಮ್ಮ ಗದೆಗಳನಾಗಳ್ ಕಿಱಿಕಿಱಿದೆ ತಿರುಪಿ (ಗದಾಯು. ೮-೭); ಕಡಿದು ಕಿಱಿಕಿಱಿದನೆಲುವಂ ಪುಡಿಗುಟ್ಟಿಸಿ (ಯಶೋಚ. ೪-೧೯); ಗುಹೇಶ್ವರನ ಲಿಂಗವ ಕಿಱಿಕಿಱಿದಾಗೆ ನೆನೆದರೆ ಹಿರಿಹಿರಿಯಾಗಿ ಕಾಡುವುದು ನೋಡಾ ಮಱಹು (ಅವಚಂ. ೨೨೯-೧೦೩೬). ಕಿಱಿಕಿಱಿದಾಗು = ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕದಾಗು: ಕಿಱಿಕಿಱಿದಾಗಿರೆ ಮೆಯ್ಯಂ ಕೊಱೆ ಕೊಱೆದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೬೯); ಪದಂಗಳ್ ಕಿಱಿಕಿಱಿದಾಗಿಯುಂದಮಾಗಿರೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦-೧). ಕಿಱಿಕಿಱಿಯ = ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ; ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ: ಕಿಱಿಕಿಱಿಯವಾಗಿ ನಿನ್ನಂ ತಱಿತಱಿದಡಗಿಂಡೆಯಂ ತಗುಳ್ದಾಡುವೆನೊ (ಬಂಹರಿ. ೮-೧೨); ಕಿಱಿಕಿಱಿಯ ಸಮಯಗಳನೆಬ್ಬಟ್ಟೆ (ಬಸಪು. ೫೨-೩೦). ಕಿಱಿದಂತರ = ಸ್ವಲ್ಪದೂರ: ಸತಿಯ ಪೆಱಗೆ ಕಿಱಿದಂತರದೊಳ್ ಕೈಲಾಸನೆಂಬ ಕಂಚುಕಿ ಬಂದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧೯); ಕಿಱಿದಂತರಮಂ ಬಂದ ಬಂಧು ಜನರುಮಂ... ಮಗುಟಿಲ್ ಪೇೞ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೨). ಕಿಱಿದಂತರಂ = ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದವರೆಗೆ: ಎಮ್ಮಂ ಕಿಱಿದಂತರಂ ಕಳಿಪಿ ಮಗುೞ್ದು ಬಾ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೩); ಕಿಂಕರತ್ರಯಂ ಕಿಱಿದಂತರಂ ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೨-೩); ಪೂರ್ವದಿಶಾಮುಖನಾಗಿ ಕಿಱಿದಂತರಂ ನಡೆದು ಬಂದು (ಬಸರ. ೨-೪೭). ಕಿಱಿದ ಆಡು = ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಮಾಡಿ ಹೇಳು; ತೆಗಳು; ನಿಂದಿಸು: ಉಪಕಾರವಂ ಕಿಱಿದ ಆಡಿದವನೋ (ಬಸಪು. ೪೦-೪೨). ಕಿಱಿದಾಗಿ = ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ: ಸಾಯಬಯಸಿದೆ ಮಗನೆ ವಿಧಿ ನನಗಾಯುಷವ ಕಿಱಿದಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೬೯). ಕಿಱಿದಾಗಿಸು = ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಮಾಡು: ಪಿರಿದಾದ ತಳಿ ಮೇರುವೆಗಳನಡಸಿಯೆ ಕಿಱಿದಾಗಿಸಿದ ದುರ್ಗವನು (ಕಂಸವಿ. ೧೬-೩೪). ಕಿಱಿದಾನುಂ = ಕೊಂಚ; ಸ್ವಲ್ಪ: ಸಮನಿಸಿರೆ ಕೆಂಪು ಕಿಱಿದಾನುಮಱಿಗೆ ಸೌಗಂಧಿಕಾಖ್ಯಮದೆ ಕಲ್ಹಾರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೫-೨೩); ಕಿಱಿದಾನುಂ ಪೊೞ್ತುಮಲ್ಲಶ್ರಮದೆ ಪೋಣರ್ದು (ಜಗವಿ. ೪-೩೮). ಕಿಱಿದಾನುಂಬೇಗಂ = ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ; ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು: ಎಂದು ಕಿಱಿದಾನುಂ ಬೇಗಮಱೆ ಮರುಳಾದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೨ ವ). ಕಿರಿದಾನುಂಬೇಗದಿಂ = ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ: ದುರ್ಯೋಧನನು ಮಾಗಳೆ ಬಂದು ಬಲಿಬಂಧನನ ತಲೆದೆಸೆಯೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರೆ ಕಿಱಿದಾನುಂ ಬೇಗದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦ ವ). ಕಿಱಿದುಕಾಲ, ಕಿರಿದುಗಾಲ = ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ; ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು: ಇಳೆಯೊಳಿನ್ನುಂ ಕಿಱಿದು ಕಾಲವ ಬಳಸಬೇಹುದು (ಬಸಪು. ೨೦-೮); ತನ್ನ ನಿಜಗಾಣುತಿಹ ಮೂರ್ತಿಯುಂ ಕಿರಿದುಗಾಲಮ್ಮಿಲ್ಲಿಯಿರಿಸಿ ಕೊಳಲಿಚ್ಛೈಸಿದಂ (ತುರಂಗ. ೮೯-೩೫). ಕಿಱಿದುಗೊಳ್ = ಕೊಂಚ ತೆಗೆದುಕೊ; ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ: ತುಱುವೆಯ ಕಾಯ್ಗಳುಮಂ... ಶರ್ಕರೆಯಿಂ ನೆಱೆ ತಿಂದು ಬಿಸಿಯನೀರಂ ಕಿಱಿದುಗೊಳಲ್ಕಱಿಯದುಱುಗುಮೇ ಕೆಯ್ಮಸಕಂ (ಖಮದ. ೧೪-೪೨). ಕಿಱಿದುದಿನ = ಕೆಲವುದಿನ: ಒಂದಿನಿತು ತಳುವಿಲ್ಲ ಹೇಳಲು ಕಿಱಿದುದಿನವೆನಲು (ಬಸಪು. ೪೪-೬೯). ಕಿಱಿದು ಪೊೞ್ತು = ಕೊಂಚಕಾಲದವರೆಗೆ; ಕೆಲ ಹೊತ್ತು: ಆಂಕೆಗೊಂಡು ಕಿಱಿದು ಪೊೞ್ತು ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೦ ವ); ಅಸ್ಪಂದನೇತ್ರದಿಂ ಕಿಱಿದು ಪೊೞ್ತು ನೋಡುತ್ತುಮಿರ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೨-೫೫ ವ). ಕಿಱಿದುಬೇಗಂ = ಕಿಱಿದುಪೊೞ್ತು: ಕಿಱಿದು ಬೇಗಮಿರ್ದಾರಾಧನೆಯಂ ವಕ್ಖಾಣಿಸುವುದಂ ಕೇಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩-೭); ಜಗುಲಿಯ ಮೇಗಣ ಕುಸುಮದೆಸಳ ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸದಳಿಂಬದ ಮೇಗೆ ಕಿಱಿದು ಬೇಗಂ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭೧ ವ); ದವನಕನೇಕಾಗ್ರಮನನಾಗಿ ಕಿಱಿದು ಬೇಗಮದನಾಲಿಸಿ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೩೬-೧೪). ಕಿಱಿದೆಡೆ = ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ಥಳ; ಕೆಲವು ಭಾಗ; ಕೆಲವು ಅಂತರ: ಸುದರ್ಶನವೆಂಬ ಸಿವಿಗೆಯನೇಱಿ ಮಹೀಪಾಲರೇೞಡಿಯುಂ ವಿಯಚ್ಚರರೇೞಡಿಯನುಯ್ದುಂ ಬೞಿಯಂ ಸುರಾಸುರರ್ ಕಿಱಿದೆಡೆಯನುಯ್ಯೆ (ಚಾವುಂಪು. ೫೩-೧೬); ಕಿಱಿದೆಡೆಯ ದಂಡರತ್ನದಿಂ ತೊಡೆಯಿಸಿ ಕಳೆದು (ಅಜಿಪು. ೯-೩೪ ವ); ಕಿಱಿದೆಡೆಯಂ ಪೋಗೆವೋಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೧೦); ಬಂದು ಕಿಱಿದೆಡೆಯ ನಡೆ ವಿಜಯನಾಗೆಂದು ತನುವನು ತಡವಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೩). ಕಿಱಿಯ = ೧. ಚಿಕ್ಕವನು; ಸಣ್ಣವನು; ಕಡಮೆ ವಯಸ್ಸಿನವನು: ಕಿಱಿಯುಂ ಮುತ್ತಂ ಧನದಂ ಬಱಿಯಂ ತೊಱೆದಂ ಗೃಹಸ್ಥನೆನ್ನದೆ ಮುಂಬಿಟ್ಟೆಱಸಿ ಕೊಲುತಿಪ್ಪರ್ ಜವನ (ಆದಿಪು. ೪-೭೭); ಅವರಿನ್ದಂ ಕಿಱಿಯಲ್ಲಾರ್ಕುಳದ ಸಿದ್ಧಾನ್ತ ನಯವೇದಿಗಳ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೫-೮೦; 980); ನಿಮ್ಮ ಕಿಱಿಯಗುಡ್ಡಂ ವಾಯುಭೂತಿಯಾಯಿರ್ದನೆ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೩ ವ); ಹಿರಿಯನಲಿ ಜನಕಂಗೆ ಮೋಹವು ಕಿಱಿಯನಲಿ ಕಡುಮೋಹ ಜನನಿಗೆ ನಿರುತ ಮರುಚಲು ಮಗನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೩೧೧).

೨. ಕೆಳಮಟ್ಟದವನು; ಹೀನ; ಕೀಳ; ಅಲ್ಪ: ಪೆಱರಂ ಪೊಗೞ್ದಪೆಯೆಮ್ಮಂ ಕಿಱಿಯರ್ ಮಾಡಿದಪೆಯೆಲವೊ ಸಂಜಯ (ಗದಾಯು. ೩-೫೬); ಎನ್ನಿಂದ ಕಿಱಿಯರಿಲ್ಲ, ಶಿವಭಕ್ತರಿಂದ ಹಿರಿಯರಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೩೩೪); ವರಧರ್ಮವನುತ್ಸವದಿಂ ಸ್ಥಿರಮನದಿಂ ಕೇಳಲೊಲ್ಲದಾತನೆ ಕಿಱಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೭೫). ಕಿಱಿಯಂದು = ಚಿಕ್ಕಂದು; ಬಾಲ್ಯಕಾಲ: ಕಿಱಿಯಂದಿಂದಿತ್ತ ನಡಪಿದೋದಿಸಿದ ದಾದಿಯೆನಿಪ್ಪುದಱಿಂ (ಆದಿಪು. ೪-೨೧ ವ); ತೊಲಗದೆ ಗೋವುಗಾದ ಕಿಱಿಯಂದಿನ ಗೋವಿಕೆ ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ನೆಲಸಿದುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೪); ಕಿಱಿಯಂದು ತಂದೆ ಬಗ್ಗಿಸಲಱಿಯನೆ ತಾಯ್ ಜಡಿದು ತಿಳಿಪಲಱಿಯಳೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೨); ಮಗನಂ ಕಿಱಿಯಂದಿಂ ತೊಡಗಿ ಶಿಕ್ಷಿಸದಿರ್ದಱಿಂ ನಿಂತಾಯ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೩); ಕಿಱಿಯಂದೆನಗೆ ಪತಿಯಳಿದು ಪೊರೆವರಿಲ್ಲದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೪); ಕಿಱಿಯಕೋಲು = ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣದ ಕೋಲು: ಮಕಿಱಿಯಣ್ಣಯ ಸಿಂಗನ ಕಟ್ಟೆಯಲು ಕಿಱಿಯ ಕೋಲಲು ಮೂಱು ಮತ್ತರ್ ಗೞ್ದೆಯುಮಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಎಇ. II, ೬೫-೨೨; 12ನೆಯ ಶತ). ಕಿರಿಯವಂ, ಕಿಱಿಯವನು = ಚಿಕ್ಕವನು: ಈ ಕಿಱಿಯವನಱಿಯದೆ ಕೆಡೆನುಡಿದ ನಪ್ಪೊಡಂ ನೆಱೆ ಸಲಿಸುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೧). ಕಿಱಿಯವಳ್, ಕಿಱಿಯಳ್, ಕಿಱಿಯಳು = ಚಿಕ್ಕವಳು; ಕಿರಿವಯಸ್ಸಿನವಳು: ಈಗಳೀ ಕಿಱಿಯವಳ್ ನಮಗೊಂದುಮನಿಂತುಟೆನ್ನಳ್ (ಆದಿಪು. ೩-೨೬); ಕಿಱಿಯವಳ್ . . . ಮೆಱೆವಳಿಂದುಮುಖಿ ಚಂದನೆಯೆಂಬಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೪೫); ಅನಿಬರಿಂ ಕಿಱಿಯಳ್ ಬ್ರಹ್ಮಿಯೆಂಬ ಮಗಳಂ ಪಡೆದು (ಆದಿಪು. ೮-೪೪ ವ), ದುರ್ಯೋಧನನಿಂ ಕಿಱಿಯಳ್ ದುಶ್ಶಳೆಯೆಂಬಂತೆ (ಶಮದ. ೧೩೧ ಪ್ರಯೋ); ಕಿಱಿಯಳಿವಳೆಂದೆನ್ನುವಂ ನೀಂ ಬಱಿದೆ ಕಾಡದಿರು (ಬಸಪು. ೧೪-೨೨). ಕಿಱಿಯಾತ = ಚಿಕ್ಕವನು: ಕಿಱಿಯಾತನೆ ಪರಿವಾರಕ್ಕಮರಸಂಗಮಣುಗನಾಗಿ ಬಳೆಯೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೩-೪); ಕಿಱಿಯಾತಂ ನಿಸರ್ಗದಿಂ ವಕ್ರಗತಿಪರಿಣಾಮದಿಂ . . . ಉನ್ಮತ್ತನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೭ ವ). ಕಿಱಿವಿರಿಯರ್ = ಕಿರಿಯರು ಮತ್ತು ಹಿರಿಯರು; ಚಿಕ್ಕವರು ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡವರು: ತುಱಿಲ ಪರಕೆಯ ಸಮಾನಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿಂ ಕಿಱಿವಿರಿಯರಱಿದು ಪೊಡವಟ್ಟು ಪರಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೩ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿಱಿದು; ಮಲ. ಚಿಱು, ಚೆಱು, ಚೆಱು; ತುಳು. ಕಿರಿ, ಕಿರು; ಕೊಡ. ಕಿರ್ಕೆ; ತೆಲು. ಚಿಱು; ಕೋಲಾ. ಕಿರ್]

ಕಿಱಿದೇಗು (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು; ಭಾರಂಗಿ: ಸುರದುಂಬೆ ಸಿಂಧುವಾರ ಮರಿಚಂ ಕಿಱಿದೇಗು ಗರ್ದುಗಿನೆಲೆಯೆಂಬಿವುಮಂ ಬೆರಸಿ (ಖಮುದ. ೭-೩೨). 'ಕಿಱುದೇಗು' ಪರಾ. [< ಕಿಱಿದು + ತೇಗು₂]

ಕಿಱಿದೊಟ್ಟಿಲು (ನಾ). ಸಣ್ಣತೊಟ್ಟಿಲು: ಸಿಂಗಾರದುಱುಬಿನ ಕೆಳದಿಯರ ಕೈನೇಣ ಕಿಱಿದೊಟ್ಟಿಲಿನ ಬೊಂಬೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೪).
[< ಕಿಱಿದು + ತೊಟ್ಟಿಲು (< ತೊಟ್ಟಿಲ್)]

ಕಿಱಿನೇಱಿಲು (ನಾ). ನೇರಿಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಸಣ್ಣ ನೇರಳೆ: "ಕಾಕವಲ್ಲಭಾ - ಕಿಱಿನೇಱಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೩೨).
[< ಕಿಱಿದು + ನೇಱಿಲು (< ನೇಱಿಲ್)]

ಕಿಱಿನೋಟ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ನೋಡುವುದು; ಓರೆನೋಟ; ಕುಡಿನೋಟ: ಕಿಱಿನೋಟ ವಿಟನಿಂಗೆ ಅರೆನೋಟ ವಿದುಷಕಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೨). 'ಕಿಱುನೋಟ' ಪರಾ. [< ಕಿಱಿದು + ನೋಟ]

ಕಿಱಿಪಿಲ್ಲಿ, ಕಿರಿಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪಿಲ್ಲಿ; ಸಣ್ಣಕಾಲುಂಗುರ: ಕಿಱಿಪಿಲ್ಲಿಯನು ಇಟ್ಟು ವಾಣಿಪತಿಪಿತನೆಂಬೊ ಮೆಂಟಿಕಿಯಾ (ವಿಸಾಸು. ೫೪-೬). ಕಿರಿಪಿಲ್ಲಿ: ಚಂದದಲಿ ಮಿಂಟು ಕಿರಿಪಿಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಮಂದಗಮನೆಗೆ ಒಪ್ಪಿದವು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೪-೧೬); ಇಚ್ಚರದ ಕಿರಿಪಿಲ್ಲಿಯಾದ್ಯಲ್ಲಿ ಶೃಂಗರಿಸಿ (ಜಿನಮು. ೪೩-೨೬). [< ಕಿಱಿದು + ಪಿಲ್ಲಿ]

ಕಿಱಿಪು₁, ಕಿಱಿಹು, ಕಿಱುಪು₁ (ಕ್ರಿ). ತುರುಕು; ಒಳಸೇರಿಸು: ಎಱಗದರಾತಿ ರಾಯ × × ಯೊಱೆಯೊಳ್ ಪರಜೋಂಕೆಯಪ್ಪಿನಂ ಕಿಱಿಪಿ ಭುಜಾಸಿಯಂ ಜಸಮನೆಣ್ದೆಸೆಯಾನೆಯ ಕೋ × ಗೊಂಬಿನೊಳ್ನಿರಿಸಿ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೩೮-೧೩; 1160); ಅಸುಹೃತು ಪಾಂಡ್ಯನೃಪಾಳರಕ್ತಜಳದಿಂ ನೀರೂಡಿ ಸುಱ್ಱೆಂಬಿನಂ ಮಸೆದಂ ಬಿಲ್ಲಮುಮಸ್ತ್ರಶಾಣತಳದೊಳು ಘೋರೆಂಬಿನಂ ಜೈತುಗೀಪ್ರಸೃತಾಸ್ಯಾಂಬುಜಕೋಷದೊಳ್ಕಿಱಿಪುವಂ ಘಣ್ಮೆಂಬಿನಂ ಕೂರ್ಪು ದಳ್ಳಿಸೆ ಬಲ್ಲಾಳ ನೃಪಾಳಕಂ ನಿಜಭುಜಪ್ರೌಢಪ್ರತಾಪಾಸಿಯಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೭-೧೪; 1198); ಕಿಱಿಪುವ ಗೇಣ ಕೇಣಮಿವರಿಂ ನವಯೌವನಯೋಗ್ಯಮಾಯ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೧). ಕಿಱಿಹು: ೧. ಹಱಿಗಂಡಿಂದಾತನೇವನೆಂದುಲಿವನ ಬಾಯೊಱಯಾಗಲ್ಕೂರಲಗಂ ಕಿಱಿಹದೆ ಮಾಣ್ದಪನೆ ಹಬ್ಬಣಂ (ಕಇ. I, ೨೫-೪೬; 1186). ೨. ತಿವಿ; ಕುಟ್ಟು; ಚುಚ್ಚು: ಕಠಾರಿಯ ಕೋಲಿಂ ಮುಂದಣ ರತ್ನಸ್ತಂಭಮಂ ಕಿಱಿಹಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಱಿಮಿ, ತಿಱಿಹಿ] ಸೋಂಕುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೪-೯೬). ೩. ನಿಗುರು; ನಿಮಿರು: ಕುಸಿದ ಪಿಂದೊಗೆದೊಡ್ಡಿದ ಕಂದವೇಱೆ ಕಟ್ಟಿದ ಬಸಿಱೆತ್ತಿದೇಕ ಚರಣಂ . . . ಒಪ್ಪೆ ಕಿವಿಗಳ್ ಕಿಱಿಪುತ್ತಿರೆ ಪಾಯ್ದು ದೇವಕೂಟದ ಕಱುವಿಟ್ಟ ಕೇಸರಿವೊಲಿರ್ದುದು ಕೇಸರಿ ಕುಂಭಿಕುಂಭದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೮-೨೧); "ಸಣ್ಣದಾಗು" (ಲೀಲಾವ. ಕೋಶ). ಕಿಱುಪು₁: ೧. ಅರಿಬಿದುದರ ಬಾಯೊಳೆ ಸುರಿಗೆಯಂ ಕಿಱುಪುವಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೭-೨೯; 1098). ೨. ಕಿಱುಪುವ ಕಿವಿ ಕಡುವೊಗರಂ ಪೆಱುವ ಮೊಗಂ ಸುರ್ಬಡರ್ದ ವಾಳಾಗ್ರಂ ಮುಂದುಱುವಾಯ್ದು ತವಕಮೊಪ್ಪುವ ಕುದುರೆಗಳನಾರ್ದುಬಿಟ್ಟರ್ ಸುಭಟರ್ (ದಶಕು. ೨-೧೮). ೩. ವಕ್ರವಾಗು; ಗಂಟಿಕ್ಕು: ಅಱಿಪಿದುದು ರೌದ್ರರಸಮಂ ಕಿಱುಪಿದ ಕುಡುಪುರ್ವು ಕರ್ಚಿದೌಡುರ್ಚಿದ ಬಾಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨೦); ಕೊರಲಸೆರೆ ಬೀಗಿ ಬೆಮರುತ್ತಿರೆ ಕಣ್ಕೆಚ್ಚನಾಗೆ . . . ಪುರ್ವು ಕಿಱುಪೆ ಕಡುಪಿಂ ಕುರುಪತಿ ಭೀಷ್ಮಂಗೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿನಿವೋದಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೩೨); ನಿಗುಂಬಿಸೆ ಮನೋಮುದಂ ಕಿಱುಪಿ ಬೊಬ್ಬೆಗೊಂಡಿರ್ವರುಂ ತಗುಳ್ದೊದಱಿ ಸಾರ್ದು (ಅನಂಪು. ೫-೧೪). [ಕಿಱಿ₁ + -ಪು]

ಕಿಱಿಪು₂, ಕಿಱುಪು₂ (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕತ್ತಿಯಿಂದ ತಿವಿಯುವ ಒಂದು ರೀತಿ (?): ದೊಣೆಯಿಲ್ಲದ ಬಿಲ್ಲಾಳ್ ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲದ ಕಿಱಿ[ಪಾಠಾಂ. ಱು]ಪು ಮಂತ್ರಿಯಿಲ್ಲದರಸು ಮನ್ನಣೆಯಿಲ್ಲದ ನೃಪನೋಲಗಮೆಣೆಯಿಲ್ಲದ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ ಸೊಗಯಿಸಿದಪುವೇ (ಅಜಿಪು. ೬-೯೭). ಕಿಱುಪು₂: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಕಿಱಿಪು₁]

ಕಿಱಿಬಾಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬಾಲ; ಸಣ್ಣಬಾಲ: ಹತ್ತುಸಾಸಿರ ಕಣ್ಣು ಕತ್ತಿನಲಿ ಕಿಱಿಬಾಲ ತುತ್ತನೆ ಹಿಡಿದು ತರುತಿಹುದು ಕವಿಗಳಿದರರ್ಥವನು ಪೇಳಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೬೭). [< ಕಿಱಿದು + ಬಾಲ₁]

ಕಿಱಿಮಾತು, ಕಿರಿವಾತು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಮಾತು; ಅಡಕವಾದ ಮಾತು. ೨. ಕೀಳುಮಾತು: ಕಿಱಿಗೂಸ ಹೋಗುವುದು ಕಿಱಿಮಾತನಾಡುವುದು ಕಱು ಸತ್ತ ಆವ ಕಱೆವುದು ತನ್ನ ತಾನಿಱಿದುಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೧೪). ಕಿರಿವಾತು: ೧. ಕಿರಿವಾತಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿ ಅರ್ಥ (ಸಾಹಿವಿ. ೭೫); ತಿವಿದು ಆಡಿದ ಕಿರಿವಾತು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಕವಾಗಿದ್ದು ನಾಟಕಕಾರನ ಕುಶಲಕಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ (ತವನಿ. ೧೦೯). [< ಕಿಱಿದು + ಮಾತು₁]

ಕಿಱುಮಿಾನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣಮಿಾನು: ಗುಂಡಿ ನೀರೊಳಗೆ ಕಿಱುಮಿಾನ ಹೆಜ್ಜೆಯನು ಕಂಡಾತನಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೯೮). [< ಕಿಱಿದು + ಮಿಾನ್₃]

ಕಿಱಿಯ ಏಲಕ್ಕಿ 'ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಿಱಿಯಕ್ಕ (ನಾ). ಅಕ್ಕಂದಿರಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯವಳು: ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ್ಕೈವರು ಒಬ್ಬನ ಅರಸಿಯರು ಕಿಱಿಯಕ್ಕನ [ಪಾಠಾಂ. ಯಾಕೆಯ] ಕೂಡುವರೆ ಹಿರಿಯರಸಿ ಕುಂಟಣಿ, ಹಿರಿಯರಸಿಯ ಕೂಡುವರೆ ಕಿಱಿಯರಸಿ ಕುಂಟಣಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೨-೧೩). [< ಕಿಱಿದು + ಅಕ್ಕ₁]

ಕಿಱಿಯಕ್ಕರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಕರ ವೃತ್ತದ ಐದು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಚರಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲೆರಡು ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು ಕೊನೆಗೊಂದು ರುದ್ರಗಣವೂ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಸಮಪಾದಗಳುಳ್ಳ ವೃತ್ತ: ಪೊಡೆಯಲರವರಿರ್ವರ್ ಮೊದಲೊಳಿರ್ಕೆ ಜಡೆಯ ಶಂಕರ ನೊರ್ವಂ ತುದಿಯೊಳಿರ್ಕೆ ಮುಡದಿ ಕೇಳ್ ಮೂಱು ಗಣಮೆಸೆದಿರ್ಕೆ ಗಡ ಕಿಱಿಯಕ್ಕರಕ್ಕಿದೆ ಲಕ್ಷಣಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೮). [< ಕಿಱಿದು + ಅಕ್ಕರ₂]

ಕಿಱಿಯಗರು, ಕಿರಿಯಗುರು (ನಾ). ಅಗುರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: "ಶಿಂಶಫೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕಿರಿಯಗುರು**: ಪರಿಮಳದೆಣ್ಣೆಯಿಂ ತೀದ ಕಿರಿಯಗುರ ಗಂಧವಂ ಧರಿಸಿದರೆ . . . ಚರ್ಮದೋಷಂಗಳಂ ಹೋಗ ಲಾಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೨). [< ಕಿಱಿದು + ಅಗರು]

ಕಿಱಿಯಗುಳ್ಳ, ಕಿಱುಗುಳ್ಳ (ನಾ). = ಕಿಱುಗುಳ್ಳ: "ಕುಂಭಿ-ದಂತಿ, ಕರಿಯ ಸಿವನ್ನಿ, ಕಿಱಿಯ ಗುಳ್ಳ" (ಒಷಧಿ. ೩೪). **ಕಿಱಿಗುಳ್ಳ**: (೬). [< ಕಿಱಿದು + ಗುಳ್ಳ]

ಕಿಱಿಯಗೋರಂಟೆ, ಕಿಱಿಯಗೋರಟೆ (ನಾ). ಗೋರಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಚಿಕ್ಕಗೋರಂಟೆ: "ಸಹೆ, ಕುಮಾರಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕಿಱಿಯಗೋರಟೆ**: "ಕುರಂಟಾ, ಕುರಂಡಾ - ಕಿಱಿಯಗೋರಟೆ" (ಒಷಧಿ. ೩೪). [< ಕಿಱಿದು + ಗೋರಂಟೆ]

ಕಿಱಿಯತುಂಬುರು, ಕಿಱಿಯತೂಬರ, ಕಿಱಿಯತೂಬರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಕತಿಂದುಕ - ಕಿಱಿಯತುಂಬುರು" (ಒಷಧಿ. ೩೦). **ಕಿಱಿಯತೂಬರ**: "ಕಾಕತಿಂದುಃ, ಕಾಕಸ್ಫೂರ್ಜಃ - ಈ ಯೆರಡು ಕಿಱಿಯತೂಬರ" (ಒಷಧಿ. ೩೨). **ಕಿಱಿಯತೂಬರು**: "ಕಾಕತುಂಡಕಾ - ಕಿಱಿಯತೂಬರು" (ಒಷಧಿ. ೩೨). [< ಕಿಱಿದು + ತುಂಬುರು₁]

ಕಿಱಿಯತೂಬರ 'ಕಿಱಿಯತುಂಬುರು' ನೋ.

ಕಿಱಿಯತೂಬರು 'ಕಿಱಿಯತುಂಬುರು' ನೋ.

ಕಿಱಿಯದ್ರಾಕ್ಷೆ (ನಾ). ದ್ರಾಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಕಪಿಲಾ - ಕಿಱಿಯದ್ರಾಕ್ಷಿ (ಒಷಧಿ. ೨೧). [< ಕಿಱಿದು + ದ್ರಾಕ್ಷಿ (< ದ್ರಾಕ್ಷೆ)]

ಕಿಱಿಯನೆಲಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗುಳ್ಳ; ನೆಲಬದನೆ: "ವಿದಾರಿ, ಕ್ಷೀರಶುಕ್ಲೆ, ಇಕ್ಷುಗಂಧೆ, ಕ್ರೋಷ್ಟಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [< ಕಿಱಿದು + ನೆಲಗುಳ್ಳ]

ಕಿಱಿಯಬನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬನ್ನಿಮರ: "ಅಲ್ಪಶಮಿಾ, ಶಮಿರ - ಕಿಱಿಯಬನ್ನಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [< ಕಿಱಿದು + ಬನ್ನಿ₁]

ಕಿಱಿಯಬ್ಬೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕತಾಯಿ; ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ: ಈತಂ ಮನೆಯ ಕಿಱುಕುಳವೆಸನಂ ಮಾಡದಿರೆ ತನ್ನ ಕಿಱಿಯಬ್ಬೆ ಜಡಿದೊಡೆ ಮುಳಿದು ಬಂದೊಂ (ಚಾವುಂಪು. ೮೯-೬); ಕಿಱಿಯಯ್ಯಂ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಂ ಪಗಲ್ ಮೃಗಲಕ್ಷ್ಮಂ ಕಿಱಿಯಬ್ಬೆ (ಜಾತತಿ. ೩-೬); ನಿನಗಾಂ ಕಿಱಿಯಬ್ಬೆ ಯೊಂದು ಪೇೞ್ದು (ನಳಚಂ. ೫೭೩). [< ಕಿಱಿದು + ಅಬ್ಬೆ₁]

ಕಿಱಿಯಮಾವುಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೂಸೆಯ ವೆಟ್ಟುತ್ತಱ ಬಱಿಯ ಪಿರಿಯ ಮಾವುಡೆಗೆಯೊನ್ದು ಕಿಱಿಯಮಾವುಡೆ ಯೊನ್ದಸ್ತು ಬಾಡವೆರಡು (ಕಇಇ. ೬೯-೨-೫೬; 1056). [< ಕಿಱಿದು + ಮಾವುಡೆ]

ಕಿಱಿಯಮುಗುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. P ಈಗಿನ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು: ಕಿಱಿಯಮುಗುಳಿಯ ಪೆಮ್ಮಾಡಿಗೊಣ್ಡಜ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ನೀಱ್ಪಣ್ಣ ಇನ್ಸೂಱು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩-೮; 899 ?). [< ಕಿಱಿದು + ಮುಗುಳಿ]

ಕಿಱಿಯಮ್ಮ, ಕಿರಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ: ಅಖಿಳ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯೊಳ್ ದಂತಿಗನ ಪುತ್ರಕಂ ರಾಜ್ಯಾನ್ತರಮಾದನ್ದು ಕನ್ನರಂ ಕಿಱಿಯಮ್ಮಂ ಸನ್ತಾನದೊಳಿಟ್ಟ ಬಜಿಕ್ಕ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೯-೪೩; 947); ಆತನ ಕಿಱಿಯಮ್ಮಂ ವಿಶಾಖಭೂತಿಯುಮಲ್ಲಿಯೆ ಪುಟ್ಟಿದನ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೭-೧೬). **ಕಿರಿಯಮ್ಮ**: ಬಾಣರಾಜರಾ ಕಿರಿಯಮ್ಮಂ ಗಳಯಿರಡಿ ಆಳ್ವ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರ್ಕೊಟ್ಟೊಪ್ಪದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೭-೫, 9ನೆಯ ಶತ). [< ಕಿಱಿದು + ಅಮ್ಮ₁]

ಕಿಱಿಯಯ್ಯ, ಕಿರಿಯಯ್ಯ (ನಾ). = ಕಿಱಿಯಮ್ಮ: ಪಗಲೊಳ್ ತಂದೆ ದಿವಾಕರಂ ಜನನಿ ಶುಕ್ರಂ . . . ಕಿಱಿಯಯ್ಯ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಂ (ಜಾತತಿ. ೩-೬). **ಕಿರಿಯಯ್ಯ**: ಭೀಮಂ ನಿನಗೆ ಪಿರಿಯಯ್ಯನಹನೆ ಸಹದೇವ ನಕುಲರ್ . . . ಕಿರಿಯಯ್ಯಗಳೆ (ಅರುಣ. ೧೯-೧೮). [< ಕಿಱಿದು + ಅಯ್ಯ₁]

ಕಿಱಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ 'ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಿಱಿಯರಸಿ, ಕಿರಿಯರಸಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕರಾಣಿ; ಕಿರಿಯರಾಣಿ: ಕಿಱಿಯಕ್ಕನ ಕೂಡುವರೆ ಹಿರಿಯರಸಿ ಕುಂಟಣಿ, ಹಿರಿಯರಸಿಯ ಕೂಡುವರೆ ಕಿಱಿಯರಸಿ ಕುಂಟಣಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೨-೧೩); ಸೇರಿದವು ಪೂರ್ವಾಂಶ ಭಾಗಗಳು ಹಿರಿಯರಸಿ ಕಿಱಿಯರಸಿಯವರಿಬ್ಬರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೫೮); **ಕಿರಿಯರಸಿ**: ಪಿರಿದು ನಾರಿಯರಿದ್ದಡೇನ್ ಕಿರಿಯರಸಿಯಲ್ಲಿ ಹುದಾಪ್ತ ಮೋಹೋತ್ಕರುಷಂ (ಅನಂರಾ. ೨-೧-೨೭). [< ಕಿಱಿದು + ಅರಸಿ]

ಕಿಱಿಯಸಣಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಮೂಲ್ಯ ಪುಷ್ಪಾ - ಕಿಱಿಯ ಸಣಬು" (ಒಷಧಿ. ೧೨೪). [< ಕಿಱಿದು + ಸಣಬು]

ಕಿಱಿಯಸಿವನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಮಹಾನಿಂಬಿ - ಕಿಱಿಯಸಿವನ್ನಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೬). [< ಕಿಱಿದು + ಸಿವನ್ನಿ]

ಕಿಱಿಯಹಾದರಿ (ನಾ). ಪಾದರಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಮಧುಸ್ರವಾ - ಕಿಱಿಯ ಹಾದರಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೦). [< ಕಿಱಿದು + ಹಾದರಿ (< ಪಾದರಿ₃)]

ಕಿಱಿಯಹಾಲೆ (ನಾ). ಹಾಲೆಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಜೀವಂತಿ, ಜೀವನಿ, ಜೀವೆ, ಜೀವನೀಯೆ, ಮಧುಸ್ರುವೆ - ಈ ೫ ಕಿಱಿಯಹಾಲೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧). [< ಕಿಱಿದು + ಹಾಲೆ₁ (< ಪಾಲೆ₂)]

ಕಿಱಿಯಹಿಟ್ಟಳಿಕೆ 'ಕಿಱಿಯ ಹಿಟ್ಟಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಱಿಯಹಿಟ್ಟಳಿಕೆ, ಕಿಱಿಯಹಿಟ್ಟಳಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಂದರೋದ್ಭವಾ - ಕಿಱಿಯ ಹಿಟ್ಟಳಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೨೫). **ಕಿಱಿಯಹಿಟ್ಟಳಿಕ**: "ಚತುಷ್ಪತ್ರೀ - ಕಿಱಿಯ ಹಿಟ್ಟಳಿಕ" (ಒಷಧಿ. ೫೪). [< ಕಿಱಿದು + ಹಿಟ್ಟಳಿಕೆ]

ಕಿಱಿಯೀಚಲು 'ಕಿಱೀಚಲ್' ನೋ.

ಕಿಱಿಯೆಲಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಭೂಬದರೀ - ಕಿಱಿಯೆಲಚಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೩). [< ಕಿಱಿದು + ಎಲಚಿ]

ಕಿಱಿಯೆಲವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ರೋಚನ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [< ಕಿಱಿದು + ಎಲವ]

ಕಿಱಿಯೆಸಳು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಎಸಳು; ಸಣ್ಣದಳ: ಹಾದರಿಯ ಹರ್ಷ ನಿಧಿಯುಂ ಮಾಧವಿಯ ಮಹಾ ವಿದಗ್ಧ ಗುರುಶಂಕರನಂ ಕೇದಗೆಯ ಕಿಱಿಯೆಸಳ ಪುಣ್ಯಾಧಿಕನಂ ಕಂಡೆನೆನ್ನ ಕರಸರಸಿಜದೊಳ್ (ಕವಿಚ. III, ೩೯೭ ಶಿವದರ್ಶನಾಷ್ಟಕ).
[< ಕಿಱಿದು + ಎಸಳು (< ಎಸೞ್$_1$)]

ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿ, ಕಿಱಿಯಏಲಕ್ಕಿ, ಕಿಱಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: "ಉಪಕುಂಚಿತಾ, ತುತ್ಥಾ, ಕೋರಂಕಾ, ತ್ರಿಪುಟಾ, ತ್ರುಟಿಃ – ಈ ೬ ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿಯೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧); "ಏರವಕುಲಿ – ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೮). **ಕಿಱಿಯಏಲಕ್ಕಿ**: "ಕೋಲಾಂಗಿ – ಕಿಱಿಯ ಏಲಕ್ಕಿ" (ಒಷಧಿ ೪೧). **ಕಿಱಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ**: "ಉಪಕುಂಚಿ – ಕಿಱಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೬). [< ಕಿಱಿದು + ಏಲಕ್ಕಿ]

ಕಿಱಿಯೊಡಲ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಶರೀರ; ಕೃಶವಾಗಿಯೂ, ಗಿಡ್ಡಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಶರೀರ: "ಕಿಱಿಯೊಡಲವನಂ ಪೃಶ್ನಿಯೆಂಬುದು, ಕಿರಾತನುಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೭).
[< ಕಿಱಿದು + ಒಡಲ್]

ಕಿಱಿನಂಚ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಂಚ: ಪರಿಪರಿಯ ತೊಡವುಗಳು ಥೇನು ಸಂಕುಲ ದಿವ್ಯಮರಕತದ ಗಾಡಿಗಳೊಳಿಳೆವ ಕಿಱಿನಂಚಗಳು ಬರುತಿದ್ದುವು (ಪರಶು. ೩–೫೬). [< ಕಿಱಿದು + ಮಂಚ]

ಕಿಱಿವೀೞು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪಜಾರು, ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಪಾರಾಗು: ಸಂಸಪ್ತಕ ನಿಕುರುಂಬದೊಳಗೊರ್ವರುಮಂ ಕಿಱಿವೀೞಲೀಯದೆ ರಸಮಂ ಕೊಲ್ವಂತೆಂತಾನುಂ ಕೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೨೦ ವ); "ಕಡಮೆಯಾಗು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ). ೨. ಕಡಮೆಬೀಳು; ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕೊರತೆಯಾಗು. [< ಕಿಱಿದು + ಬೀೞು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕಿಱಿವೆಂಚೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಸರೋವರ: ಅಪಾರದುಗ್ಧ ಸಾಗರದೆ ವಿಹಾರಿ ಪಂಚೆ ಕಿಱಿ[ಪಾಠಾಂ. ಱು]ವೆಂಚೆಯ ವಾರಿಗೆ ಚಿತ್ತ ಮಾವುದೇ (ವೃಷವಿ. ೮–೧೧). [< ಕಿಱಿದು + ಬೆಂಚೆ]

ಕಿಱಿವೆಳಗು (ನಾ). ನಸುಬೆಳಕು; ಮಂದಪ್ರಕಾಶ: ಮೊದಲು ಕಿಱಿವೆಳಗು ನಸುರೇಖೆ ಸುಮನಸಾನಂದಕರಬಿಂಬ ಕಂಗೊಳಿಸಿದುದು ಮತ್ತಾ ಸುಧಾಸೂತಿಯ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೬–೨). 'ಕಿಱುವೆಳಗು' ಪರಾ.
[< ಕಿಱಿದು + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕಿಱಿಹು 'ಕಿಱಿಪ್ಪು' ನೋ.

ಕಿಱೀಚಲ್, ಕಿರೀಚಲು, ಕಿಱಿಯೀಚಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡು ಈಚಲು: (೬). **ಕಿರೀಚಲು**: (ವೈಶಿಗಿ. ೬೧–೧೨೩೧). **ಕಿಱಿಯೀಚಲು**: "ಪರಾಪರಂ – ಕಿಱಿಯೀಚಲು" (ಒಷಧಿ. ೯೨).
[< ಕಿಱಿದು + ಈಚಲ್$_1$ (< ಈಂಚಲ್)]

ಕಿಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆತ್ತ (ಭೂತಕೃ), ಕೆತ್ತು$_5$ (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಮುಚ್ಚು; ಕದವಿಕ್ಕು: ತೆಱಿಯದೆ ಮುನ್ನ ಕೆತ್ತ ಪಡಿಗಳ್ ನವಸೌರಭಮುಣ್ಮೆ ಪೊಕ್ಕಳಂ ತೆಱಿದುವು ರತ್ನತೋರಣಗಣಂಗಳುದಗ್ರ ವಿಮಾನರಾಜಿಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨–೬೩); ಆವನೆರ್ದೆ ಪಡಿದೆಱಿವಿನವೋವರಿಯ ಪಡಿಯನಾಸತಿ ಕೆತ್ತಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೮); ಬಾಗಿಲಂ ಕಿಱು ತೆಱಿಯೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಎಕ. II, ೩೫೧–೧೮; 1119); ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದೋಡಿ ಪಡಿಯಂ ಕಿಱಿಶಿರ್ಪ . . . ತತ್ಪುರೀಜನದ (ವರ್ಧಪು. ೩–೫); ಇತ್ತ ಲೋಕದ ಕಂಗಳೆವೆಗಳು ಕೆತ್ತವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೩೨). ೨. ಆವರಿಸು; ತುಂಬು; ಮುಸುರು; ಮುಸುಕು: ಮಾರ್ಗಣೌಘದಿಂ ಮೇಘಮಾರ್ಗಮಂ ಕೆತ್ತು ಪುಗಲೀಯದೆ (ಜಗವಿ. ೧೫–೫ ವ); ಬೀದಿಯ ತೆಱಹು ಕೆತ್ತವು ಹೊತ್ತ ಸರಕಿನ ಬಹಳ ಬಂಡಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೧೬); ಅಗಸದ ಬಟ್ಟೆಯಂ ಕೆತ್ತವು ದಿಗಂತಮಂ ತುಂಬಿದವು ಬಾಣಂಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೩೫). ೩. (ಆಲಂ) ಮೌನವಾಗು; ಬಾಯಿಬಿಗಿದುಕೊಂಡಿರು: ಹೊತ್ತ ಮೋನದ ವಿವಿಧ ವಾದ್ಯದ ಕೆತ್ತ ಬಾಯ್ಗಳ ಪಾಠಕರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೧೧); ಕಾಲ್ವಿಡಿದಿರ್ಪ ತನಯನಂ ಮೊಗನೋಡಿ ಮಾತಾಡಿಸದೆ ಬೆಱಗುವಡೆದಂತೆ ಕೆತ್ತುಕೊಂಡಿಹ ವಿಜಯನ ಬಗೆಯ ನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭–೫೦). ೪. ನಡುವೆಯೊಡ್ಡು, —ತಡೆ: "ಕಿಱು – ವ್ಯವಧಾನೇ (ನಡುವೆ ಬರು)" (ಶಮಧಾ). ೫. (?): ಒದವಿದಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ತ್ತ ಕಂಕಣದ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಕಣಯು] ಪುರ್ವಿನಜರ್ವು ಲಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಕಲೆಕ್ಕದ ಗತಿ ನಾಟಕಾಭಿನಯಮಾಯ್ತನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೦).

ಕೆತ್ತುಕೊಳ್ = ೧. ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರು; ಕವಿದುಕೊಂಡಿರು: ಕೆತ್ತುಕೊಂಡಿರೆ ಬಿಡಿಸುವೆನು . . . ಅಹಿತಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪೫). ೨. ಬಾಯಿ ಬಿಗಿದುಕೊಂಡಿರು; ಮೌನವಾಗಿರು: ಕೆತ್ತುಕೊಂಡಿರೆ ನುಡಿಸಿದನು ಕಲಿಕರ್ಣನವನಿಪನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೧೫); ಬೆರಗುವಡೆದವನಂತೆ ಕೆತ್ತುಕೊಂಡು ನಿಂತುಬಿಟ್ಟ (ಬಿಮರಿ. ೮೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆಱು]

ಕಿಱು$_2$, ಕಿರು (ನಾ). 'ಕಿಱಿದು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ. 'ಕಿಱುಗಂಟೆ', 'ಕಿಱುನಗೆ' ಪರಾ. ಕಿರು: 'ಕಿರುಗಬ್ಬ' ಪರಾ. [< ಕಿಱಿದು]

ಕಿಱುಕಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಿಱುಕಬೆ ಸರ್ಗ್ಗತನ ಬಾಣಸಿಗೆಯಾಕೆಯ . . . ಪಱಿಯಕ್ಕಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೫೫–೫; 950).
[ಕಿಱುಕ$_0$ + ಅಬೆ (< ಅಬ್ಬೆ$_1$)]

ಕಿಱುಕಸಲೆ 'ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಕಿರುಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಅಂತಸ್ಸಂಸ್ಥಿತಾ – ಕಿಱುಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ" (ಒಷಧಿ. ೭). **ಕಿಱುಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ**: ಕಿರುಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ ಬೇರು . . . ಆಡಿನ ಹಾಲಿನಿಂದ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೪೧). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ]

ಕಿಱುಕಾಗಾಮಾಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು: ವನವಾಸಿ ಮಣ್ಣಲೇ ಎಡೆವೊಲಬಭಾಗೇ ಕಿಱುಕಾಗಾಮಾಸಿನಾಮ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಭೋಗ . . . ದತ್ತಃ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬–೨೮; 694). [?]

ಕಿಱುಕಾಂತ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಕಾಂತ, —ಗಂಡ: ಪಱು ಕನಧಟ ಸಾಸಿರಬಾಹು ಪಿತನೆನ್ನ ಕಿಱುಕಾಂತನೊಳು ಕಾದುತಿಹನು (ಮೋಹತ. ೩೫–೩೮). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಾಂತ$_3$]

ಕಿಱುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟವಾಗು; ಪುಷ್ಟವಾಗು: ಕಿಱುಗೊಂಬು ನಳಿದ ಬೆನ್ನುಂ ಕಿಱುಕಿದ ತೊಡೆಗೆಚ್ಚಲಲೆವ ಬಾಲಂ ತೆಳುಮ್ಯೆ ಮೆಱಿಯೆ . . . ಕಱಿವೆಮ್ಮೆಯ ಪಿಂಡು ಪಳ್ಳಿಪಳ್ಳಿಯೊಳೆಸೆಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೬೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆಱಿ]

ಕಿಱುಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೀಚು; ಗೀರು. ೨. (ಬರೆದುದನ್ನು) ತೊಡೆದು ಹಾಕು; ಹೊಡೆದುಹಾಕು: (೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಱುಕ್ಕು; ಮಲ. ಕಿಱುಕ್ಕ; ತೆಲು. ಗಿಱುಕು]

ಕಿಱುಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಾಗಸೇನ ಗೊರವ ಕಿಱುಕುನ್ದದುಳ್ಳನ್ಯಸನಂ ನೋನ್ತು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರ್ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೭೦–೩; 906). [ಕಿಱು$_2$ + ಕುಂದ$_4$]

ಕಿಱುಕುಡ (ನಾ). = ಕಿಱುಕುಳ್ಳ$_3$: ಕಾಣಿಕೆಯುಗ್ರಾಣ ಪರಿಧಾನ . . . ದಂಡಾಯ ತವುಡೆಯೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತ ಕಿಱುಕುಡವೆಲ್ಲವಂ ಬಲ್ಲಾಳದೇವಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೯-೮೮ ; 1117). [< ಕಿಱುಕುಳ್ಳ$_2$]

ಕಿಱುಕುಣಿ 'ಕಿಱುಗುಣಿ' ನೋ.

ಕಿಱುಕುಣಿಕೆ 'ಕಿಱುಗುಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಕುಣಿಕ್ಕೆ 'ಕಿಱುಗುಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಕುಪ್ಪಟೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿಱುಕುಪ್ಪಟೂರ ಗ್ರಾಮ(ವ್) (ಕಇ. II, ೧-೧೦ ; 600). [ಕಿಱು$_3$ + ಕುಪ್ಪಟೂರ್]

ಕಿಱುಕುಲ, ಕಿರಕುಳ, ಕಿರುಕುಳ$_1$, ಕಿಱುಕುಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹೀನಕುಲದವನು; ಕ್ಷುದ್ರ; ಅಲ್ಪ: "ಕೂಟನೆಂದುಂ ಕಿಱುಕುಲ[ಪಾಠಾಂ. ೪]ನೆಂದುಂ ಅಲ್ಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೬೪) **ಕಿರಕುಳ:** "ಕಿರುಕುಳ – ಕಡಿಮೆ, ಹೀನ, ಚಿಲ್ಲರೆ" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). **ಕಿರುಕುಳ$_1$** : ೧. ಈ ನಿನ್ನ ನಾಲ್ವರು ತಮ್ಮಂದಿರು, ಇವರೇನು ಕಿರುಕುಳರೆ (ಬಿದುರೆ. ೫). (ಗು). ೨. ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ: ಕಿರುಕುಳ ದೈವಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬಾರದು (ವಚಶಾ. II, ೩೭೨); ಎಂತಹ ಕಿರುಕುಳ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ . . . ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಥಾನವಿರಬೇಕು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೬೫). **ಕಿಱುಕುಳ$_1$**: ೧. "ಕಿಱುಕುಳರೆನೆ ಸಾಮಾನ್ಯರ್" (ಭಾರನಿ. ೪೩); ಕೋಟಿ ಪೊಂಗೆ ಘಂಟೆಯುಲುಗುವ ಕಿಱುಕುಳ ಬೊಜಂಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ); ಕಿಱುಕುಳನೊಳ್ ಪಡೆದ ಗೆಲ್ಲದಿಂದಂ ಪಿರಿಯನೊಳ್ ಪಡೆವ ಸೋಲಮುತ್ತಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೦ ವ); ಈ ವೃದ್ಧಂ ಕಿಱುಕುಳನಲ್ಲ, ಕಾರಣಿಕನಾಗಲೆವೇಳ್ಕುಂ (ನಂಬಿರ. ೬-೬೦); ಕಿಱುಕುಳರು ನೀವಲ್ಲ, ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೧೩) ; ನಿನ್ನನುಜರೇಂ ಕಿಱುಕುಳರೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೨-೩೫). ೩. ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದುದು; ಹೀನವಾದುದು; ಅಲ್ಪವಾದುದ್ದು : ಧನವ ಬೇಡದೆ ಬರಿ ಕಿಱುಕುಳದವನಿಯನು ಬೇಡಿದ (ಸಂಭಪ. ೧೦-೨೧) ; ನಮಗೀ ಸಕಲ ಧರಣೀ ಕ್ಷತ್ರವರ್ಗದ ವಿಜಯ ಕಿಱುಕುಳವೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೭); ಎಮ್ಮ ಸಾಲೆಯೊಳ್ ಕಿಱುಕುಳದ ಬಡವು ಕುದುರೆಗಳ ಸಾಲೊಳ್ ಕಟ್ಟುವೆನ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೫-೭).

ಕಿರುಕುಳ ನೌಕರ = ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಸೇವಕ: ಗೌಡಕುಲಕರ್ಣಿಯವರ ಕೈಕೆಳಗೆ ತಳವಾರ, ಹಳಬ ಮುಂತಾದ ಕಿರುಕುಳ ನೌಕರರು ಇರುತ್ತಾರೆ (ಜಿಳವ. ೬೨). ಕಿಱುಕುಳ ದೈವ = ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ: ಕಿಱುಕುಳದೈವಕ್ಕೆ ಕುಱಿಯನಿಕ್ಕೆಹೆವೆಂದು ನಲಿನಲಿದಾಡುವರು (ಬಸವ. ೫೬೧). ಕಿಱುಕುಳವೆಸ = ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸ; ಪೇಲ್ಗೆಲಸ: ಈತಂ ಮನೆಯ ಕಿಱುಕುಳವೆಸನಂ ಮಾಡದಿರೆ ತನ್ನ ಕಿಱಿಯಬ್ಬೆ ಜಡಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೮೯-೬). [ಕಿಱು$_3$ + ಕುಲ]

ಕಿಱುಕುಸಲೆ 'ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ, ಕಿರುಕಸಾಲೆ, ಕಿರುಕುಸಾಲೆ, ಕಿಱುಕುಸಲೆ, ಕೀರಕಸಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: "ತಂಡುಲೀಯಃ, ಅಲ್ಪಮಾರಿಷಃ – ಈ ೨ ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧) ; "ಕಿಱುಕುಸಾಲೆಯುಮದಕ್ಕಂ ಸಿರುತಂ ತಾಂ ಮೇಘನಾದಿ ಸಿರಿಸ ಶಿರೀಷಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೧); "ಸೀರದರವಂ ತಂಡುಲೀಯಕಂ ಮುದಿಪ್ಪವೆನೆ ಕಿಱುಕುಸಾಲೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೪೦) ; ಕಿಱುಕುಸಾಲೆಯುಮನಾಗಳೆ ಕಳ್ಳೊಳೆ ಕುಡುಗೆ ಮಧುವಿಮಿಶ್ರಿತದಿಂದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩೩-೪). **ಕಿರುಕಸಾಲೆ:** "ಮು(ನಿ)ಹರಿ – ಕಿರುಕಸಾಲೆ." (ಓಷಧಿ. ೧೨೬) ; ಲವಂಗಾದಿಯಂ ಲೋಲತರ ಕಿರುಕಸಾಲೆಯ ಪುಂಡಿ ತುಂಬ ಬಸಳೆಯ ಭಂಗಿ ಸೊಪ್ಪುಗಳನೂ (ಮಹಾವಿ. ೧೧-೩೫) ; ಕಿರುಕಸಾಲೆಯ ರಸವಂ ಸಕ್ಕರೆಯಿಂ ಕೂಡಿ ನಸ್ಯಂ ಮಾಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೯೧). **ಕಿರುಕುಸಾಲೆ:** "ಮೇಘನಾದಃ – ಕಿರುಕುಸಾಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೯) ; ಕಿರುಕುಸಾಲೆ ಬೇವಿನೆಲೆ ಪಡಲಂ ಶರ್ಕರೆ . . . ಕಷಾಯಂ ರಕ್ತಪಿತ್ತಮಂ ತಕ್ಷಣದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೫-೮) ; ಬಾಳೆಯಗೆಡ್ಡೆಯ ರಸ ಕಿರುಕುಸಾಲೆ ಬೇರಿನ ರಸ ಸಹ ಕೂಡಿ ಶರ್ಕರೆವೆರಸಿ ಕುಡಿಯೆ ಮೂತ್ರಕಟ್ಟು ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೩೭೨) ; ಕಿರುಕುಸಾಲೆಯ ಬೀಜವಂ ನೀರಲ್ಲರೆದು ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆಗೆ ಪೂಸೆ ಮೂತ್ರ ಬಿಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೬೪). **ಕಿಱುಕುಸಲೆ:** ನೆಱೆ ಪೊರಸುಗೆ ಕಾವಲಿಯಂ ಕಿಱುಕುಸಲೆಯ ಬೇರೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೯). **ಕೀರಕಸಾಲೆ:** ಸೊಪ್ಪುಗಳು : ಪೊನ್ನಗಂಟಿ, ಕೀರಕಸಾಲೆ, ಬಿಳಿದಂಟು (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೭). [< ಕಿಱಿದು + ಕುಸಾಲೆ]

ಕಿಱುಕುಳ$_1$ 'ಕಿಱುಕುಲ' ನೋ.

ಕಿಱುಕುಳ$_2$, ಕಿರಕೋಳ, ಕಿರುಕುಳ$_2$, ಕಿರುಕೊಳ, ಕುರುಕುಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿಲ್ಲರೆ ತೆರಿಗೆ: ಕಿಱುದೆಱೆ ಕಿಱುಕುಳ ದಾಯಪ್ರಮ್ಮ (ಎಇ. XIII. ೧೭೧-೩೫; 1055); ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಗಾಣದೆಱೆ ಸಮಸ್ತ ಕಿಱುಕುಳ ತೆಱೆಯಾರಾಟ . . . ಕೊಟರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೨೪-೬ ; 1197) ; ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಅಡುದೆಱೆ . . . ಮುಖ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕಿಱುಕುಳಂಗಳು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೨೬-೩ ; 1270); ಸಿದ್ಧಾಯ, ಹೊದಕೆ . . . ಮುಂತಾದ ಕಿಱುಕುಳವನು ಬಿಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೫೨-೭ ; 1337). ೨. ಹಲವು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ವಸ್ತು, —ಚಿಲ್ಲರೆ ಸಾಮಗ್ರಿ: ಅಲ್ಲ ಬೆಲ್ಲ ಆರಿಸಿನ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಿಱುಕುಳವೆಲ್ಲವಂ ಪಸಾರಕ್ಕೊಂಡೊಂದ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೯-೭೩ ; 1229). **ಕಿರಕೋಳ:** ೨. ಊರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಿರಕೋಳ ಅಂಗಡಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಚಿಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರ: ಕಿರಕೋಳ ಹಾಗೂ ಠೋಕ ವ್ಯಾಪಾರ (ರೂಢಿ). **ಕಿರುಕುಳ$_2$**: ೧. ಕಿರುಕುಳ ಬಾಧೆಯೊನ್ದುಮಿಲ್ಲದನ್ತಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭೮-೫೬ ; 1045). ೨. ಪತ್ರಾವಳಿಯ ಎಲೆ, ಅರಟಾಳದ ಕಾಯಿ, ಕವಳೀಹಣ್ಣು – ಇಂಥ ಕಿರುಕುಳ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು (ಕಭಾಗೆ. ೫೪). ೪. ತೊಂದರೆ; ಕಾಟ; ಪೀಡೆ: ಇಲ್ಲವ ಕಿರುಕುಳ ಕೊಡೋದರಲ್ಲಿ ಪೈದಿಗಳು ನಿಸ್ಸೀಮರು (ವೀರಯೋ. ೩೫); ಒತ್ತಾಯಮಾಡುವುದರಿಂದ ಬರೀ ಕಿರುಕುಳ ಮಾತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೮೪) ; ತಮ್ಮಾಜಿಯ ಕಿರುಕುಳಕ್ಕೆ ರಮಾಕಕ್ಕಿ ಬಹಳ ಬೇಸತ್ತಿದ್ದರು (ದೀಪಹ. II, ೪೬). ೫. ಕಸಕಡ್ಡಿ ; ಗಿಡುಗಂಟೆ (?): ಬಲವಾದ ಮರಗಳಂ ಬಿತ್ತಿ ಮೇಲೆಸೆವ ಕಿರುಕುಳಂಗಳಂ ಸವರಿ (ಭಕ್ತಿಸ. III, ೮). **ಕಿರುಕೊಳ:** ೧. ಅರಮನೆ ತೆಱುಮಾರುಗಳನೂ ಉಂಡಿಗೆಯ ಕಿರುಕೊಳ ಸಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೩-೫೭ ; 1408). **ಕುರುಕುಳ$_1$** : ೧. ಶ್ರೀವಯಿಷ್ಣವರು ಕೂಡಿ ಆಳ್ವಾರ ದೇವರ ಕಯ್ಯಂಕರ್ಯಕ್ಕೆಂದು ಕುರುಕುಳವಂ ಪಡಿಯಲುಂ ಆಳ್ವಾರಸೇವೆಯ ಮಾಡಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬-೨೦ ; 1471).

ಕಿರುಕುಳಮಾರಾಟ = ಚಿಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರ: ಈ ಐದು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಠೋಕ ಮಾರಾಟ, ಕಿರುಕುಳ ಮಾರಾಟ, ಈ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ ಮಾರಾಟವೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೦೪). ಕಿರುಕುಳ ರಜೆ = ಸಾಂದರ್ಭಿಕ ರಜೆ; ಚಿಲ್ಲರೆ ರಜೆ: ಕಿರುಕುಳ ರಜೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಹಕ್ಕಿನ ರಜೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಅವರು ಎಂದೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ರಂಗರೋ.೧೬೫).
[ಕಿಱು$_3$ + ಕುಳ$_5$]

ಕಿಱುಕುಳಾಯ (ನಾ). ಕಿರುಕುಳ ತೆರಿಗೆಗಳಿಂದ ಬರುವ ವರಮಾನ: ಕಿಱುದೆಱೆ ಕಿಱುಕುಳಾಯಂ ಪಾಯಪ್ರಮ್ಮಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ಬಂಕಾಪುರ. ೩-೧೯ ; 1062) ; ಕಾಣಿಕೆ ಕಿಱುಕುಳಾಯದಾಯ ಸಹಿತಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೭, ಸಿಂಧಗಿ.೩೪-೨೭ ; 1108) ; ಕಿಱುಕುಳಾಯದಾಯ ಸಹಿತಂ (ಇಆ. V, ೪೭-೪೨ ; 1187). [ಕಿಱುಕುಳ$_3$ + ಆಯ$_7$]

ಕಿಱುಕೂಡಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಿಱುಕೂಡಲೂರನ್ನಾಮಧೇಯಮುಪಲ್ಲೀ (ಮೈಆರಿ. ೯೪೮, ೧೧-೧೦ ; 5ನೆಯ ಶತ). [ಕಿಱು$_2$ + ಕೂಡಲೂರು]

ಕಿಱುಕೆ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ ; ಆವರಿಸುವಿಕೆ : ಉಣ್ಕೆ, ಪಣ್ಕೆ, ಕಿಱುಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿಱಿಕೆ], ತಿಱುಕೆ, ಪೊಱುಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಱು$_1$ + -ಕೆ]

ಕಿಱುಕೆಱಿ 'ಕಿಱುಗೆಱಿ' ನೋ.

ಕಿಱುಕೊಣ್ಣಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಕಿಱಿನಾ ಸಂಗತ ಮಹಾಪಥನಿಂಬ ಪ್ರದೇಶಾತುದವಕ್ಕೊಲ್ ಕಿಱುಕೊಣ್ಣನ್ದ ತಟಾಕ. . . ಪೂರ್ವ್ವಭಾಗ ಇರ್ಗರೆ ನದೀ ಗತ್ವಾಸೇವನದ್ಯೇವದಕ್ಷಿಣಸೀಮಾ (ಎಕ.III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೫೭ ; 715 ?). [?]

ಕಿಱುಗಂಟೆ, ಕಿಱುಘಂಟೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗಂಟೆ; ಚಿಕ್ಕಗಂಟೆ; ಕಿಂಕಿಣಿ : ಪುಂಡರೀಕದ ಕಿಱುಗಂಟೆಯಿಂದೆ ಸಹಕಾರದ ಕೆಂದಳಿರಿಂದೆ ಚೆಲ್ವುವೆತ್ತುದು . . . ವಂದನಮಾಲಕಾವೃತಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೩); ಉಲಿಯಲು ಕಾಂಚೀದಾಮದಾ ಕಿಱುಗಂಟೆ ಲಲನೆ ನಡೆದಳು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೧-೩೧); ಅಂದುಗೆಗಳ ಝಣತ್ಕೃತಿ . . . ಮೇಖಳೆಯ ಚೆಂದದ ಕಿಱುಗಂಟೆಯ ದನಿ (ಕಂಸವಿ. ೨೪-೪೬). **ಕಿಱುಘಂಟೆ** : "ಕಿಂಕಿಣಿಯೆಂಬುದು ಕಿಱುಘಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೬) ; ಕುಱುಹಿನ ಪಟ ಕಿಱುಘಂಟೆ ಪುಲಿಯ ಬಾಲ ಮೆಱೆಯೆ ಗಡೆಯರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯೊಳೆ]ಯ್ತಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೬೫). [ಕಿಱು$_1$ + ಗಂಟೆ$_2$]

ಕಿಱುಗಂದ (ನಾ). ಎಳೆಯಮಗು ; ಹಸುಗೂಸು : ಕಂದಂಗಳ್ ಮುಱುಕದ ಕಿಱುಗಂದಂಗಳ ಮುದ್ದು ನುಡಿಗಳಂ ಮೂದಲಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೧-೫೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಂದ$_1$]

ಕಿಱುಗಂಬ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಂಬ : ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಪೊಸಗಂಬಂಗಳಿಂದಂ ಕೆಂಬೂರದ ಕಿಱುಗಂಬಗಳಿಂದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೧೯). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಂಬ]

ಕಿಱುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಟ್ಟಿಗೆ, —ಕೋಲು. 'ಇಡಿರ್ಗಿಱುಗಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_2$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ$_1$]

ಕಿಱುಗಟ್ಟು (ನಾ). ತಿಳಿಯಾದ ಕಟ್ಟು, —ಸಾರ : ಸರಿನೀರು ಸರಿಮೊಸರು ಶುಂಠಿ ನೀರುಳ್ಳಿಗಳ ತುರುವಲೇಲಕ್ಕಿ ತದುಕಿನ ಚಿಗುರ ಕಿಱುಗಟ್ಟು ವೆರಸಿ ನೀರೋಗರವ ಹಾಕಲದು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಪೂಜ್ಯ ತಕ್ರೋದನ ಕಣಾ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೬). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಟ್ಟು$_3$]

ಕಿಱುಗಡಲ್, ಕಿಗ್ಗಡಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಸಮುದ್ರ : ಬಂದಪುದು ಮುನಿಪನೊಡನೆಯದೊಂದು ವಿಯನ್ನದಿಯ ಕಿಱುಗಡಲ್ ಕೌತುಕಮೆಂ ಬಂದದೆ ದುಗುಲದ ಕೌಪೀನಂ ದಂಡಾಗ್ರದೊಳದೊಂದು ಯತಿಪತಿಗೆಸೆಗುಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೯). **ಕಿಗ್ಗಡಲು** : ಕಿಗ್ಗಡಲ ರಕ್ತದ ಹೊನಲಲಿ (ಬಸವ. ೬೦೫); ತೇಜಿಯ ಕಡಿಕುಗಳು ಕುಣಿವಾಡಿದವು ಕಿಗ್ಗಡಲ ರಕುತದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೧). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಡಲ್$_2$]

ಕಿಱುಗಡಸಿಗ 'ಕಿಱುಗಡಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಗಡಸಿಗೆ, ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ, ಕಿಱುಗಡಸಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು : "ತಿಕ್ತ – ದರಸಿ, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಕಿಱುಗಡಸಿಗೆ, ಪೆಗ್ಗುರುಟಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೬೮). **ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ** : ಶುಂಠಿ ವಾದಕ್ಕಿ ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ ಅಗುಳು ಶುಂಠಿ . . . ಇದರ ಕಷಾಯದಿಂದ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೨೩) ; ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ, ಜೀರಿಗೆ . . . ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಭಾಗವಾಗಿ ಬಿಸಿನೀರಿನಿಂದರೆದು ಕೊಡಲು ಶೀತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೬೩). **ಕಿಱುಗಡಸಿಗ** : "ಕಟಿ-ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಕಿಱುಗಡಸಿಗ, ಬಿಳಿಯ ಸಾಸುವೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೯). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಡಸಿಗೆ]

ಕಿಱುಗಣ್, ಕಿರುಕಣ್, ಕಿರುಗಣ್ಣು$_1$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಣ್ಣು : ಹೊಗೆ ಮೊಗದ ಕಿಱು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗಣ್ಣ ಕೆಮ್ಮೀಸೆಗಳ . . . ವಿಗಡನಿದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೧೦೧). **ಕಿರುಕಣ್** : ಈ ಹಿರಿಕಿವಿಯನು ನಾನೇ ಬಯಸಿದೆ ಈ ಕಿರುಕಂಗಳ ನಾನೇ ಬಗೆದೆ (ಗಣೇಶ. ೫-೧೨೯). **ಕಿರುಗಣ್ಣು$_1$** : ನಸುನಗುತ ಕಿರುಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ (ಕರಿಕ. ೧೧೬-೪) ; ಕಿರುಗಣ್ಣು ಕೆಪ್ಪಾಗಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೧೪೦). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಣ್]

ಕಿಱುಗಣೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ : ಕಣೆ ಕಣೆಯ ಹಳಚಿದವು ಮಾರ್ಗಣೆ ಕಣೆಯ ಕಡಿದವು ಕವಿಯ ಕಣೆ ಕಿಱುಗಣೆಯ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಣೆ$_1$]

ಕಿಱುಗಣೆ$_2$ (ನಾ). ಸೀರೆ ; ಸೀರೆಯ ನಿರಿ (?) : ಆ ಯುವತಿ ತನ್ನಯ ಗೆಳೆಯರಿಂಗರುಹಿಸದೆ ಕಿಱುಗಣೆ ಸೀಳಿ ಶಿವಗೀಯೆ (ಸಂಭಪ. ೩೩-೧೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಣೆ$_3$ (< ಕಣಯು$_1$)]

ಕಿಱುಗಣ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿದಾಗಿ ಕಾಣು ; ಕಡೆಗಣಿಸು : ನೀಂ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲವಮೆಂದು ಮೂದಲಿಸಿ ಲೋಧ್ರಗೆ ಮೊಲ್ಲೆಗೆ ಸಿಂಧುವಾರ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಿಱುಗಣ್ಚಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಜಡಿದೂಳ್ದುವು ಕೋಗಿಲೆ ತಲ್ಲತಾಗ್ರಮಂ (ಅನಂಪು. ೬-೮೩). 'ಕಡೆಗಣ್ಚು' ಪರಾ. [ಕಿಱುಗಣ್ + -ಚು]

ಕಿಱುಗತ್ತಿ, ಕಿರುಗತ್ತಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ ; ಚೂರಿ : ಕಿಱುಗತ್ತಿಗಳ ಸರಪಣಿಯ ಕಶಾದಂಡಂಗಳಾ ಜ್ವಾಲೆಯಿಂ ಕಾಸಿ ಹೊಡೆಯಲು (ವೀಶೈಪು. ೪-೧೯-೩೦) ; ಪಲತೆಱದ ಬಿರುದುಗಳ್ ಕಿಱುಗತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಡೆ]ಗಳ್ ನೆಲಕ್ಕಲೆವ ಝಲ್ಲಿಗಳ್ (ಚೆಬಪು. ೪೮-೫೦). **ಕಿರುಗತ್ತಿ** : ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಿರುಗತ್ತಿ (ಆರ್ಯಕ. ೫೩) ; ಕಿರುಗತ್ತಿಯಮೇಲೆ ಮಧುಕರನ ಕೈ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಗುರುತು ಇದೆಯಲ್ಲವೆ ? (ಕೃತಕೈ. ೧೬೮). [ಕಿಱು$_2$ + ಕತ್ತಿ]

ಕಿಱುಗನ್ನೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಕನ್ಯೆ ; ಬಾಲಿಕೆ : ಕಿಱುಗನ್ನೆಯನು ಕೂಡಿದವನಾತಗೆ ಮುನ್ನ ಗುಣದೋಷಗಳ ಭೇದಗಳಿಲ್ಲ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೬-೧೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಕನ್ನೆ$_1$]

ಕಿಱುಗಪ್ಪೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಪ್ಪೆ ; ಚಿಕ್ಕ ಕಪ್ಪೆ : ನಿನ್ನ ಪುಸಿವು ಕೆಟ್ಟು ಬಲಮುಪ್ಪನ್ನೆವರಂ ಕಿಱುಗಪ್ಪೆಗಳಂ ತಿನುತಿರೆನೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೪-೧೦). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಪ್ಪೆ$_1$]

ಕಿಱುಗಲ್, ಕಿರ್ಗಲ್, ಕಿಱುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಲ್ಲು ; ಸಣ್ಣಕಲ್ಲು : ಪೆಟ್ಟಿಗಳುಂ ಕಿಱುಗಲ್ಗಳುಮೊತ್ತೆ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವೆಯಾದಯ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦-೨) ; ಒಣಬಟ್ಟೆಯ ಕಿಱುಗಲ್ಲ ಬಡಿಯ ಕೋಳಿಂದಂ ಕಾಲ್ ಕೆಟ್ಟುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೮೯) ; ಕಿಱುಗಲ್ಲೊಳ್ ಕೆಸಱೊಳ್ ಮೊಳೆ ಕೊರಡುಗಳೊಳ್ ಮುಳ್ಳೊಳಿಡುಕುಱಿಡೆಗಳೊಳಂ ಪಾಯ್ದುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧). **ಕಿರ್ಗಲ್** : ಪೆಣ್ಗಳಿಟ್ಟ ಕಿರ್ಗಲ್ಗಳನೊಂದಿನಿತ್ತೊಲೆದು ತಪ್ಪುತೆ ಕಾಡಿದುದೊಂದು ಕೋಡಗಂ (ಕವಿಚ. II, ೨೬೪, ರಾಮನಾಥ ವಿಲಾಸ). **ಕಿಱುಗಲ್ಲು** : ಎಲವವೇ ಸುರಭೂಜ ಗೊಡ್ಡಾಕಳೆ ಸುಪರ್ವ ಸುಧೇನು. . . ಕಿಱುಗಲ್ಲೇ ಮಹಾಮೇರು (ತೊರರಾ. ೩-೭-೩೬). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಲ್$_3$]

ಕಿಱುಗಲ್ಲು 'ಕಿಱುಗಲ್' ನೋ.

ಕಿಱುಗಳಮೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಬತ್ತ ; ಸಣ್ಣನೆಲ್ಲು : ಪೊಸ ಮಾವಿನ ತೋಂಟಂ ಕಿಱುಗಳಮೆಯ ರಸದಾಳಿಯ ಬೆಳೆವೊಲನೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧-೩೯). [ಕಿಱು$_2$ + ಕಳಮೆ (< ಕಱಮೆ)]

ಕಿಱುಗಳವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ : "ವಂದಃ — ಕಿಱುಗಳವಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೫). [?]

ಕಿಱುಗಾಣ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗಾಣ ; ಚಿಕ್ಕಗಾಣ : ಕಿಱಿದುಗಾಣ, ಕಿಱುಗಾಣ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಱು$_2$ + ಗಾಣ$_3$]

ಕಿಱುಗಾಯ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ; ಸಣ್ಣಕಾಯಿ: ಕಿಱುಗಾಯ್ಗಳಿಂ ತೊರೆದ ದೋರೆಗಳಿಂ . . . ಆಸ್ಪುಪೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೨೩). [ಕಿಱು$_3$ + ಕಾಯ್$_4$]

ಕಿಱುಗಾಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಂದು ; ಬಾಲ್ಯ : ಶೈಶವ ವಿನೋದದ ಪರಿಯ ದೊಳು ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯನಾಚರಿಸುವಂ ಬುದ್ಧಿಯನಱಿವ ಕಿಱುಗಾಲ ವಾಗಿಂತು ಪರಮ ಮಹೇಶ್ವರರನೊಲವಿಂ ಪರಮನೆಂದೇ ಕಾಣ್ಬಂ (ಬಸಪು. ೩-೪೧). [ಕಿಱು$_3$ + ಕಾಲ]

ಕಿಱುಗಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಹಳೆ: ನಡವ ವಾದ್ಯ ಜೇಗಟಿ ಕಿಱುಗಾಳೆ ೨ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೦-೫೮ ; 1482). 'ಕಿಗ್ಗಾಳೆ' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_3$ + ಕಾಳೆ (< ಕಹಳೆ)]

ಕಿಱುಗಿಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕಿಡಿ; ಅಗ್ನಿಕಣ: ಸೋನೆಗಳಾಗಿ ಸುರಿವ ಕಿಱು ಗಿಡಿಗಳ ತುಷಾರದಿಂದೆ ಧಗಧಗನೆ ಪೊತ್ತುವ ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಮಾಲೆ . . . ಪಾವರಿಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೦). [ಕಿಱು$_3$ + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕಿಱುಗಿರಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತದ ಬುಡದಲ್ಲಿರುವ ಗುಡ್ಡ : "ತಟಂ ನಿತಂಬಂ ಗಿರಿಯ ಹೊರೆಯಕ್ಕುಂ ಕಿಱುಗಿರಿ ಪಾದಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦-೨). [ಕಿಱು$_3$ + ಗಿರಿ$_1$]

ಕಿಱುಗುಂಡು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಗುಂಡು ; ಸಣ್ಣಗುಂಡನೆಯ ಕಲ್ಲು : ನೀಂ ಕಿಱುಗುಂಡನೆತ್ತುವಂತೆತ್ತಿದ ಬನ್ನಮಂ ಬಗೆಗೆ ತಂದು ಕುಬೇರ ಗಿರೀಂದ್ರಮೀರ್ಷ್ಯ ಮಯ್ಯೊತ್ತಿರೆ ನಿರ್ಝರಚ್ಛಲದಿನೋಕುಳಿ ಯಾಡುವಿನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೨೦೦). [ಕಿಱು$_3$ + ಗುಂಡು$_3$]

ಕಿಱುಗುಂಬ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಡಕೆ, —ಗಡಿಗೆ: ತೋಟಗೆಯ್ಮೆ ಯೊಳೆಱೆವ ಕಿಱುಗುಂಬದ ನೀರಿಂ ತುಂಬದಿರೆ . . . ಸೊಂಡಿಲೊಳ್ ಮೊಗೆಮೊಗೆದು ಸುಱಿವ ಸೊರ್ಕಾನೆಗಳಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೦೪-೪). [ಕಿಱು$_3$ + ಕುಂಬ$_1$]

ಕಿಱುಗುಣಿ, ಕಿರುಕುಣಿ, ಕಿರುಗುಣ್ಣಿ, ಕಿಱುಕುಣಿ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಕುಣಿ, —ತಗ್ಗು ; ಚಿಕ್ಕ ಗುಣಿ. ೨. ಒಳ ಅಂಗಿ : "ಶಾಟಕ, ಶಾಟ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). ಕಿರುಕುಣಿ : ೧. ಆವಳ ಪಾಲಿಗೆ ತೊರೆಯ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿನ ಶಾಂತವಾದ ಕಿರುಕುಣಿಗಳು ನೀಲ ಕನ್ನಡಿಗಳು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೬೨). ಕಿರುಗುಣ್ಣಿ: ೩. ಸಮಾಧಿಯ ಅಥವಾ ಗೋರಿಯ ಒಳ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಶವವನ್ನಿಡಲು ಮಾಡಿದ ಕುಣಿ: (ಕ). ಕಿಱುಕುಣಿ: ೧. ಚೋಳಂಗೆ ಮಣ್ಣಂ ಪೊತ್ತು ಪೊತ್ತೊತ್ತಿದ ತಲೆಯ ಕಿಱುಕುಣಿಗ ಳಂದದಲಿ (ಬಸಪು. ೩೮-೫೬). [ಕಿಱು$_3$ + ಕುಣಿ$_2$ (< ಕುೞಿ$_3$)]

ಕಿಱುಗುಣಿಕೆ, ಕಿಱುಕುಣಿಕೆ, ಕಿಱುಕುಣಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕಿರುಬೆರಳು ; ಸಣ್ಣಬೆರಳು : ಮುನಿಯುರ್ ತಮ್ಮ ದಕ್ಷಿಣ ಹಸ್ತದೈದು ಬೆರಲುಮನೆಡದ ಕಿಱುಗುಣಿಕೆಯುಮಂ ತೋಱಿ ಪರಸಿ ಪೋಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೮೬-೧೨) ; ಇಂತೀ ಜನ ಮೆಚ್ಚಿ ನಡೆದವರ ಎಡದ ಪಾದದ ಕಿಱುಗುಣಿ[ಣಿಕೆ]ಯಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡು (ವಚಶಾ. I, ೩೧೦) ; ಹುಸಿದೊಡೆ ಕಿಱುಗು[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಣಿಕೆ ಸುಡುಗು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೧೩); ಅಂಗಜನದೊಂದೆ ಕಿಱುಗುಣಿಕೆಯಿಂದೆ ಗೆಲ್ಲನೆ ಪತಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೪೧). ಕಿಱುಕುಣಿಕೆ: ಮಣಿಬಂಧನದಿಂದಂ ಕಿಱುಕುಣಿಕೆವರಂ ಕರಭಮೆಂ ಬುದಕ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೮-೯) ; ಅಂತೊರ್ವರೊರ್ವರ ಕಿಱುಕುಣಿಕೆಗಳಂ ಪಿಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೫ ವ) ; ನಾಗೇಂದ್ರ ಘನವೆಂಬೆನೆ? ಪಾರ್ವತಿಯ ಕಿಱುಕುಣಿಕೆಯ ಮುದ್ರಿಕೆ ಯಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೮೭೬) ; ಕಿಱುಕುಣಿಕೆ ನೆಲ ಮುಟ್ಟವಾ ಮಹಿಳೆ ವಿಧವೆ (ವೀಶೈವು. ೪-೨೬-೩೩). ಕಿಱುಕುಣಿಕ್ಕೆ: ಎನ್ನೆಡಗಯ್ಯ ಕಿಱುಕುಣಿಕ್ಕೆಯ ಮುಡಿಯೊತ್ತಿರೆ ನೋಳ್ಪಮೆಂದು (ಬಂಹರಿ. ೧೩-೧೯). [ಕಿಱು$_3$ + ಕುಣಿಕ್ಕೆ]

ಕಿಱುಗುಳ್ಳ, ಕಿರುಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಗುಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಸಣ್ಣಗುಳ್ಳ: "ಕಾಲಕಂಡಂ – ಕಿಱುಗುಳ್ಳ" (ಒಪಧಿ. ೩೧) ; ಕಿಱುಗುಳ್ಳದೊಳುಳ್ಳ ಬೀಜಮಂ ಸಮಂತರ್ಕ ಸುಭೂಜದುಗ್ಧದೊಳೆ ಭಾವಿಸಿ (ಖಮುದ. ೭-೨೩); "ಬೃಹತೀದ್ವಯಂ – ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ, ಕಿಱುಗುಳ್ಳ" (ಬಾಹಟೀ. ೨-೨-೭೦ವ). ಕಿರುಗುಳ್ಳ : ಕಿರುಗುಳ್ಳದ ಬೇರು . . . ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಅಷ್ಟಾವ ಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಯಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೬೪). [< ಕಿಱಿದು + ಗುಳ್ಳ]

ಕಿಱುಗೊಡಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಪೂರ ವಿಕ್ರಮ ಚೋಳಗಾವುಣ್ಣನುಂ ಕಿಱುಕೂಡಲ್ ಚಾಳುಕ್ಯಾಭರಣ ಗಾವುಣ್ಣನುಂ . . . ಮುಮ್ಮಡಿ ಚೋಳಗಾವುಣ್ಣನುಂ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೧-೧೫ ; 1029). [?]

ಕಿಱುಗೂಸು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಮಗು ; ಚಿಕ್ಕ ಮಗು ; ಹಸುಗೂಸು : ಒಂದು ಕಿಱುಗೂಸು ಕೋಲಂ ಪಿಡಿದು ನಿಮ್ಮಂ ಬಡಿಯಲ್ಕೆಂದು ಬಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೦-೮) ; ಕಿಱುಗೂಸುಗಳಂ ಸುಡಿಗಲಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೭೯). ಕಿಱುಗೂಸೆಪಂತೆ ತೊಳಪ ತಾರಾಗಣಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೯) ; ತನ್ನ ವಂಶಮುರ್ವಿಗೆ ನಿಲಲೆಂದು ತಂದು ಕಿಱು ಗೂಸುಗಳಂ . . . ಕೈಯೆಡೆಯೊಳೀವವೊಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೩೦). ೨. ಚಿಕ್ಕಹುಡುಗಿ, —ಬಾಲಿಕೆ : ಭೋಗತೃಷ್ಣೆಯನುಳಿದ ಕಿಱು ಗೂಸುಗಳುಂ (ಪಸಾರ. ೪೩೧-೧೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಕೂಸು]

ಕಿಱುಗೂಸುತನ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಂದು ; ಬಾಲ್ಯ : (ಕ). ೨. ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆ ; ಹುಡುಗತನ : ಕಿಱುಗೂಸುತನದೊಳಾಜಯನಱಿಯಮೆ ಯುಂಪಾನೊಡರ್ಚಿದೆಂ ಕ್ಷಮಿಯಿಪುದೆಂದಜಗಿದನಣುವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೫೪). [ಕಿಱುಗೂಸು + -ತನ]

ಕಿಱುಗೋಳಿ (ನಾ). ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಸಣ್ಣಬುಟ್ಟಿ: ಕೆಯ್ಪೊಡೆ ಗಾಳಂ ಕಿಱುಗೋಳಿ ಬೀಸುವಲೆ ಬೆಳ್ವಾರಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೨೩). [ಕಿಱು$_3$ + ಕೋಳಿ]

ಕಿಱುಗೆ 'ಕಿಱಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ, ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗೆಜ್ಜೆ ; ಕಿಂಕಿಣಿ : "ಕಿಂಕಿಣೀ, ಕ್ಷುದ್ರಘಂಟಿಕಾ –ಈ ೨ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೩) ; ಅಡ್ಡಣ ದೊಳೆಡ್ಡಮಾಗೆ ಕೀಲಿಸಿದ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆಯ ದನಿಗಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೪) ; ಜಡಿವ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆಗಳ ಬಿಗುಹಿನಲುಡೆಯ ಬದ್ದುಗೆವಾರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೧೨) ; ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಮೇಖಲೆಯಂದುಗೆ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆಯ . . . ಸಿಂಗರ ಮೊಪ್ಪಿದುವಾ ಬಾಲಕಿಗೆ (ಜಯಕಾ. ೫-೨೧). ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ : "ಕ್ಷುದ್ರ ಘಂಟಿಕಾ – ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೮೦); ಕೋಳಿಯ ಕಾಲಿಗೆ ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ ಯೇಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೯೫-೬). 'ಕಿಱಗೆಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_2$ + ಗೆಜ್ಜೆ$_1$]

ಕಿಱುಗೆಮ್ಮು (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೆಮ್ಮು; ಒಣಗೆಮ್ಮು; ಹುಡಿಗೆಮ್ಮು: ಕಿಱುಗೆಮ್ಮು ಪುಟ್ಟುವಡೆ ಪುಟ್ಟುಗು ವಾತ್ತಬಲಕ್ಷಯಂ ಕ್ಷಯಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೬-೧). [ಕಿಱು$_3$ + ಕೆಮ್ಮು$_3$]

ಕಿಱುಗೆಯ್ಮೆ, ಕಿರುಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಕೆಲಸ. ೨. ಕೀಳುಕೆಲಸ: ಜಾಣರ್ಕೆ ಜನದೊಳೆಲ್ಲಂ ಕೇಣಂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಕಿಱುಗೆಯ್ಮೆಗಳೊಳ್ ನಾಣಕ್ಕೆ ಕಳರ ಮೊಗಮಂ ಕಾಣದೆ ಜಗಮುಸಿತುಮಿರ್ಕೆ ಕಡುಸಂತಸ ದೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೧-೯೭). ಕಿರುಗೆಯ್ಮೆ: ೧. ಸೇನೆಯನೆನಗೆತೋರ್ದು . . . ಬರಿದೆ ದಣಿಯದಿರ್ ಮೀಸಲಾಗಿರ್ಪುದಾ ಕಿರುಗೆಯ್ಮೆ ನನ್ನಿಂದ ಮೆನ್ನ ಕಿಂಕರರಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೭-೧೭೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಕೆಯ್ಮೆ]

ಕಿಱುಗೆಱೆ, ಕಿಱುಕೆಱೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೆರೆ ; ಚಿಕ್ಕಕೆರೆ : ಸುರಗಿಯ ಮಹತ್ವನನೊಣಮೊರಡಿ ಸಮುದ್ರದ ಭಾಸುರತೆಯನಡವಿಯ ಕಿಱುಗೆಱೆ . . . ಭರದಿಂ ಪಡೆಯಲ್ಪಯಸುವವೋಲ್ (ವೀರೇಚ. ೧-೩೪).

ಕಿಱುಕೆಱೆ: ಅನ್ತೆ ಬಳಿ ಪುಣುಶೆಯ ಆಳರಿಯ ಕಿಱುಕೆಱೆಯೆ ಅನ್ತೆ ಪೋಗಿ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೦–೬೯ ; 900) ; ಹಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ಕಱೆಗಂ ತತ್ಸೀಮಾನ್ತರದೊಳುಳ್ಳ ಕಿಱುಕೆಱೆಗಳ್ಗಂ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೪೮–೧೦ ; 907) ; ಮಳೆಹಳ್ಳಿಯ ಮುಂದಣ ಕಿಱುಕೆಱೆಯಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೩೩–೩೧ ; 1100). [ಕಿಱು$_3$ + ಕೆಱೆ]

ಕಿಱುಗೇಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು ; ಸಣ್ಣ ಗೇಕಿನಗೆಡ್ಡೆಯ ಹುಲ್ಲು : "ಮೃಣಾಲೇಷ್ಟಃ – ಕಿಱುಗೇಕು (ರು)" (ಓಷಧಿ. ೧೨೮).
[ಕಿಱು$_3$ + ಗೇಕು]

ಕಿಱುಗೇಣ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕತ್ತಿ ; ಕಿರುಗತ್ತಿ : ಮದನನ ಕಟ್ಟದ ಕಿಱುಗೇಣದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೩೬) ; ಸಚ್ಚರಿತಮೆ ಬೋಳೆಯುಂಬು ಕಿಱುಗೇಣ್ ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ ಕರಾಸಿ (ಶಬಶಂ. ೩–೨೬).
[ಕಿಱು$_3$ + ಗೇಣ್$_2$]

ಕಿಱುಗೈ, ಕಿರುಗೈ, ಕಿರ್ಗಯ್ (ನಾ). ಪುಟ್ಟಕೈ ; ಸಣ್ಣಕೈ : ಪಾವಸೆಯಂ ಪೆಱನೂಂಕುವ ಪೊಸಕೆಂದಾವರೆಯೆನೆ ಕಿಱುಗೈಯಿಂ ಮೇಲುದನೋವದೆ ನೂಂಕಿ (ಜಯುಕಾ. ೨–೩೭). **ಕಿರುಗೈ**: ತನ್ನ ಬಿಳಿಯ ಕಿರುಗೈಗಳನ್ನು ಮಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಪುನರು. ೪೧). **ಕಿರ್ಗಯ್**. 'ಕಿರ್ಗಯ್ಯಾಗು' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_2$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕಿಱುಗೊಂಕು (ನಾ). ನಸು ಕೊಂಕು ; ಸಣ್ಣಡೊಂಕು : ತಳ್ತ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಗಳ ಕಿಱುಗೊಂಕುಗೊಂಕಿದ ಪೊನಲ್ಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೫); ಸರೋಜವನದಿಂ ಶಾಳಿವನಕ್ಕೆ ಪರಿವ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳಂ ನೆರೆದು ಮುರಿದು ಕಿಱುಗೊಂಕು ಕೊಂಕಿ ಪೊನಲ್ವೊನಲನಟ್ಟ ಪರಿವ ಬಳ್ಳಿವೊನಲ್ಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೫೭ ವ). [ಕಿಱು$_3$ + ಕೊಂಕು$_3$]

ಕಿಱುಗೊಂಬು, ಕಿರ್ಗೊಂಬು (ನಾ). ಸಣ್ಣರೆಂಬೆ ; ಚಿಕ್ಕ ಕೊಂಬೆ : ಆರ್ಜಿಸಿದ ಭೂತಲದೊಳ್ ಪಾಲ್ಮರದ ಕಿಱುಗೊಂಬುಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಚಾವುಂಪು. ೯೦) ; ಪೆರ್ಗೊಂಬುಗಳಿಂದಂ ಕಿಱುಗೊಂಬುಗಳಿಂದಂ ಆಲದ ಮರನೆಂತೊಪ್ಪುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೫) ; ಮಿನುಗುವ ಕೊಂಬಿನಚ್ಚು ಕಿಱುಗೊಂಬಿನ ತಳ್ತರಗೀಲ್ . . . ಕಣ್ಗೆ ಚೆಲ್ವೆನೆ ನಡೆತಂದು ವಂದಸುಗೆಯೆಂಬ ನೆಗಟ್ಟಿಯ ತೇರ್ಗಳೆತ್ತಲುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೧೩). **ಕಿರ್ಗೊಂಬು** : ಕಿರ್ಗೊಂಬು ಕೂರ್ದಾಡೆ ಷಟ್ಪದಝುಂಕಾರಮುದಗ್ರ ಡಿಂಡಿಮ ರವಂ ತಾನಾಗೆ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೬೨). [ಕಿಱು$_3$ + ಕೊಂಬು$_3$]

ಕಿಱುಗೊನರ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಚಿಗುರು ; ಸಣ್ಣ ಕೊನರು : ನುಣ್ಗೊನರ್ ಕಿಱುಗೊನರ್ ನಸುಬಲ್ಗೊನರೆಂಬಿವೇಟಿಗೆವೆತ್ತು (ಜಗವಿ. ೧೪–೨೬).
[ಕಿಱು$_3$ + ಕೊನರ್$_2$]

ಕಿಱುಗೊಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ತೆಙ್ಕ ಮ್ಯೆಯುರಸಿ ಕಿಱುಗೊಲ್ಲಿಯುಳ್ ಪೊಕ್ಕು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೧, ೧೦–೧೮೨ ; 967).
[ಕಿಱು$_2$ + ಕೊಲ್ಲಿ]

ಕಿಱುಗೊಳಗು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕೊಳಗು ; ಸಣ್ಣಗೊರಸು : ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಕಿಱುಗೊಳಗುಗಳ ಥಳಥಳಿಪ ವದನದ ತರಳ ನಯನದ . . . ಹೊಸಜವ್ವನದ ಹೊಮ್ಮೆಱಿ ಹೊಳಕಿತಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೧೫).
[ಕಿಱು$_2$ + ಕೊಳಗು]

ಕಿಱುಗೋಣಿ, ಕಿರಿಗೋಳಿ, ಕಿರುಗೋಣಿ, ಕಿರುಗೋಳಿ (ನಾ). ಗೋಣಿಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : "ತುಷಪರ್ಣಿ ಕಿಱುಗೋಣಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೪೭) ; ಕುಡು ಚೊಕ್ಕಣಿಕೆಯ ಕೂಡಮೃತಲತೆಯನಲ್ಲದೊಡಂತಾಕ್ಷಣದೊಳ್ ಕಿಱುಗೋ(ಳಿ)ಣಿಯುಮಂ ಪ್ರಣುತಯಶಂ ಕೊಡುವುದುಪವಿಷಂ (ಖಮದ. ೨–೪೯). **ಕಿರಿಗೋಳಿ** : ಪೀಲಾಲದ ಮರ, ಕಿರಿಗೋಳಿ, ಜೀವಿ, ಪಿನಪಾಲ (ಮೈಔಗಿ. ೩೬–೬೨೪). **ಕಿರುಗೋಣಿ**: ಕಿರುಗೋಣಿಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಕಡಲೆಯ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ಅರೆದು ಗುಳಿಗೆಮಾಡಿ (ಸಕವೈ. ೨೬೦). **ಕಿರುಗೋಳಿ**: ಮೈ ಬಾತರೆ ಕಿರುಗೋಳಿಯ ಸೊಪ್ಪಂ ಬಿಸಿಮಾಡಿ ಕಟ್ಟುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೨೮).
[ಕಿಱು$_2$ + ಗೋಳಿ$_2$]

ಕಿಱುಚೇಣ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಚಾಣ ; ಸಣ್ಣ ಉಳಿ : ಕಿಱುಕಿಱಿದಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿ ಕರ್ಮ ಕೆಡೆ ಮನೆ ತೆಱಪಹುದಾತ್ಮಗಾತ್ರನೊಳು ಕಿಱುಚೇಣ ದಿಂದೊಬ್ಬ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಕಲ್ಲ ತಱಿದಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡುವಂತೆ (ಭರಚ. ೧೮–೪೭). [ಕಿಱು$_2$ + ಚೇಣ]

ಕಿಱುಜಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಜಡೆ ; ಸಣ್ಣ ಜಡೆ : ಸಂಗಡಿಸಿದ ಕಿಱುಜಡೆಗಳ ತೊಂಗಲ್ಗಳಿನೊಪ್ಪೆ ಜಾನುಚಂಕ್ರಮಣಂ ಹರ್ಮ್ಯಾಂಗಣದೊಳೆಂದು ಸಳಿಗುಮೊ . . . ಕುಮಾರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೭) ; ಕಿಱುಜಡೆಯ ಮಡವಿಡಿದ ತುಱುಬಿನೊಳ್ತಳ್ತ ಬಾಂದೊಱೆಯನಳವಡಿಸಿ (ನಂದಿಮಾ.೨೧–೫೭); ಆಲೋಲಮಾದ ಕಿಱುಜಡೆಗಳಿಂ . . . ಬಾಲಕಂ ನೋಳ್ಪ ಸಭೆಯಂ ವಿಸ್ಮಯಾರ್ಣವದೊಳದ್ದಿದಂ (ಚಿಬಪು. ೪–೨೮).
[ಕಿಱು$_2$ + ಜಡೆ]

ಕಿಱುಜವೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಜವೆಗೋಧಿ : "ಯವ್ಯ, ಷ್ಟಕ್ಯ – ಜವೆ, ಕಿಱುಜವೆ ಅಱುವತ್ತು ದಿನಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಬಹ . . . ಭೂಮಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕಿಱು$_3$ + ಜವೆ$_1$]

ಕಿಱುಜವ್ವನ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯ ; ಚಿಕ್ಕಹರೆಯ. 'ಕಿಱುಜವ್ವನಿಗ' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_3$ + ಜವ್ವನ]

ಕಿಱುಜವ್ವನಿಗ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದವನು ; ಚಿಕ್ಕ ಹರಯದವನು : ನೋೞ್ಪುದು ಬಟ್ಟೆವಿಡಿದೆಯ್ತಪ್ಪ ಕಿಱುಜವ್ವನಿಗರಂ (ಅದ್ಭುತ. ೩೫-೧೫). [ಕಿಱುಜವ್ವನ + –ಇಗ]

ಕಿಱುಜೋಡೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದ ಜಾರೆ, —ಮಿಂಡೆ: ನಸುನಾಂಟಿದ ತನ್ನಖಾಂಕಮಂ ತನುರುಹದೇೞ್ಗೆಯಿಂದೆಳಸಿ ನೋಡುತದೇಂ ಕಿಱುಜೋಡೆ ಪೋದಳೋ (ಲೀಲಾವ. ೩–೧೬).
[ಕಿಱು$_2$ + ಜೋಡೆ]

ಕಿಱುಡೊಳ್ಳು, ಕಿರುಡೊಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಹೊಟ್ಟೆ ; ಕಿರುಹೊಟ್ಟೆ : ಛಂದವೆನಿಪ ತ್ರಿವಳಿಗಳ ಕಿಱುಡೋಳು[ಡೊಳ್ಳು] ಚೆಲುವಿಕೆಯ . . . ದೇವಕೀಸುತ ಸೆಳೆದ ಕಣ್ಮನವ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೧–೮). **ಕಿರುಡೊಳ್ಳು** : ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗ ; ಅಡಿಹೊಟ್ಟೆ : ಕಿರುಡೊಳ್ಳಿಗೆ ಉರಗನ ಸುತ್ತಿದಾತನೆ ಮೆರೆವ ಪಾಶಾಂಕುಶಧರನೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೭೬). [ಕಿಱು$_2$ + ಡೊಳ್ಳು]

ಕಿಱುತೆರೆ 'ಕಿಱುದೆರೆ' ನೋ.

ಕಿಱುತೇಗು 'ಕಿಱುದೇಗು' ನೋ.

ಕಿಱುದಂಗಿ 'ಕಿಱುದಂಗೆ' ನೋ.

ಕಿಱುದಂಗೆ, ಕಿಱುದಂಗಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ತಂಗಿ ; ತಂಗಿಯರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯವಳು : "ಕಿಱುದಂಗೆಯೆಂದು ಒಡಹುಟ್ಟಿದಳ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯–೩೮೩) ; ಕಾಯ್ಪಿನೊಳೆಕ್ಕೆಗುಟ್ಟುವಕ್ಕನ ಪಡಪೆತ್ತಿ ಬಯ್ವ ಕಿಱುದಂಗೆಯ ಕಣ್ಬೊಳೆ ಕೀಱಿ ಕಲ್ಪಿಪಣ್ಣನ ಬಿಯಕಿಲ್ಲದವ್ವಳಿಪ ತಮ್ಮನ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೦೫). **ಕಿಱುದಂಗಿ** : "ಕಿಱುದಂಗಿಯೆಂದು ತಾನೊಡಹುಟ್ಟಿದಳ್ಗೆ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೦). [ಕಿಱು$_3$ + ತಂಗೆ]

ಕಿಱುದಳಿರ್ (ನಾ). = ಕಿಱುಗೊನರ್ : ಕಿಱುದಳಿರಂ ಗೆಲ್ವಧರದ ಚಿಕ್ಕೆರಲೆಯ ಸೋಲಿಪ ನಗೆಗಣ್ಣ (ಜಯುಕಾ. ೩–೨೨) ; ಪಚ್ಚೆಗುಪ್ಪಸಂ ಕಿಱುದಳಿರಾಂತ ಚಲ್ಲಣಮುದೇಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದೊ ತತ್ಕಿರಾತರಾ (ಶಬಶಂ. ೩–೨೭). [ಕಿಱು$_3$ + ತಳಿರ್$_2$]

ಕಳಾಕೋವಿದ 'ಕಲಾಕೋವಿದ' ನೋ.
ಕಳಾಕೌಶಲ 'ಕಲಾಕೌಶಲ' ನೋ.
ಕಳಾಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ: ಕಳಾಗಿಡ, ದೊಡ್ಡಕಾವಲಿ (ಮೈಶಿಗಿ. ೧೮-೩೨). [?]
ಕಳಾತೀತ (ನಾ). ಕಲೆಗೆ ಅತೀತವಾದದ್ದು, —ಮೀರಿದ್ದು: ವೇದಾತೀತ ಷಡುವರ್ಣರಹಿತ ಅಷ್ಟತ್ರಿಂಶತ್ ಕಳಾತೀತ ವ್ಯೋಮಾತೀತ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೯೫೬); ಶಿವಕಳೆಯೊಳು ಕೂಡೆ ಬಲಿಪಾ ಲಿಂಗ ತಾನಾದಲ್ಲಿ ನಾದಬಿಂದು ಕಳಾತೀತನಾದ (ಚೆನ್ನಸಾ. ೫೦).
[ಸಂ. ಕಲಾತೀತ (ಕಲಾ + ಅತೀತ)]
ಕಳಾದ 'ಕಲಾದ' ನೋ.
ಕಳಾಧರ (ನಾ). ೧. ಕಲೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಕಲಾವಿದ; ವಿದ್ವಾಂಸ: ಸಕಳ ವಿದ್ಯೆಯನೀಗಳ್ ಪರಿವಿಡಿಗೆಯ್ವಂತೆ ಕಳಾಧರನಾಪಂ ಶ್ರೀಧರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೩೪); ಕುಮಾರ ದಿಕ್ಕುಂಜರಂ ಪರ ವಿದ್ಯಾ [ಧಿಕಂ]ಸಕಳ ಕಳಾಧರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೧-೧೧; 1109); ಕವಿ ವರ್ಣ್ಯಂ ವಿಳಸತ್ ಕಳಾಧರಸಖಂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಗೋತ್ರಂ ರಮೋತ್ಸವ ಧಾಮಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೭೭-೩೭; 1172). ೨. ಚಂದ್ರ: ಕಳೆ ಗುಂದಿದ ಕಳಾಧರನಂ ಕಂಡು ನಸುನಗುವಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೩೯ ವ).
[ಸಂ. ಕಲಾಧರ]
ಕಳಾನಿಕೇತನ 'ಕಲಾನಿಕೇತನ' ನೋ.
ಕಳಾನಿಧಿ 'ಕಲಾನಿಧಿ' ನೋ.
ಕಳಾನ್ವಿತ (ನಾ). ಕಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಕಲಾಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಕಲಾವಿದ: ನಾನಾ ಕಳಾನ್ವಿತರ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರೌಢ]ನಿವಹ ವಿದ್ದೇನು ಕಲಾಪ್ರೌಢರಿಲ್ಲದೊಡೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೨೩); ನಯವಿದರೆಲ್ಲ ಮಲ್ಲಿಯೆ ಕಳಾನ್ವಿತರಲ್ಲಿಯೆ ಪುಣ್ಯವಂತರಲ್ಲಿಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೭).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಅನ್ವಿತ)]
ಕಳಾಪ 'ಕಲಾಪ' ನೋ.
ಕಳಾಪಂಡಿತ 'ಕಲಾಪಂಡಿತ' ನೋ.
ಕಳಾಪಕ 'ಕಲಾಪಕ' ನೋ.
ಕಳಾಪಿ 'ಕಲಾಪಿ' ನೋ.
ಕಳಾಪಿನಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ನವಿಲು: ಬಂದು ತೀಡಿದುದು ಮಾರುತ ನಾತ್ತಕಳಾಪಿನೀರುತಂ (ಜಗವಿ. ೪-೩೪). [ಸಂ. ಕಲಾಪಿನೀ]
ಕಳಾಪ್ರಣೇತೆ (ನಾ). ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತಳಾದವಳು; ಕಲಾ ವಿಶಾರದೆ: ಮಾತೆ ಮಹೀಧ್ರಜಾತೆ . . . ಕಳಾಪ್ರಣೇತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರವೀಣತೆ] ಕಮನೀಯ ಕಟಾಕ್ಷೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೩೪).
[ಸಂ. ಕಲಾಪ್ರಣೇತಾ]
ಕಳಾಭಾವ (ನಾ). ಪ್ರಣಯ ಕಲೆಯ ರೀತಿ; ಪ್ರೀತಿಯ ಭಾವನೆ: ರಸಿಕ ಸುರತಾನಂದವಂ ಭಾವಿಸುವನುಪಲಾಲಿಸುವ ಕೂಟದ ಪೊಸಕಳಾ ಭಾವಂಗಳಂ ಮಲುಹಣನು ಭಾವಿಸುವ (ಬಸಪು. ೪೨-೨೩).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಭಾವ)]
ಕಳಾಯ 'ಕಲಾಯ' ನೋ.
ಕಳಾರುಂದ್ರ (ಗು). ಕಳೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, —ದಟ್ಟವಾದ: ಕಳಾ ರುಂದ್ರಂ ಚಂದ್ರಂ ಬೆಳಗೆ ನಭಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೧೩).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ರುಂದ್ರ)]
ಕಳಾವತಿ 'ಕಲಾವತಿ' ನೋ.
ಕಳಾವಿದ 'ಕಲಾವಿದ' ನೋ.
ಕಳಾಸ 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.
ಕಳಾಸಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಪೂರ್ಣಕಲೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು; ಮುಕ್ತಾಯ ಮಾಡು (?): ಧರಣೀಶ ಬಿಜ್ಜಳಂ ತನ್ನ ನಾಟಕ ಶಾಲೆಗುರುತರ ಸ್ನೇಹದಿಂ ದಂಡೇಶನಂ ಕರೆದು ಪರಮಮೋಹಿನಿಯ ಪಾತ್ರನತೋಱುತಿರೆ ಕಳಾಸಂಗೊಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹರುಷದಿಂ ಜಂಗಮಂ ಜಂಬೀರಫಲದೊಳಿಡುತಿರೆ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೨-೩೯).
[ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ ?) + ಕೊಡು₁]
ಕಳಾಸಿ 'ಕಲಾಸಿ' ನೋ.
ಕಳಾಸಿಕೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೈಖರಿ, —ಗತ್ತು: ತರುಣಿಯರತಿಹರುಷದಲಿ ಪರಿಪರಿ ಕೋಪು ಕಳಾಸಿಕೆಗಳ ತೋಱಿ ಭರದಲಿ ನಟಿಸಿದರಾಗ (ಕಂನವಿ. ೮-೩೨).
[ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ) + -ಇಕೆ]
ಕಳಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಕಟ್ಟು (?): ಈಸು ದಿನ ಪರಿಯಂತ ತಪದಲಿ ಘಾಸಿಯಾದುದೆ ಸಾಕು ಬಱಿದೆ ಕಳಾಸಿಸದಿರೀ ನಾಟಕವನಿದಕಿನ್ನು ದಿನವುಂಟು (ಉತ್ತರಾ. ೯-೧೯). [ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ) + -ಇಸು₁]
ಕಳಾಸು 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.
ಕಳಾಹೀನ 'ಕಲಾಹೀನ' ನೋ.
ಕಳ್ಳಿ₁ 'ಕಟ್ಟಿ₁' ನೋ.
ಕಳ್ಳಿ₂ 'ಕಟ್ಟಿ₃' ನೋ.
ಕಳ್ಳಿ₃ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೋಷಪಡು; ಹಿಗ್ಗು: ಕಳಿದು ಮುಳಿದು ಹೊಳೆದು ಕಾಡಲೇಕೆ ಹಂಪೆಯರಸ (ಹಂಪೆರ. ೮-೧). ೨. ಸೊಕ್ಕು; ಮದವೇರು.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಿ]
ಕಳ್ಳಿ₄ 'ಕಟ್ಟಿ₃' ನೋ.
ಕಳ್ಳಿ₅, ಕಟ್ಟಿ₄ (ನಾ). ೧. ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕುದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾಕ; ಅಂಬಲಿ; ಗಂಜಿ: ಕಳಿ ಹ[ಹು]ಳಿಯಾಗಿಯುಂ ಅಳಿಯಲ್ಲದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೪೬ ಅಡಿಟ); ಕಳಿಯಂ ಕೂಳನುಂಬು ದಾಯಂಬಿಲನಿವಱೊಳಾವುದುಂ ಮಾಡಿದೊಡಂ ಪ್ರೋಷಧೋಪವಾಸ ವೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೭-೬); ಕಳಿಯನೀ ತೆಱದೊಳೊಡಯಿಸಿ ಕೊಂಡ ಮಜ್ಜಿಗೆಯು ತಿಳಿಯನೀ ತೆಱದೊಳಿರುಚಿಯಪ್ಪವೊಲು ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೫). ೨. ಕೆಸರುಮಣ್ಣು; ಜೇಡಿ ಮಣ್ಣು (?): ಬೆಂಮಣನ ಗಡಿಯಿಂದ ಪಡುವಲು ಕಳಿಯಿಂದಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೪-೩೭; 1401); ಅನಗಳಿಯ ಕಳಿಯ ತೋಟದ ಮೇಲೆ ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸಕೆ ನಂದಾದೀವಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೨-೪೭; 1450); ಗುಡ್ಡಂ ಪಾಡಿಯ[ಕ]ಱಿಕೆಯ ಕಳಿಯಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೪-೧೧; 1472); ಮೊನೆರ ಮಂಜಸ ಕೈಯಲಿ ಮೂಲವ ಕೊಂಡ ಕಳಿ ಸಹವಾಗಿ ಹಲರ ಬಗೆಯ ಕಳಿ ಹೊಳೆ ಉಂಟಾದದನು ಗದ್ದೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೧-೧೫; 1482). ಕೆಟ್ಟಿ₄: ೧. "ಕಟಿ - ನಿಧನಾತಿದೂರಯೋಃ (ಕೊನೆಗಾಣು, ಸಾಯು, ಬಹುದೂರ ತೊಲಗು), ಸೌವೀರೇ ಚ (ಗಂಜಿ)" (ಶಮಧಾ); ಕಟಿಯೆಂದಂಬಿಲಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೩); ಒಲ್ಲಣಿಗೆಯನುಡಿಸಿ ತಲೆಯೊಳ್ ಕಟಿಯಂ ಪೊಯ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮-೨೩); ಸೂಜಿಮೊನೆಯೆನಿಸುವೆಣ್ಣೆಯುಂ ಬಂಗುಮಾದ ಕಟಿಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೮); ಮೂಱುಸೂೞ್ ಕರ್ಚಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ [ಕುದಿವ] ಸಱಿಕೊಳುತ್ತಮಮಕ್ಕುಂ ಪದೆದೊಪ್ಪಲ್ ಸಮರಸನಾಗಿರ್ಕುಂ ಕಟಿಯ ನೆಱಿಯಲ್ಕನ್ನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨); ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯ ಬೇರಂಚಾರಿಸಿ ಕಟಿಯಂ ಕುಡಿಸಲ್ ವಾರಿ ಮುರಟ್ದೋಡಲಾ ನರಂ ಜೀವಿಸುಗುಂ (ಖಮುದ. ೨-೧೯೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಿ; ತೆಲು. ಕಲಿ]

ಕಿಱುದೋಟ (ನಾ). ಸಣ್ಣತೋಟ; ಚಿಕ್ಕತೋಟ: ಕಿಱುದೋಟಂ ಕಡೆವಳ್ಳಿ ಬೀಳುಮನೆ . . . ದುರ್ಮಾರ್ಗರೊಳ್ ಸ್ನೇಹಮುಂ ಬಱಿಗೈಯುಂ ಸುಱಿದಂತೆಲ್ಲೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬).
[ಕಿಱು₁ + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಕಿಱುನಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತೆಙ್ಕಪೆರ್ಮ್ಮಡ್ಡಿಲ್ ಪೆಣ್ಣನನ್ದಿಯ ಕಿಱುನನ್ದಿಯ ಸೊಡಲಯದಾ ಮೂಱುಂ ಕುಡಿದಾ ಒಱ್ಱಿ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬–೧೭; 850). [?]

ಕಿಱುನಗೆ, ಕಿರುನಗೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣನಗೆ; ನಸುನಗೆ; ಮುಗುಳ್ನಗೆ: ಅಲರ್ದ ಮೊಗದ ಕಿಱುನಗೆ (ಆದಿಪು. ೮–೩೯); ಕಿಱುನಗೆ ಲೋಳೆವಾಯಿ ತೊದಳೊಂದಿದ ನಾಲಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೯೯); ಹಿಂದಣೆನಿಱಿದ ಕರ್ಣನ ನೋಡಿ ಮುಖದಲಿ ಕಿಱುನಗೆಯ ಕೇವಣಿಸಿ ನುಡಿದನು ಬೆರಳನೊಲೆದೊಲೆದು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೬–೩೩); ತಲೆವಾಗಿ ಕಿಱುನಗೆ ನಗುತ್ತಿರ್ದ್ದಳೊಡನೆ (ಭರತೇ. ೯–೭೭). **ಕಿರುನಗೆ**: 'ಹಂಚಿಕೆ ಹೇಗಿದೆ' ಕಿರುನಗೆಯಿಂದ ಎಂದ ಕೊತವಾಲ (ಕೊತಕಾ. ೨). [ಕಿಱು₁ + ನಗೆ]

ಕಿಱುನಗೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ನಸುನಗೆಯಿಂದ ಕೂಡು; ಮಂದಸ್ಮಿತದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡು: ಪರಿದಡರ್ದ ಧೂಳಿ ಕಿಱುನಗೆವೆರಸಿದ ತೊದಳೊದವೆ ನುಡಿವ ನುಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮); ಕಿಱುನಗೆವೆರಸಿ ಕೊಟ್ಟಳು ಮುತ್ತೆ ಮಸುವಂಶಂಗೆ ವಲ್ಕಲವ (ತೊರರಾ. ೨–೩–೩೨). [ಕಿಱುನಗೆ + ಬೆರಸು₁]

ಕಿಱುನಡು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಸೊಂಟ; ತೆಳ್ಳನೆಯ ನಡು; ಅಸಿನಡು: ಗಜದ ಕುಂಭದ ಮೇಲೆ ಮಱಿಸಿಂಹ ನಿಂದ ರೀತಿಯೊಳು ಪೊಱವಾಱಗಳು ಕಿಱುನಡುವೆಮ್ಮ ಭೂಪಗೆ ಮೆಱೆವುವು (ಭರತೇ. ೬–೬೬).
[ಕಿಱು₁ + ನಡು₁]

ಕಿಱುನನೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮೊಗ್ಗು: ಎಡ್ಡಮಾದ ಪಡ್ಡಳಿಯ ಕಿಱುನನೆಯ ಕೊನೆ ತರಂಬಿಡಿದು ತೋಱಿ (ಜಗವಿ. ೬–೧೬೮). [ಕಿಱು₁ + ನನೆ₃]

ಕಿಱುನವಣೆ (ನಾ). ನವಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಅಣು" (ನಾಚಿರಾ. ೩.). [ಕಿಱು₁ + ನವಣೆ]

ಕಿಱುನಾಯ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ನಾಯಿ; ನಾಯಿಮರಿ: ಬಳಿಸಂದುವಾ ಶಬರನಾಯಕನಂ ಕಿಱುನಾಯ ಕುನ್ನಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೭); ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ, ಕಿಱುವಿದಿರ್, ಕಿಱುವಲೆ, ಕಿಱುನಾಯ್ (ಶಮದ. ೧೮೧. ಪ್ರಯೋ).
[ಕಿಱು₁ + ನಾಯ್]

ಕಿಱುನಾಲಿಗೆ, ಕಿರುನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲೊಳಗೆ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲ್ಗಡೆ ಜೋತಾಡುವ ಒಂದು ಮಾಂಸ ಪಿಂಡ. ೨. ಗಂಟಲು ಉಬ್ಬಿ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ: ಬಂದೆಡೆಗಲವನನಳಲಿಸುವ ಕಿಱುನಾಲಿಗೆಯನೂ ನೆರೆ ಮಾಣಿಸುತ್ತೆ ಪೊರೆದು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೧–೩೬). **ಕಿರುನಾಲಗೆ**: ೨. ಹೆಚ್ಚು ಶೀತವಾದರೆ ಕಿರುನಾಲಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಕಿರುನಾಲಗೆ ಬೀಳು = ಕಿರುನಾಲಿಗೆ ಉಬ್ಬಿ ತೊಂದರೆಯಾಗು: ಆತನಿಗೆ ಕಿರುನಾಲಗೆ ಬಿದ್ದು ಕೆಮ್ಮು ಜಾಸ್ತಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಿಱು₁ + ನಾಲಿಗೆ]

ಕಿಱುನಿಱಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಗೊಂಚಲು; ಸಣ್ಣಗುಚ್ಛ: ಕಿಱುನಿಱಿಯೊಳೆ ಕಿಱಿದೆಲೆಗಳ ತುಱುಗಿದ ಚೆಲ್ವೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ವನವನಿತೆಯ ಕಣ್ಣುಱಿಯೆನೆ ನಿಱಿಗೊಂಡಿರೆ ನಿಱಿ ನಿಱಿಗನ ನಿಱಿದಳಿರ ನಿಱಿಯನಱಿಯೆಂ ಪೊಗಟಲ್ (ಆದಿಪು. ೬–೯೮). [ಕಿಱು₁ + ನಿಱಿ₃]

ಕಿಱುನೀರಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಿಱುನೀರಿಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಮ್ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೮–೧೬; 450).
[ಕಿಱು₁ + ನೀರಿಲ್ಲಿ ?]

ಕಿಱುನೆಳ್ಕು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪನೂಕಲು; ಚಿಕ್ಕ ತಿವಿತ: ಒದೆದುಗಿದಲ್ಲದೇಂ ಪಿಡಿವಳೇ ಸೆಱಗಂ . . . ಬೀದಿಯೊಳ್ ಬಗಿದು ಮುಂದಲೆಯೊಳ್ ಕಿಱುನೆಳ್ಕನಿಕ್ಕಿದಲ್ಲದೆ ಮಱಿವಾಕೆ ನಕ್ಕಱುವಳೇ ಸುಡುವಳ್ ಗಳ ಗಾಳು ಗಂಡನಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೦೦). [ಕಿಱು₂ + ನೆಳ್ಕು₁]

ಕಿಱುನೆರವು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ನೆರವು; ಅಲ್ಪ ಸಹಾಯ: ಕೆಂಗೆಯ ಹನುಮಂ ಕಿಱುನೆರವಿಂಗೆಳಸದೆ ವಿಜಯಪುರದ ಶಾಹನ ದಱಮಂ ಬೆಂಗೊಂಡು . . . ಇಂಗಿಸಿದಂ ಗಡಿಗಳವರ ಸಂಗರರಸಮಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೯೨). [ಕಿಱು₁ + ನೆರವು]

ಕಿಱುನೆಲ್ (ನಾ). ಬತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕಿರುಬತ್ತ: ದೊರೆಕೊಳೆ ಶ್ರವಣದೆ ಕಿಱುನೆಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಲು] ಪಿರಿದಾಗಿರೆ ಬೆಳೆಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೯–೪೫). [ಕಿಱು₁ + ನೆಲ್]

ಕಿಱುನೆಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಅಜಲೆಗಾಲ ಪಡುವಣ ಪೇರೊಜ್ಜಿಯಿಂ ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಕಿಱುನೆಲದ ಪಡುವಣ ಒಜ್ಜಿಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೪೯–೨೬; 915). [?]

ಕಿಱುನೆಲೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ನಿಲವು; ಕಡಮೆ ಎತ್ತರ: ಕಿಱುನೆಲೆಯ ಲತಾ ಲಲಿತೆಗೆ ತಿಱಿದುಕೊಳಲ್ಕಪ್ಪಸಾರ್ಕೆಯೊಳ್ಗೊಂಬುಗಳೊಳ್ ತುಱುಗಿದ ತಳಿರಿಂ ನನೆಯಿಂ ಕಿಱುಮಿಡಿಯಿಂ ವೆಸೆದು ದಸದಳಂ ಮಾಕಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೨); ಆ ಕುಮಾರಿಯೇದೊರೆಯಳೆನೆ ಕಿಱುನೆಲೆ ನಿಱಿದಲೆ ಬೆಳರ್ವಾಯಿ ತುಱುಗೆಮೊಗಚ್ಛೆಳೆವ ಕುಚಯುಗಂ ತನ್ಮಧ್ಯಂ ನಱುಗಂಪುವೊರೆದ ತಾವರೆಯಱಿಕೆಯ ತನಿಗಂಪೆ ಸುಯ್ಯೆ ಕೆಂಪಾಸತಿಯಂ (ಕಇ. I, ೨೫–೫೦; 1186); ಕಿಱುವಲೆ, ಕಿಱುನಾಯ್, ಕಿಱುನೆಲೆ (ಶಮದ. ಮ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಱು₁ + ನೆಲೆ]

ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ, ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಸಣ್ಣ ನೆಲ್ಲಿ: "ಭೂಮ್ಯಾಮಲಕ–ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೩); ಕಿಱುಗೂಸು, ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ (ಶಮದ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ**: ಕಿರುನೆಲ್ಲಿಯಂ ಸಮೂಲವಂ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮಂಡೆಗೆ ಒತ್ತಲು ಕಣ್ಣುರಿ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೪). [ಕಿಱು₁ + ನೆಲ್ಲಿ]

ಕಿಱುನೇಸಱು (ನಾ). ಆದೇ ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ; ಎಳನೇಸರು; ಬಾಲಸೂರ್ಯ (ವಾಸಪ. ೬. ೧೩೨–೩).
[ಕಿಱು₂ + ನೇಸಱು (< ನೇಸಱ್)]

ಕಿಱುನೇಱಿಲ್ (ನಾ). ನೇರಿಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಸಣ್ಣ ನೇರಿಳೆ (?): "ಧನಪ್ರಿಯಂ – ಕಿಱುನೇಱಿಲ್" (ಒಷಧಿ. ೮೦).
[ಕಿಱು₂ + ನೇಱಿಲ್]

ಕಿಱುನೊಳ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣನೊಣ. ೨. ಕಿರುಜೇನಿನ ನೊಣ: ಒತ್ತುಗಟ್ಟದ ಕಿಱುನೊಱ[ಳ]ನ ಸವಿಜೇನ ಸಜ್ಜಿನಿಂಬನಿಯನೆಱಿದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೦–೨೯). [ಕಿಱು₁ + ನೊಳ]

ಕಿಱುನೋಟ (ನಾ). ನಸುನೋಟ; ಓರೆನೋಟ: ನಸುನಗೆಯ ಕಿಱುನೋಟ ಲಲ್ಲೆ ವಿಭ್ರಮುದೋಱೆ ಪುಸಿ ಮುಳಿಸು ಮೂದಲಿಕೆ ಮುದ್ದುಕೊಸರುವ ಮೋಡಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೬–೪೩). [ಕಿಱು₁ + ನೋಟ]

ಕಿಱುಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಣ್ಣ ದೇಹದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಹ್ರಸ್ವಿ ಕಿಱುಪಕ್ಷಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨–೯).
[ಕಿಱು₁ + ಪಕ್ಷಿ]

ಕಿಱುಪನ್ನೆ (ನಾ). ಹಣೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದವರೆಗೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಸಣ್ಣಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೂದಲು: ಕತ್ತುರಿಗೆರೆ ಮೀಸೆ ಕಿಱುಪ[ಪಾಠಾಂ.ಸ]ನ್ನೆಯಿಂದೊಪ್ಪುವೆತ್ತ ಮೊಗವ ನೋಡಿ ನೋಡಿ (ಭರತೇ. ೪೧–೭೭).
[ಕಿಱು₂ + ಪನ್ನೆ₂]

ಕಿಱುಪರವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿಱುಪರವಿಯೊಡೆಯ ಪೆರ್ಗ್ಗಜ್ಜೂರಸಾಳೆ ಇಬ್ಬರ ಸನ್ನಿಧಿ ಮಲ್ಲಪರಿಯೊಡನೆ ತಾಗಿ ಕಾದಿ ಸಗ್ಗಿಯಾದನು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೯–೨; 800). [ಕಿಱು$_3$ + ಪರವಿ]

ಕಿಱುಪಾಸಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೊಗಲೂರ್ವ್ವಿಷಯೇ ಕಿಱುಪಾಸಾಣಿ ನಾಮಧೇಯ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ (ಎಇ. VIII, ೧೮೪–೬; 6ನೆಯ ಶತ ?). [ಕಿಱು$_3$ + ಪಾಸಾಣೆ ?]

ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿ, ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪಿಲ್ಲಿ; ಕಾಲ್ಬೆರಳಿಗಿಡುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ನಗುತ ಪಾದಾಂಗುಲಿಗಳಿಗಾಗ ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿಯನಿಕ್ಕಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೨೪–೨೫). **ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ**: ಮುತ್ತಿನ ಗೆಜ್ಜೆಗಳಿಂ ಕೂಡಿದ ವೀರಮುದ್ರಿಕೆ ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ ಬೊಬ್ಬುಲಿಗಳನಿಟ್ಟು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೧೨–೩); ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಆಭರಣಗಳೆಂದರೆ . . . ಪಿಲ್ಲಿ, ಮೆಂಟಿಕೆ, ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ (ಕರ್ನಾಜ. ೧೭೨). 'ಕಿಱಪಿಲ್ಲಿ' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_2$ + ಪಿಲ್ಲಿ$_1$]

ಕಿಱುಪು$_1$ 'ಕಿಱಪ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಕಿಱುಪು$_2$ 'ಕಿಱಪ್ಪು$_2$' ನೋ.

ಕಿಱುಪುತ್ತಳಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬೊಂಬೆ, —ಮೂರ್ತಿ: ಎತ್ತಿ ಸದ್ಗುಣ ಶತವನಾಯ್ದು ಕೊಂಡೊಂದು ಕಿಱುಪುತ್ತಳಿಯ ಮಾಡಿ . . . ತಂದಿರಿಸಿದಂ ಸುಗ್ಗವ್ವೆಯುದರದೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೪೬).

[ಕಿಱು$_2$ + ಪುತ್ತಳಿ (< ಪುತ್ತಲಿ)]

ಕಿಱುಬ$_1$, ಕಿರುಬ (ನಾ). ಹುಲಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಕಾಡು ಮೃಗ; ನಾಯಿ ಹುಲಿ: "ಚಿತ್ರವ್ಯಾಘ್ರಃ, ಚಿತ್ರಕಾಯಃ–ಈಯೆರಡುಂ ಕಿಱುಬ" (ಒಷಧಿ. ೫೭); ಕುಱುಬನೋ ಇವ ಮನುಜ ರೂಪಮಂ ಮಱೆಗೊಂಡ ಕಿಱುಬನೋ (ಸೌಂದಪು. ೪–೬೩). **ಕಿರುಬ**: ನಮ್ಮ ಊರ ಸುತ್ತ ಕಿರುಬನ ಕಾಟ ಜಾಸ್ತಿ (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೧೯); ಕಿರುಬ ತೋಳ ಮೊದಲಾದ ಕಾಡುಮೃಗಗಳು (ಕಳಹು. ೪); ಕೃತ್ತಿಕೆ ಮಳೆ ಕಿರುಬ ಹಿಡಿದಂತೆ (ಗಾದೆ). [ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಕೀರ್ಬನ್; ಕೋಲಾ. ಕಿರ್ಬನ್]

ಕಿಱುಬ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಿರಿಯ; ಚಿಕ್ಕವನು: ಆದಱಿನೊಳ್ಪುಟ್ಟಿದ ಗಂಡರೆಲ್ಲಮತಿವೀರರ್ ಪೆಂಡಿರೆಲ್ಲಂ ವಿಳಾಸದ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಸೀಮೆಗಳ್ ಕಿಱುಬರೆಲ್ಲಂ ಪಂಡಿತರ್ (ಅನಂಪು. ೧೧–೧೨). ೨. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ: ಕಿಱುಬನೊಡನೇನೆಂದು ಕೈದೆಗೆದು ಕಾದಿದೊಡೆ ಬೆಱೆದೆಲಾ ಬಹಳ ಗರ್ವದೆ (ಜೆಬವು. ೪೦–೧೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿಱುಪ್ಪ; ಮಲ. ಚೆಱುಪ್ಪ]

ಕಿಱುಬಟ್ಟೆ 'ಕಿಱುವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಬನ್ನಿ (ನಾ). ಬನ್ನಿಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಶುಭ್ರಾ–ರೋಚನ, ಕಿಱುಬನ್ನಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಬನ್ನಿ$_1$]

ಕಿಱುಬಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಸೈನ್ಯ; ಸಣ್ಣಪಡೆ: ಹೆಬ್ಬಲದೊಡನಿಂತು ಕಿಱುಬಲ ಬವರಕಾನುವುದೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೭–೨೭). [ಕಿಱು$_3$ + ಬಲ]

ಕಿಱುಬಾವಲು (ನಾ). ಜಿರಳೆ; ಜೊಂಡಿಗ: "ಪರೋಷ್ಣೀ, ತೈಲಪಾಯಿಕಾ – ಈ ೨ ಕಿಱುಬಾವಲು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫).

[ಕಿಱು$_3$ + ಬಾವಲು]

ಕಿಱುಬಿದಿರು 'ಕಿಱುವಿದಿರ್' ನೋ.

ಕಿಱುಬಿಯದಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಬೇಡಿತಿ; ಬೇಡರ ತರುಣಿ: ಕಿಱುಬಿಯದಿ ಪತಿಯನೇಂ ನಗಿಸಿದಳೊ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೧೧).

[ಕಿಱು$_2$ + ಬಿಯದಿ]

ಕಿಱುಬುಣುಸೆ 'ಕಿಱುವುಣಿಸೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿ; ಕ್ಷುದ್ರಬುದ್ಧಿ: ಆತನ ಸತಿಯು ಕಿಱುಬುದ್ಧಿಗಳ ಕಲಿತು ತವರೂರೊಳೊಬ್ಬನೊಳು . . . ಸುರತವನೆಸಗೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨–೬). [ಕಿಱು$_3$ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಿಱುಬುಲಿ 'ಕಿಱುವುಲಿ' ನೋ.

ಕಿಱುಬೆಟ್ಟು 'ಕಿಱುವೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಱುಬೆಮರ್, ಕಿರುಬೆಮರು, ಕಿರುಬೆವರು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆವರು; ನಸು ಬೆವರು: ಮೊಗದೊಳ್ ತುಱುಗಿದ ಕಿಱುಬೆಮರದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದುದೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೨೪); ಕಿಱುಬೆಮರುಗುವಾಸ್ಯಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೮೫); ಓಸರಿಸಿ ಕಿಱುಬೆಮರಿಡಲು ನಿಲಿಸುತ ವಾರುವವನೀಳಿದು (ನಳಚ. ೭–೭); ತೀವ್ರ ಗಮನಕೆ ಕಿಱುಬೆಮರಿಡುತ ಪಂಕರುಹಮುಖಿಯರ್ಬೈದಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೨೧–೨೦). **ಕಿರುಬೆಮರು**: ಕಿರುಬೆಮರ ತಡೆಯುಸಿರ ಕರುಣಾಸ್ಪದೆಯಾಗಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೪–೧೫). **ಕಿರುಬೆವರು**: ಬೆಟ್ಟವನು ಹತ್ತುತ್ತ ಕಿರುಬೆವರು ಬೆವರುತ್ತ ನಡೆನಡೆಗೆ ಶಂಖ ನುಡಿಸುತ್ತ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೧೩). [ಕಿಱು$_3$ + ಬೆಮರ್$_1$]

ಕಿಱುಬೆಳ್ಪು (ನಾ). ನಸುಬಿಳುಪು; ಸ್ವಲ್ಪಬಿಳುಪು: ತುರಗವರ್ಣಂ . . . ಕಿಱುಬೆಳ್ಪು [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಱುವಿಳುಪು] ದೋಱೆ ನೀಲಂ (ಮಂಗರಾ. ೮೧–೧೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಬೆಳ್ಪು]

ಕಿಱುಬೋರಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹೋರಿ; ಹೋರಿಕರು: "ವತ್ಸಮೆನೆ ಕಿಱುಬೋರಿ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧). [ಕಿಱು$_2$ + ಪೋರಿ$_1$]

ಕಿಱುಮಗ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಗ; ಎಳೆಯ ಶಿಶು: ಕಿಱುಮಗನೆಂದಟ್ಟು . . . ಮೊಲೆಯುಂಡಪನೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೧೦೧). [ಕಿಱು$_3$ + ಮಗ]

ಕಿಱುಮಗಳು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮಗಳು; ಕಿರಿಯ ಮಗಳು: ಬೆಱಗುವಟ್ಟೆಳು ನೀನಿವಾರೆಲೆ ಕಿಱುಮಗಳೆಯೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯–೩೪).

[ಕಿಱು$_2$ + ಮಗಳು (< ಮಗಳ್)]

ಕಿಱುಮನೆ, ಕಿರುಮನೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಮನೆ; ಸಣ್ಣಮನೆ: ಕಿಱುಮನೆ ಪೆರ್ಮನೆಯೆನ್ನದುಱಲ್ ತಕ್ಕ ಮನೆಗಳಂ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ಪುಗುತ್ತುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬–೨). ೨. ಕೋಣೆ; ಕೊಠಡಿ: ಕರುಣಿಸಿ ಕಿಱುಮನೆಯೊಳಗೊಯ್ದಿರಿಸಿರುತಿರೆ ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂ ಬೞಿಕ್ಕ ಶ್ರೀಧರ ಶೆಟ್ಟಿ . . . ಪೋಪುದುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧೦–೭೫). **ಕಿರುಮನೆ**: ೨. ಕಿರುಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನಸುಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನು ನೋಡಿದೆ (ರಾಮಾನಿ. ೧೧೭); ಕಿರುಮನೆಯ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದೆ (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೧೯).

[ಕಿಱು$_3$ + ಮನೆ]

ಕಿಱುಮರ್ಕಟ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಂಗ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಕಪಿ: ಲಂಕೆ ಸುರಾಸುರರಿಂಗಸಾಧ್ಯ ಮತ್ತಾರಿಗೆ ಪೋಗದಿರ್ದ ಕಿಱುಮರ್ಕಟ ಸುಟ್ಟುದೆನಿಪ್ಪ ಕುಂದು ತಾಂ ಬಾರದೆ (ಕಱಿಕಂ. ೪೮).

[ಕಿಱು$_3$ + ಮರ್ಕಟ]

ಕಿಱುಮಾಡ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಹಡಿ, —ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ಪೊಱವಂದು ನಿಂದು ಕೆಳೆಯರ್ಕಳೊಂದಿ ತಾಂ ಕಿಱುಮಾಡವೇಱೆ ನೆಲೆಯೊಂದಱಲ್ಲಿ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೯೫). [ಕಿಱು$_3$ + ಮಾಡ$_1$]

ಕಿಱುಮಾನಿಸ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮನುಷ್ಯ; ಕ್ಷುದ್ರ ಮನುಷ್ಯ: ಪುರದ ಸಂವರಣೆಯ ನೋಡಲಮ್ಮದೆಯಂಜಿ ಸುರನಾಥ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೈದಿದನು ಉರಗೇಂದ್ರ ಪಾತಾಳದೆ ಮಱಸಿದ ಮಿಕ್ಕ ಕಿಱುಮಾನಿಸರ ಪಾಡೇನು (ಕಂಸವಿ. ೬–೨೩). [ಕಿಱು$_3$ + ಮಾನಿಸ]

ಕಿಱುಮಾಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳದ ಹೆಸರು: ತೆನನ್ನಾಕ ಕೆಱೆಯ ಪೆಂಮುರ್ಗಗೆಱೆಯ ವಡಗಾಯ್ ಸನ್ನು ಕಿಱುಮಾಮಿ ಪಂಗಳಮೆವೆದಿರ ಕೆಱೆಯ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦–೭೪; 890). [ಕಿಱು$_3$ + ಮಾಮ್ಮಿ]

ಕಿಱುಮಿಂಚು (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಿಂಚು; ಎಳೆಯ ಮಿಂಚು: ಕಾರ್ಗಾಲದ ಕರಿಯ ಮುಗಿಲ ಹೊರೆಯೊಳು ಹರಿದಾಡುವ ಕಿಱುಮಿಂಚಿನ ತೆಱದಿ (ಜಯಕಾ. ೫–೨). [ಕಿಱು$_3$ + ಮಿಂಚು$_1$]

ಕಿಱುಮಿಂಡ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದ ವಿಟ; ತರುಣ ವಿಟ: ಪಾದರಿಯ ಪೂದುಱುಂಬಿನ ಪೊಸಬನೊಪ್ಪಿದಂ ಕೇದಗೆಯ ಮಿಸುಪೆಸಳ ಕಿಱುಮಿಂಡನೊಪ್ಪಿದಂ (ಪ್ರಭುರ. ೫-೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಮಿಂಡ$_3$]

ಕಿಱುಮಿಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಿಡಿ; ಹೀಚು: ನನೆಯ ಕೊನೆಯತಳಿರ ನಿಱಿದಳಿರ ಮುಗುಳ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಮಿಡಿಯ ಕಿಱುಮಿಡಿಯ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫ ವ); ತುಱುಗಿದ ತಳಿರಿಂ ನನೆಯಿಂ ಕಿಱುಮಿಡಿಯಿಂದೆ ಸೆದುದಸದಳಂ ಮಾಕಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಮಿಡಿ$_2$]

ಕಿಱುಮೀನ್, ಕಿಱುಮೀನು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಮೀನು; ಚಿಕ್ಕಮೀನು. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: "ನಳಮೀನಃ, ಚಿಲಿಚಿಮಿಃ—ಈ ೨ ಕಿಱುಮೀನು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೩೭); "ಚಿಲಿಚಿಮವೆನಲು ನಳಮೀನವೆನೆ ಕಿಱುಮೀನ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೧-೬); ಎರಗೆಱಗುವ ಕಿಱುಮೀನಂತಿರೆ ಕನ್ಯಾಮಿಷಕೆ ರಾಜನಿಕುರುಂಬಂ ಬಂದಿರೆ ಬಯಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೭೬); ಕಿಱುಮೀಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನೆಱೆಯೆ ತಿಂದು (ಪಂಚತಂ. ೮೩-೮). **ಕಿಱುಮೀನು**: "ಘಂಟಜಿಹ್ವಾ–ಕಿಱುಮೀನು" (ಒಷಧಿ. ೫೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೀನ್$_3$]

ಕಿಱುಮೀನು 'ಕಿಱುಮೀನ್' ನೋ.

ಕಿಱುಮುಗಿಲ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮೋಡ; ಸಣ್ಣ ಮೋಡ: ಶಶಿಕಳೆಯ ಮುಱಿಗಳಂ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದೆಳಗಾರ ಕಿಱುಮುಗಿಲ ಜವಳಿಗಳೆನಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೫-೬೩ ವ); ಪೆರ್ಬಿದಿರ ತುದಿ ತಾಗಿ ಪಱಿದ ಕಿಱುಮುಗಿಲ್ಗಳಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೫ ವ); ಗಱಿಮೂಡಿದಂತೆ ಕೆಲದೊಳ್ ಕಿಱುಮುಗಿಲಿರೆ ಜಲದ ನೀಲಗಿರಿ ನೆಗೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೦೫). [ಕಿಱು$_2$ + ಮುಗಿಲ್]

ಕಿಱುಮುಗುಳ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮೊಗ್ಗು: ಮುಡಿಯೊಳ್ ಜೋಲಿರ್ದುದಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕಿಱುಮುಗುಳ್ಮಾಲೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೦೯); ಕಿಱುಮುಗುಳ್ಗುಂಜಿಯಂ ತಳೆದು ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ ನನೆಯಂಬು ಕೆಯ್ಯೊಳಚ್ಚಿರಿದಿರೆ . . . ಗಾಳುವೆಣ್ಗಳೀಂ ಮೆಱೆದಿರೊ (ಅನಂಪು. ೭-೧೭); ಕಿಱುಮುಗುಳ ಗೆಜ್ಜೆಯಿಂದಂ ಮಿಱುಗುವ ಕೆಂದಳಿರ ಹರಿಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೧೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಮುಗುಳ್$_1$]

ಕಿಱುಮುಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಶಶಕಾರೀ – ಕಿಱುಮುಷ್ಟಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೧). [ಕಿಱು$_2$ + ಮುಷ್ಟಿ]

ಕಿಱುಮುಳ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮುಳ್ಳು; ಸಣ್ಣಮುಳ್ಳು: ಪೂವಲಿಗೆದಱಿದ ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಗಱಿಯ ಕಿಱುಮುಳ್ಗೆ ಬಱಿದೆ ಬೈಗುಳಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೬). [ಕಿಱು$_2$ + ಮುಳ್$_1$]

ಕಿಱುಮುಱುಕೆ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಅಂದ; ಅಲ್ಪ ಸೊಗಸು (?): ಕಿಱುಮುಱುಕನಾಗಿ ಸಿರಿ ಕಣ್ಣೆಱೆದಂತಿರೆ ಬಾಗಣಬ್ಬೆ ಗ್ರಾಮೇಶ್ವರಮಂ ನೆರೆಮಾಡಿಸಿದಳು ಗಿರಿಸುತೆಯೆಱೆಯಂಗಂ ಚೆಲ್ವನಪ್ಪ ಕಲ್ವೆಸದಿಂದಂ (ಕಇ. I, ೨೪-೪೭; 1198); ಕಿಸುಗಲ್ಲೊಳ್ ಮಾಡಿದುದಾಗಿಯುಂ ಕೆಸುಲದಲಚ್ಛಾಯೆಯಿಂ ಮರಕತರುಚಿಯಿಂ ರಚನೆಗೆಯ್ದು ಬಳೆದಂತೆ ಕಿಱುಮುಱುಕನಾಗಿಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೧೧೧ ವ). [?]

ಕಿಱುಮೃಗ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮೃಗ; ಮೃಗದ ಮರಿ: ಮಾರ್ಮಲೆವ ಮೃಗಗಳ ನಾಯಿಗಳು ತುಡುಕಿದವು ಸೆಳೆದವು ಕಿಱುಮೃಗಾವಳಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೩-೧೫). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೃಗ]

ಕಿಱುಮೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಮೆಕ್ಕೆ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಲವಣಂ ನಱುವಲ ಬೇರ್ . . . ಲೊಕ್ಕಿ ಕಿಱುಮೆಕ್ಕೆಗಳೆಂಬಿವನರೆದು ತಕ್ರದೊಳ್ ಪೂಸುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೭). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೆಕ್ಕೆ]

ಕಿಱುಮೆಯ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದೇಹ; ಕುಳ್ಳಶರೀರ. 'ಕಿಱುಮೆಯ್ಯ' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_2$ + ಮೆಯ್]

ಕಿಱುಮೆಯ್ಯ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಕುಳ್ಳ; ವಾಮನ: ದಿವಿಜರ್ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸೆ ಕಿಱುಮೆಯ್ಯನಾದೆ (ವಸ್ತವಂ. ೪-೨೮). [ಕಿಱುಮೆಯ್ + –ಅ$_7$]

ಕಿಱುಮೆಳೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮೆಳೆ, —ಪೊದೆ: ಕಿಱುಮೆಳೆಯ ತಾಮೇದ ಗೋವಿನ ಪರಿಯು ತಾನಾಗಿ ಇರವಿನಂತಿಹುದು (ಸಂಭಪ. ಪರಿ. ೨-೭೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೆಳೆ (< ಮೆಱೆ^{1})]

ಕಿಱುಮೊಗ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಮುಖ; ವ್ಯಸನದಿಂದ ಬಾಡಿದ ಮುಖ. 'ಕಿಱುಮೊಗಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕಿಱು$_2$ + ಮೊಗ$_1$]

ಕಿಱುಮೊಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಚಿಕ್ಕದು ಮಾಡು: ಮುಖ ಬಾಡು: ಅನ್ನೆಗಂ ವಸಂತಕಂ ಕಿಱುಮೊಗಂಗೊಂಡು ನಿಡುಸುಯ್ದುಕೆ (ಚಿಕವಿ. ೭-೧೩೪ ವ). [ಕಿಱುಮೊಗ + ಕೊಳ್^{1}]

ಕಿಱುಮೊನೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕತುದಿ; ಹರಿತವಾದ ತುದಿ: ಅಗೆ ಮೂಡುವಂದದಿಂ ತೆರ್ಗೊಂಡು ಕಿಱುಮೊನೆಯ ಸೆಲೆಗಳಿಡಿಕಿಱಿದಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೩); ಕಿಱುಮೊನೆಯ ಮುಗುಳಂಬುಗಳ ಸೈಗಱೆದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೫-೫೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೊನೆ$_1$]

ಕಿಱುಮೊರಡಿ, ಕಿರುಮೊರಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಗುಡ್ಡ; ಸಣ್ಣದಿಬ್ಬ, —ದಿಣ್ಣೆ: ಸೋನೆಯ ಕೋಲ್ಗಳ ಪುದುವಿನ ಕಿಱುಮೊರಡಿಯನ್ನನಾದೊಂ ಖಚರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೫೯); ವನಭೂರುಹದ ನೆಳಲೆಮಗೆ ಸತ್ತಿಗೆ ಪಲ್ಲವಪ್ರಾತ ಚಾರುಚಾಮರ ಕಿಱುಮೊರಡಿ ವಿಸ್ತಾರಪೀಠವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೮). **ಕಿರುಮೊರಡಿ**: ಉದಿಸಿದ ಸವಿಾರದುತ್ಕಟದಿ ಕಿರುಮುರುಡಿ[ಮೊರಡಿ] ಚಯ ನೆಲವೆಣ್ಣ ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾ ಮುದದಿಯಾಡುವಲೊಯೆಂಬಂತೆ ಕೀಳ್ಬೆಲ್ಲಿದವು ಕೆದರಿ (ನವಪೋ. ೨೯-೬೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೊರಡಿ$_2$]

ಕಿಱುಮೊಲೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮೊಲೆ; ಸಣ್ಣಮೊಲೆ: ಕಿಱುಮೊಲೆಯ ಚೆಲ್ವು ಪೊಂಗೊಡದ ಚೆಲ್ವಂ ತಳೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೪-೭); ಬಾಲೆಯರುರದೊಳ್ ಕಿಱುಮೊಲೆ ಮೇಲುದು ನಸುದೊಲಗೆ ತೋರ್ಪ ತೆಱದಿಂ (ಜಗವಿ. ೪-೬೩). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೊಲೆ$_1$]

ಕಿಱುಮೋಹ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಮೋಹ; ಅಲ್ಪ ಪ್ರೀತಿ: ಕಿಱುಮೋಹವ ಮಾಡಿದಂಗನೆಯರ ಹದಿನಾಱು ಸಾವಿರವನುಳ್ಳವನು ದೂಱಿಗೆನಿಸದಾಡಿದನು ಹಾದರವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯-೭೭). [ಕಿಱು$_2$ + ಮೋಹ]

ಕಿಱುರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉರವುರಿನಾಡ ಮೇಗೆ ವನ್ನೊಡೆ ಕಿಱುರೆ ವಿಯಮ್ಮನ್‌ಗಜ್ಜರನಾನ್ತು ಬರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೬೩-೨; 9ನೆಯ ಶತ). [ಕಿಱು$_2$ + ಊರ್]

ಕಿಱುವಂಗರ್ಕ್ಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು (?): ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೊದೂರ ಪೊಲ ಮೆರೆ ಮೂಡೈದೆಸೆ ಎಲವೆ ಕಿಱುವಜ್ಗಕ್ಕೆಱೆ ತೆಂಕಾ ಅವರುಳ್ನಡುಗಲ್ಲೆ ಮುಚ್ಚನ್ದಿನ್ನಡುಗಲ್ಲೆ (ಎಕ. X (s), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೭-೬೩; 850). [ಕಿಱುವಂಗರ್$_0$ + ಕೆಱೆ^{1}]

ಕಿಱುವಂಡಿ, ಕಿರುಬಂಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬಂಡಿ; ಸಣ್ಣಬಂಡಿ: ಕಿಱುವಂಡಿಯೊಳಿರ್ದ ನಂಬಿಯಣ್ಣನಲ್ಲಿಗೆ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆ . . . ಬಂದು (ನಂಬರ. ೨-೨೭). **ಕಿರುಬಂಡಿ**: ಅವಳು . . . ಕಿರುಬಂಡಿಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲನೇರಿದಳು (ಪುನರು. ೩೩೮). [ಕಿಱು$_2$ + ಬಂಡಿ]

ಕಿಱುವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಕ್ಕಿ; ಚಿಕ್ಕಪಕ್ಷಿ: ಬಿಟ್ಟರೆಯ್ದೆ ಪರ್ದೆಜಗೆ ಸುರುಳ್ದು ಬೀಬ್ವ ಕಿಱುವಕ್ಕಿವೊಲುಗ್ರವಿರೋಧಿನಾಯಕರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಿಱುವಕ್ಕಿವಿಂಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಿಂಡು: ಸುಟಿಗಾಳಿಗೆ ಸುಱಿಯೆ ನೆಗೆದು ಪಾಱುವ ತಱಗೆಲೆಯ ತುಱುಗಲಂ ಕಿಱುವಕ್ಕಿವಿಂಡೆಂದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪). [ಕಿಱುವಕ್ಕಿ + ಪಿಂಡು$_1$]

ಕಿಱುವಕ್ಕೆ (ನಾ). ಬಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಚಿಕ್ಕ ಬಕ್ಕೆಹಲಸು: ಪರೀಕ್ಷಿತಂಗೆ ಮುಂದಡಸಿಪುದೊಂದು ಸರ್ಪ ಕಿಱುವಕ್ಕೆಯ ಪಣ್ಣಿನೊಳಿರ್ದು ನಾತನಂ ಮಡುಹನೆ? (ಕಜಿಕಂ. ೨೭). [ಕಿಱು$_2$ + ಬಕ್ಕೆ]

ಕಿಱುವಗು, ಕಿರುಮಗು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಗು; ಬಾಲಕ. **ಕಿರುಮಗು:** ಅಡಿಗೆಮನೆ ಕಾಯುತಿದೆ ಕಿರುಮಕ್ಕಳುತಿಹರ್ (ಕಾಲೂರ. ೧೭೭-೩೮). ಕಿರುವಕ್ಕಳ್(ಬಹುವ): ಕಿಱುವಕ್ಕಳುಮಾ ಮೂಗರುಮಱುಪಲ್ಕಱಿವರ್ ವಿವೇಕಮುಂ ಮಾತುಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೯). [ಕಿಱು$_2$ + ಮಗು]

ಕಿಱುವಜ್ಜೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹೆಜ್ಜೆ; ಸಣ್ಣಹೆಜ್ಜೆ: ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನಡಿಯಿಡುವ ಕಿಱುವಜ್ಜೆ (ಸೌಂದಪು. ೩-೧೧). [ಕಿಱು$_2$ + ಪಜ್ಜೆ]

ಕಿಱುವಟ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಆಲದಮರ: ಆ ಪಳ್ಳದಿಂ ಮೂಡಣ ಕಿಱುವಟ ತೆಂಕ ಬಣ್ಣಲ್ವಜಲ ಸೊಣೆ ಅನ್ತೆತೆಂಕ ಅತ್ತಿಯೋಡು ಪಳ್ಳಂ (ಎಇ. X, ೬೭-೯೨; 872). [ಕಿಱು$_2$ + ವಟ?]

ಕಿಱುವಟ್ಟೆ, ಕಿಱುಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣದಾರಿ; ಚಿಕ್ಕಹಾದಿ. 'ಕಿಱುವಟ್ಟೆಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಿಱುಬಟ್ಟೆ:** ೨. ಅಡ್ಡದಾರಿ; ಅಪಮಾರ್ಗ: ಆಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕಿಱುಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಕಂಗೆಟ್ಟು, ಕಾಡು ಹೊಕ್ಕು, ಕಮರಿಯ ಬಿದ್ದು ಬಳಲುತ್ತಿಪ್ಪರಯ್ಯ (ಘಸವ. ೪೦). [ಕಿಱು$_2$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಿಱುವಟ್ಟೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ಚಂಡವಿಕ್ರಮನಾ ಗಹನದ ಕಿಱುವಟ್ಟೆಗೊಂಡೆಯ್ದಿದನಾ ಕ್ಷಣಕೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೯). [ಕಿಱುವಟ್ಟೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿಱುವಡಿ (ನಾ). ಬಾಲ್ಯ; ಚಿಕ್ಕಪ್ರಾಯ. 'ಕಿಱುವಡಿಗಾಲ' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಚಿಱುವಟ್ಟು, ಚಿಱುವಡ]

ಕಿಱುವಡಿಗಾಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಕಾಲ; ಬಾಲ್ಯ: ಒಡನಾಗಳೆನಿಬರ್ ಕಿಱುವಡಿಗಾಲದ ಕೆಳೆಯರೆನಿಬರೆಡವರೆಯದ ತನ್ನೊಡೆಗಳೆನಿಬರ್ ಪಸಾಯಂಬಡೆವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧); ಕಿಱುವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] ಗಾಲದಂದುಱಿದೆನೋಪಳನಾನವಳಂದೆ ಗಂಡರಂ ಪಱಿವೊಱನಾ[ಪಾಠಾಂ. ಸಾ]ಗೆ ಮಾಡುವಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩೪). [ಕಿಱುವಡಿ + ಕಾಲ$_1$]

ಕಿಱುವದ (ನಾ). ಕೊಂಚ ಹದವಾದುದು; ನಸು ಮಾಗಿದುದು; ಸ್ವಲ್ಪ ಪಕ್ವವಾದುದು: ಕಿಱುವದದ ಕಟಮೆಯೊಳ್ ಪೂತೊಱಗಿದ ಚೆನ್ನೆಯ್ದಿಲಲರರಜನುಮುರ್ದಿರೆ ಪಣ್ತುಱುವ ತೆನೆದುಱುಗಲೆಂದಗಿಪೆಱಗುವ ಗಿಳಿವಿಂಡು ಬಂಜೆವಡಿಪುದು ಬಗೆಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೨೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಪದ$_1$]

ಕಿಱುವದಿಕ್ಕಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯ ಹೆಸರು: ಆಲಕ್ಕಾಲ್ ತೆನ್ನೊಟ್ಟಿಎ ಕಿಱುವದಿಕ್ಕಾಲ್ ತೆನ್ನೊಟ್ಟಿಎ ಕಟಿದಕ್ಕಾಲ್ ತೆನ್ನೊಟ್ಟಿಎ (ಇಆ. XVIII, ೩೭೮-೨೫; 3ನೆಯ ಶತ. ಕೃಶಾ). [ಕಿಱುವದಿ + ಕಾಲ್$_2$]

ಕಿಱುವನಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹನಿ; ತುಂತುರು: "ಪೃಷಿತಂ ಪೃಷತಮೆನೆ ಕೆದರ್ದ ಕಿಱುವನಿಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೫); ನೀಟ್ಟಿ ತೆಳ್ನಾಲಗೆಯಿಂ ಸಾಲಿಕ್ಕುತುಂ ಲೋಳೆಯ ಕಿಱುವನಿಯಂ ಯಾನದಿಂ ಕಾರ್ಶ್ಯಮಧ್ಯಂ ಮಿಗೆ ಬೀಟಿಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೩೪); ಬಲುವಿಷದ ಕಿಱುವನಿಯ ಹಾವಿನ ಮಳೆಗೆ ಗರುಡಾಸ್ತ್ರದಲಿ ತನ್ನಯ ದಳಕೆ ಹಿಡಿದನು ಕೊಡೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೪೦). [ಕಿಱು$_2$ + ಪನಿ$_1$]

ಕಿಱುವರಣೆ (ನಾ). (?): ಕಡೆದ ಚುಂಬಿತಗಳಪ್ಪ ಕಿಱುವರಣೆಗಳ ಮಧ್ಯದೊಳ್ತುಂಬಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಹನ (ಏಕೋಪು. ೩-೧೮). [?]

ಕಿಱುವರಲ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹರಳು; ಚಿಕ್ಕಕಲ್ಲು: ತಲೆದುಡುಗೆಯ ಮಾಣಿಕದ ಕಿಱುವರಲ್ಗಳಂತಿರ್ದ ಸಹಕಾರಕೋರಕಂಗಳೊಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೩). [ಕಿಱು$_2$ + ಪರಲ್]

ಕಿಱುವರೆಯ, ಕಿರುವರೆಯ, ಕಿರುಹರೆಯ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸು; ಸಣ್ಣಪ್ರಾಯ: ಕಿಱುವರೆಯದ ಶುಭಲಕ್ಷಣದಱಿಕೆಯ ಸತ್ಕುಲದ ಮರ್ತ್ಯಯುಗಲಮಂ ತಾನಱಸಲ್ . . . ಪೊಱಮಟ್ಟಂ (ಯಶೋಚ. ೧-೪೩); ಕಲಿಸಿದವನೋ ಕಾಮತಂತ್ರವನೊಲಿಸಿದವನೋ ಕಿಱುವರೆಯದಲಿ ಸಲಿಸಿದವನೋ ಮುನ್ನ ನೀನೆನ್ನವರೆ ಸಲಿಗೆಗಳ (ಬಸವು. ೪೦-೪೦). **ಕಿರುವರೆಯ:** ೨. ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದವನು: ಪರಿಕಿಸಲು ರೂಪುರೇಖೆಯೊಳೊಂದು ಕುಂದಿಲ್ಲ ಕಿರುವರೆಯನಾತ ಸಮಪ್ರಾಯಸ್ತನೀತ (ನವಮೋ. ೨೭-೬೭). **ಕಿರುಹರೆಯ:** ೧. ಯಜಮಾನನ ಬಳಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕಿರುಹರೆಯದ ಗಡ್ಡವಿಲ್ಲದ ಒಕ್ಕಣ್ಣಿನ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ . . . ಹೆಚ್ಚು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುಸರು. ೩೦೧). [ಕಿಱು$_2$ + ಪರೆಯ]

ಕಿಱುವಲೆ, ಕಿರುಬಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ; ಚಿಕ್ಕ ಬಲೆ: ಕಿಱುವಲೆ, ಕಿಱುನಾಯ್ (ಶಮದ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ); ಇಡುವಲೆ ಸಿಡಿವಲೆ ಕಿಱುವಲೆ ನಡೆವಲೆ ಪೆರ್ವಲೆ . . . ಎನಿಪ್ಪುವೆಸೆದುವಾ ಬೇಂಟೆಗರೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೩-೨೪). **ಕಿರುಬಲೆ:** ಕಿರುಬಲೆ ಹೆಬ್ಬಲೆ ಮಿಣೆಯು ಹುಲಿಯ ಬೋನು . . . ಮುಂತಾದ ಸಾಧನದಿಂದ ತೆರಳಿದರಾ ಬೇಟೆಯವರು (ಸೌಗಂಪ. ೨-೩೦). [ಕಿಱು$_2$ + ಬಲೆ$_1$]

ಕಿಱುವಳೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮಳೆ; ತುಂತುರು ಮಳೆ: ಎಸೆವ ಲಿಂಗಾಂಗಣಕೆ ಸಮ್ಮಾರ್ಜಿಸುವ ಕಿಱುವಳೆ . . . ರಂಗವಾಲಿಯನಿಕ್ಕಿ ನಡೆತಪ್ಪ ಹೊಸಪರಿಯ ಸಸ್ಯಂಗಳುಂ (ಬಸವು. ೧೯-೬೯). [ಕಿಱು$_2$ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಕಿಱುವಳ್ಳ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳ; ಸಣ್ಣಕುಂಟೆ; ಪಲ್ವಲ: ಕೊಳಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಕಿಱುವಳ್ಳಕ್ಕೆಳಸುವುದೆ ಹಂಸೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೯-೬). ಕಿಱುವಳ್ಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಱುವಳಂ] ಕ್ಷೀರನೀರಾರಮುಂ . . . ಮೆಚ್ಚದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೨೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಪಳ್ಳ]

ಕಿಱುವಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿ: ನಾವಱಿಯೆ ಸೊನ್ನಲಿಗೆಯೆಂಬ ಕಿಱುವಳ್ಳಿಯಿದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೩); ವರ ಕಾಸಿ ಕೇತಾರ ಹಂಪೆ ಪರ್ವತ ಮುಖ್ಯ ಸುಕ್ಷೇತ್ರಕೆಣೆಯಲ್ಲಿದು ಧರೆಯಱಿಯೆ ಕಿಱುವಳ್ಳಿಯಿಂದೆನಲ್ಕೆ (ರಾಘಚ. ೧೫-೫೦). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಱದೊಱಿನದೀ ದಕ್ಷಿಣತಟೇ ತಾಮುರಮುಗೆ ಪಾನುಂಗಲ ಕಿಱುವಳ್ಳಿ ಬಾಳವೂರು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಗ್ರಾಮಾಣಾಂ ಮಧ್ಯೇ (ಎಇ. V, ೨೦೪-೬೮; 757). [ಕಿಱು$_2$ + ಪಳ್ಳಿ]

ಕಿಱುವಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಳ್ಳಿ; ಚಿಕ್ಕ ಲತೆ: ಕಿಱುವೊಱಿಯನಾನಲಱಿಯದ ಕಿಱುವಳ್ಳಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾಯ್ತು ಬಲ್ಗಾಯ್ ಪೊಱಯೇ (ಚಿಕವಿ. ೪-೬). [ಕಿಱು$_2$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಿಱುವಱಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮರಿ; ಎಳೆಯ ಮರಿ: ಗಱಿ ನೆಱೆಯದ ಕಿಱುವಱಿಗಳನಿಱುಂಕಿ ಪಕ್ಷದೊಳೆ ಪಾಱಲಾಱದೆ ಪಿರಿದುಂ ಮಱುಗುವ ಮರಾಳಿಗಳ (ರಾಜಶೇ. ೮-೯೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಮಱಿ]

ಕಿಱುವಱುಗುಲ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಹರುಗೋಲು; ಸಣ್ಣ ದೋಣಿ: ಪೊಸಪೂರದೊತ್ತಿನೊಳ್ ಸುಱಿವ ಕಿಱುವಱುಗುಲೆನಿಸಿ ತುಱುಗೆಮೆಯ ತೆರ್ಕೆಯೊಳ್ ಕೊಳಂಗೊಳ್ವ ಕಣ್ಣೀರೊಡನೆ ಘೂರ್ಣಿಸುವ ತರಳ ತಾರಕಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೮೧ ವ). [ಕಿಱು$_2$ + ಪಱುಗುಲ್ (< ಪಱಿಗೋಲ್)]

ಕಿಱುವಾಗಿಲು, ಕಿರುಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲು; ಸಣ್ಣ ಬಾಗಿಲು: ವೈಡೂರ್ಯವೆಸಕಮಾಂತಿರುವ ಕಿಱುವಾಗಿಲುಗಳಡಿಗಡಿಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೪). **ಕಿರುಬಾಗಿಲು:** ಬಿಗಿದರು ಬೀಗವ ಕಿರುಬಾಗಿಲಿಗೆ (ಕವಿಸೋ. ೧೫-೧೭). [ಕಿಱು$_2$ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಕಿಱುವಾನಿಸಿಕ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮನುಷ್ಯ; ಅಲ್ಪ ಮನುಷ್ಯ : ಪಸರಿಸಿ ಮಿಥ್ಯಾಸಂಕಲ್ಪಸಹಸ್ರದಿನಾಸೆವಡಿಸುತಿರ್ಪುದು ಕಿಱುವಾನಿಸಿಕರ್ಕಳಲ್ಲಿ ಸಾಜದೊಳೆ ಸುಲಭಮೆನಿಸಿರ್ದ ಮದನಲಾಘವಮೀಗಳ್ (ಕಾದಂಬ.೯೨). [ಕಿಱು$_2$ + ಮಾನಿಸಿಕ]

ಕಿಱುವಾಯ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣಬಾಯಿ : ಕೆಯ್ದ್ದರಿಪಿ ಕಿಱುವಾಯ್ಗೆಯ್ದು ಜೋಲ್ನಾಲಗೆದೋರ್ದು ಪಾಡುವುದುಮೊಳ್ಳಿತ್ತಲ್ತು (ಅದ್ಭುತ. ೨೪–೨೮). [ಕಿಱು$_3$ + ಬಾಯ್]

ಕಿಱುವಿಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಕುಲ ಅಥವಾ ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು (?) : ಮತ್ತಮಲ್ಲಿಯೆ[ಂ]ಣ್ಬಗ್ಗಾವುಣ್ಡುಗಳುಂ ಹನ್ನಸು ಕಿಱುವಿಟ್ಟ ಆಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲು ಎಸ್ತಿವರೆಲ್ಲರುಂ ನೆರೆದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೩–೪೦ ; 1113). [ಕಿಱು ? + ಪಿಟ್ಟ]

ಕಿಱುವಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಸಂತೋಷದಿಂದ) ಧ್ವನಿಮಾಡು (?) : ಸುರತದೆಡೆಯೊಳ್ಬೆಮರುಣ್ಮದನ್ನೆಗಂ ಮೆಯ್ಮವಿರ್ ಸ್ವೈಕನಿರದನ್ನೆಗಂ ಸರಸಿಜಾನನೆ ಕಿಱುವಿಡಿ[ಡ]ದನ್ನೆಗ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿಱುವಿಡಿದಳ್ವೇಗ]ಂ . . . ಪುರುಷನಾಥನುಂ ಪೇೞೆಂತು ನಂಬುವಂ ಕೂರ್ತಳೆಂದು ನೀರೇರುಹದಳನೇತ್ರೆ (ಮದಶಿ. ೧೧–೫೫). [?]

ಕಿಱುವಿದಿರ್, ಕಿಱುಬಿದಿರು (ನಾ). ಸಣ್ಣಬಿದಿರು; ಚಿಕ್ಕ ಬಿದಿರು : ಕಿಱುವಿದಿರ್, ಕಿಱುವಲೆ (ಶಮದ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕಿಱುಬಿದಿರು** : ಕಿಱುಬಿದಿರುಗಳ ಕಂಟಕಿಗಳು ನೆಯ್ದುಕೊಂಡಿಱುಹೆಗೆ ದಾರಿಯ ಕೊಡದೆ ಮುಸುಕಿಹುವು (ಕಂಸವಿ. ೧೮–೪೫). [ಕಿಱು$_3$ + ಬಿದಿರ್$_3$]

ಕಿಱುವೀಲಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಪೀಲಿ; ಚಿಕ್ಕ ನವಿಲುಗರಿ : ಕಿಱುವೀಲಿ ಕಣ್ದೆಱೆಯೆ ಸೋಗೆಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೪೯); ನಿಂಬಮಾಲೆಯ ಕಿಱುವೀಲಿಯ ಪೆಂಚೆಯದ ಕೇಶಬಂಧದೊಳಂ (ಜಗವಿ. ೪–೮೦ ವ); ನೆಱೆದಂಗಂ ನೇಲುವ ಬಣ್ಣದುಡೆ ಕಿಱುವೀಲಿಯ ದಂಡೆ ಪಣೆಯೊಳ ಮರ್ದಿರೆ (ಬಂಹರಿ. ೯–೧೪). [ಕಿಱು$_2$ + ಪೀಲಿ]

ಕಿಱುವೀಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಭೇರುಂಡಂ ಪೊಱಸು ಕಾಗೆಗಂಬೊಂಡುರಿಗಂ ಕಾಱು ಕಿಱುವೀಳೆ ಕೊಯ್ಕುಂ ಕೀರಂಜಂ ಹರಡೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೩ ಶೂದ್ರಕ). [?]

ಕಿಱುವು (ನಾ). ಕಿರಿದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಣ್ಣದಾಗಿರುವಿಕೆ (?) : ನಿಲವ ನೋಡಲು ಲಕ್ಷಯೋಜನದಳತೆಯಲ್ಲಿಹ ಮೇರುಗಿರಿ ನಿಚ್ಚಳದಲಿಳೆ ಹದಿನಾಲ್ಕ ಧರಿಸಿಹುದರಿದೆ ಕಿಱುವಿನೊಳು ಸುಲಲಿತದ ಸಾಸಿರದ ಸಂಖ್ಯೆಯನೊಲಿದು ಧರಿಸಿಹೆವೆನುತಲಲ್ಲಿಯ ವಿಲಸದುಪವನ ಕಂಟಕಿಗಳೊಪ್ಪಿಹವು ಫಲಭರದಿ (ಕೋಗಯು. ೪–೫೦). [ಕಿಱು$_2$ + –ವು]

ಕಿಱುವುಣುಸೆ, ಕಿಱುಬುಣುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಿಱುವುಣುಸೆಯ ಬಯಲಳಮ್ಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೦–೫ ; 958). **ಕಿಱುಬುಣುಸೆ** : ಮೇಲಣ ಕಿಱುಬುಣುಸೆ ಗ್ರಾಮದಿಂದ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೬೫–೨೨ ; 1667). [ಕಿಱು$_3$ + ಪುಣುಸೆ]

ಕಿಱುವುಲಿ, ಕಿಱುಬುಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹುಲಿ; ಚಿರತೆ; ಕಿರುಬ : ಅವಱ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ನೆಲನಂ ಹತ್ತಿ ಹಣುಗಿ ಜುಣುಗಿ ಜೂಱಾಡುವ ಕಿಱುವುಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಜುಣುಂಗಿ ಜಾಱುವ ಕಿಱುಉಲ್ಲೆ]ಗಳುಮಂ (ನಂಬರ. ೧೭–೯); ಕಿಱುವುಲಿಯ ಜೋಡಂ ತೊಟ್ಟಂತಿರಿಟ್ಟಳಮಾಗೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೨–೨೯ ವ). **ಕಿಱುಬುಲಿ** : "ತರಕ್ಷು, ಮೃಗಾದನ" (ನಾಚಿರಾ. ೩); ಕಿಱುಬುಲಿ ಜೋಡನಿಕ್ಕಿದವೋಲು ಮುಗದೊಳು ತುಱುಗಿದ ಬಿಂದು ಸಂದಣಿಸಿ ನೆಱೆ ಮಾವುತರೇಱಿ ಬಂದರಂದಾನೆಯ ತಱುಬಿ ಸಿಂದಾಸ್ಥಾನಕಾಗಿ (ಅನಂಚ. ೨–೩೪). [ಕಿಱು$_3$ + ಪುಲಿ]

ಕಿಱುವುಸವೂರು, ಕಿಱುವುಸೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಾಡ ನಾಱ್ಗಾಮುಣ್ಡುಂ ಕಿಱುವುಸವೂರುಮಂ ಕಲ್ನಾಡುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩–೧೨ ; 910). **ಕಿಱುವುಸೂರ್** : ಕಿಱುವುಸೂರ್ ಪೆರ್ಗ್ಗರ್ಲಿಯುದ ಬಜಯಿತ ಗಾವುಣ್ಡನ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೪೩–೪ ; 993). [? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕಿಱುವೆಂಚೆ (ನಾ). = ಕಿಱುವಳ್ಳ : ಅಪಾರ ದುಗ್ಧಸಾಗರದೆ ವಿಹಾರಿ ಪಂಚೆ ಕಿಱು[ಪಾಠಾಂ. ಱಿ]ವೆಂಚೆಯ ವಾರಿಗೆ ಚಿತ್ತಮೀವುದೇ (ವೃಷವಿ. ೮–೧೦). [ಕಿಱು$_3$ + ಬೆಂಚೆ]

ಕಿಱುವೆಟ್ಟು, ಕಿಱುಬೆಟ್ಟ, ಕಿಱುಬೆಟ್ಟು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬೆಟ್ಟ; ಗುಡ್ಡ : ಕಿಱುವೆಟ್ಟನೊಳ್ ಪುಟ್ಟದ ಬೇವು ಬೊಬ್ಬುಲಿಗಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪). **ಕಿಱುಬೆಟ್ಟ** : ಲಗ್ಗೆಯ ರಥ ಹರಿವಾಗ . . . ಕಿಱುಬೆಟ್ಟ ಬಡಬೆಟ್ಟ ನುಗ್ಗಾಗಿ ನೆಲಸಮವಾಯ್ತು (ಭರಚ. ೨೩–೫೨). **ಕಿಱುಬೆಟ್ಟು** : "ಪಾದಾಃ, ಪ್ರತ್ಯಂತಪರ್ವತಾಃ – ಈ ೨ ಕೆಲದ ಕಿಱುಬೆಟ್ಟುಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೨೮–೧೩). [ಕಿಱು$_3$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಿಱುವೆಣ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಣ್ಣು ; ತರುಣಿ : ಮಿಱುಗುವ ಮಿಸುನಿಯೆಂದೆನೆ ರಂಜಿಸಿತಾ ಕಿಱುವೆಣ್ಣ ರಮ್ಯ ನಾಸಿಕವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೬೭).

ಕಿಱುವೆಂದಿರ್ (ಬಹುವ) : ಕಿಱುವೆಂದಿರ ಕೇಳಿಗೆ ಸಮೆದ ಮಣಿರಾಟಳದಿಂದಿಂಬುವೆತ್ತು ವಸಂತರಾಜನ ವಿಳಾಸಮಂಟಪದಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೮–೫ ವ). [ಕಿಱು$_3$ + ಪೆಣ್]

ಕಿಱುವೆರಲ್, ಕಿರುಬೆರಳು, ಕಿಱುವೆರಲು, ಕಿಱುವೆರಳ್, ಕಿಱುವೆರಳು. (ನಾ). ಸಣ್ಣಬೆರಳು ; ಕಿಬ್ಬೆರಳು : ಕಿಱುವೆರಲುಗುರಿಂದೆ ಬೈತಲೆದೆಗೆದಾಗ ಮಱಿದುಂಬಿಗುರುಳ ಮಾನಿಸಿಗೆ ತುಱುಬನಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩–೨೯) ; ಎಳದುಪ್ಪಳಮಂ ಸೋದಿಸಲೆನುತೊರ್ವಳ್ ಕಿಱುವೆರಲುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂ ಕರ್ದುಕುತ್ತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೧–೬೧) ; ಕಿಱುವೆರಲಿಂ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯಂ ಧರಿಯಿಸಿದ ಪೆರ್ಮೆಯಿರ್ಕೆಮ (ವಸ್ತುವಂ. ೧೫–೧೧೭). **ಕಿರುಬೆರಳು** : ಅವಳು . . . ಕಿರುಬೆರಳಿನ ಉಗುರಿನ ಕೊನೆಯಿಂದ ಬರಹವನ್ನು ತಿದ್ದಿದಳು (ಬಿದುರಿ. ೧೭೦). **ಕಿಱುವೆರಲು:** ಅದು ಶಿವೆಯ ಕಿಱುವೆರಲಿಗುಂಗುರವಾಗಲು (ಚಬಪು. ೭–೧). **ಕಿಱುವೆರಳ್** : ಅಳಿವಲ್ಲಿ ಕಿಱುವೆರಳ ಮೊಳನರತ್ನಿಯೆನಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೯೫–೯); ಮಾಮರದೊಳಿಪ್ಪ ನಿರ್ಯಾಸಮಂ ತೆಗೆದು ಕಿಱುವೆರಳುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂದೆ ತಿದ್ದಿ ಬರೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೨೯). **ಕಿಱುವೆರಳು** : ಕೋ ಮುದ್ರಿಕೆಯ ನೀನೆಂದು . . . ನಿಜನಂದನನ ಕಿಱುವೆರಳಿಗಿಟ್ಟು (ತೊರರಾ. ೨–೪–೫) ; ಮೇಳಿಸಿದ ವೀಣೆಯನಱಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಾ ಶ್ರುತಿಯ ಕಿಱುವೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಮಿಡಿದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೭). [ಕಿಱು$_3$ + ಬೆರಲ್]

ಕಿಱುವೆರಲು 'ಕಿಱುವೆರಲ್' ನೋ.

ಕಿಱುವೆರಳ್ 'ಕಿಱುವೆರಲ್' ನೋ.

ಕಿಱುವೆರಳು 'ಕಿಱುವೆರಲ್' ನೋ.

ಕಿಱುವೆಲರ್ (ನಾ). ನಸುಗಾಳಿ; ಮೆಲುಗಾಳಿ; ಮಂದಮಾರುತ : ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳಂ ಸೂಱೆವಿಡುತೆ ಕಿಱುವೆಲರೊಳೆತ್ತಲುಂ ಸಾರಿಸುತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೩) ; ತಮ್ಮತ್ತಣಿಂ ಕಿಱುವೆಲರ್ ಸೋಕೆ (ಅದ್ಭುತ. ೧–೫). [ಕಿಱು$_3$ + ಎಲರ್]

ಕಿಱುವೆಸ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೆಲಸ; ಸುಲಭ ಕಾರ್ಯ (?) : ಎನ್ನ ಪುಣ್ಯೋದಯದಿಂದೆಱವೆಸನಾಗಿಯುಮಿಂತಿದು ಕಿಱುವೆಸನೆನಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಂ ಬಿನ್ನವಿಸಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫೯). [ಕಿಱು$_3$ + ಬೆಸ$_1$]

ಕುಲಧ್ವಜ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಬಾವುಟದಂತಿರುವವನು; ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಾಯನಾದವನು: ಕುಲಧ್ವಜ ಬೆಸಸು ನಿನ್ನವೊಲೀಪ್ರಜಾ ಪತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ನೋಂತರುಮೊಳರೇ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩). [ಕುಲ + ಧ್ವಜ]

ಕುಲನಗ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲನಗವನದರ್ವ ಜಲನಿಧಿಜಲಮಂ ಪಾಯ್ವ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೫೪); ಕುಲನಗಂ ಬೀಟ್ಟಿಂತೆ ಬೇಱಕೊಂಡು ದೈತ್ಯಕರಾಳಾಕೃತಿ ಬೀಟಿಟ (ಜಗವಿ. ೩-೩೦). [ಕುಲ + ನಗ]

ಕುಲನಾಮ (ನಾ). (ಉಕ) ಮನೆತನದ ಹೆಸರು; ಅಡ್ಡಹೆಸರು: ಹೆಗ್ಗಡೆಯೆಂಬುದು ಅವರ ಕುಲನಾಮ (ರೂಢಿ). [ಕುಲ + ನಾಮ]

ಕುಲನಾರಿ (ನಾ). ಕುಲೀನೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: "ಕುಲನಾರಿ ಕುಲಸಾರಿಕೆ ಯೆನಲು ಪತಿವ್ರತೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೫); ಇವಳೀಂ ಕುಲನಾರಿಯೊ ವಾರನಾರಿಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೩). [ಕುಲ + ನಾರಿ]

ಕುಲನಾಶಕ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು, ಕುಲ ಘಾತಕ: ಇಳೆಗೆ ಕುಲದೀಪಕನುದಯಿಸಲು ಕುಲಮೊಡನೆ ವರ್ಧಿಸುವು ದಾಗಳು ಬಳಿಕ ಕುಲನಾಶಕನು ಪುಟ್ಟಲು ಕುಲವಳಿದು ಪೋಕು (ಬಸವು. ೩-೫೮). [ಕುಲ + ನಾಶಕ]

ಕುಲಪತಿ (ನಾ). ೧. ಮನೆತನದ ಯಜಮಾನ, —ಮುಖ್ಯಸ್ಥ: ನೀಮಾಳ್ಗಳಿರಾನೆ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಪತಿಯೆನ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೫). ೨. ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ನವಸತಿ ಕೊಟ್ಟು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸುವ ಗುರು; ಪ್ರಧಾನ ಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯ: ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಕಣ್ವರು . . . ನಿಮಗೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು (ಶಾಕುಂತ. ೬೫); ತಕ್ಷಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಲಪತಿಗಳು ಜೀವಕನ ತಾಯಿತಂದೆಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಕೇಳಿದರು (ಹತ್ತು ಮು. ೧೦೨). ೩. ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಅಧ್ಯಕ್ಷ; ಛಾನ್ಸಲರ್: ರಾಜ್ಯಪಾಲರೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕುಲಪತಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). 'ಉಪಕುಲಪತಿ' ಪರಾ. [ಕುಲ + ಪತಿ]

ಕುಲಪರಂಪರೆ (ನಾ). ಕುಲಕ್ರಮ ಪದ್ಧತಿ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಮದುವೆ . . . ವರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಆಗತಕ್ಕದ್ದು. ಅದು ಅವರ ಕುಲಪರಂಪರೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೬೩೮). [ಕುಲ + ಪರಂಪರೆ]

ಕುಲಪರಿಭವ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಅವಮಾನ: ಆತನ ಮನೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ಒಂದು ಮನೆಯೊಳಿರ್ದು ಮಗನಂ ಪಡೆಯೆ ಸರ್ವದಯಿತ ನೆಮಗಿದು ಕುಲಪರಿಭವಮೆಂದು ಆ ಮಗನಂ . . . ಬಿಸುಟು ಬರ್ಪು ದೆಂದಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೭೧-೨೦). [ಕುಲ + ಪರಿಭವ]

ಕುಲಪರ್ವತ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲಪರ್ವತಂಗಳ ಧರಾಚಕ್ರದ ಬಂಧನಂಗಳ ಬಿಗುಹು ಬಿಡೆ ಕಲಕಲುಂ ಸಕಲ ಸಿಂಧುಗಳ್ (ಜಬಪು. ೪೭-೩೧). [ಕುಲ + ಪರ್ವತ]

ಕುಲಪಾಂಸುಲ (ನಾ). ಕುಲಗೇಡಿ; ಕುಲಗೆಡುಕ: ಮಲೆಮಲೆದುರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕಿ ಸಭೆಯೊಳ್ ಕುಲಪಾಂಸುಲನೀ ಶಿರೀಷ ಕೋಮಲೆಯ ವಿಲೋಲನೀಲಕಬರೀಭರಮಂ ತೆಗೆವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೭). [ಕುಲ + ಪಾಂಸುಲ]

ಕುಲಪಾಂಸುಲೆ, ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ (ನಾ). ಕುಲಗೇಡಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಕುಲಟೆ. ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ: "ಪುಂಶ್ಚಲಿ ಕುಲಟೆಯು ಸತಿ ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ ಬಂಧಕಿ ಜಾಜೆ ಪಾಣ್ಬೆ ಯಿತ್ವರಿಕೆಯವಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೪). [ಸಂ. ಕುಲಪಾಂಸುಲಾ]

ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ 'ಕುಲಪಾಂಸುಲೆ' ನೋ.

ಕುಲಪಾಲನ (ನಾ). ಕುಲಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ: ಕುಲಪಾಲನ ಮೆಂಬುದು ಕುಲಧರ್ಮಮಂ ಪಿಡಿದು ಪ್ರಯತ್ನದಿಂ ಪಾಲಿಸುವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೮). [ಕುಲ + ಪಾಲನ]

ಕುಲಪಾಲಿಕೆ, ಕುಲಪಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕುಲದ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವಳು; ಸಾಧ್ವಿ; ಕುಲವನಿತೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: "ಕುಲಪಾಲಿಕಾ, ಕುಲಸ್ತ್ರೀ . . . ಸಾಧ್ವೀ – ಈ ೫ ಪತಿವ್ರತೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೩೪೧); ಬಳಲಿದೆನೆನಗುಣಬಡಿಸೆಂದಲ್ಲಿರ್ದ ಕುಲಪಾಲಿಕೆ ಗುಸುರಿದನು (ಹದಿಬ. ೨-೩). ಕುಲಪಾಳಿಕೆ: "ಕುಲಪಾಳಿಕೆ ಸತಿ ಚರಿತ್ರವತಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೪). [ಸಂ. ಕುಲಪಾಲಿಕಾ]

ಕುಲಪಾಳಿಕೆ 'ಕುಲಪಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಲಪುತ್ರ (ನಾ). = ಕುಲಜ: ಕುಲಪುತ್ರನೋದಿ ತಿಳಿದು ನಡೆದಲ್ಲದೆ ಕುಲವನುದ್ಧರಿಸಲಱಿಯನು (ಹದಿಬ. ೫-೯). [ಕುಲ + ಪುತ್ರ]

ಕುಲಪುತ್ರಿ (ನಾ). = ಕುಲೀನೆ: ಕುಲಪುತ್ರಿಯೊಳ್ಳುವರನಿಗಿತ್ತ, ಮಾತ್ರಕೆ ಕುಲಕೋಟಿಯನುದ್ಧರಿಪಳು (ಹದಿಬ. ೫-೯). [ಕುಲ + ಪುತ್ರಿ]

ಕುಲಪುರೋಹಿತ (ನಾ). ಮನೆತನದ ಪುರೋಹಿತ; ಪರಂಪರಾಗತ ವಾದ ವಂಶಪುರೋಹಿತ: ದೊರೆ ಕುಲಪುರೋಹಿತರಿಂದೆ ಋಷಿ ಗರ್ಘ್ಯಮಂ ಕೊಡಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮-೧೧). [ಕುಲ + ಪುರೋಹಿತ]

ಕುಲಪ್ರದೀಪ (ನಾ). = ಕುಲದೀಪಕ: ಪೊಗಟ್ಟವುದು ಭುವನಂ ಕೌಂಡಿನ್ಯ ಕುಲಪ್ರದೀಪನಂ ಮಲ್ಲಪನಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೮). [ಕುಲ + ಪ್ರದೀಪ]

ಕುಲಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಆಧಾರ, —ರುಜು ವಾತು: ಕುಲಪ್ರಮಾಣ ನಾಲಗೆ ಜಲಪ್ರಮಾಣ ತಾವರೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಲ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಕುಲಭೂಭೃತ್ತು, ಕುಳಭೂಭೃತ್ತು (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ. 'ಕುಲ ಭೂಭೃದ್ಭವೆ' ಪರಾ. ಕುಳಭೂಭೃತ್ತು: ಕುಳಭೂಭೃತ್ಕೂಟದೊಳ್ ಮಾಣಿಕದೆಳವಿಸಿಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೩). [< ಸಂ. ಕುಲಭೂಭೃತ್]

ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವೆ (ನಾ). ೧. ಕುಲಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು. ೨. ಕುಲೀನನಾದ ಅರಸನ ಮಗಳು. ೧, ೨: ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಭಿನುತೆರಾಮೋತ್ಕಂಠಿ ವೈದೇಹಿ . . . ಕಂಗೊಳಿಕುಂ ವಾಹಿನಿ ಸೀತೆ ಪೋಲ್ತುಭುವನಪ್ರಖ್ಯಾತೆಯಂ ಸೀತೆಯಂ (ಪುಷ್ಪದು. ೨-೮). [ಸಂ. ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವಾ (ಕುಲ + ಭೂಭೃತ್ + ಭವ + –)]

ಕುಲಭೇದ (ನಾ). ೧. ಕುಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: "ಅನಲ ಹಿಮಾಂಶು ಶಂಖ ಕುಲಭೇದಗಳಿಂತಿವು ಪಾಂಚಜನ್ಯಮೆಂದೆನಿಕು" (ನಾನಾರ. ೬೬). ೨. ಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲು ಕೀಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸುವಿಕೆ: ಎಲುವಿಲ್ಲ ನಾಲಿಗೆಗೆ . . . ತೊಲೆಕಂಬವಿಲ್ಲ ಗಗನಕ್ಕೆ ದೇವರಲಿ ಕುಲ ಭೇದವಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೫೭). [ಕುಲ + ಭೇದ]

ಕುಲಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಕುಲದಿಂದ ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಜಾತಿ ಕೆಟ್ಟವನು; ಕುಲಗೆಟ್ಟವನು: (*). [ಕುಲ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಕುಲಮಗ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾಗದೆ ಉಳಿದ ಹರಿಜನ ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳು: ಅವಳಿಗೆ ಕುಲಮಗನೆಂದು ಹೆಸರು. ಮಗನಂತೆ ತಂದೆಯ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳಿಗೆ ಹಕ್ಕುದಾರಳಾಗಿ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಅಪರಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಗನಂತೆನಡೆಯಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ಅವಳಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಎಸಮ್ಮ. II, ೮). [ಕುಲ + ಮಗ]

ಕುಲಮದ (ನಾ). ಕುಲದ ಹೆಮ್ಮೆ; ತಾನು ಮೇಲುಜಾತಿಯವ ನೆಂಬ ಅಹಂಕಾರ: ಕುಲಮದಕ್ಕೆ ಹೋರಿ ಜಂಗಮಭೇದವ ಮಾಡುವೆ ಫಲವೇನು (ಬಸವ. ೨೮೪); ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದವ ನಗುವವರನಱಿಯ ಕುಲ ಮದವೆಂಬ ಗರಹೊಡೆದು (ಅಮೃತ. ೨-೫೫). [ಕುಲ + ಮದ]

ಕಿಱಾಳ್ 'ಕೀಱಾಳ್' ನೋ.

ಕಿಱಿನೇ (ನಾ). ಒಂದು ಹೊಳೆಯ ಹೆಸರು : ಕೆಱೆಗೋಡು ವಿಷಯೋ ಕೆಱೆಗೋಡುತ್ತರ ಪಾರ್ಶ್ವ ಕಿಱಿನೇನದೀಸೇತುಂ ಬನ್ಧಯಿತ್ವಾ (ಎಕ. III, ಮುಂಡ್ಯ. ೧೧೩–೩೬ ; 713). [?]

ಕಿಱಿಪು (ಕ್ರಿ). = ಕಿಱಿಸು : ನೃಪತಿ ತಱಿಸಂದಪವರ್ಗಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಸಮನಿಸಿದಂದದಿಂ ಕಿಱಿಪಿದಂ ಕುಟಿಲಾಳಕಜಾಳಕಂಗಳಂ (ಅನಂಪು. ೯–೭೨). [ಕಿೞ್$_1$ (< ಕೀೞ್$_1$) + -ಪು$_2$]

ಕಿಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಿಸು ; ಕೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ನಟ್ಟದರ್ಪಂಬಂ ಮುನೀಶನೀಳೆಶನಿಂ ಕಿಱಿಸೆ ಸರಲಿಂ ಮುನ್ನ ತದ್ದ್ವಾರದಿಂದಸು ಪೋಪುದುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೫). [ಕಿೞ್$_1$ (< ಕೀೞ್$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕಿಱು (ನಾ). ನೆಲದ ತುಂಡು (?) : ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗಿಯ ಕಿಱು ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೩೩–೪ ; ?).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಱ = ತುಂಡು, ಚೂರು]

ಕಿಱೆ (ಅ). ಕೆಳಗೆ : ಮೇಲೂರಾ ಕಿಱೆ ಪದಿರ್ಕಣ್ಣುಗಂ ವ್ರೀಹಿ ಭೂಮಿಂ ದತ್ತವ್ಯ [ವಾನ್] (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೬೭–೧೪ ; 459). [< ಕೀೞ್$_2$]

ಕಿೞ್ಕಟ್ಟು, ಕಿಗ್ಗಟ್ಟು, ಕಿರ್ಗಟ್ಟು, ಕೀೞ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಳಭಾಗದ ಕಟ್ಟು ; ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿ : ಕಿಱಾದೇಶಕ್ಕೆ– . . . ಕಿೞ್ಕಣೆ, ಕಿೞ್ಕಟ್ಟು, ಕಿೞ್ಕಡಲ್ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). ಕಿಗ್ಗಟ್ಟು : ಕೇತಕೀ ದಳದ ಕೂರಲಗಂ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟನೊಳಳವಡಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೭–೭೨ ವ) ; ಶೂಲಂ ಡಮರುಮುಸಿಫಳಕ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟನೆಸೆವ ಬಾವುಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೬) ; ಕಿಗ್ಗಟ್ಟನ ಕಠಾರಿಯ ಹೆಗಲಡಾಯುಧದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೪೩); ಮಿಸುಪ ಕೇದಗೆಯೆಸಳ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟ ಕಟ್ಟಿ ರಂಜಿಸುವ ಪೂದೇರನು (ಚೆಬಪು. ೩೫–೬). ಕಿರ್ಗಟ್ಟು : ಕಿರ್ಗಟ್ಟನ ಸುರಗಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಚಿಂದರಿಯ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ). ಕೀೞ್ಗಟ್ಟು: ಕೀೞ್ಗಟ್ಟನ ಫೇಣಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿರ್ಗಟ್ಟನ ನೇಣಂ] ಕಿತ್ತು ತೊಡೆಯಂ ಕುಯ್ದು ಕೊಡಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪–೨೫ ವ). [ಕಿೞ್$_2$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಿೞ್ಕಡಲ್ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಸಮುದ್ರ : ಕಿಱಾದೇಶಕ್ಕೆ– . . . ಕಿೞ್ಕಣೆ, ಕಿೞ್ಕಟ್ಟು, ಕಿೞ್ಕಡಲ್ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಿೞ್$_2$ + ಕಡಲ್$_1$]

ಕಿೞ್ಕಣೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಗಣೆ, —ಕೋಲು (?) : ಕಿಱಾದೇಶಕ್ಕೆ– . . . ಕಿೞ್ಕಣೆ, ಕಿೞ್ಕಟ್ಟು (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಿೞ್$_2$ + ಕಣೆ$_3$ (< ಗಣೆ)]

ಕಿೞ್ನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು ; ಬೀರ ನೊಳಂಬ್ಬ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಿೞ್ನಾಡ ಪಿರಿಯ ಬದಿರೂರ ಕಲ್ನಡುಗೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೪–೨೧, 930). [ಕಿೞ್$_2$ + ನಾಡು]

ಕಿೞ್ಕವಲ್ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕವಲು,—ರೆಂಬೆ : ಕಿಱಾದೇಶಕ್ಕೆ– . . . ಕಿೞ್ಕವಲ್, ಕಿೞ್ಕಣೆ, (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿೞ್$_3$ + ಕವಲ್$_2$]

ಕಿೞ್ಕವಳಿಗೆ (ನಾ). (ನಮ್ರವಾಗಿ) ಕೆಳಗೆ ಹಿಡಿದ ಕರಂಡಕ : ಕವಿತೆಗೆ ವಾಗ್ದೇವತೆ ಕಿೞ್ಕವಳಿಗೆವಿಡುವಂತೆ ತಂಬುಲಂದೀವಿದ ಪೊಂಗವಳಿಗೆಯುಂ ಪಿಡಿದಂಬಿಕೆಗವಟಯ್ಸದಳೊರ್ವಳಿಂದ್ರವಧು ತಂಬುಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೮೦). [ಕಿೞ್$_2$ + ಕವಳಿಗೆ$_1$]

ಕಿೞ್ಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಕಿೞ್ಕುಂದ ಮಣ್ಡಲಕ ತನಯಯಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೦೮, ೮ ; 700). [ಕಿೞ್$_2$ + ಕುಂದ$_3$]

ಕಿೞ್ಕೆಱೆ, ಕೀೞ್ಕೆಱೆ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗು ; ಕೆರೆಯ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದು : ಕಿೞ್ಕೆಱೆಗುಡಗ ತಾಣ ವ್ ನೊಕ್ಕಿಗೋಡುಮಣ ಲಕ್ಕಿಯಸ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೦೮, ೧೦ ; 700) ; ಕಟ್ಟಗ್ಗೆಱೆಯ ಕಿೞ್ಕೆಱೆ ಪೋಗಿ ಅಕ್ಷರಕಲ್ಲ ಮೇಗೆ (ಎಕ. II, ೩೫–೫ ; 800) ; ನಿಪ್ಪಳ್ಳಿ ಕಿೞ್ಕೆಱೆ ಮೂನೂಱುಗಣ್ಣುಗಂ ರಾಜಮಾನವಕ್ಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೮–೪೩ ; 913) ; ಸಂತಂ ಕಿೞ್ಕೆಱೆಗಳೊಳೋರಂತಿರೆ ಕೆಯ್ಗಾವವಲ್ದಿರಂ ನೋಟ್ಟವರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೩). ಕೀೞ್ಕೆಱೆ: ಒಳಗೆಱೆ ಕೀೞ್ಕೆಱೆಯ ಕಳನಿಕ್ಕಳ್ ಮೂಗಣ್ಣುಗಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೮–೪೩ ; 936). [ಕಿೞ್$_2$ + ಕೆಱೆ]

ಕಿೞ್ಕೊಂಬು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕೊಂಬೆ ; ತಳದ ಕೊಂಬೆ : ಕಿಱಾದೇಶಕ್ಕೆ—ಕಿೞ್ಕೊಂಬು, ಕಿೞ್ಕವಲ್, ಕಿೞ್ಕಣೆ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಿೞ್$_3$ + ಕೊಂಬು$_1$]

ಕಿೞ್ಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. P ಈಗಿನ 'ಕಿಗ್ಗ' ಎಂಬ ಗ್ರಾಮ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶಾನ್ತರಸ [ಪೃ]ಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂದುಳ್ ಕಿೞ್ಗ ಬಟರಿಜ್ಜಿ ಬೆಸಗೆಯ್ಯುಲ್ಲಿ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೦–೨ ; 700). [?]

ಕಿೞ್ಗಣ್, ಕಿಕ್ಕಣ್, ಕಿಕ್ಕಣ್ಣು, ಕಿಗ್ಗಣ್, ಕಿಗ್ಗಣ್ಣು, ಕಿರ್ಗಣ್, ಕೀೞ್ಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಳಮೊಗವಾಗಿ ನೋಡುವ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಳಗಣ್ಣು: ಮುನಂಗೊಂಡು ನಿನ್ನನೆ ಕಿೞ್ಗಣ್ಣೊಳೆ ನೋಡುತಿರ್ಪನವಂ ಚೀರಮ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೪) ; ಮುಂದೆ ಬಂದವೃಳಿಸುತ್ತುಂ ಕುಕ್ಕುರಂಗಳ್ ತಗೆಯೆ ಮಿಗೆ ಬಳಲ್ದೊಯ್ಯನಂತಂತೆ ಕಿೞ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗ]ಣ್ಣೊಳೆ ನೋಡುತ್ತ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೩೮). ಕಿಕ್ಕಣ್ : ಕೆಲದಿನಿಯನನೋವದೆ ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿಂದೊಲವಿನೊಡನೆ ಬೆರೆವಾ ನಸುನಾಣಿಂ ಲಲಿತಲತಾಂಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಪ ಬೆಡಗನದೇನಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯಕಾ. ೮–೪೩) ; ಅರಸನಾಡೋಗಿಸುತಿದ್ದು ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿಂದ ಅರಸಿಯರುಗಳ ನೋಡಿದನು (ಭರಜ. ೪–೧೧೨). ಕಿಕ್ಕಣ್ಣು : ಪಾಲ್ಗಡಲನೊಳಗವಗಾಹವಾಗೆ ಮಿಗೆ ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಂಬನಿ ದುಂಬಿ ದೇವೇಂದ್ರ ಬಂದ ಪಸುರ್ಮೆಯ್ಯನಡೆಗೆ (ವಿಕೋಪು. ೧೧–೬೬). ಕಿಗ್ಗಣ್ : ಮಳೆಯಿಂದ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಮೈಮುಱಿದು ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಂದೆ ಕಂಡಾಳ್ಗಳಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೧೦) ; ಮದಗಜದ ಪೊರಜು ಪೊಯ್ದೇಟ್ಟ ದೊಡ್ಡಮಾರ್ಗದ ಕಿಣಂಗಳಂ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣೊಳ್ ಪದನತ ನೃಪರೀಕ್ಷಿಸೆ (ಅನಂಪು. ೨–೯). ಕಿಗ್ಗಣ್ಣು : ಕಱುವಳಿದ ತಾಣಕ್ಕೆ ಧೇನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದು . . . ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿನಿಂ ಕಱುವ ನೋಡಿ (ಮಸುರ. ೨೧೯–೩) ; ತಾಯಾನನವ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಂದ ನೋಡುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭–೩೭) ; ಅರಸ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಿಯೂ ನೋಡದವನಂತೆ ಆಕೆಯ ಸರಸಲೀಲೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಆನಂದಿಸಿದ (ಮಾಮುಲ್ಲಿ. ೩೧). ಕಿರ್ಗಣ್. 'ಕಿರ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು' ಪರಾ. ಕೀೞ್ಗಣ್ಣು : ೨. ಕೀಳಾಗಿ ನೋಡುವುದು ; ತಿರಸ್ಕಾರ ದೃಷ್ಟಿ : ಅವನ ಪೂರ್ವ ಸಮಾಜದವರಿಗೆ ಕೀೞ್ಗಣ್ಣಿದ್ದಿರಬಹುದೇ (ನಾಡೋಜ. ೯೯). [ಕಿೞ್$_2$ + ಕಣ್]

ಕಿೞ್ಗನದೇವ (ನಾ). ಕಿೞ್ಗ ಎಂಬ ಊರಿನ ದೇವತೆ (?) : ಕಿೞ್ಗನ ದೇವಕೆ ಎಲ್ಲಮಾನ್ ಸರ್ವ ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮–೫ ; 675). [ಕಿೞ್ಗ + ದೇವ]

ಕಿೞ್ಗನೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಕಿೞ್ಗನದೇವ : ಕಿೞ್ಗನೇಶ್ವರದಾ ದೇವರ ಪರಿವರಿಯ ಭಂತಮುಂ ಕವಿಲೆಯ ಪಾಲುಮೆಟ್ಟಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೨ ; 675). [ಕಿೞ್ಗ + ಈಶ್ವರ]

ಕಿೞ್ಗು, ಕಿರ್ಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರು ; ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿರು ; ಕುಳ್ಳಾಗು; ಕುಗ್ಗು : "ಕಿೞ್ಗಿದನೆಂದು ಗುಜ್ಜಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಕಿರ್ಗು$_1$: ಸಿಂಹಾಸನದಿಕ್ಕೆಲದೊಳಂ ಕಿರ್ಗಿದುವಾಗಿರ್ದ ಮಣಿಮಯ ಭದ್ರಾಸನದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೨೪ ವ); ಭದ್ರಾಸನಯುಗಂಗಳಿನಿತಾನುಂ ಕಿರ್ಗಿದವಾಗಿ ಸಮೆದು ಶೋಭಾಸ್ಪದಮಾದವು (ಮಹಾನೇ. ೮–೧೧೬) ; ಸುರ್ಗಿದುದೆನೆ ತರ್ಗಿದುದೆನೆ ಕಿರ್ಗಿದುದೆನೆ ಜರ್ಗುವಿಟ್ಟುದೆನೆ ಪೆರ್ಗತ್ತಾಪೊರ್ಗದ ಪೆರ್ಗಳವೆನೆ . . . ಸರೇಫ ಪದಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೭). [?]

ಕೀೞ್ಗಂಡೆ, ಕೀಳ್ಗಂಟೆ, ಕೀೞ್ಗಂಟೆ, ಕೀೞ್ಗೊಂಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಕುಳಿ, —ಕುಣಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀರ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ, —ಬಲಿದಾನ. ☞ ಒಡೆಯನು ತೀರಿಕೊಂಡಾಗ ಆತನ ಆಶ್ರಿತನು ತನ್ನ ಯಜಮಾನನ ಹೆಣದ ಕೆಳಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಹೂಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಪೆರ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ಮನೆಮಗತ್ತಿನ ಅಗರಯ್ಯಂ ನೀತಿಮಾರ್ಗ್ಗಪೆರ್ಮ್ಮನಡಿಗೆ ಕೀೞ್ಗುಣ್ಡೆಯಾದಂ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೧-೫; 921); ಆತನ ಬೆಳವಡಿಜ ಅಲ್ಲಗಂ ಕೀೞ್ಗುಣ್ಡೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯೯-೬; 930). **ಕೀಳ್ಗಂಟೆ** : ಈ ಪದ್ಧತಿಗೆ 'ಕೀಳ್ಗಂಟೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇತ್ತು. ಇದು ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವೀರ ಆತ್ಮಹತ್ಯಪದ್ಧತಿ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೩೧೨); ಸಾವಿರಾರು ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳೂ, ಕೀಳ್ಗಂಟೆ, ಗರುಡ ಎಂಬ ವೀರ ಪದ್ಧತಿಗಳೂ . . . ಸಾಕ್ಷಿಗಳಾಗಿವೆ. (ನಂಜುಂಡ. ೧೫೮). **ಕೀೞ್ಗಂಟೆ** : ಅರಸನಂ ಜಾವಿಸಿ ನುರಿವುಸ್ತಿೞ್ದುದಂ ಕಣ್ಡು ಕೀೞ್ಗುಣ್ಡೆಯಾಗಲ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧-೧೯; 998). **ಕೀೞ್ಗೊಂಟೆ** : ಮಯ್ದುಮ್ಮ ಕೀೞ್ಗೊಣ್ಡೆಯಾಗಿ ಸತ್ತೊಡೆ . . . ಕೊಟ್ಟುದು ಕಲ್ನಾಡು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೦-೯; 998). [ಕೀೞ್$_2$+ ಕುಂಡೆ (< ಕುಂಟ್$_2$)]

ಕೀೞ್ಕೈವೆಸ (ನಾ). ಕೈಕೆಳಗಿನವರು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ; ಊಳಿಗದ ಕೆಲಸ: ಪೂಸುವ ಬೀಸುವ ಮುಡಿಯಂ ಪಾಸುವ ನೀರ್ಗುಡಿಯಲೆಱೆವ ಕೀೞ್ಕೈವೆಸದೊಳ್ ವಾಸಂತಂ ವಿಟರ್ಗಾದುದು . . . ಅಬಲೆಯರೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೪೦). [ಕೀೞ್$_2$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬೆಸ$_1$]

ಕೀೞ್ಚು 'ಕಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕೀೞ್ತು 'ಕೀೞ್' ಪರಾ.

ಕೀೞ್ತುಬಾಳೆಜಿತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು(?): ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯಾನೊಳಗಾಗೆ ಒಡೆಯ ದೊಡ್ಡವಾಡಿಯ ಕೀೞ್ತುಬಾಳೆಜಿತ್ತಿ ಭಟಾರಿಗೆ ಬಲ್ಯುಪಹಾರಕ್ಕೆ ದೇವಭೋಗಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. IX (s), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-೫೧; 828). [?]

ಕೀೞ್ತಲೆ, ಕಿತ್ತಲ್ಕೆ, ಕೀಳುದಲೆ, ಕೆಳಂದಲೆ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದತಲೆ; ಕುಗ್ಗಿದ ತಲೆ; ಸೋಲು: ತುಱುಪಟ್ಟೆಯೆಲ್ಲಂ ಕೀೞ್ತಲೆಯುಂ ಕಿಱಂದಲೆಯುಂ ಕಲ್ಲಿಯುಂ ಕವಿಯುಮಾದಪುದೇನೆಂದು ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪). **ಕಿತ್ತಲ್ಕೆ** : ಕತ್ತಲೆ ಕಿತ್ತಲೆಯಾಗೆ ಚಂದ್ರಮಂ ಕಂಡೆ ಉಳೂಕ ಸೇನೆ ನೆಱೆ ಕಣ್ಗೆಡಲೇಱಿದ ಪೂರ್ವಶೈಲಮಂ ಬಂದರವಿಂದ ಬಂಧು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯-೧೫). **ಕೀಳುದಲೆ**. 'ಕೀಳುದಲೆಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೆಳಂದಲೆ** : ಕೆಳಂದಲೆಯಾಗಿರೆ ಪೊರ್ದುವಾನೆಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೮-೫೨).

ಕಿತ್ತಲೆಕೆಡದಲೆ = ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ; ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ: ಮಹಾರಾಜಂ ಕಂಡು ಚೋದ್ಯಂಬಟ್ಟು ಕಿತ್ತಲೆಕೆಡದಲೆಯಂ ಮಾಡಿಯುಗಳ ಲ್ವೇಳ್ದು ನಿರೂಪಿಸಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೬೪ ವ). ಕೀೞ್ತಲೆಕೆಱಂದಲೆಯಾಗು, ಕೀೞ್ತಲೆಕೀಱಂದಲೆಯಾಗು = ಅಸ್ಯವ್ಯಸ್ತವಾಗು; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು: ಪುರಮಂ ನೆರೆ ಮುತ್ತಿ ಮಹೇಂದ್ರನಿರ್ದೊಡಂತೋಡಲೊಡರ್ಚಿ ಕೀೞ್ತಲೆಕಿಱಂದಲೆಯಾದಪುದೀ ಜಗಜ್ಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೩); ಇರದೋಡಿ ಬರುತ್ತಮಿರ್ದುದಾಕುಳ ಭಯದಿಂದೆ ಕೀೞ್ತಲೆಕಿಱಂದಲೆಯಾಗಿ ತದೀಯ ಭೂಜನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೨); ಪುಯ್ಯಲಗಾವಳಿ ಕೆಯ್ಯನಿಟ್ಟುದೀ ತೊಱಸಿದ ಪಾಂಗೆ ಕೀೞ್ತಲೆಕಿಱಂದಲೆಯಾದುದು ಕೂಡೆಪಟ್ಟಣಂ (ಅನಂಪು.೧೧-೬೩); ಬೆಟ್ಟುಗಳ ಮೂಲಶಿಲಾತಳ ಸಂಧಿಬಿಟ್ಟುವಾಕುಳತೆಯ ನಾಳ್ದು ಕೀೞ್ತಲೆಕಿಱಂದಲೆಯಾದುದು ತರ್ಗಿದಿಗ್ಗಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೩೬); ಅಂತು ಘಾತಿಚತುಷ್ಟಯಮೆಂಬ ಕೀೞ್ತಲೆಕೀೞ್ತಲೆ ಕೀಱಂದಲೆಯಾಗಿ ನಿರವಶೇಷಂ ಪಡೆಯಲೊಡಂ (ಅನಂಪು. ೯-೧೯ ವ). [ಕೀೞ್$_2$ + ತಲೆ$_1$]

ಕೀೞ್ತೂರೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೀೞ್ತೂರೂರೆಲ್ ವಿಣ್ಣರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟೊ ಪೆರಿಯಡಿಗಳ್ ಕಿಱುಕುಡಲೂರವರ್ ಕೆಱೆಯ ಕೆಟಗು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೪, ೧೧-೧೯; 5ನೆಯ ಶತ). [ಕೀೞ್$_2$ + ಊರ್]

ಕೀೞ್ನುಡಿ, ಕೀಳುನುಡಿ (ನಾ). ಕೀಳುಮಾತು; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಮಾತು; ಹೀನವಾದ ನುಡಿ: ಏಱು ಭವದ ಕೇಡಡಸುವ ಕೀೞ್ನುಡಿಯಂ ನುಡಿದಲ್ (ಯಶೋಚ. ೩-೧೨). **ಕೀಳುನುಡಿ** : ಪೌರಜನ ಜಾಳಿಸುವ ಕಂಬನಿಗಳಲಿ ಬಿಱುನಾಲಿಗೆಯ ಬೈಗುಳಲಿ ಮುನಿಯನು ಕೀಳುನುಡಿಯಲಿ ಜಱಿವುತಿರ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೧-೯-೬೩). [ಕೀೞ್$_2$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕೀೞ್ನೆಲ, ಕಿನ್ನೆಲ, ಕಿಳ್ನೆಲ (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗಾದ ನೆಲ: ನೀರೆಡೆ ತೋರ್ದೆಡೆಯೊಳುಂಟು ಪಾಱೆನ್ನೆಲಂ ಕೀೞ್ನೆಲಂ ಲೋಗರೆಂತುಂ ಬನಮಂ ಕಂಡರಲ್ತು (ಅದ್ಭುತ. ೪೦-೨೨). ೨. ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ; ಅಧೋಲೋಕ; ಪಾತಾಳ: ಮೃತ್ಯುವುಂ ಆ ಕಾಳರಾತ್ರಿಯಂ ಪಿಡಿಗೆ ಕೀೞ್ನೆಲದೊಳ್ ಎಂದುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫೨೫); ಅಣ್ಣನನ್ ಮಱ್ಮಾಡಿ ಕೀೞ್ನೆಲದೆ ಕಱಿದರೊಳ್ ಪುಗಿಸಿ ಮನ್ನಿಸಿದನೆಂಬರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨೦). ಕೀೞ್ನೆಲಕೆ ನೂಂಕಲಿರ್ದ ಬಿಱುಪೊಯ್ಲಿನಿಂದಾಳ್ ಕುಡಿಯನುೞಿಪಿದೆನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೫-೨೭೮). **ಕಿನ್ನೆಲ** : ೧. ಕಿನ್ನೀರ್, ಕಿನ್ನೆಲಂ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ.); ಎಲರೆತ್ತಿ ಸುರಿದು ನೀರ್ಕಿನ್ನೆಲದಂತಿರೆ ಪರೆದು ಪುದಿಯೆ (ಲೀಲಾವ. ೫-೩೧); ಅರುಣೋದಯಕಮವಿರಳಮಾಗಿ ಕರಂ ಪರಕಲಿಸಿದ ಕಿನ್ನೆಲದೊಳಗೇಱಿಂದುರುಳ್ದ ಸಮಸ್ತಮಹಾರಥ ತುರಗ ಪದಾತಿ ಮತಂಗಮದ (ಜಯಕಾ. ೭-೨೧). ೨. ಕಿನ್ನೆಲದ ನಾಗರೇಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದುದು ಕಟ್ಟದರೋ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೧-೯); ಜನ್ನಗುದುರೆಯ ನಂದು ಕಿನ್ನೆಲಕೆ ಕಪಿಲನುಯ್ಯಲದನರಸುತ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೪-೩). **ಕಿಳ್ನೆಲ** : ೧. "ಕಿನ್ನಲ್ ಕಿಳ್ನೆಲದಲಿ" (ಕರ್ನಾನಿ. ೬). ೨. ತನಿಯ ನೆರೆ ಕಿಳ್ನೆಲದ ಬೀಡಿಂಗೆ ನೀನು (ಪಾರಸಿ. ೨೩-೫೩೧).

[ಕೀೞ್$_2$ + ನೆಲ]

ಕೀೞ್ನೆಲೆ, ಕೀೞ್ನೆಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಆ ವಿಮಳಾಪುರೀ ವಿಪುಳಗೋಪುರರಾಜಿಯ [ರತ್ನರಾಜಿ] ಶೋಭಾವಹ ಭೂಮಿಕಾಪ್ರಜದ ಕೀೞ್ನೆಲೆಯೊಪ್ಪುವ ಮತ್ತವಾರಣವ್ಯಾವೃತ ಘಂಟಿಕಾವಳಿಯ ನಾದಮನು ದ್ಭವಿಸುತ್ತೆ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೮೩). ೨. ಕೆಳಮಟ್ಟ; ಅಡಿಮಟ್ಟ: ನೆಲಮಾಡದ ಪೊಸದೇಸಿಯ ನೆಲೆಮಾಡದ ಸುರವಿಮಾನಮೆಯ್ದಾಲಣಂ ಕೀೞ್ನೆಲೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀಳ್ನೆಲ] ಯಾದುವಿವಱ ತೆಜದಿಂ ನೆಲೆಯಾದುವೆ ಸಕಲಜನದ ಕಣ್ಣಂ ಮನಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೭೮). **ಕೀೞ್ನೆಲೆ** : ತೊಳಗುವ ತೋರ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳ್ . . . ಲಸತ್ಕಟೀತಟಂ ತಿಳಿವೊಡಿದಲ್ತೆ ಸತ್ಪುರುಷ ಲಕ್ಷಣಮೆಂಬ ಕವಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಕೀೞ್ನೆಲೆಯೆನಿಸಿತ್ತೆನುತ್ತಬಲೆ ಚುಂಬಿಸಿದಳ್ ನಿಜಮೂರ್ತಿಚಿತ್ರಮಂ (ದಶಕು. ೧೦-೫೨).

[ಕೀೞ್$_2$ + ನೆಲೆ]

ಕೀೞ್ಪಡಿಯಱ (ನಾ). ದ್ವಾರಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಕನಿಷ್ಠನಾದವನು; ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಪ್ರತೀಹಾರಿ: ಆಱಿಪೆ ಮೊದಲವರ್ಗೆ ಕೀೞ್ಪಡಿಯಱರವರಧಿಪಂಗೆ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೮).

[ಕೀೞ್$_2$ + ಪಡಿಯಱ]

ಕೀೞ್ಪಡಿಸು, ಕಿಳ್ಪಡಿಸು, ಕೀಳ್ಪಡಿಸು, ಕೀಳ್ವಡಿಸು, ಕೀೞ್ಪಡಿಸು, ಕೀೞ್ವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳೆನಿಸು; ತುಚ್ಛಗೊಳಿಸು; ಸೋಲಿಸು; ಮೀರು: ಯುಗಾವಸಾನ ಮಹಾಂಬೋಧಿವೇಲಾ ಕಲ್ಲೋಲವಿಲಾಸ ಸಮುಲ್ಲಾಸಪ್ರತಿಭಾಸಮುಮಂ ಕೀೞ್ಪಡಿಸಿದ ವಿದ್ಯಾಧರರಾಜನ ಸಭಾಮಂಡಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೬ವ). **ಕಿಳ್ಪಡಿಸು** : ಸಂದಣಿಸಿದ ವೃಕ್ಷಮೆಯ್ಗುಂಪಿನಿಂದ ಶ್ರೀಗಂಧವ ಕಿಳ್ಪಡಿಸಿದುವು (ಮೋಹತ. ೪-೫೭).

ಕೀಳ್ಪಡಿಸು : ಬೇಟದಲಿ ಬೀಳ್ಕೊಡಿ ಕಲೆಗಳ ಕೂಟದಲಿ ಕೀಳ್ಪಡಿಸಿ ಸರ್ವಸ್ವವನು ನೆಱೆ ಕವರಿ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪೨); ಆಯತದೊಳಿಂದ್ರಾರ್ಕಹರಸಖಾಶ್ವಂಗಳಂ ಕೀಳ್ಪಡಿಸುತ . . . ಬಂದತ್ತು ತುರಗಬಲಂ (ಚಬಪು. ೪೭-೩೫). **ಕೀಳ್ವಡಿಸು** : ಬಂದತ್ತು ನಳಿನಸಖ ಸುರಪರ ರಥಗಳಂ ಕೀಳ್ಪಡಿಸಿ ರಥಸೈನ್ಯಂ (ಚಬಪು. ೪೭-೩೬). **ಕೀೞ್ಪಡಿಸು** : ಪಾರಸಿಕನಂ ಪೞಿದು ಪಾರಿಯಾತ್ರನನುೞಿದು ಹೂಣನಂ ಕೀೞ್ಪಡಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೧೮೪); ಶ್ರೀಯಂ ಮದೀಯಂ ಪ್ರಿಯಾಬ್ಧಿನಿಯ ತೊೞ್ತುೞಿ ಮಾಡಿ ಕೀೞ್ಪಡಿಸಿದಂ ತಾನೆಂದು ಕಾಯ್ದಂತೆ (ಆಸಂಪು. ೭-೫೬); ನುಡದಿಯ ಸೆಳೆನಡು ತನ್ನಯ ಬಡತನದಿಂ ಹರಿಯ ಮಧ್ಯಮಂ ನಯದಿಂ ಕೀೞ್ಪಡಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದು (ದಶಕು. ೬-೩೭); ಸೊಕಾರ್ಗಳ್ಗಳ ಬಂಬಲ್ವೊಪ್ಪೆಯಂ ಕೀೞ್ಪಡಿಸಿ ಥಮಥಮಥ್ಥಾನಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೬೨). **ಕೀೞ್ವಡಿಸು**: ಚಿಕದೇವರಾಯನಡಿಯಂ ಸಾರ್ದ ದೊರೆಗಳ್ಮಂತಾಂತಮ್ಮ ಪಗೆಗಳಂ ಕೀೞ್ವಡಿಸಿರ್ದಂತೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೨೦-೩). [ಕಿೞ್ಪಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕಿೞ್ಪಡು, ಕೀಳ್ಪಡು, ಕೀೞ್ಪಡು, ಕೀೞ್ವಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗಾಗು; ಹೀನವಾಗು; ತಿರಸ್ಕೃತವಾಗು; ಸೋಲು; ನೈಚ್ಯಭಾವವನ್ನು ತಳೆ: ಈ ಭೂಮಿಗೆ ಮಿಗಿಲಾದೆನ್ನೀ ಭೋಗಮೆ ಭೋಗಮೆಳೆಗೆ ಕಿೞ್ಪಟ್ಟ ಫಣೀಂದ್ರಭೋಗಂ ಭೋಗಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೨); ವರನಾಗಕನ್ನೆಯರ್ . . . ಕಿೞ್ಪಟ್ಟು ಪೋಗಿ ಪೊಕ್ಕರ್ ನೆಲನಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೭೭). **ಕೀಳ್ಪಡು** : ಸಿಂಹದ ಮುಪ್ಪೂ ಈ ಗಾಂಗೇಯರ ಮುಪ್ಪೂ ಸಾಮಾನ್ಯವೆ? ವನಮಾತಂಗಗಳಿಂದಲೂ ವೈರಿಚತುರಂಗಬಲಗಳಿಂದಲೂ ಕೀಳ್ಪಡುವುದೆ? (ಭಾಮನಿ. ೧೬). **ಕೀೞ್ಪಡು** : ಮಾರ್ಕೊಂಡು ನೀವಿನ್ನು ಕೀೞ್ಪಟ್ಟು ನುಡಿಯೆ ಕಾದಂಬರೀದೇವಿ ಖೇದಿಸುವಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೫೭); ಒಂದುೞಿದುದಿಲ್ಲೆನೆ ಕೊಟ್ಟನಿಳಾಧಿನಾಥಂ . . . ಸಲೆ ಕೀೞ್ಪಡೆ ಕಲ್ಪಭೂರುಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೧೦೩). **ಕೀೞ್ವಡು** : ಇವನಂಶುಮಾಲೆ ಕೀೞ್ವಡೆ ಬಲುಗೈಯ ಬಾಳ ಪೊಳೆಪಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೭೪). [ಕಿೞ್$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಕಿೞ್ಪಿರೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಪದರ; ಕೆಳಗಿನ ಪೊರೆ: ಕಿೞ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿೞ್ವರಿ]ರೆ ಬಿಂಬಿಸಲ್ (ಶಮದ. ೧೬೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿೞ್$_2$ + ಪರೆ$_4$ (< ಪೊರೆ$_3$)]

ಕಿೞ್ಪೊಟ್ಟೆ, ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ, ಕಿಳ್ಪೊಟ್ಟೆ, ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಕಿೞ್ಪೊಡೆ: (೩). **ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ**: ಇಲಿಹಿಕ್ಕೆಯನ್ನು ನೀರೊಳಗರೆದು ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆಗೆ ಪೂಸೆ ಮೂತ್ರ ಬಿಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೭೫). **ಕಿಳ್ಪೊಟ್ಟೆ**: ಮಱಿಯಮರ್ದಿರೆ ಕಿಳ್ಪೊ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಬೊ]ಟ್ಟೆಯೊಳ್. . . ನಾಳೀಜಂಘಂ ಕರಂ ಪಲ್ದೆಱೆದು ನಡುಗಿ ಹಱ್ಗಿಂದು ಪುರ್ಬಿಕ್ಕಿತಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೯). **ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟೆ**: "ಕೀೞ್ಪೊಡೆಯೆನೆ ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟೆಗೆ . . . ಪೆಸರ್" (ಚತುನಿ. II, ೫೬); ಒರ್ಕಯರ್, ಇಪ್ಪರ್ಸಿ, ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿೞ್$_2$ + ಪೊಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಿೞ್ಪೊಡೆ, ಕಿಳ್ಪೊಡೆ, ಕೀಳ್ಪೊಡೆ, ಕೀೞ್ಪೊಡೆ (ನಾ). ಕೆಳಹೊಟ್ಟೆ; ಹೊಕ್ಕುಳ ಕೆಳಭಾಗ; ವಸ್ತಿ: ಕಿೞ್ಪೊಡೆ ಮೇಗಾಲ್ ವೆರಲುಂಗುಟಂ ಬರಿ . . . ಕೆಕ್ಕೆ ಕಾಲಡಿಯೆಂದಿಂತುವನುರ್ಚೆ ಪೋದುವಿಸೆ ತತ್ಸ್ರಾಜನ್ಯ ಕಂಪಾಂಕುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೭); ಕಿೞ್ಕೈಱೆ, ಕಿೞ್ಪೊಡೆ, ಮೇಂಗೆಯರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೯ ಉದಾ); ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಲೋಕಮಂ ಕಿೞ್ಪೊಡೆಯೊಳ್ ತಳೆದಾ ವಿಷ್ಣು (ಜಗವಿ. ೧-೪೫); ಕಿೞ್ಪೊಡೆ ರಸಭಾವಮಿರ್ಪೆಡೆ ಮುಖಂ ಸುರತೋತ್ಸವ ಗೋಮಿನೀ ಮುಖಂ (ಶಮದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕಿಳ್ಪೊಡೆ**: ನಡು ಹೊಂಗಿ ಕಿಳ್ಪೊಡೆಯದೊಪ್ಪದಿಂ ಹಿಗ್ಗುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧-೧೦೯); ಕಿಳ್ಪೊಡೆ ತ್ರಿವಳಿಗಳಂ ಬೀಳ್ಕೊಡೆ (ಬಸರ. ೧೦-೯೭) **ಕೀಳ್ಪೊಡೆ** : ಪದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಮಂ ಕೀಳ್ಪೊಡೆಯೊಳಾಂತ ಕೋವಿದೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೪-೩೫); ತನ್ನ ಕೀಳ್ಪೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಬೈತಿಟ್ಟು . . . ಮರೆಯಿಸುತ್ತಲಿರುವುದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೭೯). **ಕೀೞ್ಪೊಡೆ**: "ಕೀೞ್ಪೊಡೆಯೆನೆ ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟೆಗೆ. . .ಪೆಸರ್" (ಚತುನಿ. II, ೨೫೬). [ಕಿೞ್$_2$ + ಪೊಡೆ$_3$]

ಕಿೞ್ಪಗೆ (ನಾ). ಕೀಳು ಬಗೆ; ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು; ಹೀನವಾದ ಮನ: ಇಂತು ಕೆಯ್ಮೋಡಿಸುತ ಬಲ್ಪಗೆಯಿಂ ಬೇಡಿಕೊಳ್ವ ಮುನಿಯ ಕಿೞ್ಪಗೆಗೆ ನಕ್ಕು (ಅದ್ಭುತ. ೧೦-೧). [ಕಿೞ್$_2$ + ಬಗೆ$_3$]

ಕಿೞ್ಪಯಲ್, ಕಿಬ್ಬಯಲ್, ಕೀಳ್ಪಯಲು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಬಯಲು; ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ದೆಬಯಲು: ದಾಸನೂರ ಕೆಱೆಯ ಕಿೞ್ಪಯಲ ಸ್ವಲ್ಪನ್ನದೀ ಜಲಾಶಯಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೫-೪೯; 634). **ಕಿಬ್ಬಯಲ್** : ಹೊನ್ನುಡಿಕೆ ದೇವಿಗೆ ಗದ್ದೆ ಕಿಬ್ಬಯಲ ಮರುವಿನ ಇಂನೆಸಱ ಸಟ್ಟಿಕಲ್ಲಿಂದ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೪೨-೪೧; 1229). **ಕೀಳ್ಪಯಲು** : ಬಿಂಬಸೆಟ್ಟಿಯ ಕೆಱೆಯ ಕೋಡಿಯ ಕೀಳ್ಪಯಲು (ಎಕ. II, ೩೪೫-೬೧;1159). [ಕಿೞ್$_2$ + ಬಯಲ್]

ಕಿೞ್ಪರಿ, ಕಿಬ್ಬದಿ, ಕಿಬ್ಬರಿ, ಕಿರ್ಬರಿ, ಕಿಳ್ಪರಿ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಪಕ್ಕೆ; ಅಳ್ಳೆ. ೨. ಬೆಟ್ಟದ ಪಕ್ಕ: ಕಿೞ್ಪರಿಗಳೊಳ್ ಬೆಳೆದಸುಗೆಯ ಬನಮನಿರ್ಕೆಮಾಡಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪); ಆಂಜನಗಿರಿಯೆಡೆಯ ಕಿೞ್ಪರಿಯ ಪಱುವೊಳ್ ಸರವಿಪೋಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬-೨೩). **ಕಿಬ್ಬದಿ**: ೧. ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಕೀಲಿಸಿದ ಕಾಮನನಿಬ್ಬರದ ಕೂರಂಬಿನಲಿ ತನುವಿಬ್ಬರಿವವೊಲು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೨೧); ಒದೆವುತ್ತಡಸಿ ಕಿಬ್ಬದಿಗಳನು ತಿವಿವುತ ಹಿಡಿದು . . . ತಂದರು ರಾಯನೋಲಗಕೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೫-೬); ಸಾಲಿಗನು ಬಂದು ಎಳೆವಾಗ ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಕೀಲು ಮುಱಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೯೧). ೨. ಪರ್ವತದ ಕಿಬ್ಬದಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವರ ಮೇಲೆ ಶಿಖರವು ಜರಿದು ಬಿದ್ದರೆ (ಕಪಾಕುಂ. ೧೧). **ಕಿಬ್ಬರಿ** : ೧. ತೊಡೆ ಕಡಿಪೋಗೆ . . . ಕಿಬ್ಬರಿಯಿಬ್ಬಗಿಯಾಗೆ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೩೬೧-೨ ; 1200); ಜಾಯಿಲನ ಕಿಬ್ಬರಿಗೊಱೆವ ಹಂದಿ (ಸೋಮಚ. ೩-೭); ರಿಪುಭಟನುರವನುದರವನೆಡಬಲದ ಕಿಬ್ಬರಿಯನೆಚ್ಚನು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೫೩); ಕೊರಳು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕಿಬ್ಬರಿ ಪಱಿದು ಕರುಳುರ್ಚೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೨೮). **ಕಿರ್ಬರಿ** : ೧. ಪೊಡೆವೆರ್ದೆ ಪೊಯ್ವು ಕಿರ್ಬರಿ ಸಿಡುಂಬಿನ ಮುಳ್ಗಳ ಗಾಯಮುಂಗದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೮). **ಕಿಳ್ಪರಿ** : ೧. ಶಿಶುಬಿಂಬಂ ತನ್ನಯ ಕಱೆಯಂ ಉರದಿಂ ಕಿಳ್ಪರಿಗೊತ್ತರಿಸಲ್ಕದು ಕರನೊಪ್ಪುವವೊಲ್ (ಜಯಕಾ. ೫-೧೦). [ಕಿೞ್$_2$ + ಬರಿ$_3$]

ಕಿೞ್ಪಸಿಱ್, ಕಿಬ್ಬಸಿರು, ಕಿಬ್ಬಸಿಱ್, ಕಿಬ್ಬಸಿಱು, ಕಿಬ್ಬಸುರ್, ಕಿಬ್ಬಸುಱ್, ಕಿಬ್ಬಸುಱು, ಕಿರ್ಬಸಿಱ್ (ನಾ). ಕೆಳಹೊಟ್ಟೆ: ಗಂಟಲನೊತ್ತಿ ಕಿೞ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಬ]ಸಿಱ್ದಿಯಃಪೊಲಾಗೆ . . . ಜವಂಗೆ ಬಿರ್ದನಿಕ್ಕಿದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೭೩). **ಕಿಬ್ಬಸಿರು** : ಸೆರಗಿಲ್ಲದ ತೋಳು ಮುಸುಕಿಲ್ಲದ ಎದೆ ಮರೆಯಿಲ್ಲದ ಕಿಬ್ಬಸಿರು . . . ಕಂಡು ಜಿಗುಪ್ಸೆಗೊಂಡ (ಸಿರಾಭ. ೨೦ ಮುನ್ನುಡಿ). **ಕಿಬ್ಬಸಿಱ್** : ಕರಂ ಬೞಲ್ದು ಕಂಪನಮೊಡೆಗೊಂಡು ಕಿಬ್ಬಸಿಱ ನೀಳ್ದ ನವಿರ್ಗೊನೆಯಿಂದೆ . . . ಮೃಗಪ್ರಕರಮಿರ್ದುದು (ಕುಸುಮಾ. ೬-೩೮). **ಕಿಬ್ಬಸಿಱು** : "ಕಿಬ್ಬಸಿಱು ವಸ್ತಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೮-೧೬); ಆ ನಗರದ ಕಿಬ್ಬಸಿಱಿನ ಕದವ ನೆಗಹೆಂಟು ಗಾವುದ (ಭರಚ. ೨೯-೫೭). **ಕಿಬ್ಬಸುರ್** : ಈ ಬೇರಂ ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ತೇದು ಕಿಬ್ಬಸುರಂ ಪೂಸಲು ಮೂತ್ರ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೩). **ಕಿಬ್ಬಸುಱ್** : ಕೋಡಗಂಗಳು . . . ಕಿಬ್ಬಸುಱ ಬದಿಗಳ ತೀಡುತಲೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೯-೪). **ಕಿಬ್ಬಸುಱು** : "ನಾಭೇರಧಃ, ವಸ್ತಿಃ - ನಾಭೀ ಕೆಳಗಣ ಕಿಬ್ಬಸುಱು, ವಸ್ತಿ ಎನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೧);

ಮನೆಯ ಮೃಗಳೊಳೊರೆವುತಿರ್ದುವು ಬಿಸಿರಕುತ ಮೊನೆಗುತ್ತುಗಳ್ ಕಿಬ್ಬಸುಱಿನಲಿ ಜೋಲಿದವು ಕರುಳುಗಳು (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೀ. ೧೪-೯); ತೋಳ ಮೊದಲು ಕೊರಳು ಕಿಬ್ಬಸು ಱು ಪೊಕ್ಕುಳು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೯-೧೧). ಕಿರ್ಬಸಿಱ್ : ಕಿರ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬಿ]ಸಿರ್ಣದಿಯವೊಲಾಗೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೬೩). [ಕಿೞ್₂ + ಬಸಿಱ್]

ಕಿಟ್ಮಣಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು; ಕೆಳಮಟ್ಟದ್ದಾಗು; ಹೀನವಾಗು: ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮ ಭೂ ಮಿ ಗೆ ಕಿ ಟ್ಮ ಣಿ ಯ ದಿ ದೆ ನೆ ಪೋ ಲೆ ನಿಮಿಱಿ ಪಾಸಿದ ಕಾರೋ ಹ ಣ ದಿಂ ನೃಪೇಂದ್ರಭವನಾಂಗಣಮೊಪ್ಪಿರ್ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೧). [ಕಿೞ್₂ + ಮಣ್₁]

ಕಿಟ್ಮದ, ಕೀಳ್ಮದ, ಕೀಟ್ಮದ (ನಾ). ಕೆಳಗೆ ಸುರಿಯುವ ಮದೋದಕ: ಕವಿವ ಕಿಟ್ಮದದೊಳ್ಪೊನಲೊಳ್ ಸುಯ್ಯಾಱದ ಪೆರ್ನೊರೆಯಿಂ . . . ಅಱಿದಂ ಕಾಡಾನೆಗಳಾಡೆ ಪೋದುದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೨೬). **ಕೀಳ್ಮದ**: ಹೊಳೆಯೆನಲೊಗೆದಕೀಳ್ಮದ ಮೇಲುಮುದಗಳನೊಗೆದ ಪಿಂಗಳನೇತ್ರಯುಗ ನಡು ಬಂದುದೊಂದೆಡೆಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೧). **ಕೀಟ್ಮದ**: ಭೋಂಕೆಂದು ಸುರಿವ ಕೀಟ್ಮದದ ಪೂರದಿಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ವ). [ಕಿೞ್₂ + ಮದ₁]

ಕಿೞ್ಮಾಡು, ಕೀಳುಮಾಡು, ಕೀಳ್ಮಾಡು, ಕೀೞ್ಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೀಳೆನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೀನಗೊಳಿಸು: "ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀ] ೞ್ಮಾಡಿದುದೆನೆ ಪ ಱಿ ದು ದು" (ಚತುಸಿ. II, ೨೨). **ಕೀಳುಮಾಡು**: ೧. ಕಾಲವಾವನನಾವ ಪರಿಯಲಿ ಕೀಳುಮಾಡದು (ಕುಮ್ಮಾವಿ. ೧-೨೦); ಕಾಲವಾತನ ಕೀಳುಮಾಡಿತು (ನಳಚ. ೬-೧). **ಕೀಳ್ಮಾಡು**: ೧. ತದಪತ್ಯಂ ದೊರೆವೆತ್ತನಾ[ಥ್ಯ]ನ್ರಿಪರಂ ಕೀಳ್ಮಾಡಿ (ಕಇ. II, ೨೩-೬; ?); ದೇವ, ನಿಮ್ಮನಾರಾಧಿಸಿದ ಮನುಜನ ಕೈ ಆರ ಕೈಯುಂ ಕೀಳ್ಮಾಡದು (ಬಸರ ೬-೧೦೫). **ಕೀೞ್ಮಾಡು**: ೧. ಸುಯೋಧನನೊಡ್ಡೋಲಗಮಿಂದ್ರನೋಲಗಮುಮಂ ಕೀ ೞ್ಮಾ ಡಿ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೯); ತನ್ನ ಪಾಡುಮಿಂಚರದಿಂದೆಮ್ಮ ಪಾಟಮುಂ ಕೀ ೞ್ಮಾ ಡಿ ದ ಳಿ ವ ಳಿಂ ಬ ಮುಳಿಸಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೩೪). ೨. ಕೆಳಗೆ ಮಾಡು; ಕೆಳಗೆ ತೋರಿಸು: ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕಂ ಸಿಧಿಸ್ಥಾನಮೀ ಪದಮೆಂಬಂತಿರೆ ಚೆಂಬೆರಲ್ಗುಗಿಗಳಂ ಕೀೞ್ಮಾಡಿ . . . ಪದಾಬ್ಜಮುಂ ತೋಱುವೈ (ವಸ್ತುವಂ. ೧೨-೮೮) [ಕಿೞ್₂ + ಮಾಡು₁]

ಕಿೞ್ಮೊಗ, ಕಿಳ್ಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಮುಖದ ಕೆಳಭಾಗ. ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದ ಮುಖ. ೩. ಮು ಖ ವ ನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬಾಗಿಸಿದವನು: ಇಂತಾಡಿದ ಜಾನಕಿಯು ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನುಂ ಮಱುಗುತೆ ಕಿೞ್ಮೊಗನಾಗಿ ನಿಂದಿರ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೭-೨೨). **ಕಿಳ್ಮೊಗ**: ೩. ರಂಗನಾಥ (ಕಿಳ್ಮೊಗನಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವನು) (ಬಿಟ್ಟಅ. ೩೫-೨೫). [ಕಿೞ್₂ + ಮೊಗ₁]

ಕಿೞ್ವಾಳ್ 'ಕೀೞ್ವಾಳ್' ನೋ.

ಕಿಟ್ವುಲಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಿಟ್ವುಲಿಯ ಮಮ್ಮ ಅಱುಬ್ಬರಸರ ಮಗ ಕಲಿಗಜ್ಜಂ (ಎಕ.VI, ಕಡೂರು. ೧೪೦-೧; 919). [?]

ಕಿಟ್ಸರಿ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸುರಿವ ಮಳೆ (?): ಅಗೆವೊಯ್ದ ಚಂದ್ರ ಮಂಡಲದಗೆಗಳವೊಲ್ ಕಾರಮುಗಿಲ ಕಿಟ್ಸರಿಗಳವೊಲ್ ಸೊಗಯಿಸಿ ದುವು ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ಗೊಂಬುಗೊಂಬಿನೊಳ್ ಕಂಬಕಂಬದೊಳ್ ಪೆರ್ವಿಡಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೭-೬). [ಕಿೞ್₂ + ಸರಿ₆]

ಕಿಟ್ಸೆಱಂಗು, ಕಿಳ್ಸೆರಗು (ನಾ). ಕೆಳಸೆರಗು; ಸೆರಗಿನ ಕೆಳತುದಿ: ಬಾಷ್ಪವಾರಿಯಂ ತನ್ನುತ್ತರಿಗೆಯ ಕಿಟ್ಸೆಱಂಗಿನಿಂ ತೊಡೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦-೧೫). **ಕಿಳ್ಸೆರಗು**: ಕಿಳ್ಸೆರಗನ್ನೆತ್ತಿ ಬಾಯ್ಗೆ ತುರುಕಿಕೊಂಡು ಓಡಿ ಹೋಗುವಳು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೬೬-೪). [ಕಿೞ್₃ + ಸೆಱಂಗು]

ಕಿಟ್ಸೆಱೆ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಸೆರೆ: ಕಿಟ್ಸೆಱೆಯ ಪೆಣಗು ಪೋರಾಟದೊಳ್ ಕುತ್ತಿಱಿವ ಕಾಟದೊಳ್ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಅಱಿಯ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನೊಡಲ್ ಸುರುಳ್ವುದನ್ ಕಾಣ್ಬೆನಯ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೯-೧೮೪). [ಕಿೞ್₂ + ಸೆಱೆ₂]

ಕೀ₁, ಕಿವಿ₂ (ಕ್ರಿ). ಕೀತ (ಭೂತಕೃ), ಕೀತು₂ (ಭೂತನ್ಯೂ). **ಕೀವು ಆಗು; ಕೀವು ತುಂಬು**: "ಕೀ -ರಕ್ತಪಕ್ವೇ (ಕೀವು ತುಂಬು)" (ಶಮಧಾ); ಬಾಯದ ಕೀಯದ ಪೆಣನಲ್ತೆ ಕುಡದ ಕೊಳ್ಳದ ಕೃಪಣಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೫೦); ಗಜಂ ಕಿಟ್ಟು ಕೀತ ಬಾವಲಿ ತೆಱದಿಂ ಬೀಭತ್ಸಮ ಪ್ಪೊಡಲ್ಗೇ ಕೆಲರ್ ಬೇಸಱುತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೩೪); ತದ್ವಿಷಂ ನೆಲಸಿರಲ್ ಪುಣ್ಣಾಗಿ ಕೀತಿರ್ದೊಡಂ ಬಾತುಂ ಬಾಧಿಸುತಿರ್ದೊಡಂ (ಖಮುದ. ೧೬-೧೦೧); ಆ ಗಾಯದೆಡೆ ಕೀತ ಹುಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹುಳು ಮುಸುಱಿ ತಿನಲು (ವೀಶೈಪು. ೪-೧೯-೪೧); ಶೀತದಲಿ ಹಿಮ ಹೊಲ್ಲ ಕೀತಿರುವ ವ್ರಣ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೭೧). **ಕಿವಿ**: ಇಂತಪ್ಪ ತುರಿಯ ಹುಗುಳು ಗಳೊಡೆಯೆ ಕಿವಿತು ಹೊರಟು (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೫-೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚೀ; ಮಲ. ಚೀಕ, ಚೀನ್ನು; ಕೊಡ. ಕೀಯರ್; ತುಳು. ಕೀವು; ತೆಲು. ಚೀಕು, ಚಿವುಕು, ಚಿಮುಕು; ಕೋಲಾ. ಸಿವ್ಕೆ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಕೀಷ್]

ಕೀ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; (ಕೆಲವು) ಹಕ್ಕಿಗಳ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೂಗು.

ಕೀಕೀ ಎನ್ನು = ಕೀಕೀ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಇಲಿ ಗಳು ಕೀಕೀ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡಿ ನಿದ್ದೆ ಕೆಡಿಸಿದವು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೀಕೀ; ತೆಲು. ಗೀಗೀ]

ಕೀಕ (ಗು). ಕಠಿನವಾದ; ದಟ್ಟವಾದ. 'ಕೀಕಾರಣ್ಯ' ಪರಾ. [<ಕೀಕಸ]

ಕೀಕಸ (ಗು). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದ; ಕಠಿಣವಾದ; ಒತ್ತಾದ. (ನಾ). ೨. ಮೂಳೆ; ಎಲುವು: ಮಜ್ಜೆನೆಣವೀಡೇರ್ದ ಕೀಕಸಂ ಕರುಳು ಪಲಲಂ ತೊವಲು ನಾಡಿಗಳು ತೀವಿ . . . ರಣರಂಗವತಿ ಭಯಂಕರ ಮಾದುದು (ಮಲ್ಲಚ. ೯-೫೦). [ಸಂ.]

ಕೀಕಸು (ನಾ). = ಕೀಕಸ: "ಕೀ ಕ ಸು ವ ಸ್ಥಿ ಯೆ ನ ಲೆ ಲು ವ ಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭-೪). [< ಸಂ. ಕೀಕಸ]

ಕೀಕಾಟವಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಅಡವಿ; ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು: ಕುಪರ ಕೇಳ್ ತನುವೆಂಬ ಕೀಕಾಟವಿಯಲೆಡೆಯಾಡುತೆಚ್ಚರು ಜವಗೆಡದಹಂಕಾರ ಮೆಂಬಾ ಗಿ ರಿ ಯ ನೇ ರಿ ರ ದೆ ಭವದ ಲಜ್ಜೆಯ ಗುಳಿಗೆ ಕೆಡೆಯದೆ (ಗಗತಾ. ೧೬-೧೬). [ಕೀಕ + ಅಟವಿ₂]

ಕೀಕಾರಣ್ಯ (ನಾ). = ಕೀಕಾಟವಿ: ಆ ಮಿ ತಾ ಹ್ಲಾ ದ ಕ ರ ನಾ ದ ಮಗನ ಕೀಕಾರಣ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಮಗನನಾರಣ್ಯ]ಕೆಂತು ಕ ಳು ಪು ವೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೭-೨). [ಕೀಕ + ಅರಣ್ಯ]

ಕೀಕು (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ: "ಗೇಣೆರಡಱಿಂ ಮೊಳ ಮೊ ಳ ನೆ ರ ಡ ಱಿ[೦]ಕೀಕು" (ಪಸಾರ ೧೨೩-೮). [< ಸಂ. ಕಿಷ್ಕು]

ಕೀಕೆಲ್ (ನಾ). (?): ಕರಂ ಚೆನ್ನೆಯರಾಗಿಯುಂ ಪಿನ್ನೆಯರಲ್ಲದೆ ನುಣ್ಪೋಱುಗೆಯ್ಯದಿಂ ಮಧುವಂ ಸುದಲುಂ ತ್ರಿಪುರಮನುರಿಪಲುಂ, ಕೀಕೆಲೊಳ್ ಕಿಚ್ಚಿಡಲುಂ ಕಣ್ಣಪಾಪೆಗಳೆಣ್ಣೆಮಾಱಿ ಪೂಮಾಱಲುಂ ಬ ಲ್ಲ ವ ರಾ ಗಿ ಮದನನ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರಂಬೆತ್ತುವಂತೆ ಪೂವನೆತ್ತುವ ಪುಷ್ಪಲಾವಿಕಾ ಚತುಷ್ಪಥದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೭೨ವ). [?]

ಕೀಚಕ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿಗೆ ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಬಿದಿರು: "ಗಾಳಿಯ ಪುದುವಿಂ ಧ್ವ ನಿ ಯಿ ಸು ವ ವೇಣು ಕೀಚಕಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭-೧೮); ಮೊಱಗೆ ಚಿರಿ ಭೇರಿಗಳ್ ಬಯ್ದು ಪಾಡಿಸುವಂ ಕೀಚಕ ಗಾಯಕಪ್ರಕರದಿಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕತೇಜಂಗಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೫೬);

ಪುಳಿಂದಿ ಪಾಡುವ ಸಂಗೀತದಿಂಚರಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಗೂಡುವಂತೆಸೆವ ಪವನ ಪೂರಿತ ಕೀಚಕರಂಧ್ರ ನಿನದಕ್ಕೆ ಪಡೆಯೆತ್ತಿ ನಿಲುಂಬಿ ನಲಿವ ಫಣಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫ ವ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಮಾರ್ಗಣ ವೃಕ್ಷ: "ನಾರಾಚದೊಳು ಕೀಚಕದೊಳಂ ಮಾರ್ಗಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೪); "ರಕ್ತಪುಷ್ಪ – ಕೀಚಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೫); ಸೊಡಲಿ ಬೆಂಡುಗ ಸೀಗೆ ಗದುಗು ಕೀಚಕದೊಟ್ಟೆ ಗೊಡಕಿಲು ಕಾರೆ ಕೆಂಜಿಗೆಯ ಗಿಡುಮುಳ್ಳುವೆಳೆಗಣ ಗಡಣದಿಂದಾ ಕಾಡು . . . ರಾಜಿಪುದು (ರಾಮವಿ. ೧೫-೬೦). ೩. ವಿರಾಟರಾಜನ ಸೇನಾಪತಿಯಾಗಿದ್ದು ಭೀಮಸೇನನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾಮಾಂಧಂ ಕೀಚಕನಾಟಿಸಿ ಗಂಧರ್ವರಿನಜಿಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೯). ೪. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕೀಚಕವೈರಿ (ನಾ). ಕೀಚಕನ ಶತ್ರು; ಭೀಮಸೇನ: ಈ ಬರಹೇಳು ಕೀಚಕವೈರಿಯನು ಪಡಿಸಣವ ನೋಡಲಿ ಭೂರಿಬಾಣದ ಸವಿಯನೆಂದನು ಕೌರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೧೧-೫೨). [ಕೀಚಕ + ವೈರಿ]

ಕೀಚಕಾಂತಕ (ನಾ). = ಕೀಚಕ ವೈರಿ: ಆವಂ ಬೇಡಿಕೊಳಲೊಪ್ಪಿದಂ ಕೀಚಕಾಂತಕಂ ಸಂತಸದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೬೫). [ಕೀಚಕ + ಅಂತಕ]

ಕೀಚಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ನೀರು ಕೋಳಿ: "ಕ್ರುಂಚ್, ಕ್ರೌಂಚಃ – ೨ ಕೀಚ[ಪಾಠಾಂ.ಲ]ಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೦). [< ಕೀಚಲು ? + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೀಚಲು (ನಾ). ಕೀಚುವ ಧ್ವನಿ; ಚೀರುದನಿ; ಕೀರಲುದನಿ. 'ಕೀಚಲುಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಕೀಚು$_1$ + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕೀಚಲುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿಚಕಿಚ ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಕೂಗು: ಕೆಲತೆರದ ಇರುಳುಹಕ್ಕಿಗಳು ಈ ವೈಹಾಳಿಗರನ್ನು ಕಂಡೋ ಏನೋ ಕಿರಿಚು-ಕೀಚಲುಗುಟ್ಟುತಿದ್ದವು (ವೀರಬಂ. ೨೧). [ಕೀಚಲು + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೀಚಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಪ್ಲಾಂಟಿಗಿ. ೩೫-೬೪೦). [?]

ಕೀಚು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ; ಪಕ್ಷಿಗಳು ಕೂಗುವ ಧ್ವನಿ; ಚೀರುದನಿ: ಬಾವಲಿಯ ಕೀಚು ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ದುರ್ಗಂಧಕ್ಕೆ ನಾಲಗೆಯನಿತ್ತು ಪಡಿನುಡಿಗೊಟ್ಟಿತು (ನದಿಬಂ. ೧೦೦).

ಕೀಚುಪಾಚು = ಕಿರಿಚಾಟ; ಕೂಗಾಟ: ಹುಲು ನರಾಧಮ ನಗ್ಗಳಿಕೆಯನು ಹಲುಗಿರಿದು ಬೆರೆಹಾಡುತಿರ್ಪುದು ನಿಲಲಿ ಸಾಕೀ ಕೀಚು ಪಾಚು ಅದಕಿಲ್ಲಿ ಠಾವಹುದೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೨-೭೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀಚ್ಚು; ತೆಲು. ಕೀಚು]

ಕೀಚು$_2$, ಖೀಜು (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲಿನ ಕೊಳೆ, —ಕಿಟ್ಟ: ಹಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೀಚು ಕೂರುವುದಲ್ಲದೆ ಬಾಯಿ ತುಂಬಾ ವಾಸನೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕೆಲರೋ. ೭೫). ಖೀಜು: ಕಚ್ಚೆಯಿದುಚ್ಚೆಯ ಗಡಿಗೆ . . . ಕಿವಿಯು ಕಣ್ಣೋಳೆಯು ಖೀಜನ ಕೂಡಿಗೆಯ ಹೊಲಸಹುದು (ಕೈಕವ. ೨-೬-೨). [? / ತಮಿ. ಚಿಕ್ಕು, ಚೀಕ್ಕೈ]

ಕೀಚು$_3$ (ನಾ). ಕಳಪೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ್ದು (?): ಆದರೊಳಿದುವಡೆ ಮೊದಲು ತಾವನು ಚದರಿಸುವದ್ಯಾಕಿನ್ನು ಬಾಳ್ಕಿಗೆ ಸದನವಿರದಲೆ ಕೀಚು ಮಧ್ಯಸ್ಥಗಳ ಮಾಡಿದರೇ ವದಗುವವೆ ತಮಗೀಗ ರಾಜ್ಯದ ಪದವಿ (ಜನಭಾ. ೬೩-೫೧). [?]

ಕೀಚು$_4$ (ನಾ). ಕೃಶ; ಒಣಕಲು. 'ಕೀಚುಗಾಯಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೀಚುಗಾಯಿ (ನಾ). ಕೃಶವಾದದ್ದು; ಒಣಕಲಾದದ್ದು; ಬಡಕಲು: ಒಣಗಿ ಮುರುಟಿದ ಭಾಗೀರಥಿಯ ಕೀಚುಗಾಯಿ ದೇಹಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿ, ಮಡಿಯುಡಿಸಿ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೩). [ಕೀಚು$_4$ + ಕಾಯಿ$_0$]

ಕೀಚುಬಾಲ (ನಾ). ಕೃಶವಾದ ಬಾಲವುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಕೋಯಷ್ಟಿಕ: ಈಗ ನೀವು ಕೀಚುಬಾಲದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುವುದಂ ಕಂಡು (ಕೃವಾಆ. ೬೦).

ಕೀಚುಬಾಲದಹಕ್ಕಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: "ಕೋಯಷ್ಟಿಕ – ಕೀಚುಬಾಲದ ಹಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೩). [?]

ಕೀಚುಸಿಳ್ಳು (ನಾ). ಕೀಚಲು ಧ್ವನಿಯ ಸಿಳ್ಳು: ನಾಟಕ ಶಾಲೆ, ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೀಚುಸಿಳ್ಳು (Catcall. ಇಂಕನಿ). [ಕೀಚು$_1$ + ಸಿಳ್ಳು$_1$]

ಕೀಜಿಗೆ 'ಗೀಜಗ' ನೋ.

ಕೀಟ$_1$ (ನಾ). ಕೊಳೆ; ಕಿಟ್ಟ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕಿಟ್ಟ]

ಕೀಟ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹುಳು; ಕೀಡೆ; ಕ್ರಿಮಿ: "ಕ್ರಿಮಿಃ, ಕೀಟಃ, ನೀಲಂಗುಃ, ಪುಲ್ಲಕಃ – ಈ ೪ ಪು (ಹು) ಬು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೯); ಇಂದ್ರನುಪಾಯದೊಳಟ್ಟಿದ ವಜ್ರಕೀಟಂಗಳ್ ಕರ್ಣನೆರಡುಂ ತೊಡೆ ಯುಮಂ . . . ಅತ್ತಮಿತ್ತಮುರ್ಚಿ ಪೋಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪ ವ); ನೆಗೆದಡ್ಡಂಬಾಜುವ ಕೀಟಗಣಕ್ಕಳಿವಪ್ಪುದೆಂದು ಬೀಸದೆ ಕೋಳಂ (ವೃಷವಿ. ೨೬-೭); ಸಲಗನ ಸೊಂಡಿಲ ತುದಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ಕೆಣಕಿದ ಕೀಟವೇ (ಸುಗುಗಂ. ೬-೬); ಕೀಟ ಸಣ್ಣದಾದರೂ ಕಾಟ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). ೨. (ಅಲಂ) ಕ್ಷುದ್ರ ಜೀವಿ; ಅಲ್ಪವ್ಯಕ್ತಿ: ನರಕೀಟದ್ವಯಸಂಗರಕ್ಕೆ ಖಚರೇಂದ್ರಾಧೀಶನಿಂತೇಕೆ ಕಾತರನಪ್ಪೊಂ ಗಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೯೪). [ಸಂ.]

ಕೀಟಕ$_1$ (ನಾ). ಕೀಟಲೆ ಮಾಡುವವನು; ಕೀಟಲೆಗಾರ; ಕೆಡುಕ: ಕೀಟಕಜನರ ಮಾತುಕೇಳಿ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಸೊಂಟಕಟ್ಟಿ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೇನು (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೧೬೪); ಆದರೂ ಕೆಲವರು ಕೀಟಕರು ಇವನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಲೆಲ್ಲ . . . ಕಟಿಯುವುದನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಜಿಲುಮು. ೪೦). [?]

ಕೀಟಕ$_2$ (ನಾ). ೧. = ಕೀಟ$_2$ ೧: ಕ್ರಿಮಿಯ ಸಮೂಹ, ಕೀಟಕದ ಕೋಟಾರ (ಆದವ. ೩೪); ಅನುಭಾವಿಗಳ ಸಂಗ ಕೀಟಕಭ್ರಮರವಾದಂತೆ (ಅವಿಂದೇ. ೨೧೧-೫೭); ದೋಷಕೀಟಕ ಕೊರೆದು ಒಣಗಿದುವು ಹಲಕೆಲವು (ಮಾನಸ. ೭-೧೧). ೨. (ಅಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ; ಕನಿಷ್ಠ: ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ನೀನೊಬ್ಬ ಕೀಳೂಳಿಗದ ಕೀಟಕವು ಮಾತ್ರ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧-೨೧). [ಸಂ.]

ಕೀಟಕತನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಕೀಟಲೆ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; "ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೬). [ಕೀಟಕ$_1$ + -ತನ]

ಕೀಟಕಸನ್ನಿಪಾತ (ನಾ). ಸನ್ನಿಪಾತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಸಮಸ್ತ ಕೀಟಕವೆಂಬುದು ತಲೆಯ ಮೆದುಳೊಳು ಹುಟ್ಟಿ ತಲೆಕೆಡುವುದುಂ ತಲೆ ಬಾತು ಮೆದುಳಿಂದ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ತಿಂತ್ರಿಣಿ ತೊಳೆದು ಸುರಿವುದು ಕೀಟಕ ಸನ್ನಿಪಾತರೋಗ (ವಿವೈವಿ. ೧೯೦). [ಕೀಟಕ$_0$ + ಸನ್ನಿಪಾತ]

ಕೀಟಲೆ (ನಾ). ಕುಚೇಷ್ಟೆ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ; ಉಪದ್ರವ: ರಾಜಣ್ಣ ಕೀಟಲೆ ನಡೆಸಿದ್ದ (ಮರಳ. ೯೭); ಗಿರಿಜಳ ಪ್ರವೇಶ ಏನೋ ಕೀಟಲೆ ಮಾಡಿರಬೇಕು (ಪದ್ಮಸ. ೮೩); ಗುರುವನ್ನು ಕೀಟಲೆಮಾಡಿ ಅಳಿಸು ತ್ತಿದ್ದಳು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೭೨). [?]

ಕೀಟಲೆಮಾತು (ನಾ). ಚೇಷ್ಟೆಯ ಮಾತು; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನದ ಮಾತು: ಮಾತೂ ಆಡಿಸಿದ್ದೆ ಕೀಟಲೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೨೧). [ಕೀಟಲೆ + ಮಾತು$_1$]

ಕೀಟಾಣು (ನಾ). ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜೀವಿ; ಅಣುಜೀವಿ: ಕೀಟಾಣು ಗಳಿಂದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ರೇಕ ಮತ್ತು ಕೊಳೆಯುವಿಕೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೨೩). [ಕೀಟ$_2$ + ಅಣು]

ಕೀಟಾಹಾರಿ (ಗು). ಕೀಟಗಳನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ; ಕೀಟಭಕ್ಷಕ: ಕೆಲವು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯಗಳು ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದಿಗಳನ್ನು . . . ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಸಸ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೀಟಾಹಾರಿ ಅಥವಾ ಮಾಂಸಾಹಾರಿ ಸಸ್ಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೪೪). [ಸಂ. ಕೀಟಾಹಾರಿನ್]

ಕೀಟು$_1$ (ನಾ). ಅನಾದರ; ತಿರಸ್ಕಾರ; ಜುಗುಪ್ಸೆ: (ಕ). [← ತೆಲು. ಕೀಟು]

ಕೀಟು$_2$ (ಗು). ಚೀಟು; ಕೊಂಚ; ನಸು; ಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸು. [?]

ಕೀಡಿ 'ಕೀಡೆ' ನೋ.

ಕೀಡಿಗ 'ಕೇಡಿಗ' ನೋ.

ಕೀಡು (ನಾ). ಹಾಳು; ನಾಶ: ಕೀಡಾದರುರಗ ಸುತನಿಷುಘಾಯ ಕಂಗಮಂ ಚಾಚಿ ಸೌಗಂಧಿಯರು (ಜಿನಮು. ೪-೪೯). [< ಕೇಡು ?]

ಕೀಡೆ, ಕೀಡಿ (ನಾ). ಹುಳು; ಕೀಟ: ಕುಂಡಲಿಗನೊಂದು ಕೀಡೆಯ ತಂದು ತನ್ನಂತೆ ಮಾಡಿತಲ್ಲ (ಬಸಹೆ. ೧೧೯); ಮಿಡುಕಿ ಕಿಚ್ಚಿನ ಕೀಡೆವೊಲಾದರ್ (ದಶಕು. ೪-೨೨); ಕೀಡೆಯೂ ನೂಳೆಯೂ ನೋಡಲೆರಡೊಂದಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೯೦). ಕೀಡಿ: ಕೀಡಿ ಕುಂಡಲಿಗನಾಗದೆ ಆಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೪.೧); ಕಾಡಪತ್ರೆಯನಾ ಕೀಡಿ ತಿಂದಿರವೆ? (ಸಮಾವ. ೨೦); ಅದವಟಲ ಪೆರ್ಚಿನಿಂ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳ್ ಬಿಟ್ಟ ಕೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಡಿಯುಂ ನೆನೆಯಿಸುವಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೭ ವ); ಕೀಡಿ ತುಂಬಿಯ ಬಿಡದೆ ನೆನೆದೊಡೆ ನೋಡಲಾಕ್ಷಣ ತುಂಬಿಯಾಗದೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೫೯); ಕೀಡಿಯನು ಕೊಂದ ಮಾಂಡವ್ಯನೆದೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿತ್ತು ಶೂಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೮೫). [< ಸಂ. ಕೀಟ]

ಕೀಣ$_1$ 'ಕೇಣ$_1$' ನೋ.

ಕೀಣ$_2$ (ನಾ). "ತೋಳಿನೊಣಗಣ ತಲೆಯ ನಳಿಗೆ ಕೀಣವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಅಶ್ವಟೀ. ೬೦-೫). [?]

ಕೀಣಿ 'ಕೀನಿ' ನೋ.

ಕೀಣಿವಲ್ಲು 'ಕೀನಿವಲ್' ನೋ.

ಕೀಣೆ 'ಕೀನಿ' ನೋ.

ಕೀಣ್ಬರಿ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಇಚ್ಛೆ; ಕೀಳಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ: ದೇವ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕೀಣ್ಬರಿಯುಂ ಮಾಡುವರಲ್ಲ ನಿನ್ನನುಚರರ್ ನಿರ್ವಾಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತೀ (ನಿರ್ವಾಮು. ೧೫). [< ಕೀೞ್$_2$ + ಪರಿ$_3$]

ಕೀತ 'ಕೀ$_1$' ಪರಾ.

ಕೀತು$_1$ (ನಾ). ತುಂಡು; ಸೀಳು; ಚೂರು: ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಬಾಳೆಯ ಕೀತಿನಲ್ಲಿ . . . ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ತಂದು ದೂರ ನಿಂತನು (ಕಾನೂರು. ೯೬); ಒಂದು ಬಾಳೆ ಎಲೆಯ ಕೀತಿನಲ್ಲಿ (ಮರಳು ೬೧); ಅಂಗಿ ಅರಿವೆಗಳೆಲ್ಲ ಹರಿದು ಕೀತಾಗಿದ್ದವು (ಮುಗಿಯಾ. ೬೧). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀಱು; ಕೊಡ. ಕಿಟ; ತುಳು. ಕೀತು]

ಕೀತು$_2$ 'ಕೀ$_1$' ಪರಾ.

ಕೀತ್ಕೃತಿ (ನಾ). ಕಿರಿಚಾಟ; ಕೀಚಲು: ಶಾಖಾಚರ ಕೀತ್ಕೃತಿ ವಿಹಗ ಸಮುತ್ಕರ ಚೀತ್ಕೃತಿ ತೀವಿ ವಿಪಿನದೊಳ್ ಬಿಡದೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೬೨). [ಸಂ.]

ಕೀನ್‌ಕಾಪು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕೀನ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೀಣವಾದ; ಕುಗ್ಗಿದ: ಬಾತ ಕೆಕ್ಕೆಯ ಬಲು ಮಕ್ಕರಿ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಓತಿವಲೆಯ ಕೀನ ದನಿಯ . . . ಭೂತವೆ ನಡೆತಪ್ಪಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೧೦೫). ೨. ಕಿರಿಯ; ಚಿಕ್ಕ: "ಕಿಱಿದು" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೩೦). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀಣ]

ಕೀನಾಶ (ಗು). ೧. ಕಿರಿಯ; ಚಿಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ದರಿದ್ರ; ಬಡವ. ೩. ಯಮ: "ಕೀನಾಶಂ ಕೃತಾಂತನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೦); ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಿಂದೆ ಪುಗುಗುಂ ಕೀನಾಶನಾವಾಸಮಂ (ಜಾತತಿ. ೬-೪೦); ಕಱಿದಂ ನಂಜಿನ ಮಱಿಯಂ ಕಱಿವಂಡದೆ ವಿಳಯಸಮಯದೊಳ್ ಕೀನಾಶಂ(ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೦೮). ೪. ಬೇಸಾಯ: (ಕ). ೫. ಬೇಸಾಯಗಾರ. ೬. ಜಿಪುಣ; ಕೃಪಣ; ಲೋಭಿ: "ಕದರ್ಯಃ, ದಿ(ಹಿ)ೕನಃ, ಕೀನಾಶಃ . . . ಈ ೫ ಲೋಭಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೯೨). ೭. ಮಾಂಸಾಹಾರಿ; ಮಾಂಸಜೀವಿ. ೮. ಕಿಂಕರ; ಸೇವಕ. ೯. ರೋಗಿ; ಅತಿ ರೋಗವುಳ್ಳವನು: "ಅತಿರೋಗಿ ಭೃತ್ಯ ಲುಬ್ಧಂ ತತಮಾಂಸಾಹಾರಿ ನಾಲ್ಕು ಕೀನಾಶಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೯); "ಯಮಂ ಸರುಜಂ ಕಿಂಕರ ಮಾಂಸಜೀವಿ ಕೃಪಣಂ ಕೀನಾಶ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೯೩). [ಸಂ.]

ಕೀನಾಶನಗರಿ (ನಾ). ಯಮನ ಪಟ್ಟಣ: ಖರದೂಷಣ ತ್ರಿಶಿರಾದಿಗಳ ಕೀನಾಶನಗರಿಗೆ ಕಳುಹಿದನು ಕದುಗಲಿ ರಘುಪ್ರವರ (ತೊರರಾ. ೩-೬ ಸೂಚನೆ.). [ಕೀನಾಶ + ನಗರಿ]

ಕೀನಾಶನಾಶ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕೀನಾಶ ದಂಡೋದ್ದಂಡಹತಿಗೆ ವಿನಾಶವೆಯ್ದುವವರ್ ಪ್ರತಿಯೆ ಕೀನಾಶನಾಶಂಗೆ (ಬಸಪು. ೫೪-೨೨). [ಕೀನಾಶ + ನಾಶ]

ಕೀನಾಶಪಾಶ (ನಾ). ಯಮಪಾಶ: ನಿನ್ನೀ ಕೇಶಪಾಶಂ ಕುರುಕುಲಪತಿಗಾಯ್ತುಲ್ತೆ ಕೀನಾಶಪಾಶಂ (ಗದಾಯು. ೮-೪೯). [ಕೀನಾಶ + ಪಾಶ]

ಕೀನಾಶ ಲುಲಾಯ (ನಾ). ಯಮನ ಕೋಣ: ಕೀನಾಶಲುಲಾಯಶ್ರೀಪ್ಪನೊಳ್ ತಾಗಿದ ರಣಗಣನಾರೇಪೆಯೆಂಬಂತು ರೇಖಾವಲಿ ಪೀನಸ್ಕಂಧದೊಳ್ ತಳ್ತಿರೆಯಿರೆ (ಜಗನ್ನಿ. ೫-೩೫). [ಕೀನಾಶ + ಲುಲಾಯ]

ಕೀನಾಸ (ನಾ). ದರಿದ್ರ; ಕ್ಷುದ್ರ. 'ಕೀನಾಸಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೀನಾಶ]

ಕೀನಾಸಿ (ನಾ). ದರಿದ್ರೆ; ಅಯೋಗ್ಯೆ; ಕ್ಷುದ್ರೆ: ಹೀನರೊಡನೆ ಮೇಳಂ ತನಗಲ್ಲದೆಯಾನಂದಿಪರೊಡನಾಡಲ್ ಬಲ್ಲಳೆ ಕೀನಾಸಿಗೆ ತನಗೇಕೋರಗೆಯೆಂಬ ಬಲುಮೆವಾತು (ಜಯಕಾ. ೧೪-೪೫). [ಕೀನಾಸ + -ಇ$_2$]

ಕೀನಿ, ಕಿಣ್ಣೆ, ಕೀಣಿ, ಕೀಣೆ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೊಳೆ; ಕಿಟ್ಟ; ಹೊಲಸು: "ನೆರೆ ಕೀನಿ ದಂತಮಲಮೆಂದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೫); ಪಲ್ಗಳೊಳಿರ್ದ ಕೀನಿಯುಮಂ ಪೂಸಲೊಡಂ . . . ಸರ್ಪಕುಳದ ವಿಷಮಿರದೞಿಗುಂ (ಖಮುದ. ೮-೪೩). ಕಿಣ್ಣೆ$_2$: "ಕಿಣಿಯೆಂದು ದಂತಮಲಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೪-೫೦೭); ಹಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಿಣಿ ಸುಳಿದರೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೯-೧೬). ಕೀಣಿ: ಬಸಿ ಶುಕ್ಲಂ ಕ್ರಿಮಿ ಕೀವು ಕೀಣಿ ಕೊಳೆ ಸಿಂಬುಳ್ ಸಿಳ್ಳುಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೪೯); ಹಾವು ಕಚ್ಚಿದ ಠಾವನ್ನು ಮನುಷ್ಯರ ಹಲ್ಲ ಕೀಣಿಯಂ ಪೂಸೆ ನಿರ್ವಿಷ (ವಿಷ್ಯವಿ. ೯೩). ಕೀಣೆ: ಕಟ್ಟಿದ ಪಲ್ಗಳಿಟ್ಟೆಡೆಯ ಕೀಣೆಗಳಿಂ ಕೊಱಿನಾರ್ದ ಬಾಯ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೮೪). [?]

ಕೀನಿಕೆ, ಕಿನಿಕೆ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನ ಕೊಳೆ; ಕೀಚು; ಕಿಟ್ಟ: ನೊರೆ ಸುರಿವ ಬಾಯ್ಕೀನಿಕೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಬಾಯಕಿಪಿವಲ್ಲು] ಹಡಿಕೆಗಳೋ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೩). ಕಿನಿಕೆ: ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಿನಿಕೆ, ಉರದಲ್ಲಿ ಮಾಂಸದ ಗ್ರಂಥಿ, ಒಳಗೆ ಕರುಳಿನ ಜಾಳಿಗೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೨); ಕಿಱಿದು ಕಿನಿಕೆ ಹತ್ತಿದ ಹಲ್ಗಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೧೦೩); ಇರದೆ ಕಿನಿಕೆ ಹಲ್ಲ ಪಾಳಿಂಬ ಬೀಜವೆಂದರರೆ ಸಿಂಬುಳಮೂಗ ಸಂಪಗೆಯರಳೆಂದು (ಷತಿಲ. ೨-೫೪). [ಕೀನಿ + -ಇಕೆ]

ಕೀನಿವಲ್, ಕಿಣಿವಲ್, ಕಿನಿವಲ್ಲು, ಕೀಣಿವಲ್ಲು, ಕೀನಿವಲ್ಲು (ನಾ). ಕಿಟ್ಟಗಟ್ಟಿದ ಹಲ್ಲು; ಕೀಚು ಹಲ್ಲು: ಪೊಕ್ಕ ಕದಂಪು ಪತ್ತಿಪಪೆಗೊಂಡ ಕೊರಲ್‌ಪುಣಿಚೆರ್ದ ಕೀನಿವಲ್ ಪೊಕ್ಕಡಗಿರ್ದ ಕರ್ಣ (ಲೀಲಾವ. ೬-೬೮). **ಕಿಣಿವಲ್** : ಕಜುಕು ಪತ್ತಿದ ಪುರ್ಬಿಂ ಬಾಯ್ಗುಡಸಿದ ಕಿಣಿವಲ್ಲಿಂ (ದಶಕು. ೫-೨೭); ಪುಳಿಚೆದ್ದ ಕಿಣಿವಲ್ಲ ಪುರುಷಾಧಮರುಂ (ವೃಷವಿ. ೩೫-೫೫); ವಂಚಕರು . . . ಕಿಣಿವಲ್ಲಂ ಚಂಡಿಗಳ್ ಬತ್ತಲೆಯ ಭಂಡರ್ (ಮದೀಪು. ೨೪-೨೭). **ಕಿನಿವಲ್ಲು** : ಗುಂಚ ಗುಂಡಿಗೆಯ ಕಿನಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸಿ]ವಲ್ಲು ಬಾಗಿದ ಬೆನ್ನಿನಿಂ ಚರಿಗೆಗೊಂಡು (ಸೋಮಚ. ೪-೪೧). **ಕೀಣಿವಲ್ಲು** : ಹಸಿದೊಡಲು ತರೆದ ತಲೆ ಕೀಣಿವಲ್ಲುಂ ಹಡಿಕೆಯೆಸೆವ ಬಾಯ್ (ರಾಘಚ. ೧೩-೪೬). **ಕೀನಿವಲ್ಲು** : ಹಜುಕುಗಡ್ಡದ ಕೆದಜುಮೀಸೆಯ ಕೀನಿವಲ್ಲುಗಳ . . . ಕಿಜುಕುಲರು ಬಂದರು (ಬಸಪು. ೫೮-೪೯). [ಕೀನಿ + ಪಲ್]

ಕೀನಿವಲ್ಲು 'ಕೀನಿವಲ್' ನೋ.

ಕೀಮು 'ಕೀವು' ನೋ.

ಕೀಯಾವಾಡಿ (ನಾ). ಒತ್ತಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ 'ಯ.' ಒತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ (್ಯ) ಗುರುತು; ಯಕಾರದ ಒತ್ತು : ಯಕಾರದ ನಡುವಿನ ಭಾಗವೇ 'ಯ'ವೊತ್ತು ಎನ್ನಬಹುದು . . . ಈ ಒತ್ತಿಗೆ "ಕೀಯಾವಾಡಿ" ಎಂತಲೂ ಹೆಸರಿದೆ (ಸಂಶೋಧ. ೩೧). [← ತೆಲು. ಕಿಯ್ಯವಡಿ]

ಕೀರ್ (ನಾ). ಗಿಳಿ : ಕೀಲ, ಕೀಲ್ ; ಮೀನ, ಮೀರ್ ; ಕೀರ, ಕೀರ್ ; ಣೀರ, ಣೀರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೮ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕೀರ]

ಕೀರ್$_1$ (ನಾ). ಮುಂಗುಸಿ ; ಮುಂಗುಲಿ : ಮುಂಗಲಿ, ಮುಂಗಸಿ, ಕೀರ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀರಿ ; ಕೊಡ. ಕಿರಿ ; ಕುಇ. ಕಿರ್ಪೆನಿ ; ಕುವಿ. ಕ್ರಾಂಡು]

ಕೀರ್$_2$, ಕೀಲ$_1$ (ನಾ). ಹಾಲು ; ಕ್ಷೀರ : "ಕೀರಂ ಕ್ಷೀರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೬) ; "ಕ್ಷೀರದೊಳೆ ಕೀರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೬). **ಕೀಲ$_1$** : ಕೀಲಾವ ಎಮ್ಮೆ ಕರುವುಂಡೊ, ಕೀಲಾದ ಎಮ್ಮೆಗೆ ಕಾಲಲ್ಲಿ ಸರಪಾಣಿ ದಾವಣಿ ಮೆಟ್ಟಲಾ ಹಾಲ ಕರೆಯೋಳೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮೨). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀರ]

ಕೀರ್$_3$ (ನಾ). ೧. ಗಿಳಿ ; ಗಿಣಿ ; ಶುಕ : ವಸಂತದೊಳ್ಮದನಕೇಳೀಸೂತ್ರಮಂ ಪಾರದೋದಿದ ಕೀರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೭) ; ಪಾಜುವ ಕೀರ ಮಾಲೆ . . . ಪಚ್ಚೆಯ ತೋರಣದಂತೆ ರಂಜಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೬೬). ೨. ಮಾಂಸ : (ಕ). [ಸಂ.]

ಕೀರಂಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : ಬೇರುಂಡಂ ಪೊಜಸು ಕಾಗೆ . . . ಕಿಜುವೀಳೆ ಕೊಯ್ಕಂ ಕೀರಂಜಂ ಹರಡೆ ಸುರಗಿ ಗಿಡಿ ಪೆರ್ಗಿಡುಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೩ ಶೂದ್ರಕ). [?]

ಕೀರಕಸಾಲೆ 'ಕಿಜುಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕೀರಣ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀರಣಿ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀರಣಿಗೆಲಸ 'ಕೀಲಣಿಗೆಲಸ' ನೋ.

ಕೀರಣೆ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀರತಿ 'ಕೀರುತಿ' ನೋ.

ಕೀರತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗು ; ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ರೂಪಯೌವನದಿ ಕೀರತಿವಡೆದಿರ್ದ ರತಿ ಜಗನ್ಮೋಹನ ಮೂರುತಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೬-೨೨). [ಕೀರತಿ (< ಕೀರುತಿ) + ಪಡೆ$_1$]

ಕೀರಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಕ್ಕು : ಪುನಗಿನ ಬೆಕ್ಕು, ಜವಾಜಿ ಬೆಕ್ಕು, ಕೀರಬೆಕ್ಕು, ಕಬ್ಬುಬೆಕ್ಕು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). [ಕೀರ್$_1$ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕೀರರವ (ನಾ). ಗಿಳಿಯ ಧ್ವನಿ ; ಶುಕವಾಣಿ : ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೀರರವದಿಂ ಪೊಗೞ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೪೧). [ಕೀರ್$_3$ + ರವ$_1$]

ಕೀರಲು, ಕೀಲ್ರು (ನಾ). ೧. ಕಿರಿಚುವಿಕೆಯುಳ್ಳದ್ದು ; ಕರ್ಕಶವಾದುದು (?) : ಅವನ ಧ್ವನಿ ಕೀರಲಾಗಿ ಕಿವಿ ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆನಾ. ೩೭). ೨. (ಗು). ಕರ್ಕಶವಾದ : ಕೀರಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಗುತ್ತಾಳೆ (ರೂಢಿ). **ಕೀಲ್ರು** : ಕೀಲ್ರುವಾಣಿರಾಗದಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದಾಗ (ನಡೆವಾ. II, ೮೬೩). [ಕೀರು$_1$ (< ಕೀಱು$_1$) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_3$)]

ಕೀರಲುಧ್ವನಿ (ನಾ). ಕಿರಿಚುವ ಧ್ವನಿ : ಮೋಹನಾಬಾಯಿಯವರು . . . ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಕೀರಲುಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕವೊಂದನ್ನು ಹೇಳಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು (ರಾಯುಕ. ೫೭). [ಕೀರಲು + ಧ್ವನಿ]

ಕೀರವಱಿ (ನಾ). ಗಿಳಿಯ ಮರಿ : ಪಾರಿವಗಳ ದಸಿ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಯಲಲ್ಲೆ ಕೀರವಱಿಗಳ ಬೈದಾಟ (ಕಂಸವಿ. ೧೦-೪೩). [ಕೀರ್$_3$ + ಮಱಿ]

ಕೀರವಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಿಳಿಯ ಧ್ವನಿ, —ಮಾತು. ೨. ಗಿಳಿಯಂತೆ (ಮಧುರವಾದ) ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವಳು : ಕಲಕೀರವಾಣಿಯರ್ ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿಯರ್ ಕಲಭಮದದಾನೆಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೩). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಭೈರವಿ, ಕೀರವಾಣಿ, ಪೂರ್ಣಷಡ್ಜಂ . . . ಷಣ್ಮುಖಪ್ರಿಯ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳು (ಸಂಗೀತ. ೪೮) ; ಕೀರವಾಣಿಯ ಆಲಾಪನೆಯ ಲಹರಿಯೊಂದು ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಹಂಸದ. ೯). [ಕೀರ್$_3$ + ವಾಣಿ$_1$]

ಕೀರವೃಂದ (ನಾ). ಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡು : ಕೀರವೃಂದಂ ಕಳಕೂಜಿತಾನುಮಿತ ಮಾದುದು ಶಾಡ್ವಲಗಂಧಶಾಲಿಯೊಳ್ (ಜಗವಿ ೨-೭). [ಕೀರ್$_3$ + ವೃಂದ]

ಕೀರಾರ 'ಕೀಲಾರ' ನೋ.

ಕೀರಾಲಾಪೆ (ನಾ). ಗಿಳಿಯಂತೆ (ಮಧುರವಾಗಿ) ಮಾತನಾಡುವವಳು : ಕೀರಾಲಾಪೆ . . . ನೀಂ ಪಾಲಿಸಾ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೭೭).

[ಸಂ. ಕೀರಾಲಾಪಾ (ಕೀರ + ಆಲಾಪ + -)]

ಕೀರಾವಳಿ (ನಾ). ಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡು : ಶಾಳೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಪಾಜುವ ಕೀರಾವಳಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೩). [ಕೀರ್$_3$ + ಆವಳಿ$_1$]

ಕೀರಾಳಿ (ನಾ). = ಕೀರಾವಳಿ : ಪೋಗವುರುವತ್ಕೀರಾಳಿ ಕೇದಾರದಿಂ (ಜಗವಿ. ೨-೬) ; ತನ್ನಿಸಿಯುಳ್ಗಂ ಕರೆದಿತ್ತಡಂ ತಣಿಪುಗುಂ ಕೀರಾಳಿ ಮಾಕಂದದೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೨-೪೯). [ಕೀರ್$_3$ + ಆಳಿ$_4$ (< ಆಲಿ$_4$)]

ಕೀರಿತಿ 'ಕೀರುತಿ' ನೋ.

ಕೀರು$_1$ 'ಕೀಱು$_1$' ನೋ.

ಕೀರು$_2$ 'ಕೀಱು$_2$' ನೋ.

ಕೀರು$_3$ 'ಕೀಱು$_3$' ನೋ.

ಕೀರು$_4$, ಖೀರು (ನಾ). ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಸೇವಗೆ, ರವೆ, ಸಕ್ಕರೆ, ಬಾದಾಮಿ, ದ್ರಾಕ್ಷಿಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ, ಬೇಯಿಸಿಮಾಡಿದ ಪಾಯಸ : ಕೀರಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಬಾದಾಮಿ ದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳಂತೆ (ನಮ್ಮೂರ. ೫) ; ಜಿಲೇಬಿ, ಜಾಂಗೀರ್ . . . ಕೀರು, ಖಾರದ ಎರಡು ತಿಂಡಿ (ರೂಪಸಂ. ೧೬). **ಖೀರು** : ಸೈತಾನನಡುಗೆಗೆ ಚೀರೋಟಿ ಖೀರು (ನಡೆಬಂ. ೧೦೪) ; ಖೀರು ಪೂರಿ ಅಂದಿನ ಮುಖ್ಯ ಭೋಜನ (ಸ್ವಪ್ನದ. ೧೩೩); ಖೀರು ಸುರಿಯುತ್ತ ಮೂರ್ತಿಯು ಆಡಿದನು (ಕನಕೆ. ೮೦). [← ಪ್ರಾ. ಖೀರ < ಸಂ. ಕ್ಷೀರ]

ಕೀರುತಿ, ಕೀರತಿ, ಕೀರಿತಿ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆ ; ಖ್ಯಾತಿ ; ಯಶ : ಆರತಿ ಹೊರಟಾವು ಕೀರುತಿ ಉಳ್ಳೋಳ್ಗೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೬) ; ನಾಡಿನ ಕೀರುತಿಯಂತೆ ಶುಭ್ರವಾಗಿ . . . ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮೊಗ್ಗುಗಳಂತಹ ದಂತಗಳು (ಚಂದುಟ. ೩೬). **ಕೀರತಿ.** 'ಕೀರತಿವಡೆ' ಪರಾ. **ಕೀರಿತಿ** : "ಕೀರಿತಿ (ಕೀರುತಿ) – ಕೀರ್ತಿ = ಯಶಸ್ಸು" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). [< ಸಂ. ಕೀರ್ತಿ]

ಕೀರೆ, ಕಿರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರಕಾರಿ ಸೊಪ್ಪು: ಕೀರೆಯೊಳಗೆ ಮೇಲೋಗರಮುಮಂ ಮಾಡಿ (ಇಳಿರ. ೩೩-೪); ನೀವಿಕ್ಕುವ ಕೀರೆಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿರಿಗಂ, ಸೀರೆಗಂ] ಬರಗಿನೋಗರಕ್ಕಂ ಪುಟ್ಟಿದವನಲ್ಲ (ನಂಬಿರ. ೨-೭೨); ಕೀರೆ ನರುವಲ ಚಕ್ಕವತ್ತ ಸೋಲೆ ಸಬ್ಬಸೀಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸೊಪ್ಪುಗಳ ಬೇಱಬೇಱ ಉತ್ತರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೬); ಕೀರುಳ್ಳಿ ತಿಂದು ಇರಗೊಡದು, ಕೀರೇ ತೋಟಕ್ಕೆ ನೀರುಹೊಯ್ಯಗೊಡದು (ಗಾದೆ). **ಕಿರೆ** : (ಕ).

ಕೀರೆಸೊಪ್ಪು=ಕೀರೆಯಸೊಪ್ಪು: "ತುಂಡಲೀಯ, ಅಲ್ಪಮಾರಿಷಃ - ಕೀರೇಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೬); ಚಕ್ಕೋತ, ಕೀರೆಸೊಪ್ಪು ಇವು ಜ್ವರಬಂದವರಿಗೆ ಪಥ್ಯ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೮೭ ಟೀಕೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೀರೈ ; ಮಲ. ಚೀರ ; ತೆಲು. ಕೀರ, ಕೀರೆ]

ಕೀರೋತ್ಕಾರ (ನಾ). ಗಿಳಿಗಳ ಚಪ್ಪರಣೆ, —ಧ್ವನಿ: ಕೀರೋತ್ಕಾರದಿಂ ಚಕ್ರಮಂಜುಳಚೀತ್ಕಾರದಿನುತ್ಕಹಂಸಮಿಥುನ ವ್ಯಾಹಾರದಿಂ . . . ಉಂಟುಮಾಳ್ಪುದು ಬನಂ ಕರ್ಣಾಮೃತಾಸಾರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೫೨).

[ಕೀರ್$_3$ + ಉತ್ಕಾರ]

ಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕೆದರಿದ; ಚೆಲ್ಲಿದ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ: ಮಹಾಕೂರ್ಮ ಕೀರ್ಣೋರ್ಮಿಮಾಲಾ . . . ಸಮುದ್ರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೯೦). ೨. ತುಂಬಿದ; ಮುಸುಕಿದ; ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಂಚಿತಚಾರುಕೀರ್ಣಪರ್ಣಾಯುಧ ಪಾಳಿ ತೋರಣ ವಿರಾಜಿತಮಂ . . . ರಾಜಮಾರ್ಗಮಂ . . . (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪); ಇದು ಮದಭೃಂಗ ಕೀರ್ಣ ಕುಸುಮೋತ್ಕರ ರಮ್ಯಲತಾವಿತಾನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨೨). ೩. ಮರೆಯಾದ; ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಗುಟ್ಟಾದ; ಗೌಪ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೪. ಸಂದಣಿ: "ಆಚಿತಂ, ನಿಚಿತಂ . . . ಕೀರ್ಣಂ ಸಂಕುಳಂ . . . ಪೂರ್ಣಂ - ಈ ೯ ಸಂದಣಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೧೭). [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೀರ್ತಣ್ಣನ್ ಗಜ್ಜಪುರದುಳ್ ದುಗ್ಗಮಾರಪ್ರ್ಪಡೆಯು . . . ಎಱದುಱಚಿತ್ತೋದೀರ್ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೭೪-೩ ; 780). [ಕೀರ್ತಿ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕೀರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವಿಕೆ; ಹೇಳಿಕೆ; ಉಲ್ಲೇಖ. 'ಪದಕೀರ್ತನ' ಪರಾ. ೨. ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ; ಶ್ಲಾಘನೆ; ಗುಣಗಾನ: "ಸ್ತುತಿ ಕೀರ್ತನಂ ಸ್ತವಂ ಸ್ತೋತ್ರಮೀಡಾ ಶ್ಲಾಘೆಯೆನಲು ಕೊಂಡಾಡೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೩). ೩. ಹಾಡುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಪುರಾಣಪ್ರಸಂಗ, —ಹರಿಕಥೆ: ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ಆದೇ ಆಗಷ್ಟೇ ಕೀರ್ತನಗಳಿಗೆ ಬಳಸತೊಡಗಿದ್ದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೭೮). ೪. ದೇವಾಲಯ ಮುಂತಾದ ಕಟ್ಟಡ; ಕಲಾತ್ಮಕ ಕೃತಿ: ಕೊಣ್ಣೆಶುಲರ ಕುಪ್ಪ ಕೀರ್ತ್ತಿವರ್ಮ್ಮಗೋಸಾಸಿಯ ನಿಜಿಸಿದಾ ಕೀರ್ತ್ತನ (ಎಇ. XXI, ೨೦೬-೧೩ ; 751). [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತನಂಗೆಯ್, ಕೀರ್ತನಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊಗಳು; ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು: ಅಂಘ್ರಿಗೆ ಮಣಿದೊಲವಿಂ ಕೀರ್ತನಂಗೆಯ್ಯುತಿರ್ದರ್ (ಶಬಶಂ. ೧-೮೪). **ಕೀರ್ತನಗೆಯ್** : ಧಾತ್ರೀತಳಂ ಕೂರ್ತು ಕೀರ್ತನೆಗೆಯ್ಯುಂ ಜಯದುತ್ತರಂಗನಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭-೭ ; 1113).

[ಕೀರ್ತನ+ ಕೆಯ್$_1$]

ಕೀರ್ತನಕಾರ 'ಕೀರ್ತನಗಾರ' ನೋ.

ಕೀರ್ತನಗಾರ, ಕೀರ್ತನಕಾರ (ನಾ). ಹರಿಕಥೆ ಮಾಡುವವನು; ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡುವವನು: ಹಟದಿ ಕೀರ್ತನಗಾರ ಬೆವರನೊರಿಸಲು ಹಿಂದೆ ಸರಿದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ (ಸಚೀಗೀ. ೭೩-೭). **ಕೀರ್ತನಕಾರ** : ಆ ಕೀರ್ತನಕಾರನದು ಒಳ್ಳೆಯ ಕಂಠ, ಅವನು ಹೇಳುವ ಹಾಡುಗಳೂ ಮಧುರ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೭೮). [ಕೀರ್ತನ+ – ಕಾರ$_1$ (< –ಕಾಜ)]

ಕೀರ್ತನಗೆಯ್ 'ಕೀರ್ತನಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೀರ್ತನೀಯ (ಗು). ಹೊಗಳುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಉಲ್ಲೇಖನೀಯ; ಶ್ಲಾಘ್ಯ: ಊರ್ಜಿತವಲ್ಲ ಪುದು ಕೀರ್ತನೀಯವೆ? (ಸಾಹಿವಿ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ೧.= ಕೀರ್ತನ ೨: ಕೀರ್ತನೆಗೆ ಸಂದ ಸಂದ್ಯಾವರ್ತದ ಪೆರ್ಚಿಂದೆ ಪೆರ್ಚುಗುಂ ವೈಡೂರ್ಯಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೪-೧೩); ಆತನ ಸರಸ ಕೀರ್ತನೆಗೊಲಿದು ಚಿತ್ತದೊಳು (ಬಸಪು. ೩೦-೮); ನಾಲಗೆಗೆ ಭವದಡಿಯ ಕೀರ್ತನೆ ಕೀಲಿಸಲಿ (ಗಗತಾ. ೧೭-೬೩); ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಿಕ್ಕದ್ದು ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಿಕ್ಕೀತೇ (ಗಾದೆ). ೨. ದೇವರ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಹಾಡು; ದೇವರನಾಮ: ಇವನು ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲೇ ನಿಂತು . . . ಕೀರ್ತನೆಗೆ ತೊಡಗಿದ (ಭಾರದ. ೨೯೨); ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಕೀರ್ತನೆ ಹಾಡಿದ ಮೇಲೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೪). ೩. ಕೀರ್ತಿ. [ಸಂ. ಕೀರ್ತನಾ]

ಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿಕೆ; ವರದಿ; ಪ್ರಸ್ತಾಪ. ೨. ಯಶಸ್ಸು; ಖ್ಯಾತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: "ಒಸಗೆ ಜಸ ಕೀರ್ತಿಯುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೬); ಅಕ್ಷಯ ಕೀರ್ತಿ ಕುಸ್ತಕದ ವಾರ್ಧಿಯ ಮೇಲದು ನೋಸ್ತು ಭಕ್ತಿಯಿವರ್ (ಎಕ. II, ೨೧-೩ ; 700); ಕೀರ್ತಿಗೆ ತಾವೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿರುತಿರಲು (ತಿರುರ. ೯-೧೫); ಕಾಯವಿದಳಿವುದಗ್ಗದ ಕೀರ್ತಿಯುಳಿವುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೭೩). ೩. ಮನೆ; ಕಟ್ಟಡ; ಸೌಧ. 'ಕೀರ್ತ್ಯುನ್ನತ' ಪರಾ. ೪. [ಜೈನ] ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೀರ್ತಿಯೆಂಬುದು ಪರಮಕೀರ್ತಿಯಪ್ಪರ್ಹದ್ದೇವನ ತತ್ವಮಂ ಭಾವಿಸಿ . . . ತಪದೊಳೆಸಗಿದೊಡೆ ದಿವ್ಯವಿಜಯ ಪರಮಾಸು ಪರಮಕೀರ್ತಿಯಂ ತನಗೆ ಮಾಳ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತಿಕಾಮ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಯ ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು; ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು: ರಾಗದ್ವೇಷಮಿಲ್ಲದೆಯುಂ ಕೀರ್ತಿಕಾಮನಲ್ಲದೆಯುಂ ಚತುರ್ವಿಧಾಹಾರ ನಿವೃತ್ತಿಗೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೨೧); ಗಣಪತಿ ಕೀರ್ತಿಕಾಮನಾಗಿ ಬಂದವನಲ್ಲ ಎಂದು ಅವರು ಅರಿತಿಲ್ಲವೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೮). [ಕೀರ್ತಿ + ಕಾಮ]

ಕೀರ್ತಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಿನಗೀಗೆ ಕೀರ್ತಿಗನೇಳ್ಗೆಗಳ್ಕೆ ಸುಗಿಗುಂ ವಿದ್ವಿಷ್ಟಭೂಮಂಡಲಂ (ಎಇ. XVI, ೩೫೮-೪೦, 11ನೆಯ ಶತ).

[ಕೀರ್ತಿ + –ಗ$_3$]

ಕೀರ್ತಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಚಿತ್ರವಳ್ಳಿಯ ಕೀರ್ತಿಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ಮಿಂಣ್ಡಗಾವುಣ್ಡ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೭೨-೩; 1084).

[ಕೀರ್ತಿ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೀರ್ತಿದೇಹಿ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೇ ದೇಹವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮರಣ ಹೊಂದಿದವನು: ಕೀರ್ತಿದೇಹಿಗೆಲ್ಲಿಯದು ಮರಣ? (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೫-೫). 'ಕೀರ್ತಿಶೇಷ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕೀರ್ತಿದೇಹಿನ್]

ಕೀರ್ತಿಪರ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಯಶಸ್ಸನ್ನೇ ಗುರಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವನು: ಕೀರ್ತಿಪರರಾಗಿ ಬಾಳ್ದರ ವಾರ್ತೆಯ ನಂತಿಂತುವೆಂದು ಪೇಳಲ್ಪಹುಳಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೫-೬೪). [ಕೀರ್ತಿ + ಪರ$_1$]

ಕೀರ್ತಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ಬಳೆಯಾಕಾರದ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಕನಕಾಂಬುಜನಾಳಂ ಸುತ್ತನಂಬುಜಂ ಕೀರ್ತಿಮುಖಮನನುಕರಿಸೆ ನಿತಂಬಿನಿ ಕೇಯೂರಂ ತನಗೊಪ್ಪೆ ನಾಡೆ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೯); ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿ ದಿಗ್ಗಜರದನಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತಿಮುಖಮಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೪೧); ಕೀರ್ತಿಮುಖವ ತೋಳೊಳು ತೊಡಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೮೦); ಕತೆಯ ಸಣ್ಣ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಕಾವ್ಯದ ಕೀರ್ತಿಮುಖವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗಿ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೦೮).

೨. ಕೀರ್ತಿಯ ಮುಖ, —ಮುಂಭಾಗ, —ಕುಡಿ. ೧, ೨: ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿಮುಖಂ ಕೀರ್ತಿಮುಖಂಬೊಲೇನೆಸೆದುದೋ ದಿಗ್ದಂತಿದಂತಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೬). ೩. ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಕೃತಿಯ ಒಂದು ಶಿಲ್ಪ; ಸಿಂಹಲಲಾಟ: ಚೈತ್ಯಾಲಯದ ರೇಖೆಯ ಭವನಿಕೆಯ ಮುಂದಣ ಕೀರ್ತಿಮುಖದ ಸಿಂಹಾ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೩-೨೪). ೪. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮುನ್ನಧರೆಯೊಳು ಸಂದ ರವಿಸುತ ಕೀರ್ತಿಮುಖ ಸಿಬಿ ಕಂದವಾಹನರು (ಬಸವು. ೧೮-೧೯).

[ಕೀರ್ತಿ + ಮುಖ]

ಕೀರ್ತಿಯಯ್ಯ, ಕೀರ್ತೆಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೀರ್ತಿಯಯ್ಯಂ ಮಣ್ಣಳೇಸ್ವರಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XX, ೭೧-೪೨; 1109); ಕೀರ್ತೆಯ್ಯ: ಬಸದಿಯ ರಾವಚನ್ದ್ರ ಕೀರ್ತೆಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೫೦-೨೪; 968). [ಕೀರ್ತಿ + ಅಯ್ಯ$_{1}$]

ಕೀರ್ತಿಲಾಲಸೆ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಹಂಬಲು; ಕೀರ್ತಿಯ ಗಳಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ಸುಕತೆ, —ಅತಿಶಯ ಆಸಕ್ತಿ: ಧನದಾಶೆಯೋ ಕೀರ್ತಿಲಾಲಸೆಯೋ . . . ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳ ಗುರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೫). [ಕೀರ್ತಿ + ಲಾಲಸೆ]

ಕೀರ್ತಿವಂತ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು; ಯಶಸ್ವಿಯಾದವನು: (+).

[ಕೀರ್ತಿ + -ವಂತ]

ಕೀರ್ತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸು; ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗು; ಯಶಸ್ಸು ಪಡೆ: ದೀನಾರ್ತ್ಥಿಗಂ ಬಡವರ್ಗ್ಗೆರ್ದಗಿತ್ತು ಕೀರ್ತ್ತಿವಡೆದ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೦-೨೬; 1106); ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಲಿ ಕೀರ್ತಿವಡೆದ ಕಂಠೀರವ ಸಕ್ಕರೆವಿಲ್ಲನರೂಪ (ಕಂಸವಿ. ೨೬-೩೯). [ಕೀರ್ತಿ + ಪಡೆ$_{1}$]

ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇದಜ ಮುನ್ದೆ ಕೊಣ್ಡೆಶುಲರ ಕುಪ್ಪ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ ಗೋಸಾಸಿಯ ನಿಱಿಸಿದಾ ಕೀರ್ತನ (ಎಇ. XXI, ೩೪-೧೧; 731). [ಸಂ. ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ್]

ಕೀರ್ತಿವಲ್ಲಭ (ನಾ). ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಒಡೆಯ; ಯಶೋವಂತ: ಧನಿಕನು ರಾಜಪೂಜ್ಯನು ಕೀರ್ತಿವಲ್ಲಭನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೧೫).

[ಕೀರ್ತಿ + ವಲ್ಲಭ]

ಕೀರ್ತಿವಿಖ್ಯಾತ (ನಾ). ಬಹಳ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಸಂಗ್ರಾಮ ಗರುಡಂ ಮನುಜಮಾನ್ಧಾತಂ ಕೀರ್ತಿವಿಖ್ಯಾತಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೮; 1074). [ಕೀರ್ತಿ + ವಿಖ್ಯಾತ]

ಕೀರ್ತಿವಿಶಾಲ (ಗು). ಬಹಳ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ; ವಿಪುಲ ಯಶವುಳ್ಳ: ಸಮರ ಕರಾಳ ದೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನಕೀರ್ತಿವಿಶಾಲ ಧೀರ ಶಿಖಂಡಿ ಸಹಿತಾ ದ್ರುಪದನೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೪೫). [ಕೀರ್ತಿ + ವಿಶಾಲ]

ಕೀರ್ತಿವಿಹಾರ (ನಾ). ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವವನು; ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯಾದವನು: ತಾರಾಪತಿವತ್ ಕೀರ್ತಿವಿಹಾರಾ . . . ದೂರೀಕೃತ ಬಲವಿಸ್ತಾರಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೫). [ಕೀರ್ತಿ + ವಿಹಾರ]

ಕೀರ್ತಿವೀರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ಮನ್ನಿಸಿ ತರಹೇಳಿ ಕೀರ್ತಿ ವೀರವ ಚಕ್ರಿ ಕನ್ನೆಯ ಬಳಿಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಚಿನ್ನದ ಬಹಳ ಮುತ್ತಿನ ಸೆರಗಿನ ಸೀರೆ ಚೆನ್ನೆಯರರಸಿಗೊಪ್ಪಿದುದು (ಭರಚ. ೩೮-೮೪). [?]

ಕೀರ್ತಿವೆಱು (ನಾ). ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆ; ಹೊಗಳಿಕೆಯನ್ನು ಗಳಿಸು: ಪುಣ್ಯವಹುದು ಪವಿತ್ರ ಭಕ್ತಿ ಸುಶೀಲರಪ್ಪರು ಕೀರ್ತಿವೆತ್ತಿಹರು (ಬಸವು. ೫೪-೮೫). [ಕೀರ್ತಿ + ಪೆಱು$_{1}$]

ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ (ಗು). ಖ್ಯಾತ; ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಕೀರ್ತಿವಂತ: ಪಂಚನಾದ ಆಯ್ಯನವರಿಗೆ . . . ಇಬ್ಬರು ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಾಗುವರೆಂದು ಹರಸಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೩). [ಸಂ. ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿನ್]

ಕೀರ್ತಿಶೇಷ (ಗು). ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದ; ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಳಿಸಿಹೋದ; ಸತ್ತ: ಮಾದ್ರಿಯು . . . ಪತಿಯೊಡನೆ ಸಹಗಮನ ಮಾಡಿ ಕೀರ್ತಿಶೇಷಳಾದಳು (ವಚಭಾ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು; ಹೊಗಳು; ಸ್ತುತಿಸು: "ಕೀರ್ತಿಸು-ವರ್ಣನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಅರಸುಗಳೆಲ್ಲಂ ಬಾಯ್ಕೇಳ್ದರೆಂದು . . . ಧರಣಿತಳಂ ಕೀರ್ತಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೪-೪೯); ಕೊರ್ತು ಕೀರ್ತಿಸುವುದುರ್ವಿ ಮಂಡಲಂ ದುರ್ಗನಾ (ಪಂಚತಂ. ೧೧-೮); ರುಕ್ಮಿಣಿಯರಸನನು ಕೀರ್ತಿಸುತ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೪೪ ಓರಿಇ.); ತಮ್ಮಂ ಕೀರ್ತಿಸೆ ನಲ್ಮೆಯೊಲ್ಮೆ ಕಡುಚಾಗಂ ಕೂಡೆ ಸಂಭಾಷಣಂ ನಿಮ್ಮಂ ಕೀರ್ತಿಸಲಡ್ಡಮೋಱೆ ಬಡಚಾಗಂ ಮೌನಮೀ ಭೂಮಿಪರ್ (ರತ್ನಾಶ. ೭೭). [ಕೀರ್ತನ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭ (ನಾ). ಯಶಸ್ಸಿನ ಗುರುತಿಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಂಬ; ಗೆಲ್ಲಗಂಬ: ಈ ಸಿಂಧುವ ತೀರದೊಳ್ ನಿಱಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೧೬). [ಕೀರ್ತಿ + ಸ್ತಂಭ]

ಕೀರ್ತೆಯ್ಯ 'ಕೀರ್ತಿಯಯ್ಯ' ನೋ.

ಕೀರ್ತ್ಯರ್ಥಿ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಕೀರ್ತ್ಯರ್ಥಿಯಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಆರು ವರ್ಷಗಳೂ...ಪ್ರತ್ಯಾಗಮನವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕು (ಆರ್ಯಧ. ೧೫೯). [ಸಂ. ಕೀರ್ತ್ಯರ್ಥಿನ್]

ಕೀರ್ತ್ಯನ್ವಿತ (ನಾ). ಯಶಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ತನ್ನಂ ಸತತಂ ಕೊರ್ತಿತ್ತುಕೊಂಡಂ ಗುಣನಿಧಿ ಗುಣವರ್ಮಂಗೆ ಕೀರ್ತ್ಯನ್ವಿತಂ ಸತ್ಕೃತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತೆಯಂ . . . ಶಾಂತಿವರ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೭೨).

[ಕೀರ್ತಿ + ಅನ್ವಿತ]

ಕೀರ್ತ್ಯುನ್ನತ (ನಾ). ೧. ಯಶಸ್ಸಿನಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ೨. ಮಹಡಿಯಿಂದ ಎತ್ತರವಾದುದು ೧, ೨: ಇದು ಪದ್ಮಾವಸಥಂ ದಿವಾಕರನವೊಲ್ ಕೀರ್ತ್ಯುನ್ನತಂ ಪಾತ್ರದಾನದವೊಲ್ . . . ತಾನೆನಿಪನ್ನೆಗಂ ಹರಿಹರಶ್ರೀಗೇಹಮಂ ಮಾಡಿದಂ ಭೂಪಾಳನ ದಂಡನಾಥ ತಿಳಕಂ ಪೋಲಾಳ್ವದಂಡಾಧಿಪಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೭೫; 1224).

[ಕೀರ್ತಿ + ಉನ್ನತ]

ಕೀಲರ್ 'ಕೀರಲು' ನೋ.

ಕೀಲ್, ಕೀಲಿ$_{1}$, ಕೀಲು (ನಾ). ೧. ಅಗುಳಿ; ಬೆಣೆ: ಕೀಲೊಳೆ ಕಿಚ್ಚುಪುಟ್ಟಿ ಭೋರ್ಗರೆದುರಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೬); ನಮ್ಮ ಬಲಂ ಕೀಲ್ಕಳೆದ ಜಂತ್ರದಂತೆ ಕಟಿಕುಟಿಮಾಗಿರ್ದಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೦೬-೨೦); ಧುರದೊಳಸಿಲತೆಯನುಚ್ಚಿದೊಡರಿನೃಪಯುವತಿಯರ ಮುಗುಳ ಕಂಕಣದಾ ಕೀಲ್ತೆರತರದಿನುಚ್ಚಿದವು ನಿಜಕರ ಖಳ್ಗಮುವರ್ಕ್ಕೆ ಕೀಲೆ ಶಾನ್ತರ ನೃಪತೀ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫-೨೦; 1077); ಬಿಲ್ ಕೆಟ್ಟವರ್ ಕೀಲಂ ತಡವರಿಸಿದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೬೫); ಅಚ್ಚುಡಿದು ಕೀಲ್ ಮುಱಿದು (ಇಹರ. ೪೩-೧); ಕೀಲ ತೆಗೆಯುಚ್ಚುಗಳ ಹೆರೆ ಬಲು ಗಾಲಿಗಳ ಜೋಡಿಸು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೨); ಹಡಗಿಗಹ ಹೆಮ್ಮರವ ಕೀಲಿಗೇಂ ಕಡಿದಪರೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೮-೧೮). ೨. (ಬಾಗಿಲು, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಹಾಕುವ) ಬೀಗ. 'ಕೀಲ್ಗಳೆ' ಪರಾ. ಕೀಲಿ$_{1}$: ೧. ಕೀಲಿ ಸಡಲಿ ಪುರ ಬೇವುದ ಕಂಡೆ (ಶಿವಗೀ. ೭೮೯). ೨. ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೀಲಿಹಾಕಿರಿ (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೧); ಮುಂದಿನ ಕೋಣೆಯ ಕೀಲಿ ಮುರಿದಿತ್ತು (ಕೊತಕಾ. ೩೩). ೩. ಗಡಿಯಾರ, ಯಂತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಿರುಗಿಸುವ ಕೀಲು, —ಸುರುಳಿ: ಕೀಲಿ ಮಿಡಿಯೆ ಮಂಚದೊತ್ತಿಗೆ ಬಂದು ಪಾಂಚಾಳಿಕೆಗಳು ನಿಂದುತವಗೆ ವೀಳೆಯಗೊಡುತಾಲವಟ್ಟವಿಕ್ಕಲು (ಭರಚ. ೧೧-೪೭); ಗೋಡೆ ಗಡಿಯಾರಕ್ಕೆ ವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಕೀಲಿ ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕೀಲು : ೧. ಮೊಗಲರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕೀಲು ಸಡಿಲಿತು (ಛತ್ರಶಿ. ೨). ೩. ರಹಸ್ಯ; ಮರ್ಮ; ಗುಟ್ಟು: ಕಾಮನ ಸುಟ್ಟು ಹೋಮವನುರುಹಿ ತ್ರಿಪುರಸಂಹಾರ ಕೀಲನಱಿಯ ಬಲ್ಲೊಡೆ ಯೋಗಿಯಾದಡೇನು ಭೋಗಿಯಾದಡೇನು (ಅವಚಂ. ೭೫-೩೩೪); ತೊಡಕಿನ ಕೀಲನಱಿದೊಡನೆ ಮಾಡುವಲಾಲನೆಯಱಿವವನೆ ವೈದ್ಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯೧-೯); ಕಾಲವ ಕಾಲವೆನಬೇಡ ಧರ್ಮದ ಕೀಲು ಬೇಱೊಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೫); ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಉದ್ಧಾರದ ಕೀಲು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ (ಬೆಟ್ಟ ಹೊ. ೯೭). ೪. ಬೆಂಕಿ: ಆವನೊರ್ವಂ ಪ್ರಾಣವಸ್ತುವೆಂಬಿನಜಲೋಭದಿಂ ಕೀರ್ತಿಯಂ ಕಿಡಿಸಿಕೊಂಡಿಹನೊ ಆ ಪಾಪಿಷ್ಟಂ ಕೀಲಿಂಗೆ ದೇವಾಲಯಮಂ ಸುಡುವ ನೋಪಾದಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೯-೬); ಕೀಲಿಂಗೆ ದೇಗುಲವನಳಿವ ದರ್ಪದಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೩-೧೦). [< ಸಂ. ಕೀಲ]

ಕೀಲ$_1$ 'ಕೀರ್ಲ$_2$' ನೋ.

ಕೀಲ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗೂಟ; ಅಗುಳಿ; ಬೆಣೆ; ಮೊಳೆ; ಕಡಾಣಿ. ೨. ಕಂಬ; ಸ್ತಂಭ. ೩. ಈಟಿ; ಭರ್ಜಿ. 'ಕೀಲಾಯುಧ' ಪರಾ. ೪. ಕೀಲಕವೆಂಬ ಪರ್ವತ. ೫. ಅರಗು. ೬. ಬೆಂಕಿ. ೭. ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ: ಜ್ವಾಲಾಸುರಂ ಸೊಕ್ಕಿ ಕೀಲಪ್ರಪುಂಜಗಳ ಸಾಲಿಡುತ (ಗುರುಚಾ. ೧೦-೨೨). ೮. ಹದ; ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಅನುಭಾವದ ಕೀಲವನಾರು ಅಱಿಯರಲ್ಲ (ಅಖಂಡೇ. ೧೯೧-೧೦); ನಾಲಗೆಯ ಕೀಲವನು ಶೀಲದಲಿ ತಾನಱಿದು ಶೂಲವಡು ರುಚಿಯು ಎಂದಿಹನು ಮುದಿಯಲಿ ಬಾಲನಂತಿಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೧೬). ೯. ಹಿಡಿತ; ಅಂಕೆ: ಅವರು ಬಿಟ್ಟ ಎಂಜಲನ್ನುಣ್ಣುವೆ . . . ಅವರ ಕೀಲದಲ್ಲಿರುವೆ (ಪರಮ. ೧೬೪). [ಸಂ.]

ಕೀಲಂಗಿ (ನಾ). ಕೊಂಡಿಗಳುಳ್ಳ ಅಂಗಿ (?): ಅಚ್ಚಮುದ್ದಂಗಿ ವಜ್ರದ ಕೀಲಂಗಿ ಮಾರಿಪೋ ನಿನ್ನ ಮೈಯಂಗಿ ಕಂದಯ್ಯ ಮದ್ದೂರ ಸಂತೆ ಮಾಳಿಗೇಲಿ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೮೯).
[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಅಂಗಿ$_2$]

ಕೀಲಕ, ಕೀಳಕ (ನಾ). ೧. ಅಗುಳಿ; ಗೂಟ; ಮೊಳೆ: "ಸ್ಥಾಣು ರುದ್ರನುಂ ಕೀಲಕನುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೮-೫). ೨. ಕೊಡತಿ; ಸುತ್ತಿಗೆ: ಕೊಡತಿ ಕೀಲಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೮). ೩. ಹಸುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ: (ಕ). ೪. ಒಂದು ಪರ್ವತ: ಡಮರುಧ್ವಾನದಿಂದೊಡೆದಜಾಂಡಮಂ ಕೀಲಕಾದಿಗಳ ಪದಹತಿಯಿಂದೆ ನುರ್ಗಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೫). ೫. ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತೆರಡನೆಯದು: ಪ್ರಭವ ವಿಭವ . . . ಕೀಲಕ, ಸೌಮ್ಯ . . . ಕ್ಷಯವೆಂದಱುವತ್ತು ತೆಱಸ್ (ವಿವೇಕ. ೨೬೩). ೬. ಬೆಂಕಿಯ ದೊಡ್ಡ ಜ್ವಾಲೆ: "ಉರಿಯ ಪೆರ್ಜ್ವಾಲೆ ಕೀಲಕಮೆನಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೮). ೭. ನಲವತ್ತೈದು ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೀಲಕ . . . ಪಂಚಚತ್ವಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦). ೮. ರಹಸ್ಯ; ಗುಟ್ಟು: ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಾ ರಾಜಯೋಗದ ಕೀಲಕವನೆಲ್ಲವನು (ಗಗತಾ. ೨೦-೧೦೧). ೩. ಅರಗು; ಲಾಕ್ಷ: "ಲಾಕ್ಷ ಕೃಶಾನು ಧಾತ್ರಿಧರ ಕಾಷ್ಠಗಳೆಂಬಿವು ಕೀಲಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೨); "ಅರಗಗ್ನಿ ಕೀಲು ಗಿರಿ ವತ್ಸರವೈದುಂ ಕೀಲಕಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೨೫). **ಕೀಳಕ :** ೧. "ಧ್ರುವಕಃ . . . ಕೀಳಕಃ – ಈ ೬ ಗುಡಿಯಗೂಂಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೨೯೭). [ಸಂ.]

ಕೀಲಕಡಗ (ನಾ). ಬಿಚ್ಚಲು ಬರುವ ಕಡಗ: ಕೀಲಕಡಗ ಹಸ್ತಕಡಗ ಹೀರಾವಳಿ ಡಾಳಿಸುತಿಹ ಸಿಂಹಕಡಗ (ಕಂನವಿ. ೨೪-೩೯).
[ಕೀಲ$_2$ + ಕಡಗ]

ಕೀಲಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕೀಲಿನ ಕಡ್ಡಿ, —ಕೊಂಡಿ: ಕುಂದಣದ ಕೀಲ ಕಡ್ಡಿಯ ಮಣಿಯಂ ಕೈಯಿಂದ ಪಿಡಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೦೯-೧೨).
[ಕೀಲ$_2$ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕೀಲಗುಳಿ (ನಾ). ಕೀಲಿನ ಅಗುಳಿ; ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿದ ತಾಪಾಳ: ಕೀಲಗುಳಿಯ ಸದ್ದು ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು (ಪುನರು. ೭೯).
[ಕೀಲ್ + ಅಗುಳಿ (< ಅಗ್ಗಱಿ$_1$)]

ಕೀಲಚ್ಚು (ನಾ). ಕೀಲು ಅಳವಡಿಸಿದ ಅಚ್ಚು; ರಥದ ಇರಚು: ವಾರಣಂಗಳ ಗುಳವ ಜೋಡಿಸಿ ತೇರುಗಳ ಕೀಲಚ್ಚು ಕೂಬರಯುಗವ ನಾರೈದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೨೫); ಮಿಣಿ ನೊಗನು ಕೀಲಚ್ಚು ಕೂಬರ ಬಳಿ ಮೊಳೆಯನಾರೈದು ಹೆರೆಯನು ಬಳಿದು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೫); ವಾರುವಂಗಳ ಪೂಡಿ ಕೀಲಚ್ಚು ಬಳಿ ಮೊಳೆಯನಾರೈದು ಸಿಂಧಮಂ ನೆಗಪಿ (ಚೆಬಪು. ೪೮-೫೩). [ಕೀಲ್ + ಅಚ್ಚು$_1$]

ಕೀಲಜ್ಞಾನ (ನಾ). ರಹಸ್ಯದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಮರ್ಮಜ್ಞಾನ: ಹೊನ್ನು ಹೆಣ್ಣುಮಣ್ಣೆಂಬ ಮೂಱು ಸಂಕಲೆಯ ಕೀಲಜ್ಞಾನ ಚೀರಣದಿಂದ ತಡೆಗಡಿದು ವಿರಕ್ತನಾಗಿ (ಘನವ. ೭೩-೬೨). [ಕೀಲ$_2$ + ಜ್ಞಾನ]

ಕೀಲಣ, ಕೀರಣ, ಕೀರಣಿ, ಕೀರಣೆ, ಕೀಲಣಿ, ಕೀಲಣೆ (ನಾ). ೧. ಕೀಲಿಸುವಿಕೆ; ಜೋಡಣೆ; ಕೂಡಿಸಿಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಬಂಧ: ಬಂದಿ ಕೀಲಣದ ಹೊಂಬಳೆ ಕಡಗ . . . ಕಂಕಣದವೋಲೆ (ಹಚಕಾ. ೪-೧೨); ಒದೆದು ಮಕುಟವ ಕಳಚಿದನು ಕೀಲಣದ ಮಣಿಗಳು ಕೆದಱಿ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೧೬); ಹೊನ್ನರನ್ನದ ಕೀಲಣದ ಹಲ್ಲಣದ ಹಯ ಹದಿನೇಳು ಕೋಟಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೨೦-೭); ಹೊಳೆವ ಮಕುಟದ ಕೀಲಣದ ಮಣಿಗಣದ (ನಿಭಾಗ. ೪-೪-೧೭); ಮಣಿ ಪೂರಣೋರಣದ ಕೀಲ[ಪಾಠಾಂ. ರ]ಣದ ಮಕುಟದಿಂ (ಚೆಬಪು. ೪೭-೧೫). ೨. ಗುಟ್ಟು; ಮರ್ಮ; ರಹಸ್ಯ: ಕಾಳೋರಗನ ನಿದ್ರೆಯನು ಕೆಡಿಸಿ ಬದುಕುವ ಕೀಲಣದ ಗಾರುಡಿಗರಾರುಂಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೮-೧೩). **ಕೀರಣ:** ೧. ಕೀರಣದ ಪೊಸ ಪೊನ್ನ ಮಣಿಗೆಲಸದಿಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೨೬); ವಜ್ರಮೌಕ್ತಿಕ ರತ್ನ ಕೀರಣದ ಮಕುಟದಿಂ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೬-೭); ಮಣಿ ಪೂರಣೋರಣದ ಕೀರ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಣದ ಮಕುಟದಿಂ (ಚೆಬಪು. ೪೭-೧೫). **ಕೀರಣಿ.** 'ಕೀರಣಿಗೆಲಸ' ಪರಾ **ಕೀರಣೆ:** ೧. ಕೀರಣೆಯ ಕೆಲಸಗತಿಯಂತೆ ಕಾಣಿಸಿ (ವೀಶೈಪು. ೮-೨೦-೨೬). **ಕೀಲಣಿ:** ೧. ಇಟ್ಟಣಿಸಿ ಬಿಗಿದ ಮಾಣಿಕ್ಯಲಹರಿಯ ಮುತ್ತಿನೊಟ್ಟಜೆಯ ಕೀಲಣಿಯ ಗಾಡಿಯಿಂದ (ಚೆಬಪು. ೩೭-೩೩). **ಕೀಲಣೆ :** ೧. ಮಿಸುನಿಯ ಕಂಬದಿಂದಪಿಳ ರತ್ನದ ಕೀಲಣೆಯಿಂ ಪ್ರವಾಳಮೆಣ್ಣೆಸೆಗಳ ಕೂಟದಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೧೫); ನೀಲದ ಪೊಳೆವ ಪರಲ್ಗಳ ಕೀಲಣೆಯಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೧೦೭); ತರತರದ ಕೀಲಣೆಯ ಹೊಂಗೆಲಸದ ಸುರೇಖೆಗಳ ಕೊರಳ ಹೀರಾವಳಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೧೦); ಎಲೆ ಮುನಿಪ ದಯೆಯಿಂ ಬಿಡಿಸು ಮಕ್ಕಳ ಕೀಲಣೆಯನೆನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭-೩೨). ೨. ಇಷ್ಟಲಿಂಗದ ಕೀಲಣೆಯನಱಿದಲ್ಲದಾಗದು ಹೇಳುವೊಡೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೫೩); ಜಗವನಱಿವ ಚಮತ್ಕೃತಿಯ ಕೀಲಣೆಯ ಬಲ್ಲವನೆ (ಸ್ವರೂಪಾ. ೨-೧).

ಕೀಲಣೆಯುಡಿದಾರ = ಕುಂದಣದ ಕೆಲಸಮಾಡಿದ ಉಡಿದಾರ: ಹಾರಪದಕ ಹತ್ತಕಟ್ಟು ಕೀಲಣೆಯುಡಿದಾರ ಮುತ್ತಿನ ಸರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೩೯). ಕೀಲಣೆಯುತ್ತರಿಕೆ: ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ, —ಉತ್ತರೀಯ: ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿಯ ಹೀರೆಯ ಕೀಲಣೆಯುತ್ತರಿಕೆಯ . . . ಉನ್ಮತ್ತಯುವ್ವನೆಯರೆಯ್ದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೨೦).
[< ಸಂ. ಕೀಲನ]

ಕೀಲಣಿ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀಲಣಿಕೆ, ಕೀಲಣಿಗೆ (ನಾ). ಆಯಕಟ್ಟು; ರಚನೆ; ಬಂಧ: ಶುಕ್ರನು ಸರ್ವಜ್ಞನಂ ಜಾಣ್ನುಡಿಯ ಕೀಲ[ಪಾಠಾಂ. ಲೆ]ಣಿಕೆಯಿಂ ಗೆಲಿದನು (ಚಬಪು. ೨೧-೧೪). **ಕೀಲಣಿಗೆ:** ಪೇಳಿದ ತತ್ವಾನುಭವ ರಹಸ್ಯದ ಕೀಲಣಿಗೆ ಬಗೆ ಸುಲಲಿತದಿಂ ನಿನ್ನ ಮನಂಬುಗದಿರಲೂ (ಕಲ್ಯಾಣೀ. ೮೫); ಜನಕನೃಪಾಲಜೆಯ ಹದನೇನು ಹವಣಿನ ಕೀಲಣಿಗೆ ತಾನೇನು ನುಡಿ ನೀನಂಜಬೇಡ (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೫); ಭಾಗವತಧರ್ಮದ ಕೀಲಣಿಗೆ ಗಾಧಾರಭೂತನು ಹೊಕ್ಕನರಮನೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೦-೩೦).
[ಕೀಲಣ + -ಇಕೆ]

ಕೀಲಣಿಗೆ 'ಕೀಲಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕೀಲಣೆ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀಲಣೆಗೆಯ್, ಕೀಲಣೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದಣಿಸು; ಕೆತ್ತು; ಜೋಡಿಸು: ಪೆರ್ಗಾಲ ಹೊಂದೊಂಬನು ನೆಗಹೆ ಕೀಲಣೆಗೆಯ್ದ ಸುವರ್ಣವೇತಂಡ ಶುಂಡಾಲದೆ ಸುರಿದುದು ಸಲಿಲ (ಮೋಹತ. ೧೪-೩೫). **ಕೀಲಣೆಗೈ:** ಕೀಲಣೆಗೈದ ಬಜ್ಜರದ ನಡುವೊಪ್ಪುವಿಂದ್ರನೀಲದ (ಚೇರಮ. ೫-೩೬).
[ಕೀಲಣೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೀಲಣೆಗೆಲಸ, ಕೀರಣಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಹೊಂದಿಸಿ ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ; ಕುಂದಣದ ಕೆಲಸ; ಕುಸುರಿಗೆಲಸ: ಕಾಲಕುಪ್ಪಸ ಕಸೆ ಮೊಲೆಗಟ್ಟು ಜಡೆ ರತ್ನಕೀಲಣೆಗೆಲಸದೊಡ್ಯಾಣ (ಭರಚ. ೫೦-೮೧). **ಕೀರಣಿಗೆಲಸ:** ಕೀರಣಿಗೆಲಸದ ಹದಿನಾಱು ಕಂಭಗಳ ಚೇರಡಿ ಮದನ ಕೈಯಿಂದ . . . ಒಪ್ಪಿದುವು (ನಾಗಕು. ೨೭-೧೬).
[ಕೀಲಣೆ(< ಕೀಲಣ) + ಕೆಲಸ)]

ಕೀಲಣೆಗೈ 'ಕೀಲಣೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೀಲಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದಣಿಸಲ್ಪಡು; ಹೊಂದಿಸಲ್ಪಡು. 'ಕೀಲಣಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕೀಲಣೆ (< ಕೀಲಣ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೀಲಣೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಂದಣಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಪೊಳೆವ ಕೀಲಣೆಗೊಳಿಸದುಱುಮಾಣಿಕಂ ವಿಂದಗಳೆಯುದೊಳುಮುತ್ತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೧೯).
[ಕೀಲಣೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕೀಲಣೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೀಲಣೆಗೊಳ್: ಕಡೆದೊಡ್ಡಿದಂತೆ ಪಜ್ಜಳ ಮೇಲೆ ಕಿ[ೀ]ಲಣೆವಡೆದಂತೆ ನಡುತೆಱಪಾಗಿ ಪೊಡನೆ ನೇವರಿಸಿದಂತೆರ್ದೆ ಸುಚಿತ್ರಿಸಿದಂತೆ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೮-೪೬). [ಕೀಲಣೆ (< ಕೀಲಣ) + ಪಡೆ$_1$]

ಕೀಲಣೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಗಾಗು; ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು: ಪಗೆವರಿಂದೆ ಕೀಲಣೆವೆತ್ತು ಸಾಯುತಿರ್ದಮ್ಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೧೧೦ ವ); ಬಿಬ್ಬರನೆತ್ತಿ ಕೀಲಣೆವೆತ್ತರಂ ಕಟಿಲ್ಚಿ (ನೇಮಿಪು. ೭-೨೦೪ ವ).
[ಕೀಲಣೆ (< ಕೀಲಣ) + ಪೆಱು$_1$]

ಕೀಲನ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕಟ್ಟು; ಬಂಧನ: ಕೀಲನ ನಿರ್ಮೂಲನ ಮಾರಣ . . . ದುರ್ಭೋಗ್ಯ ನಾನಾವಿಧಾನ ಸಂಜ್ಞಾತ ತೀವ್ರ ವೇದನಾ ರೂಪಂಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೧). [ಸಂ.]

ಕೀಲಬೊಂಬೆ 'ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆ' ನೋ.

ಕೀಲಸ (ನಾ). ಹಾಲು ಮತ್ತು ತುಪ್ಪ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ತಾಳಿಸಿದ ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದವು: "ತುಪ್ಪ ಹಾಲೆರಡರಲಿ ತಾಳಿಸಿದ ಹೊಯ್ಗಲವು ಕ್ಷೀರಸಂ ಕೀಲಸಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ, ನಾ]ಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೩).
[< ಸಂ. ಕ್ಷೀರರಸ]

ಕೀಲಸಾಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ: ಕೀಲಸಾಗರ ಸಂಜೀವಿನಿ ಮೊದಲಾದ ಸಾಲ ಸವಿಯ ರೊಟ್ಟಿಗಳ ನೀಲಕುಂತಳೆಯರು ನಗುತಾಗ ನರಸಭೂಪಾಲನಿಗೆಡೆ ಮಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೮-೮೮).
[ಕೀಲ$_1$ (< ಕೀರ$_2$) + ಸಾಗರ$_3$]

ಕೀಲಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ: ಅದ್ಭುತ ನಟ ನಿಟಲಾಲೋಲ ಕೀಲಾಕ್ಷಿವೋಲ್ ದಳ್ಳಿಸೆ ಕೋಪಾರಕ್ತ ನೇತ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೦). [ಕೀಲ$_2$ + ಅಕ್ಷಿ]

ಕೀಲಾಟ (ನಾ). ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ತಿಂಡಿ: "ಕೀಲಾಟಃ, ಕೂರ್ಚಿಕಾ – ಈ ೨ ಕ್ಷೀರಸಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೬೯). 'ಕೀಲಸ' ಪರಾ. [?]

ಕೀಲಾದ್ರಿ (ನಾ). ಕೀಲ ಪರ್ವತ; ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೂಮಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇರುವವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ಪರ್ವತಗಳು: ಇಳಾತಳ . . . ಕಾಲವಶದೊಳು ತಳಮುಳಗೊಂಬುದೆಂದಿಷ್ಟ ಕರ್ಮಪ್ರಕಿ[ೀ]ಲಾದ್ರಿಗಳನು ಜಡಿದು (ನವಮೋ. ೨-೧೪). [ಕೀಲ$_3$ + ಅದ್ರಿ]

ಕೀಲಾಯುಧ (ನಾ). ಈಟಿ; ಭಲ್ಲೆ; ಭರ್ಜಿ: ಎಸೆವ ಕೀಲಾಯುಧ ಬಲಿದ ಅಡ್ಡದೊಲೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದುವು ತೆನೆಯ ಸಂದಿಂಬಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೬-೨೨).
[ಕೀಲ$_3$ + ಆಯುಧ]

ಕೀಲಾರ, ಕಿಲಾರ, ಕೀರಾರ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಮನೆ; ಹೈನುಶಾಲೆ; ಗೋಶಾಲೆ: ಚಂದ್ರಮತೀ ಮಹಾದೇವಿಯ ಕೀಲಾರದ ಧೇನುಗಳಂ . . . ಕೊಂಡು ಪೋಪಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ); ಕೀಲಾರಮುಂ ನ್ಯಾಯದಿಂ ಸುಂಕಂಗೊಂಡು ನಡಯಿಸುವುದುಂ (ನೀತಿವಾ. ೧೮-೨೨); ಕಳ್ಳರ್ ಒಂದು ಕೀಲಾರಮಂ ಕೊಂಡು ಪೋದರಿಂದೆಲೆದೇವ (ಬಸರ. ೯-೧೦೬); ಗೋವಿಂದನ ಹಿಡಿಯಾಳ ಹಿಡಿದು ತಂದೆಂದಿನಂದದಿ ನಿನ್ನ ಕೀಲಾರದ ಗೊಂದೆಗಳನು ಕಾಯಿಸುವೆವು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೬-೯೦); ಊಟಕೆ ಕೀಲಾರ ನೃಪಗೇಹದೊಳು ಮೂಱು ಕೋಟಿ ಗೋವುಗಳು ಕಱೆವುವು (ಭರಚ. ೧೬-೯೯); ಗೋಮಹಿಷಿ ಕುಲದ ಕೀಲಾರ ಬಿಡದೆಯ್ದಿತೊಡನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೫). **ಕಿಲಾರ:** ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕಿಲಾರಗಳ ಕರುವಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲು . . . ತಕ್ಕವರನ್ನಿರಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆಯೋ (ಕೃವಾಸ. ೧೦). **ಕೀರಾರ:** "ಕ್ಷೀರಾಗಾರ – ಕೀರಾರ, ಕೀಲಾರ" (ಶಮದ. ೨೯೫ ಪ್ರಯೋ); ಕೀಲಾರಂ ಕೀರಾರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೮ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀರಾಗಾರ]

ಕೀಲಾರಿ (ನಾ). ೧. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಸಾಕುವವನು; ಗೋವಳ; ತುರುಗಾಹಿ: "ಕೀಲಾರಿಯುಂ ಗೋವಿಂದನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೧೦೭); "ಕೀಲಾರಿ ಗೋವಿಂದನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೬-೧೦); ಕರೆಸಿದನು ಕೀಲಾರಿಗಳನಾದರಿಸಿ ಹಟ್ಟಿಯ ತುಱುಗಳೆಲ್ಲವ ತರಿಸಿ ನೋಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭-೩೫). ೨. ಹಾಲು ಮಾರುವವನು: "ಕೀಲಾರಿ – ಕ್ಷೀರಾಗಾರಿ = ಹಾಲು ವ್ಯಾಪಾರಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭).
[ಕೀಲಾರ + -ಇ$_3$]

ಕೀಲಾರಿಗ (ನಾ). = ಕೀಲಾರಿ: ಈ ಕೊಲೆ ಪಡೆವಾತಂ ಚಂದ್ರವಾಹನನ ಕೀಲಾರಿಗಂ ವೀರಪೂರ್ಣನೆಂಬೊನ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ).
[ಕೀಲಾರ + -ಇಗ$_3$]

ಕೀಲಾಲ (ನಾ). ೧. ನೆತ್ತರು; ರಕ್ತ: "ರಕ್ತದೊಳು ಕೀಲಾಲವೆಂದೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೨೧); ಅನವರತ ನಿಹತ ನರಕರಿ ತುರಗ ನಿಕುರಂಬ ಕೀಲಾಲ ಕಲ್ಲೋಲ ಪ್ರವರ್ತನಾನೇಕ ನದನದೀಪ್ರವಾಹ ಬಾಹುಳ್ಯ ದುಸ್ತರಾವತರಣ ಮಾರ್ಗಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೧ ವ). ೨. ನೀರು; ಜಲ: "ನೆತ್ತರದಲ್ಲಿಯುಂ ನೀರಲ್ಲಿಯುಂ ಕೀಲಾಲಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೮-೪೧); ವೃಷ್ಟಿಯೊಳೊಗೆದ ಕೀಲಾಲವು ಸಮುದ್ರ ಹೊಗುವ ನದಿ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ರೂಪುಗಳಲೆಸೆವ ಒಗುಮಿಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೧೧೪); ಭೂಮಿ ಕೀಲಾಲಾಗ್ನಿ ಪವನಂ ವ್ಯೋಮ ಆದಿತ್ಯೇಂದು (ಶಂಕದಾ. ೧-೧). ೩. ಸಿಹಿಯಾದ ಪಾನೀಯ; ಅಮೃತ. 'ಕೀಲಾಲಪ' ಪರಾ. ೪. ಜೇನುತುಪ್ಪ.

೫. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ. ೬. ಕುದುರೆಯು ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ, —ಕೆನೆತ; ವಾಜಿಧ್ವನಿ: "ಜಲ ವಾಜಿಧ್ವನಿ ರಕ್ತ ಲೋಹಿತವು ಕೀಲಾಲಾಖ್ಯೆ" (ನಾನಾರ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಕೀಲಾಲಜ (ನಾ). ೧. ರಕ್ತದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಮಾಂಸ. ೨. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಕಮಲ. 'ಕೀಲಾಲಜಾರಿ' ಪರಾ. ೩. ನೀರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಬೆಂಕಿ. 'ಕೀಲಾಲಜ ಲೋಚನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೀಲಾಲಜಲ (ನಾ). ನೆತ್ತರು; ರಕ್ತಜಲ: ಮೃಗಯಾಪತಿಯಂತೆ ಕೀಲಾಲಜಲದೊಳೋಲಾಡುವ ಲಲಾಮೆಯರಿಂ (?) (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೨೯ ಶೂದ್ರಕ). [ಕೀಲಾಲ + ಜಲ$_1$]

ಕೀಲಾಲಜಲೋಚನ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಕಾಂಚೀಪುರಿಯೊಳ್ ಕೀಲಾಲಜಲೋಚನ ಮತಲೋಲಂ ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಳಸಿರ್ದ (ಹಮ್ಮಿರ. ೩-೨). [ಕೀಲಾಲಜ + ಲೋಚನ]

ಕೀಲಾಲಜಾರಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ವೈರಿ; ಚಂದ್ರ: ಕೀಲಾಲಜಾರಿ ಪ್ರಕಾಶ ಮುಂಬರಿದು ತುಂಬಿತು ನಭೋಮಂಡಲವನು (ಏಕೋಪು. ೫-೮). [ಕೀಲಾಲಜ + ಅರಿ$_6$]

ಕೀಲಾಲಜೋದ್ಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕೀಲಾಲಜೋದ್ಭವ ನೀಂ ದೇವ ಮಾನುಷ್ಯ ಜಾಲ ರಾಕ್ಷಸ ಸರ್ವರಂ ಸೃಜಿಸಿ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೭-೪೪). [ಕೀಲಾಲಜ + ಉದ್ಭವ]

ಕೀಲಾಲಪ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಪಾನ ಮಾಡುವವನು; ದೇವತೆ. ೨. ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯುವವನು, —ಪಿಶಾಚಿ; ರಾಕ್ಷಸ. ೧, ೨: ಕೀಲಾಲಪ ವಕ್ಷಸ್ಥಲ ಕೀಲಾಲಪನಪ್ಪೆನಗೆ ಕಾಕಪಕ್ಷಧಾರಿಯೊಳ್ ಸಾಮವಪ್ಪುದಕಾರ್ಯಮುಂ (ಜಗವಿ. ೫-೬೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕೀಲಾವಳಿ (ನಾ). ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಸಮೂಹ; ಬೆಂಕಿಯ ನಾಲಗೆಗಳ ಸಾಲು: ಚಳತಟಿಸ್ಮಾಳಿಕಾಲೋಲ ಕೀಲಾವಳಿ ಸಂಜಾತೇಂದ್ರ ಗೋಪ ಪ್ರಸರವಿಸರದರ್ಚಿಃಕಣಂ ಪಶ್ಚಿಮಾಶಾನಿಳ ಪಾತೋಜ್ಜೃಂಭಿತಂ ಬಂದುದು ವಿರಹಿ ತರುವ್ರಾತಮಂ ಪರ್ವುಗ್ರಾನಳನೆಂಬಂತಬ್ದಕಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೯). [ಕೀಲ$_2$ + ಆವಳಿ$_1$ (= ಆವಲಿ)]

ಕೀಲಿ$_1$ 'ಕೀಲ್' ನೋ.

ಕೀಲಿ$_2$ (ನಾ). ಕೀಳ; ಕ್ಷುದ್ರನಾದವನು (?): ಕರಿಣೀವೃಂದದೊಳಾಡು ಕರ್ಪುರತರುವ್ರಾತಂಗಳೊಳ್ಮತ್ತಿ ಪಂಕರುಹಾನೀಕದೊಳಿಕ್ಕೆ ಗೋನಿವಹದೊಳ್ಕಾಟಿಪ್ಪೆಕ್ಕು ಕಂಠೀರವೋತ್ಕರದೊಳ್ ಕೋಡಗ ಮಾಧವೀಲತೆಯೊಳಂ ಕರ್ಬಳ್ಳಿ ಚೆಂಬೊಂಗಳೊಳ್ನೆರೆದಿರ್ಪಂತಿರೆ ಕರ್ಬುನಂ ಸಕಲ ಭೂವಾರೀಶರೊಳ್ಕೀಲಿಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೨). [?]

ಕೀಲಿಕೆ (ನಾ). ರಥ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಚ್ಚಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮೊಳೆ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕೀಲಿಕಾ]

ಕೀಲಿಕೆಯ್, ಕೀಲಿಕೈ (ನಾ). ಬೀಗವನ್ನು ತೆರೆಯುವ ಸಾಧನ; ಬೀಗದಕೈ: (ಕ). ಕೀಲಿಕೈ: ಹರಿಕರುಣವೆಂಬಂಥ ಕೀಲಿಕೈ ದೊರಕಿತು (ಜಗವಾ. ೩೩); ಕೀಲಿಕೈ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರವೇ ಇತ್ತು (ತುಂಗಭ. ೩೦); ಸ್ವರ್ಗವು ಇಲ್ಲೇ ಈ ಪಕ್ಕದ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲ ಹಿಂದೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ನಾನದರ ಕೀಲಿಕೈ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವೆ (ಪ್ರವಾತೋ. ೬೦). [ಕೀಲಿ$_1$ (< ಕೀಲ್) + ಕೆಯ್$_3$]

ಕೀಲಿಕೈ 'ಕೀಲಿಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೀಲಿಕೊಡು, ಕೀಲುಕೊಡು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಯಂತ್ರನಡೆಯುವಂತೆಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ಕೀಲನ್ನು ಬಿಗಿಮಾಡು, —ಸುತ್ತು: ಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಕೀಲಿಕೊಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಅದು ನಿಲ್ಲುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ (ಮೋಹಿನೀ. ೨೯). ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರೇರಿಸು: ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದವರಿಗೆ ಮಾತನಾಡಲು ಕೀಲಿ ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು (ಅಪನಾ. ೯೧); ನಾವು ಕೀಲಿಕೊಟ್ಟಂತೆ ನಡೆಯುವ ಕಾಲವಿದಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯೦). **ಕೀಲುಕೊಡು$_3$**: ೧. ಬಡಿಸುವ ಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಜೋರಾಗಿ ಕೀಲು (winding) ಕೊಟ್ಟಿದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೧೦). [ಕೀಲಿ$_1$ (< ಕೀಲ್) + ಕೊಡು$_1$]

ಕೀಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ಯಂತ್ರ, ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ) ಕೀಲು ಜೋಡಿಸು: ಬಡಿಗ ಬೊಂಬೆಯ ಮಾಡಿ ಬೆಡಗಿನ ಕೀಲಿಕ್ಕಿ ಮಿಡಿಯೆ ಸೂತ್ರವನು ನರ್ತಿಸುವ ಬೊಂಬೆಯೊಳು ಬಡಿಗ ತಾನಿಹನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೩೪). [ಕೀಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕೀಲಿಗ (ನಾ). ಬೆಸ್ತರವನು; ಮಿಾನುಗಾರ: "ಈರ್ಮಗಾರಂ ಕೀಲಿಗನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೬); ಪೇಸಿಕೆಯಿಲ್ಲದಾ ಪೊಲೆಯ ಮಾದೆಗ ಕೀಲಿಗ ಡೊಂಬ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೦೨); ಮಜ್ಜೆಯ ರಸವೆಸರಾಗೆ ಕೀಲಿಗನ ಹೆಂಡತಿ ತಾಂ . . . ಎಡಗಾಲ ಕೆಪ್ಪಿನಿಂ ದೆಸೆಮುಸಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿದಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೦೨ ಅಡಿಟ); ಕೆಲರ್ ನೀಚಕುಲದೊಳ್ಪುಟ್ಟಿ . . . ಪೊಲೆಯರುಂ ಮಾದಿಗರುಂ ಕೀಲಿಗರುಮೆನಿಸಿ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೩೪-೨). [ಕೀಲ್ + -ಇಗ]

ಕೀಲಿತ (ಗು). ೧. ಜೋಡಿಸಿದ; ಸೇರಿಸಿದ; ಹೊಂದಿಸಿದ: ಆ ನಿಖಿಲ ರಾಜ ಕಿರೀಟಕೀಲಿತ ಹರಿನೀಲ ಮದಾಳಿಮಾಲಾಪರಿಚುಂಬಿತ ಚರಣಾರವಿಂದಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೩-೧೭ ವ); ಕಪೋಲ ಮೂಲ ಕೀಲಿತ ವಾಮಕರ ಶತಪತ್ರೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೫೦ ವ); ಆ ಸೆಟ್ಟಿ ಮಸ್ತಕ ಕೀಲಿತಾಮಳ ಹಸ್ತನಾಗಿ . . . ಎಜಗಿ (ಬಸಪು. ೨೪-೪). ೨. ನಾಟಿದ; ಚುಚ್ಚಿದ: ಆತನ ವಿಷಮ ಶರಶಲಾಕೆಗಳಿಂ ಕೀಲಿತಮಾದಂತವಯವಂಗಳ್ ನಟ್ಟು ನಿಂದುವು (ಕಾದಂಉ. ೭೭೦). ೩. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ. (ನಾ). ೪. [ಜೈನ] ಆರು ಬಗೆಯ ಸಂಹನನ ನಾಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅರ್ಧನಾರಾಚ ಕೀಲಿತಮೆಂಬೀ ನಾಲ್ಕು ಸಂಹನನಮುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೧೩೭-೮); ಕೀಲಿತ ಸಂಹನನ:—ಈ ಕರ್ಮೋದಯದಿಂದ ಎಲುವುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಜೋಡಿಸುವ ಕೀಲುಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುವು (ಜೈನಪ. ೩೭೪). [ಸಂ.]

ಕೀಲಿಸು, ಕೀಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಉಂಗುಟಂಗಳೊಳ್ ಮಿಂಚಂ ಕೀಲಿಸಿದಂತೆ ತೊಳಗಿ ಪೊಳೆವ . . . ಪಾದನಖಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ಮೇಲ್ಗಟ್ಟಿನೊಳ್ ಕೀಲಿಸಿದ ಚಂದನದ ಪೊಟ್ಟಣಗಳಿಂ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩೭-೭೮೯); ಸ್ಮರನೆಂಬ ಸೊನ್ನಾರಂ ಕೀಲಿಸಲಿರದೊಪ್ಪುವ ಪೊಸ ಚಿನ್ನದ ತಗಡೆನೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೫೩). ೨. ನಡು; ನಾಟು; ಚುಚ್ಚು: ಸ್ತನಯುಗ್ಮಂ ತಲ್ಪದೊಳ್ ಕೀಲಿಸೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬೪ ಶೂದ್ರಕ); ಅಲ್ಲಿಯೆ ಕಣ್ಪಳಂಚಿ ಮನಮಲ್ಲಿಯೆ ಕೀಲಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೨-೪೨); ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಕೀಲಿಸಿದ ಕಾಮನ ನಿಬ್ಬರದ ಕೂರಂಬಿನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೨೧); ಅಳಿದವೈ ನೂಜಾನೆ ಮುಗ್ಗುಲ ಕೆಲಕೆ ಕೀಲಿಸಿ (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೬); ಭಟರ ದೇಹವ ಕೀಲಿಸಿದ ಹೊಸ ಮಸೆಯ ಸರಳಿಂದಸುರ ಕಡುಮುಳಿದು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯-೧೬). ೩. ಬಿಗಿದುಕಟ್ಟು; ಬಂಧಿಸು; ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ತಡೆ: ಈ ವಿಯಚ್ಚರನ ಕೂರದರಿಲ್ಲ ಕಜುತ್ತು ಕೀಲಿಸಲ್ಮಚ್ಚರದಿಂದಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೩೦); ಎನ್ನ ವಿಮಾನಮೀ ಪುರದ ಮೇಲೆ ಪೋಗದೆ ಕೀಲಿಸಿ ನಿಲ್ವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೪೪); ಉಸುರು ಪ್ರಾಣಾವಾಯುವಂ ಕೀಲಿಸುವವರು ಸುಜ್ಞಾನಯೋಗ್ಯರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೮); ಹಡಗನ್ನು ಕೀಲಿಸಿ, ತುಮುರನು ತೇಲಿಸಿ (ಕವಿಪು. ೨೭); ಕದಗಳಿಗೆ ಕಂದರನು ಮೊಳೆಯಿಟ್ಟು ಕೀಲಿಸುವರು (ದ್ರಾಕ್ಷಿವಾ. ೧೪).

೪. ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು; ದಟ್ಟಣಿಸು; ಇಟ್ಟಣಿಸು: ಕದವು ಕೈಯಲಿ ಕೀಲಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨); ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಿ ಗವಾಕ್ಷರಂಧ್ರದ ಭಿತ್ತಿಯಲಿ ನೆಜಿ ಕೀಲಿಸಿರ್ದರು . . . ಕೂಡೆ ನೋಟಕರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪-೭೦).

ಕೀಲೈಸು: ೨. ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳಲ್ಲಿ ನಯನವು ಕಾಮವಿಕಾರದ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಕೀಲೈಸಿ (ವಚಶಾ. I, ೧೮೪). [ಕೀಲ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕೀಲು 'ಕೀಲ್' ನೋ.

ಕೀಲುಕ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಬೆಣೆ, —ಗೂಟ: "ಗುಡಿದಮನೆ ಕೀಲುಕ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೧-೫). [< ಸಂ. ಕೀಲಕ]

ಕೀಲುಕಾಲು (ನಾ). ಕೀಲಿರುವ ಕಾಲು; ತಿರುಗಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ಕಾಲು (?): ಕೆಳಗಡೆ ಕೀಲುಕಾಲುಗಳು, ಮೇಲ್ಗಡೆ ರೆಕ್ಕೆಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಕೀಟಚಿ. ೧೨).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕೀಲುಕುಳಿ (ನಾ). ಎಲುವುಗಳ ಸೇರುವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೂಳೆಯ ತುದಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಳ್ಳುವ ಇನ್ನೊಂದರ ಕುಳಿ: "(ಭುಜದ ಚಪ್ಪಟೆಯ ಎಲುಬಿನಲ್ಲೂ, ಕಪಾಳದ ಎಲುಬಿನಲ್ಲೂ) ಕೀಲು ಏರ್ಪಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಮೂಳೆಯ ತುದಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಳ್ಳುವ ಆಳವಿಲ್ಲದ ಕುಳಿ; ಕೀಲುಕುಳಿ" (Glenoid. ಇಂಕನಿ).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕುಳಿ$_2$ (< ಕುೞಿ$_2$)]

ಕೀಲುಕೂಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿರುಗಣೆ, —ಕೀಲು: (ಕ).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕೂಟ$_1$]

ಕೀಲುಕೊಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಜಾಲದುರ್ಗದ ಬೆಟ್ಟವು ಭೂಮಿಗೂ ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ಕೀಲುಕೊಟ್ಟಂತೆ ನಿಂತಿರುವ ರಾಕ್ಷಸನಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು (ರಾಜಮಾ. ೬೨).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕೊಡು$_1$]

ಕೀಲುಕೊಡು$_2$ 'ಕೀಲಿಕೊಡು' ನೋ.

ಕೀಲುಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ನೆತ್ತಿಗಲ್ಲು; ಕಮಾನಿಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಕಲ್ಲು. ೨. (ಆಲಂ) ಆಧಾರ ಸ್ವರೂಪವಾದದ್ದು: ಶಾಪವೃತ್ತಾಂತವೇ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಕಥೆಯ ಕೀಲುಗಲ್ಲು (ಕಾವ್ಯಸ. ೩೪).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೀಲುಗೊಂಬೆ 'ಕೀಲ್ಗೊಂಬೆ' ನೋ.

ಕೀಲುಬೊಂಬೆ 'ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆ' ನೋ.

ಕೀಲುಸೇತುವೆ (ನಾ). ಯಾಂತ್ರಿಕ ಜೋಡಣೆಯಿಂದ ತೆಗೆಯಲೂ, ಹಾಕಲೂ ಬರುವ ಸೇತುವೆ: "(ಒಂದು ಕೊನೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಅಥವಾ ಸೆಳೆದು ಒಳಗೆ ಹೋಗಲು ತಡೆ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಅಥವಾ ನಾಲೆಯ ನದಿಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ದೋಣಿ, ಮೊದಲಾದವು ಹೋಗಲು ತೆರಪುಕೊಡುವ) ಕೀಲುಸೇತುವೆ; ಎತ್ತು ಸೇತುವೆ; ಎಳೆಸೇತುವೆ (Draw-bridge. ಇಂಕನಿ). [ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಸೇತುವೆ]

ಕೀಲುಹೊಂಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೊಂಬಾಳೆ (?): ದೂರ ಹೋಗ್ಯವನೆ ನಿನಗಂಡ ಕಂದಮ್ಮ ಕೀಲುಹೊಂಬಾಳೆ ತರುವೋಕೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೨). [ಕೀಲು ? + ಹೊಂಬಾಳೆ]

ಕೀಲುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಳಿ; ಚಮ್ಮಾರನ ಉಳಿ (?): ಹೊನ್ನ ಜೊತ್ತಗೆ ಹೊರಜೆಯ ತೆಕ್ಕೆ ಪೆಗಲೊಳು ರನ್ನವಾವುಗೆ ಕಂಕುಳ್ದೆಯ ಕೆನ್ನೆಯ ಕೀಲುಳಿ ಕಣ್ಗೆಸೆಯಲು ಕಡುಚೆಲ್ವಿನ್ನಿಗನಾ ಚಿತ್ರಭವನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧-೩೦). [ಕೀಲ್$_0$ + ಉಳಿ$_2$]

ಕೀಲೆ$_1$ (ಅ). ಕೆಳಗೆ; ಕೆಳಗಡೆಗೆ (?): ಪೊಲಪುಣಸೆ ಎವ ಕೀಲೆ ಅನ್ತ ಪೊಯಿ ಏ (ಇಆ. XII, ೧೬-೪; 735). [< ಕೀೞ್$_2$?]

ಕೀಲೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ: ಹಾಲಿನೊಳಿಲ್ಲವಾ ಮೇಲೆ ಬೆಣ್ಣೆಯೊಳಿಲ್ಲವದನು ಕೀಲೆಯಿಂ ಕಾಸಿ ತುಪ್ಪವ ಮಾಡಲದರಲ್ಲಿ ಕೀಲಿಸುವುದು ಪ್ರತಿಬಿಂಬ (ಅರಸಾ. ೨೨೫-೫). ೨. ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ; ಬೆಂಕಿಯ ನಾಲಗೆ: ಹಸ್ತದಿ ಮಣಿಯದ ಕಾಲಾನಲ ಕೀಲೆಯ ರೋಚಿಷ್ಣುಯವೊ . . . ಎನೆ ಕಡುಗೆಂಪಿನ ಗುಣನಿಧಿಯಾದ (ಭಕ್ತಿಸ. II, ೪). [< ಸಂ. ಕೀಲ]

ಕೀಲೆಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಡಿಕೊಂಡಿಯಾಗಿ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು ಎಣಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾದ ಜೋಡಿಗೆ. ೨. ಒಗಟು; ಸಮಸ್ಯೆ: ಈ ಯಾಶ್ವರಂಗೆ ಲೀಲಾಸಂಬಂಧಮಂ ಕೀಲೆಣಿಕೆಯಿಂ ಪೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಉದಾ: ತಂಗದಿರನೈಯ್ಯನ ತಾಯೋರಗಿತ್ತಿಯ ಸೊಸೆಯ ತಂಗಿಯ ನಡುವಣ ಮಾವನ ತಮ್ಮನ ಪತಿಯ ಬೀಗನೆ (ಭಕ್ತಿಸ. II, ೧೫).

[ಕೀಲ್ + ಎಣಿಕೆ]

ಕೀಲೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಯಂತ್ರದ ಕೀಲುಗಳು ಸರಾಗವಾಗಿ ತಿರುಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕುವ ಎಣ್ಣೆ: ಎಂಜಿನು ಸರಾಗವಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ಅದರ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಕೀಲೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸುರಿಯಲಿಕ್ಕು . . . ಏರ್ಪಾಡುಗಳು ಇವೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೫೪). ೨. "ಮರ, ಕಬ್ಬಿಣ ಮೊ.ನ್ನು ಕೆಡದಂತೆ ಇಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಅಂಟುದ್ರವ. ಡಾಂಬರೆಣ್ಣೆ, ಕೀಲೆಣ್ಣೆ, ಟಾರೆಣ್ಣೆ, ಟಾರು" (Tar. ಇಂಕನಿ).

[ಕೀಲ್ + ಎಣ್ಣೆ]

ಕೀಲೈಸು 'ಕೀಲಿಸು' ನೋ.

ಕೀಲೊಂಟಿ (ನಾ). ಕೀಲು ಇರುವ ಒಂಟಿ; ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಆಭರಣ: ನಡುವಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಉಡಿದಾರ, ಕಿವಿಗೆ ಕೀಲೊಂಟಿ, ಮುರುಗಳ ಅಲಂಕಾರವುಳ್ಳ ಹಲವರು (ಜಾರುವಾ. ೩೩).

[ಕೀಲ್ + ಒಂಟಿ$_2$]

ಕೀಲ್ಕಂಬ (ನಾ). ಆಧಾರಸ್ತಂಭ; ಮೂಲಸ್ತಂಭ: ಅಖಿಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಕೊಂದೆ ಕೀಲ್ಕಂಬ ತಾನಾಗಿ ರಾಜಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧-೨೮).

[ಕೀಲ್ + ಕಂಬ$_1$]

ಕೀಲ್ಕುಂಚಿಕೆ (ನಾ). = ಕೀಲಿಕೆಯ್: ಕದಕಗಳಿಯನು ಬಿಗಿದು ಬೊಮ್ಮಗುಡಿಯೊಳಗಿರಲಿ ಅದರ ಕೀಲ್ಕುಂಚಿಕೆಯ ಹೊರಕೆಸೆಯೆ ಸಾಕು (ಮುಂಕುಕ. ೪೧). [ಕೀಲ್ + ಕುಂಚಿಕೆ]

ಕೀಲ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕೀಲುಗಳ ಜೋಡಣೆ, —ಕಟ್ಟು: ನಾರಾಚ ವಿದ್ಧಮುಮಪ್ಪೆಲ್ಗಟ್ಟುಳ್ಳ ತೃತೀಯ ನಾರಾಚ ಸಂಹನನಮುಮಂ . . . ಕೀಲ್ಗಟ್ಟನುಳ್ಳ ಪಂಚಮಸಂಹನನಮುಮಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೪೬).

[ಕೀಲ್ + ಕಟ್ಟು$_3$]

ಕೀಲ್ಗದ (ನಾ). ಅಗುಳಿಯಿರುವ ಬಾಗಿಲು; ಕೀಲು ಜೋಡಿಸಿದ ಬಾಗಿಲು: ಕೀಲ್ಗದವನೊಯ್ಯನೆ ಕೆಲಸರಿಯಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೮೩-೨೨).

[ಕೀಲ್ + ಕದ (< ಕದವು)]

ಕೀಲ್ಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಲು ಕಳಚಿಹೋಗು: ಮಂತ್ರಿಯಿಲ್ಲದ ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಕೀಲ್ಗಳೆದ ಜಂತ್ರದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೦೬). ೨. ಬೀಗವನ್ನು ತೆಗೆ: ತಕ್ಕೊಳದಿ ಮೃದೊಳೆದು . . . ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಕೀಲ್ಗಳೆವುತೆ (ನವಮೋ. ೧೦-೬೫). [ಕೀಲ್ + ಕಳೆ$_1$]

ಕೀಲ್ಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರಕೊಡು; ಬಿಗಿದು ಕೂಡಿಸು; ಮೊಳೆ ನಾಟಿಸು: ಪತ್ತಿದ ಮೈಗೆ ಸಡಿಲ್ಗುಮೆಂದು ಕೀಲ್ಗುಡುವವೊಲಾಗೆ ತೋಳ ಬಿಗಿಪು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೬ ಶೂದ್ರಕ); ನಿಲ್ಲದೆಲ್ಲಂ ನಟ್ಟು ಕೀಲ್ಗೊಟ್ಟಂತಿರ್ದ ವಜ್ರ ಕಂಟಕಂಗಳ್ವೆರಸು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೧ವ); ಕೀಲ್ಗೊಟ್ಟ ಬೆಡಂಗನೀಯೆ ಪುಳಕಂ ತೋಳ್ ತಳ್ತು ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೧-೬೦).

[ಕೀಲ್ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಕೀಲ್ಗೊಂಬೆ, ಕೀಲುಗೊಂಬೆ (ನಾ). ೧. ಕೀಲಿ ಕೊಟ್ಟು ನಡೆಯಿಸುವ ಬೊಂಬೆ; ಯಂತ್ರದ ಬೊಂಬೆ: ಕೀಲ್ಗೊಂಬೆಯೋಲಿರ್ದುದಾನೆ ಒಂದೆರಳ್ಕೂರ್ ಚಣಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೮-೩೫೪). **ಕೀಲುಗೊಂಬೆ:** ೧. ಹೆಂಗಸಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಕೀಲುಗೊಂಬೆಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವ ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಯಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆಷ್ಟು ಲಾಭವಿರುತ್ತದೆಯೋ ಯೋಚಿಸಿ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೬೨); ವಾಸಂತಿ ಕೀಲುಗೊಂಬೆಯಂತೆ ಅವಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ತೇಪೋಡ. ೯೦). ೨. "ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯಯಂತ್ರ" (Robot. ಇಂಕನಿ). 'ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆ' ಪರಾ. [ಕೀಲ್ + ಗೊಂಬೆ]

ಕೀಲ್ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಕಳಚಿದಾಯುಧದಾಯತದ ಕೀಲ್ಗೊಳಿಸಿದರು ಖಡ್ಗಕ್ಕೆ ಕುಂತವ ಕಳೆದು ಕಾವನು ತೊಡಿಸುತಿರ್ದುದು ಸೇನೆಯೆರಡಜಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೬); ಸಾಲ್ಗೊಳಿಸಿದ ಮಾಣಿಕದಿಂಡೆಗಳ ಕೀಲ್ಗೊಳಿಸಿ ನಿಮಿರ್ಚಿದ ಪಚ್ಚೆಯ ಕುಚ್ಚುಗಳ (ರಾಜಶೇ. ೮-೫೭). [ಕೀಲ್ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೀಲ್ದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕೀಲನ್ನು ಕಳಚು; ಕಡಾಣಿಯನ್ನು ತೆಗೆ: ರಥಾಂಗಂ ಕೀಲ್ದೆಗೆದವೊಲಗಲೆ ಸಾರ್ದು ಕೊರಗಿದುವಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೬೮). [ಕೀಲ್ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆ, ಕೀಲಬೊಂಬೆ, ಕೀಲುಬೊಂಬೆ (ನಾ). = ಕೀಲ್ಗೊಂಬೆ: ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆಯಾಟದಂತಾಸತ್ತು ಸುರವಿರಂಚಿಯರ ಸಂಘಂ(ಭರಥ.೧-೨೯). **ಕೀಲಬೊಂಬೆ:** ಬಾಲೆಯರು ಹಿಡಿವಾಡುವೊಳ್ಳಿಹ ಕೀಲಬೊಂಬೆಯ ನಡಜುಡಿಗೆಯುಂ ಬಾಲೆ ತಂದಪೆವು (ಬಸಪು. ೧೪-೪). **ಕೀಲುಬೊಂಬೆ:** ಹೆಂಡತಿಯೆಂದರೆ . . . ಒಂದು ಕೀಲುಬೊಂಬೆ ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದಳು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೮೧). [ಕೀಲ್ + ಬೊಂಬೆ]

ಕೀಲ್ವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಹರಿಸು, —ಸುರಿಸು (?): ಓರೋರ್ವರಂ ಗೆಲ್ವವುಂಗೆಲ್ವದಾಸುರದ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರ ಮೇಲ್ವರಿಸಿ ಕೀಲ್ವರಿಸಿ ಸೂಸಿದರ್ ಬೀಸಿದರ್ ಗೋಸಿದರ್ ಸುತ್ತಲಿಹ ದಳವ ಥಾಳಾಧೂಳಿಯಲಿ (ಜಿನಮು. ೧೬-೨೮). [< ಕೀಬ್ವರಿಸು ?]

ಕೀವಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೀವು ತುಂಬಿ ನಾರುವಿಕೆ; ಕೀವಿನ ದುರ್ನಾತ: ಆನೆಗಳ ಬಲ್ವೆಣನಂ ಬಗುಳುತ್ತೆ ಮುತ್ತಿ ಕೀವಡಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀವಡುತೆ] ತಗುಳ್ವಿನಂ ತೆಗೆವ ನಾಯ್ಗುಗುರ್ವಿಸುತಿರ್ಪ . . . ಬೇಡವಳ್ಳಿಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೪೧). [ಕೀವು + ಪಡಿಗೆ]

ಕೀವಿಲ, ಕೀವಿಲಿ (ಗು). ೧. ಕೀಳಾದ; ಹೇಸಿಕೆಯಾದ; ಕೊಳಕಾದ (?): ಸೀವೇನೆಂದೀತಸ್ಕರ ಕೀವಿಲ ಚರಣದ್ವಯಂಗಳಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸದ್ಭಾವದಿನೊತ್ತುತ್ತಿರ್ದಿರೊ ನೀವಜಿಯಿರೆ ಚಪಳನಾಡಿದಾಟವು ನಿನ್ನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೧೧). (ನಾ). ೨. ಹೇಸಿಯಾದವನು; ಕೀಳ; ಕೊಳಕ: ಈ ವಿಧದಿಂದಮೇಧ್ಯಮುಂ ಮೂತ್ರಮುಮಂ ಸೇವಿಸಿ ಮೆಯ್ಯಂ ಪೂಸುವ ಕೀವಿಲನಾಶ್ರೈಸಿ ಪೇಳ್ದು ಗೆಯ್ವರ್ ಮೂಢರ್ (ಸಮುಪ. ೧೨-೨೧). **ಕೀವಿಲಿ:** ಆಂ ಶ್ರಾವಕನಪ್ಪುದಜಿಂ ಕೀವಿಲಿ ನಿನಗೊಂದು ಕಂಟಕಂ ಪೋಯ್ತೀಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೨೯). [?]

ಕೀವಿಲಿ 'ಕೀವಿಲ' ನೋ.

ಕೀವು, ಕೀಮು (ನಾ). ಹುಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ರಸಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟು ಹಳದಿದ್ರವವಾದ ರಕ್ತ: ಸಿಂಬುಟು ಕೀವು ಕೆರಂಕಸೃಗಂಬು (ಅಜಿಪು. ೬-೫೪); ಎಲುವಿನ ತಡಿಕೆ ಕೀವಿನ ಹಡಿಕೆ ಸುಡಲೀ ದೇಹವ (ಮಹಾದೇ. ೪-೧೨); ಬಸಿದಪುದು ಮೆಯ್ಯ ಕೀವುಂ ರಸಿಗೆಯುಂ (ಯಶೋಚ. ೮-೭೨); ಭಾವಜನಯ್ಯನ ದಿನದಿ ಉಂಡವರಿಗೆ ಕೀವಿನೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸುವ ಯಮನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೪-೪). **ಕೀಮು:** (ಃ). [ಕೀ$_1$ + –ವು]

ಕೀವುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೀವು ತುಂಬು; ಕೀವಾಗು; ಕೀತುಕೊಳ್ಳು: ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿಯ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ . . . ಗಾಯವಾಗಿ ಕೀವುಗಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೨೪). [ಕೀವು + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೀವುಗಿವಿ (ನಾ). ಕೀವುತುಂಬಿದ ಕಿವಿ; ಕೀತುಕೊಂಡ ಕಿವಿ: ಮುದುಕರಂತೆ ಲೋಳೆಸುರಿವ ಬಾಯುಂ ಕೀವುಗಿವಿಯುವರಂತೆ ಕೀವು ಸುರಿವ ಕಿವಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೫). [ಕೀವು + ಕಿವಿ$_2$]

ಕೀಶ (ನಾ). ೧. ಕೋತಿ; ಮಂಗ; ಕಪಿ: "ಹರಿ ಕೀಶಮಾ ಕೋಡಗಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಪಂಗರಾ. ೪೮-೯); ಕೀಶಬಲ ದೋರ್ವಲ ಶಿಲಾಪರಿಶಾಸನವೊ ರಘುಪತಿಯ ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀಸತಿಯ ಸೀಮಂತವೋ . . . ಎನಲಾ ಸುರಾಳಿಗೆ ಬೆಜಗ ಬೀರಿದುದಾ ಮಹಾಸೇತು (ತೊರರಾ. ೬-೬-೫); ಆಶಿಸುವದಿದ ಬಳಸಲೆಂದರೆ ಕೀಶದಂದದಿ ವಿಷಯಭೂಜ ನಿವೇಷದಲ್ಲೀ ವಾಸನಾಶಾಖೆಯಲಿ ತಿರುಗುವುದು (ವಿವೇಥ. ೧೧-೯); ಶೂನ್ಯಮಂ ನೋಳ್ಪಂತೆ ಕಣ್ದೆರೆದನಾ ಕೀಶವೀರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೫-೩೮೯). [ಸಂ.]

ಕೀಶೇಶ (ನಾ). ೧. ಕಪಿಗಳ ಒಡೆಯ. ೨. ಸುಗ್ರೀವ. ೩. ಶ್ರೀರಾಮ: ಕಾಮಿತಪ್ರದ ಪರಮ ವರಜನ್ನವೀರ ಸುಪ್ರೇಮದಿಂ ಪಾಲಿಪುದು ರವಿಕೋಟಿ ಸಂಕಾಶ ಕೀಶೇಶ ವರದಾಯಕ (ದುರಪು. ೧೫-೧). [ಕೀಶ + ಈಶ]

ಕೀಶಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಣೆ; ಉತ್ತರಾಣಿ: (ಃ). [ಸಂ. ಕೀಶಪರ್ಣಿನ್]

ಕೀಸರ, ಕೀಸರು$_1$ (ನಾ). ಬೇಸರ ತರುವ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶಬ್ದ; ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಡೆದಿರುವ ಅಪ್ರಿಯ ಶಬ್ದ; ಗಲಾಟೆ; ಚೀರಾಟ: ನಿಮ್ಮದಂತೂ ಕೀಸರವಾಯಿತು (ವೈದ್ಯರಾ. ೧೦). **ಕೀಸರು$_1$:** ಏನಾಗಿದ್ದಿತು – ಕೀಸರೆಬ್ಬಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಈ ಪೋರನಿಗೆ ಶ್ಯಾಮುತಾ. ೨೭).

ಕೀಸರಬಾಸರ, ಕೀಸರುಬಾಸರು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ತಂಬೂರಿ ತುಂಬೆಲ್ಲ ಕೀಸರಬಾಸರ ಬೇಸರ ಬಂದೈತಿ (ಸಮಗೀ. ೪೨-೫); ಅವುಗಳ ಕೀಸರುಬಾಸರು ಹಿಡಿಸುವ ಭಯದ ಅರಚುವಿಕೆ ಆ ಇಡಿಯ ಗುಡ್ಡವನ್ನೇ ನಡುಗಿಸಿತ್ತು (ಬನಸಿ. ೩೧). [?]

ಕೀಸರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರ ತರುವಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶಬ್ದಮಾಡು; ಕಿರಿಚಾಡು; ಗಲಾಟೆಮಾಡು: ನಿನ್ನ ಬಾರಿಸುವಿಕೆ ಕೀಸರಿಟ್ಟಿತು (ಕುರಿಹಿಂ. ೪); ಅಕ್ಕ ಸತ್ತುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೀದಿಯೇ ಕೀಸರಿಟ್ಟಂತೆ ಅತ್ತನು (ಜಯಂತ. ೨೭೩); ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಬಿಡಿಸಿದುದರಿಂದ ಮಗು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೀಸರಿಟ್ಟಿತು (ಕಾಗೆಕ. ೭೨); ತಾರತಮ್ಯ ವಿನಯವಾಗಿ ಕೀಸರಿಡುವ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಉಸಿರುಕಟ್ಟಿ ಗೆಲುವ ಕಳೆದುಕೊಂಡೆಯೆಂದರು (ಚಿಂತನ. ೩೫). [ಕೀಸರ + ಇಡು$_1$]

ಕೀಸರು$_1$ 'ಕೀಸರ' ನೋ.

ಕೀಸರು$_2$ (ನಾ). ಕಸಕಡ್ಡಿ; (ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ ಉಳಿದ) ಕಸ: ಹಸುರು ತರಕಾರಿ, ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಕೋಳಿಯೂ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ ಉಳಿದ ಕಸಕೀಸರುಗಳನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಎಸೆಯದೆ ಅವುಗಳ ಆಹಾರದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಬಹುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೭೭೭). [< ಕಸರು ?]

ಕೀಸರುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರು ಹಿಡಿ; ಬೇಜಾರಾಗು (?): ನೆತ್ತಿಗೇರಿದ ಜೋಶಿಯವರ ಸಿಟ್ಟು . . . ಇಳಿದಿತ್ತಾದರೂ ಜೀವಕ್ಕೇನೋ ಕೀಸರು ಹಿಡಿದಂತಾಗಿತ್ತು (ಮೂರುವಾ. ೮೧). [ಕೀಸರು$_1$ (< ಕೀಸರ) + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಕೀಸಲು (ನಾ). ಪದರ: ಈ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಯಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ತೆಳ್ಳಗಿನ ಕೀಸಲುಹಾಳೆಗಳಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೪೯೬). [ಕೀಸು$_1$ + - ಅಲು (< -ಅಲ್$_3$)]

ಕೀಸು$_1$, ಕಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೆಳುವುಗೊಳಿಸು : ಕೃಶಗೊಳಿಸು ; ಹೆರೆ: "ಕೀಸು – ಕೃಶಿಕರಣೇ, ಕರ್ಣಪತ್ರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ವನದೊಳ್ ವನೇಚರಂ ತನತ್ತು ಬಿಲ್ಲಾನದನಂತು ಕೀಸುಗುಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಂ] (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೪೯) ; ಬಿಲ್ಗೀಸುವ ಬಾಣಮಂ ತಿರುಪಿ ತಿರ್ದುವ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೬) ; ಬಿಲ್ಲಂ ಕೀಸಿದಂ ಬಡಗಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಮುಗಿಲಲಿ ರವಿ ಶಶಿಯ ಕೀಸೆ ಸಿಡಿವ ಕಿಡಿಯೋ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೦೭-೨೬) ; ಕೀಸಿ ನುಣ್ಣಗೆ ಮಾಡಿದ ಎರಡು ಗಂಡು ಗರಟಗಳನ್ನೂ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಮಲೆಮ. ೧೩). ೨. ಕೊರೆ; ಕೆತ್ತು ; ಕೆರೆ: ಮಲ್ಲರಂತೆ ಪೋರುವರ್ ಲೇಖಕನಂತೆ ಕೀಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩) ; ಗಾಳದೊಳಿಟ್ಟು ಪಿಡಿವ ಕೀಸಿ ಸಾಸಿವೆಯಂ ಬಡಿವ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೪೬ ವ); ಬೆಂದ ಹುಣ್ಣ ಕಂಬಿಯಲಿ ಕೀಸುವರೆ (ಬಸವ. ೩೧೬); ಹೊಡೆದುನೋಡಿದಳೊತ್ತಿ ಕೀಸಿ ನೋಡಿದಳಡಸಿ ಕೊಡಿದು ನೋಡಿದಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೪) ; ಕೀಸಿ ಸೀಳಿದ ನವಿಲ ಲಾವುಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೩೭) ; ಕಾಸಿದೆಣ್ಣೆಯ ಪೊಯಿಲ್ಗೆ ಪಟುಭಟರ ಮೈದೊಗಲ್ ಕೀಸಿದುದು (ಚೆಬಪು. ೪೨-೩೪). ೩. ಉಜ್ಜು ; ತಿಕ್ಕು; ಒರೆ: ಕೀಸೆ ಕಿಲುಬಂ ಕಾಂತಿವಡೆದ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ಮಾಸಲಂ ತೊಳೆಯೆ ಮಡಿಯಾದ ದುಪ್ಪಟದಂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೨-೨೧) ; ಚಿನ್ನ ಕೀಸದೆ ಬಣ್ಣಲೆಕ್ಕವನು ಲೇಸಾಗಿ ತಿಳಿಯೆಪೇಳುವ ಚಿನ್ನವರದರು ಕೌಶಲತೆಯೊಳೊಪ್ಪಿಹರು (ಕವಿಚ. II, ೩೫೮ ಭುಜಬಲಿಚರಿತೆ); ರವಿಯನಂದಾ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು . . . ಸಾಣೆವಾಯೊಳು ಸವೆಯೆ ಕೀಸುವ ಪದದೊಳುದಯಂ ಬಡೆದ ಪಾಂಗಿನ (ಅಂಜಚ. ೧-೭೪). ೪. ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ತೆಗೆ; ಎಳೆದುಬಿಡು ; ಬಾಣಬಿಡು : ದನುಜ ಕೀಸಿದ ಕೋಲ ಕಡಿತದೊಳೊಬ್ಬನುಳಿದನೆ (ಮೈರಾಕಾ. ೩-೧೧) ; ಮಾಯೆ ದಾನವೇಶ್ವರನೊರ್ವ ಕೀಸಿದ ಕೋಲಿನಂತುಳಿದ (ನಾಗಕು. ೨೪-೯೪). ೫. ಕೆರೆ; ಬೋಳಿಸು. 'ಕೀಸುಮಂಡೆ' ಪರಾ. ಕಿಸು : ೧. ನಾರಿಯಂ ಕಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಸಿ] ನರಗಳಂ ಸೀಳೆ ಹೆಡೆಗಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೩೩).

ಕೀಸಿಕೊಳ್ = ಕೆತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಕೊರಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಸೂರ್ಯಂ ಸರಣ್ಯೆಯಂ ಕೂರ್ತವಳ ಕಾದಲ್ಮೆಗಾ ತನ್ನಮೆಯ್ಯನೇ ಕೀಸಿಕೊಂಡಂ (ಸೌನಂದ. ೭-೨೬). ಕೀಸಿವೋಗು = ತೆಳ್ಳಗಾಗು ; ನವೆ ; ಕೃಶವಾಗು ; ಬಡವಾಗು : ನಲ್ಲೆಯಂ ನೆನೆಯುತ್ತ ಬಿಕ್ಕಿದಂ ಬಿಲ್ಲಂತೆ ಕೀಸಿವೋದಂ (ಸೌನಂದ. ೭-೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೀಯ್, ಚೀವು ; ಮಲ. ಚೀವು ; ತೊದ. ಕಿಚ್]

ಕೀಸು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ತಾಳೆಗರಿಯ ಸೀಳು, —ಸುರುಳಿ ; ಸುತ್ತೋಲೆ; ಕರ್ಣಪತ್ರ : "ಕೀಸು – ಕೃಶೀಕರಣೇ, ಕರ್ಣಪತ್ರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). 'ಕೀಸೋಲೆ' ಪರಾ. ೨. ಕೆತ್ತಿದ, ತೆಗೆದ ಭಾಗ; ಸಿಗುರು ; ಚೆಕ್ಕೆ : ಲುಂಗೀಸಾಬು . . . ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಬಿದರಿನ ಕೀಸುಗಳನ್ನು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿಕೊಂಡ (ಮಲೆಮ. ೨೮೪). [< ಕೀಸು$_1$]

ಕೀಸುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕರ್ಣಪತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು : ಬೇಸಱಿಸುವಂಗಜಾಗ್ನಿಯ ಕೇಸುರಿ ಕೊಳೆ ಕಱದ ಪತಿಯ ವಿರಹದಿನಾಗಳ್ ಕೀಸುಗಳೆದಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೮). [ಕೀಸು$_2$? + ಕಳೆ$_1$]

ಕೀಸುಮಂಡೆ (ನಾ). ಬೋಳಿಸಿದ ತಲೆ; ಬೋಳುಮಂಡೆ: ವಾರಿಶಿಖಿ ತುಱುಬು ಮುಂಜುಟ್ಟು ನಡುವಣ ಶಿಖಿಯು ಚಾರುಮುಕುಟಂ ಕೀಸುಮಂಡೆ ಕುಸುಮಾಕಲಿತ ಮೂಱುಬೆರಳಿಂ ತಿದ್ದಿ ರಾಜಿಸುವ ಸಿತಭಸಿತ ತಿಲಕ (ಗುರುಚಾ. ೩-೪೯). [ಕೀಸು$_1$ + ಮಂಡೆ]

ಕೀಸುವಣೆ (ನಾ). ಬಂಡಿಯ ಈಸು ; ಕೂಬರ : "ಕೂಬರಮೆನಲ್ ಕೀಸುವಣೆ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೫). [ಕೀಸು$_1$ + ಮಣೆ]

ಕೀಸುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ; ಎಳೆಯುವ ಬಲೆ (?): ಕೀಸುವಲೆ ಕೊಂಬುವಲೆ ಹಿಡಿಗಣ್ಣೆವಲೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೧೯). [ಕೀಸು$_1$ + ಬಲೆ]

ಕೀಸುವಲ್ಲು (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ಹಲ್ಲು ; ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಚಾಚಿದ ಹಲ್ಲು (?) : ಒಲೆದ ನಡು ಮೊಜಗಾಲು ಮುದುಡುಗಿವಿ ಬೀಟಿಗೈಸಲೆ ಕೀಸುವಲ್ಲು (ವೀಶೈಪು. ೩-೯-೧೬). [ಕೀಸು$_0$ + ಪಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಕೀಸುಳಿ (ನಾ). ೧. (ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ) ಕೆತ್ತನೆಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸಣ್ಣ ಉಳಿ. ೨. ಹತ್ತರಿ; ತೋಪಡ; ಉಜ್ಜುಗೊರಡು : ಸಮಸ್ತ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೀಸುಳಿಗೆ ತಗಲುವ ಸಿಗುರೂ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು (ನಾಡೋಜ. ೩೫೧). [ಕೀಸು$_1$ + ಉಳಿ$_5$]

ಕೀಸುಳಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೀಸುಳಿಯಿಂದ ಕೆತ್ತನೆಯನ್ನು ಪಡೆ, —ನುಣುಪಾಗು, —ನಯವಾಗು : ಬಾಹ್ಯಾಂಗವೂ ಕೂಡ ಕೀಸುಳಿವಡೆದು ದೋಷದ ಸೆಕ್ಕೆ ಉಗುರಿಗೂ ಸಿಲುಕದಂತಾಗಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೩೬೩). [ಕೀಸುಳಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೀಸೋಲೆ (ನಾ). = ಕೀಸು ೨: ಕೀಸೋಲೆಯ ಕಾಚಿನುಂಗುರದ ಚುಂಚಿಯ ಬಂದಿಯರೆಮ್ಮ ನಲ್ಲೆಯರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೦೦). [ಕೀಸು$_2$ + ಓಲೆ]

ಕೀಳ್$_1$ 'ಕೀೞ್$_1$' ನೋ.

ಕೀಳ್$_2$ 'ಕೀೞ್$_2$' ನೋ.

ಕೀಳ್$_3$, ಕೀಳು$_3$ (ನಾ). ಹಸುವಿನ ಕರು : "ಕೀಳೆಂದು ಕಂದೆಂದು ಗೋವತ್ಸಂ" (ಕಶಸಾ. ೭-೧೩೦). **ಕೀಳು$_3$** : "ಕೀಳುಂ ಕುಂದುಂ ನಿರುತಂ ಗೋವತ್ಸಂ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೬) ; ಕೀಳಿಂಗಲ್ಲದೆ ಹಯನ ಕಱೆಯದು ಕಾಣಾ ರಾಮನಾಥ (ದೇದಾಪ್ರ. ೯-೨) ; ಕೀಳಿಂಗಲ್ಲದೆ ಹಯನ ಕಱೆವುದೆ (ಬಸವ. ೩೪೯). [?]

ಕೀಳ್$_4$, ಕೀಳ$_1$ (ನಾ). ಅಂಗಳ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ: (ಕ). **ಕೀಳೆ** : ಹೇಳಿದರೆ ಕೇಳುವನ ಕೀಳವದು ಕರಲೇಸು ಹೇಳಿದರೆ ಕೇಳದಿರುವವನ ಮಾಳಿಗೆಯು ಕೀಳಗು ಕಷ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೫೭). "ಗುಡಿಸಲು ಚಪ್ಪರ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ). [< ಕೀೞಲ್ ?]

ಕೀಳ$_1$ 'ಕೀಳ್$_4$' ನೋ.

ಕೀಳ$_2$ 'ಕೀಟ' ನೋ.

ಕೀಳಕ 'ಕೀಲಕ' ನೋ.

ಕೀಳಕುಲ (ನಾ). ಕೆಳಜಾತಿ; ಹೀನವಂಶ : ಅಳಿವೆಣ್ಣು – ಕೀಳಕುಲದವಳು (ಗಂಗಾಮ. ೨೧). [ಕೀಳ$_2$ (< ಕೀಟ) + ಕುಲ]

ಕೀಳಜನ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಜನ; ನೀಚಜನ : "ಪ್ರಾಕೃತ – ಕೀಳಜನ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೨೪). [ಕೀಳ$_2$ (< ಕೀಟ) + ಜನ]

ಕೀಳರಿಮೆ (ನಾ). ತಾನು ಕಡಿಮೆಯವನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಆ ಆಸೆ ಅವನ ಕೀಳರಿಮೆಯನ್ನೂ ಮೆಚ್ಚಿ ಕುಣಿಯಹತ್ತಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೯೬) ; ತಿಮ್ಮನ ಮುಂದೆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೀಳರಿಮೆ ಬಂದರೆ ಏನಾಶ್ಚರ್ಯ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೩೯). [ಕೀೞ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಅರಿಮೆ$_0$]

ಕೀಳಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟದಾಗು ; ಕಳಪೆಯಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಕಾಳಗದ ನಲ್ಮೆಯಿಂದೀಳಿಗೆಯು ಕಯ್ತಪ್ಪಿ ಕೀಳಾಯ್ತು ನಾಡು (ಕಾಲೂರ. ೩೯-೪೬). [ಕೀೞ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಆಗು$_1$]

ಕೀಳಾಣಿ (ನಾ). ಕಳಪೆಯ ಚಿನ್ನ; ಮಿಶ್ರಲೋಹ: ಅಣೆಗಪಜಯ ವಿಲ್ಲಲೇ ಕೀಳಾಣಿ ಟಂಕದೊಳಿಲ್ಲಲೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೪೪).
[ಕೀಳ್$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಆಣಿ$_{1}$?]

ಕೀಳಾದಿಗೆ (ನಾ). ಅಂಗಳದಲ್ಲಿಯ ಕಟ್ಟೆ; ಗುಡಿಸಲಿನ ಮುಂಭಾಗ (?) : ಶಿವಭಕ್ತರಂ ಕಾಣದೆ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟು ಬಂದೊಬ್ಬ ಜೈನನ ಕೀಳಾದಿಗೆಯೊಳಿರ್ದು ನಿತ್ಯನೇಮವಂ ಮಾಡುತ್ತಮಿರ್ಪಲ್ಲಿ (ನಾಚಿರಾ. ೧೭೮-೧೩). [ಕೀಳ್$_{4}$ + ಆದಿಗೆ$_{0}$]

ಕೀಳಾರಂಭ (ನಾ). ಕುತ್ಸಿತ ವೃತ್ತಿ; ಕೀಳು ವ್ಯವಸಾಯ: ತಾಳಾಂಕನೆ ಹಲಹಿಡಿದು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಸೀಳಬಲ್ಲವ ಕೇಳ್ದು ನಿನಗೆ ಕೀಳಾರಂಭ ಬೇಡೆಂದು ವಿಘ್ನೇಶ ಹೇರಾಳಂಬ ಕರೆದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ (ಮೋಹತ. ೩೮-೪೮). [ಕೀಳ್$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಆರಂಭ]

ಕೀಳಾಳ್ 'ಕೀೞಾಳ್' ನೋ.

ಕೀಳಾಳು 'ಕೀೞಾಳ್' ನೋ.

ಕೀಳಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಿರುಗುಟ್ಟಿಸು: ದಿಗಿಭಮ ನೊತ್ತಿ ಕೀಳಿಡಿಪನಗ್ಗದ ಕೇಸರೀವೋಲೆವಾಯ್ದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೪೫; 1122); ಉಡಿವಂ ಚಕ್ರವನಳ್ಕಿಪಂ ಜವನನಾದಿದ್ದ(ಗ್ದ)ಂತಿಯಂ ಕೂಡೆ ಕೀಳಿಡಿಪಂ (ಕಇ. IV, ೧-೬೫; 1704). [ಕೀಳಿಡು$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೀಳಿಡು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಅರಚು; ಕೂಗು; ಕಿರಿಚು: ಕೀಳಿಡೆಯಿಡೆ ಗಂಟಲಂ ಮುಱಿದನೊರ್ವನಯೆ ನಿರ್ಘೃಣನೆನ್ನ ತಂದೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೪); ಶರಭಮುಂ ನೂಱನಿನ್ನೂಱನತ್ಯುತ್ಸವದಿಂ ಕೀಳಿಟ್ಟು ಪೇೞ್ೞುವೆನೊ ಧರಣಿಯಂ ಪೊಯ್ವನೋ ತೂಂತುವೋಗಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೮೩); ಕೋಡೊಳಿತ್ತಿ ಕಟ್ಟದ ಮದದಂತಿಯಂ ಬಿಡದೆ ಕೀಳಿಡೆ ಕೀಳಿಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೀೞಿಡೆ ಗೀೞಿಡೆ]ಕೊಂಡುದಾ ಗಜಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೧೩೬); ಕೆಸಱೊಳಿರ್ದ ಪಸುವಿನಂತಿರೆ ದಶಮುಖಂ ಕೀಳಿಟ್ಟೊರಲೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೫೫ ವ); ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ತಳಮಳಗೊಂಡು ... ಕೀಳಿಟ್ಟು ಕರೆದ ಮೇಲೆ (ಜಯಂತ. ೨೭೯). [?]

ಕೀಳಿಡು$_{2}$ 'ಕೀೞಿಡು' ನೋ.

ಕೀಳಿಲ್ 'ಕೀೞಿಲ್' ನೋ.

ಕೀಳಿಲು 'ಕೀೞಿಲ್' ನೋ.

ಕೀಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಿತ್ತು ತೆಗೆಸು: ಕೀಳಿಸಿದ ನರಮನೆಯ ಹೇಮದ ತಾಳಮರ ಹದಿನಾಲ್ಕನಧ್ವರ ಶಾಲೆಯಿದಿರಲಿ ತೋರಣಸ್ತಂಭಂಗಳಹವೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೪೮); ಕಳೆ ಕೀಳಿಸಿ ಆಯಿತೆ (ಚೆಂಗಾಳ್ಪ. ೨೩೫). ೨. ಅಗೆಸು; ತೋಡಿಸು: ಒಂದು ಬಾವಿ ಕೀಳಿಸಿದರು (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೧೦). ೩. (ಆಲಂ) ಕಿವಿಯನ್ನು ಕೊರೆ; ಕಿವುಡುಗೊಳಿಸು: ಬಯಲಾಟದ ಚಂಡೆಮದ್ದಳೆ ಸಿನಿಮಾದ ಹಾಡುಗಳೂ ಕಿವಿ ಕೀಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಭ್ರಾಮಾನ. ೨೪೮). [ಕೀಳ್$_{1}$ (< ಕೀೞ್$_{1}$) + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೀಳು$_{1}$ 'ಕೀೞ್$_{1}$' ನೋ.

ಕೀಳು$_{2}$ 'ಕೀೞ್$_{2}$' ನೋ.

ಕೀಳು$_{3}$ (ನಾ). (ಕಣ್ಣಿನ) ಮಲ; ಪಿಸುರು (?) : ನಳಿಯದ ಕುಷ್ಮಿಕೆ ದೊಡ್ಡಿದ ಮೊಳಕಾಲ್ ಸನಾಕ್ಷಿ ರೂಢಿದುರ್ಗಂಧಂಗಳ್ ಕೊಳೆನಾರ್ಪೊಡೆ ಕೀಳುಂ ಕಾಲ್ಕೊಳಿಯದ ಮುಱಿಯರಿದು ಮೂಱು ಸಂವತ್ಸರಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. XIV ಪಂ); ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕೀಳು ಕಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯ ಮರಿಗೆ ಮೂರುವರುಷಕ್ಕೆ ಅಳಿವು ತಪ್ಪದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೩೩-೧೦). [?]

ಕೀಳುಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ನೀಚಕರ್ಮ: ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಅಲ್ಪ ಕೀಳುಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ (ಜಗದಾ. ೨೧೩). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಕರ್ಮ]

ಕೀಳುಕಳೆ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಕಳೆ; ಕಳಪೆ ಕಸ: ಕೀಳುಕಳೆಯ ಕಿತ್ತುಬಿಸುಟು (ವಿಸೀಗೀ. ೮೧-೧೫).
[ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಕಳೆ$_{2}$]

ಕೀಳುಕೋಟೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕೋಟೆ; ಕೋಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗ: ಕೀಳುಕೋಟೆಯೊಳೊಬ್ಬ ಆಗಸಾಲ ಸತ್ತರೆ ಮೇಲುಕೋಟೆಯೊಳೊಬ್ಬ ಆಗಸತಿ ಅಳುವಳು (ಪುರಂದ. ೨-೧೨-೩).
[ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಕೋಟೆ (< ಕೋಂಟೆ)]

ಕೀಳುಗ (ನಾ). ಕೀಳಾದವನು; ಅಧಮ; ನೀಚ: ಹಾಳುಗನಾಂ ಕಾಳುಗನಾಂ ಕೀಳುಗನಾಂ ಏಳು ಬೇಲಿಯಂ ಕಳಿದವನಾಂ (ಶಂಕಕಂ. ೧೦೨). [ಕೀಳು$_{3}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + -ಗ$_{3}$]

ಕೀಳುಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸುವ ನೋಟ; ತಿರಸ್ಕಾರ ದೃಷ್ಟಿ: ಈ ಮನೇಲಿ ನಿನ್ನನ್ನ ಕೀಳುಗಣ್ಣಿಂದ ನೋಡೋಕೆ ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ವಂಶವೃ. ೧೭೬). ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ: ಈ ರಸದಲ್ಲಿ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ... ಹಚ್ಚೆ ಕೀಳುಗಣ್ಣು ತೀರ್ಗುಂ (ವಿಷ್ಣೈವಿ. ೮೩).
[ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೀಳುಗಯ್ಯು 'ಕೀಳ್ಗಿಯ್' ನೋ.

ಕೀಳುಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಾಲುವೆ; ತಳಗಾಲುವೆ: ಚತುಸೀಮೆ ಕಾಲುವಳಿ ಕೀಳುಗಾಲುವೆ ... ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜದ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೭-೧೪; 1577).
[ಕೀಳು$_{3}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕೀಳುಗಾಳಿ 'ಕಿಗ್ಗಾಳಿ' ನೋ.

ಕೀಳುಗೊರವ (ನಾ). ಕೀಳುತರಗತಿಯ ಗೊರವ; ಅಲ್ಪನಾದ ಶೈವ ಸಂನ್ಯಾಸಿ: ಕೇಳು ಕಿಲ್ಬಿಷವಿವು ನಮಗೆ ಭೂಪಾಲ ಮುಟ್ಟಲು ಬಾರದೆನಲಾ ಕೀಳುಗೊರವಂ ಮೆಲುತ ಕೊಟ್ಟೆಂಜಲ ಕಡಲೆಯಿಂದ (ಬಸಪು. ೩೭-೬೭). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಗೊರವ]

ಕೀಳುಗೊಳಿಸು (ನಾ). ಕೀಳಾಗಿ ಮಾಡು; ಅವಮಾನಿಸು: ನಾವು ಈ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೀಳುಗೊಳಿಸಿರುವೆವು, ಕೀಳುಗೊಳಿಸಿರುವೆವು (ವಿಚಾಮಂ. ೬೩). [ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ಕೊಳ್$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೀಳುಜಾತಿ 'ಕೀೞ್ಜಾತಿ' ನೋ.

ಕೀಳುದನಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ದನಿ; ತಗ್ಗಿದ ದನಿ: ಹೇಳಿದನು ಬಳಿಕವನು ನಡೆದು ಹೋದುದನಾಹಾ ಕೀಳುದನಿಯಲಿ (ಇಂಗೀತ. ೪೫-೧೦).
[ಕೀಳು$_{2}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ದನಿ]

ಕೀಳುದರ್ಜೆ (ನಾ). ಹೀನತರಗತಿ; ಕೆಳಗಿನ ಮಟ್ಟ: ಹರಿದಾಸರ ಅನುಭವದ ನುಡಿಗಳಾದ ಪದಗಳೆಂದರೆ ಕೀಳುದರ್ಜೆಯ ಪ್ರಾಕೃತಪದವೆಂಬ ಭಾವನೆ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ... ಬೆಳೆಯಿತು (ಜಗದಾ. ೧೪೭); ನಗರದ ಕೀಳುದರ್ಜೆಯ ವಿಟ - ವಿದೂಷಕ - ಲಂಪಟರಿಗೆ ಅದು ವಿಹಾರ ಸ್ಥಾನ (ಬಾಣಅ. ೧೫೨).
[ಕೀಳು$_{3}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ದರ್ಜೆ]

ಕೀಳುದಲೆ 'ಕಿೞ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕೀಳುದಲೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ) ತಲೆತಗ್ಗಿಸು; ಕೆಳಮೊಗವಾಗು: ಪರಮಾತ್ಮನುನ್ನತ ಲೀಲೆಯನು ಹೇಳುವಡೆ ನಿಗಮಾನಂತ ಕೋಟಿಗಳು ಕೀಳುದಲೆಗೊಂಡವು (ನಭಾಗ. ೨-೪-೧೦).
[ಕೀಳುದಲೆ (< ಕಿೞ್ತಲೆ) + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕೀಳುದಸೆ (ನಾ). ಕೀಳುಮಟ್ಟ; ದೀನಾವಸ್ಥೆ: ಕೀಳುದಸೆಯವರನುದ್ಧರಿಸದವ ಹೊಲೆಯ (೧೪ವಿಂ. ೧೬-೭).
[ಕೀಳು$_{3}$ (< ಕೀೞ್$_{2}$) + ದಸೆ]

ಕೀಳುದಾನ (ನಾ). ೧. ಅಪಾತ್ರದಾನ. ೨. ಕೆಳಗೆ ಸುರಿಯುವ ಮದೋದಕ: ಓಲಗಕೆ ಬರುತಿಪ್ಪ ಕರಿಗಳ ಕೀಳುದಾನದಿನೆಸೆವ ತುಂಬಿಯು ಲೋಲಭೂಪರ ರತ್ನ ಭೂಷಣವೆನಿಸೆ ರಜದಿಂದ ಮೇಲೆ ಹುಡಿಯಿಡೆ (ಸಂಭಪ. ೨೪–೬). [ಕೀಳು₃ (< ಕೀೞ್₂) + ದಾನ]

ಕೀಳುದೆಸೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಸ್ಥಳ; ಕೆಳಭಾಗ: ಕಟಿ ಮೊದಲಾದ ಕೀಳುದೆಸೆಯಲ್ಲಿ ಸಂದಿನ ಭೇದ (ಸರ್ವವ. ೨೧–೧೧೧). ೨. ಹೀನಾವಸ್ಥೆ; ದುರವಸ್ಥೆ. [ಕೀಳು₃ (< ಕೀೞ್₂) + ದೆಸೆ₂]

ಕೀಳುನಾಡು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನಾಡು; ಅಧೋಲೋಕ; ಪಾತಾಳ: ನಡುನಾಡು ಮೇಲ್ನಾಡು ಕೀಳುನಾಡೆಂಬ ಮುಪ್ಪೊಡವಿಯೊಡೆಯನ ಹೆಮ್ಮಗಗೆ ತಡೆಯುಂಟೆ ನಿನಗೆ (ಭರಚ. ೪೪–೬೬).

[ಕೀಳು₃ (< ಕೀೞ್₂) + ನಾಡು]

ಕೀಳುನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕು; ಊಳಿಗದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲು: ಆ ಸೆಟ್ಟಿಕಾಬಿ ಮಾದಂಣಸೆಟ್ಟಿ ಉಡುವರ ಬಳಿಯ ತಂನ ಕುಟುಂಬ ಕೀಳು ನಿಂದು ಬಾಳುವ ತಂನ ಕುಟುಂಬ ವಿಟ್ಠಲ ಮೊದಲಾದ ಅಳಿಯಂದಿರು ಸಹಿತವಾಗಿ . . . ಧಾರೆಯನೆರದು ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೩–೨೦; 1400). [ಕೀಳು₃ (< ಕೀೞ್₂) + ನಿಲ್]

ಕೀಳುನುಡಿ 'ಕಿಟ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಕೀಳುಪಚ್ಚೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಬೆಳೆ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಬೆಳೆ (?): ಬಾಳೆ ಬದನೆ ಮುಂತಾದ ಏನುಳ್ಳ ಕೀಳುಪಚ್ಚೆ ತೃಣ ಕಾಷ್ಠ ಮುಂತಾದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೨೮; 1431). [ಕೀಳು₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಪಚ್ಚೆ]

ಕೀಳುಪಾಯ (ನಾ). ಕೆಳ ಪಾಯ; ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದು (?): ಈ ಕಸಬೇಕೆರೆ ಹಿಂದೆ ಕೀಳುಪಾಯ ಹಂತದಲ್ಲಿರುವ ದೈವದಗದ್ದೆ ಅಯಾಚಿತರ ಗದ್ದೆಯಂಬದಾಗಿಯಿರುವ ದೇವರಾಯ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೨೧೪–೨; 1817). [ಕೀಳು₃ (< ಕೀೞ್₂) + ಪಾಯ₁]

ಕೀಳುಪೈರು (ನಾ). = ಕೀಳುಪಚ್ಚೆ: ಈ ಸಲ ಕೀಳುಪೈರನ್ನು ಹಾಕೋಣೋ ಮೇಲುಪೈರನ್ನು ಹಾಕೋಣೋ ಎಂದು ಕೇಳಿದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೩೫). [ಕೀಳು₃ (< ಕೀೞ್₂) + ಪೈರು (< ಪಯಿರ್)]

ಕೀಳುಫಲ (ನಾ). ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ ಫಲ; ಅನಿಷ್ಟವಾದ ಫಲ: ಕಾಲ ದಲಿ ಮಾಡಿದರೆ ಕರ್ಮವದೇಳಿಗೆಯ ಸತ್ಕರ್ಮ ಸಿದ್ಧಿಯು ಮೇಲೆ ಕರ್ಮವ ತಾನಕಾಲದ ತಲಹಿನಲಿ ಮಾಡೆ ಕೀಳುಫಲವಹುದು (ಸಂಭಪ. ೮–೫೬).

[ಕೀಳು₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಫಲ]

ಕೀಳುಬಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಯೋಚಿಸು; ಕೆಡುಕು ಬಗೆ: ಇದ ರಿಂದ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಕೀಳುಬಗೆಯಬೇಡ (ಜಯಂತ. ೨೦).

[ಕೀಳು₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಬಗೆ]

ಕೀಳುಮಂದಿ (ನಾ). = ಕೀಳುಜನ: ಬೀದಿಯ ಕೀಳುಮಂದಿಯ ನಡುವೆ . . . ಅರಸಿಯರು ಅಳುತ್ತ ಹೊರಹೊರಡಬೇಕಾಯಿತು (ಭಾವಮಣಿ. ೧೪೬). [ಕೀಳು₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಮಂದಿ]

ಕೀಳುಮಟ್ಟ 'ಕೀಳ್ಮಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೀಳುಮನ್ನೆಯ (ನಾ). ತುಚ್ಛನಾದ ಮನ್ನೆಯ; ಕ್ಷುದ್ರಮಾನ್ಯ ದವನು: ಕೈಲಾಸದಂತಹ ಮೇಲುದುರ್ಗಮದೆಮಗಿರಲ್ಕೀ ಕೀಳು ಮನ್ನೆಯರಂತೆ ವನದುರ್ಗದೊಳಗಿರಲೇಕೆ (ಬಸವು. ೧೬–೨೯).

[ಕೀಳು₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಮನ್ನೆಯ]

ಕೀಳುಮಾಡು 'ಕಿಟ್ಮಾಡು' ನೋ.

ಕೀಳುಮಾತು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತು: ನೀಚತನದ ಮಾತು; ಕ್ಷುದ್ರ ವಾದ ಮಾತು: ಖೂಳರಧಮರ ಕೀಳುಮಾತಿಂಗೇಕೆ ಮರುಳಾದೈ (ಬಸವು. ೨೧–೨೩). [ಕೀಳು₃ (< ಕೀೞ್₂) + ಮಾತು₁]

ಕೀಳುಮೇಲು 'ಕೀಟ್ಮೇಲ್' ನೋ.

ಕೀಳುಲೋಕ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ; ಅಧೋಲೋಕ: ಮಂಗಳ ವನು ಕಳುಹಲಿ ಬರುವಮಂಗಳವನು ಮೆಟ್ಟಿ ಕೀಳುಲೋಕಕಿಳುಹಲಿ (ಪಾರಸಿ. ೧೦–೨೩೬). [ಕೀಳು₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಲೋಕ]

ಕೀಳುವಳಿ (ನಾ). ಉಪಗ್ರಾಮ; ಕಿರುವಳ್ಳಿ (?): ಶ್ರೀ ಚಂನ ಕೇಶವ ಪೂರಮೆಂಬ ಸರ್ವಮಾನ್ಯದ ಗ್ರಾಮವನೂ ಅದಕೆ ಸಲುವ ಕೀಳು ವಳಿ ಆ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಹಳಿಪಳಿ ಮುಂನ್ನಾದ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಮ್ಯ ಸಯಿತವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೦೫–೭; 1543).

[ಕೀಳು₂ (< ಕೀೞ್₂) + ವಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಕೀಳುವಾಸಿ (ನಾ). ತಗ್ಗುವಿಕೆ; ಇಳಿವರಿ: ಅದರ ಮೇಲಿಂದ ದೇಶ ವಿದೇಶಗಳು ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಮೇಲುವಾಸಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೋ, ಕೀಳುವಾಸಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದೋ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, 1555). [ಕೀಳು₃ (< ಕೀೞ್₂) + ವಾಸಿ]

ಕೀಳುಹಜಿಽವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (?).

[ಕೀಳು₃ (< ಕೀೞ್₂) + ಹಜಿಽವೆ]

ಕೀಳೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೀಳೂರು ಅಜಿಽ ಯೂರು ಹಜಿಽಗೆ . . . ಗಾವುಣ್ಣವೃತ್ತಿಯುಮುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೫೧; 1085). ಮೂಡಲು ಕೀಳೂರ ಹಳ್ಳವನ್ನು ಬರಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೭೯; 1177).

[ಕೀಳ್₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಕೀಳೂಳಿಗ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಚಾಕರಿ: ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ನೀನೊಬ್ಬ ಕೀಳೂಳಿಗದ ಕೀಟಕವು ಮಾತ್ರ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧–೨೧).

[ಕೀಳು₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಊಳಿಗ (< ಊೞಿಗ್ಯ)]

ಕೀಳಿಲೆ 'ಕೀಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕೀಳೆಳೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಭೂಮಿ; ಅಧೋಲೋಕ; ಪಾತಾಳ: ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ ಕೂಗಿ ಪೇಳುವುದು ಕೇಳುವುದೇ ಕೀಳೆಳೆಯೊಳ್ ನಿನ್ನ ಕಿವಿ ತಾಗಿ (ಪಾರಸಿ. ೨೪–೫೪೪). [ಕೀಳ್₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಎಳೆ₃]

ಕೀಳೇರಿ 'ಕೀಟೇರಿ' ನೋ.

ಕೀಳೊಕ್ಕಲು 'ಕೀಟೊಕ್ಕಲ್' ನೋ.

ಕೀಳೊಡಲು (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಕೆಳಹೊಟ್ಟೆ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ: ಕಡುಗವನುಗಿದು ತನ್ನಯ ಕೀಳೊಡಲಾ ಬಗಿದ ಕರುಳ ನೀವೆನೆನುತಾಗಳಿನೊಳು ಬಗೆದನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೭೧).

[ಕೀಳು₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಒಡಲ್]

ಕೀಳೊರೆ₁ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಹೇಳಿಕೆ, —ಮಾತು; ಕೆಟ್ಟನುಡಿ: ಕೀಳೊರೆಯ ನುಡಿಯ ಬಳಿಯಟ್ಟಿದಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೮ ೨೬).

[ಕೀಳ್₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಒರೆ₄]

ಕೀಳೊರೆ₂ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಒರೆ, —ಕತ್ತಿಯ ಕೋಶ: ಬಾಕೊಂದು ಕೀಳೊರೆಯೊಳ್ ದೊರ್ಡಡಂ ಪೊಳಕೆಸೆಯದಿಹುದೇ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೮–೨೭೧).

[ಕೀಳ್₂ (< ಕೀೞ್) + ಒರೆ₆ (< ಒಜ಼ೆ₂)]

ಕೀಳ್ಕಂಬಿ (ನಾ). ಕಡಿವಾಣದ ಕಂಬಿ: ಬಜಿಽಗಡಗ ಕೀಳ್ಕಂಬಿ ದುಕ್ಕುಡಿಯುಜುಗು ಗಡಿಯಣ ಮೊಗವಡಂಗಳು ತುರಗವದನದ ಲೊಪ್ಪಿರಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪೮). [ಕೀಳ್₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಕಂಬಿ]

ಕೀಳ್ಕೆ (ನಾ). ಕೀಳುವಿಕೆ; ಉತ್ಪಾಟನ: "ಲುಂಚ – ಅಪನಯನೇ, ಕೀಳ್ಕೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೧). [ಕೀಳ್₁ (< ಕೀೞ್₁) + -ಕೆ]

ಕೀಳ್ಕೆಳಗು (ನಾ). ತೀರ ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ: ಅದರ ಕೀಳ್ಕೆಳಗಣ ಕಲ್ಲೋ ವರಿಯಲ್ಲಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೮೨–೧೨). [ಕೀಳ್₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಕೆಳಗು]

ಕೀಳ್ಕೆಱೆ 'ಕಿಟ್ಕಿಱೆ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಗಟ್ಟೆ (ನಾ). (?) : ಕತ್ತಲೆ ಕಿಟ್ಟಲೆ ಕಿಟಿಂದಲೆಯಾಗೆ ಪೊಱಗು ಮೊಳಗುಂ ಕೀಳ್ಗಟ್ಟೆಯಂತೆಸೆವ ಬೆಟ್ಟಂಗೆ ಬಳೆಗವನಿಕ್ಕಿದ ಬೀಟ್ವ ಕಂಡಿ ಗಳಂ ಪೆಣದ ಪೇರಟ್ಟೆಯೊಟ್ಟಲಿಂ ಮುರ್ಚಿ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೪ ವ). [?]

ಕೀಳ್ಗಟ್ಟು 'ಕಿಟ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೀಳ್ಗಡೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಡೆ ; ಕೆಳಭಾಗ : " ಅಧಃ = ಕೀಳ್ಗಡೆಯಲ್ಲಿ " (ಬಾಹಟೀ. ೨-೧-೮೧ ವ) ; ಒಡನೆ ಕೀಳ್ಗಡೆ ತಂತಿಯೊಳು ಬಲಗೈವೆರ ಳೊಡರಿಸೆ ಪಾಡಿದಳೊಲಿದು (ಭರಚ. ೧೧-೩).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಕಡೆ$_2$]

ಕೀಳ್ಗಣ್ಬು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು ; ಕಡೆಗಣಿಸು : ನುಸಿಗಳಿಗೆ ಕೀಳ್ಗಣ್ಬ ಸುಗ್ರೀವ ಜಾಂಬವ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೩-೪೨೨).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಕಣ್ + -ಬು]

ಕೀಳ್ಗಣ್ಣು 'ಕಿಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ಗುಂಟೆ 'ಕಿಟ್ಗುಂಠೆ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನರಳು : ದಯೆಯಿಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡುಂ ಕೀಳ್ಗುದಿವರನಾ ಕೀಳಿಲಿಂ ಬಳಿಕೆ ರೂಢಿಸುತೆ ಪಾಸಟಿಕೆಯಂ ಪುದುವಿನಾ ನಣ್ಪನೆಲ್ಲರುಮಂ ಕವಿ ಸತ್ಯಲೋಕದೊಳಾಳ್ವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೨-೩೦).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಕುದಿ$_1$]

ಕೀಳ್ಗೆಯ್, ಕೀಳುಗಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು ; ಕಡೆಗಣಿಸು ; ಅವಮಾನಿಸು : ನನ್ನನ್ನು ಕೀಳಿದವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ ; ಕೀಳ್ಗೆಯ್ದ ವರೂ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ (ಮಂಗಾಪು. ೪೨). **ಕೀಳುಗಯ್ಯು** : ಇದು ಅವನ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನೇನು ಕೀಳುಗಯ್ಯುವುದಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೦).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೀಳ್ಚೆಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಚೆಲ್ಲು : ಸಮೀರದುತ್ಕಟದಿ ಕಿರುಮರುಡಿಚಯ ನೆಲವೆಣ್ಣು ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾ ಮುದದಿಯಾಡುವಳೊಯಂಬಂತೆ ಕೀಳ್ಚೆಲ್ಲಿದವು (ನ ವ ಮೊ ೯. ೨೯-೬೨).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಚೆಲ್ಲು (< ಚೆಲ್)]

ಕೀಳ್ತರಿ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು : ಮಹಾಪಾತಕಿಗಳಾದವರಂ ಬನ್ನಂಬಡಿಸಿ, ಕಣ್ಮೂಗು ತುಟಿ ಕಿವಿ ಕೈಕಾಲ್ಮುಂತಾದುವಂ ಕೀಳ್ತರಿದು ಕೊಯ್ದು ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸಬೇಕು (ಭಾರಶಾಂ. ೧೪-೮೫).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ತರಿ$_1$ (< ತಱಿ$_1$)]

ಕೀಳ್ತು 'ಕೀೞ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೀಳ್ದಾರಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದಾರಿ ; ಹೀನಮಾರ್ಗ : ಕೀಳ್ದಾರಿಗೆ ಹೋಗುವ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೆ ಇದ್ದೀತು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೬೭).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ದಾರಿ$_1$]

ಕೀಳ್ನಾಯ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನಾಯಿ ; ಹೀನವಾದ ನಾಯಿ : ಕೀಳ್ನಾಯ್ಗಳಂ ನಿರುತಂ ಭೋಜ್ಯವಿಶೇಷಮಿತ್ತು ಪೊರೆವರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೭೫). [ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ನಾಯ್]

ಕೀಳ್ನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳೆಣಿಸಿ ಮಾತನಾಡು ; ಹೀಯಾಳಿಸು : ಕುಲಜರೂ . . . ಹಿತರೂ ಆದವರನ್ನು ಈ ಸಭಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮದಿಸಿ ಕೀಳ್ನುಡಿವೆಯಲ್ಲ (ಭಾಮಣಿ. ೧೬).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ನುಡಿ$_1$]

ಕೀಳ್ನೆಲ (ನಾ). = ಕೀಳೆಳೆ : ಬಾಳ್ವೊಲದೆ ಮೇಲ್ನೆಲದ ಪುರುಳನೆಣಿಸಿದ ದೊಡ್ಡನಾಳ್ದ ಕೀಳ್ನೆಲದ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳೀನ ಮಾಳ್ಪಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೫೫-೩೪೧). 'ಮೇಲ್ನೆಲ' ಪರಾ.

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ನೆಲ]

ಕೀಳ್ನೋಟ (ನಾ). ಕೆಳಗಿರಿಸಿದ ದೃಷ್ಟಿ ; ಕೆಳನೋಟ ; ಅಧೋ ದೃಷ್ಟಿ : ಆಲಿಗಳ ಕೀಳ್ನೋಟದೊಲಹಿನ ಮೌಳಿಯುಬ್ಬೆಯ ಸೂಲ ದುಗುಡದ ಜಾಳಿಗೆಯ ಜಡಮನದಲಿದ್ದನು ಕೌರವರರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೧). [ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ನೋಟ]

ಕೀಳ್ಪಡಿ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಹೋಲಿಕೆ ; ಹೀನೋಪಮೆ : ಮೊಗಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರನೊಳ್ನುಡಿಗೆ ಮನೋಜ್ಞ ಕೀರಶಿಶು ಕರ್ಪುರ ಕುರುಳ್ಗೆಳದುಂಬಿವಿಂಡು ಕೀಳ್ಪಡಿಯೆನಲೆಂತು ಬಣ್ಣಿಸುವೆನಾ ಸುಕುಮಾರಿಯಂ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೮೫).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಪಡಿ$_7$]

ಕೀಳ್ಪಡಿಸು 'ಕಿಟ್ಪಡಿಸು' ನೋ.

ಕೀಳ್ಪಡು 'ಕಿಟ್ಪಡು' ನೋ.

ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೀಳುಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಹೀನಜನ್ಮಿ : ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟಿ ನೀನೆಂದು ತೋರಿ ಬರೆ ಎಂದುಂ (ಮೂರುನಾ. ೧೩೩-೧೧೧೬).

[ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟು + -ಇ$_2$]

ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೀಳುಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ ; ನೀಚ ಜನನ : ತಾನಾಕೆ ಹೆಣ್ಣ ಬಲು ಹೆಮ್ಮೆಯಲಿ ನಾಚಿಯಾಳೆನ್ನ ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟಂಗೆ (ಮೂರುನಾ. ೧೩೪-೧೧೩೪).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಪುಟ್ಟು$_3$]

ಕೀಳ್ಪೆಣ್, ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣು (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಹೆಣ್ಣು ; ನೀಚ ಹೆಂಗಸು : ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣೊಳೊಂದಿರ್ದೆ ಕಾಮುವಶತೆಯಲಿ ಕಳೆದವೆಂಭತ್ತೆಂಟು ವರ್ಷಂಗಳು ತದೀಯ ನಿವಾಸದಲಿ (ನಿ ಭಾ ಗ. ೬-೧-೧೫). **ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣು** : ಪೊಡವಿ ಹೊರುವುದೆ ಶಿವಶಿವಾ ಕಳುಗುಡಿವ ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣನಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಪಡೆದ ದೋಷಿಯನೆನ್ನನೆಂದನು ಮಱುಗಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೩೦) ; ಏಕಿಂತು ಮೈಮೇಲೆ ನುಗ್ಗುವೆ ? ಆಸೆಬುರುಕಿ, ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣು (ಚಂದ್ರಸ. ೩೧).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಪೆಣ್]

ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣು 'ಕೀಳ್ಪೆಣ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ಪೊಡೆ 'ಕಿಟ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಬಯಕೆ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಬಯಕೆ : ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಕೀಳ್ಬಯಕೆಗಳೂ ಕೆರಳುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೨೪೭).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಬಯಕೆ]

ಕೀಳ್ಬಯಲು 'ಕಿಟ್ಬಯಲ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮಟ್ಟ, ಕೀಳುಮಟ್ಟ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟ ; ಹೀನದರ್ಜೆ ; ಕೆಳದರ್ಜೆ : ವೃತ್ತಿ ಕೌಶಲ್ಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಕೀಳ್ಮಟ್ಟದ್ದಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೭೬). **ಕೀಳುಮಟ್ಟ** : ನಮ್ಮ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಕೇವಲ ಕೀಳುಮಟ್ಟದ ಜನರಂಜನೆಗೆ ಇಳಿಯಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೫೪).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಮಟ್ಟ]

ಕೀಳ್ಮದ 'ಕಿಟ್ಮದ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮನ 'ಕೀಟ್ಮನ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮಲೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಗುಡ್ಡ ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಬೆಟ್ಟ : ಮಲೆಯಂ ಕೀಳ್ಮಲೆಮಾಡಿ ಸಾಂತಳಿಗೆಯಂ ನಿಶ್ಚಿಂತದಿಂದಾಳ್ವಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೧-೧೮ ; 1149). [ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀೞ್$_2$) + ಮಲೆ$_2$]

ಕೀಳ್ಮಾಡು 'ಕಿಟ್ಮಾಡು' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮಾನಿಸ 'ಕೀಳ್ಮಾನಿಸ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮೆ 'ಕೀೞ್ಮೆ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮೇಲು 'ಕೀೞ್ಮೇಲ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮೊಳೆ 'ಕಿಳ್ಮೊಳೆ' ನೋ.

ಕೀಳ್ವಟ್ಟಿಲ್ 'ಕೀಟ್ವಟ್ಟಿಲ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ದಾರಿ: ವಡ್ಡರಾವುಳ[ದ] ಕೀಳ್ವಟ್ಟೆಯ ಸುಂಕಮನ್ (ಎಇ. XIX, ೧೮೮-೧೨; 1079); ನಡೆಗೊಂಡನಡವಿ ಕೀಳ್ವಟ್ಟೆಯೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೭-೫೩). ೨. ಕೆಟ್ಟದಾರಿ; ನೀಚ ಮಾರ್ಗ; ಹೀನವಾದ ನಡತೆ: ಎನ್ನಸವತಿಯಂ ಕುಟಿಲಮಾರ್ಗದಳ ಕೀಳ್ವಟ್ಟೆಯಂಗನೆಯ ತಲೆಯೇಱಿಸಿದೆ (ವೀಶೈಪು. ೫-೨೦-೧).
[ಕೀಳ್₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಬಟ್ಟೆ₁]

ಕೀಳ್ವಡಿಸು 'ಕಿಬ್ಬಡಿಸು' ನೋ.

ಕೀಳ್ವಣ್ಣ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ವರ್ಣ; ಹೀನಕುಲ: ಕೀಳ್ವಣ್ಣದ ಹೆಣ್ಣು (ವಿಗಡ. ೧೨-೫); ಅಂತಹ ಕೀಳ್ವಣ್ಣದ ಹೆಣ್ಣಲ್ಲ, ಅವರು ತುಂಬ ದೊಡ್ಡವರು (ಸವತಿ. ೨೬).
[ಕೀಳ್₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಬಣ್ಣ]

ಕೀಳ್ವರಿಜು (ನಾ). ಹೀನವಾದ ರೂಪ: ಕಾವ್ಯಕರುಣಾರಸದ ಲಹರಿಯ ಹರಿಯ ಸಿರಿಯ ಕರಪದ್ಮ ಚುಂಬನಕೆ ನಿನ್ನ ಕೀಳ್ವರಿಜಳಿದು ಮತ್ತೆ ಹೃದಯದ ಲಸದ್ರೂಪಂ ಮೆರೆಯದಿಹುದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೫-೮೯).
[ಕೀಳ್₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಪರಿಜು]

ಕೀಳ್ವಳಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಂಶ; ಹೀನವಾದ ಕುಲ: ನಾನು ಅಂತಹ ಕೀಳ್ವಳಿಯ ಮಲಿನಾಂಗನೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೫-೧೬).
[ಕೀಳ್₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಬಳಿ₃ (< ಬೞಿ₃)]

ಕೀಳ್ಮಾನಿಸ, ಕೀಳ್ಮಾನಿಸ (ನಾ). ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ; ಕ್ಷುದ್ರ ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ: ಕೀಳ್ಮಾನಿಸರಶ್ರಾಂತಮುಗುಳ್ವ ಶರಾವಂಬೊಲ ಮರ್ದ ವೇಶ್ಯಾಧರಮಂ ತಳ್ವದೆ ಚುಂಬಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೮೦); ಕೀಳ್ಮಾನಿಸಂಬೊಲೊಡನೀತನೀ ತೊರವೆಲ್ಲಿ? (ಸೌನಂದ. ೬-೧೯). **ಕೀಳ್ಮಾನಿಸ**: ಕರುಬುವರ್ ಕೀಳ್ಮಾನಿಸರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೨-೨೯೩).
[ಕೀಳ್₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಮಾನಿಸ]

ಕೀಳ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಕಡಿಮೆ ಬೆಳಕು; ಮಂದಕಾಂತಿ: ಘಹಾವಾನರನ ಮೆಯ್ಮೆಳಲ್ ಕೇಳ್ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರಂ ಕರ್ಪುಗೆಟ್ಟು ನಸು ಬಿಳ್ಪಿದುದು ಕಾಂತಿಯೊಂದಕೆ ಪುಟ್ಟದಾ ಛಾಯೆಯಿನ್ನೊಂದು ಕೀಳ್ವೆಳಗಿಗಿನಿತೆ ಬೆಳ್ಪೇರ್ವವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩೨-೩೨೯).
[ಕೀಳ್₂ (< ಕೀೞ್₂) + ಬೆಳಗು₂]

ಕೀಱಿಡು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿರಿಚು; ಕೂಗು: ಏಱಿ ನೆಲಪಂ ಮನಂ ಬಿಡೆ ತೋಱುವ ನೂಱಿಂಟು ತೆಱದ ನೆಲಪಿನ ಕಾಲಂ ಕೀಱಿಡದೆ ಶಂಕೆಯಿಂದಂ[ಪಾಠಾಂ. ಯಿಲ್ಲದೆ] ಬೇಱೊಂದಂ ನೆನೆಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೩೯). ೨. ಮೊಳಗು; ಮೊರೆ; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ನಲವಿಂ ಚೀಱುವ ಕಹಳೆಗಳುಲಿಯಿನೆ ಕೀಱಿಡುತೆ ಮೆಱೆದವೆಳೆಗೋಗಿಲೆಗಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೨೮).
[ಕೀಱು₁ + ಇಡು₁]

ಕೀಱಿಡು₂ (ಕ್ರಿ). ಗೀರು; ಗೆರೆಯಿಡು; ರೇಖಿಸು: ಉಗುರಿಂ ಕೀಱಿಟ್ಟ ಗಂಧಂ (ದಶಕು. ೬-೧೦೯).
[ಕೀಱು₂ + ಇಡು₁]

ಕೀಱಿದು (ಅ). ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ; ಆಕೀರ್ಣವಾಗಿ; ಹರಡಿಕೊಂಡು: ಸೊಲ್ಲೊಳ್ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು ಕೀಱಿದೆಂಬುದಾ ಕೀರ್ಣಾರ್ಥಂ (ಶಮದ. ೩೦೧).
[?]

ಕೀಱು₁, ಕೀರು₁, ಚೀರು, ಚೀಱ್, ಚೀಱು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಅರಚು; ಅಬ್ಬರಿಸು: ತಂಡದೆ ಕೀಱಿ ಸಾಱುವ ಪಲರ್ ಪಡೆವಳ್ಳರ ಮಾತುಗಳ್ ಮನಂಗೊಂಡಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೯); ಶುನಕಂಗಳ್... ಉದ್ವಮಪ್ಪುದನಡರ್ದೇಱಿ ಕೀಱಿ ಕರೆಯುತ್ತಿರೆ ಪೆರ್ಮುಟ್ಟಿಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೩೦); ಅಱುದಿಂಗಳ ಮೇಲಾಱುದಿನಮಾಗೆಯುಂ ಮೞೆ ಕೀಱಿ ಜಗಕ್ಕೆಯ್ದೆ ಕೞೆಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೭೧);. ಕಪಿ ಕೀಱಿದವು (ಕೊರರಾ. ೫-೪-೧೬).

ಕೀರು₁: ಆ ಮಿಗಂ... ಉದ್ದಾಮಗರದಿಂ ನೊಂದು ಕೀರಿದುದಡವಿ ತಲ್ಲಣಿಸೆ (ಸಂರಾಣಂ. ೬೮). **ಚೀರು**: ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಗೆಯ ರಂಧ್ರದಿಂದ ಕೆಳಗಿನ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಅವಳು ಚಿಟ್ಟನೆ ಚೀರಿದಳು (ಭಾರತಿ. ೨೧); ಆಶ್ಚರ್ಯಭಯಗಳಿಂದ ನಾನು ಚೀರಿದೆ (ಜಾಣ ಅ. ೩೮೮); ಆ ಮಗು ಇಲಿಯನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆಯೇ ಹೆದರಿ ಚೀರಲಾರಂಭಿಸಿತು (ಶಿಕ್ಷದ. ೮೦). **ಚೀಱ್**: ನೆವವಿಲ್ಲದೆ ನಗುವ ಬಾಯ್ಗೆ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕಿ ಪೀರ್ವ ಪಸಿದೊಡೆ ಚೀರ್ವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೫೦); ಬಂದು ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿದೊಡೆ ಚೀರ್ದುಸುತನಂ ಬೈದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೩೦). **ಚೀಱು**: "ಚೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀ]ಱು = ಭಯಧ್ವನೌ" (ಶಮುಧಾ. ಮ); ಮುಂದಿ ಬಾಯಾಱುತ್ತ ಚೀಱುತ್ತ ಗೋಳಿಡುತ್ತಳುತೆದ್ದು ನಡೆದುದೇವಣ್ಣಿಸುವೆನು (ಹಚಕಾ. ೯-೧೯); ಮೇಘರವ ಘೂರ್ಮಿಸುವವೋಲ್ ಚೀಱಿದನು ಗಿರಿಗಳ ಬೆಸುಗೆ ಬಿಡೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೪೫); ಕೆಲ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯಂತೆ ಚೀಱುವರ್ ಜಾಱುವರ್ (ಚಬಪು. ೧೬-೩೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೀಱು; ತುಳು. ಕೀರು; ಕೋಟ. ಕಿರಿ; ತೊದ. ಕಿರ್ಚ್; ತೆಲು. ಚೀಱು]

ಕೀಱು₂, ಕೀರು₂ (ಕ್ರಿ). ರೇಗು; ಸಿಟ್ಟಾಗು; ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ಳು: "ಕೀಱು – ಆಗ್ರಹ, ಭಯಧ್ವನಿ, ಪ್ರಮಾರ್ಜನೇಷು (ಅಳಿಸಿ ಬಿಡು)" (ಶಮುಧಾ). **ಕೀರು₂**: "ಮುನಿ; ಮುಳಿ; ರೇಗು; ಸಿಟ್ಟಾಗು" (ಕಂನುಹು. ೯೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೀಱು, ಚಿಱುಕ್ಕು; ಕೋಟ. ಚಿರ್ವ; ತೊದ. ಕಿರ್ಕ; ತೆಲು. ಚಿಱ್ಱು]

ಕೀಱು₃, ಕೀಳು₃, ಗೀರು₁, ಗೀಱು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಜ್ಜು; ಒರಸು; ತಿಕ್ಕು: "ಕೀಱು-ಆಗ್ರಹ, ಭಯಧ್ವನಿ, ಪ್ರಮಾರ್ಜನೇಷು" (ಅಳಿಸಿಬಿಡು) (ಶಮುಧಾ); ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳನೂಱಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಕೀಱಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೪೩). ೨. ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ; ಕೊರೆ: ಪಾಱುವ ವಿಮಾನದಣಿವಿಣೆ ಗಾಱದೆ ಮೇಘಾಳಿದೇವರದನಂಬರದೊಳ್ ಕೀಱಿ ಸಿಱಿಸಿದವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೧); ಮೂಱು ಬಾಣದಲರಿಯ ದೇಹವ ಕೀಱಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೮); ಎಱಗಿ ಕವಿದಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕದುಕಿ ಕೀಲಿಸಿ ಕೀಱಿ ತುಱುಗಿ ತುಂಡಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೪೪). ೩. ಗುರುತುಮಾಡು; ಗೆರೆ ಎಳೆ; ಗೀಚು: ಚೌಕಮಂ ಕೀಱುತುಂ ತೆಗೆದಾಚ್ಛಾದಿಸೆ ಕೇಳ ನೀಳ ಪಟಮುಕ್ಕುಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೭೬); ಮಿಸುಪೊಂದೆರಳ್ಗೆಱೆಯನೊಯ್ಯನೆ ಕೀಱಿದ ರೇಖೆಯೆಂಬಿನಂ ಬಗೆಗೊಳಿಸಿತ್ತು (ಉದ್ಭಟ. ೬-೯೫). ೪. ಒರೆದು ನೋಡು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳು: ಕೀಱಿಕೊಂಡು ಗುಣಮಂ ಕಳೆಗಲ್ಲಿಯ ದೋಷಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೧); ಆತ್ಮತತ್ವವಿದ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗಮನೆ ಕೀಱಿ ಕಂಡೈ (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೫); ಗುಹೆಗಳನು ಹೊಕ್ಕು ಕೀಱಿ ರನ್ನಂಗಳನು ಪಡೆದು ಬರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೪೧); ಬೇಱಾಡುಗೊಱೆಯ ತಮ್ಮತ್ಯಾಜಿಯರಿಗೆಂದು ಕೀಱಿ ಕೊಟ್ಟನು ಹರಿಸಮೊಳು (ಭರಜ. ೩೩-೬೨). ೫. ಒತ್ತಾಯಮಾಡು; ಬಲವಂತ ಮಾಡು: ಎನಿತು ಕೀಱಿ ನುಡಿದೊಡಂ ಚರಿಗೆ ಮಾಡಲೊಲ್ಲರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೬); ಅದೇನೆಂದು ಕೀಱಿ ಬೆಸಗೊಳಲಿಂತೆಂದಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೪-೧ ವ); ಇದೇತರ್ಕೆಟ್ಟಿಪೆಯೆಂದು ಕೀಱಿ ಬೆಸೆಗೊಳೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೦೨-೪೨ ವ); ಅಕ್ಕಱೆನೊಳವಳನು ಕೀಱಿ ಕೇಳ್ದಡೆ ಪೇಳ್ದಳಿಂತೆಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯-೩೪); ನೆವನಾವುದು ಈ ಚಿಂತೆಗೆ ಎಂಪಾಗ ಯುವತಿಯ ಕೀಱಿ ಕೇಳಿದನು (ಜ್ಞಾನಚ. ೨-೬೯). ೬. ಸೂಚಿಸು; ಸುಳುವುಗೊಡು; ತೋರಿಸು: ಒರ್ವ ಪುಳಿಂದಂ ತನ್ನ ನಚ್ಚಿನ ನಾಯಂ ಮೊಲನ ಸರುವಂ ತೋಱಿ ಕೀಱಿ ಬಿಟ್ಟಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೮೪ವ);

ಈತಾ ವರುಣದಿಕ್ಕಿನ ಜಲಧಿಯ ಪ್ರಭಾಸೇಂದ್ರನಾದರಿಸೆಂದು ಕೀಱಿ ತೋಱಿದರು (ಭರಚ. ೩೮-೨೪). ೭. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ವಿರೋಧಿಸು : ಇತ್ತುಂ ತೆತ್ತುಂ ಬಾೞ್ವ ಮಂಡಲಮಲ್ಲದೆ ಕೀಱಿಯುಂ ಮೀಱಿಯುಂ ನೆಗೞ್ವ ಮಂಡಲಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೭ ವ) ; ಮಲಯದೆ ಮೀಱಿ ಕೀಱಿ ತಲೆದೋಱದೆ ಕಪ್ಪಮನಿತ್ತು ಬಂದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯೫-೧೭ ; 1041) ; ಮಂದರ ಕಂದರಮೆಂಬೀ ಸಂದೆಗದಿಂ ಮೀಱಿ ಸೂತನಂ ಕೀಱಿ ನಿಜಸ್ಯಂದನಮಂ ಕೋಂಟೆಗೆ ಭರದಿಂದೆಱಿಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೧೫). **ಕೀರು$_3$**: ೧. ಹೀಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಕಾಗದದ ಚೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರಿಯಾಯಿತು (ಅಂಬುಜಾ. ೬೯) ; ತಿರೆಯನೆ ಕೀರು ತುಂಗುಟದಿ ಲಜ್ಜೆ ಮಿಗುವರಿಯುತಿರೆ (ಕವಿಕಾ. ೫೮-೨೨). **ಗೀರು$_1$**: ೧. ಕಡ್ಡಿಗೀರಿದ ಶಬ್ದ (ಮುನಿಮಾ. ೧). ೨. ಷಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಠವಂ ನಖದಿಂ ಗೀರುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯೨-೧೮) ; ಅವನ ಮೊಳಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಗೀರಿದ ಗಾಯಗಳಿದ್ದುವು (ಮಣಿಸ. ೧೫) ; ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕತ್ತಿ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಗೀರಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಕಾಬಝೂ. ೧೧). ೩. ಕಮಲಭವನೇ ಗೀರಿಹನು ವೈಧವ್ಯರೇಖೆಯ ಪಣೆಯ ಮಧ್ಯದೊಳು (ರಾಮಾಸಂ. ೪-೧-೧೦೪). **ಗೀಱು$_1$** : ೧. ನಖದೊಳು ರೇಖೆ ಗೀಱಿದೆಲ್ಲವು ಕುಲ್ಯವಹವ್ಯೆಸೆ (ಜಿನಮು. ೫-೧). ೨. ಮೂಱು ಕಾಲಲಿ ನಿಂತು ಗೀಱಿ ತಿಂಬುದು ಮರನ(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೫೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀಱು ; ಕೊಡ. ಗಿಜ್ ; ತುಳು. ಕಿರು, ಗಿರು ; ತೆಲು. ಗೀಱು]

ಕೀಱು$_4$ (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು ; ಕದವಿಕ್ಕು : ನೇಸಱ್ ಪಡುವುದುಂ ಪುರದ ಬಾಗಿಲ ಪಡಿ ಕೀಱುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೭೨) ; ಬಡಗವಾಗಿಲ ಕೀಱಿದಗಳಿನ ಪಡಿಮೊಗವ ದಾಟಿದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೨೫). [< ಕಿಱು$_1$]

ಕೀಱು$_5$ (ನಾ). (?): ಗಗಿಕೆನೆಲ್ಲು ಸ ೩ ಲೆಕ್ಕಗ ೪೬ ಪ ೫ ಅನ್ತೂ ಗ ೧೦೪ ಪ ೩ ಕಂ ಕೀಱುಂ ಕೊಳದಿಂ ಮಾಡಿ ಕೊಂಬ ಗ ೪ ಪ ೩ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೫೨-೧೬ : 1298). [?]

ಕೀಱುಗಂಧ, ಗೀರುಗಂಧ (ನಾ). ಗೆರೆಯಾಕಾರದ ಗಂಧ : ತೊಟ್ಟ ಪೊಸಗುಪ್ಪಸದ ಚೆಲ್ವಿನ ಇಟ್ಟ ಕೀಱುಗಂಧದ ರಯ್ಯದ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೮-೧೮). **ಗೀರುಗಂಧ** : ಕತ್ತುರಿಯ ತಿಲಕವಿಟ್ಟು ಪೂಸರ ಮುಡಿದು ಗೀರುಗಂಧವನು ಧರಿಸಿ (ನವಮೋ. ೧೨-೩೨). [ಕೀಱು$_3$ + ಗಂಧ]

ಕೀೞ್$_1$, ಕಿೞ್$_1$, ಕೀಳ್$_1$, ಕೀಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಿತ್ತ$_2$, ಕೀರ್ತ, ಕಿೞ್ತ, ಕೀೞ್ತ (ಭೂತಕೃ) ; ಕಿತ್ತು$_3$, ಕಿರ್ತು, ಕಿಳ್ತು, ಕಿೞ್ತು, ಕೀೞ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ತೆಗೆದು ಹಾಕು ; ಮೀಟಿ ಎಬ್ಬಿಸು ; ನಿರ್ಮೂಲಿಸು ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು : “ಕೀೞ್ – ಉತ್ಪಾಟನೇ” (ಶಮಧಾ) ; “ಕಿೞ್ತುದೆನೆ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಿದುದು” (ಸಂಜೀವ. ೭) ; ಶ್ರೀದುರಿತಾಭೂದ್ವೃಷಮಾನ್ ಕೀೞ್ತಲಱಿ ಪೊದೆದ ಜ್ಞಾನ ಶೈಲೇನ್ದ್ರ ಮಾನ್ (ಎಕ. II, ೧೨-೧ ; 700) ; ಬಾಳಂ ಕಿೞ್ತು ನಡದು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೦೦-೧೧ ; 890) ; ಮಹಾಶಿಲೆಯಂ ಕಿೞ್ತೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೬-೨೩) ; ನೆಲನಂ ನುಂಗುವ ಮೇರುವಂ ಪಿಡಿದು ಕೀೞ್ವಾಶಾಗಜೇಂದ್ರಂಗಳಂ ಚಲದಿಂ ಕಟ್ಟುವ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೦) ; ಅಲುಗಾಡುವ ಹಲ್ಲಂ ದುಷ್ಟನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯಂ ಬೇರ್ವೆರಸಿ ಕೀೞ್ವುದೇ ಸುಖಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೯-೨೨) ; ಕಸಮಂ ಕಿೞ್ತಲ್ಲದೆ ಪೊಸ ಸಸಿಗಳ್ ಕೈಕೊಳ್ಳವು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೫೭). **ಕಿೞ್$_1$** : ನಾಲಗೆಯನ್ ಕಿೞ್ಪೊನ್ (ಎಇ. IX, ೧೯-೮ ; 800) ; ಅರ್ಜುನನಾಗಳ್ ಬೇರ್ವೆರಸು ಕಿೞಲ್ಕೆ ಬಗೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨೩) ; ತ್ರಿದಶೇಂದ್ರಾರ್ಜಿತಶೌರ್ಯ ಮೊರ್ಮೆ ಕಿೞಿ ಪೋಯ್ತಾಭೀಳ ದಿಕ್ಪಾಲರೊಡ್ಡಿದ ಸೈನ್ಯೋದ್ಧತಿ ಮತ್ತಮೊರ್ಮೆ ಕಿೞಿ ಕೇಳ್ ನಿರ್ಮೂಲಮಾಯ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೭) ; ಕೋೞ್ಕಳಂ ಚಿಕ್ಕನೆ ಕಿೞಿ (ಜಗವಿ. ೬-೫೫). **ಕೀಳ್$_1$** : ದುರಾಚಾರ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಂ ಕೀಳ್ವುದು ನಿತ್ಯಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೫೭) ; ಅಬುಜದ ನಾಳವ ನಾನೆ ಕೀಳ್ವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೪೧) ; ಯಮನ ದಾಡೆಯ ಕೀಳ್ವ ದಡಿಗವೈತ್ಯರ ಕಾಹು (ಮೋಹತ. ೩೩-೧೭). **ಕೀಳು$_1$** : ಕಾಳಿಗದೊಳದಿರಾಗೆ ಕೀಳುವರು ಜವನ ಕೋಣನ ಕೋಡನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೦) ; ಮಂದರಾಭಿಧಗಿರಿಯ ಕೀಳಲು ದೇವದಾನವರೆರಡು ಬಲ (ಸಂಭಪ. ೫-೯೫) ; ಕಿಡಿ ಮಸಗೆ ಕಿತ್ತೆತ್ತಿದನು ಮೃತ್ಯುಂಜಯನ ಗಿರಿಯ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೨) ; ಚಾಡಿಗಳ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲಿ ನುಡಿವಾಡುವ ನಾಲಿಗೆ ಕೀಳುವರಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೩೯-೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೀೞ್, ಕೀಳ್ ; ಮಲ. ಕಿಳ]

ಕೀೞ್$_2$, ಕೀಳ್$_2$, ಕೀಳು$_3$, ಗೀಳು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗು ; ಕೆಳಗಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ಕೆಳಮಟ್ಟ ; ಹೀನಸ್ಥಿತಿ ; ಅವನತಿ ; ಹೀನತೆ : “ಕೀೞಿನಿಪ್ಪಲ್ಲಿಯೆ ಅಧರಮಧಮಧಸ್ತಂಗಳೆಂದೆಂಬುವಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೫೫-೭೧) ; ಅಸಿತಱೊಳೆ ಸಮಾನರೆ ಮನಜರಣ್ಣ ಕೀೞ್ಮೆಲಿಲ್ಲಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೭). ೨. ಸೇವೆ ; ಊಳಿಗ. ೩. ಕೆಳಜಾತಿ ; ಹೀನಕುಲ ; ಅಧಮವರ್ಗ. ೪. ಒರೆಗೆಟ್ಟ ಚಿನ್ನ ; ಕಳಪೆ ಭಂಗಾರ : “ಕೀೞೆಂದು ದೊರೆಯಿಲ್ಲದ ಭಂಗಾರಮುಂ . . . ಕೆಳಗುಮಕ್ಕುಂ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). ೫. ಕುದುರೆಯ ಬಾಯೊಳಗೆ ಇಡುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಂಬಿ ; ಕಡಿವಾಣ : “ಕೀೞೆಂದು . . . ತುರಗಮುಖದ ಲೋಹಮುಂ . . . ಆಕ್ಕುಂ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; ಕುದುರೆಯಿಂದಿಳಿದು ಪಲ್ಲಣಮುಂ . . . ಕೀೞುಮಂ ಕೞಿದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೨-೨೦) ; ಕೀೞಂ ಕರ್ಚಿ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ದುವು ನಚ್ಚಿನ ಕಾಂಭೋಜವಾಜಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೪) ; ಕಾಂಚನಕಟಕ ಖಲೀನಾಗ್ರ ಸಂಲಗ್ನರಿರ್ವರ್ ಭರದಿಂದಂ ಕೀೞ ನೇಣಂ ತೆಗೆದು ಬರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೧) ; ಆಃ ಕೀೞುಂ ಪಲ್ಲಣಮುಮೇನಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೨೭). ೩, ೫ : ಕವಿ ಪೊಱಗಿರೆ ಕೀೞೊಳಗಿರೆಯುನಿರಳಮಾ ತುರಗ ಮುಖಮೊ ನೃಪಮಂದಿರಮೊ (ಶಮದ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ) ; “ಕೀೞೆಂದು ದೊರೆಯಿಲ್ಲದ ಭಂಗಾರಮುಂ, ತುರಗಮುಖದ ಲೋಹಮುಂ, ಕ್ಷೀಣಕುಲನುಂ ಕೆಳಗುಮಕ್ಕುಂ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; “ತುರಗದಾಸ್ಯದ ಲೋಹದೊಳು ಕೆಳಗೆ ದುಷ್ಕುಲದೊಳೊರೆಗೆಟ್ಟ ಭಂಗಾರದಲ್ಲಿ ಕೀೞೆನಿಸುಗುಂ” (ಸಂಜೀವ. ೧೮). **ಕೀಳ್$_3$** : ೧. “ಕುಪ್ರಿಯಮೆನೆ ಜಘನ್ಯಮೆನಲತಿಕೀಳದಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೧) ; ಅವಿಲಣಮಾಳಭೇದಮಧಮಂ ನೆರೆ ಕೀಳ್ವುದು ಕೀಲ್ಕೆ[ಳ್ಕೆ] ನಿಕ್ಕು” (ನಾನಾರ. ೧೫೦) ; ಪರಾನ್ನದೆ ಕೀಳಹುದು ರಾಜಾನ್ನವಿದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೩-೨೪). ೫. ಮರುಳು ಕುದುರೆಯ ಬಾಯ ಕೀಳ್ಕಡಿದು ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಕಾಲೂರ. ೭೭). ೬. ತಗ್ಗು ; ತಗ್ಗಾದ ಪ್ರದೇಶ : ದುಮುಕಿದನ್ ಕುಟ್ಟಮದಿನಾಳೆತ್ತರದ ಕೀಳ್ಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೦-೨೧). **ಕೀಳು$_2$** : ೧. “ಕೆಳಗಿನೋಳ್ಕುದುರೆವಾಯೊಳಗಿರ್ಪ ಕಬ್ಬುನಗಳೂ ಮೇಲಲ್ಲದವನೊಳುತ್ಪಾಟನದೊಳಂ ಕೀಳು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೫) ; ಕೀಳ ಮೇಲನಱಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಳ್ಕೆಯ ಕಾಳೆಗವೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦-೩೫) ; ಸವತಿಯ ಕೀಳ ತೊತ್ತಹೆನು (ಸಂಭಪ. ೫-೪೭) ; ಕೀಳು ಮೇಲು ಮೇಲು ಕೀಳಾಗಿ ನಡೆವುದು ಕಾಲ ವೆಗ್ಗಳವಾಯಿತು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೧-೯) ; ಕಾಳೆಮ್ಮೆ ಹಸುರ ತೋಱಿದು ತಾ ಕೀಳಿನ ಕೂಳ ಮೆದ್ದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೦೨). ೨. ಈ ನಾಯಕನ ಕೀಳಿನಲ್ಲಿ ಕದನಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದೆಂದರೆ ಅವರು ಅತ್ಯಂತ ಅಭಿಮಾನ ತಾಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಅಮಾನಂ.೩೫) ; ಅವನ ಕೀಳಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಇರಲಾರೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಖೂಳರಧಮರ ಕೀಳುಮಾತಿಂಗೇಕೆ ಮರುಳಾದ್ಯೆ (ಬಸಪು. ೨೧-೨೩) ; ಪೊಲೆಯರಿಗೆ ಕೀಳಾದ ಪೊಲೆಯರಿಗೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮಹಿಮೆಯದಳವಿಯೇ ತಿಳಿಯಲಿಕೆ (ಬಸಪು. ೫೬-೪೯);

ಕೀಳುಗಂಟೆ ಚವುಡಿಗಳ ಸಂತೆಯು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೬೪-೧೨); ವಾನರರ್ ನೀನಾಡುವನಿತು ಕೀಳುಗಳಲ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೨-೨೫); ಕೀಳ ಕೆಣಕ ಬೇಡ ಮೇಗಾಲು ತುರಿಸಬೇಡ (ಗಾದೆ). ೪. ಸಿದ್ಧರಂತೆ ಲಯಮನಱಿ ಯದೆ ಓರಿಯಂ ಕೀಳನೊಳಕೊಳ್ಳದೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬-೫೪ ವ); ಕೀಳು ಬೆರಸೆ ಸುವರ್ಣ ರಾಜಮಕುಟವಹಂತೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೪-೪). ೫. ಜೋಡು ಹಕ್ಕರಿಕೆಹಲ್ಲಣಮುರ ತಾಪಡೆಗೂಡಿದ ಕವಿಯ ಕೀಳುಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ತುರಗವನೇಱಿ (ಅಂಜಚ. ೬-೮೦); ಕೀಳ ಬಗೆಯದೆ ಕೆರಳಿ ಹೊಯ್ದವು ಕಾಲಲಿಳಿಯನು ಕುದುರೆ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರ. ೭. ೧೨-೬). **ಗೀಳ್ಳು:** ೧. ಚಾರಿತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದ ವಚನ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಮರನಂ ಗಾಳಿಯ ದೂಳಿಯಂ . . . ಬಣ್ಣಿಸುವ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗೀಳು (ಸಾಹಿವಿ. ೩೩); ಕಡ್ಡಿಗಿಂತಲೂ ಗೀಳಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೦೬).

ಗೀಳುಮಾಡು = "ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಡಿಮೆ ಮಾಡು": (ಜಾನಕೋ. ೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀೞ್; ತುಳು. ಕೀಳು; ತೆಲು. ಕ್ರೀ]

ಕೀೞ, ಕೀಳ್ಳ (ನಾ). ಹೀನವಾದುದು; ಕೀಳಾದುದು; ಅಲ್ಪ; ನೀಚ (ಮನುಷ್ಯ): ಎಡೆಬಿಡದೆ ದುಃಖಗಳೊತ್ತುತಿರೆ ಬಾೞ ನೀಳ್ಪನ್ ಬಯಸಿ ತಾಳ್ವನ್ ಅಂಜುಕುಳಿ, ಕೀೞನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೭-೩೯೧). **ಕೀಳ್ಳ:** ಉರೆ ಲಜ್ಜೆಗೆಡಿಪ ಕೀಳವ ದೈವವೆಂದು ಭಜಿಸದೆ (ಅಕ್ಷನಾಂ. ೬೪-೭೬).

[ಕೀೞ್$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕೀೞರಸು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಅರಸು; ನಾಡಾಡಿ ದೊರೆ; ಕ್ಷುದ್ರ ರಾಜ: ಏಂ ದೆಸೆದೆಸೆಯ ಬಾೞ್ಗಿಟ್ಟ ಕೀೞರಸುಗಳ್ ಪೋಡಿಗಳಾಗರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೫-೧).

[ಕೀೞ್$_2$ + ಅರಸು$_2$]

ಕೀೞಾಗಿಸು (ನಾ). ಹೀನಗೊಳಿಸು; ತುಚ್ಛಗೊಳಿಸು: ಕೀೞಾ ಗಿಱಿಸಿದಲೊರ್ವಳ್ ವಿಧುಮಂಡಳಮಂ ತಳ್ತಿಱಿದು ಚಪಲ ಚಪಲಾ ಲತಿಯಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೬೧).

[ಕೀೞಾಗು + -ಇಸು$_3$]

ಕೀೞಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕಡಮೆಯಾಗು; ಹೀನವಾಗು; ನಿಕೃಷ್ಟವೆನಿಸು: ಒಂದಱಿಂಳಂ ಕೀೞಾದೊಡೆ ತನಗೆ ಪರದ ಸುಖಮದು ಕಿಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೮೭); ನಿಜ ಪ್ರಿಯೆಯಂ ಪುಲ್ಲಿಂದಂ ಕೀೞಾಗಿ ಬಗೆದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೮).

[ಕೀೞ್$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಕೀೞಾಳ್, ಕಿೞಾಳ್, ಕೀಳಾಳ್, ಕೀಳಾಳು, ಕೀೞಾಳು (ನಾ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಸೇವಕ; ಊಳಿಗದ ಆಳು; ಆಡಿಯಾಳು: "ಕೀೞಾಳಿ ಬದಗನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೨); "ಕೀೞಾಳೆ ತಾಂ ಬದಿಗನಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೬); ನಕುಳಮಂ ಅಂಕವಣಿಯುಂ ಬಾಳುಂ ಬಾರುಂ . . . ಒರ್ವ ಕೀೞಾಳಿಂ ಪಿಡಿಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೪ವ); ಸಿರಿಯೊಡೆಯಂ ಕೀೞಾಳಾಗಿರಲಱಿವನೆ ಪರಿಸುತಂ ಕಿರೀಟಿಯ ರಥಮಂ (ಸಮಪ. ೮-೧೩೯). **ಕಿೞಾಳ್:** ಮುದ್ದಅ ಅರಸರಾಳ್ವಬನ್ದಾನ್ನಾರ್ಯ ಕರ್ಗ್ಗೆ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಕಿೞಾಳ್ಗೆ ಕೂಱುವುಣ × × × × ಯ ಕುಡುವೊರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೧-೧೦; 903). **ಕೀಳಾಳ್:** ಮದ್ವಲ್ಲಭರ್ ನಿನ್ನ ಕೀಳಾಳೋಳಿಂಗೆಡೆಯಲ್ಲರೇಕೆ ಮುನಿವೈ ನೀಂ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨೧-೩೭; 1160); ಆಳುವ ಗಂಡ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಕೀಳಾಳಾದ (ನಗಿಮಾ. ೪೫); ಕೀಳಾಳ್ಗಳೆಯ್ದಿ ಸುವೀರರ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಬಾಳೆತ್ತಿ ಕೈಯೊಳು ಕೊಟ್ಟು (ಅನಂಚ. ೧೭-೮೫); ಊಳಿಗದವರ ಕೀಳಾಳ್ಗಳ ದುರಾಶೆ, ದುರಾಲೋಚನೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೦-೧೯). **ಕೀಳಾಳು:** ಇಂತು ಆಳಿನಾಳಿನ ಕೀಳಾಳಿನ ಅಂತಃಸ್ಥವನಾರಿಗೂ ಅಱಿಯಬಾರದು (ಸಿದ್ಧವ.ಕ. ೫೫-೧೭೮); ಕಾಳುಗೆಲಸಂಗಳಿಗೆ ಕಳುಹುತ ಸೂಳೆಯೆಡೆಗೆಡೆ ಯಾಡಿಸುತ ಕೀಳಾಳನಂದದಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರಲಿಂತು (ಬಸವು. ೨೬ ೫೭).

ಕೀೞಾಳು: ಕೀೞಾಳಿನ ಕೈಯೊಳಿರ್ದ ಬಾಳಂ ಕೊಂಡೆತ್ತಿ ಪೊಯ್ವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೫-೯); ಕೈದುವಂ ಕೀೞಾಳಿನ ಕೈಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟು (ದಶಕು. ೫-೪೭ ವ).

ಕೀೞಾಳವಂ = ಕೀೞಾಳ್: ಬಾಲಚೂತಂ ನೆನೆಯಿಸಿದುದು ಚಿತ್ತಭವನ ಕೀೞಾಳವನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೪೪).

[ಕೀೞ್$_2$ + ಆಳ್$_2$]

ಕೀೞಾಳು 'ಕೀೞಾಳ್' ನೋ.

ಕೀೞಿಡು, ಕೀಳಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಡಿವಾಣವನ್ನು ತೊಡಿಸು: ಕೀೞಿಟ್ಟು ಕುದುರೆಯಂತೆ ಬಾಯಂ ಪೊಳಕಿಸುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೬). **ಕೀಳಿಡು$_2$:** ಪಿರಿಯುವಪ್ಪೇಳು ಪಿರಿಯಾಡ ಪೋರಿಗಳಂ ಕೊಂಡು ಕೀಳಿಟ್ಟಲೆದು ಪಲ್ಲಣಂಗಟ್ಟಿ ನಡೆಯಿಸಿ (ಬಂಹರಿ. ೪-೩೩ವ).

[ಕೀೞ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೀೞಿಲ್, ಕಿಳಿಲು, ಕೀಳಿಲ್, ಕೀಳಿಲು (ನಾ). ೧. ಕೀಳು ಮನೆ; ಸೇವಕರು ವಾಸಮಾಡುವ ಕೀಳಾದ ಮನೆ: ಪೆಱಿಸಿಕ್ಕುಂ ಗೂೞಿಂಳಂ ಕೀೞಿಲೊಳಳವಿಗೆಟ್ಟಿರ್ಪ ನಿಮ್ಮಿರ್ಪುದರ್ಕಂ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ಪಳ್ಗೆ ನೋಡಾದಬಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೧). ೨. ಮನೆಯ ಅಂಗಳ; ಮೊಗಸಾಲೆ; ಪಡಸಾಲೆ: ಮನೆಕವರ್ತೆವೋಗೆ ಪೆಱರ ಕೀೞಿಲೊಳ್ ಸಾರ್ದೆಮ್ಮಬ್ಬೆಯುಂ ಮುತ್ತಬ್ಬೆಯುಂ ಬದಗುಗೆಯ್ದುಣುತಿರ್ಪನಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬-೫); ಪಡುವಳ್ ಕೀೞಿಲೊಳೆಮ್ಮ ತೊೞ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧೬). ೩. ಕೆಳಮುಖ; ಜೋತು ಬೀಳುವುದು: ಸೋಱುವ ಜೊಲ್ಲೊಸರಬ್ಬಿಯ ಮೊದಲಾಗೆ, ಜಕೊಬ್ಬೆಯ ನೀಟದ ತಳರ್ನಾಲಗೆ ಕೀೞಿಲಾಗೆ, ಕೆಸುವೆಟ್ಟನ ಗವಿಯಿನನುಕರಿಪ ಬಾಯಂ ತೆಱೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೨೯). **ಕಿಳಿಲು:** ನಿನ್ನವರ ಕಿಳಿಲು [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಳಿಲ] ಕಾಯ್ದಿರ್ಪ ಸುಕೃತವನು ತಪ್ಪದೆ ಕೊಡು (ಸಿದ್ಧವ. ೧೯೯). **ಕೀಳಿಲ್:** ೨. ಎಳಸಿ ಕೀಳಿಲೊಳು ಹಿತ್ತಿಲೊಳು ಕೊಟ್ಟಗೆಯೊತ್ತುಗಳೊಳು (ಹಚಕಾ. ೪-೩೧); ಎಂಜಲ್ಗಳಂ ತಿಂದು ಕೀಳಿಲೊಳ್ಪಟ್ಟುಂ ಕಣ್ಬಟ್ಟುಂ ನಾಣ್ಗಟ್ಟುಂ (ಬಂಹರಿ. ೭೩-೧೬); ಕೀಳಿಲಲಿ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟು ಮಾಯೆಯ ವೇಳೆಯನು ಕಾಯ್ದಿರ್ದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೫೧); ಮುಗಳ ಮಾಳಿಗೆಗಿಂತ ಮಗನ ಕೀಳಿಲೆ ಲೇಸು (ಗಾದೆ). ೨. ಇವರನಂಗಡಿಯ ತಡಿಕೆಯ ಕೀಳಿಲ ಕೆಳಗಿಱಿದೊಡೆ ದಣ್ಣಮುಂ ದೋಷಮುಮಿಲ್ಲ (ಎಕ. XV, ೬೯-೨೬; 1050). **ಕೀಳಿಲು:** ೨. ವಿಪ್ರಂಗೆ ತೊತ್ತಾಗಿ ತಂದೆಯಂತವರ ಕೀಳಿಲಿನೊಳ್ ಸೈತಾಗಿ ಮಱಿ ಮಾಡಿಪಟ್ಟಿರಿಸಿ (ಬಂಹರಿ. ೧೨೫-೧೫); ಮಂದಿರದ ಮುಂದೆಸೆಯ ಕೀಳಿ ಲೊಳೊಂದಿಯಾಕೆಯ ದನಿಯನಾಲಿಸುತಿಪ್ಪ (ಬಸವು. ೪೨-೨೯); ಕಳ ಬಂದರು ಕಳ್ಳರು ಕೀಳಿಲ ಮಱಿಯಲಿರ್ದು ಬೆಳಗಾಗಲು ಬಿಟ್ಟೋಡಿದರು (ಶಿವಗೀ. ೬೯೦).

[ಕೀೞ್$_2$ + ಇಲ್$_1$]

ಕೀೞಿಳೆ (ನಾ). = ಕೀಳೆಳೆ: ಮೇಱೋರ್ಮೆ ಕೀೞಿಳೆಗೆ ದಾೞಿಯಿಡುತೆ ಪಾಯ್ದು (ಅದ್ಭುತ. ೨೯-೨೧).

[ಕೀೞ್$_2$ + ಇಳೆ]

ಕೀೞಿ (ಅ). ಕೆಳಗೆ; ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ: ಮೇಲೂರ ಕೆಱಿ ಕೀೞಿ ಪಧಿಕಣ್ಣಿಗಂ ವ್ರೀಹಿ ಭೂಮಿದತ್ತ್ವಮ್ಯ ಅಷ್ಟಾದಶ ಜಾತಿಭಿಸ್ಸರ್ವ್ವ ಪರಿಹಾರ್ಯ (ಇಆ. V, ೧೩೬-೪; 454).

[< ಕೀೞ್$_2$]

ಕೀೞಿಲೆ, ಕೀಳೆಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಎಲೆ: ಧರೆ ಪೊಗೆಯಿಡುವೊಡೆ ಪುಲ್ ಸುರ್ಬುರುಗೊಂಡೆಳದಳಸಿ ಮೇಣ್ ತಳರ್ತೆಸೆದಿರೆ ಮೇಣ್ ತರದಿಂ ಕೀೞಿಲೆ ಕೊಳೆಯುತ್ತಿರೆ ಮೇಣ್ ಕೆಳಗೆರಡು ಪುರುಷದೊಳ್ ನೀರಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೧೨); ಆಲರ್ದಲರಿಂದುಗುತುಂ ಕೀೞಿಲೆಯೊಳ್ ಮಧುಮಿಶ್ರಿತದ್ರಜಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೬೦). ೨. ಕೆಳಗಿನ ಎಸಳು: (ಸ). **ಕೀಳೆಲೆ:** ೧. ಎಲರಲಪಿಂ ತೆಱಂಬೊಳೆವ ಕೀಳೆಲೆ ಸೋಂಕಿ ಸಿತೇಕ್ಷು ದಂಡದಿಂದ ಸುಲಲಿತ ಚೂತಪಕ್ವ ಫಳದಿಂದುಗುತಿರ್ಪ ರಸಪ್ರವಾಹಮುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೨೬; 1057).

[ಕೀೞ್$_2$ + ಎಲೆ$_1$]

ಕೀೞಿಸಳ್ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನದಳ, —ಪಕಳೆ : ಕುವಳಯಂಗಳ್ ಕೀೞಿಸಳ್ಗಳೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೨೫ವ). [ಕೀೞ್$_3$ + ಎಸಳ್ (<ಎಸೞ್)]

ಕೀೞಿಸಳ್ಬೞಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ದಳದ ಅಂಚು : ಕೇಸರದೊಳ್ ನಲವಿಂ ಪೊರಳ್ದು ನೀಳ್ದೆಜಗಿದ ಕೀೞಿಸಳ್ಬೞಿಯನೊಯ್ಯನೆ ಜಾಜಿ ಪರಾಗ ಪುಂಜದೊಳ್ ಪರಿವಡಿಸಿತ್ತು ಭೃಂಗಶಿಶು (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೬೦). [ಕೀೞಿಸಳ್ + ಬೞ್$_3$]

ಕೀೞೇರಿ, ಕೀೞೇರಿ (ನಾ). ೧. ಏರಿಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಏರಿಯ ಕೆಳಗಿರುವ ಜಮೀನು : ಬಳಿಕೆಜೆಱೆಯ ಕೀೞೇರಿಯ ಬೇರುಂಗಾಲಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ, ೧೮೩–೧೦ ; 977) ; ಕೀೞೇರಿ, ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕೀೞೇರಿ :** ೧. ಪೊಸಗೆಱೆಯ ಕೀೞೇರಿಯ ಪೂವಿನ ತೋಂಟವೊಂದು (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫–೮೪; 1077); ಕೆಱೆಯ ಕೀೞೇರಿಯವಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮ ಹತ್ತು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ, ೭೪–೬ ; 1139); ಕೆಱೆಯ ಕೀೞೇರಿಯ ಗದ್ದೆಯನಿತುಮಂ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೩೮–೫೨ ; 1160) ; ಗಂಗ ಸಮುದ್ರದ ಕೀೞೇರಿಯ ತೋಟ (ಎಕ. II, ೩೨೭–೮೦ ; 1181) ; ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಹಿರಿಯ ಹಳ್ಳದಲು ಕೀೞೇರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೩೩ ; 1419). ೨. ಕೆಳಗಿನ ಏರಿ: ಕೆಱೆಯನು ಕಟ್ಟ ತೂಬನೂ ಯಿಕ್ಕಿ ಕೀೞೇರಿಯಲ್ಲಿ ಅಚುಕಟ್ಟನೂ ಕಟ್ಟಿತಿದ್ದಿದ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. X (s), ಕೋಲಾರ. ೩೧೧–೮ ; 17ನೆಯ ಶತ). [ಕೀೞ್$_3$ + ಏರಿ$_1$]

ಕೀೞೊಕ್ಕಲ್, ಕೀೞೊಕ್ಕಲು (ನಾ). ಕೈ ಕೆಳಗಿನ ಆಳು ; ಜೀತದ ಆಳು ; ಆಳುಮಗ : ಬಳಿಕೆ ಕಾಡಾಯಮುಂ ನೋಡಿಯುಂ ಕೀೞೊಕ್ಕಲ್ ಪಸುಗೆಗೆ ಮೂವತ್ತು ಮತ್ತರುವೊನ್ದು ತೋಂಟಮುಮಾಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೭–೨೩ ; 992) ; ಅವರ ಕೀೞೊಕ್ಕಲುಬ್ಬರಿಸಂ ಪೆಟ್ಟ ಮರ್ಯ್ಯಾದೆ ಎರಡನೆಯ ಶ್ರಾಹೆಗೆ ಪದಿನಯ್ದರವೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೭–೨೫ ; 992). **ಕೀೞೊಕ್ಕಲು :** ಗ ೧೭೦ ಕೀೞೊಕ್ಕಲಿಂ ಗ ೩೦ ವುಭಯಂ ಗ ೨೦೦ ತೆಱುವರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೪–೧೦ ; 1379). [ಕೀೞ್$_3$ + ಒಕ್ಕಲ್$_1$]

ಕೀೞ್ಕೈದು, ಕಿಳ್ಕಯ್ದು (ನಾ). ಸೆಳೆದ ಆಯುಧ; ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ. 'ಕೀೞ್ಕೈದುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಿಳ್ಕಯ್ದು :** ಕಿಳ್ಕಯ್ದುವಿಡಿದು ಕಾವಲಿರುವನು (ಬಿಟ್ಟಆ. ೧೪೧–೧೭). [ಕೀೞ್$_3$ + ಕೈದು (< ಕಯ್ದು)]

ಕೀೞ್ಕೈದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ ತೆಗೆದುಕೊ : ಕಣೆ ತೀರೆ ಕಟ್ಟಿದಲಗಿಂ ಮಣಿಯದೆ ಕೀೞ್ಕೈದುಗೊಂಡು[ಪಾಠಾಂ. ಕಿಳ್ಕೈದಿಮಿಂದು, ಕಿೞ್ಕೈದೆವಂದು] ಕಡುಮುಳಿಸಿಂ ಬಿಲ್ಲಣಿ ತಳ್ತಿಱಿಯುತ್ತಿರ್ದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೦). [ಕೀೞ್ಕೈದು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೀೞ್ಗಂಟೆ 'ಕಿೞ್ಗಂಟೆ' ನೋ.

ಕೀೞ್ಗೈಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೀಳಾದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣವನ್ನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ. ೧, ೨ : ಇಱಿನೇಹಂ ತಾಣ ದೀವಿಗೆಯೊಳ್ ಕೀೞ್ಗೈಮೆ ಕರ್ಮ್ಮಿಜರೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬–೨೫). [ಕೀೞ್$_3$ + ಗೈಮೆ (< ಗೆಯ್ಮೆ)]

ಕೀೞ್ಜಾತಿ, ಕೀಳುಜಾತಿ (ನಾ). ೧. ಹೀನಕುಲ; ಕೆಳಜಾತಿ. ೨. ಹೀನಕುಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಮನ್ನಣೆವಡೆದ ಕೀೞ್ಜಾತಿಯಂತೆ ಪೂಜೆವಡೆದ ವ್ಯಂತರಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೨೫). **ಕೀಳುಜಾತಿ :** ೧. ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಮನೆಯಲುಂಬುದು ಮೇಲೆ ತಂದೆಯ ತಲೆಯನರಿವುದು ಚಾಳಿಯೋ ಭಕ್ತರಿಗೆ (ಬಸವು. ೨೮–೩೨) ; ಸಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ . . . ಅನೇಕ ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯಗಳೂ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೩). [ಕೀೞ್$_3$ + ಜಾತಿ]

ಕೀೞ್ತನ (ನಾ). ಅಲ್ಪತನ; ಹೀನತೆ; ನೀಚತನ : ಇನ್ತೋಱಿಪ್ಪಿನ್ನ ಪೆರ್ಮನೆಯ ಪುಟ್ಟಿನ್ ; ಇಲ್ಲ ಪೆರ್ಕುಡಿಗೊಗೆದ ನಿನ್ನ ಕೀೞ್ತನಮನ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೨–೨೯). [ಕೀೞ್$_2$ + –ತನ]

ಕೀೞ್ತಿರವಟ್ಟ (ನಾ). ಅಡಿಪಾಯ (?) : ಅಜಜ ವಿಳಾಸ ಭಾಸುರ ಸಭಾಭವನಕ್ಕೆ ವಿತಾನಮಾಯ್ತು ಸಗ್ಗದ ಸುಖದೊಳ್ಪೊದಱ್ಕೆ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನ ಕೀೞ್ತಿರವಟ್ಟಮಾದುದಗ್ಗದ ಭವನಾಮರಾಲಯದ ಮೆಯ್ಸಿರಿ (ಅನಂಪು. ೧೧–೫). [?]

ಕೀೞ್ನಿಲೆ 'ಕಿೞ್ನಿಲೆ' ನೋ.

ಕೀೞ್ಪಡಿಸು 'ಕಿೞ್ಪಡಿಸು' ನೋ.

ಕೀೞ್ಪಡು 'ಕಿೞ್ಪಡು' ನೋ.

ಕೀೞ್ಪೊಕ್ಕು (ನಾ). = ಕೀೞ್ಪೋಗು (?) : ಧರಣೀ ಚಕ್ರಮನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ ಬಗೆಯದಿರ್ವಿದ್ವೇಷಮಂ ನಮ್ಮನ್ನೈವರ ನಿನ್ನಾಳ್ಪ ಸಕೆಯ್ಸಿ ಕೊಳ್ಳನೆಯದಿರ್ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ೞ್ಪೊಕ್ಕಿನೊಳ್ಪೊಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರದೆಮ್ಮೊಂದುದನಿಂಬುಕೆಯ್ (ಗದಾಯು. ೬–೪೪). [ಕೀೞ್ + ಪೊಕ್ಕು$_1$]

ಕೀೞ್ಪೊಟ್ಟೆ 'ಕಿೞ್ಪೊಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕೀೞ್ಪೊಡೆ 'ಕಿೞ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕೀೞ್ಪೋಗು (ನಾ). ಹೀನವಾದ ನಡವಳಿ; ನೀಚವಾದ ಆಚರಣೆ : ಕೀೞ್ಪೋಗಿನ ನೃಪರಂದದೆ ಮೆಚ್ಚುಟ್ಟೋಡದಿರವೇೞು ನೀಂ ಧುರಧರೆಯೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೫–೮೩). [ಕೀೞ್$_3$ + ಪೋಗು$_1$]

ಕೀೞ್ಬಗೆ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ರೀತಿ : ಇಂತೀ ಕೀೞ್ಬಗೆ ಕಟ್ಟುಗಳನ್ ತಾನ್ ಸಗ್ಗದ ಪೊಸದೊರೆ ಪುಡುಕಿರ್ಪನ್ ತಾನ್ (ಬದ್ದಪ್ರ. ೬–೧೨೨). [ಕೀೞ್$_2$ + ಬಗೆ]

ಕೀೞ್ಮಣಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು ; ಶರಣಾಗು : ಬಳಾಕಾವರ್ತರಳ್ಕುತ್ತೆ ಕೀೞ್ಮಣಿದಿನ್ನೆಂದುದನಂಬೆವೆಂದೆಜಗಿದರ್ ಚಕ್ರೇಶ ಪಾದಾಬ್ಜದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩–೬೭) ; ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮ ಭೂಮಿಗೆ ಕಿ[ಕೀ]ೞ್ಮಣಿಯದಿದೆನೆ ಪೋಲೆ ನಿಮಿರೆ ಪಾಸಿದ ಕಾರೋಹಣದಿಂ ನೃಪೇಂದ್ರಭವನಾಂಗಣ ಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೭೧) ; ಬಗೆವಿರೇ ನೀಂ, ಈ ಪೊಸದೇವರ್ಕಳಿದಿರಲ್ಲಿ ಅಳ್ಕಿ ನಾನ್ ಕೀೞ್ಮಣಿದಪೆನ್ ಎಂದು ? (ಬದ್ದಪ್ರ. ೫೦–೧೧೧೭). [ಕೀೞ್$_3$ + ಮಣಿ$_1$]

ಕೀೞ್ಮದ 'ಕಿೞ್ಮದ' ನೋ.

ಕೀೞ್ಮನ, ಕೀಳ್ಮನ (ನಾ). ೧. ಕೀಳುಭಾವನೆ; ಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸು: ವಾಸವನ್ನೈರಿ ಮತ್ತೆ ಮುಗುಟ್ದಿನ್ನೊಳೆ ಕೀೞ್ಮನದಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಳ್ಪನದರ್ಥಿ] ಪುಟ್ಟಿಯಭ್ಯಾಸ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಿರದೆ ಬರ್ಕುಮೆನುತ್ತಮೆ ತಕ್ಕೆವಂದು ಕೈಲಾಸಮನುಂತಮಾಯ್ತೆನೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೧೩೯). **ಕೀಳ್ಮನ :** ೨. ಕೀಳುಮನಸ್ಸಿನವನು ; ನೀಚ : ನೀನಿಂತು ಕೀಳ್ಮನನ್ ಎಂದರಿದೆನಿಲ್ಲಿನ್ನೆಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೮೨–೨೦೮). [ಕೀೞ್$_3$ + ಮನ]

ಕೀೞ್ಮರ (ನಾ). ಹೀನ ವರ್ಗದ ಮರ; ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಮರ: ಮೇಲ್ಮರಗಳಲ್ಲದೆ ಕೀೞ್ಮರನಿಲ್ಲ (ಅರ್ಥನೇ. ೧–೫೪). [ಕೀೞ್$_3$ + ಮರ]

ಕೀೞ್ಮಸೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ತಿಕ್ಕು ; ಅಲಗನ್ನು ಮಸೆ (?) : ಕುಸುಮಕೋದಂಡನ ವಶೀಕರಣಕಾಂಡಂ ಕೀೞ್ಮಸೆಯಿಟ್ಟು ಗಱಿಗಟ್ಟಿತಿರ್ದ ಕಣ್ಣಾತವಕಮಂ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯಿಸುವ ರೂಪಿಂಗೆ (ಅನಂಪು. ೧೧–೨೭ವ). [ಕೀೞ್$_3$ + ಮಸೆಯಿಡು]

ಕೀೞ್ಮಾಡು 'ಕಿೞ್ಮಾಡು' ನೋ.

ಕೀೞ್ಮೆ, ಕೀಳ್ಮೆ (ನಾ). ಕೀಳುತನ; ಹೀನತನ; ಕೆಳಮಟ್ಟ: ಸಕಲ ಹೇಯಾಸ್ಪದಮಪ್ಪೆನ್ನ ಕೀೞ್ಮೆಯುಮನೆಣಿಸಿ (ಚಿಕಬಿ. ೨೭). **ಕೀಳ್ಮೆ**: ಜನ್ಮದಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ಹಿರಿಮೆ ಅಥವಾ ಕೀಳ್ಮೆಯು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಬುಕ್ಷಪ್ರ. ೧೪೦). [ಕೀೞ್$_2$ + -ಮೆ$_1$]

ಕೀೞ್ಮೇಲ್, ಕೀಳ್ಮೇಲು, ಕೀಳುಮೇಲು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನದು, ಮೇಲಿನದು; ಹೀನತೆ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮತೆ: ಅನಿತಱೊಳೆ ಸಮಾನರೆ ಮನುಜರಣ್ಣ ಕೀೞ್ಮೇಲಿಲ್ಲಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೭). **ಕೀಳ್ಮೇಲು**: ತಪ್ಪೊಪ್ಪುಗಳ ನೆಲದ ಕೀಳ್ಮೇಲನೆಣಿಸಿ (ಕಾಲೂರ. ೯೪-೧೮೭). **ಕೀಳುಮೇಲು**: ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ಕೀಳುಮೇಲೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಮೇಲುಕೀಳು' ಪರಾ. [ಕೀೞ್$_3$ + ಮೇಲ್]

ಕೀೞ್ಮೊನೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಮೊನೆ; ಕೆಳತುದಿ: ಎಜಗಿದರಂ ತಳ್ತು ಬಾಳ ಕೀೞ್ಮೊನೆಯಿಂ ತಳ್ತುಱದಱುದುಬ್ಬರಮೆಂಬಿವನಱಿದಿಱಿವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೨). [ಕೀೞ್$_3$ + ಮೊನೆ$_1$]

ಕೀೞ್ಪಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜ ಚಿಹ್ನೆ (?): ಪೆಸರಂ ದಯೆಗೆಯ್ದು ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ ಏಱ ಕುದುರೆ ಕೊಡೆ ಆಳ ಪಣ್ಣುವಕೆ ಕುಞ್ಞಿನ್ನಳಿಗೆ ಕೀೞ್ಪಟ್ಟ ಅಡ್ಡಣಿಗೆ ಗದ್ದಿಗೆ ರಾಜಚಿನ್ನವ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೧೪; 11ನೆಯ ಶತ). [< ಕೀೞ್ಪಟ್ಟಲ್ ?]

ಕೀೞ್ಪಟ್ಟಲ್, ಕೀಳ್ಪಟ್ಟಲ್ (ನಾ). = ಕೀೞ್ಪಟ್ಟ: ತಳಗೆ ಕೀೞ್ಪಟ್ಟ ಲಡ್ಡಣಿಗೆ (ಮೈಎಂ. ೧೯೩೨, ೪೮-೧೫; 960). **ಕೀಳ್ಪಟ್ಟಲ್**: ಕುಂಚಂ ತಿಳಿಗ ಕೀಳ್ಪಟ್ಟಲ್ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಪುಂಗನೂ. ೨೦೮-೧೫; ?). [?]

ಕೀೞ್ಪಡಿಸು 'ಕಿೞ್ಪಡಿಸು' ನೋ.

ಕೀೞ್ಪಡು 'ಕಿೞ್ಪಡು' ನೋ.

ಕೀೞ್ಪದುವ, ಕಿಳುವದುವ (ನಾ). ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಬದುವು, —ಕಟ್ಟೆ; ಕೆಳಗಿನ ಬದುವು (?): ಕೇತಕಿಯ ಕಂಟವಲಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂಠದಲಗೆ]ಗಳಿಂ ಕುರವಕದ ಕೀೞ್ಪದುವಂಗಳಿಂ ಮಂದಾರದ ಮೊಳೆಸಾಲ್ಗಳಿಂ... ತಣ್ಪಿನತಾಣಮೆನಿಸಿರ್ಪಲತಾಮಂಟಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೫೭ ವ). **ಕಿಳುವದುವ**: ಕೇತಕಿಯ ಕಂಠವಲಗೆಗಳಿಂ ಕುರುವಕದ ಕಿಳುವದುವಂಗಳಿಂ ಮಂದಾರದ ಮೊಳೆಸಾಲ್ಗಳಿಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೧೧೭ ವ). [ಕೀೞ್$_3$ + ಬದುವ (< ಬದುವು)]

ಕೀೞ್ಬೞಿ (ನಾ). ಕೀಳುಹಾದಿ; ನೀಚಮಾರ್ಗ: ಪಿರಿಯ ಪಾಲ್ ಅಳ್ಗಳ್ ಕೀೞ್ವೞಿಯ ಕೊಳ್ಗಿಯಿನ್ ತಾಮೆಂದುಮುೞಿಯರ್ (ಅಂತಿಗೂ. ೧೫-೨೯೧). [ಕೀೞ್$_2$ + ಬೞಿ$_3$]

ಕೀೞ್ವಾಳ್, ಕಿೞ್ವಾಳ್ (ನಾ). (ಒರೆಯಿಂದ) ಕಿತ್ತ ಕತ್ತಿ; ಹಿರಿದ ಕತ್ತಿ; ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ. 'ಕೀೞ್ವಾಳ' ಪರಾ. **ಕಿೞ್ವಾಳ್**: ಕಿೞ್ವಾಳವಳ್ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕರತಳಪದ್ಮಂಗಳಿಂ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳನಂದೊತ್ತುತಿರಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦). [ಕೀೞ್$_1$ + ಬಾಳ್$_3$]

ಕೀೞ್ವಾಳ (ನಾ). ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿಯವನು; ಅಂಗರಕ್ಷಕ: ಕೆಯ್ಯೊಳಿರ್ದಲಗಿನ ಕೋಲುಮಂ ಕಟ್ಟೆದಲಗುಮಂ ದೂರಾಂತರದೊಳ್ ಕೀೞ್ವಾಳನ ಕೆಯ್ಗೆ ನೀಡುತ್ತುಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೭ ವ); ಪಕ್ಕದ ಕೀೞ್ವಾಳನ ಕೆಯ್ಯೊಳಿರ್ದ ಬಾಳಂ ಕೊಂಡು (ಜಗವಿ. ೨-೪೮). [ಕೀೞ್ವಾಳ್ + -ಅ$_7$]

ಕೀೞ್ಸರಿ (ನಾ). ಕಡಮೆಯೋಗ್ಯತೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವಿಕೆ (?): ಕಣ್ ಸೋಲಮುನಱಿಯಂ ಪರವೆಣ್ ಸುರವಧುಗೆಣೆಗೆವಪ್ಪೊಂದಂ ತೊಡರ್ವಾತಂ ಮೇಣ್ ಸುರನಕ್ಕೆಮ ಚಲದ ಪವಣ್ ಸರಿ ಕೀೞ್ಸರಿಗೆ ವಾರನಹಿತ ಕೃತಾಂತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫); ಲಯಕಾರ ವರ್ಜಿತ ವ್ಯಞ್ಜನಾತ್ ಪರತಸ್ಸಕಾರಸ್ಯ ಚಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ ... ಕೀಳ್ಸರಿ - ಕೀಳ್ಚರಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೨). "ನಿಕೃಷ್ಟಕ್ಕೂ ಸಮ, ಅಲ್ಪಕ್ಕೂ ಸಮ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ. ೫೦೩). [ಕೀೞ್$_2$ + ಸರಿ$_5$]

ಕೀೞ್ಸೊಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸೊಲ್ಲು; ಕೀಳುಮಾತು; ಕೀಳುನುಡಿ: ಸಪ್ಸೋೞಬಹುಳಮಲಯಃ ... ಕಣ್ಸೋಲಂ, ಮುಳ್ಸೆಜಂಗು, ಕಳ್ಸವಿಗೆ, ಕೀೞ್ಸೊಲ್ಲಿಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೀೞ್$_2$ + ಸೊಲ್ಲು (< ಸೊಲ್)]

❋

ಕು

ಕು (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಪೃಥ್ವಿ. 'ಕುಜನ್ಮಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಂಕ (ನಾ). (?): ಬಿಂಕಬೀರುವ ಮನೆಯ ಕಂಕಾಳಿಯರಾಡುಅರಮನೆಯ ಕೋಟೆ ಚಣವಾಗ ಕುಂಕಗಳ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟ್ಯಾರವ್ವ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೩೨). [?]

ಕುಂಕಣ (ನಾ). ಸ್ತನ (?): ಬಿಳುಪೇಱಿತು ಮೊಗ ತಿಳುಪೇಱಿತು ಕೆನ್ನೆ ಹೊಳಪೇಱಿತು ಕುಡಿನೋಟ ಕಳೆಯೇಱಿತು ಕೋಮಲಕಾಯ ಕುಂಕಣ ಬೆಳೆಯೇಱಿತು ನೀಱಿಯೊಳು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೪-೭೧). [?]

ಕುಂಕರ (ನಾ). (?): ಮಂಕುಮಾಡುತಿಪ್ಪ ಮಾಯೆ ಹತ್ತು ಶಂಕೆಯ ಶಂಕೆಕಾಱ ಶತ್ರು ಮಿತ್ರರಿಬ್ಬರಿಗಾಧಾರವೆಂದು ಕುಂಕರದಿಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಕೋಟಿ ಪಾಶವು ಓಂಕಾರದೊಳಗೆ ಪುಟ್ಟಿ ಓಂಕಾರದೊಳಗೆ ಬೆಳೆದು ಓಂಕಾರದೀ ಜಗವ ಎತ್ತಿ ಮೆಱೆವುದೋ ಎಂದು (ಕನಕ. ೨೧೫-೫). [?]

ಕುಂಕಿ 'ಕುಮಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕುಂಕಿಆನೆ 'ಕುಮಕಿಆನೆ' ನೋ.

ಕುಂಕಿ ಜಮೀನು 'ಕುಮಕಿಜಮೀನು' ನೋ.

ಕುಂಕು$_1$ 'ಕೊಂಕು' ನೋ.

ಕುಂಕು$_2$ 'ಕೂಂಕು' ನೋ.

ಕುಂಕುಮ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂ. ೨. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ: "ಕುಂಕುಮಂ, ಘುಸೃಣ. . .ಜಾಪಕಂ – ಈ ೭ ಕುಂಕುಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೯-೩೮೯); "ಜಾಪಕಮದಾಲೋಹಿತಂಘುಸಣಮೆನೆ ಕುಂಕುಮಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೨); ಕುಂಕುಮಂ (ಸಿಂಧೂರ); ಸಣ್ಣಗಿಡ. . . ಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ಹೊರಡುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೩೮).

೨. ಹೆಂಗಸರು ಹಣೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕೆಂಬಣ್ಣದಪುಡಿ: ಬೆಳಗುವ ಚಂದನದಣ್ಪಿಂ ತೊಳಗುವ ಕುಂಕುಮದ ತಳ್ಕಿನಿಂ ಕರಮೆಸೆದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೯); ಕುಂಕುಮದ ಕದಡು ನೀರ್ದಳಿಪದಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೩೩); ಹಣೆ ತುಂಬ ಚಂದ್ರನಂತಹ ಕುಂಕುಮದ ಬೊಟ್ಟು (ಅಬೋಲೀ. ೬೭). ೪. ಗೋಧಿಯ ತೆನೆಯ ಕಾಳೆಲ್ಲ ಕೆಂಪು ಹುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ರೋಗ: ತ್ಯಾಬಿ ಕುಂಕುಮ ಇಟ್ಟಂಗಿ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳು ಹಾಯದೆ ಧಾನ್ಯಗಳು . . . ಬರುವುವು (ಕೃಷಿ ಪ್ರ. ೫೩). ೫. (ಆಲಂ) ಮುತ್ತೈದೆತನ; ಸೌಮಂಗಲ್ಯ: ನಿನ್ನ ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಆಯುಸ್ಯ ಕೇಳು (ಜಟ್ಟಹೂ. ೫೪). 'ಕುಂಕುಮಬಲ' ಪರಾ. ೬. (ಆಲಂ) ತಿಲಕಪ್ರಾಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ದೇಶಪಾಂಡೆ ವಾಮನ ರಾಯ ರೆಂದರೆ ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಕುಂಕುಮವಾಗಿದ್ದರು (ಮಣ್ಣುಮ. ೯).

ಕುಂಕುಮ ಹಚ್ಚು = ೧. ಹಣೆಗೆ ಕುಂಕುಮ ಇಡು. ೨. ಮದುವೆಯ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡು: ನೀಲವ್ವನಿಗೆ ಕಲ್ಬುರ್ಗಿಯವರು ಈಗಾಗಲೆ ಬಂದು ಕುಂಕುಮ ಹಚ್ಚಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದ ಹೂ; ಕೇಸರ. (ಮೈಸಿಗಿ. ೨೫-೪೬೦). [< ಸಂ. ಕುಂಕುಮಕೇಸರ]

ಕುಂಕುಮಗಾರಣೆ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದಿಂದ ಗೋಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಳಿದ ಕಾರಣೆ, —ಪಟ್ಟೆ: ಚಿನ್ನಾದ ಕುಂಕುಮಗಾರಣೆಯಿಂದ ಸಂಪನ್ನತೆವಿಡಿದುದಾಸ್ಥಾನ (ಕಂನವಿ. ೮-೧೧). [ಕುಂಕುಮ + ಕಾರಣೆ$_1$]

ಕುಂಕುಮಗಾಸೆ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಬಣ್ಣದ ಕಾಸೆ: ಬಿಡದುಟ್ಟ ಪಟ್ಟೆಯ ಪಟ್ಟೆ ಕುಂಕುಮಗಾಸೆ ತೊಡರಿದ ದಿವ್ಯಭೂಷಣವ (ಕಂನವಿ. ೨೩-೮೬). [ಕುಂಕುಮ + ಕಾಸೆ$_1$]

ಕುಂಕುಮಪಂಕ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದ ಕದಡು, —ನೀರು: ಮೆಯ್ವೊಡೆದ ಹರಿಪ್ರಾದ್ರವನುಂ, ಕುಂಕುಮಪಂಕಮುಂ, ಬಿಂಕಂಬಡೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ ವ). [ಕುಂಕುಮ + ಪಂಕ]

ಕುಂಕುಮಬಲ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸೌಭಾಗ್ಯ; ಮುತ್ತೈದೆತನ: ಆಕೆಗಾದರೋ ತನ್ನ ಕುಂಕುಮಬಲಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದವನನ್ನು ಕಾಣುವ ಹಂಬಲ (ಕುಂಕುಮ. ೯೯). [ಕುಂಕುಮ + ಬಲ]

ಕುಂಕುಮರಸ (ನಾ). = ಕುಂಕುಮಪಂಕ: ತನ್ನಧರದ ರಾಗದೊಳ್ ಪೊರೆದುದಂ ಮಧುವಂ ಬೆಜಗಾಗೆ ನೋಡುತುಂ ಮಧುರಸಮಲ್ತು ಕುಂಕುಮರಸಂ ದಿಟಮೆಂದು ಬಟಿಕ್ಕೆ ತನ್ನಿ ತನ್ಮಧುರ ಸುಗಂಧದಿಂ ತಿಳಿದು ಸೇವಿಸಿದಳ್ ಮಧುವಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೩ ಶೂದ್ರಕ). [ಕುಂಕುಮ + ರಸ]

ಕುಂಕುಮರಾಗ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ: ಪ್ರತೀಚೀಸಮಾಗಮ ಸಂತುಷ್ಟನೆನಪ್ಪೆನೆಂದು ದಿನಪಂ ರಕ್ತತ್ವದಿಂ ಪೋಗೆ ರಾಗಮೆ ತತ್ಕುಂಕುಮರಾಗಮಾದುದಪರಾಲಂಕಾರವಿಸ್ತಾರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೦). [ಕುಂಕುಮ + ರಾಗ]

ಕುಂಕುಮವಿಳಾಸ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದ ಶೋಭೆ, —ಅಲಂಕಾರ: ಭಯವಶವಿಮುಕ್ತ ಭೂಷಣಚಯ ಕೇರಳಕಾಮಿನೀಮುಖಶ್ರೀ ನೃಪಸೇನೆಯ ಪಾದರಜದಿನಂದೇನಯತ್ನ ಕುಂಕುಮವಿಳಾಸಮಂ ತಾಳ್ದಿದುದೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೫). [ಕುಂಕುಮ + ವಿಳಾಸ (= ವಿಲಾಸ)]

ಕುಂಕುಮಶೈಲ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತ್ತಂ ಸುಗಂಧಶಿಖಿ . . . ಕುಂಕುಮಶೈಲ . . . ಪಾರಿಜಾತವೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕುಲಾಚಲಂಗಳೇ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಪುಳವೆಂಬ ಕೀಲಕಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಹವು (ವಿವೇಕ. ೨೧೫). [ಕುಂಕುಮ + ಶೈಲ]

ಕುಂಕುಮಾಂಕ (ನಾ). ೧. ಕುಂಕುಮದ ಗುರುತು; ಲೇಪ. ೨. ಕುಂಕುಮದ ಗುರುತನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ಶ್ರೀ ವೃತ್ತ ಕುಚ ಕುಂಕುಮಾಂಕನಂ ಕಂಡಪೆನಲಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೬೩). [ಕುಂಕುಮ + ಅಂಕ$_1$]

ಕುಂಕುಮೋದಕ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಕದಡಿದ ನೀರು: ದೆಸೆವೆಣ್ಗಳ ರತ್ನವಿಭೂಷಣಾಂಶುವೃತ್ತಳಿಸಿಯ ಕುಂಕುಮೋದಕದ ಸಿಂಪಣಿ ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪). [ಕುಂಕುಮ + ಉದಕ$_2$]

ಕುಂಕುವ (ನಾ). = ಕುಂಕುಮ: "ಕುಂಕುಮ - ಕುಂಕುವ" (ಶಮುದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ); ಎಳವೆಂಡಿರ ಮೆಯ್ಯ ಕುಂಕುವದಿಂದೊಂದಿದ ಕೆಂದಾವರೆ ಹೂಗಳಂ ತಳೆದು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೦); ಪುಡಿಯ ಕಸ್ತುರಿ ಕುಂಕುವ ಕಪ್ಪುರವುಡಿ ಬಿಡುಮುತ್ತು ಮಾಣಿಕದೊಡನೆ ಒಡಿಹೊನ್ನ ಸೂಜಿಯ ಬಿಟ್ಟರಿಕ್ಕೆಲದಂಗಡಿಗರತೀವ ಮೋದದಲಿ (ಮೋಹತ. ೪೨-೨೮). [< ಸಂ. ಕುಂಕುಮ]

ಕುಂಕುವ ಬೇರ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆ: ನವಪಾಟಳ ಸದೃಶಂ ಕುಂಕುವಬೇರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೮-೧೩). [< ಸಂ. ಕುಂಕುಮಬೇರ]

ಕುಂಕೆ 'ಗೊಂಕೆ' ನೋ.

ಕುಂಗ (ನಾ). ಮಾನುಗಾರ: "ಕುಂಗರ್ - ಬೆಸದವರ್" ಪಡೆವುವೇನು? (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); ದಿನವು ನೀರಸು ಧುಮುಕುವಂಥ ಕುಂಗನು . . . ಕೂಳ ತುತ್ತು; ಮನ ಮರೆಯೆ ಕುಡಿಯಲು ಗುಟುಕು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೬-೩). [?]

ಕುಂಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳುಗು; ಅದ್ದು: ಇನಿಯಂ ಬಾರದೆ ಮಾಣ್ದ ನಿನ್ನೆನರನಿನ್ನೀಂ ಕಾರಿರುಳ್ ಪೋಗಿ ಕಾಮನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನಟ್ಟಿದಪ್ಪ ಮುಗಿಳೇ ಕಾಟ್ಪುರದೊಳ್ ಕುಂಗಿ ಮಿಂಚಿನ ಕಣ್ಣೀಜಿಜೀವಾಗ ದೊರ್ಮಿಡಿಯೆ ಭಿನ್ನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೨೧೫). ೨. ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ಬೆಚ್ಚುತಾಡುತ ಬೆರತು ಬಾಯ್ದೆರೆದು ಕುಂಗಿ ಕುಣಿವುತಲಾಡುತ (ಮುರುಚಾ. ೨-೧೧); ಕುಂಗಿದ್ದವನನ್ನು ನುಂಗ ನೋಡುವರು (ಗಾದೆ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಙ್ಙು; ತೆಲು. ಕ್ರುಂಗು, ಕುರಿಚು, ಗುಂಕು, ಗೂಕು]

ಕುಂಗು$_2$ (ನಾ). ಸದ್ದಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನೀರವತೆ; ಮೌನ: (ಚತುನಿ. ೬. I, ೩೫). [< ಕುಂಗು$_1$]

ಕುಂಗೆ (ನಾ). ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ: ಕುರುಳಮುಡಿಯಂ ದಂತಮನುರುವಂ ಕು[ಂ]ಗೆಯನೂರುವಂ ಬೆರಳಂ ದೇಮರಸಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಸತಿಯರ್ವರ್ಸರೆ ಕೆಪ್ಪಂ ಕಟ್ಟಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸಭೆಯೊಳು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೮-೪೨; 1057). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಙ್ಙೈ; ಮಲ. ಕೊಙ್ಙ; ಕುಣ. ಕಂಗುರಿ]

ಕುಂಚ (ನಾ). ೧. ಗೊಂಚಲು; ಗುಚ್ಛ; ಮಂಜರಿ: ಅಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ಹಬ್ಬಿದ ಬಳ್ಳಿಗಳ್ ಅಮಿತ ಕುಂಚಂಗಳು ಭೂರಿ ಪುಷ್ಪಿತಮಾಗೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩-೪೪). ೨. ನವಿಲುಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೂರ್ಚಿಕೆ, —ಕುಂಚಿಗೆ: "ಕುಂಚಮೆನಲ್ ಕುಂಚಿಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೫); ಕುಂಚಮುಂ ಗುಂಡಿಗೆಯುಮಂ ಪಿಡಿದು ಬರ್ಪೊನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮-೧೮); ಕುಂಚಮುಂ ದೋಷಮೆಂಬೊಡೆ ಕುಂಚಮಪ್ಪುದು ಪೀಲಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೮೯); ಕುಂಚದ ಕನಿಷ್ಕರುಂ ತರಟನ ವಿಡಂಗರುಂ (ವಾಗೀರ. ೨೫೪-೨೧). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚವರಿ; ಚಾಮರ: "ಕುಂಚಮೆನೆ ಚಾಮರಂ" (ಕಶರ. ೨೬); ಸಿವಿಗೆ ತಜಿದುಜುಗಲೊಡ ನಿಕ್ಕುವ ಕುಂಚಂ ಲೀಲೆವಡೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩೯); ತತ್ಪ್ರಮುಹೂರ್ತಂಗೆ ಬೀಸಿದ ಕಣ್ಮಾಯದ ಕುಂಚದಂತಿರೆನಗಾದತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೩);

ಕಡುಮುಳಿದು ಕೈಯ ಕುಂಚಮಂ ಬೇಗಬೇಗಂ ಬೀಸಲೊಡನೆ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೨೬೪) ; ಮಂಗಳ ಕುಂಚ ಕಾಳಾಂಜಿ ಬೀಸಣಿಗೆಯ ಪೆಂಗಳೀಜಿ ವರಿಕ್ಕೆಲದಿ (ನೇಮಿಹತ. ೩೬–೫೯). ೪. ಚಿತ್ರ ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೊ ಬಣ್ಣತುಂಬುವುದಕ್ಕೊ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೂದಲಿನ ಕುಚ್ಚು: ಕುಂಚವನ್ನಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅಜಂತಾ ಕಲಾಕಾರರ . . . ನಿರ್ಮಾಣ ತಂತ್ರ ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲಾ ಕಲಾವಿಮರ್ಶಕರನ್ನೂ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಗೊಳಿಸಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೨೫) ; ಕುಂಚದ ನಾಲ್ಕೇ ಎಳೆತಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರಶಿಲ್ಪಿ . . . ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯುವಂತೆ (ಛಂದೋವಿ. ೧೦೩). ೫. ಉಜ್ಜಿ ತೊಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸಾಧನ: ಸಾಬೂನಿನ ನೀರು ಹಾಕಿ ಕುಂಚದಿಂದ ಚೊಕ್ಕಟ ಮಾಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸೌ. ೪೪) ; ಪಡಿಯಚ್ಚುಗಳ ಮುಖಭಾಗವನ್ನು ಕುಂಚದಿಂದ ಚೊಕ್ಕಟಗೊಳಿಸಬೇಕು (ಮುದ್ರಕ. ೫೭). ೬. ಅಣಸು; ಗೊಣಸು: ಕೋಡಿಗೂ ಫಳಾ ಫಳಾ ಹೊಳೆಯೋ ಹಿತ್ತಾಳೆ ಕುಂಚ ಹಾಕಿ, ಬಣ್ಣದ ಕುಚ್ಚು ನೇತು ಬಿಟ್ಟಿರ್ರಾರೊ (ಮಲೆಮ. ೧೭೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಞ್ಚ; ತುಳು. ಕುಂಚ; ತೆಲು. ಕುಚ್ಚು. / ಸಂ. ಕೂರ್ಚ]

ಕುಂಚಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕುಂಚವನ್ನು ಹಿಡಿ; ಚಾಮರವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ: ಕುಂಚಂಬಿಡಿದಿರ್ಪ ಕೆಲದೊಳಡಪಂಬಿಡಿದಿರ್ಪ ಸುರೇಂದ್ರ ನಾಯಕರ್ ಸೊಗಯಿಸಿದರ್ (ಆಜಿಪು. ೪–೭೪). [ಕುಂಚ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕುಂಚಕ (ಗು). ಬಾಗಿದ; ವಕ್ರವಾದ; ಮುರುಟಿದ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂಚಟಿಗ, ಕುಂಚಡಿಗ, ಕುಂಚಿಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೆಸರು: ನೂಱೊಂದು ಮನೆಯ ಕುಂಚಟಿಗ ನಾಯಕರು ಸಕಲ ನಾಯಕರಂ ಕರೆಸಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೧–೧೯ ; 1310) ; ಕುಂಬಾರರು, ಕುಂಚಟಿಗರು, ಉಪ್ಪಾರರು . . . ಮೊದಲಾದವರಿಗೆಲ್ಲ ಬೇರೆಬೇರೆ ಅಂಕಣಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ (ರಂಗಕ. ೮೭). ೨. ತೊಗರಿಬೇಳೆ ಮಾಡಿ ಮಾರುವವನು: (ಕಿ). **ಕುಂಚಡಿಗ**: ೧. "ನೆಱೆ ಪಂಚಮುಂ ಪದ್ಮನಕ್ಕು ಸಾದಂ ವೃಷಲನಱ ಕುಂಚಡಿ[ಪಾ.ಕಾಂ. ಟಿ]ಗನವದ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೬). **ಕುಂಚಿಟಿಗ**: ೧. ಹಳೆಯ ಹಳಿಯ ಕುಂಚಟಿಗರ ಪಾರಿಕಲ್ಲ ದಾಸನ ಮಗ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೭–೧೨ ; 1673). [? + -ಇಗ]

ಕುಂಚಡಿಗ 'ಕುಂಚಟಿಗ' ನೋ.

ಕುಂಚಣಿಗೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮುನಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ನವಿಲುಗರಿಯ ದೊಂದೆ, —ಕೂರ್ಚ: ತಂಡತಂಡದಿಂ ಮುನಿಗಳ ಕೆಯ್ಯ ಕುಂಚಣಿಗೆ ಚಾಂದ್ರಮಸೀದಳ ಕುಂಡಿತಾಳಿ ತಜ್ಜನಭವನಕ್ಕೆ ದುಗ್ಧನಿಧಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪೊಟ್ಟಣಪಾರಿ ಕಟ್ಟಿದವಕ್ಕೆನಿಸಿದುದು (ಅನಂತಪು. ೩–೩೧).

[< ಸಂ. ಕೂರ್ಚಿಕಾ ?]

ಕುಂಚನ (ನಾ). ತಿರುಪು; ಬಾಗು: ಮಂದ, ಮಧ್ಯ, ವೇಗ, ಕುಂಚನ, ಉಚ್ಛೂನನ, ಸ್ತಂಭನ, ದೀರ್ಘಭೇದಂಗಳಿಂ ರವವಿಕಲ್ಪಂಗಳಂ ತೋಱ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [ಸಂ.]

ಕುಂಚನಮಧ್ಯ (ನಾ). ೧. ನಡುವೆ ಬಾಗಿದುದು; ಬಾಗಿದ ನಡುವುಳ್ಳದು. ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಆರು ಬಗೆಯ ಪದತಲಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪತಿತಾಗ್ರಂ . . . ಕುಂಚನಮಧ್ಯಂ ಸತಿಯ ತಿರಶ್ಚೀನಮಾಱು ಪದತಳಭೇದಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩–೧೨೦). [ಸಂ. (ಕುಂಚತ್ + ಮಧ್ಯ)]

ಕುಂಚನಮೂಲ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಯ ಏಳು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಂಯುತ . . . ಕುಂಚನಮೂಲ, ಪ್ರಸೃತ ಈ ಏಳು ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಯ ಭೇದಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩–೧೧೩ ಪ).

[ಸಂ. (ಕುಂಚತ್ + ಮೂಲ)]

ಕುಂಚವಡಿಗ, ಕುಂಚವಡುಗ (ನಾ). ಕುಂಚವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು; ಚಾಮರ ಬೀಸುವ ಆಳು: ಕುಂಚವಡಿಗಂ ಪುಲ್ಲವಡಿಗಂ (ಶಬ್ದಮ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಂಚವಡುಗ**: ಕುಂಚವಡುಗ ದಾಸಯ್ಯನುಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಬಿಬ್ಬಯ್ಯನುಂ ರನ್ನಿಯಬ್ಬೆಯುಂ (ಎಇ. XV, ೩೩೪–೧೨ ; 1040) ; ಸಿರಿವುರದ ಸಿರಿವಾಗಿಲಂ ಕುಂಚವಡುಗ ದಾಸಯ್ಯಂ ಮಾಡಿಸಿದುದಕೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೫–೧೫ ; 1042).

[ಕುಂಚ + -ವಡಿಗ]

ಕುಂಚವಡುಗ 'ಕುಂಚವಡಿಗ' ನೋ.

ಕುಂಚಿ$_1$ (ನಾ). = ಕುಂಚಿಗೆ$_1$: (ಎಸಮ್ಮೈ. XV, ೪೪).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕುಂಚೀ]

ಕುಂಚಿ$_2$, ಕುಂಜಿ$_1$ (ನಾ). ಕುಚ್ಚು; ಗೊಂಚಲು: ಅಗಳೆ ಕರಂಗಿಸಿದ ಮಸಿಯ ಕುಂಚಿಗಳೆನಿಸಿ ನೊಸಲಂ ಮುಸುಂಕಿದಳಕವಲ್ಲರಿಗಳೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೭೩ ಪ). ೨. = ಕುಂಚ ೨: ಎಂತು ನುಡಿವೆನಿದರ ಚೆಲುವ? ಕಂತು ತನ್ನ ತೋಷಕಿರವುಗೊಡಲು ತಾನೆ ಕುಂಚಿ ಹಿಡಿದನೆನಲೆ (ಮಾಂದಳಿ. ೫೧) ; ತಿಮ್ಮನನ್ನೇ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಸಿಂಹನ ಕುಂಚಿಗೆ ಬೊಮ್ಮನ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲ (ತಿಂಮುತ. ೭). **ಕುಂಜಿ$_1$**: ೨. ಬರಿಸಿ ಕೈಯೊಳು ಕುಂಜಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೆ (ವಿಸೀಗೀ. ೯೩–೧೭). [< ಕುಂಚ]

ಕುಂಚಿಕೆ$_1$, ಕುಂಚಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. = ಕುಂಚ ೪: ಈ ಲೇಖನಿಗಳಲ್ಲದೆ ಕುಂಚಿಕೆಗಳೂ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿದ್ದುವು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೪). **ಕುಂಚಿಗೆ$_2$**: ೧. "ಕುಂಚಮೆನಲ್ ಕುಂಚಿಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೫) ; "ಕುಂಚಿಗೆ–ಕೂರ್ಚಿಕಾ = ಸಣ್ಣಕುಂಚ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮) ; ರುಚಿರೋಜ್ವಲಾಂಗಮಂ ಬಿಡದಮೃತಾಂಶು ರಶ್ಮಿಗಳ ಕುಂಚಿಗೆಯಿಂದಮೆ ಕರ್ಚಿ ಪಾಜದಂ ದೊಡೆದರೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೭೭) ; ಬಸವನ ಚರ್ಮವಂ ತಟ್ಟಾಗಿ ಹೊದ್ದು ಆ ಬಸವನ ಬಾಲಮಂ ಯಂತ್ರಮುಟ್ಟೆ ಕುಂಚಿಗೆಯಾಗಿ ಪಿಡಿದು ಆ ಬಸವನ ಹೆಸರ ಬಸದಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಅವಚಂ. ೧೫೮–೭೨೧) ; ಕುಂಚಿಗೆಯನವಂ ಬೀಸಲೊಡಂ ಸೊಗಯಿಸಿದುದು ಭೋಂಕೆನಮರಪತಿ ಸಭೆ ನಭದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪–೯೬). ೨. ನೇಕಾರರು ನೇಯ್ಗೆಯ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹಸನುಗೊಳಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ, —ಕುಂಚ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕೂರ್ಚಿಕಾ]

ಕುಂಚಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಬೀಗದಕೈ; ಕೀಲಿಕೈ: ಈ ತೆರದ ವಿಚಾರ ಕುಂಚಿಕೆಯು ಹೃದಯ ಕವಾಟವನ್ನು ತೆರೆದು (ಜೀವಸೌ. ೨೭–೧೭).

[ಸಂ. ಕುಂಚಿಕಾ]

ಕುಂಚಿಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ, —ಜಾತಿ: (ಎಸಮ್ಮೈ. XXXI, ೧) ; ಒಕ್ಕಲತನದವರ್ರು ಕುಂಚಿಗರ್ರು ಕಡಮೆ ಜನ ಸಹ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೯–೨೫ ; 1717). [?]

ಕುಂಚಿಗೆ$_1$ (ನಾ). (ಕೂಸಿನ) ತಲೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚುವ ಕಸೆಗಳುಳ್ಳ ಕುಲಾಯಿ; ಕೊಪ್ಪೆ; ಗೊಪ್ಪೆ; ಗೊಂಗಡಿ: ಮತ್ತೆ ಕರೆಯಲು ಒಂದು ಕುಂಚಿಗೆಯಂ ಪತಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಪೋಗಲು (ಬೈರಸೂ. ೩೮೮) ; ಕುಂಚಿಗೆಯು ಚಂದ ಶಿಶುವಿಂಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨) ; ಪಾಲ್ಗುಡಿಸಿ ಕುಂಚಿಗೆಯಂಗಿ ನೆತ್ತಿಯ ಕುಲಾಯಮಂ ತೊಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೧೫–೫೬) ; ಕೂಸು ಕುಂಚಿಗೆ ತಿಂತು ಹಾಸಿಗಿ ನೆಲ ತಿಂತು (ಕರ್ನಾಕ. ೩೭೪) ; ಕೂಸಿಗೆ ಬಂಗಾರದ ಬಿಂದಲಿ ಜರದ ಕುಂಚಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ತಂದಿದ್ದರು (ವೈನಿ. ೨೦೦).

[← ಪ್ರಾ. ಕುಂಚಿಯಾ]

ಕುಂಚಿಗೆ$_2$ 'ಕುಂಚಿಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಂಚಿಟಿಗ 'ಕುಂಚಟಿಗ' ನೋ.

ಕುಂಚಿತ₁ (ನಾ). ಕೀಳ್ಮಟ್ಟದವನು; ತುಚ್ಛನಾದವನು: ಕುಟಿಲ ಕುಹಕದ ಕುಂಚಿತರ . . . ಹಿಂಡು ನೆರೆದಾಗ (ಬಸವು. ೫೧-೫೪); ಕುಂಚಿತನು ನಾನು ನಿನ್ನೊಡನೆಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಚಮತ್ಕೃತಿಯಿಂದ ಕಾದಿ ಮಿಗಿಲಪ್ಪ ವರವಂ ಚಾಗುರೇ ಪಡೆದೆ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೮-೪೦).
[< ಸಂ. ಕುತ್ಸಿತ ?]

ಕುಂಚಿತ₂ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ; ವಕ್ರವಾದ; ಮುದುಡಿದ; ಕುಗ್ಗಿದ; ಸಂಕೋಚವಾದ: ಕುಂಚಿತ ಪೂರ್ವಕಾಯನುಪಜಾತ ಜರಾಧವಳೋತ್ತಮಾಂಗನಂಗಾಚಿತ ಕಂಚುಕಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೩); ಕಣ್ಣುಮ್ಮನ ಹುಬ್ಬುಗಳು ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಕುಂಚಿತವಾದವು (ರೂಲೇಖಾ. ೫೫). (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈ, ಕಾಲು, ಕೊರಳು, ಕಣ್ಣು, ಪಾದ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮ, ನಿವೃತ್ತ . . . ಕುಂಚಿತ . . . ಈ ಒಂಬತ್ತುಂ ಕೊರಲಭೇದಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೧೧೪ ವ); ಸಮಮೆನಿಸಿ ನಿಮಿರ್ವ ಕುಂಚಿತಮುಮುರ್ವ ಪಳಂಚುವ ಸಮುಂಚಿತಭ್ರೂಲತೆ ತಳ್ತೆಮೆದುಜುಗಲ ನೆಳಲೊಳ್ ಮುಖಕಮಳ ಮಯೂಖಾಂಬುವೀಚಿ ಚಲಿಪವೊಲೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೭೭). [ಸಂ.]

ಕುಂಚಿತಕರಣ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿಯ ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಬಲಗ್ಯೆ ಮೇಲ್ಮೊಗವಾಗುತ್ತಲಸದೆಯಲಪದ್ಮಮಾಗಿ ಯೆಡಬರಿಯೊಳ್ಪಿಡಗೆಲಗಾಲದಗ್ರತಳದಿಂ ಚಲಿಸಲ್ಕದು ಕುಂಚಿತಾಖ್ಯ ಕರಣಮೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೧೫). [ಕುಂಚಿತ₂ + ಕರಣ]

ಕುಂಚಿತಕೇಶ (ನಾ). ಸುಳಿಗುರುಳು; ಉಂಗುರುಗೂದಲು. 'ಕುಂಚಿತಕೇಶಪಾಶ' ಪರಾ. [ಕುಂಚಿತ₂ + ಕೇಶ]

ಕುಂಚಿತಕೇಶಪಾಶ (ನಾ). ಉಂಗುರುಗೂದಲಿನ ಜಡೆ, —ಸಮೂಹ: ಪಾಂಚಾಲೀಕುಂಚಿತಕೇಶ ಪಾಶಾಕೃಷ್ಟಿ ಪಾತಕ ಪ್ರಧಾನ ನಿಹಿತ ಹಿತನೆನಿಸಿದ (ಗದಾಯು. ೭-೬೨); ಕುಂಚಿತಕೇಶಪಾಶಂ . . . ಸಿಂಹದಂತಿಮದ್ರೇಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೧೫). [ಕುಂಚಿತಕೇಶ + ಪಾಶ]

ಕುಂಚಿತಾಂಗುಲಿ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಬೆರಳು; ಕೊಂಕಿಸಿದ ಬೆರಳು: (ನಿ). [ಕುಂಚಿತ + ಅಂಗುಲಿ]

ಕುಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕುಂಚದಿಂದ) ಬರೆ, —ರೇಖಿಸು; ಚಿತ್ರಿಸು: ಹರಿಹರದೇವಿಯ ಮಾತೃವಾತ್ಸಲ್ಯವನ್ನೂ . . . ಕುಂಚಿಸಿದ ಲೇಖನಿಯೇ ರತ್ನಾಜಿಯ ಚಿತ್ತವಿಕಾರವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೧೭೪).
[ಕುಂಚ + -ಇಸು₁]

ಕುಂಚು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು; ಬಾಗು.
ಕುಂಚದವ = ಯಾರಿಗೂ ಕುಗ್ಗದವನು, —ಬಾಗದವನು: "ಅದಟ" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೬೦). [< ಕುಸಿ₁ + -ಚು]

ಕುಂಜ (ನಾ). ೧. ಬಳ್ಳಿಗಳು ಕವಿದ ಸ್ಥಳ; ಬಳ್ಳಿಮಾಡ; ಲತಾಗೃಹ: ಲತಿಕಾಕುಂಜಂಗಳೊಳ್ ಭೂವಿವರ ಕುಹರದೊಳ್ . . . ಕೂಡೆ ತೊಟಿಅರ್ದ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೩೭); ಮಲ್ಲೀವಲ್ಲೀ ಕುಂಜ ಪುಂಜ ರಂಜಿತಮಾಡೊಂದು ಮುನಿಗಳಾಶ್ರಮದ ಪೊಜವಳಯದ ತೋಂಟದೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೮-೮). ೨. ಆನೆಯ ಕೆಳದವಡೆ, —ಕೋರೆ; ಹಸ್ತಿದಂತ. ೪. ಗವಿ; ಗುಹೆ. 'ಕುಂಜೋಪಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಂಜನ (ನಾ). ಹೊದರು; ಪೊದರು: "ಕುಂಜಃ, ಕುಂಜುಃ, ಕುಂಜನಂ- ಈ ೩ ಹೊದರ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೬೫). [?]

ಕುಂಜರ (ನಾ). ೧. ಆನೆ; ಗಜ: "ಕರಿ ವಾರಣಂ ಕುಂಭಿ ಕುಂಜರಂ. . . ನಾಗಮಾನೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೪); ದಿವಿಜಂ ಕುಂಜರ ಗಿರಿ ಸಾನುವನ ನಿಕುಂಜಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕುಂಜರನಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೫೧); ಕಂಜನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಕುಂಜರ ಬಂದು ಮಂದಿರದವರನೆಲ್ಲ ಕೊಂದಿತ್ತು (ಮಧುಪ. ೨೨-೩೨); ಹಿಂಡನಗಲಿ ಒಡಿವಡೆದ ಕುಂಜರ ತನ್ನ ವಿಂಧ್ಯವ ನೆನೆವಂತೆ ನೆನೆವನಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧೩೪-೩೧೩); ಪವಮಾನಜನು ತಿರುಗಿಟ್ಟಣಿಸೆ ಸೇನಾಂಬುಜಕೆ ಕುಂಜರನಾದನ್ಸೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೭). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ; ಗಜಾಸುರ.'ಕುಂಜರಾರಿ' ಪರಾ. ೩. (ಅಲಂ) ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಉತ್ತಮ: ಜಿನರಾಜಕುಂಜರಂಗೆ ನೀರಾಜನ ವಿಧಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಅಜಿಪು. ೪-೬೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಂಜರಕರ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು: "ಕುಂಜರಕರೇಪಿ ಶುಂಡಾ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೪-೨೦). [ಕುಂಜರ + ಕರ₄]

ಕುಂಜರಕುಳ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ: ಕುಂಜರಕುಳ ಮಿತ್ತಲಿತ್ತ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೫). [ಕುಂಜರ + ಕುಳ (= ಕುಲ)]

ಕುಂಜರಗಮನೆ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ಮಂದವಾದ ಗತಿಯುಳ್ಳವಳು; ಗಜಗಮನೆ: ಕುಂಜರಗಮನೆಯೆ ಗುಣಯುತಮಂಜರ ಮದಕುಂಜರಂಗ ಕೊಡನತಿಹಿತಮಂ ಅಂಜದೆ ಮಾಡಿರು (ಹವಿಮ್ಮಾರ ೨-೮೦).
[ಸಂ. ಕುಂಜರಗಮನಾ (ಕುಂಜರ + ಗಮನ + -)]

ಕುಂಜರಗಾಮಿನಿ (ನಾ). = ಕುಂಜರಗಮನೆ: ಮದವತ್ಕುಂಜರಗಾಮಿನಿ . . . ಕೊಯ್ದಳೊಸೆದು ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೮೩).
[ಸಂ. ಕುಂಜರಗಾಮಿನೀ]

ಕುಂಜರಘಟಾವಳಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸಮೂಹ; ಗಜಸೈನ್ಯದ ಸಾಲು: ಕೆಲಬಲದಲ್ಲಿ ಕುಂಜರಘಟಾವಳಿಯಶ್ವಬಲಂ . . . ಬರುತ್ತಮಿರೆ (ನಂಬಿರ. ೧೫-೧).
[ಸಂ. ಕುಂಜರಘಟಾವಲಿ (ಕುಂಜರ + ಘಟಾ + ಆವಲಿ)]

ಕುಂಜರಾರಾತಿ (ನಾ). = ಕುಂಜರಾರಿ: ಪಂಜರವಿಮುಕ್ತಕುಂಜರಾರಾತಿಯಂತೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೭೦ ವ). [ಕುಂಜರ + ಅರಾತಿ]

ಕುಂಜರಾರಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಶತ್ರು; ಸಿಂಹ: ಸಂಜೀವಕನೀನೆನಿಸಿತೆನಿತಂಜದೊಡಂ ಕುಂಜರಾರಿ ಕೊಲ್ಲದೆ ಮಾಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬-೪). ೨. ಗಜಾಸುರನ ವೈರಿ; ಶಿವ: ಕುಂಜರಾರಿಗಣ ಪ್ರಸಾದವ ನೆಂಜಲೆಂಜಲಿದೆಂದು ಪಾಪಕ್ಕಂಜದೆಂಬಿರಿ (ಬಸವು. ೫೬-೨೨). ೩. ಶರಭ.
[ಕುಂಜರ + ಅರಿ₄]

ಕುಂಜರಾಶನ (ನಾ). ಅರಳಿಮರ; ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷ: (ನಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂಜರಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಎಂಭತ್ತನಾಲ್ಕು ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಯೋಗ ಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ . . . ಕುಂಜರಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ತಾನಾಲ್ಕಾಸನಭೇದಗಳೆಂದು (ವಿವೇಕ. ೧೯೪).
[ಕುಂಜರ + ಆಸನ]

ಕುಂಜಲ (ನಾ). ಹುಳಿಗಂಜಿ; ಅಂಬಲಿ: (ನಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂಜವನ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿ ಮಂಟಪಗಳ ತೋಟ: ಉದ್ಯಾನದ ಮಧ್ಯೆ ಕುಂಜವನವಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಯೇ . . . ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಕೊಳವಿತ್ತು (ಆಶ್ರಮ. ೭೩). [ಕುಂಜ + ವನ]

ಕುಂಜ್ಜಿ₁ 'ಕುಂಚ್ಚಿ₂' ನೋ.

ಕುಂಜ್ಜಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ನಿಕುಂಜಿಕಾ- ಕುಂಜಿ" (ಓಷಧಿ. ೮೭). [?]

ಕುಂಜ್ಜಿ₃ (ನಾ). ಮಗು; ಶಿಶು: ಅಸುರ ತನ್ನ ಸುತನ ಕೊಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದಾಗ ಅಟ್ಟ ಅಡವಿಯೊಳ್ ವಿಷವನಿಟ್ಟು ಭೋಜನಂಗಳ್ ಮಾಡಿ ಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುತಲೇ ಕುಂಜಿ ತಿಳಿದ ಜಟ್ಟಿ ಹಾಂಗೆ (ಪುರಂದ. ೪-೭-೨).
[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಕುಞ್ಞಿ; ಮಲ. ಕುಞ್ಞು; ತುಳು. ಕಿಞ್ಞಿ; ಕುಞ್ಞಿ]

ಕುಂಜಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಅನೂಖ್ಯ – ಕುಂಜಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೧). [?]

ಕುಂಜು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಜಿಗಿ; ಹಾರು; ಕುಣಿ: (ಚತುಸಿ. ೬. I, ೭೬); ಎಜಗದರಾತಿ ಭೂಭುಜರ್ಗೆ ವಿಷ್ಣು ನೃಪಾಳನ ಸೂನು ಮೇಘದಿಂ ಪೊಜ ನುಡದಟ್ಟಿ ಪೊಯ್ವ ಸಿಡಿಲ್ . . . ಉರ್ವಿದ ಕೋಪದೆ ಕುಂಜಿ ಕಂಬದಿಂ ಪೊಜಮುಡದಾ ನೃಸಿಂಹನೆನಿಪಂ ನರಸಿಂಹನೃಪಂ ಪ್ರತಾಪದಿಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೧೬–೩೩; 1202). [? . / ತಮಿ. ಕುಸಿ]

ಕುಂಜೋಪಾಂತ (ನಾ). ಹೊದರಿನ ಅಂಚು, —ದಂಡೆ, —ಸಮೀಪ: ಧನದ ನಗಂ ತನಗಟ್ಟಿದೊಡೆ ರಾಯಭಾರಿತನಂ ಬಂದಂತಿ ರ್ಪುವಿವಜ ಕುಂಜೋಪಾಂತಂ ಥಳಥಳಿಸಿ ಬೆಳಗೆ ಕುಳಿಶಾಶ್ಮಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೧೫). [ಕುಂಜ+ ಉಪಾಂತ]

ಕುಂಟು$_1$ (ನಾ). ಕಾಲು ಊನವಾದವನು; ಒಂದೇ ಕಾಲುಳ್ಳವನು: "ಏಕಾಂಘ್ರಿಯೆನೆ ಕುಂಟನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫–೬); ಕುರುಡರುಮಂ ಕುಂಟರುಮಂ ತಿರಿಕರುಮಂ ಕಂಡೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೫೫); ಕಾಲಿ ದ್ದೊಡೆ ಕುಂಟರಪ್ಪರೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೩); ಪವಣ್ಗೆ ನಿಮಿರ್ದರ್ ಗುಜ್ಜರ್ಕರಂ ಕುಂಟರಪ್ಪವರ್ಗಂ ಕೆಟ್ಟವು ಕುಂಟು (ಬಂಹಂ. ೯–೫೫); ಕಾಲಿಂ ಕುಂಟಂ, ಕಯ್ಯಿಂ ಮೋಟಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೦ ಪ್ರಯೋ); ಕುಂಟನಿಗೆ ಎಂಟು ಚೇಷ್ಟೆ ಕುರುಡನಿಗೆ ನಾನಾ ಚೇಷ್ಟೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಂಟು$_2$ (< ಕೊಂಟು$_2$) + –ಅ$_7$]

ಕುಂಟು$_3$ (ಗು). ೧. ದಡ್ಡ; ಮಂದ. ೨. ಅಶಕ್ತ: "ಕುಂಠ – ಕುಂಟ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಕುಂಟದೇವತೆ' ಪರಾ. ೩. ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯದ; ಅಸಮರ್ಪಕ. 'ಕುಂಟಚಾಕರಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಂಠ]

ಕುಂಟಂಪಿಲ್ಲಿ 'ಕೊಂಟು$_1$' ಪರಾ.

ಕುಂಟಗ 'ಕುಂಟಿಗ' ನೋ.

ಕುಂಟಗೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗೆಣಸು: ಕುಂಟಗೆಣಸು, ಹೆಗ್ಗೆಣಸು (ವೈಶಿಗ. ೩೧–೫೯೪). [< ಕುಂಟು$_3$ + ಗೆಣಸು (< ಗೆಚಿಸು)]

ಕುಂಟಚಾಕರಿ (ನಾ). ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯದ ಕೆಲಸ; ನಡು ನಡುವೆ ನಿಂತು ಹೋಗುವ ಚಾಕರಿ: ಆವಲೂ ಈ ಕುಂಟ ಚಾಕರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆ ಬೀಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬಂದ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಬಿಡಬಾರದೆಂದೇ ನಿರ್ಧರಿಸಿ ದಳು (ದಾಸಹು. ೩೨). [ಕುಂಟು$_2$ + ಚಾಕರಿ]

ಕುಂಟಜವಾಬು (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಉತ್ತರ; ಸಮರ್ಪಕವಲ್ಲದ ಜವಾಬು, —ವಿವರಣೆ: ಆತನು ನಿನ್ನೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದುದಕ್ಕೆ ಏನೋ ಒಂದು ಕುಂಟಜವಾಬು ಹೇಳಿದ (ರೂಢಿ). 'ಕುಂಟುನೆಪ' ಪರಾ. ೨. ಮೊಟಕಾದ ಉತ್ತರ: ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಾಡಿದರೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬೀಳಬಹು ದೆಂದು ಕುಂಟ ಜವಾಬು ಕೊಟ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಕುಂಟು$_3$+ ಜವಾಬು]

ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿ 'ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕುಂಟಣಿ, ಕುಂಟಲಿ, ಕುಂಟೆಣಿ, ಕುಂಠಣಿ, ಕೊಂಟಣಿ, ಕೊಟಣಿ (ನಾ). ೧. (ವ್ಯಭಿಚಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವ ದಾಸಿ; ತಲೆಹಿಡುಕಿ: "ಶಂಭಳಿ ಕುಟ್ಟನಿಯೆನಲ್ಕೆ ಕುಂಟಣಿಗೆ ನಾಮ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦–೪); "ನಿರುತಂ ದೂದವಿ ಕುಂಟಣಿಕರ ಮಕ್ಕಭಿಸಾರಿಕಾಭಿದಾನದಿನೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೭); ಓರ್ವಳ್ ಕುಂಟಣಿ ಯುಪರೋಧಕ್ಕೆ ಪಿರಿದೀವ ಮುದುಪನನುಜಿಯಲಂಜಿ ತನ್ನ ಬೇಸಜಂ ತನ್ನ ಸಬ್ಬವದಾಕೆಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೯ ವ); ಮಾತನಜಿಯದ ಸೂಳೆ ಕುಂಟಣಿಯಂ ಬೈದಳೆಂಬನಾಣ್ಣುಡಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೩೨); ಕರೆಯದೆ ಕಾಡಿ ಕುಂಟಣಿಸುವ ಕುಂಟಣಿಯಂ ನೊಣ ಗಚ್ಚಿತಿಂಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೦೬); ಜಗವು ಕುಂಟಣಿಯಿಂದ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೫೬). ೨. ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ತಲೆಹಿಡುಕ: ಧವಳಾರದೊಳಗೊಬ್ಬ ಸೂಳೆ ನೋಡಯ್ಯ . . . ಕರುಳಿಲ್ಲದಾತ ಕುಂಟಣಿಯಾದ ನೋಡಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೯೯–೪೫); ಹರಿಗೆ ಕೆಂಪಿನ ಝುಗೆ ಸುರಾಂಗನೆಯರಿಗೆ ಸುಭಟವ್ರಜಕೆ ಕುಂಟಣಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೭). ೩. ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸ; ತಲೆಹಿಡುಕತನ: ಶಿವಲಿಂಗಂ ಜಂಗಮ ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ನಂಬಿಯಣ್ಣಂಗೆ ಕುಂಟ [ಪಾಠಾಂ. ಠ]ಣಿಯಂ ನಡೆಯಲೆಂದು (ನಂಬಿರ. ೧೨–೯೫); ನಂಬಿ ಕೆಳೆ ಬಲ್ಲಳನೆ ಕುಂಟ[ಪಾಠಾಂ. ಠ]ಣಿ ಸಾಂಬ ನಿಮ್ಮಂ ನಗಿಸುವಂ ಕಲಿಯೆಂಬನು (ಬಸವು. ೯–೪೧); ಬಳೆದೊಡಪ ಕುಂಟಣಿಯ ನಡೆಯಿಸುವ ಮುದಿವೆಣ್ಣುಗಳು (ಚೆಬಪು. ೪೭–೪೨). **ಕುಂಟಲಿ**: ೧. ಅವಳು ಕುಂಟಲಿಯ ಕಾರ್ಯ ವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಹೋದಂತೆ ವೇತನವು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಸ್ಕೂಲವಿ. ೩೭); ಕುಂಟಸವತಿಯು ಸೊಂಟ ಮುರಿಹೊಡೆದ . . . ಕುಂಟ ಲಿಯರ ಹಾದಿಯನು ಕಡಿದ (ಶರೀಫ. ೫೦–೫೦). **ಕುಂಟೆಣಿ**: ೧. ಗೊರತಿಯ ಕಂತಿಯ ಕುಂಟೆಣಿಯರ . . . ಮುಂದಂ ನುಡಿಯ ಲೀಯಲಾಗದು ವಧುವಂ (ಮದತಿ. ೮–೨೬); ತನುವ ನೋಯ್ದೊಡದಿ ರೆನುತಾಗ ಮುದಿ ಕುಂಟೆಣಿಯು ಬೋಧಿಸಿದಳಾತ್ಮಭವೆಗೆ (ವೆಂಕಾಠಾ. ೫–೬–೫೦). ೨. ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದವನ ನಂಬಿಗೆ ಕುಂಟೆಣಿಯಾದ ವನ (ಬಸವ. ೫೦೩); ಶಿವನ ಕುಂಟೆಣಿಯ ಬಾಚರಸ ಬಾರೆಂದು (ರಾಘಚ. ೧೫–೯೨). **ಕುಂಠಣಿ**: ೧. "ಕುಂಠಣಿ, ಶಂಭಲಿ ಈ ೨ ಕುಂಠಣಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೭); ತನ್ನ ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕುಂಠಣಿಯಹ ಬಿನ್ನಣವ ಕೇಳಿ (ಗುರುಬೋ. ೧೧೬). ೨. ಸಂಕಲೆ ಪರವೆಯರಿಗೆ ಕುಂಠಣಿ ಯಾದ ಹರನೆ (ಲಶಿಚಂ. ೩೫–೨೩). **ಕೊಂಟಣಿ**: ೧. "ಕುಟ್ಟನೀ, ಶಂಭಳೀ, ಚುಂಡೀ–ಈ ೩ ಕೊಂಟಣಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೧–೩೩೮). **ಕೊಟಣಿ**: (೬).

ಕುಂಟಣಿಮಾಡು = ಕುಂಟಣಿಯಾಗಿ ನಿಯಮಿಸು: ದೇವನಂ ತನಗೆ ಕುಂಟಣಿಮಾಡಿ. . .ತೋಜುವಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೨–೭). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಟನೀ]

ಕುಂಟಣಿಕೆ (ನಾ). ಕುಂಟುವಿಕೆ; ನೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಿಕೆ.

ಕುಂಟಣಿಕೆಯಾಟ = ಕುಂಟೆ, ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಆಡುವ ಒಂದು ಆಟ; ಕುಂಟಾಟ: (೬). [ಕುಂಟು$_1$ + ?]

ಕುಂಟಣಿಗ, ಕುಂಟಲಿಗ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೨: ಕುಂಟಣಿಗನೊಡ ನಂಡಲೆದು ಬೇಡೆನಲು (ಬಸವು. ೪೦–೨೫); ಕುಶಿತ ಮಾನಸನ ಖೂಳನ ಕುಂಟಣಿಗನ ಮಹ ಕಪಟಜೀವಿಯ . . . ಸತತ ಕೃಪೆಮಾಡಿ ಸಲಹೆನ್ನನು (ಪ್ರಭುಪು. ೯–೧೧೩). **ಕುಂಟಲಿಗ**: ನಮಗೆ ಲೋಕವೆಲ್ಲವು ಮುನಿಯದೆ ಬಿಡದು ಎಂದು ಆ ಕುಂಟಲಿಗರು ಚಿಂತಿಪರು (ಬಜ್ಜರಾ. ೬–೪); ಶಾಸ್ತ್ರಿಯೂ . . . ಲೀಲಾವತಿಯೂ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕುಂಟಲಿಗರಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದರು (ಮೋಹಬ. ೪೭೨). [ಕುಂಟಣಿ + –ಇಗ]

ಕುಂಟಣಿಗಾತಿ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೧: ಕುಂಟಣಿಗಾತಿಯರು ಪೇಳಿರುವ ಸಂಕೇತಮಂಟಪಂಗಳಿಗೆ ವಂಟಿವಂಟಿಯಾಗಿ ಬಂದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೮೬–೧೫). [ಕುಂಟಣಿ + –ಗಾರ (< –ಕಾಜ) + –ತಿ$_2$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ, ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿ, ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿ, ಕುಂಟೆಣಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೧: (೬). **ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿ**: "ಕುಟ್ಟನಿ–ಕುಂಟಣ ಗಿತ್ತಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೮೯); ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿಯ ಉಪದ್ರ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿ**: ಒಬ್ಬ ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿಯ ಮುಖಾಂತರ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು (ಮೇದಿಮ. ೪೬); ನೀನು ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿ ಯೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಎಡಹ. ೬೬). **ಕುಂಟೆಣಿಗಿತ್ತಿ**: ಪುರಾಣವ ಹೇಳುವರೆಲ್ಲ ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿಯ ಮಕ್ಕಳು (ವಚಶಾ. I, ೩೬೦). [ಕುಂಟಣಿಗ + – ಇತ್ತಿ]

ಕುಂಟಣಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸಮಾಡು; ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೌತ್ಯ ನಡೆಸು: ಅಯ್ಯ ಗಳಾಟವೆ ಕುಂಟಣಿಗೆಯ್ವುದಿದಯ್ಯಗಳಿರವೇ ಬಾ ಗಿ ಲ್ಗಾ ಯ್ವು ದು (ಉದ್ಭವೇ. ೫-೩೨). [ಕುಂಟಣಿ + ಕೆಯ್₁]

ಕುಂಟಣಿತನ, ಕುಂಠಣಿತನ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೩: ತರಳಸಿನಗೆ ಚೆಲ್ವಪರ ವೆಯ ತಂದೀವ ಪಿರಿದು ಕುಂಟಣಿತನವನು ಮಾಳ್ಪ ಇರವೆಮಗಲ್ಲದಿನ್ನಾರಿಗೆ ಸಲ್ಲದು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧೨-೧೪); ರತ್ನಾಜಿಯ ಮನೋರಥದ ಸಫಲತೆಗೆ ಕುಂಟಣಿತನದ ವಿದ್ಯಾಪರಿಣತೆ ಸಂಗಿಯ ಸಹಾಯವೂ ಕುಟಿಲ ದೇವತೆಗಳ ಕುತಂತ್ರವೂ ಅವಶ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೫೯). **ಕುಂಠಣಿತನ**: ಪಡ ಪವ ಹಿಡಿದು ಕುಂಠಣಿತನವ ನಡಸಿ (ಗುರುಬೋ. ೭೪). [ಕುಂಟಣಿ + -ತನ]

ಕುಂಟಣಿದೊಟ್ಟು, ಕೊಂಟಣಿದೊಟ್ಟು (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೧: ಪೂತಿಗಂಧಿಯೆಂಬ ಕಿಸುಕುಳಂ ನಾರ್ಪ ಕುಂಟಣಿದೊಟ್ಟಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಸುಗುಳಿಮಂ ನಾರ್ಪ ಕೊಂಟಣಿದೊಟ್ಟಾದಳ್] (ಜೀವಸಂ. ೮-೨೭ ವ). **ಕೊಂಟಣಿದೊಟ್ಟು**: ಕೊಂಟಣಿದೊಟ್ಟಿ ಕೂರಿಸಿದ ಕಾ ದ ಲ ನ ಂ ಬಿಸುಡೆಂದು ಕೀಱು ಬಾಯುಂಟಿನಗೆಂದು ಬಗ್ಗಿಸುವೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೬೪). [ಕುಂಟಣಿ + ತೊಟ್ಟು]

ಕುಂಟಣಿನಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸಮಾಡು; ತಲೆಹಿಡುಕ ನಾಗು: ಮನಮೊಸೆದು ಕುಂಟಣಿನಡೆದನಿಂದುಧರನೆಂಬ ನುಡಿಯೊಡನೆ (ಕಲಿಕಾ. ೩೦೦-೧೨). [ಕುಂಟಣಿ + ನಡೆ₁]

ಕುಂಟಣಿಮನೆ 'ಕುಂಟಣಿವನೆ' ನೋ.

ಕುಂಟಣಿಮಾತು 'ಕುಂಟಣಿವಾತು' ನೋ.

ಕುಂಟಣಿವದಿರ್ (ನಾ). ಕುಂಟಣಿಯ ಮಾತಿನಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಂದ್ವಾರ್ಥ, —ಶ್ಲೇಷೆ: ಬಡತನವೆಂಬುದು ಸತಿಯರ ನಡುವಿನೊಳ್ . . . ಕೋಳ್ನುಡಿ ಕುಂಟಣಿವದಿರೊ [ಪಾಠಾಂ. ಲೊ] ಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೩೭). [ಕುಂಟಣಿ + ಪದಿರ್]

ಕುಂಟಣಿವನೆ, ಕುಂಟಣಿಮನೆ (ನಾ). ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ: "ತಾಹೆಯೆಂದುಂ ತಾಪೆಯೆಂದುಂ ಕುಂಟಣಿವನೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೧೬). **ಕುಂಟಣಿಮನೆ**: (೬). [ಕುಂಟಣಿ + ಮನೆ]

ಕುಂಟಣಿವಾತು, ಕುಂಟಣಿಮಾತು (ನಾ). ಕುಂಟಣಿಯ ಮಾತು; ತಲೆಹಿಡುಕತನದ ಮಾತು: ಕಡೆಗಣ್ ಕುಂಟಣಿವಾತು ದೂದವಿ ಮನಂ ತಾಯ್ವೆಂದೆ ಬಲ್ಗೆಯ್ವಪೊಳ್ದೊಡವಂದಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೬). **ಕುಂಟಣಿಮಾತು**: ಕಲವಿಂಕನ ಕುಂಟಣಿಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕೋಪ ಗೊಂಡಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೯೧-೫). [ಕುಂಟಣಿ + ಮಾತು₁]

ಕುಂಟಣಿವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿಯ ವಿದ್ಯೆ; ತಲೆಹಿಡುಕ ವಿದ್ಯೆ: ಕುಂಟಣಿವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತಳಾದ ಆ ಹೆಣ್ಣು (ನಂಜುಂಡ. ೭೫). [ಕುಂಟಣಿ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕುಂಟಣಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕುಂಟಣಿ ನಡೆ: ನಂಬಿಗೆ ಕುಂಟಣಿವೋದ [ಪಾಠಾಂ. ಯಾದ] ಪರಿಗಳಂ ನಂಬಿಗೆ ಸೂ ಱೆ ಯ ನಿ ತ್ತ ಪರಿಗಳಂ (ಭೃಂಗೀರ. ೧೪-೧೪). [ಕುಂಟಣಿ + ಪೋಗು₁]

ಕುಂಟದೇವತೆ (ನಾ). ದುರ್ಬಲವಾದದೇವತೆ; ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಕುಂಟದೇವತೆ ಸೇರಿ ಮನೆಯವರ್ಗಾಪನೆನ್ನದೆ ಸೂನು ತೀ ರಿ ದೆ ಡೆ (ಬಸಪು. ೪೮-೧೮). [ಕುಂಟ₂ + ದೇವತೆ]

ಕುಂಟನಪುಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು, —ವ್ರಣ: ಅವನ ಮೊಣಕಾಲಿನ ರೋಮಮಯವಾದ ಮಾಂಸಖಂಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಂಟನ ಹುಣ್ಣು ಇದ್ದು, ಅದಕ್ಕೆ ಇದ್ದಿಲನ್ನು ತೇದು ತಯಾರುಮಾಡಿದ ಕರಿಯ ಮದ್ದು ಬಳಿದಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೫೦೩). [ಕುಂಟ₂ + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಕುಂಟನೇರಳೆ, ಕುಂಟುನೇರಳೆ (ನಾ). ನೇರಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: (೬). **ಕುಂಟುನೇರಳೆ**: ಕುಂಟುನೇರಳೆ, ಗುಡ್ಡನೇರಳೆ (ವೈಡಿಗಿ. ೩೩-೬೩೫). [< ಕುಂಟ್ಟು₃ + ನೇರಳೆ (< ನೇಱಿಲೆ)]

ಕುಂಟಮುರುವ (ನಾ). ಕುಂಟ; ಅಂಗಹೀನ: ಕಾಲಿದ್ದವರು ಕಾಶಿಗೆ ಹೋದರೆ ನೀನೆಲ್ಲಿ ಹೋದೀ ಕುಂಟಮುರುವ? (ಗಾದೆ). [ಕುಂಟ₁ + ಮುರುವ (< ಮುಱುವ)]

ಕುಂಟಲ (ಗು). ಕುಂಟುವ; ಕುಂಟಾದ: ಕುಂಟಲ ಎತ್ತೊಂದು ಓಡಿ ಹೋಗಿ ಗಿಯಾಸ, ಬೇ ಗ ಂ ಗಿ ಯಾ ಸ ರ ಪ್ರಾ ಣ ರ ಕ್ಷ ಣೆ ಮಾಡಿತು (ಸೂರಜ. ೫). [ಕುಂಟ₁ + ಅಲ್ಲ (< -ಅಲ್ಲು)]

ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿ 'ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕುಂಟಲತನ (ನಾ). ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸ: (೬). [ಕುಂಟಲ್ಲ (< ಕುಂಟಣಿ) + -ತನ]

ಕುಂಟಲಪಿ 'ಕುಂಟಹಲಪಿ' ನೋ.

ಕುಂಟಲಿ 'ಕುಂಟಣಿ' ನೋ.

ಕುಂಟಲಿಗ 'ಕುಂಟಣಿಗ' ನೋ.

ಕುಂಟವೆರಲ್ (ನಾ). ಮೊಂಡಾದ ಬೆರಳು; ಮುರುಟಿದ ಬೆರಲು: ಮತ್ತೊ ರ್ವಂ ಕುಂಟವೆರಲಾತಂ ತನ್ನ ಬೆರಲುಂ ಸಯ್ತಾದೊಡೆ ಕೃತಾಂಜಲಿ ಯಾದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೮-೧೧). [ಕುಂಟ₁ + ಬೆರಲ್]

ಕುಂಟಸುದ್ದಿ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಸಮಾಚಾರ; ಜೊಳ್ಳುಸುದ್ದಿ: ನೆಂಟ ರಿಪ್ಪರು ಬಂದು ಮನೆಮುಂದೆ ಕುಳಿತಿರಲು ಕುಂಟಸುದ್ದಿ ನೀನಾಡಿದ್ಯಲ್ಲೋ ಪ್ರಾಣಿ (ಪುರಂದ. ೧-೮೭-೩). [ಕುಂಟ₂ + ಸುದ್ದಿ]

ಕುಂಟಹಲಪಿ, ಕುಂಟಲಪಿ (ನಾ). ಕುಂಟುತ್ತ ಕಲ್ಲಿನ ಬಿಲ್ಲೆ ಯನ್ನು ಕಾಲಿಂದ ಚಿಮ್ಮಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಒಂದು ಆಟ; ಕುಂಟೆಬಿಲ್ಲೆ; ಕುಂಟಂಪಿಲ್ಲಿ: (೬). **ಕುಂಟಲಪಿ**: ಆ ಕುಂಟಲಪಿ ಯಾಟದ ಕುಣಿತ ಎಂಥದು! (ಕನಕಿ. ೯೫); ತಾನು ಹುಡುಗಿಯಾಗಿ ದ್ದಾಗ ಬಿಸಿಲುನೆಳಲಾಟ, ಕುಂಟಲಪಿ, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆಯಾಟಗಳನ್ನು ಆಡಿದ್ದಳು (ಬರಹಾ. ೧೨೩); ಲ ಲಿ ತ ಗೌ ರಿ ಕುಂಟಲಪಿ ಆಡಿದರು (ಕಪಪು. ೧-೨೫). [ಕುಂಟ₁ + ಹಲಪಿ (< ಹಲಿಪೆ)]

ಕುಂಟಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಬಸಲೆಸೊಪ್ಪು, ತೊಂಡೆ ಸೊಪ್ಪು, ಕುಂಟಳದ ಸೊಪ್ಪು (ವಿವೈವಿ. ೧೪೫). [?]

ಕುಂಟಾಟ (ನಾ). ೧. ಕುಂಟುತ್ತ ಮುಟ್ಟುವ ಆಟ; ಕುಂಟು ಮುಟ್ಟಾಟ: ಹುಡುಗರು ಸಂಜೆಯಹೊತ್ತು ಕುಂಟಾಟವಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಅಲಂ) ಶಿಥಿಲತೆ; ಆಲಸ್ಯ; ದುರ್ಬಲತೆ: ಮನಸ್ಸಿನ ಹರಿ ದಾಟ, ಪ್ರಾಣದ ಎಳೆದಾಟ, ಶರೀರದ ಕುಂಟಾಟ ಇವುಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ . . . ನೋಡುತ್ತಿರಬೇಕು (ಬಾಳಬ. ೨೧). [ಕುಂಟು₁ (< ಕೊಂಟು₁) + ಆಟ]

ಕುಂಟಿ₁, ಕೊಂಟಿ (ನಾ). ಕಾಲು ಊನವಾದವಳು; ಹೆಳವಿ: ನಿನ್ನ ತಂಗೆವಿರ್ ಕುಂಟಿಯುಂ ಕುರುಡಿಯುಂ ಕಿವುಡಿಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೮-೧೩೧ ವ); ಕುರುಡಿ ಕುಂಟಿ ಕುಣಿ ಕೂನೆ ಕು ಭಾ ಷಿ ಣಿ ಯಾ ಗಿ ಪುಟ್ಟಿಗುಂ (ಪಸಾರ. ೭೦೪-೯೯). **ಕೊಂಟಿ**: ತ ನ್ನಿ ಥು ನ ಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿದರೊರ್ಕಣ್ಣುರುಡಿಯುಂ ಪೊರಂಡಿಯುಂ ಕೊಂಟಿಯುಂ ಪೆಱವೆಯುಂ ಕುಷ್ಠಿನಿಯುಂ ಕುಬ್ಜೆಯುಮಪ್ಪ ಮಗಳ್ದಿರಱುವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೬ವ). [ಕುಂಟ₁ + -ಇ₂]

ಕುಂಟಿ₂ 'ಕುಂಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕುಂಟಿ₃ (ನಾ). ಜುಟ್ಟು; ಶಿಖೆ (?): ಭುತನಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಹಜಾಮರು ವಾಲಗಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವು ಮುಡಿಸಿ ಮತ್ತು ತಂಮ ಕುಂಟಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು . . . ವಾಲಗಾ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೯೦-೪; 1700). [?]

ಕುಂಟಿ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕುಣ್ಟಿಯೊಳ್ ಕುಣಿವಂ[ಜಿ] ಗಳದ್ಪುತ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೧-೩ ; 1006). [?]

ಕುಂಟಿಗ, ಕುಂಟಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ ; ಕುಷಿಗ : (ಕಿ). **ಕುಂಟಗ** : ಜುಟ್ಟುವೆಬಳ್ಳಿ . . . ಕುಂಟಗ (ವೈಔಗಿ. ೬೦-೧೨೧೫). [?]

ಕುಂಟಿಗೆ (ನಾ). “ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಸುಣ್ಣದ ಹರಳು” (ಸರ್ವಜ್ಞ-ಕೋಶ) : ಅಟ್ಟಿರಾವಾಡಿಗನ ಸುಟ್ಟಿಹರು ಕುಂಟಿಗೆಯ ಹುಟ್ಟಿಯ ಮೂಗ ಹರಿದರೀ ಮೂರು ಭವಗೆಟ್ಟು ಕೂಡಿದರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೬೨). [ಕುಂಟ್ಟ$_3$ + -ಇಗೆ ?]

ಕುಂಟಿಣಿ ‘ಕುಂಟಣಿ’ ನೋ.

ಕುಂಟಿಣಿಗಿತ್ತಿ ‘ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ’ ನೋ.

ಕುಂಟಿತ (ಗು). = ಕುಂಠಿತ : ಅಜ್ಞಾನ ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಅನಾರೋಗ್ಯಗಳಿಂದ ಅವರ ಓಜಸ್ಸು ಕುಂಟಿತವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೮೫).
[< ಸಂ. ಕುಂಠಿತ]

ಕುಂಟಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಂಟುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅವನನ್ನು ಆಟದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಂಟಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಮುರಿ ; ಭಂಗಮಾಡು (?) : ನಿನ್ನಪ್ಪ ಮುಂದೆಂದ ಭಾಷೆಯಂ ಕುಂಟಿಸಿದನು (ತುರಂಗ. ೬೪-೨೭).
[ಕುಂಟು$_1$ (< ಕೂಂಟು$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕುಂಟು$_1$ ‘ಕೂಂಟು$_1$’ ನೋ.

ಕುಂಟು$_2$ ‘ಕೂಂಟು$_2$’ ನೋ.

ಕುಂಟು$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಗಿಡ್ಡ ; ಮೋಟ : ಎಕ್ಕೆಗಿಡ ಬಿಲ್ವಮರಕ್ಕಿಂತ ಕುಂಟು (ರೂಢಿ). [< ಕುಜು$_1$]

ಕುಂಟುಕಾಲು ‘ಕುಂಟುಗಾಲ್’ ನೋ.

ಕುಂಟುಗಾಲ್, ಕುಂಟುಕಾಲು, ಕುಂಟುಗಾಲು (ನಾ). ಕುಂಟುವ ಕಾಲು ; ಊನವಾದ ಕಾಲು : ಕುಂಟುಗಾಲೊಡೆದೋರಂತಿರೆ ಸೋರ್ವ ರಕ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೬೪). **ಕುಂಟುಕಾಲು** : “ಶ್ರೋಣಃ - ಪಂಗುಃ . . . ಕಾಲಿಲ್ಲದ ಕುಂಟನ ಹೆಸರುಗಳು ; ಕುಂಟುಕಾಲುಳ್ಳವನು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮). **ಕುಂಟುಗಾಲು** : (ಕಿ).
[ಕುಂಟು$_2$ < ಕೂಂಟು$_2$) + ಕಾಲ್$_1$]

ಕುಂಟುಗಾಲ (ನಾ). ಕಾಲು ಕುಂಟಾದವನು : “ಖೋಡಃ ಖಂಜಃ ಈ ೨ ಕುಂಟುಗಾಲವನು” (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೯) ; ಕುರಿಕಾಯೋನು ಕುಂಟುಗಾಲ (ಗಾದೆ) ; ಕುಂಟುಗಾಲನನ್ನು ನಂಬಿ ಪಯಣ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಂಟುಗಾಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕುಂಟುಗಾಲು ‘ಕುಂಟುಗಾಲ್’ ನೋ.

ಕುಂಟುತನ (ನಾ). ಕುಂಟಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕುಂಟು : ಅನಿಸಿದಷ್ಟು ಮಾತು ಎಣಿಸಿ ಹೇಳಲು ಬರದು ಬುದ್ಧಿಗಿದು ಎಂದಿಗೂ ಕುಂಟುತನವು (ನನಲ್ಲ. ೧೬-೬೫).
[ಕುಂಟು$_2$ (< ಕೂಂಟು$_2$) + -ತನ]

ಕುಂಟುದನಿ (ನಾ). ತಡವರಿಸುವ ಧ್ವನಿ ; ತೊದಲು : ಪಂಜರಬದ್ಧವಾದ ಪ್ರಾಣಿಯಂತೆಬೆಪ್ಪು ಬೆಪ್ಪಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡುತ್ತ, ಕುಂಟುದನಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುದನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸಿದನು (ಪುನರು ೧೫೮).
[ಕುಂಟು$_1$ (< ಕೂಂಟು$_1$) + ದನಿ]

ಕುಂಟುದಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ತಡವರಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ ; ಊನದೃಷ್ಟಿ : ಕಾಣಿಸಿತು ಕುಂಟುದಿಟ್ಟಿಯ ಗೂನುಗಣ್ಣಿಗದೊ ಗೆಂಟರೊಳ್ ಜ್ಯೋತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೩-೩೧೧).
[ಕುಂಟು$_1$ (< ಕೂಂಟು$_1$) + ದಿಟ್ಟಿ]

ಕುಂಟುನೆಪ, ಕುಂಟುನೆವ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ನೆಪ ; ಸಮರ್ಪಕವಲ್ಲದ ಕಾರಣ : ಒಂದು ಕುಂಟುನೆಪ ಸಿಕ್ಕರೆ ಮತ್ತೆ ಬರಬಹುದು (ಮಹಾಗ. ೪೩) ; ಕೇವಲ ‘ಜ್ಞಾಪಕವಿಲ್ಲ’ವೆಂಬ ಒಂದು ಕುಂಟುನೆಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಂದೊಡ್ಡಬಾರದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೮೮) ; ಬಡಿದಾಟಕ್ಕೊಂದು ಕುಂಟುನೆಪ ಬೇಕಲ್ಲ ? (ವಿಪ್ಲ್ಯಾರಿ. ೧೬೮). **ಕುಂಟುನೆವ** : ಹಲವೆಂಟು ಕುಂಟುನೆವಗಳನ್ನು ಮುಂದೊಡ್ಡಿ ಅವನ ಸಹವಾಸ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ (ನಿರೀಕ್ಷೆ. ೧೦೮). [ಕುಂಟು$_2$ (< ಕೂಂಟು$_2$) + ನೆಪ]

ಕುಂಟುನೆವ ‘ಕುಂಟುನೆಪ’ ನೋ.

ಕುಂಟುನೇರಳೆ ‘ಕುಂಟನೇರಳೆ’ ನೋ.

ಕುಂಟುಪಂಕ್ತಿ, ಕುಂಟಹಂತಿ (ನಾ). ೧. (ದಸ್ತೈವಜು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಕ್ತಿಗಳ ನಡುವೆ) ಸೇರಿಸಿದ ಮಾತು ; ನಡುನಡುವೆಸೇರಿಸಿದ ಸಾಲು: “ಕುಂಟುಪಂಕ್ತಿ ಬರೆ” (Interline.ಇಂಕನಿ). ೨. (ಕರಾ) ಷರತ್ತು : ಆ ಪತ್ರದ ಕುಂಟುಪಂಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ವ್ಯಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಕುಂಟುಹಂತಿ** : ೩. ಮೋಟಕು ಸಾಲು ; ಸಣ್ಣಪಂಕ್ತಿ : ಇದರೊಳಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಮಾತ್ರೆಯ ಕುಂಟುಹಂತಿಯೊಂದಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೬೪). [ಕುಂಟು$_2$ (< ಕೂಂಟು$_2$) + ಪಂಕ್ತಿ]

ಕುಂಟುಮದ್ದು (ನಾ). ನೆಪಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಕೊಡುವ ಔಷಧಿ ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕಮದ್ದು: ಕುಂಟುಮದ್ದು ಕೊಡುವ ಬೂಟಾಟದವರಿಗೆಲ್ಲ ಔತಣ ಕೊಟ್ಟು ಬಂದಿರುವಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೯).
[ಕುಂಟು$_2$ (< ಕೂಂಟು$_2$) + ಮದ್ದು)]

ಕುಂಟುಹಂತಿ ‘ಕುಂಟುಪಂಕ್ತಿ’ ನೋ.

ಕುಂಟೆ$_1$ (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ : ಭೂಮಿಯ ಬೆದೆಯನಱಿದು ಎತ್ತು ಕುಂಟೆ ಕೂರಿಗೆ ನೊಗ . . . ಹೂಡಿ ಹೊಡೆದು ಹರಗಿ (ವಚಶಾ. II, ೬೬) ; ನೊಗವು ನೇಗಿಲು ಕುಂಟೆ ಕೂರಿಗೆ ಶಕಟ ಜೊತ್ತಿಗೆ ಘಂಟೆ ಬಾಸಿಗ (ಸಂಭಪ. ೩೨-೩೩) ; ಕೋಲು ಕುಂಟೆಯ ಪೊತ್ತಡಿಲ್ಲಂ ಮೇಲೆ ಸಮಿಧೆಯ ತಂದಡಿಲ್ಲಂ (ಮದೇಪು. ೪-೨೮) ; ದೊಡ್ಡ ಕುಂಟೆಯಿಂದ ಚನ್ನಾಗಿ ಹರಗಿ (ಕೃಸಿಪ್ರ. ೧೫೫) ; ರೆಂಟೆ, ಕುಂಟೆ, ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ತೊಳೆದು ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೮). ‘ಎಡೆಕುಂಟೆ’, ‘ಹೆಗ್ಗುಂಟೆ’ ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಣ್ಟೈ ; ತೆಲು. ಗುಂಟ]

ಕುಂಟೆ$_2$, ಕುಂಟೈ$_2$, ಕೂಂಟೆ$_1$ (ನಾ). ನೀರು ನಿಲ್ಲುವ ಕುಳಿ, —ಗುಣಿ ; ಕಟ್ಟೆ : “ಕುಂಟೆಯುಲ್ಪಸರಸಿ” (ಕಶರ ೨೫) ; ಮೂಱು ಪುಣುಸೆಯ ಕುಣ್ಟೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೨೦ ; 11ನೆಯ ಶತ) ; ಮನೆಭಾವಿ ಕುಂಟೆ ಬೆಟ್ಟುಯಿಂತೀ ಸರ್ವಸ್ವವ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೪-೧೦ ; 1049) ; ಕೆಱೆ ಕುಂಟೆ ಕೊಣನು ಆಬೆ ಆಚುಕಟು (ಎಕ. X (S), ಕೋಲಾರ, ೩೦೪-೧೪ ; 17ನೆಯ ಶತ) ; ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ತೋರುವ ಕುಂಟೆಯ ಜಲವನ್ನು ಕದಡಿದಾಗ ಅಡಿಯ ಕಶ್ಮಲ ಮೇಲೆ ಬರುವಂತೆ (ನನ್ನರ. ೬೬). ೨. ಬಿಳೀ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. VIII, ೯). **ಕುಂಟೈ$_2$** : ೧. ಎಂಟಾರು ಲೋಕ ಲೋಕಗಳು ಕುಂಟಗೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲವೆನುತ ಕೊಟ್ಟೆಯ ಹಾಕಿ ದಾಂಟಿ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿದನು (ಅಮುಸಾಂ. ೫-೧೦೨). **ಕೂಂಟೆ$_1$** : ೧. ಪೊಲಮೇರೆ ವಾಯುವ್ಯದ ಮಿದಿಯ ಮೇಗಣ ಚಾಲದಿನ್ದೆ ಬೆಳೆದನ್ನೆ ಪುಣುಸೆಯಿನ್ದೆ ನಕ್ಕಿ ಕೂಣ್ಟೆಯಿಂದೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೯ ; 850) ; ಕಡವಿನ ಕೂಂಟೆಯಿಂ ಪಡುವ ಮುಂದಾಗಿ ಬನ್ದು ಇಲಿಯಿನ್ದೆಯ ಮರನುಂ ಪುತ್ತುಂ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೯-೪೬ ; 1057) ; ಹೊಲೆಯರ ಕೂಂಟೆವೊಳಗಾಗಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೭, ಸಿಂಧಗಿ. ೩೯-೭ ; ?). [< ಕೊಂಡ]

ಕುಂಟೆ$_3$, ಕೊಂಟೆ$_3$ (ನಾ). ಕೆಲವು ಊರುಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪದ: ತುಮ್ಬುಕುಣ್ಟೆ ರೇವುಕುಣ್ಟೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೮-೩೫ ; 875) ; ಪಾಣಕುಂಟ್ಟೆಯ ಕಣುವೆ ಆದಜತದನಾನ್ತರ ಸೂರೆಕುಂಟೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೨೯ ; 11ನೆಯ ಶತ) ; ಒಡಗುಂಟೆ ಸವತರಗುಂಟೆ ಹುಲಿಯ ಕುಂಟೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೦-೩೧; 1341). **ಕೊಂಟೆ$_3$.** 'ಎಲಂಚಿಕೊಂಟೆ' ಪರಾ. [< ಕುಂಟೆ$_3$?]

ಕುಂಟೆ$_4$, ಕೊಂಟು (ನಾ). ಕೊರಡು ; ಮರದ ತುಂಡು ; ಗುದ್ದೆ : ಆವ ಬಳಿಯೊಳೆನ್ನದೆ ಕೊಂಡದ ಕುಂಟಿಯಾ ಉರಿಯಂತಕನೆಂಬ ದೇವಗೆ ಮಿಳ್ತು ಕಾರ್ತಿಕದೊಳಗೆತ್ತಿದ ದೀವಳಿಗೆಯ ತೆಜನಾಯ್ತು (ಸೇವಿಸಂ. ೮-೮೮) ; ಒಂದು ಮರದಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಮರದ ಕುಂಟೆಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬನು ಕೂತು (ಗೌರಕ. ೪) ; ಒಲೆಗೆ ಕಚ್ಚಿದ್ದ ಭಾರಿ ಕುಂಟೆಗಳನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಮುಂದೆ ನೂಕಿ, ಬೆಂಕಿ ಬೆಳಗುವ ವರೆಗೂ ಉಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಮಲೆಮ. ೫೮೧) ; ಮನೆಗೆ ಒಂದು ಮುದುಕಿ, ಒಲೆಗೆ ಒಂದು ಕುಂಟೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಂಟು :** ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಶಿವಾಲಯದೊಳಗಮೆಯ್ತಂದು ಅಲ್ಲಿ ಸಂಭ್ರಮಿಪ ಶರಣರನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಂದು ಕೊಂಟನೊಳು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಟನೊಳ್]ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ನೋಡಿ ಮಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುತಂ (ಅನೀರ. ೭೫-೧೬). [?]

ಕುಂಟೆಕೋಣ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ ಕೋಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಜಡಸ್ವಭಾವದವನು ; ಸೋಮಾರಿ : ಒಳ್ಳೆ ಕುಂಟೆಕೋಣನ ಹಾಗೆ ಇಸ್ದಾನೆಂದು ಯಮುನಕ್ಕ ಆವನನ್ನು ಬಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೧೫೩). [ಕುಂಟೆ$_3$ + ಕೋಣ]

ಕುಂಟಣಿಕೆ (ನಾ). ಕುಂಟುನೆಪ; ದುರುದ್ದೇಶ (?) : ನಂಟುತನದ ಸಲುಗೆಯ ತೋಜಿ ತಾವೊಂದು ಕುಂಟಣಿಕೆಯೊಳು ಕಾರ್ಯವನು ಗಂಟಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರಲಂಜಿಸಿ ನುಡಿದೆವು (ಭರಚ. ೩೩-೬೮). [ಕುಂಟೆ$_3$ + ಎಣಿಕೆ]

ಕುಂಟೆತ್ತು (ನಾ). ಕಾಲು ಊನವಾದ ಎತ್ತು ; ಕುಂಟುವ ಎತ್ತು : ಕುಂಟೆತ್ತಿಗೆ ಕೊಳಕುನೀರೇ ಪಂಚಾಮೃತ (ಗಾದೆ); ನೆಂಟ ನೆಂಟಗೆ ಮಾರಿ, ಕುಂಟೆತ್ತು ಹೊಲಕ್ಕೆ ಮಾರಿ (ಗಾದೆ). [ಕುಂಟು+ ಎತ್ತು$_2$ (< ಎಬ್ಬು$_1$)]

ಕುಂಠ (ನಾ). ೧. ಮಂದ; ಆಲಸಿ; ಸೋಮಾರಿ : "ಕುಂಠಃ, ಮಂದಃ -ಈ ೨ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಗೆಯ್ವಂ (ಹಲಾಯು ೬೩-೨೨೭). (ಗು). ೨. ಮಂದವಾದ; ಮೊಂಡಾದ : ಕಳಿಕೆಗರ್ಚಿದ ಕಷಾಯಕಂಠಮಾದ ಕಳಕಂಠದ ಕುಂಠಕಂಠಮುಮಂ ಶ್ರುತಿಪಥಕ್ಕತಿಥಿಮಾಡಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೨೪). [ಸಂ.]

ಕುಂಠಣಿ 'ಕುಂಟಣಿ' ನೋ.

ಕುಂಠಣಿತನ 'ಕುಂಟಣಿತನ' ನೋ.

ಕುಂಠಭಾವ (ನಾ). ಮಂದತನ ; ಮಾಂದ್ಯ ; ಆಲಸ್ಯ : ಪ್ರೇಮದ ವೈಕುಂಠ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಕುಂಠಭಾವದಿಂದ ಕುಂಟುತ್ತ ಕುಂಟುತ್ತ ಅವನು ಹೇಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು ? (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೭). [ಕುಂಠ + ಭಾವ]

ಕುಂಠಿತ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ ; ಮೊಟಕಾದ : ಕುಂಠಿತಮಾಗಿಯುಂ ಗೂಢಮಾಗಿಯುಂ ಪಾಡುವುದಾಗದು (ಅದ್ಭುತ. ೨೪-೨೩). ೨. ನಿಂತು ಹೋದ; ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ : ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಔದ್ಯೋಗಿಕ ಪ್ರಗತಿ ಬಹುವಾಗಿ ಕುಂಠಿತವಾಗಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೯೬) ; ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ 'ಎ' ಜೀವಾತು ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಅವರ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕುಂಠಿತವಾಗುವುದು (ಅಡುಸೌ. ೬೧). ೩. ಮಂದವಾದ ; ಬುದ್ಧಿಹೀನವಾದ : (ಶ). ೪. ಮುಸುಕಿದ ; ಮುಚ್ಚಿದ : "ರೂಷಿತಂ, ಕುಂಠಿತಂ – ಈ ೨ ಮುಸುಕಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೮೩). ೫. ಮಂಕು ಹಿಡಿದ ; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತವಾದ ; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡ : (ಶ). [ಸಂ.]

ಕುಂಠಿತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಮೊಟಕುಮಾಡು : ಸಂಸತ್ತಿಗೆ ಇರುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಈ ಅನುಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ರತಕ್ಕ ಯಾವುದಾಗಲಿ ಕುಂಠಿತಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾಧಾಸ. ೧೩೭). [ಕುಂಠಿತ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಂಠಿತತನ (ನಾ). ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ; ಮೊಟಕು : ಮಿಶನರಿಗಳಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಉಂಟಾದ ಕುಂಠಿತತನವನ್ನು ಕಂಡು ಅವರು ಬಹಳ ಚಿರಡಿಗೇಳುವರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೪೨೯).. [ಕುಂಠಿತ + -ತನ]

ಕುಂಠಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಂಗಪಡಿಸು ; ಕುಂಠಿತಗೊಳಿಸು : ಕಂಟಕ ಯಮನವರು ಕುಂಠಿಸುತ್ತಿಳೆವಾಗ ನೆಂಟ ಪುರಂದರ ವಿಠಲೆನ್ನು ಪ್ರಾಣಿ (ಪುರಂದ. ೧-೪೭-೩). [< ಕುಂಠಿತ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಂಠೀಕರಣ (ನಾ). ಕುಂಠಿತಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ; ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ; ಮೊಂಡುಮಾಡುವಿಕೆ : "ಟಬ್ಬರಿಸು–ಕುಂಠೀಕರಣೇ (ಮೊಂಡುಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಕುಂಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹೋಮ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕುಣಿ, —ಗುಣಿ : ಘನ ಕುಂಡವ ಡಮರುಗ ವೇದಿಕೆಯಂ (ವೀರೇಚ. ೧-೬೮) ; ಹೋಮದ ಕುಂಡ ಲಂಕಾನಗರಿ ದನುಜರ ತಲೆಗಳಾಹುತಿಯು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೨-೧೧). ೨. ಮಡಕೆ; ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ : "ಉಖಾ, ಸ್ಥಾಳೀ, ಚರುಃ . . . ಕುಂಡಂ – ಈ ೬ ಮಡಕೆ" (ಹಲಾಯು ೫೨-೧೫೯); ಆಳು ಲಿಂಗಗಿಡಕ್ಕೆ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ನೀರುಹುಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೧೧). ೩. ಮಣ್ಣು ತುಂಬಿ ಸಣ್ಣ ಸಸಿಗಳನ್ನು ಬೆಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ. ೪. ಕುಂಟೆ ; ಕೊಳ ; ಜಲಾಶಯ : "ಕುಂಟೆಯೆನೆ ಕಟ್ಟೆಯೆನೆ ಕುಂಡಮಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೭) ; ಉರು ಕುಂಡದೊಳ್ ಮಿಂದು ತಾಂ ಶುಚಿಯಾಗಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೭೫) ; ಕುಂಡದ ನೀರನು ಬಳಸುವಡರಿದೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿ ಸಖಿಯರು ನಡೆಯೆ (ಕಾಮುಕ. ೪-೬೩) ; ಜನಗಳು ಗಂಗಾನದಿ, ಸಿಂಧೂನದಿ ಕುಂಡಗಳಿಂದಲೂ (ಪುರುಜ. ೮೨) ; ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಸ್ವಚ್ಛಜಲದ ಕುಂಡವಿತ್ತು (ಬಾಣಅ. ೩೮೬). ೫. ಹೊಟ್ಟೆ ; ಉದರ : "ಕುಕ್ಷಿ ಕುಂಡಂ ಗರ್ಭಮಾಜಠರ ಮುದರಮೆನೆ ಹೊಟ್ಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೩). ೬. ಹಾದರಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಗಂಡನಿರಲು ಪಾಣ್ಬೆಗೆ ಪುಟ್ಟಿದವನವ ಕುಂಡನಲ್ಲೊಳ್ಳುಣಪಿರಲು . . . ಕುಂಡ ಕುಲೋತ್ತಂಸನಮ್ಮ (ಕುರುಸಾಂ. ೩೨-೧೩೫); ಪುರುಷ ನುಳ್ಳವಳೂ ಜಾರತೆಯಿಂದ ಪಡೆದ ಸುತನೇ ಕುಂಡನು (ವೀಶೈಪು. ೭-೨೦); "ಕುಂಡಃ–ಗಂಡನಿರುವಾಗ ಪರಪುರುಷನಿಗೆ ಪುಟ್ಟಿದಾತಂ" (ಹಲಾಯು ೬೪-೨೩೧ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂಡ$_2$ (ನಾ). (?) : ಹೊದಕೆ ಗ ೨೦ ತೂಕದ ಕುಂಡ ಮೊಟವಣ ಗ ೩ ನೆಲೆಯ ಕಾಣಿಕೆ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು ೨೯೮-೬೦ ; 1778). [?]

ಕುಂಡಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಗ : ಮೆಲ್ಲದೆಯವರಿಗೆ ಬಾಹುಬಲಿಯ ಕೃತಿ ಚೆಲ್ಲೆಗಾತಿಯು ಲಲ್ಲೆವಾತು ಕಲ್ಲಿರ್ದಯವರಿಗೆ ಕುಂಡಕ್ರಿಯೆ ಧರೆಯೆಲ್ಲಕೆ ಪೊಸಜೇನಸೋನೆ (ನಾಗಕು. ೧-೭೬). [< ಗುಂಡ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕುಂಡಗುಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕುಣ್ಡಗುಡಿ ಅಸಗ ಗೊಸಸಿ ಸುರರೊಳೆ ಕೂಡೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೧೪೪-೫ ; ?). [?]

ಕುಂಡಗೋಲಕ, ಕುಂಡಗೋಳಕ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿಗಂಜಿ; ಅಂಬಲಿ. ೨. ಕುಂಡ ಮತ್ತು ಗೋಲಕ. **ಕುಂಡಗೋಳಕ :** ೨. ರಂಡೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಕುಂಡಗೋಳಕರು ರಾಯರು ನಿನ್ನಿಂದ್ಯೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೫-೧) ; ಕುಂಡಗೋಳಕರಿಂಗೆ. . . ಹೇಳದಿರು ಮಱದೀ ಅನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೨-೨) ; ವಿಷವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನೂ, ಕುಂಡಗೋಳಕರಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವವನೂ . . . ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಸಮಾನರಾಗುವರು (ಕೃವಾಉ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಗೋಳಕ ‘ಕುಂಡಗೋಲಕ’ ನೋ.

ಕುಂಡಣಿ (ನಾ). ಹಾವು; ಸರ್ಪ: “ಕುಂಡಣಿ (ಳಿ) – ಕುಂಡಲಿನ್ –ಸರ್ಪ” (ತದ್ಭಕೋ. ೮). [< ಸಂ. ಕುಂಡಲಿನ್]

ಕುಂಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಳ್ಳಿರಿಸು; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕುಂಡರಿಸು ಅವಳ್ನ (ಸರ್ವಮಂ. ೪೩). [< ಕುಳ್ಳಿರಿಸು]

ಕುಂಡರು (ಕ್ರಿ). ಕುಳ್ಳಿರು: ಅಂವಾ ಅಲ್ಲೆ ತಂಬಾಕ ಶೇದಿಕೊಂತ ಕುಂಡರಾವ (ನಡೆವಾ. I, ೨೬೨). [< ಕುಳ್ಳಿರ್]

ಕುಂಡಲ, ಕುಂಡಳ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಆಭರಣ: “ಕುಂಡಲಂ ಕಡುಕುಗಂಟಿಗಳು ಕರ್ಣವೇಷ್ಟನಮೆನಿಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೯೯–೨೩); ಕದಪಂ ಮೋದುವ ಕುಂಡಲದ್ವಿತಯಮಂ ಚೆಲ್ವಾಗೆ (ಜಗವಿ. ೩–೧೬); ತರಣಿಯಂತಿಹ ಕುಂಡಲಂಗಳ ಮರೆಯದೆಲ್ಲಾ ಕಿವಿಯೊಳಿಟ್ಟನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧–೯). ೨. ಕುಣಿಕೆ; ಹಗ್ಗದ ಮಲಕು. ೩. ಬರಹದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಆವರಣ ಚಿಹ್ನೆ; ಕಂಸ: (ಕ). ೪. ವರ್ತುಳ; ಸುತ್ತು. ‘ಕುಂಡಲಾಕೃತಿ’ ಪರಾ. **ಕುಂಡಳ**: ೧. “ಕುಂಡಳಂ, ಕರ್ಣವೇಷ್ಟನಂ –೨. ಕುಂಡಲಂ” (ಹಲಾಯು. ೯೧–೪೦೨); ಬೇಡಿದನಾ ಸಹಜಕವಚಮಂ ಕುಂಡಳಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೦). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಲದೀಕ್ಷಿತ (ನಾ). ಯಾಗವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಗುರುತಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: (ಕ).
[ಕುಂಡಲ + ದೀಕ್ಷಿತ]

ಕುಂಡಲಪಂಡಿತ (ನಾ). ೧. ತನಗೆ ದೊರೆತ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯ ಗುರುತಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಪಂಡಿತ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೇವಲ ತೋರಿಕೆಗೆ ಕುಂಡಲ ಧರಿಸಿದವನು; ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಆಡಂಬರದ ಪಂಡಿತ: (ಕ).
[ಕುಂಡಲ + ಪಂಡಿತ]

ಕುಂಡಲಯುಗ (ನಾ). ಕುಂಡಲಗಳ ಜೊತೆ: ಗಂಡಮನೋರಂತಿರೆ ಪೊಯ್ಯೆ ಕುಂಡಲಯುಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೬ ಶೂದ್ರಕ); ಪುಲಿಯುಗುರ್ ಮಣಿಕಿಂಕಿಣಿ ಗೆಜ್ಜೆ ರಕ್ಕೆ ಕುಂಡಲಯುಗ (ಅಜಿಪು. ೪–೬೨).
[ಕುಂಡಲ + ಯುಗ]

ಕುಂಡಲವಾಡಿ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಯೆತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸೊರಟೆ, ಮೂಡಲು, ಕುಂಡಲುವಾಡಿ, ಜವಾರಿ . . . ೮ ಜಾತಿಗಳುಂಟು (ಕಭಾಗೆ. ೫೫). [?]

ಕುಂಡಲಾಕೃತಿ (ನಾ). ವರ್ತುಲಾಕಾರ; ಸುರುಳಿ: ನೇತ್ರಶ್ರವಣನು ಕುಂಡಲಾಕೃತಿಯುಗೊಂಡಂತೆ ಪಳುಕಿನ ಸುಕೋಂಟೆಯುಸೆಗು (ನವಮೋ. ೨–೨೪); ಕುಂಡಲಾಕೃತಿಯಾದ ಖೇಚರಿಚಂಡ ಮುದ್ರಾಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು . . . ಅರಿದ್ಯೆ (ಗಗತಾ. ೧೨–೬೨). [ಕುಂಡಲ + ಆಕೃತಿ]

ಕುಂಡಲಿ$_1$, ಕುಂಡಳಿ (ಗು). ೧. ಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ: ೨. ವರ್ತುಳಾಕಾರವಾದ: (ಕ). ೩. ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡ ಹಾವು: “ಕುಂಡಲೀ, ಜಿಹ್ಮಗಃ – ಈ ೨ ತೆಕ್ಕೆಗಟ್ಟಿದ ಹಾವು” (ಹಲಾಯು. ೧೦೫–೧೯); ಕುಂಡಲಿಯ ಹಾವೆದ್ದು ಕೋಡಗವ ಒಂದೆ ಬಾರಿ ನುಂಗಿತ್ತು (ಅಜಿಮಾ. ೧೧೨); ಕುಂಡಲಿಯನು ತಡಿಗೆಳತಂದು ಫಣದೊಳು ತಾಂಡವಗೈದನರ್ತಿಯಲಿ (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೨–೧೦೪). ೪. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ವಿಷಮುಧಾರಿ, ಕುಂಡಲಿ, ನಾಯಿತೆಕ್ಕಿಲೆ (ಪ್ರೈ ಔ ಗ. ೨೨–೪೧೭); ಕಂಡಕಂಡುದನೆಲ್ಲ ಹಿಂಡಿ ಭಂಡಾಗದಲೆ ಕುಂಡಲಿಯು ಇಪ್ಪಗಿಡವೊಂದವಂಗಕ್ಕೆ ಹಿಂಡಿ ನೋಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೭೫); ಅಳಿಲೆಕಾಯಿ ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು. . .ಕುಂಡಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮಪಾಗಿ ಕಷಾಯ ಹಾಕಿಕೊಡಲು (ಸಕವೈ. ೧೧೦). ೫. ಭ್ರಮರ; ದುಂಬಿ: ಕೀಡಿ ಕುಂಡಲಿಯಂತೆ ಮಾಡಿತ್ತೆನ್ನ ಶ್ರೀಗುರುವಿನುಪದೇಶ (ಅಖಂಡೇ. ೨೦–೧೦); ಕುಂಡಲಿ ಕೀಟಕನ ತಂದು ಮೃತ್ತಿಕೆಯ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ ಕೀಟಕನಂಗವಳಿದು ಕುಂಡಲಿಯಾದ ತೆಜದಂತೆ (ದಾಸೋಸಂ. ೪). **ಕುಂಡಳಿ**: (ಕ). [< ಸಂ. ಕುಂಡಲಿನ್]

ಕುಂಡಲಿ$_2$ (ನಾ). ೧. = ಕುಂಡಲನಿ: ಕುಂಡಲಿಯ ಭೇದದ ಕಂದನಾಡಿಯ ನಡುವೆ ಮಂಡಿಸುತಿರ್ಪ ಹಂಸನ ಹತ್ತಿರವೆ ಕಂಡಿಹುದು ಸುಳುವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೭೪); ಭಾಸುರದ ನಾಭಿಕಂದದಲಧೋಮುಖದ ಕುಂಡಲಿಯನೂರ್ಧ್ವಕ್ಕೆ ನೆಗಹಿ (ನವಮೋ. ೬–೨೬). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ನಿಶ್ಚಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಗಳ ಗತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಹನ್ನೆರಡು ಮನೆಗಳ ರೇಖಾಕೃತಿ; ಜಾತಕ: ಊರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲ ಕುಂಡಲಿ ಹಾಕಿಕೊಡೋದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೪೮); ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು . . . ಕುಂಡಲಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು (ಗಾಳಿಗು. ೧೧).
[ಸಂ. ಕುಂಡಲೀ]

ಕುಂಡಲಿಗ (ನಾ). ದುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ: ಕುಂಡಲಿಗನ ಕೀಟಕನಂತೆ ಮೈಮಣ್ಣಾಗದಂತೆ ಇದ್ದೆಯಲ್ಲ ಬಸವಣ್ಣ (ಅವಚಂ. ೧೯೮–೯೭); ಕುಂಡಲಿಗನೊಂದು ಕೀಡೆಯ ತಂದು ತನ್ನಂತೆ ಮಾಡಿತಲ್ಲ (ಬಸಹೆ. ೧೧೯).
[ಕುಂಡಲಿ + –ಗ$_2$]

ಕುಂಡಲಿತ (ಗು). ಗುಂಡಗೆ ಮಾಡಿದ; ವರ್ತುಳಾಕಾರವಾಗಿಸಿದ: ಅಂತು ಪೊಜಮಟ್ಟು ಪರಿವೇಷಂಗೊಂಡ ಚಂಡಕಿರಣನಂತೆ ಕುಂಡಲಿತ ಕೋದಂಡನಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೬೨ವ). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ಪರೂಪವಾಗಿ ರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ ಶಕ್ತಿ; ದುರ್ಗೆಯ ಒಂದು ರೂಪ: ನಾಡೀಕಂದದಿಂ ತಾನುಳಿದಧೋ ಭಾಗದಲಿಯುಗಳಾಂಗುಲ ಪ್ರಮಾಣದೊಳಲ್ಲಿಹದು ಕುಂಡಲಿನಿ ವಾಸವದೂ (ಗಗತಾ. ೯–೧೩); ನಿನ್ನ ಗುರು ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ನಿನ್ನ ಕುಂಡಲಿನಿ ಜಾಗ್ರತವಾಗಿದೆ (ಬಾಣಅ. ೧೧೫). ೨. [ಯೋಗ] ಷಟ್ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಕಲಾಗಮಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ . . . ಪತಿ, ಕುಂಡಲಿನಿ, ಮಾಯೆ, ಪಶು, ಪಾಶ, ಕಾಂಕ್ಷೆಯೆಂಬ ಷಟ್ಪದಾರ್ಥಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೭೨). [ಸಂ. ಕುಂಡಲಿನೀ]

ಕುಂಡಲಿನಿ ಶಕ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಂಡಲಿನಿ: ಶಾಕ್ತಯೋಗದಿಂದ ಸರ್ಪರೂಪಿಣಿಯಾದ ಕುಂಡಲಿನಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೇಲಿನ ಚಕ್ರದವರೆಗೆ ಒಯ್ದರೆ ಮುಕ್ತಿ ಲಭಿಸುವುದೆಂದೂ ಶಕ್ತಿಪಂಥ ಪತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೩೦೬). [ಕುಂಡಲಿನಿ + ಶಕ್ತಿ]

ಕುಂಡಲಿನೀಚಾಲನ (ನಾ). ಕುಂಡಲಿ ಚಕ್ರದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆ, —ಸಾಧನ: ಕುಂಡಲಿನೀಚಾಲನ ಮೊದಲಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳು ಈ ಮುದ್ರೆಗಳ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೫೮). [ಸಂ. (ಕುಂಡಲಿನೀ + ಚಾಲನ)]

ಕುಂಡಲಿಶಕ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಂಡಲಿನಿ: ಪಿಂಡವೇ ಕುಂಡಲಿ ಶಕ್ತಿ (ಅವಚಂ. ೬೯–೩೦೨); ಲಲನೆ ಕುಂಡಲಿಶಕ್ತಿಯೆಳನು ಭೇದನಮಾಡಿ ಮಲಿನ ಗ್ರಂಥಿಗಳು ಮೂರನು ಗೆಲ್ದು (ವೇದಾಂಪ. ೩–೧೨–೬). [ಕುಂಡಲಿ + ಶಕ್ತಿ]

ಕುಂಡಲೀಕರಣ (ನಾ). ಗುಂಡಾಗಿ ಮಾಡುವುದು; ವರ್ತುಲವಾಗಿರುವುದು; ವೃತ್ತವನ್ನು ರಚಿಸುವುದು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವಿಕೆ: “ಗುಡಿಕಟ್ಟು – ವರ್ಣಪೂರರೇಖಾಯಾಂ (ಕುಂಡಲೀಕರಣಂ)” (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಲೀನೃತ್ಯ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಈ ಮಣಿಪುರಿ ಶಾಖೆಯನ್ನು “ಕುಂಡಲೀನೃತ್ಯ”ವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ (ಅಭಾನೃ. ೯೫). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಲೀಶ (ನಾ). ಹಾವುಗಳ ಒಡೆಯ ; ಆದಿಶೇಷ. 'ಕುಂಡಲೀಶಶಯನ' ಪರಾ. [ಕುಂಡಲಿ + ಈಶ]

ಕುಂಡಲೀಶಶಯನ (ನಾ). ಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದವನು; ವಿಷ್ಣು : (ಕಿ). [ಕುಂಡಲೀಶ + ಶಯನ]

ಕುಂಡಲೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಕುಂಡಲೀಶ. 'ಕುಂಡಲೀಶ್ವರಕುಂಡಲ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕುಂಡಲಿನ್ + ಈಶ್ವರ)]

ಕುಂಡಲೀಶ್ವರಕುಂಡಲ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜನನ್ನೇ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು ; ಶಿವ: ಕುಂಡಲೀಶ್ವರಕುಂಡಲಾರ್ಜಕ ಮಂಡನಂ ಮತ್ತೆಯು ಮುಸುಟೆ ಚಾವುಂಡರಾಯನೆನಲು(ಬಸವು. ೩೨-೧). [ಸಂ. (ಕುಂಡಲೀಶ್ವರ + ಕುಂಡಲ)]

ಕುಂಡಲು (ನಾ). = ಕುಂಡಲ : "ಕುಂಡಲು (ಕೊಂಡಲು) – ಕುಂಡಲ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮). [< ಕುಂಡಲ]

ಕುಂಡಲೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಜ್ಞ : ಕುಂಡಲೇಷ್ಟಿ ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ ನಕ್ಷತ್ರೇಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಂ ಯಥಾಲಾಭವಾಗಿ ಮಾಳ್ಪಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೧೩೪). [ಕುಂಡಲ + ಇಷ್ಟಿ]

ಕುಂಡಳ 'ಕುಂಡಲ' ನೋ.

ಕುಂಡಳಿ 'ಕುಂಡಲಿ' ನೋ.

ಕುಂಡಿ$_1$ 'ಕುಂಡೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಂಡಿ$_2$ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಬುರುಡೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಜಲಪಾತ್ರೆ; ಕಮಂಡಲು : (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕುಂಡಿತಾ]

ಕುಂಡಿ$_3$ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯ ಕುಂಡವನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ. 'ಕುಂಡಿಶರ್ಮ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಂಡಿನ್]

ಕುಂಡಿಕೆ$_1$, ಕುಂಡಿಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಾಳೆಗೊನೆಯ ತುದಿಯ ಗೊಂಡೆ; ಮೋತೆ. ಕುಂಡಿಗೆ : ಬಾಳೆಗೊನೆಯ ಕುಂಡಿಗೆಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ "ಪೊಂಬೆ" ಎಂಬ ಹೆಸರು (ಪಾರ್ತಿಸು. ೪೫). [← ತುಳು. ಕುಂಡಿಗೆ]

ಕುಂಡಿಕೆ$_2$ (ನಾ). = ಕುಂಡಿ$_2$: "ಕುಂಡಿಕಾ, ಕಮಂಡುಳುಃ–ಈ ೨ ಗುಂಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೫೩೭) ; ರಂಭಾನಾರಿ ಕುಂಡಿಕೆ ದಂಡ ಪರ್ಣಚ್ಛತ್ರಗಳ ಧರಿಸಿ ನಾರಸೀರೆಯನುಟ್ಟು (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೪೫). [ಸಂ. ಕುಂಡಿಕಾ]

ಕುಂಡಿಗೆ 'ಕುಂಡಿಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಂಡಿನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪಶ್ಚಿಮಸ್ಯಾನ್ದಿಸಿ ಸುಣ್ಣಕ್ಕೊಳ್ಳಿ × × × ದಿ ಬಸ್ದು ಕುಣ್ಡಿನದೊಳ್ ಕು(ಕೂ)ಡಿ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೮-೨೭ ; 8ನೆಯ ಶತ). ೨. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೩. ವಿದರ್ಭ ದೇಶದ ರಾಜಧಾನಿ : (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕೌಂಡೆ ಕುಂಡಿನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೧೧). [< ಸಂ. ಕುಂಡಿನೀ ?]

ಕುಂಡಿವಾಟಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಉದಕಪೂರ್ವ್ವಂ ಕುಣ್ಡಿವಾಟಿಕ ಗ್ರಾಮೋದತ್ತಃ (ಇಆ. VII, ೧೬೨-೧೮ ; 578). [?]

ಕುಂಡಿಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗೌತಮಗೋತ್ರ ಕುಣ್ಡಿಶರ್ಮ್ಮಣ ಏಕ್ಕಂಶಃ (ಇಆ. VII, ೧೮೭-೪೭ ; 668). [ಕುಂಡಿ$_3$ + ಶರ್ಮ]

ಕುಂಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಮೂಡಾಯ್ನೋಡಿನೀರಿಬೀವ ತಾಱಿಎ ತೆತಾವಿನ್ಕೊಲ್ಲಿಎ ಪೋಗಿ ಕುಣ್ಡು ಸೋಮೆಎ ಕಗ್ಗಲ್ಲಾಱದೆ ಆನೆಗಲ್ಲೆ . . . ಕೂಡಿತ್ತುಸೀಮೆ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೩ ; 733). [?]

ಕುಂಡೆ$_1$, ಕುಂಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ನಿತಂಬ ; ತಿಕ ; ಪಿರ್ರೆ ; ಅಂಡು : "ಕಟಿಸಾನು ಪ್ರೋಥಂ[ಪಾಠಾಂ. ತಂ] ಯುಗಂ ಕುಂಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮-೧೭) ; ಆದಿನ ಅಂಡದಲ್ಲಿ ಕೋಡಗ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಕೋಡಗದ ಕುಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಿರಿಯಕ್ಕ ಹುಟ್ಟಿದಳು (ಸುಂಕಬಂ. ೭೪) ; ಕುಂಡೆಗಳನಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತಂ ಮುಂಡುಗಾಱನು ದಸರಿದೇವನ ಬಳಿವಿಡಿದು ಸಾರ್ದು (ಬಸವು. ೩೮-೧೮) ; ಕುರುವು ಕುಂಡೆಗೆ ಹೊಲ್ಲ ಕುರುಡನ ಕೋಲು ಕಳಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೪) ; ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ ಬಡಗಿ ಮಕ್ಕಳ ಕುಂಡೆ ಕೆತ್ತಿದ (ಗಾದೆ) ; ಕುಂಡೇ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆದರೆ ದವಡೇಹಲ್ಲು ಉದುರಿತು (ಗಾದೆ). ೨. ಪಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತಳ : ಕುಂಡೆಯಿಲ್ಲದ ವಂಗಿ (ರೂಢಿ). ಕುಂಡಿ$_1$: ಉಂಡಮೇಲೆ ಬಾಯಿ ತೊಳೆಯೋದಿಲ್ಲವೋ ನೀವು ಕುಂಡಿಗೆ ನೀರೆರೆಯೋದಿಲ್ಲ (ಬಜ್ಜರಾ. ೬-೧೧೪) ; ಮಸ್ಸಿ ಮತ್ತು ಓಸ್ತೆನ್ . . . ಕುಂಡಿ ಊರುವ ವೇಳೆಗೆ, ದ್ವಾರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪರಿಚಯದಾಕೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಪುನರು. ೫೫೮).

ಕುಂಡೆಯಕುಟಿ = ಜಘನ ಕೂಪ : "ಕುಕಂಧರಃ, ಜಘನಕೂಪಃ – ಈ ೨ ಕುಂಡೆಯ ಕುಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೯೫). ಕುಂಡೆಯೂರು = ಕುಳಿತುಕೊ : ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮುದುಕ ಬಂದು . . . ತಾನೂ ಕುಂಡೆಯೂರಿದ (ಮೂರುವಾ. ೧೮೬). ಕುಂಡಿಸೀಳು = (ಉಕ) (ಅಕ್ಷರದ) ಹೊಕ್ಕಳ ಸೀಳು: 'ದ' ಕುಂಡಿ ಸೀಳಿದರೆ 'ಧ' ಮಹಾಪ್ರಾಣವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಣ್ಡಿ ; ತುಳು. ಕುಲ್ಲಿಗೆ ; ತೆಲು. ಕುಟ್ಟಿ]

ಕುಂಡೆ$_2$ (ನಾ). = ಕುಂಡ$_1$: ನಾಯಿ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರು ಒಂದೇ ಹೊಲಸು ತುಂಬಿದ ಕುಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಅರಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಅನ್ನದಾ. ೫೦). [< ಸಂ. ಕುಂಡ]

ಕುಂಡೆಚಣ್ಣ (ನಾ). ಕುಂಡೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಬಿಗಿಯಾದ ಗಿಡ್ಡ ಚಣ್ಣ : (ಕಿ). [ಕುಂಡೆ$_1$ + ಚಣ್ಣ (< ಚಲ್ಲಣ)]

ಕುಂಡೆಹಡಕ (ನಾ). ಸಜಾತಿ ಮೈಥುನದವನು : (ಕಿ). [ಕುಂಡೆ$_1$ + ಹಡಕ]

ಕುಂಡೋದರ (ನಾ). ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಭೂತದ ಹೆಸರು : (ಕಿ). [ಕುಂಡ ? + ಉದರ]

ಕುಂತ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಈಟಿ; ಭರ್ಜಿ : "ಕುಂತಮೆನಲು ಸಬಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೫-೩೭) ; ನಕುಲ ಕುಂತ ಕಬಳಿತ ಶರೀರನಾಗಿರ್ದ ದಂದಶೂಕನೆನಿಸಿದ ಶತಬಿಂದುವಿನ ಸುತ ಪಂಚಕಮುಮಂ (ಗದಾಯು. ೪-೬೨ವ) ; ಕುಂತದೆ ಕುತ್ತೀಡಾಡಿ ನಭೋಂತಕ್ಕೊಗೆದಿರ್ದ ಸುಭಟತತಿ ಖಚರಬಲಭ್ರಾಂತಿಯನಿನಿಸಂ ಜನಿಯಿಸೆ (ಜಗವ. ೭-೫೬) ; ಸಬಳದ ಸೆಲ್ಲಹದ ಕುಂತದ ಹಥಳದ ಕುದುರೆಗಾಳೆಗದ ಬಿಂದಣದೊಳು(ಂ)ನ್ನತಿಕೆವಡೆದ (ಸೌಇಇ. IX–i ; ೩೪೩-೨೦ ; 1276) ; ಖಡುಗ ತೋಮರ ಪರಶುಗಳ ಕಕ್ಕಡೆಯ ಕುಂತದ ಪಿಂಡಿವಾಳದ ಕಡುಗಲಿಗಳುಱಿ ಮುಗ್ಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೮) ; ಹರಿಗೆ ತೋಮರ ಕುಂತ ಖಡ್ಗಾದಿ ಕೈದುಗಳ (ನವಮೋ. ೧೨-೪೦). ೨. ಚಿಕ್ಕಪ್ರಾಣಿ ; ಕೀಟ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂತಗಾಱ (ನಾ). ಕುಂತವೆಂಬ ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು : "ಪ್ರಾಸಿಕಃ, ಕೌಂಲತಿಕಃ – ಈ ೨ ಕುಂತಗಾಱ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪). [ಕುಂತ + –ಕಾಱ]

ಕುಂತಣ (ನಾ). ೧. ಕೂದಲು ; ಕೇಶ : ಆನಾಡ ನಡುವೆ ಭೂಸತಿಯ ಕುಂತಣದಂತೆ ತಾನುಱಿ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪುತಿಹುದು ಮಾನಿತ ಕುಂತಣ ಜನಪದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೬೭) ; ಕಡುಗರ್ವುದಳೆದು ಕವಲಿದ ಕುಂತಣಂ (ಏಕೋಉ. ೬-೩೯). ೨. ಕುಂತಳದೇಶ : ಇನ್ನೀ ಏಕುಂತಣದೇಶಕ್ಕುನ್ನತ ನಾಚಾರ್ಯವರ್ಯ ರಾಯಾಚಾರ್ಯಂ (ಮುಂಬರಾ. ೧೯೧೫, ೩೩೭-೧ ; 17ನೆಯಶತ) ; ಎನೆ ನಸುನಗುತ ಕುಂತಣದೇಶಾಧಿಪನನುನಯದಿಂ ಕರೆದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೧೯). [< ಸಂ. ಕುಂತಲ]

ಕುಂತಣಲಲಾಮ (ನಾ). ಕುಂತಳದೇಶಕ್ಕೆ ಭೂಷಣವಾದವನು; —ಭೂಷಣನಾದವನು: ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರಣವ ಮೂರುತಿ ನಿತ್ಯಮಾ ಕುಂತಣಲಲಾಮಂ ಶ್ರೀಕರಂ ನಮಗೀಗೆ ಸಂತಸವ (ಶಂಕವಾ. ೧೦-೧). [ಕುಂತಣ + ಲಲಾಮ]

ಕುಂತಲ, ಕುಂತಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೂದಲು; ತಲೆಗೂದಲು: ಸೋಗೆ ನವಿಲ್ ಬಜಿಲ್ಮುಡಿಗೆ ಭೃಂಗಂ ಕುಂತಲಕ್ಕೆ . . . ಎಳಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೨೦). ೨. ಮುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೇಶಬಂಧ: "ವೇಣೀ, ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಃ, ಕುಂತಳಃ, ಕಬರೀ – ಈ ೪ ಮುಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೭೬); "ಆ ಕಬರಿ ಕುಂತಳಂ ವೇಣಿ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮೆನಲಾ ಕಟ್ಟು" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೬). ೩. ಒಂದು ದೇಶ; ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರಪ್ರದೇಶ: ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ "ಕುಂತಲ"ವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೨). **ಕುಂತಳ$_1$**: ೧. ನಂದನಾವಳಿಗಳಂ ಬಳಸಿರ್ದ ಮದಾಳಿಸಂಕುಲಂಗಳೆ ವಿಷಯಾಂಗನಾ ಲುಳಿತ ಕುಂತಳದಂತೆವೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಱುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೩); ಅಳಿಕುಲ ನೀಲ ಕುಟಿಲಕುಂತಳನುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮೭); ಏಱುದಿನಂ ರಸಾಂಜನಂ ಬೆರಸದಱಿಂ ತಲೆವೂಸೆ ಕುಟಿಳ ಕುಂತಳಮುಕ್ಕಿಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೫೧); ಕುಂತಳಂ ಕೊರ್ಬಿ ಕವಲ್ತು ಕುಡಿ ನಿಮಿರುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧-೧೧೫). ೩. ಕರ್ನಾಟ ಕೋಶಲಮುಂದಭದ್ರ ಕುಂತಳ ಮಹಾಚೀನಕ ವಿದೇಹ (ಚಿಬಪು. ೬-೫೦); ಧರಣೀಕಾಂತೆಗೆ ಕುಂತಳಂ ಬೊಲೆಸೆಗುಂ ತಾಂ ಕುಂತಳಂ (ಸಕವೈ. ೧-೪). [ಸಂ.]

ಕುಂತಲಮೇಘ (ನಾ). ಕೂದಲಂತೆ ಕಾಣುವ ಮೋಡ: "ಕೂದಲಿನಂತೆ ಅಥವಾ ಉಣ್ಣೆಯ ಎಳೆಗಳಂತೆ, ಕೆದರಿಕೊಂಡಿರುವ ತಂತುಗಳುಳ್ಳ ಮೇಘದ ರೂಪು: ಕುಂತಲಮೇಘ" (Cirrus. ಇಂಕನಿ). [ಕುಂತಲ + ಮೇಘ]

ಕುಂತಲಹಸ್ತ (ನಾ). ಉದ್ದವಾಗಿ ಹೆಣೆದ ಜಡೆ; ಹೆಳಲು: "ಕುಂತಲಹಸ್ತ – ಹೆರಳು" (ಗಂಗಾಮು. ೮೭). [ಕುಂತಲ + ಹಸ್ತ]

ಕುಂತಲು (ನಾ). = ಕುಂತ: ಮುಂದೆ ಫಿರ್ಯಾದಿ ಪರದ ದೊಂಬೀ ಗುಂಪಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾರಿಯಾದ ಕುಂತಲನ್ನು ನಾವು ಇರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮುಸುಗ. ೧೩೪). [< ಕುಂತ]

ಕುಂತಹಸ್ತ (ನಾ). ಕುಂತವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು: ಅನೇಕ ನೇತ್ರಪಟ್ಟಿಕಾ ಸಟಾಲ ಸರಲ ಕುಂತಹಸ್ತಮಹಾಹಯಾರೋಹಂ . . . ಇದು ಲಾಟಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೫ ವ). [ಕುಂತ$_2$ + ಹಸ್ತ]

ಕುಂತಳ$_1$ 'ಕುಂತಲ' ನೋ.

ಕುಂತಳ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ (?): ಅಡ್ಡಣಿ, ಕೆಂಪುಕಲ್ಲು, ಕುಂತಳ (ಮೈಪಗಿ. ೫೯-೧೧೭೬). [?]

ಕುಂತಳದೇಶ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗುರುಳಿನ ಸ್ಥಳ; ಮುಂದಲೆ: ಜಳಧಿವ್ಯಾವೇಷ್ಟಿತೋರ್ವೀಮಹಿಳೆಗೆ ವಿಳಸಲ್ಲೋಳ ಭಾಳಸ್ಥಳೀ ಕುಂತಳದೇಶಂ ತಾನೆಸಿಪ್ಪಂತಿರಲೆಸೆವ ಲಸತ್ಕುಂತಳಕ್ಷೋಣಿಗೆ (ಎಇ. XIV, ೨೭೦; 1116). ೨. ಕುಂತಲವೆಂಬ ನಾಡು: ಭರತಮಹೀಕಾನ್ತೆಯ ಕುಂತಳದಂತೆಸೆವುತಿರ್ದ್ದ ಕುಂತಳದೇಶದ ತುಂಗಭದ್ರಾನದಿಯಿಂ ತೆಂಕಲ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೯; 1176); ದೇಶಂಗಳೊಳಗೆ ಕುಂತಳದೇಶಮೆ ಮಿಗಿಲ್ (ಶಾಸಪ. ೮೬-೧೧; 1179). [ಕುಂತಳ$_1$ (= ಕುಂತಲ) + ದೇಶ]

ಕುಂತಳಭರ (ನಾ). = ಕುಂತಲಹಸ್ತ: ಮಲ್ಲಿಕಾ ಕುಸುಮಮನಾಂತ ಕುಂತಳಭರಂ (ಜಗವಿ. ೨-೬೧). [ಕುಂತಳ$_1$ (= ಕುಂತಲ) + ಭರ]

ಕುಂತಳವಿಷಯ (ನಾ). = ಕುಂತಳದೇಶ: ಅನುಪಮರವನಿಪರನ್ಯಾವನಿಪ ಶ್ರೀಕುಂತ[ಳ][ಕ್ಕೆ]ಕೈಸಿದಿ ನಿಜಾವನಿಗೆ ತೆಗೆಯಲ್ಕತದೀಯಾವನಿ ಕುಂತಳ ವಿಷಯವೆನಿಸಿ ಪೆಸರ್ವೆತ್ತೆಸೆಗುಂ (ಕಇಆ. ೨-೨-೨೨; 1058). [ಕುಂತಳ$_1$ (= ಕುಂತಲ) + ವಿಷಯ]

ಕುಂತಳಿಕೆ (ನಾ). "ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಪೊನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪಚ್ಚೆಯ ಗಿಳಿಯ ಕೋಗಿಲೆಯ ಕೊಂಚೆಯಂಚೆಯ ಕುಂತಳಿಕೆಯ ಮಾಟಕ್ಕೆಯ ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ ತೀವಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ). [← ಪ್ರಾ. ಕುಂತ = ಗಿಳಿ]

ಕುಂತಾಕುಂತಿ (ನಾ). ಕುಂತಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ: ಕುಂತಾಕುಂತಿಯುಂ ಶಸ್ತ್ರಾಶಸ್ತ್ರಿಯುಂ ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿಯುಮಾದ ಕಾಳೆಗದ (ಅನಂಪು. ೧೪-೨ ವ). [ಕುಂತ + ಕುಂತ]

ಕುಂತಾಗ್ರ (ನಾ). ಈಟಿಯ ತುದಿ; ಕುಂತಾಯುಧದ ಮೊನೆ: ಕಣಿವ ಕುಂತಾಗ್ರದಲಿ ಜೋಲುವ ಹಿಣಿಲುಗರುಳೊಪ್ಪಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೪೪). [ಕುಂತ + ಅಗ್ರ]

ಕುಂತಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ತಾಚಾರ್ಯ ಲಿಖಿತಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೩೫; 750). [ಕುಂತ$_0$ + ಆಚಾರ್ಯ]

ಕುಂತಾಹತಿ (ನಾ). ಈಟಿಯ ಹೊಡೆತ, —ಪೆಟ್ಟು: ನೆರೆದ ತಿಮಿರಂ ನಿಶಾಕರ ಕರ ಕುಂತಾಹುತಿಗೆ ಬೆರ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೨೯). [ಕುಂತ + ಆಹತಿ]

ಕುಂತಿರ್ 'ಕುಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕುಂತಿರು 'ಕುಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕುಂತಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಸಿಹುಲ್ಲು, ಕುಂತಿಹುಲ್ಲು . . . ಬಿಳೀ ದೊಡ್ಡಕಾಚಿಹುಲ್ಲು (ಮೈಪಗಿ. ೨೭-೫೧೭). [ಕುಂತಿ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕುಂತು$_1$ 'ಕುಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕುಂತು$_2$ 'ಕುಂದು$_3$' ನೋ.

ಕುಂಥು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ: ಕುಂಥು ಘಣ ಮತ್ಕುಣ ದಂಶಮಶಕಲಿಕ್ಷಾಯೂಕ ಪಿಪೀಲಿಕಾದೇಹಿಕಂ . . . ಸಪಾದ ಕೀಟಕಾದಿ ತ್ರೀಂದ್ರಿಯಂಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೮). ೨. ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೆಯವನು: ಕುಂಥು. . . ವರ್ಧಮಾನರೆಂಬಿರ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೪೨೦-೧೪). [ಸಂ.]

ಕುಂದ$_1$ 'ಕೊಲ್' ಪರಾ.

ಕುಂದ$_2$ 'ಕುಂದು$_3$' ನೋ.

ಕುಂದ$_3$, ಕುಂದಿ$_2$, ಗುಂದ, ಗುಂದೆ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ; ಗುಡ್ಡ: ಗುಣವಪ್ಪ ಕುಂದೇಱಿ ನಿಂದವರ ಕೋಪಂ ಕ್ಷಣಮಪ್ಪೊಡಂ ತಾಳಲರಿದು (ಕುಜ್ಞಲ್. ೧-೩-೯). **ಕುಂದಿ$_2$**. 'ಆನೆಗುಂದಿ' ಪರಾ. **ಗುಂದ**: ೧. (ಕರಾ) ಹೊಯಿಗೆ ಗುಂದದ ಮೇಲೆ ಗೇರುಗಿಡ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕೊಂಡ' ಪರಾ. ೨. ಮರಳುದಿನ್ನೆ: ಗುಂದದ ಮೇಲೆ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಎಷ್ಟು ದಿವಸ ಉಳಿದೀತು (ರೂಢಿ). **ಗುಂದೆ**: ನಿರ್ಜನವಾದ ಆ ಗುಂದೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮೊಳೆತ ಆ ನಗುವಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಲೆಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು (ಮೂರುವಾ. ೨೨೬); ಗುಂದೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಲೆದು ಸುರಗೀಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹೆಕ್ಕಿ, ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ . . . ಎನಿಸಿರಬೇಕು (ಆಚೋಲೀ. ೧೫). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುನ್ಱು; ಮಲ. ಕುನ್ನು, ಕುಱು; ಕೊಡ. ಕುಂಡೀ; ತುಳು. ಗುಡ್ಡೆ; ತೆಲು. ಕೊಂಡ; ಪರ್ಜಿ. ಕೊಂಡಿ]

ಕುಂದ₄ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಮೊಲ್ಲೆ; ಕೋಲು ಮಲ್ಲಿಗೆ: "ಕುಂದಮೆನೆ ಮೊಲ್ಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೩); ವಿದಳತ್ಕುಂದ ಶಶಾಂಕ ಶಂಖಧವಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೭೨); ಆ ಕುಂದದವಳ ಧವಳ ಲೋಚನೆಯ ಲಾವಣ್ಯಸುಧಾಸೇವೆ ಸಮನಿಸದಿರೆ ಸಾವು ಸಮನಿಸುಗುಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೯–೧೬೦ ವ); ವಿರಹಿಯನಳಜಿಸಿದುದು ಮುದಿತ ಮಧುಪ ವೃಂದಂ ಕುಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೪೨); ಕುಂದಪುಷ್ಪ ಅಥವಾ ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವನ್ನು ಧರಿಸುವುದರಿಂದ (ಸಕವ್ಯ. ೪೩). **೨.** ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ ಸಸ್ಯ. **೩.** ಕುಬೇರನ ನವನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಹಾಪದ್ಮ, ಪದ್ಮ, ಶಂಖ, ಮಕರ, ಕಚ್ಛಪ, ಮುಕುಂದ, ಕುಂದ, ನೀಲ, ವರವೆಂಬ ನವನಿಧಿಗಳಿಗಧಿಕಾರಮುಂಟಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಕುಂದಕ, ಕುಂದುಕ (ನಾ). **೧.** ಕೊರತೆ; ಕುಂದು; ದೋಷ; ಕಲಂಕ: ಕುಟಿಲ ಕುಂದಕನ ಕವಜಿಾದ ಶಿವಯೋಗಿ ನಿಟಿಲಾಕ್ಷನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪೪); ಗೌರವಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಂದಕವಲ್ಲವೆ? (ಪೌಲತ್. ೪೪). **೨.** ಅಡ್ಡಿ; ಆತಂಕ: ಇದು ನಮ್ಮ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದುದು ಮತ್ತು ಇತರ ಮಕ್ಕಳ ವಿದ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕುಂದಕ ತರುವಂಥದು (ರಂಗಕ. ೯೫). **ಕುಂದುಕ: ೨.** ಮಂದಮತಿಯು ತೊಡಗಿಬಂದು ಹೊಂಮೃಗದಿಂ ಇಂದು ಈ ವನದೊಳು ಕುಂದುಕವಾಯ್ತು (ಹನುಚ. ೨೬). [ಕುಂದು₁ + –ಕ₂./ ತಮಿ. ಕುನ್ದಗ; ತೆಲು. ಕುಂದಕ]

ಕುಂದಕುಟ್ಮಲ, ಕುಂದಕುಟ್ಮಳ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮೊಗ್ಗು: ಕುಂದ ಕುಟ್ಮಲದಂತಿರ್ಪ ಪಲ್ಗಳ್ (ಅದ್ಭುತ. ೧೧–೨೪). **ಕುಂದಕುಟ್ಮಳ:** ವನಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತೆಯ ಕಾಂತಧವಳದಂತಾಳಿಯವೊಲ್ ಸೊಗಯಿಸಿತು ಕುಂದಕುಟ್ಮಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ನಿಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೫); ಕುಂದ ಕುಟ್ಮಳ ಪೋಲ್ವ ದಂತಪಂಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲಿ (ನವಮೋ. ೭–೧೨).
[ಕುಂದ₄ + ಕುಟ್ಮಲ]

ಕುಂದಕುಟ್ಮಳ 'ಕುಂದಕುಟ್ಮಲ' ನೋ.

ಕುಂದಗಂಧಿ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆಯ ಹೂವಿನಂತೆ ಸುಗಂಧವನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಕುಂದಗಂಧಿಯ ವದನರುಚಿಗೊರೆವಂದು ಛಂದವೆನಿಪ್ಪುದೆಳೆವೆಱೆಯಿಂ ದವಡಿ ಕಾಂತಿಯೊಳೆಸೆವುದಬಳೆಯ ನಿಸುಪ ನೊಸಲು (ಬಸಪು. ೪–೨೮).
[ಸಂ. (ಕುಂದ + ಗಂಧ + –)]

ಕುಂದಗಾಮುಂಡ, ಕುಂದಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪೆರ್ಬಾಟಿ ಉತ್ತಮಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಕುಂದಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೩೦–೨೧; 800). **ಕುಂದಗಾವುಂಡ:** ಕುನ್ದಗಾವುಣ್ಡನ ಮುನ್ದೆ ನಿನ್ದು (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೨೩–೪; 934).
[ಕುಂದ₀ + ಗಾಮುಂಡ]

ಕುಂದಗಾಲು (ನಾ). ಕುಂಟುಗಾಲು; ಊನವಾದ ಕಾಲು: (ಕ).
[ಕುಂದ₃ (< ಕುಂದು₃) + ಕಾಲು₁ (< ಕಾಲ್₁)]

ಕುಂದಗಾವುಂಡ 'ಕುಂದಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಕುಂದಗೆಸೇವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ದಗೆಸೇವೆಯ ಕಲಿಯಮ್ಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೨; 800). [?]

ಕುಂದಚ್ಛಾಯೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವಿನ ಕಾಂತಿ: ಆತ್ರೇಯದ್ಯುತಿಯಂ ಪಳಂಚಲೆದು ಕುಂದಚ್ಛಾಯೆಯಂ ಮಿಕ್ಕು (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೩೩).
[ಕುಂದ₄ + ಛಾಯೆ]

ಕುಂದಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಂಕೆಯನ ಮಗಂ ಕುನ್ದಟ್ಟಿ ನಿಡುಗುನ್ದಗೆ ಪಂನೆರಡುಮೂಂನಾಳುತ್ತಿಬ್ಬು ಬಂಕೆಯಂಗೆ ಧರ್ಮ ಮಕ್ಕನ್ದು ಕುನ್ದಟ್ಟಿಯುಂ ರಾಪನುಂಮಿಬ್ಬು . . . ಅಯ್ಮತ್ತಕ್ಕೆಯ್ಯ ಗೊಟ್ಟವರ್ (ಕಇ. I, ೧೫–೯; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕುಂದಣ, ಕುಂದನ, ಕುಂದಳ, ಕುಂದಾಣ₁ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಹರಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಕೆಲಸ, –ಕೆಚ್ಚುವ ಕೆಲಸ: ಕುಂದಣದ ಗೊಂಡೆಯೆನೆ ತಾವರೆಯ ಕೋಶದಂತಿರೆಸೆವ ಜೋಳದ ಪಾಟಾಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧–೨೭). **೨.** ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನ; ಅಪರಂಜಿ: ಕುಂದಣಂ ದೊರಕೊಳ್ಳದೀ ಪುರುಷ ರತ್ನಕ್ಕೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೨–೩೭); ಚಿನ್ನದ ಕಳಶ ಕುಂದಣದ ಬೊಗರಿ ಹೊಸಹೊನ್ನದಾಮರೆಗಳ ಮುಗುಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೫೬); ಕುಂದಣದುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ನವರತ್ನದಿಂದಾದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ (ಭರಚ. ೫–೩); ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನು ಕುಂದಣದಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿದ್ದ ರತ್ನದಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೨೫೨). **ಕುಂದನ: ೨.** ಕೀಳು ಚಿನ್ನವ ಬೆರದ ಕುಂದನವನು . . . ತೆಗೆದುಕೊಡುವುದೆನಲು (ಭಕ್ತಸ. III, ೨೭). **ಕುಂದಳ: ೨.** ಕುಂದಳದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಂ (ಉಮಾಶ. ೮). **ಕುಂದಾಣ₁: ೨.** ಕುಂದಾಣ ಬಹಂತೆ ಭೂಷಣಕೆ ಕ್ಷೀಣ ಕರ್ಮಗಳ ಕೈಮಾಟಕೆ ಬಂದು ನಿತ್ರಾಣಿಯಾಗಿರುತಿಹನಾತ್ಮ (ಭರಚ. ೬೮–೧೧೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುನ್ದನ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕುಂದನ]

ಕುಂದಣಗಟ್ಟು (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಕೆಚ್ಚಿದುದು, –ಕೂಡಿಸಿದುದು: ಈ ತೀವ್ರ ಚುಂಬಕದ ಸೂಜಿಗಲ್ಲನ್ನು . . . ಕುಂದಣಗಟ್ಟಿನ ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೪೮–೨೩).
[ಕುಂದಣ + ಕಟ್ಟು₂]

ಕುಂದಣಗಾರ (ನಾ). ಕುಂದಣ ಕೆಲಸದವನು; ಅಕ್ಕಸಾಲೆ: ಕುಂದಣಗಾರನ ಕೆಲಸ (ರೂಢಿ). [ಕುಂದಣ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕುಂದಣಗುಸುರಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ: ಕುಂದಣಗುಸುರಿಯ ನವರತ್ನ ಖಚಿತವಾದ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರಾದ್ಭುತ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦೮–೧೦); ಕುಂದಣಗುಸುರಿಯ ನವರತ್ನ ಖಚಿತವಾದ ಸೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಆಳವಡಿಸಿದರು (ಸವತಿ. ೯೭).
[ಕುಂದಣ + ಕುಸುರಿ]

ಕುಂದಣಗೆಲಸ (ನಾ). = ಕುಂದಣಗುಸುರಿ: ತನ್ನಮನೋರಾಜ್ಯದ ಕುಸುರಿಗೆಲಸವನ್ನೋ ಕುಂದಣಗೆಲಸವನ್ನೋ . . . ಅಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ಮೂಡಿಸಬೇಕು (ಸವತಿ. III ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕುಂದಣ + ಕೆಲಸ]

ಕುಂದಣವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಚಿನ್ನದ ಬಾಳೆ. ಕುಂದಣವಾಳೆದೊಡೆ = ಕುಂದಣವಾಳೆಯಂತಿರುವ ತೊಡೆ: ಕುಂದಣವಾಳೆದೊಡೆಯಯಿಂದುಮುಖಿಯು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೮೮).
[ಕುಂದಣ + ಬಾಳೆ₁ (< ಬಾೞೆ)]

ಕುಂದಣವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪವಿಡು; ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಕಾಂತಿಕೊಡು: ಹರಳಾದ ಎದೆ, ಬೆಳ್ಳಿಯಂಥ ದಂತಪಂಕ್ತಿ ... ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕುಂದಣವಿಟ್ಟಿದ್ದವು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೭೫); ಭಾವಭಾಷೆಗಳ ಜೋಡಣೆಯು ಬಂಗಾರಕ್ಕೆ ಕುಂದಣವಿಟ್ಟಂತೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೪೭). [ಕುಂದಣ + ಇಡು₁]

ಕುಂದಣಿ, ಕುಂದಳಿ, ಕುಂದಾಣ್ಣ, ಕುಂದಾಣಿ (ನಾ). **೧.** ಒರಳುಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತಳಿಸುವಾಗ ಹೊರಗೆ ಕಾಳು ಸಿಡಿದು ಹೋಗದಂತೆ ಇಡುವ ಸಾಧನ; ಬಾವಾಡು; ಕುಮರು; ಬಾಯೋಡು: ಪಿಡಿದಿಹ ಡಮರುಗವನೇ ಪಿರಿಯಕುಂದಣಿ ಮಾಡಿ. . . ಮುರನ ತಱಿದೊನಕೆಗಳ ಮಾಡತಿಹರುಷದಿಂಬತ್ತವ ಮಿದಿದರು (ಶಂಕದಾ. ೯–೪೭). **೨.** ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ವೀರ ರಾಮನಾಥ ದೇವರಸರು ಕುಂದಣಿಯ ಬೀಡಿನಲು ಸುಖರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೨೭–೭; 1787). **ಕುಂದಳಿ:** "ಕುಂದಳಿಯೆನಲ್ಕಾವೊತ್ತುಗುಂದಣಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೨೦). **ಕುಂದಾಣ್ಣ: ೧.** (ಎಸಮ್ಮ. XV, ೧೫).

ಕುಂದಾಣಿ: ೩. ಮರದ ಒರಳು: "ಕುಂದಳಿಗೆ, ಕುಂದಾಣಿ = ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಒಳ್ಳು" (ಗಂಗಾನು. ೮೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುನ್ದಾಣಿ; ತೆಲು. ಕುಂದಿ, ಕುಂದೆನ]

ಕುಂದಣಿಕೆ, ಕುಂದಣಿಗೆ, ಕುಂದಳಿಗೆ (ನಾ). = ಕುಂದಣಿ೧: ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಕುಂದಣಿಕೆಗಳನಿಟ್ಟು ಥಳಥಳಿಪ ಬಜ್ಜರದೊನಕೆಗಳ ಪಿಡಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೪೨). **ಕುಂದಣಿಗೆ**: ಚಂದ್ರ ಮಾರ್ತಾಂಡರನು ಸಂದಿಸಿಯೇ ಪರಿವೇಷ ಕುಂದದೆ ನಿಚ್ಚಬರುತಿರಲು ಜಗವೆಲ್ಲ ಕುಂದಣಿಗೆ ಯಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೭೪); ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಸಣ್ಣಿಗೆಯೊರಳ್ಗೆ ಹಿಮಾಂಶು ಮಂಡಳವನ್ನು ಕುಂದಣಿಗೆ ಮಾಡಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೧-೧೪). **ಕುಂದಳಿಗೆ**: "ಕುಂದಳಿಗೆ, ಕುಂದಾಣಿ = ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಒಳ್ಳು" (ಗಂಗಾನು ೮೬).
[ಕುಂದಣಿ + -ಕೆ]

ಕುಂದಣಿಗೆ 'ಕುಂದಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಂದತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ದತೂರ ತುಱು ಗೊಳೊಳಾನ್ಸಿಱಿದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ.೨೪೪-೩; 890). [? + ಊರ್]

ಕುಂದನ 'ಕುಂದಣ' ನೋ.

ಕುಂದನರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಅಲ್ಲಿಂದಂ ತೆಂಕಲಾಗಿ ನಡದು ಕುಂದನರೆಯಿಂ ಮೂಡಲು ಚೌಮೂಲೆ ಬಳಿಯ ನೆಟ್ಟಕಲು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೬-೧೦; ?). [?]

ಕುಂದನಾಡು, ಕುಂದುನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಾಂತದ ಹೆಸರು: ಕುನ್ದನಾಡ ಮೂವತ್ತಱ ಮೊರಲ ಮಾರಹೂರ ಎಡಿನಾಡೆಪ್ಪತ್ತರ ಬಳಿಯ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ ೭-೧೦; 1075). **ಕುಂದುನಾಡು**: ಗಂಗವಾಡಿಪ್ಪಾನ್ನವತಿ ಸಹಸ್ರ ಮಧ್ಯ ಬಿಮ್ಪನ ಕುನ್ದುನಾಡು ಎಪ್ಪತ್ತರ ತತುಮಧ್ಯೆ (ಇಆ. VIII, ೯೫; 555); ಬಾಬಾಡಿಯ ಮಗ ಎಗರ ಬಾದಂ ಕುಂದುನಾಡ ಸರ್ವಹರಿನಲಿ ತುಱು ಪಾರಿವಿನಲಿ ಬಿದ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೪೬-೪; 1187). [ಕುಂದ್ಯ + ನಾಡು]

ಕುಂದಮ 'ಕುಂದಮ್ಮ' ನೋ.

ಕುಂದಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಂದಮರಸರ್ ಬನವಾಸೆ ಪಂನಿಚ್ಛಾಸಿರಮುಮಂ ಸಾನ್ತಳಿಸಾಸಿರಮುಮಂ (ಇಆ. V, ೧೬-೨೩; 1019); ಶ್ರೀಮದಿಜಾವ ಬೆಡಂಗದೇವರ ಮಗಂ ಶ್ರೀಮತ್ ಕುಂದಮರಸರ ಪಾದಪಂಕಜಭ್ರಮರ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೮೧-೫; 1030).
[ಕುಂದಮ (< ಕುಂದಮ್ಮ) + ಅರಸ₁]

ಕುಂದಮ್ಮ, ಕುಂದಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕುಂದಮ್ಮ ಶರಾಭಿನಂ ಪೂಲಿಯೂ ಕೊಱಗ್ಗಿಯೂ ಕಾಲಿಯಮ್ಮನೂ ಇಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೧೧; 800). **ಕುಂದಮ**: ಮಂಣ್ಣಳಿಕಂ ಕುಂದಮಂಗೆ ಕುಪ್ಪಗುಡ್ಡೆಯ ಬಯಲಂ ಕಳಂ ಬಂದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೭; 1033). [ಕುಂದ್ಯ + ಅಮ್ಮ₁]

ಕುಂದಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ದಯ್ಯಂ ನೆಕ್ಕುನ್ದಿ ನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೬-೨; 885); ಕುನ್ದಯ್ಯ ಬನವಾಸೆ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾ ಸಿರಮನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೮೩-೪; 1073).
[ಕುಂದ್ಯ + ಅಯ್ಯ₁]

ಕುಂದರಕಡ್ಡಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯಸಸ್ಯ: (ವೈ ಔ ೧. ೪೬-೧೯). [ಕುಂದರ + ಕಡ್ಡಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕುಂದರಗೆ, ಕುಂದುರಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ವಲಿ ಮೂನೂಱುಮಾಂಕುನ್ದರಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತುಮಾಂ ಕುನ್ದೂರಯ್ಯೂ ಱುಮಾಂ (ಕಇ. I, ೧೫-೬; ಸು. 866). **ಕುಂದುರಗೆ**: ಕುಂದುರಗೆಯ ಜಿನಮಂದಿರಮುಮಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦೩-೩೪; 1070). [?]

ಕುಂದರದನೆ (ನಾ). ನೊಲ್ಲೆಯ ಮೊಗ್ಗುಗಳಂತೆ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ವಳು: ಕುಂದರದನೆಯರು ಬಯಸುತ ಬರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೬-೧೪).
[ಸಂ. ಕುಂದರದನಾ (ಕುಂದ + ರದನ + -)]

ಕುಂದರಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು; ಸುಗಂಧ ಮಾವು: ಬಾಳೆ ಹೊಂಬಾಳೆ ಕುಂದರಮಾವುಯಿಮ್ಮಾವು ತಾಳೆ ಹೊಂದಾಳೆ ಕರ್ಜೂರ ಘನಸಾರ (ಗುಭಚ. ೮-೨೩).
[ಕುಂದರ್ಯ + ಮಾವು]

ಕುಂದರ್ಕುಱುಕಿ, ಕುಂದಲಗುಱುಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕರಡಿಕುಱುಕಿ ಮೇಲ ಕಾರಜಿ ಎ ವಿಗ್ಗನಲೆ ಕುನ್ದರ್ಕುಱುಕಿಯೆ ಮೂಡ್ಡೆ ಒಟ್ಟಿವಿ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೧; 850). **ಕುಂದಲಗುಱುಕಿ**: ಮುಳಲೂರ ಸ್ಥಳದ ಕುಂದಲುಗುಱುಕಿಯ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೭೯-೩; 1573).
[ಕುಂದರ ? + ಕುಱುಕಿ]

ಕುಂದಲಗುಱುಕಿ 'ಕುಂದರ್ಕುಱುಕಿ' ನೋ.

ಕುಂದವಾಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮುಲಗಾಜರ ಕುನ್ದವಾಸಿಯ ಮಗಂ ಮರಮ್ಮವರೆದ ಲಿಕಿತನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ.೨೨-೧೦; 800). [?]

ಕುಂದವಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮುಗುನ್ದ ಪನ್ನೆರಡರ ಬಿಳಿಯ ಬಾಡ ಕುನ್ದವಿಕೆ (ಇಆ. IV, ೨೦೯-೩೪; 1075). [?]

ಕುಂದಳೆ 'ಕುಂದಣ' ನೋ.

ಕುಂದಳಿಗೆ 'ಕುಂದಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಂದಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ದಶಕ್ತಿರ್ನ್ನಾಮ ರಾಜಾ ಭೂತ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೩-೬; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕುಂದಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಮರೂಱು ಕುನ್ದಾಡಿಯ ನೆಬಿಲಗುಡಿಸಿದ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವೀರಕೆ ಕೊಟ್ಟಮಣ್ಣು ಇರ್ಬಣ್ಣುಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೮; 870). [?]

ಕುಂದಾಣ₁ 'ಕುಂದಣ' ನೋ.

ಕುಂದಾಣ₂ 'ಕುಂದಣಿ' ನೋ.

ಕುಂದಾಣಿ 'ಕುಂದಣಿ' ನೋ.

ಕುಂದಿ₁ (ನಾ). (?): ಆತನ ಮಗನಪ್ಪ ಮುಕುಂದಿಯ ಕೊಂದ ಕುಂದಿಯ ಭೀಮನಿಂ ಆತನ ಮಗನಪ್ಪ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯದೇವನಿಂ (ಗದಾಯು. ೨-೭ ವ). [?]

ಕುಂದಿ₂ 'ಕುಂದ್ಯ' ನೋ.

ಕುಂದಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮೊನೆಯೊಳ್ ಕುನ್ದಿಗ ನಿನ್ನ ನೆನ್ದು ಪೆಱರಿನ್ನೇವಣ್ಣಿಪರ್ (ಎಇ. XV, ೩೩೧-೭; 1078); ಪಡೆದಂ ಕುನ್ದಿಗನೊಳ್ಪಡೆದಂ ನಡು[ನಾ][ಡ] ತೀರ್ಥ್ಥವೀ ಮಹಿಮೆಗಳಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪-೧೪; 1034). [?]

ಕುಂದಿಡು (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪುಹೊರಿಸು; ದೋಷಾರೋಪಮಾಡು; ನಿಂದಿಸು: ನೋಡದದೆ ವಿನೂತನ ಕವಿತೆಯೆಂದು ಕುಂದಿಟ್ಟು ಜಱಿದೊಡೆ ಪೇಳ್ದವನೊಳಾವದೂಣೆಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೭).
[ಕುಂದು₃ + ಇಡು₁]

ಕುಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸು; ತಗ್ಗಿಸು; ಕೊರಗಿಸು; ಕಡಮೆ ಮಾಡು; ಕ್ಷೀಣಗೊಳಿಸು: ತೇಜಮಂ ಕುಂದಿಸಿ ತಾನೆಯಗ್ಗಳಮಾಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬-೫); ಮುಂ ತೊಟ್ಟಂಬನದನುಗಿದು ಕುಂದಿಸಿದಂ ಭಯದಿಂ ಕರ್ಣನೆಂದು ಲೋಕಂ ನಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯); ವಿರೋಧಿಭವನೋಪಗತ ಗ್ರಹಮಾ ತೃತೀಯ ಭಾಗಮನದು ತನ್ನ ನೊಂದು ಕುಡುವಾಯುವಿನೊಳ್ ಕ್ಷಣದಿಂದ ಕುಂದಿಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೮-೪);

ತನುವಂ ತಪದೊಳ್ಕುಂದಿಸಿ ವನಿತೆಯರಂ ತೊಱೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೮೪); ಒಂದು ಕಲಶದೊಳೆರಡು ರಸವನು ಕುಂದಿಸದೆ ತಾ ಬೆರಸಿಸುಧೆ ಸುರವೃಂದಕೆಱೆದನು ಸುರೆಯ ದೈತ್ಯರಿಗೆ (ಸಂಭಪ. ೬-೧೫). ೨. ನಾಶ ವಾಗು: ಮುಗುಧ ಭಟಜೀವವು ಕುಂದಿಸಿದುದಾ ಭ್ರಮರ ಪರಿಮಳ ಚಂಪಕೋರ್ವಿಯಲಿ (ಸಂಭಪ. ೨೬-೮೫). [ಕುಂದು$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಕುಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು; ಕೊರಗು; ಸೊರಗು; ಬಡ ವಾಗು; ಕ್ಷಯಿಸು: ಕುಂದು-ಕ್ಷಯೇ, ಪಶುರೋಗೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಅಲ್ಲಿಯ ಖಚರರ್ . . . ದೇಹ ಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ ಕುಂದುವರುಂ ಪೆರ್ಚು ವರುಮಿಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೯-೧೨೧ ವ); ದಿವದಿವಸಂಗಳಿಂ ಕುಂದುವುವಲ್ಲದೆ ಬಳೆಯವಾಯುವುಂ ವಪುವುಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೭೯); ಕಲಿಕಾಲೋದ್ರೇಕ ಮನುಜರಱಿವು ಪೋಯ್ತಾರ್ಪು ಕುಂದಿತ್ತು ಶೌಚಂ ತೊಲಗಿತ್ತು (ಸೌಇ. IX-i, ೧೧೭-೭; 1055); ಶಿಶುವಿನ ಸಹಸ ಕುಂದದೆನುತ್ತ ಖತಿಯಲಿ ಮಿಹಿರಸುತನಡಹಾಯ್ದು ತಡೆದನು ಮತ್ತೆ ಬಾಲಕನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೧); ಧಾತು ಕುಂದಿದರೂ ಮಾತು ಕುಂದಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಾಡು; ಒಣಗು; ಬತ್ತು: ಕಂದಿಕುಂದಿದುದೇಕೀ ಲಲಿತಾಂಗಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೫); ಮಾಗಿಯ ತೊಱೆಯಂತೆ ಕುಂದಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೪೨); ರಾಯ ಮನವೊಲಿದೇಱಿಸಿದರೇಱುವುದು ದೊರೆ ಮನಮುಱಿಯೆ ಕುಂದುವುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೪); ಚಂದಿರನೊಳಗೆ ಕಪ್ಪುಂಟು ಬೆಳ್ದಿಂಗಳು ಕಂದಿ ಕುಂದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಡಿ]ಹುದೋ ನಿರ್ಮಲವೋ (ಭರಚ. ೧-೧೦). ೩. ತಪ್ಪು: ನೀಮುಂ ತಾಮುವೊಂದೆಡೆ ಯೊಳಿರೆ ಕಿಸುಱುಂ ಕಲಹಮುಮೆಂದುಂ ಕುಂದದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮ ವ); ಮೊದಲೊಳಜಗಣಂ ಕುಂದದೆ ಬರ್ಕೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೨೪೨); ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಒನ್ದು ನನ್ದಾದೀವಿಗೆ ಚನ್ದ್ರ ಸೂರ್ಯ್ಯಕೃತಂ ಕುನ್ದದೆ ನಡೆವನ್ತಾಗೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೪-೧; 1024); ಕುಂದದಿವರ್ ಪೇಟಿರ್ದ್ದೀದಿಂಗೊಂದುಮೊಗಂ ನೆಱೆಯದೆಂದು ಬಹುಮುಖನಾದಂ ಸಂದ ಪಿತಾಮಹನೆನೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೧೭); ಗೋವಿಂದ ತನ್ನಯ ಪೀತಾಂಬರವ ಕುಂದದೆ ಭೂಮಿಗೆ ಪೊದಿಸಿದೊಲಿರುವುದು ಗಂಧಶಾಲಿಯ ವನ ಕಳಿತು (ಮೋಹತ. ೨-೫೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುನ್ರು; ಮಲ. ಕುಱು; ತುಳು. ಕುಂದು; ಕೊಡ. ಕೊರು]

ಕುಂದು$_2$ (ಕ್ರಿ). ನಿಲ್ಲಿಸು; ಸ್ಥಾಪಿಸು; ಇಡು: ಅನ್ತೆಗೆಯ್ವೆನೆನ್ದು ಆಣೆ ಪತ್ರಮಂ ಕೊಟ್ಟು ತ್ರಿಪುರಾಂತಕದೇವರ ಬಳಿ ನೀರಂ ಕುಡಿದೀ ಪಡಿ ಯಲ್ ಶಾಸನಮಂ ಕುಂದುವನ್ತಾಗಿಒಡಂಬಟ್ಟು ಬಂದನಾಕ್ರಮದಲೆ ಮಲೆಯಾಟಿ ಪಂಡಿತದೇವರುಂ ತಾನು ವಿಟ್ಟು . . . ಹೊಟಿಲಲುಂ ಶಾಸನಮಂ ನಿಲಿಸಿದಂ (ಸೌಇ. IX-i, ೧೬೯-೨೭; 1104). [?]

ಕುಂದು$_3$, ಕುಂತು$_2$, ಕುಂದ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ; ದೋಷ; ಕಲಂಕ: ಕುಂದುಂ ಕಳಂಕಮುಂ ಹರಿಣಾಂಕನೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨-೪೩; 929); ಬಲಿಯಂ ವಾಮನ ರೂಪದಿಂದ್ಧಮಿ ವಲಂ ಮುಂ ಬೇಡಿದಂ ಭೂರಿ ಭೂತಲಮಂ ಕುಂದೆನಗಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೦); ಅಱಿಯದು ಕಪ್ಪೆ ಸಾಗರಮನಂಬುಧಿಗಂತದು ಕುಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೧೭); ರನ್ನದ ಕನ್ನಡಿಯಂ ನಲವಿಂ ನೋಡಿ ದವಂಗೆ ಕುಂದದೇನಾದಪುದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭); ಆವ ಶರದಲಿ ಕೊಱತೆ ನಿನ್ನವ ರಾವ ಬಲದಲಿ ಕುಂದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೫೭); ಕುಂದು ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಸುವೃತ್ತದಿಂದೆಸೆವ ತನಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೯); ಇದು ಅವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಕುಂದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೦೬). ೨. ಕೀಳಾದುದು; ಹೀನವಾದುದು: ಮೆಣಸು ಹುಳಿತಡೆ ಜೋಳದಿಂ ಕುಂದೆ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೯).

೩. ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಸೆಲೆ: "ಕುಂದು - ಕ್ಷಯೇ, ಪಶುರೋಗೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಕುಂದಾವಾವಿನಂತೆ ಕಾಲಂ ಬಡಿವ ಪುರಜನಮುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೦೭). **ಕುಂತು$_2$:** ೧. ಆ ದ್ವಿಜ ವಂಶಕೆ ಕುಂತಾಯಿತೆಂದು ಕೋಪದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೬-೨೭); ಸಕಲ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಸೇವೆಯಂ ಕುಂತಾಗದಂತೆ ಮಾಡಲು (ಚೇರಮ. ೬-೩೪); ಕುಂತು ನನ್ನದು ತೇಜ ನಿನಗೆಂದ ಮೇಲೆ ಕೋಪಾಂತರವೇನಣ್ಣ (ಭರಚ. ೫೧-೧೦೧); ಕುಂತಿಲ್ಲದಲೆ ಪ್ರಸನ್ನತೆವೆತ್ತು ದಾನವನ ತಾಂ ತಲೆಯ ತಱಿದು (ಪೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೪-೪೦); ಈ ಕಾಂತೆಯಂ ಸಲಹಿ ದೊಡೆ ಕುಂತಹುದೆ ಮಾಯಾಂತಕನೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೫-೧೫೭). **ಕುಂದ$_2$.** ೧. 'ಕುಂದಗಾಲು' ಪರಾ.

ಕುಂದುಕೊರತೆ = ಅರೆಕೊರೆ: ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದ ಕುಂದು ಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೨೮). ಕುಂದುತರು = ಕಲಂಕ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ದೋಷತರು: ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳಿ ಜ್ಯೋತಿಷಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕುಂದುತಂದನು (ರೂಢಿ). ಕುಂದುನಿಂದೆ = ಕೊರತೆ ಹಾಗೂ ದೂಷಣೆ; ಅಪಖ್ಯಾತಿ: ಅಂದುವಿಂದಾವಾವ ಕಾಲ ದೊಳೆಂದುವುಂ ತಾಂ ಕುಂದುನಿಂದೆಗಳೊಂದುವಿಲ್ಲದ ಮಂದಮಹಿಮಾನಂದ ದಿಂದಿರ್ಪ (ಬಸವಪು.೧೯-೩೧). ಕುಂದುಪೆರ್ಚು, ಕುಂದುಹೆಚ್ಚು = ಕಡಮೆ ಹಾಗೂ ಹೆಚ್ಚು; ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯ: ಕುಂದು ಪೆರ್ಚುಗಳಿಗೆ ಕೊಸರದೆ ಕರ್ಣನುಮಂದವನೊಳ್ ಕಾದಿದನು (ಕರ್ಣಪ್ರ. ೬-೨); ಶಿಷ್ಯನ ಕುಂದು ಹೆಚ್ಚುಗಳಾರದೆಂಬುದ ಪೇಳು ನೀನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೯); ಕುಂದುಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾಡುಪಂಥದ ಕಂದು ಕಸರಿನ ಕಲಿಮನದ ಕಡುಹಿಂದ ಕಯ್ದುದುಕಿದರು (ತೊರರಾ. ೪-೩-೬); ಕುಂದುಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲದ ಕಂದಿನೊ ಳಂದದ . . . ಶಾಂತ ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರಭೇಂದು ಮುನಿಪಗೆಱಗುವೆನು (ಅಂಜಚ. ೧-೫೫). [< ಕುಂದು$_1$]

ಕುಂದು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ತೊರೆಯ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ವಕ್ಕೆತಿ ಕುನ್ದೆಮ್ಬ ತೊಱೆ ಮೇರೆ (ಇಇ. XI; ೧೨೭-೧೨; 803). [?]

ಕುಂದು$_5$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಕುಂದುರುಕ: (೬). [ಸಂ.]

ಕುಂದುಂಗೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಂದುಂಗೋಳಂ ಕಾಡಲೂರಿಟ್ಟಗೆ (ಎಇ. XIII, ೪೭-೬೭; 1112). [?]

ಕುಂದುಕ 'ಕುಂದಕ' ನೋ.

ಕುಂದುಕೇರು (ಕ್ರಿ). ದನಗಳಿಗೆ ಕುಂದುರೋಗ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಮೊರದಲ್ಲಿ ಬೂದಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕೇರು, —ತೂರು: (ಎಸಮೈ. XV, ೪೧). [ಕುಂದು$_3$ + ಕೇರು$_1$ (< ಕೇಱು)]

ಕುಂದುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಲಂಕವನ್ನು ನಿವಾರಿಸು; ದೋಷ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡು: ವಾರಿನಿಧಿ ಮುನಿ ಕುಡಿದ ಕಪಿ ಕಯ್ಯಾರೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂದುಗಳೆ ವೊಡೆ ಸೇರಿತೀ ಪುರ ಸಿರಿಯನೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೬). [ಕುಂದು$_3$ + ಕಳೆ$_1$]

ಕುಂದುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೋಷಕಂಡು ಬರು; ಕೊರತೆ ತೋರಿ ಬರು: ಕುಂತೀದೇವಿ ನೋನುವುದೆಂಬ ವಿವರವನು ಅಂದದಲಿ ವಿರ ಚಿಪುದು ಲೋಕವು ಕುಂದುಗಾಣದ ತೆಱದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೨೦-೧೨೩). ೨. ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು; ಕಲಂಕ ಹೊರಿಸು (?): ಕಿಂಟ ಭೀಮರ ಕುಂದುಗಾಬುದು ಲೋಕ ನಮ್ಮನು ತೆಗೆದು ಹಿಂಗಿದರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೨೪). [ಕುಂದು$_3$ + ಕಾಣ್]

ಕುಂದುಗುಲ (ನಾ). ಕೀಳುಜಾತಿ; ಹೀನಕುಲ: ಹಂದೆ ಭಟರೊಳು ಹೊಲ್ಲ ನಿಂದೆಯ ನುಡಿ ಹೊಲ್ಲ ಕುಂದುಗುಲದವಳ ತರ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೬). [ಕುಂದು$_3$ + ಕುಲ]

ಕುಂದುಗೆ (ನಾ). ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ: ಷಡಾವಶ್ಯಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳೊಳ್ ಕುಂದುಗೆಯಿಲ್ಲದುದುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫). [ಕುಂದು₁ + -ಗೆ]

ಕುಂದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಡವಾಗು; ಸೊರಗು; ಕುಂದು: ಇನ ಮಂಡಲಮಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ನುಂಗೆ ಕಡುಗಂದಿ ಕುಂದುಗೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೩೦). [ಕುಂದು₁ + ಕೊಳ್₁]

ಕುಂದುನಾಡು 'ಕುಂದನಾಡು' ನೋ.

ಕುಂದುರಗೆ 'ಕುಂದರಗೆ' ನೋ.

ಕುಂದುರು₁ 'ಕುಂದೂರು' ನೋ.

ಕುಂದುರು₂ (ನಾ). = ಕುಂದುರುಕ: ಕರಜಂ ಕುಂದುರು ಜಟಿಮಾಂಸಿ ರುಜೆಯಿವಂ ಸವನೆಗೊಂಡು ದೇಹಮನಿಂಬಾಗಿರೆ ಧೂಪಿಸಿದಂದು ಮನೋಹರ ಗಂಧಂ ತಾನದಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೨೯); ಮಳಯರುಹಂ ಕುಂದುರು ಕಪಿಜಳದ ನಖಂ . . . ಜಳಮನರೆ ದೂಡಿ ಮಾಡುಗೆ ವಿಳಾಸದಿಂ ಧೂಪವರ್ತಿಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೩೨); "ಕಣ್ಣಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣಲಿಗೆ]ಯ ಹುಲ್ಲಬೇರ್" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಕುಂದುರುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ ಬೇರು, —ಗೆಡ್ಡೆ: "ವಹಗಂಧಃ – ಕುಂದುರುಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಕುಂದುರುಕಿ (ನಾ). ಆನೆಬೇಲ; ಸಲ್ಲಕಿ: "ತದುಕಿನ ಗಿಡ, ಆನೆಬೇಲ" ಅಮರ. ಟೀಕ). [ಸಂ. ಕುಂದುರುಕೀ]

ಕುಂದುರುಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೇಳು: ಕುಂದುರುಜ [ಪಾಠಾಂ. ಗುರುಚ] ರಕ್ತಪುಚ್ಛ, ಎಮ್ಮೆಚೇಳು, ಶುಕ್ಲಕೀಟ ಎಂದು ಚೇಳುಗಳು ನಾಲ್ಕುತೆಜ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೦). [?]

ಕುಂದುರುಷ್ಕ (ನಾ). = ಕುಂದುರುಕ: "ಹೇಲಾಖ್ಯಂ, ಮುಕುಂದಃ, ಕುಂದಃ, ಕುಂದುರುಃ – ಈ ೪ ಕುಂದುರುಷ್ಕ" (ನಾ ಚ ರಾ. ೧೧೦); "ಮುಕುಂದಃ – ಕುಂದುರುಷ್ಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬). ಕಾಳಾಗರು ಕರ್ಕೋಳ . . . ಚಂದನ ಲವಂಗ ಕುಂದುರುಷ್ಕಾದಿ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಸಹಿತನಾಗಿ (ಅಜಿಪು. ೪-೭೦ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಂದುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು; ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು: ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ್ ಮನುಷ್ಯರೊಳ್ ಕುಂದುವಡೆಗುಮವಸರ್ಪಣದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೫೪). [ಕುಂದು₁ + ಪಡೆ₁]

ಕುಂದುಹ (ನಾ). ಕುಂದುವಿಕೆ: "ನಷ್ಟಚೇಷ್ಟತೆ – ಚೇಷ್ಟೆಗುಂದುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕುಂದು₁ + -ಹ₂]

ಕುಂದೂರು, ಕುಂದುರು₁, (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನನ್ನಿಯ ಗಂಗನ ಪರಿ ಬನ್ದು ಬೆಳ್ಗಿ ಜಕಿಯುಂ ಕುನ್ದೂರು ಮುನಿಜಿದು ಹೋಗೆ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೫೫-೨; 880); ಕರಡಿಹಾಟ ಆಬಿರಿಗುಪ್ಪೆ ಕುಂದೂರು ಬಾಳ ಸಮುದ್ರ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೪-೨೭; 1130). **ಕುಂದುರು₁**: ಬೆಳ್ವೊಲ ಮೂನೂಱುಮಂ ಪುರಿಗೆಱೆ ಮೂನೂಱುಮಂ ಕುಂ(ನ್ದು)ರಯ್ನೂಱುಮಂ . . . ಆಳುತ್ತುಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೪-೬; 1007). [ಕುಂದು₂? + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಕುಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ: (ವೈಔಗಿ. ೫೦-೧೦೧೯). [?]

ಕುಂದೇಲು (ನಾ). (ಕರಾ) (ಅಳತೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು; ಕೊರೆ. [← ತುಳು. ಕುಂದೆಲು]

ಕುಂದೊಂದು (ಕ್ರಿ). ದೋಷ ಸೇರು; ಕಳಂಕಹತ್ತು; "ನಿಕೃಷ್ಟವಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕುಂದು₃ + ಒಂದು₁]

ಕುಂದ್ರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ: ಕುಂದ್ರಿಕಾಯಿ ಹಿಂಡಿಗೆಗೆ ಸೂರರವರೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕುಂದ್ರಿ]

ಕುಂಪಟೆ, ಕುಪ್ಪಟೆ, ಕುಪ್ಪಡಿ, ಕುಮುಟೆ, ಕುಮುಟಿ, ಕುಮ್ಮಟ, ಕುಮ್ಮಟ್ಟೆ₁ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ: ವರ್ತುಳ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಎದ್ದ ತೃಣಪರ್ಣ ಕುಂಪಟೆ ಮುಂತಾದವನೆಲ್ಲವನೂ (ತುಜುಗಾ. ೯-೩೪); ಅನಿಲ ಮುಟ್ಟಿದ ಕುಂಪಟೆಯಂತೆ ಗುಣದೋಷಂಗಳ ವಿಚಾರಿಸದಿಪ್ಪುದು ಸದ್ವೃತ್ತ ಸಿರವು (ಪಜೊಮ್ಮ. ೪೭); ತಂಪಾದ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಸುಖಿಸುವ ಮನುಜ ಕುಂಪಟೆ ಮೈಗೆ ಪಚ್ಚಿಕೊಂಬನೇನೋ (ವಿಸಾಸು. ೪೭-೧). **ಕುಪ್ಪಟೆ**: ೧. ಕುಪ್ಪಟೆಯೊಳಗೆ ತಾವರೆಗೆಡ್ಡೆ ಹುಟ್ಟುವುದೇ (ಬಸವು. ೩೦-೩೪); ದಪ್ಪನಣುಗನ ಬಲದ ಮಸ್ತಕದ ಮೇಲಪ್ಪಳಿಸಿದ ಬಿಸಿಲ್ಗಡಿಗೆ ಕುಪ್ಪಟೆಯಾದುದುರುವೀರುಹ ಕಳಿಕಿರ್ದ ತಪ್ಪಲ ತಜಗೆಲೆಯಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೧೯-೪೪); **ಕುಪ್ಪಡಿ**: ೧. 'ಕುಪ್ಪಡಿಗೆ' ಪರಾ. **ಕುಮುಟೆ**: ೧. ಕುಮುಟೆಯ ಮುಂದೆ ಹಸಿಯ ದಾರದ ಚೂರೇನಾದರೂ ಬಿದ್ದಿದೆಯೋ ಏನೋ (ನಡೆದಾ. I, ೫೧೨). **ಕುಮುಟಿ**: ೨. (ಕರಾ) ಕಬ್ಬಿಣದ ಒಲೆ; ಕರಿಒಲೆ. **ಕುಮ್ಮಟ್ಟ₁**: (೬). **ಕುಮ್ಮಟ್ಟೆ₁**: (೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಮ್ಮಟ್ಟ; ಮಲ. ಕುಪ್ಪಲ್, ಕುಮ್ಮಲ್; ತೆಲು. ಕುಂಪಟ]

ಕುಂಪಣಿ 'ಕಂಪನಿ' ನೋ.

ಕುಂಪಣಿರೂಪಾಯಿ, ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ (ನಾ). ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದವರು ಬಳಕೆಗೆ ತಂದ ರೂಪಾಯಿ ನಾಣ್ಯ: ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ೫ ಯಲ್ಲಿ ೧೪,೫೦೦ ಕುಂಪಣಿ ರೂಪಾಯಿಗಳು . . . ಪುಷ್ಯ ಬಹುಳ ೨ ಸ್ಥಿರವಾರವಲ್ಲಿ ೭,೦೪೪ ರಾಜಾರೂಪಾಯಿಗಳು (ಮಹಾಪಂ. II, ೧೬೯). **ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ**: ಶಾಂಭಟರ ಕಡೆಯಿಂದಾ ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ ೪೦೦ ನಾನೂರು ರೂಪಾಯಿಗೆ ಶುದ್ಧ ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ನಾನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಯಿರುವ ಭಟಮಾನ್ಯ (ಎಕ. IX, ಚಂಗಳೂ. ೩-೧೧; 1885).

[ಕುಂಪಣಿ (< ಕಂಪನಿ) + ರೂಪಾಯಿ]

ಕುಂಪಣಿಸರಕಾರ, ಕುಂಪೆನಿಸರ್ಕಾರ (ನಾ). ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯ ಆಡಳಿತ: ಕುಂಪಣಿ ಸರಕಾರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯೂರಿದ ಮೇಲೆ ಜನರಿಗೆ . . . ಕ್ಷೇಮ ಲಭಿಸಿತಂತೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೧೭); 'ಕುಂಪಣಿ' ಸರಕಾರವು ವ್ಯಾಪಾರದೊಡನೆ . . . ರಾಜಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈಹಾಕಿ ದೇಶವನ್ನು ಗೆದ್ದಿತು (ಕನ್ನಜಾ. ೪೭). **ಕುಂಪೆನಿಸರ್ಕಾರ**: ಕುಂಪೆನಿ ಸರ್ಕಾರದವರಿಗಾಗಲಿ ಎರಡೆಣಿಸದೆ ಕೇವಲ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದಲೂ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಾಮುರಾ. ೪೬).

[ಕುಂಪಣಿ (< ಕಂಪನಿ) + ಸರಕಾರ]

ಕುಂಪನಿ 'ಕಂಪನಿ' ನೋ.

ಕುಂಪೆ 'ಕುಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಕುಂಪೆನಿ 'ಕಂಪನಿ' ನೋ.

ಕುಂಪೆನಿಸರ್ಕಾರ 'ಕುಂಪಣಿ ಸರಕಾರ' ನೋ.

ಕುಂಪೊಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ವೃಕ್ಷ: ಕುಂಪೊಳೆ – ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಕಾಯಿಗಳಿಂದ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಾಕುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೩೪).

[< ಕುಂಪೋಲಿ ?]

ಕುಂಪೋಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕುಂಪೋಲಿ . . . ಕಬ್ಬಿಣದ ಮರ (ವೈಔಗಿ. ೭೦-೧೩೩೫). [?]

ಕುಂಪ್ಪಹತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಹತ್ತಿ, ಅಂಜಿ, ಕುಂಪ್ಪಹತ್ತಿ (ವೈಔಗಿ. ೪೦-೭೯೧). [?]

ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ 'ಕುಂಪಣಿರೂಪಾಯಿ' ನೋ.

ಕುಂಬ₁ (ನಾ). ಹಡಗನ್ನು ಕಟ್ಟುವಮರ; ಕೂವೆಮರ: (೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂಮ್ಪು]

ಕುಂಬ₂ (ನಾ). ೧. ಗಡಿಗೆ; ಕಲಶ; ಕುಂಭ: "ಕುಂಭ–ಕುಂಬ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಕುಂಬಮಂ ಮಾಡುವಂ ಕುಂಬಜಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ಪ್ರಯೋ); ಉರಿನೀರು ಕುಂಬದಂತೆ ಆಗಬಲ್ಲಡೆ ಕಾಯ ಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧಿ ತರು ಧರಿಸಿದ ನೀರು ಉರಿಯಂತಾಗಬಲ್ಲಡೆ ಭಾವಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧಿ (ಪೋಳಮಾ. ೧೧೪–೪೪೭). ೨. ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗೆ ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಡೆಮಾಡುವ ಅನ್ನ: ಚಿಗುರಿಕ್ಕಿ ಚಟ್ಟರಿದು ಕುಂಬಮ ನಿಂಚಿ ಬುತ್ತಿಗೊಟ್ಟು ಪೂಜಿಸಿ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೫–೨೦). ೩. ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆ; ಇಪ್ಪತ್ತು ದ್ರೋಣಗಳ ಅಳತೆ: ಬಿತ್ತುವ ಮ ೩ ನೆ ಕುಂಬ ಕತ್ತಿವರು ಬಿತ್ತುವ ಮೂ೧ (ಸೌಇಎ. ಮಂಗಳೂರು. ೮೬೫–೧೩; 1312); ೨೦ ಖಂಡುಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕುಂಬ (ಕಥಾಗೆ. ೨೯೦). 'ಗುಂಬ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಂಭ]

ಕುಂಬ₃ (ನಾ). "ಯಾಗಶಾಲೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಿದ ಬೇಲಿ". (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [< ಸಂ. ಕುಂಬಾ]

ಕುಂಬ₄ (ನಾ). ದಡ್ಡ; ಶುಂಭ (?): ಪೊಂಗೆಳ್ಗಂಡುಗಮುಂಗೆಮುಗೆ ಹಣ ವಡ್ಡುವೀಸ ಕಾಣಿಗೆನ ಕುಂಬಂಗೆ ತಿಳಿವಂತು ಪೇಳಿಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೨೦–೧). [?]

ಕುಂಬಕ (ನಾ). = ಕುಂಭಕ. 'ಕುಂಬಕಂಬಾಯ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಂಭಕ]

ಕುಂಬಕಂಬಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹಾಯು, —ಮೇಲೆ ಬೀಳು: ಅಂತು ಪೊರುವಾಯ್ದುಂ ಕುಂಬಕಂಬಾಯ್ದು ಮೇಡಿಸಿಯುಂ ಜಕೋಡಿಸಿಯುಂ ಏಚಿಸಿಯುಂ ಬಂಪಾಡಿಯುಂ ಮಿಡುಕಾಡಿಯುಂ ಪಾಜುಗೆಡೆವ ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳರ ಗೆಡೆವೊಕ್ಕಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೮೦ ವ). [ಕುಂಬಕ + ಪಾಯ್]

ಕುಂಬಗಾಱ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ: ಬಳೆಗಾಱಂ, ಕುಂಬಗಾಱಂ, ಸುಣ್ಣ ಗಾಱಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಂಬ₁ + -ಕಾಱ]

ಕುಂಬಗಾಱಸಾಲೆ (ನಾ). = ಕುಂಬಾಱಸಾಲೆ: ಅಸಮಾನಂ ಕುಂಬ ಗಾಱಸಾಲೆಯೊಳಿರ್ದನಂ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೬೪). [ಕುಂಬಗಾಱ + ಸಾಲೆ]

ಕುಂಬತಳ, ಕುಂಬದಳ, ಕುಂಭತಳ (ನಾ). ಆನೆಯ ನೆತ್ತಿ, —ಕುಂಭಸ್ಥಳ: "ಕರಿಕುಂಭಸ್ಥಳಮೆ ಕುಂಬತಳಮೆಂದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೯); ಮಾಜಾನೆಯ ಕುಂಬತಳಕೆ ಪಾಯ್ದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೪೩); ಪೇರಾನೆಯ ಕುಂಬತಳಮಂ ತನ್ನೊಂದೆ ಕೈಯ ಪೊಯ್ಲಿಂ ಸೀಳ್ದ (ರಾಮಾ ಶ್ವ. ೧೧೧–೧೪). **ಕುಂಬದಳ**: "ಕುಂಬದಳಂ ಗಜಮುಸ್ತ ಕಾಪ್ಪಯಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೯). **ಕುಂಭತಳ**: "ಕುಂಭತಳಮೆಂದು ಕುಂಭಸ್ಥಳಂ" (ಕಶಸಾ. ೬–೯೦). [< ಸಂ. ಕುಂಭಸ್ಥಲ]

ಕುಂಬದಳ 'ಕುಂಬತಳ' ನೋ.

ಕುಂಬಯಿಜ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಲಕ್ತಕ ನಗರ ಕುಮ್ಬಯಿಜನಾಮ ಗ್ರಾಮ ಮಾರ್ಗ್ಗ ಮಧ್ಯೆ (ಇಅ. VII, ೨೧೩–೭೪; 5ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕುಂಬರ 'ಕುಂಬಱ' ನೋ.

ಕುಂಬರವೆಸ, ಕುಂಬಾರವೆಸ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಕೆಲಸ, —ಕಾರ್ಯ: ಆ ಧಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪನಿನೀರ ತುಂಬಿದ ಕುಂಬರವೆಸದ ಕಡಾಯಿಯೊಳಗೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೧–೨೦). **ಕುಂಬಾರವೆಸ**: ಮಾರ್ತ್ತಾಂಡ ದೇವರ ದೇಗುಲದ ಕುಂಬಾರವೆಸನ ಹಿಡಿಸಲಿಸುವ ಕಂಚಿಕಂಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೬೫; 1042). [ಕುಂಬರ (< ಕುಂಬಱ) + ಬೆಸ₁]

ಕುಂಬಶಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುಂಭಕಾಶಿ (ಕುಂಭಾಶಿ): ಸೊಂಪುವೆತ್ತ ಪೊಳಲೊಳು ಕುಂಬಶಿಕೆಯೊಳು ಮಾಡಿದಂ ಜಿನಗೇಹಂಗಳ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೪–೬; 950). [?]

ಕುಂಬಸಾಕ (ನಾ). ಕುದಿನೀರಿನ ಕುಂಭದ ಮೇಲೆ ಮೈ ತುಂಬ ಹೊದೆದುಕೊಂಡು ಕುಳಿತು ಉಗಿಸ್ನಾನ ಮಾಡುವಿಕೆ: (೬). [< ಕುಂಭಶಾಖ]

ಕುಂಬಳ (ನಾ). ೧. ತರಕಾರಿಯಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮತ್ತು ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ; ಕೂಷ್ಮಾಂಡ: "ಕರ್ಕಾರು, ಕೂಷ್ಮಾಂಡಃ – ಈ ೩ ಕುಂಬಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೫೬); ಸೂಜಿಯ ಕೂರ್ಪು ಕುಂಬಳದೊಳಡಂಗುವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೫ ವ); ಅಳಿಯೊಳರಿದು . . . ಜಳಜದ ಕುಂಬಳದ ಸವುಂತೆಯನಿತಱ ಬೀಜಂ ಗಳೊಳೊಂದಱ ಬಿತ್ತಂ ಕುಡಿಗಳುಂಬಮಾಗಿರ್ದ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೩೪); ಪಟಿಗಬ್ಬಮೆಲ್ಲಮಂ ಕಕ್ಕಿಸಿ ತಿಂದು [ಪಾಠಾಂ. ರಕ್ಕಸಿ ತಿಂದ] ಕುಂಬಳದ ಮಾಟ್ಕೆಯ ಮಾಡುವೆನೆಂಬ ಸಾಸಿಗಂಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೩೬); ಅಡಿಯಿಡಲು ಮದವಾರಣದ ಕಾಲಡಿಯ ಕುಂಬಳ ದಂತೆ ರಕ್ಕಸ ಗಡಣವಜಿಗಿಜಿಯಾಗದಿರದು (ತೊರಶಾ. ೪–೧೨–೬೧); ಕೂಷ್ಮಾಂಡ – ಕುಂಬಳ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); "ಕೂಷ್ಮಾಂಡಕ್ಕೆ ಕುಂಬಳಂ ಗುಡಕೆ ಗುಳುಂ" (ಸಂಜೀವ.೩ ೦). ೨. ಇಸ್ಪೇಟಿನ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಬದಾಮ್: ಕುಂಬಳ ರಾಜನಿಗೆ ಕಾಳಾವರ ರಾಣಿ ಹೇಗೆ ಜೊತೆ? ವಾಪಸು ತೆಗೆದುಕೊ (ಗಾಳಿಪ. ೨೫). [< ಪ್ರಾ. ಕುಂಭಂಡ; ಸಂ. ಕೂಷ್ಮಾಂಡ. / ತುಳು. ಕುಂಬ್ಳೊ; ತೆಲು. ಗುಮ್ಮಡಿ]

ಕುಂಬಳಕಾಯ್, ಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. = ಕುಂಬಳ೧: ಎಣ್ಣೆ ಮುಟ್ಟದ ಕುಂಬಳ ಕಾಯಂತೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಕೊಚಿತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ३–३೫). **ಕುಂಬಳಕಾಯಿ**: ಕುಂಬಳಕಾಯಿಗೆ ಕಬ್ಬುನದ ಕಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರೆ ಕೊಳೆವುದಲ್ಲದೆ ಬಲುಹಾಗ ಬಲ್ಲುದೆ (ಬಸವ. ೯೨); ಕುಂಬಳಕಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಹಿಗುಂಬಳ ಮತ್ತು ಬೂದುಗುಂಬಳವೆಂಬ ಮುಖ್ಯವಾದ ಎರಡು ವಿಧಗಳಿವೆ (ತರಬಿ. ೨೪); ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಕಳ್ಳ ಎಂದರೆ ಹೆಗಲುಮುಟ್ಟಿನೋಡಿಕೊಂಡನಂತೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ದೊಡ್ಡದು; ದೊಡ್ಡವರು: ಅವನೇನು ಮಹಾಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಸೊನ್ನೆ: ಅವನಿಗೆ ಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ರೂಢಿ). [ಕುಂಬಳ + ಕಾಯ್₄]

ಕುಂಬಳಕಾಯಿ 'ಕುಂಬಳಕಾಯ್' ನೋ.

ಕುಂಬಳಗಿಡ (ನಾ). = ಕುಂಬಳಬಳ್ಳಿ: "ಕೂಷ್ಮಾಂಡಕಃ, ಕರ್ಕಾರುಃ –ಈ ೨ ಕುಂಬಳಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). [ಕುಂಬಳ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುಂಬಳಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಮೈಶಿಗಿ. ೩೯–೭೭೬). [ಕುಂಬಳ₁ + ಮರ]

ಕುಂಬಳಸಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಕುಂಬಳಕಾಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಸಂಡಿಗೆ: ಕುಂಬಳಸಂಡಿಗೆಯ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಹುರಿದು (ಭೀಮಸೂ. ೨೭). [ಕುಂಬಳ + ಸಂಡಿಗೆ (< ಸಂಡಗೆ]

ಕುಂಬಳಸೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕುಂಬಳದ ಬುರುಡೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಜಲ ಪಾತ್ರೆ; ಕಮಂಡಲು: ಕುಂಬಳಸೊಟ್ಟೆಯ ಋಷಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾರು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು? (ನಲದ. ೫೭). [ಕುಂಬಳ + ಸೊಟ್ಟೆ]

ಕುಂಬಳಿ (ನಾ). ಕೂಲಿ; ದಿನಗೂಲಿ: ಕೂಲಿ ಕುಂಬಳಿಯುವರ ಪಾಲಿನ ಮೈದೊಗಲ ಧೂಳಿಯು ಭಂಡಾರ ಹಣೆಯೊಳಗಿತ್ತೋ ಕಂಬನಿ ಕುಡಿಯುವ ಹುಂಬ ಬಾಯಿಲೆ ಮೈದುಂಬಿದಂತುಘೊ ಉಘೊ ಎನ್ನುತಲಿತ್ತೋ (ನಾದಲೀ. ೩೮-೧೬). [< ಕಂಬಳ ?]

ಕುಂಬಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ತತ್ಕಾಲೀ – ನರುವಲು, ಭಂಜಿ, ಕುಂಬಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೬೫). [?]

ಕುಂಬಱ, ಕುಂಬರ, ಕುಂಬಾರ, ಕುಂಬಾಱ, ಕುಂಭಾರ, ಕುಬಾರ, ಕುಮ್ಮರ, ಕುಮ್ಮಾರ (ನಾ). ಮಡಕೆ, ಗಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಕುಂಭಕಾರ; ಕುಲಾಲ: "ಬಾಂಬರ್ಕಳಾ ಕುಂಬಜರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೩); "ಕೊವರಂ ಬಾಂಬಂ ಕುಂಬಜಂ" (ಚತುನಿ. ೧೦೪); ಕುಂಬಜನಂ ಕೂಡಿರ್ಪನೀಶನೆಂದಿಂತಾಡು ವರಜಱವಿಲ್ಲದವರ್ಗಳ್ (ಸಮುಪ. ೯-೩೦); ಕಮ್ಮಜಂ ಕುಂಬಜಂ (ಶಮುದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ); ಲೋಕದೊಳಗೆ ಕುಂಬಜನ ಚಕ್ರಂ ಕೂರ್ತು ಕೋಲಿಂ ಕುಲಾಲನೇ ತಿರುಗಿಸಲ್ ತಿರುಗುವುದೊ ತನ್ನ ತಾಂ ತಿರುಗು ತಿಹುದೋ (ವೀಶೈಪು. ೪-೫-೫೦); ಕುಂಬಜನ ಚಕ್ರಂಬೋಲ್ ಭರಂಗೆಯ್ದು ಕಣ್ ತಿರುಗುತ್ತ (ರಸರ. ೪-೧೯೦); ಕುಂಬಮಂ ಮಾಡುವಂ ಕುಂಬಜಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಂಬರ**: ಕುಂಬವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಕುಂಬರನು, ಕುಂಬಾರನು; ಅದೊಂದು ಜಾತಿಗೆ ಹೆಸರು (ಹೊನುಗ. ೮೬). 'ಕುಂಬರವೆಸ' ಪರಾ. **ಕುಂಬಾರ**: ಹಾಲೆ ಬೇಲೂರು ಕುಂಬಾರರ ಹುಂಡಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೪೮-೧೬; 1666); ಕಾಲಕೆಳಗಿನ ನೆಲ ಕುಂಬಾರನ ಚಕ್ರದಂತೆ ತಿರುಗತೊಡಗಿತು (ಬಾಣಆ. ೯೯); ಕುಂಬಾರನಿಗೆ ವರ್ಷ ದೊಣ್ಣೆಗೆ ನಿಮಿಷ (ಗಾದೆ). **ಕುಂಬಾಱ**: ಕುಂಬಾಜರ್ಗೆ ಗಜಿದ್ದ ಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರೊಂದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦-೫೬; 1085); ಕುಂಬಾಜನ ಮಣ್ಣಿನಂತೆ ಮಿದಿಹಕ್ಕೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೬೬); ಕುಂಬಾಜಂ, ಕುಂಬಜಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೬ ಉದಾ); ಬೆನ ಊರ ಕುಂಬಾಜ ಮಹಬಳದೇವನ ಮಗ(ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೧-೧೬; 1473). **ಕುಂಭಾರ**. 'ಕುಂಭಾರ ಗೊಡಿಗಿ' ಪರಾ. **ಕುಬಾರ**: ಕುಬಾರನಾಲಯದಲ್ಲಿ ಶಿವಗೆಂದು ವಿತತ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಶೃಂಗರಿಸಿ ಭಜಿಪ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ನಿಜದೋಜುತ (ಗುರುಚಾ. ೧೪-೪೨). **ಕುಮ್ಮರ**: ಆ ದೇವರಿಗೆ ಸಲುವ ಹಳಿಗಳ ಆಡೆವೆರೆ ಮಗ್ಗದೆರೆ ಕುಂಮ್ಮರ ಗಾಣಿಗರ ನಾಯಿಂದರ ದೆರೆ (ಎಕ. XV, ಅರಕ. ೧೧೨-೧೮; 1383). **ಕುಮ್ಮಾರ**: ಮಡಕೆ ತಯಾರಿಸುವವರು– ಕುಂಬಾರ (ಕುಮ್ಮಾರ), ಕೂಸವನ್ (ತುಳುನಾ. ೧೬೩).

[< ಸಂ. ಕುಂಭಕಾರ]

ಕುಂಬಱಗೋಲ್ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನು ತಿಗುರಿಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವ ಕೋಲು: ಭರದಿಂ ತೆಜಂದಿರಿವಾ ತಿಹುರಿಯ ಮೇಲಿರದಿಟ್ಟು ಕುಂಬಜ ಗೋಲಾ ಪರಿಯೆಸೆ ಗಜವೆಡೆಯಾದಶ್ವನ ಮೇಲೆ ಪಿರಿದೊಪ್ಪದನು ವಾಹಕನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೧೨). [ಕುಂಬಱ + ಕೋಲ್₁]

ಕುಂಬಱಿತಿ, ಕುಂಬಾರತಿ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ ಹೆಂಗಸು: ಕುಂಬಜಿತಿ ಕಮ್ಮಜಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಂಬಾರತಿ**: (÷).

[ಕುಂಬಱ + -ಇತಿ₁ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕುಂಬಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಟ್ಟೆಹಿಡಿ; ಹುಳುಹತ್ತು: ಮರ ಕುಂಬಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ನಿಸ್ಸಾರವಾಗು; ಕೆಡು: ನನ್ನ ತಲೆ ಕುಂಬಾದಂತೆ ನಿನ್ನದೂ ಆಗಬೇಕೇನು ? (ಶಿವಾಉ. ೨೧೯); ಹಾಗೆಲ್ಲ ಓದಿದರೆ ಬುರುಡೆ ಕುಂಬಾದೀತು (ಮೊಪಮು. ೨೪). [ಕುಂಬು₄ + ಆಗು₁]

ಕುಂಬಾರ 'ಕುಂಬಱ' ನೋ.

ಕುಂಬಾರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಶೂದ್ರನಿಗೆ ಕುಂಬಾರನ ಮೂಲಕ ನಡೆಸುವ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ: ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ "ಕುಂಬಾರಕ್ರಿಯೆ" ಎಂಬ ಧರ್ಮ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ನಡಾವಳಿ ಕೆಲವು ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೪೯). [ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕುಂಬಾರಗತ್ತಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಒಂದು ಪಾದವನ್ನು ಮಡುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಪಾದದಿಂದ ನಿಂತು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ತೂಗುವುದು, ಅದು ಕುಂಬಾರಗಿತ್ತಿಯಂದೂ ಸಂಮತವು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೪೪). [ಕುಂಬಾರ₀ + ಕತ್ತಿ]

ಕುಂಬಾರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಂಬಱಿತಿ: (÷).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಕುಂಬಾರಗೇಣಿ (ನಾ). ಕುಂಬಾರರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಆಯ: ಕುಂಬಾರ ಗೇಣಿ ಎಂಬ ಬಾಬು ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಂಬಾರರಿಗೆ ಈಗ್ಯೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೪೯). [ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಗೇಣಿ (< ಕೇಣಿ)]

ಕುಂಬಾರಜಬ್ಬು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕುಂಬಾರತನ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಉದ್ಯೋಗ, —ವೃತ್ತಿ: (÷).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + -ತನ]

ಕುಂಬಾರತಿ 'ಕುಂಬಱಿತಿ' ನೋ.

ಕುಂಬಾರಮಾಳಿ (ನಾ). = ಕುಂಬಾಱಿತಿ: (÷).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಮಾಳಿ]

ಕುಂಬಾರವೆಸ 'ಕುಂಬರವೆಸ' ನೋ.

ಕುಂಬಾರಸ್ವರೂಪು (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಗಡಿಗೆ, ಮಡಕೆ ಮೊದಲಾದುವು: ಕಳಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತಸ್ವಾಮಿಯವರ ರಥೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಸಿಂಗ ಹೋಬಳಿಗಡಿಗಳಿಂದ ಚಪ್ಪರ ಮೇಲುಕಟ್ಟು ಅಡಿಗಬ್ಬು ಕುಂಬಾರಸ್ವರೂಪು ಯಲೆ ಕಾಯಿ ಮೇಲೊಗರ ಹುಲು ಗಂಧ ಮೊದಲಾದ ಹಣ ಮುಟ್ಟದ ಸೋಪಸ್ಕರವಂನು ತರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೪೬-೫; 1711).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಸ್ವರೂಪು]

ಕುಂಬಾರಹುಳ 'ಕುಂಬಾರಹುಳು' ನೋ.

ಕುಂಬಾರಹುಳು, ಕುಂಬಾರಹುಳ (ನಾ). ಕೆಸರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಣ್ಣುಹುಳು: ಕೆಸರಿನೊಳಗಾಡುತಿಹ ಕುಂಬಾರ ಹುಳುವಿನಂತೆಸೆದು ಲೌಕಿಕವ ಸೋಂಕಿಯು ಸೋಂಕದಂತಿರುವ (ಕೈಕವ. ೫-೬೯-೧); ಕೆಸರೊಳಗೆ ಕುಂಬಾರಹುಳುಯಿಹುದೆಸೆವುದದು ತಾ ಸ್ವಸ್ಥ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ವಚ್ಛ] ವಾಗಿಯೆ ಬಸಿವ ಬುರುದೆಯು ಅಂಟದಲೆ ಇದ್ದಂತೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೨-೫೩). **ಕುಂಬಾರಹುಳ**: (÷).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಕುಂಬಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ವೃತ್ತಿ, —ಉದ್ಯೋಗ: (÷).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + -ಇಕೆ]

ಕುಂಬಾರು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು: ನಿಮ್ಮ ಮಗ ಜೇರ್ಮಿ ಗಡಗಡ ಕುಂಬಾರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಪರಾವ. ೫೬). [?]

ಕುಂಬಾಱ 'ಕುಂಬಱ' ನೋ.

ಕುಂಬಾಱಸಾಲೆ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಕೆಲಸದ ಮನೆ: ಇರ್ವರ್ಕೂಡಿ ಬಟ್ಟೆವೋಗುತ್ತೊಂದೂರ ಕುಂಬಾಜಸಾಲೆಯೊಳ್ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೪೨ ವ). [ಕುಂಬಾಱ (< ಕುಂಬಱ) + ಸಾಲೆ]

ಕುಂಬಾಱುದೆಱೆ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ ವೃತ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಚರವಾಯ ಆಡತೆಜೆ ಕುಂಬಾಜುದೆಜೆ ಬಿನುಗು ಬೆಸ ಒಕ್ಕಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೧೮-೨೦; 1488). [ಕುಂಬಾಱು₀ + ತೆಱೆ]

ಕುಂಬಿ₁ 'ಕುಂಬೆ₁' ನೋ.

ಕುಂಬಿ$_2$ 'ಕುಂಬು$_3$' ನೋ.
ಕುಂಬಿ$_3$ 'ಕುಣಬಿ' ನೋ.
ಕುಂಬಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಕುಸಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಪಿಗಳಬ್ಬರ ದುಬ್ಬರಣೆ ಕಾಶ್ಯಪಿಯ ಕುಂಬಿಕ್ಕಿಸಿದವು (ತೊರರಾ. ೬-೩೬-೭೫).
[ಕುಂಬಿಕ್ಕು + –ಇಸು$_3$]
ಕುಂಬಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಮಸ್ಕರಿಸು ; ಬಾಗು ; ಬಗ್ಗು ; ಶರಣಾಗು : ಜ್ವರಮಾದರಂತೆ ಕುಂಬಿಕ್ಕುವರಸನುಮಂ ಮುಗುವಿನಂತೆ ಪೊರಳ್ವರಸಿಯರುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೦೬) ; ಬೀರರ್ಬಿರುದನುಳಿದು ಕುಂಬಿಕ್ಕೆ ವಿದ್ವಿಷ್ಟ ಭೂಪರ್ಮದವಂ ಬಿಟ್ಟಕ್ಕೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೪೫-೮ ; 1171); ಕಣ್ದೋಱೆ ಮೊಗಮುಂ ಸುತ್ತಿ ಕುಂಬಿಕ್ಕುತುಂ ಪರಿವ ಕಡುಗಂದಿ ಗಲಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪) ; ಕುಂಬಿಕ್ಕಿ ಕುಣಿಕುಣಿದು ನಡೆಗೆಟ್ಟು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ತಿರುರ. ೫-೧೩) ; ಕುಣಿದು ಕುಕಿಲಿಱಿದು ಕುಂಬಿಕ್ಕಿ ಚರಣದಲಿ ಬಿದ್ದ ಬಾಲಕನ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೭೧). ೨. ಕುಸಿ ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸರಿ. 'ಕುಂಬಿಕ್ಕಿಸು' ಪರಾ. [ಕುಂಬು$_1$ + ಇಕ್ಕು]
ಕುಂಬಿಗ (ನಾ). ಮಡಕೆ, ಗಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವವನು : "ಕನ್ಮಿಗಂ ಕರ್ಮಕರ್ತಾ ಕುಂಬಿಗಂ ಕುಂಭಕರ್ತಾ ನಾತ್ರಜಾತಿಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕುಂಬ$_1$ + –ಇಗ]
ಕುಂಬಿಟ್ಟಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕುಂಬಿಟ್ಟಗೆ ಚಂ[ದೇ] ಶ್ವರಕ್ಕೆ . . . ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೧-೧೮ ; 1077). [?]
ಕುಂಬಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮಣಿ ; ಬಾಗು ; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು : ಲಾಕುಳ ಹೊಗೆಯೆ ಕಾಲ್ ಕುಂಬಿಡೆ (ಹಚಕಾ. ೨-೩೩); ಗುರು ನಿರಂಜನಗಾನಳುಂಬದಿಂ ಕುಂಬಿಡುವೆನು (ಪಾಸೋಪು. ೮-೧); ಋತ್ವಿಜರಂ ತುಱಿಲ್ಗೆಯ್ದುಂ ಸಭ್ಯರಂ ಕುಂಬಿಟ್ಟುಂ ಕುಂಬಿಡುವುದು ಜಗವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೮-೬) ; ಹಣದ ಗಂಟಿದ್ದರೆ ಕುಣಿದು ಕುಂಬಿಡುವುದು (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೬-೬೮). [ಕುಂಬು$_1$ + ಇಡು$_1$]
ಕುಂಬಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮೊರೆ; ಧ್ವನಿಮಾಡು (?) : ವೀರ ಬೊಂಬುಳಿಯ ಬೊಗ್ಗಿನೊಗ್ಗುಗಳ ನೆಱೆ ಕುಂಬಿಡುವ ಕೊಂಬುಗಳ ರಣದಿತ್ತಿರಿಯ ಮೌರಿ ಹಲಹಲವು ರೀತಿರೀತಿಯ . . . ರಭಸವಡಸಿ ಬೆಳೆದಂಬರವನಿಂಬುಗೊಳುತಿರಲು (ಸೋಮಚ. ೫-೩೨). [← ತಮಿ. ಕೂಪ್ಪಿಡು]
ಕುಂಬಿನಿ (ನಾ). ನೆಲ; ಭೂಮಿ : ಕಿಚ್ಚ ಕಾಱಿಸುತ ಕುಂಬಿನಿ ನಡುಗೆ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದೆಚ್ಚು ಶರಗಳ ತುಂಬಿದರೂರೊಳಗಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೧೪) ; ಕುಂಬಿನಿಯೊಳೆಮ್ಮ ಕುಲದೆ ತಿಲಾಂಬುವ ಮುಂದಕಟ ಕುಡುವನಾವನೆನುತ್ತಂ (ಶಾಕುಂತ. ೯೪-೧೫೬). [< ಸಂ. ಕುಂಭಿನೀ]
ಕುಂಬಿಯ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕವಳ (ಕುಂಬಿಯ) ಬೈಲಿನಲ್ಲಿ ಕಿರಿದಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು. ಕಾಯಿಯನ್ನು ದನಗಳು ತಿನ್ನುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೩೭). [← ಮರಾ. ಕುಂಬಯಾ (< ಸಂ. ಕುಂಭೀ)]
ಕುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟು (ತಾಳಹಾಕಿಕೊಂಡು) ಕುಣಿ(?): ಆಡುವ ಡಕ್ಕೆ ವಾಜಿಸುವ ನೋಡುವ ಸಂಗಡಮೊಪ್ಪೆ ರಾಗಮುಂ ಪಾಡುವ ತಳ್ತು ಕುಂಬಿಸುವ ಬೀಣೆಯ ತಂತಿಯ ನಂಟು ನೋೞ್ಪ ಮಾತಾಡುವ . . . ಭಾವದಿಂ ಗಾಡಿಯನಾಂತ ಪುತ್ತಳಿಗಳಾ ಕರುಮಾಡದೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಱುಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೪೯). [ಕುಂಬು$_2$ + –ಇಸು$_3$]
ಕುಂಬಿಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುಂಸಿ: ಕುಮ್ಬಿಸೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಱಿಗ್ದಿನ್ದರನುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೫-೫ ; 876) ; ಕುಂಬಿಸೆಯಂ ಸಾಸಿರ್ವರ ಮಾಡಿಸಿದ ಸ್ತಿತಿಯೆನ್ತೆನೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೩-೧೦ ; 941) ; ಮಾಯನಾಯ್ಕನು . . . ಕುಂಬಿಸೆಯ ಬೀರರ್ಸನ ಮೇಲೆ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೩೧-೩ ; 1183). [?]

ಕುಂಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಲು ; ಒಲೆದಾಡು : ತೆರೆಯಿಂ ಕುಂಬುವ ಛೈತ್ರಮುಂ ಧರದೆ ಬಿಣ್ಣುಗಿಣ್ಡಿಕ್ಕಿ ಬಲ್ಪಿಂದೆ ಸಂಪರಿಪಂತೆ (ಹೈಆಸಿ. ೧೧-೭೬ ; ೧೦೫೮) ; ಅವನಿ ನಡುಗೆ ದಿಕ್ಕುಂಭಿಗಳ್ ಕುಂಬುತುಂ ಘೀಳಿಡೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೮೩). ೨. ಬಾಗು ; ನಮಸ್ಕರಿಸು : ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ರಿಪುಖಗಪತಿಗಳ್ ಕೂಗಡಗಿ ಬೀತ ಮಾವಿನ ಕೋಗಿಲೆಯೊಲ್ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಕುಂಬುತ್ತಿರ್ಪರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೮೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಮ್]
ಕುಂಬು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕುಣಿ : ಆದ ಪರಮಾನಂದದಿಂ ಕುಂಬಿ ಕುಣಿವುತ್ತ (ವಾಗೀರ. ೨೭೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಮ್ಮಿ, ಕೊಮ್ಮಿ ; ಮಲ. ಕುಮ್ಮಿ]
ಕುಂಬು$_3$, ಕುಂಬಿ$_3$ (ನಾ). ಬಾಗುವಿಕೆ; ನಮಸ್ಕಾರ : "ತುಱಿಲೆಂದು ಮೊಱಗೆಂದು ಕುಂಬೆಂದು ಯೆಜಗೆಂದು ಬಳಿಕ ಮಣಿಯೆನೆ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೩೩). **ಕುಂಬಿ$_3$**: "ಕುಂಬಿಯೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಕೊದಗುಗುಂ" (ಕಶರ. ೨೫). [< ಕುಂಬು$_1$]
ಕುಂಬು$_4$ (ನಾ). ೧. ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ; ಕ್ಷಯಿಸುವಿಕೆ; ಹುಳುಕು; ಕುಟ್ಟೆ: ಮರಕ್ಕೆ ಕುಂಬು ಹಿಡಿಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದುದು ; ದುರ್ಬಲ ; ತೇಗಿಗಿಂತ ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲ, ಜೋಗಿಗಿಂತ ಕುಂಬು ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). 'ಕುಂಬಾಗು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಕುಂಬೀ ; ತುಳು. ಕುಂಬು]
ಕುಂಬು$_5$ 'ಕೊಂಬು$_3$' ನೋ.
ಕುಂಬೆ$_1$, ಕುಂಬಿ$_1$ (ನಾ). ಗೋಡೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾಳಗೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಿದ ದಿಂಡು ; ಗೋಡೆಯ ತಲೆಕಟ್ಟಡ ; ಬಡು : ಯಾಗಶಾಲೆಯಂ ನೇರ್ಪಡಿಸಿ ಕುಂಬೆಯಂ ಬಲಿದು ಹಂದರಂಕಟ್ಟಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬-೪). **ಕುಂಬಿ$_1$** : ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮಾಳಿಗೆಯ ಕುಂಬೀ ಮೇಲೆ ಗೂಡು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೨) ; ಎಲ್ಲರೂ ಮಿಟ್ಟು ಮಿಸುಕದೆ ಕುಂಬಿಗಳ ಮರೆಗೆ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತದ್ದನ್ನು . . . ನೋಡಿದೆ (ಮೇದಿಮು. ೧೬) ; ಕುಂಬೀಯ ಮ್ಯಾಲೀನ ದುಂಡ ಶಾವಂತಿಗ್ಹೂವ ಹೂ ಬಾಡಿಪಾಗೊಮ್ಮೆ ನೆನೆಯವ್ವ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೪೬).
[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಕೊಮ್ಮೈ ; ತುಳು. ಕುಬಳ್ ; ತೆಲು. ಕೊಮ್ಮ]
ಕುಂಬೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಕುಂಬೆ, ಕಲ್ಲರಿಗೆ" (ವೈಔಗಿ. ೩೯-೭೬೩). [?]
ಕುಂಬ್ರಿಹುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು : ಐಪಾರೇಳು ಕುಂಬ್ರಿಹುಳುಗಳೂ ಕೊಡ್ಲಿಹುಳುಗಳೂ ಗಡಿಗೆಯಿಂದ ನೆಗೆದು ನೆಲದ ಮೇಲೆಯೂ ಅವಳಮೈಮೇಲೆಯೂ ಹರಿದಾಡತೊಡಗಿದುವು (ಮಲೆಮ. ೫೮೯).
[ಕುಂಬ್ರಿ$_0$ + ಹುಳು (< ಪುೞು)]
ಕುಂಭ (ನಾ). ೧. ಕೊಡ ; ಕಲಶ : "ಕಳಶಃ, ಕುಟಃ, ಕುಂಭಃ, ನಿಘಃ –ಈ ೪ ಕೊಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೧) ; ಒಂದು ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ನಾನಾ ವರ್ಣದ ಕುಂಭಗಳಿಗೆಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮದ ಅನ್ವಯ ಕಲ್ಪಿಸಲುಂಟೆ (ಮೋಳಮಾ. ೬-೧೯) ; ಮೇಘ ಕುಂಭಗಳಿಂದಭಿಷೇಕಮುಂಗೈದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೭-೭೯೨). ೨. ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಇಪ್ಪತ್ತು ದ್ರೋಣಗಳ ಅಳತೆ. ೩. ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳ : "ಮೂರ್ಧಪಿಂಡಃ, ಕುಂಭಃ –ಈ ೨ ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳಂ" (ಹಲಾಯು ೩೬-೬೩); ಕುಂಭಿಕುಂಭದ ಸಮುಕ್ತಾ ಫಲಂಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೩೯). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ ; ಗುಗ್ಗುಳ ; ಧೂಪದ ಗಿಡ. ೫. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು : ಬರಹೇಳ್ ನಿಶುಂಭನಂ ಕುಂಭನಂ ಲಂಭನಂ (ಚಬಪು. ೪೭-೨೧).

೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಕುಂಭರಾಶಿ : ಹಿಮಾಂಶುಗೃಹದೊಳ್ ಸುರೇಜ್ಯನಿರೆ ಪುತ್ರವಿತ್ತಾಂಗನಾ ಸಮುತ್ಥವಿಭವಂ ಸುಬುದ್ಧಿ ಸುಖಿ ಕುಂಭದೊಳ್ ಕೂಡೆ ತತ್ಸಮಾನ ಫಲಭಾಗಿ (ಜಾತತಿ. ೧೬–೨೮). 'ಕುಂಭಯೋಗ', 'ಕುಂಭಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಂಭಕ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆಳೆದುಕೊಂಡ ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿಯುವಿಕೆ; ಬಾಯನ್ನೂ ಮೂಗಿನ ಹೊರಳೆಗಳನ್ನೂ ಬಲಗೈ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಉಸಿರನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವಿಕೆ: "ನಾಸಿಕದಿಂ ನಿಂದಾನಿಲಂ ಕುಂಭಕವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬–೧೪). ಕುಂಭಕ ಸಂರೇಚಕ ಪೂರಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯೩); ವನರುಹವಿಷ್ಟರಂ ರುಚಿರ ರೇಚಕಪೂರಕ ಕುಂಭಕ ಕ್ರಿಯಾಮನಮಿರೆ (ಗದಾಯು. ೬–೧೫); ಪ್ರಾಣವಾಯುವ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಿಂದ ಕುಂಭಕದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಮನುಗುಂ. ೧೮–೯೨) ; ರೇಚಕಂ ಪೂರಕಂ ಕುಂಭಕ ವಿಧಾನದಿಂ ಪ್ರಾಣಂಗಳಂ ಸ್ತಂಭಿಸುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೬–೧೯೫). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಕರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ; ರಾವಣನ ತಮ್ಮ: ಆಗುರ್ವಿನಕುಂಭಕರ್ಣಂ ಈ ಧರಣಿಗೆ ದಂತವಕ್ರನೆನಿಸಿರ್ದುದನಾನಜಾವೆಂ (ಜಗವಿ. ೧-೭೦) ; ಎಬ್ಬಿಸಿದನಾ ಸುರಗಣಭಯಂಕರ ಕುಂಭಕರ್ಣನನಾ ದಶಗ್ರೀವ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬ ಸೂಚನೆ). ೨. (ಆಲಂ) ನಿದ್ದೆಬಡಕ; ಮಿತಿಮೀರಿ ನಿದ್ದೆಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಯೋಗ್ಯತೆ ನನಗಿಲ್ಲ ನಿಜ. ಆದರೆ ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ನಿಂತು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಹವ್ಯಾಸವೂ ನನಗಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೧೫೮). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಕಾಮಿಲೆ (ನಾ). (ಉಲ್ಬಣಾವಸ್ಥೆಯ) ಕಾಮಾಲೆ ರೋಗ: ಕಾಮಾಲೆಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡದೆ ಉಪೇಕ್ಷೆಯ ಮಾಡಿದರ ಶೋಫೆಯುಂಟಾಗಿ ಕುಂಭಕಾಮಿಲೆಯಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೪೬). [< ಸಂ. ಕುಂಭಕಾಮಲಾ]

ಕುಂಭಕಾರ (ನಾ). = ಕುಂಬಾರ: ಕಾಣ್ಕೆ, ಪೂಣ್ಕೆ, ಕುಂಭಕಾರ, (ಶಬ್ದಾನು. ೮ ಪ್ರಯೋ.). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಕಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ವೃಕ್ಷ: ಕುಂಭಕಾರಿ, ಪ್ರಿಯಂಗು ... ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಜಾತಿಗಳು ಬೀಜಗಳಂ ಬಿತ್ತಲು ಹುಟ್ಟುವವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೨೫–೮). [?]

ಕುಂಭಕೂಟ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕುಂಭದ ತುದಿ : ಕನಲ್ವ ಕಿಡಿವಣ್ಣದ ಕಣ್ ಬೆಳರ್ಗೆಂಪನಾವಗಂ ಬೀಱುವ ಕರ್ಣಮೊಡ್ಡಿ ಕಡೆದಂದದೊಳೊಂದಿದ ಕುಂಭ ಕೂಟದುತ್ತಾಲನೇಕಮುನ್ನತಿಯಿದಾನಜಾವಾನೆಯೊಳಿಲ್ಲವೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯–೯೩). [ಕುಂಭ + ಕೂಟ]

ಕುಂಭಕೊಳು (ನಾ). ಮಾರಿದೇವತೆಗೆ ಬಲಿಕೊಡುವ ಮುನ್ನ ಹಳ್ಳಿಯ ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯಿಂದಲೂ ತಂದು ರಾಶಿಹಾಕಿದ ಮೊಸರನ್ನ. ಈ ಹೀಗೆ ರಾಶಿಹಾಕಿದ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮದ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಬೇವಿನ ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ನಡುವೆ ಊರಲಾಗುತ್ತದೆ; ಕಾಯಿ ಕರ್ಪೂರಾದಿಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬಲಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ (ಎಸಮ್ಮೈ. XVII, ೨೫). [ಕುಂಭ + ಕೊಳು (< ಕೊೞ್)]

ಕುಂಭಕೋಣ (ನಾ). ೧. (ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿಯ) ಒಂದು ಊರು. ೨. (ಆಲಂ) ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ಅವನು ಕುಂಭಕೋಣ ಮಾಡಿ ನನ್ನ ಹಣವನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಿದ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಗಾಜಿ (ನಾ). ಕುಂಭಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಕುಂಬಾರ: ಕುಂಭಗಾಜಿಂ, ಮಣಿಗಾಜಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೪ ಪ್ರಯೋ.). [ಕುಂಭ + -ಗಾಜಿ (< -ಕಾಜಿ)]

ಕುಂಭಜ (ನಾ). ೧. ಕುಂಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಅಗಸ್ತ್ಯ: ಅದೇಂ ಪಳಂಚಲೆದುದೊ ರಾಜರಾಜಸಭೆ ಕುಂಭಜನೀಂಟಿದ ತೋಯರಾಶಿಯಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೬–೭೪) ; ಕಡಲ ಕಡೆದರು ಸುರಾಸುರರು ... ಕುಡಿದನದನು ತಪಸಿನಿಂದ ಕುಂಭಜನು (ಮಂಕುಕ. ೨೫೯). ೩. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ : "ಕೊಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವ, ಅಗಸ್ತ್ಯಋಷಿ, ದ್ರೋಣ" (ಗಂಗಾಮು. ೮೮). [ಸಂ.]

ಕುಂಭತಟ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳ ; ಆನೆಯ ತಲೆಯ ಪ್ರದೇಶ: ಕುಂಭತಟಂ ಕುಳಭೂಧರಂಗಳಂತಳವಡೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೬೬). [ಕುಂಭ + ತಟ]

ಕುಂಭತಳ 'ಕುಂಬತಳ' ನೋ.

ಕುಂಭದಳನ (ನಾ). (ಆನೆಯ) ಕುಂಭಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೀಳುವುದು: ಸಮಸ್ತರಿಪುನೃಪ ಕುಂಭಿ ಕುಂಭದಳನ ಪಂಚಾಸ್ಯ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೭೮-೧ . 1022). [ಕುಂಭ + ದಳನ (= ದಲನ)]

ಕುಂಭದಾಸಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ಹೊರುವವಳು; ಘಟಚೇಟಿ. ೨. ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ ; ಜಾರೆ ; ಸೂಳೆ : ನಾನೇನೂ ಯಾವುದೋ ಸ್ನಾನಘಟ್ಟದಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ ಕುಂಭದಾಸಿಯಲ್ಲ (ಹತ್ತುಮ. ೩೬). [ಸಂ. ಕುಂಭದಾಸೀ]

ಕುಂಭದ್ರೋಣ (ನಾ). ಕೊಡವನ್ನೆತ್ತಿ ಸುರಿದಂತೆ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಸುರಿಯುವುದು ; ಧಾರಾಕಾರವಾದುದು: ಜಲ ಕುಂಭಮುಮನಾಂತು ಮೇರು ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಕುಂಭದ್ರೋಣದಂತೆ ಮಳೆಗರೆವೊಲು (ನವಮೋ. ೨೨–೨೫); ಬಿರುಗಾಳಿಯೆದ್ದು ಕುಂಭದ್ರೋಣದಂತೆ ಮಳೆ ಸುರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು (ಗುಣಸಾ. ೬೩). [ಕುಂಭ + ದ್ರೋಣ]

ಕುಂಭಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಕುಂಭ ಲಾಂಛನವನ್ನುಳ್ಳ ಧ್ವಜ; ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರ ಧ್ವಜ : ಶೋಣಾಶ್ವಂಗಳ್ ರಜತರಥಮಂ ಪೂಡೆ ಕುಂಭಧ್ವಜಂ ಗೀರ್ವಾಣಾವಾಸಂಬರೆಮುಡರೆ ... ಬಿಲ್ಗೆ ಜಾಣಂ ದ್ರೋಣಂ ನಿಂದಂ ಮುಸಗಿ ತಿರುಪುತ್ತೊಂದು ಕೂರಂಬನಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೫೬). ೨. ಕುಂಭಲಾಂಛನದ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು; ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ. [ಕುಂಭ + ಧ್ವಜ]

ಕುಂಭಭವ (ನಾ). = ಕುಂಭಜ ೨ : ಮಿಗೆ ಯೋಜಿಪುದಕ ಪ್ರಮಾಣದ ಕುಂಭಭವನಾಗಿ ಶರಧಿಪಾನವನೆಸಗಿದಾ ಅಜತಿಯವೊಲು (ವೀಶೈಪು. ೭–೯–೨). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಭೇದನ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೀಳುವುದು: ಸಮದೇಭ ಕುಂಭಭೇದನ ಸಮಯೋಗ್ರನಖಂಗೆ ಹರಿಗೆ ಮೃಗರಿಪುವೆಸರುತ್ತಮಿಕೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೨–೨). [ಕುಂಭ + ಭೇದನ]

ಕುಂಭಮೇಳ (ನಾ). ಗುರು ಕುಂಭರಾಶಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಹರಿದ್ವಾರ ಪ್ರಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ದೊಡ್ಡ ಜಾತ್ರೆ : ಭೂಗೋಳಕ್ಕೆ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿಹುದು ಬೇತಾಳ, ಆದರೂ ತಪ್ಪುವಂತಿಲ್ಲ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲಿ ಕುಂಭಮೇಳ (ನೆಲಮು. ೧೫). [ಕುಂಭ + ಮೇಳ (= ಮೇಲ)]

ಕುಂಭಯೋಗ (ನಾ). ಕುಂಭಕದ ಯೋಗ, —ಕ್ರಿಯೆ : ಉದಸ್ಥಾಪನ ಸನ್ನಿಧಿಕರೂ ಅರ್ಚನಮೆಂಬ ಪೂಜಾ ಉಪಚಾರಕ್ರಿಯೆಗಳು ಯೋಜಿಸಲ್ಪಡುವುದು ಕುಂಭಯೋಗದಿಂದಂ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೯–೨೩). [ಕುಂಭ + ಯೋಗ]

ಕುಂಭರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೆಯದು : ಈ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಕುಂಭರಾಶಿಗೆ ಸೇರಿದವು (ನಕ್ಷತ್ರ. ೨೬). [ಕುಂಭ + ರಾಶಿ]

ಕುಂಭವಾದ್ಯ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಾದ್ಯದಂತೆ ಬಾರಿಸುವ ಮಣ್ಣಿನ ಕೊಡ; ಘಟವಾದ್ಯ: (*); "ಗುಮಟೀವಾದ್ಯ" (ಗಂಗಾನು. *). [ಕುಂಭ + ವಾದ್ಯ]

ಕುಂಭಶಾಖ (ನಾ). ಮಡಕೆಯಿಂದ ಶಾಖಕೊಡುವಿಕೆ: ವಾತರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ತೈಲ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಲೇಪನಂ, ಪಾನ ಮುಂತಾದ ಸ್ನೇಹವಿಧಿಗಳನ್ನೂ ಕುಂಭಶಾಖ ಮುಂತಾದುದರಿಂದ ಸ್ವೇದನವಿಧಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೪). [ಕುಂಭ + ಶಾಖ]

ಕುಂಭಶಿರ (ನಾ). ಕುಂಬದಂತಹ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು; ಗಜಾನನ: ಲಂಬೋದರಗೇತಕೆ ತರಳೋದರೆ ಕುಂಭಶಿರಂಗೇತಕೆ ಬಿಂಬಾಧರೆ (ಗಣೇಶ. ೫–೧೨೨). [ಕುಂಭ + ಶಿರ]

ಕುಂಭಶ್ರವಣ (ನಾ). = ಕುಂಭಕರ್ಣ: ೧. ಅವರೊಳತಿ ಬಲಯುತನು ಕುಂಭಶ್ರವಣನೂ (ಉತ್ತರಾ. ೨–೧೨). [ಕುಂಭ + ಶ್ರವಣ]

ಕುಂಭಸಂಭವ (ನಾ). ೧. ಅಗಸ್ತ್ಯ: ಭಂಗಂ ನಿಮಿರ್ವುದು ಕಡಲೊಳ್ ಸಂಗತಮೆನೆ ಕುಂಭಸಂಭವ ವ್ಯತಿಕರದಿಂ (ಪುಷ್ಪವು. ೧೧–೧೪). ೨. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ: ಕುಂಭಸಂಭವನಿವನಶ್ವತ್ಥಾಮನೆಂದು ಪೆಸರಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೪). [ಕುಂಭ + ಸಂಭವ]

ಕುಂಭಸ್ಥಲ, ಕುಂಭಸ್ಥಳ (ನಾ). ಆನೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಗುಂಡಾಗಿ ಉಬ್ಬಿರುವ ಭಾಗ. ಕುಂಭಸ್ಥಳ: "ಮೂರ್ಧಪಿಂಡಃ, ಕುಂಭಃ – ಈ ೨ ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳಂ. ಎರಡು ಕುಂಭಸ್ಥಳದ ನಡು ಬಿದುಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೩೬–೬೩); ವೈರಿ ಭೀಮದ್ವಿರದ ಕುಂಭಸ್ಥಳಕೆ ಪಂಚಮುಖ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯–೮). [ಕುಂಭ + ಸ್ಥಲ]

ಕುಂಭಸ್ಥಳ 'ಕುಂಭಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಕುಂಭಾಂಬು (ನಾ). ಕೊಡದಲ್ಲಿಯ ನೀರು: ಕುಂಭಾಂಬುವಿಂದಂಬುಧಿಜಳಂ . . . ಪಿರಿದು (ಜಗವಿ. ೧–೧೯). [ಕುಂಭ + ಅಂಬು]

ಕುಂಭಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪೂರ್ಣಕುಂಭಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ: ಚಿದಂಬರದಲ್ಲಿ ಕುಂಭಾಭಿಷೇಕ ಆಯಿತು (ಸಂಗೀತ. ೭). [ಕುಂಭ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕುಂಭಾರ 'ಕುಂಬಜ' ನೋ.

ಕುಂಭಾರಗೊಡಿಗಿ (ನಾ). ಕುಂಬಾರರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗೆ: ಧಾರೆಯನೆರದು ಕೊಟ್ಟ ಕುಂಭಾರಗೊಡಿಗಿಯ ಹತ್ತು ಖಂಡುಗ ಭೂಮಿಯ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೨–೯; 1407). [ಕುಂಭಾರ (< ಕುಂಬಜ) + ಕೊಡಿಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್)]

ಕುಂಭಿ₁ (ನಾ). ೧. ಆನೆ: "ಕರಿ ವಾರಣಂ ಕುಂಭಿ ಕುಂಜರಂ ಸಿಂಧುರಂ . . . ಆನೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೬–೧); ಅಹಿತಕುಂಭಿ ಕುಂಭಸ್ಥಳನಿರ್ವಾರಣಪಟುಭುಜದಂಡಂ . . . ಪ್ರತಾಪಿ ಸಾಹಸಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೭–೧); ಕುಂಭಿಗಳು ತಲೆಯನೂಜಾತೆ ಕೆಡೆದುವು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦–೪೨). ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಉಗ್ರ, ವೃಕಾಸ್ಯ, ಗ್ರಾಹ, ಕುಂಭಿ, ನಕ್ರನೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೪೦). [< ಸಂ. ಕುಂಭಿನ್]

ಕುಂಭಿ₂ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಫಲವೆಂಬ ಸಸ್ಯ; ಕಿರಿಯ ಶಿವನಿ ಮರ. ೨. ಮಡಕೆ; ಪಾತ್ರೆ: "ಉಖಾ, ಸ್ಥಾಳೀ, ಚರುಃ, ಕುಂಭೀ, ಪಿಠರಂ, ಕುಂಡಂ – ಈ ೬ ಮಡಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೯೫) ೩. ಕಾಳು ತುಂಬಿಡುವ ಪಾತ್ರೆ: (*). [ಸಂ. ಕುಂಭೀ]

ಕುಂಭಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಲಸಸ್ಯ; ಅಂತರಗಂಗೆ: "ವಾರಿಪರ್ಣಿ, ಕುಂಭಿಕೆ, ಅಂತರವಳ್ಳಿ" (ನಾಚಿರಾ. *). [ಸಂ. ಕುಂಭಿಕಾ]

ಕುಂಭಿನಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲ; ಭೂಮಿ; ಪೃಥ್ವಿ: ಕ್ಷಮೆಯೊಳ್ ಕುಂಭಿನಿಯಂ ಗಭೀರತೆಯೊಳಂಭೋರಾಸಿಯಂ . . . ಈತಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ವಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೨೦–೪೧; 1044); ಕುಂಭಿನಿಯ ತಿರುಗಿ ಕೋಟಿ ತೀರ್ಥವ ಮಿಂದಡೇನು (ದೇವಾವ. ೪೭–೯೪). ೨. ಹೆಣ್ಣಾನೆ. ೧, ೨: ಸರಳಕರಪಾತಮಂ ಬಿತ್ತರಿಸಿಯುಮಾಟವಿಕ ಜನಿತ ಬಾಧೆಗಳಂ ಸಂಹರಿಸಿಯುಮನುಸುವಶೆಯಂ ಮಾಡಿರಿಸಿದನಾ ರಾಜಕುಂಜರಂ ಕುಂಭಿನಿಯ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೮೨). [ಸಂ. ಕುಂಭಿನೀ]

ಕುಂಭಿನಿಧರ (ನಾ). = ಕುಂಭಿನೀಧರ. 'ಕುಂಭಿನಿಧರಾತ್ಮಜೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಂಭಿನೀಧರ]

ಕುಂಭಿನಿಧರಾತ್ಮಜೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ: ಶಂಭು ಕುಂಭಿನಿಧರಾತ್ಮಜೆಗುಸುರಲು (ನವಮೋ. ೨೫–೮೬). [ಕುಂಭಿನಿಧರ + ಆತ್ಮಜೆ]

ಕುಂಭಿನೀಧರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದುದು; ಪರ್ವತ: ಕುಂಭಿನೀಧರವರತನೂಭವಾನನಪದ್ಮಷಟ್ಚರಣ . . . ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಪ್ರಸನ್ನ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧೫–೧). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಿನೊಸಲು (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಹಣೆ. ೨. ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಹಣೆ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಹಣೆ: ಅಳಕ ನಿಚಯದ ಕುಂಭಿನೊಸಲಿನ . . . ಮುನ್ನಿನ ರೂಪ ತೋಱಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೭೭). [ಕುಂಭಿ₁ + ನೊಸಲು (< ನೊಸಲ್)]

ಕುಂಭಿಪಾಕ (ನಾ). = ಕುಂಭೀಪಾಕ: ಅಮಂಗಳೆಯಾದ ವಿಧವೆಯು ಪರಪುರುಷರ ಸಂಗಗಳಾದರೆ ಅವಳು . . . ಕುಂಭಿಪಾಕವೆಂಬ ನರಕದೊಳು ಯಾತನೆಯನನುಭವಿಸುವಳು (ಕಕುವಾ. ೧೦೪–೭). [< ಸಂ. ಕುಂಭೀಪಾಕ]

ಕುಂಭಿಪಾತಕ (ನಾ). = ಕುಂಭಿಪಾಕ: ಆಚಾರವಿದು, ಪ್ರಸಾದವೆಂದಱಿಯದಿದ್ದರೆ ಕುಂಭಿಪಾತಕ ನಾಯಕನರಕ (ಬಸವ. ೭೬೭). [ಕುಂಭಿ₁ + ಪಾತಕ]

ಕುಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಂಭಕ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಾನಿಲವನ್ನು ನಿರೋಧಿಸು; ಒಳಗೆಳೆದುಕೊಂಡ ಉಸಿರನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿ: ಶರಣ ಕುಂಭಿಸುವಲ್ಲಿಯೇ ಓಂಕಾರ ಒಡಗೂಡುವುದಯ್ಯಾ (ಘನವ. ೬೩–೫೨); ರೇಚಿಸುತ ಪೂರಿಸುತ ಕುಂಭಿಸುತಾಚರಣರೂಪನ ಪಥವ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೨೧–೩೦); ಪ್ರಾಣವಾಯುವ ನಾಸಾಪುಟದೊಳು ತಡೆದು ಕುಂಭಿಸಿ (ಕೈಕವ. ೪–೧). [ಕುಂಭ + –ಇಸು]

ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿದ (ಆರು ದಿನಗಳಿಗೆ ಸಾಲುವಷ್ಟು) ಧಾನ್ಯ. ೨. ಒಂದು ವರ್ಷಕ್ಕಾಗುವಷ್ಟು ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಓಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಟ್ಟವನು: ಸಂಗ್ರಹಕಾರರನ್ನು ಕುಶೂಲಧಾನ್ಯರೆಂದೂ, ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯರೆಂದೂ, ತ್ರ್ಯಾಹಿಕರೆಂದೂ, ಅಶ್ವಸ್ತನರೆಂದೂ . . . ಒಂದು ವರ್ಷಕ್ಕಾಗುವಷ್ಟನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿದವನು ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯನು (ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯಕನು) (ಅರ್ಯಧ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೀನ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಆನೆ; ಮಹಾಗಜ: ಅಂಭಃ ಕುಂಭೀನ ಕುಂಭೀನಸ ಮಕರ ಮಹಾಕೂರ್ಮ ಕೀರ್ಣೋರ್ಮಿಮಾಲಾಜೃಂಭಿತ್ (ರಾಜಶೇ. ೧–೯೦). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೀನಸ (ನಾ). ಹಾವು; ಸರ್ಪ: "ಉರಗಂ ಸರೀಸೃಪಂ ಕುಂಭೀನಸಂ ಭೋಗಿ ಮರುತಾಶನಂ . . . ಎನಲು ಸರ್ಪಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪–೧); ಆ ಕುಂಭೀನಸನ ಸಂರಂಭಮಂ ಕಂಡು ಮಿರ್ಕೆಲನಂ ನೋಡೆ (ಜಗವಿ. ೩–೮೩ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೀಪಾಕ (ನಾ). ಆವಗೆಯೊಳಗಿನ ಮಡಕೆಗಳಂತೆ ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಬೇಯಿಸುವ ಒಂದು ನರಕ: ಆಪತ್ತುವೆರಸು ಮೃಗಯಾವ್ಯಾಪಾರದೆ ಮಱಗುವವನಿಪತಿಯರ್ ಕುಂಭೀಪಾಕಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಪಾಕವ್ಯಾಪನ್ನರ್ ಮಱುಗುವರ್ ನಿರಂತರಮವರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೦೨) ; ಅಣ್ಣನಾಜ್ಞೆಯಂ ಮೀಱಿ ನಡೆಯೆ ಕುಂಭೀಪಾಕಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬-೧೧). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೀರ (ನಾ). ಮೊಸಳೆ: "ಕುಂಭೀರಃ, ನಕ್ರಃ – ಈ ೨ ಮೊಸಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೩೪); ಮತ್ತಕುಂಜರ ಕುಂಭೀರಕುಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೯೨) ; ಕಾದುವು ಬಿಸಿಲಂ . . . ಕುಂಭೀರಕಮಠ ಕರ್ಕಟಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೨). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೋದಯ (ನಾ). ೧. = ಕುಂಭಜ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕುಂಭ ರಾಶಿ: ಒಂದಿರೆ ಕುಂಭೋದಯದೊಳ್ ತೊಱಿಲ್ವನ ಧನಂ ದುಃಖಾರ್ತನುಗ್ರಂ ಶಠಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬-೨೦). [ಕುಂಭ + ಉದಯ]

ಕುಂಭೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಆಗಸ್ತ್ಯ: ಕುಂಭೋದ್ಭವಂ ಶ್ರೀರಾಮನೋಲಗಕೆ ಬರುತುಮಿರ್ದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦-೧೨). ೨. ದ್ರೋಣ: ಚಾಪವಿದ್ಯಾಬಲದೊಳ್ ಕುಂಭೋದ್ಭವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೪).
[ಕುಂಭ + ಉದ್ಭವ]

ಕುಂಯ್, ಕುಂಯಿ, ಕುಯ್ಯಿ$_2$, ಕೊಂಯಿ (ನಾ). ನೋವಿನಿಂದ ನಾಯಿಗಳು ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ. 'ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕುಂಯಿ.** 'ಕುಂಯಿಗುಡು' ಪರಾ. **ಕುಯ್ಯಿ$_2$** : (ಶಿ). **ಕೊಂಯಿ** : (ಶಿ). [?]

ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟು, ಕುಂಯಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಂಯ್ ಕುಂಯ್ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ತೀರ ಮೆಲ್ಲಗಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡು: ಸುಬ್ಬನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯ ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಕಂಡು ಹೆದರಿ "ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ ನಾನದಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದೇ ಅಲ್ಲ" ಎಂದು ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟಿದ (ಮೂರುದಾ. ೧೮೦). **ಕುಂಯಿಗುಟ್ಟು**: (ಶಿ). [ಕುಂಯ್ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುಂಯಿ 'ಕುಂಯ್' ನೋ.

ಕುಂಯಿಗುಟ್ಟು 'ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಂಯಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟು: ಕರಿಮರಿನಾಯಿ ಕುಂಯಿಗುಡುತ್ತಿತ್ತು ಭಟ್ಟರಬಾಯಿ ಒಟಗುಡುತ್ತಿತ್ತು (ಗರಿ. ೪೪-೧).
[ಕುಂಯಿ (< ಕುಂಯ್) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಕುಈ, ಕುಯಿ (ನಾ). ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ದ್ರಾವಿಡಭಾಷೆ: ಕುಈ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಆಡುವವರನ್ನು ಕುಈಂಗರೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಕರೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೬೭). **ಕುಯಿ** : ಕುಯಿಂಗರು ಆಡುವ ಕುಯಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಗೊಂಡಿ, ತುಳು ಒರಾಒನ್ ಭಾಷೆಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬಹುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೬೮). [?]

ಕುಕಂದುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಮಾರಾಧನೆಗೆ ಕುಕಂದುರು ಕಿಱುನಗರದ ಗವುಡುಗಳ ಕೈಯ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೮೭-೯ ; ?). [?]

ಕುಕಂಬಿಗಾರ (ನಾ). ಹಡಗು ನಡೆಸುವವನು; ಕರ್ಣಧಾರ: ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಬಂದರದಲ್ಲಿ ನಡಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಕುಕಂಬಿಗಾರರನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೇಮಿಸುವದೂ . . . ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೧೦೦). [< ಕೂಕಂಬಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಕರ (ನಾ). ೧. ಮೊಂಡುಗೈ. ೨. ಮೊಂಡುಗೈಯುಳ್ಳವನು: ೩. ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಕುಕವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತಯೋರೇಕೋ ಗ್ರಾಮಃ ಕುಕವಾಡಿ ತ್ರಿಶತಾಭ್ಯಂತರೇ ಕೊಡಂಗವಳ್ಳಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೫೬ ; 951). [?]

ಕುಕವಿ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರ ಕವಿ; ಅಧಮಕವಿ: ದುಷ್ಕವಿ: ಮಾತ್ಸರ್ಯಮಹಾವಿಷಮು ಮತಿಯಿಂದೆ ದೋಷಾಮಿಷಮನೆ ಪೊರ್ದಿಪುವಲ್ತೆ ಕುಕವಿಬಕಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೨೨); ತಾಮೇಂ ಗಣನೀಯರೆ ಕುಕವಿಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೪೫). [ಸಂ.]

ಕುಕಾಲ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕಾಲ; ಶುಭವಲ್ಲದ ಸಮಯ. [ಸಂ.]

ಕುಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಕೀಳು ತರಗತಿಯಕಾವ್ಯ; ಅಧಮಕಾವ್ಯ; ಕೆಟ್ಟ ಕಾವ್ಯ: ಅದು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ, ಕುಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೪೯). [ಸಂ.]

ಕುಕಿಲ್$_1$, ಕುಕಿಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ ಕೂಗು; ಬಗ್ಗಿಸು: "ಕುಕಿಲ್ – ಕೋಕಿಲಸ್ವನೇ, ಪಕ್ಷಿಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಕುಕಿಲ್ತುದೆಂದುಂ ಪುಗಿಲ್ ಪುಗಿಲೆಂದುಂ ಕೋಕಿಲಾಲಾಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೦-೨೦೮); ಕುಕಿಲ್ವ ಕೋಗಿಲೆಯೆ ಪಾಡುವ ತುಂಬಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೮); ಕಳರವದಿಂ ಕುಕಿಲ್ವ ಮಱಿಕೋಗಿಲೆ (ದಶಕು. ೧-೨೬); ಮೊಱೆವ ಕುಕಿಲ್ವ ಪಾಡುವ ಬಾಸೆವಕ್ಕಿಗಳ ಗಜಬಜದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪-೬). ೨. ಕಿರಿಚು; ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕೂಗು: ಕೂಡೆ ಕೂಕಿಡುವ ಕುಕಿಲ್ವ ಬಿಕ್ಕುಳಿಪ ತೇಗುವ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೦); ವೈಡೂರ್ಯರತ್ನಮಂ ತರ್ಪಣನೆಬ್ಬಟ್ಟೆ ಖಳನೆಂದು ಕಲ್ಲಿಂದಿಟ್ಟು ಕುಕಿಲ್ದಾರ್ದು ಬಱಿದೆ ನೋಡ ತಳಾಱಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೨೫); ಕೂಡೆ ಕುಕಿಲ್ದುಪ್ಪರಿಸಿ ರವಿರಥದ ವಾಜಿಗಳರುಣನನೋರೊರ್ಮೆ ಗಸಣಿಗೊಳ್ಪುವು ನಭದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೧೯). **ಕುಕಿಲು$_1$** : ೧. ಕುಕಿಲುವಾ ಚೈತ್ರದೂತನ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯ ಕಂಡು (ಕೋಗಿಲೆ. ೩-೭೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಯಿಲ್ ; ಕುಱಿಲ್ ; ತೆಲು. ಕುಕ್ಕಿಲ್]

ಕುಕಿಲ್$_2$, ಕುಕಿಲ, ಕುಕಿಲು$_2$, ಕುಕ್ಕಿಲ್ (ನಾ). ೧. ಕೋಗಿಲೆ: "ಕುಕಿಲ್ – ಕೋಕಿಲಸ್ವನೇ, ಪಕ್ಷಿಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). ೨. ಕೋಗಿಲೆಯ ಧ್ವನಿ: ಕೋರಕಕ್ಕೆ ಕುಕಿಲೆನ್ನವು ಕೋಗಿಲೆ (ಅನಂಪು. ೯-೯೭). **ಕುಕಿಲ** : ೧. ಲಾವುಗೆ ಹರಡೆ ಗೌಜು ಟಿಟ್ಟಿಭ ಕುಕಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಚ್ಚ] ತುಱುವೆಗಣ್ಣಂ ಹಂಸೆ ರಾಗಧರನೆಂಬ ಪಕ್ಷಿಗಳ ದನಿಯಿಂ ಕರೆಯಲು (ಹಚಕಾ. ೫-೪೨); ಕುಕಿಲ ಸಾರಸ ಕಾಕರಿಪು ಚಾತಕ ಭರದ್ವಾಜಾದಿ ಪಕ್ಷಿಪ್ರಕರ ಬಿದ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೫೨). **ಕುಕಿಲು$_2$** : ೨. "ಕುಕಿಲೆನಲ್ಕಿದುವೆ ಕೋಗಿಲೆಯ ದನಿ" (ಕಶರ. ೨೫); ಕುಕಿಲು ಕರಗುವುದೇಕೆ ವಿರಹ ವಿಸ್ಮೃತಿಗೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೨೧-೧೫); ಕೋಕಿಲಕೆ ಕುಕಿಲು ನವಿಲಿಗೆ ಕೇಕೆ, ಭೃಂಗಕ್ಕೆ ಗುಂಗು ಗುಂಗುಂಗಾನ – ಏಕತಾನ (ಅರಳು. ೧೪೩-೧). **ಕುಕ್ಕಿಲ್**. 'ಕುಕ್ಕಿಲಿಡು' ಪರಾ. [< ಕುಕಿಲ್$_1$]

ಕುಕಿಲ 'ಕುಕಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಕುಕಿಲಿಡು, ಕುಕ್ಕಿಲಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಕಿಲ್$_1$: ೧. ಟುವ್ವಿಡುವ ಕುಕಿಲಿಡುವ ಗಾನದೊನಪು (ನೆಲಮು. ೩). **ಕುಕ್ಕಿಲಿಡು** : ೨. ಸವಿಸವಿದು ಕುಕ್ಕಿಲಿಡುವರಾನಂದದಿಂ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨-೨೦). [ಕುಕಿಲ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕುಕಿಲಿಱಿ, ಕುಕ್ಕಿಲಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು, ಶಬ್ದಮಾಡು: ಕುಣಿವುತಂ ಕುಕಿಲಿಱಿವುತಂ ಪರ್ವಿಕೊರ್ವುತಂ (ಬಸರ. ೧-೩೭); ಘಡ ನೋಡಾದೊಡೆ ನೋಡೆಂದತಿಭರದಿಂ ತಿರುಪಿ ಕರಂ ಕುಕಿಲಿಱಿದು (ವೀರೇಚ. ೨-೩೭); ಪೆಚ್ಚಿ ಹೆಕ್ಕಳಗೊಂಡು ಕುಕಿಲಿಱಿದು ನಿಲ್ಲದಾರುತ್ತೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೫-೬೨). **ಕುಕ್ಕಿಲಿಱಿ** : ಮಧುರವಣ್ಗಳ ಸವಿದು ಕುಕ್ಕಿಲಿಱಿದರಿದು ತನುಮುದವೇಱಿ ದನಿಗೈವ ಮುದ್ದು ನುಡಿಗಳ್ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೨-೨೯). [ಕುಕಿಲ್$_1$ + ಇಱಿ$_1$]

ಕುಕಿಲು$_1$ 'ಕುಕಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಕುಕಿಲು$_2$ 'ಕುಕಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಕುಕುಂದರ (ನಾ). ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕಟಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಿರ್‍ರೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕುಳಿ: "ಹೆಂಗಸರ ಪಿರ್‍ರೆಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಗುಳಿಗಳು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಕುಕುಮಾಲಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಗಿ: ಹುಡುಗರು ಹಾಕು ಹೂವಿನಂಗಿ ವೀರರ್‍ಹಾಕು ಚಿಲಿಕತ್ತಿನಂಗಿ ಕೊಮರಾವಹ್ಹಾಕು ಕುಕುಮಾಲಂಗಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೭೫-೬). [? + ಅಂಗಿ]

ಕುಕುರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು; ದಶಾರ್ಹವೆಂಬ ದೇಶ: ನೇಪಾಳ ಕುಂತಳ ಕುಕುರ ಬರ್ಬರ ಚೋಳ ಪಾಂಡ್ಯ . . . ಕರ್ನಾಟ (ಬಸವು. ೬-೧೮); ಲಾಟ ಪಾಂಚಾಳ ವೈದರ್ಭ ಕುರು ಕುಕುರ ಕರಹಾಟ . . . ಕರ್ನಾಟ (ಜೆಬವು. ೬-೬೦). ೨. ಯಾದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: "ಕುಕುರ" ಹೆಸರು ಅಂಧಕ ವೃಷ್ಣಿಕುಲ ಮೊಡನೆ ಹೊಸೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ಜನ ವಿಂಧ್ಯೆಯಿಂದ ಗುಜರಾಥದವರೆಗೆ ಇದ್ದರು (ಕರ್ನಾಟ. ೭೧). [ಸಂ.]

ಕುಕುರಾದ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯಸಸ್ಯ: (ವ್ಯೆ೩೧.೧೩-೨೨೭). [?]

ಕುಕೂಣ (ನಾ). ಕಡ್ಡಿ ತಾಗುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನೋವು: "ಕುಕೂಣವೆಂದರೆ ಕಡ್ಡಿ ತಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ನೋವು" (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೪). [ಸಂ.]

ಕುಕೂಲ, ಕುಕೂಳ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟು, ಉಮ್ಮಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಬೆಂಕಿ; ತುಷಾಗ್ನಿ. ೨. ದಕ್ಕು ದಸಿಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದ ಕುಣಿ: "ವರ್ಕು ಬೆರಸಿದ ಕುಚಿಯಲ್ಲಿಯುಂ [ಉ]ಮಿ ವೆರಸಿದ ಕಿಚ್ಚಿನಲ್ಲಿಯುಂ ಕುಕೂಲವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೮-೪೧); "ಆತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟ ದಕ್ಕುಳ್ಳ ಕುಚಿಯುಮಿವೆರಸು ಕಿಚ್ಚಿನೊಳು ಸಲೆ ಕುಕೂಲಮದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨-೧೮). ೩. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು; ಸಾನು. **ಕುಕೂಳ**: ೧. "ತುಷವಹ್ನಿಯುಂ ಕುಕೂಳ ಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೭-೫೪). [ಸಂ.]

ಕುಕೂಳ 'ಕುಕೂಲ' ನೋ.

ಕುಕೃತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ಪಾಪಕರ್ಮ: ರಾಮಸೇವೆಯೊಳಿರ್ದು ನೀಂಗೈದ ಕುಕೃತಮಂ ತವಿಸುವೆನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೦-೨೭೫). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಕ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ. 'ಕಳ್ಳಿಕುಕ್ಕನ ಬಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುಕ್ಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ; ಕ್ಷುದ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನೀಚ: ಅಕ್ಕ ಅಪ್ಪಾ ಮಗಳೆ ಚಿಕ್ಕವ್ವ ಎಂದೆನುತ ಅಕ್ಕಜಂ ಕರೆದು ಮಿಗೆ ಭೋಗಿಸುತ್ತಲಿಹ ಕುಕ್ಕ ನಿನಗೇಕೆ ಶಿವಪೂಜೆ (ಗುರುಬೋ. ೧೩೪-೧೩).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಕುಕ್ಕಲ್, ಕುಕ್ಕ; ತೆಲು. ಕುಕ್ಕ. / ಸಂ. ಕುಕ್ಕುರ]

ಕುಕ್ಕಟ (ನಾ). ಕಲಿಂಗ ಪಕ್ಷಿ: "ಕಳಿಂಗಃ, ಭಂಗಃ, ಧೂಮ್ಯಾಟಃ – ೩ ಕುಕ್ಕಟ ಎಂಬ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೭).

[← ತೆಲು. ಕೂಕಟಮೂಗ]

ಕುಕ್ಕಟಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: ಗೌಜು ಕರ್ಕಟ ಕಪ್ಪುರ ಸೆಟ್ಟಿ ಚಿಲುವ ಬೆಳವ ಕುಕ್ಕಟಿಗ ಕಲುಕುಟಕಾದಿ ತೋಟದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೊರಲುಲುಹಾದುದಾ ತಪೋವನದಿ (ಮೋಹತ. ೬-೧೭). [?]

ಕುಕ್ಕಡಿ, ಕುಕ್ಕುಡಿ (ನಾ). ರಾಟೆಯಲ್ಲಿ ನೂತು ಕದಿರಿಗೆ ಸುತ್ತಿದ ಎಳೆಯ ಉಂಡೆ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದಪ್ಪವಾಗಿಯೂ ಎರಡೂ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ತೆಳುವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದಾರದ ಸುತ್ತು: ಇವನ ವಿಮಾನವು . . . ಕುಕ್ಕಡಿಯಂತೆ ಎರಡೂ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣಾಗಿಯೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದಪ್ಪಾಗಿಯೂ ಇರುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೫); ಅವನ ಗಿಡ್ಡ ದೇಹ, ಕುಕ್ಕಡಿಯಂತೆ ಏಳುವ ಕೈಕಾಲುಗಳ ಸ್ನಾಯುಗಳು (ಮೇದಿಮ.೩೯-೯೫). ೨. ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಲೆ ಏಟು ಬಿದ್ದಾಗ ರಟ್ಟೆಯ ಸ್ನಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಗುಂಡಗೆ ಏಳುವ ಬಾವು, —ಊತ: "ಬಡಿದ ಬಾವು" (ಜಾನಕೋ. ೩೮). **ಕುಕ್ಕುಡಿ**: ೧. ಸಣ್ಣನ್ನ ಕುಕ್ಕುಡಿ ಕನ್ನೇರ ಹಿಡಕೊಂಡು ಸಣ್ಣ ಕಂಕಣ ತಿರುವೂತ ಸುತ್ತ್ಯಾರ ಪನ್ನಂಗಧರನ ಸುರಗೀಯ (ಲೋಕಗೀ. ೩೧-೧೫).

ಕುಕ್ಕುಡಿ ಏಳು = ತೋಳಿನ ಸ್ನಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಾವು ಬರು: (ಕ). [?]

ಕುಕ್ಕಣಿ 'ಕೂಕಣಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕನಾಯ್ (ನಾ). = ಕುಕ್ಕ$_2$: ಜೀವದ ಹೆಣನ ಮನೆಮುಜೆಯಲಿರಿಸಿ ಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಬಂದು ಕಚ್ಚೀತೆಂದು ಕುಕ್ಕನಾಯಂತೆ ಕಾಯ್ದು ಕೊಂಡಿಪ್ಪವಂಗೆ (ಸಿದ್ದೇವ. ೧೧೭). [ಕುಕ್ಕ$_2$ + ನಾಯ್]

ಕುಕ್ಕನೂರ್, ಕುಕ್ಕನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಿಜಾಧಿಕಾರದ ಮಹಾಗ್ರಹಾರಂ ಕುಕ್ಕನೂರ್ಗೆ ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ದು (ಕಇಆ. ೭೫-೧೨-೪೪; 1170). **ಕುಕ್ಕನೂರು**: ತೈತ್ರೀಯ ಶಾಖಾಯ ಕುಕ್ಕನೂರುನಾಮ ಗ್ರಾಮುವಾಸ್ತವ್ಯಾಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೫೩; 951); ಪುರಿಗೆಜಿ ಮೂನೂಜಾುಮಂ . . . ಕುಕ್ಕನೂರು ಮೂವತ್ತುಮಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೮-೬; 1007). [ಕುಕ್ಕನ + ಊರ್]

ಕುಕ್ಕನೂರು 'ಕುಕ್ಕನೂರ್' ನೋ.

ಕುಕ್ಕನೂರ್ನಾಡು (ನಾ). ಕುಕ್ಕನೂರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ವಿಕ್ರಮ ಚೋಳ ಮಣ್ಣಲದ ಕುಕ್ಕನೂರ್ನಾಡುನಾಜ್ಞಾವುಣ್ಣಂ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೧೯-೯; 1079). [ಕುಕ್ಕನೂರ್ + ನಾಡ]

ಕುಕ್ಕರ್ (ನಾ). ಆವಿಯಿಂದ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಬೇಗನೆ ಬೇಯುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿದ ಅಡುಗೆಪಾತ್ರೆ: ಕುಕ್ಕರ್ ಮಾದರಿ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ವಿಧದ ಆಹಾರಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸಲ ಆವಿಯ ಶಾಖದಿಂದ ಬೇಯಿಸಬಹುದು (ಗೃಹವಿ. ೫೩); ವೆಂಕಟರಾಯ ಕುಕ್ಕರ್ ಮೇಲೆ ಅಡಿಗೆಗಿಟ್ಟು ತನ್ನ 'ಕ್ಲಬ್'ಗೆ ಹೋಗುವ ವಾಡಿಕೆ (ತಾಯಿಕ. ೧೪). [← ಇಂ. Cooker]

ಕುಕ್ಕರ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕರಿಕನಾಡ ಬಿದಿರ್ಕಲ್ಲಾಳ್ದ ಕುಕ್ಕರ ಪಾಜಿಕ್ಕಾಜಿ ನಾಡಿಯರ್ ತುರಿದು(ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ.೩೭-೩; 750). [?]

ಕುಕ್ಕರ$_2$, ಕೊಕ್ಕರ$_2$ (ನಾ). ೧. ತುದಿಗಾಲ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಗಕ್ಕನೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೨. ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಕುಸಿದು ಬೀಳುವಿಕೆ. 'ಕುಕ್ಕರಿಸು' ಪರಾ. **ಕೊಕ್ಕರ$_2$**: ೧. ಗೌದರು ಕೊಕ್ಕರ ಕುಳಿತು ಗೋಳೋ ಎಂದು ಅತ್ತರು (ಜಿಗುಬ. ೫).

[? / ತಮಿ. ಕುಕ್ಕು]

ಕುಕ್ಕರ$_3$, ಕುಕ್ಕಲ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೀಳು ಮನುಷ್ಯ; ಹೀನವ್ಯಕ್ತಿ: ಹೊರಗಣ ಮಲತ್ರಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಣ ಅಜೀವ ನೀಡಾಡಲೇಕೆ ಅಲ್ಪಸುಖಕ್ಕೆಮೆಚ್ಚಿ ಕುಕ್ಕರ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಕ್ಕುರ]ನಂತೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಸಾಯಲೇಕೆ (ವಚಸಂ. ೭೫-೪೪). **ಕುಕ್ಕಲ**. 'ಕುಕ್ಕಲಗೆಂಬಲು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಕ್ಕುರ]

ಕುಕ್ಕರಗಾಲು, ಕುಕ್ಕುರುಕಾಲು, ಕುಕ್ಕುರುಗಾಲು (ನಾ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮಡಿಚಿಕೊಂಡು ತುದಿಗಾಲ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕುಕ್ಕರಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಸಣ್ಣ ಹುಕ್ಕದ ಕೊಳವೆಯನ್ನು ಸೇದುತ್ತಾ ಉಗಿಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲೆನಾ. ೧೧೫); ಒಬ್ಬನು ಕೆಳಗಡೆ ಕುಕ್ಕರಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹಿಂದಿನ ಪುಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೬೪). **ಕುಕ್ಕುರುಕಾಲು**: ಹಾಕಿದ ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಕ್ಕುರುಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೂತು ಯೋಚಿಸಿದ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೫೯).

ಕುಕ್ಕುರುಗಾಲು : ಆನೆ ಅದನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ . . . ಕುಕ್ಕುರುಗಾಲಲ್ಲಿ ಕುಸಿದುಬಿದ್ದಿತು (ಹತ್ತುಮ. ೪೬).
[ಕುಕ್ಕುರ್$_3$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕುಕ್ಕರಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕುಕ್ಕಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸು ; ಎತ್ತಿ ಅಪ್ಪಳಿಸು : ಜಾರಿದ ಕಾಲು ನಿಲ್ಲದೆ ದೇಹವನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಕರಬಡಿಯಿತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೦) ; ನನ್ನನ್ನು ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕಾಟನಮೇಲೆ ಕುಕ್ಕರಬಡಿದು ಕೂಡಿಸಿದ (ದೀಪಹ. II, ೩೬೦) ; ದರದರನೆ ಅವಳ ಕೂದಲನ್ನು ಹಿಡಿದೆಳೆದು ಮನೆಯ ಹೊಸ್ತಿಲಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಕರಬಡಿದರೂ ಆಕೆ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಾಗೆಕ. ೫೫). ೨. (ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ) ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು; ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆಕೂತಿರು: ನಾವು ಕುಕ್ಕರಬಡಿಯೋದು, ಇಸ್ಪೀಟು ಆಡೋದು, ಬಿದ್ಕೊಳ್ಳೋದು ಎಲ್ಲಾ (ಚಂಗೂಲಿ. ೭೬). [ಕುಕ್ಕರ್$_3$ + ಬಡಿ$_1$]

ಕುಕ್ಕರಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಕುಕ್ಕರಬಡಿ ೧: ಸೊಕ್ಕಿದ ದೈತ್ಯರನು ತಿವಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿ ಅವರ ಕುಕ್ಕರಹಾಕಿ ನರಕಕ್ಕೆ ಸಾಗೀಸಿ (ಶೀರ್ಥಮ. ೨೭೨). [ಕುಕ್ಕರ್$_3$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕುಕ್ಕರಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ. ೨. ಕೀಳು ಹೆಂಗಸು : ಅಗೇ ಕದಿಯೋ ತಕ್ಕನಿಗೆ ಬೆಳೇ ಕದಿಯೊ ಕುಕ್ಕರಿ (ಚಿಕರಾ. ೭೦೧).
[ಸಂ. ಕುಕ್ಕುರೀ]

ಕುಕ್ಕರಿಸು ‘ಕುಕ್ಕುಱಿಸು’ ನೋ.

ಕುಕ್ಕರು (ನಾ). ಕುಳಿತಿರುವುದು (?): ಮುಕ್ಕಳ ಶಿರೋಮಣಿಯೆ ನುಡಿಯೇಕೆ ಮೌನದೋಳ್ಕುಕ್ಕರುಂ ತನ್ನೊಡಲ ಲಾಲಿಸುವೆ ಪಾಲಿಸುವೆ ತಕ್ಕುದನು ವಂಚಿಸದೆ ಪೇಳೆನೆಲ್ಕುಸುರಿದನು ಚಿತ್ತದೊಳ್ನೆಲೆಗೊಂಡುದಂ (ತುರಂಗ. ೨೩-೧೪). [?]

ಕುಕ್ಕಲ ‘ಕುಕ್ಕುರ್$_3$’ ನೋ.

ಕುಕ್ಕಲಗೆಂಬಲು (ನಾ). ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು; ಕೋಡಗ ಕೆಮ್ಮು (ಉಕ): ಪ್ಲೇಗನೆ ಪೋಗಿಸು ಮಾರಿಯೇ ತಾಗದ ಪೊಲ್ಸಿಡು ಬಂ ಹೊಡೆ ನೀಗುತೆ ಯಿಂಪ್ಪುಯಂಜವಂ ತೊಡೆ ನೀಗಿಸು ಕುಕ್ಕಲಗೆಂಬಲಂ (ಮೈಸೂಮ. ೨-೯೩).
[ಕುಕ್ಕಲ (< ಕುಕ್ಕುರ್$_3$) + ಕೆಂಬಲು (< ಕೆಮ್ಮಲು)]

ಕುಕ್ಕಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕೆಂಬೂತ: ಹಕ್ಕಿಗಳು : ಕೋಳಿ, ಕಾಗೆ, ಗುಬ್ಬಿ, ಕುಕ್ಕಲಿ, ಮೈನ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦). ‘ಕುಕ್ಕು$_6$’ ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಕುಕ್ಕಿಲ್]

ಕುಕ್ಕಲು$_1$ (ನಾ). ಕುಕ್ಕುವುದು; ಕುಕ್ಕಿದ ನೋವು: ಓಡೋಡಿ ರೂಢಿ ಅವನಿಗೆ. ನನಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಕುಕ್ಕಲು ಹಿಡಿಯಿತು (ಚಂದುಟ. ೫೧).
[ಕುಕ್ಕು$_2$ + – ಅಲು (< – ಅಲ್$_2$)]

ಕುಕ್ಕಲು$_2$ ‘ಕುಕ್ಕುಲು’ ನೋ.

ಕುಕ್ಕಸನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಕುಕ್ಕಸನಾಡ ಕಿಱಿಯ ಸಾಲೆಯೂರಂ ಬಸದಿಗಿತ್ತಂ (ಎಕ.VIII, ನಗರ. ೪೫-೧೦ ; 950).
[ಕುಕ್ಕಸ$_0$ + ನಾಡು]

ಕುಕ್ಕಿ ‘ಕುಕ್ಕೆ$_2$’ ನೋ.

ಕುಕ್ಕಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : (ಮೈಔಗಿ. ೬೦-೧೨೦೧).
[ಕುಕ್ಕಿ ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಕುಕ್ಕಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕಿ ತಿವಿ; ಹೊಡೆ; ಬಡಿ: ಇಳಿಯಾ ಬಗದು ರಸಾತಳಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಪೋಗಿ ಖಳನ ಕುಕ್ಕಿರಿದು ಕೋಲಾಹಲವೆಬ್ಬಿಸಿ ನೆಲಕೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧-೫) ; ಮತ್ತ ಮಾತಂಗ ಸೊಕ್ಕೊಕ್ಕಿ ಕುಕ್ಕಿರಿದೆಲ್ಲವ ಬೀಗಿಸುತ (ಜಿನಮು. ೯-೨೪). [ಕುಕ್ಕು$_1$ + ಇರಿ$_2$ (< ಇಱಿ$_1$)]

ಕುಕ್ಕಿಲ್ ‘ಕುಕಿಲ್$_1$’ ನೋ.

ಕುಕ್ಕಿಲಿಡು ‘ಕುಕಿಲಿಡು’ ನೋ.

ಕುಕ್ಕಿಲಿಱಿ ‘ಕುಕಿಲಿಱಿ’ ನೋ.

ಕುಕ್ಕಿಲಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಕಳಕಳಿಸಿ ನಗುತೆ ಕುಕ್ಕಿಲಿಲೆಯೆಂದು ಯಿರದೆ ಕೂಗುತ್ತ (ನವಮೋ. ೧೦-೬೨). [< ಕುಕಿಲ್$_1$]

ಕುಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರಖರವಾದ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಕಣ್ಣು) ಕೋರೈಸು ; ಕುಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು : ಹಿರಿಯಾಸೆಗಳ ಸೆಳಕು ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕಿಸಲಿಲ್ಲ (ಪಿಪಾಸೆ. ೪೮). ೨. ಚುಚ್ಚಿಸು : ಹಚ್ಚೆ ಕುಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಬಹು ರೂಢಿ. ಗಂಡಸರೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಕುಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದುಂಟು (ನಾಪದ. ೧೩೧). [ಕುಕ್ಕು$_1$ + –ಇಸು$_1$]

ಕುಕ್ಕಿಱಿ ‘ಕೂಕಿಱಿ’ ನೋ.

ಕುಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚುಚ್ಚು ; ಕುಟ್ಟು ; ತಿವಿ : ಕುಕ್ಕಿದನುರುಶರಾಗ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೫೦) ; ಸಿಕ್ಕಲು ಸೆಳೆವರು ಸೆಳೆದೊಳಹುಗುವರು ಕುಕ್ಕಲು ಕುಕ್ಕಿ ಕಡಿವರು (ಮೋಹತ. ೩೮-೨೯). ೨. ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕುಟುಕು : ಕಾಗೆ ಕುಕ್ಕಿ ಕೊಕ್ಕಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೭). ೩. ಹೇನು, ಕೂರೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು (ಉಗುರಿಂದ) ಒರೆ ; ಹಿಸುಕಿ ಕೊಲ್ಲು : “ಚಂಚುಘಾತದೊಳು ಯೂಕಂಗಳಂ ಮಿಗೆ ಸಂಹರಿಸುವಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦). ೪. (ಪ್ರಖರವಾದ ಬೆಳಕಿನಿಂದ) ಕಣ್ಣು ಕೋರೈಸು : ನನ್ನ ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕಿದ್ದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆದಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ರಂಗುರಂಗಿನ ಸುಂದರ ಸಂಪುಟ (ಸುವಸಂ. ೪) ; ಮಿಂಚಿನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೨).
[ದೇ. ॥ ತುಳು. ತೆಲು. ಕುಕ್ಕು]

ಕುಕ್ಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮೆತ್ತಗೆ ಕುಸುಕು : “ಕುಕ್ಕು – ವಸ್ತ್ರಸ್ವಲ್ಪಘಾತನೇ, ಪಕ್ಷಿಘೇದೇ ಚ” (ಶಮುಘಾ) ; “ವಸ್ತ್ರವ ಜಲದೊಳು ಒಗೆವಲ್ಲಿ ಚಂಚುಘಾತದೊಳು ಯೂಕಂಗಳಂ ಮಿಗೆ ಸಂಹರಿಸುವಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦). [< ಕುಸುಕು ?]

ಕುಕ್ಕು$_3$ ‘ಕುಲುಕು$_1$’ ನೋ.

ಕುಕ್ಕು$_4$ ‘ಕುಟ್ಗು’ ನೋ.

ಕುಕ್ಕು$_5$ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಯಾಗಿ ಬರು; ಗುಂಪಾಗಿ ಬರು : “ಕುಕ್ಕಿನೆ ದಿಂಡಿವಿಡಿದು ಬಪ್ಪುದುಮುಕ್ಕು” (ರನ್ನಕಂ. ೩). [?]

ಕುಕ್ಕು$_6$ ‘ಕೊಕ್ಕು$_3$’ ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಂಬಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆ ಭೂಮಿಯ . . . ಕುಕ್ಕುಂಬಾ[ಳ] ಪೊಲದ ಸಂದಿನಲೀ ಶಾನ್ಯದ ಗುಡ್ಡೆ (ಸೌಇಇ. XX,೧೮-೪೨ ; 980) ; ಪಶ್ಚಿಮದಿಗ್ವಳಯೇ ಕುಕ್ಕುಂಬಾಳು ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಸೀಮಾ (ಮುಂಬರಾ. X, ೧೯೭-೧೯ ; 1097). [?]

ಕುಕ್ಕುಟ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹುಂಜ ; ಕೋಳಿ : “ಕೃಕವಾಕುಃ, ತಾಮ್ರಚೂಡಃ, ಕುಕ್ಕುಟಃ, ಚರಣಾಯುಧಃ – ಈ ೪ ಕೋೞಿ” (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೪) ; ಆ ಶುಂಡಾಲಂ ಸತ್ತು ಕಾಗೆಯಾಗಿ ತನ್ನಂತಿನೆ ಸತ್ತೆಸಡಿ ಕುಕ್ಕುಟನಾಯ್ತು (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೫-೩೭ ವ) ; ಕಡಂಗಿ ಕೂಗಿದುದು ವಾಗಳು ಕುಕ್ಕುಟನೊಂದು ನಿಚ್ಚಟಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೨೭). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ಕರ್ಪು ಬೆಳ್ಪಿನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಪರೆದಿರೆ ಮುಷ್ಕಾಪಾನಮುಮರುಣಚ್ಛವಿಯಾಗೆ ಕುಕ್ಕುಟಾಖ್ಯಂ ತುರಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೬). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ತಂಬಿಟ್ಟು, ಕುಕ್ಕುಟ, ಉಪ್ಪಾಲ (ಮೈಔಗಿ. ೫೨-೧೦೩೪). ೪. ಮೋಸ ; ಕಪಟ : ನಾಡಾಡಿಯನಾಡುವರೊಳ್ ಕೂಡುವೊಡದು ದೋಷಮಲ್ಲಮುದು ಕುಕ್ಕುಟಮಂ ಮಾಡುವರೊಳ್ ನಂಬುಗೆಯಿಂ ಕೂಡಿದೊಡೇನಾನುಮೊಂದು ದೋಷಂ ಸಾರ್ಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೫). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಕುಟಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಜ್ಞಾನ, —ಬೆಳಕು ಹರಿಯುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನ (?) : ಶ್ವಾನಜ್ಞಾನ ಗಜಜ್ಞಾನ ಕುಕ್ಕುಟಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಜ್ಞಾನತ್ರಯಂಗಳೇನಾದವೊ ಕೂಡಲಸಂಗಮ ದೇವಾ ನಿಮ್ಮನಱಿಯದ ಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲಾ ಅಜ್ಞಾನ (ಬಸವ. ೭೯೮). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಜ್ಞಾನ]

ಕುಕ್ಕುಟಪುಟ (ನಾ). ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ, ಔಷಧಿ ಒಳಗೇ ಬೆಂದು ಹದವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು (?) : ಬಿಲ್ಲೆಮಾಡಿ, ಹೊಸ ಮುಚ್ಚಳದಲ್ಲಿರಿಸಿ ಮೇಲೊಂದು ಮುಚ್ಚಳವಂ ಮುಚ್ಚಿ, ಅದರ ಸಂದಿಗೆ ಸೇರಮಣ್ಣಂ ಕೊಟ್ಟು ಕುಕ್ಕುಟಪುಟ ಹಾಕುವುದು (ಸಕವೈ. ೬೩). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಪುಟ$_2$]

ಕುಕ್ಕುಟಸರ್ಪ (ನಾ). ಸರ್ಪದಂತೆ ತಲೆ, ಕೋಳಿಯಂತೆ ಮೈ ಇರುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ: ಕುಕ್ಕಟಸರ್ಪಸಂಕುಳಮಸಂಖ್ಯಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೩೪-೮ ; 1180). [ಕುಕ್ಕುಟ$_1$ + ಸರ್ಪ]

ಕುಕ್ಕುಟಾಂಡ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಮೊಟ್ಟೆ: (ಕ). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಅಂಡ$_3$]

ಕುಕ್ಕುಟಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಯಂತೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೨. [ಯೋಗ] ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕುಕ್ಕುಟಾಸನ ಮಲಧಾರಿ ದೇವರ ಶಿಷ್ಯರೆಸಿಪ ಪೆಂಪಿಂಗೆ (ಎಕ. II, ೭೩-೩೧ ; 1118) ; ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶಿಶುವು ಇಕ್ಕಿದ ಕುಕ್ಕುಟಾಸನವ ತೆಗೆಯದು ಶೀತ – ಉಷ್ಣ ವೆಂದೆನ್ನದು . . . ಉಗ್ರತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಪ್ಪದು (ಘನವ. ೨೩-೧೯) ; ಕುಕ್ಕುಟಾಸನದಿಂದ ಮೂಲರೋಗಗಳುಂಟಾಗಿ, ವಾತಕರವಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ಮಾಂದ್ಯ ಉಂಟಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೫೯). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಆಸನ]

ಕುಕ್ಕುಟಾಹವ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಚೂರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕಾದಾಡಿಸುವುದು ; ಕೋಳಿಕಾಳಗ : ಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂ ಕುಕ್ಕುಟಾಹವವ ನೋಡುತುಂ (ಸಂಬಿರ. ೩-೫೬). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಆಹವ]

ಕುಕ್ಕುಟಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಮಾಯೆ : "ಈರ್ಷ್ಯಾ, ಕುಹನಾ, ದಂಭಃ, ಮಿಥ್ಯಾಚಾರ್ಯ, ಕರ್ಕು[ಕುಕ್ಕು]ಟಿಃ . . . ಶಠಕಲ್ಪನಾ – ಈ ೧೦ ಮಾಯೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨-೫೬). ೨. ಕೋಳಿ : (ಕ). ೩. ಕಳಿಂಗ ಎಂಬ ಹಕ್ಕಿ : "ಹೊಳೆಯೊಳಗಾಡುವ ಕುಕ್ಕುಟಯೆಂಬ ಹಕ್ಕಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಕುಕ್ಕುಟಿ, ಕುಕ್ಕುಟೀ]

ಕುಕ್ಕುಟೇಶ್ವರ (ನಾ). ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ: ಉನ್ನತ ಕುಕ್ಕುಟೇಶ್ವರ ಜಿನೇಶ್ವರನಂ ಜಿನಭಕ್ತಿ ಪೋಗಿ ಕಾಣ್ಬನ್ನೆಗಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨-೧೮ ; 1008). [ಕುಕ್ಕುಟ$_0$ + ಈಶ್ವರ]

ಕುಕ್ಕುಡಿ 'ಕುಕ್ಕಡಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಭ (ನಾ). ಕಾಡುಕೋಳಿ : ಕೃಕರ ಕರೇಟು ಕುಕ್ಕುಟ ಕಪೋತ ಕಿಕೀದಿವಿ ಕುಕ್ಕುಭಾಳಿಯಿಂ . . . ವಿರಾಜಿಕುಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹವ್ಮಿರ. ೪-೭೨). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಕುಮಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಲೊಕ್ಕಿಗನು ಹುಡಿಕೀಲುಗನು ಹಾಲ್ವಕ್ಕಿ ಕೋಗಿಲೆ ತೋಟದೇವನ ಕುಕ್ಕುಮಾಯಿಯ ಕೆಂಡವಕ್ಕಿಗಳವಱೊಳೊಪ್ಪಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೨). [?]

ಕುಕ್ಕುರ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ ; ಶ್ವಾನ : "ಕುಕ್ಕುರನೆನಲ್ ಶುನಕನೊಳ್" (ಕಶರ. ೨೬) ; [ಕುಕ್ಕುರ] [ಪಾಠಾಂ. ಶರಭಂ]ವರಾಹ ಭಯದಾಯಿ . . . ವೃಶ್ಚಿಕಾಂತಿಮದ್ರೇಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೨೪) ; ಕುಕ್ಕುರ ಕೊಬ್ಬೆ ಹುಲಿಯಹುದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೪೧) ; ಬಾಯಿ ಬಿಗಿದ ಕುಕ್ಕುರನಂತೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೪-೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದಗಿಡ; ಮಾಚಿಪತ್ರೆ. ೩. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು : ಅಜಾನ, ಕಾಂಭೋಜ . . . ಕುಕ್ಕುರ . . . ಮಾಗಧ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. XII, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಕುರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ : ಕರಹಟದೊಳ್ ಬೇಂಟೆಯ ಕುಕ್ಕುರಿಯಾದಳ್ ಸತ್ತು ಚಂದ್ರಮತಿಯುಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೩೮). [ಸಂ. ಕುಕ್ಕುರೀ]

ಕುಕ್ಕುರಿಸು 'ಕುಕ್ಕುಱಿಸು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುರು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ಢಕ್ಕೆ ನಾಟ್ಯಾನಕ ಜಂಪೆ ಕಿಂಕಿಣಿ ಡೌಡೆ ಕುಕ್ಕುರು ತುಡುಮು ರಿಂಚಿಯವಾ . . . ಕೇಳಿಸಿದರು (ಭರಚ. ೧೨-೪೦). [?]

ಕುಕ್ಕುರು$_2$ (ನಾ). (?) : ಮಕ್ಕಳು ಮನೆಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಯನಗೆ ತಕ್ಕ ಹೆಂಡತಿ ಅಲ್ಲವೆಂಬ ರೊಕ್ಕವ ದಿನ ನೋಡಿಕೊಂಬಾ ಯಮ ಕುಕ್ಕುರಲಿರು ಶೀಳುಯಂಬಾ (ಚಿವಾವ. ೩೨-೪). [?]

ಕುಕ್ಕುರುಕಾಲು 'ಕುಕ್ಕರಗಾಲು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುರುಗಾಲು 'ಕುಕ್ಕರಗಾಲು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಲು, ಕುಕ್ಕಲು$_2$ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಿಕೆ ; ನೆಗೆಯುವಿಕೆ. 'ಕುಕ್ಕುಲೋಟ' ಪರಾ. ಕುಕ್ಕಲು$_2$: ಕುಕ್ಕಲು ಓಟ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋಗುವರು (ಕೆಲನೆ. ೨೬೯). [< ಕುಲುಕ್ಕು$_3$]

ಕುಕ್ಕುಲೋಟ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಓಡುವಿಕೆ: ಕಪ್ಪು ಕುದುರೆಗಳು ಕುಕ್ಕುಲೋಟದಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದುವು (ಪುನರು. ೪೪೦). [ಕುಕ್ಕುಲು + ಓಟ]

ಕುಕ್ಕುಳ 'ಕುಕ್ಕುಟಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿಸು 'ಕುಕ್ಕುಬಿಂಗುದಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿ 'ಕುಕ್ಕುಬಿಂಗುದಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿಹ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ಕುದಿಯುವಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಸಂಕಟ; ತಳಮಳ : (ಚತುನಿ. ಕ. I, ೨೪). [ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿ (< ಕುಕ್ಕುಬಿಂಗುದಿ) + –ಹ$_2$]

ಕುಕ್ಕುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು ; ಕುಸಿದುಬೀಳು (?) : ಸುಳಿವ ಹುಲ್ಲೆಯ ಸೋಹಿನಲಿ ಕುಕ್ಕುಳಿಸಿದರೆ ಕುಕ್ಕುರನ ಕೈಯಲಿ ತಳುವಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೨೨) ; ಕಂಡೆನಿವರವರೆರಡು ಥಟ್ಟನಲಿ ತುದಿವೆರಳ ಕಂಬನಿಯ ಬಳಸಿದ ಬೆದಱುಗಳ ಕುಕ್ಕುಳಿಸಿದುತ್ಸಾಹದ ವಿಘಾತಿಯ ನಟ್ಟ ಚಿಂತೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೩೯). [ಕುಕ್ಕುಱಿಸು ?]

ಕುಕ್ಕುಳ್ಕುದಿ 'ಕುಕ್ಕುಬಿಂಗುದಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ನಿರವದ್ಯವೆನಿಸಿದ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯಂ ಕುಕ್ಕುಱಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಮದಜ್ಗತ್ಯೆಯರ ಭೀಮ ಪರಾಕ್ರಮ ನೆರಡನೆಯ ಕೀರ್ತ್ತಿವರ್ಮ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯-೧೪ ; 1015). [?]

ಕುಕ್ಕುಱಿಸು, ಕುಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಸಿದು ಬೀಳು; ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು : ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಬಂದು ಮುಂದೆ ಕುಕ್ಕುಱಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೬-೬೯) ; ಬೇಗೆರ್ಗಡೆದೆತ್ತಂ ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ಕುಕ್ಕುಱಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೩೫) ; ತಲೆವಾಗದ ಚಾಗಿಗಳಿಲ್ಲ ತಳ್ತು ಕುಕ್ಕುಱಿಸದ ವೀರರಿಲ್ಲ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೪) ; ಬೇನೆಯಿಂ ಧೂಳಿಡುತುಂ ಶೈಲಾಗ್ರದೊಳ್ ಕುಕ್ಕುಱಿಸಿ ಮಱುಕದಿಂದೀಂಬ ಸಿಂಹಿ (ಅನಂಪು. ೧೨-೬೨) ; ಬಾಲಮಂ ಪಿಡಿದು ಸೆಳೆಯೆ ತಕ್ಕುಗೆಟ್ಟು ಕುಕ್ಕಱಿಸಿದಾನೆಯಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮-೩೫ವ) ; ತಱಿಮಿಂಡಿಯರು ನಡೆತಂದರು ತವಕ ಕುಕ್ಕುಱಿಸುತ ನೃಪನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ (ಭರಚ. ೧೨-೧೨೯). ೨. ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಕೂರಿಸು ; ಕುಸಿದು ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಶುನಕಂಗಳಂ ಮೈದಡವಿ ಕುಕ್ಕುಱಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿಸಿ] (ಲಶಿಚಂ. ೨೩-೧೫) ; ತೋಳ್ಗಳಂ ಪಿಡಿದು ಕುಕ್ಕುಱಿಸಲೊಡನೆ ಡೊಳ್ಳು ಹೊಟ್ಟೆ ಇಬ್ಬಗಿಯಾಗಿ (ವೀಶೈಪು. ೩-೪-೨೬). ೩. (ಆಲಂ) ನಾಶಮಾಡು ; ಒಡೆದು ಹಾಕು : ಇಱಿದು ಮೇಣ್ ರಿಪುರಾಯರನು ಕುಕ್ಕುಱಿಸುವರೆ ರಾಧೇಯನಂತಿರಲುಱುವನೊಬ್ಬನೆ ಬೇಹುದಲ್ಲದಡಿಲ್ಲ ಜಯವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೩೩).

ಕುಕ್ಕರಿಸು : ೧. ಕುಣಿವ ಕುದುರೆಗಳುರಕೆ ಕಬ್ಬಿಯ ಕುಸಿದು ಕುಕ್ಕರಿಸಿದವು ಭೀತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧೧-೧೭-೪) ; ಮುಗ್ಗರಿಸಿ ಬೀಳುವ ಆನೆಗಳೂ, ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಬೀಳುವ ಕುದುರೆಗಳೂ (ಕೃವಾಕ. ೧೬೬) ; ಆವನು ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯವಾಗಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಕ್ಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೯೫). ೨. ಹೊಕ್ಕು ಹೊಡಕರಿಸುತ್ತ ಕರಿಗಳ ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಕೋಡುಗಳ ಕೀಳುತ (ಶರಲೀ. ೫೪೯-೨೪) ; ಮಕ್ಕಳ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಮನೆಯವರು ಮಠದಲ್ಲಾದರೂ ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಬಂದರೆ ಇವರ ಕಾಟ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ಕೂಲಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯). ೪. ಕುಳ್ಳಿರು; ಕೂತುಕೊ: ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಕ್ಕರಿಸು, ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). ೫. (ಕೊಡ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಅಕ್ಕಸದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಕುಕ್ಕಿ ಇಡು; ಕುಕ್ಕು : "ಇಕ್ಕರಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೩೮).

[? + -ಇಸು₃]

ಕುಕ್ಕುಟಿ, ಕುಕ್ಕುಳ (ನಾ). ಕುದಿಯುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣಶಬ್ದ. 'ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿ' ಪರಾ. ಕುಕ್ಕುಳೆ. 'ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿ, ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿ, ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿ, ಕುಕ್ಕುಳ್ಕುದಿ, ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿ, ಕೊಕ್ಕಟಿಗುದಿ, ಕೊಕ್ಕುಳಂಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಕತಕ ಕುದಿ; ತೀವ್ರವಾಗಿ ಕುದಿ. ೨. (ಆಲಂ) ತಳಮಳಿಸು; ಸಂಕಟಪಡು: ಕುರು ಮಾಗಧರ ಬಲಂ ಕೂಡೆ ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿವಿನೆಗಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೧೪೯). **ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿ :** ೨. ಭವದ ಬೇಗೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಕರಣಂ ಕಾಹೇರಿ ಹರಣಂ ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿದಿದು (ಬಸರ. ೨-೫೭). **ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿ :** ೧. ಪೊಯ್ಮಲದುಬುತವೆ ಸುಣ್ಣವದು ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿಯುತಿರಲು (ಸಿದ್ದೇಪು. ೭-೩೯). ೨. ಮುಚ್ಚಿದಲ್ಲಿ ಅಱಿದು ತೆಱೆದಲ್ಲಿ ಮಱಿದು ಇಂತೀ ಉಭಯದಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿವರಿಗುಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೯-೪೩೩) ; ತಥ್ಯಮಿಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿವುತ್ತ (ಸರ್ವವ. ೧೨೦-೬೨೦). **ಕುಕ್ಕುಳ್ಕುದಿ :** ೧. ಕುಲನಗಂಗಳ್ಕುಸಿಯೆ...ಜಲಧಿ ಕುಕ್ಕುಳ್ಕುದಿಯೆ (ವೀರರ. ೬೦-೩೩೬). **ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿ :** ೧. ಲವಣಾಂಬುರಾಶಿ ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿವಲ್ಲಿ ಕೂಬ್ಬುದಿಯ ಮೇಗೆ ಸಿಡಿಲ್ದಗುಳಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೩) ; ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿವ ವಜ್ರದ ಮೂಷೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಕರಗಿಸುವುದುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). ೨. ಎನಿತಂ ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿದಪೆ (ಆಜಿಪು. ೨-೬೧) ; ಕಂತು ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿಮರ್ಕದೊಳಗೊಳಗೆ ಬೇವ ಹೃದಯಮುಂ ಪದವಡಿಸಲಾಜದೆ (ಅನಂಪು. ೧೧-೨೯ ವ). **ಕೊಕ್ಕಟಿಗುದಿ :** ೨. ಸುದಂತಿಯ ನೇಗೆಯ್ದುಂ ಬಿಡಲಾಜದೆ ನೀಂ ಬೆಳಬೆಂಜನನಾಗಿ ಭೋಗಿಸುವೆನೆಂದು ಕೊಕ್ಕುಟಿಗುದಿವೈ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೯). **ಕೊಕ್ಕುಳಂಗುದಿ:** ಅಲ್ಲಿಯುಂ ಪಡೆಯಲಱಿಯದೆ ಕೊಕ್ಕುಳಂಗುದಿದಿದು ಬಲ್ಲಂತೆ ತಿರುಗಿ ನೋಡುವೆನೆಂದು ಬಸವಳಿದು (ಪಿಂಡೋರ. ೨-೭).

[ಕುಕ್ಕುಟಿ + ಕುದಿ₁]

ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿಯಿಸು, ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ಕುದಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ತಳಮಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಸಂಕಟಪಡಿಸು : ಸಂಸೃತಿಯ ದುಃಖದೊಳಾತ್ಮನನಳ್ಕಿ ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿಯಿಕುಮೆಂದು ಭಾವಿಸಿದಂ (ಮಹಾನೀ. ೧೪-೧೩೦). **ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿಸು :** ೨. ಇಂತು ಜಗತ್ರಯಮಂ ನಿಜಪ್ರತಾಪದಿಂ ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿಸುವ ವಿಕ್ರಮಶೀಲನಪ್ಪ ತಾರಕಾಸುರನುರವಣೆಯಂ ಸೈರಿಸಲಾಜದೆ ನಾಗರ್ಕಳುಂ ನರರುಂ ನಿರ್ಜರರುಂ ಕಿನ್ನರಸ್ತೋಮಮುಂ ಕಿಂಪುರುಷ ಪ್ರಜಮುಂ ನೆರೆದು (ಗಿರಿಕ. ೭-೫ ವ).

[ಕುಕ್ಕುಟಿ + ಕುದಿಸು]

ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿ 'ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕೂಕೂ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಕೂಗಿನ ಅನುಕರಣಶಬ್ದ: ಕುಕ್ಕೂಕೂ ಎಂದು ಕೋೞಿ ಕೂಗಿದುವಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧) ; ಕುಕ್ಕೂಕೂ ಎಂಬ ನಾದಂ ನೆಗೞೆ . . . ಕೂಗಿತಾ ತಾಮ್ರಚೂಡಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೩೦). [?]

ಕುಕ್ಕೂಬಾಳೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗು ; ಹಸುಗೂಸು: "ಅರೀದ ಹುಡುಗಿ ಅಂದರೇನು ಕುಕ್ಕೂಬಾಳ ಏನು" ಎಂದು ನುಡಿದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕಳು (ಪಾತರ. ೮೭) ; ನನಗೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಿದೆಯಮ್ಮಾ ನಾನು, ನೀವು ತಿಳಕೊಂಡಂತೆ ಇನ್ನೂ ಕುಕ್ಕೂಬಾಳನಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೬೧).

[← ಮರಾ. ಕುಕುಬಾಳ]

ಕುಕ್ಕೆ₁ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಹೆಣ್ಣಿದ ಬುಟ್ಟಿ; ಮಂಕರಿ; ಹೆಡಿಗೆ: ಹೂವ ಕೊಯಿದ ಕುಕ್ಕೆ ಹಱಿದು (ಅಂಬಿವ. ೧೯) ; ಫಲವಸ್ತು ನಿಜಯದಿಂ ಮೆಟ್ಟಿಕ್ಕಿ ಕುಕ್ಕೆ ಸೋಪಸ್ಕರದಾ (ಪರಶು. ೮-೧೩) ; ಅವರೇಕಾಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುತ್ತ ಕುಕ್ಕೆಗೆ ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮುನಿಮಾ. ೧೪) ; ನನಗೂ ನಿನಗೂ ವಿಶ್ವಾಸ, ಮಿಾನ ಕುಕ್ಕೇಲಿ ಕೈಹಾಕಬೇಡ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಕಿಕ್ ; ತುಳು. ಕುಕ್ಕೆ]

ಕುಕ್ಕೆ₂, ಕುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದರ; ಕುಕ್ಷಿ: "ಕುಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಷಿಯೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೨) ; "ಇತ್ವಕ್ಕೆತ್ವಂ – ಅತಸಿ – ಅಗಸೆ, ಅಷ್ಟಮಿ – ಅಟ್ಟವೆ; ಕುಕ್ಷಿ – ಕುಕ್ಕೆ ;" (ಶಮದ. ೨೭೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಕ್ಕಿ :** "ಕುಕ್ಕಿಯೆಂದು ಕುಕ್ಷಿ" (ಕಶಸಾ. ೨೪-೯೫) ; ಲೆಕ್ಕಕೆ ನಿಲುಕದ ಲಕ್ಕುಮಿಯರಸನು ಕುಕ್ಕಿಯೊಳಾಳುವ ಭುವನಗಳ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೮-೯). [< ಸಂ. ಕುಕ್ಷಿ]

ಕುಕ್ಕೆಕೊರವ (ನಾ). ಕೊರವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಬುಟ್ಟಿ ಹೆಣೆಯುವ ಕೊರವ : (ಕ). [ಕುಕ್ಕೆ₁ + ಕೊರವ (< ಕೊಱವ)]

ಕುಕ್ಕೊಂಬು (ನಾ). ಕೂವೆಯ ಕಂಬ : ಹಿರಿದಹ ಅಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಹಡಗು ಬರುತಿರಲಾಗಿ ಹಡಗಿನ ಕುಕ್ಕೊಂಬಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕರಡಿ ಬಂದಿತ್ತು (ಸುಂಕಬಂ. ೧೬). [< ಕೂವೆಕಂಬ]

ಕುಕ್ಕೋಟ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತ ಓಡುವಿಕೆ; ಕುಲುಕುತ್ತ ಓಡುವಿಕೆ: ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹಿಂಗಾಲೊಂದನ್ನು ತುಸು ಎತ್ತಿ ಕುಕ್ಕೋಟ ಓಡುತ್ತಾ (ಮಲೆಮ. ೧೬೩) ; ತಟ್ಟೂ ಕುದುರೆಯು ಕುಕ್ಕೋಟದ ನಡಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು (ಧರ್ಮಸೆ. ೩೨).

[ಕುಕ್ಕು₃ (< ಕುಲುಕು₁) + ಓಟ]

ಕುಕ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿ ; ಖಡ್ಗ : ಸಾಧನೆಯಾದನಂತರ ನರ್ತಕರು ನಿಜವಾದ ಕುಕ್ರಿ (ಕತ್ತಿ) ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಆಭಾನೃ. ೧೩೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ : ಅಸ್ಸಾಮಿನ "ಕುಕ್ರಿ" ನೃತ್ಯಗಳಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಾಧನೆಯೂ ಕುಶಲತೆಯೂ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಆಭಾನೃ. ೧೩೦).

[← ಮರಾ. ಕುಕುರಿ ; ಹಿಂ. ಕುಕಡೀ]

ಕುಕ್ಷಣ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸಮಯ; ಅಶುಭವಾದ ಕ್ಷಣ : ಯಾವ ಕುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಈ ಲೇಖನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆಕೆ ಬರೆಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಳೋ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೫೭). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಡಲು ; ಹೊಟ್ಟೆ ; ಜಠರ : "ಜಠರಃ, ಉದರಃ, ತುಂ(ದ)ಡಃ, ಕುಕ್ಷಿಃ, ಗರ್ಭಃ – ಈ ೫ ಹೊಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೬೧) ; ಜಗವ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿದ ಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಯನಗಣಿತನು (ಬಸವ. ೫೩೬) ; ಕುಕ್ಷಿ ಇಲ್ಲದಿರೆ ಬಾಯಿ ಉಣ್ಣಬಲ್ಲುದೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೮-೩೯೦). ೨. ಒಳಭಾಗ ; ಗುಹೆ : ಹಿಮಗಿರಿಯ ಕುಕ್ಷಿಯಲಿ ಪುದಿದ ನಾನಾ ದ್ರೋಣಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಕಿರಾತಪುಳಿಂದ ನಿಚಯವ ಸದೆದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೨೯). ೩. ಪೊಳ್ಳಾದ ಭಾಗ ; ಟೊಳ್ಳು. [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಷಿಂಭರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿಯೆ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ಉದರಂಭರಿ; ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಕ; ಲೋಭಿ; ಸ್ವಾರ್ಥಿ: ಕುಕ್ಷಿಂಭರಿಗಳಿಂದೊಗೆದ ಸುತಿಯ ವಿಷಮಂ ಪೀರ್ದು ಹುಚ್ಚಿನ ಗತಿಯೊಳಗೆ ತಿರುಗುವ ಮದವರ್ಣ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಗೆ ನಿಲಿಸುವುದು (ವಿವೇಛ. ೪-೭೨೪). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಷಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: "ಕುಕ್ಷಿಕಂ ಚಿನುಕುರುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಕ್ಷಿ ಚಿನುಕಲ್ಲಿ]" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೯). [?]

ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸ (ನಾ). ಗುಹೆಯಲ್ಲಿಯ ವಾಸಸ್ಥಳ: ಇಪ್ಪತ್ತೆಣ್ಸಾಸಿರ ದುರ್ಗಭೂಮಿಗಳಿಂದಂ ನೂಱು ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೫ ವ); ಎಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಸಾಸಿರಂ ಐನೂಱು ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸಂಗಳಿ ನೆಪ್ಪತ್ತೆಣ್ಸಾಸಿರ ದುರ್ಗಾದಿಗಳಿಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೧ ವ). [ಕುಕ್ಷಿ+ನಿವಾಸ]

ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸಿ (ನಾ). ಗುಹಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು: ಪ್ರತ್ಯಂತ ನಿವಾಸಿಗಳಪ್ಪೇಱುನೂಱು ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸಿಗಳುಮೆಂಬತ್ತಿರ್ಚ್ಛಾಸಿರ ದುರ್ಗ್ಗಾಟವಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ವ). [ಕುಕ್ಷಿ + ನಿವಾಸಿ]

ಕುಕ್ಷಿರೋಗ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ರೋಗ; ಉದರಶೂಲೆ (?): ವಿಷೂಚಿಯ ನಾಡಿಯೂ ಕುಕ್ಷಿರೋಗದ ನಾಡಿಯೂ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಗೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ನಡೆವುದು (ಸಕವೈ. ೧೨). [ಕುಕ್ಷಿ+ರೋಗ]

ಕುಕ್ಷಿವಿಕಾರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ನೋವು, —ಕೆಡುವುದು: ಆ ಆಯುಷ್ಯಂತನಿಗೆ ಕುಕ್ಷಿವಿಕಾರದ ಕಾಯಿಲೆ (ಬುದ್ಧಪ. ೧೪೪). [ಕುಕ್ಷಿ + ವಿಕಾರ]

ಕುಗುರು (ಕ್ರಿ). ತೂಕಡಿಸು; ನಿದ್ದೆಮಾಡು: ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಕರ್ಮವೂ ನಿಂತು ಅವಳು ಕುಗುರುವಂತೆಯೂ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೬೭೫); ಕಿರಿಗೊಂಡ ಗಾತ್ರದಿಂ ಮುದುರಿದೊದ್ದೆಯ ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಕುಗುರಿತು ಹಕ್ಕಿ ಹೆಗ್ಗೊಂಬನೇರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೨-೫೬); ಗದ್ಗದಿಸಿತು ಸ್ವರವು ಕುಗುರಿತು ಚಕ್ಷುವು (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೭೨-೮೫); ಕೆಳಗೆ ಕೆರೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಬಕ ಕುಗುರುತ್ತಿದೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೪೨).

ಕುಗುರುಹತ್ತು = ಜೊಂಪು ಹತ್ತು; ತೂಕಡಿಕೆ ಬರು: ತಿಮ್ಮಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕುಗುರಹತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೨೫೩). [?]

ಕುಗುರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ತೂಕಡಿಸುವ ಕಣ್ಣು; ನಿದ್ದೆಗಣ್ಣು: ಸಾಕಿಷ್ಟು ಸುಲಿದುದು ಬಿಡು ಮೆಟ್ಟುಗತ್ತಿಯ ಸಣ್ಣನೆ ಕುಗುರುಗಣ್ಣವಳೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೨೬-೪). [ಕುಗುರು + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕುಗ್ಗಟೆ 'ಕೂಗಟೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಗ್ಗಿ 'ಕೊಗ್ಗಿ$_2$' ನೋ.

ಕುಗ್ಗಿಸು 'ಕುಟ್ಗಿಸು' ನೋ.

ಕುಗ್ಗು$_1$ 'ಕುಟ್ಗು' ನೋ.

ಕುಗ್ಗು$_2$ (ನಾ). ಕುಸಿತ; ಕೊರತೆ; ಅವನತಿ: ಬಾಳಿನ ಕುಗ್ಗನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತಿಹುದೀ ನಲ್ಮೆಯ ಸಂದೇಶ (ಭಾವಗೀ. ೩೫). [< ಕುಟ್ಗು]

ಕುಗ್ಗು$_3$ 'ಕೊಗ್ಗಿ$_2$' ನೋ.

ಕುಗ್ಗುಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಬಡಿ; ಸದೆಬಡಿ: ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಸಹಾಯದಿಂದ ನಮ್ಮ ಶತ್ರುವಾದ ಚಂಪತರಾಯನನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಕುಗ್ಗು ಬಡಿಯಬಹುದು (ಛಾರ್ವಿತೇ. ೯೧). [ಕುಗ್ಗು$_1$ (< ಕುಟ್ಗು) + ಬಡಿ$_1$]

ಕುಗ್ಗೆ 'ಕೊಗ್ಗಿ$_2$' ನೋ.

ಕುಗ್ರಹ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಗ್ರಹ; ದುಷ್ಟ ಗ್ರಹ: ಕುಗ್ರಹಾದಿ ಭಯಗ್ರಹಾರಿ ಶುಭಗ್ರಹಣ ಬುಧವಾಗ್ರುಚಿರ ಸಮುಗ್ರಜನ ನಿರತೋಗ್ರಭಕ್ತಿ ಸಮುಗ್ರ ಬಸವೇಶ (ಬಸಪು. ೫೪-೮೭). [ಸಂ.]

ಕುಗ್ರಾಮ (ನಾ). ೧. ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಗಳು ದೊರಕದಿರುವ ಹಳ್ಳಿ; ತೀರ ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಕಾಲೂರು: ಆತನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆವುದೋ ಒಂದು ಕುಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ . . . ಬಡವನಂತೆ ವಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ಪಿಶಾಪ. ೧೩). ೨. (ಅನ್ನಕ್ಕೆ) ಗತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದುರ್ಭಿಕ್ಷ: ಗುರುತ್ವಗೆಡುವರ್ ಗ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಕುಗ್ರಾಮವಾಗೆ (ಸೋಮೇಶ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಕುಗ್ರಾಮವಾಸಿ (ನಾ). ತೀರ ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ಗ್ರಾಮೀಣ; ಹಳ್ಳಿಯ ಗಮಾರ: ಮೂರ್ಖ ಕುಗ್ರಾಮವಾಸಿ! ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಳೆತು ಕೆಟ್ಟ (ಗಾಳಿಪ. ೧೪). [< ಸಂ. ಕುಗ್ರಾಮವಾಸಿನ್]

ಕುಗ್ರಾಸ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಹಾರ; ಕೀಳು ಅನ್ನ; ಕದನ್ನ. 'ಕುಗ್ರಾಸವಡಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಗ್ರಾಸವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಕೊರತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು. ೨. ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಬಡಿಸು: ಅಗ್ರಹಾರದ ದೇವಸ್ಥಾನ ಮಾನ್ಯಂಗಳ ಕುಗ್ರಾಸವಡಿಸಬೇಡೆಂದ (ಪೋಹತ. ೧೩-೧೧). [ಕುಗ್ರಾಸ + ಪಡಿಸು]

ಕುಘುಲ್‌ಗಡ (ನಾ). ಭದ್ರವಾದ ಕೋಟೆ (?): ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ರಾಜ ಬಲವಂತ, ಖಿಲ್ಲೆಯು ಬಹಳ ಕುಘುಲ್‌ಗಡವಾಗಿದೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭೭). [?]

ಕುಚ (ನಾ). ೧. ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ: "ಉರಸಿಜಃ, ಕುಚಃ, ವಕ್ಷೋರುಹಃ, ಪಯೋಧರಃ, ಸ್ತನಃ—ಈ ೫ ಮೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೭-೩೭೨); ದ್ರೌಪದೀಕುಚಕುಂಭಾರ್ಪಿತ ಕುಂಕುಮದ್ರವ ವಿಲಿಪ್ತೋರಸ್ಥಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೫); ಕಚಕುಚಭರಮುಸಿಯ ನಡುಗೆ (ಅಜಿಪು. ೨-೪೩); ಸುರಭಿಯ ಕೊರೆದ ಕುಚಂಗಳ ಬೆರಗಂ ಬೆರಲಿಳಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೧೯). ೨. ಯೌವನ; ಹರೆಯ: "ನೆಱೆ ಜವ್ವನ ಕುಚಮುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೦); "ಜವ್ವನಮೆನಲ್ಕೆ ಕುಚಮುಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಕುಚಂದನ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಚಂದನ. ೨. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ. [ಸಂ.]

ಕುಚಕ್ರಿ (ನಾ). ಕುತಂತ್ರಿ; ಮೋಸಗಾರ (?): ಹರಿಹರಸಿಂಹನನ್ನು ಕಂಡ ಕುಚಕ್ರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಚಕ್ರವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಲು ಹೈಗೈ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನುಭವವಾಯಿತು (ಜವಿಾನ್ದಾ. ೧೪೪). [ಸಂ. ಕುಚಕ್ರಿನ್]

ಕುಚಚೂಚುಕ (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು: ನಸು ಸುರ್ಕಿದ ಕುಚಚೂಚುಕಂ ಬೆಳರ್ತಧರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೪೯); ತ್ರಿವಳಿಗಳೊಳ್ಪುಮಂ ಕುಚಚೂಚುಕಂಗಳ ಬಣ್ಣಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೧೩). [ಕುಚ + ಚೂಚುಕ]

ಕುಚಮುಖ (ನಾ). = ಕುಚಚೂಚುಕ: "ಕುಚಮುಖಂ, ಚೂಚುಕಂ, ವೃತ್ತಂ, ಶಿಖಾ—ಈ ೪ ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೮೭-೩೭೨). [ಕುಚ + ಮುಖ]

ಕುಚರ (ಗು). ೧. ನೆಲದಮೇಲೆ ಓಡಾಡುವ. 'ಖಚರ' ಪರಾ. ೨. ಮೆಲ್ಲಗೆ ಸಾಗುವ; ಮಂದಗತಿಯುಳ್ಳ. ೩. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯ; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ. ೪. ದೋಷಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವ; ದೋಷೈಕದೃಷ್ಟಿಯಾದ; ರಂಧ್ರಾನ್ವೇಷಿಯಾದ. (ನಾ). ೫. ಕೆಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿಯವನು; ವಕ್ರಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: "ಕುಚರಃ, ಕುಟಿಲಾಶಯಃ—ಈ ೨ ವಕ್ರಬುದ್ಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೩೫); "ಕುಚರಂ ನಿಯತಹಾರಿಕಂ ವಿಳಾಸಿಯೆನೆ ವಕ್ರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೩). [ಸಂ.]

ಕುಚರಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ಬುದ್ಧಿ; ಕೆಟ್ಟ ವಿಚಾರ: ಕುಬ್ಜೆ ಮಂಥರೆ ಬರಿಯ ಹುಲುನೆವಂ ಮೂಡುವ್ವದೆ ಲೋಕ ಲಾವಣ್ಯ ನಿಧಿ ಮಾತೆ ಕೈಕೆಯ ಮನದಿ ಕುಚರಬುದ್ಧಿಯ ಕುರೂಪಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೧-೫೨೧). [ಕುಚರ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಚಲೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯವಳು: ಪ್ರತಿದಿನವು ಕುಚಲೆಯಾಗಿರೆ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಗೆ ಅವಳಿರುತಿಹಳು ಬಂದಾ ಪತಿಯ ಮೇಲೆಯು ಬೀಳಲೊಲ್ಲಳು ಯೇನ ಮಾಡಿದರೆ (ಕಕ್ಕೋಕ. ೭-೭೪). [ಸಂ. ಕುಚಲಾ]

ಕುಚಾಂತರ (ನಾ). ಮೊಲೆಗಳ ನಡುವಿನ ಅಂತರ,—ಸ್ಥಳ: ಕುಚಾಂತರದೊಳ್ ಕೊಳಗೊಂಡು ಮೋಹವಲ್ಲಿಗೆ ಬಿದಿ ತಿರ್ದಿ ಸುತ್ತಿಸಿದ ನೀರ್ಗಣೆಯಾದುದು ಬಾಷ್ಪಮೋಪಳಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೨). [ಕುಚ + ಅಂತರ]

ಕುಚಾಗ್ರ (ನಾ). = ಕುಚಚೂಚುಕ: ಕರ್ಪು ಕುಚಾಗ್ರದೊಳ್ ಮನಂಗೊಳಿಸದೆ (ಅಜಿಪು. ೩-೧೭). [ಕುಚ + ಅಗ್ರ]

ಕುಚಾನನ (ನಾ). = ಕುಚಚೂಚುಕ: ಪೀನ ಕುಚಾನನದೊಳ್ ಕರ್ಪು ಆನನದೊಳ್ ಬೆಳ್ಪು ತೋಱಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೩೩). [ಕುಚ + ಆನನ]

ಕುಚಾಯಿ$_1$ 'ಕುಜಾಯಿ' ನೋ.

ಕುಚಾಯಿ$_2$ (ನಾ). ತುರಾಯಿ: ನಂಜನಗೂಡ ನಂಜಯ್ಯನಿಗೀಗ ಮಗ್ಗಿನ ಕುಚಾಯಿ ಕಟ್ಟಿತೀನಿ ತಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೭೫). [?]

ಕುಚಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ; ಕೆಟ್ಟಚಾಳಿ; ಹೀನಾಚಾರ: ಖುದ್ರಗೇಡಿಯೇ ನನ್ನೊಡನೆ ಇಂಥ ಕುಚಾಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದಿಯಾ? (ಪವಶೀ. ೧೩೬). ೨. ಕೆಟ್ಟಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿ: (ಕಿ). ೩. ನಿಂದೆ; ಕುಚೇಷ್ಟೆ: (ಕಿ). [← ಮರಾ. ಕುಚಾಳೀ]

ಕುಚಿತ (ಗು). ೧. ಸಂಕುಚಿತವಾದ. ೨. ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ: ನೆಗಟ್ದ ನವಿಮ್ಮಾಯಿಡವರಿದೇವಂಗೆ ಕುಚಿತ ಮನ್ನೆಯರ್ ದೊರೆಯೆ (ಎಕ. VII, ಚೆನ್ನಗಿ. ೩೮-೧೭; 1149 ?); ಮಾದೇವ ಸ್ವರೂಪಂಗೆ ಕುಚಿತಕೊಱತೆಯ ಕುಂದು ನಿಂದೆವೊಱಸಲ್ಕೆ ಜನನವೈಕಾರವಂ ತೊಡರ್ಚಿದ ತೊಡಕಿದೇನೆಂಬ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪-೪೯); ಕುಚಿತ ಖಚರನ ನೆವದಿ ಯಾದವನಿಚಯದೊಡನೈತಂದು (ಕೋಗಯ. ೧೬-೨೮). (ನಾ). ೩. ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಅಧಮ: ಎಣಿಕೆಯ ತನುಗುಣವಿಡಿದಾಡುವವನಲ್ಲ ಕ್ಷಣಿಕರ ಕುಚಿತರ ನೆರವಿಗೆ ನಾಚುವ (ಶಿವಗೀ. ೬೩೬); ಪಾಪಕೆಡೆಯಾಡದಿರು ಕುಚಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಜನ]ರೊಡನಾಡದಿರು (ಗುರುಚಾ. ೧೬-೪೮); ಧರ್ಮದ್ವೇಷಿಗಳು ಘಾತಕರು ಕುಚಿತರು (ಆನಂರಾ. ೧-೫-೯). [?]

ಕುಚಿತಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆ; ಕೀಳು ಮನಸ್ಸು: ಕುಂಬಿನೀಶನೆ ಕೇಳು ಕುಚಿತಬುದ್ಧಿಯ ಬಿಟ್ಟು (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧೮-೧೭); ಕುಚಿತಬುದ್ಧಿಯ ತನ್ನ ಮನದೊಳು ಮಡಗದೆ ವಚಿಸಿದ ಖಳರಾಯನೊಡನೆ (ಮೋಹತ. ೩೩-೧೩). [ಕುಚಿತ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಚಿತಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹಾದಿ; ಹೀನಮಾರ್ಗ: ಹಲವು ದೈವಂಗಳ ಹಲುಬಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತ ಕುಲಗೆಟ್ಟು ಕುಚಿತ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ ತಲೆಬಾಲಗೆಟ್ಟು ತಲ್ಲಣಿಸಿ (ಶತಸಾಂ. ೧೭-೬೦). [ಕುಚಿತ + ಮಾರ್ಗ]

ಕುಚಿತ್ತ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆ; ದುಷ್ಟ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆಗಳುಳ್ಳವನು; ದುಷ್ಟಮನುಷ್ಯ: ನೀವೊಡೆಯ ನಾನಾಳು ಶುಚಿದನುಭಾವಿ ನೀವು ಕುಚಿತ್ತನಾಂ (ಬಸಪು. ೨೨-೬೧). ೩. ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ; ಮಂದಮತಿ: ಜಗದಲ್ಲಿ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ತಾ ಸತ್ತೆನೆಂದು ಎಚ್ಚತ್ತು ಅಳುವ ಕುಚಿತ್ತನಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೫-೫೦). [ಸಂ.]

ಕುಚಿತ್ತಾಚಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನಡವಳಿಕೆ; ಅನಾಚಾರ: ಲಿಂಗ ಮುಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ ಕುಚಿತ್ತಾಚಾರವಾಗದು ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಅನ್ಯವನಱಿಯರಾಗಿ (ಬಸವ. ೧೩೭). [ಕುಚಿತ್ತ + ಆಚಾರ]

ಕುಚುಕುಚು, ಕುಜುಬುಜು, ಕುಸಕುಸ, ಕುಸುಕುಸು (ನಾ). ೧. ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೇಳದಂತೆ ತಮ್ಮತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವುದರ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು; ಪಿಸುದನಿ: ಜನರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಕುಚುಕುಚು ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಕುಜುಬುಜು**: ೧. ಆಕೆಯ ಸುತ್ತ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಕುಜುಬುಜು ಮಾಡುತ್ತ ನಿಂತುಕೊಂಡರು (ಗಂಮಾಯ. ೧೩೬). ೨. (ಆಲಂ) ಆರೋಪಣೆ; ಅಪವಾದ: ನಿನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಓಣಿಯ ಮಂದಿ ಕುಜುಬುಜು ಮಾಡುತಾರೆ ಗಿರಿಜಕ್ಕಾ (ಪಾತರ. ೧೬೩). **ಕುಸಕುಸ**. ೧: (ಕಿ). **ಕುಸುಕುಸು**. ೧: (ಕಿ).

ಕುಚುಕುಚುಮಾಡು = ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ತಂಬಿಗೆಯಿಂದ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕುಚುಕುಚುಮಾಡಿ ಮುಕ್ಕಳಿಸಿ . . . ಹೊರಗೆ ತೂರಿದ (ಮೂರುದಾ. ೧೯೦). 'ಗುಜುಗುಜು' ಪರಾ.

[ದೇ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕುಜುಕುಜು]

ಕುಚೇಲ (ನಾ). ೧. ಹರಿದು ಚಿಂದಿಯಾದ ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. ೩. ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲ್ಯಮಿತ್ರನಾಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಹೆಸರು: ಪಿರಿದು ಕುಚೇಲನ ತೆಱನಂತೆ ಅವಲಕ್ಕಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧-೪೧-೬). [ಸಂ.]

ಕುಚೇಷ್ಟಕ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ದುಷ್ಟಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವನು: ಬಾಯ್ಬಡಿಕನ ಕುಚೇಷ್ಟಕನ ಕಾಮುಕನ ಹಿಂಸಕನ ಡಾಂಭಿಕನ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೯). [ಸಂ.]

ಕುಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕುತಂತ್ರ; ದುಷ್ಟಯೋಜನೆ: ಕುಚೇಷ್ಟೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಬಾರದು (ಗಾದೆ). ೨. ಕುಚೋದ್ಯ; ಅಪಹಾಸ್ಯ; ಕಿಡುಗೇಡಿತನ: ದುರ್ಮತಿಗಳಿವದಿರ ಕುಚೇಷ್ಟೆಯನೆಮ್ಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಱೆದು ಕಳೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೪೮); ಪದುಮಾವತಿ ಮಾಳ್ಪ ಕುಚೇಷ್ಟೆಗಂಗಮುಂ ತೆತ್ತು (ಕಱಿಕಂ. ೮೨); ಇದನ್ನು ಕುಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡಲು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ (ರಂಗರೋ. ೧೭೬). [ಸಂ. ಕುಚೇಷ್ಟಾ]

ಕುಚೋದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುಚೇಷ್ಟೆ; ಅಪಹಾಸ್ಯ; ಗೇಲಿ: ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಕಾಸಕ್ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಕುಚೋದ್ಯಮಾಡಿ ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಲೆನಾ. ೫೪); ಪೂಜಾರಿ ಈಗ ಬಂದಿದ್ದರೆ . . . ಕುಚೋದ್ಯ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ಬಾಣಅ. ೯೨); ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕುಚೋದ್ಯ ತೇಲಿ ಬಿಟ್ಟಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೫). ೨. ಕಿಡುಗೇಡಿತನ; ಕಿಲಾಡಿತನ: ಕುಚೋದ್ಯದ ಅರಸನಿಗೆ ಕುಲಗೇಡಿ ಪ್ರಧಾನಿ (ಗಾದೆ). ೩. ಚಾಡಿ ಹೇಳುವಿಕೆ. ೪. ದೂಷಿಸುವಿಕೆ. ೫. ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆ. ೬. ಅಸಂಗತವಾದ ಹೇಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕುಚೋದ್ಯಗಾರ (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯ ಮಾಡುವವನು; ಕಿಲಾಡಿ: ನಾಟಕಮಂಡಳಿಯೆಂದರೆ ಕುಚೋದ್ಯಗಾರರ ಗುಂಪೆಂದು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಪ್ರಚಾರವಾಗಿದೆ (ಜೆಟ್ಟಹೊ. ೩೦); ಆ ಊರಿನ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಕುಚೋದ್ಯಗಾರನು ಉಪದೇಶಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೫). [ಕುಚೋದ್ಯ + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಚ್ಚ$_1$ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಕುರುಡ; ಅಂಧಕ: "ಕಡು ಗುರುಡ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೮೪). [?]

ಕುಚ್ಚ$_2$ 'ಕುಚ್ಚು$_3$' ನೋ.

ಕುಚ್ಚಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ: ದಿನ್ಕೆ ಐದ್ಪಕ್ಕಾ ಸೇರು ಕುಚ್ಚಕ್ಕಿ ಬೇಕು ನಿದುಡಿಬ್ಯಾಡ್ದು, ಸಿನ್ಹಿಡ್ತಿ ದುಡಿಬ್ಯಾಡ್ಬು, ಇನ್ಯಾರು ದುಡಿಯೋರು (ಪಂಜಪಂ. ೧೨). [ಕುಚ್ಚು$_1$ (< ಕುದಿಯಿಸು) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುಚ್ಚಣಿಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಅಣಕ; ನಿಂದೆ; ದೂಷಣೆ; ಹೀಯಾಳಿಕೆ; ತಿರಸ್ಕಾರ: ಹಿರಿಯಡ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಆ ಕಾವೇರಿ ಪುನಃ ಶೀಂತ್ರಿ ಕುಚ್ಚಣಿಕೆ ತೆಗೆದಾಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೯).
[ಕುಚ್ಚಣೆ + –ಇಕೆ. / ತುಳು. ಕುಚ್ಚಣಿಗೆ]

ಕುಚ್ಚಣಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ನಿಂದಿಸು: ತಂದೆಯನ್ನು ಆತನಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ಸರದಿಂದ ಕುಚ್ಚಣಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಯಮುದೂ. ೮೩).
[ಕುಚ್ಚಣೆ + –ಇಸು₃]

ಕುಚ್ಚಣೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ತಿರಸ್ಕಾರ; ನಿಂದೆ: ಜೈಲನ್ನು ಸೇರಿ ವಾಸಿಸುವುದು ಅತ್ತೇಮನೆಯ ಕುಚ್ಚಣೆ ಕೇಳಿ ಬದುಕುವುದೂ ಒಂದೇ ಎನ್ನುತ್ತಾರಷ್ಟೆ (ಯಮುದೂ. ೨೮). [< ಸಂ. ಕುತ್ಸನ]

ಕುಚ್ಚಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗಿಡ್ಡ; ಮೋಟ. [← ತುಳು. ಕುಚ್ಚಿ]

ಕುಚ್ಚಿತ, ಕುಚ್ಚೈತ (ಗು). ೧. ಕುತ್ಸಿತ; ಕೀಳಾದ; ಕೆಟ್ಟ: ಕುಚ್ಚಿತ ಮನವಾನಿಮಿಷನುಂ ಬೆಚ್ಚಿಸುವೊಡೆ (ಪಡಕಂ. ೨೪). 'ಕುಚ್ಚಿತದೈವ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಹೀನವಾದುದು; ಕೀಳಾದುದು: ಮಚ್ಚರಂಗಳು ಕುಚ್ಚಿತಂಗಳು ಮುಚ್ಚುಮುಱಿಗಳ ಕೆಚ್ಚುಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦–೬೧); ಕುಟಿಲ ಕುಚ್ಚಿತ ಧೂರ್ತ ದುರ್ಜನವಟಮುಟಿಗತನ ಕಪಟ ಕಳವಳ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೫೪); ಕುಚ್ಚಿತದೆ ಗರುಡ ಮಧುಕೈಟಭಾದ್ಯರ ಗೆಲ್ದ ತೆಜನಲ್ಲಿಂ (ಚೆಬಪು. ೨೫–೬೬); ಕುಚ್ಚಿತದ ವ್ಯಾಧಿಯೊಳ್ ಸತ್ತ ಕಜುವಂ ಕಂಡು (ಪ್ರಭುಪು. ೭–೬೨); ಕುಚ್ಚಿತ ಪ್ರವರ್ತಿಸೆ ಕೆಚ್ಚಿದೆ ಯಮಭಟರು ಚಿಚ್ಚಿ ಬಟ್ಟೆಯಮಾಡಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಭಂಗಬಡಿಪರು (ವಿಸಾಸು. ೨೧–೧). ೩. ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಅಧಮ; ನೀಚ; ದುಷ್ಟ: ಕ್ರೂರರು ಕುಟಿಲಕುಚ್ಚಿತ[ಪಾಠಾಂ. ಚಿತ್ತ]ರು (ಭೈರವೇ. ೧–೬೧); ಪಚ್ಚೆಯ ವರ್ಣನೆ ಕುಚ್ಚಿತ ನಾಶನೆ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪ (ಜಿನರಾ. ೧೦–೬೭); ಕುಚ್ಚಿತರೊಡನಾಡಿ ಗುಣವನರಸಿದರುಂಟೇ (ನೀತಿಸಾ. ೫೩೦). **ಕುಚ್ಚೈತ**: ೧. ಕುಚ್ಚೈತ ಗುಣವನೆಲ್ಲವ ಜಱಿಯಬೇಕು (ಶಿವಗೀ. ೯೨೫). ೩. ಇಚ್ಚೆಯ ನುಡಿದು ಕುಚ್ಚೈತನಾಗಿ ಬರಿ ವಿರಕ್ತನಂತೆ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹೊರೆದು . . . ಕಾಳು ಮೂಳರಿಗೆಲ್ಲಿಯದೋ ವಿರಕ್ತಿ (ಘನವ. ೭೨–೬೧); ಕುಚ್ಚೈತನ ಸೊಲ್ಲು ಕರ್ಣಕೆ ಬೀಳವಾಯಿತೆ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೯೨–೮).
[< ಸಂ. ಕುತ್ಸಿತ]

ಕುಚ್ಚಿತದೈವ (ನಾ). ಹೀನದೈವ; ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಕರ್ತಾರನ ಪೂಜಿಸಿ ಕು[ಚ್ಚಿ]ತ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿತ, ಚಿತ್ತ] ದೈವಕ್ಕೆ ಜಗುವರು (ಬಸವ. ೬೧೬). [ಕುಚ್ಚಿತ + ದೈವ]

ಕುಚ್ಚಿತಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿ; ದುಷ್ಟಯೋಚನೆ; ಕೀಳು ಮನಸ್ಸು: ಅವನೊಳಂತಪ್ಪ ಕುಚ್ಚಿತಬುದ್ಧಿಯೆದೆಯೊಳೆಳ್ಳನಿತಿಲ್ಲವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦–೫೫). [ಕುಚ್ಚಿತ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಚ್ಚು₁ 'ಕುದಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕುಚ್ಚು₂ (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ಚುಚ್ಚು; ಹೊಯ್ಯು: ಮುಂಗೈಮೇಲೆ ಹಚ್ಚೆಕುಚ್ಚಿದ್ದ ಜೋಗಿಜಡೆಯ ಕರ್ಣೀಲಿಬಣ್ಣವು . . . ಅವಳ ಮೈಬಣ್ಣವನ್ನು ಮನೋಹರವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೮೧೮). [?]

ಕುಚ್ಚು₃, ಕುಚ್ಚ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಕೊಱವ ಸೀಗುಡಿ ಗೆಂಡೆ ಕುಚ್ಚು ಹಣ್ಣಲು ಬಸಿಗ ಗಿಱಲು ಬಂಗಡೆ . . . ಆನೆ ಮೊಗನೆಂಬ ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ಗುದಿಗೆಯ್ದರು (ಹಚಕಾ. ೫–೪೫). **ಕುಚ್ಚ₂**: ಗಱಮೀನ್ ಸೀಗುಡಿ ಗೆಂಡೆಮೀನ್ ಪವಳವಾಯಂ ಬಾಳೆ ಮೀನ್ ಪಾವುಮೀನ್ ಕಿಱುಮೀನ್ ಕೆಂಗಱಿಯಬ್ಬಿ ಕುಚ್ಚ ಲತಿಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೪–೧೧೫); ವರಹಸ್ತದೊಳು ಕುಚ್ಚಮಂ ಪಿಡಿದು ನಡಿಯೆ (ನವಮೋ. ೧೬–೫೭). [? . / ತುಳು. ಕುಚ್ಚ]

ಕುಚ್ಚು₄ (ನಾ). ೧. ಗೊಂಚಲು, ಗುಚ್ಛ; ಗೊಂಡೆ: ಪೊಸಮುತ್ತುವಣಿಗಳ ಕುಚ್ಚುಗಳಿಂದ (ಉದ್ಭಪು. ೮–೫); ಹತ್ತಿದರೊರ್ವರೊಂದೊಂದು ಪಲ್ಲಕಿಯ ಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚುಗಳ್ ಮೆಱೆಯೆ (ಪೋಹತ. ೨೪ ೫); ನೀಲದ ಸರ ಮಾಣಿಕದ ಕುಚ್ಚು (ಕಂಸವಿ. ೬–೬೮); ಎಷ್ಟು ಕುಚ್ಚು ಹೂವು ಕೊಡಲಿ ತಾಯಿ (ನಜೆವಾ. II, ೯೩೨). ೨. ಜಡೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಗೊಂಡೆ: ಅವಳು ತನ್ನ ಜಡೆಗೆ ಬಿಲ್ಲೆ ಹಾಗು ಕುಚ್ಚು ಹಾಕಿ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಚ್ಚು; ತೆಲು. ಕುಚ್ಚು. / ಸಂ. ಗುಚ್ಛ]

ಕುಚ್ಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗುಚ್ಛವಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಗೊಂಚಲುಮಾಡು: ಈ ಕೋಟಲೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪೋಣಿಸಿ ವಿಧಾಯಕನೆಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಕುಚ್ಚುಗಟ್ಟಿ, ಈ ಮುಳ್ಳಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಒಜ್ಜಾತನ ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟರು (ಕನ್ನಸು. I, ೩೦೩). [ಕುಚ್ಚು₄ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕುಚ್ಚುಮಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಸುಣ್ಣ, ಬಣ್ಣ ಬಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒರಟಾದ ಕುಂಚ: ಗಾರೆಯವನು ಕುಚ್ಚುಮಟ್ಟೆಯನ್ನೇ ಮರೆತು ಬಂದಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). ೨. ಬಿರುಸಾದ ಕೂದಲುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುಂಚ: ಕ್ಷೌರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕುದುರೆಯ ಜವಿಯ ಕುಚ್ಚುಮಟ್ಟೆ (ವಿಜ್ಞಾನ. I, ೨೨೩).
[ಕುಚ್ಚು₄ + ಮಟ್ಟೆ ?]

ಕುಚ್ಚೈತ 'ಕುಚ್ಚಿತ' ನೋ.

ಕುಜ (ಗು). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಗಿಡು; ಮರ: "ಕುಟಮೆನಲು ಕುಜಮೆನಲು ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೧); ಕುಜಂಗಳಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ ಭಯಂಬೆರಸೊಳಱೆ ನೆಗೆದುದಾ ವನಕರಿ ಶರಭ ಕಿಶೋರ ಕಂಠಗರ್ಜನೆ ಬನದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೧); ಬಾಳ ಚಂದನ ಕುಜದಂತೆ ಕೃಷ್ಣನೆಸೆದಿರ್ದೋಡಂ (ಜಗವಿ. ೩–೯೧). ೩. ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಅಂಗಾರಕ: ವರ ವೃಷಭನಂತೆ ಶೃಂಗಾಂಕಿತಂ ಪರಮ ಮಂಗಳನಂತೆ ಕುಜನಾಮದಿಂ . . . ಒಪ್ಪುವೆತ್ತೊಂದು ವಟವೃಕ್ಷವು (ನವಮೋ. ೮–೩೮); ಕುಜಗ್ರಹ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ನಕ್ಷತ್ರದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಆಕಾಶ. ೧೯). ೪. ಕೀಳುಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬೇಡ; ಕಿರಾತ. ೫. ನಿಷ್ಠುರದ ಮಾತು; ಒರಟುಮಾತು; ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು: (ಕ); "ಗಾಢೋಕ್ತಿ ಕುಜಾತ ಮಂಗಳ ಪುಳಿಂದರುಮಿಂತು ಕುಜಾಖ್ಯೆ" (ನಾನಾರ. ೨೧); "ನಿಷ್ಟುರ ತರು ಕುಜ ಶಬರಾರ್ಥಾಷ್ಟವಿ ಕುಜ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಕುಜನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ; ದುಷ್ಟ: ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೊಂಡಿಹ ಕುಜನರಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೧೫); ನಲಿಯರು ಕುಜನರು ರಸಿಕರು ನಲಿವಂತೆ ಕವಿಯ ಸುಭಾಷಿತ ಕೇಳಿ (ಇಂಜಾಪ. ೬೬–೧೭).
[ಸಂ.]

ಕುಜನತೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಅಜನಜಡನೆಂದು ನುಡಿವುದು ಕುಜನತೆ ಜಡಜಾತಜಾತನೆಂತಜಡನವಂ . . . ಫಲನಂ ಖಲನಂ (ಶಬಶಂ. ೧–೧೭). [ಸಂ. ಕುಜನತಾ]

ಕುಜನಾರಿಷ್ಟ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ದಿನನಾಥಂ ಸುರಪನ ದೆಸೆಯಲ್ಲೆಸೆದಂ ವರ ತಿಮಿರಾಳಿಯನೋಡಿಪ ಕುಜನಾರಿಷ್ಟಂ (ಹವಿಮ್ಮಾರ. ೩–೨೫). [ಕುಜನ + ಅರಿಷ್ಟ]

ಕುಜನೋಪದ್ರ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯ ಜನರಿಗೆ ಶುಭವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಜನಿಸಿದನು ವೈರಿಗಿರಿವಜ್ರದಂಡನು . . . ಕುಜನೋಪದ್ರನು (ನವಮೋ. ೩–೧೧). ೨. ದುಷ್ಟರಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವನು.
[ಕುಜನ + ಉಪದ್ರ]

ಕುಜನ್ಮಕ (ಗು). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೨. ಹೀನಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೧, ೨: ವಿಪರೀತನಲ್ಲದ ಕುಜನ್ಮಕನಲ್ಲದ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನೆಂಬುದು . . . ಧರೆ ದುಮ್ಮನ ನಾಗದೇವನಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೩೮-೩೦ ; 1171). [ಸಂ.]

ಕುಜರಾಜಿ (ನಾ). ಮರಗಳ ಗುಂಪು: ಜಾನಕಿಯಿರ್ದಶೋಕೆಯ ಸಮೀಪದೊಳಿರ್ದ . . . ಕುಜರಾಜಿಯನೋವದೆ ಕಿಟ್ತನಿಲ್ಲ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೨೮). [ಕುಜ + ರಾಜಿ]

ಕುಜವಾರ (ನಾ). ಮಂಗಳವಾರ. [ಕುಜ + ವಾರ$_3$]

ಕುಜಾಗ್ರ (ನಾ). ಮರದ ತುದಿ: ದ್ವಿಜನಂದು ಮುನಿದೀಕ್ಷಿಸಿದೊಡಾ ಸತಿಯೆಂದಳೆಲೆ ಮರುಳೆ ಕುಜಾಗ್ರದ ವಿಹಗನಲ್ಲೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೪). [ಕುಜ + ಅಗ್ರ]

ಕುಜಾತ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು: ಕುಜಾತಂ ಧೂಳಿಜಾಳಂ ದಿಗಂಬರ ಸಾಂಗತ್ಯಮನುಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಬಟಿಕಂ ಸದ್ವರ್ತ ನಂಬೆತ್ತುದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೪೨). ೨. ಮರ; ವೃಕ್ಷ: ವಸಂತಮನಾಂತ ಕುಜಾತಪಲ್ಲವ ಪ್ರಸರದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೧೯); ವಿನಮಿತ ಚೂತ ಕುಜಾತಸಮಾಜಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೫೫ ರ). ೩. ಅಂಗಾರಕ; ಮಂಗಳಗ್ರಹ. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಸ್ಯಂದನ ವೃಕ್ಷ: (*). [ಸಂ.]

ಕುಜಾತಜಟೆ (ನಾ). ಮರದ ಬೀಳಿಲು: "ಕುಭೃತ್ ಕುಜಾತಜಟಿ ಮೂಲಂ ಜೀಲಪೂಗಾಂಬಕಂ ಖ್ಯಾಂ ಸದ್ಗುಣನೇತ್ರಮುಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೬೭). [ಕುಜಾತ + ಜಟೆ]

ಕುಜಾತವಿವರ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಪೊಟರೆ. ೨. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾದ ವ್ಯಾಪಕವುಳ್ಳದ್ದು; ಆಲದಮರ: "ಮದನೋಚ್ಚಿಷ್ಟ ಮದಂ ಕುಜಾತವಿವರಂ ನಾದಂ ವಟಾಖ್ಯಾನಮುಂ" (ನಾನಾರ. ೯೭). [ಕುಜಾತ + ವಿವರ]

ಕುಜಾತಿ (ನಾ). ಕೀಳುಕುಲ; ಹೀನಕುಲ. 'ಕುಜಾತಿಸಮೃದ್ಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಜಾತಿಸಮೃದ್ಧ (ಗು). ೧. ಮರಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತುಂಬಿದ. ೨. ಹೀನಕುಲದವರಿಂದ ತುಂಬಿದ. ೧, ೨: ಅವನಂ . . . ಕುಜಾತಿ ಸಮೃದ್ಧಮಾಗಿಯುಂ ದ್ವಿಜಾತಿಮನೋಜ್ಞಮುಂ ಪರಿಗತ ಶಬರೋಪ ಯುಕ್ತಮಾಗಿಯುಮವಿಗ್ರಹಸಮಗ್ರಸ್ಥಳಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೪ ವ). [ಕುಜಾತಿ + ಸಮೃದ್ಧ]

ಕುಜಾತೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಸೀತೆ: ರತಿಗನು ಸಾರಿ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ತೋಡು ಕುಜಾತೆಗೆ ಪಾಟ ನೋಡರುಂಧತಿಗೆ ವಾಸ ವಾಂಗನೆಗೆ ಪಾಸಟಿ ಚಾಗಲದೇವಿ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೭-೧೧೩ ; 1063). [ಸಂ. ಕುಜಾತಾ]

ಕುಜಾಯ, ಕುಚಾಯಿ$_1$, ಕುಜಾಯಿ (ನಾ). ಕೂಜ; ಹೂಜೆ; ಕಳಸ: ಹಡಪ ಕನ್ನಡಿಯು ಮುಖಪಾವಡ ಕುಜಾಯುಮಂ ಪಿಡಿದು (ನವಮೋ. ೫-೪೩); ಮಿರುಗುವ ಹೊನ್ನ ಕುಜಾಯದೊಳಗೆ ತುಂಬಿ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೯-೮೮). **ಕುಚಾಯಿ$_1$**: ಪಾತ್ರಾದೀನಾಂ – ಕುಚಾಯಿ ಕೊಳಗಪಾತ್ರೆಗಳ (ಬಾಹಟೀ. ೨-೬-೨೬ ವ); ಪನ್ನೀರಿನ ಕುಚಾಯಿಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೦-೮). **ಕುಜಾಯಿ**: ಸವನಿಸಿಹ ಗುಂಡು ಚಂಬುಗಳು ಬಿಂದಿಗೆ ತಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟಲು ಕುಜಾಯಿಗಳನು (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೨-೪೩). 'ಕೂಜ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಕುಜಾ, ಕುಜ್ಯಾ ; ಪಾರ. ಕುಜಾಹಾ]

ಕುಜಾಯಿ 'ಕುಜಾಯ' ನೋ.

ಕುಜುಬುಜು 'ಕುಚುಕುಚು' ನೋ.

ಕುಜೆ (ನಾ). ೧. ಭೂದೇವಿಯ ಮಗಳು; ಸೀತೆ. ೨. ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಜನ್ಮವುಳ್ಳವಳು; ಕೀಳು ಹೆಂಗಸು; ಹೀನೆ: ಚಪಲೆ ಚಂಚಲೆ ಚಾಟುವತಿ ಚಂಡಿ ಛಲವಾದಿ ಕುಪಿತೆ ಕುತ್ಸಿತೆ ಕುಹಕೆ ಕುಜೆ ವಡ್ಡೆ ಕುಲಗೇಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧). [ಸಂ. ಕುಜಾ]

ಕುಜೋತ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). ಮರಗಳ ಹುಟ್ಟು, —ಬೆಳೆ: ನವರತ್ನೋತ್ಪತ್ತಿಯಿಂ ಬೆಟ್ಟುಗಳಖಿಳ ಕುಜೋತ್ಪತ್ತಿಯಿಂ ಕಾಡುಗಳ್ . . . ಸುಖೋತ್ಪತ್ತಿಯಂ ಬೀಜುತಿರ್ಕುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೨). [ಕುಜ + ಉತ್ಪತ್ತಿ]

ಕುಜ್ಜ, ಗುಜ್ಜ$_1$ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ; ಕೆಳಗಿಳಿದ. 'ಕುಬ್ಜಮುಖ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕುಳ್ಳ; ಗಿಡ್ಡ; ವಾಮನ: ಕಡುಗುಜ್ಜಂ . . . ನೋಟಿಪ್ಪೊಡೆ ವಿಕಟಾಂಗಂ ನಿಕೃಷ್ಟನಕ್ಕುಂ ಮನುಜಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೨೮). **ಗುಜ್ಜ$_1$**: "ಗಡುಳಃ, ಕುಬ್ಜಃ – ಈ ೨ ಗುಜ್ಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೯೦-೪೫೭); "ಕಿಬ್ಬಿದಂ = ಗುಜ್ಜಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಪಡಿಯರರಂತಜ್ಜರ ಗುಜ್ಜರಂತೆ ಮನದಣುಗರಂತೆ ಮೇಳದವರಂತೆ ನೆರೆದೋಲಗಿಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೧೯); ಅಂತದಱ ಕಾಲೆಡೆಗಳೊಳ್ ನುಗುಳ್ವ ಗುಜ್ಜರಿಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೭); ಮೊಸಳೆ ಪಾಯ್ದು ನರಪತಿಯ ವಿನೋದದ ಗುಜ್ಜ ಸಿಕ್ಕೆ ಪಿಡಿದತ್ತು (ಯಶೋಚ. ೩-೪೮). [←ಪ್ರಾ. ಕುಜ್ಜ, ಖುಜ್ಜ. < ಸಂ. ಕುಬ್ಜ]

ಕುಜ್ಜಮುಖ (ನಾ). ಮುಖವನ್ನು ಬಾಗಿಸಿದವನು; ಕೆಳಮೊಗವಾದವನು: ಕುಜ್ಜಮುಖನಾಗಿ ಪಾರಿಶಶೆಟ್ಟಿ . . . ಆದಯ್ಯನಂ ಕರೆಸುತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೮-೩೪). [ಕುಜ್ಜ + ಮುಖ]

ಕುಜ್ಜೆ$_1$ (ನಾ). "ಪಕ್ವವಾಗದ ಹಲಸಿನಕಾಯಿ, ಕಡಿಗೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೧೪). 'ಗುಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕುಜ್ಜೆ]

ಕುಜ್ಜೆ$_2$ (ನಾ). ಕುಳ್ಳಾಗಿರುವವಳು; ಗಿಡ್ಡಿ; ಕುಬ್ಜೆ: ಕಡುಕೆಚ್ಚನೆ ಕಡುಗರಿಯಳ್ ಕಡುನಿಡಿಯಳ್ ಕರಮೆ ಕುಜ್ಜೆ ಮೇಣ್ ಕರಮುಸಿಯಳ್ . . . ಕಷ್ಟೆಯವಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೬೦). [ಕುಜ್ಜ + -ಎ$_3$]

ಕುಟ$_1$, ಕೂಟ$_2$ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವುದು; ಕುಕ್ಕುವುದು. 'ಮರಕುಟ', 'ಸರಕುಟ' ಪರಾ. ಕೂಟ$_2$. 'ಮರಕೂಟ', 'ಸರಕೂಟ' ಪರಾ. [< ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುಟ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಡ; ಕಲಶ: "ಕಳಶಃ, ಕುಟಃ, ಕುಂಭಃ, ನಿಘಃ —ಈ ೪ ಕೊಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೦). ೨. ಮನೆ: "ಆವಾಸಃ . . . ಗೇಹಂ, ಕುಟಃ . . . ಆಲಯಃ – ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೩೧೬). ೩. ಮರ; ವೃಕ್ಷ: "ವೃಕ್ಷಃ . . . ಕುಟಃ, ಅದ್ರಿಃ, ಕುಜಃ . . . ಪಾದಪಃ—ಈ ೧೯ ಮರಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೯-೨೩). ೪. ಕಲ್ಲು ಒಡೆಯುವಸುತ್ತಿಗೆ: (*). [ಸಂ.]

ಕುಟಂಕ (ನಾ). ೧. ಮೇಲ್ಛಾವಣಿ; ಚಪ್ಪರ. ೨. ಕೊಟ್ಟಿಗೆ: (*). [ಸಂ.]

ಕುಟಕ$_1$ 'ಕುಟಿಕ$_1$' ನೋ.

ಕುಟಕ$_2$ 'ಕುಟಿಕ$_3$' ನೋ.

ಕುಟಕ$_3$ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವವನು; ಗುಟಕರಿಸುವವನು. 'ಮಳೆಗುಟಕ' ಪರಾ. [ಕುಟುಕು$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕುಟಕ$_4$ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗೋಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ; ಕಡೆಯುವ ಕಂಬ. ೨. ಗಳೆಯಿಲ್ಲದ ನೇಗಿಲು: "ನೇಗಿಲಿನ ಕುಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೮). ೩. ಒಂದು ದೇಶ: ವೃಷಭದೇವನು . . . ಸಂಚರಿಸುತ್ತ ಕೊಂಕ, ವೆಂಕ, ಕುಟಕ . . . ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಬಂದನು (ಭಾರದ. ೧೬೮). [ಸಂ.]

ಕುಟಕು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿತುಂಬು; ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ತುರುಕು; ಗಿಡಿ: "ಕುಟಕು–ಗಾಢಪೂರಣೇ (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತುಂಬು)" (ಶಮಧಾ). [?]

ಕುಟಜ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಮಲ್ಲಿಗೆ; ಕೊಡಸಿಗೆ: "ಕುಟಜಃ, ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕಾ —ಈ ೨ ಕೊಡಸು (ಬೆಟ್ಟಮಲ್ಲಿಗೆ)" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೪೦); "ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕಾ ಕುಟಜಮೆನಲು ಕೊಡಸಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೧); ಅಲರ್ದುವು ಕುಟಜಂಗಳ್ ಪೂತುವಿಂಬಪ್ಪಿನಂ ಕಂದಲಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೫); ಮುತ್ತಿನ ಬಣ್ಣದ ಕುಟ್ಮಳೌಘವಾದುದು ಕುಟಜಂಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೬). [ಸಂ.]

ಕುಟಜಕ (ನಾ). = ಕುಟಜ: "ಕುಟಜಕ – ಕೊಡಸಿಗೆ" (ಶಮದ. ೨೪೨ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕುಟಜಾದಿಲೇಹ್ಯ (ನಾ). ಕೊಡಸಿಗೆ ಚಕ್ಕೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಲೇಹ್ಯ: ಕುಟಜಾದಿಲೇಹ್ಯ – ಕೊಡಸಿಗೆ ಚಕ್ಕೆ ೧೦೦ ಹಲ ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಚೂರ್ಣಿಸಿ . . . ಧಾನ್ಯಪುಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಕ್ಷವಿರಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೨೯೬). [ಕುಟಜ + ಆದಿ + ಲೇಹ್ಯ]

ಕುಟನ್ನಟ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ತಿಗಡೆ ಮರ: "ಕುಟನ್ನಟಂ ಪಳವಕ ತಾಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯-೩೬); "ಕುಟನ್ನಟ ಮೆನಲ್ ಸೀರಸನಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೪೦). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹುಲ್ಲು; ತುಂಗಮುಸ್ತೆ; ಗೇಕು; ಗಿಕ್ಕು. ೩. ಲವಂಗ. [ಸಂ.]

ಕುಟರ 'ಕುಟಾರೆ' ನೋ.

ಕುಟರಿ 'ಕುಟ್ಟರಿ' ನೋ.

ಕುಟರು (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿ. ೨. ಗುಡಾರ; ಡೇರೆ. [ಸಂ.]

ಕುಟಹಾರಿ (ನಾ). ನೀರು ತರುವ ದಾಸಿ; ತೊತ್ತು: ಕುಟಹಾರಿ ಚೈಟಂ ಚೇಟಿ ದಾಸಿಯೆನೆ ತೊತ್ತಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೪). [ಸಂ. ಕುಟಹಾರೀ]

ಕುಟಹಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಕುಟಹಾರಿ: "ಪ್ರೇಟಾ, ಚೇಟಾ, ಚೇಟೀ, ದಾಸೀ, ಕುಟಹಾರಿಕಾ – ಈ ೫ ತೊಱ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೩೩೪). [ಸಂ. ಕುಟಹಾರಿಕಾ]

ಕುಟಾಯಿಸು 'ಕೊಟಾಯಿಸು' ನೋ.

ಕುಟಾರೆ, ಕುಟರ (ನಾ). ೧. ಗುದ್ದಲಿ; ಸನಿಕೆ: ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಟಾರೆ ಮಣ್ಣು ಕಡಿಯುವ ರೈತರಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕುಟರ:** ೨. ಮರವನ್ನು ಕಡಿಯುವ ಸಾಧನ; ಕೊಡಲಿ: ವಟವೃಕ್ಷವನೂಂಕೆ ಪತಿತವಾಗುವುದೇನೋ ಕುಟರದಿಂ ಕಡಿಯಲುಬೇಕು (ಬಿಜ್ಜರಾ ೩-೨೩). [< ಸಂ. ಕುಠಾರ]

ಕುಟಿ$_1$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಬೊಕ್ಕೆ; ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆ: ಪೈಲಿಗೆ ಗಣ್ಣೊ ವಾತದಿಂ ಬಲಿದ ಕಣ್ಣೊ ಕುಟಿಯಗಣ್ಣೊ . . . ಕಣ್ಣಿದಕೆ ನಾಂ ತಿಳಿಯೆನೇನಂ ಮರ್ದನೆನುತ (ಮಹಾವಿ. ೭-೫೧). 'ಕುಟಿಕೆ' ಪರಾ. [< ಕುಟಿಕೆ ?]

ಕುಟಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿದುದು; ತಿರುವು. ೨. ಗುಡಿಸಿಲು; ಮನೆ; ನಿವಾಸ: "ಗೃಹಂ ಭವನಂ ನಿಕೇತನಂ ಕುಟಿ ಕುಲಂ ಶಾಲೆ . . . ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೪-೭); ರತಿಕಾಂತನೇಳ್ಗೆಯ ವರಕುಟಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೨೪); ಕುಟಿಯ ಮುಂದೆ ಕಿರುಪಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಾನೊಂಟಿ ಅಲೆಯುತಿದ್ದೆ (ಪಲಾನ. ೭೩). ೩. ಹೊಗೆ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ. ೪. ಹೂವಿನ ತುರಾಯಿ. [ಸಂ. ಕುಟಿ, ಕುಟೀ]

ಕುಟಿಕ$_1$, ಕುಟಕ$_1$, ಕುಟುಕ$_1$ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವವನು; ಕುಕ್ಕುವವನು. 'ಕಲ್ಲುಟಿಕ', 'ನೀರ್ಕುಟಿಕ$_1$' ಪರಾ. **ಕುಟಕ$_1$.** 'ಕಲ್ಲುಕುಟಕ' ಪರಾ. **ಕುಟುಕ$_1$.** 'ಕಲ್ಲುಕುಟುಕ' ಪರಾ. [< ಕುಟ್ಟು$_1$ + –ಇಕ]

ಕುಟಿಕ$_2$, ಕುಟಕ$_2$ (ನಾ). ಕೊಡುವವನು; ಎರೆಯುವವನು. 'ನೀರ್ಕುಟಿಕ$_2$' ಪರಾ. **ಕುಟಕ$_2$.** 'ಕೆಯ್ಗುಟಕ' ಪರಾ. [?]

ಕುಟಿಕೆ, ಕುಟಿಗೆ (ನಾ). ಗುಳ್ಳೆ. 'ಕಣ್ಣುಟಿಕೆ' ಪರಾ. **ಕುಟಿಗೆ:** ಸ್ತನಗಳು ಕುಟಿಗೆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯಿರಲು ದೂರಯಿರಲು ಅತ್ಯಂತ ತೋರವಾಗಿಯಿರಲು ಬಿದ್ದುಯಿರಲು ಶುಭವಲ್ಲ (ಸಾಮುಲ. ೧೨೬-೧೮). [< ಸಂ. ಗುಟಿಕಾ]

ಕುಟಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ಚುಚ್ಚು; ಕುಟುಕು (?): ಕುಟಿಕರಿಸುವ ಮಾತು ಕಟಕಿಯಾಗಿಹುದು (ಕಂಕ. ೪೩-೭). [?]

–ಕುಟಿಗ$_1$ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ: ಘನವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವನೀತ ನಿವಜಕೊಳಂಬಲ್ಲಿ ಕುಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೧); ಕುಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಕಲ್ಲುಟಿಗಂ, ನೀರ್ಕುಟಿಗಂ, ಮರಕುಟಿಗಂ, ಕಜುಂಕುಟಿಗಂ, ಕಟ್ಟಿಕುಟಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಕುಟ್ಟು$_1$ + –ಇಗ]

ಕುಟಿಗ$_2$ (ನಾ). = ಕುಟಿಕ$_2$. 'ನೀರ್ಕುಟಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಕುಟಿಗೆ 'ಕುಟಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಟಿಲ, ಕುಟಿಳ (ಗು). ೧. ಕೊಂಕಿದ; ಬಾಗಿದ; ನೇರವಲ್ಲದ: "ಭಂಗುರ ಮರಾಳಂ ಭುಗ್ನಮಾವಿದ್ಧಮೂರ್ಮಿಮತ್ ಕುಂಚಿತಂ ಕುಟಿಲಂ ನತಂ . . . ಎನಲು ಪೂರೆದ ಕೊಂಕಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೭). ೨. ಉಂಗುರುಂಗುರಾದ; ಗುಂಗುರಾದ. 'ಕುಟಿಲ ಕುಂತಲ' ಪರಾ. ೩. ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯ; ವಂಚನೆಯನ್ನುಳ್ಳ. (ನಾ). ೪. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕುಯುಕ್ತಿ; ಕುತಂತ್ರ: ಕುಟಿಲದ ವಸ್ತು ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದಡೇನು ಅದನೆಸೆದು ಪ್ರಾಣವ ಬೆರಸದನ್ನಕ್ಕ (ಮೋಳಿವಾ. ೧೧೭-೪೬೦); ಕುಟಿಲ ಕುಹಕ ಕ್ರೋಧ ಕ್ಷುದ್ರ ಮಿಥ್ಯೆ– ಇವನೆನ್ನ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲಿಂದತ್ತ ತೆಗೆದು ಕಳೆಯಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೬); ತರತರದ ಭಾವಜಟಿಲತೆಯ ಜಾಲ ಜೇಡನ ಕುಟಿಲದೊಳ್ ಜೀವಪುಳು ಸಿಲ್ಕಿದೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೩-೧೪೩). ೫. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಕಪಟಿ: ಆಟಮಟಿಗಂ ಗಾಳುವಿವಂ ಕುಟಿಲಂ ಲಂಪಟನೆನಿಪ್ಪವಂ ಮಾನಿಸನೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೬); ಕುಟಿಲನುಂ ಶಠನುಮವಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೯); ಕುಟಿಲನ ಭಕ್ತಿ ಕಿಸುಕುಳನ ವಿರಕ್ತಿ (ಸರ್ವವ. ೧೮೯-೬೧೫). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಚಂಚತ್ಪುಟ . . . ಕುಟಿಲ . . . ಜಯಾಳಮೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). **ಕುಟಿಳ:** ಕುಟಿಳ ಮೃದು ಘನಸ್ನಿಗ್ಧಕೇಶಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೨೬). [ಸಂ.]

ಕುಟಿಲಕುಂತಲ, ಕುಟಿಲಕುಂತಳ, ಕುಟಿಳಕುಂತಳ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಗೂದಲು; ಕೊಂಕಿದ ಕುರುಳು; ಸುರುಳಿ ಕೂದಲು: ಚೆಂದುಟಿ ಹವಳವು ಸುಲಿಪಲ್ಲು ಧವಳವು ನೀಲವು ಕುಟಿಲಕುಂತಲವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೮೭-೮೫). **ಕುಟಿಲಕುಂತಳ:** ನೀಲವು ಕುಟಿಲಕುಂತಳವು (ಇಂಚಾಪ. ೮೪-೨೭). **ಕುಟಿಳಕುಂತಳ:** ಆಡ ಪಾಲೊಳಿಂಬಾಗಿರಲೇ ಬುದಿನಂ ರಸಾಂಜನಂ ಬೆರಸದಱಿಂ ತಲೆಪೂಸೆ ಕುಟಿಳಕುಂತಳಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೫೧). [ಕುಟಿಲ + ಕುಂತಲ]

ಕುಟಿಲಕುಂತಲೆ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಕೂದಲುಳ್ಳವಳು: ಕುಮುದ ದಳಾಕ್ಷಿಯುಂ ಕುಟಿಲಕುಂತಲೆಯುಂ (ವಮುಸ್ವ. ೩-೧೨೪). [ಸಂ. ಕುಟಿಲಕುಂತಲಾ (ಕುಟಿಲ + ಕುಂತಲ + –ಆ$_2$)]

ಕುಟಿಲಕೋವಿದ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣ; ವಂಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ: ಸೆಱೆಯ ಕಳವಿನ ಕಾಲು ಕೀಲ್ಗಳನಾರುಬಲ್ಲರು ಕುಟಿಲಕೋವಿದರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೨೧). [ಕುಟಿಲ + ಕೋವಿದ]

ಕುಟಿಲಗರ್ಭ (ಗು). ಒಳಗೆ ಮೋಸವನ್ನುಳ್ಳ; ಕಪಟವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ: ವನಿತೆ ನಿಮ್ಮೊಡನೆಂತು ತೊಳಲುವಳನವರತ ಗಿರಿಗುಹೆಯ ಘಟ್ಟವನೆನುತ ನುಡಿದಳು ಕುಟಿಲಗರ್ಭದ ಗುಣದ ಬೆಳವಿಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೬೨). [ಕುಟಿಲ + ಗರ್ಭ]

ಕುಟಿಲಗಾಮಿ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ಹಾವು. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು; ದುರ್ಮಾರ್ಗಿ. ೧, ೨: ನಾಡಿಗರೊಳೆಲ್ಲರುಂ ಭೋಗಿಗಳ್ ಕುಟಿಲಗಾಮಿಗಳಲ್ಲು ಜೈವಾತೃಕರ್ ದೋಷಾಕರರಲ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೨೨). [ಸಂ. ಕುಟಿಲಗಾಮಿನ್]

ಕುಟಿಲಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ್ತಿ; ವಂಚಕಿ. [ಕುಟಿಲ + -ಕಾಜ + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕುಟಿಲತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕುಯುಕ್ತಿ; ಕುತಂತ್ರ: ನೀನವಿವೇಕಿತನದಲಿ ಮಗನ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಸಾಕಿ ಕಲಿಸಿದೆ ಕುಟಿಲತನವನು ಕುಹಕವಿದ್ಯೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫). [ಕುಟಿಲ + -ತನ]

ಕುಟಿಲತೆ (ನಾ). = ಕುಟಿಲತನ: (೬). [ಸಂ. ಕುಟಿಲತಾ]

ಕುಟಿಲತ್ವ (ನಾ). = ಕುಟಿಲತನ: (೬). [ಸಂ.]

ಕುಟಿಲಭಾವ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೊಂಕು: "ಕೊಂಕು ಬಿಂಕು" (ಚತುಃ ೬. I, ೮). ೨. ವಂಚನೆ; ಮೋಸ. [ಕುಟಿಲ + ಭಾವ]

ಕುಟಿಲವಿದ್ಯ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ಆ ಯುವತಿಯರು . . . ಕುಟಿಲವಿದ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ತನ]ದಿ ಮಾಯೆಗಳ ಹಣ್ಣುವರು (ನಳಚ. ೩-೨೩). [ಕುಟಿಲ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕುಟಿಲಾಂಗ (ನಾ). ಮೋಸವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ರೀತಿ; ವಂಚನೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಉಪಾಯ: ಬರಿಯ ಬೇಟದತಿ ಕುಟಿಲಾಂಗ ದೊಲವುಗಳ ವಾರನಾರೀಜನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೬). [ಕುಟಿಲ + ಅಂಗ$_1$]

ಕುಟಿಲಾಲಕ, ಕುಟಿಳಾಳಕ (ನಾ). = ಕುಟಿಲಕುಂತಲ: ರೋದನ ಮುಣ್ಮೆ ಪೊಣ್ಮೆ ಕುಟಿಲಾಲಕಮಂ ಪಿಡಿದೀೞ್ದು ತಂದು ಮಂದೋದರಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೦೩). **ಕುಟಿಳಾಳಕ**: ಸಾಂದಾಜಿಸಲ್ಕೆ ಪರಪಿದ ಕುಟಿಳಾಳಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ದ ಶೀಕರೋದಕಮೆನೆ ಕರ್ಬುರಿತವಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೩). [ಕುಟಿಲ + ಅಲಕ]

ಕುಟಿಲಾಶಯ, ಕುಟಿಳಾಶಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮನಸ್ಸು; ವಕ್ರವಾದ ಬುದ್ಧಿ: (೬). **ಕುಟಿಳಾಶಯ**: ೨. ವಕ್ರಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: "ಕುಚರಃ, ಕುಟಿಳಾಶಯಃ – ಈ ೨ ವಕ್ರಬುದ್ಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೩೫). [ಕುಟಿಲ + ಆಶಯ]

ಕುಟಿಲಾಳಕಿ, ಕುಟಿಳಾಳಕಿ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಕೂದಲನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಕುಟಿಲಾಳಕಿಯು ಚಂದ್ರಮುಖಿಯು ವರವಟಫಲಾಧರೆಯು (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೬). **ಕುಟಿಳಾಳಕಿ**: ಅರಿಬರ್ ಕುಟಿಳಾಳಕಿಗೊಲ್ದು ಕಂಕಣಂಗಳನಿಟ್ಟರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೫೬). [< ಸಂ. ಕುಟಿಲಾಲಕಾ]

ಕುಟಿಲೆ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರ್ತಿ; ಕಪಟಸ್ವಭಾವದವಳು: ದಿಟ್ಟಯರು ಕುಟಿಲೆಯರು ಕುಹಕದ ಘಟ್ಟಿಯರು (ಬಸವು. ೪೦-೫೬). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕುಟಿಲೆ ಕಂಟಕಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫). [ಸಂ. ಕುಟಿಲಾ]

ಕುಟಿಲೋದ್ಧಾರ (ನಾ). ಕುಟಿಲತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವವನು; ಅತಿವಂಚಕ: ಕ್ರೂರರವಗುಣದ ಕುಟಿಲೋದ್ಧಾರರ್ ಪರಮಾರ್ಥ ಮಾರ್ಗ ಕಂಟಕರೂಪರ್. . . ಷಡ್ವಿಧ ಚೋರರ್ ನಡೆತಂದರಿರದೆ ಬೇಹಿಗೆ ಬೇಗಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೨-೧೧೦). [ಕುಟಿಲ + ಉದ್ಧಾರ]

ಕುಟಿಳೆ 'ಕುಟಿಲ' ನೋ.

ಕುಟಿಳಕುಂತಳ 'ಕುಟಿಲಕುಂತಲ' ನೋ.

ಕುಟಿಳಾಶಯ 'ಕುಟಿಲಾಶಯ' ನೋ.

ಕುಟಿಳಾಳಕ 'ಕುಟಿಲಾಲಕ' ನೋ.

ಕುಟಿಳಾಳಕಿ 'ಕುಟಿಲಾಳಕಿ' ನೋ.

ಕುಟೀಚಕ (ನಾ). ೧. ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂನ್ಯಾಸ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಮಗನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವವನು: "ಆ ಯತಿಗಳೊಳು ಶಿಖಾಯಜ್ಞೋಪವೀತಿಯಾಗಿ ತ್ರಿದಂಡ ಕಮಂಡಲು ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರ ಕಾಷಾಯಾಂಬರ ಪಾದುಕೆಗಳುಳ್ಳಾತನಾಗಿ . . . ಸ್ವಜಾತಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಪುತ್ರ ಬಂಧ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಮಂ ಪಡೆದು ಭುಂಜಿಸಿ ಶಿವಯೋಗಿಯಾಗಿರ್ಪಾತನೇ ಕುಟೀಚಕ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಿವೇಕ. ೧೪೫). ೨. ಊರೂರು ಸುತ್ತಿ ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಲ್ಲುವವನು. [ಸಂ.]

ಕುಟೀರ (ನಾ). ಗುಡಿಸಿಲು; ಜೋಪಡಿ; ಸಣ್ಣಮನೆ: ನಾಳೆ ಸಾಯಂಕಾಲ ನನ್ನ ಕುಟೀರಕ್ಕೆ ಬರಬಲ್ಲೆಯಾ ತಂಗಿ (ಬಾಣಳ. ೪೦೪); ಎಡಬದಿಗೆ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಕುಟೀರವೊಂದಿದೆ (ಪುನರು. ೨೬೫). [ಸಂ.]

ಕುಟೀರಕ (ನಾ). = ಕುಟೀರ: ಎಜಗಿರ್ದುವು ಪಟ್ಟಿದಂಗಳುತ್ಕೀಸರ ಕೋಟಿ ಸಂಕಟ ಕುಶೀಶಯ [ಕೋ]ಶ ಕುಟೀರಕಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ४-೪೭). [ಸಂ.]

ಕುಟು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಡಲೆ ಮೊದಲಾದ ಬಿರುಸಾದ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವ ಶಬ್ದ: (೬).

ಕುಟುಂಗಕ (ನಾ). ೧. ಬಳ್ಳಿಮಾಡ; ಲತಾಮಂಟಪ. ೨. ಚಪ್ಪರ; ಹಂದರ. ೩. ಗುಡಿಸಲು. ೪. ಕಣಜ. [ಸಂ.]

ಕುಟುಂಬ (ನಾ). ೧. ಮನೆತನ; ವಂಶ. ೨. ಮನೆಯೊಳಗಿರುವ ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಸಂಬಂಧಿಕರು; ಸಂಸಾರ: ಸಿಲ್ಕದ ವಿರೋಧಿ ಕುಟುಂಬವಿುಜುಂಬುಗೊಂಡಡಂಗದ ಖಳರನ್ನಮಂಡಳದೊಳಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೫); ಇವಂ ತನ್ನಯ ಕುಟುಂಬಮುಂ ಸಲಹಲಾಜದೆ ಬಿಟ್ಟು ಪೋದಂ (ಜಿಬಪು. ೫೬-೩೮); ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕುಟುಂಬವೇ ಮೊದಲ ಶಾಲೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೮೩). ೩. ಮನೆಯ ಯಜಮಾನಿ; ಹೆಂಡತಿ: ತಮ್ಮ 'ಕುಟುಂಬ' ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿಯೇ ಹುಡುಗಿಯೊಂದಿಗೆ ಊರಿಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದ್ದಾರೆ (ಇಪ್ಪಕ. ४೬೫); ತನ್ನ ಕುಟುಂಬ ಚಂಪಾಯಮ್ಮಣ್ಣಿಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು (ಒಡೆಕ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಕುಟುಂಬಭರಣ (ನಾ). ಕುಟುಂಬದ ಪೋಷಣೆ: ಅವರು ಇಂಗ್ಲೀಷು ಕಲಿತಿದ್ದು ಕೇವಲ ಕುಟುಂಬಭರಣಕ್ಕೆಂದು (ರಾಮಾಸಿ. ೮೩). [ಕುಟುಂಬ + ಭರಣ]

ಕುಟುಂಬಲಾಂಛನ (ನಾ). ಮನೆತನದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುರುತು: ಅವನು ತಕ್ಷಣವೆ ಕುಟುಂಬಲಾಂಛನ ತುತ್ತತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ . . . ಜೋಡಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೧೧೭). [ಕುಟುಂಬ + ಲಾಂಛನ]

ಕುಟುಂಬವತ್ಸಲ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೆಂದರೆ ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಕುಟುಂಬವತ್ಸಲರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೯೨). [ಕುಟುಂಬ + ವತ್ಸಲ]

ಕುಟುಂಬವ್ಯಸನ (ನಾ). ಕುಟುಂಬದ ವ್ಯಸನ: ಹುಸಿಯದಾಪ್ತನ ಬಹು ಕುಟುಂಬವ್ಯಸನವುಳ್ಳನ ಮಾಳ್ಪುದೈ ಭಂಡಾರರಕ್ಷಕನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೯೦). [ಕುಟುಂಬ + ವ್ಯಸನ]

ಕುಟುಂಬವ್ಯಾಪೃತ (ನಾ). ತನ್ನ ಮನೆತನವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಯಜಮಾನ: "ಆಭ್ಯಾಗಾರಿಕಃ, ಕುಟುಂಬವ್ಯಾಪೃತಃ-ಈ ೨ ಮನೆವಾರ್ತೆಯೊಳಿರ್ಪವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೨). [ಕುಟುಂಬ + ವ್ಯಾಪೃತ]

ಕುಟುಂಬಸ್ಥ (ನಾ). ಗೃಹಸ್ಥ; ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಕುಟುಂಬವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಕುಟುಂಬಿ (ನಾ). ೧. ಕುಟುಂಬವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನೆಯ ಯಜಮಾನ; ಗೃಹಸ್ಥ: ಕುಟುಂಬಿಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಬಲ್ಲರು (ರಾಮಾನಿ. ೧೧೩). ೨. ಸಂಸಾರವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಪೋಷಿಸುವವನು: "ವ್ಯಾಪೃತಂ ಕುಟುಂಬಿಯೆನಲ್ಕೆ ಮನೆವಾರ್ತೆಯುಳ್ಳನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೧೨). ೩. ಕೃಷಿಕ; ಭೂಮಿ ಸಾಗುಮಾಡುವ ಒಕ್ಕಲಿಗ: "ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಃ . . . ಕುಟುಂಬೀ- ಈ ೫ ಗೆಯ್ವೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೦); "ಕೃಷಿಕಂ ಕುಟುಂಬಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ ಕರ್ಷಕಂ ಕೃಷಿಯಮಾಳ್ವೊಕ್ಕಲಿಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯೯-೧); ಕ್ರೋಶದ್ವಿಕ್ರೋಶ ಸೀಮಾಭಾಗ ಯೋಜನ ಪಂಚಶತ ಕುಟುಂಬಿ ಕುಲಾನಿರ್ಭಾವಿತಾಧಮೋತ್ತಮ ಭೇದಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩ ವ). [ಸಂ. ಕುಟುಂಬಿನ್]

ಕುಟುಂಬಿಕ (ನಾ).= ಕುಟುಂಬಿ ೩: ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಒಬ್ಬ ಕುಟುಂಬಿಕನು ಅವನಿಗೆ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೆ . . . ಒಂದು ಪರ್ಣಶಾಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು (ಬುದ್ಧಜಾ. ೯೬). [ಸಂ.]

ಕುಟುಂಬಿಗ (ನಾ). ೧. = ಕುಟುಂಬಿ ೧: ತುಂಬಿದ ಮನೆಯು ಕಿಚ್ಚಿಂಪಾವರಿಸಿಯುಂಗೊಳಲೊಳಗಿಪ್ಪ ಕುಟುಂಬಿಗನು ಮಡದಿಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದುವಂ ಬಿಟ್ಟು ತಾನುಳಿದೋಡುವಂತೆ (ವಿವೇಕ. ೧೫). ೨.= ಕುಟುಂಬಿ ೩: ಮಳೆಯ ಬರವನಾರಯ್ವ ಕುಟುಂಬಿಗನಂತೆ (ಸಸಾರ. ೬೩೭-೧೪); ಕುಟುಂಬಿಗನಿಂತೆಂದನೆಮ್ಮಯ್ಯನಯ್ಯನಾದಿಯಾಗಿ ಯಿಾಕೆಯ್ಯನುಳುವೆವು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨-೧೬ ವ). [< ಸಂ. ಕುಟುಂಬಿಕ]

ಕುಟುಂಬಿನಿ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ; ಹೆಂಡತಿ: ದೇವಿಲನೆಂಬ ಗ್ರಾಮಕೂಟಂಗಂ ಆತನ ಕುಟುಂಬಿನಿ ವಸುಮತಿಗಂ ಧನಶ್ರೀಯೆಂಬ ಮಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಆದಿಪು. ೩-೩೮ ವ); ನೀಂ ಬೇಡಾದೊಡೆ ನಿನ್ನ ಕುಟುಂಬಿನಿಯುಂ ಕಯ್ಪೆ ಸೋರೆಯ ಕುಡಿಯೇಂ ಮಿಡಿಯೇನೆಂಬಂತೆ ದರಸಿಯಾದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨೮). [ಸಂ. ಕುಟುಂಬಿನೀ]

ಕುಟುಕ₁ 'ಕುಟುಕ₁' ನೋ.

ಕುಟುಕ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು (?): ಕೊಡಚಿಯುಟ್ಟಿದುದನು ನೀರೊಳು ಕೆಡೆದುದಪದುಯೆಂಬಾಗ ಕುಟುಕನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಬುದ ದೊರ್ಮೆ ಮತ್ತಾ ಖಗನು ಬಂದೆಜಿಗೆ ಬಿಡುವುದೆ ಕುಟುಕನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೮೪). [< ಕುಟುಕು ?]

ಕುಟುಕಿಸು, ಗುಟುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ನುಂಗು; ಕುಡಿ: (ಕಿ). **ಗುಟುಕಿಸು:** "ಧಲತೀತಿ ಗುಟುಕಿಸಿದಪುದೆಂಬುದು" (ಕಾಶಕೃ. ೫೦); ನುಂಗುವಾಗ ಒಂದು ಗುಟುಕಿಸುವಾಗ ಎರಡು (ವಚಶಾ. II, ೨೪೭); ಪುಟದ ಸಕ್ಕರೆಯನು ತನಿವಾಲಿನೊಳು ಸೂಸಿ ಗುಟುಕಿಸುವಂತೆ ಸಂಗೀತಾ (ಭರಚ. ೨೫-೧೨). [ಕುಟುಕು₃ + -ಇಸು₁]

ಕುಟುಕು₁, **ಕಟುಕು**₁, **ಕುಡುಕು**₁ (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು: ಪಿಕಾಳಿ ಕುಟುಕಲ್ ಸೊನೆ ಬಿಂದುಗಳೊಪ್ಪುವಾವ್ರು ಧಾತ್ರೀಜದಿಂ (ದಶಕು. ೬-೮); ನೇಲ್ವ ನೆಲವಿನೊಳ್ ಮೊಸರ್ಗಂಡಲಂ ಕಂಡು ಕಡೆಗೋಲಂ ನೆಗಪಿ ಕುಟುಕುವಿನಂ (ಚಕವಂ. ೬೯-೧೦); ತಮಟೆಯನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ ನಾಲ್ಕಾರೇಟನು ಕುಟುಕಿ ಆಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೯). **ಕಟುಕು**₁: ಮುದಿಸೂಳೆಗೊಬ್ಬ ಎಳೆಸೂಳೆ ಕಟುಕಿದಳು (ಜೀವಲ. ೪೪); ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಹಗರಣ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಗೂ ನಾನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದು ಇಷ್ಟೇನೆ? ಎಂಬ ಅಸಮಾಧಾನ ಅವಳ ಅಂತರಂಗವನ್ನೇನೂ ಕಟುಕದಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೪). **ಕುಡುಕು**₁: "ಕುಡುಕು – ಚಂಚುಘಾತನೇ (ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕುಕ್ಕು)" ಧಾನ್ಯಾದಿ ದ್ರವ್ಯೇ ಚ (ಗುಟುಕು)" (ಶಮಧಾ); ಆ ತರುವಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯ ಹಣ್ಣುಹುಟ್ಟೆ ಅಪ್ಪುವಿನ ಪಕ್ಷಿ ಬಂದು ಮೆಟ್ಟಿ ಕುಡುಕಲಾಗಿ (ವಚಸಂ. ೫೫೮-೧೪); ಕುಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಕಿ ಸವಿದುಟಿಯಂ (ಜಯಕಾ. ೮-೪೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಡುಕ್ಕು; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟುಕ, ಕೊಡುಕ್ಕ; ತುಳು. ಕೊಪುನಿ; ಕೊಡ. ಕೊಟ್ಟ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಕೊರ್ಕ್; ಪರ್ಜಿ. ಕೊಡ್ಕ್]

ಕುಟುಕು₂, **ಕುಟುಕ್ಕು**, **ಕುಡುಕು**₂, **ಗುಟಕು**, **ಗುಟುಕು** (ನಾ). ೧. ತುತ್ತು; ಒಂದು ಸಲ ಬಾಯಿತುಂಬ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಆಹಾರ; ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮರಿಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಚಂಚುವಿನಿಂದ ನೀಡುವ ತುತ್ತು: ಅಂತಾತನೆನಗೆ ಕುಟುಕನಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕುದಂ ತನಗಶನಮಂ ಮಾಡಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಮಿರೆಯಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩೬); ತಾಯಿಯಿತ್ತ ಕುಟುಕಕೊಂಡು (ಅವರೀ. ೩೦); ಹಂಸೆಗೆ ಪಾಲ್ಗುಡಿಸೆಂಬ ಕೀರಂಗೆ ಕುಟುಕನಿಕ್ಕೆಂಬ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೩೬). ೨. ಒಂದುಸಲ ಕುಡಿಯುವಷ್ಟು: ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಟುಕು ನೀರೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕುಟುಕ್ಕು:** ೧. ಸವಳದೆ ಕುಟುಕ್ಕಿನೊಳಗಿಂದ್ರವಾರುಣಿಯ ಬೀರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೫೩). **ಕುಡುಕು**₂: ೧. ಮಱುದಿವಸಂ ತತ್ತಿಗಳಂಪೆತ್ತು ಬಱಿಕ್ಕೆ ನಿಜಪ್ರಾಣೇಶ್ವರನುಂ ತಾನುಂ ಕುಡುಕಂ ಕೊಳಲಡವಿಗೆ ಪೋಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೦-೪); ತಾಯ ಬಾಯ ಕುಡುಕಂ ಕೊಂಡು (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೯೨ ವ); ಉಕ್ಕೆವದಿಂ ಕುಡುಕೆಂದು ತಂದು ಚಂಚೂವಿವರಕ್ಕೆ ಮಾಣಿಕದ ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೬೩). **ಗುಟಕು:** ೨. ಆ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಟಕು ನೀರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಗುಟುಕು:** ೧. ಆಕೆಯೆಂಬ ಗು[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಟುಕನಿಕ್ಕಿ ಹೇಸದೆಕೊಂದೆಯಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೬-೨೧); ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳು ತಾವರೆಯ ಬೀಜವ ಗುಟುಕಿಕ್ಕಿಕೊಂಬಂತೆ (ಭರಚ. ೧೧-೭೬); ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಗುಟುಕ ಸೆಳೆವಗಿಳಿವಜಿಗಳ ರೀತಿಯ ಕಂಡಳಾ ಕಾಂತೆ (ಕಂಸವಿ. ೪-೯೭).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಗುಟುಕ, ಗುಟುಕು; ತೆಲು. ಗುಟಕ, ಗುಟುಕು, ಗುಡುಕ್ಕು. / ಮರಾ. ಗುಟಕಾ]

ಕುಟುಕುಗೊಳ್, ಕುಡುಕುಗೊಳ್, ಕುಡುಕುಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕುಟುಕು; ಕುಕ್ಕಿ ತಿನ್ನು; ತುತ್ತುಗೊಳ್ಳು; ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸು: ನೇಸರ್ಮೂಡಲೊಡನೆ ಗೂಡುಗಳಿಂಗಿಳಿಗಳೆಲ್ಲಂ ಕುಟುಕುಗೊಳಲೆಂದು ಪೋಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೦). ೨. ನುಂಗು: ಸಾರ್ತಂದಗಲ್ಪ ಉರ್ಚಿದ ಕಟ್ಟಿಲೆಯಂ ಕುಟುಕುಗೊಳ್ವ ಕೋಕದ್ವಯಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೩೪); ಮನುಜರಂ ತಡೆಗಡಿದು ಕುಟುಕುಗೊಂಟೆನು ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದೊಳು (ಘೋರಾಸು. ೩-೮). **ಕುಡುಕುಗೊಳ್:** ೧. ಕುಡುಕುಗೊಳ ಪೋಪ ಶಕುನಿಗಳೊಡವೋಗಲ್ ಜನಕನಾಜಿದಿರ್ದೊಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೧). **ಕುಡುಕುಗೊಳು:** ೧. ಕುಡುಕು ಗೊಳುತಿರ್ಪ ಪಕ್ಕಿವಿಂಡಂ (ನಳಚಂ. ೫೨೬); ಸಿಡಿದ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳನಾಯಿದು ಕುಡುಕುಗೊಂಡವು ಕಾಗೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೩). [ಕುಟುಕು₂ + ಕೊಳ್₁]

ಕುಟುಕುಜೀವ (ನಾ). ಈಗಲೋ ಆಗಲೋ ಹಾರಿಹೋಗಲಿರುವ ಜೀವ; ಕುಟುಕುಟು ಎನ್ನುತ್ತಿರುವ ಜೀವ: ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಕುಟುಕುಜೀವ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿತ್ತು; ಉಸಿರಾಡುವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಗಿ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೩೦೭); ಸಮಸ್ತ ಪಂಡಿತರೂ . . . ಎಲ್ಲಿಯೋ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಕುಟುಕುಜೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೭೧).
[ಕುಟುಕು₂ + ಜೀವ]

ಕುಟುಕುದಂಬುಲ, ಕುಡುಕುದಂಬುಲ, ಗುಟುಕುತಂಬುಲ (ನಾ). ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಟ್ಟು ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ; ಕುಟುಕು ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ: ಲಲನೆ ಬಂದವುರ್ದಪ್ಪಿ ಕುಟುಕುದಂಬುಲವಿತ್ತು ಕುಸ್ತರಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೨-೭೦); ಲವಲವಿಕೆಯೊಳೀವ ಕುಟುಕುದಂಬುಲಮೆಂಬುದವರೊಳೊಪ್ಪಿರ್ದುದು (ನಾಗಕು. ೫-೨೧); ನೆರವ ನೇಹಂಗೈವ ಕುಟುಕುದಂಬುಲಕೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆವ (ನಂದಿಮಾ. ೨೩-೨೩). **ಕುಡುಕುದಂಬುಲ**: ನುಣ್ಗಲ್ಲವ ಪಿಡಿದು ಬಾಯೊಳು ಬಾಯನಿಟ್ಟು ಕುಡುಕುದಂಬುಲಮಂ ಸವಿಯಂ ತಟ್ಟುವ ತನಿಗಲೆಯುಪಚರದಿಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೫೩); ನುಣ್ಗಲ್ಲವ ಪಿಡಿದು ಬಾಯೊಳು ಬಾಯನಿಟ್ಟು ಕುಡುಕುದಂಬುಲವಿಕ್ಕಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೪೭). **ಗುಟುಕುತಂಬುಲ**: ರಂಜಿಪ ರತಿಯೊಳು ಗುಟುಕುತಂಬುಲ ರುಚಿ ಸಂಜೀವನವೆಂದು ತಿಳಿದು (ಮೋಹತ. ೪-೧೦); ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಮುಡಿವಿಡಿದು ಗುಟುಕುತಂಬುಲವಿಕ್ಕಿ ಜಿಹ್ವೆಯಿಂ ದುಣಿಸಬಲ್ಲೆನು (ಗುಭಜ. ೯-೨೮). [ಕುಟುಕು$_3$ + ತಂಬುಲ]

ಕುಟುಕುಮಾತು (ನಾ). ಚುಚ್ಚುಮಾತು; ಕಟಕಿ: ತನ್ನ ಕುಟುಕು ಮಾತು ಹಿಂಬದಿಯ ಟೀಕೆ ಸಾಗಿಸಿದ್ದ ನಂಜುಂಡ (ಬಣ್ಣಮಾ. ೧೫೫). [ಕುಟುಕು$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕುಟುಕುಮುಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಚುಚ್ಚುವ ಮುಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ತೊಂದರೆ; ಕಿರಿಕಿರಿ: "ನನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಿಮಗೆ ಕುಟುಕುಮುಳ್ಳಾಗಿದೆಯೇನಪ್ಪಾ?" ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಕೇಳಿದರು (ರಾಗಿಣಿ. ೫). [ಕುಟುಕು$_1$ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್)]

ಕುಟುಕ್ಕು 'ಕುಟುಕು$_2$' ನೋ.

ಕುಟುಪು (ನಾ). (?): ಸಿಡಿಲ ಪೊಡವು ಘುಡುಘುಡಿಸುತ ಮಿಂಚಿನ ಕುಟುಪು ಮೋಡದಿ ಹೊಳೆ ಹೊಳೆದು ಬಿಡದೆ ಸುರಿವ ಮಳೆಯಲಿ ತರುಮೂಲದಿ ತಡೆದಿರ್ದನಾ ಮುನಿರಾಜ (ಅನಂಚ. ೪-೫೧). [?]

ಕುಟುರವಕ್ಕಿ (ನಾ). 'ಕುಟುರ್' ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಹಕ್ಕಿ; ಪಾರಿವಾಳ (?): ಸಳವಂ ಕುಟುರವಕ್ಕಿಯುಂ ಬಿಡದಿರದೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ತೆಳ್ಪಟ್ಟು ತೊಡೆವಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೯-೫೬೪). [< ಕುಟುರು$_2$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುಟುರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪಾರಿವಾಳದ ಹಾಗೆ ಧ್ವನಿಮಾಡು: ನಾರಾಯಣ ಆಕೆಯ ಕಿವಿಯೊಳಕ್ಕೇ ಕುಟುರುತ್ತಿದ್ದ (ರಂಗವ. ೨೩). [?]

ಕುಟುರು$_2$, ಗುಟರು, ಗುಟುರು$_3$, ಗುಟ್ಟುರು (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಗು: ಮಾಡಿನ ಸೂರಿನ ಮೇಲಿದ್ದ ಕಾಗೆ ಕುಟುರು ಹಾಕಿದಾಗಲೇ "ಏಕೋ ಅಪಶಕುನದ ಸೂಚನೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ" ಎಂಬ ಭಯ ಅವನನ್ನು ಆವರಿಸಿತು (ಪದ್ಮಸ. ೧೬೭). ೨. ಎತ್ತು ಅಥವಾ ಹೋರಿಯ ಡುರುಕು. **ಗುಟರು**: ೨. ಬಸವಣ್ಣನ ಮುಂದೆ ಹುಲ್ಲು ಹಾಕಿಸಲು ಅದು ಅದನ್ನು ತಿಂದು ತೇಗಿ ಗುಟರು ಹಾಕಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೫೩). **ಗುಟುರು$_3$**: ೨. ಗುಟುರು ಹಾಕುವಂತೆ ಹೂಂಕಾರ ಮಾಡಿದನು (ಎಳೆಕ. ೨೫); ಮೃಗಶಿರ ಮಳೆ ಬಿದ್ದರೆ ಮುದಿಯೆತ್ತು ಗುಟುರು ಹಾಕುತ್ತದೆ (ಗಾದೆ). **ಗುಟ್ಟುರು**. 'ಗುಟ್ಟುರಿಕೆ' ಪರಾ. [?. / ತುಳು. ಕುಟ್ರು]

ಕುಟುರು$_4$ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೆನ್ನೆ; ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಉಬ್ಬಿರುವಿಕೆ: ಅವಳ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕುಟುರು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [?]

ಕುಟ್ಟಕ (ನಾ). ೧. ಗುಣಿಸುವ ಸಂಖ್ಯೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಣಿತ: ಈಗ ನಾವು ಬೀಜಗಣಿತವೆಂದು ಕರೆಯುವುದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಗುಪ್ತನು ಕುಟ್ಟಕವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ (ಗಣಿಚ. ೨೯೧). ೩. ಪುಡಿಮಾಡುವುದು: ಕುಟ್ಟಕ ಎಂದರೆ ಪುಡಿಮಾಡುವುದು (ಗಣಿಚ. ೨೯೧). ೪. ಪುಡಿಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಕುಟ್ಟಿದ ಅಕ್ಕಿ: ಎಲೆಗಳಿಂದೆಯುಂ ಕುಟ್ಟಕ್ಕಿಗಳಿಂದೆಯುಂ ಪಲ್ಗಳಿಂದಂ ಸುಲಿದ ಧಾನ್ಯಂಗಳಿಂದೆಯುಂ. . .ದೇಹಧಾರಣೆಯ ನೆಸಗುತ್ತಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೧೭-೧೧೫); ಪಟ್ಟಣದ ಹಾದೀಲಿ ಕುಟ್ಟಕ್ಕಿ ತೊಳ್ಳೋಳೆ (ಹುಟ್ಟಪ. ೫೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ದುಗ್ಧಬೀಜ - ಹಾಲುಗುಂಬಳ, ಕುಟ್ಟಕ್ಕಿ" (ಓಷಧಿ. ೭೮). [ಕುಟ್ಟು$_1$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುಟ್ಟಣ, ಕುಟ್ಟಣಿ$_1$, ಕುಟ್ವಾಣಿ (ನಾ). (ಎಲೆ ಅಡಕೆಯನ್ನು) ಕುಟ್ಟುವ (ಹಿತ್ತಾಳೆ ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿಣದ) ಸಾಧನ. **ಕುಟ್ಟಣಿ$_1$**: "ಕುಟ್ಟಣಿ, ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಲಬತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಮೋಟು ಹಾರೆಯಂತಹ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ" (Pestle. ಇಂಕನಿ). **ಕುಟ್ವಾಣಿ**: ಎಲೆ ಅಡಿಕೆಯ ಕುಟ್ವಾಣಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಅವಳು ಒಳಗೋಡಿದ್ದಳು (ಅಲ್ಪವಿ. ೧೩೨). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಟನ]

ಕುಟ್ಟಣಿ$_1$ 'ಕುಟ್ಟಣ' ನೋ.

ಕುಟ್ಟಣಿ$_2$ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ. [< ಸಂ. ಕುಟ್ಟನೀ, ಕುಟ್ಟನೀ]

ಕುಟ್ಟಣಿಗೆ (ನಾ). = ಕುಟ್ಟಣ: ಮುದುಕನು ಕುಟ್ಟಣಿಗೆಯಿಂದ ಎಲೆ ಅಡಕೆ ಕುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಕುಟ್ಟಣಿ$_1$ + -ಗೆ]

ಕುಟ್ಟನ (ನಾ). ೧. ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ. ೨. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ: ಕುಟ್ಟನ . . . ದುರ್ಭೋಗ್ಯ ನಾನಾ ವಿಧಾ ಸಂಖ್ಯಾತತೀವ್ರ ವೇದನಾರೂಪಂಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೧); ನಿಲಿಸೀ ರಂಗದ್ವಾರಕೆ ಬಲಕೃಷ್ಣರ್ ಬರ್ಕುಮವರನೀ ಯಾನೆಯ ಕೈಗೊಲೆ ಕೋಟಿಗ್ಗಳಿಱತದಿಂ ಪದತಲ ಕುಟ್ಟನದಿಂದಮುಱಿವ ನೆಯ್ದಿಸು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೫-೨೦). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟಮಿತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಯಿಕೆಯ ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಶೃಂಗಾರ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಕರನ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ವಿರೋಧವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವಿಕೆ: ಅದಯಾಲಿಂಗನ ದಂತಚ್ಛದ ಕೇಶಗ್ರಹಣಮತನುಕೇಲೀವಿಭವಂ ಮೃದು ಕಠಿನಾತ್ಮಕಮಂತದು ಸುದತಿಗೆ ಕುಟ್ಟಮಿತಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೨-೭೨). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟರಿ, ಕುಟರಿ (ನಾ). ಕುಪ್ಪೆ; ರಾಶಿ; ಗುಪ್ಪೆ: ಹೊಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಕುಟ್ಟರಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಬಾರದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೧); ಹೊಟ್ಟನ ಕುಟ್ಟರಿಯ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಪೂಜೆಮಾಡಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೨). **ಕುಟರಿ**: ಹೊಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಕುಟರಿ . . . ಮುಳಗಲಕಂಟಿ ಮುಂತಾದ ಗಡಿಗಳಿದ್ದರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೫). [< ಕುತ್ತಱು ?]

ಕುಟ್ಟವಳಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುವಳಿ (?): ಈ ಗ್ರಾಮುಗಳು ರೇಖೆಪ್ರಮಾಣಿಗೆ ನಷ್ಟವಾದ ಸಂಬಂಧ ರೂಪುವಮಾಡಿ ಕುಟ್ಟವಳಿಯುಮಾಡಿಕೊಂಡ ಈ ಇಂನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ವರಹನನೂ ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೧೨೩; 1641). [?]

ಕುಟ್ಟಹಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಕುಟಹಾರಿಕೆ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕುಟಹಾರಿಕಾ]

ಕುಟ್ವಾಣಿ 'ಕುಟ್ಟಣ' ನೋ.

ಕುಟ್ಟಿ$_1$ (ನಾ). ಮಗು; ಹುಡುಗ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸಿಯಗೆಲ್ಲ ಉರಾಳ್ವಿ ಕೆಜೂಗ್ರೋರ್ಳೆ ಅ××× ಕುಟ್ಟಿ ಬಾಗೆ ಊರೇಱಿನುಳ್ಳೈಱಿದು ವಿಟ್ಟೋರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೯-೪; 780); ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಈ ಭಿಲ್ಲರ ಕುಟ್ಟಿಗಳ ಹೆಮ್ಮೆ ಹಾರಾಟಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ (ಕೋಟಿಚ. ೩೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕುಟ್ಟಿ]

ಕುಟ್ಟಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಚಿಕ್ಕಗೂಟ; ಬೆಣೆ; ಚಿಣ್ಣಿ: ಆ ತೂತುಗಳೊಳಗೆ ಅಡ್ಡ ಸೇರುವಂತೆ ನಾಲ್ಕೈದು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೋಲುಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಗಿಯಲು ಬೇರೆ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ 'ಕುಟ್ಟಿ'ಗಳು (ರಕ್ತರೂ. ೨). 'ಕುಟ್ಟಿದೊಣ್ಣೆ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕುಟ್ಟಿ]

-ಕುಟ್ಟಿ$_3$ (ನಾ). = -ಕುಟಿಗ$_1$. 'ಮರಕುಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಕುಟ್ಟು$_1$+-ಇ$_2$]

ಕುಟ್ಟಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ: (ತ). [ಕುಟ್ಟು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕುಟ್ಟಿಕೆ$_2$, ಕುಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ: ನವಮಾಸದೊಳಗೆ ಮಧ್ಯಂ ಧವಳಚ್ಛವಿಯಾಗೆ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮವೆರಡುಂ ಧವಳಂಗಳಾಗೆ ಕುಟ್ಟಿಕೆಲವು, ನಿಡಿಯುವು (ಅಶ್ವವೈ. ೫-೧೦); ತಳದೊಳು ಕುಟ್ಟಿಕೆಯೊಳು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣನೀರು ಬಿಡುವ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ (ಅಶ್ವವೈ. ೧೩-೨೧ ಟೀಕು). **ಕುಟ್ಟಿಗೆ:** ಬಿದಿರದು ಮೈಯನಣಂ ತಾಂ . . . ಕುಟ್ಟಿಗೆಯುಂ ತಾಂ ಬಲಿವುತಿರ್ದಡಂತದು ಮರಣಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೭-೬೫). [?]

ಕುಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಲಾಗ ಹಾಕುವುದು: ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಚಂಡು . . . ನಿಡುಗವಣೆ ಕೆಡಹು ಕುಟ್ಟಿಗನಾದಿ ಯಾದವ ಗಡ ವಿನೋದದಲಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬-೨). [?]

ಕುಟ್ಟಿಗೆ 'ಕುಟ್ಟಿಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕುಟ್ಟಿಚಾತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ; ಜಕ್ಕಿಣಿ. 'ಕುಟ್ಟಿಚಾತ ವಿದ್ಯೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಟ್ಟಿಚ್ಚಾತ್ತ]

ಕುಟ್ಟಿಚಾತವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ; ಇಂದ್ರಜಾಲ; ಕಣ್ಕಟ್ಟು: (ಕ). [ಕುಟ್ಟಿಚಾತ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕುಟ್ಟಿತ (ಗು). ೧. ಕುಟ್ಟಿ ಪುಡಿಮಾಡಿದ; ಚೂರುಮಾಡಿದ. ೨. ಚಪ್ಪಟೆಗೊಳಿಸಿದ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟಿತತೋರಣ (ನಾ). ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿರುವ ತೋರಣ; ಹಲಗೆ ತೋರಣ: ಇದರ ಕುಟ್ಟಿತತೋರಣದಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರಗಳಿವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೪೭). [ಕುಟ್ಟಿತ + ತೋರಣ]

ಕುಟ್ಟಿದಾಣೆ 'ಕುಟ್ಟಿದೊಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಕುಟ್ಟಿದೊಣ್ಣೆ, ಕುಟ್ಟಿದಾಣೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಚಿಣ್ಣಿಕೋಲು: ಅವರ ಪ್ರೀತಿಯ ಆಟ 'ಕುಟ್ಟಿದೊಣ್ಣೆ' ಆಡುವರು (ಹೋರಾಟ. ೨). **ಕುಟ್ಟಿದಾಣೆ:** ಈ ಕುಟ್ಟಿದಾಣೆಯು ಬಡಿದಾಟವು ಕ್ರಿಕೇಟಂತೆ. ಹಳ್ಳಿಯ ಗೋಪಾಲಕರು ಈ ಆಟವನ್ನು ಆಡಿದರೆ ಕುಟ್ಟಿದಾಣೆಯಂತೆ (ಕುಟ್ಟಿದೊ. ૩೪). [ಕುಟ್ಟಿ$_2$ + ದೊಣ್ಣೆ]

ಕುಟ್ಟಿನಿ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ: ಕುಟ್ಟನಿ ಕೆಯ್ಗಳಂ ಮುಱಿದು ಬಯ್ದಳ ನಂಗನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೫೦); ಕೆಳೆಯಿಂ ಮನೆವಾಱ್ತೆಗೆಯ್ಗೆ ಮೇಣೀ ವನುಮಕ್ಕೆ ಪಱಿಕ್ಕೆಯೊಳೆ ಪಟ್ಟಿರೆ ಕುಟ್ಟನಿಯಟ್ಟಿದಿರ್ಕುಮೇ (ಚಕವಿ. ೬-೯೬). [ಸಂ. ಕುಟ್ಟನೀ]

ಕುಟ್ಟಿಮ (ನಾ). ಸಮಮಾಡಿದ ನೆಲ; ನೆಲಗಟ್ಟು; ಬಗೆಬಗೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿದ ನೆಲಗಟ್ಟು: "ಕುಟ್ಟಿಮಂ, ಬದ್ಧಭೂಮಿಕಂ –ಈ ೨ ನೆಲಗಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೯); ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ ಕುಟ್ಟಿಮ ಸಂಕ್ರಾಂತ ಮೌಕ್ತಿಕಧಾಮಾಭಿರಾಮದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೬೭ವ); ಹರಿ ನೀಳರತ್ನ ಕುಟ್ಟಿಮದೊಳ್ ದಟ್ಟಡಿಯಿಡುವ ತನೂಭವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ૩-೧೧೮); ಮರಕತಮಣಿ ಕುಟ್ಟಿಮದೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೮-೯೬). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟಿಮಂಬೊರೆ (ಕ್ರಿ). ನೆಲಗಟ್ಟನ್ನು ರಚಿಸು: ದೇವಕಾರುಕಂ ಪರುಷದಱೆಯಿಂ ಕುಟ್ಟಿಮಂಬೊರೆದು ತಾರಾಳಿಯಿಂ ಮಿಱುಪ ಕುಡ್ಯಮ ನೊಡರ್ಚಿ (ಮದೇಪು. ೧-೩೦). [ಕುಟ್ಟಿಮ + ಪೊರೆ$_3$]

ಕುಟ್ಟಿಮತಂತ್ರ (ನಾ). ಬಿಂಬಾಗಮದ ಹದಿನೈದು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚತುರ್ಮುಖತಂತ್ರ . . . ತುಲಾಯೋಗ ಕುಟ್ಟಿಮತಂತ್ರ ಸರ್ವಶೇಖರಮಹಾವಿದ್ಯೆ ಮಹಾಸಾರಮೆಂದು ಬಿಂಬಾಗಮದ ಹದಿನೈದು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೧). [ಕುಟ್ಟಿಮ + ತಂತ್ರ]

ಕುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊಡೆಯಿಸು: ಕುಟ್ಟಿಸಿದಂ ವೆಂಟಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ಮ. ೨೩೧ ಪ್ರಯೋ); ಘೋರ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಕೈ ಭತ್ತ ಕುಟ್ಟಿಸುವರು (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೫-೩); ಕುಟ್ಟಿಸಿದನಾನಂದ ಭೇರಿಯಂ ರಾಮಚಂದ್ರಮನು (ಜಿರಾಮಾ. ૩೨೯-೬). [ಕುಟ್ಟು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಡೆ; ಬಡಿ; ಗುದ್ದು; ಚಚ್ಚು; ಬಾರಿಸು: "ಕುಟ್ಟು – ತಾಡನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಸುಭಟರಟ್ಟೆಗಳನೆಱ್ಬಟ್ಟೆ ಕುಟ್ಟುವ ತೊಂಡು ಮರುಳ್ಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೬ ವ); ಕಟ್ಟು ಕುಟ್ಟು ಕಡಿ ಸೀಳ್ ಕೊಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೩೯); ನಿಶ್ಶಂಕನೆಂತಹ ಬಲ್ಲಿದರನಱೆಯುಟ್ಟಿ ಕುಟ್ಟುವನು (ಬಸಪು. ೨೧-೧೫); ಮಸ್ತಕದಲಿ ಕುಟ್ಟಿದ ಗದೆಯ ಗಾಯದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೨-೭೩); ತುರುಕರ ಮಾರ್ಬಲವ ಕುಟ್ಟಿ ಕೋಳಾಹಳಿಸುವೆನು (ಕಂಸವಿ. ೧೨-೮೪). ೨. ಹೇಳು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸು: ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಜರು ದೊರೆಗಳ ನಾಮವ ಕುಟ್ಟಿ ಕಾಣಿಸಿದರೇ ನೆಂಬೆ (ಭರಚ. ૩೯-೨೦). 'ಗೊಣಗುಟ್ಟು', 'ಬುಸುಗುಟ್ಟು', 'ಮಾತುಗುಟ್ಟು', 'ವಟಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. ૩. ಏತ, ಒನಕೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಏಟುಹಾಕಿ; ಬತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು ತೆಗೆ: ಬಿಡದುಯ್ಯಂ ಕುಟ್ಟಿ ಪದೆದಕ್ಕಿಯನಱಸುವ ಬೆಳ್ಪಸುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೮); ವೇದಶಾಸ್ತ್ರ ಪುರಾಣಾಗಮಂಗಳೆಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟಣವ ಕುಟ್ಟುತ್ತ ನುಚ್ಚು ತೌಡು ಕಾಣ ಭೋ ಇವ ಕುಟ್ಟಲೇಕೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೯-೩); ಒಣಗಿಸಿ ಕುಟ್ಟಲ್ ನುಚ್ಚಾಗದಂತೆ (ದಶಕು. ೧೨-೧೧೯); ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯನು ತಂದು ಕುಟ್ಟಿಯೋಗರವಟ್ಟು (ನೇಮಿಸಂ. ೨-೯೭); ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಕುಟ್ಟೋದು ತಪ್ಪದು (ಗಾದೆ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕುಟ್ಟು]

ಕುಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು: ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರಲ್ಲಿ ಕೊಲೆ ಕುಟ್ಟು ಕಳವುಗಳ್ (ತುರಂಗ. ೯೧-೭). ೨. ಅಜೀರ್ಣ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಿಂದ ಕರುಳಿನಲ್ಲಾಗುವ ನೋವು; ಕಚ್ಚು ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಕುಟ್ಟುಹಿಡಿ' ಪರಾ. ૩. ಪುಡಿ; ಚೂರ್ಣ. [< ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುಟ್ಟುವನಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವ ಹನಿ; ಜಡಿಮಳೆ: ಮರಕತದ ಮಳೆ ಗಱೆಯೆ ಮಾಣಿಕದ ಹನಿ ಹಸಿಯೆ . . . ಗೋಮೇಧಿಕದ ಕುಟ್ಟುವನಿ ಬೀಳೆ ಹರಿನೀಲರತ್ನಂಗಳಾ ಸರಿ ಕುಟ್ಟಿ ವೈಡೂರ್ಯ ಮಣಿಯ ಬೆಳ್ಸರಿ ಹುಯ್ಯೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೩೪). [ಕುಟ್ಟು$_1$ + ಪನಿ$_2$]

ಕುಟ್ಟುಹ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ. 'ಪಲ್ಗುಟ್ಟುಹ', 'ಪೊಪ್ಪುಗುಟ್ಟುಹ' ಪರಾ. [ಕುಟ್ಟು$_2$ + -ಹ$_3$]

ಕುಟ್ಟುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕರುಳು ಹಿಸುಕಿದಂತಾಗಿ ನೋವಾಗು: ನಕ್ಕು ನಕ್ಕು ಹೊಟ್ಟೆ ಕುಟ್ಟುಹಿಡಿಯಿತು (ಎರಸೆ. ೬೪); ಸ್ಟೇಶನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಬಂದಂತೆ ನನ್ನ ಮತ್ತು ದತ್ತೂನ ಹೊಟ್ಟೆ ಕುಟ್ಟುಹಿಡಿದಂತಾಯಿತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೫೦). [ಕುಟ್ಟು$_2$ + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಕುಟ್ಟೆ, ಕಟ್ಟೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮರವನ್ನು ಕೊರೆದು ಹುಡಿಮಾಡುವ ಹುಳು: ವಿಷಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾದರೆ ಕುಟ್ಟೆಹಿಡಿದಹಾಗೆ; ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಎಸೆದರೂ ಅದನ್ನು ಒಳಗಿಂದ ಕುಟ್ಟೆ ತಿಂದು ಲೊಡ್ಡು ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ (ಬಂಕಿಮ. ૩೨೫); ಕೂತದ್ದು ಕುಟ್ಟೆ ಗೇದದ್ದು ಚೇಗು (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ; ನಾಶವಾಗು ವಿಕೆ: ರಾಜಶಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ್ಕೇ ಕುಟ್ಟೆ ಹಿಡಿದಿದೆ (ಬಾಣಆ. ૩೪೫). **ಕಟ್ಟೆ$_3$:** ೧. ಬಿದಿರಿಗೆ ಕಟ್ಟೆ ಹಿಡಿಯಿತು (ರೂಢಿ).

ಕುಟ್ಟೆಹುಡಿ = ಕುಟ್ಟೆಹುಳು ಹಿಡಿದು ಉದುರುವ ಪುಡಿ. [← ತುಳು. ಕುಟ್ಟೆ]

ಕುಟ್ಟೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹುಳುಹಿಡಿದು ಟೊಳ್ಳಾಗು ; ಲೊಡ್ಡಾಗು : ಬಲ್ಲವಗೀ ತನು ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ ಕುಟ್ಟೆಗೊಂಡಲ್ಲವ್ವೆಯೆಂದನಾ ಚಕ್ರಿ (ಭರಜ ೭೬-೩೪). [ಕುಟ್ಟೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಟ್ಟೆಗೋಲ್ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟೆ (?) : "ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಅ] ಟ್ಟೆಗೋಲ್ ಬಾರಡಮುದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೩). [ಕುಟ್ಟೆ ? + ಕೋಲ್$_1$]

ಕುಟ್ಟೆಫೈಸಲು (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ತೀರುವಿಕೆ ; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ : ಹೀಗಿಯೆ ಆದಲ್ಲಿ ಮುಂದರಿದಲ್ಲಿ ನಾವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಕುಟ್ಟೆಫೈಸಲು (ಮಣ್ಣನಂ. ೫೮). [ಕುಟ್ಟೆ ? + ಫೈಸಲ್]

ಕುಟ್ಟೆವುಳು, ಕುಟ್ಟೆಹುಳು (ನಾ). = ಕುಟ್ಟೆ$_1$: ಕುಟ್ಟೆವುಳು ಕೊಡೆ ದೊಡೊಂದಕ್ಕರವಾಗಿ ತೋರ್ಪಂತೆ ಏನಾನುಮೊಂದಜವೊ ಲೊಂದಪ್ಪುದು (ಮಿತ್ರಗೋ. ೩೫) ; ನಿನ್ನಟ್ಟೆಯಲ್ಲು ಕುಟ್ಟೆವುಳುಗಳ್ಗೆ . . .ಹೋಟೆಗೆಯುಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೬-೨೧). **ಕುಟ್ಟೆಹುಳು** : ಚಿಂತೆ ಅವನನ್ನು ಕುಟ್ಟೆಹುಳುವಿನಂತೆ ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಗಮಾಂ. ೯೭). [ಕುಟ್ಟೆ + ಪುಳು]

ಕುಟ್ಟೆಹುಳು 'ಕುಟ್ಟೆವುಳು' ನೋ.

ಕುಟ್ಟೊರಳು (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವ ಒರಳು ; ಕಲಬತ್ತು ; ಕುಟ್ಟಣಿ : ಕುಟ್ಟೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜಿಗಾಗಿ ಎಲೆ ಅಡಕೆ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಸುಣ್ಣ ಎಲ್ಲ ಹಾಕಿ ಕುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಲೆಮ. ೭೫೧). [ಕುಟ್ಟು$_1$ + ಒರಳು$_3$ (< ಒರಲ್$_1$)]

ಕುಟ್ಮಲ, ಕುಟ್ಮಳ (ನಾ). ೧. ಅರಳುಮೊಗ್ಗು ; ನನೆ; ಮುಗುಳು : ಕುಂಕುಮದ ಕುಟ್ಮಲದ ಪದಕದಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೮೬) ; ಆದೆ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಕುಟ್ಮಲಂ ಸಂಗಗೆಂದೆನುತೆ (ಬಸರ. ೩-೨೫). ೨. [ಛಂದ] ಹದಿನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದಾಗುವ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಕುಟ್ಮಲಮೆಂಬ ವನಮಯೂರಂ – ಭಜಸನಗಗಂ ಯತಿ ಪಂಚಮದೊಳ್ ಅಥವಾ ವಾರುಧಿಯೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೪. ೨-೧೭೫). **ಕುಟ್ಮಳ** : ೧. "ಸಜ್ಜಕಮುಂ ಮುಗುಳು ಮೊಗ್ಗೆ ಕುಟ್ಮಳಮದು ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೪) ; ಕುಟ್ಮಳೌಘವಾದುದು ಕುಟಜಂಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೬) ; ದಿವಿಜನದಿಯ ಕೈರವಂಗಳ ಕುಟ್ಮಳಾವಳಿಗಳೋ (ಹಚಕಾ. ೩-೭೯). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಮಲಮಯೂರ (ನಾ). = ಕುಟ್ಮಲ ೨: ಅಂಬುಜರಿಪು ದ್ಯುಮಣಿಮಾರುತಬಲಾರಿ ತ್ರ್ಯಂಬಕ ಯುಗಂ ವಿರತಿ ಪಂಚಮದೊಳಿರ್ದಂದಂಬುರುಹ ಲೋಲನಯನೇ . . . ಕುಟ್ಮಲಮಯೂರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೦೨). [ಕುಟ್ಮಲ + ಮಯೂರ]

ಕುಟ್ಮಲ್ಯ (ನಾ). = ಕುಟ್ಮಲ : ಕೊಲೆದಿವ್ಯಂ . . . ಅಬ್ಜಕರ್ಣಿಕೆ ಗೃಹಂ ಕುಟ್ಮಲ್ಯ ಕೋಶಾಹ್ವಯಂ (ನಾನಾರ. ೫೩). [?]

ಕುಟ್ಮಳ 'ಕುಟ್ಮಲ' ನೋ.

ಕುಟ್ಮಳಿತ (ಗು). ಮೊಗ್ಗಾದ ; ಮುಕುಳಿತ; ಮೊಗ್ಗಿನಿಂದ ಅರಳಿದ : ಲೋಲಲೋಚನದಬಲಾ ತಿಳಕಾಲೋಕನದಿಂ ಕುಟ್ಮಳಿತಂ ಮಾಡುವುದು ತಿಳಕಮಂ ನೃಪತಿಳಕಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೫೩) ; ಕುಟ್ಮಳಿತ ಕೇತಕಿ ತೀಕ್ಷ್ಣಗಡ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೩೧). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಮಲಿತ]

ಕುಟ್ಮಳೀಕೃತ (ಗು). = ಕುಟ್ಮಳಿತ : ಪ್ರಿಯೆಯ ಮುಖಚಂದ್ರಬಿಂಬಂ . . . ತತ್ಪ್ರಿಯಾನನ ಪಯೋಜಮಂ ಕುಟ್ಮಳೀಕೃತಂ ಮಾಡಿದುದೇ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೨). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಮಲೀಕೃತ]

ಕುಠ (ನಾ). ಮರ ; ವೃಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕುಠರ (ನಾ). ಮೊಸರು ಕಡೆಯುವ ಕಂಬ ; ಕುಣಿಕೆಯ ಹಗ್ಗವನ್ನುಳ್ಳ ಕಡೆಗೋಲ ಕಂಬ. [ಸಂ.]

ಕುಠಾಕು (ನಾ). ಮರಕುಟುಕ ಹಕ್ಕಿ. [ಸಂ.]

ಕುಠಾರ (ನಾ). ೧. ಕೊಡಲಿ : "ಪರಶ್ವಧಃ, ಕುಠಾರಃ, ಪರಶುಃ, ಸ್ವಧಿತಿಃ – ಈ ೪ ಕೊಡಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೨೦). ೨. ಗುದ್ದಲಿ ; ಸಲಿಕೆ : ಮಾರಿಯಾದರೆ ಗಿರಿಕುಲಕ್ಕೆ ಕುಠಾರರಾದರೊ ವಿಧಿಯಿದಿರ್ಗೊಳೆ ಬೇರು ಸಹ ತರುತಿರ್ದರಧಟರು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೬-೪). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ವಜ್ರನದೋರ್ದಂಡಂಗಳಂ ಕುಠಾರಾಯುಧದಿಂ . . . ತಚಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦೪) ; ಬಿಲ್ಲುತೀರು . . . ಕುಠಾರ . . . ಖೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮರಕ್ಷಾದಿ ಸಾಧನ ವಿಶೇಷಗಳಿಂದಲುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨). ೪. (ಆಲಂ) ಒರಟ ; ಕ್ರೂರ : ಚಿತ್ತದ ಸಮತೆಯನು ಬೀಳ್ಕೊಡು ಕುಠಾರನ ಯಮನ ಕಾಣಿಸಿ ಕರುಣಿಸೆಂದಳು ಕಾಂತೆ ಕೈಮುಗಿದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೪೪) ; ಈ ಕುಠಾರಂಗೇಕೆ ಸಿಲುಕಿದೆನೇಕೆ ವಿಧಿಯೇ ಕೊಲ್ಲದುಳುಹಿದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೬-೩೪). [ಸಂ.]

ಕುಠಾರಕ (ನಾ). ಕೊಡಲಿ ; ಪರಶು : ಮುನಿ ಮುನಿದು ಪೀರ್ದಡಂ ರಾಜವಂಶಕುಠಾರಕನ ಕನಲ್ಕೆಗೆ ನೆಲಂ ಬಿಟ್ಟುದಂ . . . ನೆನೆನೆನೆದು ನಿಟ್ಟುಸಿರ್ವಿಟ್ಟು ಸುಯ್ಪಂತುದಧಿ ತೆರೆ ಪೆಚುರ್ಗೆಯೊಳಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨). [ಸಂ.]

ಕುಠಾರಧರ (ನಾ). ೧. ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು ; ಪರಶುಧರ. ೨. ವಿನಾಯಕ; ಗಣೇಶ : "ಹೇರಂಬನೇಕದಂತಂ ಗಣಾಧೀಶಂ ಕುಠಾರಧರನಾಖುರಥನೆನಲು ಲಂಬೋದರನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೭). ೩. ಪರಶುರಾಮ. [ಸಂ.]

ಕುಠಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಕೊಡಲಿ : ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಕುಠಾರಿಯ ಕಾವಿನ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಸೊಂಟವನ್ನು ಆನಿಸಿ (ಮೂರುದಾ. ೩೦). [< ಸಂ. ಕುಠಾರ]

ಕುಠಾರಿ$_2$ (ನಾ). ಕೊಡಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವವನು ; ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ : (ಕ). [ಸಂ. ಕುಠಾರಿನ್]

ಕುಠೇರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಕಾಮುಕಸ್ತೂರಿಗಿಡ.[ಸಂ.]

ಕುಡ$_1$ 'ಕುಟು' ನೋ.

ಕುಡ$_2$ (ನಾ). ಒಂದುಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಬೆಪ್ಪಾಲೆ, ಕುಡ, ಕೊಡ್ಸೀಗೆ, ಪಾಲೆ, ಕೊಡಮುರ್ಕ" (ಮೈಔಗಿ. ೭೮-೧೬೧೩). [?]

ಕುಡಗ$_1$ (ನಾ) ಕೊಡಗು ನಾಡಿನ ನಿವಾಸಿ ; ಕೊಡಗ : ಕುಡಗರು ತುಳುವರು ತೊಡವರು ಬಡಗರು ತೆಂಕಣ ಕೊಂಕಣ ಕಡಲವರು (ಅರಳು. ೩೦೪-೭). [< ಕೊಡಗ]

ಕುಡಗ$_2$ (ನಾ). ಕೊಡಲಿ (?) : ತೂಳ್ದಿದಂ ತೊಟ್ಟನೆ ತೊಟ್ಟೆವೊಂದೆಂ [ಕೋರಿ] ಪರ × × × ಪಾಲಕಂ ಕಚ್ಚಿರ್ದ ಕುಡಗದಿನ್ದಂ ರಾಮುನೆನ್ದಾ ಜಳನಿಧಿಯ ಗಭೀರತ್ವ × × × ವಂಶೋತ್ತಮನೆನಿಪ ಮಹಾದೇವ ದಣ್ಣಾಧಿನಾಥ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೭-೨೮ ; 1138). [?]

ಕುಡಗಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾರೇಗಿಡ ; ಕಗ್ಗಲಿ : (ಕ). [?]

ಕುಡಗೂಸು 'ಕೊಡಗೂಸು' ನೋ.

ಕುಡತರ್ಗನಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ ; ಕದರು ಮಲ್ಲಿಗೆ : (ಕ). [?]

ಕುಡತಾ 'ಕುಡತಿ' ನೋ.

ಕುಡತಿ, ಕುಡತಾ, ಕುಡುತ, ಕುಡುತ್ಯೆ, ಕುಡ್ತ, ಕುಡ್ತಾ, ಕುತರ್ಾ (ನಾ). ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಇರುವ (ಅಂಗಿಯ ಮೇಲೆ ತೊಡುವ) ತೋಳಿಲ್ಲದ ಗಿಡ್ಡಂಗಿ ; ಜಾಕೆಟ್ಟು ; ವಾಸ್ಕೋಟು : ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದು ಕುಡತಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದನು (ಮುಳ್ಳಬೇ. ೨) ; ನಿಲುವಂಗಿಯ ಗುಂಡಿಗಳು ತೆರೆದಿದ್ದುದರಿಂದ . . . ಒಳಗಿನ ಕುಡತಿಯೂ ಪೈರಣೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಸ್ಮಶಾನೈ. ೨).

ಕುಡತಾ: ನೋಡು ಬೀಗರಾಯಾ, ನಿನ್ನ ಆ ಕುಡತಾ, ಪಂಚೆ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಸಾಹೇಬ್. ೭೨). **ಕುಡುತ**: ನಂಜನು ತಲೆಗೆ ಕೆಂಪು ವಸ್ತ್ರ ಸುತ್ತಿ ಕಪ್ಪು ಕುಡುತ ಧರಿಸಿ (ಮಾಂಗಲ್ಯ. ೧). **ಕುಡುತ್ತೆ**: ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಕುಡುತೆಗಳಿಂದ ರಂಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೇವಾಜನರ ಒಡ್ಡಣೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೩೦-೧೧). **ಕುಡ್ತ**: ಹಾರಾಡುವ ಕುಡ್ತಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ (ಆಭಾಸ್ಯ. ೧೧೯). **ಕುಡ್ತಾ**: ಕಂಚುಕಃ, ವಾರವಾಣಃ . . . ವಜ್ರಕವಚ, ತೊಗಲು ಕುಡ್ತಾ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೯). **ಕುರ್ತಾ**: ಉದ್ದಕ್ಕೆ ನೆರಿಗೆಗಳಿರುವ ಒಂದು ಕುರ್ತಾ, ಒಂದು ಸುರವಾಲ್ (ಆಭಾಸ್ಯ. ೮೯).

[← ಪಾರ. ಕುರ್ತಾ ; ಮರಾ. ಕುಡತೀ ; ಹಿಂ. ಕುಡತಾ]

ಕುಡಬ (ನಾ). ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ: "ಒಂದು ಸೊಲಿಗೆಯೇ ನಿಕುಂಜ, ಅದು ನಾಲ್ಕಾಗಲೊಂದು ಕುಡಬ" (ವಿವೇಕ ೭); ಶಾಲ್ಯಾದಿ ವಪನಯೋಗ್ಯಂ ಭೂಮಿ ತ್ರಿ ಕುಡಬ ಸಮ್ಮಿತಾ ವಪನಮಾತ್ರ ಗೃಹಸ್ಥಾನಾಂ ತ್ರಿಂಶ ಕುಡಬ ಸಮ್ಮಿತಂ . . . ದತ್ತಂ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೪೭-೪೭ ; 762). [< ಸಂ. ಕುಡವ]

ಕುಡಲು 'ಕುಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ಕುಡಲುರ್ 'ಕುಡಲೂರ್' ನೋ.

ಕುಡಲೂರ್, ಕುಡಲುರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರಟ್ಟೆ ×× ರಮ್ಮೃಗನ್ದಿರ್ ಸಿಙ್ಗಂ ದೀಕ್ಷೆ ಬೀಳಾದು ಅರಟ್ಟೆತೀರರ್ ಕುಡಲೂರದ ಗೊಟ್ಟೆಮುಡಿ ಒಡೆಯಂ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು ೨೫-೪; 750). **ಕುಡಲುರ್**: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ನೊಲೆನಾಡ ಕುಡಲುರ ನಿಗಳಙ್ಕಮಲ್ಲ ಚಂಗಾಳ್ವಪರಿವು ಪಯ್ದನ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೫ ; 1037). [< ಕೂಡಲ್ ? + ಊರ್]

ಕುಡವ₁ (ನಾ). ಕೊಡಗು ನಾಡಿನವನು; ಕೊಡವ; ಕೊಡಗ: ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಕುಡುಮಲೆ ನಾಡು ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಜನರನ್ನು ಕುಡವರು, ಕೊಡಗರು ಎಂದು ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೭೬). [< ಕೊಡವ]

ಕುಡವ₂ (ನಾ). = ಕುಡಬ: "೪ ಪಲ = ೧ ಕುಡವ (ಅರ್ಧಸೇರು)" (ಸಕವೈ. XIII, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); "೩೨ ತೊಲಿಗೆ ೧ ಆಠವಾ, ೬ ಆಠವಕ್ಕೆ ೧ ಕುಡವ, ೨೦ ಕುಡವಕ್ಕೆ ೧ ಖಂಡಗ (ಕಭಾಗೆ ೨೯೦). [ಸಂ.]

ಕುಡವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕುಡವಲೆ, ಹೆತ್ತರಿಮುಳ್ಳು, ಮುಳ್ಳುತಾರೆ, ಗಜಬೀಜ (ಮೈಪಿಗಿ. ೩೭-೭೩೯). [?]

ಕುಡಿ₁ (ಕ್ರಿ). ಪಾನಮಾಡು; ಸೇವಿಸು: "ಕುಡಿ-ಪಾನೇ, ವಲ್ಲ್ಯಗ್ರೇ ಚ (ಬಳ್ಳಿಯ ಕುಡಿ)" (ಶಮುಧಾ); ಉಣ್ಬುದಿಲ್ಲ ಕುಡಿವುದಿಲ್ಲುಪವಾಸಂಗೆಯ್ದಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೬); ಕುಡಿವೆಂ ದುಶ್ಶಾಸನೋರಸ್ಥಳಮನಗಲೆ ಪೋೞ್ದಾರ್ದು ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೩); ಘೋರವಿಷಮಂ ಕುಡಿದು ಬದುಕುವರಾರ್ (ಬಸಪು. ೫೪-೫೭); ಕುಡಿವೆಳಗ ಕುಡಿಕುಡಿದಡರುತಿರ್ದುದು ತಿಮಿರಲತೆ ಜಗವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೫-೨೬); ಕುಡಿಯುವ ಪಾನಕದಲ್ಲಿ ಕಡ್ಡಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕುಡಿ ; ತೆಲು. ಕುಡು]

ಕುಡಿ₂, ಕೊಡಿ₁ (ನಾ). ೧. ತುದಿ; ಮೊನೆ: ಅಂಜನಾದೇವಿ ತಡೆಯದೆ ನೆಲನನುಂಗುಟದ ಕುಡಿಯೊಳು ಬರೆದು (ಅಂಜಚ. ೭-೮೩); ಅಂಬಿನಕುಡಿಗೆ ನೆಙೆಯುದ ರಕ್ತಜಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೮); ಸಿಡಿಲಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ ಕುಡಿಯ ನಾಲಗೆ ಚಾಚಿ (ಪುರಂದ. ೧-೮೮-೬). ೨. ಬಳ್ಳಿಯ ತುದಿ; ಚಿಗುರು: "ಕುಡಿ-ಪಾನೇ, ವಲ್ಲ್ಯಗ್ರೇ ಚ (ಬಳ್ಳಿಯ ಕುಡಿ)" (ಶಮುಧಾ); ನಿಮಿರ್ದ ಕುಡಿಯೊಳ್ ಗಿಳಿ ಪಾಯ್ದತ್ತೆನಿಸಿ ಸತಿಗೆ ತಂಬುಲಮಿತ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೨); ಜಡೆಗಳೊ ಹೊಸ ಹೊಸ ಹವಳದ ಕುಡಿಗಳೊ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೪೬); ಬಳ್ಳಿಯೊಂದರ ಗಂಟುಗಂಟಿಗೆ ಕುಡಿಯೊಡೆದು (ಭರಚ. ೪೯-೧೧೦). ೩. ವಂಶ; ಮನೆತನ; ಮಕ್ಕಳು: ಪೆರ್ಕುಡಿಯ ಮಕ್ಕಳಿರ್ ನೀಮೆ ಇಂತಾಡುವೊಡೆ ಕೀೞ್ಗಳೇನಪ್ಪರ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೨-೮೩೧). **ಕೊಡಿ₁**: ೨. 'ಕೊಡಿಯೆಲೆ' ಪರಾ. ೩. ಕೊಡಿಗೆ ಪಕ್ಕಳು ಪಡೆಯದೊಡೇಂ ಬಂಜೆಯಂ ಸ್ತ್ರಿಪರ್ದಂಡಿಪರೆ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫-೫೮ ; 1186).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ ; ತೆಲು. ಕೊಡಿ]

ಕುಡಿ₃ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲು: ಒಕ್ಕಲುತನದ ಆರಂಭವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಅರ್ಥವು ಕುಡಿ ಅಥವಾ ಕುಡು ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. (ತುಳುನಾ. ೪೩). 'ಕುಡಿಯ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಡಿ]

ಕುಡಿಂಗೆರಿ, ಕುಡಿಗೆರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೂಡ ಕುಡಿಂಗೆರಿಯ ಸೀಮೆಯ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦-೨೮; 1031). **ಕುಡಿಗೆರಿ**: ಸಾಂತಳಿಗೆ ಸಾಸಿರದ ಬಳಿಯ ಕೊಡನಾಡು ಮೂವತ್ತ ಜಙೊಳಗಣ ಕುಡಿಗೆರಿಯ ಮನ್ನೆಯವೊಳಗಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೩-೨೭ ; 1027). [?]

ಕುಡಿಕ, ಕುಡುಕ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವವನು; ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡುವವನು: ಈ ಕಾವಲುದಂಡಿನ ಕೆಡುಕ ಕುಡಿಕರ ಜತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦೫-೮). **ಕುಡುಕ**: ಕುಡುಕರಿಗೆ ತ್ಯಾಗಬುದ್ಧಿ ಎಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಕೊನೆಭೇ. ೨೨); ಕುಡಿಯದೆ ಹೋದರು ಕುಡುಕ ನೀನೆಂದರೆ ಕುಡುಕನಾಗುವುದೊಳ್ಳಿತೈಸೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೦-೩೭); ಅಲ್ಲಿ ಕುಡುಕರು, ಜೂಜುಗಾರರು, ಕಳ್ಳರು ಎಲ್ಲರೂ ಇದ್ದರು (ಬಾಣಅ. ೧೫೨).

[ಕುಡಿ₁ + -ಕ₂]

ಕುಡಿಕತನ (ನಾ). (ಹೆಂಡ) ಕುಡಿಯುವ ಚಟ; ಕುಡಿತದ ಅಭ್ಯಾಸ: ಒಡಕು ಹಣೆಯಿದು ಕೆಡುಕು ಗ್ರಹವಿದು ಕುಡಿಕತನದಾ ಫಲವಿದು (ಕವಿಪು. ೧೮). [ಕುಡಿಕ + -ತನ]

ಕುಡಿಕೆ₁, ಕುಡುಕೆ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚಿಕ್ಕ ಪಾತ್ರೆ; ಗಿಂಡಿ; ಗಿಣ್ಣಿಲು: ಗಡಿಗೆಗುಡುವನ ನುಂಗಿತ್ತು ಅಡಿಯಲಿರ್ದ ಕುಡಿಕೆ ಆ ಉಭಯವ ನುಂಗಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೮-೧೮೫); ಭರಣಿ ಸುಣ್ಣದ ಕುಡಿಕೆ ಮಣೆವುಪಕರಣ ತತಿ ಬಟ್ಟಲು ಪಡಿಗ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೨); ತಿಳಿದುಪ್ಪದೊಳಗೆಯೇಲಕ್ಕಿಯನರೆದು ಕುಡಿಕೆಯೊಳಗೆ ತೊಡೆದಿರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೦); ಕುಡಿಕೆ ನೀರನು ನಂಬಿ ತುಂಬಿದ ಕೊಡವನೊಡೆಹೊಯ್ದಂತೆ (ಕೋಗಯ. ೧೫-೨೦); ಕೂತು ಉಂಬುವವನಿಗೆ ಕುಡಿಕೆ ಹಣ ಸಾಲದು (ಗಾದೆ). **ಕುಡುಕೆ**: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಗಮ ಮನದಲ್ಲಿ ತೂತಿನ ಕುಡುಕೆಯ ಆಸೆ. ಇದು ನೀತಿಯಲ್ಲ (ನಗೆಮಾ. ೩೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಡುಕ್ಕೈ ; ಮಲ. ಕುಡುಕ, ಕುಡುವ ; ತುಳು. ಕುಡ್ಕಿ, ಕುಡ್ಕೆ, ಗುಡ್ಕೆ ; ಕೊಡ. ಕುಡಿಕೆ ; ತೆಲು. ಕುಡಕ, ಕುಡುಕ]

ಕುಡಿಕೆ₂ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆ; ತೊಡಕು (?): ಮಾತಿಂಗೆ ಮಾತ ಕೊಟ್ಟು ನೀತಿ ನಿರ್ಣಯವಱಿಯದೆ ಜ್ಞಾತೃ, ಜ್ಞಾನ, ಜ್ಞೇಯವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿನ ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ತೂಗಾಡುತಿಪ್ಪರ ಕಂಡು ಆದೇತಕ್ಕೆ ಬಾತೆ ಎಂದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೮-೧೪೯). [< ಕುಣಿಕೆ ?]

ಕುಡಿಕೆಬಿರುಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದಿನ ಬಾಣಬಿರುಸು: (+).

[ಕುಡಿಕೆ₁ + ಬಿರುಸು (< ಬಿಜುಸು)]

ಕುಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬತ್ತಿಯ ತುದಿ ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು, —ಗಂಟು ಕಟ್ಟು, —ಕರಿಕುಗಟ್ಟು: ದೀಪ ಇಷ್ಟೇಕೆ ಮುಸುಕಾಯಿತು ? ಬತ್ತಿ ಕುಡಿಗಟ್ಟಿದೆಯೇನೋ ನೋಡು (ರೂಢಿ). ೨. (ಕರಾ) ಕೆಲವು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮಿಾಸಲುಗಟ್ಟು: ಯಾರೂ ಕದಿಯಬಾರದೆಂದು ಹಣ್ಣಿನ ಮರಕ್ಕೆ ಕುಡಿಗಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕುಡಿ₂ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕುಡಿಗಣ್, ಕುಡಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ; ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಕಟಾಕ್ಷ: ಕುಡಿಗಂಗಳಿಂದವನ ಮೊಗದಿಂಗಿತವನಾರೈವ (ಜೈವಿಭಾ. ೧೧-೧೬). **ಕುಡಿಗಣ್ಣು** : ಮೈ ಮಣ್ಣಿಗೆ ಕುಡಿಗಣ್ಣಿಗೆ ಈ ಹಣ್ಣಿಗೆ ರಸಗೂಡಿಸು ಬಂದು (ಹೃದಸ. ೨೧-೧೫). [ಕುಡಿ$_3$ + ಕಣ್]

ಕುಡಿಗಣ್ಣು 'ಕುಡಿಗಣ್' ನೋ.

ಕುಡಿಗಪ್ಪು 'ಕುಡಿಗರ್ಪು' ನೋ.

ಕುಡಿಗರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಮೇಲ್ಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು, ಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಗರಿಕೆ, ಕುಡಿಗರಿಕೆ (ಮೈಡಿಗಿ. ೨೭-೫೨೧). [ಕುಡಿ$_2$ + ಕರಿಕೆ (< ಕಱುಂಕೆ)]

ಕುಡಿಗರ್ಪು, ಕುಡಿಗಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ತುದಿಯ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ: ಕುಚವಾಂತುವು ಕುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ತುದಿ] ಗರ್ಪಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೩೭). **ಕುಡಿಗಪ್ಪು** : ೨. (ದೀಪದ) ಕುಡಿಯ ಕಪ್ಪು : ಮಂಗಳಾರತಿಯ ಕುಡಿಗಪ್ಪಿನ ಕಾಂತಿಯಿಂದಂಜನಮನೆಚ್ಚಿ (ಬಸರ. ೧೦-೧೦೯). [ಕುಡಿ$_3$ + ಕರ್ಪು]

ಕುಡಿಗು 'ಕುಡಿನು' ನೋ.

ಕುಡಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ವಂಶಕೆಡು; ಭವನಾಶವಾಗು. [ಕುಡಿ$_2$ + ಕೆಡು]

ಕುಡಿಗೆರಿ 'ಕುಡಿಂಗೆರಿ' ನೋ.

ಕುಡಿಗೈ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ತುದಿ. ೨. ಸೊಂಡಿಲಿನ ತುದಿ: ಜಲಗಳಂ ಕುಡಿಗೈಗಳಿನೊಯ್ಯುದ್ದತಂದು ಮುಂಗುಡುವುವು ಹಸ್ತಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೭೩). [ಕುಡಿ$_2$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕುಡಿಗೊನರ್ (ನಾ). ಚಿಗುರಿನ ತುದಿ; ಪಲ್ಲವಾಗ್ರ: ಸುಳಿಗಾಳಿಗೆ ಬಿಡದೆ ನರ್ತಿಪ ಲತೆಗಳ ಕುಡಿಗೊನರ ನುಣ್ಬೊಗರನೇ ಮಿಂಚೆಂದು (ಜೈವಿಭಾ. ೩-೨೫). [ಕುಡಿ$_3$ + ಕೊನರ್$_2$]

ಕುಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಕುಡಿಯೊಡೆ; ಬೆಳೆ: ಪೆಲ್ಪುಗೊಂಡುದು ಸರಂ ಕುಡಿಗೊಂಡುದು ಕುಂತಳೋತ್ಕರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೫೪); ಸುಮಂತ್ರಮುಖದಲಿ ಫಲಿಸುವುದೆ ಸುತಲಾಭವನ್ವಯ ಲಲಿತ ಲತೆ ಕುಡಿಗೊಂಬುದೇ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫); ತೊಳಗಿ ನುಣ್ಪಣೆಯೊಳ್ ಕುಡಿಗೊಂಡು ಪುರ್ಬಿನೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೧-೧೩); ಹಿಮಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಗೊಂಡ ಶಾಂತ ತಂಗದಿರ ಕಿರಣದಂತೆ (ಅರಳು. ೫-೧೪). [ಕುಡಿ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಡಿಚಮ್ಮಟಿಗೆ (ನಾ). ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯ ಕೊನೆ, —ತುದಿ: ಬೆರಳ ಕುಡಿಚಮ್ಮಟಿಗೆಯಲಿ ಸೂಚಿಸಿದನರ್ಜುನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೮). [ಕುಡಿ$_3$ + ಚಮ್ಮಟಿಗೆ]

ಕುಡಿಚಾಟಿ (ನಾ). ಚಾಟಿಯ ತುದಿ: ಬಾರು ಕೋಲಿನ ಕುಡಿಚಾಟಿ ಏಟು ತಿಂದ ಗಂಗ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ ಸಣ್ಣದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ (ನದೀಪ. ೨೪). [ಕುಡಿ$_3$ + ಚಾಟಿ]

ಕುಡಿಚಿ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ಚಟವುಳ್ಳವಳು; ಕುಡಿತದ ವ್ಯಸನವುಳ್ಳವಳು: ಇಲ್ಲಿ ಮೇಗೆ ಬಿದ್ದುದು ಕಪ್ಪೆಯೆಂದು ನಾಯ್ಗೆರಗಿ ಪೋಜೋಗಮ್ಮ ಬಾಳು ಬಾಳೆನುತದೊರ್ವಳ್ ಕುಡಿಚಿ ಸೂಳೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಚಿಬಪು.೧೦-೭೪). [ಕುಡಿ$_1$ + -ಚಿ]

ಕುಡಿತ (ನಾ). (ಹೆಂಡ) ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಕುಡಿಯುವುದು: ಕುಡಿತ ಅನಾರೋಗ್ಯಕರವಾದ ಒಂದು ದುರಭ್ಯಾಸ (ರೂಢಿ). [ಕುಡಿ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕುಡಿತೆ, ಕುಡುತೆ$_1$ (ನಾ). ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು; ಬೊಗಸೆ; ಸೇರೆ: "ಪ್ರಸೃತಿಃ– ಅದು ಕುಡಿತೆ(ಬೊಗಸೆ)" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೨); "ಅಂಗುಳಿಮಡಿದ ಕುಡಿತೆಯ ಪ್ರಸೃತಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೮೮-೩೮೩); ಮೇರು ಪೊಸಂತಿಲ್ ಕುಡಿತೆಯ ನೀರಂಬುಧಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೩೯ ಶೂದ್ರಕ); ಕುಡಿತೆಯ ನೀರಂತುಗಲುಂ ಕುಡಿಯಲ್ಕುಂಟೆನಗೆ ಲವಣ ವಾರ್ಧಿಯ ನೀರಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೮೭); ಆರೈದು ಒಂದು ಕುಡಿತೆ ಉದಕವನೆಱೆವ (ಅವಚಂ. ೧೨೩-೫೫೮); ಕುಡಿತೆಯೆರಡಱೊಳಘ್ರ್ಯಜಲವನು ಹಿಡಿದು ಹಾಯ್ಕುವ ಸಮಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೪೩); ಮುಕುಂದನ ಚರಿತ ಪೀಯೂಷವನು ಕಿವಿಗಳ ಕುಡಿತೆಯಲಿ ತುಂಬಿ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೫೪). ೨. ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಗುಟುಕು; ಪಾನ: "ಪಾನಂ, ಪಾನಕಂ – ಈ ೨ ಕುಡಿತೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೦೮); ನಡತೆಯಿಂ ಗಿರಿದುರ್ಗ ಕುಡಿತೆಯಿಂ ಜಲದುರ್ಗ ಕಡುಗಲಿಗಳ ಕೋಪಗಳ ಕಿಡಿಯೊಳು ವನದುರ್ಗವಡಗಿತು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೨೨). ೩. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಸೇರಿನ ಆರನೆಯ ಒಂದು ಅಂಶ: ಪದಿನಾಱು ಕುಡಿತೆಯ ಕೊಳಗದೊಳವಱ ನಾಲ್ಕುಂ ಕೊಳಗಮೆಂಬುದೊಂದು ದ್ರೋಣ ಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೬-೯ ವ); ಎಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿಸಿ ಕರೆದರೂ ಎರಡು ಕುಡಿತೆ ಹಾಲು ಬೇಡವೆ (ಮುಗಿಯು. ೨೨). ೪. ಮುಸುರೆ ನೀರು ಹಾಕುವ ಬಾನಿ; ಕಲಗಚ್ಚಿನ ಪಾತ್ರೆ: ಕುಡಿತೆಯಲ್ಲಿ ಮುಸುರೆ ನೀರು ಹಾಕು, ಎಮ್ಮೆ ಕುಡಿಯಲಿ (ರೂಢಿ). **ಕುಡುತೆ$_1$** : ೧. ಕುಡುತೆಗೆ ವಂದ ಜಂಹ್ನುಸುತೆಯಲ್ಲದ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೬-೩೮; 1136); ಕುಡುತೆಯೊಳೊಮ್ಮೆ ಗುಜ್ಜುಗೊರವಂ ಕುಡಿಯಲ್ ಕುಡಿಪಾರಿತು ... ಎನುತಂದು ವಾರ್ಧಿಯಂ ಜಡಿವವೊಲ್ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೪೮); ಸಂಸಾರ ಮಹಾಂಬುಧಿಯಂ ನೀಂ ಶರಣೆಂಬವನೊಳೊಂದು ಕುಡುತೆಯ ಕೊನೆಗಂ ಸಂಶಯಮೇಂ ನೆಱೆಯದ ತೆಱದಿಂ ಸಂತೋಷಿಸುಗುಮಲ್ತೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೪೧); ಕುಡುತೆಯ ನೀರು ಸೋರುವ ತೆಱದಿಂ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೫-೩೮). ೩. ಅಮ್ರಿತಪಡಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಕುಡುತೆ ೧ (ಎಕ. VI, ಮೂಡುಗೆ. ೬೯-೫; 1285); ಛತ್ರಕ್ಕೆ ತುಪ್ಪ ಕುಡುತೆ ೨ಕ್ಕೆ ತಾರ ೫ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂರು. ೪೬೫-೩೩; 1312); ಅಕ್ಕಿ ಹಾನೆ ೨ ಕುಡುತೆ ೨ ಆ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ (ಎಇ. VIII, ೧೩೨-೩೦; 1586); ಒಂದು ತೊಲೆ ತುಲಸಿ ಎಲೆಯನ್ನು ೨ ಕುಡುತೆ ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ ಅರ್ಧ ಕುಡುತೆಗೆ ಬತ್ತಿಸಿ (ಮನೆಮ. ೨೫); ವಿದುರನ ಒಂದು ಕುಡುತೆ ಹಾಲು ಕಾಲುವೆಯಾಗಿ ಹರಿಯಿತು (ಕಭವಿ. I, ೨೭೩). [ಕುಡಿ$_1$ + -ತೆ]

ಕುಡಿತೆಗಣ್, ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣು, ಕುಡುತೆಗಣ್ (ನಾ). ಬೊಗಸೆಯಂತೆ ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣು (?): ಕಿಱುವೆಸಳ ನೆಯ್ದಿಲುಗಳೀ ಮಡದಿಯ ಕುಡಿತೆಗಂಗಳಿಗೆ ಪಡಿಯಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೪-೨೫); ಕುಡಿತೆಗಂಗಳ ಚಪಲೆಯುಂ ಗುರವಿಡಿಯ ನಡುವಿನ ನೀಱೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೯). **ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣು** : ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣಲಿ ಮೊಗೆದು ಸೂಸಿದಳಖಿಳ ಭೂಮಿಪರ (ಜೀವಂಜ. ೮-೬೭); ಅವಳ ಸುಂದರವಾದ ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣುಗಳ ದೃಷ್ಟಿ ದೂರಗತವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೪೦). **ಕುಡುತೆಗಣ್** : ಕುಡುತೆಗಂಗಳೆ ತಂಗಿ ಕುದುರೆ ಗದ್ದುಗೆ ಮೇಲೆ ಸಡಗರದಿ ನುಡಿಯಲ್ಕೆ ಸತ್ಯಭಾಮಾ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೦೯). [ಕುಡಿತೆ + ಕಣ್]

ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣು 'ಕುಡಿತೆಗಣ್' ನೋ.

ಕುಡಿತೆಗಣ್ನೋಟ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ: ಕುಡಿತೆಗಣ್ನೋಟದಿಂ ಪುಳಕಾಂಕುರಂಗಳಂ ಪೊಣ್ಮಿಸುತ್ತ (ಸೌಂದಪು. ೧೩-೫೦). [ಕುಡಿತೆಗಣ್ + ನೋಟ]

ಕುಡಿತೆಗಣ್ಬೆಳಗು (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ: ಕುಡಿತೆಗಣ್ಬೆಳಗುಗಂಡಿದೆ ಜೊನ್ನವೆಂದು ಬಾಯ್ಬಿಡುವ ಕಣ್ಗದಿರ್ವಕ್ಕಿಗಳನೀಕ್ಷಿಸುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೫). [ಕುಡಿತೆಗಣ್ + ಬೆಳಗು$_3$]

ಕುಡಿತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬೊಗಸೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊ: ಮಱಿದೊಮ್ಮೆ ಕುಡಿತೆಗೊಂಡು ಕುಡಿದನಾದಡೆ ಮುಕ್ತಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೨೫). [ಕುಡಿತೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಡಿತೆವೊನ್ (ನಾ). ಸೇರೆ (ತುಂಬ) ಚಿನ್ನ; ಒಂದು ಬೊಗಸೆ ಹೊನ್ನು: ಮುದ್ರೆಗಳನೊಡೆದು ಕುಡಿತೆವೊಂಗಳಂ ಮೃಥಭಕ್ತರ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳೊಳು ಸುರಿದು (ಬಸರ. ೮-೨೨). [ಕುಡಿತೆ + ಪೊನ್]

ಕುಡಿಥಿಯಂ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೇರೂರ ವಿಷಯೇ ಕುಡಿಥಿಯನ್ನಾಮಃ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧-೧೮ ; 401). [?]

ಕುಡಿದಳಿರ್ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಯ (ಕುಡಿಯ) ಕೊನೆಗಿರುವ ಚಿಗುರು: ಎಳೆವಿಸಿಲಂ ಪವಳದ ಕುಡಿದಳಿರಿಂ ಮಾಣಿಕದ ಬೆಳಗಿನಿಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ ನೆಳಿನಭವನನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೧೫). [ಕುಡಿ$_2$ + ತಳಿರ್$_2$]

ಕುಡಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಹಬ್ಬು; ಕುಡಿಯಿಡು: ಕರುಣಲತೆ ಕುಡಿದೋಱಿ ಮೆಲ್ಲನೆ (ತೊರರಾ. ೪-೨-೨೪). [ಕುಡಿ$_2$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕುಡಿನ 'ಕುಡಿನು' ನೋ.

ಕುಡಿನಗು (ನಾ). ಮುಗುಳ್ನಗು; ಮಂದಹಾಸ: ಅವರು ಕುಡಿನಗುವನ್ನು ನಗುತ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಜಗನ್ನಾಥರ ಮುಖವನ್ನೇ ನೋಡಿದರು (ಒಂಟಿದ. ೨೨೩). [ಕುಡಿ$_2$ + ನಗು$_3$]

ಕುಡಿನಾಲಗೆ, ಕುಡಿನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ನಾಲಗೆಯ ತುದಿ; ತುದಿನಾಲಗೆ: ಕುಡಿನಾಲಗೆ ಮೂಗಿನ ತುದಿ ಕುಡಿವುರ್ವೆಂಬಿವನೆ ಕಾದಿರ್ದಡೆ . . . ಇನಿತುವರಿಷ್ಟಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨-೩೩); ಕಾಳೋರಗನ ಕುಡಿನಾಲಗೆಯವೋಲೆಸೆದುದಂಕುಶ ಭಟನ ಮುಷ್ಟಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೫೬). **ಕುಡಿನಾಲಿಗೆ**: ಬಾಲಕನಂಘ್ರಿಪಲ್ಲವದ ರುಧಿರಮಂ ಕುಡಿನಾಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಗೆಗಳಿಂದೆ ಸೊಗಸೆ ಲೇಹಂಗೈದುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೭); ತನಿರಸಮಂ ಶಾರಿಕೆಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಕುಡಿನಾಲಿಗೆಯಿಂ ಸವಿದು (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೭೪ ವ). [ಕುಡಿ$_2$ + ನಾಲಗೆ]

ಕುಡಿನಾಲಿಗೆ 'ಕುಡಿನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಕುಡಿನಿಂಕಾ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲ ಹಕ್ಕು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದವರು: ಆ ಕೇಶವ ದೇವರ ದೇವದಾನದವೂರು ಮರಕಾಡನನು ಕುಡಿನಿಂಕಾ ದೇವದಾನವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳು ಮಕ್ಕಳು ತಪ್ಪದೆ . . . ಸಂತಾನಗಾಮಿಯಾಗಿ ಭೋಗಿಸುವರು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೭೦-೧೨ ; 1276). [← ತಮಿ. ಕುಡಿನಿಙ್ಗಾ]

ಕುಡಿನಿಮಿರ್, ಕುಡಿನಿಮಿರು (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿಯಿಡು; ಚಿಗುರು; ಬೆಳೆ; ಹಬ್ಬು: ಸೆಜ್ಜೆವನೆಯ ಸಿರಿಮಂಚದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಬಳ್ಳಿವರಿವ ನೇಹಂ ಕುಡಿನಿಮಿರೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ). **ಕುಡಿನಿಮಿರು**: ಹಿಮದ ಗಿರಿಯಲಿ ಸುಳಿದೆನು ಕುಡಿನಿಮಿರಿ ತೆರೆಗಳ ತುಳಿದೆನು (ಹೊಂಗಳು. ೨-೧೬). [ಕುಡಿ$_2$ + ನಿಮಿರ್]

ಕುಡಿನಿಮಿರು 'ಕುಡಿನಿಮಿರ್' ನೋ.

ಕುಡಿನೀರ್, ಕುಡಿನೀರು (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ನೀರು: ಕುಡಿನೀರೆತ್ತುವವೊಲ್ ಪ್ರಪಾಪ್ರಮದೆಯರ್ (ಅನಂಪು. ೧-೮೪); ಅಜವಟ್ಟೆಗೆಯೊಳ್ ಕುಡಿನೀರೆಱೆವ ಬೆಡಂಗಿಯರ ಭಾವಮಂ . . . ನೋಡಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೮೪); ಕುಡಿನೀರ್ಗುತ್ತಿಗೆಯನಾಂತವಂ ಯಾದಃಪತಿ (ವೀರವಿ. ೧-೪೭). **ಕುಡಿನೀರು**: ಪಡೆಗಡಲು ಕುಡಿನೀರು ನೆಱೆ ನೀರಡಸಿದುದು ಪಾರ್ಥನ ಶರಾವಳಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೩೩); ದಾರುಣ ನಿವಾಘದುಬ್ಬೆಯನು ಭಂಜಿಸುವ ಕುಡಿನೀರು ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಪಾನಭೇದವಮಂ . . . ಉಸುರುವೆನು (ಸೂಪಶಾ. ೨ ಸೂಚನೆ); ಬಂತೈ . . . ಜಡಿಮಳೆ ಸುರಿವೋಲ್ ಬಿರುಮಳೆ ಬರುವೋಲ್ ಕುಡಿನೀರನು ಒಣಗಿದ ನೆಲಕೆರೆವೋಲ್ (ಕಪು. ೨೮-೨೪). [ಕುಡಿ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಕುಡಿನೀರು 'ಕುಡಿನೀರ್' ನೋ.

ಕುಡಿನು, ಕುಡಿಗು, ಕುಡಿನ, ಕೂಡಿನ (ನಾ). ನೇಗಿಲಿನ ಪಾಳ; ಕುಡಿನೇಗಿಲು (?): "ಕುಶಿರಮೆನೆ ಪಾಳಮೆನೆ ಕುಳು ಕರ್ಣಿಯನೆ ಕುಡಿನು [ಪಾಠಾಂ. ಗು]" (ಮಂಗರಾ. ೧೯-೧). **ಕುಡಿಗು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕುಡಿನ**: "ಕೂಟಕ, ಸಿರೀಷ, ಹಲ, ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕೂ] ಡಿನ" (ನಾಚಿರಾ. ೩). **ಕೂಡಿನ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕುಡಿನೇಣ್ (ನಾ). ಹಗ್ಗದ ತುದಿ, —ಕೊನೆ: ಸಾರಥಿ ಕಡಿಯಣದ ಕುಡಿನೇಣ ಕೊಂಡನು ತಿರುಹಿದನು ರಥವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೮). [ಕುಡಿ$_2$ + ನೇಣ್]

ಕುಡಿನೊರೆ (ನಾ). ತುದಿಗೆ ಬಂದ ನೊರೆ; ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ನೊರೆ: ಕುಡಿನೊರೆಯ ಕಟವಾಯ ಲೋಳೆಯನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೫೨). [ಕುಡಿ$_2$ + ನೊರೆ]

ಕುಡಿನೋಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯ ನೋಟ; ಕಟಾಕ್ಷ; ಅಪಾಂಗ ದೃಷ್ಟಿ: ಬಗಸೆಗಣ್ ಕುಡಿನೋಟವಮುಮ ಪೊಸಗಾಡಿಯಂ ತೆಗೆಯೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೧); ದೈವವದೆತ್ತಲೊಲೆದಿಹುದತ್ತ ವಿಜಯಶ್ರೀಯ ಕುಡಿನೋಟ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೨); ಎಸೆವ ಸಸಿವದನದೊಳ್ಕುಡಿನೋಟದೊಳೆ . . . ಒಪ್ಪಿರ್ದರೆಳವೆಣ್ಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨೭); ಕುಡಿನೋಟ ಬೀರುತ ಮೊಳೆನಗೆ ತೋರುತ ಬಳಿ ನಿಂದು ಮನ ಸೆಳೆದಪಳು (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೮-೨೭). [ಕುಡಿ$_2$ + ನೋಟ]

ಕುಡಿಪೞಿಯ (ನಾ). ವಂಶದ ಮೊದಲಿಗ; ಪೂರ್ವಜ; ಹಳೆಯ ತಲೆಮಾರಿನವನು: ಕುಲಮೊಸೆದ ಕುಡಿಪೞಿಯರೋ ದೇವತೆಗಳ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೨-೭೭). [ಕುಡಿ$_2$ + ಪೞಿಯ$_1$]

ಕುಡಿಪು, ಕುಡಿಹು (ನಾ). ಕುಡಿತ; ಪಾನ (?): ಕುಡುತೆಯೊಳೊಮ್ಮೆ ಗುಜ್ಜುಗೊರವಂ ಕುಡಿಯಲ್ ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಪು] ಡಿಪಾಱಿತು (ಧರ್ಮಪ. ೧-೪೮). **ಕುಡಿಹು**. 'ಕಳ್ಗುಡಿಹುತನ' ಪರಾ. [ಕುಡಿ$_1$ + -ಪು]

ಕುಡಿಬತ್ತಿ (ನಾ). (ದೀಪದ) ಬತ್ತಿಯ ತುದಿ: ಶರಣಬಸವ ಬಂದುವರಗ ಅರಿಸಿಣ ಹಚ್ಚಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಕುಡಿಬತ್ತಿ ಬೆಳಗಿದನ (ಲೋಕಗೀ. ೮೪). [ಕುಡಿ$_2$ + ಬತ್ತಿ]

ಕುಡಿಬಾಳೆ (ನಾ). ಅಗ್ರಬಾಳೆಯೆಲೆ; ಸುಳಿಬಾಳೆ: ಕುಡಿಬಾಳೆಯು ಕಡುಬಿಸಿಲಿಗೆ ಬಾಡಿ, ನೀರುಂಡ ಮೇಲೆ ಬೆಳಗಾಗಲು ಕುಡಿಬಾಚಿ ಗೊನೆ ಬಿಡುವಂತೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೭೧). [ಕುಡಿ$_2$ + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾೞೆ)]

ಕುಡಿಬಿದಿರ್ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಕುಡಿ, —ತುದಿ; ಕಳಿಲೆ: ಪೊನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ ಕಿಱುಕಿಱಿದನೆಱೆದು ಕುಡಿಬಿದಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯಮಾರುದಿನ ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ). [ಕುಡಿ$_2$ + ಬಿದಿರ್$_2$]

ಕುಡಿಮಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲು ಮಗ: ಎಸೆದಿರ್ಪನೊರ್ವ ಭಕ್ತಂ ಶಿವನ ಕುಡಿಮಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಒಲ್ಮೆಗಂ] ವಸುಧೆಗೊಪ್ಪುವ ಮಹಾದೇವನೊಕ್ಕಲ ಮಗಂ (ಇಳೆರ. ೯೦-೫); 'ಉತ್ತಮ ವ್ಯವಸಾಯ, ಮಧ್ಯಮ ವ್ಯಾಪಾರ, ಕನಿಷ್ಠ ನೌಕರಿ' ಎಂದೂ ರೈತನೇ ಶಿವನ ಕುಡಿಮಗ ಅವನೇ ನಾಡಿನ ಬಾಳು (ಬೆಳುನು. ೧೯೦). [ಕುಡಿ$_2$ + ಮಗ]

ಕುಡಿಮುಗುಚು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ಮಡಿಚು, —ಮಣಿಸು: ಕಡುಗಾಸಿ ಚಿಮ್ಮಾಡಿ ಕುಡಿಮುಗುಚಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಪೊಡೆವಡೆಗಳೊಳಗೆ ಸಿಡಿಸಿದನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೨). [ಕುಡಿ$_2$ + ಮುಗುಚು (< ಮಗುಱ್ಚು)]

ಕುಡಿಮಿಂಚು (ನಾ). (ಬಳ್ಳಿಯ) ಕುಡಿಯಂತಿರುವ ಮಿಂಚು; ಕುಡಿಯೊಡೆವ ಮಿಂಚು : ದಂತಾಂಶುಜಾಲಂ ಕುಡಿಮಿಂಚಂ ಬೀಱೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೬೫); ನೆನೆಯಿಸಿದನೆಸೆದು ಬಾಲಕನೆನಸುಂ ಕುಡಿಮಿಂಚು ನಿಮಿರ್ದ ಕೆಮ್ಮುಗಿಲಿರವಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬–೯೬); ಕುಡಿಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆದು ಹೋಹ ಯತಿಗಳ ಬೆಡಗ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿದನು (ಭರತ. ೩–೧೨೯). [ಕುಡಿ$_3$ + ಮಿಂಚು$_3$]

ಕುಡಿಮಿನುಗು (ನಾ). ತುದಿಯ ಮಿಂಚು, —ಹೊಳಪು : ಘನ ಶರೀರದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಕುಡಿಮಿನುಗುಗಳ ದಾಡೆಗಳ (ತೊರರಾ. ೬–೫೩–೪೩). [ಕುಡಿ$_2$ + ಮಿನುಗು$_3$]

ಕುಡಿಮೀಸೆ (ನಾ). ಮೀಸೆಯ ತುದಿ, —ಕೊನೆ : ಕುಡಿಮೀಸೆ ಕುಣಿದವು ಸುಯ್ಲ ಹೊಗೆ ಮಸಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೧೦); ಕುಡಿಮೀಸೆ ಕುಣಿದು ನಾಸಿಕದಲ್ಲಿ ಹೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ಕಿಡಿಗಳನಕ್ಷಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸೆ (ಮೋಹತ. ೩೩–೨೨); ಚಾಟಿಯಂತೆ ಹುರಿಗೈದ ಕುಡಿಮೀಸೆಯ ತೇಜಃಪುಂಜ ಮುಖದ ಅಧಿಕಾರಿ (ಪುಸರು. ೩೧೦). [ಕುಡಿ$_3$ + ಮೀಸೆ]

ಕುಡಿಮುಂಜೆಱಂಗು (ನಾ). ಮುಂಜೆರಗಿನ ತುದಿ, —ಕೊನೆ : ಚೆನ್ನಪೊಂಗರ ಕುಡಿಮುಂಜೆಱಂಗು ನಿಡುಬಯ್ತಲೆ ಬಾರ್ತೆಯೆ (ಅನಂಪು. ೮–೪೯). [ಕುಡಿ$_3$ + ಮುಂಜೆಱಂಗು]

ಕುಡಿಮುದ್ದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವೀರಪೂರಮಾಳ್ವೊ ಪೊಟ್ಟೆಯರಾ ಕುಡಿಮುದ್ದನ್ ಮೇರೆಯುಳ್ಳಿಱಿದು ಏಟ್ಟಿದನ್ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೦೮–೫ ; 770). [?]

ಕುಡಿಮುಸುಗು (ನಾ). ಮುಸುಕಿನ ತುದಿ; ಹೆಂಗಸರು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊದೆಯುವ ಸೆರಗು; ತಲೆ ಮುಸುಗು : (ಕ). [ಕುಡಿ$_2$ + ಮುಸುಗು$_2$]

ಕುಡಿಮೊನೆ (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ತುದಿ; ತುತ್ತತುದಿ : ಕುಡಿಮೊನೆಯೊಳಹಿಪತಿಯ ನಾಲಗೆ ಗಡಣವುದಿಸಿದವೆನೆ ಕೃಪಾಣದ ಕಡುಹು ಕೌತುಕವಾಯ್ತು ಬಂಡೆಯಕಾಜ ಮೋಹರದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೨೬); ಕುಡಿಮೊನೆಯ ಪಡಿಮುಖದಲೊಡಱುವ ಕಿಡಿಯ . . . ಶಕ್ತಿಯಲಿಟ್ಟ ನವನೀಶ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩–೬೬). [ಕುಡಿ$_3$ + ಮೊನೆ]

ಕುಡಿಯ, ಕುಡೆಯ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗ; ಒಕ್ಕಲುಮಗ : ಪರದಾರ್ಗ ಪಾರ್ವರ್ಗಾಯರಸರ್ಗ ಕುಡಿಯರಪ್ಪನಾಲ್ವರ್ಗರ್ಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೫); ಮದುದರ ದೇವಯ್ಯನ ಮಗಂ ಮಾಳಯ್ಯ ಕುಡಿಯರಯರ್ಜುನ ಕಾಯ್ವ ರಬ್ಬರಿದಿ ಪರಪಾಸಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫೬–೮; 922); ಕುಡಿಯರಾಭರಣಂ ನುಗುನಾಡ ರಾಮನೆಂದೊಡೆ (ಎಇ. VI, ೨೧೫–೬ ; 1057); ಕುಡಿಯರುಳುವುಳ್ಕೆಗಳಿಂ ಕೆಂಪಾದ ಪೊಲಗಳಿಂದ (ಜಯಕಾ. ೧–೩೬); ಕುಡಿಯರಂದದಿ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಂಡೆಯ್ದಿ ಕೊಡುವುದು ನಡೆಯೆ ರಾಜರಿಗೆ (ಭರತ. ೩೬–೩೩). **ಕುಡೆಯ** : ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಿಕಾಜರು ಅನ್ಯಂಟರ ಬಳಿಯ ಸಂಕರಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಕುಡೆಯರ ಬಳಿಯ ನಾರಣಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮೂಲ ಶಾಸನದ ಕ್ರಮ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೯–೮ ; 1444).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಡಿಯಾನ್ ; ಕೊಡ. ಕುಡಿ = ಈಡಿಗರವನು; ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವನು]

ಕುಡಿಯಳ್ಳೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕೆಯ ತುದಿ; ಅಳ್ಳೆಯ ತುದಿ : ತೊಡೆ ಸಂಕಲೆಯಿಕ್ಕಿದವೋಲ್ ಕುಡಿಯಳ್ಳೆಗಳಿಂದೆ ಸುರಿದುವಿರ್ಕೆಲಕೆ ಕರುಳ್ (ಶಮದ. ೧೦೬ ಪ್ರಯೋ). 'ಅಳ್ಳೆಕುಡಿ' ಪರಾ. [ಕುಡಿ$_3$ + ಅಳ್ಳೆ$_1$]

ಕುಡಿಯಾರವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಣಿಯಕಲ್ಮಾನೂಱುಂ ಕುಡಿಯಾರವಿಯೆಪ್ಪತ್ತುಂ ಕರಿವಿಡಿ ಮೂವತ್ತುಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೦–೫ ; 1045). [?]

ಕುಡಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರಿಡು; ಬೆಳೆ; ಹಬ್ಬು : ಮುದಂ ಕುಡಿಯಿಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿಭಾವನೆ ತಲೆದೋಱೆ (ದಶಕು. ೫–೬೬). [ಕುಡಿ$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಕುಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಡಿಯಿಕ್ಕು : ಕುಡಿಯಿಟ್ಟುದು ಧೀಂಕಿಟ್ಟತ್ತಡಿಯಿಟ್ಟತ್ತಾಹ ಕೀರ್ತಿಲತೆ (ಗಿರಿಕ. ೩–೬೪); ಶಶಿಯ ತಣ್ಗದಿರ್ಗಳ್ ಕುಡಿಯಿಟ್ಟುವೆಂಬಿನಂ ಪಸರಿಸಿ ದಂತಕಾಂತಿ ಸಭೆಯಂ ಬೆಳಗುತ್ತಿರಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೨೮); ಸರಳು ತೀರಲು ತೀರದಸುರನ ಕೆರಳಿದುರಿ ಕುಡಿಯಿಟ್ಟುದಿವನಬ್ಬರಣೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೩೯). [ಕುಡಿ$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕುಡಿಯಿಱು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ಚಾಚು; ಕುಡಿಚಾಚು; ಬೆಳೆ : ಬಳಿಕವ ಗೋರಿದನು ಕುಡಿಯಿಱಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಗುಡಿಯಿಱಿದು] ಬಾಲದ ಗೋರೆಯಲಿ ತಳಮುಗುಚಿದನು ತೋರಣದ ಸಾಲುಗಳ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೧೬). [ಕುಡಿ$_2$ + ಇಱಿ$_1$]

ಕುಡಿಯಿಲ್ಲಣ (ನಾ). (ದೀಪದ) ಕುಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಕರಿಕು, —ಕಿಟ್ಟ : ಕುಡಿಯಿಲ್ಲಣವನೊರಸಿ ಸೊಡರನುಜ್ಜ್ವಳಿಸಿದಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೦–೧೪೦). [ಕುಡಿ$_3$ + ಇಲ್ಲಣ]

ಕುಡಿಯಿಸು, ಕುಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪಾನ ಮಾಡಿಸು : ಕುಡಿ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಕರಗಿಸಿ ಕುಡಿಯಿಸುವರ್ ಲೋಹರಸಮನೆರ್ದೆಗರಗುವಿನಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೬); ಕುಡಿತೆಯೊಳೆ ತಂದು ನೀರಂ . . . ಚಂಚುಪುಟದಿಂ ಕುಡಿಯಿಸುತ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೧೨); ಅಳಿಪಿಂದಮಳೆಯ ಬರ್ದೆಗೆಯಳೆಯಂ ಕುಡಿಯಿಸಿದರೆಂಬ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೬). **ಕುಡಿಸು$_1$** : ಕುದುರೆಯಂ ನೀರಂ ಕುಡಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೦–೯); ಅಸಮ ವಿಷಮಂ ಕುಡಿಸಿ ಕೊಂದಹೆನೆಂದು (ಬಸಪು. ೫೮–೪೨); ಹೊಡೆದು ತಲೆಯನು ನಿನ್ನ ರಕುತವ ಕುಡಿಸುವೆನು ಕೂರಸಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೩೮). [ಕುಡಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲ್ (ನಾ). = ಕುಡಿಯ : ಧನದ ಧಾನ್ಯದ ಸೊಮ್ಮಿನ ಸೊಕ್ಕಿನಿನ್ದ ಮಾರ್ಗಳದೊಮ್ಮ ನಮ್ಮೊಳೆಂಬ ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲ ಮಕ್ಕಳ್ ನೂರ್ಗ್ಗಳೊಪ್ಪುಗು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೬–೧೨ ; 1177). [ಕುಡಿಯ + ಒಕ್ಕಲ್$_1$]

ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲಿಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ : "ಆಭೀರಃ, ಮಹಾಶೂದ್ರಃ – ಈ ೨ ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬–೪೩೩); ಸೊನ್ನಲಿಗೆಯೊಳಗೊಪ್ಪುತಿರ್ಪ ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲಿಗರ ರಂಜಿಸುವ ಗರ್ಭಂಗಳಿಂದುದಿಸಿ (ಚೆಬಪು. ೫೯–೧೧). [ಕುಡಿಯ + ಒಕ್ಕಲಿಗ]

ಕುಡಿಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕುಡಿಯಿಕ್ಕು : ಸಳರು ನೆಟ್ಟ ಬಳ್ಳಿಯೇ ಕುಡಿಯೊಡೆದು ಹೊರವಾಗಿ ಹುವ್ವ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಜನತೆಗೆ ಕೊಡಬೇಕು (ಸಪತಿ. ೨೫). [ಕುಡಿ$_2$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕುಡಿಯೊಣಗು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಳ್ಳಿಯ) ಕುಡಿ ಬತ್ತಿಹೋಗು, —ಬಾಡು : ಕೀರ್ತಿಲತೆ ಕುಡಿಯೊಣಗಿತ್ತೈ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೪೩). ೨. ವಂಶ ನಿಂತುಹೋಗು, —ನಾಶವಾಗು : ಇದ್ದ ಒಬ್ಬ ಮಗ ಸತ್ತು ಅವರ ವಂಶದ ಕುಡಿಯೊಣಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕುಡಿ$_2$ + ಒಣಗು$_1$]

ಕುಡಿಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಅರಿಉರ್ಪಣ್ನಿವ್ವರು ತೊಱಕಿಕ್ಕಾರಾಟ್ಟಿಉವೆಕ್ಕವಿಯಮುವಲ್ಬೊಗೆಯು ಕೊಡಲೂರು ಇನೆತ್ತು ಮೂರ್ ನೆರಸಾಸನಮಾಗೆ ಕುಡಿಯ್ಯಕೊ × × × ಲು × × ದನ್ ಇಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮–೬ ; 750). [?]

ಕುಡಿರು (ಕ್ರಿ). (?) : ನಡೆದು ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮ ಮಹಾನದಿ ತಡಿಯ ಅರಳಿಯ ಮರನಡಿಯ ಕುಡಿರೆಡೆವಿಡದೆ ಜಪಿಸುವುದು ಸಾಂಗಿಕಮಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಗಗಶಾ. ೪–೬೨). [?]

ಕುಡಿಲು (ನಾ). ಕುಡಿ; ಸುಳಿ: "ಪಲ್ಲವಃ, ಕಿಸಲಯಂ-೨ ತಳಿರ ಹೆಸರುಗಳು. ಎಳತಾದ ಎಲೆ, ಚಿಗುರು ಚಿಗುರೆಲೆಗಳಿಂ ಕೂಡಿರುವ ಕುಡಿಲು, ಮರದ ಸುಳಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦). [ಕುಡಿ$_2$ + -ಲು ?]

ಕುಡಿಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಿನ್ಧಾಳಿ ಕುಡಿಲೂರೊಳಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಾದ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೩-೩ ; 896). [?]

ಕುಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿಗುರನ್ನು ತಾಳು. ೨. ಬೆಳೆ; ವರ್ಧಿಸು: ಹೀಗೆ ನಷ್ಟವಾಗಿದ್ದ ಶಂತನುವಿನ ವಂಶವು ಕುಡಿವಡೆದು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಂತು (ವಚಭಾ. ೯). [ಕುಡಿ$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕುಡಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕುಡಿಯಿಕ್ಕು: "ಪರ್ವಿದುದೆನೆ ಕುಡಿವರಿದುದು" (ಚತುನಿ. ೪೦); ಹೃದಯದೊಳಂಕುರಿಸಿ ಮುಖಾಗ್ರದಿಂದೆ ಕುಡಿವರಿವ ಕೋಪ ವಿಷಲತೆಯೆ ತಳಿರ್ತುದು ಪೂತುದೆನಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೧-೮೮); ವಿಸುಪ ಗಾಡಿಯ ಲತೆಗಳ್ಪೆದೆ ಕುಡಿವರಿವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೪೫); ಸತ್ಕೀರ್ತಿಲತೆ ಕುಡಿವರಿದು ಬೆಳೆದುದು (ಕು ವ್ಯಾ ಅ. ಓರಿಇ. ೯-೫೫). ೨. ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ: ಆನಂದಾಶ್ರು ಕುಡಿವರಿವುತೆಲ್ಲರೈತರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೧-೧೫); ಜಾಗರದಿ ರಸದತ್ತ ಕುಡಿವರಿವ ಭವದೊಳಗೆ ಹಿಂಜರಿದು ಖತ ಸತ್ಯಕೆಡೆಗೊಡುವುದು (ಮಲೆವೇ. ೪೬). [ಕುಡಿ$_3$ + ಪರಿ$_1$]

ಕುಡಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಒಡ್ಡಿದರು ವಡಿವಲೆಯ ಸಿಡಿವಲೆ ಕಡ್ಡಿವಲೆ ಕುಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಣಿ]ವಲೆಯನಗಲಕೆ ಚಡ್ಡಣಿಸಿದರು ಬೀಸುವಲೆ ಬೆಳ್ಪಾರ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೨). [ಕುಡಿ$_1$ + ಬಲೆ]

ಕುಡಿವಾಲ್$_1$, ಕುಡಿವಾಲು (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ಹಾಲು: ಇಡೆ ತೊಟ್ಟಲಿಲ್ಲಾಡಿಸುವರಿಲ್ಲ ನಿನಗೆ . . . ಬಿಡದೆಱೆವ ನೀರ್ ಕುಡಿವಾಲ್ಗಳಿಣ್ಣೆ ಬೆಣ್ಣೆಗಳಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೧೭). **ಕುಡಿವಾಲು**: ಅಡಿಯ ಉಂಗುಟದಿಂದ ಮುಡಿಯ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು ಕುಡಿವಾಲಿನಂದದಿ ರಾಮರಾಮಾ ಮಿಸಲ ತೊರೆಯಾಗಿ ಈ ಸಲ ಬಂದಿದೆ ಸೂಸಲ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮರಾಮಾ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೮೫-೪). [ಕುಡಿ$_1$ + ಪಾಲ್$_1$]

ಕುಡಿವಾಲ (ನಾ). ೧. ಬಾಲದ ತುದಿ, —ಕೊನೆ: ಇಱುಂಕಿದ ಕೆಚ್ಚಲೆತ್ತಮೆತ್ತಿದ ಕುಡಿವಾಲಮಂದೆಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦೩); ಕರಂ ಕುಡಿವಾಲನೆತ್ತಿ ಪಾಲ್ ಮೊಲೆಗಳಿನೆಚ್ಚು ಗಲ್ಗಲನುಗಲ್ ಪರಿತಂದುವು (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೫೩); ಕುಡಿವಾಲಂ ನೆಲನಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ಕೋಪೋದ್ರೇಕದಿಂ ದಿಟ್ಟಗಳ್ ಕಿಡಿಯಂ ಸಾಲಿಡೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೧೮ ; 1224); ಕುಡಿವಾಲಮುಪ್ಪಳಿಸಲೊಗೆದ ತುಂತುಱ್ ಜಗಕ್ಕೆ ಕಡೆಗಾಲಮಂ ಮಾಡಲು (ಚಿಬಪು. ೨೧-೫). ೨. ಚೂಪಾದ ಬಾಲವುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನಾಯಿ: ಕುಡಿವಾಲನ ಕೊಳ್ಳಿವಾಲನ ಬೆಳ್ಳನ ನಿಡುಗಾಲ ಬಲು ಕುಕ್ಕುರನಾ ಮೆಡಿಗಿವಿಯಳಗನ ಬಿಡು ತಡೆ ಹಿಡಿಯೆಂದು ನುಡಿವರು ಬಿಯದರು (ರಾಮವಿ. ೧೫-೬೮). [ಕುಡಿ$_3$ + ಬಾಲ$_1$]

ಕುಡಿವಾಲು 'ಕುಡಿವಾಲ್' ನೋ.

ಕುಡಿವಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕಲಾಗಿ ಬಾಳು; ದಾಸನಾಗು: ಗುಡಿಗೆಟ್ಟಿಂ ಗುಡಿಗೆಟ್ಟಿಂ ಶಿವನೇ ಕುಡಿವಾಳ್ದಿಂ ಕುಡಿವಾಳ್ದಿಂ ಹರನೇ (ತಿರುನಾ. ೨೨೦-೧೮). [ಕುಡಿ$_3$ + ಬಾಳ್$_1$ (< ಬಾೞ್)]

ಕುಡಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಡಿಯಿಕ್ಕು: ಪವಳದ ಬಳ್ಳಿಯ ತುಱುಗಲ್ಪವಣಿಲ್ಲವೆ ತಳ್ತು ಬೆಳೆದು ಕುಡಿಯಿಟ್ಟಪರಾರ್ಣವತಟದೊಳ್ ಪರೆದಪುದೆಂಬವೊಲ್ ಎಸೆದತ್ತು ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೭೭). [ಕುಡಿ$_3$ + ಬಿಡು$_1$]

ಕುಡಿವುರ್ಬು, ಕುಡಿಹುಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಹುಬ್ಬಿನ ಕೊನೆ. ೨. ಎಸಳಾದ ಹುಬ್ಬು: ಸುಳಿಗುರುಳ ಕುಡಿವುರ್ಬಿನ ಕರ್ಪುಗಳೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೪೯); ಕುಡುನೋಟದ ಕುಡಿವುರ್ಬಿನೂರ್ವಶಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೧-೨೫). **ಕುಡಿಹುಬ್ಬು**: ಕೆದಱುದಲೆಗಳ ತೋರಭಾರದ ಮದದ ಕುಡಿಹು[ಪಾಠಾಂ. ಮೈಯು]ಬ್ಬುಗಳ ಭಯರಸದುಭುತದ ಖಳರಿದ್ದರಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೮); ಕಣ್ಕೆಂಡದಂತಾಗೆ ಕುಡಿಹುಬ್ಬು ಧೂಮಲತೆಯೆಂಬೊಲಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೩೬); ಆಳುವಕಂದನ ತುಟಿಯು ಹವಳದ ಕುಡಿಯಂಗ ಕುಡಿಹುಬ್ಬು ಬೇವಿನೆಸಳಂಗ (ಗರತಿ. ೮೫). [ಕುಡಿ$_2$ + ಪುರ್ಬು]

ಕುಡಿವಳ್ದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಜಕ್ಕಿಯೊಬ್ಬೆ ನಾೞ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ಸಣ್ಣುವರ ಕಲಿಗಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆತನಂ ಗೆಯ್ಯೆ ಸನ್ದಿಗರ ಕುಡಿ ಕುಡಿವುಳ್ದಂ ಕೊಡಂಗೆಯೂರ್ಗ್ಗೆ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆತನಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೧೩ ; 913). [?]

ಕುಡಿವೆರಲ್ (ನಾ). ಬೆರಳಿನ ತುದಿ ; ತುದಿಬೆರಳು : ನಂದನನುತ್ಸಂಗದೊಳಿರ್ದೊಂದೈದೆರಡೊಂಬತೆಂದು ತೊದಱಿಸವಿನವೋರೊಂದನೆ ಕುಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ವೆರಲಿಂದಮದೆಂದೆಣಿಸುಗುಮೆನ್ನ ಕೊರಲ ಹಾರದ ಮುತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೫೦); ಸುರಿದಶ್ರುಗಳಂ ಕುಡ[ಡಿ]ವೆರಲಿಂ ತಾನೆನಸುಂ ಮಿಡಿಯುತ್ತುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೫೨). [ಕುಡಿ$_2$ + ಬೆರಲ್]

ಕುಡಿವೆರಸು (ಅ). ತುದಿ ಸಹಿತವಾಗಿ ; ಕುಡಿಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು: ಪೂದಳೆದುದೆನಿಪ ಪುರ್ಬಿನ ಕುಡಿವೆರಸು ತೂಕಡನೊಳಕೊಂಡ ಜಾಡ್ಯಮುಂ ಸೊಕ್ಕುಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದಂತಿರ್ದಿರವುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೫೯). [ಕುಡಿ$_3$ + ಬೆರಸು$_2$]

ಕುಡಿವೆಳಗು (ನಾ). ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಬೆಳಕು; ಬೆಳಕಿನ ಕುಡಿ; ಕಿರಣ: ಐಕ್ಯನ ಐಕ್ಯನ ಮಹಾದ್ಯೈಕ್ಯನ ಭಾವ ಮಿಂಚಿನ ಕುಡಿವೆಳಗಿನ ಸಂಚದ ಸಂಚಲದ ಸಂಚಾರ ಸಂಚರಿಸುವ ಸರದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೩-೫೪೭); ನಂದುವ ಸೊಡರ ಕುಡಿವೆಳಗಿನಂತೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೫೦ ವ); ದಿಗುವಳಯದಲಿ ಕುಡಿವೆಳಗ ಕುಡಿಕುಡಿದಡರುತಿರ್ದುದು ತಿಮಿರಲತೆ ಜಗವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೨೬). [ಕುಡಿ$_3$ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕುಡಿಸು$_1$ 'ಕುಡಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕುಡಿಸು$_2$ 'ಕೊಡಿಸು' ನೋ.

ಕುಡಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಕಿರು; ವಕ್ರವಾಗಿರು; ಹೊರಳು. 'ಒಗರ್ಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕುಡು$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಡಿಹ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವಿಕೆ ; ಕುಡಿಯುವುದು ; ಕುಡಿತ. 'ಕುಡಿಹಿ' ಪರಾ. [ಕುಡಿ$_1$ + -ಹ$_3$]

ಕುಡಿಹಿ, ಕುಡುಹಿ (ನಾ). ೧. ಕುಡಿಯುವವನು ; ಕುಡುಕ : ಇಂತೀ ತ್ರಿವಿಧ ಕುಡಿಹಿಯ ಭಕ್ತಿ ಅಸಗನೀರಡಿಸಿ ಸತ್ತಂತಾಯಿತು (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೩೯). **ಕುಡುಹಿ** : ತನ್ನ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕೈಯಿಂದ ಒಡೆಯರ ಪಾದವಂ ತೊಳೆಯಿಸಿ ಆ ತೊಳೆನೀರ ತರಿಸಿ ತನ್ನ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱೆದು ತೀರ್ಥವೆಂದು ಕೊಂಬ ಕುಡುಹಿಯ ನೋಡಾ (ಗಣಭಾ. ೩೨೫-೨); ಶೋಣಿತಗುಡುಹಿಗಳ ಕೈ ಬೆಳೆದುದು (ತೊರರಾ. ೬-೩೫-೨೧). ೨. ದಡ್ಡ ; ಅವಿವೇಕಿ: ಬಾರೆಲೆ ಕುಡುಹಿ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಪರಿಯಲಿ ಕೆಡೆದಡೇನಹುದಿತ್ತಲಿದೆ ಕೊಳ್ಳೆನುತ ದೋಷದಲಿ ಒಡಲನಿಟ್ಟನು ಭಾರಿಗದೆಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೦-೨೯). [ಕುಡಿಹ + -ಇ$_2$]

ಕುಡಿಹುಬ್ಬು 'ಕುಡಿವುರ್ಬು' ನೋ.

ಕುಡಿಹೊಳೆಹು (ನಾ). = ಕುಡಿವೆಳಗು: ಕಂಗಳಲಿ ಕುಡಿಹೊಳೆಹು ಹುಬ್ಬಿನ ಹೊಂಗಿನಲಿ ಭಂಜವಣೆ (ಸಂಭಪ. ೨೯-೨೫). [ಕುಡಿ$_2$ + ಹೊಳೆಹು (< ಪೊಳೆಪು)]

ಕುಡು$_1$ 'ಕೊಡು$_1$' ನೋ.

ಕುಡು$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ಏಟುಕೊಡು ; ಹೊಡೆ ; ಬಾರಿಸು : ಕಸೆಯ ನಿನಿಸಜುಪಿ ಕುತೆ ಲಂಘಿಸಿದುದು ಪನ್ನೆರಡುಯೋಜನಂಬರಮಿನ್ನೇವೆಸಗೊಳ್ವುದೊಕಡು ವೇಗದಿನಸಕಳಿದುದು ಮನಮುಮಂ ತುರಂಗಮ ರತ್ನಂ(ಆದಿಪು.೧೩-೩೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಟ್ಟು ; ತುಳು. ಕೊರು ; ತೆಲು. ಕೊಟ್ಟು]

ಕುಡು$_{3}$ (ನಾ). ವಕ್ರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಬಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ ; ಡೊಂಕು : "ಕುಡು-ಪ್ರದಾನೇ ವಕ್ರೇ ಚ (ಡೊಂಕಾದ)" (ಶಮುಧಾ) ; "ಕುಡು ಕೊಂಕದಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೪) ; ಕುಡು + ಇಲ್ಲ= ಕುಡುವಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೫೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಕುಡುದಾಡೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಡ ; ಮಲ. ಕೋಡ್ದ ; ತೆಲು. ಕೊವಲಿ]

ಕುಡುಂಗಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : "ತಜುಬುಲ್ಲು" (ನಾ ಚಿ ರಾ. ೬). ೨. = ಕುಟುಂಗಕ : "ಕುಡುಂಗಕ – ಕುಟುಂಗಕ = ಹುಲ್ಲುಹೊದಕೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೬). [< ಸಂ. ಕುಟುಂಗಕ]

ಕುಡುಕ 'ಕುಡಿಕ' ನೋ.

ಕುಡುಕಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕುಟುಕು ಇಡು ; ಗುಟುಕು ಕೊಡು : ಅಂಗ ಕಾಂತಿಯಂ ತಾಂ ಕುಡುಕಿಕ್ಕುವಂ ಯುವತಿನೇತ್ರಚಕೋರಚಯಕ್ಕೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೩೬) ; ತಂಬುಲವ ಕುಡುಕಿಕ್ಕೆನುತ ಕಾತರದಿಂದವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೪೯). [ಕುಡುಕು$_{3}$ (< ಕುಟುಕು$_{2}$) + ಇಕ್ಕು]

ಕುಡಕು$_{1}$ 'ಕುಟುಕು$_{1}$' ನೋ.

ಕುಡುಕು$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ಕುಟುಕು ಕೊಡು ; ಗುಟುಕು ನೀಡು : "ಕು[ಪಾಠಾಂ. ತು]ಡುಕು – ಈಷತ್‌ಪ್ರದಾನೇ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರಧಾವನೆ]" (ಶಮುಧಾ. ಸ). [< ಕುಟುಕು$_{1}$]

ಕುಡುಕು$_{3}$ 'ಕುಟುಕು$_{2}$' ನೋ.

ಕುಡುಕು$_{4}$ (ಗು). ಕುಡಿಯುವ ಸ್ವಭಾವದ ; ಕುಡುಕತನವುಳ್ಳ : ಕುಡುಕುಮನವಿತ್ತೀಚೆ ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಎಡವುತಿದೆ ಪತನವ ನಿವಾರಿಸವ್ವ (ಅರಳು. ೩೫೯-೭). [ಕುಡಿ$_{1}$ + -ಕು]

ಕುಡುಕುಂದಜಿ 'ಕಡುಕುಂದಜಿ' ನೋ.

ಕುಡುಕುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಡುಕಿಕ್ಕು : ನೇಜಿಲ ಪೊಸದೋರೆಯನಿ ವ್ರಾವಿನ ಪಣ್ಣಂ ತರಿಸಿ ಕುಡುಕುಗೊಡಲು ಹಸಿದಿರ್ದುಂ ತಿನಲೊಲ್ಲದೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೩) ; ಶರಭಂಗಳ ಹಸುಳೆಗಳ್ಗೆ ತತ್ಸಿಂಗದೊಡಲ ಖಂಡವ ತೆಗೆದು ಕುಡುಕುಗೊಡುವ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೨೭).
[ಕುಡುಕು$_{3}$ (< ಕುಟುಕು$_{2}$) + ಕೊಡು]

ಕುಡುಕುಗೊಳ್ 'ಕುಟುಕುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುಡುಕುದಂಬುಲ 'ಕುಟುಕುದಂಬುಲ' ನೋ.

ಕುಡುಕೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕುಡುಕೂರ ಭಚಲದೋರಯ್ಯನ ಮಗಂ ಮಾರಯ್ಯಂ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೫೦-೪ ; 987) ; ಮುದ್ದೆ ದಂಣಾಯಕರು ಕುಡುಕೂರ ಕೋಟೀಶ್ವರ ದೇವರಲ್ಲಿ . . . ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಕೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ४೧೭-४ ; 1376).
[ಕುಡುಕು$_{0}$ + ಊರ್]

ಕುಡುಕೆ 'ಕುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಡುಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ ; ಬಾಗಿರುವ ಕತ್ತಿ : "(ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಗಲ ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ಹೋಗುವ) ಬಾಗುಕತ್ತಿ ಕುಡಗತ್ತಿ." (Scimitar. ಇಂಕನಿ). [ಕುಡು$_{3}$ + ಕತ್ತಿ]

ಕುಡುಗರ್ಬುರ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕಬ್ಬು ; ನೇರವಾಗಿಲ್ಲದ ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆ : ಬಡವನಿತ್ತ ಜ್ಯೋತಿಯ ಕಾಂತಿ ದೀಪಿಸದೆ ಕರಿದಹುದೆ ಸೈತವಹ ಕರ್ಬುರ ಯಿನಿವಾಗಿ ಕುಡುಗರ್ಬುರ ಮತ್ತೆ ತಾ ಪಿರಿಯ ಕಪಿಯಯಹುದೆ (ಪತಿಲ. ೧-೧೯). [ಕುಡು$_{3}$ + ಕರ್ಬುರ (< ಕರ್ವುರ)]

ಕುಡುಗಲ್ 'ಕುಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ಕುಡುಗಲು 'ಕುಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ಕುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಹು ; ಒದರು : ನಾವು ಆರು ಜನ ಇದ್ದೆವಲ್ಲ ಆದರೂ ನೋಡು ನಮ್ಮಿಂದ ಒಬ್ಬರಿಂದಲೂ ಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಒಂದೇಸಲ ಕೈಕಾಲು ಕುಡುಗಿದುದು, ನಾನೆಲ್ಲೋ ಅವರೆಲ್ಲೋ (ಮುಂಗಾಮು. ೮೬). [?]

ಕುಡುಗುರುಳ್ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೂದಲು ; ಉಂಗುರುಗೂದಲು ; ಕುಟಿಲಕುಂತಲ : ಕುಡುಗುರುಳೆಂಬ ತಂಬೆಲರ ಬೆಂಬಿಡಿದಿಂ ಪೊಸ ವೇಟಮೆಂಬ ಚೆಲ್ವಿಡಿದೆಳಮಾಮರಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೯).
[ಕುಡು$_{3}$ + ಕುರುಳ್]

ಕುಡುಗೂಸು 'ಕೊಡಗೂಸು' ನೋ.

ಕುಡುಗೆಯ್ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೈ ; ಡೊಂಕುಗೈ : ಅಚ್ಚರಿ ಯೆಬ್ಬಜಾಗೆ ಕೆಲರ್ಗೆ ಪೆಬಿಗಾಲ್ ಕೆಲರ್ಗೆ ಕುಡುಗೆಯ್ (ಅದ್ಭುತ. ೨೫-೨೫). [ಕುಡು$_{3}$ + ಕೆಯ್$_{2}$]

ಕುಡುಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಕೊಡುವ ಕ್ರಿಯೆ ; ದಾನಮಾಡುವಿಕೆ : ಪಗೆಗಳ್ ಕಾಡಿನೊಳ್ ಕಾವದೆ ನೇಹಿಗರ್ ಬಂದು ಸೇರೆಯುಂ ಮೊಗಮುಂ ತಿರುಪಿರ್ದಿಲ್ಲಂ ಅಘಟಂ ಕುಡುಗೆಯ್ತದಿಂ (ಸೌನಂದ. ೨-೫).
[ಕುಡು$_{1}$ + ಗೆಯ್ತ$_{1}$ (< ಕೆಯ್ತ)]

ಕುಡುಗೊರಳು (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೊರಳು ; ಬಾಗಿದ ಕತ್ತು : ಕಿವಿವರೆಗೆಳೆದೆಚ್ಚ ಕಣೆಯೊಳ್ ಕಡುನೊಂದು ಕೆಡೆದೊಂದು ಬನದ ಕುರಂಗಿ ಪ್ರಿಯನ ದರ್ಶನ ತನಗಿನ್ನು ದುರ್ಲಭವೆಂದು ನೋಡಿತು ಕುಡುಗೊರಳಾಗಿ (ಗಾಥಾಸ. ೬-೯೪).
[ಕುಡು$_{3}$ + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಕುಡುಗೋಲ್, ಕುಡಲು, ಕುಡುಗಲ್, ಕುಡುಗಲು, ಕುಡುಗೋಲು (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಧಾರೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಕೊಯ್ಯುವ ಸಾಧನ : "ಲವಿತ್ರಂ, ದಾತ್ರಂ – ಈ ೨ ಕುಡುಗೋಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೪-४೨೩) ; ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯಗಿಲಿಗಿಲಿಗಂಥಂ ಸಮಂತು ಕೂರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೭) ; ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬೇರ್ಗೆ ಕುಡು ಗೋಲ್ಗೊಂಬ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ಅರಿರ. ೧೭೭-೧೧) ; ಎನ್ನಯ ಬೇರೊಳೀಕೆ ಕುಡುಗೋಲಿಡುವ್ವೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೮೦-೩೭). **ಕುಡಲು** : ಕೃಷಿಕನ ಕಳೆಕೊಯ್ಯುವ ಕುಡಲು ಬೀಳುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವುದೆಲ್ಲ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆಯ್ಕೆಯ ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು (ನಿಬಂಧ. I, ೨೩೧). **ಕುಡುಗಲ್** : ಈ ಚಕ್ರಲೋಹ ಖಂಡಕ್ಕಂ ಕುಡುಗಲ್ಗವೆಜಗಿಮೆಂಬೊಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೨೧ ವ). **ಕುಡುಗಲು** : ಒನಿಕೆ ಕಂಬಳಿ ಕುಡುಗಲು (ವೀಶೈಪು. ೮-೫-೫೬). **ಕುಡುಗೋಲು** : ಕೊಡಲಿ ಕತ್ತಿ ಕುಡುಗೋಲು ಸುತ್ತಿಗೆ . . . ಮೊದಲಾದಾಯುಧಂಗಳ್ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೩೦-೧೧) ; ಕುಡುಗೋಲ ಸುಳಿಯದೇ ಮಸೆಯಿಸುವ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧-೨೪) ; ಪಿಡಿದ ಕರದ ಕುಡುಗೋಲು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೪೦) ; ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕುಡುಗೋಲು ಸಿಕ್ಕಿದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಡು$_{3}$ + ಕೋಲ್$_{1}$]

ಕುಡುಗೋಲು 'ಕುಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ಕುಡುಗೋವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಮೀನು (?) : ಬೆಟ್ಟ ಅಯ್ಯನವರಿಗೆ ವ್ರಿತ್ತಿ ೨೧ ಕ್ಕಂ ಕಾರತುಂಡಿನ ಕುಡುಗೋವಿನಲ್ಲಿ ಮೂಸೂರ ಅಡಕೆಯ ಮರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೩೫-೩೩; ?). [?]

ಕುಡುತ 'ಕುಡತಿ' ನೋ.

ಕುಡುತಲೆ (ನಾ). ಖಾತೆ ; ಪಟ್ಟೆ : ಪ್ರತಿವರುಷದಲೂ ನಡವ ಬತ್ತದ ಕುಡುತಲೆ ಭೂಮಿಯ ವಿವರ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಮಂಗಳೂ. ೫೨೬-೧೪; 1375). [← ತುಳು. ಕುಡ್ತಲೆ]

ಕುಡುತೆ$_1$ 'ಕುಡಿತೆ' ನೋ.

ಕುಡುತೆ$_2$ (ನಾ). ವಕ್ರತೆ ; ಕೊಂಕು : ಬಿಡುದಲೆಯ ಬೆಂಡೆದ್ದ ಕಂಗಳ ಜಡಿವ ನಿಡಿವಾಡೆಗಳ ಹುಬ್ಬಿನ ಕುಡುತೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಗಳ ಕಡುಗಚ್ಚಿದೌಡಿನ ಜಡಿವ ತೋಳುಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೧–೩೧). [ಕುಡು$_3$ + –ತೆ]

ಕುಡುತೆ$_3$ 'ಕುಡತಿ' ನೋ.

ಕುಡುತೆಗಣ್ 'ಕುಡಿತೆಗಣ್' ನೋ.

ಕುಡುದಡಿ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೋಲು ; ಬಾಗಿದ ದೊಣ್ಣೆ ; ಗಿಡ್ಡ ದೊಣ್ಣೆ : ಕುಱು, ಬಿಱು, ಕುಡು ಎಂಬವರ್ಕೆ – ಕುಱುಗಿಡಂ, ಕುಱುದಡ್ಡಿ . . . ಕುಡುವೆಱೆ, ಕುಡುದಾಡೆ, ಕುಡುಮಿಂಚು ಕುಡು[ಪಾಠಾಂ. ಱ]ದಡಿ (ಶಮುದ. ಕಿ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ.). [ಕುಡು$_3$ + ದಡಿ]

ಕುಡುದಾಡೆ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೋರೆಹಲ್ಲು : ಪೊಳೆದುಳ್ಕುವ ಕುಡುದಾಡೆಯ ಪೊಳಪು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೯); ಕುಡುದಾಡೆಗಳ್ ಸೊಗಯಿಪೆಕ್ಕಲ ನಂದಿವೊಲೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೧–೧೫೬) ; ಕುಡುದಾಡೆಮಿಂಚು ಕಿಸುಗಣ್ ಸಿಡಿಲೆನೆ (ಜಗವಿ. ೪–೫೪); ಕುಳಿಕನ ಕುಡುದಾಡೆಗೆ ಮಾರಿವಿಟ್ಟ ನಾರಿಗೆ ಮಾಱಾಂಪ . . . ಕಡುಗಲಿ (ಕಇ. I, ೨೫–೪೫ ; 1186) ; ಕುಡುದಾಡೆಯಿಂ ಬೇಡವಡೆಯೊಡಲನೀಡಿಱಿವುತ (ಹಜಕಾ. ೬–೮). [ಕುಡು$_3$ + ದಾಡೆ]

ಕುಡುನೋಟ (ನಾ). ಕೊಂಕುನೋಟ ; ಓರೆನೋಟ : ಕಡೆಗಣ್ಬೊಗರ ಕುಡುನೋಟದಿಂ ನೋಡಿ ಪೆಱೆಮೊಗದ ನಗೆಜೊನ್ನಮಂ ಕೂಡಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯–೧೫). [ಕುಡು$_3$ + ನೋಟ]

ಕುಡುಪು, ಕುಡುವು, ಕುಡುಹು (ನಾ). ೧. ಡೊಂಕು ; ಬಾಗಿರುವಿಕೆ ; ವಕ್ರತೆ. 'ಕುಡುಪುವಾಲ' ಪರಾ. ೨. ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಕೋಲು ; ಪಿಟೀಲು ಮೊದಲಾದ ತಂತಿವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುವ ಬಿಲ್ಲು, —ಕಮಾನು ; ವಾದನದಂಡ : ಕುಡುಪುಂ ಕಯ್ಯುಂ ಜತಿಯೊಳ್ ತಡತಡವರೆ ವಾದಕಂಗೆ ಪುರ್ವಿಂ ಜತಿಯಂ ತೊಡರದೆ ನಡೆಯಿಸಿ ಪುರ್ವದೆ ಕುಡುಪೆನೆ ನರ್ತಕಿಯೆ ಸಭೆಗೆ ವಾದಕಿಯಾದಳ್ (ಆದಿಪು. ೯–೩೨); ಕರಂ ಯತಿಧಾತುಮೂರ್ಛನಾಬ್ಯಾಜದೊಳಾಡೆ ಕೂಡೆಕುಡುಪುಂ ಬೆರಲುಂ ಕೃತಕಾದ್ರಿಕೂಟದೊಳ್ ಬಾಜಿಸುವಂ ಜಸಂಬಡೆಯೆ ಕಿನ್ನರನಂತೆ ನರೇಂದ್ರನಂದನಂ (ಅರ್ಜನೇ. ೪–೧೪೦) ; ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕುಡುಪಿಂ . . .ಢಕ್ಕೆಯಂ ಬಾಜಿಸಿದಳ್ (ಬಾಧಪು. ೬–೮೯); ಕೇಳಬಲ್ಲುದೆ ಕುಡುಪಣಂ ಕ್ವಣಿತಮನ್ನ ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೬–೮). ೩. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಂಜನವನ್ನು ಲೇಪಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ ; ಕಾಡಿಗೆಕಡ್ಡಿ ; ಅಂಜನಶಲಾಕೆ : ಎಡಗಣ್ಣೊಳೆಚ್ಚಿದಂಜನವೊಡಂಬಡೆನೆ ಬಲದ ಕಣ್ಣೊಳೆಚ್ಚದೆ ಕುಡುಪಂ ಪಿಡಿದು ಗವಾಕ್ಷಕ್ಕೊರ್ವಳ್ ನಡೆದಳ್ ನೋಡಲ್ಕೆವಿನಯಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮).

ಕುಡುವು : ೨. ಕೋಣಃ – ಎರ್ಮೆಯ ಹೋತಂ, ವಾದ್ಯದ ಕುಡುವುಂ (ಕಾಶಕ್ಯ. ೩೪). **ಕುಡುಹು** : ೨. ಶರೀರಮೆವಾದ್ಯಂ ನಾಲಗೆ ಬಾಜಿಸುವ ಕುಡುಹು ವಾದಕನಾತ್ಮಂ (ಶಮುದ. ೩೪ ವೃತ್ತಿ) ; ಸಿಡಿಲ ಕುಡುಹುಗಳಿಂದ ಕಮಲಜ ಹೊಡೆಯಲಬುಜಭವಾಂಡ ಭೇರಿಯು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೬). ೩. ಅಂಜನ :– ಮೆಣಸು, ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಅಳಲೆಕಾಯಿ ಬೀಜ ಇವಂ ಸಮನಾಗಿ ಗೋಮೂತ್ರದಿಂದರೆದು ಕುಡುಹ ಮಾಡಿ ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೇದು ಹಚ್ಚಲು ರಕ್ತಪಿತ್ತ . . . ರಕ್ತದೋಷ ಸಹ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೧೮೩) ; ಆಡಿನಮೂತ್ರದಿಂದಾ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಅರದು ಅಂಜನ ಕುಡುಹುಗಳಂ ಮಾಡಿ (ವಿಷಚಿ. ೭೨–೧). ೪. ಬರೆ ಹಾಕುವ ಕುಡ : ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬುನದ ಕುಡುಹುಗಳಿಂ ಕಿವಿಮೂಗಿನೊಳ್ ಪರಿಯಿಸುವುದುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯–೧೧೦ ವ); ವೈದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕಟ್ಟಳೆಯಿಂದ ಕುಡುಹ ಕಾಸಿ ಬರೆವುದಕ್ಕೆ ರಕ್ಷೆಯ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ (ಅಶ್ವಟೀ. ೫೮–೨). ೫. ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಎಕ್ಕುವ ಕೋಲು ; ಬಿಲ್ಲಿನ ಹುರಿಯನ್ನು ಬಡಿಯುವ ಕೋಲು : "ಬೆಸೆಯೆನಲು ಬಿಲ್ಲು ಪಿಱುಸೋರ್ದ[ಶೋಧ] ಮೆನೆ ಕುಡುಹು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೯). [ಕುಡು$_3$ + –ಪು]

ಕುಡುಪುವಾಲ (ನಾ). ಡೊಂಕುಬಾಲ ; ವಕ್ರವಾದ ಬಾಲ : ನಡುನೀಳ್ದ ಜಂಘೆ ಕುಡುಪುವಾಲ ಮೆಱೆಯಲಂದೊಡನೆಸೆದವು ಜಾಯಿಲಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬–೪೦). [ಕುಡುಪು + ಬಾಲ]

ಕುಡುಬ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಪ್ರಸ್ಥದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗದಷ್ಟು: "ಕುಡುಬ – ಕುಡುವ (ಪ)" (ತದ್ಭಕೋ. ೮); ಷೋಡಶಿಕೆ ಕುಡುಬ ಪ್ರಸ್ಥ ಆಢಕ ದ್ರೋಣ ಮಾನಿ ಖಾರಿಗಳಿವು ಚತುರ್ಗುಣಿತಂಗಳಿವು ಮೊದಲಾದುವು ಮಾನಪ್ರಮಾಣಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೧೮೯–೧೧) ; ಪ್ರಸ್ತದಲಿ ನಾಲ್ಕಱಲಿ ವಂದು ಭಾಗ ಕುಡುಬವೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಬುದು ಇದು ಮಗಧ ದೇಶದ ಕೊಳಗದ ಪ್ರಮಾಣ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೪–೫); ಮೂರ್ಸಾವಿರದ ಆನೂರ್ಱುಕುಡುಬವೆನಿಸೂದು (ವೀಶೈಪು. ೭–೧೨–೬೧).[<ಸಂ. ಕುಡುವ]

ಕುಡುಬಿ (ನಾ). ೧. ತುಳುನಾಡಿನ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಇತರ ನಾಮಧೇಯಗಳು – ಇನ್ನಿತರರಲ್ಲಿ ಓಡಾರಿ . . . ಕೊಡಿಯ, ಕುಡುಬಿ, ಕೊಟ್ಟಾರಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ (ತುಳುನಾ. ೧೮೪) ; ಮೊಲದ ಶಿಕಾರಿಗೆ ಹೊರಟ ಹಳ್ಳಿಯ ಕುಡುಬಿಯೊಬ್ಬನ ಬೇಟೆಯಾಯಿತು ಅವನಿಗೆ (ಔವಾಲು. ೨೫). ೨. ಮಲೆನಾಡಿನ ಮೂಲನಿವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಆ ಪಂಗಡದವನು: ಕಾಡು ಮತ್ತು ಗಿರಿಜನರು – . . .ಭಿಲ್ಲರು. . .ಕುಡಿಯ, ಕುಡುಬಿ, ಮವಿಲನ್ (ತುಳುನಾ. ೧೬೨). [?]

ಕುಡುಬಿಲ್ಲು 'ಕುಡುವಿಲ್' ನೋ.

ಕುಡುಮಿಂಚು (ನಾ). ಕೊಂಕಾದ ಮಿಂಚು; ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು : ಕುಡುಮಿಂಚಂ ಮುಸಿದನ್ನರಪ್ಪ ಪಲರೊಳ್ವೆಂಡಿರ್ ಮನಂಗೊಂಡು ಬಂದೊಡಂ (ಆದಿಪು. ೩–೧೨) ; ನಭೋಂಗಣಕ್ಕೊಗೆದಳೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕುಡುಮಿಂಚಿದೊಂದೆಂಬಿನಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೬೮) ; ಕುಡಿಮಿಂಚುಂ ಸುರಧನುವುಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡು (ನೇಮಿತು. ೮–೧೨೨); ಪೊಳೆವ ನೇತ್ರಾಂಚಲಂ ಕುಡುಮಿಂಚಿನಂತಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೫೧). [ಕುಡು$_3$ + ಮಿಂಚು$_2$]

ಕುಡುಮೆ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ ; ದಾನ : ಪಾತ್ರಕ್ಕಿತ್ತುಂ ಕುಡುಮೆಯುಂ ಮಾಡಂ ತಾನಘಮೇನನುಂ (ಸೌನಂದ. ೨–೧೨). [ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು) + –ಮೆ]

ಕುಡುಮೆಟ್ಟು (ನಾ). (?) : ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಮಂಜಾಡಿ ಕರ್ಪೂರ ಕುರುಜು ಕಸುರಿವೇಣಿ ಚಿನ್ನಬೆಳ್ಳಿ ತೂಕ ಕಂಚು ತಾಮ್ರ ಹಲ ಇವು ತೂಗಿ ಮಾರುವಂತ ವಿವರಗಳು : ಆನೆಗೆ ಗಜಕಡ್ಡಿ, ಕುದುರೆಗೆ ಕುಡುಮೆಟ್ಟು (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೮–೩). [?]

ಕುಡುವ (ನಾ). ೧. ಒಕ್ಕಲಮಗ; ವ್ಯವಸಾಯಗಾರ; ರೈತ : "ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಕುಡುವ, ಆರಂಭಗಾರ, ರೈತ" (ಕಂನುಹು. ೮೦). ೨. ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಉಪನಾಮಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಕಾಮತ, ನಾಯಕ, ಕಿಣಿ . . . ಕುಡುವ, ಶ್ಯಾನುಭಾಗ (ತುಳುನಾ. ೧೮೪). 'ಕುಡಿಯ' ಪರಾ. [ಕುಡು$_0$ + –ವ]

ಕುಡುವಾವುಜ (ನಾ). ಕುಡುಹಿನಿಂದ ಬಾರಿಸುವ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : ಕಂದಾವುಜ, ಪಟಾವುಜ, ಕುಡುವಾವುಜ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಡುಬಾಹುಜ] ಅಡಾವುಜವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ತೆಱದ ಆವುಜಮಂ (ವಿವೇಕ. ೧೯೧). [ಕುಡುವು (< ಕುಡುಪು) + ಆವುಜ]

ಕುಡುವಾಳ್ (ನಾ). ಕೊಂಕಾದ ಕತ್ತಿ; ಕುಡುಗೋಲು : ಪರ್ಸದ ಪೂಜ್ಯತೆ ಬಯಲಾಯ್ತೇ ಕುಡುವಾಳಿನ್ ಬಿದಿ ಕೊಯ್ವಾತ್ತೇ (ಪಾರಸಿ. ೩೫–೧). [ಕುಡು$_3$ + ಬಾಳ್$_3$]

ಕುಡುವಿಲ್, ಕುಡುಬಿಲ್ಲು (ನಾ). ಕೊಂಕಾದ ಬಿಲ್ಲು; ವಕ್ರಚಾಪ: ಆತನ ಕುಡುವಿಲ್ಲ ಜೀವಡೆಗೆ ಬಿಗುತ್ತರ್ಣಂತೆ ಕಣ್ಮುಕುಳಿಸಿದುವು (ಕಾದಂಬ. ೭೭೦); ಏಱಿ ಮಣಿವೆಸದ ಸಿವಿಗೆಯನೇಱಿಸಿ ಕುಡುವಿಲ್ಲನೊಡನೆ ಬರೆ ಕಂದರ್ಪಂ ನೀಱಿ ಮುಗಿಲ್ಪೊರೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ದೋಱುವ ಶಶಿಕಳೆಯ ಗಾಡಿಯಂ ಗೆಲೆವಂದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೪೦). **ಕುಡುಬಿಲ್ಲು**: ಕುಡುಬಿಲ್ಲು ಬಾಗಿದ ಮೆಯ್ಯ . . . ಸ್ಥವಿರೆಯಂ ಕಂಡೊಡನೆ ಕೈಕೆ ನಡೆದಳ್ ಬಳಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧-೫೪೩).
[ಕುಡು$_3$ + ಬಿಲ್$_2$]

ಕುಡುವಿಲ್ಲ (ನಾ). (ಯಾವಾಗಲೂ) ಕೊಂಕಿದ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ; ಕಾಮ: "ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲಂ . . . ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ, ಐಸರಲಂ, ಗಿಳಿದೇರಂ – ಇವು ೧೩ ಕಾಮದೇವಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨-೧೩); "ಪೆಱಗೊಡೆಯಂ ಪೆಣ್ಪಡೆಯಂ ನೆಱೆ ಬಂಡುಣಿವೆರ್ದೆಯ ಸುಗ್ಗಿಗೆಳೆಯಂ ತಾನೈಸರಲ ಕುಡುವಿಲ್ಲ ಜತಿವಗೆ ಪಿರಿವಿಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲ ಕಾವ ಮಿಾಂಬಜಿವಿಗೆಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೭); ಕುಡುವಿಲ್ಲನೆಚ್ಚ ಸರಲುಂ ನಡದು ದಲಂ ದೊರ್ವನೆರ್ದೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೯); ಕುಡುವಿಲ್ಲಗೆಣೆಯ ಕುಂಭಿನಿಯರಸನ ಬಿಟ್ಟು ಮಡದಿಯನ್ಯರ್ಗೆಳಸುವರೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೪೦); ಕೊಂಕಿದುದು ಬಿಲ್ ಆವಂಗೆ ಆತಂ ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೦ ಪ್ರಯೋ); ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ ಮಸೆದಿರಿಸಿದ ಕಡುಕೂರ್ಸರಲ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೭-೪೧).
[ಕುಡುವಿಲ್ + –ಅ$_7$]

ಕುಡುವು 'ಕುಡುಪು' ನೋ.

ಕುಡುವುಗುರ್ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಉಗುರು; ವಕ್ರನಖ: ಕುಡುವುಗುರಿಂದೆಬಲ್ಮುಡಿಯ ಗಂಟು ಸಡಿಲಿಸಿ ಗಂಧತೈಲಮಂ ಕುಡಿತೆಯೊಳಾಂತು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೩೧).
[ಕುಡು$_3$ + ಉಗುರ್]

ಕುಡುವುರ್ವು, ಕುಡುಹುಬ್ಬು (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಹುಬ್ಬು; ಡೊಂಕು ಹುಬ್ಬು: ಅಱಿಪಿದುದು ರೌದ್ರರಸಮಂ ನಿಱಿಸಿದ ಕುಡುವುರ್ವು ಕರ್ಚಿದೌಡು ಚರ್ಿದ ಬಾಳ್ (ಗದಾಯು. ೪-೨೭); ವಿಜುಗುವ ಕುಡುವುರ್ವಿಂಗೆ ತಾನಿಕ್ಷುಚಾಪಂ ದೊರೆಯಲ್ಲಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೫೩); ಕೊಂಕಿಗೆ ಕುಡು ಎಂಬಾದೇಶಂ ಕುಡುವುರ್ವು, ಕುಡುಗೋಲ್, ಕುಡುವೆಱೆ (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ); ಕುಡುವುರ್ವು ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಬಿಂಕಮಂ ಕೊಂಕುಗೆಯ್ಕೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೦). **ಕುಡುಹುಬ್ಬು**: ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲುಗಳ ಕೊಂಕನೇಳಿಸುವಾ ಕುಡುಹುಬ್ಬುಗಳಿಂಪುವಡೆದಾ (ಪ್ರಭಂಜ. ೪-೯೭).
[ಕುಡು$_3$ + ಪುರ್ವು]

ಕುಡುವೆಱೆ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಚಂದ್ರ; ಖಂಡಚಂದ್ರ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಕುಡುವೆಱೆ ತೋರ್ಪ ಕುಡುದಾಡೆ (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಕುಡು$_3$ + ಪೆಱೆ]

ಕುಡುವೆಱೆದಲೆಯ (ನಾ). ಬಾಲಚಂದ್ರನನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕಡುಪಿಂದವೆ ಮೂವಳಸಂ ಮುತ್ತಿದ ಕುಡುವೆಱೆದಲೆಯನ ಭಾಳಾಂಬಕದುರಿ ಸುಡುವಂದದಿನಳುರ್ದುದು ವಿರಹಜ್ವರಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೩೧).
[ಕುಡುವೆಱೆ + ತಲೆ$_1$ + –ಅ$_7$]

ಕುಡುಹಿ 'ಕುಡಿಹಿ' ನೋ.

ಕುಡುಹಿವೆಣ್ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ಹೆಂಗಸು; ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡುವವಳು: ನಡೆ ದಡದಡಿಸುತ ನುಡಿ ತಡಬಡಿಸುತ ಬಿಡದೆ ಬೈವುತ ಬೀಡಿನವರ ಕೆಡಪುತ ಕೈಯಡಕೆಲೆಯ ನಡೆದುದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಹಿವೆಣ್ಣಾ ದಂಡಿನೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೬೧).
[ಕುಡುಹಿ (< ಕುಡಿಹಿ) + ಪೆಣ್]

ಕುಡುಹು 'ಕುಡುಪು' ನೋ.

ಕುಡುಹುಬ್ಬು 'ಕುಡುವುರ್ವು' ನೋ.

ಕುಡೆಯ 'ಕುಡಿಯ' ನೋ.

ಕುಡ್ಡ (ನಾ). "ಕುಡುಂಬಳ ಹಕ್ಕಿ; ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಯ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ; ಕೌಜಲು" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೨೦). [?]

ಕುಡ್ಡಗುರಿಯೆಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಎಳ್ಳು; ಕಾಡುಗುರಿಯೆಳ್ಳು: (ಕ). [ಕುಡ್ಡ + ಗುರಿ + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕುಡ್ಡಬುರ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡುಹಕ್ಕಿ: (ಕ).
[ಕುಡ್ಡ + ಬುರ್ಲಿ]

ಕುಡ್ಡಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಂದುಬಣ್ಣದ ನೀರುಹಕ್ಕಿ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ; ಕೊಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: (ಕ).
[ಕುಡ್ಡ + ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ]

ಕುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಗೋಡೆ: ನೀಲರತ್ನದೊಲೆ ಪಚ್ಚೆ ಘನಜಂತೆ ಮೇಲ್ಗಾರೆ ಭರ್ಮ್ಯಂ ಕುಡ್ಡೆ ಹೀರ ಪವಳದ ಲೋವೆ ಝಗಝಗಿಸಲು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೩೪). [< ಸಂ. ಕುಡ್ಯ]

ಕುಡ್ತಲೆ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಜಮಿಾನಿನ ಸ್ವಾಮ್ಯವನ್ನು ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ದಾಖಲೆ, —ರಿಕಾರ್ಡು; ಖಾತೆಪಟ್ಟಿ. ೨. ಭೂಮಿಯ ಸ್ವಾಮ್ಯವನ್ನು ರಿಕಾರ್ಡು ಮಾಡಿದ ಹಕ್ಕು. 'ಕುಡ್ತಲೆತಬ್ದಿಲು' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕುಡ್ತಲೆ]

ಕುಡ್ತಲೆತಬ್ದಿಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಡ್ತಲೆಯನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಹೆಸರಿಗೆ ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡುವುದು: ಶ್ಯಾಮನ ವ್ಯವಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾನಂಬ್ರ ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೆ, ಗಡಿಹಾಕಿಸುವುದಕ್ಕೆ, ಕುಡ್ತಲೆತಬ್ದಿಲು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಗೇಣಿ ಚೀಟು ಬರೆಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಒಂದಲ್ಲ ನೂರು ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಆವರ ಸಹಾಯ ಅವಶ್ಯವಾಯಿತು (ಕರುಕ. ೧೧೨).
[ಕುಡ್ತಲೆ + ತಬ್ದಿಲು]

ಕುಡ್ಮಲ (ನಾ). = ಕುಟ್ಮಲ. [ಸಂ.]

ಕುಡ್ಯ (ನಾ). ಗೋಡೆ: ಇಳಾಸುತಂ ಸುತದೊಳ್ ತೀಕ್ಷ್ಣಗು ಲಗ್ನದೊಳಿರೆ ಮರಣಂ ನಗಾಗ್ರ ಕುಡ್ಯಾಶನಿ ಪ್ರಪಾತದಿನಕ್ಕು (ಜಾತತಿ.೨೩-೧೯). [ಸಂ.]

ಕುಡ್ಸಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ; ರಕ್ತಾತಿಸಾರವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟುವ ಒಂದು ಔಷಧಿಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕೊಡಚಗ, ಕೊರಸಿನಗಿಡ, ಕೊಡಮುರುಕ, ಕುಡ್ಸಾಲು, ಕೊರ್ಜು, ಕಹಿಕೊಡ್ಸೀಗೆ ಗಿಡ; ಕುರ್ಚಿ (ವೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೬). [?]

ಕುಣ (ನಾ). ಹೂಬಿಡುವಿಕೆ; ಫಲಬಿಡುವ ವೇಳೆ (?): ನವಕುಣಂಗಳ ಪಾಂಡು ಕುವಲಯಮನಿಟ್ಟಸುತಲವಿರಳದ ಚೌದಳಂ ಷಡ್ದಳಂ ದಶದಳಂ (ಲಿಂಗಪು. ೯-೧೫). [?]

ಕುಣಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸೊಪ್ಪು: (ಕ). [?]

ಕುಣಪ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ; ಶವ: ಕೊತ್ತಳದೊಳೊತ್ತಿನ ತೆನೆಯ ಸಂದಿಗಳೊಳ್ ಸಂದಣಿಸಿ ನೇಲ್ವ ವೀರಭಟ ಕುಣಪಂಗಳಿಂ (ಅನಂಪು.೧೧-೮೪೭); ಪೊಳಲ ಪೆರ್ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ಕುಣಪಮಂ ತಂದಿರಿಸಲುಳಿಯದೆಡೆಯಾಡುತಿರ್ದುದು ಜನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೩೧); ಚೌದೆಸೆಗೆ ಕುಣಪಗಳೀಡಾಡಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೮-೧೧೪). ೨. ದುರ್ಗಂಧ; ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆ. [ಸಂ.]

ಕುಣಪಭೂಮಿ (ನಾ). ಮಸಣ; ಸುಡುಗಾಡು; ಶ್ಮಶಾನ: ಕುಣಪಭೂಮಿಯ ವಾಸಿಯಾದರು ಪತಿಯ ಮೂಜಗಕೆ (ಪಾರ್ವಪ. ೨೧).
[ಕುಣಪ + ಭೂಮಿ]

ಕುಣಪಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ (?): ಇತ್ತರದ ಬೆನ್ಮಿಳಿ ಕಾಲ ಸಂಕಲೆಯ ಬಿತ್ತರದಿ ಬಿಗಿದವಳತೆಗೆ ಬಜ್ಜರಾಂಬಳಿಯ ಜೊತ್ತಗೆಯ ಕೈವತ್ತಿಗೆಯ ಮುಂಡಿಗೆಯ ಲೌಡಿಯ ಲಾಗು ಕುಣಪಾಣಿ ಕಣೆಯ ಉತ್ತುಂಗ ಪಟ್ಟಿಸಯದ ಬಿರಿದು ಪೇರಂಕುಶದ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೭-೩-೭). [?]

ಕುಣಬಿ, ಕುಂಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡುವವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ, —ಪಂಗಡ: ಒಕ್ಕಲತನದ ಜಾತಿಗಳು: ಇವರಲ್ಲಿ ಮರಾಠೀ, ಕುಳವಾಡಿ, ಕೊಂಕಣೀ ಕುಣಬೀಯೆಂಬಯೆರಡುವೊಳಭೇದಗಳಿರುತ್ತವೆ. (ಕಭಾಗ. ೧೨೭). ಕುಂಬ್ಬಿ: ಬಿನಿಯ, ಭಟ್ಟಯರು, ಕುಂಬಿಯರು ಸುತರರು(ಬೇಸಾಯುಗಾರರು). . . ಈ ಮತದ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಭಾರಪ. ೨೮೮). [← ಮರಾ. ಕುಣಬೀ]

ಕುಣಬಿಮಣಿ (ನಾ). (?): ಪ್ರೇಮುಜಲದಿ ಕುಣಬಿಮಣಿಯು (ಕೋಹಿನೂ. ೫೪). [?]

ಕುಣಸಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಸೇಡಿನ ಮನೋಭಾವ ತಾಳು: ಕುಣಕಾಲಿ ರತ್ನಾಳಿ ಕುಣಸಿಟ್ಟು ಮನಗ್ಮಾಳೊ ಎಣಿಸುವರ್ಮಾರು (ಜನಗೀ. ೬೯). [ಕುಣಸು (< ಕುನಸು) + ಇಡು₁]

ಕುಣಸು 'ಕುನಸು' ನೋ.

ಕುಣಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಗೆದಾಡು; ಹಾರಾಡು; ಜಿಗಿದಾಡು; ನಲಿದಾಡು; ತೊನೆ: ಮನದುತ್ಸವದಿಂ ಕುಣಿವಂತನಿಲಾಹತ ಕೇತನಾಳಿ ಸೊಗಯಿಸುತಿರ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೪೧); ಇರದನುರಾಗದಿಂ ಕುಣಿಯುತಿರ್ಪ ಪೊಲಿರ್ದುದು ವೀಚಿಬಾಹುಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೨೮); ಇಂದುವಪೌಳಿಯ ಕೃಪೆಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಕುಣಿವುತಂ (ಬಸರ. ೧-೩೭); ಪೊಸಜಡೆ ಮಿಂಚುವೋಲ್ ಕುಣಿವ ಕುಂಡಲಂ (ದಶಕು. ೨-೩); ಕುಡಿಮಿಸೆ ಕುಣಿದವು (ಮೋಹತ. ೧೨-೧೦). ೨. ನರ್ತಿಸು: "ಕುಣಿ – ನರ್ತನೇ" (ಶಮಧಾ); ಬಜಿದೆ ಕುಣಿವಂಗೆ ಮುತ್ತಂ ಪಜಿಯುವನುಂ ಕೂಡಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೮); ಗತಿಗೆ ಕುಣಿದವು ಹಂಸ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪೪); ಕುಣಿಯಲಾರದವ ಸೂಳೆ ನೆಲ ಡೊಂಕೆಂದಳು (ಗಾದೆ).

ಕುಣಿಕುಣಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ದೂರದೊಳು ಪೂದೋಟಮಂ ಕಂಡು ಪೊದಮುಟ್ಟು ಕುಣಿಕುಣಿದು ಸಂತಸಮನೆಡೆಗೊಂಡು (ಬಸರ. ೩-೧೪); ಬಾಲಕನು ಬಳಲಿದನು ಸಮರದ ಲೀಲೆಯಲಿ ಕುಣಿಕುಣಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೬೧). ಕುಣಿದಾಡಿಸು = ಕುಣಿದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಗೆದಾಡಿಸು: ನೆರೆನೆರೆದು ಕುಣಿದಾಡಿಸುತ ನಿಜಪುರದ ಕಡೆಗೋಟೆಯ ಕವಾಟದ ಹೊಜಗೆ ತಂದಲ್ಲಿಂದ ಬೊಬ್ಬಿಜಿದೆಬ್ಬಿದರು ಕಪಿಯ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೩೧). ಕುಣಿದಾಡು = ನೆಗೆದಾಡು; ನರ್ತಿಸು: ನಾರದನೆಯ್ದೆ ನೋಡಿ ಬಾನೊಳ್ಕುಣಿದಾಡೆ ದೇವತತಿ ನೋಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೯); ಎನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ ಕುಣಿದಾಡು ಕೂಡಲಸಂಗ (ಬಸರ. ೩-೯೮); ಸರಸ್ವತೀದೇವಿ ಕುಣಿದಾಡೆ ಎನ್ನ ನಾಲಿಗೆ ಮೇಲೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೯೨-೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಣಿ; ಮಲ. ಕುನಿ; ತೆಲು. ಗುನಿಯು, ಗುನುಚು]

ಕುಣಿ₂ 'ಕುಟ್ಟು₂' ನೋ.

ಕುಣಿ₃ (ನಾ). ೧. ಡೊಂಕಾದ ಕೈಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮೊಂಡು ಕೈಯುಳ್ಳವನು: "ಕುಕುರಃ, ಕುಣಿಃ – ಈ ೨ ಕೈಯಿಲ್ಲದ ಹೆಳವನ ಹೆಸರುಗಳು; ಚೊಟ್ಟಕೈಯುಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮). ೨. ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿ; ನಂದಿಮರ: "ತುನ್ನಃ, ಕುಬೇರಃ, ಕುಣಿಃ, ಕಚ್ಛಃ, ಕಾಂತಲಕಃ, ನಂದಿವೃಕ್ಷಃ – ಈ ೬ ನಂದಿಯೆಂಬುವ ಮರದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಕುಣಿಕ (ನಾ). ಮೋಟಾದ ಕೈಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕಾಲನ್ನುಳ್ಳವನು; ಕುಂಟ; ಹೆಳವ; ಮೋಟ: "ಕೈಕಾಲು ಮೋಟನಾದಂ ಕುಣಿಕನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೬). [ಸಂ.]

ಕುಣಿಕಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಆಭರಣ (?): ಬೆನಕ ನಿಮ್ಮುವ್ವಾಗೆ ಬೆಳ್ಳೀಯ ಶಿವದಾರ ಕುಣಿಕಾಲು ಚವಲೀ ಕೊನೆ ಮುಡಿಯೊ (ಹುಟ್ಟಹ. ೩೧). [ಕುಣಿ₁ + ಕಾಲು₁ (< ಕಾಲ್₁)]

ಕುಣಿಕಿಲ್ 'ಕುನಿಕಿಲ್' ನೋ.

ಕುಣಿಕೆ₁, ಕುಳಿಕೆ₂ (ನಾ). ಗುಣಿ; ತಗ್ಗು; ಗುಳಿ: "ಕುಕುಂದರ = ಹೊಜವಾಜಲಿ ಇದ್ದ ಕುಣಿಕೆಗಳೆರಡು" (ನಾಚಿರಾ. ೩). ಕುಳಿಕೆ₂. 'ಕಣ್ಣುಗುಳಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕುಣಿ₂ (< ಕುಟ್ಟು₂) + -ಕೆ]

ಕುಣಿಕೆ₂ 'ಕುಳಿಕೆ₁' ನೋ.

ಕುಣಿಕೆ₃ (ನಾ). ಬೆರಳು. 'ಕಿರುಕುಣಿಕೆ' ಪರಾ. [?]

ಕುಣಿಕೆ₄ (ನಾ). ಕೊನೆ; ತುದಿ: ಸುರಿವ ಕಣ್ಣಿನ ಕುಣಿಕೆಗಳನಾ ಕರತಳದಿ ನೆಜಿ ಮುಚ್ಚಲ್ (ಬಸವು. ೧೮-೬೨); ಫಣಿತಲ್ಪ ಸೂರ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತ ನಿನ್ನಯ ಕಣ್ಣ ಕುಣಿಕೆಯೊಳಿಹುದು (ಮೋಹತ. ೧೩-೫೨). 'ಕುಣಿಕೆನೋಟ' ಪರಾ. [?]

ಕುಣಿಕೆ₅ (ನಾ). ಗೋಲಿ; ಗುಂಡು; ಗುಳಿಗೆ; ಗುಡ್ಡೆ: (೩). [< ಸಂ. ಗುಣಿಕಾ]

ಕುಣಿಕೆ₆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಖುಲಾಬಂ – ಕುಣಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೮). [?]

ಕುಣಿಕೆಗಾಜ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆಯನ್ನು ಆಡಿಸುವವನು; ಸೂತ್ರಧಾರ: ಹೂಹೆಗಳು ಹೊಯ್ದಾಡವೇ ನಿರ್ವಾಹಸೂತ್ರದ ಕುಣಿಕೆಗಾಜನ ಗಾಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೯). [ಕುಣಿಕೆ₂ (< ಕುಳಿಕೆ₁) + -ಕಾಜ]

ಕುಣಿಕೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಣಿಕೆಹಾಕು; ಉರುಳುಹಾಕಿ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು: ಈಯನರ್ಘವ ಕುಣಿಕೆಗೊಳಿಸಿದ ನೀ ಸಹಿತ ನಿನ್ನೆನೆಗಳಹ ಸೈಂಧವನನೀ ರಾಧೇಯ ಶಕುನಿಗಳ ರಣದೊಳಗೆ ಭೀಮಾರ್ಜುನರ ಮಾರ್ಗಣದ ಧಾರೆಗೆ ವೀರನಾರಾಯಣನೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಡುವನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೭೮). [ಕುಣಿಕೆ₂ (< ಕುಳಿಕೆ₁) + ಕೊಳ್₁ + -ಇಸು₃]

ಕುಣಿಕೆನೋಟ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ಅಪಾಂಗದೃಷ್ಟಿ; ಕುಡಿನೋಟ: ನನ್ನನ್ನು ಕುಡಿನೋಟದಿಂದ ಕುಣಿಕೆನೋಟದಿಂದ ಕದ್ದು ಕದ್ದು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಈಗ ನೆನಸಿಕೊಂಡರೆ ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ ಅಂತೀರಿ (ಸುವಸಂ. ೩೧); ಅವನನ್ನು ಕುಣಿಕೆನೋಟದಿಂದಲೇ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದಳು (ಬೆಳುಮು. ೨೬೫). [ಕುಣಿಕೆ₄ + ನೋಟ]

ಕುಣಿಕೆಹುರಿ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಹುರಿ: ಮುಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸು ನೂಲುಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅಡ್ಡಹಾಯುವುದು; ಹಾಸು ನೂಲೆಳೆಗಳ ನೈತ್ತುವ ಕುಣಿಕೆಹುರಿ (Lease. ಇಂಕನಿ). [ಕುಣಿಕೆ₂ (< ಕುಳಿಕೆ₁) + ಹುರಿ₃ (< ಪುರಿ₃)]

ಕುಣಿಕೋಲ್, ಕುಣಿಕೋಲು (ನಾ). ೧. ಕುಣಿಯುವಾಗ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೋಲು; ಕೋಲಾಟದ ಕೋಲು: ಮುಂದೊಂದೂರ ಸಮೀಪದೊಳಾಡುವ ಮಕ್ಕಳು ಕುಣಿಕೋಲಂ ಪೊಯ್ಮಾಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೭೭ ವ). ಕುಣಿಕೋಲು: ೨. ಕುಣಿಸುವ ಕೋಲು; ಕೋತಿ, ಕರಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕುಣಿಸುವವನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೋಲು: ಕಬ್ಬಿಣ ಕೈಕಡಗ ಕುಣಿಕೋಲು ಕೂದಲು ಕಂಬಳಿ ಹೊವ್ವಾಂವ ಬಂದಾನ. . . ಕರಡಿಯನಾಡಿಸುತ ನಿಂದಾನ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೪-೨). [ಕುಣಿ₁ + ಕೋಲ್₁]

ಕುಣಿಕೋಲು 'ಕುಣಿಕೋಲ್' ನೋ.

ಕುಣಿಗಣ್ಣು 'ಕುಟಿಕಣ್' ನೋ.

ಕುಣಿಗಲ್ಲ (ನಾ). ಗುಳಿಬಿದ್ದ ಗಲ್ಲ; ಪಚ್ಚುಬಿದ್ದ ಕೆನ್ನೆ: ಕಂಭ ಬಾಲೆಯಿಂದ ಕೊರದುದೊಡೆಗಳಿಗೆಯೆಂಬ ಕನ್ನಡಿಯೆಂದು ಕುಣಿಗಲ್ಲಕೆ (ಚಿದಾನ. ೩೦-೬). [ಕುಣಿ₂ (< ಕುಟ್ಟು₂) + ಗಲ್ಲ]

ಕುಣಿಗಾಲು (ನಾ). ಕುಣಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜೋಪಾನ ಮಾಡಿದ ಕಾಳು; ಹಗೇವಿನ ಧಾನ್ಯ: (ಕ).
[ಕುಣಿ₂ (< ಕುೞಿ₂) + ಕಾಳು₂ (< ಕಾೞ್)]

ಕುಣಿಚು (ಕ್ರಿ). ಕೆದಕು; ತಪಶೀಲು ವಿಚಾರಿಸು: ಕುಣಿಚಿ ಕೇಳ ಹೋದರೆ, ಕೇಳಿದವರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿಪಾರೆಂದು ಅಪ್ರಮೇಯನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರೆ ಏನು ಗತಿ (ಮುಸುಗ. ೧೨೧). [?]

ಕುಣಿತ (ನಾ). ೧. ಕುಣಿಯುವಿಕೆ; ನರ್ತನ: ಮಾಂಗಲ್ಯವಾದ್ಯದ ಕುಣಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಹ]ದಲಿ ನೆಲ ಕುಸಿಯೆ ಹೊಕ್ಕರು ಜನಕನರಮನೆಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೪೩); ಕುರುಳ್ಗಳ ಕುಣಿತಕ್ಕಂಗೋದ್ಭವನು ಮಾಡಿದ ನವರಂಗಸ್ಥಲವೋ ಎನೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೪೯); ಕುಣಿತಂ- ಕುಣಿವುದು (ಶಬ್ದಾನು ೫೭೯ ಪ್ರಯೋ); ಮೇಳಕ್ಕೆ ತಗುವಂಥ ಕುಣಿತವಕಲಿಸಿ(ಇಂಚಾಪ. ೧೧-೪೫). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಯ ಬಯಲಗದ್ದೆ ಕುಣಿತನ ಗದ್ದೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ೫೩೬-೩೦; 137 ?). [ಕುಣಿ₁ + -ತ₃]

ಕುಣಿತರ್ (ಕ್ರಿ). ನರ್ತನಮಾಡು: ಕೋಪುಗೊಂಡು ಕುಣಿತರ್ಪಿ ಕೋರಿ ನೋಟಂಗಳಂ ಬಸಗೆಯ್ದೊಲ್ವೆನೊ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೪೬).
[ಕುಣಿ₁ + ತರ್]

ಕುಣಿನರಿ (ನಾ). ಬಿಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ನರಿ; ಗುಳ್ಳೆನರಿ; ಜಂಬುಕ: (ಕ).
[ಕುಣಿ₂ (< ಕುೞಿ₂) + ನರಿ./ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುೞಿನರಿ]

ಕುಣಿನೀರು (ನಾ). ಗುಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ನೀರು: ಕೂಪ ದೂರಿಂದು ಹಳುಗನ ಬಚ್ಚಲ ಕುಣಿನೀರ ತಂದೆ (ಬಜ್ಜರಾ. ೬-೨೦).
[ಕುಣಿ₂ (< ಕುೞಿ₂) + ನೀರು (< ನೀರ್₁)]

ಕುಣಿಪ, ಕುಣಪ (ನಾ). = ಕುಣಪ: ನಿಶಿತಶರಮೊಂದರಿಂದೆ ಕೊಣಪನ ಮಸ್ತಕವನರಿಯಲಂತವನಸುವು ಕ್ಷೋಣಿಪನ ಯಮುನಗರಮಂ ಸಾರ್ದ ವಿತ್ತಲೀ ಹೂಣಿ ಸವರುತಿರ್ದ ಕುಣಿಪ ತಾಂ ಕೆಡೆದತ್ತು ಯನಿತರಿಂ ಮೇಲೆ ಕೇಳಾ (ಘೋರಾಸು. ೩೮-೬೧). **ಕುಣುಪ**: ಬೆರಳ್ಗಳಂ ಕರ್ಚಿ ಪುತ್ತೇರ್ವವಲ್ಕಾರ್ವವಲ್ಕರುಣ ಕುಣುಪನದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗಳಿ]ಳಗೆವಿನಿನ್ನೆರ ವಿನಂ (ನಂದಿಮಾ. ೧೪-೬೦). [< ಸಂ. ಕುಣಪ]

ಕುಣಿಯಿಸು 'ಕುಣಿಸು' ನೋ.

ಕುಣಿಲು (ನಾ). ನಾಳಿಕೆ; ನಾಳ; ಕೊಳವೆ: ಮಳೆನೀರು ಒಂದು ಕುಣಿಲಿನ (Funnel) ಮೂಲಕ ಒಂದು ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಲೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೧೩೭). [?]

ಕುಣಿಲ್ವಾಱು (ಕ್ರಿ). (?): "ಕುಣಿದು ಹಾರು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ); ಇರ್ವಲದ ಕಡಿತಲೆಕಾಱರಲಗಲಗಿನೊಳ್ ಪಳಂಚಿತಾಗಿ ನಿರ್ಘಾತವುಪ್ಪರಂ ತಾಳವಟ್ಟವುವಿತಮುಱಿತಮೆಂಬ ಪಲವುಂ ತೆಱದಿಱಿವ ಬಿನ್ನಣದೊಳ್ ನೆಱೆದು ತಾಳುಂ ತಟ್ಟುಂ ಪೊಯ್ಯೆ ಕಡಿ ಖಂಡವಾದ ಮೆಯ್ಯುಂ ಕುಣಿಲ್ವಾಱುವ ಮುಂಡಮುಂ ಮುಂಡುವೋದ ಕಯ್ಯುಂ . . . ಆಗುವುರ್ವಱೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೪ ವ). [?]

ಕುಣಿವೇರು (ನಾ). ಗುಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬೇರು; ಆಳವಾಗಿ ಹೋದ ಬೇರು; ತಾಯಿಬೇರು: ಪಾದಪದ ಕುಣಿವೇರು ಮೃದುತಮ ಮೇದಿನಿಯ ತಳಭಾಗವನ್ನುರೆ ಭೇದಿಸುವ ತೆರದಿಂದ (ರಘುವಂ. ೮೮).
[ಕುಣಿ₂ (< ಕುೞಿ₂) + ಬೇರು (< ಬೇರ್)]

ಕುಣಿಸೆ (ನಾ). (?): ಅಕ್ಷಿಕೂಟದ ಮೇಲಣ ಹುಬ್ಬು ಭ್ರೂ ಎರಡು ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವೆ ಭ್ರೂಪಟ ಕಿವಿಯ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಕಾಣಿಸಲು ಕುಣಿಸ ಕುಣಿಸದ ಶುಕ್ಲ ಭಾಗದ ನಡುವಣ ರೇಖೆ ಕಾಶಯ (ಅಶ್ವಟೀ. ೫೯-೯). [?]

ಕುಣಿಸು, ಕುಣಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಣಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ನರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಶಿವನಿಳಯದೊಳಗೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ಕುಣಿಸಿ ಕುಣಿವಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೨). ೨. ಬೊಂಬೆಯಂತೆ ಆಡಿಸು; ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ನಡೆಯಿಸು: ಕುಣಿಸಿ ನಗನೇ ಕವಿ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ನುಳಿದವರ (ಕು ವ್ಯಾ ಆ. ೧-೧೭); ಓರಂತೆ ಜಗದ ಜೀವರ ಕುಣಿಸುವ ಸೂತ್ರಧಾರಿ (ವೋಹತ. ೪೧-೪೮); ಕಪೀ ಕುಣಿಸಿ ಕಲ್ಲು ಕರಗಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಬಡನಡು ಕಡುನಿತಂಬಗಳ ಬಿಡದೆ ಬಳುಕೆ ಕುಣಿಸುವ ಚೆಲ್ವಿನ ಮುದ್ದು ಮಡದಿ ರನ್ನೆಯಿರ್ದಿದುದು (ಕಂಸವಿ. ೨೧-೬೫). **ಕುಣಿಯಿಸು**: ೧. ಕಪಟ ನರ್ತಕಿಯರಿರ್ವರುಂ ನಾಟಕಶಾಲೆಯೊಳ್ ಕನಕಶ್ರೀಯಂ ಕುಣಿಯಿಸಲ್ತಗುಳ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೬೪-೧೩). ೩. ಅಂಕುಶಗಳ ಕುಣಿಯಿಸುತ ಬಿಡದೆ ಜೋದರಂಕವಾನೆಯ ಮಸ್ತಕದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೪೮). [ಕುಣಿ₁ + -ಇಸು₁]

ಕುಣಿಹ (ನಾ). = ಕುಣಿತ: "ರಿಂಗಣಮೆನ್ನಲ್ ನಿರುತ ಕುಣಿಹ ಮುದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೯); "ಕುಣಿಹಕ್ಕೆ ರಿಂಗಣಂ ನಚ್ಚಣಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೫೯); ಆತನ ಕುಣಿಹವನು ಕುಂದಿಸುವೆನೆಂದಿನ ರಣದೊಳಗೆ ಸಾಕೆನಿಸುವೆನು ಸಂಸಾರತರ ಸುಖವ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೪); ಈ ಕುಣಿಹದೆ ಕೋಪಂ ಸಾರಿಪೆನೆಂದು ಪಾಡುವುದುಂತವಿದರೊಡನೀ ಸೂಜ್ಗಿ ನೀರಂ ಪಾಡಿಮೆಂಬುದುಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೪ ವ). [ಕುಣಿ₁ + -ಹ₂]

ಕುಣುಂಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕುಣಿಗಲ್ಲು: ರಾಜಮಲ್ಲ ಗಾಮುಂಡನುಂ . . . ಬಿಳ್ಗೆಱೆಯೊಡೆಯರುಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಎಬ್ಬದಿಮ್ಬರು[ಂ]ಕುಣುಂಗಿಲಯ್ನೂರ್ಬ್ಬರುಂ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೬೮; 812); ಗಂಗವಾಸನ ಮಗಂ ಗೋವಿನ್ದರಂ ಸಱ್ಚಿಮೂಸೂಱುಂ ಕುಣುಂಗಿಲಯ್ನೂಱುಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೪೨-೪; 900 ?). [?]

ಕುಣುಕು₁ (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟು; ಪುಡಿಮಾಡು; ತಳಿಸು: "ಕುಣುಕು- ಮುಸಲಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಕೀಲೇ ಚ (ಆಗುಳಿ)" (ಶಮುಧಾ); ಒನಕೆವಾಡಿನ ತಾಳಕ್ಕೆ ಕುಣುಕಿದ ಪುಡಿಗಪ್ಪುರದ ಕೈರದಂಬುಲವನ್ನು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೧-೧೬); ಆ ಮೂರು ದಿನದ ದಂಡನಾಯಕತ್ವದ ಅಧಿಕಾರ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಭಾರವು ನಿನ್ನನ್ನೊತ್ತಿ ಕುಣುಕಿ ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣ ರಕ್ತವಾಗಿದ್ದ ಹಾಸ್ಯರಸವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಿಂಡಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೩೮-೧೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಣುಕ್ಕು]

ಕುಣುಕು₂ (ನಾ). ೧. ಕೀಲು; ಅಗುಳಿ: "ಕುಣುಕು - ಮುಸಲ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಕೀಲೇ ಚ (ಅಗುಳಿ)" (ಶಮುಧಾ). ೨. ಗುಳಿಗೆ (?): ಕೋಣೆಯೊಳು ಕನಕದಾಸನ ನೆರಳು ಆನಕ ಏನು ಬಲಿಸಿದೆಯೊ ಔಷಧಿಯ ಕುಣುಕ ನೀನಿದ್ದರೆ ಕನಕ ಪ್ರಾಣ ತೆರಳುವ ತನಕ ಶ್ರೀನಿಧೇ ಆದಿಕೇಶವ ಎನ್ನ ಜನಕ (ಕನಕ. ೮-೩). [?]

ಕುಣ್ಣೆ (ನಾ). ಪುರುಷರ ಜನನೇಂದ್ರಿಯ; ತುಣ್ಣೆ: ಸೋಮು ರಾಜಭ × ರವೆಲ್ಲಕೆನಲ್ವೆರಲು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕುಂಣೆಕಟ್ಟಿಂದು ಸುಡಿದ ರಪ್ಪಡೆ ಸ್ಥಾನಗೊರ್ವ್ವಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೯೫-೭ ; ?).
[← ತುಳು. ಕುಣ್ಣೆ]

ಕುಣ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಬಾಗು; ಕುಸಿ: (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೭೭).
[?. / ತಮಿ. ಕುಣುಕ್ಕು]

ಕುತಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಜಚಿಹ್ನೆ: ರಣಗಬ್ಬೆಗೆ ಉಳ್ಳ ದಂಡಿಗೆ ಸತ್ತಿಗೆ ಕುಂಚ ಕು[ತ]ಂಜಿ ಮಲಗಾ ಮೂಡೆ ಜಂಬುವಿನಂ ಅಂಕ ಎಂಕನಾಂ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಕಇ. 1, ೬೪-೨೬; 1484).
[?. / ತಮಿ. ಕುಱಚ್ಚಿ = ರಾಜಚಿಹ್ನೆ, ಚವರಿ]

ಕುತಂತ್ರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹಂಚಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟತಂತ್ರ; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ; ಮೋಸದ ಹೂಟ; ಸಂಚು: ಇಂತೆಂದು ಮುರುಮುರುಗಿ ಬೊಂಕುತಲೆ; ಪರತಂತ್ರ ತಾಂ ತೋರದಿರೆ, —ಕುತಂತ್ರಕೆ ಶರಣು ಬಂದು (ಕಪು. ೪೨-೪); ಪಶುಪತಿಯು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತುರುಕರಿಗೆ ವಶಪಡಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಕುತಂತ್ರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡಿದ್ದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೮೨). [ಸಂ.]

ಕುತಂತ್ರಗಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುವವನು; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ ಮಾಡುವವನು; ಕೆಟ್ಟ ಹಂಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ತಂತ್ರಗಾರನನ್ನು ಕುತಂತ್ರಗಾರ ಜಯಿಸಿದ (ಗಾದೆ).
[ಕುತಂತ್ರ + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕುತಂತ್ರಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುವುದು; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟಸಂಚನ್ನು ಹೂಡುವಿಕೆ: ತನ್ನ ಗನ್ನಗತಕದ ಕುತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಗೆ ನಮ್ಮನ್ನೂ ಹೂಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಹಸಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೪-೯). [ಕುತಂತ್ರಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕುತಕುತ, ಕೊತಕೊತ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ನೀರು ಮೊದಲಾದ ದ್ರವಪದಾರ್ಥ ಕುದಿಯುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ: ನೀರು ಕುತಕುತ ಕುದಿಯುತ್ತಿದೆ. (ರೂಢಿ). **ಕೊತಕೊತ**: ಗಂಜಿ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊತಕೊತ ಕುದಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕುತಣಿ 'ಕುತನಿ' ನೋ.

ಕುತನಿ, ಕುತಣಿ, ಕುತ್ತಣಿ, ಕುತ್ತನಿ, ಕುತ್ತಿನಿ, ಕುತ್ನಿ, ಕುದುನಿ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಹತ್ತಿ ಮತ್ತು ಅರ್ಧ ರೇಶ್ಮೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಸಾಟೀನು ಬಟ್ಟೆ: ಕುತನಿ ಕುಪ್ಪಸ ತೊಟ್ಟು ಹಣಿಮ್ಯಾಗ ಕುಂಕುಮವಿಟ್ಟು ವಾಲಿಕೊಪ್ಪ ಕಿವಿಯಾಗಿಟ್ಟು ಒನಪದಿಂದ ಕರಿಯ ಬಂದೆ (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೯); ಕುಬಸದ ಬಣ್ಣ ಕುತನಿಯ ಹೆಡೆದಂಥ ನಾರಿ ನಿನ್ನ ಬಣ್ಣ ರವಿಚಿನ್ನ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೧೨); ರತನ ಕಮಳದ್ದ್ಹಾವ ಕುತನಿಯ ಕುಬ್ಬಸ ಜತನ ಮಾಡಿಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಾರ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೭-೭೮); ಬೆಟ್ಟ ತೊಟ್ಟಾವ ಕುತನಿಯ ಅಂಗಿ ಹಸಿರು ನೋಡು ತಂಗಿ (ಹಾಡುಪಾ. ೧೧-೫). **ಕುತಣಿ**: (ಕಿ). **ಕುತ್ತಣಿ**: (ಕಿ). **ಕುತ್ತನಿ**: ಕರಿಯ ಕುತ್ತನಿಯ ಕಂಚುಕದೊಟ್ಟ ತೋಳಿನಿಂದರವಿಂದಾಕ್ಷನು ತುಡುಕುತಿರೆ ಕರಿಯ ಮರಿಯನು ಮುದ್ದಿಪ ಕರೇಣುವಿನಂತೆ ಕರವ ನೀಡಿದಳು ಯಶೋದೆ (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೧-೧೧೨). **ಕುತ್ತಿನಿ**: ಕುತ್ತಿನಿ ಚಲ್ಲಣದಟ್ಟಿಯ ಬಿಗಿದು (ಕರಿಕ. ೧೬-೮); ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮೇಲೆಲ್ಲಾ ಕುತ್ತಿನಿಯ ಪರದೆಯನ್ನು ದಟ್ಟವಾಗಿ ಹೊದಿಸಿದರು (ಭಾರವೀ. ೭). **ಕುತ್ನಿ**. 'ಕುತ್ನಿದಿಂಬು' ಪರಾ. **ಕುದುನಿ**: ಪಟ್ಟೆಸೀರೇನುಟ್ಟು ಕುದುನೀ ಕುಪ್ಪುಸ ತೊಟ್ಟು ಪಟ್ಟೊರಾಮುರಾ ಮಡದೀ ಸೀತಮ್ಮ ತಾಯಿಗೇ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೫೩).
[← ಅರ. ಖುತ್ನೀ; ಪಾರ. ಕುತ್ತಾನ್; ಮರಾ. ಕುತನೀ, ಖುತನೀ]

ಕುತನಿತಡಿ (ನಾ). ಕುತನಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಡಿ, —ಜೀನು: ಹಸುರು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಚಾವುಡಿ ಕುದುರಿಗೆ ಬಿಗಿ ಅಂದಾಳೊ ಕುತನಿತಡಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮೇಲಾಡು ಬೆಳ್ಳಿಗಾವ ಕೊಡಿ ಬಿರಸು ಬಾಣ ಹಾರತಾವ ಕಿಡಿಕಿಡಿ (ಲೋಕಗೀ. ೨೨೭). [ಕುತನಿ + ತಡಿ$_4$]

ಕುತನೀಗಾದಿ (ನಾ). ಕುತನಿ ಬಟ್ಟೆ ಹೊದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಗಾದಿ, —ಹಾಸಿಗೆ: ನಮ್ಮ ಮನಿ ಹಿತ್ತಲದೊಳಗ ನಾಯಿಕುನ್ನಿ ಹುಟ್ಟೇದ ಅಂತ ಅದಕ್ಕ ಈ ಕುತನೀಗಾದೀಮ್ಯಾಲೆ ಕೂಡಿಸೂದೇ? (ಕಾಗೆಕ. ೮೦).
[ಕುತನಿ + ಗಾದಿ]

ಕುತಪ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಸಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಪಿತೃಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಆಚರಿಸುವ ಶ್ರಾದ್ಧಾಂಗವಾದ ಹೋಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲ; ಹಗಲಿನ (೧೫ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ) ಎಂಟನೆಯ ಭಾಗ. ೩. ಅಪರಾಹ್ನ; ಸಂಜೆ. ೪. ಬೊಗಸೆ; ಅಂಜಲಿ. ೫. ವ್ರತಭ್ರಷ್ಟವಾದುದು; ಕೆಟ್ಟುಹೋದ ತಪಸ್ಸು. ೬. ದರ್ಭೆ: "ಅಪರಾಹ್ಣ ದರ್ಭೆಯಂಜಳಿ ವ್ರತಹೀನಮುಂ ಕುತಪಮೆಂದೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೮). ೭. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. 'ಕುತಪಿ' ಪರಾ. ೮. [ನಾಟ್ಯ] ಗಾಯಕ, ವಾದಕ ಮತ್ತು ನರ್ತಕ. 'ಕುತಪಪ್ರತತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುತಪಕಾಲ (ನಾ). ಶ್ರಾದ್ಧಕಾಲ: ದಿವಸಕ್ಕೆ ಎಂಟನೇ ಭಾಗವೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಸೂರ್ಯನು ಮಂದಗತಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವಂತಹ ಸಮಯವು ಕುತಪಕಾಲವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕೃವಾಅ. ೧೪೭). [ಕುತಪ + ಕಾಲ]

ಕುತಪಪ್ರತತಿ (ನಾ). ಗಾಯಕ, ವಾದಕ ಮತ್ತು ನರ್ತಕರ ಸಮೂಹ: ವೈಣಿಕ ಪಾಣಿವಿಕ ವಾಂಶಿಕ ಮಾರ್ದಂಗಿಕ ಗಾಯಕ ನರ್ತಕಾದಿ ಕುತಪಪ್ರತತಿಯುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೫ ವ). [ಕುತಪ + ಪ್ರತತಿ]

ಕುತಪಿ (ನಾ). ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾಜಿಸುವವನು; ವಾದ್ಯಗಾರ: ಪರಿಪೂರ್ಣಭಾವರಸಮುಂ ಸಂಗೀತಮುಂ ತೋಱೆ ಮೆಚ್ಚಿಸಲೋರಂತೆ ಸಮಸ್ತದೇವ ಕುತಪಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಪಿತ] ವ್ಯೂಹಂ ತೆರಳ್ದಿರ್ದುದು (ಆದಿಪು. ೯-೧೨). [ಸಂ. ಕುತಪಿನ್]

ಕುತರ್ಕ (ನಾ). ತಪ್ಪಾದ ವಾದ; ನ್ಯಾಯವಲ್ಲದ ತರ್ಕ, —ಚರ್ಚೆ: ಪರಸಮಯಿಗಳ ದರ್ಪಮಂ ಸಂಹರಿಪ ಭಾಷೆ ಕುತರ್ಕದಿಂ ಮತ್ಸರಿಪ ಪರವಾದಿಗಳನೊಮ್ಮೆಯು ಸೋಲಿಸುವ ಭಾಷೆ (ಬಸಪು. ೬-೪); ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿರುವ ತರ್ಕ, ದುಸ್ತರ್ಕ, ಕುತರ್ಕವೆಂದೂ ವ್ಯವಹಾರವುಂಟು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೫). [ಸಂ.]

ಕುತಾಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ತಾಪ; ಜನರ ಸಂತಾಪ, —ಬಳಲಿಕೆ. 'ಕುತಾಪವಿದಾರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುತಾಪವಿದಾರಿ (ಗು). ಭೂಮಿಯ ತಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ; ಜನರ ಬಳಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ: ಜನ ಸುಖಕಾರಿ ಭಾಸುರ ವಿಚಾರಿ ಕುತಾಪವಿದಾರಿ. . . ಕೃಷ್ಣವೇಣಿ (ಹಮ್ಮಿರ. ೧-೫೫).
[ಸಂ. ಕುತಾಪವಿದಾರಿನ್]

ಕುತಾಪಿ (ಗು). ೧. ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಲೋಕಪೀಡಕ; ಲೋಕಕಂಟಕ: ಹೋಹ ಬಟ್ಟೆಯಲೊಂದು ಮಾಯೆಯಿದ್ದುದ ಕಂಡೆ. ಠಾಣಾಂತರ ಹೇಳಿತ್ತು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಗುಹೇಶ್ವರನ ಕರಣಂಗಳು ಕುತಾಪಿಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ (ಅವಚಂ. ೫೬-೨೩೯); ಅಪರಾಧತತಿಗಳು ಸುಕೃತ ಧರ್ಮವಿರೋಧಿಗಳು ಕುಪಥಾಲಪಾಲಂಗಳು ಕುತಾಪಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೫); ನೆರೆಯಸ್ತಮಯದೊಳು ಕುತಾಪಿ ಸಂಜನಿಸುವನು (ನವಮೋ. ೧೪-೪೭). [ಸಂ. ಕುತಾಪಿನ್]

ಕುತಾರ್ಕಿಕ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ತರ್ಕವನ್ನು ಹೂಡುವವನು; ತಪ್ಪುವಾದವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಈ ರಾಯಭಾರದೊಡನೆ ಇಂಡಿಯಾ ದೇಶದ ಕುತಾರ್ಕಿಕನೊಬ್ಬ ಬಂದಿದ್ದ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೫೫). [ಸಂ.]

ಕುತೀರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಗುರು; ದುಷ್ಟ ಶಿಕ್ಷಕ. ೨. ದುಷ್ಟಮತ; ಹೀನವಾದ ಮತ: ಪಸರಿಸಿದ ಕುತೀರ್ಥಧ್ವಾಂತಮಂ ತೂಳ್ದಿ (ಅಜಿಪು. ೧-೧೬). [ಸಂ.]

ಕುತು (ನಾ). ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಎಣ್ಣೆಯ ಪಾತ್ರೆ.
[< ಸಂ. ಕುತೂ]

ಕುತುಕ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಬೆರಗು; ವಿಸ್ಮಯ: ಭುವನರಚನೆಯೆನಿತು ಕುತುಕಮೆನುತ ಜನಕೆ ಸಾರುತುಂ (ನಿವೇದ. ೩೦-೭); ಅಂತೆಅಂತೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲೆ ಆಗಲೇ ಕೆರಳುತಿತ್ತು ಕುತುಕ (ಭಾರಂಗ. ೫೭-೧೬).

೨. ಕುತೂಹಲ; ಆತುರ; ಉತ್ಸಾಹ: ಓಸರಿಸದೆ ಕುತುಕಭಾವದಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿದೆಂ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೬೨); ಕುತುಕದೇಟಿಗ್ಗಿಯಂ ಕೊನರಿಸಿದಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೫-೧೬೨); ರಾಜ್ಯಲಾಭದ ಸಿರಿಯ ಸುದ್ದಿಯನಾಕೆಗರುಹುವ ಕುತುಕದಿಂ ಬಂದು (ರಾಮಾಸಂ. ೨-೧-೭೭). [ಸಂ.]

ಕುತುಕು (ನಾ). = ಕುಟುಕು: ಖಾತಿಯ ತಾಳಿ ಶೂಲದಿಂದ ಕುತಕಲಾಕ್ಷಣ (ವೇವೀಪ್ರ. ೬೭). [< ಕುಟುಕು]

ಕುತುಪ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಣ್ಣ ಎಣ್ಣೆಚೀಲ. ೨. ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತರ್ಪಣಕೊಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲ. 'ಕುತುಪಕಾಲ' ಪರಾ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಗಾಯಕ ಅಥವಾ ವಾದಕರ ಸಮೂಹ: ಆದರೆ ಇವನು ಹೇಳಿದ ಕೆಲವು ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ವಾದ್ಯಕುತುಪ ಅಥವಾ ಗೋಷ್ಠಿಗಳನ್ನು ಜಾವಾ ಬಲಿದ್ವೀಪಗಳ ನಾಟ್ಯಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದೂ ನೋಡಬಹುದು (ಭಾರದ. ೫೩೮). [ಸಂ.]

ಕುತುಪಕಾಲ (ನಾ). = ಕುತಪಕಾಲ: ಮುನಿಯ ಕರೆಯೆೌ ಕುತುಪಕಾಲದ ನೆನಹ ನೋಡಲು ಕಾಲ ತಪ್ಪಿದೊಡೆ ಅದುವೆ ಫಲವಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೦೦೨. ೩-೩೮); ಆದೊಡೆ ಕುತುಪಕಾಲಮಂ ಬಿಡುವೆನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೮). [ಕುತುಪ + ಕಾಲ]

ಕುತುಪಿ (ನಾ). ಜಗಳ; ಕಲಹ; ವ್ಯಾಜ್ಯ: ಈ ದಿವಸ ನಿಮ್ಮ ಕುತುಪಿ ತೀರಿತು ಇನ್ನುಮುಂ ನಮಗೆ ನಿಮಗೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯವೇ ಸರಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯). [?]

ಕುತುಬಿ (ನಾ). (ಮುಸಲ್ಮಾನರು, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶುಕ್ರವಾರದ ದಿನ ಮಾಡುವ) ಸ್ತೋತ್ರ, —ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, —ಪ್ರವಚನ.
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುತ್ಬಾ; ಅರ. ಕುತ್ಬಾಹ್; ಪಾರ. ಕತೀಬೀ]

ಕುತುಮೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುತುಮೂರ್ ಬೋಯಸ್ಯ ಭಾರದ್ವಾಜಗೋತ್ರ (ಇಅ. VII, ೧೮೮-೪೪; 668). [?]

ಕುತೂಲ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಹತ್ತಿ; ಚಿಂದಿಹತ್ತಿ; ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆ (?): ನಿಜಕುತೂಲರೋಮಚ್ಛೇದದಾದ್ವೀಪ ಸಮುದ್ರಂಗಳ್ ಎಣಿಸೆ ಪಡುವುದಜಂ ದ್ವಿತೀಯಮುದ್ಧಾರಪಲ್ಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೬೫). [ಸಂ.]

ಕುತೂಹಲ, ಕುತೂಹಳ (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚರಿ; ವಿಸ್ಮಯ; ಆಶ್ಚರ್ಯ. ೨. ಆತುರ; ಹಂಬಲ; ತವಕ: ಅವರ ತಾಳ್ಮೆ ದೊಡ್ಡದು, ನನ್ನ ಆತುರ ಕುತೂಹಲ ಚಿಕ್ಕದು (ದ್ರಾವಿವಿ. XI, ಮೊದಲಮಾತು); ಏಕೆ ಅತ್ತದ್ದು ಎಂದು ಕೇಳಲೂ ಇಲ್ಲ. ತಿಳಿಯದ ಕುತೂಹಲವನ್ನೂ ತೋರಿರಲಿಲ್ಲ (ತೇನೋಡ. ೧೧೮). ೩. ಅಸಮಾಧಾನ; ತಳಮಳ; ವಿಕ್ಷೇಪ: ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಪತಿಯಂ ದೈತ್ಯಾರಿಯಂ ತಂದು ದೇವಿ ನಿಜೋದ್ಯಾನದ ಪಾರಿಜಾತ ತರುವಂ ಕೈಕೊಂಡಳುತ್ಸಾಹದಿಂ ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಲತಿ ಕುತೂಹಲಾಕುಲಿತೆಯಾಗಿ (ಜಗವಿ. ೧೩-೫೦ ವ). ೪. ಆಟ; ವಿನೋದ; ತಮಾಷೆ: (೬). ೫. ಸಂತೋಷ; ಹರ್ಷ. ೬. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ಕುತೂಹಲರಾಗದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ 'ಅವರ ಕೂಡ' ಎಂಬ ಹಾಡಿನಿಂದ (ಸಂಗೀತ. ೨೯). **ಕುತೂಹಳ.** 'ಕುತೂಹಳಿಸು' ಪರಾ.

ಕುತೂಹಲನಾಗು = ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗು: ಓದುಗನ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯ ಬಗೆಗೆ ಅವನು ಕುತೂಹಲನಾಗದಿದ್ದರೆ ಬಲುಬೇಗನೆ ಬೇರು ಸತ್ತ ಮರವಾಗುತ್ತಾನೆ (ಜೀವನ. ೨ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕುತೂಹಲಕಾರಿ (ಗು). ಕುತೂಹಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ: ಆದರೆ ಚಿಕ್ಕ ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ಪದ ಮಾತ್ರ ಬಹಳ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೩೭೯).
[ಸಂ. ಕುತೂಹಲಕಾರಿನ್]

ಕುತೂಹಲಿ (ನಾ). ಕುತೂಹಲವುಳ್ಳವನು; ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವುಳ್ಳವನು: ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕುತೂಹಲಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಹೇಮಂತ. ೨೫೫).
[ಸಂ. ಕುತೂಹಲಿನ್]

ಕುತೂಹಳ 'ಕುತೂಹಲ' ನೋ.

ಕುತೂಹಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಚ್ಚರಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಸು; ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೆರಳಿಸು: ರತಿಯೊ ಮೇಣಂತೀಕೆ ಶಕ್ರನ ಸತಿಯೊ... ಎಂದತಿ ಕುತೂಹಳಿಸುತ್ತ ಬಂದಳು ಕೈಕೆಯಾಸಭೆಗೆ (ಕುಮುರಾ. ೨-೫೯). [ಕುತೂಹಳ (= ಕುತೂಹಲ) + -ಇಸು]

ಕುತ್ಕೀಲ, ಕುತ್ಕೀಳ (ನಾ). ಭೂಮಿಗೆ ಕೀಲಿನಂತಿರುವುದು; ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಪ್ರಿಯಹಂಸೀಯುತ ಹಂಸನಾದೆಯ ಮಹಾಕುತ್ಕೀಲ ಕೂಟ ಪ್ರಭೇದೆಯ (ಆದಿಪು. ೧-೫೪). **ಕುತ್ಕೀಳ:** ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಭೀಮಂ ಕೆಡೆದಂ ಧರೆ ನಡುಗೆ ನೀಳಕುತ್ಕೀಳಂಬೊಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೫).
[< ಸಂ. ಕೂತ್ಕೀಲ]

ಕುತ್ಕೀಳ 'ಕುತ್ಕೀಲ' ನೋ.

ಕುತ್ತ, ಕುತ್ತು₁ (ನಾ). ೧. ನ್ಯೂನತೆ; ಕೊರತೆ; ತಪ್ಪು; ದೋಷ: ಕುತ್ತವೆಣಿಸಿ ಕೋಪಗೊಳದೆ ಕೂರ್ತಿನವರೆಮ್ಮ ತೆತ್ತಿಗರೆಂದೆರ್ದೆಗೊಳಿಸಿ (ಹದಿಬ. ೪-೨೧); ಆ ಹೃದಯ ತಾನು ಮಾತ್ರ ನಿರಾಶೆಯ ಕುತ್ತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾವಗೀ. ೩೭೯). ೨. ಬೇನೆ; ರೋಗ; ವ್ಯಾಧಿ: "ರುಜಾ, ಉಪತಾಪಃ, ತಾಪಃ, ವ್ಯಾಧಿಃ, ರೋಗಃ, ಗದಃ, ಆಮಯಃ– ಈ ೭ ಕುತ್ತದ ಪೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೯); ನಮ್ಮ ದಂಡಕ ರಿಸಿಯ ಕುತ್ತಮನೆಂತು ಬಲ್ಲೆಯಂತೆ ತೀರ್ಚಿಂದುಂ ಪೇಚಿಟ್ಟೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೧-೨೩); ಎಡೆವೆತ್ತೂರ್ಮೆಯೆಮುಪ್ಪು ಕುತ್ತದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟೊಕ್ತ (ಆದಿಪು. ೭-೩೮); ಮುಗಂ ಮುಪ್ಪಿನೊಳ್ ಪೆಂಡತಿ ಕುತ್ತದೊಳ್ ಫಲಮಂ ತೋರ್ಪಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೩೮); ನಾಡ ಮದ್ದಂ ತಿಂದು ಕುತ್ತ ಕೆಡದಿರಬಹುದೆ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೨೪); ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತದೊಳೊತ್ತರಿಸಿದ ಚಿತ್ತಭವನ ಕುತ್ತಮಿದು ಸತ್ತೊಡಲ್ಲದೆ ಸವೆಯದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೮೪ ವ); ಅರಿಸಿನ ಕುತ್ತದವನಿಗೆ ಲೋಕವೇ ಹಳದಿ (ಗಾದೆ). ೩. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಅಪಾಯ; ಕೇಡು; ವಿಪತ್ತು; ಗಂಡಾಂತರ: ಸಂಸಾರದೊಳಾದ ಬಡತನದ ಕುತ್ತದ ತಿರಿಗುತ್ತದ ರಾಜಬಾಧೆಯ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೫); ಏಕೆ ನವಗೀಕೆಯ ಕುತ್ತಮೆನುತ್ತೆ ಚಿತ್ತದೊಳ್... ಚಿಂತಿಸಿ ಕಂಡಳದೊಂದುಪಾಯಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೫೪); ಅರೆಚಣದೊಳು ನಾನು ಮಿತ್ತುವಿನಿಂದಿತ್ತ ಹಾರಿದೆ ತಪ್ಪಿತು ಕುತ್ತ (ಇಂಚಾಪ. ೪೦-೮೭). **ಕುತ್ತು**₃: ೩. ಕೆಡಿಪುವೊನು ಕೊಳ್ವೊನು ಪಚ್ಚುಮಹಾಪತಕನಕ್ಕೆ ಒಕ್ಕಲುಳಿದುಣ್ಣು ಕಾದುವೊಂಗಿದು ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು ತೊಟ್ಟುತ್ತುವ[ಕ್ಕೆ] (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩೭-೧೦; 800); ಆ ಮನೆಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಕುತ್ತು ಬಂದಿತ್ತು (ದಕ್ಷಿಣ. ೧೧೦); ಸ್ವಧರ್ಮದ ಪವಿತ್ರ ಸಂಕಲ್ಪದ ಆಚರಣೆಯು ಅಲ್ಪವಿದ್ದರೂ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕುತ್ತುಗಳಿಂದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಪಾರುಗಾಣಿಸಿ ಕಾಪಾಡುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೮೬).

ಕುತ್ತದ ಕೊಮ್ಮೆ = ರೋಗದ ಕೊಮ್ಮೆ, —ಓಡೆ: ನಿನ್ನಜಿತು ಅಜಿದೆನೆಂದಡೆ ನಾ ಕುತ್ತದಕೊಮ್ಮೆ ನೀ ಮದ್ದಿನ ಗುಳಿಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೦-೩೮). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಜ್ಜು; ತುಳು. ಕುತ್ತ]

ಕುತ್ತಂಗುಳಿ, ಕುತ್ತಗುಳಿ, ಕುತ್ತುಂಗುಳಿ₂ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಕುತ್ತವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ರೋಗಿ: ಬಟ್ಟೆವೋಪ ಕುತ್ತಂಗುಳಿಯಂತೆ ಸೇದೆಗೆಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೬೯); ಗುಳಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ–ಅಟಂಗುಳಿ, ಸಾಲಂಗುಳಿ, ಲಂಚಂಗುಳಿ, ಕುತ್ತಂಗುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ).

ಕುತ್ತಗುಳಿ : "ವ್ಯಾಧಿತ – ಕುತ್ತಗುಳಿಗಳುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೭-೧೦); ಕುತ್ತಗುಳಿಗಳಪ್ಪ ಗ್ಲಾನರ್ಗ್ಗೆ ಮಾಳ್ಪ ವೈಯಾವೃತ್ತಮುಂ (ಪಸಾರ. ೭೬೮-೧೧). ಕುತ್ತುಂಗುಳ್ಳಿ$_2$: ಕುತ್ತುಂಗುಳಿಗಂ ಗರ್ಭಮದೊತ್ತಂಬ ದಿನಕ್ಕುಮಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲ್ ಜೀವಂ ಮತ್ತೆ ಪಟುಮರ್ದನುಂಡುಂ ಪೆತ್ತಪಳೀ ಜೀವನಲ್ಲಿ ನೆಲಸದೊಡೆಂತು (ಸಮುಪ. ೧೨-೩೮). [ಕುತ್ತ + –ಕುಳ್ಳಿ$_3$]

ಕುತ್ತಂಗೊಳ್, ಕುತ್ತಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ರೋಗ ಪೀಡಿತನಾಗು; ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತನಾಗು : ಗಂಡುಡೆಯುಡಿಪರ್ ಪೆಣ್ಣಂ ಗಂಡುಮನೋರಂದ ದಿಂದೆ ಪೆಣ್ಣುಡೆಯುಡಿಪರ್ ತಂಡದೆ ತಿರಿವರ್ ಕುತ್ತಂಗೊಂಡುಬರ್ದುಂಕಿ ದೊಡೆ ದೇವಿ ಕಾದಳೆನುತ್ತಂ (ಸಮುಪ. ೯-೧೨೦). ಕುತ್ತಗೊಳ್ : ಕು [ಪಾಠಾಂ. ತ್ತು]ತ್ತಂಗೊಂಡವ ಕಳವಳಿಸಿ ತನ್ನೊತ್ತಿಲಿದ್ದರ ಹಳಿವ ವೋಲ್ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೯-೯). ೨. ತೊಂದರೆಗೀಡಾಗು. 'ಕುತ್ತಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕುತ್ತ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುತ್ತಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಬೇನೆ ಬೀಳು; ರೋಗಪೀಡಿತನಾಗು: ಮಠದೊಳ್ ಪೊನ್ನಂ ಪೂಳ್ದು ಪಲವುಕಾಲಮಿರ್ದು ಕುತ್ತಂಬಟ್ಟಾರ್ತಧ್ಯಾನದಿಂ ಸತ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೩೦೨-೨೨). [ಕುತ್ತ + ಪಡು$_1$]

ಕುತ್ತಗುಳಿ 'ಕುತ್ತಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತಗೊಳ್ 'ಕುತ್ತಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುತ್ತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಧೆಗೊಳಿಸು; ತೊಂದರೆಪಡಿಸು; ನೋಯಿಸು : ಗುರುವು ಅಳಿವನೂ ಅಲ್ಲ, ಉಳಿವನೂ ಅಲ್ಲ ನಿಮ್ಮ ಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಅಳಿದನು ಉಳಿದನು ಎಂದು ಕುತ್ತಗೊಳಿಸುತಿದೆಯಲ್ಲಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೭೧). [ಕುತ್ತಗೊಳ್ + – ಇಸು$_3$]

ಕುತ್ತಟ್ಟೆ (ನಾ). ಅಡುಗೆ ಮನೆಯ ಮೇಲಿನ ಸಣ್ಣ ಅಟ್ಟ; ಹೊಗೆಯಟ್ಟ : ತನ್ನ ಬಾಯಿಯನ್ನೇ ತೆರೆದು ಕುತ್ತಟ್ಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ (ಮೊಮುಗು. ೫೦). [< ಕುಱು$_2$ + ಅಟ್ಟ$_1$]

ಕುತ್ತಟ್ಟಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಿಱುದೆಱೆಯು ಮ್ಮೃದು ಪಳ್ಳಾಳ್ಗಾಪನ್ದರು ಎಚ್ಚು ಬಿದ್ದ ಕುತ್ತಟ್ಟಗಾಮುಣ್ಡರುಮ್ (ಎಕ. XVI, ಸಿರಾ. ೧೨೩-೧೧; 788). [ಕುತ್ತಟ್ಟ$_0$ + ಗಾಮುಂಡ]

ಕುತ್ತಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹೆಜ್ಜೆ; ಸಣ್ಣಪಾದ : ಒರ್ಮೊದಲ್, ಇರ್ಮೆಯ್, ಕುತ್ತಡಿ (ಶಮದ. ೧೬೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಕುಱು$_2$ + ಅಡಿ$_1$]

ಕುತ್ತಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). (ನೋವಿನಿಂದ) ಚಿಕ್ಕ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡು; ಪುಟ್ಟ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕು : ಕಿಱುಗಲ್ಲೊಳ್ ಕೆಸಱೊಳ್ ಮೊಳೆಕೊರಡುಗಳೊಳ್ ಮುಳ್ಳೊಳಿಡುಕುಱಿಡೆಗಳೊಳಂ ಪಾಯ್ದುಱದೆ ಕೊಳಗುಗಳಾ ಸಲೆ ಕುತ್ತಿಱಿದೊಡೆ ಕುತ್ತಡಿಯನಿಡುವೊಡದು ತಳರೋಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧). [ಕುತ್ತಡಿ + ಇಡು$_1$]

ಕುತ್ತಣಿ 'ಕುತನಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತನಿ 'ಕುತನಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತರಿ 'ಕುತ್ತಱಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತರಿಸು 'ಕುಸ್ತರಿಸು' ನೋ.

ಕುತ್ತರಿಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ಹೋಗು; ಸುಸ್ತು ಬೀಳು (?) : ಕುದುರೆಯು ವಿಜಯಪಾಲನ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಬಿಡದೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕುತ್ತರಿಹೋಗದೆ . . . ವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕೋಹಿನೂ. ೪೬). [ಕುತ್ತರಿ ? + ಹೋಗು$_1$ (< ಪೋಗು$_1$)]

ಕುತ್ತರೆ 'ಕುತ್ತಱಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತವಳ, ಕುತ್ತಾಳ (ನಾ). ೧. ದೋಷಿ; ಆಪಾದಿತ : ಮದ್ಯಪಾನ ರತಂ ಕುತ್ತವಳಂ ವಿಕಾರಿ ಬಧಿರಂ ನಿರ್ಲಕ್ಷಣಂ ನಿರ್ವಿಚಾರರತಂಗೀವುದ ಯುಕ್ತಮಲ್ತೆ ಹಯಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತಿಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೨). ೨. ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತ; ರೋಗಿ. ಕುತ್ತಾಳ : ೨. ಮುದುಕನಂ ಕುತ್ತಾಳನಂ ಪೊತ್ತ ಪೆಣನುಮಂ ಪದೆದು ನೋಡಿದುದರಿಂದಮೆ ತಿಳಿಯದಿರವಿನ ಜಗದ ಬಗೆಯ ನಿರದೆ ತಿಳಿತಿಳಿಯುತ್ತೆ ಮತ್ತವಂ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಿದಿಗುದಿಯುತೆ (ಸೌನಂದ. ೨-೬೪). [ಕುತ್ತ + –ವಳ]

ಕುತ್ತವೆಳಗು (ನಾ). ಕಂಬದೀಪ; ದೀಪದ ಕಂಭ : ಶುಚಿರ್ಭೂತರಾಗಿ ಚಕ್ಕುಲಿಯಂತೆ ಪಿಟ್ಟನಿಂ ಬಟ್ಟತುವಾಗಿ ಬರೆದವಱ ಮೇಲೆ ಸರುಗದ ಮುದ್ದೆಗಳನಿಟ್ಟು ದೇವರ ಮೊಗವರಮನೆಲ್ಲರುಮುಣಲವೇಳ್ಕೆಂದೆಲ್ಲರುಂ `ಉಂಡು ಕುತ್ತವ[ವೆ]ಳಗಮಿಕ್ಕಲುವೇಳ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೯೩೪-೩). [← ತಮಿ. ಕುತ್ತವೆಳಕ್ಕು]

ಕುತ್ತಳೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಅಳತೆ (?) : ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ . . . ಕಿತ್ತೀಳೆ, ಕುತ್ತಳೆ, ಕುತ್ತೆಸಳ್ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕುತ್ತು$_4$ + ಅಳೆ$_1$]

ಕುತ್ತಱಿ, ಕುತ್ತರಿ, ಕುತ್ತರೆ, ಕುತ್ತುರೆ (ನಾ). (ಹುಲ್ಲಿನ) ಮೆದೆ, —ರಾಶಿ, ಬಣಬೆ : ಅಳಸುಗಳ ಕುತ್ತಱಿಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೂರಿಗೆಯ ಲಡ್ಡಿಗೆಯ ಬೆಟ್ಟಂಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೭-೯). ಕುತ್ತರಿ : ಹುಲ್ಲು ಕುತ್ತರಿಯನ್ನು ನೋಡುವಾಗಲೆ ಮುನ್ನೂರು ಸೂಡಿಯಾದರೂ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದೀತು ಎಂದು ತಿಳಿದಿತ್ತು (ಮಾರಮು. ೪೨). ಕುತ್ತರೆ : ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲಾನೇ ಕುತ್ತರೆ ಬೆಳೆದ್ಹಾಗೆ ಬೆಳೆದು ನಿಂತದೆ (ಮಲೆಮ. ೩೮೩); ಹುಲ್ಲ ಕುತ್ತರೆಗೆ ರಾತ್ರಿ ಬೆಂಕಿ ಬಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೩೧). ಕುತ್ತುರೆ : ಮಾರಿ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ತೇಲಿಬಂದು ಕುತ್ತುರೆಯಾಗಿದ್ದ ಹಲಸಿನ ತರಗು (ಮಲೆಮ. ೫೬).

ಕುತ್ತರೆಹಾಕು = ಮೆದೆ ಮಾಡು; ಓರಣವಾಗಿ ಬಣಬೆ ಒಟ್ಟು : ಕುತ್ತರೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ದೂರದ ನೆರೆಯುವಕನೊಬ್ಬ ಹೊರೆ ಹೊತ್ತು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸುಬ್ಬಮ್ಮನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದನು (ಕಾನೂರು. ೫೬೫). [?]

ಕುತ್ತಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆದು ಹಾಳುಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು (?) : ಕತ್ತುರಿಮಿಗಮಂ ಪಂದಿಯ ಮುತ್ತಂ ಪೊಂಬುಲಿಯ ತೊವಲನಾನೆಯ ಕೊಂಬಂ ಕುತ್ತಱಿಸದಡಸಿ ಪಿಡಿದುಗಿದೆತ್ತಿದುವಂ ಪತಿಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟಂ ತೆಂದಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೮). [ಕುತ್ತಱಿ ? + –ಇಸು$_3$]

ಕುತ್ತಾರ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಾರ : ಸುತ್ತುಗೆಯೊತ್ತಂ ಬಡಿಯುತ್ತಿರ್ದ ಗಣಂಗಳ ಮೊತ್ತದ ಮಕುಟಂಗಳ ಕುತ್ತಾರಕ್ಕೆತ್ತಂ ಹೊತ್ತು ತಳರ್ತ ಸಿಲತೆಗಳ ಕವಿದೆಡೆಗಿಡಿದಡಸಿದ ದೀಪಾವಳಿಯೆಸೆವಾ . . . ಬೆಳತಿಗೆವೆಳಗಿನೊಳತಿ ಮಂಗಳಮಯವೆತ್ತಿರ್ದಂ (ವೀರೇಚ. ೧-೧೬). [ಕುತ್ತು$_4$ + ಆರ$_2$]

ಕುತ್ತಾಳ 'ಕುತ್ತವಳ' ನೋ.

ಕುತ್ತಿ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮರ ಕಡಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡ ಬುಡದ ತುಂಡು : ಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಹಿಂದಿನ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಇಳಿಯುವ; ಆದರೆ 'ಮುಳ್ಳು ಚುಚ್ಚಿತು, ಕುತ್ತಿ ಕಂತಿತು – ಎಂದು ದೂರಬೇಡಿ' ಎಂದು ನುಡಿದರು (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೨೯). 'ಮೆಳೆಗುತ್ತಿ' ಪರಾ. ೨. ಮಗು; ಕೂಸು. 'ಎಳಗುತ್ತಿ' 'ಕುತ್ತಿಮರಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಱ್ಟಿ, ಕುತ್ತಿ; ತುಳು. ಕುತ್ತಿ]

ಕುತ್ತಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ). ದ್ರವವಸ್ತುವಿನ ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎಂಟು ಕುಡುತೆಗಳ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನುಳ್ಳ ಅಳತೆ : ಇದು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಒಂದು ಕುತ್ತಿ ಹಾಲು ಕೊಟ್ಟೀತು (ಊಕಥೆ. ೨೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುತ್ತಿ = ಸೀಸೆ, ಭರಣಿ; ತುಳು. ಕುತ್ತಿ]

ಕುತ್ತಿಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಸರ್ಕಾರದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮರವನ್ನು ಕಡಿಯಲು ಅನುಮತಿ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಕಾಣಿಕೆ, —ರುಸುಮು : ಕುತ್ತಿ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟದೆ ಸರ್ಕಾರದ ಮರ ಕಡಿದರೆ ಪಟೇಲರು ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಟ್ಟಾರೆ? (ರೂಢಿ). [ಕುತ್ತಿ$_1$ + ಕಾಣಿಕೆ . / ತುಳು. ಕುತ್ತಿಗಾಣಿಕೆ]

ಕುತ್ತಿಕೋಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಟ್ಟಿಡ ಬೀಳದಂತೆ ಕೊಡುವ ಆಸಿಕೆ. [← ತುಳು. ಕುತ್ತಿಗೋಲು, ಕುತ್ಯೋಲು]

ಕುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕತ್ತು; ಕೊರಳು; ಕಂಠ: ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯ್ವಗೆ ಕರುಣವೇ ಇಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೫೬-೩); ವರದಕ್ಷಿಣೆಯೆಂಬುದು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬಿದ್ದ ಹಗ್ಗವೇ ಸರಿ (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೨೨); ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯ್ಯುವ ಊರಲ್ಲಿ ಸುಲಿದು ಬಿಟ್ಟದ್ದೇ ಗುಣ (ಗಾದೆ); ಚಿನ್ನದ ಚೂರಿ ಎಂದು ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೇ (ಗಾದೆ).

ಕುತ್ತಿಗೆ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು = (ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಗುಂಡು ಕಲ್ಲಿನಂತೆ) ಬಹಳ ತೊಂದರೆಯಾದ ವಸ್ತು; ಹೊರೆಯಾದ ವಸ್ತು: ಹೆಂಡತಿಯು ಬಳಿಕೆನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಗುಂಡಕಲ್ಲಂತಾದಳು (ಕಎಪು. ೧೯-೨೫). ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬರು = ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರು; ಗಂಡಾಂತರದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು: ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ಈಗ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ = ಮೋಸಮಾಡು: ಅವನು ನಂಬಿಸಿ ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ದ (ರೂಢಿ). ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಚುಕು = ಕೊರಳು ಹಿಸುಕು; ಕತ್ತು ಹಿಸುಕು; ಪ್ರಾಣತೆಗೆ: ಅವನು ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಚುಕುವುದಕ್ಕೂ ಹೇಸುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೆಕ್ಕಿಲ್; ತೆಲು. ಕುತಿಕ, ಕುತಿಕೆ, ಕುತ್ತಿಕ, ಕುತ್ತು, ಕುತ್ತುಕ, ಗೊಂತು, ಗೊಂತುಕ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕುತ್ಕ]

ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ಕ 'ಕುತ್ತಿಗೆಗೊಯ್ಕ' ನೋ.

ಕುತ್ತಿಗೆಗೊಯ್ಕ, ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ಕ (ನಾ). ೧. ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವನು. ೨. (ಆಲಂ) ಮೋಸಗಾರ; ದ್ರೋಹಿ: 'ರಾಮಾಚಾರಿ'ಯಂಥ ಕುತ್ತಿಗೆಗೊಯ್ಕರ . . . ಆಸೆಗೆ ಅಂತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲವೇ? (ತಿಡುಗು. ೪ ಪೀಠಿಕೆ). ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ಕ: ೨. ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯ್ಕರು ಇವರಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೯೩). [ಕುತ್ತಿಗೆ + ಕೊಯ್ಕ]

ಕುತ್ತಿಡು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಚುಚ್ಚು; ನಾಟುವಂತೆ ಹೊಡೆ: ಗೋತ್ರ ಭೇದಿ ಸುತನ ಹೆಂಡಿರ ಮಗನ ಮಾತುಳನಾದವನ ಕತ್ತಲೆಯಲಿ ಪೋಗಿ ಕುತ್ತಿಟ್ಟವನ ಮೈಯ ಸುತ್ತಿ ಬಾಧಿಸುತಿಪ್ಪನ . . . ಕರೆದು ತಾರೆ ಸಖೀ (ಕನಕ. ೬೪-೨). [ಕುತ್ತು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕುತ್ತಿನಿ 'ಕುತಸಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತಿಮರಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಮಗು; ಕೂಸು. ೨. ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ಆಡಿಸುವುದು: "ಚಿಕ್ಕ ಮಗು, ಮಕ್ಕಳಾಡಿಸುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೩೮). 'ಕೂಸುಮರಿ' ಪರಾ. [ಕುತ್ತಿ$_1$ + ಮರಿ (< ಮಱಿ)]

ಕುತ್ತಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಘಾತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರು; ಭೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರು; ಕೊರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರು (?): ನೂಂಕಿಬರೆ ನುಣ್ಮಲರ್ವೆಳಗಿಂ ಕುತ್ತಿರೆ ತಡಿ ಸಡಿಲ್ದು ತಮಮಭ್ರತಟಾಕಂ ಕಣ್ಗೆ ಬಳಸಲಾಯ್ತು (ಅನಂಪು. ೭-೭೫). [ಕುತ್ತು$_1$ + ಇರ್]

ಕುತ್ತಿರಿ 'ಕುತ್ತಿಱಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತಿಸಿಱು (ನಾ). ಕುತ್ತುವ ಕೋಡು; ಚುಚ್ಚುವ ಆನೆಯ ಅಥವಾ ಹಂದಿಯ ಕೋಡು, —ಕೋರೆ: ಕೊಂತಂಗಳಿಂದಮಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದಂ ಕುತ್ತಿಸಿಱಿಂದಂ ಕರುಳ್ ಮಾಲೆಗಳ ನೆಲದೊಳ್ ಸುರಿಯೆ ಕುತ್ತುವುದುಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೨೭-೧೩). [ಕುತ್ತು$_1$ + ?]

ಕುತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚುಚ್ಚಿಸು; ತಿವಿಯಿಸು.

ಕುತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ = ಚುಚ್ಚಿಸಿಕೊ; ಇರಿಯಿಸಿಕೊ; ತಿವಿಯಿಸಿಕೊ: ಒತ್ತೆಗೆ ನಿಲ್ವುದೆಂದುಱಿಯಮೇಟ್ಟಿಪಳೋ . . . ಕುತ್ತದೊಳಾದ ಚುಚ್ಚುಗಳೆಯೋ ಎದೆಗಗ್ಗಳ ಕಪ್ಪು ಕಾಡಿ ಮೇಣ್ ಕುತ್ತಿಸಿಕೊಂಡುವೇ ಸುಡಿವ ಕುಂಟಣಿಯಂ ಜವನೊಯ್ಯದಾದನೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೧೯); ಬಯಿಚೆಯ ನಾಯ್ಕ ಸೋಯಿದೇವನ ಕುತ್ತಿ ಕುತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ಸುರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತನಾದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೧೮-೮; 1282). [ಕುತ್ತು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುತ್ತಿಱಿ, ಕುತ್ತಿರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುತ್ತುವಂತೆ ಇರಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು: ತಣ್ಣೆಲರ್ಗೇಱ್ವತರಂಗ ಶ್ರೀಕರಾಸಾರದ ಮಂಜು ಸುತ್ತಿಱಿದು ಕುತ್ತಿಱಿಯುತ್ತಿರೆ (ಅನಂಪು. ೪-೨೦); ಕಿಬ್ಸಿಱಿಯ ಪೆಣಗು ಪೋರಾಟದೊಳ್ ಕುತ್ತಿಱಿವ ಕಾಟದೊಳ್. . .ನಿನ್ನೊಡಲ್ ಸುರುಳ್ವುದನ್ ಕಾಣ್ಬೆನಯಱ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೯-೧೮೪). ೨. ಚುಚ್ಚಿ ಗಾಯವಾಗು; ತಿವಿತದಿಂದ ನೋಯು: ಕೊಳಗುಗಳ್ ಸಲೆ ಕುತ್ತಿಱಿದೊಡೆ ಕುತ್ತಡಿಯನಿಡುವೊಡದು ತಳರೋಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧). ಕುತ್ತಿರಿ: ೧. ರಥಿಕರ ಕುತ್ತಿರಿದು ರಾಜರ ಬಲತ್ವಮರಿದು (ಜಿನಮು. ೭-೧೮). [ಕುತ್ತು$_1$+ಇಱಿ$_1$]

ಕುತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಚೂಪಾದ ಸಾಧನದಿಂದ) ಚುಚ್ಚು; ಇರಿ; ತಿವಿ: ಕೊಂತಗಳಿಂದಮಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದಂ ಕರುಳ್ಗಳಂ ಸೋರೆ ಕುತ್ತುವುದುಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೬-೨೮); ವಿಸ್ಫುರಿತ ಸಿವಾಗಮುಂ ಸುರಿಗೆಯಾಗಿರೆ ಪಾಪವನೊತ್ತಿ ಕುತ್ತಿ ನಿಪರಮಿಱಿದು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೮-೭೧; 943); ಮೇದಿನಿಯನೆತ್ತಿದಾದಿವರಾಹನಂತೆ ದರಿಗಳಂ ಕೋಡೊಳ್ ಕುತ್ತಿಯೆತ್ತಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೧); ಮುಳ್ಳುಗುತ್ತುವಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮುಗುಳು ತಾವರೆ] ತೆಱಹಿಲ್ಲದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಘನವು (ಚನ್ನಪ. ಕ. ೨೧-೪೭); ಲೋಗರಿಂದವೆ ಕೊಲಿಸದಿರು ನೀ ಕುತ್ತಿ ಕೆಡಹು ಕಠಾರಿಯಿದೆಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೧೮). ೨. ಹೊಡೆ; ಬಡಿ; ಚಚ್ಚು: "ಕುತ್ತು – ಘಾತನೇ (ಹೊಡೆ)" (ಶಮುಧಾ); ಭುಜಾದಂಡದಿಂ ಕೆಲರಂ ಕುತ್ತಿಯುಮೆತ್ತಿಯುಂ ಪೊಣರ್ಱಿಯುಂ ಪೊಯ್ದುಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೨); ಎಲ್ವೆಲ್ಲಂ ನುಗ್ಗಾಗಿ ಚಿಟಿಲ್ಚಿಟಲೆನೆ ಕುರ್ಗುತ್ತುಂ ನೆಲದೊಳೊರಸಿ ಮೇಲ್ಕುತ್ತುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೦); ವೈರಿ ಸೇನೆಯ ಕುತ್ತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೦). ೩. ತುರುಕು; ಸೆಕ್ಕು; ಸಿಕ್ಕಿಸು; ಸೇರಿಸು: ಮಡಗಿಡಲೆಂದು ಪುತ್ತಿನೊಳಗೊಯ್ಯನೆ ಕುತ್ತಿದ ಕಯ್ಯನಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೨-೪೦); ಮುಡಿಯೊಳಾಗಡೆ ಕುತ್ತಿದ ಕೇತಕೀದಳಂ . . . ಅದೇನೆಸೆದತ್ತೊ ಪೆಂಡಿರಾ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೧೯). ೪. ಕುಕ್ಕು; ಕೋರೈಸು: ಕಣ್ಣಂ ಕುತ್ತುವ ಚೆಲ್ಲಮನಾಡಿ [ಧೂರ್ತ ನೆನ್ನ ಕೈಯಂ ಕೊಂಡೆನ್ನ ಕಣ್ಣಂ ಕುತ್ತುವಂತೆ ಸೊಕ್ಕಿ . . .] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೧೧); ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಯ ನುಡಿಯಿದೆಲ್ಲಂ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದಿವರ ಕಣ್ಣಕುತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕಿ]ದ ತೆಱದಿ ನುಡಿದ ಲಂಡೆಯನು ಹಿಡಿತರಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೫೮); ಎತ್ತಿದ ಚಳಯ ವೃತ್ತತೆಯ ನೋಳ್ಪೊಡೆ ಕಣ್ಣ ಕುತ್ತಿದುವೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೬೭). ೫. ಊರು; ನೆಡು; ನಾಟು: ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಬರೆವರೆ ಮುಂದೆ ಕುತ್ತಿದ ಕೋಲು ಸಲ್ಲದು (ಸಂಬಿರ. ೧೮-೪); ಷಷ್ಠಿ ಉತ್ಸವದ ವೇಳೆ ಅನ್ನದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ನಾಲ್ಕು ಸಮಸ್ತರ ಮುಂದೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಿ ಚಿನ್ನದ ಹೆದೆಯುಳ್ಳ ಅಕ್ಷಯ ಸಟ್ಟುಗ ಕುತ್ತುವುದು (ತುಳುನಾ. ೧೧೯); ಮುರಿದು ಹೋದ ಬೇಲಿಯನ್ನು ಕುತ್ತಿ ಸರಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮುಗಿಯು. ೨೪೫). ೬. ಬಾಗು; ಕುಸಿ: ತಲೆಯಂ ಕುತ್ತಿ ವಿಶಾಳಂಬರಿವ ಕರಡಿಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೮ ವ); ತಲೆಯ ಕುತ್ತಿ ನೆಲನ ಬರೆಯುತ್ತಿರ್ದ್ದಿರದೇನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೪೪); ಒಯ್ಯನೆ ಲಜ್ಜಾಭಾರದಿಂ ಕುತ್ತಿದ ತಲೆಯನಣಂ ಕುತ್ತುವಂತೆತ್ತಲಾಜಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೭೭); ಎಱಗಿ ತಲೆಯಂ ಕುತ್ತಿ ಬಱುಗೈಗಳಿಂದಂದು ಗರಗರನೆ ತುಱಿಸುತಂ ಸ್ಕಂಧಾದಿಯ (ಸಾನಂಚ. ೨-೭೭); ಜೀಮೂತವಾಹನ ಫಣಿಶಂಖಚೂಡಂಗೆ ಕುತ್ತಿ ತನ್ನೊಡಲ ಬಾಡಗರುತ್ಮನಿಗಿತ್ತು (ಮೋಹತ. ೫-೫೩); ಬತ್ತಿದುದು ಸಾಗರವ್ರಾತ ಮಹಿಪನ ಕೊರಲ್ ಕುತ್ತಿದುದು (ಚೆಬಪು. ೨೩-೩೦).

೭. ತೊಡು ; ಧರಿಸು : ಹರದನ ಬಡ್ಡಿಗೊಟ್ಟೊಡವೆ ರಾಜಕುಮಾರನ ತೇಜದೇಟಿಗ್ಗೆ ನಾಣ್ಪಿರುದಿನ ಚಿತ್ರವಿದ್ದೆ ಕವಿಪಂಡಿತರೋದುವ ಕೊಂಕು . . . ತೋರ್ಪರಂತವಂ ಕರಹದ ಸೂಳೆ ಸುತ್ತುವಳೊ ಕುತ್ತುವಳೋ ಮನೆವಾರ್ತೆಗೀವಳೋ (ಅನಂಪು. ೮-೪೯). ೮. ಕೊಯ್ಯು ; ಬಿಡಿಸು : "ತಿಱಿದನೆಂದು ಕುತ್ತಿದನಕ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೯).

ಕುತ್ತಿಕುತ್ತಿಕೇಳು = ಕೆದಕಿ ಕೆದಕಿ ಕೇಳು ; ತಿರುಗಿ ತಿರುಗಿ ಕೇಳು : ದೊರೆ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಕುತ್ತಿಕುತ್ತಿ ಕೇಳಿ, ರಾಣಿ ಸಂಕೋಚದಿಂದ ತನ್ನ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿಕೊಂಡಳು (ಹತ್ತುಮ. ೭೩). ಕುತ್ತಿಕೊಳು, ಕುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ತಿವಿದುಕೊಳ್ಳು; ಇರಿದುಕೊಳ್ಳು : ಕೆತ್ತುಕೊಂಡಾ ನಾಚಿಕೆಗೆ ನೆಱೆ ಕುತ್ತಿಕೊಳಬೇಕೆಂಬ ಗಾದೆಯನಿತ್ತ ಹೊದ್ದಿಸಬೇಡ ನಾವಂಜುವೆವು ಕಾಳಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೨೫); ಅತ್ತೆ ಕೈಕೆಯ ಬಯಕೆ ಸೇರಿತೆ ಕುತ್ತಿಕೊಂಬರೆ ಕಾಣೆನಲಗನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೭-೫೪). ೨. ಸೆಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು ; ತುರುಕಿಕೊಳ್ಳು : ರಾಮಪ್ಪ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕುತ್ತಿಕೊಂಡು ಧೈರ್ಯವಾಂತ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೨೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಱ್ಱು ; ಮಲ. ಕುತ್ತು ; ಕೊಡ. ಕುತ್]

ಕುತ್ತು₂ (ನಾ). ಬಡಿತ ; ಹೊಡೆತ ; ಏಟು ; ಪೆಟ್ಟು : ಒಡಲೊಳ್ ಚಮ್ಮಟಿಗೆಗುತ್ತುಗಳುಮಂ ಎಂತು ಸೈರಿಸಿದೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೩೧). 'ಅಳ್ಳೆಗುತ್ತು,' 'ಮೊನೆಗುತ್ತು' ಪರಾ. [< ಕುತ್ತು₁]

ಕುತ್ತು₃ 'ಕುತ್ತ' ನೋ.

ಕುತ್ತು₄ (ನಾ). ಕುಱು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಕುತ್ತೆಸಟಿ' ಪರಾ. [< ಕುಱು₂]

ಕುತ್ತುಂಗಱಿ (ನಾ). ೧. ಬಡಿಯುವ ಗರಿ ; ಬೀಸುವ ರೆಕ್ಕೆ : (*). ೨. ಚುಚ್ಚುವ ಗರಿ, —ರೇಕು, —ದಳ : ವಿದ್ಯಾಧರ ವಧೂಜನದ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಿಂ ಸೂಸಿದ ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಯ ತುಱುಂಗಲುಮಂ (ಪಂರಾಪಾ. ೨-೧೩ ವ) ; ಕೇದಗೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಗಳಂ ಕುತ್ತಿ ಕೇಶದ ಕೊನೆಯೊಳ್ ಕೇಸರದ ಕಿಸುವುಡಿಯಂ ಕೆದಱಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೫೫ ವ) ; ತನ್ನ ಬೆಳ್ವಿಳಗನುಗುಳ್ವ ಸೆಳ್ಳುಗುರೆಂಬ ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಗಳ್ ಪತ್ತೆಸಾರ್ಚಿ ಪಂತಿಗೊಳಿಸುವಿನೆಗಂ (ಅನಂಪು. ೬-೬೯ ವ) ; ಎತ್ತುಂಗೋಲ್, ಕುತ್ತುಂಗಱಿ, ಪೊತ್ತುಂಗೊರಡು, ಪುಟ್ಟುಂಗುರುಡಂ (ಶಮುದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ) ; "ಗಱಿಗಟ್ಟಿದ ಈಟಿ" (ಶಮುದ. ಸ. ೧೫೧ ಅಡಿಟಿ). ೨. ಕೇದಗೆಯ ಎಸಳಿನ ಆಕಾರದ ಒಂದು ಆಭರಣ : ಹಂಸತಿಳಕದ ಪೆಱೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಯ ಮುತ್ತಂ ಪಲತೆಱದ ಪೆಸರ ಪಚ್ಚಮುಂ ಸಮೆದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೮೦) ; ತಿಳಕದ ಹಂಸತಿಳಕಮುಮಂ ಕುರವಕದ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಯುಮಂ ಮಾಂದಳಿರ ಪೊಂದಳಿರುಮಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೭-೧೧೪ ವ). [ಕುತ್ತು₁ + ಗಱಿ]

ಕುತ್ತುಂಗುಳಿ₁ (ನಾ). ಹೊಡೆಯುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬಡಿಯುವವನು ; ಹಿಂಸಕ : ಗುಳಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಆಟಂಗುಳಿ . . . ಕುತ್ತುಂ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ತಂ]ಗುಳಿ (ಶಮುದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕುತ್ತು₁ + -ಕುಳಿ₃]

ಕುತ್ತುಂಗುಳಿ₂ 'ಕುತ್ತಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತುಂಬಿತ್ತಿ, ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿ (?) : ಜೀಮರಸಂ . . . ಪಲವು ಬಾಡಂಗಳಂ ಕುತ್ತುಂಬಿತ್ತಿಯನಣುಗುಜೀವಿತ ದಿನಾಳುತ್ತವಿರೆ (ಎಇ. XVI, ೮೩-೬ ; 1067) ; ಕುತ್ತುಂಬಿತ್ತಿ ಭತ್ತಗಾವೆಯೂಳಗಾಗಿ ಬೆಬ್ಬಿಲವೆರಡಱುನೂಱುಮಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರ್ದು (ಎಇ. XVIII. ೧೯೧-೫ ; 1104). ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿ : ಸರ್ವಾಯ ಶುದ್ಧಿಯಾಗಿ ಆ ನಾಡುವಟ್ಟದೊಳಗಲ್ಲದೆ ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿಯಾಗಿ ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಪಿಂಡದಾನವಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೧೩ ; 1261) ; ಅಂತು ನಾಡುವಡವಲ್ಲದೇ ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆ ಪಿಂಡಾದಾನ ಸರ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೯೮-೬೭ ; 1278). [?]

ಕುತ್ತುಕೋವಿ (ನಾ). ಮದ್ದನ್ನು ಕುತ್ತಿ ಹೊಡೆಯುವ ಕೋವಿ ; ಗುಂಡನ್ನು ಹಾರಿಸುವ ಬಂದೂಕು ; ತೋಪು ; ತುಬಾಕಿ : "ಹಾರಿಸುವ ತುಬಾಕಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೮೯). [ಕುತ್ತು₁ + ಕೋವಿ₁]

ಕುತ್ತುಗೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ; ಬಡಿತ. ೨. ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದ ಸ್ಥಿತಿ: (*). ೩. ತಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ; ಬಾಗುವಿಕೆ. 'ತಲೆಗುತ್ತುಗೆ' ಪರಾ. [ಕುತ್ತು₁ + -ಗೆ]

ಕುತ್ತುಗೋಲು (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೋಲು ; ಬೆಸೆಗೋಲು ; ತೋರುಗೋಲು : ಕಮ್ಮಾರನು ಕುತ್ತುಗೋಲಿನಿಂದ ಕುತ್ತಿ ಬಡಿಯಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಕುತ್ತು₂ + ಕೋಲು₁ (< ಕೋಲ್₁)]

ಕುತ್ತುದಲೆ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ತಲೆ; ಕೆಳಮುಖವಾದ ತಲೆ; ಕುಸಿದ ತಲೆ: ಬಲಿದ ಭೀತಿಯ ಕುತ್ತುದಲೆಗಳಲಿಳಿಯಪತಿಗಳು ಸತಿಯ ಬಯ್ಯುತ ಮುಳಿಯುತಿರ್ದರು (ಜೀವಂಚ. ೯-೧೮) ; ಅಧರ್ಮದ ಕುತ್ತುದಲೆ ನೆಗಹಿದುದು ಸತ್ಯದ ಬಿತ್ತು ಹುರಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೬೯). [ಕುತ್ತು₁ + ತಲೆ₁]

ಕುತ್ತುನವಿರ್ (ನಾ). ನಿಮಿರಿದ ನವಿರು ; ಪುಳಕಗೊಂಡ ರೋಮ : ವ್ಯಾಲಂಬದಿಂ ಮೆಲ್ಲನೊಳ್ಗೊತ್ತುತ್ತುಂ ಪರೆದಿರ್ದ ಕುತ್ತುನವಿರಂ ದಿಗ್ಭಿತ್ತಿಯಂ ಬೆರ್ಚಿ ನೋಡುತ್ತುತ್ತುಂಗ ನಿತಂಬೆ ಬಂದಳಿರುಳೊಳ್ ಜಾರೋಪಭೋಗಾಂತದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೬೪). [ಕುತ್ತು₁ + ನವಿರ್]

ಕುತ್ತುಪೆನ (ನಾ). ಜಗಳ; ಹೋರಾಟ ; ಕದನ (?): "ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ತ್ತುಪೆನಂ = ಬೆಗಳಂ (ಜಗಳಂ)" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). [?]

ಕುತ್ತುಮೇಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗುಳವನ್ನೂ ಈಸನ್ನೂ ಜೋಡಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ ಅಡ್ಡಕೋಲು; ಕುಳಮೇಣಿ. [ಕುತ್ತು? + ಮೇಳಿ (< ಮೇಣಿ)]

ಕುತ್ತುರಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಪರಿ ಮುರಿದಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟು ಸರಿಯಂ ಹೊದಱಂಪುಗಿಸೆಬರ್ಾನಟ್ಟು ನಿಲ್ ಸರಳಿಸಲಿತ್ತು ಕುತ್ತುರಿಸುಗಂ ಕುಳನುರ್ಕುಳಿದಂದವುಂಕಿ ಪೆರ್ದೆಱೆಯೊಳಡಂಗಿ ಸಂದಣಿಸೆ ಸಾ × × ಸು ಸಾರೆನುತಿರ್ಪ ಬೇಡರುಬ್ಬರ ಕಿರದೊಂದನೊಂದೆಡಪುತಾಕುಳಮಾಯ್ತು ಮೃಗೀ ಮೃಗವ್ರಜಂ (ಮಹಾನೀ. ೨-೧೩). [? + -ಇಸು₃]

ಕುತ್ತುರು 'ಕುತ್ತುಱ್' ನೋ.

ಕುತ್ತುರೆ 'ಕುತ್ತುಱು' ನೋ.

ಕುತ್ತುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪೆಟ್ಟು ಪಡೆ; ಏಟು ತಿನ್ನು : ನನೆಯಂಬಂ ಪಿಡಿಗಿತ್ತು ಕುತ್ತುವಡೆವಾ ಕಾಮಾರ್ತನಂ ತನ್ನ ನಚ್ಚಿನ ಬಾಳಿಂ ಮುಳಿದಟ್ಟೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೮) ; ಕುತ್ತುವಡೆದಂತೆ ನೊಂದು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೭ ವ). [ಕುತ್ತು₂ + ಪಡೆ₁]

ಕುತ್ತುವಾರೆ (ನಾ). ತಿವಿಯುವ ಹಾರೆ; ಕುತ್ತುವ ಅಂಕುಶ : ಕುತ್ತುವಾರೆಯ ಬಗೆಯದಾನೆಗಳಿತ್ತ ಮುರಿದವು ಸಿಂಹನಾದಕೆ ಮತ್ತಗಜ ಮೊಗದಿರುಹಿದವು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೩೮). [ಕುತ್ತು₁ + ಆರೆ₃]

ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿ 'ಕುತ್ತುಂಬಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತುಸಿರು, ಕುತ್ತುಸುರು (ನಾ). ಮೇಲುಸಿರು ; ಏದುಸಿರು : ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಎರಡು ಮೃತಪಶುಗಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದ ನಡುವೆ ಆರ್ಕ ಸಿಕ್ಕು ಕುತ್ತುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಬಂಗಾಹೆ. ೭೧);

ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಕುತ್ತುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಬನಸಿ. ೧೭೮); ಕಟ್ಟಳಲಿನ ಕುತ್ತುಸಿರು (ಬೆಳುಮ. ೨೪೮). **ಕುತ್ತುಸುರು**: ನಮ್ಮ ನೆತ್ತಿಗಳನ್ನೊತ್ತಿ ಹಿಚುಕುತ್ತಿರಲು ಮಾಕಾಲ ಬಂದು ಕುತ್ತುಸುರನಾಡಿ ಸುವೆವಜ್ಞರೇಕೆಂದು (ಅರಳು. ೩೬೦-೧೨); ಇಷ್ಟು ಕುತ್ತುಸುರು ಬಿಟಕೋತ ಯಾಕ ಮಾತಾಡ್ತೀರಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೨೭).
[ಕುತ್ತು$_4$ + ಉಸಿರು$_3$ (< ಉಸಿರ್$_3$)]

ಕುತ್ತುಸುರು 'ಕುತ್ತುಸಿರು' ನೋ.

ಕುತ್ತುಱ್, ಕುತ್ತುರು, ಕುತ್ತುಱು (ನಾ). ಪೊದರು; ಪೊದೆ; ಕಂಟಿ: "ಕುತ್ತುಱಿಂದು ಪೊದಱ್" (ಕಶಸಾ. ೫-೮೦); "ಕುತ್ತುಱಿಂದೆನೆ ಪೊದಱುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೬); ಕುೞಿಯುಂ ಕುತ್ತುಱುಂ ಬೆಟ್ಟಮುಂ ಘಟ್ಟಮುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೮೧ ವ); ದಿಂಟಿಯ ದರಿಯ ಕುೞಿಯ ಕುತ್ತುಱ ಕುಱುವಳ್ಳಮುಂ ಕಂಡದಱ ಬೞಿವಿಡಿದು (ಲೀಲಾವ. ೬-೪೦); ಕುತ್ತುಱೊಳ್ ಪುದುಗಿರ್ದ ಪುಲಿ ಪೊಱಮಡಲ್ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೮); ಬಲೆಗಳನೊಡ್ಡಿಯುಂ ಕುತ್ತುಱಂ ಸೋವಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೪). **ಕುತ್ತುರು**: ಆಗ ಕುತ್ತುರೊಳಗೆ ಹುದುಗಿದ್ದ ಹುಲಿಯೊಂದು ಹೊರಮಟ್ಟಿತು (ಬಿದುರೆ. ೧೫೮). **ಕುತ್ತುಱು**: ಕುತ್ತುಱಾಗಿರ್ದ ಹೆಮ್ಮೆಳೆಗಳಂ ಸುಡುತ (ಹಚಕಾ. ೧೦-೫); ಈಳೆಯಿಟ್ಟೆಡೆಯುಂ ತಿಲಕದ ತೆರಳ್ಕೆಯುಂ ಆಸುಗೆಯ ಕುತ್ತುಱುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೭೮ ವ); ಕೊಳ್ಳ ಕುತ್ತುಱು ಹೆಮ್ಮರಂಗಳು ಪಲ್ಲವಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೪೩); ಬಿಡದೆ ಕುತ್ತುಱುಗಳಂ ಸೋವಿದರ್ತೀವಿದರ್ ಗಿಡಗಳ ಪೊದರ್ಗಳಿಂದೆಬ್ಬಿಸಿರುಬ್ಬಿಸಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ ೨೮-೪೭). [?]

ಕುತ್ತುಱು 'ಕುತ್ತುಱ್' ನೋ.

ಕುತ್ತುಱುಗುೞಿ (ನಾ). ಪೊದರು ಬೆಳೆದ ಗುಣಿ; ಪೊದೆ ಬೆಳೆದ ಹಳ್ಳ: ಮೊಲೆ ಪೊಣರ್ವೆಟ್ಟು ರೋಮಲತೆ ಬಟ್ಟೆ ನಿತಂಬಮಿಱುಂಬು ನಾಭಿ ಕುತ್ತುಱುಗುೞಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೨ ಶೂದ್ರಕ).
[ಕುತ್ತುಱು (< ಕುತ್ತುಱ್) + ಕುೞಿ$_3$]

ಕುತ್ತುಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗಿ ಬೆಳೆ; ಪೊದರಾಗು: ಕುತ್ತುಱುಗೊಂಡ ಗುಲ್ಮಂಗಳ ನಡುವಿನೊಳ್ ಕಣ್ಬರಿಗಳ ಸಾಲ್ ಸಿಲ್ಕುತ್ತಿರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೨೯ ವ). [ಕುತ್ತುಱು (< ಕುತ್ತುಱ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುತ್ತುಱುವೆಳೆ (ನಾ). ಪೊದರಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಮೆಳೆ; ಕಂಟಿ ಮೆಳೆ: ಬೆತ್ತ ಬಿದಿರು ಮುಳ್ಮುತ್ತುಗ ಕಗ್ಗಲಿ ಕತ್ತಲಿ ಕಳ್ಳಿ ಕಾಱೆಗಳ ಕುತ್ತುಱುವೆಳೆಗಳಿಂದಿರದಾ ಕಾನನವಿತ್ತುದರ್ಗುವನಾ ಬಲಕೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೫೭).
[ಕುತ್ತುಱು (< ಕುತ್ತುಱ್) + ಮೆಳೆ]

ಕುತ್ತೆ (ನಾ). ರೋಗವುಳ್ಳವಳು; ಕಾಯಿಲೆ ಇರುವವಳು. 'ಬಟ್ಟೆಗುತ್ತೆ' ಪರಾ. [ಕುತ್ತ$_2$ + -ಎ$_3$]

ಕುತ್ತೆರ್ದೆ (ನಾ). ಕಿರಿದಾದ ಎದೆ; ಚಿಕ್ಕ ಎದೆ: ಎನ್ನ ಕುತ್ತೆರ್ದೆಗೊಳಗಕ್ಕೆಮ ಖರ್ವತನುವ ಕರುಣಾ ಹಸ್ತಂ (ವಸ್ತುವಂ. ೪-೩೧).
[ಕುತ್ತು$_4$ + ಎರ್ದೆ]

ಕುತ್ತೆಸರ್, ಕುತ್ತೆಸರು (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವ ನೀರು; ಮರಳುವ ನೀರು: ನೀರಜಲಿಂ ಸರಿತ್ತಟಾಕದ ಶಫರಾಳಿ ಕುತ್ತೆಸರ ಮೀನವೊಲಿರ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಾಸಾ. ೭೯೭). **ಕುತ್ತೆಸರು**: ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಗುದಿ; ಸಂಕಟ; ಸಂತಾಪ: ನಿರಾಶೆಯ ಕಾವಳ ಬಂದು ಮುತ್ತಿ ಕುತ್ತೆಸರು ಪಡುವಂತಾಯಿತು (ವೈನಿ. ೧೭೦). [< ಕುದಿ$_1$ + ಎಸರ್]

ಕುತ್ತೆಸರು 'ಕುತ್ತೆಸರ್' ನೋ.

ಕುತ್ತೆಸಳ್ 'ಕುತ್ತೆಸೞ್' ನೋ.

ಕುತ್ತೆಸಳು 'ಕುತ್ತೆಸೞ್' ನೋ.

ಕುತ್ತೆಸೞ್, ಕುತ್ತೆಸಳ್, ಕುತ್ತೆಸಳು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಎಸಳು; ಚಿಕ್ಕ ದಳ, —ರೇಕು: ಕಿಱುಮಡುಗೊಂಡ ಬಂಡಿನೊಳಗೀಸಿ ಪೊದೞ್ದಡಸಿರ್ದ ಕುತ್ತೆಸೞ್ಗುಱುವದೊಳೆಯ್ದೆ ಮೆಯ್ಗರೆದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೬೦); ಓದುವುದಲರಾದ ಕೇದಗೆಯ ಕುತ್ತೆಸೞೋಲೆಯನೆತ್ತಿ ನಿಟ್ಟೆಸೞ್ಗವಳಿಗೆಯಾಗೆ ಭೃಂಗ ವಿಟರಾಜಿ ಮನೋಜನ ವೀರವೃತ್ತಿಯಂ (ಅನಂಪು. ೧-೯೧); ಕುತ್ತೆಸೞಿಂ ತೀವಿದ ಪೊಂಗೇದಗೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೨೧). **ಕುತ್ತೆಸಳ್**: ಕಿತ್ತೀಳೆ, ಕುತ್ತಳೆ, ಕುತ್ತೆಸಳ್ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕುತ್ತೆಸಳು**: ದಳಪತಿ ಕೆಂಪಿನಡಣದೆಲೆಯ ಕುತ್ತೆಸಳೂ ಆಡ್ಡಾಯುಧವಾಗೆ (ವರ್ಧಚ. ೬-೭೯). 'ನಿಟ್ಟೆಸೞ್' ಪರಾ. [ಕುತ್ತು$_4$ + ಎಸೞ್]

ಕುತ್ತೆಸೞೋಳಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಎಸಳುಗಳ ಓಳಿ, —ಸಾಲು: ನೀಳ್ದ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳ ಬೆಳ್ಪು ಕೇದಗೆಯ ಕುತ್ತೆಸೞೋಳಿಯನೆತ್ತೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೦).
[ಕುತ್ತೆಸೞ್ + ಓಳಿ]

ಕುತ್ತೋಟಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ರೋಗಿ. [← ತುಳು. ಕುತ್ತಟಿ, ಕುತ್ತೊಟಿ]

ಕುತ್ತೋಲೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಓಲೆಗರಿಯ ಚೂರು, —ತುಂಡು (?): ಇದಕ್ಕೆ ತಗುಳಿಸಿರುವ ಕುತ್ತೋಲೆಮುರಿಯೂ ಧೂಳಿಯಿಡಿದ ಹಳೆಯವು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೫-೧೮). [ಕುತ್ತು$_4$ + ಓಲೆ]

ಕುತ್ನಿದಿಂಬು (ನಾ). ಕುತನಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ದಿಂಬು; ಸಾಟೀನು ದಿಂಬು: ಸ್ವಲ್ಪಲಿಂಗಕೆ ಕುತ್ನಿದಿಂಬಿನ ತಲ್ಪ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೫೪-೨೦).
[ಕುತ್ನಿ (< ಕುತನಿ) + ದಿಂಬು]

ಕುತ್ರಾಸು (ನಾ). ಲಗಾಮು; ಕಡಿವಾಣ (?): ಆಭರಣದ ಲೆಖ್ಖ -೬ ಪಟ್ಟಾದ ಮೂಲೆ ಹೂವು ೧ ಕೊಂಡಿಮಳೆ. ೨. ಕುತ್ರಾಸು ಹಗ್ಗ ೧ ಇದಕ್ಕೆ ಘಂಟೆ ೧ ನಾಲಗೆ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೩; 1847). [?]

ಕುತ್ಸನ (ನಾ). ಜರೆಯುವಿಕೆ; ನಿಂದಿಸುವಿಕೆ; ದೂಷಣೆ: "ಕುತ್ಸನವೆಂದರೆ ಜರೆಯುವಿಕೆ" (ಹೊನುಗ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ಕುತ್ಸಿತ (ಗು). ೧. ದೂಷಿತವಾದ; ನಿಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ತೆಗಳಿಕೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ: ಕುತ್ಸಿತಮಿದೆಂಬಿನಂ ಪ್ರತಿವತ್ಸರಮೀ ಕ್ರಮದೆ ಶಿಬಗಳಾಱುಮನೞಿದಂ (ಜಗವಿ. ೨-೫೫). (ನಾ). ೨. ದೂಷಣೆ; ನಿಂದೆ; ಚಾಡಿ: "ಪಿಸುಣೆಂದೆನೆ ಕುತ್ಸಿತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೫); ಬಿಸುಟು . . . ಕುಮಾರ್ಗ ಕುತ್ಸಿತ ಕುಭಾಷ್ಯಾದಿ ದೋಷಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೬). ೩. ನಿಂದ್ಯವಾದ ವಸ್ತು; ಕೆಟ್ಟ ಪದಾರ್ಥ: ಕಾಕೋಳೂಕ ಸೃಗಾಲ . . . ಖರಮುಖಂಗಳನನುಕರಿಸುವ ಮಹಾಭೀಭತ್ಸ ಕುತ್ಸಿತೋತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ವ). ೪. ದುಷ್ಟ; ನೀಚ; ಕೆಡುಕ; ಹೀನ: "ಕುತ್ಸಿತನೆನಲ್ ಕೆಡುಕನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧-೧೭); ಸಮಸ್ತ ಮುನಿಜನದ ನಡುವಿತ್ತಿಳೆಯನಿಲ್ಲೆಂದು ನುಡಿದು ಹುಸಿವಂತಾಗಿ ಕುತ್ಸಿತನೆ ನೀನೆಂದನು (ಹಚಕಾ. ೮-೩೪). [ಸಂ.]

ಕುತ್ಸಿತದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕೀಳು ನೋಟ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ; ಕೆಟ್ಟಭಾವನೆ: ಕೆಲರು ಕುನಸಿನಿಂದ ಕುತ್ಸಿತದೃಷ್ಟಿಯವರು ಆಗಿದ್ದರೂ (ಕರ್ಣಾಟ. ೩೨೬). [ಕುತ್ಸಿತ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕುತ್ಸಿತಧರ್ಮ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಧರ್ಮ; ಹೀನವಾದ ಆಚಾರ; ನಿಂದಾಸ್ಪದವಾದ ನಡವಳಿ: ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಬರುವುದು ಕುತ್ಸಿತಧರ್ಮ (ವಚಭಾ. ೧೪೯). [ಕುತ್ಸಿತ + ಧರ್ಮ]

ಕುತ್ಸಿತಯೋನಿ (ನಾ). ಹೀನಯೋನಿ; ನೀಚಜನ್ಮ; ಪಶು, ಪಕ್ಷಿ, ಕ್ರಿಮಿ ಮೊದಲಾದ ತಿರ್ಯಗ್ಜಂತುಗಳ ಗರ್ಭ: ಮತ್ಸರಮಂ ಜಿನಮತದೊಳ್ ವತ್ಸಲತೆಯನುಂಟುಮಾಡಿ ಕುಮತದೊಳನುವರ್ ಕುತ್ಸಿತಯೋನಿಗಳೊಳ್ . . . ತಿರಿತರುತಿರ್ದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೪೧).
[ಕುತ್ಸಿತ + ಯೋನಿ]

ಕುತ್ಸಿತತ್ವ (ನಾ). ಕೀಳುತನ; ನೀಚತೆ: ಕ್ಷುಧ್ರಾದಿ ಬಹುದುಃಖೋದ್ರೇಕಮುಂ ಕುತ್ಸಿತತ್ವಮುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೫). [ಸಂ.]

ಕುತ್ಸಿತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ವೃತ್ತಿ; ಹೀನಕಾರ್ಯ: ಎನ್ನನಿವಂ ಕುತ್ಸಿತವೃತ್ತಿ ಕಷ್ಟಮಿದು ಬೇಡೆಂದೆಂಗುಮೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೨). [ಕುತ್ಸಿತ + ವೃತ್ತಿ]

ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಆಚಾರ; ಹೀನವಾದ ನಡತೆ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ದುರಾಚಾರಿ: ಕುಶೀಲ ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ ಕುವೇಷ ಕುದೃಷ್ಟಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೪೧ ವ). [ಕುತ್ಸಿತ + ಆಚಾರ]

ಕುತ್ಸಿತಾಹಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಹಾರ; ಹೀನವಾದ ಆಹಾರ: ಅಲ್ಪಾಹಾರದಿಂದಲೂ ಕುತ್ಸಿತಾಹಾರದಿಂದಲೂ ರೋಗವು ತಲೆದೋರಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ (ಚೆನ್ನಬೇ. ೬೪). [ಕುತ್ಸಿತ + ಆಹಾರ]

ಕುತ್ಸಿತೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಳು; ದುಷ್ಟೆ; ನೀಚೆ: ಕುಟಿಳೆ ಕುಮಾರ್ಗ್ಗೆ ಕುತ್ಸಿತೆ . . . ಕಷ್ಟೆಯುಂಬಟಿಮುಟಿಕಾತ್ರಿಯರ್ಸ್ವತಿಯರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೪-೪೧; 1228); ಕುಪಿತೆ ಕುತ್ಸಿತೆ ಕುಹಕೆ ಕುಜೆ ಕಡ್ಡೆ ಕುಲಗೇಡಿ . . . ತಾಮಸಿಯೆನಿಪ ವನಿತೆಯರ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧). [< ಸಂ. ಕುತ್ಸಿತಾ]

ಕುತ್ಸೆ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ದೂಷಣೆ; ತೆಗಳಿಕೆ. [ಸಂ. ಕುತ್ಸಾ]

ಕುಥ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೊದಿಸುವ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ; ಚಿತ್ರದ ಕಂಬಳಿ; ಜೂಲು: "ಕುಥಮಾಸ್ತಾರಣಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೮-೩೬); "ಮಕ್ಕುದಂ ಕುಥಂ ವರ್ಣನಿವರ್ತಮೆನೆ ಮಗ್ಗುಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೬). ೨. ಬಣ್ಣದಬಟ್ಟೆ; ಬಣ್ಣದ ಕಂಬಳಿ: ಮಡಿಸಿಟ್ಟಾಂತ ಕುಥಂಗಳಂ ನೃಪವರಂಗಿತ್ತುಂ ಭಟಂ ಕಾಣ್ಕೆಯಂ (ಪೈಸೂಮೆ. ೬-೩೪). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಕುಶ; ದರ್ಭೆ: "ಬರ್ಹಿಃ, ದರ್ಭಃ, ಕುಥಃ, ಕುಶಃ – ಈ ೪ ಕುಶೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೩೬); "ಬರ್ಹಿಃ ಕುಶಂ ಕುಥಮೆನಲು ದರ್ಭೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯). [ಸಂ.]

ಕುಥೆ (ನಾ).= ಕುಥ: "ವರ್ಣಃ, ಪರಿಸ್ತೋಮಃ, ಕುಥಃ, ಕುಥಾ, ವಮತಂ –ಈ ೫ ಪರಿಸ್ತೋಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೫೩). [ಸಂ. ಕುಥಾ]

ಕುದನಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಾರೆತ್ತಿಗಳ ಮಗನ್ ಥೊಲ ಅವನ್ ವಿಜಸಿತ್ತಿರಾ ಕಾಳಿಗದುಳ್ ಕುದನಗರುಳ್ ಎಜಿದು ಸರ್ಗ್ಗಪ್ರಕ್ಕುದುನ್ (ಎಕ. X (s), ಚಿಂತಾಮ. ೧೬೬-೬; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕುದರತ್ತು (ನಾ). ೧. ದೈವಿಕ ಶಕ್ತಿ; ಈಶ್ವರೀ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಹಗೆತನದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕುದರತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಹ ಯೇನಾದರೂ ಕಡಿಮೆ ಆಗಿ ಇರಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೬). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕುದರತ್; ಅರ. ಕುದೂರತ್]

ಕುದರಾಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಉರಿಮಂಡಲಹಾವು; ಕನ್ನಡಿಹಾವು. [?]

ಕುದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಿ, —ನೋಟ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮತ, —ಶಾಸ್ತ್ರ: ಮರ್ದಿತಮದ ಕುದರ್ಶನ [ಪಾಠಾಂ. ಕುದರುಶನ] ವಾಚ (ಬಸವು. ೬೬-೪೧). [ಸಂ.]

ಕುದಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇಯು; ಮರಳು; ಶಾಖದಿಂದ ಉಕ್ಕು: "ಮನಸ್ತಾಪ ಪಚನಗಳೊಳೆಸೆಗು ಕುದಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೯); ಲಲಾಟಂ ತಪತಪನಾಂಶುವಿಂ ಸರೋವರ ಜಲಮೋರಂತಿರೆ ಕಾಯ್ದೊಂಡದನೀರಂತಿರೆ ಕುದಿದತ್ತು ಪೊಳೆಯ ಜಲಚರನಿಕರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೪೮); ಕಾಯ್ದೆಸರೊಳ್ ಕೊಬ್ಬುದಿವಂತೆ ಕುದಿದುವನಿಮಿಷತತಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೬-೨೧); ಅಶ್ರುಧಾರಾಳಿ ಕಪೋಲದೊಳ್ ಕುದಿದು ಬತ್ತಿದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೪೯); ಉಕ್ಕಿದುದು ತನಿವೀರರಸ ಕುದಿದುಕ್ಕಿ ಹರಿದುದು ರೌದ್ರರಸ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೨೬). ೨. (ಅಲಂ) ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೋಯು; ಸಂಕಟಪಡು; ದುಃಖದಿಂದ ತಳಮಳಗೊಳ್ಳು: "ಕುದಿ – ಸಂತಾಪೇ" (ಶಮಧಾ); ಇನ್ನೆಂತಕ್ಕುಮೊ ಪೇಟ್ ಬಿದಿಯೆಂದಂತರದೊಳ್ ಮಜುಗಿ ಕುದಿದು ಬೆದೆಬೆದೆ ಬೆಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೨೦); ನರಪರ ಸೇವೆಯೊಳ್ ಕುದಿಯದಿಂತು ಬರ್ದುಂಕಿದೆನ್ಸೆ (ಪಂಪಾಶ ೨೩); ಹೆದಜಿ ಸಿರಿಯಾಳಂ ಹೃದಯದಲಿ ಬೆದಬೆದನೆ ಕುದಿವುತ್ತ (ಬಸವು. ೨೪-೯೬); ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯ ತಾಯ್ಗರುಳು ಕುದಿಯಿತು (ದಾನಚಿಂ. ೧೫೩). ೩. (ಅಲಂ) ರೋಷದಿಂದ ಜ್ವಲಿಸು; ಕೋಪದಿಂದ ಕೆರಳು: ರಥಮಂ ಪುದಿದು ಕುದಿದು ಬರೆ ಕೆಲರೆ ಭಟರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೪); ಒಡನೆಯ ನಾಯಕರ್ಕ್ಕುದಿದು ತಾಗುಮೆ × × × ಮಬ್ಬುವಕ್ಕದೊಡ್ಡು ಪುಣ್ಪಡುವಿನವಿಬ್ಬುಸನ್ದುಸವ ಕಟ್ಟಜಾವಲ್ಲಿಗೆ ನೂಂಕಿ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೪೮; 982). ೪. (ಅಲಂ) ತವಕಿಸು; ಹಂಬಲಿಸು; ತಾಪಪಡು: ಸರಸತಿಯನಬಲೆಯಂ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೊಂಡರ್ಥಕ್ಕೆ ಕುದಿದು ನೋಯಿಸುವವನಕ್ಕರಿಗನೆ (ಅಜಿಪು. ೧-೯೦); ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯದು ನೆಲ ನೆಜಿ ಕುದಿವ ಕುರುಡನ ಮಕ್ಕಳೇ ಕೊಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೫). ೫. ಬಹಳ ಗರ್ವಪಡು; ಸೊಕ್ಕು; ದುರಹಂಕಾರ ತಾಳು: ಕುದಿದುರ್ಕಲ್ಕೇಡ ಮುನ್ನೆಮ್ಮನುವಜಿಯದುದಾಸೀನದಿಂ ಕಾದಿಯಾಂ ಸೋಲ್ತುದ ಮೋಘಂ ಪೋಗು ಪೋಗು (ದಶಕು. ೨-೨೬). ೬. ಔಚಿತ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಮಾತನಾಡು; ಗಳಹು; ಹರಟು; ಚಡಪಡಿಸು: ಮೋಜಿಯಿಲ್ಲ ಘವಿಲ್ಲೊಪ್ಪಿಲ್ಲಜನಿಲ್ಲ ಪರತ್ರೆಯಿಲ್ಲ ಜೀವನುಮಿಲ್ಲೆಂದಜಿಯದೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕುದಿವರ್ ತೆಜ[ತಜು] ವಲಿತನದಿಂದೆ ಬಾಯ್ಗೆವಂದಂತೆ ಕೆಲರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೪೬). ೫. ಅಸೂಯೆಪಡು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ತಾಳು; ಕರುಬು: ಭೀಮಸೇನನು ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠನೆನಿಸಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲೇ ಕುದಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊದಿ; ತೆಲು. ಕೊತ್ತು]

ಕುದಿ₂, ಗುದಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಗೆ; ಹಾರು. 'ಕುದಿತ₂' ಪರಾ. ಗುದಿ₁: ೨. ಕಾಲಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟು, —ತುಳಿ: (ಹ).

ಕುದಿಕುದಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕುದಿಕುದಿದತ್ತಣಿಂ ಕುದುರೆ ನೂಜಜಕೊಳಾ ಬಲವಾನೆ ಪತ್ತು ತಾಗಿದುವೆನೆ ದೋಷಮಾ ಪಿರಿದು ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳೇಕ ಬಹುತ್ವ ಸಂಗದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುದಿ]

ಕುದಿ₃ (ನಾ). ಮರಳುವಿಕೆ; ತಳಪಳನೆ ಕಾಯುವಿಕೆ; ಕುದಿತ: ಕೊಬ್ಬುದಿಯೆ ಮೇಗೆ ಸಿಡಿಲ್ದಗುಳಂತೆ ಕೂಡೆ ತತ್ತಜಗುದಿಯುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಕುದಿಯೊಳ್ ಸಿಡಿದಲ್ಲಿಯ ಮುತ್ತುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೩); ಕುದಿ ಬರಲೊಯ್ಯನೆ ಮೇಲುರ್ಚಿದ ನೊರೆಯಂ ತೆಗೆದು ಬಿಸುಟು (ದಶಕು. ೧೨-೧೨೨); ಕುದಿಬಂದಾಗ ಕಮ್ಮನ ಹಾಲಹುಯಿದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೪೦); ಹಸಿವು ಎಸರೇರಿ ಕುದಿಬಂದು ಉಕ್ಕಿಹೋಗಲಿ (ಉದ್ಯಾಲೆ. ೨೯-೫). ೨. (ಅಲಂ) ಸಂಕಟ; ಸಂತಾಪ; ವ್ಯಥೆ: "ಮನಸ್ತಾಪ ಪಚನಗಳೊಳೆಸೆಗು ಕುದಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೯). ೩. ಹಂಬಲ; ತವಕ. 'ಎದೆಗುದಿ₂' ಪರಾ. ೪. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ; ಮತ್ಸರ. 'ಕುದಿಕತನ' ಪರಾ. ೫. ರೇಗುವಿಕೆ; ರೋಷ; ಆಕ್ರೋಶ. 'ಕುದಿತ' ಪರಾ. [< ಕುದಿ₁]

ಕುದಿ₄ (ನಾ). ೬. ಅವಧಿ; ವಾಯಿದೆ. 'ಕುದಿಜ್ವರ' ಪರಾ.

[← ತುಳು. ಕುದಿ]

ಕುದಿಕ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನವನು; ಅಸೂಯೆಪಡುವವನು. 'ಕುದಿಕತನ' ಪರಾ. [ಕುದಿ₃ + -ಕ]

ಕುದಿಕತನ (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವ ಸ್ವಭಾವ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮತ್ಸರ; ಅಸೂಯೆ: ಕಾಮ ಮೊದಲಿನಿಂದಂ ತನ್ನೊಳುದಯವೆಂಬುದ ನಱದು ಬಲ್ಲ ಭವನು ಕುದಿಕತನದಿಂ ಕೊಂದನದಕಾತನವರೊಳಾಂ ಕದನಮುಂ ಕೈಗೆಯ್ಯದೇಗೆಯ್ವೆನು (ಮನೋವಿ. ೧-೧೧). ೨. ಅತ್ಯಾಶೆ; ದುರಾಶೆ: ದೇಶದೇಶಂಗಳೆಲ್ಲವ ತಿರುಗಿ . . . ಕುದಿಕತನದೆ ಆಸೆಗೆಯ್ದುದರಮಂ ಪೊರೆದು ಚರಿಪರ ಕಂಡು ಹೇಸಿ ನಸುನಗುತ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨-೧೭೪). [ಕುದಿಕ + -ತನ]

ಕುದಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕುದಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಉರಿಗಣ್ಣು: ಕುದಿಗಣ್ಣೊಳೆನ್ನಾಳ್ದನ ಸುಟ್ಟು ನನಗೊಂದು ಬದುಕಿನ ತೆಜನ ಪೇಳ್ದಪಿರೇ (ಮೋಹತ. ೮-೩೫). [ಕುದಿ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕುದಿಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುದಿಯುವಂತೆ ಕಾಯಿಸು; ಮರಳಿಸು. ೨. ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಯಿಸು: ಹದಿನಾಱು ಬಣ್ಣದ ಸೊನ್ನೆಯ ಸರಳ್ಗಳ ಕುದಿಗಾಸಿ ನೀರೊಳಿಟ್ಟಂತೆ ಉದಿಸಿತು ಘುಳುಘುಳು ಘುಳುಘುಳು ಧ್ವನಿ ತಂಗೊಳದೊಳು ತನುತಾಪದಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೯-೪೨). [ಕುದಿ$_1$ + ಕಾಸು$_1$ (< ಕಾಯಿಸು$_1$)]

ಕುದಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಮಿತಿಮೀರಿದ ಸಂಕಟವನ್ನನುಭವಿಸು; ಬಹಳ ವ್ಯಸನಪಡು; ಬೇಯು: ವೈರ ನಟ್ಟುದನು ತಿಳಿದು ವಿದುರಾದಿಗಳ್ ಕುದಿಗುಟ್ಟಿದರು ಹೃದಯದೊಳ್ (ತುರಂಗ. ೧೧-೧೦). [ಕುದಿ$_3$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುದಿಗುಣಿ (ನಾ). ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಲು ಮಾಡಿದ ಕುಣಿ, —ಗುಳಿ, —ಹೊಂಡ: ಸುಣ್ಣ ಕುದಿಗುಣಿಯೊಳಗೆ ಹಣ್ಣಾಗಿ ಬೆಂದಂತೆ (ಶರಚ. ೩೦೩). [ಕುದಿ$_1$ + ಕುಣಿ$_2$ (< ಕುೞಿ$_3$)]

ಕುದಿಗೂಳು (ನಾ). ಕುದಿಯುವ ಕೂಳು; ಬೆಂದ ಅನ್ನ: ಎಸರಿನಲ್ಲಿ ತಳಪಳನೆ ಮರಳುತ್ತಿರುವ ಅನ್ನದ ಅಗುಳು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು ಕುದಿಗೂಳಿನಂತೆಸೆವ ಶುಕಿಗಾಶುಕಂ ಮಗುಳ್ದಿಂತೆಂದುದು (ಚೆಬಪು. ೪೬-೧೧). [ಕುದಿ$_1$ + ಕೂಳು (< ಕೂೞ್$_1$)]

ಕುದಿಗೆ (ನಾ). = ಕುದಿ$_3$: (೩). [ಕುದಿ$_1$ + -ಗೆ]

ಕುದಿಗೊಳ್, ಕುದಿಗೊಳು, ಕುದಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯು; ಮರಳು; ತಳಪಳನೆ ಕಾಯು: ವಿದಿತಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮುನ್ನಂ ರಘುಕುಳದಹನೋಗ್ರೇಷುವಿಂ ಕಾಯ್ದು ತಿಣ್ಣಂ ಕುದಿಗೊಣ್ಡಿಱ್ಕುತ್ತು . . . ಲವಣಾಮ್ಬೋಧಿಯಂ ಪೋಲಿಸಲ್ವೇಡ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೧೩; ಸು. 890); ನೀರುರಿಯೆ ಪೊಗೆಯೆ ಕುದಿಗೊಳೆ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೫೦); ಪೊಕ್ಕ ಪೂಗೊಳಂ ಪಾಡೞದ್ರೈದೆ ಕಾಯ್ದು ಕುದಿಗೊಂಡುಹು . . . ನೀಱಿಯ ಮೆಯ್ಯಬೆಂಕೆಯಿಂ (ಕಜ್ಜಿಕಾ. ೩೧೪); ಓಗರದೆಸರಂತೆ ಕುದಿಗೊಂಡುವು ಸಪ್ತಸಾಗರ (ಮೋಹತ. ೩೫-೪೫). **ಕುದಿಗೊಳು:** ೨. ಸಂಕಟಪಡು; ವ್ಯಥೆಪಡು; ನೋಯು; ಸಂತಪಿಸು: ಕುದಿಗೊಳಬೇಡ ದುಃಖವ ಬಿಸುಡೆಂದು ಪ್ರೇಮದಿ ಪೇಳ್ದ ವಾಮಲೋಚನೆಗೆ (ಮೋಹತ. ೪-೮೬). **ಕುದಿಗೊಳ್ಳು:** ೨. ಲಲನೆ ಕುದಿಗೊಳ್ಳದಿರು (ನವಮೋ. ೨೭-೩೫). [ಕುದಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುದಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುದಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮರಳಿಸು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸು: ಕಡು ಹಸನಾಗಿ ಬೆಂದ ಕುಂಬಳಕಾಯ . . . ಹಾಕಿ ಪೊಂದೆರಡು ಕುದಿಗೊಳಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೯). ೨. ಕಷ್ಟಪಡಿಸು; ಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ನೋಯಿಸು: ಮೂಲೋಕದವರುಗಳ ಕಟ್ಟೆ ಮೋಹಪಾಶದಲಿ ಕೆಡಹಿ ಕುದಿಗೊಳಿಪ ದಿಟ್ಟತನಮೇನಾದುದು (ನವಮೋ. ೭-೧೯). [ಕುದಿಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕುದಿಗೊಳು 'ಕುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುದಿಗೊಳ್ಳು 'ಕುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುದಿಜ್ವರ (ನಾ). ಅವಧಿ ಜ್ವರ; ವಾಯಿದೆ ಜ್ವರ. [ಕುದಿ$_4$ + ಜ್ವರ]

ಕುದಿತ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಆತುರ; ತವಕ; ಹಂಬಲ: ಆರಸ ನಿನ್ನಯ ಕೊರಳ ಕಡಿತಕೆ ಸರಳು ಕುದಿತದಲೆನಗೆ ತನಗೆಂದೊಱಲುತಿವೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೩). ೩. ಸಂತಾಪ; ವ್ಯಥೆ; ನೋವು: ಎದೆಯೊಡೆವ ಅಳು; ಕುದಿತ, ಮಿಡಿತ; ನರಳಿಕೆ; ಬೇನೆ (ನವ್ಯಧ್ವ. ೩). ೪. ಕ್ರೋಧ; ರೋಷ: ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಕುದಿತವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುವಂತೆ ಮುಖ ಕೆಂಪೇರಿತ್ತು (ರಾಗಿಣಿ. ೧೪೯). [ಕುದಿ$_1$ + -ತ$_3$]

ಕುದಿತ$_2$ (ನಾ). ನೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಹಾರುವಿಕೆ; ಕುಣಿಯುವಿಕೆ. 'ಕುದಿತಮೆಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಕುದಿ$_2$ + -ತ$_2$]

ಕುದಿತಮೆಟ್ಟು (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಭರತನಾಟ್ಯದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಚಲನೆಗಳಾದ ಅಡವುಗಳ ಹತ್ತು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಆಡವುಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ ೧. ತಟ್ಟು ೨. ಮೆಟ್ಟು . . . ೫. ಕುದಿತಮೆಟ್ಟು . . . ೧೦. ನಡೈ (ಆಭಾಸ್ಯ. ೩೨). [ಕುದಿತ$_2$ + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಕುದಿನೀರು (ನಾ). ಕುದಿಯುತ್ತಿರುವ ನೀರು; ಮರಳುವ ನೀರು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕುದಿನೀರಿನ ಹೊಳೆಯನ್ನೂ ಕತ್ತಿಯೆಲೆಯ ಕಾಡನ್ನೂ ಕಂಡನು (ವಚಭಾ. ೩೮೯); 'ಟೀ' ತಯಾರಿಕೆಗೆಂದು ಕುದಿನೀರು ತರಲು ಹೋದರು (ಪುನರು. ೨೦೭). [ಕುದಿ$_1$ + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಕುದಿಪ, ಕುದಿಹ (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಮರಳುವಿಕೆ; ಬಹಳ ಬಿಸಿಯಾಗುವಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತಸ್ತಾಪ; ಮನಸ್ತಾಪ; ವ್ಯಥೆ; ಬೇಗುದಿ: ಮನದ ಮಱುಕಮುಮನೆರ್ದೆಯ ಕು[ದಿ]ಪಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೩ ವ); ಈಗಳಿಂತಿನಿತೊಂದಾದ ವಿಷಾದಮುಂ ಕುದಿ[ಪ]ಮುಂ ಮಾತೇಂ ಪೊದಳ್ದಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕರ್ಮೋದಯಮೆಂದು ಬಾಯ ಬಿಱದು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತೆಯಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨); ಕುದಿಪಂ, ಕುದಿಪಂಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೨ ಪ್ರಯೋ.). ೩. ತೀವ್ರವಾದ ಬಯಕೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ; ಭಾವಾವೇಶ; ತಳಮಳ: ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕುದಿಪಮುಡಂಗದೆಱ್ದು ಸರಿದರ್ ತ್ವರಿತಂ ಸಲೆ ಸಂದ ಜಾರೆಯರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೬೦). **ಕುದಿಹ:** ೩. ಮುದುಕಿ ಮಿಂಡನ ಮೆಚ್ಚಿ ಕುದಿಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಹದದ ತೆಂಗಾಯ ನರಿ ತಿಂದು ಓಗಡಿನ ಬೆದಱು ಪಿಡಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೬೩). ೪. (ಆಲಂ) ತೊಂದರೆ; ಜಂಜಾಟ: ಹೆದಱಿದೆಯ ಬೇಡನಂ ಬೋಳೈಸಿ . . . ನುಡಿಸಿ ಕೇಳಲು ಪೇಳ್ವ ಕುದಿಹವೇಕದಿದೆನ್ನದೆಲ್ಲಾ ಕಿರಾತಸಂಕುಲದ ಗುಱಿ ನೆರೆದುದಿಂದು (ಹಚಕಾ. ೬-೧೯). [ಕುದಿ$_1$ + -ಪ$_2$]

ಕುದಿಪಲ್, ಕುದುಪಲ್ (ನಾ). ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಬೇಯುವಿಕೆ; ಮರಳುವಿಕೆ: "ಕ್ವಥೆ – ಪಾಕೇ, ಕುದಿಪು[ಪ]ಲೊಳ್ ಕ್ವಥಂ, ಕ್ವಥಿ . . . ಕ್ವಥಿತವ್ಯಂ, ಈ ೧೦ ಕುದಿಪು[ಪ]ಲ್" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೮). **ಕುದುಪಲ್.** 'ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಕುದಿಪ + -ಅಲ್$_3$]

ಕುದಿಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ನೀರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮರಳಿಸಲು ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ: "ಕುದಿಸುವ ಪಾತ್ರೆ; ಕುದಿಪಾತ್ರೆ" (Boiler. ಇಂಕನಿ). [ಕುದಿ$_1$ + ಪಾತ್ರೆ]

ಕುದಿಪು (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಮರಳುವಿಕೆ; ಕುದಿತ. ೨. (ಆಲಂ) ಉತ್ಕಟತೆ; ತೀವ್ರತೆ; ದಾರುಣತೆ: ನಿಂದುಣಿಸಿ ನಿಂದೊಡಲದೊಂದು ತಿನಿಸಿಂ ತೃಷೆಯದೊಂದು ಕುದಿಪಿಂ . . . ದುಃಖದೊಳೆ ಬೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೭). [ಕುದಿ$_1$ + -ಪು]

ಕುದಿಬೇನೆ (ನಾ). ದಾರುಣವಾದ ರೋಗ; ತೀವ್ರವಾದ ವಿಪತ್ತು, —ಯಾತನೆ: ವಿಶ್ವದ ಎರಡನೆ ಸಮರದ ಕುದಿಬೇನೆ ಅದೆ ತಾನೆ ಹಬ್ಬಿತ್ತು ಸುತ್ತ (ಇಂಚಾಪ. ೩೩-೫೫). [ಕುದಿ$_1$ + ಬೇನೆ]

ಕುದಿಯಹರವಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ನನ್ನಿನೊಳಂಬ ಪಲ್ಲವ ಪೆರ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ಬಲ್ಲಕುಂದೆ ಮೂನೂಱುಮಂ ಕೋಗಳಿಯ ಯ್ನೂಱುಮಂ ಕದಂಬಳಿಗೆ ಸಾಯಿರಮುಮಂ ಕುದಿಯಹರವಿಯೆಚ್ಚ ತ್ತುಮಂ . . . ಆಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೧-೧೧; 1045). [?]

ಕುದಿಯಿಸು, ಕುಚ್ಚು$_1$, ಕುದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುದಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮರಳಿಸು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸು; ಬೇಯಿಸು: ಅಂತು ಪಿಱಿಯೆ ಕಕ್ಕಳಗಱಿಲ್ದು ಸೊಪ್ಪು ಸೊಪ್ಪೆಲ್ವಂ ಕುದಿಯಿಸೆ ತತ್ತಳಗುದಿದು ಕೋೞ್ಗುದಿಗೊಳ್ವ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೫ ವ); ಬಾಱಿಯ ದಿಂಡಿನ ತಿರುಳೊಳ್ ಮತ್ಸ್ಯಾಕ್ಷಿ ಮೂಲಮುಂ ಸುಣ್ಣಮುಮಂ ಬೆರಸಿ ಹದನಱಿದು ಕುದಿಯಿಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೯); ಒಲೆಯ ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕಾಸಿ ಕುದಿಯಿಸಿದ ಬಳಿಕ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೫). **ಕುಚ್ಚು$_1$**: ಕುಚ್ಚುವ ಪಾಕದಲಿಬೇಯಲಿಟ್ಟರೆ ಒಳಿತೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೩೬-೩); ಮುದುಕಿ ಕುಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಮೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕಾಯಿತು (ಮಲೆಮ. ೬೩೩); ಹಸಿಬಿಸಿ ವೇದಾಂತವನ್ನು ಕುಚ್ಚಿ ಹಸಿದವರಿಗೆಲ್ಲ ನೀಡುವದು (ವಿಚಾಮಂ. ೩೩). **ಕುದಿಸು**: ಕುದಿಸಿವುದಕದೊಳಲೆದು ಬೀಸುತೊಗೆದು (ಬಸವು. ೩೬-೪೭); ಭೀಮ ಫಲುಗುಣರು ಮನದೊಳಗೆ ಕೌರವನ ಕರುಳನು ತನಿರಕುತದಲಿ ಕುದಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೭೫); ಹುಳಿ ಹೋಹಂತೆ ಕುದಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಸಿ]ಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೩-೯). [ಕುದಿ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುದಿರ್$_1$, ಕುದಿರು$_1$, ಕುದುರ್$_1$, ಕುದುರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರಿನ ದಬ್ಬೆಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಣಜ; ಕುತ್ತರಿ; ಗಳಗೆ: "ಕುಶೂಳಂ ಕುದಿರಱಿಗೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೯-೨೭); ಕುದಿರ ರೂಪಿನ ದೈವದೊಳಂ ಕೇರೋವಯೊಳ್ನೆಲೆ ಮಾಡದೊಳ್ . . . ವಂಚಿಸಿ ಪಾಣ್ಬನೊಳಾಡುವರ್ (ಮದತಿ. ೮-೨೩); ಕುದಿ[ಪಾಠಾಂ. ದು]ರನೆನಿತೆನಿತು ಕರ್ಚುರ್ವಡಮನಿತನಿತೆ ಕೆಸರ್ನೆಗೆವಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೪೯-೧೮ವ); ಕುದಿರೊಳ್ ಕಳ್ಳವನಿಕ್ಕಿಸಿ (ಯಶೋಚ. ೪-೨೦); ರೇಫಾಂತಕ್ಕೆ - ಕನರ್ಗಳ್ . . . ಕದಿರ್ಗಳ್, ಕುದಿರ್ಗಳ್ (ಶಮುದ. ೪೨ ಪ್ರಯೋ). **ಕುದಿರು$_1$**: ೧. "ಕುಸೂಲಂ, ಧಾನ್ಯ, ಕೋಷ್ಠಕಂ - ಈ ೩ ಕುದಿಱು [ರು]" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೨); ಕುದಿರುಗಳಲ್ಲಿ ೪,೦೦೦ ಕಂಡುಗಗಳಷ್ಟು ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳೂ (ಸುಗುಗಂ. ೮೮-೨). **ಕುದುರ್$_1$**: ೧. "ಪಾತಿಃ = ಕುದುರ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೬೬). **ಕುದುರು$_3$**: ೨. ದವಸ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒರಳುಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಅವು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಡಿದುಹೋಗದಂತೆ ಇರಿಸುವ ಒಂದು ಬಿದಿರಿನ ಅಥವಾ ಮರದ ಕಟಕಟಿ; ಬಿದಿರಸುತ್ತು; ಕುಂದಣಿಗೆ: (ಕಿ). ೩. ಬಿಂದಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೊಡ ಬದಿಗೆ ಹೊರಳಿ ಬೀಳದಂತೆ ತಡೆಗಟ್ಟುವ ಹುರಿಹಗ್ಗದಂತಹ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಳೆ; ಸಿಂಬೆ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕೃದರ]

ಕುದಿರ್$_2$, ಕುದಿರು$_2$, ಕುದುರು$_4$ (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗಾದ ಭೂಮಿ; ಹಳ್ಳ: (ಕಿ). ೨. ನದಿಯ ಪಾತ್ರ: (ಕಿ). ೩. ಹೊಳೆ; ತೊರೆ: (ಕಿ). **ಕುದಿರು**: (ಕಿ). **ಕುದುರು$_4$**: ೧. ಕೋಟ ಕಣ್ಣುಗಳೊಡ್ಡಿದೊಂದು ಕುದುರಿಗೆ ಕೆಡೆದು ಸಡೆದಳ್ ತಿರಸ್ಕೃತಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೪೧-೩೯೬). 'ಕಣ್ಣುಕುದುರು' ಪರಾ. ೪. ನದಿಯಲ್ಲಿರುವ ನಡುಗಡ್ಡೆ, —ಸಣ್ಣ ದ್ವೀಪ; ನದೀಮುಖಜಭೂಮಿ: ಹೆಂಮಾಡಿಯ ಗಡಿಂ ಪಡುವಲು ಹೊಳೆಯಿಂ ತೆಂಕಲು ಕುದುರು ಸಹವಾಗಿ ಮೂಡಬೆಲತೂರ ಚತುಸೀಮೆಯ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೯-೧೦; 1510); ಎತ್ತು . . . ನದಿಯ ಮಧ್ಯೆ ಇದ್ದ ಕುದುರಿನಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ಮೇಯಲು ಹೋಯಿತು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೪೬೩); ಇಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುದುರು ಇದೆ (ಬಾಳಿಗಿ. ೪೮).

[? . / ತುಳು. ಕುದುರು = ಸಣ್ಣದ್ವೀಪ, ಮರಳದಿಣ್ಣೆ]

ಕುದಿರು$_1$ 'ಕುದಿರ್$_1$' ನೋ.

ಕುದಿರು$_2$ 'ಕುದಿರ್$_2$' ನೋ.

ಕುದಿರು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಅಳತೆ; ೩೫ ಕಳಂಜುಗಳ ಅಳತೆ: ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ೫ ಕುಲಾಯ ೬ ಶ್ರೀಗಂಧದ[ಚ]ಕ್ಕೆ ೧೬ ಕರ್ಪೂರದ ಕುದಿರು ೬ ಕಸ್ತೂರಿ ಕಳಂಜು ೧೧ ಕುಂಕುಮದ ಹೂ ಕಳಂಜು ೧೭೦ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೫೧-೪; 1537). [← ತಮಿ. ಕುದಿರು]

ಕುದಿರೆ 'ಕುದುರೆ' ನೋ.

ಕುದಿಲ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಬಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾರಿನಂಥ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥ; ಹುಳಗ: ಬಸಲೆಸೊಪ್ಪಿನ ಕುದಿಲ ತುಂಬಾ ರುಚಿ (ರೂಢಿ). [< ಕುದಿ$_1$. / ತುಳು. ಕೊದ್ದೆಲ್, ಕೊದ್ಯೆಲ್]

ಕುದಿಸಾಧನ (ನಾ). (ನೀರು ಮೊದಲಾದ ದ್ರವವಸ್ತುಗಳನ್ನು) ಕುದಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ, —ಉಪಕರಣ; ಪಾತ್ರೆ: "ಬಾಯ್ಲರ್" ಕುದಿಸಾಧನಗಳು (ಭಾಧಾಸ. ೨೯೬). [ಕುದಿ$_1$ + ಸಾಧನ]

ಕುದಿಸು 'ಕುದಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕುದಿಸುಣ್ಣ (ನಾ). ಕುದಿಸಿದ ಸುಣ್ಣ: ಕುದಿಸುಣ್ಣವಿದ್ದರೆ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). 'ಕೆನೆಸುಣ್ಣ', 'ಪುಡಿಸುಣ್ಣ' ಪರಾ. [ಕುದಿ$_1$ + ಸುಣ್ಣ]

ಕುದಿಹ 'ಕುದಿಪ' ನೋ.

ಕುದಿಹಿಟ್ಟು (ನಾ). ಕುದಿಸಿದ ಹಿಟ್ಟು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಹಿಟ್ಟು: ಆವನು ಕುದಿಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕುರುವಿನ ಮೇಲೆ ಆರಗಳಿಗೆಯಿಟ್ಟನು (ಮಣಿಸ. ೧೯). [ಕುದಿ$_1$ + ಹಿಟ್ಟು (< ಪಿಟ್ಟು)]

ಕುದುಂಬಳು (ನಾ). ಕವುಜುಗ ಹಕ್ಕಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ; ಲಾವಕ್ಕಿ; ಪುರಲಿಹಕ್ಕಿ: ಇಲ್ಲಿ ಕುದುಂಬಳು, ಕೌಜಲು, ನೀರ್ಕೋಳಿ, ಕಾಡುಕೋಳಿಗಳು ನೆಲದಮೇಲೆ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೨). [← ತುಳು. ಕುದುಂಬುಲು]

ಕುದುಕಲ್, ಕುದುಕಲು (ನಾ). ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಕುದಿಸುವಿಕೆ; ಬೇಯಿಸುವಿಕೆ. 'ಕುದುಕಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. **ಕುದುಕಲು**: "ಕುಚಲು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೨೧). [< ಕುದಿ$_1$ + -ಕಲ್$_3$]

ಕುದುಕಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ನೆಲ್ಲನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಬೇಯಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಅಕ್ಕಿ; ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ; ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ; ಕುಚ್ಚಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ: ಇಡ್ಲಿ ಮಾಡಲು ಕುದುಕಲಕ್ಕಿ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಕುದುಕಲ್ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುದುಕಲು 'ಕುದುಕಲ್' ನೋ.

ಕುದುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಮನುಷ್ಯ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವು) ಜೋರಾಗಿ ನಡೆ; ಕುಕ್ಕೋಟ ಓಡು. ೨. ಕುಕ್ಕುಲೋಟದಲ್ಲಿ ಓಡಿಸು; ಜೋರಾಗಿ ನಡೆಯಿಸು: ಬಡಗೊರಳ ಹೇಮಾದ್ರಿ ಕುಸುಮವ ಮುಡಿಯತಾಪನೆ ಕರವ ಮೋಟನೆ ಕುದುಕುವನೆ ಮದಗಜವನೆಂದನು ವ್ಯಾನದತ್ತನೃಪಾ (ಕಕ್ಕೋಕ. ೯-೫). 'ಕುದುಕುವರಿ' ಪರಾ. ೩. ಕುಲುಕು; ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಒದರು; ಜಾಡಿಸು; ಕೊಡವು: ಮಿಶ್ರಣದ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಮೊದಲು ಔಷಧಿಯ ಸೀಸೆಯನ್ನು ಕುದುಕಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ); ಕುದುರೆ ಮಲಗಿದಲ್ಲಿಂದ ಎದ್ದು ಮೈಯನ್ನು ಕುದುಕಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುದಕ್ಕು = ನೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಝುಮ್ಮು ಪಡೆ]

ಕುದುಕು$_3$ (ನಾ). ಕುಕ್ಕುಲೋಟ; ಕುಕ್ಕೋಟ; ವೇಗವಾದ ನಡೆ: ಹದಿಬದೆಯು ಸಾತವ್ವ ಕದಲಿಸದೆ ಆಣತಿಯ ಕುದುಕಿನಲಿ ಹೋಗಿ ಪೇಟಿಯೊಳು ವೊರ ಮಾರಿ ಒದಗಿಸಿದಳೂಟ ಜಂಗಮಕೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೬೭–೬೪). [< ಕುದುಕು$_1$]

ಕುದುಕುವರಿ (ನಾ). ಕುಕ್ಕೋಟದಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗುವಿಕೆ; ಕುಲುಕಾಟದೊಡನೆ ಮುಂಬರಿಯುವಿಕೆ: ಕುದುಕುವರಿಯಲಿ ಪರಿದು ಪೇರೋಟವಲಿ ಪರಿದೋಡುತ್ತಲಾಯಾಸದಿ ಬಳಲುತೊಯ್ಯನೆ ನಡೆದು (ಬಸಪು. ೨೬–೩೬). [ಕುದುಕು$_3$ + ಪರಿ$_2$]

ಕುದುಕುಳಿ, ಕುದುಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಕುಲಮನಸ್ಸಿನವನು; ಚಿತ್ತಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದವನು: ಕುದುಕುಳಿ ಭೀತ (ಚಿತ್ತ) ನಾರ್ತವಚನಂ ಗಳಿತಾಶ್ರುವಿಷಣ್ಣಂ (ಲೋ ೯ ಕೋ ೯ ಪ. ೧೦–೫). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಮತ್ಸರಿಸುವವನು; ಅಸೂಯಾಪರನು; ದ್ರೋಹಬುದ್ಧಿಯವನು: ಕುದುಕುಳಿ ದಾನವಂ ನಿಜವಿಮೋಹನ ವಿದ್ಯದ ಭೇದ್ಯ ಶಕ್ತಿಯಿಂದೊದವಿಸೆ ಮೋಹಮಂ ಹೃದಯದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫); ಮೊದಲಲೇ ನಿಮ್ಮವರು ನಿಮ್ಮಭ್ಯುದಯವನು ಸೇರುವರೆ ಕೌರವ ರದರೊಳಗ್ಗದ ಕರ್ಣಶಕುನಿ ಜಯದ್ರಥಾದಿಗಳು ಕುದುಕುಳಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೧೬). ೩. ಆವೇಶವುಳ್ಳವನು; ರಭಸವೇರಿದವನು: ಸದರವೀ ಹೊತ್ತೆನುತ ಗೆಲವಿನ ಕುದುಕುಳಿಗಳುರವಣಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೩೦). (ಗು). ೪. ದ್ವೇಷಿಸುವ; ವೈರವನ್ನು ತಾಳುವ; ರೋಷ ಹೊಂದುವ; ಸಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳುವ: ಪದವಡಸ್ತಿರ ನಸುಚಿಗೆದಮುನಿತ್ತುದ ನುಸುರ್ವ ಕುದುಕುಳಿ ವಿಕಾರಿ ಪದವನಜಾಯದಬಲೆಯರೊಳೊದಗುವತಿ ನೀಚನಾಡಿದುದನಾಡುತ್ತಿಹರ ಕುಲಗುರುವವಂ (ಜನವ. ೬–೩). **ಕುದುಗುಳಿ**: ೫. ಅತ್ಯಾಶೆಯ; ದುರಾಶೆಯ; ತಿಂಡಿಪೋತತನದ; ತೀವ್ರಾಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳ: ಕೆಲರ್ ಕುದುಗುಳಿ ರಕ್ಕಸರ್ ಬಿಸುಗೆಗಳ್ವೆರ ಸುಗ್ರ ಮಹಾಗಜಂಗಳಂ ಚದುರ್ಗಿಡೆ ನುಂಗಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಕುಡಿದರ್ ಬಿಸು ನೆತ್ತರ ಕಾಟ್ಪುರಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೮). [< ಕುದಿ$_1$ + –ಕುಳಿ]

ಕುದುಕುಳಿಗ (ನಾ). (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಕುದಿಯುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ದ್ವೇಷ ಬುದ್ಧಿಯವನು: ಬಲದಲಾಳುವ ಕುದುಕುಳಿಗ ಕಪಿಭಟ ಸಮೂಹವ ಕದಳಿದಜಿದನು (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೩೬). [ಕುದುಕುಳಿ + –ಗ$_2$]

ಕುದುಕುಳಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಪರಿತಪಿಸು; ಬೇಯು; ಮತ್ಸರಗೊಳ್ಳು: ಕುಟಿಲಾತ್ಮರಾಲಿಸುತೆ ಕುದುಕುಳಿಗೊಳುತ್ತೆ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧–೩೭).
[ಕುದುಕುಳಿ + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕುದುಕುಳಿತನ, ಕುದುಗುಳಿತನ (ನಾ). ತವಕ; ತೀವ್ರವಾದ ಬಯಕೆ; ಹಂಬಲ: ಸದಮಲಮಣಿ ಭೂಷಿತೆ ನೀನೀ ನಟ್ಟನಡು ವಿರುಳ್ ಕುದುಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿತನದಿನೀಯೆಡೆಗೆ ಪೊಲ್ಲದುವಂದೆ ಎಂಬುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೨೨). **ಕುದುಗುಳಿತನ**: ಮೃದು ಮಧು ರಾನ್ವಿತ ಚಿತ್ತವದಿಶದಿಂ ಕುದುಗುಳಿತನವನು ಬಿಟ್ಟು ನಿರಂತರ ಪುದಿದು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೪–೧೭). [ಕುದುಕುಳಿ + –ತನ]

ಕುದುಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳು; ಒಳಗೆ ಸೇರಿಹೋಗು; ಹುದುಗು: ಉದುಗಿದಗ್ನಿಯೊಳ್ ನೀನು ಕುದುಗಿಪೋಗಾಲಃಯೆನಗೆ ವದಗೂದಾ ದೈಯ್ಯೊ ದುಃಖ ಮದನಮೋಹನೆ (ಹಮುಚ. ೬೭); ಆದರಿಂದ ನಾನೀಗ ಹೃದಯಾತಾಪದಿ ಶೋಕ ಕುದುಗೀ ಮಾಡಿದೆನಮ್ಮ ಮದಗಜಯಾನೆ (ಹಮುಚ. ೧೫೧). [ಹುದುಗು ?]

ಕುದುಗು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡು: ಸಂತಪಿಸು; ಬಹಳವಾಗಿ ಶೋಕಿಸು: ವದಗಿತಲ್ಲೆಲೆ ಕಾಂತೆ ಮದನಪಿತದಯ ತಪ್ಪಿ ಚದುರೆ ಕೇಳೆನುತಾಗ ಕುದುಗಿ ರಾಜೇಂದ್ರ (ಹಮುಚ. ೨೦೩). [< ಕುದಿ$_1$]

ಕುದುಗುಳಿ 'ಕುದುಕುಳಿ' ನೋ.

ಕುದುಗುಳಿತನ 'ಕುದುಕುಳಿತನ' ನೋ.

ಕುದುಗೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಪುನ್ನಾಡು ವಿಷಯದೇ ಕುದುಗೂರ್ನಾಡೊಳ್ (ಇಆ. XVIII, ೧೮೪–೧೩; 8ನೆಯ ಶತ).
[ಕುದುಗು ? + ಊರ್]

ಕುದುನಿ 'ಕುತನಿ' ನೋ.

ಕುದುಪಲ್ 'ಕುದಿಪಲ್' ನೋ.

ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬತ್ತವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಬೇಯಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ ಅಕ್ಕಿ; ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ; ಕುಚ್ಚಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ: ಉದ್ದಿನ ಬಿಳಿಯ ಬೇಳೆಯ ಕಲ್ಲೊಳರೆದು ಮತ್ತದಜ ಸರಿ ಬೀಸಿದಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟು ಸರಿಗುದುಪಲಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಬೆರಸಿಕೊಂಡಾ ಕುದುಪಲಕ್ಕಿವಿಟ್ಟನೊಳು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೭೧); ಮುದುಕನಾಡುವ ಸರಸ ಕುದುಪಲಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ (ಗೌಮಲ್ಲಿ. ೧೩); ನಾಯಿಬೇಲದ ಸೊಪ್ಪು ಒಂದು ಒಳಹಿಡಿಯನ್ನು ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಸಹ ಅರೆದು (ಸಕವೈ. ೨೦೮).
[ಕುದುಪಲ್ (< ಕುದಿಪಲ್) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುದುರ್$_1$ 'ಕುದಿರ್$_1$' ನೋ.

ಕುದುರ್$_2$, ಕುದುರು$_5$ (ನಾ). ಗೋಡೆ: "ಕೀರು ಕುದುರೆನೆ ಗೋಡೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೮); ಕುದುರನೇಸು ತೊಳೆದರೆಯೂ ಕೆಸಜು ಮಾಣ್ಬುದೆ (ಬಸವ. ೨೬೦). **ಕುದುರು$_5$**: "ಮೆತ್ತಿಗೆ ಗೋಡೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೨೨).
[?]

ಕುದುರಾಜಿ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಸಮ್ಮತಿ, —ಒಡಂಬಡಿಕೆ: ನಾವಾಗಿ ನಂಮ ಕುದುರಾಜಿಯಿಂದ ಬರದುಕೊಟ ತಾಂಬ್ರದ ಜಯರೇಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧೯–೨೮; 1704).
[< ಖುದ್ದು ರಾಜಿ]

ಕುದುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಏರ್ಪಡಿಸು; ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸು; ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು: ಆಸಕ್ತಿ ವಹಿಸಿ ಲಗ್ನ ಕುದುರಿಸಿದಳು (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೬). ೨. ಒದಗಿಸು; ದೊರಕಿಸು: ಸಾಧುತತಿ ನಸುನಗೆಯ ನೋಟದೊಳೆ ಕುದುರಿಸುತ ನಿರ್ಭಯವನೊಳಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೪೭–೧೦); ನಿಮ್ಮ ಅಲ್ಪ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕಾದರೂ ಕಸುಬು ಕುದುರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತೆ (ಮರಳಿ. ೬೩). ೩. ಬೆಳೆಸು; ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು; ಏಳ್ಗೆಹೊಂದಿಸು: ಸ್ವಂತ ಬಲದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರು; ಕುದುರಿಸಿದರು (ವಚಭಾ. ೨೩೧); ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುದುರಿಸುವುದು ಪ್ರಥಮ ಕರ್ತವ್ಯ (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೫೪); ಅಭ್ಯಾಸದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕುದುರಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಪುಸ್ತಕವು ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾದೀತು (ಸಾಸಮಾ. IV, ಅರಿಕೆ).
[ಕುದುರು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕುದುರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಬರು; ಸ್ತಿಮಿತಕ್ಕೆ ಬರು; ನೆಟ್ಟಗಾಗು; ಸರಿಹೊಂದು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ಕುದುರುವುದದೆಂತು ಈಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪಾಡು (ಮಂಕುಕ. ೧೮); ಪರಿಚಯ ಕುದುರಿದ ಮೇಲೆ . . . ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಸಾಲೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆಂದ (ಕಂಬಹು. ೬೩); ಸರದಾರರ ಜಾತಕಗಳನ್ನು ತಂದು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿದರೂ ಯಾವುದೂಸರಿಯಾಗಿ ಕುದುರಲಿಲ್ಲ (ಝಾರಾಣಿ. ೩೦). ೨. ಒದಗು; ಏರ್ಪಡು: ನಿಮ್ಮನೋಡುತಿರೆ ಕುದುರುವುದರಿವು (ಗಣೇಶ. ೪–೮೧); ಅವರಲ್ಲಿ ಸೌಹಾರ್ದ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕುದುರಿತು (ಯೋಧಪು. ೫೨). ೩. ಬೆಳೆ; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು; ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದು: ವರದಪ್ಪನಾಯಕನ ರತ್ನ ವ್ಯಾಪಾರ ಕುದುರಿ ಕೋಟಿ ಹೊನ್ನು ವರಮಾನ ಬಂದಿತ್ತು (ಹೇಮಕೂ. ೮); ಕನ್ನಡಭಾಷೆ ಆ ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುದುರಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. (ದ್ರಾವಿವಿ. ೬೪).

೪. ಕೈಗೆ ಬರು ; ದೊರಕು ; ಲಭಿಸು : ಅವನಿಗೆ ಲಾಟರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ಕುದುರಿತು (ರೂಢಿ) ; ಅವನಿಗೊಂದು ಉದ್ಯೋಗ ಕುದುರಿತು (ರೂಢಿ). ೫. ತರಬೇತಾಗು ; ಪಳಗು : ನನ್ನ ಗರಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುದುರಿದವ ನೀನು ನನಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ? (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೧೦೦). ೬. ನೆರವೇರು ; ಕೈಗೂಡು : ಕೆಲಸ ಕುದುರಿತು (ರೂಢಿ). ೭. ತೀರ್ಮಾನವಾಗು ; ನಿರ್ಧಾರವಾಗು : ಮದುವೆ ದಿನ ಕುದುರಿತು (ರೂಢಿ). ೮. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ ; ಅದುಮಿ ಹಿಡಿ : ಬಿಸಿಯೆಲ್ಲಮಂ ಕೆದರೆ ಚಳಿಯುದಂ ಕುದುರೆ ಮೇಣ್ ಬೆಸುಗೆಯೊಳ್ ನೆಲೆ ನಿಲ್ವುದಂ ನನ್ನಿಗೆಯ್ದಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೬-೨೬೮) ; "ಕುದುರೆ = ಅಮುಕಿ ಹಿಡಿಯಲು" (ಕಾಲೂರ. ಟಿಪ್ಪಣಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುದಿರ್ ; ತೆಲು. ಕುದುರು]

ಕುದುರು$_3$ (ನಾ). ೧. ತೀರ್ಮಾನ ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ ; ಏರ್ಪಾಡು ; ಸುಧಾರಣೆ. 'ಕುದುರುಗೊಳ್' ಪರಾ. ೨. ಚೆಲುವು; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು: (ಕ). [< ಕುದುರು$_1$]

ಕುದುರು$_3$ 'ಕುದಿರ್$_1$' ನೋ.

ಕುದುರು$_4$ 'ಕುದಿರ್$_2$' ನೋ.

ಕುದುರು$_5$ ಕುದುರ್$_2$' ನೋ.

ಕುದುರು$_6$ (ನಾ). ಕುಂದು : ಅಕ್ಕತಂಗೀರು ನಾವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಗರ್ತೀರು ಸಕ್ಕರೆಯ ನಡುವೆ ಕರಿ ಎಳ್ಳು ಹೊಯ್ದಂತೆ ಅಕ್ಕಮ್ಮ ಕುದುರನರಿಯಾಳು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೦೮). [?]

ಕುದುರುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು ; ಊರ್ಜಿತವಾಗು ; ಸರಿಹೊಂದು ; ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು ; ನೇರಾಗು ; ನೆರವಾಗು : ತದ್ಬಿಲದೊಳಿಳಿದು ಸಕಲ ಕಪಿಕಟಕ ಕುದುರುಗೊಂಡು ಮಹಾಂಧಕಾರದಿ ತುದಿಮೊದಲುಗಾಣಿಸದೆ ಬಹುದೂರದಲಿ ಕಂಡರು ದಿವ್ಯ ತೇಜೋಮಯದ ಪಟ್ಟಣವ (ಆನಂರಾ. ೪-೩-೩). 'ಕುದುರುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕುದುರು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುದುರುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಹೊಂದಿಸು ; ಊರ್ಜಿತವಾಗಿಸು ; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು ; ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸು : ವಿದಿತಬಲರಾಗಿರ್ಪ ನಿಮ್ಮೈವರಿಗೆ ಮೇದಿನಿಯ ಕುದುರುಗೊಳಿಸಿ ಜಗತ್ತಿನೊಳು (ಕೋಗಯ. ೧೮-೪೩) [ಕುದುರುಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕುದುರುಪಾಟು (ನಾ). ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆ ; ಕ್ರಮಬದ್ಧತೆ ; ಹೊಂದಿಕೆ : ದೇಶದ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಒಂದು ಕುದುರುಪಾಟಿಗೆ ಬಂದು, ಅದು ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗದ ಕದಲುಬದಲುಗಳನ್ನು ತಾಳಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೭೯). [← ತೆಲು. ಕುದುರುಪಾಟು]

ಕುದುರೆ, ಕುದಿರೆ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವ ; ತುರಗ : "ಹರಿ ತುರಂಗಂ ಸಪ್ತಿ . . . ವಾಹಮುರುರಥ್ಯಮೆನೆ ಕುದುರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೨) ; ಬಿಲ್ವಿಲ್ಲಳ್ಕುದುರೆ ಕುದುರೆಯೊಳ್ಕಿಟ್ಟ ಅತಿತುಮುಲಕಾಳೆಗ ಪೆಚ್ಚಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೫ ; ಸು. 800); ಕುದುರೆ ತಗುಳ್ದುವಾ ದೆಸೆಯ ಬಿಲ್ಲವರಂ ಸುಜಿದಾನೆ ಮೆಟ್ಟಿದುವು (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೦) ; ಕುದುರೆ ನಾಯೊಟ್ಟಿಯುಮುಡುವುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭-೫) ; ಆದಿತ್ಯನ ಕುದುರೆಗಳುಜಿಯೆ ಕುದುರೆಗಳುಮಂ . . . ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ತಕ್ಕೆ ತೆರಳ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೩ವ) ; ಕೋಣನಂ ಕಂಡ ಕುದುರೆಯಂತೆ ನಾಯುಂ ಕಂಡ ಬೆಕ್ಕಿನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫) ; ಕರ್ಣನ ಕುದುರೆಗಳು ಮುಗ್ಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೨೭) ; ಸಾವಿರ ಕುದುರೆ ಸರದಾರ ಮನೆ ಹೆಂಡತಿ ಕಾಸ್ತಾರ (ಗಾದೆ). ೨. ತುಪಾಕಿಯನ್ನು ಹಾರಿಸುವ ಕೀಲುಮೊಳೆ ; ಬಂದೂಕನ್ನು ಹಾರಿಸುವ ತಿರುಪು ; ತುಪಾಕಿಯ ಚಾಪು : ಕುದುರೆಯನೆಳೆದು ಕೋವಿ ಗುಂಡಿಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೮೬-೨೧೨). ೩. ಚದುರಂಗದ ಆಟದಲ್ಲಿ (ಕುದುರೆ ಆಕಾರದ) ಒಂದು ಕಾಯಿ : (ಕ). ೪. ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಹೊರುವ ಮರದ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ಕುದುರೆ : ಕೊನೆಗೆ ಆ ದೇವರ 'ಕುದುರೆ' ಅವನಿಗೆ ದೇವರ ಕೊರಳಲ್ಲಿಯ ಎರಡು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹರಿದು ಕೊಡುತ್ತದೆ (ಗಂಗಾಗೌ. ೧೩೬). 'ಕೀಲುಕುದುರೆ' ಪರಾ. ೫. ಕೊಡೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚದಂತೆ ತಡೆಹಿಡಿಯುವ ಸಾಧನ ; ಕೊಕ್ಕೆ ; ಕೊಂಡಿ : ಗಾಳಿಯ ರಭಸಕ್ಕೆ ಕೊಡೆಯ ಕುದುರೆ ಕಿತ್ತುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೬. ಕುಪ್ಪಳಿಸುವ ಮತ್ತು ಕೀಚುವ, ಹಸಿರು ಅಥವಾ ಕಂದು ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿಡತೆ ; ಶಿವನಕುದುರೆ ೭. ಮಕ್ಕಳು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ ; ಮರದ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಅದನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಬಾಗುವಂತೆ ಆಡಿಸುವ ಒಂದು ಆಟ. 'ಕುದುರೆಯಾಡು' ಪರಾ. ೮. (ಆಲಂ) ಅಂತಸ್ತು ; ದೊಡ್ಡತನ ; ಹಿರಿಮೆ : ತಮ್ಮ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮುಂದೋಡಿಸಿ ಮೇಲಿನ ಹುದ್ದೆಯ ಅಧಿಕಾರ ದೊರಕಿಸಲಾಶಿಸುವರೇ ಹೆಚ್ಚು ಮಂದಿ (ಸಾಪೋಲೀ. ೯೭). **ಕುದಿರೆ:** ೧. "ತುರಗಂ ಯಯು ಸಪ್ತಿಹಯಂ . . . ತುರಂಗಮೆನೆ ಕುದಿರೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೫-೨೨) ; "ಅರ್ವಾ ; ಗಂಧರ್ವಃ, ಅಶ್ವಃ . . . ಹಯಃ, ವಾಹಃ – ಈ ೧೪ ಕುದಿರೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೨-೨೮೨).

ಕುದುರೆಯಕೊಂಬು = ಹೊಂದಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ವಸ್ತು ; ದುರ್ಲಭವಾದ ಪದಾರ್ಥ ; ಅಸಂಭವವಾದುದು : ಈ ಧನವು ಕುದುರೆಯಕೊಂಬಿನಂತೆಯೋ ? ಇಲ್ಲ ನಿಜವೋ ? (ರಾಜಾಮು. ೧೩೩). ಕುದುರೆಯಮೂತಿಯ ಹುಳು = ದುರ್ವಾಸನೆಯ ಕೊಳಚೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಒಂದುಬಗೆಯ ಹುಳು: ಮೂತ್ರದ ದುರ್ವಾಸನೆಗೆ ಕುದುರೆಯಮೋ[ಮೂ]ತಿಯ ಹುಳುಗಳೆಂಬ ಆರು ಕಾಲಿನ ಉದ್ದವಾದ ಸೂಜಿಯಂಥ ಚುಂಚುಗಳುಳ್ಳ ಪಕ್ಕದ ಹುಳುಗಳುಹುಟ್ಟಿ ಕುಡಿಯಲಾರಂಭಿಸಿದರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೬೫). ಕುದುರೆಯ ಸುಂಕ = ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ : ಅಲ್ಲಿಯ ಕುದುರೆಯ ಸುಂಕವಂ . . . ಬಿಟ್ಟರು (ಕಇ. II, ೧೧-೨೫ ; 1092) ; ಕುದುರೆಯ ಸುಂಕಂ ಕಿಱುಕುಳ ಸುಂಕದಾಯಮೆಲ್ಲವಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೨-೧೯; 1167). ಕುದುರೆಯಸೇಸೆ = ಕುದುರೆಯ ಸುಂಕ : ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ ಗ ೫ ಪ ೯ ಹಾ ೩ ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ ಪ ೨ ಹಾ ೨ ವಿಜಯ ವೀರವಣ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೪-೬೫ ; 1230). 'ಆನೆಯಸೇಸೆ' ಪರಾ. ಕುದುರೆಯೋದು = (ಕುದುರೆ ಮೆಲುಕು ಹಾಕದೆ ತಿನ್ನುವಂತೆ) ಓದಿದ್ದನ್ನು ಮೆಲಕು ಹಾಕದಿರುವುದು ; ಓದುವುದೂ ಮರೆಯುವುದೂ ಕೂಡಿಯೇ ಸಾಗುವ ಓದು ; ಅಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಓದುವಿಕೆ : (ಕ).

[ದೇ. < * ಘುತ್ರ ‖ ತಮಿ. ಕುದಿರೈ ; ಮಲ. ಕುದಿರ ; ಕೊಡ. ಕುದೀರೆ ; ತುಳು. ಕುದುರೆ ; ತೆಲು. ಕುದಿರ, ಕುದರ, ಗುಱ್ಱ ; ಕೋಲಾ. ಗುರ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಘುರ್ರ ; ಪರ್ಜಿ. ಗುರ್ರೋಲ್, ಗುರ್ರೊಮಿ]

ಕುದುರೆಕಾಲ್ 'ಕುದುರೆಗಾಲ್' ನೋ.

ಕುದುರೆಕಾಱ, ಕುದುರೆಗಾಱ (ನಾ). ಕುದುರೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ; ಕುದುರೆ ಸವಾರ : ಕುದುರೆಕಾಱನ ಕೊನ್ದು ಸತ್ತ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೪-೧೦; 900) ; ಕುದುರೆಕಾಱರು ಮೇಲುವಾಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೭೦). **ಕುದುರೆಗಾಱ :** ಬಿಟ್ಟ ಸೂಟಿಯ ಕುದುರೆಗಾಱರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೧೨). [ಕುದುರೆ + -ಕಾಱ]

ಕುದುರೆಕಿವಿಗನಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ಪರಮಾಯುಧವೆಂಬ ಮರ" (ಪಂಡಿತ. ೨೮೧). [?]

ಕುದುರೆಕಿವಿಮರ (ನಾ). = ಕುದುರೆಕಿವಿಗನ ಮರ : (೬).
[ಕುದುರೆ + ಕಿವಿ$_2$ + ಮರ]

ಕುದುರೆಗಂಡಿ (ನಾ). (ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ) ಕುದುರೆ ನುಗ್ಗುವಷ್ಟು ಅವಕಾಶವುಳ್ಳ ಕಂಡಿ, —ರಂಧ್ರ: ಭೂಮಾನಮುಮಂ ಪುಗುವ ಪೋಜಮುಡುವ ನೀರಕಂಡಿಯ ಕುದುರೆಗಂಡಿಯ ತೆಜಪುಗಳುಮಂ ವಸುಷೇಣಂ ಬಳಸಿ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಅಸಂಪು. ೧೧–೮೨ ವ).
[ಕುದುರೆ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕುದುರೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕುದುರೆ ಬರದಂತೆ ನಟ್ಟಕಲ್ಲು (?) : ಗುಗ್ಗುರಿಗಲ್ಗುಂಡುಗಲ್ಲು ಮೊರಡಿ ಬೆಟ್ಟ ನುಗ್ಗುಗಲ್ಗುದುರೆಗಲ್ಲುಗಳ ಮೊಗ್ಗರದೊಳ್ಕಾಲಾಡ ಬಾರದು ಬಲದುರ್ಗವದಿಳೆಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೯೬).
[ಕುದುರೆ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕುದುರೆಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕದಿಯುವವನು; ಅಶ್ವಚೋರ: ಆ ಕುದುರೆಗಳ್ಳನಂ ತೋಜು ತೋಜೆನುತ ನಡೆತಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೨೧).
[ಕುದುರೆ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕುದುರೆಗಾಡಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹೂಡಿದ ಗಾಡಿ, —ಬಂಡಿ : ಹವಾಸೇವನೆಗೆಂದು ಕುದುರೆಗಾಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿದಳು (ನಾಡಿಗೇ. ೫೧). [ಕುದುರೆ + ಗಾಡಿ$_1$]

ಕುದುರೆಗಾಪು, ಕುದುರೆಗಾಹು (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ರಕ್ಷಣೆ, —ಕಾವಲು : ಕುದುರೆಗಾಪಿನ ಭಟರ ಕಣ್ಗೆ ಬಲ್ಗತ್ತಲೆಗಳಂ ದೂಳ್ಗಳಂ ಕವಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೧೨). **ಕುದುರೆಗಾಹು** : ಕುದುರೆಗಾಹಿನ ಚತುರ್ಬಲಂ ಕಂಡು ಬೊಬ್ಬಿಜೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೧೩). [ಕುದುರೆ + ಕಾಪು]

ಕುದುರೆಗಾಲ್, ಕುದುರೆಕಾಲ್, ಕುದುರೆಗಾಲು (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಕಾಲು. ೨. ಕುದುರೆಯಂತೆ ಇಡುವ ಹೆಜ್ಜೆ ; ತುದಿಗಾಲು (?). 'ಕುದುರೆಗಾಲಿಕ್ಕು' ಪರಾ. **ಕುದುರೆಕಾಲ್** : ೨. ಕಡುಭರದಿ ಹತ್ತಿ ಕೋಂಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕುದುರೆ ಕಾಲಿಡುವುದಂ ಕಂಡೆಕ್ಕಟಿಗರೊಳಗಣಿಂ ಬಂದು ಕೆಡೆವಂತೆ ಹುಯ್ದು ಬೀಳ್ವಾಗಳಾ ಕಾಲ್ಗಳಂ ತೆನೆಗಳೊಳ್ಕಟ್ಟಿ ಬಿಗಿಯೆ ಬಿಡದೆ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಜೋಲುತ್ತಮಿರ್ದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೩೩). **ಕುದುರೆಗಾಲು** : ೨. ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿದ ವೀರರು 'ಕುದುರೆಗಾಲನ್ನು' ಇಡುವುದೇ ತಡ, ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕಾಪಿನವರು ಕಂಡು ಒಳಗಿನಿಂದ ಬಂದು ಅವರನ್ನು . . . ನೂಕಿಬಿಡುವರು (ಕರ್ನಾಜ. ೩೮). ೩. ಕತ್ತಿವರಸೆಯ ಒಂದು ಬಗೆ : ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವುದೂ ಭ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಲೀಲೆಯಿಂದ ಯಾವ ಸಾಧನೆಯು ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದೋ ಅದು ಕುದುರೆಗಾಲು ಎಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪–೨೮). [ಕುದುರೆ + ಕಾಲ್$_1$]

ಕುದುರೆಗಾಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕುದುರೆಗಾಲನ್ನಿಡು; ಕುದುರೆಯಂತೆ ಕಾಲನ್ನು ಎತ್ತಿ ಇಡು : ಕುದುರೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ್ತುಂ ಲತೆಯಂತೆ ಬಳ್ಕುತ್ತುಂ . . . ಪರವಶಮಾದಂತೆ ಜಡನಾಗುತ್ತುಮಿರಲಾಗದೆಂಬೀ ಮೂವತ್ತೆರಡು ದೋಷಂಗಳಿಂ ಪಿಂಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೩೬). [ಕುದುರೆಗಾಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕುದುರೆಗಾಲು 'ಕುದುರೆಗಾಲ್' ನೋ.

ಕುದುರೆಗಾವಲ್, ಕುದುರೆಗಾವಲು (ನಾ). ೧. = ಕುದುರೆಗಾಪು : ಕುದುರೆಗಾವಲ ಸುಭಟರನಿತರೊಳೊದಗಿ ಬಂದು ಕದಳೀದ್ರುಮಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ತುರಗಮಂ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೯) ; ಕುದುರೆಗಾವಲೊಳಿರ್ದ ವೀರತಾಮ್ರಧ್ವಜನ ಮಂತ್ರಿ ನಕುಲಧ್ವಜಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೯). **ಕುದುರೆಗಾವಲು** : ೨. "ಕುದುರೆಯ ತಳಿ ಎಬ್ಬಿಸುವ ಸ್ಥಳ, ಅಶ್ವವರ್ಧನಶಾಲೆ, ಕುದುರೆಗಾವಲು" (Stud–farm. ಇಂಕನಿ).
[ಕುದುರೆ + ಕಾವಲ್$_1$]

ಕುದುರೆಗಾವಲು 'ಕುದುರೆಗಾವಲ್' ನೋ.

ಕುದುರೆಗಾಹು 'ಕುದುರೆಗಾಪು' ನೋ.

ಕುದುರೆಗಾಳೆಗ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ : ಸಬಳದ ಸಲ್ಲೆಹದ ಕುಂತದ ಪಥಳದ ಕುದುರೆಗಾಳೆಗದ ಬಿಂಣನದೊಳುನ್ನತಿಕೆವಡೆದ... ಸಬಳತ್ರಿನೇತ್ರ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೨೦; 1226).
[ಕುದುರೆ + ಕಾಳೆಗ]

ಕುದುರೆಗಾಜಿ 'ಕುದುರೆಕಾಜಿ' ನೋ.

ಕುದುರೆಗೊಳಗನ ಗಿಡು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕಾಳದೀರ್ಘಿಕಾ – ಕುದುರೆಗೊಳಗನ ಗಿಡು" (ಒಪಧಿ. ೩೧).
[ಕುದುರೆ + ಕೊಳಗ + ಗಿಡು]

ಕುದುರೆಜವೆ 'ಕುದುರೆಜವಿ' ನೋ.

ಕುದುರೆಜವಿ, ಕುದುರೆಜವೆ, ಕುದುರೆಜವೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಬಾಲದ ಕೂದಲು : ಆಕೆಯ ಕೂದಲು ಕುದುರೆಜವಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
ಕುದುರೆಜವೆ : (೬). **ಕುದುರೆಜವೆ** : (೬). [ಕುದುರೆ + ಜವಿ]

ಕುದುರೆಜವೆ 'ಕುದುರೆಜವಿ' ನೋ.

ಕುದುರೆಜೂಜು (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಜೂಜು, —ಪಂದ್ಯ, —ಓಟದ ಸ್ಪರ್ಧೆ : ಆ ಜನರು ಜೀವನರಸಿಕರಾಗಿದ್ದರು ; ಕುದುರೆ ಜೂಜನ್ನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೫೬೭). [ಕುದುರೆ + ಜೂಜು]

ಕುದುರೆನಗೆ (ನಾ). (ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಕುದುರೆಯ ಕೆನೆತದಂತೆ ನಗುವುದು : ಕುದುರೆನಗೆ ನಕ್ಕನಸುರಂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೯೦–೨೨). [ಕುದುರೆ + ನಗೆ]

ಕುದುರೆಬಚ್ಚ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಚಪ್ಪಟೆಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳೊಡನೆ ಆಡುವ ಒಂದು ಆಟ : (೬).
[ಕುದುರೆ + ಬಚ್ಚ]

ಕುದುರೆಬಾಲದ ಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಹಸುರು ರಿಬ್ಬನ್ ಗಿಡ; ಕುದುರೆ ಬಾಲಪಗಿಡ : (ಮೈಔಗಿ. ೭೭–೧೫೬೨).
[ಕುದುರೆ + ಬಾಲ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುದುರೆಬೆಡಗ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ನಡಸುವುದರಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದವನು ; ಕುದುರೆ ಸವಾರಿಯಲ್ಲಿ ಜಾಣ್ಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಕುದುರೆಬೆಡಗನ್ ಅರ್ತಂಬರೀಸ್ ಬಿಲ್ಲಜಾಣನ್ ಈ ವಿಾಯಸ್ (ಪಾರಸಿ. ೩–೧೨). [ಕುದುರೆ + ಬೆಡಗ (< ಬೆಡಂಗ)]

ಕುದುರೆಮಸಾಲೆ, ಕುದುರೇಮಸಾಲೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಗೆ ತಿನ್ನಿಸುವ ಒಂದು ಸೊಪ್ಪಿನ ಗಿಡ; ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಕುದುರೆ ಮಸಾಲೆ, ಊಸರ್ನ್ ಸೊಪ್ಪು (ಮೈಔಗಿ. ೫೩–೧೦೫೫). **ಕುದುರೇಮಸಾಲೆ**:(೬).
[ಕುದುರೆ + ಮಸಾಲೆ]

ಕುದುರೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕುದುರೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ; (ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಕುಳಿತು) ಸವಾರಿಮಾಡು : ಮೇಯುವೆತ್ತಿನ ಬೆನ್ನ ಕುದುರೆ ಮಾಳ್ಪುದು ಕೋ (ಕಾಲೂರ. ೫೩–೮೨). [ಕುದುರೆ + ಮಾಡು$_1$]

ಕುದುರೆಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಮುಖ. ೨. ಕುದುರೆಯ ಮುಖದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು; ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟದ ಒಂದು ಭಾಗ : ಕುದುರೆಮುಖದ ಗಣಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು (ರೂಢಿ). [ಕುದುರೆ + ಮುಖ]

ಕುದುರೆಮೊಗ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮುಖ.
ಕುದುರೆಮೊಗದವ = ಕುದುರೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಕತ್ತೆಮೊಗ ಕುದುರೆಮೊಗದವರ ದೇಶಂಗಳಂ ಕಂಡನಾ ಕಲಿಪಾರ್ಥನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೨೦). [ಕುದುರೆ + ಮೊಗ]

ಕುದುರೆಯಾಟ (ನಾ). ಕೋಲು ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯನ ಮೇಲೆ (ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಂತೆ) ಕುಳಿತು ಆಡುವ ಮಕ್ಕಳ ಒಂದು ಆಟ: ಮಕ್ಕಳು ಕುದುರೆಯಾಟ ಆಡುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಕುದುರೆ + ಆಟ]

ಕುದುರೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕುದುರೆಯ ಆಟವನ್ನು ಆಡು: ಮರಗುದುರೆಯಲಿ ಮರವ ಮರೆತು ಮಕ್ಕಳು ಕುದುರೆಯಾಡುವೊಲು ಕೆಲಸವಲ್ಲದೆ ನುಡಿಯನರಿಯಂ (ಹಬ್ಬೆರ. ೭-೧೧೧). [ಕುದುರೆ + ಆಡು$_1$]

ಕುದುರೆರಾಹುತ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಸವಾರ, —ರಾವುತ; ಅಶ್ವದಳದವನು: (ಕ). [ಕುದುರೆ + ರಾಹುತ]

ಕುದುರೆವರದ (ನಾ). ಕುದುರೆವ್ಯಾಪಾರಿ: ನಲಿದರು ರಾಯಭಾರಿಗಳು ಸಹಣಿಗಳೆಂದುಲಿದರಾ ಕುದುರೆವರದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೭೭).
[ಕುದುರೆ + ವರದ]

ಕುದುರೆವಳೆಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ತುಂಟತನವನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ; ತಂಗುಪಟ್ಟಿ: "ವಳೆಯೆ ನಲ್ಕುದುರೆವಳೆಯಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೨). [ಕುದುರೆ + ವಳೆಯ]

ಕುದುರೆವಾಹನ (ನಾ). ೧. ದೇವಾಲಯದ ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿಯನ್ನೇರಿಸಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರದ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ಕುದುರೆ. ೨. ಇಂತಹ ವಾಹನದ ಮೇಲೆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನಿರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಉತ್ಸವ: ಇಂದು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆವಾಹನ (ರೂಢಿ). 'ಗರುಡವಾಹನ' ಪರಾ. [ಕುದುರೆ + ವಾಹನ]

ಕುದುರೇಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಕ).
[ಕುದುರೆ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕುದುರೇಮುಸಾಲೆ 'ಕುದುರೆಮುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕುದುವು$_1$ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಕುದಿತ; ಅತಿಯಾದ ಬಯಕೆ; ಆಸೆ – ಆಕಾಂಕ್ಷೆ: ನಾಡುನಾಡಿನ ಜೀತ ಜೀವಿಕೆ ಇವರ ಕುದುವಿಗೆ ಸೆರೆಗಳು ಇವರ ಹೆಜ್ಜೆಯ ನೊಗದ ಭಾರಕೆ ಬೆವರುತಾತ್ಮವು ಕುಸಿವುವು (ಪ್ರಾಕ್ಸಿಡಾ. ೪೪). [< ಕುದಿ$_1$ + -ವು]

ಕುದುವು$_2$ (ನಾ). ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಡುವ ವಸ್ತು; ಒತ್ತೆ; ಈಡು; ಅಡವು; ಅಡಮಾನ: (ರೀವ್).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುದುವೈ; ತೆಲು. ಕುದವ, ಕುದುವ]

ಕುದೃಷ್ಟಾಂತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಾಂತ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಉದಾಹರಣೆ: ತದುಪನ್ಯಸ್ತಕುಹೇತು ಕುದೃಷ್ಟಾಂತಾನರ್ಥಕ ವಚನ ರಚನಾಪ್ರಲಾಪಮುಂ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ). [ಸಂ.]

ಕುದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಬಲವಾದ ನೋಟ: (ಕ). ೨. (ನೋಟದಿಂದ ಇತರರಿಗೆ) ಕೆಡಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕಣ್ಣು; ಕೆಟ್ಟಕಣ್ಣು: (ಕ). ೩. ಕೆಟ್ಟಜ್ಞಾನ; ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ: ಜನಿತ ಕುದೃಷ್ಟಿ ಭ್ರಮ ಮತಿಘನಮೋಹ ತಮಃಪಟಾವೃತಂ ಜಗಂ (ಚಂದ್ರ ಪು. ೯-೩೦). ೪. ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ವಿಚಾರವುಳ್ಳವನು; ದುಷ್ಟವಾದ ಮತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನವಲಂಬಿಸಿದವನು: ಕುಶೀಲ ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ ಕುವೇಷ ಕುದೃಷ್ಟಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕುದೆ (ನಾ). ಸಂಕೋಲೆ; ಕಟ್ಟು; ಬಂಧನ: (ಕ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುದ್ಯೆ, ಕುದೆ; ಮಲ. ಕುದೆ]

ಕುದ್ದರ 'ಕುದ್ರ' ನೋ.

ಕುದ್ದರಗೇಡಿ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ನೋ.

ಕುದ್ದಲ 'ಕುದ್ರ' ನೋ.

ಕುದ್ದಲಗೇಡಿ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ನೋ.

ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿತನ' ನೋ.

ಕುದ್ದಾಲ, ಕುದ್ದಾಳ (ನಾ). ೧. ನೆಲವನ್ನು ಅಗೆಯುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಗುದ್ದಲಿ: "ಗೋದಾರಣಂ, ಕ[ಕು]ದ್ದಾಲಂ – ಈ ೨ ಗುದ್ದಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೩); ಧರೆ ಕುದ್ದಾಲಹತಕ್ಕೆ ಸೈರಿಸಿ ಕರಂ ತಾಂ ಪೆತ್ತಳಿಂತೆನ್ನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೩೧); ಕುದ್ದಾಲದಿಂದ ಗರ್ತಂಗೈಯಲ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೧-೪೧); ಕಾಡಿನೊಳ್ ಕಂದಮೂಲವ ನಗೆಯೆ ಕುದ್ದಾಲವೊಂದಿರಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯-೩೭೪). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ: "ಕೋವಿದಾರಃ, ಚಮರಿಕಃ, ಕುದ್ದಾಲಃ, ಯುಗಪತ್ರಕಃ – ಈ ೪ ಕೆಂಪು ಕಾಂಚವಾಳದ ಗಿಡ, ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ ಹೂವಿನ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೨); ಉನ್ನತದ ಕುದ್ದಾಲ ಕರ್ಪುರ ಚಿನ್ನ ಮುತ್ತುಗವಗಿಲು ನಾನಾವರ್ಣದುತ್ತಮ ತರುಗಳಿಂ ದೆಸೆದುದು ಮಹೋದ್ಯಾನ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩-೪); ಮಿನುಗುವ ಕುದ್ದಾಲ ಮಾಧವಿ ಕಲ್ಹಾರ ಅನುಪಮ ಸಪ್ತಪರ್ಣಗಳ (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೫-೬೦).

ಕುದ್ದಾಳ: ೧. "ಗೋದಾರಣಂ ಕುದ್ದಾಳಮೆನಲು ಗುದ್ದಲಿ ಹಾರಿ ಭೇದಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೯೯-೨); ಕಾಡವರಾಯ ಕುಜ ಕುದ್ದಾಳ ಜಗದ ಗೋಪಾಳ ಪಟ್ಟ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೫೧-೪; 1324); ಭವದ ಜಾಳಮೂಲಕ್ಕೆ ಕುದ್ದಾಳನಾಗುತ್ತೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧-೧೪). ೨. ಆಲವಂಬಟ್ಟೆ ತಗ್ಗಿ ನೆಗ್ಗಿಲು ಬೇಲಿಬೊಬ್ಬುಲಿ ಬಕುಳ ಶಮಿ ಕುದ್ದಾಳ ಗುಗ್ಗುಳ ಹೊನ್ನೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೪). [ಸಂ.]

ಕುದ್ದಾಳೆ 'ಕುದ್ದಾಲ' ನೋ.

ಕುದ್ದಾಳಿ (ನಾ). ಗುದ್ದಲಿ: ಭೌಮನೆನಲಿಕೆಮಣ್ಣು ನೀನು ಸುಭೌಮ ನಂಮುರ್ಬುತ ಕುರಿತು ಅಗಿವಂತಾ ಮಹಾಕುದ್ದಾಳಿಯಂಗಾಂಗವನು ಕೊಚ್ಚಿಡುವ (ಪಶುಭಾ. ೨೩-೪೦). [< ಸಂ. ಕುದ್ದಾಲ]

ಕುದ್ರ, ಕುದ್ದರ, ಕುದ್ದಲ, ಖುದ್ದರ, ಖುದ್ರ (ಗು). (ಉಕ) ೧. ಕೀಳಾದ; ತುಚ್ಛವಾದ; ಹೀನವಾದ; ದುಷ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕ್ಷುದ್ರನಾದವನು; ಅಲ್ಪ; ಕೀಳ. 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ಪರಾ. **ಕುದ್ದರ**. ೨. 'ಕುದ್ದರಗೇಡಿ' ಪರಾ. **ಕುದ್ದಲ**: ೩. ಕರುಬು; ಅಸೂಯೆ: ಕುದ್ದಲವು ಕಡೆಗೆಟ್ಟು ಗದ್ದ ಗದ್ದಲ ಮುಣಗಿ ಸದ್ದು ಸದ್ದಾತು ಶಿವನಾಮ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೩೨). **ಖುದ್ದರ**. 'ಖುದ್ದರಗೇಡಿ' ಪರಾ. **ಖುದ್ರ**. 'ಖುದ್ರಗೇಡಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರ]

ಕುದ್ರಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ನೃತ್ಯಭಂಗಿ: ಸ್ವರತತಿ ವಾದ್ಯದೊಳ್ ನೆಗಚಿ . . . ಸರಿಪಮುತಂಬಿತಂತತಿ ವಿಕುದ್ರಕ ಕುದ್ರಕಮೆಂಬ ಭೇದದೊಳ್ ಪರಿಣತಿ ರಂಜಿಸುತ್ತುಮಿರೆ ನರ್ತಿಸಿದರ್ ಪೊಸ ದೇಸೆಕಾರ್ತಿಯರ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೩೧). [?]

ಕುದ್ರಗೇಡಿ, ಕುದ್ದರಗೇಡಿ, ಕುದ್ದಲಗೇಡಿ, ಖುದ್ದರಗೇಡಿ, ಖುದ್ರಗೇಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟವನು; ಅತಿದುಷ್ಟ; ಧೂರ್ತ; ಬೇರೆಯವರ ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕರುಬುವವನು: ಅವನಂಥ ಕುದ್ರಗೇಡಿ ಮೂರುಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿದರೂ ಸಿಗನು (ರೂಢಿ). ೨. ತುಂಟ; ಕಿಡುಗೇಡಿ: ಇದಕ್ಕೆ 'ಕೋತಿಪಟ'ವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟವನು ಯಾವನೊ ರಸಿಕ ಅನುಭವಿಕನೆ ಇರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬಲು ಕುದ್ರಗೇಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೬). **ಕುದ್ದರಗೇಡಿ**: ೧. ಕುದ್ದರಗೇಡಿಗಳು ಸಜ್ಜನರ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲದ ದೋಷವನ್ನು ಆರೋಪಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕುದ್ದಲಗೇಡಿ**: ೧. "ಕುದ್ದಲಗೇಡಿ – ಅಸೂಯೆಪಡುವವ" (ಜಾನಕೋ. ೪೮). 'ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ' ಪರಾ. **ಖುದ್ದರಗೇಡಿ**: ೨. ಭಂಗಾರದಂಥಾ ಸಂಸಾರ ಆಗೂದನ್ನ ನೋಡದ ಖುದ್ದರಗೇಡಿ ಅದು (ದೀಪನಿ. ೧೫೩); ಮಹಾ ಖುದ್ದರಗೇಡಿ ಅಂವಾ! . . . ಅವಗ ನನಗ ಆಗತದ (ಅಮುಸಿ. ೭೫).

ಖುದ್ರಗೇಡಿ : ೧. ಅಡ್ಡಿಮಾಡಿದ ಭಾವ ನಾನುಟ್ಟು ಬರುವಾಗ ಖುದ್ರಗೇಡಿ ನೆಗ್ಗೆಣ್ಣೆ ಕುದಿವೋಳಲ್ಲ (ಕರ್ನಾಟ. ೭೯೮); ಖುದ್ರಗೇಡಿಯೇ ನನ್ನೊಡನೆ ಇಂಥ ಕುಚಾಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದಿಯಾ? (ಪವಶೀ. ೧೩೭).
[ಕುದ್ರ + ಕೇಡಿ$_1$]

ಕುದ್ರಗೇಡಿತನ, ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ (ನಾ). ಅಸೂಯೆ ಪಡುವಿಕೆ; ಕರುಬುವಿಕೆ: "ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಮಾಡುವಿಕೆ" (ಜಾನಕೋ. ೩೮). **ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ** : ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಇಂಥ ಒಣ ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ ಒಣ ದಿಮಾಕ ಇಲ್ಲಾ ನೋಡಿರಿ (ಸಿವಭಾ. ೧೧೪). [ಕುದ್ರಗೇಡಿ + -ತನ]

ಕುದ್ರಾಳೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷದ ಹಾವು : ಅದು ಕುದ್ರಾಳೆ. ಕುದ್ರಾಳೆ ಅಂದರೆ ಬಹಳ ವಿಷದ ಹಾವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ; ಕಚ್ಚಿದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತಿದ್ದ ಅಪ್ಪ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೫). [?]

ಕುಧರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ ; ಪರ್ವತ: "ಧರಮದ್ರಿ ಕುಧರಂ . . . ಗೋತ್ರಮೆನಲು ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೯-೧); ಅನೋಕಹ ನಿಕುರುಂಬಮಂ . . . ಕುಧರದ ಸುತ್ತಲೊಟ್ಟೆ ಸುಡುವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೮-೩೪); ವಿಜಯಾರ್ಧಕುಧರದಂತೆ ಅಶೇಷ ವಿದ್ಯಾಧರ ನಿವಾಸಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೩೦ ವ). ೨. ಕುತ್ಸಿತವಾದ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಕೆಟ್ಟವೇಷವನ್ನು ಹಾಕಿರುವವನು. ೧, ೨ : ಹರನಂತೆ ಕಾನನಾಂತ ಕರದ್ರಿಯಂತೆ ಕುಧರರು ದಿವಿಜರಂದದಿ ವಿಶೇಷಭುಕ್ತರು ಶೀತಕರನಂತೆ ದೋಷಿಗಳು (ಹಚಕಾ. ೫-೪). [ಸಂ.]

ಕುಧರಜಾರ್ಧಾಂಗ (ನಾ). ಪಾರ್ವತಿಯೇ ಅರ್ಧಶರೀರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರ ; ಶಿವ : ನಗರದ ಮಧ್ಯ . . . ಕುಧ ರಜಾರ್ಧಾಂಗ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಭವನಮಿದೆ (ನವಮೋ. ೨-೬೨).
[ಸಂ. (ಕುಧರಜಾ + ಅರ್ಧಾಂಗ)]

ಕುಧರಜೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು ; ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ ; ಗಿರಿಜೆ. 'ಕುಧರಜಾರ್ಧಾಂಗ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಕುಧರಜಾ]

ಕುಧರಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು ; ಗಿರಿವಾಸ : ಮಧು ಸೂದನ ಮಾರಮಣ ಮನೋಹರ ವಿಧಿಶಿವವಂದ್ಯ ವಿಶ್ವೇಶ. . .ಕುಧರಸ್ಥ ಕುಶಲವಿಡೆನ್ನ (ಅಕ್ಷಸಾಂ. ೬೨-೭). ೨. ಬೆಳ್ಳಿಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಶಿವ. [ಸಂ.]

ಕುಧರಾಗ್ರವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವವನು. ೨. ಶ್ರೀನಿವಾಸ. ೩. ಶಿವ : ಕುಂಜರಭಂಜನ ಶೌರ್ಯ ಸಮಂಜಸ ಕುಧರಾಗ್ರವಾಸಿ ಪಂಚಾಸ್ಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೩೨).
[ಸಂ. ಕುಧರಾಗ್ರವಾಸಿನ್]

ಕುಧರಾರಿ (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು ; ಇಂದ್ರ : ಕುಧರಾರಿಸುತ ವೈರಿಪಿತನಸ್ತಮಿಸಲವರು ಶಯನಕ್ಕೆ ಠಾವ ಕೇಳೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮-೬೮).
[ಕುಧರ + ಅರಿ$_6$]

ಕುಧವ (ನಾ). ಭೂಪತಿ; ರಾಜ: ಕುಧವ ಬಿಜ್ಜಳ ಕೇಳು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೦-೪೧). [ಕು$_3$ + ಧವ]

ಕುಧ್ರ (ನಾ). = ಕುಧರ : "ಅಚಳಃ, ಶಿಳೋಚ್ಚಯಃ . . . ಧರಃ, ಅದ್ರಿಃ, ಕುಧ್ರಃ - ಈ ೧೪ ಬೆಟ್ಟ" (ಹಲಾಯು. ೨೭-೧೧); "ಕುಧ್ರ, ಕುಧರಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಸಂ.]

ಕುನಖ (ನಾ). ೧. ಉಗುರು ಒಣಗಿ, ಕಪ್ಪಾಗಿ ಒರಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ. ೨. ವಕ್ರವಾದ ಹಾಗು ಒರಟಾದ ಉಗುರುಗಳುಳ್ಳವನು: ಬಸೆಮೂಗಂ ಪಿತೃವಿತ್ತಭೋಗಿ ಕುನಖಂ ಮೆಲ್ಪಿಂದೆ ಬಲ್ಪಿಂದೆ ಸಾಧಿಸೆ ಸಾಧ್ಯಂ . . . ಧನುರ್ಗೇಹಜಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೯). [ಸಂ.]

ಕುನಖಿ (ನಾ). ಕುನಖವೆಂಬ ರೋಗವುಳ್ಳವನು : ಕುನಖಿ [ಶಕ್ತ್ಯಂಕಂ] ಶಿರೋಭಾಗದೊಳ್ ಕಲೆಯುಳ್ಳಂ . . . ಮೇಷಜಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೧) ; ಕುನಖಿ ಕುಷ್ಠ ಕುಶೀಲಕನು ಕುಬ್ಜನನು . . . ಉಪ್ಪವಡಿಸುವ ಸಮಯದೊಳಿನಿಬರನು ಕಾಣ್ಬುದು ಮಹೀಶರಿಗಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೦೭). [ಸಂ. ಕುನಖಿನ್]

ಕುನಟಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಪಾಷಾಣ ; ಕೆಂಪು ಹರಿದಳ ; ಮಣಿಶಿಲೆ (ಕ). ೨. ಕೀಳು ಮಟ್ಟದ ನಟಿ. [< ಸಂ. ಕುನಟೀ]

ಕುನಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟನಡತೆ ; ವಂಚನೆ ; ಮೋಸ : ಮುನಿನಾಥ ನನಗೆ ಪೇಳಿದನು ಕುನಯವಲ್ಲವು ವಚನವ ನೀ ನಂಬು ಜಿನನ ನಿರೂಪದೆ ಎಂದು (ಜ್ಞಾನಚ. ೭-೪೪). ೨. ಕೆಟ್ಟ ನೀತಿ ; ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ; ದುರ್ನೀತಿ : ಕುನಯಕಾನನದವಸಿಖಿ ಎನುತ ನಿಶ್ಚಯ ನಯದಿಂದ (ಅನುಪ್ರೇ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಕುನಯಕರ್ಮ (ನಾ). ದುರ್ನೀತಿಯ ಕರ್ಮ ; ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ: ಜನಜನಿತ ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಾತೆನಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿಸಿದ ಕುನಯಕರ್ಮಪಕೀರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಮನೆಯೆ ನಾನಾಗಿಹೆನು ಮಂತ್ರಿಯೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೧೦-೮೭).
[ಕುನಯ + ಕರ್ಮ]

ಕುನಯೋಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತತ್ತ್ವದ ಉಪಪತ್ತಿ ; ಅಪ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯುಕ್ತಿ ; ದುಷ್ಟಮತದ ಯುಕ್ತಿ : ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ವರೂಪ ನಿರೂಪಣಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಂತರಮನೇಕ ಕುನಯೋಪ ಪತ್ತಿಗಳಿಂ ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೪ ವ).
[ಕುನಯ + ಉಪಪತ್ತಿ]

ಕುನರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ ; ತುಚ್ಛನಾದ ಮನುಷ್ಯ. 'ಕುನರ ರೂಪು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುನರರೂಪು (ನಾ). ಹೇಯವಾದ ಮನುಷ್ಯರೂಪ ; ತುಚ್ಛವಾದ ಮಾನವ ದೇಹ: ವಿಪ್ರದುರುಳರುಂ ವಂಚಿಸಿದ ಕುನರರೂಪಿಂಗೆ ಪುರಹರದೀಕ್ಷೆಯುಂ ಮಾಡಿದನು (ಏಕೋಪು. ೯-೫೪). [ಕುನರ + ರೂಪು]

ಕುನಸು, ಕುನಿಸು$_2$, ಕುಣಸು, ಕುನುಸು (ನಾ). ಬದ್ಧದ್ವೇಷ; ಮತ್ಸರ; ಸೇಡು : ಬಹು ಕುನಸಿನಿಂ ಮಾತ್ಸರ್ಯ ತಾಳಿರ್ದಂತೆ ದಶರಥನು . . . ಭೀಕರ ರವದೆ ಕೆಣಕಿದನು (ರಘುವಂ. ೯೭-೬೪) ; ಆದರೆ ಈ ಗೌರವವನ್ನು ಕುನಸಿನ ಸ್ವಭಾವದ ಯವನರ ಮುಂದೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಠಿಣವಾಗಿರುವುದು (ಮಾಧವ. ೪) ; ಈ ದೇವಿಯು ನಮ್ಮಂತೆ . . . ಮುನಿಸಿಗೂ ಕುನಸಿಗೂ ಹೊರತಾಗಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೩೭೦). **ಕುನಿಸು$_2$** : ಅದು ಬಹಳ ಕುನಿಸಿನ ಹುಳ . . . ಮುಂದಿನ ಸಲ ಅದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಹಾಯಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೬೦). **ಕುಣಸು.** 'ಕುಣಸಿಡು' ಪರಾ. **ಕುನುಸು** : ಕರಗಿ ಹೋಯಿತು ಹೆಮ್ಮೆ ಮರೆತು ಹೋಯಿತು ಕುನುಸು (ಕನ್ನಜಾ. ೨೯೨).
[← ಹಿಂ. ಖುನುಸ್ ; ಮರಾ. ಖುನ್ನಸ್, ಖುನಸ್]

ಕುನಾಶಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ, —ಪೊದೆ; ನಸುಗುನ್ನಿ: "ಯಾಸಃ, ಯವಾಸಃ, ದುಸ್ಪರ್ಶ, ಧನ್ವಯಾಸಃ, ಕುನಾಶಕಃ . . . ದುರಾಲಭಾ - ೧೦ ತೀಟಕಸಂಧಿ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೬).
[ಸಂ.]

ಕುನಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು ; ತಗ್ಗು ; ಸುಕ್ಕು ; ಮುದುರು ; ಸುರುಟು ; ಅಡಗು : "ಕುನಿ - ಆಕುಂಚನೇ, ವಕ್ರಭೂಮೌ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಮನಮಿರೆ ಪುರ್ಬಿನ ಕೊನೆಯೊಳ್ ಮನದೊಳಗಿರೆ ವಾಯು ಕರಣತತಿ ವಾಯುವಿನೊಳ್ ಕುನಿದಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮುನಿದರೆ] ಪದ್ಮಾಸನದೊಳ್ ತನುವಿರೆ ಯೋಗೀಂದ್ರನಾತ್ಮಚಿಂತೆಯೊಳಿರ್ದಂ (ಯಶೋಚ. ೪-೧೩);

ಎಸೆವೊಕ್ಕಲಿಗನ ಮನೆ ಬಾಗಿಲಂ ದಳ್ಳಿಸುವ ಕುನಿವ ಕಿಚ್ಚಿನೆ ಚೆಲ್ವ ನುಂಗಿ ಪೊಂಗಿಹುದು (ಕಾಲೂರ.೧೧೦-೨೨೬). ೨. ಬಾಗು; ಮಣಿ; ತಲೆವಾಗು: ನಲಿದು ಕೊರಲೆತ್ತಿ ಕುನಿದು ಕು ಕಿ ಲಿ ಱಿ ದು ಸುಳಿದೆಳಸಿ ಬಳಿಸಂದು (ಗಿರಿಕ. ೨-೫೨); ಕಂಡು ನೀಡಡಿಯಿಟ್ಟು ಕುನಿದು ಕುಬುಜಿಸಿ ಕುಗ್ಗಿ (ಕಣ್ಣರ. ದೇ. ೧೨೬-೨೩); ಸರಸಿಜದೆಲೆಗೊಡೆಯಂ ಪಿಡಿದರಸನ ನೀರ್ವೊಯಿಸೆ ನಿಂದು ಕುನಿದಾಂತೊರ್ವಳ್ (ಅನಂಪು. ೬-೪೩); ಹತ್ತುಮಾರು ಹಿಂದೆ ಸರಿದು ಕುನಿದು ಕುಳಿತರು (ಹುಲಿಹಾ. ೧೯೯). ೩. ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಅಳುಕು: ಕುನಿದಿಂದುತನಕ ನಮ್ಮಪ್ಪಾಜಿಗೆಜಿಗಿ ಮೇದಿನಿ ವಡೆದಿರ್ದರಿಂದೆಮ್ಮ ಜ ನ ಕ ನ ತವಗೆಜಿಗಿಸಿಕೊಂಡರವರಹೊ ಜಿನದೀಕ್ಷೆ ಸವರವೆಯೆಂದ (ಭರಚ. ೬೫-೧೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುನಿ]

ಕುನಿ$_{2}$ (ನಾ). ೧. ಗುಣಿಬಿದ್ದ ನೆಲ; ತಗ್ಗು; ಡೊಂಕುನೆಲ; ಕುಳಿಬಿದ್ದನೆಲ: "ಕುನಿ-ಆಕುಂಚನೇ, ವಕ್ರಭೂವೌ ಚ" (ಶಮಧಾ). ೨. "ಸಣ್ಣ ಕೈದೋಟ" (ಕಸ್ತುಕೋ. ೨೨೨). ೩. "ಮೂಲೆ" (ಕಸ್ತುಕೋ. ೨೨೨). [< ಕುನಿ$_{1}$]

ಕುನಿ$_{3}$, ಗುನಿ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಜೋಳ, ರಾಗಿ, ಮೊದಲಾದ ಕಾಳಿನ ಮೇಲಿನ ಸೆರಗು, —ಮುಸುಕು: ರಾಗಿಯನ್ನು ಬಡಿದು ಕಾಳು ಬಿಡಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಕೊನೆಗೂ ಬಿಡದ ಕುನಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ (ನನ್ನೂರು. ೩೩೫ ಟಿಪ್ಪಣಿ). ೨. ಒಕ್ಕಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಊಬು ಸಹಿತವಾದ ಧಾನ್ಯ: ಕುನಿ ತುಳಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). 'ಬಡಗುನಿ' ಪರಾ. **ಗುನಿ$_{1}$**: ೧. 'ಗುನಿದೊಣ್ಣೆ' ಪರಾ. ೩. ಗುಂಗು; ಬತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು: (ಕ). [?]

ಕುನಿಕಿಲ್, ಕುಣಿಕಿಲ್, ಕುನಿಕಿಲು (ನಾ). ಚೀಲ; ಸಂಚಿ; ತಿತ್ತಿ: ಮುಱಿಯಿ ಕುನಿಕಿಲನದಱ ಮೇಲಣ ನಿಱಿಯನೊಡನೊಡಸೀಳ್ದು (ಬಸಪು. ೫೫-೨೯); ತೊಗಲ ಕುನಿಕಿಲ ಬಂಡಿಗಳಲಾರ್ದಗಿದು ಹೊಕ್ಕರು ರಕ್ಕಸರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೦). **ಕುಣಿಕಿಲ್**: ಕುಣಿಕಿಲ್ಗಾಲಿ ನೊಗಂ ಪಲ್ಗುಣಿಯುಚ್ಚಿನಿಸೊಂದನೊಂದು ತೆಱೆಯದ ತೆಱದಿಂ ಗಣಕೆಯ ಬಂಡಿಯನೊಡೆವವೊಲ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೭೭); ವಿವಿಧ ಶಾಖಾವಳಿಯ ಬೋನದ ಬಿಗಿದ ಕುಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ನಿ]ಕಿಲ ಕಳವೆಯಕ್ಕಿಯ ಕೂಳ ರಾಶಿಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦-೨೫). **ಕುನಿಕಿಲು**: ಕಲಹದಲೆ ಮೂವತ್ತು ಕುನಿಕಿಲು ತಲೆಗಳನು ತಱಿದೊಟ್ಟೆ ತರುತಿರೆ ತಲೆಯದೊಂದತಿರಕ್ತ ಪಂಕದಿ ತೊಯ್ದು ಬಿಗಿದಿರಲು (ಬಸಪು. ೨೭-೩೭); ಕಡಿಕಡಿದು ಕುನಿಕಿಲ ಲೊಟ್ಟುತಿರ್ದವು ರಣಪಿಶಾಚಿಗಳು (ತೊರರಾ. ೬-೩೬-೪೬). [?]

ಕುನಿಕಿಲು 'ಕುನಿಕಿಲ್' ನೋ.

ಕುನಿಯ (?) (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಂತು (?): ಕುನಿಯನ ಪೆಣನಂ ವಾಲ್ಮೀಕಮುನಗುಬ್ಬಿದನಡಸಿ ಕಡಿದು ಮಣ್ಣಂ ಸು (ಸ)ಣ್ಣಂ ಸಮನಿರಿಸಿ ಶಲ್ಯಮುಂ ಮಣ್ಣನೆ ಮೆತ್ತಂತರಿಸಿ ಬಯ್ತು ತನ್ಮೃತ್ತಿಕೆಯಿಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೪-೨೮). [?]

ಕುನಿಸು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಗ್ಗು; ಬಾಗು; ವಿನಮಿತವಾಗು; ನಮಸ್ಕರಿಸು; ವಿಧೇಯನಾಗು: ಮುನಿಸಿನಿತೆನ್ನೊಳು ಬೇಕೇನೆನಸದಿರಂಬುಜವದನೇ ಕುನಿಸಿದೆನಾ ಗುಣಸದನೇ (ಕುಮಾವಿ. ೩೬); ಜನಗಳ್ಮಿಂದೊಡಮಲ್ಲಿಯಿಾಂಟೆ ಜಲಮುಂ ನೋಡಲ್ಕಮಬ್ಬಿಕ್ಕಮಿರ್ಗಿಲ್ ಕುನಿಸುತ್ತಂ ಸುಕೃತೌಘಮಿತ್ತು ಮುಕುತರ್ಸಂದೊಪ್ಪವಾನಂದಮುಂ (ಮೈಸೂಮ. ೬-೪೯). ೨. ಬಾಗುವಂತೆಮಾಡು; ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಧೇಯನಾಗಿಸು. ೩. (ಆಲಂ) ಖಿನ್ನವಾಗಿಸು; ವ್ಯಸನದಿಂದ ಕುಗ್ಗಿಸು: ತನ್ನ ಅವಿಚಾರಿತ ಕಾರ್ಯವಿದು ಈ ದುರವಸ್ಥೆಗಿಳಿಯಿಸಿತಲ್ಲಾ ಎಂಬೆಣಿಕೆ ಅವರೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಕುನಿಸುತ್ತಲೇಇತ್ತು (ಪಾರ್ಥಸು. ೬೮). [ಕುನಿ$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕುನಿಸು$_{2}$ 'ಕುನಸು' ನೋ.

ಕುನೀಲ (ನಾ). ನಸುನೀಲ ಬಣ್ಣವನ್ನುಳ್ಳ ರತ್ನ; ಇಂದ್ರನೀಲ ಮಣಿ: ಇದುವೆ ತೇಜೋಲೋಕಮಿದುವೆ ತಾರಾಪಥಂಯಿದು ಕುನೀಲದ ನಾಡು ಕುಶಲಂಗಳಿಗೆ ಬೀಡು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೯-೩). [ಸಂ.]

ಕುನುಂಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕುಣಿಗಿಲು: ಕುನಂಗಿಲಯ್ನೂರ್ಬರುಂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗೆ (ಇಆ. XII, ೧೬-೪ (ಬಿ); 765); ಕುನುಂಗಿಲ್ ನಾಮದೇಶಂ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೭೫; 812). 'ಕುಣುಂಗಿಲ್' ಪರಾ. [?]

ಕುನುಂಗು, ಕುನುಗು, ಕುಲಿಗು, ಕುಲುಂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು; ಸಂಕೋಚಗೊಳ್ಳು; ಸುರುಟು; ಸುಕ್ಕು; ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು: "ಕುನುಂಗು - ಸಂಕೋಚನೇ (ಕುಗ್ಗು)" (ಶಮಧಾ); ಮಿಾಱುವವೆಂಬ ಮಾಂಡಳಿಕರೀಯದ[ರೆ]ಂಬದಟರ್ ವಯಲ್ಗೆ ಮೆಯ್ದೋಱುವವೆಂಬ ಪೂಣಿಗರಡಂಗಿ[ಕು]ನುಂಗಿ ಸಿಡಿಲ್ದು ಜೋಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೯); ಚೆಕ್ಕಂ ಕಂಡಿಲಿಯಂತಿರುಸಿರ್ಕುಸಿದು ಕುನುಂಗಿ ತತ್ಸಭಾಭ್ಯಂತರದೊಳ್ ಮಾರ್ಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾರ್ನುಡಿಯದೆ ಮಿಡುಕದಿರ್ದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೦); ಕುನುಂಗಿ ಪಿಂಗದ ಪರಮಂಡಲಂ ನಡುಗಿ ಕಪ್ಪಮನೀಯದ ವೈರಿ ರಾಯರಾರ್ (ಎಇ. V, ೧೬-೧೧; 1161); ಕೀಳವದೊಳ್ಬಿನುಂಗಿ ನಿರಯದೊಳುರೆ ಕುನುಂಗುವಧಮರ್ನೀವಲಾ (ಕೊಟ್ಬೂಬ. ೩-೪). ೨. ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ಪೊಣರ್ದುದ್ದಂ ನೆಗೆದು ಕುನುಂಗಿ ಭರದಿಂ ತಲೆಯೆತ್ತಿಯುರ್ಬಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೫); ದಿಕ್ಕರಿಗಳ್ ಕುರ್ಗಿ ಕುನುಂಗೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೧೭೪); ತಡಿಯೊಳ್ ಮಿಗೆ ನಿಂದು ಕುನುಂಗಿ ಕೂಪವಾರಿಯ ಮಿಗೆ ನೋಡಿ (ದಶಕು. ೧೪-೧೫); ಅಂತು ಕುನುಂಗಿ ಕುಂಟುತ್ತಂ ಬರುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವೃಷವಿ. ೨೯-೧೨೦ ವ). ೩. ಡೊಂಕಾಗು; ವಕ್ರವಾಗು; ಕೊಂಕಾಗು: ಕುನುಂಗಿತು ಕುರುಳೋಳಿ ನುಣ್ಮಡಿ ಬಿಣ್ಪಾದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೨೫). **ಕುನುಗು**: ೧. ದಿನದ ತಂದೆ ಬಿನದವಿರದೆ ಕುನುಗಿ ಅಡಗಿ ಇರುವ ಕಾರೊಳ್ (ಬಾಸಿಗ. ೨೪); ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಗ್ಗಿ ಕುನುಗಿ ಜುಣುಗುವಂತೆ ಹೆದಹೆದರಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲೆಮ. ೩೬೨). 'ಕುಂಗು' ಪರಾ. **ಕುಲಿಗು**: ೪. ರೂಪುಗೆಡು: ರಕ್ತಕ್ಷಯಾತ್ = ನೆತ್ತರು ಬಸಿದ ದೆಸೆಯಿಂದ. ಪಾಂಡು = ಬೆಳ್ಪಾಗುವನು. ಹೀನರೂಪ = ಕುಲಿಗಿ ಹೋಗುವನು (ಬಾಹಟೀ. ೨-೪-೨೪ ವ). **ಕುಲುಂಗು**: ೫. ಕುಗ್ಗಿಸು: "ಕುಲುಂಗು - ಕಡಿಮೆಮಾಡು" (ಗಂಗಾಮ. ೯೧). [< ಕುನಿ$_{1}$]

ಕುನುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಗ್ಗಿಸು: ಮೈಯನ್ನೆಲ್ಲ ಮೊಣಕಾಲಿಗೆ ಕುನುಗಿಸಿ ಕೈಮುಗಿದು (ಮಲೆಮ. ೭೧೭). [ಕುನುಗು (< ಕುನುಂಗು) + -ಇಸು$_{3}$]

ಕುನುಗು 'ಕುನುಂಗು' ನೋ.

ಕುನುಸು 'ಕುನಸು' ನೋ.

ಕುನ್ನ$_{1}$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹೇನು; ಮರಿಹೇನು: (ಕ). [?]

ಕುನ್ನ$_{2}$ (ಗು). ಕತ್ತರಿಸಿದ; ಮುರಿದ. 'ಕುನ್ನಗೆಯ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕ್ಷುಣ್ಣ]

ಕುನ್ನಗೆಯ್ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೈ; ಮುರಿದ ಕೈ: ಕರಮೆರಡುಂ ಪಱಿವುದುಮಾ ಕರದಿಂದಂ ತನ್ನ ಕುನ್ನಗೆಯ್ಯೊಳೆ ಕೊಂಡುದ್ಧುರ ರಥ ಚಕ್ರದಿನಿಟ್ಟಂ ತಿರಿಪಿ ನರಪ್ರಿಯತನೂಜನಕ್ಷೋಹಿಣಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೩). [ಕುನ್ನ$_{2}$ + ಕೆಯ್$_{2}$]

ಕುನ್ನಿ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ ಮರಿ; ನಾಯಿ: ಬಱಿಸಂದುವಾ ಶಬರನಾಯಕನಂ ಕಿಱುವಾಯ ಕುನ್ನಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೩); ಆ ಕುನ್ನಿಗಳಂ ತಮ್ಮ ಶ್ರೋತ್ರನಾಳದೊಳ್ ತೊಡರ್ಚಿಕೊಂಬುದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೦-೪);

ನೀಂ ಕೊಟ್ಟ ಕುನ್ನಿ ಬೆಳೆವಳೆಯೆ ನಾಯಾಯ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೪೨); ತನ್ನ ತಾನರಿಯದಿರುವವನು ಹಾಳೂರ ಕುನ್ನಿಯಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೧೧); ಕುನ್ನಿ ಹೊಡೆವುದಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣದ ಕೋಲೇಕೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೨೦). ೨. ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರಾಣಿಯ ಮರಿ: ನಿಂದಲ್ಲಿಯೆ ಅನುಭಾವ ಬಂದ ಬಂದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಹಂದಿಕುನ್ನಿಗಳನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಚನ್ನವ. ೪. ೭೪೧). ೩. ಗಂಡುಕೂಸು; ಮಗ; ಚಿಕ್ಕಹುಡುಗ: ನಮ್ಮ ಕುನ್ನಿಗೆ ಕೂಸ ಕೊಡಬೇಡ (ಬಸವ. ೭೫೨). ೪. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕೀಳ; ಹೀನ; ನಿಕೃಷ್ಟ; ಮೂರ್ಖ: ನಿಮ್ಮ ದಾನವನುಂಡು ಅನ್ಯರ ಹೊಗಳುವ ಕುನ್ನಿಗಳನೇನೆಂಬೆ (ದೇವಾವ. ೧೧೫-೬೩); ಅನ್ಯಲಿಂಗವ ಮುಟ್ಟಿ ದರ್ಶನ ಮಾಡುವ ಕುನ್ನಿಗಳನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಚನ್ನವ. ೨೫೧); ಕೆಡಬೀಳ ಹೊಯ್ ಹೊಯ್ ಕುನ್ನಿಗಳ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೌ. ೧೯-೩೦); ಕುನ್ನಿ ಬರಿದೇ ಬಯಸಿ ಬಯಲಿಗೆ . . . ಬನ್ನಬಡುವನು (ಅಮೃತ. ೨-೯). (ಗು). ೫. ಅಲ್ಪವಾದ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ. 'ಕುನ್ನಿಮಾನವ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಞ್ಞು; ಮಲ. ಕುಞ್ಞಿ; ಕೊಡ. ಕುಞ್ಞಿ; ತೆಲು. ಗುನ್ನ, ಕೂನ; ಕೊಲಾ. ಕುನ]

ಕುನ್ನಿ₂, ಕುನ್ನೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಗುಲಗಂಜಿ ಗಿಡ; ರಕ್ತ ಗುಂಜೆ. 'ನಸುಗುನ್ನಿ' ಪರಾ. **ಕುನ್ನೆ.** 'ನಸುಗುನ್ನೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುನ್ರಿ; ಮಲ. ಕುನ್ನಿ; ತೆಲು. ಗುರಿಜೆ. / ಸಂ. ಗುಂಜಾ]

ಕುನ್ನಿಜನ (ನಾ). ನಾಯಿಯಂತಹ ಜನ; ಕೀಳುಜನ; ಅಧಮ ಮನುಷ್ಯ: ತನ್ನ ದಾನವನಪಹರಿಸಿ ಕೊಂಡನ್ನರಿತ್ತುದಕಡ್ಡಬೀಳುವ ಕುನ್ನಿಜನರ [ಪಾಠಾಂ. ಧನ್ಯರುಗಳ] ಜುವತ್ತು ಸಾವಿರ ವರುಷ ಪರಿಯಂತ ಬಿನ್ನವಹ ವಿಷ್ಠೆಯೊಳು ಕ್ರಿಮಿಗಳ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಹರು (ಕುಮ್ಮಾಉ. ೬-೯೩).

[ಕುನ್ನಿ₁ + ಜನ]

ಕುನ್ನಿನರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನರಿ; "ಕಪ್ಪಲ್ನರಿ": (ಶ).

[ಕುನ್ನಿ₁ + ನರಿ]

ಕುನ್ನಿಮಾನವ (ನಾ). ನಾಯಿಯಂತಹ ಮನುಷ್ಯ; ಅಲ್ಪನಾದವನು: ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕುನ್ನಿಮಾನವರಂತೆ ಇನ್ನಿವರ ಕಾರ್ಯವು (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೭-೯); ಉನ್ನತ ನಿಮ್ಮ ಮಹಿಮೆ ಈ ಜಗದ ಕುನ್ನಿ ಮಾನವರೇನು ಅರಿವರು (ಸಿದ್ಧಪು. ೨-೯೨). [ಕುನ್ನಿ₁ + ಮಾನವ]

ಕುನ್ನಿಮೂಟಿ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರನಾದ ತಿಳಿಗೇಡಿ; ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯವನು: ರಾವಣನಂ . . . ಈ ಕುಜುವಾನಸರೀ ಮುದುಮುಂಕಡರೀ ಬಾನಬನ್ನದ ಕುನ್ನಿಮೂಟಿರ್ ಬೋಟಿರ್ ಆಃ ಚೀ ಕೊಂದರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೩-೪).

[ಕುನ್ನಿ₁ + ಮೂಟಿ]

ಕುನ್ನೀರು (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ನೀರು: ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಕುನ್ನೀರು ಕಟ್ಟಿ ಬೇಕೆ ಬೇಡವೇ? (ಕೆಲನಿ. ೧೫೦); ಹೌಪ್ಪಾದು, ಕುನ್ನೀರು ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಸಾಕು (ಪುನರು. ೪೫೫). [< ಕುಡಿನೀರ್]

ಕುನ್ನೀರುಕೊಳ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ಕೊಳ: ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಕುನ್ನೀರುಕೊಳ ಕಟ್ಟಿ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಳೆಯ ನಾಲೆಯಿಂದ ನೀರು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದು ಯೋಚನೆ (ಕೆಲನಿ. ೧೫೦).

[ಕುನ್ನೀರು + ಕೊಳ]

ಕುನ್ನೆ 'ಕುನ್ನಿ₂' ನೋ.

ಕುನ್ನೇರಿಳೆ (ನಾ). ನಾಯಿನೇರಿಳೆ ಮರ; ಸಣ್ಣ ನೇರಿಲೆಹಣ್ಣಿನ ಮರ: ಕಾಲುದಾರಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಕುನ್ನೇರಿಳೆಯ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿತ್ತು . . . ಒಂದು ಕುದುರೆ (ಮಲೆಮ. ೪೨೦). 'ನಾಯಿನೇರಿಳೆ' ಪರಾ. [ಕುನ್ನಿ₁ + ನೇರಿಳೆ (< ನೇಱಿಲ್)]

ಕುಪಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧ ವಸ್ತು: ತ್ರಿಫಲೆ ಬಜೆ ಬೆಲ್ಲ ಸುಣ್ಣ ಕುಪಂಡ ಸದೆಗುಪ್ಪೆ ಜಟಾಮಾಂಸಿ ಹಿಂಗು ಇವೆಲ್ಲವಂ ಸರಿಗೂಡಿ (ಅಶ್ವವೈ. ೧೩-೬). [?]

ಕುಪಣಪುರ 'ಕೊಪಣಪುರ' ನೋ.

ಕುಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳುವವನು; ಭೂಪಾಲಕ; ರಾಜ: "ನೃಪತಿ ರಾಟ್ ರಾಜಂ ನರಾಮರಂ ಪಾರ್ಥಿವಂ ಕುಪತಿ . . . ಪ್ರಜಾಧಿಪನೆನಲ್ಕರಸಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೪-೧); ಕುಪತಿಯ ತಪವಂ ನೋಡುವೊಡಪರಿಮಿತಂ ಪರಮುನಿರದೆ ಪವ್ವನೆ ಬಂದಂ (ಹವ್ಯಾರ. ೨-೯).

[ಕು₃ + ಪತಿ]

ಕುಪಥ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟದಾರಿ; ದುರ್ಮಾರ್ಗ. ೨. ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮತ; ಪಾಷಂಡ ಮತ: ಕುಪಥ ಮಲವಿಲಯನಂ ಪಂಚಪರವು ಗುರುಭಕ್ತಿನಿರತನಾಗ್ಯಹಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೩೪); ಸುಕೃತ ಧರ್ಮ ವಿರೋಧಿಗಳು ಕುಪಥಾಲವಾಲಂಗಳು ಕುತಾಪಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೬). [ಸಂ.]

ಕುಪಥ್ಯ (ನಾ). (ರೋಗಿಗೆ) ಹಿತಕರವಲ್ಲದ ಆಹಾರ; ಅಪಥ್ಯವಾದ ತಿನಿಸು: ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತರೋಗಿಯು ಕುಪಥ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿದರೂ ವೈದ್ಯರು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲೆಂಬುದು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿರಲಿ (ತುಳಸಿ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಕುಪರಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟರೀತಿ, —ನಡತೆ; ದುರ್ವ್ಯಾಪಾರ; ದುರ್ವರ್ತನೆ: ನಾ ಮತ್ತೆ ಕುಪರಿಯನರಿಯೆನು (ಬಸಪು. ೨೪-೧೬); ಅವಗಂ ಕುಪರಿಗಳನಾಡುತ ತೀವಿ ದುರ್ಜನರಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲಿಗೆ ನಗುತ ಬರುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೩೨-೫೫). [ಕು₀ + ಪರಿ₃]

ಕುಪಾಕ (ನಾ). ಸರಿಯಾಗಿ ಬೇಯದಿರುವುದು; ಅರೆ ಬೆಂದಿರುವುದು; ಕೆಟ್ಟ ಅಡಿಗೆ: ಆಕಾಶದುರಿ ನೆಲದ ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ- ಬಯಲ ನೀರ ತುಂಬಿಯಿಲ್ಲದ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಾಕಿ ಮೂಜಾನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುದಿವುತ್ತಿದ್ದೀತು. ಕುಪಾಕವನರಿದು ನೀರಹೊಯ್ದು ಗಂಜಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಹಿಂಗಿತ್ತು (ಬಬ್ಬಬಾ. ೧೦-೪೧). [ಸಂ.]

ಕುಪಿತ (ಗು). ೧. ರೇಗಿದ; ಕೋಪಗೊಂಡ; ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದ. 'ಕುಪಿತ ಫಣಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕೋಪ; ರೋಷ; ಸಿಟ್ಟು: ಮಿಡು ಮಿಡನೆ ಮಿಡುಕುತ ಕುಪಿತದಿಂ ಘುಡಿಘುಡಿಸಿ ಮೆಟ್ಟಿಮಿಂಡನೆಂದನು (ಬಸಪು. ೨೬-೧೫); ಕುಪಿತದಿ ಕೊಡೆನೆಂದರೇನ ಮಾಡುವೆಯೆಂದು ಚಪಳೆ ನುಡಿದಳೆದೆದಟ್ಟ (ಭರಚ. ೪೩-೧೫). [ಸಂ.]

ಕುಪಿತಫಣಿ (ನಾ). ಕೆರಳಿದ ಹಾವು: ಗರಳವಿಲ್ಲದ ಕುಪಿತಫಣಿ ಹಲುಮೊರೆದು ಮಾಡುವುದೇನು (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೌ. ೧೬-೫೫). [ಕುಪಿತ + ಫಣಿ]

ಕುಪಿತಮತಿ (ಗು). ೧. ಸಿಡುಕಿನ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಸಿಟ್ಟುಗೊಂಡ: ಕುಪಿತಮತಿ ಸಂಜಿಯುಂ ಸರಿಸೃಪನುಂ ವಿಹಗಮುಮಹೀಂದ್ರಮುಂ ದ್ವಿಪರಿಪುವುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೦೧). (ನಾ). ೨. ಸಿಡುಕಿನ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕೋಪಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕೃಪಣೆಯರು ಚೋರಕರತಾಯ್ಗಳು ಕುಪಿತ ಮತಿಗಳು ಖೂಳೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪). [ಕುಪಿತ + ಮತಿ]

ಕುಪಿತಾಕೃತಿ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಂಡವನ ಆಕೃತಿ, —ರೂಪ: ವಿಪರೀತಂ ತರುತತಿಯವೊಲಪರಾಗಂ ಶುದ್ಧಭೂಮಿವೊಲ್ಪದ್ಮಿನಿವೋಲುಪಗತವಿಭ್ರಮರಹಿತಂ ಕುಪಿತಾಕೃತಿಯೆಂಬುದುಪಮೆ ಸಂಧಾನಾಂಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೮೩). [ಕುಪಿತ + ಆಕೃತಿ]

ಕುಪಿತೆ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಂಡವಳು; ಸಿಡುಕಿ; ಕೋಪಿಷ್ಠೆ: ಚಪಳೆ ಚಂಚಲೆ ಚಾಟುವತಿ ಚಂಡಿ ಛಲವಾದಿ ಕುಪಿತೆ ಕುತ್ಸಿತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧).

[ಸಂ. ಕುಪಿತಾ]

ಕುಪುಸ 'ಕುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕುಪೂಯ (ಗು). ನೀಚವಾದ; ನಿಕೃಷ್ಟ; ತುಚ್ಛ: "ಕುತ್ಸಿತಂ ಕುಪೂಯಂ ಯಾಪ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೮-೫೯). [ಸಂ.]

ಕುಪ್ಪ$_{1}$ 'ಕೊಪ್ಪ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪ$_{2}$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಕುಪ್ಪವರ್ಮದರಂಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯುಂ (ಎಇ. XIV, ೯೧-೪೬ ; 725); ಸಾವಿರ ಬಳ್ಳಿಯ ತೋಣ್ಟದ ಸಾಮ್ಯಮುಮುಗಿನ ಕಾಡಮ್ಮನುಂ ಎಱಗ ನಾಗನುಂ ಕುಪ್ಪನುಂ ಮಾದನುಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಇ. XXVI, ೪-೧೬ ; 906); ಕುಪ್ಪನ ನಂಬಿ ಕೊಳಕೇ ಬಿತ್ತಿದೆ. ಕುಪ್ಪ ಓಡಿಹೋದ; ಕೊಳಕೆ ಹೊತ್ತಿ ಹೋಯ್ತು (ಗಾದೆ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪನ್]

ಕುಪ್ಪ$_{3}$ (ನಾ). (?): ತವಾಳದ ಪರಿವೆತ್ತ ಜೋಳಪರಿತಳ್ತದಿವರ್ಮತ್ತೆಯ ಕುಪ್ಪಮೊಪ್ಪಿತೋಱಿದುವು ಮನೋಜರಾಜ ಶಿಬಿರಂಗಳಿವೆಂಬಿನೆಗಂ ವನಾಳಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೬೨). [?]

ಕುಪ್ಪಂಮಣಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅಣ್ಣನ ದಣ್ಣ ಕೆಳಗೆಯ್ದ ಕುಪ್ಪಂವಣಲಿಯುಳ್ ಆಯ್ದುಳ ಬೆದೆವಣ್ಣು (ಮೈಆರ್. ೯೪೬, ೧೫-೨೧ ; 897). [ಕುಪ್ಪ$_{3}$ + ವಣಲಿ ?]

ಕುಪ್ಪಕುಱಿ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಪಗರಣವಣ್ಣು ಮೆಚ್ಚು ಪನಿಘೃಷ್ಟಿಯೆ ಬೂದಿಯಿ(ಂ) ಬೊಟ್ಟು ಗಣ್ಣವಾತುಗಿಬಗಿ ಕೀರ್ತಿ ಕುಪ್ಪಕುಱಿ ಮುತ್ತರ ಮೂದಲೆ ಪೆಂಪು ವಿಕ್ರಮಂ ಭಗವತಿಯೇಱು ಶೌಚಗುಣಮತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೆನಿಪೇಳ ಪುಣ್ಣರಂ ತೆಗಳ್ವುದುದಾರ ಚಾರುಚರಿತ್ರಪ್ರಭೆಯಿಂ ಪಡೆವಳ ತೈಲನ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೩೩; 1008); ಜಿನಭಕ್ತಂ ಹರಿಕಾಂತನಂತೆ ಮುಚ್ಚುಂ ನೋಡದೆ ಕುಪ್ಪಕುಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಯಾಡುವ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ತನ್ನಂ ಪೊಗೞ್ದುಕೊಳ್ಳದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೭೭). [?]

ಕುಪ್ಪಗಡೆ 'ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡಿ 'ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆ, ಕುಪ್ಪಗಡೆ, ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡಿ, ಕುಪ್ಪಗೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಮಂಣ್ಣಳಿಕಂ ಕುಂದಮಂಗೆ ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆಯ ಬಯಲಂ ಕಳಂಬಂದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೭ ; 1033). **ಕುಪ್ಪಗಡೆ:** ಸಿಟ್ಟಿಗೆ ಸಲೆ ನೆಗೞ್ದ ಕುಪ್ಪಗಡೆಯಂ ಬರ್ಮ್ಮಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪-೧೨ ; 1034). **ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡಿ:** ಪಯಿನಾಸರದ ವಿಶ್ವಪ್ಪ ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡಿಯ ಬೀಡು ಕಣಿಯ ನಾಗಂಣ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೨-೬೫ ; 1368). **ಕುಪ್ಪಗೆಡೆ:** ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಭು ಬಮ್ಮಗಾವುಂಡನುಂ ಬಿಲಗಾವುಂಡನುಂ . . . ಪಾಂಡಿಯೂರ್ಗಂ ಕುಪ್ಪಗೆಡೆಗಂ . . . ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರ್ದ್ದು (ಕಇ. IV, ೧೧-೬೦ ; 1121). [ಕುಪ್ಪ$_{1}$ + ಗಡ್ಡೆ]

ಕುಪ್ಪಗೆಡೆ 'ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಟೆ (ನಾ). ಹಾರಾಟ; ನೆಗೆತ; ಎಗರುವಿಕೆ: ಕುದುರೆಯ ಕುಪ್ಪಟೆ ಘನವಾಯಿತು ಆನೆಯ ಹರಿದಾಟ ನಿಲಬಾರದು (ವಚಸಂ. ೪೧೨-೭೯). [ಕುಪ್ಪು$_{2}$+ ಆಟ ?]

ಕುಪ್ಪಟೆ 'ಕುಂಪಟೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಡಿ 'ಕುಂಪಟೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಡಿಗೆ (ನಾ). ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ: "ಅಂಗಾರಧಾನಿಕೆ - ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ, ಕುಪ್ಪಡಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧). [ಕುಪ್ಪಡಿ (< ಕುಂಪಟೆ) + -ಗೆ]

ಕುಪ್ಪಣ 'ಕುಪ್ಪಣ್ಣ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಣ್ಣ, ಕುಪ್ಪಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಪ್ಪಣ್ಣನ ದೇಗುಲದ ಮಹಾದೇವರ್ಗೆ (ಎಇ. VII, ೨೧೩-೧೨; 874). **ಕುಪ್ಪಣ:** ಕುಪ್ಪಣಕಾದಿ ಸತ್ತುಸಗ್ಗಿಯಾದ (ಎಕ.X, ಬೌರಿಂಗ.೪೭-೫; ಸು.970). [ಕುಪ್ಪ$_{2}$ + ಅಣ್ಣ$_{1}$]

ಕುಪ್ಪಯ್ಯ, ಕುಪ್ಪೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಪ್ಪಯ್ಯನುಂ ಚನ್ದನುಂ ಬಿಕ್ಕಿಯುಂ ತಮುತ್ತಮೂವರುಂ ಕಲ್ಲನಿಱಿಸಿದರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೪-೭ ; 973). **ಕುಪ್ಪೆಯ:** ಪುರಿಗೆಱೆನಾಡ ಕುಪ್ಪೆಯನಾಳೆ (ಕಇ. I, ೧೩-೫ ; 865). [ಕುಪ್ಪ$_{2}$ + ಅಯ್ಯ$_{1}$]

ಕುಪ್ಪರಿಸು, ಕೊಪ್ಪರಿಸು$_{3}$, ಖೊಪ್ಪರಿಸು$_{2}$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಎರಡು ಪಾದಗಳನ್ನೂ ಜೋಡಿಸಿಟ್ಟು) ನೆಗೆ; ಜಿಗಿ; ಕುಣಿ; ಥಟ್ಟನೆ ಮೇಲಕ್ಕೇಳು; ಪುಟನೆಗೆ: ಅರುಣಜಲಧಿಯ ನೊರೆಯೆನೆ ಕರುಳು ಕುಪ್ಪರಿಸಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ಒರಿಇ. ಪರಿ. ೧೫೧); ದುಃಖ ಶರಧಿಗಸಂಖ್ಯಾತ ಯೋಜನದಿಂದವುಕ್ಕಿನ ಶಸ್ತ್ರದ ಮೇಲೆ ಗುಕ್ಕುಗುಕ್ಕೆಂಬ ಶಬ್ದದಿ ಮರಮರಳಿಯು ಕುಪ್ಪರಿಸಲು ರಕ್ತಮಯವು (ಪೂಜ್ಯಚ. ೨-೩೦); ಮದಕರಿಗಳಂತೆ ತೋರಿಸುತ ಹೊಳೆಯುತ್ತ ಕುಪ್ಪರಿಸಿ ಕುಣಿದು (ಕರಿಕ. ೬೪-೨). ೨. ಆವರಿಸು; ಕವಿ; ಮುತ್ತು: ಬಾರಿಸಿತು ಬಲು ತಿಮಿರ ಘೋರಾಕಾರದಲಿ ಶತಕೋಟಿ ರಾಹು ಶರೀರದುರು ಕಾಳಿಕೆಯ ವೊಲು ಕುಪ್ಪರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಸಿತುರ್ವರೆಯ (ತೊರರಾ. ೬-೩೫-೩೭). ೩. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಎಸೆ; ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕುಕ್ಕು; ಕುಕ್ಕರಿಸು: (ಕ). ೪. ಕುಸಿ; ಜರಿದು ಬೀಳು: ಲಾಸ್ಯದ ಕರತಳದ ಕಂತುಕವೊಯೆನಲುಪ್ಪರಿಸಿ ಕುಪ್ಪರಿಸುತ್ತಲಿರ್ದುದು ಗಿರಿ ಸಮುದ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೫-೧೮); ಈ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಆಪತ್ತಿನಿಂದ ನನ್ನ ಕಾರ್ಯ ಮಂದಿರವೇ ಕುಪ್ಪರಿಸಿ ಬಿದ್ದಂತಾಗಿದೆ (ಮಣಿಮ. ೩೩೯); ನನ್ನ ಧೈರ್ಯದ ಕಳಸವು ಕುಪ್ಪರಿಸುವುದೆಂದು ಹೀಗೆ ಕೇಳುವೆಯಾ ? (ಮುತ್ತೈದೆ. ೧೪೯); ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿ, ಗಿಮಿಗಿಮಿ ಗಾಣವಾಡಿಸಿತು ಗಾಳಿ ನೆನೆನೆನೆದು ನೆಲವೆ ಕುಪ್ಪರಿಸಿತ್ತು (ನೆಲಮು. ೧೪). **ಕೊಪ್ಪರಿಸು$_{3}$:** ೧. ನಿಲುವ ತಾಗುವ ಜಿಗಿದು ಕೊಪ್ಪರಿಸಿ ಭೀಮನಂ ತಲೆಬಿರಿಯೆ ಪೊಯ್ದು ಕೆಡೆ ಚಿಮ್ಮಿದಂ (ತುರಂಗ. ೭೫-೪೬). ೪. ಖೋಡಿ ಕೊಪ್ಪರಿಸಿದುದು ಧೈರ್ಯವನೀಡಿಱಿದುದಪದೆಸೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೩೭); ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು ಹಿಡಿಯಲು ಹೋಗಿ ದೊಪ್ಪನೆ ಕೊಪ್ಪರಿಸಿ ಬಿದ್ದರು (ಮುಂಗಾಪು. ೭೦). **ಖೊಪ್ಪರಿಸು$_{3}$:** ೧. ಕಂಡವರಾರು ಸೇನಾನಿವಹದ ಪಾಡೆ ಕರ್ಣನ ಖಾತಿ ಖೊಪ್ಪರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೪೧); ತೇಜಿಯ ಚಳಚಮತ್ಕೃತ ಖುರದ ಹೊಯ್ಲುಗಳೊಳಗೆ ಕಿಡಿ ಖೊಪ್ಪರಿಸಿದವು (ತೊರರಾ. ೬-೫೧-೩); ದುರುಳ ಶುಂಭಾನುಜಕಬಂಧವು . . . ಗಿರಿಯವೊಲು ಖೊಪ್ಪರಿಸಿ ಕೆಡೆದುದು (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೩-೬೨). [ಕುಪ್ಪರು + -ಇಸು$_{3}$]

ಕುಪ್ಪರು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಹಾರು. 'ಕುಪ್ಪರಿಸು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪುಱು]

ಕುಪ್ಪರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸರಕು; ಅದರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ(?): ನಾಲ್ಕುನಾಡ ಸುಂಕಮಂ ಪೂರ್ವ್ವ ಮರ್ಯ್ಯಾದೆಯಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಸನಮೆಂತಂದೊಡೆ ಆಡಕೆಲಕ್ಕಕ್ಕೆ ವೀಸ ೧೦ ಉಂಬಳಂ ಕೊಡಿಗೆ ಪಣ ೨ ವಿ ೫ ಕುಪ್ಪರೆಗೆ ಪಣ ೧ ವಿ ೫ (ಕಇಅ. ೧೧೫-೧೯-೨೮; ?). [?]

ಕುಪ್ಪಲು (ನಾ). ಗೊಬ್ಬರ. 'ಕುಪ್ಪಲು ಮಣ್ಣು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪಲ್ = (ಗೊಬ್ಬರದ) ರಾಶಿ, ಕುಪ್ಪೆ]

ಕುಪ್ಪಲುಮಣ್ಣು (ನಾ). ಗೊಬ್ಬರದ ಮಣ್ಣು: ನಿಸ್ಸಾರವಾದ ಮಣ್ಣು ಅಸನದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಕುಪ್ಪಲು ಮಣ್ಣಾಗಿ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೧೯೧). [ಕುಪ್ಪಲು + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಕುಪ್ಪಶಿ (ನಾ). (?): ಪೂರ್ವ್ವ ಮರ್ಯಾದೆಯ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಸನಮೆಂತೆಂದೊಡೆ . . . ಕುಪ್ಪಶಿಗೆ ಪಣ ೧ ವಿ ೫ ಕಪ್ಪುರ ಬಿಸಿಗೆಗೆ ಪಣ ೨ ವಿ ೫ ಪಟ್ಟೆ ಸೂತ್ರ ಬಿಸಿಗೆ ವಿ ೬ (ಕಇಅ. ೧೧೬-೨೦-೩೨ ; ?). [?]

ಕುಪ್ಪಸ, ಕುಪುಸ, ಕುಪ್ಪುಸ, ಕುಬಸ, ಕುಬುಸ (ನಾ). ೧. ರವಕೆ; ಕಂಚುಕ : "ಕಂಚುಕಃ, ವಾರವಾಣಃ, ಕೂರ್ಪಾಸಃ, ನಿಚೋಳಕಃ - ಈ ೪ ಕುಪ್ಪಸಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೩೯೮); "ಕಂಚುಕಂ ಚೋಳಕಂ ಕುಪ್ಪುಸ ಬಾಚಿಯುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೯) ; ಚಿನ್ನದ ಸವಂಗಮುಪೂರ್ವದ ಮೊಟ್ಟೆಯಂ ಪವಣ್ಬಡೆದ ಸುವರ್ಣಪಾರಿವದ ಕುಪ್ಪಸಮೊಪ್ಪೆ ಬೆಡಂಗ ನಾಳ್ದು ... ವಿಳಾಸದ ಸೂಳೆಯರೊಪ್ಪಿ ತೋಱಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦೩) ; ಒಱೆವೆರಸಿದೇಱುಂ ಕುಪ್ಪಸವೆರಸಿದ ಮಿಾಹಮುಂ ... ಎಂತುಂ ಲೇಸಲ್ಲದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೩೪) ; ಸೀರೆ ಕುಪ್ಪಸ ಬೇಡ ಹಾರ ಓಲೆಯು ಬೇಡ (ಕಎಪು. ೩೩-೫) ; ನೀಲಿಯ ಕುಪ್ಪಸ ತೊಟ್ಟ ದೇವಿಯೂ ಅನುಚರರೂ ಬರುವರು (ಆರ್ಯಕ. ೨). ೨. ಕವಚ ; ಕಂಚುಕ : ತೊಟ್ಟ ಪೊಚ್ಚಪೊಸ ಕುಪ್ಪಸಮೊಪ್ಪಮನಾನೆ ... ವೇತ್ರಧರಂ ಜನತಾ ಮನೋಹರಂ (ವಶಕು. ೭-೧೧೧) ; ಬಡಿಕೋಲುಗಳನೆಕ್ಕಡವನುರು ಪಾರಿಯದ ಕುಪ್ಪಸವ ಮೇಳವಿಸಿ ಹೊಜವಂಟನವನೀಪಾಲ ಬೇಂಟೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೮) ; ಮೊದಲಿರ್ದ ಮುದ್ರೆಯಂ ಸಂಘಟಿಸಿ ಕುಪ್ಪಸದ ಸೆಜಗಿನೊಳ್ಕಟ್ಟ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨೯). **ಕುಪುಸ** : ೧. ಹರಡೇ ಕಂಕಣ ಕಮಲಾದೇವೀ ಒಂಕೀ ಬಾಪೂರೀನಿಟ್ಟೆನೊಳಗೇ ಕುಪುಸಾವೂ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೫೩). **ಕುಪ್ಪುಸ** : ೧. ಕುಪ್ಪುಸದೊಳರುವೆಯ ಚೆಂಡ ನೊತ್ತಿ ಬಿಗಿದುಂ (ಚಬಪು. ೧೦-೭೫). ೨. ತೊಡೆವರಂ ನೀಳ್ದಿರ್ದ ಕುಪ್ಪುಸವೆಸೆಯಲೆಯ್ತಂದು ... ಬಿನ್ನವಿಸೆ ಪಡಿ[ಯ]ರನು (ಕುಮುರಾ. ೨-೧೦೩) ; ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿಯ ಕುಪ್ಪುಸ ಕುಲ್ಲಾಯಿಕ್ಕಿ ... ಕೊಡಗರ ಪರಿವಾರ ಬಂದುದು (ಕಂಸವಿ. ೨೦-೬೪) ; ಕುಪ್ಪುಸ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಗಂಡಸರ ಮೇಲ್ಮೈಯ್ಯ ಕವಚವಾಗಿದ್ದು ಈಚೆಗೆ ಹೆಂಗಸರು ತೊಡುವ ವಸನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ (ನಮ್ಮಸು. ೧೯೪). **ಕುಬಸ** : ೧. ಅಕ್ಕ ತಂಗಿರ ಬಣ್ಣ ಅವರೆ ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣ ಕುಬಸದ ಬಣ್ಣ ಕುತನೀಯ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೧೨). **ಕುಬುಸ** : ೧. ಪೊಡವಿಯೊಳು ಪರಹಿತದ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯನುಟ್ಟು ಕೊಡುವ ದಾನಗಳೆಂಬೊ ಕುಬುಸ ತೊಟ್ಟು (ಪುರಂದ. ೧-೩೪-೩) ; ರೇಶಿಮೆ ಜರತಾರಿಯ ಸೀರೆ ಕುಬುಸಗಳು (ಆಶ್ರಮ. ೧೦೯). ೩. ಹಾವಿನ ಪೊರೆ : "ನಿರ್ಮುಕ್ತಃ, ಮುಕ್ತ ಕಂಚುಕಃ - ೨ ಪೊರೆ ಬಿಟ್ಟ ಹಾವಿನ ಹೆಸರು ... ಕುಬುಸವಂ ತೊರೆದ ಹೊಸ ಹಾವು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೫).

ಕುಪ್ಪುಸಮಾಡು, ಕುಬಸಮಾಡು, ಕುಬುಸಮಾಡು= ಮೊದಲಸಲ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದವಳಿಗೆ ಐದು ಅಥವಾ ಆರನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಔತಣವಿಕ್ಕಿ, ಹೂಮುಡಿಸಿ, ಹೊಸಕುಪ್ಪಸವನ್ನು ತೊಡಿಸುವ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಮಾಡು, —ಉತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸು : ಅಂದು ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಕುಪ್ಪಸಮಾಡಿ ಆರತಿಮಾಡಿದಳು (ವೈನಿ. ೧೮೯) ; ಇಂದಿರಕ್ಕನಿಗೆ 'ಕುಬಸ' ಮಾಡುವ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕರಿಂದ ಬಂದ ಆಮಂತ್ರಣ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ (ಮನೆಬೆ. ೪೫). [← ಪ್ರಾ. ಕುಪ್ಪಾಸ (< ಸಂ. ಕೂರ್ಪಾಸ)]

ಕುಪ್ಪಸಕಾಕಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ; ಕುಕ್ಕೆ ಬಳ್ಳಿ : (ಸ). [ಕುಪ್ಪಸ ? + ಕಾಕಿ$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕುಪ್ಪಸಗಣಕೆ 'ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ, ಕುಪ್ಪಸಗಣಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಕರುಭೀಃ - ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೦). **ಕುಪ್ಪಸಗಣಕೆ** : "ಟೊಜ್ಬಾಲ - ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೬೪). [ಕುಪ್ಪಸ ? + ಗಣಿಕೆ$_2$]

ಕುಪ್ಪಸಿಗ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಸವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡವನು ; ಕಂಚುಕಧಾರಿ : "ಬಳಸಿಗಂ - ಕುಪ್ಪಸಿಗಂ" (ಶಮದ. ನ. ೩೬ ಅಡಿಟ). 'ಬಳಸಿಗ' ಪರಾ. [ಕುಪ್ಪಸ + -ಇಗ ?]

ಕುಪ್ಪಸೋಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕುಪ್ಪಸೋಗೆಯ ಕೊಱಂಗಣಿ ಕೂಲೇಯೋದೆಯವಾ × ಗೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. III, ನಂಜಸ. ೬೮-೪ ; 870). [ಕುಪ್ಪ$_1$ + ಸೋಗೆ$_3$]

ಕುಪ್ಪಳೆ (ನಾ). ಬೊಕ್ಕೆ ; ಬೊಬ್ಬೆ ; ಗುಳ್ಳೆ. 'ಕುಪ್ಪಳಿಸು$_3$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಪ್ಪಳ]

ಕುಪ್ಪಳಿ (ನಾ). ರಾಶಿ ; ಗುಂಪು ; ಗುಡ್ಡೆ ; ಸಮೂಹ : ಎರಡುಂ ಕಿರಾತಬಳಮಾಗಳ್ ಕಾದಿದುದಸ್ರವಾರಿ ಧಾರಾವಳಿ ಕಂಠದೊಳ್ ಪರಿಯೆ ಮುಂಡದ ಕುಪ್ಪಳಿ ಶೈಲಮುಪ್ಪಿನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೯೪) ; ಬಲ್ಗರುಳ ಬಣಂಬೆ ಕಾಳಿಜದ ಕುಪ್ಪಳಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬-೧೨) ; ಕರುಳ ಕುಪ್ಪಳಿ ಕಾಳಿಜದ ಪೆಮ್ಮರಡಿ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಿನ ಮಡು (ತೊರರಾ. ೬-೪೫-೬೧). 'ಕುಪ್ಪೆ$_1$' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪಲ್]

ಕುಪ್ಪಳಿಕೆ (ನಾ). ಹಾರುವಿಕೆ ; ನೆಗೆಯುವಿಕೆ ; ಜಿಗಿಯುವಿಕೆ : "ರಂಘುಃ, ರಂಘಣಂ, ರಂಘುಣೀಯಂ, ರಂಘ್ಯಂ - ಈ ೫ ಕುಪ್ಪಳಿಕೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೯೧) ; ಆ ಕುಪ್ಪಳಿಕೆಗೆ ಗಿಡ ಗೆಂಡೆಗಳ ಕಾವು ಮುರಿದು ಚಟ ಚಟ ಶಬ್ದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೯೬). [? + -ಇಕೆ]

ಕುಪ್ಪಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಶಿಯಾಗು ; ಗುಂಪಾಗು ; ಒಟ್ಟಾಗು : ಕರುಳೊಕ್ಕೊಕ್ಕುವರ್ಯೊಳೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸೆ ನೆಣದಳಿಱ್ ಸೂಸೆ (ಜಗವಿ. ೭-೫೭) ; ಉಡಿದು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದವು ರಥ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೧೦) ; ಕಪ್ಪಿನ ದೇಹಗಳ್ಸೀಡು ಮುನ್ನೂಱಾನೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದುವು ಭೂಮಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೭೭) ; ನೆತ್ತರ ಪೆರ್ವೂನಲಿಂ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಗುಪ್ಪೆಗೊಂಡ ದೊಂಡೆಗರುಳ್ಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೦ ವ). ೨. ರಾಶಿಹಾಕು ; ಗುಡ್ಡೆ ಹಾಕು ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು : "ಕುಪ್ಪಳಿಸು - ರಾಶೌ (ಗುಡ್ಡೆಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ) ; ಸಿಡಿಲ ಕಿಡಿಗಳಂತಪ್ಪ ಕೆಂಡಂಗಳಂ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಗುಗ್ಗುಳಮಂ ಮೇಲೆ ಸುರಿಯೆ (ಓಹಿರ. ೧೫೩-೧೯). [ಕುಪ್ಪಳಿ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಪ್ಪಳಿಸು$_2$, ಕುಪ್ಪುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾರು ; ನೆಗೆದು ದಾಟು ; ಜಗಿ : "ಕುಪ್ಪಳಿಸಿತೆನಲ್ಕೆ ನೆಗೆದು ದಾಂಟಿದುದಕ್ಕುಂ" (ಭಾರನಿ. ೯) ; "ಕುಪ್ಪಳಿಪುದೆನೆ ಹಾರುವುದು" (ಕಶರ. ೨೫) ; ಕುರುಳ್ಚಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಮುಂತುಂ ಪಿಂತುಮಂ ನೋಡಿ ಭೋಂಕನೆ ಸಿಂಹಧ್ವನಿಯಿಂದೆ ಗರ್ಜಿಪ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೪-೧೯ ; 1124) ; ತೆಮಳ್ದು ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂದುಗೆಯ ತೊಡರ ಬಲ್ಲಿಗೆ ಬಲ್ಲುಲಿಗಂ ಸುಟ್ಟುರೆ ಮುಸಗಿ ಸುಱಿದು ನೆಗೆದು ಕವ್ವರಿಸಿ ಕವಿವ ಸೊರ್ಕಿನ ಸೊವಡಿಂಗಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ ವ) ; ಕಳಚಿ ಹಾಸವನಬ್ಬರಿಸಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನುಬ್ಬರಿಸಲವ್ವಳಿಸಿ] ಕಂಠೀರವನ ಮೋಱಿಗೆ ನಿಲುಕಿದವು ... ಕುನ್ನಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೨೭) ; ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿನಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಮರಿ ಕೆನೆದು ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೯೬). ೨. ಆವರಿಸು ; ಕವಿ ; ಮುತ್ತು : ಚಂದ್ರಕಾಂತದೊಡ್ಡುಂಗಲ್ಗಳ ಕಾಂತಿಯೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದಂತವಿರಳಮಾಗಿ ಪೂತ ಚೂತಲತೆಯ ಬಾಳ್ಗೊಂಪದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೩೪ ವ) ; ಆಗಸಕೆ ಶಾರದ ನೀರದಮುಷ್ಟದಿಗ್ವಧೂಕುಳ ಕುಚಮಂಡಲಕ್ಕಮರ್ದ ನೂತ್ನದುಕೂಲದ ಮೇಲುದಾಗಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದುದಗ್ರ ಮಂಜು ... ಮಾಘಮಾಸದೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೩೫) ; ಯಾರೋ ಬಂದ್ರು ಎಂದು ಸುದ್ದಿ ವಠಾರ ತುಂಬ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿತು (ರಂಗವ. ೨೩೯). ೩. ಕುಸಿ ; ಕುಸಿದು ಬೀಳು ; ಜರಿದುಬೀಳು : ಹಲಗೆ ಗದೆಯನು ಮೇಲೆವಾಯ್ದುಪ್ಪಳಿಸಿದರೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿತರಿಬಲ ಘಾಯ ಘಾಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೨೭) ; ದಿಗ್ಗಜಂ ಡೆಂಡಣಿಸೆ ಕೂರ್ಮ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದಂ ದಳ ನಡೆಯಲು (ತುರಂಗ. ೪೨-೨೭) ; ನಿಲ್ಲಲೂ ಸಹ ಶಕ್ತಿ ಸಾಲದೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದಳು (ನವನೀ. ೭).

೪. ಜಾರಿಬೀಳು ; ಸೂಸು : ನರಹಜ಼ಿದರೆ ಕರುಳು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದರೆ ನಾ ಧೃತಿಗೆಡೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೯೧) ; ಮಣಿಹಾರಂ ಘಳಿಲೆನೆ ತಾಗಿ ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮದೊಳ್ ಕುಪ್ಪಳಿಸೆ (ಲೀಲಾವ. ೪-೭೪) ; ಶತಖಂಡಮಾಗೆ ನಿಜಶರಹತಿಯಿಂ ಜಾಂಬವ ಶರಂಗಳಂ ಕಡಿದನನಾದೃತನದಱ ಪಿಳ್ಕು ಮುಲಗುಂ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ಕೊಱ಼ವೋಗಿ ಕೂಡೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಿನಂ(ಮಹಾನೇ. ೭-೬೮) ; ಒಡ್ಡೊಡ್ಡೊಡ್ಡೆನುತೊಡ್ಡಿ ಮೇಳದವಳ್ ಕುಂಕುಮವಾರಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸೆ ಪೊಯ್ದಳ್ (ಶಮದ. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಡವಡವ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ಪಂದಿಸು ; ಮಿಡುಕು ; ತುಡಿ : ಖಳನಸು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದುದು ಕಳವಳದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೪-೨೬) ; ತಪ್ಪುವ್ರದೊ ತಾಗುವುದೊ ಎಂದೆದೆ ಕುಪ್ಪಳಿಪ ದೇವಕಿಯ ಚರಣಕೆ ದೊಪ್ಪನೆಱಗೆಂ ದೊ ಯಿ ದು ಸಂತಸವೆಱಗಿಸಿದನೊಲಿದು (ಸಾ ಳ್ವ ಭಾ . ೧೨-೭೬). ೬. ಕೆಡವು ; ಬೀಳಿಸು : ಕಡುಪಿಂದಾ ಕಾಕನಂ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದೆಡೆಯಿಂದಾ ಪೂತನೀರಕ್ತಮಂ ಪೀರ್ದೆಡೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೨೩). ಕುಪ್ಪುಳಿಸು : ೧. ಕೆಳರ್ದ್ದ ಕಿ ಶೋ ೀ ರ ಕೇಸರಿಗೆ ಕೋಳ್ಮಸಗಿರ್ದ್ದ ವಿಶೋರಗಂಗೆ ಕುಪ್ಪುಳಿಸಿ ಕುಸುಂಗಿ ಪಾಯ್ವ × × ಗರ್ಜ್ಜಿಸುತಿಪ್ಪ ಜವಂಗೋಪ್ಪ್ರಡಗ್ಗ ಳವೆನೆ ಕೊಂದು ಕೂಗುವನರಾತಿಬಳಂ ತಲೆದೋಱ಼ ಬವಿಸ್ರಗಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬-೩೨ ; 1118). 'ಕುಪ್ಪರಿಸು' ಪರಾ.

[? + –ಇಸು$_3$]

ಕುಪ್ಪಳಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಸಿಯಾದ ದ್ರವದಿಂದ (ಚರ್ಮ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಸುಡು; ಬೊಬ್ಬೆಯೆಬ್ಬಿಸು. ೨. ಬೊಬ್ಬೆಯೇಳು; ಗುಳ್ಳೆಯೇಳು: (ಕ). ೩. ಅತಿಯಾಗಿ ಮಾಗು ; ಕಳಿತು ಹೋಗು : ಬಿಸಿಲಿನ ಜಳಕ್ಕೆ ಬಾಳೇಹಣ್ಣು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕುಪ್ಪಳ + –ಇಸು$_3$]

ಕುಪ್ಪಳೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಗಂ ಬಿದಿಯಮ್ಮಂ ಕುಪ್ಪಳೂರ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಗೋಸಹಸ್ರಕೆ ಪೊನ್ನ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೮-೧ ; 950). [ಕುಪ್ಪಳ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕುಪ್ಪಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಳಿಮಾಣಿಯ ಶ್ರೀ ಗಾವುಣ್ಡರುಂ ಕುಪ್ಪಾಲ್ಗಾದವರುಂ(ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦-೨೦;800).

[< ಕೊಪ್ಪಲ್ ?]

ಕುಪ್ಪಿ$_1$ ಕುಪ್ಪೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಾಣ ಮೊದಲಾದುವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಚರ್ಮದ ಕೋಶ ; ಬತ್ತಳಿಕೆ: ಹೊಸ ಹೊದೆಗಟ್ಟುವಂಬುಗಳ ಕುಪ್ಪಿಯನಾವರಿಪಾರ್ದ್ರಜಾಳಮಂ ಪಸರಿಪ . . . ಪುಳಿಂದ ಸಂಕುಳದ ಪೆರ್ಕಣದಿಂದೆಸೆದತ್ತು ಪಕ್ಕಣಂ (ಚಂ ದ್ರ ಪು . ೫-೫೪). ೨. ಗಾಜು, ಪಿಂಗಾಣಿ, ಲೋಹ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾತ್ರೆ; ಜಾಡಿ ; ಹೂಜಿ ; ಸೀಸೆ : "ಕುಪ್ಪಿ (ಕುಪ್ಪಿಗೆ) – ಕೂಪೀ – ಬಾಟ್ಲ" (ತ ದ್ಭ ಕೋ. ೮) ; ರೂಪ್ಯದ ಕು ಪ್ಪಿ ಗ ಳೊ ಳಂ, ಪ ಳಿ ಕಿ ನ ಪುಡಿಕೆಗಳೊಳಂ . . . ತೀವಿದೆನಿತಾನುಂ ತೆಱದ ಬಂಧುರ ಸುಗಂಧವಸ್ತು ಸಂದೋಹಮಂ ಪಿಡಿದು (ಜಗವಿ. ೬-೧೮ ವ) ; ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ಗಾಜಿನ ಕುಪ್ಪಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು (ವಿವೈವಿ. ೪೫) ; ಒಂದು ಕುಪ್ಪಿ ಸಾರಾಯಿ ತರಿಸಲು ಮನೆಯೊಡೆಯನು ಮರೆತಿರಲಿಲ್ಲ (ಧೂಮಮ. ೪೨). ಕುಪ್ಪೆ$_3$. 'ಕಳ್ಳಗುಪ್ಪೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೂಪೀ]

ಕುಪ್ಪಿ$_2$ 'ಕುಪ್ಪೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಿ$_3$, ಕುಪ್ಪೆ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಬಿಳಿಕೊಮ್ಮೆ, ಬಿಳಿ ಉಪ್ಪಿ ಎಲೆ, ಆಡುಸೋಗೆ, ಹಾಲುಕೊರಟಿಗೆ, ಕುಪ್ಪಿಎಲೆ . . . ಇವುಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರಸ ಸೇ ೧ ರಂತೆ (ಸಕವೈ. ೪೪೫ ಪರಿ). ಕುಪ್ಪೆ$_4$. 'ಕುಪ್ಪೆ ಸೊಪ್ಪು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪೆ]

ಕುಪ್ಪಿಕಟ್ಟುಮಾತ್ರೆ (ನಾ). = ಕುಪ್ಪಿಮಾತ್ರೆ : (ಕ).

[ಕುಪ್ಪಿ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$ + ಮಾತ್ರೆ]

ಕುಪ್ಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ ; ಹಾರು ; ಲಂಘಿಸು ; ನಲಿದು ಮುದುಪಿಕ್ಕಿ ಗುಮ್ಮಡಿಗೆಲವಂ ಪೆರ್ಗರಡಿಯಂತೆ ಕುಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ಕರಂ ಕೆಲೆವಂ ಕಣ್ಣಪ್ಪಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೭-೧೩೭). [ಕುಪ್ಪು$_3$ + ಇಕ್ಕು]

ಕುಪ್ಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ : ತುಪ್ಪಕೀರೆ, ಕುಪ್ಪಿಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೨-೨೨). [ಕುಪ್ಪಿ$_3$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ಕುಪ್ಪಿ$_1$: ಕಾಜಿನ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯಲಿಪ್ಪ ನೀರೆಣ್ಣೆಯಂತೆ (ಮೋ ೀ ೪ ಮಾ. ೧೬೧-೬೦೧) ; ರಸಾಯನದ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯಂತೆ ತೋರ್ಪ ತನಿವಣ್ಣಂ ತಿಱಿಯಲ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೮೦) ; ಚತುರ್ವ್ವಲ ತುಮು ಲೋಚ್ಚಾವಚನಾದದಿನಾದಂ ತೀವಿದ ಕುಪ್ಪಿಗೆವೊಲಾದುದಬ್ಜಭವಾಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೯) ; ಪನಿನೀರ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯಾಂತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೪೯). ೨. ಕೊಳವೆ : ಕದಳೀಗರ್ಭದೆ ವಿರಚಿಸಿ ಮದನಂ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯನಲ್ಲಿ ಕುಳಿರ್ವ ಮರ್ದಂ ತೀವಿದನಡಕಲಿಟ್ಟನವನೆನಿಸಿದುವೆಸೆವ ಸಿತೇಕ್ಷುದಂಡ ಮಂಡಲಿ ಬನದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೪೩). ೩. ಬಾಣದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸುವ ಚೂಪಾದ ಮೊನೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಹೊದಿಕೆ, —ಮೊನೆಯಾದ ಅಲಗು: ಬಿಸಿಬಿಸಿಯ ಬೋಳೆಗಳ ತಳಪದ ರಸುಮೆಗಳ ಕವಲಂಬುಗಳ ಡಾಳಿಸುವ ಕಣಲಿಗೆಯಲಗುಗಳ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯ ಕೋಲುಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೪೪-೯). ೪. ಮುತ್ತು, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಿಗೆ ಅಳವಡಿಸುವ ಅರ್ಧಗೋಲಾಕಾರದ ಚಿನ್ನದ ಮುಚ್ಚಳ, —ಹೊದಿಕೆ, —ಸಂಪುಟ : ಸೋಕ್ಕಾನೆದಲೆಯ ಮಣಿಯಂ ತಂದು ಕುಪ್ಪಿಗೆಯನಿಕ್ಕಿ ವೆಜ್ಜಂ ಮಾಡಿ ನರದ ನೇಣಿಂದೆ ಹಸಮಾಡಿದ ಎಕ್ಕಾವಳಿಗಳಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೩೪) ; ಕೊರಳಿಗೆ ಮೂವತ್ತೆರಡು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳ ಕುಪ್ಪಿಗೆ ಹಾಕಿಸಿ, ಜೊತೆಗೆ ಗೌರಿಶಂಕರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಹಾರ . . . ಅರ್ಪಿಸಿದರು (ಶರಚ. ೮೧೪). ೫. ಹೆಂಗಸರು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ, ಅರ್ಧಗೋಳಾಕಾರದ ಚಿ ನ್ನ ದ ಒ ಡ ವೆ, —ಕರ್ಣಾಭರಣ : ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆಗಳೆಂದರೆ ಕುಪ್ಪಿಗೆ, ಬುಗುಡಿಕಾಯಿ, ಜಡೆಹೂವು (ನನ್ನೂರು. ೭೨). ೬. ದೇಹದ ಒಂದು ಅವಯವ ; ಮೊಣಕಾಲಿನ ಮೇಲಿನಚಿಪ್ಪು ; ಮಂಡಿಚಿಪ್ಪು (?) : ಸಂಚಿತವಾಗಿ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯುಂ ಕೂರ್ಚೆಯುಮೂರ್ಧ್ವಜಾನುಮಂಜರಿಯೊಳು (ಅ ಶ್ವ ವೈ . ೧-೨೮). ೭. ಪಾತ್ರೆಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮುಚ್ಚಳ, —ಬಿರಡೆ : ಮಿಸುನಿಕರುಶ[ಕ]ಲಶಂಗಳೊಳು ಸರಸರಸದುಂಬಿ ಸಸಿನೆ ನೀಲದ ಕುಪ್ಪೆಯಂ ಮುಚ್ಚಿ (ನವಮೋ. ೨೪-೨೪).

[< ಸಂ. ಕೂಪಿಕಾ]

ಕುಪ್ಪಿಗೆ ಮಾತ್ರೆ (ನಾ). = ಕುಪ್ಪಿಮಾತ್ರೆ : (ಕ).

[ಕುಪ್ಪಿಗೆ + ಮಾತ್ರೆ]

ಕುಪ್ಪಿಮಾತ್ರೆ (ನಾ). ಭರಣಿ, ಹೂಜಿ ಅಥವಾ ಸೀಸೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿ ಇಟ್ಟ ಔಷಧದ ಮಾತ್ರೆ, —ಗುಳಿಗೆ : (ಕ).

[ಕುಪ್ಪಿ$_3$ + ಮಾತ್ರೆ]

ಕುಪ್ಪಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಯಾಗು ; ಒಟ್ಟುಗೂಡು : ಗಂಟಲೊಳ್ ದೊಡ್ಡವೆಣನಡ್ಡಂ ಸಿಲ್ಕೆ ಮೆಲ್ಕಂ ಮಗುಳ್ಚುವುದುಂ ನೆತ್ತರುಂ ನೆಣನುಂ ಕರುಳುಂ ಕಬ್ಬಸಮುಮೆಲ್ಲುಮಡಗುಮೊಡಗಲಸಿ ಸುರಿದು ಮುಂದೆ ಕುಪ್ಪಿಸಿ ಕುಪ್ಪೆಯಾಗಿ ಮಾ ನ ಸ ರ ಂ ತೆಗಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ತೆಗಪಿ] (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೭). [ಕುಪ್ಪು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕುಪ್ಪಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : (ಕ).

[ಕುಪ್ಪು$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಕುಪ್ಪು$_1$, ಗುಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಶಿಮಾಡು; ಗುಪ್ಪೆಹಾಕು; ಗುಡ್ಡೆ ಕೂಡು; ಒಟ್ಟಾಗಿಸು: "ಕುಪ್ಪು – ಪುಂಜೀಕರಣೇ (ರಾಶಿಮಾಡು), ರೋಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). **ಗುಪ್ಪು$_1$**: ೨. "ಮರೆಯಾಗಿರು, ಮುಚ್ಚಿರು, ಮುಸುಕಿನಲ್ಲಿರು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೩೦೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪೈ; ಮಲ. ತೆಲು. ಕುಪ್ಪ]

ಕುಪ್ಪು$_2$, ಗುಪ್ಪು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾರು; ನೆಗೆ; ಕುಣಿ: ತಿಂದು ತೇಗಿ ತೇಗಿ ತೂಗಿ ಕೆಲೆಗಲೆದು ಕುಪ್ಪಿ ಕುಪ್ಪಿಯುರ್ಬಿ ಕೊರ್ಬಿ ನಲಿವಾಡುವ ಭಲ್ಲೂಕನಿಕಾಯದಿಂ (ಗರಿಕ. ೧-೧೨೪ ವ); ಕುಪ್ಪುವ ಪುಲ್ಲೆಗಳ್ಗುರುಳ ನೊಯ್ಯನೆ ಸೇರಿಸು (ಉದ್ಭಟ. ೨-೫೧). ೨. ಕದಕ್ಕದಿಸು; ಅದಿರು; ಕಂಪಿಸು: ಕುಣಿವುತ್ತಿದ್ದುವು ಮೊಲೆ ಕುಪ್ಪುತಿದ್ದುವು ತುಟಿ ಪೆಣೆವುತಿದ್ದುವು ದುಂಡುದೋಳು (ಭರಚ. ೪೧-೭೭). **ಗುಪ್ಪು$_2$**: "ಕುಪ್ಪಳಿಸು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೩೦೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪುಱು; ತುಳು. ಗುಪ್ಪು = ಚಿಲ್ಲು]

ಕುಪ್ಪು$_3$ (ನಾ). ಹಾರುವಿಕೆ; ನೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಕುಣಿತ. 'ಕುಪ್ಪಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [< ಕುಪ್ಪು$_2$]

ಕುಪ್ಪು$_4$, ಗುಪ್ಪು$_3$ (ನಾ). ೧. ಉಬ್ಬಾದ ವಸ್ತು; ಡುಬ್ಬ. ೨. ಮಣ್ಣಿನ ಮುದ್ದೆ, —ಉಂಡೆ. 'ಒಲೆಗುಪ್ಪು' ಪರಾ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಗುಂಡಗೆ ವಿಕಾರವಾಗಿ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಏಳುವ ದುರ್ಮಾಂಸದ ಗಡ್ಡೆ: "ಕುಪ್ಪು–ಪುಂಜೀಕರಣೇ (ರಾಶಿಮಾಡು), ರೋಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಪುಂಜೀಕರಣ ಲಂಘನಾಮಯಭೇದಗಳೊಳು ಕುಪ್ಪು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೧). **ಗುಪ್ಪು$_3$**: ೨. ಒಲೆಯ ಗುಪ್ಪುಗಳಂತೆ ಮೂರು ದಿಣ್ಣೆಗಳಿವೆ. (ಅಲೆಮಾ. ೪); ಆರು ಒಲೆಗಳಿಗೆ ಇಡಲೆಂದು ಹದಿನೆಂಟು ಗುಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ಪಾತ್ರೆ ಇರಿಸಲು ಚೌಕವಾಗಿ ತಯಾರುಮಾಡಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಗಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡಿದರು (ಮೂಲಾನ. ೧೯೯). [?]

ಕುಪ್ಪುಟೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೊಬಲ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗರ್ಂ ಸಾಲೆ ಅಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ ಕುಪ್ಪುಟೂರಾ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗರ್ಂ ಸಾಲೆ ಅಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೯; 890 ?); ಶ್ರೀಮತು ಕುಪ್ಪುಟೂರ ಟ್ಟಾಣಾನ್ತ ರಕ್ಕಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೨-೨; ?). [? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕುಪ್ಪುಸ 'ಕುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪುಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಗಣಿಯ ಮೇಲಿನ ಮಣ್ಣು ಗುಡ್ಡೆ; ತಿಪ್ಪೆಮಣ್ಣು: ಕುಪ್ಪುಳದ ಮೇಲೆ ನಾಯಿಕೊಡೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [< ಕುಪ್ಪೆ$_1$]

ಕುಪ್ಪುಳಿಸು 'ಕುಪ್ಪಳಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕುಪ್ಪುಳು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸದಾ ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಸಂಬಾರಕಾಗೆ; ಭರದ್ವಾಜಪಕ್ಷಿ: ಈ ದಿನ ಅನಂತ ಒಂದು ಕುಪ್ಪುಳುವನ್ನು ಹೊಡೆದ (ರೂಢಿ).

[← ತುಳು. ಕುಪುಳು, ಕುಪ್ಪು]

ಕುಪ್ಪೆ$_1$, ಕುಂಪೆ, ಕುಪ್ಪಿ$_2$, ಗುಂಪೆ, ಗುಪ್ಪೆ$_1$, ಗೊಪ್ಪೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಗುಡ್ಡೆ; ಒಟ್ಟಿಲು; ಸಮೂಹ: ಅನ್ನೆ ಬನ್ದು ತೊಲ್ಮೊಜಿಡಿವಿ ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆವಿ ಅನ್ನೆ ಬನ್ದು ಕೊನ್ದೆವಡಿವಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೫೩-೨೪; 550); ಕಸಕುಪ್ಪೆಯೊಳ್ ತಾಮರೆ ಮೂಡಿದುದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೫-೨೦); ಧಾನ್ಯದ ಕುಪ್ಪೆ ಮೇಲಿಟ್ಟ ವರಜಲಪಾತ್ರೆ ಸೊಗಸಲು (ವರ್ಧಚ. ೫-೪೭); ಚಪಲ ಸೆಟ್ಟಿಗಳು ಒಪ್ಪವಡೆದು ಕುಳಿತಿರ್ದರು ಹಣ ಹೊನ್ನ ಕುಪ್ಪೆಯ ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಮೋಹತ. ೩-೨೭). ೨. ಹೊಲಸು; ಕೊಳಕು; ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳ ಒಟ್ಟಿಲು; ತಿಪ್ಪೆ: "ಗೊಬ್ಬರದ ರಾಶಿ" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೨೧); ಖಳ ನೊಳವಿಂಗೆ ಕುಪ್ಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ತಪ್ಪೆ, ಮುಪ್ಪೆ, ಕೆನ್ನೆ] ವರಮೆಂಬವೊಲಾಂಬರಮುಂಟಿ ನಿನ್ನ ದೊಂದಳವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೦); ಪುಲುವಿಂಗೆ ಕುಪ್ಪೆವರಂ (ಅನಂಪು. ೧೩-೧೪೪). 'ಕುಪ್ಪೆತೊಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೩. ದಿಣ್ಣೆ; ತೆವರು. 'ಜಾರುಗುಪ್ಪೆ' ಪರಾ. **ಕುಂಪೆ**: ೧. ಕಾಗೆಯ ಬಳಗದಂತೆಯುಂ ಕಪ್ಪೆಯ ಕುಂಪೆಯಂತೆಯುಂ (ಚಕವಂ. ೨೩-೧೩೨). **ಕುಪ್ಪಿ$_2$**: ೧. ಬೆಟ್ಟದ ಬೂದನನಂ ಧರೆಯಕಲ್ಲ ಕುಪ್ಪಿ (ಎಇ. XV, ೯೮-೨೫; 1074). **ಗುಂಪೆ**: ಅದರಿಂದ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಉಸುಬಿನ ಗುಂಪೆ ಉಂಟಾಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೮); ಕಲ್ಲುಗುಂಪೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಓಣಿ (ರಕ್ತರೂ. ೩). **ಗುಪ್ಪೆ$_1$**: ಅಡಕೆಯ ಗುಪ್ಪೆಯುಪ್ಪಾಭರಣಗಳುಂಟು (ಭರಚ. ೮೦-೧೩); ಯಾರ್‍ರೇ ಇಲ್ಲಿ ಕಸದ ಗುಪ್ಪೆ ಹಾಕಿರೋರು (ರಂಗವ. ೩೧); ನೆಲಕ್ಕೆ ಕುಸಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಗುಪ್ಪೆ (ನವ್ಯಧ್ವ. ೫); ಈ ಬಿಳಿಯ ಮೋಡಗಳು ಮರಳಿನ ಗುಪ್ಪೆಗಳ ಹಾಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ (ರಾಕ್ಷಸಮು. ೪೩). **ಗೊಪ್ಪೆ$_1$**: ೨. ಸ್ನೇಹಿತನಿದ್ದ ಗೊಪ್ಪೆಯನುಪಪತಿ ಬಂದು ನೀಹದಿ ನೋಡಲೆಂದಗೆಯೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪ, ಕುಪ್ಪೈ; ಮಲ. ಕುಪ್ಪ; ತುಳು. ಕುಪ್ಪೆ, ಗುಪ್ಪೆ; ಕೊಡ. ಕಪ್ಪಿ; ತೆಲು. ಕುಪ್ಪ; ಪರ್ಜಿ. ಗೊಂಡಿ. ಕುಪ್; ಕುಇ. ಕುಪ; ಕುವಿ. ಕೂಪ; ಮಲ್ತೊ. ಕೊಪ]

ಕುಪ್ಪೆ$_2$ 'ಕೊಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪೆ$_3$ 'ಕುಪ್ಪಿ$_1$' ನೋ.

ಕುಪ್ಪೆ$_4$ 'ಕುಪ್ಪಿ$_3$' ನೋ.

ಕುಪ್ಪೆಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಹಾಕು; ಗುಡ್ಡೆಮಾಡು: ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ತರಗೆಲೆಗಳನ್ನು ಗುಡಿಸಿ ಕುಪ್ಪೆಗೂಡಿಸು (ರೂಢಿ).

[ಕುಪ್ಪೆ$_1$ + ಕೂಡಿಸು$_1$]

ಕುಪ್ಪೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಪ್ಪೆಯಾಗಿ ಬೀಳು; ರಾಶಿಬೀಳು: ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಷ್ಠವನಗ್ನಿ ಮೋಹಿಸೆ ಕುಪ್ಪೆಗೆಡೆವುದು ಭಸ್ಮ (ಗಗತಾ. ೧೬-೪೬).

[ಕುಪ್ಪೆ$_1$ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಕುಪ್ಪೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಮಾಡು; ಗುಡ್ಡೆಹಾಕು: ಅವಳ್ ಕಡುಬಿಂ ಕರುಮಾಡಮನೇಱಿಯೆಮ್ಮಂಗಳದೊಳ್ ಪೊಮ್ಮಟಿಗೞಿದಪ್ಪುದು ಗುಡಿಸಿ ಕುಪ್ಪೆಗೆಯ್ವಂ ಬರ್ಪುದೆಂಬುದುಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೩೭ ವ).

[ಕುಪ್ಪೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕುಪ್ಪೆಗೊಳ್, ಗುಪ್ಪೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಯಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಕೆಲದೊಳ್ಕುಪ್ಪೆಗೊಂಡ ಮಾಣಿಕಂಗಳ ಬೆಳಗಿನೊಡನೆ ಬಾಳಕನ ಮಯ್ಯೆಗಳು ದಳವೇಱಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೯೫ ವ). **ಗುಪ್ಪೆಗೊಳ್**: ಮಡುಗಟ್ಟಿದ ನೆತ್ತರ ಪೆರ್ವೊನಲಿಂ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಗುಪ್ಪೆಗೊಂಡ ದೊಂಡೆಗರುಳ್ಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೦ ವ). [ಕುಪ್ಪೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಪ್ಪೆತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಸಹಾಕಲು ಮಾಡಿರುವ ಬಾನಿ; ಕಸದ ತೊಟ್ಟಿ: ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಕುಪ್ಪೆತೊಟ್ಟಿಯ ಮರೆಯಿಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಈಚೆಗೆ ಬಂದನು (ಕಾಬಝೂ. ೩೧); ಮನೆಯ ಕಸಮುಸುರೆಗಳನ್ನು ಕುಪ್ಪೆತೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಕುಪ್ಪೆ$_1$ + ತೊಟ್ಟಿ$_2$]

ಕುಪ್ಪೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ್ . . . ಮಯ್ದುನ ಗೊಮ್ಮಯ್ಯಗೆ ಕುಪ್ಪೆನಾಡ × ಪ್ಪನಾಡ ಮಣಲೂರೆಂಬಗ್ರಹಾರದ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೬೪-೬; 976).

[ಕುಪ್ಪೆ$_0$ + ನಾಡು]

ಕುಪ್ಪೆಮಣಿ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಿಗೆಯುಳ್ಳ ಮಣಿ: ನವಿತ್ರಿಭಾಗವಂಗೈದು ಬೆಳ್ಮುತ್ತುಗಳ ಪವಣಿಸುತ ಪೊಂಗೇದಿಗೆಯನು ತರತರಕಿಟ್ಟು ಸವಿನಯದಿ ಪೆಣೆದುವುದರಾಗ್ರವನು ಕುಪ್ಪೆ ಮಣಿಗಣದ ಕುಚ್ಚಂಗಳವರ್ಚಿ (ನವಮೋ. ೧೩-೪೫). [< ಕುಪ್ಪಿಗೆ + ಮಣಿ$_3$]

ಕುಪ್ಪೆಯ 'ಕುಪ್ಪಯ್ಯ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪೆಯರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಧವಳ ಷಡ್ಗುಣಾಳಂಕಾರ ಆಹವಾದಿತ್ಯ ಶ್ರೀಮತ್ಕುಪ್ಪೆಯರಸಪ್ಪೂರ್ಗರಿಗೆಜಿ ನಾಡನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨-೧೧ ; 867). [ಕುಪ್ಪೆಯ (< ಕುಪ್ಪಯ್ಯ) + ಅರಸ$_1$]

ಕುಪ್ಪೆಯೆಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಎಳ್ಳು (?) : "ಪವಿತ್ರಾ - ಕುಪ್ಪೆಯೆಳ್ಳು, ಪುತ್ರಜೀವಿ" (ಒಷಧಿ. ೯೧).
[ಕುಪ್ಪೆ$_0$ + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕುಪ್ಪೆವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ನೆಗೆ; ಜಿಗಿ: ವಿರಹಿಗೆ ಬೇಗೆಯಂ ಪ್ರಿಯರ್ಗೆ ರಾಗಮನಾಗಿಸುಗಂ ಬನಂಗಳೊಳ್ ಮೊರೆವ ಮದಾಳಿ . . . ಕುಪ್ಪೆವಾಯ್ವ ಕಪಿ ಮೂಡಿ ಮುಬುಂಗುವ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೪೧). [< ಕುಪ್ಪು$_2$ + ಪಾಯ್$_1$]

ಕುಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಕುಪ್ಪೆಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು, —ಎಲೆ: ವಾಂತಿ ವಿರೇಚನಕ್ಕೆ ಕುಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ ಮೂರುದುಡ್ಡು ತೂಕವನ್ನು ಸೇವಿಸೆ ಛರ್ದಿಯಾಗುವುದು, ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೯೯).
[ಕುಪ್ಪೆ$_4$ (< ಕುಪ್ಪಿ$_3$) + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕುಪ್ಪೇವುತಾಯಿತ, ಕುಬೇತಾಯಿತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಂತ್ರ; ಕುಪ್ಪೆಯ ತಾಯಿತ : ಚೆಲುವಾದ ಚಂದ್ರಹಾರಂ ಶಿವದಾರ ಕುಪ್ಪೇವುತಾಯಿತವನು (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೧-೧೨). **ಕುಬೇತಾಯಿತ** : ಶಿವದಾರಕ್ಕೆ ಪೋಣಿಸಿದ ಬಂಗಾರದ ಕುಬೇತಾಯಿತಗಳು ಕತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೧೩). [ಕುಪ್ಪೇವು ? + ತಾಯಿತ]

ಕುಪ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷುದ್ರಲೋಹ; ತಾಮ್ರ, ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹ: "ಕುಪ್ಯಂ - ಆ ಬೆಳ್ಳಿ ಬಂಗಾರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯದು. ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ಕಂಚು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೦). ೨. ಚಿನ್ನ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿಗಳ ಹೊರತು ಇತರ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ನಾಣ್ಯ, ಪಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು : "ಅಕುಪ್ಯಮೆಂಬುದು ಹೊನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಯಂ; ಉಳಿದೊಡಮೆ ಕುಪ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೪-೮೧); "ವಸುರಜತಮಾಗಿರ್ಪ ಧನಮದಕುಪ್ಯ ತದನ್ಯಂ ಕುಪ್ಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೬); ಅತಿಭಯಮಂ ತಮಗೆ ಚಮೂಪತಿ ಮಾಡಿದೊಡಳ್ಕಿ ಕುಪ್ಯಸಾರಾದಿ ಧನತತಿಯನಿತ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೬); ಇರೆ ಕುಪ್ಯ ನಿವೇಶನ ಧನವರ ಧಾನ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರ ಮುಖ್ಯಮೆಂಬಿವು . . . ಪರಿಮಾಣ ಪರಿಗ್ರಹವ್ರತಕ್ಕತಿಚಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೭). ೩. ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಆಭರಣಗಳ ಹೊರತು ಇತರ ಎಲ್ಲ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಪಟ್ಟೆವಸ್ತ್ರ, ಧಾವಳಿ, ಗಂಧ, ಕುಂಕುಮ ಮೊದಲಾದುದು : "ಕುಪ್ಯ - ಕ್ಷೌಮ ಕಾರ್ಪಾಸ ಕೌಶೇಯ ಚಂದನ ಕುಂಕುಮಾದಿ ಕುಪ್ಯಮುಂ" (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೮೨). 'ಅಕುಪ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಪ್ರತರ್ಕ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಾದ ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಚರ್ಚೆ ; ಕುತರ್ಕ. 'ಕುಪ್ರತರ್ಕಿಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಪ್ರತರ್ಕಿಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಾದಿಸುವವನು ; ಕುತರ್ಕ ಮಾಡುವವನು ; ದುಷ್ಟತಾರ್ಕಿಕ : ಕುಪ್ರತರ್ಕಿಗನಾವನಾದೊಡೆ ಭೂಪ್ರಚರನಾಗೈದೆ ತಿರಿತಿಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಶುದ್ಧನಲ್ಲದೆ ಭಕ್ತನೆಂತಹನು (ಬಸಪು. ೪೩-೬೨). [< ಸಂ. ಕುಪ್ರತಾರ್ಕಿಕ]

ಕುಪ್ರಬೋಧೆ (ನಾ). ಸದೋಷವಾದ ಜ್ಞಾನ; ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನ; ತಪ್ಪು ತಿಳುವಳಿಕೆ; ತಪ್ಪುಭಾವನೆ. 'ಕುಪ್ರಬೋಧಾತ್ಮ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಕುಪ್ರಬೋಧ]

ಕುಪ್ರಬೋಧಾತ್ಮ (ನಾ). ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವನು ; ತಪ್ಪುತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನುಳ್ಳವನು: ಅಪ್ರತಿಮನಹ ಶಿವಮಹಿಮೆಯಂ ಕುಪ್ರಬೋಧಾತ್ಮರಿರ ಕೇಳಲ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ನಿಮಗೆ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೧). [ಸಂ. ಕುಪ್ರಬೋಧಾತ್ಮನ್]

ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಗು). ಕೆಟ್ಟಹೆಸರು ಬಂದ ; ಅಪಖ್ಯಾತಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ; ಅಪಕೀರ್ತಿಗೊಳಗಾದ : ನಗರದ ಒಂದು ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹೋಟಲಿನಲ್ಲಿ ಅನೀತಿಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರೆಂದು ಪೋಲೀಸರು ಅನೇಕ ಜನರನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ದೂರಸ. ೧೧). 'ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಹೆಸರು ; ಅಪಕೀರ್ತಿ ; ಅಪಯಶಸ್ಸು : ಮುದುಕ ಕಾದಿರನು - ಸಹಿಷ್ಣುತೆಗಾಗಿ ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಗಳಿಸಿದವನು ಕೂಡ ಧೀರತೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥನಾದ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೦೧). [ಸಂ.]

ಕುಪ್ರಿಯ (ಗು). ಪ್ರಿಯವಲ್ಲದ ; ಅಹಿತವಾದ : (+). [ಸಂ.]

ಕುಬಕು, ಕುಬುಕು (ಕ್ರಿ). (ಕುಡುಗೋಲಿನಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ) ಕೆತ್ತು, —ಕುಕ್ಕು : (+). **ಕುಬುಕು** : (+). [?]

ಕುಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟದಾರಿ; ಕಲ್ಲುಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಮಾರ್ಗ; ಕಾಡುದಾರಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ದುರ್ಮಾರ್ಗ. ೧,೨ : ಆರು ಬಲ್ಲರು ಶಿವಯೋಗದ ನೆಲೆಯ . . . ಅಷ್ಟ ಕುಬಟ್ಟೆಯ ಮೆಟ್ಟಯಾರಣ್ಯದ ದುಷ್ಟ ಮೃಗಂಗಳೆಚ್ಚೆಚ್ಚು ಕೊಂದು ಅಷ್ಟ ಮದಕರಿಯನಟ್ಟಟ್ಟಿ ಭಕ್ಷಿಸಿ ನಷ್ಟವಾಗಿ ಹೋದ ಹೊಲೆಯಂಗಲ್ಲದೆ (ಶಿವಗೀ. ೯೪೧). [ಕು$_0$? + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕುಬಸ 'ಕುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕುಬಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಸಮುಕ್ಕಳಾರೆನ್ಡೊಡೆ ಕಾಜಗೊಡೆಯನುಂ . . . ಕುಬಾಚಾರಿಯು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೯ ; 915 ?). [ಕುಬ$_0$ + ಆಚಾರಿ]

ಕುಬಾಯಿ (ನಾ). ಗಾಜು, ಪಿಂಗಾಣಿ - ಅಥವಾ ಲೋಹಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾತ್ರೆ; ಜಾಡಿ; ಹೂಜಿ: ರತ್ನಮಯವಾದ ಕುಬಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಪನ್ನೀರುಗಳಂ ತುಂಬಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೦೭-೩೨).
[< ಸಂ. ಕೂಪಿಕಾ ?]

ಕುಬಾಳು (ನಾ). ಚಾವಣಿಯ ತುದಿ, —ಶಿಖರ : ಮನೆಯ ಕುಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಸಿಡಿಲಮಣಿಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ (ಕಂಬಹು. ೬೦).
[← ತುಳು. ಕುಬಳ್]

ಕುಬಿಬಿಜಿ 'ಕುಬುಬಿಜಿ' ನೋ.

ಕುಬುಕು 'ಕುಬಕು' ನೋ

ಕುಬುಜ (ನಾ). ಕುಬ್ಜ; ಕುಳ್ಳ; ಗಿಡ್ಡ : ಕುಬುಜವಾಮನ ವಿಕೃತಿ ವಿಗ್ರಹದ ಶೂಲಹಸ್ತದ ಬಹುವಿಧಾಯುಧ ಜಾಲದೃಷ್ಟಿಯ ಭೂತ ಭೇತಾಳಾಳಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೨-೧೬). [< ಸಂ. ಕುಬ್ಜ]

ಕುಬುಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸಿ ಕುಳ್ಳುಮಾಡು; ಬಾಗು : ಕಾರಣಿಕ ಮೃಗಮುಮನೆಲ್ಲ ಕಂಡು ನೀಡಡಿಯಿಟ್ಟು ಕುನಿದು ಕುಬುಜಿಸಿ ಕುಗ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸಿದು ಕುಬುಬೆನೆ ಕೂಗಿ] ದಂಡೆನೋಟಂ ಶರಂ ಸಂಧಾನದೊಳು ಮುಗ್ಗಿ (ಕಣ್ಣರ. ದೇ. ೧೨೭-೨೩).
[ಕುಬುಜ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಬುಜೆ (ನಾ). ಕುಬ್ಜೆ ; ಕುಳ್ಳಿ : ನಿಗುಚಿದನು ಕುಬುಜೆಯ ಕಳೇಬರವ (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೨೬); ಅಂದಿಗೆ ಕುಬುಜೆಯನಾದರಿಸಿದ ಚೆಂದ (ಚಿಕವಿ. ೬-೪೦). [< ಸಂ. ಕುಬ್ಜಾ]

ಕುಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ; ದುರ್ಮತಿ : ಕಡೆಯ ಪಾಳ್ದೇಗುಲ ದೊಳದನೊಂದೆಡೆಯೊಳಿರಿಸಿ ಕುಬುದ್ಧಿಯಲಿ ಸಂಗಡಿಸಿ(ಬಸವು. ೩೨-೫೨). ೨. ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ : ಕುಜಾವಾನಿಸನಾನೆ ಕುಬುದ್ಧಿಯಾನೆ ಕಟ್ಟಜಾಕೆಯ ದುಷ್ಟನಾನೆ (ಶಬಶಂ. ೫-೧೯). [ಸಂ.]

ಕುಬುಬಿಜು, ಕುಬಿಬಿಜು, ಕುಬ್ಬಿಜು (ಕ್ರಿ). ಕುಬುಬು ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು, —ಬೊಬ್ಬಿಡು : ಅಟ್ಟಿ ಕುಣಿಯಲು ಕುಬುಬಿಜುದು ತಲೆಯೊಟ್ಟಲನು ತೂಜುದನು (ತೊರರಾ. ೩-೬-೪೨); ಪುಷ್ಪಚಾಪನಧಿಕ ವಿರಹಿಗಳ ಕೋಪದೆ ಕುಬುಬಿಜುದೆಸೆಯುತ ಮನಕತಿ ತಾಪವನಿತ್ತನೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂಕವಿ. ೯-೧೪); ಕುಬುಬಿಜುದು ಬೋಯೆಂದಾರ್ದು ಖತಿ ಮಸಗುತೆ (ಘೋ ರಾ ಸು. ೧೦-೭). ಕುಬಿಬಿಜು : ಕುಲಿಲಿಯೆಂದಾಲುತ ಕುಬಿಬಿಜುಯುತ ನಿನ್ನ ತಲೆಯನು ತಜುದು ಬಿಸುಡಲಿ (ಕರ್ಣವ್ಯ. ೩-೨೯); ಉಭಯ ಬಲದಲಿ ಚೂಣಿಯ ಪಟುಭಟರಾಗ ಕುಬಿಬಿಜುದಬ್ಬರಗೈದು ... ಇಜುವಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೧೯-೬೧). ಕುಬ್ಬಿಜು : ವಾರಿಜಾಕ್ಷನ್ಜರ್ಕಳಾರ್ಭಡಿಸಿ ಕುಬ್ಬಿಜುದು ಪುಟನೆಗೆದು ಕುಕಿಲಿಜುದರು (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೭-೧೦).

ಕುಬುಬಿಜುದಾಡು = ಬೊಬ್ಬಿಡು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಾಡು : ಬಳಿಕಿತ್ತಲಿಕ್ಕಿತು ಕುಣಿದು ಕುಬುಬಿಜುವಾಡಿ ಭೈರವಗಣ ದಿನೇಂದ್ರ ಕುಮಾರಬಲವ (ತೊರರಾ. ೭-೧೮-೯). [ಕುಬುಬು + ಇಜು1]

ಕುಬುಬು, ಕುಬುಬೂ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಕುಬುಬೆನುತ ಬೊಬ್ಬಿಜುದನುಗ್ರ ಪ್ರಬಲ ವಾನರರಾಜನಿದಿರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೧೩); ಇರ್ವರುಂ ಮತ್ತೆ ಮೈಯಂಜಿದೊಜಗಿದಂತಿರ್ದು ಕುಬುಬೆಂದು ಕೂಡಿ ಘೂರ್ಣಿಸುತಿದ್ದರೇವೊಗಳುವೆಂ (ವೀಶೈಪು. ೩-೮-೪೧); ಕುಬುಬೂ : ಮರುಳುಗಳೊಬ್ಬುಳಿಗೊಂಡು ವರ್ತಿಸುವ ಕೊಬ್ಬಿ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆವರಿದು ಕುಬುಬೂಯೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಡುತಿಹವದಜೊಳಗೆ (ಅಂಜಚ. ೭-೧೫೩).

ಕುಬುಕುಬುಬು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ವೃಷಭೇಶ ಘರ್ಜಿಸುತೊಮ್ಮೆ ಹೂಂಕಾರಗೊಡಲಿಕಾಕಾಶವೊಡೆದಂತೆ ಘುಡುಘುಡಿಸಲಮಮಮನು ಕುಬುಕುಬುಬೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಜುದುದು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೩-೧೫).

ಕುಬುಬೂ 'ಕುಬುಬು' ನೋ.

ಕುಬುಸ 'ಕುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕುಬೇತಾಯಿತ 'ಕುಪ್ಪೇವುತಾಯಿತ' ನೋ.

ಕುಬೇರ (ನಾ). ೧. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ; ಧನಪತಿ : "ಧನಪತಿಯಕ್ಷಂ ಶ್ರೀದಂ ... ಧನದಂ ಕುಬೇರ ನಳಕಾಧಿನಾಯಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮-೪೬); "ಸುರೇರಾಜನಗ್ನಿಕಾಲಂ ನಿರುತಿ ವರುಣನಾ ಮರುತಂ ಕುಬೇರನೀಶಂ ದಿಶಾಧಿಪರು" (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೪); "ಅ ಕುಬೇ [ಪಾಠಾಂ. ವೇ]ರಂ ಪೊನ್ನೊಡೆಯ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೈ. ೧೫). ೨. ದುಷ್ಟರ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸ ಮಾಡುವವನು; ವಿಷ್ಣು : ಕ್ರೂರದೈತ್ಯರೊಳಿದ್ದು ತಾನೆ ಪ್ರೇರಿಸುವ ಕಾರಣದಿ ಹರಿಗೆ ಕುಬೇರನೆಂಬೊರು (ಹಸಾರ. ೧೮-೩೪). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧೂಪ : ಕವಿವ ಕುಬೇರಧೂಪದ ಕವಿಲ್ಪೊಗೆಯಂ ನವಮೇಘಮಾಲಿಕಾ ನಿವಹಮೆಗೆತ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೧೧). ೪. (ಆಲಂ) ಧನಿಕ; ಶ್ರೀಮಂತ : ನಿನ್ನ ಚೆಲುವಿನಿಂದ ಎಷ್ಟು ಕುಬೇರರ ಮಾನಭಂಗವಾಗಿದೆಯೋ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೭).

ಕುಬೇರನ ಸಂಪತ್ತು = ಬಹಳ ಸಂಪತ್ತು; ಅತುಳೈಶ್ವರ್ಯ : ಅವಳೊಡನೆ ಕುಬೇರನ ಸಂಪತ್ತೇ ಬರುವುದೆಂದೂ ಉಬ್ಬಿಸಿದನು (ಕಾಲೂರ. ೪ ಕಥಾಸಾರ). [ಸಂ.]

ಕುಬೇರಕಾಂತ (ನಾ). [ಜೈನ] (ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬಳಿ ಬಂದು ಸೇರುವ) ಒಂದು ಅಕ್ಷಯ ಭಂಡಾರ, —ಕೋಶ : ಕುಬೇರಕಾಂತ ಮೆಂಬ ತವದ ಭಂಡಾರಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಕುಬೇರ + ಕಾಂತ]

ಕುಬೇರದಳ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ಸೈನ್ಯ : ಇಂದ್ರದಳ ಅಗ್ನಿದಳ ಯಮದಳ ಕುಬೇರದಳ ಈಶಾನ್ಯದಳ ... ಕುಬೇರದಳವೇಜಲು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯಾಗಿಹ (ಪದಗೋ. ೨-೨೦೭). [ಕುಬೇರ + ದಳ (= ದಲ)]

ಕುಬೇರಪಟ್ಟಣ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ರಾಜಧಾನಿ: ಅಲಕಾಪುರಿ: "ಅಲಕಾ – ಕುಬೇರಪಟ್ಟಣಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೫೭). [ಕುಬೇರ+ ಪಟ್ಟಣ]

ಕುಬೇರಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕುಬೇರನ ಮಗ; ನಳಕೂಬರ. ೨. (ಆಲಂ) ಸಿರಿವಂತ; ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ : ಅಲ್ಲ ರಾಯ್ರೇ, ಬ್ಲೇಕ್ ಮಾರ್ಕೆಟ್ ಇರೋವಾಗ ತಮ್ಮಂಥ ಕುಬೇರಪುತ್ರರಿಗೇನು ಕೊರತೇ ಅಂದೆ (ಕಂಕಕೂ. ೭). [ಕುಬೇರ + ಪುತ್ರ]

ಕುಬೇರಾದ್ರೀಂದ್ರ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ಆಧಿಪತ್ಯದ ಬೆಟ್ಟ; ಕೈಲಾಸಪರ್ವತ : ಕೇವಲಿ ಕುಬೇರಾದ್ರೀಂದ್ರಮುಂ ಮುಟ್ಟದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೭೮). [ಕುಬೇರ + ಅದ್ರಿ + ಇಂದ್ರ]

ಕುಬೇರೇಶತಂತ್ರ (ನಾ). [ತಂತ್ರಶಾ] ವಿಜಯಾಗಮದ ಎಂಟು ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಿಜಯತಂತ್ರ ... ಕುಬೇರೇಶ ತಂತ್ರ, ವಿಮಲತಂತ್ರ, ಮಹಾಘೋರತಂತ್ರವೆಂದು ವಿಜಯಾಗಮದೆಂಟು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೦). [ಕುಬೇರ + ಈಶ + ತಂತ್ರ]

ಕುಬೋಧಕ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವನು; ದುಷ್ಟಬೋಧಕ : (*). [ಸಂ.]

ಕುಬೋಧನೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಉಪದೇಶ; ದುಷ್ಟ ಬೋಧನೆ : (*). [ಸಂ. ಕುಬೋಧನ]

ಕುಬ್ಜ (ಗು). ೧. ಕುಳ್ಳಾದ; ಗಿಡ್ಡಾದ; ಮೋಟಾದ; ಎತ್ತರವಲ್ಲದ : "ಖರ್ವಂ ಕುಬ್ಜಮಾನತಂ ತಾನದೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ಹ್ರಸ್ವಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೪-೩೭). ೨. ಗೂನಾದ; ಗೂನುಬೆನ್ನಿನ. 'ಕುಬ್ಜ ದೇಹ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಗೂನುಬೆನ್ನಿನವನು; ಕೂನ : "ಗಡುಳಃ, ಕುಬ್ಜಃ – ಈ ೨ ಗುಜ್ಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೭); ಕುಬ್ಜ ವಾಮನ ಬಧಿರ ಮೂಕ ಕಿರಾತೋನ್ಮತ್ತ ಜಡಜನಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೪ ವ); ಕುನಖಿ ಕುಷ್ಠ ಕುಶೀಲಕನು ಕುಬ್ಜನನು ... ಉಪ್ಪವಡಿಸುವ ಸಮಯದೊಳಿನಿಬರನು ಕಾಣ್ಬುದು ಮಹೀಶರಿಗಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೦೭). ೪. ಕುಳ್ಳ; ಗಿಡ್ಡ; ವಾಮನ : "ಕುಬ್ಜಂ ಗುಡ್ಡನೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೬); ಅತಿ ಹರ್ಷದಿಂ ಸೊಗಯಿಸುವರುನ್ನತರುಮಾಗಿ ಕುಬ್ಜರುಮಾಗಿ ಲೀಲೆಯಿಂದೆಸೆದಿರ್ಪರು (ಅರಾಚ. ೧೭-೧೪). ೫. ಕೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ : "ಭು[ಪಾಠಾಂ. ಭ] ಗ್ನಮುಂ ವಾಮನದ್ವಿತಯಂ ಕುಬ್ಜಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಕುಬ್ಜಕ (ನಾ). ಕುಳ್ಳ; ಗಿಡ್ಡ; ವಾಮನ. 'ಕುಬ್ಜಕ ಸಂಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಬ್ಜಕಸಂಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೊಂಬತ್ತೂರು ನಾಮಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕುಬ್ಜಕ ಸಂಸ್ಥಾನ : ಈ ಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಕುಬ್ಜದೇಹ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುದು (ಜೈನಪ. ೩೭೩). [ಕುಬ್ಜಕ + ಸಂಸ್ಥಾನ]

ಕುಬ್ಜಾಕಿ (ನಾ). ತಂತೀವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳು ಬಳಿಕ ವಿಪಂಚಿಕೆ ... ಕುಬ್ಜಾಕಿ ... ಕಾಲಕಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಸಂ. ಕುಬ್ಜಾಕೀ]

ಕುಬ್ಜಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಂಬು, —ಗಿಡ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿ (?) : "ಕಂಟಕಾಢ್ಯಃ – ಕುಬ್ಜಕಾ" (ಒಷಧಿ. ೨೩). [ಸಂ. ಕುಬ್ಜಕಾ]

ಕುಬ್ಜತನು (ನಾ). ಕುಳ್ಳು ದೇಹದವನು ; ಗಿಡ್ಡ ; ವಾಮನ : ಪ್ರಿಯವಾದಿ ಕುಬ್ಜತನು ರಾಜದ್ವಾರಯೋಗ್ಯಂ . . . ನ್ಯಯುಗ್ಮೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೩). [ಕುಬ್ಜ + ತನು]

ಕುಬ್ಜತೆ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಗೂನು ; ವಕ್ರತೆ. ೨. ಗಿಡ್ಡಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕುಳ್ಳಾಗಿರುವಿಕೆ : ತೊನ್ನ ಬೆಳ್ಗಲೆವಿಡಿದ ಕರ್ರನೆಯ ಕುಬ್ಜತೆಯ ಗೂಳಿಹಿಣಿಲಿನವೋಲು ಗೂನುವುಬ್ಬಿದ ಬೆನ್ನ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧–೫೪೫). [ಸಂ. ಕುಬ್ಜತಾ]

ಕುಬ್ಜಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಕುಬ್ಜೆ : ಕುಬ್ಜಿಕೆಯ ಕಟಕಿಯ ಕಶಾಘಾತ ಕಟುಕತೆಗಾ ದಶರಥ ಪ್ರಾಣಪಶು ತೇಂಕಿರ್ದುದಂ ಕಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೬–೫೮೬). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸುಕುಮಾರನೆಂಬನೊರ್ವಂ ವಿಪ್ರಸೂನು ಕುಬ್ಜಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಜ] ಕೆಯೊಳಿರ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧–೧೫೨). [ಸಂ. ಕುಬ್ಜಿಕಾ]

ಕುಬ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನು ಬಾಗಿದವಳು ; ಗೂನಿ : (*). ೨. ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಮಥುರಾಪುರಾಧೀಶ್ವರನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪ ಬಗೆಯಿಂ ಕುಬ್ಜೆಯೆಂಬ ಸೈರಂಧ್ರಿ ನಡೆತರೆ (ಜಗವಿ. ೬–೧೮ ವ) ; ತರುಣಿ ನಿಲು ನೀನದಾರ್ಗೀ ಪರಿಮಳವು ನೀಂ ಹೇಳೆನಲು ಮುರಹರ ನಿಮಗೆ ಚಿತ್ತೈಸಿಯೆಂದಳು ಕುಬ್ಜೆ ನಸುನಗುತೆ (ಅಕ್ರೂಚ. ೬–೫೦). [ಸಂ. ಕುಬ್ಜಾ]

ಕುಬ್ಬ (ನಾ). ಅರ್ಧಗೋಲಾಕಾರದ ಗೋಪುರದಂತಹ ರಚನೆ ; ಗುಮ್ಮಟ : ದೊರೆಗಳ ಮತ್ತು ಇತರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪುರುಷರ ಸಮಾಧಿಗಳ ಮೇಲೆಯೂ 'ಕುಬ್ಬ' (ಗುಮ್ಮಟ) ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೧೪೨). [← ಹಿಂ. ಕುಬ್ಬಾ]

ಕುಬ್ಬಾಟ (ನಾ). ಅಹಂಭಾವದ ವರ್ತನೆ; ಗತ್ತಿನ ನಡವಳಿ: ಇಬ್ಬಾಯಿ ಇದ್ದವನ ಕುಬ್ಬಾಟ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). [ಕುಬ್ಬು$_{0}$ + ಆಟ]

ಕುಬ್ಬೀಜಿ 'ಕುಬುಬೀಜಿ' ನೋ.

ಕುಭಾಗ್ಯೆ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದವಳು ; ಅದೃಷ್ಟಹೀನೆ : ಕುರೂಪಿ ಕುಭಾಗ್ಯೆ ಕುಶೀಳೆ . . . ಎಂಬಟಮಟಕಾತ್ರ್ತಿಯರ್ಸ್ವತಿಯರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮–೪೧ ; 1228). [ಸಂ. ಕುಭಾಗ್ಯಾ]

ಕುಭಾಷಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವನು : ಇತರೇತರ ಕುಭಾಷಿಯ ಕೂಡೆ ಮತ್ಪ್ರಿಯ ಶರಣನಂ ಸರಿಮಾಡಬಹುದೇ (ಬಸಪು. ೫೩–೪೭). [ಸಂ. ಕುಭಾಷಿನ್]

ಕುಭಾಷೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮಾತು ; ನಿಂದೆಯ ನುಡಿ ; ಬೈಗಳು : ಕ್ರೂರ ಕುಭಾಷೆ ಕುಹಕ ಬಿಡದನ್ನಕ್ಕ ನೀನೆತ್ತಲು ಶಿವನೆತ್ತಲು ಹೋಗತ್ತ ಮರುಳೆ (ಬಸವ. ೧೩೧) ; ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯದಲಿ ತಲೆಯ ತೆಜುವವನಹೆ ಕುಭಾಷೆಗೆ ಮುಳಿವವರು ನಾವಲ್ಲ ಸೈರಿಸು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೨೪). ೨. ಕೆಟ್ಟಭಾಷೆ; ಕೆಟ್ಟಆಣೆ. ೩. ಅಲ್ಪವಾದ ಭಾಷೆ; ಅನಾಗರಿಕ ಭಾಷೆ. [ಸಂ. ಕುಭಾಷಾ]

ಕುಭಾಷ್ಯ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವ್ಯಾಖ್ಯಾನ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ವಿವರಣೆ: ಬಿಸುಟು ಮಿಥ್ಯಾಮಾರ್ಗಮಂ . . . ಕುತ್ಸಿತ ಕುಭಾಷ್ಯಾದಿ ದೋಷಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೪೬). [ಸಂ.]

ಕುಭೃಚ್ಚಕ್ರ (ನಾ). ರಾಜರ ಮಂಡಲ, —ಸಮೂಹ : ತ್ಯಕ್ತಯುಕ್ತಕ್ರಮಕಳಿತ ಕುಭೃಚ್ಚಕ್ರ ಖೇದ ಪ್ರಮೋದಂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಭೂಪಂ ಬೆಳಗುಗೆ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೭೬–೮ ; 1145). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ಚಕ್ರ)]

ಕುಭೃತ್ಕುಳ (ನಾ). ರಾಜರ ಕುಲ, —ವಂಶ : ಎಸೆದಂ ತತ್ಕುಳದೊಳ್ ವಿಜಿತಾರಿ ಕುಭೃತ್ಕುಳನಾದಿತ್ಯಮೂರ್ತಿ · ವಿನಯಾದಿತ್ಯಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪–೧೪ ; 1133). [< ಸಂ. ಕುಭೃತ್ಕುಲ]

ಕುಭೃತ್ಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತದ ಶಿಖರ; ಬೆಟ್ಟದ ಕೋಡು : ಇವನಿಂದಂ ಕಂಡೆನೇೞುಂ ಕಡಲಕಡೆಯನೇೞುಂ ಕುಭೃತ್ಕೂಟಮಂ . . . ಎನುತ್ತುಂ ಯಶೋಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚುವಿನಂ (ಎಕ. VIII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೩ ; 1172). ೨. ಪರ್ವತಗಳ ಸಮೂಹ ; ಸಪ್ತಪರ್ವತಗಳು. [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ಕೂಟ)]

ಕುಭೃಜ್ಜಾತೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು ; ಪಾರ್ವತಿ: ಪತಿಭಕ್ತಿಯೊಳಾಸೀತೆಗರುಂಧತಿಗೆ ಕುಭೃಜ್ಜಾತೆಗೆ ದೊರೆ ರೇವಕಬ್ಬೆಯೆಂಬಳ್ ಪೆಸರಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦–೨) ; ಕುಭೃಜ್ಜಾತೆಗರುನ್ಧತಿಗೆ ರತಿಗೆ ಪತಿಭಕ್ತಿಯೊಳೇಮಾತೊ ಮಿಗಿಲೆನಿಸಿ ನೆಗರ್ದ್ದ ವಿಭೂತಿಯ ಚಾವುಣ್ಡಕಬ್ಬೆ ಗಜ್ಜಿದರ್ೊರೆಯೇ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೩೪–೧೪ ; 1087). [ಸಂ. ಕುಭೃಜ್ಜಾತಾ (ಕುಭೃತ್ + ಜಾತಾ)]

ಕುಭೃತ್ತು (ನಾ). ೧. ಭೂಧರ; ಪರ್ವತ ; ಬೆಟ್ಟ : ಬಲವನ್ಮದಗಜಾಸುರ ಕುಭೃನ್ಮಹಾಶನಿ ಸಮುದ್ಯನ್ಮುಕ್ತಿದಾಯಕ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೧). ೨. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳುವವನು ; ರಾಜ : ಕಲಿಮಲಿನ ಕುಭೃತ್ಸಂಗದ ಕಳಂಕಮಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆಯಲೆಂದಾ ಭೂಮಂಡಳಪತಿಯ ಖಡ್ಗಧಾರಾಜಲದೊಳ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಲೆ ನೆಲಸಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧). [< ಸಂ. ಕುಭೃತ್]

ಕುಭೃತ್ಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತದ ರೆಕ್ಕೆ. ೨. ರಾಜರ ಪಂಗಡ. ೧, ೨ : ಈ ಮಹಾಪುರುಷಂ ಕುಭೃತ್ಪಕ್ಷ ವಿಚ್ಛೇದನನಾಗಿಯುಂ ವಜ್ರಧರನಲ್ತು (ಜಗವಿ. ೮–೧೦ ವ). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ಪಕ್ಷ)]

ಕುಭೃತ್ಸಂಗ (ನಾ). ರಾಜರ ಸಂಗ, —ಸಹವಾಸ : ಕಲಿಮಲಿನ ಕುಭೃತ್ಸಂಗದ ಕಳಂಕಮಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆಯಲೆಂದಾ ಭೂಮಂಡಲಪತಿಯ ಖಡ್ಗಧಾರಾಜಳದೊಳ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಲೆ ನೆಲಸಿರ್ದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ಸಂಗ)]

ಕುಭೃತ್ಸುತೆ (ನಾ). = ಕುಭೃಜ್ಜಾತೆ : ಸತಿಯರೊಳಗಗ್ಗಳದವನೀಸುತೆ . . . ಕುಭೃತ್ಸುತೆ ಗಂಗೆ ದಕ್ಷಸುತೆ ಭವಸತಿಯರ್ ಸಮನಪ್ಪಡಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲಪಸುತೆಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೭೧). [ಸಂ. ಕುಭೃತ್ಸುತಾ (ಕುಭೃತ್ + ಸುತಾ)]

ಕುಭೃದ್ವಲ್ಲಭ (ನಾ). ಅರಸನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು ; ರಾಜಪ್ರಿಯ : ಬುಧಂ ಚಾಪದೊಳಿರ್ದೊಡಾಪ್ತವಚನಗ್ರಾಹಂ ಕುಭೃ[ಪಾಠಾಂ. ಸುಹೃ]ದ್ವಲ್ಲಭಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೨೪). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ವಲ್ಲಭ)]

ಕುಭೃನ್ಮಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಬೆಟ್ಟ ; ಗುಡ್ಡ. ೨. ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ರಾಜನಾದವನು ; ಸಣ್ಣರಾಜ. ೧, ೨ : ನಿಃಕಂಪದಿಂದಿರ್ದ್ದ ನಿಂನ ಮಹಾಬಾಹುವ ತೀನನೇಂ ಕಳೆಗುವೇ ಪಾಂಡ್ಯಂ ಕುಭೃನ್ಮಾತ್ರವರ್ಕ್ಕೆ ಮೆಲೇ ಹೊಯ್ಸಳ ಮೇರುವಲ್ಲಿ ಭುಜಮಂ ಮಾಜುದರ್ ದಿಗ್ದಂತಿ ದಂತಮಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭೧–೨೨ ; 1160). [ಸಂ.]

ಕುಭೃನ್ನಿಕಾಯ (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು : ಶರಣಾಯಾತ ಕುಭೃಂನಿಕಾಯವೊಳಗಿರ್ಕ್ಕುಂ ತನ್ನ ಹೃದ್ದೇಶದೊಳ್ ಹರಿಯಿರ್ಕ್ಕುಂ ಸಿರಿಗೆಯ್ದೆ ತಾಯಿವನೆಯಿನಿರ್ಕ್ಕುಂ . . . ಅಂಭೋಧಿ ಸಾಮಾನ್ಯನೇ (ಕಇ. IV, ೧–೧೦ ; 1204). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ನಿಕಾಯ)]

ಕುಮಂಜನ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ ; ಕುಟಜ ; ಕೊಡಸಿಗೆ : "ಕುಂಟಜಂ ಕುಮಂಜನಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೯–೨೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಮುಞ್ಞವನ್, ಕುಮುಞ್ಞಾನ್]

ಕುಮಂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆ; ದುರ್ಬೋಧನೆ: ದನುಜವೈರಿ ಕುಮಂತ್ರದಲಿ ಬೊಪ್ಪನೊಳು ಖಾತಿಯನಿಕ್ಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೪೦); ಎನ್ನಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಕುಮಂತ್ರ ಕುಡಿವರಿದ ಭೇದವ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮಱೆಯಿಲ್ಲದೆ ಆಡುತಿಪ್ಪೆನಯ್ಯ (ಘನವ. ೨೮). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಮಂತ್ರ; ಇತರರಿಗೆ ಪೀಡೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಂತ್ರ: ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನೀಗಳೆ ಪಡೆವೆನೆನುತಂ ಮಂತ್ರತಂತ್ರ ಕುಮಂತ್ರ [ಪಾಠಾಂ. ಯಂತ್ರ] ಮಾಯಾರಿ (ಬಸವು. ೫೦-೭೮). ೩. ಕುತಂತ್ರ; ಕಪಟ: ಕೊಡನ ಮಗನ ಕುಮಂತ್ರದೊಡ್ಡಿನ ಕಡಿತಕಾನಂಜುವೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩೮); ಎನ್ನಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಕುಮಂತ್ರ [ಪಾಠಾಂ. ಮಂತ್ರ] ಕುಡಿವರಿದ ಭೇದವ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮಱೆಯಿಲ್ಲದೆ ಆಡುತಿಪ್ಪೆನಯ್ಯ (ಘನವ. ೩೫); ಕುಮಂತ್ರ ಪಾಪದೊಳಳಿದನೀ ಮಂತ್ರಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೭೮). [ಸಂ.]

ಕುಮಂತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮಂತ್ರಿ; ದುಷ್ಟ ಸಚಿವ. ೨. ಕುತಂತ್ರಿ; ಕಪಟಿ: ದುರುಳರೀ ಕೌರವರು ನೀವತಿ ಗರುವರವದಿರು ಪಾಪಕರ್ಮರು ಪರಮ ಪುಣ್ಯರು ನೀವು ತನ್ನವದಿರು ಕುಮಂತ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೭೨). [ಸಂ. ಕುಮಂತ್ರಿನ್]

ಕುಮಂದಾನ (ನಾ). ದುರ್ಗಾಧಿಪತಿ; ಕಿಲ್ಲೆದಾರ: ಕಿಲ್ಲೆ ಕಚೇರಿ ಕುಮಂದಾನ ನಿಟ್ರೆ ಪುಟ್ಟ ಬಸವೈಯನು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಚವಕಟ್ಟು ಗುಬ್ಬಿ ಕದ ಸಹ ಮಾಡಿಶಿ ಒಪ್ಪಿಶಿದ ನಿಲುವಿನ ಸೇವಾರ್ಥ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೭೫-೧; ?). [← ಇಂ. Commandant]

ಕುಮುಕಿ$_1$ 'ಕುಮುಕು' ನೋ.

ಕುಮುಕಿ$_2$, ಕುಂಕಿ, ಕುಮುಕಿ, ಕುಮ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸಾಯಗಾರನ ನೆರವಿಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರವು ಮಾನ್ಯಮಾಡಿದ ಸಹಾಯಕ ಭೂಮಿ: "ಕಂದಾಯ ಕೊಡುವ ಜಮೀನಿಗೆ ಸಮೀಪದ ಸರಕಾರಿ ಭೂಮಿ" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೨೧). 'ಕುಮುಕಿಹಕ್ಕು' ಪರಾ. (ಗು). ೨. ಸಹಾಯದ; ನೆರವಿನ. 'ಕುಮುಕಿಆನೆ' ಪರಾ. **ಕುಂಕಿ**: ೨. 'ಕುಂಕಿಆನೆ' ಪರಾ. **ಕುಮುಕಿ**: ೧. ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ – ಕಾನ, ಬಾಣೆ, ಕುಮುಕಿ, ದರ್ಕಾಸ್ತು, ತೋಡು, ಕೆರೆ ಇವುಗಳ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಗಳೆಲ್ಲ ಬಾಯಿಪಾಠ (ಕರುಕ. ೬). **ಕುಮ್ಕಿ**: ೧. ಸೆಟ್ಟರು ತಮ್ಮ ಜಾಗದ ಕುಮ್ಕಿ ಎಂದು ಸುತ್ತಲೂ ಐದಾರು ಮೈಲುಗಳಷ್ಟು ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಮಣ್ಣಿನಂ. ೧೫).

ಕುಮುಕಿಯ ಹಕ್ಕು = ಕುಮುಕಿ ಹಕ್ಕು: ಸಮೀಪದ ರೈತರಿಗೆ ಆದರಲ್ಲಿ ಕುಮುಕಿಯ ಹಕ್ಕು ಸೇರಿರಲೂಬಹುದು (ಚಿಗುಕ. ೨೨೯). [← ಹಿಂ. ಕುಮಕೀ]

ಕುಮುಕಿ$_3$ (ನಾ). ಅಂಗೈಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವ ಏಟು; ಚಪ್ಪಾಳೆ ಏಟು: ಎರಡೂ ಎತ್ತಿನ ಡುಬ್ಬಗಳ ಮೇಲೆ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಮುಕಿ ಹೊಡೆದರು (ಬೆಳಭಾ. ೧೪೫); ಈಜುಗಾರರು ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ನೀರನ್ನು ಕುಮುಕಿ ಹೊಡೆದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಕುಮಕಾ]

ಕುಮುಕಿಆನೆ, ಕುಂಕಿಆನೆ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕ ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಸಹಾಯಮಾಡುವ ಪಳಗಿಸಿರುವ ಆನೆ; ಒತ್ತಾನೆ; ಸಹಾಯಕ ಆನೆ: ಕಾಡಾನೆಗಳನ್ನು ಕುಮುಕಿಆನೆಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಪಳಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕುಂಕಿಆನೆ**: ಎಂಟು ಹತ್ತು ದಿನ ಅವು . . . ಸೊರಗಿ ಹೆದರಿ ನಿಸ್ತೇಜವಾದಮೇಲೆ ಕುಂಕಿಆನೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ಬೇರೆ ಮಾಡಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹಗ್ಗ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೩೫). [ಕುಮುಕಿ$_2$ + ಆನೆ$_1$]

ಕುಮುಕಿಜಮೀನು (ನಾ). ಕುಮುಕಿ ನೆಲ; ಹಿಡುವಳಿ ಭೂಮಿಗೆ ನೂರು ಗಜಗಳ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಸರ್ಕಾರಿ ಭೂಮಿ: ಆರಂಭಗಾರನ ಕುಮುಕಿಜಮೀನು (ರೂಢಿ). [ಕುಮುಕಿ$_2$ + ಜಮೀನು]

ಕುಮುಕಿಹಕ್ಕು (ನಾ). ಕುಮುಕಿ ಜಮೀನಿನ ಮೇಲಿರುವ ಹಕ್ಕು, —ಒಡೆತನ: ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲುಗಳೂ ರಾಯರ ಕುಮುಕಿ ಹಕ್ಕಿನವು (ಕರುಕ. ೧). [ಕುಮುಕಿ$_2$ + ಹಕ್ಕು$_2$]

ಕುಮುಕು, ಕುಮುಕಿ$_1$, ಕುಮುಕ್ಕು, ಕುಮುಕು, ಕುಮ್ಮಕ್, ಕುಮ್ಮಕು, ಕುಮ್ಮಕ್ಕು, ಖುಮ್ಮಕ್ಕು (ನಾ). ಸಹಾಯ; ನೆರವು; ಒತ್ತಾಸೆ: ಕಿಲ್ಲೇದಾರರು ಸಲಾಂ ಹೊಡೆದು ತಳವಾರರನ್ನೂ ಅಠಾವಣೆಯವರನ್ನೂ ಕುಮುಕಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹುಕುಂ ಜಾರಿಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು (ಸಕತೆ. ೮೪); ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಮಂತರ ಕಡೆ ಪರಶುರಾಂ ಭಾವುಯವರ ಕುಮುಕು ಪೂರಾ ಇದೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭೭). **ಕುಮುಕಿ**: ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರನು ಸೇನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಂಮನವರ್ರಿಗೆ ಕುಮುಕಿ ಹೊರಟ ಸ್ಥಳ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೪೨-೩; ಸು. 1842). **ಕುಮುಕ್ಕು**: ಯಾವಾಗಲೂ ಕುಮುಕ್ಕು ಮಾಡುವುದು ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯ ಕೆಲಸವಾಗಿರುವುದು (ಗ್ರಾಮಕ. ೫೨). **ಕುಮುಕು**: ನಾನು ಕೆಲವು ಕೊಡಗರನು ನಿಂಮ ಕುಮುಕಿಗೆ ಸಾಕಾರ ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪). **ಕುಮ್ಮಕ್**: ಗ್ರಾಮದ ಬೇಲಿಯನ್ನಾದರೂ ಊರು ಬಾಗಿಲನ್ನಾದರೂ ದುರಸ್ತು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕುಮ್ಮಕ್ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಪಟೇಲನು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪ ಪೀಠಿಕೆ). **ಕುಮ್ಮಕು**: ಇಂಗ್ರೇಜ ಕುಂಪನಿ ಸಂಗಡ ಲಡಾಯಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕುಮ್ಮಕು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಫೌಜಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಇರುವ ಮಾಲು ಈಗ ತಮ್ಮ ಚಾಕರಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಇದ್ದೀರಿ (ಕಗವಿ. ೧೧೯). **ಕುಮ್ಮಕ್ಕು**: ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಜನರನ್ನು ಕುಮ್ಮಕ್ಕು ಕೊಡುವ ಹಕ್ಕನ್ನು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೧); ಅಮಲ್ದಾರರೇ ಕುಮ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾರೆಂಬ ಹಿಗ್ಗಿಕೆ (ಕೆಲಸಿ. ೨೧೩); ಅವನು ಇವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಕುಮ್ಮಕ್ಕು (ಕೂಲಿ. ೧೩). **ಖುಮ್ಮಕ್ಕು**: ಊರಿನ ಸಿಪಾಸಾರದೋರೆಲ್ಲಾ ಖುಮ್ಮಕ್ಕು ಅವನ್ಗೆ (ದೆಯ್ಯಮ. ೨೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ತುರ್ಕಿ. ಕುಮಕ್]

ಕುಮುಕ್ಕು 'ಕುಮುಕು' ನೋ.

ಕುಮುಚಟು 'ಕುಮ್ಮಚಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಮುಟಿ 'ಕುಂಪಟಿ' ನೋ.

ಕುಮತ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮತ; ದುಷ್ಟಮತ: ನೀಡುತ್ತುಂ ಕುಮತಕ್ಕೆ ತೇಜದಜೀವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೭೮). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. [ಸಂ.]

ಕುಮತನಿರತೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮತದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಳು; ದುಷ್ಟಪಂಥದಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತೆಯಾದವಳು: ಪ್ರಮದೋತ್ತಮೆಗೆ. . . ಗಂಡನ ಧರ್ಮವೆ ಧರ್ಮಂ ಭರ್ತೃವ ತತ್ತ್ವವೆ ತತ್ತ್ವಂ ಕುಮತನಿರತೆಯೇಂ ಕುಲವಧುವೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೯). [ಸಂ. ಕುಮತನಿರತಾ]

ಕುಮತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಭಾವನೆ; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ. ೨. ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ದುರ್ಮತಿ: ಆ ವರ್ಣಚತುಷ್ಕಮಂ ಕುಮತಿಗಳ್ ತತ್ಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಮುನ್ನ ಪುಟ್ಟಿದುವೆಂಬರ್ (ಆದಿಪು. ೮-೭೩); ಕ್ಷಮೆಗೆ ಸೇರುವರಲ್ಲ ಮೂರ್ಖರು ಕುಮತಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೨). ೩. [ಜೈನ] ಅಷ್ಟವಿಧ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲೊಂದು; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನ, —ಅರಿವು: ಕುಮತಿ ಕುಶ್ರುತ ವಿಭಂಗಮತಿಶ್ರುತ ಅವಧಿ ಮನಃಪರ್ಯಾಯ ಕೇವಲಜ್ಞಾನ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಜ್ಞಾನಮಷ್ಟವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭). ೪. ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಕೂಲಿ, ಕುಮತಿ, ಹುಚ್ಚುನರವೆ (ವೈಶಿಗಿ. ೪೦-೭೮೨). [ಸಂ.]

ಕುಮತಿತನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ಕುಬುದ್ಧಿತನ: ಕುಮತಿತನದಲಿ ಮಾಡಿ ಸದ್ಗತಿಕ್ರಮವ ಕೆಡದವರಾರು (ನಿಭಾಗ. ೫-೭-೩೬). [ಕುಮತಿ + -ತನ]

ಕುಮರ$_1$ 'ಕುವರ$_2$' ನೋ.

ಕುಮರ$_2$ 'ಕುಮ್ಮರಿ' ನೋ.

ಕುಮರಂಕಭೀಮ (ನಾ). ರಾಜಕುಮಾರರ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭೀಮನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ರಿಪುರಾಯ ಕುವರ ಬಂಗಾಜಂ ಬಪ್ಪನಂಕಕಾಜಂ ಕುಮರಂಕಭೀಮಂ ನಯನಾಭಿರಾಮಂ ಕುವರ ವೇಶ್ಯಾಭುಜಂಗಂ ಸಾಹಸಮಲ್ಲಂ ಶ್ರೀಮತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲದೇವರ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೧-೯; 1109). [ಕುಮ್ಮರ (< ಕುವರ$_2$) + ಅಂಕ$_1$ + ಭೀಮ]

ಕುಮರಿ$_1$ 'ಕುಮ್ಮರಿ' ನೋ.

ಕುಮರಿ$_2$ 'ಕುವರಿ' ನೋ.

ಕುಮರಿಪೈರು (ನಾ). ಕಾಡನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಕೃಷಿ ಮಾಡಿದ ಪೈರು: ಈ ಸಲದ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಮರಿಪೈರಿನ ರಾಗಿ ಬೆಳೆ ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಕುಮರಿ$_1$ (< ಕುಮ್ಮರಿ) + ಪೈರು (< ಪಯಿರ್)]

ಕುಮರಿವ್ರಾತ (ನಾ). ಬಾಲಕಿಯರ ತಂಡ; ಕುವರಿಯರ ಸಮೂಹ: ನೆರೆ ಬೀದಿಲಾಡೊ ಕುಮರಿವ್ರಾತಕ್ಕದೇಂ ಬಂದುದೋ (ಹಸ್ತಿಮಾಂ. ೧-೧೬). [ಕುಮರಿ$_2$ (< ಕುವರಿ) + ವ್ರಾತ]

ಕುಮಲು (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೆ ಉರಿಯುವುದು; ಒಳಗುದಿ: ಹಸಿದ ಹೆಬ್ಬುಲಿಗೆ ವಶಮಾಡಿದರೊಳಿತೆ... ಬಿಸಿಯ ಕುಮಲೊಳಿರಿಸಿ ನೋಡಿದರೊಳಿತೆ ಹಸಿವೆ ತೃಷೆಗಳೇಕ ಸಮಮಾಡಿದರೊಳಿತೆ ವೃಷಭಾಕ್ಷನಾಮ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲ ಎನ್ನ ಅಸುವ ನಿನ್ನಯ ಪಾದಬಿಸಜಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸುವೆ (ಪೋಕ್ಷದೀ. ೨೩೫-೨೨). [< ಕುಮುಲು]

ಕುಮಾನುಷತ್ವ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಮನುಷ್ಯ ಜನ್ಮ; ಕ್ಷುದ್ರ ಮನುಷ್ಯನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ: ಅಪಾತ್ರದಾನಂ . . . ಅಂತರ್ದ್ವೀಪಂಗಳೊಳ್ ಕುಮಾನುಷತ್ವಮುಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೦೫). [ಸಂ.]

ಕುಮಾನುಷ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಕುಮಾನುಷತ್ವ. ೨. ದುಷ್ಟ ಮನುಷ್ಯ; ಕೆಟ್ಟವನು: ನೀಚರು ಕುಲಹೀನರು ಕುಮಾನುಷ್ಯರೆ ರಾಜ್ಯಾಧಿಪರಪ್ಪರು (ಕಗವಿ. ೨೬). [< ಸಂ. ಕುಮನುಷ್ಯ]

ಕುಮಾಯೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಮಾಯೆ; ಮೋಸ; ಕಪಟ: ಇರುಳು ಪಗಲುಂ ಬಿಡದೆ ಕಾಮಿನಿಯರ ಕುಮಾಯೆಗಳಿಗೆ ತೊಡಕಿ ಕಡು ಮರುಳುಗೊಂಡು (ಬಸವು. ೪೧-೭). [ಸಂ. ಕುಮಾಯಾ]

ಕುಮಾರ (ನಾ). ೧. ಐದುವರ್ಷದೊಳಗಿನ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗ; ಬಾಲಕ. ೨. ಹದಿನಾರು ವರ್ಷದ ಒಳಗಿನ ಪ್ರಾಯದವನು; ಯುವಕ; ತರುಣ. 'ಕೌಮಾರ' ಪರಾ. ೩. ಮಗ; ಪುತ್ರ. 'ಅರಸುಕುಮಾರ' ಪರಾ. ೪. (ನಾಟಕದಲ್ಲಿ) ಯುವರಾಜ; ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ: "ಕುಮಾರಃ, ಭರ್ತೃದಾರಕಃ -೨ ಯುವರಾಜ, ಯುವರಾಜನೆಂಬ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೬). ೫. ಷಣ್ಮುಖ; ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ: "ಗೌರೀಪುತ್ರಃ, ಷಣ್ಮುಖಃ . . . ಕುಮಾರಃ, ಸೇನಾನೀ . . . ಶರಜನ್ಮಾ -ಈ ೨೦ ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫-೨೦); ಮತ್ತಮಲ್ಲಿ ಕುಮಾರನ ಮಯೂರಮಂ ಕೂರಿಸದ ಸೋಗೆವೆಣ್ಣಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೧ ವ); ಈ ಕುಮಾರಂ ಕುಮಾರನಂತೆ ಚತುರ್ದಶ ವಿದ್ಯೆಯೊಳುಂ ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿ ಕಲೆಗಳೊಳುಂ ಪ್ರವೀಣನಾಗಲ್ (ಅದ್ಭುತ. ೫-೧೬). ೬. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ವರುಣವೃಕ್ಷ: ಕುರಮಾವು, ಕುಮಾರ. (ಮೈಔಗಿ. ೭೧-೨೨೮). [ಸಂ.]

ಕುಮಾರಕ (ನಾ). ೧. = ಕುಮಾರ: ಕ್ರೂರಗ್ರಹವರ್ಗದೊಳ್ ಸುಧಾಕರನಿರೆ ಮತ್ತಾರಾಶ್ಯಧಿಪಂ ನೋಡೆ ಕುಮಾರಕನಾರಿಪ್ಪ ವಿಜಯಿ (ಜಾತತಿ. ೭-೮); ಗೋಪ ಕುಮಾರಕರೊಡನೆ ಆಡಿ (ಜಗವಿ. ೪-೫೨ ವ). ೨. ರಾಜಕುಮಾರ; ಯುವರಾಜ: ಸುಕುಮಾರಕಂ ಕುಮಾರಕನೆಂದಾ ಜಯವಧುಗನಂತವೀರ್ಯಂ ಪ್ರಿಯನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೭). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ವರುಣಃ, ವರಣಃ, ಸೇತುಃ, ತಿಕ್ತಶಾಕಃ, ಕುಮಾರಕಃ - ೫ ವಸಲೇಗಿಡ, ಮದವಸಲೇಗಿಡ, ಉಲಿಮಿಂಬಸಲೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕುಮಾರಕಾಲ (ನಾ). ಹದಿನಾರು ವರ್ಷದ ಒಳಗಿನ ಪ್ರಾಯ; ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸು: ರಾಮಂಗೆಯ್ವತ್ತು ವರ್ಷಂ ಕುಮಾರಕಾಲಂ ಪೋಗೆ ಸುಖಮಿರ್ದರ್ (ಕಗವಿ. ೩೭; ಚಾವುಂಪು); ಆ ಚಂದ್ರವಾಹನ ಚರಸಾಮಾನಿಕಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠನಂದನನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಕುಮಾರಕಾಲದೊಳ್ ತಪಃಶ್ರೀಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೫೩ ವ); ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿ . . . ಪದಿನೆಂಟು ಲಕ್ಷ ಪೂರ್ವ ಕುಮಾರಕಾಲಂ ಪೋಗೆ ಮಹಾಮಾಂಡಳಿಕನಾಗಿ (ಜೀವಸಂ. ೧೬-೩೨ ವ). [ಕುಮಾರ + ಕಾಲ]

ಕುಮಾರಗದ್ಯಾಣ, ಕೊಮರಗದ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನಾಣ್ಯ; ಷಣ್ಮುಖನ ಗುರುತುಳ್ಳ ಗದ್ಯಾಣ (?). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಯುವರಾಜರಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ (?): ದೇವಿದೆಱೆ ಅಡೆಗಚ್ಚುಗ ಕಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆ ಬಿದ್ದುಗ ಬೀಯ ಮೊದಲಾಗೆ ಕುಮಾರಗದ್ಯಾಣಂ ಕಿಱುದೆಱೆ ಕಿಱುಕುಳಾಯಂ ಸಾಮ್ಯಂ ಸಲ್ಗೆ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೬-೧೫೬; 1077). 'ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ' ಪರಾ. ಕೊಮರಗದ್ಯಾಣ: ೨. ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯ ಅಡನೂರನಭ್ಯನ್ತರ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗೆ ಏಳಂಗೌಡಳಂ ಸಾಯಿರದ ಕೊಮರಗದ್ಯಾಣಮುಮನಣುಂಗಿ ನೊಳಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦-೫; 964). [ಕುಮಾರ + ಗದ್ಯಾಣ]

ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ ವಿಜಯ ಬೀರವಣ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೩-೨೫; 1206); ಕುದುರೆಯು ಸೇಸೆ ಗಣಪರ್ಹಾ೩ ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ ಪ೨ಹಾ೨ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೪-೬೫; 1230). [ಕುಮಾರ + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಕುಮಾರಗುರು (ನಾ). ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ತಂದೆ; ಶಿವ: (*). [ಕುಮಾರ + ಗುರು$_1$]

ಕುಮಾರತಿ 'ಕುಮಾರಿತಿ' ನೋ.

ಕುಮಾರತೆ 'ಕುಮಾರ್ತೆ' ನೋ.

ಕುಮಾರದಿಕ್ಕುಂಜರ (ನಾ). ರಾಜಕುಮಾರರಲ್ಲಿ ದಿಗ್ಗಜದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಯ್ಯನಸಿಂಗಂ ಸರಣಾಗತವಜ್ರಪಂಜರಂ ಕುಮಾರದಿಕ್ಕುಂಜರಂಪರವಿದ್ಯಾಧಿಕಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೧-೧೧; 1109). [ಕುಮಾರ + ದಿಕ್ಕುಂಜರ]

ಕುಮಾರವಾಸ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಳಲು; ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಕೊಳಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?): ಗಾಯಕಿಯರು - ಬಳಿಕ ಹದಿನೆಂಟಂಗುಳ ಮೊದಲಾಗಿ ಒಂದಂಗುಳ ಪರ್ಯಂತ ಮಾದ ಪರಿಮಾಣ ಕ್ರಮವಿಡಿದು ಜಾತಿವಾಸ . . . ಕುಮಾರವಾಸ . . . ಭುವನಾಧಿಪವಾಸವೆಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ತೆಱದ ವಾಸಂಗಳ ಲಕ್ಷಣವಱಿತು (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [ಕುಮಾರ + ವಾಸ$_1$]

ಕುಮಾರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ರಾಜಕುಮಾರನ ವೃತ್ತಿ; ಯುವರಾಜನ ಅಧಿಕಾರ: ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಮೂವತ್ತಿರ್ಚ್ಛಾಸಿರಮುಮಂ ಕುಮಾರ ವೃತ್ತಿಯಿಂ ಸುಕಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೮-೨೨; 1057); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮನ್ತಂ ಜೋಬಿಯರಸಂ ಕುಮಾರವೃತ್ತಿಯಿಂ ಪೊಟ್ಟೆಯೂರನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಎಇ. XVI, ೮೩-೮; 1067); ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಮೂವತ್ತಿರ್ಚ್ಛಾಸಿರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಪಲವುಂ ದೇಶಂಗಳ ಕುಮಾರವೃತ್ತಿಯಿಂದಾಳ್ದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೧-೬೪; 1148). [ಕುಮಾರ + ವೃತ್ತಿ]

ಕುಮಾರಶ್ರವಣ (ನಾ). ಬೌದ್ಧ ಅಥವಾ ಜೈನ ಬಾಲಯತಿ: ಗೂಢಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೆಂಬೊಂ ಕುಮಾರಶ್ರವಣನಾಗಿ ಸಮಸ್ತಾಗಮಾಭ್ಯಾಸಂಗೆಯ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೭). [ಕುಮಾರ + ಶ್ರವಣ]

ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). ಸ್ಕಂದ; ಷಣ್ಮುಖ; ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ: (ಕ). [ಕುಮಾರ + ಸ್ವಾಮಿ]

ಕುಮಾರಾಭ್ಯುದಯ (ನಾ). ರಾಜಕುಮಾರನ ಏಳಿಗೆ; ಯುವರಾಜನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಅವರು ರಾಜ್ಯವನೊಡ್ಡಿ ಸೋತವೊಲೆವಗೆ ಪಣಬೇಙಿಲ್ಲ ಹರ್ಷೋತ್ಸವ ಕುಮಾರಾಭ್ಯುದಯ ವಿಜಯ ಶ್ರವಣ ಸುಖಮಿಗಲು ಎವಗೆ ಮನವಾಯ್ತೊಡ್ಡು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೯-೨೨). [ಕುಮಾರ + ಅಭ್ಯುದಯ]

ಕುಮಾರಿ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತರಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಒಳಗಿನ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗಿ; ಕನ್ಯೆ. ೨. ಮದುವೆಯಾಗದಿರುವ ಹೆಂಗಸು, —ಯುವತಿ: ನೋಡೆ ಕುಮಾರಿಯ ಬಳ್ಕುವ ಮಧ್ಯಂ ನಾಡೆ ಮನೋಜ್ಞಂ ಪೊಗಚಲಸಾಧ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧). ೩. ಮಗಳು. 'ಅರಸುಕುಮಾರಿ' ಪರಾ. ೪. ಸಣ್ಣ ಗೋರಂಟಿಗಿಡ: "ಸಹಾ, ಕುಮಾರೀ, ತರಣಿ-ಇ ಸಣ್ಣ ಗೋರಂಟಿ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೩). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು; ಹೆಜ್ಜಾಜಿ: ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾಜಿ ಸುರಹೊನ್ನೆಯತಿಮುಕ್ತ ಇರುವಂತಿ ಮೊಲ್ಲೆ ಕುಮಾರಿ ಸುರಗಿ ಸಂಪಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಗಳನು (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೫-೭೮). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಲೋಳೆಸರ: "ಲೋಳೆಯಿಸರಮದು ಕುಮಾರಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೯); ತ್ರಿದಿನಂ ಕುಮಾರಿಯಂ ಕಟ್ಟಿದೊಡಂ ಮೇಣ್ ಶಂಖಚೂರ್ಣಮಂ ಸದ್ಯಃಕ್ಷಾರದ ನೀರೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ಪೂಸಿದೊಡಂ ಪುದಿದೊಡನೆ ತೋರ್ಪ ನರವುಲಿ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೧). ೭. ದುರ್ಗೆಯ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲೊಂದು: (ಕ).

ಕುಮಾರಿಯಬೇರ್, ಕುಮಾರಿಯಬೇರು = ಲೋಳೆಸರದ ಬೇರು: ಸುಟ್ಟು ಕುಮಾರಿಯಬೇರಂ ಘಟ್ಟಿಸಿ ಪಿಟಿದದಟಿ ರಸಮನೊಬ್ಬಳದನಿತಂ ಕೊಟ್ಟು ಸಿತಹಸಿತಲವದೆ(ಲೆ) ಕಟ್ಟುಗೆ ಕೊರಲೊಳಗೆ ತುರಗದ ಜ್ವರ ಹರಣಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೭); ಉರಿಧಗೆ ತಾಪಕ್ಕೆ- ಕುಮಾರಿಯ ಬೇರನ್ನು ಪುಟವನಿಕ್ಕಿ ರಸವ ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು . . . ಪಾನವ ಮಾಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೦೦). [ಸಂ. ಕುಮಾರೀ]

ಕುಮಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಕುಮಾರಿ ೧: "ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿಕೆ ಕನ್ನಿಕೆ . . . ಅಕ್ಕುಮವಳ್ ಸಂಪನ್ನ ಋತುವಾಗದನ್ನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೩-೧೦). ೨. = ಕುಮಾರಿ ೨: ಆ ಸಮರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪದಿನೈದು – ಹದಿನಾರು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ ಕುಮಾರಿಕೆಯು . . . ಓಡುತ್ತೋಡುತ್ತ ಸಾಗಿದ್ದಳು (ಅಂಬಿಕ. ೩). ೩. ಭಾರತವರ್ಷದ ಒಂಬತ್ತು ಖಂಡಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಜಂಬೂದ್ವೀಪ. ೪. = ಕುಮಾರಿ ೬: ಕುಮಾರಿಗೆ[ಕೆ]ಯ ಕಳ್ಳಿಯ ಬೂದಿಯ(ಯೆ)ಕೆಗೆಳ್ಳೆರದೆಳಗಾಯ್ಗೆ ಪಥ್ಯಲವಣಕ್ಕೆ ತೊಳಂಚಿ ವಿಷಾಪಹಾರಕಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೭). [ಸಂ. ಕುಮಾರಿಕಾ]

ಕುಮಾರಿತಿ, ಕುಮಾರತಿ, ಕುಮಾರ್ತಿ, ಕೊಮಾರತಿ, ಕೊಮಾರತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗದ ಹುಡುಗಿ; ಕುಮಾರಿ: ಹಾಳು ಮೊಜಡಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ಬಸುಱು ಬಾಣಂತಿ ಕುಮಾರಿತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಮಾರಿ] ಕೊಡಗೂಸೆಂಬವರ ಹಿಡಿದು ತಿಂಬ ತಿರಿದುಂಬ ಮಾರಯ್ಯ ಬೀರಯ್ಯ ಕೇಚರಗಾವಿಲ ಅಂತರಬೆಂತರ . . . ಕೇತಯ್ಯಗಳೆಂಬ ನೂಱುಮಡಕೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಶರಣೆಂಬುದೊಂದು ದಡಿ ಸಾಲದೆ (ಬಸವ. ೫೫೭). ೨. ಮಗಳು; ಪುತ್ರಿ: ರಂಗಪನಾಯಕಯ್ಯನವರು ಕುಮಾರಿತಿಕೊಂಡಂಮನವರು (ಎಕ. XV, ಅರಕ. ೧೦೬-೧೧೧; 1665). ೩. ಅರಸನ ಮಗಳು; ರಾಜಕುಮಾರಿ: ಮನಗೊಂಬ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣ ಮಾಲ್ಯಾನುಲೇಪನವ ತಂದರು ಕುಮಾರ್ತಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೩-೧೧). **ಕುಮಾರತಿ**: ೨. ಯಮುನ ದಾಡೆಯ ಕೀಳ್ವ ದಡಿಗ ದೈತ್ಯರ ಕಾಹು ಮನು ಕುಮಾರತಿಯ ಗೋಪುರಕೆ (ಮೋಹತ. ೩೩-೧೭); ಕುಲಗೇಡಿಯಹ ಕುಮಾರತಿಯುದಿಪಳು (ಚಬಪು. ೫೮-೯). **ಕುಮಾರ್ತಿ**: ೨. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನೀನು ಕುಮಾರ್ತಿಯನ್ನು ಒಂದು ಸಾರಿ ನೋಡಿ ಬಂದು ಬಿಡಬಹುದಲ್ಲಾ? (ಸವತಿ. ೧೯೩). **ಕೊಮಾರತಿ**: ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜವಡೆಯ್ಯೆಯಿನವರ ಕೊಮಾರತಿ ಕೆಂಪದೇವಾಜಿ ಅಮ್ಮಂಣಿಯವರು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೮-೪; 1719); ತಮ್ಮ (ಎಳಂದೂರ ಹಿರಿರಾವು ರಾಜ ಒಡೆಯನ) ಕೊಮಾರತಿ ದೇವೀರಮ್ಮಣ್ಣಿ (ಸಕವೈ. VI, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಕೊಮಾರತ್ತಿ**: ವಿರುಪಂಣನಾಯಕರ ಕೊಮಾರತ್ತಿಯು ಯಾಕೇರಿಯ ಛತ್ರದ ಪೆಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ (ಎಕ. III, ತೀರ್ಥಹ. ೯೭-೧೦; 1615). [ಕುಮಾರ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕುಮಾರೀಭೂಶಿರ (ನಾ). ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿ ಭೂಶಿರ: (ಮುಂಬಯಿ. ಕ. ೪-೧೧೫). [ಸಂ. ಕುಮಾರೀಭೂಶಿರಸ್ (ಕುಮಾರೀ + ಭೂಶಿರಸ್)]

ಕುಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ. ೨. ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ದುಷ್ಟವರ್ತನೆ: ಉತ್ತಮ ಮಾರ್ಗವಿರೆ ಹೀನನುಸರಿಸಿದೆ ಕುಮಾರ್ಗವಂ (ಬಸಪು. ೬೦-೩೯). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕೆಟ್ಟ ಕಾವ್ಯಶೈಲಿ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಕಾವ್ಯರೀತಿ: ಸುಕಥಾಳಾಪಮನೋತು ಪೇಳ್ವುದು . . . ಬಿಸುಟು ಮಿಥ್ಯಾಮಾರ್ಗಮಂ . . . ಕುಮಾರ್ಗ ಕುತ್ಸಿತ ಕುಭಾಷ್ಯಾದಿ ದೋಷಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೭). [ಸಂ.]

ಕುಮಾರ್ಗೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟನಡತೆಯವಳು; ದುರ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವಳು: ಕುಟಿಳೆ ಕುಮಾರ್ಗ್ಗೆ ಕುತ್ಸಿತೆ . . . ಎಂಬಟಮಟ ಕಾತ್ರಿಯಸ್ವರ್ತಿಯರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮-೫೧; 1128). [ಸಂ. ಕುಮಾರ್ಗಾ]

ಕುಮಾರ್ತಿ 'ಕುಮಾರಿತಿ' ನೋ.

ಕುಮಾರ್ತೆ, ಕುಮಾರತೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗದ ಹುಡುಗಿ; ಕುಮಾರಿತಿ. ೨. ಮಗಳು. **ಕುಮಾರತೆ**: (ಕ). [< ಕುಮಾರಿತಿ]

ಕುಮುಂಜಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಧೂಪದ್ರವ್ಯ; ಧೂಪದಾನಿ; ಧೂಪಾರತಿ (?): ಕಸ್ತೂರಿ ಕಣಂಜು ೧ ತಟ್ಟು ಪುನುಗು ಕಣಂಜು ೧ ಪಂನೀರು ಚೆಂಬು ಹಲ ೧ ತಿರುಮಲೆ ಜೋಡು ೪ ಧೂಪಕೆ ಕುಮುಂಜಾನ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೮೯-೩೯; 1513). [?]

ಕುಮುಕಿ 'ಕುಮಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕುಮುಕು 'ಕುಮುಕು' ನೋ.

ಕುಮುಟಿ 'ಕುಂಪಟಿ' ನೋ.

ಕುಮುಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ) ಬೆಚ್ಚಿಬೀಳು ; ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ನಡುಗು : ಕುಮುಟಿ ಕಣ್ದೆರೆಯ ಕಂಡೆ ನಿನ್ನಂ ಧ್ಯಾನಮಗ್ನೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೯೭-೩೦೨) ; ನಿದ್ದೆಯೊಳೇತಕೊ ಮಗು ಕುಮುಟುತ್ತಿದೆ ದುಃಸ್ವಪ್ನಕೆ ಹುಬ್ಬನು ಸೆಡೆಯುತ್ತಿದೆ (ಕೋಗಿಲೆ. ೫೮). ೨. "ಜಿಗಿ, ನೆಗೆ" (ರವಾಕಾಂ. ೧೭೨). ೩. ಬಸವಳಿ ; ವಶತಪ್ಪು ; ಶಕ್ತಿಗುಂದು.

ಕುಮುಟಬೀಳು = ೧. ಬೆಚ್ಚಿಬೀಳು ; ಹೆದರು : ಪಾಪಕೃತ್ಯದ ಸುದ್ದಿಕೇಳಿ ಮೈಲಿಗೆಗೊಂಡವನಂತೆ ಕುಮುಟಬಿದ್ದು ಹೇಳಿದ (ಮರಳಿ. ೭೪); ಒಮ್ಮೆಗೆ ಕುಮುಟಬಿದ್ದರು ವಾಮನರಾಯರು (ಮರಳಿ. ೧೨೭) ; ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗುತ್ತ, ಮೈ ಬೆವರಿ, ಕುಮುಟಿ ಬಿದ್ದು, ಚಿನ್ನಮ್ಮ ತಟಕ್ಕನೆ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವುದಕ್ಕೂ (ಮಲೆಮ. ೯೮). ೨. ಕಸುವುಗುಂದು ; ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು ; ಕುಸಿದು ಬೀಳು ; ವಶ ತಪ್ಪಿ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು : ಅವರು ಬೆನ್ನಿಗೊಂದು ಇಳಿಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟರು, ಹೂವಯ್ಯನು ಅಯ್ಯೋ ಎಂದು ಕುಮುಟಿ ಬಿದ್ದನು (ಕಾನೂರು. ೧೨೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಕುಮ್ಮುಟ್ಟ = ನೆಗೆಯುವುದು]

ಕುಮುಟು$_2$ 'ಕಮುಟು' ನೋ.

ಕುಮುದ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜನರ ಸಂತೋಷ ; ಪ್ರಜಾಹರ್ಷ : ಉತ್ತಮ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕುಮುದಕ್ಕೆ ಗಭೀರಗುಣಕ್ಕೆ ಸತ್ವವೃತ್ತಿಗತಿ × × × ನ್ನತೆಗೆ ತಂನವೊಲಾಶ್ರಯಮಾಗಿ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ಪೆತ್ತುದೆನಿಪ್ಪುದೊಂದು ಕೆಜೆಯಂ ನೆಜೆಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭೧-೯೦ ; 1160) ; ಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲೊಡಂಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲಾಗಿ ಕುಮುದಂ ಕುಮುದಂ (ಹರಿಶ್ಚ್ಮಾರ. ೩-೧೮). ೨. ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಸಂತೋಷ : ಕುಮುದದಿಂ ಪ್ರತಿಕೂಲದಿಂ ವಿಜಾತಿಗಳ ಸಂಗಮದಿಂದ ಜಡಜೀವನೋಪಾಯದಿಂ ಭಂಗಸಮಿತಿಯಿಂದಿರ್ಪ ತಾವರೆಗೊಳಂ ಪತಿಯಹರ್ಷಾನುಕೂಲೆಯ ಸತ್ಕುಲರಮೆಯ . . . ನಾಭಿಸರಸಿಯೊಂದಮಲತ್ವಕೆಣೆಯಲ್ಲವೆಂದೆಸೆದಳಾ ಚೆಲ್ವ ಪೆಣ್ಣು ಭೂಭುಜನ ಕಣ್ಣು (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೪೫).

[< ಸಂ. ಕುಮುದ್, ಕುಮುದಾ]

ಕುಮುದ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲೆ : "ಕೈರವಂ, ಕುಮುದಂ - ಈ ೨ ಬಿಳಿಯ ನೆಯ್ದಿಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೯) ; ತಳಿರಂ ಪೂರ್ಣ ತಟಾಕಮಂ ಕುಮುದಮಂ ದೇವರ್ಕಳಂ ತುಂಬಿಯಂ ತಿಳಿಯಲ್ ಸ್ವಪ್ನದಿ ಲೇಸೆಲ್ಲೆ (ಸೋಮೇಶ. ೭೯). ೨. ಕಪ್ಪುನೈದಿಲೆ ; ನೀಲೋತ್ಪಲ : "ಕೈರವಂ ಕುಮುದಮೆನೆ ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲದು ಕಲ್ಹಾರಂ ಸುಗಂಧಿಕಂ ಕನ್ನೈದಿಲೆನಿಸಿಕ್ಕು ಕಪ್ಪೇರಿರ್ದ ನೈದಿಲೆಗೆ ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಕುಮುದ ಮೆಂಬಾಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೭). ೩. ಕೆಂಪುತಾವರೆ ; ಕೆಂದಾವರೆ. ೪. ಕರ್ಪೂರ. ೫. ಕಪಿಲವರ್ಣ ; ಕಂದುಬಣ್ಣ. ೬. ಸೂರ್ಯ ; ನೇಸರು. ೭. ನೀರು ; ಜಲ. ೮. ಸಿಂಹ ; ಕೇಸರಿ. ೯. ಕಣ್ಣು ; ನಯನ. ೧೦. ಕೊಳ ; ಸರಸ್ಸು. ೧೧. ಧನ ; ಹಣ. ೧೨. ಕಠಿನತೆ ; ನಿಷ್ಠುರತೆ ; ಕ್ರೌರ್ಯ ; ಕಠೋರ : ಕುಮುದಸಖವರ ಕಲಾಭರಣ ಪಾವನಚರಣ ಕುಮುದ ಖಳವನಮಹಾದಾವ ದೇವರದೇವ (ಚೆಬಪು. ೪-೧). ೧೩. ದಿಗ್ಗಜಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಐರಾವತಃ, ಪುಂಡರೀಕಃ, ಕುಮುದಃ, ವಾಮನಃ, ಪುಷ್ಪದಂತಃ, ಸಾರ್ವಭೌಮಃ, ಸುಪ್ರತೀಕಃ - ಈ ೮ ಮೂಡಣಿಂ ಕ್ರಮದಿನಿರ್ದ ದೆಸೆಯಾನೆಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೦೪) ; ಬೆದಜಿದುದಭ್ರಮೂರಮಣನೊಟ್ಟಜೆಗೆಟ್ಟುದು ಪುಂಡರೀಕಮುಬ್ಬುದು ಕುಮುದಂ ತಡಂಗೆಡೆದುದಂಜನಂ. . . ಇರದಾಲಿಸಿ ತತ್ಪಟಹ ಪ್ರಾಣಾಥಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೮). ೧೪. ತಿಂಗಳು ; ಚಂದ್ರ : ಕುಮುದಾರ್ಕವಹ್ನಿ ತ್ರಿಣೇತ್ರ ಸನ್ನುತ ಗಾತ್ರ ಸುಪವಿತ್ರ ಸಚ್ಚರಿತ್ರ (ಚೆಬಪು. ೪-೧). ೧೫. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜಗತಿಯ ಮೇಲಿನ ಕುಮುದಾಕೃತಿಯ ರಚನೆ, —ಶಿಲ್ಪ. ೧, ೧೫ : ಇದು ಪದ್ಮಾವಸಥಂ ದಿವಾಕರನವೋಲ್ . . . ಸತ್ಕುಮುದಂ ಸರೋವರದವೋಲ್ ಘಂಟಾನ್ವಿತಂ ದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರದವೋಲ್ ತಾನೆನಿಪನ್ನೆಗಂ ಹರಿಹರ ಶ್ರೀಗೇಹಮಂ ಮಾಡಿದಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೭೫ ; 1224) ; "ಕಟ್ಟೆಡದ ಭಾಗ" (ಶಾಪಮಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ). ೧೬. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : "ಅನುಷ್ಟ - ಕುಮುದ" (ಓಷಧಿ. ೪). ೧೭. ಸುಗ್ರೀವನ ಕಪಿಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ವಾನರ : ನಳ ನೀಲ ಕುಮುದ ಶತಬಲಿಗವಯರೆಂಬ ಕಪಿಗಳ ಪಡೆಯನೆಲ್ಲಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೯). ೧೮. ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಅನಿಲದ್ವಿತಯಂ ಘನಮಲ್ಲಿಯುಮೆಂಬಿನವೊಂದಿರೆ ಕೇಳ್ ವನಿತೇ ಕುಮುದಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೨೯) ; ಸಯುಗಂ ಕುಮುದಂ ಚಪಲಾಂಬಕಿಯಿಂತಪರಾಧಮನಾಗಿಪನಲ್ಲನ ಮೊಬ್ಗಿಪದಂ ನುಡಿದಳ್ (ಕೈ ಪಿ ಡಿ. ೭೯). ೧೯. ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕುಲಾಚಲಗಳಲ್ಲೊಂದು : ಸುಗಂಧಶಿಖಿ . . . ಕುಮುದ . . . ಪಾರಿಜಾತವೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕುಲಾಚಲಂಗಳೇ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಪುಳ ಕೀಲಕ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಹವು (ವಿವೇಕ. ೨೧೫). ೨೦. [ಜೈನ] ಜಿನನಿಗೆ ಆವಾಸವಾದ ರುಚಕವೆಂಬ ಪರ್ವತದ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದ ಎಂಟು ಶಿಖರಗಳಲ್ಲೊಂದು : ತನ್ಮಹೀಧರ ವರುಣಾಶಾ ವಿಶೇಷಕಮಾಗಿರ್ದ ಲೋಹಿತಾಕ್ಷ . . . ಕುಮುದ . . . ಸರ್ವತೋಭದ್ರಂಗಳೆಂಬ ದ್ವಿಗುಣ ಚತುಃಕೂಟಂಗಳೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೭-೩ ವ). ೨೧. [ಜೈನ] ಕಾಲಪ್ರಮಾಣದ ಒಂದು ಗಣನೆ, —ಲೆಕ್ಕ : ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳಿಂದ ಒಂದು ಪಕ್ಷವು ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಿಂದ ಒಂದು ಮಾಸವು . . . ಇದೇ ರೀತಿ ಎಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಎಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ ಗುಣಿತ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕುಮುದಾಂಗ ಮತ್ತು ಕುಮುದ, ಪದ್ಮಾಂಗ ಮತ್ತು ಪದ್ಮ. . .ಎಂಬಿವು ಕ್ರಮದಿಂದ ಆಗುತ್ತವೆ (ಜೈನಪ. ೩೦೬) ; "ಶಶಿಯೊಳಾಶಾಗಜದೊಳು ಭೂಮಿರುಹದೊಳು ಕಪಿಲದೊಳು . . . ಕುಮುದ ನಾಮಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೮-೪೨). [ಸಂ.]

ಕುಮುದಕರ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸತಕ್ಕವನು ; ಚಂದ್ರ. ೨. ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ರಾಜ. ೧,೨ : ಉದಯಾರೂಢಂ ಕಾಂತ್ಯಾಸ್ಪದನನುರಕ್ತಾತ್ಮಮಂಡಲಂಕುಮುದಕರಂ ಮೃದುತರ ಕರಂಗಳಿಂದತಿಮುದಮಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪಡೆಗುಮಿಂತೀ ರಾಜಂ (ಕವಿರಾ.೩-೧೦೯). [ಸಂ. (ಕುಮುದ+ಕರ ; ಕು + ಮುದಕರ ?)]

ಕುಮುದಗಡ್ಡೆ, ಕುಮುದಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ ; ಭೂಚಂಪಕ : (ಕ). ಕುಮುದಗೆಡ್ಡೆ : (ವೈಶಗಿ. ೪೮-೯೬೩).

[ಕುಮುದ$_2$ + ಗಡ್ಡೆ]

ಕುಮುದಗೆಡ್ಡೆ 'ಕುಮುದಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕುಮುದನಾಥ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲೆಗಳ ಒಡೆಯ, —ಚಂದ್ರ : ಕುಮುದನಾಥನು ಬಂದ ನೇತ್ರಾನಂದನು ಬಂದ ಚಾರುಸುಧಾಕರ ಬಂದ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೪-೫೮). [ಕುಮುದ$_2$ + ನಾಥ]

ಕುಮುದಪತ್ರಾಭ (ಗು). ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ ದಳಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ : (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುಮುದಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಕುಮುದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು ; ಚಂದ್ರ : "ಸುಧಾಸೂತಿಃ, ಕೌಮುದೀ ಕುಮುದಪ್ರಿಯಃ" (ಧನಂಜ. ೧-೪೭).

[ಕುಮುದ$_2$ + ಪ್ರಿಯ]

ಕುಮುದಪ್ರಿಯಾತಪ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಪ್ರಕಾಶ ; ಬೆಳದಿಂಗಳು ; ಕುಮುದಪ್ರಿಯಾತಪಂ ನಾವ್ಯಮಂಜಳಿಗ್ರಾಹ್ಯಮೆನೆಯುಮಿಷ್ಟಮಿವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೫೩). [ಕುಮುದಪ್ರಿಯ + ಆತಪ]

ಕುಮುದಬಂಧು (ನಾ). ಕುಮುದಗಳ ಬಂಧು ; ಚಂದ್ರ : "ಇಂದು ಜೈವಾತೃಕಂ . . . ಕುಮುದಬಂಧು . . . ದ್ವಿಜರಾಜನೆನೆ ಸುಧಾಂಶುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೪).
[ಕುಮುದ₂ + ಬಂಧು]

ಕುಮುದಬಾಂಧವ (ನಾ). =ಕುಮುದಬಂಧು : "ಹಿಮಾಂಶುಃ, ಚಂದ್ರಮಾಃ, ಇಂದುಃ, ಕುಮುದಬಾಂಧವಃ . . . ಕ್ಷಪಾಕರಃ – ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯).
[ಕುಮುದ₂ + ಬಾಂಧವ]

ಕುಮುದವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಿಲ್ಪ, —ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ (?) : ಮಾಣಿಕ ಮಣಿಗಂಭ ಕುಲಿಶದ ಕುಮುದವಟ್ಟಿಗೆ ಪಸುರ್ಗಲ್ಲ ಮೇಲ್ಸೆಲೆಯ ಮುಚ್ಚಳ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೫೧).
[ಕುಮುದ₂ + ಪಟ್ಟಿಗೆ ?]

ಕುಮುದವನ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ವಿನಿಮೀಳಿತ ಕುಮುದವನಂ ಜನಿತೋನ್ಮೀಲಾರವಿಂದವನಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಂ ದಿನಕರನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೨).
[ಕುಮುದ₂ + ವನ]

ಕುಮುದವ್ರಾತ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಭೂಮಿಯ (ಜನರ) ಸಂತೋಷದ ಆಧಿಕ್ಯ. ೧, ೨ : ರಿಪು ಭೂಪಾಳ ತಮೌಘ ಮೋಡೆ ಕುಮುದವ್ರಾತಂ ಕರಂ ಪೆರ್ಚೆ ತದ್ರಿಪುಕಾಂತಾ ಮುಖಪಂಕಜಂ ಕೊರಗೆ . . . ನೃಪನೇ ಸೋಮನೆನಲ್ಕೆ ಬಿಜ್ಜಳಮಹೀಪಾಲಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯೨-೧೩ ; 1168).
[ಸಂ. (ಕುಮುದ + ವ್ರಾತ ; ಕು + ಮುದವ್ರಾತ)]

ಕುಮುದವೈರಿ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯ ಶತ್ರು ; ಸೂರ್ಯ : (ಶ).
[ಕುಮುದ₂ + ವೈರಿ]

ಕುಮುದಶೋಭಿ (ಗು). ೧. ನೈದಿಲೆಯ ಹೂಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾದ. ೨. ಕುಮುದವೆಂಬ ದಿಗ್ಗಜದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ. ೩. ಕುಮುದನೆಂಬ ಕಪಿ ಮುಖ್ಯನಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ. ೧, ೨, ೩ : ನಿರುತಂ ಕುಮುದ ಶೋಭಿ ನೈಋತ್ಯದಂತೆ ವಾನರಸೈನ್ಯದಂತೆ . . . ತತ್ಪುರಂ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೧).
[< ಸಂ. ಕುಮುದಶೋಭಿನ್]

ಕುಮುದಸಖ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯ ಸ್ನೇಹಿತ; ಚಂದ್ರ: ಸೋಮಶೇಖರ ಭಸ್ಮಾಭರಣ . . . ಕುಮುದಸಖ ಗೋಪಥೂಮ ಧ್ವಜಾಕ್ಷ ದುರಿತವ ಪಜಿದು ಪಾಲಿಪುದು (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧-೧).
[ಕುಮುದ₂ + ಸಖ]

ಕುಮುದಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಕಾಲಗಣನೆ : ಎರಡು ದಶಕಗಳಿಂದ ಒಂದು ಮಾಸವು . . . ಇದೇ ರೀತಿ ಎಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ ಗುಣಿತ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕುಮುದಾಂಗ ಮತ್ತು ಕುಮುದ, ಪದ್ಮಾಂಗ ಮತ್ತು ಪದ್ಮ . . . ಎಂಬಿವು ಕ್ರಮದಿಂದ ಆಗುತ್ತವೆ (ಜೈನಪ. ೩೦೬).
[ಕುಮುದ₃ + ಅಂಗ₂]

ಕುಮುದಾಕರ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಗಳ ಸಮೂಹ: ದಿವಸಕರ [ಸಂತಾಪಕ್ಲಾಂತಮಪ್ಪ] ಕುಮುದಾಕರಕುನ್ಮುಖತೆಯೆ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೧) ; ಸಲ್ಲಲಿತ ಮೃದುಮೃಣಾಳದಂಡಂಗಳೆನಿಪ ಕಮಲಷಂಡಂಗಳುಂ ವಿರಹಿಜನ ಭೀಕರಂಗಳೆನಿಸುವ ಕುಮುದಾಕರಂಗಳುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೨ ಪ). ೨. ನೈದಿಲೆಗಳ ಅಥವಾ ಕಮಲಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ. ೩. ಕುಮುದಗಳು ತುಂಬಿರುವ ಸರೋವರ, —ಕೊಳ.
[ಕುಮುದ₃ + ಆಕರ]

ಕುಮುದಾಕ್ಷ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು : ಮೋಕ್ಷದಾಯಕ ಕುಟಿಲದಾನವಶಿಕ್ಷ ಕುಮುದಾಕ್ಷ ಪಕ್ಷಿವಾಹನ . . . ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹರಿಸಾ. ೮).
[ಕುಮುದ + ಅಕ್ಷ]

ಕುಮುದಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು ; ಕಮಲಾಕ್ಷಿ: ಕೈರವದ ಸಬಳಮನೊಪ್ಪವಿಡಿವ ಕುಮುದಾಕ್ಷಿಯರಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೧೧ ಪ).
[ಸಂ. ಕುಮುದಾಕ್ಷೀ (ಕುಮುದ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಕುಮುದಾನಂದನ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ಚಂದ್ರ : ಕುಮುದದಳಚ್ಛವಿ ಕುಮುದಾನಂದನನ ಪರಾಜಿತಂ ಪ್ರಸನ್ನಂ ಶಿಶುರಾಜಂ ದಲೆನೆ ಸಂದುಪರಿಪೂರ್ಣೇಂದು ವಿಲಾಸ ದಿನದೇಂ ಪೊದಳ್ದೊದವಿದನೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨).
[ಕುಮುದ₂ + ಆನಂದನ]

ಕುಮುದಾಪ್ತ (ನಾ). = ಕುಮುದ ಬಂಧು : ಎನ್ನಂ ಪಡೆದಂಬುಜಮುಮುನ್ನಂ ಮುಗಿಯಿಸಿ ಮೃಗಾಂಕನಂ ಜಯಿಸೆಂದಾ ಕನ್ನೆಯ ಮೊಗಕ್ಕೆ ಕಡು ಚೆಲ್ವಂ ನಳಿನಜನೀಯೆ ಕುಂದುಗುಂ ಕುಮುದಾಪ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪೮).
[ಕುಮುದ₂ + ಆಪ್ತ]

ಕುಮುದಾಭೋಗ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳ ವಿಸ್ತಾರ, —ಅರಳುವಿಕೆ: ಜನಚಿತ್ತಾಹ್ಲಾದಪಾದಂ ಸಕಲಧರಣಿಭೃನ್ಮಸ್ತಕನ್ಯಸ್ತಮಾಗಿರ್ಪಿನಮುಚ್ಚಂಡ ಪ್ರತಾಪೋದಯ ಮರಿ ಕುಮುದಾಭೋಗ ವಿಧ್ವಂಸಿಯಾಗಿರ್ಪಿನಮುದ್ಯನ್ಮಂಡಲಾಗ್ರಂ . . . ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮುಂ ಗೋಪಮಾರ್ತಂಡದೇವಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪).
[ಕುಮುದ₂ + ಆಭೋಗ]

ಕುಮುದಾರಿ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಯ ಶತ್ರು; ಸೂರ್ಯ: (ಶ). ೨. [ಛಂದ] ಮಧ್ಯ ಗುರುವುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಣದ ಹೆಸರು; ರವಿಗಣ; ಜಗಣ (U–U) : ಪಾವಕಾಮರಗಣಾನಲಂ ಲಗಂ ದಿವಿಜ ಚಂದ್ರ ಕುಮುದಾರಿಪಾವಕಂ ಭಾವಿಸುತ್ತುವಿರೆ ಕೋಮಲಾಂಗಿ ಕೇಳ್ ದಿವಿಜ ಕಲ್ಪಲತೆಯಾಯ್ತು ನಾಮದಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೭).
[ಕುಮುದ₂ + ಅರಿ₆]

ಕುಮುದಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಕಿರಿಯ ಶಿವನಿಮರ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯ ಬೀಜಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣಗಿಡ : (ಶ).
[ಸಂ. ಕುಮುದಿಕಾ]

ಕುಮುದಿನಿ (ನಾ). ೧. ಹೂಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ನೈದಿಲೆಬಳ್ಳಿ ; ನೈದಿಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ : "ಕಮಲಿನಿ ಬಿಸಜನಿ ಕುಮುದಿನಿ ಕುಮು(ದ್ವತಿಯದುಂ)" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೫-೨೩) ; ತಾರಾವಳಿಯಲರ್ಚಲಾರ್ಕುಮೆ ಭಾವಿಸೆ ಹಿಮಕಿರಣನಂತೆವೊಲ್ ಕುಮುದಿನಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೭೪). ೨. ಕುಮುದಗಳ ಸಮೂಹ; ನೈದಿಲೆಹೂಗಳ ರಾಶಿ. ೩. ಕುಮುದಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರದೇಶ : (ಶ).
[ಸಂ. ಕುಮುದಿನೀ]

ಕುಮುದಿನೀಕಾಂತ (ನಾ). =ಕುಮುದ ಬಂಧು.
[ಸಂ. (ಕುಮುದಿನೀ + ಕಾಂತ)]

ಕುಮುದಿನೀಪತಿ (ನಾ). = ಕುಮುದ ಬಂಧು : ಪರಿಮಳದ ಪಾವುದ ದಿನಳಿಗಳ ಕರೆಸಿದವು ತಾವರೆಗಳೆನೆ ಕಾತರಲತಾಂಗಿಯ ಸುಯ್ಯುಲ್ಲ ತಾಗಿತು ಕುಮುದಿನೀಪತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೫೬).
[ಸಂ. (ಕುಮುದಿನೀ + ಪತಿ)]

ಕುಮುದಿನೀಬಾಂಧವ (ನಾ). = ಕುಮುದ ಬಂಧು : ನಿಖಿಲಲೋಕ ನಿದ್ರಾಮಂಗಲ ಕಲಶದಂತೆ ಕುಮುದಿನೀಬಾಂಧವಂ ಗಗನಾಂಗಣ ದೊಳೆಸೆಯೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮೪).
[ಸಂ. (ಕುಮುದಿನೀ + ಬಾಂಧವ)]

ಕುಮುದಿನೀಶ್ವರ (ನಾ). ಕುಮುದಿನಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದವನು, —ಚಂದ್ರ : ಕಮಲಿನಿಗೆ ಕಮಲಬಂಧುಗೆ ಕುಮುದಿನಿಗಾ ಕುಮುದನೀಶ್ವರಂಗೆ (ಕಾದಂಉ. ೧೭೫).
[ಸಂ. (ಕುಮುದಿನೀ + ಈಶ್ವರ)]

ಕುಮುದ್ವತಿ (ನಾ). ೧. ಕುಮುದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದಸ್ಥಳ; ಸರೋವರ. 'ಕುಮುದ್ವತೀಕುಳ' ಪರಾ. ೨. ನೈದಿಲೆಹೂಗಳ ಸಮೂಹ, —ರಾಶಿ: (ಕ). ೩. ಮಯೂರಧ್ವಜನೆಂಬ ರಾಜನ ಹೆಂಡತಿ: ಶಿಖಿಧ್ವಜನ ಸತಿ ಕುಮುದ್ವತಿ ನುಡಿದಳತಿವಿನಯದಿಂದೆ ಪತಿಗೆ(ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೫). ೪. ರಾಮನ ಮಗನಾದ ಕುಶನ ಹೆಂಡತಿ. ೫. ಕಕುದ್ಗಿರಿ ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲು ಭೂಮಿ, —ಕಿಬ್ಬಿ: ಕುಮುದ್ವತಿ, ಗಂಧವತಿ, ಭೋಗವತಿ, ಅಭಯವತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ತಪ್ಪಲುಗಳು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೇವಋಷಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾಗಿರುವುವು (ಕಕುಮಾ. ೨೪೪-೬). ೬. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು: (ಕ). [ಸಂ. ಕುಮುದ್ವತೀ]

ಕುಮುದ್ವತೀಕುಳ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳು ತುಂಬಿದ ಕೊಳಗಳ ಸಮೂಹ: ಬಳಸಿದ ನನ್ದನಾವಳಿಗಳಿಂ . . . ಕಮಳಾಕರದಿಂ ಕುಮುದ್ವತೀಕುಳದಿನದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಪುದೊ ಸತತಂ ಬನವಾಸಿಮಂಡಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೪೫-೫; 1150). [ಸಂ. ಕುಮುದ್ವತೀಕುಲ]

ಕುಮುಲಿಕೆ (ನಾ). ಜ್ವಾಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಉರಿಯುವಿಕೆ; ಕನಲುವಿಕೆ; "ಕನಲುರಿ; ಕುಮುಲಿಕೆ" (Smoulder. ಇಂಕನಿ). [ಕುಮುಲು + -ಇಕೆ]

ಕುಮುಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೊಳಗೆ ಉರಿ: ನಾನೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಡಗಿಸುವ ಸಂಧಾನದೊಳಗಿರ್ದ್ದನಗೆ ಬರ್ಬರ ಹೀನಗೈದೊಳ ಕುಮುಲ್ವೀ ಅಗ್ನಿಯನುರುಹಿದಂತಾಗಿ (ಪಶುಭಾ. ೧೫-೩೫). ೨. (ಆಲಂ) ಸಿಟ್ಟು ಮೊದಲಾದ ಭಾವ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೇ ಹೊಗೆಯಾಡುತ್ತಿರು; ಕುದಿ: ಅಂತರಂಗದ ಗವಾಕ್ಷಗಳ ತೆರೆದಿಡಲಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆ ಕುಮುಲದು, ಹೊಗೆಗಳೊತ್ತ ವಾತ್ಮವನು (ಮಂಕುಕ. ೫೫೭). [← ತೆಲು. ಕುಮುಲು]

ಕುಮೆರಿಬೆತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತ: ಜೆಡ್ಡುಬೆತ್ತ, ಕುಮೆರಿ ಬೆತ್ತ (ಮೈಔಗಿ. ೧೫-೨೮೦). [ಕುಮೆರಿ$_0$ + ಬೆತ್ತ]

ಕುಮ್ಕಿ 'ಕುಮಕ್ಕಿ$_3$' ನೋ.

ಕುಮ್ಚೆಟ್ 'ಕುಮ್ಮಚಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಕ್ 'ಕುಮಕು' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಕು 'ಕುಮಕು' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಕ್ಕು 'ಕುಮಕು' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಗಿದಱು (ಕ್ರಿ). (?): ಬಮ್ಮನಿಱಿದಡೆ ಕುಮ್ಮಗಿದಱಿದಂದವಾಯ್ತು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೬. ಹಾನಗಲ್. ೯೦-೧೭; ?). P 'ಕುಮ್ಮರಿದಱು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ?

ಕುಮ್ಮಚಟ್ಟು, ಕಮುಚಟು, ಕುಮ್ಚೆಟ್ (ನಾ). ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ನೆಗೆದು ಹಿಮ್ಮಡಿ ಕುಂಡೆಗೆ ತಗಲುವಂತೆ ಒದೆದುಕೊಂಡು ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲುವುದು: ಕುಮ್ಮಚಟ್ಟು ಹಾಕಿ ತನಗೆ ಮಂಡಿಯ ಮೇಲೆ ಸುತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೊ ನೋಡುವ ಎಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ಮಂಡಿಗೆ ಪೆಟ್ಟಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೪೦). **ಕುಮುಚಟು**: "ಕುಮ್ಮುವುದು, ನೆಗೆಯುವ ಒಂದು ರೀತಿ" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೨೧). **ಕುಮ್ಚೆಟ್**: ಮುಕುಂದಯ್ಯನಿಗೆ ವಿನೋದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ಹೇಳಿ, ಹೊಟ್ಟೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕುಮ್‌ಚೆಟ್ ಹೊಡೆದು ನಕ್ಕಿದ್ದನು (ಮಲೆಮ. ೧೬೭). [ಕುಮ್ಮಿ + ಚಟ್ಟು$_0$]

ಕುಮ್ಮಟಿ 'ಕುಂಪಟಿ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಟಿ$_1$ 'ಕುಂಪಟಿ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಟಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರಿಯಿರೇ ನೆಲಕುಳ್ಳ ಕುಮ್ಮಟಿ ಮರದ ಮೇಲಿಂದುರುಳ್ದುದೀಗೀ ಧುರದೊಳೆದುರಾಗುವರೆ ಷಂಡರೆ ನೃಪಗೆ ಕಣ್ಣೀರ ತರಿಸಿದರೆ (ಜಿನಭಾ. ೬೯-೪೭). [?]

ಕುಮ್ಮಟಿಗರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಮ್ಮಟಿ ಮರದ ಕಾಯನ್ನು ಸುರಿಸು, —ಉದುರಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಕುಮ್ಮಟಿ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಉದುರಿಸುವಂತೆ (ಮರವೇರಿದವರನ್ನು) ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಿಸು: ಮುರಿದ ಸಾಹಸಕುಳ್ಳ ಕುಮ್ಮಟಿಗರೆವ ಕಾಲದಿ ಕಂಡಿತೀಗಿದನೊರೆದು ಫಲವೇನಕಟ ರಾಕ್ಷಸರ ಕೊಂದು ಕೀರ್ತಿಯ ಲೀ ಮೆರೆವುತಿಹನವನೀಗ ನಿನ್ನನು ತರಿಯದಿರುವನೆ ಧರ್ಮನಾಗ್ನೆಯೊಳಿರುವ ಕೇಳವನೀಶ ಮಹಿಯನು ಕೊಟ್ಟು ಬಾಳು (ಜಿನಭಾ. ೬೩-೪೬). [ಕುಮ್ಮಟಿ$_2$ + ಕರೆ$_3$ (< ಕಱೆ$_1$)]

ಕುಮ್ಮಣ್ಣಿ (ನಾ). ಪುರುಷರ ಜನನಾಂಗ; ಶಿಶ್ನ: (ಕ). 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ$_1$' ಪರಾ.

ಕುಮ್ಮರ 'ಕುಂಬಱ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮರಿ, ಕುಮರ್ಬ, ಕುಮರಿ$_1$, ಕುಮ್ಮಱ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿಯ ಗಿಡ, ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು, ಸುಟ್ಟು ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಭೂಮಿ; ಕಾಡನ್ನು ಕಡಿದು ಸಾಗುಮಾಡಿದ ಪ್ರದೇಶ: ಕುಮ್ಮರಿಯಂ ಸುಡಲೆಂದು ಕಡಿದೊಟ್ಟಿದ ಮರಂಗಳ ಮೇಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೭-೨೦); ತೆಂಕಲು ಕಡಿದ ಕುಂಮರಿ ಹೊಜಗಾಗಿ (ಎಕ. II, ೭೩-೪೩; 1118); ದರಿಯುಮಂ ಕುಮ್ಮರಿಯುಮಂ ಮೊರಡುಮಂ ಕೊರಡುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೦); ಮಾರಬೋವನ ಕುಂಮರಿಯಾದಿಯಾಗಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೮-೭೧; 1191); ತಱಿದ ಹೊಸ ಕುಮ್ಮರಿಯೊಳಗೆ ರಥ ಹರಿಯಬಲ್ಲುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೩). **ಕುಮರ್ಬ**: ೧. ಕುದುರ ಪಡುವ ಕುಮರವೊಳಗೆ ಅಂಣ ಉಡುಪರ ಕಯಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೨೦-೪೭; 1546). **ಕುಮರಿ$_1$**: ೧. ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕುಮರಿ ಕೋಹು ಹಲಸು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೦೪-೩೬; 1404); ಕಡಿವಲ್ಲಿ ಕುಮರಿಯ ಜಾಣ ನೀನಹುದಯ್ಯ ನುಡಿದೀಗ ಜಾತಿ ಒಕ್ಕಣೆಯ (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೩-೧೫); ನಿಮಿಷದಲಿ ಸಮರದ ದಾನವನು ಮುಕ್ಕುಱಿಕಿದನು ಕುಮರಿಗೆ ಕಿಚ್ಚು ಹೊಗುವಂತೆ (ಮೂಲರಾ. ೩-೩೬); ಕುಮರಿ ಬೆಳೆಯುವವರು ಕುಡಿಯರು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೪). ೨. "ಹಾರಕ, ಸಾವೆ ಮೊದಲಾದ ನಿಕೃಷ್ಟತರವಾದ ಬೆಳೆಯೂ ಕೂಡ ವೊಂದೊಂದು ವರುಷ ಮಾತ್ರ ಆಗಿ ನಾಲ್ಕು ಮೂರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಬೀಡು ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾಗುವ ಭೂಮಿ ಯಾವುದೊ ಅಂತಪ್ಪ ಭೂಮಿಗೆ ಕುಮರಿಯೆಂದು ಕರೆಯುವುದು" (ಭೂಮಿಅ. ೩೩). **ಕುಮ್ಮಱ**: ೧. ಗುಡಸೀಮೆವೊಳಗಣ ಕುಂಮಜದವೊಳಗಣ ಕರಿದಲ ಬೀಜವರಿ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೭೨-೫; 1564).

ಕುಮರಿಯ ಕೃಷಿ = ಕುಮ್ಮರಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕೃಷಿ, —ಸಾಗುವಳಿ: ಕುಮರಿಯಕೃಷಿ ಮಾಡಿದರು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೩೧). ಕುಮ್ಮರಿಯಗಡಿತ = ಕುಮ್ಮರಿಯ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿವಂತೆ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕಡಿದು ನಾಶಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಂಗಳಿವೆ ಲೆಕ್ಕವೆನಲು ಕುಮ್ಮರಿಯ ಗಡಿತಮಂ ಮಾಡುವೆನು (ತುರಂಗ. ೬೫-೩೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಮರಿ; ತುಳು. ಕುಮೆರ್, ಕುಮೇರ್]

ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿನ ಮರಗಿಡಗಳನ್ನು ಕಡಿದಂತೆ ಕಡಿ, —ಸವರು; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೆಡವು; ನಾಶಮಾಡು: ಪರಶು ಶರನಿಕರದಿಂ ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿದವೊಲೊಡನೆ ಕಡಿಯೆ ರಥಿಗಳ್ ರಥದಿಂ ಧರೆಗಿೞಿದು ವಿರಥರತಿರಥರರೆಬರ್ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ರಥಿಗಳಂ ಸುರಿಗಿಱಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೮); ಸಮಂತು ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿದಂದಮಾಯ್ತು (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೨೨೦); ಕಳೆದುರುಳಿದ ಗಜದಂತೆ ಕೈಕಾಲ್ವಾಲಗಳಿನಾ ನೆಲನೊಪ್ಪಿದುದು ಕಳಿಲೆ ಕದಳಿ ಮೊಗವಾಳೆ ಬಲ್ಗಿಸಿಕಿಲ ಹಳುವ ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿದಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೭-೬೧). [ಕುಮ್ಮರಿ + ಕಡಿ$_1$]

ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿತ (ನಾ). ೧. ಕುಮ್ಮರಿಯ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವುದು, — ಸವರುವುದು. ೨. (ಆಲಂ) ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೆಡಹುವಿಕೆ, —ನಾಶಪಡಿಸುವಿಕೆ: ಜಗವ ಹೂಡುವ ಹೊರೆವ ಬಲುಗೈಯಗಧರಂಗೀ ನೃಪರ ಕುಜಾವಿಂಡುಗಳ ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿತಕಾವುದು ಬೇಕು ಭಜಸತ್ತ್ವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೧೦). [ಕುಮ್ಮರಿ + ಕಡಿತ]

ಕುಮ್ಮರಿದಱಿತ (ನಾ). = ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿತ : ಬಱಿಯ ಬಿಂಕದ ಮಾತೆ ಕಾರ್ಯದ ಹೊಱಗೆ ತಾನಂತಹುದೆ ಕುಮ್ಮರಿದಱಿತವೆನೆ ಕಡಿವಡೆದರ ಮರರು ಕೋಟಿಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ (ಉತ್ತರಾ. ೩–೪೯). [ಕುಮ್ಮರಿ + ತಱಿತ]

ಕುಮ್ಮರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸುರಿ; ಬಗ್ಗಿಸು: ಸುಮನಸರ್ . . . ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್ ಓರಂತೆ ಧರೆಗೆ ಕುಮ್ಮರಿಸಿರ್ದ ಭಾಂಡಮೋ . . . ಮಿಱಿತಿಂದ್ರನ ದಿಶಾವನಿತೆ ಧರಿಸಿರ್ದ ಸಿಂದೂರ ಬೊಟ್ಟೆನೆ ಶಶಾಂಕ (ಕವಿಚ. III, ೨೧ ರುಕ್ಮಾಂಗ) ; ಕರಿಶಿರದ ಹರಿವಣಗಳಲಿ ಕುಮ್ಮರಿಸಿ ಭೋಜನಗೈದು (ಅನಂರಾ. ೬–೨೨–೧೪). ೨. ತುಂಬು ; ಗಿಡಿ ; ತುರುಕು : ಎಲೆ ತಂಬಾ ಬಡಿಸಿಕೊಂಡು ವಾಕವಾಗಿ ಒಂದಗುಳನ್ನೂ ಬಿಡದೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಮ್ಮರಿಸುತ್ತಾಳೆ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಕ್ಕೆ (ಮಾಮರಾ. ೧೧೭). [?. / ತೆಲು. ಕುಮ್ಮರಿಂಚು, ಕ್ರುಮ್ಮರಿಂಚು]

ಕುಮ್ಮಱಿ 'ಕುಮ್ಮರಿ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಾರ 'ಕುಂಬಱ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆಯೊಡನೆ ಹಾಡುತ್ತ ಕುಣಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ, —ಕುಣಿತ : ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಋತುಸಂಬಂಧವಾದ . . . ಹಲವು ನಾಟ್ಯ ಪದ್ಧತಿಗಳಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ – ರಾಸ . . . ಕುಮ್ಮಿ, ಕೋಲಾಟಂ, ಸುಗ್ಗಿಯ ಕುಣಿತ – ಮುಂತಾದವು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದವು (ಭಾರದ. ೫೬೬) ; ಕುಮ್ಮಿಯು ಇನ್ನೊಂದು ಜನಪ್ರಿಯ ಜಾನಪದದ ನೃತ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ತಮಿಳುನಾಡು ಮತ್ತು ಕೇರಳಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ (ಭಾರಜಾ. ೧೨೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಮ್ಮಿ]

ಕುಮ್ಮಿಯಾಟ (ನಾ). = ಕುಮ್ಮಿ : ಆಂಧ್ರ ದೇಶದಲ್ಲೂ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲೂ . . . ಕೇರಳದಲ್ಲಿರುವಂತಹ ಕುಮ್ಮಿಯಾಟ ಕೋಲಾಟಗಳೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲವೆ (ಆಭಾನ್ಯ. ೧೧೩). [ಕುಮ್ಮಿ + ಆಟ]

ಕುಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟಿಹಾಕು ; ಪುಡಿಮಾಡಿಸು ; ನಾಶಪಡಿಸು : ಅಲ್ಲಿ ಬಲರಾಮನು 'ಪೊಣ್ಣಱ ಸಾಮಂತರ' ನ್ನಟ್ಟಿದುದು 'ಅರಿಗ'ನ ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕುಮ್ಮಿಸಲೆಂದು (ನಾಡೋಜ. ೧೬೪). [ಕುಮ್ಮು$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಕುಮ್ಮು$_1$, **ಗುಮ್ಮು**$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒನಕೆಯಿಂದ) ಕುಟ್ಟು ; ತೊಳಸು; ತಳಿಸು : "ಕುಮ್ಮು – ಮುಸಲ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ) ; ಗಟ್ಟಿಗೋದುವೆಯ ನಾಲ್ ಬಳ್ಳಮಂ ನೆನಹಿ ಕುಮ್ಮಿ ಹೊಟ್ಟ ಹಾರುವ ತೆಱದಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೯) ; ಸುಣ್ಣವನು ಕುಮ್ಮಿ (ಮರುಚಾ. ೩–೪೭) ; ಕುಮ್ಮಿದಂ ಕುಮ್ಮಿದಪಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೮೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ನಿಶ್ಶಕ್ತಿಯಿಂದ) ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು ; ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಬೀಳು ; ಕುಸಿ : ಕೆಮ್ಮಿ ಕುಮ್ಮಿದೊಡೆ ತೋಳೊಳೆ ಜೀವವಿಯೋಗಮಪ್ಪುದೆಂದಿರದೆರ್ದೆಗಪ್ಪುದತ್ತಳಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೦) ; ಕೆಮ್ಮಿ ಗೂಹೆಗುಟ್ಟಿ ಘಲ್ಲಿಸಿ ಕುಸುಬಿ ಕುಕ್ಕುಱಿಸಿ ಕುಮ್ಮಿ ಕುಕ್ಕೆಯೊಳದ್ದು ನೆಱೆ ಮುದುಡಿ (ಪಿಂಡೋರ. ೨–೧೨). ೩. ಇರಿ; ತಿವಿ; ಹಾಯು: ತಿವಿದು ಕಡುಪಿಂ ಕೆಡಪಿ ಕೊಪ್ಪರದೊಳ್ ಕುಮ್ಮಿ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ) ; ಗದೆಯೊಳೆಱಗುವನೊಮ್ಮೆ ಪಟುಶೂಲದಲಿಕುಮ್ಮುವನೊಮ್ಮೆ (ಅನಂರಾ. ೧–೫–೬೭). ೪. ಜಜ್ಜು; ಪುಡಿಪುಡಿಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಹಮ್ಮುಗಾಱಿಕೆಯಿಂದ ಲಾಲಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿವುತ ಕುಮ್ಮಿತಲವನ ಗರ್ವವನು (ಜ್ಞಾನಚ. ೫–೪೭).

ಗುಮ್ಮು$_1$: ೩. ಬೊಮ್ಮವಱಿದಿಹೆನೆಂದು ಕರ್ಮವನು ಬಿಟ್ಟಹರೆ ಹೆಮ್ಮೆಯಲಿ ಹೆರನ ಹೊಡೆಯಲ್ಕೆ ಹಿಡಿದವನು ಗುಮ್ಮಿಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೩೫) ; ಪವನಜನ ಗುಮ್ಮಿದಂ ಗದೆಯಗ್ರದೊಳ್ ಕುರುನೃಪಂ (ತುರಂಗ. ೭೪–೪೫) ; ಆನೆಯನ್ನು ಪಾರಿಸಿದ್ದಾನೆ ಗುಮ್ಮುವ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಮನೋನಂ. ೧೮೪). ೫. ಹರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಸುರಸಂದೋಹತವಕಿತೊಡನೊಡನೆ ಗುಮ್ಮಿದುದು ಗಾವಳಿ ಗಗನವಳಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೮) ; ಕಲ್ಪಾವಲನ ನಾಲಗೆಯುಱುಬುಗಳ ಗುಮ್ಮುವ ಕಣಂಗಳ ಗುಜುಂಬಿನಲಿ ಘೋರ್ಗರೆವ ಶೂಲ ಮಹೋಗ್ರ ತೇಜದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೪೯–೩೫). ೬. ಒತ್ತರಿಸು ; ನುಗ್ಗಿಬರು : ಪೆತ್ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣೀರೊಳಗದ್ದಿ ಗುಮ್ಮುತಿದ್ದಿರಿ (ಭರಚ. ೪೫–೧೧೩) ; ಗುಮ್ಮಿತು ಕಂಬನಿ ನೃಪಗೆ (ಭರಚ. ೬೧–೪೯). ೭. ಸಂಭೋಗಿಸು : ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗುಮ್ಮುವ ಜ್ಞಾನ (ಗಾದೆ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕುಮ್ಮು]

ಕುಮ್ಮು$_2$ (ನಾ). (ಒನಕೆಯಿಂದ) ಕುಟ್ಟುವುದು; ಒನಕೆಯ ಪೆಟ್ಟು : (ಕಿ). [< ಕುಮ್ಮು$_1$]

ಕುಯ್ 'ಕೊಯ್$_1$' ನೋ.

ಕುಯಂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಉಪಕರಣ; ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಾಧನ : (ಕಿ). ೨. ಕುತ್ಸಿತವಾದ ತಾಯಿತ, —ಕಾಪು, —ರಕ್ಷೆ: ನಿಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಮತಂಗಳತಿಪಾಪ . . . ಆಥನನು ನಿಮ್ಮ ದೈವವಪದ್ಧ ಮಂತ್ರಕುಯಂತ್ರ ಕುಟಿಲಾರಾಧನೆಗಳು (ಬಸಪು. ೫೧–೫೫). [ಸಂ.]

ಕುಯಂತ್ರಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಯಂತ್ರ ಶಿಲ್ಪಿ : (ಕಿ). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಯಂತ್ರಚಾಲಕ : (ಕಿ). ೩. ಕುಟಿಲೋಪಾಯವನ್ನು ಹೂಡುವವನು ; ಒಳಸಂಚುಗಾರ : ಶಿವತತ್ತ್ವಾನುಭವ ಪಾರೀಣ ಖಂಡಿತರಿಪು ಕುಯಂತ್ರಕ . . . ಜಯ ಬಸವ (ಬಸಪು. ೨೭–೮೦). [ಸಂ.]

ಕುಯಕ, ಕುವಕ, ಕೂಕ$_1$, **ಕೊಯಕ, ಕೊಯ್ಯ**$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ ; ಮೋಸ : "ಕುಯಕಂ ಕುಹಕಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; ಕಂಸನೆಸ[ಪಾಠಾಂ. ನುಂ]ಗುವ ಕುಯಕಂ ಕೊಳ್ಳುಮೆ ಪರಾಕ್ರಮೋನ್ನತನಿನ್ನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೫೧) ; ಕುಯಕದಿನಾ ವಿದರ್ಭಪತಿಯಾಜ್ಞೆಯ ನಾಂತಱಿ ಬಂದ ಭೂಸುರದ್ವಯಮಮದು (ಉಮಾಶ. ೯೫) ; ಕುಯಕ ಕುತ್ಸಿತವಾಸೆ ರೋಷ ಶೋಕಂ ಮೋಹಭಯಗಳಂ ತಾಳಲಾರ್ಪನೆ ಮಹಾದೇವ (ಪಾಸೋಪು. ೧–೪೯). ೨. ಅಪಹಾಸ್ಯ ; ಗೇಲಿ ; ಕುಚೋದ್ಯ ; ಕುಚೇಷ್ಟೆ. **ಕುವಕ** : ೧. (ಕಿ). **ಕೂಕ**$_1$: ೩. ಕುಹಕಿ ; ಕಪಟಿ; ಮೋಸಗಾರ : ನಿರ್ಲಕ್ಷಕನ ಬೆಸನಿಂದ ಪೇಳ್ದ ಕಬ್ಬವನು ಸಲ್ಲಕ್ಷಣವೆಂದೆ ಭಾವಿಪರು ಸತ್ಪುರುಷರಂ ಕೂಕರಿದ ಜರಿದಡೇನೂ (ಚೋರಬ. ೧–೧೩) ; ಕೂಕ ನಾರದನಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕುಸುಮುವ ತಂದು ಹಾಕಿದ ಮೋಡಿಯಿಂದು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೮೩). **ಕೊಯಕ** : ೧. "ಕೊಯಕವೆನೆ ಕುಹಕಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೮೭) ; "ಕುಹಕಕ್ಕೆ – ಕುಚೇಷ್ಟೆಗೆ, ಕೊಯಕ – ಕೊಯಕವೆಂದಾಗುವುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೦ ಟೀಕು). ೪. ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದುದು; ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವಾದುದು : ಕೊಯಕವೆಂದೆನಿಪ ಕೂರ್ಮವರಾಹ ವೇಷಗಳ ಲಯವನೆಯ್ದಿಸಿದಂ ಷಡಾನನಂ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೬–೩೩). **ಕೊಯ್ಯ**$_3$: ೩. ಕೊಯ್ಯರಲಿ ಹೆಂಗಳ್ಪರಲಿ . . . ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆಯ ನಾಕುಮಡಿಯಲಿ ಬಗುಳುವುದು (ತೊರರಾ. ೬–೪೭–೨೨) ; ಕಳ್ಳ ಹಾದರಿಗ ಕೊಯ್ಯ ದವಡ ಬಾಜಾರಸುಳ್ಳರನೆಲ್ಲ (ಬಜ್ಜರಾ. ೮–೪೨).

ಕುಯಕಮಾಡು = ಗೇಲಿಮಾಡು ; ಕುಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡು ; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು: ಅಂತತಿಕ್ರೋಧವಮಂ ಮುನಿವರ್ಯನೆಲೆ ಧರಾಕಾಂತ ನೀನೆಮ್ಮ ನುಡಿಯಂ ಕುಯಕ ಮಾಡಿದುದರಿಂ ತತ್ತ್ವಮೂಢನಾಗುದರವಂ ಪೊರೆಯುತ್ತಿರೆಂದು ಶಾಪವನಿತ್ತನು (ಶೇಷರಾ. ೧೨–೨೨). [< ಸಂ. ಕುಹಕ]

ಕುಯಲು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕುಯಲುಗಾರ, ಕುಯ್ಲುಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವವನು. ೨. ಬೆಳೆ ಕತ್ತರಿಸುವವನು; ಕಟಾವು ಮಾಡುವವನು: ಬೆಳೆಯೇನೋ ಬೇಕಾದ ಹಾಗಿದೆ, ಕುಯಲುಗಾರರು ಕಡಿಮೆ. (ಕಬಸಾ. ೫೦). ಕುಯ್ಲುಗಾರ: ಗದ್ದೆ ಕುಯ್ಲುಗಾರರಿಗೆ ಕೂಲಿ ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕುಯಲು (ಕೊಯ್ಲು) + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಜ)]

ಕುಯಿ$_1$ 'ಕೊಯ್' ನೋ.

ಕುಯಿ$_2$ 'ಕುಂಯ್' ನೋ.

ಕುಯಿಕೀರೆ 'ಕೊಯಿಕೀರೆ' ನೋ.

ಕುಯಿಲಾಳು 'ಕೊಯಿಲಾಳು' ನೋ.

ಕುಯಿಲು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕುಯಿಸು 'ಕೊಯ್ಸು' ನೋ.

ಕುಯಿಱ 'ಕುಱ' ನೋ.

ಕುಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಯುಕ್ತಿ, ಕುತಂತ್ರ; ಒಳಸಂಚು: ಕುಯುಕ್ತಿಗಳಿಳಿದು ನೀತಿಯನುಳುಹಿಕೊಳ್ಳಾ (ಬಸವು. ೪೦-೩೬); ಕೇಡಿಂಗೆ ಮನದಂದು ಕುಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸನುಭಟರಱುವರಂ ಬೇಹಿಗೆ ಕಳಿಸಿದೊಡೆ (ಹವ್ಮಿರ. ೨-೯೯); ಅರೆಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕುಯುಕ್ತಿಯ ಹುಸಿನಗೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತ ನುಡಿದನು (ಪುನರು. ೪೯). [ಸಂ.]

ಕುಯುಕ್ತಿವಂತ (ನಾ). ಕುಯುಕ್ತಿಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ ಮಾಡುವವನು; ಕುತಂತ್ರಿ: ಅವರೆಂಥ ಪೆದ್ದರಂತೀರಿ ಜೊತೆಗೆ ಗುಳ್ಳೆನರಿಯಂಥ ಕುಯುಕ್ತಿವಂತರು (ಪುನರು. ೨೪೫). [ಕುಯುಕ್ತಿ + -ವಂತ]

ಕುಯೋನಿ (ನಾ). ೧. ಪಶು, ಪಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಯೋನಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಹುಟ್ಟು; ಕೀಳು ಜನ್ಮ: ನೀನತಿಲೋಭದೊಳಿಲ್ಲಿ ಕುಯೋನಿಯೊಳಜಗರನಾದೆ (ಆದಿಪು. ೨-೧೬); ಕುಯೋನಿಯೊಳ್ತಿರಿದು ಪೋದುವು ಕಾಲಮನಂತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೬೨); ಅತಿ ಕುಯೋನಿಗಳೊಳ್ ಜೀವಂ ತಿಜ್ಞನೆ ತಿಱವುದು (ಚಂದ್ರಪ್ರು. ೭-೨೦). [ಸಂ.]

ಕುಯ್ಗುರಿ 'ಕೊಯ್ಗುಱಿ' ನೋ.

ಕುಯ್ಗುಱಿ 'ಕೊಯ್ಗುಱಿ' ನೋ.

ಕುಯ್ಯಲ್ 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕುಯ್ಯವಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ತಿಪ್ಪೇಶ್ವರದೇವರ ಕೆಯ್ಯಿಕುಯ್ಯವಳದಿಂ ಪಡುವ ಚಿಗುರವಳದಿಂ ಮೂಡ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೯೧-೫೩ ; 948). [?]

ಕುಯ್ಯಿಸು 'ಕೊಯ್ಸು' ನೋ.

ಕುಯ್ಯೋ (ಅ). ದುಃಖವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: (೩). ಕುಯ್ಯೋಮರ್‍ರ್ರೋ, ಕೊಯ್ಯೋಮೊರ್‍ರ್ರೋ = ದುಃಖಾತಿಶಯವನ್ನೂ ಶರಣಾಗತಿಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ನಾಗಮಯ್ಯನ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು ಎಂಟು ಮಂದಿಯೂ ಬಂದು ಅಜ್ಜನೆದುರು ಕುಯ್ಯೋಮರ್‍ರ್ರೋ ಎಂದರು (ವಾಸಚಿಂ. ೨೪); ಕಛೇರಿಗೆ ಬಂದು ಕುಯ್ಯೋಮರ್‍ರ್ರೋ ಎಂದು ಗೋಳಾಡುವುದು ಅವರ ಸ್ವಭಾವ (ಸಾಹೇಬ್. ೩೯೬). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕುಯ್ಯೋಮರ್‍ರ್ರೋ]

ಕುಯ್ಲು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕುಯ್ಲುಗಾರ 'ಕುಯಲುಗಾರ' ನೋ.

ಕುಯ್ಲುಗಾಲ (ನಾ). ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕಟಾವು ಮಾಡುವ ಕಾಲ; ಸುಗ್ಗಿಕಾಲ: ಕುಯ್ಲುಗಾಲ, ಮ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಆಳುಗಳು ಸಿಕ್ಕೋದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟ (ಹೆಂಗಾಳ್ವ. ೨೧೯). [ಕುಯ್ಲು (< ಕೊಯ್ಲು) + ಕಾಲ]

ಕುರ$_1$ 'ಕುರು$_1$' ನೋ.

ಕುರ$_2$ (ನಾ). ಗೊರಸು; ಕೊಳಗು: "ಖುರ – ಕುರ" (ಶಮುದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). 'ಕುರಪುಟ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಖುರ]

ಕುರಊರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪುರವಿಷಯೇ ಪೆರಟಿ ಭೋಗೇ ಕುರಊರ ಗ್ರಾಮೋದತ್ತ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೫, ೪೦-೧೬; ?). [ಕುರ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕುರಂಗ$_1$ 'ಕುರುಂದ' ನೋ.

ಕುರಂಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ; ಹುಲ್ಲೆ: "ಏಣಃ, ಕುರಂಗಃ, ಹರಿಣಃ, ಮೃಗಃ, ಈ ಳ ಹುಲ್ಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೭೬); ಸಂಗಳಿಸಲ್ವೇಟ್ಟುಮ ಮಾತಂಗ ವಿರೋಧಿಗೆ ಕುರಂಗ ಸಂಗರಧರೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೭); ಕುರಂಗದವೋಲ್ ತೂರ್ಣಗತಿಪ್ರಯುಕ್ತಂ... ಎನಿಸಿತ್ತು ರಾಜವಾಜಿವ್ರಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೦೨); ಹರಿ ಮಾರ್ಜಾರ ಕುರಂಗ ಗಂಡಕ (ಯಾದವ. ೪೫೪); ತುರಂಗಕ್ಕೂ ಕುರಂಗಕ್ಕೂ ಸಮವೋ? (ಗಾದೆ). ೨. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಪಾಂಚಾಳ ಮತ್ಸ್ಯ ಕುರಂಗವಂಗ ಕಳಿಂಗ ಬಂಗಾಳ (ಬಸವು. ೬-೧೮). ೩. ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಲ್ಲಿರುವ ಜಿಂಕೆಯ ಚಿಹ್ನೆ. 'ಕುರಂಗಧರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುರಂಗಕ (ನಾ). = ಕುರಂಗ$_2$: (೩). [ಸಂ.]

ಕುರಂಗತನು (ಗು). ಜಿಂಕೆಯ ಶರೀರವನ್ನು ತಾಳಿದ; ಜಿಂಕೆಯಂತೆ ವೇಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದ: ಕುರಂಗತನು ಮಾರೀಚನಭಿನಯಿಸಿದನು ತನ್ನ ಪಾತ್ರಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೧-೯೪). [ಕುರಂಗ$_2$ + ತನು]

ಕುರಂಗಧರ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಆಕಾರದ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಚಂದ್ರ: ತುಂಗ ತರಂಗ ಗಾಂಗ ಜಲಸಂಗ ಕುರಂಗಧರೋತ್ತಮಾಂಗ (ಶಬಶಂ. ೫-೨೬). [ಸಂ.]

ಕುರಂಗನಾಭಿ (ನಾ). ಮೃಗನಾಭಿ; ಕಸ್ತೂರಿ: ಕುರಂಗನಾಭಿಯನು ರೋಜಕೆ ಲೇಪಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೦೭). [ಕುರಂಗ$_2$ + ನಾಭಿ]

ಕುರಂಗನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆ ಚಂಚಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಬಾಳಮೃಣಾಳ ಸೂತ್ರಮಂ ಕಳಶ ಕುಚಾಂತರಸ್ಥಳದೊಳಾಗಿಸಲಿಲ್ಲ ಕುರಂಗನೇತ್ರೆಯಾ (ಶಾಕುಂತ. ೯೦-೧೯೯). [ಸಂ. ಕುರಂಗನೇತ್ರಾ (ಕುರಂಗ + ನೇತ್ರ + –)]

ಕುರಂಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ: ಅರ್ಘ್ಯಮುಮನಿತ್ತು ಮಂತ್ರೋಕ್ತದಿಂ... ಕ್ಷಾರದ ಸುಘುಟಿಕೆಯ ಕುರಂಗಮುದ್ರೆಯಲೆತ್ತಿ ವಾಮಕರದೊಳಿರಿಸಿ (ನವಮೋ. ೨೨-೨೨). [ಕುರಂಗ$_2$ + ಮುದ್ರೆ]

ಕುರಂಗರಿಪು (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಶತ್ರು; ಹುಲಿ: "ಸುರುಚಿರಾಂಗಂ ದ್ವೀಪ ಪುಂಡರೀಕಂ ಕುರಂಗರಿಪು ಶಾರ್ದೂಲಂ ಚಮೂರವೆನೆ ಹುಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೭); [ಉರಗಿಯನೆಯ್] ಪಿಡಿಯೊಡದಂ ಕುರಂಗರಿಪು ಬೆಕ್ಕು ಕೊಕ್ಕನಂ ತವೆ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ಪಿಡಿದುದು (ಯಶೋಚ. ೩-೪೬). [ಕುರಂಗ$_2$ + ರಿಪು]

ಕುರಂಗಾಂಬಕಿ (ನಾ). = ಕುರಂಗನೇತ್ರೆ: ಉಂಗುರವಿದ ನೀನಂಗುಲಿಗಿಡುತಲಿ ಸಿಂಗರಿಸುವುದು ಕುರಂಗಾಂಬಕಿ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧. ಅಡಿಟ). [ಸಂ. ಕುರಂಗಾಂಬಕೀ (ಕುರಂಗ + ಅಂಬಕ + –)]

ಕುರಂಗು, ಕೊರಂಗಿ (ನಾ). ಕೋತಿ; ಕೋಡಗ; ಕಪಿ. 'ಕುರಂಗು ಕಟ್ಟು' ಪರಾ. ಕೊರಂಗಿ: "ಕಪಿಃ... ವನೌಕಃ -೯ ಕೋತೀ ಹೆಸರುಗಳು, ಕಪಿ, ಕೊರಂಗಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರಙ್ಙು]

ಕುರಂಗುಕಟ್ಟು (ನಾ). (ಆಲಂ) ಬಿಗಿಯಾದ ಕಟ್ಟು ; ಕೋಡಗ ಗಟ್ಟು : ಕಯ್ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಕುರಂಗುಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಿಗಿದು, ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬಂದೆವು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧೦–೯). [ಕುರಂಗು + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕುರಂಜಿ$_1$ 'ಕುರುಂದ' ನೋ.

ಕುರಂಜಿ$_2$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕೌಶಿಕಿ, ವೇಳಾವಳಿ, ಶುದ್ಧಾವಳಿ . . . ಕುರಂಜಿ . . . ಸಯಸೋಧರಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತುನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳೇ ಭಾಷಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದುವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪) ; ಪರಮಲಲಿತ ಕುರಂಜಿ ಲಲಿತಕುರಂಜಿ ಮಂಗಳ ಸರಸತರ ಮೋಹನದ ರಾಗಂಗಳಲಿ ಪಾಡಿದರು (ಯಾದವ. ೧೧–೪೪). [ಸಂ. ಕುರಂಜೀ]

ಕುರಂಜೆ (ನಾ). = ಕುರಂಜಿ$_2$: ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತರಾಗಂಗಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ . . . ಕುರಂಜೆ, ಆಹರಿ . . . ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಱು ರಾಗಂಗಳೇ ಮುಖ್ಯಮಾಗಿ ಬಳಿ[ಳ]ಕೆಯಿಂದಧುನಾತನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರ್ಪುವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [< ಕುರಂಜಿ$_2$]

ಕುರಂಟೆ (ನಾ). = ಕುರಂಟಕ : (ಶ). [ಸಂ.]

ಕುರಂಟಕ (ನಾ). ೧. ಹಳದಿ ಹೂವಿನ ಗೋರಂಟೆಗಿಡ : "ಕಿಂಕಿರಾತಂ ಕುರಂಟಕಂ –ಈ ೨ ಗೋರಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೫೪) ; ಪಲಾಶ ಚಂಪಕ ಕುರಂಟಕ (ಯಾದವ. ೧–೩೫) ; ಪ್ರಿಯಾಳು ಕುರಂಟಕ ಕೋವಿದಾರ . . . ವೃಕ್ಷಂಗಳು ಸುಮನಸಭರಿತಂಗಳಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತಲಿತ್ತು (ಪುರಾವಿ. ೯೬). ೨. ಬಿಳಿಯ ಗೋರಟೆ ಹೂವಿನ ಗಿಡ: "ಪೀತಮಾ ಸಹಚರಿಯು ಕೆಂಪುಗೋರಟಿ ಕಿಂಕಿರಾತಂ ಕುರಂಟಕಂ ಬಿಳಿಯ ಗೋರಟೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭–೧೨೪). [ಸಂ.]

ಕುರಂಟಿಕೆ (ನಾ). = ಕುರಂಟಕ : ಚಾರುಲತಾ ತಕ್ಕೋಲ . . . ಕುರಂಟಕಾ ಕುಜಕವಿದ್ದ ಸಿಂಧುವಾರಾಶೋಕ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೪–೭) ; ಕುರಂಟಕೆ, ಮುಳ್ಳುಗೋರಂಟೆ, ಮುಳ್ಳುಮದರಂಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೧–೯೯). [ಸಂ. ಕುರಂಟಕಾ]

ಕುರಂಟಗೆ, ಕುರಟಿಕೆ, ಕುರಟಗೆ, ಕುರುಟಿಕೆ, ಕುರುಟಗೆ, ಕುರುಡಿಗೆ, ಕೊರಟಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಅಜಶೃಂಗಿ; ವಿಷಾಣಿ: ಕು(ಕೊ)ಗ್ಗಿಲ ವರ ಛತ್ರಕಂಗಳನೆ ಮತ್ತೆ ಕುಱಂ[ರಂ]ಟಗೆಯೊಳ್ಪಿದಪ್ಪ ಸದ್ದಲರಸದಿಂದೆ ಮರ್ದಿಸಿರಲ್ (ಖಮದ. ೮–೫೫). ಕುರಟಿಕೆ: (ಶ). ಕುರಟಗೆ: (ಶ). ಕುರುಟಿಕೆ: 'ಹೆಗ್ಗುರುಟಿಕೆ' ಪರಾ. ಕುರುಟಗೆ: "ಅಜಶೃಂಗಿ, ವಿಷಾಣಿ –ಈ ೨ ಕುರುಟಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೦) ; ಕುರುಟಗೆಯಿಂಗುಳಂ ತವಸಿಯೆರ್ಕೆಯ ಪಾಲ್ . . . ಅಮರೇಂದ್ರವಾಣಿಯೆನಿಪ್ಪವನೆಣ್ಣೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೊಡಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೧೪) ; ಎರದ ಹಣ್ಣು ಕುರುಟಗೆ ಹಣ್ಣು ಹೂವಿನ ಬಾಡು . . . ಆಗಮದೊಳ್ಪಿಸದಮುಪ್ಪಲ್ಲಾ ಕಂದಮೂಲ ಕದಿರ ಶಾಕಪುಷ್ಪಫಲಾದಿಗಳಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೫–೩) ; ಕುರುಟಗೆ ಕುಮಾರಿ ಯಾಶ್ವರಿವೆರಸಿರೆ (ಖಮದ. ೫–೭೦). ಕುರುಡಿಗೆ: ಕರಿಲೊಕ್ಕಿರಸ, ಕುರುಡಿಗೆರಸ . . . ಇವುಗಳ ಮೂರು ಮಾನಕ್ಕೆ ಬೆಲ್ಲ ೧ ಮಾನ (ವಿಷ್ಣುವಿ. ೬೨). ಕೊರಟಗೆ: ಕೊರಟಗೆಸೊಪ್ಪು ಮುರುಗದ ಚಕ್ಕೆ ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಬೇರು (ವಾತಾಚಿ. ೨೨–೨) ; ಆಲ, ಎಕ್ಕ, ಹೊಂಗೆ, ಮಾವು, ಕೊರಟಗೆ, ಉತ್ತರಣೆ . . . ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾಷ್ಠಗಳಲ್ಲಿ ದಂತಧಾವನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸಕವೈ. ೨೯) ; ಗುಲಾಬಿ, ಕೊರಟಗೆ ಮೊದಲಾದ ಹೂವಿನ ಗಿಡಗಳು (ಶ್ಯಾಮುತಾ. ೨೮). [?]

ಕುರಂದ 'ಕುರುಂದ' ನೋ.

ಕುರಂಭ (ನಾ). (?) : ಕುರಂಭದ ಸಂಚಾರ ರಂಭದ ಕೇಡು (ನಗಮಾ. ೨೦). [?]

ಕುರಕಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಮದಮತ್ತ ಕುರಕಪಕ್ಷಿ ತನ್ನ ಕೊಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಮರೀಚ ಪಲ್ಲವಗಳನ್ನು ಕುರುಕುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು (ಬಾಣಅ. ೧೬೪). [ಕುರಕ$_1$ + ಪಕ್ಷಿ]

ಕುರಕಿಸು, ಕುರಿಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಯಿಸು ; ವ್ಯಥೆಪಡಿಸು; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು : ಹರಕು ಬಟ್ಟೆಯನುಟ್ಟು ಇರುವೆವು ನೀನೋಡು ಕರುಣದಿಂದೀಗ ಕುರಕಿಸದಿರುಯೆಮ್ಮ (ಹಮಚ. ೪೮). ಕುರಿಕಿಸು : ಕುರಿಕಿಸಿ ನಡೆಯುತ ಪರಿಕಿಸಿ ನೋಡುತ (ಹಮಚ. ೨೨). [ಕುರಕು + -ಇಸು$_1$]

ಕುರಕು (ಕ್ರಿ). ನೋಯು ; ವ್ಯಥೆಪಡು. 'ಕುರಕಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಕುರಕುರಿ, ಕುರುಕುರಿ, ಕುರುಕುರು$_1$ (ನಾ). ೧. ತಕರಾರು; ಕಿರಿಕಿರಿ; ತಂಟೆ. ಕುರುಕುರಿ : ೧. ಈ ಸಲ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುರುಕುರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ವೈನಿ. ೧೧೨). ಕುರುಕುರು$_1$: ೧. ತಿರುಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುರುಕುರು ಅನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಮೂರುದಾ. ೮೭). ೨. ಸೊಕ್ಕು ; ಗರ್ವ: ಅವನ ಕುರುಕುರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕುರಕುರಿಮಾಡು = ತಕರಾರು ಮಾಡು ; ಅಸಮ್ಮತಿ ತೋರಿಸು: ಪರಕೀಯರಿಗೆ ವಿಧೇಯರಾಗಿ, ಅವರಿಂದ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಮ್ಮ ಜನರಿಗೆ ಏನೂ ಎನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದೇ ತಮ್ಮವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನವರಾಗಿ ದುಡಿಯಲು ಕುರಕುರಿ ಮಾಡುವರು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೫೩). [← ಮರಾ. ಕುರಕುರ]

ಕುರಗ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು ಮತ್ತು ಕಮ್ಮಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು ; ಅದ್ದಗಣಿ : (ಶ). [?]

ಕುರಚಿ 'ಕುಱುಚು' ನೋ.

ಕುರಚಿಕಾಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮರಗಳ ಕಾಡು ; ಪೊದರಕಾಡು : (ಶ). [ಕುರಚಿ (< ಕುಱುಚು) + ಕಾಡು$_2$]

ಕುರಚಿಗಿಡ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗಿಡ ; ಪೊದರು : (ಶ). [ಕುರಚಿ (< ಕುಱುಚು) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುರಜು 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರಟಿಕೆ 'ಕುರಂಟಗೆ' ನೋ.

ಕುರಟಗೆ 'ಕುರಂಟಗೆ' ನೋ.

ಕುರಡಿ$_1$ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ ; ಶಾವಿಗೆ ಸಂಡಿಗೆ: ಶಾವೀಗಿ ಸೈದಾನ ಮಾವಿನುಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮ್ಯಾಲ ಕುರಡೀಯು ಇಡವೂದ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೬೩). [← ಮರಾ. ಕುರವಡ್ಯಾ, ಕುರೋಡ್ಯಾ]

ಕುರಡಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕುರಡೀಕುಠಾರ 'ಕುರುಡೀಕುಠಾರ' ನೋ.

ಕುರಣಿ, ಕುರುಣಿ$_1$ (ನಾ). ಉಣ್ಣೆಯ ಹುರಿ : ಕಂಬಳಿಯ ಕುರಣಿಗಳು ಅವನ ಮೈಗೆ ಮುಳ್ಳುಗಳಂತೆ ನಟ್ಟವು (ಜಾಬಲ. ೩೭); ತುರುಬಿನಾಗೆರಡು ಕುರಣೀಯ ಕಟಿಗೊಂಡು (ಕನ್ನಜಾ. ೬೨). ಕುರುಣಿ$_1$: "ಕೂದಲು ಕಟ್ಟುವ ಮೂರು ಕಾಲ ಉಣ್ಣೆಯ ಎಳೆ" (ಜಾನಕೋ. ೩೯). [?]

ಕುರತಿರುಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ಚಂದ್ರಶೂರ: ಕುತಿರ್ಗೆ ಕುರತಿರುಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೦–೯೯೨). [?]

ಕುರಪುಟ (ನಾ). ಗೊರಸು ; ಖುರಪುಟ : ಕುದುರೆಯ ಕುರಪುಟಗಾತದಿ ಇರ್ದುದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೯೦–೫ ; 1157). [< ಸಂ. ಖುರಪುಟ]

ಕುರಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ: ಕುರಮಾವು, ಕುಮಾರ (ವೈಶಿಗಿ. ೬೧-೧೨೨೪). [?]

ಕುರರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಲಚರ ಪಕ್ಷಿ; ಮರಕುಟಿಕಕ್ಕಿ: "ಉತ್ಕ್ರೋಶಃ, ಕುರರಃ – ಈ ೨ ಮರಕುಟಿಕಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೨-೯೬); ಬಕ ಕುರರ ಪಕ್ಷ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಕಂಜಕಿಂಜಲ್ಕ ಪುಂಜಪಿಂಜರಿತಾಚ್ಛೋದಕ ಪರಿಪೂರ್ಣತಟಾಕ ಪ್ರಕಟ (ಆದಿಪು. ೧-೫೭); ಮರಿಚವ್ಯಾಕೀರ್ಣಪರ್ಣಂ ಕುರರತನುವಂ . . . ಕೊರ್ವಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೯೯).
[ಸಂ.]

ಕುರರಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಕುರರ, —ಕುರವಹಕ್ಕಿ: ಮೊರೆಯಿಡುತಿರ್ದುದವನ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಜನಂ ಬೆದಱಿ ಕುರರೀಗಣಂಗಳ ತೆಱದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫೨); ಕಂಕವರ್ತಕ ಕುರರೀಪ್ಲವ ಪ್ರಕರದಿಂದೆ ವಿರಾಜಿಕುಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೫-೬೨); ಕರೆಯ ಮೇಲ್ಗಡೆ ನಭದಿ ಹಾರಿಯುಂ ಮಾನಿಗೆರಗುವ ಮುನ್ನ ನಿಲ್ಲುವ ಕುರರಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೦-೬೪). ೨. ಹೆಣ್ಣು ಕುರಿ: "ಏಡಕೆ, ಮೇಷಿ, ಕುಱಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[ಸಂ. ಕುರರೀ]

ಕುರವ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಶಬ್ದ; ಕಿರಿಚಲು ಶಬ್ದ: ಕಾಯ್ದಿರ್ಕುಟಿಂ ದಿರ್ಕುಟಿಸೆ ಕುರವದಿಂ ಕೂಡೆ ನೆತ್ತರ್ ತೆರಳ್ದಣ್ಮುವಿನಂ ಮೈಯೆಲ್ಲಮುಂ ಜರ್ಜರಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫). ೨. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಇರ್ವರುಂ ತೆಂಕಣಕುರವದೊಳ್ ಮೂಜು ಪಳಿತೋಪಮಾಯುಷ್ಯರಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೬೧ವ); ಮಂದರದಿಶಾನದುತ್ತರ ಕುರುವದೊಳು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೨೯-೩). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಲಚರ ಪಕ್ಷಿ: "ಚಕೋರಹಾರೀತ ಕುರವ ಕಾರಂಡವ ಲಾವಕ ಜೀವಂಜೀವಕ ಶಾರಿಕಾದಿಗಳ್ ವಿಹಗಜಾತಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೩-೨೧). ೪. = ಕುರವಕ. [ಸಂ.]

ಕುರವಂಜಿ 'ಕೊಱವಂಜಿ' ನೋ.

ಕುರವಂಜಿ ನೃತ್ಯ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ಕುರವಂಜಿ ನೃತ್ಯವು ಸಂಪದ್ಭರಿತ ಕಲಾತ್ಮಕ ನೃತ್ಯಮಾರ್ಗ (ಭಾರಜಾ. ೧೨೪). [ಕುರವಂಜಿ (< ಕೊಱವಂಜಿ) + ನೃತ್ಯ]

ಕುರವಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಹೂವಿನ ದೊಡ್ಡ ಗೋರಂಟೆ; ಮದರಂಗಿ ಗಿಡ: "ರಕ್ತಂ ಕುರವಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪-೩೪); ಉನ್ನತ ಕುಚತಟಘಾತದೊಳೆ ಕುರವಕಂಗಳಂ ಪುಷ್ಪಿತಂಗಳಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೦ವ); ಮರುಗದ ಮಡಿಯೊಳ್ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಚಿಲ್ಲೆಂಬ ಕುರವಕವನಪ್ಪಿ ಅಂಕುರಿಸೆಂಬ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೩೪); ಸುರಗಿ ಶ್ಯಾವಂತಿ ಸುರಹೊನ್ನೆ ಕುರವಕ ವಕುಳ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೨-೨೩). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: ಪಿಕ ಚಕ್ರವಾಕ ಚಕೋರ ಸಾರಸ ಹಂಸ ಬಕ ಕುರವಕ ಕಾರಂಡ ಶುಕ ನೀಲಕಂಠ . . . ನಿಕರದಿಂದದು ಸೊಗಯಿಪುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೫೧). [ಸಂ.]

ಕುರವಿ$_1$ (ನಾ). ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ; ಗುಬ್ಬಿ: ಆ ಕೋಡಗಿ ಕಾಡಕೂಡಿ ಕುರವಿಯಾಗಿರ್ದುದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೫೩ವ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕುರವಿ]

ಕುರವಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಕಾರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಕವುರಿ ಕುರವಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [?]

ಕುರಳಿಗದ್ದಿಗೆ (ನಾ). ಮಣ್ಣನ್ನು ಅಗೆಯುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಗುದ್ದಲಿ (?): ಮಟ್ಟ ಅಗಿವಂಥ ಮರನು, ಇದಕೆ ಕುರಳಿಗದ್ದಿಗೆಯೆಂಬ ಹೆಸರು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೨-೩೧). [ಕುರಳಿ + ಗದ್ದಿಗೆ]

ಕುರಳು 'ಕುರುಳ್' ನೋ.

ಕುರಾಡ (ನಾ). ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆಡುವ ದಸಿ; ಗೂಟ: ನವರತ್ನದ ಗೋಡೆ ರದದ ಕುರಾಡಗಳ ವಿರಳ ಫಲವಸ್ತುಗಳ ಧವಳೇಕಕ್ಷದಂಡ ರಂಭಾಸ್ತಂಭವಾ ದಿವ್ಯಭವನಗಂಭಗಳೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೨೨-೬೩).
[← ಮರಾ. ಖುರಾಟ]

ಕುರಾನ್ 'ಕುರಾನು' ನೋ.

ಕುರಾನು, ಕುರಾನ್, ಖುರಾನ್, ಖುರಾಣ (ನಾ). ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥ: ಸಕಲವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು . . . ಬೈಬಲನ್ನು, ಕುರಾನನ್ನು, ಜೈನಬೌದ್ಧರ . . . ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಸೀಖರ ಗ್ರಂಥಸಾಹೇಬವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸಿ (ಧರ್ಮಸಾ. ೩). **ಕುರಾನ್**: ಮೌಲ್ವಿಸಾಕ್ಷಿಗಳ ಮುಂದೆ ಕುರಾನಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಮದುವೆಯಾಗಿ (ಬಂಕಿಮ. ೨೨೪); ಈ ಎರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕುರಾನ್ (ನಗಪೊ. ೬೭). **ಖುರಾನ್**: ಖುರಾನ್ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅವರು ಓದಿ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಬೇಕೆಂದು . . . ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದನು (ಪೈಮಹ. ೨೩). **ಖುರಾಣ**: (೬). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಕುರಾನ್]

ಕುರಿ$_1$ 'ಕುಱು$_1$' ನೋ.

ಕುರಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು; ಡೊಂಕಾಗು: ಜೋಲ್ದ ಪುರ್ಬುಕುಳಿದಕ್ಷಿಯುಗಂ ತುಟಿಯಾರ್ದ್ರ ಬೋಡ ಬಾಯ್ತೆರೆ . . . ನೆರೆಮುಸಗಿರ್ದಕಾಲ್ ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಮು]ರಿದ ಬೆನ್ನು (ಧರ್ಮಪ. ೩-೨೬). [?]

ಕುರಿ$_3$ 'ಕುಱು$_3$' ನೋ.

ಕುರಿಕಾರ (ನಾ). ಗುರಿಕಾರ (?): ಇದೆ ಬಾಳುವವನು ಕೂಡಂಬೆಲಾ ಭಯಿರಣ ಕುರಿಕಾರ ಕಾಂತುಮೆ ಲಂಟರು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್ಕಳ್. ೫೨೪-೨೪, ೫೫; 1456). [?]

ಕುರಿಕಿಸು 'ಕುರಕಿಸು' ನೋ.

ಕುರಿಕು 'ಕುಱುಂಕು' ನೋ.

ಕುರಿಕುರಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರಿಕಿರಿ; ಬೇಸರ; ವ್ಯಥೆ; ಅಸಮಾಧಾನ: ಏನ ಕಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಈಗ ಕುರಿಕುರಿ ಯಾಕ (ಬಾಂಡಾಯ. ೧೭). ೨. ಕುತೂಹಲ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ; ಉತ್ಕಂಠೆ: ಪಟದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶೋಧಮಾಡುವ ಕುರಿಕುರಿಯಿದ್ದರೆ ಅವರಿಗೆ ಈ ಕೆಲವು ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಬಯಸುತ್ತೇನೆ (ಗಾಳಿಪ. ೫). [ಪ್ರಾ. ಕುರುಕುರಿಅ; ಮರಾ. ಖುರಖುರೀ]

ಕುರಿಕೆ$_1$ 'ಗುಱುಕು' ನೋ.

ಕುರಿಕೆ$_2$ 'ಕುಱುಕಿ' ನೋ.

ಕುರಿಗಳ್ಳ 'ಕುಱಿಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಕುರಿಗಾಯಿ (ನಾ). ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು; ಕುರುಬ: ಕುರಿಗಾಯಿ ಬರುವುದನೆ ಕಾದು ಕುಳಿತಿರುವಷ್ಟೆ (ಮೂರುನಾ. ೧೨೬-೯೦೦).
[ಕುರಿ$_3$ (< ಕುಱು$_3$) + ಕಾಯಿ$_3$ (< ಕಾಹಿ)]

ಕುರಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: (ವೈಶಿಗಿ. ೯-೧೫೨).
[?]

ಕುರಿಗೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: (ವೈಶಿಗಿ. ೨೯-೫೬೦).
[?]

ಕುರಿಗೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ಕೊಲೆ: ಸಂತೆಮಾಳದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಂಸದಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನ ಕುರಿಗೊಲೆಗಳಾಗುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಅಸಹಾಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವರ ಕೊಲೆ; ಭೀಕರವಾದ ಕೊಲೆ; ಕಗ್ಗೊಲೆ: ಮತ್ತೇತಕಿತರರಂ ನೂಂಕುತಿರ್ಪರು ಬರಿದೆ ಕುರಿಗೊಲೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೪೪-೧೯೫). [ಕುರಿ$_3$ (< ಕುಱು$_3$) + ಕೊಲೆ]

ಕುರಿಜು 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರಿತನ 'ಕುಱಿತನ' ನೋ.

ಕುರಿತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಕುರಿಯಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಕಂಮಾಜ ತೆಱಿಗೆ ಕುರಿತೆರಿಗೆ ಮಾವಾರಿಗೆ ಉಪಿನಕಾವಲಿ ಸುಂಕ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯-೮೪; 1521). [ಕುರಿ$_3$ (< ಕುಱಿ$_3$) + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಕುರಿದರಿ 'ಕುಱಿದಱಿ$_1$' ನೋ.

ಕುರಿಪಾಣಿ (ನಾ). (?): ದಿವ್ಯ ಮೂಲ್ಯ ಸುವಸನಗಳು ಸಹ ನವ್ಯಭೂಷಣವಿರಲಿ ಸಜ್ಜನ ಸೇವ್ಯರಹ ಮುನಿವರರು ಕುರಿಪಾಣಿಗಳು ಬಂದಿರಲಿ (ಅರಾಮಾ. ೨-೨-೭). [?]

ಕುರಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ, —ಹಂಬು: (ಮೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೨೫). [ಕುರಿ ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಕುರಿಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ಬುದ್ಧಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಮಂದ ಬುದ್ಧಿ; ಸ್ವಂತ ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ: ಇದು ಜನರ ಕುರಿಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧೯). [ಕುರಿ$_3$ (< ಕುಱಿ$_3$) + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುರಿಬೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬೆಳ್ಳಿ; ಚೊಕ್ಕ ಬೆಳ್ಳಿ: ಮುಂಗೈಗೆ ಒಂದೊಂದು ಸೇರು ಕುರಿಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಳೆಗಳು (ಸುವಸಂ. ೫೩). [< ಖುರೆ + ಬೆಳ್ಳಿ]

ಕುರಿಹಿಂಡು 'ಕುಱಿವಿಂಡು' ನೋ.

ಕುರು$_1$, ಕುರ$_1$, ಕುರುವು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೀವು, ರಕ್ತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಮೈಮೇಲೆ ಏಳುವ ಗುಳ್ಳೆ, —ಗಡ್ಡೆ: "ಕುರು ಗಡುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೨); ಕ್ಷಾರಗುಡಂಗಳನೆ ತೊಡೆಯೆ ಮೇಣ್ ಕುಜು[ರು]ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೦); ಕುರುವೊಂದೇಟಿಲ್ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಸೈರಿಸ ಬಾರದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೮೩); ಕರಗುಗುಮೇಟಿಪ್ಪೊರೆಯೆನಿಪ್ಪಕುರುವುಂ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭೧); ಜ್ವರವಡೆಯ್ದೆ ಕುರುವಡೆಯ್ದೆ ಗ್ರಹಣಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷಯವಡಲ್ಲಿ (ಸಾನಂಚ. ೯-೧೬೯ ರ). ೨. (ಆಲಂ) ನಿರಂತರವಾದ ವೇದನೆ: ಎಂತುಂ ಕುಜು[ರು]ಪೋದುದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೫-೧). **ಕುರ$_1$**: ೧. ಕಂಕುಳೊಳಗಿನ ಕುರಸಲ್ಲ ಕೊಂಕಣಿಗರನೆರೆ ಸಲ್ಲ (ಹಾಸ್ಯಮಂ. ೮); ಕುರದ ಮೇಲೆ ಬೊಕ್ಕೆ ಮೂಡಿದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕುರುವು$_1$**: ೧. ಮರವು ಮಗುವಿಗೆ ಹೊಲ್ಲ ಕುರುವು ಕುಂಡೆಗೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೪); ಕುರುವಿನಷ್ಟು ನೋವಿಲ್ಲ, ನೋಡ ಬರುವ ನಾರಿಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

ಕುರುವಿನ ಮೇಲೆ ಬೊಕ್ಕೆ = ಕಷ್ಟದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಕಷ್ಟ: ಕುರುವಿನ ಮೇಲೆ ಬೊಕ್ಕೆ ಎದ್ದಂತಾಗಿ ಸಂಕಟ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು (ನಮ್ಮೂರ. ೧೨೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರು; ತುಳು. ಕುರಿ; ತೆಲು. ಕುಱುಪು; ನಾಯ್ಕಿ. ಕುರುಪ್; ಪರ್ಜಿ. ಕುರ್; ಕುವಿ. ಕೂರು]

ಕುರು$_2$ 'ಕುಱು$_2$' ನೋ.

ಕುರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಅನ್ನ; ಪಕ್ವವಾದ ಓದನ. ೨. ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದೊರೆ; ಕೌರವ ಪಾಂಡವರ ವಂಶಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಪುರುಷ. 'ಕುರುವಂಶ' ಪರಾ. ೩. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಗೌಳಸಾಂಧ್ರ ಕಳಿಂಗ ಕುರುನೇಪಾಳ ನಿಷಧ ವಿದರ್ಭಧರಣೀಪಾಲತತಿ ಸಂದಣಿಸಿದುದು ಸಾಕೇತನಗರಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೧೮); ಕುರುಧರಣೀವರತರು ಕುಠಾರ ಪರಾಕು (ಯಾದವ. ೩-೧ ವ). ೪. ಕುರುವಂಶದ ದೊರೆಗಳು; ಕೌರವರು. 'ಕುರುವೈರಿ' ಪರಾ. ೫. ಕುರುದೇಶದ ಜನ. [ಸಂ.]

ಕುರುಂಕುರುಂ, ಕುರುಕುರು$_1$ (ನಾ). ಕರಿದ ಅಥವಾ ಹುರಿದ ತಿನಿಸುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ: ಅವನು ಕುರುಂ ಕುರುಂ ಎಂದು ಚಕ್ಕುಲಿ ತಿಂದ (ರೂಢಿ). **ಕುರುಕುರು$_1$**: ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತು, ಕುರುಕುರು ತಿಂದು ಹೊರಜಗ ಮರೆಯಿರಿ (ನೆಲಮು. ೧೩). [?]

ಕುರುಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಷಿಯ ಹೆಸರು (?): ತೆಂಗು ಕೊಂಗು ಕಾವಲರಲರಂಜೆಗಳ್ಕೆಂಗುವ ಕೊಂಚೆಬೆಂಚೆಗಳಿಂ ಭೃಂಗಕುರಂಗ ಪುರುಳಿ ಗಿಳಿನಳಿನಮನಂಗೊಳಲೊಪ್ಪಿಹವಲ್ಲಿ (ಅನಂಚ. ೧-೧೦೯). [?]

ಕುರುಂಜಿಗೆ, ಕುರುಚಿಗೆ, ಕುರುಜಿಗೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸಾಯದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ನೆಲದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಹರಿತವಾದ ಅಲಗನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; ಉಜ್ಜಾರಿ; ಕೆತ್ತುವಾರೆ: ಕುಡನಂ ಕುಳಿನಂ ಕುರುಂಜಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕುರುಂದಿ]ಯಂ ಕುಡರೆಂದುಂ ಪೆಱರ್ಗೆ (ಸಮುಪ. ೫-೧೬); ಕುಡುಗೋಲಂ ಕೊರಿಗೆಯಂ ಕೊಡಲಿ ಕುರುಂಜಿಗೆಯನಗಳ್ವ ಹರಗುವ ಕುಡಿನಂ ಬಡಿವಿರಿಸುವ ಮುಟ್ಟಂ ಕುಡಲಾಗದು ಪೆಱರ್ಗೆ ಮಾಱಲಾಗದು ಜೈನರು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೧-೭). ೨. ಕಾವಲಿಯಿಂದ ದೋಸೆ, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ; ಮಗಚುವ ಕೈ; ಖಡಚಿ. **ಕುರುಚಿಗೆ**: ೧. ಎರಡುಸಾರಿ ಕುಂಟೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕುಡಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದ ತೆಮಟಿಯನ್ನು ಕುರುಚಿಗೆಯಿಂದ ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಇವನ ರಟ್ಟೆ ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿದ್ದವು (ಬೆಳುಮ. ೨೬೯). **ಕುರುಜಿಗೆ**: ೧. ಕುರುಜಿಗೆಯಾಕಾರದ ರಸನೇಂದ್ರಿಯಮುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೧೧೮-೪); ಕುರುಜಿಗೆಯ ಈಸಿಕೊಟ್ಟು ಕಳುಪಿದಡೆ (ಕಗವಿ. ೧೫೧-೨೬). [?]

ಕುರುಂದ, ಕುರಂಗ$_1$, ಕುರಂಜಿ$_1$, ಕುರಂದ (ನಾ). ಬಹುಗಟ್ಟಿಯಾದ ಒಂದು ಖನಿಜ; ನೀಲಿ, ಬೂದು, ಕೆಂಪು, ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಒಂದು ಕಲ್ಲು; ಕುರುವಿಂದ: ಕುರುಂದದ ಕಲ್ಲು ಆಲೂಮಿನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾರಣ ಇದು ಮೇಲಿನ ರತ್ನಜಾತಿವರ್ಗದೊಳಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೫). **ಕುರಂಗ$_2$**: "ಕುರುಂದ; ಕುರಂಗದಕಲ್ಲು" (Corundum. ಇಂಕನಿ). **ಕುರಂಜಿ$_1$**: (ಕಿ). **ಕುರಂದ**: ಕುರಂದದ ಕಲ್ಲಿನ ಪುಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ಕಿ. ೪-೧೫೮).

ಕುರಂಗದಕಲ್ಲು = ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು: "ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗಟ್ಟಿಕಲ್ಲು; ಕುರಂಗದ ಕಲ್ಲು: ಮುಸೆಗಲ್ಲು; ಸಾಣೆಯ ಕಲ್ಲು" (Burr. ಇಂಕನಿ).

[?. / ತಮಿ. ಕುರುನ್ದ; ತೆಲು. ಕುರವಿಂದ, ಕೋರಿನ್ದ. / ಸಂ. ಕರುವಿಂದ; ಮರಾ. ಕುರನ್ದ]

ಕುರುಂಬ 'ಕುಱುಂಬ' ನೋ.

ಕುರುಂಬಳೆ 'ಕುರುಂಬಾಳೆ' ನೋ.

ಕುರುಂಬಾಳೆ, ಕುರುಂಬಳೆ (ನಾ). ಅಡಕೆ, ತೆಂಗಿನ ಹೂಗಳ ಗೊಂಚಲನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಕವಚ; ಹೊಂಬಾಳೆ: ಕುರುಂಬಾಳೆಯನ್ನು ತಂದು ಒಲೆ ಹೊತ್ತಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). **ಕುರುಂಬಳೆ**: ಕುರುಂಬಳೆ ಕರಿಕು ಹಲ್ಲು ತಿಕ್ಕಲು ಒಳ್ಳೆಯದು (ರೂಢಿ). [?]

ಕುರುಂಬಿಕೆ (ನಾ). ಕುರುಬನ ಸ್ಥಿತಿ; ಕುರಿಗಳನ್ನು ಸಾಕುವ ಅಥವಾ ಮೇಯಿಸುವ ವೃತ್ತಿ; ಕುರಿಸಾಕಣೆ: ತಮಿಳರೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಟ್ಟಿಕಾರ ದನಕಾರರೇ ಆಗಿದ್ದರು. ಆ ಜನಾಂಗದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಕುರುಂಬಿಕೆಯೆ ಎಂದೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಕರ್ಣಾಪೂ. ೧೭). [ಕುರುಂಬ (< ಕುಱುಂಬ) + -ಇಕೆ]

ಕುರುಂಬು 'ಕುಱುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಕುರುಂಬೆ, ಕುರುಬು$_1$, ಕುರುಬೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಎಳೆಯ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ; ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ: (ಕಿ). **ಕುರುಬು$_1$**: ಅದಿನ್ನೂ ಕುರುಬು, ಎಳನೀರಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕುರುಬೆ**: ಚಾರು ಚುಂಬಕವು ನಾರಿಕೇಳದ ಕುರುಬೆಯಂತೆಸೆಯೆ (ಯಾದವ. ೪-೨೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುರುಮ್ಬೈ; ಮಲ. ಕುರುಮ್ಬ; ತುಳು. ಕರುಕ್ಕು]

ಕುರುಕಲ್ (?) (?) : ಭೂಮಿ ಪರ್ವಿದಂತೆ ಸೀಗೆಪುಟ್ಟಿಯನಳವನಂತೆ ಮೊಳಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆ] ಕುರುಕಲ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಕ್ಕುವ ಪಯಣ ದಂತಿವರ್ೀಡು ನೃತ್ಯದಂತೆ ತಾಳ . . . ಮತ್ತಮೆನಿತಾನುಂ ತೆಜದ ಮರದುಜುಗಲ್ಗಳೊಳಗೆ (ಬಂಹರಿ. ೨-೩೮ ವ). [?]

ಕುರುಕಲು 'ಕುಱುಕಲು' ನೋ.

ಕುರುಕಲುತಿಂಡಿ (ನಾ). ಕುರುಂಕುರುಂ ಶಬ್ದವಾಗುವಂತೆ ಅಗಿದು ತಿನ್ನುವ ತಿನಿಸು; ಹುರಿಗಾಳು ಮೊದಲಾದ ತಿಂಡಿ : ಬಾಯಿ ಚಪಲರಿಗೆ ಕುರುಕಲು ತಿಂಡಿಯ ಆಸೆ (ರೂಢಿ).
[ಕುರುಕಲು (< ಕುಱುಕಲು) + ತಿಂಡಿ]

ಕುರುಕು$_1$ 'ಕುಱುಂಕು' ನೋ.

ಕುರುಕು$_2$, ಕುಲುಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮೆಲ್ಲನೆಹೇಳು ; ಗುಣುಗುಟ್ಟು ; ಗುಂಯಿಗುಟ್ಟು : ". . . ದಯಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂ ಕರಗಿಪುದೆನ್ನನೆಂದೊಸೆದು ನೀಂ ಕೃಪೆಯಿಂದಲೆ ಹಂಪೆಯಾಳ್ದನೆ" ಎಂದು ಕುರುಕುತ್ತಿರುವನು (ತುಂಗಭ. ೧೬). **ಕುಲುಕು$_3$** : ಎಷ್ಟಾದಡಂ ಜಪವನುಲುಕುತಂ ಕುಲುಕುತಂ (ಷತಿಲ. ೫-೬೫) ; ಲಲನೆಯರೊಡನೆ ನಕ್ಕಾಡುತ ಜಪಗಳ ಕುಲುಕುವಗೆಲ್ಲಿಯ ಮೋಕ್ಷ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೧೨೭). [?]

ಕುರುಕುತಿಂಡಿ (ನಾ). = ಕುರುಕಲು ತಿಂಡಿ: ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕುರುಕುತಿಂಡಿ ಯೆಂದರೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ (ರೂಢಿ). [ಕುರುಕು$_1$ (< ಕುಱುಂಕು) + ತಿಂಡಿ]

ಕುರುಕುಪದ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಾಡು ; ಗುಯ್ಗುಟ್ಟುವ ಗೀತ : ನಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಮಾಲೆ ಒಡ್ಡರು ಹೇಳುವ ಕುರುಕುಪದವೂ ಅಲ್ಲ (ಕಜಸಾ. XXIV, ಪೀಠಿಕೆ) ; ಕಾಯಿ ಕೊಯ್ಯುತ್ತ ಕುರುಕುಪದವನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಇಣಿಸೋ. ೧೪). [ಕುರುಕು$_2$ + ಪದ$_2$]

ಕುರುಕುರಿ 'ಕುರಕುರಿ' ನೋ.

ಕುರುಕುರಿರೋಗ, ಕುರ್ಕುರಿರೋಗ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದರರೋಗ : (ಕ). **ಕುರ್ಕುರಿರೋಗ** : (ಕ).
[ಕುರುಕುರಿ ? + ರೋಗ]

ಕುರುಕುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಧಿಸು ; ಪೀಡಿಸು : ಬಂಕಿಯನ ಕಡೆಯ ಪತ್ರವನ್ನೀಕ್ಷಿಸಿದ ಮೇಲೆ . . . ಎದೆಯನ್ನು ಕುಕ್ಕಿ ಕುರುಕುರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಲು ಬಗೆಯ ಸಂಶಯಗಳೆಲ್ಲ ಮಾಸಿ ಹೋಗಿದ್ದುವು (ವೀರಬಂ. ೯೬).
[ಕುರುಕುರು$_1$ (ಕುರಕುರಿ) + -ಇಸು$_3$]

ಕುರುಕುರು$_1$ 'ಕುರಕುರಿ' ನೋ.

ಕುರುಕುರು$_2$ 'ಕುರುಂಕುರುಂ' ನೋ.

ಕುರುಕುರುಕಾರ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ ; ಸೊನ್ನಗಾರ : "ಐರಣಿಕಂ ಕುರುಕುರುಕಾರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫-೮೦). [?]

ಕುರುಕುಲ, ಕುರುಕುಳ (ನಾ). ಕುರುವಂಶ : ಕುರುಕುಲ ಜೀವಾ ಕರ್ಷಣ ಪರಿಣತಮಿದು ಕಾಳ ಹಸ್ತಮಲ್ಲದೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಕೇಶಹಸ್ತ ಮಕ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೧-೬೭). 'ಕುರುಕುಲಲಲಾಮ' ಪರಾ. **ಕುರುಕುಳ** : ಕುರುಕುಳ ಚೂಡಾಮಣಿಯನೇನುಂ ಮಾಡದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೭ ವ). [ಕುರು$_3$ + ಕುಲ]

ಕುರುಕುಲಲಲಾಮ (ನಾ). ಕುರುಕುಲಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರ ಪ್ರಾಯ ನಾದವನು ; ಕುರುವಂಶಶ್ರೇಷ್ಠ : ಕುರುಕುಲಲಲಾಮನಪ್ಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕೀರ್ತಿಯೇ ಬಿರ್ದುವಂದಂತೆಸೆವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೩೭ ವ). [ಕುರುಕುಲ + ಲಲಾಮ]

ಕುರುಕುಲಾಗ್ರಣಿ (ನಾ). ಕೌರವವಂಶದ ಮುಂದಾಳು ; ಕೌರವ ರಾಜ : ಕುರುಕುಲಾಗ್ರಣಿಗಳ ಸುಸನ್ಮಾನವನು ಕೈಕೊಳುತ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೬೦). [ಕುರುಕುಲ + ಅಗ್ರಣಿ]

ಕುರುಕುಳ 'ಕುರುಕುಲ' ನೋ.

ಕುರುಕ್ಷಂದಜ್ಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಅಯ್ಯಪದೇವನ ಮಗಂ ಗನ್ನರಸಂ ದಱಿಗವಾಡಿಯ ಕುರುಕ್ಷನ್ದಜ್ಜಿಯನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೪; 997). [?]

ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ಪಾಂಡವರಿಗೂ ಕೌರವರಿಗೂ ಯುದ್ಧ ನಡೆದ ಪ್ರದೇಶ,—ಯುದ್ಧಭೂಮಿ: ನರರಥಂ ತೂಳ್ದಾ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಿಂಪಡುವ ಣ್ಣಾವುದು ಪೋಗೆ ಪೋಗಡಿಸುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦೨-೫). ೨. ಒಂದು ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ; ತೀರ್ಥಸ್ಥಳ : ಇದಂ ಕಾಯದೆ ಕಾಯ್ವ ಪಾಪಿಗಂ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರೋರ್ವಿಯೊಳ್ ವಾರಣಾಸಿಯೊಳೆಕ್ಕೋಟಿ ಮುನೀಂದ್ರರಂ. . . ಕೊನ್ದದೊನ್ದಯಸಂ ಸಾರುಗುಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೪೨-೪೬ ; 1229). ೩. (ಆಲಂ) ತಿಕ್ಕಾಟ; ಜಗಳ; ಘರ್ಷಣೆ: ರಮೆಯ ಕೈಹಿಡಿದ ದಿನದಿಂದಲೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ ಆರಂಭವಾಯಿತು (ಹೂಹಣ್ಣು. ೯). ೪. (ಆಲಂ) ಕಲಹಕ್ಷೇತ್ರ; ರಣರಂಗ : ಒಂದು ವಾರದಿಂದ ಅವರ ಮನೆಯೊಂದು ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕುರು$_3$ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕುರುಗಂಟು 'ಕುಱುಗಂಟು' ನೋ.

ಕುರುಗಡ್ಡ 'ಕುಱುಗಡ್ಡ' ನೋ.

ಕುರುಗಣ್ 'ಕುಱುಗಣ್' ನೋ.

ಕುರುಗು 'ಕುಟ್ಗು' ನೋ.

ಕುರುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮಿಡಿ ; ಚಿಮ್ಮು : ಅಂದೆಲ್ಲಾ ನನಗೆ ಹಿಡಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಹಿಗ್ಗು ; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆನಂದ ಕುರುಗುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು (ಸಾವಿಸ. ೩೭).
[ಕುರು$_0$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುರುಗುಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ : "ಬಂಧಕಾರೀ–ಕುರುಗುಡಿಯ ಹಣ್ಣು" (ಔಷಧಿ. ೧೦೬). [?]

ಕುರುಗೆರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗೆರೆ ; ರೇಖೆ : ಗಂಗೆ ಮೊದಲಾದ ತೊರೆಗಳುಂ ಕೊಂಕಿದೊಂದೊಂದು ಕುರುಗೆರೆಗಳಂತಿರೆ ಕಾಣ್ಬುವೇನೆಂಬೆನು (ಶೇಷರಾ. ೮-೪೪). [ಕುರು$_2$ (< ಕುಱು$_2$) + ಗೆರೆ]

ಕುರುಚಲು (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣದಾದ ; ಚಿಕ್ಕ : ಮರಳ ರಾಶಿಯ ಮೇಲಿನ ಕುರುಚಲು ಕಡಲು – ಪೊದೆಗಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೩). (ನಾ). ೨. ಗಿಡಗಂಟಿ ; ಪೊದರು ; ಗುಲ್ಮ : ಕುರುಚಲುಗಿಡ ಬೆಳೆದು ಕಾಲಿಡಲಾಗದಂತೆ ಕಲ್ಮುಳ್ಳು ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬಿರುವ (ನಡೆವಾ. II, ೯೫೯) ; ಕುರುಚಲಿನಂತೆ ಬೆಳೆದಿರುವ ಗಡ್ಡ, ಕೆದರಿದ ತಲೆ ಕೂದಲು (ಬೆಂದಜೀ. ೫೭). [ಕುರುಚು + – ಅಲು (< –ಅಲ್$_3$)]

ಕುರುಚಲುಗೂದಲು (ನಾ). ಪೊದೆಯಂತೆ ಬೆಳೆದ ಗಿಡ್ಡ ಕೂದಲು : ಶೋಭಾಯಮಾನವಾಗಿದ್ದ ಕುರುಚಲುಗೂದಲ, . . . ಹೆಂಗಸು ಬಹು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೪೦).
[ಕುರುಚಲು + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಕುರುಚಿಗೆ 'ಕುರುಂಜಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಚು 'ಕುಱುಚು' ನೋ.

ಕುರುಚುಕಾಡು (ನಾ). ಗಿಡಗಂಟಿಗಳ ಕಾಡು ; ಸಣ್ಣಕಾಡು : ಕೆನ್ನೆಗಡ್ಡದ ಕುರುಚುಕಾಡಿನ ಮೇಡಿಸೊಲು ಮುಡಿಯೆದ್ದಿರೆ (ಗಣೇಶ. ೭೩-೧೪). [ಕುರುಚು (< ಕುಱುಚು) + ಕಾಡು$_3$]

ಕುರುಚುಜಂಪೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ತಾಳದ ಹೆಸರು : ಕುರುಚು ಜಂಪೆ (ಯನಳ. ೪೮). [ಕುರುಚು + ಜಂಪೆ]

ಕುರುಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಜ್ವರಕ್ಕೆ . . . ನೆಲ ಗುಳ್ಳ ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ . . . ಕುರುಚೆ . . . ಅಲಸಂಧಿ ಇವನ್ನು ಕಷಾಯ ಕಾಸಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೪೩). [?]

ಕುರುಜ 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರುಜಾತ (ನಾ). ಕುರುವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಕೌರವ: "ಕುರುಜಾತನೆನಲು ಕೌರವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೨).
[ಕುರು₃ + ಜಾತ]

ಕುರುಜಾತು (ನಾ). "ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೨೬). [< ಸಂ. ?]

ಕುರುಜಿಗೆ 'ಕುರುಂಜಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಜು, ಕುರಜು, ಕುರಿಜು, ಕುರುಜ, ಕುರುಜೆ, ಕುಜರ್ಜ, ಗುರಜೆ (ನಾ). ೧. ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನಿಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಥವಾ ರಾಜರು, ವಧೂವರರನ್ನು ಕೂರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಮಂಟಪ : ಪುರದೊಳೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ ನವ ಕುರುಜುಗಳ್ ಮಹಾಮೇರುವೆಗಳುಂ ಮೆಱೆದುವು (ಚಬಪು. ೫-೪) ; ಸಱಿಯೂಡಿನ ಬಿಱಿಸುಗಟ್ಟಿ ರಚಿಸಿದ ಕುರುಜೆಂಬಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೨-೪೨ ವ) ; ಅಂತರದೊಳಿರ್ಪ ಪೊಸ ಕುರುಜು ಕಣ್ಗೊಂಡುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪-೫೨). ೨. (ಉಪ್ಪರಿಗೆ, ಕೋಟೆ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ) ಗೋಪುರ ; ಸಣ್ಣ ಮಂಟಪ ; ಅಟ್ಟಳೆ: ಕರಮೆಸೆದುವು ಕುರುಜುಗಳು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨-೨೨) ; ಕುರುಜುಗಳೊಳು ನೋಡುತಿಳಿದಳುಪ್ಪರಿಗೆಯುನವಳು (ಮೋಹತ-೨೮-೭); ಎತ್ತಿದ ಮಣಿಮಯ ಕುರುಜುಗಳೊಳು ಚೆಲುವೆತ್ತವು ವೀಥಿಗಳು (ನಾಗಕು. ೨೯-೨೬) ; ಮನೆಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಪೊನ್ನ ಕುರುಜುಗಳ್ ಘನಮಂಡಲವನಡರ್ದಾಗ ದಿನಕರ ಕಿರಣದೊಡನೆ ತರ್ಕಿಸಿ (ಕಂಸವಿ. ೨೦-೧೬) ; ದೊರೆಯುಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಊರೊಳಗಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕುರುಜುಗಳೆದ್ದವು ಪಲವು (ಜ್ಞಾನಚ. ೪೦-೫) ; ಬುರುಜು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕುರುಜು ಆದರೂ ಕಟ್ಟಬಾರದೇ (ಗಾದೆ). ೩. ಕರ್ಪೂರವನ್ನು ತೂಗುವ ಒಂದು ಮಾನ: ಗಂಬೂರ ಕುರುಜು ೪೧೧ ಕಸ್ತೂರಿ ಕಳಂಜು ೫೦೧ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೪೭-೩ ; 1532) ; ಹವಳಕ್ಕೆ ಕಣಜ, ಮುತ್ತಿಗೆ ಚವ್ವ, ಪಚ್ಚೆಗೆ ರತಿ, ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಮುಂಜಾಡಿ, ಕರ್ಪುರ ಕುರುಜು . . . ಇವು ತೂಗಿ ಮಾಜುವಂತ ವಿವರಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೮-೧). ೪. (ಬತ್ತೇರಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿದ) ರಾಶಿ ; ಗುಡ್ಡೆ ; ಒಟ್ಟಿಲು : ಪರಿಪರಿಯ ಪೂಸರಗಳನು ಕರ್ಪುರದ ಕುರುಜುಗಳಾಂತು . . . ಸತಿಯರ್ಯ್ದಿದರು (ಸನತ್ಕು. ೫-೫೯); ನವಮಾಣಿಕ್ಯದ ಸುಲಲಿತವಹ ಕುರುಜೆಲ್ಲಂ ಮಯಣದ ಕೆಲಸಂ ಮಾಡಿದ ರೋಹಣಗಿರಿಯೆಂಬಂದದಿನೊಪ್ಪಿದುವು (ಜಯಕಾ. ೪-೪೯). **ಕುರಜು** : ೨. ಪದಾತಿಸಮೇತ ವೀಥೀಪ್ರಸ್ತಾರ ಕುರಜು ಮರಗುಡಿ ಮಕರಚಕ್ರ ತ್ರಿಶೂಲಾಯುಧ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೦-೪೫ ; 1235). **ಕುರಿಜು** : ೨. ಕಲ್ಯಾಣ ಪುರತನಕಲಿ ಗುಡಿತೋರಣ ಪಲ್ಲವ ತಳಿ ಛತ್ರ ಕುರಿಜಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕುರುಬೊ] ಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಸುತಾನೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೭-೫). **ಕುರುಜ** : ೧. ತೋರಣ ಕಟ್ಟಿದ್ದುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕುರುಜ ಸಿಂಗಾರಿಸಿರ್ದುವು ಕೆಲಬಲದಿ (ಭರಚ. ೩೬-೨೫). **ಕುರುಜೆ**: ೨. ಕಡುಜುರಿನ ತೊನೆವಸಿಯ ಕೊಡೆಗಳ ಸಿಡಿಲ ಬಡಿಗೆಯ ಕಡಿಕುಯಂತ್ರದ ಬಿಡದ ಕುರುಜೆಯ ಹಿಂಡು ತುದಿಯಲಿ ತುಂಬೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೬-೪೦). **ಕುಜರ್ಜ** : 'ಕುಜರ್ಜಗಲ್ಲು' ಪರಾ. **ಗುರಜೆ**: ೨. "ಕುರುಜು . . . ಬುರುಜು, ಅಟ್ಟ, ಮಂಡಪ, ಗುರಜೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೨೬).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕುರುಜಿ, ಗುರ್ಜಿ. ತೆಲು. ಕುರುಜು]

ಕುರುಜುತೋರಣ (ನಾ). ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕುರುಜಿರುವ ತೋರಣ: ಸೋಮಸೂರ್ಯವೀಥಿಗಳೊಳು ಕುರುಜು ತೋರಣಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಿರುಗುವ ಕೇತು ಪೂವಮಾಲೆಗಳಿಂದಲಿ ಸುರಪುರವನು ನಗುತಿಹುದು (ಜಿನರಾ. ೯-೯೭). [ಕುರುಜು + ತೋರಣ]

ಕುರುಜುಮಾಡ (ನಾ). ಕುರುಜಿನ ಉಪ್ಪರಿಗೆ; ಕುರುಜುಕಟ್ಟಿದ ಮಹಡಿ: ಗಗನದೊಳ್ ಬರುತಿರ್ದ ನಮಿರಾಜ ನೋಡಿದ ನೆಗೆದ ತೋರಣಗುಡಿಗಳನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಕುರುಜುಮಾಡಗಳ ಚಕ್ರಿಯ ಕಟಕದೊಳು (ಭರಚ. ೩೬-೭೪). [ಕುರುಜು + ಮಾಡ₁]

ಕುರುಜುಮುತ್ತು (ನಾ). ಗುಮ್ಮಟದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿದ ಮುತ್ತು : ದಾರುವರ್ಮನು ರಾಜದ್ವಾರವನ್ನು ಕುರುಜುಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚುಗಳಿಂದಲಂಕರಿಸಿದನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೧೯೨). [ಕುರುಜು + ಮುತ್ತು₂]

ಕುರುಜೆ 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರುಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: ಪರಪುಟಂ ನವಿಲು ಶಿಖಿ ಬಕ ಕ್ರೌಂಚ ಗೀಜಗಂ ಕುರುಟಿ ಲಾವುಜೆ (ಮುರುಚಾ. ೧-೨೯). [?]

ಕುರುಟಿಕೆ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಹುಳದ ಭಾದೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಬೀಜಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿಗಿಡ; ಕೊಡಸಿಗೆ: "ಕುಟಜ – ಕುರುಟಗಿನ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮು. ೮೮). ೨. "ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕಾ" (ಪಂಡಿತ).

ಕುರಟಿಗನಬೀಜ : "ಇಂದ್ರಯವ = ಕುರಟಿಗನ ಬೀಜ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೨). [?]

ಕುರುಟಿಗೆ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಟು (ನಾ). (ಕರಾ) (ಧಾನ್ಯದ) ಒಂದು ಅಳತೆ; ಚಿಕ್ಕ ಮುಡಿ. [← ತುಳು. ಕುರುಂಟು]

ಕುರುಡ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ಕಾಣದವನು ; ಅಂಧ: "ಅಂಧನೆನೆ ಕುರುಡನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೫) ; ಕುರುಡಂ ಕಣ್ಪೆತ್ತವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೫); ಕುರುಡಂಗೆ ಕನ್ನಡಿಯಂ ತೋಱುಹವೊಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬-೧೦) ; ಕುರುಡಂ ಲಾವಗೆ ಮೆಟ್ಟಿದಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧-೨೬) ; ಏಕೆ ಕನ್ನಡಿ ಕುರುಡರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೩೬); ಬಳ್ಳಿಗುರುಡರು ಕೂಡಿ ಹಳ್ಳವನು ಬಿದ್ದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೯) ; ಕುರುಡನಿಗೆ ಹಗಲೇನು ಇರುಳೇನು (ಗಾದೆ). ೨. (ಅಲಂ) ಅಜ್ಞಾನಿ; ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು : ಮಾರ್ಗಂದಪ್ಪಿದ ಕುರುಡರನಜದ ಬಟ್ಟೆಗುಯ್ವರೆ ಪಿರಿಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೧). [ಕುರುಡು + -ಅ₇]

ಕುರುಡಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಮೇಲಿನ ಸಿಪ್ಪೆ ಮಾತ್ರ ಸುಲಿದು, ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಳಸದಿರುವ ಅಕ್ಕಿ: ಒಂದಿಬ್ಬೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕುರುಡಕ್ಕಿಯಾದವು ಸಾಕಣ್ಣಾ ನಿನ್ನ ಮನೆಗೆಲಸ (ನಾಪದ. ೮೯). [ಕುರುಡು + ಅಕ್ಕಿ₁]

ಕುರುಡಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಂತಾಗು ; ಅಂಧತ್ವ ಉಂಟಾಗು: ಕುರುಡಾಗೆ ಕಣ್ಗಳೆರಡುಂ ಚರಣಂಗಳ್ ಪಱಿದು ಬೀೞೆ ತೊನ್ನಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೮೧). [ಕುರುಡು + ಆಗು₁]

ಕುರುಡಾವು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣದ ಹಸು ; ಕುರುಡಾದ ಹಸು: ಊರಾವುಗಳೋಡುವುದಂ ಕಂಡು ಕುರುಡಾವುಂ ಓಡಿತೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೫). [ಕುರುಡು + ಆವು]

ಕುರುಡಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣದವಳು ; ಅಂಧೆ: ಕುರುಡಿ ಜೋಳಮಂ ಕುಟ್ಟುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೪) ; ಕುರುಡಿ, ಕಿವುಡಿ, ಗುಜ್ಜಿ, ಕೆಂಚಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೧ ಅಡಿಟ) ; 'ಹಣ ಹಗುರ' ಅಂತ ಕುರುಡಿ ತರೋದಕ್ಕಾದೀತೆ (ಬೆಳುಮ. ೩೧) ; ಕುರುಡಿಯ ಮದುವೆಯಾದರೆ ಮನೆ ಗಡಿಗೆಗೆ ಮೂಲ (ಗಾದೆ).

ಕುರುಡಿಯ ಪುಳು = ಕುರುಡೀ ಕುತಾರ: ಇದಿರ ಕುರುಡಿಯ ಪುಳುವನೊಂದನು ಬಿದಿರ ಹೊಳವೊಳಗಿರಿಸಿ (ನಭಾಗ. ೧೧-೧೬-೩೬).
[ಕುರುಡ + -ಇ₂]

ಕುರುಡಿಗೆ₁, ಕುರುಡುಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಕ್ಕಿ, ಗೋಧಿ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಸಂಡಿಗೆ: ಚಕ್ಷುವಿಗೆ ಚಣಯಿಗೆಯಾಕಾರ . . . ಜಿಹ್ವಕ್ಕೆ ಕುರುಡಿಗೆಯಾಕಾಕೃತಿ (ಪಸಾರ. ೧೮೭-೪); ಸಣ್ಣಾದ ಮಾಲೂದಿ ಎಣ್ಣೆ ಹೋಳಿಗೆ ಲಡ್ಡುಗಿ ಬಣ್ಣೀನ ಕುರುಡಿಗೆ ಉಗೆದಪ್ಪಳ ಮಿತ್ರೆಯರು ಅಣಿಮಾಡಿ ಕಳುಹಿದರು ಛತ್ರಕ್ಕೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೭-೩೩). **ಕುರುಡುಗೆ**: ಸಾವಿನಿ ಸಕ್ಕರಿ ಲಿಂಬಿಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮ್ಯಾಲೆ ಕುರುಡುಗಿ ನೀಡಾಕ ಭೂಮುಕ್ಯಾರ್‍ಯಾರು ಬರಬೇಕ (ಲೋಕಗೀ. ೫೦-೧೮).

[← ಮರಾ. ಕುರವಡ್ಯಾ, ಕುರೋಡ್ಯಾ]

ಕುರುಡಿಗೆ₃ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಡೀಕುತಾರ, ಕುರಡೀಕುತಾರ (ನಾ). ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಾಗಿಲಿನ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರಂಧ್ರದ ಗೂಡನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಣಜದ ಹುಳ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಭ್ರಮರ: ಕುರುಡೀಕುತಾರಿಗೆ ಜೇನುತುಪ್ಪವಾಗಲೀ ಮತ್ತೇನಾದರೂ ತಿನ್ನುವ ಪದಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಸಿಕ್ಕರೆ. . .ಅದು ಮಿಕ್ಕ ಹುಳಗಳಿಗೆ ಸುದ್ದಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೪೭). **ಕುರಡೀಕುತಾರ**: ಈ ಕುರಡೀಕುತಾರದ ಹುಳದ ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಹಸುರು ಹುಳುವು ಕುರಡೀಕುತಾರದ ಹುಳದ ಭಯದಿಂದ ಆದರ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ತಾನೂ ಕುರಡೀ ಕುತಾರವೇ ಆಗುವುದು (ಭಾವ್ಮೃತ. ೪೩೩).

[← ಮರಾ. ಕುರ್ಡೂಕಟಾರನಾ]

ಕುರುಡಿಹಣ್ಣಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೦೫). [ಕುರುಡಿ₀ + ಹಣ್ಣು (< ಪಣ್) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುರುಡು, ಕುರುಳ್ಳು₃ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣುಕಾಣದಿರುವಿಕೆ; ದೃಷ್ಟಿಹೀನತೆ; ಅಂಧತ್ವ: ಕುಮಾರನೆರಡುಂ ಕಣ್ಗಳುಮನೊಡೆದು ಕುರುಡಂ ಮಾಡಿದ ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂದ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯-೨೦). ೨. ಅಂಧವಾದುದು; ದೃಷ್ಟಿಶೂನ್ಯವಾದುದು: ವಂದಿ ಕುರುಡು ಕುಂಟಂ ದಲಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭); ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಆ ಕುನ್ನಿಗಳು ಕುರುಡು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೭). ೩. ಕುರುಡ: ಮಗಂ ಕುರುಡಾದುದಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೨೭). ೪. (ಆಲಂ) ಅಜ್ಞಾನ; ಅವಿವೇಕ; ಮೂರ್ಖತನ: ಕುರುಡಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವು ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ್ದು (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೯೭). **ಕುರುಳ್ಳು₃**: ೨. ಕಡಗಿ ಕಣ್ಕುರುಳಾಗಿವುಳ್ಳ ವಿಗಡ ಮಹಂತನು ಮುನ್ನಲಿಂಗವ ಎಡವಿದೊಡೆ (ಬಸಪು. ೮-೧೧).

ಕುರುಡಾಗು= ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಾಗು: ಕಣ್ಕುರುಡಾದೊಡೇನೊ ಕುರುಡಾಗಲೆವೇಟ್ಟುದೆ ನಿಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೧); ಅವನು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕುರುಡಾಗಿ ಮಗನನ್ನು ದನ ಬಡಿವಂತೆ ಬಡಿದನು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರುಡು; ತುಳು. ಕುರುಡು; ತೆಲು. ಗ್ರುಡ್ಡಿ; ಗ್ರುಡ್ಡು]

ಕುರುಡುಕವಡೆ (ನಾ). ೧. ತೂತು ಬಿದ್ದ ಕವಡೆ. ೨. ಬಳಸದ ಕವಡೆ. ೩. ಚಲಾವಣೆಯಿಲ್ಲದ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ: ನಿಮಗೇನು ವರಹವೆಂದರೆ ಕುರುಡು ಕವಡೆಯೇನು? (ಮಂತ್ರಶ. ೩೧-೧೦); ನಿನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುರುಡುಕವಡೆಯನ್ನಾದರೂ ಬಡ್ಡಿಯಾಗಿ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳದೆ (ಕವಿಕ. ೫); ಒಂದು ಕುರುಡುಕವಡೆಯಷ್ಟು ಪುರಸ್ಕಾರವೂ ನನಗೆ ದೊರೆತಿಲ್ಲ (ಝಾರಾಣಿ. ೩೫೮). [ಕುರುಡು + ಕವಡೆ]

ಕುರುಡುಕಾಂಚಾಣ (ನಾ). ೧. ಸವೆದು ಹೋದ ನಾಣ್ಯ; ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ ಹಣ: ನೀನು ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಬರುವ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುರುಡುಕಾಂಚಣವಿರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೪೨೫). ೨. ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಸಂಪತ್ತು; ನಿರ್ದಯವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ: ಕುರುಡು ಕಾಂಚಾಣಾ ಕುಣಿಯುತಲಿತ್ತು ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದವರ ತುಳಿಯುತ್ತಲಿತ್ತೊ (ನಾದಲೀ. ೩೮-೧). [ಕುರುಡು + ಕಾಂಚಾಣ₁]

ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗ, ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೧೫-೨೭೪). **ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗೆ**: ಸಂಕೀರ್ಣ – ತೊಗರಿ, ಹೊಂಗೆ, ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗೆ, ಕಕ್ಕಿ, ತಂಗಡಿ (ಸಮ್ಮಸು. ೨೩೮).

[ಕುರುಡು + ಗಜ್ಜಿಗ (< ಗರ್ದುಗು)]

ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗೆ 'ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗ' ನೋ.

ಕುರುಡುಗಣ್ಣು (ನಾ). ನೋಟವಿಲ್ಲದ ಕಣ್ಣು; ದೃಷ್ಟಿರಹಿತ ನೇತ್ರ.

ಕುರುಡುಗಣ್ಣುಮಾಡು = ನೋಡದಿರು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ನಮ್ಮ ಕೌಟುಂಬಿಕ ದುರ್ದೆಸೆಯತ್ತ ಕುರುಡುಗಣ್ಣು ಮಾಡಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧). [ಕುರುಡು + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕುರುಡುಗತ್ತಲು 'ಕುರುಡುಗಳ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕರುಡುಗಪ್ಪಟೆಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕುರುಡುಬಾವಲಿ; ಕಪ್ಪಡಿಹಕ್ಕಿ: ಆವನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಪಟಪಟನೆ ಸದ್ದಾಗಿ ವಿಕಾರವಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡಿತು . . . ಅವನು ಅನುದ್ವಿಗ್ನನಾಗಿದ್ದರೆ ಅದೊಂದು ಕುರುಡುಗಪ್ಪಟೆಹಕ್ಕಿ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೧೦೭).

[ಕುರುಡು + ಕಪ್ಪಟ್ಟೆ (< ಕಪ್ಪಡ್ಡಿ) + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ₁)]

ಕುರುಡುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಧತ್ವವನ್ನು ನೀಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆ: ತಿರುಳುಗೊಂಡ ಮನಗಳೇ ಕುರುಡುಗಳೆದ ದಿನಗಳೇ ಜಾರಿಹೋದ ಕನಸುಗಳೇ (ನಾದಲೀ. ೧೫-೨೪). [ಕುರುಡು + ಕಳೆ₁]

ಕುರುಡುಗಳ್ತಲೆ, ಕುರುಡುಗತ್ತಲು (ನಾ). ಕುರುಡುಗೊಳಿಸುವ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ; ಗಾಢಾಂಧಕಾರ: ಇರುಳ ಬಾನಿನೊಳೆಸೆವ ಚಿನ್ನ ಚುಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಕುರುಡುಗಳ್ತಲೆಯ ಕಲ್ಮೆಯ್ಗೆ ಕಿಡಿಕಿಡಿ ನವಿರ್ ಕೆತ್ತಿಸುವ ಮಿಂಚುಂಬುಳುಗಳಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೧-೪೭). **ಕುರುಡುಗತ್ತಲು**: ಕುರುಡುಗತ್ತಲುಳ್ಳನಾಡು ಸೂರ್ಯನಿರದ ಕಪ್ಪುಗಾಡು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩೧-೧೦). [ಕುರುಡು + ಕಳ್ತಲೆ (< ಕಱ್ತಲೆ)]

ಕುರುಡುಗಾಜು (ನಾ). ಕಾಣಿಸದ ಗಾಜು; ಮಸುಕಾದ ಕನ್ನಡಿ: ಆ ಕಣ್ಣು ಎಂದಾರೆ ಈ ಕಣ್ಣು ತಾಗಿದರೆ ಗೊಂಬಿ ಮೂಡದ ಕುರುಡು ಗಾಜಾಗಿರೆ (ಸಖೀಗೀ. ೩೧-೭೪೨). [ಕುರುಡು + ಗಾಜು (< ಕಾಜು)]

ಕುರುಡುಗಾಸು (ನಾ). = ಕುರುಡುಕಾಂಚಾಣ: ಅವನ ಬಳಿ ಒಂದು ಕುರುಡುಗಾಸೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕುರುಡು + ಕಾಸು₃]

ಕುರುಡುಗೆ 'ಕುರುಡಿಗೆ₁' ನೋ.

ಕುರುಡುಗೈಯು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಕಾಣಿಸದಂತೆ ಮಾಡು; ಕುರುಡುಗೊಳಿಸು: ಕಂಗಳಂ ಕುರುಡುಗೈಯುವ ತೆರದಿ ಉರಿಯುತಿಹುದರಮನೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೬೫). [ಕುರುಡು + ಗೈ (< ಕೆಯ್₁)]

ಕುರುಡುಚಿತ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಲಷ್ಟು ಇಲ್ಲಷ್ಟು ಖಂಡಖಂಡವಾಗಿ ಸುರಿವ ಚಿತ್ತೆಮಳೆ. ೨. ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ಸುರಿವ ಚಿತ್ತೆಮಳೆ: ಕುರುಡುಚಿತ್ತೆ ಹುಯ್ದಕಡೆಗೇ ಹುಯ್ಯುತ್ತೆ (ರೂಢಿ).

[ಕುರುಡು + ಚಿತ್ತೆ]

ಕುರುಡುತನ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಿರುವಿಕೆ; ಅಂಧತ್ವ: ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಿಡುಬುರೋಗದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಕುರುಡುತನ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಅವಿವೇಕ; ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ೩. (ಆಲಂ) ಅಸಡ್ಡೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಔದಾಸೀನ್ಯ. ೨, ೩: ಅವನ ಕುರುಡುತನದಿಂದ ಆಸ್ತಿಯೆಲ್ಲವೂ ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಕುರುಡು + -ತನ]

ಕುರುಡುದರಬಾರು, ಕುರುಡುದರ್ಬಾರು (ನಾ). ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ಆಳಿಕೆ; ಅಂಧೇರಿ ದರ್ಬಾರು : ತೊಗಲಖ್ ಮಹಮ್ಮದನ ಕುರುಡು ದರಬಾರಿನಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟಕ್ಕೊಳಗಾದರು (ರೂಢಿ). ಕೊಟ್ಟೋರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಇಲ್ಲದವರಿಗೆ ಇಲ್ಲವೇಇಲ್ಲ ಎಲ್ಲಾ ಕುರುಡುದರಬಾರು ನಡೆಸಿ ಬಿಟ್ಟ (ಮರಳಿ. ೩೮). **ಕುರುಡುದರ್ಬಾರು** : ಕುರುಡುದರ್ಬಾರಿನಿಂದ ಕುರುಡುಕಾಸಿಗೂ ಗತಿಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ).

[ಕುರುಡು + ದರಬಾರು]

ಕುರುಡುದರ್ಬಾರು 'ಕುರುಡುದರಬಾರು' ನೋ.

ಕುರುಡುನಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ. (ಮೈಔಗಿ. ೩೯–೬೬೭). [?]

ಕುರುಡುನಂಬಿಕೆ, ಕುರುಡುನಂಬುಗೆ (ನಾ). ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಂಬುವುದು; ಮೂಢನಂಬಿಕೆ; ಮೂಢ ವಿಶ್ವಾಸ : ಕೇವಲ ಕುರುಡುನಂಬಿಕೆಯಾಗಲಿ; ಸಂಪ್ರದಾಯ ಶರಣತೆಯಾಗಲಿ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವಬೀರಲಾರವು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೧೧); ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದ ಕುರುಡು ನಂಬಿಕೆಗಳು ಬೇರುಸಹಿತ ಕಿತ್ತು ಹೋಗದೆ (ಕಪಪು. ೬–೩೭). **ಕುರುಡುನಂಬುಗೆ**: ಕುರುಡುನಂಬುಗೆಗಳನ್ ಅವರೊಳಗೆ ಮನೆ ಮಾಡಗೊಟ್ಟಿನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೪–೨೯೫). [ಕುರುಡು + ನಂಬಿಕೆ]

ಕುರುಡುನಂಬುಗೆ 'ಕುರುಡುನಂಬಿಕೆ' ನೋ.

ಕುರುಡುಸನ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಸನ್ನಿ, —ವಿಷಮಜ್ವರ. ೨. ಕುರುಡು ಸನ್ನಿಯಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕುರುಡುಸನ್ನಿ ಬಗುಳುಸನ್ನಿಗಳ ಮೂಗನ್ನೊತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಗಂಟಲು ಗಳಿಗೆ ಮದ್ದೆರೆದರೆ ಸಾಲದು (ನಡೆವಾ. I, ೪೩೮). [ಕುರುಡು + ಸನ್ನಿ]

ಕುರುಣಿ₁ 'ಕುರಣಿ' ನೋ.

ಕುರುಣಿ₂ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ : ಕಲ್ಲಕೊಡಸಿಗೆ ತೆರುವ ಸುಳಿಗೋಡು ಕುರುಣಿಮುಕಿ ಮೇಲುವಾಸಿ(ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೩–೧; 1640).

[← ತಮಿ. ಕುಱುಣಿ]

ಕುರುಣೆ₁, ಕುರುಳ್ಳೆ₂ (ನಾ). ೧. (ಪಶು, ಪಕ್ಷಿಗಳ) ಮರಿ; ಕರು; ಶಿಶು, ಪೋತ: ಪೋತಾನಾಂ–ಕುರುಣೆಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವುದುಂ (ತಸೂವ್ಯ. ೪೯); ಸುರಿವ ಮದಧಾರೆ ಮಿಂಚಿನ ದೊರೆಯೆನಿಸುವ ದಂತ ಮಿಡಿದ ಮೆಯ್ಗರ್ಪಳವಟ್ಟಿರೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಗಳಿಕ್ಕಿದ ಕುರುಣೆಗಳೆನೆ ಕರಿಗಳಿರ್ದುವಾ ಗಿರಿತಟದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೮–೨); ಕುರುಣೆಯಾಗೆ ಪುಟ್ಟುವ ಪೋತಜಮೆಂಬಿವು ಗರ್ಭಜಜನ್ಮಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೨೮೪–೨೧); ಪುಲಿಯ ಮಱಿಸಿಂಗದ ಕಱುಗಳೆಕ್ಕಲನ ಕುರುಣೆಗಳಿಂತಿವನು ಕೊಂಡು ಪೊಳಲಿಗೆ ಪೋಪ ಬೇಡರ ನೆರವಿಯೊಪ್ಪಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೭). (ಗು). ೨. ಎಳೆಯ; ಎಳಸಾದ. 'ಕುರುಣೆವಱಿ' ಪರಾ. **ಕುರುಳ್ಳೆ₂**: ಶಿ. ಸಣ್ಣವನು; ಚಿಕ್ಕಮಗು : ಹರೆಗಳನೇಕೆ ಹೊಡೆವಿರಿ ಭಂಡರಿರ ಬಾಹಿರರಜ್ಞರಿರ ಸಾಕು ನಂದನ ಕುರುಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೂಳೆ] ಕುಹಕಿಯನೇಕೆ ಕೊಂಡಾಡುವಿರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩೯–೩೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುರುಳೈ; ತುಳು. ಕುರ್ಲೆ]

ಕುರುಣೆ₂ (ನಾ). (ಇಲಿ, ನಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ) ಪಿಟ್ಟೆ; ಹಿಚಿಕೆ; ಮಲ : ಮುದದಿಂದಂ ಬಂಜೆಯೆರಡುಂ ಮದನಫಲಂ ದೇವದಾಳಿಯುಂ ಕೂಡಿರಲಂತದನರೆದು ಗೋತದಿಂ ಕುಡಿಸದು ಕುರುಣೆಯ ವಮನದಿಲಿಯ ವಿಷಮುಂ ಕಳೆಗುಂ(ಖಮುದ.೧೨–೪೫). [ತುಳು. ಕುರುಣಿ]

ಕುರುಣೆವಱಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮರಿ; ಪೋತ : ಪೆರ್ಮರದೆ ನಟ್ಟಿಗೊಂಚಿನ ಕವಲ್ದಲೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಗೂಡುಗಳೊಳ್ ಗೂಡುಗೊಂಡಿರ್ದ ಕುರುಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ಜುಳೆ]ವಱಿಗಳ್ಗೆ ಕುಟುಂಕನಿಕ್ಕಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೪೮).

[ಕುರುಣೆ₁ + ಮಱಿ]

ಕುರುದೆ, ಕುರ್ದೆ (ನಾ). ಹಳೇಪೈಕ ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಜೀತದ ಆಳುಗಳ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗ ಅಥವಾ ಹುಡುಗಿ : ಜೀತದ ಆಳುಗಳ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕುರುದೆಗಳೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು ಕುರುದೆಗಳು ಎಂಟು ಅಥವಾ ಹತ್ತುವರ್ಷಗಳು ತುಂಬಿದೊಡನೆ ಅವರೂ ಸಹ ಜೀತದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೯); ತಮ್ಮ ಕೂಲಿಯಾಳುಗಳ ಕುರುದೆಯೂ ಆಗಿದ್ದ ಪೀಂಚಲು ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಆಸಕ್ತಿ ಇರುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೧೬೬). **ಕುರ್ದೆ** : ಈ ಹೊತ್ತಲ್ಲಿ ಈ ಕುರ್ದೆಯೇನು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೫೪). 'ಕುರುಣೆ₁' ಪರಾ.

[← ತಮಿ. ಕುರುನ್ದು, ಕುಱಿನ್ದೈ = ಮಗು]

ಕುರುಧ್ವಜಿನಿ (ನಾ). ಕೌರವರ ಸೈನ್ಯ : ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರಂತೆ ನಡನಡ ನಡುಗುವ ಕುರುಧ್ವಜಿನಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೦೧ ವ).

[ಕುರು₃ + ಧ್ವಜಿನಿ]

ಕುರುಪಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ತತಃ ಪ್ರಾಗ್ಗತ್ವಾ ನೇಱಿಲ್ಗೆಱೆ ತತಃ ಕುರುಪಕೆಱೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬–೩೪; 694).

[ಕುರುಪ₀ + ಕೆಱೆ]

ಕುರುಪತಿ (ನಾ). ಕೌರವರ ಒಡೆಯ; ದುರ್ಯೋಧನ : ಕುರುಪತಿ ನಿನ್ನ ಪೊಕ್ಕ ತೊಱೆಗಳ್ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಬತ್ತಿದಪ್ಪುವು (ಗದಾಯು. ೬–೧೨); ಕುರುಪತಿಯಂ ವಿಷ್ಣು ಬೇಡಿದಂ ಧರೆಯರೆಯಂ (ಶಮದ. ೬೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಕುರು₃ + ಪತಿ₁]

ಕುರುಪದ (ನಾ). ಕುರುಕುಪದ : ಈ ತಿರುಪೆಯವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿರುವುದು ಅದೊಂದೆ ಕುರುಪದ (ರೂಢಿ).

[ಕುರು₂ (< ಕುಱು₂) + ಪದ₂]

ಕುರುಪಾಟಿ (ನಾ). ಗುರಿ ತಾಗುವಿಕೆ, —ನಾಟುವಿಕೆ : ಕೋಟಿಯೊನಲಿಯಂತಾದುದಂಬಿನ ಕುರುಪಾಟವನೇನ ಹೇಳುವೆನು (ನಾಗಕು. ೧೦–೨೬); ಬೋಳಂಬಿನ ಕುರುಪಾಟದೇಳಿಗೆಯನು ತಾಳಲಾರದೆ ಭಟತತಿಯು (ಜ್ಞಾನಚ. ೫೩೭). [ಕುರುಪು₂ (< ಕುಱಿಪು) + ಆಟ]

ಕುರುಪಿ 'ಕುರುಪೆ₁' ನೋ.

ಕುರುಪು₁, ಕುರುಹು₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಕೊಂಕು ಸರಳಿಂ ಹೊಸೆವ ಚಕ್ರದಿಂದಿಡುವ ಕುರುಪಿಂ . . . ಕೊಱೆವ ರೌರವದ ನರಕಂ ಭಯಂಕರಮಾದುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೨೮). **ಕುರುಹು₂**: ಶಸ್ತ್ರ; ಆಯುಧ : "ಶಸ್ತ್ರಂ ಕುರು[ಪಾಠಾಂ. ಕೂರ] ಹಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩–೮). [?]

ಕುರುಪು₂ 'ಕುಱಿಪು' ನೋ.

ಕುರುಪೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತತಃ (ತ) ಉತ್ತರಂ ಗತ್ವಾ ಕು(ಕ)ರುಪೂರಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಕ(ಕೆ)ಣ್ಣು ಕ್ರೂರ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ (ಇಆ. V, ೫೨–೨೧; 5ನೆಯ ಶತ).

[ಕುರುಪು₂ (< ಕುಱಿಪು) + ಊರು₃ (< ಊರ್)]

ಕುರುಪೆ₁, ಕುರುಪಿ, ಖುರಪೆ, ಖುರ್ಪಿ (ನಾ). ೧. ಕುರುಚಿಗೆ; ಉಜ್ಜುಗೋರಿ : ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಬಿಟ್ಟರೋ, ಕಸ ತುಂಬಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಕುರುಪೆ ಹಿಡಿದು ಕೆತ್ತುತ್ತ ಇರಬೇಕು (ಗಾಳಿಪ. ೧೦೩); ಚಿಕ್ಕ ಕುರುಪೆಯಿಂದ ಪೊದೆಗಳನ್ನು ಕೀಳತೊಡಗಿದಳು (ಮಣ್ಣಮ. ೨೦). ೨. ಖಡಚಿ; ಮಗುಚುಗೈ; ಹಲ್ಲೆ : ದೋಸೆಯನ್ನು ಕುರುಪೆಯಿಂದ ಮಗುಚಿ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). **ಕುರುಪಿ** : ಆಕೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕುರುಪಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಜೋಳದ ಹೊಲದ ಕಡೆ ನಡೆದಿದ್ದುದು ಕಾಣಿಸಿತು (ಜೋಳಬಿ. ೨೦); ಮೂವರೂ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕುರುಪಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತೋಟಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು (ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. ೫೬); ಕೈಯಾಗಿನ ಕುರುಪಿ ಹಾಂಗ (ಅಗಸ್ತ್ಯ. ೫೯).

ಖುರಪೆ: ಹೊಳೆ ಬೀಳುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡದ ಅಂಚು ಹಿಡಿಸಹಿತ ಖುರಪೆಯ ಆಕಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಖುರಪೆಯಂತೆ ಮಣಿದ ಭಾಗವು ಕಾರವಾಡದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ (ಕಭಾ.ಗೆ. ೧೬). ಖುರ್ಪಿ: ೧. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮುಖ್ಯಗಳೆಯ ಸಾಮಾನು ನೇಗಲು . . . ಖುರ್ಪಿ (ಕಭಾಗೆ. ೨೬೪). [< ಪ್ರಾ. ಖುರಪ್ಪ; ಸಂ. ಕ್ಷುರಪ್ರ]

ಕುರಪ್ಪೆ (ನಾ). ಕೃಪೆ; ದಯೆ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕೃಪಾ]

ಕುರುಪ್ರಭು (ನಾ). ಕುರುದೇಶದ ಒಡೆಯ, —ರಾಜ; ದುರ್ಯೋಧನ: ಕುರುಪ್ರಭು ಕಂಡಂ ಶರಜಾಲ ಜರ್ಜರಿತ ಗಾತ್ರ ತ್ರಾಣನಂ ದ್ರೋಣನಂ (ಗದಾಯು. ೪-೪೭). [ಕುರು$_3$ + ಪ್ರಭು]

ಕುರುಬ 'ಕುಱುಂಬ' ನೋ.

ಕುರುಬಗಿತಿ 'ಕುರುಬಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕುರುಬಗಿತ್ತಿ, ಕುರುಬಗಿತಿ (ನಾ). ಕುರಿಮಂದೆಯನ್ನು ಕಾಯುವವಳು; ಕುರುಬ ಜಾತಿಯವಳು; ಕುರುಬಿತ್ತಿ: ಮನುಜರೆಂಬುವ ಕುರಿಯ ಮಂದೆಯನು ಕಾಯುವಾ ಓ ಕುರುಬಗಿತ್ತಿ (ಪಾಂಚಜ. ೨೭). ಕುರುಬಗಿತಿ: (ಕ). [ಕುರುಬ$_1$ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಕುರುಬತನ (ನಾ). ೧. ಕುರುಬನ ವೃತ್ತಿ, —ಕೆಲಸ: (ಕ). ೨. ಹಟಮಾರಿತನ; ಒರಟುತನ; ತಿಳಿಗೇಡಿತನ: (ಕ). [ಕುರುಬ$_1$ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + -ತನ]

ಕುರುಬನಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ದೊಡ್ಡ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಕ). [ಕುರುಬ ? + ಗಡ್ಡೆ$_2$]

ಕುರುಬಹೆಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಕುರುಬರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ: (ಕ). [ಕುರುಬ$_1$ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + ಹೆಗ್ಗಡೆ (< ಪೆರ್ಗಡೆ)]

ಕುರುಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಾಗಿಲು; ಹಿಂದಿನ ಬಾಗಿಲು; ದಿಡ್ಡಿಬಾಗಿಲು: ಕಳ್ಳ ಕುರುಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಮನೆಹೊಕ್ಕ (ರೂಢಿ). [ಕುರು$_2$ (< ಕುಱು$_2$) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಕುರುಬಾಣ 'ಕುಱುಬಾಣ' ನೋ.

ಕುರುಬಾನಿ (ನಾ). ಬಲಿ ಕೊಡುವುದು; ನಿವಾಳಿಸುವುದು: ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ಬೇರೂರಿದ್ದ ಮೂರ್ತಿಪೂಜೆ . . . ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಕುರುಬಾನಿ – ಕಾಫರರ ಕೊಲೆ – ನಮಾಜು ಇತ್ಯಾದಿ ಅತಿರೇಕಗಳನ್ನು ತೋಳಿದು (ಭಾರದ. ೪೫೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕುರಬಾನೀ; ಅರ. ಕುರ್ಬಾನ್]

ಕುರುಬಿತಿ 'ಕುಱುಂಬಿತಿ' ನೋ.

ಕುರುಬಿತ್ತಿ 'ಕುಱುಂಬಿತಿ' ನೋ.

ಕುರುಬು$_1$ 'ಕುಱುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಕುರುಬು$_2$ 'ಕುರುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುರುಬೆ 'ಕುರುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುರುರಂಗ (ನಾ). = ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ: ಕುರುರಂಗದ ಶರಶಯ್ಯೆಯಲಿ ಭೀಷ್ಮನು ಮಲಗಿದನು (ಪಾಂಚಜ. ೧೩). [ಕುರು$_3$ + ರಂಗ]

ಕುರುರಾಯ (ನಾ). = ಕುರುಭೂಪಾಲ: ರವಿಸೂನು . . . ಮನೋನುರಾಗದಲ್ಲೆಯಿದನು ಕುರುರಾಯನೋಲಗವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೩೨). [ಕುರು$_3$ + ರಾಯ]

ಕುರುಲು (ನಾ). ಗುಂಗುರು ತಲೆಕೂದಲು; ಕುರುಳು; ಕೇಶಗುಚ್ಛ: ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುರುಲ ಶ್ವಪಚಾಧಮನೊಳತ್ಯಂತ ಶುಚಿಯ . . . ಆಱುದೊರೆದು ನೋಡಲೇಂ (ಮದೇಪು. ೨೯-೯); ಅರಲುಗಳ ಕೆಚ್ಚಿರ್ದ್ದ ವೇಣಿಯ ಕುರುಲುಗಳು (ರಘುವಂ. ೬೩). [< ಸಂ. ಕುರಲ]

ಕುರುವ 'ಕುಱುವ$_1$' ನೋ.

ಕುರುವಂಜಿ 'ಕೊಱವಂಜಿ' ನೋ.

ಕುರುವಕ (ನಾ). = ಕುರವಕ: ಸುರಹೊನ್ನೆ ಜಾವನ್ನ ಕುರುವಕ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಭಾಸುರ ನಾಗವಲ್ಲಿ ಕದಂಬ (ಭೈರವೇ. ೧-೬೬); ಕುರುವಕದೊಳಂಕುರದ ಕುಟ್ಮಳದೊಳಲ್ಲಮಂ ಸಂಪಗೆಬಿರಿಮುಗುಳ ಪೂವಸೆಯೊಳಲ್ಲಮಂ (ಆಪ್ರಭು. ೬೯); ಕುಂದ, ಕುರುವಕ, ಕುಟಜ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ದಿಬ್ಬಣಗಳೂ ಬಂದಿದ್ದವು (ಕಮಕ. ೮೨). [< ಸಂ. ಕುರವಕ]

ಕುರುವಗೆಯ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆ: ಗುಣಶಾಸನ ದಿನಾಳಕ್ಕರಿಗವೃತ್ತಿ ಮತ್ತರಿರ್ಪ್ಪತ್ತೈದು ಮನೆಯೊಂದು ಕುರುವಗೆಯ್ಮತ್ತರ್ಪ್ಪನ್ನೆರಡು (ಎಇ. XX, ೬-೨೮; 1012). [ಕುರುವ (< ಕುಱುವ$_1$) + ಕೆಯ್$_1$]

ಕುರುವಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ದಣ್ಣಗಾಯಿಗಜ್ಜಕುರುವಬ್ಬೆಗ ಪುಟ್ಟಿದ ಮಗ ದಸವರ್ಮ್ಮಗಾಯಿಗಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೦-೧೪; 951). [ಕುರು$_3$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಕುರುವರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುರುವರನ ಮಗ ಚಿಕು ಶಂಭುವನಯ್ದು ನೀಜ ಎಡೆನಾಣ್ಣೆಬ್ಬತ್ತು ಆಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೦-೧೪; 951). [?]

ಕುರುವಾಯಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ: ಮರಗಳನ್ನೇ ಕೊರೆದು ಕೊರೆದು ಅವನ್ನು ಕೊಂದು ಬಿಡುವ ದೊಡ್ಡ ಕುರುವಾಯಿ (Beetle)ಗಳನ್ನು ಕಂಡಿರುವೆವು (ಜಾಲಪ್ರ. III, ೧೦೮೫). [ಕುರು$_0$ (< ಕೊರ್$_3$) + ಬಾಯ್ + -ಇ$_3$]

ಕುರುವಾಳು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ; ಸಣ್ಣ ಕಠಾರಿ: ತುಂಬಿಲ್ಲ ಕೋಐಯಂ ಕುರುವಾಳ ಸೆಳೆದಂ (ಕಾಲೂರ. ೯೫-೧೮೯). [ಕುರು$_2$ (< ಕುಱು$_2$) + ಬಾಳು$_3$ (< ಬಾಳ್$_3$)]

ಕುರುವಿಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: (ವೈಔಗಿ. ೩೨-೬೨೮). [?]

ಕುರುವಿಂದ (ನಾ). ಪಾದರಸದಿಂದ ಆದ ಒಂದು ಅದಿರು, —ಇಂಗಲೀಕ: ೧. "ಹಿಂಗುಳಂ ಹಂಸಪಾದಮೆನೆ ಕುರುವಿಂದವೆನೆ ಲಿಂಗಲೀಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕೊನ್ನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ; ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ: "ಮಸ್ತಕಃ ಕುರುವಿಂದಃ, ಭದ್ರಾ, ಜಳದಃ – ಈ ೪ ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೨-೪೬೮); ಕುರುವಿಂದಂ ಕಟುಕತ್ರಯುಮುರು ಕಡಸಿಗೆಯೆಂಬಿವಂ ಸುಣಿಂಬೆಯ ರಸದಿಂದರೆದು ಕುಡಿಸುವುದು (ಖಮುದ. ೨-೧೬೧). ೩. ಕೆಂಪು ರತ್ನ; ಮಾಣಿಕ್ಯ: "ಕುರುವಿಂದಮುಕ್ಕು ಕಿಸುಗಲ್ ಕೆಂಬರಲ್ ರನ್ನವರಲೆನಲ್" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೪೭); ವರವಜ್ರದ ಮುಂಡಿಗೆ ದಾಡೆಗಳಾ ಕುರುವಿಂದದ ಕೀಲ್ಮೆಲ್ಲಟ್ಟೆಗಳೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೪); ಕುರುವಿಂದ ಖಚಿತ ಕರುಮಾಡುಗಳ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೭-೨೭); ಕುರುವಿಂದವೆಂಬ ಕೆಂಪು ರತ್ನವು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿಯು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೬-೩೨). ೪. ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು: ತ್ರಿಕೂಟ, ಕುರುವಿಂದ . . . ನಿಷಧ ವೆಂಬೈದು ಗಿರಿಗಳೇ . . . ಮಧ್ಯಭಾಗದೊಳಗಿಹವು (ವಿವೇಕ. ೨೧೪). ೫. ಕುರುಂದ ಕಲ್ಲು. [?]

ಕುರುವಿಂದಕ (ನಾ). ಕೆಂಪುರತ್ನ; ಮಾಣಿಕ್ಯ: ಕುರುವಿಂದಕಂ ಮೆಚಿಕೆಯೆ ಪಾವಾಂತ್ಯ ಪೆಚ್ಚುವುದು (ರತ್ನಶಾ. ೧೧-೧೭). [ಸಂ.]

ಕುರುವಿಸ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಪಲ ತೂಕದ ಚಿನ್ನ; ಏಳುನೂರು ಗ್ರೇನ್ ತೂಕದ ಚಿನ್ನ: (ಕ). [?]

ಕುರುವು$_1$ 'ಕುರು$_1$' ನೋ.

ಕುರುವು$_3$ 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುರುವೆ$_1$ (ನಾ). ಕುಕ್ಕೆ: ಬುಟ್ಟಿ ಕುರುವೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸ ಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ 'ರೆಂಬೆರು' ಬೀಳಲು, 'ಮನೆ ಬೀಳಲು' ಈ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಳೆದಿರುತ್ತದೆ (ದಂಬನಾ. ೧೮). [← ತುಳು. ಕುರುವೆ]

ಕುರುವೆ$_3$ 'ಕುಱುವ' ನೋ.

ಕುರುವೇರು, ಕುರುವೇಲು (ನಾ). ಮುಡಿವಾಳ; ಲಾಮಂಚದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: "ಬಾಲಂ, ಹ್ರೀಬೇರಂ . . . ಲಾಮಂಚದಲ್ಲಿ ಭೇದ, ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಕು ರು ವೇ ರು ಯೆ ೦ ದು ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೩). **ಕುರುವೇಲು**: ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಲಾಮಂಚ, ಪರ್ಪಾಷ್ಟಕ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಕುರುವೇಲು . . . ಕಷಾಯಂ ಕಾಸಿಕೊಡಲು (ಸಕವ್ವೆ. ೨೮೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಱುವೇರ್; ತೆಲು. ಕುರುವೇರು]

ಕುರುವೇಲು 'ಕುರುವೇರು' ನೋ.

ಕುರುವೈರಿ (ನಾ). ಕೌರವರ ಶತ್ರು; ಭೀಮಸೇನ: "ಕುರುವೈರಿ ವಾಯುಪುತ್ರಂ ವೃಕೋದರನೆನಲು ಭೀಮನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೩).

ಕುರುಶಾಬ (ನಾ). ಕುರುವಂಶದ ಮರಿ; ಕೌರವ: ಕುರುನಂದನರಂ ಕೊಂದೆಂ ಕುರುಶಾಬಾನುಜನ ನೆತ್ತರಂ ಕುಡಿದೆಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೯).

[ಕುರು$_3$ + ಶಾಬ]

ಕುರುಸಾನಿ 'ಖುರಾಸಾನಿ' ನೋ.

ಕುರುಹ 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುರುಹು$_1$ 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುರುಹು$_2$ 'ಕುರುಪೆ$_1$' ನೋ.

ಕುರುಳ್$_1$, ಕುರುಳು$_1$ (ನಾ). ಕೂದಲು; ಸು ರು ಳಿ ಗೂ ದ ಲು; ಮುಂಗೂದಲು; ಗುಂಗುರುಗೂದಲು: ನಡು ನಡುಗಲ್ಕೆ ಪುರ್ಪು ಪೊಡರಲ್ಕೆ ಕುರುಳ್ ಮಿಳಿರಲ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೮೯); ನೊಸಲೊಳ್ ಕುರುಳುಯ್ಯಲನಾಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೮); ಅಳಿಗುರುಳ ತಾವರೆಮೊಗದ ಪೊಳೆವರಳುಗಂಗಳ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೨); ಓರ್ವಳ್ ಕೊಂಕುಗುರುಳ ಬಿಂಕದ ರಂಭೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೯-೨೯). **ಕುರುಳು$_1$**: ಕುರುಳಿನಲ್ಲಿ ಕೂಳ ಕಟ್ಟಿ ಕೂದಲ ಶೋಧಿಸಬಹುದೇ ಅಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೬-೩೦೦); ಕುರುಳ ಬೆಂಬಲ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಸೌಂದಪು. ೩-೩೬); ಮಂಡೆಯ ಕುರುಳ ಹಿಕ್ಕುವರೊಂದು ಕೆಲರು ಪೂದಂಡೆಯ ಮುಡಿಸುವರ್ ಕೆಲರು (ಮೋಹತ. ೨೬-೩೪); ಇ ಂ ದೀ ವ ರಾ ಕ್ಷಿ ಯ ಕುರುಳ ನೇವರಿಸುತ (ಕಂಸವಿ. ೧೦-೩೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರುಳ್, ಕೂರುಳ್; ತುಳು. ಕುರುಂಬಿ; ತೆಲು. ಕುರುಳು]

ಕುರುಳ್$_2$, ಕುರುಳು$_3$ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿ; ಬೆರಣಿ: (ಕ). **ಕುರುಳು$_3$**: "ಗೋಮಯದ ಪಿಂಡದೊಳ್ಕುರುಳು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೨); ಕುರುಳಾರಿಸುತಿದ್ದ ಗುರುಪತ್ನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಕೃವಾಅ. ೩೯); ಒಲೆ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲೆ ಕುರುಳು ಕಟ್ಟಿಗೆ ರಾಶಿ (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೧೫೩). [?]

ಕುರುಳ, ಕುರುಳು$_4$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಗಮಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಕುರುಳ–ಒಂದು ಸ್ವರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಂತಿ ಜಗ್ಗಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವರನುಡಿಸುವುದು (ಸಂಗೀತ. ೨೬). **ಕುರುಳು$_4$**. 'ಕುರುಳುವಳಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುರುಳಕಾಂತ (ನಾ). ಒಂದು ಗೌರವದ ಚಿಹ್ನೆ; ಶೀರ್ಷಾಭರಣ; ತಲೆಯೊಡವೆ (?): ಪರನೃಪರಂ ಪಳಂಚಲೆದು ಬಂದಡೆ ವಿಕ್ರಮ ಚಕ್ರಿ ತಂನನಾದರಿಸಿ ವಿ[ಳಾ]ಸದಿಂ ಧವಳ ಶಂಖಮನಗ್ಗದ ಧಾ[ರೆ]ಗಾಳೆಯಂ ಬಿರುದಿನ ನಾಮುಮಂ ಕುರುಳ ಕಾನ್ತಮನೋಜ್ಞರವಾಕ್ಯದಲ್ಕಿದಚ್ಚರಿಯೆನೆ ಪೆತ್ತ ಪೆಂಪಿನಳವಾರಳವೀಶ್ವರದಣ್ಣನಾಥನ (ಸೌಇಇ.XX, ೬೪-೧೪;1112).

[?]

ಕುರುಳಪಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಿಮಳ ನರ್ಮ್ಮದಾ ನದಿಯ[ಕು]ರುಳಪಾವೆಯ ಜಿನನಂ ವಿನುತಂ ಕಾಣ್ಬನೆಗಂ ಕೂಳನೆ ತೋಱಿದುದು ಸನ್ನುದನ್ತದಾಜನ್ಮಾನ್ತಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨-೨೬; 1008).

[?]

ಕುರುಳಿ$_1$ (ನಾ). ಬಹಳ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಕುಡಿಕೆ: "ಲವಕುಟಂ ಕುರುಳಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೪); ಬಾಗಿಲಳೊಂದು ಮುಷ್ಟಿ ಕೂಳುಮನೊಂದು ಕುರುಳಿಯೊಳುದಕಮುಂ ದಿನಂಪ್ರತಿ ನೀಡುತ್ತಂ ಬರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯-೩ ವ). [← ತಮಿ. ಕುಱಳ್ಳೈ ?]

ಕುರುಳಿ$_2$ 'ಕುರುಣೆ$_1$' ನೋ.

ಕುರುಳಿ$_3$ (ನಾ). ಸುಕ್ಕು; ಮುದುಡು: 'ಕುರುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ.

[< ಸುರುಳಿ ?]

ಕುರುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಕ್ಕಾಗು; ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳು: ಕೀಸಿವಲ್ ಪೊಕ್ಕಡಗಿರ್ದ ಕಣ್ ಕುರುಳಿಗೊಂಡರೆಬತ್ತಿದ ಬಾಯ್ (ಲೀಲಾವ. ೬-೬೮); ಅಂಘ್ರಿಕ್ಷೇಪದಿಂದಂ ಕು ಸಿ ದು ಕುರುಳಿಗೊಂಡುರ್ವಿ ದಾನಾಂಬುವಿಂ ತೀವಿದುದೆಂಬನ್ನಂ ಜಗನ್ಮಂಡಲವೆಡೆಗಿಡೆ ಬಂದತ್ತು ಮತ್ತೇಭವೃಂದಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೯). [ಕುರುಳಿ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುರುಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂದಲುಕೊಡು; ಮುಡಿಕೊಡು. ೨. ಬೆರಣಿಗಳನ್ನು ಇಡು: ಮೆಯ್ಯಿಟ್ಟು ಕುರುಳಿಟ್ಟು ಭಕ್ತಿಯನ್ ತೋರ್ಪಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫೧-೧೦). [ಕುರುಳ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕುರುಳು$_1$ 'ಕುರುಳ್$_1$' ನೋ.

ಕುರುಳು$_2$ 'ಕುರುಡು' ನೋ.

ಕುರುಳು$_3$ 'ಕುರುಳ್$_2$' ನೋ.

ಕುರುಳು$_4$ 'ಕುರುಳ' ನೋ.

ಕುರುಳುಗೂದಲು 'ಕುರುಳ್ಗೂದಲ್' ನೋ.

ಕುರುಳುವಳಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಗಮಕ: ಆಹತ ಆಂದೋಳಿತ ಲೀನ ಕಂಪಿತ ಕುರುಳುವಳಿ ಮೊದಲಾದ ಗಮಕಂಗಳಿಂ ಚಮತ್ಕಾರಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ (ವಿರೂಪಾ. ೬೪).

[ಕುರುಳು$_4$ (< ಕುರುಳ) + –ವಳಿ ?]

ಕುರುಳಿ (ನಾ). ಗುಂಗುರು ಗೂದಲುಳ್ಳವಳು: ರಸಗಾನಲೋಲೆ ಹರಿಮಧ್ಯೆಯೊರ್ವಳು . . . ಕೊಂಕಿದ ಕುರುಳಿ ಬಂದು (ಚೆಬಪು. ೧೦-೨೩).

[ಕುರುಳ್$_1$ + –ಎ$_2$]

ಕುರುಳೋಳಿ (ನಾ). ಕೂ ದ ಲಿ ನ ಸಾ ಲು; ಕೇ ಶ ರಾ ಶಿ: ಕುರುಳೋಳಿಯಿಂ ಬಗೆಗೊಳಿಸಿದುದೋರಂತೆ ಮಿಸುಪ ನಗೆಮೊಗಮವಳಾ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೬); ಕುಸುಂಗಿತು ಕುರುಳೋಳಿ (ಜಯಕಾ. ೩-೨೫).

[ಕುರುಳ್$_1$ + ಓಳಿ]

ಕುರುಳ್ಕಟ್ಟು (ನಾ). ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕೇಶಬಂಧ: ಸರ್ವಾಂಗವಾವರಿಸಿದಾ ರಜವ ಕ ಳ ವಿ ಳಾ ಸಿ ಯ ರಿ ೦ ದ ಕೊಡಹಿಸುತ ಕುರುಳ್ಕಟ್ಟ ಸಡಿಲ್ದುಡಿಗೆ ಬಿಗಿದುಡಿಸುತೆ (ನವಮೋ. ೬-೩೩).

[ಕುರುಳ್$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕುರುಳ್ಗೂದಲ್, ಕುರುಳುಗೂದಲು (ನಾ). ಗುಂಗುರುಕೂದಲು; ಕುಟಿಲಕುಂತಳ: "ಭ್ರಮರಕಃ–ಕುರುಳ್ಗೂದಲ್" (ಕಾಶಕ್ಕೃ. ೧೯೦). **ಕುರುಳುಗೂದಲು**: "ಅಳಕಾಃ, ಚೂರ್ಣಕುಂತಲಾ –ಈ ೨ ಕುರುಳುಗೂದಲು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೫); ಸಣ್ಣ ಕುರುಳುಗೂದಲು ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿರುತ್ತವೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೫೬). [ಕುರುಳ್$_1$+ ಕೂದಲ್ (< ಕೊಂದಲ್)]

ಕುರುಳ್ಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೂದಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು: ಬಾಯನೊಡೆಬಡಿ ಮಿಸೆಗೀಳ್ ಕುರುಳ್ಗೊಯ್ (ಚೆಬಪು.೪೯–೪೯). [ಕುರುಳ್$_1$+ ಕೊಯ್]

ಕುರುಳ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಝಳಪಿಸು, —ತಿರುಗಿಸು: "ಕುರುಳ್ಚು - ಶಸ್ತ್ರ ಸಂಚಾಲನೇ" (ಶಮಥಾ); ಪೊಟ್ವಳಿಸಿ ಗೇಣಂ ಕಿರ್ತು ತೊಟ್ಟಿಟ್ಟ ಗಿಜಿಕ್ರಿನಲೀಡಾಡಿ ಕುರುಳ್ಚಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಮುಂತುಂ ಪಿಂತುಮಂ ನೋಡಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೪-೧೯; 1124); ನಭಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಕುರುಳ್ಚಿ ಕೈಮಾಡುವ ಕೊಂತಗಾಜರ ತಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ); ಒಱೆಗಳೆದು ಕುರುಳ್ಚುವ ಕೈದುಗಳ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೬ ವ); ಗುಪ್ತಕೋಶದಿಂದ ಬರಸೆಳೆದೆತ್ತಿದಲಗನ್ನು ಕುರುಳ್ಚಿ ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತ (ಜೆಟ್ಟಅ. ೧೮೮-೧೬). [?]

ಕುರುಳ್ತಿದ್ದು (ಕ್ರಿ). ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಓರಣಗೊಳಿಸು, —ಸರಿಪಡಿಸು: ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಮೊಗಮನ್ನೋಡಿ ಕುರುಳ್ತಿದ್ದೆ (ನವಮೋ. ೧೩-೨೬). [ಕುರುಳ್$_1$ + ತಿದ್ದು (< ತಿರ್ದು)]

ಕುರುಳ್ದಲೆ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಗೂದಲುಳ್ಳ ತಲೆ: ಕರಿದಪ್ಪ ಕುರುಳ್ದಲೆಯುವನತಿಸುಖಿ ಶುಕ್ಲಸಾರನಕ್ಕುಂ ಶುಕ್ರಂ (ಜಾತತಿ. ೨-೨೪). [ಕುರುಳ್$_1$ + ತಲೆ$_1$]

ಕುರುಳ್ದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಕೂದಲಿನ ತೊಂಗಲು; ಕೇಶರಾಶಿ: ಚೆಲ್ವಿನಾನನದೊಳುಱೆ ಮಿಱುಗುವ ಕುರುಳ್ದೊಂಗಲ. . . ಕಪ್ಪು ಚೆಲ್ವಿಂದೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೩೫). [ಕುರುಳ್$_1$ + ತೊಂಗಲ್]

ಕುರುಳ್ವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂದಲನ್ನು ಕೂಡಿಸು; ಕೇಶರಾಶಿ ಮಾಡು: ಮಣಿದೊಡವನಿಕ್ಕಿ ಕುರುಳ್ವೆರಸಿ ಜಡೆಮುಡಿ ರಚಿಸಿ ಪೂ ಮುಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೨೩-೩೨). [ಕುರುಳ್$_1$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕುರುಳ್ವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೂದಲನ್ನು ಹಿಡಿ: ಸುರಿಯೆ ಬೆಮರ್ ಕುರುಳ್ವಿಡಿದು ಮುತ್ತುಗಳಂ ಮಱಿದುಂಬಿ ಕಾಱುವಂತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೦); ಕುರುಳ್ವಿಡಿವುತಧರ ಸುಧೆಯ ನೀಂ ತಳುವದೀಂಟೊ (ಚೆಬಪು.೧೯-೩೭). [ಕುರುಳ್$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕುರೂಪ (ನಾ). ೧. ಅಂದಗೇಡಿತನ; ಕುರೂಪತನ: ಸುಂದರಿಯ ಕಂತದ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದುದು ಅವಳ ಕುರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಅನುಕಂಪ (ಮೂರುವಾ. ೧೧೩). ೨. ಅಂದಗೇಡಿಯಾದವನು; ಕುರೂಪಿ: ಈ ಚಾರುರೂಪ ಲಲಿತ ವನೇಚರಿಯರನೀ ಕುರೂಪರೊಳ್ ಕೂಡಿ ನಿರಾಲೋಚಕನಾ ಬಿದಿ ವೇದಜಡೋಚಿತವೃತ್ತಿಯನದಿಂತು ಕನ್ನಡಿಸುವನೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೯೧). [ಸಂ.]

ಕುರೂಪತೆ (ನಾ). ಅಂದಗೇಡಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುರೂಪವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮನ್ನಣೆ ಕುರೂಪತೆಗೆ ತಾನೆಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪-೬೪೨). [ಸಂ. ಕುರೂಪತಾ]

ಕುರೂಪಿ (ಗು). ೧. ರೂಪುಗೆಟ್ಟ; ಅಂದಗೇಡಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ರೂಪಹೀನ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕುತ್ಸಿತೆ ಕುರೂಪಿ ಕುಭಾಗ್ಯೆ . . . ಎಂಬಟವಟ ಕಾರ್ತ್ತಿಯರ್ ಸತಿಯರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮-೪೧; 1228). ಕಾಂತೆಯರು ತಾವಂಗಹೀನಂಗೆಂತು ಸಿಕ್ಕುವರಯ್ಯ ಬಳಿಕ ಕುರೂಪಿಯಾಗಿರಲು (ಬಸಪು. ೧೮-೬೯); ಕಮಲು ಅಪ್ರತಿಮ ಸುಂದರಿಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕುರೂಪಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಸೋತುಗೆ. ೪೪). [ಸಂ. ಕುರೂಪಿನ್]

ಕುರೂಪಿತನ (ನಾ). = ಕುರೂಪತೆ: ಬಿಡದೆ ಮುನ್ನಿನ ರೂಪು ಬೇಕಾದಡೆ ನೆನೆವುದಾ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಚ್ಚಡವ ನೀವು ಧರಿಸಲಡಗುವುದೀ ಕುರೂಪಿತನ (ನಳಚ. ೬-೨೦). [ಕುರೂಪಿ + -ತನ]

ಕುರೂಪು (ನಾ). = ಕುರೂಪತೆ: "ಕೊಂಕು ಕುರೂಪು ದೊಡ್ಡಿ ತಿನಿತುಂ ವಿಕಟಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೪೭). [< ಸಂ. ಕುರೂಪ]

ಕುರೆ$_1$, ಕುರೊ (ನಾ). ನಾಯಿಯನ್ನು ಕರೆಯುವಾಗ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ. ಕುರೆಕುರೆ, ಕುರೊಕುರೊ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ).

ಕುರೆ$_2$ 'ಖುರೆ' ನೋ.

ಕುರೊ 'ಕುರೆ$_1$' ನೋ.

ಕುರ್ಕ (ನಾ). ಕಿರುಬ; ಚಿರತೆ; ಚಿರ್ಚ: ಪಾಳ್ ಕುರ್ಕನೊಂದು ನನ್ನ ಮೇಲೆಗರಿ ಪರಚಿ ಗಂಟಲ್ಕುರಿದು ಕೊಲಲೆಳಸುತಿತ್ತು (ಚಂದ್ರಸ.೨೯); ರಾತ್ರಿ ಹೊರಗೇ ಉಳಿದರೆ ಕುರ್ಕವೋ ಹುಲಿಯೋ ಹಿಡಿದು ತಿಂದೀತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೭); ಹುಲಿ, ಕರಡಿ, ಕುರ್ಕ ಮುಂತಾದ ಇತರ ಪ್ರಾಣಿ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಿತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪಂಜಪ. ೨). [← ತಮಿ. ಕುಱುಕ್ಕೈ = ಹುಲಿ]

ಕುರ್ಕರ (ನಾ). ನಾಯಿ; ಶ್ವಾನ: ಭರದಿ ಕುರ್ಕರನಟ್ಟೆ ಬರೆ ವರಾಹಂ ಭಯದಿ . . . ಕೂಪದಲಿ ಬಿದ್ದು (ರಾಘಚ. ೧೧-೩೦). [< ಸಂ. ಕುಕ್ಕುರ]

ಕುರ್ಕೀಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬುಟ್ಟಿ; ಮಂಕರಿ: ನಾಳೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಇಬ್ಬರೂ ನೀವು ಒಂದೊಂದು ಕುರ್ಕೀಲು ತರಗೆಲೆ ತರದಿದ್ದರೆ . . . ಹೊರಗಿಡಬೇಕಾದೀತು (ಪರಾವ. ೧೭೯). [← ತುಳು. ಕುರ್ಕಿಲ್]

ಕುರ್ಕುರ 'ಕೊಕ್ಕು$_3$' ನೋ.

ಕುರ್ಕುಟ (ನಾ). ಕೋಳಿ. 'ಕುರ್ಕುಟಾಹಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುರ್ಕುಟಾಹಿ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಶರೀರ ಹಾಗೂ ಹಾವಿನ ತಲೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸರ್ಪ: ಅತಿಭಯಂಕರ ಕುರ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕು]ಟಾದ್ಯಾ[ಹ್ಯಾ] ಗ್ರಹ ನಿಗ್ರಹದೊಳಂ (ಅಜಿಪು.೧೧-೧೦ ವ). [ಕುರ್ಕುಟ + ಅಹಿ]

ಕುರ್ಕುರ (ನಾ). = ಕುರ್ಕರ: ಕುರ್ಕುರಂಗೆ ಪಟ್ಟೆ ಮಂಚ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅಮೃತಾನ್ನವನಿಕ್ಕಿ ಸಲಹಿದಡೂ ಹಡುವಿಂಗೆ ಚಿತ್ತವನಿಕ್ಕುವುದೇ ದಿಟ (ಸರ್ವವ. ೩೫-೫೭೫); ವರಾಹನೊಂದು ಸುಳಿಯೆ ಕಂಡವನದಱ ಮೇಲೆ ಕುರ್ಕುರ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಕ್ಕುರ]ನ ಬಿಡೆ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೧೬-೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; "ನಸುಗುನ್ನಿ" (ಖಮುದ. ಟೀಕೆ): ಕುರ್ಕುರನ ಬೀಜ ಮರಿಚಂ ಸಕ್ಕರೆ ತಿಲಂ . . . ಕಿಡುಗುಮದಱಿಂದೆ ವಿಷಂ (ಖಮುದ. ೧೩-೩೫). [ಸಂ.]

ಕುರ್ಕುರಧ್ವನಿ (ನಾ). ನಾಯಿಯ ಬೊಗುಳುವಿಕೆ: "ಬಗುಳ್ - ಕುರ್ಕುರಧ್ವನೌ; ಸಾರಚೇಚ" (ಶಮಥಾ). [ಕುರ್ಕುರ + ಧ್ವನಿ]

ಕುರ್ಕುರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ: "ನಾಯೀ = ಕುರ್ಕುರಿಯುಂ, ಮಲಯಾಳಿತಿಯುಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೫೮). [ಸಂ. ಕುರ್ಕುರೀ]

ಕುರ್ಕುರಿರೋಗ 'ಕುರುಕುರಿರೋಗ' ನೋ.

ಕುರ್ಕುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ: ಕ್ಷೀರ ಗಾರಿಗೆಯಮೃತಫಲ ಕುರ್ಕುಱೊ[ರೊ]ಟ್ಟಿ ಕರ್ಜೂರ ವಡೆಗಡುಬು (ಚೀರಮ.೧೦-೨೮). [ಕುರ್ಕು$_0$ + ರೊಟ್ಟಿ]

ಕುರ್ಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಮೀನು. [← ಮರಾ. ಕುರ್ಕೀ]

ಕುರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುರ್ಗಲ್ಲ ಬೂತುಗನರಸಿ ಪರಮಬ್ಬೆಯಾಳುತ್ತಿರೆ ಕುರ್ಗಲ್ಲ ಗಾವುಣ್ಡ ತಮ್ಮುತ್ತಿಬೋರ್ ತುಱುಗಳೊಳ್ಕಾದಿ ಸತ್ತರ್ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೯೨-೭; 920). [?]

ಕುರ್ಗಿಸು 'ಕುಱ್ಗಿಸು' ನೋ.

ಕುರ್ಗು$_1$ 'ಕುಱ್ಗು' ನೋ.

ಕುರ್ಗು$_2$ (ನಾ). ದೇಹ ಕುಗ್ಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಳ್ಳತನ; ಕುಬ್ಜತೆ: "ಸೊಗಯಿಪ ಶರೀರ ಕುರ್ಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗಿ]ನೊಳು ಕುರಪಿನೊಳು ಕೂನಿಗೆ ಪೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೧). [< ಕುರ್ಗು$_1$]

ಕುರ್ಚಿ$_1$, ಖುರ್ಚಿ, ಖುರ್ಚೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ, —ಆಸನ: ಪಕ್ಕದ ಕುರ್ಚಿಯ ಪೀಠದೆ ಸುಖದಾಸನವಂ ಕೊಂಡಿಹ ಮಾಟದಿ (ಗಣೇಶ. ೨-೩೧); ಮೇಜು ಕುರ್ಚಿ ಮುಂತಾದುವು ಗಳು ಶರೀರದಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಾರವು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೫೭); ಒಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ . . . ಮೂರು ಕುರ್ಚಿಗಳಿದ್ದುವು (ಪುನರು. ೩೧). **ಖುರ್ಚಿ**: ವ್ಯಾಸ ತನ್ನ ಕೊಠಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿ ಖುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕೊಂಡ (ನಿರ್ದೋಷಿ. ೧೬೭); ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಗುತ್ತಾ ಖುರ್ಚಿಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತಾ, ಹೊರಗೆ ಬಂದರು (ರಾಯಚ. ೬೭); ನಾನು ಸಮೀಪ ದಲ್ಲಿಯೇ ಖುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತೆ (ಚೆಂದುಟ. ೮೭). **ಖುರ್ಚೆ**: ಮಂಚ, ಖುರ್ಚೆ, ಮೇಜು, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ನೋಡಿರಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೬೩). [← ಅರ. ಕುರ್ಸೀ]

ಕುರ್ಚಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ನದಿಯ ಮೀನು ಅಲ್ಲದೆ ಸಮುದ್ರದ ಕಾಣೆ, ಕುರ್ಚಿ, ಬೈಗೆ, ಬೂತಾಯಿ ಎಲ್ಲ ಪಡುಕರೆಯ ಮೊಗೇರತಿಯರು ತಂದಿದ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೮). [← ತುಳು. ಕುರ್ಚಿ]

ಕುರ್ಚಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕೊಡಚಗ . . . ಕುರ್ಚಿ (ಮೈಪಿಗಿ. ೪೪-೮೬೬). [?]

ಕುರ್ಚಿಮಂಚ (ನಾ). "ಮಂಚವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಲಾಗುವ ಕುರ್ಚಿ; ಕುರ್ಚಿಮಂಚ" (Chair–bed. ಇಂಕನಿ). [ಕುರ್ಚಿ$_1$ + ಮಂಚ]

ಕುರ್ಜು 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರ್ಜುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಅಟ್ಟಣೆಯ ಕಲ್ಲು; ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಅಟ್ಟಣೆ: ನಮ್ಮೂರಿಗೆ ದೊಂಬರು ಬಂದು ಕುರ್ಜುಗಲ್ಲಿನ ಹತ್ತಿರ ಗಣೆ ಹಾಕಿ ದೋಣು ಬಾರಿಸಿ (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೪೨).

[ಕುರ್ಜು (< ಕುರುಜು) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕುರ್ಣಿ (ನಾ). ಬೊಬ್ಬುಳಿ ಮರ; ಜಾಲಿಮರ. 'ಕಪ್ಪುಕುರ್ಣಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುರ್ತಾ 'ಕುಡತಿ' ನೋ.

ಕುರ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕುರ್ತಿಕೆ, ಕುರತಿರುಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಬೀಜ (ಮೈಪಿಗಿ. ೫೦-೯೯೨). [?]

ಕುರ್ದೆ 'ಕುರುದೆ' ನೋ.

ಕುರ್ನಿಸಾತ್ 'ಕುರ್ನೀಸಾತು' ನೋ.

ಕುರ್ನಿಸಾತ 'ಕುರ್ನೀಸಾತು' ನೋ.

ಕುರ್ನೀಸಾತು, ಕುರ್ನಿಸಾತ್, ಕುರ್ನಿಸಾತ (ನಾ). ಸಲಾಮು; ನಮಸ್ಕಾರ: ಆಲಿಯು ಕುರ್ನೀಸಾತು ಮಾಡಿ (ದೌಲತ್. ೩೩). **ಕುರ್ನಿಸಾತ್**: ಕರಿಲಿಭಕ್ಷನು ಕುರ್ನಿಸಾತ್ ಮಾಡಿದನು (ದೌಲತ್. ೧೧೧); ಅವರಿಗೆ ಕುರ್ನಿಸಾತ್ ಮಾಡಿ (ಹಂಸಾ. ೧೬೯). **ಕುರ್ನಿಸಾತ**: ಅವರು ವಿಜಯನಗರದ ರಾಯರಿಗೆ ಬಗ್ಗಿ ಕುರ್ನಿಸಾತ ಮಾಡಲವಶ್ಯವಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಡಿ. ೧೦೯).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕುರ್ನಿಸಾತ್; ತುರ್ಕಿ. ಕೋರ್ನಿಶಾತ್]

ಕುರ್ಬಾನೀಸ್ (ನಾ). ಸಲಾಮು; ನಮಸ್ಕಾರ: ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರು ಸುಲ್ತಾನರಿಗೆ ಕುರ್ಬಾನೀಸ್ ಮಾಡಿ ಸಭೆಯಿಂದ ಹೊರಟುಹೋದರು (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೧೭). [?]

ಕುರ್ವ 'ಕುಱುವ' ನೋ.

ಕುರ್ವಾಣ (ಗು). ಮಾಡುವ; ರಚಿಸುವ. 'ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುರ್ವಾಣತೆ (ನಾ). ಮಾಡುವಿಕೆ. 'ಕಿಂಕುರ್ವಾಣತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕುರ್ವಾಣತಾ]

ಕುರ್ವು 'ಕೊರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಕುಲ, ಕುಳ$_5$ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ: ಉರಿವ ಬೆಂಕಿಗೆ ತಂಪು ತುಪ್ಪ ತಿಲ ಮೊದಲಾದ ಕುಲವಂ ಹಾಕಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭-೨೩೯). ೨. ವಂಶ; ಜಾತಿ: "ಸಮಾನವಹ ಜಾತಿಗಳ ಸಮೂಹವು ಕುಲಂಯೆನಿಸುಗುಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫); "ಅನ್ವಯಂ ಕುಲಂ ಗೋತ್ರ ಮಭಿಜನಮೆನಲು ವಂಶಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೪-೨); ಏಂಗಳ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಂಗಳಾಂತು ಮಾರ್ಮಲೆವನನಟ್ಟಿ ತಿಂಬುವೆ . . . ನಿಮ್ಮ ಕುಲ ವಾಕುಲಮಂ ನಿಮಗುಂಟುಮಾಡುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೧); ಕುಲವ ನಱಸದಿರಿಂ ಭೋ ಕುಲದಿಂದ ಮುನ್ನೇನಾದಿರಿಂ ಭೋ (ಬಸವ. ೫೯೦); ತನ್ನಿನಿಯನ ತಾಯ್ತಂದೆಯ ಕುಲಗಳನುನ್ನತಿಗೈದು (ಹದಿಬ. ೨-೧೧); ಕುಲವನ್ನು ನಾಲಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಸುವಸಂ. ೨೩); ಕುಲ ಪ್ರಮಾಣ ನಾಲಗೆ, ಜಲಪ್ರಮಾಣ ತಾವರೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆತನ; ಉದಾತ್ತವಾದ ವಂಶ. 'ಕುಲಜೆ' ಪರಾ. ೪. ವಾಸಸ್ಥಳ; ಮನೆ: (ಕ). **ಕುಳ$_5$**: ೨. ಆದಿ ಕುಳಕ್ಕೆ ನೀನೆ ಮೂಲಿಗ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೬೨-೧೧); ನಿಮ್ಮ ಮಾರಾಜರ ಕುಳಕೆ ತಲೆತಲಾಂತರದಿಂದ ಅರಮನೆಯ ಊಳಿಗದಲ್ಲಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೮೦-೧೪). ೪. ಹುಟ್ಟೂರ ಶಿವಾಚಾರದವರ ಕುಳಗಳು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೮-೧೭). ೫. ಆಸಾಮಿ; ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಟೇಲರು . . . ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ಕುಳ (ದೂರಸ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಕುಲಂಕರ, ಕುಲಕರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನು: "ಜೈನಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಗಳಿಗೆ ಕುಲಂಕರರೆಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು. ಈ ಕುಲಂಕರರು ಹದಿ ನಾಲ್ಕು ಜನರು (ಜೈನಪ. ೨೬). **ಕುಲಕರ**: ಕುಳಧರನುಂ ಕುಲಕರನುಂ ಕುಳತಿಳಕನುಮೆನಿಸಿದ ನಾಭಿರಾಜಂಗೆ (ಆದಿಪು. ೬-೭೯). [ಸಂ.]

ಕುಲಂಗೆಡು, ಕುಲಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಜಾತಿ ಕೆಡು; ಕುಲವಿಲ್ಲದಾಗು; ಭ್ರಷ್ಟನಾಗು: ಬಾಲನಂ ಕೊಲುವುದು ಸತಿಯನೀವುದು ಕುಲಂಗೆಟ್ಟು ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಮನೆಯಲುಂಬುದು (ಬಸಪು. ೨೮-೩೨). **ಕುಲಗೆಡು**: ೧. ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟೆನು ನಾಣುಗೆಟ್ಟೆನು ಕುಲಗೆಟ್ಟೆನು (ಬಸವ. ೫೨೨); ಕುಲ ಗೆಟ್ಟು ವಿಪ್ರಾಚಾರಮಂ ನೆಱೆಬಿಟ್ಟು (ಬಿಸಪು. ೫೫-೩); ಕುಲಗೆಟ್ಟವರ ಚಿಂತೆ ಒಳಗಿರ್ಪರಂತಲ್ಲ ಕುಲಗೆಟ್ಟು ಶಿವನ ಮಱೆಹೊಕ್ಕು ಋಷಿಗಳು ಕುಲವಾದರಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯). ೨. ಹಾಳಾಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಈ ಶಾಲೆಗೆ ನಾವು ಬಂದ ಮೇಲೆ ಇದು ಕುಲಗೆಟ್ಟು ಹೋಯ್ತು ಎನ್ನು ತ್ತಾರೆ (ಕಾವೇರಿ. ೮೯). [ಕುಲ + ಕೆಡು]

ಕುಲಂಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ; ಕೊಳಂಜ: "ಗಂಧ ಮೂಲಃ – ಕುಲಂಜ" (ಓಷಧಿ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಕುಲಂಜನ (ನಾ). = ಕುಲಂಜ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುಲಕ, ಕುಳಕ (ನಾ). ೧. ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು; ಸತ್ಕುಲ ಪ್ರಸೂತವಾದುದು. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಾಗೆ ತೂಬರೆ ಮರ. ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಡುವಲಬಳ್ಳಿ: "ಕುಲಕಂ ಪಟೋಳಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯-೩೬); "ಪಡಳಂ ಪಟೋಳವದು ಕುಲಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೪). ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದೇ ಕರ್ತೃ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಯಾಪದ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ (ಏಕಾನ್ವಯವಾದ) ನಾಲ್ಕಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪದ್ಯಗಳ ಸಮುದಾಯ: ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಭೇದ ಗಳುಂಟು: ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಮುಕ್ತಕ, ಸಂದಾನಿತಕ, ವಿಶೇಷಕ, ಕಲಾಪಕ, ಕುಲಕಗಳು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೧). **ಕುಳಕ**: ೪. ಇದುಕುಂಗಬ್ಬಂ ಮುಕ್ತಕ ಮೊಡಂಬಡಲ್ ನೆಗೞ್ ಪಲವುಮೇಕಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ಪಡೆಗುಂ ಕುಳ ಕಾಖ್ಯೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೧). [ಸಂ.]

ಕುಲಕಂಟಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಮುಳ್ಳಿನಂತಿರುವವನು ; ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಅಪಕೀರ್ತಿ ತರುವವನು: ಒಬ್ಬಿಬ್ಬ ಕುಲಕಂಟಕರೂ ಅವರ ಜೊತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದುಂಟು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬೫). [ಕುಲ + ಕಂಟಕ]

ಕುಲಕಂಟಕತನ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ತರುವಿಕೆ : ಇದನ್ನೇಕೆ ನೀವು ನಡೆಯಗೊಡಬಾರದು ? ಇದು ಕುಲಕಂಟಕತನ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೨೪೯). [ಕುಲಕಂಟಕ + -ತನ]

ಕುಲಕಂಟಕಿ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಮುಳ್ಳಿನಂತಿರುವವಳು : ಇಂಥ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹೋಗಿ ಬಾವಿ ಬೀಳಬಾರದೇನೇ ಕುಲಕಂಟಕಿ (ಸುವಸಂ. ೧೮). [ಕುಲಕಂಟಕ + -ಇ$_2$]

ಕುಲಕರ 'ಕುಲಂಕರ' ನೋ.

ಕುಲಕರಣಿ, ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಕುಳಕರಣಿ, ಕೊಳಕರಣಿ (ನಾ). ಗ್ರಾಮದ ಅಧಿಕಾರಿ; ಕುಲಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಕರಣಿಕನಾಗಿರುವವನು; ಶಾನುಭೋಗ: ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಕುಲಕರಣಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವರು (ಕಥಾಗ. ೧೨೦) ; ಅಲ್ಲಿಯ ಕುಲಕರಣಿಯವರಾದ ಹಣಮಂತರಾಯ ಭೀಮರಾಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಣ್ಣಾತಮ್ಮಂದಿರು (ಕಲಿಕು. ೧೭೬). **ಕುಲಕರ್ಣಿ**: ದೇಶಾಯಿ ದೇಶ ಕುಲಕರ್ಣಿ ನಾಡಕರ್ಣಿ (ಇಎ. ೧೯೫೦, ಹಾನಗಲ್. ೧೨೭-೬, 1735) ; ಗೌಡನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಲೆಕ್ಕ ಬರೆಯುವ ಮನುಷ್ಯನು ಕುಲಕರ್ಣಿ ಅಥವಾ ಶಾನುಭೋಗನು (ವಿಜಾಭೂ. ೫೪). **ಕುಳಕರಣಿ** : ಬರೆದಂ ಸೂಣ್ಣಯ ಕುಳಕರಣಿ ರಾವಪಯ್ಯ (ಎಇ. XV, ೯೧-೬೩ ; 1060). **ಕೊಳಕರಣಿ** : ಸರಸ್ವತಿಗ × × ಸಿ ಕೊಳಕರಣಿ ಕಾಳಿಯ ಬರದ ಕಣ್ಣಾರಿಸಿದೆ ಚೆಲು × × (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೭೭-೩೦, 1108). [ಕುಲ + ಕರಣ$_4$]

ಕುಲಕರ್ಣಿ 'ಕುಲಕರಣಿ' ನೋ.

ಕುಲಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಶಾನುಭೋಗನ ಕೆಲಸ, —ವೃತ್ತಿ : ತನ್ನ ಗಂಡ ಕುಲಕರ್ಣಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಕುಲಕರ್ಣಿಯಾಗಿದ್ದ (ಹೊಸಬೆ. ೧೦೩). [ಕುಲಕರ್ಣಿ (< ಕುಲಕರಣಿ) + -ಇಕೆ]

ಕುಲಕಲಂಕಿನಿ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕಲಂಕ ತರುವವಳು ; ಅವನ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಕುಲಕಲಂಕಿನಿಯೆಂದು ಜನರಿಂದ ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೭). [ಕುಲ + ಕಲಂಕಿನಿ]

ಕುಲಕಸಬು, ಕುಲಕಸುಬು (ನಾ). ಮನೆತನದ ಉದ್ಯೋಗ; ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ವೃತ್ತಿ : ಚೆನ್ನಾಗಿ ಯೋಚಿಸು . . . ಹೇಗೂ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಕಸಬು (ದೇವಹೆಂ. ೧೫೧). **ಕುಲಕಸುಬು**: ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಸುಬುಗಳನ್ನು ಕುಲಕಸುಬುಗಳಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಕುಟುಂಬಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಜಾತಿಗಳೆಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಯಿತು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೯೬). [ಕುಲ + ಕಸಬು]

ಕುಲಕಸುಬು 'ಕುಲಕಸಬು' ನೋ.

ಕುಲಕಳಂಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕುಂದು, —ಕಲಂಕ : ಕುಲಕಳಂಕರಾದ ಜ್ಞಾತಿಗಳು ಇಲ್ಲದವನೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುಖದಿಂದ ಜೀವಿಸಬಲ್ಲನನು (ವಚಭಾ. ೩೭). [ಕುಲ + ಕಳಂಕ (= ಕಲಂಕ)]

ಕುಲಕಾಯಕ (ನಾ). = ಕುಲಕಸಬು : (ಕ). [ಕುಲ + ಕಾಯಕ]

ಕುಲಕುಧರ (ನಾ). ಕುಲಗಿರಿ : ಅಳುಕಲಜಿುವುದೆ ಸಿಡಿಲ ಹೊಯ್ಲೊಳ್ ಕುಲಕುಧರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೩೦). [ಕುಲ + ಕುಧರ]

ಕುಲಕೋಟಿ (ನಾ). ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಯಷ್ಟು ಕುಲ; ಅನೇಕ ಪೀಳಿಗೆ, —ತಲೆಮಾರು : ಕಲಿಯುಗದೊಳು ಹರಿನಾಮವ ನೆನೆದರೆ ಕುಲಕೋಟಿಗಳುದ್ಧರಿಸುವುವು (ಪುರಂದ. ೩-೭೧ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಮಾನವ ಕುಲಕೋಟಿ ಕೋಟಿಯುದ್ಧವ ಹೂಡಿ ಉದ್ಧಾರವಾಗಿದೆ ನೋಡಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೧-೯೪). [ಕುಲ + ಕೋಟಿ]

ಕುಲಕ್ಷತಿ (ನಾ). ಕುಲದ ನಾಶ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೇಡು : ಈ ಸಮಯದತ್ತು ಲೆಜಗಿದೊಡೆ ಕುಲಕ್ಷತಿಯಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೧) ; ಪ್ರತಿವಿದ್ವೆಯನಾಕೆ ಕುಲಕ್ಷತಿಯುಂ ಪತಿಗಪ್ಪ ಹಾನಿಯುಂ ಬಗೆಯದೆ ದುರ್ಮತಿ ಕೊಟ್ಟಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೯೩). [ಕುಲ + ಕ್ಷತಿ]

ಕುಲಕ್ಷಯ (ನಾ). = ಕುಲಕ್ಷತಿ : ಪರನಿಂದೆ ಗೃಹಕ್ಷಯ, ಯತಿನಿಂದೆ ಕುಲಕ್ಷಯ (ಗಾದೆ). [ಕುಲ + ಕ್ಷಯ]

ಕುಲಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ಏಳು ಪರ್ವತಗಳು. ℙ ಭರತ ಖಂಡದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದರಂತೆ ಇರುವ ಏಳುಕುಲಗಿರಿಗಳು – ಮಹೇಂದ್ರ, ಮಲಯ, ಸಹ್ಯ, ಶುಕ್ತಿಮಾನ್, ಋಕ್ಷ, ವಿಂಧ್ಯ, ಪಾರಿಯಾತ್ರ : ಕರುಮಾಡಮಿಳಿಪುದು ಕುಲಗಿರಿಗಳ್ ಬಳಸಿನಿಂದ ಮಂದರಗಿರಿಯಂ (ಪುಷ್ಪವು. ೨-೯೪) ; ಕೀಲುವೆನು ಕುಲಗಿರಿಗಳನು ತೊಡೆವೆನು ಕೃತಾಂತನ ಭಾಳದಕ್ಕರವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೨೮). ೨. 'ಏಳು' ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ವಿರಾಮಂ ಕುಲಗಿರಿಯೊಳ್ ನಿಲೆನಾಕಿಗನೆಂದಂ ಲಲಿತಪದಂ ಪೆಸರಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೩೩). [ಕುಲ + ಗಿರಿ$_1$]

ಕುಲಗುರು (ನಾ). ಮನೆತನದ ಗುರು; ಕುಲಕ್ಕೇ ಗುರುವಾದವನು : ವಸಿಷ್ಠರು ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಕುಲಗುರುವಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಕುಲ + ಗುರು$_1$]

ಕುಲಗೃಹ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಮನೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮನೆ : (ಕ). ೨. ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ವಸತಿ; ತವರುಮನೆ : ಚೆಲ್ವಿನ ಕುಲಗೃಹಮುಮಿರ್ಪಂತಿರ್ದ ವಸಂತಗೃಹಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೯೫ ವ). [ಕುಲ + ಗೃಹ]

ಕುಲಗೆಡಿಕ 'ಕುಲಗೆಡುಕ' ನೋ.

ಕುಲಗೆಡಿಕೆ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವಳು : ಅಪಸರಿಯರುಜಿ ಕುಲಗೆಡಿಕೆಯರು ಕೃಪಣೆಯರು ಜೋರಕರ ತಾಯ್ಗಳು (ಬಸವು. ೪೦-೫೪). [ಕುಲಗೆಡಿಕ (< ಕುಲಗೆಡುಕ) + -ಎ$_2$]

ಕುಲಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜಾತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು ; ಕುಲಗೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಮಾಡು : ಪಂಚಮುಖದ ಗಿರಿಯಗಂಹರದಲ್ಲಿ ಮುಂಚಿದರಯ್ಯುವ ಹುಲಿಗಳ ಕಂಡೆ. . . ಹೊಕ್ಕು ಹುಲಿಯ ಕುಲಗೆಡಿಸಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೯-೭೪೧) ; ಸ್ವಾರ್ಥವು ಮುಂದೆ ಬಂದು ನೀತಿಯನ್ನು ಕುಲಗೆಡಿಸುವುದು ವಾಡಿಕೆ (ರಾಜವಂ. ೪೬) ; ತಮ್ಮ ನಾಟಕದ ಕಲೆಯನ್ನು ತಾವೇ ಕುಲಗೆಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೨೦). [ಕುಲಗೆಡು (< ಕುಲಂಗೆಡು) + -ಇಸು$_1$]

ಕುಲಗೆಡು 'ಕುಲಂಗೆಡು' ನೋ.

ಕುಲಗೆಡುಕ, ಕುಲಗೆಡಿಕ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು ; ಕುಲಗೇಡಿ : ಸುಡುಸುಡೆನ್ನನು ನಿಂದ್ಯನನು ಕುಲಗೆಡುಕನನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೩೦). **ಕುಲಗೆಡಿಕ** : ಶೂದ್ರಿಕಂ ಕುಲಗೆಡಿಕನಹ ಕೀಚಕನನೆಜೆ ಕಡಿವಡೆದರು (ಬಸವು. ೧೧-೫೧). [ಕುಲಗೆಡು + -ಕ$_3$]

ಕುಲಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಕುಲವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು ; ಕುಲನಾಶಕ : ನೋಡಲಾಗದು ಮಕ್ಕಳಿರ ಕುಲಗೇಡಿಗಳ ಕಪಟವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓಂಇ. ೧೬-೭೯) ; ಹೆಂಬೇಡಿ ನೀನೆಲವೊ ಕುಲಗೇಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೫೪) ; ಕುಜೋದ್ಯದ ಅರಸಗೆ ಕುಲಗೇಡಿ ಪ್ರಧಾನಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಕುಲಗೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಕುಹಕೆ ಕುಜಿ ತಡ್ಡೆ ಕುಲಗೇಡಿ . . . ತಾಮಸಿಯೆನಿಪ ವನಿತೆಯರ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೭೧). [ಕುಲ + ಕೇಡಿ$_1$]

ಕುಲಗೇಡಿಗ (ನಾ). = ಕುಲಗೇಡಿ : ಪಿರಿದುಮ್ಮಳವನೆಮಗೆ ತಂದಕಟ ಕುಲಗೇಡಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಡಿಕ] ನಹರೆ ಕಂದ (ಬಸವು. ೩-೫೯). [ಕುಲಗೇಡಿ + -ಇಗ]

ಕುಲಗೇಡಿತನ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವಿಕೆ; ಕುಲಗೆಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯ: "ವಿಜಾತಿ – ೧. ವಿಲಕ್ಷಣ. ೨. ಪಕ್ಕಿಗಳ ಜಾತಿ. ೩. ಕುಲಗೇಡಿತನ" (ಗಂಗಾನು. ೨೮೯). [ಕುಲಗೇಡಿ + –ತನ]

ಕುಲಗೇಹ (ನಾ). = ಕುಲಗೃಹ: ಮಲಯಾದ್ರಿಯೆ ಬಂ[ಪಾಠಾಂ. ದಲ್] ಹಿಮವಚ್ಚಂದನ ಮಹಿರುಹ ಸಮಿತಿಗೆ ಕುಲಗೇಹಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೮೮); ಇದೂವೇಘಂ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಪ್ರಮುದೆಗೆ ಕುಲಗೇಹಂ ಮತಿಶ್ರೀಗೆ ನೃತ್ಯಾಸ್ಪದಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯–೧೩೦). [ಕುಲ + ಗೇಹ]

ಕುಲಗೋತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕುಲ ಮತ್ತು ಗೋತ್ರ: ಯಾರಯಾರವೋ ಕುಲಗೋತ್ರಗಳು ಚರ್ಚೆಗೆ ಬಂದು ಉದ್ಧಾರವಾದುವು (ಮೂರುದಾ. ೧೪೧). ೨. ಜಾತಿ ಮತ್ತು ವಂಶ: ಅವರ ಕುಲಗೋತ್ರದನ್ವಯಂಗಳುವೆರಸಿ (ನಂಬಿರ. ೬–೩೯); ನಡೆವುದೊಂದೇ ಭೂಮಿ ಕುಡಿವುದೊಂದೇ ನೀರು ಸುಡುವಗ್ನಿಯೊಂದೆ ಇರುತಿರಲು ಕುಲಗೋತ್ರ ನಡುವೆ ಎತ್ತಣದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೩೨). ೩. ಪೂರ್ವಾಪರ ವೃತ್ತಾಂತ: ಅವನ ಕುಲಗೋತ್ರ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕುಲ + ಗೋತ್ರ]

ಕುಲಘ್ನ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು; ಕುಲಘಾತಕ; ಕುಲಗೇಡಿ: ಈ ಕೌರವಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಕುಲಘ್ನನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ (ಭೀಷ್ಮಪ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಕುಲಚರ್ಯೆ (ನಾ). ೧. = ಕುಲಾಚಾರ. ೨. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕುಲಚರ್ಯೆಯುಂ ಗೃಹೀತೇಶಿತ್ವಮುಂ ಪ್ರಶಾಂತಿಯುಂ . . . ಅಪ್ಪಯ್ವತ್ತು ಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳು (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೯). [ಕುಲ + ಚರ್ಯೆ]

ಕುಲಜ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕುಲೀನ: "ಅಭಿಜಾತಃ, ಕುಲೀನಃ – ಈ ೨ ಕುಲಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪–೨೩೫); ಕುಲಜನೀತನೆ ಪಂಡಿತನೀತನೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೮); ಸಿರಿಯನುಳ್ಳವನವನೆ ಕುಲಜನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೩೮). [ಸಂ.]

ಕುಲಜೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದವಳು; ಕುಲೀನೆ: ಬಡಗಿ ಮಾಚಲದೇವಿಯ ಕುಲಜೆಯ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು . . . ಕೊಳನಟ್ಟುಂಬವರನೇನೆಂಬೆ (ಬಸವ. ೫೮೪); ಅಗಲರ್ ಸೂಳೆಯನಾಳರಾ ಕುಲಜೆಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೬). [ಸಂ. ಕುಲಜಾ]

ಕುಲಟಾಂಗನೆ (ನಾ). ಹಾದರಮಾಡುವ ಹೆಣ್ಣು; ಜಾರೆ; ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ: ಲಲನಾಜನದೊಳು ಕುಲವಧು ಕುಲಟಾಂಗನೆ ವೇಶ್ಯೆಯೆಂದು ಮೂಱುಂ ತೆಱದಿಂ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರಪ್ಪರ್ (ಮದತಿ. ೮–೧); ಕುಲಟಾಂಗನೆಯರ್ಗೆ ಜವ್ವನದೇೞ್ಗೆ ಮೆಱೆಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೭–೪). [ಸಂ. ಕುಲಟಾಂಗನಾ (ಕುಲಟಾ + ಅಂಗನಾ)]

ಕುಲಟಾವಧು (ನಾ). = ಕುಲಟಾಂಗನೆ: ಶ್ರೀವಧುಕುಲಟಾವಧುವೆಂಬೊಂದಧಮತೆ ತಳ್ತತ್ತು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೭೬). [ಸಂ. (ಕುಲಟಾ + ವಧು)]

ಕುಲಟೆ (ನಾ). = ಕುಲಟಾಂಗನೆ: ಅತನ ಪೆಂಡತಿ ದುರ್ಮತಿಯೆಂಬಳ್ ಕುಲಟೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೭೧–೬); ಕುಲವಧುವನೊಲ್ಲದಳಿಪಿಂ ಕುಲಟೆಯ ರೊಳ್ನೆಱೆದು (ಸಮುಪ. ೫–೭೦); ದೇವೀಶಾಪದಿಂದ . . . ಅಡಿಗೆಯವಳಾಗಿ ಕುಲಟೆಯಾಗಿ ಆಚರಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೧೨೨). ೨. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಚಂಡಾಲೀ–ಕುಲಟೆ" (ಔಷಧಿ. ೧೭೩). [ಸಂ. ಕುಲಟಾ]

ಕುಲತಿಲಕ, ಕುಳತಿಳಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಭೂಷಣನಾದವನು: ಶ್ರೀ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಕುಲತಿಲಕಂ (ಗದಾಯು. ೧–೭೪ ವ). **ಕುಳತಿಳಕ**: ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಕುಳತಿಳಕಂ ಚಾಳುಕ್ಯಾಭರಣಂ (ಎಇ. XX, ೬–೭; 1012). [ಕುಲ + ತಿಲಕ]

ಕುಲತ್ಥ (ನಾ). ೧. ಹುರುಳಿ: ಕಳಮ ಷಷ್ಟಿಕಾ ವ್ರೀಹಿ ಯವ ಯಾವನಾಳ ಗೋಧೂಮುಕಂಗು ಶ್ಯಾಮಾಕ ಕೋದ್ರವ . . . ಕುಲತ್ಥ[ಪಾಠಾಂ. ಕುತ್ಥ] ಮುದ್ಗ ಮಾಷರಾಜಮಾಷ (ಆದಿಪು. ೬–೬೨ವ). ೨. = ಕುಲತ್ಥಿಕೆ: (ಶ). [ಸಂ.]

ಕುಲತ್ಥಿಕೆ (ನಾ). ಕಜ್ಜಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀಲವರ್ಣದ ಕಲ್ಲು: (ಶ). [ಸಂ. ಕುಲತ್ಥಿಕಾ]

ಕುಲಥಾಂಜನ (ನಾ). = ಕುಲತ್ಥಿಕೆ: "ಚಕ್ಷುಷ್ಯೆ ಕುಲಾಲಿ ಕುಲತ್ಥಿಕೆ ಎಂದು, ಕುಲಥಾಂಜನ, ಕಂಬೆಳಗಿನ ಬೀಜಮೆಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೫). [ಸಂ. ಕುಲತ್ಥಾಂಜನ]

ಕುಲದೀಪಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ದೀಪದಂತೆ ಬೆಳಕು ಕೊಡುವವನು; ಮನೆತನವನ್ನು ಬೆಳಗುವವನು: ಕುಲದೀಪಕ ಎನಿಸಿ ನೆಗಱ್ದನಖಿಳಾವನಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೦); ದೇವದೇವ ರಾಜಕುಲದೀಪಕನ ರೂಪು ಸೌಂದರ್ಯಮನೇನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ನಂಬಿರ. ೩–೧೯). [ಕುಲ + ದೀಪಕ]

ಕುಲದೂಷಣ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕುಂದು ತರುವವನು; ಕುಲಕಂಟಕ: ಧನುಜೇಜ್ಯಂ ಕುಜಗೇಹದೊಳ್ ನಿಲೆ ಪರಸ್ತ್ರೀಲೋಲನಾಳಾಪದಿಂ ಧನನಾಶಂ ಕುಲದೂಷಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೨೯). [ಕುಲ + ದೂಷಣ]

ಕುಲದೇವತೆ (ನಾ). ಮನೆತನದ ದೇವತೆ; ವಂಶದೇವತೆ: ಕುಲದೇವತೆಯೆಂದು ಕೂರ್ತು ತಂತಮ್ಮ ಪ್ರಫಲವ ಪಡೆವರೆಸ್ಸಿಂದ (ಹದಿಬ. ೧–೪೧); ಪತಿಕುಲದೇವತೆಗಳು ನಿನಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೬೪). [ಕುಲ + ದೇವತೆ]

ಕುಲದೇವರು (ನಾ). = ಕುಲದೇವತೆ: ಆ ಯಾದವರಿಗೆ ಕುಲದೇವರೆನಿಪ ನಾರಾಯಣನಾದಿಕಾರಣನು (ಹದಿಬ. ೧–೪); ಊರ ಕುಲದೇವರ ಹೆಸರಿನಿಂದ (ಚಿಟ್ಟಹೊ. ೪೫). [ಕುಲ + ದೇವರು]

ಕುಲದೇವಿ (ನಾ). = ಕುಲದೇವತೆ: ದೇವಿಯರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡುವುವು – ೧. ಪ್ರಾಸಾದದೇವಿಯರು ೨. ಕುಲದೇವಿಯರು ೩. ಸಂಪ್ರದಾಯದೇವಿಯರು (ಭಾರದ. ೫೧೪). [ಕುಲ + ದೇವಿ]

ಕುಲದೈವ (ನಾ). = ಕುಲದೇವತೆ: ಅದು ಚಿತ್ತಜಂಗೆ ಕುಲದೈವಂ (ಆದಿಪು. ೨–೭೪); ಮನೆದೈವ, ಕುಲದೈವ ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮವರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೭೩); ಹರಸುತಿಹವು ಕುಲದೈವಗಳು (ನಲ್ಮೆ. ೭). [ಕುಲ + ದೈವ]

ಕುಲಧನ (ನಾ). ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬಂದ ಧನ, —ಆಸ್ತಿ: ಬಗೆಗೊಂಡ ಕುಲಧನಂ ಸಮದಗಜಂ ಜಾತ್ಯಶ್ವಮೆಂಬಿವಂ . . . ಕೊಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೨–೯೮). [ಕುಲ + ಧನ]

ಕುಲಧರ, ಕುಳಧರ (ನಾ). ೧. ವಂಶೋದ್ಧಾರಕ ೨. [ಜೈನ] ಮನು: ದಶಮಭಾಗಾಯುಷ್ಯನುಮಪ್ಪಗ್ರಿಮ ಕುಲ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಧರಂ ಪ್ರತಿಶ್ರುತಿಯೆಂಬಂ (ಆದಿಪು. ೬–೫೨ ವ); ಆತನಿಂ ಬೞಿಯಂ ಮೂಱನೆಯ ಕುಲಧರಂ ಕ್ಷೇಮಂಕರನೆಂಬಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧–೬೧ವ). **ಕುಳಧರ**: ಕಮಳವದನಂ ಪಂಚಮ ಕುಳಧರಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಆದಿಪು. ೬–೫೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಲಧರ್ಮ (ನಾ). ವಂಶ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಧರ್ಮ; ಕುಲಾಚಾರ: ಎಲವೊ ಕುಲಧರ್ಮದಲಿ ಬಾಳುವುದಿಳೆಯೊಳನಿಬರು ಮೆಚ್ಚುವಂತಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮–೬೭); ಪರರಸುದೆಗೆವುದೆ ಕುಲಧರ್ಮವಾಗಿರಲವನಿಗಿನ್ನುಪದೇಶವೇಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೭–೭೧). [ಕುಲ + ಧರ್ಮ]

ಕುಲಧ್ವಜ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಬಾವುಟದಂತಿರುವವನು; ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಾಯನಾದವನು: ಕುಲಧ್ವಜ ಬೆಸಸು ನಿನ್ನವೊಲೀಪ್ರಜಾಪತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ನೋಂತರುಮೊಳರೇ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩). [ಕುಲ + ಧ್ವಜ]

ಕುಲನಗ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲನಗವನಡರ್ವ ಜಲನಿಧಿಜಲಮಂ ಪಾಯ್ವು (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೫೪); ಕುಲನಗಂ ಬೀಟ್ವಂತೆ ಬೇಱೊಂದು ದೈತ್ಯಕರಾಳಾಕೃತಿ ಬೀೞೆ (ಜಗವಿ. ೩-೩೦). [ಕುಲ + ನಗ$_1$]

ಕುಲನಾಮ (ನಾ). (ಉಕ) ಮನೆತನದ ಹೆಸರು; ಅಡ್ಡಹೆಸರು: ಹೆಗ್ಗಡೆಯೆಂಬುದು ಅವರ ಕುಲನಾಮ (ರೂಢಿ). [ಕುಲ + ನಾಮ]

ಕುಲನಾರಿ (ನಾ). ಕುಲೀನೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: "ಕುಲನಾರಿ ಕುಲಪಾಲಿಕೆಯೆನಲು ಪತಿವ್ರತೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೫); ಇವಳೇಂ ಕುಲನಾರಿಯೊ ವಾರನಾರಿಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೩). [ಕುಲ + ನಾರಿ$_1$]

ಕುಲನಾಶಕ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು, ಕುಲಘಾತಕ: ಇಳೆಗೆ ಕುಲದೀಪಕನುದಯಿಸಲು ಕುಲಮೊಡನೆ ವರ್ಧಿಸುವುದಾಗಳು ಬಳಿಕ ಕುಲನಾಶಕನು ಪುಟ್ಟಲು ಕುಲವಳಿದು ಪೋಕು (ಬಸವು. ೩-೫೮). [ಕುಲ + ನಾಶಕ]

ಕುಲಪತಿ (ನಾ). ೧. ಮನೆತನದ ಯಜಮಾನ, —ಮುಖ್ಯಸ್ಥ: ನೀಮಾಳ್ಗೆಳಿರಾನೆ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಪತಿಯೆನ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೫). ೨. ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ನವಸತಿ ಕೊಟ್ಟು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸುವ ಗುರು; ಪ್ರಧಾನ ಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯ: ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಕಣ್ವರು . . . ನಿಮಗೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು (ಶಾಕುಂತ. ೬೫); ತಕ್ಷಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಲಪತಿಗಳು ಜೀವಕನ ತಾಯಿತಂದೆಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಕೇಳಿದರು (ಹತ್ತು ಮ. ೧೦೨). ೩. ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಅಧ್ಯಕ್ಷ; ಛಾನ್ಸಲರ್: ರಾಜ್ಯಪಾಲರೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕುಲಪತಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). 'ಉಪಕುಲಪತಿ' ಪರಾ. [ಕುಲ + ಪತಿ$_1$]

ಕುಲಪರಂಪರೆ (ನಾ). ಕುಲಕ್ರಮ ಪದ್ಧತಿ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಮದುವೆ . . . ವರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಆಗತಕ್ಕದ್ದು. ಅದು ಅವರ ಕುಲಪರಂಪರೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೩೮). [ಕುಲ + ಪರಂಪರೆ]

ಕುಲಪರಿಭವ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಅವಮಾನ: ಆತನ ಮನೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ಒಂದು ಮನೆಯೊಳಿರ್ದು ಮಗನಂ ಪಡೆಯೆ ಸರ್ವದಯಿತನೆಮಗಿದು ಕುಲಪರಿಭವಮೆಂದು ಆ ಮಗನಂ . . . ಬಿಸುಟು ಬರ್ಪುದೆಂದಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೭೧-೨೦). [ಕುಲ + ಪರಿಭವ]

ಕುಲಪರ್ವತ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲಪರ್ವತಂಗಳ ಧರಾಚಕ್ರದ ಬಂಧನಂಗಳ ಬಿಗುಹು ಬಿಡೆ ಕಲಕಲುಂ ಸಕಲ ಸಿಂಧುಗಳ್ (ಜೆಬಪು. ೪೭-೩೧). [ಕುಲ + ಪರ್ವತ]

ಕುಲಪಾಂಸುಲ (ನಾ). ಕುಲಗೇಡಿ; ಕುಲಗೆಡುಕ: ಮಲೆಮಲೆದುರ್ಕಿಸೊರ್ಕಿ ಸಭೆಯೊಳ್ ಕುಲಪಾಂಸುಲನೀ ಶಿರೀಷ ಕೋಮಲೆಯ ವಿಲೋಲನೀಲಕಬರೀಭರಮಂ ತೆಗೆವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೭). [ಕುಲ + ಪಾಂಸುಲ]

ಕುಲಪಾಂಸುಲೆ, ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ (ನಾ). ಕುಲಗೇಡಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಕುಲಟೆ. **ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ**: "ಪುಂಶ್ಚಲಿ ಕುಲಟೆಯ ಸತಿ ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ ಬಂಧಕಿ ಜಾಱೆ ಪಾಣ್ಬೆ ಯಿತ್ವರಿಕೆಯವಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೪). [ಸಂ. ಕುಲಪಾಂಸುಲಾ]

ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ 'ಕುಲಪಾಂಸುಲೆ' ನೋ.

ಕುಲಪಾಲನ (ನಾ). ಕುಲಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ: ಕುಲಪಾಲನಮೆಂಬುದು ಕುಲಧರ್ಮಮಂ ಪಿಡಿದು ಪ್ರಯತ್ನದಿಂ ಪಾಲಿಸುವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೮). [ಕುಲ + ಪಾಲನ]

ಕುಲಪಾಲಿಕೆ, ಕುಲಪಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕುಲದ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವಳು; ಸಾಧ್ವಿ; ಕುಲವನಿತೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: "ಕುಲಪಾಲಿಕಾ, ಕುಲಸ್ತ್ರೀ . . . ಸಾಧ್ವೀ – ಈ ೫ ಪತಿವ್ರತೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೩೪೧); ಬಳಲಿದೆನೆನಗುಣಬಡಿಸೆಂದಲ್ಲಿರ್ದ ಕುಲಪಾಲಿಕೆಗುಸುರಿದನು (ಹದಿಬ. ೨-೩). **ಕುಲಪಾಳಿಕೆ**: "ಕುಲಪಾಳಿಕೆ ಸತಿ ಚರಿತ್ರವತಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೪). [ಸಂ. ಕುಲಪಾಲಿಕಾ]

ಕುಲಪಾಳಿಕೆ 'ಕುಲಪಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಲಪುತ್ರ (ನಾ). = ಕುಲಜ: ಕುಲಪುತ್ರನೋದಿ ತಿಳಿದು ನಡೆದಲ್ಲದೆ ಕುಲವನುದ್ಧರಿಸಲಱಿಯನು (ಹದಿಬ. ೫-೯). [ಕುಲ + ಪುತ್ರ]

ಕುಲಪುತ್ರಿ (ನಾ). = ಕುಲೀನೆ: ಕುಲಪುತ್ರಿಯೊಳ್ಳುವರನಿಗಿತ್ತ ಮಾತ್ರಕೆ ಕುಲಕೋಟಿಯನುದ್ಧರಿಪಳು (ಹದಿಬ. ೫-೯). [ಕುಲ + ಪುತ್ರಿ]

ಕುಲಪುರೋಹಿತ (ನಾ). ಮನೆತನದ ಪುರೋಹಿತ; ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ವಂಶಪುರೋಹಿತ: ದೊರೆ ಕುಲಪುರೋಹಿತರಿಂದೆ ಋಷಿಗರ್ಘ್ಯಮಂ ಕೊಡಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮-೧೧). [ಕುಲ + ಪುರೋಹಿತ]

ಕುಲಪ್ರದೀಪ (ನಾ). = ಕುಲದೀಪಕ: ಪೊಗಟ್ದಪುದು ಭುವನಂ ಕೌಂಡಿನ್ಯಕುಲಪ್ರದೀಪನಂ ಮಲ್ಲಪನಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೮). [ಕುಲ + ಪ್ರದೀಪ]

ಕುಲಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಆಧಾರ, —ರುಜುವಾತು: ಕುಲಪ್ರಮಾಣ ನಾಲಗೆ ಜಲಪ್ರಮಾಣ ತಾವರೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಲ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಕುಲಭೂಭೃತ್ತು, ಕುಳಭೂಭೃತ್ತು (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ. 'ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವೆ' ಪರಾ. **ಕುಳಭೂಭೃತ್ತು**: ಕುಳಭೂಭೃತ್ಕೂಟದೊಳ್ ಮಾಣಿಕದೆಳವಿಸಿಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೩). [< ಸಂ. ಕುಲಭೂಭೃತ್]

ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವೆ (ನಾ). ೧. ಕುಲಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು. ೨. ಕುಲೀನನಾದ ಅರಸನ ಮಗಳು. ೧, ೨: ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಭಿನುತೆರಾಮೋತ್ಕಂಠೆ ವೈದೇಹಿ . . . ಕಂಗೊಳಿಕುಂ ವಾಹಿನಿ ಸೀತೆ ಪೋಲ್ತುಭುವನಪ್ರಖ್ಯಾತೆಯಂ ಸೀತೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೮). [ಸಂ. ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವಾ (ಕುಲ + ಭೂಭೃತ್ + ಭವ + –)]

ಕುಲಭೇದ (ನಾ). ೧. ಕುಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: "ಅನಲ ಹಿಮಾಂಶು ಶಂಖ ಕುಲಭೇದಗಳಿಂತಿವು ಪಾಂಚಜನ್ಯಮೆಂದೆನಿಕು" (ನಾನಾರ. ೬೬). ೨. ಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲು ಕೀಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸುವಿಕೆ: ಎಲುವಿಲ್ಲ ನಾಲಿಗೆಗೆ . . . ತೊಲೆಕಂಬವಿಲ್ಲ ಗಗನಕ್ಕೆ ದೇವರಲಿ ಕುಲಭೇದವಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೫೭). [ಕುಲ + ಭೇದ]

ಕುಲಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಕುಲದಿಂದ ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಜಾತಿಕೆಟ್ಟವನು; ಕುಲಗೆಟ್ಟವನು: (÷). [ಕುಲ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಕುಲಮಗ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾಗದೆ ಉಳಿದ ಹರಿಜನ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು: ಅವಳಿಗೆ ಕುಲಮಗನೆಂದು ಹೆಸರು. ಮಗನಂತೆ ತಂದೆಯ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳಿಗೆ ಹಕ್ಕುದಾರಳಾಗಿ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಅಪರಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಗನಂತೆನಡೆಯಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ಅವಳಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಎಸಮ್ಮೈ. II, ೮). [ಕುಲ + ಮಗ]

ಕುಲಮದ (ನಾ). ಕುಲದ ಹೆಮ್ಮೆ; ತಾನು ಮೇಲುಜಾತಿಯವನೆಂಬ ಅಹಂಕಾರ: ಕುಲಮದಕ್ಕೆ ಹೋರಿ ಜಂಗಮಭೇದವ ಮಾಡುವ ಫಲವೇನು (ಬಸವ. ೨೮೪); ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದವ ನಗುವರನಱಿಯ ಕುಲಮದವೆಂಬ ಗರಹೊಡೆದು (ಅಮೃತ. ೨-೫೫). [ಕುಲ + ಮದ$_1$]

ಕುಲಮಹಿಷಿ (ನಾ). ೧. ಕುಲಾಂಗನೆ. ೨. ಮನೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಮಡದಿ: ಕುಲಮಹಿಷಿ ದುರ್ಮಾರ್ಗ ಮುಖದಲಿ ಗಳಿಸಿದರ್ಥವನುಂಡು ಕಾಲವ ಕಳೆವ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯರು ಕಡಾ ಮಾಹಿಷಿಕರೆಂಬವರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೪೯). [ಕುಲ + ಮಹಿಷಿ]

ಕುಲಮಾನಿನಿ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿ; ಪತ್ನಿ: ಮತ್ಸ್ಯನೆಂಬ ಪರದಂಗೆ ಜೈನೆಯೆಂಬ ಕುಲಮಾನಿನಿ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೦). [ಕುಲ + ಮಾನಿನಿ]

ಕುಲಮಾರೆ (ನಾ). ಜೀತದ ಆಳುಗಳ ಮದುವೆ: ಜೀತದ ಆಳುಗಳ ಮದುವೆಗೆ 'ಕುಲಮಾರೆ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೯). [?]

ಕುಲಮುದ್ದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಲಮುದ್ದ ನೀನೀ ಕಯ್ಯ ಪೊಕ್ಕು ಕಾದೆನ್ದು ಬೆಸಸೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೬; ಸು. 800). [?]

ಕುಲಮೆ 'ಕೊಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕುಲಯುತ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದವನು; ಕುಲೀನ: ಕುಲಯುತನು ಕೋವಿದನು ಕರುಣಾಜಲಧಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೪೦). [ಕುಲ + ಯುತ]

ಕುಲರನ್ನ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ರತ್ನದಂತೆ ಇರುವವನು; ಕುಲಭೂಷಣ: ಎಲರು ತೀಡಿದೊಡಾನೆ ನಿನ್ನೆಡೆಗೆಯ್ತರೆ ಕುಲರನ್ನ ನುಡಿಸೆ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೮-೨೯). [ಕುಲ + ರನ್ನ]

ಕುಲರಸಿಕ (ನಾ). ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೆ ರಸಿಕ; ಹುಟ್ಟುರಸಿಕ: ಕತ್ತೆಯಜಚಿದಡಲ್ಲಿ ತೊತ್ತು ಹಾಡಿದಡಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕುಲರಸಿಕನಿರುವಲ್ಲಿ ಕಡುನಗೆಯ ಹುತ್ತು ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೬). [ಕುಲ + ರಸಿಕ]

ಕುಲರಾಜ (ನಾ). ಕುಲೀನನಾದ ಅರಸು, —ರಾಜ: ತಮ್ಮನುಂ ತಾನುಂ ಅನೇಕ ಕುಲರಾಜಸಮಾಜಂ ಬೆರಸು ಆಡುವ ನೆವದೊಳ್ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೫ವ). [ಕುಲ + ರಾಜ]

ಕುಲಲಲಾಮ (ನಾ). = ಕುಲತಿಲಕ: ತೊಲಗದಿರಿ ತಮ್ಮಂದಿರಿರ ಕುರುಕುಲಲಲಾಮರುಜಗದೊಳತಿವೆಗ್ಗಳೆಯ ಸುಭಟರು ನೀವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೩೦). [ಕುಲ + ಲಲಾಮ]

ಕುಲವಧು, ಕುಳವಧು (ನಾ). ೧. = ಕುಲನಾರಿ: "ಕುಲವಧು ಸಾಧ್ವಿ ಪತಿವ್ರತೆ . . . ಚರಿತ್ರವತಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೪); ಪೇಸವೆ ದುರ್ಜನದೊಳಾದ ಪರಿಚಯಮಂ ಮಾಸಿಸಿ ಕಿಡಿಸುವವೊಲೊಪ್ಪುವ ಕುಲವಧುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೧); ಇದು ಮತ್ತೋನ್ಮತ್ತ ಜಲ್ಪಂ ಕುಲವಧುವರ ಮಾತಲ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೬೯). ೨. ಹೆಂಡತಿ: ಮಹಾಸತಿ ತತ್ಸತಿಗೇಚಿಕಬ್ಬೆ ಕುಲವಧುವಾದಳ್ (ಕಇಇ. ೩-೨-೬೨; 1058); ಮಹಾದೇವಿಸಿಟ್ಟಿಗೆ ಕನಕರತ್ನಂಗಳಂ ಕೊಡುವುದರಿದಲ್ಲ, ಕುಲವಧುವಂ ಕೊಡುವುದರಿದು ಎಂದು (ಬಸರ.೧೨-೭೧); ಸುಮ್ಮಾನವಳಿಯದೆ ಸುಮ್ಮನಿಹ ಉದು ಗುಣವಮ್ಮ ಕುಲವಧುಗೆ (ಶಾಕುಂತ. ೫೭ ಅಡಿಟ). **ಕುಳವಧು**: ೧. "ಜಾಮಿ ಕುಳವಧೂ ಸ್ನಸ್ನನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೯-೧೨೮). [ಸಂ. ಕುಲವಧೂ]

ಕುಲವನಿತೆ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: ಧರ್ಮಕ್ಕರ್ಥಕ್ಕತಿಥಿಗೆ ಪೆರ್ಮೆಯ ಪಿತೃಗಳ್ಗೆ ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆಂದುಂ ನಿರ್ಮಳ ಸಂತತಿಗಳ್ಗಕ್ಕೂರ್ಮೆಯ ಕುಲವನಿತೆ ಮುಖ್ಯವಾಕೆಯ ಪೂಜ್ಯಂ (ಮದತಿ. ೮-೫). [ಕುಲ + ವನಿತೆ]

ಕುಲವರ್ಧನ (ನಾ). ೧. ಕುಲದ ಏಳಿಗೆ. ೨. ವಂಶವನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸುವವನು: ಕುರುಸುತ ಕುರುಕುಲವರ್ಧನ . . . ಪೊರಳ್ಚಿ ಕೊಲಲೆಂದು ಬಂದ ಭೀಮಕಿರಾತಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೨). [ಕುಲ + ವರ್ಧನ]

ಕುಲವಳಿ 'ಕುಲವಟಿ' ನೋ.

ಕುಲವಜಿ (ನಾ). = ಕುಳದೆಜಿಗೆ: ಕಂಚಗಾಜದಾ ಕುಲವಜಿ ಆ ಚಂದ್ರಸ್ತಾವಿ ನಡ ಉತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೩-೧೩; 1103). [ಕುಲ + ವಜಿ (< ವರಿ$_1$)]

ಕುಲವಟಿ, ಕುಲವಳಿ (ನಾ). ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬಂದ ಕ್ರಮ; ಅನ್ವಯಾಗತ ಕ್ರಮ: ವೈರಾಗ್ಯಮೆ ಕುಲವಟಿಯೆಂಬಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೫೩). **ಕುಲವಳಿ**: ಅವಂದಿರೆನಗೆ ಕುಲವಳಿಯ ಬಳಿದೊತ್ತಿರಪ್ಪುದಱಿಂದ (ನಂಬಿರ. ೬-೧೧೦). [ಕುಲ + ಬಟ್ಟು]

ಕುಲವಾಕ್ಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಕುಲಚರ್ಯಾಕ್ರಿಯೆ: ಆರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮದೊಳು ವಿಶುದ್ಧ ವೃತ್ತವಾಗಿ ನೆಗಬ್ದುದು ಕುಲವಾಕ್ಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೩). [ಸಂ. ಕುಲವಾಕ್ಕ್ರಿಯಾ]

ಕುಲವಾಡಿ, ಕುಳವಾಡಿ, ಕುಳುವಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಾಮದ ಸೇವಕ, —ಆಳು: ಕುಲವಾಡಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಸಾರುವುದಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೯). **ಕುಳವಾಡಿ**: ಕುಳವಾಡಿಗಳು ತಳವಾರರು ನೀರಗಂಟಿಗಳು ಮುಂತಾದ . . . ಚಾಕರರು ಉಂಟು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨೩); ಪಟೀಲ ಕುಳವಾಡಿಯನ್ನು ಕರೆದು (ಇಣಸೋ.೧೬). ೨. ಮನೆತನ; ವಂಶ: ಕುಳವಾಡಿ ಸಹಿತ ಹೆಸರು ಹೇಳಬೇಕು (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೧೬೨). **ಕುಳುವಾಡಿ**: ೨. ನಿನ ಮಗ ಹೋಗ್ಯವನೆ ದೂರಕ್ಕೆ ಕುಳುವಾಡಿ ಪೂಜೆಗೊಂಬಾಳೇ ತರಲಿಕ್ಕೆ (ಜಗೀತ. ೧೪). [?]

ಕುಲವಾಡಿಕೆ, ಕುಳವಾಡಿಕೆ (ನಾ). ಕುಳವಾಡಿ ವೃತ್ತಿ: ಇನಾಂತಿ ಜಮೀನು ಕುಲವಾಡಿಕೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೬). **ಕುಳವಾಡಿಕೆ**: (ಕಿ). [ಕುಲವಾಡಿ + -ಇಕೆ]

ಕುಲವಿದೂಷಕ (ನಾ). ಮನೆತನದ ಹೆಸರನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು, —ಕುಲಗೇಡಿ: ಕುಲವಿದೂಷಕನೇತಕೆದ್ದನೊ ಎಲೆಲೆ ಬಾಬಾ ಕೆಟ್ಟೆವೆನುತವೆ ಕುಲುಲುಗುಟ್ಟುತ (ಕೌಶಿರಾ. ೨-೩೨). [ಕುಲ + ವಿದೂಷಕ]

ಕುಲವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಮನೆತನದ ವಿದ್ಯೆ; ವಂಶಾನುಗತವಾಗಿ ಬಂದ ವಿದ್ಯೆ: ಕುಲವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನಾಗಬೇಕಿತ್ತು (ಕುರುಕಾ. ೨೫). [ಕುಲ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕುಲವಿನಾಶಿ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಆಱಯ ದಾದೆನು ಕುಲವಿನಾಶಿಯೆಂಬುದ ಮುನ್ನ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೬-೩೬). [ಸಂ. ಕುಲವಿನಾಶಿನ್]

ಕುಲವಿಭ್ರಂಶೆ (ನಾ). ಕುಲಗೆಟ್ಟವಳು; ಕುಲಹೀನೆ: ಕುಲವಿಭ್ರಂಶೆಯರೊಳ್ ಮನೋಜಸುಖಮಂ ಮಾಳ್ಪಂಗೆ ಪೆಂಪೆಯ್ದದು (ಮದತಿ. ೯-೧). [ಸಂ. ಕುಲವಿಭ್ರಂಶಾ (ಕುಲ + ವಿಭ್ರಂಶ + -)]

ಕುಲವಿಹೀನ (ನಾ). = ಕುಲಹೀನ: ಕುಲವಿಹೀನರು ಕನಿಷ್ಠರು ಕುಲಜರುತ್ತಮ ಪುರುಷರು (ಬಸಪು. ೪೦-೭೦). [ಕುಲ + ವಿಹೀನ]

ಕುಲವೀರ (ನಾ). ಆಜನ್ಮಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ: ಹಲವನೋದಿದಡೇನು ಚೆಲುವನಾದಡದೇನು ಕುಲವೀರನೆನಿಸಿ ಫಲವೇನು ಲಿಂಗದ ಒಲುಮೆ ಇಲ್ಲದಲೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೦). [ಕುಲ + ವೀರ]

ಕುಲವೃದ್ಧ (ನಾ). ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯನಾದವನು; ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ: ಕುರುವೃದ್ಧಂ ಕುಲವೃದ್ಧಂ ಸರಿತ್ಸುತಂ ತಕ್ಕನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೪); ಕುಲವೃದ್ಧರ ನುಡಿಯಂ ವಿಜಯಂ ಕೇಳ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೫ ವ). [ಕುಲ + ವೃದ್ಧ]

ಕುಲವೆಣ್ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: ಕುಲವಿವ್ವಾದಿ ನಿಜಾನ್ವಯ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳ್ ತಜ್ಜಾತಿ ವಿದ್ಯೋತ್ಕರಂ ಕುಲವೆಣ್ಣೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೩); ಸುಜ್ಞಾನದೊಳ್ ಕೂಡಿದಾ ಕುಲವೆಣ್ಣಂಗೆಣೆಯಾವುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭). [ಕುಲ + ಪೆಣ್]

ಕುಲವೈರಿ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೇ ಶತ್ರು; ಜಾತಿವೈರಿ: ಕೊಲಿಸಿದರೆ ಕುಲವೈರಿ ಮಾರ್ಜಾಲನಪಕೀರ್ತಿ ಸಲದೆ ನಿನ್ನಂಥ ನರಕುಲರಾಣಿಗೆ (ಕವಿಪು. ೩೩). [ಕುಲ + ವೈರಿ]

ಕುಲವ್ರತ (ನಾ). ಕುಲಾಚಾರ; ವಂಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದುಬಂದ ನಿಯಮ: ಪುರುವಂಶದವರಿಗೆ ವನನಿವಾಸವು ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಕುಲವ್ರತ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೭). [ಕುಲ + ವ್ರತ]

ಕುಲಶಿಲೋಚ್ಚಯ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲಿಶಹತಿಯಲಿ ಕುಲಶಿಲೋಚ್ಚಯನಿಳೆಗೆ ಕೆಡೆವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೪). [ಕುಲ + ಶಿಲೋಚ್ಚಯ]

ಕುಲಶೈಲ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲಶೈಲನಿಚಯದ ನೆತ್ತಿ ಬಿರಿಯಲು ನೊಳಗಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳ ಕೋಟಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೨). [ಕುಲ + ಶೈಲ]

ಕುಲಶ್ರೇಷ್ಠಿ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಸೆಟ್ಟಿಗಳ ಮುಖಂಡ: (ಕ). [ಕುಲ + ಶ್ರೇಷ್ಠಿ]

ಕುಲಸಂಕರ (ನಾ). ಜಾತಿಗಳ ಕಲಬೆರಕೆ; ವರ್ಣಸಂಕರ: ಹೊಲೆಗಲಸಿ ಕುಲಸಂಕರವನಗ್ಗಲಿಸಿಯೀ ಕಲ್ಯಾಣಕಟಕವನಿಂತು ಕೆಡಿಸುವರೆ (ಬಸಪು. ೫೫-೧೨). [ಕುಲ + ಸಂಕರ]

ಕುಲಸಂಭವ (ನಾ). ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: (ಕ). [ಕುಲ+ಸಂಭವ]

ಕುಲಸಂಹಾರಿ (ಗು). ವಂಶವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ: ನಾರಿ ನರಕಕೆ ದಾರಿ ದುರ್ಜನಕಾರಿ ಕುಲಸಂಹಾರಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೩-೨೮). [ಸಂ. ಕುಲಸಂಹಾರಿನ್]

ಕುಲಸತಿ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: ಕುಲಸತಿ ಕುರೂಪಿಯಾದೊಡೆಯೇನು ಗುಣಮೆ ಕಾರಣ (ನವಮೋ. ೭-೨೪). [ಕುಲ + ಸತಿ]

ಕುಲಸಮೃದ್ಧಿ (ನಾ). ವಂಶದ ಬೆಳವಣಿಗೆ; ವಂಶವೃದ್ಧಿ: ಬಸಿರಾಂತ ಮತ್ಕುಲಸಮೃದ್ಧಿಕಾರಿಣಿಯ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯನುಳಿದೆಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೪-೧೫೫). [ಕುಲ + ಸಮೃದ್ಧಿ]

ಕುಲಸಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: "ಕುಲನಾರಿ ಕುಲಸಾರಿಕೆಯೆನಲು ಪತಿವ್ರತೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೫). [ಸಂ. ಕುಲಸಾರಿಕಾ]

ಕುಲಸೂತಕ (ನಾ). ಕುಲದಿಂದ ಬಂದ ಮೈಲಿಗೆ; ಜಾತಿದೋಷ: ಎನ್ನ ಕುಲಸೂತಕವನಳಿದ ಬಸವಣ್ಣ (ವಚಸಂ. ೨೮೨-೨೬). [ಕುಲ + ಸೂತಕ]

ಕುಲಸ್ತ (ನಾ). = ಕುಲಸ್ಥ$_2$: ಆವನ ಕುಲಸ್ತರಂತೂ ಹೇಳಲಸಾಧ್ಯ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೫೬೩). [< ಸಂ. ಕುಲಸ್ಥ]

ಕುಲಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: "ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿಯುಂ ಜಾಮಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೨-೬). [ಸಂ.]

ಕುಲಸ್ಥ$_1$ (ನಾ). = ಕುಲತ್ಥ: "ಕುಲಸ್ಥ – ಹುರ್ಳಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೯೧). [< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥ]

ಕುಲಸ್ಥ$_2$ (ಗು). ೧. ಕುಲ ಅಥವಾ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕುಲೀನ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುಲಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ: ಕುಸುಮ ಚಂದನ. . . ಮೌಕ್ತಿಕ ರತ್ನಂಗಳು ಕುಲಸ್ಥಾನವಂ ಬಿಟ್ಟು ಯೋಗ್ಯವಾದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೩-೫೧೫). [ಕುಲ + ಸ್ಥಾನ]

ಕುಲಸ್ಥೆ (ನಾ). ಕುಲೀನೆ; ಕುಲಜೆ: (ಕ). [ಸಂ. ಕುಲಸ್ಥಾ]

ಕುಲಹೀನ (ನಾ). ಹೀನಕುಲದವನು; ಕೀಳುಕುಲದವನು: ಭಕ್ತರಂ ಕುಲಹೀನರೆಂದು ದುರುಕ್ತಿಗಳನಿಂತಾಡಲಹುದೇ (ಬಸಪು. ೫೭-೬೬); ಕುಲಹೀನನಲಿ ಗುಣವಜಿಸಲೇಕೆಂದೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫-೪೨). [ಕುಲ + ಹೀನ]

ಕುಲಾಂಗನೆ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: ಉದಾತ್ತ ಕೀರ್ತಿಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಿಭವಾಭಿರಾಮೆ ಗುಣಧಾಮೆ ಕುಲಾಂಗನೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪); ವಿಭವದ ಕಾಮಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಕುಲಾಂಗನೆ ವೆಂಣ್ನಲಸೆಟ್ಟಿಕವ್ವೆ (ಕಇ. IV, ೧-೪; 1204). [ಕುಲ + ಅಂಗನೆ]

ಕುಲಾಂಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕುಲಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿಯಾದವನು; ಕುಲನಾಶಕ. ೨. ಕುಲಕ್ಕೆ ಮಸಿಬಳಿಯುವವನು: ಇಂಥ ಆತ್ಮಘಾತಕರಾದ ಕುಲಾಂಗಾರರನ್ನು ಕಂಡು ಬಲು ಕೆಡುಕೆನಿಸುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೮); ಈ ಕುಲಾಂಗಾರನನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನೋಡಬಾರದೆಂದು (ಮಾಡಿಮು. ೭೭); ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಧಮಾ, ಕುಲಾಂಗಾರ, ಭರತವಂಶದ ಕಲಂಕಸ್ವರೂಪನೆ (ಕುರುಕ್ಷೇ. ೧೩೦). [ಕುಲ + ಅಂಗಾರ]

ಕುಲಾಂತಕ, ಕುಳಾಂತಕ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನು; ವಂಶವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವವನು: ಸಂತತಿ ನಡೆಯದಿರ್ದೊಡೆ ಕುಲಾಂತಕಂ ತಾನಾದಪೆಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೧೬). **ಕುಳಾಂತಕ**: ಕುರುಕುಳಾಂತಕಂ ಗಳಿತಕೋಪನೇ[ಕಲಿ]ಭೀಮರ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩). [ಕುಲ + ಅಂತಕ]

ಕುಲಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೆ ಕುಲ; ಅಂತರ ಜಾತಿ. 'ಕುಲಾಂತರ ವಿವಾಹ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಲಾಂತರವಿವಾಹ (ನಾ). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕುಲದವರ ನಡುವೆ ಉಂಟಾಗುವ ವಿವಾಹ; ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ ವಿವಾಹ: "ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮನೆತನ, ಕುಲ, ಬುಡಕಟ್ಟು, ಜಾತಿ, ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಮದುವೆ; ಕುಲಾಂತರ, ಜಾತ್ಯಂತರ, —ವಿವಾಹ" (Intermarriage. ಇಂಕನಿ). [ಕುಲಾಂತರ + ವಿವಾಹ]

ಕುಲಾಚಲ, ಕುಳಾಚಳ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಪೆರ್ಗಡಲಂ ಪೀರ್ವ ಕುಲಾಚಲಂದಳೆದು ಪೊಯ್ಸಂಡಾಡುವ (ಶಬಶಂ. ೩-೧೯). **ಕುಳಾಚಳ**: ಕುಳಾಚಳದಂತೆ ನಭಮನಳ್ಳಿಱಿವುತ್ತುಂಗ ಚೈತ್ಯಕುಲದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೪ ವ). [ಕುಲ + ಅಚಲ]

ಕುಲಾಚಾರ (ನಾ). ಕುಲಧರ್ಮ; ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಆರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮಂಗಳಂ ನಿಮಗಿವು ಕುಲಾಚಾರಂಗಳೆಂದಱಿಯೆ ಪೇಟ್ದು ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ ವ); ಆವನೊಳಿನ್ನಾವುದು ಕುಲಾಚಾರವಜಿಸುವುದೆ (ಇಹರ. ೩೭). [ಕುಲ + ಆಚಾರ]

ಕುಲಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಕುಲಪುರೋಹಿತ; ಕುಲಗುರು: ನಾವು ರಾಧೇಯ ಶ್ರೇಣಿಯವರು, ವಂಶದಲ್ಲಿ ಕುಲಾಚಾರ್ಯರು (ಕಪಾಕುಂ. ೩೩). [ಕುಲ + ಆಚಾರ್ಯ]

ಕುಲಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಜಲಧಿ ಮೇರೆಯನೊದೆದು ಹಾಯಲಿ . . . ನಡೆದಾಡಲಿ ಕುಲಾದ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೨೩). [ಕುಲ + ಅದ್ರಿ]

ಕುಲಾಪಘಾತ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೇಡು; ವಂಶಕ್ಕೆ ಕೆಡುಕು: ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕುಲಾಪಘಾತದ ಕೇಡಿಗರ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಲುಷದ ಜೋಡಿಯನೆ ನಿಶ್ಚೈಸಿ ವಿದುರಂಗಱುಹಿದನು ಕರೆಸಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೭೩). [ಕುಲ + ಅಪಘಾತ]

ಕುಲಾಪವಾದ (ನಾ). ವಂಶಕ್ಕೆ ಬಂದ ಅಪವಾದ, —ನಿಂದೆ: ಈ ದೊರೆಯ ಕುಲಾಪವಾದವಾಗೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೮); ಆತ್ಮಜರಿನಾದ ಕುಲಾಪವಾದ ಪರಾಭವದ ದಾವಾನಳದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೦ ವ). [ಕುಲ + ಅಪವಾದ]

ಕುಲಾಬಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಉಯ್ಯಾಲೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗಾಗಿ ಜಂತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಕ್ಕೆ: ಜಂತಿಯ ಕುಲಾಬಿಯಿಂದ ಅಂಕಣದ ತೊಲೆಯವರೆಗೆ (ದೀಪಹ. II, ೯೭).
[← ಮರಾ. ಕುಲಾಬ್ ; ಹಿಂ. ಕುಲಾಬಾ]

ಕುಲಾಯ$_1$, ಕುಳಾಯ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಗಳ ಗೂಡು: "ಕುಲಾಯಃ, ನೀಡಂ – ಈ ೨ ಗೂಡು" (ಹಲಾಯು. ೪೦–೮೭); ದೀಪದೇವಾಲಯದಿ ತಲೆದೋಱಿ ಖಗಚಯ ಕುಲಾಯಿಗಳ ಪೊರ್ದುತಲಿರೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯–೨೬); ಖಗಚಯ ಪೊರ್ದಿದವು ಕುಲಾಯಗಳನು (ರಾಘಚ. ೭–೧೭). **ಕುಳಾಯ**: ತಳರ್ದು ಕುಳಾಯದಿಂ . . . ಪಕ್ಕಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೧೦). [ಸಂ.]

ಕುಲಾಯ$_2$, ಕುಲಾಯಿ, ಕುಲಾವಿ, ಕುಳ್ಳಾವಿ (ನಾ). ೧. ತಲೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಟೋಪಿ; ತಲೆಯುಡಿಗೆ: "ಕುಲಾಯ :– ಗೂಡುಂ, ಟೋಪಿಯುಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೬೬); ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ೫, ಕುಲಾಯ ೬ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೫೧–೪ ; 1532). ೨. ಕೂಸಿನ ತಲೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಟೋಪಿ: ಪಾಲ್ಗುಡಿಸಿ ಕುಂಚಿಗೆಯಂಗಿ ನೆತ್ತಿಯ ಕುಲಾಯಮಂ ತೊಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೧೫–೫೬). **ಕುಲಾಯಿ**: ೧. ಶಿರದಿ ಚಿಂದಿ ಕುಲಾಯಿ ಕರ್ಣದೊಳಿರುವ ಕುಂಡಲ (ಸನತ್ಕು. ೧೭–೧೩); ಕೆಲವು ಭೂಷಣ ದಟ್ಟಿ ಕುಲಾಯಿಯುಳವಟ್ಟು ಕಳದಲ್ಲಿ ನಿಂದನಾ ಕಾಮ (ಭರಚ. ೫೧–೩೨); ರಂಗು ಮಾಣಿಕದ ಕುಲಾಯಿ ಭೂಪಾಲಗೆ ಮಂಗಳೋತ್ಸವದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೨–೫೯). ೨. ಪುಟ್ಟ ಮಗುವಿನ ಅಂಗಿ ಕುಲಾಯಿ ಕೊಡು (ಕಪಪು. ೩–೭); ಮುದುಕಿ ಬೇಡ್ಯಾಳ ಕುಲಾಯಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೬೧). **ಕುಲಾವಿ**: ೧. ವಿಶಾಲವಕ್ಷಂ ಮೇಲ್ಕುಲಾವಿ ಪೈಠಣಿ (ವೀಶೈಪು. ೪–೧೨–೨೫); ಸೈನಿಕರು . . . ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಉಕ್ಕಿನ ಕುಲಾವಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ದಭಾಇ. ೧೦೩); ಮಂತ್ರಿಯು . . . ತಲೆಗೆ ಒಂದು ಕುಲಾವಿಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಪಿಶಾಪ. ೧೨೭). ೨. ಕರೀಕುಲಾವಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ದೌಲತ್. ೧೧೪); ಒಂದು ವರ್ಷದ ಕೂಸೊಂದು ಅದರ ತಲೆಗೆ ಒಂದು ಮೇಣಗಟ್ಟಿದ ಕುಲಾವಿ (ರಾಮಾಸಿ. ೧೧೦); ಕೂಸು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಕುಲಾವಿ ಹೊಲಿಸಿದರು (ಗಾದೆ). **ಕುಳ್ಳಾವಿ**: "ಶೀರ್ಷಕಂ – ಶೀರ್ಷಣ್ಯಂ – ಶಿರಸ್ತ್ರಂ – ೩ ತಲೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಲೋಹದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ, ತೊಗಲ ಟೋಪಿ, ಕುಳ್ಳಾವಿ ಮುಂತಾದ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣದ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೯).
[← ಅರ. ಕುಲ್ಲಾದ್ ; ಹಿಂ. ಕುಲಾಹ್]

ಕುಲಾಯಿ 'ಕುಲಾಯ$_2$' ನೋ.

ಕುಲಾಯಿಸು, ಖುಲಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೆರೆ; ಒದಗಿ ಬರು: ನಿಮಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಬಂದರೆ ನಮಗೂ ಅದೃಷ್ಟ ಕುಲಾಯಿಸುವುದು (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೫೮೯); ಸಾಹೇಬರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ನತಮಸ್ತಕನಾಗಿ ಹೋದರೆ ಆಗ ಆತನ ಅದೃಷ್ಟವು ಕುಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೫೭). **ಖುಲಾಯಿಸು**: ಸದಾನ ಅದೃಷ್ಟ ಖುಲಾಯಿಸಿತು (ಅನ್ನಪೂ. ೩೫); ನಮ್ಮ ಅದೃಷ್ಟ ಸ್ವಲ್ಪ ಖುಲಾಯಿಸಿದಂತೆ ತೋರಿತು (ಕೆಲಸಿ. ೧೦೧).
[← ಹಿಂ. ಖುಲ್ನಾ]

ಕುಲಾಲ$_1$ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ: ಕುಲಾಲ ಕರನಿರ್ಭರಭ್ರಮಿತ ಚಕ್ರಲೀಲಾಯಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೭); ಕುಲಾಲನು ತಿಗರಿಗೆ ಮಣ್ಣಮಾಡಿ ಕೋಲಿನಿಂದ ತಿರುಹಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೧–೪೭೪ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಕುಲಾಲ$_2$ (ನಾ). (?): ಶಿಲೆಯೊಳಗಿಪ್ಪ ಕುಲಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಲಹೀನನ] ಬೆಳಗಿ ತೊಳಗುವ ಆ ಮಲಿನರ ಮುಖವ ಕಂಡು ಮತ್ತೆ ದಿಂಗುವಿಡಿಯಲೇಕೋ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೪–೬೯೩). [?]

ಕುಲಾಲಕರಣ (ನಾ). ಕುಲಾಲನ ಉದ್ಯೋಗ; ಕುಂಬಾರನ ಕೆಲಸ: "ಚಾನ್ – ಕುಲಾಲಕರಣೇ" (ಶಮುಥಾ).
[ಕುಲಾಲ + ಕರಣ]

ಕುಲಾಲಗೇಹ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಮನೆ: ಪಂಜರಂ ಶುಕತತಿಯೊಳ್ಕುಲಾಲಗೇಹಂಗಳೊಳಂ ಪರಚಕ್ರಭ್ರಾಂತಿಗಳ ಧ್ವರದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಮಹಾಹವಧ್ವನಿ ನಿಯತಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೧).
[ಕುಲಾಲ + ಗೇಹ]

ಕುಲಾಲಚಕ್ರ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಚಕ್ರ; ತಿಗುರಿ: ಕುಲಾಲಚಕ್ರಂ ತಿರಿವಂತಿರೆ ತಿರಿಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೬೯); ದಂಡಭ್ರಮಂ ಕುಲಾಲ ಚಕ್ರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯ ವ). [ಕುಲಾಲ + ಚಕ್ರ]

ಕುಲಾವಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕುಲಾಚಾರವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕುಲಾವಧಿಯೆಂಬುದು ಕುಲಾಚಾರಮಂ ದರ್ಶನಕ್ಕವಿರುದ್ಧಮಾಗೆ ಕಾದು ನೆಗಟ್ಟುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೫೮). [ಕುಲ + ಅವಧಿ]

ಕುಲಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಕುಂಬಾರನ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಹಾಲುಹುರುಳಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಸಸ್ಯ: "ಹಾಲುಹುರುಳಿ ಕುಲಾಲಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೬). ೩. ಕುಳುತ್ಥಾಂಜನ. [ಸಂ. ಕುಲಾಲೀ]

ಕುಲಾವಿ 'ಕುಲಾಯ$_2$' ನೋ.

ಕುಲಾಸ್, ಖುಲಾಸ (ನಾ). ೧. ತೆರೆದುದು; ಪ್ರಕಟವಾದುದು: ಎಲ್ಲಾ ಆವತ್ತಿಗೆ ಕುಲಾಸ್ (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೮೭). ೨. ಬಿಡುಗಡೆ; ಅನಿರ್ಬಂಧತೆ. ೩. ಆರಾಮ; ನೆಮ್ಮದಿ: ಮಗಳ ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ಕುಲಾಸಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಖುಲಾಸ**: ೧. ಅವರಿಗೆ ಪುನಃ ಖುಲಾಸ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨), ೪. ತೆರವು ಖಾಲಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ: (೬). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಖುಲಾಸ್ ; ಮರಾ. ಖುಲ್ಲಾಸ್]

-ಕುಲಿ$_1$ (ಪ್ರ). ಕೊಲ್ಲುವವನು, ಕೆಡಿಸುವವನು, ಹಾಳುಮಾಡುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಅಱಿಗುಲಿ', 'ಮಿಾಂಗುಲಿ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಲ್ಲಿ]

ಕುಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳದ ಗಿಡ; "ಕಂಟಕಶ್ರೇಣಿ" (ಪಂಡಿತ). [ಸಂ.]

ಕುಲಿ$_3$ (ನಾ). ಕುಲವುಳ್ಳವನು; ಕುಲವಂತ; ಕುಲಜ: ಚೆಲುವಿರಲು ಸಿರಿಯಿಲ್ಲ ವಿದ್ಯದ ಬಲುಮೆಯುಳ್ಳರೆ ರೂಪಭಾಗ್ಯವು ನೆಲಸಿತಾದರೆ ಕುಲವ ಕೂಡದು ಕುಲಿಗೆ ಬಲವಿಲ್ಲ (ಕೌಶಿರಾ. ೨–೩೯). [ಸಂ. ಕುಲಿನ್]

ಕುಲಿಂಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಚಿಹ್ನೆ; ಕೆಟ್ಟ ಲಾಂಛನ: ಅಲ್ಲಿ ಜಯಲಿಂಗಂ ತೃಪ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಪರಿನಿರ್ವಾಣ ಸಾಧನಲಿಂಗಮುೞಿದೆಲ್ಲಂ ಕುಲಿಂಗಮೆಂದಱಿಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೧), ಏಣಾಜಿನಾದಿಕುಲಿಂಗಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಜಿನದೇಶಿಕವಾದ ದಿಗಂಬರತ್ವವೆಂಬ ಚಿಹ್ನೆಯಂ ಧರಿಸುವದೇ ಲಿಂಗವು (ಪುರುಚ. ೨೧೬). [ಸಂ.]

ಕುಲಿಂಗಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಚಿಹ್ನೆಗಳುಳ್ಳವನು: ಜೈನಾಗಮವಿದರಂ ಸಾರದೆ ಪೋಗಿ ಕುಲಿಂಗಿಗಳನೀ ಜನಂ ಸೇವಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩೫); ಪರಿಗ್ರಹದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಂ ಪ್ರತಿದೈವಗಳಂ ಸಹ ಕುಲಿಂಗಿಗಳು ಉಂಟುಮಾಡುವರು (ಪುರುಚ. ೨೨೨). [ಸಂ. ಕುಲಿಂಗಿನ್]

ಕುಲಿಕ, ಕುಳಿಕ (ನಾ). ೧. ಕುಲೀನ; ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು; ಅಷ್ಟಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕುಲಿಕಾಟೋಪಮನಂತಕಾರಭಟಿಯುಂ . . . ಗೆಲೆವಂದೊರ್ಮೆಯೆ ಮುಟ್ಟವಂದುದು ಬೆರಂಟುತ್ತುಂ ಮಹೀರಂಗವಂ (ಜಗವಿ. ೬–೩೬). ೩. "ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾದವನು" (ಗಂಗಾವು. ೯೧).

ಕುಳಿಕೆ: ೨. ದುರ್ಯೋಧನಂ ದಾಡೆಗಳೆದ ಕುಳಿಕನಂತೆಯುಂ ಕೋಡುಡಿದ ಮದ ಹಸ್ತಿಯಂತೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೯ ವ); ಕುಳಿಕನ ಪಲ್ಗಳಂ ಮುಱಿಯೆ ಮೋದಿದರಾರ್ (ಗದಾಯು. ೯-೨೦); ಸಿಡಿಲ ಬಳಗಕೆ ಕುಳಿಕನ ಕುಡುವಾಡೆಗೆ ಮೂರಿವಿಟ್ಟ ಮಾರಿಗೆ (ಕಇ. I, ೫೫-೩೫; 1186). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ನವಗ್ರಹಗಳಿಂದ ಹೊರತಾಗಿ, ಜಾತಕನಿಗೆ ಅಶುಭವನ್ನು ತರುವ ಒಂದು ಕ್ರೂರ ವಾದ ಉಪಗ್ರಹ; ಗುಳಿಗ: ಶನಿಯಂಗಾರಕರೊಳ್ಪಡರೆನಿಸರ್ ಮತ್ತಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಟಿಗಿತ್ತಂ ಕುಳಿಕಂ ಜನಿಯಿಸುಗುತ್ಪಾತಂಗಳುಂ (ಜಟ್ಟಮು. ೯-೧೩). [ಸಂ.]

ಕುಲಿಕುಲಿ, ಖುಲಿಖುಲಿ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಕಲಕಲ; ಕಳಕಳ; ಜಯಘೋಷದ ಧ್ವನಿ: ಬೀಗಿ ಮುಂಬರಿದು ಕುಲಿಕುಲಿ ರವದಿ ತರುಣಿಯರ್ಕಾದಿದರ್ (ಜಿನಮು. ೩-೪೧); ಕುಲಿಶ ಬಾಣವನೆತ್ತಿ ಹಾಕಿದ ಪಾರ್ಥ ಕುಲಿಕುಲಿಯೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಡುತ (ಜಿನಭಾ. ೭೫-೫೪). **ಖುಲಿಖುಲಿ**: ಬೆಟ್ಟಗಳನಿಟ್ಟಗ್ನಿಶರದಿ ತೂರಿಟ್ಟು ಖುಲಿಖುಲಿಯೆಂದು (ಜಿನಮು. ೧೭-೨೦). [?]

-ಕುಲಿಗ (ಪ್ರ). ಕೊಲ್ಲುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಮಿಗಂಗುಲಿಗ' ಪರಾ. [- ಕುಲಿ$_1$ + - ಗ]

ಕುಲಿಗು 'ಕುಸುಂಗು' ನೋ.

ಕುಲಿನೆ 'ಕೊಲಿನೆ' ನೋ.

ಕುಲಿಲಿ, ಕುಲಿಲು, ಕುಲುಲು (ನಾ). = ಕುಲಿಕುಲಿ: ಕೊಲಲು ಮಲ ತುನಿಲುತ ಕುಲಿಲಿಯೆಂಬ ಕಾಲದೊಳಗೆ ಕಾಯುವುರಿದೋಡುರಿಯಲೆಂದು ಜೀವವಿರ್ದ ಮಾರಿಯಂತೆ (ಸಾಸಂಚ. ೬-೩೬); ಜೋ ಕುಲಿಲಿ ಜೋ ಎಂದು ಬಂದನು (ಶರಲೀ. ೫೪೩-೭); ಕುಲಿಲೆನುತಾಲಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ಮೋಳಪು. ೩-೧೧೦). **ಕುಲಿಲು**. 'ಕುಲಿಲಿಡು' ಪರಾ. **ಕುಲುಲು**. 'ಕುಲುಲುಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಕುಲಿಲಿ]

ಕುಲಿಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಳಕಳರವ ಮಾಡು; ಜಯಘೋಷ ಮಾಡು: ಕುಲಿಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಾಡುತಿಪರ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ ದಿಗುವಳೆಯ ಕಂಪಿಸಲು (ಅಮುಸಾಂ. ೩-೧೧೪). [ಕುಲಿಲು (< ಕುಲಿಲಿ) + ಇಡು$_1$]

ಕುಲಿಲು 'ಕುಲಿಲಿ' ನೋ.

ಕುಲಿಶ, ಕುಳಿಶ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆಯುಧ; ವಜ್ರಾಯುಧ: "ಇಂದ್ರಾಯುಧಂ ದಂಭೋಳಿಯಶನಿ ಕುಲಿಶಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೫); ಅಂತು ಕುಲಿಶಾಭಿಘಾತದಿಂ ನೀಲಾಚಲಮೆ ಕೆಡೆವಂತೆ ಕೆಡೆದು (ಗದಾಯು. ೮-೨೬ವ); ಅವನಂ ಕರಸಿದನು ಮದನಗಿರಿಕುಲಿಶನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೬೦). ೨. ವಜ್ರ: ಮಾಣಿಕ ಮಣಿಗಂಭ ಕುಲಿಶದ ಕುಮುದದವಟ್ಟಿಗೆ ಪಸುರ್ಗಲ್ಲ ಮೇಲ್ನೆಲೆಯ ಮುಚ್ಚಳ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೫೧). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: "ಶಾಲಃ; ಶಲಕಃ, ಕುಲಿಶಃ ರಾಜೀವಃ, ಲೋಹಿತಃ, ಪಲ್ಲವಕಃ- ಈ ೬ ಮತ್ಸ್ಯದಭೇದಂಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೧೯೯-೩೨). ೪. [ಛಂದ] ಮೂರು ಲಘುವುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರ ಗಣ; ನಗಣ: ಕುಲಿಶ ಭೂಯುಗ್ಮಂ ನೆಲಸಿದಂದಕ್ಕುಂ . . . ಸುಲಲಿತಂ ವೃತ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೮೧). **ಕುಳಿಶ**: ೧. ಹಳ ಕುಳಿಶ ಶಂಖಚಕ್ರಲಾಂಛಿತಮಪ್ಪಡಿವಜ್ಜೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೬ ವ); ರಿಪುಗಿರಿಕುಳಿಶಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೨೦೫). [ಸಂ.]

ಕುಲಿಶಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿ. ೨. ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಪೆಟ್ಟುತಿನ್ನು, —ಹೊಡೆಸಿಕೊಳ್ಳು: ಕುಲಿಶಗೊಂಡ ಮಹಾದ್ರಿಯಂತಕ್ಕುಳಿಸಿ ಜರಿದಳವಳಿದು ದಿಗ್ಗಜವಿಳಿಗೆ ಮುಂಗಾಲೂಱಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೦-೩೧). [ಕುಲಿಶ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಲಿಶಧರ, ಕುಳಿಶಧರ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಇಂದ್ರ: ಕುಲಿಶಧರ ಮರ್ಕಟದ ವೇಷವ ತಳೆದು ಕೀಳುವನದ್ರಿಗಳ ನೆನೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೬-೯); ಬಿಡು ಬಿಡ್ಯೆ ನೀಂ ಕುಲಿಶಧರ ವೀರನೆಂದೆಂಬ ನುಡಿಯನು (ವೀಶೈಪು. ೩-೨೧-೧೦). ೨. = ಕುಲಿಶ ೪: ಕುಲಿಶಧ ರಾರ್ಕಯುಗಂಗಳ ಮುಂದಾ ಜಲಗಣಮೊಪ್ಪಿರೆ ಬಂದು ವಿರಾಮಂ ಕುಲ ಗಿರಿಯೊಳ್ನಿಲೆ . . . ಲಲಿತ ಪದಂ ಪೆಸರಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೩೩). **ಕುಳಿಶಧರ**: ೧. ಇಕ್ಷ್ವಾಕು ವಂಶ ಚೂಡಾಮಣಿಯಂ ಕುಳಿಶಧರಂ ಪೊಗಟ್ಟು (ಅಜಿಪು. ೫-೬). [ಸಂ.]

ಕುಲಿಶಧಾರಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಇಂದ್ರ: (ಕ). [ಸಂ. ಕುಲಿಶಧಾರಿನ್]

ಕುಲಿಶಭೀತಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧದ ಬೆದರಿಕೆ: ಜಲಧಿಯೊಳು ಜಂಗುಳಿಸಿ ಕುಧರಕೆ ಕುಲಿಶಭೀತಿಯ ಬೀಜ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೯). [ಕುಲಿಶ + ಭೀತಿ]

ಕುಲಿಶವಿಘಾತ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರಾಯುಧದ ಹೊಡೆತ. ೨. ಮುಷ್ಟಿ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಹಾರ: ಕುಲಿಶವಿಘಾತಮೆಂಬ ದೃಢಮುಷ್ಟಿವಿಘಾತಮೆಂಬ ದೃಢಮುಷ್ಟಿವಿಘಾತದಿನುಣ್ಮೆ ಪಾಯ್ದನಂ (ಜಗವಿ. ೪-೫೭). [ಕುಲಿಶ + ವಿಘಾತ]

ಕುಲಿಶಹತಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧದ ಪೆಟ್ಟು: ಕುಲಿಶಹತಿಯಲಿ ಕುಲ ಶಿಲೋಚ್ಚಯವಿಳಿಗೆ ಕೆಡೆವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೪). [ಕುಲಿಶ + ಹತಿ]

ಕುಲಿಶಹಸ್ತ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು; ಇಂದ್ರ: (ಕ). [ಕುಲಿಶ + ಹಸ್ತ]

ಕುಲಿಶಾಯುಧ, ಕುಳಿಶಾಯುಧ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರಾಯುಧ: ತನ್ನ ಸಾಮಾನ್ಯಾಯುಧಮಂ ಕುಲಿಶಾಯುಧಮೆಂದು ಬಗೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೩೪ ವ). ೨. ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಇಂದ್ರ: ಜಲ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ . . . ಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಶಾಯುಧನರ್ಚಿಸೆ ತಳತಳ ತೊಳಗಿದುವೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ಜಿನನಡಿದಳಿರೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೦೪). **ಕುಳಿಶಾಯುಧ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕುಲಿಶ + ಆಯುಧ]

ಕುಲಿಶಾವನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಅಸ್ಕಿಜ ಸುಲದಿ ಕಂಬು ಕಂಟಿ ಕುಲಿಶಾವನ ಶಿತ್ರಾ ನಂದಿಕೋಲು ಸಂಗಮೇಶ್ವರನ ಸುಡಿಗೆ ಸಬಳ . . . ಮೊದಲಾದ ಬತ್ತೀಶಾಯುಧ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೪-೨೦; 1672). [?]

ಕುಲಿಶಾಸ್ತ್ರ, ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರಾಸ್ತ್ರ: ಕುಲಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಪಿಳ್ಕು ನಾರಿಯೊಳ್ ಕೋದು ಕವಂಪನೆಯ್ದೆ ಧನುವಂ ತೆಗೆದರ್ವಿಸಿದಂ ಜನಾರ್ದನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೭೫). **ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರ**: ೧. ಪೊಳಲಿಚರಿಲ್ಲ ಕೆಟ್ಟೋಡಿದರೊದಱಿದರ್ ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರದಾರಕರ್ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೧೧-೨೦). ೨. ದೇವೇಂದ್ರ: ಸಿಂಹಾಸಂಧಿಯೊಳ್ ಬಾಲನಂ ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪಿರಿದುಂ ವಿಭೂತಿವೆರಸಿಟ್ಟೀಂ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟನೋ (ಆದಿಪು. ೭-೧೦೯). [ಕುಲಿಶ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕುಲಿಶಿ, ಕುಳಿಶಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರ: ಕುಲಿಶಿಯ ತೋಳ್ಗಳೊಳಮುರಸ್ಥಲ ದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೨೦); ಪೌಲೋಮಿ ಬಂದಳ್ ಕುಲಿಶಿಗಪಜಯ ಶ್ರೀಯೆ ಬರ್ಪಂದದಿಂದಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೫೧). **ಕುಳಿಶಿ**: ಪಳಿಕಿನ ಕುಂಭದಿಂ ಕುಳಿಶಿ ಪೊಯ್ಯ ಪಯೋರಸಧಾರೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೨೬). [ಸಂ. ಕುಲಿಶಿನ್]

ಕುಲಿಸ (ನಾ). (?): ಬಸವಣ್ಣನಂಗದಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಪ್ರಭುದೇವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದೆಯಲ್ಲಾ ಸಿಕ್ಕಿ ನಿನ್ನ ಕುಲಿಸದ ಹೊಲಸೇಕೆ ಅಡಗದು? (ಸರ್ವವ. ೫೯-೩೧೪). [?]

ಕುಲೀನ, ಕುಳೀನ (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತನಾದ : ಕುವರಿ ಕುಲೀನನಾದ ಪತಿಗೊಪ್ಪುವ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯಾಗಿ (ಶಾಕುಂತ. ೫೭-೯೭); ಸಪ್ತಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕುಲೀನನಾದ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿದ್ದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೮). ೨. ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ : (*). (ನಾ). ೩. ಕುಲಜ; ಜಾತಿವಂತ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದವನು : ಮಾನೋನ್ನತ ನಿರವದ್ಯ ಕುಲೀನ ಮಹಾಪುರುಷ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೭); ಉತ್ತಮ ಕುಲೀನನತ್ಯಧಿಕ ವಿಪ್ರಂ (ಹಡಕಾ. ೧೦-೧೭); ಅತ್ತೆಮಾವ ಇರುವ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಕುಲೀನರ ಮನೆಗೆ ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ನಮ್ಮ ಹಂಬಲ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೩೪).

ಕುಳೀನ : ೧. ಮಹಾದೇವಿಯುಮಖಿಲಾಂತಃಪುರಮುಂ ಕುಳೀನ ರಾಜಕಮುಂ ಸಾಮಂತರು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬೦). [ಸಂ.]

ಕುಲೀನತ್ವ (ನಾ). ಕುಲಜನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಲಗೌರವ. "ಕೌಲೀನ-ಕುಲೀನತ್ವ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಕುಲೀನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕುಲೀನ ನಡವಳಿಕೆ; ಸದಾಚಾರ. ೨. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವಿಕೆ. ೧, ೨ : ಮತ್ತಮಾವನಂ ಬಹುಲ ತಾನ್ವಿತಮಾಗಿಯುಂ ಅಶಿಶಿರ ಬಾಧಾವಳಂಬಮಲ್ತು, ವಿನೂತಜಾತಿಯುತ ಮಾಗಿಯುಂ ಕುಲೀನವೃತ್ತಿವರ್ತನಮಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೫-೪೦ ವ). [ಕುಲೀನ + ವೃತ್ತಿ]

ಕುಲೀನೆ (ನಾ). = ಕುಲಜೆ : ನೃಪೇಂದ್ರನಂ ಕಾಣುತಾ ಕೇಕಯ ಕುಲೀನೆಯಾಕುಲೆಯಾದಳೆದೆಗರಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧-೪೭೧). [ಸಂ. ಕುಲೀನಾ]

ಕುಲೀರ, ಕುಳೀರ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ : (*). **ಕುಳೀರ** : ೧. "ಕುಳೀರಮುದು ಕರ್ಕಿ ತರ್ಕಿಸಲ್ ಕರ್ಕಟಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೩-೭); ಕುಳೀರದ ಪಿಶಿತಂ ಮಣೀಶಿಲೆ ಕುಸುಂಬೆಯ ಪೂವರಿದಾಳಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೨೭); ವಾರಾಶಿಯ ಮಣಿಗಣಮುಂ ಕ್ರೂರ ಕುಳೀರಕ್ಕೆ ಸುಗಿದು ಸಾಂಯಾತ್ರಿಕನೇಂ ತಾರನೆ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧-೩೦). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಕರ್ಕ; ಕರ್ಕಾಟಕ : ಶುಕ್ರವಾರ ದೊಳತ್ಯಂತ ಕುಳೀರ ಲಗ್ನದೊಳ್ ಕುಳೀರದೊಳ್ ಕಾಣ್ಬೊಡದಂ ವಿಧು (ಜಾತತಿ. ೬-೨೨); ಕುಳೀರ ರಾಶಿಯನನುವಿಂದಂ ಪೊರ್ದಿ ದಕ್ಷಿಣಾಯನ ಮನೊಡರ್ಚಿ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೭-೬೭). [ಸಂ.]

ಕುಲುಂಕು 'ಕುಲುಕು₁' ನೋ.

ಕುಲುಂಗು 'ಕುಸುಂಗು' ನೋ.

ಕುಲುಕಣೆ (ನಾ). ೧. ಕುಲುಕಾಟ; ಕುಲುಕುವಿಕೆ. ೨. ಕೈ ಕುಲುಕುವುದು; ಹಸ್ತಲಾಘವ : ಅವನು . . . ಮೇಲೇಳದೆಯೆ ಕುಲುಕಣೆಗಾಗಿ ತನ್ನ ಕೈ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿದನು (ಪುನರು. ೫೨೦). [ಕುಲುಕು₁ + -ಅಣೆ₁]

ಕುಲುಕಾಟ (ನಾ). ೧. ಅಲುಗಾಟ; ತೂಗಾಟ : ಗಾಡಿಯ ಕುಲುಕಾಟದಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಜಂಪು ಹತ್ತಿದ ಹೆಗ್ಗಣದಯ್ಯನು (ಗುರುವಾ. ೨೨); ಬಂಡಿಯ ಕುಲುಕಾಟದಿಂದ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಅಲುಗಾಡುತ್ತ (ಪುನರು. ೫೫೭). ೨. = ಕುಲುಕಣೆ. ೨. [ಕುಲುಕು₁ + ಆಟ]

ಕುಲುಕಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಹೊಯ್ದಾಡಿಸು : ಗೇಬ್ರಿಯಲ್ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ಯಹೂದಿಯೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕುಲುಕಾಡಿಸಿದ್ದನು (ನಿಬಂಧ. II, ೫೪). [ಕುಲುಕು₁ + ಆಡಿಸು]

ಕುಲುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು : ಆಗಾಗ ಸೀಸೆಯನ್ನು ಕುಲುಕಿಸುತ್ತಾ ಇರಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೪೫). [ಕುಲುಕು₁ + -ಇಸು₁]

ಕುಲುಕು₁, ಕುಕ್ಕು₃, ಕುಲುಂಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತಿ ತುಂಬು; ತುರುಕಿತುಂಬು : "ಕುಲುಕು - ಗಾಢ ಪೂರಣೇ (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತುಂಬು)" (ಶಮಧಾ). ೨. ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಹೊಯ್ದಾಡಿಸು : ತಾನೇ ಕೈಚಾಚಿ ಹಸ್ತವನ್ನು ಕುಲುಕುತ್ತ ನುಡಿದಳು (ಹೇಮಂತ. ೨೦೭); ಎಣ್ಣೆಯ ಪಸೆ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ತಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುಲುಕಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೪೩). ೩. ಮೈಯನ್ನು ಕುಣಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು : ಹುಡುಗರೆಲ್ಲರೂ ಸಣ್ಣದಾಗಿ ನಗುವಿನಿಂದ ಕುಲುಕುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವರು ಬೆರಗಾದರು (ಸರ್ವಮಂ. ೯೩); ಕುದುರೆಗಳು ಓಡುವಾಗ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕುಲುಕುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯ ಪಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲೆನಾ. ೭). ೪. ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಾಣ ತೋರು; ಒನಪುಮಾಡು : (*). **ಕುಕ್ಕು₃** : ೪. ತಿವಿ; ಬಡಿ : . . . ಸೌದೆಯ ತುಸು ಕುಕ್ಕಿ ಅಲುಗಿಸುತಿದ್ದರೆ ಜಲೆ ಹೊಕ್ಕಿ ಉರಿವುದು ಬೇಗ (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೭-೨೨). **ಕುಲುಂಕು** : ೩. ನಿಂದಿರು ಕುಲುಂಕದಿರ ರಂಕೆಗಳ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧-೧). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಲುಜ್ಜು, ಕುಲುಕ್ಕು; ಮಲ. ಕುಲ್ಲುಜ್ಜು, ತುಳು. ಕುರ್ಕ್; ಕೊಡ. ಕುಲಿಂಗ್, ಕುಲಿಕ್; ತೆಲು. ಕುಲುಕು]

ಕುಲುಕು₂ 'ಕುರುಕ್ಕು₂' ನೋ.

ಕುಲುಕು₃ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಲಾಟ; ಕುಲುಕಾಟ : ಗಾಡಿಯ ಕುಲುಕು ಅವರಿಗೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು (ಮುಖಮಾ. ೯). ೨. ಬಿನ್ನಾಣದಿಂದ ಮೈಯನ್ನು ಕುಣಿಸುವಿಕೆ; ಒನಪು : ಒಂದು ಕುಲುಕಿಗೆ ಜಗವ ಕುಲುಕುತಿದ್ದಾ ದೇಹವಿಂದು ದುರ್ಬಲವಾಗಿ ನಡುಗುತಿಹುದು (ನನ್ನರ. ೮); ಹರಯವು ಮೈಯನು ಮುಪ್ಪಿಗೊಪ್ಪಿಸುತಿಹುದು ಆದರೂ ಏತಕೀ ಕುಲುಕು (ಚಂದ್ರವೀ. ೬೪-೫೪). ೩. ಕುದುರೆಗಳ ನಡಗೆಯಲ್ಲಿಯ ಕುಕ್ಕೋಟ. 'ಕುಲುಕೋಟ' ಪರಾ. [< ಕುಲುಕು₁]

ಕುಲುಕುಗಾತಿ (ನಾ). ಒಯ್ಯಾರಿ; ಒನಪುಗಾತಿ : (*). [ಕುಲುಕು₃ + -ಕಾತಿ₂]

ಕುಲುಕುಲು (ನಾ). ನಗುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಕುಲುಕುಲು ನಕ್ಕಿರಬಹುದು (ಮೋಹಿನಿ. ೯೩); ಒಳಹದುಳದಲಿ ಕುಲುಕುಲು ನಗುವ ಚುಮುಚುಮು ನಸುಕಿನೊಲು (ಜೀವಲ. ೯).

ಕುಲುಕೋಟ (ನಾ). ಕುಕ್ಕೋಟ; ಕುದುರೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವುದು : ನನ್ನ ಕುದುರೆಯು ಕುಲುಕೋಟಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೩೩); ಅವನು ಕುಲುಕೋಟದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಓಡಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೫೫೯). [ಕುಲುಕು₃ + ಓಟ]

ಕುಲುಮೆ 'ಕೊಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕುಲುಮೆಕಂದಾಯ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರ (ಕುಲುಮೆಯ) ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : (*). [ಕುಲುಮೆ (< ಕೊಲಿಮೆ) + ಕಂದಾಯ]

ಕುಲುಮೆಗಾಜಿ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ : ಕಲಹಕ್ಕೆ ಇದಿರಾಹ ಕುಲುಮೆಗಾಜರಿಗೇಕೆ ಮೂಜಕ್ಷರ ಒಲವರ (ಕೋಲಶಾಂ. ೪೮). [ಕುಲುಮೆ (< ಕೊಲಿಮೆ) + -ಕಾಜ]

ಕುಲುಲು 'ಕುಲಿಲಿ' ನೋ.

ಕುಲುಲುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಲಕಲ ಶಬ್ದಮಾಡು : ಎಲೆಲೆ ಬಾಣ ಕೆಟ್ಟವೆನುತವೆ ಕುಲುಲುಗುಟ್ಟುತ ಮೀಟಿ ಕೆಡಹಿದರಧಟರಾ ಧನುವ (ಕೌಶಿರಾ. ೨-೩೨). [ಕುಲುಲು (< ಕುಲಿಲಿ) + ಕುಟ್ಟು₁]

ಕುಲುಸೆ (ನಾ). ಎಲೆಗಳ್ಳಿ : ಕುಲುಸೆಯ ದುಗ್ಧದೊಳೆಂದಿರೆ ಪಲವುಂ ಸೂಟ್ ತೊಯ್ದು ಪೂಗ ಫಳಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೨೫). [?]

ಕುಲೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಆದೊಂದು ಕುಲೆ ಸೊಪ್ಪಿನ ಕಾಟವಂತೆ. ಆ ಸೊಪ್ಪು ಕಾಡುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ತಾಗಿದರೆ ನಮ್ಮ ದಾರಿ ಖಂಡಿತಕ್ಕೂ ತಪ್ಪಿ ಗೋಳಾಗುವುದು (ಕಂಬಹು. ೭೪). [? + ಸೊಪ್ಪು]

ಕುಲೇಂದ್ರ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಮನೆತನದ ಮುಖಂಡ: ಹಿಮಕರ ಕುಲೇಂದ್ರ ಕೇಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೧). [ಕುಲ + ಇಂದ್ರ]

ಕುಲೋದ್ದಾಮ (ನಾ). ಕುಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ನೃಪಕುಲೋದ್ದಾಮ ಜನಮೇಜಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೬೦). [ಕುಲ + ಉದ್ದಾಮ]

ಕುಲೋದ್ಧಾರಕ (ನಾ). ಕುಲ ಅಥವಾ ವಂಶಕ್ಕೆ ಏಳ್ಗೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು: (ಕ). [ಕುಲ + ಉದ್ಧಾರಕ]

ಕುಲೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಶಶಿಕುಲೋದ್ಭವ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ನೃಪನ ಕುದುರೆ ಗಡ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨). ೨. ಕುಲೀನ; ಕುಲಜ. [ಕುಲ + ಉದ್ಭವ]

ಕುಲೋದ್ಭೂತ (ನಾ). ಕುಲೀನ; ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಕುಲೋದ್ಭೂತರುಂ ತತ್ತ್ವವೇದಿಗಳುಂ ಮನೆವಾಜಿನಾಸೆವಡಲಾಗದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೨ ವ). [ಕುಲ + ಉದ್ಭೂತ]

ಕುಲೋನ್ನತಿ (ನಾ). ಕುಲದ ಅಭ್ಯುದಯ,— ಏಳಿಗೆ: ಕನಕ ಶಾಂತಿ ಕುಲೋನ್ನತಿ ಪುಟ್ಟೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೬). [ಕುಲ + ಉನ್ನತಿ]

ಕುಲೋರ್ವೀಧರ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲೋರ್ವೀಧರಮೇಱುಂ ದ್ವೀಪವೇಱುಂ ಬೆರಸು (ಜಗವಿ. ೩-೬೩). [ಕುಲ + ಉರ್ವೀಧರ]

ಕುಲ್ಮಾಷ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿಗಂಜಿ. ೨. ಅರ್ಧ ಬೆಂದ ಧಾನ್ಯ. ೩. ಅಲಸಂದಿ; ಕಾಡುದ್ದು: "ಯಾವಕಃ, ಕುಲ್ಮಾಷಃ – ಕಾಡುದ್ದು ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೩); "ಯಾವಕಃ, ಕುಲ್ಮಾಷಃ ೨ ಅಲಸಂದಿಗೆ ಕಾಳು, ಕಾಡುವುದ್ದಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೯). [ಸಂ.]

ಕುಲ್ಯ$_1$ (ನಾ). ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ: ಕೆರೆತೊರೆ ಬೆಂಚೆ ಕುಲ್ಯಂಗಳಿಂ (ಕುಮಾಪು. ೨-೪); ನದನದಿ ಕುಲ್ಯ ಜಲಪೂರದಿಂ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧-೬). ೨. ಕಂದಕ, ಅಗಳು. ೩. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎಂಟು ದ್ರೋಣ. [< ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುಲ್ಯ$_2$ (ಗು). ೧. ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಲಜ; ಕುಲೀನನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ದಿವಸವಾಯುವ್ಯಯ ಸಂಭಾಷಣಂಗಳಿಂ ಕುಲ್ಯರಂ ಸೌಶೀಲ್ಯವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ ವ). ೩. ಕುಟುಂಬದ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವುದು. ೪. ಮೂಳೆ; ಎಲುವು: "ಅಸ್ಥಿ, ಧಾತು, ಕೀಕಸಂ, ಕುಲ್ಯಂ—ಈ ೪ ಎಲ್ವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೯-೧೦). [ಸಂ.]

ಕುಲ್ಯ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡು ಜನಾಂಗ: ಕತ್ತಿಗರು ಕುಲ್ಯರು ಬಿಲ್ಲರು ಎಂಬ ಕಾಡು ಜನರು ಗುಜರಾತ್ ದೇಶದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೬೭). [?]

ಕುಲ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಕುಲೀನಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು: "ಉನ್ನತ ಕುಲದ ಕಾಂತೆಯುಂ ಕುಲ್ಯೆಯೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೬). ೨. ತೊರೆ; ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ; ಸಣ್ಣಹಳ್ಳ: "ಸಿಂಧುಃ . . . ಕುಲ್ಯಾ; ದ್ವೀಪವತೀ, ಸರಿತ್, ರೋಧೋವಕ್ರಾ—ಈ ೨೧ ತೊಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೪). ೩. ಕಂದಕ; ಅಗಳು. ೪. ಬದನಿಕೆಗಿಡ; ಗುಳ್ಳ. ೫. ಲಕ್ಷ್ಮಿ: "ಕುಲವಧು ನದಿಮೋಹಂ ರಮಾರಣ್ಯ ಕುಲ್ಯಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೪೩). [ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ದುಷ್ಟನಾದವನು; ಅಲ್ಪ; ನೀಚ: ಕುಲ್ಲರೆಡೆಯಲ್ಲೋದಿ ಕೊಂಕದಿರ್ದುರ್ವೆಸೆಂದು (ಲಿಂಗಪು. ೧-೨೨). ೨. ಚಿಕ್ಕವನು; ಕಿರಿಯವನು: ತಿಳಿದವರ್ ತಿಳುಪಬೇಹುದು ಕುಲ್ಲರಾದರಿಂಗೆ (ವಿವೇಭ. ೮-೫೩). (ಗು). ೩. ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಸಣ್ಣದಾದ. ೪. ಕಿರಿಯ; ಕನಿಷ್ಠ. ೫. ನೀಚ; ಅಧಮ. [< ಸಂ. ಖುಲ್ಲ]

ಕುಲ್ಲತನ, ಖುಲ್ಲತನ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣತನ; ಅಲ್ಪತೆ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ: ಸೊಲ್ಲು ಬಳ್ಳಿತ್ತಲ್ಲಾ ಎಂದು ಎಲ್ಲರೊಳಗೆ ಹೇಳುವ ಕುಲ್ಲತನ ಬಲ್ಲತನವ ನೊಲ್ಲ ಅರ್ಕೇಶ್ವರ ಲಿಂಗ (ಮಧುವ. ೫೫). ೨. ಸಂಕೋಚ: ಕುಲ್ಲತನವೇಕುಳಿದ ಪಣ್ಣಮನದಣಿಯುಂಡು . . . ಸುಖಿಸುವುದೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೫-೨೮). **ಖುಲ್ಲತನ:** ೧. ಎನ್ನಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಖುಲ್ಲತನ ಬೇಡ (ಸರ್ವವ. ೫೫-೨೧೧); ಖುಲ್ಲತನದಲಿ ವಿಕೃತ ವೇಷದಲಲ್ಲಮನೆ ತಾ ಬಂದನೈಸಲೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೧೪); ಚೆನ್ನಿತ್ತು ಓಡಿ ಬದುಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಖುಲ್ಲತನಕ್ಕಿಳಿದು (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೫-೧೬). [ಕುಲ್ಲ + -ತನ]

ಕುಲ್ಲಾ, ಖುಲ್ಲ, ಖುಲ್ಲಾ (ಗು). ೧. ತೆರೆದ; ತೆರವಾದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಪ್ರಕಟವಾದ; ವಿಸ್ತರಿಸಿದ: (ಕ). **ಖುಲ್ಲ:** ಮೊಹರು ಮಾಡಿ ಶಿರೂವ ಪ್ರಕಾರ ಖುಲ್ಲತಸದೀಕು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೫೭-೨೨; 1655). **ಖುಲ್ಲಾ:** ಪೋಲೀಸ್ ಚೌಕಿಗೆ ಹೋದಮೇಲೆ ಕೀಲಿ ಖುಲ್ಲಾ ಆಗಲಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೫). ೨. ಬರಿದಾದ; ಶೂನ್ಯವಾದ: ಧುಂಡೋಜಿಗೆ ಏನೇನೊ ಬಾರದು, ತಲೆಯಂತೂ ಖುಲ್ಲಾ (ಅರರೋ. ೨೫). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುಲಾ]

ಕುಲ್ಲಿ (ನಾ). ನೀಚ ಹೆಂಗಸು: ಅಲ್ಲದೊಸ್ತ್ರವ ಬಯಸಿ ಕುಲ್ಲಿ ತಾ ಪೋದಂತೆ. . .ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲಿ ನಾನಪರಾಧಿಯು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೦೦-೩). [ಕುಲ್ಲ + -ಇ$_2$]

ಕುಲ್ಲು$_1$ 'ಕೊಲ್$_1$' ನೋ.

ಕುಲ್ಲು$_2$ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರವಾದುದು; ದುಷ್ಟವಾದುದು: ಕುಲ್ಲು ಆದು ನಿನ್ನ ಸೊಲ್ಲು (ಸುನೀತ. ೫೦); ಯಾರಾದರೂ...ಕುಲ್ಲು ನುಡಿದಾರು ಎಂದು ಅವನಂತಹಬಗೆಯವರು ಯೋಚಿಸುವರು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ(ಸವತಿ.೯೦).[< ಕುಲ್ಲ]

ಕುಲ್ಲು$_3$ (ಗು). ಒಟ್ಟು; ಎಲ್ಲ; ಸಮಗ್ರ. [← ಹಿಂ. ಕುಲ್]

ಕುಲ್ಲೆ (ನಾ). ಹೊಳೆ; ನದಿ; ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ: ಸೆಲೆನೀರಿನ ಕುಲ್ಲೆಯೊಳೊಂದೇ ಛಲ್ಲೆಯೊಳೆಳೆ ಸಸಿಲೆಯನಿಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ವ (ಹಪ್ಪರ. ೧-೧೪೫). [< ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುವಂಶ (ನಾ). ಹೀನ ವಂಶ; ಕೀಳು ಕುಲ: ಅರಿಗಾವುದು ದೇಶವಾಸಂಸ್ಕಾರವವರಿಗೆ ಬಿಡದು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಬೇರುಗೊಳೆಯಲ್ಲಾ ಕುದೇಶ ಕುವಂಶ ಸಂಭೂತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೯). [ಸಂ.]

ಕುವಕ 'ಕುಯಕ' ನೋ.

ಕುವತ್ತು, ಕುವ್ವತ್ತು, ಕೂವತ್ತು, ಕೋತ್ಯ, ಕೋತ್ತು, ಖುವತ್ತು (ನಾ). ೧. ತಾಕತ್ತು; ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ತ್ರಾಣ: ತಮ್ಮ ಬೆವರ ಹನಿಯಿಂದ ಗಳಿಸೋ ಕುವತ್ತು ತಮಗೆ ಇಲ್ಲ (ನಡುಮ ೧೦೫); ತಿಕೀಟ ಕೊಳ್ಳೋ ಕುವತ್ತಿದ್ದಿದ್ದರೆ (ದರ್ಶನ. ೧೯). **ಕುವ್ವತ್ತು:** ನನ್ನ ತಡವೋ ಕುವ್ವತ್ತು ಯಾವನಿಗೂ ಇಲ್ಲ (ಪರಿಲ. ೧೩). **ಕೂವತ್ತು:** ಅವರ ಕೂವತ್ತು ಹೆಚ್ಚು; ಧೈರ್ಯವು ಬಹಳ (ಧಾರ್ಮಿತೀ. ೨೩೨); ನೀವು ಬೇಡೋ ಅಷ್ಟು ವರದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಡೋ ಕೂವತ್ತು ನಮ್ಮದಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೨೦೧). **ಕೋತ್ಯ:** ಕೋತ ಇದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಓಣಿಯವರು (ಮನಿಬೆ. ೧೯). **ಕೋತ್ತು:** "ಶಕ್ತಿ, ತ್ರಾಣ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). **ಖುವತ್ತು:** ೨. ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದು; ಬಲಶಾಲಿ: ತಿಂದು 'ಖುವತ್ತಾಗಿ' ಇದ್ದವು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೯೪). [← ಅರ. ಕುವ್ವತ್]

ಕುವಘೂಕ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಂಡತಿಯುಳ್ಳವನು; ದುಷ್ಟ ಪತ್ನಿಯುಳ್ಳವನು: ಧರಣೀ ಪುತ್ರ ನಿವಾಸದೊಳ್ ನಿಲೆ ಬುಧಂ ಕೂಟ ಕ್ರಿಯಾವೇದಿ ತಸ್ಕರನದ್ರವ್ಯನಸತ್ಕವಾದಿ ಕುವಘೂಕಂ (ಜಾತತಿ.೧೭–೨೨). [ಸಂ.]

ಕುವರ$_1$ 'ಕೊವರ$_1$' ನೋ.

ಕುವರ$_2$, ಕುಮರ$_1$, ಕೊಮರ, ಕೊಮಾರ$_1$, ಕೊವರ$_2$, ಕೋರ$_1$, ಗೊವರ (ನಾ). ೧. ಮಗ; ಕುಮಾರ: ಕುವರಂ ವಂಶಕೆ ಭೂಷಣಂ (ಸೋಮೇಶ. ೫); ತೊಲಗು ಕೆಲಸಾರೆಲವೊ ರಕ್ಕಸಕುಲವಿನಾಶಿಯ ಕುವರ ಸಾಯದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೬–೨೭). ೨. ತರುಣ; ಯುವಕ: ಕಂಡರು ಬಾಗಿಲ ಕೆಳದಿಯರ್ ಕುಸುಮಕೋದಂಡನಂತಿರುವ ಕುವರನ (ಕಂಸವಿ. ೧೦–೨೪). ೩. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ; ಷಣ್ಮುಖ: "ಕುವರಂ ಮುರಗೂಟಿ ಮಗಂ ನವಿಲ್ದೇರಂ ಬಗೆಯಲಜುಮೊಗಂ ತಾನೆನ್ನಲ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೧); ಗಿರಿಜೆ ಕುವರನನೆತ್ತಿ ಮುದ್ದಾಡುತಿರಲಾಗ (ಚಿಬಪು. ೩೮–೧೭). **ಕುಮರ**$_1$: ೧. ತಲೆಗಳ ಕುಟ್ಟಿ ಕಸುಪಿವಸು ಕುಮರ (ಮೋಹತ. ೩೫–೧೫). **ಕೊಮರ**: ೧. ಶ್ರೀಮತು ಸಿಂಗ್ಯದ ನಾಯಕರ ಕೊಮರನ ನಿರೂಪದಿಂದ (ಎಕ. II, ೩೮೭–೨; 1300); ಆ ಡೋಳೇಶ್ವರೈಯ್ಯಗಳ ಕೊಮರ ಚೆಂನ ಹೊಟ್ಟೇಶ್ವರೈಯ್ಯಗಳ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೬–೭; 1592). **ಕೊಮಾರ**$_1$: ೧. ರಾಯವೊಡೆಯರ ಕೊಮಾರ ಧನಂಜಯ ರಾಯವೊಡೆಯರು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೩–೧೦; 1516); ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ರಾಜೈಯನವರ ಕೊಮಾರ ರಂಗಪ್ಪ ರಾಜೈಯ್ಯನ್ನ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೭–೬; ?). **ಕೊವರ**$_2$. 'ಕೊವರಾಚಾರಿ' ಪರಾ. **ಕೋರ**$_1$: ೧. ಸಂಸಾರ ಸಾರನೆನಿಸಿದಂ ಕೋರಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೭–೨೪; 1147); ೨. ಕೋರನ ರೂಪೀ ರೂಪೆ ಸಾಲ್ಗುಂ ಜಗಮನೆಜಗಿಸಲ್ ವ್ಯರ್ಥಮೀ ಕೈದುವೆಂದು (ಅನಂಪು. ೬–೨೨); ಕುಮಾರ – ಕೋರ, ಕುವರ (ಶಮದ. ೨೭೫ ಪ್ರಯೋ). **ಗೊವರ**: ೨. ಪೊಸಮದುವಳುಮಾ ಕೊಳ್ವ ಗೊವರನುಂ ನಡೆದು (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೨೨). [< ಸಂ. ಕುಮಾರ]

ಕುವರಿ, ಕುಮರಿ$_1$, ಕೊಮರಿ$_1$, ಕೊವರಿ, ಕೋರಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮಗಳು; ಸುತೆ: ಉಪ್ಪರಿಗೆಯನೇಜು ಕುವರಿಯ ಮನಸಿಂಗೆ ಬಪ್ಪಂತೆ ಸುದ್ದಿವೇಳಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೩–೭); ಅಬುಜಜಂ ಮೊಮ್ಮನಿಂದಿರೆ ಕುವರಿ ಸುರಗಂಗೆ ಸತಿ (ಚಿಬಪು. ೨–೫); ಕುವರನಾದೊಡೆ ಬಂದ ಗುಣವೇನದರಿಂದ ಕುವರಿಯಾದೊಡೆ ಕುಂದೇನು (ಹದಿಬ. ೫–೮). **ಕುಮರಿ**$_1$: ೨. ಕನ್ನೆ; ಕುಮಾರಿ: ನಡೆದಳು ಕುಮರಿ ಗೀರ್ವಾಣರ ಮೊಗವನಿಟ್ಟಿಸದೆ (ಮೋಹತ. ೨೪–೩೬). **ಕೊಮರಿ**$_1$: ಕುಜಾತು ನೋಡುವ ನೋಟದ ಕೊಮರಿಯ ಬಗೆಯಜಾತೆಜಕದೊಳೆಜಗಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೬–೧೭); ಕತ್ತಲೊಳಿದ್ದರು ದೀಪದ ಕುಡಿಯಂತೆ ಕಾಂಬರು ಕೊಮರಿ ಸಮಂತು (ಗಾಥಾಸ. ೫–೧೫). **ಕೊವರಿ**: (೩). **ಕೋರಿ**$_3$: ಚಂದದಿಂ ನರ್ತಿಸುವ ಕೋರಿಯಪಾಂಗ ಕಾಂತಿಯದೋ (ಸನತ್ಕು. ೧–೨೧); ಹೋರಿ ಮೇಲೆ ಕೂತು ಕೋರಿಯ ನಾ ಕಂಡೆ ಊರುವಸಿಯಂತ ಮೊಕದವಳ (ಹಳ್ಳಿಜಾ. ೩೫–೬). [< ಸಂ. ಕುಮಾರಿ]

ಕುವರು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು; ತುಂಬು: ಮರುದಿನ ಬೆಂಕಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದೆಯೆಂದು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬಂದರು. ನೆಲವೆಲ್ಲ ಕರಿಯಿಂದ ಕುವರಿತ್ತು (ಬಾಳಿಗಿ. ೫೨).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಕುಮಿ; ಮಲ. ಕುಮಿ, ಕುವಿಕ; ಕೊಲಾ. ಗುಮಿರ್]

ಕುವರೇಂದ್ರ (ನಾ). ಉತ್ತಮನಾದ ಮಗ; ಕುಮಾರಶ್ರೇಷ್ಠ: ಯಾದವಕುಲಾರ್ಣವವ ಪೊಂದಿ ವರ್ಧಿಪ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ ಕುವರೇಂದ್ರ ಬಾರೆಂದು (ನವನೋ. ೧೬–೪೨). [< ಸಂ. ಕುಮಾರೇಂದ್ರ]

ಕುವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. ೨. (ಗು). ಕೆಟ್ಟ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ; ಕಪ್ಪಾದ: ಕುವರ್ಣಮಾಗೆ ನಖದಂತಚಯಂ... ದಪ್ಪನ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೯). [ಸಂ.]

ಕುವಲ (ನಾ). ೧. ಎಲಚಿಗಿಡ; ಬೋರೆಗಿಡ; ಅದರ ಹಣ್ಣು: "ಕುವಲಂ, ಫೆನಿಲಂ, ಸೌವೀರಂ, ಬದರಂ, ಕೋಲಂ, ಎಳಚೀಹಣ್ಣು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫). ೨. ನೈದಿಲೆ: (೩). [ಸಂ.]

ಕುವಲಯ, ಕುವಳಯ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಯ ಕಮಲ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ: ಕುವಲಯಶ್ಯಾಮನಂ ನಿಜತನು ಶ್ಯಾಮನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೨೨); ಕುವಲಯದಳದಂತೆ ನೀಲವರ್ಣವನಾಂತು (ಭಾಸನಾ. ೧). ೨. ಬಿಳಿಯ ಕಮಲ; ಬೆಳ್ದಾವರೆ: ಆಕೆಯ ಕಣ್ಣು ಬೆಳ್ಪುಗಳ್ ಪಸರಿಸೆ ತುಂಬಿಗಳ್ ಕುವಲಯಂಗಳರಲ್ದುವೆ ಗೆತ್ತು ಮತ್ತೆಯುಂ ಮುಸುಜುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೩); ಕುವಲಯಕ್ಕಮೃತಾಂಶು . . . ಓರಗೆಯಾಗಿ (ನಂಬಿರ. ೧೪–೧೦೬); ಕುವಲಯ ಮಾಲೆಯ ಪೋಲ್ವುದು ನಯನವು, ಪೋಲ್ವುದು ಶಶಿಯನು ಮುಖವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೪–೫೭). ೩. ಭೂಮಿಯ ಮಂಡಲ. ೧, ೩: ಧರೆಯ ಮಂಡಲದಂತೆ ಕುವಲಯಾನ್ವಿತದಿಂದೆ ಸರಸಿ ಶೋಭಿಸುತಿರ್ದುದು (ನವಮೋ. ೮–೩೩). **ಕುವಳಯ**: ೧. "ನೀಲೋತ್ಪಳಂ, ಕುವಳಯಂ –ಈ ೨ ಕನ್ನೈದಿಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨–೫೯); ಹೊಗರು ಕುವಳಯ ಕಳಿಯೆ . . . ರವಿಯುದಯಾಚಳಕೆ ಬಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧). ೧, ೨: ಕುವಳಯ ಬಾಂಧವನೆಸೆವನೆ ಕುವಳಯಮುಂ ಬೆಳಗಿ ಕುವಳಯಂ ಪೊಜಗೆಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩೭). [ಸಂ.]

ಕುವಲಯಪತಿ, ಕುವಳಯಪತಿ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಯ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ: ಕುವಲಯ ಪತಿಯನುಕ್ರಮೋದಯ ವಿಲಾಸಮ ನೊಪ್ಪಿದುದೋ (ಕಾದಂಉ. ೮೧೯). **ಕುವಳಯಪತಿ**: ೨. ಭೂಮಂಡಲದ ಅಧಿಪತಿ, —ರಾಜ: ಕುವಳಯಪತಿಯೆಂಬ ಪೆಂಪೊಡಂಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩೭). [ಕುವಲಯ + ಪತಿ$_1$]

ಕುವಲಯಸಖ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳ ಮಿತ್ರ; ಚಂದ್ರ: ಕುವಲಯ ಸಖನಿರೆ ವೃಷಭನೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨೦–೨). [ಕುವಲಯ + ಸಖ]

ಕುವಲಯಾಧಾರಿ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದುದು; ಕೊಳ. ೨. ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದವನು. ೧, ೨: ಅನಿಮಿಷಾಶ್ರಯ ಮೂರ್ತಿಯೆನೆ ಕುವಲಯಾಧಾರಿ ಕುವಲಯಾಧಾರಿಯ ವೋಲ್ ವನಮಾಲಿಯೆನಿಸಿ ರಂಜಿಸುವ ಕಾಸಾರಮಂ ಸರ್ವಮಂಗಳೆ ಕಂಡಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫–೧೨). [ಸಂ. ಕುವಲಯಾಧಾರಿನ್]

ಕುವಲಯಿತ, ಕುವಳಯಿತ (ಗು). ಕುವಲಯ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನುಳ್ಳ; ನೈದಿಲೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ: ಯುವತೀ ನಿಕರ ಚಿಕುರ ಕಾಂತಿಕುವಲಯಿತವೀಧಿಭಾಗನುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೮೨). **ಕುವಳಯಿತ**: ಕಿಚ್ಚು ಬಾಳ್ಗಳ ಗೊಂದಣ ಬೆಳಗುಗಳ ಬಳಗಂಗಳೊಳಾಗಸವಳಯಮುಲ್ಲಂ ಕುವಳಯಿತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕುವಲಯೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಕುವಲಯೇಕ್ಷಣೆ ಕೇಳೆನಲ್ಕೆ ಕೈಮುಗಿದು (ವೀಶೈಪು. ೬–೬–೮).

[ಸಂ. ಕುವಲಯೇಕ್ಷಣಾ (ಕುವಲಯ + ಈಕ್ಷಣ + –)]

ಕುವಲಾಲ, ಕುವಳಾಲ, ಕೊವಳಲ ಕೋಳಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. P ಈಗಿನ ಕೋಲಾರ: ಕುವಲಾಲ ತ್ರಷಕಾರಸ್ಯ ಇಳವ್ಪುಟುವಸ್ಯ ಪುತ್ರೇಣ ಪೆರೆರನ್ನಾಮಲಿಖಿತಾಮ್ಪಟ್ಟಿಕಾಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧–೩೯; 570). **ಕುವಳಾಲ**: ಪೊಳಲ್ ಕುವಳಾಲಮಾಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೩೩; 1122).

ಕೊವಳಲ: ಕಾದುವಟ್ಟ ಕೊವಳಲದುೞ್ ಏಱಿದೋರ್ (ಎಕ. X, ಹೊಸಕೋ. ೨೧-ಶ; 750). **ಕೋಳಾಲ:** ಕೆಲವಾನುಂ ದಿವಸದಿಂ ಕೋಳಾಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಸುಖದಿಂ ರಾಜ್ಯಂ ಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೩೯; 1122); **ಕೋಳಾಲ** ಗ್ರಾಮೇ (ಎಇ. VI, ೧೪-೭; ?); ಬಳಲಾಪುರ ಬೆಂಗಳೂರು ಕೋಳಾಲದಿಕೆ ಯಾಣ್ಮರುರೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು (ಕಂನವಿ. ೩-೯೨). [?]

ಕುವಲಾಲಪುರ, ಕುವಳಾಲಪುರ, ಕುವಳಾಳಪುರ, ಕೊವಳಾಲಪುರ, ಕೊವಳಾಳಪುರ, ಕೊವಳಾಲಿ, ಕೊಳಾಳಪುರ, ಕೋಳಾಲಪುರ, ಕೋಳಾಳಪುರ, ಕೋೞಾಲಪುರ (ನಾ). = ಕುವಲಾಲ: ಕುವಲಾಲಪುರವರೇಶ್ವರಂ (ಇಇ. XVIII, ೩೧೧-೪; 11ನೆಯ ಶತ). **ಕುವಳಾಲಪುರ:** ಕುವಳಾಲಪುರವರೇಶ್ವರ ನನ್ದಗಿರಿನಾಥ ಶ್ರೀಮತ್ ರಾಚಮಲ್ಲಂಗೆ (ಎಇ. VIII, ೫೪-೩; 1000). **ಕುವಳಾಳಪುರ:** ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಕುವಳಾಳಪುರವರೇಶ್ವರಂ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೩೫-೨; 930 ?). **ಕೊವಳಾಲಪುರ:** ಕೊವಳಾಲಪುರವರೇಶ್ವರ ನನ್ದಗಿರಿನಾಥ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧; ೪೬-೨; 856). ಕೊವಳಾಲಪುರವರೇಸ್ವರ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೨೭-೩; ಸು. 915). **ಕೊವಳಾಳಪುರ:** ಕೊಙ್ಗುಣಿ ವರ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಕೊವಳಾಳಪುರವರೇಶ್ವರ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೫-೧; ಸು. 915). **ಕೊವಳಾಲಿ:** ಪೊಟ್ಟರಾವ ಕೊವಳಾಲಿ ಮಹೇಶ್ವರದಿವಿಜಗ್ಗಜವಲ್ಲಹ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧-೧೭; 780). **ಕೊಳಾಳಪುರ:** ಕೊಳಾಳಪುರವರೇಶ್ವರ ನನ್ದಗಿರಿನಾಥ (ಇಇ. XIV, ೭೭-೩; 899). **ಕೋಳಾಲಪುರ:** ಕೋಳಾಲಪುರವರೇಶ್ವರನ್ (ಎಕ. XV, ಅರಸಿ. ೨೧೫-೧; 890). **ಕೋಳಾಳಪುರ:** ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜಂ ಕೋಳಾಳಪುರವರೇಶ್ವರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೫-೩; 1055). **ಕೋೞಾಲಪುರ:** ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಕೋೞಾಲಪುರ ಪರಮೇಶ್ವರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೧; X-೧೪೨; 967). [ಕುವಲಾಲ + ಪುರ್ರ]

ಕುವಲಿ, ಕುವಳಿ (ನಾ). ಎಲಚಿಗಿಡ; ಬೋರೆಗಿಡ; ಬದರೀವೃಕ್ಷ: "ಬದರೀ, ಕುವಲೀ, ಕರ್ಕಂಧೂ: -ಈ ೩ ಬೋರೆಗಿಡದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೪೧). **ಕುವಳಿ:** "ಎರದ ತರು ಕರ್ಕಂಧು ಬದರಿ ಕುವಳಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೧). 'ಕೋಲ್ಮಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕುವಲೀ]

ಕುವಳಯ 'ಕುವಲಯ' ನೋ.

ಕುವಳಯಪತಿ 'ಕುವಲಯಪತಿ' ನೋ.

ಕುವಳಯಬಂಧು (ನಾ). ೧. ಕುವಲಯಸಖ; ಚಂದ್ರ. ೨. ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಬಂಧುವಾದವನು. ೧, ೨: ಕುವಳಯಬಂಧುವಾಗಿಯುಮಿನಂ . . . ಉಪಾತ್ತ ಸಂಭವನೆನಿಸಿರ್ದು ಮತ್ತಮವಿರುದ್ಧ ಗುಣೋನ್ನತನಾ[ದನಾ]ನೃಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೭). [ಕುವಳಯ (= ಕುವಲಯ) + ಬಂಧು]

ಕುವಳಯಿತ 'ಕುವಲಯಿತ' ನೋ.

ಕುವಳಾಲ 'ಕುವಲಾಲ' ನೋ.

ಕುವಳಾಲಪುರ 'ಕುವಲಾಲಪುರ' ನೋ.

ಕುವಳಾಳಪುರ 'ಕುವಲಾಲಪುರ' ನೋ.

ಕುವಳಿ 'ಕುವಲಿ' ನೋ.

ಕುವಾಕ್ಛ್ರುತ (ನಾ). ಚಾಡಿಮಾತಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡುವವನು: "ಕುವಾಕ್ಛ್ರುತನೆನಲು ಚಪಡಮಂ ಕೇಳ್ವಂಗೆ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೩). [ಸಂ. (ಕುವಾಚ್ + ಶ್ರುತ]

ಕುವಾಡ (ನಾ). (?): ಹತ್ತರ ಹಸಿ(ಸು)ಗೆಯಲಚ್ಚಾದ ಪರಿಗಳ ನೀವೆತ್ತ ಬಲ್ಲಿರೋ! ಗಣಿತದ ಗುಣಿತ(ದ)ವ ನಾಲ್ಕು ಬಂದಡೆ ಕಳೆ, ಐದು ಬಂದಡೆ ನಂದಿ ಆಱು ಬಂದಡೆ ಜಾಗರ, ಏಳು ಬಂದಲ್ಲಿಗೈದು, ಜಾಣರೆಂಬುವರಿಗೆ ಕುವಾಡ ಸಿಮ್ಮಲಿಗೆಯ ಚನ್ನರಾಮನೆಂಬ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಜೂಜುಗೊಳ್ಳದು ನಿಲ್ಲು (ಸರ್ವವ. ೧೮೯-೭೯). [?]

ಕುವಾಡಯೋಗ, ಕುವ್ವಾಡಯೋಗ (ನಾ). (?): ಕೂರ್ಮನ ಗತಿಯ ಕುವಾ[ಪಾಠಾಂ. ವ್ವಾ]ಡ ಯೋಗವು ಕುಹಕವಾದಿಗಳವಡದು (ಲಿಂಗಲೀ. ೩೭೧-೧೭). **ಕುವ್ವಾಡಯೋಗ.** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕುವಾಡ + ಯೋಗ]

ಕುವಾದ (ಗು). ೧. ಹೀಗಳೆಯುವ; ನಿಂದಿಸುವ: (೩). (ನಾ). ೨. ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ನಿಂದೆ; ಅಪವಾದ: (೩). ೩. ಕೆಟ್ಟವಾದ; ಕುತರ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕುವಾದಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಾದವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ವಿತಂಡವಾದಿ: ಗುಣವರ್ಮನೊಳ್ ಸಮಂ ಬರ್ಪವರಾರ್ ಕವಿತೆಯೊಳಂ ಗಮಕದೊಳಂ ಕುವಾದಿವಿಜಯದೊಳಮಮೃತವಾಗ್ವೃತ್ತಿಯೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೬೪). [ಸಂ. ಕುವಾದಿನ್]

ಕುವಿ (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಮಂದಸ್ವರಂ ಬೆರೆಯೆ ಕುವಿದು ನಿಜಾಶ್ರಯಂಗಳಂ ಸಾರ್ದುವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೧೬); ಕುವಿದ ಬಗೆಯಳಲುರಿಗೆ ಮಳೆ ಸುರಿವುದೊಮ್ಮೆ (ಕಾಲೂರ. ೩೧-೨೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂ, ಕೂವು (ಕೂಲಿ); ತೆಲು. ಕೂಯ ಪರ್ಜಿ. ಕೂಯ್; ಗಡಬ. ಕೂಯ್, ಗೂಯ್]

ಕುವಿಂದ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆ ಕೆಲಸದವನು; ನೇಕಾರ: ಸೌವರ್ಣಕರಾಗಿ ಕುವಿಂದರಾಗಿ . . . ಪುಟ್ಟುವರು (ಶೀಪಥ. ೧೪-೨೩). [ಸಂ.]

ಕುವಿಂದಕ (ನಾ). = ಕುವಿಂದ: "ತಂತುವಾಯಃ, ಕುವಿಂದಕ: -ಈ ೨ ಸಾಲಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೭-೪೩೬); "ಸಾಳೆಯ ಕುವಿಂದಕನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೨). [ಸಂ.]

ಕುವಿಕಿಲಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ಮೂಲಿಕೆ: "ಗಂಧಬಹುಳಾ- ಕಗ್ಗೊರಲೆ, ಕುವಿಕಿಲಗೆಡ್ಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೭). [ಕುವಿಕಿಲ್ಲ + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಕುವಿಚಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಯೋಚನೆ; ದುಷ್ಟವಿಚಾರ: ಕುವಿಚಾರಗಳನ್ನೆ ಸುರಿದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ವಿಚಾಮುಂ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಕುವಿಟ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಿಟ; ಕುತ್ಸಿತನಾದ ವಿಟ: ವಿಟನಱಿಗುಂ ಕುವಿಟಂ ಸ್ತ್ರೀರತರಹಸ್ಯದೊಳಗಱಿದಪನೇ (ಆದಿಪು. ೧-೨೦); ಆ ಕುವಿಟನಲ್ಲಿಂದೊಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತಿಂಗಿಲ್ಲಿಗೆಯ್ತಂದು (ಬಸಪು. ೨೪-೪೨). [ಸಂ.]

ಕುವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಿದ್ಯೆ; ದುಷ್ಟವಿದ್ಯೆ: ಖಳರು ಮೊದಲಲಿ ಕಲಿಮೊಳೆಯನಂಕುರಿಸುವ ಕುವಿದ್ಯಾಕಲಿತಮಾಯರು ಕರ್ಣಶಕುನಿಗಳವರ ಸಂಗದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೭-೩೩). [ಸಂ. ಕುವಿದ್ಯಾ]

ಕುವಿಲಾಸಿ, ಕುವಿಳಾಸಿ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ವಿಲಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ದುರಾಚಾರಿ: (೩). **ಕುವಿಳಾಸಿ:** "ಕುಚರಂ ನಿಯತಹಾರಿ ಕುವಿಳಾಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಹಾರಿಕಂ ವಿಳಾಸಿ]ಯೆನೆ ವಕ್ರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೩). [ಸಂ. ಕುವಿಲಾಸಿನ್]

ಕುವಿಳಾಸಿ 'ಕುವಿಲಾಸಿ' ನೋ.

ಕುವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ; ಜಾಲಗಾರನ ಬಲೆ: "ಆನಾಯಃ, ಜಾಳಃ, ಕುವೇಣೀ ಮತ್ಸ್ಯಬಂಧಿನೀ -ಈ ೪ ಬಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೭-೪೪೦); "ಬಲೆ ಕುವೇಣಿ ಜಾಲಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೩). ೨. ಮೀನಿನ ಬುಟ್ಟಿ. ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೆಣೆಯದ ಜಡೆ. [ಸಂ. ಕುವೇಣೀ]

ಕುವೇರ (ನಾ). = ಕುಬೇರ: "ಆ ಕುವೇ[ಪಾಠಾಂ. ಬೇ]ರಂ ಪೊನ್ನೊಡೆಯ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕುವೇರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; "ನಂದಿವೃಕ್ಷ" (ಪಂಡಿತ). [ಸಂ.]

ಕುವೇರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಸಿತಪಾಟಲಿ; ಹಸಿರು ಪಾದರಿ ಗಿಡ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕುಬೇರಾಕ್ಷೀ]

ಕುವೇಷ (ನಾ). ಕುತ್ಸಿತವಾದ ವೇಷ; ಅಸಹ್ಯವಾದ ಉಡುಪು ತೊಡುಪು: ಕುಶೀಲ ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ ಕುವೇಷ ಕುದೃಷ್ಟಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕುವ್ವತ್ತು 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಕುವ್ವಾಡ, ಕೂವಾಡ (ನಾ). ಕುಚೇಷ್ಟೆ; ಕುಚೋದ್ಯ: ಕೂಳು ಹೆಚ್ಚಾದ್ರೆ ಕುವ್ವಾಡ ಹೆಚ್ಚಿತಂತೆ (ಪಾಕೂಟ. ೮೨). **ಕೂವಾಡ**: "ಮಾಯನಂ, ಮಾಯಕಂ, ಈ ತಿಮನದ ಕೂವಾಡಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೯೫). [← ತೆಲು. ಕುವಾಡ, ಕುವ್ವಾಡ = ಮೋಸ, ನಟನೆ]

ಕುವ್ವಾಡಯೋಗ 'ಕುವಾಡಯೋಗ' ನೋ.

ಕುವ್ವೆ₁ 'ಕೂವೆ₁' ನೋ.

ಕುವ್ವೆ₂ 'ಕೂವ' ನೋ.

ಕುವ್ವೆಹಿಟ್ಟು 'ಕೂವೆಹಿಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಶ (ನಾ). ೧. ಹೋಮ ಹವನಾದಿಗಳಿಗೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೂಜಿಯಂತೆ ಮೊನೆಯುಳ್ಳ ಹುಲ್ಲು; ದರ್ಭೆ: "ಬರ್ಹಿಃ ಕುಶಂ ಕುಥಮೆನಲು ದರ್ಭೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯); ವಿವಾಹಗೇಹದಂತೆ ಸಮಿತ್ಕುಶ ಕುಸುಮ ಶಮೀಪಲಾಶೋಪ ಶೋಭಿತಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦); ಚರುಸಮಿಧೆ ಕುಶಗಳನು ಬೇಳುತ್ತಿರಲು (ಕಾಶಿರಾ. ೧-೮೯). ೨. ನೀರು: "ಕುಶಮಪ್ಪು ಪಯ. . .ವಾರಿ ಘನರಸ ಮೆನಲ್ ನೀರಿಂಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯-೧). ೩. ಸಪ್ತದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. ಶ್ರೀರಾಮನ ಹಿರಿಯಮಗನ ಹೆಸರು: ಕುಶನಳುತಿರ್ಪ ತನ್ನ ತಾಯುಂ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೨೧); ಉರುತರ ಕ್ರೋಧವಿವಶಂ ಕುಶಂ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಬಂದು (ಶೇಪರಾ. ೩೧-೧). ೫. [ಛಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರಗಣ; ಯಗಣ (∪ – –): ಕುಶಂವಾರ್ಧಿ ಪರ್ಯಾಯಮುಕ್ಕುಂ·ವಿರಾಮಂ ದಿಶಾಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ . . . ಪ್ರಶಸ್ತಂ ಸಮಸ್ತಂ ಭುಜಂಗ ಪ್ರಯಾತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೭೭). [ಸಂ.]

ಕುಶಗ್ರಂಥಿ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯ ಗಂಟು, —ಕಟ್ಟು: ಧರಿಸಿದ ಕಂಥೆಯ ಕುಶಗ್ರಂಥಿಗಳು ತಿದ್ದಿ ರಾಜಿಸುವ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಶಲಗ್ರಂಥಿಗಳು ತಿದ್ದಿ ವಿರಾಜಿಸುವ] ದಂಡ ಕರಮೆಸೆವ ಮುಂಗೈಯ ಜೋಳಿಗೆಯ (ಗುರುಚಾ. ೩-೪೦). [ಕುಶ + ಗ್ರಂಥಿ]

ಕುಸಜ (ನಾ). ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ಕುಶ[ಪಾಠಾಂ. ಸ] ಜನಯನಂಗಳ ಸಮುಜ್ವಳ ದಶನ ಪಂಙ್ತಿಯ (ಬಸವು. ೧೨-೫). [ಸಂ.]

ಕುಶತಂತ್ರ (ನಾ). ಪ್ರೋದ್ಗೀತಾಗಮದ ಹದಿನಾರು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕವಚಾಗಮವರಾಹತಂತ್ರ ಪಿಂಗಳಮತ, ಪಾಶಾಬಂಧ ಸಂಹಿತೆ, ದಂಡಧರತಂತ್ರ, ಕುಶ[ಪಾಠಾಂ. ಶುಕ]ತಂತ್ರ . . . ಆ ತೋದ್ಯವೆಂದು ಪ್ರೋದ್ಗೀತಾಗಮದ ಷೋಡಶಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೬೧). [ಕುಶ+ತಂತ್ರ]

ಕುಶದ (ನಾ). ಮುಗಿಲು; ಮೋಡ: ಭೋಂಕನೋಡಿ ಬಂದು ಕುಶದ ದಂತಾರ್ದು ಘಟ್ಟಿಸಿ ಮುಷ್ಟಿಯಿಂ (ಶೇಪರಾ. ೩೧-೨೭). [ಸಂ.]

ಕುಶದಳ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯ ಎಸಳು; ಕುಶ ಎಂಬ ಹುಲ್ಲಿನ ಗರಿ: ಆ ಕುಶದಳಸವರ್ಣವರ್ಣೆಗೆ ಕುಶಾಗ್ರಮತಿ ಸುಮತಿಯೆಂದು ಪರಿಪೆಸರಿಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೭). [ಕುಶ + ದಳ (=ದಲ)]

ಕುಶಧಿ (ನಾ). ಕಡಲು; ಸಮುದ್ರ: ಕುಶಧಿ ತನುಜಾನಾಥ ವಿಷಜಾತ ಜಾತನುತ ವಿಷಧರಾಭರಣ ವಿಷಧರ ಪಾಹಿಮಾಂ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೧-೪೧); ಕುಶಧಿಯೊಳು ಚಕ್ರಮಂ ಬರೆದೆತ್ತುಮನೆ ಕೋಪ ಮಸಗಿ ತಲೆಯೊಡ್ಡಿ ನೆಗಪುತ್ತಿರಲು (ಗುರುಚಾ. ೪-೧೮). [ಸಂ.]

ಕುಶಪಿಷ್ಟೆ 'ಕುಸಿವಿಷ್ಟೆ' ನೋ.

ಕುಶಬ್ದ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಶಬ್ದ: ವಿಲಾಸಮಂ ತೀರದೆ ಕುಶಬ್ದಮಂ ತಾರದೆ (ಮಂಗರಾ. ೧-೨). [ಸಂ.]

ಕುಶರ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ನಾರವಳ್ಳಿ, ನೀರವಳ, ಕುಶರ್ತ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಯೆಣ್ಣೇಮರ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೭). [?]

ಕುಶಲ, ಕುಶಳ (ಗು). ೧. ಸರಿಯಾದ; ಯುಕ್ತವಾದ. ೨. ಕ್ಷೇಮಕರವಾದ; ಸುಖಕರವಾದ. ೩. ಚತುರನಾದ; ಪ್ರವೀಣನಾದ (ನಾ). ೪. ಚತುರತೆ; ಚಾತುರ್ಯ: ಕುಸುಮದಲ್ಲಿ ವಾಸನೆ ಇದ್ದಡೇನು ಅದು ಎಸೆಯದನ್ನಕ್ಕ? ಕುಶಲದಲ್ಲಿ ರಸಿಕನಿದ್ದಡೇನು ಅದು ಎಸಗದನ್ನಕ್ಕ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೭-೪೬೦). ೫. ಚತುರನಾದವನು; ಬಲ್ಲವನು: "ಚತುರಂ ಪ್ರವೀಣಂ ಕುಶಲನಭಿಜ್ಞಂ ಸುಶಿಕ್ಷಿತನೆನಲ್ . . . ಬಲ್ಲವನಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೩). ೬. ಕ್ಷೇಮ; ಸಂತೋಷ: ಶಿವಶಿವ ಕುಶಲವೇ ರುದ್ರಭಟ್ಟರಿ (ನಂಬಿರ. ೭-೩೩); ಮಂದಿರದ ಸುಕ್ಷೇಮ ಕುಶಲವನೆಂದು ಕೇಳಿದು ವೀಳೆಯವನಾ ಮುಂದಿಗಿತ್ತನು (ಕುವ್ಯಾಊ. ೭-೨೨). ೭. ಸದ್ಗುಣ: (ಕಿ). ೮. ಸಮರ್ಪಕತೆ: (ಕಿ). ೯. ಚಿತ್ರದ ಪಟ್ಟಿ (?): ಹೊಸಲು ತಡೆವಾವು ಕುಸಿದು ಬಾರೆ ಹರಿಯಮ್ಮ . . . ಹೊಸಲಿಗೆ ಕುಶಲವ ಬಿಗಿಸ್ಯಾನು (ಕುಮಾಸಾಂ. ೨೯೯). **ಕುಶಳ**: ೬. ಕುಶಳಮೆ ಮಾತುಳಂಗೆ ಜಯವರ್ಮನೃಪಂಗೆ . . . ಕುಶಲಮೆ ದೇವ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೩೮). [ಸಂ.]

ಕುಶಲಕರ್ಮ (ನಾ). ಚಾತುರ್ಯದ ಕೆಲಸ; ನಯಗಾರಿಕೆಯ ಕೆಲಸ: ಶಬ್ದ, ರೇಖೆ ಬಣ್ಣ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಕಲಾನಿಪುಣನು ರಚಿಸಿದ ಕುಶಲಕರ್ಮದಲ್ಲಿ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೯೯). [ಕುಶಲ + ಕರ್ಮ]

ಕುಶಲಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಕುಶಲಕರ್ಮ: ಜನಮಾತೃಗರ್ಭ ಸಂಶೋಧನಾದಿ ರಮಣೀರಹಸ್ಯ ಕುಶಲಕ್ರಿಯೆಗಂ ಬಿನದಕ್ಕಂ ಬೆಸಕಂ . . . ನೆರೆದು ನೆಗಚಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೫೯). [ಕುಶಲ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕುಶಲಗಾರ (ನಾ). ಚತುರನಾದವನು; ನಿಷ್ಣಾತ; ಜಾಣ: (ಕಿ). [ಕುಶಲ + -ಗಾರ₁ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಶಲಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಚತುರೆ; ಜಾಣೆ: (ಕಿ). [ಕುಶಲಗಾರ + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕುಶಲಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವಾಗು: ಕುಶಲಗೆಟ್ಟಾನೆಯಟ್ಟಿದರೂ ಜೈನಾಲಯ ವಶಕೆಯ್ದ ಬೇಡೆಂ ಬರಳಲಿ (ಭರಚ. ೬೧-೧೮). [ಕುಶಲ + ಕೆಡು]

ಕುಶಲಚಿತ್ರ (ನಾ). ನಯವಾಗಿ ಬರೆದ ಚಿತ್ರ; ಚೆಲುವಾದ ಚಿತ್ರ: ಹೇಮದ ರೂಪವಳಿದು ಸ್ವರೂಪವಡಗಿದಲ್ಲಿ ಕುಶಲಚಿತ್ರವೆಲ್ಲಿದ್ದಿತ್ತು (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೪೭-೬೬). [ಕುಶಲ + ಚಿತ್ರ]

ಕುಶಲತನ (ನಾ). ಜಾಣತನ; ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ: ವಿಮರ್ಶಕರು ಎತ್ತಬಹುದಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಲೇಖಕರು ತಾವೇ ಎತ್ತಿ ಕುಶಲತನದಿಂದ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಸಮಾ. ೬೮). [ಕುಶಲ + -ತನ]

ಕುಶಲತೆ₁ (ನಾ). ನಿಪುಣತೆ; ಚಾತುರ್ಯ; ಕೌಶಲ: ಈಗ ನಿನ್ನ ಕೈಗಳ ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವವನಾಗು (ಅಕಿಮಾ. ೧೪). [ಸಂ. ಕುಶಲತಾ]

ಕುಲಧ್ವಜ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಬಾವುಟದಂತಿರುವವನು; ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಾಯನಾದವನು: ಕುಲಧ್ವಜ ಬೆಸಸು ನಿನ್ನವೊಲೀಪ್ರಜಾ ಪತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ನೋಂತರುಮೊಳರೇ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩). [ಕುಲ + ಧ್ವಜ]

ಕುಲನಗ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲನಗವನದರ್ವ ಜಲನಿಧಿಜಲಮಂ ಪಾಯ್ವ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೫೪); ಕುಲನಗಂ ಬೀಟ್ವಂತೆ ಬೇಚಿಕೊಂಡು ದೈತ್ಯಕರಾಳಾಕೃತಿ ಬೀಟಿಕೆ (ಜಗವಿ. ೩-೩೦). [ಕುಲ + ನಗ್ಗ]

ಕುಲನಾಮ (ನಾ). (ಉಕ) ಮನೆತನದ ಹೆಸರು; ಅಡ್ಡಹೆಸರು: ಹೆಗ್ಗಡೆಯೆಂಬುದು ಅವರ ಕುಲನಾಮ (ರೂಢಿ). [ಕುಲ + ನಾಮ]

ಕುಲನಾರಿ (ನಾ). ಕುಲೀನೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: "ಕುಲನಾರಿ ಕುಲಸಾರಿಕೆ ಯೆನಲು ಪತಿವ್ರತೆಯಕ್ಕ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೫); ಇವಳೀಂ ಕುಲನಾರಿಯೊ ವಾರನಾರಿಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೩). [ಕುಲ + ನಾರ್ಿ]

ಕುಲನಾಶಕ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು, ಕುಲಘಾತಕ: ಇಳೆಗೆ ಕುಲದೀಪಕನುದಯಿಸಲು ಕುಲಮೊಡನೆ ವರ್ಧಿಸುವುದಾಗಳು ಬಳಿಕ ಕುಲನಾಶಕನು ಪುಟ್ಟಲು ಕುಲವಳಿದು ಪೋಕು (ಬಸಪು. ೩-೫೮). [ಕುಲ + ನಾಶಕ]

ಕುಲಪತಿ (ನಾ). ೧. ಮನೆತನದ ಯಜಮಾನ, —ಮುಖ್ಯಸ್ಥ: ನೀಮೊಳ್ಗಲಿರಾನೆ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಪತಿಯೆನ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೫). ೨. ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ನವಸತಿ ಕೊಟ್ಟು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸುವ ಗುರು; ಪ್ರಧಾನ ಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯ: ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಕಣ್ವರು... ನಿಮಗೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು (ಶಾಕುಂತ. ೬೫); ತಕ್ಷಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಲಪತಿಗಳು ಜೀವಕನ ತಾಯಿತಂದೆಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಕೇಳಿದರು (ಹತ್ತು ಮ. ೧೦೨). ೩. ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಅಧ್ಯಕ್ಷ; ಛಾನ್ಸಲರ್: ರಾಜ್ಯಪಾಲರೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕುಲಪತಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). 'ಉಪಕುಲಪತಿ' ಪರಾ. [ಕುಲ + ಪತಿ]

ಕುಲಪರಂಪರೆ (ನಾ). ಕುಲಕ್ರಮ ಪದ್ಧತಿ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಮದುವೆ... ವರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಆಗತಕ್ಕದ್ದು. ಅದು ಅವರ ಕುಲಪರಂಪರೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೬೩೮). [ಕುಲ + ಪರಂಪರೆ]

ಕುಲಪರಿಭವ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಅಪಮಾನ: ಆತನ ಮನೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ಒಂದು ಮನೆಯೊಳಿರ್ದ ಮಗನಂ ಪಡೆಯೆ ಸರ್ವದಯಿತ ನೆಮಗಿದು ಕುಲಪರಿಭವಮೆಂದು ಆ ಮಗನಂ... ಬಿಸುಟು ಬರ್ಪು ದೆಂದ್ಪಟ್ಟಡೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೭೧-೨೦). [ಕುಲ + ಪರಿಭವ]

ಕುಲಪರ್ವತ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲಪರ್ವತಂಗಳ ಧರಾಚಕ್ರದ ಬಂಧನಂಗಳ ಬಿಗುಹು ಬಿಡೆ ಕಲಕಲುಂ ಸಕಲ ಸಿಂಧುಗಳ್ (ಜಿಬಪು. ೪೭-೩೧). [ಕುಲ + ಪರ್ವತ]

ಕುಲಪಾಂಸುಲ (ನಾ). ಕುಲಗೇಡಿ; ಕುಲಗೆಡುಕ: ಮಲೆಮಲೆದುರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕಿ ಸಭೆಯೊಳ್ ಕುಲಪಾಂಸುಲನೀ ಶಿರೀಷ ಕೋಮಲೆಯ ವಿಲೋಲನೀಲಕಬರೀಭರಮಂ ತೆಗೆವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೭). [ಕುಲ + ಪಾಂಸುಲ]

ಕುಲಪಾಂಸುಲೆ, ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ (ನಾ). ಕುಲಗೇಡಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಕುಲಟೆ. ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ: "ಪುಂಶ್ಚಲಿ ಕುಲಟೆಯು ಸತಿ ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ ಬಂಧಕಿ ಜಾಜಿಕೆ ಪಾಣ್ಬೆ ಯಿತ್ವರಿಕೆಯವಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೪). [ಸಂ. ಕುಲಪಾಂಸುಲಾ]

ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ 'ಕುಲಪಾಂಸುಲೆ' ನೋ.

ಕುಲಪಾಲನ (ನಾ). ಕುಲಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ: ಕುಲಪಾಲನ ಮೆಂಬುದು ಕುಲಧರ್ಮಮಂ ಪಿಡಿದು ಪ್ರಯತ್ನದಿಂ ಪಾಲಿಸುವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೩೬೪). [ಕುಲ + ಪಾಲನ]

ಕುಲಪಾಲಿಕೆ, ಕುಲಪಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕುಲದ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವಳು; ಸಾಧ್ವಿ; ಕುಲವನಿತೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: "ಕುಲಪಾಲಿಕಾ, ಕುಲಸ್ತ್ರೀ... ಸಾಧ್ವೀ – ಈ ೫ ಪತಿವ್ರತೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೩೯೧); ಬಳಲಿದೆನೆನಗುಣಬಡಿಸೆಂದಲ್ಲಿರ್ದ ಕುಲಪಾಲಿಕೆ ಗುಸುರಿದನು (ಹದಿಬ. ೨-೩). ಕುಲಪಾಳಿಕೆ: "ಕುಲಪಾಳಿಕೆ ಸತಿ ಚರಿತ್ರವತಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೪). [ಸಂ. ಕುಲಪಾಲಿಕಾ]

ಕುಲಪಾಳಿಕೆ 'ಕುಲಪಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಲಪುತ್ರ (ನಾ). = ಕುಲಜ: ಕುಲಪುತ್ರನೋದಿ ತಿಳಿದು ನಡೆದಲ್ಲದೆ ಕುಲವನುದ್ಧರಿಸಲಱಿಯಸು (ಹದಿಬ. ೫-೯). [ಕುಲ + ಪುತ್ರ]

ಕುಲಪುತ್ರಿ (ನಾ). = ಕುಲೀನೆ: ಕುಲಪುತ್ರಿಯೊಳ್ನುವರನಿಗಿತ್ತ ಮಾತ್ರಕೆ ಕುಲಕೋಟಿಯನುದ್ಧರಿಪಳು (ಹದಿಬ. ೫-೯). [ಕುಲ + ಪುತ್ರಿ]

ಕುಲಪುರೋಹಿತ (ನಾ). ಮನೆತನದ ಪುರೋಹಿತ; ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ವಂಶಪುರೋಹಿತ: ದೊರೆ ಕುಲಪುರೋಹಿತರಿಂದೆ ಋಷಿ ಗರ್ಭಕ್ರ್ಯಮಂ ಕೊಡಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮-೧೧). [ಕುಲ + ಪುರೋಹಿತ]

ಕುಲಪ್ರದೀಪ (ನಾ). = ಕುಲದೀಪಕ: ಪೊಗಬ್ಟ್ಪುದು ಭುವನಂ ಕೌಂಡಿನ್ಯ ಕುಲಪ್ರದೀಪನಂ ಮಲ್ಲಪನಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೮). [ಕುಲ + ಪ್ರದೀಪ]

ಕುಲಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಆಧಾರ, —ರುಜುವಾತು: ಕುಲಪ್ರಮಾಣ ನಾಲಗೆ ಜಲಪ್ರಮಾಣ ತಾವರೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಲ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಕುಲಭೂಭೃತ್ತು, ಕುಳಭೂಭೃತ್ತು (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ. 'ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವೆ' ಪರಾ. ಕುಳಭೂಭೃತ್ತು: ಕುಳಭೂಭೃತ್ಕೂಟದೊಳ್ ಮಾಣಿಕದೆಳವಿಸಿಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೩). [< ಸಂ. ಕುಲಭೂಭೃತ್]

ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವೆ (ನಾ). ೧. ಕುಲಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು. ೨. ಕುಲೀನನಾದ ಅರಸನ ಮಗಳು. ೧, ೨: ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಭಿಸುತೆರಾಮೋತ್ಕಂಠೆ ವೈದೇಹಿ... ಕಂಗೊಳಿಕುಂ ವಾಹಿನಿ ಸೀತೆ ಪೋಲ್ತುಭುವನಪ್ರಖ್ಯಾತೆಯಂ ಸೀತೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೮). [ಸಂ. ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವಾ (ಕುಲ + ಭೂಭೃತ್ + ಭವ + -)]

ಕುಲಭೇದ (ನಾ). ೧. ಕುಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: "ಅನಲ ಹಿಮಾಂಶು ಶಂಖ ಕುಲಭೇದಗಳೆಂತಿವು ಪಾಂಚಜನ್ಯಮೆಂದೆನಿಕು" (ನಾನಾರ. ೬೬). ೨. ಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲು ಕೀಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸುವಿಕೆ: ಎಲುವಿಲ್ಲ ನಾಲಿಗೆಗೆ... ತೊಲೆಕಂಬವಿಲ್ಲ ಗಗನಕ್ಕೆ ದೇವರಲಿ ಕುಲಭೇದವಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೫೭). [ಕುಲ + ಭೇದ]

ಕುಲಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಕುಲದಿಂದ ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಜಾತಿ ಕೆಟ್ಟವನು; ಕುಲಗೆಟ್ಟವನು: (೭). [ಕುಲ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಕುಲಮಗ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾಗದೆ ಉಳಿದ ಹರಿಜನ ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳು: ಅವಳಿಗೆ ಕುಲಮಗನೆಂದು ಹೆಸರು. ಮಗನಂತೆ ತಂದೆಯ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳಿಗೆ ಹಕ್ಕುದಾರಳಾಗಿ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಅಪರಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಗನಂತೆನಡೆಯಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ಅವಳಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಎಸಮ್ಮ. II, ೮). [ಕುಲ + ಮಗ]

ಕುಲಮದ (ನಾ). ಕುಲದ ಹೆಮ್ಮೆ; ತಾನು ಮೇಲುಜಾತಿಯವನೆಂಬ ಅಹಂಕಾರ: ಕುಲಮದಕ್ಕೆ ಹೋರಿ ಜಂಗಮಭೇದವ ಮಾಡುವ ಫಲವೇನು (ಬಸವ. ೨೮೪); ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದವ ನಗುವರನಱಿಯ ಕುಲಮದವೆಂಬ ಗರಹೊಡೆದು (ಅಮೃತ. ೨-೫೫). [ಕುಲ + ಮದ್ಯ]

ಕುಶಾರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವ್ರತ (?) : ಪಾಪ ವಿನಾಶಕಾರಣ ಕುಶಾರಣವಮಂ ಖಿಳಕರ್ಮಪಾವಕೋದ್ದೀಪನದಲ್ಲಿ ಧಾರಣೆಯುಮಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೪೬-೪). [?]

ಕುಶಾಲ್ 'ಕುಶಾಲು' ನೋ.

ಕುಶಾಲ್‌ಫಿರಂಗಿ 'ಕುಶಾಲುಫಿರಂಗಿ' ನೋ.

ಕುಶಾಲು, ಕುಶಾಲ್, ಖುಶಾಲ್, ಖುಶಾಲ, ಖುಶಾಲು (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ; ಹರ್ಷ: ಬೀಳುಕೊಡಲ್ಕೈದಿದನು ಮಂತ್ರಿ ಕುಶಾಲಿನೊಳಗೆ (ಜನಭಾ. ೨೮-೧) ; ಆದಿಲಷಾಹಿಯು ಕುಶಾಲಿನಿಂದ ಸದರು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಬಪ್ಪೈರು. ೮). ೨. ವಿನೋದ; ತಮಾಷೆ: ಕುಶಾಲಿಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ನಿಜಾ ಅಂತ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಗೋಳಾಡ್ತಿಯಲ್ಲೋ (ಮಲೆಮ. ೬೦೧) ; ಪ್ರಭುಗಳು ಆಗ ಕುಶಾಲಿಗೆಂದ ಮಾತು ಸರ್ವಥಾ ನಿಜವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೩). **ಕುಶಾಲ್**: ೨. ಕುಶಾಲ್ ಸಾಕು ಒಂದು ಪಾಡ್ದನ ಹೇಳು ಲಚ್ಮಕ್ಕ (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦೬). **ಖುಶಾಲ್** : ೧. ಖುಶಾಲ್, ಹೋಗಿಬಾ (ಕಪ್ಪುಹು. ೬೦-೨೫). **ಖುಶಾಲ** : ೩. ಕ್ಷೇಮ : "ಅಕ್ಕಾಸಾಹೇಬ, ಯಾವಾಗ ಬಂದಿರಿ ? ಎಲ್ಲಾ ಖುಶಾಲ ಹೌದಲ್ಲೋ ?" ಎಂದು ಕುಶಲ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೭). **ಖುಶಾಲು** : ೨. 'ಭಟ್ಟರೆ, ಕೋಪವೆ ? ಖುಶಾಲಿಗೆ ಎಂದೆನಲ್ಲವೆ ?' ಎಂದು ಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಕೋದಂಡ. ೨೭) ; ಈಗ ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಖುಶಾಲು ಮಾಡಿಯಾನು (ತ್ಯಾಗಮ ೧೭).

[ಮರಾ. ಖುಶಾಲ್ ; ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುಶ್‌ಹಾಲ್. / ಸಂ. ಕುಶಲ]

ಕುಶಾಲುತೋಪು (ನಾ). ಗೌರವ ಹಾಗೂ ಸಂತೋಷ ಪ್ರಕಟನೆಗಾಗಿ ಹಾರಿಸುವ ತೋಪು: ರಾಷ್ಟ್ರಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಕುಶಾಲುತೋಪುಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಕುಶಾಲು + ತೋಪು$_2$]

ಕುಶಾಲುಪಿರಂಗಿ, ಕುಶಾಲ್‌ಫಿರಂಗಿ (ನಾ). = ಕುಶಾಲುತೋಪು : (*). **ಕುಶಾಲ್‌ಫಿರಂಗಿ** : ಐದು ಕುಶಾಲ್‌ಫಿರಂಗಿಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸಿದ ಮೇಲೆ (ಮಹಾವಂ. I, ೩೭). [ಕುಶಾಲು + ಪಿರಂಗಿ]

ಕುಶಾಸನ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚಾಪೆ; ಹುಲ್ಲಿನ ಚಾಪೆ : ಈ ಕುಶಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊ (ಶಾಂತಲಾ. ೩೦೮). [ಕುಶ + ಆಸನ]

ಕುಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಎಮ್ಮ ಮುಂದೋಡಿಸಿರೆ ಆಯ್ಯನಕುಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಎನೆ (ನಂಬಿರ. ೭-೬೪). ೨. ಕುಶನೆಂಬವನಬಾಣ. ೧, ೨ : ಜಗದೊಳ್ಕುಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಕರಕೆ ಮೈಗೊಟ್ಟವರಂ ಮಿಗೆ ಪತಿತನಾಗ ದಿರ್ದಪನೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೨೧-೨೧). [ಸಂ. (ಕು + ಶಾಸ್ತ್ರ ; ಕುಶ + ಅಸ್ತ್ರ)]

ಕುಶಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹದ ಮಾಡಿದ ಕಬ್ಬಿಣ. ೨. ನೇಗಿಲ ಕುಡ, —ಗುಳ. [ಸಂ. ಕುಶೀ]

ಕುಶಿ$_2$ 'ಖುಶಿ' ನೋ.

ಕುಶಿಕ (ನಾ). ೧. ನೇಗಿಲ ಕುಡ, —ಗುಳ: "ಫಾಳಃ ಕುಶಿಕ ಉಚ್ಯತೇ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೧). ೨. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ತಾತ. 'ಕುಶಿಕತನಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಶಿಕತನಯ (ನಾ). ಕುಶಿಕನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ : ಕಾಯಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣವ ಕರಗಿ ಹೊಯ್ದಂತಾದುದಯ್ ದಶರಥಗೆ, ಕುಶಿಕತನಯನ ಪೇಳ್ದ ಕೂರ್ನುಡಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯-೩೫).

[ಕುಶಿಕ + ತನಯ]

ಕುಶಿಕೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಕುಶಿಕತನಯ : ಋಷಿಗರ್ಘ್ಯವಮಂ ಕೊಡಿಸಿ ಪಾಳಿಯಿಂದಡಿತಡಿಗೆ ಮಣಿಯೆ ಕುಶಿಕೋದ್ಭವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮-೧೩).

[ಕುಶಿಕ + ಉದ್ಭವ]

ಕುಶಿನಿ (ನಾ). ಹದ್ದು; ಗಿಡಗ : ಕುಶಿನಿ ಬಂದು ತನ್ನ ಮರಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಾಗ ಕೊಕ್ಕೊಕ್ಕೊ ಎನ್ನುವ ಹೇಂಟೆ (ನಮ್ಮನು. ೨). [?]

ಕುಶಿರ (ನಾ). ನೇಗಿಲ ಕುಡ, —ಗುಳ : "ಕುಶಿರಮೆನೆ ಪಾಳಮೆನೆ ಕುಟುಕುರ್ಣೆಯೆನೆ ಕುಡಿನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೧). ℙ ಇದು 'ಕುಶಿಕ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಕುಶೀಲ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಸ್ವಭಾವ; ದುಶ್ಶೀಲ : ಮತ್ತಮಲ್ಲಿ ಕುಶೀಲ ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ ಕುವೇಷ ಕುದೃಷ್ಟಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೦ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಶೀಲವ (ನಾ). ೧. ಚಾರಣಕವಿ; ಸ್ತುತಿಪಾಠಕ. ೨. ಅಭಿನಯಕಾರ; ನಟ : "ಶೈವಲಾಲೀ, ಶೈಲೂಷಃ; ಕುಶೀಲವಃ, . . . ನಟಃ – ಈ ೮ ನಟ್ಟವಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೭-೪೩೮) ; ನಟನರ್ತನ ಗಾಯಕ ವಾದಕ ವಾಗ್ಜೀವನ ಕುಶೀಲವಾದಿಗಳೂ . . . ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲಸಕೂಡದು (ಭಾರದ. ೩೬೧). [ಸಂ.]

ಕುಶೀಳೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಶೀಲವುಳ್ಳವಳು; ದುರಾಚಾರಿಣಿ: ಕುಭಾಗ್ಯೆ ಕುಶೀಳೆ ಜಿಹ್ವಲಂಪಟೆ . . . ಎಂಬಟಮಟಕಾರ್ತಿಯರ್ ಸತಿಯರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮-೪೧ ; 1223). [< ಸಂ. ಕುಶೀಲಾ]

ಕುಶೂಲ (ನಾ). ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಣಜ : ಕುಶೂಲವೆಂದರೆ ಕಣಜವು (ಆರ್ಯಧ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಕುಶೂಲಧಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಣಜದಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿಟ್ಟ ಧಾನ್ಯ. ೨. ಕಣಜದಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು : ತನ್ನ ತನ್ನವರ ಜೀವನಕ್ಕೂ ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಮೂರು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು ಕುಶೂಲಧಾನ್ಯನು (ಆರ್ಯಧ. ೮೬). [ಕುಶೂಲ + ಧಾನ್ಯ]

ಕುಶೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ದರ್ಭೆ : ಆಸಿಮಷಿ ಕುಶೆ (ಷು) ಪಿಡಿ ಪಿಡಿಕಲ್ ಕುಸಿಯುಂ ಮಗುಳ್ದೀನಿದು ಯೋಗಿಧರ್ಮಮೇ (ಶಬಶಂ. ೨-೧೦೮). ೨. ಮುಚ್ಚುವ ಹಲಗೆ : (*). ೩. ಮರದ ತುಂಡು : (*).

[< ಸಂ. ಕುಶ]

ಕುಶೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಡಿವಾಣದ ಹಗ್ಗ ; ವಾಘೆ ; ಲಗಾಮು : "ಕುಶೆ ರಶ್ಮಿಯೆನೆ ವಾಘೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೩). [ಸಂ. ಕುಶಾ]

ಕುಶೇಶಯ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ; ತಾವರೆ ; ಕಮಲ : ಬುಧಕುಶೇಶಯೋದ್ಬೋಧಕರ ಲಸತ್ತಿಗ್ಮಕರಂ (ಆದಿಪು. ೬-೬೬) ; ಕುಶೇಶಯಂಗಳ್ಗೆ ನೀಡೆ ಕರಮಂ ಮಿತ್ರಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೬೭) ; ಯದುಕುಲವರಕುಶೇಶಯ ಭಾನು . . . ಹೊಕ್ಕನು ಹಸ್ತಿನಾಪುರವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭ ಸೂಚನೆ). ೨. ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಕುಶೇಶಯಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಆ ಮಹಾಪ್ರಕಾಶಮಂ ಕುಶೇಶಯಗರ್ಭಂ ನೋಡಲ್ಕಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕುತ್ತುಂ (ಜಗವಿ ೧-೪೭ ವ). [ಕುಶೇಶಯ + ಗರ್ಭ]

ಕುಶೇಶಯನಯನ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಕಮಲಾಕ್ಷ; ಕೃಷ್ಣ : ರಂಜಿಸಿದಂ ಶೈಶವದೊಳಾ ಕುಶೇಶಯನಯನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೩೪). [ಕುಶೇಶಯ + ನಯನ]

ಕುಶೇಶಯಲೋಚನ (ನಾ). = ಕುಶೇಶಯನಯನ : ಶೈಶವದೊಳ ಬಲೆಯರ್ಗೆ ಕುಶೇಶಯಲೋಚನನ ಮೂರ್ತಿ ಪಡೆದುದು ರಾಗಾವೇಶಮಂ (ಜಗವಿ. ೩-೭೧). [ಕುಶೇಶಯ + ಲೋಚನ]

ಕುಶೇಶಯಶರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕಾಮ : ಈ ಶಶಿಮುಖಿಯುದ್ದೇಶಿಸಿ ನಿನ್ನನೆ ಕ್ಲೇಶಪಡುವಳು ಕುಶೇಶಯ ಶರನಿಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೯ ಅಡಿಟ). [ಕುಶೇಶಯ + ಶರ]

ಕುಶ್ರಮ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ; (ಲೋಕದ) ಆಯಾಸ: ಬೆಳೆಸಿರಿಯ ಭರಭಾರಿ ಕುಶ್ರಮಸಂಘ ಪೈರಿ . . . ಕಾವೇರಿ ಭೋರ್ಗರೆದೆಸೆದುದು (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೭). [ಸಂ.]

ಕುಶ್ರೀ (ಗು). ೧. ಕುರೂಪಿಯಾದ ; ಅಂದಗೇಡಿಯಾದ: ಆ ರೂಪವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತಳು ಈ ಕುಶ್ರೀ ಬಾಲಿಕೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೩೫). (ನಾ). ೨. ಕುರೂಪ; ಅಂದಗೇಡಿತನ: ಮುಕ್ಕಾಲಿಗಿಂತ ಮಿಕ್ಕು ಜನಕ್ಕೆ ಸೌಂದರ್ಯ ಬೋಧವೇ ಇಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕುಶ್ರೀ ಎಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಪೀಡೆಗೊಡದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಕುಶ್ರುತ (ನಾ). ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನ: ಕುಮತಿ ಕುಶ್ರುತ ವಿಭಂಗ ಮತಿ ಶ್ರುತ ಅವಧಿ ಮನಃ ಪರ್ಯಾಯ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಜ್ಞಾನಮಷ್ಟವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಕುಷ್‌ಬಾಷ್, ಖುಷ್ಬಾಷ್ (ನಾ). ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ (?): ಗ್ರಾಮಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ರೈತ ಪ್ರಜೆಗಳು ವರ್ತಕರು ಇತರ ಕುಷ್‌ಬಾಷ್ ಜನಗಳು ಲೈಸೆನ್ಸ್ ಇಲ್ಲದೆ ಬಂದೂಖುಗಳನ್ನು . . . ಇಡಕೂಡದೆಂದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೫೭). **ಖುಷ್ಬಾಷ್**: (ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೩). [?]

ಕುಷರಥ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: (ವೈಡಿಗಿ. ೩೧-೬೦೩). [?]

ಕುಷಿ 'ಖುಶಿ' ನೋ.

ಕುಷ್ಕಿ, ಖುಷ್ಕಿ (ನಾ). ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ; ಕಾಡಾರಂಬ: ನಾಲ್ಕು ಎಕರೆ ಕುಷ್ಕಿ ಜಮೀನು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪನವರ ಕೈವಶವಾಯಿತು (ತಾಯಿಕ. ೬). **ಖುಷ್ಕಿ**: ನನಗೇ ನಲವತ್ತೈದು ಖುಷ್ಕಿ ಇದೆ (ಬೆಸ್ತಕ ೨೫); ಖುಷ್ಕಿಯ ನೆಲವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಇರಲಿ (ಮಹಾಗ. ೧೯೧). 'ತರಿ' ಪರಾ. [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುಷ್ಕೀ]

ಕುಷ್ಕಿಸಾಗುವಳಿ (ನಾ). ಹೊಲದ ಬೇಸಾಯ: (ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೪). [ಕುಷ್ಕಿ + ಸಾಗುವಳಿ]

ಕುಷ್ಟ (ನಾ). ೧. = ಕುಷ್ಠ: "ಪಾದಸ್ಫೋಟಃ ವಿಪಾದಿಕಾ ಈ ೨ ಕಾಲು ತಳವಡದಿಹ ಕುಷ್ಟದ ಪೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೯೧). ೨. ಕುಷ್ಠರೋಗವುಳ್ಳವನು: ಕುಷ್ಟರಾಗಿ ಹಸ್ತಪಾದ ನಷ್ಟರಾಗಿಯಿರಲು (ಸುಸಾರ. ೮೬-೫). [< ಸಂ. ಕುಷ್ಠ]

ಕುಷ್ಟಗುಲ್ಮ (ನಾ). ಗುಲ್ಮಕ್ಕೆ ಕುಷ್ಠ ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಕೆರಕುಂ ತುಱು ಕುಷ್ಟಗುಲ್ಮಂ ಪಿರಿದಕ್ಕುಂ ಪೆರ್ಚಿದಾಮದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೬). [ಕುಷ್ಟ + ಗುಲ್ಮ]

ಕುಷ್ಟಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ ; ಕುಂಟಿಗ ; ಕುಷ್ಟಿಗನಬಳ್ಳಿ: (ಕಿ). [?]

ಕುಷ್ಟೆ (ನಾ). ಕುಟ್ಟೆ. 'ಕುಷ್ಟೆವೀೞ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಷ್ಠ ?]

ಕುಷ್ಟೆವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟೆಹಿಡಿ ; ಹುಳಿತುಹೋಗು: ಕುಷ್ಟೆವಿೞ್ದ ಬಿದಿರಂತೆ ಕುಲಕ್ಷಯಮಾಗುಗುಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೦-೧೫ ; 897). [ಕುಷ್ಟೆ + ಬೀೞ್₁]

ಕುಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊನ್ನುರೋಗ ; ಶ್ವೇತರೋಗ ; ಶ್ವಿತ್ರ: "ಕುಷ್ಠಮೆನೆ ತೊನ್ನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೨); ಹರಿಯ ಕೈಯಲು ಹೋಗದಿಹ ದುರ್ಧರದ ಕುಷ್ಠವನಂತಪಹರಿಸಿ (ಬಸವು. ೫೪-೭೦); ಸ್ಥಾವರವಿಷ, ಜಂಗಮವಿಷ, ಕುಷ್ಠ, ಅಪಸ್ಮಾರ . . . ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳು (ಸಕವ್ವೆ. ೨೨). ೨. ಕುಷ್ಠರೋಗವುಳ್ಳವನು: ಕುನಖಿ ಕುಷ್ಠ ಕುಶೀಲಕನು ಕುಬ್ಜನನು . . . ಉಪ್ಪವಡಿಸುವ ಸಮಯದೊಳಿನಿಬರನು ಕಾಣ್ಬುದು ಮಹೀಶರಿಗಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೦೭).

೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ; ಕೊಳಂಜ; ಚಂಗಲಕೋಷ್ಠ: ರಾಶ್ಮೈಕುಷ್ಠಂ ಬಜೆ ಪುಲಿಗಿಲಬೇರ್ ಪಿಪ್ಪಲೀಮೂಲಮುಪ್ಪುಪ್ಪೆರಡೋವಂ ಪಾಲೆ ಬೇವಿಂಗತಿಬಜೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೪೫). [ಸಂ.]

ಕುಷ್ಠಗಂಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕುಷ್ಠಕಂದಃ – ಕುಷ್ಠಗಂಧಿ, ಚಿಕ್ಕೇಲಕ್ಕಿ ಹಸ್ತಿಕಂದ" (ಓಷಧಿ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಕುಷ್ಠರೋಗ (ನಾ). = ಕುಷ್ಠ ೧: ಆ ತಪೋನಿಧಿ ಕುಷ್ಠರೋಗಪರೀತ ಬೀಭತ್ಸೆಯಲಿ ಹುದುಗಿರಲು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೬-೪೪) ; ಕುಷ್ಠರೋಗದವರು ಮೆಟರುಗಂಟಿನ ರೋಗದವರು . . . ವಮನಯೋಗ್ಯರೆಂದರುವುದು (ಸಕವ್ವೆ. ೨೫). [ಕುಷ್ಠ + ರೋಗ]

ಕುಷ್ಠಿ (ನಾ). ತೊನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಕುಷ್ಠರೋಗಿ: ಒಬ್ಬ ಕುಷ್ಠಿಯನ್ನೂ . . . ಗುಣಪಡಿಸಿ (ಗೊಲ್ಲೊಥಾ. IV ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ. ಕುಷ್ಠಿನ್]

ಕುಷ್ಮಿಕೆ (ನಾ). ಕರುಳು; ಅಂತ್ರ: ರೋಮಾಜಿನ ಕುಷ್ಮಿಕೆಗಳ್ ಕೋಮಲವತಿರಭಸ [ವೇಗಮಾನ] ವಿಲಾಸೋದ್ದಾಮಂ ದಂಡನಿರಕ್ಷಣ ರಾಮಸಸಂ ವಿಷಮಮಾನ ನಯನೋತ್ಥಾನಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩-೪೧) ; ಸ್ಥೂಲಾಜಿನ ಕುಷ್ಮಿಕೆ ರೋಮಾಳಿಗಳಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩-೪೪). [ಸಂ. ಕುಷ್ಮಿಕಾ]

ಕುಷ್ಮಾಂಡಕೆ (ನಾ). ಕುಂಬಳ ; ಕುಂಬಳಕಾಯಿ. [ಸಂ.]

ಕುಸ 'ಕುಸು' ನೋ.

ಕುಸಂಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸಹವಾಸ. [ಸಂ.]

ಕುಸಂಧಿ (ನಾ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ, —ಸಂದಿ. ೨. ಅಶುಭವಾದ ಗ್ರಹಯೋಗ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಅಸಾಧುವಾದ ಸಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಕುಸಂಬಿ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸಂಸ್ಕಾರ: ಅದರೊಳಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವೂ ಕುಸಂಸ್ಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. I, ೩೮) ; ಎಷ್ಟೊಂದು ಕುಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಆ ಬಾಲಿಕೆಯರ ಮೇಲೆ (ಘೇಮ್ಸಗಂ. ೧೪೩). [ಸಂ.]

ಕುಸಕ, ಕುಸುಕ₁ (ನಾ). ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಮೊಗಸಾಲೆ (?): ಸುಕರ ಹೇಮದ ಕಲಶ ಝಲ್ಲಿಯ ನಿಕರದಿಂ ದಿವ್ಯಾಂಬರದಿ ಕೌತುಕವ ಬೀಱುದುವಾ ಪುರದ ಕುಸಕಗಳು ಕಂಗಳಿಗೆ (ಸನತ್ಕು. ೧೩-೩೦) ; ಮಾಳಿಗೆ ಕುಸಕ ಚಪ್ಪರ ಮನೆ ಮಾಡಗಳೋಳಿಯ ಮೇಲೆ ಬಾಲೆಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೨೯) ; ಇತ್ತರದೊಳಗೊಪ್ಪುವ ಕುಸಕಗಳಿಂದತ್ಯಂತವೀಧಿ ಮೆಱೆದವು (ಅನಂಚ. ೨೫-೯೧). **ಕುಸುಕ₁**: ಚಾರು ನೆಲೆವಾಡಗಳ ಕುಸುಕದ ಭಾರವಣೆ ಮಿಗೆ ನಗರವೆಸೆದಿರೆ ಕಂಡು ಬೆಱಗಾದ (ವೈರಾಕಾ. ೧೨-೨೨) ; ಮುಂಗಡೆಯ ಬಾಗಿಲ್ವಾಡದೆಡೆಯ ಕುಸುಕದಲ್ಲಿ ನಿಂದಾ (ಭರಚ. ೩-೧೮). [?]

ಕುಸಕಚಪ್ಪರ (ನಾ). ಇಳಿಜಾರಾದ ಭಾವಣಿ, —ಚಪ್ಪರ: ಒಪ್ಪುವ ಕುಸಕಚಪ್ಪರದಿ ಸತಿಯರಿರ್ದೊಪ್ಪುವನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಅನಂಚ. ೧೩-೪೨). [ಕುಸಕ + ಚಪ್ಪರ]

ಕುಸುಕುಸ 'ಕುಸು' ಪರಾ.

ಕುಸಗುಟ್ಟು 'ಕುಸುಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಸಗೆ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ; ಸೊಣಗ: ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಕುಸಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ನಾಯಿಯನ್ನು ಕರೆಯುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಕುಸಗೆ ಕುಸಗೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕುಸಮಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಮತ; ದುಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಾಂತ: ಕುಸಮಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸುಮಶರ] ಮದವೇದಂಡ ಕಂಠೀರವ ಬಸವ (ಬಸವು. ೮-೧೯). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲ; ಅವೇಳೆ. [ಸಂ.]

ಕುಸರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ : ಬರಗಾಲದ ಆಹಾರ . . . ಬಿದಿರಕ್ಕಿ, ಗೋದಿಬಾರ್ಮೊಂಡ, ೪ ಕುಸರಿ : ಆಡವಿ ರಾಜಗೀರಿ (ಕಥಾಗ. ೧೧ ಪರಿ). [← ಮರಾ. ಕುಸರೀ]

ಕುಸಲ್ 'ಕುಸುಬಲು' ನೋ.

ಕುಸಲ (ನಾ). ೧. ಚಾತುರ್ಯ; ಕೌಶಲ : "ಕುಸಲಮೆ ಕೌಶಲ್ಯಂ" (ಚತುಸಿ. ೧೯೯); ವಸುಮತಿಯ ಶಿವಭಕ್ತರೆಸಗುವ ಕುಸಲದೊಯ್ಯಾರವನು ನವಿಪ್ಪಾ ಮಸುಳಿಸಿದ ಮತಿಗಜಿಯಬಹುದೇ (ಪ್ರಭುಲೀ.೧೫-೧೩). ೨. ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸ; ಚಿತ್ತಾರದ ಕೆಲಸ : ಹಸರ ಈ ಕಂಬಳಿಯ ಹಸನಿ ಗಂಗವ್ವ ಹಾಸ ಕುಸಲದಡ್ಡಣಗಿ ನಡುವಿಡ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬-೮); ಕುಸಲದ ಗೆಜ್ಜೆ ಕೆಸರಾಯ್ತು (ಕನ್ನಜಾ. ೯೭). ೩. ಸೌಖ್ಯ; ಸಂತೋಷ : "ಕುಸಲ-ಕುಶಲ = ಸೌಖ್ಯ, ಸಂತೋಷ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮); ಆ ಗುಬ್ಬಿ ಕುಸಲದ ನಗುವ ನಗತಾವ (ಗರತಿ. ೬೭); ದಸರೇಕ ತವರೀಗೆ ಕುಸಲದಿ ನಾ ಹೋದೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೪). ೪. ಮಾಟ; ಮಾಯೆ : ಕೇಳ್ದ ಕಡೇಲೆಲ್ಲಾ ಇದು ದೇವರ ಕುಸಲ, ಸೌಂತಿ ಕುಸಲ ಅಂತ್ಲೇ ಬಂತ್ಕಣವ್ವಾ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೩೪). [< ಸಂ. ಕುಶಲ]

ಕುಸಲಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೊಷಪಡು; ನಲಿ : ಕುಸಲಂಬೆತ್ತುಱೆ ಯಾಳುತಿರ್ದು ಪದಿನಾಡಾಖ್ಯಾತ ಭೂಭಾಗಮಂ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೧-೪೨; 1654). [ಕುಸಲ + ಪೆಱು]

ಕುಸಲಕ್ಕಿ 'ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕುಸಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ಕಾಣಿಸು; ಕೌಶಲ್ಯ ತೋರಿಸು : ಹಸೆಯ ಬರೆಯೋರು ಕುಸಲಿಸಿ ಬರಿರವ್ವಾ ಸಣ್ಣಮುತ್ತಿನ ತಳಿ ಕೊಡಿ-ಈ ಮನೆಯ ಸಿಸು ಕುಳ್ಳಿರುವ ಜಗಲಿಗೆ (ಹಳ್ಳಿಜಾ. ೫೭). [ಕುಸಲ + -ಇಸು]

ಕುಸಲೆ (ನಾ). ಚದುರೆ; ಚತುರೆಯಾದವಳು; ಕುಶಲೆ : ಬಿಸಿಲ ಕಳೆದು ಸಂಜೆವೆಣ್ ಕುವಲಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆಸೆವ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳನುಡಿಪ ಎಸಕದಿ ದುಗುಲನುಡಿಸಿದಳೊರ್ವಳು ಕುಸಲೆ ಪೊಂಬಟ್ಟೆಯನುಳಿದು (ನಾಗಕು. ೨೭-೨೫). [< ಸಂ. ಕುಶಲಾ]

ಕುಸಳಿ (ನಾ). ಸಾಧು; ಸಂತ (?) : ಖಣ್ಡಸ್ಫುಟಿತ ನವ ಕರ್ಮಕ್ಕಂ ಯೋಗಿನಿಯರ ಕುಸಳಿಯರ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಆಹಾರದಾನಕ್ಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೬೦-೧೮; 1068). [?]

ಕುಸಾಲೆ, ಕಸಲೆ, ಕಸಾಲೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು. 'ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ' ಪರಾ. ಕೆಸಲೆ : (ಕ). ಕಸಾಲೆ$_1$. 'ಕಿರುಕಸಾಲೆ' ಪರಾ. [?]

ಕುಸಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು; ಕುಂದು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಕ್ಷೀಣಿಸು : "ಕುಸಿ ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ, ಕವಾಟಶಲಾಕಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮುಧಾ); "ತಟ್ಟಿದನೆಂದು ಕುಸಿದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೫); ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚುಸಿರ್ ಕುಸಿದು . . . ಜೋಲ್ದನಭಿಮನ್ಯು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೪); ಬೆಕ್ಕಂ ಕಂಡಿಲಿಯಂತುಸಿರ್ ಕುಸಿದು ಕುನುಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೦); ಕುಸಿದ ಹರುಷದ ಕೊರಗಿದಾನನದ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೧). ೨. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಸೋಲು : ಆಹವದೊಳ್ ಕುಸಿದು ಪೆಱಪಿಂಗಿ ಪೋಱ್ ಮಾನಸರೇ ನಿನ್ನೂಱು ವರ್ಷಮಂ ಬಟ್ಟಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೬); ಯುದ್ಧರಂಗದೊಳ್ ಕುಸಿಯದೆ (ಗದಾಯು. ೪-೫೯); ತಳಾಱನಂ ಕಂಡ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಕುಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೫); ಕಲಿತನಂ ಪೊಣರ್ದಲ್ಲಿ ಕುಸಿಯದಿರ್ಪುದೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೨-೪೦); ಮೇಲುಗೈ ನೀನಾದೆ ಕುಸಿದರು ಪಾಂಡುನಂದನರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೭೦). ೩. ಜರಿ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ; ತಗ್ಗು : "ಕುಸಿಯೆನೆ ಜರಿದುದು" (ಭಾರನಿ. ೫೭); ಸುರರೆಲ್ಲಂ ಬಡಗಲು ನೆರೆದಿರಲಾ ದೆಸೆ ಕುಸಿದು ತೆಂಕ ನೆಗೆದೊಡೆ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೧೧); ಜವಗುಂದಿ ತಲೆ ಕುಸಿದು ನಡೆಗೆಟ್ಟು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೭); ಅವನಿ ಕುಸಿದುದು ನೆರೆದ ಸೇನೆಯ ಹವಣಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೨೫); ನೀನಂಜದಳುಕದೆ ಕುಸಿದ ತಲೆಯನು ನೆಗೆದು ನಲ್ಲಳೆ ಹೇಳು ಹೇಳೆಂದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೪೪); ಅವನ ಜಂಘಾಬಲವೇ ಕುಸಿಯಿತು (ಕಂಬಹು. ೫೧); ನಿಂತ ಹಾಗೇ ಅಪ್ಪಾಜಿ ಕುಸಿದುಬಿಟ್ಟರು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೨೫೫). ೪. ತಗ್ಗಿಸು; ಜಾರಿಸು; ಬಾಗಿಸು : ಕೊರಲಂ ಕುಸಿಯುತ್ತುಮುತ್ತರಿಸಿದ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಪೋಱಿಯಂ ನೆಗಪುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೬); ಕರಿಘಟೆಗಳುಪ್ಪರಿಸೆ ಜಗ್ಗನೆ ಜರಿದು ಸಿಂದವು ಕುಣಿವ ಕುದುರೆಗಳುರಕೆ ಕಬ್ಬಿಯ ಕುಸಿದು ಕಕ್ಕರಿಸಿದವು ಭೀತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೪). ೫. ತಡೆಹಿಡಿ; ನಿರೋಧಿಸು : ಪರಿವ ಕಟಾಕ್ಷಂಗಳನೋಸರಿಸುತ್ತುಂ ನಿಮಿರ್ದ ಸುಯ್ಗಳಂ ಕುಸಿಯುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೦); ಅಪತ್ರಪಿಷ್ಣುಯಂ ಕುಸಿದು ಮಾಣಿಸುವಯ್ಯುಮಣು ವ್ರತಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೬-೭). ೬. ಸೀಳು; ತೆಗೆ; ಉತ್ಪಾಟಿಸು : ಪುಸಿಬಸನಮೆಂದು ಕೆಲಬರ್ ಕುಸಿವರ್ ನಾಲಗೆಯನಿಕ್ಕುಱಿಗೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೮೭); ಪುಸಿ ನಾಲ್ಕು ಮಾಟ್ಕೆಯಾಗಿಯುಮಸದೃಶಗುಣ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮಂ ಬೇರಿಂದಂ ಕುಸಿಗುಂ ಪುಸಿಮೊಡವಂ ತಾಂ ಕುಸಿದಾಳ್ಗಂ ನೆಟ್ಟನುಗ್ರ ನರಕಾರ್ಣವದೊಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೮-೫). ೭. ಚಿಮ್ಮು; ಹೊಮ್ಮು (?) : ರಸದೊಳ ಮರ್ಕೆ ಬಿನ್ನಣದೊಳೊಟ್ಟಜೆ ಮಾತಿನ ರೀತಿಯೊಳ್ ಚಲಂ ಕುಸಿವ ನಿವಿಂಱುರ್ವೋಜೆಯೊಳುದಾತ್ತತೆ . . . ಪೊಸದೇಸೆಯೊಳೊಂದಿದ ಮಾರ್ಗಮೊಳ್ಪವೆತ್ತೆಸೆದಿರೆ ಪೇೞ್ದುರಂಜಿಸದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೪). ೮. [ಗಣಿತ] ಗುಣಿಸು; ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡು : "ಆರಂಕು, ಕುಂಕು, ಕುಸಿ . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಗುಣಿಸೋದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೮).

ಕುಸಿಕುಸಿದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ೧. ಕುಗ್ಗಿಕುಗ್ಗಿ; ಜರಿ ಜರಿದು : ಕುರುಕುಲತಿಲಕಂ ಕುಸಿಕುಸಿದು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆದಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೭). ಕಾಲಿಡಲೆಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೆಣಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಕುಸಿಕುಸಿದು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಭಾಮಣಿ. ೫೧). ೨. ಬಾಗಿಬಾಗಿ; ಹೊರಹೊರಳಿ : ಚಾರು ಚಲನ್ನಯನ ತ್ರಿಭಾಗದಿಂ ಕುಸಿಕುಸಿದೆನ್ನನೀಕ್ಷಿಸುವಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೮೯). ಕುಸಿದುಬೀಳು = ಕುಪ್ಪರಿಸಿ ಬೀಳು; ಉಡುಗಿ ಬೀಳು; ಜರಿದು ಬೀಳು : ಉತ್ಸಾಹಭಂಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪಾರಿಗಾಣದ ಕುತೂಹಲ ಕುಸಿದುಬೀಳುವಂತಾಗಿತ್ತು (ಕಮಸಿ. ೧); ಕುಸಿದು ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಮನೆಗಳು ಸುಟ್ಟು ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕಾಣುವ ಚಿಮಣಿಗಳು (ಯೋಧಪು. ೧); ಜಗದೊಳಗೊಬ್ಬನು ಮೇಲೆದ್ದು ನಲಿವಂದು ಒಬ್ಬನು ಕುಸಿದು ಬೀಳುವನು (ಇಂಚಾಪ. ೭೩-೫೧).

[ದೇ ॥ ತುಳು. ಕುಸಿ; ತೆಲು. ಕುದಿ]

ಕುಸಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜರಿಯುವುದು; ಕುಸಿತ. 'ಕುಸಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಮನದ ಕುಗ್ಗು; ಉತ್ಸಾಹಹೀನತೆ: "ಕುಸಿ ಇತಿ ಭಯೇನ ಲಜ್ಜಯಾ ವಾ ಉತ್ಸಾಹವಿಕಲಂ ಚೇತಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಕುಸಿ$_1$]

ಕುಸಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಅಗುಳಿ : "ಕುಸಿ - ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ, ಕವಾಟ ಶಲಾಕಾಯಾಂ ಚ (ಅಗುಳಿ)" (ಶಮುಧಾ). ೨. ಸಟ್ಟುಗ; ಸೌಟು (?) : ಕುಸಿಯುಂ ಪುರಿಯೋಡುಕೋಡುಕಾವಲಿ ನುಲಿಯಂಬೆಸಗೊಂಬರ್ ಪಿಡಿದಿರೆಯುಂ . . . ಜಗಕ್ಕೆ ಮುಱಿಯಿಲ್ಲೆಂದಂ (ಅಟ್ಟಮು. ೧-೪೪). ೩. (?) : ಬಸವನನು ಹೂಡಿದನು ಗಾಣದ ಕುಸಿಯಕೊಂಡನು ಯಳ್ಳು ಹೊಯಿದನು ಹೊಸನೊರೆಯ ಮಾಗಿದೆಣ್ಣೆಯಕ್ಕುತ ಹಡಗಗಳತುಂಬಿ (ರೇವಕಾ. ೨-೨೬). [< ಸಂ. ಕುಶೀ]

ಕುಸ್ಸಿ 'ಖುಶಿ' ನೋ.

ಕುಸಿಕ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹ ಕುಗ್ಗಿದವನು; ನಿರುತ್ಸಾಹಿ : ಕುಸಿಕಂ ಕುಸಿ ಇತಿ ಭಯೇನ ಲಜ್ಜಯಾ ವಾ ಉತ್ಸಾಹವಿಕಲಂ ಚೇತಃ ತದ್ವಾನ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕುಸಿ$_2$ + -ಕ$_3$]

ಕುಸಿಕಿಱಿ 'ಕುಸುಕಿಱಿ' ನೋ.

ಕುಸಿಕು 'ಕುಸುಂಕು' ನೋ.

ಕುಸಿಗಾರ (ನಾ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಖುಷಿಯಾದವನು : "ಹರ್ಷಿತಾ, ಹೃಷ್ಟಃ, ಹೃಷಕಃ ಈ ೩ ಕುಸಿಗಾರಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೬೧). [ಕುಸಿ$_4$ (< ಖುಶಿ) + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಸಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಆದುಮು ; ಕೀಳ್ಗೊಳಿಸು : ಒಡೆಯನ ಕುಸಿಗುಟ್ಟಿ ಪರರ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ನಾಡೆ ನುಡಿವುದಧಮತನವಹುದು (ಭರತ. ೨೪-೬೮) ; ಕಿಸುರದೆ ಹಳೆಯ ಕರ್ಮಗಳ ಕುಸಿಗುಟ್ಟುವುದೆ ತಾನೆ ನಿರ್ಜರೆ (ಭರತ. ೬೮-೭೧). [ಕುಸಿ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುಸಿಗೊರಲ್ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಕೊರಳು; ಗುಜ್ಜುಗೊರಳು : ಪಟ್ಟುಕ ಮೂಗಿನ ಮರವುಲಿವೊಟ್ಟೆಯ ಕುಸಿಗೊರಲ ಕೆಂಚುದಲೆನವಿರ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೦) ; ಕುಸಿಗೊರಲಿಱಿದೆರ್ದೆ ಪೊಜಂಟೆ ಬೆನ್ ಬಾತ ಬಸಿಱಡಂಗಿದ ಜಘನಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೮) ; ಅದು ಕುಸಿಗೊರಲ್ (ಶಮದ. ೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಸಿ$_1$ + ಕೊರಲ್]

ಕುಸಿಗೊರಲ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಕತ್ತುಳ್ಳವನು; ಗುಜ್ಜುಗೊರಳಿನವನು: ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಂ, ಕುಸಿಗೊರಲಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೧ ಉದಾ); ಹೆಱಿಗಾಲಂ, ನಿಡುಮೂಗಂ, ಕುಸಿಗೊರಲಂ (ಶಮದ. ೭೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಕುಸಿಗೊರಲಂ ಕುಸಿಗೊರಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೨೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಸಿಗೊರಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕುಸಿಗೊರಲಿ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಕತ್ತನ್ನುಳ್ಳವಳು; ಗುಜ್ಜುಗೊರಳಿನವಳು : ಅವಳ್ ಕುಸಿಗೊರಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲೆ] (ಶಮದ. ೮೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಕುಸಿಗೊರಲಂ ಕುಸಿಗೊರಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೨೮ ಪ್ರಯೋ).
[ಕುಸಿಗೊರಲ್ + -ಇ$_2$]

ಕುಸಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕ್ಕೆ ಸರಿಸು ; ಒತ್ತಿರಿಸು : ನೊಸಲ ಬಾಲೇಂದುವನು ಕರದಿಂ ಕುಸಿಗೊಳಿಸಿ ಜಾಹ್ನವಿಯನೆಡೆಗೆಡೆಗೊಸರದಂದದಿ ಜಡೆಯೊಳೌಕುತ (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೯-೨೯). [ಕುಸಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಕುಸಿತ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಕುಸಿಬೀಳುವಿಕೆ; ಜರಿಯುವಿಕೆ : ಭೂಮಿಯ ಕುಸಿತದಿಂದಾಗಿ ಗೋಡೆ ಬಿರುಕು ಬಿಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ೨. (ಧಾರಣೆ ವಾಸಿಯಲ್ಲಿ) ತಗ್ಗುವಿಕೆ; ಇಳಿತ : ಬೇಡಿಕೆ ಕಡಮೆಯಾದುದರಿಂದ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕುಸಿತ ಕಂಡುಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಕುಸಿ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕುಸಿದಲೆ (ನಾ). ಭಾರದಿಂದ ಬಗ್ಗಿದ ತಲೆ; ಕುಸಿದ ತಲೆ: ಕಳಿದ ಹೂವಿನ ತೊಡಬೆಯೋ ಕುಸಿದಲೆಯ ಬಿಟ್ಟಿಯ ಭಾರವೋ ನಿರ್ಮಳನ ಚಿತ್ತದ ಖತಿಯೊ . . . ಕೈಗಳ ಉಳಿವುಪಾಯದ ಜೋಡ ತೊಟ್ಟುದು ಪಾಂಡುಸುತಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೩೮). [ಕುಸಿ$_1$ + ತಲೆ$_1$]

ಕುಸಿಬಿಷ್ಟಿ 'ಕುಸಿವಿಷ್ಟೆ' ನೋ.

ಕುಸಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿದುಬೀಳು ; ಜರಿದು ಬೀಳು ; ಕುಪ್ಪರಿಸು : ಅದು ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಕುಸಿಬಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೨೮) ; ನಿನ್ನ ಚರಿತದ ಒಂದು ಮಗ್ಗಲು ನಿನ್ನೊಡನೆ ಕುಸಿಬಿತ್ತು (ಹಾಡುಪಾ. ೪೬-೫) ; ದೊಡ್ಡ ಕುತ್ತಿನೊಳಗೆ ಕುಸಿಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ (ಜಮಾನ್ದಾ. ೫೦). [ಕುಸಿ$_1$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕುಸಿಯತರ (ನಾ). ಇಳಿಜಾರು ಭೂಮಿ (?) : ಮೂವರು ಅಡಿಗಳು ಅವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳು ಕಂಬಳಗದ್ದೆ ಕುಸಿಯತರದ ಗದೆಗಳು ೫ ಒತ್ತಿನ ತಂಬು ೧. (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೦-೪೭ ; 1482). [?]

ಕುಸಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಬಾಗಿರು ; ಕುಳ್ಳಾಗು : ಹುಲ್ಲಿನ ಮಾಡು ಕುಸಿಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಜಗಲಿ ಕಿರುಜಗಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿದಿದ್ದ ಅರಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ (ಮಲೆಮ. ೫೯). [ಕುಸಿ$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಕುಸಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಗ್ಗಿಸು; ಸೋಲಿಸು: ವಾದಿಮದಗಜೇನ್ದ್ರನನ್ತನ್ನ ವಚನಾಂಕುಚ(ಶ)ದಿಂ ಕುಸಿಯಿಸೆ (ಇಆ. VIII, ೨೧೩-೫೪ ; 10ನೆಯ ಶತ) ; ಅಱಲಿಂ ಪಲವುಪವಾಸಂಗಳಿ ನೋವದೆ ದೇಹಮಂ ಕರಂ ಕುಸಿಯಿಸುತುಂ(ಧರ್ಮಾಮೃ.೩-೨೭೮); ಬಳಿಕ ತೆರೆಯ ನಡಪರಿಯಂತ ಕುಸಿಯಿಸಿ ಜಲಜಗಂಧಿಯರು ತೋಱಿದರು (ಭರತ. ೧೩-೪೧); ಅಸಿನಡುವಿನ ಚನ್ನಮ್ಮನ ಸೊಬಗೀ ವಸುಧೆಯಸತಿಯರೆಲ್ಲರನ್ನು ಕುಸಿಯಿಸುವುದು (ಜಿನರಾ. ೧-೯೭). [ಕುಸಿ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಸಿಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿಯುವಂತೆ ಒತ್ತು, —ಆದುಮು : ಮದಹಸ್ತಿಯಂ ಭಯಂಗೊಳೆ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ ಕೋಡೆರಡುಮಂ ಕುಸಿಯೊತ್ತಿದರಾರ್ (ಗದಾಯು. ೯-೨೦) ; ಪುಸಿವಾರ್ತೆಯಂ ಪೇೞ್ದನೀ ಪುಸಿವನಂ ಕುಸಿಯೊತ್ತಿ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೆಟ್ಟಮೆಟ್ಟಿದು ಬಳಸಿದ ದಸಿಯೊಳ್ ತೆಗೆಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೫ ವ). [ಕುಸಿ$_1$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಕುಸಿರಿ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಿರಿ, —ಸೌಭಾಗ್ಯ : ಆಸವಳಿದುಲೂಪಿ ಚಿತ್ರಾಂಗಿಯರು ಕಾಣುತಂ ಬಸವಳಿದು ಧಾತ್ರಿಯೋಳ್ಬಿದ್ದಳುತ . . . ಕುಸಿರಿಯಿನ್ನೇಕೆನುತ ತಲೆ ಬಸರುಗಳ ಹೊಯ್ಲಿನೋಳ್ಮಣಿಗಣ ಸರಂಗಳಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರಿದಿಡುಕಿ (ತುರಂಗ. ೮೨-೩೦). [ಕು$_0$ + ಸಿರಿ]

ಕುಸಿರು 'ಕುಸುರಿ$_1$' ನೋ.

ಕುಸಿರುವೇದಿಕೆ (ನಾ). ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ ಜಗಲಿ,—ವೇದಿಕೆ: ಹಸಿರು ಮುರಿವಂಥೊಂದು ತರುವಿನ ಕುಸಿರುವೇದಿಕೆಯೇರುತ (ಚಿಂತನ. ೧೮). [ಕುಸಿರು (< ಕುಸುರಿ$_1$) + ವೇದಿಕೆ]

ಕುಸಿರೆಲೆ (ನಾ). ನವಿರಾದ ಎಲೆ : ಸಸಿಯೊಂದು ಇಳಿಯುತಿದೆ ಆದರ ಕುಸಿರೆಲೆಯ ತುಂಬ ಕುಣಿವ ಹೆಣ್ಣು (ನವ್ಯಕಾ. ೩೪).
[ಕುಸಿರು (< ಕುಸುರಿ$_1$) + ಎಲೆ$_1$]

ಕುಸಿವಿಷ್ಟೆ, ಕುಶಪಿಷ್ಟೆ, ಕುಸಿಬಿಷ್ಟಿ, ಕುಸುಬಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಒಣಜಂಬ ; ಒಣಹೆಮ್ಮೆ: ಕೆನೆಮೊಸರು ಇಲ್ಲದೆ ಅನ್ನದ ತುತ್ತು ಗಂಟಲಿಗೇ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಕುಸಿವಿಷ್ಟೆಯ ಸ್ವಭಾವ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅಂಥವನಿಗೆ ಪ್ರವಾಸ ಒಳ್ಳೆಯ ಪಾಠಗಳನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ (ನಂಟರು. ೧೧೮). **ಕುಶಪಿಷ್ಟೆ** : "ದರ್ಪದ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ, ಉಪೇಕ್ಷೆಯ, ತಿರಸ್ಕಾರ ಸ್ವಭಾವದ, ಕಟುವಿಮರ್ಶೆಯ, ಕುಶಪಿಷ್ಟೆಯ" (Supercilious. ಇಂಕನಿ). **ಕುಸಿಬಿಷ್ಟಿ** : ಬಹಳ 'ಕುಸಿಬಿಷ್ಟಿ ಯಾರು ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ ಅವರು ಒಪ್ಪೋದು ಇಂತಹ ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನೇ (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೭೨). **ಕುಸುಬಿಷ್ಟೆ**: ಯಾಕೋ ಕುಸುಬಿಷ್ಟೆ ಜಾಸ್ತಿ ಆಗಿದೆ ; ನಿಮ್ಮನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗೋದಿಲ್ಲ ಬಿಡಿ (ರಂಗನಾ. ೪೯). [< ಸಂ. ಕುಶ್ರವಿಷ್ಮ]

ಕುಸಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗು ; ಕುಗ್ಗು : ದೆಸೆಯಿಂದೆ ದೆಸೆಯಾವ ತಾಣಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದ ಹೊಸಮಸೆವೆತ್ತ ಖಡ್ಗದಲಿ ಕುಸಿವೆತ್ತು ಖಳನ ಮಸ್ತಕವ ಕೀಳ್ಪಡಿಸಿ ರಂಜಿಸೆ ಕಾಮದೇವ ನಿಟ್ಟಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೧-೬೬).
[ಕುಸಿ$_3$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕುಸಿಹ (ನಾ).= ಕುಸಿತ: ಇವು ತಿಳಿಯೆ ಷಡ್ಭಾವ ವಿಕೃತಿಗಳ್ ಜಾಯತೆಯೆ ತವೆ ಜನನಿಯುದರದಿಂ ಬರ್ಪುದು . . . ವರ್ಧತೆಯೆ ಬಳೆವ ಪಕ್ವತೆಯೆ ಕುಸಿಹಂ ಸವಿನಶ್ಯತೆಯೆ ಕೆಡುವುದು (ಚಿಬಪು. ೫೮-೪೨). [ಕುಸಿ$_1$ + -ಹ$_3$]

ಕುಸಿಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ ; ಬಳ್ಳಿ : ಜ್ವರದವರಿಗೆ ಪಥ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳು ಹುರುಳಿಕಟ್ಟು . . . ಹಾಲುಸೋರೆ ಕುಸಿಹಾಲೆಸೊಪ್ಪು (ಸಕವೈ. ೧೦೨). [ಕುಸಿ$_0$ + ಹಾಲೆ$_1$]

ಕುಸೀದ (ನಾ). ೧. ಹಣವನ್ನು ಬಡ್ಡಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ೨. ಬಡ್ಡಿ ಹಣದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು: "ಕುಸೀದಂ, ವೃದ್ಧಿಜೀವನಂ – ಈ ೨ ಬಡ್ಡಿಯಿಂದ ಬಾಬ್ವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೧೮); "ಕುಸೀದನೆನೆ ಬಡ್ಡಿಯುಂಬಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨–೧). ೩. ಹಣವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಡ್ಡಿ ಕೊಡುವ ಸಂಸ್ಥೆ; ಬ್ಯಾಂಕು: ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಿವೆ. ಜನರು ಈ ಕುಸೀದಗಳಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನು ಇಡಪಿಡುವರು (ಮತಂಪ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಕುಸೀದಕ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿಗೆ ಹಣಕೊಡುವವನು; ಸಾಲ ಕೊಡುವವನು: "ದ್ವೈಗುಣಿಕಃ, ವಾರ್ಧುಷಿಕಃ, ವೃದ್ಧ್ಯಾಜೀವಃ, ಕುಸೀದಕಃ –ಈ ೪ ಬಡ್ಡಿಗುಡುವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩–೪೧೭); "ಕುಸೀದಕನು ವಾರ್ಧುಷಿಕ . . . ವೃದ್ಧ್ಯಾಜೀವನೆನೆ ಬಡ್ಡಿಗೊಡುವನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨–೧). [ಸಂ.]

ಕುಸೀದಾಗಾರ (ನಾ). ಹಣವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಡ್ಡಿಕೊಡುವ ಸ್ಥಳ; ಬ್ಯಾಂಕು: ಕುಸೀದಾಗಾರ ಅಥವಾ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳು (ಭಾರದ. ೩೫೭). [ಕುಸೀದ + ಆಗಾರ]

ಕುಸೀದಿಕ (ನಾ). = ಕುಸೀದಕ: "ಕುಸೀದಿಕ – ಬಡ್ಡಿಯು ಕೊಟ್ಟು ಸಂಪನ್ನನಾದವನು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಸಂ.]

ಕುಸು, ಕುಸ, ಗುಸ$_1$, ಗುಸು (ನಾ). ಪಿಸುಮಾತನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣಶಬ್ದ. 'ಕುಸುಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕುಸ.** ಕುಸಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಗುಸ$_1$:** (೬). **ಗುಸು:** (೬).

ಕುಸುಕುಸು, ಕುಸಕುಸ, ಗುಸಗುಸ, ಗುಸುಗುಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯೆ ಕುಸುಕುಸು ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ಕುಸಕುಸ: (೬); ಇಂಗ್ಲಿಷ್ . . . ಸ್ಕೂಲಿನಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ ಅಂತ ಎಲ್ಲರೂ ಗುಸಗಸು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೧೭); ಸಸಿವದನೆಯರ ಮುಸಿಮುಸಿ ನಗೆಯು ಗುಸುಗುಸುಗಳೆಸಗಿರಲು (ಅನಂರಾ. ೧–೨೩–೨೬); ಹೆಂಗಸರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಗುಸುಗುಸು ಗುಜಗುಜ (ಸುವಸಂ. ೪೮); ಹೀಗೆ ಕದ್ದುಕದ್ದು ನೋಡಿ . . . ಗುಸುಗುಸು ಯಾಕೆ ಮಾತಾಡ್ತೀರಿ? (ಮೂರುದಾ. ೧೮೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಚುಕುಚು; ಮಲ. ತೆಲು. ಕುಸುಕುಸು; ತುಳು. ಕುಸುಕುಸು, ಗುಜುಗುಜು, ಗುಜ್ಜುಗುಜ್ಜು, ಗುಸುಗುಸು]

ಕುಸುಂಕಱು 'ಕುಸುಂಕುಱು' ನೋ.

ಕುಸುಂಕು, ಕುಸಿಕು, ಕುಸುಕು$_1$, ಕುಸುಗು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟು; ಗುದ್ದು; ಬಾರಿಸು; ಹೊಡೆ: "ಕುಸುಕು, ಕುಸುಂಕು – ಘಾತನೇ" (ಶಮಧಾ). **ಕುಸಿಕು:** ೨. (ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು) ಮೆತ್ತಗೆ ಕುಕ್ಕು; ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು: ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮಡಿಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು . . . ಒಂದೆರಡಾವೃತ್ತಿ ಕುಸುಕಿ ಹಿಂಡುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧೦೨). **ಕುಸುಕು$_1$:** ೧. ಮುಂದಲೆಯ ಪಿಡಿದು ಕುಸುಕಿ ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟೆ (ಹಚಕಾ. ೧೩–೧೦); ವನಕರಿಯವೊಲು ಬರೆ ಕೈಗೆ ಕೈಯಿಕ್ಕಿರದೆ ತೆಗೆದನು ಕುಸುಕಿದನು ಯಿಳೆಗಳಿಲೆಗೀಳ್ವಂತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೬೧); ಅಸಿಗಳಿಂದಿಱಿದು ಚಕ್ರದೊಳಿಟ್ಟು ಸಬಳದಿಂ ಕುಸುಕಿ (ಚಿಬಪು. ೪೪–೩೨); ನಿನ್ನನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿ ಕುಸುಕಿ ತೀರಿಸುವೆನು (ಸುಗುಗಂ. ೬೧–೭). ೨. ಬೀಸುವೊಗೆವ ಕುಸುಕುವ ಹಿಂಡಿ ಹಿಳಿವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೨೯). ೩. ಕುಸಿ; ಕುಗ್ಗು: ಬಿಸಿಲಿನಿಂ ಕಳವಳಿಸಿ ಕುಸುಕಿ (ಹಮುಚ. ೫೧); ವ್ಯಸನವ ಮಾಡದೆ ಮನದಿ ಕುಸುಕದಿರೆಲೆ ಪ್ರಿಯ ಬೆಸಸೀಗ ಹೋಗುವೆ (ಹಮುಚ. ೬೯). **ಕುಸುಗು:** ೪. ಜಾರು; ಜಾರಿಬೀಳು: ವಸುಧೆಪಾಲಕರೆಲ್ಲ ವ್ಯಸನ ಕಷ್ಟಾರ್ಣವದಿ ಕುಸುಗಿ ಮುಳುಗುತಲವರು (ಹಮುಚ. ೨೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಚಕ್ಕು; ತುಳು. ಕುರ್ಕಾವುನಿ; ತೆಲು. ಗುಂಜು]

ಕುಸುಂಕುಱು, ಕುಸುಂಕಱು, ಕುಸುಕಱು, ಕುಸುಕುರು, ಕುಸುಕುಱು (ನಾ). ೧. ಗಿಡುಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಒತ್ತಾದ ಸ್ಥಳ; ಇಡುಕುರು; ಹೊದರು: ಕುಬ್ಜಾಮ್ರಕುಜದ ಬೀಱಿಲ್ಗೊಂಬಿನ ಪಸುರೆಲೆಯ ಕುಸುಂಕುಱೊಳಗೆ . . . ತನಿವಣ್ಣಂ ತಿಱಿಯಲೊಡನೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೮೦ ವ); ತಲೆಯುದ್ದಮಾಗಿ ತುಱುಗಿ ಬೆಳೆದೊಱಗಿ ರಾಜಿಸುವ ರಾಜಾನ್ನದ ಕುಸುಂಕುಱೊಳಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೫–೮೪ ವ); ಸರಸಿಜಪತ್ರ ಕೋಟಿಯ ಕುಸುಂಕುಱಿನತ್ತೆಱೆದುಯ್ದು ಕಾಂತನೊಳ್ ನೆರೆದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೧೦೧). **ಕುಸುಂಕಱು:** ೧. ಎಸಳ ಕುಸುಂಕಱೊಳ್ಮುಸುಂಬಿಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೨–೨೬ ವ); ಕಿತ್ತೆಸಳ ಕೇಸರದ ಕುಸುಂಕಱೊಳ್ಮುಸುಂಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೩೯ ವ). **ಕುಸುಕಱು:** ೧. ಇಡಿದಡರೆ ಕೆಂಡ ಕುಸುಕಱ ಕಡುಗಟ್ಟಲೆ ತಲೆಯನೆತ್ತದೊತ್ತರಿಸದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೧೮). **ಕುಸುಕುರು:** ೨. ಸಂದು; ಮೂಲೆ: ವಸುಮತಿಯೊಳಗಿಱ್ದಂಟು [ಂದೆ]ಸೆಗಳ ಕುಸುಕುರುಮನೆಯ್ದೆ ಮಾಣದೆಮತ್ತಂ ಬಿ[ಸ]ರುಹಗರ್ಭಾಣ್ಡಕ್ಕಂ ಪಸರಿಸಿದುದು[ಕೀ]ರ್ತಿ ನೆಟ್ಟನನುಪಮ ಕವಿಯಾ (ಎಇ. X, ೧೫೧–೨೫; 915). **ಕುಸುಕುಱು:** ೨. ಕಳ್ಳನಿರ್ದನೆಂದು ಕೋಣೆಯಿಟ್ಟೆಡೆ ಕುಸುಕುಱೊಳೆಲ್ಲಂ ನೋಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೬೫). [?]

ಕುಸುಂಬ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಂಬರಿ 'ಕೋಸುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕುಸುಂಬಾ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಂಬಿ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಂಬೆ, ಕುಸಂಬಿ, ಕುಸುಂಬ, ಕುಸುಂಬಾ, ಕುಸುಂಬಿ, ಕುಸುಬಿ$_1$, ಕುಸುಬೆ, ಕುಸುಮೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಅದರ ಬೀಜ: "ಕುಸುಂಭ–ಕುಸುಂಬೆ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಮೊಸರ ರಸದೊಳ್ ಕುಸುಂಬೆಯ ಪೊಸಪೂವಂ ಕರ್ಚಿ ಗಂಧಮಂ ತೆಗೆದಿರದಾಱಿ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೬೨); ಜಪಾಪ್ರಸವದ ಕೆಂಪಂಬರಿಸಿ ಕುಸುಂಬೆಯನೂಡಿ ಲಸದ್ವಿದ್ರುಮದ ರುಚಿಯನ್ನೊತ್ತಿ (ಜಯಕಾ. ೩–೨೬); ಮಿಸುಪ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಕುಸುಂಬೆಯು ಬಾಳೆ (ಗುರುಚಾ. ೬–೧೬). **ಕುಸಂಬಿ:** ೨. ಕುಸುಬೆ ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣ; ಕೇಸರ ವರ್ಣ: ಕುಸುಬಿಯ ಹೂವಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಕುಸುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೪). **ಕುಸುಂಬ:** ೧. "ಕುಸುಮೆ ಕುಸುಂಬಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫–೧೮); "ತಿಳಿಯಲು ಕುಸುಂಬಮೆನೆ ಕುಸುಬೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೫); ಕಡೆಗೆ ಕುಸುಂಬ ರಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಷವನ್ನು ಬೆರೆಸಿಕೊಟ್ಟರು (ಆರ್ಯಕೀ. ೧೩೭); ಸೇವಂತಿಕೆ, ಕುಸುಂಬ, ಸಣ್ಣೆ, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೮). **ಕುಸುಂಬಾ:** ೨. ಕುಸುಂಬಾ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಯನ್ನು ಉಟ್ಟು (ಭಕ್ತವಿಜಾ. ೮೯). **ಕುಸುಂಬಿ:** ೨. ಆಸ್ಮಾನಿ ಬಣ್ಣ, ಕಿರಮಿಂಜಿ ಬಣ್ಣ, ಕುಸುಂಬಿ ಬಣ್ಣ, ಕರೇಬಣ್ಣ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೦). **ಕುಸುಬಿ$_1$:** ೧. ಕುಸುಬಿಯ ಹೂವಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಕುಸಂಬಿಯ ಬಣ್ಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೪). **ಕುಸುಬೆ:** ೧. ಗೋಧಿಕಡಲೆ ಎಳ್ಳು ಅಗಸೆ ಕುಸುಬೆ ಹೆಸಱು ಉದ್ದು ತೊಗರಿ ಹುರುವಲ್ಲಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೯೪; 1382); ಕುಸುಬೆಯ ಕುರುವಿಂದದ ಕಡುರಂಗನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೫–೬೨); ಕುಸುಬೆಯಂ ಪಿಡಿಯೊಳಿರಿಸಿ ಮೋಸಮುಲ್ಲಳಸಂದೆಯೆಂಬರ್ (ಪರಶು. ೪–೨೬); ಜೀರಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಕುಸುಬೆ ಅರಿಸಿನ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೨೮–೨೨; 1751); ಹೆಸರು ಕುಸುಬೆ ಮೊದಲಾದ ಹುರುಕಲಂ ರುಚಿ ನೋಡುತ್ತಾ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೨–೧೧). **ಕುಸುಮೆ:** ೧. "ತಿಳಮೆಳ್ಳು ವನಜಮುದು ಜತ್ರಿಳಮತಸೀ ನಾಮುಮುಮೆ ಕುಸುಮೆ ಕುಸುಂಬಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫–೧೮). [< ಸಂ. ಕುಸುಂಭ]

ಕುಸುಂಬೆಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕುಸುಬೆ ಬೀಜವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ: ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕುಸುಂಬೆಯೆಣ್ಣೆಯಂ ಕಾಸಿಗೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೦). [ಕುಸುಂಬೆ + ಎಣ್ಣೆ]

ಕುಸುಂಬೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಡುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ: (ಕೆಂಕವಿಟ್ಟೆಳಸಿದ ಕುಚ್ಚುಗಳು ಕುಸುಂಬೆವಟ್ಟೆಯ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟುಗಳು) (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦೯-೯). [ಕುಸುಂಬೆ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕುಸುಂಭ (ನಾ). ೧. = ಕುಸುಂಬೆ ೧: ಚಣಕ ಕುಸುಂಭ ಕಾರ್ಪಾಸ ಸರ್ಷಪ. . .ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯ ಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೭೨ವ); ತಿಳಾತಸೀ ಕುಸುಂಭಾದಿ ದಿವ್ಯೌಷಧಿಗಳುಮಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೩). ೨. ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಜಲಪಾತ್ರೆ; ಕಮಂಡಲು: "ಕುಸುಂಭಂ – ಕುಸುಂಭೇ ಬಣ್ಣದ ಹುವ್ವು, ಕಮಂಡಲವೆಂಬ ಪಾತ್ರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೦). [ಸಂ.]

ಕುಸುಕ$_1$ (ನಾ). ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ; ಕುಸುರಿಗೆಲಸ: ಸಾರಣೆಗಳಿಂ ರಂಗವಲ್ಲಿಯಿಂ ಕುಸುಕದಿಂದೋರಂತೆಸೆವ ಕುರುಜಿನಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೦); ಕುಸುಮೋಪಹಾರ ಕುಸುಕ ಗುಡಿ ತೋರಣ ಮಿಸುಪ ಕನ್ನಡಿ ಕಳಸಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೮೭); ಬಿನ್ನಾಣದ ಸುಚಿತ್ರ ಪತ್ರದ ಕುಸುಕ ದೆಸಕದಿಂ ಮೆಱೆವ ಬಾಗಿಲ್ಗಳಿಂದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೬). [?]

ಕುಸುಕ$_2$ 'ಕುಸಕ' ನೋ.

ಕುಸುಕಹಜಾರ (ನಾ). "ಕೆತ್ತನೆಗೆಲಸದಚಾವಡಿ" (ರಾಮವಿ. ಅನುವಾದ): ಕುಸು [ಪಾಠಾಂ. ಸ]ಕಹಜಾರ ದಿವಾಣ ಚಾವಡಿ ಪೊಸ ಕಿಸುಗಲ್ಲ ಹರ್ಮ್ಯತತಿಗಳಿಂ (ರಾಮವಿ. ೩-೧೨೭). [ಕುಸುಕ$_1$ + ಹಜಾರ]

ಕುಸುಕಱು 'ಕುಸುಂಕುಱು' ನೋ.

ಕುಸುಕಿಱಿ, ಕುಸಿಕಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಗುದ್ದು; ಜಜ್ಜು; ಹೊಡೆ: ಕೆಸಱೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಹೊಸಸೀರೆ ಎಂದರೆ ಅದರ ಪಾಶ ಕುಸುಕಿಱಿಯದೆ ಮಾಣ್ಬುದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೯-೨೦೧); ಕುಸುಬಿ ಕುಸುಕಿಱಿದು ಪೊಸೆದು ಪೂಳ್ವ ಸಾಹಸಿತನಕೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ದೈತ್ಯನ ಕುಸುಕಿಱಿದು ತಿವಿತಿವಿದು ಕೊಂದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೧-೧೧); ಕುಟ್ಟೆ ಕೆಲರ ಕುಸುಕಿಱಿದು ಕೆಲರ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೧೩೮). **ಕುಸಿಕಿಱಿ**: ಇರದೆ ನೀವಾ ಬಂಡಿಯಂ ಕುಸಿಕಿಱಿದು ಬರಲೀಸದಿರಿ (ಬಸಪು. ೫೬-೨೯). [ಕುಸುಕು$_1$ (< ಕುಸುಂಕು) + ಇಱಿ$_1$]

ಕುಸುಕು$_1$ 'ಕುಸುಂಕು' ನೋ.

ಕುಸುಕು$_2$ (ನಾ). ಪ್ರಕಾರ; ಗತ್ತು (?): 'ದುಂದುಮಿ'ಯು ಹೋಳಿಯ ಪದದ ಒಂದು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕುಸುಕು (ಕನ್ನಜಾ. ೯೩). [?]

ಕುಸುಕುರು 'ಕುಸುಂಕುಱು' ನೋ.

ಕುಸುಕುಱು 'ಕುಸುಂಕುಱು' ನೋ.

ಕುಸುಕುಱುಕೋಣೆ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಕೋಣೆ; ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕೋಣೆ: ಕಲ್ಲ ಕವಿಯ ಕುಸುಕುಱ ಕೋಣೆಗಳೊಳೊತ್ತುಗೊಂಡ ಕಬ್ಬಿಲೆಯ ಮೊತ್ತಕ್ಕೆ ಮಾರ್ತಂಡಂ ಕ್ಷೀಣಮಾದುದಂ ಪೇೞ್ದು ಪೊಱಮಡಿಸಲ್ ಪರಿವ ಪೇಱಿಗರಂತೆ ಕೇಳೀ ಕಪೋತಂಗಳ್ . . . ಸಾರೆಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೨೩ ವ). [ಕುಸುಕುಱು (< ಕುಸುಂಕುಱು) + ಕೋಣೆ$_2$]

ಕುಸುಕುಱುಧರ್ಮ (ನಾ). ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಧರ್ಮ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ ಧರ್ಮ: ವಸುಮತಿಯೊಳ್ ಪಲರುಂ ಪೂಜಿಸುವೆಸಗುವ ದೈವಮುಂ ಮಹಾಧರ್ಮಮುಮಂ ಬಿಸುಟಹಹ ನೋಡ ಕೋಣೆಯ ಕುಸುಕುಱುಧರ್ಮಮನದೆಂತು ನಂಬಿದನೀತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೪). [ಕುಸುಕುಱು (< ಕುಸುಂಕುಱು) + ಧರ್ಮ]

ಕುಸುಗಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಅಲುಕಿರ ಕೆಱೆ ಕುಸುಗಕೆಱೆಯ ಪುಳುಂಸೆ ಆಳರಿ (ಇಆ. XIV, ೨೩೩-೬೦; ೨ನೆಯ ಶತ). [ಕುಸುಗ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕುಸುಗು 'ಕುಸುಂಕು' ನೋ.

ಕುಸುಗುಟ್ಟು, ಕುಸುಗುಟ್ಟು, ಗುಸುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತಮ್ಮ ತಮ್ಮೊಳಗೇ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಪಿಸುಮಾತು ಹೇಳು; ಪಿಸುಗುಟ್ಟು: (*). **ಕುಸಗುಟ್ಟು**: (*). **ಗುಸುಗುಟ್ಟು**: ಮತ್ತೊಬ್ಬಾಕೆ ಗುಸುಗುಟ್ಟಿದಳು (ಕೊನೆಭೇ. ೧೫೪); ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲೇ ಗುಸುಗುಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಗಲಾಟೆ. ೧೧೪). [ಕುಸು + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ 'ಕುಸುವಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕುಸುಬಲು, ಕುಸಲ್ (ನಾ). = ಕುದುಪಲ್: ಕುಟ್ಟೇದಕ್ಕಿಲ್ಲಾ ಕುಸುಬಲ ಬತ್ತಿಲ್ಲವೂ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮೭); ಒಂದು ಸೇರು ಕುಸುಬಲಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಲು ಅದೆಷ್ಟು ಟನ್ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ನನಗಿನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೫೯). **ಕುಸಲ್**. 'ಕುಸಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಕುಸುಬು$_1$ (< ಕುಸುವು$_1$) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕುಸುಬಿ$_1$ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಬಿ$_2$ (ನಾ). ಆಡಂಬರದವಳು; ಒಯ್ಯಾರಿ (?): ಕುಟ್ಟಲಾರದ ಕುಸುಬಿ ಬೀಸಲಾರದ ಬೆಡಗಿ ಅಟ್ಟುಣ್ಣಲಾರ್ದ ಅರಬೆಡಗಿ ನೀನೀಗ ಬಟ್ಲು ಕೊಟ್ಟೇನು ತಿರಿದುಣ್ಣೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೪೦). [?]

ಕುಸುಬಿಷ್ಟೆ 'ಕುಸಿವಿಷ್ಟೆ' ನೋ.

ಕುಸುಬು$_1$ 'ಕುಸುವು$_1$' ನೋ.

ಕುಸುಬು$_2$, ಕುಸುಮು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ) ಒಗೆ; ಮೃದುವಾಗಿ ಕುಕ್ಕು; ಕುಸುಕು: ವಸ್ತ್ರಮಂ ಕುಸುಬು [ಪಾಠಾಂ. ಕು]ವಲ್ಲಿಯು ತಾಡನದೊಳು ಜನನದೊಳಗೊಗೆ (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧). ೨. ಹೊಡೆದು ಕೆಡಹು; ಬಡಿ: ಸೆಳೆಹನಂ ಸೆಳೆದು ಕೆಡಪಿ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿಯೊತ್ತಿ ಕುಸುಬಿ ಕುಸುಕಿಱಿದು ಪೊಸೆದು ಪೂಳ್ವ ಸಾಹಸಿತನಕೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಘಲ್ಲಿಸಿ ಕುಸುಬಿ ಕುಕ್ಕುಱಿಸಿ ಕುಮ್ಮಿ ಕುಕ್ಕೆಯೊಳದ್ದು (ಪಿಂಡೋರ. ೨-೧೨); ಮೇಲುದ ಬರಸೆಳೆದು ತುಱುಬಿಗೆ ಹಾಯ್ದನು ಹಿಡಿದು ಕುಸುಬಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೧೯). 'ಕುಸುಕು$_1$' ಪರಾ. **ಕುಸುಮು$_1$**. 'ಕುಸುಮಾರೆ' ಪರಾ. [?]

ಕುಸುಬೆ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಮ (ನಾ). ೧. ಹೂವು; ಅರಳು; ಪುಷ್ಪ: ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನ ತಾಂಬೂಲಾನುಲೇಪ[ನ] ವಿಭೂಷಣ ಸುರಭಿ ಕುಸುಮ ದಾಮಾದಿಗಳಿಂ ಸಂತಸಂಬಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೩ ವ); ಕುಸುಮಾಕ್ಷತ ಫಲಹಸ್ತಂ ಪ್ರಸನ್ನಚಿತ್ತಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೧-೩೭); ಹರಿಚಂದನ ಕುಸುಮಂಗಳನಿರದ ಮರಸೂರ್ಗಸೆ (ಹಮ್ಮಿರ. ೨-೧೨). ೨. ಹೂವಿನ ಎಸಳು, —ದಳ: "ಪುಷ್ಪಮುಕುಟ, ಹೂವಿನ ಕುಸುಮ" (ಪಾರಿನಿ. ೨೩). ೩. ಕಿತ್ತಲೆ, ನಿಂಬೆ ಮೊದಲಾದ ಹಣ್ಣುಗಳ ತೊಳೆಯ ಒಳಗಿರುವ ಎಸಳು. ೪. ಹೆಂಗಸರ ಮುಟ್ಟು; ರಜಸ್ಸು. 'ಕುಸುಮರಕ್ತ' ಪರಾ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಳಿಯ ಹೂವನ್ನು ಬಿಡುವ ಕಬ್ಬಿನಂತೆ ಕಾಣುವ ಸಸ್ಯ; ಕಾಶಗಬ್ಬು: "ಇಕ್ಷುಶರಾ – ಕಾಶಗಬ್ಬು, ಕುಸುಮ" (ಒಷಧಿ. ೧೩). ೬. ಮುಟ್ಟಿನ ದೋಷ; ರಜೋದೋಷ: ಕರಿ ಆಡಿನ ಹಾಲು, ಗೋದಿಹಿಟ್ಟು ಮೂರು ದುಡ್ಡುತೂಕ . . . ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಲಿಸಿ ಕೊಡಲು ಕುಸುಮ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೩೧ ಪರಿ). ೭. = ಕುಸುಮ ಷಟ್ಪದಿ: ಶರಕುಸುಮ ಭೋಗಭಾಮಿನಿ ಪರಿವರ್ಧಿನಿ ವಾರ್ಧಕಂಗಳೆಂದಾಱುತೆಱಂ. . .ಷಟ್ಪದಿ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೨೦ ಅಡಿಟ).

೮. [ಛಂದ] ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಎಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ; ಪ್ರತಿ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಹನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳ ಒಂದು ವರ್ಣವೃತ್ತ : "ಅಕ್ಕುಂ ಕುಸುಮಂ ತಜಜಂ ಲಗಮುಂ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಕುಸುಮಕಳಂಬ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಕುಸುಮಕಳಂಬನ ಕೇಳೀನಿಲಯದಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೫ ವ). [ಕುಸುಮ + ಕಳಂಬ (= ಕಲಂಬ)]

ಕುಸುಮಕುಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಾಶಿ, —ಮೊತ್ತ : ಕುಸುಮ ಕುಲಮುಂ ಮುತ್ತಿ ಝೇಂಕರಿಪ ತುಂಬಿಯಿಂ (ತಿರುರ. ೨). [ಕುಸುಮ + ಕುಲ]

ಕುಸುಮಕೋದಂಡ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲು: ಮೋಹರಾಜ ನುದ್ದಂಡ ಸೇನಾನಾಯಕರು ಮಂಡಲಪತಿ ನೋಡೆಂದು ಕುಸುಮ ಕೋದಂಡವ ಪಿಡಿದನುವಾಗಿ (ಶ್ರೀಪುಸಾಂ. ೨೨೯). ೨. ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ. 'ಕುಸುಮಕೋದಂಡದಲ್ಲಣ' ಪರಾ. [ಕುಸುಮ + ಕೋದಂಡ]

ಕುಸುಮಕೋದಂಡದಲ್ಲಣ (ನಾ). (ತನ್ನ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ) ಮನ್ಮಥನಿಗೆ ಭಯ ಅಥವಾ ದುಗುಡವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಅತಿಸುಂದರ: ಗುಂಡಾಕ್ರಿ ಭೈರವಿಯಿಂದ ಕುಸುಮಕೋದಂಡದಲ್ಲಣನ ಪಾಡಿದರು (ಭರಚ. ೧-೮೦). [ಕುಸುಮಕೋದಂಡ + ತಲ್ಲಣ]

ಕುಸುಮಧನ್ವ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು; ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ಬಂಡಡರ್ದಂ ಜಯರವದೊಳಾ ಸುಧನ್ವಂ ತಿರಸ್ಕೃತ ಕುಸುಮ ಧನ್ವನು (ಜೈವಿಭಾ. ೧೨-೪). [ಕುಸುಮ + ಧನ್ವ]

ಕುಸುಮಧೂಳಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಪರಾಗ: ವರ ಕುಸುಮಧೂಳಿಯಿಂ ಸಪಕ್ಷಪಳರಸದಿಂದೆ (ನವಮೋ. ೪-೨೫). [ಕುಸುಮ + ಧೂಳಿ (=ಧೂಲಿ)]

ಕುಸುಮಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಾಣ; ಪುಷ್ಪಚಾಪ: ಮಲಂಗಿ ಸಿದ ಕುಸುಮಬಾಣಂಗಳಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೧೧ ವ). ೨. = ಕುಸುಮಧನ್ವ: ಕುಸುಮಬಾಣನ ಪಿತನ ಪದಯುಗವನು ಭಜಿಸಲಿಕೆ (ಗಗತಾ. ೧೯-೨೦). [ಕುಸುಮ + ಬಾಣ]

ಕುಸುಮಭವ (ನಾ). ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಒಸೆದು ನಿದ್ರೆಯನಿತ್ತು ಲೋಕವ ಕುಸುಮಭವನುಳುಹಿದನು ಮರ್ಝು ಭಾಪೆನುತ ಬೆಜಗಾದ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೦-೩೫). [ಸಂ.]

ಕುಸುಮಮಂಜರಿ (ನಾ). ಹೂಗೊಂಚಲು; ಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛ: ಈತಂಗೀ ವ್ರತವಿರುದ್ಧಮಪ್ಪ ಕುಸುಮಮಂಜರಿಯೆಂತು ಬಂದುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೧೫). [ಕುಸುಮ + ಮಂಜರಿ]

ಕುಸುಮಮಾಲಿಕ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವವನು; ಮಾಲೆಗಾರ: ಕುಸುಮಮಾಲಿಕ ಹಾವಾಡಿಗರಿಂದೆಸೆವ ಹರದರ ಕೇರಿಗಳಲುಬ್ಬಿಸಿದನುಬ್ಬಿಜೀದಬ್ಬಜಿಸಿ ಕಪಿ ಹವ್ಯವಾಹನನ (ತೊರಾ. ೫-೮-೫೨). [ಸಂ.]

ಕುಸುಮಮಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಹೂಗಳ ಸಾಲು: ಕುಸುಮಮಾಳಾ ರಾಮಮಾರಾಮಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨). ೨. ಹೂವಿನ ಮಾಲೆ; ಹೊಸರ. [ಕುಸುಮ + ಮಾಳೆ (= ಮಾಲೆ)]

ಕುಸುಮರಕ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಟ್ಟಿನ ರೋಗ: ಮುಟ್ಟಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ರಕ್ತಸ್ರಾವವಾಗುವ ಕಾಯಿಲೆ: ಸಿಹಿ ಪಡವಲದ ಬೇರು ಮತ್ತು ನೇರಳೆ ಬೇರು ಇವು ಒಂದು ಹಿಡಿಯಷ್ಟನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಟ್ಟಿ ರಸಹಿಂಡಿ ಅದನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಕುಸುಮ ರಕ್ತ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೩೦ ಪಂ). [ಕುಸುಮ + ರಕ್ತ]

ಕುಸುಮರಜ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಧೂಳು; ಪರಾಗ: ತರುಶತದೊಳು ದಿರ್ದ ಕುಸುಮರಜದ ಮುಂದ್ಯೆಸಿ ನೆಗೆದ ಕೆಂಧೂಳಿಯಿಂದೆ (ಷಪ್ಪಟ. ೨-೩೯ ವ). [ಕುಸುಮ + ರಜ]

ಕುಸುಮರಸ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ರಸ; ಮಕರಂದ: ಅಜೀವುದೇ ನೊಣ ಮಧು ಕುಸುಮರಸವ (ಬಸಪು. ೬೦-೪೩). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಸರಸಿರುಹದಳನಯನೆ ಕರಮೆಸೆವ ಕುಸುಮರಸ ನಿರತಿಶಯಮೆಂಬುದು ನಿತಾಂತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೪). [ಕುಸುಮ + ರಸ]

ಕುಸುಮವರ್ಷ (ನಾ). ಹೂಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವುದು; ಹೂವಿನ ಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ: ಆ ತ್ರಿಲೋಕಚೂಡಾಮಣಿಯುದಯದೊಳ್ . . . ಅಭಿನವ ಮೇರು ಮಂದಾರ ಪಾರಿಜಾತ ಕುಸುಮವರ್ಷಮುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧ ವ). [ಕುಸುಮ + ವರ್ಷ$_1$]

ಕುಸುಮವಿಚಿತ್ರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ನಯನಯಂ ಕುಸುಮವಿಚಿತ್ರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩. ೨-೧೬೨). [ಸಂ.]

ಕುಸುಮವಿಶಿಖ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಾಣ. ೨. = ಕುಸುಮಧನ್ವ: ಕುಸುಮವಿಶಿಖವಿಕಾರದೂರನು (ಬಸಪು. ೩೨-೨). [ಕುಸುಮ + ವಿಶಿಖ]

ಕುಸುಮವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಕುಸುಮವರ್ಷ: ಕುರುಬಲ ಸರಿಯೆ ಸುರಕುಲ ಕುಸುಮವೃಷ್ಟಿಯ ಸುರಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೬). [ಕುಸುಮ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಕುಸುಮವೇದಿಕೆ (ನಾ). ಹೂವಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ವೇದಿಕೆ, —ಜಗಲಿ: ಕುಸುಮವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲಿರ್ಪ ಚೈತ್ರನ ತೆಜವ (ನಂಬಿರ. ೩-೭೫). [ಕುಸುಮ + ವೇದಿಕೆ]

ಕುಸುಮಶರ (ನಾ). ೧. ಕುಸುಮವನ್ನೇ ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಕುಸುಮಶರನುರವಣೆಯ ಗಾಯದಲೆಸುಗೆವಡೆದನು ಕೀಚಕನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩ ಸೂಚನೆ); ಕುಸುಮಶರನೆಂದು ನಿನಗಾರ್ಪೆಸರಿಟ್ಟರೊ (ಶಾಕುಂತ. ೩೭ ಅಡಿಟಿ). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಮವೃತ್ತ: ಸರಸಿರುಹದಳನಯನೆ ಕರಮೆಸೆವ ಕುಸುಮಶರ [ಪಾಠಾಂ. ರಸ] ನಿರತಿಶಯ ಮೆಂಬುದು ನಿತಾಂತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೪). [ಕುಸುಮ + ಶರ]

ಕುಸುಮಶಿಳೀಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕುಸುಮಬಾಣ; ಪುಷ್ಪಬಾಣ. ೨. ಹೂಗಳನ್ನು ಮುತ್ತುವ ದುಂಬಿ. ೧, ೨: ಕುಸುಮಶಿಳೀಮುಖ ಪ್ರಚಾರಂ ವಿರಹಿತತಿಯೊಳಂ ಮಾಳತಿಯೊಳಂ (ಜಗವಿ. ೪-೭೫ ವ). ೩. = ಕುಸುಮಶರ ೧. [ಕುಸುಮ + ಶಿಳೀಮುಖ (= ಶಿಲೀಮುಖ)]

ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಒಸೆಯೆ ಮೊದಲೆರಡು ನಾಲ್ಕೆಸೆವಯ್ದನೆಯ ಪದದೆ ದಶದಶ ಸುಮಾತ್ರೆ ಮೂಜಾಜನೆಯೊಳು ಮಿಸುಪ ಪದಿನೇಳು ಲಘು ರಸದಿನೆಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿಗಿಂತು ಕಮಲನಯನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೨೧ ಅಡಿಟಿ). [ಕುಸುಮ + ಷಟ್ಪದಿ]

ಕುಸುಮಸಂಕೋಚನ (ನಾ). ಹೂಗಳು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು: "ಕುಸುಮ ಸಂಕೋಚನದೊಳಿಲ್ಲಮೆಯೊಳಂ ಮುಗಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೧). [ಕುಸುಮ + ಸಂಕೋಚನ]

ಕುಸುಮಸಾಯಕ (ನಾ). = ಕುಸುಮಶರ: ಮಹಾಸಾಮನ್ತಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಪ್ರಚಣ್ಡ ದಣ್ಡನಾಯಕಂ ನೀತಿನಿತಂಬಿನೀ ಕುಸುಮಸಾಯಕಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೪೯-೧೯; 1095). [ಕುಸುಮ + ಸಾಯಕ]

ಕುಸುಮಸಾರ (ನಾ). = ಕುಸುಮರಸ: ತನ್ನ ಕೌಶಲದಿಂದ ಕುಸುಮ ಸಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೀರುವುದು ದುಂಬಿ (ರಾಕ್ಷಮು. ೩೧). [ಕುಸುಮ + ಸಾರ$_1$]

ಕುಸುಮಸ್ತಬಕ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು; ಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛ: ಪೊಸತಲರ್ದ ಸಿಂಧುವಾರದ ಕುಸುಮಸ್ತಬಕಂಗಳಂದು . . . ರಂಜಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೪೧). [ಕುಸುಮ + ಸ್ತಬಕ]

ಕುಸುಮಾಂಘ್ರಿಪ (ನಾ). ೧. ಹೂಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮರ; ಹೂವಿನ ಮರ. ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ತ್ರಿದಶ ಚಂದ್ರ ಹುತಾಶನಾನಿಲರುಂ ಲಗಂ ಪುದಿದುಕೊಂಡಿರೆ ವಿಶ್ರಮಂ ನಿಧಿಯೊಪ್ಪೆಡಂಗೊಡದವಿ ಬಂದಿರೆ . . . ಕುಸುಮಾಂಘ್ರಿಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸುಮಾಪದಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೪೮). [ಕುಸುಮ + ಅಂಘ್ರಿಪ]

ಕುಸುಮಾಂಜನ (ನಾ). ಹಿತ್ತಾಳೆ ಭಸ್ಮದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಣ್ಣಿನ ಅಂಜನ: "ಪುಷ್ಪಂ, ಪುಷ್ಪಕೇತುಃ, ಪೌಷ್ಪಕಂ, ಕುಸುಮಾಂಜನಂ – ೩ ಕುಸುಮಾಂಜನದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೨).
[ಕುಸುಮ + ಅಂಜನ]

ಕುಸುಮಾಕರ (ನಾ). ೧. ಹೂಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಸ್ಥಳ; ಪುಷ್ಪ ವಾಟಿ. ೨. ಹೂಗೊಂಚಲು. ೩. ವಸಂತ ಋತು: ಕುಸುಮಾಕರ ಸಮಯದೊಳತಿ ಮಸೃಣತರಂ ಚೂತಪೋತಕಂ ನನೆಯಿಂ ರಂಜಿಸು ವಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೩-೩೪). [ಕುಸುಮ + ಆಕರ]

ಕುಸುಮಾಕೀರ್ಣ (ಗು). ಹೂವುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ: ಕುಸುಮಾ ಕೀರ್ಣಮಾದ ಕರ್ಣಿಕಾರ ಲತೆಗಳುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೨೦).
[ಕುಸುಮ + ಆಕೀರ್ಣ]

ಕುಸುಮಾಪಚಯ (ನಾ). ಹೂಗಳನ್ನು ಎತ್ತುವುದು; ಬಿಡಿಸು ವುದು, —ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು: ಪುನ್ನಾಗಲತಿಕೆಗಳುಮಂ ನೋಡುತ್ತುಂ ಕುಸುಮಾಪಚಯ ಕ್ರೀಡಾವಿಳಾಸದಿಂ ತೊಟಲ್ವಲ್ಲಿ (ಆದಿಪು. ೧೧-೯೩ ವ).
[ಕುಸುಮ + ಅಪಚಯ]

ಕುಸುಮಾಭ (ಗು). ಹೂವಿನ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ; ಕುಸುಮಸದೃಶ ವಾದ: ವನಭೃತ್ಕಾಂತೆಳೆಯಾ ಶಿರೀಷಕುಸುಮಾಭಾಂಗಕ್ಕೆ ಕಂದಂ . . . ಮಾಡಿದನಾವನಾತನೆ ವಲಂ ಗಂಧೇಭವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೯).
[ಸಂ.]

ಕುಸುಮಾಮೋದ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಸುವಾಸನೆ, —ಕಂಪು; ಪರಿ ಮಳ: ಆಗಳಂತಃಪುರಕಾಂತಾ ಪ್ರಸಾಧನ ಕುಸುಮಾಮೋದಮತಿ ಪ್ರಮೋದಮಂ ಪಡೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨೫ ವ).
[ಕುಸುಮ + ಆಮೋದ]

ಕುಸುಮಾಯುಧ (ನಾ). ೧. ಹೂವನ್ನು ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಕಾಮ: ಆತನ ರೂಪಸಂಪತ್ತಿಯಿಂ ಕುಸುಮಾಯುಧಂಗೆ ದುರ್ಜಯತ್ವಮಾದುದೆಂದು ಬಗೆಯುತ್ತ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯೧). ೨. (ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸುವ) ಕಾಮ, —ಅನುರಾಗ (?): ಆಕೆಗೀಗಗಳೀಗಳಿಂದು ನಾಳೆ ಕುಸು ಮಾಯುಧ ಪ್ರಥಮ ಪುಷ್ಪಿತಾಸಮಯಂ (ನಂಬಿರ. ೧೦-೧೫).
[ಕುಸುಮ + ಆಯುಧ]

ಕುಸುಮಾರೆ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವ ದೊಡ್ಡ ಹಾರೆ; ಗುದಿಗೆ: "ದ್ರುಘಣಃ, ಮುದ್ಗರಃ, ಘನಃ – ಈ ೩ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಸುಮಾರೆ; ದೊಡ್ಡಹಾರೆ, ಗುದಿಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೮).
[ಕುಸುಮು$_1$ (< ಕುಸುಬು$_2$) + ಅರೆ$_1$ (< ಪಾರೆ$_1$)]

ಕುಸುಮಾಸವ (ನಾ). ೧. =ಕುಸುಮರಸ: ಅಭಿನವ ಪಾರಿಜಾತ ಕುಸುಮಾಸವಮೊರ್ಮೊದಲುಣ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೨-೬೩); ನವಕುಸುಮಾಸವದೆ ಸೊಕ್ಕಿದಳಿನಿಯ ತೆಜದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೫). ೨. ಹೂವಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಮದ್ಯ. [ಕುಸುಮ + ಆಸವ]

ಕುಸುಮಾಸಾರ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಸುರಿಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ: ಅಮರ ಕುಸುಮಾಸಾರಂ ತನ್ನಿಂದ ತಾನೆ ಪೊದಟ್ಟುದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೨).
[ಕುಸುಮ + ಆಸಾರ]

ಕುಸುಮಾಸ್ತರಣ (ನಾ). ಹೂಗಳನ್ನು ಹಾಸುವುದು; ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ: ಇದೋ . . . ಶಕುಂತಳೆಯು ಕುಸುಮಾಸ್ತರಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಿಲಾಫಲಕದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ, ಸಖಿಯರಿಂದ ಸಂತೈಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವಳು (ಶಾಕುಂತ. ೩೩-೧೯). [ಕುಸುಮ + ಆಸ್ತರಣ]

ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ನಿನ್ನ ವಿಗ್ರಹಕೆ ನಮಗಿಕ್ಕು ಚಾಪವಾಜಿಡಿವೆಡೆ ಸಮಗ್ರ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೩೮); ತಪಭಂಗಕೆ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರವನಣಿಗೈವನೊ ಮಾರಂ (ಮಾಂದಳಿ. ೪೯). ೨. ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಆ ಸಸಿಯ ಕೋಗಿಲೆಯ ತುಂಬಿಯನಾ ಸರೋಜವ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕೈವೀಸಿದನು ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನೀ ಕೀಚಕನ ಕಗ್ಗೊಲೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೫೩).
[ಕುಸುಮ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕುಸುಮಿತ (ಗು). ಹೂತ; ಹೂಬಿಟ್ಟ; ಪುಷ್ಪಿತ: ಕುಸುಮಿತ ಕದಂಬ ವೃಕ್ಷಂಬೊಲ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೫-೧೧); ಹರಿಣಧರಂ ಸೊಗಯಿಸಿದಂತಿರೆ ಕುಸುಮಿತ ಚೂತವಿತತಿ ಸೊಗಯಿಸಿತೆನಸುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೩); ಕುಸು ಮಿತಾನೇಕ ಕುಸುಮವಲ್ಲರೀ ಪ್ರಸರವಿಸರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೪೮ ವ).
[ಸಂ.]

ಕುಸುಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೂವಾಗು; ಅರಳು; ವಿಕಸಿಸು: ಕುಸು ಮಿಸಿದ ಕುಸುಮದೆಸಳ ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸ ಪೊಸ ಪಸೆಯೊಳಸದಳ ಮೆಸೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೪-೧೨ ವ); ಅನಿಮಿಷವಧು ಕತ್ತುರಿಗದಡಿನ ಚಳಯಂಗೊಟ್ಟಳಲ್ಲಿ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳ ತೆಳ್ಪನೆ ತಿಳಿದ ಕಾಂತಿ ಕುಸುಮಿಸು ವಿನೆಗಂ (ಅನಂಪು. ೬-೪೬). ೨. ಹೂವನ್ನು ಬಿಡು: ಉನ್ಮದ ಭೃಂಗ ಕುಳಕ್ಕೆ ಕಂಪುವೀಜುವ ಕುಸುಮಂಗಳಿಂ ಕುಸುಮಿಸಿತ್ತು . . . ಮನೋಜ ಮನೋರಥದ್ರುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೧); ಕುಸುಮಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ದುವು ಮಿಕ್ಕೆಸೆವಾಕ್ಸುಪಕುಜಾತ ವೀರುತ್ತುಗಳುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೫). ೩. ಹೂ ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ನೂಪುರಕ್ವಣಿತ ಸುಭಗ ವಾಮಪಾದಪ್ರಹರಣ ದೊಳಶೋಕತರುಗಳಂ ಕುಸುಮಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೦ ವ); ಧವಳ ಕಳಮಾಕ್ಷತಂಗಳಿನಳಕವಲ್ಲರಿಯಂ ಕುಸುಮಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೧೧ ವ). [ಕುಸುಮ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಸುಮು$_1$ 'ಕುಸುಬು$_2$' ನೋ.

ಕುಸುಮು$_2$ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲಿಯದ ಬತ್ತ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳು: ಕುಟ್ಟೀದ ಅಕ್ಕೀಲಿ ಕುಸುಮಾವ ತೆಗೆವಾಳು (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೫೩).
[< ಕುಸುಮ]

ಕುಸುಮೆ$_1$ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಮೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮುಟ್ಟಾಗುವುದು; ರಜೋದರ್ಶನ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕುಸುಮೆ ಕೆಂಜಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೩೭). [< ಸಂ. ಕುಸುಮ]

ಕುಸುಮೆಜಾಡ್ಯ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿನ ರೋಗ; ಪ್ರದರರೋಗ: "ಪ್ರದರಃ —೧. ಮುರಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಕುಸುಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮ]ಜಾಡ್ಯ. ೩. ಬಾಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೬). [ಕುಸುಮೆ$_2$ + ಜಾಡ್ಯ]

ಕುಸುಮೇಷು (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಗೆ ಪುರ್ವು ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಕಣ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೩). ೨. ಹೂವಿನ ಬಾಣ ಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಆ ನಾಡು ದಿವಕ್ಕೆ ತೋಡು ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಬೀಡು (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೮). [ಕುಸುಮ + ಇಷು]

ಕುಸುಮೋತ್ಕರ(ನಾ). ಹೂಗಳ ರಾಶಿ: ವರಪಾರಿಜಾತ ಕುಸುಮೋತ್ಕರ ಸಾಂದ್ರಪರಾಗವಿಸರ ಪಿಂಜರಿತಂಬೊಲ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೧); ಭಾವ ಕುಸುಮೋತ್ಕರದಿಂ ಯೋಗಿಗಳರ್ಚಿಪ ನಿನ್ನಂ . . . ಅರ್ಚಿಪೆವೊ (ಜಗವಿ. ೩-೧೨೯). [ಕುಸುಮ + ಉತ್ಕರ]

ಕುಸುಮೋಪಚಯ (ನಾ). = ಕುಸುಮಾಪಚಯ: ರಾಜಿಸಿತು ವಳಿತ್ರಯದ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯಿಂದೆ ಲಲನೆಯರ ಮಧ್ಯದೊಳೊಗೆದ ಬಾಸೆ ಕುಸುಮೋಪಚಯಸಮಯದೊಳ್ಪೊಸತೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೧೯).
[ಕುಸುಮ + ಉಪಚಯ]

ಕುಸುಮೋಪಹಾರ(ನಾ). ಹೂಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು, —ಚೆಲ್ಲುವುದು: ಕುಸುಮೋಪಹಾರಮೆಸೆವಂತೆಸೆವಿನಮಾನಮ್ರಮೌಳಿಶೇಖರ ವಿಗಳತ್ಕುಸುಮೋತ್ಕರಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೪೫).
[ಕುಸುಮ + ಉಪಹಾರ]

ಕುಸುಮ್ಮು (ನಾ). (ತರಬೇತಿ ಹೊಂದಿದ) ಸೈನ್ಯದ ತುಕಡಿ: ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರ ಕಡೆ ಫಾಜಲ್‌ಖಾನನ ಕುಸುಂಮಿನ ಜನ ಆರುಸಾವಿರ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೮); ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಫವಜು ಸಮೇತ ಆರು ಕುಸುಂಮಂನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು . . . ಝುಗಳಕ್ಕೆ ನಿಂತಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೮).
[← ಮರಾ. ಕುಸೂವ್, ಕುಶೂನ್; ತುರ್ಕಿ. ಕುಶೂನ್]

ಕುಸುರ 'ಕುಸುರಿ$_3$' ನೋ.

ಕುಸುರಾಗು (ಕ್ರಿ). ನಯ, ನಾಜೂಕಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚಿತ್ರವಾಗು; ಕಲಾಕೃತಿಯಾಗು: ಹಸುರೆಲ್ಲವು ಕುಸುರಾಯಿತು ಹೂಮುಡಿಯಿತು ಬೇಲಿ ತಂಗಾಳಿಗೆ ತೇಲಿ (ನೆಲಮು. ೭). [ಕುಸುರು$_3$ (< ಕುಸುರಿ$_1$) + ಆಗು$_1$]

ಕುಸುರಿ$_1$, ಕುಸಿರು, ಕುಸುರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿಗಳ ಮೃದುವಾದ ಭಾಗ, —ತಿರುಳು: ಒರ್ಕುಳ ಪಾಲೊಕ್ಕುಳ ಮೊಸರೊರ್ಕುಳ ಕುಂಬಳದ ಕುಸುರಿಯೊಳ್ . . . ಇಂಗನಿಕ್ಕೆ ಮತ್ತಸುನಯದಿಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೫೪); ಮಾದಳದ ಹಣ್ಣಿನ ಕುಸುರಿಯಲ್ಲಿ ಶುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಸಮಸಕ್ಕರೆಗೂಡಿ ಕಲಸಿ ನಾಲಗೆಗೆ ಲೇಪಮಂ ಮಾಡೆ ಅರೋಚಕ ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೨೬೪). ೨. ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತುರಿದ ಚೂರು; ತುರಿ: ನೀರುಳ್ಳಿ ಮೆಣಸಿನ ಚೂರ್ಣ ಹುರಿದ ತೆಂಗಾಯ ಕುಸುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ಇತ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೭); ತೆಂಗಿನಕಾಯ ಕುಸುರಿಯನು ಜಿನನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳಗೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೪-೩೨). ೩. ಹೂವಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನವಿರಾದ ದಾರದಂತಹ ತಂತು; ಪುಷ್ಪಕೇಸರ: ನಸುಗಾಳಿ ಸಂಧಿಸೆ ಕೆದರ್ದ ಪೊಂಬಾಳೆಗಳ ಕುಸುರಿಗಳ್ತಳಿವಕ್ಷತೆಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೭). ೪. ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಭರಣ, —ಒಡವೆ: ಉಡೆನೂಲ್ ಸಡಿಲ್ದು ಮೇಗಾಲ್ದುಡಿಗೆಯ ಕುಸುರಿಯೊಳೆ ತೊಡರೆ (ಕಾದಂಉ. ೧೩೪); ಶ್ರೀಕಾಳಹಸ್ತೀಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪ್ಪಿಸ್ತ ಮುತ್ತು ೬೧ ಮಧ್ಯ × × × ಕುಸುರಿ ೨ ಸಹ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೮೭-೩; 1513). ೫. ಬೆಡಗು; ಬಿನ್ನಾಣ; ನವುರು: ಪಸಿದುಣವೇಡಿದಂ ಬಡವನಾನುಣಲಿತ್ತೆನದಲ್ಲದಿಲ್ಲಿ ದಲ್ ಕುಸುರಿಯ ಮಾತುಗಾಣೆನೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೨); ಪುಸಿ ನಸೆ ಬಂಚನೆ ಕುಸುರಿಯ ಚಿತ್ರಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೪-೧೮; 1060 ?); ರಸಭಾವಂ ಗಮಕಂ ಕಾಣಿಸೆ ನಾಣ್ಣುಡಿ ದೇಸಿವೆತ್ತ ಪೊಸ ನುಡಿ ಮಾರ್ಗಂ ಕುಸುಜ[ರಿ]ಯ ಬಗೆಯಿಂದಿನಿತಜಕೊಳಿಸೆಯದ ಕೃತಿಕೃತಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೪೦). ೬. ತುಂಡು; ಚೂರು: ಕಡಿದ ಖಿಡೆಯದ ಕುಸುರಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೩); ಬಡಿಗೆಗಳ ಸೂತ್ರಿಕೆಯ ಕಬ್ಬಿಯ ಕಡಿಯಣದ ಕುಸುರಿಗಳಲೆಸೆದುದು ಕೂಡೆ ರಣಭೂಮಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೩೧); ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಚೆಲ್ಲಿದುವು ಕರುಳಿನ ಕುಸುರಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೪-೩೦). ೭. ಕೆತ್ತನೆ, ಶಿಲ್ಪ, ಕಸೂತಿ ಮೊದಲಾದ ಕುಶಲಕಲೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕೆಲಸ; ನಾಜೂಕಾದ ಚಿತ್ರ ಕೆಲಸ: ಮುಹರಿಯ ಮಧುರತೆಯುಂ ಬೀಣೆಯ ಬಹುಲಿಕೆಯುಂ ಎಸೆಯೆ ವಿಸದ ಕುಸುರಿಯ ಕಳೆಗೆಳೆಗೊಳಿಸಿ ಠವಣೆಗಿಡದೆ (ವರ್ಧಪು ೯-೪೩ ವ); ನೊಸಲ ತಿಲಕದ ಕೊಂಕಿದಳಕದ ಕುಸುರಿಗಳ ಮಣಿಗಣದ ಮಕುಟದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೭-೬); ಬಿನ್ನಣದ ಕುಸುರಿ ಪಸರಿಸುವನ್ನಂ ಗುಣಜಾತಿ ಬಂಧಮಳವಡೆ ನೆಗಚ್ದಾ ಪೊನ್ನಂ ರನ್ನಕೂಡಿದೊಡೆನ್ನೀ ವಾಗ್ವಧುಗೆ ಭೂಷಣಂ ಪೆಜತುಂಟೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ ೨೨). ೮. (ಕರಾ) ತಿಂದು ಉಳಿದಿರುವ ಶೇಷ; ಎಂಜಲು: ಅದು ಆತನ ಕುಸುರಿ, ತಿನ್ನಬೇಡ (ರೂಢಿ). ೯. ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ನೃತ್ಯಭೇದ (?): ಶಬರಿ ಸಂಭ್ರಮಮಾಗಿರೆ ಪೆರ್ಚಿ ಜಾಣ್ಮೆಯೊಳ್ ಕುಸುರಿಯೊಳಾಡಿದಳ್ ದ್ರುತವಿಲಂಬಿತ ಮಧ್ಯಲಯಕ್ರಮಂಗಳಿಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೩-೨೩); ಸ್ಥಿರವಿಷಮ ಸಮಕರಣಲಯ ಗತಿ ತಿರುಪು ಕುಸುರಿ ಕಳಾಪಗಳಲಾತರುಣಿಯರು ಕೀರ್ತಿಸಿಯೆ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದರು ಮಹಾಸಭೆಯ (ಜೀವಂಚ. ೭-೬೦); ವಿಷಮ ಸಮಕರಣದ ಕಳಾಪದ ಕುಸುರಿಗಳ ವರಲಾಸ್ಯತಾಂಡವವೆಸೆದುದೈ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೯೩). ೧೦. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ ರೂಪವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೇಳಿಕೆ, —ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ: ಸುಸುಳೊಸುರ್ಡಿ . . . ಕುಸುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ಯ ನುಡಿಯೆಂಬಿವು ಭಾವಿಸೆ ಪೇಳಿಕೆಗಳೊಳೆ ಪೇಟ್ವ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯೪); ಕುಸುರಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರಪ್ರಕಾರಂಗಳ್ಗಮಿಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಮಂ ಕಂಡುಕೊಳ್ವುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೦೦ ವ). ೧೧. ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ; ಹೀಚು: ಈ ವರ್ಷ ಹಲಸಿನ ಮತ್ತು ಮಾವಿನ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಕುಸುರಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿವೆ (ರೂಢಿ). 'ಕುಸುರಿಗಾಯಿ' ಪರಾ. **ಕುಸಿರು**: ೧೨. ಮೊಳಕೆ; ಚಿಗುರು: ಸುಬ್ಬು ಇನ್ನೂ ಸಣ್ಣ ಮಗುವಿದ್ದುದರಿಂದ ರಾಯರ ಮಾತು – ಕಲ್ಪನೆಯ ಕುಸಿರು, ಆಶಾವಾದದ ಕುಡಿ ಎಲ್ಲ ಲಲಿತೆಯತ್ತ ಹರಿದಿತ್ತು (ದಕ್ಷಿಸ. ೬೨). **ಕುಸುರು$_3$**: ೩. "ಕಿಂಜಲ್ಕಃ, ಕೇಸರಃ – ೨ ತಾವರೇ ಹುವ್ವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅಥವಾ ಯಾವ ಹುವ್ವಿನಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಇರುವ ಕುಸುರುಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೧); ಮುಡಿವಾಳ, ತಾವರೆ ಕುಸುರು . . . ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೮೦). ೫. ಪಚ್ಚಹಸಿರು ತನ್ನ ಹೆಸರು ಬಾಳಲೆಂದು ಇಂಥ ಕುಸುರಿನಾಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು (ಪಯಣ. ೭೯-೧೬); ಅವನ ಕೈಯ ಕುಸುರಿಗೆ ಕಲ್ಲರಳಿ ಹೂವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ರಂಗರೋ. ೫೮). ೭. ಕಸೂತಿಯ ಕುಸುರು ಬಿಡಿಸಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೆ (ದೀಪಹ. II, ೪೧೩). ೧೨. 'ಲುಂಚಂ' ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡ ಸವಣವೀರರ ವಜ್ರಮುಖದಮೇಲೆ ಕೂದಲಿನೊಂದು ಕುಸುರಾದರೂ ಮತ್ತೆ ಚಿಗಿತೀತೆ? (ಗಾಳಿಪ. ೮೦). ೧೩. ಗೆರೆ; ಎಳೆ; ರೇಖೆ: ಇನ್ನೊಂದು ರಂಗವಲ್ಲಿಯ ಕುಸುರನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ತಿರುವಿದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೩೬); ಜೀವನದ ರೌದ್ರ, ಕರುಣ-ಭೀಭತ್ಸ, ಭಯಾನಕಗಳನ್ನು ಕುಸುರುಕುಸುರಾಗಿ ಅವರು ಮೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಗರುಡಾ. ೬ ಮುನ್ನುಡಿ). ೧೪. ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ (?): ಪರಿಹತಕ್ಕುದ್ಘಾತಕ್ಕೆ ಬೆನ್ನೊಡ್ಡಿನ ಪೊಂಗಳ್ ದಕ್ಕಿ ಕೂರ್ಮಂ ಕುಸುರಿನೊಳರೆ ಮುಜ್ಗಿರ್ದುದೆಜ್ಬೋದ್ಭವಾಂಡಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೪೫).
[ದೇ?. ॥ ತುಳು. ಕುಸುರಿ; ತೆಲು. ಗುಜುರು, ಗುಜ್ಜು, ಗುಂಜು]

ಕುಸುರಿ$_3$, ಕುಸುರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: "ಕುಸುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿ] ಯಾಪಂಚಿದೋರಿಯನಾಗವಟ್ಟೆ . . . ದೇವಾಂಗಮೆಂದು ಪಟಭೇದಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೮). **ಕುಸುರ**: ವಿಷದ ಚಳಿಗಂಜಿಯಶೋದೆ ನಾ ಬೆದಱಿ ಸೆಜಗನೆ ಪಿಡಿದೆ ಕುಸುರದ ಚೆಂಡೆಂತ ಕುಚಗಳ ಪಿಡಿದರೆ ಶಶಿಮುಖೇರೆಲ್ಲರು ಸಾರಿ ದೂಜುತೈದಾರೆ (ಪುರಂದ. ೫-೩೦-೨). [?]

ಕುಸುರಿಕಡಗ (ನಾ). ಕುಸುರಿಗೆಲಸ ಮಾಡಿರುವ ಕಡಗ, —ಬಳೆ: ಮೊಸರು ಮಾರುತ ಬಂದಳಾಕೆ ಕುಸುರಿಕಡಗದ ಗೊಲ್ಲಿತಿ (ನಾಪದ. ೨೧೪). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕಡಗ$_1$]

ಕುಸುರಿಕಾಳು (ನಾ). ಎಳ್ಳು, ಜೀರಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸಣ್ಣ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಸಕ್ಕರೆಪಾಕದಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಾದ್ಯ: ರಾತ್ರಿ ಊಟಮಾಡಿ, ಕುಸುರಿಕಾಳು, ಎಳ್ಳು . . . ಮುಕ್ಕಿದ್ದೆ (ಮನೋಸಂ. ೧೨೫). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕಾಳು$_3$ (< ಕಾೞ್$_2$)]

ಕುಸುರಿಕಿಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕಿಡಿ, —ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ: ಕುಸುರಿಕಿಡಿಗಳು ಭುಗಿಲು ಭುಗಿಲೆನುತುಸುರಿಗುಬ್ಬಸ ಹುಟ್ಟೆ ಕಂಡವರಸುಗಳುಡುಗಿದುವಾರು ನಿಲುವರು ಶಕ್ತಿಯಿದಿರಿನಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೩೫). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕುಸುರಿಖಂಡ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತುಂಡು; ಚೂರುಚೂರಾದ ಖಂಡ: ಬಿದಿರಿದಿರು ಕೊಯ್ದಲೆಗಳನು ಕಾಱಿದರು ಕರುಳನು ಕುಸುರಿ ಖಂಡದ ಕದಳಿನ್ಮೈಗಳ ಜೂಣಿ ಮಲಗಿತು ತಾಱು ಥಟ್ಟಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೨೧). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಖಂಡ]

ಕುಸುರಿಗಂಡ (ನಾ). = ಕುಸುರಿಖಂಡ: ಹಸಿಯ ತೊಗಲುಡಿಗೆ ಹಿಂಡಿಲುಗರುಳ ಚಲ್ಲಣಂ ಕುಸುರಿಗಂಡದ ತೊಂಗಲ್ . . . ಎಸೆಯೆ ಮಾಮುಸಕದಿಂ . . . ಭೂತ ಭೇತಾಳರಾಡಿದರು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೩೩); "ತೆಳುಮಾಂಸ ಮಸೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕುಸುರಿ + ಕಂಡ$_1$]

ಕುಸುರಿಗರುಳು (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕರುಳು; ತುಂಡಾದ ಕರುಳು: ಬಸಿವ ಹೊಸರುಧಿರಕ್ಕೆ ಜೋಲುವ ಕುಸುರಿಗರುಳಿಂದುದಿರುವಡಗಿನ ಬಸೆಗೆ ಬಂದೆಱಗಿದವುಲೂಕಧ್ವಾಂಕ್ಷ ಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೪೫); ನೆರೆದು ಜಂಬುಕ ಗೃದ್ಧಸಂತತಿ . . . ಕುಸುರಿಗರುಳನು ಮೆದ್ದು ಸಲೆ ದಣಿದು (ಸೂಲರಾ. ೫-೩೬). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕರುಳು (< ಕರುಳ್)]

ಕುಸುರಿಗಾಯಿ, ಕುಸುರುಗಾಯಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ; ಕಸುಗಾಯಿ; ಹೀಚು; ಮಿಡಿ: (ಕ). **ಕುಸುರುಗಾಯಿ**: (ಕ). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕುಸುರಿಗೆಲಸ, ಕುಸುರುಕೆಲಸ, ಕುಸುರುಗೆಲಸ (ನಾ). ೧. ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ; ನಯನಾಜೂಕಿನ ಕೆಲಸ: ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಮಿಸುನಿಯ ತೊಡಿಗೆಯ ಬಿಟ್ಟು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೯೧-೯); ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಮಣಿಪದಕಮನೊಪ್ಪುವ ಮುತ್ತಿನ ಸಮ ಹಾರಾವಳಿಯ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೬); ಒಳ್ಗನ್ನಡದ ಕಲೆಯೊ, ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಸಿಲೆಯೊ (ಹೊಂಗಳು. ೧೬-೧೦). **ಕುಸುರುಕೆಲಸ**: ಚಮತ್ಕಾರ, ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಶಾಸ್ತ್ರವೈಖರಿ, ಕುಸುರುಕೆಲಸ – ಇವಾವುವೂ ಕಲೆಯ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳೆನಿಸವು (ಜಾನಗೀ. ೨). **ಕುಸುರುಗೆಲಸ**: ೨. ಚಿತ್ರಕಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕಸೂತಿ ಕೆಲಸ: ಕುಸುರುಗೆಲಸದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಅಂಚುಳ್ಳ ಸೆರಗಿನ ರೇಶಿಮೆಯ ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟು (ದೂರಸ. ೮೬). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಕುಸುರಿತಿರಿ (ಕ್ರಿ). = ಕುಸುರಿದಱಿ: ಶಶಿಮುಖಿಯರನ್ನು ಕಂಡು ಕಾಮದ ವ್ಯಸನ ಭಾಳಾಗಿಹನು ಅವರನು ಕುಸುರಿತಿರಿದು ಯಮದೂತರೊಯ್ವುದ ನರಿಯರವರೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨-೧೦). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ತಿರಿ$_2$ (< ತಿಱಿ$_1$)]

ಕುಸುರಿದಱಿ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣಸಣ್ಣದಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡುತುಂಡು ಮಾಡು; ಕೊಚ್ಚು: ಮುಂಗುಡಿಯ ಮೋಹರವ ಕುಸುರಿದಱಿದೆಲ್ಲರಂ ಕೊಂದು (ಹಚಕಾ. ೬-೧೬); ಕುಸುರಿದಱಿದಡಗಿನಂತೆವೊಲೆಸೆದುವು ತದ್ವನದೊಳುದಿರ್ದ ಮುತ್ತದ ಮುಗುಳ್ಗಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧-೩೭); ಕುಸುರಿದಱಿದೊಟ್ಟಿದನು ಕನಲಿದು ಕವಿವ ಕಪಿಬಲವ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೧೭). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ತಱಿ$_1$]

ಕುಸುರಿಮಾತು 'ಕುಸುರಿವಾತು' ನೋ.

ಕುಸುರಿವಾತು, ಕುಸುರಿಮಾತು (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನುಡಿ; ನಾಜೂಕಿನ ಮಾತು: ಬಣ್ಣನೆಯ ಕುಸುರಿವಾತುಗಳಣ್ಣಂದಿರ ತೆಱದಿನಸ್ನವಿಸ್ನದೆಸುತ್ತಂ ಬಣ್ಣಿಸಲಱಿಯೆಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೭೦). **ಕುಸುರಿಮಾತು**: ಕವಿಮಾತು, ಕುಸುರಿಮಾತು, ಶ್ಲೇಷೋಕ್ತಿ, ವ್ಯಾಜೋಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಉಕ್ತಿಪ್ರಕಾರಗಳು . . . ಹರಟೆಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವುವು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೧೫). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕುಸುರಿವೆಸ (ನಾ). = ಕುಸುರಿಗೆಲಸ: ಸುಂದರಮೆಸಿಪ ಕುಸುರಿವೆಸದಿಂದರಮನೆ ಮಾಟ್ಪುದು ಮಯಂಗಮತಿವಿಸ್ಮಯಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೨೯); ಹೀರೆಯ ಪೂವಿನ ಬಣ್ಣದ ನೇರಾಣೆಯ ಕುಸುರಿವೆಸದ ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧-೩೦); ಒಳಪೊಕ್ಕಳು ಮಿಸುನಿಯ ಕುಸುರಿವೆಸದ ಸಜ್ಜೆವನೆಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೮-೪). [ಕುಸುರಿ + ಬೆಸ$_3$]

ಕುಸುರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಯಗೆಲಸಮಾಡು; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸಮಾಡು. ೨. ಚೂರುಮಾಡು; ತುಂಡುಮಾಡು; ಕೊಚ್ಚು: ಕುಱಿದಲೆಯ ಹಂತಿಯ ಕುಸುರಿದೆಲುವಿನ ಕೋದಮಿಾಸಂಗದಿಯಲೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೮). ೩. ಕುಸುಕು; ಕುಕ್ಕು; ಜಜ್ಜು: ಕರುಳ ತೆಗೆ ತಿನ್ನಡಗನೆನುತಬ್ಬರಿಸಿ ಸೂರ್ಯನು ಕೊಟ್ಟ ದಾನವನುರವಣಿಸಿ ಕೀಚಕನ ಹೊಯ್ದನು ಹಿಡಿದು ಕುಸುರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಬಿ]ದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೧೬); ಮುಸುಡೆಡೆಗೆ ಮದವೇಱಿದಿಭಪತಿ ಕುಸುರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ದೆಳೆಗುಂಬಳದವೊಲು ರಕ್ಕಸನ ನಿಜದಾಕಾರಕಾರಮವಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೬-೨೪-೩೧). ೪. ಗಿಡಿ; ತುಂಬು: ಒಮ್ಮಾನವನುಟ್ಟು ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುಸುರಿ ಕೊಳೊಡೆದು ಬಾಲರಿಗೋಗರವಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೭-೭೭೧); "ಗಡಣಿಸಿ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಟೀಕ). ೫. ಮುಸುರು; ಮುತ್ತು: ಆ ಸಮರಾಂಗಣದೊಳಗಿದಿರಾದೇಳುಂ ವೆಸವೆಸಿಪ ಧೀರರನು ಕುಸುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮುಸುಕಿ] ಮುಂದಲೆಯ ಪಿಡಿದು ಕೊಚ್ಚಿ ಕೆಡಹಿದರಸಮ ಭಟರುಗಳೆನಿಪರು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೯-೨೧೦). ೬. ಬಾಗು; ಕುಗ್ಗು: ಕ್ರೋಧಾರ್ತಂ ಪನ್ನಗೇಂದ್ರಂ ಸೆಡೆದು ಕುಸುರಿದಂ ಕುರ್ಗೆ ದಿಗ್ದಂತಿಜಾಲಂ (ಬೀಳವಂ. ೨೬). ೭. ಕಡೆಯಲ್ಪಡು; ಚಿತ್ರತವಾಗು: ಕನ್ನಡರ ಕೈವಾಡದಿಂದ್ರಜಾಲಕೆ ಕಲ್ಲು ಕುಸುರಿತು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೬೫-೧೦). [?]

ಕುಸುರು$_3$ 'ಕುಸುರಿ$_1$' ನೋ.

ಕುಸುರುಕೆಲಸ 'ಕುಸುರಿಗೆಲಸ' ನೋ.

ಕುಸುರುಗಾಯಿ 'ಕುಸುರಿಗಾಯಿ' ನೋ.

ಕುಸುರುಗೆಲಸ 'ಕುಸುರಿಗೆಲಸ' ನೋ.

ಕುಸುರೆಳ್ಳು (ನಾ). = ಕುಸುರಿಕಾಳು: ಮಕರಸಂಕ್ರಾಂತಿಗೆ ನೈತುಂಬ ತುಟತುಂಬ ಎದೆತುಂಬ ಕುಸುರೆಳ್ಳು ಮೂಡುತಿದೆ (ಸಖಿಗೀ. ೨೩-೪೦೬); ಆಸೆಯ ಕುಸುರೆಳ್ಳು ತಿನಿಸುವರೆಲ್ಲರು ಬಂದರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೭-೭೫); ಅವರೆಲ್ಲ . . . ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕುಸುರೆಳ್ಳಿನ ಕರಂಡಕವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅತ್ತಿತ್ತ ಹಾರಾಡಿದರು (ರಂಗರೋ. ೧೧೪). [ಕುಸುರು$_3$ (< ಕುಸುರಿ$_1$) + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕುಸುವಲಕ್ಕಿ, ಕುಸಲಕ್ಕಿ, ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ: ಕರಾವಳಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕುಸುವಲಕ್ಕಿ ಅನ್ನವನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಊಟಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕುಸಲಕ್ಕಿ**: (ಕ). **ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ**: ಎಷ್ಟು ದಿನವಾಯಿತೋ ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ ತಿಂದು? ಹಲಸಿನ ಬೀಜದ ಹುಳಿ, ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ ಅನ್ನ, ಹೊಸದಾಗಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಕಾಯಿಸಿದ ತುಪ್ಪ (ಸಾಹೇಬ್. ೨೫೧). [ಕುಸುವಲು$_0$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುಸುವು₁, ಕುಸುಬು₁ (ಕ್ರಿ). ಬೇಯಿಸು ; ಪಕ್ವಮಾಡು : ಒಂದು ತರಹ ಬೀಜವುಳ್ಳ ಕಾಯನ್ನು ಸಿಪ್ಪೆ ಸಮೇತ ಕುಸುವಿ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೭); ಮನೆಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಕುಸುವಿದ ಅವರೆಕಾಯನ್ನು ಸುಲಿದು ತಿಂದು ನಲಿದಾಡುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೪೪). **ಕುಸುಬು₁**: ಕುಸುಬಿದ ಕಡಲೆಕಾಯಿ (ರೂಢಿ). [?]

ಕುಸುವು₂ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡು ಹುಲ್ಲು : (ಕಿ). [?]

ಕುಸೂಲ (ನಾ). ಕಣಜ ; ದವಸಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ ಉಗ್ರಾಣ: "ಕುಸೂಲ - ಕುಶೂಲ = ಕಣಜ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮); ಕುಸೂಲ ಮೆಂದೊಡಂ ಪಲ್ಯೋಪಮಮೆಂದೊಡಮೇಕಾರ್ಥಮೆಂದಱಿವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೫). [ಸಂ.]

ಕುಸೂಲಗೃಹ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಮನೆ ; ಕೋಠಿ ; ಕೋಟ್ಟಾರ : "ಅಂತರ್ಗೃಹಂ ಕುಸೂಲಗೃಹಾಂತರ್ದೇಶಂಗಳಱಿಗೆ ಕೋಷ್ಠಮದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೨-೪೭). [ಕುಸೂಲ + ಗೃಹ]

ಕುಸೃತಿ (ನಾ). ೧. ವಂಚನೆ ; ಮೋಸ : "ಕುಸೃತಿ ಮಾಯೆ ಕುಹಕ" (ಮಂಗರಾ.,೧೩೩-೨೮). ೨. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ ; ಕುನೀತಿ : (ಕಿ). ೩. ಇಂದ್ರಜಾಲ ; ಮಾಟ ; ಮಂತ್ರ : (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಸೃತಿಬಂಧ (ನಾ). ಇಂದ್ರಜಾಲದ ಕಟ್ಟು ; ತೊಡರು : ವಿಕೃತ ಘೋರ ಸಂಸಾರಮಿಂತಿದೇಂ ವೃಜಿನಬಂಧಮೋ ಕುಸೃತಿಬಂಧಸಂಬಂಧಮೆಂದದೇಂ ತಳೆದನೋ ಮುನಿಪ್ರವರನಾಗಳುದ್ವೇಗಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೬೧). [ಕುಸೃತಿ + ಬಂಧ]

ಕುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (?) : ಮೊದೆಬಾಳಂ ಕುಸೆಗೇರ್ಪಲ್ಲವಂ ಬಸುರಿದಾವಲ್ಮಲಂ ಜಂಜಲಪ್ರದಮುಂ ಸಿಂಧುರ ಮಿಂಚುವತ್ತಿ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧-೫೬). [< ಸಂ. ಕುಶ ?]

ಕುಸೆಗಾತಿ (ನಾ). ಬೆಡಗುಗಾತಿ ; ಬಿನ್ನಾಣಗಿತ್ತಿ ; "ವಿನೋದವುಳ್ಳವಳು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಸವಿನುಡಿಯ ಸುಂದರಾಂಗಿ ಚೆಲ್ಲದ ಪುಲ್ಲೋಲ್ಲಾಸೆ ಕೊಸರಿನ ಕುಸೆಗಾತಿ ಇಂಗಿತವನಱಿವ ಭಂಗಾರದ ಪುತ್ಥಿಕೆ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೫೩ ವ). [< ಕುಸುರಿಗಾತಿ]

ಕುಸ್ತ (ಗು). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ : ವಿಸ್ತರಿಸ್ಥಿ ಸಾಸನವ ಸುಕುಮಾರರೆಡೆಯ ಮಣಿಕುಸ್ತಸಿಂಹಾಸನಾಲಂಕೃತಾನಂದ ಮಿಗಿಲೆಸ್ತರವೇಳ್ಪುದಾ (ಜಿನಮು. ೧೭-೧೭); ಕುಪಿತಸ್ಥಳದಿ ವಿಸ್ತರದೆ ಕುಸ್ತಬಲಘುಸ್ತದಿಂ ಭಸ್ತಕೆಡದು (ಜಿನಮು. ೧೭-೧೭). [< ಸಂ. ಕುಸ್ಥ]

ಕುಸ್ತರಣೆ (ನಾ). ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವಿಕೆ ; ಆಶ್ವಾಸನೆ ಕೊಡುವಿಕೆ (?) : ವಿಸ್ತರಿಸಲೇನದನು ನಿಮ್ಮ ಸಮಸ್ತಬಲನಯನೇಂದು ರಾಹುಗ್ರಸ್ತವಾದುದು ಕಾಣರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರಾಜಿಯಲಿ ಹಸ್ತಗಳ ಸೋಕುಗಳ ಕುಱುಹಿನ ಕುಸ್ತರಣೆಗಳ ಭ[ಪಾಠಾಂ. ದುಸ್ತರದ, ದುರ್ಭ]ಯದ ಕರವಿನ್ಯಸ್ತಗಿರಿತರುಗಳ ಸಗಾಢದಲಿದ್ದುದಾ ಸೇನೆ (ತೊರರಾ. ೬-೩೫-೩೭). [?]

ಕುಸ್ತರಿಸು, ಕುತ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸು ; ಸಂತೈಸು: ನಿನ್ನಾಣೆಯೆಂದು ಕೂರ್ಮೆಯಿಂ ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಅಳ್ಕಂಗಾಸಱುದೋಱದಂತೆ (ವಿರೂಪಾ. ೭೦ ವ) ; ಅರಸ ಬಳಿಕಾ ರತುನವನು ನಿಜಶರಣನುರು ಶೋಕಾಗ್ನಿಯನುಪಹರಿಸಿಕೊಟ್ಟನು ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಕರುಣಾಮೃತವ ಸುರಿದು (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೬೭) ; ಸೀತೆಗೆ ಗುರುತಾ ಕೊಡ ಕೊಡುತ್ತ ಕುಸ್ತರಿಸಿದಂತೆ ಹನುವಂತಾ (ವಾದಿಕೀ. ೧-೨೮-೧). ೨. ಉಪಚರಿಸು ; ಆದರಿಸು : ಜಲಜಾಕ್ಷಿಯರ ಕುಸ್ತರಿಸಿ ವಿಯೋಗವಾಂತಲರಂಬಗೆರ್ದೆಯನೊಡ್ಡುವರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೬) ; ಹೆತ್ತಮ್ಮ ನಮ್ಮನ್ನು ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಇಷ್ಟೊತ್ತು ಮತ್ತೇತಕಾಯಿತೆನೆ (ಶರಲೀ. ೪೮೫-೩) ; ಇತ್ತ ಬಾರೆಂದೆಡೆಯೊಳಾಸನವಿತ್ತು ಕುಸ್ತರಿಸುತಲಿ (ಜಿನಭಾ. ೨೬-೧೮). ೩. ವಿವರಿಸು ; ವರ್ಣಿಸು : ಕೊರವಿತ್ತಿ ವೇಷವನು ಚಿತ್ತರದಿ ತಾಳುತ್ತಲಿರ್ಪನು ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಪೇಳಲ್ಕೆಯದನಾನೆತ್ತ ಬಲ್ಲೆನು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧-೧೮). ೪. ನಿವಾರಿಸು ; ಕಳೆ ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು : ಕಂದರ್ಪ ಖಳನೊಡಲಿಂದೆ ಸುರಿವ ರಕ್ತಚಂದನ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ರತಿಯ ಹಿಂದಣ ನೋವ ಕುಸ್ತರಿಸಲು ನಾರದ ಬಂದಂಗಜನ ಕೀರ್ತಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೩-೩). ೫. ಕೆದಲಿಸು ; ಅಲುಗಾಡಿಸು : ಮಸ್ತಕ ಮೊದಲಾದ ದಿವ್ಯದೇಹವ ಹೊತ್ತು ನಿಸ್ತರಿಸಿದ ಪಾದಯುಗವ ಕುಸ್ತರಿಸುವರುಂಟೆ ಕುವರಿ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನಯ ಹಸ್ತಾಂಘ್ರಿ ಪದ್ಮವಾನ್ಯೆಸೆ (ಮೋಹತ. ೩೧-೪೧). ೬. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು ; ತಣಿಸು : ಕುಸ್ತರಿಸುವುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಳಲ್ದ ಸಮಸ್ತರ ದೃಗುಯುಗಳಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವಚ್ಚರಿಯೆನೆ . . . ಕೆಱೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨-೩೫) ; ಬೇಡಿದುದ ಅಪರಿಮಿತಾಶ್ರಿತ ಜನರಿಂಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕುಸ್ತರಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೪-೬೧). ೭. ಕುಳ್ಳಿರಿಸು : ನೆಗಪಿ ಪರಿಯಂಕಾಗ್ರ ತಳ್ಪದೊಳೊಲ್ದು ಕುಸ್ತರಿಸಿ (ಮದೇಪು. ೫-೫೬) ; ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಬೋಳೈಸಿ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ (ಚೋರಬ. ೮-೨೧). **ಕುತ್ತರಿಸು** : ೧. ಕರಮೆಸೆವ ಸೋಗೆ ಚಿತ್ತರದ ಬೀಗೆಯಂತಿರಾ ಪರವೆಗಾಡುದು ದಯಾಪರ ವೇಗದಿಂದ ಲೊಡವೆರಸಿ ಕುತ್ತರಿಸೆಂದಳು (ಸೌಂದಪು. ೮-೭೮).
[? . / ತೆಲು. ಕುಸ್ತರಿಂಚು]

ಕುಸ್ತಿ (ನಾ). ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ : ಜನರು ಕುಸ್ತಿ ಕಸರತ್ತು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹೊಸತನವನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸುವರು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೭) ; ಗರಡಿ, ಸಾಮು, ಕುಸ್ತಿ, ಕೋಲಾಟ ಮೊದಲಾದವುವನ್ನೂ ಸಾಮೂಹಿಕ ನೃತ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ತರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ.೩೪೬).
[← ಪಾರ. ಕುಶ್ತೀ]

ಕುಸ್ತಿಬಿಡು (ನಾ). ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ ಮಾಡಿಸು ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸು : (ಕಿ). [ಕುಸ್ತಿ + ಬಿಡು]

ಕುಸ್ತಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ ಮಾಡು ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧಮಾಡು: ಆವಳ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲೆಂದು ಹುಡುಗರು ಕುಸ್ತಿಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೯೩). [ಕುಸ್ತಿ + ಆಡು₁]

ಕುಸ್ತಿಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಕುಸ್ತಿಯಾಡು : ಆಗ ನಾನು ಸಂಗೀತದೊಡನೆ ಸ್ನೇಹದ ಕುಸ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತೇನೆ (ಗಾಳಿಪ. ೪೬).
[ಕುಸ್ತಿ + ಹಿಡಿ₁ (< ಪಿಡಿ₁)]

ಕುಸ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ಶಕ್ಯವಾಗು (?) : ಹಸ್ತವಲಯಗಳಂತೆ ಮುಕ್ತಿನೊಂಟಗಳಂತೆ ನೆಸ್ತವಾಗಿಹ ಕರ್ನಪತ್ರಗಳ ವಕ್ಷರುಹ ವಿಸ್ತರವ ಪೋಲ್ವಬುಜನೇತ್ರೆಯರ ನೋಡಿ ತಂಮಿಚ್ಛಾನುಭಾವದಿಂದ ವಿಸ್ತರಿಸ ಲವನೀಶರಂಗಾಂಗವರ್ಣನೆಯು ಕುಸ್ತುದಿಲ್ಲಾವೆಡೆಗೆ ಲಾವಣ್ಯ ನದಿಯ ಸದ್ವಸ್ತುವಂತೆಸೆದಿರ್ದರೇವೇಳ್ವುದಾಶ್ಚರಿಯನಾ ಸಖಿಯರವನೀಶನೆ (ಜಿನಮು. ೪-೩೫). [?]

ಕುಸ್ತುಂಭರ (ನಾ). = ಕುಸ್ತುಂಬರಿ : "ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕುಸ್ತುಂಭರ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೧). [< ಸಂ. ಕುಸ್ತುಂಬರಿ]

ಕುಸ್ತುಂಬರಿ (ನಾ). ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ; ಧನಿಯ : "ಕುಸ್ತುಂಬರಿಯೇ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ" (ಚತುನಿ. ೧೧೧). [ಸಂ. ಕುಸ್ತುಂಬರೀ]

ಕುಸ್ತುಂಬುರು (ನಾ). = ಕುಸ್ತುಂಬರಿ : "ಕುಸ್ತುಂಬುರು, ಧಾನ್ಯಕಂ -ಈ ೨ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೪೬೩). [ಸಂ.]

ಕುಸ್ಥ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಕುಸ್ಥನೆನಿಸುವ ಭೂಮಿಯೊಳು (ಹಸಾರ. ೨೨-೨೨) ; "ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕುಸ್ಥನೆಂದು ಹೆಸರು" (ಹಸಾರ. ೨೨-೨೨ ತಾತ್ಪರ್ಯ). [ಸಂ.]

ಕುಹಕ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ: ಕುಟಿಲ ಕುಹಕ ಕ್ರೋಧ ಕ್ಷುದ್ರ ಮಿಥ್ಯೆ – ಇವನೆನ್ನ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲಿಂದತ್ತ ತೆಗೆದು ಕಳೆಯಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೬); ಮತ್ತೊಂದು ಕುಹಕವನಲ್ಲಿ ಮುಂದಿಟ್ಟು (ತಿರುರ. ೧೧); ದಿಟ್ಟೆಯರು ಕುಟಿಲೆಯರು ಕುಹಕದ ಘಟ್ಟಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೬); ತಮ್ಮ ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರಾಫನು ಈ ಕುಹಕವನ್ನು ನಡೆಸಿರಬಹುದು (ವಿಧಿವೈ. ೩೧). ೨. ಮಾಯೆ; ಮಾಟ; ಇಂದ್ರಜಾಲ: "ಮಾಯೆ ಕುಹಕ ಕುಸೃತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೮). ೩. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ; ವಂಚಕ: ಅಪನಿಂದಾನ್ವಿತರಾತ್ಮಬೋಧ ಕುಹಕರ್ . . . ನೃಪರೊಳ್ ಮಾನ್ಯರೆನಿಪ್ಪರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೫೯); ಕುಹಕರ ಕೊಂಕು ಕೊಳಕು ಮಾತು (ಸಾಹಿವಿ ೧೧೫). [ಸಂ.]

ಕುಹಕತಂತ್ರ (ನಾ). ಮೋಸದ ತಂತ್ರ, —ಹಂಚಿಕೆ; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ: ಕುಹಕತಂತ್ರದ ಹೊಜಿಗೆವಾಳನ ಸಂಗದಲಿ ನೀವ್ ಕೆಟ್ಟಿರಕಟ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೬). [ಕುಹಕ + ತಂತ್ರ]

ಕುಹಕತನ (ನಾ). ಕಪಟ; ಮೋಸ; ವಂಚಕತನ: ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾರದೋ ಕುಹಕತನವಿದೆಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ (ಬಂಗಾಹೆ. ೬೦); ಕತ್ತಿನ ಕೊಂಕಿನಲ್ಲಿ ಕುಹಕತನದ ವೈಯ್ಯಾರ ನಡೆಸಿದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೫). [ಕುಹಕ + –ತನ]

ಕುಹಕತೆ (ನಾ). ೧. ಕಪಟತನ; ಮೋಸ. ೨. ಮಾಟಗಾರಿಕೆ; ಇಂದ್ರಜಾಲ: "ಕುಹಕತೆಯಂ ಕೊಂಡಾಡುವನಿಂದ್ರಜಾಲಿಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೬-೮೬). [ಸಂ. ಕುಹಕತಾ]

ಕುಹಕಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಮೋಸದ ಬುದ್ಧಿ; ಕುಟಿಲಬುದ್ಧಿ: ನೀನಾ ನಳಿನಮುಖಿಯನು ಕೊಟ್ಟು ಕಾಂಬುದು ಗಳಹಿ ರಾವಣ ಕುಹಕಬುದ್ಧಿಗಳೇನು ಹಿತವಲ್ಲ (ಕಾಶಿರಾ. ೧೮-೪೪). [ಕುಹಕ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಹಕವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಮೋಸವಿದ್ಯೆ; ಕಪಟವಿದ್ಯೆ: ನೀನವಿವೇಕಿತನದಲಿ ಮಗನ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಸಾಕಿ ಕಲಿಸಿದೆ ಕುಟಿಲತನವನು ಕುಹಕವಿದ್ಯೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫). [ಕುಹಕ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕುಹಕವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಮೋಸದ ವ್ಯವಹಾರ; ಕಪಟವರ್ತನೆ: ಕುಹಕವ್ಯಾಪಾರವ ಹೊದ್ದನಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಶರಣ (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೫-೩೮). [ಕುಹಕ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಕುಹಕಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಯಾವಿ: "ಮಾಯಿಕಂ ಕುಹಕಿ . . . ಮಾಯಾವಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೬). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ: ಆರು ಕುಹಕಿಗಳಾರು ದುರ್ಜನರಾರು ಖುಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೬); ನಿಮ್ಮ ಶತ್ರುರಾಜರು ಕುಹಕಿಗಳು, ಧರ್ಮದೂರರು (ರಾಜಸೂ. ೨). ೩. ಹುರುಡಿಗ; ಈರ್ಷ್ಯೆಯುಳ್ಳವನು: "ಹುರುಡಿಗಂ ಕುಹಕಿಯೀರ್ಷ್ಯಾಳುವೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೨). [ಸಂ. ಕುಹಕಿನ್]

ಕುಹಕೆ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ್ತಿ; ಬೂಟಾಟಿಕೆಯವಳು: ಕುಪಿತೆ ಕುತ್ಸಿತೆ ಕುಹಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ] ಕುಜೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೫-೬೧). [ಸಂ. ಕುಹಕಾ]

ಕುಹಕೋಪಾಯ (ನಾ). = ಕುಹಕತಂತ್ರ: ಬಹುವಿಧದ ಕುಹಕೋಪಾಯಗಳನುಸಿರಲು (ವೆಂಕರಾ. ೨-೫-೭); ಸುಟ್ಟು ಕುಹಕೋಪಾಯ ಕೆಟ್ಟ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ಕಎಪು. ೨-೧೮). [ಕುಹಕ + ಉಪಾಯ]

ಕುಹನ (ಗು). ೧. ಬೂಟಾಟಿಕೆಯ; ಮೋಸದ. ೨. ಅಸೂಯೆಯ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನ. [ಸಂ.]

ಕುಹನೆ (ನಾ). ಬೂಟಾಟಿಕೆ; ವಂಚನೆ; ಕಪಟ: "ಕುಹನಾ ಶಾಠ್ಯಂ ಡಂಭಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೩-೧೪). [ಸಂ. ಕುಹನಾ]

ಕುಹರ (ನಾ). ೧. ಗವಿ; ಗುಹೆ: "ಗಿರಿಯ ಗುಹೆ ಕುಹರಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦-೨); ಉದಯಗಿರಿಕಟಕ ಕುಹರ ಪರಿಕರ ನಿಶಾಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯ ವ). ೨. ತೂತು; ರಂಧ್ರ: "ಅವಟಂ ಛಿದ್ರಂ ಕುಹರಂ ವಿವರಂ ಶ್ವಭ್ರಂ ಬಿಲಂ ದರಂ ರಂಧ್ರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೯-೬); ದಳ್ಳಿಸೆ ವಹ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ದೀರ್ಣಾನನ ಕುಹರಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೭೪); ಕುಹರಕರುವೆಯನಿಡುಕಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೭-೬೧೬). [ಸಂ.]

ಕುಹರಣ (ನಾ). ಸುರತಧ್ವನಿ; ಅಳಸು: ಸಹಕಾರಾಸಾರಾನೋಕಹದ ಮದಪಿಕ ನಿವಹ ಭಾಷಣಂಗಳುಮೆಸೆದುವು ಕಿನ್ನರ ಕುಹರಣದೊಡನೆ ಸೆಣಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯೨); ಕಳಕೇಳೀ ತೀರ ಪಾರಾವತ ಕುಹರಣ ವಾಚಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪೫). [ಸಂ.]

ಕುಹಳ₁ 'ಕುಹಳಿ' ನೋ.

ಕುಹಳ₂ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಭರತಮಾತಂಗದ ತಿರಪು ಭಾಂಡಕ ಕುಹಳರ ಪರಿಯಿಂಪಾಡುತಿರಲು ಹರ ಮೆಚ್ಚಿ ಹೋ ಹೋ ಭಾಪುರೆ ಪುರೆಯೆನೆ ಸುರಿದಪೂರ್ಣಮಳೆಯ ನಿರ್ಜರರು (ಭೈರಸೂ. ೨೫೮). [?]

ಕುಹಳಿ, ಕುಹಳ₁ (ನಾ). ಅಡಕೆ ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು; ಹೊಂಬಾಳೆ: ನವಕುಹಳಿಯೊಜಿಯುಗಿದ ಸುರಗಿಗಳ ಸುಗ್ಗಿಯ ಸೂಜಿದೋಜಿ ಪಂಚಾಯುಧಂ ಬಗೆಯೆ ಪಂಚಾಯುಧಂ ತಾನಲ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೪); ಕುಟ್ಮಲಿತ ಕುಹಳಿ (?) ಯಂತಿರೆ ಹೆಟ್ಟುಗೆಯರ ತೆಳ್ಪುವಡೆದ ಜಠರದ ಪರಿಯಂ ನಿಟ್ಟಿಸೆ (ಬೀಳವಂ. ೨-೧೦೦). **ಕುಹಳ**₁: ತಂಗಾಳಿಗೊಲೆವ ಕುಹಳದ ತೊಂಗಲನಾಂತೆಸೆದುದಲ್ಲಿ ಪೂಗಮಹೀಜಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೧೬). [< ಸಂ. ಕುಹಲಿ]

ಕುಹು (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯು ಕಾಣಿಸದಿರುವ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ಮಿಳಿಗಳಾದವು ಕುಹು ಸುತಾರಾವಳಿಗಳಮಳ ಪ್ರಣವವಾಡುದು ಮೊಳೆಯ ಬಲುಚಮ್ಮಟಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೩). ೨. ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪ್ರಧಾನವಾದ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಸ್ಫುರಿತ ಕುಹು ವಿಶ್ವೋದರಿಯು (ಗಗತಾ. ೯-೧೨). ೩. ಕೋಗಿಲೆಯ ಶಬ್ದ: ಕೋಗಿಲೆಯ ಕುಹು ಕೇಳಿ ಕಾಗೆ ಇನ್ನೆನಲೆ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೩-೧೩). [ಸಂ.]

ಕುಹುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ತತ್ಪ್ರಸಾದ ಸಮಾಸಾದಿತ ಕುಹುಣ್ಡಿ ವಿಷಯ (ಇಆ. VII, ೪೪-೨೨; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕುಹುಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನಿಷ್ಟಕಾರಕಯೋಗ; ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯು ಕಾಣಿಸದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯು ಸೇರಿರುವ ಯೋಗ. ೨. ಅಂತಹ ಯೋಗದಿಂದುಂಟಾಗುವ ಅನಿಷ್ಟ; ದೋಷ: ರಾಯ ಗದ್ದುಗೆಯೇರಿ ಅವಗೆ ಬಂದ ಕುಹ[ಹು]ಯೋಗವನೆ ನೂಕಿ . . . ಸುವರ್ಣಛಾಯದಂದದಿ ಒಪ್ಪುತಾ (ಕಥವಿ. I, ೬೭); ವ್ಯಾಸರಾಯ ಇಲ್ಲವೆ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥ – ಇವನು . . . ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒದಗಿದ ಕುಹುಯೋಗವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದನು (ಕಸಾಚ. ೨೮೦). [ಕುಹು + ಯೋಗ]

ಕುಹೂ (ನಾ). ೧. = ಕುಹು ೧: "ಸಾಯಂಕಾಲಕ್ಕೆ ಚತುರ್ದಶಿಯಾಗಲೀ ಪಾಡ್ಯವಾಗಲೀ ಇರುವ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಗೆ ಸೀನೀವಾಲಿಯೆಂದು ಹೆಸರು . . . ಕಾಣಿಸಲ್ಪಡದೇ ಇರುವ ಚಂದ್ರಕಲೆಯುಳ್ಳ ಅಂಥಾ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಗೆ ಕುಹೂ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬). ೨. = ಕುಹು ೨: "ಶಶಿಯಡಗಲು ಕುಹೂಸಮಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೧೦). ೩. = ಕುಹು ೩: ಕೊಂಬೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಕೋಗಿಲೆ ಕುಹೂ ಎನ್ನುವುದು (ತುಂಗಭ ೧೦೦). [ಸಂ.]

ಕುಹೂಯೋಗ (ನಾ). = ಕುಹುಯೋಗ : ಸುಯೋಗವಲ್ಲ ಸ್ವಾಮಿ, ಕುಹೂಯೋಗ (ಕೈಲಾಶ. ೭೬). [ಕುಹೂ + ಯೋಗ]

ಕುಹೂರಟೆ (ನಾ). = ಕುಹೂರವ ೧ : ಲೀಲೆಯಿಂ ನಟಿಸಿ ಕುಹೂರಟೆ ವಿಂಡಲ್ಲಿ ಆಳಾಪಿಸೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೫-೭೧) ; ಕೂಗುವ ಕುಹೂರಟೆಗಳು ನುಡಿವರೆ ಕೇಳಿ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೯-೧೬). [?]

ಕುಹೂರವ (ನಾ). ೧. ಕುಹೂ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುವ ಪಕ್ಷಿ; ಕೋಗಿಲೆ. ೨. ಕೋಗಿಲೆಯ ಧ್ವನಿ ; ಕೂಜನ. [ಕುಹೂ + ರವ]

ಕುಹೇತು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಹೇತು ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಹೇತು : ತಂತಮ್ಮ ಮತದ ಕುಹೇತು ಕುದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದವಿಂತು ಮೂವರೂ ಜೀವಾಭಾವಮನೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೩). [ಸಂ.]

ಕುಹೇತುಕ (ಗು). ದುಷ್ಟಹೇತುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಬಿಸುಟು ಮಿಥ್ಯಾ ಮಾರ್ಗಮುಂ . . . ನಾನಾ ಕುಹೇತುಕ ಕುದೃಷ್ಟಾಂತ ಕುಮಾರ್ಗ ಕುತ್ಸಿತ ಕುಭಾಷ್ಯಾದಿ ದೋಷಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೬). [ಸಂ.]

ಕುಹೇಲಿಕಾಜಾಲ (ನಾ). ಹಿಮದ ಒಡ್ಡು ; ಮಂಜಿನ ರಾಶಿ, —ಬಲೆ : ಆಧುನಿಕ ಗಿರಿನಗರ ಪಾರ್ಜಲಿಂಗದ ಘನನಿಬಿಡ ಕುಹೇಲಿಕಾ ಜಾಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೬೫). [ಸಂ. (ಕುಹೇಲಿಕಾ + ಜಾಲ)]

ಕುಹೇಲಿಕೆ (ನಾ). ಮಂಜು ; ಹಿಮ : ಆ ಗುರುತಿಸದೆ ಇರುವಿಕೆಯೇ ಒಂದು ಕುಹೇಲಿಕೆ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ. ಅದೇ ಮಾಯೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೫೮). [ಸಂ. ಕುಹೇಲಿಕಾ]

ಕುಳ್, **ಕುಳ್ಳು**$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತು, ಕುಳಿತ್ತು, ಕುಳಿದು, ಕುಳುತ್ತು, ಕುಳ್ತು, ಕುಳ್ಳಿತು, ಕುಳ್ಳಿದು, ಕೂತ$_1$, ಕೂತು$_1$ (ಭೂತನ್ಯೂ). ಆಸೀನನಾಗು ; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು : ಬಳ್ಕುತ್ತುಮುಳ್ಕುತ್ತುಮೋರಡಿ ಗೊರ್ಮೊರ್ಮೆ ಕುಳುತ್ತುಮೇಱುತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೯) ; ಶ್ರೀಮದಶೇಷ ಮಹಾಜನಂಗಳು ಸಭಾಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿದು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೫೮-೧೧ ; 1324 ?) ; ಗದ್ದುಗೆ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಬಟ್ಟಕರೆಯಸು ಬಿಟ್ಟು (ಸಂಭಪ. ೩-೪೩) ; ವರದರಾಜ ದೇವರಿಗೆ ತಿರುನಾಳವುತ್ಸವಾ . . . ಸಿಂಹಾ ಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ್ತು (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೯೧-೧೨ ; 1441) ; ಜಪದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರು ಬುಧರು ಸಂದಣಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೩-೪೪) ; ಮಲಗಿ ಪರಮಾದರದಿ ಪಾಡಲು ಕುಳಿತು ಕೇಳುವ ಕುಳಿತು ಪಾಡಲು ನಿಲುವ (ಹಸಾರ. ೨-೫) ; ತೊಡೆತೊಡೆಸೋಂಕಿ ಕುಳ್ಳಿತೊಲವಿಂ (ಬೀಳವಂ. ೨-೧೪೦) ; ಮುನಿವರರು ಶಿಷ್ಯಜನಜಾಲ ಪ್ರಶಿಷ್ಯಜನ ಮುಂತಾಗಿ ಕುಳ್ತಿರೆ (ತುರಂಗ. ೬-೩೨) ; ಒಂದು ಮಾತಾಡದೆಯೆ ಕುಳ್ತನ್ ಬಲ್ ಪೊೞ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೬೫) ; ಕೂತುಂಬುವವನಿಗೆ ಕುಡಿಕೆ ಹಣ ಸಾಲದು (ಗಾದೆ). **ಕುಳ್ಳು**$_1$: ಅವರಿರ್ಬರ್ . . . ಉದ್ವಾಹ ನಿವಾಸದ ಪಸೆಗೆಯ್ತಂದು ಕುಳ್ಳಿದರ್ ನಲವಿಂದಂ (ನಳಚಂ. ೪೩೦) ; ಪಾಲುಣಲೆಂದು ಬಂದು ಗಿಳಿವಿಂಡುಗಳೀ ಕಮಲಸ್ಥಳಂಗಳಂ ಮೇಲೆ ಮುಸುಂಕಿ ಕುಳ್ಳಿದಿರೆ (ಬಾಧಪು. ೧-೮೩).

ಕುಳಿತುಕುಳಿತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕುಳಿತು ನಿಮಗೆ ಬಹಳ ಬೇಸರ ಬಂದಿದ್ದೀತು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೬೭) ; ಕುಳಿತುಕೊಳ್, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು, ಕೂತುಗೊಳ್ಳು = ಕುಳ್ಳಿರು : ಅರಸುಗಳು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಉತ್ತಮವಾದ ಗದ್ದಿಗೆ, (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೦) ; ಎಂಟುದಿವಸ ನಾನು ಸಾಲೆಗೆ ಹೋಗಲಾರದೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೂತುಗೊಂಡು (ಕೃಪಾಲು. ೧೪೮). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಳಿರ್ ; ತುಳು. ಕುಳ್ಳು]

ಕುಳ್$_1$ 'ಕುೞಿ' ನೋ.

ಕುಳ್$_2$, **ಕುಳು**, **ಗುಳ್ಳು**$_3$ (ನಾ). ೧. ತೆರಿಗೆ ; ಸುಂಕ : ನಾಲ್ವತ್ತು ಹೊಂನನೂ ಕುಳವ ಕಡಿದು ಆ ಹೊಂನಿಗೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಕುಂದಾಪು. ೫೫೩-೧೦ ; 1369) ; ಸರ್ವ್ವ ಅಪಾಯವನೂ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಗ್ರಾಮದ ಕುಳಗಳ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲೂ ಮೂವತ್ತ ಐದು ವರಹನ ಗ್ರಾಮ [ವ]ನೂ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೨-೧೧ ; 1510). ೨. ಗೇಣಿದಾರ. 'ಕುಳನಷ್ಟ' ಪರಾ. **ಕುಳು** : ೧. ಶ್ರೀ ಗೋಪಾಳದೇವರ ಅಮೃತಪಡಿ ದೀಪೋತ್ಸವ ಚೈತ್ರ ಪವಿತ್ರ ಒಳಗಾದ . . . ಧವಳಾರದ ಭಂಡಿ ಅಡುಗಬ್ಬಿನಭಂಡಿ ತುಪ್ಪದಳಮಿಳಿ ಕುಳು ನೂಲೊಳಗಾದವು ಕಟ್ಟುಗೂಳು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧-೨೬ ; 1330). **ಗುಳ್ಳು**$_3$: ೧. ತುಪ್ಪದಳಮೀ ಗುಳು ನೂಲು (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೫೨-೬ ; 1298). [?]

ಕುಳ್$_3$ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಬಳ್ಳಗಳ ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಕೊಳಗ : ಪದಿನ್ಕುಳ ಪಾೞುಂ ಇದಂ ಪಡೆದೊರಿೀಶ್ವರದಾಸರ್ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೭೪ ; 850). 'ಅಯ್ಗುಳ', 'ಒಕ್ಕುಳ' ಪರಾ. [< ಕೊಳಗ$_1$]

ಕುಳ್$_4$ (ನಾ). 'ಳ' ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ವರ್ಣ ; (ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ) ಳಕಾರ : ನೋಡುವೊಡೊಂದಕ್ಕರಮುದು ಮಾಡುವೊಡುಚ್ಚರಣೆ ಗರಿದು ಮೂಱುಂ ತೆಱನಂ ಕೂಡೆ ಕವಿತತಿ ವಿಚಾರಿಸಬೇಡದಱಿಂ ೞಳಕುಳಕ್ಷಳಂಗಳನಿದಱಿಕೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೩೨) ; ಕುಳದ ನಿಯಾಮದೊ ಳೆಂದುಂ ಕ್ಷಳಕ್ಕೆ ಲಾಕ್ಷರವಿಕಲ್ಪಮಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೫) ; ರಳಕುಳ ಶಿಥಿಲ ಸಮಾಸ ಮುಂತಾದವರೊಳಗಿಲ್ಲಿ ಕೆಲವುಳ್ಳರುಂಟು (ಭರಚ. ೧-೮). 'ಕ್ಷಳ', 'ೞಳ' ಪರಾ. [?]

ಕುಳ್$_5$ 'ಕುಲ' ನೋ.

ಕುಳಕ 'ಕುಲಕ' ನೋ.

ಕುಳಕರಣಿ 'ಕುಲಕರಣಿ' ನೋ.

ಕುಳಕಾಳಾಂಚಿ (ನಾ). ಕುಲಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಆಶ್ರಿತನಾದವನು ; ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಒಂದು ವಂಶದ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆದವನು : ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ನಾಯಕಯ್ಯನವರು ಕುಳಕಾಳಾಂಚಿಯಾಗಿ ನಡಸಿಕೊಂಡು ಬಹ ಬೊಂಮಣ್ಣ ಹೆಗ್ಗಡೆಯಾತಂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೬-೯ ; 1610). [ಕುಳ್$_5$ (= ಕುಲ) + ಕಾಳಾಂಚಿ]

ಕುಳಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಲದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾದ ಜನರನ್ನು ಸೇರಿಸು, —ಕಲೆಹಾಕು : ಕುಳಕೂಡಿಸಿ, ಪಂಚಾಯತ ಹಾಕಿಸಿ, ದಳವಾಯಿಗಳ ಚಾವಡಿಗೆ ಓಲೆ ಬರೆದು (ಬಿಟ್ಟಿಅ. ೧೫೫-೧೩). [ಕುಳ್$_5$ (= ಕುಲ) + ಕೂಡಿಸು]

ಕುಳಚ್ಚ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದುದು ; ನಿರ್ಮಲವಾದುದು : "ಕುಳಚ್ಚಂ ವಿಮಳದ ಪೆಸಱ್" (ಕರ್ನಾನಿ. ೫-೨). [ಕುಳ್$_5$ (= ಕುಲ) + ಅಚ್ಚ$_1$]

ಕುಳತಿಳಕ 'ಕುಲತಿಲಕ' ನೋ.

ಕುಳತೆರಿಗೆ 'ಕುಳದೆಱಿಗೆ' ನೋ.

ಕುಳತೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಟ್ಟ, —ಕಂದಾಯ (?) : ನಾಗರಖಂಡೆಯದ ಎಪ್ಪತ್ತಱ ಒಳಗಣ ಮುಚ್ಚುಂಡಿಯ ಕುಳತೆವಟ್ಟೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ವರಹ ಗ ೩೦ ಆ ಕಾಲುವಳಿ ಮುತ್ತ ಹಳ್ಳಿಯ ಕುಳವರಹ ಗ ೧೦ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೨-೭೪ ; 1368). [ಕುಳತೆ$_0$ + ವಟ್ಟೆ]

ಕುಳತೆಱಿಗೆ 'ಕುಳದೆಱಿಗೆ' ನೋ.

ಕುಳದಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ತೆರಿಗೆ ಕಡಮೆಯಾಗು ; ಸುಂಕ ತಗ್ಗಿಹೋಗು : ದೇವರ ಸುಂಕದ ಹೊಂನನೂ ವಿಚಾರಿಸದೆ ಕುಳದಗ್ಗಿದ ಸಂಮಂಧ ತಗಡೂರು ನಾಡ - ಮಾಗಣೆಯ ಮಾಡುತಿದ ನಾಗರಸರು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೧೮-೧೨ ; 1491). [ಕುಳ್$_2$ + ತಗ್ಗು$_1$ (< ತಱ್ಗು)]

ಕುಳದೆಱುಗೆ, ಕುಳತೆರಿಗೆ, ಕುಳತೆಱುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಕುಲದ ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ತೆರಿಗೆ: ನಾಯಂದರಿಗೆ ಕುಳದೆಱುಗೆ ಸುಂಕಯೇನುಂಟಾದದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೨೬-೧೧ ; 1545). **ಕುಳತೆರಿಗೆ**: ರೈತನು ಜಮೀನು ಭಪಾವಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು, ಕುಳತೆರಿಗೆ ಪಾಳುಭೂಮಿಯ ಸಾಗುವಳಿ ವಿಷಯ (ಮಹಾಪಂ. II, ೫೭). **ಕುಳತೆಱುಗೆ**: ನಾವಿಂದರಿಗೆ ಕುಳತೆಱುಗೆ ಸುಂಕ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೧೩-೭ ; 1545).
[ಕುಳ್ಳ (= ಕುಲ) + ತೆಱುಗೆ]

ಕುಳಧರ 'ಕುಲಧರ' ನೋ.

ಕುಳನಷ್ಟ (ನಾ). ರೈತನ ನಷ್ಟ; ಗೇಣಿದಾರನ ನಷ್ಟ; ಗುತ್ತಿಗೆ ದಾರನ ಹಾನಿ (ವ್ಯಗಜಿ. IV, ೭೭೭). [ಕುಳ್ಳ + ನಷ್ಟ]

ಕುಳನೆಲ್ಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುದುರೆ ಇಸ್ಸಿಱಿದು ನಡದಿಱುದೊಟ್ಟಕೆಯ್ದು ಬಿಟ್ಟನ್ ಅವಗೆ ಬಾಳ್ಗಚ್ಚು ಕೊಟ್ಟೊದು ಕುಳ ನೆಲ್ಲೂರ ಸವ್ವ ಪರಿಹಾರ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೫-೧೦ ; 780). [?]

ಕುಳಪು (ನಾ). ಕುಂದಣ: ಮಾಣಿಕವರಲೊಳು ವಜ್ರದ ಕುಳಪನು ಜಾಣಿಂದಲಜಸ್ವರ್ಣಕಾರ ಮಾಣನೆಯುರುಟಾಗಿ ತೆತ್ತಿಸಿ ಬೆಳ್ಚಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತದರ ದೃಷ್ಟಿಗಳು (ಜ್ಞಾನಸತ. ೭-೪).
[← ಮರಾ. ಕುಲಪೀ, ಕುಲ್ಪೀ = ಬಂಧಿಸಿದ, ಕಟ್ಟಿದ]

ಕುಳಪಾಲು (ನಾ). ರೈತನ ಪಾಲು; ಬೇಸಾಯ ಮಾಡಿದವನ ಭಾಗ: ನೀಉ ಕಟ್ಟಿಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ ಬೀಜವರಿಯ ಗದೆ ಹಸಿಗೆ ಕೊಳಗದಲು ಖಂಡುಗ ಗದೆಯ ಕುಳಪಾಲನು ಕಳದು ರಾಜಪಾಲಿಗೆ ಬಂದ ಫಲವನು (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦-೫ ; 1521).
[ಕುಳ್ಳ (= ಕುಲ) + ಪಾಲು₂ (< ಪಾಲ್)]

ಕುಳಬಿರಾಡ (ನಾ). ರೈತ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ: ತೋಟದ ವಕಲ ಪಾಲು ರಾಜಪಾಲು ಕುಳಬಿರಾಡ ಅನೀತಬಿರಾಡ ಸಹವಾಗಿ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ ವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೪೨-೧೮ ; 1551); ಕುಳಬಿರಾಡದಿಂದ ಗ ೨||೦ ಸುಂಕ ಕೊಡವೀಸ (ಎಕ. VIII (S), ಕುಂಸಿ. ೧-೧೯ ; 1721).
[ಕುಳ್ಳ (= ಕುಲ) + ಬಿರಾಡ]

ಕುಳಭವನ (ನಾ). ತವರು ಮನೆ: ವಿನಯಕ್ಕಾಧಾರಭೂತಂ ಪತಿಹಿತ ಚರಿತಕ್ಕಾಶ್ರಯಂ ಸದ್ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ನಿವಾಸಂ ಶೌಚಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕುಳಭವನಂ (ಎಇ. XVI, ೫೫-೧೧ ; 1053). [ಕುಳ್ಳ (= ಕುಲ) + ಭವನ]

ಕುಳಭೂಷಣೆ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಭೂಷಣಳಾದವಳು; ವಂಶಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರಪ್ರಾಯಳಾದವಳು: ನೆಗಟ್ಟ ಗುಣಾಬ್ಧಿ ಸಿಂಗವಿಭುಗಂ ಕುಳಭೂಷಣೆಯುಪ್ಪ ಬಾಗಳಬ್ಬೆಗವನೀತಳಂ ಪೊಗಳೆ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬-೨೫ ; 1118).
[ಸಂ. ಕುಲಭೂಷಣಾ (ಕುಲ + ಭೂಷಣ + -)]

ಕುಳಮಂದಿರ (ನಾ). = ಕುಳಭವನ: ಪರ್ವಿದ ವಕ್ಷನಿಾ ಕ್ಷಮಾತಳ ಕುಳಲಕ್ಷ್ಮಿಗಾಯ್ತು ಕುಳಮಂದಿರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೭).
[ಕುಳ್ಳ (= ಕುಲ) + ಮಂದಿರ]

ಕುಳರ್ಪಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಆಗ್ನೆಯದ ದೆಸೆಗೆ ಸೀಮೆ ಕುಳರ್ಪ್ಪಗೆಱೆಯ ಒಳಗಣ ಪಟಿ ಏಱಯೆ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-೫೫ ; 828). [ಕುಳರ್ಪ₀ + ಕೆಱೆ]

ಕುಳವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕಿ: ಕರಿಣ ದೇಹದ ಹುಲಿಯೆರಳೆ ನವಿಲರಗಿಳಿಗಳಾ ಕುಳವ ಲಾವಿಗೆ ಪುರುಳಿ . . . ಪಕ್ಕಿಗಳವಜಿಕೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೨೧).
[? . / ತಮಿ. ಕುಳವ್ವೈ]

ಕುಳವಡೆ (ನಾ). ಬೆಳೆ ಕಾಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುಳವಾಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ವೇತನ: ಕುಳವಡೆ ಸಾರಡೆ ದುಳಿರವಟ ಕಟಳೆವಟ ಏರಿ ಮಿಾನಬೆಲೆ ಸಂತೆ ಉಂಟಾದ ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳೂ ಸಹ ಸೇರ್ಸಿ ಕೊಟ್ಟೆವು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೩-೮ ; 1470). [ಕುಳ್ಳ + ಪಡಿ ?]

ಕುಳವರ್ತನೆ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸಂಬಳದ ಜತೆಗೆ ರೈತರಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಭಾವನೆ, —ಮಾಮೂಲು : (ಕಿ).
[ಕುಳ್ಳ (= ಕುಲ) + ವರ್ತನೆ]

ಕುಳವಧು 'ಕುಲವಧು' ನೋ.

ಕುಳವಾಡಿ 'ಕುಲವಾಡಿ' ನೋ.

ಕುಳವಾಡಿಕೆ 'ಕುಲವಾಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಳವಾಡಿಗ (ನಾ). = ಕುಲವಾಡಿ : (ಕಿ).
[ಕುಳವಾಡಿ (= ಕುಲವಾಡಿ) + -ಗ₂]

ಕುಳವಾಡಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಲವಾಡಿಯ ಹೆಂಗಸು : (ಕಿ).
[ಕುಳವಾಡಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕುಳವಾಡಿತನ (ನಾ). = ಕುಲವಾಡಿಕೆ : (ಕಿ).
[ಕುಳವಾಡಿ (= ಕುಲವಾಡಿ) + -ತನ]

ಕುಳವಾರ್ 'ಕುಳವಾರು₁' ನೋ.

ಕುಳವಾರಿ 'ಕುಳವಾರು₁' ನೋ.

ಕುಳವಾರು₁, ಕುಳವಾರಿ, ಕುಳುವಾರು (ನಾ). ೧. ಗಣನೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಮನೆತನ: ಮುಂದೆಯೂ ಹೀಗೆ ನಡೆದು ನಿನ್ನ ಮನೆ ತನವೊಂದು ಘಟ್ಟ ಕುಳವಾರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಕುರುಕಾ. ೧೪೬). ೨. ಕೊಳ್ಳುವವನು; ಗಿರಾಕಿ: ನನ್ನ ಖಾಯಂ ಕುಳವಾರುಗಳಿಗೇ ಕೊಟ್ಟು ಬರುತ್ತೇನೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೬); ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರೆಂದು ಕಂಡು ಬಂದ ಕೆಲವೊಂದು ಕುಳವಾರುಗಳಿಗೆ . . . ಭತ್ತ ಕೊಡು ತ್ತಿದ್ದರು (ಭ್ರಾಂತಿಸು. ೪). **ಕುಳವಾರಿ**: ೧. ನಾವು ಎಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿ ಕುಳವಾರಿಗಳೆಂದು ಇವರಿಗೆ ತೋರಿಸೋಣ (ಹುಚ್ಚಮ. ೭೬). ೨. ಆ ಅಂಗಡಿಯವನಿಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಕುಳವಾರಿ ಸಿಕ್ಕಿದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕುಳುವಾರು**: ೨. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ದರ ನನ್ನ ಕುಳುವಾರುಗಳಿಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ (ಹರಿಕೋ. ೫೬). ೩. ಆಸಾಮಿ; ವ್ಯಕ್ತಿ: ಐತಾಳರು ಗಟ್ಟಿಕುಳುವಾರು (ಮರಮು. ೧೧೮). [← ತುಳು. ಕುಳವಾರ್]

ಕುಳವಾರು₂, ಕುಳವಾರ್ (ನಾ). ಪ್ರತಿ ರೈತನಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರ: ಕುಳವಾರು ಇಲ್ಲದೆ ಊರಿಗೆ ತಳವಾರ ಏನು ಮಾಡ್ಯಾನು (ಗಾದೆ); ತಳವಾರನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಕುಳವಾರು ಹೋದೀತೋ (ಗಾದೆ). **ಕುಳವಾರ್**: "ಕುಳವಾರ್, ಕುಳವಾರು – ಜಮಿಾನಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ತಖ್ತೆಗಿಂತ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ರೈತರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಲೆಕ್ಕ ಪತ್ರ" (ವ್ಯಗಜಿ. IV, ೭೭೭). [← ಮರಾ. ಕುಳವಾರೀ, ಕೂಳವಾರೀ]

ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟೆ 'ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟಿ, ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿ ರೈತನಿಂದ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಲಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಮಿಾನಿನ ಲೆಕ್ಕ, —ತಃಖ್ತೆ: (ಕಿ). **ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟೆ**: ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ "ರೈತನಿಂದ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಜಮಿಾನಿನ ವಿವರವಾದ" ಲೆಕ್ಕ (ವ್ಯಗಜಿ. IV, ೭೭೭ ; ರೈಸ್‌ಗ. II, 554). [ಕುಳವಾರ್ (< ಕುಳವಾರು₂) + ಚಿಟ್ಟಿ]

ಕುಳವಾರ್ಜಮಾಬಂದಿ (ನಾ). "ಪ್ರತಿರೈತನು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ ಕಂದಾಯಗಳ ಒಟ್ಟು ಲೆಕ್ಕ ನಿರ್ಧಾರ" (ವ್ಯಗಜಿ. IV, ೭೭೭).
[ಕುಳವಾರ್ (< ಕುಳವಾರು₂) + ಜಮಾಬಂದಿ]

ಕುಳವಾರ್ಪಟ್ಟೆ, ಕು ಳ ವಾ ರ್ಪ ಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟಿ. (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೭೭). **ಕುಳವಾರ್ಪಟ್ಟೆ :** (ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೪). [ಕುಳವಾರ್ (< ಕುಳವಾರು$_3$) + ಪಟ್ಟೆ$_3$]

ಕುಳವಾರ್ಪಟ್ಟೆ 'ಕುಳವಾರ್ಪಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕುಳವಾಸಿಯ (ನಾ). = ಕುಳವಾರ್ಜಮಾಬಂದಿ (?) : ಈ ತೇರ ಕಾಣಿಕೆಯ ಹೊನ್ನ ತೆರಕಣಾಂಬಿಯ ಚಾವಡಿಗೆ ಚಿಕ್ಕಪಾರುಪತ್ಯಗಾಜರು ಯಿಾ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳವಾಸಿಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮-೧೫ ; 1520). [ಕುಳ$_0$ + ವಾಸಿಯ ?]

ಕುಳವಿಡಿ (ನಾ). (?) : ಆವ ಸ್ಥಲವಂಗೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಏನ ಹಿಡಿದಲ್ಲಿಯೂ ತಲೆವಿಡಿಯಿಲ್ಲದೆ, ಏನ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿಯೂ ಕುಳವಿಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಪುರ ಮಹಾಗಿರಿಯ ಸುಟ್ಟಡೆ ಒಕ್ಕುಡಿತೆ ಬೂದಿಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಚಿತ್ತ ನಿಶ್ಚಯವಾದ ಸದ್ಭಕ್ತನ ಪರಮವಿರಕ್ತನಿರವು (ಸರ್ವ. ೧೩೮-೬೮೩). [?]

ಕುಳಸ್ಥಲ, ಕುಳಸ್ಥಳ (ನಾ). ೧. [ವೀಶೈ] ಶಿವ ದೀಕ್ಷೆಯಾದವನಿಗೆ ಭಾವಸ್ಥಲದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಕೊನೆಯದಾದ ಭಕ್ತಸ್ಥಲದವರೆಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದರಂತೆ ಉದಯವಾಗುವ ಮೂವತ್ತಾರು ಸ್ಥಲಗಳು. ☞ ಈ ಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆರು ಬಗೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ನಿಃಪತಿತತ್ವ, ಪ್ರತಿತತ್ವ, ಸಕೀಲ, ಅಸಾಧ್ಯ, ನಿರುಪಾಧಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಕಾರವೆಂಬ ಆರು ಸ್ಥಲಗಳು ಅಡಕವಾಗಿವೆ : ಶಂಭು ಸೊಡ್ಡಳ ಮಹಂತರುಮಪ್ಪ ಮೂವತ್ತಾಱು ಕುಳಸ್ಥಲವಱಿದವಂಗೆ ಶರಣು ಶರಣೆಂಬೆ (ಸರ್ವ. ೧೬೪-೭೮೦). **ಕುಳಸ್ಥಳ:** ೨. ವಿವರ : ನಾದ ಮುನ್ನವೋ ಬಿಂದು ಮುನ್ನವೊ ಕಾಯ ಮುನ್ನವೋ ಜೀವಕಾಯದ ಕುಳಸ್ಥಳಂಗಳ ಬಲ್ಲವರು ನೀವು ಹೇಳಿರೇ (ಅವಚಂ. ೧೪೪-೬೯) ; ಆದಿವಿಡಿದು ಬಂದಾತನೆ ಭಕ್ತ ಅನಾದಿವಿಡಿದು ಬಂದಾತನೆ ಜಂಗಮ ಆದಿಗುರು ಅನಾದಿಶಿಷ್ಯ ಈ ಉಭಯ ಕುಳಸ್ಥಳವ ಬಲ್ಲರೆ ಆತ ಲಿಂಗಸಂಬಂಧಿ (ಬಸವ. ೮೦೩) ; ಇಂತೀಭಕ್ತಿಯ ಕುಳಸ್ಥಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ವನಱಿಯದೆ ಎಲ್ಲರೂ ಎಂದಂತೆ ಎಂದರು ಬಂದಲ್ಲಿ ಬಂದರು (ಮಡಿವಾ. ೬೨-೯೧). [ಕುಳ$_5$ (= ಕುಲ) + ಸ್ಥಲ]

ಕುಳಸ್ಥಳ 'ಕುಳಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಕುಳಾಂತ(ನಾ). ಕುಳದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ: ಬೆರಲೆರಲ್ಕೊರಲ್ . . . ಮುಂಗೈ ಸರಲುಂ ಲಾಂತಮಿವಂ ಗ್ರಾಮ್ಯರಱಿಯದುಚ್ಚರಿಸುವರ್ ಕುಳಾಂತಭ್ರಮೆಯಿಂ (ಶಮದ. ೨೮). [ಕುಳ$_4$ + ಅಂತ$_2$]

ಕುಳಾಂತಕ 'ಕುಲಾಂತಕ' ನೋ.

ಕುಳಾಗ್ರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕುಲಮುಖ್ಯನಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸಂಭಾವನೆಯ ವಿನಾಯಿತಿ (?) : ಸೆಟ್ಟಿ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕುಳಾಗ್ರಶುದ್ಧಿಯ ಅಂಗಡಿ ಒಂದು ನೆಲೆದೆಱೆಯುಮಂ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೩-೫೪ ; 1144). [ಕುಳಾಗ್ರ$_0$ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕುಳಾಗ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗುಂಪಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ, —ಮುಖಂಡ: ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣಮೆರಮ್ಬುರಗೆಯ ಕುಳಾ[ಗ್ರಿ] ಸೇನಬೋವ ಆಚಣ್ಣ (ಕಇಅ. ೭೩-೧೧-೩ ; 12ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಕುಲಾಗ್ರಿನ್]

ಕುಳಾಚಲ 'ಕುಲಾಚಲ' ನೋ.

ಕುಳಾಡಿ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಟ್ಟು, —ವರಿಸೆ : ತಿರುಣಿ ಕುಳಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ] ಬಾಹುಗೆಣೆಸಂದ ಸುಬಾಹುಡೆ . . . ಪಟ್ಟೆ ಕತ್ತರಿಗೆಗಳೆಸಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೬-೧೮). 'ತುಳಾಡಿ' ಪಠಾ. [?]

ಕುಳಾಪವಾದನ (ಗು). ಕುಲಕ್ಕೆ ಅಪವಾದ ತರುವಂತಹ: ಸ್ಯೆರಿಸದಳವಲ್ಲದಳು ದುರ್ಕುಳಾಪವಾದನದ ನುಡಿಯೆಯ್ತರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೦ ವ). [< ಸಂ. ಕುಲಾಪವಾದನಾ]

ಕುಳಾಯ 'ಕುಲಾಯ$_1$' ನೋ.

ಕುಳಿ$_1$ 'ಕುಱಿ$_1$' ನೋ.

ಕುಳಿ$_2$ 'ಕುಱಿ$_2$' ನೋ.

-ಕುಳಿ$_3$, -ಗುಳಿ$_3$ (ಪ್ರ). ಇದು ಇವನ ಸ್ವಭಾವ ಅಥವಾ ಶೀಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : "ಉಕ ಕುಳಿಯಾಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮಿಕಮುಂ ಶೀಲಾದಿ ವಿಶ್ರುತಾರ್ಥದೊಳ್" (ಶಮದ. ೨೦೩) ; ಆಟಕುಳಿ, ಅಂಜುಕುಳಿ, ಓಡುಕುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉದಾ) ; ಕುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಪೋರ್ಕುಳಿ, ಓಡುಕುಳಿ, ಹುಡುಕುಳಿ, ಪಾಡುಕುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). **ಗುಳಿ$_3$:** ಒದವುದು ಗುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮದು ಪೂರ್ವದ ಬಿಂದುವೆರಸು ಶೀಲಗ್ರಹಣಾರ್ಥದೊಳ್ . . . ಆಟಂಗುಳಿ, ಸಾಲಂಗುಳಿ, ಕುತ್ತಂಗುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ).

ಕುಳಿಕ 'ಕುಲಿಕ' ನೋ.

ಕುಳಿಕಾಹಿ (ನಾ). ಕುಳಿಕನೆಂಬ ಸರ್ಪ : ಬಱಸಿಡಿಲಬಳಗದಂತೆ ಕುಳಿಕಾಹಿಯ ಕಡುಪಿನಂತೆ (ಜಗವಿ. ೧೫-೧೫ ವ) ; ಅಂತು ಪೊರೆಗಳೆದ ಕುಳಿಕಾಹಿಯಂತಂತಃಶೃಂಖಳಂ ಖಳಂ ಕೆಳರ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೮-೬೦ ವ). [ಕುಳಿಕ (= ಕುಲಿಕ) + ಅಹಿ]

ಕುಳಿಕೆ$_1$, ಕುಣಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಜೇರುಗುಣಿಕೆ ; ಗಂಟು ; ಸರಗಂಟು ; ದಾರದ ಮಲಕು : ಬಳೆದ ನಿತಂಬದೆ ಕಾಂಚೀಕಳಾಪಮುಂ ಕಟ್ಟಲಣಮೆ ನೆಱೆಯದಿದೆಂದಗ್ಗಳಿಸಿ ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಸೀರ್ಕು]ಳಿಕೆಗಳಿನೇಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿದು[ದೋ] ಸುಭಗೆಯಾದ ಸುದತಿಯ ಗರ್ಭಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೩) ; ಅಂಗವೆ ಸೆಜ್ಜೆ ಆಚಾರವೆ ಶಿವದಾರ ತ್ರಿಕರಣಶುದ್ಧವಾದುದೆ ಕುಳಿಕೆ ಈ ತ್ರಿವಿಧದ ಗುಣವನಱಿಯಬೇಕು (ಚೆನ್ನ ವ. ೭೩-೩) ; ಅವನು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿಕೆ ಬಿಚ್ಚಿದ ಕರುವಿನಂತೆ ತಿರುಗುವುದು ಅವರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿತ್ತು (ಮುಗಿವು. ೧೧). **ಕುಣಿಕೆ$_2$:** ೧. ಅಱುಮಣಿಗೆ ದಾರವನೇಱಿಸಿ ಕುಣಿಕೆಗೆ ಮಣಿ ಇಲ್ಲದೆ ಅಱಸುತ್ತಿದ್ದರಯ್ಯಾ ತತ್ತ್ವಜ್ಞರು (ಮದೇವ್ಯ. ೨೭೧-೬) ; ಜಗದ್ವಂದ್ಯರೆಂದು ನುಡಿದು ನಡೆವರು ನೋಡಾ ಭವಬಂಧನದ ಕುಣಿಕೆಯ ಕಳೆಯಲಱಿಯರು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೧೦೬-೪೮೩) ; ರನ್ನಮಂ ಕೆಪ್ಪಿನ ಕುಣಿಕೆಗಿಕ್ಕಿದಂತಾಯಿತು (ವಾಗೀರ. ೬೬-೧೦) ; ದೈವನಿಕ್ಕಿದ ಕೊರಳಕಣ್ಣಿಯ ಕುಣಿಕೆ ಯಾರಲಿ ಹಱಿವುದೈ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೪) ; ಕೊರಳ ದಾವಣಿಗೆ ಕುಣಿಕೆ ಬೇಕು (ಅರಳು. ೨೯೨-೭). ೨. (ಆಲಂ) ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಪವಣಿಕೆ, —ಬಂಧ : ರಸಮಂ ಭಾವಮುಮಂ ಕಾಳಸಮಂ ಕುಣಿಕೆಯುಮನಱಿದು ಕವಿಮಾರ್ಗದೊಳಂ (ಗವಾಯು. ೧-೩೯) ; ಮೇಲೆ ಕಾರ್ಯದ ಕುಣಿಕೆಯನು ತಾ ಬಲ್ಲ ನಾರಾಯಣನು (ನಿಭಾಗ. ೪-೩-೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಱಿಚ್ಚು, ಕುಳಚ್ಚು ; ತುಳು. ಕೊಲಿಕೆ, ಕೊಳಿಕೆ ; ತೆಲು. ಕೊಲಿಕೆ, ಕೋಡಮು]

ಕುಳಿಕೆ$_2$ 'ಕುಣಿಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಳಿಕೋರಗ (ನಾ). = ಕುಳಿಕಾಹಿ : ಕೊನ್ತಂ ಕುಳಿಕೋರಗನ ಮುಖಾನ್ತಂ (ಜೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೫೮-೭೬ ; 941). [ಕುಳಿಕ + ಉರಗ]

ಕುಳಿಚು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿಾನು : ಕುಳಿಚು [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳಲಿ, ಕೊಳಚೆ] ಸೂಚಿಗನಗಲು ಹೆಲ್ಲರಂ ಬಂಕುರುಂ ಹಳಲೆ ಕಪ್ಪೆಗಳೊಜಲೆ . . . ಎಂಬ ಹೊಳೆವಳಿಯ ಮಿಾನ್ಗಳಂ ತವಿಸುತಿಹ ಬೇಡರಂ ನೋಡಿದಂ ಭೂಪಾಲನು (ಹಚಕಾ. ೫-೪೬). [?]

ಕುಳಿತಟ್ಟೆ (ನಾ). "ರಸ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಳಿಯಿರುವ ತಟ್ಟೆ" (Well-dish. ಇಂಕನಿ).

[ಕುಳಿ$_2$ (< ಕುೞಿ$_3$) + ತಟ್ಟೆ$_1$]

ಕುಳಿಬೀಳು, ಗುಳಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗು ಬೀಳು; ಗುಣಿಯಾಗು: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ, ಸುಪ್ತಗಂಗೆಯ ಮೇಲಣ ಕುಳಿಬಿದ್ದ ಹಿಮದ ಪ್ರಕಾಶವೇ ಅಪಾಯದ ಮುನ್‌ಸೂಚನೆ ಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು (ಏಳಜೀ. ೯೩). **ಗುಳಿಬೀಳು**: ನಗುವಾಗ ಎರಡೂ ಗಲ್ಲಗಳಲ್ಲಿ ಗುಳಿಬಿದ್ದು ಅವಳ ಚೆಲುವಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಕಳೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು (ತೇಮೋಡ. ೧೯).

[ಕುಳಿ$_1$ (< ಕುೞಿ$_1$) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕುಳಿಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಬೆಟಿಲೆರಡರ ಬೇರಂ ಮೇಣ್ ಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ.ಗಳ]ಮಾವು ಸಮುದ್ರದ ಫಲಮಿಲುಮಿಚ್ಚಿಯ ಪಣ್ಪೊಳಿಯಿಂ ಪಾನಮುನಾಗಿಸೆ ಕಳೆಗುಂ ಜಂಗಮವಿಷಂಗಳಂ (ಖಮದ. ೧೩–೧೪೭). 'ಕೊಳಮಾವು' ಪರಾ. [ಕುಳಿ$_0$ + ಮಾವು]

ಕುಳಿಮೆ, ಕುಳುಮೆ (ನಾ). ಬಸಿರು; ಗರ್ಭ: ನಿನ್ನ ಹೊಡೆತದ ಬಾಧೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಚೊಚ್ಚಲು ಕುಳಿಮೆಮ್ಮೆ ಇಳಿದುಹೋಯಿತು (ನಡೆದಾ. II, 1138). **ಕುಳುಮೆ**. 'ಕುಳುಮೆಕಾರ್ತಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುಳಿಯ (ನಾ). ಎಗ್ಗ; ಮೂಢ: "ನುಡಿಯಲ್ಕೇಳಲ್ಕಣಂ ಪಾಂಗಱಿಯದ ಕುಳಿಯಂ ಪೇೞ್ವುದಾನೇಕಮೂಡಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೪–೪೦); ತಪ್ಪಂ ಮಱಸಿ ಪುಸಿನುಡಿವ ಜಱುಚರ ತೆಱನಂ ಕಂಡಱಿಯದಂತು ಕುಳಿಯರುಮೊಳರೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೯೩); ಕುಳಿಯಂ ಮಾಳಿಗೆ ಜಾಳಿಗೆ ತಳಿಗೆಯೊಳಿರ್ಬಳಸು ಬಳಸಿಗಂ ಮೊಳೆ ತಾಳಂ (ಶಮದ. ೨೬). [?]

ಕುಳಿಯೊಗು (ಕ್ರಿ). (?): "ಆಗಂತುಕೇಷು = ಕುಳಿಯೊಕ್ಕು ಕೈಕೊಂಡ ಮಗನುಮೆಂಬಿವರೊಳ್ (ಒಂದಾನೊಂದು ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಬಂದವನು)" (ನೀತಿವಾ. ೨೩–೮೩). [ಕುಳಿ$_0$ (< ಕುಡಿ) + ಪೊಗು (< ಪುಗು)]

ಕುಳಿರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಣ್ಣಗಿರು; ತಂಪಾಗಿರು: "ಕುಳಿರ್ ಖಜುಭೇದೇ (ಬಗ್ಗು, ಕುಳಿತುಕೊಳ್), ಹೈಮೇ ಚ (ಶೀತಳವಾಗು)" (ಶಮಧಾ); ಕುಳಿರ್ವ ತಿಳಿನೀರನುಡುಗದೆ ತಳಿ ತಳಿರಂ ಪಾಸು (ಆದಿಪು. ೨–೧೪); ಕುಳಿರ್ವಲರ್ದಲರೆಸಳ ಪಸೆಯ ಮೇಲೊಱಗಿರ್ದ್ದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೫); ಪೂವಿನಂಚಿನ ಕೋೞ್ಗಂ ಕುಳಿರ್ವಾಲಿನೀರ್ಗಮಲರ್ವಾಸಿಂಗಂ ಕುಳಿಕೊರ್ೞ್ವ ನಂದನಕಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೮೩); ಕುಳಿರ್ವ್ವ ಸರೋಜ ಷಂಡ ಮಲರ್ದ್ದೊಪ್ಪುವ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೩–೨೭; 1205); ಕುಳಿರ್ವ್ವ ಮಂಜಿನ ಪನಿಗಳಂ (ಚಬಪು. ೮–೫); ಮೆಯ್ ಸೆಡಪಿ ನೆತ್ತರ್ ಕುಳಿರ್ಪ ಕಟ್ಟೆಸಕಕ್ಕೆ ನೀನ್ ಬೆಂಕೆಯೆರ್ದೆಯಯ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೭೩). ೨. ತಂಪಾಗು; ತಣ್ಣಗಾಗು: ಕೈಸೋಂಕಿನೊಳ್ ಕಣ್ಕುಳಿರೆ ಪೊಳೆವ ಚಂದು ನಿಂದಿರ್ಕುಮಿಾಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೦೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಳಿರ್; ತುಳು. ಚೌಳಿ; ಕೊಡ. ಕುಳಿ]

ಕುಳಿರ್$_2$ 'ಕುಳ್ಳಿರ್' ನೋ.

ಕುಳಿರ್$_3$, ಕುಳಿರು (ನಾ). ೧. ಚಳಿ; ತಂಪು; ಶೈತ್ಯ: "ಕುಳಿರೆನೆ ಶೈತ್ಯಂ" (ರನ್ನಕಂ. ೧); ಚಳಿಗಳ್ಕಿ ಭೋಗಿಗಳ್ ಕೂರ್ತೆಳವೆಣ್ಗಳ ತುಂಗಕುಚಮುನಾಶ್ರಯಿಸಿ ತದಾಕಳಿತೋಷ್ಣದಿಂದೆ ಪರ್ವಿದ ಕುಳಿರಂ ಕಳಿವರ್ (ಉದ್ಭಟ. ४–३೯); ಮೃಗಪ್ರತತಿ ಕುಳಿರಂ ಮಾಣ್ದು ಪಳಚಲಮ್ಮದು (ನಂದಿಮಾ. ೨–೨೨). ೨. ಹಿಮ; ಮಂಜು: ಘರ್ಮಕೆ ಕುಳಿಕರ್ಳಿಗತಿ ಘರ್ಮಮನೀವ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೩೬); ಭಾಜಹರನೆಸೆದಂ ಕುಳಿರಾವರಿಸಿದ ಪರ್ವತಂಬೊಲುಜ್ ರಂಜಿಸುತಂ (ವೀರವಿ. ೩–೬೩); ಮುಸುಱಿದ ಕುಳಿರೊಳ್ ದೆಸೆಯಾಗಸಮಿಳೆ ಬೆಟ್ಟಡವಿಯೆಂಬಿವೆಂತಾನುಂ ಕಾಣಿಸಲಾರ್ತುವಿಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೫ ಪ್ರಯೋ).

ಕುಳಿರು: ೧. ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಅವರು ತ್ರಸ್ತರಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ ಚಳಿಗಾಲದ ಕುಳಿರಿನಿಂದ ಮುದುಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಿಲ್ಲ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೦೫); ಕುಳಿರಿನಿಂದ ಮೈಕುಟುಕಿದಾಗಲೇ ಅನಾರೋಗ್ಯದ ಅವತಾರವಾಗುವುದು (ಜಾಬಲ. ೭೫). ೨. "ಕುಳಿರು ಹಿಮ" (ಕಶರ. ೨೫); ಜಾಲೇಂದು ಮೌಳಿಯ ತಪದತೀವ್ರಾಗ್ನಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯೊಳ್ ಕುದಿಗೊಂಡ ಕುಳಿರು ಮೇಲುಷ್ಣೋದಕ ದ್ರೋಣಿಗಳಾಗಿರ್ದ ಲೀಲೆಯನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಮೋಹತ. ೬–೫೧). 'ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟು' ಪರಾ. [< ಕುಳಿರ್$_1$]

ಕುಳಿರ್$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ (?): ಬರವಂ ಬಯಸುತೆ ಕುಳಿರೆಂಬ ರವಂ ಮಿಗೆ ಪತ್ತಿಸಾರುತಿಂತಿವೆ ಚಕ್ರಂ ಅರುಣೋದಯಮಂ ಸೂಚಿಸುತರುಣೋದಯಮಿತ್ತಲಾಗುತಿದೆ ಗಿರಿರಾಜ (ಗಿರಿಕ. ४–೧೬೧).

[?]

ಕುಳಿರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಚಳಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಶೀತಬಾಧೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡು: ಎನ್ನಭಿಮುಖದೊಳಡ್ಡಮೆಳ್ದಿನ್ನ ಕಾಲ್ ಮಿಸುಕದಂತಿರೆ ತರುಬಿ ಕುಳಿರಿಸಿದ ಪನಿಯಿರದ ಮುಂಚಿನೊಟ್ಟಿಲದೊಂದು (ಸಂಸಪ ೩೨–೧೯೦).

[ಕುಳಿರ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕುಳಿರಿಸು$_2$ 'ಕುಳ್ಳಿರಿಸು' ನೋ.

ಕುಳಿರು 'ಕುಳಿರ್$_3$' ನೋ.

ಕುಳಿರುಕೋಳು 'ಕುಳಿಕೊರ್ಡು' ನೋ.

ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟು 'ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಳಿರೆಲರ್ (ನಾ). ತಣ್ಣನೆಯ ಗಾಳಿ; ಶೀತಮಾರುತ: ಕುಳಿರೆಲರಾಲವಟ್ಟಲೆಗಳಿಂ (ಕಂನವಿ. ೯–೬); ತಳಿರೊಳು ಕುಳಿರೆಲರಾಡಿದುದು (ಸಾಸಮಾ. ೯೬). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಎಲರ್]

ಕುಳಿರ್ಕಾಂತಿ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಾಂತಿ; ಶೀತಲವಾದ ಹೊಳಪು: ತಗುಳಿದುದು ಮುಗಿಲಿನಂಚಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿನೀರ್, ಶಶಿಯ ಚಳಿಗರ್ದಿಗಳ ಕುಳಿರ್ಕಾಂತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ४೨೦–೭). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಕಾಂತಿ]

ಕುಳಿರ್ಕೂಟ (ನಾ). ಹಿಮದ ರಾಶಿ; ಮಂಜಿನ ಸಮೂಹ: ಕರ್ಬುರೇಂದ್ರಂ ಖಿನ್ನಮುಖಿಯಾಗಿ ಕಂಡನಾ ನೋಟಮಂ, ಬರಬಡಿದ ತೋಟಮಂ, ಬೇಟದ ಬಿಸಿಗೆ ಕುಳಿರ್ಕೂಟಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ४೮೯–೯೧).

[ಕುಳಿರ್$_3$ + ಕೂಟ]

ಕುಳಿರ್ಕೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ಪಿಠತೀತಿ ಕುಳಿತಪನೆಂಬುದು ಪಿಠಃ = ಕುಳಿರ್ಕ್ಕೆ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೨).

[ಕುಳಿರ್$_2$ (< ಕುಳ್ಳಿರ್) + –ಕೆ]

ಕುಳಿರ್ಕೊಳ್ 'ಕುಳಿಗೊರ್ಳ್' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಕೊಳಿಸು 'ಕುಳಿಗೊರ್ಳಿಸು' ನೋ.

ಕುಳಿಕೊರ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಳಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಶೀತಗೊಳಿಸು: ಕಾಯ್ದುರಿವ ಭುವನಮಂ ವಿಜಯ ಯಶಶ್ಚಂದನರಸದಿಂದಂ ತೊಳೆದಿಂದು ಮುರಧ್ವಂಸಿ ಕುಳಿಕೊರ್ಡಿಸಿದೈ (ಜಗವಿ. ೬–೮೧); ಸಕಳಾವನಿಯಂ ಮುಸುಕಿ ಕುಳಿಕೊರ್ಡಿಸಿದುದು (ವರ್ಧಪು. ೮–೭೬).

[ಕುಳಿಕೊರ್ಡು + –ಇಸು$_3$]

ಕುಳಿಕೊರ್ಡು, ಕುಳಿರುಕೋಳು, ಕುಳಿಕೊರ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಳಿಯಾಗು; ಶೀತಲವಾಗು: ಕುಳಿಕೊರ್ೞ್ವ ಚಂದನರಸಮನೆರ್ದೆಯೊಳಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ತಳ್ಕಿಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೮); ಹೈಮದಂತೆ ಕುಳಿಕೊರ್ಡುವ ತದ್ರಸದಿಂ . . . ಅಂಗಚರ್ಚೆಯನೆಡೆವಿಡದೊಡರ್ಚೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೫): ಬಳಸಿಗಮೊಪ್ಪಿದುವು ಜಿನುಗಿ ಗಳಪಿ ಕುಳಿಕೊರ್ಡಿ ಕಳ್ತಲಿಸಿ ಮಲೆದುದ್ದಂಡಳೆದು ಫಲಮಾಗಿ ಪರಿವಡೆದಳಿಗಿಳಿ ಮಡುಗಿಡು ಕರಿಗಿರಿ ಚೂತಂಗೀತಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೨೭);

೨. ತಣಿ ; ಸಂತುಷ್ಟವಾಗು ; ಹಿಗ್ಗು : ಕಾರಮುಗಿಲ್ವನಿಯಂ ಮನಂ ಕುಳಿರ್ಕೋಡುವಿನಂ ಕರ್ದುಂಕಿ (ಪಂಪಾಮಾ. ೭-೧೪೭); ಮಹಾವಿಭವದಿನಿರ್ಪರಿರ್ದೆ ಕುಳಿರ್ಕೋಡುವಿನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೦೯); ಮಗನ ಮುದ್ದುತನವಂ ಬಸವರಾಜಂ ಕಂಡು ಮನಂ ತಣಿದು ಕುಳಿರ್ಕೋಡಿ ಹಾರೈಸಿ (ಬಸರ. ೧೦-೧೨೨); ಸಾರ್ಕೆಯ ಸಖರು ಮುಂತಾದವರೆಲ್ಲ ಕುಳಿರ್ಕೋಡಿದರು ನೋಡಿ ಜಿನನಾ (ಭರಚ. ೭೭-೯೦). ೩. ತಣಿಸು ; ತಂಪುಗೊಳಿಸು ; ಉಲ್ಲಾಸಗೊಳಿಸು : ಶೀತಮಾರುತ ಬಂದು ಸತಿಯರೆದೆಯ ಪೊಕ್ಕು ವೋತು ಕುಳಿರ್ಕೋಡಿದನು (ಅನಂಚ. ೯-೧೨೬). ಕುಳಿರುಕೋಳು : ೧. ಮುಳುಗಿದನು ಮರಳಿ ಮೇಲೇಳಗೊಡದಿಹ ಕಡಲ ಕುಳಿರುಕೋಳುವ ತಣ್ಣನೆಯ ತಳಾತಳತಳಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೯೬-೩೩೦). ಕುಳಿರ್ಕೋಳು : ೨. ಏಳುತತಿಗಳ ಕಾಣುತಾಳುತಲೆ ಸಂತಸದೊಳೇಳು ತಲೆಗಳ ಕುಳಿರ್ಕೋಳುತಲೆ ಬಿರ್ದಿನಿಂದೇಳುತಲೆ. . . ಮೊಱೆಯುತಿರಲ್ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೪೧). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಕೋಡು$_1$]

ಕುಳಿರ್ಕೋಳು 'ಕುಳಿರ್ಕೋಡು' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಗದಿರ್, ಕುಳಿರ್ಗದಿರು (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣ; ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣ; ಬೆಳುದಿಂಗಳು. 'ಕುಳಿರ್ಗದಿರ' ಪರಾ. ಕುಳಿರ್ಗದಿರು : ಕುಳಿರ್ಗದಿರುಗಳ ಪಳಿವ ಪಳುಕಿನ ತಳತಳಿಪ ಭಿತ್ತಿಗಳೊಳ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೩೯). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಕದಿರ್$_2$]

ಕುಳಿರ್ಗದಿರ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಶೀತಕಿರಣ ; ಚಂದ್ರ : ಕುಂದದ ಕುಳಿರ್ಗದಿರಂ. . . ಎಂಬಂದದಿನತಿ ವಿಭ್ರಾಜಿಸಿದಂ ರಾಜಪ್ರಭ ರಾಜಿಸುತಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೯). [ಕುಳಿರ್ಗದಿರ್ + -ಅ$_7$]

ಕುಳಿರ್ಗದಿರು 'ಕುಳಿರ್ಗದಿರ್' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಗದಿರ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಿರಣವನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ; ಚಕೋರಪಕ್ಷಿ: ಕುಳಿರ್ಗದಿರ್ವಕ್ಕಿಯ ಕುಸುಮಾಹಾರಿಯ ಪೊಳೆವೆಳಮೀನ ಕರಿಯ ಹಕ್ಕಿಯವೋಲ್ ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಕಣ್ಗಳ್ ನಣಿದುವು ಭೂವರಕುಲಚಂದ್ರಮನ (ಜಯಕಾ. ೫-೫೮). [ಕುಳಿರ್ಗದಿರ್ + ಪಕ್ಕಿ]

ಕುಳಿರ್ಗಯ್ 'ಕುಳಿರ್ಗೆಯ್' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯ 'ಕುಳಿರ್ಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯಹಚ್ಚ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು (ತಲೆಯಲ್ಲಿ) ಆಭರಣವಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಶಿಭೂಷಣ ; ಶಿವ : ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯಹಚ್ಚನ ಮೇಲೆ ನೋವುತಂ ಪ್ರಭುದೇವ ಬಸವನೊಳು ಮಗುಳ್ದಿಂದನು. (ಪ್ರಭುಪು. ೮-೯). [ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯ (< ಕುಳಿರ್ಗೆಯ್ಯ) + ಹಚ್ಚ (< ಪಚ್ಚ$_1$)]

ಕುಳಿರ್ಗಲ್, ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲು (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಲ್ಲು; ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ : "ಚಂದ್ರಗಲ್ ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲೆನಲೊಸರ್ಗಲ್" (ಚತುನಿ. ೧೧೦); ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲ ಪುತ್ಥಳಿಯಂತೆ ಕರಗುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೭-೩೧); ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲ ಭದ್ರಭವನಂಗಳಾ ಶೃಂಗಾರವನದೊಳತಿ ಶೋಭಿಸುತಿರೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೦-೧೬). ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲು : ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲಿನ ನುಣ್ಗಳಸದ ಮೇಲುಱದ ಳವಡಿಸಿದ ಕೆಂಬರಲಿನ ಪೊಳೆಪು (ಉದ್ಭದೇ ೨-೪೦); ಅಂಗನೆಯರ ಪಾದದರುಣ ಮರೀಚಿ ಬೆಡಂಗುವಡೆದ ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲಾ (ವರ್ಧಚ. ೧-೩೨). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಕಲ್$_3$]

ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲಱೆ (ನಾ). = ಕುಳಿರ್ಗಲ್ : ಏಱುಂಜವ್ವನೆಯರಾದ ಗೋಪಿಯರ್ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲಱೆಯ ಮೇಲೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೧೫). [ಕುಳಿರ್ಗಲ್ + ಅಱೆ$_4$]

ಕುಳಿರ್ಗಲ್ಲು 'ಕುಳಿರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಗಾಳಿ (ನಾ). ತಣ್ಣನೆಯ ಗಾಳಿ ; ಶೀತಮಾರುತ : ಕುಳಿರ್ಗಾಳಿ ಬೆಳರ್ಗೆಂಪು (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ); ತಡೆತಡೆದುಂ ಕುಳಿರ್ಗಾಳಿ ಸುಱಿಯಲ್ತೊಡಂಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬-೩೦). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಗಾಳಿ$_1$]

ಕುಳಿರ್ಗೆಯ್, ಕುಳಿರ್ಗಯ್ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣ; ಚಂದ್ರಕಿರಣ. 'ಕುಳಿರ್ಗೆಯ್ಯ' ಪರಾ. ಕುಳಿರ್ಗಯ್. 'ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯಹಚ್ಚ' ಪರಾ. [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಕುಳಿರ್ಗೆಯ್ಯ, ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ : "ಚಂದ್ರ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. ೧-೫೫). ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯ: 'ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯಹಚ್ಚ' ಪರಾ. [ಕುಳಿರ್ಗೆಯ್ + -ಅ$_7$]

ಕುಳಿರ್ಗೊಳ್, ಕುಳಿರ್ಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಂಪು ಹಿಡಿ ; ತಣ್ಣಗಿರು : ಮಳೆಯೆಂದು ಹೆಚ್ಚದೆ ಗ್ರೀಷ್ಮವೆಂದಳಿಯದೆ ಜಲಚರಗಳಿಗಿಂಬುಗೊಡದೆ ಥಳಿಥಳಿಸುತ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ಕುಳಿರ್ಗೊಂಡಿಹುದಾ ಕೊಳನು (ನಾಗಕು. ೧-೩೨). ೨. ಸಂತೋಷಪಡು ; ಉಲ್ಲಾಸವನ್ನು ಪಡೆ ; ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದು. 'ಕುಳಿರ್ಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. ಕುಳಿರ್ಕೊಳ್ : ೧. ಖಾಸಱೆ ತಪ್ತಮಾತಪದಿನೆಂದು ಕುಳಿರ್ಕೊಳುತಿರ್ಪ ಪಾಂಡುಪದ್ಮಾಸನಮುಂ ಪದಕ್ಕೆ ಧವಳಾತಪವಾರಣಂ ಶಿರಕ್ಕರಣ್ಯಾನಿತದೇವತಾಪ್ರತತಿ ತಾಂ ಸಮುಕಟ್ಟಿದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೧೬). ೨. ತತ್ತ್ವಚಿಂತೆಕ್ಕೆ ಮಿಗೆ ಹೃದಯಂ ಕುಳಿರ್ಕೊಳುತಮಿರ್ದುದಿದೇಂ ಧೃತಿಯೋ ಮೃಗೇಂದ್ರನಾ (ವರ್ಧಪು. ೧೨-೩೫). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಳಿರ್ಗೊಳ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕೊಳ ; ತಣ್ಣಗಿರುವ ನೀರನ್ನುಳ್ಳ ಸರೋವರ : ಮುಗಮುಗಿಪಲರ್ಗಳ ಕುಳಿರ್ಗೊಳನಿಂ . . . ಆ ಬನವೆಸೆಗುಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೩೦). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಕೊಳ$_2$]

ಕುಳಿರ್ಗೊಳಿಸು, ಕುಳಿರ್ಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು; ಶೈತ್ಯಗೊಳಿಸು. ೨. ಸಂತಸವುಂಟುಮಾಡು ; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು : ಪೊಳೆವ ಮಣಿಕಿರೀಟಂ ಭೂರಿತೇಜೋಲಲಾಟಂ ಕುಳಿರ್ಗೊಳಿಸುವನೋಟಂ ಕೊಂಕಿದೊಳ್ಪುರ್ಬಿನಾಟಂ (ಚಿಕವಿ. ೩-೮೭). ಕುಳಿರ್ಕೊಳಿಸು. ೧, ೨ : ನೆನೆದರುಮಂ ಕುಳಿರ್ಕೊಳಿಪ ಪೂಗೊಳನಂ ಸೆಱೆಗೆಯ್ದು ನಲ್ಲಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೪-೭೪). [ಕುಳಿರ್ಗೊಳ್ + - ಇಸು$_3$]

ಕುಳಿರ್ಚಳಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಚಳಿ; ಅತಿ ಶೀತ: ಭೀತಿ ತಾಂ ಛಾಯೆಛಾಯೆಗಳಾಗಿ ರಾಹುವೊಲಲೆದತ್ತು ಕುಳಿರ್ಚಳಿಗಳಂ ಸುಯ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೪-೩೭). [ಕುಳಿರ್$_1$ + ಚಳಿ$_3$]

ಕುಳಿರ್ದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ೧. ತಣ್ಣಗಿರುವ ತಿಂಗಳು; ಶೀತಲ ಚಂದ್ರ ; ೨. ತಣ್ಣಗಿನ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳು : ನೇಲ್ದುಕಟಿಯಿಂ ಖಣಿಲ್ ಖಣಿಲೆಂದು ಕರ್ಕಶಸ್ವನಂಗೆಯ್ದುದಾಭೀಳದೀರ್ಘಖಡ್ಗಂ, ಕಡಿವೋಲ್ ಕುಳಿರ್ದಿಂಗಳಾ ಚಳಿಮೌನಮುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೬೪-೫೦೯). [ಕುಳಿರ್$_1$ + ತಿಂಗಳ್]

ಕುಳಿರ್ನೋಟ (ನಾ). ತಂಪನ್ನು ಬೀರುವ ನೋಟ : ಕರುಣಾಮೃತಾಬ್ಧಿ ಕಲ್ಲೋಲಂಗಳಂ ಪೋಲ್ವ ಕುಳಿರ್ನೋಟಮುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧೯). [ಕುಳಿರ್$_1$ + ನೋಟ]

ಕುಳಿರ್ಪನಿ 'ಕುಳಿರ್ವನಿ' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಪಾಱು (ಕ್ರಿ). ಚಳಿ ಹಾರಿಹೋಗು ; ಶೀತ ಮಾಯವಾಗು : ಅಳ್ಳಿರ್ದ ಪವ್ವನೆ ಪಾಱಿ ಕುಳಿರ್ಪಾಱೆ (ಜಗವಿ ೧೭-೬೧). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಪಾಱು$_1$]

ಕುಳಿರ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ತಂಪು ಉಂಟಾಗು ; ಶೀತಲವಾಗು : ಬಳಲಿಕೆ ಪಿಂಗುವಂತೆ ನಿನಗಾಂ ನಳಿನೀದಳ ತಾಳವೃಂದದಿಂ ಸುಳಿಯಿಪೆನೇಂ ಕುಳಿರ್ಮಸಪ ತಂಬೆಲರಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪೧-೭೨). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಮಸಗು$_1$]

ಕುಳಿರ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ತಂಪು; ಶೈತ್ಯ. ೨. ದಯೆ; ಕರುಣೆ; ಸ್ನೇಹ. ೧, ೨ : ಜಳಧಿಗಳೊಂದನೆ ಸೇರಿಯುಮಱಿಯಿಸದೊಂದೊಡಲ ಬೇಗೆಯಿಾ ಘನಮಹಿಮಂ ಕೆಳೆಗೊಂಡು ವರ್ತಿಸಲ್ ಮಱುಗಱಿಗೆಯೊಳ ಱಿಗುಂ ಕುಳಿರ್ಮೆ ಸಾಧಾರಣಮೇ (ವಸ್ತವಂ. ೫೧).

[ಕುಳಿರ್$_3$ + -ಮೆ$_1$. / ತಮಿ. ಕುಳಿರ್ಮೈ]

ಕುಳಿರ್ವನಿ, ಕುಳಿರ್ಪನಿ (ನಾ). ೧. ತಂಪಾದ ನೀರಿನ ಹನಿ, —ಜಲಬಿಂದು: ಕುಳಿರ್ವನಿಗಳಿಡಿದು ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ಶಶದಂಬುಜದಂತೆ ಬೆಮರ್ವನಿಗಳ್ ತೀವಿ ನೋಳ್ಪರ ನೋಟಕ್ಕೆ ಸಫಲವಂಗೈವ ಕೃಷ್ಣನ ವದನಮನವಲೋಕಿಸರಮ್ಮ (ಕಗವಿ. ೬೮ ವಿಷ್ಣುಪು). **ಕುಳಿರ್ಪನಿ**: ೨. ಮಂಜಿನ ಹನಿ; ಹಿಮಬಿಂದು: ಬಿಲ್ಲೆತ್ತರದ ಕರಡವುಲ್ ಬಿತ್ತರದ ಬಯಲ್ ಮಿಳಿರ್ದತ್ತು ಕುಳಿರ್ಪನಿಗಳಿಂದೆ, ತುರುಗೆಮೆಗಳಂ ಪೋಲ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೮-೧೩೮). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಪನಿ$_2$]

ಕುಳಿರ್ವನೆ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಮನೆ; ಶೈತ್ಯಾಲಯ: "ಶೈತ್ಯಾಲಯಂ ಕುಳಿರ್ವನೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೨).

[ಕುಳಿರ್$_3$ + ಮನೆ]

ಕುಳಿರ್ವಳ್ಳ (ನಾ). ತಣ್ಣನೆಯ ಹಳ್ಳ; ಶೀತಲ ನದಿ: ಬೇಗೆಯ ಬೆಂಕೆಗಳ್ಕಿ ಕುಳಿರ್ವಳ್ಳದೊಳಿರ್ದ ಮುದುಂಕಿಯೊಪ್ಪಿದಳ್ (ದಶಕು. ೨-೧೨೬). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಪಳ್ಳ]

ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ: "ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿಯೆನಲ್ಕುಮೆ" (ಚತುನಿ. ೧೧೩); "ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೨೫); ಸಂಭ್ರಮದೆ ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ ಯೊಡನೆ ಪಸೆನಿಂದು (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೫೬).

[ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು + ಅಣುಗಿ (< ಅಣುಂಗಿ)]

ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು, ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಹಿಮಗಿರಿ; ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತ: "ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟೆನೆ ಹಿಮಾದ್ರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೯); ಶಿವನು . . . ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟನಾತ್ಮಭವೆವೆರಸಿ ಸಕಲ ಪ್ರಮಥಕುಳವೆರಸಿ ಬಿನದದಿಂದಿರಲು (ಸೌಂದಪು. ೮-೨೫); ಮಾರಾರಿಯುರಿಲಿಂಗವಾಗಿ ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟನ ಕುಮಾರಿಯೊಡನರ್ಧನಾರೀಶತ್ವದಿಂದೊಳಗೆ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೧೫); ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು ಮುನ್ನೀರ್ಗಟ್ಟೆಯ ನಡುವಣ ಇಳೆ ಯಾಣ್ಮರು ಬೇಗದಿಂದ ತಳರ್ದರೋಲಗಕೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೩೦). **ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟು**: ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟನ ಕುವರಿಯ ಶ್ರೀಪದಯುಗನಳಿನ ಸುಗಂಧ (ಮೋಹತ. ೭-೪೬); ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟನ ಸುತ ಜಲನಿಧಿಯೊಳು ಮುಳುಗಿಹನು (ಕಂಸವಿ. ೧೩-೯). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟುಮಗಳು (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ: ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟುಮಗಳ ತನುಕಾಂತಿ ಜಲದೊಳ್ ಮಿಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೩೨); ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟುಮಗಳುವೆರಸೆಳಸುವ ಮಱಿದಿಂಗಳಹಚ್ಚಂ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಸಮ್ಮಂಗುಡಿಗೆಮಗೆ (ಉದ್ಭವೇ. ೭-೩).

[ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು + ಮಗಳು (< ಮಗಳ್)]

ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟೆಱೆಯ (ನಾ). ಹಿಮಪರ್ವತದ ಒಡೆಯ; ಹಿಮವಂತ: (ಕ).

ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟೆಱೆಯನಣುಗಿ = ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ: "ಉಮೆ ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟೆಱೆಯನಣುಗಿ" (ಚತುನಿ. ೧೧೩).

[ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು + ಎಱೆಯ]

ಕುಳಿರ್ವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಶೀತದಿಂದ ಕೂಡಿರು; ತಣ್ಣಗಿರು: ಬಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟೆಯೊಳೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕುಳಿರ್ವೆರಸಿದಱವಟ್ಟಗೆಯ ಸದನಂಗಳಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೯). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕುಳಿರ್ವೆಳಗ (ನಾ). ತಂಪು ಬೆಳಕನ್ನುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: "ಜೊನ್ನೊಡಲಂ . . . ಕುಳಿರ್ವೆಳಗಂ . . . ಕಱ್ತಲೆವಣ, ತಿಂಗಳ್ -ಈ ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೩-೨೩); "ಕುಳಿರ್ವೆಳಗನು ಮಾಲಿವೆಳಗನುಱಿ ತಾಂ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗೆಳೆಯ . . . ಚಂದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೩).

[ಕುಳಿರ್$_3$ + ಬೆಳಗು$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕುಳಿಲ್ (ನಾ). ಮರಗಳ ಮೇಲೆ ನೆಗೆದಾಡುವ ಆಟ; ಮರಕೋತಿ ಆಟ: "ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಳಿಲೆಂದು ಮರವಾಯ್ದು ಬಿನದಿಪುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೭-೫೫೬); ಪಾಱುಂಬಳೆ ಮರಗೆರಸಿ ಕುಳಿಲ್ವೆಂದು ಬಟ್ಟು ತಿಱಿಕಲ್ಲು . . . ಇವನಾ ಮುರಹರನಲ್ಲಲ್ಲಿಗಾಡುತುಂಬರಲ್ (ಜಗವಿ. ೪-೪೪). [?]

ಕುಳಿವುಗು 'ಕುಱಿವೊಗು' ನೋ.

ಕುಳಿಶ 'ಕುಲಿಶ' ನೋ.

ಕುಳಿಶಧರ 'ಕುಲಿಶಧರ' ನೋ.

ಕುಳಿಶಾಗಾರ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಮನೆ. ೨. (ಆಲಂ) (ವಜ್ರದಮನೆಯಂತೆ) ಬಲವಾದ ರಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎರೆದ ಮನುಜಂಗೆ ಸುರಭೂಮಿರುಹಂ ಶರಣೆಂದವಂಗೆ ಕುಳಿಶಾಗಾರಂ . . . ಧುರದೊಳು ಪ್ರೊಣ ದ್ದರ್ಗಂಗೆ ಮಿತ್ತುರ್ ವಿನಯಾದಿತ್ಯಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೧೪೮-೧೧; 1094).

[ಕುಳಿಶ (= ಕುಲಿಶ) + ಆಗಾರ]

ಕುಳಿಶಾಯುಧ 'ಕುಲಿಶಾಯುಧ' ನೋ

ಕುಳಿಶಾಶ್ಮ (ನಾ). ವಜ್ರದ ಕಲ್ಲು; ವಜ್ರಶಿಲೆ: ಇದಱ ಕುಂಜೋಪಾಂತಂ ಥಳಥಳಿಸಿ ಬೆಳಗೆ ಕುಳಿಶಾಶ್ಮಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೧೫).

[ಕುಳಿಶ (= ಕುಲಿಶ) + ಅಶ್ಮ]

ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರ 'ಕುಲಿಶಾಸ್ತ್ರ' ನೋ.

ಕುಳಿಶಿ 'ಕುಲಿಶಿ' ನೋ.

ಕುಳಿಸ (ನಾ). ೧. ನವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಜ್ರ: ಮುತ್ತು ಪಚ್ಚೆ ವರಲ್ಗಳುಂ ಕುಳಿಸಮುಂ ಮುಂತಾಗಿ ಕುಂದಿಲ್ಲದೊಂಬತ್ತುಂ ರನ್ನದ ನುಣ್ಗದಿರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೬); ಚಳಿಸದಿರೆ ದಿಟ್ಟಿಯೊಳು ಚಿತ್ತವು ಕುಳಿಸದಂಕುಶ ಕುಂಭದೊಳು ಮಾರ್ಪೊಳೆಯೆ ನಭದಿಂದವನಿಗಿಳಿತಂದುದು ದಿವಿಜಗಜವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೨೦). ೨. ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧ: "ಕುಳಿಸ – ಕುಲಿಶ = ವಜ್ರಾಯುಧ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮); ಬೆಟ್ಟುವಗೆಯಂ ಪಗೆಯಿಸಿಟ್ಟ ಕುಳಿಸದ ಕಡಿಕಂಡದಂತೊಪ್ಪುವಚ್ಚವಳಿಕಿನ ಗಂಡಶೈಲದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨-೨೩). [< ಸಂ. ಕುಲಿಶ]

ಕುಳಿಸಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಇಂದ್ರ: "ಬಿಡೌಜಂ ಕುಳಿಸಿ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೮); ಕುಳಿಸಿಯ ಜಯಂತನ ವಿಳಾಸಮು ಮನಿಳಿಕೆಯ್ದು (ಕುಸುಮಾ. ೭-೧೩೩ ರ). [< ಸಂ. ಕುಲಿಶಿನ್]

ಕುಳಿಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗುಬೀಳು; ಹಳ್ಳವಾಗು: ಕುಳ್ಳಿರೆಂದರೆ ನೆಲ ಕುಳಿಹೋಹುದೆ (ಬಸವ. ೨೪೧).

[ಕುಳಿ$_2$ (< ಕುಱಿ$_2$) + ಹೋಗು$_1$ (< ಪೋಗು$_1$]

ಕುಳೀನ 'ಕುಲೀನ' ನೋ.

ಕುಳೀರ 'ಕುಲೀರ' ನೋ.

ಕುಳೀರಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೈದು ಬಗೆಯ ದೇಶಿಯ ಭೌಮಚಾರಿಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಉರುತರ ಕುಳೀರಕಂ ಕಾತರ ವಿಶ್ಲಿಷ್ಟಾಬ್ಜ ಪಾರ್ಷ್ಣಿರೇಚಿತಕಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೯). [ಸಂ.]

ಕುಳೀರಮಂದಿರ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕರ್ಕಾಟಕ ರಾಶಿ: ನಿಲೆ ಕುಜಂ . . . ಕುಳೀರಮಂದಿರದೊಳ್ ಅರ್ಥಯುತಂ ವಿಕಲೇಕ್ಷಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೬-೧೯). [ಕುಳೀರ (= ಕುಲೀರ) + ಮಂದಿರ]

ಕುಳೀರಸಂಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕರ್ಕಾಟಕ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನು : ವನಜಲಕೇಳಿಯರ್ಥಿಯೊಡೆಯಂ . . . ಕುಬ್ಜಶರೀರಿ ಕುಳೀರಸಂಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೪). [ಕುಳೀರ (= ಕುಲೀರ) + ಸಂಭವ]

ಕುಳು 'ಕುಳ್$_2$' ನೋ.

ಕುಳುಂಪೆ (ನಾ). ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಗುಂಡಿ; ಕುಂಟೆ: ಜಳರಾಶಿಯಿರೆ ಕುಳುಂಪೆಯ ನೀರಂ ಎಱೆವ (ಆದಿಪು. ೯-೧೦೮); ಆನೆಮೆಟ್ಟಿದ ಕುಳುಂಪೆಯ ನೀರಂತೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಸೂಸುವನ್ನೆಗಂ(ಪಂಪಭಾ.೧೧-೧೩೬ವ); ತಿಳಿವುದುಮಾ ಕದಡುವುದುಂ ಕುಳುಂಪೆಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ಗುಮುದಧಿಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ದುಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೯೫); ದಟ್ಟಕಾಡಿನ ನಡುವೆ ಒಂದು ಕುಳುಂಪೆಯ ಪಕ್ಕದ ಹೊದರಿನಲ್ಲಿ (ಮಲೆಮ. ೩೧೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುೞುಮ್ಬು]

ಕುಳುಂಪೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರುಗಟ್ಟು; ಗುಂಡಿಯಂತಾಗು: ಕುಂಜರ ಗುರುಕುಂಭಮಂಡಳದಿನಲ್ಲುಗು ತಂದು ಕುಳುಂಪೆಗೊಂಡ ನೆತ್ತರ ಪೊಸವಜ್ಜೆಯೊಳ್ ಕೆದಱಿ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ದುವು . . . ಕೇಸರಿಯ ಬೀರದ ಬಿತ್ತುಗಳಂತೆ ಮುತ್ತುಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೯೫).
[ಕುಳುಂಪೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಳುಗಿಡಿ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಿಡಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿಡಿ (?): ಉಗುಳಿದವು ಕುಳು[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಗಿಡಿಗಳನು ಕೈದುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೪೧); ಕುಳುಗಿಡಿಗಳಗ್ನಿಜನ ಮುಷ್ಟಿಯ ಬಳಿಯಲವ ತರಿಸಿದವೊ ಪೇಳೆನಲೊಲೆದು ತಿವಿದನು ತೀವ್ರಹತಿಯಲಿ ರಿಪುಚಮೂಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೫೭). [ಕುಳು$_0$ + ಕಿಡಿ]

ಕುಳುತ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ; ಹುರುಳಿ: "ಕುಳುತ್ಥಂ – ಹುರುಳಿ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೭); ನೀವಾರತಿಳತಳ ಮಸೂರಿಕಾ ಕುಳುತ್ಥ ಮುದ್ಗ ಮಾಷ . . . ಜೀರಕಧಾನ್ಯಕಾದಿ ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೭೨ ವ).
[< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥ]

ಕುಳುತ್ಥಕ (ನಾ). = ಕುಳುತ್ಥ: "ಕುಳುತ್ಥಕಂ ಕೊಳ್ಳು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೧೮). [< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥಕ]

ಕುಳುಪು (ನಾ). ತುಂಡು; ಶಕಲ; ಖಂಡ (?): ಸರಸಿಜಭವ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರವ ಎರಕದಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಮಿಕ್ಕ ಮೆಱೆವ ಕುಳುಪುಗಳೀ ಗಿರಿಯೊಳೊಟ್ಟಿದನೆನೆ ತರಣೇಂದುಕಾಂತವಲ್ಲಿಹುದು (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೦-೧೧೪). [?]

ಕುಳುಮೆ 'ಕುಳಿಮೆ' ನೋ.

ಕುಳುಮೆಕಾರ್ತಿ (ನಾ). "ಗರ್ಭಿಣಿ" (ಹುಲಿಹಾ. ಕೋಶ) : ತಂಗವ್ವನಿಗೆ ಪೂವಿ ಕುಳುಮೆಕಾರ್ತಿ ಎಂಬ ಸಂಗತಿ ತಿಳಿಯಿತು (ಹುಲಿಹಾ. ೩೬೨).
[ಕುಳುಮೆ (< ಕುಳಿಮೆ) + -ಕಾರ್ತಿ]

ಕುಳುರು (ಕ್ರಿ). ಸಂಚರಿಸು; ತಿರುಗಾಡು (?) : ಮೂರುಲೋಕದಿ ತನ್ನ ಮನದಿಚ್ಛೆ ಬಂದಂತೆ ಹಾರುತ್ತ ಕುಳುರುತ್ತಾರವನು ಮಾರನುಪದ್ರವ ಕಾಟಾವೆ ಗಾರಾಗಿಯು ತೀರದ ದುಃಖವನೈದುವೆನು (ಪೂಜ್ಯಚ. ೧೧-೮೪).
[?]

ಕುಳುವಾಡಿ 'ಕುಲವಾಡಿ' ನೋ.

ಕುಳುವಾರು 'ಕುಳವಾರು$_1$' ನೋ.

ಕುಳೆ 'ಕೂಳೆ$_2$' ನೋ.

ಕುಳ್ಳ (ನಾ). ಎತ್ತರವಿಲ್ಲದವನು; ಗಿಡ್ಡ; ಕುಬ್ಜ: ಅದೊಂದು ಕುಳ್ಳ ಆಸಾಮಿ (ಆಸಾಮಿ. ೯೫). ಕಳ್ಳನ ನಂಬಿದರೂ ಕುಳ್ಳನ ನಂಬಬಾರದು (ಗಾದೆ). [ಕುಳ್ಳು$_2$ (< ಕುಱುಳ್) + -ಅ$_7$]

ಕುಳ್ಳಕುಮ್ಮಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಮರಕೋತಿ(?): ಕುಳ್ಳಕುಮ್ಮಟಿಯಾಡುವೆವು ಮರದಲ್ಲಿ ಬಾರೆಂದೆಲ್ಲರೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಾಲೋಚಿಸುತಲೀ ಭೀಮ ಮೊದಲಾಗಿ (ಜಿನಭಾ. ೭-೯).
[ಕುಳ್ಳ + ಕುಮ್ಮಟಿ$_1$ (< ಕುಂಪಟ)]

ಕುಳ್ಳಾವಿ 'ಕುಲಾಯ್ಯ$_2$' ನೋ.

ಕುಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ಎತ್ತರವಿಲ್ಲದವಳು; ಗಿಡ್ಡಿ; ಕುಬ್ಜೆ: ಬಂಜೆ ಕುಳ್ಳಿ ಕುಂಟಿಯಿವರುಗಳಂ ಕಂಡರೆ ಕಾರ್ಯನಾಶ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೮೫-೧೩).
[ಕುಳ್ಳ + -ಇ$_2$]

ಕುಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). (ಬೆಲ್ಲದ) ಅಚ್ಚು: ಭಕ್ತನಾದಡೆ ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣಿನಂತಿರಬೇಕು ಭಕ್ತನಾದಡೆ ಬೆಲ್ಲದ ಕುಳ್ಳಿಯಂತಿರಬೇಕು (ವಚಶಾ. I, ೧೯೩). [?]

ಕುಳ್ಳಿರ್, ಕುಳಿರ್$_2$, ಕುಳ್ಳಿರು (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು; ಆಸೀನನಾಗು: ಕಿತ್ತಯ್ಯಂಗಳುಮಂ . . . ವಂದಿಸಿ ಭಟಾರರಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯-೧೭); ಮಣಿಮಯ ಹೇಮಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫ ವ); ರುದ್ರಕನ್ನೆಯರೊಲಿದು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೧೩); ಆರಣ್ಯದಿದ್ರುಮಸಾನು ದೇಶದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರುತಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೧೯); ಯುಯುತ್ಸು ಶಿಖಂಡಿ ಪ್ರತಿವಿಂದ್ಯಕರು ಪಾರ್ಥನನುಪಚರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೭). **ಕುಳಿರ್$_2$** : "ಕುಳಿರ್ – ಋಜುಭೇದೇ (ಬಗ್ಗು, ಕುಳಿತುಕೊಳ್)ಹೈಮೇಚ (ಶೀತಲವಾಗು)" (ಶಮುಧಾ); ಅಲ್ಲಿ ಕುಳಿತನು ಮೆಲ್ಲನೆಯು ತನುವೆಲ್ಲ ಪುಲಕಿಸಲು (ಗಗತಾ. ೨-೨೨). **ಕುಳ್ಳಿರು** : ಧಾರುಣೀಪತಿ ಕುಳ್ಳಿರೈ ಪರಿವಾರ ಕುಳ್ಳಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೧೩).

ಕುಳ್ಳಿರಿಡಿಸು = ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಆಸನವನ್ನು ಇಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅಣಿಮಾಡು : ಬಂದುದುತ್ತಮವಾದುದಿತ್ತ ಬಾ ದಕ್ಷಿಣಯೆಂದೊತ್ತಿನೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಡಿಸಿ (ಭರಚ. ೪೭-೮೬).
[ಕುಳ್ + ಇರ್$_1$]

ಕುಳ್ಳಿರಿಸು, ಕುಳಿರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ ಭಟ್ಟಾರಕರ್ಗೆಱಗಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೧೨ ವ); ಚೌಪಳಿಗೆಗಳೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೭); ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದನು ವಿನಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೪). **ಕುಳಿರಿಸು$_2$** : ತೆಗೆದು ತಾ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಕುಳಿರಿಸೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೨೩); ಬಳಿಬಂದರೆಲ್ಲರ ಕಂಡು ಚಕ್ಕಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿರಿಸಿ (ಭರಚ. ೩೯-೧೦೦).

ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ತಲೆವಿಡಿದೆತ್ತಿ ತಕ್ಕೈಸಿ ತನ್ನಯ ತೊಡೆಯೊಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೯೨).
[ಕುಳ್ಳಿರ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಳ್ಳಿರು 'ಕುಳ್ಳಿರ್' ನೋ.

ಕುಳ್ಳು$_1$ 'ಕುಳ್' ನೋ.

ಕುಳ್ಳು$_2$ 'ಕುಱುಳ್' ನೋ.

ಕುಳ್ಳೆ (ನಾ). ಮಲದ ಕುಪ್ಪೆ, —ಉಂಡೆ: ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಬೈಗುಳದ ಒಂದು ಲಡಾಯಿಯೆ ನಡೆದುಹೋಯ್ತು, ಅವಾಚ್ಯ-ಅಶ್ಲೀಲ ಭಾಷೆಯ ಕುಳ್ಳೆಗಳನ್ನೆ ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎಸೆದಾಡಿ (ಮಲೆಮ. ೪೫೦). [< ಕುರುಳ್$_2$?]

ಕುಳ್ಳಿಡೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಎಡೆ, —ಜಾಗ; ಆಸನ: "ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಸಲಕರಣೆ, ಸ್ಥಳ (ಕುರ್ಚಿ, ಮಣೆ, ಮೊ. ವು); ಆಸನ, ಪೀಠ, ಕುಳ್ಳಿಡೆ" (Seat. ಇಂಕನಿ); ಕೆಂಪು ಮೋರೆಯ ಬೆಮರಿಡಿದ ಹೆಂಗಸರಿಂದ ಕುಳ್ಳಿಡೆಗಳೆಲ್ಲ ಭರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದುವು (ಮುನರು. ೪೫೪). [ಕುಳ್$_2$ + ಎಡೆ$_3$]

ಕುಱಕಾಲರಮನಾಳಿಯರ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಸಿಯಗೆಲ್ಲರಾಳ ಕುಱಕಾಲರಮನಾಳಿಯರ್ ರಣಾಲಿ ಅರಸರಲ್ಲಿನ್ಮ್ಮಳಿದು ಬನ್ದು (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೪-೧; 780). [?]

ಕುಱವ 'ಕುಱುವ$_1$' ನೋ.

ಕುಱಳ್, ಕುಳ್ಳು$_2$ (ನಾ). ೧. ಗಿಡ್ಡದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ತಮಿಳು ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಸಾಲಿನ ಒಂದು ಪದ್ಯ ಜಾತಿ: ಕುಱಳ್ ಎಂದರೆ ಚಿಕ್ಕದು ಎಂದರ್ಥ . . . ಆದೇ ಕುಱಳ್ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ (ಕುಱಳ್. XII, ಪೀಠಿಕೆ). **ಕುಳ್ಳು$_2$:** ೧. ಆ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡಿಗಿಂತ ತೀರ ಕುಳ್ಳು (ರೂಢಿ). [← ತಮಿ. ಕುಱಳ್]

ಕುಱಿ$_1$, ಕುರಿ$_1$, ಕುಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಱಿತು, ಕುರಿತು, ಕುಱುತ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಗುರುತಿಸು; ಗುರುತುಮಾಡು: ಸ್ಮರನಂ ಸೋಡಿದನೀತನೆ ಸಮುದ್ಯತ್ಕೋಪದಿಂ ದಕ್ಷನಧ್ವರಮಂ ಸುಟ್ಟವನೀತನೀತನೆ ಕುಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಱು]ತ್ತೆಯ್ತಂದು ನಿಂದಂಧಕಾಸುರನಂ ಮೆಟ್ಟಿದನು (ಪಂಪಾಶ. ೨೭). ೨. ಗಮನಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು: ಲಿಂಗವ ಕುಱಿತಲ್ಲಿ ಅಂಗವ ಕುಱಿಯಬಾರದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೫-೪೫೩). ೩. ಉದ್ದೇಶಿಸು; ಗುರಿಯಿಡು; ಆಲೋಚಿಸು: ಆ ನಾಡವರ್ಗಳ್ ಚದುರರ್ ನಿಜದಿಂ ಕುಱಿತೋದದೆಯುಂ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗ ಪರಿಣತಮತಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೮); ಈ ತೆಱದಿತಿಹಾಸ ಕಥೆಯನೊಪ್ಪಿಸೆ ಕುಱಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೧); ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡುವ ಕಥೆಗಳಂ ಕುಱಿತು ದೃಷ್ಟಾಂತಂಗಳಂ . . . ಪೇೞ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೩೧-೧); ಉದಕಂಗಳುದಧಿಯಂಶಗಳೆಂದು ಕುಱಿವಂತೆ ಮೊದಲು ತಾ ಶಿವನಂಶವೆಂದು (ಷಶಿಲ. ೫-೨೧). ೪. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: ವರಚಂಡ ಭಾಸ್ಕರ ರಸಮೆಂಬುದೊಂದನೆಯುಱೆ ಮೃದುಕೋಷ್ಠದೊಡಲಿಗೆ ಕುಱಿಯಲಾಮಾಂತವಾಗಿಯೆ ವಿರೇಚಿಸುವುದು (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೫). **ಕುರಿ$_1$:** ೨. ದೊಡ್ಡಚಾಮಪ್ಪನತ್ತ ಕುರಿವನು ಬೆಟ್ಟದ ಅರಸು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೭೬-೨೪). ೩. ಹರನನ್ನೂ ಹರಶರಣನನ್ನೂ ಕುರಿಯದ ಕವಿತೆ ಕಲಾಕೃತಿಯಾದರೇನು ಆಗದಿದ್ದರೇನು (ತುಂಗಭ. ೪೩). **ಕುಱು$_1$:** ೩. ಮಧ್ಯಮವರ್ತಿಗಳಂ ಕುಱುತ್ತು ತತ್ತ್ವ ನಿಶ್ಚಯೋಪಾಯಮಂ ಪೇೞ್ದಪರ್ (ತಸೂವೃ. ೮); ತನ್ನಂ ಕುಱುತ್ತು ಮಾಡಿದರನ್ನುಮನೌಷಧಮನೊಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೪೬); ಅಸಹಾಯಶೂರರ ಕಥಾಪ್ರಪಂಚಂಗಳನವರಂ ಕುಱುತ್ತು ಪೇೞ್ದ ಸುಭಾಷಿತಂಗಳಂ ಕೇಳುತ್ತಿರ್ದಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫-೬೬; 1186).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱಿ; ತುಳು. ಗುರಿ; ತೆಲು. ಗುಱಿ]

ಕುಱಿ$_2$, ಗುಱಿ, ಗುರಿ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು; ಚಿಹ್ನೆ: "ಕುಱಿ=ಕುಱಿಪು (ಕುಱುಪು)" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); "ಕುಱಿಯೆನೆ ಕುಱುಪಿನೊಳು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೮). **ಗುಱಿ:** ೧. ಹಲವು ಮಾತಿನಲೇನು ಭೂಪತಿ ಕೆಲಕೆ ಸಿಲುಕಿದನವದಿರೊಡ್ಡಿದ ಬಲೆಗೆ ಬಂದನು ನೆತ್ತಸಾರಿಯ ಗುಱಿಯ ಗದ್ದುಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೪೫). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯ; ಈಡು: ನೆಗೞ್ದ ಪೊಗೞ್ತೆಗಂ ನೆಗೞ್ತೆಗಂ ತಾನೆ ಗುಱಿಯಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೫ ವ); ಕೆಡದ ಜಸಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಗುಱಿಯಾದ ಚಲಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೨೧; 982); ಶಿವಶರಣರ ಮನದಲ್ಲಿ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಎದ್ದರೆ ನಿಂದಕರೆ ಗುಱಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೯-೧೮); ಗುಱಿಯ ತಾಗದ ಕೋಲ ನೂಱಾರನೆಸೆದೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೫೬). ೩. ಉದ್ದೇಶ: ಕೆಳೆಯುಂ ಗುಱಿಯುಂ ಗೊಟ್ಟೆಯುಮಳವಿಗೆ ಪಿರಿದಾಗೆ ತನಗೆ ದುರ್ಯೋಧನನೊಳ್ ಮುಳಿಸುಂ ನೋವುಂ ಕಲುಷಮುಮುಳುಂಬಮೆನೆ ತನಗರಾತಿಕಾಳಾನಳನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೮); ಗುಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುರಿ] ನೆಱೆವಿನೆಗಂ ಸಯ್ತಿರಲಱಿಯದೆ ಕೊಲುತಿರ್ಪ ಜವನನಱಿದುಂ ಪಾಪಕ್ಕೆಱಗಿ ನೆಗೞ್ಪಂದಮೇಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧-೧೮). ೪. ಸೀಮೆ; ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ: ವಜ್ರನಾಭಿ ಅಳವಿಂಗೆ ದಳಮುಂ ಅಱಿವಿಂಗೆ ಗುಱಿಯುಂ ಆಗಿ ಬಳೆವನ್ನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೨ ವ). **ಗುರಿ:** ೨. ಬಾಣದ ಗುರಿನೊಳದ ಮೇಲೆಯೇ (ಗಾದೆ). ೩. ಹೆಡ್ಡನ ನೆರೆಹೀನಮೆಡ್ಡನ ಗುರಿಹೀನ (ಇಂಚಾಪ. ೯೭-೭೫); ದಾರಿಯೂ ಸಾಗದು, ಗುರಿಯೂ ಸಾಧಿಸದು (ದೀಪಹ. II, ೧೮೦).
[< ಕುಱಿ$_1$]

ಕುಱಿ$_3$, ಕುರಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮೈತುಂಬ ಉಣ್ಣೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ಮೇಷ: "ಅವಿಃ, ಉರ್ಣಾಯುಃ, ಉರಭ್ರಃ . . . ಮೇಷಃ, ಮೇಂಡಃ — ಈ ೮ ಕುಱಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೪); ಕುಱಿಯಂ ಕೊಂದು ಸುಟ್ಟು ತಿಂಬರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨-೧೯); ಕುಱಿ ನಡೆವ ಧೂಳು ಪರಿವೊಡೆ ಪೋಕುಂ ಸಿರಿಯೆಂಬರ್ (ಸಮಪ. ೧೨-೭೭); ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ತಂದ ಹರಕೆಯ ಕುಱಿ ತೋರಣಕ್ಕೆ ತಂದ ತಳಿರ ಮೇಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೧೨೯); ಕುಱಿಗಳೋಪಾದಿಯಲಿ ಕಬ್ಬಿನ ಹೊಱಗಣೆಲೆಯನೆ ಮೇದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೧೪); ದಕ್ಷನ ತಲೆಯ ಹೊಡೆದು ಹೋಮದೊಳಿಟ್ಟು ಕುಱಿಯ ತಲೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು (ಚಬಪು. ೧-೧೬). ೨. (ಆಲಂ) ಹೆಡ್ಡ; ದಡ್ಡ. 'ಕುಱಿತನ' ಪರಾ. **ಕುರಿ$_3$:** ೧. ಈ ಕಾವಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕುದುರೆ, ದನ, ಕುರಿಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಾಕುತ್ತಿರುವರು (ಭೂರಚೆ. ೧೯೯); ನರಹತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆದರದವ ಕುರಿಹತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆದರಾನೇ (ಗಾದೆ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಱಿ; ತುಳು. ಕುರಿ; ತೆಲು. ಗೊಱಿ; ಗೊಱ್ಱೆ]

ಕುಱಿಂದಿಗೆ (ನಾ). = ಕುರುವಿಂದ (?): ಜಳರೇಖೆಯುಮಂ ಚೆತ್ತಮುಮಂ ಕುಱಿಂದಿಗೆಯುಮಂ ಹರಿದ್ರಾರಾಗಮುಮಂ ಪೋಲ್ವ ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳು ಮಂದತರ ಕಷಾಯಂಗಳಿಂತೀ ನಾಲ್ಕುಮಾತ್ಮನಂ ದೇವ ಲೋಕದೊಳು ಪುಟ್ಟಿಸಿ ದಿವ್ಯ ಸುಖಮನೂಡುಗುಂ (ಪಸಾರ. ೫೭೫-೧೩). [?]

ಕುಱಿಂಬ 'ಕುಱುಂಬ$_1$' ನೋ.

ಕುಱಿಂಬಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆರ್ಮ್ಮಳಿಯಪಳ್ಳಿ ಕುಱಿಪಟ್ಟಿಯೊಳೆ ಕಲಿಪಟ್ಟೊಡೆಯ ಕುಱಿಂಬಗಾವುಣ್ಡಂಗಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮-೭; 801).
[ಕುಱಿಂಬ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕುಱಿಂಬದೆಱೆ (ನಾ). ಕುರುಬರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ, —ಕಂದಾಯ: ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕಂ ಕುಱಿಂಬದೆಱೆಯಂ ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩; ೩೮-೮; 801).
[ಕುಱಿಂಬ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + ತೆಱೆ$_3$]

ಕುಱಿಕು 'ಕುಱುಂಕು' ನೋ.

ಕುಱಿಕೆ 'ಕುಱುಕಿ' ನೋ.

ಕುಱಿಗಳ್ಳ, ಕುರಿಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕದಿಯುವವನು: ಶೂದ್ರಿಕನು ಮುನ್ನ ವಸುಧೆಯೊಳು ಕುಱಿಗಳ್ಳನಾಗೆಬ್ಬಿಸಿದ ಶೂಲಕೆ ಸಿಲುಕಿದನು (ಬಸಪು. ೩೧-೨೩). **ಕುರಿಗಳ್ಳ:** ಕುರಿಗಳ್ಳರು ಕುರಿ ಕದ್ದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕುಱಿ$_3$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕುಱಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ) ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡು; ಗುರಿಯಿಡು: ಧೀರಸತ್ತ್ವರಱಿದುಂ ಕುಱಿಗೊಂಡು ವಿಭಾಗಿಸರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೫). [ಕುಱಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಱಿತಕುಂಟೆ, ಕುಱಿತಕೊಂಟೆ, ಕುಱುತ್ತಕುಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕುರ್ತಕೋಟಿ: ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಬಡಗಲು ಕುಱಿತಕೊಂಟೆಯ ಕೋಲೊಳ್ಪನ್ನೆರಡು ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯುಂ ಮಹಾಜನಂ . . . ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮೧-೧೬; 1649).

ಕುಱಿತಕೊಂಟೆ: ಕಾರ್ತ್ತಿಕ ಸುದ್ದ ಪಞ್ಚಮಿಯುಮಾದಿತ್ಯವಾರದಂದು ಕುಱಿತಕೊಣ್ಟೆಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನ[ದ] ದೇವರ್ಗ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೭–೧೦; 946). **ಕುಱುತ್ತಕುಂಟೆ**: ಶ್ರೀಮತ್ ಲೋಕತಿನಿಮ್ಮಡಿಗಳ್ಕುಱುತ್ತ[ಕುಂಟೆ] ಆಳೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨–೭; ?). 'ಕೊಱಿತಕುಂಟೆ' ಪರಾ. [ಕುಱಿತ್$_0$ + ಕುಂಟೆ$_3$]

ಕುಱಿತಕೊಂಟೆ 'ಕುಱಿತಕುಂಟೆ' ನೋ.

ಕುಱಿತನ, ಕುರಿತನ (ನಾ). ಕುರಿಯಂತಿರುವಿಕೆ; ಹೆಡ್ಡತನ; ದಡ್ಡತನ: ಅಱಿಯದವರನು ನಂಬಿ ಹಗೆಯಲಿ ತೆಱನಱಿಯದೊದಗುವುದು ನಮ್ಮದು ಕುಱಿತನವು (ತೊರರಾ. ೪–೩–೨೪). **ಕುರಿತನ**: "ಹೆಡ್ಡತನ; ಮಡ್ಡತನ" (ಜಾನಕೋ. ೩೯). [ಕುಱಿ$_3$ + –ತನ]

ಕುಱಿದಲೆ (ನಾ). ಕುರಿಯ ತಲೆ: ಶೂಲಿ ದಕ್ಷನಹಂಕರಿಸೆ ತಲೆಹೋದು ದಕ್ಕಲ್ಲ ಕೀಲಿಸಿದ ಕುಱಿದಲೆಯ ಸಾಕ್ಷಿ ಸುರಾಳಿಯೊಳು (ಬಸಪು. ೫೪–೫೧); ಮೆಱೆದವಿದಿರಲಿ ಕೋಣ ಕುಱಿದಲೆ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೩೫).
[ಕುಱಿ$_3$ + ತಲೆ$_1$]

ಕುಱಿದಲೆಗ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ತಲೆಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ದಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಕುಱಿದಲೆಗ ಹೆಮ್ಮೀನು ಕೆಮ್ಮೀನು ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಾರೆ ನಿಱಿಲು . . . ಗಿಱಿಲುಗಳೆಂಬ ಹೊಳೆವಳಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ (ಹಜಕಾ. ೫–೪೬). [ಕುಱಿದಲೆ + –ಗ$_2$]

ಕುಱಿದಱಿ$_1$, ಕುರಿದರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು, —ಕಡಿದುಹಾಕು. ೨. ಕುರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಕತ್ತರಿಸು; ಕಗ್ಗೊಲೆ ಮಾಡು: ಇಱಿದು ಕಳ್ಳರವಳ್ಳಿಗಳ ಕುಱಿದಱಿದು ಭೂಸುರರೂರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯–೯). **ಕುರಿದರಿ**: ೨. ಕುರಿದರಿದು ಕತ್ತರಿಸಿ ತುಳಿತುಳಿದು ಆ ರಾಜಪುತ್ರರನ್ ಕೊಂದರ್ (ಪಾರಪಿ. ೧೮–೩). [ಕುಱಿ$_3$ + ತಱಿ$_1$]

ಕುಱಿದಱಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು. ೨. ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕುರಿಗಳ ಒಟ್ಟಿಲು, —ರಾಶಿ. ೩. ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ತರಿಯುವುದು; ಕಗ್ಗೊಲೆ: ದೆಸೆದೆಸೆಗೋರಲಿ ಚಿಮ್ಮುವ ಚಪಲರನು ಬೆಂಬತ್ತಿ ಬರಿಕೈದು ಕುಱಿದಱಿಯ ಮಾಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೧೦೨); ಇಱದೆಚ್ಚು ಕೊರೆದಿತ್ತಲತ್ತ ಕೂರಾಳ್ಗಳು ಕುಱಿದಱಿ ಕಡಿಖಂಡವಾಗೆ (ಭರಚ. ೫೭–೩೮); ಮಡಿದುಪಾನೆಗಳ್ಸೇನೆಗಳ್ಕುಱಿದಱಿವೊಲಾದರರಿವೀರರೊಳ್ಧೀರರೊಳ್ಪಾರ್ಥನಂದನನ ಮುಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨–೪೦).
[ಕುಱಿ$_3$ + ತಱಿ$_3$]

ಕುಱಿದಱಿದಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಕತ್ತರಿಸು, —ತರಿ. ೨. ಕಗ್ಗೊಲೆಮಾಡು; ಕೊಚ್ಚು: ನೆಗೆದು ಬರ್ಪ ವಿಷಪನ್ನಗನಂ ಪನ್ನತನನೆಡೆಯೊಳರಿಗಂ ತನ್ನಯ ಗರುಡಾಸ್ತ್ರದಿಂದೆ ಕುಱಿದಱಿದಱಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೫); ಪಡೆಯಂ ಕೊಳೆ ಲಕ್ಕಲೆಕ್ಕಮಾಗುರ್ಚಿದುವಬ್ಬಿಡಿದುವು ಕುಱಿದಱಿದಱಿದುವು ಕಡುಪಿಂದಿಸೆ ವಿಬುಧವನಜವನಕಳಹಂಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೭); ಕೆಲರಂ ಕುಱಿದಱಿದಱಿದಂ ಕೆಲಂಬರಂ ಸಂಧಿಸಂಧಿಯಂ ಸಱಿಯೆಚ್ಚಂ (ಗದಾಯು. ೩–೧೦); ಸರಲೊಳೆ ಕೊಱೆಕೊಱೆದು ನೆಱೆಯೆ ಕುಱಿದಱಿದಱಿದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫).
[ಕುಱಿದಱಿ$_2$ + ತಱಿ$_1$]

ಕುಱಿದಱಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಱಿದಱಿದಱಿ: ಆಡಂ ಕೊಂದುಂ ಕುಱಿದಱಿಮಾಡಿದರಂ ಮುಟ್ಟೆ ಪುಣ್ಯಮಱಿಯದೆ ಪೋಗಿರ್ದಾಡಂ ಕಟ್ಟಿದ ಮರನಂ ನೋಡಿರೆ ಮುಟ್ಟೆದೊಡೆ ಮಿಾವರೆಂಬರ್ಪಾರ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೧೧–೧೧೩); ಕುತ್ತಿ ಕೊಂತದಿಂ ಕುಱಿದಱಿಮಾಡಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೭–೭; 1216); ಸರಿಗರಕ್ಕಸರಾನೆಕುದುರೆಸಹಿತೊತ್ತಿ ಕುಱಿದಱಿಮಾಡಿ (ಚಬಪು. ೨೪–೨೧). [ಕುಱಿದಱಿ$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕುಱಿದಱಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). (ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕುರಿಯಂತೆ) ತುಂಡಾಗು; ಖಂಡಖಂಡವಾಗು: ಯುದ್ಧದೊಳ್ ಕುಱಿದಱಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರಿಬಲಂಗಳೆ ಪೇೞಿವೆ ನಿನ್ನ ಬೀರಮಂ (ಗದಾಯು. ೨–೩); ಇದಿರ್ಚಿದ ಘೋೞಿಬಾಯ್ಲರ್ಕಳೊಳೆಕ್ಕತುಳಮಿಱಿದು ಕುಱಿದಱಿಯಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮); ಅಸಿಪತ್ರವನದ ಕೊರೆಲೆ ಕುಸುಮದ ಕೊನೆ ಕೊಯ್ದು ಕುಱಿದಱಿಯಪ್ಪರ್ (ಅನಂಪು. ೯–೩೩); ಒಱೆವ ರಕ್ತದ ಛಾಯದಿಂದ ಕಾಲಾಳ್ಗಳು ಕುಱಿದಱಿಯಾದರೀರ್ವಲದಿ (ವರ್ಧಚ. ೬–೯೩).
[ಕುಱಿದಱಿ$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಕುಱಿದಱಿಹಿ (ನಾ). ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವವನು: ಸಾಲ ಕುಱಿದಱಿಹಿಗಳ ಕರ್ಮದ ಕೊಲಿಗರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೧೫).
[ಕುಱಿ$_3$ + ತಱಿಹ + –ಇ$_3$]

ಕುಱಿದೆಱಿಗೆ (ನಾ). ಕುರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಕುಱುಬಗೌಡಗಳಿಗೆ ಕುಱಿದೆಱಿಗೆಯಿಲ್ಲಾಯೆಂದು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೪೧–೧೫; 1557).
[ಕುಱಿ$_3$ + ತೆಱಿಗೆ]

ಕುಱಿದೆಱೆ, ಕುಱುದೆಱೆ (ನಾ). = ಕುಱಿದೆಱಿಗೆ: ಕುಱಿದೆಱೆ ಮಾನ್ಯಂಗಸೊಂಟಿಗೆ ಎಂಣೆಗೊಳಗ (ಸೌಇಇ. XV, ೫೮೧–೧೪; 12ನೆಯ ಶತ); ಹೊಲದೆಱೆ ಕುಱಿದೆಱೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೯೧–೪೫; ?). **ಕುಱುದೆಱೆ**: ತಿಪ್ಪೆಯೂರೊಳಾದ ಅಟ್ಟದೆಱೆಯಂ ಕುಱುದೆಱೆಯ ಮುಟ್ಟೆ ಸಾಮನ್ತ ದೆಱೆಯೆಲ್ಲವನ್ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೩೦–೧೦; 909).
[ಕುಱಿ$_3$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಕುಱಿಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ಹಟ್ಟಿ; ರೊಪ್ಪ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದೊಳು ಅಮ್ಮೆಗಳೆಯ ಪ ೪೪ ಕುಱಿಪಟ್ಟಿಯೊಳೆ ಕಲಿಪಟ್ಟೊಡೆಯ ಕುಱುಂಬಗಾವುಣ್ಡಂಗಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮–೬; 801). [ಕುಱಿ$_3$ + ಪಟ್ಟಿ$_1$]

ಕುಱಿಪಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಕುಱಿಪಟ್ಟಿ: ಕಾಳರಕ್ಕಸಿ ನಾಂ ಕುಱಿದಿನಿದೊಡೆಂದಡಿಕ್ಕುವಕ್ಕುಱಿಪಟ್ಟಗೆಯಿದೆ ತಿನಲಾಱದೆ ದೇವಿಗೆ ಮತ್ತಮಾದುದೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೬–೧೯). [ಕುಱಿ$_3$ + ಪಟ್ಟಿಗೆ ?]

ಕುಱಿಪಿಡು, ಕುಱುಪಿಡು, ಕುಱುಹಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು; ಲಕ್ಷಿಸು: ಏಕೆನ್ನನೋವೆಡೆಯನಱಿಸಿ ಕುಱಿಪಿಡ ಬಗೆವೆ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೫–೨೯೫). **ಕುಱುಪಿಡು**: ಬಂಧಿಸಿ ಕುದುರೆಯ ಸಾಕದೆ ಕೊಂದಗೆ ಪಾತಕಮೆನಿತ್ತೊ ಕುಱುಪಿಡಲಱಿಯೆಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦–೧೧); ಬಂಡು ಬೂತಾಟದ[ಬಣ್ಣನೆ]ಯನು ಕಿವಿಗೊಂಡು ಕೇಳದೆ ಕುಱುಪಿಡದೆ (ಹಡಿಬ. ೮–೪೪); ಪೊಸ ಬಗೆಗೆ ಪೊಸತೊಂದು ಕುಱುಪಿಟ್ಟು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೦–೪). **ಕುಱುಹಿಡು**: ಕುಱುಹಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವ ಕುಱುಹಿಟ್ಟು ಅಱಿವ ಪರಿ ಇನ್ನೆಂತೊ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩–೭); ಈ ಜೀವ ನಿಕರವ ಕೂಡುವಳು ಕುಱುಹಿಟ್ಟು ತತ್ತ್ವದುಪಾಧಿ ಭೇದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೯೩–೨೬).
[ಕುಱಿಪು + ಇಡು$_1$]

ಕುಱಿಪು, ಕುರುಪ್ಪು$_2$, ಕುರುವ್ವು$_2$, ಕುರುಹ$_1$, ಕುರುಹು$_1$, ಕುಱುಪು, ಕುಱುವು$_1$, ಕುಱುಹು (ನಾ). ೧. ಗುರುತು; ಚಿಹ್ನೆ: ಕುಱಿತಂತೆ ಪೇೞ್ದ ನಾಲ್ಕುಂ ಕುಱಿಪುಗಳಿಂದಱಿದು ಪರರ ದೋಷಂಗಳುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೨); ಮಱಿಲೊಂದನಲ್ಲಿ ಕುಱಿಪಂ ಮಾಡಿಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೫–೩೩); ಕುಱಿಪಂ ಮನ್ನಾತೆ ಪೇೞ್ದಿಟ್ಟದಳು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೬೮). ೨. ವರ್ಣನೆಯ ವಸ್ತು; ವಿಷಯ (?): ತುಂಬಿ ಗಿಳಿ ಪುರುಳಿ ಕೋಗಿಲೆಯೆಂಬಿವುವೆರಸಮರತರುಗಳಿಂದ್ರನ ಬೆಸದಿಂದಂ ಬಂದುವೆಂದೊಡು ಪವನಮುಂ ಬಣ್ಣಿಸಲೆನಗೆ ನಾಡೆಯುಂ ಕುಱಿಪಲ್ತೇ (ಆದಿಪು. ೬–೯೨).

ಕುರುಪು$_2$: ೧. ಏನಾದರೂ ಕುರುಪು ಕೊಂಡೊಯ್ದರಾಯ್ತು (ಚಂದ್ರಸ. ೨೭) ; ಕುರುಪಿಟ್ಟು ಕರಪಿಡಿದು ಕಥೆಯನುಸುರಿದನು (ಕಗದ್ಯ. ೭೫). **ಕುರುವು$_2$** : ೧. ಕುರುನೃಪನಹುದಕ್ಲಿಯೆಂದೆನಿಸಿ ದೂರದೋಳ್ಪಿರಿದಾಗಿ ಸಂಶಯಗೊಳುತ ಬರೆ ಸಂಜಯಂ ಕುರುವರಿದು (ಕುರಂಗ. ೭೩-೫೦) ; ಹಾಗಲ್ವಾಡಿಯ ಹರಿಯೊ ಹಳ್ಳದ ನೀರ ಹಾಲೆಂದು ಕುಡಿದ ದೊರೆಮಗ ಚೋಣೂರ ಬಾವಿಯ ಕುರುವ ಹರಿದನು (ನಾಪದ. ೧೪೦). **ಕುಱುಹ$_1$** : ೧. ಹರನ ಸಂದರ್ಶನದ ಲಾಭದ ಕುರುಹವಾದರು ತೋರದಿದೆ ಫಲದಾಶೆಯೆತ್ತಣದು (ಪಾರ್ವಪ. ೧೮). **ಕುರುಹು$_1$** : ೧. ತವಕಪಡನೇತಕೋ ಕುರುಹ ತೋರಲು ನಮಗೆ (ಮಂಕುಕ. ೩೭) ; ಆ ಮಹಾ ಗೌರವದ ಕುರುಹು ಈ ನಮಸ್ಕಾರ (ಅಲಹೂ. ೨೪). **ಕುಱುಪು** : ೧. ಕುಱುಪಂ ಪುರ್ವಿನ ಜರ್ವೆ ತೋಱೆ ಬಗೆಯಂ ಕಣ್ಸನ್ನೆಗಳ್ ಪೇಱೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೨) ; ಕಿವಿಯೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಱುಪಂ ಬರೆದಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೦೪) ; ಕುಱುಪ ಕಳುಪದೆ ಕೂರ್ಪರನೊಲಿದಟ್ಟದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೧೦). ೩. ಕೀರ್ತಿ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ : ಮೆಱೆವನೆಱೆಯಂಗನಾತನ ಕುಱುಪಿನ ಸುತನೆಱಗಿದವರ್ಗ್ಗೆ ಮಳೆಯೆಱಗಿದವೊಲ್ ಕಱೆವಂ ಹೊಂಮಳೆಗಳನುಱದೆಱವವರ್ಗ್ಗೆಱಗುತಿರ್ಪ್ಪ ಬಱಸಿಡಿಲೆನಿಪಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೨೧ ; 1224). **ಕುಱುವು$_1$** : ೧. ಶರೀರದ ನೆಲಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ನೆರೆ ವಸ್ತುವನಱಿವುದಕ್ಕೆ ಕುಱುವಾವುದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೩-೨೨೦) ; ಅಂದಾ ಭವದ ಸುಕೃತವೊದಗಿತ್ತು ಎಂಬುದಕಿದು ಕುಱುವಾಯ್ತು (ಪರಗೀ. ೧೦-೧). **ಕುಱುಹು** : ೧. ಅಱಿವು ತಲೆದೋಱಿದಲ್ಲದೆ ಕುಱುಹು ನಷ್ಟವಾಗದು ಕುಱುಹು ನಷ್ಟವಾದಲ್ಲದೆ ಮಾಯೆ ಹಿಂಗದು (ಅವಚಂ. ೨೭೩-೧೨೫೭) ; ಎನಗೆ ಬರ್ಪುದಕೆ ಕುಱುಹೆಂತು ಹೇಳೆಲೆ ದೇವ (ನಂಬಿರ. ೧-೭೮) ; ಅವರಂ ಕರೆದು ಕುಱುಹು ಕೂನಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೩೮ ವ) ; ವ್ಯಾಧಿಯ ಪೆಸರಂ ಕುಱುಹಂ ಸಾಧಕರಱಿವಂತೆ ಪೇಱ್ದೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೧೩) ; ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರು ಜನಕಜೆಯ ಕುಱುಹನು ಕಾಣೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೪-೩೨).

[ಕುಱಿ$_1$ + -ಪು$_2$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱಿಪ್ಪು]

ಕುಱಿಬ 'ಕುಱುಂಬ$_1$' ನೋ.

ಕುಱಿಮನ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ಮನಸ್ಸು, —ಸ್ವಭಾವ. ೨. (ಆಲಂ) ಪುಕ್ಕಲು ಮನಸ್ಸು; ಹೇಡಿಬುದ್ಧಿ : ಚಿತ್ರಸೇನನ ಸೆಱಗ ಹಿಡಿದುಡು ಸಮರ ಹೊಯ್ ಹೊಯ್ ಕುಱಿಮನದ ಕುನ್ನಿಗಳನೆನು ತೇಱಿದನು ಮಣಿರಥವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೧೪). ೩. ಮೂಢಮನಸ್ಸು; ಹೆಡ್ಡತನ : ನೆಱೆ ನಿಮ್ಮ ನೆನೆಯಲೊಲ್ಲದ ಕುಱಿಮನಮಂ ಸುಡುವೆಂ (ಶಂಕಕಂ. ೫-೧೬). [ಕುಱಿ$_3$ + ಮನ$_1$]

ಕುಱಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತುಮಾಡು; ಲೆಕ್ಕಿಸು : ಇಂತೆ ಪೆಱವುಮನೀ ಕುಱಿಪನೆ ಕುಱಿಮಾಡಿ ಪೇಱ್ಗೆ ಕಬ್ಬಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೭) ; ಮತ್ತದನೆ ಪೋಲ್ಬುದಂ ಕುಱಿಪುಗಳಂ ಕುಱಿ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಪೇೞ್ವುದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೭). [ಕುಱಿ$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕುಱಿಯಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ರೇವನಕೆಱೆಯ ಕೆಟಿಗೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಗುಣ್ಡುಮೊಗೆಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಮಣಲಿಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಕೇಸರಿಯೊಮತ್ತರ ಅಮ್ಬುಟ್ಟಕಮ್ಮ ಕುಱಿಯಪ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೫-೧೪; ?). [ಕುಱಿ ? + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ$_1$)]

ಕುಱಿವಡವು (ನಾ). = ಕುಱುವಡ್ಡಿ : ಅರ್ಘಗಪ್ಪಡಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟದೆ ಸಯ್ತುಡುವರುಂ ಕುಱಿವಡವಂ ಪೊ [ಪಾಠಾಂ. ವಂಡಬೊ, ಕಡಂಬೊ] ದೆವರುಮಾದೊರಲ್ಲಿಂದತ್ತ ಕಂಬಳತೀರ್ಥವೆಂಬುವಾದುದವರುಂ ಶ್ವೇತಪಟರೆಂಬೊರಾರದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩-೧೮). [?]

ಕುಱಿವಾನಿಸ (ನಾ). ಕುರಿಯಂತಹ ಮನುಷ್ಯ ; ತಿಳಿಗೇಡಿ ; ದಡ್ಡ : ಕುಱಿವಾನಿಸರ ಕುಯುಕ್ತಿಗೆ ನಸುನಗುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೨೧); ನೀಸಾರವಂ ಮಲೆನಾಡೊಳ್ಕುಱಿವಾನಿಸಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪೪-೩) ; ಕುಱಿವಾನಿಸರೆಮ್ಮ ತಪ್ಪನೆಣಿಸಿದೊಡೇನುಂಟು (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೨೭) ; ಶಾಪಾನುಗ್ರಹ ಸಮರ್ಥರ್ ನೀಮೆ ವಲಂ ಪರಿವ ನೆತ್ತರೇನೊ ಎಂತಱಿವಿನೀ ವೈಮೆಯಂ ಕುಱಿವಾನಿಸನೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬-೧೭).

[ಕುಱಿ$_3$ + ಮಾನಿಸ (< ಮಾನಸ$_1$)]

ಕುಱಿವಿಂಡು, ಕುರಿಹಿಂಡು (ನಾ). ೧. ಕುರಿಗಳ ಹಿಂಡು, —ಮಂದೆ : ಮಹಾಟವಿಯೊಳಾಡುತಿರ್ಪ ಕುಱಿವಿಂಡು ನೀರುಣಲ್ ಬಗೆದು ಬಂದಲ್ಲಿ (ಪಂಚತಂ. ೭೭-೧೨) ; ಕುಱಿವಿಂಡಂ ತೋಳಂ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೭೧). ೨. (ಆಲಂ) ಹೇಡಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ಜಗವ ಹೂಡುವ ಹೊಱೆವ ಬಲುಗೈಯಗಧರಂಗೀ ನೃಪರ ಕುಱಿವಿಂಡುಗಳ ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿತಕಾವುದು ಬೇಕು ಭುಜಸತ್ವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೧೦). **ಕುರಿಹಿಂಡು** : ೧. ಕುರಿಹಿಂಡಿಗೆ ತೋಳ ಹಾರಿದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಱಿ$_3$ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಕುಱಿಹಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕುರಿಯ ಹಿಕ್ಕೆ, —ಮಲ : ಬಳ್ಳದೊಳ್ಕುಱ ಕುಱಿಹಿಕ್ಕೆ ಮರಳು ಮರ ಮುಳ್ಳು ಮೊನೆಯು ಖಡ್ಗದೊಳಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸಿದೊಡಲ್ಲಲ್ಲಿರುವನು ಶಿವ ಕಲ್ಲುಮನೆಯ ಬಯಸಿದನೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೯೩). [ಕುಱಿ$_3$ + ಹಿಕ್ಕೆ (< ಪಿಕ್ಕೆ)]

ಕುಱು$_1$ 'ಕುಱಿ$_1$' ನೋ.

ಕುಱು$_2$, ಕುರು$_2$ (ಗು). ಸಣ್ಣದಾದ ; ಚಿಕ್ಕದಾದ : ಕಿಱಿದಕ್ಕೆ ಕುಱೆಂಬೆಡೆಯಲ್ಲಿ ತಕಾರಂ ಸ್ವರಮಡಸೆ ಪರಕ್ಕುತ್ವಮಸ್ವರಂ ನಿಲೆ ಪರದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೮೧). 'ಕುಱುಗಡ್ಡ', 'ಕುಱುಗೆಯ್', 'ಕುಱುದಡಿ' ಪರಾ. ಕುರು$_2$. 'ಕುರುಗೆರೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱು ; ಕೊಡ. ಕೊರ ; ತೆಲು. ಕುರು]

ಕುಱು$_3$ (ನಾ). ಗುರುತು ; ಚಿಹ್ನೆ : ಅಯ್ಯಾವೊಳೆಯ ತಳದಿನಿದುವೆನೆ ಗ್ಗಿರ್ಱಿದೆನಿಪ ರಯ್ಯಮಾ ದ್ವಾರಾವತೀಪುರಕೆ ಕುಱುವೆನಿಪ ಕುಱುಗೋಡ ತಳದೊಳಗೆ ತಳರದಯ್ಯೂರ್ವ್ವರುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೨೪ ; 1196).

[< ಕುಱಿಪು]

ಕುಱುಂಕು, ಕುರಿಕು, ಕುರುಕು$_1$, ಕುಱುಕು$_1$, ಕೊರಕು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಚ ಕೊಂಚವಾಗಿ ಕಚ್ಚಿ ತಿನ್ನು ; (ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ) ಕುಕ್ಕಿ ತಿನ್ನು : "ಕುಱುಕು, ಕುಱುಂಕು – ಖಾದನೇ (ತಿನ್ನು)" (ಶಮಧಾ); ಹಳಹಳನಿರ್ದ ತಾರೆಗಳನಾಯ್ದು ಕುಱುಂಕುತುಂ ಉದಯಾದ್ರಿಯನರ್ಕನೇಱಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೨೧) ; ಸಣ್ಣ ಮೀಂಗಳಂ ಮಿಡಿಚೆಗಳಂ ಕುಱುಂಕಿ ಮಗುಟ್ದೀಂಟಿಯೆ ಡಜ್ಬನೆ ತೇಗಿ (ದಶಕು. ೮-೨೧೪); ವಾರ್ಧಕ ಬಕನಾಯ್ದುಱಿಸಿ ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕ] ಱುಂಕುವ ಕಣ್ಣಂ ಮಿಱುಗುವ ಮೀನೆನ್ನದೇನೆಂದಪುದೊ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೯೬) ; ಕುಱುಂಕು ಕುಱುಕು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕುರಿಕು** : "ಜಿಲಾ = ಜರಿ ಬಿಲ್ಲತೀತಿ ಕುರಿಕಿದಪುದೆಂಬುದು" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೫೦). **ಕುರುಕು$_1$** : ಪರಸ್ಪರ ಹೊಡೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದವರು ಈಗ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತಿಂಡಿ ಕುರುಕುತ್ತ . . . ಸರಸವಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಲಿಹಾ. ೧೨೦). **ಕುಱುಕು$_1$** : "ಕುಱುಕು, ಕುಱುಂಕು – ಖಾದನೇ (ತಿನ್ನು)" (ಶಮಧಾ) ; ಈಪಾಡಿದ ಕೊಳಂಬಲಿಯನಾಯ್ದು ಕುಱುಕುವ ಹೇಸಿ ದೈವಂಗಳ ಬೇಡಿ ಬೇಡಿ ನಿರರ್ಥ ಕೆಡಬೇಡ (ಬಸವ. ೫೫೬) ; ಬಾಂದೊಱೆಯಪರತಟದೊಳೆಳಮೀಂಗುಱುಕುವ ಬಕನಂತಿರಿರ್ದುದಿಂದುವಬಿಂಬಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೯೯) ; ಹುಱಿದರಳನು ಕುಱುಕುವನಂತಿದನಱಿಯೆಂದನು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೪-೩೬).

ಕೊರಕು : ಪರಭೃತಂಗಳು ತಳಿರಿದೆಂದೇ ಭರದಿ ಕೊರಕಲ್ಕರದಿ ಬಿಡಿಸಲು ತರುಣಪಲ್ಲವವೆಂದು ಬೆರಳನು ಕಚ್ಚಿ ಬೆದರುವರೂ (ಕೃಕರ್ಣಾ. ೩-೩೫) ; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇಟ್ಟು ತಾನೂ ಒಂದು ಚೂರು ಕೊರ ಕುತ್ತಾ ಕುಳಿತಳು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೬೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಱಿ ; ತೆಲು. ಕೊಱುಕು]

ಕುಱುಂಗೋಡು, ಕುಱುಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುರುಗೋಡು: ಶ್ರೀಮದಱಬಲ್ಲದಾಗ್ರದುಂ ಕುಱುಂಗೋಡ ಮೂನೂರ್ವರ್ಮ್ಮಹಾಜನರುವೊಡೆತಿಱ್ದುದೇ ಕಮ್ಮನ ದೇಗುಲಕೆ ಕುಱುಂಗೋಡಪೊಲದೊಳಱುವತ್ತಿಮ್ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೬೫-೮ ; 947). **ಕುಱುಗೋಡು :** ಮೆಱೆವುದು ಕುಲಗಿರಿ ಕುಱುಗೋಡ ದುರ್ಗ್ಗವಾರ್ಗ್ಗಂ ದುರ್ಗ್ಗಂ (ಎಇ. XIV, ೨೭೧-೧೨೦ ; 1173) ; ತೆಲುಂಗ ಭೂಪಾಲನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಱುಗೋಡ ಕೋಟೆ ತಾಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೧೪ ; 1176). [?]

ಕುಱುಂಬ$_1$, ಕುರುಂಬ, ಕುರುಬ$_1$, ಕುಱಿಂಬ, ಕುಱೀಬ, ಕುಱುಬ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕುರಿ ಸಾಕುವವನು ; ಕುರಿಗಾಹಿ : ಕುಱುಂಬರ ಪಳ್ಳಿಗೆ ವೋಗಿ ಕುಱಿಯಂ ಕಳ್ದು ತಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೭ ವ) ; ಕುಱುಂಬ ನರಸುಗಂಡಂತೆ ನೋಡುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೧೨) ; ಕುಱುಂಬನ ಕುತ್ತಕ್ಕೆ ಕುಱಿಯ ಪಿತ್ತಮೆ ಮದ್ದಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೭-೫). ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ ; ಮೂಢ: ಕುದುರೆಯೇರ್ದ ಕುಱುಂಬನಂತೆ ನಡುಗುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪). **ಕುರುಂಬ :** ೧. 'ಕುರುಂಬಿಕೆ' ಪರಾ. **ಕುರುಬ$_1$:** ೧. "ಜಾಬಾಲಃ, ಅಜಾಜೀವಿ –೨ ಕುರುಬನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೭) ; ಈ ಪ್ರದೇಶ . . . ಕ್ರಮೇಣ ಕುರುಬರ ವಾಸಸ್ಥಳವಾಗಿ (ಹುಟ್ಟಹ. ೪) ; ಕುರುಬನಿಲ್ಲದ ಕುರಿಯಹಿಂಡು ತೋಳನ ಬಾಯಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಬಹುದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೧) ; ಕುರಿ ಕೊಬ್ಬಿದಷ್ಟು ಕುರುಬನಿಗೆ ಲಾಭ (ಗಾದೆ). ೩. (ಉಕ) ಹಳಬ : ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುರುಬ = ಹಳಬ (ಕರ್ಣಾಟ. ೬೭). **ಕುಱಿಂಬ :** ೧. ಸಿರಿವುರದಿನ್ದಿಟ್ಟಗೆಗೆ ಪೋದ ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಣ ಕುಱಿಂಬನ ಕಲ್ಲ ಬಡಗಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೨೯-೨೭ ; 1010) ; ಆದಱ ಸೀಮೆ ಮೂಡಲು ಕುಱಿಂಬರ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರದ ಕೆಯಿ ತೆಂಕಲು ಕರಿಗ ಸೊವಣನ ಕೆಯಿ (ಕಕುಲ. ೧೦-೩೮) ; ಆಯ್ಯೂನಱು ಕುಱಿಂಬರ ಸೋಮನಾಲದ ಕೆಱೆಯಲು ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೭-೭೪ ; 1187) ; **ಕುಱಿಬ :** ೧. ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕ ಕುಱಿಬರ್ಬಿಟ್ಟ ಬಿದಿರ ಕುಳಧರ್ಮ ನಡಿಹೆದೇಗುಲ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೭-೩೨ ; 988 ?) ; ನೂಲಪರ್ವ್ವಕ್ಕೆ ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಕುಱಿಬ ಸೇಣಿಗರೊಕ್ಕಲೊಕ್ಕಲು ವೀಸವಯ್ದಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಇ. V, ೨೦-೬೯ ; 1161) ; ಕುಱಿಬರಲ್ಲಿ ಕಂಬಳಿ ೧. (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪೭-೭ ; 13ನೆಯ ಶತ). **ಕುಱುಬ$_1$:** ೧. ಹುಲುಬೇಡಂ ಮುರವೈರಿಯಂ ಕುಱುಬನಾ ಶೂದ್ರೀಕನಂ . . . ಹತಮಾಡರೇ ಪಱೆಯೊಳಂ ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತಂ ಹಾಗಿರಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೩೧); ಆ ನಗರೇಱ ಸೀಮೆವೊಳಗಣ ಕುಱುಬರ ಕಾಳೆಯನ ಕೆಱೆಯನೂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨-೨೦; 1286). ೨. "ಕುಱುಬನೆನಲ್ ಮೂಢಚಿತ್ತನೆಂದಱಿಗೆಬುಧರ್" (ಭಾರನಿ. ೧೫) ; ಅಱಿದೆನೆಂಬ ಕುಱುಬನ ನೋಡಾ (ವಚಶಾ. I, ೮೧) ; ಸುಭವ್ಯರಂ ಖು(ರು)ಷಿಂಬುರ ನೆಱೆಸಾರದೆ ಸಾರ್ವರಬ್ತು(ಥಿ)ರ್ಯಿಂ ಕುಱುಬನ(ರ)ನಜ್ಞನ(ರ)ಂ ಖಲರನನ್ಯವಘೂರತರಂ (ಜೀವಸಂ. ೨೩೮-೯ ಪರಿ. ೧) ; ಕುಱುಬರೂರಲಿ ಗಾಱು ಮಾಣಿಕ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱುಮ್ಬ ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕುರುಬೆ ; ತೆಲು. ಕುರುಪ, ಕುರುಮ]

ಕುಱುಂಬ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ; ದುರ್ಗರಕ್ಷಕ: "ಕುಱುಂಬರೆಂದು ಅಡಂಗಾಯ್ತರೆಂದು ಕೊಟ್ಟವಳರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೫೧) ; "ಅಡಂಗಾಯ್ತರ್ಕುಱುಂಬರೆನೆ ಕೊಟ್ಟವಳರು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೬); ಮಲೆಪರ್ ಮಾಱಾಂಪರಿಲ್ಲ ಕ್ರಮದಿನದಟರಾಟಂದರಿಲ್ಲುರ್ಕಿ ಬೇಡರ್ಚರ್ಲದಿಂ ಮಾರ್ಕೊಂಡರಿಲ್ಲೊಟ್ಟಜೆವೆರಡು ಕುಱುಬರ್ತ ಱುಂಬಿರ್ದರಿಲ್ಲ . . . ಭೂಮಂಡಳಮಾಜ್ಞಾಸಿದ್ಧಮಾದತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೧-೮೦) ; ಮುಂತೆ ಪೆರುಮಳಲೆಂದು ಕುಱುಂಬರ್ ಗುಡಿಯನೆತ್ತೆ ಸಂತತಂ ಪರಿಜನಂ ನಲಿವುತ್ತೆ ಬೆಂಬತ್ತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೧-೩೭). ೨. ಕೊಠಾರಿ; ಉಗ್ರಾಣದ ಅಧಿಕಾರಿ : "ಕುಱುಂಬಂಗೆ ಪೆಸರೀಗ ಕೊಟ್ಟಾರಿಯೆಂದು" (ಕಶರ. ೧೨). [← ತಮಿ. ಕುಱುಮ್ಬು]

ಕುಱುಂಬ$_3$ ಕುಱುಬ$_2$ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ; ಗಡಿಗೆ, ಮಡಕೆ ಮಾಡುವವನು : "ಚಾಂಬಂ = ಕುಱುಂಬಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). **ಕುಱುಬ$_2$:** "ಚಾಂಬರೆನೆ ಕೋವರೆನೆ ಕುಱುಬರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬.೯೧).

[< ಕುಂಬಱ ?]

ಕುಱುಂಬ$_4$ 'ಕುಱುವ$_1$' ನೋ.

ಕುಱುಂಬ$_5$ 'ಕುಱುಂಬು$_3$' ನೋ.

ಕುಱುಂಬಕೋಟೆ (ನಾ). ರಕ್ಷಕರಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೋಟೆ: ಕುಱುಂಬ ಕೋಟೆ ಪೋಗದ ಪಗೆ ಇಲ್ಲದೇಂ ಪಿರಿದಿಂ ಬಾಹುಬಳನ್ನಳಿದನ್ತೆ ಗಣ್ಡನ (ಕಇಅ. ೪-೨-೧೨೫ ; 1058). [ಕುಱುಂಬ$_3$ + ಕೋಟೆ$_1$ (< ಕೋಂಟೆ)]

ಕುಱುಂಬರಾಯ (ನಾ). ಕುರುಬರ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಅರಸು, —ರಾಜ : ಮೊದಲೊಳ್ ಹರಿಹರ ಬುಕ್ಕರ್ ಮೊದಲೆನಿಸಿದರರಸುಗೆಯ್ದು ಪಸರಿಸಿ ಜಸಮಂ ಪದಪಿಂ ಕುಱುಂಬರಾಯರ್ ಪದಿಮೂವರ್ ಬರ್ದಿಲವೇಱಿ ಬಣ್ಣಂಬಡೆದರ್ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೩).

[ಕುಱುಂಬ$_1$ + ರಾಯ]

ಕುಱುಂಬಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಇರ್ವ್ವರುಂ ಸಬ್ಬಜ್ಞದರ್ ವಿಚಾರಸರುಂ ಪಲ್ಮಡಿಗೆ ಕುಱುವ್ಬಿಡಿವಿಟ್ಟಾರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೪ ; ಸು. 450). [?]

ಕುಱುಂಬಿತಿ, ಕುರುಬಿತಿ, ಕುರುಬಿತ್ತಿ, ಕುಱುಬಿತಿ, ಕುಱುಬಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕುರುಬ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು; ಕುರುಬರವಳು : ಮೇರಡಿಗಿತಿ, ಕುಱುಂಬಿತಿ, ತೆಲುಂಗಿತಿ (ಶಮುದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಬಿತಿ :** ಭೈರವನಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪಾರ್ವತಿ ಇರುತ್ತ ಆತ ಒಬ್ಬಳು ಕುರುಬಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಆ ಪ್ರಾಂತದ ಜಾನಪದ ಗೀತೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಜಾನಗೀ. ೬೯). **ಕುರುಬಿತ್ತಿ :** (*). **ಕುಱುಬಿತಿ :** ಗಿಡುಮರದ ಕುಱುಬಿತಿಯ ಜವ್ವನದಂತೆ ಸುಡಿಯಲಱಿಯದ ಮುಗ್ಧೆಯಾಗಿರ್ದನವ್ವಾ (ವಚಶಾ. I, ೨೪೨). **ಕುಱುಬಿತ್ತಿ :** ಅಂತದು ಪರಿಣತವಯಸ್ಕನಾಗಿಯೂ ಭಿಲ್ಲಪಳ್ಳಿಯ ಕುಱುಬಿತ್ತಿ ಕೌಸಂಬಿಪುರಕ್ಕೆ ಮೊಸರ ಮಾಱ ಪೋಗೆ ತಾಂ ಬೆಂಬಱಿಯೊಳ್ ಪೋಗಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೪೩ ವ). [ಕುಱುಂಬ$_1$ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕುಱುಂಬು$_1$, ಕುರುಂಬು, ಕುರುಬು$_1$ (ನಾ). ದ್ವೇಷ; ಅಸೂಯೆ : "ಅಸೂಯೆಯು ಕುಱುಂಬೆನಿಸುವುದು" (ಕಶರ. ೨೫) ; ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗೆ-ಬೆಡಂಗು, ಕಡಂಗು . . . ತಱುಂಬು, ಕುಱುಂಬು, ಕುಱುಂಬಂ (ಶಮುದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಂಬು :** ಅವನ ಧೈರ್ಯವು ಅವರ ಒಕ್ಕಟ್ಟನ್ನು ಮುರಿಯಿತು. ಅವರ ಕುರುಂಬನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು (ಮೋಬಾದ. ೨೪). **ಕುರುಬು$_1$:** ನಾನಾವ ಮಾಟ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ? ನನ್ನ ಮೇಲೇಕೆ ನಿಮ್ಮ ಕುರುಬು ! (ಚೆಂದುಟ. ೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱುಮ್ಬು]

ಕುಱುಂಬು$_2$, ಕುಱುಂಬ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪರ್ವತವಾಸಿ ಜನ: ಮಲೆ ತಲೆದೋಱಿದೆಂದುದನೆ ಕೊಟ್ಟುದಡಂಗಮಡಂಗಿ ಬಂದೊಡೊಕ್ಕಲಿಗವೆಸರ್ಗೆ ಪೂಣ್ದುದು ಕುಱುಂಬು ತಱುಂಬದೆ ಮಿಕ್ಕ ಶತ್ರುಮಂಡಲಿಕರೆ ಮಿತ್ರ ಮಂಡಲಿಕರಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೧). **ಕುಱುಂಬ$_1$**: ನಂಬಿಯಭಿನವ ತ್ರಿಯಂಬಕನೆಂದುಱಿ ನಂಬಿ ಪೆರ್ಗುಡಿಗಟ್ಟಿ ನಲಿದು ಮುಂಬಿನೊಳ್ಕುಣಿದ ಕುಱುಂಬರೆಂತೆಂತಾಡಿದೆಂ (ಭೈರಸೂ. ೨೫೭). [?]

ಕುಱುಂಬುಗಾಱ(ನಾ). ಹಟಮಾರಿ; ಮೊಂಡುತನವುಳ್ಳವನು:(೬). [ಕುಱುಂಬು$_1$ + –ಗಾಱ$_1$ (< –ಕಾಱ)]

ಕುಱುಂಬುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು; ಏರ್ಪಡಿಸು: ಪನ್ನೆರಡು ಯೋಜನಂ ನೀಳಂ ನವಯೋಜನದಗಲಮೆನೆ ಬಿಡಿಸಲ್ ಬೀಡಂ ನೆಲನೆಯ್ದದೆ ಪಡೆವಳ [ನಿನ್ನಿಂತು] ನೆಱೆಯೆ ಕುಱುಂಬುಗೊಳಿಸಿದ ನಾಗಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦-೮೯). [ಕುಱುಂಬುಗೊಳ್$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಕುಱುಂಬುಲ್ (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಹುಲ್ಲು; ಎತ್ತರ ಬೆಳೆಯದ ಸಣ್ಣ ಹುಲ್ಲು: ಕೆಯ್ಯೊಲನೊಳ್ ಬೆಳೆದ ಕುಱುಂಬುಲ್ಲಂ ಕಿೞ್ತು ಬಿಸುಡುವಂತಿರೆ ಸೀತೆಯಂ ಬಿಡುವೆಂ ಎಂದೇ ಬಗೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೨). [ಕುಱು$_2$ + ಪುಲ್]

ಕುಱುಂಬೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಱುಮ್ಬೂರ ಮಹಾಜನಂ ನೂಱೆಪ್ಪಗ್ಗರ್ಗಂ ಪದಿನಯ್ದು ಗದ್ಯಾಣ ಪೊನ್ನ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೪೩-೧೫; 960). [ಕುಱುಂಬು$_0$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕುಱುಕ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣವನು; ಚಿಕ್ಕವನು; ಗಿಡ್ಡ: ಬಂದೊರ್ಬ ಕುಱುಕನಿದ ಬರೆದನೆನೆ ಕರಸಲವನವರಳುಕೆ ನಿಶ್ಶಂಕೆಯಿಂ ಬಂದನು (ವೀಶೈಪು. ೭-೪-೪೯). ೨. ಕ್ಷುಲ್ಲಕ; ಅಲ್ಪ: ಹಡಕಿಯ ಕೊಳಕಿನ ತೊಗಲ ಹೊದಿಕೆಯ ಹೊಱೆಯೊಳಗೆ ಅಱಸಿ ಕಂಡಿಹೆನೆಂಬ ಕುಱುಕರ ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೩-೧೪೯). [ಕುಱು$_2$ + –ಕ$_3$]

ಕುಱುಕಲು, ಕುರುಕಲು (ನಾ). ಮೆಲುಕು ಹಾಕಿ ತಿನ್ನುವ ತಿಂಡಿ; ಹುರಿಗಾಳು: ಕತ್ತುರಿಯ ಸುಟ್ಟರಳ ಕುಱುಕಲನುಗೆಯ್ವರೇ [ಪಾಠಾಂ. ಸುಟ್ಟು ಅರಳಂ ಮುಕ್ಕುವರೇ ನೆಱೆ, ನುರುಹಿ ಕುಱುಕಿದ ರುಂಟೆಯರಳನೆಱೆ ಕುಱುಗರುಳಿಗರಳನಿಕ್ಕುವರೆ] (ಹಚಕಾ. ೮-೭೬). **ಕುರುಕಲು**: ಚಳಿಗಾಲಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಕುರುಕಲು ಇದ್ದರೆ ಚೆನ್ನ (ರೂಢಿ). 'ಕುರುಕಲುತಿಂಡಿ' ಪರಾ. [ಕುಱುಕು$_1$ (< ಕುಱುಂಕು) + –ಅಲು (< –ಅಲ್$_2$)]

ಕುಱುಕಿ, ಕುರಿಕ್ಕೆ, ಕುಱಿಕೆ, ಕುಱುಕ್ಕೆ, ಕುಱುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳಿ (?): ಮೂಡ ಸೆಂಬಲತ್ತೂರ ಬಿಟ್ಟದ[ಕೆ]ಟಿಗಣ ಪೇರಟ್ಟಿನ ತೆಂಕಣ ಕುಱುಕಿ (ಎಇ. X, ೭೬-೫೭; 892). **ಕುರಿಕ್ಕೆ**: "ಕೊಪ್ಪಲು, ಕುರಿಕೆ, ಉಪಗ್ರಾಮ" (ನಮ್ಮನು. ೨೪೧). **ಕುಱಿಕೆ**: ಗನ ××× ಉ ಕುಱಿಕೆ ಬರಾ ××× ತಂದು ತಂದೆಗೆ ಪರಾ (ಎಕ. X(S), ಬಾಗೇಪ. ೧೦೫-೧; 15ನೆಯ ಶತ). **ಕುಱುಕ್ಕೆ**: ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ದೇವಗ್ಗೆ ಕುಱುಕೆಯಿಂ ಬಡಗ ಮತ್ತರು ಒಂದು ತೋಂಟ! (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೪೯; 1147). **ಕುಱುಕ್ಕಿ**: ಸೀಯ ಮಂಗಲದ ಪೊಲಮೇರೆ ಇಸಾನದ ದೆಸೆ ನಡುಗಲ್ಲೆ ಅಪ್ಪುಲ ತಿಣ್ಣೆಯಿನ್ತೆಂ ಕಾಯ್ ಪೇರೊಟ್ಟಿಯೆ ಅರಕೆಱೆಯ ಪಿಟ್ಕಿ ಕುಱುಕ್ಕಿಯ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೭-೭೭; 850). [← ತಮಿ. ಕುಱಿಚ್ಚಿ]

ಕುಱುಕು 'ಕುಱುಂಕು' ನೋ.

ಕುಱುಕು$_2$ (ನಾ). = ಕುಱುಕಲು: ಸ್ಮರಗುಣಿಸುವ ಸುದ್ದಗೆರೆಯೋ ಕುಱುಕುಗಳೋ ಎನಲೆಸೆದು ಪಾಱಿಪಱಿಗುರುಳೋಳಿಯಾ ಕೋಮಲೆಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೬೫); ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವರು ತುಪ್ಪ ಪಂಚಾಮೃತ ಅಂದು ಅಡವಿಗಡ್ಡೆಗಳೆಂದು ಕರ್ಪೂರ ವೀಳ್ಯವಂದು ಕುಱುಕು ಇಂದು (ಕನಕ. ೧೨-೧). [< ಕುಱುಂಕು]

ಕುಱುಕುಂದಾಜ್ಜಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕುಱುಕುಂದಾಜ್ಜಿನಾಡ ನಾಜ್ಬಾವುಣ್ಣಂ ಜೋಳಗಾವುಣ್ಣನುಂ ಪಿರಿಯ ಸೆತ್ತಿಮಜ್ಜಲದ ಪುಣ್ಯಸಮ್ಮರ್ಗನುಂ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೧-೧೫; 1029). [?]

ಕುಱುಕುಗಡಲೆ, ಕುರುಕುಗಡಲೆ (ನಾ). ಕುರುಕುವ ಕಡಲೆ; ಹುರಿಗಡಲೆ: ಖಳರು ಕಂಡರೆ ಕುಱುಕುಗಡಲೆಯ ಮೆಲುವರ್ಕೈ ನೀ ಹೋಗಿ ರವುಣಂಗೆನ್ನ ಹುಯ್ಯಲನು ತಿಳಿಯ ಬಿನ್ನವಿಸು (ಕೌಶಿರಾ.೧೧-೮). **ಕುರುಕುಗಡಲೆ**: ಕುರುಕುಗಡಲೆಯೆಂದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿ (ರೂಢಿ). [ಕುಱುಕು$_1$ (< ಕುಱುಂಕು) + ಕಡಲೆ]

ಕುಱುಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಿರುಬೆರಳು: ಕಿಱಿಯನಿವಂ ಪ್ರಾಯದೊಳಂದುಱಿದೆನ್ನಂ ನುಡಿವುದಳವೆ ಬಲ್ಪಿನೊಳೆನ್ನೀ ಕುಱುಕುಣಿಕೆಗೆ ನೆಱೆಯ್ಯೆ ಪೊಜ್ಜಱಿನೊಳಿದೇಂ ಪೊಣರ್ದು ನೋಡಲಾಗದೆ ಕೆನ್ನಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೦-೩೩). 'ಕಿಱುಕುಣಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕುಱು$_2$ + ಕುಣಿಕೆ$_3$]

ಕುಱುಕುಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ).= ಕುಱುಕುಱುಂಮೆಟ್ಟು: ಆಱಿವಾಡಿ ಮೆಱೆವಾಡಿ ಕುಱುಕುಮೆಟ್ಟುತ್ತಾಡಿ ಕರ್ರ[ಱಿ]ಕಂಠ ನಿಮ್ಮ ಭಕ್ತಿಯ ರಸದೊಳೋಲಾಡಿ (ಲಿಂಗಾರ. ೧೧-೨೧). [< ಕುಱುಕುಱುಂಮೆಟ್ಟು]

ಕುಱುಕುಳಿ(ನಾ). ಗೌರವ ಕುಗ್ಗಿಸುವವನು; ದೂಷಕ; ನಿಂದಕ: ಕುಳಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಪೋರ್ಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪುಱುಕುಳಿ] ಕುಱುಕುಳಿ ಪೆಂಕುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಱು ? + –ಕುಳಿ$_3$]

ಕುಱುಕುಱು 'ಕುಱುಕುಱುಂ' ನೋ.

ಕುಱುಕುಱುಂ, ಕುಱುಕುಱು (ಅ). ಅತಿ ಸಣ್ಣಗೆ; ನಿಧಾನವಾಗಿ; ಮೆಲ್ಲಗೆ. 'ಕುಱುಕುಱುಂಮೆಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕುಱುಕುಱು**: 'ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಕುಱು$_2$ + ಕುಱು$_2$]

ಕುಱುಕುಱುಂಮೆಟ್ಟು, ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು; ಬಹಳ ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಡೆ: ಭೋರೆಂದು ಸುರಿವ ಕೀಲ್ಮದದ ಪೂರದಿಂ ಕಾರ ಕಾವಣಮುಂ ಜಂಝಾನಿಳನೊತ್ತುವಂತೆ ಕುಱುಕುಱುಂಮೆಟ್ಟಿ ನಡೆಯಿಸುತ್ತುಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ವ). **ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟು**: ಬಟ್ಟಗಾಣದೆ ದಿಙ್ಮೂಢರಾಗಿ ನಿಲಲುಂ ಸರಸರಸಿ ಪೋಗಲುಮಱಿಯದೆ ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟುತ್ತುಮಿರ್ಪಿನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೪೫ವ); ಕನ್ನೆಯೆಗೆತ್ತುಭಯಮುತ್ತು ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪಾಗಿ ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟಿ ಕಿಱಿದಂತರದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೮-೨೮ವ); ಮಱಿಯುತ್ತೆಳ್ಚಱುತುಂ ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟುತ್ತಡಿಯನೆತ್ತಿ ತಾನೆಂದಿದಿರೆಂದಱಿಯದೆ ಕಾಮವಿಕಾರಂ ನೆಱೆ ಪತ್ತಿ ಸುರೇಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ದಡದಡಿಸುತ್ತಂ (೧ರಿಕ. ೭-೧೨); ಕಿಱಿದೆಡೆಯಂ ನಡವುತ್ತಂ ನಿಂದಿರುತಂ ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟುತ ಬರ್ಪವರಂ ಮಿಗೆ ಬಗೆವುತ್ತಂ . . . ನಡೆದಂ ಪಾಪಾತುರನು (ವೀರೇಚ. ೧-೨೪); ಮಿಱುಮಿಱುನಾದ ಮೈ ಹೊಳಹಿಂದ ತೆಱೆಗಟ್ಟಿ ನಿಱಿದೇಳ್ವ ಹೊಂಗಾಸೆಯಿಂದ ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟ ರಂಗದೊಳು ತಂಪಿನ ಬಯಲ್ಗೊಱೆ ಹೊಳೆವಂತೆ ಹೊಳೆವರು (ಭರತೇ. ೧೩-೧೦೧). [ಕುಱುಕುಱುಂ + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಕುಱುಕುಱುಕಡಲೆ (ನಾ). ತಿನ್ನುವಾಗ ಕುರುಕುರು ಎಂದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುವ ಕಡಲೆ; ಹುರಿಗಡಲೆ: ಹಜಕು ಹೋಳಿಗೆ ಲೇಸು ಮುಱುಕ ಹಪ್ಪಳ ಲೇಸು ಕುಱುಕುಱು ಕಡಲೆ ಬಲು ಲೇಸು ಪಾಯಸದ ಸುಱುಕು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩೦).
[ಕುಱುಕುಱು (< ಕುಱುಕುಱುಂ) + ಕಡಲೆ]

ಕುಱುಕುಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕು; ಮಂದ ಗಮನದಿಂದ ನಡೆ: ಲಜ್ಜೆಯಿಂ ಕುಱುಕುಱುಗೊಂಡು ಕಾಲ್ವಿಡಿದು ದೊಳ್ನಡೆಗಟ್ಟಿ ಮರಾಳನಾವಗಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೫೩).
[ಕುಱುಕುಱು (< ಕುಱುಕುಱುಂ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟು 'ಕುಱುಕುಱುಂಮೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಱುಕೆ$_1$ 'ಗುಱುಕು' ನೋ.

ಕುಱುಕೆ$_2$ 'ಕುಱುಕಿ' ನೋ.

ಕುಱುಕ್ಕೆ 'ಕುಱುಕಿ' ನೋ.

ಕುಱುಗಂಟು, ಕುರುಗಂಟು (ನಾ). ಸಣ್ಣಗಂಟು; ಚಿಕ್ಕಕಟ್ಟು: ಬಡವರ[ಮಾ]ರಿ ಪೆಂಪು ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಱುತ ಕುಱುಗಂಟು ನಂಟು ಹಲ್ಕಡಿವಿನಯಂ ಪ್ರಪಂಚ ಪುರುಷಾರ್ತ್ಥಮನರ್ತ್ಥಕಮೆಂಬ ನಾಡ ನಿಗ್ಗಡಿಗಳಗೆನ್ನು ಪೋಲಿಪೆನೋ ಕೇಶವದೇವನೊಳಸ್ಮ ಮತ್ತ್ಯರ್ರ (ಸೌಇಇ. XV, ೪೮-೫; 1152); ಕುಱುಗಡ್ಡಂ ಕುಱುಗಂಟು (ಶಮದ. ೧೪೮ ಪ್ರಯೋ); ಕುಱುಗಂಟು, ಕುಡುಗೋಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಗಂಟು**: ಕುರುಗಂಟನಾಂತ ವಲ್ಕಲದಿಂ ಸುಂದರಿಯು ತನು ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯ ಪೊರೆದುದು (ಶಾಕುಂತ. ೯-೧೯). [ಕುಱು$_3$ + ಗಂಟು]

ಕುಱುಗಡ್ಡ, ಕುರುಗಡ್ಡ (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಗಡ್ಡ; ಚಿಕ್ಕಗಡ್ಡ; ಮೋಟುಗಡ್ಡ: ಕುಱುಗಿಡಂ, ಕುಱುದಡ್ಡಿ, ಕುಱುಗಡ್ಡಂ, ಕುಱುಗಂಟು (ಶಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ); ಕುಱುಗಡ್ಡಂ, ಕುಱುಗಂಟು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಗಡ್ಡ**: ಕುರುಗಡ್ಡದ ನಿಡುಮೂಗಿನ ಮಂದ್ರಧ್ವನಿಯ ಎತ್ತರದ ವ್ಯಕ್ತಿ (ಪುನರು. ೩೦೧). [ಕುಱು$_2$ + ಗಡ್ಡ]

ಕುಱುಗಣ್, ಕುರುಗಣ್, ಕುಱುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಣ್ಣು; ಚಿಕ್ಕ ಕಣ್ಣು: ಕುಱುಗಣ್, ಕುಱುಗಯ್ (ಶಮದ. ಮ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಗಣ್**: ಕುರುಗಣ್ಗಳಾಟವಿದೆನಿತೊಂದು ಚಂದವು (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೬೧-೮೪). **ಕುಱುಗಣ್ಣು**: ಕುಱುಗಣ್ಣು ಕೂನಬೆನ್ ಕಾಲ್ ಮಱೆ ಯಿಸುವುದು ಟೊಂಕ ಮುಱಿದ ಕತ್ತೆಯ ಕಾಲಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೯).
[ಕುಱು$_2$ + ಕಣ್]

ಕುಱುಗಣಿ (ನಾ). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ ಸ್ಥಿತಿ: (ಕಿ). ೨. ಕಡಮೆಯಾದ ಅಥವಾ ಗಿಡ್ಡವಾದ ವಸ್ತು: (ಕಿ). ೩. ಕುದಿತದಿಂದ ಅಥವಾ ಆವಿಯಾಗುವಿಕೆಯಿಂದ ಮಂದವಾದ ದ್ರವವಸ್ತು,—ಘನೀಭೂತ ವಾದ ವಸ್ತು: (ಕಿ). ೪. ಉಣ್ಣೆಯ ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯ ನೂಲು (ರೀವ್). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಱುಗು, ಕುಱೈ; ಮಲ. ಕುಱು, ಕುಱೆ]

ಕುಱುಗಣ್ಣು 'ಕುಱುಗಣ್' ನೋ.

ಕುಱುಗಯ್ 'ಕುಱುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕುಱುಗಯ್ಯ 'ಕುಱುಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಕುಱುಗಲಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪ ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಕ್ಷುದ್ರ ಬಂಟ: ಪೊಱಗಣ ಬಾಗಿಲ್ಗಾಪಿನ ಕುಱುಗಲಿಗಳ್ ನೆಱೆದು ತಾಗೆ ಮುನಿದನಿಲಸುತಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೦೦). [ಕುಱು$_3$ + ಕಲ್$_2$]

ಕುಱುಗಾಡು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಾಡು: ದರಿಯ ದಿಂಟೆಯ ಕುಱುಗಾಡ ಹಕ್ಕಲುಗಾಡ ಮರಗಾಡ ಬಲ್ಮೆಳೆಗಾಡ (ನಾಗಕು. ೧೩-೯).
[ಕುಱು$_3$ + ಕಾಡು$_1$]

ಕುಱುಗಿಡ (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಗಿಡ; ಸಣ್ಣಗಿಡ: ಕುಱುದಡಿ, ಕುಱುಗಿಡಂ (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಱು$_3$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುಱುಗಿಣ್ಣು (ನಾ). ಕಬ್ಬು, ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಾಂಡ ದಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಗೆಣ್ಣು; ಪರ್ವ: (ಕಿ).
[ಕುಱು$_2$ + ಗಿಣ್ಣು$_2$ (< ಗೆಣ್ಣು)]

ಕುಱುಗುಣಿ (ನಾ). ಮೋಟಾದ ಗೂಟ, —ಕೀಲು (?): ಉರಗ ನಾಳದ ಹೊರಜೆ ನವಸಾವಿರದ ಕುಱು [ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಗುಣಿಯಾಸುಗಳು ತಾವೆರಡು ಮಡಿ ತೊಂಬತ್ತುವೊಂದುಸಹಸ್ರದರ್ಧವದು ಪರಿಯು ನೊಗನದಜನಿತು ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸರಿಯೆನಿಪ ಮೇಲಚ್ಚು ಮಂಗಳತರವೆನಿಪ ನವರತ್ನರಚನೆಯ ಚಿತ್ರರಥವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೬೪).
[ಕುಱು$_3$ + ಗುಣಿ$_3$]

ಕುಱುಗೆಯ್, ಕುಱುಗಯ್, ಕುಱುಗೆಯ್ಯಿ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಕೈ; ಗಿಡ್ಡಕೈ: (ಕಿ). ೨. ರಥದ ಮುಂಭಾಗ: "ಅಪಸ್ಕರಃ, ರಥಾಗ್ರಂ –ಈ ೨ ಕುಱುಗೆಯರ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಯ್ಯಿ]" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೨೯೪); "ಅಕ್ಷೋಗ್ರಮೆನೆ ಕೀಲಪಸ್ಕರಂ ಕುಱುಗೆಯರ್" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೫). **ಕುಱುಗಯ್**: ೧. "ಕುಱುಗಿಡಂ . . . ಕುಱುಗಯ್" (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಱುಗೆಯ್ಯಿ**: ೨. ಮೇಲಿನ ಹಲಾಯು ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕುಱು$_3$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಕುಱುಗೆಯ್ಯ, ಕುಱುಗಯ್ಯ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೈಯುಳ್ಳವನು; ಮೊಂಡುಗೈಯವನು; ಮೋಟುಗಯ್ಯ: ಮೆಲ್ಲಡಿಯಂ ಕುಱುಗೆಯ್ಯಂ, ಬಿಸುಗದಿರಂ (ಭಾಷಾಭೂ.೧೩೧ ಉದಾ). **ಕುಱುಗಯ್ಯ**: ಕುಱುಗಯ್ಯಂ, ನಿಡುದಲೆಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಱುಗೆಯ್ + -ಅ$_7$]

ಕುಱುಗೆಯ್ಯಿ 'ಕುಱುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕುಱುಗೋಡು 'ಕುಱುಂಗೋಡು' ನೋ.

ಕುಱುಗೋಲ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೋಲು; ಕಿರುದಡಿ: ಅಗ್ರಜಂ ಶರಧಿ ಯೊಳು ಮಡಿಯೆ ತಮ್ಮಂ ಅತಿಬಾಧೆಯಿಂ ಬೇಡೆ ಧನವನವರಣ್ಣನಾಕೃತಿ ಯೊಳೈತಂದವನ ಭಕ್ತಿಯಾಕುಱು [ಪಾಠಾಂ. ತರು] ಗೋಲೊಳತನುರಿಪು ಸದೆದು ಬಯಲಾಗೆ ಮೆಱೆದಾ ಶಿವಪ್ರಿಯ ನಾಚಿಯಡಿಗೆ ಶರಣು (ಭಾವಚಿಂ. ೬-೬). [ಕುಱು$_3$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕುಱುಚಾಳ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಆಳು; ಗಿಡ್ಡ: ಕೆಲರ್ ಕುಱುಚಾಳ್ಗಳ್ ಕೆಲರ್ ನಿಡುಮೊಗದವರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೨-೨೨). [ಕುಱುಚು + ಆಳ್$_2$]

ಕುಱುಚು, ಕುರಚಿ, ಕುರುಚು, ಕುಱುಜು, ಕುಱುಜೆ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಳ್ಳಾಗಿರುವಿಕೆ. (ಗು). ೨. ಸಣ್ಣದಾಗಿರುವ; ಚಿಕ್ಕ; ಗಿಡ್ಡ: ಕುಱುಚಾದ ಕಿವಿಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ ೧೨೮-೨೦). 'ಕುಱುಚಾಳ್' ಪರಾ. **ಕುರಚಿ**: ೨. 'ಕುರಚಿಕಾಡು' ಪರಾ. **ಕುರುಚು**: ೨. 'ಕುರುಚುಕಾಡು' ಪರಾ. **ಕುಱುಜು**: ೧. "ಕೂನೆಂದು ಕುಱುಜು" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೪). ೩. ಗಿಡಗಂಟಿಗಳ ಸಮೂಹ; ಪೊದರು: ಮದನಿಯ ಪೊಸಮಾಲೆಗಳ ಮೆಳೆಗಳಿಂದದುರ್ಗಂಚಿಯ ಕುಱುಜುಗಳ ಕಳೆಗಳಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೨೨). **ಕುಱುಜೆ**: ೩. ಪಕ್ಷಿಗಳು ಲತೆ ಗಿಡು ಕುಱುಜೆ ಪುಳುಪಾವು ಪಲ್ಲಿಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಕಣ್ಗೆ ಪಸರಿಸುತ (ಶಂಕದಾ. ೫-೧೫). [ಕುಱು$_2$ + -ಚು. / ತೆಲು. ಕುಱುಜು]

ಕುಱುಜಂಗೆ, ಕುಱುಜಂಘೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹೆಜ್ಜೆ; ಚಿಕ್ಕ ಪಾದ: ಎಲ್ಲಿಗೆಯ್ದುವೆವೆಲ್ಲಿ ಹೋಗುವೆವದೆಲ್ಲಿ ಸಾರುವೆವೆನುತ ಕಳವಳದಲ್ಲಿನಿಗೆ ಕುಱುಜಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ.ಘೆ]ಯಂ ನಿಡುಜಂಘೆಗಳನಿಡುತ (ಬಸಪು.೨೫-೩೧). **ಕುಱುಜಂಘೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕುಱು$_3$ + ಜಂಗೆ]

ಕುಱುಜಂಘೆ ‘ಕುಱುಜಂಗೆ’ ನೋ.

ಕುಱುಜು ‘ಕುಱುಚು’ ನೋ.

ಕುಱುಜೆ ‘ಕುಱುಚು’ ನೋ.

ಕುಱುಟೆ (ನಾ). ಹುಡುಗ; ಕಿರಿಯ: ಆ ಬಾಳಿಂಗೆ ಉಳ್ಳ ಹೊಲೆಯಾಳು ಹೆಣ್ಣಾಳು ಗಂಡಾಳು ಕುಱುಟೆಗಳು ಸಹ ಜನ ಆ ಯಿಾಡು . . . ನಡದು ಬಹುದು (ಸೌಇ. IX–ii, ೪೧೭–೧೦ ; 1377).
[ಕುಱುಂಟು$_0$ + –ಅ$_7$]

ಕುಱುತ್ತಕುಂಟೆ ‘ಕುಱ್ತಕುಂಟೆ’ ನೋ.

ಕುಱುದಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಬೆತ್ತ; ಚಿಕ್ಕದೊಣ್ಣೆ (?): ಕುಱುದಡಿ, ಕುಱುಗಡ್ಡಂ, ಕುಱುಗಿಣ್ (ಶಮುದ. ಮು. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಕುಱು$_2$ + ದಡಿ$_1$]

ಕುಱುದಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕುಳ್ಳು ತಡಿಕೆ; ಗಿಡ್ಡ ತಡಿಕೆ (?): ಕುಱುದಡ್ಡಿ, ಕುಱುಗಡ್ಡಂ (ಶಮುದ. ಮು. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಱು$_3$ + ದಡ್ಡಿ$_1$]

ಕುಱುದಱಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಚೂರು; ಸಣ್ಣನುಚ್ಚು, —ತರಿ: ಕುಱುದಱಿ, ಕುಱುಗಯ್ (ಶಮುದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಕುಱು$_2$ + ತಱಿ$_2$]

ಕುಱುದಾರಿ (ನಾ). ಕಿರುದಾರಿ; ಚಿಕ್ಕಹಾದಿ: ಆದಱಿಂದೆ ಕುಱುದಾರಿ ವಿಡಿದಾಯ್ತು (ಅಂತಿಗೊ. ೧೧–೨೧೪). [ಕುಱು$_2$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕುಱುದೆಱೆ ‘ಕುಱ್ದೆಱೆ’ ನೋ.

ಕುಱುದೊಡೆ (ನಾ). ಗುಜ್ಜು ತೊಡೆ; ಗಿಡ್ಡತೊಡೆ: ಕಂಬುಗ್ರೀವದ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಪೇರುರದ ಪಾರಿಜಾತೆ ಕುಱುದೊಡೆಯ ಕಾಮಧೇನು ಮೃದುತಳದ ಮಂದಯಾನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೫೩ ವ).
[ಕುಱು$_2$ + ತೊಡೆ$_2$]

ಕುಱುಪಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ತತ(ತಃ) ಕುಱುಪಕೆಱೆ (ಇಆ. VII, ೩೦೨–೩೪ ; 694).
[ಕುಱುಪ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕುಱುಪಾಟೆ (ನಾ). ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆಯುವುದು: ಆ ಕುವರನೀಡಿನ ಕುಱುಪಾಟವನೇನ ಪೇಳುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧–೧೧೧); ಭಯವೆತ್ತಣದೆತ್ತಣದಾರ್ತರೌದ್ರಮಿಾ ತನುಸುಖದಾಸೆಯೆತ್ತಣದು ತೀವ್ರಪರೀಷಹಮೆತ್ತ ಮೋಹಮಲ್ಲನ ಕುಱುಪಾಟವೆತ್ತ ಪಲವುಂ ಕೊಸಱೀಕಪರಾಜಿತೇಶ್ವರಾ (ಅಪಶ. ೭೮); ಕೋಟಿಯೊನಲಿಯಂತಾದುದಂಬಿನ ಕುಱುಪಾಟವನೇನ ಹೇಳುವೆನು (ನಾಗಕು. ೧೦–೨೬).
[ಕುಱುಪು (< ಕುಱ್ಪು) + ಆಟ]

ಕುಱುಪಿಡು ‘ಕುಱ್ಪಿಡು’ ನೋ.

ಕುಱುಪು ‘ಕುಱ್ಪು’ ನೋ.

ಕುಱುಪುಗೊಳ್, ಕುಱುಹುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು; ಲಕ್ಷಿಸು; ಗಮನಿಸು: ಗಿರೀಶ್ವರಂ . . . ನಾರದ ಮುನೀಶ್ವರನಱಿಪಿ ಪೋದುದಂ ಕುಱುಪುಗೊಂಡು (ಗಿರಿಕ. ೫–೯ ವ); ಎಮ್ಮಯ ತಾವುಗಳೆಂದು ಕುಱುಪುಗೊಂಡು (ದಶಕು. ೧–೩೪); ವಸಂತಕನವಳ ಮುಗಳಿರವಂ ನಿರವಿಸಿ ಕುಱುಪುಗೊಂಡು (ಚಕವಿ. ೬–೧೧೦ ವ). **ಕುಱುಹುಗೊಳ್**: ಐಕ್ಯಂಗೆ ಕುಱುಹುಗೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ನಿರಾಳ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೮೨–೫೦); ಅಱಿಯದಱಿಸಿ ಮಱದು ಮಱುಗಿ ಕುಱುಹುಗೊಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಟ್ಟೆ]ನೆನ್ನ ಗುರುವೆ (ಹಂಪೆರ. ೭–೨೧); ಅಱಿಸಿಹೊಗಲಾಮ್ನಾಯ ನಿಕರಕೆ ತೆಱಹುಗುಡದ ಪರಸ್ವರೂಪನು ಕುಱುಹುಗೊಂಡರೆ ಮಂದಿವಾಳವೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭–೧೬).
[ಕುಱುಪು (< ಕುಱ್ಪು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಱುಪುವೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುರುತನ್ನು ಹೇಳು; ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳು: ನವಭೂತಭಾಷೆಯಿಂ ಕುಱುಪುವೇೞ್ದು ತಾಮುದ್ಧಗವಿತೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಗದಾಯು. ೪–೪೧). ೨. ಸಂಕೇತಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೇಳು: ವಿರಾಟ ನಾಟಕ ಶಾಲೆಯನೆ ಪೂರ್ವಸೂಚಿತಕ್ರಮದೊಳ್ ಕುಱುಪುವೇೞ್ದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೩ ವ); ತಡೆದೈ ವಂಚಕ ಕೊತ್ತ ನೊಲ್ಕುಱುಪುವೇೞ್ದಿಲ್ಲಿರ್ದೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೨೩).
[ಕುಱುಪು (< ಕುಱ್ಪು) + ಪೇೞ್]

ಕುಱುಪೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಕುರುಪನ್ನು ಹೊಂದು; ಗುರುತನ್ನು ಪಡೆ: ಮಿಱುಗುವ ಕಱೆಮಱೆಯಿಲ್ಲದ ಕುಱುಪೊಂದದ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪನಂ ಜಾನಿಸಿದಂ (ಶಬಶಂ. ೨–೯೫). [ಕುಱುಪು (< ಕುಱ್ಪು) + ಒಂದು$_1$]

ಕುಱುಬ$_1$ ‘ಕುಱುಂಬ$_1$’ ನೋ.

ಕುಱುಬ$_2$ ‘ಕುಱುಂಬ$_3$’ ನೋ.

ಕುಱುಬಾಣ, ಕುರುಬಾಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ; ಚಿಕ್ಕಬಾಣ (?): ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಕುಱುಬಾಣದೊಳಗೆ ಮಿಗೆ ಸಂಗಡಿಸುತ ಲೌಡಿಯನು ಪಿಂಗದೆ ಪಿಡಿದು ನೋಡಿದನು ಖಾನರ ಬಲುಜಂಗುಳಿಯನು ರಾಮನಾಥ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೩೭). **ಕುರುಬಾಣ**: ಆಗ ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಮಾನು ಸರಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ; ಗುದಿಗೆ, ದಡಿ . . . ಪಾಶಾಂಕುಶ, ತರವಾರಿ, ಕುರುಬಾಣ, ದಾಬೆ, ಕೃಪಾಣ (ನಂಜುಂಡ. ೧೩೧).
[ಕುಱು$_2$ + ಬಾಣ]

ಕುಱುಬಿತಿ ‘ಕುಱುಂಬಿತಿ’ ನೋ.

ಕುಱುಬಿತ್ತಿ ‘ಕುಱುಂಬಿತಿ’ ನೋ.

ಕುಱುಬುವಾಡು (ನಾ). ಕುರುಬರ ಹಾಡು (?): ಬೀದಿವಾಡಿಗೆ ತಾರೆಲೆಲೆ ತಾರೆಲೆಯೆಂಬ ವೋದಿಂಗೆ ಕುಱುಬುವಾಡಿಂಗೆ ಗಿಱುಗಟೆಯು ಮೊದಲಾದ (ಏಕೋಪು. ೧–೩೩).
[ಕುಱುಬು$_0$ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + ಪಾಡು$_2$]

ಕುಱುಮನೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮನೆ: ಕುಱುಗಡ್ಡಂ, ಕುಱುಗಂಟು, ಕುಱುಮನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಱು$_3$ + ಮನೆ]

ಕುಱುಮೆಂದುರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪವ್ವೆಯಲ ಕುಱುಮೆನ್ದುರ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿ ಗಾಮುಣ್ಡಙ್ಗಣೆಗಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩–೧೧ ; 910). [?]

ಕುಱುವ$_1$, ಕುರುವ, ಕುರುವೆ$_3$, ಕುರ್ವ, ಕುಱವ, ಕುಱುಂಬ$_4$, ಕುಱುವು$_2$ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಪ್ರದೇಶ; ದ್ವೀಪ; ನಡುಗಡ್ಡೆ; ಅಂತರೀಪ: “ಅಂತರೀಪಮೆಂಬುದು ಸುತ್ತುಂಗಡಲ ಹರಿದ ಕುಱುವಂ” (ಹಲಾಯು. ೧೧೦–೪೮); “ಅಂತರೀಪಂ ನೀರ ನಡುಕುಱುವನೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩–೧೩); ಪುಟ್ಟಿದಂ ಭಾಸುರ ತೇಜೋಭಾಸಿ ಸಿಂಧೂನದಿಯ ಕುಱುವದೊಳ್ ಸಿಂದನೆಂಬ ಕುಮಾರ (ಎಇ. III, ೨೩೨–೧೨ ; 1070); ನದೀಪತಿಯೊಳೊಂದು ಕಿಱಿದಾನುಂ ಕುಱುವಮಿರಲ್ ಆದಱ ಸಮಿಾಪದೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೪–೧೦೭ ವ); ಕುಲವು ಯದುಕುಲ ರಾಜ್ಯವೇ ಕಡಲೊಳ ಕುಱುವ ನಿನ್ನೋಟಗುಳಿತನ ದಳವ ಮಾಗಧ ಕಾಲ ಯವನರು ಬಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮–೩೫); ಜನವವಿಲ್ಲದುದೊಂದು ಕುಱುವವ ಸಾರ್ದು ಮೂಱುದಿನ ವಿನುತನಿರ್ದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೪೭). ೨. ದಿಬ್ಬ; ಗುಡ್ಡ; ದಿಣ್ಣೆ: ಮೂಡಲು[ಹೊ]ನ ಕುಱುವದಲ್ಲಿ ತೋಂಟ (ಸೌಇ. XI–ii, ೧೭೫–೩೬ ; 1124); ನಡುವಣ ತುಂಬಿನ ಹಿರಿಯ ಕುಱುವದ ಮಾಡಲೇರಿಯ ತೋಟಗದ್ದೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೨೧–೧೪ ; 1240).

ಕುರುವ: ೧. ಕಡಲ್ ಪೊಯ್ವ ಆ ಅಯಸಕುರುವವಮನ್ ಬಳಸುತ್ತ ತೇಲಾಡುತಿರ್ಪನ್ (ವಾ ರ ಸಿ. ೧೩–೩೦೮); ಈ ಕಡಲ ಕುರುವದಲ್ಲಿ ನಾನಿರುತ್ತಿರುವಾಗ (ಬಿ ದು ಕಿ. ೧೯೯). ೨. ಕುರುವಗಳನೊಳಕೊಂಡ ಧರಣಿ ರನ್ನಗಳ ಮಳೆಗರೆದೊಡಂ ಸಂತಸಮನೀಯದೀಗ(ದಿಲೀಚ.೧–೫೫). **ಕುರುವ್ನೆ**: ೧. "ಕುರುವೆ – ನಡುಗಡ್ಡೆ" (ಜಾನಕೋ. ೩೯). **ಕುರ್ವ**: ೧. ಪಡವರನಗಲ್ದುಕ್ಕುದೊಂಜಿಯೆಡೆಗುರ್ವನನಡರ್ದರ್ಭಕನ ಮಾಳ್ಕೆಗೆ ಸಂದೆ (ಸೂಬಸೋ. ೧೫–೧೩೧); ಅದಕೆ ಸಲುವ ಕುರ್ವಗಳ[ಹಿ]ರಿಯ ಕುರ್ವ[ಯೆ]ಕ್ಕೆ ಕುರ್ವ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫–೧೧; 1513); ಸಾಗರದ ನಡುವೆ ಕುರ್ವಕೆ ವರಹಯಂಗಳತಿವೇಗದಿಂದ್ಯೆದಲ್(ಜೈಮಿಭಾ.೩೨–೨೫).

ಕುಱಿವ: ೧. ಮಂದರದ ತೆಂಕಣ ಕುಱವದೊಳ್ ಮೂಱು ಪಳಿತೋಪ ಮಾಯುಷ್ಯರಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೭–೭೧ ವ); ಮಂದರ ದಿಶಾನದುತ್ತರ ಕುಱವದೊಳು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೨೯–೩). ೩. ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ವಾಗಿ . . . ಕೆಪ್ಪುರನ ಕುಱವದೊಳಗೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೮–೫೫; 1202). **ಕುಱುಂಬ$_4$**: ೨. ವಾಸ್ತುನಿಭಾಗಕ್ಕೆಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕುಱುಂಬ ಗಳೊಳ್ ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೮ ವ). **ಕುಱುವ್ನ$_1$**: ೨. ಕುಱುವಿನೊಳಗೆ ಬಯಿರ ಕಣಗಿ ಹನ್ನೆರಡು ಮೂಡೆ (ಕಇ. III, ೬–೧೭; 1348). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಱೈ]

ಕುಱುವ್ನ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಗುರುಗಳ ಮಗಳು ಕುಱುವರ ಬಾಗಿಯಕ್ಕದೇವರ ಗರ್ಭಗ್ರಿಹ ಸೊಖನಾಸಿಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆಂದು ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣ ೧೫ (ಸೌಇಇ. XX, ೮೪–೫೨; 1123). [?]

ಕುಱುವಜ್ಜೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹೆಜ್ಜೆ; ಚಿಕ್ಕಪಾದ: ಕುಱುವಜ್ಜೆಗಳ ಘಣಘಣನಿಟ್ಟು ಬೇಱೊಂದು ಮುಱುಕದಿ ನಡೆದುದಾ ತುರಗ (ಭರಚ. ೨೯–೩೩); ಕುಱುವ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಱುಪೆ]ಜ್ಜೆಗಳಿಡುತೆ ಮ ಲು ಹ ಣ ಂ ನಡೆತಂದಂ (ನೃಪವಿ. ೨೯–೩೬). [ಕುಱು$_2$ + ಪಜ್ಜೆ]

ಕುಱುವಡಿ$_1$ (ನಾ). = ಕುಱುವಜ್ಜೆ: ಕುಳಿಶ ಸಮುಪಾಷಾಣನಿಕರಂಗಳಂ ಮೆಟ್ಟಲಳುಕಿ ಕುಱುವಡಿಯಿಡುತ್ತಂ ಬಳಲುತ್ತೆ ಬರ್ಪ ವೃದ್ಧರ್ಕಳಂ ಕೈವಿಡಿದು (ಅರಾಚ. ೬–೩೦). [ಕುಱು$_2$ + ಅಡಿ$_1$]

ಕುಱುವಡಿ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಡಿ; ಒಗೆದ ಚಿಕ್ಕ ವಸ್ತ್ರ: ಎಸೆಯೆ ಜಲದೇವತೆಗಳ್ ನಿಱಿವಿಡಿದುಡಲ್ ನಿರಿಚಿದ ಕು ಱು ವ ಡಿ ಯ ತರಂಗದಂತೆ ಬಂಬಲ್ದೆರೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೫೭); ಕುಱುವಡಿಯಂ ಪಡೆದೆನೆಂದಿರ್ಪ ಕಳ್ಳನಂತಪ್ಪರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೭ ವ). [ಕುಱು$_2$ + ಮಡಿ$_1$]

ಕುಱುವಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಸೇನೆ; ಸಣ್ಣದಂಡು: (ಶಮದ. ೩. ೨೧೮). [ಕುಱು$_2$ + ಪಡೆ$_4$]

ಕುಱುವತ್ತಿ 'ಕುಱುವರ್ತಿ' ನೋ.

ಕುಱುವನಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮ ಹಾ ದೇ ವ ರಿ ಗೆ ಅಂಕನಾಥವೆಸರಿಂ ಅಂಕವಲ ತಳವೃತ್ತಿ ಕೊತ್ತಸಿ ಕುಱುವನಿಗೆ ಈ ಹಳ್ಳಿ ಮಾಂಧಾತ ಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಧರ್ಮ (ಎಇ. XXI, ೨–೫೬; 1260). [?]

ಕುಱುವರ್ತಿ, ಕುಱುವತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ಈಗಿನ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುರುವತ್ತಿ: ಕುಱುವರ್ತ್ತಿಯೊಳ್ಪರಮಯೋಗ ನಿಯೋಗದೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೭; 1068). **ಕುಱುವತ್ತಿ**: ಪೆಱಾಯದ ಕು ಱು ವ ತ್ತಿ ಬೇ ಡ ಗಾ ವು ಣ್ಡ ನು ಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೧೭–೧೨; 1010); ಕುಱುವತ್ತಿಯ ದಕ್ಷಿಣಂ ಸ್ವಪೂರ್ವ್ವಮೂಂವತ್ತಱು ಮತ್ತರು ಕೆಂಮೊಗೆಯುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೩೭–೧೦; 1220). [?]

ಕುಱುವಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕುಱುವಳೆ ವಿಷಯೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೮೦–೧೦೮; 799). [?]

ಕುಱುವಳ್ಳ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳ; ಚಿಕ್ಕಕಾಲುವೆ: ಆ ರಾಮಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಟ್ಟನೆ ವಾಂಟಲ್ಕುಱುವಳ್ಳಮಾಯ್ತು ನಗುವುದಾ ವಾ ರಾ ಶಿ ಯ ಂ ಪೇರಗಬ್ಬ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩–೧೫೧). [ಕುಱು$_3$ + ಪಳ್ಳ]

ಕುಱುವಿಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುರುಹನ್ನು ಹಿಡಿ; ಗು ರು ತು ಹಿ ಡಿ. ೨. [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಧರಿಸು: ಕುಱುವಿಡಿದು ಕಂಡಿಹನೆಂದಡೆ ಪುಣ್ಯವ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬರು (ಪೋಳಿಮಾ. ೨೫–೧೮). [ಕುಱುವು$_1$ (< ಕುಱುಪು) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕುಱುವಿಡಿ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಿಡಿ; ಚಿಕ್ಕ ಮುಷ್ಟಿ. 'ಕುಱುವಿಡಿನಡು' ಪರಾ. [ಕುಱು$_2$ + ಪಿಡಿ$_2$]

ಕುಱುವಿಡಿನಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಿಡಿಯಷ್ಟು ಸೊಂಟ; ಅಸಿನಡು; ಪಿಡಿನಡು: ತುಱುಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲಾ ಪುರವರವೆಲ್ಲ ಕೊಱವಿಯರಂದವ ಧರಿಸಿ ಕುಱುವಿಡಿನಡುವಿನ ಕುವರಿ ಕಾಣ್ಬಂದದಿ ದುರುದುಂಬಿಗಳು ಬಂದರಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧–೫೨). [ಕುಱುವಿಡಿ$_2$ + ನಡು]

ಕುಱುವು$_1$ 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುಱುವು$_2$ 'ಕುಱುವ$_1$' ನೋ.

ಕುಱುವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ: ನಂದನವನದ ಸೂಕಿಂದ ಭೂರುಹದ ಮುಂದಚ್ಛಾಯೆಯೊಳ್ಪೀಸುವ ಕುಱುವೆಯ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಯೊಳಂ ಪಾಸುವ ಬಾಳಪ್ರವಾಳ ತಳ್ಪತಳದೊಳಂ (ಅನಂಪು. ೧೧–೨೯ ವ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಱುವೈ]

ಕುಱುಹಂದಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಂದಿ; ಊರಹಂದಿ: ಕುಱಿ, ಹಂದಿ, ಕುನ್ನಿ, ಕುಱುಹಂದಿ, ಕೋಳಿ ಮೊದಲಾದವು ಸಾಕಿದೊಡೆಯನ ಬಲ್ಲವು ಅರೆಮರುಳೇ (ಪೋಳಿಮಾ. ೨೫–೧೦೦). [ಕುಱು$_2$ + ಹಂದಿ (< ಪಂದಿ)]

ಕುಱುಹಿಡು 'ಕುಱುಪಿಡು' ನೋ.

ಕುಱುಹು 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುಱುಹುಗಂಟು (ನಾ). ಗುರುತು ಗಂಟು (?): ಹಾರುವ ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಡಿದೆ ಬೀಸುವ ಘಾಳಿಯ ಹಿಡಿದೆ ವೈಶಾಖದ ಬಿಸಿಲ ಹಿಡಿದೆ ಜಗವ ಹಾಸಿ ಕಟ್ಟಿದೆವೊಂದು ತಾರುಗಂಟುವೊಂದು ಜಿಗುಳು ಗಂಟು ವೊಂದು ಕುಱುಹುಗಂಟು (ಮನುಗುಂ. ೫೧). [ಕುಱುಹು (< ಕುಱುಪು) + ಗಂಟು]

ಕುಱುಹುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತನ್ನು ಕಾಣು; ಗುರುತು ಹಿಡಿ: ತನ್ನನು ಕುಱುಹುಗಾಣವು ವೇದ ಶಿರವು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೦–೬). [ಕುಱುಹು (< ಕುಱುಪು) + ಕಾಣ್]

ಕುಱುಹುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ತಿ ಳಿ ಯ ಪ ಡಿ ಸು; ಗುರುತನ್ನು ತೋರಿಸು: ಕುಱುಹುಗಾಣಿಸದವಂ ಸುಮ್ಮನೇತಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೯). [ಕುಱುಹುಗಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಱುಹುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತು ಹಾಳಾಗು; ರೂ ಪ ಕೆ ಡು: ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನ ಕು ಱು ಹು ಗೊ ೦ ಡು ತ್ರಿ ವಿ ಧ ಕು ಱು ಹು ಗೆ ಟ್ಟಿ ತು (ಪೋಳಿಮಾ. ೧೯೬–೭೦೦); ಅಱಿವು ಮಱೆಯಿತ್ತು ಕುಱುಹುಗೆಟ್ಟಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೬೮–೨೧೮). [ಕುಱುಹು (< ಕುಱುಪು) + ಕೆಡು$_1$]

ಕುಱುಹುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಸುಳಿವುಕೊಡು: ಸಂಕೇತ ನಿಕೇತನದ ಕೂಟಣಿಗಳಲಿ ಕುಱುಹುಗೊಡದೆಡೆಯಾಟದನರಲಿ . . . ಅಱಿಸಿದನು ಮಱೆಯದೆ ಮಂದಗಾಮಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೨೦). [ಕುಱುಹು (< ಕುಱುಪು) + ಕೊಡು$_1$]

ಕುಱುಹುಗೊಳ್ 'ಕುಱುಪುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುಱುಹುತೋಱು 'ಕುಱುಹುದೋಱು' ನೋ.

ಕುಱುಹುದಾಣ (ನಾ). ಗುರುತಿನ ತಾಣ; ಸಂಕೇತ ಸ್ಥಾನ: "ಕಾಪುಯೆನೆ ಕಾಪು ಮೇಣ್ ಕುಱುಹುದಾಣಮು [ಪಾಠಾಂ. ತಾಪಯೆ.ನೆ ತಾಪುಮೇಣ್ಕುಱುಹು ದಾಣ]ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೬).

[ಕುಱುಹು (< ಕುಱಿಪು) + ತಾಣ$_2$]

ಕುಱುಹುದೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಕುಱುಹು ದೊಱೆಯಿತು ದೇಹ ಅಱಿವನಱಿಯಿತು ಪ್ರಾಣ ಹಱುವಾಗಿ ಹೋಯ್ತು ಭವಪಾಶ ಮುಕ್ತಿಯ ಇರವು ನಿರವಯವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭).

[ಕುಱುಹು (< ಕುಱಿಪು) + ತೊಱೆ$_1$]

ಕುಱುಹುದೋಱು, ಕುಱುಹುತೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುರುತು ಕಾಣಿಸು; ಗೋಚರವಾಗು: ಆ ಪುತ್ತಳಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ-ಮಹದಾಕಾಶವೆಂಬ ಕುಱುಹುದೋಱಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೮-೨೬). ೨. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು: ಕಾಳೋದರವೆಂಬ ಮಹಾ ತಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೀವಭಾವವೆಂಬ ಮಾಯೆ ಹುಟ್ಟಿ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನವೆಂಬ ವಸ್ತು ಕುಱುಹುದೋಱಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩-೯); ಕುಱುಹುದೋಱ್ಕೈ ಕೃಷ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬-೨೬). ಒಡನೆ ಪಿಡಿದ ಪದ್ಮಾದಿಗಳಿಂ ಒಡೆಯುನೆನೆ ಕುಱುಹುದೋಱುತುಂ (ವಸ್ತವಂ. ೭೩). **ಕುಱುಹುತೋಱು:** ೩. ನೆಪಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ತೋರಿಸು; ತೋರಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಮಾಡು: ಒಡೆಯರಿಗೆ ಕುಱುಹುತೋಱಿ ತಾ ಹಿರಿದಾಗಿ ಉಂಬ ಕಡುಗಲಿಯ ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨-೮೫).

[ಕುಱುಹು (< ಕುಱಿಪು) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕುಱುಹುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತು ಹಿಡಿ; ಪತ್ತೆಹಚ್ಚು: ಜ್ಞಾನ ಮುಕುರದೊಳಗೆ ನೋಡಿ ತಾನು ತನ್ನ ಕುಱುಹುವಿಡಿದು ತಾನು ತನಗೆ ಅನ್ಯರಿಲ್ಲವೆಂಬ ಭೇದನ ತಾನೆಯಱಿದು (ಶಿವಗೀ. ೪-೯); ಗುರುವ ಶಿಷ್ಯನವಗ್ರಹಿಸಿ ಶಿಷ್ಯನೆಂಬ ಭಾವಭೇದ ಹಱಿದು, ಉಭಯಗೆಟ್ಟ ನಿಲವ ಕುಱುಹುವಿಡಿಯು ಬಪ್ಪುದೇ (ಶಿವಗೀ. ೯೭-೪೭೧).

[ಕುಱುಹು (< ಕುಱಿಪು) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕುಱುಳ್ಗೊಂಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಪಾಲ ತೆಂಕಣ - ಪಳ್ಳಿವರ್ ಕುಱುಳ್ಗೊಂಗಾಲಾ ಪಳ್ಳಿವರ್ ಕಂದಳ್ ಮೊರಡಿ (ವೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೮೦-೧೦೯; 799). [?]

ಕುಟಿ$_1$ (ನಾ). ಕಳವಳ; ಗಾಬರಿ. 'ಕಟಿಕುಟಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುಟಿ$_2$ 'ಕುಟು' ನೋ.

ಕುೞಿ$_1$, ಕುಳಿ$_1$, ಗುೞಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಣಿ ಬೀಳು; ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ; ಕುಸಿ: ಕುೞಿಯೆ ಪೊಱಂಡಾಗಿರೆಯುಂ ಕುೞಿದಿರೆಯುಂ ಬೆನ್ನ ನಿಷ್ಪಮಂ ಮಾೞ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೬); ಜೋಲ್ದಪುರ್ಬು ಕುೞಿ ದಕ್ಷಿಯುಗಂ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೯೬); ಅಳಿಪಿನ ಮೋಹಮೆಂಬ ಕುೞಿದ್ರವ್ಯ ಮನೆನಿತೆನಿತನಿಕ್ಕುಗುಮನಿತನಿತೆ ಕುೞಿಗುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೬-೧೩ ವ). ೨. ತೋಡು; ಅಗೆ: "ಕುೞಿ - ಖನನೇ, ನಿಮ್ನ ಭೂಮೌ ಚ" (ಶಮಧಾ). ೩. ಸೊರಗು; ಕೃಶವಾಗು: "ಕುೞಿದನೆನಲ್ ಕೃಶಾಂಗದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೯); ಕ್ಷುಧಾತಿ ತೃಷಾರ್ತಿಯಿಂ ಕುೞಿಯನೞಿಯಂ ಕಂದಂ ಕುಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೮೮). **ಕುಳಿ$_1$** : ೧. ಬಸಿಱೊಡನೆ ಬಾಸೆ ಬಲಕೊಲೆಯೆ . . . ಕಣ್ ಕುಳಿಯೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೨); ವಳಗೆ ಉದ್ದ ಕುಳಿಯಾದ ಕಿವಿಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯೩-೯). **ಗುೞಿ$_1$**: ಪಳ್ಳಮುಂ ಕೊಳ್ಳಮುಮಾದೊಡೆಲ್ಲಂ ಬತ್ತಿದ ಮಹಾಸಮುದ್ರದಂತೆ ಸೇರಿತ್ತು ಗುೞಿದು ಮಳಲು ನೆಲವಾಯ್ತು (ಬಂಹರಿ. ೧೦-೫೯ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುೞಿ; ತುಳು. ಗುರಿ; ತೆಲು. ಕೋಲು, ಕ್ರೋಲು, ಗ್ರೋಯ್ಯಿ]

ಕುೞಿ$_2$, ಕುಣಿ$_2$, ಕುಳಿ$_2$, ಗುಣಿ$_1$, ಗುಳಿ$_1$, ಗುೞಿ$_2$ (ನಾ). ಅಗೆದ ಗುಣಿ; ತಗ್ಗು; ಹಳ್ಳ: "ಕುೞಿ - ಖನನೇ, ನಿಮ್ನ ಭೂಮೌ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಕುೞಿ - ಅಗುೞ್ದಡೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಕರುಂಗಲ್ ಕುೞಿಯಿಂದಿೞ್ದು ಪಡುವ ಬನ್ದ ಪಳ್ಳ (ಎಇ. X, ೬೬-೧; 892); ಕುೞಿಗಳ ತೀವಿರೆ ಗೋರೆಯಾಯ್ತು ನೆಲಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೫ ಶೂದ್ರಕ); ಅಗುೞ್ದರಲಾ ಕುೞಿಯೊಳಗೆ ನಿಧಿಗಂಡಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೭); ಪೊನ್ನ ನೆಲ್ಲಮಂ ಕೊಂಡು ಕುೞಿಯಂ ಮುನ್ನಿನಂತೆ ಪೂೞ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೭೦-೧೭); ಕಱಿದೊವಲ ಪಱೆಯ ಕುೞಿಯಂ ತೆಱೆದಂಡಂ ಮೈಯ ನಾತಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೯); ಕಾಮ ಕಿರಾತಂ ಮುನಿಸಿಂ ಮಾಡಿದ ಕುೞಿಯೊಂದೆನೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೩೫). **ಕುಣಿ$_2$**: ಕಲ್ಲು ಮರ ಮೊರಡಿ ಕುಣಿ ತೆವರಿಡಿದ ಬೆತ್ತದೊಳು ಪೊಕ್ಕು (ಕಣ್ಣರ. ೪೫-೨೨); ತಗ್ಗಿದ ಕುಣಿಯೆಂದು ಅಗ್ಗವಾಡಲು ಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೮); ಕುಣಿ ಅಗೆಸಿದರೆ ಋಣ ತೀರೀತೆ (ಗಾದೆ). **ಕುಳಿ$_2$** : "ಗರ್ತ, ಅವಟ - ಈ ೨ ಭೂಮಿಯ ಕುಳಿಯ ಪೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೯೮); ಮಣ್ಣಾಗಿ ಕುಳಿಯಾಗಿ ತೆವರಾಗಿ (ಪಿಂಡರ. ೧-೩); ವಿಷಯದ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಕಾಲ್ದೊಡಕಿ ಬಿದ್ದ ಸುಯೋಗಿಯಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೪೮); ಸಿಲುಕಿದವು ಮೃಗವಿಂಡು ನಾನಾ ಬಲೆಗಳಲಿ ಕುಳಿಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೭); ಕುಳಿ ದರಿ ಪಳ್ಳ ಪೆರ್ಗಾಡು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧). **ಗುಣಿ$_1$**: ಗುಣಿಯೆನದೆ ತಿಟ್ಟೆನದೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆಡೆ ಬೆಳೆದು (ಮಂಕುಕ. ೧೬೬). 'ಗುಣಿಗಣ್ಣು', 'ಗುಣಿಗಲ್ಲ' ಪರಾ. **ಗುಳಿ$_1$**: ಹುಟ್ಟುಗುರುಡನು ಕೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣವನ ಕೈವಿಡಿದು ಬಟ್ಟೆಯಱಿಯದೆ ಗುಳಿಯ ಬಿದ್ದವನ ತೆಱನಹುದು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೦-೧೧); ಗುಳಿಗಳೊಳು ಗುಡ್ಡೆಗಳ ಮಱೆಗಳೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೬); ಗುಳಿಯಾದ ಕಾವಲಿಯ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭೭). **ಗುೞಿ$_2$**: ಇಱಿಸಿಲ್ ಮಿಗಮಂ ಕೆಡಪುವ ಗುೞಿ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಪಣ್ಗಳ ಸಾಲಿಂದೆನಸುಂ ಮೊದಲ್ ಗುೞಿಗಳೆಲ್ಲಂ ತೀವಿ ತುಂಬಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೯೫).

ಕುಳಿಯಸುಂಕ = ೧. ಒಂದೊಂದು ಮಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ. ೨. "ತೋಟದ ಬಾವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆ" (ಕಶಾಅ. ೩೯೯): ಕುಳಿಯ ಸುಂಕದಾ ಕಾರಣೆಯಿಂ ಬಿಟ್ಟತೋಂಟ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೮-೨೫; 1109). ಗುಣಿಗಿಕ್ಕು = ಹೆರಿಗೆಯಾದ ನಂತರ ಮಗುವಿನ ಚೀಲವನ್ನು (ಸೆತ್ತೆ) ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿಡು: ಗುಣಿಗಿಕ್ಕೊ ದಿವಸವೆ ವಿಧಿಯಮ್ಮ ಬಂದು ಬರೆಯೋದು (ನನ್ನೂರು. ೨೯೩). ಗುಣಿಸದೆಮಾಡು = ಮರದ ಸುತ್ತಲೂ ಪಾತಿಮಾಡು; ಗುಣಿಮಾಡು: (ಈ). ಮಾವಿನ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಗುಣಿಸದೆ ಮಾಡಿ ನೀರು ಹಾಕು (ರೂಢಿ). [< ಕುೞಿ$_1$]

ಕುೞಿಕಣ್, ಗುಣಿಗಣ್ಣು, ಗುಳಿಗಣ್ಣು, ಗುೞಿಗಣ್ (ನಾ). ಗುಳಿ ಬಿದ್ದ ಕಣ್ಣು, ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದ ಕಣ್ಣು: ವಿಭಾವಮುಂಗಶಿಥಿಲಂ ಕುೞಿಕಣ್ ನಡುಕಂ ಕಪೋಲವಾಗ್ದೀನಗತಿಸ್ವಭಾವಮನುಭಾವಮಿವಲ್ತೆ ವಿವರ್ಣಕಾದಿಗಳ್ (ರಸರ. ೪-೧೨೬). **ಗುಣಿಗಣ್ಣು:** (ಈ). **ಗುಳಿಗಣ್ಣು:** ಕಣ್ಣೀರು ತುಂಬಿದ ಗುಳಿಗಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಮಗಳನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಗಿರಿಯಪ್ಪ . . . ಗದ್ಗದಧ್ವನಿಯಿಂದ (ನಶಿಉ. ೧೬೫). **ಗುೞಿಗಣ್:** ಕೆಲರ್ಗೆ ಪೆಟಗಾಲ್ ಕೆಲರ್ಗೆ ಕುಡುಗೆಯರ್ ಗುೞಿಗಣ್ ಕೆಲರ್ಗೆ (ಅದ್ಭುತ. ೨೫-೨೬). [ಕುೞಿ$_2$ + ಕಣ್]

ಕುೞಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿ; ಕುಗ್ಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು: ಪೊಸವೇಟಕಾಱರ್ದೆಗಳ್ ಪೊಸಕಾರ ಪೊಡರ್ಪುಗಂಡ[ದೇಂ]ಕರಿತುವದೇಂ ಕಲಂಕಿದುವದೇಂ ಕುೞಿಗೊಂಡುವದೇಂ ಕನಲ್ದುವೋ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೩); "ಛಿದ್ರವಾಗು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ). [ಕುೞಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುೞಿತೆವಱು (ನಾ). ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟು ; ತಗ್ಗುದಿಬ್ಬ : "ಸ್ಥಪುಟಂ, ವಿಷಮೋನ್ನತಂ – ಈ ೨ ಕುೞಿತೆವಱು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೮).
[ಕುೞಿ$_2$ + ತೆವಱು]

ಕುೞಿನೊಸಲ್ (ನಾ). ಗುಳಿಬಿದ್ದ ನೊಸಲು ; ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದ ಹಣೆ : ಪೞಿವಲೆ ಕುೞಿನೊಸಲೞಿಗಣ್ಣೊೞಿವಾಯ್ ಹಪ್ಪಳಿಕೆ ಮೂಗು ಮುರುಟಿದ ಕಿವಿ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೮). [ಕುೞಿ$_2$ + ನೊಸಲ್]

ಕುೞಿವಟ್ಟು (ನಾ). ಗುಳಿ ಇರುವ ಬಟ್ಟಲು ; ಕುಂದಣ (?) : ತರತರದಿಂ ತುಱುಗಿದ ವಿವಿಧ ರತ್ನಮಯಮಪ್ಪ ಪೊನ್ನಕುೞಿವಟ್ಟುಗಳಿಂ ನಿರುಪಮ ಕನಕ ಸರೋಜಾಕರಮಲರ್ದಂತಿರ್ದುದನ್ನವಾಸವಿಲಾಸಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೬) ; "ಗುಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆಭರಣಗಳು" (?) : (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ). [ಕುೞಿ$_2$ + ವಟ್ಟು ?]

ಕುೞಿವಳ್ಳ (ನಾ). ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿರುವ ಹಳ್ಳ; ಆಳವಾದ ಹಳ್ಳ: ನೀರೞಿದು ಪಱಿದುದಿಂಟಿಯು ದರಿಯು ಕುಳಿಯು ಕುತ್ತುೞ ಕುೞಿವಳ್ಳಮುಂ ಕಂಡದೞ ಬೞಿವಿಡಿದುಬೆಳೆದಬಳ್ಳಿಯಪಸಿಯಃಪುಲ್ಲ (ಲೀಲಾವ ೬-೪೯) [ಕುೞಿ$_2$+ಪಳ್ಳ]

ಕುೞಿವುಗು 'ಕುೞಿವೊಗು' ನೋ.

ಕುೞಿವೊಗು, ಕುೞಿವುಗು (ಕ್ರಿ). ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಅಥವಾ ಮುಟ್ಟಾದ ಅನಂತರ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು; ಶುದ್ಧಿಸ್ನಾನಕ್ಕಾಗಿ ಕುಳಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು : ಜಳಜಾನನೆಗೆ ಕುೞಿವೊಗೆ . . . ಅನುರಾಗ ರಸದೋಳೋಕುಳಿಮಾಡಿದುವಾಗಖಿಳ ಬಾಂಧವನಿವಹಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು.೭-೮೬); ಅಚ್ಯುತನಂ ಕುೞಿವೊಕ್ಕು ಕೊಂಡ ಜಸದೆಗೆ . . . ಗೋಪಿಯರೆ ಮಿಾಯಲೊಲವಿಂದೆಱೆದರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೫೨). **ಕುೞಿವುಗು** : ಕುೞಿವುಗದೆ ನಾಣ್ಚಿ ನಿನ್ನೊಡಲೊಳ್ ನೀನೋಡಿ ಪುಗುವುದುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೩೯ ವ).
[ಕುೞಿ$_2$ + ಪೊಗು]

ಕುೞಿವೊರ್ಕುೞ್ (ನಾ). ಗುಳಿ ಬಿದ್ದ ಹೊಕ್ಕುಳು ; ಒಳಕ್ಕಿಳಿದ ಹೊಕ್ಕುಳು : ವನಿತೆಯ ತೆಳ್ವಸಿಱಳತೆಯು ವನಿತೆಯ ತನುರಸತಟಾಕ ಕುೞಿಯೆನೆ ಚಂದ್ರಾನನೆಯ ಕುೞಿವೊರ್ಕುೞ್ಸೆದುದು (ಜಗವಿ.೧೦-೨೮).
[ಕುೞಿ$_2$ + ಪೊರ್ಕುೞ್]

ಕುೞಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿಸು ; ಕೆಳಗುಮಾಡು : ಶ್ರೀರಾಮಚರಿತಮ ನಿಳಿಸಿ ಕುೞಿಸಿ ನುಡಿದೆನಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೪-೩). [ಕುೞಿ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕುೞು, ಕುಡ$_1$, ಕುಳ$_1$, ಕುಟು$_3$, ಗುಳ$_3$, ಗುಳು$_1$, ಗುೞು (ನಾ). ೧. ಕುಂಟೆ, ನೇಗಿಲುಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಟ್ಟಿ, —ಹಲ್ಲು : "ಫಾಳಃ, ಕುಸೀರಃ – ಈ ೨ ಕುೞು" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೨೪೧); ಧನ್ಯಕುಮಾರ ನೇಗಿಲ ಕೊಂಬಂ ಪಿಡಿದು ನೋೞ್ಪೆನೆಂದೆತ್ತುಗಳಂ ಪೂಡೆಯು ಕುೞುವಿನ ಮೊನೆಯುಂ ನಾಲ್ಪೆರಳಂ ನಾಂಟದ ಮುನ್ನಮೆ ಹೊನ್ನ ತುಂಬಿದ ಕಳಸಂ ಪೊಱಮಡೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨-೧೬ ವ). ೨. ಬರೆಹಾಕುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಲಾಕೆ : ದೋಷಿ ಪಿಡಿವಂತೆ ದಿವ್ಯದ ಕಾಸಿದ ಕುೞುವಂ ಕಡಂಗಿ ಕಾಳೋರಗನಂ ಕೂಸು ಪಿಡಿವಂತೆ ಪಿಡಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೧). **ಕುಡ$_1$**: ೧. ಕೊಣಬೇಗೌಡೆಂಬೋನು ದೊಡ್ಡ ಸಾವ್ರಕಾರ ಕೂರಿಗೆ ಸೂರು ಕುಡ ನೂರು ಕೊಣಬೇಗೌಡ್ನ ಆರಂಬದೆತ್ತು ಆಯ್ತೂನ್ರು (ನಾಪದ.೨೧); ನೀವು ನಮುಗೆ ರೈತರಿಗೆ ಒಂದು ಹಳಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಕುಡ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಬಲಿಬೀ. ೨೪೦). ೨. ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೋ ರೋಗ ವಡಸಿತೆಂದು ಲುಬ್ಧಕನು ಕಬ್ಬುನದ ಕುಡ ಕಾಸಿ ಆದರಂಗಕ್ಕೆ ಬರೆ ಕೊಟ್ಟನೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೧ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಕುಳ$_1$**: ೧. ನೇಗಿಲಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡು (ಎಸಮ್ಮೆ. XV, ೨೮); ನೇಗಿಲ ಕುಳಂ ದೊರೆಯು ಕತ್ತಿಯುಂ ಕಿತ್ತೆಸೆದು (ಕೋಗಿಲೆ. ೧೮-೫೯). ೨. ಶೀನಪ್ಪನ ಎದೆಗೆ ಕಾದ ಕುಳದಿಂದ ಇರಿದಂತಾಯಿತು (ಹೇಮಕೂ. ೫೩). **ಕುಟು$_3$** : ೧. "ಕುಟಂ (ಗುಟಂ) – ನೇಗಿಲ್ವಾಯ ಕರ್ಬುನಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; ಪರರ ಮನೆಯ ಸೂಜಿಯ ಕೇಡಂ ಬಯಸುವ ಕಳ್ಳಂಗೆ ತನ್ನ ಮನೆಯ ಕುಟಂ ಕೆಟ್ಟುದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೫೪). **ಗುಳ$_3$**: ೧. ನೇಗಿಲಗ್ರದ ಗುಳವನು (ವೀರಶೈಪು. ೪-೧೯-೪೯). **ಗುಳು$_1$** : ೧. ಹಾರೆಗುಳು ಗುದ್ದಲಿಗಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೪-೧೧೫). **ಗುೞು** : "ನೇಗಿಲ ಗುೞುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಟು ಎನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೬).

ಗುಳುವಿನಪೊಮ್ಮು = ಒಂದು ತೆರಿಗೆ ; ನೇಗಿಲಿನ ಗುಳದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವತೆರಿಗೆ : ಇವು ಪೂರ್ವಕಾಲದ ತೆರಿಗೆಗಳು : ಮನೆತೆರಿಗೆ, ಹುಲ್ಲಹಣ . . . ಪಾಶವಾರು, ಗುಳುವಿನ ಪೊಮ್ಮು, ತೆರೆದಬಾಗಿಲ ಹೊನ್ನ (ನಮ್ಮಸು. ೨೪೩) ; ಗುಳುವಿನ ಪೊಮ್ಮು (ಮುಷಾವಂ. I, ೧೨೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊೞು ; ತುಳು. ಕೊರು ; ಕೊಡ. ಕೊವ್ ; ತೆಲು. ಕಱ್ಱು; ಕೊಱ್ಱು]

ಕುೞುವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುೞುವರುಂ ಬಿನಾಕಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೭-೪ ; 972); ಕುೞುವರ ಗಾಯಿಗ ಹೊರವಯ್ಯಂ ಸತ್ತು ಸುರಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೋದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ, ೪೫೪-೫ ; 973). 'ಕುಡುವ' ಪಠಾ. [?]

ಕುೞ್ಗಿಸು, ಕುಗ್ಗಿಸು, ಕುರ್ಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸು; ಚಿಕ್ಕದಾಗಿಸು: (೬). **ಕುಗ್ಗಿಸು**: ೧. ಸಮಾಜವನ್ನೇ ಕುಗ್ಗಿಸಿ ಬಿಡಬಹುದೆಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭೀತಿಯೋ ಆ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು(ನಾಡೋಜ.೩೬೫). ೨. ಕುಂದಿಸು ; ಖಿನ್ನಗೊಳಿಸು : ನಿರುತ್ಸಾಹಗೊಳಿಸು: ಪುತ್ರ ಶೋಕವು ಆರ್ಯಕನನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿತು (ಆರ್ಯಕ. ೭೦). **ಕುರ್ಗಿಸು**: ೧. "ಕುರ್ಗಿಸು – ಸಂಕೋಚೇ" (ಶಮಧಾ).
[ಕುೞ್ಗು + –ಇಸು$_3$]

ಕುೞ್ಗು, ಕುಕ್ಕು$_1$, ಕುಗ್ಗು$_1$, ಕುರುಗು, ಕುರ್ಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಕೋಚವಾಗು ; ಚಿಕ್ಕದಾಗು ; ಕಡಿಮೆಯಾಗು : "ಕುೞ್ಗು [ಪಾಠಾಂ. ತರ್ಗು] – ಆಕುಂಚನೇ (ಕುಗ್ಗು)" (ಶಮಧಾ). **ಕುಕ್ಕು$_1$** : ಕಕ್ಕುಲತೆ ನಮಗಿಲ್ಲವೆಂದೆನಲ್ಧರಣಿಪತಿ ಕುಕ್ಕಿದನು ತನಗಾಸೆಯಿಲ್ಲೆಂದು (ತುರಂಗ. ೪೩-೪೦). **ಕುಗ್ಗು$_1$** : ೨. ಬಾಗು ; ಬಗ್ಗು : ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿ ಕುಗ್ಗಿ ಕಿಂಕರತೆಯಿಂ ನೆಱೆ ಪೆಚ್ಚಿ ಕೈಗೊಟ್ಟು ತಂದು ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ಸಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಬಸರ. ೭-೨೮). ೩. ಕುಂದು ; ಕೊರಗು ; ಮ್ಲಾನವಾಗು : ವಾರಿಜವೃತ್ತ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಕುಗ್ಗಿದುವು ಚಕೋರ ನೀಲಾಬ್ಜ ಹಿಗ್ಗಿದವು (ಮೋಹತ. ೨೭-೨೩) ; ಸುಖ ಬಂದಾಗ ಹಿಗ್ಗಿ ದುಃಖ ಬಂದಾಗ ಕುಗ್ಗಿ . . . ಬದುಕಿ ಹೋಗುವ ಜನವೇ ಹೆಚ್ಚು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೬). **ಕುರುಗು**: ೧. ಸಮರಾಂಗಣಕೆ ವಿಮುಖವನು ತಿರುಹಿದರೆ ಸರಿಯರಸರಲ್ ತಲೆ ಕುರುಗುವುದು (ಜಿನಭಾ. ೬೭-೪೧). **ಕುರ್ಗು$_1$**: ೧. ಸುರುಳ್ದು ಕುರ್ಗಿದ ಕೆಱಂಗಿದ ಖೇಚರನಂಗಮುಂ ಮೃಗಂಗಳುಮಿರದೆಯ್ದೆವಂದು ನಡೆನೋಡಿದವು (ಆದಿಪು. ೨-೫೯) ; ಮೇಘರಥನೞಿದುಂಗುಷ್ಠಾಗ್ರದೊಳೆತ್ತುವುದುಂ ಕುಗ್ಗ್ರ್ ಪುಯ್ಯಲ್ಚುವ ರವಮುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫೨) ; ನುರ್ಗಾಗಿ ಚಿಟಿಲ್ಚಿಟಿಲೆನೆ ಕುಗುರ್ತ್ತುಂ ನೆಲದೊಳೊರಸಿ ಮೇಲ್ಗುತ್ತುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೦) ; ತಲ್ಲಣಗೊಂಡುದು ಕುರ್ಗಿ ಕುಕ್ಕುೞಿಸಿ ಘೀಳಿಡುತಿರ್ದುದು (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೧೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುೞ್ಗು; ತುಳು. ಕುಗ್ಗು ; ತೆಲು. ಕ್ರುಂಗು; ಕುಯಿ. ಕ್ರುಂಬು]

ಕುಟ್ಡಿಕ್ಕಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯ ಹೆಸರು (?) : ಕಿೞವದಿಕ್ಕಾಲ್ ತನ್ನೊೞ್ಪಿಎ ಕುಟ್ಡಿಕ್ಕಾಲ್ ತೆನ್ನೊೞ್ಪಿಎ (ಇಅ. XVII, ೩೬೮-೨೫ ; 8ನೆಯ ಶತ). [ಕುಟ್ಡಿ$_0$ + ಕಾಲ್$_3$]

ಕೂ₁ (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವಿಕೆ; ಕರೆ: (±). ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಗಿನ ಅನುಕರಣ ಪದ. 'ಕುಕ್ಕೂಕೂ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕೂ]
ಕೂ₂ 'ಕೂವ' ನೋ.
ಕೂ₃ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಪಿಶಾಚಿ. ೨. ಭೂಮಿ; ನೆಲ: ಜ್ಮಾ, ಮಾ ... ಭ್ರೂ, ಕೂ– ಎಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ಏಕಾಕ್ಷರ ಶಬ್ದಂಗಳಿರ್ದ ತೆಱದಿಂ ವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಪಡೆವುವು (ಶಮದ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]
ಕೂಂಕಿಱು (ಕ್ರಿ). ತಿವಿದು ಇರಿ; ಚುಚ್ಚು: ಮಣಿಯದೆ ಪೊಕ್ಕು ಕೂಂಕಿಱಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೯–೪೫; 1205). [ಕೂಂಕು + ಇಱು₁]
ಕೂಂಕು, ಕೂಕು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರು; "ಕೂಂಕು– ಉತ್ಸರ್ಪಣೇ" (ಶಮುಧಾ); ಸುರಭಿಗಳ ತೊರೆದ ಮೊಲೆಗಳ ನುಣ್ಪವಱ ಮಱಿಗಳಂ ಪೋಗೆ ನೂಂಕಿ ಕೂಂಕಿ ಮೊಲೆಗಳನುಣ್ಬ ಕಿಶೋರ ಕೇಸರಿಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧೫ ವ); ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಕೇಶಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದು ತಂಪಾ ಮೇಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಕೂಂಕಿ ತನ್ನುಬ್ಬಿನಿಂದಂ (ಅನುಮು. ೬೦). ೨. ನುಗ್ಗು; ತಳ್ಳು; ದೂಡು: ಎಱೆದು ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿದರ್ ಕೂಂಕಿದರ್ (ಅರ್ಜನೀ. ೮–೯೭); ತೊಡಂಕುವ ತೋಟಗ್ಯೆವ ಕೂಂಕುವ ನೆಱೆ ನೂಂಕುವೇಳ್ಗೆಯ ಬಲಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೪೮). ೩. ತಳ್ಳಿಹಾಕು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಳೆ: ಸಂಕಂ ಕೂಂಕುವ ಮುದ್ದು ಮೂಗೆಱೆಗೊರಲ್ ತಳ್ತಿರ್ಪ ಕಂದಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೦); ಪೃಥ್ವೀಭಾರಮಂ ಕೂಂಕಿ ಪಾಂಡುಕುಮಾರರ್ಕಳನೋವಿದಂ ಕರುಣದಿಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನುಲ್ಲಾಸದಿಂ (ದಿವ್ಯಚ. ೧–೫೭). ಕೂಕು₁: ೧. ಆಸುವನುಂ ಕೂಕುವನುಂ ಬೀಸುವನುಂ ಗಡಯೆ ನೆಗಟ್ದ ತಕ್ಕಡಿಯೊಳೆನು ತ್ತಾಸದೆಯುಂ ಕುಂಕದೆಯು ಬೀಸಂದೆಯು (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೩೧; 982). [?]
ಕೂಂಟಣಿ 'ಕುಂಟಣಿ' ನೋ.
ಕೂಂಟಣಿದೊಟ್ಟು 'ಕುಂಟಣಿದೊಟ್ಟು' ನೋ.
ಕೂಂಟಿ 'ಕುಂಟಿ₁' ನೋ.
ಕೂಂಟು, ಕುಂಟು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದೇ ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚು ಭಾರ ಹಾಕಿ ವಿಕಾರವಾಗಿ ನಡೆ; ವಕ್ರವಾಗಿ ನಡೆ: "ಕೂಂಟು– ವಿಕೃತಗತೌ" (ಶಮುಧಾ); ಕುಸಿಯುತ್ತುಂ ಕೂಂಟುತುಂ ನುಣ್ಮಱಲೊಳಡಿಗಳಂ ಪಾಸಿ ಪೆಟ್ಟುತ್ತುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೪೭); ಕುಂದನೊಂದಿದ ದಂಡುಗದೊಳ್ ಕೂಂಟ ನಡೆವ ಕಲಿಯುಂ ಕಲಿಯೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೬–೧೫). ಕುಂಟು₁: ೧. ನಡೆದು ಕುಂಟುತ್ತಿನಿತು ದೂರಂ ತುದಿಯ ಕಾಲಿಂದ (ಬಸವು. ೪೩–೪೫). ೨. (ಆಲಂ) ತತ್ತರಿಸು; ಮುಗ್ಗರಿಸು; ತಡವರಿಸು: ಪೇಳ್ವೆನೆಂದರೆ ಜಿಹ್ವೆ ಕುಂಟುತಿರ್ದುದು (ಭರಚ. ೫೫–೭೧); ಕೆಲಸ ಕುಂಟುತ್ತಾಸಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕುಂಟು, ಕೊಂಟು; ಕೊಡ. ಕುಂಟ್; ತೆಲು. ಕುಂಟು; ಕೋಲಾ. ಕುಂಟ್]

ಕೂಂಟು₂, ಕುಂಟು₂ (ನಾ). ಕುಂಟುವಿಕೆ; ಕುಂಟುತನ: ಸಹಜ ಧಾತುವುಂ ಭಾವಮಕ್ಕುಂ – ಸೊಕರ್, ದಾಂಟು, ಕೂಂಟು (ಶಮದ. ೨೧೩ ಪ್ರಯೋ); ಕೂಂಟು, ಕೂಂಟಣ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಕುಂಟು₂: ಕುರುಡು ಕುಂಟಿಂದಲಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭); ಕುಂಟರಪ್ಪವರ್ಗಂ ಕೆಟ್ಟುವು ಕುಂಟು ಕುರುಡರ್ ಕಂಡರ್ ಮಹಾವ್ಯಾಧಿ ಕೆಟ್ಟುವು (ಬಂಹರಿ. ೯–೨೫). [< ಕೂಂಟು₁]

ಕೂಂಟೆ₁ 'ಕುಂಟೆ₁' ನೋ.
ಕೂಂಟೆ₂ 'ಕುಂಟೆ₂' ನೋ.
ಕೂಂಡೆ (ನಾ). ಗೂಡೆ (?): ಊರೂಡೆಯರ್ಗ್ಗೆ ಮಾಸ್ಸದ ಕೆಮ್ಮತ್ತರಿನ್ನೂಱು ಮನೆಗೆಣ್ಣಯ್ಯಗಲವಿರ್ಪ್ಪತ್ತೈಗೈನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ ಮೂರು ಸಾಶ್ವತ ಸುಂಕಂ ಗಾಣವೆಯಲಿಗೆ ಕೂಂಡೆ ಮುಟ್ಟಗೆ ಪಡಿಯಳೆ ಯಜ್ಞದ ಲೊನ್ದು ಗದ್ಯಾಣಂ (ಎಇ. XX, ೬–೩೪; 1012). [?./ ತಮಿ. ಕೂಡೈ]
ಕೂಂದಲ್, ಕೂಂದಲು, ಕೂದಲ್, ಕೂದಲು (ನಾ). ಕುರುಳು; ಕೇಶ; ರೋಮ: "ಚಿಕುರಂ ಕಚಂ ... ಕೇಶಮಾವಾಳಮೆನೆ ಕೂಂದಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೫); ಇಂದ್ರನಲ್ಲಳೆಯ ವೇಣೀ ಭಾರಮಂ ಸಾರ್ಚಿ ಬೆರ್ಚಿದಳಗ್ರಾಂಗುಲಿಮಾಲೆ ಕೂಂದಲನೆ ಬಂದೊರ್ವಳ್ (ಅನಂಪು. ೪–೯೭); ವಿಲಸನ್ಮಂತ್ರಯುತಂ ಕೂಂದಲನೇಣಂ ಮುಸಲಮಂಥಮಂ ಪೊರೆವುದು (ಖಮದ. ೧೪೬–೯೨). ಕೂಂದಲು: ತಲೆಯಲಿ ಕರಿದು ಕೂಂದಲುಗಳೌಷಧಿಗಿಲ್ಲ (ಪೋಹತ. ೧೮–೭೮). ಕೂದಲ್: "ಕಚಃ– ಕೂದಲ್" (ಕಾಶಕ್ಕೈ. ೯೪); ನಿಮ್ಮಯ ಮಗಳ ಕೂದಲತ್ಯಂತಮೃದು (ಮಾಸರ. ೧೬೮). ಕೂದಲು: "ನವಿರೆಂದು ಕೂದಲು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಂ ಪೊಱಮುಟ್ಟು ಬಾಲದ ಕೂದಲು ಸಿಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲ್ವುದುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೫–೧೫ ವ); ಬಿಸುಡು ಚಕ್ರವ ನೆನ್ನ ಕಾಯದಲಿ ಅಳುಕಿ ಕೂದಲು ಹಱಿದುದಾದರೆ ಬಳಿಕ ನಾ ಡಿಂಗರಿಗನಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೪೫); ತುಱುಕಱು ಕೂದಲು ತುಱುಬಿಗೆ ಸುತ್ತಿದರೆ ಎಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮುತ್ತೈದೆಯರಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧–೧೯೭–೪); ತಲೆಯೆತ್ತ ಕೂದಲ ಸೆಳೆಕೊಳ್ವ ಮುಳ್ಳು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೪೭); ಬೆಣ್ಣೆಯೊಳಗಿನ ಕೂದಲು ತೆಗೆದಂತೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂನ್ದಲ್; ತುಳು. ಕುಜಲ್./ ಸಂ. ಕುಂತಲ]

ಕೂಂದಲು 'ಕೂಂದಲ್' ನೋ.
ಕೂಂಪು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ಕುಟುಕು: ಯಾವ ಕಾಯಿ ಹಣ್ಣಾಗಿದೆ; ಯಾವುದನ್ನು ಕಾಗೆ ಕೂಂಪಿದೆ ಎಂದು ಹುಡುಕಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಮೊಮಗು. ೭೪). [?]
ಕೂಕ₁ 'ಕುಯಕ' ನೋ.
ಕೂಕ₂ (ನಾ). (?): ಕೂಕನೇಱಿದ ನೂಲ ಕೊಂಡು ತಂದು ಆದಱೊಳಗೆ ತೊಡರ್ದ ಗುರು ಲಘುತೆಯಂ ಶೋಧಿಸಲ್ಕುಂಟೆ (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೫೮). [?]
ಕೂಕಂಬ₁ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.
ಕೂಕಂಬ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು (?): ಮುತ್ತಮೂಂಸ ಮುದುಱಿಯ ಪಡಹದ ಪಿಳುಕುಱಿಯ ಕೊಳಂಬೆಯ ಕೂಕಂಬದ ಕೋಡಂಬೆಯ ಮುಡಿಗೆಯ ತಾಣಂಗಳೊಳ್ ಮೇದು (ಅನಂಪು. ೧೧–೩೯ ವ). [?]
ಕೂಕಂಭ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.
ಕೂಕಕಂದರ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಶ್ರೀಮತ್ ನನ್ನಿಯ ×× ಕೂಕಕನ್ದರ್ಪ ತರುಣೀವಿಳಾಸ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೭–೩; 975).

[ಕೂಕ₂ + ಕಂದರ್ಪ]

ಕೂಕಟ (ನಾ). ಜುಟ್ಟು; ಜಡೆ: ವಳೆಯದ ಕೂದಲು ಯಂಜಿಯ ತೊಡದ ಹಾಂಗೆಯಿರಲೂ ಕೂಕಟಿಯ ಹಿಡಿದು ಹಿಡಿದು ತೆಗದರೆ ಕೂದಲು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತು ಬಂದವರಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೭–೩೨ ಟೀಕ).

[← ತೆಲು. ಕೂಂಕಟ. / ಸಂ. ಕೂಟಕ]

ಕೂಕಣಿ, ಕುಕ್ಕಣಿ, ಕೂಗಟ್ಟಿ₃, ಕೂಗಣಿ, ಕೂಗಣೆ, ಕೂಗಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯ ಮಲ; ಗುಗ್ಗೆ: "ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಯ ಹೊಲಸು" (ಜಾನಕೋ. ೪೦). **ಕುಕ್ಕಣಿ:** ಮಳೆಯು, ಕಿವಿಯಲ್ಲಿನ ಕುಕ್ಕಣಿ ತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ಬೆಂ ವ ಜೀ. ೪). **ಕೂಗಟ್ಟಿ₃.** 'ಕೂಗಟಿಹುಣ್ಣು' ಪರಾ. **ಕೂಗಣಿ:** ಈ ತೂತಿನೊಳಗೆ (ಬಾಹ್ಯ ಕರ್ಣದ) ಸಣ್ಣ ಕೂದಲುಗಳೂ ಪೈಯಾದ ಕೂಗಣಿಯೂ ಉಂಟು (ಮುಂಬಯಿ ೬–೩೩೧). **ಕೂಗಣೆ:** "ಪಿಂಜೂಷ – ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಕೂಗಣೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೦೩). **ಕೂಗಳಿ:** "ಕೂಕಣಿ, ಕೂಗಳಿ = ಕೂಗಣಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೯೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುರುಮ್ಬ್ಬೈ; ಗೊಂಡಿ. ಕೊರಂಗೆಡ್]

ಕೂಕತನ (ನಾ). ವಂಚಕತನ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ: ನೂಕಿದರು ಅವರಾಗ ಕೂಕತನದೊಳು ಬೇಗ ಲೋಕದೊಳಗೆಲ್ಲ ಕಂಡುದನು ನುಡಿದು ತಾನೇಕವಾಗಿಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬). [ಕೂಕ್ಕ₂ (< ಕುಯುಕ) + –ತನ]

ಕೂಕರಿ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ; ಕೀಳಾದವನು; ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ: ಗಾದೆ ಉಂಟು ಕೊಡಗರಲ್ಲಿ – ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಕೆಣ, ಚಿಕ್ಕ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಚಿಕ್ಕ ಕೆಣ, ಕೂಕರೀನ ತಂದು ತಕ್ಕ ಎಂದರೆ ಮಂದಿ ಎದುರು ಮ್ಯೆ ಕೆಣ (ಚಿಕರಾ. ೧೯೨). [< ಕುಕ್ಕಾರ]

ಕೂಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಕೂಡೆ ಕೂಕಿಡುವ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಱುವ] ಕುಕಿಲ್ವ ಬಿಕ್ಕುಳಿಪ ತೇಗುವ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೦). [ಕೂಕ್ಕು₂ + ಇಡು₁]

ಕೂಕಿಱು, ಕುಕ್ಕಿಱು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗಾಡು; ಆರ್ಭಟಿಸು: ಒರ್ವರೊರ್ವರಂ ತಳ್ಕಿಱಿದುಂ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದುಂ ತ್ರಿಪುಂಡ್ರಮಿಟ್ಟುಂ ಕೂಕಿಱಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೫೮ವ); ಕೂಡೆ ಕೂಕಿಱಿದು ಗೋಕುಳಪಾಳಕರಾರ್ದಿಸಲ್ಕೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೧೪೧); ಬಿಲುವೊಯ್ದು ತೆಗೆ ನೆಱೆದು ಕೂಕಿಱಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಕುಕಿಲಿಱಿದು] (ಹಚಕಾ. ೫–೪೧); ನೊಸಲುರಿಗಣ್ಣನಾಳ್ವ ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ಕೂಕಿಱಿದಾರ್ವ ಕಾಟಿಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೫–೧೧); ಕೂಕಿಱಿದಾರ್ದು ನೋಡೆನುತ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೨–೧೩; 1294); ಆಕಾಶದೊಳು ಭೂತಕೋಟಿ ಕೂಕಿಱಿದುವು (ಭ ರ ಚ. ೩೬–೯೭). **ಕುಕ್ಕಿಱು:** ಕರಡೆ ಜಗ್ಗುಟಿ ಜರ್ಝರಿಗಳಿಂ ಕುಂಭಿ ಕುಕ್ಕಿಱಿದಾರ್ದ ಳುಂಬಮಾಗಿರೆ ಗಿರಿನಿತಂಬದೊಳು ರಾಕ್ಷಸರು ನೆರೆದಿರ್ದರು (ಕುಮುರಾ. ೭–೫೩). [ಕೂಕ್ಕು₂ + ಇಱು₁]

ಕೂಕ್ಕು₁ 'ಕೂಂಕು' ನೋ.

ಕೂಕ್ಕು₂ (ನಾ). ಕೂಗುವಿಕೆ; ಕೂಗಾಟ. 'ಕೂಕಿಡು', 'ಕೂಕಿಱು' ಪರಾ. [< ಕೂಗು₂]

ಕೂಕ್ಕು₃ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆ; ದಿಬ್ಬ (?): ಪ್ರತಿ[ೀ]ಚಿ[ೀ]ದೆಸೆ ಪೆದ್ದಾಣ ಏವಾಯುವ್ಯದೆಸೆ ಪೆಱ್ದಿಣ್ಬಲೆನ್ಬಡಕಾಯ್ಕೂಕು ಉದಿ[ೀ]ಚಿ ದೆಸೆ ಕೆಱೆಯಿನ್ನೀಗ್ನೂರೆ ಮುಟ್ಟೆ (ಎಕ. X (S), ಮುಳುಬಾ. ೩೨೮–೫೨; 650). [?]

ಕೂಕುಂಬ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.

ಕೂಕುಂಬಕಾಱ, ಕೂಕುಂಬಿಕಾಱ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಕರ್ಣಧಾರ; ನಾವಿಕ: "ಕರ್ಣಧಾರ, ನಾವಿಕ ಕೂಕುಂಬಕಾಱ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಕುಂಬಿಕಾಱ]" (ನಾಚಿರಾ. ೩). **ಕೂಕುಂಬಿಕಾಱ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೂಕುಂಬ (< ಕೂವಕಂಭ) + –ಕಾಱ]

ಕೂಕುಂಬಿಕಾಱ 'ಕೂಕಂಬಕಾಱ' ನೋ.

ಕೂಗ (ನಾ). ನೀಚ; ದುಷ್ಟ (?): ಲೋಚಿನ ಲಾಲ್ಯರುಂ ಬತ್ತಲೆಯ ಬಾಹ್ಯರುಂ ಕುಂಚದ ಕೂಗ[ಪಾಠಾಂ. ಖೂಳ]ರುಂ (ಆದರ. ೧೪೮–೧). [?]

ಕೂಗಟ್ಟಿ₁ 'ಕೂಗಟ್ಟೆ₁' ನೋ.

ಕೂಗಟ್ಟಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ. 'ಕೂಗಟವಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೂಗಟವಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕೂಗಟ್ಟಿ₂: ಗಳಪುವಕ್ಕಿ ಕೂಗಟವಕ್ಕಿ ಗೆಡೆವಕ್ಕಿಯುಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೩–೧೪). [ಕೂಗಟ್ಟಿ₂ + ಪಕ್ಕಿ₁]

ಕೂಗಟ್ಟೆ₁, ಕುಗ್ಗಟೆ, ಕೂಗಟಿ₁ (ನಾ). ಅಂಟುವಾಳದ ಮರ: ಕೂಗಟಿಮರ, ಅಂಟುವಾಳ, ನೊರೆಕಾಯಿ (ಮೈ ಔ ಗಿ. ೬೮–೧೩೮೩). 'ಹೆಗ್ಗೂಗಟೆ' ಪರಾ. **ಕುಗ್ಗಟೆ:** (೩). **ಕೂಗಟಿ₁:** ಮರಗಳು – ಪೆರಚೆ, ಕೂಗಟಿ (ಅಂಟಿವಾಳ), ಅಶೋಕ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬).

[← ತೆಲು. ಕೂಕುಡು, ಕುಂಕುಡು]

ಕೂಗಟ್ಟೆ₂ 'ಕೂಕಣಿ' ನೋ.

ಕೂಗಟೆಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಗ್ಗೆ ತುಂಬಿ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು: ಕೂಗಟೆಹುಣ್ಣು ಆದರೆ ಜಾಗಟೆ ಬಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಆಗದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕೂಗಟ್ಟೆ₂ (< ಕೂಕಣಿ) + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಕೂಗಣಿ 'ಕೂಕಣಿ' ನೋ.

ಕೂಗಣೆ 'ಕೂಕಣಿ' ನೋ.

ಕೂಗರಿ, ಕೂಗಲಿ, ಕೂಗಲು, ಕೂಗುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ, —ತರಕಾರಿ: ಪಾಗಲ್ಕೂಷ್ಮಾಂಡಂ ಮುಡುಪಾಗಲ್ ಪೊಸತವರೆ ತೊಂಡೆ ಪಡಲಂ ಮೋಚಂ ಕೂಗರಿ ಬದನೆಯೆನಿಪ ಮೇಲೋಗರಮಂ ಪಲವನಿಕ್ಕಿದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೧೦–೩೨); ಕುಂಬಳ ತೊಂಡೆ ಹಲಸು ಕೂಗರಿ ಹಡಲ ಬಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯುಸಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೩೩); ಗುಳ್ಳಂ ಪಡಲಂ ಕೂಗರಿ . . . ಮಾಡಿದ ಮೋಗರ (ನೀತಿಸಾ. ೬೪೪). **ಕೂಗಲಿ:** ಸಿಂಬೆ ಕೂಗಲಿ ಪಿಪ್ಪಲಗಾಯ ಕೊಯ್ದರು ಸಿಂಬೆಯ ಕಳಿವಣ್ಗಳೊಡನೆ (ಮೋಹತ. ೪–೬೦). **ಕೂಗಲು:** ನಿಮ್ಮಕ್ಕನ ಊರ್ ಹಾದಿ ತೋರೇನು ಭಾವಯ್ಯ ಗೋರಿ ಕಲ್ಲೊಡದು ಮಳೆಲೆದ್ದು ಆದರಾಚಿಕೆ ಹಾಗಲು ಹಬ್ಬಿ ಕುಡಿಹಬ್ಬಿ ಆದರಾಚಿಕೆ ಕೂಗಲು ಹಬ್ಬಿ ದನಿಹಬ್ಬಿ (ನಾಪದ. ೬೫). **ಕೂಗುರಿ:** "ಕೂಗುರಿ[ಪಾಠಾಂ. ತಿ]ಯವರೆಗಳು ವಲಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೪೮); ಚಂಟಿ ಕೂಗುರಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿಯ ನೀಡಿ (ಶರಲೀ. ೫೦೯–೪). [?]

ಕೂಗಲಿ 'ಕೂಗರಿ' ನೋ.

ಕೂಗಲು 'ಕೂಗರಿ' ನೋ.

ಕೂಗಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮಾಡಿನ ಮುಖ್ಯ ತೊಲೆ; ಬೆನ್ನುತೊಲೆ.

[← ತುಳು. ಕುಬಲ್, ಕುಬಳ್]

ಕೂಗಳತೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿದರೆ ಕೇಳುವಷ್ಟು ದೂರ: "ಗವ್ಯೂತಿ, ಕ್ರೋಶಯುಗ ಎರಡು ಕೂಗಳತೆಯ ಮಾರ್ಗ" (ನಾಚಿರಾ. ೩); ಒಂದೇ ಕೂಗಳತೆ ವೈಕುಂಠ (ಪುರಂದ. ೨–೧೨೪–೧); ಕೂಗಳತೆಗೆ ಕೊಂಚವೋ ಇದಕ್ಕೆ ನೋಡು ನಾಗರಾಜನೆ ಸಾಕ್ಷಿಯೋ (ವಾದಿಕೀ. I, ೧೪೨–೫); ಒಂದು ಕೂಗಳತೆಯ ದಾರಿ ಕ್ರಮಿಸಿರಬೇಕು (ಹಾಡುಹು. ೭೧). [ಕೂಗು₂ + ಅಳತೆ]

ಕೂಗಳಿ 'ಕೂಕಣಿ' ನೋ.

ಕೂಗಾಟ (ನಾ). ಕೂಗುವಿಕೆ; ಕೂಗಾಡುವಿಕೆ: ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಯ ಮುಂಬರಿಯ ಕೂಗಾಟದಿಂ ಬಗ್ಗಿಸುತೆ ಮೆಱೆದುಪಾವನಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೨೫); ನಮ್ಮ ಸಂತೋಷದ ಕೂಗಾಟವನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಶಾಲೆಮ. ೬). [< ಕೂಗಾಡು]

ಕೂಗಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು, —ಕೂಗು: ಇಂದ್ರರ್ ನಿಂದು ಕೂಗಾಡೆ ಮಾಡಿದನಾಸೇಚನಮಂ ಜಗತ್ಪತಿಗೆ (ಅನಂಪು. ೯–೫೭). ೨. (ಆಲಂ) ರೇಗಾಡು: ಬಂದಿಯೊಡನೆ ಅವನು ಹುಚ್ಚಾಬಟ್ಟೆ ಕೂಗಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೮೬). [ಕೂಗು₂ + ಆಡು₁]

ಕೂಗಿಡಿಸು (ನಾ). ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಗೋಳಾಡಿಸು : ಬೀದಿವರಿದು ತೊತ್ತಳದುಳಿದು ಕೊಂದು ಕೂಗಿಡಿಸಿತ್ತು ಲುಬ್ಧಕರನು (ಪಚಕಾ. ೬-೨೭) ; ತಾಗಿ ಗವಯನ ಗಜ ಗವಾಕ್ಷನ ಕೂಗಿಡಿಸಿ ಪರಿಭವಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೮-೫) ; ಮನ್ನೆಯರ ಮಾರ್ಬಲ ನೆರೆ ಕೊಂದು ಕೂಗಿಡಿಸಿತು ಖಳರ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೬೨).
[ಕೂಗಿಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು, —ಧ್ವನಿಮಾಡು ; ಅರಚು : ಕೂಗಿಡೆಯಿಡೆ ಪಜಪಜಮೆಂದೆಱೆದು ಪುಯ್ಯಲಿಡೆಯಿಡೆ ಕೊಲ್ಲುಂ ಕುಱಿಯುಂ ಕೊಲ್ವಂತಿರೆ (ಅಜಿಪು.೧೦-೨೮); ಗಜಮಾಂಸವನುರ್ಬ್ಬಿ ತಿಂದು ಕೂಗಿಡುವ ಮರುಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೧೦ ; 1033) ; ಮಂನ್ಯೆಪ ಪುಳಕದಿಂ ಕಳೆಯೇಱಿ ಕೂಗಿಡುತೆ (ಬಸರ. ೯-೨೪) ; ನಾಕಿ ಪ್ರಸರ ಕೂಗಿಡುತಿರಲಿಕಾಕ್ಷಣ ಬಿಸರುಹಾಕ್ಷನು ಬಂದು(ಸಂಭಪ. ೫-೧೦೬); ಬೆಡಗಿನ ನವಿಲು ಕೂಗಿಡುವ ಪಡಿಯಜ್ಜಿವಕ್ಕಿ ಮೊಱೆವ ಪಜಮೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೩೩). [ಕೂಗು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕೋಗಿಲೆಯೆಂಬ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಜನ ಕೈಯ ಕೂಗಿಸಿದನು ತೀಕ್ಷ್ಣದಿ (ಮೋಹತ. ೬-೧೪) ; ಹೀಗೆ ಲೋಕವನ್ನು ಪೀಡಿಸಿ ಕೂಗಿಸುತ್ತಿದ್ದದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ರಾವಣ (ಕೂಗಿಸುವವನು) ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು (ವಚಭಾ. ೪೦೪).
[ಕೂಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಧ್ವನಿಮಾಡು ; ಅರಚು : "ಕೂಗು - ಉಚ್ಚೈರ್ಧ್ವನೌ" (ಶಮುಧಾ) ; ಕುಕ್ಕೂಕೂ ಎಂದು ಕೋೞಿ ಕೂಗಿದುವಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧) ; ತಳಾಜರೀತನಂ . . . ಕೊಂದು ಕೂಗಿದಪರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೭ ವ) ; ತಂಡತಂಡದಿಂ ಕೂಗುವ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಗಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೩ ವ) ; ಅರಗಿಳಿಯೆಂಬಂತೆ ನುಡಿವಳು ಕೋಕಿಲ ಸ್ವರದಿಂದೆ ಕೂಗುವಳೊಡನೆ (ಮೋಹತ. ೧೭-೧೪) ; ಮುಂಗೋಳಿಗಳಾ ಪುರದೊಳಗೆ ಕೂಗಿದವು (ಕಂನವಿ. ೯-೨೦೭) ; ನಾಯಿ ಕೂಗಿದರೆ ದೇವಲೋಕ ಹಾಳೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರಹೇಳು; ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ರಾಯರು ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಕೂಗಿದರು (ರಾಯುಕ. ೮೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂವು ; ಮಲ. ಕೂಕು, ಕೂವು ; ಕೊಡ. ಕೂ ; ತೆಲು. ಕೂಯು ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕೂಗ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಕೂಯ್ ; ಗಡಬ. ಕೂಯ್, ಗೂಯ್]

ಕೂಗು$_2$ (ನಾ). ಕೂಗುವಿಕೆ; ಧ್ವನಿ: ಗುರುಪ್ರಿಯನಂದನ ಕೂಗಡಂಗದಿರ್ದೊಡೆ ಬರ್ದುಕಾವುದಿರ್ ಪೊಡರ್ದೊಡೀಗಡೆ ಕೊಂದಪೆನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೩) ; ಆದಿರದ ವೀರರಿಲ್ಲಳಹಗುಂದದ ಮನ್ನೆಯರಿಲ್ಲ ಕೂಗಡಂಗದ ನರನಾಥರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೯-೨೬ ; 1159) ; ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ರಿಪುಖಗಪತಿಗಳ್ ಕೂಗಡಗಿ ಬೀತ ಮಾವಿನ ಕೋಗಿಲೆಯೊಲ್ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಕುಂಬುತಿರ್ಪರ್ (ಅರ್ಥನೀ. ೨-೮೫) ; ನರೀ ಕೂಗು ಗಿರೀ ಮುಟ್ಟೀತೇ (ಗಾದೆ). [< ಕೂಗು$_1$]

ಕೂಗುಗ (ನಾ). ಕೂಗುವವನು : "ಚಣಕಃ - ಕೂಗುಗಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೩೯). [ಕೂಗು$_1$ + -ಗ$_3$]

ಕೂಗುದಾರಿ (ನಾ). = ಕೂಗಳತೆ : ಮರಂಗಳಾವಗಂ ಫಲಪುಷ್ಪಯುಕ್ತಮಾಗಿ ಅರೆಕೂಗುದಾರಿಯುದ್ದಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ಚಿಕಬಿ. ೧೬) ; ಒಂದು ಕೂಗುದಾರಿ ಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳ ಸರ್ಪಂಗಳು . . . ಮಹಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದವು (ಕೃವಾಅ. ೭೭). [ಕೂಗು$_1$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕೂಗುಬಂಡೆ (ನಾ). = ಕೂಗಿದರೆ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ಕೊಡುವ ಬಂಡೆ : ಆ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೂಗುಬಂಡೆಯಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೂಗು$_1$ + ಬಂಡೆ]

ಕೂಗುಮಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವ ಮಾರಿದೇವತೆ : ಬೇಗ ಬಂದಳ ದೊರ್ವ ದಾನವಿ ಕೂಗುಮಾರಿಯು ತೆರದಿನರಚುತೆ ಬಹುವಿಕಾರದೊಳು (ರಾಮಾಸಂ. ೧-೩-೨೫). ೨. = ಕೂಗುಬಂಡೆ. [ಕೂಗು$_1$ + ಮಾರಿ]

ಕೂಗುರಿ 'ಕೂಗರಿ' ನೋ.

ಕೂಗುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಕೂಗಿಡು : ಒಂದು ಕೂಗುಹಾಕು (ರೂಢಿ).
[ಕೂಗು$_2$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕೂಚ್ 'ಕೂಚು$_4$' ನೋ.

ಕೂಚ$_1$ 'ಕೂಚು$_1$' ನೋ.

ಕೂಚ$_2$ (ನಾ). ಕುಂಚ ; ಕೂರ್ಚ : ಹಡಪ ಚಾಮರಗಿಂಡಿ ಸಗ್ಗಳೆ ಪಡಿಗ ಸತ್ತಿಗೆ ಕೂಚ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಡು ಮಣಿಹ ಕಾಳಂಜಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೪-೫೮).
[< ಸಂ. ಕೂರ್ಚ]

ಕೂಚ$_3$ 'ಕೋಸು$_3$' ನೋ.

ಕೂಚಂಭಟ್ಟ 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೂಚಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕಂಬದ ಕಲ್ಲು : ಕೋಟೆಯಮೇಲೆ . . . ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದ ಕೂಚಗಲ್ಲು ಉರುಳಿಬಂದು (ಭಾರವೀ. ೧೦೦).
[ಕೂಚ$_1$ (< ಕೂಚು$_1$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೂಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ದಂಡು ಚಲಿಸು (?) : ಈಗಲೆ ಲಷ್ಕರು ಕೂಚಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೭) ; ಮುಂಬಯಿ ಫೌಜುಸಮೇತ ಕೂಚಾಗಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೯). [ಕೂಚು$_4$ + ಆಗು$_1$]

ಕೂಚಿ$_1$ 'ಕೋಸು$_2$' ನೋ.

ಕೂಚಿ$_2$ 'ಕೂಚು$_4$' ನೋ.

ಕೂಚಿ$_3$ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ; ಶಿಖರ ; ಶಿರೋಬಿಂದು : ಸುದತಿಯರು ನಡೆತಂದರಿದಿರಿನೊಳು ಪರವೆನಾಚಿಯ ಜಗತ್ರಯವಶ್ಯದೌಷಧಿಯ ತಲೆಕೂಚಿಯ (ಸೌಂದಪು. ೭-೫೬). [? . / ತಮಿ. ಕುಚ್ಚಿ]

ಕೂಚಿಪತ್ರ (ನಾ). ಆಧಾರಪತ್ರ ದಾಖಲೆ; "ವಿಷಯವನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವ ಪತ್ರ" (ಜೀವಸಂ. ಕೋಶ): ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲೆಂಬನಿತಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆಯ ಮಹಾರತ್ನಂಗಳಾಗಳ್ ಕರಂ ಪಲವುಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಕೂಚಿಪತ್ರ ಸಹಿತಂ ಬಂದೊಕ್ಕುವಂ ಕಂಡು (ಜೀವಸಂ. ೧೯೭-೩೦). [ಕೂಚಿ$_0$ + ಪತ್ರ]

ಕೂಚಿಪುಡಿ, ಕೂಚುಪುಡಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ಕೂಚಿಪುಡಿ ನಾಟ್ಯ - ವಿಜಯನಗರಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಈ ನಾಟ್ಯವು ಬಹಳ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೫೬೨). **ಕೂಚುಪುಡಿ** : ಕೂಚುಪುಡಿ, ಒಡಿಸ್ಸಿ ಮುಂತಾದ . . . ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳೂ (ಭಾರದ. ೫೫೪). [?]

ಕೂಚಿಭಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಾಳಶಕ್ತಿಭಟರ ಶಿಷ್ಯ ಕೂಚಿಭಟರ್ಗ್ಗೆ ಭಗಿತಿ ಮಹಾ ಬೀವಂ ಭಗವತಿಯೆನ್ಸಿಪ್ಪವರೊಳ್ ಐವರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೮೩-೬ ; 977). [ಕೂಚಿ$_0$ + ಭಟ]

ಕೂಚಿಭಟ್ಟ 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೂಚಿಭಟ್ಟಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯೊಳ್ ಕೂಚಿಭಟ್ಟಾರರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚಿ ಧಾರೆಯನೆಱೆದು ಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೮-೧೬ ; 1000). [ಕೂಚಿ$_0$ + ಭಟ್ಟಾರ]

ಕೂಚು$_1$, ಕೂಚ$_1$ (ನಾ). ತೊಲೆಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಂಭ; ಮನೆಯ ನಿಲುಗಂಬ; ಊರೆಗಂಬ : ಲೋಚನಾಂಜನಕಿಂಬು ಕೂಚುಗಳು ಮಾಳಿಗೆಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬೫) ; ಮಾರಿಗೆ ಒಂದು ಕೂಚು, ಮೊಳಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗುಜ್ಜು (ಗಾದೆ). **ಕೂಚ$_1$** : ಕಲ್ಲಿನ ದಿಂಡುಗಳನ್ನು ಕೂಚಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದ ಗಾಡಿಗಳನ್ನು ಎಳೆಯುವ ಕುದುರೆಗಳ (ಸವತಿ. ೭೮). 'ಗುಜ್ಜು' ಪರಾ. [?]

ಕೂಚು₃ 'ಕೋಸು₂' ನೋ.

ಕೂಚು₄ (ನಾ). ಸಿದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು: ಕೂಚು [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಚಿ, ಕೋಚಿ] ಮಾಡಿತು ಮೇಲೆ ಸಾಸಿರ ಲೋಜನನ ಕಟಕದಲಿ ಸಂಧ್ಯಾಸೂಚನೆಯ ಲೆರಡಂಕ ತೆಗೆದವು ತಮದ ಮುಂಚಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೫-೩೦); ದಾನವಾಧೀಶ್ವರಂ ಕೂಚು [ಪಾಠಾಂ. ಚಿ] ಮಾಡಿಸಿ ತೆರಳ್ದಂ ಮಹಾ ವೇಗದಿಂದೆ ಸೇನೆ ನಡೆದುದು ವಿಷ್ಣು ಲೋಕಂ ಬಿಡದದೇನೆಂಬೆನ್ನೆ (ಚಿಬಪು. ೨೪-೪೦). [?]

ಕೂಚು₅, ಕೂಚ್, ಕೂಚಿ₂ (ನಾ). ಶಿಬಿರದಿಂದ ಸೈನ್ಯದ ರವಾನೆ; ದಂಡಿನ ಚಲನೆ: ಏನು ಹಾರಿಕೆಯ ದಾಡು ಇಡುವೆ ಆ ಚಿರಂತನದ ಕೂಚು (ಅರಳು. ೨೧೪); ಕೂಚು ಮಾಡುತ್ತ ಸ್ಕೌಟ್ ಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಸಾಗಿದೆವು (ವೈನಿ. ೬೨); ಮರು ದಿವಸ . . . ಚಾರರಿಗೆ ಕೂಚು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟನು (ಕಗದ್ಯ. II, ೧೬). **ಕೂಚ್**: ಆ ಜನ ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಹಣಿಕಿಹಾಕಿ ಮುಂದೆ ಕೂಚ್ ಮಾಡಿದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೩೫). **ಕೂಚಿ₂**: ಕೂಚಿಯಂ ನೇಮಿಸಿ ಮಹಾಬಲಕೆ . . . ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರರೈತರೆ (ಚಿಬಪು. ೪೮-೨).

ಕೂಚುಮಾಡು = (ದಂಡಿನೊಡನೆ) ಪ್ರಯಾಣಮಾಡು: ಮುಂಬಯಿ ಫೌಜುಸಮೇತ ಕೂಚುಮಾಡಿ ಸುಲ್ತಾನ್ ಪೇಟೆ ಬಳಿಯೆ ಇಳುಕೊಂಡರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೩); ದಂಡನ್ನು ಕೂಚುಮಾಡಿ ಅವರ ರೂಬರು ಇಳಿದು ಲಡಾಯಿ ಕೊಡಬೇಕು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೂಚ್; ಪಾರ. ಕುಚ್]

ಕೂಚುಕೋಲು 'ಕೂಚುಗೋಲು' ನೋ.

ಕೂಚುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿಸು; ಸಾಗಿಸು: ದಂತಿಯ ನಡಿಸು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಹಿಡಿಸು ಭೂಕಾಂತರೆಲ್ಲರಂ ಕೂಚುಗೊಳಿಸು (ಸೌಂದರ. ೫-೧೩೨). [ಕೂಚು₄ + ಕೊಳ್₁ + -ಇಸು₃]

ಕೂಚುಗೋಲು, ಕೂಚುಕೋಲು (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಚಿಲಕ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೊಕ್ಕೆ, —ಕೊಂಡಿ: (ಕ). **ಕೂಚುಕೋಲು**: (ಕ).

[ಕೂಚು₂ (< ಕೋಸು₂) + ಕೋಲು₁ (< ಕೋಲ್₁)]

ಕೂಚುನಗಾರಿ (ನಾ). ದಂಡಿನ ಕೂಚಿನಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸುವ ನಗಾರಿ: ದಂಡಿನವರ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಕೂಚುನಗಾರಿ ಧರ್ಮಕಹಳೆ ಮೊದಲಾದ್ದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದಂತೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭ ಉಪೋದ್ಘಾತ); ಕೂಚುನಗಾರಿಗೆ ಹುಕುಂ ಮಾಡಿದರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೩). [ಕೂಚು₄ + ನಗಾರಿ]

ಕೂಚುಪುಡಿ 'ಕೂಚಿಪುಡಿ' ನೋ.

ಕೂಚುಭಟ್ಟ 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೂಚೆ (ನಾ). ಸಿದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು. 'ಕೂಚೆಯಾಗು' ಪರಾ. [?]

ಕೂಚೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಸಜ್ಜಾಗು: ಕೂಚೆಯಾದುದು ಕೊಡೆ ಸಾಸಿರಲೋಜನನ ಕಟಕದಲಿ ಗುಡಿಗಳು ರಾಚಿ ಕೆಡೆದವು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೭-೧೧); ಕೂಚೆಯಾದುದು ಮತ್ತೆ ನಗರದೊಳೀಚೆಯಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕೆ ನಳನೃಪೋತ್ತಮನ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೭೪). [ಕೂಚೆ + ಆಗು₁]

ಕೂಜ, ಕೂಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದ್ದವಾದ ಕತ್ತುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ; ಹೂಜಿ: ಕೂಜದೊಳಗಿನ ನೀರು ಬಿಸಿಲು ಬಿದ್ದು ಕಾಮನಬಿಲ್ಲಿನ ಬಣ್ಣ ಗಳಿಂದ (ಕುಟುಂಸೌ. ೩೫); ಕುಡಿಯುವಾಗ ಕೂಜವನ್ನು ಬಾಯಿಗೆ ತಗಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೩೧೧). **ಕೂಜೆ**: ರನ್ನದ ಕೂಜೆಯ ಹರಿನೀಲದ ಪೊಸಬಿನ್ನಾಣದ ಕರಕವ (ಮದೇಪು. ೧೯-೪೪); ಕೂಜೆ ಯಿಂದಪ್ಪು ನೀರು ತೆಗೆದು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಹನಿಸಿದ (ಏಕಾಂಗಿ. ೯೫).

[← ಮರಾ. ಕುಜಾ, ಕುಜ್ಯಾ; ಹಿಂ. ಕುಜ್ಜಾ; ಪಾರ. ಕುಜಾಹ್]

ಕೂಜನ (ನಾ). ಕೂಗು; ಕುಕಿಲು; ಧ್ವನಿ: ವಿಹಗಕುಳಂಗಳಂ ನೆರಪಿ ಕೂಜನದೇೞ್ಗೆ ಮನೋಜರಾಜ್ಯಮಂ ಬಹಳಿಕೆಯಿಂದ ಮೂವಡಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೪೨); ಪಾರಿವದ ಕೂಜನದ ಸೊಗದ ಮೆಲ್ನುಡಿಗಳನು (ಅರುಣ. ೧೧); ಹಸಿರು ಹಾಸಿದೆ ಪಯಿರು ಈಸಿದೆ. ಸಾಕು, ನಿಲ್ಲಲಿ ಕೂಜನ (ಚಿಂತನ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಕೂಜಿತ (ನಾ). = ಕೂಜನ: ಉತ್ಕಂಠಗಳಾದ ಸಾರಸಂಗಳ ಕೂಜಿತಂ ಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭); ಕಾದಲರ ಕಾಮಕೇಳಿ ಕೂಜಿತದೊಳ್ ಕೂಡಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೬೭ ವ); ಕಲ ಹಂಸಾಳಿಯ ಮದ ಮಂಜುಲತೆಯ ನೊಳಕೈದ ಕೂಜಿತಂ ನಿಮಿರ್ದುದು (ಮಾಧವಾ. ೨-೩೨೪). [ಸಂ.]

ಕೂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಕೂಗು; ಕುಕಿಲು: ಕೂಜಿಸಿದಳ್ ಲಾವಗೆಯ ಗೂಡನಲ್ಲಾಡಿದವೋಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೨೫); ಬನಂ ಗಳೊಳ್ ಮೊರೆವ ಮದಾಳಿ ಕೂಜಿಸುವ ಕೋಗಿಲೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೪೧); ಆ ಜಾರೆ ವಿಲಸಿತ ಕಂಬುಕಂಠದಿಂ ಕೂಜಿಸಲಾ ಸ್ವರದಿಂಪು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪-೧೧೪); ಒಸೆದು ಕೂಜಿಸುವ ಕೋಕಿಲರವಂ (ಚಿಬಪು. ೩೫-೮); ಆಹಾರ, ವಿಹಾರ, ವಿಷಾದ, ವಿಕ್ರಾಂತಿಗೆ ನಿರಾವಲಂಬದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನಾವು ಕೂಗಬಹುದು ಕೂಜಿಸಬಹುದು (ವಿಜಾಮುಂ ೬).

[ಕೂಜನ + -ಇಸು₃]

ಕೂಜೆ 'ಕೂಜ' ನೋ.

ಕೂಟ₁, ಕೂಟು (ನಾ). ೧. ಸೇರುವಿಕೆ; ಕೂಡಿಕೆ; ಬೆರೆಯುವಿಕೆ; ಸಂಯೋಗ: ಕೂರ್ಮೆಯಿಂದಿರ್ವರುಮಿರ್ಪರ್ ಪಾಲ ನೀರ ಕೂಟದ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೬೦); ನೋಟ ಸ್ಥಾವರ ಮಾಟ ಜಂಗಮ, ಕೂಟ ಕೂಡಲ ಚೆನ್ನಸಂಗನಲ್ಲಿ (ಶಿವಗೀ. ೧೯-೬೭). ೨. ರಾಶಿ; ಸಮುದಾಯ: "ರಾಶಿ, ಪುಂಜಮುತ್ಕರ[ಸ]ಮುಚ್ಚಯಂ ಕೂಟ ತಾಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೩-೭೯); ಎಲುವೆ ಮನೆಯ ಕಸದ ಕೂಟಂ ಬಸೆಯೆ ತುಪ್ಪಂ ನಾಯ್ಗಳೆ ಪರಿವಾರಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೭); ಭಾಸುರ ಮಣಿಗಣ ನಾನಾಂಶು ಕೂಟಂ ಕಿರೀಟೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೫೫). ೩. ಸಭೆ; ಮೇಳ: ಸನ್ಯಾಸಿಗಳ ಸಂಗಡಮುಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳ ಕೂಟ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೭-೧೯). ೪. ನಾಲ್ಕಾರು ದಾರಿಗಳು ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ; ಚೌಕ: ಮುಂದೆ ನಡೆದ . . . ಕೂಟವನ್ನು ದಾಟಿದ (ಕೊತಕಾ. ೧೯). ೫. ಜೊತೆ; ಸಂಗ: ಅಲಂಪುವೆರಸಿದ ನೋಟಕ್ಕಮಿಂಬುವೆರಸಿದ ಕೂಟಕ್ಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೭ ವ); ಸಿತಗರ ಕೂಟದಿಂದೆ ಕೆಡದವರೊಳರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೬); ವ್ಯರ್ಥರುಗಳೊಡನಾಟ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲ ದರುಗಳ ಕೂಟ . . . ಅನರ್ಥಪಾರಂಪರೆಯಲೇ (ಕುವ್ಯಾಉ ೪-೫೬); ಗಿಳಿಯ ಗಿಡುಗನ ಕೂಟ ಮರಿಗೋಗಿಲೆಯ ಸಾಳ್ವನ ಸಖ್ಯ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪೨); ನೋಟಕ್ಕೆ ನಾಟ್ಯ, ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂಟ (ಗಾದೆ). ೬. ಸಂಭೋಗ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ: "ಶ್ರೋತಂ . . . ಮೈಥುನಂ ಯಭಮನೆ ಕೂಟಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೫); ಕೂಟದೊಳುನ್ನಿದ ಬೆಚ್ಚಿತಟ್ಕಿಯೊಳ್ ಕೂಟ ಸುಖಂಗಳಂ ಪಡೆದನೇಂ ಚದುರಂಗಳ ಬದ್ದದಲ್ಲಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೨); ಕೂರ್ಪ ಪೆಂಡಿರ ಕೂಟದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫); ಸುಳಿವ ವಿಟನಂ ನೋಟದೊಳವುಗಿಸಿ ಕೂಟದೊಳ್ ಕೊಸಱಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೧೫ ವ); ಕೂಟದಿ ನಾಗರಿಕನ ಮಱಿದೊರಗಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೧೪-೪೪). ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಸಭೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ಮನೆದೆಱೆ ಮದುವೆದೆಱೆ. . .ಕೂಟಕಕನ್ನಿ ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ (ಮೈಶಿ. ೧೯೩೨, ೧೬-೩೦; 1069); ಮತ್ತಮಾ ಶಂಭೋಜಿಗೆ ಕಪ್ಪವಿತ್ತುಂಕೂಟಮಂ ಕಳಿಪಿ ಪೆಂಪುಗೆಯ್ದು (ಚಿಕವಿ. ೧೫ವ).

ಕೂಟು : ೩. "ಗುಂಪು, ಕೂಟು, ಬಳಗ" (ಕಂಸುಹು. ೮೩). ೪. ತಾಲೂಕು ಕಚೇರಿಯ ಕೂಟಗೆ ಕೆಲವರು ಮಾತನಾಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಮುಂಗಾಪು. ೧೦೪) ; ನಾನೇ ಸ್ವತಃ ಊರ ಮಧ್ಯದ ಕೂಟಗೆ ನಿಂತು ಪತ್ರಿಕೆ ಮಾರಬೇಕು (ಅಪಸಾ. ೭). ೬. ಶರಧಿಸಮಾನವೀಕ್ಷಿಸೆ ಗಂಭೀರದೊಳೊಪ್ಪುವ ಕೂಟ ನೇಳ್ಗೆಯೊಳು ದೊರೆ ಮಕರಧ್ವಜಂ (ಕಇ. IX, ೧-೬೬ ; 1204). ೮. ಅನೇಕ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೋಗರ : ಕೂಟು, ಮಜ್ಜಿಗೆಹುಳಿ, ಚಿತ್ರಾನ್ನ . . . ಮತ್ತು ಪಾಯಸಗಳನ್ನು (ರಂಗಕ. ೧೨೬).

[< ಕೂಡು ./ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂಟ್ಟ ; ತೆಲು. ಕೂಟ]

ಕೂಟ್$_1$ 'ಗೂಂಟ' ನೋ.

ಕೂಟ$_3$ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದುದು ; ನೆತ್ತಿ ; ಶಿಖರ : "ಶೃಂಗಂ, ಶಿಖರಂ, ಕೂಟಂ - ಈ ಮೂಱುಂ ಕೋಡುಂಗಲ್" (ಹಲಾಯು. ೨೭-೧೨) ; "ಕೂಟಮಾ ಶಿಖರಮಾ ಶೃಂಗಮೆಂದರೆ ಕೋಡುಗಲ್ಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦-೨) ; ನಿಜ ಕೂಟಾಗ್ರದೊಳ್ ಪಾಯ್ವ ಗಂಗಾಜಲದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೪) ; ಉತ್ತುಂಗ ಧ್ವಜ ತೋರಣಂಗಳಿಂ ಸೊಗಯಿಪ ಕೂಟಂಗಳಿಗೆಲ್ಲಂ ನಾಡೆ ಮನಂಗೊಳಿಪುವು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೯) ; ಅವಳು ಚತುಃಶೃಂಗಿ ಕೂಟವನ್ನು ದಾಟಿ . . . ಹೋಗಿದ್ದಳು (ಚಿಂದುಟಿ. ೫೩). ೨. ಚಲನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಚಲತೆ ; ಸ್ಥಿರತೆ. ೩. ಇಂದ್ರಜಾಲ ; ಕಪಟ ; ಮೋಸ : "ಕೈತವಂ, ಕಪಟಂ, ಕೂಟಂ . . . ವ್ಯಪದೇಶಃ - ಈ ೧೦ ನೆವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೨೪) ೪. ಹಡಗು ; ದೋಣಿ. ೫. ನೇಗಿಲಿನ ಭಾಗ ; ಕುಳು. ೬. ಚಮ್ಮಟಿಗೆ ; ಸುತ್ತಿಗೆ. ೭. (ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದವು) ಕೊಂಬು ಮುರಿದದ್ದು ; ಕೊಂಬಿಲ್ಲದ್ದು : "ನಿರ್ಭಗ್ನಶೃಂಗನಕ್ಕುಂ ಕೂಟಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೯-೫) ; "ಕೊಂಬೊತ್ತಿ ಮುಱಿದಿರೆ ಕೂಟವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೨). ೮. ಏಲಕ್ಕಿ. ೯. ಜಿಂಕೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ : "ಭೈತ್ರ ಮೇಖಲೆ ಯೋಗಂ ಕಪಟಂ ಸಮಂಗಳಿವು ಕೂಟಾಖ್ಯಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೩). ೧೦. [ಜ್ಯೋತಿ] ಜಾತಕಗಳ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ. ℙ ವಧೂವರರ ಜನ್ಮಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಹೊಂದಾವಣೆ ಯಾಗುವಂತೆ ನೋಡುವ ಕ್ರಮ : ಎಮ್ಮವರು ಬೆಸಗೊಂಡರೆ ಶುಭಲಗ್ನವೆನ್ನಿರಯ್ಯ, ರಾಶಿ ಕೂಟ ಋಣಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂದು ಹೇಳಿರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೮೩).

ಕೂಟದನಾಯಕರಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಮಱಿಹೊಕ್ಕರೆ ಕಾವಕೂಟದನಾಯಕರಗಂಡ ಕಾಡನೂರಮಲ್ಲೆಯ ನಾಯಕನ ಮಗ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೧೮-೪ ; 1366). [ಸಂ.]

ಕೂಟಕ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ. ೨. ಗೋಲ. ೩. ನೇಗಿಲ ಕುಳ. ೪. ಕುಳ ಹಾಗು ಈಸುಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ನೇಗಿಲ ಭಾಗ ; ನೇಗಿಲ ದಿಂಡು. [ಸಂ.]

ಕೂಟಕುಳಿ (ನಾ). ಗುಂಪುಗೂಡುವ ಜನ ; ನೆರವಿ : ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಕ್ಕಟಣ್ಣರಿವರಿಂದೇವಂದರೇವೋದರೆಂಬಿನಮೇಂ ಪೋಪಮೆ ನಾಡ ಕೂಟಕುಳಿಗಳ್ಗೇದೋಸಮೇಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಂ] ಬನ್ನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೫) ; "ತಾದಾತ್ವಿಕಬಲಸ್ಯ = ಕೂಟಕುಳಿಯಪ್ಪ ಬಲವನುಳ್ಳಂಗೆ ಆಗಳಹ ಬಲವನ್ನುಳ್ಳಂಗೆ" (ನೀತಿವಾ. ೩೧-೨೪) ; ಮೃಡನಿರ್ದಂತಿರೆ ಕೋಟಿ ಕೂಟಕುಳ[ಳಿ] ದೈವಕ್ಕಾಸೆಯಂ ಮಾಡಿ ನೀಂ ಕಿಡದಿರ್ (ಪಂಪಾಶ. ೬೨). [ಕೂಟ$_1$ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಕೂಟಕೂಡು (ಕ್ರಿ). ನೆರವಿಯಾಗು ; ಗುಂಪಾಗಿ ಸೇರು ; ಸಭೆ ಸೇರು : (ಕ). [ಕೂಟ$_1$ + ಕೂಡು$_1$]

ಕೂಟಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಮೋಸಮಾಡುವಿಕೆ ; ವಂಚನೆ ; ಕಪಟ : ಧರಣೀಪುತ್ರ ನಿವಾಸದೊಳ್ ನಿಲೆ ಬುಧಂ ಕೂಟಕ್ರಿಯಾವೇದಿ ತಸ್ಕರಂ . . . ಎನಿಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೨೨). [ಕೂಟ$_3$ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕೂಟಗಡೆ (ನಾ). ಸಂಭೋಗದ ಮುಕ್ತಾಯ ; ರತಿಕ್ರೀಡೆಯ ಅಂತ್ಯ : ಬಿಡುಮುಡಿ ಬಿಗುಹುಗುಂದಿದ ಮೊಲೆ ಬೆಳರ್ದುಟಿ ಬಿಡದೆ ಪೊಯ್ವಳ್ಳೆ ಕಂಪಿಸುವ ತೊಡೆಯೆಸೆದಿರೆ ಕೂಟಗಡೆಯ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರೊಡನೆ ಬಂದವನ ನೋಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೨೫). [ಕೂಟ$_1$ + ಕಡೆ$_3$]

ಕೂಟಗಾನ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕ ಗೀತೆ ; ಮೇಳಗಾನ : ಗ್ರೀಕರು ತಮ್ಮ ರುದ್ರನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಡೆಮಾತ್ರ ಕೂಟಗಾನದೊಂದಿಗೆ ನಾಟ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೫೪೯). [ಕೂಟ$_1$ + ಗಾನ]

ಕೂಟಗೆ$_1$ (ನಾ). ಸಂತರ್ಪಣೆ ; ಸಮಾರಾಧನೆ : ಕೂಟಗೆಯ ಕೂಳ ಸುಣ ಬಂದವರೆಲ್ಲರು ಅಜಾತನ ನಿಲವ ಬಲ್ಲರೆ ? ಬೇಟದ ಕಣ್ಣಿನವರೆಲ್ಲರು ಸತ್ಸಂಗವ ಬಲ್ಲರೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೭-೧೦೫) ; "ಭಿಕ್ಷಾನ್ನ ; ದಾಸೋಹ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ). [< ಕೂಟ$_1$?]

ಕೂಟಗೆ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಹಿಯಾದ ಔಷಧಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿಸುವ ಸಿಹಿ : ಅವನು ಕೂಟಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ಔಷಧಿ ಕುಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೂಟಚಾತುರ್ಯ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯ ಚತುರತೆ : ನಿನ್ನೆ ಅವರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಕಂಡು ಬಂದ ಕೂಟಚಾತುರ್ಯ ಇಂದು ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣಅ. ೧೩೦). [ಕೂಟ$_3$ + ಚಾತುರ್ಯ]

ಕೂಟಣಿ 'ಕುಂಟಣಿ' ನೋ.

ಕೂಟಣಿಗ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿಗ : ಕೂಟಣಿಗರೊಡನಾಡಿ ಮಡಿಯ ದಿರಕಟ ಸಾರುವೆನು (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೪-೧೦೦).

[ಕೂಟಣಿ (< ಕುಂಟಣಿ) + -ಇಗ]

ಕೂಟತರ್ಕ (ನಾ). ಕುತಂತ್ರದ ತರ್ಕ ; ಕುಯುಕ್ತಿ : (ಮೋಸ ಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೂಡಿದ) ಕೂಟತರ್ಕ, ಕುತರ್ಕ, ತರ್ಕಾಭಾಸ, ಸತ್ಯಾಭಾಸ (Sophism. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಟ$_3$ + ತರ್ಕ]

ಕೂಟತಾನ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ತಾನದಲ್ಲಿ ಕೂಟತಾನವೆಂದೂ ಶುದ್ಧತಾನವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧ. ಕೂಟತಾನದಲ್ಲಿ ವಕ್ರರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರಮೇಳೈಕೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೮೯). [ಕೂಟ$_3$ + ತಾನ$_1$]

ಕೂಟದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟುಗೂಡು ; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು ; ಸಮ್ಮಿಶ್ರವಾಗು : ಹುಳಿವಾಳಿದ ಸಾಜು ಶಿಖರಣಿ ಬಹು ಕೂಟದಳೆದ ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣ ಸವಿದು (ಮೋಹತ. ೩-೫೩). [ಕೂಟ$_1$ + ತಳೆ$_1$]

ಕೂಟನಾಟ್ಯ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕ ನಾಟ್ಯ ; ಮೇಳನೃತ್ಯ : ನಿಸರ್ಗದ ಆನಂದದಲ್ಲಿ ತುಂದಿಲರಾದ ಈ ಜನರು ಕೂಟನಾಟ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ . . . ನಿಯೋಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಭಾರದ. ೫೬೪).

[ಕೂಟ$_1$ + ನಾಟ್ಯ]

ಕೂಟನೀತಿ (ನಾ). ಕಪಟ ವರ್ತನೆ ; ಮೋಸದ ನಡತೆ : ಮೊಹಬತ್ ಖಾನನೆ ಜಹಂಗೀರನ ಬಂದಿಯಾಗುವಂತೆ ರಾಣಿ ಕೂಟನೀತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿ ಕೃತಿಗೈದಳು (ನೂರಜ. ೫೪) ; ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೂಟನೀತಿ ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಜ್ಞಾನಶಂಕರರಿಗೆನಿಸಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೨೨).

[ಕೂಟ$_3$ + ನೀತಿ]

ಕೂಟನೀತಿಜ್ಞ (ನಾ). ಕಪಟನೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು ; ಮೋಸದ ರೀತಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು : ಈ ನೀತಿವಿಕಾಸಗೊಂಡಿದ್ದೂ ಕೂಡ ಕೂಟನೀತಿಜ್ಞರ ಕುತಂತ್ರಗಳ ಆಧಾರದಿಂದಲ್ಲ (ಶ್ರೀಪ್ಸಪ್ರ. ೧೭೫).

[ಸಂ.]

ಕೂಟಪತ್ರ (ನಾ). ಕಪಟ ಪತ್ರ ; ಮೋಸದ ಪತ್ರ : "ಇದು ಕೂಟ ಪತ್ರವಿರಬೇಕು (ಹೇಮುಕೂ. ೧೦೨). [ಕೂಟ್ಟ$_3$ + ಪತ್ರ]

ಕೂಟಪದ್ಯ (ನಾ). ಸಂದಿಗ್ಧಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಪದ್ಯ; ಗೂಢಾರ್ಥದ ಪದ್ಯ : ಇಬ್ಬರೂ ಅರ್ಥವಾಗದ ಕೂಟಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬರೆದವರೇ (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೧೧). [ಕೂಟ್ಟ$_3$ + ಪದ್ಯ]

ಕೂಟಪಾಕಳ (ನಾ). ೧. ಪಿತ್ತಜ್ವರ. ೨. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ: ಮಾರ್ಬಲದಾನೆಗೆ ಕೂಟಪಾಕಳಂ ಕುದುರೆಗೆ ಕರ್ಣ ದೂಷಿಕೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೬೬); ಖೇಚರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ . . . ಅರಾತಿಮದ ದ್ವಿಪ ಕೂಟಪಾಕಳಂ ಯಾಚಕ ಯಾಚಿತಾರ್ಥ ಸುಸಮರ್ಥಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೧೯). [< ಸಂ. ಕೂಟಪಾಕಲ]

ಕೂಟಪಾಲಕ (ನಾ). ೧. = ಕೂಟಪಾಕಳ : (+). ೨. ಕುಂಬಾರ; ಕುಲಾಲ. ೩. ಕುಂಬಾರನ ಆವಗೆ, —ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಕೂಟಪ್ರಕರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಶಿಖರಗಳ ಸಮೂಹ: ಮುಗಿಲಂ ಪೊತ್ತಿರ್ಪ ಕೂಟಪ್ರಕರದಿನ್ . . . ಕಡುವೆಳ್ಪೇಱಿದಿಂದ್ರಾದ್ರಿ ಯೆಂಬನ್ನೆಗನೊಪ್ಪಂಬೆತ್ತುವಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩-೮೧). [ಕೂಟ್ಟ$_3$+ ಪ್ರಕರ]

ಕೂಟಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ತೊಡಕಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ ; ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಒಗಟು ; ಕಗ್ಗಂಟು : ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಇರುವಿಕೆಯ ಸಮಸ್ಯೆ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಕರ್ಮದ ಕೂಟ ಪ್ರಶ್ನೆ (ವಿಚಾಮುಂ. ೬೨) ; ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಕೂಟಪ್ರಶ್ನೆ . . . ಅವನೆದುರಿಗೆ ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿ ನಿಲ್ಲುತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೭೨೦). ಇಂದಿನುತ್ತರ ಮುಂದೆ ಕೂಟಪ್ರಶ್ನೆ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೫೮). [ಕೂಟ್ಟ$_3$ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಕೂಟಮಾನ$_1$ (ನಾ). ಮೋಸದ ಅಳತೆ ಅಥವಾ ತೂಕ : (+). [ಕೂಟ್ಟ$_3$ + ಮಾನ]

ಕೂಟಮಾನ$_2$ (ನಾ). ವಾದ್ಯಗಳ ಮೇಳ, —ಹೊಂದಾಣಿಕೆ : ರೂಪು ನೇರು ಲಾಗು ಲವಣೆಯಡಪು ತಿರುಪು ಕೈಮುಟ್ಟಕಳಾಸ ಕೂಟಮಾನಂಗಳಂ ಸಂಗಳಿಸಿ ರಸಭಾವಂದಪ್ಪದೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ವ). [ಕೂಟ್ಟ$_1$ + ಮಾನ]

ಕೂಟಯಂತ್ರ (ನಾ). ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಯದಿಂದ ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಧನ, —ಬಲೆ, —ಬೋನು : "ಉನ್ಮಾಥಃ, ಕೂಟ ಯಂತ್ರಂ, ನಿರ್ಯಂತ್ರಣಂ – ಈ ೩ ತಗವುದು [ಬಲೆ, ಬೋನು]" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯-೯೭). [ಕೂಟ್ಟ$_3$ + ಯಂತ್ರ]

ಕೂಟಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಕಪಟದ ಉಪಾಯ; ಮೋಸದ ಯುಕ್ತಿ : ಕೃಷ್ಣನು ಅವನ ಕೂಟಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವೇ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ಭೀಷ್ಮಪ್ರಚ. ೧೬೦). [ಕೂಟ್ಟ$_3$ + ಯುಕ್ತಿ]

ಕೂಟಯುದ್ಧ (ನಾ). ಕಪಟಯುದ್ಧ : ಪೊನ್ನಮಯ್ಯನಿಲ್ಲದೇ ಹೋಗಿದ್ದರೆ . . . ಗೊಜ್ಜಿಗನ ಕೂಟಯುದ್ಧವನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ದಾನಚಿಂ. ೧೦೯). [ಕೂಟ್ಟ$_3$ + ಯುದ್ಧ]

ಕೂಟಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ನಾಭಸ ಯೋಗ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಲ್ಕನೆಯ ರಾಶಿಯಿಂದ ಹತ್ತನೆಯ ರಾಶಿಯವರೆಗಿರುವ ಏಳು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲೂ ಗ್ರಹವಿದ್ದರೆ ಕೂಟಯೋಗ" (ಜಾತತಿ. ೧೩-೮ ಟೀಕೆ). [ಕೂಟ್ಟ$_1$+ ಯೋಗ]

ಕೂಟಯೋಧಿ (ನಾ). ಕೂಟಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು; ಕಪಟ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು: ಆ ಕ್ರತುಪ್ರಯತ್ನಮಂ ಕಿಡಿಸಿ ಭಂಗಿಸೆ ಕೂಟಯೋಧಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೫-೧೬೬). [ಸಂ. ಕೂಟಯೋಧಿನ್]

ಕೂಟರಾಜ (ನಾ). ಶಿಖರದಲ್ಲಿರುವ ರಾಜ (?) : ಕೂಟರಾಜನ ಗಾಡಿ ನಟರಾಜನ ನೋಡಿ ಚಿದಂಬರದಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ.೮೦-೯). [ಕೂಟ್ಟ$_3$+ ರಾಜ]

ಕೂಟಲೇಖ (ನಾ).=ಕೂಟಪತ್ರ. 'ಕೂಟಲೇಖಕರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೂಟಲೇಖಕರಣ (ನಾ). ಕಪಟ ಪತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬರೆದು ಮೋಸಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: ವರಪ್ರಯೋಗವಶದಿಂ ಕಳ್ಳೊಲೆಯಂ ವಂಚಿಸುವುದು ಕೂಟಲೇಖಕರಣಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೨೬-೧). [ಕೂಟಲೇಖ + ಕರಣ]

ಕೂಟಲೇಖಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಕೂಟಲೇಖಕರಣ : ನ್ಯಾಸಾಪಹಾರ ಕ್ರಮುಮನುಗತಿಯಿಂ ಕೂಟಲೇಖಕ್ರಿಯಾವಿಜ್ಞಾನಂ(ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೪). [ಕೂಟಲೇಖ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕೂಟವಡೆ (ನಾ). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ ಸೈನ್ಯ: ಇಂತು ಕೂಟವಡೆಯಂ ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸಿ ದಾಂಟಿಸಿ (ಚಿಕವಿ. ೨-೫೨). [ಕೂಟ್ಟ$_1$+ ಪಡೆ$_2$]

ಕೂಟವಾದ (ನಾ). ಕಪಟದ ವಾದ ; ಸುಳ್ಳುವಾದ: ಅವನು ಯಥಾ ರೂಢಿಯ ಕೂಟವಾದಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಪುನರು. ೩೬೪). [ಕೂಟ್ಟ$_3$ + ವಾದ$_3$]

ಕೂಟಶಾಲ್ಮಲಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೂರುಗದ ಮರ: ಬೀಱುತ್ತುವೇಱುತ್ತುವೆಂತಾನುಮೆಯ್ದಿ ಕೂಟಶಾಲ್ಮಲಿಯನಡರ್ವನನಡಿ ಯಿಂದಾಮುಸ್ತಕಂಬರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೧ ವ). ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕೂಟಶಾಲ್ಮಲಿ . . . ಸುಮುನವೆಂಬೈದು ಮುಂತ್ರಿನರಕಂಗಳೊಡನೆ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [?]

ಕೂಟಶಾಸನ (ನಾ). ಕೃತಕ ಶಾಸನ ; ನಕಲಿ ಶಾಸನ: ತಾಮ್ರ ಪಟ ಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕೂಟಶಾಸನಗಳೂ ಆಗಿರುವುದುಂಟು (ಕಶಾಅ. ೩೬). [ಕೂಟ್ಟ$_3$ + ಶಾಸನ]

ಕೂಟಸಂಭವ (ನಾ).[ಜ್ಯೋತಿ] ಕೂಟಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಅಸತ್ಯವಚೋನ್ವಿತ ಕೂಟಸಂಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೩-೧೮). [ಕೂಟ್ಟ$_3$ + ಸಂಭವ]

ಕೂಟಸಮಸ್ಯೆ (ನಾ). ತೊಡಕಿನ ಸಮಸ್ಯೆ ; ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಸಮಸ್ಯೆ: ಸುಮ್ಮನೇ ಕೂಟಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ತೊಡಕಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳಬೇಡಿರಿ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೨೧). [ಕೂಟ್ಟ$_3$ + ಸಮಸ್ಯೆ]

ಕೂಟಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷಿ: ಕಪಟೋಪಾಯರು ಕೂಟ ಸಾಕ್ಷಿಯ ಜನರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೫೯). ೨. ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು : ಪಾಷಂಡಗಾತ್ಮ ವಿರಾಮುಕಾರಿಗೆ ಕೂಟಸಾಕ್ಷಿಗೆ ನಾಮ ಧಾರಿಗೆ ಪಾರ್ಥಕೇಳ್ ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೨೬); ಬಯ ಲಾಯ್ತು ಕೂಟಸಾಕ್ಷಿಯ ಸಿರಿವೊಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೧೬). [ಕೂಟ್ಟ$_3$ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಕೂಟಸಾಕ್ಷ್ಯ (ನಾ). = ಕೂಟಸಾಕ್ಷಿ : ಮಾನನಿಧಿಯೆನಿಸುವನ ತೀರ್ಥಸಂಗತನ ಸಲೆ ಕೂಟಸಾಕ್ಷ್ಯವಂ ನುಡಿಯದವನ . . . ಮನೆ ಯೊಳಿಂದಿರೆ ಬಿಡದೆ ನೆಲಸಿರ್ಪಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೭). [ಕೂಟ್ಟ$_3$ + ಸಾಕ್ಷ್ಯ]

ಕೂಟಸ್ಥ (ಗು). ೧. ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವ; ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ. ೨. ಸಮೂಹದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ (ನಾ). ೩. ಮನೆತನದ ಮುಖಂಡ, —ಯಜಮಾನ. ೪. (ಚಿತ್‌ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ) ಕೂಡಿ ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಐಕ್ಯ : ಎನ್ನ ಅಲ್ಲಿಗಿಲ್ಲಿಗೆಳೆಯದೆ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಕೂಟಸ್ಥವ ಮಾಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೩-೬೯೧). ೫. ಚಿತ್‌ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯಹೊಂದಿದವನು: ಅದೇತಕೆ ಅಯ್ಯಾ ಶಿವನೊಳಗೆ ಕೂಟಸ್ಥ ನಾದಹೆನೆಂಬ ಹಲುಬಾಟ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬೯-೧) ; ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲದವ ನೋದು ಗಿಳಿ ಕಲಿತ ಪಾಠದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೪೦). ೬. ನಾಶವಿಲ್ಲ ದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಏಕಂ ಕೂಟಸ್ಥಂ ನಿರಾಕಾರ ತ್ರಿತಯವಾದ ವಿಭುತೆ ಸಮಗ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೦೪). [ಸಂ.]

ಕೂಟಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ: ಅಂಗಭವಿ ಭಕ್ತಂಗೆ ಮನಭವಿ ಮಹೇಶ್ವರಂಗೆ . . . ಕೂಟಸ್ಥಲ ಭವಿ ಐಕ್ಯಂಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೨-೫೧೧).
[ಕೂಟ$_1$ + ಸ್ಥಲ]

ಕೂಟಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ; ದಾರಿಯ ಕೂಟ: ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಹೋಗಬೇಕಾದ ದಾರಿಗಳು ಬೇರೆಯಾಗುವ ಕೂಟಸ್ಥಾನ ಬಂತು (ಮೂರುಪಾ. ೮೮). ೨. ಸೇರುವಸ್ಥಳ: ಅವನು . . . ಅವರ ಆಟದ ಕೂಟಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಿದ್ದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೪೫).
[ಕೂಟ$_1$ + ಸ್ಥಾನ]

ಕೂಟಾಕ (ನಾ). ಸುತ್ತಿಗೆ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಟಾಕ]

ಕೂಟಾಗಾರ (ನಾ). ಮನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕೋಣೆ; ಶಯ್ಯಾಗಾರ: " ವಲಭಿ – ಕೂ ಟಾ ಗಾ ರ, ಮ ಲ ಗು ವ ಮ ನೆ " (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೩). [ಕೂಟ$_3$ + ಆಗಾರ]

ಕೂಟಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಕೂಟದ ಅಥವಾ ಪಂಗಡದ ಆಚಾರ: ದೇಶಾಚಾರ, ಜಾತ್ಯಾಚಾರ . . . ಕುಲಾಚಾರ, ಕೂಟಾಚಾರ . . . ಸಂಪ್ರದಾಯವೆಂಬುದು ಮೊದಲಾದವುಗಳಂ ತಿಳಿದು (ವಿವೇಕ.೧೮೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: (೧) ಮನೆದೆರಿಗೆ . . . (೧೦) ಕೂಟಾಚಾರ . . . ಈ ಮೇರೆಗೆ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಬಾಬುಗಳನ್ನು ರೈತರಿಗೆ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಮಾಡಿಸಿ (ಮಹಾಪಂ. I, ೧೨೪). [ಕೂಟ$_1$ + ಆಚಾರ]

ಕೂಟಾಯಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಡುವ ಸಾಧನ; ಕಣಜ: ಅಂಗಳದಲ್ಲೊಂದು ಐನೂರು ಮುಡಿ 'ಕೂಟಾಯಿ' . . . ಚಿನ್ನದ ನೇವಳ - ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಇತ್ತು ನೋಡಿ (ಪಳಮೆ. ೧೯).
[← ತುಳು. ಕೂಟಾಯಿ, ಕುಟಾಯಿ]

ಕೂಟಾವಳಿ (ನಾ). ಕೂಟಗಳ ಸಾಲು; ಶಿಖರಗಳ ಸಮೂಹ: ಕಾಂಚನ ರುಚಿರ ಸುದರ್ಶನ ರಜತಾಂಕಿತ ವಿಚಿತ್ರ ಕೂಟಾವಳಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬೯). [ಕೂಟ$_3$ + ಆವಳಿ$_1$ (= ಆವಲಿ)]

ಕೂಟಾಳಿ (ನಾ). ಸಂಗಾತಿ; ಮೇಳಿಗ (?): ಗಳಗಳನೆ ಪೋಗಲಾಗದು ಚಿತ್ತವಿದ್ದೊಲಿರದಳುಕಿ ದ್ವಾರದಿ ನಿಂದು ಮೆಲ್ಲನಲ್ಲಿಹ ಜನರ ಸಮಯವೇನೆಂದು ಕೇಳಿ ಸುಳಿದಾಡುವರೊ ಯುಂಮ ಕೂಟಾಳಿಗಳು ವಳಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅಂತಸ್ತವಾಗಿರೆ (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೪-೨೨). [ಕೂಟ$_1$ + -ಆಳಿ$_3$]

ಕೂಟಿ (ನಾ). ಕೀಲು; ತಿರುಗಣಿ: ಬ್ರಿಟನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕೂಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬಾಗಿಲು ತಿರುಗಿದುದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸದ್ದಾಗಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು.೧೧೬).
[< ಕೂಟ$_2$]

ಕೂಟಿಕೆ ತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಕೂಡಿಕೆ ತೆರಿಗೆ: ಮನೆತೆರಿಗೆ, ಹುಲ್ಲಹಣ . . . ಮಗ್ಗಕಂದಾಯ, ಕೂಟಿಕೆ ತೆರಿಗೆ, ಮದಿವೆ ತೆರಿಗೆ (ನಮ್ಮಸು. ೨೪೩). [ಕೂಟಿಕೆ$_0$ + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಕೂಟಿಗ (ನಾ). ಕೂಟದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ವಿಟಪುರುಷ: ಜಾಟಗಾತಿಯರಿರವಿಗೆಳೆನಗೆಯಾಟದಿಂ ಬರುವಾಗಲೊಂದೆಡೆ ಕೂಟಿಗರು ಯೆಸೆದಿರ್ದರರಿದರು ಮಿತ್ರಪಂಚಕರು (ಜಿನಭಾ. ೮೦-೫೦).
[ಕೂಟ$_1$ + -ಇಗ]

ಕೂಟಿಗೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೂಟಿಗೇರು . . . ಕಂಕಣಗಾಳ (ವೈಜಿಗ. ೪೪-೮೬೭). [?]

ಕೂಟು 'ಕೂಟ$_1$' ನೋ.

ಕೂಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ಸಂಘ; ಸಭೆ: ಅವರ ರಾಜ್ಯ ಕುಜುಬೂರ ಅಯ್ಯಗಳ ಕೂಟಿಗಳ ದರ್ಮ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೯-೧೫; 1409). [< ಕೂಟ$_1$]

ಕೂಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). = ಕೂಟ$_3$: ಹನ್ದರ ಹಣ ಹೊಲೆದೆಱ ಕೂಟಿ ವುಡ್ಡಿಗೆ ಕೊಳಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೫, ರಾಣಿಬೆ. ೬೬-೨೦; ?). [< ಕೂಟ$_3$]

ಕೂಟೋಪಾಯ (ನಾ). ಮೋಸದ ಉಪಾಯ; ಒಳಸಂಚು: (ಒಳ) ಸಂಚು, ಹೂಟ, ಪಿತೂರಿ, ತಂತ್ರ, ಮಸಲತ್ತು, ಕೂಟೋಪಾಯ (Scheme. ಇಂಕನಿ). 'ಕುಟಿಲೋಪಾಯ' ಪರಾ.
[ಕೂಟ$_3$ + ಉಪಾಯ]

ಕೂಡ, ಕೂಡೆ (ಅ). ೧. ಒಡನೆ; ಸಂಗಡ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ: ಮುನಿದೊಡಮ್ಮನ ಕೂಡ ಮುನಿಯಲಿ (ಬಸಪು. ೪೭-೨೮); ಕರಸಿ ಮಂತ್ರಿ ಪುರೋಹಿತರ ಕೂಡೊರೆದನೇಕಾಂತದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೮); ದುರ್ಜನರ ಕೂಡ ಒಡನಾಟ ಬಚ್ಚಲ ರೊಚ್ಚಿನಂತಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೧೯). ೨. ಸಹ: ವಿಜಯನಗರದಂಥ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೂಡ ಮಣ್ಣುಗೂಡಿಸಿದ ಕಾಲಪುರುಷನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೯). **ಕೂಡೆ:** ೧. ಸಂಕ್ರಮಣಕಾಲದೊಳ್ ಕೂಡೆ ಬನ್ದ ಪೌಷದ ತಿಥಿಯೊಳ್ (ಇಆ.XII,೨೨೩-೪;929); ಗಾಣರ ಕಾಕಳಿ ಕೂಡೆ ಸೋರ್ವ ಮಾವಿನ ಸೊನೆ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬); ದುಶ್ಶಾಸನ ಶಕುನಿ ದಿವಾಕರಾತ್ಮಜರ ಕೂಡೆ ಸುಯೋಧನನಳಿದನೆಂದೊಡೇಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೫); ಬೇಟಿ ಕರ್ಣನ ಕೂಡೆ ಷಡುರಸದೂಟ ಕರ್ಣನ ಕೂಡೆ (ಸಂಭಪ. ೧೭-೧೧೩); ಕುಲಹೇಡಿಯ ಕೂಡೆ ಸರಸವೇ (ಗಾದೆ). ೩. ಕೂಡಲೆ; ತಕ್ಷಣ; ಒಮ್ಮೆಲೆ: ಅಡವಿಯಂ ಕೂಡೆ ಕಾಳಿಂದಿಯೆತ್ತಂ ಪರ್ಬಿತ್ತೆಂಬಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೫); ವಿಚಿತ್ರವನಾಳಿ ಕೂಡೆ ತಳ್ತಿಸೆದಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೨೬; 1042); ಶಾಂತಿಯ ಮಾಡ ಹೋದರೆ ಕೂಡೆ ಬೇತಾಳನಾಯ್ತು (ಬಸಪ. ೫೨೬); ಕೂಡೆ ಕೈಕೊಳಹೇಳಿ ಕೈತಪ್ಪಾಗದಿರದು ನೃಪಾಲಕಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೨); ತಲೆಯ ಕಡಿ ಕೊಲ್ಲೆನುತ ಕವಿದುದು ಕೂಡೆ ಖಳನಿಕರ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೧).

ಕೂಡಣ = ಕೂಡಿರುವ; ಸಂಗಡದ; ಜೊತೆಯ: ಬೊಮ್ಮನ ಕೂಡಣ ಮುನಿಸಿಂ ಕೌಶಿಕಮುನಿ ಸಕಲವ ಹುಟ್ಟಿಸನೇಂ (ವೀರೇಚ. ೧-೩೦); ಆಸುರನನು ಕೊಂದವರ ಕೂಡಣ ಕಲಹ ಬೇಡೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೭-೩೭); ಸಿಂಗನ ಕೂಡಣ ಕಲಹದೆ ಕರಿಗಳ ಜಂಗುಳಿ ಜೀವಿಸಲಹುದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೧೦೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕೂಡ]

ಕೂಡಂಚು (ನಾ). ೧. "ಎರಡು ಚಾವಣಿ ಕಮಾನುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಧಿಸಿ ಆದ ಅಂಚು (Groin. ಇಂಕನಿ). ೨. (ಸೀರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ) ಸೇರಿಸಿದ ಅಂಚು: ಕೂಡಂಚಿನ ಸೀರೆ (ರೂಢಿ).
[ಕೂಡು$_1$ + ಅಂಚು$_2$]

ಕೂಡಲ್, ಕೂಡಲು (ನಾ). ೧. ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಜೊತೆ; ಸಂಗಮ: "ಸಂಭೇದಃ, ಸಂಗಮಃ, ಸಂಭೇದ್ಯಂ - ಈಱಿಕೂಡಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೭); ಪಳದಾ ಕೂಡಲ್ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೭೫-೬೨; 776); ಸತಿ ಕಾಳಿಂದಿಯ ಸುರನದಿಯ ಕೂಡಲಂ ಪೋಲ್ತಿರ್ದರ್ಳ್ (ರಸರ. ೪-೧೮೦).

ಕೂಡಲು: ೧. ಮೂಡಲೆರಡುಂ ಪಳ್ಳದ ಕೂಡಲೆ ಮೇರೆಯಾಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೫೮; 1007); ತೆಂಕಣಲು ತೊಱೆಯ ಕೂಡಲು (ಎಇ. XXI, ೨-೭೧; 1260); ಹೃದಯ ಹೃದಯಗಳ ಕೂಡಲಾಗುವುದು ದೇವಯಾತ್ರೆಗಾಗಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೪-೧೧). ೨. ಕೃಷ್ಣಾ ಹಾಗೂ ಮಲಪ್ರಭಾ ನದಿಗಳ ಸಂಗಮಸ್ಥಾನ: ಎನ್ನ ಸುಖನಿಧಿಯೆ ಗುಣನಿಧಿಯೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗ (ಬಸರ. ೩-೭೩). [ಕೂಡು$_1$ + -ಅಲ್$_2$]

ಕೂಡಲಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೂಡಲಿಯನಿಱಿದು ಬೇಡ . . . ಕೊಣ್ಡುಪೋಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೦೨-೪; 955). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೂಡಲೀ ರಾಮಾಭಟ್ಟರ ಮಕ್ಕಳು ಶಂಕರಭಟ್ಟರಿಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೯೦; 1641). [?]

ಕೂಡಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸಿ ಇಡು; ಕೂಡಿಡು: ಲುಬ್ಧಾರ್ಜಿತೈಶ್ವರ್ಯಮುಂ ಪೊಲೆವಾಡಿಂ ದಲೆ ಕೂಡಲಿಕ್ಕಿ ಪೆರರ್ಗಂ ತಾನಾಗದೇ ಪೋಗುವೊಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೯೧). ೨. ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ದ್ವೈತಾದ್ವೈತದೊಳಗೆ ಕೂಡಲಿಕ್ಕಿ ನುಡಿಯಲಾಗದು (ಸಿದ್ದೇವ. ೩೮). ೩. ಈಡೇರಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: "ಸಾಧಿಸಲು ಪಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿಯುದ್ಯೋಗ (ಯತ್ನ ಎಲ್ಲವಂ ಕೂಡಲಿಕ್ಕುವ ಬುದ್ಧಿ)" (ನಾನಾರ. ೬. ೧೪೮). [ಕೂಡಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕೂಡಲಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೧೩-೨೨೬).
[ಕೂಡಲಿ$_0$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕೂಡಲು 'ಕೂಡಲ್' ನೋ.

ಕೂಡಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು; ಜೊತೆಯಾಗು; ಸಂಗಮವಾಗು: ಕೂಡಲುಗೊಂಡು ರಸ ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿದು ಧರ್ಮಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಸಂಗಮವಾಗುವುದೇ (ನಾಡೋಜ. ೩೪೯).
[ಕೂಡಲು (< ಕೂಡಲ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂಡಲೂರ್, ಕೂಡಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮರುಕರ ವಿಷಯೇಗ್ರಾಮಂ ಕೂಡಲೂರನ್ನಾಮ ಸಂಜ್ಞಿತಮ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೮೮-೧೧; 475). **ಕೂಡಲೂರು**: ಪೆಕ್ಕಲಿಯ ಮುವಲ್ಪೊಗೆಯು ಕೂಡಲೂರು ಇನೆತ್ತುಮೂರ್ ನೆರಸಾಸನಮಾಗೆ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮-೫; 750). [ಕೂಡಲ್ + ಊರ್]

ಕೂಡಲೂರು 'ಕೂಡಲೂರ್' ನೋ.

ಕೂಡಲೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಬ್ಬುಕಣ್ಣೆಪರವೂರು ಕೂಡಲೆ ಇನಿತುಮಂ . . . ಇತ್ತನ್ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩-೧೫; 890). [?]

ಕೂಡಲೆ$_2$, ಕೂಡಲೇ (ಅ). ಸಂಗಡವೆ; ತಕ್ಷಣ; ಆ ಕ್ಷಣ: ಅವನನ್ನು ಕಂಡ ಕೂಡಲೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೯); ಗೊನೆಯನ್ನು ಇಳಿಸಿಕೊಂಡ ಕೂಡಲೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೩೬). **ಕೂಡಲೇ**: ಯಜಮಾನರು ಹೇಳಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೂಡಲೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೪); ಅವರು ಕೂಡಲೇ ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೬೨). [?]

ಕೂಡಲೇ 'ಕೂಡಲೆ$_2$' ನೋ.

ಕೂಡಲೊಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು; ರಾಶಿಹಾಕು; ಒಟ್ಟು: ಗುಲ್ಮವಂ ಕಡಿದು . . . ಒಣಗಿಸಿ ಅವಂ ಕೂಡಲೊಟ್ಟಿ (ಸರ್ವವ. ೧೦೫-೫೬೮). [ಕೂಡಲ್ + ಒಟ್ಟು$_1$]

ಕೂಡಾಟ (ನಾ). ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಒಡನಾಟ: ಬೇಟ ಮನದಲಿ ನಗೆಯು ಮಧುರದ ನೋಟ ಕಣ್ಣಲಿ ಬಲಿದವರ ಕೂಡಾಟಗಳಲಿವರಿಬ್ಬರೊಂದೆನಿಸಿದರು ಜಗವಱಿಯೆ (ಸಂಭಪ. ೧೬-೧೧೩). [ಕೂಡು$_1$ + ಆಟ]

ಕೂಡಾಡಿ (ನಾ). ಒಡನಾಡಿ; ಸಂಗಾತಿ: "ಜೊತೆಗಾರ, ಸಂಗಾತಿ, ಸಂಗಡಿಗ, ಗೆಣೆಯ, ಕೂಡಾಡಿ, ಸಹಚರ" (Fellow. ಇಂಕನಿ).
[ಕೂಡು$_1$ + -ಆಡಿ$_1$]

ಕೂಡಾವಳಿ 'ಕೂಡುವಳಿ' ನೋ.

ಕೂಡಾಳಿ (ನಾ). = ಕೂಡಾಡಿ. 'ಕೂಡಾಳಿಕೆ' ಪರಾ.
[ಕೂಡು$_1$ + -ಆಳಿ$_3$]

ಕೂಡಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ಸಹವಾಸ: ಕಾಕರ ಕಿನಿಸು ಕುಜನರ ಕೂಡಾಳಿಕೆ ಕೂಕೆ ಕೈಕೊ ಕೌಕಂಕನೆ (ಶತಸಾಂ. ೭೫-೮೧).
[ಕೂಡಾಳಿ + -ಇಕೆ]

ಕೂಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸೇರುವೆ; ಬೆರಕೆ; ಸಂಗಮ; ಕೂಟ: ಮಹಾ ವೈದ್ಯನಾಥ ಅಯ್ಯರ್ ಮತ್ತು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಶಿವನ್ ಅವರದು ಹಿತವಾದ ಕೂಡಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು (ಸಂಗೀತ. ೧೫); ಕರಿಯುವುದು ಮತ್ತು ಕುಡಿಸುವುದು ಇವೆರಡರ ಕೂಡಿಕೆ (ಅಡುಸೌ. ೯೧). ೨. ವಿಧವೆ ಅಥವಾ ಗಂಡನನ್ನು ಬಿಟ್ಟವಳು ಇನ್ನೊಬ್ಬನೊಡನೆ ಮದುವೆಯಾಗುವಿಕೆ; ಉಡಿಕೆ: ರಾಧಾದೇವಿಯು ಮದುವೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಂತಾಗದಿದ್ದರೂ ಕೂಡಿಕೆಯವಳಂತಾದರೂ ನನ್ನೊಡನೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಾನು ಧನ್ಯನಾಗುತ್ತಿದ್ದೆನು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೧೬); ಬಾಡಿಗೇ ಮನೆ ಕೂಡಿಕೇ ನಂಟರು (ಗಾದೆ).

ಕೂಡಿಕೆಗಂಡ = ಕೂಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು: (ಃ). ಕೂಡಿಕೆಸಾಲು = ಕೂಡಿಕೆಯ ಪದ್ಧತಿ: (ಎಸವ್ಮೈ. I, ೫). ಕೂಡಿಕೆಹೆಂಡತಿ = ಪುನರ್ವಿವಾಹವಾದವಳು: (ಃ). [ಕೂಡು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕೂಡಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಹಾಕು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು: ಪತ್ರೆಯನೆಲ್ಲವಂ ಕೂಡಿಕ್ಕಿ ತಾವದಜಲ್ಲಿ ಅನಲವನಿಕ್ಕಿ (ಬಸಪು. ೪೩-೬೯).
[ಕೂಡು$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕೂಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ; ಶೇಖರಣೆ: ಐದು ಲಕ್ಷ ಡಂಗಾಳಿ ಅಕ್ಕಿಯಂನು ಕೂಡಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೨). [< ಕೂಡಿಕೆ ?]

ಕೂಡಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡಿಕ್ಕು: ದೆಸೆಯಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ಪರ್ಬಿ ಗಗನಂ ಕೂಡಿಟ್ಟವೋಲ್ ನೀಳ್ದಗುರ್ವಿಸೆ (ಗದಾಯು. ೬-೨೨); ದುಡ್ಡು ಕೂಡಿಟ್ಟು ಬಳಿದು ಹೋಗುವಾಗ ಬಳಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೫೨-೧). ೨. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಜೋಡಿಸಿಡು: (ಃ). [ಕೂಡು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕೂಡಿನ 'ಕುಡಿನ' ನೋ.

ಕೂಡಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸು: ಮರುಭವದೊಳಪ್ಪೊಡಂ ನಿನ್ನಂ ಕೂಡಿರಿಸಿ ಕೊಳ್ವೆನಕ್ಕೆಂದು ನಿದಾನಂಗೆಯ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೮೯-೯); ಬೇಱರಿಸಿ ಕೂಡಿರಿಸಿ ನಿಮಗೆಯು ತೋಱದುದೆ ಮತ ನಿಮ್ಮ ನೇಮದ ಮೀಱ ಬಲ್ಲನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೭೫). [ಕೂಡು$_1$ + ಇರಿಸು]

ಕೂಡಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಹೆಮ್ಮಲಗು ಬಿಳಿಯಾಃ ಮಳಲಿ ಕೂಡಿಲು . . . ಮೀನ್ಗಳಂ (ಹಚಕಾ. ೫-೪೬). [?]

ಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡಿಡು; ಸಂಗ್ರಹಿಸು: ಹೊಸ ಹರೆಯದಲಿ ದ್ರವ್ಯವ ನೆಱೆ ಕೂಡಿಸು (ಮೋಹತ. ೧೮-೭೫); ಪ್ರಾಣವಿರುವಾಗ್ಗೆ ಕೂಡಿಸಿದ ಹಣ ಹೆಣವಾದ ಮೇಲೆ ಬಂದೀತೇ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೊಂದಿಸು; ಅನ್ವಯಿಸು: ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಜಾತಕಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿನೋಡಿದರು (ರೂಢಿ). ೩. ಒಟ್ಟುಗೂಡು; ಸೇರಿಸು: ಎರಡೂ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದರೆ ಎಷ್ಟಾಗುವುದು (ರೂಢಿ). ೪. ಕೂಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಜೋಡಿಸು; ಬೆಸೆ; ಕೆಚ್ಚು: ತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಮುಪ್ಪು ಬಂದರೆ ಸಂದು ಕೂಡಿಸುತ್ತದೆ; ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮುಪ್ಪು ಬಂದರೆ ಮಣ್ಣು ಕೂಡಿಸುತ್ತದೆ (ಗಾದೆ).
[ಕೂಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದಾಗು; ಸೇರು; ಬೆರೆ; ಜೊತೆಯಾಗು: "ಕೂಡು – ಸಂಮೇಲನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಏಕವಾಕ್ಯಸಂಜಾತಗುಣಂ ತದೇಕವಚನಂಗಳೊಳಂ ದೊರೆವೆತ್ತು ಕೂಡುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೯); ಮಹಾ ಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಮಹಾನದಿಗಳ್ ಕೂಡುವಂತೇಱಕ್ಷೋಹಿಣೀ ಬಲಂ ಕೂಡಿ ನಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೫ವ); ಕೂಡಿದವು ಪುರ ಮೂಱು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೪೦); ಭಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಬೇಡುವುದಲ್ಲ, ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದು (ಭಾರದ. ೧೧೮). ೨. ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಉಂಟಾಗು: ಎಲ್ಲಿದೊರ್ಡಂ ಕೂಡದಾಗಳಣಂ ಕೂಡದು ಬಾಬ್ವ ಮಾತೆನಗೆ (ಆದಿಪು. ೩-೪೧); ಎನ್ನ ಮನೋರಥಂ ನೀಡಿರದೆ ಕೂಡಿದಪ್ಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೪೧೩); ಜಿನೇಂದ್ರಾರ್ಚನೆಯಂ ಮಾಡದೆ ಸುಖಮಂ ಮನದೊಳ್ ಬಯಸಿದೊಡೆ ಕೂಡಲಱಿಗುಮೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೪೯); ನೋಡುವೆವು ಧರ್ಮಪುತ್ರನ ಕೇಡು ಕಲಿಯುಗ ಬೀಜವೀಪರಿ ಕೂಡದೀ ಹೊತ್ತಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೨).

೩. ಸಂಭೋಗಿಸು ; ರತಿಕ್ರೀಡೆಯಾಡು : ತಾರದಿರ್ ಮೊಗಮನಿತ್ತೆನುತುಂ ಬೆಱಗಾಗೆ ಕೂಡಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ದಿವ್ಯ ಮುನಿಯುಂ ಮೃಗಮಾಗಿ ಮರಲ್ದು ಕೂಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೧); ನಲ್ಲರ ಕೂಡುವಾಸೆಯೆ ಬರ್ದುಕುವುದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಮಾಗದೆ (ಕಾದಂಬ. ೬೨೮); ಮದನ ಜನಕ ತಾನು ಸೊಬಗುಳ್ಳನಾದರೆ ಮುದುಕಿ ಕುಬುಜೆಯನ್ನು ಕೂಡುವನೆ (ಪುರಂದ. ೨-೪೮-೧೩); ೪. ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಜೊತೆಮಾಡು: ನಿನ್ನಾಣ್ಮನಂ ನಿನ್ನೊಳಿಂದಿರವಾಂ ಕೂಡುವೆವು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೬); ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಭಯಮುಮಂ ಕಳೆಯಲೆಂದಾ ಮಹಾಸತ್ವ ಸಂಪನ್ನನಂ ನಿಮ್ಮೊಳ್ ಕೂಡುವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೨-೧೧); ಕನ್ನಡಮುಂ ಚಿಂತಿಸಿ ಕೂಡಲಾಱದಕ್ಕಟ ಮಿಸುಕದ ಸಕ್ಕದಮನಿಕ್ಕುವವನುಂ ಕವಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೪೧). ೫. ಒಪ್ಪು; ಶೋಭಿಸು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂಬೀ ಪೆಸರ್ ದೇವರದೇವಂ ಶ್ರೀಜಿನೇಂದ್ರಂಗಮುರ್ಗಮುಳಿದರೊಳ್ಕೂಡದಿಂತಪ್ಪ ನಾಮಂ (ಸಮಪ. ೮-೧೦೪); ಜಾತಕ ಕೂಡಿ ಬರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಹಾಕು; ಒಟ್ಟು: ಫಲವ್ರಾತಮನಾ ನೈವೇದ್ಯಮುಂ ವರ್ಧಿಸು ಸರಭಿಲಸದ್ಧೂಪಮುಂ ಕೂಡು ದೀಪೋದ್ಗಮುಂ ಮಾಡು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೯೮). ೭. ಇಡು: ಪುತ್ರಂಗೆ ಜಾತಕರ್ಮವ ಮಾಡಿ ರಾಗದಿಂ ಬಸವನೆಂಬಭಿದಾನವಂ ಕೂಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಾಡಿ] ಹರಸಿತ್ತ ಪೆಸರೆ ವಂಶಾವಳಿಯ ಪೆಸರಾಗೆ (ಬಸರ. ೧-೧೩೪). ೮. ಬಂಧಿಸು ; ಒಳಗೆ ಹಾಕು : ಆವಳನ್ನು ಕುಂಭಮೇರು ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಬೀಗಹಾಕಿದನು (ಭಕ್ತವಿ. ೨೮). ೯. [ಗಣಿತ] ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿಸು : “ಯುಕ್ತಂ, ಯುತ್ತಂ, ಮಿಶ್ರಂ, ಸಂಮಿಶ್ರಂ – ಈ ೪ ಕೂಡುವುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು” (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೭-೩) ; “ಯುತಂ . . . ಸಹಿತಂ, ಕೂಡು, ಬತಂ – ಇಂತಿನಿತುಂ ಕೂಡೂದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು” (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೨ ವ) ; ಲಘುವ್ರಜಂಗಳೆಡೆಯೊಳ್ ನಿಂದಂಕಮುಂ ಕೂಡಿ (ಛಂದೋಂಬು. ೬-೨೬೩) ; ಗುಣಿಸಿ ಕೂಡಲು ಸಮಕೆ ಬಾರವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೬೦).

ಕೂಡದು = ಸರಿಹೋಗದು; ಯೋಗ್ಯವಾಗದು ; ಸಾಧ್ಯವಾಗದು : ಅಚ್ಯುತಂಗಿನಿಸೆರ್ದೆನೋವೆಯುಪ್ಪೊಡದು ಕೂಡದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೨) ; ಅತಿಥಿಗಳೆಂದು ಬಂದರೆ ಮನೆಗೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲ ಕೂಡದು ಎಂದೆ ಎನಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೭-೧೩). ಕೂಡದನ್ = ಕೂಡಿ ಇರಲು ಆಗದವನು ; ವಿರಹಿ : ಕೂಡದರ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ ಪವ್ವನೆ ಸೀಱೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೦). ಕೂಡಬೀಳು = ಸೇರುವೆಯಾಗು ; ಜೊತೆಯಾಗು ; ಸೇರು : ಇಷ್ಟೇ ಹಾಲು ಮಾರುತ್ತ ಹೋದರೆ ಕೈಯೊಳಗೆ ದುಡ್ಡು ಕೂಡ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೯). ಕೂಡಹಾಕು = ಕೂಡಿಡು ; ಸಂಗ್ರಹಿಸು ; ಶೇಖರಿಸು : ಧರ್ಮಗುಪ್ತನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ವೈಶ್ಯನಿದ್ದನು. ಇವನು ಕಾಸಿಗೆಕಾಸು ಕೂಡಹಾಕುತ್ತಿದ್ದನು (ನೀತಿಚಿಂ. X, ೩). ಕೂಡಿಕೊಡು=ಕೂಡಿಸಿಕೊಡು ; ಒದಗಿಸು : ಪರಿಚಾರಪಟುಗಳೆನಿಸುವ ತರುಣಿಯರಂ ಕೂಡಿಕೊಟ್ಟು ಸಂತಸದಿಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೯) ; ತುರಗದಳವ ಕೂಡಿಕೊಟ್ಟು ಕರ್ಣಾಟವನಿರದೆ ಸಾಧಿಸು ಹೋಗೆಂದ (ಕಂನವಿ.೧೧-೮). ಕೂಡಿಕೊಳ್, ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಜೊತೆಯಾಗು : ಸೈಪಿಂದಮೆ ಬಂದಿರೇ ಕುಶಲಮೇ ನಿಮಗೆಂದು . . . ಅನಿತುಮಂ ಪೆಸರ್ಗೊಂಡನೊ ಕೂಡಿಕೊಂಡನೊ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೪) ; ತನ್ನನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಬರ್ಪರೆಲ್ಲರುಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೪); ನಾಡಮನ್ನೆಯಗಿನ್ನೆಯರುಗಳ ಕೂಡಿಕೊಂಡೆಮ್ಮೊಡನೆ ಕಲಹವ ಬೇಡಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ.೧-೫). ೨. ಕೂಡಿಕೆಯಾಗು ; ಸ್ನೇಹಮಾಡು : ಹೆಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಆಕೆಯನಾರು ಕೂಡಿಕೊಂಡರೇನು (ಮಹಾದೇ. ೩೯-೩) ; ಸಮರಕೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಬದುಕುವ ರಣಭಂಡರನು ಕುದುಕುಳಿ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೂಡಿಕೊಂಬವಳಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೪೦-೨೮). ಕೂಡಿಬರ್, ಕೂಡಿಬರು = ೧. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು : ತಕ್ಕೆಡೆಗಳೊಳ್ ವೈವಾಹಿಕಂ ಕೂಡಿಬರ್ಪುದನಾಪೇಕ್ಷಿಸುತುಂ (ಶಾಂತಿಪು.೨-೭೮); ಕೇಡು ಮಾಡಿದವು ವಿಧಿ ಕೂಡಿ ಬಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೬೧) ; ಅವಳಿಗೂ ಅವಳ ಗಂಡನಿಗೂ ಕೂಡಿ ಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೪೮) ; ಇವರೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಬರದಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಡೆಯನ ಕಡೆಗೆ ಪೊರಟುಹೋಗುತ್ತೇನೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೦೮). ೨. ಜೊತೆಯಾಗಿ ಬರು ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು : ಮೂವರುಮನಂತಬಲಂ ಬೆರಸು ಕೂಡಿಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೮ ವ) ; ಆದಿತ್ಯವಾರಮುತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿವ್ಯತೀಪಾತಮುಂ ಕೂಡಿಬನ್ದಂದು (ಸೌಇಇ. XX, ೩೫-೯; 1055) ; ಒಬ್ಬನೆಯೆ ಬರುವನೊ? ಕೂಡಿ ಬರುವನೊ? (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦೦). ೩. ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ಕೈಗೂಡು : (೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕೂಡು]

ಕೂಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು; ಆಸೀನನಾಗು : ಯಾವ ಕಿರಿಯನಿಗೂ ಅಲ್ಲಿ ಕೂಡುವ ಅಧಿಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಂಬಹು. ೧) ; ನೀನು ಮಾತಾಡಬೇಡ, ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಕೂಡು$_3$ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ ; ಜೊತೆ ; ಕೂಟ : ಭಾವಿಸಲು ಗುರು ಭಕ್ತಿಯೇ ತಾ ಜೀವವೆಮಗಿಬ್ಬರಿಗೆ ನಿಜವಿಂತಾವಗಂ ನಾ ನಿನ್ನ ಕೂಡಿಂಗಾಸೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೪೫-೫). [< ಕೂಡು$_1$]

ಕೂಡು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಆಯಿ ಮಲತಿಗೆ ಕೂಡು ಗಂಜಿವು ಬ್ರಾ(ಂಹ್ಮ)ರಿಗೆ ಸಲುವ ××× ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮಾ(ಂ)ನ್ಯವನೂ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೮-೩೪ ; 1364) ; ಉಲುಪೆ ಉಡುಗೊಱೆ ಬಿಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಣ ಹಾಲು ಕೂಡು ಬಿಡಾರ ಅಂಗಚಾವಿಗೆ ಮುದಾಱಿಕೆ ಸೇನಬೋಯಿಕೆ . . . ಮುಂತಾಗಿ ಏನುಳ ಸರ್ವ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦-೨೬ ; 1419). [?]

ಕೂಡುಂಬಳಿ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕವಾದ ಉಂಬಳಿ : ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ ಪಾತ್ಸಾಹ್ಯವು ತಲೆದೂಗಿ ಕೂಡುಂಬಳಿಯಿತ್ತವರ್ಗೆ ಮೂಡಿದುಮ್ಮಳದೆ ಮೂಕೊಱೆಯ ವೀದಿಯ ಕಡೆ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನಾ ಪುರದ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೬೪). [ಕೂಡು$_3$ + ಉಂಬಳಿ]

ಕೂಡುಕೊಂಡಿ (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವ ಕೊಂಡಿ; ಜೋಡಿಸುವ ಕೊಂಡಿ : “(ರೈಲುಬಂಡಿಗಳನ್ನು ಜೊತೆಗೂಡಿಸುವ) ಕೂಡುಕೊಂಡಿ” (Coupling. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಕೊಂಡಿ]

ಕೂಡುಗ(ನಾ). ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವನು: “ಲಗಃ, ಲಗಕಃ, ಲಗನ್– ಈ ೩ ಕೂಡುಗಂ” (ಕಾಶಕ್ಕೃ. ೧೩೮). [ಕೂಡು$_1$ + –ಗ$_3$]

ಕೂಡುಗಂಬಿ (ನಾ). (ಪಕ್ಷಿಗಳು) ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಕಂಬಿ: “ಹಕ್ಕಿ ಹಾರಿಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ, ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ, ಅಡ್ಡ ಕಂಬಿ, ಕೂಡುಗಂಬಿ” (Roost. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಕಂಬಿ$_1$]

ಕೂಡುಗಚ್ಚು (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವ ಗಚ್ಚು, —ಗಾರೆ : ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೆಯರ್‌ಯ ಕೂಡುಗಚ್ಚಿನಿಂದ ಅನೇಕಾನೇಕ ಕೂಡುನುಡಿಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಬಲ್ಲೆವಷ್ಟೆ (ಕನ್ನನು. I, ೩೪೨). [ಕೂಡು$_3$ + ಗಚ್ಚು$_2$]

ಕೂಡುಗಟ್ಟು (ನಾ). ಹೊಂದಾಣಿಕೆ; ಸಂಬಂಧ: ಆ ಪಂಪೆಗೂ ಈ ಪಂಪನಿಗೂ ಹೆಸರಿನೊಳಗೇನಾದರೊಂದು ಕೂಡುಗಟ್ಟಿರಬಹುದೇ (ನಾಡೋಜ. ೭೫). [ಕೂಡು$_1$ + ಕಟ್ಟು$_3$]

ಕೂಡುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಅನೇಕ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳುದು; ಬಹುಮುಖವಾದುದು: ಕೂಡುಗಣ್ಣಿನ, ಸಂಯುಕ್ತನೇತ್ರದ ಒಂದು ಭಾಗ (Facet. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೂಡುಗಲಕೆ (ನಾ). ಒಗ್ಗಟನ್ನು ಮುರಿಯುವವನು; ಕೂಡಿದವರನ್ನು ಬಿಡಿಸುವವನು: ಕೂಡುಗಲಕರು ನಿಲ್ಲಿ ಇಹಪರಗೇಡಿಗರು ಹೆರಸಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೨೦). [ಕೂಡು$_1$ + ಕಲಕು$_1$ + –ಅ$_7$]

ಕೂಡುಗೆ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ; ಸೇರಿಕೆ: "ಲಗುಃ . . . ಲಾಗುಃ – ಈ ೯ ಕೂಡುಗೆಯುಂ ಮೇಷಾದಿ ರಾಶಿಗಳ ತೋರ್ಕೆಯುಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೩೪). [ಕೂಡು$_1$ + –ಗೆ]

ಕೂಡುಗೆರೆ (ನಾ). "ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಂಕ್ತಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮುರಿದ ಒಂದು ಪದದ ಭಾಗವನ್ನು (ಮುಂದಿನ ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಸೇರಿಸುವ ಸೂಚನೆಗಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಒಂದು ಪದವನ್ನು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ (–); ಕೂಡುಗೆರೆ" (Hyphen. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಗೆರೆ]

ಕೂಡುಗೆಲಸ (ನಾ). ಕೂಡಿಮಾಡುವ ಕೆಲಸ; ಸಂಯುಕ್ತಕಾರ್ಯ: (ಪತ್ರಿನಿ. ೪೭). [ಕೂಡು$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಕೂಡುಗೆಳೆಯ (ನಾ). ಓರಗೆಯ ಗೆಳೆಯ; ಸಂಗಡಿಗ; ಸಂಗಾತಿ: "ವಯಸ್ಯ, ಸ್ನಿಗ್ಧ, ಸವಯಸ್" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೂಡು$_2$ + ಗೆಳೆಯ (< ಕೆಳೆಯ)]

ಕೂಡುಜೀವಿ (ನಾ). ಜೊತೆಗೆ ಇರುವ ಜೀವಿ; ಸಂಗಾತಿ: "ಸಹಜೀವಿ, ಕೂಡುಜೀವಿ" (Symbion(t). ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_3$ + ಜೀವಿ]

ಕೂಡುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣು; ಸಹಭೋಜನಮಾಡು: ತಾನೆ ಬಸವನು ಶಿವನಿಗಿನ್ನಧಿಕಾನೆಯೆಂದ್ಕೂಡುಂಡು (ಬಜ್ಜಪು. ೩೨–೨೩). [ಕೂಡ + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಕೂಡುದಲೆ (ನಾ). ಕೈಗೂಡುವುದು; ನೆರವೇರಿಕೆ; ಜಯ; ಏಳಿಗೆ; ಅಭ್ಯುದಯ: (೬). [← ತಮಿ. ಕೂಡುದಲ್, ಕೂಡುದಲೈ]

ಕೂಡುದಾರಿ (ನಾ). ದಾರಿಗಳು ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ; ಚೌಕ: ಮೆರವಣಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾದುದರಿಂದ ಕೂಡುದಾರಿಯಲ್ಲೊಂದು ಸುಂದರವಾದ ಬಂಡಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಯಿತು (ಪುನರು. ೪೨೯). [ಕೂಡು$_1$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕೂಡುದೊಡ್ಡಿ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕವಾದ ದೊಡ್ಡಿ; ಅನೇಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಡುವ ದೊಡ್ಡಿ: ಆ ಊರಲ್ಲಿದ್ದುದು ದೊಡ್ಡ ಸೆರೆಮನೆಯೇನಲ್ಲ ವಿಶಾಲವಾದ ಲಾಕಪ್ಪು, ಕೂಡುದೊಡ್ಡಿ (ಚಿರಸ್ಮ. ೨೪೧). [ಕೂಡು$_1$ + ದೊಡ್ಡಿ]

ಕೂಡುನುಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚುಪದಗಳು ಕೂಡಿ ಆಗಿರುವ ಸಂಯುಕ್ತಪದ; ಸಮಾಸ: ಎರಡು ನುಡಿಗಳು ಕೂಡಿ ಆಗುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ 'ಕೂಡುನುಡಿ' ಅಥವಾ ಸಮಾಸವೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಕಂನುಹು. ೩); ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದ ಕೂಡುನುಡಿಯೆ ಹೊರತು ಅಖಂಡಪದವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೮೯). [ಕೂಡು$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕೂಡುಪಾಲು (ನಾ). ಜೊತೆಯ ಪಾಲು; ಸಹಭಾಗ: "ದಾಯಾದ್ಯದ ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಭಾಗ; ಸಹಭಾಗಿತ್ವ; ಸಹಸ್ವಾಮ್ಯ; ಕೂಡುಪಾಲು" (Coparcenary. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_3$ + ಪಾಲು$_2$ (< ಪಾಲ್$_2$)]

ಕೂಡುಬಂಡವಾಳ (ನಾ). ಪಾಲುಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿರುವ, ಕೂಡು ಒಡೆತನದ ಬಂಡವಾಳ: "ಕೂಡುಬಂಡವಾಳ" (Joint – stock. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_3$ + ಬಂಡವಾಳ]

ಕೂಡುಬೆಣೆ (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ ಬೆಣೆ: ಕಲ್ಲಿನ ಅಥವಾ ಮರದ ಎರಡು ತುಂಡುಗಳು ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಜಾರಿ ಹೋಗದಂತೆ ಹಾಕಿದ ಸಣ್ಣ ಕೂಡುಬೆಣೆ (Joggle. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಬೆಣೆ]

ಕೂಡುಮಾತು (ನಾ). ಕೂಡಿ ಆಡುವ ಮಾತು; ಸಂಕಥೆ; ಸಲ್ಲಾಪ: "ಸಂಗೀತ ಸಂಕಥೆಯೆನಲ್ ಕೂಡುಮಾತಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬–೩೯). [ಕೂಡು$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕೂಡುಮೊಳೆ (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವ ಮೊಳೆ: "ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಮೊಳೆ, ಕೂಡುಮೊಳೆ" (Gudgeon. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_3$ + ಮೊಳೆ$_2$]

ಕೂಡುಲಗಾಮು (ನಾ). "ಒಂದು ಕುದುರೆಯ ಲಗಾಮನ್ನು ಮತ್ತೊಂದರ ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಸುವ ಲಗಾಮು; ಕೂಡುಲಗಾಮು" (Check – rein. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_3$ + ಲಗಾಮು]

ಕೂಡುವಳಿ, ಕೂಡಾವಳಿ (ನಾ). ೧. = ಕೂಡಿಕೆ: ಮದುವೆಯೊ ಕೂಡುವಳಿಯೊ ಆದರ ಸಮಾಚಾರವೇನಗಿಲ್ಲ (ದೇವಿಚೌ. ೧೯೯). ೨. ಸಲುವಳಿ; ವ್ಯವಹಾರ. ಕೂಡಾವಳಿ: ೧. ಅವಳಿಗೆ ಸತ್ಯಾನಂದನೊಡನೆ ಕೂಡಾವಳಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ಬಂಕಿಮು. ೨೬೩); ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಕೂಡಾವಳಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡುದಕ್ಕೆ ಮುನಿಯದಿರು (ನಡೆವಾ. II, ೧೧೪೫). [ಕೂಡು$_1$ + –ವಳಿ$_1$]

ಕೂಡುಹ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ; ಸಂಗಮ: "ಮೇಲಕ, ಸಂಗ, ಸಂಗಮ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೂಡು$_1$ + –ಹ]

ಕೂಡುಹಿಡಿಕೆ (ನಾ). "ಎರಡು ಹಲಗೆ, ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಗಿದು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ, ಕೂಡುಹಿಡಿಕೆ, ಬಂಧಿನಿ (Cramp-iron. ಇಂಕನಿ); ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೂಡುಹಿಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ನೂಕುಚಕ್ರವೆಂಬಂತೆ ಧೀಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪುನರು. ೪೭೪). [ಕೂಡು$_1$ + ಹಿಡಿಕೆ]

ಕೂಡುಹಿಡುವಳಿದಾರ (ನಾ). ಜೊತೆ ಜಮೀನುದಾರ: "ಕೂಡುಹಿಡುವಳಿದಾರ, ಜೊತೆ ಬಾಡಿಗೆದಾರ" (Co – tenant. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಹಿಡುವಳಿದಾರ]

ಕೂಡೆ 'ಕೂಡ' ನೋ.

ಕೂಡೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರು; ಸಂಗಡಬರು: ವೃಕೋದರಂ ತನ್ನ ರಥಮನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ಕೂಡೆವಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೪೪ ವ); ತವಕದಿಂ ಬರುತ್ತುಂ ಕೂಡೆವರಲುಮಿರಲುಮುಱಿಯದೆ ತಡಂಗಾಲ್ಲೊಂಡು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೭೬ ವ). [ಕೂಡೆ (< ಕೂಡ) + ಬರ್$_1$]

ಕೂಡೊಕ್ಕಲು (ನಾ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೂಡೊಕ್ಕಲು (Co-tenancy. ಇಂಕನಿ). ೨. ಸಂಯುಕ್ತ ಕುಟುಂಬ; ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬ (Joint-family. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಒಕ್ಕಲು (< ಒಕ್ಕಲ್)]

ಕೂಡೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಒಲೆಗಳ ಕೂಟ; ಜೋಡೊಲೆ. ೨. ಕೂಡಿದ ಒಲೆ. 'ಕೋಡೊಲೆ' ಪರಾ. [ಕೂಡು$_1$ + ಒಲೆ$_1$]

ಕೂಣಿ 'ಕೂಳಿ$_1$' ನೋ.

ಕೂಣಿತ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ; ಮುಗಿದ: ಮನಂ ಬೆಜಗಿನಿಂ ಪುರವಟ್ಟಿರೆ ವಕ್ತ್ರಪಂಕಜಂ ಕೂಣಿತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದೆಸೆಯೆ (ದಶಕು. ೬–೧೯೧). ೨. ಸಂಕುಚಿತವಾದ; ಸಂಕೋಚಗೊಂಡ: ಕೂಣಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ದಡರ್ದು ನೋಡಲೊಡಂ (ದಶಕು. ೧೨–೩೬). [ಸಂ.]

ಕೂಣೆಮೀನ್ (ನಾ). ಬಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಮೀನು; ಬುಟ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಮೀನು: ತೊಟ್ಟನೆಯೆ ಮುಂದೋರ್ದುದೊಂದು ರಕ್ಕಸರ ಬೇಹಿನ ಜೋಣಿ, ಕಣ್ಪೊಲದ ಕೂಣೆಮೀನಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೭೧-೨೫೭).
[ಕೂಣೆ (< ಕೂಳೆ$_1$) + ಮೀನ್$_3$]

ಕೂಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕೋಚಗೊಳ್ಳು; ಮುಚ್ಚು; ಮುದುಡು (?): ಕೈಕರಣಂ ಕೈಗಣ್ಮೆ ಕಣ್ಕೂ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಕಾ]ಣಿಸಿ ಬಿಡೆ ಮಣಿ ಭೂಷಾಳಿ ಮೃಸೋಂಕೆ ಬಿಂಬಾಧರೆ ಪಿಂಗಲ್ ನಿಂದು . . . ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾದಳ್ (ಅಸಂಪು. ೪-೯೩). [ಕೂಣನ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಣು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚಿಬಿಡು; ಹೂತುಹಾಕು; ಮುಗಿಸಿಬಿಡು: ಸುಟ್ಟು ಕೂಣಿದರವನಿಯುಮರರನಟ್ಟೆ ಹೊಯ್ದರು ಧಾರ್ಮಿಕರ (ನಿಭಾಗ. ೭-೨-೧೧). [?]

ಕೂತ$_1$ 'ಕೂರ್$_3$' ಪರಾ.

ಕೂತ$_2$ 'ಕೂರ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೂತ$_3$, ಕೂತು$_2$, ಕೂತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕುಣಿತ; ನರ್ತನ. 'ಕೂತಾಡು' ಪರಾ. ೨. ಕುಣಿಯುವವನು; ನರ್ತಕ. ೩. ನಟರಾಜ; ಶಿವ: ಇದುವೇನಿದುವೇನಂಬಲ ಕೂತರೆ . . . ಆಳಖಿಯ ಕೂತರೆ (ತಿರುನಾ. ೨೨೫-೧). **ಕೂತು$_2$**: ೧. 'ಕೂತುವಾಹನ' ಪರಾ. **ಕೂತ್ತು**: ೧. ದೇವನಾಟ್ಯಗಳಾದ ಕೂತ್ತು ಮತ್ತು ದಾಸಿ ಆಟ್ಟರಿಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ (ಭಾರದ. ೫೫೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂತ್ತು; ತೊದ. ಕುತ್]

ಕೂತನಿಡುನಲ್ಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೂವಿನ ಪುಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಲ ಕೂತನಿಡುನಲ್ಲೂರು ನಲ್ಲೂರು ಕೊಮರಜ್ಜುನಸ್ದ ಇಗ್ಗಲೂರು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩-೬; 890); ಕೂತನಿಡುನಲ್ಲೂರು (ಎಇ. I, ೩೫೦-೬; 900). [?]

ಕೂತಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕುಣಿ; ನರ್ತನ ಮಾಡು: ನಡದು ಕೂತಾಡುವರ ಕೂಡಿಸುತ್ತಂ ತಿರುಗಿ ಒಡನೆ ಶಿವನಿಳಯಮಂ ಪೊಗುತ (ಕಳರ. ೮೦-೧೨). [ಕೂತ$_3$ + ಆಡು$_1$]

ಕೂತು$_1$ 'ಕೂರ್$_3$' ಪರಾ.

ಕೂತು$_2$ 'ಕೂತ$_3$' ನೋ.

ಕೂತುರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೂಲಿಕೆ: (ಕ). [?]

ಕೂತುವಾಹನ (ನಾ). ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹವನ್ನಿಟ್ಟಿರುವ ಕುರುಜು; ಇದರ ಮುಂದೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತಾ ಜನರು ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವರು: (ಕ). [ಕೂತು$_2$ (< ಕೂತ$_3$) + ವಾಹನ]

ಕೂತೂಹಲ (ನಾ). = ಕುತೂಹಲ: ಅಂತ ಪ್ರಜ್ವಲಿತ ಮಹತಾಪಿ ನೋಲ್ ವೆಳಗಂ ಕಂಡಿಂತಿದೇನೆಂದು ಕೂತೂಹಲವ ನೋಳ್ಪ ಮನವಾಂತು (ಜಿನಮು. ೧೪-೨). [< ಸಂ. ಕುತೂಹಲ]

ಕೂತ್ತು 'ಕೂತ$_3$' ನೋ.

ಕೂದಲ್ 'ಕೂಂದಲ್' ನೋ.

ಕೂದಲು 'ಕೂಂದಲ್' ನೋ.

ಕೂನ್$_1$, ಕೂನು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಂತು (ಭೂತಕೃ). ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು ವಕ್ರವಾಗು: "ಕೂನ್ - ಆನಮೇ (ಬಗ್ಗು)" (ಶಮಧಾ); ಕೂನ್, ಪೇನ್, ಸೀನ್, ಆನ್, ನೋನ್, ಈನ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೦೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕೂನು$_1$**: ಆವನಿಗೆ ಬೆನ್ನು ಕೂನಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕೂಂತುಕೊಳ್ = ಬಾಗಿರು; ವಕ್ರವಾಗಿರು: "ರುಜಾಭುಗ್ನಃ, ನ್ಯುಬ್ಜಃ - ಕುತ್ತದಿಂದ ಕೂಂತುಗೊಂಡವನು" (ನಾಚಿರಾ. ಕ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂನು; ತುಳು. ತೆಲು. ಗೂನು; ಕೊಡ. ಕೂನ್]

ಕೂನ್$_2$, ಕೂನು$_2$, ಗೂನು (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನು ಬಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಉಬ್ಬಿರುವಿಕೆ; ಡೂಗು: ಅವನ ಬೆಂಗಡರಿ ಭಾರೈಪ ಕೂನ ಭಸ್ಮದಿ ಕಳದು (ಲಿಂಗಪು. ೩೬-೩೦). **ಕೂನು$_2$**: ೧. "ಶರೀರ ಕುಗ್ಗಿಸೊಳು ಕುಜುಪಿನೊಳು ಕೂನಿಗೆ ಪೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೧); ಕೂನ[ನು] ವೆರಸಿದ ಕುಬ್ಜಾಕಾರಮುಂ ಕೈಕೊಂಡು ಬರೆ (ಮಹಾನೇ. ೭-೩೦ ವ); ನೃಪನ ಬೆನ್ನ ಕೂನಂ ನೀನು ಬಿಡಿಸಲಾವೇ ಸೋಲ್ತೆವೆನಲು (ವೀಶೈಪು. ೪-೯-೩೪); ನೃಪನಿಗಪ್ಪಿದ ಕೂನನಳಿದು (ಮದೇಪು. ೨೫-೧೫); ನಿನ್ನಯ ಕೂನನಿವ ಕಳೆಯೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೮-೪೫). ೨. ವಕ್ರತೆ; ಕೊಂಕು: ಅವಯವಂಗಳು ನೂನಕೂನವಿಲ್ಲದೆ (ಚನ್ನವ. ೧೧೩). **ಗೂನು**: ೧. ತಾತನದೇ ಕಣ್ಣು ಅಜ್ಜಿಯದೇ ಬಣ್ಣ ತಂದೆಯ ಹಾಗೆಯೆ ಗೂನು (ಇಂಚಾಪ. ೬೮-೨೮); ಕಂಕುಳಿನಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಗಡಿಗೆ ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ ಗೂನು, ನೆಲದವರೆಗೂ ಬಗ್ಗಿ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ (ದೇಶಾಂಕ. ೧೬). 'ಗೂನುಬೆನ್ನು' ಪರಾ.' [< ಕೂನ್$_1$]

ಕೂನ$_1$, ಗೂನ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕುಳ್ಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಬ್ಜತೆ: "ಕೂನಮೆಂದು ಕುಜುಜು" (ಕಶಸಾ. ೨೪-೫೧೩); ಧರೆ ಪೀರ್ಗುಯೆನೆ ಕೂನಮಾಗಿ ಪೂಜ್ಚರಿಸಿಯು ನಿಮಿರ್ದೆಳ್ದು ಪೊರಪೊರಳ್ದು ಕಡಿವೋಗಿ (ಸಂಸಪ. ೩೩-೩). ೨. ಕೂನು ಉಳ್ಳವನು; ಡೂಗ: ಮದನನದುವಂ ಬಿಸುಟು ಕೂನನುಂ ಕುಬ್ಜನುಮಾಗಿ ಬರೆ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೮೨ ವ). ೩. ಬಾಗಿರುವಿಕೆ; ವಕ್ರತೆ. 'ಕೂನಗೊರಡು' ಪರಾ. **ಗೂನ$_1$**: ೨. "ವಾಮನ - ಗೂನ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೬). [ಕೂನ್$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕೂನ$_2$, ಕೂನು$_3$, ಖೂನ (ನಾ). ಗುರುತು; ಕುರುಹು; ಅಭಿಜ್ಞಾನ: "ಕುಜುಪು ಕೂನವೆನಿಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೫೬); ಮತ್ತಮದ ಕೊರ್ಂದು ಕೂನಮುಂ ಪೇಟ್ದರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೩ವ); ಕೂನವೇಂ [ಪಾಠಾಂ. ಖೂನವೆಂ] ಕೂಸುವೆರೆಯದ ಜಾಡ್ಯನತಿ ಕೆಂಜಸು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೫೧); ಅವರಂ ಕುಜುಹು ಕೂನಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೩೮ವ). **ಕೂನು$_3$**: "ಕುಜುಪಿಂಗೆ ಕೂನೆಸಿಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೩); "ಗುರುತಿನೊಳ್ ಕೂನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೨೬). **ಖೂನ**: ತುರೀಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆದು ಕೂಡಿದ ಜ್ಞಾನಿ ಬಲ್ಲ ಖೂನ (ಕಭವಿ. II, ೨೬೦); ಮರ್ಕಟನು ರಾಮನ ಪಟ್ಟದರಸಿಗೆ ಖೂನದುಂಗುರ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರಭುವಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನಾಕೆಗೆ ಅರುಹೆ (ರಘುವಂ. ೧೩೨).
[← ಮರಾ. ಖೂಣ್]

ಕೂನಗೊರಡು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೊರಡು; ಕೊಂಕಾದ ಕೊರಡು: ಮುರುಡನಷ್ಟವಂಕಂ ಮೊದಲೊಣಗಿದ ಕೂನಗೊರಡಿನಂದದ ಕೊಂಕಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೪೦). [ಕೂನ$_1$ + ಕೊರಡು (< ಕೊಱಂಡು)]

ಕೂನದೇಹ (ನಾ). ಗೂನುಳ್ಳವನು; ವಕ್ರದೇಹಿ: ಪಂಗುಳನಾಗದೆ ಕೂನದೇಹನಾಗದೆ (ಪಂಪಾಶ. ೭೫). [ಕೂನ$_1$ + ದೇಹ]

ಕೂನಬೆನ್, ಕೂನುಬೆನ್ನು, ಗೂನುಬೆನ್ನು (ನಾ). ಕೂನಾದಬೆನ್ನು; ಡೂಗುಬೆನ್ನು: ಕುಜುಗಣ್ಣು ಕೂನಬೆನ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೯); ಕೂನಬೆನ್ನ ಕುಗ್ಗಿದ ಕೊರಲ (ಚೆಬಪು. ೫೩-೨೨). **ಕೂನುಬೆನ್ನು**: ದೊಡ್ಡಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೂ]ನುಬೆನ್ನಿನ ಅಡ್ಡಮೋಜಿಯ ಗಂಟುಮೂಗಿನ (ನಳಚ. ೬-೧೪). **ಗೂನುಬೆನ್ನು**: ಮೇಲಿನ ನಳಚ. ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೂನ$_1$ + ಬೆನ್]

ಕೂನಿ$_1$, ಗೂನಿ (ನಾ). ಕೂನುಬೆನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: (ಕ). **ಗೂನಿ**: ಇವನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಹೆಂಗಸರು ಗೂನಿಯರು. ಇವರನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ಗೂನಿಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಸೇವೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೩೫೪). [ಕೂನ್$_2$ + -ಇ$_2$]

ಕೂನ್ನಿ$_2$ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಬಾನಿ; ಗಡಿಗೆ: ಏತದ ಕೂಣಿಯ ಘಾತದ ವೆಜ್ಜದಂತೆ ಅವನ ನೀತಿಯ ಇರವು (ಸುಂಕಬಂ. ೬೩); ಯಾತದ ಜೂಟಾಳದ ಕೂಣಿಯಂತೆ ಭವಪಾಶದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಘಾಸಿಯಾದ ಮತ್ತೆ ನಿನಗಿನ್ನೇತರ ಭಾಷೆಯೋ (ನೋಳಿಮಾ. ೪೮-೨೦೦); ಮುಸುರೆ ಕೂಣಿ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂನ್ನೈ; ತೆಲು. ಗೂನ]

ಕೂನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು; ಪರಿಭಾವಿಸು: ಪರಹಿತ ಮಾನವರಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕಾಹೀನರು ದುಶ್ಚರಿತರುಗಳೆಂಬುವರು ಕೂನಿಸಿ ನೋಡೆ ಮತ್ತಿಲ್ಲ (ಜಿನರಾ. ೧-೪೪). [ಕೂನ್$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೂನು$_1$ 'ಕೂನ್$_1$' ನೋ.

ಕೂನು$_2$ 'ಕೂನ್$_3$' ನೋ.

ಕೂನು$_3$ 'ಕೂನ್$_2$' ನೋ.

ಕೂನುಗೆಯ್ (ನಾ). ಊನವಾದ ಕೈ; ವಕ್ರವಾದ ಕೈ: ಅರೆಮುಗಿದಿರ್ದ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳುಂ ನಿಮಿರ್ದತ್ತಿದ ಕೂನುಗಯ್ಯುಮಾಸುರದರೆಗರ್ಚಿ ಡೌಂಡುವೆರಸು (ರಸರ. ೪-೧೯೧).
[ಕೂನು$_2$ (< ಕೂನ್$_2$) + ಕಯ್$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕೂನುಬೆನ್ನು 'ಕೂನಬೆನ್' ನೋ.

ಕೂನೆ (ನಾ). = ಕೂನ್ನಿ$_1$: ಕುಟಿಲಗಳ ಮನೆ ಕಪಟಮಂದಿರಂ . . . ಪುಟ ಮಾಯಗಳ ತಾಣಮೆನಿಪ ಬೆನ್ನಿನ ಕೂನೆ ಪುಟಮಿಡಿದ ಪೊಂಬಣ್ಣ ವಸನ ಮನಲಂಕರಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೫-೨೭). [ಕೂನ್$_3$ + -ಎ$_3$]

ಕೂನ್ಕೆ (ನಾ). ಬಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗಿರುವಿಕೆ: ಕೂನ್ಕೆ, ಪೀನ್ಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೂನ್$_1$ + -ಕೆ]

ಕೂಪ$_1$ 'ಕೂರ್ಪ$_1$' ನೋ.

ಕೂಪ$_2$ (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗು; ಹಳ್ಳ; ಗುಳಿ: ರಾಮ ಪಕ್ಷಂ . . . ಕೆಡಹುವುದು ಸತ್ತ್ವನಿಧಿ ಬಾಲರ್ಷಿ ಭರತನಂ ಕೂಪಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫-೩೧೨). ೨. ಬಾವಿ: "ಅಂಧುಃ, ಕೂಪಃ - ಈ ೨ ಬಾವಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೨); ನೆರೆದಿಸುತಿರೆ ತೋಲ್ಪುಲ್ಲೆಯನಿರದದು ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಪುರಾಣ ಕೂಪದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೧); ಪರುಷದ ಚಲಂ ಸುಧಾರಸದ ಕೂಪಂಗಳಂ (ನಂಬಿರ. ೧೯-೧೦೪); ಹೊಯಿಸಳ ಸೇನೆ . . . ಹೊಸದಾಗಿ ವಾಪೀ ಕೂಪ ತಟಾಕಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ४००). ೩. ಕೂವೆಯ ಕಂಬ; ಹಡಗಿನ ಸ್ತಂಭ. [ಸಂ.]

ಕೂಪಕ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳ; ಗುಳಿ. ೨. ತೂತು; ಕಂಡಿ. ೩. ನದಿ ಅಥವಾ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ನೀರಿಗಾಗಿ ತೋಡಿದ ಕುಳಿ. ೪. ಕೂವೆಯ ಕಂಬ, —ಮರ: "ಕೂಪಕಃ ಗುಣವೃಕ್ಷಕಃ - ಈ ೨ ಕೂಪಕಂಬಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೪-೩೩); "ಕೂಪಕಃ, ಗುಣವೃಕ್ಷಕಃ - ೨ ಹಡಗಿನ ಮೇಲೆ ಧ್ವಜಪಟವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವ ಸ್ತಂಭದ ಪೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ, ಹಡಗಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಿಶಾನೀ ಝಾಂಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೧). ೫. ನದಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬಂಡೆಗಲ್ಲು ಅಥವಾ ಮರ. ೬. ಎಣ್ಣೆ ತುಂಬುವ ತೊಗಲಿನ ಚೀಲ; ಬುದ್ದಲಿ. ೭. = ಕುಕುಂದರ: "ಕೂಪಕಂ ಕುಕುಂದರಮೆರಡುಂ ಘಟಿತ ತ್ರಿಕಸ್ಥಿಪದಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೪-೫). [ಸಂ.]

ಕೂಪತನ (ನಾ). ಸ್ನೇಹ; ಕೂರ್ಮೆ; ಪ್ರೀತಿ: ಕೂಪತನದೊಳು ಕೈಮು/ಯೆ ಮೆಚ್ಚಿದ (ಭರಚ. ೪೩-೧೦೩); ಕೂಪತನದೊಳಣ್ಣಗೆಜಗಿ ಬಂದಪೆನೆಂದನು (ಭರಚ. ೫೦-೬೧).
[ಕೂಪ$_1$ (< ಕೂರ್ಪ$_1$) + -ತನ]

ಕೂಪರ (ನಾ). = ಕೂಪಾರ: ಸತ್ಯವೊಂದೇ ಸೋಪಾನವು ಸಗ್ಗಕ್ಕೆ ಜನ್ಮದ ಕೂಪರಕ್ಕಿದು ನಾವೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೪). [< ಸಂ. ಕೂಪಾರ]

ಕೂಪಾರ (ನಾ). ಸಾಗರ; ಸಮುದ್ರ: ಅರಾತಿ ಸೈನ್ಯಕೂಪಾರದ ಪಾರಮಂ ತಡೆಯದೆಯ್ದುವೆನೆಂಬುದುಮಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೬); ವೀರಸೇನಂ . . . ಪೆರ್ಚಿದ ಕೂಪಾರಂ ಸೀಮೆಯಾಗಲಾಳುತ್ತಿರ್ದ (ನಳಚಂ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಕೂಪಾರಾರವ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಗರ್ಜನೆ: ವಿಳಯಾನಿಳೋಚ್ಛಲಿತ ಕೂಪಾರಾರವಂ ಬೇಚರೇಂದ್ರಂ ದಪ್ಪಾಧರನಾತ್ಮಪೀಠತಳಮಂ ಪೊಯ್ದೆಬ್ಬು (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೪೫). [ಕೂಪಾರ + ಆರವ]

ಕೂಪಾರೋದಿತ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ತುತ್ತೆ: "ಕೂಪಾರೋದಿತ ತುತ್ತಿ" (ಮಂಗರಾ. ४३-४೨). [ಕೂಪಾರ + ಉದಿತ]

ಕೂಪಿ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳ; ಗುಳಿ. ೨. ಹೊಕ್ಕುಳ ಗುಳಿ; ನಾಭಿಕೂಪ. ೩. ಕುಪ್ಪಿ; ಗಾಜಿನ ಸೀಸೆ; ಮಸಿಕುಡಿಕೆ. ೪. ಎಣ್ಣೆಯ ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಕೂಪೀ]

ಕೂಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು ಹಾಕು; ಕರೆ (?): ಪುಗದೆಡೆಮಾಡು ಚಪ್ಪರಿಸು ರೂಪಿಡು ಕೂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾ] ಪಿಡು ಕೂರ್ಪುದೋಜು (ಕಾವ್ಯಾವ. ४೮೬). [← ತಮಿ. ಕೂಪ್ಪಿಡು]

ಕೂಪುರುಷ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ಮಾಡುವ ಪುರುಷ (?): ವಿರಕ್ತಿಯುಂಬ ಘನಲಿಂಗದ ಕೂಪುರುಷ ನೀನಾಗಿ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ.೨೨). [< ಕೂರ್ಪುರುಷ?]

ಕೂಬರ (ನಾ). ೧. ಬಂಡಿಯ ಅಥವಾ ರಥದ ಈಸು; ಮೂಕು: "ಯುಗಂಧರೋದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೂಬರಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ४೭-೨೯); "ಕೂಬರಮೆನಲ್ಕೀಸು" (ಮಂಗರಾ. ४४-೨೫); ತೇರುಗಳ ಕೀಲಚ್ಚು ಕೂಬರಯುಗನಾರೈದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೨೫); ಮಿಣಿ ನೊಗನು ಕೀಲಚ್ಚು ಕೂಬರ ಬೆಳಿ ಮೊಳೆಯನಾರೈದು (ತೊರರಾ. ೫-೬-೫). ೨. ಬಂಡಿ; ರಥ: ರಾಯನ್ನೆನೂಜರಸಿಯರು ಸಹ ರಾಘವನ ಕೂಬರ ಬೆಂಬಿಡದೈತರುತ (ಆನಂರಾ. ೨-೨-೧). [ಸಂ.]

ಕೂಬರಿ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ; ಗಾಡಿ: "ಅನಃ . . . ಕಂಬಳವಾಹ್ಯಂ, ಕೂಬರೀ - ಈ ೯ ರಥಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೯೦). [ಸಂ. ಕೂಬರೀ]

ಕೂಬೆ 'ಕೂವೆ$_2$' ನೋ.

ಕೂಬೆಹಿಟ್ಟು 'ಕೂವೆಹಿಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೂಮೆ$_1$ 'ಕೂವ' ನೋ.

ಕೂಮೆಮರ 'ಕೂವೆಮರ' ನೋ.

ಕೂರ್$_1$, ಕೂರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೂರ್ತ (ಭೂತಕೃ), ಕೂರ್ಪ$_3$ (ಭವಿಕೃ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸು; ಒಲವುತೋರು: "ಕೂರ್ - ಸ್ನೇಹೇ" (ಶಮಧಾ); ಎರಡಱಿಯದೆ ಕೂರ್ತ ನಲ್ಲಳ್ಗೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೨ ವ); ಮುನ್ನಿನ್ನ ಕೂರದ ದಾಯಾದರ ಮಿಕ್ಕ ಪಂದಲೆಗಳಂ ಕಣ್ಣಾಱೆ ಕಂಡು (ಗದಾಯು. ೯-೨೯); ತಡೆದೈ ವಂಚಕ ಕೂರ್ತವೋಲ್ ಕುಱುಪು ವೇಟಿದ್ದಿಲ್ಲಿರ್ದೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೨೩); ಪಿರಿದೀವಂ ಕಲಿ ಕೂರಿ ಕೂರ್ಪ ನುಱುವಂ ನೀಱಂ ಕರಂ ಭಾವಕಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೬೫); ಕೃತಿಗಾದಿನಾಥನ ಕೂರ್ತು ಕೇಳ್ವುದು ಕಾವ್ಯಕೃತನ ದೋಷವ ನೋಡಬೇಡ (ಭರಚ.೧-೧೬). ೨. ಒಪ್ಪು; ಮೋಹಿಸು; ಮೆಚ್ಚು: ಎನಗೆ ಕೂರ್ಪುದನಾ ಘಟಸಂಭವಂ ನಿನಗೆ ಕೂರನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೬); ಈ ವಿನಯಕ್ಕಾರೊಳಗಾಗರೀ ರುಜುಗುಣಕ್ಕಾರ್ಕೂರರ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೧೦); ನಿಸ್ಪೃಹಂಗೆ ಕೂರ್ಪಂತೆ ಕಾಂಕ್ಷಿತರ್ಗೇಕೆ ಕೂರರ್ (ಧರ್ಮಾಮ್ಮ. ೭-೪೩); ಪರಾಂಗನೆಗೆ ಕೂರ್ತು ಒಸೆದು ತಾಯಂ ತೊಱೆವ ಬೆಸನಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೯). **ಕೂರು$_1$**: ೧. ಘಟಿಕುಚಿಯರು ಬಿಟ್ಟ ಸುಟಿಯೊಳೊದಗಿ ಕೂರಿ ನೋಡಿ (ಭೈರವೇ. ೨-೪೧); ಶತ್ರುವನು ಕೂರೆಂದು ಯೇಸು ರೂಪ ದೊಳಂದುನೀನೊರೆದುದಕನರ್ಥವಾದಪುದೆ ಇಂದು? (ಗಿಳಿಎಂ. ೧೯-೧೧).

ಕೂರದನ್ = ಪ್ರೀತಿಸದವನು; ವೈರಿ: ಕೂರದನಿದನೊಡ್ಡಿದಂ ಪಗೆಗೆ ಸಂತಸಮಾಗಿರೆ ಮಾರಿ ಸುಯ್ಯುಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ.೩-೪); ಆತ್ಮಬಂಧುಜನಂ ಕೂರದರಾರುಮಿಲ್ಲ(ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೨೨). ಕೂರಿದನ್ = ಸ್ನೇಹವುಳ್ಳವನು; ನೇಹಿಗ: ಕೂರಿದನಿವನೆಂದುದಾತ್ತಮನನೆಂದಕಳಂಕಚರಿತ್ರನೆಂದಿದೇಂ ಪದುಳಿದನೆಂದು ಕೀರ್ತಿಪುದು ಗೋಸುಗನಂ ಸಕಳಾವನೀತಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೯-೧೭ ; 1047). ಕೂರ್ತ = ಪ್ರೀತಿಸಿದವನು; ಪ್ರಿಯಕರ; ನಲ್ಲ: ಒಲವಿಂದಿಂತೆರ್ದೆ ಮುಟ್ಟೆ ಕೂರ್ತನೊಳನೇ ಕರ್ಣಂಗೆ ದುರ್ಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೦) ; ನಿಹಿತವ ಬಿಟ್ಟು ಕೂರ್ತನಾಗಿ ಬಿಡು ಭಾಗೆಯೇಕೆ (ನಗೆಮಾ. ೧೨). ಕೂರ್ತಳ್ = ಪ್ರೇಯಸಿ; ಪ್ರಿಯೆ; ನಲ್ಲೆ: "ಕೂರ್ತಳೆಂದು ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟಳ್ಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೮೮) ; "ಗುಣಕರುಗೊಂಡಳೆಂದೊಡಳ್ಕರ್ತಳೆಂದೊಡೆ ಮೇಣೊಜಲ್ದಳೆಂಬೀ ಪೆಸರ್ ಕೂರ್ತಳ್ಗೆ ತಾನೆನಿಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೮). ಕೂರ್ಪವರ್ = ಪ್ರೀತಿಸುವವರು ; ಪ್ರಿಯವಾದವರು : ಎನ್ನಣುಗಿನಳಿಯಂಗೆನ್ನಿಂ ಮೇಗಿಲ್ಲ ಕೂರ್ಪವರ್ (ಆದಿಪು. ೪-೯೦); ಇವರೊಳಜಿಪುಗುಂ ಕೂರ್ಪವರೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೯-೧೨) ; ಎಯ್ದೆ ಕೂರ್ಪವರ ಪೇೞ್ದುದ ನಿಂಬೆನೆ ಕೇಳದಾತನೇತಜ ವಿಭು (ಪಂಚತಂ. ೯೩-೨೦) ; ಕೂರ್ಪವರ ನಾರನೂ ಕಾಣೆನು ಮಾದಾರಚೆನ್ನಯ್ಯನಲ್ಲದೆ(ಬಸವ. ೬೫೧). ಕೂರ್ಪವಳ್ = ಕೂರ್ತಳ್ : ಕೂರ್ಪವಳ ಸೊಲ್ಲು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೨೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂರ್ ; ಮಲ. ಕೂರ್, ಕೂರು ; ತೆಲು. ಕೂರಿಮಿ, ಕೂರ್ಮಿ]

ಕೂರ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಿತವಾಗು ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗು ; ಉಗ್ರವಾಗು : ಕೋಪವೆರಸಿ ಕೂರ್ತು ನೋಡೆ ತಾಪಸನಂದಾ ಪಕ್ಕಿಗಸುವಡಗಿದುದು (ಹದಿಬ. ೨-೩೪). ೨. (ಕರಾ) ಗಿಡಿ; ತುಂಬು: ಉರಿಯೋ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪುಕೂರಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂರ್ ; ತೆಲು. ಕೂರು]

ಕೂರ್$_3$, ಕೂರು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೂತ$_1$ (ಭೂತಕೃ), ಕೂತು(ಭೂತನ್ಯೂ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು ; ಆಸೀನವಾಗು : (ಕ). ಕೂರು$_2$: ಕೂರುವ ವೇಳೆಯೊಳಾವ ಮೊಳಕಾಲನು ಒಂಟಿಯೂರುವುದೆಂದು ಗೊತ್ತೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೪-೬೦) ; ನನಗೆ ಅವನನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂರಲಾಗಲಿಲ್ಲ (ದೀಪದ. ೪೦) ; ಕೂರುವುದು ಏಳುವುದು, ಹಿಂದಿರುಗುವುದು, ಈ ರೀತಿ ತರತರದ ಕುಣಿತಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ನನ್ನೂರು. ೪೬) ; ಕೂತಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದೇ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ನಾನು . . . ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದೆನು (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ viii, ಮುನ್ನುಡಿ) ; ಗಂಡಸು ಕೂತು ಕೆಟ್ಟ, ಹೆಂಗಸು ತಿರುಗಿ ಕೆಟ್ಟಳು (ಗಾದೆ) ; ಕೂತು ತಿಂಬುವವನಿಗೆ ಕುಡಿಕೆಹಣ ಸಾಲದು (ಗಾದೆ). [?]

ಕೂರ್$_4$, ಕೂರು$_3$ (ನಾ). ಪ್ರೇಮ ; ಪ್ರೀತಿ; ನಲ್ಮೆ: ಕೂರೊಳು ಸುಭಗಂ ಕುಳವಧು ವಾರಿಜಮುಖಿ ಮಾದಿಯಬ್ಬೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ . . . ಮಾರಸಿಂಗನಾಹವಧೀರಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೮೬-೧೬ ; 1111); ಮದವರ್ಕಳ ಕೂರೆಂಬ ಲತೆಯ ಬೇರ್ಗಳ್ಗೋರಂತೆಜವಂತೆ ನೀರನಂದಾ ಪದದೊಳ್ (ವೀರವಿ. ೯-೮೧). ಕೂರು$_3$. 'ಕೂರುಗೊಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೂರಿತುಗಿಡು = ಪ್ರೀತಿಕೆಡು : ಕೂರಿತುಗೆಟ್ಟ ಮನವ ಕೂರಮಾಳ್ಪ ಕರ್ಪೂರ ಕದಂಬ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳಾಹಾರವಜಿದು ಹವಣಜಿದೆಡೆ ಮಾಡಿದಳಾ ರಾಣಿ ರಮಣನಿಗರ್ತಿಯೊಳ್ (ಭರಚ. ೧೦-೩೦). [< ಕೂರ್$_1$]

ಕೂರ್$_5$, ಕೂರ$_1$ (ಗು). ೧. ಹರಿತವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ. 'ಕೂರಂಬು', 'ಕೂರ್ಮೊನೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಹರಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: ಕೂರಿಹ ಕಠಾರಿಯ ಹಣಿಗೆಯಲಿ ಬಾಚಿದನು ಸಿರಿಮುಡಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೪೧).

ಕೂರ$_1$: ೧. ಹಳ್ಳಿಗೊಲ್ಲರು ಮೆಚ್ಚಿ ಕಜುವ ಕಾದೊಡೆ ಕೂರವುಳ್ಳ ವೀರನೆ ದಿಟದಿ ಕೊಳುಗುಳಕೆ ನೀಸು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೩೦) ; ಕೂರಾದ ಬಿಸಿಲು ಬಡಿಯಿತು (ಮರಮ. ೨೩). ೨. ವಾರನಾರಿಯರೆಸು ಭವಂಗಳು ಕೂರ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರೂರ]ವಲ್ಲದೆ ಮಾರ್ದವಂಗಳೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೮೧) ; ಬಿಳುವಕ್ಕಿ ಬೀಜುವ ದನಿ ಮಿಗೆ ಕೂರಮಾಗಿರೆ ಕೊನರಿದುದು (ಹದಿಬ. ೨-೩೩). ೩. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ. 'ಕೂರಾಳ್$_1$' ಪರಾ. [<ಕೂರ್$_2$]

ಕೂರ$_1$ 'ಕೂರ್$_5$' ನೋ.

ಕೂರ$_2$ (ನಾ). ಅನ್ನ ; ಆಹಾರ: "ಅಂಧಃ, ಕೂರಂ, ಭಕ್ತಂ . . . ಆಹಾರಃ – ಈ ೯ ಕೂೞ್" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೪); ಸಕಲ ಧಾನ್ಯದ ಕೂರನೂ ನೀಲು . . . ಅನುಭವಿಸುವದೂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೬೯-೧೩ ; 1534). 'ಕೂೞ್$_1$' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೂರಂಕುಶ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಂಕುಶ; ಮೊನೆಯಾದ ಸೃಣಿ: ಕೂರಂಕುಶವಮಂ ಚಾರಿಸುತುಮಾನೆಗಳನಾಧೋರಣರಾ ರಣದೊಳಜೆದು ನೂಂಕಿದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೩); ಕೂರಂಕುಶದಲಾನೆಯ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧೩); ಪೊಳೆವ ಕೂರಂಕುಶ ಮಿಂಚಾಗೆ ಪಲವಣ್ಣದೊಳುರಜೆಯ ಸುರಧನುವಾ ತಳಿದಾನೆ ಬಿರ್ದುದು ನೆಲಕೆ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೬-೧೧೪). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಂಕುಶ]

ಕೂರಂಕುಸ (ನಾ). = ಕೂರಂಕುಶ: ಕೂರಂಕುಸದ ಪೊಳೆಪನಾ ತೋಜುವಂ ವಜ್ರಜಂಘಂ (ಆದಿಪು. ೪-೨೫); ದೇವದಂತಿ ಶಿರದೊಳ್ ಕೂರಂಕುಸಂ ಚಾರಣಕ್ರಮದಿಂದಾದಜುವತ್ತು ನಾಲ್ಕುಪೊಳೆಪಿಂ ಕಣ್ಗೊಪ್ಪೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೬); ಕರದೊಳ್ ಕೂರಂಕುಸಂಗಳ್ ಪೊಳೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೭-೩೦). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಂಕುಸ]

ಕೂರಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿ: ಕರಡಿ ಮೊಲಂ ಕೊಡಂಗುರಿ ನರಿದರಿ ಕೂರಂಗಿ ಬೆಕ್ಕು ಹೇರುಡು ಕಾಕಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೪೯) ; ಮರೆ ಮೂಗುರಿ ಕೂರಂಗಿಯಳಿಲು ಬೆಕ್ಕರಲೆ ಕೊಜವ ಮುಸು ಸಾರಗ ಸೀರುಡುವೆಕ್ಕಲ ಕಪಿ ಪಂದಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೯). [?]

ಕೂರಂಬು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಂಬು ; ಚೂಪಾದ ಬಾಣ: ಒಡನೆ ಸುರಿವ ಪಲವಂದದ ಕೂರಂಬುಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬೪); ಕೂರಂಬೊಂದು ಬಂದು ನಡೆ ನೋವಿಂ ಬಿದ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೦೯) ; ಕೂರಂಬಿನಲಿ ಕೋದನು ಗಜದಮಸ್ತಕವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೪); ಕಾವನ ಕೂರಂಬಿನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯ ಭಾವವ ಜಜಿದು (ಕಂಸವಿ. ೯-೨೦).

[ಕೂರ್$_5$ + ಅಂಬು$_3$]

ಕೂರಗೆ (ನಾ). = ಕೂರಂಗಿ : ಅಂ ಪೋಗಿ ಕೂರಗೆವಿಂಡಂ ಗಜವೈರಿ ಪೊಕ್ಕವೊಲರಿಪ್ರಧ್ವಂಸನಂ ಮಾಡುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೪) ; ಕಡದೆಳೆ ಬಳ್ಳು ಕೊಂಡುಗುಜಿ ಕೂರಗೆಯೆಂಬಿವನ್ನೆದೆ ಕಾಪಿನೊಳ್ಗಡಣದೆ ಪೊತ್ತು ಬೇಡವಡೆ ಬಂದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೬೮). [?]

ಕೂರತೆ (ನಾ). ಹರಿತ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: "ಕೂರ್ಪುಕೂರತೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭). [ಕೂರ$_1$ (<ಕೂರ್$_5$) + -ತೆ]

ಕೂರದಂಟು (ನಾ). ಬಲಿತದಂಟು, —ದಿಂಡು ; "ಕಠಿಣವಾದ ದಂಟು" (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ಕೋಶ): ಪರ್ಬುವ ಕನಲ್ಕೆಯೆಂಬ ಬಳ್ಳಿ ಕೂರದಂಟಾದಂತೆ ಪಿಡಿದ ಲಾಗುಳಮುಂ ಅಂಜಿಕೆಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೦). [ಕೂರ$_1$ (< ಕೂರ್$_5$) + ದಂಟು]

ಕೂರಪಂದಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಹಂದಿ ; ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ : ಸಾರಂಗ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಕಡವೆ ನಾಲ್ವತ್ತವಂಭತ್ತು ಹಂದಿ ಯರಡು ಕರಡಿವಂಡು ಕೂರಪಂದಿ ನಾಲ್ಕು ಕಾಟ ಆರು (ರಾಜೇಂದ್ರ.೧೪೯). [ಕೂರ$_3$ + ಪಂದಿ]

ಕೂರಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಚುರುಕುಗೊಳಿಸು; ಹುರುಪುಗೊಳಿಸು: ಕೂರಿತುಗೆಟ್ಟಮನವ ಕೂರಮಾಳ್ಪ ಕರ್ಪೂರ ಕದಂಬ ಭಕ್ಷಗಳಾಹಾರ ವಱದು ಹವಣಱದೆಡೆಮಾಡಿದಳು (ಭರಚ. ೧೦-೩೧). [ಕೂರ$_1$ (< ಕೂರ್$_5$) + ಮಾಡು$_1$]

ಕೂರಲಗು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಲಗು; ಚೂಪಾದ ಬಾಣ: ಕೂರಲಗಿಂ ಗಿಱ್ಱನೆ ತೂಳ್ದು ಬೇಗವಿಱದಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೦೮); ಶಿವಚಿತ್ತವೆಂಬ ಕೂರಲಗ ಕೊಂಡು ಶರಣಾರ್ಥಿಯೆಂಬ ಶ್ರವವ ಕಲಿತರೆ (ಬಸವ. ೭೨೫); ಶೀಲವಂತರ ಕೈಯ ಕನ್ನಡಿ ಕಾಲಕಂಠನ ಕೂರಲಗು (ಬಸಪು. ೧-೩೩); ಗಳಹದಿರು ದಿಟ ವೀರನೇ ಕೂರಲಗಿನಲಿ ಮಾತಾಡು ಬಱನುಡಿ ಭಂಡತನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೩). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಲಗು$_3$]

ಕೂರಲಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹರಿತವಾದ ಅಲಗಿನಿಂದ ಗಾಯಗೊಳ್ಳು: ಮುಂದಿರ್ದ ಕಾಮಿನಿಯ ಚಾರುರೂಪವ ಕಂಡು ಕಾಮನ ಕೂರಲಗು ಗೊಂಡಂಗಜನ ಪರಿವಾರದಧಿದೇವತೆಯೊಡನೆ ಜಡನಾಗುತ (ನಿಭಾಗ. ೫-೨-೧೦). [ಕೂರಲಗು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂರವ (ನಾ). (?): ದೇಹಾರದ, ರೆಂಚೆಯ, ಕೊಂಚೆಯದ, ಕೂರವದ, ಕೊಟ್ಟಗೆಯ ಗುಡಿಯ ಜಳಗುಡಿಯ, ಗೊಲ್ಲಣಿಗೆಯ, ಮಂಡವಿಗೆಯ, ವಿಳಾಸ ನಿವಾಸಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೭ ವ). [?]

ಕೂರವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕೂರವಾಡಿ ಮೂನೂಱರ ಬಱಯ ಲೋಕಾಯ್ತವೊಬಿಲುಂಗುಣ್ಡೇರೊಳಿಪ್ಪರ್ತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತರ್ಕ್ಕರಿಯ ಕೆಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೩-೧೭; 668). [ಕೂರ$_0$ + ಪಾಡಿ$_1$]

ಕೂರಸಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕತ್ತಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಖಡ್ಗ: ತನ್ನ ಕೂರಸಿಯೊಳಡುತರ್ಱ ಕೊಂದಸಿಯಳಿ[ರ್ಕ]ಸಿಯೊಳ್ ಪಡೆಮೆಚ್ಚೆ ಗಂಡನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬); ಮಱಹೆಂಬ ಕೂರಸಿಗೆ ಗುಱಮಾಡಿದ ರಾರಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧವ. ೧೫೦); ಹೊಡೆದು ತಲೆಯನು ನಿನ್ನ ರಕುತವ ಕುಡಿಸುವೆನು ಕೂರಸಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೩೮). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಸಿ$_8$]

ಕೂರಳಲ್ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಅಳಲು; ತೀವ್ರವಾದ ದುಃಖ: ನೆನೆ ನೆನೆದು ಪಾಡುವೆಸು ಕಟ್ಟಳಲ ಕೂರಳಲ ಪಾಡನ್ (ಪಾರಸಿ. ೨೦-೧೪). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಳಲ್$_3$ (< ಅೞಲ್$_2$)]

ಕೂರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೂಲೆ ಕತ್ತರಿಸು (?): ಆ ಕೆಱಯಲೂ ಆ ಗದ್ದೆಯ ಕೂರಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಕಂಬ ೧೦ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೯-೨೨; 1279). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಳಿಸು$_3$ (< ಅೞಯಿಸು)]

ಕೂರಾಂಬು (ನಾ). ಅನ್ನದ ಮೇಲಿನ ನೀರು; ಗಂಜಿ: "ಕೂರಾಂಬು ವುಷ್ಟಿಕೆ ಯವಾಗುವೆನೆ ಗಂಜಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೧). [ಕೂರ$_2$ + ಅಂಬು$_3$]

ಕೂರಾಟ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಆಟ; ಪ್ರಣಯಲೀಲೆ: ವಿರಹದ ನೆಲೆವೀಡೋಪರ ಕೂರಾಟದ ಕೊಸಱನ ಗೊತ್ತು (ಮಡಿಕ್ಕಾ. V, ೧೧೯೨; ಅಮರುಕ). [ಕೂರ್$_4$ + ಆಟ]

ಕೂರಾಡಮಂಚ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಂಚ: ಸೆಳೆಮಂಚ ಚಪ್ಪರಮಂಚ ಶಕುನಿಮಂಚ ನಳನಳಿಸುವ ತೂಗುಮಂಚ ತೊಳಪ ಕೂ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ರಾಡಮಂಚಗಳಾ ಸೆಜ್ಜೆಯ ನಿಳಯದೊಳಗೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೪೮). [ಕೂರಾಡ$_0$+ ಮಂಚ]

ಕೂರಾನೆ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಆನೆ; ಉಗ್ರವಾದ ಆನೆ(?): ಲಕ್ಕ ಕಾಲಾಳ್ಪೈದು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆ ಮೇಲಿಕ್ಕುವ ಕೂರಾನೆ ನೂಱು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೬); ಕೂರಾನೆ ಹರಿವುದು ನಲ್ಲನೆಡೆಗೆ ಸೂಳೆಗೇರಿಯೊಳ್ಪರಿವ ಸೂಳೆವೊಲು (ಭರಚ. ೩೬-೭೪). [ಕೂರ್$_3$ + ಆನೆ$_1$]

ಕೂರಾಯುಧ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಆಯುಧ: ಪಕ್ಕಗಳಂತಿರೆ ಹರಿಗೆ ಕೂರಾಯುಧ ಚೊಕ್ಕಾಗಿ ಹಳಚುತೋಲೈಸಿ (ಭರಚ. ೫೦-೭೮). [ಕೂರ್$_5$ + ಆಯುಧ]

ಕೂರಾಳ್, ಕೂರಾಳು (ನಾ). ಕಡುಗಲಿ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: "ಕೂರಾಳು ಕರ್ಗಳೆಂದುಂ ಧೀರರ್ ಬಲ್ಪಂಟೆನೆಂದು . . . ವೀರರ್ಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೬); ಕೂರಾಳಿಂ ಕೂರಾಳಂ . . . ವಾರಣದಿಂ ವಾರಣಮು ನಾರಾಯಣನಿಟ್ಟು ತವಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೬೦); ಕೂರಾಳ್ಗಂಗಡಿ ಕಾಱರು ಗಣಿಕೆಯರಾರೋಹಕರು (ಭರಚ. ೨೪-೮೫); ಇದಱೊಳ್ ಕೂರಾಳ ಬಗೆ ಪೇೞಲ್ಪಟ್ಟುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬-೧೩). **ಕೂರಾಳು:** ಪಲಪಾನೆ ಕುದುರೆ ಕೂರಾಳು ತೇರುಗಳನು ನೆಲಕಿಕ್ಕಿದನು ನಿಮಿಷದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೭೮); ಕೊಂಗು ಕೊಡಗು ಮಲೆಯಾಳ ತಿಗುಳ ದೇಶಂಗಳ ಕೂರಾಳುಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೪); ಕಂಸನ ಸಖರು ಮಿಗೆ ಕೂರಾಳು ಮಾಧವಗೆ ಮುನಿದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೧). [ಕೂರ್$_5$+ ಆಳ್$_3$]

ಕೂರಾಳು 'ಕೂರಾಳ್' ನೋ.

ಕೂರಾಳ್ತನ (ನಾ). ಕಲಿತನ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ: ಗೇಣ್ಗಾಯ್ಗೆ ವೀೞದೆ ಕೂರಾಳ್ತನವಣ್ಮುಮಣ್ಮುೞಕೆಯಿಂ (ಶಮುದ. ಮ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೂರಾಳ್ + -ತನ]

ಕೂರಿಕೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೊನಚಾಗಿರುವಿಕೆ: ಬಿಱಿದ ಬಿಲುದಿರುವಿನಂಬಿನ ಕೂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ, ತೋ]ರಿಕೆಯ ತುದಿವೆರಳುಗಳ ಕೆಂಪೇಱದಕ್ಷಿಯ ಕುಣಿವ ಮೀಸೆಯ ಕಾಹುರದ ಮನದ (ಕೋರಾ. ೪-೬-೧೮). [ಕೂರ್$_5$ + -ಇಕೆ]

ಕೂರಿಗೆ 'ಕೂಱಗೆ' ನೋ.

ಕೂರಿಗೆನೆಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲು, —ಭತ್ತ: ಗದ್ದೆಯ ನೆಲ್ಲು ಕೂರಿಗೆನೆಲ್ಲು ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೪). [ಕೂರಿಗೆ$_0$ + ನೆಲ್ಲು (< ನೆಲ್)]

ಕೂರಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಈಟಿ, —ಭರ್ಜಿ: ಮಿಸುಪ ತೆಳ್ವಸುಱ ಮೇಲಡರ್ದ ಕೂನೆವಾಸೆ ಕೂರಿಟ್ಟಿ (ರೀವಣ. ೩-೫೯); ಎಸಳುಗಂಗಳ ದಿಟ್ಟಿಯ ಕೂರಿಟ್ಟಿಯ ಮಿಸುಪ ಸೆಳ್ಳುಗುರ ಸುರಗಿಯ (ಕಂಸವಿ. ೨೪-೮). [ಕೂರ್$_5$ + ಇಟ್ಟಿ$_2$]

ಕೂರಿತು 'ಕೂರಿತ್ತು' ನೋ.

ಕೂರಿತ್ತು, ಕೂರಿತು (ಗು). ಹರಿತವಾದ; ಮೊನೆಯಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ: ಮುನ್ನ ಬಂದ ಕಿವಿಯಿಂದಂ ಬೞಕಂ ಬಂದ ಕೋಡು ಕೂರಿತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೮); ಆನೋವು ಕೂರಿತ್ತು, ಕಯ್ಯಾರ ನಾಮ ಕೊಂಡೆಸಗಿ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡುವೞಗೆಯ್ಮ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೧-೧೧). **ಕೂರಿತು:** ಕೂರಿತಪ್ಪ ಬಾಳಂ ಪಿಡಿದಿರ್ದಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯-೧); ಬಲ್ಲಿತ್ತುಱ ಕೋಡು ಕೂರಿತು (ಆದಿಪು. ೧-೨೫); ಸೂಜಿಯ ಮೊನೆಯಂತೆ ಕೂರಿತಪ್ಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೬); ಕ್ಷಿತಿಯ ಕುಜನರ ಜಿಹ್ವೆ ಕಡುಕೂರಿತು (ತೊರರಾ. ೨-೨-೪೪).

ಕೂರಿದನ್ = ಕಡುಗಲಿ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಕೂರಿದರಪ್ಪ ಧನುರ್ಧರ ಬೀರರ . . . ನಿರ್ದಾರಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦); ವಜ್ರಮಂ ಖರಸಾಣೆ ಯಿಟ್ಟಂತೆ ಕೂರಿದನಂ (ನೇಮಿಪು. ೫-೭೮ ವ); ಆರದಟರ್ ಕೂರಿದರಾರ್ ಬೀರರದಾರೆನುತುಂ (ಜಯಕಾ. ೭-೧೬). ಕೂರಿದವು, ಕೂರಿದುವು= ಹರಿತವಾದುವು; ಮೊನೆಯಾದುವು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದುವು: ತಿಕ್ಷಕಂ ಡೇಣ- ಕೂರಿದ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ವಪ್ಪಂಬುಗಳಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೯-೫); ಎಲರಿಂದಳ್ಳಾಡುವೀ ಕೂರಿದವೆನಿಪೆಲೆಗಳ್ (ಬಾಧಪು ೧-೭೯); ಕೂರಿದವಪ್ಪ ತ್ರಿಶೂಲದಮೇಲೆ ಕರ್ಮತ್ರಯವಂ ಮುಱದಿಕ್ಕಿ (ಪಸಾರ. ೯೨೪-೧೯); ಕೂರಿದುವಪ್ಪ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳಳ್ಪೆರ್ದೆಯೊಳ್ ತಡಮಾಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೩).

ಕೊರಿಯಾಳ್ = ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಶೂರ : ಕಾಮಾರ್ತರುಪಕಾರಿ ರತಿಕುಶಲ ವಿಸ್ತಾರಿಯಲರ್ವಿಲ್ಲರಸನ ಸೇರಿಯೋಲೈಸುತಿಪ ಕೊರಿಯಾಳ್ಗಳು ನಡೆವ ದಾರಿ ಬಹು ಹೃದಯ ಸಂಚಾರಿ ... ಸೂಳೆಗೇರಿಗೆಯ್ತಂದನರಸಂ (ಚೇರಮ. ೮-೫). [< ಕೊರ್$_5$]

ಕೊರಿಲಿ (ನಾ). ಹರಿತವಲ್ಲದುದು ; ಮೊಂಡು : ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯಗಿಲಿಲಿಗಂಧಂ ಸಮಂತು ಕೊರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೭). [ಕೊರ್$_5$ + -ಇಲ್$_3$]

ಕೊರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಒಲಿಸು : ಕೊರಿ[ಸೆ] ಗುರು ಶುಶ್ರೂಷೆಯೊಳಾ ರಾಮನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪) ; ಕೊರಿಸಿ ವಿಜಯ ಶ್ರೀಯಂ ಕೊರದರಂ ಕೊಂದು (ಗದಾಯು. ೧-೫) ; ಕೊರಿಸುವ ಕೂರ್ಪ ಮಾತಂ ಮಾರಿಗೆ ಕುಡು (ಯಶೋಚ. ೨-೬೩) ; ಕುಮಾರನ ಮಯೂರಮಂ ಕೊರಿಸಿದ ಸೋಗೆ ವೆಣ್ಣಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೧ ಪ) ; ಕೊರಿಸ ಬೇಡವಂಗೆಳಸಿ ಮುಂ ಬಸವಾದರೆ ಕಾಮದಾಹಮಂ ನಾರಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸು (ರಸರ. ೧-೬೭). [ಕೊರ್$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಕೊರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕುಳ್ಳಿರಿಸು : ವಿಟನೋರೋರ್ವರ ಕುರಿತು ಕೊರಿಸಲು ಅಲ್ಲಿ ನೆಱೆ ಪೀಠವರ್ಧನಂ ಬೆಱಗಿಸಿಚ್ಚೆಯನಾಡಲ್ (ಚೇರಮ. ೮-೬೭) ; ನಂಮ ಮಗನಿಗೆ ಪೆರಿಯಾ ಪಟ್ಟಣದ ದವಲತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಕೊರಿಸು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩). [ಕೊರ್$_3$ + -ಇಸು$_1$]

ಕೊರು$_1$ 'ಕೊರ್$_1$' ನೋ.

ಕೊರು$_2$ 'ಕೊರ್$_3$' ನೋ.

ಕೊರು$_3$ 'ಕೊರ್$_4$' ನೋ.

ಕೊರು$_4$ 'ಕೊಱು$_1$' ನೋ.

ಕೊರು$_5$ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ : ಇಪ್ಪಣ ಸುಗಂಧಗಳಿಗೆ ಪಚ್ಚೆಕರ್ಪುರ ಕೊರು ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಾಗ ಪನ್ನೆ ಕುರು ಒಂದಕ್ಕೆ ಬೇಳೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೮೦ ; 1382). [< ಕುರುಜು ?]

ಕೊರು$_6$ (ನಾ). ಕುಯ್ಲು ; ಕೊಯಿಲು : ಮತ್ತೊಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನಲ್ಲಿ ತೋಡಿರುವ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೊರಿಸಲಾಗುವಂತೆ ಒಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಚಾಚು : ಕೊರು (ತುದಿ) (Tenon. ಇಂಕನಿ). [?]

ಕೊರುಗಣೆ 'ಕೊರ್ಗಣೆ' ನೋ.

ಕೊರುಗುರ್, ಕೊರುಗುರು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರು ; ಮೊನೆಯಾದ ನಖ : ಪೊಳೆವಂಕುಶದಂತಿರೆ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಕೊರುಗುರ್ಗಳೊಳ್ ... ಕೊಲ್ವರೆತ್ತಲುಂ ಮೃಗಪತಿಯೂಥಮಂ ಪಲಬರಾ ಬನದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯) ; ಕೊರುಗುರ ಹೊಯ್ಲ್ಲ ತೋಳ್ಪಿಗುಹಳಿದ ಗುರುಕುಚಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೭೦) ; ಕೊರುಗುರಿಂದ ಸೀಳ್ದಲೆಯ ಮಡಿದು ಕೊಟ್ಟಳಾ ರಾಯನಿಗೆ (ಭರಚ. ೧೦-೯೦). ಕೊರುಗುರು : ಕೊರುಗುರ ನಾಟಿಸಿ ಮೆಱೆದು (ಹರಿಸಾ. ೬೯) ; ಕಳಿಲೆಯ ನಖದಲಿ ಚಿವುಟಲಹುದು ಮುಂದೆ ಳಿಗೆ ಕೊರುಗುರಿಗಂಜುವುವೇ (ಮೋಹತ. ೧೧-೧೩) ; ಹರ ನೆಡದ ಕೊರುಗುರಿನಿಂದಜನ ಶಿರವರಿಯೆ (ಚಿಬಪು. ೧೮-೧೫) ; ಬೊಗರಿ ಮೊಲೆಗಳಿಗೆ ಕೊರುಗುರು ತಾಗಿದವೊ (ಕರಿಕ. ೫೫-೬). [ಕೊರ್$_5$ + ಉಗುರ್$_1$]

ಕೊರುಗುರು 'ಕೊರುಗುರ್' ನೋ.

ಕೊರುಗುರ್ಗಲೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರಿನ ಕಲೆ, —ನಖಕ್ಷತ : ಕೊರುಗುರ್ಗಲೆಯಂ ನಲ್ಮೆಯೊಳೊಡರಿಸುತ (ಉದ್ಭವೇ. ೨-೬೧). [ಕೊರುಗುರ್ + ಕಲೆ$_2$]

ಕೊರುಗುರ್ಗೊನೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರಿನ ಕೊನೆ : ಕೊರುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂದೆ ಸೀಳಿದಳೊಂದು ಬೆಳ್ಳಿಲೆಯ (ಮೋಹತ. ೧೬-೩೩). [ಕೊರುಗುರ್ + ಕೊನೆ$_2$]

ಕೊರುಗೆಂಜಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕಾರಿ ಮಗ್ಗಾರಿ ಗೂಳವು ಮುಳ್ಳು ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಕೊರುಗೆಂಜಿಗ ಮಂಡೆಸೀಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೮-೩೫). [ಕೊರ್$_0$ + ಕೆಂಜಿಗ$_1$ (< ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$)]

ಕೊರುಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇಹಗೊಳ್ಳು ; ಪ್ರೇಮಮಾಡು ; ಪ್ರೀತಿಸು : ತೋಱುತ ಮಱಸು ಚಕ್ರಿಯ ಮನದಲ್ಲಿ ಕೊರುಗೊಂಡಿಹ ಹಂಸನಾಥಾ (ಭರಚ. ೧೩-೧೧೭). ೨. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೇರು : ಕೊರುಗೊಂಡೆಂಟು ಕರ್ಮವೆ ದ್ರವ್ಯ ಕರ್ಮ (ಭರಚ. ೬೭-೧೧೧). [ಕೊರು$_3$ (< ಕೊರ್$_4$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊರುಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಚಿಕ್ಕದಾಗು ; ಸಂಕುಚಿಸು (?) : ಕುಳುತು ಕುಳುತು ದ್ರಿಷ್ಟಿ ಕೊರುಗೊಳುತಲೀರೆ (ಚಿವಾವ. ೯೨-೭). [?]

ಕೊರುಮ (ನಾ). ೧. ಆಮೆ. ೨. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಕೂರ್ಮ : ಕುಸಿಯನೀ ಕೊರುಮನು ಭಾರಕೆ ನಸಿಯನೀ ನಾಗೇಂದ್ರನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨-೧೯) ; ಕೊರುಮನಱಿ ದಿಗ್ಗಜ ದಿಕ್ಕುದಿಗಲೆನೆ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೭). [< ಸಂ. ಕೂರ್ಮ]

ಕೊರುಮೆ 'ಕೂರ್ಮೆ' ನೋ.

ಕೊರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ ; ಹರಿತವಾದ ಉಳಿ : ಕೊಡಲಿ ಕರವತಿಗೆ ಕೊರುಳಿ ಕವಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳಕ್ಕವಡ]ದಂಡೆ ಕೈಹೊಡೆಯಿಟ್ಟಿ ಗೂಡುಗಳು ... ಸಿಂಪ ಪ್ರಕರವೆರಸಿ ನಡೆವರ ಕಂಡನು (ಹಚಕಾ. ೫-೯). [?]

ಕೊರೂಟ (ನಾ). (ಉಕ) ಪ್ರೀತಿಯ ಊಟ : ಅವನಿಗೀಗ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿದ್ದವು. ಒಂದು ತಾಯಿಯು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಕೊರೂಟವನ್ನು ಉಣ್ಣುವುದು, ಎರಡನೇದು ನಾಗರಿಕರ ಆಪ್ಪಣೆ ಪಡೆಯುವುದು (ಗೌರಾಂಗ. ೧೪೧). [ಕೊರ್$_4$ + ಊಟ]

ಕೊರೆ 'ಕೊಱೆ$_3$' ನೋ.

ಕೊರೆಲೆ (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ಎಲೆ ; ಚೂಪೆಲೆ : ಕೊರೆಲೆಗಳಬಾಯ್ದೆರೆಗೆ ಕೋರಯಿಸಿ ಮುಸುಂಕಿದಂತೆ (ವರ್ಧಪು. ೧-೪೧). [ಕೊರ್$_5$ + ಎಲೆ$_1$]

ಕೊರ್ಕಲಿ 'ಕೊರ್ಗಲಿ' ನೋ.

ಕೊರ್ಗಣೆ, ಕೊರುಗಣೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕಣೆ ; ಮೊನೆಯಾದ ಬಾಣ ; ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರ : ಅಣಂ ಬೆದಱದೆ ನಟ್ಟ ಕೊರ್ಗಣೆಯ ಬಿಜ್ಜೊಱಿಯಿಂದೆ ಬಬಿಲ್ದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೫) ; ಕಾವನ ಕೊರ್ಗಣೆಗಳ ಮೂಡಿಗೆಗಳಂತಿರೆ ಬಿಱಿದ ಪೊಂಬಾಳೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೪) ; ನೆಟ್ಟುದು ಕೊರ್ಗಣೆ ಕುವರಿಯ ಹರಣಕಂಗೆಟ್ಟುದು (ಮೋಹತ. ೨೮-೧೫). ಕೊರುಗಣೆ : ತೋಱಿದವು ಬಳಿಕೀ ಖರಾರಿಯ ಕೊರು [ಪಾಠಾಂ. ತೂಱು]ಗಣೆ ರಿಪುಭಟರ ಚಾಪದ ಚೀಱುಕೆಯು ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೫-೨೦). [ಕೊರ್$_5$ + ಕಣೆ$_1$]

ಕೊರ್ಗಣೆಮಳೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ : ಅಮರ್ತ್ಯ ಲುಬ್ಧಕರೆತ್ತಂ ... ಕೊರ್ಗಣೆಮಳೆಯಂ ಸುತ್ತಿಱಿದು ಕಱಿದರ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೪). [ಕೊರ್ಗಣೆ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಕೊರ್ಗತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೊರಸಿ : ಬಲ್ಲೊಲೆ, ಮುಲ್ಲಡಿ, ಕೊರ್ಗತ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊರ್$_5$ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊರ್ಗತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕತ್ತಿಗೆ ; ಕಿರುಗತ್ತಿ : ಖಂಡಗಳ ನರಿದು ತಿನಲ್ ಕೊರ್ಗತ್ತಿಗೆಯಂ ಕೊಂಡದ್ಭುತ ರಾಕ್ಷಸಿಯರ ತಂಡಂ ಬರೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೮೨-೪೩). [ಕೊರ್$_5$ + ಕತ್ತಿಗೆ]

ಕೂರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೂರ್ಗಲ್ಲ ಬೂತುಗನರಸಿ ಪರಮಬ್ಬೆಯಾಳುತಿರೆ ಕೂರ್ಗಲ್ಲ ಗಾವುಣ್ಡ . . . ತುಱುಗೋಳೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತರ್ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೯೨–೫ ; 920). [?]

ಕೂರ್ಗಲಹ (ನಾ). ಪ್ರಣಯ ಕಲಹ; ಪ್ರೇಮದ ಜಗಳ : ಎನಿಸುಂ ಕೂರ್ಗಲಹದೊಳುಱದೊಱಗಿರಲನಿತಱೊಳಗೆ ನಿದ್ರೆವರಲ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೪–೨೫). [ಕೂರ್$_4$ + ಕಲಹ]

ಕೂರ್ಗಲಿ, ಕೂರ್ಕಲಿ (ನಾ). = ಕೂರಾಳ್ : ಮಾರ್ಗದಿ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ಹೋಹನ ಹಿಂದಣ ಕೂರ್ಗಲಿ ಕೂಡೆ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ತಾಗೊರ್ಂಡು ಬರುತಿದ್ದನೂರ್ಗೆ (ಭರತೇ. ೪೪–೫೭). ಕೂರ್ಕಲಿ : ಬೇರ್ಕೆಯ್ದ ರೆಬರನವರೊಳ್ ಕೂರ್ಕಲಿಗಳನಾತ್ಮ ನಿಕಟದೊಳ್ ಮಿಕ್ಕವರಂ ತಾರ್ಕಣಿಸಿದ ಸಮರ ಕೇಳಿಗೆ ನೂರ್ಕಡಿಗಡಿದಂ ನೃಪಾಲಕಂ ರಿಪುಬಲಮುಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕೂರ್$_5$ + ಕಲಿ$_2$]

ಕೂರ್ಗಲ್ಲರೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಂಡೆಗಲ್ಲು (?) : ಸಲಮಿಸ್ ಕರೆಯೊಳ್ ಕೂರ್ಗಲ್ಲರೆಯೊಳ್ ಬಿದ್ದರ್ ಸತ್ತರ್ (ಪಾರಸಿ. ೩೬–೮೪೦). [ಕೂರ್$_5$ + ಕಲ್ಲರೆ (< ಕಲ್ಲಱೆ)]

ಕೂರ್ಗಾಯ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಗಾಯ; ತೀವ್ರಗಾಯ : ಕೂರ್ಗಾಯವ ನೋಡೆಂದು ಕೋಲಿಂದೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ (ಮೋಹತ. ೩೯–೧೦). [ಕೂರ್$_5$ + ಗಾಯ$_1$]

ಕೂರ್ಗೆಯ್, ಕೂರ್ಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಿತಮಾಡು ; ಚೂಪುಮಾಡು; ತೀಕ್ಷ್ಣಗೊಳಿಸು. ೨. ಪ್ರೀತಿಮಾಡು ; ಪ್ರೇಮಿಸು. ೧, ೨ : ಕೂರ್ಗೆಯ್ವುದಱುಗಗಲಹದೊಳಲ್ಲಿದಿಲ್ಲ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೧೬). ಕೂರ್ಗೈ: ೧. ಅಲರ್ವಿಲ್ಲಂ ಮುಳಿದಂಬುಜಾತಶರಮಂ ಕೂರ್ಗೈದು ಮೂಲೋಕಮಂ ಗೆಲಲ್ . . . ತೆರಳ್ವಿನಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೮). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೆಯ್$_1$; ಕೂರ್$_4$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೂರ್ಗೆಲಸ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೆಲಸ ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ : ಕೈಕೆಯ ತಾತನೊರ್ದಿನಂ ಬೇಂಟೆಯಾಯಾಸದಿಂ . . . ಬರುತಿರೆ . . . ಕೂರ್ಗೆಲಸದಿಂ ಪಿಂತಿರುಗುತಿರ್ದ ಪಾರ್ಥಿವನೊಳುದಿಸಿತು ಕರುಣೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨–೫೭೫). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೆಲಸ]

ಕೂರ್ಗೈ ‘ಕೂರ್ಗೆಯ್’ ನೋ.

ಕೂರ್ಗೈದು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕೈದು; ಮೊನಚಾದ ಆಯುಧ : ಕಡುಕೂರ್ಗೈದುಗಳಿಂದ ಮಂದ್ರಿಕರಿಣಾಂಗ ಕ್ರೂರ ದೈತ್ಯಾಳಿ ಪೊಯ್ಯೊಡಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫–೫). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು)]

ಕೂರ್ಗೊಂಬು (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ಕೊಂಬು ; ಹರಿತವಾದ ಕೋಡು : ಕೂರ್ಗೊಂಬುದುದಿಗಳಿಂದೆ ಇರ್ಕಲದ ದಾನವರನಿಱಿವುತುಂ ಮುಱಿವುತುಂ (ಚೆಬಪು. ೪೪–೧೮). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೊಂಬು$_2$]

ಕೂರ್ಗೊನೆ (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ಕೊನೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ತುದಿ : ಮಾರ್ಗವೆಂದೆರಡು ಪಾತ್ರವ ತಿದ್ದಿದೆನು ಕಣ್ಣ ಕೂರ್ಗೊನೆಯೊಳ್ ನೋಡು ಸಾಕು (ಭರತೇ. ೧೨–೫೩). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೊನೆ$_2$]

ಕೂರ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹರಿತವಾಗಿ ಚುಚ್ಚು ; ತೀವ್ರವಾಗಿ ನಾಟು ; ಮೊನೆಗೊಳ್ಳು : ತನ್ನವಯವದೊಳು ತೋಡಿ ಕೂರ್ಗೊಂಡಿರ್ದ ಶರವ (ಮೋಹತ. ೩೮–೫೪) ; ನೃಪನ ತೇರ್ಗೆಱಗಿ ಕೂರ್ಗೊಂಡು ಮುತ್ತಿತು ಶರೌಘ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೩೫) ; “ಪ್ರವೇಶಮಾಡು” (ಜೈಮಿಭಾ. ಟೀಕೆ). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂರ್ಗೊಳಗು (ನಾ). ಕರ್ಕಶವಾದ ಕೊಳಗು; ಬಿರುಸಾದಗೊರಸು: ಕೃಷ್ಣನ ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಕೂರ್ಗೊಳಗು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊರ್ಗೀಲು] ಗಳಲಿಳೆಯೊಡೆಯುಲಪ್ಪಳಿಸುತ್ತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩೦–೩೮). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೊಳಗು]

ಕೂರ್ಗೋಡು (ನಾ). = ಕೂರ್ಗೊಂಬು : ಪಸು ಕೂರ್ಗೋಡಿಂದೆ ಕೋಡೆತ್ತಿ . . . ಕೆಡೆವಂತೀಡಾಡಿದತ್ತು (ವರ್ಧಪು. ೩–೬); ಕೂರ್ಗೋಡುಗಳ ಕಮನೀಯತೆಯನಿದ ನೋಡಿದವರೆದೆ ಬಿಱಿವುತಿದೆ ತಾಗಿದಡದೇನಹುದೋ (ನಿಭಾಗ. ೫–೨–೧೪). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೋಡು$_5$]

ಕೂರ್ಗೋಲ್ (ನಾ). = ಕೂರ್ಗಣೆ : ದಿವ್ಯದೇಹ ಕೂರ್ಗೋಲಿಂದೆ ನೊಂದಿರೆ ಮೆಯ್ವಡವಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೫–೫೦) ; ಕತ್ತರಿಸಿದನು ಹಗೆಯ ಕೂರ್ಗೋಲ್ಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦೩–೯೫). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕೂರ್ಗೋಲಗಾಱ (ನಾ). ಶೂರನಾದ ಬಿಲ್ಲುಗಾರ : ರಣಮಾರ್ಗದಿ ನಿಖಿಳಾಯುಧವೇಱಿನ ಬಣಗುಗಳ್ ಬಂದು ತನ್ನೊಡನೆ ಸೆಣಸಲು ಕೂರ್ಗೋಲಗಾಱ ಸುಂಕಕೆ ತಲೆವಣಗೊಂಡು ಬಿಟ್ಟರೆಲ್ಲರನು (ಮೋಹತ. ೩೫–೧೭). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೋಲಗಾಱ (< ಕೋಲ್ಗಾಱ)]

ಕೂರ್ಗೋಱೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕೋರೆ, —ದಾಡೆ: ತಮ್ಮ ಬಾಗಿದ ಕೂರ್ಗೋಱೆಗುದ್ದಲಿಗಳಿಂದಗೆವ ಕಾಡ್ಪಂದಿಯ ಮಂದೆಗಳಂ (ಚಿಕಮಂ. ೧೦೪–೧). [ಕೂರ್$_5$ + ಕೋಱೆ]

ಕೂರ್ಚ (ನಾ). ೧. ಕುಚ್ಚು ; ಗುಚ್ಛ. ೨. ತಲೆ ; ಶಿರಸ್ಸು. ೩. ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ : “ಹುಬ್ಬುಭ್ರೂವಲ್ಲಿಯಕ್ಕದಱ ನಡು ಕೂರ್ಚಮಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೩). ೪. ಗಡ್ಡ ; ಮೀಸೆ: ಬಹು ಕುಂಚಿತಕೇಶಪಾಶನಾಲಂಬಿತ ಕೂರ್ಚಂ ಸಿಂಹದಂತಿಮುದ್ರೇಕ್ಯಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯–೧೫). ೫. ಕವಲು ; ವಿಭಾಗ : (ಕಿ). ೬. ಕುದುರೆ ಅಥವಾ ದನಗಳ ಪಾದದ ಮೇಲ್ಭಾಗ: “ಮುಖ ನಡುಕವಲುಂ ಶ್ಮಶ್ರುಗಳ್ಕೂರ್ಚಮಕ್ಕುಂ” (ನಾ ಸಾ ರ. ೯೦) ; ಪಳಿಹಸ್ತ(ತ್ತ)ಮನಾಶ್ರಯಿಸಿದುದರ್ಕೆ ಕೂರ್ಚಮೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೮೮–೨೩). ‘ಕೂರ್ಚರೋಗ’, ‘ಕೂರ್ಚರೋಮ’ ಪರಾ. ೭. ದರ್ಭೆ ; ಹುಲ್ಲು. ‘ಕೂರ್ಚಾಸನ’ ಪರಾ. ೮. ಕುಂಚ ; ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಒರಟು ಕೂದಲು, ಜುಂಗು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗುಚ್ಛ : ಕೂರ್ಚಗಳು, ದಂತಧಾವನ ಸಾಮುಗ್ರಿಗಳು . . . ತುಂಬಿದ್ದ ಪ್ರಸಾಧನ ಸಂಪುಟ (ಪುನರು. ೬೬). ೯. ಪೀಠ ; ಆಸನ ; ಕುರ್ಚಿ : ಕೂರ್ಚದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಒರಗಿದನು (ಚಿಕರಾ. ೪೦೭). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಚಕ (ನಾ). ೧. ಕುಂಚ ; ಗುಚ್ಛ : (ಕಿ). ೨. ಬಾವುಟದ ತುದಿಗಿರುವ ಗೊಂಡೆ : (ಕಿ). ೩. ಗಡ್ಡ : “ಕೂರ್ಚಕಂ ಹನುರೋಮಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೧–೨೨). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಚಕಲಾಪ, ಕೂರ್ಚಕಳಾಪ (ನಾ). ೧. ಗಡ್ಡದ ಕೂದಲುಗಳ ಗುಚ್ಛ. ೨. ಗಡ್ಡವನ್ನುಳ್ಳವನು : ಲಂಬೋದರಂ ಲಂಬಕೂರ್ಚಕಲಾಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೨). ಕೂರ್ಚಕಳಾಪ : ೨. ನಾಭಿಕೂಪಾವಲಂಬಿ ಕೂರ್ಚಕಳಾಪಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೫ ವ). [ಕೂರ್ಚ + ಕಲಾಪ$_2$]

ಕೂರ್ಚಕಳಾಪ ‘ಕೂರ್ಚಕಲಾಪ’ ನೋ.

ಕೂರ್ಚರೋಗ (ನಾ). ಪಶುಗಳ ಪಾದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ: ತುರಗದ ಕೂರ್ಚಸ್ಥಾನಾಂತರದೊಳಮತಿ ರೌದ್ರವೇದನಂ ಪುಟ್ಟೆ ಭಯಾತುರನಾಗಿ ಕುಂದಿ ನಡುಗುತ್ತಿರೆ ಕೂರ್ಚರೋಗಮೆಂದಱಿವುದದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೨೦–೭). [ಕೂರ್ಚ + ರೋಗ]

ಕೂರ್ಚರೋಮ (ನಾ). ೧. ಪಶುಗಳ ಪಾದದ ಮೇಲಿನ ಕೂದಲು: ಕುಷ್ಮಿಕೆಯವು ನಿಡಿಯವು ಕೂರ್ಚರೋಮದಿಂ ದಶಮಾಸಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩೬–೧೦). ೨. “(ದುಂಬಿಯ ಕಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಇರುವ, ಪರಾಗ ಸಂಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ) ಸಣ್ಣ ಬಿರುಗೂದಲ ಕುಚ್ಚು” (scopa. ಇಂಕನಿ). [ಕೂರ್ಚ + ರೋಮ]

ಕೂರ್ಚಶೀರ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ; ಜೀವಕ: "ಕೂರ್ಚಶೀರ್ಷ ಮಧುಕರಃ, ಶೃಂಗಃ, ಹ್ರಸ್ವಾಂಗಃ, ಜೀವಕಃ – ೫ ಜೀವಕವೆಂಬ ಔಷಧಿ; ಹಕ್ಕಿಶಿಳ್ಳೆಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೭). [ಕೂರ್ಚ + ಶೀರ್ಷ]

ಕೂರ್ಚಾಲ, ಕೂರ್ಚಾಳ (ಗು). ಗಡ್ಡಮೀಸೆಗಳುಳ್ಳ: ಕೂರ್ಚಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ತುಂದಿಳ ಜರತ್ ಸಾಮಂತ ಸಂದೋಹಕ್ಕಪ್ಪಯಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೪-೯೧ ವ). ಕೂರ್ಚಾಳ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಕೂರ್ಚಲ]

ಕೂರ್ಚಾಸನ (ನಾ). ದರ್ಭಾಸನ; ಹುಲ್ಲಿನ ಚಾಪೆ: ಆ ಋಷಿಗಳ ಕೂರ್ಚಾಸನವೆಂಬ ಆಸನವು ಇದೇ ಪ್ರಕಾರದ್ದಿತ್ತೆಂದು . . . ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೮). [ಕೂರ್ಚ + ಆಸನ]

ಕೂರ್ಚಾಳ 'ಕೂರ್ಚಾಲ' ನೋ.

ಕೂರ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಯಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿದ ಹಾಲು; ಗಿಣ್ಣು: "ಕಿಲಾಟಿಃ, ಕೂರ್ಚಿಕಾ–ಈ ೨ ಕ್ಷಿ(ಕಿ)ೕರಸಂ" (ಹಲಾಯು.೫೪-೧೬೯). ೨. ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ತಿಂಡಿ: "ತುಪ್ಪದುವು[ದವುಗು]ಗಳು ಕೂರ್ಚಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೩). [ಸಂ. ಕೂರ್ಚಿಕಾ]

ಕೂರ್ಚೆ (ನಾ). ೧. ಗೊರಸಿನ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿನಂತಿರುವ ಭಾಗ; ಕಿರುಗೊಳಗು: ಕಣ್ಪೊದಟ್ಟು ತೋಱುವೊಡೊಳವೊಕ್ಕು ನೀರನಡುರ್ದುರ್ಜೊಡೆ ಕೂರ್ಚೆಗಳಾರೆ ಕೋೞಯಾರೆವೊಲಿರೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೭೫); ಪೞಹತ್ತಮುನಾತ್ರಂಗೆಯ್ದು ಕೂರ್ಚೆಯೆಂಬುದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೩೫). ೨. ಕುಚ್ಚು; ಗುಚ್ಛ: ಆ ಮುದುಕನು ಅಪೂರ್ವ ಕೌಶಲದಿಂದ ದರ್ಭೆಯ ಕೂರ್ಚೆಯನ್ನುಪಯೋಗಿಸಿ ಆ ಕ್ರೀಡಾ ಕಂದುಕವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದನು (ಭೀಷ್ಮಜ. ೫೩). [< ಸಂ. ಕೂರ್ಚ]

ಕೂರ್ತೆ 'ಕೂರ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೂರ್ದನ (ನಾ). ೧. ಹಾರಾಟ; ಕುಣಿದಾಟ. ೨. ಆಟ; ಲೀಲೆ. [ಸಂ.]

ಕೂರ್ದಸಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ದಸಿ; ಮೊನಚಾದ ಗೂಟ: ಅಸವಸದೊಳೆಯ್ದುತಿರೆ ಕೂರ್ದಸಿಯೊಂದಂಗಾಲೊಳೆಯ್ದೆ ಮೂಡಿದುದು (ನೃಪವಿ. ೨೯-೧೧೯); ಕೂರ್ದಸಿಯನಿಳುಹಿದಂತಾಯ್ತು ಕರ್ಣದೊಳಾಗ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೩೦); ರಸಿಕನಲ್ಲದನ ಬರಿಮಾತು ಕಿವಿಗೆ ಕೂರ್ದಸಿಯ ಬಡಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೦). [ಕೂರ್$_5$ + ದಸಿ]

ಕೂರ್ದಾಡೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ದಾಡೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕೋರೆಹಲ್ಲು: ತೆಱೆದ ಬಾಯ್ ಕೂರ್ವಾಡೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨೨); ಎಳವೆಱೆ ಯೊಗೆದಂತಿರ್ದ ಕೂರ್ದಾಡೆ ಮೈವೆತ್ತಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೩೫); ಮೊಳೆಯೆ ಕೂರ್ದಾಡೆ ಕೆಂಗಣ್ಗಳಿಂ ಕೆಂಗಿಡಿ ಸುತ್ತಂ ಸೂಸೆ (ಶಬಶಂ. ೩-೬೨); ಕುಡಿಮಿಂಚಿದೆಂಬಂತೆ ಕೂರ್ವಾಡೆ ತೋರೆ (ಕುಮಾಪು. ೩-೯೯). [ಕೂರ್$_5$ + ದಾಡೆ (< ದವಡೆ)]

ಕೂರ್ದಾಲ (ನಾ). ೧. ಗುದ್ದಲಿ; ಸಲಿಕೆ; ಕುದ್ದಾಲ: "ಗೋದಾರಣಂ, ಕೂದ್ದಾಲಂ – ಈ ೨ ಗುದ್ದಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕೆಂಪು ಕಾಂಚಿವಾಳ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕುದ್ದಾಲ]

ಕೂರ್ದಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನೋಟ: (ರೆಪ್ಪೆಯಾಡದ ತನ್ನ ಕೂರ್ದಿಟ್ಟಿಗೆ ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತ) . . . ಶಿವಶಿವಾ! ಮಾಯೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಮಹಾ ದೊಡ್ಡಿತು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೬-೨). [ಕೂರ್$_5$ + ದಿಟ್ಟಿ]

ಕೂರ್ನಾಯ್ (ನಾ). ಚುರುಕಾದ ನಾಯಿ; ಉಗ್ರವಾದ ನಾಯಿ: ಭಿಲ್ಲಪ್ರಕರಮುಡಸಿ ಕೂರ್ನಾಯ್ಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೦೧); ಕೂರ್ನಾಯ್ವೆರಸಿ ಶಬರರೊಂದಿಗೆ ಬಂದಂ ಪುಳಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೧). [ಕೂರ್$_5$ + ನಾಯ್. / ತುಳು. ಕೂರ್ನಾಯಿ]

ಕೂರ್ನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಹರಿತವಾದ ನಾಲಗೆ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಮಾತು: ಕರ್ಬು ಕಡಿದಂತಿಂದು ನೀನ್ ನುಡಿಯೆ ಏನೆಂಬನ್? ನಿನ್ನ ಕೂರ್ನಾಲಗೆಗೆ ನನ್ನ ಧೈರ್ಯಂ ಪೋಯ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪-೪೭೨). [ಕೂರ್$_5$ + ನಾಲಗೆ]

ಕೂರ್ನುಡಿ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನುಡಿ; ಉಗ್ರವಾದ ಮಾತು: ಕಾಯಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣವ ಕರಗಿ ಹೊಯ್ದಂತಾದುದಯ್ ದಶರಥಗೆ ಕುಶಿಕ ತನಯನ ಪೇಳ್ದ ಕೂರ್ನುಡಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೨೯-೩೫). [ಕೂರ್$_5$+ ನುಡಿ$_2$]

ಕೂರ್ನೋವು (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನೋವು; ಅತಿಯಾತನೆ: ನಿನ್ನೊಲವು, ಚೆಲುವೆ, ನಿನಗೆ ಕಿಱಿದೇನುಮಲ್ಲಮಾ ಕೂರ್ನೋವನಣಿಗೊಳಿಸಿ ಇರ್ಪುದವ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೯-೮೪೯). [ಕೂರ್$_5$ + ನೋವು]

ಕೂರ್ಪ$_1$, ಕೂಪ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಸುವವನು; ಪ್ರಿಯ; ಕಾದಲ; ನೇಹಿಗ: ಕೂರ್ಪರನಟ್ಟೆ ಅವರೋದುವ ಕ್ಷೇತ್ರದೆ ಬಳಸಿಯುಂ ನೋಡಿಸುವುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೬-೨೨); ಕೂರ್ಪರೊಳ್ ನುಡಿದೊಡಲ್ಲದೇಂ ಪೋಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೩-೩೨); ಬಿಜ್ಜಸರಳ್ತಮ್ಮ ಕೂರ್ಪರ ಮೇಲೆ ಬರಲದಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ತೊಱೆದುವಸುವಂ ಕೆಲವು ಪುಲ್ಲೆಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೦). ಕೂಪ$_1$: ಕೂಪರ ತಾವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಟಜೀವಾಳ (ಬಸವ. ೩೬೬); ಕೂಪರಾರ್ ನೀನಲ್ಲದೆಮಗೆ (ಬಸಪು. ೨೩-೨೨). [ಕೂರ್ಪು$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕೂರ್ಪ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವಿನ ಪ್ರದೇಶ: "ಕೂರ್ಚ(ರ್ಪ)ವೆಂಬುದು ಎರಡುಹು(ಪು)ಬ್ಬಿನ ನಡು" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೬೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಕ್ಕೆ; ಗೆರಸೆ: "ಕೆ(ಗೆ) ರಸಿ(ಶಿ) ಕೂರ್ಪಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨). ೩. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಯೋನಿಯ ಸುತ್ತಲಿನ ರೋಮ: "ವರಾಂಗಮೆನಲಂಗನೆಯ ಯೋನಿಯಕ್ಕ ದಱಂಕುರಂ ಶಿಖಮುದಂಗು ತದ್ರೋಮಗಳು ಕೂರ್ಪಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೪). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಪ$_3$ 'ಕೂರ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೂರ್ಪರ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೈ: "ಕಫೋಣಿಃ, ಕೂರ್ಪರಃ – ಈ ೨ ಮೊ(ಱ)ಣಕೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೮೮-೩೭೯); "ಮೊಳಕೈ ಕಫೋಣಿ ಕೂರ್ಪರಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.೯೫-೯). ೨. ಮೊಣಕಾಲು: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಪಾಸ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಸ; ಕಂಚುಕ: "ಕಂಚುಕಃ, ವಾರವಾಣಃ, ಕೂರ್ಪಾಸಃ, ನಿಚೋಳಕಃ – ಈ ೪ ಕುಪ್ಪಸಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೩೯೮); ತಜ್ಜಂಗಮಂ ತೊಟ್ಟ ಕೂರ್ಪಾಸಮಂ ಪಿಡಿವುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೬೨); ಬೀಳ್ದಿರ್ಪಂ ತನುವೆಂಬ ಪಂದೊವಲ ಕೂರ್ಪಾಸಂಗಳಂ ತೊಟ್ಟು (ರತ್ನಾಶಾ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಪಾಸಕ (ನಾ). = ಕೂರ್ಪಾಸ: "ವಾರವಾಣಕಂ ಕಂಚುಕಂ ಕೂರ್ಪಾಸಕಂ ನಿಚೋಲಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೮-೨೧). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಪಿಡು (ನಾ). ಹರಿತಗೊಳಿಸು; ಮಸೆ: ಕುಸುಮಬಾಣಮಂ ಪೊಸಗಂಪಿಂ ಕೂರ್ಪಿಡುವಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೫-೬೬ ವ). [ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೂರ್ಪು$_1$ (ನಾ). ಒಲವು; ಸ್ನೇಹ; ಪ್ರೀತಿ: "ಕೂರ್ಪೊಱಲುಂ ಕಾದಲ್ತೆಯೆನ್ನಲಿವು ಸುಸ್ನೇಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೩); ಕಾದಲರಾಡುವ ಕೂರ್ಪಿನ ಮಾತು ಪೆರರು ಕೇಳ ತಗವು (ರಾಮನ. ೨೩). [ಕೂರ್$_1$ + -ಪು$_1$]

ಕೂರ್ಪು$_3$ (ನಾ). ೧. ಹರಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೊನೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: "ಕೂರ್ಪು ಕೂರತೆಯೊಳ್ಪುದಿದಿರ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭); ಸೂಜಿಯ ಕೂರ್ಪು ಕುಂಬಳದೊಳಡಂಗುವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೫ ವ); ಇವಳ ಕಡೆಗಣ್ಣಂಬೀ ಲೇಸಪ್ಪ ಕೂರ್ಪಿನ ಬಾಣದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ३-३೪); ಅಲರ್ಗಣೆಗೆ ಕೂರ್ಪು ಕೂಡುವ ತೇಜದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೨); ನನಗಣೆಯ ಕೂರ್ಪುಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೭೦). ೨. ಕಲಿತನ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಬಲ್ಪುಂ ಕೂರ್ಪುಮಾರ್ಪುಂ ನಿರಂತರಮೊಪ್ಪಲ್ (ಎಇ. XIII, ३೨೯-೫; 927); ನಿನ್ನೊಂದೆ ಮೆಯ್ಯೊಳಾದ ಕೂರ್ಪು ಪಗೆವರ ದರ್ಪಮನದಿರ್ಪುದಲ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೫ ವ); ಕೂರ್ಪುಳ್ಳ ನಲ್ಲಂ ಗುಣಾನ್ವಿತನಂತಲ್ಲನೆನಿಪ್ಪನಂ ಪೊರೆಯವೇಡೇನಾದೊಡಂ ಭೂಭುಜಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೬-೨೩); ನಿನ್ನ ಕಲಿಗಳ ಕೂರ್ಪು (ಹೊಂಗಳು. ೧೫-೨೦). ೩. ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ: ವಿನಯದ ಬೆಟ್ಟು ವೀರರಸದಾಗರವೊಪ್ಪಿನ ಕೂರ್ಪು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೭೨-३೫; 1162). [ಕೂರ್$_5$ + -ಪು]

ಕೂರ್ಪುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಮೊಂಡಾಗು: ಒಜಿೆಯೊಳಗಣ ಕೂರಸಿಯಂತೆ ಕೂರ್ಪುಗಿಡದೆ ಸೌಜನ್ಯಮನುಂಟುಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-३). ೨. ಕಲಿತನ ಕುಂದು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕಡಿಮೆಯಾಗು: ತನ್ನ ಪಕ್ಷಂ ಸತ್ತೊಡಂ ಮಾತು ಸಾಯದೆ ತೋರ್ಪುಗೆಟ್ಟೊಡಂ ಕೂರ್ಪುಗಿಡದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-३೨ ವ). [ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು$_1$)]

ಕೂರ್ಪುಡುಗು (ಕ್ರಿ). = ಕೂರ್ಪುಗಿಡು: ದಡಿಗನ ಮಿಬ್ಬುವಂ ಮಿದಿದೊಡಲ್ಲದೆ ಮಾಜೆನವೋಘಮೆಂದು ಕೂರ್ಪುಡುಗದೆ ಬಂದು ತಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೨); ಕಡುಗಾಯ್ದು ಶಿಲೆಗಳೊಳ್ ಕೂರ್ಪುಡುಗದ ಕೈದುಗಳೊಳೆಜಗಿ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೯). [ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಉಡುಗು$_1$]

ಕೂರ್ಪೇಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲಿತನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು: ಸ್ಮರನಂ ಕೂರ್ಪೇಜಿಸಲ್ ಸಾರ್ದಲರ್ಗಣೆ ಕಡು ಕೂರ್ಪೇಜಿರಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೦-೭೮). [ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಏಜಿಸು]

ಕೂರ್ಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಹರಿತವಾಗು; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಕಾಮನ ಶರಂ ಕೂರ್ಪೇಜೆ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುಚಾಪನ ಚಾಪಂ ಗೊಲೆಗೇಜೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧३-೧೦); ಅಲಗರ್ಣೆ ಕಡು ಕೂರ್ಪೇಜಿರಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೦-೭೮). [ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಜ್$_1$)]

ಕೂರ್ಬಟ್ಟೆಳೆ (ನಾ). (?): ಮುಟ್ಟಿದಲಗಹಿತರ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದಲಗು ಜಗದೊಳುಳ್ಳ ಕಂಟಕರಂ ಕೂರ್ಬಟ್ಟೆಳಮೆನಿಸುವ ಚಕ್ರಿಯ ಕಟ್ಟಿದಲಗು ಮಲ್ಲಭೂಪನಾದಿದಿಳೀಪ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೭೨-೨೪; 1106). [?]

ಕೂರ್ಬಾಳ್ 'ಕೂರ್ವಾಳ್' ನೋ.

ಕೂರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಆಮೆ; ಕಮಠ: "ಕಚ್ಛಪಃ, ಕಮಠಃ, ಕೂರ್ಮಃ -ಈ ೩ ಆಮೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-३೪); ಮನುಜಮಾಂಧಾತನ ಪೋಜಿ ಅಡಿಗಳ್ . . . ಕೂರ್ಮೋನ್ನತಂಗಳಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-३೯ ವ). ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು: ಆನೆ ಮೆಟ್ಟಿದೆಸಮುರ್ಜಿಪೊಲಾಗೆ ಕೂರ್ಮನೊಡೆದಂ (ಜಗವಿ. ೧-३೦). ೩. ದೇಹದ ಹತ್ತುವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಹೃದಯದನಿಲಂ ಪ್ರಾಣಮೆನಿಕ್ಕು . . . ಪುದಿದಂಗಮಂ ಬಲಿದಿಹುದು ಕೂರ್ಮಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೨). ೪. ಐದು ಮಂತ್ರಿನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತ್ತಂ ಸರ್ಪ ಕೂರ್ಮ . . . ಉಲೂಕವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೫. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ: ಸ್ವಸ್ತಿಕ . . . ಕೂರ್ಮ . . . ವೃಷಭಾಸನ - ಈ ಇಪ್ಪತ್ತಮೂಜು ಸ್ಥಾನಕಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೭-೧೨ ವ). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಮಗತಿ (ನಾ). ಆಮೆಯ ನಡಗೆ; ಮಂದಗತಿ: ಅವಸರ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಇಂದಿನ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಕೂರ್ಮಗತಿಯಿಂದ ಸಾಗರು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೬೦). [ಕೂರ್ಮ + ಗತಿ]

ಕೂರ್ಮಚಕ್ರ (ನಾ). (ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ) ಕೂರ್ಮಾಕಾರವಾದ ಒಂದು ಚಕ್ರ: ಬಳಿಕ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿ ಸೂಚಕವಾದ ಮಾತೃಕಾಚಕ್ರ, ಸರ್ವತೋಭದ್ರ, ಕೂರ್ಮಚಕ್ರ . . . ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಕ್ರಮುವಜಿತು (ವಿವೇಕ. ೮೦). [ಕೂರ್ಮ + ಚಕ್ರ]

ಕೂರ್ಮಪುಟ (ನಾ). (ಔಷಧಿಯನ್ನು ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ) ಪುಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಕೂರ್ಮಪುಟಮಂ ಹಾಕಿ . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ಸರ್ವಾತಿಸಾರಂ, ಗ್ರಹಿಣಿ, ವರ್ದಿ ಸಹ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ३೨೫). [ಕೂರ್ಮ$_0$ + ಪುಟ$_3$]

ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ, ಪದ್ಮಪುರಾಣ . . . ವಾಮನಪುರಾಣ, ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ, ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ, ಗಾರುಡಪುರಾಣ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣವೆಂಬವೇ . . . ಹದಿನೆಂಟು ಮೂಲಪುರಾಣಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭). [ಕೂರ್ಮ + ಪುರಾಣ]

ಕೂರ್ಮರೋಮ (ನಾ). (ಆಮೆಯ ಕೂದಲಿನಂತೆ) ಅಸಂಭವವಾದುದು; ಅಸತ್ಯವಾದುದು: ಮೊದಲಿಂದಂ ಕೂರ್ಮರೋಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂರ್ಮರೋಗಂ]ಟಗೆಯ ಶಶವಿಷಾಣಂ ವಿಯತ್‌ಪುಷ್ಪದಂತಿಲ್ಲದುದೇ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರಪಂಚೆಂದಜಿದು ತಿಳಿದು (ರಕ್ಷಾಶ. ೯೨). [ಕೂರ್ಮ + ರೋಮ]

ಕೂರ್ಮವದನ (ನಾ). ೧. ಆಮೆಯ ಮುಖ. ೨. ಆಮೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಕೂರ್ಮವದನಂ ಮಲಯಾಕರಮಂ ರಕ್ಷಿಸುವ ಕೇಸರಿರೂಪಂ ವೃಶ್ಚಿಕಾಂತಿಮದ್ರೇಕಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೨೪). [ಕೂರ್ಮ + ವದನ]

ಕೂರ್ಮವಾಯು (ನಾ). = ಕೂರ್ಮ ೩: ದಶವಾಯುಗಳ ಸ್ಥಾನಂಗಳಾವುವೆಂದಡೆ . . . ಪಿಂಗಳನಾಳದಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಮವಾಯು, ಸುಷುಮ್ನನಾಳದಲ್ಲಿ ಕೃಕರವಾಯು (ಚನ್ನವ. ೮೬೯). [ಕೂರ್ಮ + ವಾಯು]

ಕೂರ್ಮವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ಪಾದರಸನ ರಾವಣವೀಣೆ, ರುದ್ರವೀಣೆ, ಕೂರ್ಮವೀಣೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವೀಣೆಗಳನ್ನೂ (ಶರಚ. ೨೮೫). [ಸಂ. ಕೂರ್ಮವೀಣಾ]

ಕೂರ್ಮಸೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾಗುವಂತೆ ಮಸೆಯುವಿಕೆ. 'ಕೂರ್ಮಸೆಯಿಡು' ಪರಾ. [ಕೂರ್$_5$ + ಮಸೆ$_2$]

ಕೂರ್ಮಸೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮಸೆದು ಹರಿತವಾಗು, —ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗು; ಸಾಣೆಯಿಡು: ಮಸೆದುದು ಮದನನ ಬಾಳ್ ಕೂರ್ಮಸೆಯಿಟ್ಟುದು ಕಾಮನಂಬು (ಪಂಪಭಾ. ३-೪೭). [ಕೂರ್ಮಸೆ + ಇಡು$_1$]

ಕೂರ್ಮಾವತಾರ (ನಾ). = ಕೂರ್ಮ ೨: ಸೇವಿಸನೆ ಕೂರ್ಮೇಶನಂ ಕೂರ್ಮಾವತಾರನು (ಬಸಪು. ೫೪-೬೨). [ಕೂರ್ಮ + ಅವತಾರ]

ಕೂರ್ಮಾಸನ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಮೆಯಾಕಾರದ ಆಸನ, —ಪೀಠ: ಆಚಾರ್ಯ, ಇದು ಕೂರ್ಮಾಸನ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಭಾಸನಾ. ३३). ೨. ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ . . . ಕೂರ್ಮಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ನಾಲ್ಕಾಸನ ಭೇದಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೯). [ಕೂರ್ಮ + ಆಸನ]

ಕೂರ್ಮಾಸ್ಥಿಧರ (ನಾ). ಆಮೆಯ ಮೂಳೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕನತ್ಕೂರ್ಮಾಸ್ಥಿಧರ ನುತಚತುರ್ಮುಖ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೨೯). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಮಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾಮೆ : (ಕ). [ಸಂ. ಕೂರ್ಮೀ]

ಕೂರ್ಮುಳ್ (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ಮುಳ್ಳು ; ಚೂಪಾದ ಮುಳ್ಳು : ಇರಿತದ ಕೂರ್ಮುಳ್ಗಳ ಲಾಳಗಳಿಂದ ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೩-೨೩). [ಕೂರ್$_5$ + ಮುಳ್$_2$]

ಕೂರ್ಮೆ, ಕೂರುಮೆ (ನಾ). ಒಲ್ಮೆ; ನಲ್ಮೆ; ಪ್ರೇಮ : "ತಕ್ಕು. . . ಕೂರ್ಮೆ ಎಱಕಂ ಓಪು– ಈ ೮ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೯೦); ಕೂಸಿನ ಮೇಗೆ ನಿಮಗೆ ಕೂರ್ಮೆಯಾದುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦-೮); ಒಮ್ಮೆಯುಮುಮಚಜದೊಲವಿನ ಕೂರ್ಮೆಯ ತತ್ಪತಿಗಮಾಕೆಗಂ . . . ಇರ್ವರ್ ತನಯರ್ (ಆದಿಪು. ೨-೩೭); ಪಾಲುಂ ಕೂರ್ಮೆಯುಂ ಮುಱುಗಿದೊಡಲ್ಲದೆ ಲೇಸಾಗವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೮); ಕೃಷ್ಣನ ಕೂರ್ಮೆಯಿರಲಿನ್ನಾವುದರಿದೆಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೬-೪೭). ಕೂರುಮೆ : ದೈವದ ಕೂರುಮೆಯು ನೆಲೆ ಬೇಱೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೪); ಬಲವಂದು ವಂದಿಸಿ ಕೂರುಮೆಯ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಕೇಳಿದನಧಿಕತರ ವರವ (ಅಂಬಿಕಾ. ೭-೪೭); ವೀರರಿದ್ದೇನಹುದು ದೈವಗತಿಯ ಕೂರುಮೆಯು ಬೇರಾದ ಮೇಲೆ (ತುರಂಗ. ೫೭-೪೭). [ಕೂರ್$_1$ + -ಮೆ$_1$]

ಕೂರ್ಮೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಒಲುಮೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಪ್ರೇಮದಿಂದ ವಂಚಿತನಾಗು : ಓಪಳೆ ಕೂರ್ಮೆಗೆಟ್ಟನಗೆ ನೀನೇನಾನುಮೊಂದೇವಮುಂ ಮನದೊಳ್ ಮಾಡಿಮೊಡಂದೆ ದೀವಳಿಗೆಯಂ ಮಾನಾಮಿಯಂ ಮಾಡೆನೇ? (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೩); ಕೂರ್ಮೆಗೆಟ್ಟ ಹೃದಯಗಳು ಭಿನ್ನಗಳಾಗಿ ಸೇರಲಾರವು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೭೩). [ಕೂರ್ಮೆ + ಕೆಡು$_1$]

ಕೂರ್ಮೇಶ (ನಾ). ೧. ಆಮೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಆದಿ ಕಮಠ. ೨. ಒಂದು ಶಿವಲಿಂಗ : ಸೇವಿಸನೆ ಕೂರ್ಮೇಶನಂ ಕೂರ್ಮಾವತಾರನು ಸೇತುವಿನೊಳಾ ರಾಮನಾಥನನು (ಬಸಪು. ೫೪-೬೨). [ಕೂರ್ಮ + ಈಶ]

ಕೂರ್ಮೊತ್ತು (ನಾ). ಗಾಢ ಪ್ರೇಮ : ಪೊಲಗೆಟ್ಟು ಪೊಕ್ಕ ಮೃಗಶಾಬಾಸೀಕಮುಂ ಕೊಂಡು[ಪಾಠಾಂ. ದು] ಕೇಸಡಗಂ ಸೂಡುವರಲ್ಲಿ ಬಾಲೆಯರೆನಲ್ಕೂರ್ಮೊತ್ತದಿಂ ಮುತ್ತಮೊಂದೆಡೆಗೇ ನೀಗುಮೆ ಪೋಗಲುತ್ಕಟ ಮಹಾಪಾಪಕ್ಕೆ ತಾಂ ಪಕ್ಕಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೫೦). [ಕೂರ್$_1$ + ಮೊತ್ತ]

ಕೂರ್ಮೊನೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಮೊನೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ತುದಿ : ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕೂರ್ಮೊನೆಗಳಿಂ ದೈತ್ಯಾರಿಯಂ ನೋಡಿದಳ್ (ಜಗವಿ.೧೬-೮೬); ಜವನ ಮುಂತಣ ಸೂಲದಂತೆ ನೆಗೆದ ಕೊಂತದ ಕೂರ್ಮೊನೆಯ ಕೋಲಾಟಕ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೮); ಕೂರ್ಮೊನೆಯ ಸರಳ್ಗಳಿಂದೆಸೆಯಲ್ಕೆ (ಚಿಬಪು. ೪೩-೧೯). [ಕೂರ್$_5$ + ಮೊನೆ$_1$]

ಕೂರ್ಯ (ನಾ). ಶೂರ; ಕಲಿ (?) : ವೀರ್ಯದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಮರ್ಯಾದೆ ತಪ್ಪದೆ ತೂರ್ಯಗಣದಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಯನೆಂದೆನಿಸು ಸೂರ್ಯನಾಮಕದೇವ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲನ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿ (ವಿಪ್ರಸು. ೨೮-೩). [?]

ಕೂರ್ವಡೆ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ಸೈನ್ಯ; ಬಲಿಷ್ಠ ಪಡೆ : ಅರಲಲಗನ ಕೂರ್ವಡೆಯಂ ಗೆಲ್ದಂ (ಸೌನಂದ. ೩-೭). [ಕೂರ್$_5$ + ಪಡೆ$_2$]

ಕೂರ್ವಾಳ್, ಕೂರ್ಬಾಳ್ (ನಾ). = ಕೂರಸಿ : ಅಳ್ಕದೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ತನೂಜೆಯುನೊಯ್ದನ ಬೆನ್ನನೆನ್ನ ಕೂರ್ವಾಳ್ಕೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೯); ಭರತನ ಕೂರ್ವಾಳನಸುಮುಸೆಗೆ ಬಾಲಮೃಣಾಳಂ ರಿಪುನೃಪರ ಕಂಠನಾಳಂ ಧುರದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ ೮-೨೭); ಮಗಧಾಧೀಶನ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಮುಱಿದ ಕೂರ್ವಾಳ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೧೭; 1160); ಇರ್ದಳ್ ಮನೋಜನ ಕೂರ್ವಾಳೆನೆ ಬಾಲೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೪೭). ಕೂರ್ಬಾಳ್ : ಎಸೆವೀ ಬಲ್ಲಾಳದೇವಂಗಮಿಾತನೆ ಬಲದೊಳ್ ತೋಳ್ಗೆ ಸಂದಿರ್ದ ಕೂರ್ಬಾಳ್ ಬಸವಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೮೬; 1196). [ಕೂರ್$_5$ + ಬಾಳ್$_3$]

ಕೂರ್ವಿಸಿಲ್ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬಿಸಿಲು; ಕಡುಬಿಸಿಲು : ಒದವಿದ ಬೆಟ್ಟಬೇಸಗೆಯ ಕೂರ್ವಿಸಿಲರ್ವಿಸೆ ಬೆರ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೭೭). [ಕೂರ್$_5$ + ಬಿಸಿಲ್]

ಕೂರ್ವು (ನಾ). = ಕೂರ್ಪು$_1$: ಆ ಸೇನೆಯುಂ ಕೂರ್ವಿಸಿಂ ಪೊರೆವುತೆಲ್ಲ ವನಜಾದು ಕೈದುವಿಡಿದೂರ್ವಿ (ವೀಶೈಪು. ೭-೨-೧೩). [ಕೂರ್$_1$ + -ವು]

ಕೂರ್ವೆ (ನಾ). ನಡುಗಡ್ಡೆ; ದ್ವೀಪ : ಉಪ್ಪಿನ ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಕೂರ್ವೆಗಳು ಆಗಿವೆ (ಕಾರಪ. ೧೪). [< ಕುರುವ]

ಕೂರ್ಸರಲ್, ಕೂರ್ಸರಳು (ನಾ). = ಕೂರಂಬು : ತೂಗುತುಂ ಕೂರ್ಸರಲನರುಣನೇತ್ರಾರವಿಂದಂ ಪುಳಿಂದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೧೪೮). ಕೂರ್ಸರಳು : ಮಲಗಿನೊಳು ಸೂಸಿದರಳುಗಳು ಕೂರ್ಸರಳುಗಳು ಗೀವಾತು ಬೂತು ತಂಗಾಳಿ ಮದನನ ದಾಳಿ (ರಾಘಚ. ೧೩-೨೯). [ಕೂರ್$_5$ + ಸರಲ್$_1$]

ಕೂರ್ಸರಲ್ಸರಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ : ಕರ್ವುವಿಲ್ಲಾಸಿಗಂ ತುಂಬಿ ತೆಗೆದೆಸುವಮಳ್ಕೂರ್ಸರಲ್ಸರಿಯ (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೧೯). [ಕೂರ್ಸರಲ್ + ಸರಿ$_6$]

ಕೂರ್ಸರಳು 'ಕೂರ್ಸರಲ್' ನೋ.

ಕೂಲ್$_1$ 'ಕೋಲ್$_1$' ನೋ.

ಕೂಲ್$_2$, ಕೂಲು$_2$ (ನಾ). ೧. ವಿಗ್ರಹ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ತಳಗೂಟ; ಬೆಣೆ; ಕೂರು : "ಪೀಠರಂಧ್ರ ಪ್ರವೇಶ್ಯಭಾಗ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ತುದಿ; ಕೊನೆ : ಕೂಲೊಳ್ ಪಾಂ[ಪಾಠಾಂ. ಪೂಂ]ಗುನೂಲಂ ಸುತ್ತುವ ಕುಡುಗೋಲ್ಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೬೮ವ); ಭಾನುಜನ ಧ್ವಜಗಂಭ ಕೂಲ್ಮುರಿದು ಕನಕಮಯ ರಥದ ಮೇಲ್ಬೀಳಲ್ಕೆ (ತುರಂಗ. ೭೦-೪೫). ಕೂಲು$_2$: ೧. ಬೇಲೂರೊಳಂ ಮಹಾದೇವಿ ಲಿಂಗದ ಶಿರಂ ಕೂಲಿಂಗೆ ಮುಱಿಯೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೬-೨೩); ಒಂದು ಸೊಂಟಮುಟ್ಟ ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಕೂಲು ಸಿಕ್ಕಿತು (ಸುವಸಂ. ೯೧). [< ಸಂ. ಕೂಲ]

ಕೂಲ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ. ೨. ದಂಡೆ; ತಟ; ದಡ : "ತೀರಂ ತಟಂ ಕೂಲಮನೆ ಕಚ್ಚಮನೆ ತೊಱೆಯ ತಡಿಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨-೧೦); ಆಕೆಯುಮಾ ಕಾಂತಾರನದೀಕೂಲದೊಳಿರ್ದ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೫೪). ೩. = ಕೂಲ್$_2$ ೧ : ಕೂಲ್, ಕೂಲ್ಗೆ, ಕೂಲೊಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಸಂ.]

ಕೂಲಂಕಷ (ಗು). ೧. ದಂಡವನ್ನು ಕೊರೆಯುವ : ಕೆಡಪಲ್ಕೇಕೆಳಸುವೆ ಕೂಲಂಕಷ ಶೈವಲಿನಿಯವೋಲ್ (ಶಾಕುಂತ. ೬೯-೧೨೧). ೨. ಸಮಗ್ರವಾದ; ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗಿರುವ : ಇದನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೋರಿಸಲು ಹವಣಿಸಿದರೆ (ಸಮಜೀ. ೨೫ ಪೀಠಿಕೆ); ಅನೇಕಾನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಕೂಲಂಕಷೆ (ನಾ). ದಡವನ್ನು ಕೊರೆಯುವುದು ; ನದಿ : "ಸಿಂಧುಃ . . .ಕೂಲಂಕಷಾ . . . -ಈ ೨೧ ತೊಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೩). [ಸಂ. ಕೂಲಂಕಷಾ]

ಕೂಲದೇಶ (ನಾ). ತೀರಪ್ರದೇಶ; ದಂಡೆ : "ಮರ್ಯಾದಾ, ಕೂಲದೇಶಃ -ಈ ೨ ತಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೩೨); "ಮರ್ಯಾದೆ ಕೂಲದೇಶ ಮೆನಲ್ಕೆ ತಡಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೩). [ಕೂಲ + ದೇಶ]

ಕೂಲಪಾಕ (ನಾ). ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ; ಕುಚೇಷ್ಟೆ (?) : ಬಾಬೂನ ಕೂಲಪಾಕ ಆರಂಭವಾಯಿತೇನು ? (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೫೬). [?]

ಕೂಲಬಡು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿ ; ಕುಕ್ಕುರಿಸು : ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತಲಾರದೆ ಕೂಲ ಬಡುತ್ತಿದ್ದ ಮುದುಕಿಯರು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೨೧೬).
[← ತೆಲು. ಕೂಲಬಡು]

ಕೂಲವತಿ (ನಾ). ಹೊಳೆ ; ನದಿ : ಕೂಲವತಿಗಳ ನಂದನದ ನಿರ್ಮಳ ಸರೋವರದ . . . ವಿನೋದದಲಾಳಿದರು ವನವಾಸ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೧). [ಸಂ. ಕೂಲವತೀ]

ಕೂಲಾಂತರ (ನಾ). ಎರಡು ದಡಗಳ ನಡುವಿನ ಪ್ರದೇಶ ; (ನದಿಯ) ಒಡಲು ; ಪಾತ್ರ : "ಪಾತ್ರಂ ಕೂಲಾಂತರಮುಂ" (ವ ಸ್ತು ಕೋ. ೧೩೮-೧೧೮). [ಕೂಲ + ಅಂತರ]

ಕೂಲಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ದುಡಿಮೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ, ಕಾಳು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತಿಫಲ; ಮಜೂರಿ: ತೊಜಿಽನಂತೆ ಪೆಜರ ವಶಮಾಗದೆ ಕೂಲಿಯ ಬಂಟನಂತೆ ಬೆಲೆಯುಂ ಪಾರದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯) ; ಕೂಲಿಗೆ ಹಾವ ಕಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ಸಾವನ ತೆಜದಂತೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೩೬); ನಾಂ ಕೊಟ್ಟ ಕೂಲಿಗೆ ಕೈಗಳಂ ಕೊಯ್ದು ಜೀವಿಪಂ (ಅರಿರ. ೫೨-೮) ; ಈ ಹೊತ್ತಿನ ಕೂಲಿಯೆಲ್ಲಾ ಇದೊಂದೇ ಸಣ್ಣ ರೊಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೫). ೨. ಗಳಿಕೆ ; ಸಂಪಾದನೆ : ನೇಮದ ಕೂಲಿಯಂ ದಿನ ನಿತ್ಯನೇಮದಲ್ಲಿ ಸಂದಿರಬೇಕು ನೇಮದ ಕೂಲಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಹೇಮು ವಾಸೆಗೆ ಕಾಮಿಸಿ ದ್ರವ್ಯವ ಹಿಡಿದರೆ ತಾ ಮಾಡುವ ಸೇವೆ ನಷ್ಟವಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೫೩-೧೩). ೩. ಬೆಲೆ ; ಬಾಡಿಗೆ : ಈ ಹಯದ್ವಯಮಂ ಕೂಲಿಯಂ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೀ ಹಡಗ ನಡೆಯಿಸುವುದಿಲ್ಲೆಂದು ನುಡಿದ ನಾವಾಹಕನ ನುಡಿಗೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೩೧). ೪. ಕೂಲಿಗಾಗಿ ದುಡಿಯುವವನು ; ಕೂಲಿಕಾರ: ಕೊಡನೀರ ಕೊಟ್ಟಣದವರ್ ಕಸಂಗಳನಿರದೆ ಗುಡಿಪ ಕೂಲಿಗಳವರ್ (ಜಬವು. ೪೭-೪೨) ; ಕೂಲಿಯನ್ನು ಗದರಿಸುತ್ತ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಜಾಣಅ. ೭). ೫. ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಆತ ಕೂಲಿ ಮಾಡಿ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಕೂಲಿಕಂಬಳ, ಕೂಲಿಕುಂಬಳಿ = ಕೂಲಿ$_1$: ಕೂಲಿಕಂಬಳವೆಷ್ಟು, ಕೆಲಸ ತೊಡಗುವುದೆಂದು (ನವರಾ. II, ೪೯) ; ಕೂಲಿಕುಂಬಳಿ ಕಷ್ಟ, ಅನ್ನವೋ ಅಪರೂಪ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೯೬-೯) ; ಕೂಲಿಕುಂಬಳಿಯವರ ಪಾಲಿನ ಮೈದೊಗಲ ಧೂಳಿಯ ಭಂಡಾರ ಪಣೆಯೊಳಗಿತ್ತೋ (ನಾದಲೀ. ೩೮-೧೬). ಕೂಲಿಕುಪ್ಪಟೆ = ಕೂಲಿಕಂಬಳ : (ಕ). ಕೂಲಿನಾಲಿ = ಕೂಲಿಕಂಬಳ : ಕೂಲಿನಾಲಿ ದುಡಿಯುವ ನೀವೆ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಸಿರಿಯ ಅಡಿಗಲ್ಲು, ಒರೆಗಲ್ಲು (ಕಜಸಾ. ೧೫೮). ಕೂಲಿಮಾಡು = ಕೂಲಿಗಾಗಿ ದುಡಿ : (ಕ). ಕೂಲಿಯವ = ಕೂಲಿ ಕೆಲಸದವನು ; ಕೂಲಿಯಾಳು : ಆ ಕೂಲಿಯವನಂ ಕರೆದು (ಧರ್ಮಪ. ೬-೧೪ ವ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಪರ್ಜಿ. ಕೂಲಿ]

ಕೂಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕೂಲಿ, ಕುಮುತಿ, ಕಾಶ್ಮೀರಿ ಮರ, ಹುಚ್ಚುನರವೆ (ಮೈಽಗಿ. ೪೦-೭೮೨) ; ಬೀಟೆ, ಪಚರಿ, ಬಿರಡಿ, ಕೂಲಿ, ತಡಸಲು, ತಪಸಿ (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೬). [?]

ಕೂಲಿಅಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೂಲಿಕೊಟ್ಟು (ದನಗಳನ್ನು) ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಕಳಿಸು : ದನಗಳನ್ನು ಕೂಲಿಅಟ್ಟುತ್ತೀರಾ (ಬೆಳುಮ. ೧).
[ಕೂಲಿ$_1$ + ಅಟ್ಟು$_1$]

ಕೂಲಿಕಾತಿ 'ಕೂಲಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕೂಲಿಕಾರ 'ಕೂಲಿಕಾಱ' ನೋ.

ಕೂಲಿಕಾರ್ತಿ, ಕೂಲಿಕಾತಿ (ನಾ). ಕೂಲಿಕೆಲಸದವಳು ; ಕೂಲಿ ಮಾಡುವವಳು : "ಗುರ್ವಿಣೀ – ಕೂಲಿಕಾರ್ತಿ" (ಕಾ ಶ ಕೃ. ೫೩). **ಕೂಲಿಕಾತಿ** : (ಕ). [ಕೂಲಿಕಾಱ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕೂಲಿಕಾಱ, ಕೂಲಿಕಾರ, ಕೂಲಿಗಾರ (ನಾ). ಕೂಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಕಾರ್ಮಿಕ ; ಮಜದೂರ : "ಪ್ರೇಷ್ಯಃ, ಪ್ರತಿಸ್ಕಂಧಃ – ಈ ೨ ಕೂಲಿಕಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೧೪) **ಕೂಲಿಕಾರ** : ಕೃಷಿಕರು ಮತ್ತು ಕೂಲಿಕಾರರು ಸಂಪತ್‌ಶಾಲಿಗಳಾಗುವರು (ಪ್ರ ಕಾ ಶ. ೧೩೫). **ಕೂಲಿಗಾರ** : ಕೂಲಿಗಾರರ ರಾಜ್ಯಸೃಷ್ಟಿಯಂತೆ (ಕೊನೆಭೇ. ೩೪).
[ಕೂಲಿ$_1$ + –ಕಾಱ]

ಕೂಲಿಕೆಲಸ (ನಾ). ೧. ನಿತ್ಯದ ಕೂಲಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ, —ದುಡಿತ : (ಕ). ೨. ಕೂಲಿಯ ಆಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಸುವ ಕೆಲಸ: ತೋಟದಲ್ಲಿ ಕೂಲಿಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕೂಲಿ$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಕೂಲಿಕೊಳಗ (ನಾ). ಕೂಲಿಗಾಗಿ ಕಾಳನ್ನು ಅಳೆದುಕೊಡುವ ಕೊಳಗ : ಕೂಲಿಯವರಿಗೆ ಅಳೆದುಕೊಡುವಾಗ ಕೂಲಿಕೊಳಗದಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೯). 'ಗಡಿಕೊಳಗ' ಪರಾ.
[ಕೂಲಿ$_1$ + ಕೊಳಗ$_1$]

ಕೂಲಿಗ (ನಾ). ಕೂಲಿ ಮಾಡುವವನು ; ಕೂಲಿಯ ಆಳು : ಸಾಲ ಕುಜೀದಜೀಹಿಗಳ ಕರ್ಮದ ಕೂಲಿಗರ ಜಡ ಜಂಝುಪೂಗರ ಜಾಲ ಸಿರಿಯನಿಮಿಷರ ಪುರಿ ವಶವಾಯ್ತು ನಿನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೧೫) ; ಕೂಲಿಗರ ಕೊನಬರೊಡನನವರತ ಬಿಡವಾಡಿದೀ ಲಂಡತನವ ಬಿಡವಾದೆಯಲ್ಲಾ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೧೦). [ಕೂಲಿ$_1$ + –ಗ$_2$]

ಕೂಲಿಗಾರ 'ಕೂಲಿಕಾಱ' ನೋ.

ಕೂಲಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೂಲಿಯನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಭಕ್ತರಂ ಕಂಡೊಡೆಜಗುವನೆಜಗದಂದದಿಂ ಕೂಲಿಗೊಳ್ಳಂ (ಅರಿರ. ೧೭೪-೧೫) ; ತಂದೆಗೇನಾನುಮೊಂದೂಱಿಗಂ ಗೆಯ್ದೊಲಿಸಿಯದರ್ಕೆ ಕೂಲಿಗೊಂಬೆಡೆಯೊಳಂ (ಚಿಕವಂ. ೯೨-೮). [ಕೂಲಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂಲಿಜನ (ನಾ). ಕೂಲಿಮಾಡುವ ಜನ ; ಕೂಲಿಕೆಲಸದವರು : ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಮೂಟೆ ಹೊರುವುದಕ್ಕೆ ಕೂಲಿಜನ ಇದ್ದಾರೆ (ಮಹಾಗ. ೧೫).
[ಕೂಲಿ$_1$ + ಜನ]

ಕೂಲಿಮಠ (ನಾ). ಕೂಲಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಶಾಲೆ: ಅರ್ಧಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಕೂಲಿಮಠಗಳಿದ್ದುವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮).
[ಕೂಲಿ$_1$ + ಮಠ]

ಕೂಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಹು ; ಬೀಳಿಸು : ಭೂಲಲನೆಗೆ ಭಾರವನು ಕೀಲಿಸಿದ ದಶಾಸ್ಯನನು ಕೂಲಿಸಿ ಜಗಗಳ ಪಾಲಿಸಿ (ಕುಜೀಲೋ. ೧೪೦).
[ಕೂಲು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೂಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು ; ಕುಸಿ ; ಬೀಳು : ಮೇರುಗಿರಿ ಕುಲಿಶ ಹತಿಯಿಂ ಕೆಡೆದುದೋ ಮೇಣುದಾರ ನೀಲಾಚಲಂ ಕೂಲಿದುದೊ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೫೭-೪೨); ಕೋಸಲ ಭೂಮಿ ಹೊಳೆಗಲಸಿ ಹಾಳಾಗಿ ಕೆಸರಿನಲಿ ಕೂಲುವುದು (ಯಶೋಧ. ೩೫).

ಕೂಲಿಹೋಗು = ಹಾಳಾಗು ; ನಾಶವಾಗು : ವ್ಯಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ . . . ನಮ್ಮ ಕುಟುಂಬವು ಕೂಲಿಹೋಯಿತು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ ೫) ; ಸಂಸಾರಗಳು ಕೂಲಿಹೋಗುತ್ತಿವೆ (ಮಹಾಗ. ೧೨೩).
[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಕೂಲು ; ಕುಇ. ಕೂರ]

ಕೂಲು$_2$ 'ಕೂಲ್^{2}' ನೋ.

ಕೂಲು$_3$ (ನಾ). ೧. ಮೆಟ್ಟಲು ; ಸೋಪಾನ : "ಕೂಲು – ಪಾವುಟಿಗೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೦). ೨. ಕೆರೆ ಅಥವಾ ಬಾವಿಯ ಸೋಪಾನ ಮಾರ್ಗ : (ಕ). 'ಕೂಲುಬಾವಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೂಲುಕಂಬ (ನಾ). ಕೂಲುಗಳುಳ್ಳ ಕಂಬ : (ಕ).
[ಕೂಲು$_2$ (< ಕೂಲ್$_2$) + ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಭ)]

ಕೂಲುಗಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಆ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕೂಲುಗಗೇರಿಯ ಆಗ್ನೇಯದ ಗೋಡೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೦–೫೩; 1139). [?]

ಕೂಲುದುಂಬು (ನಾ). ಅರೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಚಕ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗಡ್ಡೆ; ಗುಂಬ ; ಪಿಂಡಿಕೆ: "ನಾಭಿ ಪಿಂಡಿಕೆಯೆನಲು ಕೂಲುದುಂಬಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮–೨೪). [ಕೂಲು$_3$ (< ಕೂಲ್$_3$) + ತುಂಬು$_3$]

ಕೂಲುಬಾವಿ (ನಾ). ಕೂಲುಗಳಿರುವ ಬಾವಿ ; ಮೆಟ್ಟಲು ಬಾವಿ: ಕಾಳೇಗೌಡನ ತೋಟದ ಕೂಲುಬಾವಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು (ನನ್ನೂರು. ೨೦). [ಕೂಲು$_3$ + ಬಾವಿ]

ಕೂಲುವೆಜ್ಜ (ನಾ). ಕೂಲನ್ನು ಕೂರಿಸಲು ಮಾಡುವ ರಂಧ್ರ: "ಹಲಗೆ, ಮೊ, ಗಳ ಕೂರು . . . ಕೂಲುವೆಜ್ಜ" (Mortise. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಲು$_3$ (< ಕೂಲ್$_2$) + ವೆಜ್ಜ]

ಕೂಲುಳಿ (ನಾ). ಕೂಲುವೆಜ್ಜ ಮಾಡುವ ಉಳಿ: "ಕೂಲುಳಿ ; ವೆಜ್ಜದ ಉಳಿ" (Mortise Chisel. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಲ್$_1$ + ಉಳಿ$_1$]

ಕೂವ, ಕುವ್ವೆ$_1$, ಕೂ$_3$, ಕೂವೆ$_1$, ಕೂವೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಡಗಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬ; ಕೂಪಸ್ತಂಭ. 'ಕೂವಕಂಭ' ಪರಾ. ೨. ಬಾವಿ: ಕೂಪ, ಕೂವ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ); ನೀನು ಕೂವಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಗಂಗೆ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಕೊಡದಲ್ಲಿ ನೀರುತುಂಬಿ ಮನೆಗೆ ತರಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ನಡೆವಾ. II, ೧೧೩೩). **ಕುವ್ವೆ:** ೧. (೩). **ಕೂ$_3$:** ೧. 'ಕೂಕಂಬ$_1$' ಪರಾ. **ಕೂವೆ$_1$:** ೧. 'ಕೂವೆಮರ' ಪರಾ. **ಕೂವೆ:** ೧. ನಡು ಮುರಿಯುತ ನಗನಾವೆಗೆ, ಕೂವೆಗೆ ಉಡಿಸಿದ ಹಾಯಿಯುಹರಿಯುತ ಬಿರಿಯುತ (ಪಂಜೆನಿ ೨–೧೫೩). [< ಸಂ. ಕೂಪ]

ಕೂವಕ (ನಾ). = ಕೂವಕಂಬ : ಕಟ್ಟಾಚಾರಮೆ ತರಣಿಯ ಜುವೆ ಪಟಕಟ್ಟುವ ಗುಣವೇ ಮಾನಸಸಾಧನದೊಟ್ಟಜೆ ಮಿಗೆ ಸತ್ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಕೂವಕ (ಉದ್ಭದೇ. ೭–೭). [< ಸಂ. ಕೂಪಕ]

ಕೂವಕಂಬ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.

ಕೂವಕಂಬಿಗ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಚಾಲಕ; ಕರ್ಣಧಾರ: "ನಿರ್ಯಾಮಃ, ಕರ್ಣಧಾರಕಃ – ಈ ೨ ಕೂವಕಂಬಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮–೩೩) ; ಚಾರಿತ್ರಮೆಂಬ ಯಾನಪಾತ್ರೆಯನೇಱಿ. . . ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ ಕೂವಕಂಬಿಗಂ ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಪಸಾರ. ೯೭೨–೧೨೨); ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಂ ಮೋಕ್ಷದ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಕೂವಕಂಬಿಗನಾದುದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ರತ್ನಕ. ೧–೨೦ ವ). [ಕೂವಕಂಬ (< ಕೂವಕಂಭ + –ಇಗ)]

ಕೂವಕಂಭ, ಕೂಕಂಬ$_1$, ಕೂಕಂಭ, ಕೂಕುಂಬ, ಕೂವಕಂಬ, ಕೂವೆಗಂಬ (ನಾ). ಹಗ್ಗವನ್ನು ಎಳೆದು ಕಟ್ಟುವ ಹಡಗಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದ ಕಂಭ; ಕೂವೆ: ಮತಿಗೆಟ್ಟಾಲಾಪಮೆಲ್ಲದಱಿಯದೆ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ಕೂವ[ಪಾಠಾಂ. ನ]ಕಂಭದಂತಿರೆ ನಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೬೦); ನಿಜ್ಜೀವನುಮೆರ್ದು ಪೋಗೆ ಕೂವಕಂಭಂ ಮುಱಿಯೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೮–೧೮). **ಕೂಕಂಬ$_1$:** (೩). **ಕೂಕಂಭ:** "ನಿರ್ಯಾಮಕಂ ಕರ್ಣಧಾರನೆನಲ್ಕಾ ಕೂಕಂಭದವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦–೪); ಜಗವೆಂಬ ಹಡಗಿನ ನಡುವೊಂದು ಕೂಕಂಭ ನೆಗೆದಂತೆ ನಿಂದಿರ್ದನಾಗ (ಭರಜ. ೭೮–೧೮). **ಕೂಕುಂಬ :** "ಕೂಪಕ, ಗುಣವೃಕ್ಷಕ" (ನಾಚಿರಾ. ೩). **ಕೂವಕಂಬ :** "ಕೂಪಕಃ, ಗುಣವೃಕ್ಷಕಃ – ಈ ೨ ಕೂವ ಕಂಬಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮–೩೩) ; "ಕೂಪಸ್ತಂಭ – ಕೂವಕಂಬ" (ಶಮದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ); ತನ್ನಾವೆ ಸೀಯಂ ಪಱಿಯೆ ಮುಱಿವುದುಂ ಕೂವಕಂಬಂ ಸಮಂತಾಳುಳವಾಗಲ್ ನಾವಿಕರ್ (ನೇಮಿಪು. ೪–೭೩) ; ವಸುಮತಿಯೆಂಬ ಚಾರುನಾವೆಯ ಕೂವಕಂಬಮೆಂಬಂತೆಸೆವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೧೪) ; ದೇವನ ನಾಭಿಪದ್ಮದ ಮೃಣಾಳಂ ಕೂವಕಂಬಂ ಬೊಲಚ್ಚರಿಯಾಗಿರ್ದುದು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫–೮; 1196). **ಕೂವೆಗಂಬ :** ಪಡಗುಗಳ ಕೂವೆಗಂಬದೆ ಪಸರಿಸಿರ್ಪ ಬೆಳ್ವಚ್ಚಡಗಳು (ಶೀಪರಾ. ೧೪–೯). [ಕೂವ + ಕಂಭ]

ಕೂವತ್ತು 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಕೂವರ (ನಾ). ಬಂಡಿ ಅಥವಾ ರಥದ ಈಸು : (೩). 'ಕೂಬರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೂವಾಡ 'ಕುವ್ವಾಡ' ನೋ.

ಕೂವು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : "ಕೂವು" ಎನ್ನುವದು ಕೋಗಿಲೆಯ ಜೀವನದ ಬಣ್ಣವು (ಭಾರಸಂ. ೫೭); ಹಸಿವಿನ ಭೂತವು ಕೂಯುವ ಕೂವೊ ? (ಕಪಿಪು. ೨೭–೩). [?]

ಕೂವೆ$_1$, ಕುವ್ವೆ$_1$, ಕೂಬೆ (ನಾ). ಪುಷ್ಟಿಕರವಾದ ಪಿಷ್ಟಾಹಾರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಣಸು ; ಅದರಗಿಡ: ಈ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ದೇಶಿಯರು ಅಕ್ಕಿ, ಕೂವೆ, ನೆಲಗಡಲೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ನೆಟ್ಟುಬೆಳೆಯಿಸುವುದುಂಟು (ಜಾಲಪ್ರ. I, ೩೦೮) ; ಮರಗಳು: ಹೆಸವ, ಹೆಬ್ಬಲಸು, ಕರೀ, ಮಲ್ಲಾಳಿ, ಕೂವೆ, ಬೊಟ್ಟ, ದೇವದಾರು (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೬). **ಕುವ್ವೆ$_1$:** ಒಣಗಿದ ಕುವ್ವೆಯೆಲೆಗಳನ್ನು ಗೊರಗುಮಾಡಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕೂಬೆ.** 'ಕೂಬೆಹಿಟ್ಟು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂಗೈ ; ತುಳು. ಕೂವೆ]

ಕೂವೆ$_2$ 'ಕೂವ' ನೋ.

ಕೂವೆಗಂಬ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.

ಕೂವೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಕೂವೆಗಿಡ, ತವಕ್ಷೀರ (ವೈದಿಗಿ. ೨೭–೯೯೭). [ಕೂವೆ$_2$ (< ಕೂವ) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೂವೆಮರ, ಕೂಮೆಮರ (ನಾ). = ಕೂವಕಂಭ : ಕಪ್ತಾನ್ ಕೂವೆ ಮರವನ್ನೇರಿ ದುರ್ಬೀನು ಹಿಡಿದು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಾರ್ಟಿನ್. ೧೯). **ಕೂಮೆಮರ:** ಆ ಊರಿನ ಐದಾರುಮನೆಗಳು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹಡಗಿನ ಕೂಮೆಮರಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು (ಅನಾಥೆ. ೩). [ಕೂವೆ$_2$ (< ಕೂವ) + ಮರ]

ಕೂವೆಹಿಟ್ಟು, ಕುವ್ವೆಹಿಟ್ಟು, ಕೂಬೆಹಿಟ್ಟು (ನಾ). ಕೂವೆ ಗಡ್ಡೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹಿಟ್ಟು: ಕೂವೆಹಿಟ್ಟಿನ ಮಣ್ಣಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯಕರ(ರೂಢಿ). **ಕುವ್ವೆಹಿಟ್ಟು:** (೩). **ಕೂಬೆಹಿಟ್ಟು :** ಕೂಬೆ ಹಿಟ್ಟು ಆಮಶಂಕೆಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಔಷಧಿ(ರೂಢಿ). [ಕೂವೆ$_1$+ ಹಿಟ್ಟು (<ಪಿಟ್ಟು)]

ಕೂಷ್ಮಾಂಡ (ನಾ). ೧. ಕುಂಬಳ; ಕುಂಬಳಕಾಯಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಿಶಾಚಿ: ಕುಂಭಂಡರುಂ (ಕೂಷ್ಮಾಂಡರು) ರಾಕ್ಷಸರುಂ ಯಕ್ಷರುಂ . . . ಎಂದು ಪಿಶಾಚರ್ ಚತುರ್ದಶವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೯೩). ೩. ಶಿವನ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈಶ್ವರ ರುದ್ರ ವಿಷ್ಣು ಶುಭಕರನೆಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಹಾಟಕನು ಕೂಷ್ಮಾಂಡ ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರಾಧೀಶನೂ (ವೀಕ್ಸೆಪು. ೭–೪–೨೩). [ಸಂ.]

ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಗೆಯ ಒಂದು ಹೆಸರು. ೨. [ಜೈನ] ಒಬ್ಬ ಯಕ್ಷಿಯ ಹೆಸರು : ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿಯಂಬಿಕೆ ಯಕ್ಷೇಶ್ವರಿ ಕೂರ್ತು ರಕ್ಷಿಸುಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೮) ; ಓಸರಿಸದೆಯೆಲೆ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿಯಕ್ಷಿ ಕೊಡೀ ಸತ್ಕೃತಿಗೆ ಮಂಗಲವ (ನಾಗಕು. ೧–೨೧). [ಸಂ. ಕೂಷ್ಮಾಂಡೀ]

ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿನಿ(ನಾ).= ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿ ೨ : ಎರಡು ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿನಿ ಮತ್ತು ಒಂದು ಬಾಹುಬಲಿ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಿಕ್ಕವೆಲ್ಲವೂ ತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹಗಳಾಗಿವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೦೭). [ಸಂ. ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿನೀ]

ಕೂಸ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವನು ; ಎಳೆಯ ಬಾಲಕ: ಮಗನೆ ನೀನಿನ್ನುಂ ಕೂಸನೈ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧೩-೬) ; ಕೂಸನೊಡನಾಡುವೆಡೆಯೊಳ್ ಭಾಸುರ ಸುರಮಂತ್ರಿ ಮಂತ್ರದೊಳ್ ರಿಪು ತಂತ್ರೋಗ್ರಾಸುರ ರಣರಂಗಾಗ್ರ ದೋಳಾಸುರ ಕೇಸರಿ . . . ನೆಟ್ಟನೆ ಚಟ್ಟಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೮೦ ; 1160). [ಕೂಸು + -ಅ$_7$]

ಕೂಸಂಭಟ್ಟ 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೂಸಾಟ (ನಾ). ಕೂಸುಗಳ ಆಟ ; ಮಕ್ಕಳಾಟ ; ಬಾಲಲೀಲೆ: "ಕೂಸಾಟಂ ಚಿಣ್ಣರಾಟಮದು" (ಚತುನಿ. II, ೭೭) ; ಕಣ್ಗೆಸೆಜಿಂ ರಾಗವಾಡುವ ಕೂಸಾಟದ ಚೆಲ್ವುಗಳ್ ಕುಡೆ (ಆದಿಪು. ೭-೧೨೮) ; ಕೌರವ ಪಾಂಡವ ಕುಮಾರರ್ ಕೂಸಾಟಮಾಡುವಡಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೦-೩೧ ವ) ; ನೀಂ ಸಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕೂಸಾಟಮನೆಲ್ಲಿಯುಂ ಬಿಸುಡೆ (ಶೃಂಗಾರ. ೧-೫೨). [ಕೂಸು + ಆಟ]

ಕೂಸಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಸನ್ನು ಆಡಿಸು: (÷). ೨. ಕೂಸಾಟವನ್ನು ಆಡಿಸು ; ತಮಾಷೆ ಮಾಡು ; ವಿನೋದಮಾಡು : ಕಳ್ವ ಕೊಳ್ವ ಖಳರಿಕರ್ಮ ಕಬ್ಬಿಗಗಳ್ಪರೆಂದು ಕೂಸಾಡಿಸಬಾರದಕ್ಕರದ ರಾಜ್ಯ ದೋಳೀ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೭) ; ನಾಡೊಳಗೆ ಮೀಸೆ ದೆಱೆಯಂ ಬೇಡಿಸುವಂ ಬೀರರರಸಿಯರ ವೆಸರಿಂ ಕೂಸಾಡಿಸಲೀಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೫೯). ಅಲಮಲಂ ! ಕೂಸಾಡಿಸದಿರೆನ್ನ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೨-೭೬). [ಕೂಸಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಸಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಸಿನಂತೆ ಆಡು ; ಮಗುವಿನಂತೆ ಆಡು. 'ಕೂಸಾಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕೂಸು + ಆಡು$_1$]

ಕೂಸಾಳು (ನಾ). ಕೂಸಿನಂತೆ ದುರ್ಬಲನಾದವನು ; ಕೈಲಾಗ ದವನು : ದೋಸೇಹಿಟ್ಟು ಕೂಸಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕೀತೇ (ರೂಢಿ). [ಕೂಸು + ಆಳು$_2$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಕೂಸು (ನಾ). ೧. ಮಗು ; ಶಿಶು ; ಹಸುಳೆ: ಕೂಸಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ಬಿಣ್ಪೊಱೆಯನಿಟ್ಟವೊಲಸುಖಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬) ; ಕೂಸಿಂಗೆ ಭದ್ರಬಾಹುವೆಂಬ ಪೆಸರನೆಲ್ಲರುಂ ನೆರೆದಿಟ್ಟೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೭-೨೦) ; ಕುಡಿಯಲೊಲ್ಲದು ಪಾಲನೆಂದೊಡೆ ಕೂಸನೊಲ್ಲದೆ ನೊಂದು ತಾಯ್ ಬಿಡುವಳೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೩೦). ೨. (ಮದುವೆಯಾಗದ) ಹೆಣ್ಣು ; ಕನ್ಯೆ : "ಕೂಸೆಂದೆನೆ ಕನ್ನಿಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೩) ; ಎಲೆ ಕೂಸೆ ನೀರಂ ಕುಡಿಯಲೆಱೆಯಾ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೧) ; ನೆಗಱ್ತೆಯನಾಳ್ದ ಕಬ್ಬಮಂ ಕೂಸುಮನೀವುದರಿಕೇಸರಿಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯) ; ಭದ್ರಂಗೆ ಕುಡಲ್ವೇಡಿರ್ದ ಕೂಸನೆನಗೆ ಮದುವೆಯಾಗೆಂಬುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೨) ; ಆರು ಮುನಿದು ನಮ್ಮನೇನ ಮಾಡುವರು . . . ನಮ್ಮ ಕುನ್ನಿಗೆ ಕೂಸ ಕೊಡಬೇಡ (ಬಸವ. ೭೫೨) ; ವರ ವೈಶ್ಯರೊಳೊರ್ವ್ವಂ ಕುಡಿಯರ ಕೂಸಂ ಮದುವೆ ನಿಲ್ತೊಡೆ (ಕಇ. I, ೨೫-೪೯ ; 1186) ; ಕೊಬ್ಬಿ ನರಿ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಕೂಸನು ಬೇಡುವಂದದಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೨). ೩. ಹುಡುಗ ; ಬಾಲಕ : ಸಾಚಿಯಾಣ್ಣಬ್ಬ ಏಱುವರಿಸದ ಕೂಸಾಗಿ ನಿರಿಸಿದ ವರಿಷಕ್ಕೆ ಕೆಱೆತೊಮ್ಬು (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೬೧-೭ ; 10ನೆಯ ಶತ) ; ನೀನಾ ಕೂಸುಗಳನೊಡಂಗೊಂಡು ನೀರಂ ಕೊಂಡು ತಡೆ ಯದೆ ಬಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೦ ವ) ; ಮುತ್ತನಿವಂ ಕೂಸಿವನುದ್ವೃತ್ತ ನಿವಂ ತಕ್ಕನಿವಂ (ಜೀವಸಂ. ೯-೧೨). ೪. ಶಿಷ್ಯ ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ; ಮಾಣಿ : ಚಿಕ್ಕ ಬೇರುಂಡನ ಮಠದ ಸಮಸ್ತ ಕೂಸುಗಳು ಸೋಮ ನಾಥದೇವರ ದೇವಾಲ್ಯದ ಹೊಲಘರದ ಕಲಕೆಲಸಕೆ ಗದ್ಯಾಣ ಹತ ಕೊಟ್ಟರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೪೬-೬ ; 1228). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಞ್ಞು ; ತೆಲು. ಕೂಸು, ಕೂತು]

ಕೂಸುಕೋಣೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಇರುವ ಕೋಣೆ: "ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಅವರ ದಾದಿಯರಿಗೂ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿರುವ ಕೋಣೆ ; ಕೂಸುಕೋಣೆ" (Nursery. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಸು + ಕೋಣೆ]

ಕೂಸುಗುಡು 'ಕೂಸುಗೊಡು' ನೋ.

ಕೂಸುಗೊಡು, ಕೂಸುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಣ್ಣುಕೊಡು ; ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ಒಡವೆಯನಿತ್ತುಂ ಸಂತತಮೊಡನುಂಡುಂ ಕೂಸುಗೊಟ್ಟು ಮೆಂದುದನೆಂದುಂ ಕಡುಗೂರ್ತುಮಹಿತಬಲಮಂ ಕಿಡಿಸುವುದುಚಿತಂ ನೃಪಂಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೩-೨೫). **ಕೂಸುಗುಡು** : ಪುರುಷೋತ್ತಮ ದೇವಂಗೆ ಕೂಸುಗುಡಲಾರ್ ಪಡೆವರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೧೬) ; ಛೈತ್ರ ಮಿಲ್ಲದೆ ಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಪೋಪೆನೆಂಬ ಗೋತ್ರಸುಱೆಯದೆ ಕೂಸು ಗುಡುವೆನೆಂಬ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೬೭). [ಕೂಸು + ಕೊಡು$_1$]

ಕೂಸುತನ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಂದು ; ಎಳೆತನ ; ಬಾಲ್ಯ : ನೀಂ ಬೇಱೆಮಗೆ ಸುಯೋಧನನೇಂ ಬೇಱೆಯೆ ಕೂಸುತನದೊಳಾದೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೩) ; ಕೂಸುತನದೊಳೆ ನಿಜ ರಾರಾಜಿತ ತೇಜಂ ಕೇಸವರಾಜಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭೬-೪ ; 1045) ; ಕೂಸುತನದೊಳಂ ಕೇಸರಿಯುಂ ತನೆ ಕೊಂಡು (ವರ್ಧಪು. ೩-೭೨) ; ಅಱಿಯಮೆಯಾಯ್ತು ಕೂಸುತನದೊಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೮೫-೨೨). [ಕೂಸು + -ತನ]

ಕೂಸುಬಿನ್ನಾಣ (ನಾ). ಮಗುವಿನ ಬಿನ್ನಾಣ ; ಮುದ್ದಾದ ಆಟ: ಕಡುಜಾಣ ಕಂದಯ್ಯ ಹಿರಿಹಿರಿದೊ ಕೂಸುಬಿನ್ನಾಣ (ಗರಿ. ೧೯-೧೫). [ಕೂಸು + ಬಿನ್ನಾಣ]

ಕೂಸುಮರಿ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ಮಗು ; ಮರಿ. ೨. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಆಡಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ದೇಶದೇಶದ ಬಿಸಿಲ ಸನ್ನ ಕೆನ್ನೆಗೆ ತಳ್ಳಿ ಕೂಸುಮರಿ ಮಾಡಿ ಬಾಂದಳದಲಿ (ಶಿಲಾಲ. ೭೭) ; ಕಚಗುಳಿ ಇಟ್ಟು ನಗಿಸುವುದು ಕೂಸುಮರಿಮಾಡುವುದು . . . ಇವೆಲ್ಲಾ ಅವನ ಪಾಲೇ (ರಂಗನಾ. ೮೦). [ಕೂಸು + ಮರಿ (< ಮಱಿ)]

ಕೂಸುಮೃಗ (ನಾ). ಮೃಗದ ಮರಿ ; ಮರಿಜಿಂಕೆ : ಬೇಸಗೆಯ ಬೆಂಕೆಯಿಂದಂ ಕಾಸಿದವೋಲ್ ಕುದಿದು ಪರಿವ ನಿರ್ಝರಜಳಮಂ ಕೂಸುಮೃಗಂ ಕುಡಿಯಲ್ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೭). [ಕೂಸು + ಮೃಗ]

ಕೂಸೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೊಳೆಯ ಮೀನು, ಮುಡಾವು, ಅಬ್ರೋಣಿ, ಕೂಸೆ, ಕಲ್ಲೂರಿ, ಕೊಂತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪). [?]

ಕೂಹಕ (ನಾ). ಮೋಸ ; ಕಪಟ : ಪುಸಿಗೆ ಪಿಸುಣ್ಗೆ ಪೋರಟಿಗೆ ಮಾಯೆಗೆ ಹಿಂಸೆಗೆ ಕೂಹಕಕ್ಕೆ ಬೇವಸಕೆ ಮರುಳ್ತನಕ್ಕೆ ಕಳವಿಂಗೆ (ಚಿಕವಿ. ೩-೧೫) ; ಆಹವದಿ ಖತಿಮಸಗಿದಂತೆಯು ಕೂಹಕದಿ ಪಾರ್ಥ ನನು ಮೂದಲಿಸಿದನು (ಕೋಗಯ. ೨೬-೩೭). [< ಸಂ. ಕುಹಕ]

ಕೂಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗುಹಾಕು : ಇವರಾದರೂ ಜೊತೆಯಾದಾರು ಎನ್ನುವ ಚಿಗುರಾಸೆಯಿಂದ 'ಓಯ್' ಎಂದು ಕೂಹಾಕಿದ್ದಕ್ಕೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೯). [ಕೂ$_3$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕೂಹೆ (ನಾ). = ಕೂವೆ (?) : ವಾಯುವ್ಯದ ಮೂಲೆಯಿಂದ ತೆಂಕಲಾಗಿ ಪೊಳಗೆರೆ ಕೂಹೆಯ ಕಾಲ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಪಡುವಲಾಗಿ ತಿರುಗಿದ್ದು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೨-೧೯೯ ; 1612). [?]

ಕೂಳ್ 'ಕೂೞ್$_1$' ನೋ.

ಕೂಳ$_1$ 'ಕೂೞ' ನೋ.

ಕೂಳತನ, ಖೂಳತನ (ನಾ). ದುರುಳತನ ; ನೀಚತನ ; ದುಷ್ಟತನ: ಈ ಕೀಳ್ಪಗೆಯ ಕೂಳತನವು ವಿಕ್ರಮರಾಯರ ಹೆಸರನುಚ್ಚರಿಸಿದನ ನೆಳಲ ಕನಸು ಗಂಡವರಿಂಗಂ ಬಾರದು (ಚಿಟ್ಟಅ. ೨೧೨-೧೯).

ಖೂಳತನ: ಪಾಳಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸುಮ್ಮನಿಹುದಿದು ಖೂಳತನವಲ್ಲಾ (ಬಸಪು. ೨೬-೫೮); ಬಳಿಕ ಬಂದುದು ಖೂಳತನ ನಿನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೩); ಮೇಲುಪೋಗನು ನೋಡದೀ ಪರಿ ಖೂಳತನವನು ಮಾಡದಿರು (ನಿಭಾಗ. ೭-೧೦-೪೦). [ಕೊಳ$_1$ (< ಕೂಬ) + -ತನ]

ಕೊಳಪಾಳೆಯ (ನಾ). ಆಹಾರ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯ; ಉಗ್ರಾಣ (?): ಕೊಳಪಾಳೆಯದ ಸಂಗಡ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲಕುಪ್ಪುಸ ಪಾಪೋಸು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೩೪); ಖಾನಖಾನರಿಗೆಚ್ಚರ ಪೇಳಿ ಮುಂದಣ ಕೊಳಪಾಳೆಯಕೆ ಸಂದಿಸಿ ಕುದುರೆಯ ಕಾವಲ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೦೦). [< ಕೊಬ್$_1$ + ಪಾಳೆಯ]

ಕೊಳಬಕ್ಕ, ಕೊಳಬಾಕ, ಕೊಳ್ಬಕ್ಕ (ನಾ). ಕೂಳಿಗೆ ಅತ್ಯಾಸೆ ಪಡುವವನು; ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ: ಕೊಳಬಕ್ಕನ ಹಾಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಎಲ್ಲಾ ಬೇಡ ಹತ್ತಿದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೪೫). **ಕೊಳಬಾಕ**: ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಜನರು . . . ಕೊಳಬಾಕರೂ, ಕಾಮುಕರೂ ಆಗುವರು (ಭಾಮೃತ.೫೦೧). **ಕೊಳ್ಬಕ್ಕ**: ಕೊಳ್ಬಕ್ಕನು ಏಳೇಳು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾಗಲಾರನು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೨೭). [< ಕೊಬ್$_1$ + ಬಕ್ಕ]

ಕೊಳಬಾಕ 'ಕೊಳಬಕ್ಕ' ನೋ.

ಕೊಳಬಿಯ (ನಾ). ಆಹಾರದ ಸರಬರಾಜು, —ವಿತರಣೆ (?): ಕಾಳಿಗನಿಕ್ಕುವ ಸತ್ರದ ಕೊಳಬಿಯಂ ಕಾಮಧೇನು ಚಿಂತಾಮಣಿ ಸಲ್ಲಿಳೆಯ ಸಮುದ್ರ[ಮು]ಳಿದರ ಕೊಳಬಿಯಂ ಕೊಳಬಿಯಮ[ದೇ] ಬಿಯಮದೇಬಿಯಮೆನಿಕುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೧-೧೮; 1014). [< ಕೊಬ್$_1$ + ಬಿಯ (< ಬೀಯ$_2$)]

ಕೊಳಾಟ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಆಡುವ ಆಟ; ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ: ನನ್ನಕ್ಕ ತನ್ನ ಬದಿಯ ಗೆಳತಿಯರೊಡನೆ ಕೊಳಾಟವನ್ನ ಒದವಿಸೆನಗಿತ್ತ ಹಪ್ಪಳ ಹುರಿಯ ಅನ್ನ (ಕಎಪು. ೨೫-೬). [ಕೊಳ್ (< ಕೊಬ್$_1$) + ಆಟ]

ಕೊಳಿ 'ಕೊಳೆ$_1$' ನೋ.

ಕೊಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು; ಇರಿ: ಪರಿದು ಲೋಕವನಾಳು ಮಾರಾಂತರಿಗೆ ಬಾಣವ ಕೊಳು ಹೋಮದ ಹರಿಗೆ ಹವ್ಯವ ಬೇಳು (ಅನಂರಾ. ೬-೨೨-೨೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಳಿ]

ಕೊಳು$_2$ 'ಕೊಬ್$_1$' ನೋ.

ಕೊಳುಗೇಡಿ (ನಾ). ಕೊಳು ದೊರೆಯದವನು; ಆಹಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದವನು: ಮೊಗಲರನ್ನು ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಚದರಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಕೊಳುಗೇಡಿ ನೀರುಗೇಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ಹಿಂಮುಸ. ೫೫). [ಕೊಳುಗೇಡು + -ಇ$_3$]

ಕೊಳುಗೇಡು (ನಾ). ಆಹಾರ ದೊರೆಯದೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅಭಾವವಾದ ಸ್ಥಿತಿ.

ಕೊಳುಗೇಡಾಗು = ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಾಗು; ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದಾಗು: ಯಾರು ಜೇಲಿಗೆ ಹೋದರು, ಯಾರು ಗಡಿಪಾರಾದರು ಅವರ ಮಕ್ಕಳುಮರಿ ಕೊಳುಗೇಡಾಗಿವೆ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೯೭). [ಕೊಳು$_2$ (< ಕೊಬ್$_1$) + ಕೇಡು]

ಕೊಳುಭಂಡ (ನಾ). ಕೂಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬದುಕಿರುವವನು; ಕೆಲಸಗೇಡಿ: ದುಡಿಯದ ಸೋಮಾರಿ ಕೊಳುಭಂಡರು ಹಾಕಿದ್ದು ತಿನ್ನಬೇಕು (ಭಾರದ. ೪೬೩). [ಕೊಳು$_2$ (< ಕೊಬ್$_1$) + ಭಂಡ]

ಕೊಳುವ್ಯಾಧಿ (ನಾ) ಆಹಾರದ ಬೆಳೆ ಕಟಾವಿಗೆ ಬಂದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ಒಂದು ರೋಗ: (ಎಸಮೈ. XV, ೩೭). [ಕೊಳು$_2$ (< ಕೊಬ್$_1$) + ವ್ಯಾಧಿ]

ಕೊಳೆ$_1$, ಕೊಣೆ, ಕೊಳಿ, ಗೊಳ್ಳೆ$_2$ (ನಾ). ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಬುಟ್ಟಿ: "ಮತ್ಸ್ಯಧಾನಿ, ಕುವೇಣಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಪುಲ್ಲಂಡೆ ಬೆಳ್ಪು ರ್ಪಟಿಮೆರೆಬಲೆಗಳ್ ಸಾಳುವಂ ಕೊಳೆ ಗಾಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೭೯); ಕೊಳೆಗಳ ಕುಡಿಮೀನವೋಲ್ ವಿಹಗಾಳಿ ಹುದುಗಿತು ನಡುಗಿದರು ವನಪಾಲಕರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೨೩). **ಕೊಣೆ**: ಸಣ್ಣ ಕೊಣೆಗೆ ಕೈ ಹಾಕಲು ಮೀನು ಚೂರುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಇಲಿಯೊಂದು ಕೈಮೇಲೆಯೇ ಹತ್ತಿ (ಕಾನೂರು. ೫೯); ಅವರು ಮೀನು ಹಿಡಿಯಲು ಹತ್ತು ಕೊಣೆ ಹಾಕಿಸಿದ್ದರು (ಗಿರಿಬಾ. ೯೪). **ಕೊಳಿ**: ಬಲೆಗೊಳಗಾಗೆ ಕೊಳಿಯಯಿಜೀತದ ಡಾವರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲೆ (ಮಾರಿವ. ೩-೨೧೩); ತಡಿಕೆಗಳ ಬಲೆ ಗಾಣ ಕೊ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊ]ಳಿ ಬಿಲು ಸರಳು ನಾಯ್ ಗಿಡುಗ ನೆರೆ ಮುಡ್ಡಿ ಬೆಳ್ಪುರ್ಪಟಂ (ಹಜಕಾ. ೫-೯); ಕೊಳಿಯ ತೀವಿ ತೀವೆವು ಕೊಳಜೆಗಳ ಬಾಣಾವಳಿಯ ತಡಿಕೆಯಲಿ ಪೊಯ್ವೆವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೨೯); ಬಡಿಕೋಲ್ಸೊಕ್ಕಿನ ಮರ್ದು ಕೊಳಿ ಪದವಿಲ್ (ಯಾದಮ. ೪-೫೮). **ಗೊಳ್ಳೆ$_2$**: ಗೊಳಿ ಹಾಕಿ ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಬೆಸ್ತರಿಗೆ (ಮರಮ. ೬೬). 'ಗೂಡೆ' ಪರಾ.

ಕೊಣೆಹಾಕು = ತಂತ್ರಹೂಡು: ತನ್ನ ಕೀಳು ಗೀಳಿನ ತೃಪ್ತಿಗೆ ಕೊಣೆಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದಾಳಲ್ಲವೆ? (ಮಲೆಮ. ೨೮೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂಡ್ಮೆ, ಕೂಡು; ಮಲ. ಕೂಟ; ತುಳು. ಗೂಡೆ; ಕೊಡ. ಕೂಡೆ; ತೆಲು. ಗೂಡ]

ಕೊಳೆ$_2$, ಕುಳೆ (ನಾ). ೧. ಪೈರನ್ನು ಕೊಯ್ದ ಬಳಿಕ ತಳದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವ ಮೋಟು; ತುಂಡು ಕೋಲಿ: ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ದಾರಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ನನ್ನ ಕಾಲಿಗೆ ಕೊಳೆ ಹೊಕ್ಕಿತು (ಪ್ರವಾಇ. I, ೪೧೩); ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಹಳೆಯ ವರ್ಷದ ಬೆಳೆಯ ಕೊಳೆಗಳು, ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮುಳ್ಳುಗಳಂತೆ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದವು (ದೂರಸ. ೧೧೬); ಕೊಳೆ ಕಿತ್ತು ನೆಲವನುಳುವೆವು (ವಿಸೀಗೀ. ೮೧-೧೨). ೨. ಕೊಳೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಹೊಸಮೊಳಕೆ: ಹುರಿದ ಬೀಜಗಣಂಗಳಂ ಬಿತ್ತಿಬೆಳೆದನಾ . . . ಒಗೆದ ಮರುಕೊಳೆಯೊಳ್ ತೆನೆಗಳಂ ಕೊಯ್ದನು (ಜಬಪು. ೫೭-೨೬); ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ . . . ಗಡ್ಡದ ಕೆಳಗೆ ಮಾತ್ರ ಹೊಲದ ಕೊಳೆಯ ಹಾಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ನಟಸಾ. ೩). **ಕುಳೆ**: ೩. ನೆನೆ ಹಾಕಿದ ಕಾಳಿನಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವ ಮೊಳಕೆ: ಬಿತ್ತಿ ಬೆಳೆದ ಅಥವಾ ಕುಳೆ ಒಡೆದ ಕಾಳು ಕಡ್ಡಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ತಿನ್ನದೆ . . . ಪವಿತ್ರ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ವಾನಪ್ರಸ್ಥನು ಜೀವಿಸಬೇಕು (ಭಾಮೃತ.೪೫೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಚ್ಚೈ]

ಕೊಳೆ$_3$ (ನಾ). ಕೀವು; ಕೊಳೆ: ಗಾಯಂ ಸಮನಿಸಿದೆಡೆಯಿಂದ ಕೊಳೆ ಸುರಿಗುಮವಶ್ಯಂ (ಖಮದ. ೧೫-೧೮). [← ತಮಿ. ಕೊಚ್ಚೈ = ಕೆಸರು]

ಕೊಳೆ$_4$, ಖೂಳೆ (ನಾ). ಕೀಳು ಹೆಂಗುಸು; ದುಷ್ಟೆ: ಕುಪಿತಮತಿಗಳು ಕೊಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಖೂಳೆ, ಖುಲ್ಲೆ]ಯರು ಕಳ್ಳೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪); **ಖೂಳೆ**: ಖೂಳೆಯರ್ತಮತಮಗೆ ಮಾರಾಂತು ನಿಂದು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೯-೬). [ಕೊಳ$_1$ (< ಕೂಬ) + -ಎ$_3$]

ಕೊಳೆಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಬದನೆಗಿಡವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಚಿಗಿತು ಬಿಡುವ ಕಾಯಿ: (೬). ೨. ಹೊಲಿಗೆಯ ಅಂಚು, —ಕೊನೆ: (೬). [ಕೊಳೆ$_2$ + ಕಾಯಿ$_1$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕೊಳೆಗಿಡ (ನಾ). ಕೊಯ್ದ ಮೇಲೆ ಕೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಗಿವ ಗಿಡ: (೬). [ಕೊಳೆ$_2$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೊಳೆಬೆಳೆ (ನಾ). ಕೊಳೆ ಚಿಗಿತು ಬರುವ ಬೆಳೆ: (೬). [ಕೊಳೆ$_2$ + ಬೆಳೆ$_2$]

ಕೊಳೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಮೊಳೆಯೊಡೆ: ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುಸುರೆ ಕೊಳೊಡೆದು ಬಾಲರಿಗೋಗರವಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೨೧೭-೭೭೧). [ಕೊಳೆ$_2$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕೂಳ್ಕರೆ (ನಾ). ಕೂಳಿನ ಕರೆ; ಅನ್ನದ ಕೂಗು: ಊಳಿಗವೊ ಕಾಳಗವೊ ಕೂಳ್ಕರೆಯೊ ಗೋಳ್ಕರೆಯೊ (ಮಂಕುಕ. ೨೪೯). [ಕೂಳ್ (< ಕೂೞ್$_1$) + ಕರೆ$_2$]

ಕೂಳ್ಕಿ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ (?): ಪೊಱಮಡಲೊಂದು ಕಾಯ್ಪೆರಡು ಕೂಳ್ಕಿ ಮೊಗಂದೆಗೆಯಲ್ಕೆ ಮೂಱು . . . ಪತ್ತಿವು ಪೋದ ನಲ್ಮೆಗಳ್ (ಮನ್ಮವಿ. ೮-೧೩). [< ಕೂಡು$_1$ + -ಕಿ$_2$]

ಕೂಳ್ಗಂಜಿ (ನಾ). ಅನ್ನದ ಗಂಜಿ: ಕೂಳ್ಗಂಜಿಗೊಂಡುದನೊಳ್ಳಕ್ಕಿ ಪೋದುದು ಮನುಷ್ಯದೆಂಬ ದುಃಪರ್ನಾಹಾರಮುಂ . . . ಎಂಬ ಮೂಱನೆಯ ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತದತಿಚಾರಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೬೩೭-೧೪). [ಕೂಳ್ (< ಕೂೞ್$_1$) + ಗಂಜಿ]

ಕೂಳ್ಗುದಿ$_1$ 'ಕೂೞ್ಗುದಿ$_1$' ನೋ.

ಕೂಳ್ಗುದಿ$_2$ 'ಕೂೞ್ಗುದಿ$_2$' ನೋ.

ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ಅನ್ನ ಕುದಿಯುವಂತೆ ಕುದಿ; ಬಹಳವಾಗಿ ಕುದಿ: ಕುದಿದುರಿವ ಹುತ್ತಿನಲಿ ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿಹ ಸರ್ಪಸ್ತೋಮ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೨೦-೭೨); ಶರಧಿ ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿದುದಟವೀಚರರ ಬಲ್ಲವರಾರು (ತೊರರಾ. ೬-೫೦-೧೪); ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿದು ಗದಗದಿಸೆ ಜೀವನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೩೩-೧೧೪). [ಕೂಳ್ಗುದಿ$_2$ (< ಕೂೞ್ಗುದಿ$_2$) + ಕುದಿ$_1$]

ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಳ್ 'ಕೂೞ್ಗುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೂಳ್ದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮನೆದೆಱೆ ಬಿಟಿ ಬೆಸಕೂಳ್ದೆಱೆ ಮೊದಲಾಗೆ ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯಮಾಗೆ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಕಇ. II, ೮-೩೩; 1072). [ಕೂಳ್ ? + ತೆಱೆ$_2$]

ಕೂಳ್ಪಕ್ಕ 'ಕೂಳಬಕ್ಕ' ನೋ.

ಕೂಳ್ಪಡಕ 'ಕೂೞ್ಬಡಿಕ' ನೋ..

ಕೂಳ್ಪಡಿಕ 'ಕೂೞ್ಬಡಿಕ' ನೋ.

ಕೂಳ್ಪಡಿಕತನ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕತನ; ಕೂಳ್ಪಕ್ಕತನ: (ಕಿ). [ಕೂಳ್ಪಡಿಕ (< ಕೂೞ್ಬಡಿಕ) + -ತನ]

ಕೂಳ್ಪಣಿಗ 'ಕೂೞ್ವಣಿಗ' ನೋ.

ಕೂಳ್ವಣಿಗ 'ಕೂೞ್ವಣಿಗ' ನೋ.

ಕೂಳ್ಪುಗು (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರ ಸೇರು; ಅನ್ನ ಸೇರು: ಚಿಂತಿಪ ಸುಯ್ವು ಜಾನಿಸುವ ಕಂದುವ ಕುಂದುವ . . . ಕೂಳ್ಪುಗದಾಪ್ತರ ಮಾತುಗೇಳದ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೯-೩೪). [ಕೂಳ್ (< ಕೂೞ್$_1$) + ಪುಗು]

ಕೂೞಬ (ನಾ). ಹಾಳಾದವನು; ದಿವಾಳಿಯಾದವನು: ಸಲುವ ಹಣಕೆ ಕೊಡಲಾಱದೆ ಕೂೞಬನಾಗಿ ಹೋದೆವ್ಪಯೆಂನಲಾಗಿ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೦೭-೯; 1652). [?]

ಕೂೞಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅದುಮು; ಒತ್ತು (?): ಜವದೂತರ ಜಡ್ಡಂ ಕೂೞಾಡುವರಾ ಬಱಸಿಡಿಲಂ ಪಿಡಿದು ಮೆಱೆವಪ್ರತ್ತಿಯಪ್ಪವನಂ ಜವಂಗೆ ಕುಡುವರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೯೧-೬; 1195). [ಕೂೞು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಕೂೞಿಗೆ, ಕೂರಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜಬಿತ್ತುವ ಉಪಕರಣ: "ವಾಪಿ ಕೂೞಿಗೆ ಸಡ್ಡೆಯಡ್ಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೯-೧); ಕುಡು ಗೋಲಂ ಕೂೞಿಗೆಯಂ . . . ಕೊಡಲಿಯನಾಯುಧ ಚಯಮಂ ಕುಡ ರಿಂತುಂ ಪೆಱರ್ಗೆ ಪಾಪಭೀತರ್ ಜೈನರ್ (ಸಮಪ. ೫-೧೭); ಪೊಸ ಕೂೞಿಗೆ ಮಡಕೆಗಳಂ ಕೆಸುಮಣ್ಣನೆ ಪೂಸಿ (ಜಟ್ಟಪು. ೯-೨೪). **ಕೂರಿಗೆ:** ೧. ಕೂರಿಗೆಯಿಂದ ನೆಲ್ಲು ಬಿತ್ತುವುದು ಉತ್ತಮವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೯). ೨. ಹೊಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆ. ℙ ನಾಲ್ಕು ಎಕರೆಯಿಂದ ಎಂಟು ಎಕರೆಯವರೆಗೆ ಇರಬಹುದು: ಒಂದು ಕೂರಿಗೆಯಿಂದ ಪೊಂದುದಿನದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವಷ್ಟು ಭೂಮಿಗೆ ಕೂರಿಗೆಯೆನ್ನುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೨೯೧); ಒಂದು ಕೂರಿಗೆಗೆ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಎಕರೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೦). [?]

ಕೂೞಿಗೆಗೊಳಗ (ನಾ). ಬಿತ್ತುವ ಕೂರಿಗೆಯ ಬಟ್ಟಲು: ನಡುಬಟ್ಟ ದಿಂದಿತ್ತ ಕೆಳಗಿರ್ದ ಹಬ್ಬುಗೆ ಕೆಡುವಂತೆ ಕೀಸಿ ದಂಡದೊಳು ಕುಡಿಯುರು ಬಿತ್ತುವ ಕೂೞಿಗೆಗೊಳಗದಂತೊದರಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಗೆದಾ (ಭರಜ. ೭೧-೧೩). [ಕೂೞಿಗೆ + ಕೊಳಗ$_1$]

ಕೂೞಿತಕುಂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುರ್ತುಕೋಟಿ: ಏತೇಷಾಂ ಸಪ್ತಮ (ಸಪ್ತ) ಗ್ರಾಮ (ಮಾಣಾಂ) ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೇ ಶ್ರೀ ಕೂೞಿತಕುಣ್ಟಿಗ್ರಾಮ (ಮೇ) ನಾಮಸ್ಯತಸ್ಯ . . . ಆದೇಯಂ ದತ್ತಂ (ಇಆ. VII, ೨೨೦-೪೫; 658). 'ಕುಱಿತಕುಂಟಿ' ಪರಾ. [ಕೂೞಿತ್ತ$_0$ + ಕುಂಟಿ]

ಕೂೞು$_1$, ಕೂರು$_1$ (ನಾ). ಪಾಲು; ಅಂಶ. 'ಕೂೞುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೂರು$_1$:** (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂರುಮ್ಮು; ತೆಲು. ಕೂರು]

ಕೂೞು$_2$ (ನಾ). ತಾಳಭೇದ; ನಾದ; ತಾನ (?): ಮೋಹರಂಗಳ ಕಾಣಿಸಿ ಎಣಿಪ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ ತದ್ದಿತೋ ತಿಣಿವೆಂಬ ಕೂೞಿಂದೆ ನಂದಿ ಮದ್ದಳೆಯ ದಾಂಧಣವೆಂದು ಶಬ್ದಮಂ ಕೈದೋಱ (ಚೀರಮ. ೧೦-೩೫). [?]

ಕೂೞುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುರುಕಿಕೊ; ಗಿಡಿದುಕೊ: ಸಿಡಿಬಂಡಂ ಗೊಂಡುಗಿಬಗಿದಿಡಿದಿಡಿದೆಡೆವಿಡದೆ ಕೂೞುಗೊಳ್ವರ್ ಬಾಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೨); ಕಟ್ಟುವಡೆದಂತೆಯುಂ ಕಾಸಿ ಬೆಚ್ಚಂತೆಯುಃ ಕೊಱೆದು ಕೋದಂತೆಯುಂ ಕೂೞುಗೊಂಡಂತೆಯುಂ ಅಗೆದು ನಟ್ಟಂತೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೯೦-೧೯). ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ಭಾಗಮಾಡು: ಸಾಱಿದೆನು ಬೇಡಕಟ ಫಲವನು ಕೂೞುಗೊಳದಿರು ಕೇಳು ಹೇಳುವ ತೋಱುವೀ ದೈವದ ಮಹತ್ವವನೆಂದನತಿ ಕಾಯ (ತೊರರಾ. ೬-೩೪-೮). [ಕೂೞು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂೞಿ, ಕೂರೆ, ಕೊರ್ಕೆ, ಕೊಱ್ಕೆ$_7$ (ನಾ). ೧. ಕೊಳಕಾದ ಬಟ್ಟೆ; ಮಲಿನ ವಸ್ತ್ರ: ಮುರಿದು ಬಿರ್ದ್ದ ಪೆಣಕ್ಕಂ ಸೂಱೆವೋದ ಚಂಡಕ್ಕಂ ಎತ್ತಿದ ನೆತ್ತರ ಕೂೞಿಗಂ ಪಟ್ಟಪಾಳಕ್ಕಂ ಪಾಯ್ದುಬಲಿಗಂ ನೊಱೆ ಯೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕಂ ಸಮೆಯ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೂಡಿದ ಸಂಘಾತಕ್ಕಂ ಮಾಡಿದ ಬೈಬಸ್ಥೆಗಂ ತಪ್ಪುವರಲ್ಲರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೪-೫೨; 1054); ತೋಱಿಸುಗುಮೆಮಗೆ ತೋರ್ಪಿ ಕೂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಱೆಯ ದೇವಕಿಯ ತನಯನಿಂದಂ ನೆತ್ತರ್ಗಾಱುವ ಕಂಸನ ನೆತ್ತರ ಕೂೞಿ ಯನಿದು ತಪ್ಪಿದಂದು ನಿನಗುಂ ಮಗಳೇ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೯). ೨. ಕೊಳೆ ಕಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕ್ರಿಮಿ: "ವಚನಾಶ್ರಯಂ ಕೂೞಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೪); ಶಯ್ಯಾತಳ ದೊಳ್ ಮಂದವಿ ಸರ್ಪಿಣಿಯೆಂಬುದೊಂದು ಯೂಕಮಿರ್ಪುದು ಆ ಕೂೞಿಯಿರ್ದ ಶಾವಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪೇಣಿರ್ಪುದು ಅಲ್ಲಿಗೆ] ಢುಂಡುಕ ನೆಂಬ ತಿಗುಣೆ ಬಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೩-೧೧). **ಕೂರೆ:** ೨. ಕೂರಿಗೆ ತಿಗುಣೆಗೆ ದೂರ ಹೋಗುವುದೇಕೆ ಇದ್ದಾವು ನಿಮ್ಮ ಬಟ್ಟೆಯೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೭೪-೮೧); ದರಿದ್ರಕ್ಕೆ ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕೂರೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊರ್ಕೆ:** ೧. ಆರು ಮಾರುದ್ದ ಕೊರೆಗಳ ಕೋಡು (ಜನಗೀ. ೮೫). **ಕೊಱ್ಕೆ:** ೧. 'ಉಡುಗೊಱೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂಱೈ; ಮಲ. ಕೂಱ; ತುಳು. ಕುರೆ = ಕೊಳಕು]

ಕೂೞ್$_1$, ಕೂಳ್, ಕೂಳು$_2$, ಕೂೞು (ನಾ). ೧. ಅನ್ನ; ಓಗರ; ಓದನ: "ಓಗರದಲ್ಲಿ ಕೂೞ್" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೩); ವೀಡಿಲ್ಲಾದುದು ಕೂೞಿಲ್ಲಾದುದು (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೩೦; 725); ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಕೞಮೆಯ ಕೂೞುಂ ತುಪ್ಪಮುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯-೧೩); ವಿದುರನೆಂಬೀ ತೊೞ್ಪುಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯ ಕೂೞಿ ನುಡಿಯಿಸೆ ನುಡಿದೈ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೮). ಕುದಿವ ಕೂೞಂತೆ ಕುದಿದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೫). **ಕೂಳ್**: ೧. ಕುಲಹೀನನೋರ್ವನಂ ಮೆಯ್ಕೆಟ್ಟು ಕೂಳ್ ಪುಟ್ಟದಲೆವೆತ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೪೦). ಸೊರ್ಕಿನಿಂ ಕೂಳ್ಗೆ ಬಂದಾವಗಮಿರ್ಪರ್ (ವೀರವಿ. ೧೦-೬). **ಕೂಳು$_2$**: ೧. ಧರೆಯ ಕೌರವರಾಳುತಿಹರಿಂದವರ ಹಂಗಿನ ಕೂಳಿನಲಿ ಬೆಂದೊಡಲ ಹೊರೆವವರು (ಸಂಭಪ. ೨೦-೩೦); ನೀಲಮೇಘ ಶ್ಯಾಮ ನಿನ್ನಾಳೆಂಬವರಿಗೆ ಕೂಳು ಹುಟ್ಟದೆ ಹೋಯಿತು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೧-೧೨); ನಾಳೆ ಸುಜ್ಞಾನ ಸುಖವನುಣಬಹುದಿಂದು ಕೂಳಸುಖವನು ನೋಡೆಂದ (ಭರಚ. ೧೦-೪೫). ೨. (ಹೀನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಆಹಾರ: ಎಲವೋ ಕುನ್ನಿ ಕೂಳಿದೆ ತಿನ್ನು ಬಾರೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦-೩೦); ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಕೂಳಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕೂೞು**: ೧. ಅರಸರಾಳ್ವ ಬನ್ದಾನ್ನಾರ್ಯಕರ್ಗ್ಗೆ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಕಿೞೂೞ್ಗೆ ಕೂೞುವುಣ × × × × ಯ ಕುಡುವೊರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮುಕೂ. ೮೧-೧೧; 907); [ಗದ್ಯಾ]ಣ ಸಹಣಿ ಕಾ[ಟಿ] × × ಕೂೞು × × ತುಪ್ಪಮಾನ ಮೊಸ್ದ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೦-೧೩; 965).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂೞ್; ತುಳು. ಕೂರು, ಕೂಳು; ಕೊಡ. ಕೂಳಿ; ತೆಲು. ಕೂಡು. / ಸಂ. ಕೂರ]

ಕೂೞ್$_2$ (ಗು). ೧. ಕ್ರೂರವಾದ; ನಿರ್ದಯವಾದ; ದುಷ್ಟವಾದ. 'ಕೊೞ್ಕಮ್ಮಿ' ಪರಾ. ೨. ಬಿಸಿಯಾದ. ೩. ಹರಿತವಾದ; ಮೊನಚಾದ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕ್ರೂರ]

ಕೂೞ, ಕೂಳ$_1$, ಖೂಳ, ಖೂೞ (ನಾ). ಮೂರ್ಖ; ಎಗ್ಗ; ಅಲ್ಪ; ನೀಚ: "ಕೂೞಂ = ಎಗ್ಗಂ (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); "ಕೂೞನೆಂದುಂ ಕಿಱುಕುಳನೆಂದುಂ ಅಲ್ಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೬೪); ಕೂೞಂ ಕೊಱಚಾಡೆ ನೀನೊಂಪಾಡುವುದೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೨೩). **ಕೂಳ$_1$**: ಶಾಪದಗ್ಧರ ಶಠರ ಕೂಳರ ಕುತರ್ಕಿಗಳ . . . ದುರ್ಯೋಧಕೆಲೆ ಭೂಪಾಲ ನೀನಿಂತು ಮರುಳಪ್ಪರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೧೨); ಕೇಳಿದೊಡೇನೊ ಕೇಳದೊಡೇನೊ ಮನಗೊಂಡು ಕೂಳರದಱಿನೇನು ಸಿದ್ಧಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೩೧). **ಖೂಳ**: ಖೂಳನೆಂಬೆನೆ ನೀ ಸಮುಸ್ತಕಳಾಳೀ ನಿಪುಣನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೧); ಕಾಳನೆಣಿಸಿದೆ ಖೂಳ ಹೋಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೩೬); ಕೇಳಿದುತ್ತರಂ ಬೇಳಲಾಜಿದೆ ಮೊಗಂಬೆಮುರ್ದು ಕಂಗೆಟ್ಟೊಳ್ವ ಖೂಳ ಕುಕವಿಯ ಕಾವ್ಯದಂತಲ್ಲ (ಚಿಬಪು. ೧-೩೫). **ಖೂೞ**: ಖೂೞ, ನಾೞ, ಬೋೞ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೪೦ ಪ್ರಯೋ). 'ಖುಲ್ಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕ್ಷುಲ್ಲ]

ಕೂೞವುೞ್ (ನಾ). ಅನ್ನದ ಅಗುಳು: "ಕೂೞವುೞಲ್ಲಿಯುಂ ಹಾಲು ಧಾನ್ಯದಲ್ಲಿಯುಂ ಪುಲಾಕವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೮-೪೦). [ಕೂೞ್$_1$ + ಅವುೞ್]

ಕೂೞು 'ಕೂೞ್$_1$' ನೋ.

ಕೊೞ್ಕಮ್ಮಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿ: "ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿ – ಕೊೞ್ಕಮ್ಮಿ" (ಶಮುದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕೂೞ್$_2$ + ಕಮ್ಮಿ$_1$]

ಕೂೞ್ಕುದಿಗೊಳ್ 'ಕೂೞ್ಗುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೂೞ್ಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ಅನ್ನನೀರು ನೀಡುವ ಕಟ್ಟೆ; ಜಗಲಿ: ನೀರ್ಗಂಡಿ, ಕೂರ್ಗಲಿ, ಕೂೞ್ಗಟ್ಟೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕೂೞ್$_1$ + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಕೂೞ್ಗುದಿ$_1$, ಕೂಳ್ಗುದಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅನ್ನ ಕುದಿಯುವಂತೆ ಕುದಿ: ಲವಣಾಂಬುರಾಶಿ ಕುಕ್ಕುಟಗುದಿವಲ್ಲಿ ಕೂೞ್ಗುದಿಯೆ ಮೋಗೆ ಸಿಡಿಲ್ದಗುಳಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೩). **ಕೂಳ್ಗುದಿ$_1$**: ಕೂಳ್ಗುದಿದ ವೇಳಂಬುಧಿಗಳೀನೆಂಬೆನು ಮಹಾದ್ಭುತವ (ನಿಭಾಗ. ೭-೮-೪). 'ಬೇಗುದಿ' ಪರಾ. [ಕೂೞ್$_1$ + ಕುದಿ$_1$]

ಕೂೞ್ಗುದಿ$_2$, ಕೂಳ್ಗುದಿ$_2$ (ನಾ). ಅನ್ನ ಕುದಿವಂತೆ ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಒಳಗೊಳಗೆ ಕುದಿಯುವಿಕೆ. 'ಕೂೞ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೂಳ್ಗುದಿ$_2$**. 'ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿ' ಪರಾ. [< ಕೂೞ್ಗುದಿ$_1$]

ಕೂೞ್ಗುದಿಗೊಳ್, ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಳ್, ಕೂೞ್ಕುದಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನ್ನ ಕುದಿವಂತೆ ಕುದಿ; ಕತಕತ ಕುದಿ. ೨. (ಆಲಂ) ತಳಮಳಿಸು; ಪರಿತಪಿಸು; ಸಂಕಟಪಡು: ಜಲಚರ ಜೀವರಾಶಿಗಳೆಲ್ಲವಸುಂಗೊಳೆ ಗೋಳುಂಡೆಗೊಳೆ ಕೂೞ್ಗುದಿಗೊಳೆ ಮಹೋತ್ತುಂಗ ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ಯೆ (ಗದಾಯು. ೭-೨೧ ವ); ಶೋಕ ವಿಹ್ವಲದಿಂ, ಕೂೞ್ಗುದಿಗೊಂಡುದಾ ಕುರುಕುಲಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲನಂತಃಪುರಂ (ಗದಾಯು. ೧೦-೧೩). **ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಳ್**: ೨. ತಲೆವಾಗಿರ್ದ ಪರವೆಯರಂ ಕಂಡು ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ಕರಣಂ ಕೂಳ್ಗುದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್ಗುದಿ, ಕೋಳ್ಗುದಿ, ಗಳೊಗ್ಗಡಿ, ಕೊಗ್ಗುದಿ]ಗೊಂಡು (ನಂಬಿರ. ೧೬-೮೯); ಕರಣವೆಲ್ಲಂ ನೊಂದು ಬೆಂದು ಕೂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಳ್ಗುದಿಗೊಂಡುದಿನ್ನಾಡಿ ತೋಱಲೇಕೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೪); ಜಯಮಾಗದೆ ಸೋಲ್ತು ಕುವರನೊಳ್ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಂಡಿರದೊಂದು ಕುಹಕಮಂ ಚಿಂತಿಸಿದರ್ (ವೃಷವಿ. ೩೪-೭೩). **ಕೂೞ್ಕುದಿಗೊಳ್**: ೨. ನಿನ್ನಾಣತಿಗಬಲೆ ಮಱುಗಿದಳಿಲ್ಲ . . . ಕೂೞ್ಕುದಿಗೊಂಡಳಿಲ್ಲ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೧೦). [ಕೂೞ್ಗುದಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂೞ್ನೀರ್ (ನಾ). ಅನ್ನ ಮತ್ತು ನೀರು: ಶತ್ರುಹನ ಸಾಯಿರ ಸಾಯಿರ ಲೆಕ್ಕದಿನಿವಿರಿದು ಪಡೆಗರಣ್ಯಕಂ ಕೂೞ್ನೀರಿತ್ತು ಸಮ್ಮಾನಿಸಿದನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೫-೨೪). [ಕೂೞ್$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಕೂೞ್ಪಡೆ 'ಕೂೞ್ವಡೆ' ನೋ.

ಕೂೞ್ಪಡಿಕ, ಕೂಳ್ಪಡಕ, ಕೂಳ್ಪಡಿಕ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ; ತಿನ್ನಾಳಿ. ೨. ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕತನ: ಪೊಂಗಿಲ್ಪಂಡುಗ ಜೋಳದಿಂದೆರವನುಂ ಚಾವುಂಡಿಯುಂ ಬೊಮ್ಮನುಂ ಪೊಂಗೊಂಡೀ ಪರೆಕಳ್ಕಿಪೋದರು ಬಸುರ್ಗಿಲ್ಲಾಗಿ ಮೇಣ್ಸತ್ತರುಂ ಪೊಂಗಿಪ್ಪಾತನ ಕೇಳ್ದು ಕೂೞ್ಪಡಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂೞ್ವಡಕ]ದಿಂ ಮೇಣ್ಬಂದರುಂ ಮೂಢಲೋಕಂಗಳ್ತಮ್ಮ ಕುತತ್ವಮೆಂದಱಿಯರಾರೇನೆಂದಡಂ ನಂಬುವರ್ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೭-೧೨; ಶಾಸ್ತ್ರಸಾರ. ಕ). **ಕೂಳ್ಪಡಕ**: ೧. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೂಳ್ಪಡಕನೆಂಬ ನಿಂದೆಗೆ ಆಪಕೀರ್ತಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೨೫). **ಕೂಳ್ಪಡಿಕ**: ೧. 'ಕೂಳ್ಪಡಿಕತನ' ಪರಾ. [ಕೂೞ್$_1$ + -ಬಡಿಕ]

ಕೂೞ್ಪಸವು (ನಾ). ಅನ್ನದ ಬರ; ದುರ್ಭಿಕ್ಷ: ಪುಸಿವಂತುಂ ಮುಳಿವಂತು ಮಾಡಿದುಣಿಸಿಂ ನೀಮಿಂತಬ್ಬ ನೋಡಲ್ಕೆ ಕೂೞ್ಪಸವೇಂ ಕೊಳ್ಳಿರೆ ನಿಮ್ಮ ಕೂೞನೆನುತುಂ (ಬಂಹರಿ. ೯-೨೯). [ಕೂೞ್$_1$ + ಪಸವು]

ಕೂೞ್ಮೃಗ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಮೃಗ, —ಪ್ರಾಣಿ: ಬೇಡರಂ ಕಂಡು ಬೆರ್ಚುವೆ ಬಾಲೆ ತನ್ನೊಡನೆ ಬೇಡ ಬರ್ಪುದು ಕೂೞ್ಮೃಗಂಗಳಿರ್ದಪುವೆಂದು ಬೇಡಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮು. ೩೭-೧೫). [ಕೂೞ್$_2$ + ಮಿಗ]

ಕೂೞ್ವಡೆ, ಕೂೞ್ಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ದೊರಕಿಸು, —ಪಡೆ: ಕೂೞ್ವಡೆಯದನಂತೆ ಬಂಬಲ್ಪಾಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪); ಆವುಪಾಯದೊಳವೊಡಲ್ಗೆ ಕೂೞ್ವಡೆದು ಜೀವಿಪುದೊಂದೆ ವಿಧೇಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೩-೧೨). **ಕೂೞ್ಪಡೆ**: ಕೂೞ್ಪಡೆಯದ ತಿರಿಕರಂತೆ ಗಿಡಿಗಿಡಿ ಜಂತ್ರಮಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೦). [ಕೂೞ್$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೂಬ್ಬಣಿಗ, ಕೂಳ್ಬಣಿಗ, ಕೂಳ್ಪಣಿಗ (ನಾ). = ಕೂಬ್ಬಡಿಕ: "ಕೂಬ್ಬಣಿಗನೆಂದು ತಿನಾಳಿ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೫೮); ವಣಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕೆ -ಕೂಬ್ಬಣಿಗಂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವಜಿಳೊಳುಂಟು - ಲಂಚವಣಿಗಂ ಸಾಲವಣಿಗಂ (ಶಮುದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕೂಳ್ಬಣಿಗ**: "ಪಿರಿದುಂ ಬವಂಗೆ ಕೂಳ್ಬಣಿಗನೆಂದೊಪ್ಪುವುದು" (ಕಶರ. ೨೬). **ಕೂಳ್ಪಣಿಗ**: "ಅನ್ನಾದಂ = ಕೂಳ್ಪಣಿಗಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೧೬೨). [ಕೂಬ್‌$_1$ + -ವಣಿಗ]

ಕೂಟ್ವೇಡು (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಡು; ಅನ್ನವನ್ನು ಯಾಚಿಸು: ಕಾಳಿಗಕ್ಕೆ ಬಂದ ಬೂತಿನಂತೆ ಕೂಟ್ವೇಟ್ಪ ಬಾರಿಕನಂತೆ ದಂಡುವೇಟ್ಪರಸಿನಂತೆ ತೂಗಿಬಿಡುವ ನಾಯಕನಂತೆ ಕಲಹಂಮಾಟ್ಪ ಕೊಂಡೆಯನಂತೆ . . . ಕಳಕಳಿಸಿನಕ್ಕು ಮನದೊಳ್ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪೇಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೩).
[ಕೂಬ್‌$_1$ + ಬೇಡು]

❋

ಕೃ

ಕೃಂತ (ನಾ). =೧. ಕೃಂತನ. 'ಕರ್ಮಕೃಂತ' ಪರಾ. ೨. ತುಂಡು ಮಾಡುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ: ಇದು ಭವಪಾಶವರಿವ ಕತ್ತರಿ ಮತ್ತಿದು ಭವಲತೆಗೊಯ್ವ ಕೃಂತ (ವೋಳಿಪು. ೩-೧೬೧). [ಸಂ.]

ಕೃಂತನ (ನಾ). ತುಂಡುಮಾಡುವುದು; ಕತ್ತರಿಸುವುದು: "ಅರಿ-ಕೃಂತನೇ" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ.]

ಕೃಕ (ನಾ). ಗಂಟಲು; ತಾಳಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಕೃಕಣ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ: "ಕೃಕಣಃ, ಕೃಕರಃ - ಈ ೨ ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಹೆಸರು, ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ; ಕಾಡುಕೊಕ್ಕರೆ, ಕಾಡುಬಕ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೯). [ಸಂ.]

ಕೃಕರ (ನಾ). ೧. =ಕೃಕಣ: ಕೃಕರ ಕರೇಟು ಕುಕ್ಕುಟ ಕಪೋತ ಕಿಕೀದಿವಿ ಕುಕ್ಕುಭಾಳಿಯಿಂ . . . ವಿರಾಜಿಕುಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೭೨). ೨. ದೇಹದ ಪಂಚವಾಯುಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಪಚನ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ನೆರವಾಗುವ ಹಾಗು ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಲೂ ತೆರೆಯಲೂ ಸಹಾಯಕವಾಗುವ ವಾಯು: "ಅಲಿಗಳ ಮುಚ್ಚಿ ತೆರೆಯುವುದು ಕೃಕರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೩); ಸುಷುಮ್ನಾನಾಳದಲ್ಲಿ ಕೃಕರವಾಯು ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ದೇವದತ್ತವಾಯು (ಚನ್ನವ. ೬೬-೧೩); ಕೂರ್ಮವಾಯುವಿಗಾ ನಿಮಿಷಾಲನ ಧರ್ಮವಾದಿಯ ದಾದವವುಗಳ್ ಸಮ್ಮತಿಸುವವೀ ಕೃಕರಕೆಯು ಕ್ಷುತು[ತ] ಧರ್ಮ ವಪ್ಪಿಹುದೂ (ಗಗತಾ. ೯-೬೪). [ಸಂ.]

ಕೃಕಲ (ನಾ). = ಕೃಕರ: ಹಸಿವು ರೂಪು ಕ್ರಿಯೆಯಂ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕೃಕಲ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ವಿಜೃಂಭಣರೂಪಕ್ರಿಯೆಯಂ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ದೇವದತ್ತ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನೂ . . . ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು (ಮುಮುಕ್ಷು. ೩). [ಸಂ.]

ಕೃಕಲಾಸ (ನಾ). ಹೆಂಟೆಗೊದ್ದ; ಓತಿಕೇತ; ಸರಟ: "ಸರಟಃ, ಕೃಕಲಾಸಃ - ಈ ೨ ಓತಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೮೧); ನೃಗನು ತನಗೆ ಈ ಕೃಕಲಾಸ ಜನ್ಮವು ಬಂದ ಕತೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿವರಿಸಿ . . . ಹೊರಟು ಹೋದನು (ಸುಧಾ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಕೃಕವಾಕ (ನಾ). = ಕೃಕವಾಕು: ಸೂಕರನಹನಂತ್ಯದಿ ಸುರೆಯಿಂ ಕೃಕವಾಕನಹನು ಸಂತತ ಗರ್ವಿಸಿದವ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧-೪೬).
[< ಸಂ. ಕೃಕವಾಕು]

ಕೃಕವಾಕು (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿ; ಕುಕ್ಕುಟ: "ಕೃಕವಾಕುಃ, ತಾಮ್ರಚೂಡಃ, ಕುಕ್ಕುಟಃ, ಚರಣಾಯುಧಃ - ಈ ೪ ಕೋಟ" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೪); ಪೊಡೆಯೆ ಕೃಕವಾಕು ನಿನದಂ ಬಿಡದುಣ್ಮುತಿರಲ್ಕೆ ಕೆಯ್ಯ ಬಾಳ್ ಬೀಟ್ಟರೆ (ಯಪೋಚ. ೩-೨೬). ೨. ನವಿಲು. ೩. ಓತಿಕೇತ; ಸರಟ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ನೇತ್ರಿ: "ಕೃಕವಾಕು [ಪಾಠಾಂ. ತು] ಮಸ್ತಕಂ ನೇತ್ರಿಯೆನೆ ಚವ್ಯವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮). [ಸಂ.]

ಕೃಕಾಟಿಕ 'ಕೃಕಾಟಿಕೆ' ನೋ.

ಕೃಕಾಟಿಕೆ, ಕೃಕಾಟಿಕ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಹಿಂಭಾಗ; ಹೆಕ್ಕತ್ತು: "ಅವಟು ಕೃಕಾಟಿಕೆ ಘಾಟಾಹ್ವಯವದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೦-೧೮). **ಕೃಕಾಟಿಕ**: "ಕೃಕಾಟ [ಪಾಠಾಂ. ಟ] ಕಂ ಹೆಡಕೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೩). [ಸಂ. ಕೃಕಾಟಿಕಾ]

ಕೃಚ್ಛ್ರ (ಗು). ೧. ಕಷ್ಟಕರವಾದ; ನೋಯಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಯಾಸ; ಶ್ರಮ: "ಗಹನಂ ಕಷ್ಟಂ ಸಘೋರಮಂತದು ಕೃಚ್ಛ್ರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೩-೧೮). ಖೇಚರರಾಜಂಗೆ ಕೃಚ್ಛ್ರಾಸಾಧ್ಯ ಕ್ಕಮಿವರಿರ್ವರೆ ಅಪಾರಭುಜಾಯಮಾನರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೭ ವ). ೩. ಅಪಾಯ; ಗಂಡಾಂತರ; ವಿಪತ್ತು. ೪. ದುಃಖ; ನೋವು: "ಪೀಡಾ, . . . ಕೃಚ್ಛ್ರಂ, ಆಭೀಲಂ - ೯ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದುಃಖದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೮). ೫. ಆಹಾರ ಸೇವನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರತ: ಕೃಚ್ಛ್ರಾತಿಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಾಂದ್ರಾಯಣ ಸಾಂತಪನಾದಿ ಮಹಾ ತಪಂಗಳಿಂ ತಪ್ಪರಾಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೮-೧೫); ಕೃಚ್ಛ್ರಾದಿ ತಪಸಿನ ಫಲವು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮ ಯಾಗಫಲ . . . ಭಾರತದೊಳೊಂದಕ್ಷರವ ಕೇಳ್ದರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೨೦); ದುಶ್ಚರಗಳೆನಿಸಿರ್ಪ ಬಹುವಿಧ ಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಗಳೆಂಬ ಮಹೋಚ್ಛ್ರಯದ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಮಧ್ಯಾದಿ (ಅಮೃತ. ೨-೫೯). ೬. (ಆಲಂ) (ಪಾಪದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ದಾನ ಕೊಡುವ) ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಧನ, —ದಕ್ಷಿಣೆ: ಪುರೋಹಿತರಿಗೆ ಎರಡಾಣೆ ನಾಲ್ಕಾಣೆ ಕೃಚ್ಛ್ರ ಕೊಟ್ಟು (ನಮ್ಮೂರ. ೨೫). ೭. [ವೈದ್ಯ] ಮೂತ್ರ ತಡೆಯುವಿಕೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂತ್ರರೋಗ: ಗೃಹಣಿ, ಕೃಚ್ಛ್ರ, ಶ್ವಾಸ, ಖಾಸ, ಭಗಂದರ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತರೋಗವೂ ಮಾಣ್ಬುಂ (ಸಕವೈ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಕೃಚ್ಛ್ರಜೀವನ (ನಾ). ಕಷ್ಟದ ಬದುಕು : "ಕ್ಷಜ-ಕೃಚ್ಛ್ರಜೀವನೀ, ಕಷ್ಟದ ಬಾಳ್ವೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೬೨). [ಕೃಚ್ಛ್ರ + ಜೀವನ]

ಕೃಚ್ಛ್ರಮೂತ್ರಪುರೀಷತ್ವ (ನಾ). ಮಲಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗುವಾಗ ನೋವಾಗುವುದು, —ತೊಂದರೆಯಾಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಕೃಚ್ಛ್ರಸಾಧನೆ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಸದ ಸಾಧನೆ : ಕೃಚ್ಛ್ರಸಾಧನೆಯನ್ನೇ ಲಾಭವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಗೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೭೪). [ಕೃಚ್ಛ್ರ + ಸಾಧನೆ]

ಕೃತ (ಗು). ೧. ಮಾಡಿದ; ನೆರವೇರಿಸಿದ; ಮುಗಿಸಿದ: ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಬುಜ ಮೃಣಾಳಕೋಸುಗ ಕೃತ ತಟಾಕವನೊಡೆದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೨೦); ರತ್ನ ಕೃತ ಕೃತಕ ಖದ್ಯೋತ ಸಂಕುಲಮಯಂ ಚಾಮೀಕರಾಲಂಕೃತಂ ಲತಾಭವನಮುಂ ಪೊಕ್ಕು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦–೫೩೩). (ನಾ). ೨. ನಾಲ್ಕು ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು : ಪಸರಿಸಿ ಪರ್ಬಿ ಗೊಂದಳಿಸಿ ನಿಂದ ತನುಸ್ತಮಮುಂ ತೆರಳ್ಚಿ ಬಂದೊಸೆವಿನನೇಱುವಂತುದಯ ಪರ್ಬ್ಬತಮಂ ಕಲಿಕಾಲದೇಳ್ಗೆಯಂ ದೆಸೆಗಿಡೆ ತೂಳ್ದಿ ತಾಳ್ದಿ ಕೃತ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೊಳ್ಪಿನ ತೆಳುಪುಗಳು ಜಗಕ್ಕೆಸೆದಿರೆ ಸಿಂಘವಿಷ್ಣರಮನೇಱಿದನಾ ಜಯಸಿಂಘ ವಲ್ಲಭಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫–೧೫ ; 1019). ೩. ಧನ್ಯನಾದವನು ; ಪುಣ್ಯವಂತ : ಕಂದನಾಡುವ ಬಾಲಲೀಲೆಯಂ ನೋಡಿ ತೊದಲೊಂದಿದಿನಿವಾತನುಱಿಕೇಳ್ದು . . . ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಪಡೆವರಿನ್ನಾವ ಕೃತರೊ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೨೦). ೪. ಯಮ : (?). ೫. ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರ; ಅನುಗ್ರಹ. ೬. ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ; ಪರ್ಯಾಪ್ತವಾದುದು: "ಕೃತಮೆಂಬುದು ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೯೪–೧೨೬); "ಯುಗಂ ಸವನಂ ತಾಂ ಕಡೆಗಂಡ ಕಾರ್ಯ ಕೃತ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೪). 'ಕೃತಜ್ಞ' ಪರಾ.

ಕೃತಮಱಿ = ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನೆ, —ಸ್ಮರಿಸು : ಪಾರ್ತಗೆಟ್ಟೆ ಕೃತಮಱಿಯದ ಮಾಯದ ನನ್ನೀವೊಡಲಂ ನಿಲಿಸಿದುದರ್ಕೇ ನಾನುಮೊಂದು ನೆವಮುಸಿರ್ದಪ್ಪೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೩೫). [ಸಂ.]

ಕೃತಕ (ಗು). ೧. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲದ ; ಮಾಡಿದ ; ನಿರ್ಮಿಸಿದ : ಕಳಧೌತ ಸುರತ್ನ ಕೃತಕಭಿತ್ತಿ ಸ್ತಂಭೋಜ್ವಳ ಮುಕ್ತಿಕಾವಿತಾನಂ ಥಳಥಳಿಪುವು (ಜಗವಿ. ೨–೨೪) ; ಕೂಗಿದುದೇಕೀ ಕೃತಕತಾಮ್ರಚೂಡಂ (ಯಶೋಚ. ೩–೨೭). ೨. ಕಪಟದ ; ಮೋಸದ ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ : ಅಂಧನೃಪಂ ತನ್ನಯ[ಜ]ನದೊಳ್ ಕೆಲನಱಿಯೆ ಕೃತಕ ಶೋಕಂಗೆಯ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮). (ನಾ). ೩. ಕಪಟ ; ಮೋಸ : ಪತಿಯಂ ವಂಚಿಸಲೆ ನಿಜ ಕೃತಕದಿಂ . . . ಒಳಪೊಯ್ವೀ ದುರ್ವೃತೆಯರ್ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೭–೯೧; 1062); ನಿನ್ನ ಮಡದಿಗಿರಲೆಂದರೆ ಮಡದಿಯ ಕೃತಕ ಬೇಱೆ (ಬಸವ. ೨೦೧). ೪. ನಿರ್ಮಾಣ ; ರಚನೆ : ನಯನಾನಂದದ ಜಾಣ್ಮೊದಲ್ ಹೃದಯರಾಗಕ್ಕಾಗರಂ ಕಾಮತೃಪ್ತಿಯ ನವ್ಯಾಭನಯಾಂಗಮೆಂಬ ಕೃತಕಂ ಕೈಗೊಳ್ಪಿನಂ ರತ್ನಮಾಲೆಯಂ . . . ಕೈಗೈದು (ಅನಂಪು. ೬–೫೨). ೫. ಮೋಸಗಾರ ; ವಂಚಕ : ಎನ್ನುತದ ಬಿತ್ತಿದರು ಕೃತಕರು ಮನಕೆ ಬಂದಂತೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೮೯–೮೪). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು ; ಬಿಡುಲವಣ ; ವಿಡಲವಣ : "ಬಿಡುಲವಣಮದು ಕೃ[ಪಾಠಾಂ. ಘೃ] ತಕಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೯೧). [ಸಂ.]

ಕೃತಕಗಿರಿ (ನಾ). = ಕೃತಕನಗ : ಕನಕಕೃತಕಗಿರಿಗಳಿಂ ಫಳಪ್ರಕೀರ್ಣ ತರುಗಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೮). [ಕೃತಕ + ಗಿರಿ]

ಕೃತಕದ್ವಿಜ (ನಾ). ಕಪಟ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಜೀವತತ್ವ ವಿಷಯದೊಳ್ ಕೃತಕದ್ವಿಜಂ ಚಾರ್ವಾಕ ಮತಾವಲಂಬಿಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೨೬ ವ). [ಕೃತಕ + ದ್ವಿಜ]

ಕೃತಕನಗ (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಪರ್ವತ; ಕ್ರೀಡೆಗೋಸ್ಕರ ಶಿಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಬೆಟ್ಟ : ಬಳ್ಳಿ ತೊಂವಲ್ತಲೆವಳ್ಳಿ ನಗಂ ಕೃತಕನಗಂ ಪಲಸು ಬಕ್ಕೆವಲಸಾ ಬನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೨–೧೪). [ಕೃತಕ + ನಗ]

ಕೃತಕನಾಣ್ಯ (ನಾ). ೧. "(ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಲೋಹ, ದಂತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಾ. ದುಂಡಾಗಿರುವ) ಎಣಿಕೆಯ ಕಾಯಿ" (Counter. ಇಂಕನಿ). ೨. ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ನಾಣ್ಯ; ಖೋಟಾ ನಾಣ್ಯ. [ಕೃತಕ + ನಾಣ್ಯ]

ಕೃತಕನಿದ್ರೆ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ನಿದ್ದೆ ; ಕಳ್ಳನಿದ್ದೆ : ನಾನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವನು ಕೃತಕನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಕೃತಕ + ನಿದ್ರೆ]

ಕೃತಕಪುತ್ರ (ನಾ). ಮಗನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ದತ್ತುಮಗ: ಆತನ ಪುರೋಹಿತಂ ಶಕ್ತಿಷೇಣನೆಂಬೊಂಗಮುಟವಿಶ್ರೀಗಂ ಸತ್ಯದೇವನೆಂಬೊಂ ಕೃತಕಪುತ್ರನಾದೊಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫೭–೧೨). [ಕೃತಕ + ಪುತ್ರ]

ಕೃತಕಪ್ರಣಯ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ಪ್ರೀತಿ ; ನಟನೆಯ ಪ್ರೇಮ : ಭೃತಕಂ ಕೃತಕಪ್ರಣಯಮೆಂದಱಿಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೨೮ ವ). [ಕೃತಕ + ಪ್ರಣಯ]

ಕೃತಕರೂಪು (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ರೂಪು ; ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಕೃತಿ ; ಗೊಂಬೆ : ಅಸುಗಳೆದ ತಾಪಸಿಗೆ ಗೂಳಿಗೆ ಬಿಸಜನಯನೆಗೆ ಕೃತಕರೂಪಿಂಗೊಸೆದು ಜೀವವನಿತ್ತು ಮೆಱೆದನು (ಬಸಪು. ೩೨ ಸೂಚನೆ). [ಕೃತಕ + ರೂಪು]

ಕೃತಕರೇಷ್ಮೆ (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ರೇಷ್ಮೆ : ರೆಯಾನ್ ನಾರು–ಜನಜನಿತವಾಗಿ ಇದನ್ನು ಕೃತಕರೇಷ್ಮೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು (ಗೃಹವಿ. ೬೯). [ಕೃತಕ + ರೇಷ್ಮೆ]

ಕೃತಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದವನು. ೨. ಕಾರ್ಯಚತುರ ; ಸಮರ್ಥ ; ನಿಪುಣ : "ಕೃತಕರ್ಮಂ ಕೋವಿದಂ . . . ಜಾಣಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೯–೫) ; "ಚತುರಂ ಪ್ರವೀಣಂ ಕುಶಲಂ . . . ಕೃತಕರ್ಮನೆಂದೆನಲು ಕೃತಹಸ್ತನೆನಲು ನಿಷ್ಣಾತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬–೩). [ಸಂ. ಕೃತಕರ್ಮನ್]

ಕೃತಕಲ್ಪ (ನಾ). ಕೃತಯುಗ : ಇದು ಕೃತಕಲ್ಪಜನ್ಮನಿಲಯಂ . . . ಸಮುಂತಿದು ಘನಪುಣ್ಯಸಂಪದನಿಕೇತನಮೆಂಬಿನಮೊಪ್ಪಿತೋಱುತಿರ್ಪುದು ಸಲೆ ವೀರಕೇಶವಪುರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೩–೫೫; 1158). [ಕೃತ + ಕಲ್ಪ]

ಕೃತಕವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಕಪಟದ ವರ್ತಮಾನ; ಸುಳ್ಳುಸುದ್ದಿ : ಸೂತರೈದಿದರಿವರ ಸೂಱಿಯ ಕೈತವಕಿಗರು ಕೃತಕವಾರ್ತಾಭೀತ ಪುರಜನ ಮುಖದ ದುಗುಡದ ದಡ್ಡಿಗಳನುಗಿದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧–೨). [ಕೃತಕ + ವಾರ್ತೆ]

ಕೃತಕವಿಷಾದ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಕೆಯ ದುಃಖ. ೨. ದುಃಖಗೊಂಡವನಂತೆ ನಟಿಸುವವನು: ಈ ವ್ಯದು ಹೃದಯನಪ್ಪ ಸಂಜೀವಕನಂ ಭೇದಿಸುವುದಾವಗಹನಮೆಂದು ಕೃತಕವಿಷಾದಂ ದೀನವದನನಾಗಿ ಬಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೩೨–೧೫). [ಕೃತಕ + ವಿಷಾದ]

ಕೃತಕಶಾಸನ (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಶಾಸನ ; ಸುಳ್ಳುಶಾಸನ : ರಾಯಿಸರು ಕೃತಕಶಾಸನಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವಿನೀತನನ್ನು ಐನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಒಯ್ದಿದ್ದಾರೆ (ಕರ್ಣಾಅ. ೧೩೬). [ಕೃತಕ + ಶಾಸನ]

ಕೃತಕಶೈಲ (ನಾ). = ಕೃತಕನಗ: ಉಜ್ವಳರತ್ನಾರ್ಚಿರಲಂಕೃತಂ ಕೃತಕಶೈಲಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨); ಪಂಚಬಾಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕುಸುಮಶರವಮಂ ಬೆಸಲೆಯಾಗದ ಮಲ್ಲೀವಲ್ಲರಿಗಳಿಲ್ಲ ಹರಿಸುತಂಗೆ ಗಿರಿದುರ್ಗಮಾಗಿ ಪಾಳಿಸದ ಕೃತಕಶೈಲಮಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೧ ವ).
[ಕೃತಕ + ಶೈಲ]

ಕೃತಕಸರಸಿ (ನಾ). ಕೃತಕ ಸರೋವರ; ಮಾಯಾತಟಾಕ: ಲಲನೆಯರ ಹೃದಯದವೋಲೀಕ್ಷಿಸೆ ನೆಲೆಯನೀಯದ ಕೃತಕಸರಸಿಯ ಸುಲಭತೆಗೆ ಸಹದೇವನಣ್ಣನು ಸೋತು ನಡೆತಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೧೬).
[ಕೃತಕ + ಸರಸ್ಸು$_3$]

ಕೃತಕಾಚಲ, ಕೃತಕಾಚಳ (ನಾ). = ಕೃತಕನಗ: "ಕೃತಕಾಚಲಕ್ಕಂ ಲೋಕದೊಳಂ ಗತಕವೆಟ್ಟುಮೆಂಬರು" (ಕವಿಕಂ.೨೪೬); ಅಜಸುವರ್ಣನದೊಳ್ ಕೃತಕಾಚಲಂಗಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೫). **ಕೃತಕಾಚಳ**: ಅಲ್ಲಿಯ ಕೃತಕಾಚಳದ ಮೇಗಣ ಗಣನಾತೀತ ಕನನ್ಮಣಿಗಣಸಂಗತ ತುಂಗ ಶೃಂಗದ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬೬ ವ). [ಕೃತಕ + ಅಚಲ]

ಕೃತಕಾಚಳ ‘ಕೃತಕಾಚಲ’ ನೋ.

ಕೃತಕಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಕೃತಕನಗ: ಅರಮರಸಂ ಕೃತಕಾದ್ರಿಯೊಳರಮರ ಮನೆಯೊಳಗೆ . . . ಎಂದುಂ ನಿಲ್ವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೭).
[ಕೃತಕ + ಅದ್ರಿ]

ಕೃತಕಾಮ (ನಾ). ಆಸೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡವನು: ಕೃತಕಾಮರೆಲ್ಲರಾದೊಡೆ ಕೃತ್ಯವುಳಿಯದೊಡೆ ಕಥೆಮುಗಿವುದಲ ಜಗಕೆ (ಮಂಳುಕ. ೮೫೭). [ಕೃತ + ಕಾಮ]

ಕೃತಕಿ (ನಾ). ಕಪಟಿ; ಮೋಸಗಾರ: ಖುತ್ವಕ್ಕತ್ವಂ – ಕೃತಕಿ – ಗದಕಿ (ಶಮದ. ೨೬೮ ಪ್ರಯೋ.). [ಸಂ. ಕೃತಕಿನ್]

ಕೃತಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಮಾಡತಕ್ಕ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದವನು; ಕೃತಾರ್ಥನಾದವನು: ಅತಿಶಯ ಧವಳೋರ್ವಿ ಪ್ರೋದಿತಾಳಂಕೃತಿಮತಿ[ಯೆ]ನಿರಂತರಪ್ರತೀತಂ ಶ್ರುತಿಯುವತಿ ಕೃತೋಪಚಾರ ಸಾರಸತ್ವ ಗುಣದಿಂದೆ ಕೃತಕೃತ್ಯಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೮); ಕುರುಪತ್ಯೂರು ಕಿರೀಟಭಂಗಮಂ ಪಡೆದು ಜಗತ್ಸ್ತುತ್ಯ ಕೃತಕೃತ್ಯನೆನಿಸದೆ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯವೆಸರ್ಗೆ ಮುಯ್ಯನಾಂಪನೆ ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೪). [ಕೃತ + ಕೃತ್ಯ]

ಕೃತಕೃತ್ಯತೆ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿರುವಿಕೆ; ಕೃತಾರ್ಥನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಇಂದು ಪಯೋಜಜಂಗೆ ಕೃತಕೃತ್ಯತೆ ಸಾರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೯); ಪೋಲೀಸಿನವನೊಬ್ಬನು ಕೃತಕೃತ್ಯತೆಯಿಂದ ಶಾಂತಚಿತ್ತನಂತೆ . . . ಬರುತ್ತಿದ್ದನು (ಪಿಶಾಪ. ೪).
[ಸಂ. ಕೃತಕೃತ್ಯತಾ]

ಕೃತಗೇಡಿ (ನಾ). = ಕೃತಘ್ನ: ಕೃತಗೇಡಿಗುಚಿತವನೇನ ಮಾಡುವನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೫). [ಕೃತ + ಕೇಡಿ]

ಕೃತಘ್ನ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನೆಯದವನು; ಉಪಕಾರಗೇಡಿ: "ಕೃತಘ್ನಂ ಕೃತನಾಶಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೧-೨೧); ಶ್ರುತಹೀನರಂತೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕೃತಘ್ನರಾದಂದು ನಮಗಿಹಂ ಪರಮುಂಟೇ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೭); ದಳಿತ ಮರ್ಯಾದನ ಕೃತಘ್ನನ ಭರ್ತೃನಿಂದಕನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩೮). [ಸಂ.]

ಕೃತಘ್ನತೆ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನೆಯದಿರುವುದು; ಉಪಕಾರಗೇಡಿತನ: ರಾಯನೆನ್ನನು ನೆಚ್ಚಿ ಹೊರೆದನು ಸಾಯಲಳುಕುವನೇ ಸುಡೇತಜದೀಯಿಳೆಯ ಬಾಳಿಕೆ ಕೃತಘ್ನತೆ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಗೆಲ್ಲಿ ಗತಿಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೩೨). [ಸಂ. ಕೃತಘ್ನತಾ]

ಕೃತಘ್ನಭಾವ (ನಾ). ೧. = ಕೃತಘ್ನತೆ. ೨. ಕೃತಯುಗವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವಿಕೆ. ೧, ೨: ಕೃತಘ್ನಭಾವಂ ತ್ರೇತಾಪ್ರವೇಶದೊಳ್ . . . ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಕೃತಘ್ನ + ಭಾವ$_2$]

ಕೃತಜ್ಞ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನೆಯುವವನು: ಕೃತಜ್ಞನ ದಾನಹರನ . . . ಬಹುವಿಧದ ಧರ್ಮಂಗಳಂ ರಚಿಸುವನ ಮನೆಯೊಳಿಂದಿರೆ ಬಿಡದೆ ನೆಲಸಿರ್ಪಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೬೭). [ಸಂ.]

ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕ (ಗು). ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಉಪಕಾರಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಸೇವಕನು ತನ್ನ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದನು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಕೃತಜ್ಞತಾ + ಪೂರ್ವಕ)]

ಕೃತಜ್ಞತಾಭಾರ (ನಾ). ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಭಾರ; ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೃತಜ್ಞತೆ: ಸುಯ್ದುರ್ ಕೃತಜ್ಞತಾಭಾರದಿಂ ದಂಪತಿಗಳಿರ್ವರುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೯-೧೧೪). [ಸಂ. (ಕೃತಜ್ಞತಾ + ಭಾರ)]

ಕೃತಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದು; ಉಪಕಾರಸ್ಮರಣೆ: ಒಗ್ಗಾಲಿಯು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು (ಕಂಬಹು. ೨೨); ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು (ಧರ್ಮಸಾ. ೫೦).
[ಸಂ. ಕೃತಜ್ಞತಾ]

ಕೃತಜ್ಞತ್ವ (ನಾ). = ಕೃತಜ್ಞತೆ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕೃತನಾಶಿ (ನಾ). = ಕೃತಘ್ನ: "ಕೃತಘ್ನಂ ಕೃತನಾಶಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೧-೨೧); ಗುರುನಿಂದ್ಯಂ ಕೃತನಾಶಿ ಶೂನ್ಯಹೃದಯಂ . . . ನಿರ್ವಿಚಾರರತಂಗೀವುದಯುಕ್ತಮಲ್ತೆ ಪಯಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತಿಯಂ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೨). [ಸಂ. ಕೃತನಾಶಿನ್]

ಕೃತಪುಂಖ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: "ಬಿಲ್ಲವಿದ್ಯೆಯಂ ಬಲ್ಲವಂ ಕೃತಪುಂಖನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೩). [ಕೃತ + ಪುಂಖ]

ಕೃತಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಪುಣ್ಯ ಮಾಡಿದವನು; ಪುಣ್ಯಶಾಲಿ: ಶ್ರುತವಾರಿಧಿಯ ಪಾರಮನತಿಪ್ರಬಂಧಾಭಿಯೋಗರಾರೆಯ್ದಿದೊಡಂ ಕೃತಪುಣ್ಯಂಗಲ್ಲದೆ ವಿಶ್ರುತ ಕವಿತಾರತ್ನಮಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೫).
[ಕೃತ + ಪುಣ್ಯ]

ಕೃತಮತಿ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ನಿಶ್ಚಿತಬುದ್ಧಿಯವನು. ೨. ವಿವೇಕಿ; ಬುದ್ಧಿವಂತ: "ಕೃತಮತಿ ನಿಪುಣಂ ವಿಜ್ಞಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೯-೫); ನೊಂದು ನುಡಿವ ಜಡಮತಿಗಳಂ ಕೆಲರ್ ಕೃತಮತಿಗಳ್ ಮಾರ್ಕೊಂಡು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೯೦ ವ).
[ಕೃತ + ಮತಿ]

ಕೃತಮಾಲ, ಕೃತಮಾಳ (ನಾ). ಕಕ್ಕೆಗಿಡ: (ಕ). **ಕೃತಮಾಳ**: "ಕೃತಮಾಳಂ ಶಮ್ಯಾಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೫-೧೩). [ಸಂ.]

ಕೃತಮಾಳ ‘ಕೃತಮಾಲ’ ನೋ.

ಕೃತಮುಖ (ನಾ). ಚತುರ; ಜಾಣ; ಉಪಾಯಗಾರ: "ಪ್ರವೀಣಃ, ನಿಪುಣಃ, ಅಭಿಜ್ಞಃ, ವಿಜ್ಞಃ, ನಿಷ್ಣಾತಃ, ಶಿಕ್ಷಿತಃ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕಃ, ಕೃತಮುಖಃ, ಕೃತೀ, ಕುಶಲಃ – ೧೦ ಕೆಲಸದ ಉಪಾಯಗಾರನ ಪೆಸರು, ಚತುರನು, ಜಾಣನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೮). [ಕೃತ + ಮುಖ]

ಕೃತಯುಗ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು. ℙ ಹದಿನೇಳು ಲಕ್ಷದ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಸಾವಿರ ಮಾನುಷ ವರ್ಷಗಳ ಪರಿಮಿತಿಯುಳ್ಳ ಯುಗ: ಭಗವತ್ಕೃತಯುಗಮಾದುದಱಿಂದಂ ಕೃತಯುಗಮೆಂಬರ್ (ಆದಿಪು. ೮-೬೬); ಕೃತಯುಗದೊಳ್ ಧರ್ಮೋದಯದತಿ ಸುಖದುನ್ನತಿಗಳಿಂದಮಿಪ್ಪುದು ಲೋಕಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೩).
[ಕೃತ + ಯುಗ]

ಕೃತಲಕ್ಷಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವನು: (ಕ). [ಕೃತ + ಲಕ್ಷಣ]

ಕೃತವಿದ್ಯ (ನಾ). ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದವನು; ವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತ: ಕೃತವಿದ್ಯರ ಭೀಕರಶರತತಿ ಮೊಳೆ ತೇವಂತೆ ಸಮೆದುಬಿಟ್ಟಿ ಸಂಗರದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೪-೩೩). [ಸಂ. (ಕೃತ + ವಿದ್ಯಾ + –)]

ಕೃತವೇದಿ (ನಾ). = ಕೃತಜ್ಞ : ನಿಲೆ ಕುಜನಂಗನಾಮಿಥುನದೊಳ್ . . . ಮಿತ್ರರಹಿತಂ ಕೃಪಣಂ ಕೃತವೇದಿಯಾಚಕಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೧೯). [ಸಂ. ಕೃತವೇದಿನ್]

ಕೃತಸಮಯ (ನಾ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದವನು; ಶಪಥಮಾಡಿದವನು: ದುಗುಡದಲಿ ಹರಿ ರೌಹಿಣೇಯನ ಮೊಗವ ನೋಡಿದಡಾತನಿದು ಕಾಳೆಗವಲೇ ಕೃತಸಮಯರಾದಿರಿ ಪೂರ್ವಕಾಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೪೧). [ಕೃತ + ಸಮಯ]

ಕೃತಸಾಪತ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡವನಿಗೆ ಇರುವ ಮೊದಲನೆಯ ಹೆಂಡತಿ: "ಕೃತಸಾಪತ್ನಿಕೆ. . . ಅಧಿವಿನ್ನಾಪ್ಯೈ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೩-೬); "ಕೃತಸಾಪತ್ನಿಕಾ, ಅಧ್ಯೂಢಾ, ಅಧಿವಿನ್ನಾ – ೩ ದೊಡ್ಡ ಹೆಂಡತಿ, ಹಿರೇಹೆಂಡತಿ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೭). 'ಅಧಿವಿನ್ನೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕೃತಸಾಪತ್ನಿಕಾ]

ಕೃತಸ್ವರ (ಗು). ಧ್ವನಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದ : (ಕ). [ಕೃತ + ಸ್ವರ]

ಕೃತಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ನಿಪುಣ; ಚತುರ; ಜಾಣ: "ಚತುರಂ ಪ್ರವೀಣಂ ಕುಶಲನಭಿಜ್ಞಂ . . . ಕೃತಹಸ್ತನೆನಲು ನಿಷ್ಣಾತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೩). ೨. ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದವನು; ಧನುರ್ವಿದ್ಯಾ ನಿಪುಣ: (ಕ). [ಕೃತ + ಹಸ್ತ]

ಕೃತಾಂಜಲಿ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಿಸಿದ ಕರ; ಮುಗಿದ ಕೈ: ಇಳಿದು ಗಜಹಯರಥವ ಸುಭಟಾವಳಿ ಕೃತಾಂಜಲಿ ನೊಸಲೊಳಿರೆ ಕೆಲಬಲಕೆ ಸಾರ್ದರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೨); ಸುರಪನೊಳ್ಕಲಹಮಂ ಬಿಡಿಸೆಂದು ಭೂವಲ್ಲಭಂ ಕೃತಾಂಜಲಿಯಿಂದ ಸಂವರ್ತನಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೪೪). ೨. ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದವನು; ಕೈ ಮುಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಚ್ಯುತನಭಿಮುಖದೊಳ್ ನಿಂದು ಕೃತಾಂಜಲಿಗಳಾಗಿ ಕಾಳಿಯ ಸತಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೨). ೩. ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಎಲೆಗಳು ಮುರುಟುವ ಗಿಡ; ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿ: ರಜನಿ ಕೃತಾಂಜಲಿ ಕಳವಿಗೆ ಬಜೆ ಗಂಧಕ ಪೂವಮೆಂಬಿವಂ ತವೆ ತಿಲತೈಲ ಜಳಾನ್ವಿತ ಘೃತದಿಂದಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯರ್ಗೆಜಿಯೆ ನಸ್ಯಮಂ ಮೊಲೆ ಬರ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೭೦). [ಕೃತ + ಅಂಜಲಿ]

ಕೃತಾಂಜಲಿಪುಟ (ನಾ). ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದವನು; ಕೈಮುಗಿದವನು: ಎದ್ದಾ ನೃಪಂ ಕೃತಾಂಜಲಿಪುಟಾವನತನಾಗಿದ್ದಾಗ ಭೀಮನಂ ನೋಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೯). [ಕೃತ + ಅಂಜಲಿಪುಟ]

ಕೃತಾಂತ (ಗು). ೧. ತುದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ; ಕೊನೆಗಾಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಂತ್ಯಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಸಿದ್ಧಾಂತ; ನಿರ್ಣಯ; ತೀರ್ಮಾನ: "ಕೃತಾಂತಃ, ರಾದ್ಧಾಂತಃ, ಸಿದ್ಧಾಂತಃ, ಸಮಯಃ – ಈ ೪ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩-೧೦). ೩. ಕರ್ಮಫಲ; ಅದೃಷ್ಟ; ವಿಧಿ: (ಕ). ೪. ಮರಣದ ಅಧಿದೇವತೆ; ಯಮ: "ಶಮನಃ, ಸಮವರ್ತೀ . . . ಕೃತಾಂತಃ . . . – ಈ ೧೬ ಜವನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೭೧); ಕೃತಾಂತನಂತಾಕಾರಮಾಗಿ ತಟತಟಿಸಿ ಪೊಳೆವ ಕತ್ತಿಗೆಯುಂಬೆರಸು ಪೊಜಮಟ್ಟು ಕೀರ್ತಿಗೆಯೆಂಬುಗ್ರದೇವತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೨ ವ). ೫. ಪಾಪಕ್ರಿಯೆ; ಅಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯ. ೬. ಶನಿಗ್ರಹ. ೭. ಶನಿವಾರ. ೮. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು; ಭರಣಿ. [ಕೃತ + ಅಂತ್ಯ]

ಕೃತಾಂತಕ (ನಾ). ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ; ಯಮ: ಅತಿಶಯದ ಜೀವಾತ್ಮನಾಗಿ ವಿಗತ ಕೃತಾಂತಕ ಮೃತ್ಯುಭಯಯುತಮತಿಯೊಳ್ (ಬಸಪು. ೪೬-೬೬). [ಸಂ.]

ಕೃತಾಂತಗೇಹ (ನಾ). ಯಮನ ಮನೆ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ವಾಸಸ್ಥಾನ: ನಾನಾ ವಿಧ ದುರ್ಗಂಧಸ್ಥಾನಂ ಸಪ್ತವಿಧಧಾತುಗೆಂದುಂ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನಂ ಕೃತಾಂತಗೇಹಮಿದೇನಶುಚಿಯೊ ಮಾಯ್ದ ದೇಹಮಾರಯ್ವಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೩೧). [ಕೃತಾಂತ + ಗೇಹ]

ಕೃತಾಂತಜ (ನಾ). ಯಮನ ಮಗ; ಧರ್ಮರಾಯ: ಎಲೆ ಕೃತಾಂತಜ ವೈರಿ ಭೂಮಿಪಕುಲ ಕೃತಾಂತ ಸರಾಗನಹೆ ನಿರ್ಮಳಿನಧರ್ಮದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೮). [ಸಂ.]

ಕೃತಾಂತಭವನ (ನಾ). = ಕೃತಾಂತಗೇಹ: ಅನಂತನಂತಕನಂತೆ ಮುಳಿದು ದಿವಿಜಾಂತಕನಂ ಕೃತಾಂತಭವನಮಂ ಪುಗಿಸಿದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೬-೧೮). [ಕೃತಾಂತ + ಭವನ]

ಕೃತಾಂತಮರ್ದಕ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಪ್ರಕಟ ಕೃತಾಂತಮರ್ದಕನೊಳಲ್ಪ ಧನುರ್ವಿಶಿಖಂಗಳಿಂ ಜಯೋತ್ಸುಕತೆಯೊಳೆಚ್ಚು ಗೆಲ್ವಬಗೆಯಾಂತೆಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೨೮). [ಕೃತಾಂತ + ಮರ್ದಕ]

ಕೃತಾಂತರೂಪ (ನಾ). ೧. ಯಮನ ಸ್ವರೂಪ, –ಆಕೃತಿ. ೨. ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು; ಅಂತ್ಯವುಳ್ಳದ್ದು; ಕೊನೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ೧, ೨: ಆ ಮಹಾವನಂ . . . ನಿರಂತರಚ್ಛಾಯಾಶೇಷಮಾಗಿಯುಂ ಕೃತಾಂತರೂಪಮಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ). [ಕೃತಾಂತ + ರೂಪ; ಕೃತ + ಅಂತ್ಯ + ರೂಪ]

ಕೃತಾಂತಹರ (ನಾ). = ಕೃತಾಂತಮರ್ದಕ: ವ್ಯೋಮಕೇಶ ಕೃತಾಂತಹರ ನಿಸ್ಸೀಮ . . . ಕರುಣಿಸುವುದೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೯೦). [ಸಂ.]

ಕೃತಾಂತಾಲಯ (ನಾ). = ಕೃತಾಂತಗೇಹ: ಎರಡು ಬಲ ಕೈಲಾಗ ನೀಕ್ಷಿಸುತಿರೆ ಕೃತಾಂತಾಲಯಕೆ ವಾಹಿನಿ ಸರಿವುದೆಂಬಂದದಲಿ ಕೈವೀಸಿದರು ಭೂಭುಜರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨). [ಕೃತಾಂತ + ಆಲಯ]

ಕೃತಾನುಶಯ (ನಾ). ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಗೊಂಡವನು; ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ದುಷ್ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಸಂತಾಪಪಡುವವನು: ಬೞಿಯಂ ತನ್ನ ನಿಸ್ತ್ರಿಂಶಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ ಕೃತಾನುಶಯಂ ತತ್ಕಾಲೋಚಿತ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೯ ವ). [ಕೃತ + ಅನುಶಯ]

ಕೃತಾಪರಾಧ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧ. ೨. ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದವನು; ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವನು: ಕೃತಾಪರಾಧರು ಕೌರವರು ನಿರ್ನಾಮರಹರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೧೮). [ಕೃತ + ಅಪರಾಧ]

ಕೃತಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದವನು. ೨. ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದವನು. [ಕೃತ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕೃತಾರ್ಥ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಫಲತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಕೃತಕೃತ್ಯ; ಧನ್ಯ: ಮ್ಲೇಚ್ಛರಾಜರಂ ರಾಜರಾಜಾನುಜೀವಾನುವೃತ್ತದಿಂ ಕೃತಾರ್ಥಮಾರ್ಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೭೧ ವ); ಆಮತ್ಸರಂ ವಾಕ್ಛ್ರೀಯುತನಾದೊಡೆ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗರೆ ಕವಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೧-೪೯). [ಕೃತ + ಅರ್ಥ]

ಕೃತಾರ್ಥತೆ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದುದನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿರುವಿಕೆ; ಕೃತಕೃತ್ಯತೆ; ಸಾರ್ಥಕತೆ: ನಿಮ್ಮಡಿಗಳರ್ತಿಯಿಂ ಕರುಣದಿಂ ಬರುತಿರಲು ಎಮ್ಮಯ ಕೃತಾರ್ಥತೆಯನೇನೆಂಬೆನಿಂತಿರಲು (ನಂಬಿರ. ೧೩-೧೦). [ಸಂ. ಕೃತಾರ್ಥತಾ]

ಕೃತಾರ್ಥವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೃತಾರ್ಥನ ಸ್ವಭಾವ. ೨. ಸಾರ್ಥಕ ಪ್ರಯೋಗ; ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಪ್ರಯೋಗ: ನಿರುತಂ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯ ಮೆರಡುಂ ಕೂಡಿಯೆ ಕೃತಾರ್ಥವೃತ್ತಿಯನಾಂಪಂತಿರೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ.೧೩–೪೩). [ಕೃತ + ಅರ್ಥ + ವೃತ್ತಿ]

ಕೃತಾರ್ಥಾತ್ಮ (ನಾ). ಧನ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಧನ್ಯಾತ್ಮ: ಅಂಘ್ರಿಪದ್ಮಕ್ಕಮರ್ದು ಮಣಿದು ಬಾಳ್ದಿಂ ಕೃತಾರ್ಥಾತ್ಮ ನಾದೆಂ (ರಾಜಶೇ. ತಿ–೧೧೩). [ಸಂ. ಕೃತಾರ್ಥಾತ್ಮನ್]

ಕೃತಾರ್ಥೀಕೃತ (ಗು). ಕೃತಾರ್ಥನಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಧನ್ಯನಾಗು ವಂತೆ ಮಾಡಿದ: ಕೃತಾರ್ಥೀಕೃತವಂದಿವರ್ಗನುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ.೪–೨೮ವ). [ಸಂ.]

ಕೃತಾವದಾನ (ನಾ). ಶೌರ್ಯದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದವನು: ಎಂತಾನುಂ ಕೃತಾವದಾನ ರಾಗಿ ಪೆಜಗಿರ್ದ ತನ್ನಾಳ್ದನುಮನುಜಿದೆ ಮುಂದಿರ್ದ ಪಾಪೇಭಕಂಠೀ ರವನನುಮಂ ಬಗೆದು ತೆಗೆದಿಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೧ ವ). [ಕೃತ + ಅವದಾನ]

ಕೃತಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ದವನು; ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಪರಿಣತ: ಬಗೆಯೊಳ್ ತನಗಹಿತಮನಾರ್ ಬಗೆದೊಡಮಾಗಳ್ ಕೃತಾಸ್ತ್ರಮನವರಿದಿರೊಳ್ ತೊಟ್ಟಗೆ ನಿಂದು ಕೆಡಿಸುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೩). [ಕೃತ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕೃತಿ₁ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವುದು; ಕೆಲಸ; ಕ್ರಿಯೆ; ಕರ್ಮ: ಹಿತ ವೆಸಿಸಿದನಿತೆಸಗು; ದೈವಕುಳಿದುದನು ಬಿಡು; ಕೃತಿಯಿರಲಿ ದೈವಕಂ (ಮಂಕುಕ. ೩೪೯). ೨. ಕಾವ್ಯ; ಗ್ರಂಥ: ಕೃತಿ ನೆಗಟ್ದ ಗದಾಯುದ್ಧಂ ಕೃತಿಗೀಶ್ವರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸಾಹಸಭೀಮಂ ಕೃತಿಯಂ ವಿರಚಿಸಿದನಲಂ ಕೃತಿಯಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨೨); ಬುಧರಿನಮತ್ಸರರಿಂ ಕೃತಿ ಕೃತಾರ್ಥಮಕ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೧–೧೧). ೩. ನೆರವೇರಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ; ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ ಕೆಲಸ: "ಕಡೆಗಂಡಕಾರ್ಯಮಂ ಕೃತಿಯೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪–೨). ೪. ಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಕುಶಲಕಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ರಚನೆ; ಕಲಾಕೃತಿ. ೫. [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಚರಣದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು: "ಉಕ್ತೆ, ಅತ್ಯುಕ್ತೆ . . . ಕೃತಿ, ಪ್ರಕೃತಿ . . . ಆಕೃತಿ, ಉತ್ಕೃತಿ – ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಜುಂ ಛಂದಗಳಕ್ಕುಂ" (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೫೫ ವ). ೬. [ಗಣಿತ] ವರ್ಗಮಾಡುವುದು: "ವರ್ಗಮೆಂದುಂ ಕೃತಿಯೆಂದುಂ ವರ್ಗಂಗೊಂಬುದರ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧–೧೨ ವ) ೭. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡು; ರಚನೆ: ಸಂಗೀತದ ಕೃತಿಕಾರರ ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಮತ್ತು ಕೃತಿ ಗಳ ಸಂಕಲನಗಳೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ (ಸಂಗೀತ. V ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕೃತಿ₂ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸ; ಪಂಡಿತ: "ಧೀರಂ ಕೃತಿ ಕೃಷ್ಟಿ . . . ಸಭಾಸದಂ ವಿದ್ವಾಂಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೮–೪); "ವಿದ್ವಾನ್, ವಿಪಶ್ಚಿತ್ . . . ಕೃತೀ ಕೃಷ್ಟಿಃ . . . ವಿಚಕ್ಷಣಂ–೨೦ ವಿದ್ವಾಂಸನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೪). [ಸಂ. ಕೃತಿನ್]

ಕೃತಿಕರ್ತೃ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಕವಿ: ದೇಶಂ ವರ ರಾಷ್ಟ್ರಾದಿ ನಿವೇಶಾಂತಂ ತದ್ವಿರುದ್ಧವಚನಂ ಮಿಗೆ ಸಂಕ್ಲೇಶಕರಂ ಕೃತಿ ಕರ್ತೃಗೆ ಕೌಶಲಮುಂಪಡೆಯದುಕ್ತದೇಶವಿರುದ್ಧಂ(ಕವಿರಾ.೧–೧೯೯); ನಡು ವಣ ಅಳಿಯಂದಿರೀ ಕೃತಿಕರ್ತೃವೆ(ಇಂಚಾಪ.೭೫–೬೪). [ಕೃತಿ₁+ ಕರ್ತೃ]

ಕೃತಿಕಾರ (ನಾ). = ಕೃತಿಕರ್ತೃ: ಶ್ರೇಷ್ಠಕೃತಿಕಾರರ ಎಲ್ಲ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೂಡ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೇ ಕಲಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆ (ಸಂಗೀತ. IV ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕೃತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸು: ಗೊಗ್ಗರಸನನ ಬಿಡಿಸಿ ಕೃತಿಗೆಯ್ದುಕೊಂಡು ಹೊಗಿ ನಡೆಪಿದೊಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೩–೬; 1115). ೨. ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸು. [ಕೃತಿ₁ + ಕೆಯ್₁]

ಕೃತಿಚೌರ್ಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಕೃತಿಯಿಂದ ಅಪಹರಿಸುವುದು, —ಕದಿಯುವುದು: ಶಾಂತಿಪುರಾಣವನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ, ಕಾಳಿ ದಾಸನಿಂದಲೇ ಬಂಡಿಗಟ್ಟಲೆ ಕೃತಿಚೌರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಇಂಥ ಪ್ರಶಂಸೆ ಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕವಿಯ ಬಗೆಗೆ ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ತಾಳುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ವಿಮರ್ಶೆ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಕೃತಿತ್ವ (ನಾ). ಗ್ರಂಥರಚನಾ ಶಕ್ತಿ; ಪಾಂಡಿತ್ಯ: ಡಾ. ನಾಗೇಂದ್ರ ರವರ ಕೃತಿತ್ವ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಡುವ ಈ ಪ್ರಬಂಧ ಸಂಕಲನ (ಶ್ರೇಷ್ಠಪ್ರ. XI ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕೃತಿದೋಷ (ನಾ). ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷ; ಕಾವ್ಯ ದೋಷ: ಕೃತಕಕೃತ್ಯಮಲ್ಲವಲ್ಲಭಮತದಿಂ ನಾಲ್ಕಕ್ಕುಮಿಲ್ಲಿ ಕೃತಿದೋಷಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೧). [ಕೃತಿ₁ + ದೋಷ]

ಕೃತಿನಾಯಕ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕ; ಕಥೆಯ ಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ: ಕವಿ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕೃತಿನಾಯಕನಾ ಜಿನಚಂದ್ರದೇವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೩೭). [ಕೃತಿ₁ + ನಾಯಕ]

ಕೃತಿನಿಂದಿತ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂದೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದುದು; ದೋಷ ಯುಕ್ತವಾದುದು: ಛಂದಕ್ಕೆ ಬಾರದೆಂದಜಿದೊಂದೊಂದಜಿಗೊಳಿಂದಿ ಬಂದು ನಿಂದಕ್ಕರಮಂ ಸಂಧಿಸದೆ ಪೇಟ್ದೊಡದು ಕೃತಿನಿಂದಿತಮೆಂದು ವಿಸಂಧಿಯೆಂಬುದು ದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೪). [ಕೃತಿ₁ + ನಿಂದಿತ]

ಕೃತಿಪತಿ (ನಾ). = ಕೃತಿಕರ್ತೃ: "ಜಲಂ ಭಾರ್ಗವ ವಿದ್ವಾಂಸಂ ಖಲೀನಂ ಕೃತಿಪತಿ ಕವಿಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೬೦). [ಕೃತಿ₁ + ಪತಿ]

ಕೃತಿಭರ್ತೃ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಪೋಷಕ; ಕವಿಯ ಆಶ್ರಯದಾತ: ತಮಗಿಷ್ಟು ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪೋಷಿಸಿದ ಕೃತಿಭರ್ತರ ಹೆಸರನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಮಾಡಲು ಕೃತಿಕರ್ತರು . . . ಹೊಸದಾದ ಅಂಕಿತ ಪದ್ಧತಿ ಯೊಂದನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದರು (ಸಾಹಿಚೀ. ೧೨೪). [ಕೃತಿ₁ + ಭರ್ತೃ]

ಕೃತಿಮತ (ಗು). ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ಅಂಗೀಕೃತವಾದ; ಕಾವ್ಯ ಸಮ್ಮತವಾದ: ಕೃತಿಮತ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳೊಳು . . . ಧಾತುಮೆನಿಕ್ಕು (ನಾನಾರ. ೮೩). [ಕೃತಿ₂ + ಮತ]

ಕೃತಿಯುಕ್ತ (ನಾ). ಕೃತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಕಾವ್ಯಸಮ್ಮತ ವಾದುದು: ಕೃತಿಯುಕ್ತ ಷಷ್ಠಿಯೊಳಂ ದ್ವಿತೀಯೆಯೊಳಮಾ ಚತುರ್ಥಿ (ಶಮದ. ೧೩೭). [ಕೃತಿ₁ + ಯುಕ್ತ]

ಕೃತಿಯುಗ (ನಾ). ಕೃತಿಗಳ ಜೊತೆ; ಎರಡು ಕಾವ್ಯಗಳು: ಪ್ರಕಟಂ ಲೋಕೋತ್ತರ ಲೌಕಿಕ ಪರಿಣತಿ ಪುಣ್ಣಿಗಂಗೆ ಶಾಂತೀಶ್ವರ ರಾಮಕಥಾ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಿಂದಾದ ಕೃತಿಗಳಿಂ ಕೃತಿಯುಗಂಗಳನ್ನವುಮೊಳವೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೬೫). [ಕೃತಿ₁ + ಯುಗ]

ಕೃತಿಲೋಕ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಮೂಹ; ಪಂಡಿತಸ್ತೋಮ: ಸ್ತುತಿಗೆಯ್ವಿಂ . . . ಕೃತಿಲೋಕ ಶ್ರುತಿಪೂರಕಲ್ಪ ಕವಿತಾ ಗೀರ್ಬಾಣನಂ ಬಾಣನಂ (ಜಗವಿ. ೧–೮). [ಕೃತಿ₂ + ಲೋಕ]

ಕೃತಿವಂತ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಶೀಲ; ಕಾರ್ಯಾಸಕ್ತ. 'ಕೃತಿವಂತಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕೃತಿ₁ + –ವಂತ]

ಕೃತಿವಂತಿಕೆ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಶೀಲತೆ; ಕಾರ್ಯಾಸಕ್ತಿ: ಕೃತಿ ಮತೆಯು ಕೃತಿವಂತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವುದು (ವಿಚಾಮಂ. ೧೯). [ಕೃತಿವಂತ + –ಇಕೆ]

ಕೃತಿವೇಳು 'ಕೃತಿವೇಟ್' ನೋ.

ಕೃತಿವೇಟ್, ಕೃತಿವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಕೃತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸು; ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸು: ಜೀಯೆನೆ ಬಲ್ಲವರ್ ನೆಜಕೆಯೆ ಸತ್ಕೃತಿವೇಟಿದೆ(ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೪೮); ಕೃತಿವೇಟ್ಟಂ ಸುಕವಿ ರುದ್ರಂ (ಜಗವಿ.೧-೨೧). **ಕೃತಿವೇಳು**: ದೇವದೇವಾಧಿಪನ ಹೊರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೂರ್ತು ಕೃತಿವೇಳು ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯಂತೆ ಸವಿವಾತುವೆರಸಿ (ನೋಹತ. ೧೭-೧). [ಕೃತಿ₁ + ಪೇಟ್]

ಕೃತಿಸಮರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಕಾರ್ಯದಕ್ಷ. ೨. ಕಾವ್ಯರಚನಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಕಾವ್ಯಸಮರ್ಥ: ಕವಿಯು ಕೃತಿಸಮರ್ಥ(ಸಾಹಿವಿ.೨೮). [ಕೃತಿ + ಸಮರ್ಥ]

ಕೃತಿಸ್ವಾಮ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆಲಸದ ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರ, —ಹಕ್ಕು: ಏಕಸ್ವಗಳು ನವನಿರ್ಮಿತಿಗಳು ಮತ್ತು ನಕ್ಷೆಗಳು; ಕೃತಿಸ್ವಾಮ್ಯ; ವ್ಯಾಪಾರ ಚಿಹ್ನೆಗಳು (ಭಾಧಾನ. ೨೮). [ಕೃತಿ₁ + ಸ್ವಾಮ್ಯ]

ಕೃತಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡು; ಸೃಷ್ಟಿಸು: ದಿವ್ಯ ಮಾಯಾಶಿಲ್ಪಿ ಕಲ್ಪನಾದೇವಿಯಿಂ ಕಲ್ಲಸೆರೆಯಿಂ ಬಿಡಿಸಿ ಕೃತಿಸಿದನೆನಲ್ . . . ನಿಂದುದೋರ್ವ ತಪಸ್ವಿನೀವಿಗ್ರಹಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೩೮-೨೮೬).[ಕೃತಿ₁+-ಇಸು]

ಕೃತ್ತ (ಗು). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಛೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. 'ಕೃತ್ತಕ್ಲೇಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ತಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದವನು; ವಿಪತ್ತನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿದವನು: ಈತನೆನಗೆ ಕೃತ[ತ್ತ]ಕ್ಲೇಶನಪ್ಪುದಱಿಂದೀಯವಸರದೊಳೆ ಸಂತಸಂಬಡಿಸಲ್ವೇೞ್ಕುಮೆಂದಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೭-೨೨). ೨. ಕಷ್ಟ ಪರಿಹಾರವಾದವನು; ವಿಪತ್ತು ಇಲ್ಲದವನು. [ಕೃತ್ತ + ಕ್ಲೇಶ]

ಕೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮ; ತೊಗಲು: "ಅಸೃಗ್ಧರಃ, ಅಜಿನಂ, ಚರ್ಮ, ಕೃತ್ತಿಃ, ತ್ವಕ್ –ಈ ೫ ತೊವಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೬೪-೮). 'ಕೃತ್ತಿವಾಸ' ಪರಾ. ೨. ಭುಜಪತ್ರೆಗಿಡ; ಭೂರ್ಜವೃಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ತಿಕಂಟಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕೃ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ರು]ತ್ತಿಕಂಟಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಟಕಿ]ಪಾಂಸು ಪರ್ಪಟಿಕವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮). [ಸಂ. ಕೃತ್ತಿಕಂಟಿಕಾ]

ಕೃತ್ತಿಕಾಕೃತಿ (ನಾ). ಕೃತ್ತಿಕಾ ನಕ್ಷತ್ರದ ಆಕಾರ, —ರೂಪ: ಆ ಸಾಧ್ವಿ ಒಯ್ಯನೆ ತೆಗೆದಳ್ . . . ಚೂಡಾಮಣಿಯ ಕೃತ್ತಿಕಾಕೃತಿಯ ಚೆಲ್ವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨೨-೬೦೩). [ಸಂ. (ಕೃತ್ತಿಕಾ + ಆಕೃತಿ)]

ಕೃತ್ತಿಕಾಪುಂಜ (ನಾ). ಕೃತ್ತಿಕೆಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಆರು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು: ವೃಷಭದ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿತವಾಗಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಶೋಭಾಯಮಾನವಾದ ಕೃತ್ತಿಕಾಪುಂಜವು ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೯-೩೨). [ಸಂ. (ಕೃತ್ತಿಕಾ + ಪುಂಜ)]

ಕೃತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ಆರುತಾರೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜ: "ಕೃತ್ತಿಕಾಃ, ಬಹುಲಾಃ –ಈ ೨ ಕೃತ್ತಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯-೫೦); "ಅಜಿಹವು ಮೂಲ ಶ್ಲೇಷೆ ಕೃತ್ತಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಯೊಳಾ ತಾರೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೩); ಕೃತ್ತಿಕೆ ನಾಯಿಂದನ ಕತ್ತಿ ಆಕಾರ (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೦-೧). ೨. ಕೃತ್ತಿಕಾ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ: ಕೃತ್ತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದರೆ ಕುರಿತಷ್ಟು ಎಳ್ಳು (ಗಾದೆ). ೩. ವಾಹನ; ಗಾಡಿ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ, —ಪರಡೆ: "ಅವರಣಿಯೆನೆ ಜಂತ್ರಮಕ್ಕು ಕೃತ್ತಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಯೆನಲ್ ಬೀವಕ್ಕು ಹಂಚಿ ವರ್ತಿಯಕ್ಕು ಕರಪಾತ್ರೆ ಕೈವಟ್ಟಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೨೦). ೫. ಚರ್ಮ; ತೊಗಲು. ೧, ೫: ನಕ್ಷತ್ರಚಕ್ರದಂತೆ ನಾನಾ ಮೃಗ ಕೃತ್ತಿಕಾಶ್ಲೇಷೋಪಶೋಭಿತನುಂ . . . ಎನಿಸಿದ ಮುನಿಕುಮಾರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೦೮). [ಸಂ. ಕೃತ್ತಿಕಾ]

ಕೃತ್ತಿಧರ (ನಾ). ಚರ್ಮವನ್ನೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಕೃತ್ತಿಧರನಾಕೃತಿಯ ಕೈಗಿದು ಉತ್ತಮಾಂಗವಿವಾಯಿತಾದೊಡೆ ಮತ್ತಗಾಗಿರಬೇಡವೇ (ಬಸವಪು. ೩೮-೩೫). [ಸಂ.]

ಕೃತ್ತಿಮ (ನಾ). ೧. ಕಪಟ; ಕೃತಕವಾದುದು; ವೇಷ ಮರೆಸಿದುದು: ಪೊದರ್ಪೊಕ್ಕು ಪುಲಿವುದುಗಿ ಕುಳಿತು . . . ಮೇಲ್ವರಿದು ಬರಲೋರ್ವ ಬಾಯೊಳು ಕಠಾರಿಯ ಸಾರ್ಚಿ ತಲೆಯರಿದನೀಶ ಕೃತ್ತಿಮದ ವ್ಯಾಘ್ರನ ನರಿದೊಲು (ನವಮೋ. ೧೬-೨೮). ೨. ಮಾಟ; ಕೈಮುಸಕು: ಎದೆನೋವು, ಕೃತ್ತಿಮ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ವಿಷದೋಷಂಗಳೂ, ಭ್ರಮೆ, ದಾಹ, ಜ್ವರಗಳೂ ಶಮನವಾಗುವುವು (ಸಕವೈ. ೨೫). [< ಸಂ. ಕೃತ್ರಿಮ]

ಕೃತ್ತಿವಸನ (ನಾ). = ಕೃತ್ತಿವಾಸ ೨: ಜಯ . . . ಭಾಸ್ವತ್ಕೃತ್ತಿವಸನ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಸ]ಕೃತ ವಿಲಯಾಟ್ಟಹಾಸ ಕೈಲಾಸವಾಸ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೨೮). [ಕೃತ್ತಿ + ವಸನ]

ಕೃತ್ತಿವಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಕೃತ್ತಿವಾಸ ೧: ಉಲ್ಲಸತ್ಫಣಿಪಕುಂಡಲಮಾಯತಬಾಹು ಕೃ[ಪಾಠಾಂ. ವೃ]ತ್ತಿವಸ್ತ್ರಂ ಬಗೆಗೊಳ್ಪ ಸುಣ್ಣಜಿ . . . ವಿರಾಜಿಸೆ ರಂಜಿಸಿದಂ ಮಹೇಶ್ವರಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೬೪). [ಕೃತ್ತಿ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕೃತ್ತಿವಾಸ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮದ ಬಟ್ಟೆ: ನಡುವಿನೊಳುಟ್ಟ ವಲ್ಕಲಂ ತೊವಲುಡೆಯನ ಕೃತ್ತಿವಾಸಂಬೊಲ್ ಮನೋಜ್ಞಮಾಗಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೩೯). ೨. ಹುಲಿಯ ಚರ್ಮವನ್ನು ಹೊದೆದವನು; ಶಿವ: ಹಿಮಕರ ವೈದ್ಯ ವಾಸುಕಿ ಸುರಾಸುರರಂಬುಧಿ ಕೃತ್ತಿವಾಸನುಂ ಅಮೃತಕರಾಭಿಧಾನ (ನಾನಾರ.೩೬); ಕೃತ್ತಿವಾಸಂಗಾ ಪ್ರಮಥರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ವಂದಿಸುತಿಬ್ಬರುಂ ಮುದವೆತ್ತು (ಬಸವಪು. ೩೭-೫೬). [ಸಂ. ಕೃತ್ತಿವಾಸಸ್ (ಕೃತ್ತಿ + ವಾಸಸ್)]

ಕೃತ್ತು (ನಾ). ೧. ಧಾತುವಿನ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಆಖ್ಯಾತ ಭಿನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಧಾತುವಿಗೆ ಸೇರುವ ನಾಮವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯ. ೨. ಕೃದಂತ: ಕೃತ್ತಿರದೆಯುಮುತ್ವಾತ್ವಾಯತ್ತಮನುಸ್ವಾರಂ (ಶಮದ. ೧೬೨); "ಕೃತ್ತು = ಕೃತ್ಪದಂ" (ಶಮದ. ೧೬೨ ಟೀಕೆ). [< ಸಂ. ಕೃತ್]

ಕೃತ್ಪ್ರವಿಷ್ಟಲಿಂಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕೃದಂತವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಲಿಂಗ, —ಪ್ರಕೃತಿ: 'ಆದವಿಷ್ಣು' ಎಂಬ ಕನ್ನಡದ ಗಮಕ ಸಮಾಸಮುಂ 'ಪಿರಿದೀವಂ' ಎಂಬ (ಕನ್ನಡದ) ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸಮುಂ ಕೃತ್ಪ್ರವಿಷ್ಟ ಲಿಂಗಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೭೨ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. (ಕೃತ್ + ಪ್ರವಿಷ್ಟ + ಲಿಂಗ)]

ಕೃತ್ಯ₁ (ನಾ). ಅನ್ಯರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನೆಣಿಸಿ ಮಾಡುವ ದುಷ್ಟ ದೇವತೆಯ ಉಪಾಸನೆ; ಅಭಿಚಾರಕ್ರಿಯೆ; ಮಾಟ: ಕನಕ ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ಯ ಕನಕನ ಕನಲಿ ನುಂಗಿದ ಗಾದೆಯಾಯಿತು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೧-೨೯). [< ಸಂ. ಕೃತ್ಯಾ]

ಕೃತ್ಯ₂ (ಗು). ೧. ಮಾಡತಕ್ಕ; ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕರ್ಮ; ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ; ಕರ್ತವ್ಯ: ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಂಗೆ ಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಸುಚಿತ್ತವನಜಸಲೇಕೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೧-೧೩೦); ಇನನ ಕೃತ್ಯದೊಳಾಕುಲೆಯಾಗುತಾವಗಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೭-೧೬). ೩. ನಿಷ್ಠೆ: ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕಿದಲ್ಲದೆ ಒಲ್ಲೆನೆಂಬ ಕೃತ್ಯದ ಭಕ್ತರು ಕೇಳಿರೋ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೦-೧೨೬). ೪. ಲಂಚಕ್ಕೊಳಗಾಗುವವನು; ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕ; ದ್ರೋಹಿ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ಯಶೇಷ (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯಭಾಗ: ಎಣಿಪಾಗಳ್ ಕೃತ್ಯಶೇಷಂ ಪರಮಮುನಿಮನಸ್ತರ್ಪಣಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ.೨-೬೧). [ಕೃತ್ಯ + ಶೇಷ]

ಕೃತ್ಯಾಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಮತ್ತು ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ: ಬಲವದ್ಪ್ರಾಜಿತ ರಾಜಕ ಪ್ರಭೃತಿ ಕೃತ್ಯಾಕೃತ್ಯಪಕ್ಷಕ್ಕಮಾತ್ಮಲಸನ್ಮಂಡಲ ಮಂತ್ರವಂ ತೆಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೦೮); ನೆಱೆಯೆ ಕೃತ್ಯಾಕೃತ್ಯಭಾವವ ಮುಱಿದು ಕಳೆದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೧೩). [ಕೃತ್ಯ + ಅಕೃತ್ಯ]

ಕೃತ್ಯಾವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಅಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ದುಷ್ಟ ದೇವತೆಯ ಮೂರ್ತಿ; ಮಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಬೊಂಬೆ: ಅಥರ್ವ ವೇದದಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಯಾವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಧಾನವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಸೌಂದಸ. ೧೧೬). [ಸಂ. (ಕೃತ್ಯಾ + ವಿಗ್ರಹ)]

ಕೃತ್ಯೆ₁ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ. [< ಸಂ. ಕೃತ್ಯ]

ಕೃತ್ಯೆ₂ (ನಾ). ೧. ಮಾಟ ಮೊದಲಾದ ಅಭಿಚಾರಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯ ಅಧಿದೇವತೆ; ದುಷ್ಟದೇವತೆ. 'ಕೃತ್ಯಾವಿಗ್ರಹ' ಪರಾ. ೨. ಮಾಟ: ಅವರು ಕೃತ್ಯೆ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕೃತ್ಯಾ]

ಕೃತ್ಯೋದಾರ (ನಾ). ಉದಾರಕೃತ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕರ್ಮಾಚರಣೆ; ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿ ರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯದ ಅನುಷ್ಠಾನ: ಸುತನಂ ಕಂಡುರ್ಬಿ ತಾಯ್ತುಂದೆಗಳ್ ಕೃತ್ಯೋದಾರದೊಳಿತ್ತರಂದು ಸಕಲರ್ಗಾನಂದದಿಂ ವಸ್ತುವಂ (ಹವ್ಮಿರ. ೨-೨೪). [ಕೃತ್ಯ + ಉದಾರ]

ಕೃತ್ರಿಮ (ಗು). ೧. ಸಹಜವಲ್ಲದ; ತಯಾರಿಸಿದ; ಕೃತಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಪಟ; ಮೋಸ; ಸುಳ್ಳು; ಮಾಯೆ: ಅವನನಿರ ವೇೞ್ದು ಕೃತ್ರಿಮದಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೮); ತಾವು ಹೇಗೆ ನಮ್ಮ ರಾಜರ ಜಾತಕವನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಂಡಿರಿ? ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಕೃತ್ರಿಮವು ಅಡಗಿರುವುದೆಂದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆ? (ಶ್ರೀರಾಯ. ೬೮). ೩. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ: ಮಿತ್ರನುರು ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಪುರುಷನಮಿತ್ರನೌದಾಸೀನ ನೊಬ್ಬನು ಕೃತ್ರಿಮನು ಸಹಜೀವಿಯಂತಿವರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೬೮). ೪. ಮಾಟ; ಶೂನ್ಯ: ಔಷಧ, ಮಂತ್ರ, ತಂತ್ರ ಕೃತ್ರಿಮಗಳಿಂದ ಬಂದ ಜ್ವರವು ಆಗಂತುಕಜ್ವರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸಕವ್ವೆ. ೯೭). ೫. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧದ ಪುತ್ರರಲ್ಲೊಬ್ಬ; ಬೆಳೆದ ಹುಡುಗನಾಗಿದ್ದು ಹೆತ್ತತಾಯ್ತಂದೆಗಳ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನು; ದತ್ತುಮಗ. 'ಕೃತಕಪುತ್ರ' ಪರಾ. ೬. ಕಾಚುಲವಣ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ರಿಮಗ್ರಹಣಿ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಗ್ರಹಣಿರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ಶೋಕಗ್ರಹಣಿ, ಅಭಿಘಾತಗ್ರಹಣಿ, ಕೃತ್ರಿಮಗ್ರಹಣಿ, ವಿಷೂಚಿ, ಅತಿಸಾರ . . . ಮುಂತಾದ ಸಕಲರೋಗಗಳೂ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವ್ವೆ. ೩೪೦). [ಕೃತ್ರಿಮ + ಗ್ರಹಣಿ]

ಕೃತ್ರಿಮತೆ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ: ಇದನ್ನು ಅನ್ಯಭಾಷೆಯಿಂದ ಸ್ವಭಾಷೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಕೃತ್ರಿಮತೆಗಳ ಕೋಟಲೆಗೆ ಕಾಲ ತೊಡಕದೆ, ಅಕ್ಕನ ಮನೆಯಿಂದ ತಂಗಿಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದಂತಿದೆ (ವೀರಯೋ. VI ಮುನ್ನುಡಿ). ೨. ಕಪಟ; ಮೋಸ; ಕೃತಕತೆ. [ಸಂ. ಕೃತ್ರಿಮತಾ]

ಕೃತ್ರಿಮತ್ರಿಶಂಕು (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ತ್ರಿಕೋಣಾಕಾರದ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜದ ಹೆಸರು: ದೇವನೌಕೆಯ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ನೌಕಾಪಟದ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಸೇರಿ ತ್ರಿಶಂಕುವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕೃತ್ರಿಮತ್ರಿಶಂಕು (ಕೃತ್ರಿ)ವೆಂದು ನಾಮಕರಣವಾಗಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೬೫). [ಕೃತ್ರಿಮ + ತ್ರಿಶಂಕು]

ಕೃತ್ರಿಮಧೂಪಕ (ನಾ). ಅನೇಕ ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ತಯಾರುಮಾಡಿದ ಧೂಪ: (೬). [ಸಂ.]

ಕೃತ್ರಿಮವಿಷ (ನಾ). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಉಂಟಾದ ವಿಷ: ವಿಷ ಮೂರು ತೆರ-ಸ್ಥಾವರವಿಷ, ಜಂಗಮವಿಷ, ಕೃತ್ರಿಮವಿಷವೆಂದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೫). [ಕೃತ್ರಿಮ + ವಿಷ]

ಕೃತ್ರಿಮಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ: ಅವನು ಶಕುನಿಯಂತೆ ಕೃತ್ರಿಮಿ ಅವನ ಮಾತನ್ನು ನಂಬಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕೃತ್ರಿಮಿನ್]

ಕೃತ್ಸ್ನ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಂಪೂರ್ಣ: "ಅಖಿಳಂ ನಿಖಿಳಂ ವಿಶ್ವಮಶೇಷಂ ಕೃತ್ಸ್ನಮವಿಕಳಂ [ಪೂರ್ಣಂ]" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೭-೫೭). ೨. ನೀರು. ೩. ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದರ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ಸ್ನಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ತಿ ಕೆಲಸ; ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಗಳು: ಕೃತ್ಸ್ನಕರ್ಮವಿಯೋಗಲಕ್ಷಣಂ ಮೋಕ್ಷಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮). [ಕೃತ್ಸ್ನ + ಕರ್ಮ]

ಕೃತ್ಸ್ನಸುಖ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣಸುಖ; ಪೂರ್ತಿಸುಖ: ಜಿನರಾಜ ಪೂಜೆಯಂ ಮುಂ ನೆಗೞ್ಚಿ ನೇೞ್ಪುಮದು ಕೃತ್ಸ್ನಸುಖಪ್ರಭವೈಕಕಾರಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೭). [ಕೃತ್ಸ್ನ + ಸುಖ]

ಕೃದಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಕೃತ್' ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ: ಗದಬಜಕಾರಮವಿದಿರಿರೆ ಮೊದಲ ಪದಂ ತಾಂ ಕೃದಂತಮಾಗಿರೆ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುದನುಸ್ವಾರಮುದಂತದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೬೦); ಧಾತುಗಳ ಮೇಲೆ ಸೇರುವ ಕೆಲವು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಕೃತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದೂ, ಇವುಗಳಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೃದಂತಗಳೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೫). [ಸಂ. (ಕೃತ್ + ಅಂತ)]

ಕೃದಂತನಾಮ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಧಾತುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರ ಹೆಸರುಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲತಕ್ಕ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೃದಂತನಾಮಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೧೯). [ಕೃದಂತ + ನಾಮ]

ಕೃದಂತನಾಮಪದ (ನಾ). = ಕೃದಂತನಾಮ: ಡೊಂಬರ ಆಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ನಿಂತವನು ಮನೆಗೇ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ - ಇಲ್ಲಿ . . . ನಿಂತವನು ಎಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾಪದವಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ನಾಮಪದ. ಇದಕ್ಕೆ ಕೃದಂತನಾಮಪದವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೧೭ ಅಡಿಟಿ). [ಕೃದಂತ + ನಾಮಪದ]

ಕೃದಂತಭಾವನಾಮ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಭಾವವಾಚಕವಾದ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ನಾಮಪದ: "ಭಾವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟತಕ್ಕವುಗಳಿಗೆ ಕೃದಂತಭಾವನಾಮಗಳೆಂದೂ ನಾಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟತಕ್ಕವುಗಳಿಗೆ ತದ್ಧಿತಾಂತ ಭಾವನಾಮಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨೯). [ಕೃದಂತ + ಭಾವನಾಮ]

ಕೃದಂತವಿಶೇಷಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಿಶೇಷಣರೂಪವಾಗಿ ಬರುವ ಕೃದಂತ: ಧಾತುಗಳಿಗೆ ದ, ವ, ಎಂಬ ಕಾಲವಾಚಕಪ್ರತ್ಯಯಗಳೂ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದ ಅದ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರಿ ಕೃದಂತವಿಶೇಷಣಗಳಾಗುವುವು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬). [ಕೃದಂತ + ವಿಶೇಷಣ]

ಕೃದಂತಾವ್ಯಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಧಾತುವಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಕೃದಂತರೂಪವಾದ ಅವ್ಯಯ. ☞ ಅಲ್, ಉತುಂ, ದು ಮೊದಲಾದುವು: ಕೃದಂತಾವ್ಯಯಗಳು - ಇವು ಅಸಂಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯೆಗಳು (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). [ಕೃದಂತ + ಅವ್ಯಯ]

ಕೃದರ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣ; ಕಣಜ. [ಸಂ.]

ಕೃಪಣ (ಗು). ೧. ತುಚ್ಛವಾದ; ಹೀನವಾದ; ದುಷ್ಟವಾದ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ. ೨. ವಿವೇಕಶೂನ್ಯವಾದ; ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ. 'ಕೃಪಣಮತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು: ಅದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂಗಳುಮತಿಕೃಪಣಂಗಳುಮಪ್ಪ ಚಾಟುಸಹಸ್ರಂಗಳೊದವೆ ಕಣ್ಣೀರಪೂರದಿಂ ತೇಂಕಾಡುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೭). ೪. ದುಷ್ಟನಾದವನು; ಕ್ಷುದ್ರನಾದವನು; ನೀಚ; ಅಲ್ಪ: "ಕೃಪಣಃ, ಕ್ಷುಲ್ಲಕಃ, ಕ್ಲೀಬಃ, ಕ್ಷುದ್ರಃ – ಈ ೪ ಕ್ಷುದ್ರಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭–೧೯೨). ೫. ಜಿಪುಣ; ಲೋಭಿ: "ಕೃಪಣ ಲೋಭಿಯು" (ಭಾರನಿ. ೧೦); ನಿಲೆ ಕುಜನಂಗನಾ ಮಿಥುನದೊಳ್ . . . ಮಿತ್ರರಹಿತಂ ಕೃಪಣಂ ಕೃತವೇದಿ ಯಾಚಕಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೧೯). ೬. ಬಡವ; ದರಿದ್ರ: ದ್ರುಪದನಂದನೆ ನಡೆ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ವಿಧಾನದಲಿ ಕೃಪಣನೇ ಕುರುರಾಯ . . . ರಾಯನ ವಿಪುಳವಿಭವವನನುಭವಿಸು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೮೨). [ಸಂ.]

ಕೃಪಣತನ (ನಾ). = ಕೃಪಣತೆ: ಪಕ್ಷಿಗಳುಪಮೆಯಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ಯೆ ವಸನವ ಕೃಪಣತನದಲಿ ತನ್ನ ಸೀರೆಯೊಳೊಯ್ದನರ್ಥವನು (ನಳಚ. ೮–೨). [ಕೃಪಣ + –ತನ]

ಕೃಪಣತೆ (ನಾ). ೧. ಜಿಪುಣತನ; ಲೋಭ; ಕಾರ್ಪಣ್ಯ: ತಿಂಗಳಾರರ ದುಡಿತ ಚೆಂಗುಲಾಬಿಯು ಬೆಳೆತ ಕಂಗೊಳಿಪುದದರ ಸಿರಿಯರೆಗಳಿಗೆಯಲರೊಳ್ ಪೊಂಗುವಾನಂದವದನನುಭವಿಸಿದವನ್ ಅಜನ ಹಂಗಿಪನೆ ಕೃಪಣತೆಗೆ (ಮಂಕುಕ. ೪೪೩). ೨. ಕೆಟ್ಟತನ; ನೀಚತನ: ಕಪಟದಲಿ ಜೂಜಾಡಿ ರಾಜ್ಯವನಪಹರಿಸಿದಡೆ ಧರ್ಮನಿಮ್ಮದು ಕೃಪಣತೆಯ ನಾನೇನ ಹೇಳುವೆನಾ ಸುಯೋಧನನ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧–೬೧). ೩. ದೈನ್ಯ; ದುಃಖದಿಂದ ಬೆಂಡಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಸಹಾಯಕತೆ: ಮತ್ತಿನ್ನುಳಿದರ ಮುಖಮಂಡಳ ಕೃಪಣತೆ ಬಳಸಿದವಸ್ಥೆಯೊಳದೆಂತು ಪೇಳ್ವೋಡುವುದೇ (ಮಾಧವಾ. ೧–೮೪). [ಸಂ. ಕೃಪಣತಾ]

ಕೃಪಣತ್ವ (ನಾ). = ಕೃಪಣತೆ. [ಸಂ.]

ಕೃಪಣಮತಿ (ನಾ). ಅವಿವೇಕಿಯಾದವನು; ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯವನು: ಚಪಳೆ ಫಡ ಹೋಗೆನುತ ಹಾಯ್ದನು ಕೃಪಣಮತಿ ಮುಂಗೈಯಲನಿಲ ಜನಪರಭಾಗಕೆ ಹಾಯ್ದು ಹಿಡಿದನು ಕೀಚಕನ ತುಜುಬ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೮೮). [ಕೃಪಣ + ಮತಿ]

ಕೃಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷುದ್ರಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ನೀಚೆ; ದುಷ್ಟೆ: ಅಪಸರಿಯರುಜ಼್ ಕುಲಗೆಡಿಕೆಯರು ಕೃಪಣೆಯರು ಚೋರಕರ ತಾಯ್ಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೪). ೨. ಲೋಭಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಜಿಪುಣೆ. [ಸಂ. ಕೃಪಣಾ]

ಕೃಪಾಂಗ (ನಾ). ಕರುಣೆಯೇ ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತಂತಿರುವವನು; ದಯಾಮಯ: ಅಮಿತ ಕೃಪಾಂಗಂ ಸಾಮಜಹರನಾನತಜನತಾಮರತರು (ಶಬಶಂ. ೩–೧). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಅಂಗ)]

ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕುಡಿನೋಟ; ದಯಾದೃಷ್ಟಿ: ಪ್ರಾಣದಾನವನರ್ಥಿಸುತ್ತ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷ ಸಮರ್ಥತೆಯ ನೋರಂತೆ ಬಯಸುತಮಿರ್ಪ ಸಮಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೪೬–೪೯). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಕಟಾಕ್ಷ)]

ಕೃಪಾಕರ (ನಾ). ಕೃಪೆಗೆ ಆಕರನಾದವನು; ದಯಾನಿಧಿ: ಪರಮ ಕೃಪಾಕರನೆಮಗೀಗೆ ಸೌಖ್ಯಮಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೧). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಆಕರ)]

ಕೃಪಾಣ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ವಿಜಯಶ್ರೀ ಬಾಹುದುಗ್ಧಮಲ್ಲನಿಳಾ ಬಹುವಿಧ(ರ)ಕ್ಷಣ ಪ್ರವೀಣ ಕೃಪಾಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೩೦); ಕೃಪಾಣವೊಂದು ನಡದಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿದೆ (ನೂರಜ. ೧೮). [ಸಂ.]

ಕೃಪಾಣಪಾಣಿ (ನಾ). ಕೃಪಾಣವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು: ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: ಕೃಪಾಣಪಾಣಿ ವಿರಾಟರಾಯನ ರಾಣಿಯರ ಮನೆಗೈದಿದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೩೯). [ಕೃಪಾಣ + ಪಾಣಿ]

ಕೃಪಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿ. ೨. ಕಠಾರಿ; ಚಾಕು; ಕತ್ತಿ: "ವೈತಂಸಿಕಂ ಕೌಳಿಕಂ ಕಟಿಗನೆನಿಸಿಕ್ಕು . . . ಅವಂಗೋತ ಕತ್ತಿ ಕೃಪಾಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೪); ದುರಿತವ್ರಾತಲತಾಕೃಪಾಣಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೨); ವಾಣಿ ಜಗತ್ಪಿತಾಮಹರಾಣಿ . . . ವಿಕರ್ಮವಲ್ಲರಿ ಕೃಪಾಣಿ (ನಾನಾರ. ೨); ಕೃಪಾಣಿ ಪರಿಘಗಳನೆತ್ತಿಪೋರೋರ್ವರಲ್ಲಿ . . . ಇರಿದು (ಮುಲ್ಲಾಶಾ. ೫–೨೨). [ಸಂ. ಕೃಪಾಣೀ]

ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ದಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೃಷ್ಟಿ: ಅದಕ್ಕಾಗುವಷ್ಟೆ ಸಂತೋಷ ದೊಡ್ಡವರು ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ ಬೀರಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಅವನಿಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೪೭). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ದೃಷ್ಟಿ)]

ಕೃಪಾನಿಧಿ (ನಾ). ಕೃಪೆಗೆ ಗಣಿಯಂತಿರುವವನು; ಕರುಣಾಕರ: ಬಾಯಳಿವನಂ ನೋಳ್ಪುದೆನ್ನಂ ಕೃಪಾನಿಧಿ [ಪಾಠಾಂ. ಜಲನಿಧಿ]ಯೆ (ನಂಬಿರ. ೧೫–೨೮). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ನಿಧಿ)]

ಕೃಪಾಪಾಂಗ (ನಾ). ಕರುಣೆ ತುಂಬಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷ: ಶೃಂಗಾರವೀರದಗ್ಗಳದಿಂದೆ ಸತ್ಕೃಪಾಪಾಂಗದಿಂ ರೌದ್ರಾಕ್ಷಿಯಿಂ ಜಗದ್ರಕ್ಷತಾ ಸಂಗತದೆ ದುಷ್ಟ ಸಂಹರತೆಯಿಂ . . . ಕಂಗೊಳಿಪ (ವೀಶೈಪು. ೩–೧೨–೨). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಅಪಾಂಗ)]

ಕೃಪಾಲು, ಕೃಪಾಳು (ನಾ). ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ದಯಾಳು; ಕರುಣಿ: (ಕ). ಕೃಪಾಳು: ಕೇಳಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಾಗ ಕೃಪಾಳುವಿನ ಗಮನವನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭–೧೬). [ಸಂ.]

ಕೃಪಾಲೋಕ (ನಾ). = ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ: ಪೇಳಲೇನಿವಳ ಬಾಳುವೆ ನಿನ್ನ ಕೃಪಾಲೋಕದೊಳಿಹುದಾಲೋಚಿಸು ನೀಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೯ ಅಡಿಟ). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಆಲೋಕ)]

ಕೃಪಾವತಿ (ನಾ). ದಯೆಯುಳ್ಳವಳು; ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವಳು: ಪಾರ್ವತಿಯಂ ಕೃಪಾವತಿಯನಾಗಳ್ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೪). [ಸಂ. ಕೃಪಾವತೀ]

ಕೃಪಾವಲೋಕನ (ನಾ). = ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ: ದೇವ ನಿಮ್ಮ ಕೃಪಾವಲೋಕನ ಕಾವುದೆಮ್ಮನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೪–೧೧). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಅವಲೋಕನ)]

ಕೃಪಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಕರುಣೆಯ ಆಸರೆ; ದಯೆಯ ಅವಲಂಬನ: ಯಾವ ಮತದ ಕೃಪಾಶ್ರಯವಿಲ್ಲದೆ ಮಾನವ ಕಲ್ಯಾಣಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಾಧಕವಾದ ಸೇವಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಮತದ (ಪುನರು. ೩೭೩). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಆಶ್ರಯ)]

ಕೃಪಾಹೀನ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ದಯಿ; ನಿಷ್ಕರುಣಿ. [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಹೀನ)]

ಕೃಪಾಳು 'ಕೃಪಾಲು' ನೋ.

ಕೃಪಾಳುತನ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ದಯಾಳು ಸ್ವಭಾವ: ಕಾವಂ ಕಂಡವರಂ ಕೃಪಾಳುತನದಿಂದಾರ್ವ್ವೇಡಿ ಕೈಯಾಂತ ವಗ್ಗಿರ್ವಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨–೬; 1286). [ಕೃಪಾಳು (= ಕೃಪಾಲು) + –ತನ]

ಕೃಪಾಳುತೆ (ನಾ). = ಕೃಪಾಳುತನ: (ಕೃಪಾಳುತೆಯಿಂದ) ಬನ್ನಿ, ಪುರೋಹಿತರೆ – ಆ ದೊಡ್ಡ ಹಳವಿಗೆಯ ಭಾರವನ್ನಿತ್ತ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೯–೮). [ಸಂ. ಕೃಪಾಲುತಾ]

ಕೃಪೀಟ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದರ. ೨. ಗರ್ಭ ನಿಂತಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆ; ಬಸಿರು. ೩. ನೀರು: ಕೃಪೀಟ ಚಮುರವ್ಯಾಳ ಪ್ರಚ್ಛಿಕ ಸಹಸ್ರಭಯಪಹರಿಪುದೀ ಮಂತ್ರವು (ಲಿಂಗಪು. ೧೪-೨೫). ೪. ಸೌದೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆ. 'ಕೃಪೀಟಯೋನಿ' ಪರಾ. ೫. ಕಾಡು; ವನ. ೬. ಕಂಚು. ೭. ಬರಗಾಲ: "ನಿಂದ ಬಸಿಜಕೊಳು ವಾರಿಯೊಳು ಕೃಪೀಟಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೨೦); "ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಕ ವಾರಿ ನಿಂದ ಬಸುಜುಂ ಬಜನಿಂತು ಕೃಪೀಟವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಕೃಪೀಟಯೋನಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ: "ಸಪ್ತಾರ್ಚಿಃ . . . ಕೃಪೀಟಯೋನಿಃ . . . ಲೋಹಿತಾಶ್ವಃ, ಹುತಾಶನಃ – ೪೦ ಕಿಚ್ಚಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೩). [ಕೃಪೀಟ + ಯೋನಿ]

ಕೃಪೆ (ನಾ). ದಯೆ; ಕರುಣೆ: ಕೃಪೆಯಿಂದಂ ನಡೆತಂದು (ನಂಬಿರ. ೮-೧ ಸೂಚನೆ); ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ನೀಂ ಕೃಪೆಯು ಮಾಡುವುದು (ಹಚಕಾ. ೮-೧೧). [ಸಂ. ಕೃಪಾ]

ಕೃಪೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ದಯೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದು: ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಕೃಪೆವಡೆದು ಬದುಕಿದಪೆಂ (ಬಸಪು. ೨೭-೪೪). ೨. ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಜನಪದ ಕುಲದೇವತೆ ರಣಜಯವಿತ್ತು ಘನಕೃಪೆವಡೆದಿಹಳಂತೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೭೫). [ಕೃಪೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೃಪೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ದಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು; ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನಾಗು: ಪುರಾಂತಕರಂ ನೀಂ ಕರೆಯಲೋ ಎನುತಿರ್ದನತಿ ಕೃಪೆವೆರಸಿ ಹೋ ಎನಲುಡುಗಿದನು (ಬಸಪು. ೨೮-೬೪). [ಕೃಪೆ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕೃಮಿ (ನಾ). ೧. ಹುಳು; ಜಂತು; ಕೀಟ: ತೊಡೆಗಳೆರಡನು ವಜ್ರಮುಖವೆಂಬ ಕೃಮಿಯೊಂದು ಬಂದು ಕೊರೆಯಲು (ಭಾಸನಾ. ೮೭). ೨. ಜೇಡರಹುಳು. ೩. ರೇಷ್ಮೆ ಹುಳು. ೪. ಅರಗು. [ಸಂ.]

ಕೃಮಿಕೋಶೋತ್ಥ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಹುಳದ ಗೂಡಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ರೇಷ್ಮೆ: "ಕೌಶೇಯಂ ಕೃಮಿಕೋಶೋತ್ಥಂ – ರೇಷ್ಮೆಹುಳು ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ರಾಟಿಸಿ ಎಳೀ ತೆಗಿಯತಕ್ಕ ಪಟ್ಟೆ ಮಡಿ, ಮಗಟ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೫). [ಸಂ.]

ಕೃಮಿಘ್ನ (ನಾ). ಹುಳುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಒಂದು ಔಷಧಿ; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜಂತುಹುಳುವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು; ವಾಯುವಿಳಂಗ: "ವೆಲ್ಲಂ ಅಮೋಘಾ ಚಿತ್ರತಂಡುಲಾ ತಂಡುಲಃ ಕೃ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರಿ] ಮಿಘ್ನಃ ವಿಡಂಗಂ – ೭ ವಾಯುವಿಳಂಗದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯). [ಸಂ.]

ಕೃಮಿಜ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಅಗರು; ಅಗಿಲುಗಂಧ: "ವಂಶಕಂ, ಅಗುರು, ರಾಜಾರ್ಹಂ, ಲೋಹಂ ಕೃ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರಿ] ಮಿಜಂ, ಜೋಗಕಂ –೬ ಅಗರು ಗಂಧ, ಶ್ವೇತಾಗರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಕೃಮಿರೋಗ (ನಾ). ಕರುಳಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಜಂತುರೋಗ. [ಕೃಮಿ + ರೋಗ]

ಕೃಲ್ಲಿಂಗ (ನಾ). ಭೂತ ಅಥವಾ ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಲ್ಲಿ ಆಖ್ಯಾತವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಳೆದು ಮಿಕ್ಕ ಭಾಗದ ಹೆಸರು: "ಭೂತಕಾಲ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ಭವಿಷ್ಯಂತಿಯ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಂತರ್ಗತಾಗಮಂಗಳಂ ಬೆರಸಿರ್ದು, ವಿಭಕ್ತಿಮಾತ್ರಮಂ ಕಳೆಯೇ ಕೃಲ್ಲಿಂಗಮಪ್ಪುವು" (ಶಮದ. ೭೩ ವೃತ್ತಿ); "ವಿನುತ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಂಗಳುಮೆನಿಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಭಾವವಚನಂಗಳನಾಯ್ದು ನಿತರ್ಕಮಿಸು ಪ್ರತ್ಯಯವನೆ ಪತ್ತಿಸಿ ನಿಱಿಸೆ ಬರ್ಕುಮಾ ಕೃಲ್ಲಿಂಗಂ" ಇಸು ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ ಪತ್ತಿಸಿ ಕೃಲ್ಲಿಂಗಮಂ ಮಾಱ್ಪುದು . . . ಭಾವಿಸಿದಂ, ಭಂಗಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೭೪ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. (ಕೃತ್ + ಲಿಂಗ)]

ಕೃವಿ (ನಾ). ನೂಲಿನಿಂದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ನೇಯುವ ಯಂತ್ರ; ಮಗ್ಗ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕೃಶ (ಗು). ೧. ತೆಳುವಾದ; ಬಡವಾದ; ಕ್ಷೀಣವಾದ: "ಕ್ಷಾಮಂ ಕೃಶಂ ಪೇಲವಂ ಕ್ಷೀಣಮೆನಲಸಿದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೪); ವಾತಾಧಿಕ್ಯದಿಂದ ದೇಹ ಕೃಶ . . . ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಧಿಕ್ಯದಿಂದ ದೇಹವು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೯). ೨. ಅಲ್ಪವಾದ; ಸಣ್ಣದಾದ. 'ಕೃಶಮಧ್ಯೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ತೆಳ್ಳಗಿರುವಿಕೆ; ಕ್ಷೀಣತೆ; ಬಡವು. 'ಕೃಶರೋಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೃಶಕಾಯೆ (ನಾ.) ತೆಳ್ಳಗಿನ ಶರೀರದವಳು: ಕೃಶಕಾಯೆ ಮೇಘಜಲ ತೊಯ್ದಿಸಿರೆ ತಳಿರುಗಳ ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂ ತುಟಿಯ ತೊಳೆಯುವಂತಿಹಳು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೬೭). [ಸಂ. ಕೃಶಕಾಯಾ (ಕೃಶ + ಕಾಯ + -)]

ಕೃಶಗಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಶರೀರ; ಬಡಕಲು ಮೈ: ಕೃಶಗಾತ್ರದ ತೆಳುಗಡ್ಡದ ಖೈದಿಯೊಡನೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸಾರ್ಜೆಂಟ್ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೫೩೮). ೨. ತೆಳ್ಳಗಿರುವವನು; ಬಡಕಲು ಮೈಯವನು. [ಕೃಶ + ಗಾತ್ರ]

ಕೃಶಗೈ (ಕ್ರಿ). ಬಡಕಲಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ತೆಳ್ಳಗಾಗಿಸು: ಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೃಶಗೈದು ತನುವನು ನೇಮದೊಳಿರ್ದನುದಿನವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೮೨-೯೭). [ಕೃಶ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕೃಶಮಧ್ಯೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣನಡುವುಳ್ಳವಳು; ತೆಳುವಾದ ಸೊಂಟವುಳ್ಳವಳು: ಕೃಶಮಧ್ಯೆ . . . ಷೋಡಶಮುಂ ಸ್ವಪ್ನಮನಂತಾ ನಿಶಾಂತದೊಳ್ ಬರೆ ನಿಶಾಂತಯಾಮಮಂ ಕಂಡಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೨). [ಸಂ. ಕೃಶಮಧ್ಯಾ (ಕೃಶ + ಮಧ್ಯ + -)]

ಕೃಶರ (ನಾ). ೧. ಆರುವಿಧವಾದ ಅನ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಎಳ್ಳು ಅಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಾಲಿನೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡಿಗೆ, —ಭೋಜ್ಯವಸ್ತು. 'ಕೃಶರಾನ್ನ' ಪರಾ. ೨. ಅಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಬಟಾಣಿಕಾಳುಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ಮಸಾಲೆ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ; ಕಿಚಡಿ. [ಸಂ.]

ಕೃಶರಾಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ಕಡಮೆಯಾದವನು: ಕೃಶರಾಗಂ ವಿಗತ ಮನಃಪ್ರಸರತೆಯಿಂ ಕಣ್ಣ ನೀರ್ಗಳಂ ತೀವಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೪). [ಕೃಶ + ರಾಗ]

ಕೃಶರಾನ್ನ (ನಾ). = ಕೃಶರ ೧: ಪರಮಾನ್ನವೆಂದಾ ಹರಿದ್ರಾನ್ನವೆಂದು ಭೂಸುರದ ದಧ್ಯನ್ನ ಕೃಶರಾ [ಪಾಠಾಂ. ಷರ]ನ್ನವೆಂದುಂ ಮನೋಹರ ಗುಡಾನ್ನಂ ವಿಮಲ ಮುದ್ಗಾನ್ನಮಿವು ಷಡ್ವಿಧಾನ್ನ ನೈವೇದ್ಯ ಶಿವಗೆ (ಗುರುಚಾ. ೬-೫೫). [ಕೃಶರ + ಅನ್ನ]

ಕೃಶರೋಗ (ನಾ). ಶರೀರವನ್ನು ಬಡಕಲಾಗಿಸುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಕೃಶರೋಗದವರೂ ಗಾಯದಿಂದಾದ ಕ್ಷಯರೋಗದವರೂ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ರಕ್ತಬೀಳುವ ರೋಗದವರೂ . . . ಹಸಿವಿನಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟಿರುವವರೂ ತಾಂಬೂಲವನ್ನುಪಯೋಗಿಸಬಾರದೆಂದರಿವುದು (ಸಕವೈ. ೫೩). [ಕೃಶ + ರೋಗ]

ಕೃಶಶರ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ದುರ್ಬಲವಾದ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು: ಗಿರಿಧನ್ವನೊಳಲ್ಪಧನುರ್ಧರನಾಂ ಸೆಣಸಲ್ ಸಮರ್ಥನೇ ಹರಿಶರನೊಳ್ ಪರಿಗತ ಕೃಶಶರಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೨೨). [ಕೃಶ + ಶರ]

ಕೃಶಾಂಗ (ನಾ). ಬಡವಾದ ದೇಹ; ದುರ್ಬಲ ಶರೀರ: "ವಾರಿ ಕೃಶಾಂಗ ಪಾರ್ಥಿವ ವಿಭೇದಲವಂಗಳು ಶಲ್ಕಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೮). [ಕೃಶ + ಅಂಗ$_3$]

ಕೃಶಾನು (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ ; ಅಗ್ನಿ: "ದಹನಂ ಕೃಶಾನು ದಮನಂ . . . ಅಗ್ನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೭) ; ಇಂದು ಖಾಂಡವಮಂ ಕೃಶಾನು ತಗುಳ್ದು ನಾನಾವಿಧಂ ಸುಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೪). ೨. ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಗಿಡ. ೩. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲೊಂದು ; ಮಧ್ಯ ಲಘುವುಳ್ಳ ಗಣ ; ರಗಣ : ಅಧಿಕ್ಷ್ಮಾಮಯುಗ್ಮಾಕಾಶಾಗ್ರಂ ಪುರಮಿತ ಸುರಪುರ ಸಹಿತಂ ಕೃಶಾನುಮರಲ್ಲಗಂ . . . ಭುಜಂಗ ವಿಜೃಂಭಿತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೪೭). [ಸಂ.]

ಕೃಶಾನುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣು ; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ : ಕಲ್ಪಾಂತ ಹರನ ಕೃಶಾನುಗಣ್ಣಿನ ಕಿಚ್ಚೋ (ನಿಭಾಗ. ೧-೪-೨೩). [ಕೃಶಾನು + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ್)]

ಕೃಶಾನುನೇತ್ರ (ನಾ). ೧. = ಕೃಶಾನುಗಣ್ಣು. ೨. ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಕರ್ಣನನಾನುವಡೆ ಫಲುಗುಣನ ಪಾಡೆ ಕೃಶಾನು ನೇತ್ರನೊ ಕೈಟಭಾರಿಯೊ ಕಮಲಸಂಭವನೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೩೮). [ಕೃಶಾನು + ನೇತ್ರ]

ಕೃಶಾನುಪೃಷತ್ಕ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯು ಅಧಿದೇವತೆಯಾಗಿರುವ ಬಾಣ; ಬೆಂಕಿಯನ್ನುಗುಳುವ ಬಾಣ ; ಅಗ್ನಿಶರ : ವಿಯಚ್ಚರಾಧಿಪತಿಯೆಚ್ಚ ಕೃಶಾನುಪೃಷತ್ಕಮಂ ಇರದೆಚ್ಚು ತೂಳ್ದಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೫೯). [ಕೃಶಾನು + ಪೃಷತ್ಕ]

ಕೃಶಾನುರೇತ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಇರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ ; ಮಹಾದೇವ : "ಶಂಭುಃ, ಈಶಃ . . . ಕೃಶಾನುರೇತಾಃ . . . ರುದ್ರಃ, ಉಮಾಪತಿಃ – ಇವು ಶಿವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮). [ಸಂ. ಕೃಶಾನುರೇತಸ್ (ಕೃಶಾನು + ರೇತಸ್)]

ಕೃಶಾನುಶಿಖೆ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ: ಪೊದಟ್ಟಿದ್ದೆಸೆದಿರೆ ಕೃಶಾನುಶಿಖೆ ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳ್ ಜಿನಪತಿಯ ಜನನಿ ಪರಿವೀಕ್ಷಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೦೮). [ಸಂ. ಕೃಶಾನುಶಿಖಾ (ಕೃಶಾನು + ಶಿಖಾ)]

ಕೃಶಾಶ್ವ (ನಾ). ೧. ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಕುದುರೆ. ೨. ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಕುದುರೆಯುಳ್ಳವನು. ೩. ನಟಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದ ದುಂದುಮಾರ ವಂಶದ ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು. ೪. ಒಬ್ಬ ಮಹರ್ಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಕೃಶ + ಅಶ್ವ]

ಕೃಶಾಶ್ವಿ (ನಾ). ೧. ನಟ ; ನರ್ತಕ; ಅಭಿನಯ ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕೃಶಾಶ್ವನ ಶಿಷ್ಯ. [ಸಂ. ಕೃಶಾಶ್ವಿನ್]

ಕೃಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಡವಾಗು ; ನವೆ ; ಸೊರಗು : ತನು ಕೃಶಿ[ಶಿ]ಸು ವಂದದಿ ನಿರಾಹಾರಮುಡಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೧೮-೬೪). [ಕೃಶ + –ಇಸು]

ಕೃಶೀಕರಣ(ನಾ). ತೆಳ್ಳಗೆ ಮಾಡುವುದು; ಕೀಸುವುದು; ಕೆತ್ತುವುದು: "ಕೀಸು – ಕೃಶೀಕರಣೇ (ಸಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು)" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ.]

ಕೃಶೋದರ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳ; ತೆಳುವಾದಹೊಟ್ಟೆಯ: ಕೃಶೋದರ ಖಚರೀ ಸಂಚರಣರಣಿತ ನೂಪುರರಶನಾಪ್ರಚುರರವವಹನ ರುಚಿರಪ್ರಚುರಂ . . . ಉಪವನಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೩೨). (ನಾ). ೨. ಸಣ್ಣ ಹೊಟ್ಟೆ; ತೆಳುವಾದ ಹೊಟ್ಟೆ : ಮೇದಶ್ಛೇದನದಿಂದೆ ಕೃಶೋದರಮೆಂದೆನಿಸಿದೊಡಲಿದು (ಶಾಕುಂತ. ೨೨-೧೯). ೩. ಸಣ್ಣ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವನು. [ಕೃಶ + ಉದರ]

ಕೃಶೋದರಿ (ನಾ). ತೆಳುವಾದ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವಳು. [ಸಂ. ಕೃಶೋದರೀ]

ಕೃಷಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಗುವಳಿ ; ಬೇಸಾಯ; ಆರಂಬ : "ಬವಸಮೆನ್ನಲದು ಕೃಷಿಯೊಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೨) ; ಕೃಷೀವಲ ಕುಲೋಚಿತಮಪ್ಪ ಕೃಷಿಯುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೪ವ). ೨. ಉದ್ಯಮ ; ಪ್ರಯತ್ನ ; ವ್ಯವಸಾಯ ; ಪರಿಶ್ರಮ : ವಾಣಿಜ್ಯ ಮುಂತಾದ ಕೃಷಿಯ ಮಾಡುವಾಗ ಪಶುಪತಿಗೆಂದೇ ಪ್ರಮಾಣಿಸಿ (ಮೋಳಿಗೆ. ೧೫-೫೭) ; ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನರಿತು ಕೂಡಿಸಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಬೇಕು (ಕರ್ಣಾಕ. ೨). [ಸಂ.]

ಕೃಷಿಕ (ನಾ). ೧. ಒಕ್ಕಲಿಗ ; ರೈತ ; ಬೇಸಾಯಗಾರ : ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಾಸವಾಗಿ ಹಾಡಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೃಷಿಕರನ್ನೂ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೯೫). ೨. ನೇಗಿಲ ಗುಳ : (ಶ). [ಸಂ.]

ಕೃಷಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಬೇಸಾಯದ ಕೆಲಸ ; ಒಕ್ಕಲುತನ : ಹರಿಯುವ ಹೊಳೆಗೊಂದು ಕಟ್ಟೆಯ ವಿರಚಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಕೃಷಿಕರ್ಮ ಹುಲಸು (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೮-೭೭). [ಕೃಷಿ + ಕರ್ಮ]

ಕೃಷಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇಸಾಯ ಮಾಡು ; ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡು. ೨. ಸಾಕು ; ಬೆಳಸು ; ಸಾಕಿ ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು : ಲಾಫ್ಲರ್ ಈ ರೋಗಾಣುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕೃಷಿಗೈದು (Culture) ಗುರುತಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಕೆಲರೋ. ೧೩). [ಕೃಷಿ + ಗೈ (<ಕೆಯ್$_1$)]

ಕೃಷಿನಿರತ (ನಾ). ಬೇಸಾಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು : ಕೃಷಿನಿರತನಂತೆ ರಾಸಿಯಂ ನಿಲಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬ವ). [ಕೃಷಿ + ನಿರತ]

ಕೃಷಿವಿಹೀನ (ನಾ). ಕೃಷಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ವ್ಯವಸಾಯವಿಲ್ಲದವನು : ಕೃಷಿ ಮೊದಲು ಸರ್ವಕ್ಕೆ ಕೃಷಿಯಿಂ ಪಸರಿಸುವುದಾ ಕೃಷಿಯನುದ್ಯೋಗಿಸುವ ಜನವನು ಪಾಲಿಸುವುದು . . . ಕೃಷಿವಿಹೀನನ ದೇಶವದು ದುರ್ದೇಶ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೬೪). [ಕೃಷಿ + ವಿಹೀನ]

ಕೃಷೀವಲ (ನಾ). = ಕೃಷಿಕ : ಕೃಷೀವಲ ಕುಲೋಚಿತಮಪ್ಪ ಕೃಷಿಯುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೪ವ). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಟ$_1$ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣ : ದುಷ್ಟನ ಮದವಿಳುಹಿದನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಟನವನ ನುಳುಹಿದನು (ಪ್ರಸಭಾ. ೨೮-೨೮). [< ಸಂ. ಕೃಷ್ಣ]

ಕೃಷ್ಟ$_2$ (ಗು). ೧. ಎಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಕಿತ್ತ ; ಜಗ್ಗಿದ. 'ಆಕರ್ಣಕೃಷ್ಟ' ಪರಾ. ೨. ಉಳುಮೆಯಾದ ; ಉತ್ತ ; ಕೃಷಿ ಮಾಡಿದ ; ಹದಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. 'ಅಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಟಪಾಕ (ನಾ). ನರಕದ ದುಃಖ : ಅಪತ್ತುವೆರಸು ಮೃಗಯಾ ವ್ಯಾಪಾರದೆ ಮುಳಿಗುವವನಿಪತಿಯರ್ ಕುಂಭೀಪಾಕಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಟಪಾಕ ವ್ಯಾಪನ್ನರ್ ಮುಳುಗುವರ್ ನಿರಂತರಮುವಜಿಕೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೦೨). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವುದು; ಸೆಳೆತ; ಆಕರ್ಷಣೆ. ೨. ಬೇಸಾಯ; ಉಳುಮೆ. ೩. ಪಂಡಿತ ; ವಿದ್ವಾಂಸ : "ಧೀರಂ ಕೃತಿ ಕೃಷ್ಟಿ . . . ಸಭಾಸದಂ ವಿದ್ವಾಂಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೮-೪). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಟಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ನರಕದ ದುಃಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ (?) : ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾನುಭಾಗಾಪ್ಕರ್ಷ ಕರಣ ಪೂರ್ವಸ್ಪರ್ಧಕಮರ್ದನದಿನಂತರ್ಮುಹೂರ್ತಮಂ ಕಟುಪಿ ಬಟಿಯ ಮುಂಚಿತ ಕೃಷ್ಟಿಕ್ರಿಯೆಯಿಂ . . . ದ್ವಾದಶಸಂಗ್ರಹ ಕೃಷ್ಟಿಗಳಂ ಮಾಡುತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೭೧ವ). [ಕೃಷ್ಟಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕೃಷ್ಣ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪಾದ ; ಕರಿಬಣ್ಣದ : "ಅಸಿತಂ, ಶಿತಿಃ, ಕೃಷ್ಣಂ ಕಾಳಂ, ನೀಳಂ, ಮೇಚಕಂ – ಈ ೬ ಕರಿದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೯) ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಕೃಷ್ಣನೀಲ ಕಪೋತಲೇಶ್ಯಾನುಬಂಧ ರೌದ್ರ ಪರಿಣಾಮ ಪರಿಣತರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ವ). ೨. ಕೆಟ್ಟ ; ದುಷ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ; ಅಸಿತವರ್ಣ : "ಶಿತಿ ಕೃಷ್ಣಮಸಿತಂ ಮೇಚಕಂ ಕಾಳಮನೆ ಕಪ್ಪಿಗಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೧); ಶುಕ್ಲ ರಕ್ತ ಪೀತ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೬).

೪. ಪಾಪದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉದ್ಧರಿಸುವವನು, —ಎಳೆಯುವವನು ; ಪಾಪವಿಮೋಚಕ : ಹರಿಯೆಂಬಂತೆಯೆ ಕೃಷ್ಣನದಾವನೋ ಚತುರಾತ್ಮನು ಸಲೆ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೯೬). ೫. ಮಹಾವಿಷ್ಣು ; ನಾರಾಯಣ : "ವಿಷ್ಣುಃ, ಕೃಷ್ಣಃ, ಕೇಶವಃ . . . ಗದಾಧರಃ – ಈ ೪೫ ನಾರಾಯಣನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫-೨೨) ; ಮಂಡಲ ಶೇಷೋತ್ಸಂಗ ಶಯನೀಯದೊಳೆ ಕೃಷ್ಣಾಂಗದ್ಯುತಿಯಂತಿರೆಸೆದುದಿಂದುಕಳಂಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೦೮). ೬. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಎಂಟನೆಯ ಅವತಾರ; ವಸುದೇವನ ಮಗ : ಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನವೊಲ್ ಶ್ವೇತಕೃಷ್ಣಕಾರಕರೊಳರೇ (ಗದಾಯು. ೭-೫೩) ; ದಾನವಾಂತಕನಾಯುಗದೊಳೇ ತಾನೊಗೆಯನೇ ಕೃಷ್ಣನೆಂಬಭಿಧಾನದಲಿ(ಬಸಪು.೫೪-೩೩). ೭. ಕಾಗೆ ; ವಾಯಸ. ೮. ಹಿಪ್ಪಲಿ ; ಮಾಗಧ. ೯. ಮೈಮೇಲೆ ಚುಕ್ಕೆಗಳಿರುವ ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ. ೧೦. ಇಂದ್ರ. ೧೧. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ. ೧೨. ವ್ಯಾಸ ಋಷಿ; ಬಾದರಾಯಣ. ೧೩. ನೀರು ; ಜಲ. ೧೪. ಆಕಾಶ; ಬಾನು. ೧೫. ನದಿ ; ಕೃಷ್ಣಾನದಿ. ೧೬. ಕಿರೀಟಿ. ೧೭. ಅರ್ಜುನ. ೧೮. ಶೂದ್ರ. ೧೯. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ. ೨೦. ಕಲಿಯುಗ. ೨೧. ಕೋಗಿಲೆ. ೨೨. ಕಬ್ಬಿಣ. 'ಕೃಷ್ಣಶಲಾಕೆ' ಪರಾ. "ನದಿಯೊಳು ಕಿರೀಟದೊಳು ವಾರಿಯೊಳು ವ್ಯಾಸದೊ[ನೊ]ಳು ಮದನಪಿತನೊಳು ಪಿಪ್ಪಲಿಯೊಳೆರಳೆಯೊಳು ನಭದೊಳೊದವಿರ್ದ ಕಪ್ಪಿನೊಳು ಕೃಷ್ಣವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೫); "ಜೀವನ ಗಗನಾಗ್ನಿ ಮೌಳಿವೃಷಲಾಸಿತ ಮಾಗಧ ಬಾದರಾಯಣಂಧುನಿ ವನಮಾಲಿ ಕಾಲ ಶಚಿವಲ್ಲಭರೆಂಬಿವು ಕೃಷ್ಣವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಕ (ಗು). ಸೆಳೆಯುವ ; ಆಕರ್ಷಿಸುವ. [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಕಂಟಿಕ (ನಾ). (?): ಲೋಕದಲ್ಲಿರುತಿಹವು ರಸನೆಗೆ ಗೋಚರಿಸುವಾಹಾರದಿಂದಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ ಮೊದಲಾಗಿರ್ಪ ರೋಗಗಳೊಡನೆ ತೋರಿದರೆ ಆಚರಿಸುವುದು ಕೃಷ್ಣಕಂಟಕ ರೋಚಕೇತರರು ಚಿಲವಣಮಾವ್ಲಾಜವನಮುಪಜಿಂಹ್ರಿಕಾದಿ ಗದಂಗಳೊಡನೊಡನೆ (ವಿವೇಭ. ೩-೪೬).
[ಕೃಷ್ಣ + ಕಂಟಕ]

ಕೃಷ್ಣಕಥೆ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣನ ಕಥೆ, —ಚರಿತ್ರೆ : ರುದ್ರ ಕೃಷ್ಣಕಥೆವೇಟಿನೆ . . . ಪೇಟಿಲೊಡರ್ಚಿದೆನೀ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಜಗವಿ. ೧-೧೭).
[ಕೃಷ್ಣ + ಕಥೆ]

ಕೃಷ್ಣಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ ; ಪಾಪಕಾರ್ಯ ; ಕಳಂಕದ ಕೆಲಸ. 'ಅಕೃಷ್ಣಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಕೃಷ್ಣ + ಕರ್ಮ]

ಕೃಷ್ಣಕಾಕ (ನಾ). ಕಾಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ ; ಡೊಂಬ ಕಾಗೆ; ದ್ರೋಣಕಾಕ : (ಃ). [ಕೃಷ್ಣ + ಕಾಕ$_2$]

ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ತಾನ 'ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ಥಾನ' ನೋ.

ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ಥಾನ, ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ತಾನ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕಾರುಭಾರ; ಗುಪ್ತವಾದ ಕಾರಸ್ಥಾನ, —ದ್ರೋಹ : ತನ್ನ ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗದ್ದಕ್ಕೆ ಆವಳ ಮೇಲೆ ಆತ ಸೇಡುತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನಿದ್ದನು (ಕಮುಸಿ. ೧೯೧). ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ತಾನ: ಇವರ ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ತಾನವನ್ನು ನಾನು ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲೆ(ಸಂಜೀವಿ.೨೦೨). [ಕೃಷ್ಣ + ಕಾರಸ್ಥಾನ]

ಕೃಷ್ಣಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೀರ್ತಿ ; ಅಪಖ್ಯಾತಿ : ರಜಪೂತ ಕೃಷ್ಣಕೀರ್ತಿಯನೊಮ್ಮೆ ಕಣ್ದಣಿಯೆ ನೋಡುತ್ತ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೪-೬).
[ಕೃಷ್ಣ + ಕೀರ್ತಿ]

ಕೃಷ್ಣಗಳ (ನಾ). ೧. ಕರಿಗೊರಳು ; ನೀಲಗ್ರೀವ. ೨. ಕರಿಯ ಕೊರಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ವಿಷಕಂಠ ; ಶಿವ. 'ಕೃಷ್ಣಗಳ ತೇಜ' ಪರಾ.
[ಕೃಷ್ಣ + ಗಳ$_3$ (= ಗಲ)]

ಕೃಷ್ಣಗಳತೇಜ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳಿನ ಶೋಭೆಯುಳ್ಳವನು ; ವಿಷಕಂಠ ; ಶಿವ : ಜಯ ಜಯ ಗಿರೀಶಜಯ ಜಯ ಕೃಷ್ಣಗಳ ತೇಜ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೫೨). [ಕೃಷ್ಣಗಳ + ತೇಜ]

ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶಿ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಥಿ: ದೊರೆಕೊಂಡ ಮಾಘಮಾಸಂ ಬರೆ ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶೀ ದಿನಂ ಸಮನಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೧). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶೀ (ಕೃಷ್ಣ + ಚತುರ್ದಶೀ)]

ಕೃಷ್ಣಜನ್ಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ. ೨. (ಆಲಂ) ಸೆರೆಮನೆ ; ಬಂದೀಖಾನೆ ; ಜೈಲು : ಯಾಕಯ್ಯ ನಿನ್ನನ್ನು ಈ ಕೃಷ್ಣಜನ್ಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಂದು ಹಾಕಿದರು ? (ನಾಡಿಗೇ. ೨೨೫).
[ಕೃಷ್ಣ + ಜನ್ಮಸ್ಥಾನ]

ಕೃಷ್ಣಜಯಂತಿ(ನಾ). ಶ್ರಾವಣಮಾಸದ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹುಟ್ಟು ಹಬ್ಬದ ದಿನ ; ಆದಿನ ಆಚರಿಸುವ ಉತ್ಸವ.
[ಕೃಷ್ಣ + ಜಯಂತಿ]

ಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಕ (ನಾ). ಏಳು ವಿಧವಾದ ಸನ್ನಿದೋಷಗಳಲ್ಲೊಂದು ; ನಾಲಗೆ ಕಪ್ಪಾಗುವುದು : ನಾಲಗೆ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಬಿರುಸಾಗಿ ಮುಳ್ಳುಗಳುಂಟಾಗಿ ಜ್ವರವು, ಭ್ರಮೆಯು, ಶ್ವಾಸವು . . . ಇವು ಮುಖ್ಯವಾದ ನಿದಾನಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದೆ ಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಕ ಸನ್ನಿದೋಷವೆಂದೆಜುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೭೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಜಿಹ್ವಕ]

ಕೃಷ್ಣಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕರಿಜೀರಿಗೆ. (ವೈದಿಗಿ. ೫೬-೧೧೩೩).
[ಕೃಷ್ಣ + ಜೀರಿಗೆ (< ಜೀರಗೆ)]

ಕೃಷ್ಣಜೇನು (ನಾ). ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಕರಿಯಜೇನು: ಕೃಷ್ಣಜೇನುವೆರಸಿ ಸೇವಿಸೆ ಪೈತ್ಯದಿಂದುಂಟಾದ ಮೂತ್ರರೋಗ ಪರಿಹಾರ (ಸಕವೈ. ೩೮೯). [ಕೃಷ್ಣ + ಜೇನು (< ಜೇನ್)]

ಕೃಷ್ಣತೆ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಕಪಟ; ಮೋಸ; ದುಷ್ಟತನ. ೧, ೨: ಮೇಲೆ ಕರ್ದಮಜಾತೆ ಮಾಜುವಳಿದೆಯೊಳಿರ್ದ ಕೃಷ್ಣತೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೯). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣತಾ]

ಕೃಷ್ಣತ್ವ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣತೆ : (ಃ). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣದ್ರಾಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕರಿಯದ್ರಾಕ್ಷೆ: "ಜಂಬುಕಾ – ಕೃಷ್ಣದ್ರಾಕ್ಷೆ" (ಓಷಧಿ. ೬೦). [ಕೃಷ್ಣ + ದ್ರಾಕ್ಷೆ]

ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೈಬಣ್ಣದವನೂ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನೂ ಆದ ಮುನಿ ; ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿ : ನಿಶ್ಚಿತಮಂತ್ರರಾಗಿ ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನನಂ ನೆನೆದು ಬರಿಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೪ ವ).
[ಕೃಷ್ಣ + ದ್ವೈಪಾಯನ]

ಕೃಷ್ಣನವಮಿ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ನವಮಿ : ಫಾಲ್ಗುಣಮಾಸ ಕೃಷ್ಣನವಮೀರಾತ್ರ್ಯಂತದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೧೩).
[ಸಂ. ಕೃಷ್ಣನವಮೀ (ಕೃಷ್ಣ + ನವಮೀ)]

ಕೃಷ್ಣನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ ; ಕಪ್ಪುನೆಲ್ಲಿಗಿಡ : ಕೃಷ್ಣನೆಲ್ಲಿ, ಸಣ್ಣಕಾಗೆಸೊಪ್ಪು(ವೈದಿಗಿ. ೬೧-೧೨೪೦). [ಕೃಷ್ಣ + ನೆಲ್ಲಿ]

ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ (ನಾ). ಪೌರ್ಣಿಮೆಯ ಮಾರನೆಯ ದಿನದಿಂದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯವರೆಗಿನ ಅವಧಿ ; ಬಹುಳ : ಬರೆ ಚೈತ್ರಂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಂ ದೊರೆಕೊಳೆ . . . ಪುತ್ರನಂ ಪೆತ್ತಳಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೩೯) ; ಒಂದು ದಿವಸಂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಿರುಳ್ ಮಣಿಮಾಡದೊಳಿರ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೪೨ ವ).
[ಕೃಷ್ಣ + ಪಕ್ಷ]

ಕೃಷ್ಣಪಶು (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಮೃಗ ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ, —ಎರಲೆ: ದೋಷಿಯಲ್ಲವೆ ರುದ್ರ . . . ದೇಶವಱಿಯಲು ಕೃಷ್ಣಪಶುವ ಮಹಾಕರದೊಳೆಚ್ಚಂ (ಶಂಕದಾ. ೧೧-೭೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಪಶು]

ಕೃಷ್ಣಪಾಂಡುರ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ಬಿಳಿಯಬಣ್ಣದ. (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಬಿಳುಪು. [ಕೃಷ್ಣ + ಪಾಂಡುರ]

ಕೃಷ್ಣಪಾಕಫಲ (ನಾ). ಕವುರಿಕೆ ಗಿಡ, ಕರಮರ್ದ: "ಕೃಷ್ಣಪಾಕಫಲಃ, ಅವಿಗ್ನಃ, ಸುಷೇಣಃ, ಕರಮರ್ದಕಃ – ೪ ಕವುರಿಕೆ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಪಾಡ್ಯ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ಮೊದಲನೆಯ ದಿನ: (ಕ). [ಕೃಷ್ಣ + ಪಾಡ್ಯ (< ಪಾಡಿವ)]

ಕೃಷ್ಣಫಣಿ (ನಾ). ಕರಿಯಹಾವು; ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ. 'ಕೃಷ್ಣಫಣಿವೇಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಫಣಿನ್]

ಕೃಷ್ಣಫಣಿವೇಣಿ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪದಂತಿರುವ ಜಡೆಯನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಶಾರದೆಯೆ . . . ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಚಕ್ಷುವೆ ಕೃಷ್ಣಫಣಿವೇಣೀ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೩–೧೧). 'ನಾಗವೇಣಿ' ಪರಾ. [ಕೃಷ್ಣಫಣಿ + ವೇಣಿ]

ಕೃಷ್ಣಭುಜಗ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣಫಣಿ: ಇದು ತಮವೆಂಬ ಕೃಷ್ಣಭುಜಗವ್ರಜಮಂ ತವೆ ಕೊಲ್ವ ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯನೋ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೪೫). [ಕೃಷ್ಣ + ಭುಜಗ]

ಕೃಷ್ಣಭೂಮ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪುಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಭೂಮಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುನೆಲ; ಎರೆಮಣ್ಣಿನ ಪ್ರದೇಶ: "ಎರೆಯ ಭೂಮಿಯಂ ಕೃಷ್ಣಭೂಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮು]ಯೆಂಬರು" (ಹಲಾಯು. ೨೭–೫). [ಕೃಷ್ಣ + ಭೂಮಿ]

ಕೃಷ್ಣಭೇದಿ (ನಾ). ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ: "ಕಟುಃ, ಕಟುಂಭರಾ . . . ಕೃಷ್ಣಭೇದೀ, ವಕ್ರಾಂಗೀ, ಶಕುಲಾದನೀ – ೯ ಕಟುಕರೋಹಿಣೀ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಶೋಕರೋಹಿಣೀ ಎಂದು ಕೆಲವರೆನ್ನುವರು. ಇದು ಭೇದಿಯಾಗುವ ಗ್ರಂಥಿಕದ್ರವ್ಯ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೫). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಭೇದೀ]

ಕೃಷ್ಣಮತಿ (ನಾ). ಮಲಿನ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯವನು: ಪಶುವಧೆಗೆಯ್ದು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪೋದಡೆ ಧರ್ಮಂಗೆಯ್ದರೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದರಾ ಪಾಪಿಗಳೆನಗ್ಗಳಂ ಮಲಿನಚರಿತರುಂ ಕೃಷ್ಣಮತಿಗಳುಮಿಲ್ಲ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೬). [ಕೃಷ್ಣ + ಮತಿ]

ಕೃಷ್ಣಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಪಿತೃಗಳು ಚಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ: ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರ ಪಿತೃಯಾಣ (ಇದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಮಾರ್ಗವೆಂದೂ ಧೂಮಮಾರ್ಗವೆಂದೂ ಹೆಸರು) (ಅಮೃತ. ೭–೨೨ ಟೀ). [ಕೃಷ್ಣ + ಮಾರ್ಗ]

ಕೃಷ್ಣಮುಖ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಬಾಯಿ; ಕರಾಳವಾದ ಮುಖ: ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ಕೃಷ್ಣತರ ರಾತ್ರಿಯೇ . . . ಈ ಕೃಷ್ಣೆಯಂ ನುಂಗಿನ್ನು ಕೃಷ್ಣಮುಖಮುಂ ತೆರೆದು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೪–೬). [ಕೃಷ್ಣ + ಮುಖ]

ಕೃಷ್ಣಮುನಿ (ನಾ). ವ್ಯಾಸಮುನಿ: ಕೃಷ್ಣಮುನಿ ಸಹಿತ ನೃಪನುತ್ಸವದೊಳು ಮೆಱೆವ ನಿಜ ನಗರ ಪ್ರವೇಶಮಂ ಮಾಡುತ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೬೩). [ಕೃಷ್ಣ + ಮುನಿ₂]

ಕೃಷ್ಣಮೃಗ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ: ಮೃಗಯಾವ್ಯಸನದಿಂದೆ ಕಾನನಕೆ ತಾಂ ಕೃಷ್ಣಮೃಗದ ಕೂಡೈದಿದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೫೮). ೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು, —ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು: ದೊರೆಕೊಂಡನೀ ಕೃಷ್ಣಮೃಗಭಾವದರ್ಥಕಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೫೮). [ಕೃಷ್ಣ + ಮೃಗ]

ಕೃಷ್ಣಮೃತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮಣ್ಣು. [ಕೃಷ್ಣ + ಮೃತ್ತಿಕೆ]

ಕೃಷ್ಣರಸನ (ನಾ). ಕಪ್ಪುನಾಲಗೆಯನ್ನುಳ್ಳುದು: ಕಾಕವ್ಯಾಘ್ರಜಿನಮಂಡೂಕೋರಗ ಕೃಷ್ಣರಸನ ತಾಲುಕಶಿರಮುಂ ಕಾಕಮುಖಮುಂ × × × ಅಂತಾಕಸ್ಮಿಕ ಶೋಕ ದುಃಖಮುಂ ಮರಣಕರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪–೪೪). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣರಸನಾ (ಕೃಷ್ಣ + ರಸನಾ)]

ಕೃಷ್ಣರುಚಿತ್ವ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ. ೧, ೨: ಪ್ರಣವೋತ್ಥಶ್ರುತಿಮಧುರಕ್ವಣಿತಂ ದ್ವಿಜಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿ ಕೃಷ್ಣರುಚಿತ್ವಂ ಪೆಱೆದಿರೆ ಪುರೋಹಿತಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆನಿಸಿದುದತನುನೃಪತಿಗೀ ಪರಪುಷ್ಟಂ(ಚಂದ್ರಪು. ೭–೮೮). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಲಾಂಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ವತ್ಸತರುಃ – ಕೃಷ್ಣಲಾಂಗಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಲಾಂಗಲೀ]

ಕೃಷ್ಣಲೆ (ನಾ). ಗುಲಗಂಜಿ ಬಳ್ಳಿ: "ಆ ಕೃಷ್ಣಲಾ ಗುಂಜಿಯೆನಲು ಗುರುಗುಂಜಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೫); "ಕಾಕಚಿಂಚೀ, ಗುಂಜಾ, ಕೃಷ್ಣಲಾ – ೩ ಮಣಿಗಳ ಗುಳಿಗಂಜೀಬಳ್ಳಿ, ಗುಳಿಗಂಜೀ ಮಣಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಲಾ]

ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆರು ವಿಧವಾದ ಲೇಶ್ಯೆಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಕ್ರೋಧ, ವೈರ, ಜಗಳ, ಅಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕ್ರೂರತೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು: ದೊರೆಕೊಂಡ ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯಾ ಪರಿಣಾಮಮೆ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂತಿರೆ ಕರಿಯಲ್ (ಆದಿಪು. ೫–೯೧); ತೆರ್ಪತ್ತು ಬಿಬ್ಬುನಮೆಯುತ್ತಿರ್ಪರ್ ನಾರಕರವಂದಿರೊಡಲುಂ ಮನಮುಂ ಕರ್ಪಿಡಿದು ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯೆಯಡರ್ಪಿರ್ಪಂತಿರ್ಪುವನಿತಪುಣ್ಯರುಪೋಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೯); ಕ್ರೂರ ಮತ್ತು ಕ್ರೂರತಮ ವಿಚಾರವುಳ್ಳುದು ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಶುಭ ಶುಭತರ ವಿಚಾರವುಳ್ಳುದು ಶುಕ್ಲಲೇಶ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಗಣಿಸಲಾಗುವುದು (ಜೈನಪ. ೫೪೦). 'ಶುಕ್ಲಲೇಶ್ಯೆ' ಪರಾ. [ಕೃಷ್ಣ + ಲೇಶ್ಯೆ]

ಕೃಷ್ಣಲೋಹ (ನಾ). ಕರಿಯಲೋಹ; ಕಬ್ಬಿಣ: ಅತಿ ಕುಯೋನಿಗಳೊಳ್ ಜೀವಂ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿಱಿವುದಯಸ್ಕಾಂತದ ಬಱಿವಿಡಿದ ಕೃಷ್ಣಲೋಹದ ತೆಱದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೨೦). [ಕೃಷ್ಣ + ಲೋಹ]

ಕೃಷ್ಣಲೋಹಿತ (ಗು). ಕಡುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ; ಕರ್ಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ; ಕೆನ್ನೀಲಿಯ. [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣವಕ್ತ್ರ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪುಮುಖವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪುಮುಖ; ಶ್ಯಾಮುವದನ. ೩. ಕಪ್ಪುಮೋರೆಯ ಕೋತಿ; ಮುಸು: "ಗೋಲಾಂಗೂಲಮಾ ಕೃಷ್ಣವಕ್ತ್ರನೆನೆ ಮುಸುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೯). [ಕೃಷ್ಣ + ವಕ್ತ್ರ]

ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದವನು: ಆ ನಾರಕರೆಲ್ಲಂ ಹುಂಡಮುಂಡಸಂಸ್ಥಾನರುಮತಿ ವಿರೂಕ್ಷ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣರುಮತಿದುರ್ಗಂಧರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೮ ವ). [ಕೃಷ್ಣ + ವರ್ಣ]

ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುದಾರಿಯವನು; ಅಗ್ನಿ: "ಸಪ್ತಾರ್ಚಿಃ . . . ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮಾ . . . ಹುತಾಶನಃ – ಈ ೪೦ ಕಿಚ್ಚಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೨–೬೩); ಮಿಸುಪ ವಜ್ರದ ಲಿಂಗ ಮದನಗೆ ಕುಸುಮಲಿಂಗಂ ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮಂಗೆಸೆದಿಹುದು (ಶಂಕರವಾ. ೩–೮೫). ೨. ರಾಹು. ೩. ಕೆಟ್ಟದಾರಿಯವನು; ಹೊಲಸು ನಡತೆಯವನು; ಅಧಮ; ನೀಚ. [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮನ್ (ಕೃಷ್ಣ + ವರ್ತ್ಮನ್)]

ಕೃಷ್ಣವೃಂತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ; ಹಸಿರು ಪಾದರಿಗಿಡ: "ಪಾಟಲಿಃ, ಪಾಟಲಾ . . . ಕೃಷ್ಣವೃಂತಾ, ಕುಬೇರಾಕ್ಷೀ – ಹಸುರು ಪಾದರೀಗಿಡದ ಹೆಸರು; ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಗ್ಗಜ್ಜುಗವೆಂದು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥಹೇಳುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣವೃಂತಾ]

ಕೃಷ್ಣವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾದ ಜಡೆಯನ್ನುಳ್ಳವಳು. ೨. ಒಂದು ನದಿ; ಕೃಷ್ಣಾನದಿ: ಕೃಷ್ಣವೇಣಿ ನುತವಿಶಾಲಿ ಸೇವಿತಮಲಪ್ರಹರಿ ಸ್ಫುಟವೇಣಿ ರಾಜಿಕುಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೧-೫೫). [ಕೃಷ್ಣ + ವೇಣಿ]

ಕೃಷ್ಣವೇಣೀರಾಶಿ (ನಾ). ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟರಾಶಿಯ ಹೆಸರು: ಕನ್ಯಾರಾಶಿಯಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ, ಸ್ವಾತೀನಕ್ಷತ್ರದ ಮೇಲೆ ಚತುರ್ಥವರ್ಗದ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಕೃಷ್ಣವೇಣೀರಾಶಿಗೆ ಗುರುತಾಗಿ ನಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೬೦).
[ಸಂ. (ಕೃಷ್ಣವೇಣೀ + ರಾಶಿ)]

ಕೃಷ್ಣಶಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಲಾಕೆ: ಅಂಜನವಿಮಿಶ್ರಿತಾಶ್ರುಧಾರೆ ಯಿದು ತೆಳ್ಗದಂಪಿನೊಳ್ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಗೆ ಜೀವರೇಖೆಯೆನೆ ಬರೆದ ನೀಲರೇಖೆಯು ಪಾಂಗಿನೊಳೊಪ್ಪಿಯುಮೆನ್ನೆರ್ದೆಗೊಂಡು ಕೃಷ್ಣಶಲಾಕೆ ಯೆಂಬೊಲ್ ಪರಿಣಮಿಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.೧೯-೨೭). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಶಲಾಕಾ]

ಕೃಷ್ಣಸನ್ನಿ (ನಾ). ನಾಲಗೆಯನ್ನು ಕಪ್ಪುಗೊಳಿಸುವ ಅಪಾಯ ಸೂಚಕವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸನ್ನಿಪಾತರೋಗ: (ಕಿ). 'ಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಕ' ಪರಾ. [ಕೃಷ್ಣ + ಸನ್ನಿ]

ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ (ನಾ). ಕರಿಯಹಾವು; ಕೃಷ್ಣಫಣಿ; ಕಾಳಸರ್ಪ: ಕಾಗೆತಂದ ಕನಕಸೂತ್ರದಿಂ ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪನೆಹಗೆ ಮರಣಮನೆಯ್ದಿತ್ತಹಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೧-೨೨). [ಕೃಷ್ಣ + ಸರ್ಪ]

ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪಶಿಶು (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾವಿನಮರಿ; ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪದ ಮರಿ: ಚಂದನತರುವಂ ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪಶಿಶುವೊಲ್ ಕಿಡಿಪೈ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೫-೧೪೧). [ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ + ಶಿಶು]

ಕೃಷ್ಣಸಾರ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ; ಮೈಮೇಲೆ ಚುಕ್ಕೆ ಗಳಿರುವ ಚಿಗರೆ; ಸಾರಂಗ. ೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಲ, —ಶಕ್ತಿ. ೧, ೨: ಮತ್ತಮಾವನಂ . . . ವಸುದೇವಭವನದಂತನಿರುದ್ಧ ಬಲ ಕೃಷ್ಣಸಾರಸಮುಂಚಿತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಕಪಟಹೃದಯ; ಪಾಪಭಾವನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಕಪಟ ಹೃದಯದವನು; ಪಾಪಭಾವನೆ ಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಕೃಷ್ಣಹೃದಯನೆಂದು ತ್ಯಜಿಸಲಿ, ಸೇವಕನೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಿ, ನಾನು ಮಾತ್ರ ರಾಮಪಾದುಕೆ ಗಳಿಗೆ ಶರಣುಹೋಗುವವನು (ತುಳಸಿ. ೧೪೩). [ಕೃಷ್ಣ + ಹೃದಯ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಕ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಗುರುತು, —ಚಿಹ್ನೆ. ೨. ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಸರು; ಕೃಷ್ಣನ ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆ. ೧, ೨: ಕೃಷ್ಣಾಂಕಮಿಲ್ಲದ ವದನಮುನ್ನಿಸಲ್ ಬಿಲಕೆ ಸರಿ (ಜೈಮಿಭಾ.೧೦-೫೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಂಕ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಗ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಶರೀರ; ಕರಿಯ ಮೈ: ನಿಜ ಕೃಷ್ಣಾಂಗದೊಳ್ ಪುಟ್ಟೆ ಕೀರ್ತ್ಯಂಗನೆ ಶುಭ್ರಚ್ಛಾಯೆಯಾದಳ್ (ಗದಾಯು. ೧೦-೧೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಂಗ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಗಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ದೇಹವುಳ್ಳವಳು; ಕಾಳಿ: "ಕೃಷ್ಣಾಂಗಿ ಯೆನಲು ಮಾಯಾರಾಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೫).
[ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಾಂಗೀ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಜನ 'ಕೃಷ್ಣಾಂಜಿನ' ನೋ.

ಕೃಷ್ಣಾಂಜಿನ, ಕೃಷ್ಣಾಂಜನ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ: ಹಜಾರ ದಲ್ಲೊಂದು ಕಡೆ ನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಒಂದು ಕೃಷ್ಣಾಂಜಿನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೩೩). ಕೃಷ್ಣಾಂಜನ: "ಅಜಿನಂ, ಚರ್ಮನ್, ಕೃತ್ತಿಃ – ಈ ೩ ಕೃಷ್ಣಾಂಜನದ ಪೆಸರ್" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೪).
[< ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಬರ₁ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಟ್ಟೆ. [ಕೃಷ್ಣ + ಅಂಬರ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಬರ₂ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣೆಯ ವಸ್ತ್ರ; ದ್ರೌಪದಿಯ ಸೀರೆ: ದ್ರೋಣ ಭೀಷ್ಮೋಚಿತ ವಾಕ್ಯದ್ವೇಷಿ ಕೃಷ್ಣಾಂಬರ ಕಬರಿಹರಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೦); ಕೃಷ್ಣಾಂಬರ ಕೇಶಾಕೃಷ್ಟಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿದ ಮದಮದೆಲ್ಲಿತ್ತೊ (ಗದಾಯು. ೭-೧೪).
[ಸಂ. (ಕೃಷ್ಣಾ + ಅಂಬರ)]

ಕೃಷ್ಣಾಗರು (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಅಗರು; ಕಾಲಾಗರು; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಚಂದನ; ಕರಿಯ ಚಂದನ: "ತೈಲಾಗರುಂ–ಕೃಷ್ಣಾಗರು" (ಔಷಧಿ. ೬೨); ಮಂಗಳ್ಯಂ . . . ಮಲ್ಲಿಗೆಹೂವಿನ ವಾಸನೆ ಯುಳ್ಳ ಕೃಷ್ಣಾಗರು ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೦); ವರ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾಗರು, ಕುಂಕುಮಾಗರು, ಕಸ್ತೂರಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ತೇದ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ (ಸಕವೈ. ೪೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಗರು]

ಕೃಷ್ಣಾಗರುಗಂಧ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಾಗರುವಿನ ಗಂಧ: "ಕಾಲಾಗರುಃ, ಅಗರುಃ – ೨ ಕೃಷ್ಣಾಗರುಗಂಧ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೪).
[ಕೃಷ್ಣಾಗರು + ಗಂಧ]

ಕೃಷ್ಣಾಗರುಚಂದನ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಾಗರು ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಚಂದನ: (ಕಿ). [ಕೃಷ್ಣಾಗರು + ಚಂದನ]

ಕೃಷ್ಣಾಗರುಧೂಪ (ನಾ). ಕಾಲಾಗರುವಿನ ಧೂಪ; ಧೂಪಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯ; ಗುಗ್ಗುಳ: ಉತ್ತಮ ಕೃಷ್ಣಾ ಗರುಧೂಪಧೂಮ ಪಟಲೀ ಸೌಗಂಧ್ಯಮುಂದೀಕ್ಷಿತಭ್ರಮರಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೪೦). [ಕೃಷ್ಣಾಗರು + ಧೂಪ]

ಕೃಷ್ಣಾಚರಣ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ವರ್ತನೆ: ಉತ್ತಮ ಪುರುಷರ ತೇಜೋಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾಚರಣಮೇಂ ಘಟಿಪ್ಪದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೬೨). [ಕೃಷ್ಣ + ಆಚರಣ]

ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಮೃಗದ ಚರ್ಮ; ಕರಿಯ ಜಿಂಕೆಯ ಚರ್ಮ: ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ ಪರೀವೃತಂ . . . ಸಿಂಹಮಧ್ಯಮುದ್ರೇಕ್ಷಾಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೧೪). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಜಿನ]

ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಾಸೀನ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣಾಜಿನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕೊಂಡವನು. ೨. ಕೃಷ್ಣಾಜಿನದ ಆಸನ: ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಯದಪ್ಪ ದಯ್ಯ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಾಸೀನದೊಳು ಮೋಕ್ಷನಾ ವ್ಯಾಘ್ರ ಚರ್ಮಾಸನದೆ (ವೀಶೈಪು. ೭-೭-೩೬). [ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ + ಆಸೀನ]

ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು; ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಧಾರೆಯೆರೆದು ಕೊಡುವಾಗ ದಾನಕೊಡು ವವನು ಹೇಳುವ ಮಾತು: ಕರ್ಣನು . . . ತನ್ನ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ವನ್ನು ಆ ಕಪಟ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಧಾರೆಯೆರೆದು 'ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ' ಎಂದನು (ನೀತಿಚಿಂ. XIV, ೧೩). ೨. (ಆಲಂ) ಕೈ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದುದು; ಕಳೆದು ಹೋದುದು: ಆಸ್ತಿಯೆಲ್ಲಾ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವಾಯಿತು (ರೂಢಿ).
[ಕೃಷ್ಣ + ಅರ್ಪಣ]

ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ (ನಾ). ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅವತಾರ: ಹರಿ ತನ್ನ ಕೃಷ್ಣಾವ ತಾರದೊಳ್ಮೀಜಿ ಧರೆಯಂ ಪೊರೆದ ಪುಣ್ಯಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೩೯).
[ಕೃಷ್ಣ + ಅವತಾರ]

ಕೃಷ್ಣಾಹಿ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ: ಕೃಷ್ಣಾಹಿ ಶಂಕಾತುರ ಗೃಹಶಿಖಿ ಚೋಚುಂಬ್ಯಮಾನೇಂದ್ರ ಲೀಲಾಂಶು ವಿಶೇಷಂ . . . ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕಾಯಮಾನಂ ಸಮಾನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೧೫೫). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಹಿ]

ಕೃಷ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯಸಾಸಿವೆ; ರಾಜಸಾಸಿವೆ. ೨. ಕಪ್ಪುಕಲೆ: ಪೊಳೆವ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ನುಣ್ಪೆಳಗೆಳಸಿದ ತಾಂಬೂಲಬದ್ಧ ಕೃಷ್ಣಿಕೆಯಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ನಿಜಾಧರಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೬೧). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಿಕಾ]

ಕೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯ ಏಳು ನಾಲಗೆಗಳಲ್ಲೊಂದು. ೨. ಉದ್ದವಾದ ಕರಿಮೆಣಸು; ಹಿಪ್ಪಲಿ. ೩. ದ್ರೌಪದಿ: ಕೃಷ್ಣೆಯ ಕಚಪ್ರಾರಂಭಮಂ ಬಾಹುವಿಕ್ರಮಿ ದುಶ್ಶಾಸನ ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ತೆಗೆವಂದೆಲ್ಲಿರ್ದೆ (ಗದಾಯು. ೬-೩೨). ೪. ಕೃಷ್ಣಾನದಿ: ಪಾವನೆಯರಾ ಕೃಷ್ಣೆಭೀಮೆಯರ ತಾಯ್ನಾಡು (ಕನ್ನಬಾ. ೧೦೧). ೫. ದುರ್ಗೆ. ೬. ಕಪ್ಪುದ್ರಾಕ್ಷೆ. [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಾ]

ಕೃಷ್ಣೋರಗ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ: ಕೊಂಡುದು ಕೃಷ್ಣೋರಗನಾಮತಂಗಶಿಶುವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೪೫). [ಕೃಷ್ಣ + ಉರಗ]

ಕೃಷ್ಯ (ಗು). ೧. (ಮೇಲಕ್ಕೆ) ಎಳೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ. ೨. ಉಳಬೇಕಾದ; ಉಳಲುಸಾಧ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಭೂಮಿ; ಸಾಗುವಳಿಯ ನೆಲ: ಹಿರಣ್ಯ ಧನ ಧಾನ್ಯ ಕೃಷ್ಯಫಲದೃಷ್ಟಿ ಸಂಪೂರ್ಣಮಂ ಧರಾವಳಯಮಂ . . . ಆಳ್ದಿದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೨); ಸಲಿಲಾಶ್ರಯವನಾಶ್ರಯಿಸದ ಕೃಷ್ಯದಂತಖಿಳ ಬಾಂಧವರೊಡನೆ ಬದುಕದ ಮನುಷ್ಯಸಂಸಾರದಿಂದೇನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೧೮). [ಸಂ.]

ಕೃಸರ (ನಾ). = ಕೃಶರ. 'ಕೃಸರಾನ್ನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೃಸರಾನ್ನ (ನಾ). = ಕೃಶರಾನ್ನ: ಪರಿಪ್ರಾನ್ನ, ಪರಮಾನ್ನ, ಮುದ್ಗಾನ್ನ, ಕೃಸರಾನ್ನ . . . ಎಂಬ ಅಷ್ಟವಿಧಾನ್ನಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). [ಕೃಸರ + ಅನ್ನ]

ಕೃಸರಿ (ನಾ). = ಕೃಶರ: ಕೃಸ[ಪಾಠಾಂ. ಸು]ರಿ ಕಜ್ಜಡಿ ಪಾಲ್ಗೊಸಗರ್ಳಿವು ಬಗೆಗೊಳಿಸಿ ಪೊಸತೆನಿಸಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೪). [ಸಂ. ಕೃಸರ]

ಕ್ಲಪ್ತ (ಗು). ೧. ಏರ್ಪಡಿಸಿದ; ಅಣಿಮಾಡಿದ; ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿದ; ಸಿದ್ಧವಾದ; ಸರಿಯಾದ. ೨. ಕಲ್ಪಿಸಿದ; ನೆರವೇರಿಸಿದ. ೩. ನಿರ್ಧರಿಸಿದ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ; ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ; ನಿಗದಿಮಾಡಿದ. ೪. ಕತ್ತರಿಸಿದ; ಕೊಯ್ದ. (ನಾ). ೫. ಬೆಲೆ; ಮೌಲ್ಯ: "ವೃತ್ತಿಕ್ಲ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಲಿ]ಪ್ತಂ ಭೃತಿ ವೇತನಂ ಮೌಲ್ಯಮೆನೆ ಹೊತ್ತುಬೆಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅಣಿ; ಏರ್ಪಾಟು. ೨. ರಚನೆ; ನಿರ್ಮಾಣ. ೩. ನಿಗದಿ; ಗೊತ್ತುಪಾಟು. ೪. ವರ್ಣನೆ; ವಿವರಣೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲಪ್ತಿಕ (ನಾ). ಬೆಲೆ; ಮೌಲ್ಯ: "ಪ್ರಕ್ರಯಃ ಕ್ಲಪ್ತಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಲಿಪ್ತಕಃ] – ಈ ೨ ಬೆಲೆ (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೧೯). [ಸಂ.]

❋

ಕೆ

-ಕೆ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಕೃದಂತ ಭಾವ ಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ತನಮಿಕೆಯುಮೆಂಬಿವುಂ ಚೇತನ ಭಾವದೊಳಕ್ಕುಮುಱಿದ ಭಾವಾರ್ಥದೊಳಂತನಿತಱೊಳಂ ಪು ಕೆ ಎಂಬಿವು ಜನಿಯಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೪೩); ಸೇಣಂಗೆ ಅರಸಾಳ್ಕೆ ಸ್ವಸ್ತಿ (ಎಇ. XIV, ೧-೪೫ ; 725); ವರ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರದ ವಿರಚನೆಗಳ್ ನೋೞ್ಪೊಡೊಂದೆ ತೋರ್ಕೆಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೬); ಕೆಕಾರಕ್ಕೆ ಮಡಿಕೆ, ಹಡಿಕೆ, ಕಾಣ್ಕೆ, ಪೂಣ್ಕೆ, ತೆರಳ್ಕೆ, ನಿಮಿರ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

ಕೆಇ 'ಕೆಯ್$_4$' ನೋ.

ಕೆಇಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಲವನ್ನು ಕೊಡು; ನೆಲವನ್ನು ಕೊಡು; ಭೂಮಿಯನ್ನು (ದಾನವಾಗಿ) ಕೊಡು: ರಾಜಾಶ್ರಯ ವಿಣ್ಣಗರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ತನ್ನ ಪಡುವಣ ತೋಂಟ ಕಬಿನಿಯಲ್ ಎಣ್ಕೊಳಗಱ್ದಿಗೆ ನೆಲನುಂ ಚಂದ್ರನು ಉಳ್ಳನ್ನೆಗಂ ತೆಱೆ ಇಲ್ಲದನ್ನಾಗಿ ಮಾಹಾನ ಕೆಇಗೊಟ್ಟು (ಎಕ.XIV, ಮಳವ. ೧೨೫-೧; 10'4). [ಕೆಇ (< ಕೆಯ್$_4$) + ಕೊಡು$_1$]

ಕೆಂ (ನಾ). ಕೆಚ್ಚನೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಕೆಂಗಣ್', 'ಕೆಂಪು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೆವ್, ಚೆಯ್; ಮಲ. ಚೆ, ಚೆಮ್; ತುಳು. ಕೆವ್; ಕೊಡ. ಕೆಂ; ತೆಲು. ಚೆಮ್]

ಕೆಂಕ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು: "ಕೆಂಕಮೆಂದುಂ . . . ಕೇಸೆಂದುಂ -ಈ ೪ ಅರುಣವರ್ಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೧೮); ಕುಂಕುಮದ ಕದಡಿನೊಳ್ ಕೆಂಕಮಾಗಿರ್ದ ನೀರಂ ತಳಿದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೪೮); ದಿಕ್ಕಾಮಿನೀ ಮುಖ ಕುಂಕುಮದಂತೆ ಕೆಂಕನಾಗಿ ಪಡುವಣ ಸಂಜೆ ರಂಜಿಸೆ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೭); ಬಿಸಿಲೆಲ್ಲಂ ಕೆಂಕಮಾಗಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೫-೭೩); ಉರುಕೋಪದ ಕೆಂಕಮಿದಲ್ತು ನಿಶ್ಚಯಂ (ರಸರ. ೧-೬೦ ಪರಿ.). [ಕೆಂ + -ಕ$_3$]

ಕೆಂಕನೆ (ಅ). ಚೆನ್ನಾಗಿ; "ಇಂಪಾಗಿ, ಮಧುರವಾಗಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ನೆಗಬ್ದ ನುಡಿ ನೋಟಗಳಂ ಬಗೆಗೊಂಡ ಭಾವದಿಂದೊಡರಿಸಿ ಮೀಱಿ ಪಿಳ್ಳವುದು ಕೆಂಕನೆ ಪಾಡುವುದಂಕಮಾಲೆಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೬೦). [?]

ಕೆಂಕಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೆಂಪಾಗು: ಮಿಱುಗುವ ಮಾಣಿಕದೊಡವಿಂ ಮುಡಿಯೊಳ್ ತುಱುಬಿದ ಚೆಂಗಣಿಗಿಲೆಯೊಳ್ಪರಲಿಂ . . . ಪೂಸಿದ ಕುಂಕುಮದಣ್ಪಂ ಮೆಱೆದಳ್ಕೆಂಕಂ ಬಡೆದೊಸೆದಾ ರತಿಯೆಱೆಯಂ ಪೂಜಿಪ ಕೆಂಗಲ್ಗರುವಿನ ತೆಜನೆನೆ ಯುವತಿ ಕಲಾವತಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೮). [ಕೆಂಕ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೆಂಕರಿಕೆ (ನಾ). ಕೂಗು; "ಕೇಕೆ, ಕೂಗಾಟ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಕೆಂಜುಟ್ಟುವಕ್ಕಿಯ ಕೆಂಕರಿಕೆಗೆ ಬೆರ್ಚುತೇಂ ಜಾಱಿದಪುದಿರುಳೆನುತ ಮುಂಜಾವಗೆಯ್ಮೆಗೆ ಮೋಹರಿಸುತ ಮಂಜು ಮಂಜುರವವ ಮುಸಗುವುದು (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೭ ಸಾಂಗತ್ಯ. ೮೧). [ಕೆಂಕರಿಸು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕೆಂಕರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು: ತನ್ನೊಳ್ ತಾ ಭೋಂಕನೆ ಕೆಂಕರಿಸಿ ಬಿಱುಬಿಱನೆ ನಗುತ್ತೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೪೭); ಬಱಿದೆ ತಂತಮ್ಮವರೊಳ್ ಪಱಿವಣಿಸಿ ಪೊಯ್ಸಿ ತಲೆಯಂ ಕೆಳದಿಯರ್ ಗೆಲ್ಲವಾಂತವೋಲ್ ಕೆಂಕರಿಪರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦೩-೧೨); "ಕೇಕೆಹಾಕು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [?]

ಕೆಂಕರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಗಲಿಸು; ಕೆಂಪಾಗು: ಕಣ್ಗಳ ಬಣ್ಣಂ ತಿಳಿಯಲ್ ಪೊಸನೋಟದಿಂದೆ ಕೆಂಕರಿಸುವೆನೆಂದೊ (ಪಂಪಾಶ. ೪); ಹೂಂಕರಿಸು ತುಸುರಿಕ್ಕಲಾಱದಸುವೋಗಿರೆ ವೋಗಿ ಕೆಂಕರಿಸಿ ತೆರಸಂದು ನೆಱೆ ಹಮ್ಮದಂಬೋಗಿ (ಪಿಂಡೋರ. ೨-೧೩). [?./ ತಮಿ. ಚೆಙ್ಗಾರಿ]

ಕೆಂಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಕುಚ್ಚಲತಿಗಂ ಕಾಗೆಂಡೆ ಕೆಂಕಲ್ಪರಿತ್ ಕೊಱವಂ ಚೇಳ್ಪಸಿಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೫). [?]

ಕೆಂಕಲಿ (ನಾ). ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷ; ಕಂಕೆಲ್ಲಿ: (÷). [< ಸಂ. ಕಂಕೇಲಿ]

ಕೆಂಕವಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮಣಿ, —ರತ್ನ ; ಮಾಣಿಕ್ಯ ; ಪದ್ಮರಾಗ : ಕೆಂಕವಣಿ ತೆತ್ತಿಸಿದ ತಾಳಿ ಪದಕಂಗಳ್ ಸೋಂಕಲೆರ್ದೆಗೊಂಡು (ಚಿಕವಿ. ೫-೧೦). [ಕೆಂಕ + ಮಣಿ$_3$]

ಕೆಂಕು (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣ : ಚರಣಾಂಭೋರುಹದ ಕೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ಕಿಗೆ ಸರೋಜಾಂಬಕಗೆ ಪೊಸರಗೆ ಏರು ಮುಡಿಗಿರಿದಿಕ್ಕು ಮುಡಿಗೆಂಬೀರವಂ ಪಿರಿದಾದುದು (ಮದೇಪು. ೨-೬೪). [< ಕೆಂಕ ?]

ಕೆಂಕೆಲ್ಲಿ, ಕೆಂಕೇಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಕೆಂಕಲಿ : ಇಂದ್ರಗೋಪದ ಗೂಡಾರದಂತೆ ಕಾಂತಮಾದ ಕೆಂದಳಿರ್ ತೀವಿದ ಕೆಂಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕೆ, ಕಂಕೇ, ಕೆಂಕೇ]ಲ್ಲಿಯುಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೪೨ ವ). **ಕೆಂಕೇಲ್ಲಿ.** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಕಂಕೇಲ್ಲಿ]

ಕೆಂಕೇಲ್ಲಿ 'ಕೆಂಕೆಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕೆಂಗಡಿ (ನಾ). (?) : ಗಂಗೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಗೋಲ ಘನ ತರಂಗದೊಳಿದ್ದಂತೆ ಮುಂಗಾಣದೆ ಕೆಂಗಡಿಯಿಂದ ದಿಕ್ಕಂಗಳನು ಕಾಣದ ಕಂಗಳನಂತೆ ಆಗಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೧೯). [?]

ಕೆಂಗಣ್, ಕೆಂಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು ; ಕಿಸುಗಣ್ಣು ; ರೇಗಿದ ಕಣ್ಣು : ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳ್ ನಿಟ್ಟಾಲಿಯಾಗಿ ಕೆಂಗಣ್ಮಸಗಿ ಬಂದೊಂದೀಂದ ಪಸು ತನ್ಮನಿಪತಿಯನಿಱುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೯ ವ) ; ನಿಟ್ಟಿಸುವ ಕೆಂಗಣ್ಣ ಕಡೆಯಿಂದ ದಳ್ಳುರಿ ಸೂಸೆ (ಹಚಕಾ. ೬-೨೭). **ಕೆಂಗಣ್ಣು :** ಕೊರ್ಬಿದೊಡಲು ಕೆದಱಿದ ಮೀಸೆ ಕೆಂಗಣ್ಣು ಪೆರ್ಬುಲಿ ಟಿಕ್ಕೆಯುವೆಸೆಯೆ (ಭರಚ. ೨೨-೫೫) ; ಕೆದಱುದಲೆ ಕೆಮ್ಮೀಸೆ ಕೆಂಗಣ್ಣು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೧೭) ; ಮುರಿದ ಮೀಸೆಗಳ ಕೆಂಗಣ್ಣುಗಳ (ಚೆಬಪು. ೭-೫).
[ಕೆಂ + ಕಣ್]

ಕೆಂಗಣಿಗಿಲು, ಕೆಂಗಣಿಗಿಲೆ, ಕೆಂಗಣಿಜಿಲು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕಣಿಗಿಲು : "ರಕ್ತಪ್ರಸವಃ —ಕೆಂಗೋರಟೆ, ಕೆಂಗಣಿಗಿಲು" (ಒಷಧಿ. ೧೩೫). **ಕೆಂಗಣಿಗಿಲೆ :** ಅಮಳ ಕಮಲವನ್ನು ಕೆಂಗಣಿಗಿಲೆಯ ಹೂಗಳೊಡನೆ ಬೆರಸಿ (ಚೆಟ್ಟಅ. ೧೩-೨೦). **ಕೆಂಗಣಿಜಿಲು :** "ವರ್ಷಾಭವಃ – ಕೆಂಗಣಿಜಿಲು" (ಒಷಧಿ. ೧೪೮).
[ಕೆಂ + ಕಣಿಗಿಲು (< ಕಣಗಿಲೆ$_1$)]

ಕೆಂಗಣಿಗಿಲೆ 'ಕೆಂಗಣಿಗಿಲು' ನೋ.

ಕೆಂಗಣಿಜಿಲು 'ಕೆಂಗಣಿಗಿಲು' ನೋ.

ಕೆಂಗಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು : ಬಲ್ದಲೆಯುಂ . . . ಬಟ್ಟದೊಡೆಯುವಂ ಕೆಂಗಣ್ಣಂ ನೇಲ್ದ ಕಿವಿಯಾತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೬). ೨. ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಪಕ್ಷಿ; ಕೋಗಿಲೆ : "ಕೆಂಗಣ್ಣಲರ್ವಕ್ಕಿ ಪಿಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೦-೨೫). ಕಾರಂಡಂ ಕೆಂಗಣ್ಣಂ ಭೇರುಂಡಂ ಪೊಱಸು ಕಾಗೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೦ ಶೂದ್ರಕ); ಮುಳಿದು ನೋಳ್ಪನಂತೆ ಕೆಂಗಣ್ಣ ಜಲಗಾಜನಂತೆ ಮಿಂಗುಲಿ . . . ಪಕ್ಷಿ ಜಾತಿಗಳಿಂ (ಬಂಹರಿ. ೨-೩೮ ವ).
[ಕೆಂಗಣ್ + -ಅ$_7$]

ಕೆಂಗಣ್ಣಪಕ್ಕಿ 'ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕೆಂಗಣ್ಣವಕ್ಕಿ 'ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕೆಂಗಣ್ಣು 'ಕೆಂಗಣ್' ನೋ.

ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿ, ಕೆಂಗಣ್ಣಪಕ್ಕಿ, ಕೆಂಗಣ್ಣವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಣ್ಣಿನ ಪಕ್ಷಿ; ಕೋಗಿಲೆ : ಬನಂಗಳೊಳ್ ತಾಣಂದರಮಾಗಿರ್ಪ ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೬) ; ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿಯು ಸರಮೆಂಬ ಪೊಸಗಂಟೆಯನಲುಗಿಸೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೦) ; ಓಡುವ ಗಿಳಿ ನರ್ತಿಸುವ ನವಿಲಿರದುನ್ಮಾದಿಪ ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೪೪) ; ಬಳಸಿ ಬಂದು ಬಗ್ಗಿಪ ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿಗಳ್ಗೆ ಕಾಯ್ದಂತೆ ಕಡೆಗಣ್ ಕಡುಗೆಂಪುವಡೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೭-೯೨ ವ).
ಕೆಂಗಣ್ಣಪಕ್ಕಿ : "ಕೆಂಗಣ್ಣಪಕ್ಕಿ ಕೋಗಿಲೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೪).
ಕೆಂಗಣ್ಣವಕ್ಕಿ : "ಕೆಂಗಣ್ಣವಕ್ಕಿಯೆನೆ ಪಿಕಮುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೬).
[ಕೆಂಗಣ್ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೆಂಗದಿರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕಿರಣ ; ಕೆಂಗಿರಣ : ಇನಮಂಡಲ ಸಮುದಯದಿಂದೆ ನಿಮಿರ್ವ ಕೆಂಗದಿರ್ಗಳೆಸಕಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೯೫); ಕೆಂಗದಿರನುಗುಳ್ವ ಕಣ್ಗಳೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೫ ವ) ; ಪಗಲ ಬಲ್ಲಹನ ಕೆಂಗದಿದೊರ್ಂಗಲಿನಿಸು ಪುಗದೆ ಗಭೀರವಾಗಿ ಕಳ್ತಲಿಸಿದ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೭); ಉದಯಿಸುವಿಂದು ಮಂಡಲದಿಂ ಕೆದರ್ವ ಕೆಂಗದಿರ್ಗಳ್ ಒಪ್ಪಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೧೮). [ಕೆಂ + ಕದಿರ್$_3$]

ಕೆಂಗದಿರ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಿರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಸೂರ್ಯ : "ಬಿಸಗದಿರನಿಸಿವಗೆಯು ಕೆಂಗದಿರ ಪೋಳ್ತು ಸಾಸಿರಗಯ್ಯನು . . . ಎಂದು ಸಪ್ತಾಶ್ವಂಗೆ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೪) ; "ರವಿ ಕೆಂಗದಿರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೯) ; ಕೆಂಗದಿರನ ವರಕಿಸಲಯ ಸಂಗದಿನಾರಕ್ತಮಾದ ಕೆಂದಾವರೆಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೪೩). [ಕೆಂಗದಿರ್ + -ಅ$_7$]

ಕೆಂಗದಿರ್ವಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಬೀರುವ ರತ್ನ; ಮಾಣಿಕ್ಯ : ಹರಿಯ ತಲೆಯನುಱೆ ಸೀಳ್ದು ಕೆಂಗದಿರ್ವಣಿಯನು ತಂದೆನ್ನ ಕರದೊಳಿಟ್ಟು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೧೪). [ಕೆಂಗದಿರ್ + ಮಣಿ$_5$]

ಕೆಂಗಪ್ಪೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕಪ್ಪೆ (?) : "ಮಹಾಮಂಡೂಕಃ — ಕೆಂಗಪ್ಪೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೨) ; "ರಾಜಮಂಡೂಕಃ—ಕೆಂಗಪ್ಪೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೮). [ಕೆಂ + ಕಪ್ಪೆ]

ಕೆಂಗಬ್ಬು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಬ್ಬು : "ರಕ್ತೇಕ್ಷುಃ—ಕೆಂಗಬ್ಬು" (ಒಷಧಿ. ೧೩೪) ; ಲೋಹಿತೇಕ್ಷುಃ —ಕೆಂಗಬ್ಬು" (ಒಷಧಿ. ೧೪೪).
[ಕೆಂ + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ಬು)]

ಕೆಂಗಯ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕೈ : ಹೇಸಿರಲು ಈ ಜೀವ ಆಸಿ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಮಿಾಸಿ ಮೇಲೆಳೆದ ಕಿರಿಬೆರಳು ಕೆಂಗಯ್ಯ ಬೀಸಿ ಕರೆದಾಸನನಗಂತ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೪೧-೧೧). [ಕೆಂ + ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)

ಕೆಂಗರುಳು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕರುಳು : ಜೋಲುವ ಕೆಂಗರುಳುಗಳ ಕೊಕ್ಕಲಿ ಕಚ್ಚಿ ಕೀಳುತ ಸವಿಸವಿದೊಡನೆ . . . ಕೌಶಿಕ ಕುಲಜಾಲ ಮೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೬೯). [ಕೆಂ + ಕರುಳು (< ಕರುಳ್)]

ಕೆಂಗಲ್$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಲ್ಲು; ಮಾಣಿಕ್ಯ: ಕಲ್ಲೊಳಿರ್ದೊಡೆ ಭೋಗಿಜನ ಭೋಗಯೋಗ್ಯವಾವಲ್ಲೆಂದು ಕನಕಾದ್ರಿಯನು ಒಲ್ಲದೆಳ್ತಂದವೆಂಬಂತೆಸೆದವು ಕೆಂಗಲ್ಲ ಪಸರದಱೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೭೭). [ಕೆಂ + ಕಲ್$_3$]

ಕೆಂಗಲ್$_2$, ಕೆಂಗಲು (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ : "ಕೆಂಕಮೆಂದುಂ ಕೆಂಗಲ್ಲೆಂದುಂ, ಕಿಸುವೆಂದುಂ, ಕೇಸೆಂದುಂ – ಈ ೪ ಅರುಣವರ್ಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೧೮). **ಕೆಂಗಲು :** "ಕೆಂಗಲು . . . ಕೆಂದಮೆನಲಾರುಣ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೩). [ಕೆಂ + -ಕಲ್$_4$]

ಕೆಂಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾಗು ; ಕೆಚ್ಚಗಾಗು : ಕಾರೊಡಲು ಮೇಗಡರ್ದ ಮೆಯ್ಮವಿರು ಕೆಂಗಲಿಪ ತೋರಗಣ (ಹಚಕಾ. ೫-೨) ; ಕಡುಗಾಯ್ದು ಕೆಂಗಲಿಸಿದ ಲೋಹದ ಬಟ್ಟಸುಯ್ದು (ವರ್ಧಪು ೧೧-೩ ವ); ಕೆದಱಿದ ನಿಱಿದಲೆ ಕೆಂಗಲಿಪಲರ್ಗಣ್ಣು (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೩೩) ; ಕೆಂಗಲಿಪ ಕಟಾಕ್ಷದಿಂದೆ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೨). [ಕೆಂಗಲ್$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಂಗಲು 'ಕೆಂಗಲ್$_2$' ನೋ.

ಕೆಂಗಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ : ಬೆರಲೊಳ್ ಬೀಣೆಯ ತಂತಿಗಳೊರಸಿದ ಕೆಂಗಲೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೦) ; ಬರ್ದರ ಮೆಯ್ಯ ಪುಣ್ಣು ಕೆಂಗಲೆ (ಬಂಹರಿ. ೯-೫೪) ; ಮಸೆದುಗುರ್ವೊಯ್ಲು ಕೆಂಗಲೆ . . . ರಂಜಿಸಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ ೯-೩೫). [ಕೆಂ + ಕಲೆ$_3$]

ಕೆಂಗಲೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾದ ಗುರುತುಂಟಾಗು, —ಕರೆಗಟ್ಟು : ತೀವ್ರ ಕರಾಭಿಘಾತದಿಂದವನಿಯ ಬೆಂದ ಪುಣ್ಗಲೆಗಳೊಯ್ಯನೆ ಕೆಂಗಲೆ ಗಟ್ಟಿದಂದಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಗಲೆಕಟ್ಟಿತೆಂಬಿನಂ] (ಅನಂಪು. ೬-೬೦).
[ಕೆಂಗಲೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಂಗಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪು ಗುರುತನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೆಂಪು ಗುರುತಾಗು : ಅಪರಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಕೆಂಗಲೆವಡೆದು ಭೋಗನಾಥನ ಪಿಂದುರುಳಲೊಡಂ ಕೆಂಗಲೆ ತಳ್ತ ಶಿಲಾರಮಣನ ಶೀರ್ಷದಂತೆಯುಂ (ವೃಷವಿ. ೨೬-೬೧ ವ). [ಕೆಂಗಲೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೆಂಗಲ್ಗರು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಲ್ಲಿನ ಮೂರ್ತಿ; ಮಾಣಿಕ್ಯದ ವಿಗ್ರಹ: ಮೆಱೆದಳ್ಕಂಕಂಬಡೆದೊಸೆದಾ ರತಿಯೆಱೆಯಂ ಪೂಜಿಪ ಕೆಂಗಲ್ಗರುವಿನ ತೆಱನೆನೆ ಯುವತಿ ಕಲಾವತಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೮). [ಕೆಂಗಲ್ + ಕರು$_3$]

ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕಣ್ಣು) ಕೆಂಪೇರು. ೨. (ಆಲಂ) ರೇಗು; ಕ್ರೋಧಗೊಳ್ಳು : ಆ ಮದಕಳ ಕ್ರೂರ ಶೂರ ಸೌರಭೇಯಂಗಳೊಂದು ದಿವಸಮೊಂದೊಂದಱ ಕೆಲಪಂ ಕೇಳ್ದು ಕೆಳರ್ದು ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗಿ (ಅರ್ಥನೇ. ೪-೧೨೩ ವ) ; ದಾಡೆಯ ಕೊನೆಯಿಂದಂಕುರಿಸೆ ಮಿಂಚು ಪೆಣ ನುರಿಯಿಂ ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗೆ ಕಾದಿದರ್ ಭೇತಾಳರ್ (ಮಹಾನೇ. ೪-೩೦) ; ಅದಂ ಕೇಳಿ ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗಿ ಭೂಪಾಲನು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೪-೪೯).
[ಕೆಂಗಲ್$_2$ + ಮಸಗು$_1$]

ಕೆಂಗವಸಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಹೊದಿಕೆ: ಆ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಗಣ ಕೆಂಗವಸಣಿಯ ಕೀಳ್ಮೊಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೦೬-೨೩).
[ಕೆಂ+ ಗವಸಣಿ]

ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆ (ನಾ). = ಕೆಂಗವಸಣಿ : ಘುಸೃಣರಸದಿಂದಮೆಸೆದಳ್ . . . ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆಯಿನಸಮಾಯುಧ ಚಾಪಲೇಖೆಯೆಸೆವಂತೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೦೫) ; ಸೊಗಯಿಸಿದುದು ಶಶಿ ಮಂಡಲ ಸಂಜೆಗೆಂಪಗಲೆ ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆಯನು ಉಗಿದಂಗಜನ ಚಕ್ರರತ್ನದ ಚೆಲ್ವಿನೊಗುಮಿಗೆಯಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೧೨೩) ; ನಳಿನಬಾಣಕೆ ರತಿ ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆಯ ಕಳೆದಿತ್ತ ವಜ್ರಪೀಟಕವ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೮-೫೦); ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆ ಯೊಳಗಣದನ್ನು ಕಂಡು (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೦೬-೧೯). [ಕೆಂ + ಗವಸಣಿಗೆ]

ಕೆಂಗಳವೆ 'ಕೆಂಗಱವೆ' ನೋ.

ಕೆಂಗಱು$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಗರಿ : ಕೆಂಗಱಿಯ ಮೊನೆಯಂಬು ಗಳ್ ಕಣ್ಕೆಱೆಯಿಸಿದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೩) ; ಕೆಂಗಱುಮೂಡಿದ ಭೃಂಗಮಾಲೆ ನೀಳ್ದತ್ತೆನೆ ನೋಡಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೦೬) ; ಕೆಂಗಱಿಯ ಮಱಿದುಂಬಿ ತಾವರೆಗಂಗವಿಸುವವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೫ ; ಪುಲ್ಲಶರನ ಪಲ್ಲವಶರಕ್ಕೆ ಕೆಂಗಱುಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಕೆಂಬೆಳಗಂ ಕಱೆವ (ರಾಜಶೇ ೧೩-೫೯ ವ). [ಕೆಂ + ಗಱು]

ಕೆಂಗಱು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು : ಗಱುಮೆಱೆವ ಕಾಗೆಂಡೆಯುಯ್ಯರೆಗ ಮೊಂಡಿ ಕೆಂಗಱು ಹರಳು ಹಾರುವಂ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ಗುದಿಗೆಯ್ದರು (ಹಚಕಾ. ೫-೪೫).
[← ತಮಿ. ಚೆಙ್ಗರಾ, ಚೆಙ್ಗಾರೈ]

ಕೆಂಗಱುಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಎವೆಗೂದಲುಳ್ಳ ಕಣ್ಣು : ಕುರುಳು ಜುಂಜುಱುತಲೆಯ ತಗ್ಗಿನ ಕೊರಳ ಕೆಂಗಱುಗಣ್ಣ ಮೋಱೆಯ ಹರಕು ಗಡ್ಡದ ಕರಿಯೊಡಲ ಕಲಿಮಲಿನ ವಸನದಲಿ (ನಳಚ. ೪-೪).
[ಕೆಂಗಱು$_1$ + ಕಣ್]

ಕೆಂಗಱುಗೋಲ್, ಕೆಂಗಱುಗೋಲು (ನಾ). ಕೆಂಪುಗರಿಯುಳ್ಳ ಬಾಣ : ನೆಲನ ಮುಟ್ಟದ ಜಾಳಿಗೆಯ ಹೊಗರೊಗುವ ಕೆಂಗಱುಗೋಲ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ರಣದಲಿ ಭೀಷ್ಮ ಪವಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೧೧) ; ಮಿಕ್ಕ ಕೆಂಗಱುಗೋಲ್ಗಳೊಡಲ ಹೊಕ್ಕ ಮಾತ್ರದಿ ಹೊಱಟೆದೆಯಲ್ಲಿ ರಕುತವ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೩೫-೩೬) ; ಒಡಿದಶೋಕೆಯ ಬಿಲ್ಲು ಚೆಂದಳಿರುಡಿಗೆ ಕೆಂಗಱುಗೋಲ ಹೊದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೯). ಕೆಂಗಱುಗೋಲು : ಕೆಱೆಯ ತಡಿಯಲೊಂದು ಹುಲ್ಲೆ ಆದ ಕೆಂಗಱು ಗೋಲಿನಲೆಚ್ಚವ ಜಾಣ (ಅನಚಂ. ೨೯೮-೧೩೧೩) ; ಹೊಳೆವ ಕೆಂಗಱು ಗೋಲು ಪುಷ್ಪರತ್ನಗಳು ಚೆಂದಳಿರ್ಗಂಧ ನಿಟಿಲಾಂತರದೆ ಬಲರಾಮನಿಂದೆ ಪೂಜೆಯಕೊಂಡು ಸಮರಸ್ಥಳದೆ ವಿಘ್ನೇಶನಾಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮-೫೬) ; ನರನೆಚ್ಚ ಕೆಂಗಱುಗೋಲ ಬಚ್ಚಳೆಯ ಪೊಸಮಸೆಯ . . . ನಿಡುಸರಳ್ ಹೆಚ್ಚಿದವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೮). [ಕೆಂಗಱು$_1$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕೆಂಗಱುಗೋಲು 'ಕೆಂಗಱುಗೋಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಗಱೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಗುರುತು, —ಕಲೆ : ಕೆಂಗಾಱೆ, ಕೆಂಗಱು, ಕೆಂಜೆಡೆ, ಕೆಂಗೊಡೆ, ಕೆಂದಳಿರ್, ಕೆಂಬಿಸಿಲ್ (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ).
[ಕೆಂ + ಕಱೆ$_2$]

ಕೆಂಗಱವೆ, ಕೆಂಗಳವೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅಕ್ಕಿ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲು : ತುಱುಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿತ್ತಿಯಂ ಲೋಕದ ನೆಲ್ಗೆ ಕೆಂಗಱವೆಯಂ . . . ಪ್ರತಿ ಮಾಡಿದನೋರ್ವ ಜೀಯನೆಂದೇಕೆಯೊ ಮೂಢರೊಳ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೧೬). ಕೆಂಗಳವೆ : "ಸಿತ ಶಾಲಿ ಕೆಂಗಳವೆ ಕೆಂಬತ್ತಿ ರಾಜಾನ್ನಮವು ಬೈಲಮೆಂದಿವು ನೆಲ್ಲಭೇದಂಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪).
[ಕೆಂ + ಕಱವೆ]

ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಾಂಚಿವಾಳ ; ಕೋವಿದಾರ ವೃಕ್ಷ : "ಕೋವಿದಾರ, ಚಮರಿಕಂ, ಕುದ್ದಾಲಃ, ಯುಗಪತ್ರ –೪ ಕೆಂಪು ಕಾಂಚಿ ವಾಳದ ಗಿಡ, ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ ಹುವ್ವಿನ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೨).
[ಕೆಂ + ಕಾಂಚಾಳ]

ಕೆಂಗಾಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಾಗೆ : ಕರಿಕಾಗೆ ಕಾವ್‌ಗುಡಲು ಕೆಂಗಾಗೆ ಗೂಗಿಡುವ ನೋಟ (ಸಖೀಗೀ. ೫೮-೧). [ಕೆಂ + ಕಾಗೆ]

ಕೆಂಗಾಡು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಅರಣ್ಯಭೂಮಿ ; ಕೆಂಪು ಕಾಡು ಭೂಮಿ : ಕರಿಯ ಕುದುರೆನೇರಿ ಕರಿಯವ್ ಸವಾರಿ ಹೊರಟೊ . . . ಅಂತರಗಟ್ಟೆ ಕೆಂಗಾಡಾಗಿಳಿದೊ ಕುದುರೆಯ (ನಾಪದ. ೨೧). ೨. ಕೆಂಪು ನೆಲ, —ಭೂಮಿ : ಯೆರೆಯ ಮತ್ತರು ೪ ಹೊಂಗೆ ೪ ಕೆಂಗಾಡು ೪ ಆನ್ತು ಮತ್ತರು ೧೨ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೫೧-೪ ; 1082) ; ಚಿಕ್ಕ ಸಾವಿಯಣ್ಣಂ ಕೆಂಗಾಡು ಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರ್ ೫ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೫-೫೨; 1099); ಶ್ರೀ ಕಲಿದೇವಸ್ವಾಮಿಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟ ಎ[ರೆ]ಭೂಮಿ ಕೆಂಗಾಡು ಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೮-೫೪; 1127) ; ಊರಿಂತೆಂಕ ಕರಗೆಯ ದಾರಿಯಿಂ ಬಡಗಕೆಂಗಾಡು ಕಂಬ ೬೦ (ಎಇ. XIX, ೧೯೬-೩೬ ; 1210). 'ಕಿಸುಕಾಡು' ಪರಾ.
[ಕೆಂ+ ಕಾಡು$_2$]

ಕೆಂಗಾವಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಮಣ್ಣು : ಕತ್ತೆ ಕೆಂಗಾವಿಯಲಿ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತುರುಳಿದರೆ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಅಶ್ವವಾಗುವುದು ಹೇಳಯ್ಯ (ಕೋಗಿಲೆ. ೬೬-೫). [ಕೆಂ + ಕಾವಿ]

ಕೆಂಗಾಱೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಿನ ಆಭರಣ (?) : ಕೆಂಗಾಱೆ, ಕೆಂಗಱು, ಕೆಂಜೆಡೆ, ಕೆಂಗೊಡೆ, ಕೆಂದಳಿರ್ (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ).
[ಕೆಂ + ಕಾಱೆ ?]

ಕೆಂಗಿ (ನಾ). (ಪಗಡೆಯ) ಕೆಂಪುಕಾಯಿ (?) : ದುಗವನೆಸೆ ಭಾರಗಳ ನಿಡುಯಿಡು ನೆಗೆದು ಹೊಯ್ಯಾಣಂತಿ ಕಾಯ್ಗಳ ಚಿಗುಟೆ ಬಿಡು ಹಸುರೇರಿತದರಸು ಕೊಲೆಗೆ ಕೆಂಗಿಗಳ ವಿಗಡದ ರುತುಪರ್ಣಕನ ಬೋಸಟೆ ನಗೆಗೆ ಕುಂದದಿರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೬೧). [?]

ಕೆಂಗಿಡಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಿಡಿ : ರೌದ್ರಮಪ್ಪ ಕೆಯ್ದುಗಳಿನಗುರ್ವಿನದ್ಭುತ ದಿಸುರ್ವಿದ ಕೆಂಗಿಡಿಗಳ್ ಪಳಂಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೫); ಕಂಗಳಲಿ ಕೆಂಗಿಡಿ ಸುರಿಯೆ ವೀರಾವೇಶದಲಿ ಮಸಗಿದನು ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೦); ಕಡಿದಾಡುವ ಖಡ್ಗ ಧಾರೆಯಿಂದುದಿರ್ವ ಕೆಂಗಿಡಿಗಳ ನೋಡುತ (ಮೋಹತ. ೨೯-೧೩); ಮೂಡಿದವು ಕೆಂಗಿಡಿಯ ಕಾರ್ಬೊಗೆ ಗೂಡಿ ಹೊಳೆವಾ ಖಡ್ಗಘಾತದಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೯-೩೧). [ಕೆಂ + ಕಿಡಿ]

ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಿಡಿಕಾರುವ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಂಗಣ್ಣು ; ಉರಿಗಣ್ಣು : ಭೋಗಿಭೂಷಣ ಕೋಪವ ತಾಳಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋಗಿ ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ಣ ತೆಱೆದ (ಮೋಹತ. ೭-೩೮); ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ಣ ಕೇಸರಿಯ ಮಸ್ತಕವ ಬಾಣಂಗಳಿಂದಿಳುಹಿ ತಾಳ್ದವರು ಕಂಗೊಳಿಸಿದರು ಕಾಂತಾರದೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೩೦). [ಕೆಂಗಿಡಿ + ಕಣ್]

ಕೆಂಗಿಡಿಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಗಿಡಿಗಳನ್ನು ಸುರಿಸು ; ಕೆಂಡವನ್ನು ಕಾರು : ಕೆಂಗಿಡಿಗಱೆಯುತ್ತೆ ಪರಿತಂದು ಮದನನ ನುಂಗಿ ನೀರ್ಗುಡಿದುದೆಂದೆನಲು ಇಂಗಿತವಱಿದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚಕ್ರದೊಳಿಟ್ಟು ಭಂಗಿಸಿದನು ಮಹಾಯುಧವ (ಮೋಹತ. ೩೮-೨೦). [ಕೆಂಗಿಡಿ$_1$ + ಕಱೆ$_1$]

ಕೆಂಗಿಡಿಗೋಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಗಿಡಿಗಳನ್ನು ಕಾರುವ ಬಾಣ : ಹಿಡಿಯೆನ್ನ ವರ ವ್ಯರ್ಥವಾಗದೆಂದೆನುತೆ ಕೆಂಗಿಡಿಗೋಲ್ಗಳಿಂದೆ ಹೇಱಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮-೪೬). [ಕೆಂಗಿಡಿ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕೆಂಗಿಡಿಯ (ನಾ). ಕೆಂಗಿಡಿಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಅಗ್ನಿ : "ಕೆಂಗಿಡಿಯನ ಮರ್ದ ಮರಗೂಳ ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಯವನಂಗವಿಸಲಗಿನೆನೆ ಕಿಚ್ಚು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೦); "ಕೆಂಗಿಡಿಯನೆಲರ್ಗೆಳೆಯ ತಗರ್ದೇರ ಪೊಗೆವಳ ಯಿಗೆಯನು ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗನಿವ್ವೆದೆಯನಲನ ನಾಮವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೨). [ಕೆಂಗಿಡಿ + -ಅ$_7$]

ಕೆಂಗು (ಕ್ರಿ). (?) : ತೆಂಗು ಕೊಂಗು ಕಾದಲರಲರಂಚೆಗಳ್ ಕೆಂಗುವ ಕೊಂಚೆಬೆಂಚೆಗಳಿಂ ಭೃಂಗ ಕುರಂಗ ಪುರುಳಿಗಿಳಿನಳಿನಮುನಂಗೊಳ ಲೊಪ್ಪಿಹವಲ್ಲಿ (ಅನಂಚ. ೧-೧೧೯). [?]

ಕೆಂಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕುಡಿ, — ಚಿಗುರು : ಸುಕವಿಜನಮನಃ ಪದ್ಮಿನೀ ರಾಜಹಂಸನ ಕೀರ್ತಿಲತೆಯ ಕೆಂಗುಡಿಯೆಂಬಂತಾನುಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೮-೨೦೬ ಅಡಿಟ). ೨. ಕೆಂಪು ಧ್ವಜ : ನರಸಿಂಗಂ ತಳ್ತಿಱಿಯೆ ನೆಗಬ್ದ ನೆತ್ತರ್ ನಭದೊಳ್ ಕೆಂಗುಡಿ ಕವಿದಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೪); ಮನ್ಮಥನ ಬೀಡಿನ ಕೆಂಗುಡಿಯೆಂಬ ಚೆಲ್ವಿನಿಂ ಸೊಗಯಿಪ ಪಲ್ಲವ ಪ್ರಕರದಿಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೨-೧೪೩); ತೊನೆಯುತ್ತ ಮೊಪ್ಪು[ಗುಮೆ] ಕೆಂಗುಡಿಗಳ್ ಮಣಿಹರ್ಮ್ಯದೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೧೫೫); ಪಂದಳಿರ ತೋರಣಂ ತಳ್ತೊಂದಿದ ಕೆಂಗುಡಿಯ ಪು[ಪಾಠಾಂ. ಮು]ಡಿಯ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಡೆ (ಶಮುದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹವಳ : (ಕ). [ಕೆಂ + ಕುಡಿ$_3$]

ಕೆಂಗುರಿ 'ಕೆಂಗುಱಿ' ನೋ.

ಕೆಂಗುರುಳ್, ಕೆಂಗುರುಳು (ನಾ). ಕೆಂಪುಕೂದಲು ; ಕೆಂಗೂದಲು: ಕೆಂಗುರುಳ್ಗಳೊಲೆವ ಮುಂದಲೆಯ ಕಂಪನಾಘ್ರಾಣಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೨೦). ಕೆಂಗುರುಳು : ಕೆದರ್ದ ಕೆಂಗುರುಳುಗಳ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೩-೫). [ಕೆಂ + ಕುರುಳ್]

ಕೆಂಗುರುಳು 'ಕೆಂಗುರುಳ್' ನೋ.

ಕೆಂಗುಱಿ, ಕೆಂಗುರಿ (ನಾ). ಕುರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕೆಂಪುಕುರಿ: "ಆವಿಕಂ ಕೆಂಗುಱಿ (ಓಷಧಿ. ೧೧). ಕೆಂಗುರಿ : ಕುರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಗುರಿ, ಜವಾರಿ, ಯೆಳಗ ಎಂಬ ಮೂರುಜಾತಿಗಳಿವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೫೯). [ಕೆಂ + ಕುಱಿ$_2$]

ಕೆಂಗೂದಲ್ (ನಾ). = ಕೆಂಗುರುಳ್ : ಕೆಕ್ಕಳಗಣ್ ಕೆದಱಿದ ಕೆಂಗೂದಲ್ ಮೊಕ್ಕನೊಸಲ್ ನಿಡುಕುಂಗೋಣ್ (ಜಯಕಾ. ೭-೨೬); ಕೊರ್ಬಿದ ಶರೀರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಪಾಂಗೆ ಕೆಂಗೂದಲುರ್ಬುಜವ್ವನೆ ಕಂಪನಸ್ವನೆ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೨೫). [ಕೆಂ + ಕೂದಲ್ (< ಕೂಂದಲ್)]

ಕೆಂಗೂಳು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅನ್ನ ; ಬಲಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಂಬಣ್ಣ ಬೆರಸಿದ ಅನ್ನ : ಸೂಸಲುಂಡಲಿಗೆ ಪಾಲೌಗು ಪಾಯಸ ಬೆಣ್ಣೆಗಾಸಿದ ತುಪ್ಪ ಕೆಂಗೂಳರಾಸಿ ರಂಜಿಸಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೨); ಚಿಗುರೆಲೆ ಕೆಂಗೂಳು ಪಣ್ಕಾಯ ಮೆದೆಯಿಂದ ದಿಗುಬಲಿಗೊಟ್ಟರ್ದುದಲ್ಲಿ (ಭರತಚ. ೨೦-೧೩೦); ಮರಣವಡೆದರಿಗೆ ಬಲಿಗೊಟ್ಟ ಕೆಂಗೂಳು ಹರಹಿರೆ ಕೆಂಪಿನ ಹೂವು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೬-೬). [ಕೆಂ + ಕೂಳು$_1$ (< ಕೂೞ್$_1$)]

ಕೆಂಗೆಂಡ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕೆಂಡ ; ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ : ಉರಿವ ವಂಕೆಯ ಕಡೆಯೊಳುಳಿದ ಕೆಂಗೆಂಡಮೆನೆ ತರಣಿಮಂಡಲಮೆಸೆದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೨೦); ಕೋಪದಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಗೆಂಡ ಕಿಡಿಗಳು ಕಾರುತ್ತಿರಲು (ನನ್ನೂರು. ೩೧೦). [ಕೆಂ + ಕೆಂಡ]

ಕೆಂಗೆಂಪು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕೆಂಪು : ಹೊಳೆವ ಕೆಂಗೆಂಪುಗಳ ಮೌಳಿಯ ಲಲಿತ ರತ್ನದ ರೋಚಿಗಳ ಗಜಗಲಿಸುವಂಬಿನ ವಾಯಿಧಾರೆಯ ಕಿಡಿಯ ಕಾಂತಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೯೪). [ಕೆಂ + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕೆಂಗೊಡಲಿ (ನಾ). (ರಕ್ತದಿಂದ) ಕೆಂಪಾದ ಕೊಡಲಿ : ಭೀಷ್ಮತೆವೆತ್ತು ರಂಜಿಸಿತು ಹೆಗಲಿನೊಳು ಕೆಂಗೊಡಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨-೬೬೫). [ಕೆಂ + ಕೊಡಲಿ]

ಕೆಂಗೊಡೆ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕೊಡೆ : ಕೆಂದಾವರೆಗಳ್ ಕೆಂಗೊಡೆಗಳಂದಮಂ ಪಡೆವಿನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೧೦). [ಕೆಂ + ಕೊಡೆ$_3$]

ಕೆಂಗೊನರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಚಿಗುರು : ನನೆದೋಱುತ್ತ ದಿರ್ಗಂತಿ ಮುಂತೆ ಪನೆಗಳ್ ತೋರ್ಪಂತೆ ತೆಂಗಾಳಿ ಕೆಂಗೊನರೊಳ್ ದಟ್ಟಡಿಯಿಟ್ಟುದು (ಅನಂಪು. ೬-೭೨). [ಕೆಂ + ಕೊನರ್$_2$]

ಕೆಂಗೊಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಗೊನೆ : ಪೊದಬ್ದ ಪೊಸನೆಯ್ದಿಲ ಕಂಪನೆ ಬೀಱಿ ಕಾಯ್ತು ಕೆಂಗೊಲೆಯೊಳೆ ಜೋಲ್ವ ಶಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೨). [ಕೆಂ + ಗೊಲೆ$_3$]

ಕೆಂಗೋಡಗ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕೋತಿ : ಕೆಂಗೋಡಗದ ತೆರದಿ ಕೆದರಿ ಮುಖದೇಶದೊಳಗಿಂಗಳಗಳಂತೆಸೆವ ನೇತ್ರದಿಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧೦-೬). [ಕೆಂ + ಕೋಡಗ]

ಕೆಂಗೋರಟೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಗೋರಂಟೆ : "ಕುರವಕಃ – ಕೆಂಗೋರಟೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೬). [ಕೆಂ + ಗೋರಟೆ (< ಗೋರಂಟೆ)]

ಕೆಂಗೋಲ್$_1$, ಕೆಂಗೋಲು (ನಾ). ಕೆಂಪುಗರಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಬಾಣ(?). ಕೆಂಗೋಲು : ತುಳುಕಿದನು ಕೆಂಗೋಲನಿನಮಂಡಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೧-೨೯); ಷಡುರಥರು ತನತನಗೆ ಕೆಂಗೋಲಿನಲೆ ಮುಮ್ಮೊನೆಯ ಬೋಳೆಯ ಸರಳಿನಲಿ ಸಾಧನಸಮಗ್ರರು ಶಿಶುವನೆಚ್ಚರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೧). [ಕೆಂ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕೆಂಗೋಲ್$_2$ (ನಾ). ಕೆರಳುವಿಕೆ; ಉದ್ರೇಕ. 'ಕೆಂಗೋಲ್ಗೊಳ್', 'ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗು' ಪರಾ. [?]

ಕೆಂಗೋಲು 'ಕೆಂಗೋಲ್$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಗೋಲ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು ; ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು : ಪೊಂಗುವುದು ಗಡತಿಕೋಪದೆ ಕೆಂಗೋಲ್ಗೊಳ್ವುದು ಗಡಿಂದ್ರಜಾಲದ ಸಿಂಗಂ ತಾಂ ಗಡ ಪರಿಗುಂ ಗಡ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೨-೨೨); ಕವಿತರ್ಪ ನೆರವಿಯಂ ಕನಲವೋರಿಗಳ್ಕಂಡು ಬೆರ್ಚಿ ಕೆಂಗೋಲ್ಗೊಂಡೋಡುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨). [ಕೆಂಗೋಲ್$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳಿಸು ; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು (?) : ಕೆಲಬರ್ ಮಾರ್ತಳಂ ಬೊಯ್ವಾರುತ್ತುಂ ವೃಷಭಂಗಳಂ ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿಸುತ್ತುಂ ಬರೆ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦೭).
[ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗು + – ಇಸು$_3$]

ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು ; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು ; ಉದ್ರಿಕ್ತವಾಗು : ವಿರಳವಾದ ರೂಪಮಂ ಕಂಡು ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿದ ಪಯನಾವು ಪರಿದಿಱುವುದುಮಲ್ಲಿನೊಂದು ಬಿದ್ದಿರ್ದ ಮುನಿಯಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೨೬-೧೨); ಪಲವು ದಿವಸಮಾಹಾರಂಬಡೆಯದೆ ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿದ ಸಿಂಹಕ್ಕೆ ಪೂಣಿಗತನದಿಂದೇನಾನುಮೊಂದಂ ನುಡಿದೆನಪ್ಪೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೫-೨೧) ; ಸಿಂಹನಂತೆ ಕಂಗನೆ ಕನಲ್ದು ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿ ಮೇಲೆತ್ತಿ ನೂಂಕಲನುಗೆಯ್ದು ಬರಲ್ (ಶಾಂಶೀಶ್ವ. ೮-೯೨೭). 'ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗು' ಪರಾ.
[ಕೆಂಗೋಲ್$_3$ + ಮಸಗು$_1$]

ಕೆಂಚ$_1$, ಕೆಂಜ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದುದು ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳದು. 'ಕೆಂಚದಲೆಯ' ಪರಾ. ೨. ಕೆಂಪು ಮೈ ಬಣ್ಣದವನು; ಕೆಂಪಾಗಿರುವವನು ; ಕೆಂಪ : ಒಬ್ಬ ಕೆಂಚನೊಬ್ಬ ಕರಿಕನೊಬ್ಬ ಶುದ್ಧಧವಳಿತನೆಂತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೪೩) ; ಕರಿಕಂ ದ್ವಿಜರೊಳ್ ಕೆಂಚಂ ಪರಜಾತಿಯೊಳಾಗೆ ತಲೆಯನೂಱುವರ್ (ಅನಂಪು. ೧೩-೧೬); ನಿಡಿಯಂ, ಗುಜ್ಜಂ, ಕೆಂಚಂ, ಕರಿಯಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ಪ್ರಯೋ) ; ರೂಪಂ ನೋಡಿ ಕೆಂಚಂ ಕರಿಕಂ ಶ್ಯಾಮಾಂಗನೆಂದಿವು ಮೊದಲಾದುವನೆಂಬುದು ರೂಪಿನೊಳಪ್ಪ ಸತ್ಯಮೆಂಬುದು (ಪಸಾರ. ೧೫೬-೧೦) ; "ಬ್ರಹ್ಮ" (ಬಸವ-ಕೋಶ). ೨. ಚೆಲುವ ; ಸುಂದರ : "ಕೆಂಚ – ಚೆಲುವ" (ಜಾನಕೋ. ೪೦) ; ಜರದ ರುಮಾಲವನ್ನು ಸುತ್ತದ ಬೆಳುವಲದ ಕೆಂಚ (ಚೆಲುವ) ನಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗದು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೮). ೩. "ಅಶಿಕ್ಷಿತ ಮನುಷ್ಯ ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಕ್ತಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೫೪). **ಕೆಂಜ** : ೧. ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನು ಅಷ್ಟು ಬಿಳಿಯನೂ ಅಲ್ಲ, ಅಷ್ಟು ಕೆಂಜನೂ ಅಲ್ಲ (ಜಗತ್ತು. ೧೫೪).
[ಕೆಂಚು + –ಅ$_7$]

ಕೆಂಚ$_3$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಿದಿರ್ಹಕದ ಏಚಗಾವುಣ್ಡನ ತಮ್ಮ ಕೆಞ್ಚ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೨೯-೫ ; 970); ಆತನನ್ವಯದೊಳ್ ಸಂಗ್ರಾಮಜಯಿ ಕೆಂಚನೆಂಬೊನಿಳಾಮಹಿತಂ (ಸೌಇಇ. XI-I, ೪೫-೨ ; 980).
[?]

ಕೆಂಚಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವರ್ಡ್ಡಲಿಯ ಕೆಂಚಗಾವುಣ್ಡನ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦-೩೧ ; 1085).
[ಕೆಂಚ$_3$ + ಗಾವುಂಡ(< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೆಂಚಗೆ (ಅ). ಕೆಂಪಗೆ; ಕೆಚ್ಚಗೆ : ಅಂಗೈ ಕೆಂಚಗಾಗುವಷ್ಟು ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ಬೇರೆ (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೪೮).
[ಕೆಂಚು + –ಅಗೆ$_3$]

ಕೆಂಚಣಿಲು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಅಳಿಲು : ಆಸಡಿಯಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಮಂ ಲೇಸೆನಿಸಿದ ವಿಷ್ಣುಕ್ರಾಂತೆಯುಂ ಸಮನಾಗಲ್ಕೋಸರಿಸದೆ ಕಱಿಯಂ ಕುಡೆ ಸಾಸದೆ ಕೆಂಚ [ಪಾಠಾಂ. ದ, ಬ]ಣಿಲು ತಿಂದ ವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೩-೮೨).
[ಕೆಂಚು + ಅಣಿಲು$_1$ (< ಅಣಿಲ್)]

ಕೆಂಚದಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುತಲೆ. 'ಕೆಂಚದಲೆಯ' ಪರಾ.
[ಕೆಂಚು + ತಲೆ$_1$]

ಕೆಂಚದಲೆಯ (ನಾ). ಕೆಂಚುಬಣ್ಣದ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು : ನಸುಕೆಂಚದಲೆಯನಕ್ಕುಂ ಜೀವಂ (ಜಾತತಿ. ೨-೨೪).
[ಕೆಂಚದಲೆ + –ಅ$_7$]

ಕೆಂಚನೆ (ಅ). = ಕೆಂಚಗೆ : ಒಂದಕೆ೨ಂಬತ್ತು ನುಡಿದು ಕಣ್ಣ ಕೆಂಚನೆ ಮಾಡಿ ಗಂಡುಗೆದಱಿ (ಬಸವ. ೪೪೬).
[ಕೆಂಚು + –ಅನೆ$_3$(< –ಅನೆಯ$_3$)]

ಕೆಂಚಲು 'ಕೆಚ್ಚಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಚಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಗೆ ಇರುವವಳು ; ಚೆಲುವೆ : ಕುರುಡಿ, ಕಿವುಡಿ, ಗುಜ್ಜಿ, ಕೆಂಚಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೧ ಅಡಿಟ). ೨. "ಅಸಂಸ್ಕೃತೆ" : (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೫೪).
[ಕೆಂಚು + –ಇ$_2$]

ಕೆಂಚಿಗ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಚಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುಪ್ಪೆಸೆಯ ಮನವಸೆಯರ ಪೊರಿವಯ್ಯ × × ಕೇಸಿಮಾಣಿ ಕೆಂಚಿಗಂಣ್ಯಗಾಳುಮದಟನಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೮-೬ ; 912).
[?]

ಕೆಂಚಿಗೆ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಚು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ : ಕೆಂಚು, ಗುಜ್ಜು, ಬೆಜ್ಜು (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; "ರಕ್ತಿ, ರಕ್ತಿಮಾ, ರಾಗಃ – ಈ ೩ ಕೆಂಚುಂ, ಪ್ರೀತಿಯುಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೫೯). ೨. (ಕರಾ) ಗರ್ವ ; ಅಹಂಕಾರ.
[ಕೆಂ + –ಚು]

ಕೆಂಚುದಲೆ (ನಾ). = ಕೆಂಚದಲೆ : ಪಟ್ಟುಕ ಮೂಗಿನ ಮರವುಲಿವೊಟ್ಟೆಯ ಕುಸಿಗೊರಲ ಕೆಂಚುದಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂದಲೆಯ] ನವಿರ ಕರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೦).
[ಕೆಂಚು + ತಲೆ$_1$]

ಕೆಂಚುಮಿಸೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮೀಸೆ : ಕೆಂಗರಿಗಣ್ಣ ಮೋಱೆಯ ಹರಕುಗಡ್ಡದ ಕೆಂಚುಮಿಸೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಿಯೊಡಲ]ಕಲಿ ಮಲಿನ ವಸನದಲಿ (ನಳಚ. ೪-೪).
[ಕೆಂಚು + ಮೀಸೆ]

ಕೆಂಚೂಚು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕೊಕ್ಕು, —ಚುಂಚು : ಮೈ ಹಸಿರು ಕೆಂಚೂಚು ಕರಿಯ ಕೊರಳು ಪಚ್ಚೆ, ಮಾಣಿಕ, ಕೆಚ್ಚನೀಲ ಹರಳು (ಗಂಗಾತ. ೨೮-೧೧).
[ಕೆಂ + ಚೂಚು (< ಚಂಚು)]

ಕೆಂಚೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವವಳು ; ಚೆಲುವೆ : ಕೆಂಚೆ ಕೇಳಧಿಕ ಕೇವಲ ಜಾಣೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೨) ; ಅಂಚುಗುಪ್ಪಟ್ಟೆ ಸೆರಗಿನ ಸೀರೇ ಸುಟ್ಟ ಕೆಂಚೇರ ಸೋಬನಕೆ ಕರಸವ್ವ (ನಾಪದ. ೧೧೪) ; ಕೆಂಚೇರು ಮೊಸರ ಕಡಿದಾರೋ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೩೬).
[ಕೆಂಚು + – ಎ$_3$]

ಕೆಂಜ 'ಕೆಂಚ' ನೋ.

ಕೆಂಜಂಜೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಸಂಜೆ : ಕೆಂಜಂಜೆ, ಚೆಂಜಂಜೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ).
[ಕೆಂ + ಸಂಜೆ]

ಕೆಂಜಗ$_1$ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಜಗ$_3$ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_3$' ನೋ.

ಕೆಂಜಡೆ, ಕೆಂಜೆಡೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಜಡೆ; ಕೆಂಪು ಕೂದಲಿನ ಜಡೆ : ಚಿನ್ನಪೂಗಳೊಳ್ ತುಱುಗಿದ ಚಿನ್ನಕೆಂಜಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೯) ; ಸುಲಿಪಲ್ ಕೆಂಜಡೆ ನಾರಸೀರೆ ಯಜಿನಂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೬೮) ; ಭರಿತ ಪರಿಮಳದಂಗವಟ್ಟದ ಜಡಿದ ಕೆಂಜಡೆಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೬). **ಕೆಂಜೆಡೆ** : ಮಿಸುಗುವ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳ್ ರಂಜಿಸುತಿರ್ದುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೦) ; ಕೆಂಜೆಡೆಯೊಳ್ತುಗುಳ್ದ ಪಲವಂದದ ಚೆಂದದ ಚಿನ್ನಪೂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೩೮); ಹೊಳೆವ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳ ಮಣಿ ಮುಕುಟದ ಒಪ್ಪುವ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ನಗೆಮೊಗದ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೨-೬೮); ಕೆಂಜೆಡೆಯ ಚಂದ್ರಕಳೆಯರಸನೊಪ್ಪುತ್ತಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೫).
[ಕೆಂ + ಜಡೆ]

ಕೆಂಜರಿ (ನಾ). (?) : ಮಂಜಿಷ್ಠ ಕೆಂಜರಿ ಮಂಜಷ್ಠ ಸ್ರೋಗಿತ ಪಂಚಾ (ದೇವಾಂಪು. ೪-೧೭೧).
[?]

ಕೆಂಜರಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ಬೆಳುವ ಬೆಂಚಗ ಬೆಕ್ಕು ಬಕ ಮಿಂಚುಲಿಗ ಕೆಂಜ [ಪಾಠಾಂ. ಮಂಜು]ರಿಗಣ್ಣ ಶಿಖಿ ಮಡಗೊಳಲೆ ಮುಖ್ಯ ವಿಹಂಗವಿವೆ ವೈದೇಹಿ ನೋಡೆಂದ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೩).
[ಕೆಂಜರಿ + ಕಣ್ + –ಅ$_7$]

ಕೆಂಜಲ, ಕೆಂಜಳ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ನೀರು : ಇಱಿದಾಡಿ ನೆತ್ತರವು ಹೂಡೆಯಿಂ ಬೀಳ್ವ ಕೆಂಜಲದಂತೆ ಸುರಿವುತ್ತ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧೪-೩೫). ಕೆಂಜಳ : ೨. ನೆತ್ತರು ; ರಕ್ತ : ವರ ವಜ್ರದುಂಬಿಯ ಬಳಗ ಕೊಱೆ ನಂದದಲಿ ಮೊಗದವು ಬಗಲ ಕೆಂಜಳವ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮-೩೫). [ಕೆಂ+ಜಲ$_1$]

ಕೆಂಜಳ 'ಕೆಂಜಲ' ನೋ.

ಕೆಂಜಾಜಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಜಾಜಿ : ಕೆಂಜಾಜಿಯರಲ ಪಸೆಯೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೫೨) ; ಕೆಂಜಾಜಿ ನಾಗಸಂಪಗೆ ಬಂದುಗೆ . . . ಮಂಜರಿಗಳಿನರ್ಚಿಸಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೩೦) ; ಬಿರಿದ ಕೆಂಜಾಜಿಯೆಂಬುವ ಪುಷ್ಪದಂಗಡಿ ಪರು ಠ ವಿ ಸಿ ರ್ದು ದು (ಮೋಹತ. ೩-೧೫) ; ಜಾಲೆ ಬಂದೊರ್ವಳರಸಗೆ ಕೆಂಜಾಜಿ ಸರಗೊಡುವಾಗ ಕೆಂಜಾಜಿ ಜಗುಳಿತು (ಭರತ. ೫-೩೬). [ಕೆಂ + ಜಾಜಿ (< ಜಾದಿ)]

ಕೆಂಜಾಯ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಛಾಯೆ ; ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ (?) : ಬಿಳಿದು ಕೆಂಜಾಯ ಪೊಂಬಟ್ಟೆ ಮೇಲ್ವಸರು (ಹನುದ್ವಿ. ೮೨). [ಕೆಂ + ಜಾಯ ?]

ಕೆಂಜಾಲ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಜಾಲಿ ಮರ : ಈಂತಾಱಿಯ ಹಡಿಲಿಂ ಮೂಡ ಆವೆಯ ಕುಂಟೆ ಕೆಂಜಾಲದ ನೊರಡಿ ಕಿಟ್ಟದ ಹಾಳಊರ ಮುಂದಣ ಹಳ್ಳದಿಂ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೦-೬೮ ; 1221). [ಕೆಂ + ಜಾಲ$_0$]

ಕೆಂಜಿಗ$_1$ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಜಿಗ$_2$ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_3$' ನೋ.

ಕೆಂಜಿಗುರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಚಿಗುರು : ಕೆಂಜಿಗುರೊತ್ತೆ ಸರ್ವ ಕುಜಮೂಜಡಿಗಳ್ನಲವೇಱೆ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೩). [ಕೆಂ + ಚಿಗುರ್$_2$]

ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$, ಕೆಂಚಿಗ, ಕೆಂಚಿಗೆ, ಕೆಂಜಗ$_1$, ಕೆಂಜಿಗ$_1$, ಕೆಂಜುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : "ಕುಸುಮೆ ಕೆಂಜಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೭); "ಖದಿರವಲ್ಲಿ-ಕೆಂಜಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೪೪). ಕೆಂಚಿಗ : ಕೆಂಚಿಗನ ಹೂವಿನ ವರ್ಣವಾಯಿಗಿರುವ ವಜ್ರಗಳಿಗೆ ವರುಣನು ದೇವತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೪-೩). ಕೆಂಚಿಗೆ : (೬). ಕೆಂಜಗ$_1$: ಕೆಂಜಗದ ಹೂವು ನಿಜಗೆಂಪು ಆದರೆ ಅಂಚಿನಲ್ಲೀದೆ ಕಿರಿಕಿಹಿ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೮೩). ಕೆಂಜಿಗ$_1$: "ತನುಲೋಹಿತ - ಕೆಂಜಿಗನಗಿಡ" (ಅಕಾನಿ. ೧೧-೨೩) ; "ಕಟಂಕಟಃ - ಕೆಂಜಿಗ" (ಒಷಧಿ. ೨೩). ಕೆಂಜುಗ : "ಭದ್ರದ್ರುಮಃ - ಕೆಂಜುಗ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೦). [?]

ಕೆಂಜಿಗೆ$_3$, ಕೆಂಜಗ$_2$, ಕೆಂಜಿಗ$_3$, ಕೆಂಜುಗೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ದೊಡ್ಡ ಇರುವೆ ; ಕೆಂಪುಗೊದ್ದ : "ಅರುಣಾಂಗ ಮೆನಲು ಕೆಂಜಿ[ಪಾಠಾಂ. ಜು]ಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩) ; ನಿವ್ರ್ಯಾಜಂ ಪೂಸದನೆ ಕೆಂಜಿಗೆಯ ವಿಷಮುಱಿಗುಂ (ಖಮದ. ೧೩-೧೨೩); ಕ ಡ ದು ಜು ವಿ ನು ಬ್ಬ ರ ದ ಕೆಂಜಿಗೆಗೊಡನ ತೊನಸೆಯ ಹರವಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೭-೧೧). ಕೆಂಜಗ$_2$: ೧. ಅವರ ಕರುಳಿಗೆ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾವಿರ ಕೆಂಜಗ ಕಚ್ಚಿದ ಸಂಕಟವಾಯಿತು (ದೀಪಹ. II, ೧೫೮). ೨. (ಅಲಂ) ಕೆಂಪು : ನೀರದೆಯ ಮುಖ ಕೆಂಜಗವಾಗಿದೆ (ಕಪ್ಪುಹು. ೨೦). ಕೆಂಜಿಗ$_2$: ೧. ಮುಸುಕಿದ ಕೆಂಜಿಗಗೊಡುಹುತೆ ಪೊಸ ಪಣ್ಣ ಮುದದೊಳಲು ಸವಿವಂತೆ (ಕವಿಕಂ. ೧೩) ; ಜಿಗುಳೆ ಕೆಂಜಿಗೆ ಕಟ್ಟಿರುಹೆ ಯೋತಿಯುಗೊದ್ದ (ಕ ಂ ಸ ವಿ . ೧೮-೪೦) ; ಇಮ್ಮಾವಂ ಮುಸುಕಿದ ಕೆಂಜಿಗಗಳಂತೆ ವಸುಧಾಧಿಪರಂ ಪಿಸುಣರ್ ಮುಸುಕಿರೆ (ನೀ ತಿ ವಾ . ೩೪೭). ಕೆಂಜುಗೆ: "ಅರುಣಾಂಗಮೆನಲು ಕೆಂಜು[ಪಾಠಾಂ. ಜಿ]ಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩). [?]

ಕೆಂಜಿಗೆಮೊಱಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಪೂರ್ಬ್ಬ ಸ್ಯಾಂದಿಸಿ ಕೆಜ್ಜಿಗೆಮೊಱಡಿಎ (ಎಕ. I, ೧-೨೨ ; 466). [ಕೆಂಜಿಗೆ$_0$ + ಮೊಱಡಿ (< ಮೊರಡಿ)]

ಕೆಂಜುಗ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಜುಗೆ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_3$' ನೋ.

ಕೆಂಜುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಜುಟ್ಟು. 'ಕೆಂಜುಟ್ಟುವಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಕೆಂ + ಜುಟ್ಟು]

ಕೆಂಜುಟ್ಟುವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಜುಟ್ಟನ್ನುಳ್ಳ ಪಕ್ಷಿ; ಹುಂಜ; ತಾಮ್ರಚೂಡ: ಕೆಂಜುಟ್ಟುವಕ್ಕಿಯ ಕೆಂಕರಿಕೆಗೆ ಬೆರ್ಚುತೇಂ ಜಾಱದ ಪುದಿರುಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೭ ಸಾಂಗತ್ಯ). [ಕೆಂಜುಟ್ಟು + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೆಂಜುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಉರಿ ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಉರಿ : ಕೋರೆದಾಡೆಯ ಜುಂಜುದಲೆಗಳ ಪೇರುರದ ಕೆಂ ಜು ರಿ ಯ ಪುಂಜವ ಮಿಾಱುತಿಹ ಕೆಂಗಣ್ಣುಗಳ ಕೆದಱಿದೆಯ ರೋಮಂಗಳ (ಮದೇಪು. ೩-೪೭). [< ಕೆಂಚು + ಉರಿ$_3$]

ಕೆಂಜುರಿಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿಯನ್ನು ಉಗುಳುವ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಕೆಂ ಜು ರಿ ಗ ಣ್ಣ ಳಂ ಬಿಡುತೆ ಕರಭೀಕರದಿ ಬಂದು (ನವಮೋ. ೨೭-೧೬). [ಕೆಂಜುರಿ + ಕಣ್]

ಕೆಂಜೂಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಚಳ್ಳೆಮರ : "ಉದ್ದಾಲಕ-ಕೆಂಜೂಳ" (ಅಕಾನಿ. ೪-೫). [?]

ಕೆಂಜೆಡೆ 'ಕೆಂಜಡೆ' ನೋ.

ಕೆಂಜೆಡೆದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಜಡೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಕಣ್ಗೊಳಿಪವು ಮುನಿವರನ ಮಿಸುಪ ಕೆಂಜೆಡೆದುಱುಗಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೦೩). [ಕೆಂಜೆಡೆ (< ಕೆಂಜಡೆ) + ತುಱುಗಲ್]

ಕೆಂಜೆರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುನರ, —ರಕ್ತನಾಳ : ಮಿಾಸೆ ಬಾಹುರಿ ಕೆಂಜೆರೆ ಮುಖ ಕೊಳೆ ಹಲ್ಲು ರಾಸಿಯಾಹಾರಗಳ ಭಕ್ಷಿಸುತಾ (ಸೌಂದಕಾ. ೫-೯). [ಕೆಂ + ಸೆರೆ$_4$]

ಕೆಂಜೆರೆಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುನರಗಳುಳ್ಳ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು: ಕೆಂಜೆರೆಗಣ್ ಕೆದರ್ದೊಪ್ಪುವ ಕಂಠಿಕೆ . . . ರಂಜಿಸೆ ರತ್ಯಂತ ಶ್ರಮ ಜ ಲ ಮ ಂ ಮುಂಜೆಜಗಿನ ಮೆಲ್ಲಲರಿಂದಾಱಿಸುತೊಪ್ಪಿದಳಾ ತರುಣಿ (ಜಯಕಾ. ೮-೬೫). [ಕೆಂಜೆರೆ + ಕಣ್]

ಕೆಂಜೇಳು 'ಕೆಂದೇಟಿ' ನೋ.

ಕೆಂಜೊಡರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುದೀಪ, —ಪ್ರಕಾಶ: ಬಂದಳು ಮಯನ ಸುತೆ ಮಣಿಭೂಷಣದ ಕೆಳದಿಯರ ಕರ್ಪುರದಾರತಿಯ ಕೆಂಜೊಡರ ಸೊಂಪಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೪೬-೩೦) ; ಕೆಂಜೊಡರ್ಗಳೆಸೆಯೆ (ರೇವಣ. ೬೪-೧೬). [ಕೆಂ + ಸೊಡರ್]

ಕೆಂಜೋಳ (ನಾ). ಕೆಂಪುಜೋಳ : ಕೆಂಜೋಳ ಕೊಡಮೂಕನ ಜೋಳ . . . ಈ ಎಂಟು ಜಾತಿ ಜೋಳಗಳನ್ನು (ಕಭಾಗ. ೨೭೧) ; ಹಾಳು ನೆಲದ ಮಡಿಯ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳಿಗಡ್ಡೆ ಮೆಣಸಿನಗಿಡ ನ ವ ಣೆ ಕೆಂಜೋಳಗಳು ವಿಶೇಷ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೯). [ಕೆಂ + ಜೋಳ]

ಕೆಂಟಿ (ನಾ). (?) : ಲಂಬೋಷ್ಟ ದೀರ್ಘದಂತವು ಕೆಂಚುಮಿಾಸೆಯು ಕೆಂಟಸೇತು ಕೊಚೆ ಗೆಡ್ಡೆ ಗ ಳು ಅಂಬರಖಾನ ಕಾಸಿಂಕನಾತನಂಬು ಸಿಂಗಾಡಿಗಿದಿರಿಲ್ಲವೆನುತ (ಸೌಂದಕಾ. ೫-೧೩). [?]

ಕೆಂಡ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಇದ್ದಿಲು ; ಇಂಗಳ : "ಇಂಗಳಂ ದಲೆನೆ ಕೆಂಡಂ" (ಚತುನಿ. II, ೧೧೨) ; ಕೆಂಡಗಳನೊಂದು ಕೆಲಂ ಸಾರ್ಚಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೪-೧೩) ; ನೆತ್ತರ ತೊಱೆಗಳ್ ಪರಿಯೆ ಕೆಂಡದ ಜೊಱೆಯಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೨ ವ) ; ನೀರ್ ಮುಟ್ಟದ ಕೆಂಡದಂತೆ (ಧ ರ್ಮಾ ಮೃ. ೫-೧೨೫) ; ಒ ಲೆ ಯೊ ಳ ಡ ಗಿ ದ ಕೆಂಡವಿವರಗ್ಗಳಿಕೆ (ಕು ವ್ಯಾ ಸ. ೧೫-೩೦) ; ಬಿಸಿಯ ಕೆಂಡವ ತಂದು ತಿನಿಸುವರಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೩೯-೪) ; ಕಂಡದ್ದನ್ನಾಡಿದರೆ ಕೆಂಡದಂಥ ಕೋಪ (ಗಾದೆ).

ಕೆಂಡದರ್ಚನೆ = ಅಗ್ನಿ ಕೊಂಡವನ್ನು ಹಾಯುವ ಸೇವೆ; ಅಗ್ನಿ ತುಳಿಯುವ ಸೇವೆ (?) : ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರನೆಸೆವಡಿಪಾವರೆಯಂ ಪರವು ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಪೂಜಿಸಿ ತದ್ದೇವರದೇವಂಗವನಿಪದೇವಂ ತಾಂ ಕೆಂಡದರ್ಚನೆಯನರ್ಪಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೧೦-೫೫). ಕೆಂಡದ ದೇವ = ಬೆಂಕಿಯ ದೇವತೆ; ಕಿಚ್ಚುಕಾರುವ ದೇವತೆ: ಕಿಚ್ಚಿನ ದೇವನು ಕೆಂಡದ ದೇವನು . . . ಎಂದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನಾಡುತ್ತಿಪ್ಪರಯ್ಯಾ (ಅವಚಂ. ೧೨೦-೫೪೫). ಕೆಂಡವಾಗು = ೧. ಸುಟ್ಟು ಹೋಗು; ಉರಿದು ಹೋಗು : ಕೆಂಡವಾಗಲಿ ಲೋಕ ದಿವಿಜರ ಹೆಂಡಿರೋಲೆಯು ಕಳೆದು ಹೋಗಲಿ ದಿಂಡುಗಡೆಯಲಿ ಮೇರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೭) ೨. (ಆಲಂ) ರೇಗು; ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾಗು; ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು : ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿದ ಆರೋಪವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಕೆಂಡವಾದನು (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೆಂಡ; ಗೆಂಡ]

ಕೆಂಡಕಾರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಂಡವನ್ನು ಉಗುಳು, —ಸುರಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಕ್ರೋಧಗೊಳ್ಳು; ರೇಗು : ತಂದೆಯವರು ರೇಗಿ ಬಿಟ್ಟದ್ದರು, ಕಣ್ಣು ಕೆಂಡಕಾರುತ್ತಿದ್ದುವು (ಸುವಸಂ. ೧೩). ನಮ್ಮ ಮಾವನವರಿಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ತಾತ್ಸಾರ, ದ್ವೇಷ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅವರು ಕೆಂಡಕಾರುತ್ತಿದ್ದರು (ವಿಧಿವೈ. ೧೭೬).
[ಕೆಂಡ + ಕಾರು$_1$ (< ಕಾಱ್)]

ಕೆಂಡಕೆದಱು 'ಕೆಂಡಗೆದಱು' ನೋ.

ಕೆಂಡಗೆಣ್, ಕೆಂಡಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಡಕಾರುವ ಕಣ್ಣು; ಬೆಂಕಿಗಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಕಾರೊಡಲ ಕೆಮ್ಮೀಸೆಗಳ ಕೆಂಡಗಣ್ಣ ಹೆಮ್ಮಾರಿ ಮೊಗಗಳ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೧೪); ಕೆಂಡಗಣ್ಣಿಂದ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ (ಸುಗುಗುಂ. ೪೨-೧೬). ಕೆಂಡಗಣ್ಣು : ಕೆಂಡಗಣ್ಣು ನೊಸಲೊಳಗಿಟ್ಟು ನಮ್ಮ ಶಿವ ಕೆಂಡದ ಸೋಕಲು ಅಳುವ್ಯಲ್ಲೊ ಹೋಡಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೭-೪); ಕೆಳೆಯ ನೊಡಲ ಕೆಂಡಗಣ್ಣ ಕೇಸುರಿ ಸುತ್ತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೯); ಹೆಂಡತಿಯು ಕಡೆ ಕೆಂಡಗಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟು ಕ್ರೂರವಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ಹೇಳಿದರು (ಮರಳಿ. ೧೫೪). [ಕೆಂಡ + ಕಣ್]

ಕೆಂಡಗಣ್ಣ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಉಚ್ಚರಿಸಿದಳು ಕೆಂಡಗಣ್ಣನ ಮಂತ್ರವನುಯುವ (ಸೋಹತ. ೨೯-೪೯).
[ಕೆಂಡಗಣ್ + -ಅ$_7$]

ಕೆಂಡಗಣ್ಣು 'ಕೆಂಡಗಣ್' ನೋ.

ಕೆಂಡಗೆಂಪು (ಗು). ೧. ಕೆಂಡದಂತೆ ಕೆಂಪಾದ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ : ತೀರ ಕೊನೆಯ ಅಲೆಯಮೇಲೆ ಕೆಂಡಗೆಂಪು ಸೂರ್ಯನು ತೇಲುತ್ತಿದ್ದ (ದೂರಸ. ೧೪೧). (ನಾ). ೨. ಕಡುಗೆಂಪು. [ಕೆಂಡ + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕೆಂಡಗೆದಱು, ಕೆಂಡಕೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹರಡು, —ಸೂಸು: ಸಮರವ್ಯತಿಕರದಲಾಗ್ನೇಯ ಶರ ಚಿಮ್ಮಿತು ಭಡಾಳಿಸಿ ಕೆಂಡಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ದಱಲು ಕರ್ಣ ಬೆಜಗಾದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೦೨೩. ೨೦-೪೨). ಕೆಂಡಕೆದಱು : ಹೊಡೆದೆಳಸಿಯಿಂದಾ ವಿಮಾನವನೊಡೆದು ರನ್ನದ ಕೆಂಡ ಕೆದಱಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩೬). [ಕೆಂಡ + ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಕೆಂಡಮಂಡಳ (ನಾ). ಕೆಂಡದ ವರ್ತುಳ; ಬೆಂಕಿಯ ಮಂಡಲ: ಅತ್ತಲಾ ಇನನ ಬಿಂಬದ ಕೆಂಡಮಂಡಳಮುರುಳೆ ನೀರ್ಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೩೨-೮೧). ಕೆಂಡಮಂಡಳವಾಗು = ಜ್ವರಬಂದು ಮೈ ಕೆಂಪಾಗು : ಅವನಿಗೆ ಕೆಂಡಮಂಡಳವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಕೆಂಡ + ಮಂಡಳ (= ಮಂಡಲ)]

ಕೆಂಡರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೆಂಡದಮೇಲೆ ಸುಟ್ಟ ರೊಟ್ಟಿ : (ಕ).
[ಕೆಂಡ + ರೊಟ್ಟಿ]

ಕೆಂಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಹಲಗೆ ತೋಮರ ಸೆಲ್ಲ ಕರವಾಳು ಕೆಂಡಲೆಯು ಅಲಗು ಡೊಂಕಣಿ ಕೌಮೋದಿಕವೂ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೨೦೧). [?]

ಕೆಂಡವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ : ಲೊಕ್ಕಿಗಸು ಹುಡಿ ಕೀಲುಗನು ಹಾಲ್ವಕ್ಕಿ ಕೋಗಿಲೆ ತೋಟದೇವನ ಕುಕ್ಕುಮಾಯಿಯ ಕೆಂಡವಕ್ಕಿಗಳವಜಿಕೊಳೊಪ್ಪಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೨). [ಕೆಂಡ$_0$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೆಂಡವಱೆ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಮಳೆ; ಅಗ್ನಿವೃಷ್ಟಿ : ಪೇಚರಿ ಮೊಟಿಗಂ ಸಿಡಿಲಂ ಕೆದಱುವ ಕಲ್ಪದ ಕಡೆಗಾಲದ ಕೆಂಡವಱೆಯ ಮುಗಿಲವೊಲಿರ್ದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೩೨). [ಕೆಂಡ + ಮಱೆ]

ಕೆಂಡಸಂಪಗೆ, ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಸಂಪಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಸಂಪಿಗೆ : ವಿಕಸಿತ ಕೆಂಡಸಂಪಗೆಯ ಸುವರ್ಣ ಸಾಯಕದಿಂದೆ ಸಮುತಳಿಸಿದನು (ಸೋಹತ. ೩೫-೨೦). ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆ : ಕೆಳದಿ ಪಿಡಿದ ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳಾಲವಟ್ಟಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೪೭); ಮುಂಡೆಯನು ಮುಡಿಗಟ್ಟಿ ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆಯು ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆಯನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿ ನಿಂದಿರಿಸಿ (ಯನಳ. ೩೨). [ಕೆಂಡ + ಸಂಪಗೆ]

ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆ 'ಕೆಂಡಸಂಪಗೆ' ನೋ.

ಕೆಂಡಸೇವೆ (ನಾ). ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ನಡೆದು ಹೋಗುವುದು; ದೇವರ ಒಂದು ಸೇವೆ : (ಕ). [ಕೆಂಡ + ಸೇವೆ]

ಕೆಂಡಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ದಿಂಡಲ, ಜಂಬಿ, ಅತ್ತಿ, ಬಣದುರ್ಬಿ, ಕೆಂಡಾಳಿ, ಕಕ್ಕಿ, —ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ ವೃಕ್ಷಜಾತಿಗಳು (ಕಭಾಗೆ. ೫೫). [?]

ಕೆಂಡುಕೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅಪರಂ(ರ) ದಿಶಿಕೆ(ಕ?)ಣ್ಣುಕೂರ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಸೀಮಾವಧಿಃ (ಇಇ. V, ೫೧-೧೯; 5ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೆಂತಱಂಬು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಕಟ್ಟೆ (?) : ಇಸಾನದ ಬದಣ ಗುಪ್ಪೆಯ ದಾಸನೂಜ ಪೊಚ್ಚಿದ ತ್ರಿಸನ್ನಿಯ ತಟಾಕಮ ಕೊಡಿಗಟ್ಟ ಚಿಞ್ಚಾ ವೃಕ್ಷಮೆ ಕೆನ್ತಱಮ್ಬಿನ ದಿಣ್ಣಂ ಪೂರ್ಬದ ಕೂಡಿತ್ತು ಸೀಮಾನ್ತರಂ (ಎಕ. I, ೧-೩೧; 466). [ಕೆಂ + ತಱಂಬು]

ಕೆಂದ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಹೋರಿ : ಚೆಲುವ ಪೈಲ್ಹೋರಿ ಪುಟ ನೆಗೆವ ಕೆಂದನು ಪಱುವ ಕಾರಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೩೫-೭); ಹಂಡ ಕೆಂದಗಳಿಲ್ಲ ಹುಂಡಿ ಕಾರಿಗಳಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨೬). [ಕೆಂದು + -ಅ$_7$]

ಕೆಂದ$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಪ್ರದೇಶ (?) : ತೆಂಕಲು ಪೊಲದ ಕೋಟಿಗೆ ಬಡಗಲು ವಾರಿ ಕೆಂದ ಪಡುವಲು ಆದಿಯಬುಮಿ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೧೧-೧೨; 1604). [?]

ಕೆಂದ$_3$ 'ಕೇ' ಪರಾ.

ಕೆಂದಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರ, —ದಟ್ಟಿ : ಪಚ್ಚೆಯ ಪರಿಣೆಯ ಪಸರದ ಪಾರಿಯದೊಯ್ಯಾರದ ಕೆಂದಟ್ಟಿಯ ಪಂತಿಯ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫೭); ಕೆಂದಟ್ಟಿ ಪೊಂಗುಪ್ಪಸಂದೊಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೨೦). [ಕೆಂ + ದಟ್ಟಿ]

ಕೆಂದಣಿಲು (ನಾ). = ಕೆಂಚಣಿಲು : ಸಾಸದೆ ಕೆಂದ[ಪಾಠಾಂ. ಚ, ಬ]ಣಿಲು ತಂದ ವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಖಮುದ. ೧೩-೪೨).
[ಕೆಂದು$_3$ + ಅಣಿಲು (< ಅಣಿಲ್)]

ಕೆಂದನ (ನಾ). ಕೆಂಪುದನ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ರಾಸು : (ಕ).
[ಕೆಂ + ದನ]

ಕೆಂದನಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವಿಕ್ರಮ ಸಂವತ್ಸರದ ××× ಶು ೨ ಲು ಕೆಂದನ ಹಳ್ಳಿ ಅಡ್ಡಕುಂಟೆನ ಹೊಲನ ಗೆರೆಕೆಳಗ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೧೪-೨; ?). [?]

ಕೆಂದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುತಲೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: "ವರ್ತಕಂ – ಕುದುರೆಯಕಾಲ ಗೊರಸು ಆಪಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಂದಲೆ, ವ್ಯಾಪಾರದ ಹುಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೨೨). [ಕೆಂ + ತಲೆ$_1$]

ಕೆಂದಲೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: "ವರ್ತಕಃ, ವರ್ತಕಾ – ಈ ೨ ಕೆಂದಲೆಗ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫).

ಕೆಂದಲೆಗನ ಹಕ್ಕಿ: "ವರ್ತಕ – ಕೆಂದಲೆಗನಹಕ್ಕಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೬). [ಕೆಂದಲೆ + –ಗ$_3$]

ಕೆಂದಲೆಯ (ನಾ). ಕೆಂಪು ತಲೆಯುಳ್ಳವನು: ನುಚ್ಚಕ್ಕಿವಲ್ಲಂ, ಕೆಂದಲೆಯಂ, ಮಲ್ಲಡಿಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೧ ಉದಾ). [ಕೆಂದಲೆ + –ಅ$_7$]

ಕೆಂದಳ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕೈ, —ಅಂಗೈ: ಇನಿಯನ ಕೆಂದಳಂ ತಳಮುನೊಯ್ಯನೆ ಸೋಂಕೆ (ಆದಿಪು. ೪–೪೬); ನಡುಗುವ ಕೆಂದಳಮಂ ಚಿನ್ನೈದಿಲ್ಗೆತ್ತಿಱಗುವ ಮಱಿದುಂಬಿಯ ಬಂಬಲಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೯೦); ನಿಱಿಯ ಸೆಱಂಗನೋಸರಿಸಿ ಕೆಂದಳದಿಂದಮೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೧೦೦); ಹೊಳೆ ಹೊಳೆವ ಕೆಂದಳದ ಸಳ್ಳುಗುರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೫೧); ಬಳಿಕಲಾ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಕೆಂದಳಗಳಿಂ ತೆಗೆದೆತ್ತಿಕೊಂಡಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧–೨೩). ೨. ಕೆಂಪಾದ ಅಂಗಾಲು: ನಾಡೆ ಕೆಂದಳಿರ ನೋವದೆ ಕೆಂದಳಮಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೧೨). [ಕೆಂ + ತಳ (= ತಲ)]

ಕೆಂದಳ$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಎಸಳು; ಕೆಂಪುದಳ, —ರೇಕು: ಉತ್ಕಲಿಕೆಗಳನೊಳಕೆಯ್ದುವವರ ರಣರಣ ಕಾವಸ್ಥೆಗಳುಂ ಕೆಂದಳಂಗಳು ಮೊಡನೊಡನೆ ವಿಜೃಂಭಿಸಿದುವು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೧); ತಳದೊಳೊಪ್ಪುವ ಪಸುರೆಸಳ ರೋಚಿಯಿಂ ನಡುವೆ ತೊಳಪ ಕೆಂದಳದ ದೀಧಿತಿಯಿಂದೆ ಮೇಲೆ ಕಂಗೊಳಿಪ ಹೊಂಗೇಸರದ ಕಾಂತಿಯಿಂದೆಸಗುವ ಸಿತಾಳಿಯ ಮರೀಚಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫–೧೦). [ಕೆಂ + ದಳ (= ದಲ)]

ಕೆಂದಳಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ; ಕೆಂಪು ಬತ್ತ; ಕೆಂಬೂತಿ (?): ಹೊಳೆಯುವ ಕೆಂದಳಗ ಕಸ್ತೂರಿ ವರ್ಣದೊಳು ಪರಿಮಳಪಾಂತು ಮೆಱೆವ ಕಳಮೆಯ ತೆನೆಗಳು ಪರಿಶೋಭಿಸುತ (ಕಂನವಿ. ೫–೭೧). [?]

ಕೆಂದಳಿರ್, **ಕೆಂದಳಿರು** (ನಾ). ಕೆಂಪು ಚಿಗುರು, —ತಳಿರು: ನನೆಯುನೆ ಪೆಱ ಕೆಂದಳಿರೊಳೆಯ್ದೆ ಬಟಬ್ದೆಳಮಾವು (ಆದಿಪು. ೧–೬೫); ಬನವುಂ ಕೆಂದಳಿರಿಂದೆ ಬಾಸಣಿಸುತಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೧); ಅಡಿದಳದ ಬಲ್ಸೊಂಪು ಕೆಂದಳಿರ ಪೆಂಪವಗಡಿಸಿ ಮಱನೇಱಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೨೭); ಒದೆದು ಪದದಲಿ ಕೆಂದಳಿರ ತೋಱಿದೆವಶೋಕೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೧೩); ಮಾವಿನ ಕೆಂದಳಿರ್ಗೆದಱಿದಂತೆಸೆದುದು ಹಾವುಗೆಹಜ್ಜೆಯ ಕೆಂಪು (ಭರಚ ೩–೧೬). **ಕೆಂದಳಿರು**: ನಳಿನವಿಲ್ಲದ ಕೊಳನು ನವಶಾಡ್ವಲಗಳಿಲ್ಲದ ನೆಲನು ಹೊಸ ಕೆಂದಳಿರುದೋಱದ ಮರನು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೫೧); ಕೆಂದಳಿರ ನಖ ಶಶಿಬಿಂಬ ಪದಪದ್ಮ ಅಂದುಗೆ ಇಟ್ಟವನಾರೆ ಪೇಳಮ್ಮ (ಪುರಂದ. ೨–೭೦–೧); ತೀವಿದ ಕೆಂದಳಿರುಗಳ ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತ ಭಾವಕಿಯರುರು ತಳೆದಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೨೪–೨೦). [ಕೆಂ + ತಳಿರ್$_2$]

ಕೆಂದಳಿರು 'ಕೆಂದಳಿರ್' ನೋ.

ಕೆಂದಳಿರ್ಮಾವು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಚಿಗುರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾವು; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು: ತೀವಿರ್ದತ್ತು ತಳಿರ್ ಮೊದಲ್ ಪಣೆ ಕವಲ್ಗೊಂಬೆಂಬುವೀ ಕೆಂದಳಿರ್ಮಾವಿಂಗಲ್ಲದೆ ಮಾವುಗಳ್ಗೆ ಪೆಱವಕ್ಕಿಂತೇಂ ಬೆಡಂಗಕ್ಕುಮೋ (ಆದಿಪು. ೧೧–೯೭). [ಕೆಂದಳಿರ್ + ಮಾವು]

ಕೆಂದಳಿರ್ವಸೆ (ನಾ). = ಕೆಂದಳಿರ್ವಾಸು: ಕುಳಿರ್ವೆಳಲತೆವನೆಗಂ ಕೆಂದಳಿರ್ವಸೆ[ಪಾಠಾಂ. ನೆ]ಗಂ ಸೂಸುವಾಲಿನೀರ್ವನಿಗಳ್ಗಂ . . . ಕಾಂತೆ ಕರಮೆ ಹಂಗಿಗೆಯಾದಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೧೩೨). [ಕೆಂದಳಿರ್ + ಪಸೆ$_2$]

ಕೆಂದಳಿರ್ವಾಸು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಚಿಗುರಿನ ಹಾಸಿಗೆ: ಕೆಂದಳಿರ್ವಾಸು ಸೇಕದ ತೊವಲ್ಗೆಡೆಯಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭); ಕೆಂದಳಿರ್ವಾಸಿನೊಳು ಪರವಶವೆರಸಿಯೊಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟರ್ದನು (ಸೌಂದಪು. ೧೦–೨೭). [ಕೆಂದಳಿರ್ + ಪಾಸು$_2$]

ಕೆಂದಱ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕೆಂಪು ತರೆಯದ ಮರ: ತಡಸು ಕೆಂದಱ ತೆಂಗು ಸಂಗು ಕೇದಗೆ ಕದಳಿ (ಹಚಕಾ. ೫–೧೬). [ಕೆಂ + ತಱ$_4$]

ಕೆಂದಱಗಪೆರ್ಗಂಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ನೊಱಮ್ಬನವಣ್ಣು ಪುಲಿನಾಡೊಮೇಗೆಟ್ಟಿರೆ ವಾಣರಸರ್ ಕೆನ್ದಱಗಪೆರ್ಗ್ಗಂಗಂ ಅವರ ಮಗಂ ದೇವೆಯನಂ ಬೆಸಗೊ[ಣ್] (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪–೬; ?). [?]

ಕೆಂದಾಮರೆ, **ಕೆಂದಾವರೆ** (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಮಲ; ರಕ್ತೋತ್ಪಲ: ವಾಮಂ ಕರತಳಮುದು ಕೆಂದಾಮರೆಯರಲೆಸಿಪುದು (ಆದಿಪು. ೫–೯೪). **ಕೆಂದಾವರೆ**: ಕೆಂದಾವರೆಯ ಬಣ್ಣದಂತಪ್ಪ ತಳಮುಮಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೪–೧೭); ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲ್ಗಳಂ ಕೆಂದಾವರೆಯರಲ್ಗಳೊಳ್ ಪುದಿದುಯ್ವಂತುಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೨–೩೯ ವ); ಕೆಂದಾವರೆಗಳ್ ಮಧುಕರವೃಂದಮನೊಳಕೊಂಡು ಮುಗಿಯೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೧); ಮಱಿದುಂಬಿ ಕೆಂಪಾವರೆಗೆ ಕವಿವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೫–೫೪); ಕೆಂದಾವರೆಯಿದೆ ಕೊಳನಿಲ್ಲ ಸೌರಭ್ಯ ಬಂಧೂಕವಿದೆ ಬನವಿಲ್ಲ (ಕಂನವಿ. ೯–೯೨). [ಕೆಂ + ತಾಮರೆ]

ಕೆಂದಾರೆ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ನಕ್ಷತ್ರ: ಪಡುಗೆಂಪು ಚಂದ್ರಗಾವಿಯ ಸೀರೆ ಕೆಂಬಲ್ಲಿ ಗಡಣ ಕೆಂದಾರೆಗಳಾಗೆ (ಕನವಿ. ೬–೧೦೦). [ಕೆಂ + ತಾರೆ]

ಕೆಂದಾರೆ$_2$ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಗಂಡಸ್ಥಲ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕೇದಾರ]

ಕೆಂದಾವರೆ 'ಕೆಂದಾಮರೆ' ನೋ.

ಕೆಂದಾವರೆಗೊಳ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಮಲಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಸರೋವರ: ಆ ಲಾವಣ್ಯವತಿಯರಾತಪಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಕೆಂದಳಂಗಳ ಸಂದಣಿಯಂ ದಿಕ್ಚಕ್ರ ಮೆಲ್ಲಂ ಕೆಂದಾವರೆಗೊಳನಲರ್ದಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೭೮). [ಕೆಂದಾವರೆ (< ಕೆಂದಾಮರೆ) + ಕೊಳ$_2$]

ಕೆಂದಾವರೆವೂ (ನಾ). ಕೆಂಪು ತಾವರೆಯ ಹೂ: ಮೃದುವಾದ ತಳಂಗಳ ಕೆಂಪು ಕೂಡೆ ಕೆಂದಾವರೆವೂಗಳಂ ಕೆದಱುವಂತಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೯೩); ಕುಂಕುಮದಿಂದೊಂದಿದ ಕೆಂದಾವರೆವೂಗಳಂ ತಳೆದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦). [ಕೆಂದಾವರೆ (< ಕೆಂದಾಮರೆ) + ಪೂ]

ಕೆಂದಾಳಿ, **ಗೆಂದಾಳಿ**, **ಗೆಂಧಾಳಿ** (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೆಂಪಾದ ತೆಂಗು; ಕೆಂದೆಂಗು: ಗುರುಗಳನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋಗುವಾಗ ಎರಡು ಕೆಂದಾಳಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು (ರೂಢಿ). **ಗೆಂದಾಳಿ**: ಚಿಂಗನು ತನ್ನ ನೈಪುಣ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಗೆಂದಾಳಿ ಎಳನೀರನ್ನು ಆರಿಸಿ ಬಹಳ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಕೆತ್ತಿ (ಕಂಬಹು. ೩). **ಗೆಂಧಾಳಿ**: ಗೆಂಧಾಳಿಗೆ ಮೊಳಕೆ ಒಡೆಯಲು ಮನೆಯ ಮುಳಿ ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಮರೆಸಿಟ್ಟರು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦೪). [← ತುಳು. ಗೆಂದಳಿ, ಗೆಂದಾಳಿ]

ಕೆಂದಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹೊಂಗೆಮರ; ತಮಾಲವೃಕ್ಷ: "ಕಾಲಸ್ಕಂದಃ, ತಮಾಲಃ, ಐಂದಃ – ಈ ೩ ತಮಾಲ ವೃಕ್ಷಃ, ಕೆಂದಾಳೆಂದುಯೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೪). [ಕೆಂ + ತಾಳು$_2$ (= ತಾಲ್ಮ)]

ಕೆಂದಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವುಳ್ಳದು. ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಹಸು; ಕೆಂದುಹಸು: ತಂಗಿಯ ಕರೆಕೊಂಡು ಕೆಂದಿಯನ್ ಹೊಡಕೊಂಡು (ನಾಪದ. ೬೬). [ಕೆಂದ$_1$ + –ಇ$_2$]

ಕೆಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು : ಕಾದುವ ನಗಿಸುವ ಕಳವೇಳ್ವ ಮುನಿದಿರ್ದ ಕಾದಲರನು ಕೆಂದಿಸುವೆನು ಆದರಿಸಕ್ಕ ಕೇಳ್ ಬೆಲೆಗೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳೆಂದೋವಿ ತೋಱುತ್ತ (ಸೊಬಸೋ. ೧೮–೩೦). [ಕೆಂದು$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೆಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆತುಕೊಳ್ಳು; ಒರಗು ; ಆಶ್ರಯಿಸು : ಬಂದನಲ್ಲಿಗೆ ವಿವಿಧ ಶಿಷ್ಯರ ಸಂದಣಿಯೊಳು ಸನತ್ಕುಮಾರನು ಕೆಂದಿದತಿ ತಮದೆಡೆಗೆ ಭಾಸ್ಕರನುದಯಮಾದಂತೇ (ಅನಂರಾ. ೧–೮–೧). ೨. ಮಲಗು ; ನಿದ್ರಿಸು ; ನಿಶ್ಚಲವಾಗು : ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಱೆದಿನಿಸಾನುಮನರೆ ಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಗಳಂ ನಿಶ್ಚಳಿತಂ ತಾನಿರ್ದು ಮಱೆದು ಕೆಂದಿದ ಮೀನಂ ತ[ಳ್ತು]ಡದಿರ್ದ ಮಡುವಂ ಪೋಲ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೩). ೩. ಒಗ್ಗು ; ಅಂಟು ; ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗು : ಔಷಧ ಕೆಂದಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [< ಕೇ ?]

ಕೆಂದು$_2$ (ನಾ). ಬೇಟ ; ರತಿ ; ಅನುರಾಗ : ಬೇಡಿಸುವಪ್ಪುಗಳ್ಗೊರೆವ ಲಲ್ಲೆಯ ಮೆಲ್ನುಡಿಗಳ್ಗೆ ಕೂಡೆ ನಾಣೂಡಿದ ಕೆಂದುಗಳ್ಗೆ ಬಗೆಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೩); ಕೆಂದಸೀಕೆ ಕನ್ನಡಿಪಳೊ ಪಾಡಿದೀ ಸೆವದಿನೆಂಬಿನೆಗಂ . . . ಮೇಸಕೆ ಮುಂದೆ ಪಾಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೯). [< ಕೆಂದು ?]

ಕೆಂದು$_3$(ನಾ). ಕೆಂಪು; ಕೆಂಬಣ್ಣ : ಹಸು ಎರಡು ಕರು ಹಾಕಿತ್ತು. ಒಂದು ಕೆಂದು, ಇನ್ನೊಂದು ಬಿಳಿ (ರೂಢಿ). 'ಕೆಂದೆತ್ತು' ಪರಾ. [ಕೆಂ + –ದು]

ಕೆಂದು$_4$ 'ಕೇ' ಪರಾ.

ಕೆಂದುಟಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ತುಟಿ ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ತುಟಿ; ಚೆಂದುಟಿ; ಮುಂದಲೆಯ ಕಂಪನಾಘ್ರಾಣಿಸಿ ತೊರೆದ ಜೊಲ್ಲ ಕೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ಚೆಂ] ದುಟಿಯ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯನ್ನೆದೆ ಚುಂಬಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೨೦) ; ಎಸೆವ ದಂತದ ಕಾಂತಿಯೊಡಗೂಡಿ ಕೆಂದುಟಿ ಬಾಲಚಂದ್ರನಂತೆ ಭಾಸಮಾನ ಮಾಗೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೯–೨). [ಕೆಂ + ತುಟಿ]

ಕೆಂದೂಳ್, ಕೆಂದೂಳಿ, ಕೆಂದೂಳು, ಕೆಂಧೂಳ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಧೂಳು ; ಕೆಂಪು ಹುಡಿ : ಕೆಂದೂಳ್ಮುಸುಕಲೆಣ್ದೆಸೆಗಳಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೩೦) ; ಚತುರಂಗದ ಪದಹತಿಯುಲಿ ಮುಱಿದೇಳ್ವ ಕೆಂದೂಳ್ಗಳ್ (ಕಂಸವಿ. ೧೭–೨೮). **ಕೆಂದೂಳಿ** : ಮುಂದ್ಯೆಸಿ ಕೆಂದೂಳಿಯೊಳ್ ಕೆಸರ್ಮುಸಗಿದ ಜಲದುರ್ಗ ಮೆಲ್ಲಂ ನೆಲದೊಳೋರಂತಾಗೆ (ಅಜಿಪು. ೯–೧೭ ವ) ; ಗಗನದೊಳಚ್ಚರಿಯೆನೆ ನೆಗೆದೊಗೆದುದು ಕೆಂದೂಳಿ (ವರ್ಧಪು. ೫–೨೫) ; ಕೆಂದೂಳಿಯನೊಟ್ಟೆ ಕೊಳಲೆಂದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೪) ; ಉರವಣಿಸಿ ಕೆಂದೂಳಿ ನಭಕುಪ್ಪರಿಸೆ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು(ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೭). **ಕೆಂದೂಳು** : ಅನಿಲಂ ಬೀಸಿದನು ಕೆಂದೂಳು ಮುಸಗಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೬೧–೧೧) ; ಭಾಸ್ಕರನ ರಥಚಯಖುರಹತಿಯೊಳುದ್ಭವಿಸಿದ ಪರಾಚಳದಕೆಂದೂಳೊ . . . ಎನಲಾವರಿಸಿದುದು ಸಂಧ್ಯಾರುಣವು (ಜೀವಂಚ. ೪–೧೫) ; ದಾಳಿಯ ಕುದುರೆಯುಬ್ಬರದ ಕಾಲ್ದೂಳಿಯ ಕೆಂದೂಳುಗಳಭ್ರ ಕುಪ್ಪರಿಸೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೨–೯). **ಕೆಂಧೂಳ್** : ರವಿಯುವೊಲು ಶತಪತ್ರ ಸಂಘಾತವನು ಪಾದದಲಣೆದು ಕೆಂಧೂಳವಗಡಿಸೆ ಕುರುಸೇನೆ ಕೈಕೊಂಡುದು ರಣಾಂಗಣವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೧೨) ; ಪಾದಾಗ್ರಹತಿಗೇಳ್ವ ಕೆಂಧೂಳ್ ಬತ್ತಿಸಿತು ಗಗನಗಂಗಾನದೀ ಜಲವನು (ಚಬಪು. ೪೪–೧೦). [ಕೆಂ + ದೂಳ್]

ಕೆಂದೂಳಿ 'ಕೆಂದೂಳ್' ನೋ.

ಕೆಂದೂಳು 'ಕೆಂದೂಳ್' ನೋ.

ಕೆಂದೆಂಗು (ನಾ). = ಕೆಂದಾಳಿ : "ಅಸಿಫಲಃ – ಕೆಂದೆಂಗು" (ಒಷಧಿ. ೫) ; ಕೆಚ್ಚನೆ ತೆಂಗು, ಕೆಂದೆಂಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಬನದೊಳಿರ್ದ ತೆಂಗೆಲ್ಲ ಕೆಂದೆಂಗಾದವು (ಗುಭಚ. ೨–೨೩) ; ಕೆಂದೆಂಗಿನ ಮರ ಘನ ಫಲಸಹಿತವೊಪ್ಪಿಹುವು (ಕಂಸವಿ. ೫–೭೮). [ಕೆಂ + ತೆಂಗು$_2$]

ಕೆಂದೆತ್ತು (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಎತ್ತು : ಕೆಂದೆತ್ತು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪಂಗಿ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಚಿಂದರು ಬಾವಲಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಇಕ್ಕೊಂಡು ಅಣ್ಣಾ ಬಂದಾ ತಂಗೀ ಕರೆಯೋಕೆ (ಜಗೀತೆ. ೨೯). [ಕೆಂದು$_3$ + ಎತ್ತು$_2$ (< ಎಱು$_1$)]

ಕೆಂದೇಟ್, ಕೆಂಜೇಳು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಚೇಳು : ತಡೆಯದೆ ಕೆಂದೇಟಿಂಬುದು ಮಿಡಿದ ವಿಷಂ ಪವನನಿದರ ಸೊಡರಂತಕ್ಕುಂ (ಖಮದ. ೧೧–೩೯). **ಕೆಂಜೇಳು** : ಜಿಗುಳೆ ಕೆಂಜಿಗ ಕಟ್ಟಿರುಹೆ ಯೋತಿಯು ಗೊದ್ದ ನೆಗೆವ ಹಾವರಣೆ ಕೆಂಜೇಳು (ಕಂಸವಿ. ೧೮–೪೦). [ಕೆಂ + ತೇಟ್]

ಕೆಂದೊಱೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ತೊರೆ ; ರಕ್ತದ ಹೊಳೆ : ಅಱೆಯಟ್ಟಿ ಖಳರ ಖಂಡಿಸಿ ಬಿಸಿರಕುತ ಕೆಂದೊಱೆಯೊಳು ತೊಳೆದ ಚಕ್ರವನು ಒಱೆಯೊಳು ಕೃಷ್ಣ ಬೈತಿಡುವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೫–೩). [ಕೆಂ + ತೊಱೆ$_2$]

ಕೆಂದೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವ್ರೀಹಿಮುಖಗ್ರಾಮ ಕೆಸುವೊಳಲ ಕೆನ್ದೋರ ಮಾಸ್ಯ ನನ್ದಿಗ್ರಾಮ ಪ್ರಭೃತಿ ದಶಗ್ರಾಮ ಪರಿಭೋಗೇನ (ಇಆ. XIX, ೧೮-೧೪ ; 602). [?]

ಕೆಂಧೂಲಿ, ಕೆಂಧೂಳಿ (ನಾ).= ಕೆಂದೂಳ್ : ಕೆಂಧೂಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಯಿಂಪಾಗಸಂ ಕೆಂಪಾದುದಾಗಿ (ಶಮದ. ೧೫೫ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆಂಧೂಳಿ** : ಕೆಂಧೂಳಿಮಣಿಸಿತನಿಮಿಷತ್ವವನಮರ ಸಂತತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೨೯) ; ಪಾದಗಟ್ಟನೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕೆಂಧೂಳಿಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡವು (ಕೃವಾಭೀ. ೯೬). [ಕೆಂ + ಧೂಲಿ]

ಕೆಂಧೂಳ್ 'ಕೆಂದೂಳ್' ನೋ.

ಕೆಂಧೂಳಿ 'ಕೆಂಧೂಲಿ' ನೋ.

ಕೆಂಧೂಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪು ದೂಳನ್ನು ತುಂಬು, —ಕವಿಸು : ಕವಿದು ಕೆಂಧೂಳಿಡುವ ಸೇನಾಟವಿಯ ನೋಡುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೩೪). [ಕೆಂಧೂಳ್ (< ಕೆಂದೂಳ್) + ಇಡು$_1$]

ಕೆಂಪ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಗೆ ಇರುವವನು; ಕೆಂಬಣ್ಣದವನು : ಕೆಂಪನಿವಾ ಹಳದಿಯವಾ ಆಂದ ಚೆಂದವಣ್ಣಾ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೦೬–೭). 'ಕೆಂಚ$_1$' ಪರಾ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. 'ಕೆಂಪಯ' ಪರಾ. [ಕೆಂಪು$_1$ + –ಅ$_7$]

ಕೆಂಪಗೆ (ಅ). ಕೆಂಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿ; ಕೆಚ್ಚನಾಗಿ; ಕೆಚ್ಚಗೆ : ಕೆಂಪಗೆ ಕಾದ ಕುಡವು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೨) ; ಹೊಲ ಹಚ್ಚಗಾಯಿತು ; ಒಡೆಯನ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗಾದವು (ಗಾದೆ). [ಕೆಂಪು$_1$ + –ಅಗೆ$_3$]

ಕೆಂಪಡರ್, ಕೆಂಪಡರು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಗಾಗು ; ಕೆಂಪೇರು ; ಕೆಂಚಗಾಗು : ಕುಂಕುಮದೊಳರ್ದಿದ ಚಾಳೆಗಳನ್ನವಾಗಿ ಕೆಂಪಡರ್ದಲರ್ಗಣ್ಣಿಂದ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೫) ; ಪಸರಿಸಿ ನೀಳ್ದ ಕೆಂಪಡರ್ದ ಶಾಳಿ ತೆಜದಿಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೫೫ ; 1042) ; ಆ ಕಿಚ್ಚಿನ ನಾಲಗೆಯಂತೆ ಕೆಂಪಡರ್ದ ಕಣ್ಗಳುಂ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೪೪). **ಕೆಂಪಡರು** : ಕೆಂಪಡರಿದೋಗರ ಸಹಿತ ಭೂತಕೆ ಬಡಿಸಿದರು ಮಾಂತ್ರಿಕರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೩). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಅಡರ್]

ಕೆಂಪಡರು 'ಕೆಂಪಡರ್' ನೋ.

ಕೆಂಪಡಸು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಂಪಡರ್ : ಅಧರಂ ಬೆಳ್ಪೇಱಿದೂರುದ್ವಯಂ ಪೊಡರ್ದಾಕಂಪಿಸದಕ್ಷಿ ಕೆಂಪಡಸದೊರ್ವಂಗೋತು ನೀನನ್ನರೊಳ್ ಕೊಡಗೂಸಿರ್ಪವೊಲಿರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೨೬). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಅಡಸು]

ಕೆಂಪನೆ (ಅ). = ಕೆಂಪಗೆ : (ಶ). [ಕೆಂಪು$_1$ + –ಅನೆ$_3$ (< –ಅನೆಯ$_3$)]

ಕೆಂಪಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸೂರಪಗೌಡನ ಮಗ ಕೆಂಪಯನು ನಿಲಿಸಿದ ಗರುಡಗಂಭ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೩, ೩೦–೪ ; 7). [ಕೆಂಪ + ಅಯ್ಯ$_1$ (< ಅಯ್ಯ$_1$)]

ಕೆಂಪರಗು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಅರಗು: "ಲಾಕ್ಷಾ, ರಾಕ್ಷಾ, ಜತು, ಯಾವಃ, ಅಲಕ್ತಃ, ದ್ರುಮಾಮಯಃ – ೬ ಅರಗಿನ ಹೆಸರುಗಳು ಕೆಂಪರಗು, ಬಣ್ಣದ ಅರಗು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೯). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಅರಗು$_3$]

ಕೆಂಪಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವವಳು; ಕೆಂಪು ಮೈಬಣ್ಣದವಳು: ಕೆಂಪಿಯೊರ್ವಳು ಬಂದು ರಾಯನ ಹಸ್ತಕೆ ಸಂಪಗೆ ಹೂಗಳ ನೀಡಿ (ಭರಚ. ೫-೩೨). [ಕೆಂಪು$_1$ + –ಇ$_3$]

ಕೆಂಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ತುಂಬು; ಕೆಂಪಾಗು: ಸೊಡರ್ಗುಡಿಯ ಕೆಂಪಿನೊಳ್ ಕೆಂಪಿಡಿದರೆ . . . ಎಸೆದಿರ್ದುವರಿಗನಸ್ತ್ರಚಯಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೪೮). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಇಡಿ$_2$]

ಕೆಂಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾಗು; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ತಾಳು: ಹೊಂಚಿತ್ತಾಳಿಯು ಕೆಂಪಿಸಿದಂತೆ (ಚನ್ನವ. ೭೪-೫). [ಕೆಂಪು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೆಂಪು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ರಕ್ತವರ್ಣ; ತಾಮ್ರವರ್ಣ: "ಅರುಣಃ, ಶೋಣಃ, ರಕ್ತಃ, ಮಾಂಜಿಷ್ಠಃ, ಪಾಟಳಃ, (ಅ) ತಾಮ್ರಃ, ಲೋಹಿತಃ – ೭ ಕೆಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೮); ಕೆಂಪುಮ್ಮಳಿಸಿಂದ ವಾಂತುವೆನೆ . . . ಅಕ್ಷಿಗಳ್ಗೆ ರಾಗಮ್ಮಧುಸೇವೆಯಿಂ ನೆಗಟ್ತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೬೫ ಶೂದ್ರಕ); ಮುನಿಸಿನೊಳ್ ಕೆಚ್ಚನಾದ ಕಣ್ ದೆಸೆಗೆ ಕೆಂಪನೊದವಿಸಿದುದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೨೩); ಉದಯದ ಕೆಂಪಿನಿಂಪುದಿದೊಂದಿನ ಬಿಂಬಮೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೧೪); ಸುಣ್ಣದಿಂದರಿಸಿನದಿಂ ಕೆಂಪಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೦೪); ಕೋಲ ತೆಗಹಿನ ಕಿವಿಗಡಿಯ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ ಕೆಂಪುಗಳ ಹೊಗರು ಭಡಾಳಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೪೦); ಹವಳದ ಸಲ್ಲತೆಗೆ ಕೆಂಪಾರಿತ್ತರು ಸವಿಮಾತಿನ ಗಿಳಿಗೆ ಹಸುರ್‍ಯಾರು ಬರೆದರು (ಪುರಂದ. ೨–೯೯–೫). ೨. ತಾಮ್ರ: "ಸುಲುವೆಂದು ಕಿಸುವೆಂದುಂ ಕೆಂಪೆಂದುಂ ತಾಮ್ರಂ" (ಕಶಸಾ. ೫–೬೩); "ಕೆಂಪು ಕಿಸು ಸುಲ್ಲೆನಲ್ಕಿವು ಪೆಂಪಿಂ ತಾಮ್ರಕ್ಕೆ ನಾಮ" (ಕವಿಕಂ. ೫೪). ೩. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಹರಳು; ಮಾಣಿಕ್ಯ: "ಶೋಣರತ್ನಂ ಲೋಹಿತಕಃ ಪದ್ಮರಾಗಃ – ೩ ಕೆಂಪುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೦); ಕೆಂಪು ಪವಳ ಪುಷ್ಯರಾಗ ಯಿ ಮೂರು ರತ್ನಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೩–೨೧). ೪. (ಕರಾ) ಒಂದು ಚರ್ಮರೋಗ. [ಕೆಂ + –ಪು$_3$]

ಕೆಂಪು$_2$ (ನಾ). ಎಕ್ಕಡ; ಮೆಟ್ಟು: ತಿದಿಯುಂ ಸಂಬಳಿಗೋಲುಂ ಕೆಂಪುಂ ಪೊಸಮಿಳಿಯುಂ ಬೆರಸುತೆ ಬಂದು ಪೊಳಲಂ ಪೊಕ್ಕರ್ (ಬಂಹರಿ. ೯–೯೧). [< ಕೆರ್ಪು]

ಕೆಂಪುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು; ಮಾಣಿಕ್ಯ; ಪದ್ಮರಾಗ: "ಶೋಣರತ್ನಂ, ಲೋಹಿತಕಃ, ಪದ್ಮರಾಗಃ – ೩ ಕೆಂಪುಗಳು, ಕೆಂಪುಕಲ್ಲುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೦). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೆಂಪುಗಣಜಿಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಗಣಜಿಲೆ: (ಈ). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಗಣಜಿಲೆ]

ಕೆಂಪುಗದಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕದಡಿಹೋಗು, —ಕುಗ್ಗು: ಪರಿದನುಲೇಪನದ ತೊಡಕಿದ ಗಳದ ಹಾರದ ಕೆಂಪುಗದಡಿದಧರದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೫೦). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಕದಡು$_1$]

ಕೆಂಪುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಭೂಲಲನೆಗಾಕಳಮೆ ಪ್ರಸವೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮೇಳಿಸಿದ ಕೆಂಪುಗೂಡಿದ ಹಸುರು ಪಟ್ಟೆಯ ವಿಶಾಲವಸನದ ಮುಸುಕಿದೆಂಬಿನಂ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೧೧–೯). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಕೂಡು$_1$]

ಕೆಂಪುಗೊದ್ದ (ನಾ). ಇರುವೆ; ಗೊದ್ದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೆಂಪುಗೊದ್ದ ಕಡಿದರೆ ಬಹಳ ನೋವು (ರೂಢಿ). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಗೊದ್ದ$_1$]

ಕೆಂಪುಗೋರಂಟೆ, ಕೆಂಪುಗೋರಟೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಗೋರಂಟೆ: "ಪೀತಮಾ ಸಹಚರಿಯು ಕೆಂಪುಗೋರಂಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೋರಟೆ]" (ಮಂಗರಾ. ೩೭–೨೨). ಕೆಂಪುಗೋರಟೆ. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಂಪು$_1$ + ಗೋರಂಟೆ]

ಕೆಂಪುಗೋರಟೆ 'ಕೆಂಪುಗೋರಂಟೆ' ನೋ.

ಕೆಂಪುಜನ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಜನ; ಫಿರಂಗಿ ಜನ: ಈಚೆಗೆ ಜರ್ಮನಿ ಯುದ್ಧವಾದಾಗ ಯಾರೋ ಕೆಂಪುಜನರು ಬಂದು ಒಳ್ಳೆ ಹೋರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೯). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಜನ]

ಕೆಂಪುದುಂಬಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಕಡಜದ ಹುಳು; ಕಣಜದ ಹುಳು; ಕಡಜೀರಿಗೆ: "ಗಂಡೋಲಿ, ಗಂಧೋಲೀ ವರಟಾ –೨ ಕೆಂಪುದುಂಬೀ ಹೆಸರು; ಕಣಜದ ಹುಳಕ್ಕೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧). [ಕೆಂಪು$_1$ + ತುಂಬಿ$_1$]

ಕೆಂಪುದಳಿರ್ (ನಾ).= ಕೆಂದಳಿರ್: ಗಿಳಿಸುಡಿಯ ಪೊಣರ್ವಕ್ಕಿಮೊಳೆಗಳ ಕೆಂಪುದಳಿರಡಿಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೨). [ಕೆಂಪು$_1$ + ತಳಿರ್$_1$]

ಕೆಂಪುದಾವರೆ (ನಾ). = ಕೆಂದಾಮರೆ: "ಅರುಣಾಬಮೆನೆ ಕೋಕನದಮೆನಲ್ ಕೆಂಪುದಾವರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪–೧೬). [ಕೆಂಪು$_1$ + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಕೆಂಪುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ತೋರು; ಕೆಂಪಾಗಿ ಕಾಣು: ಕಾಲ್ಮೊಗಂ ಕೆಂಪುದೋಱೆ ರಾಜಮರಾಳಂ (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೭). [ಕೆಂಪು$_1$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೆಂಪುನೆಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಂಪುಭತ್ತ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೆಲ್ಲು: "ಆಶುಃ, ವ್ರೀಹಿಃ, ಪಾಟಲಃ – ೩ ಕೆಂಬಾರದ ಭತ್ತ, ಕೆಂಪುನೆಲ್ಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೯). [ಕೆಂಪು$_1$ + ನೆಲ್ಲು (< ನೆಲ್)]

ಕೆಂಪುಮಲೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮಘಟ್ಟದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟ: (ಈ). 'ನೀಲಮಲೆ' ಪರಾ. [ಕೆಂಪು$_1$ + ಮಲೆ$_2$]

ಕೆಂಪುಮೀನು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಮೀನು; ಕೆಮ್ಮೀನು: "ರೋಹಿತಃ – ಕೆಂಪುಮೀನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೩). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಮೀನು$_3$ (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕೆಂಪುರತ್ನ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಮಾಣಿಕ್ಯ; ಪದ್ಮರಾಗ: "ಮಾಣಿಕ್ಯ – ಕೆಂಪುರತ್ನ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೫೪). [ಕೆಂಪು$_1$ + ರತ್ನ]

ಕೆಂಪುಲಾವಗ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಲಾವಗೆ ಹಕ್ಕಿ: (ಈ). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಲಾವಗ (< ಲಾವಗೆ)]

ಕೆಂಪುವಾಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹಾಸು; ಕೆಂಪು ಹೊದಿಕೆಯನ್ನು ತೊಡಿಸು: ಘಳಿಯಿಸಿ ಕೆಂಪುವಾಸಿದವೊಲಿರ್ದುವು ಮಾಮರಗಳ್ ಬಸಂತದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೨). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಪಾಸು$_1$]

ಕೆಂಪುವೀಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಬೀರು, —ಹರಡು: ಲೋಚನಂ ಕೆಂಪುವೀಱೆ ಪಾಂಡಿಮುಮುಧರಕ್ಕಳವಡೆ (ಜಗವಿ. ೮–೨೬). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಬೀಱು]

ಕೆಂಪೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪನ್ನು ಬೀರು; ಕೆಂಪಗೆ ಹೊಳೆ: ಇಲಿಯ ಬಿಲದ್ವಾರಂಗಳ ಕೆಲದೊಳ್ ಕೆಂಪೆಸೆದು ಮಿಸುಪ ಕನಕದ ರಜಮಂ ಲಲಿತಾಂಗಿ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫–೧೫). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಎಸೆ$_1$]

ಕೆಂಪೆಳಸು (ನಾ). ಕೆಂಪಗಾಗು; ಕೆಂಪೇರು: ಅಳವಿಲ್ಲದಳುತ್ತಿರೆ ಕೆಂಪೆಳಸಿದ ಬಾಷ್ಪಾಂಬುಪೂರ್ಣ ಲೋಚನಮಂ ತಜ್ಜಳದಿಂದೆ ಕರ್ಚಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೨). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಎಳಸು$_1$]

ಕೆಂಪೆಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಎಳ್ಳು : ಎಳ್ಳು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ್ದು . . . ಬಿಳೀಎಳ್ಳು ಕರೆಯಳ್ಳು ಮತ್ತು ಕೆಂಪೆಳ್ಳು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೩೫). ೨. ಮೈಯ ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಚುಕ್ಕೆ: ರೋಹಿಣಿಯು ಎದೆಯ ಕೆಂಪೆಳ್ಳು ಗೆಳತಿ ಆವನವಳು (ನಾದಲೀ. ೭೩–೨೧). 'ಕರಿಯೆಳ್ಳು', 'ಕಾರೆಳ್ಳು' ಪರಾ. [ಕೆಂಪು$_1$ + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕೆಂಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ತಾಳು; ಕೆಂಪಾಗು : ಕೆಂಪೇಱಿದ ಕಣ್ಗಳುಂ ಬೆಳ್ಪೇಱಿದ ಬಾಯ್ದೆಱೆಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೬ ವ); ಕೆಂಪೇಱಿದಕ್ಷಿಯುಲೆರಡುಕೋಡಿಯುಲೊಗುತಲದೆ ಕಿಡಿಗಳ ತುಷಾರಚಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೧೫); ಕೆಂಪೇಱಿದಕ್ಷಿಯ ಕುಣಿವ ಮೀಸೆಯ ಕಾಹುರದ ಮನದ (ತೊರರಾ. ೪–೬–೧೮). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೆಂಪೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಚೆಲ್ಲು, —ಬೀರು : ಪರಿಮಳಿತ ಪೂಗೊಂಚಲಿನ ಕೆಂಪೊಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ದ ಕಿಸಲಯವಲ್ಲರಿಯ (ತೊರರಾ. ೫–೧–೪೧). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಒಗೆ$_1$]

ಕೆಂಪೊಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾಗು : ಬಸವಲ್ಲದಬ್ಬು ಕೆಂಪೊಡರಿಸೆ ತೀವಿರೆ ಬಾಷ್ಪಸಲಿಲಂ . . . ಎಸೆವ ಕಣ್ಗಳಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮೩). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಒಡರಿಸು]

ಕೆಂಪೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಬಣ್ಣವನ್ನು ತಾಳು ; ಕೆಂಪಾಗು : ಇತ್ತ ರವಿ ರಶ್ಮಿಗಳು ನೆಱೆ ಕೆಂಪೊತ್ತಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೪–೨೫). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಕೆಂಪೊದವು (ಕ್ರಿ). =ಕೆಂಪೊಡರಿಸು : ಕೆಂಪೊದವಿದ ಪಡುವಣ ದೆಸೆಗೆಯ್ದಿದನರುಣರುಚಿಪ್ರಕಾಶನಪ್ಪ ದಿನೇಶಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೮). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಒದವು$_1$]

ಕೆಂಪೊರೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಂಪೊಗೆ : ಕಟ್ಟಿಸಕ ಕೆಂಪೊರೆವ ಹೂವೆಸಳಿನೇರ್ಗಳಂ ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣಿಂ ಕಾಳು ಕಂಡನೆದೆ ಕರಗಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೧೦–೨೩೫). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಒರೆ$_1$ (< ಒಱೆ$_1$)]

ಕೆಂಪೋಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹರಳು ಕೂಡಿಸಿದ ಓಲೆ; ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಓಲೆ: (ಕ). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಓಲೆ]

ಕೆಂಬಕ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (?) : "ಮಹಾಗಂಡು – ಕೆಂಬಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೭). [?]

ಕೆಂಬಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಪಾದ ; ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಹೆಜ್ಜೆ : ತಜ್ಜಲ ಜಾಕರದೊಳು ಪೊಕ್ಕು ತನ್ನ ಕೆಂಬಜ್ಜೆದೊಳೆದು ಕೈಗರ್ಚಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೬೦); ಕೆಂಬಜ್ಜೆಗಳ ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಭೂಮಿಯೊಳರುಣಾಂಬುಜಗಳ ಪಸರಿಸುತ (ಭರಚ. ೩–೧೭); ಅದರ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲೂ ಧೂಳಿಯ ಕೆಂಬಜ್ಜೆ (ಕೋದಂಡ ೧೬). [ಕೆಂ + ಪಜ್ಜೆ]

ಕೆಂಬಟಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ತೊಗರಿ (?) : "ತುವರೀ – ತೊಗರಿ, ತೊವರಮಣ್ಣು, ಕೆಂಬಟಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೧). [?]

ಕೆಂಬಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ದಾರಿ; ಕೆಂದೂಳು ; ಕೆಂಪುಮಣ್ಣು : ಕೆಳಗೇ ಕೆಂಬಟ್ಟೇ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ತೇ ಬಿಸಿಲು ಕಾಲುನಡೆಗೇಲೀ ಬರಲಾರೇ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮೯). [ಕೆಂ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕೆಂಬಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪುವಸ್ತ್ರ ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ: ನಸುಗಂದಿರ್ದ ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಗಂಟೆಗಳಿಂ ಮಾಯೂರ ಕಂಠಾವಳಿಯಿನೆಸೆದಿರಲ್ ತೋರಣಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೭೦); ಸೂರ್ಯನಸ್ತಾಚಳದೊಳ್ ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯೊಂದಡ್ಡಣದೊಳೆ ಮಗುಬ್ದಂತೆಡ್ಡಮಾಯ್ತರ್ಕಬಿಂಬಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೯); ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯ ಮೃದುತಲ್ಪದೊಳೊಱಗಿ ತೆಱಂಬೊಳೆದೊಪ್ಪುವ ರತಿಯೆನೆ (ಜಯಕಾ. ೩–೮). [ಕೆಂ + ಬಟ್ಟೆ$_2$]

ಕೆಂಬಣ್ಣ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ : ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆಗಳೊಳೊಡಂಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೯); ಸುರಹೊನ್ನೆಯ ಪೊಂಬಣ್ಣದ ಬೆಳರ್ವಣ್ಣದ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕೇಸರಮುಮೆಸಳ್ಗಳುಂ ಕರ್ಣಿಕೆಯುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೧೮); ಉಡುವಸನಂಗಳು ತೋಯ್ದು ಕೆಂಬಣ್ಣಕಿಮ್ಮಡಿ ರುಚಿದೋಱುತಲಿರಲು (ಮೋಹತ. ೧೪–೯೧). [ಕೆಂ + ಬಣ್ಣ]

ಕೆಂಬತ್ತಿ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೂವಾಗುವ ಹತ್ತಿ ಗಿಡ : (ಕ). [ಕೆಂ + ಪತ್ತಿ$_1$ (< ಪಱ್ತಿ)]

ಕೆಂಬತ್ತಿ$_2$ 'ಕೆಂಬೂತಿ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಬರ 'ಕೆಂಬರವು' ನೋ.

ಕೆಂಬರಲ್, ಕೆಂಬರಲು, ಕೆಂಬರಳು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹರಳು ; ಮಾಣಿಕ್ಯ ; ಪದ್ಮರಾಗ : "ಕಿಸುಗಲ್, ಕೆಂಬರಲ್, ರನ್ನಂ – ಈ ೩ ಕುರುವಿಂದಂ" (ಕಶಸಾ. ೪–೫೭); ಕೆಂಬರಲ ರುಚಿ ನೀಲರುಚಿಯೊಳ್ ಬೆರಸಿರ್ಪುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೪೪); ಗುರುಗುಂಜಿಯಂ ನೋಡಿ ಕೆಂಬರಲೆಂದು ಬಗೆದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪); ಆರೆಗಿಳಿವಸುಳೆಯಂದದಿ ಕುವರನು ಕೆಂಬರಲ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳೊಪ್ಪಿದನು (ಚಂಪ್ರಸಾ. ೪–೭೨); ಮಿಱುಗುವ ಸಾಲಸೆಜ್ಜೆಯಲಿ ಕೆತ್ತಿಸಿದ ಕೆಂಬರಲ್ಗಳ ದೀಧಿತಿಯೆಸೆಯೆ (ಕಂಸವಿ. ೭–೪). **ಕೆಂಬರಲು** : "ಕೆಂಬರಲು ರನ್ನ ಕಿಸುಗಲ್ಲೆಂಬಿವು ರತ್ನಾಭಿಧಾನಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೩). **ಕೆಂಬರಳು** : ಕುರುಳಿಂದ್ರನೀಲ ಕಣ್ಗಡೆ ಶುಭ್ರಮೌಕ್ತಿಕ ಮಿಱುಗುವ ರದನ ಕೆಂಬರಳು (ಕಂಸವಿ. ೬–೯೮). [ಕೆಂ + ಪರಲ್]

ಕೆಂಬರಲು 'ಕೆಂಬರಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಬರಲೋಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹರಳಿನ ಓಲೆ; ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಓಲೆ: ಮಿಳಿರ್ವ ಕೆಂಬರಲೋಲೆಯಂ ಕಿವಿಗೆ ಸಾರ್ಚಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೭); ಕೆಂಬರಲೋಲೆ ಕೇತಕಿಯ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ರಾಜಶೇ. ೭–೫); ಮುತ್ತಿನ ಗೊಂಡೆವಾವುಲಿ ತೊಂಗಲ್ದೊಂಗೆ ಕೆಂಬರಲೋಲೆ ಮಿಱುಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩–೪). [ಕೆಂಬರಲ್ + ಓಲೆ]

ಕೆಂಬರಲ್ತಿಂಗಣಿ, ಕೆಂಬರಲ್ದಿಂಗಣಿ (ನಾ). ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಸೂಸಕ: ಕೆಂಬರಲ್ತಿಂಗಣಿಗಟ್ಟಿದಂತು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೫). **ಕೆಂಬರಲ್ದಿಂಗಣಿ** : ಹೊಂದಿಟ್ಟಲ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಈ ಕೆಂಬರಲ್ದಿಂಗಣಿಗೆ ಛತ್ತೀಸಗೊಂಡೆ ಗುಚ್ಚುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಸೀಮುರ್ಕತ್ತಿನ ಪುಟ್ಟಝುಲ್ಲಿಯನ್ನಳವಡಿಸಿ ಕುಡಬೇಕೆಂದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೪೪–೭). [ಕೆಂಬರಲ್ + ತಿಂಗಣಿ]

ಕೆಂಬರಲ್ದಿಂಗಣಿ 'ಕೆಂಬರಲ್ತಿಂಗಣಿ' ನೋ.

ಕೆಂಬರವು, ಕೆಂಬರ, ಕೆಂಬಾರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾಗಿ ಹರಡುವಿಕೆ: (ಕ). ೨. ಕೆಂಪು ಚೇಳು ; ಕೆಂಜೇಳು: (ಕ). ೩. ಉಷ್ಣದೋಷದಿಂದಮುಗುವಿನ ಮೈಮೇಲೆ ಮೂಡುವ ಚೇಳಿನ ಆಕಾರದ ಮಚ್ಚೆ: (ಕ). **ಕೆಂಬರ** : (ಕ). **ಕೆಂಬಾರ$_3$** : (ಕ). [ಕೆಂ + ಪರವು (< ಪರೆವು)]

ಕೆಂಬರಳು 'ಕೆಂಬರಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಬರಿಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಗುರಾಣಿ: ಕಡಲೊಡೆಯನುಂ ಸುರಪನುಂ ಕಾದಲಿಬ್ಬರ ಪಿಡಿದ ಕೆಂಬರಿಗೆಗಳೊ (ಹಚಕಾ. ೩–೭೮). [ಕೆಂ + ಪರಿಗೆ]

ಕೆಂಬರು 'ಕೆಂಬಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಬರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಣ್ಣು ; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಸಂದಿಯ ಮನೆಗೆ ಬಂಧಿಸಿ ಬೀಗ ಹಾಕಿ ಕೆಂಬರುಗಣ್ಣಿನ ತುರುಕರ ಕಾವಲಿಟ್ಟು ರಂಬೇರು ನೀವ್ ಹೊರಡಿ ಮದುವೆಗೆ (ನಾಪದ. ೧೨೦). [ಕೆಂಬರು (< ಕೆಂಬಾರ$_1$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೆಂಬರುಹೆ 'ಕೆಂಬಱುಹೆ' ನೋ.

ಕೆಂಬರೆ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ಕೆಂಪು ತಮಟೆ: ಸ್ಮರಣೀಜ ಪಿಡಿದ ಕೆಂಪಿನ ಗುಂಬದಡಿಯೋ ಅರುಣಮಣಿಯೋ ಕೆಂಬರೆಯೋ ತರುಣ ಪಲ್ಲವವೊ ಬಿಂಬವೊ ಬಂಧುಗೆಯೋ ತರುಣಿಮಣಿಯ ಚೆಂಡುಟಿಯೋ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೯೫). [ಕೆಂ + ಪರೆ₃ (< ಪಱೆ₁)]

ಕೆಂಬರೆ₂ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಂಡೆ (?): ಬೆಲುಹುರದ ಹಲುಹಾಡಿಯ ದ್ವೆಸಸ್ಥಿಸಿಮಾತು ಕೆಂಬ್ಬರೆಯ ಸ್ರೋತ (ಇಆ. VIII, ೯೫–೪೪೪; ಕೃಶಾ); ಮೂಡ ಕೆಂಬರೆಯ ಹಳ್ಳಮಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಮಟ್ಟಜೆ (ಎಕ. II, ೩೨೭–೭೫; 1181); ವಾಯುವ್ಯಭಾಗದ ಕಿಬ್ಬೆಯ ಕೆಂಬರೆ ಮುಡುಕಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೨–೯೫; 1622). [ಕೆಂಪು₁ + ಅರೆ₂ (< ಅಱೆ₄)]

ಕೆಂಬಲ್, ಕೆಂಬಲ್ಲು₁, ಕೆಂಬಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹಲ್ಲು, —ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಹಲ್ಲು: ಕಿಬ್ಬಿಕ್ಕಿದ ಕೆಂಬಲ್ಗಳಿಂ ದಾಳಿಂಬದ ಬಿತ್ತಂ ರಾಸಿಗೆಯ್ದಂತಾಗೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ); ತೊಂಡೆವಾಯಿ ಕೆಂಬಲ್ ಪೊಳೆವ ಕದಂಪುವೊಪ್ಪಿಡಿನಡು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೨೪); ದಾಡಿಮ ಬೀಜಂಗಳ ತೆಜದಿಂ ಮೆಱೆದುವವಳ ಮೊನೆ ಕೆಂಬಲ್ಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

ಕೆಂಬಲ್ಲು₁: ಸೊಬಗಿನ ಕೆಂಬಲರ ಮೈವಜ್ಜೆ ಕೆಂಬಲು ತುಂಬುಗುಂಕುಮ ತಿವಿರು ಚೆಂದುಟಿಯುಟ್ಟರುಣವಸನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩–೩೬). **ಕೆಂಬಲ್ಲು**: ಕೆಂಬಲ್ಲ ಸತ್ಕಾಂತಿ ಪೊಳೆಯಲವಲೊರೆದಳಿಂತು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೫–೧೧); ದಾಳಿಂಬದ ಬಿತ್ತಿನಂತೆಸೆವ ಕೆಂಬಲ್ಲ ರುಚಿದೋಱು ಬಿನ್ನವಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೩–೨೯). [ಕೆಂ + ಪಲ್]

ಕೆಂಬಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಗುರಾಣಿ: ಕೆಂಬಲಗೆಯ ಪೊಳೆಪಿಂ ಸಂಧ್ಯಾಂಬುದಮಂ ಪಡೆದು ಜಡಿದು ಕಡಿತಲೆದೂಗುತ್ತುಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೩–೫೪). ೨. ಕೆಂಪಾದ ತಮಟೆ. [ಕೆಂ + ಪಲಗೆ]

ಕೆಂಬಲರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೂ: ಕೈಗೆಯ್ದ ಸೊಬಗಿನ ಕೆಂಬಲರ ಮೈವಜ್ಜೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩–೩೬); ಕೆಂಬಲರ್ಗಳಿಗೆ ಹೂ ಕುಡಿಯೆ ಬಂದೆರಗು ತಿರ್ದ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ ಕಾಜಾಣಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೮–೫೧). [ಕೆಂಪು₁ + ಅಲರ್₂]

ಕೆಂಬಲು₁ 'ಕೆಮ್ಮಲು' ನೋ.

ಕೆಂಬಲು₂ 'ಕೆಂಬಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಬಲ್ದುದಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹಲ್ಲಿನ ಮೊನೆ, —ತುದಿ: ಮಡಿಸಿ ದೆಲೆಗಳಿಗೆಯ ಕೆಂಬಲ್ದುದಿಗಡಸಿ (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೨೫). [ಕೆಂಬಲ್ + ತುದಿ]

ಕೆಂಬಲ್ಲು 'ಕೆಂಬಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಬಲ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಕೆಂಪುಹಲ್ಲಿನ ಹೊಳಪು, —ಕಾಂತಿ: ಬಾಯ್ದೆಱೆದನಿಂತಮಮ ಕೆಂಬಲ್ವೆಳಗು ಮೂಡುವೆಳನೇಸರ್ಗದಿರನಣಕಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೧೧೧). [ಕೆಂಬಲ್ + ಬೆಳಗು₂]

ಕೆಂಬವಳ(ನಾ). ಕೆಂಪುಹವಳ: ಕೆಂಬವಳದ ಲತೆಯಿಂದ ಮುತ್ತುಗಳುಱೆ ತುಂಬಿದ ಶುಕ್ತಿಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೨); ತಪ್ಪದೊಳಗಣ ರನ್ನವೆಳಗಲ್ಲದಿವು ತೊಡರ್ದಿಪ್ಪ ಕೆಂಬವಳಮಲ್ಲಿವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೬). 'ಜೆಂಬವಳ' ಪರಾ. [ಕೆಂ + ಪವಳ]

ಕೆಂಬವಳವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಹವಳದಬಳ್ಳಿ: ಪುಳುಕಿಸಿ ಮುತ್ತುಗಳಿಂ ರಾಗಿಸಿ ಕೆಂಬವಳವಳ್ಳಿಯಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಬವಳದಿಂ ಮಿಗೆ] ನೊರೆಯಿಂ ನಕ್ಕು (ಸೊಬಸೋ ೧೫–೩೩; ಕವಿಜ. II, ೪). [ಕೆಂಬವಳ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕೆಂಬಸದನ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ವೇಷಭೂಷಣ, —ಪ್ರಸಾಧನ: ಕೆಂಬಸದನವಿಟ್ಟು ಹರಿಕೇತುವೆಂಬೊರ್ವನಂಬರಚರನೃಪವರನು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೧–೨೯೭). [ಕೆಂ + ಪಸದನ]

ಕೆಂಬಸುರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಹಸುರು ಬಣ್ಣ: "ಕೆಂಬಸು ರೆಸೆದಿರೆ ಪಿಂಜರಮೆಂಬುದು ವರ್ಣಾಂತರಂ ಸಿತಾಸಿತಮಿಶ್ರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೯೫–೬೬). [ಕೆಂ + ಪಸುರ್ (< ಪಸಿರ್ ?)]

ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ 'ಕೆಂಬಟವಿಗೆ' ನೋ.

ಕೆಂಬಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಳಿ, —ಲೇಪಿಸು: ಮಸಿ ಯೆಂದಾದರೂ ಬೆಳ್ಪಾದುದುಂಟೇ? ಅಂಬರ ಮಾಸಿದರೆ ತೊಳೆದರೆ ಬಿಳಿದಪ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಕೆಂಬಳಿದ ಸೀರೆಯ ಮಾಡಿ ತೊಳೆದರೆ ಬಿಳಿದಾಗಬಲ್ಲುದೇ (ಸಿದ್ದೇವ. ೫೯). [ಕೆಂ + ಬಳಿ₁ (< ಬಱು₁)]

ಕೆಂಬಱುಹೆ, ಕೆಂಬರುಹೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹರಿವೆ ಸೊಪ್ಪು: ಬಿಳಿ ವಡಣೆಯ ಕೆಂಬಱುಹೆಯ ಕರಮೊಪ್ಪುವ ಮೂಲದೆಸೆವ ಕರಿಯಂ ಸುಣ್ಣಂ ಬೆರಸಿರದಿಕ್ಕಲ್ (ಖಮುದ. ೧೩–೧೯); ಮೂಲಗೆಬಳ್ಳಿ ಕೆಂಬಱುಹೆ ಮೊದಲಾದ ನಾಳಮನುಳ್ಳೆಲ್ಲಾ ಎಲೆವಾದುರಂಗಳು (ಪಸಾರ. ೬೬೪–೨೦).

ಕೆಂಬರುಹೆ: "ಜೀವಂತಕಃ – ಕೆಂಬರುಹೆ" (ಓಷಧಿ. ೬೩). [ಕೆಂ + ಪಱುಹೆ (< ಪಱಿವೆ ?)]

ಕೆಂಬಟವಿಗೆ, ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಾವುಟ: ಕಡುನೆಗೆ ದೊಪ್ಪಿದುವು ಮಿಳಿರ್ವ ಕೆಂಬಟವಿಗೆಗಳ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೧೦).

ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ: ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ ಬಾನೊಳ್ ಮಿಳಿರೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೩೨); ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ ಲಂಬಿಸೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೭೫). [ಕೆಂ + ಪಟವಿಗೆ]

ಕೆಂಬಾಯ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಬಾಯಿ: ಕೆಂಬಾಯ್ತೆಳ್ಗದಂಪೆಸಲ್ಕೆ ತಾಮಿವುಪಸರ್ಗಂಗಳ್ (ಕವಿಕಂ. ೧೮೪); ಕೆಂಬಾಯ ಮೊಳೆವಲ್ಲು ಮಿಸುಗೆ ನಗುವ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭–೪); ತೆಗೆದು ಕೆಂಬಾಯ್ಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಳ ಕೆಂಬಾಯ ಮಗುಳೆ ಮಗುಳೆ ಚುಂಬಿಸಿದನು (ಭರಚ. ೪೨–೪೬). [ಕೆಂ + ಬಾಯ್]

ಕೆಂಬಾರ₁, ಕೆಂಬರು, ಕೆಂಬಾರೆ (ನಾ). ೧. ಸಂಜೆಯ ಮುಗಿಲಬಣ್ಣ: "ಧೂಮ್ರಃ, ಧೂಮಲಃ, ಕೃಷ್ಣಲೋಹಿತಃ – ಕಪ್ಪು ಕೆಂಪುಬೆರೆತ ಬಣ್ಣದ ಹೆಸರು. ಅಂದರೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಕೆಂಬಾರದ ಬಣ್ಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೫). **ಕೆಂಬರು**: ೧. 'ಕೆಂಬರುಗಣ್ಣು' ಪರಾ. **ಕೆಂಬಾರೆ**: ೨. ಕೆಂಪುನೆಲ್ಲು: (ಕ). [?]

ಕೆಂಬಾರ₂ 'ಕೆಂಬರವು' ನೋ.

ಕೆಂಬಾರೆ 'ಕೆಂಬಾರ₁' ನೋ.

ಕೆಂಬಾಸುಳ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಾಸುಂಡೆ: ತಂತಮ್ಮ ಕೆಂಬಾಸುಳ್ಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಎಳವಿ ಎಳವಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವವರು (ಮಂತ್ರಶ. ೫೧–೧೫). [ಕೆಂ + ಬಾಸುಳ್ (< ಬಾಸುಟ್)]

ಕೆಂಬಾಸುಳೇಱು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಾಸುಂಡೆಯೆದ್ದ ಗಾಯ: ಪುಳಕದವಯವದ ಕೆಂಬಾಸುಳೇಱುಗಳ ಪರೆದನುಲೇಪನದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೫೦). [ಕೆಂಬಾಸುಳ್ + ಏಱು₄ (< ಏಱ್₄)]

ಕೆಂಬಿತ್ತು 'ಕೆಂಬಿಬ್ಬು' ನೋ.

ಕೆಂಬಿಸಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಬಿಸಿಲು: ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳ್ ಪಸರಿಸುತಿರೆ ಪೊಸತೊಂಡೆಯ ಪಣ್ಣಬಣ್ಣಮಂ ಮುಸುಳಿಪ ಕೆಂಬಿಸಿಲ ಮಿಸುಪು (ಕಾದಂಒು. ೨೬೭); ಪಡುನೇಸಜ ಕೆಂಬಿಸಿಲೆಸೆದತ್ತು (ಜಗವಿ. ೬–೧೧); ಬೇಡೆಯದ ಕೆಂಬಿಸಿಲುರವಣೆಗೆ ನಿಡುವಾಳ ಮಿಂಚಿಗೆ ಖಚರನೆದೆಗೆಟ್ಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೩೪). [ಕೆಂ + ಬಿಸಿಲ್]

ಕೆಂಬಿಬ್ಬು, ಕೆಂಬಿತ್ತು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬೀಜ: ದಾಳಿಂಬದ ಕೆಂಬಿಬ್ಬಿನ ರನ್ನದ ತೋಳಬಂದಿ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೪೧). **ಕೆಂಬಿತ್ತು**: ಕೆಂಬಿತ್ತನುಗಿ ಯುಬತುಂ ದಾಡಿಂಬದ ಬೀಡೆಯೊಳೆ ಸಿಲ್ಕಿ ತುಂಡಂ ಕೀಲ್ ಕೀರೆಂಬ ಮುಱಿಗಿಳಿಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೨–೪). [ಕೆಂ + ಬಿಬ್ಬು]

ಕೆಂಬುತ್ತಿ 'ಕೆಂಬೂತಿ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಬುತ್ತಿರಾಜಾನ್ನ (ನಾ). = ಕೆಂಬೂತಿ$_1$: "ತೂರ್ಣಕಃ - ಕೆಂಬುತ್ತಿ ರಾಜಾನ್ನ" (ಒಷಧಿ. ೭೧). [ಕೆಂಬುತ್ತಿ (< ಕೆಂಬೂತಿ$_1$) + ರಾಜಾನ್ನ ?]

ಕೆಂಬುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಉರಿ : ಕೆಂಬುರಿಗಳಂ ಕೆದರುತಿಣ್ದಿ ಶಾ ಮಂಡಲವ ಚುಂಬಿಸುತವ್ವಳಿಸಿ (ಪರಶು. ೩೦-೧೬). [< ಕೆಂಪು$_1$+ ಉರಿ$_1$]

ಕೆಂಬುಳು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹುಳು; ಇಂದ್ರಗೋಪ : "ಕೆಂಬುಳುವೆಂ ದಿಂದ್ರಗೋಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೮-೧೫೫) ; "ತಾನಿಂದ್ರಗೋಪ ಕೆಂಬುಳು ವಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೯೫). [ಕೆಂ + ಪುಳು$_1$]

ಕೆಂಬೂತ 'ಕೆಂಬೋತ' ನೋ.

ಕೆಂಬೂತಿ$_1$, ಕೆಂಬತ್ತಿ$_3$, ಕೆಂಬುತ್ತಿ (ನಾ). ಭತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕೆಂಪುನೆಲ್ಲು : ಸೋಮು ಶಾಲೆಯ ಬಿಳುಮಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಂಬೂತಿ ಹೇಮು ವರ್ಣದ ಕೊನೆವಾಳೆ . . . ಸನಾಮುದ ತೆನೆಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಕಂಸವಿ. ೫-೬೯). **ಕೆಂಬತ್ತಿ$_3$** : "ಸಿತಶಾಲಿ ಕೆಂಗಳವೆ ಕೆಂಬತ್ತಿ ರಾಜಾನ್ನವುವು ಬೈಲ ಮೊದಿವು ನೆಲ್ಲಭೇದಂಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪) ; ಬಸವನ ಕಟ್ಟಿದವರಿಗೆ ಬೊಗಸೇಲಿ ಹೊನ್ನುಂಟು ಕೆಸರು ಕೆಂಬತ್ತಿ ಬಯಲುಂಟು (ಹಳ್ಳಿಜಾ. ೩೩-೧೪). **ಕೆಂಬುತ್ತಿ** : "ಲೋಧ್ರಶೂಕಃ - ಕೆಂಬುತ್ತಿ, ರಾಜಾನ್ನ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೪). [?]

ಕೆಂಬೂತಿ$_2$ 'ಕೆಂಬೋತ' ನೋ.

ಕೆಂಬೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಪೊಸ ಗಂಬಗಳಿಂದಂ ಕೆಂಬೂರದ ಕಿಜುಗಂಬಗಳಿಂದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೧೯). [ಕೆಂ + ಬೂರ]]

ಕೆಂಬೆರಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಬೆರಳು : ಕೆಂಬೆರಲುಂಗುರದಿನೊಗೆವರುಣ ರುಚಿಮಂಜರಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೧); ಸರಳ ಗಾಯವನಾಂತು ಕೋಯೆಂದು ಹೊಡೆದ ಕೆಂಬೆರಲ ಕಂಧರಮಾಲೆ ಜರಿಯೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೩೧). [ಕೆಂ + ಬೆರಲ್]

ಕೆಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು, —ತಾಳು : ಕೆಂಬೆತ್ತಸಿ ದಲೆ ತನಗಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೬೬). [ಕೆಂ + ಪೆಱು$_1$]

ಕೆಂಬೆಱೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಚಂದ್ರ ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಚಂದ್ರ : ಪಸುಳೆದಳಿರೊ ಕೆಂಬೆಱೆಯೊ ಮಾಣಿಕ್ಯವೊ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೩-೪) ; ಸುರರೆಲ್ಲರೆಂಜಲಿಸಿದ ಕೆಂಬೆಱೆಯನು ಸರಿಯೆಂದರೆ ದೋಷವಲ್ಲೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೩-೬೮). [ಕೆಂ + ಪೆಱೆ]

ಕೆಂಬೆಳಕು 'ಕೆಂಬೆಳಗು' ನೋ.

ಕೆಂಬೆಳಗನಹುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಚಕ್ಷುಷ್ಯ - ಕೆಂಬೆಳಗನ ಹುರುಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೫೩). [ಕೆಂಬೆಳಗ$_0$ + ಹುರುಳಿ]

ಕೆಂಬೆಳಗು, ಕೆಂಬೆಳಕು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಬೆಳಕು; ಕೆಂಪು ಪ್ರಕಾಶ : ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳ್ . . . ಕೆದಱಿದುವು ಕೆಂಬೆಳಗಂ (ಕಾದಂಉ. ೫); ಗಿರಿಯಾ ನಿತಂಬದೊಳ್ ಕೆಂಬೆಳಗಂ ಕೆದಱುತ್ತುಮಿರ್ಪ ರತ್ನದ ಸಿರಿ ದೊಂದು ಪಾಸಱೆ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೧೪) ; ಬಲದ ಸುತ್ತಲು ಕಟ್ಟಿತುರಿ ಕೆಂಬೆಳಗು ಕುಡಿದವು ಕರ್ಬೊಗೆಗಳ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ ೯. ೧೯-೩೫) ; ಕೆಂಬೆಳಗನಿಂಬಿಡುವುನ್ನತದ ಮಾಣಿಕದ ಕಳಸಸಾಳಿಯಂ(ಸಾಳ್ವಭಾ.೪-೪೦). **ಕೆಂಬೆಳಕು** : ನಾನಲೆಯುತ್ತಿದ್ದೆನೋ ಬಗೆಯ ಬಾನ ಕೆಂಬೆಳಕು ನಸುಕಿನಲ್ಲಿ (ಹೃದಸ. ೪-೧) ; ಕೆಂಬೆಳಕಿನಾ ಮಾಯೆ ತಳೆದ ಮಂಕಿಂ ದೊಯ್ಯನೆಳ್ಚತ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೪-೩೫೪). [ಕೆಂ + ಬೆಳಗು$_1$]

ಕೆಂಬೆಳಗುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪು ಬೆಳಕನ್ನು ಬೀರು : ಕೆಂಬಳಗುಗುಡೆ ರಾಗಸಿರಿ ನನೆಯಂಬುವಿಡಿದಂಜಿಸುವ ಬೆಡಗಿನ ತುಂಬುಜವ್ವನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೩೬). [ಕೆಂಬೆಳಗು + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಕೆಂಬೊಗರ್ (ನಾ). = ಕೆಂಬೆಳಗು : ಕೆಂಬೊಗರಿನ ಜಡೆ ಮುಡಿಯರ ಮನೆಯೊಳಗಂಬು ನಿತಂಬಿನಿಯಾಳ್ವನೆಯತ್ನತ ಕಂತು ಕದಂಬಕ ರೂಪನೆ (ರಾಮುಚ. ೭೨-೧). [ಕೆಂ + ಪೊಗರ್]

ಕೆಂಬೊಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೊಗೆ : ಛಟಛಟಲು ಭುಗಿಭುಗಿಲೆನುತ ಕೆಂಬೊಗೆ ನೆಗೆವುತಿರಲು (ಬಸವು. ೫೪-೧೯). [ಕೆಂ + ಪೊಗೆ$_2$]

ಕೆಂಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಬೊಟ್ಟು. ೨. ಶುಕ್ರನಕ್ಷತ್ರ ; ಬೆಳ್ಳಿ ಚುಕ್ಕೆ : ರೂಢಿಯೊಳದಿತಿಯ ಪುತ್ರನಂಬುಜಮಿತ್ರ ನೋಡಲು ಗುಟ್ಟು ಕೆಂಬೊಟ್ಟು ಬೇಡಿದನೀವ ಮಾದೇವ ಪೂರ್ವಾದ್ರಿಯೊಳ್ ಮೂಡಿದ ಸ್ತುತ್ಯನಾದಿತ್ಯ (ಮೋಹತ. ೧೬-೭೨). [ಕೆಂ + ಬೊಟ್ಟು$_2$ (< ಬಟ್ಟ$_1$)]

ಕೆಂಬೊನ್ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಮೆರುಗಿನ ಚಿನ್ನ ; ಉತ್ತಮವಾದ ಚಿನ್ನ ; ಅಪರಂಜಿ : ಪಿಡಿದ ಕೆಂಬೊನ್ನ ತಳಿಗೆಯೊಳ್ ತಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಯುಂ ಬೆರಸು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೪ ವ) ; ಕೆಮ್ಮುಗಿಲಂ ಪತ್ತಿದ ಕೆಂಬೊನ್ನ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೧೫೦ ವ); ಕೆಂಬೊನ್ನಿಂದಳ ವಡಿಸಿದ ಕಳಶದ ಚಂದ್ರಮನಾಂತಂ ದಿನೇಶಸುದಯಿಪ ಪದದೊಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೫೭). ೨. ತಾಮ್ರ. 'ಚಂಬು' ಪರಾ. [ಕೆಂ + ಪೊನ್. / ತಮಿ. ಚೆಮ್ಪೊನ್]

ಕೆಂಬೊನಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೊಳೆ ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ನದಿ : ಗಿರಿಯೊಳಿರದಿಳಿವ ಕೆಂಬೊನಲ್ಗಳ ತೆಱದೊಳೆಸೆದುವು ರಕ್ತಧಾರೆಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೩೬) ; ಮೊಲೆಗೆಲದ ಕುಂಕುಮದ ಕದಡರುಣ ಗಿರಿತಟದ ಕೆಂಬೊನಲ್ಗಳವೊಲಾಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೮). [ಕೆಂ + ಪೊನಲ್]

ಕೆಂಬೊಳಪು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹೊಳಪು ; ಕೆಂಪು ಕಾಂತಿ : ತಪ್ತ ತಪನೀಯಮಯಮಣಿಪ ನಿಷಧನಗದ ನೆಗೆದ ಕೆಂಬೊಳಪಿನೊಳ್ ಪಳಂಚಿ ರಂಜಿಸಿದ ಸಂಜೆ ಪರೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೭೧ ವ) ; ಬಿಂಬಾಧರದ ಕೆಂಬೊಳಪಂ ತಳೆದು ಕೆಂಬರಲಂತೆ ತೊಳತೊಳಪ ನಾಸಾಭರಣ ಮೌಕ್ತಿಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೭ ವ). [ಕೆಂ + ಪೊಳಪು (< ಪೊಳೆಪು)]

ಕೆಂಬೊಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾಗು : ಮಿಗೆ ಕಾಸಿಸಿದ ಕೆಂಬೊತ್ತ ಲೋಹದ ನಿಶಿತ ಶೂಲಾಗ್ರಂಗಳಲಿ ತೆಗಸು (ಬಸಪು. ೫೦-೩೯). [ಕೆಂ+ ಪೊಱು]

ಕೆಂಬೊಟಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬಲ್ಲಹನ ದಣ್ಡುಕೆಮ್ಬೊಟಿಲ್ಗೆ ವರೆ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೭೭-೭ ; 900). 'ಕಿಸುವೊಟಿಲ್' ಪರಾ. [ಕೆಂ + ಪೊಟಿಲ್]

ಕೆಂಬೋತ, ಕೆಂಬೂತ, ಕೆಂಬೂತಿ$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಾಗೆ; ಸಂಬಾರ ಗಾಗೆ : ನವಿಲಾಡಿತೆಂದು ಕೆಂಬೋತ ಪುಕ್ಕವ ತೆರಕೊಂಡಂತೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೨೧೯). 'ಚೆಂಬೋತ ಪರಾ. **ಕೆಂಬೂತ** : ನವಿಲು ಜಾಗರ ವಾಡಿತು ಅಂತ ಕೆಂಬೂತ ಪುಕ್ಕ ತೆರೆದುಕೊಂಡಿತು (ಗಾದೆ). **ಕೆಂಬೂತಿ$_2$** : ನವಿಲನ್ನು ನೋಡಿ ಕೆಂಬೂತಿ ಪುಕ್ಕ ತೆರಕಂತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆಮ್ಪೋತು]

ಕೆಂಬೋತನಹಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕೆಂಬೋತ : "ಉತ್ಪುಚ್ಛಃ - ಕೆಂಬೋತನ ಹಕ್ಕಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೫). [ಕೆಂಬೋತ + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಕೆಕುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ಹೂರೆ ಚಕುಲೆ ಚಿಗುಳಿಯು ಕೆಕುಳ್ಳ ಮುದ್ದಿಯು ತರಗು ಮುರುಂಗು ಲಡ್ಡುಗೆಯೂ (ದೇವಾಂಪು. ೫-೨೨೫). [?]

ಕೆಕ್ಕನೆ, ಕೆಕ್ಕಾನೆ (ಅ). ಚಕ್ಕನೆ; ಕೂಡಲೆ : ಹರಿಗೆ ಕತ್ತಿಯ ಹಿಡಿದವರು ಕೆಕ್ಕನೆ ಕೆಲದೊಲದು ರಂಗದೊಳು ನಿಂದಿಹರು (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೧೦೬). **ಕೆಕ್ಕಾನೆ** : ಕೆಕ್ಕಾನೆ ಕೆಲದು ಕೋಯೆಂದು ಕೂಗುತಲಿ ಧಿಂಮಿಕ್ಕಿ ಬಂದಿವರ ಮುತ್ತಿದರೂ (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೧೧೯). [?]

ಕೆಕ್ಕರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣುಬಿಡುವ ಬಳ್ಳಿ; ಪುಟ್ಟೆ ಹಣ್ಣಿನ ಬಳ್ಳಿ : (*). [?]

ಕೆಕ್ಕರ$_3$ 'ಕೆಕ್ಕಳ' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕರಹಣ್ಣು (ನಾ). ಸೌತೆಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು ; ಪುಟ್ಟೆಹಣ್ಣು ; ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ : ನಕ್ಕು ನಕ್ಕು ಕೆಕ್ಕರ ಹಣ್ಣಿನಾಂಗ ಪಕ್ಕಡಿ ಬಿರಿತು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೦೭).

[ಕೆಕ್ಕರ$_1$ + ಹಣ್ಣು$_3$ (< ಪಣ್$_3$)]

ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ). = ಕೆಕ್ಕರಹಣ್ಣು : (*) ; "ಚಿಬಿಟಮೆಕ್ಕೆ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ" (ಅಕಾನಿ. ೧೦–೩೩) ; ಕಾರ್ಗಯ್ಯು ಮೇರೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಬಿರಿವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೬೨); ಪನ್ನೀರಲೆ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಮಿಣಿಕೆ ಚಕ್ಕೊತ್ತ . . . ಮುಂತಾದ ಮಧುರಫಲಂಗಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬–೩) ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಹಣ್ಣಿರಡ ಕೊಂಡು (ಶನಿಮಾ. ೨೪).

[?. / ತುಳು. ಚಕ್ಕರ್ಪೆ]

ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_1$ 'ಕೆಕ್ಕಳಿಸು' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೇಕೆಹಾಕು (?) : ಮಗು ನಗೆದೋಱೆ ಕೆಕ್ಕರಿಸೆ ಭೋಂಕನೆ ತಾಂ ಕವಿತಂದು ಗೋಪಿ . . . ಮಿಗೆ ಮುದ್ದಿಸುವಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೩–೪೭) ; ಕೆಲದೊಳ್ ಕೆಕ್ಕರಿಸುತೆ ಪಲಪಲವುಂ ಪಸಗೆಯ್ಮೆ ವಾತುಗೊಂಬವೊಲಲ್ತು (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೩೧).

[ಕೆಕ್ಕರ ? + –ಇಸು$_3$. / ತಮಿ. ಕೆಕ್ಕರಿ]

ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_3$ 'ಕೇಂಕರಿಸು' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಲಗೆಲೆ (ಕ್ರಿ). ಗೇಲಿಮಾಡು : "ಸಿಕ್ಕಿದಹಾಗೆ ಬೈ ; ಮನಸ್ವೀಬೈ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ತೊಲ ತೊಲಗೆಲವೋ ಕೈವಿಡು ಪೊಲನಲ್ತಿದು ಪಾಱುತನಕೆ ಪೋ ಪೋಗಿಂತೇಂ ಮಲೆಪ್ಪೆ ಜಕ್ಕಂದೊಟಲಿಯೆ ಕೆಲಸಾರಲ್ಲದೊಡೆ ಜಡಿದು ಕೆಕ್ಕಲಗೆಲೆವೆಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೭೪) ; ಕಲೆಯಱಿತುರವಣಿಸಿ ಬಿರುದು ಬೊಜಗರ ಬಿಂಕಂ ತೊಲಗೆ ದುಡುಕೆಸಗಿ ಕೆಕ್ಕಲಗೆಲೆವನಂದಮನಿಂದು ಸವಿಯಲೆಂದೆೞ್ತಂದೆಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೭೬). [< ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆ ?]

ಕೆಕ್ಕಸ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ಬೈಗುಳು. 'ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆ' ಪರಾ. [?]

ಕೆಕ್ಕಸಕೆಲೆ 'ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆ' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆ, ಕೆಕ್ಕಸಕೆಲೆ (ಕ್ರಿ). ಗೇಲಿಮಾಡು ; ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು : ನಲಿವ ಮರುಳ್ ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆವ ಮರುಳ್ ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟುವ ಮರುಳ್ (ಜಯಕಾ. ೭–೨೬) ; ವನಜವದನೆ ಬೇಗದೊಳು ಮನಕೆ ಬಂದಂತೆ ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆದಳು ಗಿರಿತನುಜೆಯೊಡನೆ ಪಾರ್ಥನನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೬–೧೦೪). **ಕೆಕ್ಕಸಕೆಲೆ** : ಒಕ್ಕಣಿಸುವ ಬಾಲ ಭಾಷೆಯ ಕೆಳೆಯರೊಳ್ ಕೆಕ್ಕಸಕೆಲೆದಾಡಿ ನಗುತ (ಮೋಹತ. ೧೭–೭೫) ; ಉತ್ತಮೋತ್ತಮರೊಕ್ಕಲಿಗೆ ನೀರೆಳೆವನಕಟಾ ಮಕ್ಕಳಾಟಕೆಯಂತೆ ಕೆಕ್ಕಸ [ಪಾಠಾಂ. ನೆ] ಕೆಲೆವನವನೆಂದ (ಅಮೃತ. ೨–೫೨). [ಕೆಕ್ಕಸ + ಕೆಲೆ$_1$]

ಕೆಕ್ಕಳ, ಕೆಕ್ಕರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ. 'ಕೆಕ್ಕಳಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಕೋಪ. 'ಕೆಕ್ಕಳಿಸು' ಪರಾ. ಕೆಕ್ಕರ$_2$. 'ಕೆಕ್ಕರಿಸು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಚೆಕ್ಕರ್ ; ಚೆಕ್ಕಲ್]

ಕೆಕ್ಕಳಂಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್ : ಎನಲೊದರಿ ಕೆಕ್ಕಳಂಗೆದಱಿ ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್ದು ಕೊನೆಮಿಾಸೆಗಡಿದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೮).

[ಕೆಕ್ಕಳ + ಕೆದಱು$_1$(< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಕೆಕ್ಕಳಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪೇರಿದ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಕೆಕ್ಕಳಗಣ್ ಕೆದಱಿದ ಕೆಂಗೂದಲ್ ಮೊಕ್ಕನೊಸಲ್ . . . ಪೊದಮೆಯ್ಮೊಳೆಸೆವ ಪಲ ರಕ್ಕಸಿಯರ ತಂಡಂ (ಜಯಕಾ. ೭–೨೭). [ಕೆಕ್ಕಳ + ಕಣ್]

ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳು 'ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್, ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳು, ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲ್, ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲು (ಕ್ರಿ). ಕನಲಿ ಕೆಂಡವಾಗು ; ಬಹಳವಾಗಿ ಕೋಪಿಸು; ಕ್ರೋಧಾವಿಷ್ಟನಾಗು : ಆ ಪರದರಿರ್ವರುಮಡವಿಯೊಳ್ ಮಡಗಿದೊಡವೆಯಂ ಕಾಣದೆ ಕಾಱಿಕ್ಕೋಣಂಗಳಂತೆ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳದುರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೧೪ವ) ; ಪಂಚಾಸ್ಯಂ ಪಸುಳೆವಿಡಿಯ ಪಿಂಡಂ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳದಿರ್ದರದೆ ಹುಗುವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೬–೭೯) ; ಕೆಡಹಿ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್ದದೆಗೆ ಅಡಿಯಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೫೯). **ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳು** : ಅದಟನಂಬುಧಿವಿಜಯಂಗಲ್ಲದಾಗದೆಂಬುದ ಕೇಳಿ ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨–೮೫) ; ಕಡೆಗಣ್ಣೊಳು ಕಡುಗೆಂಪನು ತಳೆದು ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳಿದನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮–೯೦). **ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲ್** : ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ರಳ್ದು] ದ್ರೋಹಿಯುಂ ತಂದು ಸೀಳಿ ತೋರಣಗಟ್ಟರೆನುತ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೪–೪೨). **ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲು** : ಆ ವಾರ್ತೆಯ ಕೇಳಿ ಮತ್ಸ್ಯಮಹೀನಾಥ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫–೧೩೧) ; ಕಾಲಾಂತಕಂ . . . ಮನುಜರೂಪಂ ತಳೆದನೋ ಯೆಂಬ ತೆಱದಿ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಳಿ] (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೪೭).

[ಕೆಕ್ಕಳ + ಕೆಳರ್]

ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲ್ 'ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲು 'ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಳಿಸು, ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಂಪಾಗು ; ಕೆಂಪೇರು : ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗೊಂಡ ಕಿವಿಯಿಂ ಕೆಕ್ಕಳಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಕಂಗನೆ ಕನಲ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ವ) ; ದಿಟ್ಟೆ ಸೂಱೆಕ್ಕಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಪನ್ನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೭೦). ೨. ಕ್ರೋಧಗೊಳ್ಳು ; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು : ಮುಸಗಿ ಮೊರೆಯುತುಂ ಸುತ್ತಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಸುತುಂ ಹೊತ್ತಿ ಹೊಗೆವುತುಂ (ಬಾಹುರ. ೧೫೧–೪); ಬೆಳ್ನೊರೆ ಸುರಿಸುತ್ತೆ ಕೆಕ್ಕಳಿಪ ಸೂಕರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೧೯); ರೌದ್ರಾಟೋಪದಲಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿದೆಕ್ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕೆಲ] ನೋಡುತಿರ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೪೨) ; ಬಾರರು ಕೂಡೆ ರಾಣಿಯರೆಲ್ಲರು ಕೆದಱಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿ ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಭರಚ. ೧೪–೭೧). ೩. ಬೆದರು ; ಗಾಬರಿಯಾಗು: "ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿದುದೆಂದುಂ ಸೀತಱೆಂದುಂ ಭಯವಿಕಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೨೪) ; ಕೈಮುಱಿದು ಕೆಕ್ಕಳಿಸದಿರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨–೨೧); ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿದುದು ಧೃತಿ (ಉತ್ತರಾ. ೫–೫೫). ೪. ನಿಮಿರಿಸು ; ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡು : ಕೊಡಕೆಗಳು ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿ ನಿಂದಡಿಗಡಿಗೆ ನೆಗೆದಬ್ಬರಿಸಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೩–೨೦); ಕಂಠವನೆತ್ತಿ ಕಿವಿಗಳಂ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಕಟವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ (ಶುಕಸ. ೧೧೭). **ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_1$** : ೧. ಕೆಕ್ಕರಿಸಿದ ಕಣ್ ತರಂಟುದಲೆ ಪಾವಸೆವಲ್ಮಿಗೆ ಗಂಟುಪುರ್ಬುಗಳ್ (ವೃಷವಿ. ೧೧–೬೧); ಕೆಕ್ಕರಿಸಿದ ನೋಟಮೊಂದಿನಿಸು ಕೊಂಕಿದ ಸಂಕುಗೊರಲ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೩–೬). ೨. ಅಲ್ಲಮನ ಮಾತಿಗೆ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ಕೋಪಾಟೋಪಪಾವರಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೧೦). ೩. ಕಿಱುಮುಱಿಗಾಣದೊಱಲಿ ಕೆಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಸಿ ಕೊರಳೆತ್ತಿ ಹೂಂಕರಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೫–೪೮). ೪. ಕೆಂಪುಗೊಳಿಸು ; ಕೆಂಪಾಗಿಸು : ನರ್ಸಿ ನಗಲಿಲ್ಲ, ಕಣ್ಣು ಕೆಕ್ಕರಿಸಿದಳು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೪೯) ; ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರು ಕಣ್ಣು ಕೆಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಮರಳಿ. ೧೫೨). ೫. ಕೋಪದಿಂದ ದುರುಗುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನೋಡು: ಕಕ್ಕಸದ ಕಲಿಭಟರನಿದಿರಲಿ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ಕವಿದೇರಿಯುವರನು ಹೊಕ್ಕು ಕವಿದನು(ಶರಲೀ. ೫೫೫–೮); ಮುಕ್ಕುರಿಪ ನಾಯ್ಗಳಂ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ಡುರುಗುಟ್ಟಿ (ಕಾಲೂರ. ೯೩–೧೮೨). ೬. ಬಹಳ ಬಿಗಿಯಾಗು : ಘನತರವಾದ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಕುಪ್ಪಸ ತನು ಕೆಕ್ಕರಿಸುವಂತೆ ತೊಟ್ಟು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೫೨).

[ಕೆಕ್ಕಳ + – ಇಸು$_3$]

ಕೆಕ್ಕಾನೆ 'ಕೆಕ್ಕನೆ' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹಸುಗಳನ್ನು (ಕಾಯುವಾಗ) ಕೂಗು, —ಕೇಕೆಹಾಕು : "ಕೆಕ್ಕ – ಗೋಃಶಿಕ್ಷಾಧ್ವನೌ" (ಶಮಧಾ); ಕೋಲಂ ಬೀಸುತೆ ಶೀಳಿಡುತಾಲಿಸುತ್ತುತ್ತಿತ್ತುವೀಕ್ಷಿಸುತೆ ಕೆಕ್ಕುತೆ ಪೆರ್ಗಾಲಡ್ಡಮೊಡ್ಡಿ ನಿಲುತಂ ಕೌಲೇಯಮನಲ್ಲಿ ಕರೆವುತಂ ನಡೆತಂದಂ (ವೃಷವಿ. ೧೧–೬೩); ಆತನನ್ನು ನಮಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಯಾಗದಂತೆ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ ಕೆಕ್ಕಿ ಪರಪಾಡಿಸುತ್ತಿರುವರು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೫೨–೬). [?]

ಕೆಕ್ಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೇಕರಿಸು : ಪಿರಿದುಂ ಕೆಕ್ಕುತೆ ಕೆಮ್ಮುತೆ ನೆರೆ ಕುಂಟುತ್ತೆಯ್ದೆ ವಂದನೋರ್ವಂ ಶಬರಂ (ಚಂದ್ರಭ್ಯು. ೭–೯೯). [?]

ಕೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ ; ಕದಪು ; ಕಪೋಲ : "ಕೆಕ್ಕೆ ಕೆನ್ನೆಯೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೨) ; "ಕೆಕ್ಕೆ ಯೆಂದು ಕೆನ್ನೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೧–೪೨೮) ; ಪುರ್ವಳ್ಳೆ ಪಲ್ ಕೆಕ್ಕೆ ಕಾಲಡಿಯೆಂದಿಂತಿವನು ಚರ್ಪೋದುವಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೭) ; ಎಡೆವಿಡದುಣ್ಮಿ ಕೆಕ್ಕೆಗಿಳಿದಶ್ರುಕಣಾವಳಿಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩–೫೯) ; ಕೆಕ್ಕೆಯಂ ಕರತಲದೊಳೂಱಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬–೪). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಚೆಕ್ಕು, ಚೆಕ್ಕಿಲಿ]

ಕೆಕ್ಕೊರಸು (ನಾ). (?) : ನಿಯತ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ – ಪಪ್ಪುಕಂ . . . ಬಕ್ಕಸೆ, ರಕ್ಕಸಿ, ಕೆಕ್ಕೊರಸು (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕೆಗಹು (ನಾ). ರೇಗು ; ಕನಲು : ಕೆಂಗಣ್ಣ ಕೆಗಹುಗಳ ಬಿಗಿದ ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳ ಹಿಳುಕುಗಳ ತೆಗವ ಹೂಡುವ ಬಗೆಯ ಭಟರು . . . ಪೊಯಿದಾಡಿತು (ತುರಂಗ. ೪೬–೨೫). [← ತಮಿ. ಚಿಗಪ್ಪು]

ಕೆಚ್ಚ (ನಾ). ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ (?) : "ಚಿಂಚಿಸಾರಃ – ಹುಣಿಸೆ, ಕೆಚ್ಚ, ಆಕಾಯಿ" (ಓಷಧಿ. ೫೭). [?. / ತಮಿ. ಕೆಚ್ಚವ್]

ಕೆಚ್ಚಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅಕ್ಕಿ ; ಕೇಸಕ್ಕಿ : ಕೆನ್ನುರಿ, ಕೆಚ್ಚುರಿ, ಕೆನ್ನಕ್ಕಿ, ಕೆಚ್ಚಕ್ಕಿ, ಬೆನ್ನುರಿ, ಬೆಚ್ಚುರಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಚ್ಚು$_3$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೆಚ್ಚಗೆ (ಅ). ಕೆಂಪಾಗಿ ; ಕೆಂಪಗೆ ; ಕೆಂಪನೆ : ಕೆಂಬೆಳಗಿದ ನೋಡಿ ಕೆಚ್ಚಗಾದುದೆ ನಮ್ಮ ಹೊಂಬಣ್ಣದೊಡಲಣ್ಣಗೆಂದಾ (ಭರಚ. ೪೮–೩೭).
[ಕೆಚ್ಚು$_3$ + –ಅಗೆ$_3$]

ಕೆಚ್ಚನೆ (ಅ). = ಕೆಚ್ಚಗೆ : ಕೆಚ್ಚನಾಗಿರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ದ] ಸಿಲೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಷ್ಡಾರಾ. ೧೧೪–೧೩) ; ಬಳೆದ ಮುನಿಸಿನೊಳ್ ಕೆಚ್ಚನಾದ ಕಣ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೨೩) ; ಕ್ರೋಧಾನಲದಿನೆನ್ನನುರಿಪುವಂತು ಕೆಚ್ಚನಾಗೆ ಬಿಚ್ಚನೆ ಬಿಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಿಗಳಿಂ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಉ. ೬೧೪) ; ಬಸವರಾಜನ ಮೊಗಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮುಸುಡು ಕೆಚ್ಚನೆ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೨೧–೧೮).
[ಕೆಚ್ಚು$_3$ + –ಅನೆ$_2$ (< –ಅನೆಯ$_2$)]

ಕೆಚ್ಚಲ್, ಕೆಂಚಲು, ಕೆಚ್ಚಲ, ಕೆಚ್ಚಲು (ನಾ). ಹಸು, ಎಮ್ಮೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ : "ಕೆಚ್ಚಲೂಧ ಆಪೀನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೦–೯) ; ಇಱುಂಕಿದ ಕೆಚ್ಚಲೆತ್ತಮೆತ್ತಿದ ಕುಡಿ ಪಾಲಮಂದೆಸೆಯೆ ಕರ್ಬಸುಗಳ್ ಪರಿಗೊಂಡುವು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೦೪) ; ಕೆಚ್ಚಲಿಲ್ಲದಾವಿನಂತೆ ನೀರಿಲ್ಲದ ಬೆಳಸಿನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೬೦) ; ಪಾವನಕ್ಷೀರಮಂ ಕೊಡುವ ಕೆಚ್ಚಲ ಮಾಂಸವಾವಲೇಸು (ಹಚಕಾ. ೭–೧೭). **ಕೆಂಚಲು** : ಉಚ್ಚ್ಯಾಯ ದಿನದಲ್ಲಿ ದಿಡ್ಡಿಯ ಉಡುಗೂಸಿ ಉಪ್ಪ ಅಂಬೀಲ ಕರಿಯಬೇವನೆ ತರಿಸಿ ಕೆಂಚಲವ್ಯಾಲ ಇಳಿವ್ಯಾರ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೩೧–೮). **ಕೆಚ್ಚಲ** : ಬಲ್ಗೆಚ್ಚಲದ ಪಲತೆಱದ ಬಣ್ಣದ ಎಳದುಱುಗಳ ಬಳಗಂ (ಕವಿಚ. III, ೨೦೯ ಸರಸ್ವತೀಪ್ರಬಂಧ). **ಕೆಚ್ಚಲು** : ಮಾನದ ತೋರಿಹ ಆವಿಂಗೆ ಕೊಳಗದ ತೋರಿಹ ಕೆಚ್ಚಲು (ಆವಚಂ. ೧೨–೪೮).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚೆರುತ್ತಲ್ ; ಮಲ. ಚೆರನ್ನಲ್, ಚುರನ್ನಲ್, ಚೊರುನ್ನಲ್ ; ತುಳು. ಕೆಂಜಿಲ್, ಕೆರ್ನ್ದಲ್]

ಕೆಚ್ಚಲ 'ಕೆಚ್ಚಲ್' ನೋ.

ಕೆಚ್ಚಲು 'ಕೆಚ್ಚಲ್' ನೋ.

ಕೆಚ್ಚಳಿ (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು, —ಕುಗ್ಗು : ಬಟಲದು ಜವ್ವನಂ ತವದು ಮೆಯ್ಸಿರಿ ಖಂಡಿಸದಾಯು ಮೆಚ್ಚು ಕೆಚ್ಚಳಿಯದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೧೨೮).
[ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಅಳಿ$_1$]

ಕೆಚ್ಚಾಟ (ನಾ). ದಾರದ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಬೆರಳಿಂದ ಹೊಸೆದು ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ : (ಕ). [ಕೆಚ್ಚು$_1$ + ಆಟ]

ಕೆಚ್ಚಾನೆ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಆನೆ : ಕೆಚ್ಚಾನೆ, ಬೆಚ್ಚಗುಜ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಚ್ಚು$_3$ + ಆನೆ$_1$]

ಕೆಚ್ಚಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಚ್ಚು ತುಂಬಿರು ; ಶಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರು : ಕೆಚ್ಚಿಡಿದ ಕೋವಿಗಳ್ ಬಾಯ್ತೆರೆಯೆ ಹಿಂದೆ (ಕಾಲೂರ. ೯೨–೧೭೯).
[ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಇಡಿ$_1$]

ಕೆಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು ; ಹೊಂದಿಸು : ಭೂದಿವಗಳ ಕೆಚ್ಚಿಪಂದದ ಕೆಂದೂಳ ಹಾದಿಯ ತೆರಪುಗಾಣಿಸದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮–೮೦)-
[ಕೆಚ್ಚು$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೆಚ್ಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾರದ ಅಥವಾ ಎಳೆಯ ಎರಡು ತುದಿಗಳನ್ನು ಹೊಸೆದು ಕೂಡಿಸು : "ಕೆಚ್ಚು – ತಂತುವಾಯಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ನೇಯ್ಗೆಯ ಕೆಲಸ) ತರುಸಾರೇ ಚ (ಚೇಗು)" (ಶಮಧಾ). ೨. ಸೇರಿಸು ; ಹೊಂದಿಸು : ಪರಮ ಪರಿಮಳದಿಂದ ಕೂಡಿರ್ದ ರಲುಗಳ ಕೆಚ್ಚಿರ್ದವೇಣಿಯ ಕುರುಲುಗಳು (ರಘುವಂ. ೮೩)- ೩. ಕುಂದಣಿಸು ; ಕೀಲಿಸು : ಹರಳು ಕೆಚ್ಚಿರ್ದುಂಗುರಂಗಳ ಬೆರಲಿನಲಿ ಧರಿಸಿ (ರಘುವಂ. ೯೬). [< ಸಂ. ಖಚ್ ?]

ಕೆಚ್ಚು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ಗಂಟು : (ಕ). ೨. ಕೂಡುವುದು ; ಬೆಸಗೆ. 'ಕೆಚ್ಚುವೀಟಿ' ಪರಾ. [< ಕೆಚ್ಚು$_1$]

ಕೆಚ್ಚು$_3$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ; ಕೆಂಬಣ್ಣ : "ಕಿಸುವಣ್ಣ ಕೊರ್ಬುಗಳೊಳಂ ಮರದ ಸಾರದೊಳ್ನಿಸದದಿಂ ತಂತುಕ್ರಿಯೆಯೊಳು ಕೆಚ್ಚೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೮) ; ಕೆಚ್ಚನಾಗಿರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿಳ್ದ] ಸಿಲೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಷ್ಡಾರಾ. ೧೧೪–೧೩). [< ಕೆಂಜು ?]

ಕೆಚ್ಚು$_4$ 'ಕೆರ್ಚು' ನೋ.

ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳು ; ಬಲಿತುಗೊಳ್ಳು ; ಧೃಢವಾಗು : ಭೂತಳದೊಳ್ ಬಿಳ್ದ ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟದಳಲಿಂ ಮುಚ್ಚಿ ಹೋಗಿ (ಗಿರಿಕ. ೮–೭೭ವ) ; ಬೆಚ್ಚುವೊಚ್ಚೆಯವಿಲ್ಲದಚ್ಯೊತ್ತಿದಂತಾಯ್ತು ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟುತ್ತುಭಯ ಸಂಗ ವಿಸ್ಮಯವಾಯ್ತು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೩–೨೦) ; ಸಂಸಾರ ಸುಖಂ ಫಲಂಬಡೆದುದಂ ಚಿತ್ತೋತ್ಸವಂ ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಿದುದಂ (ದಶಕು. ೪–೬೯). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಚ್ಚುಗೆಂಪು (ನಾ). ಕಡುಗೆಂಪು ; ಅಚ್ಚಗೆಂಪು : ಕೆಚ್ಚುಗೆಂಪಿನ ಬಿಸುನೆತ್ತರನ್ನು ಬಸಿದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨–೨೨). [ಕೆಚ್ಚು$_3$ + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕೆಚ್ಚುಗೊಳ್ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗು ; ಬಲಿಷ್ಠವಾಗು : ನಿಚ್ಚಟದ ನಿಷ್ಠೆ ದೃಢ ಕೆಚ್ಚುಗೊಂಡಿರಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೯–೯). ೨. ಬಲಿತುಕೊಳು ; ಸೊಕ್ಕು : ಇದು ನನ್ನದೆಂದು ನೆಚ್ಚಿ, ಮೆಚ್ಚಿ, ಹೆಚ್ಚಿ, ಕೆಚ್ಚುಗೊಂಡು ಒಚ್ಚತವೋದ ಎನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಇನ್ನಾವುದು ಗತಿಯೊ (ಆದವ. ೩೪).
[ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಚ್ಚುದಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಗಸಿಯನ್ನು ತಿನ್ನು ; ಚರಟವನ್ನು ತಿನ್ನು (?) : ತೀವಿದ ತಿಂಗಳೊಪ್ಪುವಿರುಳಂ ಕಟಿದಕ್ಕ ವಿಯೋಗವಹ್ನಿಯಿಂ ಬೇವುದು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ತು ಕೆನೆಯಂ ಕಳೆದಕ್ಕಟ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಚ್ಚುದಿಂಬುದೇ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೩೯). [ಕೆಚ್ಚು$_0$ + ತಿನ್$_1$]

ಕೆಚ್ಚುಮನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮನಸ್ಸು; ದೃಢಚಿತ್ತ; ಧೈರ್ಯ: ಕೊಲೆಗಡಿಗನಿದಿರಲಿ ಕೆಚ್ಚುಮನದವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೬). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಮನ$_1$]

ಕೆಚ್ಚುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿ, —ಜ್ವಾಲೆ: ಕೆನ್ನುರಿ, ಕೆಚ್ಚುರಿ, ಕೆನ್ನಕ್ಕಿ, ಕೆಚ್ಚಕ್ಕಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಚ್ಚು$_3$ + ಉರಿ$_3$]

ಕೆಚ್ಚುವೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರು; ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿರು: ಕೆಚ್ಚುವಿರ್ದ[ಬ್ದ]ಮುಚ್ಚುಮನುರ್ಚಿಪೋದ ಮೇಳಮುಮನಳವಿಗಱಿದಲಂಪುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೨೧); ಕೆಚ್ಚುವಿರ್ದ[ಬ್ದ]ಕೂರ್ಮೆಗಳೆರ್ದೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ.೨-೯೬). ೨. ಸೊಕ್ಕಿಗೆ ಬರು; ಗರ್ವಿಸು: (ಕ). [ಕೆಚ್ಚು$_2$ + ಬೀೞ್$_1$]

ಕೆಚ್ಚುಱುಬು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರು; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು: ಬವರದೊಳ್ಕೆಚ್ಚುಱುಬಿ ಸತ್ತೊ[ಂ] (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧; ೪೯-೪; 886). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಉಱುಬು (< ಉಱುಂಬು$_1$)]

ಕೆಚ್ಚೆದೆ 'ಕೆಚ್ಚೆರ್ದೆ' ನೋ.

ಕೆಚ್ಚೆರ್ದೆ, ಕೆಚ್ಚೆದೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಎದೆ; ದಿಟ್ಟಮನಸ್ಸು; ಎದೆಗಾರಿಕೆ: ಬಲ್ಕೆಚ್ಚೆರ್ದೆಯ ಖಳನ ರಥದಚ್ಚು ನೊಗಗಾಲಿಯುಂ ನುಚ್ಚುಗಡಿದು (ಮೋಹತ. ೪೯-೨೮). **ಕೆಚ್ಚೆದೆ**: ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟದೆ ಕೈದುವಿಡಿಯದೆ ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಮನಸಿಜನ ತಪಸಿನ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದುರುಪಿದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೫); ನೀಂ ಪಸುಳೆಯಾಗಿರ್ದೊಡೇನು ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಭಟನಪ್ಪೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೪೦); ಬೆಚ್ಚ ಬಿಡು ನೆಚ್ಚ ನೆಡು ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ (ಪಾಂಚಜ. ೫). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಎರ್ದೆ]

ಕೆಚ್ಚೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು; ಬಲಗೊಳಿಸು: ಅಂಬುಧಿಯಂ ಕಡಂಗಿ ನೀರೇಱಿಸುತುಂ ಲಸತ್ಕುಮುದವಕ್ತ್ರವಿಕಾಸದ ಪೆರ್ಚನೆಯ್ದೆ ಕೆಚ್ಚೇಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಚ್ಚರಿ]ಸುತಂ . . . ಪೊಳಪೇಱಿತು ಚಂದ್ರಿಕೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೬). [ಕೆಚ್ಚೇಱು + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಚ್ಚೇಱು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಕೆಚ್ಚೇ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಚೆ]ಱಿದ ಕೋಪದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೭೦ ವ). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೆಚ್ಚೋಲೆ (ನಾ). = ಕೆಂಬರಲೋಲೆ: ಕೆಚ್ಚೋಲೆ, ಪಚ್ಚಡಕೆ, ಬೆಚ್ಚೋಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಚ್ಚು$_3$ + ಓಲೆ]

ಕೆಟ್ಟ$_1$ (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ; ಕೆಡುಕಿನ; ಅನಿಷ್ಟಕಾರಕ: ಕಂಡೆನು ಬಲು ಕೆಟ್ಟ ಕನಸು (ಮೋಹತ. ೪-೮೯). ೨. ಉಗ್ರವಾದ; ಪ್ರಚಂಡವಾದ: ಈ ಕೆಟ್ಟ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಬಂದೆ, ಮಗು? (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೩. ಕೆಡಕುಮಾಡುವುದು; ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದುದು: ಹುಡುಗನ ಕಾಲುಗುಣ ಕೆಟ್ಟ ಎಂದು ಯಾರೋ ಅಂದಿದ್ದರು (ನಿರಾಭ. ೪೪). [< ಕೆಡು$_1$]

ಕೆಟ್ಟ$_2$ 'ಕೆಡು$_1$' ಪರಾ.

ಕೆಟ್ಟದಾರಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ ಹಾದಿ; ದುಷ್ಟಮಾರ್ಗ: (ಕ). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕೆಟ್ಟನುಡಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟಮಾತು; ಹೀನಮಾತು: ಕೆಟ್ಟನುಡಿಗಳ ನಾಡದಿರಿ (ಬಸಪು. ೫೮-೩೯). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕೆಟ್ಟಹಾವು (ನಾ). ದುಷ್ಟಹಾವು; ಕೆಡುಕು ಮಾಡುವ ಹಾವು; ವಿಷದ ಹಾವು: ಕೆಟ್ಟಹಾವನ್ನು ಮಡಿಲಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಂತಾಯಿತು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೨೯). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಹಾವು) (< ಪಾವು$_1$)]

ಕೆಟ್ಟತನ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನ: ಕೆಟ್ಟತನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದವ ಕಟ್ಟನ್ನಕ್ಕೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + -ತನ]

ಕೆಟ್ಟಾಡಿತ (ನಾ). ದೋಷಾರೋಪಣೆ; ನಿಂದೆ: ಎನ್ನ ರಾಜಋಷಿಯೆಂದು ಕೆಟ್ಟಾಡಿತಕ್ಕಾ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನನಸತ್ಯನಂ ಮಾಡಿಸುವೆಂ (ಹಚಕಾ. ೨-೩೪). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಆಡಿತ]

ಕೆಟ್ಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟತನದಿಂದ ವರ್ತಿಸು (?): ಮತಿಗೆಟ್ಟು ದುಷ್ಟಸಂಗತಿಯಿಂದಂ ಮಱೆದು ಗುಣಮೆಲ್ಲಮುಂ ಮೆಯ್ಯಱಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟಾಡಿದೆಂ ಮಹಾಪಾತಕನೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೫೩); ಕೆಟ್ಟಾಡಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುವವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಕೆಟ್ಟಾಶೆ (ನಾ). ದುರಾಶೆ: ಬಂದಿ ಹೊಗದಾಸಱು ವಿತಾಳಿಸಿ ನಿಂದಿರದು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಧಾ ಜನವೃಂದದಲಿ ಕೆಟ್ಟಾಶೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಟ್ಟಾಸೆ] (ತೊರರಾ. ೧-೩-೨೯). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಆಶೆ]

ಕೆಟ್ಟಾಸೆ (ನಾ). = ಕೆಟ್ಟಾಶೆ. 'ಕೆಟ್ಟಾಸೆ ಬೀಡು' ಪರಾ. [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಆಸೆ$_1$]

ಕೆಟ್ಟಾಸೆಬೀಡು (ನಾ). ದುರಾಸೆಯ ನೆಲೆ; ಕೆಟ್ಟ ಆಶೆಯ ಆಶ್ರಯ: ಆದೆ ಇಂದು ಸೂಡಿನೊಲ್ ಕೆಟ್ಟಾಸೆಬೀಡಿನೊಲ್ ಬಾಳ್ಗನಸುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಕೊನೆಯ ಸುಡುಗಾಡಿನೊಲ್ ಕಾಣುತಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೯-೧೯೧). [ಕೆಟ್ಟಾಸೆ + ಬೀಡು$_2$]

ಕೆಟ್ಟು 'ಕೆಡು$_1$' ಪರಾ.

ಕೆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕೇಡು; ದುರದೃಷ್ಟ; ನಾಶ: (ಕ). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಚೆಟ್ಟ]

ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೇಡನ್ನು ಬಗೆ; ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಯೋಚಿಸು: ಉನ್ನತಮಪ್ಪೀ ಬಾಳ್ವೆ . . . ಹೋಹುದಿಂತಿದ ನೆನದೊಡೆಂದೆನ್ನದೆ ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸಿದಳು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೩೧); ದಕ್ಷಂ ಬಳಿಕ ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸಿ ಯಜ್ಞಮಂ ಮಾಡುವೆನೆನುತ್ತ (ವೀಶೈಪು. ೩-೨-೧೫); ಸೂನುಸಹಿತೀದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಗಿಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸಿದವರಾರೊ ಶಿವಶಿವಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೬೪); ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸದಿನ್ನು ಮನವಂ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಯ್ಯ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೧-೧೨). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಎಣಿಸು]

ಕೆಟ್ಟೊಡಲ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಶರೀರ; ಹೀನವಾದ ದೇಹ: ನುಡಿಯ ಲೇನಕಟಶುದ್ಧದ ಮಡಿಲೆನಿಪ ಕೆಟ್ಟೊಡಲಾಂತು ಕರ್ಮಭೋಗಂಗೆಯ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೪೭). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಒಡಲ್]

ಕೆಟ್ಟೋಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟು ಓಡಿಹೋಗು; ವಿಮುಖವಾಗು; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ಮಾರ್ತಾಂಡ ಸುತಾಂಶದೊಳ್ ಪಸೆಯೊಳಿರ್ದಂತಾಕೆ ಕೆಟ್ಟೋ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಾ]ಡುಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨-೭); ರಣಭೀತಿಯಲಿ ಕೆಟ್ಟೋಡಿದುದು ನೆರೆದರಸುಗಳ ಸುತರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೭೨). [ಕೆಟ್ಟು (< ಕೆಡು$_1$) + ಓಡು$_1$]

ಕೆಡಂಪು 'ಕೆಡಪು' ನೋ.

ಕೆಡಕು 'ಕೆಡುಕು' ನೋ.

ಕೆಡಕುತನ 'ಕೆಡುಕತನ' ನೋ.

ಕೆಡಕುಹುಳು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಹುಳು: ಕೆಡಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಡಿಕ] ಹುಳು ಕಚ್ಚಿತ್ತು ಮಗನ (ಬಸಪು. ೪೮-೯). [ಕೆಡಕು (< ಕೆಡುಕು) + ಹುಳು$_2$ (< ಪುೞು$_1$)]

ಕೆಡಕೆನಿಸು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಥೆಯಾಗು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವಾಗು: ಚೌಡಪ್ಪನವರ ಮೂರ್ಖತನಕ್ಕೊ ಅಥವಾ ನನ್ನ ಮರುಳತನಕ್ಕೋ ಬಹಳ ಕೆಡಕೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೧). [ಕೆಡಕು (< ಕೆಡುಕು) + ಎನಿಸು$_1$]

ಕೆಡಗನಸು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕನಸು: ವನಿತೆ ಜೀವಂಜಸೆಯು ಕಡುಗೆಡಗನಸುಗಂಡಳವಳಿದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೩೬). [(<ಕೆಡು$_1$ + ಕನಸು)]

ಕೆಡಗೆಯ್ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ದೆ: ಪೊದಲೇರಿಯ ಕೆಡಗೆಯ ಬನವಿಂದಂ ಮೂಡ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೫-೭೧; 1136). [?]

ಕೆಡಪ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ನೀಚ ಜಾತಿಯ ಹಾವು. [?]

ಕೆಡಪಿಸು, ಕೆಡವಿಸು, ಕೆಡಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡವು; ಬೀಳಿಸು : ಮೋಹ ಮುಳ್ಳೊಡೆ ತಪ್ತ ತೈಲಪೂರಿತ ಘನಕಟಾಹದೊಳ್ಕೆಡಪಿಸುವನೇ ತಂದೆ ತನಯನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೬). **ಕೆಡವಿಸು :** ಕಟ್ಟಡ ಬಹಳ ಜೀರ್ಣವಾಗಿತ್ತು; ಅದನ್ನು ಕೆಡವಿಸಿ ಹೊಸತಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕಾಯ್ತು (ರೂಢಿ). **ಕೆಡಹಿಸು :** ಕಿರೀಟಿಯ ಕೈಲಿ ಸೈಂಧವನ ಶಿರವ ಕೆಡಹಿಸಿ ಅವನ ತಂದೆಯ ಕರತಳಕೆ ನೀಡಿಸದೆ (ಹರಿಸಾ. ೩೪); ಹಂಸಧ್ವಜಂ ನಂದನನನೆಣ್ಣೆಗಾಯ್ದಿರ್ದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳ್ತಂದು ಕೆಡಹಿಸಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ). [ಕೆಡಪು + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಡಪು, ಕೆಡಂಪು, ಕೆಡವು, ಕೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸು, —ಉರುಳಿಸು : "ಕೆಡಪು – ಪತನೇ" (ಶಮಥಾ); ಮುಸಗಿ ಭರದಿಂದ ಸುರರಮುರರಂ ಕೆಡಪುತ್ತೆ ದೆಸೆಗಳಂ ದಹಿಸುತ್ತೆ (ನಂಬಿರ. ೧-೧೧); ನಮ್ಮುಮಂ ಕೆಡಪಿದತ್ತಿದು ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯನ ಪಕ್ಷಸಂಭವಾನಿಳಂ (ಜಗವಿ. ೮-೮೪); ಅಹಂಮುಮುಭಾವಂ ಕೆಡಪದೆ ಬಿಡುಗುಮೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಜಡಧಿಯ ಕಡಿವಪ್ಪ ಸುಜಿಱಿಯ ಕುಜಿಱಿಯೊಳ್ ಖಳನಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೪-೯೧); ೨. ಬೀಳು; ಕೆಡೆ : ಸೂಳೋಸರಿಸದೆ ಕೆಡಪಿದ ಜವಳಿಜಂತ್ರದ ಬೊಂಬೆಯೆನಲಿರ್ವರು ಮುಱಿದರೊಡಲ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೭೭). **ಕೆಡಂಪು :** ೧. ಹರನ ಚಿತ್ತಮಂ ಗಿರಿಜೆ ತನ್ನ ಚರಣದೊಳ್ ಕೆಡಂಪುವೆನೆಂದು ಭಾಷೆಗುಡುವಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೫-೭೭ ವ). **ಕೆಡವು :** ೧. ಮದನಂ . . . ಇರುಬಿನೊಳ್ಕೆಡವುತಿಹನಲ್ಲಿ ವಿಟರಕ್ಷಿಮೃಗಕುಲವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೭); ತಳವನ್ನಗಿದು ಗೋಡೆಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಕೆಡವಿಕೊಳ್ಳುವವನ ಹಾಗೆ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೯೭). **ಕೆಡಹು :** ೧. ನೀ ಕಟ್ಟಿ ಕೆಡಹಿದ ಬಂಧನವೇ ನಿರ್ಬಂಧನವೆಂದಿಪ್ಪೆನು (ಮಹಾದೇ. ೩೭-೪); ಬಿಡದೆ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ ನಿಕರವ ಮಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಕೆಡಹುವ ಸ್ಮರಪಾಶದಂತೆ (ಕಂಸವಿ. ೯-೩೦). ೩. ನೂಕು; ತಳ್ಳು : ಅಳಲ ಕಡಲೊಳು ಕೆಡಹಿದನು ನಿಜಗೋತ್ರ ಬಾಂಧವರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨೦ಇ. ಪರಿ. ೨೭೪). ೪. ಕೊಲ್ಲು; ನಾಶ ಮಾಡು : ದಳಪತಿ ಬಳನಂ ವಜ್ರವೀರ್ಯಂ ಕೆಡಹಿ ಸಮಸ್ತ ಬಲಮುಂ ಕೊಂದಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬-೯ವ); ಜಗವ ಕೆಡಹಲು ಜಲಜವಿಶಿಖನು ಬಿಗಿದ ಬಲೆಯಿವಳಲ್ಲವೇ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೯); ಆನೆಯ ಮಡುಹಿದ ಅಗಸನ ಕೆಡಹಿದ (ಪುರಂದ. ೨-೭೬-೧೧); ಅಡಗುವ ಶಾರ್ದೂಲ ಹಾಱುವ ಹರಿಣನ ಕೆಡಹಿ ರೋಹಿತವನೀಂಟುವುದು (ಮೋಹತ. ೪೦-೩೧).
[ಕೆಡೆ$_1$ + -ಪು$_1$]

ಕೆಡಮೆಟ್ಟು 'ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೆಡವಿಸು 'ಕೆಡಪಿಸು' ನೋ.

ಕೆಡವು 'ಕೆಡಪು' ನೋ.

ಕೆಡಸು 'ಕೆಡಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕೆಡಸೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಡಸೂರ್ ಪೂರ್ಬ ಸ್ವಾನ್ದಿಶಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೧೦-೭೭ ; 900). [ಕೆಡಸು ? + ಊರ್]

ಕೆಡಹಿಸು 'ಕೆಡಪಿಸು' ನೋ.

ಕೆಡಹು 'ಕೆಡಪು' ನೋ.

ಕೆಡಿಕೆ (ನಾ). = ಕೆಡುಕ : ಬಡಬಡಾದುದು ನಿನ್ನಂಗವಲ್ಲರಿಯಾ ಕೆಡಿಕ ಪಾವಿನ ಪೊರೆಟಿಯಿಂ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೯೦). [ಕೆಡು$_1$ + -ಇಕ]

ಕೆಡಿಕಿ (ನಾ). ಕೆಡುಕಿ : ಮೊರೆಗಳನಜಸದೆಜಗುವ ಕೆಡಿಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ಗಳನಿಪ್ಪಪುಪ್ಪಿಗಳು (ಬಸವು. ೪೦-೫೪). [ಕೆಡಿಕ + -ಇ$_3$]

ಕೆಡಿಕೆ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ಹೆಂಗಸು ; ಕೆಡುಕೆ : ಅಧ್ವನಿಂದು ಕಾಡಿದೊಡಾ ಕೆಡಿಕೆಯೊಳಿಂತಾಡಿದರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೪-೧೭). [ಕೆಡಿಕ + -ಎ$_2$]

ಕೆಡಿಸು$_1$, ಕಿಡಿಸು, ಕೆಡಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಪಡಿಸು : ಕೆಡಿಪುವೊನು ಕೊಳ್ವೊನು ಪಞ್ಚಮಹಾ ಪಾತಕನಕ್ಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩೭-೯ ; 800); ಅತನುಂ ಮುಳಿದು ನಂದನಂ ಕೆಡಿಸಿ ನಂದನ ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಪೆಱನೊರ್ವನಂ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೆಂಬೊನಂ ನಿಱಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೮); ಸಾಧುತ್ವಮಂ ಕೆಡಿಸಿ ನಡೆಸುವ ದುರಾಚಾರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫೩); ವೃದ್ಧ ಮಾಹೇಶ್ವರಂ ಬಂದು ಮದುವೆಯಂ ಕೆಡಿಸಿ (ನಂಬಿರ. ೬-೧೫೫); ಮಾಡಲಿದ್ದುದು ಬಹಳ ಪೌರುಷವಾದಿ ಕೆಡಿಸಲದೇಕೆ ಕೌರವರಾಡಿ ಕೆಡಿಸಲಿ ಮಾಡಿ ಕೆಡಿಸಲಿ ಚಿಂತೆ ನಮಗೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೬೧); ಮೋಸದಲಿ ಜೀವನವ ಮುಣಿದು ಕೆಡಿಸುವ ಹೊಲೆಯ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೪-೧೨). ೨. ನಂದಿಸು ; ಆರಿಸು : ದೀಪ ಕೆಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಇಣಿಸೋ. ೩೧). ೩. ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಭಂಗಮಾಡು ; ಶೀಲ ಭಂಗಮಾಡು : ಪರಾಶರ ಮುನೀಶ್ವರಂ ಕೊಡಗೂಸಂ ಕೆಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಡಿಸಿ]ದೊಡೊಗೆದಂ ವ್ಯಾಸಂ (ಸಮಪ. ೧೧-೧೫೦); ಮಗಳನು ಕೆಡಿಸಿದಱಿಗೆ ರಹವಜಱಿಯದೆ ದೃಗುಯುಗದೊಳು ಕಿಡಿಯೇಕೆ (ಮೋಹತ. ೩೭-೨೫); ಎನ್ನ ರೂಪಿಂಗೆ ಅಳಿಪಿ ಕೆಡಿಸುವೆನೆಂದು ಪಕ್ರಮಿಸೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೭೨); ಕೆಡಿಸಿ ಪತಿವ್ರತೆಯರ ಗೋವುಗಳ ಸದೆಬಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೬). ೪. ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಕಳೆ ; ನಿವಾರಿಸು : ಎನ್ನ ದೇಹಜ್ವರವನೀಗಳೆ ಕೆಡಿಸು ಸದ್ಗುರುವೆ (ಬಸವು. ೫೦-೨೯); ಅಂಧಕಾರಂಗಳಂ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಡಿಸಿದುವು ರತ್ನಾಭರಣಕಾಂತಿಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೫). **ಕಿಡಿಸು :** ೧. ಅರಾರ್ ಇದಾ[ನ್]ಕಿಡಿಪ್ಪೋರ್ ಅವರ್ತೇ ಪಾಪ[ಂ] (ಇಅ. XI, ೭೦-೨೦ ; 567); ಇದಕಿಡಿಪ್ಪೊನ್ನೆ ಶ್ರೀ ಪರ್ವ್ವತ ಮನ್ನೆಱಗು ಮೇಗಿಕ್ಕಿದ ಪಾಪಮಕ್ಕೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೭೭-೨೩ ; 850 ಕೃಶಾ); ಕಿಡಿಪಂ ಬಾರೆಗೇ ಮೆಯ್ಯಂ ಕಿಡಿಪಂ ಕಿಡಿಪಂತೆ ಮುಂ ಕಿಡಿಪಂ ಪೋಕುಮೇ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೨೩); ಏಱು ಭವಂಗಳೊಳಗೆ ಅಪ್ಪವಿಧ ಕರ್ಮಂಗಳಂ ಕಿಡಿಪಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೪-೨೫); ನಿನ್ನ ಯಶಮಂ ಕಿಡಿಸಿದೆವಿನ್ ಕೊಂದೊಡೇವಂದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೨ ವ); ಈ ಕುಮಾರರಂ . . . ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಂಗೆಯಿಸದೆ ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ವಿಹಾರಿಗಳಂ ಮಾಡಿ ಕಿಡಿಸಿದೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭-೧೦). ೨. ಗಾಳಿಮುಸಗಿ ಸೊಡರಂ ಕಿಡಿಸುವವೊಲ್ ಕಿರ್ಚನೇಕೆ ಕಿಡಿಸದೊ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೨೬). ೪. ಮುನ್ನಮೆ ಮುಟ್ಟಿ ನುಡಿಯದೆ ಪೊಜಪೊಜಗನೆ ಬಳಸಿ ಕನ್ನೆಯ ಶಂಕೆಯುಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೪ ವ); ಚಿತ್ರದೊಂದು ಕಳಂಕಂ ಕಿಡಿಸಲ್ ಸಮಾಧಿ ಶತಯೋಗ ಗ್ರಂಥಮಂ ಪೇೞ್ದು (ಸಮಪ. ೧-೭); ದಿನೇಶನ ಘನ ತೀವ್ರರಶ್ಮಿ ನಿಚಯಂಗಳಿನಾದಮೆ ಬೆಂದ ತನ್ನಭೋಂಗ ನೆಯತಿತಾಪಮಂ ಕಿಡಿಸಲೆಂದು (ವರ್ಧಪು. ೧-೫೬). **ಕೆಡಸು :** ೧. ಇದ ಕೆಡಸಿದರೆ ವೀರಭಾದ್ರದೇವರ ಪದಕೆ ತಪಿದ ಹಾಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೩-೩೭ ; ?); ಅರಸುಗಳ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ (ಕೃವಾಸ. ೪೩). [ಕೆಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಡಿಸು$_2$ (ನಾ). ಕೇಡು ; ನಾಶ : ತಮ್ಮ ಕೆಡಿಸಿಂಗೆ ತಾಮೇ ಎಣಿಕೆ ಮಾಡದವರು [ಪಾಠಾಂ. ತಮ್ಮ ಬದುಕಿಗೆ ತಾಮೆ ಕೇಡ ಕಡೆಗೆಣಿಸಿದವರು] (ಸಮ್ಮುಕೌ. ೧೦-೧೭). [< ಕೆಡಿಸು$_1$]

ಕೆಡು$_1$, ಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟ(ಭೂತಕೃ), ಕೆಟ್ಟು(ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಅಳಿ; ನಾಶವಾಗು; ಹಾಳಾಗು: ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾದೆ ಕೆಡುಗೆ (ಇಅ. XIX, ೧೪೫-೧೭; 680); ತನ್ನೊಕ್ಕಲುಳ್ ಪೊತ್ತಿ ಮುಕ್ಕಳ್ಪಟ್ಟದೆ ಕೆಡುಗ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೫-೨೧ ; ಸು. 740); ಏನುಂ ನೆವಮಿಲ್ಲದೆ ಕಸವರಮಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭-೧೦); ಒಡಲೊಡಮೆಯೆಂಬಿವೆರಡುಂ ಕೆಡಲಿರ್ಪುವು ಕೆಡದ ಕಸವರಂ ಜಸಂ (ಗದಾಯು. ೨-೪); ತೋಱಿ ಕೆಡುವೀ ತನುವಿನಭಿರಂಜನೆಯ ಸೌಖ್ಯಕೆ ಮಾಱದಿರು ಮನವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೨೫).

೨. ಇಲ್ಲವಾಗು; ಲೋಪವಾಗು; ಅಳಿಸಿ ಹೋಗು: ಈ ವಧೆಯಿಂದಿಹ ಪರವೆರಡುಮೆನಗೆ ಕೆಡುವುದು ಪುಸಿಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೧೦); ಹದಿನಾಜಂಗುಲದುದ್ದ ಸರ್ಪನ ವಿಷ ಕೆಟ್ಟು (ಆದವ. ೩೦); ಬಾಯ್ ಸಲೆ ಪುಣ್ಣಳಾಗೆ ಜಿಹ್ವೆಯೊಡೆವುತ್ತಿರೆ ಕೆಟ್ಟರೆ ನಿದ್ರೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೧೩); ಹೊಸ ಪಾಪಗಂಧ ಕಾಳಿಕೆ ಕೆಡಲು ಭವಿಲೋಹ ವಿಸರಮಂ ಕಳೆದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೧); ಪರಕ್ಷೇತ್ರ ಕೃತಮಘಂ ಪುಣ್ಯಸ್ಥಲಾತಿಶಯದಿಂ ಕೆಡುಗುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೫೫); ಕಮಳದ ಬಿಗುಹು ಬಿಟ್ಟುದು ಚಕ್ರವಾಕದ ತಗಹು ಕೆಟ್ಟುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೩೪). **೩.** ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು; ಗುಣಹೊಂದು; ವಾಸಿಯಾಗು: ಆ ಮರ್ದಿನ ಬಾವಿಯ ನೀರಂ ಮಿಂದೊರ್ಗೆಲ್ಲಂ ಕುತ್ತಂಗಳ್ ಕೆಡುವುವು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೦-೧೦); ಅತ್ಯುಗ್ರ ಗ್ರಹಾನೇಕ ಸರ್ಪರುಜಾಪೀಡೆಗಳಾಗಳಂತೆ ಕೆಡುಗುಂ (ಸಮಪ.೧-೨೭); ತಾಪಿಸುವ ತಪಸೆನಗೆಂದು ಕೆಡುವುದು ತಪಸಿಯೇ ಹೇಳಾ (ಬಸಪು. ೪೫-೩೬); ನಿಮ್ಮ ಕಥನಾಮೃತವನಾಲಿಸಿ ಕೇಳ್ದರಘ ಕೆಡಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬-೧೯). **೪.** ದುರ್ಗತಿಗೆ ಈಡಾಗು; ದುರ್ದಶೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಹಾಳಾಗು: ತೊಂಡಿನೊಳುರ್ಕಿ ಕೆಟ್ಟ ದಶಕಂಠನನಕ್ಕಟ ಕೊಂಡ ಪೆರ್ಮರುಳ್ ಕೊಂಡುದೆ ತನ್ನುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೩); ಸವಣರ ಮಾತಂ ನಿಕರಕ್ಕೆ ನಂಬಿ ಠಕ್ಕಿಂಗೆ ಕರಂ ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಗತಿಯನಱಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೩); ಗಂಗೆಯೊಡನಾಡಿದ ಗಟ್ಟಬೆಟ್ಟಂಗಳು ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೩೭-೧); ಪರೋಪಕಾರಿ ಕೆಟ್ಟೆಡೆಯಯುಂಟೇ (ಲೀಲಾವ. ೫-೨೬); ದೇವದೇವ ಸಂಗ ಕಂಡ್ಯೆ ಕೆಟ್ಟೆ ಕೆಟ್ಟಂ (ಬಸರ. ೪-೨೭); ಹೆಮ್ಮೆಯಲಿ ಹಿರಿದಾಗಿ ಕೆಡುವರು (ಸಂಭಪ. ೩-೧೨). **೫.** ಚದರು; ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು: ಉಱಿದರೆಲ್ಲ ಮೋಡಿ ಕೆಟ್ಟೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೧೪). **೬.** ಸೋಲು; ಸೋತುಹೋಗು: ಅಟ್ಟಿಹೊಯ್ದನು ದಂತಿಗಳ . . . ಮಿಗೆ ಕಾಲಾಳನಸಿಯರೆದ ಕೆಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೋಡಿದುದು ಭಟನಱಿಯಟ್ಟಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೪೫). **೭.** ನಿರ್ಗತಿಕನಾಗು; ದರಿದ್ರನಾಗು; ಇದ್ದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ನಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು: ಸೂರ್ವಮಾಹೇಶ್ವರರಿರ್ದೊರ್ವಂ ಮಾಹೇಶ್ವರಂಗೆ ಕೆಟ್ಟೆಡೆಗಾಗರ್ (ಸಮಪ. ೪-೮೧); ಕೆಟ್ಟೊಕ್ಕಲಂತೆ ನಿಲಲಾಜದೆ ನಡುಗುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೮೧); ಕೆಟ್ಟು ಪಟ್ಟಣ ಸೇರು (ಗಾದೆ). **೮.** ಮೀರು; ಬಿಡು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ನಾಯಂ ಮುಟ್ಟಲಾಗದೆಂಬರದು ಕೆಟ್ಟು ಪೊತ್ತುಕೊಂಡು ಪೋದಪೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೬-೧೮); ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನೊಲ್ದೀವುದುಗೆಟ್ಟು ತಂದೆ ಯುವರಾಜ ಶ್ರೀಯನೇನೀಯನೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೪೫). **೯.** ಕಳೆದುಹೋಗು; ಕೈತಪ್ಪಿಹೋಗು; ಹೋಗು: ಅಜೀವನೆಡೆವಱಿದು ಕೆಟ್ಟುದನಱಸಲ್ ಪೋಪಂತೆ ಮುಚ್ಚಿವೋಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೯); ಬದ್ಧ ಲಕ್ಷದೃಷ್ಟಿಯಿನೇನಾನುಂ ಕೆಟ್ಟುದನಱಸುವಂತೆನ್ನ ನೋಡುತ್ತ ಮೆಯ್ದೆವಂದು (ಕಾದಂಉ. ೫೪೮); ಇದು ಮುನ್ನಂ ನಿನ್ನ ಕೆಟ್ಟುಂಗುರದೆಡೆಯನದಂ ಪೇೞ್ದ ಸದ್ವಿದ್ಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨); ತನ್ನರ್ಥಂ ಕೆಟ್ಟೊಡೆ ಕೇಳೆನ್ನರ್ಥಂ ಕೆಟ್ಟುದೆಂದು ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟೞುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೩೭); ಸುರಪತಿಯ ಕೆಟ್ಟ ಸಂಪದಮಂ ತರಲ್ಕೆಂದು ಉರವಣಿಸಿ ತೊಡಗಿದರು ಕಡಲ ಕಡೆಯಲ್ಕೆಂದು (ಸಂಬಿರ. ೧-೩). **೧೦.** ಕೀಳಾಗು; ದುಷ್ಟನಾಗು; ನೀಚನಾಗು: ದುಃಖದೊಳಕ್ಕನಿರಲ್ಕೆ ಲಜ್ಜೆಗಾಯೆನೆ ಗುರುಗಳ್ಗೆ ಬೆಳ್ಕಱಿನೆ . . . ಕೆಟ್ಟೆನೇನನಿರದಿಂತುಟು ವಿಭ್ರಮದಿಂದೊಡರ್ಚಿದೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೬); ಆರುಂ ದುರ್ಜನರ ಕೂಟದಿಂದಂ ಕೆಡರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೭); ಕುಹಕತಂತ್ರದ ಹೊಱಿಗೆವಾಳನ ಸಂಗದಲಿ ನೀವ್ ಕೆಟ್ಟರಕಟೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೬).

೧೧. ಮೀಸಲು ಅಳಿ; ಭಂಗವಾಗು; ಅಶುದ್ಧವಾಗು: ಕನ್ನಿಕೆಯ ಮುಟ್ಟಿದನು ಮುನ್ನಿನ ಕನ್ನೆತನ ಕೆಡದಿರಲಿಯೆನುತವೆ ತನ್ನ ರಥವಿದ್ದೆಡೆಗೆ ರವಿ ತಿರುಗಿದನು ವಹಿಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೩-೧೯). **೧೨.** ಶೀಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಅಪವಿತ್ರವಾಗು; ದಾರಿತಪ್ಪು: ದಮಿತಾರಿ ನಾಣ್ಚಿ ಸಭೆಯೊಳ್ ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ಮದೀಯ ಕುಲಕ್ಕಿನಿತಾಗಳವಳ್ ಕೆಟ್ಟಳೆನಗೆ ಪುಟ್ಟಿದಳಲ್ಲಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೦); ಸಿತಗರ ಕೂಟದಿಂದೆ ಕೆಡದವರೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೬); ಬಟ್ಟವಕ್ಕಿಗಳಂಜೆಕೊಂಚೆ ಸಂಚರಿಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟುದ ಕೇಳಿ ತಾಪಸರು ಕೆಟ್ಟರು (ಮೋಹತ. ೭-೧೮); ಮಾಘ ಓದಿ ಮಗ ಕೆಟ್ಟ (ಗಾದೆ). **೧೩.** ಸಾಯು; ಮರಣಹೊಂದು: ಹಡಹಾಳಿ ಸತ್ತ ಮನೆಯಂತೆ ಪ್ರಭು ಕೆಟ್ಟನಾಡಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫); ಚರವಚಮಂ ಕೇಳ್ದಲ್ಲರ್ ಜರಿವಾಹಾ ಕೆಟ್ಟೆವೆಲ್ಲಿಯದು ಕೇಳೀ ಭೀಕರ ಮೆಂದವನಂ ಕೇಳಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೬೧); ಕುಡಿ ಕಿರೀಟಿಯ ರಕುತವನು ಹಗೆ ಕೆಡಲಿ ಕೌರವರಾಯನಾಳಲಿ ಪೊಡವಿಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫೭). **೧೪.** ತೊಂದರೆಯಾಗು; ನಷ್ಟವಾಗು: ಕಟ್ಟಿದ ಸಿಜ್ಜಮನ್ ಕೆಟ್ಟೊಡೇನೆಮಗೆನ್ದು ಬಿಟ್ಟವೊಲ್ ಕಲಿಗೆ ವಿಪರೀತಮ್ (ಇಆ. X, ೬೧-೯; ಸು. 700). **೧೫.** ಮಸುಳು; ಮಸುಕಾಗು: ಅವಸ್ತು ಭೂತನೆಂಪಾದಮೆ ಭೂತಳಂ ಪಱಿಯೆ ತೇಜಮೆ ಕೆಟ್ಟಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೮). **೧೬.** ಹದಗೆಡು; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು; ಸಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಒಡಲೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟುದು ಮೆಯ್‌ಬಡವಾದುದು ಕಾಲ ಕೈಯ ಬೆರಳೆಲ್ಲಂ ತಮ್ಮೆಡೆಯಿಂ ಪೋದುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ.೪-೮೦); ಕರಂ ಕೆಟ್ಟೊಡೆದ ಸರದವಂ ಕಡೆಪಟ್ಟು ಮನಂಗೆಟ್ಟು ನಾಡುನಾಡಂ ತಿರಿಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೦); ಗೋಷ್ಠಿ ಕೆಟ್ಟುದು (ಶಬ್ದಾನು.೩೨೧ ಪ್ರಯೋ); ಕೆಟ್ಟ ಅಡಿಗೆ ಅಟ್ಟವಳೆ ಜಾಣೆ (ಗಾದೆ); ಆತನಿಗೆ ತಲೆ ಕೆಟ್ಟದೆ (ರೂಢಿ). **೧೭.** ವಿಫಲವಾಗು; ವ್ಯರ್ಥವಾಗು: ಕೆಲಸ ಕೆಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). **೧೮.** ತಪ್ಪು; ವಿಷಮವಾಗು; ಕ್ರಮತಪ್ಪು: ಕಾಲ ಕೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು ಕಾಗೆ ರಾಗಿ ತಿಂದಿತು (ಗಾದೆ). 'ಹದಗೆಡು', 'ದಿಕ್ಕುಗೆಡು' ಪರಾ. **ಕಿಡು :** **೧.** "ಕಿಡು-ವಿನಾಶೇ" (ಶಮುಧಾ); ಧನಮೆಂಬುದು ವಿಭುಗೆ ಯಶೋಧನಮದನಿಂತಳಿಪಿ ಕಳಿಪಿ ಕಿಡೆ ಮಾಡಿರ್ದಾತನ ಪಡೆದ ಧನಮದೇತಱ ಧನಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೭೪); ಅನ್ಯರಿಂದರಸರಿಂ ದಾಯಾದರಿಂ ಕಳ್ಳರಿಂ ಪಣಮೆಂತುಂ ಕಿಡಲಿರ್ಪುದು (ಅಜಿಪು. ೧-೯೨); ಅರಸಿನ ಮೇಲರಸಾದೊಡೆ ಮೊದಲಾಗೆ ನಾಡೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟು ಪಾೞಪ್ಪುದೆಂದೊಡೆ ಜಗದೊಳಡಕಿಲ ದೈವಮಾದೊಡೆ ಕಿಡದಿರ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೧). **೨.** ನೀರೊಳಗಣ ರೇಖೆಯಂತೆ ಕಿಡೆ ಚಾರುವಳಿಶ್ರಿಯಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೬೦ ಶೂದ್ರಕ); ನಿನ್ನಯ ತಾಯ್ ಸಾತ್ವತಿಯುಂ ನಿನ್ನಂ ತಂದೆನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿೞಿಪುವುದುಂ ನಿನ್ನ ಲಲಾಟದ ಕಣ್ಣದು ಮುನ್ನಮೆ ಕಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೦); ಚಿತಾಗ್ನಿಯೊಳ್ ಕುಮಾರನನಿಕ್ಕುವುದುಂ ತನಗೆ ಸಾಧ್ಯಮಾದ ಮಹೌಷಧಿ ಪ್ರಭಾವದಿಂ ಜ್ವಲನಶಕ್ತಿ ಕಿಡೆ ಪೊಜಮಟ್ಟ ಕುಮಾರನಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೭-೧); ಇಂತೀ ಧರ್ಮ್ಮವುನಾವನೋರ್ವ್ವಂ ಕಿಡಲೀಯದೆ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿ ನಿಲಿಸಿದ ಮಹಾಪುಣ್ಯಮಂತಂಗೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೧೯-೨೧; 1123); ಅಲೆದು ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯಿಂ ಮೇಘದೊಡ್ಡವಣೆ ಸಲೆ ಕಿಡುವವೊಲ್ (ಚಿಬಪು. ೮-೫). **೩.** ಮನದೆ ನೆನೆದವರ ಕಿಡುಗುಂ ಜಿನಾಧಿಪಾ ನಿನ್ನ ಪಾಪನಿಚಯಂ ಗುಣಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೧); ತಳಿರ್ಗಳ ಪಾಸಿನೊಳ್ ಪೊರಳುತಿರ್ದಬಿಲಂ ಕಿಡೆ ಸೋಂಕೆ ಸೋಂಕುಗಳ್ ಕಳೆದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೭); ಅಳುಂಬುಮಾಗಿರ್ದ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೪); ಕಾಗೆಯಡಗಂ ತಡೆಯದೆ ಕುಡಲೊಡಂ ಕಿಡುಗುಮೀ ಕಡಿದಪ್ಪ ರೋಗಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೫೭ ವ).

೪. ಈ ಕೂಸುಗಳ್ ಮನಮಿಕ್ಕಿಯುಮೆರ್ದೆಯಿಕ್ಕಿಯುಂ ಕಿಡುವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೮ವ); ಮೋಹದಿಂದೆ ಕಿಡದವರೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೬೫); ಕವಿಗಳ್ ಕಱಿದೆಂದೊಡೆ ಕಱಿದವರ್ಗಳ್ ಬಿಳಿದೆಂದೊಡೆ ಬಿಳಿದೇಕವರಸುಜಡೆ ಕಿಡುವರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೯); ಕಂಗುರುಡನೇಗೈದುವುಂ ಕಾಣದೊಡೆ ಮುಕುರ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಡುವುದೇ (ಹಚಕಾ. ೧-೨೭). ೯. ಕೊಡುವೊಡವೆ ಬರಲಿ ಬಾರದೆ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಡಲಿ (ಹಚಕಾ. ೯-೧೬). ೧೩. ನೀಂ ಕಿಡೆ ಕಿಡಲುಂ ನೀಂ ಬಾೞೆ ಬಾೞಲು ಮಿರ್ದೆನಾಗಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೪-೧೨); ೧೪. ಇದಂ ಪಿಡಿದಲ್ಲಿ ಬರ್ಪುದೇಂ ವ್ಯಾಕುಲನಾಗುತಂ ಪಿಡಿಯದಿರ್ದೊಡೆ ಪೇೞ್ಕಿಡುವೊಂದು ವಸ್ತುವೇಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೩). ೧೫. ಪರರಾಜೋದಗ್ರತೇಜಂ ಕಿಡೆ ರಿಪುಕುಮುದಂ ಕುಂದೆ . . . ಎಸೆದಂ ಗೋಪಮಾರ್ತಂಡದೇವಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೪೦). ೧೬. ಆಕ್ರಂದನದಿಂ ಗಂಟಲೊಡೆದು ದನಿ ಕಿಡೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪೯); ಬುದ್ಧಿ ಕಿಡುಗುಂ ಕೇಡೆಯ್ದುವಂದಾರೊಳುಂ (ಜಗವಿ. ೮-೭೫). ೧೭. ರಕ್ಕಸಮಣಿಯ ಕೋಣೆಯುಗಂಗನ ಕಾಳೆಗ ದೊಳ್ತನ್ನಸಾವಂ ನಿಶ್ಚಯಿಸ್ಸಿ ಕಾಳೆಗ ಕಿಡೆ ರಕ್ಕಸಮಣಿಯ ಕಟಿಪಿ (ಎಕ. II, ೧೩೮-೫; 940); ಎನ್ನ ದೆವಸಮುಂ ಜವ್ವನಮುಮಡವಿಯೊಳಗೆ ಪೂತ ಪೂವಿನಂತೆ ಕಿಡಲೀಯದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೬ವ); ಜಲಸ್ತಂಭ ಮಂತ್ರಮೆಲ್ಲಮವಿನೀತನಪ್ಪ ರಾಜಪುತ್ರನೊಳಾಳೋಚಿಸಿದ ಮಂತ್ರದಂತೆ ಪರಿಣಾಮ ರಮಣೀಯಮಾಗದೆ ಕಿಡೆಯುಂ (ಗದಾಯು. ೭-೨೬ವ). ೧೮. ಆಜನೆಯ ತಾಣದೊಳ್ ಲಘು ತೋಱಿದೊಡಂ ಶ್ಲೋಕಲಕ್ಷಣಂ ಕಿಡದು (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೧೮). ೨೦. ನಂದು; ಆರು: ಬೆಳಗುವ ಸೊಡರ್ಗುಡಿ ಕಿಡೆ ಮನೆಯೊಳಗೆ ತಮಂ ಪರ್ಬುವಂತೆ (ಆದಿಪು. ೫-೨೭). ೨೧. ಅಳಿಸು; ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಇ × × × ನ ಕಿಡದೆ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿದವರು ವಾರಣಾಸಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲು ಸಹಸ್ರಭೋಜನವಂ ಮಾಡಿದ ಸಹಸ್ರ ಕವಿಲೆಯುಂ ಕೊಟ್ಟ ಫಲ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೪-೧೭; 1103). ℙ ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಜತೆಗೆ ಸೇರಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧಾತುವಾಗಿ ವಿವಿಧ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಕಣ್ಗೆಡು, ಕೈಗ್ಗೆಡು, ಮತಿಗೆಡು, ಮುಂದುಗೆಡು, ಬಗೆಗೆಡು, ಲಜ್ಜೆಗೆಡು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಕೆಟ್ಟವಂ = ೧. ಕೆಡುಕ; ದುಷ್ಟ: "ಅಕ್ಷಿಪ್ತಃ, ಹತಕಃ – ಈ ೨ ಕೆಟ್ಟವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೩). ೨. ಹಾಳಾದವನು; ದುರ್ಗತಿಗೆ ಈಡಾದವನು: ಆರಿಗಾರೂ ಇಲ್ಲ ಕೆಟ್ಟವಂಗೆ ಕೆಳೆಯಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೨೫); ನಂಬಿ ಕೆಟ್ಟವರಿಲ್ಲವೋ ರಂಗಯ್ಯನ ನಂಬದೆ ಕೆಟ್ಟರೆ ಕೆಡಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೧೫೭ ಪಲ್ಲವಿ). ಕೆಟ್ಟವಳ್ = ನೀತಿಗೆಟ್ಟವಳು; ಜಾರೆ: ಕೆಟ್ಟವಳ ತನುಜಂ ಬಂಧುಳನೆನಿಕ್ಕ (ಮಂಗರಾ. ೯೨-೧೦). ಕೆಟ್ಟುದು = ಮುರಿದದ್ದು; ಹಾಳಾದದ್ದು; ಭಗ್ನವಾದುದು: "ಭಗ್ನಮನೆ ರುಗ್ಣಮನೆ ತಿನ್ನಮನೆ ವೃತ್ಣಮನೆ ಭಿನ್ನಮನೆ ಕೆಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೬). ಕೆಟ್ಟುನುಡಿ = ಕೆಟ್ಟಮಾತನ್ನಾಡು: ಕೆಟ್ಟು ನುಡಿದ ಪೊಳಲಧಿಕಾರಿಯ ಪೆಡಗಟ್ಟನಿಂ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. .೧೦-೫೨); ಆರೇನ ಕೆಟ್ಟುನುಡಿಯರೆನ್ನ ಮೇಲದನಾರೈವನೆ ರಾಯನೆನಗೆ ನೇರವಾಗಿಹನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೧೪೬). ಕೆಟ್ಟುಪೋಗು, ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗು = ೧. ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಆಗಿಹೋಗು: ಸಂಸಾರದಿಂ ಕೆಟ್ಟು ಪೋಗಲನುವಾಗಿರ್ದಪಂ (ನಂಬಿರ. ೬-೪). ೨. ಹಾಳಾಗು; ನಾಶವಾಗು: ಕಾಲ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಯಿತು ಕಾಗೆ ಠಾಗಿ ತಿಂತು (ಗಾದೆ); ಕೆಲಸ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ).

೩. ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರು: ನೀನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಲು ನಾನೇನು ನಿನ್ನ ಆಳು ಕೆಟ್ಟು ಹೋದೆನೆ? (ರೂಢಿ). ಕೆಡಬಗೆ = ಕೆಡಿಸಲು ಬಯಸು; ಕೇಡು ಬಗೆ: ಕಡು ಮುನಿದು ನಾಚಯ್ಯನಿವದಿರು ಕೆಡಬಗೆದರಹಿತರ ನಪಹರಿಸಿದಲ್ಲದಾನಿನ್ನು ಮದನನಾಶಂಗುಣಬಡಿಸಬಾರದು (ಬಸಪು. ೫೧-೬೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೆಡು; ತುಳು. ಕೆಟ್, ಚೆಟ್: ಕೊಡ. ಕೇಡ್; ತೆಲು. ಚೆಡು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಕಿಟ್, ಕಿಟಿಪ್]

ಕೆಡು$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮಚ್ಚೆ: ಅವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕೆಡು ಇದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೆಡುಕ (ನಾ). ಕೇಡು ಮಾಡುವವನು; ಕೇಡಾಳಿ; ದುಷ್ಟ: ಇಂತೀ ಕೆಡುಕರ ಕಂಡು ಅಂಜಿದೆಯಲ್ಲಾ (ಏಲೇಶ್ವ. ೩೭); ಕೆಡುಕನೊಳು ನಿರ್ಮೋಹಿ (ಸಾನಂಚ. ೭-೪೬); ಕೆಡುಕನಾದನು ನಂದಗೋಪಿಯ ಕಂದನೆನಿಸಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೫೪). [ಕೆಡುಕು + -ಅ$_7$]

ಕೆಡುಕತನ, ಕೆಡಕುತನ, ಕೆಡುಕುತನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: "ವೃಶ್ಚನೀಯಂ, ವೃಶ್ಚಿತವ್ಯಂ – ಈ ೨ ಕೆಡುಕತನಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೧೬). ಕೆಡಕುತನ: ಕೆಡಕುತನದಿಂ ತಿರಿವುದಂ ಮಾಣಿಸಿದೊಡೇಂ ಭಕ್ತಿ ಕೆಡುವುದೇ (ಬಸಪು. ೪೩-೫೯). ಕೆಡುಕುತನ: . "ಘಾತಾಕಿ – ಕೆಡುಕುತನ" (ಗಂಗಾವು. ೧೨೫). [ಕೆಡುಕು + -ತನ]

ಕೆಡುಕಿ$_1$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವನು ಬಹಳ ಕೆಡುಕಿ (ರೂಢಿ). [ಕೆಡುಕ + -ಇ$_3$]

ಕೆಡುಕಿ$_2$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಳು; ಕೆಟ್ಟಹೆಂಗಸು; ಜಾರೆ: ಕೆಡುಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಡಿಕಿ]ಯನೊಲ್ದು ನೋಡಿದೊಡೊಮೊರ್ದಲೊಳ್ (ಸಮುಪ. ೫-೬೩). 'ಕಿಡಿಕಿ$_1$' ಪರಾ. [ಕೆಡುಕ + -ಇ$_2$]

ಕೆಡುಕು, ಕೆಡಕು (ನಾ). ಕೇಡು; ಕೆಡುವಿಕೆ; ನಾಶ: ಕೆಡುಕಿಗಿಹವು ನೂರು ದಾರಿ ಒಳಿತಿಗೊಂದೆ ದಾರಿ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೧೭). ಕೆಡಕು: ವಿವಾಹಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು . . . ಸ್ನೇಹ ಬೆಳೆಸುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ಕೆಡಕುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರೇ ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿಲ್ಲ (ಪ್ರತಾಪ. ೨೪). [ಕೆಡು$_1$ + -ಕು]

ಕೆಡುಕುತನ 'ಕೆಡುಕತನ' ನೋ.

ಕೆಡುಕೆ (ನಾ). = ಕೆಡುಕಿ$_2$: ಕೆಡುಕೆಯಾಗಮುವ ನೋಡಾತಪದಿ ಬರಿಕ್ರಮ ದೊಳಡಿಯಿಡುವ ಭಾವವೆಂತಿಹುದು (ಜಿನಮು. ೬-೭). [ಕೆಡುಕ + -ಎ$_3$]

ಕೆಡುಗ (ನಾ). ಕೆಡಿಸುವವನು; ಕೇಡಿ; ದುಷ್ಟ: ನಿನ್ನ ಪರಿಯಲಿ ಧರ್ಮಕೆಡುಗರ ನಿನ್ನ ಪರಿಯಂತಱಿಯೆನೀಗಳು ನಿನ್ನ ಧರ್ಮವ ನೀನು ಕೆಡಿಸಿದೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೩೩೮). [ಕೆಡು$_1$ + -ಗ$_3$]

ಕೆಡುಗುಡಿತನ (ನಾ). ಕೇಡುಗುಳಿತನ; ಕೆಟ್ಟತನ: ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂದಿರ್ದು ಹಾದಿಯ ಕೇಳಿದಡೆ ತಡಿ ಮಡುವ ಹೇಳಿದಡೆ ಅಂದು ಕೆಡುಗುಡಿತನವೆ (ನಗೆಮಾ. ೨೧). [?]

ಕೆಡುವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕೆಡುವ ದಾರಿ; ಕೆಟ್ಟದಾರಿ: ಅಟ್ಟಿ ಸುಡುವ ದವಾನಲನ ನಡೆಗೆಟ್ಟೊಡಾಕುವ ನಾಯಿಗಳು ಕೆಡುವಟ್ಟೆಯಲಿ ಬಳಲಿದಡೆ ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯಲಿ ನಡಿಸುವರು (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೪-೧೧); ಹುಟ್ಟಿ ಸಾವ ಭವಾಟವಿಯ ಕೆಡುವಟ್ಟೆಯನು ಕಳಿದಚಲ ಪದವಲಿ ನೆಟ್ಟನಚಲಿತನಾಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೩೮). [ಕೆಡು$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕೆಡುವೊಡಲ್ (ನಾ). ನಾಶವಾಗುವ ದೇಹ; ನಶ್ವರವಾದ ಶರೀರ: ಕೆಡವೊಡಲೊಡಮೆಯನೆಂದುಂ ಕೆಡದೊಡಮೆಗೆ ಮಾಱುಗುಡುವುದು (ಗದಾಯು. ೨-೪). [ಕೆಡು$_1$ + ಒಡಲ್]

ಕೆಡುವೊಡವೆ (ನಾ). ನಾಶವಾಗುವ ಒಡವೆ ; ನಶ್ವರವಾದ ವಸ್ತು: ತನು ಕೆಡುವೊಡವೆಯುದೆಯೊರ್ವನ ವಿಪತ್ತ್ರನ್ನು ತೊಲಗಿಪುದು ಗಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೫೫). [ಕೆಡು$_1$ + ಒಡವೆ (< ಒಡಮೆ)]

ಕೆಡುಸೊಲ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತು: ಒಂದಾದೊಡಂ ಕೆಡುಸೊಲ್ ಪುರುಳ್ ಫಲಮುಂಟಾಗೆ ನಲ್ಲದಲ್ಲದುದಾಗಿ ಬಿಡುಗುಂ (ಕುಜಳ್. ೧-೧೩-೮). [ಕೆಡು$_1$ + ಸೊಲ್$_2$]

ಕೆಡುಹ (ನಾ). ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ ; ನಾಶ ; ಇಲ್ಲದಾಗುವಿಕೆ : "ವಿನಾಶ, ಅದರ್ಶನ" (ನಾಚಿರಾ. ೩). [ಕೆಡು$_1$ + -ಹ$_3$]

ಕೆಡೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬೀಳು ; ಕುಸಿ ; ಉರುಳು : "ಕೆಡೆ - ಪತನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಕೋಲಿಂದಾಡುವ ತಿಗುರಿಯವೋಲಂತಿರೆ ತೋಱತಿಟ್ಟ ತನು ಕೆಡೆವಿನೆಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೧೩ ಶೂದ್ರಕ) ; ಭೀಮಂ ಪಿಡಿದ ಗದೆವೆರಸು ಭೋಂಕನೆಕೆಡೆದಂ ಗಿರಿಶಿಖರದೊಡನೆ ಕೆಡೆವಂತಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೨) ; ಕುರುಡರ್ ಕುೞಿಯೊಳ್ ಕೆಡೆದೊಡೆ ಕರುಣಿಸಿ ತೆಗೆವವನೆ ನಂಟಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೨೫) ; ಬಂಧುಗಳೊಡನೆ ವೈರವ ಮುಸೆದು ನರಕಕೆ ಕೆಡೆವೆನೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೩೧) ; ಬೇರು ಪಱಿದ ವೃಕ್ಷ ತನ್ನ ತಾ ಕೆಡೆವಂತೆ (ಭರಚ. ೧-೧೨೦). ೨. ಒರಗು ; ಮಲಗು : ಉಮ್ಮಳದಿ ನುಣ್ಪಡೆಯೊಳುಣ್ಣದೆಯುಂ ಕೆಡೆದೆಡೆಯೊಳ್[ಕೆ]ಡೆಯದೆ ನಿಂದೆಡೆಯೊಳ್ ನಿಲ್ಲದೆಯುಮೋಡಿದಂ ಮಹಿಪಾಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೬) ; ಸೊಕ್ಕಿ ಮೈಯಱಿಯದೆ ಟಕ್ಕನಿಕ್ಕಿದಂತು ಕೆಡೆದು ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೨೬) ; ಹರಿದ ತಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಹರಿದ ಬೊಂತೆಯ ಹಾಸಿಕೊಂಡು ಕೆಡೆದಿಹಂಗೊಬ್ಬ ಮಗ ಹುಟ್ಟೆ (ಸರ್ವವ. ೧೬೩-೬೬) ; ಕಳವಳಿಗ ಹಾಯೆನುತ ಕೆಡೆದನು ತಳಿರ ಹಾಸಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೫೨). ೩. ಸಾಯು ; ಪ್ರಾಣನೀಗು : ಬೆಡಗಿನ ಕೀಲು ಕಳೆದು ಕೆಡೆದ ಬಳಿಕ ಕಡುಗೂರ್ಪ ಮಡದಿ ತಾ ಮುಟ್ಟಲಮ್ಮಳು (ಬಸವ. ೨೦೧) ; ಕೆಡೆದು ದನುಜರು ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ತೊಡಗಿದಾಹವದೊಳಗೆ ಕೊಂದವ ಕೊಡನ ಮಗನೋ ದೂಱು ಹೊತ್ತುದು ಬಱಿದೆ ಹಗೆಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೨೩). ೪. ಬೀಳಿಸು ; ಕೆಡಹು : ಬೋನಿಗೆ ಕೆಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ (ಕುಡಿಕೂ. ೧೮೩).

ಕೆಡೆಕೆಡೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಹೋಹೋ ಬಾರದಿರು ಕೆಡಕೆಡೆಯೆನುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೨-೩೦) ; ಪೇರುರವನೆಚ್ಚೊಡನೆ ಕೆಡಕೆಡೆಯೆನುತ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೯); ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆಂದಾರ್ದೆಚ್ಚಂ ಘುಡುಘುಡುಪ ಮಹಾವರಾಹನಂ ಕೂರ್ಗಣೆಯುಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೨೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಡ ; ತೆಲು. ಕೆಡಯು]

ಕೆಡೆ$_2$, ಗೆಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತಾಡು; ಗಳಹು ; ಹರಟು ; ಕೊಚ್ಚು : ಛಂದಮುನಱಿಯದನೋದುಂ ಮುಂದಿರ್ದಾ ತಾಳದಳವನಱಿಯದ ಪಾಡುಂ ಬಂದುದ ಕೆಡೆವನ ನುಡಿಯುಂ ಒಂದರ್ಕುಂ ಬಾರ್ತೆಯಿಲ್ಲ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೪೯ ಅಡಿಟ). 'ಕಾಟ್ಗೆಡೆ', 'ಬೂತುಗೆಡೆ' ಪರಾ. ಗೆಡೆ$_1$: ೧. ಅನುತ್ತರಂ ಗೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಡು]ವನಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೯) ; ಪೋಂತಾದೆನಿಲ್ಲಿ ಸಗ್ಗದೊಳೆಂತುಂಡಪೆನುಂಡ ಪಾರ್ವರೊಲಿದುದು ಗೆಡೆವರ್ (ಯಶೋಚ. ೩-೬೦) ; ನಾಲಗೆಗಳುಂಟೆಂದು ಗೆಡೆವರೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೫-೧೩). ೨. (ಹಕ್ಕಿಗಳು) ಧ್ವನಿಮಾಡು : ನುಡಿವ ಕನ್ನಡಿವಕ್ಕಿ ಗೆಡೆವ ಕೋಗಿಲೆ ಮಾತನೊಡಸುವ ಗೊರವ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೫೩). [?]

ಕೆಡೆ$_3$, ಗೆಡೆ$_3$ (ನಾ). ಬೀಳುವಿಕೆ ; ಪತನ. ಗೆಡೆ$_3$: ಗೆಡೆಯೆಂಬ ನುಡಿ ಜೂದುಗಾಱರೊಳ್ ಕಡೆಯೆಂಬ ಬಿಡುನುಡಿ ದಧಿಮಥನದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೫೮). [< ಕೆಡೆ$_1$]

ಕೆಡೆ$_4$ (ನಾ). (?) : ಬಿಡುವಾಯರ್ ಮಿಕ್ಕುದ್ದಮಾಗಿಪೊರ್ಸಡು ಬೆರಳಿವಲ್ ಕೊಂಕುಮೂಗಬ್ಬಿಕಣ್ಗಳ್ ಕೆಡೆಗಳ ಪುರ್ವುಂ[ಸಮಂತಂ]ತಸಿಯ ಕುೞಿನೊಸಲ್ ಕೂಡೆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೮) ; "ಗಂಟೆಕ್ಕಿದ" (ಲೋಕೋಪ. ಅಡಿಟ). [?]

ಕೆಡೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಹಿ ಕಟ್ಟು ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು : ಮುನಿಪನ ಧೇನುವನು ಕೆಡೆಕಟ್ಟಿ ತೆಗೆಯಲು (ಸಂಭಪ. ೨೬-೨೦). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಡೆಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ತಿವಿ ; ಗುದ್ದು : ಗಜದಾರೋಹಕರ ಕೆಡೆಗುತ್ತಿ ಕೊಂದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೮-೨೩). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಕುತ್ತು$_1$]

ಕೆಡೆತಿವಿ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಡೆಗುತ್ತು : ಅಸಗನನು ಕೆಡೆತಿವಿದು ಕಂಸನ ವಸನವೆಲ್ಲವ ಸೆಳೆದ ಗಡ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೧೬). [ಕೆಡೆ$_1$ + ತಿವಿ$_1$]

ಕೆಡೆನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟಮಾತನ್ನಾಡು ; ಬಯ್ಯು ; ಹೀಯಾಳಿಸು ; ನಿಂದಿಸು : ಅವಗುಣದಾ ತಾಣಮನಿನಿಸೆಡೆವೆತ್ತೊಡೆ ಮಾಣದೆ ಪಿಡಿದದನೆ ಕೃತಿಗಳಂ ಕೆಡೆನುಡಿವರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೦) ; ಈ ಕಿಱಿಯವನಱಿಯದೆ ಕೆಡೆನುಡಿದನಪ್ಪೊಡಂ ನೂಱುವರಂ ನೆಱೆ ಸಲಿಸುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೧) ; ನೀಂ ರಾಜರ್ಷಿ ಕೋಪಿಸದೆ ಧಟ್ಟಿಸದೆ ಕೆಡೆನುಡಿಯದೆ ನಿಲಲೆಂತುಬಲ್ಲೆ (ಹಚಕಾ. ೨-೩೨) ; ಪಗೆಯ ರಕುತವ ಕುಡಿವೆನಲ್ಲದೊಡವನಿಪಾಲನ ಕೆಡೆನುಡಿದ ನಾಲಗೆಯ ಕೀಳುವೆನೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೬) ; ನನಗಿದಿರಾಗಿಯೆನುತ ಕೆಡೆನುಡಿವಂದದಿ ಲಯಕಾಲಾಗ್ನಿಶರಂ ಘುಡುಘುಡುಘುಡಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೬-೪೩). [ಕೆಡೆ$_1$ + ನುಡಿ$_1$]

ಕೆಡೆನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತು ; ಬೈಗುಳು ; ನಿಂದೆ : ವೃಥಾ ಕೆಡೆನುಡಿಯ ನುಡಿದರೆ ದಿಟ್ಟನೆಂಬರೆ ವೀರರಾದವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೬೬). [< ಕೆಡೆನುಡಿ$_1$]

ಕೆಡೆನೂಂಕು, ಕೆಡೆನೂಕು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವಂತೆ ನೂಕು; ದೂಡು; ತಳ್ಳು: ಈ ಪಾಪಕರ್ಮನಂ ನಂಬಲ್ವೇಡ, ಕೆಡೆನೂಂಕೆಂಬುದುಃ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೪-೨) ; ನೀನೇಱೆಂದಲ್ಲಿಂದಭಿಮಾನಂಗಿಡೆ ಜಡಿದು ಬಡಿದು ಕೆಡೆನೂಂಕುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೨) ; ದನುಜರವದಿರು ಬದುಕಲಱಿಯದೆ ಕನಲಿ ಶ್ವಾಪದ ವಧೆಯ ಮಾಡಲು ದನುಜರನು ಕೆಡೆನೂಂಕಿ (ಸಂಭಪ. ೫-೨೩). ಕೆಡೆನೂಕು : ಅಲ್ಲಿರಗೊಡದಾ ಕಲುಮಾನಸನು ಜರಿಯಲ್ಲಿ ನೂಕುವ ಮಾಳ್ಕೆಯಲಿ ಬಲ್ಲಿದನಾವವನನೊಡನೆಂದು ಭೂತಳದಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಡೆನೂಕುವನು (ತ್ರಿಪುವಿ. ೯-೯೬) ; ಬಿಂಕದಲಿ ಕೆಡೆನೂಕಲಾ ಯಮಕಿಂಕರರು ನಡುಗುತ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧-೨೪). [ಕೆಡೆ$_1$ + ನೂಂಕು$_1$]

ಕೆಡೆನೂಕು 'ಕೆಡೆನೂಂಕು' ನೋ.

ಕೆಡೆಬಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಎಣಿಸು ; ಕೇಡುಬಗೆ : ಅಹಂಕರಿಸಿದನು ಕೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡ] ಬಗೆದ ನಮ್ಮಸಮ ಭಕ್ತರ ಹವಣಱಿಯಲಾ (ಬಸಪು. ೨೬-೧೫). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಬಗೆ$_1$]

ಕೆಡೆಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ಬಡಿ ; ಕೆಡಹಿ ಹೊಡೆ : ಅಡಿಗಡಿಗೆಯುಂಡುಟ್ಟವರ್ಗಳ ಕೆಡೆಬಡಿದು ಕೊಳ್ಳಿಮ್ಮಡಿಸಿ ಮುಮ್ಮಡಿಸಿ (ಬಸಪು. ೨೩-೩೬) ; ಮಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯ ಬಸುಱನುಗಿ ಕುನ್ನಿಗಳ ಕೆಡೆಬಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೧೧); ಈ ಬಕದೊಡಲು ಕೊಬ್ಬಿದೆಯಿದನು ಕೆಡೆಬಡಿದು ಚಾರು ಮಾಂಸವ ತೆಗೆವೆನೆಂದು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೫-೧೩೬). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಬಡಿ$_1$]

ಕೆಡೆಬಾೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು ; ಕೆಡಿಸಲು ಎಡೆಗೊಡು (?) : ಇದಂ ಕೆಡಿಪೋನುಂ ಕೆಡೆಬಾೞ್ವೋನುಂ ಪಞ್ಚ ಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುಕ್ತನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೧೪ ; 800). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಬಾೞ್$_1$]

ಕೆಡೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ಉರುಳಿಬೀಳು: ಕುಡಿಯಿಟ್ಟುದಿವ ನಬ್ಬರಣೆ ಕೆಡೆಬೀಳೆಸುತ ಶೂಲದಲಿಟ್ಟನಿನಸುತನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೩೯); ಕೆಡೆಬೀಳೆ ಹೊಯಿದ್ ಕುನ್ನಿಗಳನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೩೦).
[ಕೆಡೆ$_1$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟು, ಕೆಡಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ತುಳಿ; ಮೆಟ್ಟಿತುಳಿ: ಎನಗೆ ಪೊಡಪ್ರ್ದೋಪ್ರ್ದಿದು ತಾನೆನುತುಂ ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟೆ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೧೮); ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟೆಕರ್ಮಮುಮನೊಡೆಮೆಟ್ಟೆ ಬೊಮ್ಮಮುಮನೆಡೆಗಲಿಸಿ ದಾಂಟೆ ಸಂಸೃತಿ ಜಲಧಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೪೦); ಕತ್ತಲೆಯನು ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಪ್ರಕಾಶದ ಮೊತ್ತದೋಳೋಲಗಗೊಟ್ಟು (ಭರಚ. ೧೪-೧೬೯). **ಕೆಡಮೆಟ್ಟು**: ರುದ್ರಾವನೀಶ್ವರನ ಕೇಳಿಸಬೇಕಿದ ಕೆಡಮೆಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ಪೇಳಿದರವರು ಸಿಂಗಮುಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೪-೯). 'ಕೆಡೆಯೊದೆ' ಪರಾ.
[ಕೆಡೆ$_1$ + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಡೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಡೆಯಿಸು: ಒನಕೆಯನೆತ್ತಿ ನೆತ್ತಿಯನೆ ಪೊಯ್ವ ಕರಂ ಬಿಸಿದಾಗಿ ಕಾಸಿ ಕಳ್ಳನೆ ಕೆಡೆಯಿಕ್ಕಿ ಬಾಯೊಳೆಱೆವ (ಸಮುಪ. ೧೧-೮೨).
[ಕೆಡೆ$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕೆಡೆಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೀಳಿಸು; ಕೆಡಹು: ನಡೆವನಂ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದುಂ ನಿಂದಿರ್ದನಂ ಕುಳ್ಳಿರಿಸುವುದುಂ, ಕುಳ್ಳಿರ್ದನಂ ಕೆಡೆಯಿಸುವುದುಂ ನಿದ್ರಾದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೩).
[ಕೆಡೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಡೆಯಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಡೆಯೆಸು: ಆರುಭಟೆಯಲಿ ಗಜವ ಮುಱಿ ಕೆಡೆಯಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಯೆಸು] ಮಹೀಸುತನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೩).
[ಕೆಡೆ$_1$ + ಇಸು$_1$]

ಕೆಡೆಯಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ತಿವಿ; ಕೆಳಕ್ಕೆಹಾಕಿ ಇರಿ: ಹರನು ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನನಂ ಕೆಡೆಯಿಱಿದು ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ (ಬಸಪು. ೫೪-೪೪). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಇಱಿ$_1$]

ಕೆಡೆಯೆಸು (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊಡೆ; ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆದು ಕೆಡಹು: ಉಡಿಯೆಚ್ಚಂ ಧನುವಂ ಸಿಡಿಲ್ವಿನೆಗಮೆಚ್ಚರಿಕೇತುವಂ . . . ಅಶ್ವಂಗಳಂ ಕೆಡೆಯೆಚ್ಚಂ (ಪಂರಾಮಾ.೯-೧೨೮); ರಾವಣಂ ವಿಷ್ಣುವಿನೊಳ್ ಪೊಡೆದಿಱಿದುಂ ಗಡ ತನ್ನಂ ಕೆಡೆಯೆಚ್ಚಡೆ ಸತ್ತಂ (ಸಮುಪ ೧೦-೫೮); ಇತ್ತಲಿತ್ತಂಡ ಚೂಣಿಯ ಭಟಾನೀಕವಿರದೊತ್ತರಿಸಿ ಕಡಿದಿಱಿದು ಕೆಡೆಯೆಚ್ಚು ಕಾದುತಿರಲು (ಚಿಬಪು. ೧೬-೧೬); ಒರ್ವನೈತಂದು ನಿನ್ನನುಜನವಗಡಿಸೆ ಕೆಡೆಯೆಚ್ಚು ಬೀಳ್ಚಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೪). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಎಸು$_1$]

ಕೆಡೆಯೊದೆ (ಕ್ರಿ). ಒದೆದು ಬೀಳಿಸು, —ತಳ್ಳು; ನಿವಾರಿಸು: ಸುಖದುಃಖತಿಯೊಳೆಸೆದನು ಧರಣಿಪತಿ ನಾನಾ ಮಹಾಪಾತಕವ ಕೆಡೆಯೊದೆದು (ಸಂಭಪ. ೧೫-೨೫); ಜನನಿಯ ಶೋಕವನು ಕೆಡೆಯೊದೆಯಲಾತ್ಮ ವಿವೇಕ ಪದವನು ಪೂರ್ಣವೆನೆ ಕರುಣಿಸಿದನಾ ಕಪಿಲ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೨ ಸೂಚನೆ).
[ಕೆಡೆ$_1$ + ಒದೆ$_1$]

ಕೆಡೆವೊಡೆ, ಕೆಡೆಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊಡೆ; ಹೊಡೆದು ಬೀಳಿಸು: ಕಳಸದೊಳು ನೆಱತೀವಿ ಪಾಲಂ ಕೆಡೆವೊಡೆದ ಹಾಂಗೆ (ಬಸಪು. ೫೬-೧೫). **ಕೆಡೆಹೊಡೆ**: ಕಯ್ಯ ಸಟ್ಟುಗದಿಂದ ಕೆಡೆಹೊಡೆದು ಕೊಂದು (ಬಸಪು. ೫೩-೪೦). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಪೊಡೆ$_1$]

ಕೆಡೆವೊಯ್, ಕೆಡೆಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಡೆವೊಡೆ: ಕೆಲವಂ ಬಲಭದ್ರಂ ಲಾಂಗಲದಿಂ ಬರತೆಗೆದು ಮುಸಲದಿಂ ಕೆಡೆವೊಯ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೮-೪೧). **ಕೆಡೆಹೊಯ್**: ಕೆಡೆಹೊಯ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಡೆದು]ನೂಕೆ ನಿಜಗೇಹಕ್ಕೆ ಜಱಿಯುತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ದನು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೧); ವಿರೋಧಿಯ ಸೂತನನು ಕೆಡೆಹೊಯ್ದು ಕೊಂದನು ರಥದ ಕುದುರೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೧೬). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಕೆಡೆಹಾಯ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೆಲಕ್ಕೆ ಕೆಡವಿ ಹಾಕಿಸು; ಕೆಡವಿಸು: ಬಸದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲವ ಬೇಗದಿಂ ಹಿರಿಹಿರಿದು ಕೆಡೆಹಾಯ್ಕಿಸುವೆ ನಾನೆನಲು (ಬಸಪು ೫೧-೫೨). [ಕೆಡೆ$_1$ + ಹಾಯ್ಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಡೆಹೊಡೆ 'ಕೆಡೆವೊಡೆ' ನೋ.

ಕೆಡೆಹೊಯ್ 'ಕೆಡೆವೊಯ್' ನೋ.

ಕೆಡ್ಡಾ, ಖೆಡ್ಡಾ, ಖೇಡ್ಯ$_2$ (ನಾ). ಕಾಡಾನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಮಾಡಿದ ಕಂದಕ, —ಹಳ್ಳ: ಭಾರಿಯ ಕೆಡ್ಡಾ ರಚನೆಗೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದ (ಗಜರಾ. ೩೫). **ಖೆಡ್ಡಾ**: ಕಾರಪುರದ ಖೆಡ್ಡಾ ಕ್ಯಾಂಪು ಎಂದರೆ ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು . . . ಆ ಕಂದಕವಿರುವ ಜಾಗವೇ ಖೆಡ್ಡಾ (ಮಲ್ಲಿ. ೩೫). **ಖೇಡ್ಯ$_2$**: (ಶ).
[← ಪ್ರಾ. ಮರಾ. ಖಡ್ಡಾ]

ಕೆಣಕಾಟ (ನಾ). ಕೆಣಕುವಿಕೆ; ಕೆರಳಿಸುವಿಕೆ; ರೇಗಿಸುವಿಕೆ: (ಶ).
[ಕೆಣಕು$_1$ + ಆಟ]

ಕೆಣಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಣಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ರೇಗಿಸು: (ಶ).
[ಕೆಣಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಣಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರಳಿಸು; ರೇಗಿಸು; ಪೀಡಿಸು; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು: "ಕೆಣಕು - ಕದರ್ಥನೇ" (ಶಮಧಾ); ಪಾಂಡವರನಕಾರಣಂ ಕೆಣಕಿದೀ ಪೊಸ ಪೊಚ್ಚಱೊಳಾದ ಕಿರ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮೬); ಆಯ್ಯಾ ಭೂತ ಕೆಣಕಿದರಿಲ್ಲ ಮಾತು ಮುಚ್ಚಿದರಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೯೧೦); ನಿನ್ನಳವ ನಱಿಯದೆ ಹೊಕ್ಕು ಕೆಣಕಿದೆ ಕೆಟ್ಟೆ ಹೋಗು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೮೦); ಭೂಪಾಲನ ಕೆಣಕಿ ದುಷ್ಕೀರ್ತಿಬಾಲೆಗೆ ಪತಿಯೊದೆನು (ಕಂಸವಿ. ೩-೮೯); ಮಲಗಿರುವ ಹಾವನ್ನು ಕೆಣಕಬೇಡ (ನಾದಲೀ. ೬೫). ೨. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಸಾಹಸಮಲ್ಲನುರವಣಿಸೆ ಅರಿಬಲವ ಕೆಣಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೩೮); ರಕ್ಕಸರ ರಣದಲಿ ಕೆಣಕಿ ಹರಣದಲುಳಿದ ಸುಭಟಾಗ್ರಣಿಗಳು (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೩೧). ೩. ಉಂಟುಮಾಡು; ಪ್ರೇರಿಸು; ಪ್ರಚೋದಿಸು: ಸಂಗರವ ಕೆಣಕಿದನಿಲಸುತನೊಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೫); ಕದನವ ಕೆಣಕಲೈದಿದ ದಂಡೋ (ತೊರರಾ. ೬-೩೭-೩). ೪. ಕೆದರು; ಕೆದಕು: ಕೆಣಕಿದುರಿಯಂದದಲಿ ದಂಡೆಯೊಳಣೆದ ಕಾಳೋರಗನವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೯); ನೆಱೆ ಕೆಣಕಿದೆವು ಮುಚ್ಚಿರ್ದ ಕಲ್ಪದ ಕಿಚ್ಚ ನಾವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕೆಣುಕ್ಕು, ಕೆಣಕು; ತೆಲು. ಚೆಣಕು, ಚೆಣುಕು, ಚೆನಕು, ಚೆನಯು]

ಕೆಣಕು$_2$ (ನಾ). ಕೆಣಕುವಿಕೆ; ಕೆರಳಿಸುವಿಕೆ. 'ಕೆಣಕುಗೊಡು' ಪರಾ. [< ಕೆಣಕು$_1$]

ಕೆಣಕುಕಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಣಕುವ ಕಣ್ಣು: ಸೂರ್ಕುಜವ್ವನದ ಸೊಬಗನ್ನೊಡ್ಡಿ ಹೀಗೆ ಬೀಸಿರುವ ಕೆಣಕುಕಣ್ಣುಳ್ಳವನನ್ನು(ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೦-೧೯).
[ಕೆಣಕು$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೆಣಕುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳಿಸು; ಉದ್ರೇಕಿಸು: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೇ ಕೆಣಕುಗೊಟ್ಟ ಮೂದಲೆಗೆ ಕೆರಳ್ದು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೧೬-೨೧). [ಕೆಣಕು$_2$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೆಣಕುನಗೆ (ನಾ). ಕೆರಳಿಸುವ ನಗೆ; ಉದ್ರೇಕಿಸುವ ನಗು: ಮಾತಿನೊಂದಿಗೆ ಕೆಣಕುನಗೆಯ ವಿಷಾದವೂ ಇದ್ದುವು (ಪ್ರಣಸ. ೬).
[ಕೆಣಕು$_1$ + ನಗೆ]

ಕೆಣಕುವಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳಿಸು; ಕೆಣಕಲ್ಪಡು: ಈ ಸಮರ ಸನ್ನದ್ಧತೆಯ ಅಟ್ಟಾಸುರದ ಗಡಾವಣೆಗೆ ನೆರೆವೂರೆಯ ಬಲ್ಲಿದರು ಪೆಳರಿಯೋ ಕೆಣಕುವಟ್ಟೋ ತನಗೆ ನಡೆತಂದು ಕಳನ ಕಾಳೆಗವನ್ನೊಡ್ಡುವಂತೆ ಮಸಗಿಸುತ್ತ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯-೯). [ಕೆಣಕು$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಕೆಣಕುವೇಟ (ನಾ). ಕೆಣಕುವ ಬೇಟ; ಕಾಮುಚೇಷ್ಟೆ: ಇಂತಿದು ಈ ಮದನಯಾತ್ರೆಯ ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟಾಸೆಗಾಳಿಕೆಗೆ ಕರೆವಾಟದ ಕೆಣಕುವೇಟದ ಆದಿಮುಂಗಳವೇನು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೪-೧೩).

[ಕೆಣಕು$_1$ + ಬೇಟ$_3$ (< ಬೇಂಟ)]

ಕೆತ್ತ 'ಕಿಜು$_1$' ಪರಾ.

ಕೆತ್ತಕುಜುವ (ನಾ). ಉಳುಮೆಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಹೊಲ: ಕೆತ್ತ ಕುಜುವ ಮಾಡಿದ ಹೊಲ ತಪ್ಪಿಸಿ ಆರ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಜೀವದನವನು ಯೆಲಿಯಾಡಿಸುವಡಂ ಬೇಡೆಂದೆನಲಾಗದು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೨-೧೬; 1263).

[< ಕೆತ್ತು$_3$ + ಕುಜುವ$_1$]

ಕೆತ್ತಣ, ಕೆತ್ತಣೆ, ಕೆತ್ತನೆ (ನಾ). ಕೆತ್ತುವಿಕೆ; ಕುಂದಣ; ಹರಳುಗಳನ್ನು ಚಿನ್ನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ; ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸ: ತೊಳಗುವ ಮುತ್ತು ಮಾಣಿಕದ ಕೆತ್ತಣಮೊಪ್ಪುವ ಚೆನ್ನ ಹೊನ್ನ ಜೀರ್ಕೊಟಿವೆಯಂ (ನಳಚಂ. ೧೩೦). **ಕೆತ್ತಣೆ:** ಹೆಂಜರ ಬಡಗಿ ಕೆತ್ತಣೆಯ ದೊಡ ಹಲಗೈಯನ ಮಗ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೯೨-೧೭; 1603). **ಕೆತ್ತನೆ:** ಆದರ ತುಂಬಾ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ ಇತ್ತು (ಚಂದತೋ. ೩೧).

ಕೆತ್ತನೆಯಓಲೆ = ಹರಳು ಕೂಡಿಸಿದ ಓಲೆ; ಕುಂದಣಿಸಿದ ಓಲೆ: (ಈ). ಕೆತ್ತನೆಯಕೆಲಸ = ಕುಂದಣಿಸುವ ಕೆಲಸ: (ಈ).

[ಕೆತ್ತು$_2$ + -ಅಣ]

ಕೆತ್ತಣೆ 'ಕೆತ್ತಣ' ನೋ.

ಕೆತ್ತನೆ 'ಕೆತ್ತಣ' ನೋ.

ಕೆತ್ತವಾರಿ, ಕೆತ್ವಾರಿ (ನಾ). ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೆತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ, —ಕುರುಪೆ; ಉಜ್ಜುವಾರೆ. **ಕೆತ್ವಾರಿ:** (ಈ). [ಕೆತ್ತು$_3$ + ಪಾರಿ$_7$ (< ಪಾರೆ$_1$)]

ಕೆತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವಿಕೆ; ಕಂಡರಿಸುವಿಕೆ; ಕೆತ್ತನೆ: ಸಣ್ಣ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದವಾದ ಕೆತ್ತಿಕೆಯ ಚಿತ್ರಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೫೧೫); ಇದರೊಳಗಿನ ಕೆತ್ತಿಕೆಯ ಕೆಲಸವು ಆತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೦೬). [ಕೆತ್ತು$_3$ + -ಇಕೆ]

ಕೆತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕುಂದಣಿಸುವಿಕೆ: ರತ್ನ ಹರಳ ಕೆತ್ತಿಗೆ ಕುಂಡಲವನು (ಸಮುಮು. ೬).

ಕೆತ್ತಿಗೆಸರಪಣಿ = ಹರಳು ಕೆತ್ತಿದ ಸರಪಣಿ: (ಈ).

[ಕೆತ್ತು$_2$ + -ಇಗೆ]

ಕೆತ್ತಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದಣಿಸು; ಹರಳು ಕೂಡಿಸು, —ಕೆಚ್ಚು: ರತ್ನ ಕೆತ್ತಿಸಿದ ಪದಕ ಹಾರಗಳು (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೭-೩). [ಕೆತ್ತು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆತ್ತಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೊರೆಯಿಸು; ಕಂಡರಿಸು: ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ತಜರಿಯ ಕೊರಡಂ ಕೆತ್ತಿಸಿ ಮೊಳದನಿತನಟ್ಟೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೩೧); ಭಿತ್ತಿಯೊಳ್ ಕೆತ್ತಿಸಿ ಹಸಂ ಮಾಡಿದ ಪುತ್ಥಳಿಗಳಂತೆ ಕೀಲಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೬೦).

[ಕೆತ್ತು$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅದಿರು; ನಡುಗು; ಮಿಡುಕು; (ನರದಂತೆ) ಹಾರು; ಸ್ಪಂದಿಸು: "ಕೆತ್ತು – ಸ್ಪಂದನೇ" (ಶಮುಧಾ); ಕೆತ್ತಿತ್ತು ದಲ್ ಬಲಗಣ್ಣುಂ ಬಲದೋಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೩); ನಿಜವದನದೊಳಗ್ಗಳ ವಧರಂ ಕೆತ್ತೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೭೮); ಅಂಗೈ ತಿಂದುದೆನ್ನ ಕಂಗಳು ಕೆತ್ತಿತ್ತಿಹವಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೭೧); ಲವಲವಿಸುವ ನೋಟಂ ಕೆತ್ತುವ ತೋಳ್ ಕಂಪಿಸುವ ಹಸ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೨೭); ಕೆತ್ತಿದವು ಮೀಸೆಗಳು ಕಂಗಳು ಹೊತ್ತವರುಣಚ್ಛವಿಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೧೨); ನಿಳಯದಿಂದಡಿಯಿಡುವಾಗ ಬಲದ ತೋಳ್ವೊಡೆ ಕಣ್ಣು ಕೆತ್ತುತಿದ್ದುವು (ಭರಚ. ೨೧-೫೮). [?]

ಕೆತ್ತು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಳುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸು; ಕುಂದಣಿಸು; ಕೆಚ್ಚು: ಕೆತ್ತಿದ ರತ್ನಾಭರಣಭೂಷಿತ ಜೋನಗಿತ್ತಿಯರ್ (ಮೋಹತ. ೧೦-೪೨); ಕೆತ್ತಿದ ನಿಖಿಳ ರತ್ನಗಳ ಮೆಯ್ಬೆಳಗು ಕೈವರ್ತಿಯ ಸೊಡರ ಕೀಳ್ವಡಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೭-೨೯). ೨. ಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕೊರೆ. 'ಕೆತ್ತಿಸು$_2$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೆಜು; ತುಳು. ಕೆತ್ತು; ತೆಲು. ಚೆಕ್ಕು]

ಕೆತ್ತು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಸು; ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಸುಲಿ; ತೆಳ್ಳಗೆ ಕೊರೆ; ತೆಳುವಾಗಿಸು: "ಕೆತ್ತು ತನೂಕರಣೇ ಸ್ಪಂದನೇ ಚ(ಅದಿರು)" (ಶಮುಧಾ) ಕುಪ್ಪಸದಂತೆ ಬೆನ್ನಂ ಪತ್ತಿ ಕೆತ್ತುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩); ಬಾಚಿಯೊಳು ಕೆತ್ತುವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೨೮); ಭಕ್ತರ ಕಂಡು ಬಂಧಿಪಳ ನಡುನೆತ್ತಿಯ ಚರ್ಮವ ಕೆತ್ತಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೧೪-೪). ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ಖಂಡಿಸು; ಸೀಳು: ನಾರು ಬಲಿಯದ ಹುಣಿಸೆ ಕಾಯ ಮಾವಿನ ಕಾಯನಾರೈದು ಕೆತ್ತಿ ಕಿರಿದಾಗಿ ಹೋಳಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೦; ಭೀಮನ ಬರಿಯ ಕೆತ್ತಿದನೆಂಟು ನಾರಾಚದಲಿ (ಕೋಗಯ. ೨೫-೩೧); ಕುತ್ತು ಕೆತ್ತು ಪೊಡೆ ಸೀಳ್ ಕಡಿ ಖಂಡಿಸು (ಅಪ್ರತಿ. ೨೬-೨೦). ೩. ಕಂಡರಿಸು: ಶ್ರೀ ಅಂಣೇಸ್ವರವ ಕೇಶವಣ್ಣ × ಕೆತ್ತಿದ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೯-೭; 10ನೆಯ ಶತ); ಗರ್ಭಗೃಹಸ್ಥಿತ ಮಂಟಪ ಶಿಖರ ಶಿಸ್ವರಿ ಸಹವಾಗಿ ಕೆತ್ತು ಜಲ್ಲಾಂದರವ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೬೪-೧೧; 1465); ಮದನಿಕೆಯೊಳ್ ಕೆತ್ತಿದ ಕುಲಿಶದ ಕೇಸರಿಗಳ ಚೆನ್ನಿತ್ತರಮಂ ಪಡೆದುವು (ಜಯಕಾ. ೮-೫); ಚಾಳೈಸದೆ ಕೆತ್ತಿದನಾಡೊ ಕೆಲಸಿ ಎಂದಾಳೋಚಿಸಿದಳು ಕುವರಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೨೯). ೪. ಅಗೆ; ತೋಡು; ಬಗೆ: "ಫಾಲಃ, ಕೃಷಕಃ ... ಉಳುವ ನೇಗಲಂಥಾ ಕೆತ್ತುವ ದೋಕರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೆತ್ತು, ಚೆತ್ತು, ಚೆಜು; ಮಲ. ಚೆತ್ತು; ತುಳು. ಕೆತ್ತು; ಕೊಡ. ಕೆತ್]

ಕೆತ್ತು$_4$ (ನಾ). ನಡುಕ; ಸ್ಪಂದನ. 'ಕೆತ್ತುಗುಂದು' ಪರಾ.

[< ಕೆತ್ತು$_1$]

ಕೆತ್ತು$_5$ 'ಕಿಜು$_1$' ಪರಾ.

ಕೆತ್ತುಗ (ನಾ). ೧. ಕೆತ್ತುವ ಕೆಲಸದವನು: ಆನು ವೇಷಧಾರಿಯಯ್ಯಾ ಕಾಟುಗ ಕೆತ್ತುಗ ಪೋಲುಗನೆಂಬುದು ಎನ್ನ ಹೆಸರು (ಬಸವ. ೩೩೫); "ಕೆತ್ತುವವ – ನಾಶಮಾಡುವವ" (ಬಸವ. ಕೋಶ). ೨. ಕ್ಷೌರಿಕ; ಕೆಲಸಿಗ. [ಕೆತ್ತು$_3$ + -ಗ$_3$]

ಕೆತ್ತುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ನಡುಕ ನಿಂತುಹೋಗು; ಸ್ಪಂದನ ಇಲ್ಲದಂತಾಗು: ಇಂಗದ ಬೆಮರ್ ಮಿಡುಕೋಡದ ಪುರ್ವು ಬೀಗಿ ಬೀಯದ ತುಟಿ ಕೆತ್ತುಗುಂದದ ಕುಚಂ ನಡುಕಂಗಿಡದೂರು (ಲೀಲಾವ. ೩-೧೫).

[ಕೆತ್ತು$_4$ + ಕುಂದು$_1$]

ಕೆತ್ತುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು; ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರು: ಮಂದಿರದ ಬಾಗಿಲೊಳು ನಿಂದು ಸೂಂಕಲು ಕೆತ್ತುಗೆಯ್ದು ಪಡಿಯೊಪ್ಪಿರಲ್ಕೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೭-೧೭). [< ಕಿಜು$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆತ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಕೆತ್ತಿದುದು; ಚಕ್ಕೆ: "ಕತ್ತರಿಸಿ ತೆಗೆದ ಚೂರು" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೩೧). ೨. (ಕರಾ) ಹೋಳು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆತ್ತು; ತುಳು. ಕೆತ್ತೆ]

ಕೆತ್ತೆಬಜೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ; ಅನಾವಶ್ಯಕ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ: ನಿನಗೆ ಈ ಕೆತ್ತೆಬಜೆ ಕಾರಭಾರ ಮಾಡಲು ಯಾರು ಹೇಳಿದರು (ರೂಢಿ). [?]

ಕೆತ್ವಾರಿ 'ಕೆತ್ತವಾರಿ' ನೋ.

ಕೆದಕು (ಕ್ರಿ). ೧ ಕೆದರು; ಬೆದಕು: ಕೋೞಿಯಂತೆ ಕೆದಕುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩); ದ್ರಾವಿಡಭಾಷೆಗಳ ಮೂಲವನ್ನು ಬೆದಕಿ ನಿಜಾಂಶವನ್ನು ಕೆದಕಿ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೫, ಹಿನ್ನೆಲೆ). ೨. ನೆಲವನ್ನು ಅಗೆದು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸು; ಪರಡು: (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕೆಲುಕು]

ಕೆದರಿಗನಗಿಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕೋಲಂಗಃ - ಕೆದರಿಗನಗಿಡು" (ಒಷಧಿ. ೪೧). [ಕೆದರಿಗ$_0$ + ಗಿಡು]

ಕೆದರು 'ಕೆದಱ್$_1$' ನೋ.

ಕೆದರ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಕೆದರಿದ ಕಿಡಿ; ಚೆದರುವ ಕಿಡಿ: ಕೋಪದಿಂದುಗುಳ್ದ ಕಿಚ್ಚಿನ ಕೆದರ್ಗಿಡಿಗಳೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೪೭). [ಕೆದಱ್$_1$ + ಕಿಡಿ]

ಕೆದರ್ಗೂದಲ್ (ನಾ). ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾದ ಕೂದಲು; ಕೆದರಿದ ಕೂದಲು: (ಕಿ). [< ಕೆದಱ್$_1$ + ಕೂದಲ್ (< ಕೂಂದಲ್)]

ಕೆದರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚೆದರಿಸು; ಓಡಿಸು: ತಮಮುಂ ಜೊನ್ನಮುಮಂ ಕೆದರ್ಚಿ ದಿನಕೃತ್ತೀವ್ರಾತಪಂ ನಿಲ್ವ ಸಂಭ್ರಮಮೆಂತಂತೆ ಶಿವೈಕಭಕ್ತಿ ವಿಭವಂ ನಿಲ್ಗುಂ (ಶತಕ. ೧೮೭-೮೫). [< ಕೆದಱ್$_1$ + -ಚು]

ಕೆದರ್ತಲೆ, ಕೆದರ್ದಲೆ, ಕೆದಱುದಲೆ (ನಾ). = ಕೆದಱುಮಂಡೆ: ಕೆದರ್ತಲೆ, ಕೆದಱುತಲೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆದರ್ದಲೆ:** ಕೆದರ್ದಲೆಯ ಕೆಂಡಗಂಗಳ ಮಹಾಕುಲಿಶದಂಷ್ಟ್ರಂಗಳಿಂದೆಸೆವ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೮-೧೩). **ಕೆದಱುದಲೆ:** ಕೆದಱುದಲೆ ಕೆಮ್ಮೀಸೆ ರುಂಡ ಮುಂಡಾಭರಣವೊದವಿರ್ದ ವೃಶ್ಚಿಕದ ಮಾಲೆ ಪೇರುರದಲ್ಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೭); ಕೆದಱುದಲೆಗಳ ತೋರಭಾರದ ಮರದ ಮೈಯುಬ್ಬುಗಳ ಭಯ ರಸದದುಭುತದ ಖಳರಿದ್ದುದಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೮); ಕೆದಱುದಲೆ ಕೆಮ್ಮೀಸೆ ಕಿಸುಗಣ್ಬೆದಱುನೋಟವು ಕಾರೊಡಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೬).

[ಕೆದಱ್$_1$ + ತಲೆ$_1$]

ಕೆದರ್ದಲೆ 'ಕೆದರ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕೆದರ್ಬಿರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚೆದರುವಂತೆ ಬಿಚ್ಚು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗುವಂತೆ ಬಿಚ್ಚು: ತಿಪ್ಪುಳ್ಗರಿಗಳಂ ಕೆದರ್ಬಿರ್ಚಿ ಕುಳಿತ ಪಕ್ಕಿಗಳೆದೆಗೆ ಬೆಚ್ಚನೆ ಯೊಲವನೊತ್ತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೪-೬). [ಕೆದಱ್$_1$ + ಬಿರ್ಚು]

ಕೆದಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): ಹಲಸು ಮೆಣಸು ಕೆದಲ ಬಿಳಿಲು ವೊಳಗಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೨೨-೨೩; 1371). [?]

ಕೆದಱ್$_1$, ಕೆದರು, ಕೆದಱು$_1$, ಚದರು$_1$, ಚದಲು, ಚದಱು, ಚದುರು$_1$, ಚೆದಱು, ಚೆದುರು$_1$, ಚೆದುಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡು; ಪಸರಿಸು; ಚೆದುರಿಸು: ಹೀಂ ನನೆಯ ಮುಗುಳಲರ ತುಱುಗಲನ ನಂತವುಂ ನೆಱೆಯೆ ಕೆದಱವೇೞ್ ನೃಪತಿಳಕಾ (ಆದಿಪು. ೫-೮); ಕೆದಱುತ್ತುಂ ಮಣಲಂ ಕಪಿಧ್ವಜಂ (ಶಮದ. ೨೩೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆದರು:** ೧. ಬಿಸಿಯೆಲ್ಲವುಂ ಕೆದರೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೭-೨೭೮). ೨. ಉಗುರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬಗೆ, —ಕೆರೆ; ಬೆದಕು; ಕೆದಕು: ಕೇಯೂರ ಮತ್ತೊಬ್ಬಳ ಉತ್ತರೀಯಕ್ಕೆ ತಗುಲಿ ಅದನ್ನು ಕೆದರುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಣಅ. ೧೨). **ಕೆದಱು$_1$:** ೧. "ಕೆದಱು - ವಿಕೀರ್ಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಸೌಧದೊಳ್ ಕೆದಱಿದ ಕಪ್ಪುರವಳ್ಕುಗಳೆಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೯); ರವಿಯುಂ ನಡುವಗಲೊಳ್ನಿಂದು ಕೆದಱಿದಂ ಕರತತಿ ಕಿಡಿಗಳನ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೭); ಸುರಾರ್ಚನೆಗೆಂದು ತಂದ ಮಂದಾರದ ಪೂಗಳಂ ಕೆದಱಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೧-೨); ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಮಂ ಕೆದಱಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ವ); ಕಿಡಿಗಳನು ಕಂಗಳಲಿ ಕೆದಱುತ ಪಡೆಗಳನು ಸಾಸಿರವ ಹರಹುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೨೯). ೨. ತುಱುಗಿ ಕರಂಗಳಿಂ ಕೆದಱಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೬೪); ಮುಂಡಂಗಳಂ ಮಗುಚಿ ನೋಡಿ ಬೆಟ್ಟಾಗಿರ್ದ ಖಂಡಂಗಳಂ ಕೆದಱಿ ನೋಡಿ (ಚೆಬಪು. ೪೦-೨೮). ೩. ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು; ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗು; ಚೆದರಿಹೋಗು: ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ ಹಱಿಯಲು ಕೆದಱಿದವು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಮುತ್ತುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೭); ಕೆದಱಿತಧ್ವರ್ಯಾದಿ ಋತ್ವಿಜರದುಭುತದ ಭೀತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೨). ೪. ಚೆದರಿಸು; ದಿಕ್ಪಾಪಾಲು ಮಾಡು: ಪೆಱಗಿಡದ ತುರುಷ್ಕ ತುರಂಗಗಳುಮಂ ಕೆದಱಿ ಬೆದಱಿ ಬೆಂಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೦ವ); ದೇಗುಲದ ಶಿಖರಮನಡರ್ದೇಱಿ ಒಟ್ಟಿರ್ದಿಟ್ಟಿಗೆಯಂ ಕೆದಱಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೧); ಹೊಗರಂಬು ಕವಿದವು ತುಳುಕಿದವು ತೂಱಿದವು ಕೆದಱಿದವಹಿತಬಲದಸುವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೩). ೫. ಕೊಡವು; ಒದರು: ಎತ್ತಿ ಕಯ್ಯಂ ಕೆದಱುತ್ತುಂ ಧೂಳಿಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೯). ೬. ಬೀಸು; ಒಲೆದಾಡು; ತೂಗಾಡು; ಚಲಿಸು: ಸುತ್ತ ಕೆದಱುವ ಚಾಮರ ಪ್ರಕೀರ್ಣಮಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೪); ಬಲಕೆಡಕೆ ಕೆದಱುವ ಸೀಗುರಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೫); ಮುದದ ಮೂಱನೆಯಬ್ಬರಕೆ ಕೆದಱಿದವು ಮೇಲಣ ಜನದ ಜೋಡಿಗಳು (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೨೮). ೭. ಎಸೆ; ಬೀರು; ಚೆಲ್ಲು: ಮಹಾರಥರು ರಿಪು ಮತ್ತದಂತಿಯ ಕೆಣಕಿದರು ಕೆದಱಿದರು ಮಾರ್ಗಣವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೫); ಕೆದಱಿದನಸ್ತ್ರಸಂತತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭೦-೧೨). **ಚದರು$_1$:** ೩. ಕೋಕಂಗಳು ಚದರುತಿರೆ ಜೊನ್ನವಕ್ಕಿಗಳು ನಲವೇರುತಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೫); ಸುದತಿಯನು ಕಂಡೊಡನೆ ಚಿತ್ತವು ಚದರದಲ್ಲಿಯೆ ನೆಲಸೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೧-೪-೧೮); ಈ ವರ್ಗದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಚದರುವದರಲ್ಲಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೧೧); ಅಲ್ಲಿ ನೆರದಿದ್ದ ಜನರೆಲ್ಲ ಚದರಿದ ಮೇಲೆ (ತೇಮೋಡ. ೨೭). **ಚದಲು:** ೬. ಹೃದಯದೊಳಗೆ ನೀನೆ ಇದ್ದ ಮೇಲೀ ಪರಿ ಚದಲಿ ಪೋಗಲಿಬಹುದೆ ಮನಸು ದುರವೃತ್ತಿಗೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೫೦); ಅದು ತಾನೇ ಅದು ತಾನೆ ಚದಲದೆ ತುಂಬಿದ ಸದಮಲಬ್ರಹ್ಮ (ಚಿವಾವ. ೮೯-೭); ಚದಲದೀ ಪರಿಯಿಂತು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೦-೩೯). **ಚದಱು:** ೩. ಸಮರಾಂಗಣದೊಳು ಚದಱದೆ ಕಡುಗಲಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೧೬-೬; 1080); ಮುಡಿ ಚದಱಿ ಹುಡಿಯೊಳಗೆ ಹೊರಳುತ್ತೊಡಲನೀಡಾಡಿದಳು ಧರೆಯೊಳಗೆ (ನಳಚ. ೫-೨೫). **ಚದುರು$_1$:** ೩. ಕೂಡಿದ ಜನ ಚದುರಿತು (ಹಬ್ಬಬ. ೪). **ಚೆದಱು:** ೩. ಹೃದಯದೊಳೊದವಿದ ಕತ್ತಲೆ ಚೆದಱುವಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೬); ಬಾಗಿ ಸೆಳೆನಡು ಬಳುಕೆ ಕುಚ ಭಾರದಲಿ ಮೇಲುದು ಜಾರೆ ಮುಡಿ ಚೆದಱೆ (ನಳಚ. ೨-೩೫). **ಚೆದುರು$_1$:** ೩. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಚೆದುರಿ ನಿಂತಿರುವ ನನ್ನ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆಗೆ ತರುವ ಯೋಜನೆ (ಸಾಸಮಾ. III, ಅರಿಕೆ). **ಚೆದುಱು:** ೩. ಜಲಜಭವನೋಲಗದವರ್ ಚೆದುಱೆ (ಚೆಬಪು. ೧೮-೧೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿದಱು, ಚದರು; ಮಲ. ಚಿದರು, ಚಿನ್ನು; ತೆಲು. ಚೆದರು, ಚೆದುರು; ತುಳು. ಕೆದರ್, ಚದರ್]

ಕೆದಱ್$_2$, ಕೆದಱು$_2$ (ನಾ). ಚೆದರುವುದು; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗುವುದು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗುವಿಕೆ. 'ಕೆದರ್ತಲೆ' ಪರಾ. **ಕೆದಱು$_2$:** ಬೆದಱುಂ[ಕೆದಱುಂ]ಪೆರ್ಚುಂ ಕುಂದುಮುನಱಿದು ಕಾಣಲುಂ ಕಾಣಿಸಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ವ). [< ಕೆದಱ್$_1$]

ಕೆದಱಿಕೆ (ನಾ). ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮುಡಿದಲರ ಕೆದಱಿಕೆಯ ಕೇಶದ ಸಡಿಲಿದುಡಿಗೆಯ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೨); ಜಡಿವ ಕೆಮ್ಮೀಸೆಗಳ ಕೆದಱಿಕೆಯ ಬಿಡುದಲೆಯ ನವಶ್ರೋಣಿತಾಂಬರದುಡಿಗೆಗಳ ಘನರೌದ್ರಮಯ ದುಗುಡದ ರಕ್ಕಸ ಸೇನೆ ನಿಂದುದು ಖಳನ ತೋಹಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೧೬).

[ಕೆದಱ್$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕೆದಱಿಸು, ಚದರಿಸು, ಚದುರಿಸು$_2$, ಚೆದರಿಸು, ಚೆದುಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡಿಸು ; ಚೆಲ್ಲಿಸು ; ಎರಚಿಸು : ಪೊಸತೆ ಮೊಳೆತ ಧಾನ್ಯಂಗಳನಾ ಧರಣೀಶಂ ಕೆದಱಿಸಿದಂ ನಿರಂತರಂ ರಾಜಗೇಹದೊಳಗಂ ಪೊಱಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೭) ; ಪೊಱಲ ವೀಧಿಗಳೊಳೆಲ್ಲಂ ನೀರಂ ತಳಿಯಿಸಿ ಫಲ ಪುಷ್ಪಂಗಳಂ ಕೆದಱಿಸಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೫-೨೪). ೨. ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿಸು ; ಓಡಿಸು : ಸಿಂಧುರದಿಂ ಸೀಳಿಸುತ್ತಂ ಕೇಸುರಿಯಿಂದಂ ಕೆದಱಿಸುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೬೬ವ) ; ಥಟ್ಟನು ಕೆದಱಿಸಿದವಾನೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೪) ; ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟಿರ್ದ ಪೌಜುಗಳೆಲ್ಲವ ಹೊಯ್ದು ಕೆದಱಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೯೧). ೩. ಕಲಕು ; ಕದಡು ; ಕೆದಕು ; ಕೆರಳಿಸು : ಕೆದಱಿಸದಿರು ನನ್ನ ಚಿತ್ತವನೆಂದು ಕೋಪದೊಳಾಡಿದಳು ಭಾವನೊಡನೆ (ಭರಚ. ೯-೧೧೯). **ಚದರಿಸು:** ೨. ದೊಂಬಿಗಾರರನ್ನು ಚದರಿಸಲು ಪೋಲೀಸರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಚದುರಿಸು$_2$:** ೨. ಮುಗಿಯೆ ಬಿದ್ದಿನರೊಸಗೆ ಬಂದವರ ಚದುರಿಸಿತು (ಕಾಲೂರ. ೪೪-೫೮). **ಚೆದರಿಸು :** ೨. ಪೋಲೀಸರು ಗುಂಪನ್ನು ಚೆದರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). **ಚೆದುಱಿಸು :** ೨. ತದ್ದುಗ್ಧಾಂಬೋಧಿಯಂ ಚೆದುಱಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕ ಕಲ್ದೆರೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೬೬). [ಕೆದಱ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆದಱು$_1$ 'ಕೆದಱ್$_1$' ನೋ.

ಕೆದಱು$_2$ 'ಕೆದಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೆದಱುದಲೆ 'ಕೆದರ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕೆದಱುಮಂಡೆ (ನಾ). ಕೂದಲು ಕೆದರಿಕೊಂಡಿರುವ ತಲೆ : ಬಳಲುವ ವದನದುಸುರಿನ ತಳ್ಪಬಾರಿಯ ಕೆದಱುಮಂಡೆಯ ಕಲಿತ ಭಯದ ಸುಮಾಲಿ ನಡೆತಂದು (ತೊರರಾ. ೫-೫-೩). [ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$) + ಮಂಡೆ$_1$]

ಕೆದಱುಮೀಸೆ (ನಾ). ಕೆದರಿದ ಮೀಸೆ ; ಗುಂಜು ಮೀಸೆ : ಬೆಱೆತ ಮೋಱೆಯ ಕೆದಱುಮೀಸೆಯ ಬಿಗಿದ ಹುಬ್ಬುಗಳ (ಬಸವು. ೪೬-೫೭) ; ಹಱುಕುಗಡ್ಡದ ಕೆದಱುಮೀಸೆಯ ಕೀಸಿನವಲ್ಲುಗಳ (ಬಸವು. ೫೮-೪೯). [ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$) + ಮೀಸೆ]

ಕೆದಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?) : ಇದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಕಿ ಮುದಿರೆ ಬೂವಯ್ಯ ಬೆಳ್ಳನ ಕರಕುಡಿ ಬಾರದರೆಱೆಯಮ್ಮ ಕೆದಱೆಯರಯ್ಯಪ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೯೨-೧೨ ; 920). [?]

ಕೆದಱೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಚೆದರಿ ಮೇಲಕ್ಕೇಳು,—ಹಾರು: ಕರ್ಪೂರಪಾಂಸು ನಿತಾಂತಂ ಕೆದಱೇಱೆ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೫೩). [ಕೆದಱ್$_1$ + ಏಱ್$_1$]

ಕೆನೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುದುರೆಯಂತೆ ಹೇಕರಿಸು ; ಹೇಷಾರವವನ್ನು ಮಾಡು : ಮೂಗಿಱಿಯುತ್ತುಂ ಕುಡಿವಾಲಮೆತ್ತಿ ಕೆನೆಯುತ್ತಾನಂದದಿಂ ಸುತ್ತಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೧೪೬) ; ಕುದುರೆ ಮರಿ ಕೆನೆದು ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೯೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ನೈ ; ಮಲ. ಕನೆ ; ತುಳು. ಕೆಲೆ]

ಕೆನೆ$_2$ (ನಾ). ಚೆಲುವು ; ಸೊಬಗು ; ಚೊಕ್ಕಳಿಕೆ ; ಲಾವಣ್ಯ : "ನಿಗರ, ನೆಟ್ಟ, ಕೆನೆ . . . ಕಣ್ಗೆವಂದುದು, ಪರಿವಡೆದುದು -ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೧೧) ; "ಕೆನೆ ನೆಱೆನಿಗರಂನೆಟ್ಟು ಚೊಕ್ಕ ಚೊಕ್ಕಳಿಕೆ . . . ಎನೆ ಮನೋಹರಮುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೯). [?]

ಕೆನೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹಾಲಿನ ಅಥವಾ ಮೊಸರಿನ ಸಾರವತ್ತಾದ ಭಾಗ ; ಹಾಲನ್ನು ಕಾಯಿಸಿದಾಗ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲುವ ತಿರುಳು : ಕೆನೆಯ ತೆಗೆದು ಹಾಲನೆಱೆವವಳ ವಿನಯ ತಲೆಯನೊಡಿದು ಲಾಲನೆಯ ಮಾಡುವಳಂತೆ (ಗುಪ್ತಮಂ. ೮೧) ; ಅಧರೀಕೃತ ಶಾರದ ನೀರದ ದ್ಯುತಿಯೆನಿಪ ಕೆನೆಯ ನೊಳಕೆಯ್ದಿರ್ಪ . . . ದಧಿಯಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೬೯) ; ಹಾಲಿಗಿಂತ ಕೆನೆ ರುಚಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಸಾರ ; ತಿರುಳು : ವರ ಶಿವಾಗಮದ ಕೆನೆ ಸುಕೃತ ದೇಹಿಗಳ ಮನೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೦-೧೨). [?]

ಕೆನೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆನೆಬರು ; ಕೆನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು : ಪಗಲುಷ್ಣ ಕಿರಣ ಪರಿತಾಪದಿಂ ಕಡುಗಾಯ್ದು ಕೆನೆಗಟ್ಟಿ ಪುಟ್ಟಕೊಂಡುದೆಂಬಂತೆ (ಬಾಹುಪು. ೪-೬೭ವ) ; ಬಟ್ಟಲಂ ಬೆಳಗಿನೊ ಮನವ ನಾ ನಿಟ್ಟೆನೆ ಪಾಲಿಂಗೆ ಪಾಲ್ ಕೆನೆಗಟ್ಟುವೋ (ಬಸವು. ೧೪-೯) ; ಕೆನೆಗಟ್ಟಲಾ ಹಾಲು ಮೊಸರು ಮಜ್ಜಿಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಗತಿ ಪಾವನ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೧). [ಕೆನೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆನೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಕೆನೆಗಟ್ಟು : ಮುನಿಸಂ ಮಾಡಿದರಾತಿನಾಥರಡಗಂ ಸುಪ್ಪಲ್ಗೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ ಕೆನೆಗೊಂಡಾಱಿದ ಪಾಲ್ಗೆ ಪೊಡೆಗರುಳಂ ಕರ್ಬಿಂಗೆ ಲೆಕ್ಕ[ಕ್ಕೆ ತಂ]ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೦) ; ಅಗುಱೊಂದ ದಂತೆ ತೆಗೆದಾಱಿಸಿದೋಗರದೊಳ್ ಪೊದಬ್ದು ಕಮ್ಮಗೆ ಕೆನೆಗೊಂಡ ಗೆಡ್ಡೆ ಮೊಸರಂ ಸುರಿದು (ಲೀಲಾವ. ೫-೭೦). [ಕೆನೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆನೆವೊಸರ್, ಕೆನೆವೊಸರು (ನಾ). ಕೆನೆಗಟ್ಟಿದ ಮೊಸರು; ಕೆನೆಗೂಡಿದ ಮೊಸರು : ಹಪ್ಪಳಂ ಚಿಲುಪಾಲ ಘಟ್ಟಿಗಳನಲ್ಲಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪಮಂ ಕೆನೆಮೊಸರ ಸಕ್ಕರೆಯನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಡಿಸಿ (ಚನ್ನರ. ೮೨-೨೫). **ಕೆನೆವೊಸರು:** ಬೇಗದಿಂ ಕೆನೆವೊಸರು ಮಜ್ಜಿಗೆಗಳಂ ಬಡಿಸಿ (ಬಸರ. ೭-೧೧೪) ; ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯೋಗರವು ಸೊಗಸಾದ ಕೆನೆವೊಸರು (ಪುರಂದ. ೧-೮೯-೪) ; ಬೆಲ್ಲದ ಪಾನಕವೆಱೆದು ಅಲ್ಲದ ಕೆನೆವೊಸರಶನವ ಕರೆಕರೆದೆಲ್ಲರಿಗು ಬಡಿಸುವರು (ಮೋಹತ. ೨-೨೨). [ಕೆನೆ$_3$ + ಮೊಸರ್]

ಕೆನೆವೊಸರು 'ಕೆನೆವೊಸರ್' ನೋ.

ಕೆನೆವಾಲ್, ಕೆನೆವಾಲು, ಕೆನೆಹಾಲು (ನಾ). ಕೆನೆಗಟ್ಟಿದ ಹಾಲು: ಪೇಲೆನಿಪ ಹರುಷಾಂಬುಧಿಯ ಕೆನೆವಾಲ ತಾಯ್ತುಂದೆಗಳಿಗೊಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧) ; ಕೆನೆವಾಲ ಕಡೆದು ನವನೀತಮಂ ಕೆಯ್ವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೭). **ಕೆನೆವಾಲು :** ಬಟ್ಟವಾಲನು ಚಿಲುಪಾಲವ ಕೆನೆವಾಲನೆಟ್ಟವಾಲನು ತನಿವಾಲ (ಭರಚ. ೧೦-೩೪). **ಕೆನೆಹಾಲು:** ಜನಕೆ ನಿನ್ನೀ ಹಾಡು ಕೆನೆಹಾಲು ಇದ್ದಂತೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೦೭). [ಕೆನೆ$_3$ + ಪಾಲ್$_1$]

ಕೆನೆವಾಲು 'ಕೆನೆವಾಲ್' ನೋ.

ಕೆನೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆನೆಯಿಂದ ಕೂಡು ; ಕೆನೆಸಹಿತವಾಗಿರು: ಚಿಲುಪಾಲು ತಂಬಾಲು ಕೆನೆವೆರಸಿದ ಪಾಲು ಸುಲಲಿತ ಬಟ್ಟವಾಲುಗಳ (ಕಂಐವಿ. ೮-೯೧). [ಕೆನೆ$_3$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕೆನೆಹಾಲು 'ಕೆನೆವಾಲ್' ನೋ.

ಕೆನ್ನ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದುದು; ಕೆಂಬಣ್ಣ : ಕೆನ್ನನ ಹೊನ್ನನ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳೆರಡೂ ಪಕ್ಕದಲುಂಟು (ಗರಿ. ೫೬-೮). 'ಚೆನ್ನ' ಪರಾ. [< ಕೆಂ]

ಕೆನ್ನ$_2$ (ನಾ). ದುಃಖ; ಕಷ್ಟ : ವಿಕಳನಲ್ಲಂ ಸದ್ಗುಣಾಚಾರವಂತ ನನ್ನಿಂದೇನು ನಿಮಗೆ ಕೆನ್ನಂ ಪ್ರಕಟಮಾಗಱುದು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೧೧೩). 'ಕೆನ್ನವಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಖಿನ್ನ]

ಕೆನ್ನ$_3$ 'ಕೆನ್ನಂ' ನೋ.

ಕೆನ್ನಂ, ಕೆನ್ನ$_3$ (ಅ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ: "ಪಿರಿದುಂ ನೀಡು ಮಿಗೆ ಕೆನ್ನಮೆಲ್ಲಂ . . . ಅಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೩೦೪) ; ಮುಂ ನಿಲೆ ತಾಂ ಮೇಣ್ ವೆಱಂ ಗಡಂಗಳಮಾದಂ ಕೆನ್ನಂ ನಿಲ್ಲೆಂದಿವನೆಂದುಂ ನಿಜಿಸಲ್ಕಿಲ್ಲದೆಡೆಗಳೊಳ್ ಕಲ್ಲದಿರಿಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೩) ; ಕೆನ್ನಮೆಲ್ಲಿಯುಂ ಮಚ್ಚದೊನಿಲ್ಲ ನಿನ್ನಳವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯೪) ; ಅಂತರಂಗದ ಮಳಮಂ ಕೆನ್ನಂ ತೊಲಗಿಸಿ ತೊಳಗುವ ರನ್ನದ ದೀವಿಗೆಯ ತೆಱನನುಕರಿಸಿರ್ದಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೧೧೧) ;

ಮನ್ನೆಯರಧಿರಾಜರ್ ಸಾಮಂತರ್ ಕೆನ್ನಂ ಶೋಭೆಯನೀಯೆ ಮಹಾಮಂಡಳಿಕನೆಸೆಯುತಿರ್ದಂ (ಜಯುಕಾ. ೩-೨). ೨. ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ: ನಿನ್ನಂ ಪಲತೆಱದಿಂ ಕೊಲ್ಲದೊಡೆಂತಲೆಗಳ ಪೋದಪುದೆ ಕೋಪವೆನ್ನಿಂ ಕೆನ್ನಂ (ನೇಮಿಪು. ೨-೮೭); ಉಪಾತ್ತನೇಂ ಬಿಡುವನೇ ಕೆನ್ನಂ ಮಹಾಸತ್ವಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೩೭); ಎಳೆವೆಱೆಯಂ ಕೆನ್ನಂ ಪಿಡಿದಿರದೆ ಬಾೞ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೯೮). ಕೆನ್ನ$_3$. 'ಕೆನ್ನಘಾತಕಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೆನ್ನಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅಕ್ಕಿ; ಕೇಸಕ್ಕಿ: ಕೆನ್ನುರಿ, ಕೆಚ್ಚುರಿ, ಕೆನ್ನಕ್ಕಿ, ಕೆಚ್ಚಕ್ಕಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩. ಪ್ರಯೋ). [ಕೆನ್ನ$_1$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೆನ್ನಗಸೆ(ನಾ). ಕೆಂಪು ಅಗಸೆ: ಒಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಸಿಂಗದುಗುರ್ಗಳಿ ನರ್ಚಿಸಿದಂತಿರ್ದ್ದ ಕೆನ್ನಗಸೆಯ ಮುಗುಳ್ಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೬೯). [ಕೆನ್ನ$_1$ + ಅಗಸೆ$_3$]

ಕೆನ್ನಘಾತಕಿ (ನಾ). ಮಹಾಘಾತಕಿ; ಅತಿ ನೀಚೆ: ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೆನ್ನಘಾತಕಿ ತಾಟಕಿಯ ಕೊಂದು (ಪರಶು. ೨-೩).

[ಕೆನ್ನ$_3$ (< ಕೆನ್ನಂ) + ಘಾತಕಿ]

ಕೆನ್ನನೆ (ಅ). ಸುಮ್ಮನೆ: ಉನ್ನತಿಕ್ಕೆಯನಾಗಳುಂ ನೆನೆಯುತ್ತುಮಿರ್ಪುದಿದೇಕೆ ಪೇೞ್ ಕೆನ್ನನೆನ್ನೊಡನೆಂದಿನಂದದೊಳೊಂದಲೊಲ್ಲದೆ ರಾಗದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೩). 'ಕೆಮ್ಮನೆ' ಪರಾ. [ಕೆನ್ನಂ + -ಅನೆ$_1$]

ಕೆನ್ನಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಗಳಕ್ಕೆಱೆಯ ತೆಙ್ಕಣ ಕಡೆಗೋಡೋಡಂ ನಿಱಿಸಿದ ಕಲ್ಲಿನ್ದಮನ್ತೆ ಪಾಯೆ ಕೆನ್ನಲ್ಲಿಯದ ಕಗ್ಗೆಱೆಯ ಸೀಮೆಯೆ ಸೀಮೆಯಾಗೆ (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೨೬೯-೯೪; 904). [?]

ಕೆನ್ನವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೋಯಿಸು; ದುಃಖಕೊಡು: ಬನ್ನವೇಕಿನಿತು ಸುಖದೊಳಗೆ ನೀನಿರುತಿರ್ದು ಕೆನ್ನವಿಕ್ಕುವರೆ ಮಾಯೆಗೆಯಲ್ಲಮಾಯೆಂದು ಸಕಳೆ ಚದುರಿಂ ನುಡಿಸುವ (ಪ್ರಭುಪು. ೫-೧೪೪).

[ಕೆನ್ನ$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಕೆನ್ನವಿರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕೂದಲು; ಕೆಂಗೂದಲು: ಉರ್ಬಿದ ಪುರ್ಬುಕೆನ್ನವಿರ್[ಕೆಂಗದಿರ್]ಮಿಕ್ಕುಮಗಲ್ದದಾಡೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೩೭); ಮುದ್ರಿಸಿತು ಮಂಡೆಯಂ ಕೆನ್ನವಿರ ರಾಶಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩-೩೪೨).

[ಕೆನ್ನ$_1$ + ನವಿರ್]

ಕೆನ್ನವೀ (ಕ್ರಿ). = ಕೆನ್ನವಿಕ್ಕು: ಪನ್ನೆರಡು ವರುಷಮಂ ಪಣ್ಣೆಲೆಯ ಕಂದಮೂಲಾದಿಗಳ ಸೇವಿಸಲು ತಣ್ಣಗಮ್ಮಂದಲೆಯ ನಿನ್ನನಿತ್ತುಂ ನಮಗೆ ಕೆನ್ನವಿತ್ತಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೧೧೨). [ಕೆನ್ನ$_2$ + ಈ$_2$]

ಕೆನ್ನಾಬಲು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಆವಲು: "ಕುಟ್ಮಲಂ-ಕೆನ್ನಾಬಲು" (ಓಷಧಿ. ೩೫). [ಕೆನ್ನ + ಆಬಲು (< ಆವಲ್$_1$)]

ಕೆನ್ನಾಯ್‌ಮೊಱಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅಂತೆ ಬರೆ ಕೆನ್ನಾಯ್‌ಮೊಱಡಿ ಅಂತೆಬರೆ ಮೂಡಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೧, ೧೦-೧೮೮; 967). [ಕೆನ್ನಾಯ್$_0$ + ಮೊಱಡಿ (< ಮೊರಡು$_2$)]

ಕೆನ್ನಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ನಾಯಿ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡು ನಾಯಿ: (ಕಿ). ೨. (ಕರಾ) ನಾಯಿಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಒಂದು ಹುಲಿ; ನಾಯಿಹುಲಿ. [ಕೆನ್ನ$_1$ + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕೆನ್ನಾಲಗೆ, ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ನಾಲಗೆ: ಹೆಬ್ಬಲ್ಲ ಬಿಡುವಾಯ ಜೋಲ್ವ ಕೆನ್ನಾಲಗೆಯ ಗಬ್ಬಿನಾಯ್ಗಳ ಹಾಸನುಗಿದು ಬಿಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೬). ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆ: ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದಂ ಕಿಡಿಗಳ ಕಾರಿ . . . ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆಯಿಂ ರಕ್ತವ ಸೋರಿ (ಪಾಂಚಜ. ೧೯). [ಕೆನ್ನ$_1$ + ನಾಲಗೆ]

ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆ 'ಕೆನ್ನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಕೆನ್ನಿಱಿಮುಗಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ, ತೆರೆತೆರೆಯಾದ, ಪದರಪದರವಾದ ಮೋಡ: ಎಱಗುವ ನರೇಂದ್ರನಿಕರದ ಮಿಱುಗುವ ಮಣಿಮೌಳಿ ಮಂಜುಳಪ್ರಭೆ ತನ್ನೊಳ್ತುಱುಗೆ ನೃಪನಂದನಂ ಕೆನ್ನಿಱಿಮುಗಿಲೊಳ್ಪೊಳೆವ ಚಂದ್ರಮಂಗೆಣೆಯಾದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೬೯). [ಕೆಂ+ನಿಱಿ$_3$+ ಮುಗಿಲ್]

ಕೆನ್ನೀರ್$_1$, ಕೆನ್ನೀರು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ನೀರು; ಕೆಸರು ನೀರು: "ಕಲ್ಮಷಜಲಂ ಕೆನ್ನೀರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬). ೨. ನೆತ್ತರು; ರಕ್ತ: "ಕೆನ್ನೀರ್ . . . ಶೋಣಿತಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೦); ಕೆನ್ನೀರ್ಗಳ ಕಾಱಿರ್ಪ್ಪನಲ್ ಮಸಗಿ . . . ಭೋರ್ಗರೆದೆತ್ತಲುಂ ಪರಿಯೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೮); ತೇರ್ ತುಮುರ್ತುಮುರಾಗಲೆಚ್ಚು ವಸುಮತಿಗೆ ಕೆನ್ನೀರ್ ತುಳ್ಕಿ ತುಳ್ಕಿಹಂ (ಚಿಬಪು. ೪೯-೪೧); ಗಾಯಗಾಯಕೆ ಕೆನ್ನೀರ್ಗಳು ತುಳ್ಕಿಕೆ ಹೋರಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೧-೯೨). ಕೆನ್ನೀರು$_1$: ೧. ನೀಲಾಚಲಶಿಖರದ ಕಲ್ಲ ಪಡಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಕೆನ್ನೀರು ಒಡೆವಾಯ್ವಂತೆ ಲೋಹಿತಧಾರೆ ಸುರಿದು ಕಿಗ್ಗಡಲಲ್ಲಿ ವಾಹಿನಿಯಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೧೨-೩೦); ದುರದುರಿಪ ಕೆನ್ನೀರ ತೋಱೆ ಬೆಟ್ಟದಿಂದಿಳಿವ ತೆಜದೊಳ್ ಕಪಾಲದಿಂ ಕಱೆವುತಿರಲು (ಚಿಬಪು. ೧೯-೧೪). ೨. ಮದನವಿಯೋಗಿಗಳೆದೆಯ ಘಟ್ಟಿಗಿದೆಚ್ಚ ಪದುಮಾಸ್ತ್ರದಲಗಿನಗ್ರದಲಿ ಪುದಿದ ಕೆನ್ನೀರೆನಲಲಿತಿಗೆಯುಗುರ್ಗಳಿಂ ಪದವೆರಳೆಸೆದುವಂಗನೆಯ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೮). [ಕೆನ್ನ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಕೆನ್ನೀರ್$_2$, ಕೆನ್ನೀರು$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಕಾಂತಿ, —ಪ್ರಭೆ. 'ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತು' ಪರಾ. ಕೆನ್ನೀರು$_2$. 'ಕೆನ್ನೀರಮುತ್ತು' ಪರಾ.

[ಕೆನ್ನ$_1$ + ನೀರ್$_2$]

ಕೆನ್ನೀರಾಡು(ಕ್ರಿ). ನೆತ್ತರನ್ನು ಚೆಲ್ಲಾಡು,—ಓಕುಳಿಯಾಡು: ಆನೆಯ ಕೆಡಹಿ ಕೆನ್ನೀರಾಡುತ್ತೈದಾನೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೩). [ಕೆನ್ನೀರ್$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಕೆನ್ನೀರು$_1$ 'ಕೆನ್ನೀರ್$_1$' ನೋ.

ಕೆನ್ನೀರು$_2$ 'ಕೆನ್ನೀರ್$_2$' ನೋ.

ಕೆನ್ನೀರ್ಗುಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೆತ್ತರನ್ನು ಕುಡಿ; ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರು: ವಿರಹಿಗಳೆದೆಯ ಕೆನ್ನೀರ್ಗುಡಿದ ತನುವ ಕರಕೆ ಕಠಾರಿಗಳಾಗಿ ಮೆಱೆದೆವು ಬಿರುದನೆಂದೆನುತ ಸೌರಭ್ಯದ ಸುರಗಿಯ ಪೂಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಕಂನವಿ. ೫-೯೪).

[ಕೆನ್ನೀರ್$_1$ + ಕುಡಿ$_1$]

ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತು (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತು, —ಮೌಕ್ತಿಕ: ಲಾವಣ್ಯಜಲ ಪೂರ್ಣ ಕುಂಭ ರಂಭಾವಳಿ ಕಾವನಂಬಿನ ಬತ್ತಳಿಕೆ ತೀವಿದ ಕೆಂದಳಿರುಗಳ ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತ ಭಾವಕಿಯರು ತಳೆದಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೨೦); ಬಿಳಿಮುತ್ತು ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತು ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮುತ್ತಳ ವಟ್ಟ ಮೂಕುತಿ ಮುತ್ತು (ಕಂನವಿ. ೬-೬೬).

[ಕೆನ್ನೀರ್$_2$ + ಮುತ್ತು$_2$. / ತಮಿ. ಚೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತು]

ಕೆನ್ನುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿ, —ಜ್ವಾಲೆ: ಕೆನ್ನುರಿ, ಕೆಚ್ಚುರಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆನ್ನ$_1$ + ಉರಿ$_2$]

ಕೆನ್ನೆ (ನಾ). ಕದಪು; ಗಲ್ಲ; ಕಪೋಲ: ಕೆನ್ನವರಂ ನಿಮಿರ್ದಕ್ಷಿಗಳ್ಗೆ ರಾಗಂ ಮಧುಸೇವೆಯಿಂ ನೆಗೞ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೫ ಶೂದ್ರಕ); ಕೆನ್ನೆಯಿಂದೊಡೆದೋರೊಂದೊಗೆತಂದುವಂದು ನರೆಗಳ್ ವಿದ್ಯಾಧರಾಧೀಶನಾ (ಆದಿಪು. ೧-೭೯); ಕೆನ್ನೆಯಲಿ ಕೈಯಿಟ್ಟು ತಲೆಯೆತ್ತಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೭). ಚಾಪವ ಗೊಲೆಗೇಱಿಸಿ ಕೆನ್ನೆವರ ಬಲಿದು (ಅಂಜಚ. ೧೩-೧೦೦); ಸರಳ ಕೆನ್ನೆಗೆ ಸೇದಿದನು (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೧೪-೧೬); ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರ್ ಹಲವಾರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ . . . ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ರೋಷಗೊಂಡ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರ್ ಅವನ ಕೆನ್ನೆಗಳಿಗೆ ಬಾರಿಸಿದ (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೧೧೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೆನ್ನೈ, ಚೆನ್ನಿ; ಮಲ. ಚೆನ್ನಿ, ಕೆನ್ನಿ, ಕೊನ್ನಿ; ತುಳು. ಕೆನ್ನೆ, ಕೆನ್ನಿ; ತೆಲು. ಚೆಕ್ಕು; ಗೊಂಡಿ. ಕೊರ್ವಿ]

ಕೆನ್ನೆಗಡಿಯಂಬು (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆದು ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣ: ರವಿಸುತ ಸೆಳೆದು ಮುಷ್ಟಿಯ ಕೆನ್ನೆಗಡಿಯಂಬಿನಲಿ ಬರೆ ಕಂಡು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪೨). [ಕೆನ್ನೆ + ಗಡಿ$_1$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕೆನ್ನೆಗ್ಗಿಲು (ನಾ). ಕೆಂಪು ನೆಗ್ಗಿಲು: "ದಹನಾಗಕುಃ – ಕೆನ್ನೆಗ್ಗಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೬೪). [ಕೆನ್$_1$ + ನೆಗ್ಗಿಲು (< ನೆಗ್ಗಿಲ್)]

ಕೆನ್ನೆತ್ತರ್, ಕೆನ್ನೆತ್ತರು (ನಾ). ಕೆಂಪು ರಕ್ತ: ಕುಡಿವೆಂ ದುಶ್ಶಾಸನೋರಸ್ಥಳಮನಗಲೆ ಪೋೞ್ದುದುರ್ವ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೩); ದುರಾತ್ಮರ್ ಚುಜ್ಜನೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರೊಗೆಯೆ ತೊಲಗದೆ ಬಡಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೯೧); ವಿಪ್ರನೊರ್ವನ ಮೈಯ್ಯಂ ಸೀಳೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರುಂ ಪುಳುವುಂ ಸುರಿಯಲ್ (ಬಸರ. ೧೦-೬೫). **ಕೆನ್ನೆತ್ತರು**: ಕಾಳಿಜ ಮಿಗೆ ಸುರಿಯೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರುಚ್ಚಳಿಸೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦-೪೪); ಮೊಲೆಯುಂಬಂದದಲಿ ಕೆನ್ನೆತ್ತರನು ಹರಿ ಹೀರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೪೧). [ಕೆಂ + ನೆತ್ತರ್]

ಕೆನ್ನೆತ್ತರು 'ಕೆನ್ನೆತ್ತರ್' ನೋ.

ಕೆನ್ನೆದುಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ತುರಿಸು: ಕೆನ್ನೆದುಱಿಸಿ ಮೈಯ ಲುಗಿಪನ್ನ ಮಿಡುಕೆ ಪವಮಾನ ಪಥಕೆ ಖುರವನ್ನಿಡುವುದು ಬೇಗದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೮). [ಕೆನ್ನೆ + ತುಱಿಸು]

ಕೆನ್ನೆಪೂ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: "ಎಲ್ಲಿ? ಆ ಕೆನ್ನೆಪೂ . . ." ಮಾಲಿಂಗ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡ (ಬಣ್ಣಮಾ. ೯೨). [ಕೆನ್ನೆ + ಪೂ$_2$]

ಕೆನ್ನೆಯೋರೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಪಕ್ಕ, —ಪಾರ್ಶ್ವ: ಸರಳ ಮುಷ್ಟಿಯ ಕೆನ್ನೆಯೋರೆಯ ಗುರುಭಡಾಳಿ[ಸೆ] (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೬೧). [ಕೆನ್ನೆ + ಓರೆ$_1$]

ಕೆನ್ನೆಯ್ದಿಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ನೈದಿಲೆ: (ಕ). [ಕೆನ್$_1$+ ನೆಯ್ದಿಲೆ (< ನೆಯ್ದಿಲ್)]

ಕೆನ್ನೆಲ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣು, —ಭೂಮಿ: ೬೦ಗೇಣ ಗಡಿಂಬದಿಂ ಕೆಂನೆಲ ಮತ್ತ ೨ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೩-೬೬ ; 1149); ಭೂಮಿ ಯೆರ್ರೆ ನೆಲ ಕೆಂನ್ನೆಲ ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೬೪-೨೮; 1621); ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲುವಂತಾ ಯರೆನೆಲ ಕೆಂನೆಲ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೬೨-೩೭ ; 1680). [ಕೆನ್$_1$ + ನೆಲ]

ಕೆನ್ನೆಲ್ಲೈ (ನಾ). = ಕೆನ್ನಲ್ಲಿ (?): ತಗಡೂರ ಕುರುಳ ಕೋಗಣ್ಣೆ ಎಡ ತಲೆಯ ಕೊತದ ಪುಳ್ಳಿಗನುಂ ಕೆಂನ್ನೆಲ್ಲೈಯ ಭದ್ರಕ್ಷಿ ಐಯನೂಂ × × × ಸಕ್ಷಿ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೧೬ ; ?). [?]

ಕೆನ್ನೌಡಲ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಔಡಲ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹರಳುಗಿಡ: "ಉರುಬೂಕಃ – ಔಡಲ, ಕೆನ್ನೌಡಲ" (ಓಷಧಿ. ೧೬). [ಕೆನ್$_1$ + ಔಡಲ (< ಅವುಡಲ)]

ಕೆಪನೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಕಪೋಲ: ಕೆಪನೆಗೆ ಹೊಡದು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೆಪ್ಪ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸಲಾರದವನು; ಕಿವುಡ: ಚಪ್ಪರದೊಳಗೊಬ್ಬ ಕೆಪ್ಪನ ನೋಡಿ ತಪ್ಪದೆ ಮಾತಾಡಿದ ದನಿಗೂಡಿ (ನಾಪದ. ೨೦೪); ಕೆಪ್ಪ ನೆನ್ನುತ ಇವನ ಎದುರಲಿ ಸದರ ನುಡಿವರು ಹೆಂಗಳು (ಮೂಕಮು. ೭); ನೀನೊಬ್ಬ ಕೆಪ್ಪ (ಹಹಸ. ೧೨). [ಕೆಪ್ಪು$_3$ + –ಅ$_7$]

ಕೆಪ್ಪಿ$_1$ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸಲಾರದವಳು; ಕಿವುಡಿ: (ಕ). [ಕೆಪ್ಪ + –ಇ$_3$]

ಕೆಪ್ಪಿ$_2$ 'ಕೆಪ್ಪೆ$_1$' ನೋ.

ಕೆಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡು; ಸಲ್ಲಿಸು: ವಿಪ್ರರ ವಿವಾಹಮುಮಾಗಪ್ಪನಿತಱೊಳೆಲ್ಲಮೊಸಗೆ ದ್ರಮ್ಮಮುಮ್ಮೞಂ ತಪ್ಪಾ[ದೆ] ಮಾಣಿಯೊಳೆರದಂ ಕೆಪ್ಪಿದರೀ ಶೂದ್ರಗಣದ ಮದುವೆಯೊಳೊನ್ದಂ (ಕಇ. II, ೪-೮ ; 918). [?]

ಕೆಪ್ಪು$_2$ 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆಪ್ಪು$_3$ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸದಿರುವಿಕೆ; ಕಿವುಡು; ಬಧಿರತೆ. 'ಕೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೆಪ್ಪು]

ಕೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿವುಡಾಗು; ಗಡಚಿಕ್ಕು: ಭೇರಿ ಶಂಖ ನಗಾರಿ ಬಹು ಕಹಲಾರವಕೆ ಕಿವಿ ಕೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿತು (ದೇವೀಪ್ರ. ೨೬). [ಕೆಪ್ಪು$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಪ್ಪೆ$_1$, ಕೆಪ್ಪಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆನ್ನೆ; ಕಪೋಲ: ಕೆಪ್ಪೆಯ ಕುಟ್ಟಿ ಕೆಲಂಬರನುರೆ ಬಿಗಿಯುಪ್ಪಿ ಕೆಲರ ಕಾಲ್ವಿಡಿದು ಅಪ್ಪಳಿಸುತ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೧೩೬); ವಾಮನನ ಕೆಪ್ಪೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅಪ್ಪ ಕೊಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಬೀರಿದಾಗ . . . ಓಡಿದನು (ಮೊಮುಗು. ೪೬). ೨. "ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಕೆಪ್ಪಿ$_3$**: ೧. ಹಿಪ್ಪೇ ಹೂವಿನ್ಹಂಗೆ ಕೆಪ್ಪೀಗೆ ನೆರಿ ಬಂದೊ ಮುತ್ತಾಕೆ ಗೌರಿ ತವರಾಸೆ (ಜಗೀತೆ. ೭೩); ಬಕ್ಕಳಹೂವು ಆವಳ ಕೆಪ್ಪಿಗೂ ಸಾಲದು (ನನ್ನೂರು. ೧೫೬). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೆಪ್ಪೆ, ಕೆಬ್ಬು]

ಕೆಪ್ಪೆ$_2$ (ನಾ). "ಕಿವುಡಿ; ಕೆಪ್ಪಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕೆಪ್ಪ + –ಎ$_3$]

ಕೆಬ್ಬಱೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಬಂಡೆ. ೨. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ದೇವಸಾಲೆಯುಂ ಕೆಬ್ಬಱೆಎ ಸೊಯೆಎ ಇರ್ಪ್ಪೆಎ ಗಣಿಗೂರಸನ್ಧಿಗಾಲಾನಾಡದರೆ ಪೋಗಿ . . . ಕೂಡಿತ್ತು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೦ ; 733); ರಂಗಸಮುದ್ರ ಕೆರೆಯ ಕೊಬ್ಬನ ಕೆಬ್ಬಱೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ ನೆಲುಮನೆಯ ಸೀಮೆಯನ್ನೂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೩೩-೬೩ ; 1453). [ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ + ಅಱೆ$_4$]

ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ: ಆದಿಯಾಗೆ ನಾಲ್ಕದು ಕೆಬ್ಬೆಯ ಮಣ್ಣುಮುಂ ಸಿನ್ದಕಾಲಾದಿಯಾಗೆ ಎಱೆದು (ಎಕ. III, ಚಾಮರಾ. ೧೮-೧೩ ; 1000 ?); ಕಾಡಗೆಯ ಮಣ್ಣು ೩೦೦ ಕೆಬ್ಬೆಯ ಹಾಳ ಮಣ್ಣು ೧೦೦ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೭೧-೧೩ ; 1259); ಗೋಪೀನಾಥ ದೇವರಿಗೆ ಕೊಡಗೆಯ ಗದ್ದೆ ಸೊವಂದು ೧ ವಂದು ಹೋಕ್ಕೆ ಕೆಬ್ಬೆಯಲು ಸಾವಿರ ಮಂಣು ಕೊಟ್ಟೆ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೪೨-೬೧ ; 1523). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೇಪ್ಪು; ಮಲ. ಚವಪ್ಪು; ಚೋಪ್ಪು]

ಕೆಬ್ಬೆ$_2$ (ನಾ). ಸಿಪ್ಪೆ: ಬೊಚ್ಚುಬಾಯಿ ಆದವನು ಕೆಬ್ಬೆ ಕೆತ್ತಿದ ಕಬ್ಬು ಬಯಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [?]

ಕೆಬ್ಬೆತೋಟ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮಣ್ಣಿನ ತೋಟ (?): ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಕೆಬ್ಬೆತೋಟದ ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆಯ ಕರಿಯಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫-೧೦೬ ; 1516). [ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಕೆಬ್ಬೆರೋಗ (ನಾ). ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬೂಷ್ಟು ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ: (ಕ). [ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ + ರೋಗ]

ಕೆಬ್ಬೆವಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮಣ್ಣು: ಕೆಬ್ಬೆವಣ್ಣಂ ಕೆದಱಿದಂತೆಸೆವ ಖಡಿಖಂಡದೊಬ್ಬುಳಿಯಿನೆಸೆವ ಬಿಸಿಯರುಣಜಲಗಳ ಕೊಂಡವೆಸೆದಪಾ ಧುರಧರೆಯೊಳು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೫೦). [ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ + ಮಣ್]

ಕೆಬ್ಬೈಕೆಲಬ್ಬೈ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ.
ಕೆಬ್ಬೈಕೆಲಬ್ಬೈಅನಸು = ಸಾಕುಸಾಕೆನಿಸು; ಮೊರೆಯೋ ಎನ್ನಿಸು: ಆ ಶ್ರೀಮಂತನ್ನೊಂದು ಕೆಬ್ಬೈಕೆಲಬ್ಬೈಅನಸೂ ತನಕಾ ನನಗೇನು ಸಮಾಧಾನಇಲ್ಲ (ಮಿಂಚಿಹು. ೮೯). [?]

ಕೆಮ್ಮೃ (ನಾ). = ಕೆಬ್ಬೆ$_1$: ಪಡಿಕ್ಕೊರ್ಳಂ ಕಳನಿ ಒಕ್ಕಣ್ಣುಗ ಕೆಮ್ಮೃ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೨-೨ ; 820). [< ಕೆಮ್ಮಣ್ ?]

ಕೆಮ್ಮಗೆ (ಅ). ೧. ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ; ಬರಿದೆ: ಗುರುಗಳಂ ಕುಲವೃದ್ಧರನಾಜಿಗುಯ್ದು ಕೆಮ್ಮಗೆ ಪಗೆವಾಡಿಯೊಳ್ ನಗಿಸಿಕೊಂಡೊಡೆ ಬಂದಪುದೇಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೬); ಪುಣ್ಯಮೆಂದು ವಿಷವಲ್ಲಿಗೆ ನೀರೆಱೆವೆಗ್ಗನಂತೆ ಕೆಮ್ಮಗೆ ಸುಖವೆಂದಸದ್ವಿಷಯ ಸೌಖ್ಯದೊಳಿಂತೆಱಗಲ್ಕೆ ತಕ್ಕುದೇ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೪೭); ಪರಪ್ರತಿಭೆಯ ಗುಣ್ಪಱಿಯದೆ ತಾಮುಂ ಕೆಮ್ಮಗೆ ಡುಱುಕಿಂಬುವು ಕುಕವಿ ಕೂಪಮಂಡೂಕಂಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೪೨). ೨. ಮೌನವಾಗಿ; ನೀರವವಾಗಿ: ನುಡಿಯದೆ ಕೆಮ್ಮಗಿರ್ದೊಡಮಿರಲ್ಕಣಮಿಯದೆ ನಿಮ್ಮೊಳೆನ್ನುಮಂ ನುಡಿಯಿಸಿದಪ್ಪುವಾ ಕುರುಕುಳರ್ಕಳ ಗೆಯ್ದಪರಾಧಕೋಟಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೫); ಮಹೋತ್ಸವಮಸತ್ವಂ ವಿಭು ಕೆಮ್ಮಗಿರ್ಪುದು ಮಳುರ್ತೊಂದಂಬಿಸಿಂದೆಚ್ಚನಾ ದಮಿತಾರಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೮); ಕೆಮ್ಮಗಮ್ಮನೆ ಗುಸುಟೀಕೆ ತನ್ನ ಸುಖಕಲ್ಲದೆ ಕೇಳಿಕೆ ಯಾರ ಬಿಟ್ಟಿಯೋ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೧೪). [?]

ಕೆಮ್ಮಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಟ್ಟೆ; ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು: ಜಟ್ಟಿಗಳ ದಟ್ಟಿಗಳಿಂದೆದ್ದ ಕೆಮ್ಮಟ್ಟೆಗಳ ಧೂಳಿಯೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೮೫-೧೬).
[ಕೆಂ + ಮಟ್ಟೆ]

ಕೆಮ್ಮಡ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹಿಮ್ಮಡಿ: ಪಾಪಾಗ್ರುದಿಂ ತೇದು ಕಾಯ್ದೊಡೆದಳ್ ಕೆಮ್ಮಡದಿಂದವಿಟ್ಟೊರಸಿದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೩೩).
[ಕೆಂ + ಮಡ$_1$]

ಕೆಮ್ಮಣ್, ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣು: ಕೆಮ್ಮಣ್, ಕೆಂಮಣ್ (ಶಮದ. ೧೬೧ ಪ್ರಯೋ); ಗೆಣಸರಿಸಿನಂ ಹತ್ತಿಯ ಹರಳ ರಸಮಂ ಪೂರೈಸಿ ಕಾಸಿ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಾಳೆಯ ಗುಳುಗ ಬಿಡಲದಱ ನಾತಂ ಕೆಡುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೧೯); ಹಿರಿಪೂರಿಂದ ಹೊಸೂರಿಗೆ ಹೋದ ದಾರಿಯವೊಳಗಣ ಕೆಂಮಣ್ಣಾಗುಯ ಜಾಲೀಮರ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೯೪-೧೦೩; 1511).
ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು: ಗೋಣಿಯ ಪಟ್ಟೆಯಂ ಮುಚ್ಚಿ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಬಳಿದುಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೬); ತರುಣಾರ್ಕಗರುಡಿಯ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಿನಿಂದಲೆಯರುಣೋದಯವು ತೋಱಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೦೪); ಭಲಾ ಜಟ್ಟಿ ಅಂದರೆ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಮುಕ್ಕಿದ (ಗಾದೆ). [ಕೆಂ+ ಮಣ್]

ಕೆಮ್ಮಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಣಿ; ಮಾಣಿಕ್ಯ: ನಡುಗಣ್ಣಿಡಿಯೆ ಮಾರ್ತಾಪ ಪೇರ್ದೆರೆಯಿಂದೆ ಸಿಡಿದ ಕೆಮ್ಮಣಿಯಾಗೆ (ವೀಶೈಪು. ೫-೧೧-೧). [ಕೆಂ + ಮಣಿ. / ತಮಿ. ಚಮ್ಮಣಿ]

ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು 'ಕೆಮ್ಮಣ್' ನೋ.

ಕೆಮ್ಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಮತ್ತಿ, —ಮುಚ್ಚಿ: ಕರದೊಳು ತಾವರೆ ಪಾದದೊಳಂಬುಜ ವರಶಂಖ ಸುಳಿ ಶರೀರದೊಳು ಕರಮೆಸೆದಿಹ ಕೆಮ್ಮತ್ತಿಕಾರೆಳ್ಳುಗಳಿರಲೊಪ್ಪಿತವನ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ನಾಗಕು. ೨೫-೪೮).
[ಕೆಂ + ಮತ್ತಿ$_1$]

ಕೆಮ್ಮನೆ$_1$ (ನಾ). ಬರಿಯ ಮನೆ; ನೆಪಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮನೆ: ನಿಮ್ಮ ಶರಣರಲ್ಲದವರ ಮನೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕಂಡಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧವ. ೬. ೮೬೭); ಶಿವನಿಮ್ಮನಾರಾಧಿಸದವನ ಮನೆ ಕೆಮ್ಮನೆ (ಗಣಭಾ. ೬೫-೧); ತನುಭವನಿಲ್ಲದ ಮನೆ ಕೆಮ್ಮನೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪-೮೭). [? + ಮನೆ]

ಕೆಮ್ಮನೆ$_2$ (ಅ). = ಕೆಮ್ಮಗೆ: "ಕೆಮ್ಮನೆ ರಿಕ್ಕಟ ಚಿನ್ನನೆಯೆನೆ ಸುಮ್ಮನೆಂಬ ಪರಿ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೧); ಇಱಿಯದೆ ಕೆಮ್ಮನುಂತೆ ಭುವನಂಗಳಸುಂಗೊಳ್ ತಕ್ಕುದೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಕಡೆಗಣ್ಗಳ್ ಮುನಿಸನಭಿನಯಿಪವೋಲ್ ಕೆಮ್ಮನೆ ರಕ್ತಾಂಭೋಜ ರುಚಿಯನೀಟ್ಗುಳಿಗೊಳ್ಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೩); ಊರಿಲ್ಲ ಕೇರಿಯಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಚರಿಗೆವುಗುವ ಮಂತು ಕೆಮ್ಮನೇಕೆಮ್ಮ ತಾಂಗಿದಪಿರಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೦-೨೫); ಕೃತಾಂತನಿಂತು ನಿರ್ನೆರಮೆಱೆದುಯ್ಯೆ ಬಾರಿಸದೆ ಕೆಮ್ಮನುಪೇಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುತಿರ್ಪಿರೇ (ಆದಿಪು. ೩-೪); ಚಲದಿಂದೀ ಬಂದಪಂ ಕೆಮ್ಮನಂಡಲೆಯಲ್ ಶ್ರೀ ಗುಣ ಚಂದ್ರದೇವನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೭-೩೪; 1115); ನಿಮ್ಮನಱಿಯದ ಕಾರಣ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕೆಟ್ಟೆನಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೩-೬); ಅಕ್ಕಟಾ ಕೆಮ್ಮನೀ ಮಿತ್ರನ ತೇಜಕ್ಕಡ್ಡಲಾದೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪).
'ಕೆನ್ನನೆ' ಪರಾ. [?]

ಕೆಮ್ಮಲು, ಕೆಂಬಲು$_1$ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮು; ಕೆಮ್ಮುವಿಕೆ; ಕಾಸ: (ಶಿ).
ಕೆಂಬಲು$_1$. 'ಕುಕ್ಕಲಗೆಂಬಲು' ಪರಾ. [ಕೆಮ್ಮು$_1$ + -ಅಲು (<-ಅಲ್$_2$)]

ಕೆಮ್ಮಿಂಚು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಿಂಚು: ಬಿಱುವಿಸಿಲ್ಗೆ ಕೆಮ್ಮಿಂಚು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೮ ಪ್ರಯೋ); ಬಾನ ಬರಸಿಡಿಲಲ್ಲಿ ಕೆಮ್ಮಿಂಚು ಹೊಮ್ಮಿಂಚು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೧-೧). [ಕೆಂ + ಮಿಂಚು]

ಕೆಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಮ್ಮುವಂತೆ ಮಾಡು: (ಶಿ). [ಕೆಮ್ಮು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಮ್ಮೀನ್, ಕೆಮ್ಮೀನು (ನಾ). ಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕೆಂಪು ಮೀನು: ಜಡಗಂಧರಹಿತ ಕೆಮ್ಮೀನ್ಗಳಂದದಿ ಕಿಱುದೊಡೆ ಮೆಱೆದುವು ಕುಮಾರತಿಯ (ಮೋಹತ. ೨೩-೧೫); ಕೆಮ್ಮೀನ್ಗಳೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದುವೋ (ರಾಜಶೇ. ೧-೯೯). **ಕೆಮ್ಮೀನು**: ಕುಱಿದಲೆಗ ಹೆಮ್ಮೀನು ಕೆಮ್ಮೀನು . . . ಗಿಱಿಲುಗಳೆಂಬ ಹೊಳೆವಳಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ (ಹಚಕಾ. ೫-೪೬); ಹರಗೆ ಹೆರಳು ಹದ್ದುತೋಱನೆ ಕೆಮ್ಮೀನು ತೊಱೆಗಡಲೊಳಗುಂಟು ಬಲ್ಲೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೩೫). [ಕೆಂ + ಮೀನ್$_3$]

ಕೆಮ್ಮೀನು 'ಕೆಮ್ಮೀನ್' ನೋ.

ಕೆಮ್ಮೀಸೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಮೀಸೆ: ಕೆಮ್ಮೀಸೆವಿಟ್ಟು ಗಿಳಿಗಳ್ ತಮ್ಮ ತುಡುಕದವೋಲಾಯುಧಂಬೇಱಿದವೋಲ್ ಕಮ್ಮಗಱವೆಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೫೫); ತೋರಗಣು ಕೆಮ್ಮೀಸೆ ರುಂಡಾಭರಣಂ ಸರ್ಪಹಾರಶೂಲಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೬); ಕಿದಱುದಲೆ ಕೆಮ್ಮೀಸೆ ಕಿಸುಗಣ್ (ಕುರಾಸಾಂ. ೫-೬); ಪೊಳೆವ ಕೆಮ್ಮೀಸೆಗಳ ಕಾಱೊಡಲ ಕೆಂಗಣ್ಣ (ಚಿಬಪು. ೨೩-೧೨). [ಕೆಂ + ಮೀಸೆ]

ಕೆಮ್ಮು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಫದಿಂದಾಗಲಿ, ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಾಗಲಿ ಶ್ವಾಸಕ್ರಿಯೆಗೆ ಪ್ರತಿರೋಧವಾದಾಗ ಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಉಸಿರುಹೊರಗೆ ಬಿಡು: "ಕೆಮ್ಮು - ಖಾಸೇ" (ಶಮಧಾ); ಕೆಮ್ಮಿ ಕುಮ್ಮಿದೊಡೆ ತೋಳೊಳೆ ಜೀವವಿಯೋಗಮಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೦); ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕೆಮ್ಮುತೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಗೊಹೆಗೊಹೆಗುಟ್ಟುತುಂ (ನಂಬಿರ. ೬-೨೬); ಉಬ್ಬಸಬಡುಗುಂ ಕೆಮ್ಮುಗುಂ ಬೆಚ್ಚುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೨-೧); ಕೇಕರಿಸಿ ಕೆಮ್ಮಿ ಸೀತುಂ (ಚಿಬಪು. ೯-೧೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿರುಮು; ಚಿಱುಮು; ಮಲ. ಚುಮ, ಚುಮೆ; ತುಳು. ಕೆಮ್ಮೊ, ಚಿಮ್ಮೊ; ಕೊಡ. ಕೆಮ್ಮ್; ಪರ್ಜಿ. ಕೊಮ್]

ಕೆಮ್ಮು$_2$ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮುವಿಕೆ; ಕೆಮ್ಮಲು; ಕಾಸ: "ಕಾಸಃ, ಕ್ಷವಥುಃ - ಈ ೨ ಕೆಮ್ಮು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೯೯); ಕೆಮ್ಮಿನೊಳು ಕುಮ್ಮಿ (ಆದಿಪು. ೧-೮೧); ಒತ್ತಂಬದಿಂ ಬರ್ಪ ಕೆಮ್ಮಿಂ ಬಿರಿಯಲ್ಪೆಟ್ಟಂಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೫); ಕೆಮ್ಮುಗಳರಂತೆ ಮೇಲೆತ್ತುವ ಶ್ವಾಸಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೫); ಅಜ್ಜನಿಗೆ ಮೊಮ್ಮಗ ಕೆಮ್ಮು ಕಲಿಸಿದ (ಗಾದೆ).
[< ಕೆಮ್ಮು$_1$]

ಕೆಮ್ಮುಕ (ನಾ). (?) : ಕೆಂಮುಕದಾಳಿ ಪಾದುಕಜಯಂ ಪೇಳವಯ್ಯ ನಭಂದೆಸೆಂದು ಕಾಳ್ಪಂ ಮನಕಾಳವಕ್ಕಸಿಯ ಹೊಂನನೆ ಹೊಯಿಸಿದ ಹೊಂಗನಾಗಳುಂ ತಂಮ ಕೊರಳ್ಗಳೊಳ್ಕೆರೆವಡಂಬಗಿದೊತ್ತಿರೊಳೊಂದಿ ಕಿಟ್ಟವತ್ತರ್ಂ ಮನೆಗಳೆ ಮೂಸಿ ಜಿನಶಾಮುಂ ಪಲರೊಕದೂಪ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೫-೧೦). [?]

ಕೆಮ್ಮುಗಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಮೋಡ: ಕೆಮ್ಮುಗಿಲ ತೆರೆಯ ಪೊರೆಯೊಳ್ ನೆಗೆದು ಪೊಜಮಡುವ ವಿದ್ಯಾಧರಿಯಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೯ ವ); ಸುರನದಿ ಕೆಮ್ಮುಗಿಲೊಳಗಣ ನಿರದೊರ್ಮೆಯೆ ಕವಿವ ತೆಜದಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೮–೧೪೨); ಇಳೆಗೆ ಕೆಮ್ಮುಗಿಲ ತಂಡವಿಳಿದು ಮಂಡಳಿಸಿತೋ ಎನೆ ಬಗೆಗೊಂಡುದಾ ಪೊಳಲ ಪೊಂಗೋಂಟೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩–೬೨).
[ಕೆಂ + ಮುಗಿಲ್]

ಕೆಮ್ಮುಹ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮುವಿಕೆ: "ವಿಕ್ಷಾವ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[ಕೆಮ್ಮು$_1$ + -ಹ]

ಕೆಮ್ಮೆಯ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮೈ, —ದೇಹ: ಅಕುಲೀನೆಯೊಳೊಗೆದವು ಮೆಯ್ ಬೆಳ್ಪಾಯ್ತು ಕುಲೀನೆಯೊಳೊಗೆದವು ಕೆಮ್ಮೆಯ್ಯಾಯ್ತು (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೨೨). [ಕೆಂ + ಮೆಯ್]

ಕೆಮ್ಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಮುಖ. ೨. ಕೆಂಪುಮುಖದವನು; ಆಂಗ್ಲ: ಕೆಮ್ಮೊಗರಾಣ್ಮಂ ಬಿಡದಟ್ಟಿದಂ ಪ್ರಬಲ ಸೇನಾಭಾರರಂ ಚಾರರಂ (ಕೆಳನೃ. ೯–೪೯). [ಕೆಂ + ಮೊಗ]

ಕೆಮ್ಮೊಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಭೂಮಿ: ಮೂವತ್ತರು ಮತ್ತರು ಕೆಂಮೊಗೆಯುಂ ನೆರೆಲೋಲಕಾಭರಣ ಚರಣಭಕ್ತಿಯೊಳಿತ್ತರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೩೭–೧೧; 1220). [ಕೆಂ + ಮೊಗ್ಗೆ]

ಕೆಮ್ಮೋಡ (ನಾ). = ಕೆಮ್ಮುಗಿಲ್: ಕೆಮ್ಮೋಡ ಬಿಳಿಮೋಡ ಕಾರ್ಮೋಡ ಹಿಂಡುಮೋಡ ಇವಿದ್ದು ಚಿಟ್ಟಿಹುಳ ನೆಲಕಚ್ಚದೆ ಹಾರಾಡಿದರೆ ಮಳೆ ತಕ್ಕೋಳಿ ಕುರ್ತೇಟು ಬಂತು (ಹುಟ್ಟಚ. ೧೪೩). [ಕೆಂ + ಮೋಡ]

ಕೆಮ್ಮೋರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮುಖ: (೬). [ಕೆಂ + ಮೋರೆ (< ಮೋಜೆ)]

ಕೆಯ್$_1$, ಕಯ್$_1$, ಕೈ$_1$, ಗೆಯ್, ಗೆಯ್ಯು, ಗೇ, ಗೇಯು, ಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧.(ಕೆಲಸ) ಮಾಡು; ನೆರವೇರಿಸು: ಒಳ್ಳಿತ್ತ ಕೆಯ್ವೋರಾರ್ ಪೊಲ್ಲದು ಮದರಂತೆ ಬಲ್ಲಿತ್ತು ಕಲಿಗೆ ವಿಪರೀತಾ (ಇಆ. X, ೬೧–೭; 700); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಪುರುಷ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೮–೩; 750); ಕರ್ಣರಾಯ ಕೊಜ್ಕು . . . ವಿನ್ನಪ್ಪ ಕೆಯ್ಸಿ ಪ್ರಸಾದ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೩೮–೩; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕೆಯ್$_1$**. 'ಕಯ್ಸು' ಪರಾ. **ಕೈ$_1$**: ೧. ಮಳಲಿಂದ ಲಿಂಗಮಂ ಕೈದವಂ ಶಿವನೆಂದು ಪೂಜಿಸಿ (ಮಲ್ಲಚ. ೬–೧). **ಗೆಯ್**: ೧. "ಗೆಯ್ (ಕೆಯ್) – ಶಿಲ್ಪೇ (ಉದ್ಯೋಗಮಾಡು)" (ಶಮುಥಾ); ಕುಪ್ಪನುಂ ಮಾದನುಂ ಒಕ್ಕಲ್ಲನಂ ಗೆಯ್ಯೆ (ಎಇ. XXVI, ೪–೧೭; 906); ನೆಗಟ್ದ ಪಂಡಿತರ್ಕಳೊಡನೆ ವಾದಂಗೆಯ್ದು ಗೆಲ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮–೧೯); ಮುನ್ನಿಮ್ಮ ಪೇೞ್ದು ಗೆಯ್ಯದೆ ನಿನ್ನೀಪದದಲ್ಲಿ ಪೇೞ್ದು ಗೆಯ್ವಂತುತೇಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೭); ಎಲ್ಲಂದದೊಳ್ ಧರ್ಮಂ ಗೆಯ್ಯಲೆ ಬಯಸುಗುಂ (ಸಮಪ. ೭–೪೯). ೨. (ಹೊಲವನ್ನು) ಉಳು; ಸಾಗುಮಾಡು: ಗೆಯ್ಯದ ಭೂಮಿ ಖಿಳಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೨೬–೩); ಅವನು ಓದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೊಲ ಗೆಯ್ಯಲಾರಂಭಿಸಿದ (ರೂಢಿ). **ಗೆಯ್ಯು**: ೧. ಶೋಕವನು ಗೆಯ್ಯುವರು ಸತಿಸುತರು ಬಾಂಧವರು (ಪುರಂದ. ೧–೧೩೨–೪); ನಿದ್ರೆ ಸೊಗಸಿಂದ ಗೆಯ್ಯುವನಂತೆ (ಕಂಸವ. ೭–೯೭). **ಗೇ**: ೧. ಗೇದೂ ಗೇದೂ ತಲೆಕೊಡ್ಲೆಲ್ಲ ಉದ್ರೊೞ್ದೊ(ಹುಟ್ಟಚ.೧೩೨); ಕಯ್ಯಾರೆ ಗೇದೆ ನಾನ್ (೧೪ವಿಂ.೧೯೧). **ಗೇಯು**: ಗ್ರಾಮತಕ್ಷಃ . . . ಅಧೀನನಾಗಿ ಗೇಯುವ ಬಡಿಗೆಯವನ ಪೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೭). **ಗೈ**: ೧. ಎನ್ನಂತೆ ಪುಣ್ಯಗೈದವರುಂಟೆ ಎನ್ನಂತೆ ಭಾಗ್ಯಗೈದವರುಂಟೆ (ಮಹಾದೇ. ೮–೧೦); ಅವರು ಮುನಿಗಭಿವಂದನಂಗೈದು (ತೊರರಾ. ೧–೩–೧೧); ಗಣಪದವಿಯಾ ಪಾಲಿಸೆನಲಂತೆ ಗೈದಪೆನೆಂದು (ಚೆಬಪು. ೫೦–೪೬); ಸದಾಶಿವದೇವ ಮಹಾರಾಯರು ಪೃಥ್ವೀರಾಜ್ಯಂಗೈವಲ್ಲಿ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೧೨೧–೪; 1554); ಬನದೊಳು ಗೈವ ಬರಿಯ ತಪಗಳು ಕುಲವನಿತೆಯರಿರವಿಗೆ ದೊರೆಯು (ಹದಿಬ. ೨–೪).
[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆಯ್; ತುಳು. ಗೈ, ಗೆಯಿ; ತೆಲು. ಚೇಯು]

ಕೆಯ್$_2$, ಕಯ್$_2$, ಕಯಿ, ಕಯ್ಯಿ, ಕೈ$_2$, ಕೈಯ್, ಕೈಯಿ, ಕೈಯ್ಯಿ (ನಾ). ೧. ಮನುಷ್ಯನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕರ; ಹಸ್ತ: "ಪಾಣಿ ಶಯಃ . . . ಹಸ್ತಃ–ಈ ೪ ಕೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೮೪–೩೫೭); ಕೆಯ್ಯಂ ನೇಣುಮನಳವಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ ನಡೆಯಲ್ವೇೞ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ವ); ಶಿಶುವಿನ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಮಸೆದ ಬಾಳಂ ಕೊಟ್ಟಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೧೮); ಕೆಯ್ಗಳೊಳ್ ಮೆಯ್ಗಳೊಳ್ ಬಾಯ್ಗಳೊಳ್ (ಚೆಬಪು. ೫–೩೬). ೨. ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು: ತಳರ್ದುದು ಕರ್ಣತಾಳ ಪವನಾಹತಿಯಿಂ ಜಳರಾಶಿ ಕೆಯ್ಯ ಬಳ್ವಳಿಕೆಗೆ ದಿಗ್ಗಜಂ ದೆಸೆಯಿನತ್ತ ತೆರಳ್ದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೧); ಆನೆಯ ಕೆಯ್ಯ ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲ ಸೆಳೆತಂದು (ಮೋಹತ. ೪೨–೫೪). ೩. ಮರದ ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ: "ಕೊಂಡೆಂದು ಕೆಯ್ಯೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈ]ದು ತಾ ಮರಗೊಂಬು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೮); ಕಡುಗೆಸಱೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ಬಂದ ಮಾವಿನ ಕೆಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆನಡೆವುದು . . . ಪವನಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೩೭). ೪. ಮಾರ್ಗ; ಮುಖಾಂತರ: ಬಂದವರ ಹೋದವರ ಕೆಯ್ಯಿಂದ ನಿನ್ನಾಚಾರ ಸದ್ಗುಣವ್ಯಂದಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಬಸವಪು. ೪–೬೧). ೫. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುವಂಥದು; ಚಿಕ್ಕದು. 'ಕೆಯ್ಗತ್ತಿ' ಪರಾ. ೬. ನೆರವು; ಸಹಾಯ. 'ಕೆಯ್ನೀಡು' ಪರಾ. **ಕೆಯ್$_2$**: ೧. ಪೊಡವಟ್ಟು ಕಯ್ಗಳಂ ಮುಗಿದು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೨೦); ತಮ್ಮಯ್ಯನ ಕಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದು (ಪಂಚತಂ.೧೬೨–೧೯); ಕಯ್ಯಲುಂಬುದರಿದೋ ತಳಿಗೆಯಲುಂಬುದರಿದೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೮೧); ಆವಳ ಕಯ್ಯ ಪುಸ್ತಕದೊಳಿರ್ಪುವು ಲೋಕದ ಸಾರಸೂಕ್ತಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೬). ೨. ಬಲದ ಕುಂಭಂ ಪೇಜೆ ಕಯ್ಯೆತ್ತಿ ಗರ್ಜಿಸೆ ಸನ್ನಾಹದುನಿಕ್ಕುವಲ್ಲಿ ಕರದಿಂದಂ ಶೀಕರಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೨೧). ೪. ವಿದ್ಯಾಧರರ ಕಯ್ಯೊಳ್ ಕಪ್ಪಮಂ ಬೇಡೆ ದೂತರಂ ಕಳಿಪಲ್ (ಚಾವುಂಪು. ೩೪–೧೭). ೭. ಕಿರಣ; ರಶ್ಮಿ: ಬಿಸುಗಯ್ಯಂ ತಣ್ಣಸಗಯ್ಯಂ ಪೊಸಕಿಸುಬಿಸುಮಯ್ಯಂ ಕಣ್ಣಾದನ ಮರ್ದುಣಿಸರೆಜೆಯುಂ (ಉದ್ಭದೇ.೧–೨). **ಕಯಿ**: ೮. ಕೈಯಳತೆ; ಒಂದು ಮಾರಿನ ಅಳತೆ: ಆಹಾರದಾನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಮ್ಮದಿ ನ್ನೂಱಕ್ಕಂ ಅಱು ಕಯಿ ಮನೆ (ಇಆ. XII, ೧೧೨–೩; 1108). **ಕಯ್ಯಿ**: ೧. ಮುಕ್ತಿಯ ಮಹಾಕವಾಟದ ಬೀಯಗದ ಕಯ್ಯೊ (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೪೨). **ಕೈ$_2$**: ೧. ಬಂದು ಮುಂದು ನಿಂದು ಕೈಗಳಂ ಮುಗಿದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೩–೬); ಇಜೆನೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ ನಚ್ಚಿನಕೈದುವೇಱ್ಪುದೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಬೆಳ್ಗಳ ಕೃತಿಬಂಧಮುಂ ಬರೆಪಕಾಜರ ಕೈಗಳ ಕೇಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨); ಮುಕುರಂ ಕೈಯೊಳಿರಲ್ಕೆ ನೀರ ನೆಳಲೇಕೈ (ಸೋಮೇಶ. ೩); ನಿಮ್ಮರಿಭಟಗೆ ನಾಲ್ಕಿಲ್ಲ ಕೈಕಣ್ಣಿಲ್ಲ ನೊಸಲಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೨೬); ತಲೆ ಮೈ ಕೈ ಕಾಲೊಳು ಗೂಟಗಳು ಮೂಡಿ ಸಲೆ ತೊರೆದರು ಜೀವಗಳನು (ಕಂಸವ. ೧೪–೭೧); ಕೈಗೆ ಬಂದ ತುತ್ತು ಬಾಯಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ನಯನಂ ನೀಲಸರೋಜವಮಂ ಸೆಣಸುಗುಂ . . . ಕೈಗಳಾನೆಯ ಕೈಯಂ ನಖವಿಂದುವಂ ನಗುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೬೫); ಧರೆಯಂ ಪೊತ್ತಾನೆಯ ಕೈಗೊರೆಯೆನೆ ಕಡುವೆಟ್ಟಿತಾದ ನಾಲ್ಕುಂ ತೋಳು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೫); ಕಾಡೊಳೆ ಬಳೆವ ನೀಳ್ಪಿನ ಕೈಯ ನಿಡುಗೋಡ ಪೇರಾನೆಯ ಕುಂಬ ತಳಮುಂ ತನ್ನೊಂದೆ ಕೈಯ ಪೊಯ್ಲಿಂ ಸೀಳ್ವ ಪೊಟ್ಟಿ ಪಂಚಾನನ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧–೧೪). ೩. "ಬಿಡದೆ ಕೈಕೋಡು ಕೊಂಬೆಂದೊಡೆ ಪಾದಪಶಾಖೆ" (ಕವಿಕಂ. ೫೬); "ಕೋಡೆಂದು ಕೈಮರಗೊಂಬು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೮).

೬. ಆದನೊಂದು ಕದಳೀ ಪತ್ರದೊಳ್ ಪುದಿದು ತನ್ನ ನಡಪಿದ ಗಿಳಿಯ ಕೈಯೊಳೋಪಳಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪೮ವ); ನುತಿವೆತ್ತ ಬಸವ ಚರಿತ್ರವಂ ಭಕ್ತೋತ್ತಮರ ಕೈಯಿಂದ ಕೇಳಿದ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂದ (ಬಸಪು. ೪೧-೪೪). 'ಕೈದೋಟಿ' ಪರಾ. ೭. ಮುಗಿದುವು ದಿನಕರನ ಕೈಯುಕೆಂದಾವರೆಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೨); ರವಿಯ ಕೈಗಳನಸ್ತಗಿರಿಯಾನುವವೊಲಿದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೪); ಎಲರಡಿಯಿಡದಲ್ಲಿ ರವಿ ಕೈದುಡುಕಲಮ್ಮನು ಪೇಳ್ವೆನೇನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೭); ಪೆಜಿ ನೇಸರ್ಕಳ ಕೈಗಳ್ ನಿಡಿವಾದುವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೧೨). ೮. ಊರೊಡೆಯರ್ಗೆ. . . ಇಪ್ಪತ್ತೈಗ್ಯೆ ನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ (ಎಇ. XX, ೬-೩೩ ; 1012); ಒನ್ದೊನ್ದು ಮನೆಗೆ ಪದಿನಾಜು ಕೈಯುಲೆಕ್ಕದ ಮನೆ ಮಾಜು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೮-೫೩; 1045); ಮೊದಲ ಕೇರಿಯ ಮನೆಯುಗಲಂ ಪದಿನೆಂಟು ಕೈ (ಹೈಆಸಿ. V, ೮-೩೮; 1088). ೯. ಆದಟು; ಪರಾಕ್ರಮ: ಕಲಿಗಳ ಮುಖದ ಕೈ ಕಟಕ ಸೂಜಿಕಾಜ ಹುಸಿವರ ಸೂಲ ಕಡಿತಲೆಯ ಮಲ್ಲಂ (ಕಇ. I, ೪೦-೬; 1415); ಸಕಲ ಜನಗಳೂ ಭೂಮಿಯು ಇರುವ ಪರ್ಯಂತವೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುತಲಿಥೇನೆ. ನಾಳೆ ನನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ನೋಡು . . . ಅಂದನು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೫೩). ೧೦. (ಸೀರೆಯ) ಅಂಚು; ಸೆರಗು: ಪುಳಕಾಂಕುರವುಂ ಮೈಗಗ್ಗಳಿಸದ ಕಾಂತೆಯ ಕೈಗಮದೇಂ ಭೇದಮುಂಟೆ ಸೀರೆಯ ಕೈಗಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧೫). ಕೈಯ್ : ೧. "ಹಸ್ತಃ=ಕೈಯ್" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೬೦). ಕೈಯಿ : (ಹ). ಕೈಯ್ಯಿ : (ಹ).

ಕೆಯ್ಗಣ್ಮು, ಕಯ್ಗಣ್ಮು, ಕೈಗಣ್ಮು = ೧. ಕೈಮೀರು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು: ಗರ್ವಮುಮುಣ್ಮಿ ಪೊಣ್ಮಿ ಮನದೊಳ್ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಕೆಯ್ಗಣ್ಮಿ ಕಣ್ಮಲರೊಳ್ ಬಂದಿರೆ ಪೂಡಿದಂ ಕಲುಷದಿಂ ಗಾಂಡೀವಿ ಗಾಂಡೀವಮಂ (ಪಂಪಭಾ.೭-೭); ನಾನಾಲೀಲೆ ಕೆಯ್ಗಣ್ಮೆ ಕಿಂಪುರುಷರ್ ಕಿನ್ನರರಚ್ಚರರ್ ಬಿನದಿಪರ್ (ಶಬಶಂ. ೧-೪೮); ಕ್ರೇಂಕಾರ ಕ್ವಣಿತಂ ಕೆಯ್ಗಣ್ಮೆ ನೋಳ್ಪರರಿದೆಂಬಿನೆಗಂ (ವೃಷವಿ. ೨೨-೧೪); "ಕಯ್ಗಣ್ಮು – ಅತಿಕ್ರಮಣೇ (ಕೈಮೀರು)" (ಶಮಧಾ); ಮಗನುದ್ದಾಮತೆ ತಂದೆ ಮೂವಜಿಳಮೇಂ ಕಯ್ಗಣ್ಮಿ ಪೊಣ್ಮಿರ್ದುದೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೩); ಆನಂದಮತಿ ಕೌತುಕಮಂ ಕಯ್ಗಣ್ಮಿ (ಕಾದಂಬು. ೧೮೨); ಕಯ್ಗಣ್ಮಿದ ಪಗೆತನದಿಂ (ಮರಾಚ. ೧೨-೨ ವ); "ಕೈಗಣ್ಮಿತೆಂದು ಅತಿಕ್ರಮಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೧-೬೫೬); ಪಿರಿದುಂ ಕರುಣಿಸಿ ಕೂರ್ಮೆ ಕೈಗಣ್ಮಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೬-೧೩); ಉಣ್ಮಿ ಪುಳಕಂ ಕೈಗಣ್ಮೆ ಹರ್ಷಾಶ್ರು (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೩೮); ಪ್ರಣಯ ಕಲಹಂ ಕೈಗಣ್ಮಿ ಪಲ್ಲವದಿಂ ಪೊಯ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೮ವ); ಘರ್ಮಾಂಬು ಕೈಗಣ್ಮೆ (ರಾಜಶೇ. ೩-೩೪). ೨. ಉಂಟಾಗು: ಕಾರಣಮಿದೇಂ ಚಿತ್ತಕತಿಪ್ರೀತಿ ತೊಟ್ಟನೆ ಕೈಗಣ್ಮುವುದೇಕೆ (ಆದಿಪು. ೫-೪೭). ಕೆಯ್ಗೆಮಾಡು, ಕಯ್ಗೆಮಾಡು, ಕೈಗೆಮಾಡು=೧. ಕೈಗೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ವಶ ಪಡಿಸಿಕೊ; ಸ್ವಾಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊ: ಇನ್ನಾವ ಮಾಟ್ಕೆಯೊಳ್ ಪಗೆಯುಂ ಕೆಯ್ಗೆ ಮಾಡುವಂ ಪೇೞಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೭ ವ); ಮಾಗಧವರತನು ಪ್ರಭಾಸಾಮರರಂಕರುಣಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಂ ಕುಲಧನಪರಿಕರಮಂ ಕಯ್ಗೆಮಾಡಿ ಮನುಕುಲತಿಲಕಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೫೫); ಜಿನೇಂದ್ರಭಕ್ತ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೇಲ್ಪಡಿಸಿ ರತ್ನಮನೆನ್ನ ಕಯ್ಗೆ ಮಾಡುವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೬). ೨. ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸು; ವಶಮಾಡು: ತೆರಕಣಾಂಬಿಯ ವೀರವಿಕ್ರಮರಾಯರಿಗೆ ಕಯ್ಗೆಮಾಡಿ ನಿಯೋಗಿಸಿರುವೆವು (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೯೯-೭). ಕೈಗೆಮಾಡು = ೧. ನಿನ್ನ ಚಿರ್ಸುವಿಕ್ಷು ಚಾಪಮಿದು ನಿನ್ನೀ ಲೋಕಮುಂ ಕೈಗೆ ಮಾಡಿದ ಪುಷ್ಪಾಸ್ತ್ರಮಿದಲ್ತೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೭); ವೀರಪ್ರಮುಖಂಗೆ ಸೇನಾಧಿಪತ್ಯಾಭಿಷೇಕಮಂ ಮಾಡಿ ಪಗೆಯುಂ ಕೈಗೆ ಮಾಟ್ಪುದೆಂಬುದುಂ (ಗದಾಯು. ೩-೫೯ ವ).

ಕಯ್ಗೆವರ್ = ೧. ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ಪರಚಕ್ರಮೆ ಕಯ್ಗೆವರಲ್ ಕರಚಕ್ರಂ ಪೂಣ್ದುಪೋದ ಬೇಗಡೊಳೆ ಪರಂಪರವೋದನಾತ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೬). ೨. ಹೂ ಬಿಡು; ಫಲವಾಗು: ವನಜಪರಾಗದೊಳ್ ಪೊರಳ್ದು ಕಮ್ಮನೆ ಕಮ್ಮನೆ. . .ಕಯ್ಗೆವಂದ ಮಾವಿನ ಸೊನೆದಂದಲೊಳ್ ನೆನೆದು ತಣ್ಣನೆ ತಣ್ಣನೆ ಬಂದುದಂದು . . . ಮಾರುತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೯೪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಕೆಯ್ಯದು, ಕಯ್ಯದು, ಕೈಯದು = ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದು; ಕೈವಶವಾದದ್ದು: ನಿನಗೀವುದನೇಂ ನುಡಿದೆನೆ ಐ ಅದು ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಯ್ಯದು ನುಡಿದುದು ತಪ್ಪುಗುಮೆ ಗಂಗಚೂಡಾಮಣಿಯಾ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯ ; ಎಕ. II, ೫೯-೯೮; 974 ನೋ); ಪರಲೋಕಮಿಲ್ಲದಂದು ತಲ್ಲೋಕ ಸುಖಾನುಭವಾಪೇಕ್ಷೆಯಿನೈಹಿಕ ಸುಖವಿಮುಖನಾಗಿ ಶರೀರಾರ್ಥನ್ಮಯಂ ಮಾಡುವಾತಂ ಕಯ್ಯದಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲದಕ್ಕೆಜಗುಪಾತನಂ ಪೋಲ್ಗುಂ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ); ತನ್ನ ತೊಟ್ಟಾಭರಣಮನೆಲ್ಲಮಂ ಕಳೆದೊಪ್ಪಿಸೆಯಾತನಿಂತೆಂದ ನೆನಗೇನೊಂದೆ ಭವಮೆ ನಿನ್ನ ಕೈಯದಂ ಕೊಂಡಾನೇನಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ ತಾರಂಬರಂ ಬರ್ದ್ದಪ್ಪೆನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭-೩). ಕೈಕೆಸರಾಗು = ದೇಹಶ್ರಮವಾಗು: ಕೈಕೆಸರಾದರೆ ಬಾಯಿ ಮೊಸರು (ಗಾದೆ). ಕೈಕೆಳಗಿನವನು = ಕೆಳಮಟ್ಟದವನು; ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಸೇವಕ: ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋಜನ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಕೈಕೆಳಗಿನವರನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೪). ಕೈಕೆಳಗಿನವಳು = ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವಳು; ಸೇವಕಿ: ಆವಳು ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕೆಳಗಿನವಳು (ರೂಢಿ). ಕೈಕೆಳಗೆ = ೧. ಕೈಯ ಕೆಳಗೆ; ಅಧೀನದಲ್ಲಿ: ಅವನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಹತ್ತು ಜನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ಕೈಗಿಡ್ಡಮಾಡು = ೧. ಕೈಯನ್ನು ಸಣ್ಣದು ಮಾಡು; ಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು: ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮ ನನ್ನ ಕೈಗಿಡ್ಡಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ತ್ಯಾಗಮ. ೭೨). ೨. ಖರ್ಚು ಕಡಮೆಮಾಡು; ಕೈ ಹಿಡಿತ ಮಾಡು. ಕೈಗೆಬರು = ಕೆಲಸಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗು; ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬರು; ನೆರವಾಗು: ಹುಡುಗ ಕೈಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ, ನಿಮಗಿನ್ನೇನು ಚಿಂತೆ? (ರೂಢಿ). ಕೈತುಂಬ = ಕೈಯಿ ತುಂಬುವಷ್ಟು; ಸಾಕಷ್ಟು: ಅವರಿಗೆ ಕೈತುಂಬ ಸಂಬಳ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ಕೈದೊಡ್ಡದುಮಾಡು = ಧಾರಾಳವಾಗು; ಕೈ ಉದ್ದಮಾಡು: ಕೈ ದೊಡ್ಡದುಮಾಡಿ ಖರ್ಚುಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). ಕೈಯೊಳಗೆ ಇರು = ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇರು. ೨. ಅಧೀನದಲ್ಲಿರು; ವಶದಲ್ಲಿರು: ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಸಾಧನೆಗೆ ಬಹಳ ಜನವನ್ನು ಕೈಯೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಕೈವಿಡಿದೆತ್ತು = ೧. ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು. ೨. (ಆಲಂ) ಆಶ್ರಯ ನೀಡು; ಉದ್ಧಾರಮಾಡು: ಕುಹಕ ಕರ್ಮದ ಕುಪಿತ ಕಾಯನ ಬಹಳ ಕೃತ ಪಾಪಾನುಗತ ವಿಗ್ರಹನ ಕೈವಿಡಿದೆತ್ತಬೇಕೆಲೆ ದೇವ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೫೮). ಕೈಸಡಿಲುಬಿಡು = ಔದಾರ್ಯ ತೋರು; ಹಿಡಿತಡೆ ಇಲ್ಲದೆ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಖರ್ಚುಮಾಡು: ಓಹೋ! ಇಷ್ಟು ಕೈಸಡಿಲುಬಿಟ್ಟಿರುವರೇನು? (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕೈ; ಮಲ. ಕಯ್ಯಿ, ಕೈ; ತೆಲು. ಕಯಿ, ಕಯ್ಯಿ, ಕೈ, ಚೆಟ್ಟು, ಚೆಟ್ಟಿ, ಚೆಯಿ, ಜೆಯ್ಯಿ, ಚೇ, ಚೇಯಿ]

ಕೆಯ್$_{3}$, ಕಯ್$_{3}$, ಕೈ$_{3}$ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ; ಶೃಂಗಾರ. 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್' ಪರಾ. ಕಯ್$_{3}$. 'ಕಯ್ಗೆಯ್' ಪರಾ. ಕೈ$_{3}$. 'ಕೈಗೆಯ್' ಪರಾ.

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಕೈ; ತೆಲು. ಕೈ]

ಕೆಯ್$_4$, ಕಯ್$_4$, ಕೆಇ, ಕೆಯಿ, ಕೆಯ್ಯಿ$_2$, ಕೈ$_4$, ಗಯ್ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ತೋಟ, ಮೊದಲಾದ ಸಾಗುವಳಿ ಭೂಮಿ: "ವಪ್ರಂ, ಕ್ಷೇತ್ರಂ, ಕೇದಾರಂ – ಈ ೩ ಕೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೦); ಇವಾನ್ಕೊಳೆ ಈರೆಬ್ಬೃತ್ತ್ರುೞುಳಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ವೊನಾವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯಾದೆ ಕೆಡುಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೧೬; 685); ತನ್ನ ಕೆಯ್ಯನುೞಲೆಂದು ಪೋಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೪-೯); ಬಿಳಿಯ ಕರ್ವಿನ ಕೆಯ್ಗಳೊಳೆರಡುಂ ದೆಸೆಗಳೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೨ ವ); ಪಾವನತರ ಶಾಳಿವನ ಕೆಯ್ಗಳು ಅವಕಾಲದೆ ಬೆಳೆದಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೨-೩೦); ನವಣೆಯ ಕೆಯ್ಯ ಬಳಿಯೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೩). ೨. ಪೈರು; ಬೆಳೆ: ಪಂದಿ ಕೆಯ್ಯಂ ತಿಂದೊಡೆ ಕತ್ತೆಯ ಕಿವಿಯಂ ಕೊಯ್ದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೭೩); ಕಿೞುಗೆೞೆಯಡಿಯಾಣ ಕೆಯ್ಯ ಬೆಳಸಿದಂತೆ (ನೀತಿಮಂ. I, ೨೪೩). **ಕಯ್**: ೧. ಬೆಳೆದೊೞಗಿದ ಕೞವೆಯ ಕಯ್ಗಳಿನೊಪ್ಪುವ ತಿಳಿಗೊಳಂಗಳಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೮-೮); ಅವಧರಿಸು ದೇವ ಕಳಮಾದಿಗಳ ಕಯ್ಗಳಿವೆ ಶಿವಭಕ್ತನಂತೆ ತೆನೆಬಾಗಿ ತೂಗಾಡುತಿವೆ (ನಂಬಿರ. ೮-೧೩). **ಕೆಇ**: ೧. ಮುಂದಣ ಕೆಱೆಯ ಹಿಂದೆ ಗದ್ದೆಕೊ ೧೦ ಹಿರಿಯ ತಿಲಮಾಳ ಕೆಇ ೧ ಬೊಂಬಸಮುದ್ರದ ಹಿಂದಣ ಹರಳ ಕೆಇ ೧ ಇವೆಲ್ಲ ತೊಱುವಮಂಣು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೮-೨೮; 1161); ಮಾಡುವ ಮಹಾ ಗಣಂಗಳ ಪರ್ಬಕ್ಕೆ ಹಿರಿ . . . ಲು ಕೊಟ್ಟಯೆರೆಯ ಕೆಇ ಗಂಗನಮತ್ತರೊಂದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೯೪-೧೬; ?). **ಕೆಯಿ**: ೧. ಶ್ರೀಮತು ನೊಳಂಬರ ಕನಕರಸರು ಅರಕೆಱೆಯ ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ ಮತ್ತರಾರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೩-೮; 1030); ಒಕ್ಕಲ ಕೆಯಿಗಳಿಗೆಱಗುವ ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ಕವಣೆಗೊಂಡು ಕಾಯಲೆವೇಡಾ (ಸಮುಪ. ೧೪-೬೬); ಸೇನಬೋವ ವೀರಪ್ಪಂಗೆ ಮೂವತ್ತಾಱು ಮೆಟ್ಟ ನೂರು ಕಂಬ ಕೆಯಿ ಸಲುವುದು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬-೫೦; 1338); ಪಿಳಿದು ಝೊಮ್ಮನೆ ರಸವುಗುವ ಕಡುಬೆಳೆದ ಕಬ್ಬಿನ ಕೆಯಿಗಳಿಂ ಸೊಗಯಿಸುವುದಾ ವಿಷಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೫೮). **ಕೆಯ್ಯಿ**: ೧. ತ್ರಿಭುವನ ನಾರಾಯಣ ಧರ್ಮಶೆಟ್ಟಿಯ ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮೇಸ್ವರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯ್ಯಿ ಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೮-೩; 1022); ಮಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಆ ಕೆಯ್ಯಿಯನಾರುತ್ತರೇನು (ಮಹಾದೇ. ೩೯-೩). **ಕೈ$_4$**: ೧. ಮೇರು ಪೊಸಂತಿಲ್ ಕುಡಿತೆಂದು ನೀರಂಬುಧಿ ಗಗನತಳಮೆ ಕೈ ದಿವಿಜಗಣಂ ಕಾರೊಕ್ಕಲೆಂದೊಡುೞಿದವರಾರಾತನ ಮಸಪ ಮಸಕದೆಸಕಮನಿೞಿಪರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೩೯ ಶೂದ್ರಕ). 'ಕೈಗಂಪು' ಪರಾ. **ಗಯ್**: ೧. ಸಂಗಮೇಶ್ವರದೇವರ ನೈರಿತ್ಯದಲು ಬಿಟ್ಟ ಗಯ್ಯಲೊಂದು ೧ ತೋಟ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೩೮-೨೨; 1073).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೆಯ್; ಮಲ. ಚೆಯಿ; ತುಳು. ಕೆಯಿ; ತೆಲು. ಚೇನು]

ಕೆಯುಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಜೇಬಯ್ಯನ್ ಕೆಯುಮಂಗಲದೂರೞಿವಿನೊಳ್ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೧೮-೮; 1010). [?]

ಕೆಯಿ 'ಕೆಯ್$_4$' ನೋ.

ಕೆಯಿಗಂಪು 'ಕೆಯ್ಗಂಪು' ನೋ.

ಕೆಯಿಮನೆ 'ಕೆಯ್ಮನೆ' ನೋ.

ಕೆಯಿಸುಂಕ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ: ಎರಡುಂ ಲಖದ ಕೆಯಿ ಸುಂಕವಂ (ಇಎ. ೧೯೪೭, ಹಾಸುಗ. ೨೦೭-೩೫; 989).

[ಕೆಯಿ (< ಕೆಯ್$_4$) + ಸುಂಕ]

ಕೆಯ್ಕಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳೆ, —ಕಡಗ: (ಕ).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕೆಯ್ಕೞಿ 'ಕೆಯ್ಗೞಿ' ನೋ.

ಕೆಯ್ಕುಸುರಿ (ನಾ). ಕೈ ಚಳಕ; ಹಸ್ತ ಚಾತುರ್ಯ: ಕೆಯ್ಬಗೆ ಕೆಯ್ಕುಸುರಿ ಸುಸುಳೆಂಬ ಕೇಣದ ಕುಸುರಿಯನಱಿದಿಱದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೧). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕುಸುರಿ$_1$]

ಕೆಯ್ಕೊಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೆಯ್ಕೊಳ್, ಕಯ್ಕೊಳ್, ಕಯ್ಗೊಳ್, ಕೆಯ್ಕೊಳು, ಕೆಯ್ಗೊಳ್, ಕೈಕೊಳ್, ಕೈಕೊಳು, ಕೈಕೋ, ಕೈಗೊಳ್, ಕೈಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪರಿಗ್ರಹಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಅಂಗೀಕರಿಸು: ಸ್ವಯಂಬರದೊಳ್ ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯದೊಳ್ ಮೆಚ್ಚಿದವರಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೦-೨೬); ಈಕೆಯುಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ವುದೆ ಕಜ್ಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೮ ವ). ೨. ಪಡೆ; ಹೊಂದು; ತಾಳು; ಧರಿಸು: ವಿಮಳೋದಯ . . . ದುರ್ವಿನೀತಾದಿಗಳೀ ಕ್ರಮದೊಳ್ ನೆಗೞ್ಚಿ ಗದ್ಯಾಶ್ರಮಪದಗುರುತಾಪ್ರತೀತಿಯಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೯); ಪರಮೇಶ್ವರ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಸ್ತಿಮಿತಸಾಗರಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೫ ವ); ದೀಕ್ಷಾಭರಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಅಜಿಪು. ೨-೧೧೬). ೩. ಒಪ್ಪು; ಒಡಂಬಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ಶಮಮನೆ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ವೊಡೆ ಬಿಲ್ಲುಮಂಬುಮಂ ಬಿಸುಟು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೧); ಇದಂ ನೀಂ ನೃಪ ಕೈಯ್ಕೊಳ್ವನ್ನ ತಂದೆಯೆಂದುದಂ (ಗದಾಯು. ೪-೮). ೪. ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ಎತ್ತಿಕೊ; ಪಕ್ಷ ವಹಿಸು: ಎಮ್ಮಮ್ಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ಗೆಲಿಸಲ್ ವೇೞ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೧ ವ). ೫. ಹಿಡಿದುಕೊ; ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಅಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊ: ಈ ಲೋಕಮಂ ಹೈಮನಗಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡುದೆಂಬನ್ನೆಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೧೧). **ಕಯ್ಕೊಳ್**: ೧. "ಕಯ್ಕೊಳ್ – ಸ್ವೀಕಾರೇ" (ಶಮುಧಾ); ಅತಿಥಿ ಪೂಜೆಯಂ ವಿನಯಪುರಸ್ಸರಂ ಕಯ್ಕೊಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೩). ೨. ಕಯ್ಕೊಂಡ ಕಳಾಪರಿಣತೆಯೊಳ್ ಪಂಡಿತೆಯಿಂದಾಕೆ ಪರಮ ಪಂಡಿತೆಯಾದಳ್ (ಆದಿಪು. ೩-೨೧); ಸುಳಿವಳಿನಿಕರಂ ಶಾಪಾಕ್ಷರ ನಿಕುರುಂಬಂ ರೂಪಂ ಕಯ್ಕೊಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೨೩೭). ೩. ಇದಂ ಕಯ್ಕೊಂಣ್ಡು ನಡೆಯಿಸಿದಾತಂಗೆ ಅನಂತಪುಣ್ಯ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೫೧-೨೩; 972); ೬. ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ತೊಡಗು; ವಹಿಸು; ಆರಂಭಿಸು: ಸಂಸರಣಾಂಭೋರಾಶಿಯಂ ದಾಂಟುವ ಬಗೆಯನೆ ಕಯ್ಕೊಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೪-೮೯). ೭. ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಗಮನಿಸು; ಗಣಿಸು: ಶ್ರುತಮಂ ಕಯ್ಕೊಳ್ಳಳಾಚಾರಮನವಧರಿಸಳ್ ಸತ್ಯಮಂ ಬಾರ್ತೆಗೆಯ್ಯಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೮). ೮. ಹಿಡಿ; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಕವಿ: ಏನಾನುಂ ವ್ಯಾಧಿ ಕಯ್ಕೊಂಡಂತಾರೊಳುಂ ನುಡಿಯದೆ (ಕಾದಂಉ. ೨೦೭); ಕಡೆದರೋ ಕರುವಿಟ್ಟರೋ ನಿದ್ದೆಬಂದು ಕಯ್ಕೊಂಡುದೊ (ಕಾದಂಉ. ೪೪೩). ೯. (ಕಿವಿಯಿಂದ) ಕೇಳು; ಗ್ರಹಿಸು: ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲಂ ಶ್ರುತಿ ಕಯ್ಕೊಂಡುದು ಕೇಳ್ದಿದಂ ತೆವಳೆಗಂಡಂದೆನ್ನ ವಿಖ್ಯಾತಿ ದೂಷಿತಮಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೪೪). **ಕಯ್ಗೊಳ್**: ೧. ಧರೆಯಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಮಲ್ಲಕ್ಷಿತಿಪತಿ ಕುಡೆ ಕಯ್ಗೊಣ್ಡು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬-೬; 1075). ೨. ತಪಮಂ ಪಜ್ಜಳವಂ ಕಾಶ್ಯಪಮುನಿಯೆಂತಂತೆ ನಿಜ್ಜಮುಂ ಕಯ್ಗೊಂಡಂ (ಸೌನಂದ. ೧-೨). **ಕೆಯ್ಕೊಳು**. 'ಕೆಯ್ಕೊಳುಹ' ಪರಾ. **ಕೆಯ್ಗೊಳ್**: ೬. ಇಸುಗೆಯಂ ಕೆಯ್ಗೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಕೊ]ಂಡು ಸವರಿದಂ ಬಂದ ರಿಪುಮೋಹರವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೪೦). **ಕೈಕೊಳ್**: ೧. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಬಂದೆನೆನ್ನಂ ಕೈಕೊಳ್ವುದೆನೆ ತಪಸ್ವಿ ಕರಮೊಳ್ಳಿತ್ತೆಂದು ಕೈಕೊಂಡಿರೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೦-೧೨); ರಿಪುಕುಲ ಸಂಹರನಪ್ಪ ಪುರುಷನಂ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೈಕೊಳ್ವವೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೨); ಸಿರಿಬರೆ ಕೈಕೊಳ್ಳದಿರ್ಪ ಗಾಂಪರುಮೊಳರೆ (ಸಮುಪ. ೩-೫೯);

ಮುಂಡಾಡುಗೆ ಮುದ್ದಿಸುಗೆ ಮರಲ್ದಪ್ಪುಗೆ ಕೈಕೊಂಡೀ ಕಾವ್ಯಮಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೦). ೨. ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೫-೩೯); ತಾಳದ ಲಯಮಂ ನಿಜಾ ನೀಲಾಳಕಹಾರದ ಪೊದಟ್ದ ಮುತ್ತೆಂಬಿವುಮುಂ ಮೇಳಿಸಿ ಕೈಕೊಂಡುವು (ಆದಿಪು. ೯-೨೪); ಸಾಸಿಬ್ಬರ್ಗರಿತ್ತ ಪರಕೆಯು ಕೈಕೊಣ್ಡು ಕಲ್ಲ ನಿಜಾಸಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೮-೩; 950); ಶೀಲವನು ಕೈಕೊಂಡು ನಡೆಸವಾತನೆ ಹೊಲೆಯು (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೪-೧). ೩. ನೀನೆಂತುಮೆಮ್ಮಪೇಟ್ದುದಂ ಕೈಕೊಳ್ಳದೆ ವೈರಮನೆ ಕೈಕೊಂಡು . . . ಸಂಧಿಯನೊಡಂಬಡೆಯಪ್ಪಿನಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೩ ವ); ಈತನ ನಿರ್ದೇಶವ ನೇಮದಲಿ ಕೈಕೊಳ್ಳದಾವನು ಹೋಮಿಸುವನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೫-೫೪). ೪. ಅವನೀಶ್ವರ ಪ್ರತತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು ಕಾಪೆಯ್ವ (ಎಇ. XIII, ೩೯೯-೪; 929). ೫. ನಿನ್ನಂತಾರೊಳಪೊಕ್ಕು ಸಾಧಿಸಿದರ್ . . . ಘಟಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡರಾರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೨೦); ಸಮಸ್ತವನರಾಷ್ಟ್ರಮಂ ಕೈಕೊಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩); ಅಂತು ಕೈಕೊಳ್ಳದೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ತೇನತೇನಂ ಮಸಗಿ . . . ಬರ್ಪ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೮). ೭. ಕಾಲನು ಹರಿಹರ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಕೈಕೊಂಬನಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೪); ಅರೆ ಕೈಕೊಂಬುದೀ ಬಿಸಿಲು ವೈಕುಂಠದೆ ನಾರಾಯಣ ನೀರೊಳು ಮಿಡುಕಿ ಮಿನಾದ (ಮೋಹತ. ೧೯-೪೮). ೧೦. ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು: ಕೈಕೊಳ್ಳದಗ್ಗದ ಬೀರರ್ ತೆಗೆದೋಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೪). ೧೧. ಎಸಗು; ಮಾಡು: ಒರ್ವಂ ತನ್ನ ಕಾಂತೆಯೊಳ್ ಕೈಕೊಂಡ ಪೊಲ್ಲಮೆಯುಂ ಕಳೆಯಲ್ಕೆಂದು ನಲ್ಲಳ ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೨೦ ವ). ೧೨. ಬೆಳೆ; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಕಸವಂ ಕಿಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಪೊಸಸಸಿಗಳ್ ಕೈಕೊಳ್ಳವು (ಲೀಲಾವ. ೧-೨೮). **ಕೈಕೊಳು**: ೧. ದಾನದೊಡವೆಯಂ ಕುಡದೊಡೆಲ್ಲವಂ ಮರಳಿ ಕೈಕೊಳು (ಹಚಕಾ. ೮-೫೪); ಭೀಮನ ಹರಕೆಗಳ ಕೈಕೊಳುತ ನಕುಲಾದ್ಯರಿಗೆ ಪೊಡವಟ್ಟು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೧); ಎದುರಿಗೆ ಪೂಜೆ ಕೈಕೊಳುತ್ತಿದ್ದ ದೇವಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದು (ಚಿಕದೇ. ೧೫). **ಕೈಕೋ**: ೧. ಶರಥನುವ ಕೊಳ್ಳೆಲು ಕೈಕೋ ಪರಬಲದ ತೋಟ ಯನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೯೨). **ಕೈಗೊಳ್**: ೧. ಅಜ್ಞಾನ ಪ್ರಾವೃತ ಮಾಯೆಯಿಂದೆ ತಪಮಂ ಕೈಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಳ್ವುದೆತ್ತೀಗಳಜ್ಞಾನಂ ಪಿಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪೨). ೨. ಅಂಬೊಂದೊಂದೆ ಸಹಸ್ರರೂಪಮನೆ ಕೈಗೊಂಡಿರ್ದುವು (ಜಗವಿ. ೭-೬೯). ೪. ಕಾಗೆಯ ಮಱಿಯೆಂದಱಿಯದೆ ಕೋಗಿಲೆ ಕೈಗೊಂಡು ಕೂರ್ಮೆಯಿಂ ನಡಪಿದೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೪). ೫. ಪ್ರಚುರಂ ಪತ್ರೊಳಗಾಗೆ ರಂಧ್ರವನೆ ಕೈಗೊಂಡೆಂಟ ನೀಗೇಳ ಬಿಟ್ಟು (ಸೋಮೇಶ. ೧೧೧). **ಕೈಗೊಳ್ಳು**: ೬. ಅಗನಿಂದ ನಾವು ರಕ್ಷಣಾ ಕ್ರಮುಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಂದಿದೇವೆ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೬೨).

ಕೈಕೊಳಹೇಳು = ಕೈಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೇಳು: ಕಾಳುಗೆಡೆದಿರಿ ಕೂಡೆ ಕೈಕೊಳಹೇಳಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೨). [ಕೆಯ್$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು, ಕಯ್ಕೊಳಿಸು, ಕಯ್ಗೊಳಿಸು, ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು$_1$, ಕೈಕೊಳಿಸು$_1$, ಕೈಗೊಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೊಡು; ಒಪ್ಪಿಸು: ನಿಮಗಿನಿತುಂ ಬೆಸಕೆಯ್ವುದೀ ಕುಲಶ್ರೀ ಮತ್ತೆಂತೆನೆಗೆ ಹಿತಂ ಮಾಟ್ಪೆಳನಿಂತನಿಪ್ಪಮಂ ಕೂರ್ಪರಿಂತು ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೫); ಅಂಜದೆ ಪೇಟ್ದು ಸುಭಾಷಿತಮಂ ಕೆಯ್ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಕೊ]ಳಿಸುಗುಂ ವಿಭೀಷಣನೆ ವಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೨೧). **ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು**: ೧. ಅಖಿಲ ವಿದ್ಯಾ ಕಲಾಪದೊಳ್ ಪರಿಣತನಂ ಮಾಡಿ ಯತಿತ್ವಮಂ ಕಯ್ಕೊಳಿಸೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೫); ಮದಲೇಖೆ ಬಲ್ಲೆ ನೀಂ ಕಯ್ಕೊಳಿಸಲ್ . . . ತೋಱದೆ ನೀಂ ನಿನ್ನೊಂದು ವಾಕ್ಕೌಶಲಗುಣಮನಿದಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೨೩).

ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು: ೧. ತಡೆಯದೆ ಭವ್ಯರನಜದೊಳ್ ತೊಡರ್ಚಿ ಕಯ್ಗೊಳಿಪ ಸರ್ವಯಶರಂ ನೀಂ ಕಂಡಡಿಗೆಱಗಿ ನೋಂಪೆನೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೭). **ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು$_1$**: ೨. ಒಡಂಬಡಿಸು; ಒಪ್ಪಿಸು: ತಿಳುಹಿ ನೃಪರಿತ್ತಂಡವನು ಕಯ್ಗೊಳಿಸಿದನು ಕೊಳುಕೊಡಲು ನಿಮ್ಮ ಪೊಲಿಳಿ ಯೊಳಾರ್ಪೆ ಭಾಗ್ಯವುಳ್ಳವರು (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೩೩). **ಕೈಕೊಳಿಸು$_1$**: ೧. ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ ಕೈಕೊಳಿಸಲ್ ಬಂದೆಂ (ಚಾವುಂಪು. ४೦-೮). **ಕೈಗೊಳಿಸು$_1$**: ೧. ಬ್ರಹ್ಮಶಿರೋಸ್ತ್ರವನು ಕೈಗೊಳಿಸುವುದು ಕೃಪೆಯುಳ್ಳೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೯೭); ಭೂಪತಿಗೆ ಕೈಗೊಳಿಸಿದನು ಕಾಮ್ಯಾಧ್ವರವನು (ತೊರರಾ. ೧-೪ ಸೂಚನೆ). ೨. ಸುಜನಪ್ರಕರವನು ಗಾಂಗೇಯ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರರಿಗೆ ಕೈಗೊಳಿಸಿ ಕಾದಿ ಕುಬೇರನನು ಹೊಜವಡಿಸಿದರು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೨೮). ೩. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಸಾಣಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ಮುಗ್ಧೆಗೆ ಜಾಣಂ ಕೈಗೊಳಿಸುವಂತೆ (ಶಮುದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ). ೪. ಆರಂಭಿಸು; ತೊಡಗು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ನಿರುತ ಪ್ರಸಾದಮಂ ಕೊಳಲೆಂದು ಕೈಗೊಳಿಸಿ ಬಱಿಯಹಂಕಾರದಿಂ ಬಿಡುವನಂ (ಲಶಿಚಂ. ४೭-೨೦). ೫. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗು; ಲಭಿಸು: ಕೈಗೊಳಿಕುಂ ತತ್ಸಾಧನಂಗಳುಂ (ಚಿಕವಿ. ४-೬೯). [ಕೆಯ್ಕೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಯ್ಕೊಳು 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೆಯ್ಕೊಳುಹ, ಕೈಕೊಳುಹ (ನಾ). ೧. ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು; ಪಡೆಯುವುದು. ೨. ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ಆಕ್ರಾಂತಮಾಸ್ಥಿತಮೆನಲ್ ಕೆಯ್ಕೊಳುಹಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೭). **ಕೈಕೊಳುಹ**: ೧. ಸುತ್ತಲುಮಿರ್ದ ಪುದ್ಗಲಂಗಳಂ ಶರೀರರೂಪದಿಂ ಕೈಕೊಳುಹಮಂ (ತಸೂವ್ಯ. ४೭). [ಕೆಯ್ಕೊಳು (< ಕೆಯ್ಕೊಳ್) + -ಹ$_2$]

ಕೆಯ್ಕೋಲು, ಕಯ್ಕೋಲ್, ಕೈಕೋಲು, ಕೈಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೋಲು; ಊರೆಗೋಲು: (ಶಿ). **ಕೆಯ್ಕೋಲ್**: ೨. ಕಡೆಗೋಲು: "ಕಯ್ಕೋಲ್ = ಕಡೆಗೋಲ್" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). **ಕೈಕೋಲು**: ೧. ಕೋಟೆ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ದಟ್ಟ ಚಿಲ್ಲಣಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಆಳಿನ ಕೈಕೋಲಿನಿಂದ ತೆಗಿಸಿ . . . ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು (ಒಡೆಕ. ೩೫). ೨. "ಕೈಕೋಲ್ಗೆ ಕಡಗೋಲೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕಿ. ८೨). **ಕೈಗೋಲು**: ೧. ಬತ್ತಿದಗಲ್ಲ . . . ನೆಲದೊಳಗೊತ್ತಿ ಹೂಡಿದ ಕೈಗೋಲು (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೯೦); ಇಂದಿನ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ನಾಳಿನ ನಡತೆಗೆ, ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕೈಗೋಲಾಗಲಿ (ಹಂಗೀತಿ. ८೫).

[ಕೆಯ್$_3$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕೆಯ್ಗಂಪು, ಕೆಯಿಗಂಪು (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳಿಂದ ಬರುವ ಸುಗಂಧ: ಶಾಲಿಗಳ ಕೆಯ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಗ]ಂಪ ಪೊಲಗಾವ ಪಾಮರಿಯರೋಳಿಗಳ ಮೈಗಂಪ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೮). **ಕೆಯಿಗಂಪು**: (ಶಿ). [ಕೆಯ್$_4$+ ಕಂಪು]

ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಳೆ (ನಾ). ಕೈಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು; ಕೈ ಅಳತೆ: ಒಟ್ಟದ ಪೊನ್ನ ಬಿಟ್ಟುಗಳನೀವೆಡೆಗೇವುದೊ ತೂಕಮನ್ನ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಳೆ ಕೊಳ್ಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೯). [ಕೆಯ್$_3$ + ಕಟ್ಟಳೆ$_1$]

ಕೆಯ್ಗಟ್ಟ, ಕೆಯ್ಘಟ್ಟ, ಕೈಗಟ್ಟ, ಕೈಘಟ್ಟ (ನಾ). (ಊಟವಾದ ಬಳಿಕ) ಕೈಗೆ ಸವರಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧ, —ಸುಗಂಧಲೇಪ: ಎತ್ತಿದ ಬೋನದೊಳ್ ಕಲ್ಯಾಣಾಮೃತಾಹಾರಮನಾರೋಗಿಸಿ ಬಱಿಯಂ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮದ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಯೊಳ್ ಕೆಯ್ಮಂ ತಿಮಿರ್ದು ತಂಬುಲಮಂ ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೯ ವ); ಆರೋಗಣೆಯ ಕಡೆಯೊಳಮರ ವಟು ಗಳವಟಯ್ಸಿದ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೩-೨೬ ವ); ಕೊರಡು ಮುಟ್ಟದರದುವೆ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಯಾಗುವುದು (ಕಾಲೂರ. ३೭-४೧).

ಕೆಯ್ಘಟ್ಟಿ : ಉತ್ಪೀಳಿಕೆಯಂ ಕೆಯ್ಘಟ್ಟಿ ನೀಡಲುಂ (ಆದಿಪು. ೭-೨೧ ವ). **ಕೈಗಟ್ಟಿ**$_1$: ರಸರಸಾಯನಾದಿಯಿಂ ಕೈಗಟ್ಟಿಯಿತ್ತು ಕರ್ಪೂರ ತಾಂಬೂಲಮುಂ ಸಮರ್ಪಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೧೪-೨೮ ವ) ; ಹರಪ್ರಸಾದ ಸುಧಾ ಸ್ವಾದನಂಗೆಯ್ದು ಪರಿತುಷ್ಟಿವಡೆದು ಪರಿಮಳಿಪ ಕೈಗಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೪ವ). **ಕೈಘಟ್ಟಿ** : ಯಕ್ಷಕರ್ದಮದ ಕೈಘಟ್ಟಿಯೊಳಂ ಗಯ್ಯಂ ತಿಮಿರ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೨ವ) ; ಅಮೃತಾನ್ನಮನಾರೋಗಿಸಿ ಕೈಘಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಂಡು (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೯೬ ವ) ; "ಅನುಲೇಪನ" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ). [ಕೆಯ್$_2$ + ಗಟ್ಟಿ]

ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧಲೇಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ ; ಸುಗಂಧವನ್ನು ಕೈಗೆ ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ದಿವ್ಯಾಹಾರಂಗಳನಾರೋಗಿಸಿ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡು ತಂಬುಲಂಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೭ ವ). ಆಯಿರ್ವರುಮುಂಡು ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಂತರಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೯-೩೮ವ). [ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಯ್ಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಕಟ್ಟು : ಮುಟ್ಟಿದಡೆ ಬಯಲಾದ ಡಾಕೃತಿಗೊಟ್ಟಿರಲು ತೊಡರಿದಡೆ ತಾಂ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಗಟ್ಟಿ] ಮೃಡನೊಡನಾದಡಂಜದೆ ಗೆಲಲು (ಬಸಪು. ೮-೫೬). ೨. ಉಂಟಾಗು ; ಆರಂಭವಾಗು : ಹುದು ನಡೆಯದಿವರೊಡನೆ ನಮ್ಮಲಿ ಕದನವೇ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಗಟ್ಟು]ವುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೬). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಯ್ಗಡಿ, ಕಯ್ಗಡಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೊಂಡಿಲಿನ ತುಂಡು : ಪೆಣೆದಿರ್ದ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಯ್ಗಡಿಯ ಸಂದಣಿಯಿಂದರಿವೈನತೇಯ ನಾಂತಿಱಿದಹಿಲೋಕದಂತಿರೆ ಪಡಲ್ವಡಿಪೆಂ ರಿಪುದಂತಿಯೂಥಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೪೯). **ಕಯ್ಗಡಿ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್$_2$ + ಕಡಿ$_3$]

ಕೆಯ್ಗತ್ತಿ, ಕೈಕತ್ತಿ, ಕೈಗತ್ತಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ : ನೃಪತಿ ಕಟ್ವಾಸುರದ ಕೊಯ್ಯಾಳರಂ ಕರೆಸಿ ತೆಗೆಸಿದಂ ಮಸೆದ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಯ್ಗತ್ತಿಗಳನು (ಜೈವಿಭಾ. ೨೬-೫೧). **ಕೈಕತ್ತಿ** : ಪಿಡಿದ ಸಬಳ ಕೈಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ತ್ತಿ . . . ಕಾಶೆಯ ಸಬಳಿಗರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೩೬) ; ನಿಮ್ಮ ಅಪ್ಪಣೆಯಾದರೆ ನನ್ನ ಕೈಕತ್ತಿಯಿಂದ ಈಗಲೇ ಇದನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವೆನು (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೨೬). **ಕೈಗತ್ತಿ** : ಹೊಳೆವ ಕಠಾರಿ ಕೈಗತ್ತಿ ತೋಮರ ಬಿಲ್ಲುಬಲುದಡಿ ಪಿಡಿಚಕ್ರದಲಿ . . . ತಳವಱರೂರ ಕಾದಿಹರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೧೦೩) ; ಕರದಲ್ಲಿ ಪಿಡಿದ ಗುರಾಣಿ ಕೈಗತ್ತಿಯ ಗರುವ ಮನ್ನೆಯರ ಸಂದಣಿಯ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೪). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕತ್ತಿ]

ಕೆಯ್ಗಳಿ, ಕಯ್ಗಳಿ, ಕಯ್ಗಳಿ, ಕೆಯ್ಕಳಿ, ಕೈಗಳಿ, ಕೈಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಮೀರು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಕೆಯ್ಗಳಿದ ಮನೆವಾೞ್ತೆಗೆ ಬುದ್ಧಿವೇೞಲೆಡೆಯಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೬ ವ) ; ಬರೆ ಪೊಸಸುಗ್ಗಿ ಕೆಯ್ಗಳಿಯೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ದುವು ನಂದನಾಳಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೪) ; ಒಸಗೆವಾತಂ ಪಂಕದೊಳ್ ತೋಯದೊಳ್ ಕೆಯ್ಗಳಿಯೆ ಜಯಮನೊಳ್ಪಂ ನೋಡಲಾ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೪೦) ; ರುದ್ರಂ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಕಣ್ಬೊಲನಾಗಿ ಕೆಯ್ಗಳಿದ ಮುಳಿಸಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೭). **ಕಯ್ಗಳಿ** : ಕಾರ್ಯವು ಮಿಂಚಿಹೋಗಿ ಕಯ್ಗಳಿದ ತರುವಾಯ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೪-೧೩). **ಕಯ್ಗಳಿ** : "ಕಯ್ಗಳಿ – ಅತಿಕ್ರಮಣೇ" (ಶಮಧಾ). **ಕೆಯ್ಕಳಿ** : "ಕೆಯ್ಕಳಿದುದಸಕಳಿದುದೆನಿಪ್ಪ ನಾಮಂ" (ಚತುನಿ. II, ೧೧). **ಕೈಗಳಿ** : ಸಮರಾಂಗಳದೊಳಗೆ ಪೊಣ್ಗೋಡಿ ನಿಲೆ ಕೈಗಳಿಯೆ ಮೊಳಗಿತು ಸೂಳಡರಿ ಸನ್ನಾಹ ಪುದುಭೇರಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೬೬).

ಕೈಗಳಿ : ಪೞಿಗೆ ಮೇಣ್ ಪೊಗೞ್ಗೆ ಮೇಣ್ ನೆವಮಿಲ್ಲದೊಡಿಂತು ಕೈಗಳಿಯೆ ಬಗ್ಗಿಸುಗೆ ಮೇಣವರೆಲ್ಲರುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೬) ; ಸನತ್ಕುಮಾರ ಕುಬೇರ ವಿದ್ಯಾಧರ ಕುಮಾರಂ ಕೈಗಳಿಯೆ ಸೊಗಯಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೯೫ ವ) ; ಪೞುಗಳಿದ ಪಾಪಮುಂ ಕೈಗಳಿದ ತಪೋನಳನೆ ಸುಡುಗುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೨೯). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕಳಿ$_1$]

ಕೆಯ್ಗಾ$_1$**, ಕಯ್ಗಾಯ್, ಕೆಯ್ಗಾಯ್, ಕೈಕಾಯು, ಕೈಗಾ**$_1$**, ಕೈಗಾಯ್, ಕೈಗಾಯಿ, ಕೈಗಾಯು** (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಧಾನಿಸು ; ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಕೈ ಎತ್ತದೆ ಇರು : ಅಂತು ಕಿಱಿದು ಪೊೞ್ತು ಕೆಯ್ಗಾದು ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೮ ವ). **ಕೆಯ್ಗಾಯ್** : ೧. ಕನ್ನೆಯ ನೊಯ್ಯನೆ ಮುಱಿಗೊಂಡೆನ್ನಂ ಕಯ್ಗಾಯದೆಚ್ಚಪಂ (ನೀತಿಮಂ. ೧-೭೬). ೨. ಕಾಪಾಡು ; ರಕ್ಷಿಸು : "ಕಯ್ಗಾಯ್ – ಸಂರಕ್ಷಣೇ" (ಶಮಧಾ). **ಕೆಯ್ಗಾಯ್** : ೨. ಕಱು ಕಱುಂಗಾಹಿಗಳನತಿ ಕರುಣದಲಿ ಕೆಯ್ಗಾಯ್ದು ನಯನಾಪಾಂಗದಲಿ ನೋಡಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೩-೧) ; ಕೆಯ್ಗಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಗಾ]ಯ್ದುವಲ್ಲೆಮ್ಮ ಬಾಣಂಗಳೀಕ್ಷಿಸು (ಜೈವಿಭಾ. ೨೫-೨೧). **ಕೈಕಾಯು** : ೧. ನೀವು ನೃಪದ್ರೋಹಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂದು ತಿಳಿದು ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೈಕಾದು ಬಿಟ್ಟಿರುವೆನು (ತುಳಸಿ. ೮೫). ೩. ಬೇರೊಬ್ಬರ ಕೈಯನ್ನು ಕಾದುಕೊಂಡಿರು ; ಅನ್ಯರ ಸಹಾಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರು : ಹೆರರ ಕೈಕಾಯುತ್ತ ಸಾಯದೆಯೆ ಬದುಕದೆಯೆ ಬಾಳ ನೂಕುವೆನು (ಹೊಂಗಳು. ೧೮-೨೫). **ಕೈಗಾ**$_1$: ೧. ತರಳನೆಂದಾನು ಕೈಗಾದು ಬಿಟ್ಟಡೆ ರಣ ದುರುಳತ್ವ ನಿನಗೆ ಸಿದ್ಧಿಪುದೇ (ಮೋಹತ. ೩೪-೩೧). ೨. ಆವೆಡೆಯೊಳಂ ಕೈಗಾವ ಮಾಣಿಕ್ಯದೇವ ಪದಾಂಭೋಜಮೆ ಭವ್ಯಕೋಟಿಗೆ ಜಯಂ ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ ಮಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೭-೯) ; ಕರುಣಾಕರನೆ ಕೈಗಾವುದೈ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೭೫) ; ವ್ಯೆಯಿಕ್ಕಿದನು ಕೈಗಾವುದೆಂದೆನುತ (ನಿಭಾಗ. ೭-೧೫-೨೦). **ಕೈಗಾಯ್** : ೧. ದುಡುಕಿದರೆ ಕೈಗಾಯ್ದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೨೯) ; ನಂಜರಾಜನಂ ಕೈಸೆಱೆಗೊಂಡು ಕೈಗಾಯ್ದು ಕಳುಪುವೆಂ (ಚಿಕವಿ. ೫೯-೧೪). ೨. ಕೃಷ್ಣ ಕರುಣಾಜಲಧಿಯೇ ಕೈಗಾಯಬೇಕೆಂದೊರಲಿದಳು ತರಳೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೧೨೨). **ಕೈಗಾಯಿ** : ೧. ಪುಷ್ಪಬಾಣದರಸೇ ನೀ ಕೈಗಾಯಿ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೬೩). **ಕೈಗಾಯು** : ೧. "ಸಹನತಾಳು, ತಡಕೊಳ್ಳು" (ಜಾನಕೋ. ೪೧). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕಾ$_1$]

ಕೆಯ್ಗಾ$_2$**, ಕೈಗಾ**$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಲವನ್ನು ಕಾಯು, —ಕಾವಲಿರು : ಮುದದಿಂ ಕೆಯ್ಗಾವ ಪಾಮರಿಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೪) ; ಸಂತಂ ಕಿೞ್ಕಿಱಿಗಳೊಳೋರಂತಿರೆ ಕೆಯ್ಗಾವವಳ್ದಿರಂ ನೋೞ್ಪವರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೩). **ಕೈಗಾ**$_2$: ಕೈಗಾವ ಪಾಮರಿಯರ್ (ಮೋಹತ. ೨-೪೩). [ಕೆಯ್$_4$ + ಕಾ$_1$]

ಕೆಯ್ಗಾಣಿಕೆ 'ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ, ಕಯ್ಗಾಣಿಕೆ, ಕಯ್ಗಾಣ್ಕೆ, ಕೆಯ್ಗಾಣಿಕೆ, ಕೈಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ ; ಮುಖತಃ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ ; ನಜರು. 'ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆಗೆಯ್' ಪರಾ. **ಕಯ್ಗಾಣಿಕೆ** : ದೇವಿದೆಱೆ ಅಡಿಗರ್ಚು ಕಾಣಿಕೆ ಕಯ್ಗಾಣಿಕೆ ಹಾಲಾವು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೨-೪೬ ; 1103). **ಕಯ್ಗಾಣ್ಕೆ** : ತಾನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದೂ ಅವಗೆ ಕಯ್ಗಾಣ್ಕೆಯನೊಪ್ಪಿಸದೆಯೆ (ವಿಗಡ. ೧೩-೨೪). **ಕೆಯ್ಗಾಣಿಕೆ** : ಬಾಲಕರ ವದನದೊಳ್ ವಾಣಿ ತಾಂ ನೆಲಸಿದಳೊ ಗಾನದೇವತೆಯ ಕೆಯ್ಗಾ [ಪಾಠಾಂ. ವ್ಯೆಗಾ]ಣಿಕೆಯೊ (ಜೈವಿಭಾ. ೨೧-೫೭) ; ಕೆಯ್ಗಾಣ ಕೆಯನೀವೆ ! ಕೆಯ್ಯೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕೇಳಲೇವೆ ? (ಹಬ್ಬರ. ೧೮-೪).

ಕೈಗಾಣಿಕೆ: ಕ್ರತುಶತದ ಕೈಗಾಣಿಕೆಯ ದೀಕ್ಷಿತರ ಸಿರಿಯಂತರವ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೬-೯); ನಿಮ್ಮ ಕೈಗಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುದು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೨೧-೬; 1509); ಹೆದ್ದೊರೆಗಳು ಕೈಗಾಣಿಕೆಯಿತ್ತಡ್ಡ ಬಿದ್ದರು ಬಿಂಕವ ಬಿಸುಟು (ಮೋಹತ. ೨೨-೫೪); ಜಲಜನಾಭನ ವೈರ ಕೈಗಾಣಿಕೆಯದಾಯ್ತೆಂದ (ಕೋಗಯು. ೬-೩೩). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕಾಣ್ಕೆ]

ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಡು: ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆಗೆಯ್ದಂಘ್ರಿಗೆ ಮಣಿದು (ಶಬಶಂ. ೧-೮೪). [ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆಯ್ಗಾಯ್$_1$ 'ಕೆಯ್ಗಾ$_1$' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗಾವಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕಾವಲಿ, —ತವೆ; ಸಣ್ಣ ಹೆಂಚು: ಪೇಳ್ ಬೆಳಗುವುದೇ ಕನ್ನಡಿಯುಂ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಕೆಯ್ಗಾವಲಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೬೯). [ಕೆಯ್$_3$ + ಕಾವಲಿ$_2$]

ಕೆಯ್ಗುಡು$_1$ 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗುಡು$_2$ 'ಕೆಯ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗುಡುತೆ, ಕೈಗುಡಿತೆ (ನಾ). ಕುಡುತೆ ಮಾಡಿದ ಅಂಗೈ; ಸೇರೆ; ಬೊಗಸೆ: ಅಂಭೋರಾಸಿಯಂ ಕೆಯ್ಗುಡುತೆಯೊಳಗಾಪೋಷಣಂ ಗೊಂಬರು (ಶಂಕವಾ. ೯-೬೬). **ಕೈಗುಡಿತೆ**: ಎರಡು ಕೈಗುಡಿತೆಯಲಿ ಧರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೫೯-೯-೨೮). [ಕೆಯ್$_3$ + ಕುಡುತೆ (< ಕುಡಿತೆ)]

ಕೆಯ್ಗುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಜ್ಜುಳ್ ವಲ್ಲವ ರಾಜನ ತೋಟ್ಟ ಕೆಯ್ಗುರಾನ್...ಆಳೆ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೪-೩; 750). [?]

ಕೆಯ್ಗೂಡಿಸು, ಕಯ್ಗೂಡಿಸು, ಕೈಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸು; ಮದುವೆಮಾಡು; ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಮಾಡಿಸು: ಶಂತನಿವಳಂ ಕಂಡು . . . ಚಿಂತಿಸೆ ಭೀಷ್ಮನೀಕೆಯಂ ಕೆಯ್ಗೂಡಿಸೆ ಅಂತವಳ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂ ಧರಾಕಾಂತಂ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯಂ ಜನಿಸಿ (ಚೆಬಪು. ೫೪-೯). **ಕಯ್ಗೂಡಿಸು**: ೧. ಎಸೆವ ಕನ್ನೆಯನುಮಾವರಾಭಂಗೆ ಕಯ್ಗೂಡಿಸಲೊಡಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೬೬). ೨. ನೆರವೇರಿಸು; ಈಡೇರಿಸು: ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ . . . ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ನಾವೇ ಕಯ್ಗೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ (ಚಟ್ಟಅ. ೧೬೫-೨೫). **ಕೈಗೂಡಿಸು**: ೧. ಪೆಣ್ಣಂ ಬಜಿನೆ ಬಯಸಿ ಮೊಗಮಂ ಬಾತಣ್ಣಗೆ ರಣಮಂಡಪದೊಳು . . . ಉಣ್ಣದರೊಳಗಣ ದೇವಿಯರಂ ಸುಣ್ಣಿಸಿದಸಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕದಿಂ ತಿಣ್ಣನೆ ಕೈಗೂಡಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೬-೯); ೩. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಭೋಂಕನೆ ಕೈಗೂಡಿಸವಕ್ಕೆ ಸ್ವಪಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೪); ಅತುಳ ಭಕ್ತಿಯನೆನ್ನೊಳಯತ್ನದಿಂದೆ ಕೈಗೂಡಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಯ್ಯ (ಶತಕ. ೧೬೨-೨೯). ೪. ಒಗ್ಗೂಡಿಸು; ಒಂದುಗೂಡಿಸು: ಎಲ್ಲರನ್ನು ಕೈಗೂಡಿಸಿ ಅವರವರ ವೈರವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೨).
[ಕೆಯ್ಗೂಡು + -ಇಸು$_1$]

ಕೆಯ್ಗೂಡು, ಕಯ್ಗೂಡು, ಕೆಯ್ಗುಡು$_2$, ಕೈಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆರವೇರು; ಸಿದ್ಧಿಸು. ೨. ದೊರಕು; ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು: ಕಾಡೊಡಮವೇಳೆ ಸಲೆ ಕೆಯ್ಗೂಡಿದುದೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೦). ಕೆಯ್ಗೂಡುಗು ಮೂಱು ತಿಂಗಳೊಳೆ ನಾಲ್ವಡಿ ಲಾಭಮುಂ (ಆಟ್ಟಮ. ೬-೩೧); ಪೆಂಪಂ ಸೂಡೆ ಜಸವಂ ಮಾಡೆ ನೆಱ ಕೈಗೂಡೆ ಮುಕ್ತಿಸತಿ (ಬಸಪು. ೨೪-೫೩). **ಕಯ್ಗೂಡು**: ೧. ವಿಸಟಂಬರಿದಾಡಿದರಲ್ತೆ ತಮ್ಮ ಕಯ್ಗೂಡಿದುದೆಂದು (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೨೬); ನಿನ್ನ ಕೋರಿಕೆ ಕಯ್ಗೂಡಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೬೫-೧೬). ೨. ದೇವಗ್ರ್ಗವಣಂ ಕಯ್ಗೂಡದಂತಪ್ಪವಳಧರ ಸುಧಾಸಾರಮಂ ತೃಪ್ತಿಪರ್ಯಂತವಲಂಪಿಂ ಪೀರ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೫೨೨).

ಕೆಯ್ಗುಡು$_2$: ೨. ಬತ್ತಿದ ಬಾಯ್ವೆರಸಲ್ಲಿ ಭೀತಿ ಕೆಯ್ಗುಡೆ ಕಡು ವೇಗದಿಂದೆ ಕೊಣಕಿಟ್ಟುದು ವನ್ಯಮೃಗೀ ಕದಂಬಕಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೫೧).

ಕೈಗೂಡು: ೧. ತರಹರಿಕೆ ಕೈಗೂಡದವನೀಶ್ವರನು ಕೌಸಲೆ ಸಹಿತ . . . ಕಟ್ಟಳಲಿಕೆಯಲ್ಲಿದಿದನು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೫೩); ಬೇಡ ಲಲಾಟ ನೇತ್ರದ ಕೂಡೆ ಕಲಹ ಕೈಗೂಡದೆಂದೊಲಿದು ಪೇಳಿದಳು (ಮೋಹತ. ೬-೮); ಆ ಪರಕೆ ಕೈಗೂಡಲೊಡನೆ ಸಾನುರಾಗದೊಳುಟ್ಟ ಪಸುರುಡುಗೆಯೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೨); ನೆನೆದೆಣಿಕೆ ಕೈಗೂಡುವುದು (ಮಲ್ಲಜ. ೧-೧೬). ೨. ಶಂಕರಾಲಯಮಂ ಭೋಂಕನೆ ಕಂಡು ಪೂರ್ವಸ್ಮರಣೆ ಕೈಗೂಡಿ (ಬಸರ. ೨-೫೨); ಇವಳಿರದೆ ತಣ್ಣು ಕೈಗೂಡಿದುದು (ಜಗವಿ. ೧೧-೪೩); ಕಷ್ಟ ಕೈಗೂಡಿದರೆ ಮಿಗೆ ವ್ರತಗೆಟ್ಟರೇ ಪಾಂಡವರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬-೪೯). ೩. ನೆರವಾಗು; ಅನುಕೂಲವಾಗು: ಕಾಲ ಕೈಗೂಡಿದೊಡೆ ಲೇಸಿನ ಮೇಲೆ ಲೇಸುಗಳೊದಗುವುವು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೫೨). ೪. ಒಟ್ಟಾಗು; ಒಗ್ಗೂಡು; ಒಂದಾಗು: ಇರದೆಂಟುಂ ದಿಗ್ಗಜಂಗಳ್ ನೆಱದಿದಿರೊಳ್ ತಾಗೆಯುಂ ಮಂದರ ಕ್ಷ್ಮಾಧರದೊಳ್ ಕೈಗೂಡಿ ಗೋತ್ರಾದ್ರಿಗಳೆ ಗಜ ಘಟಾರೂಪದಿಂ ತಾಗೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೯೧); ಭೀಷ್ಮನನು ಕೈಗೂಡಿ ಕವಿಯಲಿ ದ್ರೋಣ ಗುರುಸುತರೆಂದುದಖಿಲಜನ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೫೧).
[ಕೆಯ್$_2$ + ಕೂಡು$_1$]

ಕೆಯ್ಗೆಯ್, ಕಯ್ಗೆಯ್, ಕೈಗೆಯ್, ಕೈಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿಂಗರಿಸು; ಅಲಂಕರಿಸು: ಮಂಗಳಾಭರಣದೊಳ್ ನೆಱಯೆ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨೬ ವ); ಪೆಣ್ದರೋಜೆವಿಡಿಯಂ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದು ಬಂದೆಱ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೧); ಅಪೂರ್ವಚ್ಛಾಯೆಯಿಂ ಮಾಲ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದುದು ಕೇಶಸಂಚಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೫೮). **ಕಯ್ಗೆಯ್**: ೧. "ಕಯ್ಗೆಯ್ – ಭೂಷಣೋದ್ವಹನೇ" (ಶಮಧಾ); ಅಂತು ನೆಱಯೆ ಕಯ್ಗೆಯ್ದು ವಧೂವರರಂ . . . ಮುಂದಿಟ್ಟುತಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೧೦೦ ವ). ೨. ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊ: ಬಗೆಗೆವಂದ ಪೂಗಳೊಳ್ ಪೂದುಡುಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ವಸಂತಕಾಂತೆಯರಂತೆ ನೆಱಯೆ ಕಯ್ಗೆಯ್ದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨೮ ವ); ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದಪ್ಪೆನೆಂದು . . . ಕಾದಂಬರಿ ಕಯ್ಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೫೮೨); ನೀಲಕಂಠಕರಂ ಕಯ್ಗೆಯ್ದಾನಂದಮುನಸ್ಕನಾದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೬-೫). ೩. ಅಣಿಯಾಗು; ಸಜ್ಜಾಗು; ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಕಾಲವರಂದು ಕಯ್ಗೆಯ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಯ್ಗಾಯ್ದು] ಕಟ್ಟಾಳಾಗಿ ಪೊಜಮಟ್ಟರೊಸೆದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೪೦). **ಕೈಗೆಯ್**: ೧. ಮಿಂದಳಂಕಾರಮಂದಿರಕ್ಕೆ ವಂದು ನೆಱಯೆ ಕೈಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೪-೩೫ ವ). ೨. ಕಂತು ಕೈಗೆಯ್ವಂತೆ ನೆಱ ಕೈಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೨ ವ); ಕರಂ ಕೈಗೆಯ್ದಳೀಗಳ್ ವನವನಿತೆ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೨೬); ಮಲಯಜಮಿಕ್ಕಿ ಪೂವಮುಡಿದಾ ಲಲನೆ ಕೈಗೆಯ್ದಳಳ್ತಿಯಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೫೦). **ಕೈಗೈ**: ೧. ನೃತ್ಯವಾದ್ಯ ಶಿಲ್ಪಪ್ರವೀಣಮತಿ ಶರಧಿ ಧನು ಕವಚಧರಂ ಕೈಗೈದಿರ್ಪವನನಿಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೯). ೨. ರಸದಾಳಿಯ ಬೆಳೆವೊಲನೊಪ್ಪಿದುದಾ ವಸುಧಾಸತಿ ಕೈಗೈಯೆ ವಿರಾಜಿಪ ಪಸುರ್ವಸದನದಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೩೮); ಕಾಂತಂ ಕಱದನೆನಗಿರಲ್ದಕ್ಕುದಲ್ತೆಂದು ಕೈಗೈದೆಳೆಯಳ್ ತನ್ನಂ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ಬಗೆಯದೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫-೭); ಅಬಲೆ ಕೈಗೈದು ಬೇಡಿದಳು . . . ಮುನಿಪತಿ ಗಂಡನಾಗೆನಗೆಂದು ಸಹಜಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯನು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೮-೭). ೩. ಮುಕ್ತಿಲಲನೆಯನೊಲಿಸಲ್ ಕೈಗೈದು ನಿಂದನಜಿತ ಮುನೀಂದ್ರಂ (ಅಜಿಪು. ೭-೪); ಯಮಪುರದೊಳಾಲಯಂ ಕೂಡೆ ಕೈಗೈವುತದೆ ನಿನಗೆ (ಚೆಬಪು. ೪೩-೧೩). ೪. ಅಣಿಗೊಳಿಸು; ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಚರಾಚರಮನಂಬುರುಹಭವನ್ನೆದೆ ಸೃಜಿಸಿ ನೆಲೆಯಂ ಚತುರ್ದಶ ಭುವನಭವನದೊಳ್ ಕೈಗೈದು (ಚೆಬಪು. ೧೫ ಸೂಚನೆ). [ಕೆಯ್$_3$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ಕೈಕೆಲಸ: ಸಡೆಯುದಿಹ ಹೂಮೋರೆ ನಗೆ ಕಂಪಿನೊಸಗೆ ಒಡಲ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಮೆಯಿಂ ಬಳಗಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಾಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೪೦-೪೬). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕೆಯ್ಮೆ$_1$]

ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸು, ಕಯ್ಗೆಯ್ಸು, ಕೈಗೆಯಿಸು, ಕೈಗೆಯ್ಸು, ಕೈಗೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿಂಗರಿಸು; ಅಲಂಕಾರಮಾಡು; ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸು: ಕೂಸಂ ನೆಜೆ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸಿಮೆಂದು. . .ಪೇಟ್ಟುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೪ವ); ವೈರಿನೃಪಾಲದ್ವಿಪ ಮೌಕ್ತಿಕಾವಳಿಗಳಿಂ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸುಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೪೮). **ಕಯ್ಗೆಯ್ಸು**: ೧. ಜಿನಪೂಜಾಪುರಸ್ಸರಂ ಕನ್ನೆಯಂ ಕಯ್ಗೆಯ್ಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೭೯-೧೫); ಮಂಗಳಶೋಭೆ ಕಣ್ಗೊಳೆ ಕರಂ ಕಯ್ಗೆಯ್ಸಿ ನಾನಾನಕಸ್ವರಮುಣ್ಮುತ್ತಿರೆ (ಕುಸುಮಾ.೫-೬). **ಕೈಗೆಯಿಸು**: ೧. ಒರ್ವ ಸೂಳೆಯನಿರ್ವರ್ ಕೈಗೆಯಿಸುತಿರ್ದುದಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂಪು. II, ೬೦); ಆಗಳಾ ಪದ್ಮಪುರಿಯಂ ಕೈಗೆಯಿಸವೇೞ್ದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೯೯ ವ); ಅಂಗಜ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನು ಪೂಜಿಸುವವೊಲು ನಲಿದು ಚೆದುರಿನಿಂ ಕೈಗೆಯಿಸಿದರು ಸಮ್ಮುದದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೭೯). **ಕೈಗೆಯ್ಸು**: ೧. ಕನ್ನೆಯಂ ನೆಜೆಯೆ ಕೈಗೆಯ್ಸಲ್ವೇೞ್ಪು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೦); ಅಂತು ಕೈಗೈಯ್ಸಿ ರುಕ್ಮಿಣಿಯಂ ಪರಿಣಯ ಭವನದೊಳ್ ಯಥೋಚಿತಾಚಾರದಿ ನಿರಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೨೯ ವ). ೨. ಅಣಿಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ತಕ್ಕುವಂ ನೆಗಳ್ವಿನಂ ಕೈಗೆಯ್ಸಿದಂ ಪದ್ಮಜಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೨೪೫); ದಯೆಯಿಂ ಕೈಗೆಯ್ಸಿ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೩-೩೦). **ಕೈಗೈಸು**: ೨. ಬಣ್ಣದ ಸೊಡರ್ಗಳಂ ಕೈಗೈಸುವನುಜೆಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೭). [ಕೆಯ್ಗೆಯ್ + -ಸು$_1$]

ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದ (ನಾ). ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಿಕೆ; ಅಣಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: "ಸರ್ವಾಭಿಸಾರ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೆಯ್ಗೆಯ್ + -ದ$_2$]

ಕೆಯ್ಗೊಡು, ಕಯ್ಗುಡು, ಕಯ್ಗೊಡು, ಕೆಯ್ಕೊಡು, ಕೆಯ್ಗುಡು$_1$, ಕೈಕೊಡು, ಕೈಗುಡು, ಕೈಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈನೀಡು; ಕೈಯನ್ನು ಆಸರೆಯಾಗಿ ಕೊಡು; ಗೌರವಾದರಗಳಿಂದ ಕರೆತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಹಿಡಿ: ಕೆಯ್ಗೊಟ್ಟು ಚೈತ್ರಂ ನಡೆತರೆ (ಗಿರಿಕ. ೪-೯೬). **ಕಯ್ಗುಡು**: ೧.ಕಯ್ಗುಡಲಿಷ್ಟಮಿತ್ರನೆ ಬರುತ್ತಿರ್ದಂ(ಕಾದಂಉ. ೭೯೪). **ಕಯ್ಗೊಡು**: ೧. ಕಯ್ಗೊಟ್ಟುತಂದು ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲಿರಿಸಿ (ಸೇದಿರ. ೬೨-೧); ಕನಕಮಯಸುಖಾಸನದೊಳ್ ಕಯ್ಗೊಟ್ಟು ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿ(ರಾಜಶೇ.೩-೮೦ವ). **ಕೆಯ್ಕೊಡು**: ೧. (೬). **ಕೆಯ್ಗುಡು$_1$**: ೧. ರತಿ ನೆಲನುಗ್ಗಡಿಸೆಯುರುಂ ಧತಿ ಕೆಯ್ಗುಡೆ (ಗಿರಿಕ. ೩-೪೫). **ಕೈಕೊಡು**: ೧. ಬೀಳುವ ಹಾಗಾದರೆ ನನ್ನ ಕೈಕೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೂಬೆಟ್ಟ. ೧೬೭); ಏಳಲಾರದೆ ಹಣಿಗೆ ಕೈಕೊಟ್ಟು ಬೀದಿಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ನೋಡಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೨). ೨. ಸಹಾಯಮಾಡು; ನೆರವು ನೀಡು; ಆಶ್ರಯಕೊಡು: ಉಕ್ಕುತಿದೆ ಕಣ್ಣೀರ ಧಾರೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಬಿಕ್ಕುತಿರೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಒಡನೆ ಕೈಕೊಟ್ಟು (ಕಎಪು. ೩೬). ೩. (ಆಲಂ) ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು: ಆದರೆ ಅದೃಷ್ಟ ಅವರಿಗೂ ಕೈಕೊಟ್ಟಿತು (ಮರಳಿ. ೯೧). **ಕೈಗುಡು**: ೧. ಅಮಳ್ಗಳ್ ಚಾಮರಮಂ ಬೀಸೆ ನಯದೆ ಕೈಗುಡೆ ಪಾರ್ಥಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೭೪); ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ್ ಕೈಗುಡೆ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ್ ಪರಸೆ (ನಂಬಿರ. ೮-೫೩); ಮೆಲ್ಲನೆ ಕೈಗುಡುವ ಸೊಬಗೆಯರ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೦). **ಕೈಗೊಡು**: ೧. ಕೃತಪುಣ್ಯೆಗಾದರದಿ ಕೈಗೊಟ್ಟು ಕೆಲ ಕೆಲರ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೫೨); ತನ್ನೊಡೆಯನಂ ಕೈಗೊಟ್ಟು ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡು ಹೋಹಾಗ (ಬಸಪು. ೧೨-೭); ಕೈಗೊಡುವ ನೃಪತಿಗಳಿಕ್ಕಲಿಸೆ ಹೊಱವಂಟನರಸನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨-೪). ೨. ಸುಗ್ರೀವಂಗೆ ಕೈಗೊಟ್ಟು . . . ವಾಲಿಯಂ ಮಥಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೫). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೆಯ್ಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊಲದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕುಯ್ಯು: ಕೆಯ್ಗೊಯ್ವ ಪೇರೊಕ್ಕಲಿಗನಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೪-೬೫). [ಕೆಯ್$_4$+ ಕೊಯ್$_1$]

ಕೆಯ್ಗೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೊಲೆ. ೨. ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ: ಕೆಯ್ಗೊಲೆ ಬಾಯ್ಗೊಲೆ ಮೆಯ್ಗೊಲೆ ಕಾಲ್ಗೊಲೆ ಕೋಳ್ಗೊಲೆಯಂ ಕಲಿಪ ಕಡು ಬಿನ್ನಣಂಬಡೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). [ಕೆಯ್$_2$ + ಕೊಲೆ]

ಕೆಯ್ಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು$_1$ 'ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು$_2$, ಕೈಕೊಳಿಸು$_2$, ಕೈಗೊಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲಂಕರಿಸು; ಸಿಂಗರಿಸು: ಸಿಂಗರಮಂ ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೨೯); ಐರಾವತ ಕರಿಕರಾಗ್ರದ ಸಿರಿಯಂ ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸಿ ಮುಂಗೆಯ್ಮೊಳ್ಮುತ್ತಿನ ಕಂಕಣಮನಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೯ ವ). ೨. ಅಣಿಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು. **ಕೈಕೊಳಿಸು$_2$**: ೧. ಮತ್ತಂ ಕರ್ಣದೊಳ್ ಕೈಕೊಳಿಸಿ ಮೊತ್ತದೊಳೆಳಲ್ದು ಬಿತ್ತರಿಸುವುದುತ್ತಮದ ಮುತ್ತಿನ ಕಡುಕುಗಳು (ನಂಬಿರ. ೪-೨೮). ೨. ಅಲರ್ವ ಜಾಜಿಯ ಮಾಲೆಗಳ ಕೈಕೊಳಿಸಿದನು (ಅಕ್ರೂಚ. ೮-೪೦). **ಕೈಗೊಳಿಸು$_2$**: ೨. ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮುಗುಳ ಕಂಕಣಮಂ ಕೈ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಯ್]ಗೊಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೫-೭೬ ವ). [ಕೆಯ್$_3$ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಯ್ಗಟ್ಟೆ 'ಕೆಯ್ಗಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕೆಯ್ಜೋಡಿಸು, ಕೆಯ್ಜೋಳಿಸು, ಕೈಜೋಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸು; ನಮಸ್ಕರಿಸು; ಕೈಮುಗಿ: ಕೆಯ್ಜೋಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಸಿದ ಮಲ್ಲನಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ). **ಕೆಯ್ಜೋಳಿಸು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕೈಜೋಡಿಸು**: ಕೇವಲ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ಗುಡಿಗಳನ್ನು ಹಸನು ಮಾಡಬೇಕು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೨೮೧); ನಮುಸ್ಕಾರ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿ ಕೈಜೋಡಿಸಿದಳು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೨೨). [ಕೆಯ್$_2$ + ಜೋಡಿಸು]

ಕೆಯ್ಜೋಳಿಸು 'ಕೆಯ್ಜೋಡಿಸು' ನೋ.

ಕೆಯ್ತ$_1$, ಕೈತ$_1$, ಗೆಯ್ತ, ಗೈತ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ: ತಳರ್ವ ಚಿನ್ನಪೂಗಳನವಯವದೊಳೆ ಸಯ್ತುಮಾಡುವ ಕೆಯ್ತಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೯ ವ); ಆಗಳಾ ಮರುಳ ಕೆಯ್ತಕೆ ದುಃರ್ಯೋಧನಂ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಕ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೫ ವ); ಪದೆಪಂ ಕೆಯ್ತದೊಳುಂಟುಮಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೧); ಅಂಗನೆಯರ ಕೆಯ್ತಂಗಳನಂಗನೆಯರ ರೂಪಂ . . . ಆದರದೆ ಪೇಱನೆಂತುಂ ಜೈಸಂ (ಸಮುಪ. ೬-೬೦); ತನ್ನ ತಂಗೆಯ ಕೆಯ್ತಮನೆತ್ತಿ ನುಡಿದಳ್ ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೮೪ ವ). **ಕೈತ$_1$**: ೧. ಪುದಿದ ಜಸಂ ಪೊದಟ್ದು ಚಳಮೊಂದಿದಳಂಕೃತಿ ಕೈತದೇಸಿಯೆಂಬುದನೆನೆ ವಸ್ತು ವಿದ್ಯೆಯೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೯). **ಗೆಯ್ತ**: ೧. ಈ ಮನುಜರ ಗೆಯ್ತಮಂ ಬಿಸುಟು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೮); ಇಂತು ಪಾರುಬೊಜಂಗನ ಗೆಯ್ತಮನೊಳಕೊಂಡು ತೀಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪); ಆ ಮುದುಕಿ ಇವನು ಪ್ರಬುದ್ಧಮಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದು ಗೆಯ್ತಮಾಡುವ ಕನಸು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಮುಳ್ಳುಹಾ. ೨೯); ಆವನ ಗೆಯ್ತಕೆ ಕಾದಕೆಲಸ ಹಿಮಗಿರಿಯಾಗಿ . . . ನಿಂತಿಹುದು (ಯಶೋಧ. ೨೦). ೨. ಚೇಷ್ಟೆ: ಪಣ್ಬರಂಕುಸನಾ ಪಾಣ್ಬೆಯರಗೆಯ್ವಗೆಯ್ತಂಗಳುಮಂ ತೋರ್ಪ ಸನ್ನೆಗಳುಮಂ . . . ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೩ ವ). **ಗೈತ**: ೩. ಹೊಲದ ಉಳುಮೆ; ಕೃಷಿ: ಮುಂಗಾರು ಬಿದ್ದು ರೈತನ ಗೈತ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೆಯ್$_1$ + -ತ$_2$]

ಕೆಯ್ತ$_2$ ಕಯ್ತ, ಕೈತ$_2$, ಗೆಯ್ತ$_3$ (ನಾ). ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ: (೬). **ಕಯ್ತ**: ಮಗನ ದುರುಕ್ತಿಯಂ ಮಗನ ದೂರ್ತರ್ಗಳಂ ಮಗನೊಂದು ಕಯ್ತಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೩). **ಕೈತ$_2$**: "ಸಲೆ ಕಪಟದೊಳ್ ಕೈತ ಕೈದವಂ" (ಕಶರ. ೨೮); "ಕೈದವಂ ಕೈತ ಜತ್ತುಕೆಮೆಂದು ಕಪಟಕ್ಕೆಯ್ದಿರ್ಪ ನಾಮು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೩). **ಗೆಯ್ತ$_2$**: "ಮೋಸ, ಮಾಟ, ಕೈತವ" (ಕಂಸುಹು. ೯೦). [< ಸಂ. ಕೈತವ]

ಕೆಯ್ತೀವು, ಕೈತೀವು (ಕ್ರಿ). ಕೈತುಂಬು: ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಪಿಡಿದು ಕೆಯ್ತೀವಿಕೊಂಡಗ್ನಿದೇವನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೮ವ). **ಕೈತೀವು**: ಅಡಕೆಯ ಪೋಱ್ಗಳುಮಂ ಕೈತೀವಿದೆಲೆಯುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೨೪). [ಕೆಯ್$_3$ + ತೀವು]

ಕೆಯ್ದರ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈನೀಡು; ಕೈಮಾಡು: ತೆಱದಿಂದಮುಟ್ಟುಡುವರಂ ಕೆಯ್ದಂದು ದುಶ್ಶಾಸನಂ . . . ತೆಗೆದಂ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮಂ ಕೃಷ್ಣೆಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫). [ಕೆಯ್$_2$ + ತರ್]

ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆ, ಕಯ್ದೀವಿಗೆ, ಕೈದೀವಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ದೀಪ; ಕೈದೀಪ: ನಿಶಾಸಮಯದೊಳ್ ಪತ್ತೆಂಟು ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆಗಳ ಬೆಳಗಿನೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫ವ); ಬೞಯಂ ಪೋಗುತ್ತುಂ ಪೆಱಗು ೞವಿನನುಚರರ ತೆಱದೆ ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆಗಳ್ ಪೞಪೞನೆಸೆದಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೪); ಹರಿಯ ಭುಜದಳವನೀಕ್ಷಿಪ ಸುರಸಮಿತಿಗೆ ಬೆಳಗಿದಂತೆ ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೨); ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆ ಮುಂದೆ ನೆವಕಿರ್ದರ್ಪದಾ ಮೆಯ್ದೀವಿಗೆಯೊಳೆ ನಡೆದನು (ಭರಚ. ೧೨-೧೦). **ಕಯ್ದೀವಿಗೆ**: ಕಯ್ದೀವಿಗೆಗಳ ಬೆಳಗಿಂ ಕಾಯ್ದೆಸೆವ ಸಹಸ್ರಕಿರಣನಿಂ ಭೇದಿಸಲೇಗೆಯ್ದುಂ ಬಾರದುದಲ್ತವೆ ಮಾಯ್ದೀಜವ್ವನದೊಳೊಡಲೊಳಿಡಿದಿರ್ದ ತಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೨೯); ಇರುಳ ಕಯ್ದೀವಿಗೆಗಳ ಕಿರಿಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ . . . ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೭೫-೧೮). **ಕೈದೀವಿಗೆ**: ಬೆಳಗುವ ಕೈದೀವಿಗೆಗಳ ಬೆಳಗುಂ ತರತರದಿನೊಗೆವ ತಾರೆಗಳ ಗೊಂದಳಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩); ಶ್ರೀವಿಜಯರ ಕವಿಮಾರ್ಗಂ ಭಾವಿಪ ಕವಿಜನದ ಮನಕೆ ಕನ್ನಡಿಯುಂ ಕೈದೀವಿಗೆಯುಮಾದುವು (ಪಂಚತಂ. ೫-೨); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೈದೀವಿಗೆಗಳು ತೆಲ್ಲಯ್ಸೆ (ನಂಬಿರ. ೧೦-೪೯). ಕತ್ತಲೆಯಿಱತದಲಿ ಕೈದೀವಿಗೆಯ ಹಂಗೇಕೆ ದಿನಮಣಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೧೪); ಸಾಲ ಕೈದೀವಿಗೆಯ ಸಂಭ್ರಮದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೭). [ಕೆಯ್$_3$ + ದೀವಿಗೆ]

ಕೆಯ್ದು, ಕಯ್ದು, ಕೈದು$_1$ (ನಾ). ಆಯುಧ; ಶಸ್ತ್ರ: "ಹೇತಿಃ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪ್ರಹರಣಂ, ಆಯುಧಂ, ಅಸ್ತ್ರಂ – ಈ ೫ ಕೆಯ್ದು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೦೮); ಮದನನ ಕೆಯ್ದುವೆಲ್ಲಿದನನಂಗನ ಕೈಪೊಡೆಯೆಲ್ಲಿದಂ (ಆದಿಪು. ೩-೧೫); ಪಲವುಂ ಕೈಗಳಿನೆ ಕೆಯ್ದುವಂ ಪಿಡಿದಿರ್ದ (ಸಮಪ. ೮-೧೭೩); ಒಳಗೆ ತಳತಳಿಸಿ ಪೊಳೆವ ಕೆಯ್ದುಗಳ ಬಳಗಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೯೧ವ); ಮಸೆದ ಕೆಯ್ದುಗಳ್ ತುಕ್ಕುಗೊಳ್ವೊಡಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೨-೧). **ಕಯ್ದು**: ಪರಬಳವೆಯ್ದೆ ಕಯ್ದುವೆಡೆಯಾಡುವ ತಾಣದೊಳಲ್ಲಿ ಬೀರಮುಂ(ಎಕ.11, ೧೩೪-೩೫; 982); ತಾವಿರ್ವರುಂ ಕಯ್ದುವಂ ಬಿಸುಟರ್ (ಗದಾಯು. ೨-೧೧); ಕಲಿತನಮುಂ ಮಹಾಬಲಮುಳ್ಳನ ಕಯ್ದುವೆ ಕಯ್ದುಪಂದೆ ದುರ್ಬಲನೆನಿಸಿರ್ದವಂ ಪಿಡಿದ ಕೈದುವದೇತಱ ಕೈದು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೫೦); ಶಸ್ತ್ರೋಪಜೀವನಂ – ಕಯ್ದುವಿನಿಂ ಜೀವಿಸುವುದುಂ (ನೀತಿವಾ. ೬-೯); ಕಯ್ದು ಮುಱಿಯೆ ಕಯ್ಯ ಹರಿಗೆಯ ತೆಗೆದಿಟ್ಟು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೬೮). **ಕೈದು$_1$**: ಕೈದುಗಳತ್ತ ಕೈಯಂ ನೀಡಲ್ ಬಗೆವನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯-೧೭); ಇಱಿವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ ನಚ್ಚಿನ ಕೈದುವೇಟ್ಟುದೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಪುತ್ತ್ರೀಱಿದನಂ ಕೈದುವನಿತ್ತನನೇರ್ಪಿತ್ತ್ರನಂ ರಣಾಂಗಣದೊಳ್ ಜೆನ್ನಿತ್ತನನಿಱಿಯರ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೪-೧೩); ಕಲಿಯ ಕೈಯ ಕೈದುಪಿನಂತಿರಬೇಕು ಅಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೬೩); ನೊರಜ ಕೊಲುವಡೆ ಕೈದುವೇತಕೆ (ಜೀವಂಚ. ೬-೮); ಕೈದು ಮುಱಿದರೆ ಹಗೆಗೆ ತನ್ನಯ ಕೈದು ಕೊಟ್ಟವನುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೩೨); ವೀರನಾದೊಡೆ ಕೈದುಮುಟ್ಟಿಗಳ ಘೋರ ಪ್ರಹಾರವಂ ತೋಱಿಸು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೩). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ತೆಲು. ಕೈದು]

ಕೆಯ್ದುಕಾಱ, ಕಯ್ದುಕಾಱ, ಕೈದುಕಾರ, ಕೈದುಕಾಱ, ಕೈದುಗಾಱ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿ; ಯೋಧ: ಪಗೆಕಾಱನಾಗಿಯುಂ ಕೆಯ್ಮಿಗೆ ತಕ್ಕಂ ಕೆಯ್ದುಕಾಱನೆನಿಸಲ್ಕಾಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೫). **ಕಯ್ದುಕಾಱ**: ಮೆಯ್ದೆಗೆದರಡಯೊಯ್ಲಿನಲಿ ಬಲುಗಯ್ದು[ಪಾಠಾಂ. ಗೈದು] ಕಾಱರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೩೫); ಕೊಯ್ದ ಕೊರಲಿನ ಕೊಱೆದ ತೋಳಿನ . . . ಕಯ್ದುಕಾಱರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೪-೬). **ಕೈದುಕಾರ**: ಕೈದುಕಾರರು ಹೊಕ್ಕು ಪಂಥವನೈದಿ ಕಾದುತ್ತಿರಲು (ದೇವೀಮ. ೩-೧೦); ಪೆರ್ಬಾಗಿಲಂ ಕಾವಲಲೆಯುವ ಕೈದುಕಾರನ ತನುಚ್ಛಾಯೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೬೩-೪೯೯). **ಕೈದುಕಾಱ**: ಕೈದುಕಾಱಂ ಬಂದಿಕಾಱಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ); ಕೈದುಕಾಱರ ಗುರುಛಡಾಳಿಸಿ ಮೈದೆಗೆದು ನಿರ್ಜರರ ನಗರಿಗೆ ಹಾಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೩); ತಪದ ಮಾರ್ಗದ ಕೈದುಕಾಱರು ಕಾಣಲಱಿಯರು ವೈದಿಕೋಕ್ತ ವಿಧಾನತತ್ವದಲಾವನಂಘ್ರಿಯನು (ನಿಭಾಗ. ೭-೧-೧೨). **ಕೈದುಗಾಱ**: ಕಂಚಗಾಱರು ಕೈದುಗಾಱರು (ಮೋಹತ. ೩-೨೨); ಕೊಂತಗಾಱರ ಹರಿಗೆಕಾಱರ ಕೈದುಗಾಱರ ಪಡೆವೆರಸು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೩-೨೯). [ಕೆಯ್ದು + -ಕಾಱ]

ಕೆಯ್ದುಕೆಯ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್, ಕಯ್ದುಗೆಯ್, ಕೆಯ್ದುಕೆಯ್, ಕೈದುಗೆಯ್, ಕೈದುಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯುಧವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು; ಶಸ್ತ್ರಪ್ರಹಾರಮಾಡು; ಕಾಳೆಗಮಾಡು; ಸೆಣಸು: ನಿಲ್ಲದೆ ತೊಲಗಿದಿರಿಂದಂತಲ್ಲದೊಡೆಱ್ದಿರ್ದು ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್ ನೀನೀಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೯). **ಕಯ್ದುಗೆಯ್**: ೧. ಮಾತಿನೊಳೇನೊ ಕಯ್ದುಗೆಯ್ ಬಱುವನನಾಜಿಶ್ರಾಂತನಂ ಯಶೋಧನನಿಱಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೧); ಆರ್ ಮರುತ್ಸೂನುಗೆ ಕಯ್ದುಗೆಯ್ದು ಕಡುಗೆಯ್ದು ಬರ್ದುಂಕುವರಾಜಿರಂಗದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೧೮). **ಕೆಯ್ದುಕೆಯ್**: ೨. ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಆಯುಧದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಮದನನ ಕೆಯ್ದುಕೆಯ್ದ ಕರಶಾಖೆ ಮುರುಂಟಿದುದು (ಅನಂಪು. ೧-೨೪). **ಕೈದುಗೆಯ್**: ೧. ಕಲಹಕ್ಕೆ ವಂದು ನಣ್ಪುದೋರ್ಪೊಡವಸರಮಲ್ತು ಕೈದುಗೆಯ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೫೩ವ); ಬಗ್ಗಿಪೀ ಕೋಕಿಳವೆನ್ನೊಳ್ ತಾವೆ ಮಾಱ್ಕುಂ ಭುವನಜಯಮನಾಂ ಕೈದುಗೆಯ್ವನ್ನಮೇನೆಂದು (ಜಗವಿ. ೧೪-೪೧). **ಕೈದುಗೈ**: ೧. ಕೈದುಗೈದು ಸೋಲ್ತರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೫-೧೩). [ಕೆಯ್ದು + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆಯ್ದುಗೊಳ್, ಕೈದುಕೊಳ್, ಕೈದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್: ೧. ಪವನಸುತಂ ಗದೆಗೊಳೆ ಗಾಂಡಿವಿ ಬಿಲ್ಗೊಳೆ ಕೆಯ್ದುಗೊಳ್ವ ಮಾರ್ಕೊಳ್ವದಟರ್ ಭುವನದೊಳಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೩-೧೬); ಕೆಯ್ದುಗೊಳ ವೇಳ್ ಪದಾತಿಯಂ ಬೇಗಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫). **ಕೈದುಕೊಳ್**: ೧. ಕಡು ಹೀಹಾಳಿಕಾಱರು ಕೈದುಕೊಂಡರು ಬಾಲಕನ ತಱುಬಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೮೨). **ಕೈದುಗೊಳ್**: ೧. ಇವರೆಮ್ಮಾಚಾರ್ಯರೆಂದೋಣದೇರ್ವೆಸನಂ ಮಾಣದೆ ಕೈದುಗೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೮);

ಪೊಱಮಡು ನೀಂ ಕೈದುಗೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೭–೧೩). ೨. ತ್ರಿಪುರಾರಿಯುರಿಗಣ್ಣಿಂಗೆ ಸೋಲದ ಕೈದುಕೊಂಡನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೮).

[ಕೆಯ್ದು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಯ್ದುಡುಕು, ಕಯ್ತುಡುಕು, ಕೈದುಡುಂಕು, ಕೈದುಡುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಗಬಕ್ಕನೆ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ತುಡುಕು; ಕೈತುರುಕು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು : ಇಡಿದಿಂಧನದೊಳೆ ಫಣಿವೊಳಗಡಂಗೆ ಮಣಿಗಂಡು ಕೆಂಡವೆಂದೊರ್ವಂ ಕೆಯ್ದುಡುಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೯–೨೫). **ಕಯ್ತುಡುಕು :** ೧. ಕತ್ತೆತ್ತಿನೋಡಿ ಕಯ್ತುಡುಕಿ ಬಲ್ಪಿನಿಂದ ಅದನ್ನೆಳೆದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦–೮). **ಕೈದುಡುಂಕು :** ೧. ಕಿಱಿಯ ಕೃತಿ ಪಿರಿದೆನಿಕ್ಕುಂ ಪೆರರರ್ಥಕೆ ಕೈದುಡುಂಕದಿರೆ ಸತ್ಕವಿಗಂ ಕಿಱಿಯ ಸಿರಿ ಪಿರಿದೆನಿಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೩೨). **ಕೈದುಡುಕು$_1$:** ೧. ರದನಾಗ್ರದ್ವಂದ್ವಮಂ ಕೈದುಡುಕಿ ಪಿಡಿದು (ಜಗವಿ. ೬–೫೫); ನೃಡನ ಭಕ್ತರು ಪರಧನಕೆ ಕೈದುಡುಕುವರೆ (ಬಸಪು. ೧೧–೧೨). ೨. ದುಡುಕು; ಮುನ್ನುಗ್ಗು : ವೃಕೋದರನ ವಲ್ಲಭೆಯ ಕಂಡನು ಕೈದುಡುಕಲಂಜಿದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೭೪); ಕಂದು ಕಸರಿನ ಕಲಿಮನದ ಕಡುಹಿಂದ ಕೈದುಡುಕಿದರು ಕದನಕೆ ಕಲಿಗಳು (ತೊರರಾ. ४–೩–೬).

[ಕೆಯ್$_2$ + ತುಡುಕು (< ತುಡುಂಕು)]

ಕೆಯ್ದುವಿಡಿ, ಕೈದುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಯುದ್ಧಮಾಡು : ಶಸ್ತ್ರಾಜೀವಃ, ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠಃ – ಈ ೨ ಕೆಯ್ದುವಿಡಿವವಂ (ಹಲಾಯು. ೬೭–೨೫೧); ಕೆಯ್ದುವಿಡಿವಂ ಶಸ್ತ್ರಜೀವಿ (ಮಂಗರಾ. ೭೫–೭). **ಕೈದುವಿಡಿ :** ಲಾಭದಲಂಪಿಂ ನಡೆಯಲ್ಕೆ ಕೈದುವಿಡಿಯಲ್ಕೆಂದಂದಜಂ ಬೇಱೆ ತೋಱಿದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೮–೭೩); ನೀಮುಂ ತಾಮುಮಿದಿರ್ಚಿ ಕೈದುವಿಡಿವನ್ನಂ ನಿಲ್ವ ಸಂಗ್ರಾಮಮಿಲ್ಲ (ವರ್ಧಪು. ೭–೫೬); ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟದೆ ಕೈದುವಿಡಿಯದೆ ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಮನಸಿಜನ ತಪಸಿನ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದುರುಪಿದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩–೫). [ಕೆಯ್ದು + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೆಯ್ದುವೊಱು, ಕೈದುವೊಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಯ್ದುವಿಡಿ : ವೀರನುದಾರಂ ಶುಚಿ ಗಂಭೀರಂ ನಯಶಾಲಿ ಕೆಯ್ದುವೊತ್ತರ ದೇವಂಗಾರೆಱಗರ್ ನೃಪತುಂಗಂಗೆ (ಶಮದ. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕೈದುವೊಱು :** ಇವರೊಳುಂಟೇ ಕೈದುವೊತ್ತವರನಱುಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೪೨).

[ಕೆಯ್ದು + ಪೊಱು$_1$]

ಕೆಯ್ದೆಗೆ, ಕೈತೆಗೆ, ಕೈದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ : ಅಂತು ಮಱುಗಿ ಕರುಣಾಕರಂ ಕಪರ್ದಿ ಕೆಯ್ದೆಗೆದು ನಿಂದಾಗಳ್ (ಶಬಶಂ. ४–೮೫ ವ). **ಕೈತೆಗೆ :** ೧. ಒಡನೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರು ಚಿಮ್ಮಿದಂತಾಗಿ ಚೋಳನು ಕೈತೆಗೆದನು (ಕಾಲೂರ. ೯ ಕಥಾಸಾರ). **ಕೈದೆಗೆ :** ೧. ಸವಿನೋಡಿ ಅಂಬಲಿಯ ರುಚಿಯಾಯಿತ್ತೆಂದು ಕೂಡಲಸಂಗಮ ದೇವಂಗೆ ಬೇಕೆಂದು ಕೈದೆಗೆದ (ಬಸವ. ೭೯४); ಆದರದಿ ಹುಳಿಯಂಬಕಳವಂ ಕೈದೆಗೆಯದುಱೆ ಸುಱಿಸುಱಿದು (ಬಸಪು. ೧೫–೨೬); ಕಿಱುಬನೊಡನೇನೆಂದು ಕೈದೆಗೆವು ಕಾದಿದೊಡೆ ಬೆಱೆದೊ ಬಹಳ ಗರ್ವದೆ (ಚಬಪು. ४೦–೧೨). ೨. ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ವಿಮುಖನಾಗು : ಆಕೆಯೆನಿತರ್ಥಮಂ ಬೇಡಿದೊಡನಿತುಮಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಕೈದೆಗೆಯದೆರಡುಗೇಳದೆಯನವರತಂ ಕುಡುತ್ತುಮಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೧४); ೨. ದಿಟಕ್ಕಂತೊರ್ವರೊರ್ವರ್ಗೆ ಯೋಧನದೊಳ್ ಕೈದೆಗೆವನ್ನರಿರ್ದಪರೆ (ವರ್ಧಪು. ೭–೫೬); ಕಳವಳಿಸಿದರು ಕಾಯದಲಿ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗಾಱರು ಕೈದೆಗೆದರಗ್ಗಳೆಯನುಱುಬೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೫೧); ಕಾಳಗದೊಳು ಕೈದೆಗೆವ ಖೂಳನೃಪರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೩೨).

[ಕೆಯ್$_2$ + ತೆಗ್$_1$]

ಕೆಯ್ದೊಳೆ, ಕೈತೊಳೆ, ಕೈದೊಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತೊಳೆ, —ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು : ಗಂಧೋದಕದಿಂದೆ ಕೆಯ್ದೊಳೆದು ಶ್ರೀಗಂಧದ ಮೆಯ್ಗೂಡಿಕೊಂಡು (ಮೋಹತ. ४೨–೬೮). **ಕೈತೊಳೆ :** ಭೋಜನಾನಂತರದ ಕೈತೊಳೆದು (ಕಂನವಿ. ೮–೯೩). **ಕೈದೊಳೆ :** ನಾನು ಕೈದೊಳೆಯದ ಮುನ್ನವೆ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಹಸ್ತಪ್ರಕ್ಷಾಳನ ಮಾಡಿಸುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೭–೧); ವರ ಸಮಾಧಾನದಲಿ ಕೈದೊಳೆದುರವಣಿಪ ತೇಗಿನ ತರಂಗದ ಪರಬಲಾಂತಕನೆದ್ದು ನಿಂದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೩४); ಸೊಸ್ತದೊಳೂಟವ ಮಾಡಿ ಕೈದೊಳೆವನ್ನಕಸ್ತಮಿಸಿದ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೨೨–೩).

ಕೈತೊಳೆದುಕೊ = ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಪೂರೈಸು ; ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸಿ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಅವರು ತಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ).

[ಕೆಯ್$_2$ + ತೊಳೆ$_1$]

ಕೆಯ್ದೊಱೆ, ಕೈದೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ತೆರೆ ; ಬಿಚ್ಚುಗೈಯಿಂದ ಕೊಡು ; ಧಾರಾಳಿಯಾಗು : ಆಯ್ದಾಱು ಬಾರಿ ತನ್ನರಮನೆಗೆಲ್ಲರನೊಯ್ದು ಮಾಡಿಸಿದನೌತಣವಾ ಮೆಯ್ದೊಡಿಗೆಯ ದುಗುಲವನಿತ್ತವನಂತೆ ಕೆಯ್ದೊಱೆವವನಾವನೆನಿಸಿ (ಭರಚ. ೩೮–೫೮). **ಕೈದೊಱೆ :** ೨. ತೊರೆ; ಕೈಬಿಡು ; ತ್ಯಜಿಸು : ಎಱೆದಳೋ ಸುರರಿಂಗೆ ಸತಿ ಕೈದೊಱೆದಳೋ ದನುಜರಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೮–೯–೩೨). [ಕೆಯ್$_2$ + ತೊಱೆ$_1$]

ಕೆಯ್ನಿಱಿ, ಕಯ್ನಿಱಿ, ಕೈನಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈನಿಮಿರು, —ಚಾಚು, —ಬೀಸು, —ಎತ್ತು ; ಕೈಯನ್ನು ತೂಗು : ಸುರಪತಿ ಕೆಯ್ನಿಱಿದು . . . ಪೊಗೞಲಱಿಯಂ ಸಭೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೭೬). **ಕಯ್ನಿಱಿ:** ಜಿನಪದಾಂಭೋರುಹದೊಳ್ ನಿಱಿಸಿ ಮತಿಯಂ ಸುರರ್ ಕಯ್ನಿಱಿದೊಡನೊಡನೆ ಪೊಗೞೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೩೯). **ಕೈನಿಱಿ :** ಅಂಘ್ರಿವಿನ್ಯಸನದಿನಬ್ಜಮಂ ಕೆದಱುವಂತಿರೆ ಕೈನಿಱಿವೊಂದು ದೇಸೆಯಿಂ ಕಿಸಲಯಜಾಲಮಂ ಪರಪುವಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೫–೧೬); ಭಾರತಿಕನಾಗೆ ಮಂದಸಮೀರಂ ಕೈನಿಱಿದುವುತ್ಸವ ಧ್ವಜತತಿಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ४–೨೬); ಮಿಳಿರ್ವ ಪಟಯಿಗೆಯ ತುಱುಗಲಿಂ ಕೈನಿಱಿದು ನರ್ತಿಸುವಂತೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೮४ ವ). [ಕೆಯ್$_2$ + ನಿಱಿ$_1$]

ಕೆಯ್ನೀಡು, ಕೈನೀಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯೊಡ್ಡು ; ಕೈಚಾಚು : ಕೆಯ್ನೀಡಿದ ಬೇೞ್ಪರ ನೆರವಿಗೆ ನೀಡಿಲ್ಲದೆ ಕುಡುವುದಾತ್ತನಾಜಿನಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೩೨). ೨. ಕೈಯಿಕ್ಕು ; ಕೈಹಾಕು ; ತುಡುಕು : ಮುನಿದೆಮ್ಮಂ ಕೊಲಲೊಡ್ಡಿದಂದಿನ ಶಿಲಾಸ್ತಂಭಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ನೀಡಿದಂದಿನ ಕಿೞ್ತಂದಿನ . . . ಆ ನಿನ್ನ ಗರ್ಜನೆಯುಂ ಬೀರಮುಮೀಗಳೆಂತು ಪುಡಿಯೊಳ್ ಚಿಃ ಸೀ ಪೊರಳ್ದಿರ್ಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೬೦). **ಕೈನೀಡು :** ೧. ಮುಂಡಾಡಿ ದಣಿಯರು ಬಾಯೆನುತೆ ಕೈನೀಡಿ ದಣಿಯರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೨೭). ೨. ಆಲರಾಯ್ದುಪದದೊಳೆರಡನೆಯಲರ್ಗಂ ಕೈನೀಡಿ ಸೇದೆವಡೆವರ್ ಸತಿಯರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೫); ಅರಸುಗಾದೆಗಳನುವಂ ನೀನಱಿದು ಬಿಲ್ಗೆ ಕೈನೀಡುವರೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೯); ಹರಿಶರಕೆ ಕೈನೀಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೧೩). ೩. ನೆರವಾಗು ; ಆಶ್ರಯಕೊಡು : ಪಿಡಿಯ ಬಂದಂಗೆ ಕೈನೀಡಿ ಕೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧४೯); ಕುವರಿಯಂ ನೀವು ಕೈನೀಡಿ ಕಾಯಬೇಕು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೬–೨೩).

[ಕೆಯ್$_2$ + ನೀಡು$_1$]

ಕೆಯ್ನೀರ್, ಕಯಿನೀರ್, ಕೈನೀರ್ (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಸುರಿದ ನೀರು : ಆಯಸದೊಳಾದೀ ಕಱೆ ಕರ್ಚಿ ಪೋಗದೀ ಕೆಯ್ನೀರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ४–೭೮); ಅಂಬುವನೆಱೆವಾಗಳ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸೆ ಕೆಯ್ನೀರೊಳವಳ ವದನಂ ಪಥಿಕಂ ನಂಬಿ ನಲಿದೀಂಟಿದಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೨೬).

ಕಯಿನೀರ್ : 'ಕಯಿನೀರೆಱೆ' ಪರಾ. **ಕೈನೀರ್** : ೧. ನಿನಗೆನ್ನಂ ಬಿಡದುಣ್ಬ್ರದೀ ಬೆಮರೆ ಕೈನೀರಾಗಿರಲ್ ತೋರ್ಕೆಗೊಟ್ಟನನಂಗಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೯). ೨. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಎರೆಯುವ ಧಾರೆಯ ನೀರು : ಭೂಪಂ ತನ್ನ ಸಂತಾನವೃದ್ಧಿಗೆ ಪೊಯ್ನೀರೆಱೆವಂತೆ . . . ಕೈನೀರೆಱೆದಂ ಪಳಂಚೆ ದೆಸೆಯಂ ಮಾಂಗಲ್ಯತೂರ್ಯಸ್ವನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೨೯). ೩. ಕೈತೊಳೆಯುವ ನೀರು : ನೈವೇದ್ಯಮನರ್ಪಿಸಿ ವಿಮಲೆಗಿತ್ತು ಕೈನೀರಂ ರಾಗಮಯೆಗೆ ಪರಿಮಳ ತಾಂಬೂಲಮನರ್ಪಿಸಿದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೨೪). ೪. (ಕರಾ) ಊಟಮಾಡುವಾಗ ಹಾಕುವ ಆಪೋಶಣ ಜಲ ; ಹಸ್ತೋದಕ: ಹತ್ತುಜನಕ್ಕೆ ಕೈನೀರು ಹಾಕಿದರು (ರೂಢಿ). [ಕೆಯ್₃ + ನೀರ್₁]

ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆ, ಕಯಿನೀರೆಱೆ, ಕೈನೀರೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಧಾರೆಯೆರೆ : ಹುತಹುತವಹ ಸಮಕ್ಷದೊಳ್ ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆದು ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂಗೆಯ್ಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೪ ವ) ; ಪುರೋಹಿತ ಪುರಸ್ಸರಂ ತಾನೆ ಬಂದು ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೬೦). **ಕಯಿನೀರೆಱೆ** : ವಧೂವರರಂ . . . ದಳಿಂಬದ ಪಸೆಯೊಳಿರಿಸಿ ಕಯಿನೀರೆಱೆದು ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂಗೆಯ್ಸಿದಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೨೬ ವ). **ಕೈನೀರೆಱೆ** : ಎಣ್ಬರ್ ಕನ್ನೆಯರ್ಕಳಂ ಕೈನೀರೆಱೆದು ಕುಮಾರಂಗೆ ಕೊಟ್ಟಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೮-೧೫) ; ಕನಕಕಳಶಮಂ ತಾನೆ ಬಂದೆತ್ತಿ ಕೈನೀರೆಱೆದಂ (ಆದಿಪು. ೪-೪೮) ; ಸುತೆಗಂ ಜಾಮಾತೃಗಂ ಪ್ರೀತಿ ಕೈಮಿಗೆ ಕೈನೀರೆಱೆದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೧) ; ಹೊಲೆಯಗೆ ಧಾರುಣೀಶ್ವರ ತನುಜೆಯನು ಕೈನೀರೆಱೆವೆನೆಂಬೀ ದುರಾಗ್ರಹ ಬೇಡ (ಸ್ವಾಳಭಾ. ೮-೬೨). [ಕೆಯ್ನೀರ್ + ಎಱೆ₁]

ಕೆಯ್ನೂತಿ (ನಾ). ನೂತಿಹುಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಗುಹ್ಯರೋಗದಿಂದಾಗಿ ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಹುಣ್ಣು : (ಕ). [ಕೆಯ್₃ + ನೂತಿ]

ಕೆಯ್ನೆರವು, ಕೈನೆರವು (ನಾ). ಬೆಂಬಲ; ಸಹಾಯ; ಒತ್ತಾಸೆ: ಸರಸ್ವತಿ ಕ[ಕೆ]ಯ್ನೆರವಾಗೆ ಪೇೞ್ದಪಳ್ (ಶಮದ. ೮೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕೈನೆರವು** : ಮದನನೆನಿಪ್ಪ ಸಾಲಕನು ದುರುಳ ಕಾಷ್ಠಾಂಗಾರಕಗೆ ಕೈನೆರವ ಬಂದವ ನುಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಶಿರವ ತೂಗಿಯೆ ಹೊಗಳಿ (ಜೀವಂಚ. ೪-೬೬) ; ಮಗುಳಿವನೊತ್ತಿ ಹೊಕ್ಕರೆ ಕೈನೆರವ ಹಾರುತ್ತ ಮುಱಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೪೨) ; ಇದಕ್ಕೆ ಕೈನೆರವಾಗಿ ಐದಾರು ಹಳಗನ್ನಡ ಪಾಠ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವುದು (ಕಜಸಾ. ೧೫). [ಕೆಯ್₃ + ನೆರವು]

ಕೆಯ್ಪಱೆ, ಕಯ್ಪರೆ, ಕಯ್ಪಱೆ, ಕೆಯ್ವಱೆ, ಕೈಪರೆ, ಕೈಪಱೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ. 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. ೨. ಕೈತಮಟೆ : (ಕ). **ಕಯ್ಪರೆ** : ೧. 'ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಯ್ಪಱೆ** : ೨. ಪೊಸತೋಟಂ, ಕಯ್ಪಱೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೦೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆಯ್ವಱೆ** : ೨. ಕೆಯ್ವಱೆ, ಮೆಯ್ವಸಂ, ತಾಯ್ವನೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೧ ಉದಾ). **ಕೈಪರೆ** : ೧. 'ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕೈಪಱೆ** : ೧. ಸಂಸಾರನಾಟಕಸೂತ್ರಧಾರಿ ಮುರಾರಿ ಕೈಪಱೆಗಾಡಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫೩) ; ಇದಿರಾಗಿ ಕೈಪಱೆಯೊಳಾಡುವ ರಕ್ಕಸಿಯರ್ಕಳೊಪ್ಪಿದರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೫) ; ಬೇತಾಳಗಣ ಕೈಪಱೆಯ ಬಡಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೫) ; ಮನುಮುನಿ ಪ್ರಮಥ ನೆರವಿ ಕೈಪಱೆಯಿಕ್ಕಿತು (ನಂದಿಮಾ. ೨೨-೨೨). ೨. ಕೈಪಱೆಗೆ ಬೆದಱಿ ಪರಿದೋಡುವ ತೆಲುಂಗವಡೆ (ಚಿಕವಂ. ೨೩-೧೩).

ಕೈಪಱೆಯ ನಂಬುಗೆ = ಕೈಮೇಲೆ ಕೈ ಹಾಕಿ ಕೊಡುವ ಭಾಷೆ : ಓಪಳನು ಕಳುಹೆನುತ ಭರವಸೆ ಕೈಪಱೆಯನಂಬುಗೆಯೊಳ್ಕೈದಿದರತ್ತ ನಿಜಪುರಿಗೆ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೪-೪೮). [ಕೆಯ್₃ + ಪಱೆ₁]

ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು, ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟು, ಕಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು, ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟು, ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಚಪ್ಪಾಳೆ ಬಡಿ, —ತಟ್ಟು ; ಚಪ್ಪಳೆಯಿಕ್ಕು : ಕೆಯ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಪ]ಱೆಗುಟ್ಟಿಯಾಡಿದರ್ (ಶಮದ. ಮ. ೭೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟು** : ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟಿ ಗಹಗಹಿಸಿ ನಗುತಿರ್ದರು (ಶೀಪರಾ. ೮-೮೨) ; ಅನ್ಯೋನ್ಯರನ್ನು ಬೆಂಡಟ್ಟಿ ಕಯ್ವೊಯ್ದು ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೭೦-೧೭). **ಕಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು**: ಕಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟಿ ಪಿಶಾಚಕೋಟಿ ನಿರ್ಭರಮುಲಿದಾಗಳಾಡೆ ರಣರಂಗದೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೭೦). **ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟು** : ಲತಾಂಗನೆಯರ್ ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟುತ ಪಾಡುವವೊಲಳಿಧ್ವನಿ ಮೆರೆಗುಂ (ದಮಸ್ವ. ೧-೮೭). **ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟು** : ಮುದದಿಂ ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟುತ್ತೊದವಿಂದಂ ಮಕ್ಕಳಾಡುತಿರ್ಪನ್ನೆವರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೧) ; ತೊನೆದು ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟಿ ತೋಳೆತ್ತಿ ಪಾಡುತಂ (ವೀರರ. ೪೬೧) ; ಪಾಂಡವ ಕುರುನೃಪರ ಹರಸಿದುದು ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟಿ ಭೂತಗಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೨) ; ಅಬ್ಬೆಗೆ ತೋಱಿ ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟುವ, ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟಿ ಬೆನ್ನೊಳ್ ಮೈಗರೆವ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೧-೭). [ಕೆಯ್ಪಱೆ + ಕುಟ್ಟು₁]

ಕೆಯ್ಪಾವಡ (ನಾ). ಕೈ ವಸ್ತ್ರ, —ಚೌಕ : (ಕ). [ಕೆಯ್₃ + ಪಾವಡ]

ಕೆಯ್ಪಿಡಿ, ಕಯ್ಪಿಡಿ, ಕಯ್ವಿಡಿ₂, ಕೈಪಿಡಿ₂ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿ ; ದರ್ಪಣ : ವಿರಂಚಿಯ ಕೆಯ್ಪಿಡಿವೊಲಾದುವಾ ನಾಡೂರ್ಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೧) ; ಬಸಂತದ ಕಡೆಯಾಗೆ ಸುಗ್ಗಿಯೆ ಮನೋಜನ ಕೆಯ್ಪಿಡಿಯಲ್ತೆ ಮಾಮರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೭೫) ; ಪಿಡಿಯನೇಱಿ ಕಾಮನ ಕೆಯ್ಪಿಡಿಯಂತೆ ಬರುತುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೦೫ ವ). ೨. ಆಶ್ರಯ ; ಆಧಾರ : ಧರ್ಮಾರ್ಥಿಗಳ್ಗಪ್ಪ ಕೆಯ್ಪಿಡಿಗಳ್ ಜೈನಗೃಹಕ್ಕೆ ನಿಲ್ತಪಡಿಗಳ್ . . . ಶ್ರೀ ಗುಣಭದ್ರ ದೇವರಡಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯) ; ದಾನಗುಣಂ ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ವನ್ನಿಕರಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ಪಿಡಿವೊಲಾದುದು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೯-೨೮ ; 1159). **ಕೆಯ್ಪಿಡಿ.** ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?) : ಮನಸಿಜನಂಬು ಮನ್ಮಥನ ಕಯ್ಪಿಡಿ ಕಾಮನ ಕೈದು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೪). **ಕಯ್ವಿಡಿ₂** : ೧. ಬಸಂತರಾಜನ ಕೋಶ ಸಾರಸರ್ವಸ್ವಮುಂ ಕಯ್ವಿಡಿಯುಂ ನಿಕ್ಷೇಪಮುಂ . . . ಪೊಂಪುೞಿವೋಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೪೩ ವ). **ಕೈಪಿಡಿ₂** : ೧. "ಕೈಪಿಡಿಯೆ ಕನ್ನಡಿಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೭) ; "ಕೈಪಿಡಿಯೆನ್ನಲ್ ಧರೆಯೊಳ್ ಕನ್ನಡಿಯೆಂಬರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೭) ; ಮನೋಜನ ಕೈಪಿಡಿಯೆಂದು ಮಾಣ್ದೆನಾ ಸುದತಿಯ ರೂಪನಿಂ ಪೆಱತನೆಂದೊಡೆ ಚೀ ಕರಮೆಗ್ಗನಾಗೆನೇ (ಆದಿಪು. ೨-೭೪) ; ಕರ್ಣತಾಳಮುಂ ಪಸರಿಸಿ ತನ್ನ ಕೈಪಿಡಿಯವೊಲ್ ಪಿಡಿಯಂ ಪಿಡಿದಿರ್ದುದೊಂದಿಭಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೫೦) ; ಕರಗ ಕಾಳಾಂಜಿ ಕೈಪಿಡಿ ಬೀಸಣಿಗೆ ಪಾವುಗೆಯ ಪಿಡಿದವಳೊಡನೆಯ್ದಿದರ್ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೪೮). ೨. ಬಲ್ಲಾಳದೇವಂಗೆ ಕೈಪಿಡಿಯುಂ ಕಟ್ಟಿದ ಗೇಣುವೀತನೆ ವಲಂ ದಂಡೇಶ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨-೭೮ ; 1220). ೪. ಕೈಯ ಹಿಡಿತ; ಮುಷ್ಟಿ : ಎಡೆವಿಡದಂಗಭವನ ಕೈಪಿಡಿಯೊಳಡಂಗಿ ಬೆಳೆದ ಕಾರಣದಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೮೩). ೫. ಹಿಡಿ ; ಹಿಡಿಕೆ ; ಚುಕ್ಕಾಣಿ : ಜಡಧಿವೊಲಿರೆ ಸುರಸೈನ್ಯಂ ಪಡಗುವೊಲಿರೆ ದಿವಿಜವಾರಣಂ ಜಿನಶಿಶು ಕೈಪಿಡಿವೊಲಿರೆ ಪುಣ್ಯಪಣ್ಯದ ಪಡಗಿನ ಸಾಂಯಾತ್ರಿಕಂಬೊಲಿರ್ದಂ ಶಕ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೭೪) ; ಕೈಗಳಿಂದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಕೈಪಿಡಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಗೋಡೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಹಿಡಿದು ಹಂತಗಳನ್ನು ಇಳಿಯುವುದು (ಗೃಹವಿ. ೧೨೭). ೬. ಕೈಹೊತ್ತಗೆ ; ಸಣ್ಣಗ್ರಂಥ : ಶಬ್ದಕೋಶ, ಜ್ಞಾನಕೋಶ, ಕೈಪಿಡಿ, ಪತ್ರಿಕೆ ಮೊದಲಾದ . . . ಗ್ರಂಥಗಳು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೯) ; ಒಂದು ಕೈಪಿಡಿಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ (ನನ್ನಜೊ. ೧೦). [ಕೆಯ್₃ + ಪಿಡಿ₂]

ಕೆಯ್ಪಿಡಿಗೋಡೆ, ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆ (ನಾ). ಮೊಗಸಾಲೆಯ ಅಥವಾ ಮಾಳಿಗೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಿರುವ ಎತ್ತರವಿಲ್ಲದ ಗೋಡೆ; ತುಂಡುಗೋಡೆ: (ಕ). ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆ: ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿಗೆ ಗಾರೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿರುವರು (ನಿಟ್ಟೂಶಾಂ. ೧೩). [ಕೆಯ್ಪಿಡಿ + ಗೋಡೆ]

ಕೆಯ್ಪೊಡೆ, ಕಯ್ಪೊಡೆ, ಕೆಯ್ವೊಡೆ, ಕೈಪೊಡೆ, ಕೈಹೊಡೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಾಣದ ಗರಿ, —ಪುಂಖ: "ಕೆಯ್ಪೊಡೆಯು ಕಣೆಯ ಪುಂಖಮುದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೪); "ಕೆಯ್ಪೊಡೆಯೆ ಸಾಯಕದ ಪುಂಖಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೮); ಕಂದರ್ಪಂ ಪೊಳೆವಸುಕೆಯ ಕೆಂದಳಿರಿಂ ಸಮೆದು ತನ್ನ ಕೆಯ್ಪೊಡೆಯಂ ಪೂರ್ಣೇಂದುಗೆ ಕೈಯೆಡೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಂದದಿನಾ ಚಂದ್ರಮುಖಿಯ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯೆಸೆಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೩–೩೯). ೨. ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆ ತಾಗದಂತೆ ಮುಂಗೈಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಚರ್ಮದ ಗವುಸು, —ರಕ್ಷಾಕವಚ; ಚರ್ಮದ ಕೈಪಟ್ಟಿ: "ಗುಣ ನಿರ್ಘಾತಪ್ರತಿವಾರಣಮಕ್ಕುಂ ಗೋಧಮ ದುವೆ ದಲ್ ಕೆಯ್ಪೊಡೆಯುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೫–೨೦); ಕರ್ಪಿಡಿದ ಪಣೆಗಟ್ಟು ಕೆಯ್ಪೊಡೆ ಬೆಡಂಗನೊಳಕೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೭೧); ಅಂಬುಜದ ಮೊಗ್ಗೆಯ ಮೂಡಿಗೆ ನೀಳ್ದ ಕೇತಕೀದಳದಲಗಾಮ್ರದೊಳ್ದಳಿರ ಕೆಯ್ಪೊಡೆ ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೧೧೧); ಬಿಲ್ಲಂಬು ಬಿಗಿದ ಕೆಯ್ಪೊಡೆ ಪಡಿವೆದೆಯುಡಿ ಝಲ್ಲಿ ಬತ್ತಳಿಕೆ ಕಯ್ಯಂಬು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೧೯). **ಕಯ್ಪೊಡೆ:** ೨. ಕಾಮನ ಕಯ್ಪೊಡೆಯನೆತ್ತುವಂತೆ ಬಣ್ಣದ ಬಾಸಿಗಂಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೨೮ ವ); ಬಿಲ್ ಕಯ್ಪೊಡೆ . . . ಸೆಂಡು ಕೋಲಸಿ ಚಕ್ರಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨–೭೫). **ಕೆಯ್ವೊಡೆ:** ೨. "ಗೋಧೆ, ಕರತಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಯಾಘಾತನಿವಾರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಚರ್ಮ" (ನಾಚಿರಾ. ಕ). **ಕೈಪೊಡೆ:** ೧. ಮದನನ ಕೈದುವೆಲ್ಲಿದನನಂಗನ ಕೈಪೊಡೆಯೆಲ್ಲಿದಂ (ಆದಿಪು. ೩–೧೫); ಕೆಂಗಱಿ ಕೈಪೊಡೆಯಾಯ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫–೨೦); ಸರಲ ಕಾಂತಾರ ಕೈಪೊಡೆಯ ಮೊರಡಿ ಕಣ್ಗೆ ಕರಮೆಸೆದುದು ರಣದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೪೬). ೨. ಮಣಿ ಕಂಕಣ ಮನೊಲ್ಲದೆ ಕೈಪೊಡೆಯಂ ಕಟ್ಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೬೩); ಕಾಡ ಪೂಗಳ ತಲೆಸುತ್ತು ಮಾಂದಳಿರ ಕೈಪೊಡೆ ರಂಜಿಸೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೬೨); ತೊಳಗುವ ನಾರಿಯಿಂ ತಳಿರ ಕೈಪೊಡೆಯಿಂ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರ ಮಾಲೆಯಿಂದಳವಡೆ ನಿಂದು (ಗಿರಿಕ. ೭–೫೭); ಮಾಂದಳಿರೊಳು ಸವೆದ ಕೈಪೊಡೆಯ (ಚಿಬಪು. ೩೫–೫). **ಕೈಹೊಡೆ$_2$:** ೨. ಕೊಡಲಿ ಕರವತಿಗೆ ಕೂರುಳೆ ಕವಡೆ ದಂಡೆ ಕೈಹೊಡೆಯಿಟ್ಟ ಗೂಡುಗಳು ಕತ್ತಿ ಬಡಿಕೋಲ್ (ಸೋಮುಚ. ೩–೧೪); ಚರಣದಲಿ ಸೀಸಕವ ತೋಳಲಿ ಬರಿಯ ಕವಚವ ಬೆನ್ನಿನಲಿ ಕಟ್ಟಿದರು ಕೈಹೊಡೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೪೬). [ಕೆಯ್$_2$ + ಪೊಡೆ$_3$]

ಕೆಯ್ಪುಗೆ (ನಾ). ಕದನದ ಒಂದು ಬಗೆ, —ವರಿಸೆ; ಕೈಕೈ ಮಿಲಾಯಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ (?): ಪುಸಿ ನಸುವಂಚನೆ ನೋರ್ಪ ನುವಸಿದಗಲಿತು ತಕ್ಕು ದಕ್ಕು ಪಗೆ ಕೆಯ್ಪುಗೆ ಕೆಯ್ಕುಸುರಿನುಸುಳೆಂಬ ಕೇಣದ ಕುಸುರಿಯನಱಿದಿಱಿದು ಮೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೮೧); "ಕೈಸಂಚಾಲನದ ವಿವಿಧ ರೀತಿ" (ಪಂಪದೀ. ೩೬೮). [?]

ಕೆಯ್ಮನೆ 'ಕೆಯ್ಪನೆ' ನೋ.

ಕೆಯ್ಮಸಕ, ಕೈಮಸಕ, ಕೈಮಸಕು, ಕೈಮಸುಕು (ನಾ). ೧. ಮಾಟ; ಮಾಯೆ; ಕಪಟ. ೨. ಇಕ್ಕುಮದ್ದು; ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸಲು ಆಹಾರದೊಡನೆ ಬೆರಸಿಕೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಂದವಾದ ವಿಷ; ಕೈಮದ್ದು: ನವನೀತಮುಮಂ ಶುಕತುಂಡವುಮಂ . . . ತೊಳಿಸಿ ಸೇವಿಸುಗೆ ಪಿಂಗುಗುಂ ಕೆಯ್ಮಸಕಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೩೬); ಬೆರಸುಗೆ ಜಂಬೀರದ ಫಲವೆರಡಱ ರಸಮಂ ಸಮಂತ್ರಕಂ ಕುಡಿಸೆ ಖಳರ್ ಬೆರಸಿಕ್ಕಿದ ಕೆಯ್ಮಸಕಂ ಪರಿಪಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪–೨೨). **ಕೈಮಸಕ:** ೧. ಮುನಿಯ ಕೈಮಸಕದಿಂದೊಗೆದ ಖಗಮೃಗ ನಾಡ ಮೊಱೆಯಿಡಿಸುತಿರ್ದುವು (ಹಚಕಾ. ೩ ಸೂಚನೆ); ಮನಸಿಜನ ಕೈಮಸಕ ಮಿಗೆ ವೇದನಿಸಿ ನೋಯಿಸುತಿರ್ದುವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೧೬); ಮಾಯಾ ಕಾಮಿನಿಯ ಕೈಮಸಕದಲಿ ಮರುಳಾಗದಿರರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯–೭); ಮತಿಗೆ ಮಾಯಾ ಕಾಮಿನಿಯ ಕೈಮಸಕ ತಿಳಿವನು (ನಿಭಾಗ. ೩–೩–೨೩). **ಕೈಮಸಕು:** ೧. ಪೀಡಾ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಜಪ . . . ಕೈಮಸಕಿನ ಔಷಧಿ, ಶೂನ್ಯವನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸುವ ಪ್ರತೀಕಾರ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದರು (ಮುಸುಗ. ೧೪೭). ೩. ಕೈಮೇಲಿನ ಕಪ್ಪುಕಲೆ: (ಕ). **ಕೈಮಸುಕು:** ೨. ಎಂತಹ ಕೈಮಸುಕು ಸಹ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈನಿ. ೬೮). [ಕೆಯ್$_2$ + ಮಸಕ]

ಕೆಯ್ಮಱೆ$_1$, ಕಯ್ಮರೆ$_1$, ಕಯ್ಮಱೆ, ಕೈಮಱೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆರಗಾಗು; ವಿಸ್ಮಯಗೊಳ್ಳು; ದಂಗಾಗು: "ಕೆಯ್ಮಱೆ–ವಿಸ್ಮಯೇ" (ಶಮಧಾ); "ಕೆಯ್ಮಱೆದವನು – ವಿಹಸ್ತ, ವ್ಯಾಕುಲ" (ನಾಚಿರಾ. ಕ); ಕೆಯ್ಮಾಡಿದಂ, ಕೆಯ್ಮಱೆಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೧ ಉದಾ). **ಕಯ್ಮರೆ$_1$.** ೨. (?): ಜಗದೊಡನಳ್ತು ನಕ್ಕು ವಿಕೃತಕ್ಕೆ ಕಿಸುರ್ವಡದುಗ್ರವೀರಕೆಂದಗಿಯದಣಕ್ಕೆ ಕಯ್ಮರೆಯದಿಂ ಕೃಪೆಯಿಂ ಶುಚಿಯಾಗಿ ಬಾಳ್ದು (ಸಂಸಪ ೧೦–೨೪). **ಕಯ್ಮಱೆ:** ೧. ಕಯ್ಮಱೆ ಮಱೆಯದಹೋರಾತ್ರಂ ಕಯ್ಮಱೆದಿಲ್ಲದ ಗುಣಮನಂತೆ ಬಿಡದೇಱಿಸಿ ಪೊಚ್ಚಱಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೭೧). **ಕೈಮಱೆ$_1$:** ೧. ಪೂಜಿಸುತೆ ಕಂಪಿಸುತೆ ಕೈಮಱೆವರ್ ಕೆಲರು (ಬಸರ. ೭–೮೮); ಅಡ್ಡವಾಯ್ದ ಗಿಳಿ ಮಲ್ಲಱಿಗೊಂಡೊಳಸಾರೆ ಮಾವು ಕೈಮಱೆಯೆ ತೆರಳ್ದು ರೂವುಗಿಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೧); ನೆಱೆವಣಿಗೆ ಗುಂದಿತ್ತು ಬಲ ಕೈಮಱೆದರವಟರು ಬಿರುದ ಭಟರಿಗೆ ಬೆಱಗು ಬಲಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭–೭); ನೆಱೆ ತಾಗಿ ತಟ್ಟುರ್ಚಿತೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯ ಕೈಮಱೆಯದೆ ಕೃಷ್ಣ ಖಂಡಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೪೦–೭೭). ೩. ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಹಸ್ತಕೌಶಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ: ಅಂಕ ಕಳನೇಱು ಕೈಮಱೆದಿರ್ದೊಡೆ ಮಾಱಂಕ ಬಂದಿಱುವುದ ಮಾಣ್ಬನೆ (ಬಸವ. ೧೭೮); ದೊರೆಗಳಹ ದ್ರೋಣಾದಿಗಳು ಕೈಮಱೆದು ಕಳೆದರು ಪಾರ್ಥತನಯನ ಸರಿಯೊರೆಗೆ ಭಟನಾವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೧೬); ತವಕವುಡುಗಿ ಪೆಱಪಿಂಗದೆ ನಿಘಾತಿಗಳುಕದೆ ಕೈಮಱೆಯದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೩೨); ಕಳವೇಱು ಕೈಮಱೆದಂತಹುದು (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೭೯). [ಕೆಯ್$_2$ + ಮಱೆ$_1$]

ಕೆಯ್ಮಱೆ$_2$, ಕೈಮಱೆ$_2$ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ, —ಭಂಗಿ, —ವಿನ್ಯಾಸ: ರೂಪು ನೇರು ಲಾಗು ಲವಣಿಯ ಡಪು ತಿರುಪು ಕೆಯ್ಮ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಮ]ಱೆ ಕಳಾಸ ಕೂಟ ಮಾನಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೯ ವ). **ಕೈಮಱೆ$_2$:** ಅನುಗೊಳಿಸಿ ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕೋಲಚಾರಿಗಳ್ ಮೊನೆಗಾಲ್ ಕಳಾಸ ಕೈಮಱೆ ತಿವುಡೆ ಮಡಹು ಮುಳ್ಳನಿತು ಭೇದಂಗಳಿಂ ನರ್ತಿಸುವ (ಚಿಬಪು. ೨–೨೯). [?]

ಕೆಯ್ಮಾಡು, ಕಯ್ಮಾಡು, ಕೈಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು; ಕೈಸನ್ನೆಯಿಂದ ಸೂಚಿಸು; ಸನ್ನೆಮಾಡಿ ಕರೆ: "ಕೆಯ್ಮಾಡೆನೆ ಬೇಗೆಂಬುದರ್ಥಂ" (ಚತುನಿ. ಕ, ೫೦). ೨. ಕೈಯೆತ್ತು; ದಾಳಿಮಾಡು; ಮೇಲೆಬೀಳು; ಹೊಡೆ: ಕೆಯ್ಮಾಡಿದಂ, ಕೆಯ್ಮಱೆದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೧ ಉದಾ). ೩. ಆಯುಧವನ್ನು ಝಳಪಿಸು, —ಅಲುಗಿಸು: "ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ, ಕೈ]ಯ್ಮಾಡು – ಶಸ್ತ್ರ ಸಂಚಾಲನೇ (ಆಯುಧವನ್ನು ತಿರುಗಿಸು); ವ್ಯವಹಾರ ಮೌಲ್ಯ ಸಂಕೇತನೇ ಚ (ಬೆಲೆಯನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸು)" (ಶಮಧಾ). **ಕಯ್ಮಾಡು:** ೨. ನಾನು ಅವರೊಡನಿದ್ದರೆ ಭಾಮನು ಹಾಗೆ ಕಯ್ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಸುಗುಗಂ. ೫–೨೦); ನಾವಿಂದು ಸಮರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಕಯ್ಮಾಡಬೇಕು (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೬–೪).

ಕೈಮಾಡು : ೧. ಬೇಡಿ ಕೊಂಡನು ಕೈಟಭನ ಕೈಮಾಡಿ ಕೊಲಿಸಿದ ಮಾಗಧನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೧೭); ಭೋಗಿಭೂಷನ ಜಯಿಸುವೊಡುಷಾದೇವಿಯೊಳ್ ಪೋಗಿ ತಾ ಕೈಮಾಡಲೆನುತೆ (ಮೋಹತ. ೨೪–೫೯); ಪ್ರಕೃತಿದೇವಿ ಕೈಮಾಡಿ ಹೇಳುವಂತೆ ತೆಂಗಿನ ಮರಗಳು ಬಾಸುದ್ದ ಬೀಸುವುವು (ಮುಂಗಾಪು. ೬೬); ಅಡುತಿಹ ಕುವರರನು ಕೈಮಾಡಿ ಕರೆವೆ (ಪಯಣ. ೫೪–೧೧). ೨. ಸಕಳೇಶ್ವರದೇವ ವಿಮುಖನಾದೊಡೆ ನೆನಹೆಂಬಲಗಿನಿಂದ ಕೈಮಾಡುತ್ತಿಹುದು (ಸಮಾವ. ೧೧); ನಭಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಕುರುಳ್ಚಿ ಕೈಮಾಡುವ ಕೊಂತಗಾಜರ ತಿಂತಿಣಿಯು ನಡುವೆ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ); ಬಲುಗಾಳೆಗದೊಳಗೆ ಕೈಮಾಡಿ ನೊಂದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫); ಕಾಳಗಕ್ಕೀಡು ಕೈಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಕಟ್ಟಾಸೆ ನಿನಗೆ ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲವೆ (ಆರ್ಯಕ. ೪೪). ೪. ಬೆಲೆಯನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿ ಸಂಕೇತದಿಂದ ಸೂಚಿಸು : "ಕೈಮಾಡು – ಶಸ್ತ್ರಸಂಚಾಲನೇ, ವ್ಯವಹಾರಮೌಲ್ಯ, ಸಂಕೇತನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). [ಕೆಯ್$_2$+ ಮಾಡು$_1$]

ಕೆಯ್ಮಾಸು (ಕ್ರಿ). ಮೈಲಿಗೆಯಾಗು : ತನಗೆ ನೀಡುವ ಪೂವಂ ತಂದಣ್ಣಂಗೆ ಕುಡಾಂ ಕೆಯ್ಮಾಸಿದೆನೆಂದಳಂ ಲಂಜಿಕಾಭಂಜನನೆಂಬ ವಿಟಂ ಕೇಳ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೧ ವ). [ಕೆಯ್$_2$ + ಮಾಸು$_1$]

ಕೆಯ್ಮಿಗು, ಕಯ್ಮಿಗು, ಕೈಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು ; ಮಿತಿಮೀರು : ಕಾಯ್ಪು ಕೆಯ್ಮಿಗೆ ಬೆನ್ನಂ ಪರಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೧); ಮನದೊಳ್ ಬಿಗುತ್ತುರ್ದ ನಗೆ ಕೆಯ್ಮಿಗಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨); ಎಸಕಂ ಕೆಯ್ಮಿಗಲಂದು ಸಪ್ತಸದನಂಗೊಂಡಿರ್ದ ತತ್ಕಾಂತೆ (ನೇಮಿಪು. ೯–೮೪); ಪಗೆಕಾಱನಾಗಿಯುಂ ಕೆಯ್ಮಿಗೆ ತಕ್ಕಂ ಕೆಯ್ದುಕಾಱನೆನಿಸಲ್ಕಾಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೫). **ಕಯ್ಮಿಗು :** ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪಾಂಬುಗಳ್ ಕಯ್ಮಿಗಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೬); ನಿಮಗತಿಸ್ನೇಹಮುಂ ವ್ಯಾಮೋಹಮುಂ ಕಯ್ಮಿಕ್ಕು ಬಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೧ ವ). **ಕೈಮಿಗು :** ಮಿಗೆ ಮನದ ಪೆಂಪುಮಂ ಕೈಮಿಗೆ ವಿಭವದ ಪೆಂಪುಮಂ ವಿಶೇಷಿಸಿ ಪೇೞಲ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೭೪); ತೀವ್ರಕೋಪಂ ಪುಟ್ಟೆ ಕೈಮಿಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೮–೧೧); ಕೈಮಿಕ್ಕಿರ್ದ ರಾಗಂಬೆರಸು ಸುೞಿಯೆ (ಆದಿಪು. ೮–೬೯); ಆಳಲು ಕೈಮಿಗಲಾ ವಿರಾಟನ ಲಲನೆ ಸೈರಂಧ್ರಿಯನು ಕರೆಸಿದಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೧೦೭); ಶ್ರೀಧರಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರೀತಿ ಕೈಮಿಗೆ ಬಲಗೊಂಬೆ (ನಾಗಕು. ೧–೧೧). [ಕೆಯ್$_2$ + ಮಿಗು]

ಕೆಯ್ಮೀಱು, ಕಯ್ಮಾಱು, ಕೈಮೀರು, ಕೈಮೀಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧಿಕವಾಗು ; ಮಿತಿಮೀರು : "ಆಸಕಟೞ್ದಂ – ಕೆಯ್ಮೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕಯ್ಮಾ, ಕೈಮೀ]ಱಿದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). 'ಕೆಯ್ಮೀಱುಹ' ಪರಾ. **ಕಯ್ಮಾಱು :** ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕೈಮೀರು :** ೨. ಹಿಡಿತ ತಪ್ಪು; ಹತೋಟಿ ತಪ್ಪು; ಕೈಗೆ ನಿಲುಕದಿರು ; ವಶಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗು : ಈಗ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಂಗ ಕೈಮೀರಿ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟದೆ (ರೂಪಸಂ. ೨೯); ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಕೈಮೀರಿ ಹೋಗಿ (ರಂಗರೋ. ೫೨). **ಕೈಮೀಱು :** ೧. "ಕೈಮೀಱಲಸಕಟೞ್ದುದೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೧); ಕೈಮೀಱಿದ ಕೈ ಕನಲ್ವ ಕಿಡಿವಣ್ಣದ ಕಣ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೯೩); ಕೈಮೀಱಲಱಿಯದೆ ಸಂಧಿಗವನೀಶ್ವರರು ವಶವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪–೮). [ಕೆಯ್$_2$ + ಮೀಱು]

ಕೆಯ್ಮೀಱುಹ, ಕೈಮೀಱುಹ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾಗುವಿಕೆ; ಮಿತಿಮೀರುವಿಕೆ ; ಅತಿರೇಕ : "ಆಸಕಟೞ್ಹ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ಂ – ಕಯ್ಮೀಱುಹಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಮೀಱಿದಂ, ಕೈಮೀಱುಹಂ]" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). **ಕೈಮೀಱುಹ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್ಮೀಱು + –ಹ$_3$]

ಕೆಯ್ಮುಗಿ, ಕಯ್ಮುಗಿ, ಕೈಮುಗಿ (ಕ್ರಿ). (ಗೌರವದಿಂದ) ಕೈಜೋಡಿಸು ; ನಮಸ್ಕರಿಸು : ಸಮಸ್ತ ಧಾತ್ರಿ ಕೆಯ್ಮುಗಿವುದು ನಿಮ್ಮದೊಂದೆ ಪೆಸರ್ಗೇಳ್ವೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೭); ದಿನಪಂಗೆ ಕೆಯ್ಮುಗಿವಂದದೆ ಮುಗಿದಿರ್ದುವಲರ್ದ ತಾವರೆಯರಲ್ಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬–೩೮); ದೊರೆವೆಣ್ಣುಗಳು ಮುತ್ತುಮಾಣಿಕದಾರತಿ ಬೆಳಗಿ ಕಾಣಿಕೆಯಿತ್ತು ಕೆಯ್ಮುಗಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪–೧೮); ಅತಿಭಕ್ತಿಯಿಂ ಕೆಯ್ಮುಗಿದು ನಂದಿಕೇಶಂ ನುಡಿದನು (ಚೆಬಪು. ೩–೨೦). **ಕಯ್ಮುಗಿ :** ನಿನಗಾಂ ಕಯ್ಮುಗಿದಪ್ಪೆನೀಯೆಡೆಗೆ ನಿನ್ನಂ ಬೇಡಿ ಕಯ್ಯೊಡ್ಡಿದೆಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೦೪); ಎಲ್ಲರ್ಗೆ ಕಯ್ಮುಗಿದು (ಚಂಡೇರ. ೨೪೮–೭). **ಕೈಮುಗಿ :** ಪುರ್ಬಸಂಗಜನ ಬಿಲ್ದಂತಾಳಿಯಂ ಮುತ್ತು ಕೈಮುಗಿದಾರಾಧಿಸಿ ಪೋಲ್ತುವು (ಆದಿಪು. ೬–೮೫); ಪಾಂಡವರುಂ ಕೌರವರುಂ ಕೈಮುಗಿಯೆ (ಗದಾಯು. ೨–೩೦); ಕೈಮುಗಿದು ಬೇಡಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೧೩); ಕೈಮುಗಿಯುತ ಪಲ್ಲಕಿರಿದರ್ (ಕಂಸವಿ. ೧೫–೯೪). [ಕೆಯ್$_2$ + ಮುಗಿ$_1$]

ಕೆಯ್ಮೋಸ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ತಪ್ಪು: ಇದರೊಳೇನಾನುಂ ಕೆಯ್ಮೋಸ ಬಾಯ್ಮೋಸಂಗಳುಳ್ಳೊಡಮೊಲ್ಮೆಯಿಂ ಸೈರಿಪುದು (ಚಿಕವಂ. ೨೩–೪). 'ಬಾಯ್ಮೋಸ' ಪರಾ. [ಕೆಯ್$_2$ + ಮೋಸ]

ಕೆಯ್ಯಳವಿ, ಕಯ್ಯಳವಿ, ಕೈಯಳವಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಶಕ್ತಿ ; ಭುಜಬಲ. ೨. ಶಕ್ತಿಸಾಧ್ಯವಾದುದು : ಇಱಿದು ತವಿಸುವೊಡೆ ಪಡೆ ನಾಡೆಱೆಯರ ಕೆಯ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯ]ಳವಿಯಲ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೩೬). **ಕಯ್ಯಳವಿ :** ೧. ಬಾಯ್ದಾರೆ ನಿಲೆ ಕುಮಾರಂ ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಕಯ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯ]ಳವಿದಾರ ಕಯ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯ]ಳವಿಯೆನಲ್ ನೆಯ್ದಿಲ ಕಾವಿನ ಪೊದೆಯಂ ಪೊಯ್ದಂತೊರ್ಮೊದಲೆ ಪಱಿದುದಾ ವಂಶವನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೨೩). **ಕೈಯಳವಿ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್$_2$ + ಅಳವಿ]

ಕೆಯ್ಯಳವು, ಕಯ್ಯಳವು, ಕೈಯಳವು (ನಾ). = ಕೆಯ್ಯಳವಿ ೧: ಜನಕಜೆಯನುಯ್ಯೆ ದಶರಥತನೂಜರಿಂ ಮರಣಮಾಗಲೆಂದಿರ್ದಪುದೀತನ ಕೆಯ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕಯ್ಯ, ಕೈಯ]ಳವಲ್ತು ಪುರಾತನ ಕರ್ಮಾಯತ್ತಮಲ್ತೆ ದೇಹಿಗಳೆಸಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೯೭). **ಕಯ್ಯಳವು, ಕೈಯಳವು:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್$_2$ + ಅಳವು]

ಕೆಯ್ಯಾನ್, ಕಯ್ಯಾನ್, ಕೈಯಾನ್, ಕೈಯಾನು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯೊಡ್ಡು ; ಕೈನೀಡು ; ಬೇಡು : ವಜ್ರ ವಜ್ರಕವಚಕ್ಕೆ ನಿಜೋಜ್ವಳ ಕುಂಡಳಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ಯಾಂತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೬೨). **ಕಯ್ಯಾನ್ :** ೧. ಕಯ್ಯಾನ್ತನ × × × ವ್ರಜಕ್ಕಾಪ್ಪೆನಿತನನುದಿನಂ ಕೊಟ್ಟು (ಇಆ. XVIII, ೨೭೩–೧೮ ; 994); ಕಯ್ಯಾನ್ತ ದೀನಾವಳಿಗಿಂ ದ್ರೋವಿರ್ಱೀಜಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೩೧ ; 1019); ಅಳಿಪಿಂ ಕಯ್ಯಾಂತ ಮರ್ತ್ಯರ್ಗೆ ಭಾಸುರ ಕಲ್ಪದ್ರುಮದನ್ನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೯); ಕಯ್ಯಾಂತವರಿಗಿಷ್ಟಾರ್ಥವನು . . . ಪಾಲಿಸುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೧೭). ೨. ಪಡೆದುಕೊ ; ಗಳಿಸು : ತಪದಾ ಬಳವಿಯೊಳಂ . . . ಎಯ್ದೆ ಸಿದ್ಧಿಯಂ ಕಯ್ಯಾಂತಂ (ಸೌನಂದ. ೧–೨). **ಕೈಯಾನ್ :** ೧. ಅಂತವನಿಪನಿಕರಂ ಕೈಯಾಂತವನಿಪನಿಕರವೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಮಿಗಿಲೆಂಬಂತಾದೊಡಂ . . . ಇಱಿಗುಮೀಗುಮಿಱಿವಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧–೧೫); ಕೈಯಾಂತವರ್ಗೆತ್ತಂ ಬೇೞ್ಪುದನಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೭೩); ಸವಿದೊಗಡಿಸಿದ ಕೂಳ್ಗೆ ಕೈಯಾಂತವಂ (ಹಚಕಾ. ೧–೨೮). **ಕೈಯಾನು :** ೧. ನೀನು ದುರಿಯೋಧನನ ಬಾಯ್ದಂಬುಲಕೆ ಕೈಯಾನುವರೆ ಹೇಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೮). [ಕೆಯ್$_2$ + ಆನ್$_1$]

ಕೆಯ್ಯಾಸೆ, ಕೈಯಾಸೆ (ನಾ). ಲಂಚದ ಆಸೆ: ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ ನಮ್ಮ ನಾರೆಂದು ಕಂಡಿದ್ದಯೊ ಕೆಯ್ಯಾಸೆಯವರೆ ನಾವರಸಾ (ಭರಚ. ೧೪-೪೯). **ಕೈಯಾಸೆ:** ಪ್ರಜೆಯಂ ಪಾಲಿಸ ಬಲ್ಲೊಡಾತನರಸಂ ಕೈಯಾಸೆಯಂ ಮಾಡದಂ ನಿಜ ಮಂತ್ರೀಶ್ವರ (ಸೋಮೇಶ. ೯). [ಕೆಯ್$_2$ + ಆಸ್$_1$]

ಕೆಯ್ಯಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮಾಕಣೂರರು ಅಯಿರಣ ಕೀಚಿವರು ಆಣಗರು ಕಟಿತ್ತೆಯರು ಚಂಗರಸನು ತಲೆಪರಿಯಾ ಕೆಯ್ಯಾಳದೋರ್ ಕವುಳನ್ದೆಯಾರುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೭-೧೩; ಸು. 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೆಯ್ಯಿ 'ಕೆಯ್$_4$' ನೋ.

ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕು, ಕಯ್ಯಿಕ್ಕು, ಕೈಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ಇಡು, —ಹಾಕು, —ನೀಡು; ತುಡುಕು. ೨. ಕೈಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರು; ಕದಲದಿರು; ಸುಮ್ಮನಿರು: ಇನನಸ್ತಂಗತನಾಗೆ ತತ್ಸಮಯದೊಳ್ ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ವಂಶಾವಳೀವನ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತನಾಗಿ ವಾಯುವಶದಿಂ ಕೇಶಂಗಳಂಸುತ್ತಿ (ಸಮುಸ. ೧-೫); ಪುಲಿ ಬಂದು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿರೆ ಕೆಲದೊಳ್ ಪಾವಡರ್ದು ಕೂಡೆ ಸುತ್ತಲ್ ಮೆಯ್ಯಂ ತೊಲಗದೆ ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿರ್ದಂ . . . ವ್ರತತಿಳಕಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೫). **ಕಯ್ಯಿಕ್ಕು:** ೧. ಮರುತಜನು ಕಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ಹಿಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೧೭-೩೫). ೨. ಮೆಯ್ವುತ್ತಿದನಂತ ಕರ್ಮಭಟರಂ ಷಣ್ಮಾಸಂಬರಮಿಕ್ಕುವ ತಕ್ಕಿನಿಂ ಕಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ನಿಲ್ವುದುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೪೦ ವ). **ಕೈಯಿಕ್ಕು:** ೧. ಕೈಯಿಕ್ಕಿದತ್ತಲು ಖಂಡಮುಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೨೬); ಕೋಲಿನ ಕೊನೆಗೆ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನು ದಿವ್ಯಾಮೋಘ ಮಂತ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೧೫); ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದಣೆದು ಕೈಯಿಕ್ಕುವರ್ ಸಿಕ್ಕುವರ್ ಕಾಯದೊಳ್ ಸಾಯಕವನು (ಚಿಬಪು. ೨೬-೧೫). ೨. ಶುಭಚರಿತರ್ ಪೂಣ್ದು ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೫೪); ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ಪರಮ ಪದವಿಗೆ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನೆಂಬ ತೇಜದಿನಿರ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೨); ಪಟಿವಗೆ ಗಳಾಜುಮಂ ಗೆಲ್ದಳವಿಂ ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದ ಕಲಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೦). ೩. ಕೈಮಾಡು; ಮುತ್ತು; ದಾಳಿಮಾಡು: ಮಿಕ್ಕು ನೂಕುವ ಕುದುರೆಕಾಜರು ತೆಕ್ಕೆಗೆಡೆದರು ಸಂದಣಿಸಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದಾನೆಯನೇನನೆಂಬೆನು ಕಾಣೆನಳವಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೩); ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನು ಕೃಷ್ಣನನು ಜಡಿದು ಮಹಾತ್ರಿಶೂಲದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೯-೩೯); ಕದನದಲಿ ಕಾಲಾಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಕ್ಕದೆ ಮದಕರಿಗಳನೊಡೆತಿವಿದು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೬೦). ೪. ತೊಡಗು; ಕೈಕೊಳ್ಳು: ನಿನಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ತಹೆನಾ ವನಿತೆಯನು ತಾನೆಂಬ ಮತಿ ಸಂಜನಿಸಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದೆನು ಕಪಟದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೨೦). [ಕೆಯ್$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಕೆಯ್ಯೆಡೆ, ಕಯ್ಯೆಡೆ, ಕೈಯೆಡೆ, ಕೈವೆಡೆ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದುದು; (ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ನಂಬುಗೆಯಿಂದ) ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟದ್ದು; ನ್ಯಾಸ: ಎನ್ನ ಸೂಟಿಂ ನಿನಗಾನೆನಿತಾದೊಡಮಿಾವನೆ ಮತ್ತನಯರ್ ಕೆಯ್ಯೆಡೆ ಪಲುಂಬದಿರ್ ಪೆಜಪೆಜವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೬); ನಿಮ್ಮಯ ಕೆಯ್ಯೆಡೆಯ ಮಕ್ಕಳಂ ವಿಷ್ಣು ಮುಂತಾದ ಸುರರಟ್ಟಿಕೊಂದರ್ (ಚಿಬಪು. ೨೧-೩೩). **ಕಯ್ಯೆಡೆ:** ಅದರ್ಕಲರ್ಕೆಯೆಂಬುದು ಚಂದ್ರಿಕಾಭಿರಾಮುಮುಪ್ಪ ರಜನಿಯು ಕಯ್ಯೆಡೆ ವಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೧); ಪೊಸ ಬಸಂತನನಾರ ಕಯ್ಯೆಡೆಯನಿತ್ತೆಯ್ಯೆ ಹಾ ಕಾಂತ ಹಾಯೆಂದಳು (ಚಿಬಪು. ೩೫-೨೮); ದೇವಲೋಕಕ್ಕುಯ್ಯೆ ಕಯ್ಯೆಡೆಯನಿಟ್ಟರ್ ಅಗ್ನಿ ದೇವಂಗೆ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಹೊಂಗಳು. ೨೮-೧೪). **ಕೈಯೆಡೆ:** ಈ ಪಟಮಂ ಪ್ರಾಣಮನೆ ಕೈಯೆಡೆ ಗುಡುವಂತೆನ್ನ ಕೈಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೪-೨೧ ವ); ಕುಂತೀ ಸತಿಯ ಕೈಯೆಡೆಯ ಕಂದನನೊಪ್ಪುಗೊಳು ನೀನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೨೮). **ಕೈವೆಡೆ:** ನರವೇಷ ಕಾಯಮುಂ ನವೆಸಬೇಡೆಂದು ಕೈವೆಡೆಗೊಟ್ಟಳೀಂ ವಿಶೇಷವೊ ಪುತ್ರಮೋಹಮೀ ಲೋಕದೊಳಗೆ (ಚಿಬಪು. ೫-೩೦). [ಕೆಯ್$_2$ + ಎಡೆ$_4$]

ಕೆಯ್ಯೆಣ್ಣೆ, ಕೈಯೆಣ್ಣೆ$_1$ (ನಾ). ಯಂತ್ರದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೈಯಿಂದಲೇ ತಯಾರಿಸಿದ ಎಣ್ಣೆ: (+). **ಕೈಯೆಣ್ಣೆ$_1$:** ಯಂತ್ರದ ಎಣ್ಣೆಗಿಂತ ಕೈಯೆಣ್ಣೆಯೇ ಒಳ್ಳೆಯದು (ರೂಢಿ). [ಕೆಯ್$_2$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಕೆಯ್ಯೆತ್ತು, ಕಯ್ಯೆತ್ತು, ಕೈಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು: ಕೆಯ್ಯೆತ್ತಿ ನಿಂದಲ್ಲಿಯುಂ ಕೈಯಿಗಳಂ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೂ . . . ಕ್ವಚಿತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರು (ನಾನಾರ. ೧೬೪ ಟೀಕೆ); **ಕಯ್ಯೆತ್ತು:** ೨. ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಸಾರು; ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಹೊಗಳು: ಉತ್ತಮಗುಣತತಿ ವನಿತಾವೃತ್ತಿಯನೊಳಕೊಣ್ದು ದೆಂದು ಜಗಮೆಲ್ಲಂ ಕಯ್ಯೆತ್ತುವಿನಮುಮಳಗುಣ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಜಗದೊಳಗೆ ಪೋಚಕಬ್ಬೆಯೆ ನೋನ್ತಳ್ (ಎಕ. II, ೭೩-೧೪; 1118). ೩. ಕೈಯಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು: (ಹೊರವಾಗಿಲ ಹೊಸತಿಲನ್ನು ದಾಟಿ, ಪರಿಕಿಸಿ, ತಟ್ಟನೆ ಹಿಂಜರಿದು, ತನ್ನವರ್ಗೆ ಕಯ್ಯೆತ್ತುವನು) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೧-೧೭). **ಕೈಯೆತ್ತು:** ೧. ಕೈಯೆತ್ತಿ ದುರ್ಜನಿಕ್ಕೆಗೆ ಪೊಯ್ಯದೆ ದುರ್ಜನರೊಳಮ್ಮ ಕೂಡಿರವೇಡ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೨); ಕೈಯೆತ್ತಿದನಖಿಳಜನಂ ಕೈಯೆತ್ತಿ ನಿರೀಹ ವೃತ್ತಿಯಂ ಪೊಗಜ್ವೆನೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೨); ಕೈಯೆತ್ತಿ ಪಲರುಂ ಜತಿಗಳ್ ತವಸಿಂಗೊಳಗಾಗಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೬). ೪. ಕೈಮಾಡು; ಜಗಳಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು: ಕೈಯೆತ್ತಿದ ಉದ್ದುರುಟುತನವನ್ನು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಬಾರದು (ನಾಡೋಜ. ೩೩೭). ೫. (ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ) ಕೈ ಅಥವಾ ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು: ಮತ್ತಗಜ ನೊಣಗಳಿಗೆ ಥಿಟ ಕೈಯೆತ್ತುವುದೆ (ನಿಭಾಗ. ೫-೪-೧೦); ಮಕ್ಕಳಮೇಲೆ ಕೈಯೆತ್ತಬಾರದು (ರೂಢಿ). ೬. (ಯಾವುದಾದರೂ ನಿರ್ಣಯ ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕೆ) ಸಮ್ಮತಿ ಸೂಚಿಸು: ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮತಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದಾಗ ನಾಲ್ಕು ಸದಸ್ಯರು ಕೈಯೆತ್ತಿದರು (ರೂಢಿ). [ಕೆಯ್$_2$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಕೆಯ್ಯೊಡ್ಡು, ಕಯ್ಯೊಡ್ಡು, ಕೈಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈನೀಡು, —ಚಾಚು: ನೀನೆ ಮೇಣರಸುಗೆಯ್ . . . ಇದನಾಂ ಕೆಯ್ಯೊಡ್ಡಿದೆಂ ಬೇಡಿದೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೫). **ಕಯ್ಯೊಡ್ಡು:** ೧. ನಿನಗಾಂ ಕಯ್ಮುಗಿದಪ್ಪೆನೀಯೆಡೆಗೆ ನಿನ್ನಂ ಬೇಡಿ ಕಯ್ಯೊಡ್ಡಿದೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೦೪); ನಿನ್ನಂ ಕಯ್ಯೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡಪೆನಿನ್ನಾದೊಡಮುಸಿರದಿರ್ (ಪಂಚತಂ.೧೨೨-೪). **ಕೈಯೊಡ್ಡು:** ೧. ನಿನ್ನನಾನಿನಿತಂ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೧ ವ); ಮನೆ ಮನೆದಪ್ಪದೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಬೇಡುವಂತೆ ಮಾಡಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೩೪೨); ಮನವೊಲಿದು ಕೈಯೊಡ್ಡಿಯಾ ಅಯ್ಯನ ಪದೋದಕಮುಂ ಪ್ರಸಾದಮನನುಭವಿಸುತಂ (ಬಸಪು. ೨೮-೮); ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ ಬಂದಳೊಬ್ಬಳೆ ಮಳೆಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೨೫); ಮಳೆನೀರು ಬಿಟ್ಟು ಮಂಜಿನ ನೀರಿಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿದ (ಗಾದೆ). ೨. ಯಾಚಿಸು; ಬೇಡು: ಅವನು ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಕೈಯೊಡ್ಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೆಯ್$_2$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಕೆಯ್ವಟ್ಟೆ, ಕಯ್ವಟ್ಟ (ನಾ). ಕರವಸ್ತ್ರ: (+). **ಕಯ್ವಟ್ಟೆ:** ಕಯ್ವಟ್ಟದಿಂದ ಕಣ್ಮೊಗಗಳನ್ನೊರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗಿ ಸುಖಾಸನಸ್ಥನಾಗುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯-೧); ಕಯ್ವಟ್ಟಗಳಿಂದ ನಗೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ವರು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೭-೧೮). [ಕೆಯ್$_2$ + ಪಟ್ಟೆ]

ಕೆಯ್ವತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕೈಹಿಡಿ (?) ; "ಕೈಗೆ ಹತ್ತು" (ಗದಾಸಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ) : ಬರೆ ಗರ್ಭಕ್ಕರಿವಸ್ತುವಾಹನಚಯಂ ಕಯ್ಗೆಯ್ದುವಂದತ್ತು ಪುಟ್ಟೆ ರಣೋತ್ಸಾಹದೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿವಿಭವಂ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು ಕೆಯ್ವತ್ತಿ ನಿಂದಿರೆ ಪತ್ತಿತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಧಾತ್ರೀವಳಯಕ್ಕೆಂದುಂ ದಿಶಾದಂತಿಗಳ್ಪರೆಗಂ ತಂದೆಯ ಕೀರ್ತಿಯೆಱಂ ಬಳೆದುದೋ (ಗದಾಯು. ೧-೧೨). [ಕೆಯ್$_3$ + ಪತ್ತು$_1$]

ಕೆಯ್ಮನೆ, ಕೆಯಿಮನೆ, ಕೆಯ್ಮ್ಮನೆ (ನಾ). ಹೊಲ ಹಾಗೂ ಮನೆ; ಹೊಲಮನೆ (?) : ಕೆಯ್ಮನೆಗಳ್ ಕೆಱೆತೊಱೆಗಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೦ ಉದಾ). **ಕೆಯಿಮನೆ** : ಆ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಗ್ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ಸ್ಥಳದ ಕೆಯಿಮನೆಗಳಲು (ಕಕುಲ. ೫-೮೧ ; 1196). **ಕೆಯ್ಮ್ಮನೆ** : ಬಾಹ್ಯೋಪಧಿಯೆಂಬುದು ಕೆಯ್ಮ್ಮನೆ ಚತುಃಪಾದಿಗಳುಂ ದಾಸಿದಾಸಾದಿ ದ್ವಿಪದಿಗಳುಂ ಹೊನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿ ಧಾನ್ಯ ಯಾನ ಶಯನಾಶನ ಕುಪ್ಯಭಾಂಡಮೆಂದು . . . ಪತ್ತುಂ ಬಾಹ್ಯೋಪಧಿಗಳಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೭೮-೯); ಕೆಯ್ಮ್ಮನೆ ವನಮೂರಡವಿ ನದೀತಟಾಕಾದಿ ಪ್ರದೇಶಾದಿಗಳಿಂದತ್ತಲ್ ಪೋಗೆನೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಿಸುವುದೆರಡನೆಯ ಗುಣವ್ರತಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೬೨೪-೫).
[ಕೆಯ್$_4$ + ಮನೆ]

ಕೆಯ್ವರ್, ಕಯ್ವರ್, ಕೈಬರು, ಕೈವರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆಬರು : ಕಂದಂಗೆ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಮನೊಂದೆರಡುಮನುಱಿಸಿ ಮಂದಿಗೆರೆದರ್ಥಮನಾಮಂದಾರಂ ಕೆಯ್ವಂದವೊಲೆಂದಿತ್ತೆಸಗುವನೊ ನೃಪತಿ ಜನನೋತ್ಸವಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೯೦). ೨. ದೊರಕು ; ಲಭಿಸು : (ಕ). **ಕಯ್ವರ್** : ೩. ಚಿಗುರು ; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು ; ಫಲಿಸು : ಕಯ್ವಂದುದು ಸಹಕಾರಂ ಕಯ್ವಾರ್ವುದು ಸಮಯಮಲ್ಲದೆಂದು ಮನೋಜಂ ಮುಯ್ವಂ ನೋಡಿ ವಿಯೋಗಿಗೆ ಕಯ್ವಾಸಿದನಾಯ್ತು ಡಾಮರಂ ಮಾಮರದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೧೦). **ಕೈಬರು** : ೧. ಈವೆನೆನ್ನುವ ಕೊಡುಗೆ ಬೇಡದಿರ್ದೊಡೆಮದುವೆ ಆವ ಕೈಬಂದೊಡಂ ಕೊಡುಗಯ್ಯ ಬಾಳ್ಕೆ (ಕಾಲೂರ. ೭೫-೧೩೬). **ಕೈವರ್** : ೩. ಕಲ್ಪತರು ಕೈವಂದಂತೆ ರೈವೃಷ್ಟಿ ಪಳ್ಕನೆ ಕೊಂಡಂತೆ ಸುರೇಂದ್ರಧೇನು ಕಱೆದಂತೆ (ಪಂಡಾಮಾ. ೩-೧೩೭) ; ಕೈವಂದ ಕದಂಬ ಪುಷ್ಪದ ಪರಂಪರೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೩೪) ; ಕೈವಂದ ಮಾಕಂದ ಸಂದೋಹಮುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೩೮ ವ) ; ಮಧುಮಾಸದೊಳ್ ಕೈವಂದ ಮಾಮರನೆಳದಳಿರಂ ಮನಂಬುಗೆ ಸವಿದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩-೧೧).
[ಕೆಯ್$_3$ + ಬರ್$_1$]

ಕೆಯ್ವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಮೀರು (?): ಆಗಳವನೇಕ ಪಕ್ಷತ್ಯಾಗಂ ಕೆಯ್ವಱಿಯೆ ಸುರಿಗೆ ವಿಸುಟಳಲಂಕಂ ಪೋಗದೆ ಕಟ್ಟಿದ ಸುರಿಗೆಯನಾಗಳ್ ಕಿಟ್ವಂತೆ ಸುಗತಮತಮಂ ಪಿಡಿವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨).
[ಕೆಯ್$_2$ + ಪರಿ$_1$ (< ಪಱಿ$_1$)]

ಕೆಯ್ವಲ, ಕೈವಲ (ನಾ). ಕೈಯ ಶಕ್ತಿ, ಭುಜಬಲ : ಕಾಯದು ಪುತ್ರಮಿತ್ರತತಿ ಕಾಯದು ತಂದೆತಾಯ ಕೆಯ್ವಲಂ ಕಾಯದು ದೇವತಾಗಣದ ರಕ್ಷಣೆ ಕಾಯದು ವಜ್ರಪಂಜರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೪೫). **ಕೈವಲ** : ಕೈವಲದಾಂಕೆ ಗೊಟ್ಟ ನೀಲದ ಸಲಿಗೆಯಿದೆನೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೭೪).
[ಕೆಯ್$_2$ + ಬಲ]

ಕೆಯ್ವಸ, ಕೈವಸ (ನಾ). ಕೈವಶ; ಸ್ವಾಧೀನ. 'ಕೆಯ್ವಸಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೈವಸ** : ನೃಪನ ಜಡಿಪದೆ ನಡುಗುವಳಸಿಕಾಂತೆ ಕೂರ್ಪಿದೇಂ ಕೈವಸಮೋ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೬). [ಕೆಯ್$_3$ + ಬಸ$_1$]

ಕೆಯ್ವಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಮನಮಂ ಕೆಯ್ವಸಗೊಂಡು ಚೆಲ್ವನೊಳಕೊಂಡೀಱಿಕ್ಕೊಂಡು ಮೂಱುಂ ಜಗಜ್ಜನದೊಳ್ಪಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಳವಂ ಮುಂದಿರ್ದುದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೮). [ಕೆಯ್ವಸ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಯ್ವಱಿ 'ಕೆಯ್ಪಱಿ' ನೋ.

ಕೆಯ್ವಱಿಗ (ನಾ). ೧. ಕೈ ತಮಟೆ ಬಾರಿಸುವವನು. ೨. ಕೈಯಿಂದ ಬಾರಿಸುವವನು; ಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆಯುವವನು : "ಪಾಣಿವಾದ, ಪಾಣಿಘ" (ನಾಚಿರಾ. ಕ). [ಕೆಯ್ವಱಿ (< ಕೆಯ್ಪಱಿ) + -ಗ$_3$]

ಕೆಯ್ವೞಿ, ಕೈವಳಿ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳ ಪಕ್ಕದ ಪ್ರದೇಶ; ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ಜಾಗ; "ಗದ್ದೆಯ ಪ್ರದೇಶ" (ಶ್ರಭಣ್ಣ) ; "ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳ ಪ್ರದೇಶ" (ಪಂಪನಿ) ; "ಹೊಲದ ದಾರಿ" (ಪಂಪದೀ. ೧೯೩) ; ಮೃಗಂ ಕೆಯ್ವೞಿಗಮೇತದೊಳ್ ತಣಿದಪುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೮). **ಕೈವಳಿ** : ತಳಿತು ಬಿಟ್ಟುದು ಸೇನೆ ಪಡುವಣ ಜಲನಿಧಿಯ ಕೈ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಾ]ವಳಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೭). [ಕೆಯ್$_4$ + ಬೞಿ$_3$]

ಕೆಯ್ವಾಡ, ಕಯಿವಾಡ, ಕೈವಾಡ (ನಾ). ೧. ಕುಶಲಕೆಲಸ; ಕೈಗಾರಿಕೆ. ೨. ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಬರೆಯತಕ್ಕ ಸೂಲಪ್ಷೇ ತಪ್ಪಿದೆಯೊ, ಅಲ್ಲ ಕೆಯ್ವಾಡವೂ ಬರಡಾಗಿದೆಯೊ ನೋಡೋಣ (ಹೆಚ್ಚೆರ. V, ಮುನ್ನುಡಿ). **ಕಯಿವಾಡ** : ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿ ವೈಸ್ಯ ಸೂದ್ರರೊಳಗಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಯಿವಾಡ ನೂರೊಂದು ಕುಲಯಿಪ್ಪರೊಳಗೆ ಅವನಾನೊಬನು ಯಿ ಧರ್ಮ್ಮ ಸಾಸ[ನ]ಕ್ಕೆ ಅಳಿಪಿದರೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೧೧-೧೯; 1540). **ಕೈವಾಡ** : ೧. ಕೈವಾಡದವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಸನ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೮-೧೪ ; 1573) ; ಸಮಸ್ತ ಜನಗಳಿಗೆ ದಾನಧರ್ಮಮಾಡಿ ಕೈವಾಡರಿಗೆ ಗುರುವುಗಳಿಗೆ ಸಹ ಕೊಟ್ಟದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೭-೧೨ ; 1593) ; ಕೈವಾಡದವರಂ ಕರಸಿ (ತುರಂಗ. ೧-೮). ೨. ಜೋಡಣೆಗೆಯ್ದ ಸುವರ್ಣಮಂಟಪದ ಕೈವಾಡವನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಮೋಹತ. ೧೪-೨೮) ; ನೋಡಿನ್ನೆಸೆವೀ ಪೊಸ ಕೈವಾಡವನೆನುತಾರ್ದು (ಕೆಳನೃ. ೩-೪೬). ೩. (ಆಲಂ) ಪ್ರಭಾವ; ಹಸ್ತಕ್ಷೇಪ: ಇದೆಲ್ಲ ಹರಿದಾಸರ ಕೈವಾಡ (ಕಾವೇರಿ. ೧೨೪); ಇದರಲ್ಲಿ ಬೇರೊಬ್ಬ ಮಹಾವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕೈವಾಡ ನನಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಚಿದೇವ. ೧೧೭). [ಕೆಯ್$_3$ + ವಾಡ ?]

ಕೆಯ್ವಾರ$_1$, ಕಯಿವಾರ$_1$, ಕಯ್ವಾರ, ಕೈವಾರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಡಾಟ; ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತೋತ್ರ : ಕೆಯ್ವಾರದಿಂದ ಬಕ್ಕುಡಿಗೆಯ್ವರ್ ಪಿರಿದೊಂದು ಸಮಯಮುಂ ಸಮತೆಯಿನಾರಯ್ಯರ್ (ಸಮಪ. ೧೧-೨೦೯) ; ಕೆಯ್ವಾರದಿಂ ಬೇಱ್ಪುದಾನವರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೨೫) ; ಹರಿಯೆಂದು ಕೆಯ್ವಾರದಿಂದವೆ ಮಾತನಾಡೆ (ಜಗವಿ. ೩-೫೬); ಕೆಯ್ವಾರಂ ನಿನಗಲ್ಲದನ್ಯರೊಳದೇಂ (ಜೀವಸಂ. ೬೮-೧೦). **ಕಯಿವಾರ$_1$** : ೧. ಸಚ್ಚರಿತಕ್ಕಾಶ್ರಯಮೆಂದು ಲೋಕಮೆನಿತುಂ ಕಯಿವಾರದಿಂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿರೆ (ಕಇಆ. ೫೦-೪೧-೩೩ ; 11ನೆಯ ಶತ); ಯಕಾರದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ : ತೇರಯಿಸಿದಂ-ತೇರ್ಯ್ಯಿಸಿದಂ . . . ಕಯಿವಾರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಯ್ವಾರಂ] - ಕೈವಾರಂ (ಶಮದ. ಸ. ೧೬೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕಯ್ವಾರ** : ೧. ಕಯ್ವಾರದ ಯಾಚಕಜನ ಮುಯ್ವಂ ನೋಡಲ್ಕೆ ಧನವನವನೀತಳದೊಳ್ ಕಯ್ವಾರದೀವವರೆನಲ್ (ಸೌಇಇ. IX-I, ೧೪೫-೧೫ ; 1079) ; ನಿನ್ನ ಕಯ್ವಾರದ ಪೆಂಡಿರಂ ನಿಲಿಸು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೯); ಕಯ್ವಾರಂ, ಕೈವಾರಂ (ಶಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಮುಕ್ತಹಸ್ತ; ಬಿಚ್ಚುಗೈ; ಧಾರಾಳತನ (?): ದೇವೇಂದ್ರಧಾತ್ರೀರುಹಮನಿಱಿಸಿ ಕಯ್ವಾರದಿಂದೀವ ಸತ್ಯಾಗಿಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೯). **ಕೈವಾರ$_1$**: ೧. ಸಲೆ ಮೆಲ್ಪು ಬಲ್ಪನಱಿಗುಂ ಕೈವಾರಮುಂ ಕೂಡೆ ಕೂರಿಸುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೯) ; ಕೈವಾರದೆ ಕೈಮುತದಿಂ ಕೈವಾರದಿ ಗೆಲ್ದೆ ಲಜ್ಜಿತೆಯಂ (ಮದತಿ. ೧೦-೪೩) ; ಉಗ್ಗಡಿಪ ಕೈವಾರಿಗಳ ಕೈವಾರಮನಾಲಿಸುತ್ತೆ (ಚಿಕವಂ. ೧೦೪-೧೮). ೩. ಕೈಚಳಕ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಬಾಹುಬಲ: ಮಾರುತನ ಕೈವಾರ ಕುಂದಿದುದು ಸುತ್ತೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೨-೪೨) ;

ಭಳಿರೆ ಚಾಗುರೆ ಚಾಗು ಸಹಸಿಗಳು ಕೈವಾರಗಳನು ತೋರಲ್ಪಂದಿರೇ (ತುರಂಗ. ೫೮-೧೩). ೪. ಕೈವಶ; ಅಧೀನ (?) : ನೆಱೆಯದ ವಸ್ತು ನೆಱೆವುದು ನೋಡಯ್ಯ ಅರಸು ಪರಿವಾರ ಕೈವಾರ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೬೯). ೫. ವಿಚಾರ; ಗೊಡವೆ (?) : ಧರ್ಮದ ಕಡೆ ಮೊದಲ ಕೈವಾರ ನಿನಗೇಕೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೯೭); ನಾರಿಗೀ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ ಶೃಂಗಾರವೇಕಿನ್ನಿವನು ತೆಗೆ ಕೈವಾರವೇಕೆನುತೆದ್ದು ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೧೦೪); ನಾಲಗೆಯ ಬೇರು ಸಹಿತವೆ ಕೀಳುವೆನು ಕೈವಾರವೇಕೆನುತೆದ್ದು ಬಂದನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೨೩). ೬. ಅಭಿಮಾನ; ಮಮತೆ; ಪಕ್ಷಪಾತ : ಕಲಿತನವ ನೀರೊಳು ಕಲಕಿದ್ಯೆ ಕೈವಾರವಾದುದೆ ಕೌರವೇಂದ್ರನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೧೯); ಆತನ ಹಗೆಯೆ ಹಗೆ ಕೈವಾರವೇ ಕೈವಾರ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೧೬). ೭. ಬೆಂಬಲ; ನೆರವು. 'ಕೈವಾರಿಸು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕೈವಾರ]

ಕೆಯ್ವಾರ$_2$, ಕಯಿವಾರ$_2$, ಕವೆಯರ, ಕವೆಯಾರ, ಕೈವಾರ$_2$ (ನಾ). ವೃತ್ತರೇಖೆಯನ್ನೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; ವರ್ತುಳವನ್ನು ತೀಡುವ ಉಪಕರಣ; ವೃತ್ತರೇಖಕ; ಕಂಪಾಸು : ಕೆಯ್ವಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈವಾ]ರಮಂ ಬೀಸಿದಂತೆ ಬಟ್ಟಿತ್ತಾಗಿ ತೋರ್ಪುದು ಸೊನ್ನೆ (ಶಮುದ. ೧೭ ವೃತ್ತಿ). **ಕಯಿವಾರ$_2$** : (೬). **ಕವೆಯರ** : ಧರೆಯ ನಡುವೆ ನಿಂದು ಮಾನುಷೋತ್ತರ ಗಿರಿಗಿರಿಸಿ ತಿರುಗುವ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಚರಣಮೊಪ್ಪಿತು ಬಿದಿ ನೆಲನ ನಿರ್ಮಿಸುವಂದು ತಿರುಹುವ ಕವೆಯರದಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೧-೭೯). **ಕವೆಯಾರ** : ಧರೆ ಕವೆಯಾರದ ಚಕ್ರದಂತೆ ತಿರಿಗಲ್ಕಂಬೋಧಿಗಳ್ ಮೇರೆಯಂ ಪಿರಿದುಂ ದಾಂಟಲೊಡರ್ಚೆಲ್ . . . ಕೃಷ್ಣನದಟಿಂ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕೈ ನೀಡಿದಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೨೭); ಮೇರುಗಿರಿಯ ಸುತ್ತಿದೀವಿ ಕಡಲು ಕವೆಯಾರ ಬೀಸಿದ ಬೆಡಗಿನೊಳು ಧಾರಿಣಿಯೊಳು ಹಲವಿಹುವೆಲೆ ಭರತಕುಮಾರ (ಭರಚ. ೬೭-೭೬); ವಿವರಿಸಿ ಬಿದಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಕಿಕ್ಕಿದ ಕವೆಯಾರದೆಸೆವ ರೇಖೆಯೊಳು (ನಾಗಕು. ೨-೪). **ಕೈವಾರ$_2$** : ಇರ್ಕುಱಿಯ ತಂಡಸದ ಕರ್ತರಿಯ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಕೈವಾರದ ಕಂಬಚ್ಚಿನ . . . ಸೊನ್ನೆಗಾಱರ ಸಾಲೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೨೦); ಈ ಮೂರನ್ನು ವೃತ್ತಮಾಪಕ (ಕೈವಾರ Compasses) . . . ರಚಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಗಣಿಚ. ೨೪). [?]

ಕೆಯ್ವಿಡಿ, ಕಯ್ವಿಡಿ$_1$, ಕೈಪಿಡಿ$_1$, ಕೈವಿಡಿ, ಕೈಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಹಿಡಿ; ಕೈಕೊಳ್ಳು : ನುಡಿದುದೆ ತತ್ವಾರ್ಥಂ ಕೆಯ್ವಿಡಿದುದೆ ಸತ್ವೈಕಹಿತ ಕರಂ ಕುಂದದೆ ತಾಂ ನಡೆದುದೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೧೮). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿ; ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಹಿಡಿ : ಬಾಯ್ವಿಡುತ್ತೈದಿದ ಮಱಿಯಂ ತಾಯ್ವಿಡಿ ನಡೆ ನೋಡಿ ಬಾಡಿ ತಾಪಂ ಮೊದಲಿಂದಯ್ವಿಡಿ ನೆಗಳ್ದರೆ ತೆಗೆದೇಂ ಕೆಯ್ವಿಡಿದೂದಿದುದೊ ಸೋಷ್ಣಜಳಮಂ ಬಸಿಱಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೪೦). ೩. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಮರಳಿ ಸೀತೆಯನುಕೆಯ್ವಿಡಿದು ರಾಮಂ ತನ್ನ ಪುರಕೆ ಬಂದಂ (ಚಬಪು. ೫೪-೨೨). **ಕಯ್ವಿಡಿ$_1$** : ೧. ತಲೆ ದಡವಿ ಕಯ್ವಿಡಿವೆತ್ತಿ (ಅರಿರ. ೧೧೭). ೪. ಮದುವೆಯಾಗು; ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡು : ನಿನ್ನಯ ಕಯ್ವಿಡಿಯಲ್ಕೆ ಬೇಡಿ (ಕಾದಂಉ. ೩೩೧); ಉಡುಪತಿಯಂ ರಾಗದಿ ರೋಹಿಣಿ ಕಯ್ವಿಡಿದಂದದಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೧). **ಕೈಪಿಡಿ$_1$** : ೨. ಕೈಪಿಡಿದೈತಹ ಬಿಂಕದ ಮುದ್ದು ಬಾಲಕರು (ಕಂನವಿ. ೨೧-೨೧). ೪. ಆಯುಧವನುಯೆತ್ತಿದಾತನ ಕೈಪಿಡಿವಳ್ ಹೆಣ್ಣುಬಂದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೭೯-೨); ಮಸೆಯೆಂಬ ಹೆಣ್ಣು ಕೈಪಿಡಿಯೆ ಬಾಳಿಗೆ ಕೂರ್ಪ ಬೆಸದ ತೆರನಾಯ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೩೧-೨೭). **ಕೈವಿಡಿ** : ೧. ಹೊತ್ತದುಗುಡವ ಹಾಯ್ಕಿ ಕೈವಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕರ್ಣನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೬); ಬಾಲೆಯರುಗಳ ಕೈವಿಡಿದುಪ್ಪರಿಗೆಗೆ ಲೋಲಲೋಚನೆಯ್ಯೆದಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೯-೮೪). ೩. ಸಂಗಶುದ್ಧರಲ್ಲದಾವ್ ದುಸ್ಸಂಗಿಗಳ ಕೈವಿಡಿವವರೆ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೪೬). ೪. ಆ ಕನ್ನೆಯ ಕೈವಿಡಿದಂ ಸ್ವೀಕೃತ ಗಂಧರ್ವ ರಾಜ್ಯ ಮಹಿಮೋದಯನ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೩); ಬಡವರ್ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಕೈವಿಡಿವಾಕೆಯ ನಾವತೆಱದೊಳಂ ಪೊರೆವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೭೭ ಅ೩೬); ಕೈವಿಡಿದವಳನರೆವರಿಸಿ ಸೂಳೆವೆಂಡಿರ ಸಂಗದೊಳಗಿರ್ಪ ಧರಣಿಪತಿಯಂ ಪಿಂಗದಿರ್ಪಳೇ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಚಬಪು. ೮-೧೮). ೫. ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು : ಕಣ್ಣೊಳುಳ್ಳಿ ಕೈವಿಡಿವುದು ಚಿತ್ತಮಂ (ಅಸಂಪು. ೬-೧೯). **ಕೈಹಿಡಿ** : ೨. ಅವರನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದು ಕರೆತಂದರು (ರೂಢಿ). ೪. ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ ಕೈ ಹಿಡಿಯಲು ನನ್ನ ತಂಗಿ ಯೋಗ್ಯಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಚಿದೇವ. ೨೪೬). ೬. ನೆರವಾಗು; ಸಹಾಯವಾಗು; ಕಾಪಾಡು : ಕರುಣಾಳು ಬಾ ಬೆಳಕೆ ಮುಸುಕಿದೀ ಕೈಹಿಡಿದು ನಡೆಸೆನ್ನನು (ಇಂಗೀತೆ. ೯೭); ತಾವು ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕೈಹಿಡಿಯದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಜೀವ ಸಹಿತ ಉಳಿಯಲಾರೆ (ರೂಢಿ). ೭. ಕೈಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸು; ತಡೆಗಟ್ಟು; ನಿರ್ಬಂಧಿಸು : ತಮ್ಮ ಕೈಹಿಡಿಯುವವರಾರೂ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವ ಭಾವನೆಯೂ ಪ್ರಬಲಿಸಿತು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೩೫); ಶಿಸ್ತಿನ ಮೇಲಧಿಕಾರಿ ಬಂದು ಅವನಿಗೆ ಕೈಹಿಡಿದಂತಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೮. ಮಿತವ್ಯಯ ಮಾಡು; ಹಿಡಿತ ಮಾಡು : ಯಾಕೆ ಹೀಗೆ ಕೈಹಿಡಿಯುವೆ ಧಾರಾಳವಾಗಿಕೊಡು (ರೂಢಿ).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೆಯ್ವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಬಿಡು, —ತೆರೆ. ೨. ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ತೊರೆ; ತ್ಯಜಿಸು. ೩. ಚಿಗುರುಬಿಡು; ತಳಿರುಹೊಂದು : ಮಯ್ವಿಟ್ಟು ಕೆಯ್ವಿಟ್ಟಶೋಕೆ ಕರಂ ಪೋಲ್ತುದು ಮುಂದು ನಿಂದು ಮುಡಿಯುಂ ಬಿಟ್ಟಾಱಿಸುತಿರ್ದ ಕಾಮುಕಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩೪).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಬಿಡು$_1$]

ಕೆಯ್ವೀಸು, ಕಯ್ವೀಸು, ಕೈಬೀಸು, ಕೈವೀಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬೀಸು, —ಚಲಿಸು, —ಆಡಿಸು. ೨. ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೈಬೀಸಿ ಸೂಚನೆಕೊಡು : "ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಯ್ವೀಸು – ರಣಾರಂಭ, ಹಸ್ತಸೂಚನಯೋಃ" (ಶಮುಧಾ); ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ಶಲ್ಯನ ಮೊನೆಗೆ ನೆಱೆದು ನಿಂದು ಕೆಯ್ವೀಸುವಾ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೯ ವ); ತನ್ನ ಸೇನಾಚಕ್ರಮನಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ ಮೇಲೆ ಕೆಯ್ವೀಸುವುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೪೬ ವ). ೩. ಕೈಸನ್ನೆಮಾಡು : "ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಯ್ವೀಸು – ರಣಾರಂಭ ಹಸ್ತಸೂಚನಯೋಃ" (ಶಮುಧಾ). **ಕಯ್ವೀಸು** : ೨. ವಿಯೋಗಿಗೆ ಕಯ್ವೀಸಿದನಾಯ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೧೦); ಅದಂ ಕಂಡು ಚಂಡಂ . . . ಕಯ್ವೀಸಿ ರಥಾರೂಢನಾಗಿ (ಹಮ್ಮಿರ. ೩-೪೨). **ಕೈಬೀಸು** : ೧. ಕಿರುಮನೆಯಿಂದೀಚೆಗೆ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕೈಬೀಸಿ ಕರೆದರು (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೧೪೩). ೨. ಮತ್ತೆ ಕೈಕೊಳಲೀ ಮಹಾರಥರೆನುತ ಕೈಬೀಸಿದನು ಕುರುರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೨). **ಕೈವೀಸು** : ೨. ಅರ್ಕಕೀರ್ತಿಯಂ ಸಂಗ್ರಾಮಭೇರಿಯಂ ಪೊಯ್ಸಿ ಕೈವೀಸಿ ತಾಗಿದಾಗಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೮೦-೭); ಕಟಕಾಚಾರಿಯನು ಕೈವೀಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೨೩); ಶಿಶುಪಾಲ ಗೋಪಾಲರೆಯ್ದೆ ಕೈವೀಸಲೊಡನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೯). ೩. ಕಾಯ್ದು ಕೈವೀಸುವ ಕಾವನಂದಮಿವಳೇಂ ಕುಲನಾರಿಯೊ ವಾರನಾರಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೨); ರಸವಂ ಸೂಸೆ ಮುಖೇಂದು ಕೈ ಮದನನಂ ಕೈವೀಸೆ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಪೊಸತಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ ದೃಷ್ಟಿ . . . ಆಡಿಸುವಂ ಪಾಡಿಸುವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೯೬); ಖಾನರ ಕೈವೀಸಿ ಕರೆಯುತಿಂತೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೧೮).

ಕೈಬೀಸುತ್ತ ಹೋಗು = ೧. ಕೈಬೀಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಬರಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು: ಅವಳ ಮದುವೆಗೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೈಬೀಸುತ್ತ ಹೋಗುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ ೭೧). ೨. ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನುಮಾಡದೆ ಹೋಗು; ಹೊಣೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಹೋಗು: ನನ್ನ ತೋಟದಲ್ಲಿ ನಾನು ಕೈಬೀಸಿಕೊಂಡು ಹೋದರೆ ಯಾರು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ (ಗಾದೆ). [ಕೆಯ್$_2$ + ಬೀಸು$_1$]

ಕೆಯ್ಬೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬೀಳು; ಕೈವಶವಾಗು: ಮಹೋಗ್ರ ರಣದೊಳ್ ನಿಮ್ಮೊಂದು ಕೆಯ್ಬೀೞ್ದ ಭೂತಳಮಂ ಮತ್ತೆ ತರಲ್... ಅನುಮಿೞ ಕೊಳನಂ ಪೊಕ್ಕುದುಮಾವ ದೋಷಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೪); ಬಲದ ಮದದ ಬಲ್ಲಾಳ ನೆನ್ನ ಕೆಯ್ಬಿಟ್ಟ ನಿನ್ನಂ ಕೊಳಲುಮದಿರದೆನ್ನೊಳ್ ಕಾದಲುಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೭೪). ೨. ಕೈಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ನೇತಾಡು. [ಕೆಯ್$_2$ + ಬೀೞ್$_1$]

ಕೆಯ್ಪುಗು, ಕೈಪೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕೈಸೇರು; ಲಭಿಸು: ಸಕ್ಕದಮಂ ಮಱಗೊಳ್ಳದೆ ಚೊಕ್ಕಳಕೆಯಿನಚ್ಚಗನ್ನಡಂ ಬೆಟ್ಪುರ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಯ್ಪೊಕ್ಕ ನಿಧಿಯೆನಿಪಭ್ರಂಶಕ್ಕಂ ದೇಶೀಯ ಪದಕಮುಂಟು ಸಮಾಸಂ (ಶಮದ. ೨೪೯). **ಕೈಪೊಗು**: ದಿವ್ಯರತ್ನ ನಿಚಯಂ ಕೈಪೊಕ್ಕಮಂ ನಿಮ್ಮ ನಿಶ್ಚಲ ಭಕ್ತಂ (ಪಾವಶ. ೩೬). [ಕೆಯ್$_2$ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಕೆಯ್ವೆರಸು, ಕೈವೆರಸು (ಕ್ರಿ). (ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಲು) ಕೈಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸು, —ಜೋಡಿಸು: ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಶರಣೆಂಬ ಕೆಯ್ವೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈವೆ]ರಸಿ ನಿರುತದನಿಮಿಷನಾಗಿ ನೋಳ್ಪೀಶ್ವರನ ಮೇಲಣ ದೃಷ್ಟಿಗಳು... ಎಸೆಯೆ (ಬಸವು. ೧೧-೩೫). **ಕೈವೆರಸು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್$_2$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕೆಯ್ವೆಸ$_1$, ಕೈವೆಸ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಚೇಷ್ಟೆ (?): ಮೆಯ್ವೆಸದಿಂ ಕೆಯ್ವೆಸದಿಂ ಬಾಯ್ವೆಸದಿಂ ಮಂತ್ರತಂತ್ರದಿಂದಂ ಸುಖಮಂ ಮೆಯ್ವಿಡೆ ವನಿತೆಗೆ ಪಡೆದಾ ಮೆಯ್ವೋಗಕ್ಕೆಳಸಿ ಸೋಲ್ಪನೆಱ್ಱುವೊಜಂಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೭). **ಕೈವೆಸ**: ಮತ್ತೀಕೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ನಿಮ್ಮ ಕೈವೆಸದ ಗಸಣೆ ಎಂದು ತಡೆಯಿಕ್ಕಲೊಡರಿಸುವ ಬಾಳೆಯರ್ (ವರ್ಧಪು. ೭-೩೭). [ಕೆಯ್$_2$ + ಬೆಸ$_1$]

ಕೆಯ್ವೆಸ$_2$ (ನಾ). ಹೊಲ, ಗದ್ದೆಯ ಕೆಲಸ; ಉಳುಮೆ; ಆರಂಬ: ಅನ್ನಿನಾ ತೆಱವ ಕೊಳ್ಗಂ ಅನ್ನಿನಾ ಕೆಯ್ವೆಸನೆ ಕೊಳ್ಗ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೫೭-೬; 700). [ಕೆಯ್$_4$ + ಬೆಸ$_1$]

ಕೆಯ್ವೇಗ, ಕೈವೇಗ (ನಾ). (ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ) ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ: ಕೆಯ್ವೇ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈವೇ]ಗಮಚ್ಚರಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ ತೀವಿ ತೊಟ್ಟಿಸುವುದುಮ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೯೭). **ಕೈವೇಗ**: ಜೃಂಭಣಾಸ್ತ್ರ ದಿನಣಂ ಕೈವೇಗದಿಂದೆಚ್ಚುಮಾಧಿಪನಂ ಸ್ತಂಭಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೧೪-೩೨). [ಕೆಯ್$_2$ + ವೇಗ]

ಕೆಯ್ವೊಯ್, ಕಯ್ವೊಯ್, ಕಯ್ಪೊಯ್, ಕೈವೊಯ್, ಕೈಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟು; ಕೈಹೊಡೆ; ಚಪ್ಪಾಳೆಯಿಕ್ಕು. ೨. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆ; ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು: ಪುದುವಾೞಂ ತಕ್ಕುಮಿಂತೀ ಗಳಾನಾದಂ ಮೇಣವನಾದನೇಕೆ ತಡೆವಿರ್ ಕೆಯ್ವೊಯ್ದೆವಿನ್ನೀಂ ಕರಂ ಸೋದರ್ಯರ್ಕ್ಕೆ ಕನಲ್ವೊಡಿಂತಿನಿಬರುಂ ಕಾದಿಂ ಭರಂಗೆಯ್ದಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೮); ಅಂತು ಧರ್ಮ ಯುದ್ಧಮಂ ಕೆಯ್ವೊಯ್ವಾಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೭-೬೪ ವ). **ಕಯ್ಪೊಯ್**: ೧. ಕಯ್‌ಪೊಯ್ವ ಸನ್ನೆಯಂ ತೂರ್ಯಮೂಳ್ದುದೆ ತಡಂ... ರಣಭೇರಿ ಮೊಳಗಿದವು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೧-೮೨). ೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡು: "ಕಯ್ವೊಯ್ (ಕಯ್ + ಪೊಯ್) – ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ, ಕರತಾಡನೇ ಚ (ಕೈತಟ್ಟು)" (ಶಮಧಾ).

ಕಯ್ವೊಯ್: ೧. ತಮ್ಮೊಳ್ ಕಯ್ವೊಯ್ದು ನಗುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೭); ಕಯ್ + ಪೊಯ್ದಂ = ಕಯ್ವೊಯ್ದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೨ ಪ್ರಯೋ); ಕಿರುದನಿಯಿಂದ ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಅನ್ಯೋನ್ಯರನ್ನು ಬೆಂಡಟ್ಟಿ ಕಯ್ವೊಯ್ದು ಕಯ್ಪುರಿಗುಟ್ಟಿ (ಜಿಟ್ಟಿಅ. ೭೦-೧೬). ೨. ಗಿಳಿಯ ಪುರುಳಿಯ ಕೋಗಿಲೆಯ... ಕಾಕಳಿಯೊಡನೆ ಕಯ್ವೊಯ್ವಂತೆ ಮಂಗಳಗೀತಿಕಾ ರವಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೨-೩೫ ವ). **ಕೈವೊಯ್**: ೧. ಲಲನೆಯರು ಕೈವೊಯ್ದು ನಕ್ಕರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೩೫); ನೋಡುವ ನಗುವ ಕೈವೊಯ್ದರೆ ಚೆಲ್ವ ಮಾತಾಡುವ (ಕಂಸವಿ. ೯-೮೩). ೨. ಗಿರಿಜಾಧೀಶಂ ರಮಾಧೀಶನಂ ಗೆಲ್ವಂ ನೋಡಿಮೆನುತ್ತುಮಿರ್ಬರಳವಂ ಕೈವೊಯ್ದು ಸಂಪಾದಿಸಲ್ ಸಲ್ವರ್ (ಜಗವಿ. ೧೮-೨೭); ಮೊಲನ ಮರಿ ಕೈವೊಯ್ದು ನಕ್ಕುದು ಹುಲಿಯೊಡನೆ ಗಡ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೨೭). **ಕೈಹೊಯ್**: ೧. ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಕೈಹೊಯ್ದು ಮಿಗೆ ನಗುತ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೪೧); ನಗುವರು ಕೈಹೊಯ್ದರು ಮೈಮೈ ಸೋಂಕಿ ಮಿಗೆ ಪುಳಕೋತ್ಸವದಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೫೪). [ಕೆಯ್$_2$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಕೆಯ್ವೊಲ, ಕೈವೊಲ, ಕೈಹೊಲ (ನಾ). ಉಳುಮೆ ಮಾಡಿದ ಗದ್ದೆ; ಸಾಗುಮಾಡಿದ ಹೊಲ: ಬೆಳೆದೆಜಗಿರ್ದ ಕೆಯ್ವೊಲನೆ ಕೆಯ್ವೊಲನಂ ಬಳಸಿರ್ದ ಪೂತ ಪೂಗೊಳಗಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೩); ಕೆಯ್ವೊಲಂ ದಿವದಂತೆ ಸಸಿಯಿಂದೆಸೆದತ್ತು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬ ಉದಾ); ಕಳಮೆಯ ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಳಿಂದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೪-೯; 1145); ರಸಭರ ನಮ್ರಕಮ್ರ ಕಣಿಶಾಳಿಯ ಶಾಳಿಯ ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಳಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೨೬); ಸಲೆ ಸಿರಿಯ ಹೊಯ್ಕಯ್ವಲಂ ಕೆಯ್ವೊಲಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೧೮). **ಕೈವೊಲ**: "ಹೊಲ; ಗದ್ದೆ; ತೋಟ; ಕೈವೊಲ" (ಕಂನುಹು. ೯೨); ಕೈವೊಲದ ಯೇರಿಯೊಳ್ ಬರುತಿರ್ಪ ದೊಡ್ಡನಂ... ನೋಡಿದಳ್ (ಕಾಲೂರ. ೭೦-೧೦೦). **ಕೈಹೊಲ**: ಹಚ್ಚಗೆ ಹಬ್ಬಿ ಬೆಳೆಯಿಂದ ಬಾಗಿದ ಕೈಹೊಲ (ಕನ್ನನು. I, ೩೫). [ಕೆಯ್$_4$ + ಪೊಲ]

ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಾ, ಕೆಯ್ವೊಲಗಾ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಕಾಯು; ಗದ್ದೆಗೆ ಕಾವಲಾಗಿರು: ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಾದಂ, ಕೆಯ್ವೊಲಗಾದಂ (ಶಮದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆಯ್ವೊಲಗಾ**: ಬನಮುಂ ಕೆಯ್ವೊಲಗಾವ ಪಾಮರಿಯರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧). [ಕೆಯ್ವೊಲ + ಕಾ$_1$]

ಕೆಯ್ವೊಲಗಾ 'ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಾ' ನೋ.

ಕೆಯ್ವೋಗು, ಕಯ್ವೋಗು, ಕೈವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈತಪ್ಪು; ಗುರಿತಪ್ಪು: ಅಂಬಿಂ ಸಮೆದುದೆ ನಭಮೆಂಬಂತು... ಖಚರಪತಿ ಭರಂಗೆಯ್ದು ಕೆಯ್ವೋಗದೆಚ್ಚಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೨). **ಕಯ್ವೋಗು**: ೨. ಚಿಗುರು; ಕೊನರು; ಫಲಿಸು: ಸುರತರು ಕಯ್ವೋದುದೆನಲು ಸುರಧೇನುವ ತೊರೆದಭೀಷ್ಟಮಂ ಕಱೆದುದೆನಲು ಧರೆಗಿತ್ತು ವಿತ್ತಮಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೩೯; 1147). **ಕೈವೋಗು**: ೧. ಗರ್ವೋದ್ಧತನಂ ಕೈವೋಗದೆಚ್ಚಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೭೭); ರಾಮಂ ಕೈವೋಗದೆಚ್ಚಂ ದಳವಳಿಯದ ಗಾಂಭೀರ್ಯಧಾಮಮಂ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೭-೧೨; 1380). ೨. ಕೈವೋದಸುಕೆ ಕೋಕಿಲಧ್ವನಿ ಮೂದಲೆಯುಲಿಯಾಗೆ ಬಂದುದಂದು ಬಸಂತಂ (ಯಶೋಚ. ೧-೩೭); ಮಾವು ಕೈವೋಗೆ... ಛಂದದ ಚೈತ್ರ ಋತು ಪ್ರವೇಶದೊಳ್ (ನಳಚಂ. ೫೩); ಸುರತರು ಕೈವೋದಂತೆ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಕರುಣಿಸಿದಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೦-೧೦೧). [ಕೆಯ್$_2$ + ಪೋಗು$_1$]

ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ, ಕಯ್ಸನ್ನೆ, ಕೈಸನ್ನೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೂಚನೆ, —ಸಂಜ್ಞೆ: ಪ್ರತಿಕೂಲಾನಿಲನಿಂ ಪತಾಕೆ ಮಗುೞ್ಚಿ ಬಂತಾಗೆ ಕೆಯ್ಸ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸ]ನ್ನೆಯಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೭೫);

ಕೆಯ್ಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸ]ನ್ನೆಯಲಿ ಕರೆವುತ್ತೊಡೆಯ ನಂಬಿಯನು (ಬಸಪು. ೨೬-೨೫). **ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ :** ಕಯ್ಸನ್ನೆಯಿಂದ ಕಾತರದಿಂದೆ ಪೊಯ್ಸೆನು ಬಾಯ್ಸನ್ನೆಯಿಂದಾನು ಬೈವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೧೪೧) ; ಪೊಯ್ಸು ಘನ ಭೇರಿಯಂ ಭಾರಿಯಂಕಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟೆಯ್ಸಲಿ ಚತುರ್ಬಲಂ ಸಗ್ಗಲಗ್ಗೆ ಯೊಳೆಂಬ ಕಯ್ಸನ್ನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಯಿಸನ್ನೆ]ಯೊಳ್ (ಚೆಬಪು. ೪೬-೩೨). **ಕೈಸನ್ನೆ :** ಇನ್ನು ಹೇಳುವುದೇನೆನುತ ಕೈಸನ್ನೆಯಲಿ ಮಾತಾಡಿ ಭೂಪತಿ ಬೆನ್ನ ತೆತ್ತನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೨೦) ; ಕಳುಹಿದನು ಕೈಸನ್ನೆಯಲಿ ನಿಜ ನಿಳಯಕಾಮಂತ್ರಿಯನು (ತೊರರಾ. ೨-೫-೬).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಸನ್ನೆ$_2$]

ಕೆಯ್ಸನ್ನೆಗೆಯ್, ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸನ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡು ; ಕೈಯಿಂದ ಸಂಜ್ಞೆಮಾಡು : ಕೆಯ್ಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸ]ನ್ನೆಗೆಯ್ವ ವೋಲ್ ತಳಿರ ತೊಂಗಲಲುಗಿದುದೆಲರಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೫೧). **ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ :** ಬೀರಾಂಗನೆ ಸೇಸೆಗೊಂಡ ಪಡೆಯಂ ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೭) ; ಇತ್ತ ಬನ್ನಿಯೆಂದು ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ವಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೪) ; ಉನ್ನತದೆಳೆಗೊನೆಗಳು ಘಾಳಿಯಿಂದ ಕೈಸನ್ನೆ ಗೈವಂದದಿ ತೂಗೆ (ಭರಚ. ೨೨-೫). [ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆಯ್ಸಾಗು, ಕೈಸಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು, —ನಡೆ ; ಸಾಧ್ಯವಾಗು : ಕೆಯ್ಸಾಗಿದರೆ ಅವರ ಮೇಲೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋಗಿರಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೭). **ಕೈಸಾಗು :** ೨. "ಕೈನಡೆ, ಅಧಿಕಾರನಡೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೧). [ಕೆಯ್$_2$ + ಸಾಗು$_1$]

ಕೆಯ್ಸಾರ್, ಕಯ್ಸಾರ್, ಕೈಸಾರ್, ಕೈಸಾರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆಬರು ; ದೊರಕು ; ಸಿಕ್ಕು ; ಕೈವಶವಾಗು ; ಈಡೇರು ; ನೆರವೇರು : ಕೆಯ್ಸಾರ್ದುದಸ್ಮನ್ಮನೋರಥಮಿಂದೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೬). ಸೇನಾನಿಗೆ ಕೆಯ್ಸಾರೆ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೪) ; ವೀರಶ್ರೀ ವಿಜಯನ ಕೆಯ್ಸಾರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೪). **ಕಯ್ಸಾರ್ :** ಆ ಬಟ್ಟೆ ಯೊಳಿನಿತಡಗುಂ ಕಯ್ಸಾರದೆಂದಾತುರಿಸುತ್ತ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೫) ; ಅಪವರ್ಗಂ ಕಯ್ಸಾರ್ಗುಮೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದು ಸಂಸಾರಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಯೆಂಬುದು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೬೯-೧೦). **ಕೈಸಾರ್ :** ಪೆಱತೊಂದಪೂರ್ವ ರಸಮೇಂ ಕೈಸಾರ್ಗುಮೋ (ಆದಿಪು. ೩-೬೯) ; ಕನಸಿನವೋಲೆನ್ನ ತತ್ಕಾಂಕ್ಷೆ ಕೈಸಾರದುದಂ (ಕಾದಂಉ. ೯೧) ; ದುಃಖಮೆ ಕೈಸಾರ್ಗು ಮಲ್ಲದೆ ರತ್ನಂ ಕೈಸಾರಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೨೮) ; ವೃತ್ರನ ಕದನದಲಿ ಕೈಸಾರ್ದುದೀಶಂಗಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೪೭) ; ನಮ್ಮ ಮಗಳಿಷ್ಟಾರ್ಥ ಕೈಸಾರ್ದುದು (ಚೆಬಪು. ೩೬-೨೩). **ಕೈಸಾರು :** ಅಱಸುವ ಬಳ್ಳಿ ಕಾಲ ಸುತ್ತಿತೆಂಬಂತೆ ಬಯಸುವ ಬಯಕೆ ಕೈಸಾರಿದಂ [ಪಾಠಾಂ. ರುವಂ]ತೆ (ಅವಚಂ. ೧೬೬-೭೫೨) ; ಧನವನುಳ್ಳ ಮಹಾತ್ಮ ನಾವುದ ನೆನೆದೊಡದು ಕೈಸಾರುವುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೫೫).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಸಾರ್$_1$]

ಕೆಯ್ಸಾಲೆ, ಕೈಸಾರ್ಲೆ, ಕೈಸಾಲೆ (ನಾ). ಮನೆಯ ಹೊರ ಅಂಗಳ ; ವರಾಂಡ ; ಜಗಲಿ : (ಹ). **ಕೈಸಾರ್ಲೆ :** ಒಂದು ಮನೆಯ ಕೈಸಾರೆ ಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಮಾಳಿಗೆಯ ಮೇಲಾಗಲಿ ನಡೆಯತಕ್ಕ ಕಳವುಗಳು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೭೧). **ಕೈಸಾಲೆ :** ಮೂರರಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಸಲಾಗಿ ಎರಡು ಒಳಗು ನಿಂದಿತ್ತು ಒಂದು ಹೊಱಗಾಗಿ ಕೈಸಾಲೆಯಾಯಿತ್ತು (ಸರ್ವವ. ೧೯೯-೬೦೭) ; ಚದುರ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯನೆಂಬರಸು ಮದನ ಕೈಸಾಲೆ ಯಿಂದಿಳಿದು ಬಂದನು ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೧-೬೪) ; ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಕೈಸಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿ ಕಾಣುವ ಸ್ವಲ್ಪ ಇಳಿಜಾರಾದ ಭಾವಣಿ (ಮೈವಾಸ್ತು. ೭೪). [ಕೆಯ್$_2$ + ಸಾಲೆ$_2$]

ಕೆಯ್ಸು, ಕಯಿಸು, ಕಯ್ಸು, ಕೈಸು, ಗೆಯಿಸು, ಗೆಯ್ಸು, ಗೇಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡಿಸು ; ನೆರವೇರಿಸು. 'ಇಂಬುಕೆಯ್ಸು' ಪರಾ. **ಕಯಿಸು :** ೧. (ಹ). **ಕಯ್ಸು :** ೧. ಮತ್ಪ್ರಾಣದೊಳೊಡಗೂಡಿ ಪೋಗಲಾಗೆಂದೆನ್ನಂ ಮಾಣಿಪವೋಲ್ ಕಯ್ಸು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೧೫). **ಕೈಸು :** ೧. ಅವನಂ ಕೆಳವೆರಡೆರಡು ಮೂರ್ಮೂರ್ಬಾರಿ ಕೆಡಿಕಿಡಿ ಕೈಸುತಿರ್ದಂ (ಮಹಾಂತೇ. ೬-೨೮). **ಗೆಯಿಸು :** ೨. ಕೃಷಿಮಾಡಿಸು ; ಬೇಸಾಯ ಮಾಡಿಸು : ಬೀಜವರಿ ಗದೆನು ನೀನು ಗೆಯಿಸಿ ರೂಢ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೬-೯ ; 1648) ; ಗೆಯಿಮೆಗೆ ಬಾಹ ಭೂಮಿಯನೂ ಗೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಆದ ಹುಟ್ಟುವಳಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೮-೩೬ ; 1668). **ಗೆಯ್ಸು :** ೧. ದೇಗುಲವ ಮಾಡಿಸಿ ಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆಯ್ಸಿ (ಎಕ. X(S), ಬಾಗೆಪ. ೧೦೦-೧ ; 10ನೆಯ ಶತ) ; ಇವರಿಬ್ಬರು ಕಾರಪಕರಾಗಿ ಗೆಯ್ಸಿದರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦-೨೦ ; 1073). ೨. ಹೊಲವನ್ನು ಗೆಯ್ಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಆಳು ಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಗೇಯಿಸು :** ೧. ಆ ಮುದುಕಿ ಕೈಲಿ ಗೇಯಿಸಿದ್ರೆ ದೇವರು ಮೆಚ್ಚಾನ (ಸನ್ನರ. ೯೬).

[ಕೆಯ್$_1$ + -ಸು$_1$]

ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆ, ಕೈಸುರಗಿ, ಕೈಸುರಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಗತ್ತಿ ; ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ : ಯಲರಹಿತಕ್ಕೆ . . . ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆ (ಶಮದ. ೭೪ ಪ್ರಯೋ) ; ನೆತ್ತಿಯಗ್ರದ ಮೊನೆಯುರ್ಚೆ ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆಯಿಂದಿರದಿಕ್ಕಿದನಾ ವನೇಚರು (ಶಬಶಂ. ೩-೫೪). **ಕೈಸುರಗಿ :** ಒಱೆಗಳನುಗಿದ ಖಂಡೆಯ ಕೈಸುರಗಿಯು ಸೊರಟೆಯ ಕತ್ತಿಬಾಕುಗಳ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೪೭). **ಕೈಸುರಿಗೆ :** ಜಕ್ಕಿಗನತಿಧವಳ ಯಸಂ ನೆಗಳ್ದ ಕಾಳಿಗನಂ ಕೈಸುರಿಗೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪-೨೧ ; 1034). [ಕೆಯ್$_2$ + ಸುರಿಗೆ]

ಕೆಯ್ಸೂಱೆ, ಕೈಸೂರೆ, ಕೈಸೂಱೆ (ನಾ). ಕೈಗೆಬಂದಂತೆ ಮಾಡುವ ಸೂರೆ, —ಕೊಳ್ಳೆ, —ಲೂಟಿ : ಅರಮನೆಯ ಗಜಬಜದ ಹದನಱಿ ದರಸನಪಗತನೆಂದು ಪಾಳಯದಿರುಳು ನಡುಗಿತು ತೊಡಗಿದವು ಕೆಯ್ಸೂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸೂ]ಱೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೫). **ಕೈಸೂರೆ :** "ಹಾಳು, ವಿನಾಶ, ಸೂರೆಮಾಡೋಣ" (ರಮಾಕಾಂ. ೧೮೮). **ಕೈಸೂಱೆ :** ಕೈಸೂಱೆ ಗಿದು ಕರೆಯೆನುತ ತಂದರು ಗೋಪಿಯಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೩೪).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಸೂಱೆ]

ಕೆಯ್ಸೂಱೆಗೊಳ್, ಕೈಸೂಱೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆ ; ಲೂಟಿ ಮಾಡು : ಕುಂತೀಕುಮಾರಕರು ವೈರದಲಿ ಸಪ್ತಾಂಗವನು ಕೆಯ್ಸೂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸೂ]ಱೆಗೊಂಬರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೯೯). **ಕೈಸೂಱೆಗೊಳ್ :** ನಿರ್ದಾಯದಲಿ ಕೈಸೂಱೆಗೊಂಬುದು ಮುಕುತಿ ರಾಜ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೧೧). [ಕೆಯ್ಸೂಱೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಯ್ಸೆಱೆ, ಕೈಯ್ಯಿಸೆಱೆ, ಕೈಶೆರೆ, ಕೈಸೆರೆ, ಕೈಸೆಱೆ (ನಾ). ಬಂಧನ ; ಕೈದು : ಕೆಯ್ಸೆಱೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಳವಟ್ಟ ಸಾರಧನಮಂ ಮೂವಿಟ್ಟಗಂ ಪೂಣ್ದು ಕಾಳ್ಗೆಱಗಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೦). **ಕೈಯ್ಯಿಸೆಱೆ :** ಭಾಂಮ್ಮಗಾಉಂಡಂ ನಂಬೆ ನುಡಿದು ಕ್ರಿತಂಗೆಯುದುಂ ಕೈಯ್ಯಿಸೆಱೆಯಂ ಕೊಟು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ, ೭೧-೧೦ ; 1173 ?). **ಕೈಶೆರೆ :** ಶೀಘ್ರ ಬಿಸಾಡಿ ಕೈಶೆರೆ ಪಿಡಿದೂ (ಪುರಂದ. ೧-೨೨೪-೪) ; ವೈದಿಕ ನೆರವಿಯಲ್ಲೊಂ ದಾಗಿ ಕೂಡಿತು ಬಿಟ್ಟೆ ಕೈಶೆರೆಯೊಲ್ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೧೩-೧೧೦) ; ಹೂಬಸಾಬ ಸೈದಯಾ ಕೂಪ ಸಹಾ ಕೈಶೆರೆ ಶಿಕ್ಕಿದ್ದರಿಂದಾವತ್ತಾ ಆಗಿ ಕರೂರು ಬಳಿಗೆ ಫವುಜು ಹೋಗಿ (ಹೈದರ. ೩೩). **ಕೈಸೆರೆ :** ಮಾಗಡಿ ದುರ್ಗಪತಿಯನೂ ಹೋಗಿ ಕೈಸೆರೆವಿಡಿದು (ಸೌಂದಕಾ. ೪-೪೩) ; ದೇವತೆ ಗಳಂ ಕೈಸೆರೆಗಳಂ ಪಿಡಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೭೧-೧೭) ; ನಿನ್ನೋರೆ ನೋಟಕೆ ಹಗೆ ತಾನೆ ಕೈಸೆರೆ ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲದೆ ಗೆಲುವೆ ಧೀರೆ (ಇಂಜಾಪ. ೮೯-೩೦).

ಕೈಸೆಱೆ : ಕಾಮನೊಂದು ಕೈಸೆಱೆಯೆನಿಪಂಗರಾಗಮನಿಳೇಶ್ವರವಲ್ಲಭೆ ಯಟ್ಟಿಲುಯ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೩) ; ಈ ಹೊಳೆಯ ದಾಂಟಿಸಿದ ಕೂಲಿ ಯನೆನ್ನ ಬೇಡಿದರೆ ಕೂಲಿಯ ಕೊಡಲೇನು ಇಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಕೈಸೆಱೆಯಾಗಿ ಎನ್ನ ಎಳೆದೊಯ್ದನಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨೮-೮); ನಿಶಾಚರಕಾಮುಕನ ಕೈಸೆಱೆಯ ಬಿಡಿಸೆಂದೊಱಲಿದಳು ಸೀತೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧೦-೩).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಸೆಱೆ$_2$]

ಕೆಯ್ಸೆಱೆಗೊಳ್, ಕೈಸೆಱೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆರೆಹಿಡಿ ; ಕೈದುಮಾಡು; ಬಂಧಿಸು : ತೆಱಪುವಡೆದಂಗಜಂ ಕೆಯ್ಸೆಱೆಗೊಳೆ ನೋಟಕರ ಮನಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೭). **ಕೈಸೆಱೆಗೊಳ್** : ದಿವ್ಯಸುವರ್ಣ ರತ್ನಾವಳಿಯ ಕೆಲಸಗತಿ ಕಂಗಳನು ಕೈಸೆಱೆಗೊಳಲು (ನಿಭಾಗ. ೩-೬-೭) ; ಕೌರವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಸೆಱೆಗೊಳಲೆಳಸಿದನು (ಕೃಷ್ಣವೃ. ೮-೩೬).

[ಕೆಯ್ಸೆಱೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಯ್ಸೆಱೆವಿಡಿ, ಕೈಸೆಱೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸೆರೆಹಿಡಿ ; ಬಂಧಿಸು ; ಬಂದಿ ಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು : ಬಡಿದು ಭಲ್ಲುಕನ ಕಾಡವೆಯ ಕೆಯ್ಸೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸೆ]ಱೆವಿಡಿದು (ರಾ ಘ ಜ. ೧೭-೭೪). **ಕೈಸೆಱೆವಿಡಿ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್ಸೆಱೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೆಯ್ಸೇರ್, ಕೈಸೇರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆಬಂದು ಸೇರು ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು ; ಲಭಿಸು : (ಃ). **ಕೈಸೇರು** : ಕೈಸೇರಿದೊಡವೆಯೆನುತೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪೈಸರಗೊಡಬೇಡ ಮನದಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೩೪) ; ಘನವಾದೊಡವೆ ಕೈಸೇರುವ ಪರಿಯಂತ ಮನೆದೇವರೆಂದುಪಚರಿಸು (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೫೦) ; ಆರೈದು ತಿಳಿದಾಚರಿಪುದೊಡನೆ ಕೈಸೇರುವುದಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳು(ಹದಿಬ.೪-೪೮); ನಿಮ್ಮ ಪತ್ರವು ಕೈಸೇರಿತು (ಹುಚ್ಚುಹು. ೭೩). [ಕೆಯ್$_2$ + ಸೇರ್$_1$]

ಕೆಯ್ಯೊಡೆ 'ಕೆಯ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕೆರ 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆರಂಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಕೆರೆ; ಕೆದರು ; ಗೀಚು : ಗುಡುಗುಟ್ಟುತ್ತಿಳೆಯಂ ಕೆರಂಕಿ ಮಿಡುಕಿಂಶಾರ್ದೂಲಮೇಂ ಬಂದುದೋ (ಬೀಳವಂ. ೧-೨೯). [< ಕೆರೆ$_1$]

ಕೆರಂಕು$_2$, ಕರಕು$_2$, ಕೆರಕು (ನಾ). ನವೆ ; ತುರಿ ; ಕಜ್ಜಿ ; ತಿಂಡಿ : ಸಿಂಬುಬು ಕೀವು ಕೆರಂಕು ಸೃಗಂಬು ಮಲಂ ಮೂತ್ರಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೫೪); ತುಱು ಕೆರಂಕಿನೆಸಕಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧೨) ; ಕೆರಂಕುಂ ತುಱಿಯುಮಾಗೆ (ಜೀವಸಂ. ೮೭-೨೮ ವ) ; ನಖದಿಂ ಕೆರಂಕುದುಱಿಸುವ ಸುಖಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೬೮). **ಕರಕು$_2$** : ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಹಸಿ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮೆಯ್ಯಂ ತಿಗುರೆ ಕದ್ವರ್ತಿ ಕರಕು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೯೨). **ಕೆರಕು** : "ಪಾಮಾ, ಕಚ್ಛೂಃ, ಖಸಃ – ಈ ೩ ಕೆರಕು (ಕೆಱಂಕು)" (ಹಲಾಯು. ೯೮-೪೪೮) ; "ಪಾಮುಂ ಖಸಂ ಖುತ್ಸುವೆನೆ ಕೆರಕೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೧) ; "ಕಚ್ಛು = ಕೆರಕುಂ" (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೩-೫) ; ಕೆರಕಂ ತುಱಿಸುವಂತೆತ್ತಾನುಮೊರ್ಮೆ ರಾಜ್ಯ ಲೀಲೆ ಯೊಳಿರ್ದುಂ (ಧರ್ಮಾವೃ. ೬-೧೭೫) ; ಕೆರಕುಂ ತುಱಿ ಖರ್ಜೆ ಯೆಂಬಿವಿನಿತುಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧೩) ; ಕೆರಕುಂ ತುಱಿ ಕುಷ್ಟ ಗುಲ್ಮಂ ಪಿರಿದಕ್ಕುಂ ಪೆರ್ಚಿದಾಮದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೯).

[< ಕೆರೆ$_1$ + –ಕು. / ತಮಿ. ಚಿರಙ್ಗು ; ಮಲ. ಚಿರನ್ನು]

ಕೆರಂಕುಗಲ್ಲು, ಕೆರಕುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಉರುಟಾದ ಕಲ್ಲು : ಬಡಗಣ ದೆಸೆಗಾ ಪೆಬ್ಬೆಳ್ಳದಾ ದೆಸೆಯ ಕೆರಂಕುಗಲ್ಲು (ಎಇ. XV, ೮೯-೪೦ ; 1060). **ಕೆರಕುಗಲ್ಲು** : ತಳತಳಿಸದು, ಹೊಳೆಹೊಳೆಯದು, ಕೆರಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆರ]ಗಲ್ಲಿನಂತಿಪ್ಪುದಯ್ಯಾ ಪರುಷವು (ಚನ್ನವ. ೨೪೪).

[ಕೆರಂಕು$_2$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೆರಂಟು, ಕೆರಟು (ಕ್ರಿ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಗೀಚು, —ಕೆರೆ ; ಕೆದಕು : "ಕೆರಂಟು – ನಖ ಖನನೇ" (ಶಮಧಾ). **ಕೆರಟು** : ಕೇರಿಯೊಳ್ತುಮತಮಗೆ ಬೆರಟುತಂ ಕೆರಟುತಂ (ಷತಿಲ. ೩-೬೮) ; ಎಳವಿ ತಡವಿ ಬೆರಟಿ ಕೆರಟಿ ಔಕಿ ಹಿಂಸೆಮಾಡಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೧೮-೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚುರಣ್ಡು, ಚುಱಣ್ಡು ; ಮಲ. ಚಿರಣ್ಡು, ಚುರಣ್ಡು ; ತುಳು. ಕೆರಂಡು]

ಕೆರಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆರಕಲು ಆಹಾರವನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು ; ಜಿಪುಣ ; ಕೃಪಣ. ೨. ತಿರುಕ ; ಭಿಕ್ಷುಕ : (ಃ). [< ಕೆರೆ$_1$ + –ಕ]

ಕೆರಕ$_2$ (ನಾ). ದೀಪಾವಳಿ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಚೆಂಡು, ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು ಹೂಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ ಪೂಜಿಸುವ ಸಗಣಿಯ ಬೆನಕ : ಇಂದು ಕೆರಕನ ಹಬ್ಬ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೆರಕಲನ್ನ (ನಾ). ಸೀದುಹೋಗಿ ಪಾತ್ರೆಯ ತಳಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡ ಅನ್ನ ; ಕೆರೆದು ತೆಗೆದ ಅನ್ನ ; ಸೀಕಲು : (ಃ).

[ಕೆರಕಲು + ಅನ್ನ$_3$]

ಕೆರಕಲು (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಯ ತಳಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಕೆರೆದು ತೆಗೆದದ್ದು. 'ಕೆರಕಲನ್ನ' ಪರಾ.

[ಕೆರಕು (< ಕೆರಂಕು$_2$) + –ಅಲು (< –ಅಲ್$_2$)]

ಕೆರಕು 'ಕೆರಂಕು$_2$' ನೋ.

ಕೆರಕುಗಲ್ಲು 'ಕೆರಂಕುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಕೆರಗ (ನಾ). = ಕೆರಗಾಱ : ಬಡಗಿ ಮಾರಾಚಾರಿ ಜಲನಾಗಂ ಕೆರಗಾ ಬಿಟಿಗನು ಮಿಸಗರ ಬೀಮನುಂ (ಎಕ. III. ನಂಜನ. ೧೯೯-೨೫ ; ?).

[ಕೆರ (< ಕೆರ್ಪು) + –ಗ$_3$]

ಕೆರಗಾಱ (ನಾ). ಕೆರಮಾಡುವವನು ; ಮೋಚಿ ; ಸಮಗಾರ : ಕೆರ[ಪಾಠಾಂ. ಕರೆ]ಗಾಱನೋರ್ವಂಗೆ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿ ಸಲೆ ಭಕ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೧-೯). [ಕೆರ (< ಕೆರ್ಪು) + –ಕಾಱ]

ಕೆರಗು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಳಾಡು (?) : ಏಱಲಱಿಯದವ ಮರನೇಱಿ ಬಿದ್ದು ಸಾವಂತೆ ನೀರ ಮೀನಗಳು ಕೆರಗುವಂತೆ (ವಾದಿಕೀ. ೧-೧೫೩-೧೩).

[← ತಮಿ. ಚಿರುಗು]

ಕೆರಟು 'ಕೆರಂಟು' ನೋ.

ಕೆರಟೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆದಕಿಕೊಳ್ಳು ; ಎರಚಾಡು (?) : ಒಂದಿನಿಸು ಒದವಿದ ದೋಷವನು ಜನಜನಿತವ ಮಾಡಿ ಕೆತ್ತಿ ಕೆರಟೆಗೊಂಡು ಕೊನೆಯದಿಹರೆ ಸವತಿಯರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯-೪೬).

[< ಕೆರಂಟು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆರನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆರನೂರ ಮಹಾಜನಂ ಅಯ್ವದಿಂಬಗರ್ಗಂ ಇಪ್ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭-೧೦ ; 975). [?]

ಕೆರಪು 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆರವು 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆರವುಗಳೆ 'ಕೆರ್ಪುಗಳೆ' ನೋ.

ಕೆರಸಿ, ಕೆರಸೆ, ಗರೆಸೆ, ಗೆರಸಿ, ಗೆರಸೆ, ಗೆರಿಸೆ, ಗೆರೆಸೆ (ನಾ). ೧. ಚಚ್ಚೌಕಾರದ ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಬಿದಿರಿನ ಕುಕ್ಕೆ, —ಬುಟ್ಟಿ : ಕೆರಸಿಯ ಬಾಯಂ ತಾಂ ಮುಚ್ಚಲಾರ್ಗುಮೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೪೩). **ಕೆರಸೆ** : ಕೆಂದಾವರೆ ಪುಷ್ಪಾ ಕನಕಾ ಕೆರಸೆಯಲ್ಲಿ ತಂದಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೨೫) ; ಕೆರಸೆಗಿಂತ ಅಗಲವಾದ ಬಾಸಿಂಗ (ಸುವಸಂ. ೫೨). ೨. (ಕರಾ) ಕೇರುವ ಸಾಧನ ; ಮೊರ : ಕೆರಸಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೇರಿ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು (ರೂಢಿ). **ಗರೆಸೆ** : ೧. (ಃ).

ಗೆರಸಿ : ೧. ಹೆಡಗೆ ಹಾರ ಮೊರಹಾರ ಗೆರಸಿಹಾರ ಮಡಕೆಹಾರ ದೆಸೆದೆಸೆಯಲ್ಲಿ ತಂದು ನೀಡುತ್ತಿರಲು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೩೩-೫); ಗೆರಸಿಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಿಗೆಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಹರಡಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೧೫೫); ಊರು ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚೀಯೇ ಗೆರಸಿ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚೀಯೆ (ಗಾದೆ). ಗೆರಸೆ : ೧. ತನ್ನಿರ್ಪೈ ಮರಗೂಡೆ ಗೆರಸೆಯೊಳು ಮೊಗವುತ್ತಲುಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೫೭); ಮಾತಿನೊಳವಂ ಹಿಡಿವ ಗೆರಸೆಯಲ್ಲದೆ ಬಿಡುವ ಜರಡೆಯಲೀ ಪೋರ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೭-೧೧೧); ಕುಕ್ಕೆಯನ್ನೋ ಗೆರಸೆಯನ್ನೋ ತಂದು (ನನ್ನೂರು. ೧೪೫). ಗೆರಿಸೆ : ೧. (ಕ). ಗೆರೆಸೆ : ೧. (ಕ).

ಕೆರಸೆಬಾಯಿಯವನು, ಗೆರಸೆಬಾಯಿಯವನು = ಯಾವಾಗಲೂ ಬಾಯಿ ತೆರೆದುಕೊಂಡೇ ಇರುವವನು; ವಾಚಾಳ; ಗುಟ್ಟುರಟ್ಟು ಮಾಡುವವನು : (ಕ). ಗೆರಸೆಬಾವಿ = ಬಿದಿರಿನ ವರ್ತುಳಗಳನ್ನು ಬಾಯಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಬಾವಿ : (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರಚ್ಚೈ, ಕರಿಚ್ಚೈ ; ತೆಲು. ಗರಿಸೆ]

ಕೆರಸಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಕೆರಸಿಗಂ ನನ್ನಿಯ ಸಿನ್ದಂ . . . ಕನ್ದರ್ಪನ್ದಣ್ಣೋಡೆಗಣ್ಡಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೩-೪೦ ; 968). [?]

ಕೆರಸು, ಕೆರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೌರಮಾಡಿಸು; ಕೆತ್ತಿಸು : ಚೌರ ಬೆಳೆದಿದೆ ತಲೆ ಕೆರಸು (ರೂಢಿ). ಕೆರಿಸು : ಕೆರಿಸಬೇಕು ಮಂಡೆಯನೇಳು ಪಟ್ಟೆಯ ಮಾಡಿ (ಗಣಭಾ. ೩೨೬-೩). [< ಕೆರೆ$_1$ + -ಸು$_1$. / ತುಳು. ಕೆರೆಪು]

ಕೆರಸೆ 'ಕೆರಸಿ' ನೋ.

ಕೆರಹು 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆರಹುಗಳೆ 'ಕೆರ್ಪುಗಳೆ' ನೋ.

ಕೆರಹುಗಾಲ್ 'ಕೆರ್ಪುಗಾಲ್' ನೋ.

ಕೆರಹುಗಾಲು 'ಕೆರ್ಪುಗಾಲ್' ನೋ.

ಕೆರಳ್ 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆರಳಿಕೆ (ನಾ). ರೇಗುವಿಕೆ; ಉದ್ರೇಕ; ರಭಸ : ಧರಧುರದಿ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಶಸ್ತ್ರದ ಕೆರಳಿಕೆಗಳೊದವಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೮೫).

[ಕೆರಳ್ (< ಕೆಳರ್) + -ಇಕೆ]

ಕೆರಳಿಚು 'ಕೆಳರ್ಚು' ನೋ.

ಕೆರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಣಕು; ರೇಗಿಸು; ಉದ್ರೇಕಿಸು : ಈಶ್ವರಶಿರದಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕೆರಳಿಪ ರಾಮರಸಾಯನ ನಾನು (ಪಾಂಚಜ. ೧೬); ಚಕ್ರೇಶ್ವರನನ್ನು ಕೆರಳಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಹಟವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಿಗಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೧೬೯); ವಿಷಯವು ತರುಣ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರ ಯೋಚನೆಯ ಸರಣಿಯನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವಂತಹುದು (ದೂರಸ. ೪೩). [ಕೆರಳ್ (< ಕೆಳರ್) + -ಇಸು$_3$]

ಕೆರಳು 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆರಳ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆಣಕು; ಕೆರಳಿಸು : ಜೊತ್ತುಗಾಱರಿಂದಿದಿರವರಂ ಕೆರಳ್ಚಿಸುವ (ದಶಕು. ೭-೮೯).

[ಕೆರಳ್ಚು (< ಕೆಳರ್ಚು) + -ಇಸು$_3$]

ಕೆರಳ್ಚು 'ಕೆಳರ್ಚು' ನೋ.

ಕೆರಿಸು 'ಕೆರಸು' ನೋ.

ಕೆರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುರಿನಿಂದ ಗೀರು, —ಗೀಚು ; ಕೆದರು ; ಕೆತ್ತು : "ಕೆರೆ - ನಖಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಕೆರೆಕೆರೆದು ಮೊಗೆಯೆ ಮಾಣಿಕವರಲೆಲ್ಲಂ ಬೆದಱಿ ತಾಯ ಬಸಿಱಂ ಪುಗುವಂತಿರೆ ಪೊಕ್ಕುವು (ಅನಂಪು. ೫-೭೪); ಕಿಸು ಕೊರೆ ಕೆರೆ ಕುಸುರಿದಱಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೨೭); ನರಸಿಂಹ ನಖದಲಿ ಕೆರೆದಡೆಯು ಸೈರಿಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೭); ದೂಳ ಚೆಲ್ಲುತ ಗುಟುರಿಕ್ಕುತ ಕೆರೆವುತ ಗೂಳಿ ಬಂದುದು (ಭರಚ. ೨೧-೪೫). ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡರಿಸು : ಲಸತ್ ಖಡ್ಗದಿ ತನ್ನ ಗೋಣ್ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ರೆಯೆ ಕೂರ್ಪಿಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂ ಶಂಕರಂ (ವೃಷವಿ. ೯-೬೩). ೩. ತುರಿಸು; ತಿಕ್ಕು : ನವೆ ತಡೆಯಲಾರದೆ ಅವನು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕೆರೆದುಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದನು (ರೂಢಿ). ೪. ಕ್ಷೌರಮಾಡು; ಕೆತ್ತು; ಬೋಳಿಸು : ತಿರಿದಿಹರೆ ಕೂಳಕ್ಕು, ಕೆರೆದಿಹರೆ ಬೋಳಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿರೈ ; ಮಲ. ಚಿರ ; ತುಳು. ಕಿರೆಪು ; ಕೋಲಾ. ಕೆರ್ಗ್ ; ಮಲ್ತೊ. ಕರೆ, ಕೆರ್ಜೆ]

ಕೆರೆ$_2$ 'ಕೆಱೆ' ನೋ.

ಕೆರೆ$_3$ (ನಾ). ದನಗಳ ಹಿಂಡು; "ಗೋಸಮೂಹ" (ಕಾಲೂರ. ಅ೩೬): ಕೊಂಡು ಕೆರೆಗಳನಳ್ಕಿಸುವುದೆಂಬ ಗುಮಿತ ಬರಲೊಂದಾಗಿ ತರುವಲಿಗಳೆದ್ದರುರೆ ಮುಳಿದು (ಕಾಲೂರ. ೯೦-೧೭೬). [?]

ಕೆರೆಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆರೆ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟೆ. ೨. ಕೆರೆಯಕಟ್ಟೆ, —ದಂಡೆ : ಕೆರೆಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಅವರು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ) + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಕೆರೆತ (ನಾ). ಕೆರೆಯುವಿಕೆ ; ಗೀರುವಿಕೆ : "ಖಿಲ - ವಿಲೇಖನೇ, ಕೆರೆತದೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೨೭). [ಕೆರೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕೆರೆಯೊಡಲು (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಒಳಭಾಗ, —ಅಂಗಳ : (ಕ).

[ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ) + ಒಡಲು (< ಒಡಲ್)]

ಕೆರೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರೆ ಒಡೆದು ಹೋಗು. ೨. ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ : ಕೆರೆಯೊಡೆದವನ ಕೈಯಿಂದ ಕಂಬಳಿ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡ (ಗಾದೆ).

[ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ) + ಒಡೆ$_1$]

ಕೆರೆಹಳ್ಳಿ 'ಕೆಱೆಪಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕೆರ್ಗಟ್ಟು 'ಕೇರ್ಗಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕೆಚ್ಚು, ಕೆಚ್ಚು$_4$ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಒಳಗಿನ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಭಾಗ; ಚೇಗು; ದಿಂಡು; ತಿರುಳು; ಸಾರ : ಆ ಕಲಿವೃಕ್ಷದ ಕೆರ್ಚಂ ಶ್ರೀಕರವೆನಿಪಕ್ಷಯುಗಳವಂ ಮಾಡಿ ಧರಿತ್ರೀಕಾಂತಂ ಪರಸಿತ್ತಂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿವನೆಂದು ಬಾಹುಕಂಗೆ (ನಳಚಂ. ೬೯೪). ಕೆಚ್ಚು$_4$: ೧. "ಸಾರಃ, ಮಜ್ಜನ್ - ಈ ೨ ಕೆಚ್ಚು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೬೫); ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯನಿಂದೆ ಕೆಚ್ಚು ಶಶಿಯಿಂ ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ಸದುಗ್ಧದ್ರುಮಂ (ಜಾತತಿ. ೫-೧೧); ಮಂದುರದೊಳ್ ನಟ್ಟ ಕೆಚ್ಚಿನ ಮುಂಡಿಗೆ ಮುಱಿಯೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಧೈರ್ಯದ ಕೆಚ್ಚಿನೆದೆ ಕರಗಿತ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩೧); ಕೆಚ್ಚು ಕದಳಿಯೊಳುಳ್ಳಡದು ತಾ ಜಗಕೆ ಚಿತ್ರವಲ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೧೮). ೨. ಧೈರ್ಯ; ಸಾಹಸ; ಶಕ್ತಿ : ಈಸು ನಮ್ಮಲಿ ತಾಗಿ ನಿಂದವರಾರು ಕೆಚ್ಚುಳ್ಳುವರು ಕಲಿತನದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೬೫); ಬಲುಗೈಗಳೆದೆಗಳ ಕೆಚ್ಚು ಕರಗಿತಲಾ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೩೦); ಇದನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸುವ ಕೆಚ್ಚು ತೋರಲಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. XII ಮೊದಲಮಾತು). ೩. ಸೊಕ್ಕು; ದರ್ಪ : ಅವರಿವರೆನ್ನದೆ ಚರಣಕ್ಕೆಱಗಲು ಅಯ್ಯತನವೇಱಿ ಬೆಬ್ಬನೆ ಬೆಱೆವೆ ನಾನು ಕೆಚ್ಚು ಬೆಳೆಯಿತ್ತಯ್ಯಾ. ಆ ಕೆಚ್ಚಿಂಗೆ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ ಸುಟ್ಟು . . . ಬೆಳುಗಾರದಂತೆ ಮಾಡು (ಬಸವ. ೨೫೩); ಬಿಗಿದ ತಿಮಿರದ ಕೆಚ್ಚು ಸೂರ್ಯನ ಸೊಗಡು ಹೊಯ್ದರೆ ಮುಱಿಯದೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೨).

[?]

ಕೆಚ್ಚುವೀಱ್ (ಕ್ರಿ). ದಡ್ಡುಗಟ್ಟು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗು : ಭವಭವದೊಳ್ ಪೆರ್ಚಿದ ಕೆರ್ಚುವಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ದ] ಮಿಥ್ಯಾತ್ವದವರ್ಗೆ ಜಿನಧರ್ಮಕಥಾಶ್ರವಣಂ . . . ಕಯ್ಪೆ ವಲಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೯೨).

[ಕೆಚ್ಚು + ಬೀಱ್$_1$]

ಕೆರ್ಚೇಱು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳು; ತಿರುಳು ಹೊಂದು; ಹುರಿಗೊಳ್ಳು: ಕೆರ್ಚೇಱಿದ ವೈರಾಗ್ಯದ ಪೆರ್ಚಿಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೮–೩೫).
[ಕೆರ್ಚು + ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁)]

ಕೆರ್ಪು, ಕೆಪ್ಪು₂, ಕೆರ, ಕೆರಪು, ಕೆರವು, ಕೆರಹು (ನಾ). ಮೆಟ್ಟು; ಎಕ್ಕಡ; ಪಾದರಕ್ಷೆ: "ಕೆರ್ಪು ಪಾದುಕೆಯೊಳ್ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭); ಅವರುಂ ತಂತಮ್ಮ ಕೆರ್ಪುಗಳೊಳ್ ತಗುಳ್ಚಿದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೫–೨೮); ತತ್ಕಾಳದೆ ಕೆರ್ಪಿಂ ಮುಚ್ಚಿ ಸಮಾಳೋಕ ದೊಳಿಂದ್ರನಾಕೆಯುಂ ಬೆಸಗೊಂಡಂ (ಎಇ. XVI, ೫–೬೨; 978); ಮುಳ್ ಕಾರಣಮಾಗಿ ಕೆರ್ಪಂ ಸೂಳೆ ಕಾರಣಮಾಗಿ ಕುಂಟಣಿಯಂ ... ಕೊಂಡಾಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೩೪); ನಿಮ್ಮಡಿಗಳ ಕೆರ್ಪಂ ಪಿಡಿದವನ ಚರಣವಾರ ಮಕುಟದೊಳ್ ಬೀಳದು (ಬಸರ. ೬–೧೦೩); ಕಟ್ಟಿದ ಸುವ್ರತಸೂತ್ರಂ ಮೆಟ್ಟಿದ ಕೆರ್ಪುಗಟ್ಟಿವಲ್ಕಲಂ (ಅನಂಪು. ೧೦–೫೬); ಭಜಕನಾ ಗುಡಿಯನೊಯ್ಯನೆ ಕೆರ್ಪಂ ತಾಳ್ದ ಕಾಲ್ಗಳಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕಂ (ವೃಷವಿ. ೩೪–೮). **ಕೆಪ್ಪು₂**: ಪತ್ರೆಯಂ ಬರುತೆ ಕೆಪ್ಪಿನ ಕಾಲೊಳೆ ನೂಂಕಿ (ಸಮುಪ. ೧೦–೭೮); ಸತಿಯರ್ವರೆ ಕೆಪ್ಪಂ ಕಚ್ಚಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೮–೪೩; 1057); ಎಡಗಾಲ ಕೆಪ್ಪಿನಂ ದೆಸೆಮುಸಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿದಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೮೨ ಅಡಿಟಿ); ಕಟ್ಟಾನೆಯಂ ಕೆಪ್ಪನಳವಡಿಸುವಂತೆ ಮಡದೊಳನುಂಗುಟದೊಳಳವಡಿಸಿದ ... ಬಲ್ಪಿಂಗಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೧೧೩ ವ). **ಕೆರ**: "ಪಾದತ್ರಿ – ಕೆರದ" (ಬಾಹಟೀ. ೨–೧–೨೧ ವ); ಒತ್ತುವ ಕೆರ ಹೊಲ್ಲದ ಸತಿ ಮುತ್ತಿಗೆಗೊಳಗಪ್ಪ ದುರ್ಗ ವಧಮನ ಕೆಳೆ (ನೀತಿಸಾ. ೫೦೨); ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆರ ಇದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲೇ ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ನನ್ನೂರು. ೨೦೧); ಕೆರದ ಅಳತೆಗೆ ಕಾಲು ಕೊಯಿಸಿದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕೆರಪು**: ಕೆರಪಂ ತಲೆಗೇಱಿಸಿಕೊಳ್ವರೆ ಕೊರ್ತೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೨೧೦); ಕಾಲ್ಗೆ ಕೆರಪು ಪಸಿವಿಂಗೆ ಕೂೞ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೮). **ಕೆರವು**: "ಪಾದುಕಮುಪಾನತಿಯೆನಲ್ ಕೆರವು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೮); ಸೂಳೆ ಕಾಲಿಗೆ ಕೆರವಾದ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೨೭); ತಗೆಬಗೆಯೊಳೋಡಾಡಿ ಕೆರವೊಂದು ಸವೆಯದಿರೆ (ಕಾಲೂರ. ೭೩–೧೩೨). **ಕೆರಹು**: ಹಾಗದ ಕೆರಹ ಹೊಜಗೆ ಕಳೆದು ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವನಂತೆ (ಬಸವ. ೧೯೯); ಕೆರಹಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದಂ ಭವಿ ಕಾಣದಂತಲ್ಲಿ (ಸಾಮುರ. ೨೧೧–೨೫); ಕೆರಹಂ ಸೂರೆಯಂ ತಂದ್ಯೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪–೨೪); ಕಾಲ ಕೆರಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ನೂಂಕುವ ಭಕ್ತಿಯುಂಟಿಯಿದಾರು ಮೆಚ್ಚುವರು (ಬಸಪು. ೧೮–೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೆರುಪ್ಪು; ಮಲ. ಚೆರಿಪ್ಪು; ಕೋಟ. ಕೆವ್ಪ್; ತೊದ. ಕೆರ್ಪ್; ಕೋಲಾ. ಕೆರ್ರಿ; ಪರ್ಜಿ. ಚೆರುಪ್, ಚೆರ್ಪು; ಗೊಂಡಿ. ಸರ್ಪುಮ್; ಕುವಿ. ಸೆಪ್ಪೂ]

ಕೆರ್ಪುಗಳೆ, ಕೆರವುಗಳೆ, ಕೆರಹುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಮೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕಳಚು, —ಬಿಚ್ಚು: ಉಪಾನತ್ ಪರಿತಜನಮಿವ – ಕೆರ್ಪು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆರವು] ಗಳೆವುದೆಂತಂತೆ (ನೀತಿವಾ. ೨೯–೧೦); ತೊಱಗಾಣದೆ ಕೆರ್ಪುಗಳೆದು ನಗಿಸುವೆಗ್ಗನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೮೬). **ಕೆರವುಗಳೆ**: ಮೇಲಿನ 'ನೀತಿವಾ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕೆರಹುಗಳೆ**: ವೃದ್ಧಮಾಹೇಶ್ವರಂ ಶಿವಾಲಯದೊಳಗೆ ಕೆರಹುಗಳೆಯದೆ ಪುಗಲು (ನಂಜರ. ೭–೧೦೪). [ಕೆರ್ಪು + ಕಳೆ₁]

ಕೆರ್ಪುಗಾಲ್, ಕೆರಹುಗಾಲ್, ಕೆರಹುಗಾಲು (ನಾ). ಚಪ್ಪಲಿಹಾಕಿದ ಕಾಲು; ಮೆಟ್ಟಿನಕಾಲು: ಈಯೆಡೆಯೊಳ್ ಕೆರ್ಪುಗಾಲೊಳಿರ್ದಪೆನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೦೨). **ಕೆರಹುಗಾಲ್**: ಅರಮನೆಯ ಕೆರಹುಗಾಲ ಬಂಟರು ಬರಸಲ್ಲದು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಉಡುಪಿ. ೫೧೦–೩೧; 1368); ಪಿನಾಕಿಭವನವನೊಬ್ಬ ... ಕೆರಹುಗಾಲ್ವೆರಸಿ ನೀಕರಿಸಿ ಹೊಗಲೊಳಗೆ (ಬಸಪು. ೪೯–೮); ಎದೆಯನು ಕೆರಹುಗಾಲಲಿ ಮೆಟ್ಟಿ ನಿಂದು (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೧–೩೫); ಕೆರಹುಗಾಲಿಂದೊದೆಯಲೊಲಿದೆ ನೀಂ (ಚಬಪು. ೫೬–೪೬); ಪೂಜೆಯಂ ಕೆರಹುಗಾಲಿಂದೆ ಕೆಡಹುತ್ತೆ (ರಾಘಚ. ೬–೧೭). **ಕೆರಹುಗಾಲು**: ಜೈನನೋರ್ವಂ ಕೆರಹುಗಾಲಿನಿಂದೆ ಪುಗೆ (ಪಾಸೋಪು. ೪–೯೦). [ಕೆರ್ಪು + ಕಾಲ್₁]

ಕೆರ್ಪುದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪಾದರಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದು, —ಹಿಡಿ: ನಿಮ್ಮ ಬಾಗಿಲ್ಗಾಪಿನಾಳ್ ನಿಮ್ಮ ಕೋಮಲಾಂಘ್ರಿಯ ಕೆರ್ಪುದಳೆವವಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೧೭). [ಕೆರ್ಪು + ತಳೆ₁]

ಕೆಲ₁ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಕ; ಬದಿ; ಮಗ್ಗುಲು; ನೆರೆ; ಸನಿಹ: "ಕೆಲಂ ಪಾರ್ಶ್ವ ಸಂಜ್ಞಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೮–೬); "ಕೆಲ ಸನಿಹಂ ಪಕ್ಕಂ ಪೊರೆ ಸಲೆ ಪೊರ್ದುಗೆಯೆನೆ ಸಮೀಪಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೬); ಏಟ್ಟಗ ಕೊಡಲ ಮೂಡಗ ಕೆಲ ಬನ್ದು (ಇಇ. XII, ೧೬–೪; 813); ಮದ ವಾರಣಮಂ ಸೋಂಕಿ ಕೆಲದೊಳೊಯ್ಯನೆ ಪೋದೆಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೩); ಒಂದು ಕೆಲದಿಂದೊಂದು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಮಗುಚಿದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧–೧೨); ಸಿರಿಯುಮಾಕೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ನಸು ಮುಸುಳ್ದು ತೋರ್ಪಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೦); ಹತ್ತೆ ಕರೆಯುತಿರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಶರಣೆಂದು (ಬಸವ. ೨೪೫); ಕೆಲಕೆ ಸರಿವವನಲ್ಲ ಮಲೆವರ ಮಾರಿ ಮಾಗಧನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೧೮); ಕೆಲದೆ ನಿಂದು ನಸು ನಾಣ್ಚುತ (ಹದಿಬ. ೩–೧೬). ೨. ಪ್ರದೇಶ; ಸ್ಥಳ: ಇರ್ದುದು ಮುಸುಳ್ದಿಸಕಂಗೆಟ್ಟು ಬಲದ ಮುಯ್ಪಿನ ಕೆಲದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೧೭); ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಬಯ್ತ ಕೆಲದೊಳ್ ಪುಲಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೫–೧೭); ಆ ಕೆಲದೊಳ್ ಶತಖಂಡಮಾಗಿರ್ದ ಪಾವುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೯–೧೧). ೩. ಹೊರಭಾಗ; ಬಹಿರಂಗ: ಕೆಲಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧನಾದೆನಲ್ಲದೆ ಎನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧನಾಗೆನೇಕಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೮೩).

ಕೆಲಂ = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ; ಬದಿಗೆ; ಪಾರ್ಶ್ವಕ್ಕೆ: ಕೆಂಡಂಗಳನೊಂದು ಕೆಲಂ ಸಾರ್ಚಿಪೋದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೪–೧೨); ನ್ಯಗ್ರೋಧಬೀಜಂ ಕೆಲಂ ಸಿಡಿದುಂ ಪೆರ್ಮರನಾಗದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫). **ಕೆಲಕಿರಿಸು** = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ಆಚೆಗೆ ತಳ್ಳು: ತನ್ನಯ ಯೋಗನಿಷ್ಠೆ ಸಮಾಧಿಯನು ಕೆಲಕಿರಿಸಿ ಮುದದಿಂದ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩–೧). **ಕೆಲಕೆಲ, ಕೆಲಗೆಲ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅಂಕದಭಿಮನ್ಯುವುಂ ಕೆಲಕೆಲದೊಳೋಲಗಿಸುತ್ತುಂ ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೫ವ); ನಿಂದುದು ಚತುರ್ಬಲಂ ಕೆಲಕೆಲದೊಳೊಡ್ಡಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩–೨೩); ಸುಚಿಱುವುದಳಿ ಕೆಲಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಲದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೨೭); ಸಸಿಯ ಕೆಲಗೆಲದೊಳೊದವಿದ ಕಸಮಂ ಕಿಬ್ತು (ಲೋಕೋಪ. ೬–೯); ಕೋಮಲೆ ತದ್ದು ಕೂಲಪಟ್ಟದ ಕೆಲಗೆಲದೊಳ್ ತೊಡೆದಳರುಣ ಚಂದನರಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೨–೭೯). **ಕೆಲಕೊತ್ತು** = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು, —ನೂಕು: ಚೈತ್ರರಥಮಂ ಕೆಲ ಕೊತ್ತುವವೋಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೧೭೪); ಏಕಾವಳಿಗಳನು ಕೆಲಕೊತ್ತಿ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೧೮–೨೨); ಸತಿಯರ ಸಂದಣಿಯ ಕೆಲಕೊತ್ತಿ ನುಡಿದಳು (ನಳಚ. ೩–೩೫). **ಕೆಲದವರ್** = ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವವರು: ಎಲ್ಲಿದರ್ೊಳೆಂದು ಕೆಲದವರಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೭–೧೮); ಪರಶಿವನನುಗ ನಾನೆನಲ್ ಕೆಲದವರ್ ನಗದಿಹರೆ (ಚಬಪು. ೪೦–೬). **ಕೆಲನ್** = ಪಕ್ಕದ ಜನ; ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜನ: ಅಂಧನೃಪಂ ತನ್ನಯ[ಜ]ನದೊಳ್ ಕೆಲನಱಿಯೆ ಕೃತಕಶೋಕಂಗೆಯ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಲ; ತೆಲು. ಕೆಲಂಗು, ಕೆಲಾಕು, ಕೆಲನು; ಪರ್ಜಿ. ಕೆಲ]

ಕೆಲ್$_2$, ಕೆಲವು, ಕೆಲು (ಸ). ಕೊಂಚ; ಸ್ವಲ್ಪ: ಸಂಧಿಗಳುಂ ಕೆಲವೆಡೆಯೊಳ್ ಬಂದು (ಕವಿರಾ. ೧-೯೮). ಕೆಲ ಹೇಱುಗಳನುದ್ದಾಮವುತಿ ನೀಂಕೊಂಡು ಹೋಗೈ (ಬಸಪು. ೨೩-೩೯); ಕೆಲಹೊತ್ತು ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ (ರೂಢಿ). **ಕೆಲವು**: ಬುಧಜನಕ್ಕೆ ಕೆಲವಂ ಪೇೞ್ವೆಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೬); ತಪಂಬಟ್ಟು ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂದೊಳಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೪-೨೨); ನಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಂ ಕೆಲವಲ್ಲುಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೩); ಕೆಲವಂ ಬಲ್ಲವರಿಂದ ಕಲ್ತು (ಸೋಮೇಶ. ೧); ಒದೆದು ಕೆಲವನು ಮುಷ್ಟಿಯಲಿ ಮೋದಿದನು ಕೆಲವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೮೦); ರಳಕುಳ ಶಿಥಿಲ ಸಮಾಸ ಮುಂತಾದವಱೊಳಗಿಲ್ಲಿ ಕೆಲವುಳ್ಳರುಂಟು (ಭರಚ. ೧-೮). **ಕೆಲು**: ಆ ಬಳಿಕ ಕೆಲು ದಿವಸದ ಮೇಲೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪).

ಕೆಲಂಬರ್, ಕೆಲಂಬರು, ಕೆಲಬರ್, ಕೆಲಬರು, ಕೆಲರ್, ಕೆಲವರು = ಕೊಂಚ ಜನ; ಸ್ವಲ್ಪಮಂದಿ: ಕೆಲಂಬಂ್ ಕೊಳಲೊಲ್ಲದವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩-೧); ಕೆಲರಂ ಕುಱಿದಱಿದಱಿದಂ ಕೆಲಂಬರಂ ಸಂಧಿ ಸಂಧಿಯಂ ಪಱಿಯೆಚ್ಚಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೦); ಕೆಲಂಬರ್ ವಿವೇಕಿಗಳಿಂತೆಂದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೧); ಕೆಲಂಬರು ಸಕಲನೆಂಬರು ಕೆಲಂಬರು ನಿಷ್ಕಲನೆಂಬರು (ಮಹಾದೇ. ೨೦-೫); ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದು ಕೆಲಂಬರು ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಿ ಕೆಲಂಬರು ಬಂಡಿಯ ಮುಂಕಣಿಯಂ ಪಿಡಿದು (ಸಂಬಿರ. ೨-೧೮); ಮಾತಱಿವರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೭); ಲಯದಿಂದೆೞಲದೆ ಕುಣಿದರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೩೨); ವರವಿನೀತರು ಕೆಲರು ಕೆಲಬರು ಧೂರ್ತರಾಗಿಹರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೯); ಕೆಲಬರು ಕೃಷ್ಣನೆಂಬರು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲೆಂದು ಕೆಲಬರು ಜೂದ ಕಟ್ಟುವರು (ಮೋಹತ. ೧೩-೨೨); ಕೆಲರೊಡವಂದಾದುದಯದೊಳೆ ಸಾರ್ವರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೯೯ ಶೂದ್ರಕ); ಗೊಜ್ಜಿಗೆ ಭೂಪಾಳನನೆಯ್ದುವ ಭೂಮಿಪಾಳಕರ್ ಕೆಲರೊಳರೇ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦-೧೧; 929); ನೋಡದಂತೆ ನೋಡೆ ಕೆಲರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೦); ಕೆಲರ್ ವಿವೇಕಿಗಳ್ . . . ಮೆಟ್ಟಿ ಬರಲೊಲ್ಲದೆ (ಚಾವುಂಪು. ೬೩-೧೪). ಹೊಗಳಿ ಕೆಲವರ ಹೊಳ್ಳುಗಳೆವುತ ನಗುತ ಕೆಲವರನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨). **ಕೆಲಕೆಲಬರ್, ಕೆಲಕೆಲರ್, ಕೆಲಕೆಲರು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕರೆವುದು ಕೆಲಕೆಲಬರ ನೆಱೆ ನೆರೆವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೩೧); ಧರ್ಮದ ಪೆರ್ಮೆಯಿಂ ಕೆಲಕೆಲರ್ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೧೦); ಕೈದು ರಥವನು ಬಿಸುಟು ಕೆಲಕೆಲರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೬೯); ಕೆಲಬರೂರ್ಧ್ವಮುಖಾಂಘ್ರಿಯಲಿ ಕೆಲಕೆಲರು ಜನಮಧ್ಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೧೪); ಸನ್ನೆಮಾಡಿದಳೆಂದು ಕೆಲಬರು . . . ಓರೆ ನೋಟದ ಕಣ್ಣಿನಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿದಳೆಂದಾಡಿದರು ಕೆಲಕೆಲರು (ನಳಚ. ೩-೬೦). **ಕೆಲಕೆಲವು** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅತಿರಹಸ್ಯಂಗಳಪ್ಪ ಕೆಲಕೆಲವು ಅವಿನಾಣಂಗಳ ನಾಣ್ಚಿ ಬಂಚಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೩-೪೩ ವ); ಕೆಲಕೆಲವು ನಾಯ್ಗಳುರ್ಕಿಂ ತೊಲಗದೆ ಪಾಯ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿಲ; ಮಲ. ಚಿಲ; ತುಳು. ಕೆಲ; ಕೆಲವು; ತೆಲು. ಚಿಲಿಪು, ಚಿಲುಪು]

ಕೆಲಂದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು, —ತೆಗೆ: ತನ್ನ ತುರಂಗಮಂ ಮಹಾಜವದೊಳ್ ಕಂಡು ದಾಂಟಿಸಿ ಕೆಲಂದೆಗೆಯೆಂಬನಿತಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಮುನ್ನವೆ ಸಚಿವಾಶ್ವಮೈದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೯೬).
[ಕೆಲ$_1$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕೆಲಂದೊಲಗು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಆಚೆಗೆ ಹೋಗು: ಪಾಯ್ತರೆ ಮುಸುಡೆತ್ತಿ ಗರ್ಜಿಪ ಕೆಲಂದೊಲಗುತ್ತಿರೆ ದಾಡೆಗುಟ್ಟಿ ನಿರ್ಭರದೆ ಪಳಂಚಲವ್ವಳಿಪ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೧).
[ಕೆಲ$_1$ + ತೊಲಗು (< ತೊಲಂಗು]

ಕೆಲಂದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕಾಣು; ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ತೋಱು: ಏಱುಂಜವ್ವನೆ ಮೇಲುದು ಜಾಱಿ ಕೆಲಂದೋಱಿ ತೋರವೊಲೆಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೨೦). [ಕೆಲ$_1$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೆಲಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕವನ್ನು ಹಿಡಿ; ಮಗ್ಗುಲಾಗು: ಅವಱ ಕೆಲಂಬಿಡಿದೊಂದೊಂದ ವಿರಳ ನವಧೂಪ ಧೂಮ ದೂಸರಿತ ನಭೋವಿವರಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೩೦); ಚಂದ್ರಿಕಾಜಾಲದವೊಲ್ ಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಭೋರ್ಗರೆಯಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೧); ಬರೆ ಬಳಸುಮರ್ಕಕೀರ್ತಿಯುಮೆರಱ್ಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಜನಕನುಂ ಮಾವನುಮೆಬ್ಬಿ (ವರ್ಧಪು. ೮-೩೮). [ಕೆಲ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೆಲಂಬೊಗು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಗುರುಗಳತ್ತಣಿಂ ಕೆಲಂಬೊಕ್ಕಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಲ$_1$ + ಪೊಗು]

ಕೆಲಂಬೊಳ್ತು (ನಾ). ಕೊಂಚಸಮಯ; ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು: ತಿಳಿಗೊಳದೊಳಗೆಳಸಿ ಮುಳುಂಗಿ ವಿನೋದದಿ ಜಲನಾಡಿದುವು ಕೆಲಂಬೊಳ್ತು (ಜಯಕಾ. ೫-೫೭). [ಕೆಲ$_2$ + ಪೊಳ್ತು (< ಪೊೞ್ತು)]

ಕೆಲಕಡೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಪ್ರದೇಶ; ಮಗ್ಗುಲು; ಪಾರ್ಶ್ವ: ಒಡೆಯನಿದಿರಲಿ ಕುಳ್ಳಿರದೆ ಕೆಲಕಡೆಯ ಕೈದೀವಿಗೆಯ ಮಱೆಯಲಿ ಮಿಡುಕದಿರ್ದುದು . . . ಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೮); ಬಿಡು ತರಳತನವನು ಬಾಯೆನುತ ಕೆಲಕಡೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದು (ತೊರರಾ. ೪-೯-೧೫); ನುಡಿಯ ಕೇಳುತ ನಿಯಮವನು ಕೆಲಕಡೆಯಲಿರಿಸಿದಳಬಲೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೫-೪೬).
[ಕೆಲ$_1$ + ಕಡೆ$_3$]

ಕೆಲಚಾಚು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ಮಗ್ಗುಲುಮಾಡು; ನಿವಾರಿಸು: ಹಲವು ನಯನೀತಿಯಲಿ ಚಿತ್ತದ ಕಲುಷವನು ಕೆಲಚಾಚಿ ನಗರಕೆ ಕಳುಹಿದನು (ತೊರರಾ. ೨-೬-೩೨). [ಕೆಲ$_1$ + ಚಾಚು$_1$]

ಕೆಲಚು (ನಾ). ನೆರವು; ಸಹಾಯ: “ಕೆಲಚೆಂದು ಸಹಾಯಂ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); “ಕೆಲಚು ಸಹಾಯದೊಳ್” (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೮); ಯಜ್ಞಕ್ಕುಱಿ ಕೆಲಚೆ [ಪಾಠಾಂ. ಜ]ನಿಸಲ್ ಶ್ರೀದಪಾದಂಗಳಂ ತೋಮರದಿಂದಂ ತುಂಡುಗೆಯ್ದಂ (ವೀರವಿ. ೧೧-೮೨); ಪಂಚಾನನಂಗಮೆನಗಂ ಪೆಱರ ಕೆಲಚಕ್ಕುಮೆ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೧೫). [?]

ಕೆಲಜಂಕೆ (ನಾ). ಕಾಳಗದ ಒಂದು ವರಿಸೆ (?): ಪಸುಗೆ ನೆಲಂ ಹಯದೊಡಂಬಡು ವಂಚನೆ ಕೇಣಮಾಸನಂ ಕೊಸೆ ದೆಸೆ ದಿಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಕೆಲಜಂಕೆ ನಿವರ್ತನೆ ಕಾಣ್ಕೆ ಪರ್ವಿದೇರ್ವೆಸನದೊಳಾದ ಬಲ್ಮೆಯೊಳೊಡಂಬಡೆ ತಳ್ತಿಱಿವಲ್ಲಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೭); “ಮಗ್ಗುಲನ್ನು ಹದರಿಸುವುದು” (ಪಂಪದೀ. ೩೬೬). [ಕೆಲ$_1$ + ಜಂಕೆ]

ಕೆಲದ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವವನು; ಮಗ್ಗುಲಿಗ: ಕಳ್ಳೊಳ್ ಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆಲದರ್ಗೆಲ್ಲಂ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ); ಕೆಲದನಲ್ಲಿದನಿಲ್ಲಿದನೀಗಳೆಂಬಿನಂ ಮುತ್ತಿದನೊಂದೆ ತೇರೊಳಮರೇಂದ್ರಸುತಂ ಕುರುವೃಂದವೆಲ್ಲವಂ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಲ$_1$ + -ದ$_3$]

ಕೆಲದಟ್ಟೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರಿಸಿದ ತಟ್ಟೆ: ಜಳಕಣಕಲಿತದಳಂ ನೀರ್ದಳೆ ದಿಟ್ಟೆಲೆಯಾಗೆ ನಳಿನಿ ಕೆಳದಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ] ಗಳಿಟ್ಟಳೆನಿಸೆ ವಿಕಚಾಬ್ಜಂಗಳ್ ಕೊಳನೆಸೆದುದು ರಾಜಹಂಸನೌತಣದೆಡೆವೋಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೨೨). ‘ಕೆಲವಟ್ಟಲು’ ಪರಾ.
[ಕೆಲ$_1$ + ತಟ್ಟೆ$_1$]

ಕೆಲದೆಱಪು (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ತೆರವು; ಅವಕಾಶ; ಖಾಲಿಜಾಗ (?): ದುರುದುರಿಪ ಕೆನ್ನೀರ ತೊರೆ ಬೆಟ್ಟದಿಂದಿಳಿವ ತೆಱದೊಳ್ ಕಪಾಲದಿಂ ಕಱಿವುತಿರಲದಱ ಕೆಲದೆಱಪಿಂಗದೊಮ್ಮೊಯುಂ ನೆಱಿಯದಿರೆ (ಚೆಬಪು. ೧೯-೧೪). [ಕೆಲ$_1$ + ತೆಱಪು]

ಕೆಲಪು (ನಾ). ಕೆಲೆಯುವಿಕೆ; ಡುರುಕು; ಗುಟುರು: ಆ ಮದಕಳ ಕ್ರೂರ ಶೂರ ಸೌರಭೇಯಂಗಳೊಂದು ದಿವಸಮೊಂದೊಂದಱ ಕೆಲಪಂ ಕೇಳ್ದು ಕೆಳರ್ದು (ಅರ್ಧನೇ. ೧೨೩ ವ). [< ಕೆಲೆ + -ಪು$_2$]

ಕೆಲಬಲ (ನಾ). ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ; ಎಡಬಲ; ಮಗ್ಗುಲು: ಸುತ್ತಿಬರಲು ಶ್ರೀಶೈಲ, ಕೆಲಬಲದಲ್ಲಿ ಕೇದಾರ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊಱಗೆ ವಾರಣಾಸಿ (ಮಹಾದೇ. ೪೦-೪); ಗಣಪನುಂ ಸ್ವಾಮಿಯುಂ ಕೆಲಬಲದೊಳೊಪ್ಪಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೧೫); ಕೆಲಬಲದ ರಾಯರಿಗೆ ದೂತರ ಕಳುಹಿ ನೆರಹಿಸು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೮); ಜನಪತಿ ಕೆಲಬಲದೊಳು ಕುಳಿತಿರ್ದ ತನುಜರ ವದನವ ನೋಡಿ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೪-೩೦).

ಕೆಲಬಲದವರು=ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವವರು; ನೆರೆಹೊರೆಯವರು: ಕೆಲಬಲದವರು ಕೊಂಡೆಯರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೩). [ಕೆಲ$_1$ + ಬಲ]

ಕೆಲಬಲವರ್ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬರು; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬರು: ನಡೆವರೆಡನ ಕಾಣದೆ ಕೆಲಬಲವರ್ಪ ವುಡುಪತಿ ರವಿ . . . ಗಡಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೩೬). [ಕೆಲಬಲ + ಬರ್$_1$]

ಕೆಲಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರ ತರು; ಬಳಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ವಿರಹಮನಾಗಿಸಿ ಗಂಡಿಗೆ ಬಳಿಕಾಯೆರಡಱ ಮೊಗಗಾಣಿಸಿ ಕೆಲಯಿಸಿ ನವ ಸುರತಂ ಗೆಯಿಸುವಳಂಗನೆಯಾ ಪಾರಿವದಮುಳ್ವಕ್ಕಿಯನು (ಜಯಕಾ. ೧೨-೪೦). [ಕೆಲ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಲರ್ಮೆ (ನಾ). ಕೆಲವುಸಲ; ಹಲವು ಬಾರಿ: ಪಲರ್ಮೆ, ಕೆಲರ್ಮೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಕೆಲ್$_2$ + -ಮೆ$_2$]

ಕೆಲರ್ 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಲವಟ್ಟಲು (ನಾ). (ಊಟದ ತಟ್ಟೆಯ) ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಡುವ ಬಟ್ಟಲು; ಎಡೆಬಟ್ಟಲು: ಪಸರಿಸಿದ ಪರಿಯಾಣಗಳು ಕೆಲವಟ್ಟಲೋಳಿಯಲಿ ಬಿಸಿಬಿಸಿಯ ಪರಿಪಾಕತೆಯ ಷಡುರಸಮಯಂಗಳ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೧೪).
[ಕೆಲ$_1$ + ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಕೆಲವಣಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಮಣಿ(?); "೧. ಕೆಲದ ಮಣಿ ೨. ಕೆಲವು ಮಣಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಉಡೆವಣಿ ಪಱಿಯಲೊಡಂ ಪಡಲಿಡೆ ಕೆಲವಣಿ ತೋಳೊಳಿರ್ಪ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಮಾರ್ಪಡೆಯಾನೆಯ ಕೆಲವಣಿಯಿಂದುಡೆವಣಿಗಟ್ಟಿಸಿದನಾ ನರೇಂದ್ರಕುಮಾರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೩೬); ಉಡೆವಣಿ, ಕೆಲವಣಿ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಅಣಕಕಗಿದಗಿದು ಬಹುಹುಲುಸರವಿ ಹೊಸದೊಂದು ತೃಣ ರಜ್ಜುಪುರುಷನಂ ಮಾಡಿ ಮುಂದಿರಿಸಿ ಕೆಲವಣಿಯೆತ್ತಿ ನುಡಿನುಡಿದು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೬-೩೯). [?]

ಕೆಲವಣೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಮಣೆ; ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ಮಣೆ (?): ದ್ಯುನದಿ ಫೇನ ಸಮಾನ ಪಟಬಂಧನಿಯೊಳೊಲ್ಲದೆ ಕೆಲವಣೆಯೊಳಿರ್ದನು ವದಿಸಿ ಕೇಳೆಂದಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೮). [?]

ಕೆಲವರಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹರಿ: ಊರ್ಧ್ವದಂಡದಲ್ಲಿ ಉಭಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಿದ ಸಂದು ಆಱುವತ್ತಾಱು ಅಂತು ಕೀಳು ಮೊದಲಾದ ಸಂದುವರಿ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು (ಸರ್ವವ. ೨೨-೧೦೧). [ಕೆಲ$_1$ + ಪರಿ$_2$]

ಕೆಲವಳಿ (ನಾ). (?): ಆ ಸ್ಥಲ ಸುರಧನುವಿನ ಕೆಲವಳಿಯಂತೆ, ಮರೀಚಿಕಾ ಜಲದ ವಳಿಯಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೩-೪೪೬); "ಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮಣಿ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ). [?]

ಕೆಲವಾೞು (ನಾ). ನೆರೆಹೊರೆಯ ಜೀವನ (?): ರುಜೆಗಳೊದವಿಂ ದುಃಖವ್ರಾತಂಗಳಿಂ ಪೆಱರೊತ್ತಿನಿಂ ಪ್ರಜೆಯ ಭಯದಿಂ ಪೊನ್ನಿಂ ಶೀತೋಷ್ಣದಿಂ ಕೆಲವಾೞಿನಿಂ ಕುಜನ ನೆರವಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೮).
[ಕೆಲ$_1$ + ಬಾೞು$_2$ (< ಬಾೞ್$_2$)]

ಕೆಲವು 'ಕೆಲ್$_2$' ನೋ.

ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ (ಅ). ಕೆಲವು ಸಲ; ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ: ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅಂಥ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತಾರದ ಭೀತಿಯಿಂದ ಕೈಬಿಡಲಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೦ ಹಿನ್ನೆಲೆ). [ಕೆಲ್$_2$ + ಒಮ್ಮೆ (< ಒರ್ಮೆ)]

ಕೆಲಸ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯ; ಕಜ್ಜ; ಕರ್ತವ್ಯ; ವ್ಯವಹಾರ: "ಕೆಲಸಮೆನಲ್ ಕಜ್ಜ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೩); ಕೆಲಸದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದಾಸಪ್ಪಂಗೆ ಪೇೞ್ವುದೆಂಬುದುತ್ತರವಾಕ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೧೬-೬೦); ಹೇಳ್ದ ಕೆಲಸವಂ ಸಾಧ್ಯಮಾಡಿ (ಇಅ. XII, ೯೬-೨೪; 1187); ನಷ್ಟಮಪ್ಪ ಕೆಲಸಂ ಕೈಲಾಗದಾರಂಭಮುಂ . . . ಫಲದ ಭ್ರಾಂತಿಯ ತೋರ್ಪುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೨೩); ತನ್ನೃಪನೊಡನೆ ಕೆಲಸವಪಾರವುಂಟೈ (ಬಸಪು. ೫೩-೧೨); ಮೃತ್ಯು ನಿಜಸಾಧನ ಸಹಿತ ಕೈಕೊಂಡ ಕೆಲಸವನಾಗುಮಾಡುವಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೫). ೨. ಉದ್ಯೋಗ; ವೃತ್ತಿ; ಕಸುಬು; ಕಾಯಕ: ಹುಟ್ಟಿದವರೊಂದೊಂದು ಕೆಲಸವ ನೆಟ್ಟನಾಶ್ರಯಿಸಿದರು (ಸಂಭಪ. ೫-೩೧). ೩. ಕುಶಲಕರ್ಮ; ಕಲಾತ್ಮಕವಾದ ಕೃತಿ: "ಲೆಪ್ಪ ಮೊದಲಾಗುಳ್ಳ ಕೆಲಸಮುಂ(ಹ)ಪುಸ್ತಕರ್ಮ ಎಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೬); ಭಂಗಾರದ ಕೆಲಸ ವಿಸತಾಯನೂ ಮಾಡುವದಕೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೮-೧; 1759); ಕೆಲಸದಲಿ ಶಿಲ್ಪದಲಿ . . . ಸಭೆಯಿಳೆಗಪೂರ್ವವಲಾ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೨೯); ಕುರುಜೆಲ್ಲಂ ಮಯಣದ ಕೆಲಸಂ ಮಾಡಿದ ರೋಹಣಗಿರಿಯೆಂಬಂದದಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೯). ೪. ಊಳಿಗ; ಸೇವೆ; ಚಾಕರಿ; ಪರಿಚರ್ಯೆ: "ಸೇವಾ=ಕೆಲಸಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೧೫); ಕೆಲಸವಂ ಮಾಳ್ಪಾಳು ತಮತಮ ಕೆಲಸಗಳಿಗೇ ಕರ್ತರಲ್ಲದೆ ಫಲಕೆ ಕರ್ತರೆ (ಬಸಪು. ೫೪-೧೯). ೫. ಪ್ರಯೋಜನ; ಉಪಯೋಗ: ಕೊಡಗಿನ ದೊರೆಗಳ ಮಾತಿನಿಂದ ತಮಗೆ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೫); ಅಕರಣಃ – ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮೈಗಳ್ಳ ಮುಕ್ಕ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೬). ೬. ಕ್ಷೌರ. 'ಕೆಲಸಿ', 'ಕೆಲಸಿಗ' ಪರಾ.

ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬೀಳು = ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರು: (೧). ಕೆಲಸಕ್ಕೆವರ್, ಕೆಲಸಕ್ಕೆಬರು = ಕೆಲಸಮಾಡಲು ಬರು: ದಿವದಿಂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆವರ್ಪ ದಿವಿಜಾಂಗನೆಯರ್ (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಾಗು: ಕೆಲಸಕ್ಕೆಬರದ ವಸ್ತು ಎಷ್ಟಿದ್ದರೇನು? (ರೂಢಿ). ಕೆಲಸ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು = ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ದುಡಿಸು: (೧). ಕೆಲಸಬೊಗಸೆ = ಕೆಲಸ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯ: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಊರವರು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಬೊಗಸೆಗಳನ್ನು ತಾವೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೩೮). ಕೆಲಸಮಾಡು = ದುಡಿ; ನೌಕರಿ ಮಾಡು: ೧೯೦೬ ರಿಂದ ೧೯೧೨ರ ವರೆಗೆ . . . ಕೈಕೆಳಗೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೬೬).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿರಿಚ್ಚೈ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕೆಲಸ]

ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಮಾಡು; ದುಡಿ: ಕರ್ಮಶಾಲಾ, ಅನ್ವಾಸನಂ – ಈ ೨ ಪಂಚಕಾರುಕರುಂ ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ವ ಮನೆ (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೨); ಪೆಱರ ಬೆಳಸು ನಂಬಿ ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ಯದೊಕ್ಕಲಿಗನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೧); ಬೆಲೆಗೆ ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ವ ಬಂಟನು ಕೊಳಬಹುದೆ ರಾಶಿಯ ದವಸಮಂ (ಬಸಪು. ೨೯-೧೪).
[ಕೆಲಸ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆಲಸಂಗೊಡು, ಕೆಲಸಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊಡು: ಕರಸಿ ತನ್ನಯ ಚಾರಕರ್ಗೆ ಕೆಲಸಂಗೊಟ್ಟು ಊರೂರ್ಗೆ ಬೇಱೆ ಬೇಱೊಲಿದು ರಾಯಸವಿತ್ತು (ನಂಬಿರ. ೫-೪). **ಕೆಲಸಕೊಡು**: ಅವರ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲೇ ಅವನಿಗೆ ಕೆಲಸಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ).
[ಕೆಲಸ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೆಲಸಂಬೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗು; ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖನಾಗು: ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ದಂ; ಕೆಲಸಂಬೊಕ್ಕಂ; ಕರಗಂಬೊತ್ತಂ (ಶಮುದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಲಸ + ಪೊಗು]

ಕೆಲಸಂಬೊಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊ, —ಕೈಕೊಳ್ಳು: ಮಂಚಣಪಂಡಿತರು ತನ್ನುತ್ತೆ ಕರೆಯಲು ಹೇಳ್ದ ಕೆಲಸಂಬೊತ್ತು ಮಾಡಿ ಬದುಂಕುವೆಂ ತಾನೆನುತ ನಡೆತಂದು (ಬಸಪು. ೫೩–೭೭). [ಕೆಲಸ + ಪೊಱು]

ಕೆಲಸಕೊಡು 'ಕೆಲಸಂಗೊಡು' ನೋ.

ಕೆಲಸಗತಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ; ಕೆಲಸದರೀತಿ: ದಿವ್ಯಸುವರ್ಣ ರತ್ನಾವಳಿಯ ರಚನೆಗಳ ಕೆಲಸಗತಿ ಕಂಗಳನು ಕೈಸೆಱೆಗೊಳಲು (ನಿಘಾಗ ೩–೭–೭). [ಕೆಲಸ + ಗತಿ]

ಕೆಲಸಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡದವನು; ಸೋಮಾರಿ; ಮೈಗಳ್ಳ: "ಸುಱಿ – ಕೆಲಸಗಳ್ಳಂ, ಸಸಿಯ ಸುಱಿ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧). [ಕೆಲಸ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕೆಲಸಗಳ್ಳತಿ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡದವಳು; ಸೋಮಾರಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಮೈಗಳ್ಳಿ: ಕೆಲಸಗಳ್ಳತಿಗೆ ಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಕೆಲಸಗಳ್ಳ + –ಇತಿ (< –ಇತ್ತಿ$_1$)]

ಕೆಲಸಗಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಕೆಲಸಗಳ್ಳತಿ: ಅವಳೊಬ್ಬಳು ಕೆಲಸಗಳ್ಳಿ, ಏನೂ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೆಲಸ + ಕಳ್ಳಿ$_1$]

ಕೆಲಸಗಾರ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು: ನೀನು ಆ ಕೆಲಸಗಾರನಾಗಬೇಕೆಂದು ಯಾರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಬಾಣಆ. ೧೯೯). [ಕೆಲಸ + –ಕಾರ$_1$ (< –ಕಾಱ)]

ಕೆಲಸಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವಳು; ಚಾಕರಿಯವಳು; ಸೇವಕಿ: ಬಾಣಿ[ಣ]ಸದ ಕೆಲಸಗಿತ್ತಿಯರನೆಲ್ಲರ ಕರೆದು (ಚೋರಬ. ೫–೩೫); ಅವರ ಮನೆಯ ಕೆಲಸಗಿತ್ತಿ ನಾನು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೪೭). [ಕೆಲಸ + –ಗಿತ್ತಿ]

ಕೆಲಸಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ಕೆಡಿಸುವವನು. ೨. ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಾರದವನು: ಇಂತಹ ಕೆಲಸಗೇಡಿ ಗುಮಾಸ್ತರಿಂದೇನು ಲಾಭ? (ಜವಾನ್ದಾ. ೮೭). [ಕೆಲಸಗೇಡು + –ಇ$_2$]

ಕೆಲಸಗೇಡು (ನಾ). ಕೆಲಸ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಕೆಲಸವಾಗದಿರುವಿಕೆ: ಮಳೆ ಬಂದು ಕೆಲಸಗೇಡಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕೆಲಸ + ಕೇಡು$_1$]

ಕೆಲಸರಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಮಗ್ಗುಲಾಗು: ತಲೆಯ ಮುಸುಕಿನ ವೀರ ಸುಭಟರು ತೊಲಗಿದರು ಬೆಸಗೊಳಲು ನಂದನನಳಿವು ನಿಶ್ಚಯವೆಂಬವೊಲು ಮೌನದಲಿ ಕೆಲಸರಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿ೩. ೮–೧೦ ಅಡಿಟ). [ಕೆಲ$_1$ + ಸರಿ$_1$]

ಕೆಲಸಾರ್, ಕೆಲಸಾರು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಬದಿಗೆ ಹೋಗು: ಭಸಿತವನಿತ್ತು ಕೆಲಸಾರ್ದು ನಿಂದಿರ್ದೊಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೨೪); ಕೆಲಸಾರ್ ಸಿಂಹಳ ಸಂತಮಿರ್ ಮಗಧ (ಕುಸುಮಾ. ೩–೯೪); ಹರುಷದೆ ದಳವಾಯಿ ಕರಕಮಲವ ಮುಗಿದರಸನ ಕೆಲಸಾರ್ದನಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೨೭). **ಕೆಲಸಾರು**: ಸಿಡಿದು ಕೆಲಸಾರಿದನು ಪವನಜನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೨೫); ವಾರಣಂ ಪಿರಿದಾದೊಡೆಳಸಿಂಗಮಂಜಿ ಕೆಲಸಾರುವುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೩೩). [ಕೆಲ + ಸಾರ್$_1$]

ಕೆಲಸಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ತೊಲಗಿಸು; ನಿವಾರಿಸು: ಪ್ರಾರಬುಧಫಲಭೋಗವಿದ ಕೆಲಸಾರಿಸಲು ನಿಮ್ಮಳವೆ (ತೊರರಾ. ೨–೧–೩೭). [ಕೆಲಸಾರ್ + –ಇಸ್ಸು]

ಕೆಲಸಾರು 'ಕೆಲಸಾರ್' ನೋ.

ಕೆಲಸಾರ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಲಸಾರಿಸು: ನಡುವೆ ಹೂವಡ್ಡಮಿರೆ ನಡುಗಿ ಕೆಲಸಾರ್ಚುತಂ (ಬಸರ. ೩–೧೪೨); ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಕೆಲಸಾರ್ಚಿ . . . ಹಿಡಿದೆಳೆದು ಅಪ್ಪುತಿರೆ (ಚಾಸಿಗ. ೩೭). [ಕೆಲಸಾರ್ + –ಚು]

ಕೆಲಸಿ, ಕೆಲ್ಲಸಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸಗಾರ; ಕುಶಲಕರ್ಮಿ: ಜೋಡು ಸೀಸಕ ಪಕ್ಕರೆ ಮೊಗರಂಬವ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಿಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೬೨); ಚಾಳೈಸದೆ ಕೆತ್ತಿದನಾರೊ ಕೆಲಸಿಯೆಂದಾಲೋಚಿಸಿದಳು ಕುವರಿ (ಸೋಹತ. ೨೬–೨೯). ೨. ಕ್ಷೌರ ಮಾಡುವವನು; ನಾಯಿಂದ; ಹಜಾಮ: ಕೆಲಸಿ ಮಡಿವಾಳರ ಗೂಳೆಯ ಎರಡುಸಾವಿರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೧–೫೨; 1310); ಕೆಲಸಿಗಳ ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವರು (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೧–೩೩; 1546); ಬಿಳಿಚೋಡ ಸೀಮೆಯ ಕೆಲಸಿಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗ್ರಾಮದೆರೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೮೦–೧೪; 1606); ಕೆಲಸಿಗಳ ವಾಲಗದಲರೂ ನಾವು ಅಕಸಾಲೆಗಳು ಕೋಮಟಿಗರು ಮುಂತಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಬಣ್ಣದಲ್ಲೂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೦–೧೨; 1781). **ಕೆಲ್ಲಸಿ**: ೨. ತಕೆಲನಾಡ ಕೆಲ್ಲಸಿಗಳಿಗೆ . . . ಧರ್ಮವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಕ. X (S), ಮುಳುಬಾ. ೯೯೨–೭; 15ನೆಯ ಶತ). [ಕೆಲಸ + –ಇ$_3$]

ಕೆಲಸಿಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸಗಾರ: ಕೆಲಸಿಗರು ಶಿಲ್ಪಿಗಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಲಸದಲಿ ಶಿಲ್ಪದಲಿ] ರತ್ನಾವಳಿಯ ಘಾಟನವಾಯಿಯಲಿ ಸಭೆಯಿಳೆಗಪೂರ್ವವಲಾ ಮಹಾದೇವ (ಕುನ್ಮಾಸ. ೧೩–೨೯). ೨. ಕ್ಷೌರಿಕ; ನಾಯಿಂದ: ಸಾಣುಗರ್ ಕೆಲಸಿಗರ್ ಮಡಿವಳರ್ ಬಿಸಿನೀರ ಕೇಣಿಗರ್ ಜೂಜುಗಾಜರ್ ಮುಖ್ಯರೊದಗಿ ಬರುತಿರ್ದರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭–೪೧); ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಕೆಲಸಿಗನು ಬೇಕಷ್ಟೆ ಮುಂಡನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ (ಗೌರಾಂಗ. ೧೫೦). [ಕೆಲಸ + –ಇಗ]

ಕೆಲಸಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನೆಗೆ; ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಹೋಗು; ಬದಿಗೆ ಸಾಗು: ತರಹರಿಸಿ ಕೆಲಸಿಡಿದು ರಿಪು ಭಟಸುರವನುದರವನೆಡಬಲಸ ಕಿಬ್ಬರಿಯನೆಚ್ಚನು ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೫೩); ನಡೆ ಸುಮಿತ್ರಾಸೂನು ಕೇಳ್ಕೆಲಸಿಡಿ ಸರೋಜಾನನೆ ಸಹಿತ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೪); ಅಲಗೊಯ್ಯ ಬೇಳಂಬದಿಂದೆ ಕೆಲಸಿಡಿದು ಬಂದಾ ವಿಷಯೆ . . . ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೧೯). [ಕೆಲ$_1$ + ಸಿಡಿ$_1$]

ಕೆಲಸು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ರೇಕವಾಗು (?); "ನಿಂದು" (ಲೋಕೋಪ-ಟೀಕೆ): ಬಲದಿನೆಡಕ್ಕೆ ಪೋಗೆ . . . ನಡುವಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಕೆಲಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆರಳ್ಕೆಲಸೆ] ಮೂತ್ರಿಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೨೩). 'ಕೆಲ್ಲವಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಕೆಲಸೂಸು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹರಡು; ಸುರಿ; ಚೆಲ್ಲು: ನೋಟವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಕೆಲಸೂಸಿ ಪರಿವುತ್ತಮಿದೆ (ನಂಬಿರ. ೩–೮೩). [ಕೆಲ$_1$ + ಸೂಸು$_1$]

ಕೆಲು 'ಕೆಲ್ಲ$_2$' ನೋ.

ಕೆಲೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಟುರುಹಾಕು; ಗರ್ಜಿಸು; ಡುರುಕಿಹಾಕು: ತರುಣ ವೃಷಂ ಕೆಲೆದು ತೊಳಲ್ವರೆ ಕಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೫–೪೪); ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲೆದುಮಲೆದೊಲೆದು (ಅನಂಪು. ೪–೧೧೧); ತೂಗಿ ಕೆಲೆಕೆಲೆದು ಕುಪ್ಪಿ ಕುಪ್ಪಿಯುರ್ಬಿ ಕೊರ್ಬಿ ನಲಿನಲಿದಾಡುವ ಭಲ್ಲೂಕ ನಿಕಾಯದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೪ ವ); ಗೂಳಿ ಕೆಲೆವುತ ಹೊಜಲು ಬರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೧೪); ಪಸುರ್ವುಲ್ಲಂ ಪಸಿವಡಂಗೆ ಮೇದು ಕೊರ್ಬಿ ಕೆಲೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩–೨೨). ೨. ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಗು: "ಕೆಲೆ– ಉತ್ಸಾಹಧ್ವನೌ" (ಶಮುಧಾ); ಮಣಿ ಮಣಿದು ಕುಣಿಕುಣಿದು ಕೆಲೆಕೆಲೆದು ನಲಿದಾಡಿ (ಬಸರ. ೩–೧೧); ತನ್ನ ರೂಪಿಂಗೆ ತಾನೆ ಹಾರೈಸಿ ಕೆಲೆಯುತ (ಜೀವಂಚ. ೮–೫೦); ಸಹಕಾರದ ಬರವಂ ಪೇಳ್ವಂತೆ ಕೆಲೆಯೆ ಕೋಗಿಲೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೯–೫೭); ವಿಹಂಗ ಸಂಕುಲಂ ಕೆಲೆಯೆ (ನಂದಿಮಾ. ೬–೧೨).

೩. ಮನಬಂದಂತೆ ಮಾತಾಡು ; ಹರಟು ; ಗಳಹು ; ಕೂಗಾಡು : ಮಲೆವ ಕೆಲೆವವದಟಲೆವ ಪಳಂಚಲೆವ ಮಲೆಪರೆಲ್ಲಂ ಮುಱಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೪ ; 1063) ; ಒಂದಕ್ಕೊಂಬತ್ತ ನುಡಿದು . . . ಮುದುಹಕ್ಕಿ ಕೆಲೆವವರ ಕಂಡಡಂಜುವೆ (ಬಸವ. ೪೪೭) ; ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರವೇ ಶುಭಂಕರವೆಂದುಲಿದು ಕೆಲೆದು ಬರಿಯ ಗಡಬಡಗಳಿಂದಜ್ಞರಂ ಕೆಲರನಲೆದು (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೧೪) ; ಕೆಲಬಲದವರ ಕೆಣಕುತ ಕೊಯಿಲೆಗಳೊಳು ಕೆಲೆವುತ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲುದನು ತೊಲಗಿಸುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೬೦) ; ಕಟ್ಟೆಯಲಿ ಕೂತು ಕೆಲೆಯುವವಳು ಹಾದರದ ಕಟ್ಟಾಣಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೩೩).

ಕೆಲೆದಾಡಿಸು = ಕೆಲೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕೂಗಿಸು : ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಯ ಕೆಲೆವಾಡಿಸುವ (ಮೋಹತ. ೫-೩೫). ಕೆಲೆದಾಡು = ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಮಾತಾಡು : ಪರಿಹಾಸಕರ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕೆಲೆವಾಡುವುದಂ ಬಿಟ್ಟು (ಗಣಭಾ. ೨೬೪-೧) ; ಕೆಳೆಯರೊಳ್ ಕೆಕ್ಕಸಕೆಲೆವಾಡಿ ನಗುತ (ಮೋಹತ. ೧೭-೭೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿಲೈ ; ಮಲ. ಚಿಲ, ಚಿಲೆ ; ಕೋತ. ಕಿಲ್ಚ್ ; ತುಳು. ಕಿಲೆ, ಕೆಲೆ ; ತೆಲು. ಕೆಲ, ಚೆಲಾಗು]

ಕೆಲೆತ (ನಾ). ಕೆಲೆಯುವಿಕೆ ; ಗಳಹುವುದು ; ಮನಬಂದಂತೆ ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ : "ಪರಿವಾದಃ – ಕೆಲೆತಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೬೧).
[ಕೆಲೆ + –ತ$_2$]

ಕೆಲ್ಲ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ ; ಕಪೋಲ : "ಕದಪು ಕೆಲ್ಲಂ ಕಪೋಳಂ ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೯-೧೫). [< ಗಲ್ಲ]

ಕೆಲ್ಲಂಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವಸುಮತಿಯೊಳ್ ದಾನಿಗಳಸೂನಮಿಲ್ಲದ ಮೋನಿಗಳಂ ಪೋಗಿ ಪೊಗೞೆ ಕೆಲ್ಲಂಗೆಱೆಯೊಳ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೩-೨೬ ; 957) ; ಆ ಕೆಲ್ಲಂಗೆಱೆಯಾದಿ ತೀರ್ತ್ಥಮದು ಮುನ್ನಂ ಗಂಗರಿಂ ನಿರ್ಮ್ಮಿತಂ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೪೫ ; ಸು. 1159). [ಕೆಲ್ಲ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕೆಲ್ಲಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ : ಶಲ್ಯನ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಕಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಕೆಲ್ಲಂಬುಗಳಿಂದಾತನ ವರೂಥ ಸೂತ ಕೇತನಂಗಳಂ ಕಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೬ ವ) ; ಶಂಬರಾರಿ ಶಬರ ಪುಲ್ಲಂಬು ಕೆಲ್ಲಂಬು ಮದ್ವಿರಹಾವಸ್ಥಿತಿ ಗೋರಿಗೋರಗೆಯೆನಿಪ್ಪಂತಾದುದು (ಅನಂಪು. ೧೧-೪೨). [ಕೆಲ್ಲ$_0$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕೆಲ್ಲಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸತ್ತ ಕೆಲ್ಲಗಾವುಣ್ಡ ಚಾಮೊನ್ತ ಚೂಡಮಣಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೩೭-೭ ; 950).
[ಕೆಲ್ಲ$_0$ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೆಲ್ಲಯಿಸು, ಕೆಲ್ಲಯ್ಸು, ಕೆಲ್ಲವಿಸು, ಕೆಲ್ಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಹ್ವಲವಾಗು ; ಬೆದರು : ಕೆಲ್ಲಯಿಸಿ ಕೆಲಕೆ ತೊಲಗುತುಮಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ನಿಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೧) ; ಗೋರಿವರಿದುವೆನೆ ಕುನುಂಗಿ ಕೆಲ್ಲಯಿಸಿ ನೋಟ್ಪ ತರಳಲೋಚನದ ಸರಳಾಪಾಂಗಂ ಹರಿಣೀಭಾವಮಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿ (ಅನಂಪು. ೭-೧೬ ವ); ಅರಮುಗನಂ ಕೆಲ್ಲಯಿಸುತ ನೋಡುವ ತರುಣಿಯರ ಕೇಕರರುಚಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೨). ೨. ತುಂಡಾಗು ; ಸೀಳಾಗು : (ಕ). ಕೆಲ್ಲಯ್ಸು : ೧. ಅಱಿದ ಚಿತ್ತದಿಂದಡವಿಯಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ದು ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಲ್ಲಯ್ಸಿ ಬೆಚ್ಚುಱಿದಿದೊರ್ಯ್ಯನೆ ಪುಲ್ಲೆಗಳ್ ಪೋಳಿವ ಕಣ್ಣಂ ನೋಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೭೪-೨೩). ಕೆಲ್ಲವಿಸು : ೩. ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು ; ಕೆರಳು : ರೋಷವೀರೆಲೆಯಾಯ್ತು ಲಜ್ಜೆಯ ಮೀಸಲಳಿದುದು . . . ಕೆಲ್ಲವಿಸಿತನುತಾಪ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೬) ; ಉದ್ದಾಮರನು ಕೆಲ್ಲವಿಸಿ ನೋಡಿದರುಗ್ರನಯನದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೬-೧೩).

ಕೆಲ್ಲೈಸು : ೧. ಎಳಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ ತಿಳಿಪುವ ಮುಳಿವೆಡೆಗೆಡೆಯಿಲ್ಲದಡರೆ ಕೆಲ್ಲೈ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಡ್ಯೈ]ಸಿ ಕವಲ್ದೊಳಗೊಳಗೆ ಬಳೆದಲಂಪೊಡನಳುರೆ ಪದಂ ಪದದೊಳೊದವೆ ಬೆರಸುತ ನಡೆವರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೪೬). ೩. ಮುರಮಥನ ಕೆಲ್ಲೈಸಿ ನೋಡಿದನುರುಭಯಂಕರ ಚಕ್ರವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೩೧). [ಕೆಲ್ಲ$_1$? + –ಇಸು$_3$]

ಕೆಲ್ಲಯ್ಸು 'ಕೆಲ್ಲಯಿಸು' ನೋ.

ಕೆಲ್ಲವಿಸು 'ಕೆಲ್ಲಯಿಸು' ನೋ.

ಕೆಲ್ಲಸಿ 'ಕೆಲಸಿ' ನೋ.

ಕೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಇಪ್ಪೆ ವಕುಳಂ ಕರಿಯ ವೀಳೆ ಚಿಱುಗುಳ್ಳಂ ಕೆಲ್ಲಿ ಜಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಪಿಚು ಮಂದವರಳಿ . . . ಮೊದಲಾದುತ್ಫುಲ್ಲ ತರುಸಂತತಿಗಳಿಂದ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೪೨). [?]

ಕೆಲ್ಲಿಗೊಡಂಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ನಾಲ್ಕೂರು ಮಿಟ್ಟು ನಡೆವ ಕೆಲ್ಲಿಗೊಡಂಗೆಯೊಡ್ಡಿನ ಕೆಱಗೆ ಗಾವುಣ್ಡ ಕಾಡಿಯಣ್ಣಜ್ಜಿಗ್ಗೆ ಮೂಗಣ್ಣುಗಜ್ಜಟ್ಟಿದ್ದ ಪಳ್ಳಿಕಾಜ ಕುವಣ್ಣಜ್ಜಿಗ್ಗೆ ಮೂಗಣ್ಣುಗಜ್ಜಟ್ಟಿದ್ದ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬-೧೨ ; 950). [?]

ಕೆಲ್ಲಿಪುಸುಗೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಲ್ಲಿಪುಸುಗೂರ್ನಾಮ ಗ್ರಾಮೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬-೩೨ ; ಸು. 8ನೆಯ ಶತ).
[ಕೆಲ್ಲಿ ? + ಪುಸುಗೂರ್]

ಕೆಲ್ಲಿಪುಸೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊಡುಗೂನ್ನಾಡಾ ಕೆಲ್ಲಿಪುಸೂರಾ ಬೆಡಿ ಆಕ್ಕೆ . . . ಆದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೆಲ್ಲಿಪುಸೂರ್ ಪನ್ನಿರ್ವರುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬-೧೭ ; ?). [ಕೆಲ್ಲಿ ? + ಪುಸೂರ್]

ಕೆಲ್ಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದಾವರಜ್ಜದೊದಿಪನ್ದಿಗಲಿಯು ಕೆಲ್ಲೂರುಂ ಕಬೂರು ಮೊಳನಿಕೆ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦-೪ ; ಸು 930). [ಕೆಲ್ಲು + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕೆಲ್ಲೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಿಗುರು ; ಚೂರು. ೨. ಅಂಚು, ತುದಿ : ಸಲ್ಲಲಿತ ಬೆಳಗುಟ್ಟ ಸೀರೆಯ ಕೆಲ್ಲೆ ಶಿಖಿ ಸೋಂಕಿದಡೆ ನಿನ್ನಳವಲ್ಲ ಜನಕಂಗಿಳೆಯ ಮಗಳಲ್ಲ (ತೊರರಾ. ೬-೫೩-೯೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿಲ್ಲಿ ; ತುಳು. ಕೆಲ್ ; ತೆಲು. ಚಿಲ್ಲ]

ಕೆಲ್ಲೆ$_2$ (ನಾ). ಪಕ್ಕ; ಬದಿ; ಮಗ್ಗುಲು; ಪಾರ್ಶ್ವ : ಪರಿಕಾಲ್ಗಳ ಪಕ್ಕಂಬಿಡಿದು ಕಿಕ್ಕಿರಿನಿಂದು ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಬಾಚ್ಚೇಲಿಗಳ ಕೆಲ್ಲೆಯೊಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ ಸುರಹೊನ್ನೆಯ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೨೯ ವ); ಕೆಲ್ಲೆಯಲಿ ಭೀಮಾರ್ಜುನರು ಬಲು ಬಿಲ್ಲನೊವಜಿಸೆ ಕದನ ಚೌಪಟಮಲ್ಲ ತಾನಿದಿರಾಗಿ ನಿಂದನು ಪಾಂಡವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೨೯) ; ಬಿಡು ಮನದ ಸಂಶಯವ ಕೆಲ್ಲೆಗೌಕಿ ವಿಲಾಪವನು ಹುಸಿಯಿಲ್ಲ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಕಳುಹಿಯೆನೆ (ತೊರರಾ. ೬-೪೧-೬೭). [< ಕೆಲ ?]

ಕೆಲ್ಲೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ತುರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಕೆರೆತ : "ಕೆಲ್ಲೆಯೆನೆ ಸಿಗುಱು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೦) ; "ಕೆಲ್ಲೆಯೆನಲಾಗಿ ಸಿಗುಱೆನಲಾಗಿ – ಈ ೨ . . . ಉಗುರು ಮೊದಲಾದುದರಿಂದ ಬೆವರಿಕೊಂಬುದರ ಹೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೦ ಟೀಕೆ). ೨. "ಬೆಮರು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೩. "ಜಡ; ಭಾರ": (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [?. / ತಮಿ. ಕಲ್ಲು, ಕೆಲ್ಲು = ಕೆರೆ, ಕೆರೆದುಹಾಕು]

ಕೆಲ್ಲೆಗಣ್ (ನಾ). ಓರೆನೋಟದ ಕಣ್ಣು; ಕಟಾಕ್ಷ: ಗಲ್ಲದಲಿ ಘಾಡಿಸಿದ ಚಿತ್ತ್ರದ ಕೆಲ್ಲೆಗಂಗಳ ನಗೆಯ ಚೌಪಟಮಲ್ಲನಿದ್ದನು ರಿಪುಬಲವ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕಲಿ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೩೩). [ಕೆಲ್ಲೆ$_3$ + ಕಣ್]

ಕೆಲ್ಲೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೂರಾಗು ; ತುಂಡಾಗು : ಕೆಲ್ಲೆಗೆಡೆದವು ಕರಿಗಳಸುಗಳ ಚೆಲ್ಲಿದವು ತೇಜಿ ರಥಕುಳವೆಲ್ಲ ಹುಡಿಹುಡಿ ಪಾಯದಳ ನಿರ್ನಾಮವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೨). [ಕೆಲ್ಲೆ$_1$ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಕೆಲ್ಲೆನೋಟೆ (ನಾ). ಓರೆನೋಟ; ಕುಡಿನೋಟ: ಕೆಲ್ಲೆನೋಟ ನೊಡಗೂಟನುಗಲ್ಚದ ಕೂರ್ಮೆ (ದಶಕು. ೮-೨೨); ಕೆಲ್ಲೆನೋಟ ದೊಳೀಕ್ಷಿಸುತೆ ನೇಹಮುರ್ವೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೭-೩೧); ಚೆಲ್ಲೆಗಣ್ಗಳ ತಮ್ಮ ಕೆಲ್ಲೆನೋಟಗಳನು ಚೆಲ್ಲಿದರತಿ ಚದುರಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೧೦).
[ಕೆಲ್ಲೆ$_2$ + ನೋಟ]

ಕೆಲ್ಲೈಸು 'ಕೆಲ್ಲಯಿಸು' ನೋ.

ಕೆಲ್ಲೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇದಂ ಬೆಸಗೆಯ್ದಂ ಕೆಲ್ಲೋಜಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೭-೯; ಸು. 925). [ಕೆಲ್ಲ$_0$ + ಓಜ$_1$ (< ಒವಝ್ಝ)]

ಕೆವಡಮಲ್ಲೆಗವಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಳಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಗವಡ ಅಂಬಳೆ ಕೆವಡಮಲ್ಲೆಗವಡಯಿವರ ಕುಲದೇವರು ನಿಟ್ಟೆರೈ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪೮-೫೨; 975 ?).
[ಕೆವಡ$_0$ + ಮಲ್ಲೆ + ಗವಡ$_0$ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೆವಲ 'ಕೇಪಲ' ನೋ.

ಕೆವೆಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆವೆಸೆಯ ಕಾಳಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗ ಕಲ್ಲಣ ಬಟ್ಟೆಯು ಪೋಗುತಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪೫-೬; 975 ?). [?]

ಕೆವ್ವನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ: (+).

ಕೆಸ 'ಕೆಸವು' ನೋ.

ಕೆಸಂಬಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಸಂಬಳದ ಬಣಕ ಮೆಣ್ಡಿಗವುಣ್ಡ (ಮೈಆರಿ. ೯೪೧, ೧೯-೯; 951). [?]

ಕೆಸಗಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು (?): ಉಡಲು ತೊಡಲು ಹೊದಿಯಲೆಂದು ಮಡುಹಿದ ಮೃಡ ಮೂವರನಂದು ತೊಗಲನುಗಿದ ವನವುಮ, ಕರಿದಾನವ, ಕೆಸಗಿದಾನವ, ಬ್ಯಾಹೂದಾನವರ ಸೊಡ್ಡಳ ನಂದು (ಸರ್ವವ. ೧೬೭-೭೯೦). [?]

ಕೆಸದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಪನೆಕೋಡು ಪಾಡಿ ದೇವಾಟ್ಟನ ಒಡೆಯೊವ್ವಿರ್ನದಿಯು ಕೆಸದಿಯುಂ ಪಡೆತ್ತದು . . . ಕೊಡ್ಡ(ಟ್ಟು)ದು . . . ಕೆಸದಿಯು ವಿನದಿಯು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಾನಂದೊರ್ಕ ಕೊಡ್ಡ(ಟ್ಟು)ದು (ಇಆ. XIV, ೨೪೨-೫೧; 9ನೆಯ ಶತ. ಕೃಶಾ). [?]

ಕೆಸರಂಕ 'ಕೆಸಱಂಕ' ನೋ.

ಕೆಸರಕಲ್ಲು 'ಕೆಸರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಕೆಸರು 'ಕೆಸಱ್' ನೋ.

ಕೆಸರುಕಾಪು (ನಾ). "(ಸವಾರನಿಗೆ ಕೆಸರು ಸಿಡಿಯದಂತೆ ಬೈಸಿಕಲ್, ಮೊ. ಗಳ ಚಕ್ರದ ಮೇಲ್ಗಡೆ ಹಾಕಿರುವ) ಲೋಹದ ತಡೆಪಟ್ಟೆ; ಕೆಸರುಕಾಪು" (Mudguard. ಇಂಕನಿ). [ಕೆಸರು (< ಕೆಸಱ್) + ಕಾಪು]

ಕೆಸರುತಡೆ (ನಾ). = ಕೆಸರುಕಾಪು: ಮೋಟಾರು ಕಾರಿನ ಮುಂಭಾಗ ದಲ್ಲಿರುವ ಕೆಸರುತಡೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೧೮). [ಕೆಸರು (< ಕೆಸಱ್) + ತಡೆ$_2$]

ಕೆಸರ್ಗಚ್ಚು (ನಾ). ಕೆಸರು ಮತ್ತು ಗಚ್ಚು; ಕೆಸರಾದ ಗಚ್ಚು: ಕುಂದಣ ಕೆಸರ್ಗಚ್ಚಿನಿಂ ತರತರದೆ ಕೋಂಟೆ ಕೊತ್ತಳವ . . . ಅಮರ್ಚಿ (ನವಮೋ. ೨೨-೧೩). [ಕೆಸಱ್ + ಗಚ್ಚು]

ಕೆಸರ್ಗಲ್, ಕೆಸರಕಲ್ಲು, ಕೆಸಱುಕಲ್ಲು, ಕೆಸಱುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಅಡಿಗಲ್ಲು; ತಳಪಾಯದ ಕಲ್ಲು; ಅಸ್ತಿಭಾರಶಿಲೆ: ಆ ಪಟ್ಟಣದ ಕೆಸರ್ಗಲ್ಲ ಮುಹೂರ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಕೆಳನೃ. ೧-೬೯ ವ). **ಕೆಸರಕಲ್ಲು:** 'ಕೆಸರಕಲ್ಲು' ಹಾಕುವ ದಿನ ಊರ ಪರವೂರ ಆಢ್ಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಕರೆಸಿದ್ದ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೩೩). **ಕೆಸಱುಕಲ್ಲು:** ಕೆಸಱುಕಲ್ಲಾದಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಲೋಝುರ ಕೆಲಸ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೬೭-೧೦೩; 1124); ದೇಗುಲದ ಕೆಸಱುಕಲ್ಲಾದಿಯಾಗಿ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಹಾನುಗ. ೨೧೨-೬೮; ?). **ಕೆಸಱುಗಲ್ಲು:** ತಳಕಂಬ ಕಳಶದ ಮೇಲೆ ಕೆಸಱುಗಲ್ಲು (ಅವಚಂ. ೨೭-೧೧೨); ಕೆಸಱುಗಲ್ಲನಿಕ್ಕಿ ಧರೆ ಮೇರುವ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ (ಚನ್ನವ. ೪); ಚೈತ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಕೆಸಱುಗಲ್ಲನಿಕ್ಕಿ (ಕಇ. I, ೪೧-೧೧; 1417).
[ಕೆಸಱ್ + ಕಲ್$_3$]

ಕೆಸಗೂರ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರನ್ನು ಕಲಸು: ರಿಪುಶ್ರೇಣಿಯ ತಱಿದ ರೋಹಿತದಿ ಹೂಣಿಸಿ ಕೆಸಗೂರ್ಡಿ ಕೋಟೆಯ ರಚಿಸಲ್ಕೆ ಶೋಣಿತಪುರ ವೆಂಬುದಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨೦-೫).
[ಕೆಸಱ್ + ಕೂಡು$_1$]

ಕೆಸರ್ಗೆಯ್ (ನಾ). ಕೆಸರಾದ ಕೈ; ಕೊಳೆಯಾದ ಕೈ: ಪರಮೇಶ್ವರ ನಡಿಗಳೆಡೆಯೊಳಾ ಪೂವಂ ಕೆಸರ್ಗೆಯ್ಯಿಂದಿರಿಸಿ ಪೋಪುದಿತ್ತಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೨೮ ವ). [ಕೆಸಱ್ + ಕೆಯ್$_3$]

ಕೆಸತೂರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಕಂಬ, —ದಡಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಚಂಚಲ ಚಿತ್ತ: ಆವನು ಬರೀ ಕೆಸತೂರ್ಣ. ಸ್ಥಿರಬುದ್ಧಿಯವನಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೆಸರು (< ಕೆಸಱ್) + ತೂಣ]

ಕೆಸನೀರ್ (ನಾ). ಕೆಸರಾದ ನೀರು; ಬಗ್ಗಡವಾದ ನೀರು; ರಾಡಿ ನೀರು: ಕಿಱಿದಾದ ಕೆಸನೀರಂ ಮಱಿಯಾನೆಯದೊಂದು ಕಂಡು ಕುಡಿವಾತುರದಿಂ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೫). [ಕೆಸಱ್ + ನೀರ್$_2$]

ಕೆಸಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಹೂ; ತಾವರೆ; ಕಮಲ: "ಕೆಸಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಮಲಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೮-೧೬೫); ಕೆಸಮಲ್ಲಿಗೆ, ನೇಸಮಯಣಂ (ಶಮುದ. ೧೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಉಳ್ಳಲರ್ದ ಕೆಸಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತಾಯ್ವೇರ್ ತಳದಿಂ ಮುಱಿಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧-೨೧).
[ಕೆಸಱ್ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕೆಸಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರು ತುಂಬು; ಕೆಸರಾಗು; ಬಗ್ಗಡವಾಗು; ರಾಡಿಯಾಗು: ಕೆಂದೂಳಿಯೊಳ್ ಕೆಸಮಸಗಿದ ಜಲದುರ್ಗಮೆಲ್ಲಂ ನೆಲದೊಳೋರಂತಾಗೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೧೭ ವ); ಪರಿಮಳದ ಕೆಸಮಸಗಿದ ವನಸ್ಥಳದೊಳ್ ಬಿನದದಿಂ ನಡೆವಲ್ಲಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೭೧ ವ); ಸಾಗರಮಂ . . . ಕದಡಲ್ ಕೆಸಮಸಗಲ್ (ಜಗವಿ. ೭-೧೮).
[ಕೆಸಱ್ + ಮಸಗು$_1$]

ಕೆಸಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆಸರಾಗಿಸು: ಪರೆದ ಪುಡಿಯೆಲ್ಲಮಂ ನೀರ್ ನೆರೆದು ಕೆಸಮಾಡದನ್ನೆಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೦). [ಕೆಸಱ್ + ಮಾಡು$_1$]

ಕೆಸವು, ಕೆಸ, ಕೆಸವೆ, ಕೆಸು$_1$, ಕೇಸು$_3$ (ನಾ). ೧. ಅಣಬೆ; ಆಳಂಬೆ; ಛತ್ರಿಕೆ: "ಕೆಸವು ಛತ್ರಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೭); "ಆಕಃ - ಕೆಸವು" (ಓಷಧಿ. ೧೦); ಕೆಮ್ಮನೆ ದಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ದರ್ಕೆ] ಕೆಸವಂ ಸೂಲಮ್ಮಾಡಿಯೆ ನುಡಿಯಲಕ್ಕುಮೇ ಪೇಱಿಮಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೫). ೨. ಅಗಲವಾದ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಹಾಗೂ ದಂಟುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಸೇಬುದಂಟು; ಶೇಮೆದಂಟು: ಸುರುಚಿರ ಚಕ್ಕೆವತಂ ಚಿವಿಕಿರೆ ರಾಜಗಿರಿ ಕೆಸವುಂ ಕೀರೆಣಗಳೆಯಲೆವಾಮರಮಂ ಬಡಿಸಿದರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೬); ಕೆಸವಿನ ಸೂರಣಬೆಸಕಮನೆಸೆವಾ ವಾಸ್ತುಕದ ರಸಂ (ಖಮುದ. ೨-೧೨೧); ಕೆಸವು ಆಬಲು ನೆಯ್ದಲು ಕಂದಬೀಜಂಗಳು (ಪಸಾರ. ೫೧೨-೧೩). **ಕೆಸ:** ೨. 'ಮರಕೆಸ' ಪರಾ. **ಕೆಸವೆ:** ೨. ಕೆಸವೆ ಪಲ್ಯ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಕೆಸು$_1$:** ೨. ಶಿಬು ಹೋಗಿ ಕೆಸು ತಿಂತು ಎಂತ ಮುಖಕ್ಕೆ ಮಸಿಯೊರಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). **ಕೇಸು$_3$:** ೨. 'ಕೇಸಿನಪಲ್ಯ' ಪರಾ.

ಕೆಸವೆದಂಟು = ಕೆಸವೆ ಸಸ್ಯದ ದಂಟು, —ಕಾಂಡ: ತಿಥಿಯ ದಿನ ಕೆಸವೆದಂಟಿನ ಪಲ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕೆಸವೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಸವೂರ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಸಾಲೆ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೧೫ ; 890 ?).
[ಕೆಸ$_0$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕೆಸವೆ 'ಕೆಸವು' ನೋ.

ಕೆಸಱ್, ಕೆಸರು, ಕೆಸಱು (ನಾ). ೧. ನೀರಾಗಿ ಕಲಸಿದ ಮಣ್ಣು ; ಬುರುದೆ; ಅರಲು ; ರಾಡಿ ; ಪಂಕ ; ಕರ್ದಮ : ದೆಸೆಗಳ್ ವಿಶಾಲಮಾದುವು ಕೆಸಱಿಂ ಪಿಂಗಿತ್ತು ಧರಣಿ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೧) ; ಭೋರೆಂದು ಪೆರ್ಮೞೆ ಕೊಂಡು ಕೆಸಱಾದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೨-೧೪); ನೆತ್ತರ ಕೆಸಱೊಳ್ ಗಾಲಿಗಳೆತ್ತಂ ತಳರದೆ ಜಿಗಿಲ್ತು ನಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೦) ; ಕೆಸಱಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಪಶುವಿನಂತಾನು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಬಾಯ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೇನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೨) ; ನೀರ್ದೆಗೆದು ಬೆಂಚೆಗಳೊಳ್ ಕೆಸಱೂಱೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೩) ; ಕಾಡಿಗೆಯ ಕೆಸಱೊಳಗ್ಗದ ನೀಲದ ಸಱಿಗೆ ಸರಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೬-೧೮) ; ಅಸಮಾಶ್ವಗಳು ಬಾಂದೊಱೆಯ ಕೆಸಱೊಳು ಬಿದ್ದೇಳಲಾಱವಾದುವೊ ಎಂದು (ಮೋಹತ. ೨೬-೧೯). ೨. ಗದ್ದೆ; ತರಿ ನೆಲ : ಕೆಸಱೊಳ್ ನೆಲ್ ಬೆಳೆಗುಮಲ್ಲದೆ ಜೋಳಂ ಬೆಳೆಯಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೯೦). ೩. (ಆಲಂ) ಕಳಂಕ; ಮಾಲಿನ್ಯ : ಪೆಸರೊ ಕೆಸಱಂಟೆ ಶೋಕಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೪೬). **ಕೆಸರು :** ೧. ಆ ಮಂದಿರ . . . ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡುವುದು ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಮಾತು (ಬಾಣಅ. ೨೨) ; ಕೈಕೆಸರಾದರೆ ಬಾಯಿ ಮೊಸರು (ಗಾದೆ). **ಕೆಸಱು :** ೧. "ಪಂಕಃ, ಸಾದಃ, . . . ಅವಕಿಲಃ –ಈ ೬ ಕೆಸಱು (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೬); ಪೊಗೆ ನೆಳಲ್ ಕೆಸಱು ತೋಯಂ . . . ತರದಿನಕ್ಕುಮಿವು ಶಾಂತದೀಪ್ತಮ(ದ)ನ್ವರ್ಥಂಗಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೧) ; ಕಱಗಿ ಕೆಸಱಿನಂತಿರಿರ್ದ ತಾಮ್ರಲೇಪನಂಗಳಕಟ ತೊವಲನೆತ್ತಿ ನೆತ್ತಿವರಲು ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಕೀಸಿಯಕಟ (ಸಾನಂಚ. ೬-೧೩); ಸಾರಿಸಿತು ಮುಗಿಲುಗಳು ಸಾದು ಜವ್ವಾದಿ ಕೆಸಱಿನಲಿ (ಸಂಭಪ. ೨೦-೯೯) ; ಕತ್ತುರಿಯ ಕೆಸಱಿನಲಿ ಸಾರಿಸಿ ಮುತ್ತಿನಲಿ ಕಡೆಯಿಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೩೩).

ಕೆಸರತುಳಿ = (ಕೆಸರು ಕಲಸುವವರು ತುಳಿಯುವಂತೆ) ತುಳಿದಾಡು : ಹಾಲ್ಬೇಡಿ ಹರಿದತ್ತ ನೀರ್ಬೇಡಿ ನಿಂದತ್ತ ಮೊಸರ್ಬೇಡಿ ಕೆಸರ ತುಳಿದತ್ತ (ಲೋಕಗೀತೆ); ಹಾಲಬೇಡ್ಯತ್ತಾನ, ಕೋಲು ಬೇಡಿ ಕುಣಿದಾನ, ಮೊಸರಬೇಡಿ ಕೆಸರತುಳಿದಾನ (ಕನ್ನಜಾ. ೪೬). ಕೆಸಱಕಡಿತ = (?): ಎರಡು ಮೊಡ್ಡಣಂ ಕಾದಲ್ಕೆಂದೀ ತೆಱದಿನೊಡ್ಡಿ ನಿಂದುವು ಭೂತಳಮಳ್ಳಾಡೆ ಕೆಸಱ ಕಡಿತದ ತೆಱದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೩) ; "ಕೆಸರಿನ ಮೇಲೆ ಹರಡಿರುವ ಕಡತ" (ಪಂಪದೀ. ೩೫೮),. P ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನವರು ಕೆಸಱಕಡಿತವೆಂದರೆ ಕೆಸರಲ್ಲಿ ನೆನೆಹಾಕಿದ ಚರ್ಮವೆಂದೂ ಕೆಸರಕಡಿತವು ಹೇಗೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಲ್ಲಾಡುವುದೋ ಹಾಗೆ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ದಿಗಿಲಾದ ನೆಲವೆ ಅಲ್ಲಾಡಿತು ಎಂಬ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಎಂದೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೪೬). ಕೆಸಱಕಿಚ್ಚಿಡು = ಕೆಸರಿಗೆ ಕಿಚ್ಚನ್ನು ಇಡು; ಅಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾಡು; ಅದ್ಭುತವನ್ನು ಮಾಡು : ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸಂಗೆ ಹೊಱಗೊಡ್ಡನೊಡ್ಡುವರುಂ ಕೆಸಱಕಿಚ್ಚಿಡುವರುಂ ದೆಸೆಗೆ ಬೊಬ್ಬಿಱಿವರುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೮-೩೫ ; 1245).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೇಱು ; ತುಳು. ಕೇಡು, ಕೆಸರು ./ ಪ್ರಾ. ಕೇಅರ ; ಸಂ. ಕೇದಾರ]

ಕೆಸಱಂಕೆ, ಕೆಸರಂಕ (ನಾ). ೧. ಜಟ್ಟಿ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು; ಪೈಲವಾನ : "ಕೆಸಱಂಕರೆನಲ್ಕೆ ಮಲ್ಲರೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೬). ೨. ಕೆಸರಾದ ಕಳ (?) : ತಿರಿವುದು ಬೈಕಂಗೊಳ್ಳದು ಪೊರೆವುದು ಮಱಿದುಂಬಿಯಲ್ತು ಕತ್ತರಿಗಾಳಂಬೆರಸಿ ತನುಗೊಂದಿ ದೊರೆಕೊಂಡಿರೆಯುಂ ಕೆಸಱಂಕಮಲ್ಲಿದಾವುದೊ ಪೇೞಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯೫). ಕೆಸರಂಕ : ೧. ಇದಿರೊಡ್ಡಿ ಅದಟಲೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಿಸ್ನಳವಿಯ ಕೆಸರಂಕನಿಗೆ ಸ್ವಾಗತಗೀತವಾಗಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೩-೬).
[ಕೆಸಱ್ + ಅಂಕ$_3$]

ಕೆಸಱಂಕಕಾಱ (ನಾ). = ಕೆಸಱಂಕ : ೧. ಹಳಿಗೂಳಿಯಂ ಪೆಳಱು ಗೊಳಿಸಿದಡೆ ಕೆಸಱಂಕಕಾಱರನಿಕ್ಕಿದೊಡೆ ಕಂಸನ ಚಾಳಾನೆಯಂ ಕೆಡಹಿದೊಡೆ ಮಹಾದ್ಭುತವಾಯ್ತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೩೧).
[ಕೆಸಱ್ + ಅಂಕಕಾಱ]

ಕೆಸಱಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮಣ್ಣು ಕಲಸಿ ಇಡು ; ಅಡಿಗಲ್ಲು ಹಾಕು : ಮೃಗಲಕ್ಷ್ಮ ನುದಯದೊಳ್ ನಿಲಿಸುಗೆ ಕಂಭಮನಿಂದುಸುತನ ಲಗ್ನಂಬರೆ ಬೆಟ್ಟುಗೆಡೆಂಕೆಗಳಂ ಕೆಸಱಿಕ್ಕುಗೆ ಭೃಗುಸುತನುದಯಮಾಗೆ ನಿಲ್ಕುಂ ಚಿರಮುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೬). [ಕೆಸಱ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕೆಸಱಿಗೆ (ನಾ). ಬಚ್ಚಲು ; ಬಚ್ಚಲಿನ ಹರಿ : "ಕೆಸಱಿಗೆಯೆಂದು ಬಚ್ಚಲ್" (ಕಶಸಾ. ೩೨-೬೭೬) ; "ಬಚ್ಚಲಕ್ಕು ಕೆಸಱಿಗೆಯೆನ್ನಲ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೦). [< ಕೆಸಱ್]

ಕೆಸಱಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗು ; ಬಗ್ಗಡವಾಗು : ಖಂಡದ ದೊಂಡೆಗಳು ಕೆಸಱಿಡುವ ಮಿದುಳುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೧) ; ಕೆಸಱಿಡುವ ರಕುತಾಂಬುಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪) ; ಚಾರುಚಳೆಯದ ಕೆಸಱಿಡುವ ಕಸ್ತೂರಿಗಳ (ಸಂಭಪ. ೨೮-೧೧). [ಕೆಸಱ್ + ಇಡು$_1$]

ಕೆಸಱು 'ಕೆಸಱ್' ನೋ.

ಕೆಸಱುಕಲ್ಲು 'ಕೆಸರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಕೆಸಱುಗಲ್ಲು 'ಕೆಸರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಕೆಸಱುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರು ಕಾಣಿಸು ; ತಳಕಾಣು : ಕೆಸಱುದೋಱಲು ಜಗುಳೆ ದಾಂಟಿತು ಭರತ ಪರಿವಾರ (ತೊರರಾ. ೨-೬-೧೭) ; ಕೆಸಱುದೋಱಿತು ಕಡಲು ಪಾಂಸುಪ್ರಸರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೧).
[ಕೆಸಱು (< ಕೆಸಱ್) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೆಸಱುವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ ; ಗದ್ದೆಯ ಕಂದಾಯ : ಊರು ಮರಿಯಾದೆಯಲುಳ್ಳ ಕೆಸಱುವಣ ಬಿತ್ತುವಟ್ಟ ಆರುವಣ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವುಳ್ಳಂತಹ ಆಯವೆಲ್ಲವೂ ಆ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಲುವುದು (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೨೦-೩೦; 1277). [ಕೆಸಱು (< ಕೆಸಱ್) + ಪಣ$_1$]

ಕೆಸಱೇಳು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗು : ನೀರೇಱಿದ ಮುಗಿಲ್ಗಳು ಕೆಸಱೆದ್ದುವು . . . ಆ ಸೇನಾ ಪದಧೂಳಿ ಪೂರಿಸೆ ಗಗನಮಾರ್ಗವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೮೦). [ಕೆಸಱ್ + ಏಳು$_1$ (< ಏೞ್$_1$)]

ಕೆಸು$_1$ 'ಕೆಸವು' ನೋ.

ಕೆಸು$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ; ಕೆಂಬಣ್ಣವುಳ್ಳದು. 'ಕೆಸುಕಾಡು' ಪರಾ.
[< ಕಿಸು$_3$]

ಕೆಸುಕ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆ ; ಗರ್ಭಕೋಶದ ಕಸ ; ಸೆತ್ತೆ (?) : ಬಸಿರ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದು ಮಾಸನೂರಲಿ ನಿಂದು. . .ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಸುಕದಱಿವೆಯ ಹೊದ್ದು ಮಲಮೂತ್ರದಲಿ ಬಿದ್ದು ವಸುಧೆ ದಿನವನು ಕಳೆದೆಯೋ ಆತ್ಮ (ಕನಕ. ೧೯೯-೧). [← ತಮಿ. ಚೆದುಕ್ಕು, ಚೆದುಗು]

ಕೆಸುಕಾಡು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ : ತಲೆಪರಿಯೊಳು ಐವತ್ತು ಮತ್ತರ್ ಕೆಸುಕಾಡುಂ ಕೀೞ್ಕೆಱೆ ಮೂವತರ್ಮಡಿಕಾಡುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೬-೮; 9ನೆಯ ಶತ). 'ಕಿಸುಕಾಡು' ಪರಾ.
[ಕೆಸು$_3$ + ಕಾಡು$_3$]

ಕೆಸುಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಸುಗೊಳಮೊಡೆಯ ಬಿ ನಾ ಮ್ಮ ಜಿಗ್ಗ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೨ ; ಸು. 750) ; ಕೆಸುಗೊಳ ಮೊ ಡೆ ಯ ಮಾ ಜ ನ ೧ಕ್ಕೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೧೯ ; ಸು. 750). 'ಕಿಸುಗೊಳ' ಪರಾ. [ಕೆಸು₁ + ಕೊಳ₃]

ಕೆಸುಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಸುಮಂಗಲಂ ಸುಳ್ಯಂ (ಎಇ. IX, ೨೦೪–೬೦ ; 750). 'ಕಿಸುಮಂಗಲ' ಪರಾ. [ಕೆಸು₁ + ಮಂಗಲ]

ಕೆಸುಮಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂ ಪು ಮ ಣ್ಣು ; ಕೆಂ ಪು ಭೂ ಮಿ. 'ಕೆಸುಮಣ್ಣುನಾಡು' ಪರಾ. [ಕೆಸು₁ + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಕೆಸುಮಣ್ಣುನಾಡು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಭೂಮಿಯ ನಾಡು ; ಕಿಸುಕಾಡುನಾಡು. ೨. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಸಿಯಕೆಲ್ಲ ಕೆಸುಮಣ್ಣುನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. XVI, ತುಮುಕೂ. ೯೫–೧ ; 780). [ಕೆಸುಮಣ್ಣು + ನಾಡು]

ಕೆಸುವೊಳಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವ್ರೀಹಿಮುಖ ಗ್ರಾಮ ಕೆಸುವೊಳಲ ಕೆನ್ದೋರ ಮಾನ್ಯ . . . ಪ್ರಭೃತಿ ದಶಗ್ರಾಮ ಪರಿಭೋಗೇನ (ಇಆ. XIX, ೧೮–೧೪; 602). 'ಕಿಸುವೊಟಿಲ್' ಪರಾ. [ಕೆಸು₁ + ಪೊಳಲ್ (< ಪೊಟಿಲ್)]

ಕೆಸೆಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಏಚಯ್ಯನು ಗೋನಯ್ಯನು ಕೆಸೆಯಮ್ಮನು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯–೪ ; 963). [ಕೆಸ್ಸೆ + ಅಮ್ಮ₁]

ಕೆಹೆಕಬ್ಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ತೇಜನಕಃ —ಕೆಹೆಕಬ್ಬು, ಗುರುಗ, ಗೇರು, ತಾರೆ" (ಒಷಧಿ. ೬೨). [?]

ಕೆಳ 'ಕೆಟಿ' ನೋ.

ಕೆಳಂದಲೆ 'ಕಿಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕೆಳಗಡೆ 'ಕೆಟಗಡೆ' ನೋ.

ಕೆಳಗಿವಿ 'ಕೆಟಗಿವಿ' ನೋ.

ಕೆಳಗು 'ಕೆಟಗು' ನೋ.

ಕೆಳಗೆ 'ಕೆಟಗೆ' ನೋ.

ಕೆಳತಟ್ಟು (ನಾ). = ಕೆಳಗಡೆ : (ಕ). [ಕೆಳ (< ಕೆಟ) + ತಟ್ಟು₂]

ಕೆಳದಾಡೆ (ನಾ). ಕೆಳಭಾಗದ ದವಡೆ : "ಹನುಃ . . . – ಆ ಕೆನ್ನೆಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗಕ್ಕೂ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೂ ಹೆಸರು, ಕಟವಾಯಿ ಕಣಿತಲೇ ಕೆಳ ದಾಡೆಗೂ ಹೆಸರೆಂದು ಕೆಲವರೆನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೦). [ಕೆಳ (< ಕೆಟ) + ದಾಡೆ (< ದವಡೆ)]

ಕೆಳದಿ (ನಾ). ಗೆಳತಿ ; ಜೊತೆಗಾತಿ ; ಸಖಿ : "ಆಳಿ, ಸಖಿ, ವಯಸ್ಯಾ –ಈ ೩ ಕೆಳದಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೭) ; "ಗೆಳತಿಯೆಂದುಂ, ಕೆಳದಿಯೆಂದುಂ ಸಖಿ" (ಕಶಸಾ. ೧೯–೩೮೫) ; ಕೆಳದಿಯಭಿಮತಮನೊರ್ಬುಳಗೂಡಿ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೩೩) ; ಆಕೆಯ ಕೆಳದಿ ನಾಗಬ್ಬೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪–೭) ; ಒಡನಾಡಿ ಬಳೆದ ಮೇಳದ ಕೆಳದಿಯರುಂ (ಆದಿಪು. ೩–೨೩ ವ) ; ಬೆಳುದಿಂಗಳು ಬಿಸಿಲಾಯಿತ್ತು ಕೆಳದಿ (ಮಹಾದೇ. ೩೪–೩) ; ಕೆಳದಿಯರ ಕೈಯಿಂದ ಕೊಯ್ಸಿದಳ್ . . . ಬಲುಹುರಿಯ ನೇಣ್ಗಳ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೨೧–೬) ; ಕುಮಾರಿ ಹೊಂದೇರಿನಲಿ ಬಂದಳು ಕೆಳದಿಯರುವೆರಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೪) ; ಹೊರೆಯ ಕೆಳದಿಯ ಕಂದದ ಮೇಲೆ ಕರಗಳನಿರಿಸುತ (ಕಂಠವಿ. ೨–೯೪). [< ಕೆಳ₂]

ಕೆಳಮೆ (ನಾ). ಕೀಳು ಎಂಬ ಭಾವ ; ಹೀನತೆ : ಭಾರತದ ದಾಸ್ಯವು ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದ ಕೆಳಮೆಯ ಭಾವನೆ ಬೇರೆ (ಸಮಜೀ. ೬೧೫). [ಕೆಳ (< ಕೆಟ) + –ಮೆ₁]

ಕೆಳಮೈ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಕೆಳಭಾಗ : (ಕ). ೨. ಕುಪ್ಪಸ ; ಕವಚ, ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳ ಒಳಮೈ : (ಕ). [ಕೆಳ (< ಕೆಟ) + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಕೆಳೆಯಿಂಕೆ, ಕೆಳೆಯಿಕೆ, ಕೆಳೆಯಿಕ್ಕೆ, ಕೆಳೆಯಿಂಕೆ (ಅ). ಕೆಳಗಡೆ : ಬುಡದಲ್ಲಿ : ಓ ದಿ ನೊ ಳ ಗ ಗೆ ಯ ಹೊಯಿದಂತೆ, ಕೆಳಯಿಂಕೆ ಬೇಜೂಜದು, ಮೇಲೆ ಫಲವಾಗದು (ಬಸವ. ೫೪೩) ; ಆಂದೊಪ್ಪೆ ಧರೆಯಮೇಲೆ ಉದಕವಿಲ್ಲದಂದು ಕೆಳಯಿಂಕೆ ಪಾದವ ನೀಡಿದೆಯಲ್ಲ ಬಸವಣ್ಣ (ಅವಚಂ. ೨೦೨–೯೧೧) ; ಕಡುಗಿ ಕೊರಳಲದಾಧೊ ಪಾಶವ ತೊಡಿಸಿ ಕೆಳಯಿಂಕೆಳದ ಪಾಡೆಯ ದಡಿಗರು (ನಿಭಾಗ. ೬–೨–೨೬). 'ಒಳಯಿಂಕೆ' ಪರಾ. **ಕೆಳಯಿಕೆ** : ಉಲಿದು ತೊಟ್ಟಲಿನಿಂದ ಕೆಳಯಿಕೆ ಘುಳಿಲಸಿಳಿದನು (ಸಂಭಪ. ೭–೪೬) ; ಮರನೇಜಿ ನಕ್ಕಾಡಿ ಕೆಳಯಿಕೆ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಸುರರು ಭೂತಳಕೆ ಬೀಳುವರು (ಭರಶ. ೧೭–೬೮). **ಕೆಳೆಯಿಕ್ಕೆ** : "ಸಂದೀನ – ಕೆಳಯಿಕ್ಕೆ ಹಾಜುವ ಪಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ಕ). **ಕೆಳೆಯಿಂಕೆ** : ಕೆಜೆಯ ಕೆಳೆಯಿಂಕೆ ಸೀಮೆಯನೂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. X, ಮುಳುಬಾ. ೭–೭ ; 1416). [ಕೆಳ (< ಕೆಟ) + ಇಂಕೆ ?]

ಕೆಳಯಿಕೆ 'ಕೆಳಯಿಂಕೆ' ನೋ.

ಕೆಳಯಿಕ್ಕೆ 'ಕೆಳಯಿಂಕೆ' ನೋ.

ಕೆಳರ್, ಕೆರಳ್, ಕೆರಳು, ಕೆಲರ್₁, ಕೆಳರು, ಕೆಳಲ್, ಕೆಳಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಯಿತೆರೆ ; ಬಿರಿ ; ಬಿರುಕು ಬಿಡು : ಪರಿವ ಗಾಲಿಯ ಕೆಚ್ಚಿಗೆ ಕೆಳರ್ತು ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ಕೂಡೆ ಸಡಿಲ್ದಿನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೫). ೨. ಅರಳು ; ವಿಕಾಸವಾಗು ; ವ್ಯಾಪಿಸು ; ವಿಸ್ತರಿಸು : "ಕೆಳರ್ – ವಿಜೃಂಭಣೆ (ವಿಸ್ತರಿಸು, ಆಕಳಿಸು)" (ಶ ಮ ಧಾ). ೩. ಎಬ್ಬಿಸು ; ಹರಡು ; ಕೆದರು : ಸ್ಫುರದುದ್ಧದ್ಧೂಳಿಯಂ ಮೇಣ್ಕೆಳರುತುಜಿ ಕಲಂಕುತ್ತ ಪಕ್ಷಃ ತಟಾಕೋತ್ಕರಮಂ (ಉದ್ಧಟ. ೯–೧೩೨). ೪. ರೇಗು ; ಕನಲು ; ಕೋಪಿಸು : ಎಂದು ಕೆಳರ್ದು ನುಡಿದು ಸಯಂಬರಕೆ ನೆರೆದರಸುಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರನುತ್ಸಾಹಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೬) ; ಆಳವಿಲ್ಲದೆ ಮುಳಿದು ಕೆಳರ್ದು ಕಿರ್ಚಿದ್ದಾರ್ಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೮–೪೩) ; ನೆರೆವಾಶಾಧೀಶರಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಳರ್ದು ಸಿಡಿಲ್ದೆಟುತಿರ್ಪಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ ೧೩–೫೭) ; ನಿರ್ವಂಶಮಪ್ಪಂತಿರೆ ತಜಾದು ಮಹಾಪಾರ್ಥಿಗುಯ್ದಿಕ್ಕುವೆಂ ಚಿಚ್ಚರಮೆಂಬುದ್ಯೋಗದಿಂದಂ ಕೆಳರ್ದು ನಡೆವ ದೇವೇಂದ್ರನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೧೯) ; ಉಣ್ಣದಾಹಾರಮಂ ಮಾಣದುಂಡರು ಎಂದು ಕೆಳರ್ವ ಪಾಪಾತ್ಮರ್ (ಪ್ರಭುಪು. ೬–೭೮). ೫. ಉದ್ರಿಕ್ತವಾಗು ; ಪರಿತಪಿಸು (?) : ಉಟ್ಟುದಂ ಕಳೆಯದಿರಿಂದು ಬೇನೆ ಕೆಳರ್ದಪ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕೆಳರೆ ವಿರಹಿವ್ಯಂದಂ ಪುಷ್ಪಿತಾಶೋಕದಿಂದಂ ತಳರೆ ಕುಸುಮಜಾಳಂ . . . ಬಳಯೆ ಮದನ ದಾಹಂ ಬೀಸುಗುಂ ಗಂಧವಾಹಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫೪). ೬. ಕೂಗು ; ಕಿರಿಚು ; ಗರ್ಜಿಸು : ಸಿಕ್ಕದೋಡಿತು ಕಾಡೆ ಕೆಳರ್ದೋಡಿದಂತೆ (ಕಾಲೂರ. ೮೩–೧೮೩). ೭. ಕೂಗಾಡು ; ವಿವಾದಮಾಡು (?) : "ಕೆಳರ್ದುದು ವಿವಾದಮೆಲೆ ಚತುರಾಸ್ಯ" (ಚತುನಿ. II,೪೬). **ಕೆರಳ್** : ೩. ಮರಲ್ವ ಭೂತವ್ರಜದ ಝೋಂಪಿಸಿ ಕೆರಳ್ವ ಭಟರಟ್ಟೆಗಳಲೆಸೆದುದು ಕೂಡೆ ರಣಭೂಮಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೩೩). ೪. ಪಿಂಗಳಕಂ ಕಿನಿಸಿ ಕೆರಳ್ದು ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೬–೭ ; ಮಾರಿ ಮೀಜಿಡದೆ ಮೃತ್ಯು ಕಡಂಗಿ ದೊಡಾದರ್ದು ಭೈರವಂ ಕೆರಳ್ದಡೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩–೧೮ ;1124) ; ಕೈವಿಡಿದೆಳೆವುದುಂ ಕೆರಳ್ದು ಕು ಮಾ ರ ಂ (ನಂಬಿರ. ೬–೧೩೪) ; ಪಿತ್ತಜ್ವರಿತಂಗೆ ಪಾಲುಶರ್ಕರೆಯಂ ಕೊಳ್ಳುದೆಂದು ಪೇಳ್ದಡಂ ಕೆರಳ್ವನಲ್ಲದ ಕೈಕೊಳ್ವನಲ್ಲ (ಧರ್ಮಪ. ೭–೩ವ). **ಕೆರಳು** : ೪. ಕೆರಳೆ ವಾಘೆಯ ಕೊಂಡು ರಥವನು ಧುರಕೆ ದುವ್ವಾಳಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧–೧೩) ;

ಕೈಕಸೆಯ ಮಗ ಕೆರಳಿದರೆ ಕಲ್ಪದ ಪಶುಪತಿಯ ಪಾಡೇನು (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೧೮); ಕೆರಳಿ ದೂರ್ವಾಸರಿತ್ತುರವಣೆಯ ಶಾಪದಿಂ (ಸಾನಂಚ. ೨-೯೨). ೫. ಮನದೊಳು ಕೆರಳಿ ಕೋಪದೊಳಿರ್ದ (ಭರಚ.೨೫-೫೮); ಈಟಿಗಳ ಪೆಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕೆರಳುತಲ್ಲಿರುವ ಮದ್ದಾನೆಯ ಹಾಗೆ ಕ್ಲೇಶಪಡುತ್ತ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೮೩); ಅತ್ಯುರುತರ ದುಃಖ ಭಾವ ದಿನಳಲ್ವ ಬಳಲ್ವ ಕೆರಳ್ವ (ಶತಕ. ೧೮೯-೨೮); ಯೋಚನೆ ನೂರುಸಲ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೆರಳುತ್ತಿತ್ತು (ದೂರಸ. ೭೫). ೮. ಕೆರಳಿಸು; ರೇಗಿಸು: ಕೃಷ್ಣ ಪಾರ್ಥನ ಕೆರಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೊ. ೯-೯೬). **ಕೆಲರ್**$_1$: ೩. ಕೆಲರುತ್ತಂ ಮುಂದೆ ನಿಂದಿರ್ದವಟರನೆಟೀದೀಡಾಡಿ . . . ಸಾರು ತಿರ್ಪಂ (ನಳಚಂ. ೮೦). **ಕೆಳರು**: ೮. ವರ್ಮವಜೀಯದೆ ಕೆಳರಿ ನುಡಿ ಯುಚಿತಮಲ್ಲು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೫೮). **ಕೆಳಲ್**: ೮. ಕಲಹಕ್ಕೆ ಕಚ್ಚಿ ವಾಸುವ ತಲೆಪತ್ತಿ ಕೆಳಲ್ದು ಜಗಳವಾಡುವ (ಸನುಪ. ೩-೫೫). **ಕೆಳಲು**: ೪. ಕೆಳಲಿ ಬಳಿಕ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾದುರಗಲಿಸಿ ಸಿಮ್ಮರಥನೊಳು ಕಾದಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೩-೧೮); ಸಿಡಿಲ ಕೇಳ್ದ ಹರಿಯಂತೆ ಕೆಳಲಿ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೮-೧೯); ಕಳಲದೆ ಕೆಳಲದೆ ಬಳಲದೆ ಹಳಿಯದೆ ಸುಳಿಸುಳಿಗೊಳ್ವದೆ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೬-೨೧); ಕೋಲಿನ ಮೊನೆಯಿಂದಲಿ ಕುಸುರಿದಜೀಯೆ ಕೆಳಲಿದನು (ವರ್ಧಸಾಂ. ೭-೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಳರ್; ಮಲ. ಕಿಳರು; ತೆಲು. ಕಿರಲು]

ಕೆಳರಿಚು 'ಕೆಳರ್ಚು' ನೋ.

ಕೆಳರು 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಳರ್ಚು, ಕೆರಳಿಚು, ಕೆಳರಿಚು, ಕೆರಳ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ರೇಕಿಸು; ರೇಗಿಸು: ಮನದ ಪಿಶಾಚಕ್ಕೆ ವಚನರಚನಾಧೂಪಮಂ ತೋಜೀ ವಿರಹ ವಿಕಾರಮಂ ಕೆಳರ್ಚಿ (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೭ ವ) **ಕೆರಳಿಚು**: ಮರುಳು ಮಗನೇ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಕೆರಳಿಚುವರೇ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭೦೫ ೧೦-೧೫). **ಕೆಳರಿಚು**: ಹಿಳುಕ ಮುಜೀದೊಡನೆಚ್ಚು ಭೀಮನ ಕೆಳರಿಚಿದರೈ ಕರ್ಣ ನಂದನರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೩೮). **ಕೆರಳ್ಚು**: "ಕೆರಳ್ಚು – ಆಸ್ಫೋಟನೇ (ಪ್ರಕಟಕೋಪೋದ್ರೇಕೇ)" (ಶಮಧಾ); ಕೆಡೆವತ್ತಿದೆನ್ನಯ ಬಾಣದಿಂ ಕಡೆಸಾರ್ ಬಿಡೆಂದು . . . ಪಾರ್ಥನೊತ್ತಿ ಕೆರಳ್ಚಿದಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೨೬); ಅರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ ತಂತ್ರವನೆಸಗಿ ಶಾಪಮಂ ಕುಡಿಸಿದಲ್ದೇವನದಿಯಂ ಕೆರಳ್ಚಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯ ಸೂಚನೆ). [ಕೆಳರ್ + –ಚು]

ಕೆಳಲ್ 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಳಲು 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಳಲೋಕ (ನಾ). ಭೂಲೋಕದ ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ; ಅಧೋಲೋಕ: "ತಳಮತ್ತತಳ ವಿತಳ ಸುತಳಂ ರಸಾತಳ ತಳಾತಳಮುಃ ಪಾತಾಳ ಮೆಂದು ವರ್ತಿಸುವ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಳಲೋಕಮೇಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦-೩೨); ಬನ್ನಿ ಕೆಳೆಯರಿರ ತನಿಯೆರಿವೆ ಕೆಳಲೋಕವಾಸಿಗಳಿಗೀ ಸ್ಥಳದೆ (ಪಾರಸಿ. ೨೩-೫೨೭). [ಕೆಳ (< ಕೆೞ) + ಲೋಕ]

ಕೆಳವ 'ಕೆಟಿವ' ನೋ.

ಕೆಳವಾಡಿ$_1$ (ನಾ). "ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಬ್ಬು" (ಪಂರಾಮಾ ಕೋಶ): ಪಲ್ಲಟಸದೆ ಕಣ್ಗಳ್ ನಿಂದಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲೆ ತಮ್ಮೊಳೆಳಸಿ ನೋಡುವ ಪದದೊಳ್ ಪುಲ್ಲಶರಂ ಕೆಳವಾಡಿಯ ಬಿಲ್ಲಂತಿರ್ದೆಸಗವರಲ ಸರಲಂ ಸುರಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೧೪). [?]

ಕೆಳವಾಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಮತ್ತು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಳವಾಡಿ ಮೂನೂಱುಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೯೯-೩೮; 948); ಕೆಳವಾಡಿಯ ಕೆಱೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ ೨೦ ಮತ್ತರುಂ (ಎಇ. IV, ೨೩೧-೨೨; 1053); ಕೆಳವಾಡಿ ಮೂನ್ನೂಱುಮಂ (ಇಆ. IX, ೯೮-೨೨; 1169). [?]

ಕೆಳವು (ನಾ). ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣ: ಕೆಳವು, ತೆರವು, ಎಳವು (ಶಮುದ. ೨೧೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಳ್$_1$ + –ವು]

ಕೆಳವೆ 'ಕೆಟವೆ' ನೋ.

ಕೆಳಸಾಗು (ಕ್ರಿ).= ಕೆಳಸಾರ್: ಉಲ್ಕೆ ಉಱುಕಿದ ಹಾಗೆ ಗಳಕನೆ ಕಳಚು ವರೆ ಕೆಳಸಾಗುತ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೪೯-೬). [ಕೆಳ (< ಕೆೞ) + ಸಾಗು$_1$]

ಕೆಳಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಪೋತಂದಂ, ಕೆಳಸಾರ್ದಂ (ಶಮುದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಳ (< ಕೆೞ) + ಸಾರ್$_1$]

ಕೆಳಾಮುದ್ದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಳಾ ಅಲಕ್ಕೊವಾಡಿ ತಾಳೆಯೋನ್ ಮೀ × ಜೆಯ್ಯು ಇಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತಾನ್ ಪ್ಪೊಟಿನ್ನಾ ಕೆಳಾ ಮುದ್ದನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨-೧೨; ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೆಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ (?): ಮಣಿಮಯ ಭಾಜನಂಗಳೊಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ಪಂಚರತ್ನದ ಕೆಳಿ[ಪಾಠಾಂ.ಕೇಸರಿ]ಯು ಕತ್ತುರಿಯ ಕೊಳತಳ[ಪಾಠಾಂ. ದ] ಕಪ್ಪುರದ ಪಳಿಕಿನ ಬಾಯಿನಂಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೪-೩೪ ವ). [< ಚಳೆಯ]

ಕೆಳೆ$_1$, ಗೆಳೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಎಳೆ; ಸೆಳೆ; ಆಕರ್ಷಿಸು: "ಕೆಳೆ – ಆಕರ್ಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಪೞಿಯದಿಹುದೆ ಧರ್ಮ ತನುವ ಕೆಳೆಯದಿಹುದೇ ಸಿದ್ಧಿ ಚಿತ್ತವಲುಗದಿಹುದೆ ಮುಕ್ತಿ (ಕವಿಜ. II, ೭೮ ವೃಷಭಗೀತೆ). **ಗೆಳೆ**$_1$: ಸೆಳೆದೀಡಾಡುರ ತುಂಬಿರ್ದ ಪದಕವ ಕಳೆ ಜಘನದ ಕಾಂಚಿಯನು ಗೆಳೆದು ಬಿಸಾಡುಟ್ಟ ನಿಱಿಯ . . . ತಳುವೇಕೊ ತಕ್ಕೆಯೊಳಿರ್ದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೫೮); ಅವಳುಟ್ಟ ಮಿಱುಪ ದುಕೂಲದ ಸೀರೆಯ ಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಸೆ]ಳೆದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೯೦).

ಕೆಳೆ$_2$, ಗೆಣೆ, ಗೆಳೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಸ್ನೇಹ; ಮೈತ್ರಿ; ಸಖ್ಯ: "ಸಖ್ಯಂ . . . ಸಭಾಜನಂ – ಈ ೯ ಕೆಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೨೧); ಶ್ರೀ ಗುಣ್ಣಜ್ಜಲಾ ಸಿಯಕೊಲ್ಲ ಆಸಿ ಉನ್ನತನ್ ಎನ್ನೊನ್ ಕೆಳೆಇನ್ತ್ರನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೫-೯; 780); ಕೆಳೆ ಸಂಗಳಿಸುಗೆ ನಿಮಗಮೆ ಮಗಮಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೩); ನೀನಿಂದೆನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬಾರದಂದು ನಿನ್ನ ಕೆಳೆ ಟಕ್ಕರ ಕೆಳೆಯಂತಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೫-೧೮); ನೀರಿಲ್ಲದೆಡೆಯ ಬೆಳಸುಂ ಕ್ರೂರರ ಕೆಳೆಯುಂ ವಿವೇಕಿಯಲ್ಲದನರಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೮); ಅರಿಗಾರೂ ಇಲ್ಲ ಕೆಟ್ಟವಂಗೆ ಕೆಳೆಯಿಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೨೫); ಅನಾಮಿಕರೊಡನೆ ಕೆಳೆ . . . ಸುಳಿದ ಗಾಳಿಗೆ ಮಲೆವ ದೀವಿಗೆಯಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೩೮). ೨. ಗೆಳೆಯ; ಸ್ನೇಹಿತ; ಮಿತ್ರ: ಕೈಗೊಂಡತ್ತ ಪರಿಮಿತ ರಾಗಮೆರ್ದೆಯಂ ನೃಪತಿ ಸನಾಭಿಗಳಾ ಬಂಧುಜನದಾ ಕೆಳೆಯಾ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೨); ಪಗೆಯ ಪಗೆ ಕೆಳೆಯಲ್ತೇ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೭೭); ಕೆಳೆಯೇ ಸರ್ವರೊಳುತ್ತಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧೪); ಕೆಲರ್ಗೆ ಕೆಳೆ ಗಡ ಕೆಲರ್ಗೆ ಹಗೆ ಗಡ ಕೆಲರ್ಗುದಾಸೀನಂ ಗಡ (ಸಾನಂಚ. ೮-೩೧). **ಗೆಣೆ**: ೧. ಹಗೆಯವರ ಗೆಣೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೩). ೨. ಪುರಜನಮಂ ಪರಿಜನಮಂ ಕರಮುಕ್ಕಿಂ ಪಿಡಿದು ತನ್ನ ಗೆಣೆಗಳ್ತಾನುಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ಬಡಿಯಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪). **ಗೆಳೆ**$_2$: ೨. ಇಱಿವಿಟ್ಟಗೆವಂದ ರಸುಗೆಳೆಗಳಂ ರಣದೊಳ್ ತಳ್ತಟ್ಟೆ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೦-೨೨; 1060).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೇಳ್; ತುಳು. ಗೆತ್]

ಕೆಳೆಗೊಳ್, ಕೆಳೆಗೊಳು, ಗೆಳೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ನೇಹಮಾಡು; ಗೆಳೆತನ ಮಾಡು; ಒಡಗೂಡು; ಜೊತೆಗೂಡು: ದೈವವಿದಂಗನೆಯೊಳ್ ಕೆಳೆ ಗೊಳ್ವವಂ ಸುಹೃಜ್ಜನದಯಿತಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೪); ಪೊಲ್ಲರೊಳ್ಕೆಳೆ ಗೊಳ್ಳದಿರ್ಪುದು ಶಿಷ್ಟರೊಳ್ ವಿನಯಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸಿರ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೦); ಅಡವಿಯನ ಕೆಳೆಗೊಂಡು ನೆಲದೊಳಗೆ ಬೈಚಿಟ್ಟು (ಸರ್ವವ. ೧೭-೮೨); ಕಲಾಪ್ರೌಢರಲ್ಲದರ ಕೆಳೆಗೊಳ್ಳದ (ಸೌಂದಪು.೭-೩೭).

ಕೆಳೆಗೊಳು : ಕೆಳೆಗೊಳುವುದು ಸೇವೆಗೈವುದು ನಲ್ಲನ ಬಳಿ ಸಲುವುದು (ಹವಿಬ. ೩-೪೨). **ಗೆಳೆಗೊಳ್** : ಸಸ್ಪೃಹರೆಲ್ಲಂ ಗೆಳೆಗೊಂಡು ಬಣ್ಣಿಸುವರ್ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೧೨) ; ಚೆಲ್ವೆರಡು ರೂಪಾಯ್ತೊ ವಿಮಲತೆ ಮಡಲ್ತುದೊ ಗೆಲ್ವ ದೆಸೆ ಗೆಳೆಗೊಂಡಡರ್ದುದೊ (ಜೈವಿಭಾ. ೧೯-೪೯).
[ಕೆಳ್ $_2$ + ಕೊಳ್ $_1$]

ಕೆಳೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗೂಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು : ಕರಕಮಲಮಂ ನೊಸಲ್ವೆಱೆಗೆ ಕೆಳೆಗೊಳಿಸುತಂ (ನಂಬಿರ. ೯-೧೨೩) ; ಪೇರುರದೊಳ್ ತೋರ [ಪಾಠಾಂ. ತಾರ] ಹಾರಮಂ ಕೆಳೆಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೯ ವ). [ಕೆಳೆಗೊಳ್ + -ಇಸು $_3$]

ಕೆಳೆಗೊಳು 'ಕೆಳೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೆಳೆತನ, ಗೆಣೆತನ, ಗೆಳೆತನ (ನಾ). ಸ್ನೇಹ; ಸಖ್ಯ ; ಮೈತ್ರಿ: ಮುನ್ನಿನ ಕೆಳೆತನಂ ಕಾರಣಮಾಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಳ್ ಬಂದು ಕೂಡಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೩೯ ವ) ; ತನ್ನ ಕಿಱಿಯಂದಿನ ಕೆಳೆತನಮುಂ ನೆನೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೯೩) ; ಕೆಳೆತನದ ನಂಟು ವಿಷಯದ ಬಂಧುವಾತುಗಳ ಬಲದೊಳ್ (ಹಚಕಾ. ೧-೩೧) ; ಕೈಸನ್ನೆಯಿಂದಾ ಮುಕ್ತಿಬಾಲೆಯಂ ಕೆಳೆತನಕೆ ಕರೆವಂತೆ (ಚೆಬಪು. ೫-೩೯) ; ಹಿರಿತನಕೂ ಕೆಳೆತನವೇ ಮಿಗಿಲು (ಗಣೇಶ. ೨-೨೭). **ಗೆಣೆತನ**: ಈಗ ಬಾಪೂ ಒಲ್ಲೆ ಅನ್ನೂದಕ್ಕ ಆ ಪಡದಯ್ಯನ ಗೆಣೆತನ ಕಾರಣ (ಗ್ರಾಮಾಯು. ೬೩). **ಗೆಳೆತನ**: ಅವರಿಬ್ಬರ ಗೆಳೆತನ ದಿನೇದಿನೇ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೆಳ್ $_3$ + -ತನ]

ಕೆಳೆನಲ್ಪು (ನಾ). (?) : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಸಿಗುಣೂರರ್ ಕೆಳೆನಲ್ಪು (ಎಕ. X (S), ಮುಳುಬಾ. ೧೧೮-೧ ; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೆಳೆಯ, ಗೆಣೆಯ, ಗೆಳೆಯ (ನಾ). ೧. ಜೊತೆಗಾರ; ಸ್ನೇಹಿತ; ಸಖ ; ಮಿತ್ರ : "ಕೆಳೆಯಂ ಮಿತ್ರಂ ವಯಸ್ಯಂ ಸುಹೃದನೆನೆ ಸಹಾಯಂಗೆ ಪರ್ಯಾಯ ನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೦-೧೧) ; ಎನ್ನ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ಯಮದಂಡಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೮-೬) ; ಬಗೆವೇಱ್ವೊಡೆನ್ನ ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯರ್ಕಳಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೯) ; ನಿನ್ನ ಕೆಳೆಯಂ ಸುಯೋಧನನ್ನೋಡದೆ ನುಡಿಯದಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೆ (ಗದಾಯು. ೫-೧೬) ; ನರಕಗತಿಗಿಱಿವ ಜೀವೋತ್ಕರಮನೊಳ್ಗಱಿಗೆ ತರ್ಪೊಡಾತನೆ ಕೆಳೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೨೫); ಹಂತಿಯಲಿ ಕುಡಿದರು ಕೆಳೆಯರಿಗೆ ಸವಿದೋಱಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೧); ಕೆಳೆಯರಿಂ ಬೇಟಂ ಸುಪುತ್ರರಿಂದಿಹಪರಂಗಳಸುಖಂ ಪೆರ್ಚುವಂದದೆ (ಚೆಬಪು. ೮-೨೦). **ಗೆಣೆಯ** : ೧. ಹತ್ತಿರಿದ್ದರೆ ಹೆಂಡತಿ, ಒಳಿತಿದ್ದರೆ ಅಕ್ಕ ಒಳಿತು ಕೆಟ್ಟರೆ ಗೆಣೆಯ (ಗಾದೆ). ೨. ವಿಟ ; ಬೇಟದವ : ಗೆಣೆಯರನು ಕಣ್ಸನ್ನೆಯಲಿ ಮಾತಾಡಿಸುತ್ತಿರುವ (ಕೋಗಯು. ೩-೩೩). **ಗೆಳೆಯ** : ೧. "ಒಂದೇ ಪ್ರಾಯದ ಸಂಗಡಿಗನು ಗೆಳೆಯನೆಂದೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೧) ; ಗೆಳೆಯರೆಲ್ಲರ ಕೂಡೆಯಾಡುತ (ಸಂಭಪ. ೮-೬೭).

ಕೆಳೆಯಳ್ = ಜೊತೆಗಾತಿ ; ಸಖಿ ; ಗೆಳತಿ : ಬಱಿವಿಡಿದೆ ಮುಸುಱು ವಳಿಗಳ ಬಳಗಕ್ಕೇವೈಸಿ ಮುಗುದೆ ಕೆಳೆಯಳ್ ಸರದೊಳ್ ಮುಱುಗಿರ್ದು ನೆಗೆದುವಂ ಕಂಡು (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೪೮). [ಕೆಳ್ $_2$ + -ಅ $_7$]

ಕೆಳೆಯತನ (ನಾ). ಗೆಳೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಗೆಳೆತನ : ದೀವಿಗೆಯ ನೆಸಗಿದ ಖಳಂಗೆ ಕೆಳೆಯತನಮುಮನರ್ಥಕುಳದೊಡೆಯತನವುಮನಗ್ಗಳ ವಿತ್ತುದಂ (ಸಾನಂಜ. ೩-೬೩) ; ಕೆಳೆಯತನಂ, ಸುಖಿತನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಳೆಯ + -ತನ]

ಕೆಳೆಯಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕೆಳೆಯಬ್ಬೆಯು ಸಿರಿ ಕಾವಣ್ಣನು ಬಿ××ಣ್ಣನು ಜಟ್ಟಯ ಬಯಲಲರೆದಗ್ಗಿ ನಲ್ಗಣ್ಣಗ ಕಟ್ಟಿದರು (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೦-೧೧ ; 1020 ?) ; ಕೆಳಯಬ್ಬೆಗಂ ಸುಪುತ್ರ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧-೩೦ ; 1085 ?). [ಕೆಳೆಯ $_0$ + ಅಬ್ಬೆ]

ಕೆಳೆಯಮ್ಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೆಳೆಯಮ್ಮಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ಹೊರವಣ್ಣ(ಂ)ಗಾವುಣ್ಡ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೬೨-೯ ; 1032). [ಕೆಳೆಯ $_0$ + ಅಮ್ಮ $_1$ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೆಳೆಯಿಂಕೆ 'ಕೆಳಯಿಂಕೆ' ನೋ.

ಕೆಳೆಸಂಕಲೆ (ನಾ). (ಇಬ್ಬರ ಕೈಗಳನ್ನು) ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟುವ ಸಂಕೋಲೆ: ಕಳ್ಳಂಗಂ ತಳಾಱಂಗಂ ಕೆಳೆಸಂಕಲೆಯನಿಕ್ಕಿದಾಗಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೯೭-೭). [ಕೆಳ್ $_2$ + ಸಂಕಲೆ]

ಕೆಳ್ಪು (ನಾ). ಪದರ (?) : ಪರಿವಿಷ್ಟ ಸ್ಪಷ್ಟಕರ್ಮಾಷ್ಟ ಕಮಲದಳದಿಃ ಕೆಳ್ಪುಗಳ್ ಪೋಱ್ದುವಾದಂ ಚರಮಾಂಗ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದೊಯ್ಯನೆ ತನುಕೆಗೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವಸ್ವರೂಪಂ ಹರಿಸಂಬೆತ್ತೊಪ್ಪೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೨). [?]

ಕೆಱಗಲೂರು 'ಕೆಱೆಗಾಲೂರ್' ನೋ.

ಕೆಱಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಱಗಾಲ ಮತ್ತಲಿಪ್ಪತ್ತು ಗ್ರಸ್ತ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಮತ್ತಲ್ ಗಱ್ದಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೪-೧೩; 935). [?]

ಕೆಱು (ಕ್ರಿ). ನವೆ ; ನೋಯು : ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾಯ್ವಾತನಾನರ ಕಾವಾಸದೊಳಾಳ್ದು ಭಾನುವಿಧುವಿಪ್ಪನ್ನಂ ಕೆಱುತ್ತಿಪ್ಪಂ (ಎಇ. XV, ೩೨೪-೯೩ ; 1172). [← ತಮಿ. ಚೆಱು = ದ್ವೇಷಿಸು , ಕನಲು]

ಕೆಱುವು (ನಾ). ಹೊಲ ; ನೆಲ ; ಭೂಮಿ : ಮಾದಿಗೋ××ಳ ಪನ್ನವತ ಸಹಳ್ದಿಲ್ಲರಾಳಂ ಕಲ್ಕುನ್ದೊಜ್ಕವು ಒನ್ದು ಕೆಱುವು ಜ××ಮುಮನೆ ತಾಗಿಮು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೧-೬ ; ?). [← ತಮಿ. ಚೆಱುವು]

ಕೆಱುವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಱುವೂರ ಎಱೆ ಚೆಟ್ಟಿಸೆಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೪೮-೧೭ ; 1099). [?]

ಕೆಱೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸಿಯಗೆಲ್ಲ ಉರಾಳ್ಚಿ ಕೆಱೂಗೊರ್ಳೆ ಅ×ಕುಟ್ಟಿ ಬಾಗೆ ಊರೇಱಿಸುಳ್ಳೆಱು ವಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೯-೩ ; 780). [?]

ಕೆಱೆ, ಕೆರೆ $_3$ (ನಾ). ಏರಿ ಹಾಕಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಸ್ಥಳ ; ತಟಾಕ; ಜಲಾಶಯ : "ಆಧಾರಃ, ತಟಾಕಃ - ಈ ೨ ಕೆಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೪) ; ನೀರಿಲ್ಲದ ಕೆಱೆಯ ನಡುವುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫-೨೬); ಜಾದಗೆ . . . ಕೆಱೆಯ ತೊಱೆಯುದಕಮನೇನಾದರಿಕುಮೆ (ಆದಿಪು. ೯-೧೦೯) ; ಎರೆಯ ಕೆಱೆಯಂತೆ ಬತ್ತಿರ್ದ ಗಲ್ಲಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೫) ; ಅಱ [ಪಾಠಾಂ. ಱಿ]ಲುಗೊಂಡ ಕೆಱೆಗೆ ತೊಱೆ ಬಂದು ಹಾಯ್ದಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೩-೨) ; ಬತ್ತಿದ ಕೆಱೆಯೊಳಗೆ ಬಲೆಯೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೭). **ಕೆರೆ $_3$** : ಅರಿದಾಸಯ್ಯಂಗಳ್ ಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡಿ ಕೆರೆ ಕೆಳಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-I, ೯೪-೮ ; 1039) ; ಕೆರೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ . . . ದೇವಿಂಗೆರೆಯ ಬಡಗಣ ಕೋಡಿಯಲಿ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೦, ೭೬-೪೪ ; 1080) ; ಅವಳು ಏಳು ಕೆರೆಯ ನೀರು ಕುಡಿದವಳು (ಬಾಣಆ. ೨೧೭) ; ಕೆರೆಯ ಮುಂದೆ ಅರವಟ್ಟಗೆಯೇ (ಗಾದೆ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿಱೈ ; ಮಲ. ಚಿಱ ; ಕೊಡ. ಕೆರೆ ; ತುಳು. ಕೆರೆ, ಕಿರೆ, ಕೆದು ; ತೆಲು. ಚೆಱು, ಚೆರು ; ಕೋಲಾ. ಪರ್ಜಿ. ಚೆರು]

ಕೆಱೆಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಪುರುಷಯ್ಯ ಕೆಱೆಕುನ್ದಾ ಮೂನೂಱುಮಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೬-೨; 720). [ಕೆಱೆ + ಕುಂದ]

ಕೆಱೆಕೊಡಗಿ 'ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕೆಱೆಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಾಯಿಪಿಂದಾಳ್ದ ಪೊರ್ದ್ದಂ ಕೆಱೆಗನೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೩ ; 1042). [?]

ಕೆಱೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಱೆಗಾಲೆ ಮದವ ಮುತ್ತರಸರಮರಪ್ಪನ್ ಪರವಿಳ್ಳಿ ಎಱಿತು ವೀರಸ್ವರ್ಗಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೭–೨ ; ಸು. 750). [ಕೆಱೆ³ + ಕಾಲ್₅]

ಕೆಱೆಗಾಲೂರ್, ಕೆಱಗಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಳ್ಳಾವಿ ವಿಷಯ ಪಞ್ಚಗ್ರಾಮೇ ಕೆಱೆಗಾಲೂರ್ಪೊಸವಳ್ಳಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩–೧೮ ; 475). **ಕೆಱಗಲೂರು** : ಜಲಗರಮಾಣಿ ಗೊಡಗಜವಳಿ ಕೆಱಗಲೂರು ಅತ್ತಿವಳಿಗೆಯ ಮ ಣ ಲಿ ನಾ ಡ ಮೊರಸು ಹಂನೆರಡು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧–೨೩೭ ; 1117). [ಕೆಱೆ³ + ಕಾಲೂರ್]

ಕೆಱೆಗೂಡಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಱೆಗೂಡಲ ದೋ ೇ ರ ಗ ವುಣ್ಡ ಈ ಮೂನೂರ್ಬೊರ ದರ್ಮ್ಮ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೧೦–೭೪ ; 900). [ಕೆಱೆ³ + ಕೂಡಲ್]

ಕೆಱೆಗೊಡಂಗೆ ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ ' ನೋ.

ಕೆಱೆಗೊಡಗಿ 'ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ, ಕೆಱೆಕೊಡಗಿ, ಕೆಱೆಗೊಡಂಗೆ, ಕೆಱೆಗೊಡಗಿ, ಕೆಱೆಗೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಮಾನ್ಯ; ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ : ಕೆಱೆಗೊಡಗೆಯ್ಯಾ ರಾಜಾಮಾನಂ ಮೂಗಣ್ಣುಗ ಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೧೦೨–೧೫, ಸು. 909) ; ಆ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕೆಱೆಗೊಡಗೆಯಾಗಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೮೨–೨ ; 1314). **ಕೆಱೆಕೊಡಗಿ** : ಬಿದಿರಕೆಱೆ ಕೆಱೆಕೊಡಗಿಯ ಸಿಲಾಶಾ ××× ಕೊಡಗಿಗದೆಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧೦೦–೧೫ ; 1524). **ಕೆಱೆಗೊಡಂಗೆ** : ಕೆಱೆಯೂರ ತನ್ನ ಕೆಱೆಯ ಕೆಱೆಗೊಡಂಗೆಯಲು ಭೀಮೇಸ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೮೨–೨೮ ; 1074). **ಕೆಱೆಗೊಡಗಿ** : ಹಿರಿಯಹಳ್ಳಿವೂಚಸಮುದ್ರದ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಸಿ ದಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಱೆಗೊಡಗಿ ತೋಟಸ್ಥಳವೊಳಗಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦–೭೮ ; 1225). **ಕೆ ಱೆ ಗೊ ಡಿ ಗೆ** : ಕೆಱೆಗೊಡಿಗೆ ಮಾಂನ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೦೭–೨ ; ?).

[ಕೆಱೆ³ + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್₂)]

ಕೆಱೆಗೊಡಿಗೆ 'ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕೆಱೆಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಮತ್ತು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಱೆಗೋಡು ವಿಷಯೇ ಕೆಱೆಗೋಡುತ್ತರ ಪಾರ್ಶ್ವೆ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩–೩೫ ; 718). [ಕೆಱೆ³ + ಕೋಡು₇]

ಕೆಱೆಪಳ್ಳಿ, ಕೆರೆಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮುಚ್ಚುಣ್ಣಿ ಬಯಲ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆ ಕೆಱೆಪಳ್ಳಿ ಬಂಕ ಸರಿಣ್ಣೆ . . . ಸಿರಿಪ್ಪಳ್ಳಿಯನ್ತೇಳುಂ ಗ್ರಾಮುಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೪–೧೨ ; 1008). **ಕೆರೆಹಳ್ಳಿ** : ಕೂಡಲಿಮಟ ಧರ್ಮಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆರೆಹಳ್ಳಿ ಗಾವಟೂರಗ್ರಾಮುಗಳು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೧–೧೭ ; 1668). [ಕೆಱೆ³ + ಪಳ್ಳಿ₁]

ಕೆಱೆಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನೆಲ್ಲೂರ ಮಲೆಯರ ಕೆಱೆಯಮನ ಮಗ ಅಮ್ಮಣ ಗಾವುಣ್ಡನುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೧–೯ ; 1012). [ಕೆಱೆ³ + ಅಮ₆ (< ಅಮ್ಮ₁)]

ಕೆಱೆಯಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಱೆಯಹಳ್ಳಿಯಯ ಗುಲುಗಣ್ಣನೆಱೆನೂರಱೆವಿನೊಳ್ಕಾದಿ ಸತ್ತಾ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೧೭–೮ ; 903). [< ಕೆಱೆಪಳ್ಳಿ]

ಕೆಱೆಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಱೆಯೂರ ಜಾದಿಯೂರ ಕೊಡಂಗನೂರ ಬಾಡದ ಮಹಾಜನಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪–೨೮ ; 968) ; ಕೆಱೆಯೂರ ತಿಮ್ಮನಾಯಕ ನುಗ್ಗೆಹಳ್ಳಿಯ ಹರಿದಾಸ (ಕಂನವಿ. ೩–೯೧). [ಕೆಱೆ³ + ಊರ್]

ಕೆಱೆವೆಸ (ನಾ). ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ (?) : [ಮಱೆ]ವೆಸನೆನ ಗಾಯ್ತ್ತೀಗಳ್ ಕೆಱೆವೆಸನೇನೊಸೆದು ಸಾಗಿಮಯ್ಯ × ದೇವಂ ಕೆಱೆ ಧರ್ಮೀತ ×× ವಜನಂ ಮೇಲ್ನೋಡಿ ನಡೆಯಿಪಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೩–೬೭ ; 1113). [ಕೆಱೆ³ + ಬೆಸ₁]

ಕೆಱೆವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೊಗು, —ಪ್ರವೇಶಿಸು : ಉಂ ಯೊಳಳಿದಂ ವ್ಯಾಳಿ ಕೆ ಱೆ ವೊ [ಪಾ ಠಾಂ. ಯೊ]ಕ್ಕ ಕೋರಾಂಟ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೧೦). [ಕೆಱೆ³ + ಪೊಗು₁]

ಕೆೞ, ಕೆಳ (ನಾ). 'ಕೆೞಗು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪ : ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಕೆೞನುಂ ಮೇಲುಮಕ್ಕಯುಮಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨–೧೭ ; ಸು. 1110) ; ನಾಱ, ಕೆೞ, ಗುಱ . . . ಸೂಱ್ ಇತಿ ಅವಗೞಿಯಾದಯಃ (ಶಬ್ದಾಸು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕೆಳ**. 'ಕೆಳಗಲ್ಲ' ಪರಾ. [< ಕೆೞಗು]

ಕೆೞಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ನಿಟ್ಟು, —ಭಾಗ; ತಳಭಾಗ : ಸಿಡಿವಂ ನಾಗೇಂದ್ರನತ್ತಲ್ ಕೆೞಗಡೆ ಪೊಡೆವಳ್ ಧಾತ್ರಿ ಮೇಲಿತ್ತಲತ್ತಲ್ (ಜಗವಿ. ೬–೩೦). **ಕೆಳಗಡೆ** : ೨. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವ; ಕೆಳಗಡೆಯ ಸೀಮೆ : (ಕ). [ಕೆೞ + ಕಡೆ₃]

ಕೆೞಗಿವಿ, ಕೆಳಗಿವಿ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯ ಕೆಳಭಾಗ. **ಕೆಳಗಿವಿ** : ೨. (ಅಲಂ) ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಅನಾದರ : ಆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅವನು ಕೆಳಗಿವಿಯಿಂದಲೆ ಕೇಳಿದನು (ರೂಢಿ). [ಕೆೞ + ಕಿವಿ₂]

ಕೆೞಗಿವಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲಕ್ಷಿಸು; ಅನಾದರಮಾಡು : ಮಾಳವಿಗರಂ ಕೆೞಗಿವಿಗೆಯ್ಯುಲೀಯದಾಟಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೯ ವ) ; ಆ ಮಾತಂ ಕೆೞಕಿ[ಗಿ]ವಿಗೆಯ್ದು . . . ದುರ್ಯೋಧನನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೩–೮೬ವ). [ಕೆೞಗಿವಿ + ಕೆಯ್₁]

ಕೆೞಗಿವಿಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರು; ಕೇಳಿದರೂ ಕೇಳದಂತೆ ವರ್ತಿಸು; ಅಲಕ್ಷಿಸು : ಸುಯೋಧನಂ ಕೆೞಗಿವಿಗೇಳ್ದು ಮರುಳ ಮಾತಿನೊಳ್ ಪುರುಳಿಲ್ಲೆಂದು ಕಿಱಿದೆಡೆಯಂ ಪೋಗೆವೋಗೆ (ಗದಾಯು. ೪–೪೪ ವ) ; ಅತಿಪ್ರಿಯಸಖನ ಮಾತಂ ಕೆೞಗಿವಿಗೇಳುತ್ತಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೫೧ ವ). [ಕೆೞಗಿವಿ + ಕೇಳ್]

ಕೆೞಗು, ಕೆಳಗು (ನಾ). ಕೆಳಭಾಗ ; ಅಧೋಭಾಗ : ವೃದ್ಧಂ ಕೆೞಗ ನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುಂ ನಡೆವಂ (ಬಾಧಕು. ೫–೩೨). **ಕೆಳಗು** : "ಅಧೋಧ ಸ್ತಾದುಪಮಿಸಲು ಕೆಳಗಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೮–೨೦) ; ಕೆಳಗು ಮೇಲಾ ಗುವರೊಡನೊಡ ನೆಗೆವರು ನಿಂದು ಕಾದುವರು (ಮೋಹತ. ೧೨–೮೬).

ಕೆೞಗಣ್, ಕೆಳಗಣ್ = ಕೆಳಗಿನ ದಿಕ್ಕು ; ಕೆಳಗಡೆ : "ಅಧಸ್ತಾತ್, ಅವಾಕ್, ಅಧಃ – ಈ ೩ ಕೆಳಗಣ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೭–೧೦೨) ; ಕೂಪದಿಂ ಕೆೞಗಣದೊಂದು ತಾಣದೊಳಗಿರ್ದ(ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕೆಳಗಣ್ಗೆ ಕಿಟ್ಟಿ ಕೆಂಬಾದೇಶಂ (ಶಮದ. ೧೭೬) ; ತಾಂ ಕೆಳಗಣ್ಗೆ ಪೋಯ್ತು ಲಜ್ಜಾವಹದಿಂದೆ ಭೋಗವತಿ (ಕು ಸು ಮಾ . ೨–೧೨೯). **ಕೆೞಗಣ, ಕೆಳಗಣ** = ಕೆಳಗಿರುವ : ಕೆೞಗಣ ಕೆಂದಳಿರ್ ಪುದಿದ ಮೇಗಣ ಪಂದಳಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೨) ; ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಹಿರಿಯ ಗದೆಯ ಬಸದಿಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩–೧೧ ; 1160). **ಕೆೞಗಣಂ** = ಕೆಳಗೆ ಇರುವವನು : ಮೇಗಣಂ ಕೆೞಗಣಂ ನಡುವಣಂ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆೞಗುಮೇಗಿಕ್ಕು** = ಉರುಳಿಸು ; ಬುಡಮೇಲು ಮಾಡು : ಇದ ಕಿಡಿಪ್ಪೊನ್ನೆ ಶ್ರೀ ಪ ರ್ವ್ವ ತ ಮ ನ್ ಕೆೞಗು ಮೇಗಿಕ್ಕಿದ ಪಾಪಮಕ್ಕೆ (ಎಕ. X (೩), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೭–೨೪ ; 850).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿೞಕ್ಕು ; ತುಳು. ಕಿರ್ತ್; ಕೊಡ. ಕಿ, ಕಿೞಿ ; ತೆಲು. ಕ್ರೀ, ಕ್ರಿಂದ]

ಕೆಟಿಗೆ, ಕೆಳಗೆ (ಅ). ೧. ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ; ಅಡಿಯಲ್ಲಿ; ತಳಕ್ಕೆ: ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆಯ ಕೆಟಿಗೆ ಅಱುಗಣ್ಣಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೮; 776); ಮರದ ಕೆಟಿಗೆ ಪೊನ್ನ ಮ ಡ ಕೆ ಯೊ ಳ್ ಬೋನಮನೊಡ್ಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೧೨); ಒಂದಾಲದ ಮರದ ಕೆಟಿಗೆ ವಿಶ್ರಮಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೭ ವ); ಎನಿತು ತಾಳಮರನೇಱಿದೊಡಂ ತಲೆಗೆ ಕಾಲ್ಕೆಟಿಗೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೩). **ಕೆಳಗೆ:** ೧. ಕೆಳಗೆ ಎಣ್ಣುಮತ್ತಲ್ ಗಟ್ಟಿ (ಇಅ. XI, ೭೦-೧೯; 567); ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಕಮ್ಮ ಮೂವೊತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೯-೨೮; 1111); ಮೇಲೆಯುಂ ಕೆಳಗೆಯುಂ ಆ ತೆಱದಿನಿರೆ ವಿಸರ್ಗಂ (ಶಮದ. ೧೭ ವೃತ್ತಿ). ೨. ಹಿಂದೆ; ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ: ನಾಲ್ಕು ನೂರು ವರ್ಷದ ಕೆಳಗೆ (ಮುಂಬಯಿ ೪-೯೮).

ಕೆಳಗಿಡು = ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಡು: ನಿಮ್ಮ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಕೆಳಗಿಡಿ (ರೂಢಿ). **ಕೆಳಗಿಳಿ** = ಇಳಿದು ಬರು, —ಹೋಗು: ಅವರು ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಕೆ ಳ ಗಿ ಳಿ ಯು ತ್ತಿ ದ್ದಾ ರೆ (ರೂಢಿ). **ಕೆಳಗಿಳಿಸು** = ಕೆಳಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಇಳಿಸು: ಧ್ವಜವನ್ನು ಕೆ ಳ ಗಿ ಳಿ ಸಿ ದ ರು (ರೂಢಿ). **ಕೆಳಗೆಮೇಲೆ** = ತಿರುಗುಮುರುಗು; ತ ಲೆ ಕೆ ಳ ಗು. **ಕೆಳಗೆಮೇಲು ಮಾಡು** = ತಲೆಕೆಳಗೆಮಾಡು: ಕೆಳಗಿನದನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೂ, ಮೇಲಿನದನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೂ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು. **ಕೆಟಕೆಟಗೆ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಕೆಟಕೆಟಗೆ ಪೋದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೯೨ ಪ್ರಯೋ). [< ಕೆಟಗು]

ಕೆಟದ (ನಾ). ೧. ಬಡವಾದವನು. ೨. ಅಗಲಿದವನು: "ಕೆಟ [ಪಾಠಾಂ. ತುಟು] ದನೆಂದು ಬಡವಾದನುಂ ಅ ಗ ಲ್ದ ನು ಮ ಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಮ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ). [?]

ಕೆಟಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಟಲೆ ನಾಮ್ನಾ ಬೆಮ್ಮಪ್ಪರೀಶ್ವರಸ್ಥಾನಂ (ಎಕ. IX. ದೊಡ್ಡಬ. ೬೮-೪೫; 517 ಕೃಶಾ); ಕೋಲಾಹಲಮಾಗೆ ಸುರಿಗೆಯಿನ್ದಿಱಿದು ಸತ್ತೊನ್ಕೆಟಲೆಯರ್ ನಯಮಲ್ಲನಜ್ಜನ್ತೆಜಮಾನಿಯೆಮ್ಬೋನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೦-೧೧; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೆಟಲೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಆ ವಾಯ ಕೆಟಲೆ ನಾಡ ಬೆಳತೂರ ಪಡುವಣ ದೆಸೆಯ ಮೊಡಿಯೊಳ್ ಪಿರಿಯ ಪನ್ದಿಗೆವಿಟ್ಟೊಡೆ ಪನ್ದಿಯುಂ ನಾಯುಮೊಡಸತ್ತುವು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೧೦; 950). [ಕೆಱಲೆ + ನಾಡು]

ಕೆಟವ, ಕೆಳವ (ನಾ). ೧. ಮುದುಕ; ವೃದ್ಧ: "ಕೆಟವನೆಂದು ಮುದುಕಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಕೆಟವಂ, ಪೆಟವಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಓ ಕೆಟವ ತೆರ್ಯ್‌ರಸಿಯ ಸುದ್ದಿಯೇ ನೀ ಗ ಳ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೯೧೫). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಹಿರಿಯ: ಶ್ರೀಕೆಟವರಾಳ್ ಧುಳಿ ಪ್ರಭುದೇವ ಗೊಂಡ (?) ದೆರಸಿತ್ತೆ ಎಡೋಪೊನ್ (ಇಅ. X, ೧೬೬-೧; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕೆಳವ:** ಎಳೆಯರೊಡನೆ ಕೋಲೂರಿ ಕೆಳವರೂ ಹೊರಟರು (ಕಾಲೂರ. ೧೩ ಕಥಾಸಾರ).

[ಕೆಟವೆ + -ಅ. / ತಮಿ. ಕಿಟವನ್, ಕಿಟವೋನ್, ಮಲ. ಕಿಟವನ್]

ಕೆಟವಿ (ನಾ). ಮುದುಕಿ; ವೃದ್ಧೆ: ನಮ್ಮ ಕೆಟವಿ, ಭಾಗ್ಯಹೀನೆ ಭಾರ್ಗವಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೭-೬೮).

[ಕೆಟವ + -ಇ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಟವಿ]

ಕೆಟವೆ, ಕೆಳವೆ (ನಾ). ಇಳಿ ವಯಸ್ಸು; ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ; ಮುದಿತನ: ಕೆ ಟ ವೆ ಪುಲಿಕರಡಿಗಳಿನಗುರ್ವಿಸಿದ ಕಾ ರ ಡ ವಿ ಯೊ ಳಾ ಯ್ತು ಲೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೫-೧೭). **ಕೆಳವೆ:** ನನಗೆ? ಈ ಕೆಳವೆಯ ಕಡೆಗಾಲದಲ್ಲಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೨೪-೧೬); ಕೆಳವೆಯೆಳವೆಗಳೆರಡ ಬೆಳಬೆಳಗಿ (ಕಾಲೂರ. ೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೆಟವೆ]

ಕೆಟ್ಟುಗಕೆಸವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈದಾನಱಿದೊ ವಾರಣಾಸಿಯುಳ್ ಸಿದ್ದಪರ್ವರ ಕೊನ್ದೋನ ಲೋಕಕೆಸಲ್ಕೆ ಇದಾನ್ಕಾದೊನ್ಕಲ್ಯಣಭಗಿ ಕೆಟ್ಟುಗಕೆಸವನ ಮಡಿದಾ ಕಲನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೯-೫; 707).

[ಕೆಟ್ಟು + ಕೆಸವ (< ಕೇಶವ)]

❋

ಕೇ

ಕೇ, ಕೇಯು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂದ್ಯ$_3$ (ಭೂತಕೃ), ಕೆಂದು$_4$, ಕೇದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಒರಗು; ಮಲಗು; ಶಯನಮಾಡು: "ಕೇ - ಶಯನೇ, ನಿಧುವನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಆ ದಿವಸಮಲ್ಲಿಯೆ ಕೆಂದು ಮಱುದಿವಸಂ ಪೋಪಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪-೨೪). ೨. ಸಂಭೋಗ ಮಾಡು; ರತಿಕ್ರೀಡೆ ಮಾಡು: "ಕೇ - ಶಯನೇ, ನಿಧುವನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). **ಕೇಯು:** ೨. ಗೇಯಕೆ ಗಂಡ, ಕೇಯಕೆ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೇ; ಮಲ. ಚೇಗು, ಚೇಕ್ಕು; ತುಳು. ಜೆರ್ಪು; ಕೋಲಾ. ಕೆಪ್ = ಮಗುವನ್ನು ಮಲಗಿಸು]

ಕೇಂಕರ, ಕೇಕರ$_1$ (ನಾ). ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಗು ರು ಗು ಟ್ಟು ವು ದು; ಕೇಕರಿಸುವಿಕೆ. 'ಕೇಂಕರಿಸು' ಪರಾ. **ಕೇಕರ$_1$:** ಕೆಮ್ಮು ಕೇಕರಕಿನಿಸು ಮೂದಲೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ (ರಾಮಾಸಂ. ೨-೧-೨೭). [?]

ಕೇಂಕರಿಸು, ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_3$, ಕೇಕರಿಸು$_1$, ಪೇಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಕಫ, ಮೊದಲಾದವು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಾಗ ಅದನ್ನು ಹೊರದೂಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ)ಗಂಟಲಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಉಸಿರುಬಿಡು; ಗುರುಗುಡು, ಹೇಕರಿಸು: ಕೇಂಕರಿಸಿಯುಗುಳ್ವಡಂ ಬಿಡೆ ಮೂಂಕರಿಪೊಡಂ (ಮದತಿ ೮-೪೪). ಗರ್ಜಿಸುವಾನೆಗಳು ಕೇಂಕರಿಸುತಿಹ ವಾಜಿಗಳು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨-೨೩); ಎನ್ನ ಮುದ್ದಂಚೆ, ಆಗಳುಮೆನ್ನ . . . ಪಿಂದೆಯೊಳ್ ಕೇಂಕರಿಸುತೆ ಬಟ್ಟವಿರ್ಪ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೨). **ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_3$:** ನಡುಗದೆ ಕೆಕ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಕ] ರಿಸದೆ ಬಾಯ್ ತಡವಾಗದೆ ತೊಡರೊಳೊಂದಿ ತೋಱದ ಮತ್ತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೩೫). **ಕೇ ಕ ರಿ ಸು$_1$:** ಎತ್ತಿಮುಸುಡಂ ಮುರುಕಿಸುತ ಕೆಲೆವುತ್ತ ಕೇಕರಿಸುತ್ತವುಗುಳುತ್ತ (ಬಸವು. ೩೮-೧೭); ಗಂಟಲೊಳು ಸಿಕ್ಕ ಕೇ ಕ ರಿ ಸಿ ಯು ಗಿ ಯೆ (ವೀಶೈವು. ೩-೨೪-೩೭);

ಕೇಕರಿಸಿ ಕೆವ್ವಿ ಸೀತುಂ (ಚೆಬಪು. ೯-೧೩); ಆದರೆ ನಡುನಡುವೆ ವಿರಳವಾಗಿ ಕೇಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೧೯). ಪೇಕರಿಸು : ನಾಲ್ಕಾರು ಸಲ ಪೇಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೨).
[ಕೇಂಕರ + -ಇಸ್ಸು. / ತೆಲು. ಕೇಕರಿಂಚು]

ಕೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. (ವೃತ್ತದ) ಮಧ್ಯಬಿಂದು; ಮಧ್ಯ ಸ್ಥಳ: ನಾನೆನುವ ಕೇಂದ್ರದಿನೆ ಪೊರಟ ಸತ್ತ್ವದ ಪರಿಧಿ ಬಾನಾಚೆ ಹಬ್ಬಿಹುದೊ (ಮಂಕುಕ. ೧೩೮); ಕಂದನೀತನ ರಕ್ಷೆಯೊಳ್ ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ ಚಕ್ರಕೇಂದ್ರದೊಳಿರ್ಪ ಸುಧೆಯವೊಲ್ ನಿತ್ಯಂ ಸುರಕ್ಷಿತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦-೭೩); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಹವೂ ಸೂರ್ಯನೇ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರ (Focus)ವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ದೀರ್ಘ ವೃತ್ತಾಕೃತಿಯ ಪಥದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುವುದು (ಭೌತವಿ. ೩೩). ೨. ಮೂಲ ಸ್ಥಾನ; ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳ; ಆಡಳಿತ ಕಚೇರಿಯಿರುವ ಸ್ಥಳ: ಅವನು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದೆ (ಯೋಧಪು. ೨೦). ೩. ಸಂಗ್ರಹ ಸ್ಥಾನ; ಕೋಶಾಗಾರ: ಸರ್ಕಾರಿಮದ್ದುಗುಂಡುಗಳ ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ರೈಫಲ್‌ಗಳು. . .ಮದ್ದುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಲಾಯಿತು (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೧೪೩). ೪. ಕೇಂದ್ರಸರಕಾರ: ರಾಜ್ಯಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯೂ ನಿಯಂತ್ರಣವೂ ಬಲಗೊಳ್ಳುತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. VII, ಮುನ್ನುಡಿ). ೫. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ, ಏಳನೆಯ ಹಾಗೂ ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳು: ಉದಯದಶಾಸ್ತಮಯ ಚತುರ್ಥದೆಡೆಗೆ ಕೇಂದ್ರಂ ಚತುಷ್ಟಯಂ (ಜಾತತಿ. ೧-೩೭). [ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು (ನಾ). ಮಧ್ಯಬಿಂದು; ಮೂಲಸ್ಥಾನ: ಜೀವಿತದ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೆ ಪರಮಪುರುಷನೇ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಭಾರದ. ೪೪); ವಿಶ್ವದ ಸಮಸ್ತ ಬೌದ್ಧಿಕ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಮನುಷ್ಯನೇ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧).
[ಕೇಂದ್ರ + ಬಿಂದು]

ಕೇಂದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯನಾದವನು; ಪ್ರಧಾನವ್ಯಕ್ತಿ: ಶೂನ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಮನೇ ಕೇಂದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೦೪).
[ಕೇಂದ್ರ + ವ್ಯಕ್ತಿ]

ಕೇಂದ್ರಸರಕಾರ (ನಾ). ಸಮಗ್ರರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಆಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸರಕಾರ: ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಯಾದ ಕೇಂದ್ರಸರಕಾರ ಒಂದು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ರಾಜರುಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡರು (ಭಾರದ. ೪೫೭). [ಕೇಂದ್ರ + ಸರಕಾರ]

ಕೇಂದ್ರಸ್ಥ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವವನು: ಇನನಿರೆ ವೃಶ್ಚಿಕದೊಳ್ ಶುಭಮೆನಿತುಂ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥರಾಗೆ ನಿಜಬಲ ಸಹಿತಂ . . . ಚೆಲ್ವೆನೆ ಬೆಳಗುಂ ಗ್ರೀಷ್ಮಸಸ್ಯಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೧೭೯).
[ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರಾತಿಗ (ಗು). ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ದೂರಹೋಗುವ: ಮಂಥನದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಸಿಡಿದು . . . ನಾನಾ ದೆಸೆಗೆ ಪರ್ವಿವಾ ಕೇಂದ್ರಾತಿಗಾಮೃತಂ ಪರ್ವತದ, ಮೇಣ್ ಫಣಿಯ, ಮೇಣಸುರಾಮರಾಕಾರದಿಂ ಪ್ರವಹಿಸಿತೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೯-೧೩೦). [ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರಿಕೆ (ನಾ). = ಕೇಂದ್ರ ೧: ಅವಕ್ಕೆ ನಡುವೆ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರಿಕೆ (Nucleus) ಇದ್ದು ಅದರ ಸುತ್ತು ವಿದ್ಯುದಣುಗಳು ಸಂಚರಿಸುತ್ತವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೭೫೮). [ಸಂ. ಕೇಂದ್ರಿಕಾ]

ಕೇಂದ್ರೀಕರಣ (ನಾ). ೧. ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಕೇಂದ್ರದ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ವಶಪಡಿಸುವುದು; ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಅಧೀನಗೊಳಿಸುವುದು. (Centralisation. ಪತ್ರಿಸಿ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ಏಕಾಗ್ರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದೇ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸು: ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗಳು ಭಕ್ತರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸುವ ಗುರಿಯಾದವು (ಭಾರದ. ೮೧); ಚಿತ್ರಪಟದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿದ್ದನು (ರಂಗರೋ. ೨೦೧); ಭೂತಕನ್ನಡಿ . . . ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸುತ್ತದೆ (ಕಾಲಯಾ. ೮೪). [ಕೇಂದ್ರೀಕರಣ + -ಇಸ್ಸು]

ಕೇಂದ್ರೀಕೃತ (ಗು). ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿದ; ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸಿದ: ಒಂದು ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಬೇಕು (ಶಾಲಿಮ. ೧೯೭); ಮನೆಯ ಅನೇಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಅಡುಗೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿವೆ ಎನ್ನಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರೀಯ (ಗು). ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿರುವ.
[ಸಂ.]

ಕೇಕ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಒಪ್ಪಂದ: ದಿನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪಯಣಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಬೆಳ್ತಂಗಡಿ ಅಥವಾ ಬಂಟ್ವಾಳಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ ಸಾಗಿಸಲು ಇಂತಿಷ್ಟು ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಕೇಕಮಾಡಿರುವರು (ಕೃಹಿಶಾ. ೮). ೨. ವರ್ತನೆಯ ಸಾಲ.
[← ತುಳು. ಕೇಕ]

ಕೇಕಟ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾರ; ನಿಸ್ಸತ್ವ; ಜೀರ್ಣ: ಕೇಕಟನಪಸು ನಿಜ ಸ್ತ್ರೀವಿಮುಖನು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧-೯೭). [← ಮರಾ. ಖೇಕಡ]

ಕೇಕಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕೋಸಲದ ನೃಪಸುತೆಯ ಮಗಧಮಹೀಶ ತನುಜೆಯ ಕೇಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಕೆ, ಕೈಕ, ಕೇಕಿ]ಯಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲನಂದನೆಯ ಆ ಸುತಂಗುಪನಯವ ಮಾಡಿ (ತೊರರಾ. ೧-೩-೧೭); ೨. ಆ ದೇಶದ ಜನತೆ. ೩. ಆ ದೇಶದ ರಾಜಮನೆತನ: ಕೇಕಯ ಪಲ್ಲವರಂ ಕಾದೆಜಿದು ಪೆತ್ತ ಜಯನಾ ವಿಜ ಅರಸನ್ಗೆ ಬಾಳ್ಗಟ್ಟಿ . . . ವಿಟ್ಟಾರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೧೭-೧೧; 450). [ಸಂ.]

ಕೇಕರ₁ 'ಕೇಂಕರ' ನೋ.

ಕೇಕರ₂ (ಗು). ೧. ಮೆಳ್ಳೆಗಣ್ಣುಳ್ಳ; ಓರೆಗಣ್ಣಿನ. 'ಕೇಕರಿಸ್ಸು' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮೆಳ್ಳೆಗಣ್ಣನವನು: ಸಂತತ ಗರ್ವಿಸಿದವ ಕೇಕರನಹ ಪರಸತಿಯರ ನೆವದಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧-೯೭); ಕುಬ್ಜಂ ಕೇಕರಂ ತನುಕಾರ್ಶ್ಯಪೀನತೆಯನುಕರಿಸಿ ಪುಟ್ಟುವರು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩೫-೧೫). ೩. ಓರೆಗಣ್ಣು; ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಕಟಾಕ್ಷ: "ಕೇಕರಮಪಾಂಗಮೆನೆ ಕಡೆಗಣ್ಣಳು" (ಮಂಗರಾ. ೯೩-೨); ಆಕೆಯ ಕೇಕರಮನ್ಮರಾಜಕಕ್ಕೆಜಗಡೆ ರಾಘವಂಗೆಜಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೭೧); ಕೇಕರದ ಕಿಚ್ಚಿಂದಿನಿಯನಂ ಮುಸುಕಿ (ಚೆಬಪು. ೪೭-೧೦); ಕೂರಂಬಿಟ್ಟನು ಕೇಕರದೊಳಗೆ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೨೪-೫). [ಸಂ.]

ಕೇಕರದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಕಾಂತಿ: ನಾನಾಪ್ಸರಕೇಕರದ್ಯುತಿ ನಾನಾ ಚವರೀಜ ವಾಯು ಸಭೆಯಿಂ ತಳ್ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಜಗವಿ. ೧-೨೬).
[ಕೇಕರ₂ + ದ್ಯುತಿ]

ಕೇಕರಮರೀಚಿ (ನಾ). = ಕೇಕರದ್ಯುತಿ: ಆ ಪುರಮಂ ತರುಣೀ ಕೇಕರಮರೀಚಿ ನೀರಾಜಿತಾಕ್ಷತಾಗಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೪೨).
[ಕೇಕರ₂ + ಮರೀಚಿ]

ಕೇಕರರುಚಿ (ನಾ). = ಕೇಕರದ್ಯುತಿ: ಲಲಿತಭ್ರೂಕಾರ್ಮುಕಕೇಕರರುಚಿ ನನೆಗೋಲ್ . . . ಎನೆ ವಿಶಿಖಾರೋಪಿತಾಕರ್ಣಚಾಪಂ ಲಲನಾಯೂಥಂ ಬರಲ್ (ಜಗವಿ. ೨-೩೩). [ಕೇಕರ₂ + ರುಚಿ]

ಕೇಕರಾಲೋಕನ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟ; ಓರೆನೋಟ; ಕುಡಿನೋಟ; ಕಟಾಕ್ಷ: ಧರ್ಮವಿಜಯ ಶ್ರೀಕೇಕರಾಲೋಕನ ಕ್ರೀಡಾಮಂಡನಮಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೭-೭೪). [ಕೇಕರ₂ + ಆಲೋಕನ]

ಕೇಕರಾಲೋಕ (ನಾ). = ಕೇಕರಾಲೋಕನ: ನಿಮಿರ್ದುದು ತತ್ಕೇಕರಾಲೋಕ ಪಾತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೬೮).
[ಕೇಕರ$_1$ + ಆಲೋಕ (= ಆಲೋಕ)]

ಕೇಕರಿಕೆ (ನಾ). ಉಗುಳುವಾಗ ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ; ಕೇಕರಿಸುವಿಕೆ; ಉಗುಳುವಿಕೆ: "ನಿಷ್ಠೀವಃ, ನಿಷ್ಠ್ಯೂತಿಃ, ನಿಷ್ಠೀವನಂ, ನಿಷ್ಠೇವನಂ - ೪ ಕೇಕರಿಗೆ[ಕೆ]. ಉಗುಳುವಿಕೆ; ಥೂಕರಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೭); "ತಂಜನಂ, ತಂಜನೀಯಂ - ಈ ೨ ಕೇಕರಿಕೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೮೦).
[ಕೇಕರ$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕೇಕರಿಸು$_1$ 'ಕೇಂಕರಿಸು' ನೋ.

ಕೇಕರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಓರೆಗಣ್ಣಿಂದ ನೋಡು: ಒರಸುತ್ತುಂ ಗ್ರಾದು ಕೋಣಂಗಳೊಳವಯವಮಂ ಕಂಡು ಕಾಡಾನೆಯಂ ಕೇಕರಿಸುತ್ತುಂ... ವರಾಹಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೬೩). [ಕೇಕರ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೇಕಳಿ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣ: ಮರನಂ ಕೆತ್ತಿ ಕವಲ್ತು ತೋರ್ಪೊಡಿಲಿ ಮುದ್ದಚ್ಛಾಯೆಯಿಂ ಕೇಕಳಿಂ ಕರಿದಾದಂದಹಿ ಪಚ್ಚನಾಗೆ ವಿಹಗಂ... ಸಮನಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೧೧); "ಪೆಸಟ ಬಣ್ಣಂ ತೋಟಿಂಬೊಡೆ ಪೆರ್ಗಣಂ ಪೆರ್ಚುವುವು" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). [?]

ಕೇಕಾನಿನಾದ (ನಾ). = ಕೇಕಾರವ: ಅನುಕೃತ ಮಯೂರಕೇಕಾನಿನಾದ ಮೃದುಗಾನ ತಾನ ನಿಪುಣರ್ (ಜಗವಿ ೩-೬೭). [ಸಂ. (ಕೇಕಾ + ನಿನಾದ)]

ಕೇಕಾರವ (ನಾ). ನವಿಲಿನ ಕೂಗು; ಕೇಕಿಯ ಧ್ವನಿ: ಧವಳಾಪಾಂಗಂ ಕೇಕಾರವಮುಖರಂ... ಪಯೋದಾಗಮದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೭).
[ಸಂ. (ಕೇಕಾ + ರವ)]

ಕೇಕಿ (ನಾ). ನವಿಲು; ಮಯೂರ: ನರ್ತಿಸುವ ಕೇಕಿಗಳಿಂದ ಕಡುರಯ್ಯಮಪ್ಪ ಹಸ್ತಿನಪುರಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫); ಸತಿಯ ಮುಡಿ ಕೇಕಿಯಂತಿರಲು (ಭಕ್ತಾಪ್ರಚ. ೩-೩೪); ಉಲಿಯದಿರ್ಪುದು ಕೋಕಿ ನಲಿಯದಿರ್ಪುದು ಕೇಕಿ (ಚಿಬಪು. ೩೫-೨೧). [ಸಂ. ಕೇಕಿನ್]

ಕೇಕಿತಾಂಡವ (ನಾ). ನವಿಲಿನ ಕುಣಿತ: ಕುವಲಯ ಪಾಂಡುರಂ... ಕೇಕಿತಾಂಡವ ರಮಣೀಯ ಕಲ್ಪಲತಿಕಾವನಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೭೦); ಕೇಕಿತಾಂಡವಂ ನಿಮಿರೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೧೪). [ಕೇಕಿ + ತಾಂಡವ]

ಕೇಕಿನರ್ತನ (ನಾ). = ಕೇಕಿತಾಂಡವ: ಜಲದಾಗಮದಿಂ ಚಿತ್ತಸ್ಖಲಿತಂ ಕೇಕಿನರ್ತನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೨೭). [ಕೇಕಿ + ನರ್ತನ]

ಕೇಕಿಯಂತ್ರ (ನಾ). (ನೀರು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಎರಚಲು ಮಾಡಿರುವ) ನವಿಲಿನ ಆಕಾರದ ಯಂತ್ರ: ದೇವಸೂತ್ರದ ಕೇಕಿಯಂತ್ರವು ಮೇಲುಕಾವಿನಲಿ ನೆಲಸಿ ರಂಜಿಸಿತು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೪-೭೭).
[ಕೇಕಿ + ಯಂತ್ರ]

ಕೇಕಿವಿಳಾಸ (ನಾ). = ಕೇಕಿತಾಂಡವ: ವರುಣನ ಕುಂತದುತ್ಕರದ ಕೇತುವ ಕೇಕಿವಿಳಾಸದರ್ಭಕೋದರೆಯ... ಅಭಿಧಾನಮಂ ತಳೆದ ಭೂರುಹಮೊಪ್ಪುಗುಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೭).
[ಕೇಕಿ + ವಿಳಾಸ (= ವಿಲಾಸ)]

ಕೇಕಿವ್ರಜ (ನಾ). ನವಿಲುಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ: ಆತ್ಮೀಯ ದಾನಾಂಬುಧಾರಾ ಮುದಿತಾ ಶೇಷಾ[ರ್ಥಿ]ಕೇಕಿವ್ರಜನಮಳ ಯಶೋ ಮೌಕ್ತಿಕಾಳಂಕೃತಾ ಶಾರದಾನೀಂದ್ರಂ (ಕಇಅ. ೫೨-೪೨-೩೮; 1124).
[ಕೇಕಿ + ವ್ರಜ]

ಕೇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). (ನವಿಲಿನಂತೆ) ಕೂಗು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಮೈನವಿರ ನವಿಲು ಮೈಯುಣ್ಣದೇನೆ ಬರಿದೆಂತು ಕೇಕಿಸುವವು (ಹೃದಸ. ೩೯-೮).
[ಕೇಕೆ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೇಕು 'ಕೇಗು$_2$' ನೋ.

ಕೇಕೆ$_1$, ಕೇಕೇ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಕೂಗು; ಉತ್ಸಾಹದ ಉಲಿ: ಏಂ ಹಾಸದಿಂ ಕರ್ಮ ದೈವ ಕೇಕೆಗಳಿಡಲಿ ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತ ನಿನಗಿರಲಿ (ಮಂಕುಕ. ೫೯೯); ಮುದ್ದಲೆಯ ಬಡಿ, ಹೊಡಿ ಕೇಕೆ (ನೆಲವಮು. ೧೬). **ಕೇಕೇ**: (ಕಿ).
ಕೇಕೆಹಾಕು, ಕೇಕೇಹಾಕು = ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು: ಬೋಕಿಮಯ್ಯ... ಬಲವಾಗಿ ಕೇಕೆಹಾಕಿದ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೩); ಜನ, ಪದ ಹೇಳುತ್ತಾ ಕೇಕೆ ಹಾಕುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೩೧೦); ಬದುಕಿದರೆ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುವರು ಕೆಟ್ಟರೆ ಕೇಕೇಹಾಕುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ ೧೧೬). ಕೇಕೆಹಾಕಿ ನಗು, ಕೇಕೇಹಾಕಿ ನಗು = ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ನಗು: ಹಾಸ್ಯ ಪರಿಹಾಸ್ಯಮಾಡಿ ಕೇಕೆಹಾಕಿ ನಕ್ಕು ಬಿಡಬಹುದು (ತುಂಗಭ ೨೨); ಆತ ಕೇಕೇಹಾಕಿ ನಗುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). 'ಕಾಕು$_1$' ಪರಾ.
[ದೇ. || ತುಳು. ಕೇಕೆ; ತೆಲು. ಕೇಕ]

ಕೇಕೆ$_2$ (ನಾ). ನವಿಲಿನ ಕೂಗು; ಕೇಕಾರವ: "ನವಿಲ ದನಿ ಕೇಕಾ ಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೮೧೫); ಗಿರಿಶಿಖರದಿ ಶಿಖಿಯೆನಿತ್ತಿ ಶಿಖಿಯ ಕೇಕೆ ಕರೆವುದು (ಅರಳು. ೮೦೫). [ಸಂ. ಕೇಕಾ]

ಕೇಕೇ 'ಕೇಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕೇಕೊರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಪುರುಳಿ ಕುಳಿರ್ವಂ ನವಿಲ್ ಕೇಕೊರೆ ಸಣಗಂ ಪಣ್ಪರಸವಲೂರಲ್ ಪಾವಲ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೪೬). [?]

ಕೇಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಕೇಕೆಹಾಕು: ಕೇಗಿಡು ಸೋಗೆ ಕೊಗು ಸುಕಲಂ ಕುಕಿಲಂ ವಿಕಲಾತ್ಮ ಕೋಕಿಲಾ (ನರಚ. ೮೬-೨೨೭).
[ಕೇಗು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೇಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕೇಕಿಸು: "ಕೇಗು - ಮಯೂರ ಸ್ವನೇ" (ಶಮುಧಾ); ನವಜಲದ ರುತಿಗೆ ಶಿಖಿ ಕಳಭಮೆ ಕೇಗಿದವೃದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೩); ಕೇಗುವ ಸೋಗೆಗಳ ಕಳಕಳಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೨೭); ಕೇಗುವುವು ಕೇಕಿಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೧೪). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕೂಗು; ಕೇಕೆಹಾಕು: ಕಂಡು ಕೇಗಿದರಸುರರಶ್ವದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦೫-೧೪೧); ಕುಡಿದೆನು ಕೇಗುತ ಜನನಿಯ ಮೊಗದೊಳು ಮಂಗಳ ಮೃದುಹಾಸವ ತರಿಸಿ (ಗಣೇಶ. ೪೬-೧೯). [?]

ಕೇಗು$_2$, ಕೇಕು (ನಾ). ನವಿಲಿನ ಕೂಗು; ಕೇಕಾರವ: "ಕೇಗೆನೆ ನವಿಲ ದನಿ" (ಕಶರ. ೨೭); ಉತ್ಕಂಠಗಳಾದ ಸೋಗೆಗಳ ಕೇಗುಗಳ್ಗಿಗಿದು (ಕಾದಂಬು. ೨೦೨); ಒದವಿದ ಕೇಗು ನೀಳ್ದ ಕೊರಲ್ (ಜಗವಿ. ೪-೩೦); ಸೋಗೆಗಳ ಕೇಗುಗಳೆ (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೫). **ಕೇಕು**: (ಕಿ). [< ಕೇಗು$_1$]

ಕೇಚರ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಖೇಚರ: ಅನ್ದು ಕೇಚರಂ ಸಾರ್ಚಿ ತನ್ದ ವಿಮಾನಮಂ ಇನ್ದ್ರನವೆಸಾದಿ ಸುರವದು ಅರ್ಕ್ಕಳುವನ್ದರ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೫; ಸು. 800). ೨. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ತಿರಿದುಂಬ ಮಾರಯ್ಯ ಬೀರಯ್ಯ ಕೇಚರ ಗಾವಿಲ... ಕೇತಯ್ಯಗಳೆಂಬ (ಬಸವ. ೫೫೭). [< ಸಂ. ಖೇಚರ]

ಕೇಚಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆ ಕೇಚಿಗಂ ಸಗಬ್ಬರಸಿ ಆನೆಯ ಕೊಣ್ಣಿದ ಉತ್ತಯ್ಯಂ ಎಚಿಗಕೊಂತದ ಬಿಜ್ಜಯ್ಯ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೬-೯; 980 ?). [?]

ಕೇಟಿಕೆ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ; ಹಲಗೆ; ಪರಿಗೆ; ಥಾಲು: ಖಡುಗ ಕೇ[ಖಾತಾಂ. ಖೇ]ಟಕ ಕುಂತ ಬಿಲು ಕಕ್ಕಡೆ ಕಠಾರಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೨-೯).
[< ಖೇಟಕ]

ಕೇಟುಭ (ನಾ). ಮಾಡತಕ್ಕ ಕರ್ಮಗಳ ನಿಯಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಭಾಗ: ನಿಘಂಟು ಕೇಟುಭ ಅಕ್ಷರ ಪ್ರಭೇದಗಳು ಮತ್ತು ಐದನೆಯದಾಗಿ ಇತಿಹಾಸದೊಡನೆ ಮೂರುವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನು (ಬುದ್ಧಪ. ೮೮-೫). [?]

ಕೇಡ (ನಾ). ಕೆಡುಕನ್ನು ಬಯಸುವವನು; ಕೇಡಿಗ: "ಕೇಡಂ ಕೆಡುಕ" (ಕಶರ. ೨೭); ಸಪ್ತವ್ಯಸನದೊಳು ಮುಳುಗಿ ಕೇಡನಾಗದೆ . . . ಸುನೀತಿಮಾರ್ಗದೆ ನಾಡ ಪಾಲಿಸುವಾತನರಸ (ಜೀವಂಜ. ೫-೬೯).
[ಕೇಡು + -ಅ$_7$]

ಕೇಡಾಕುಳಿ, ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿ, ಖೇಡಕುಳಿ, ಖೇಡಾಕುಳಿ, ಖೇಡಾಕುಟಿ (ನಾ). ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಾಡಲು ಮಾಡಿದ ಕುಳಿ, —ಕೊಳ, —ಕಲ್ಯಾಣಿ: ಕೋಟಿ ಮೃಗಗಳಿರ್ದಪವನಂ ತಂದೆಲ್ಲಮಂ ಕೊಂಡಾನೆತ್ತರಿಂ ಕೇಡಾಕುಳಿಯಂ ಮಾಡಿಯಲ್ಲಿ ನೀಡುವೋಲಾಡಿ ದೇಹದ ದಾಹಂ ಮಾದು ಸುಖಿಮುಕ್ಕುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯-೩೫ವ); ಗರುಡಿಯೊಳು ಶ್ರೀಗಂಧದ ಕುಂಕುಮದ ಪನ್ನೀರ ಸಾರ ಕೇಡಾಕುಳಿಗಳ(ಗುಭಜ.೨-೪೯); ಮತಿಗೆ ಮಂಗಲವೀವ ಕೇಡಾಕುಳಿಗಳ ಕ್ಷಿತಿಪತಿ ನೋಡುತ ಲೈದಿದನು (ಜಿನರಾ. ೧೧-೩೩); ಆರಾಮದೊಳಗೆ ಪನ್ನೀರ ಕೇಡಾಕುಳಿಗಳ್ (ಸೌಂದಪು. ೧೦-೩೧). **ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿ**: "ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿ – ವಾಪಿ, ದೀರ್ಘಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೩); ನೋಡಲು ಕಣ್ಣೆಸೆದುವು ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೪-೨೮). **ಖೇಡಕುಳಿ**: ಖೇಡಕುಳಿಯ ನಿರ್ಮಲಜಲಂ ತುಂಬಿವಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು (ಹಚಕಾ. ೩-೪೯); ಖೇಡಕುಳಿಯನು ತೆಗೆದನರ್ಜುನನಸಮ ಸಮರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೯೦-೨೭); ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಖೇಡಕುಳಿಗಳ (ಮೈರಾಕ. ೨-೨೩). **ಖೇಡಾಕುಳಿ**: ನಾನಾ ಪರಿಯುಮುಳೊದಕ ಭರಿತ ಖೇಡಾಕುಳಿಗೆ ಬಂದ (ಜೀವಂಜ. ೧೬-೪೨); ತಳಿರ ತೊಂಗಲ ತೂಗುವಣೆಯಲಿ ಖೇಡಾಕುಳಿಯ ಸರೋಜಮಧ್ಯದಲಿ (ಮೋಹತ. ೯-೨೮); ಕೋಟಿ ಯೋಜನದಿಂದೆ ಚಚ್ಚೌಕಮಾಗಿರ್ಪ ವರ ವಸಂತೋತ್ಸವದ ದೊಡ್ಡ ಖೇಡಾಕುಳಿಯನಾಗಿಸಿದನು (ಚಿಬಪು. ೩೭-೬೨). **ಖೇಡಾಕುಟಿ**: ಕಂತುವಿನ ಖೇಡಾಕುಟಿಯುಂತಿರ್ಪ ಕ್ರೀಡಾ ರಸಂಗಳಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೬೮ವ).
[< ಸಂ. ಕ್ರೀಡಾಕುಲ್ಯಾ. / ತೆಲು. ಕೇಳಕುಳಿ, ಕೇಳಕೂಳಿ]

ಕೇಡಾಡಿ (ನಾ). ಕೆಡುಕ; ಕೇಡಾಳಿ; ಕೇಡಿಗ: ಈ ಕೇ[ಪಾಠಾಂ. ಬೀ]ಡಾಡಿ ಕೂಡಿದನೆಂದು ಹೊಯ್ದನು ರವಿಸುತನ ಕರವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೨೭); ಕೇಡಾಡಿಗಳು ಮುಸುಕಿಕ್ಕಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದರು ನಿಜಾಲಯಕೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೪). [ಕೇಡು + -ಆಡಿ$_1$]

ಕೇಡಾಳಿ (ನಾ). ಕೆಡುಕನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವವನು; ಕೇಡಿಗ: ಆ ಬಾಲಕರ್ . . . ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ಮಾತುಗಳಂ ಕೈಗೊಳ್ಳದೆ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಕೊಂಡು ಕೇಡಾಳಿಗಳಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ.೨-೫ವ); ಯಶೋದೆ ಮೊಲೆಯ ಕೊಡು ನಿನ್ನೀ ಕೇಡಾಳಿ ಕೇಶವಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫-೯೫); ಕೇಡಾಳಿಯಿಂ ಭೂಮಿಪನ ಬಗೆ ತಾಂ ಕೋಳುಹೋಗಿಹುದೆನುತಲೊರೆದನು (ರಾಮಾಸಂ. ೨-೧-೪೯).
[ಕೇಡು + -ಆಳಿ$_3$]

ಕೇಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. = ಕೇಡಾಳಿ: ಇದೆಲ್ಲಾ ರಂಗಣ್ಣನಂತಹ ಕೇಡಿಯ ಕೆಲಸ (ಮುಂಬಿಕ. ೧೫೭). ೨. ಕೆಡಿಸುವವನು. 'ಎಡಗೇಡಿ' ಪರಾ. ೩. ಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು. 'ಅಂದಗೇಡಿ', 'ಅಭಿಮಾನಗೇಡಿ', 'ಕುಲಗೇಡಿ' ಪರಾ. [ಕೇಡು + -ಇ$_3$]

ಕೇಡಿ$_2$ (ನಾ). ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಅಪರಾಧಮಾಡಿ ಪೋಲೀಸಿನವರ ಕಡತದಲ್ಲಿ ನಮೂದಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪೋಲೀಸಿನವರೂ ಕೂಡ ಆ ಕೇಡಿಗಳಿಗಾಗಿ ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಪ್ರೋಕನ್ನ. ೨೬೧); ಭರವುಪ್ಪ ದೊಡ್ಡ ಕೇಡಿ (ನಾಪೋಲೀ. ೨೧೦).
[< ಇಂ. K. D. ⟸ Known Delinquent ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪ]

ಕೇಡಿಗ, ಕೀಡಿಗ (ನಾ). = ಕೇಡಾಳಿ: ಕೇಡಿಗನು ಕೃತ್ರಿಮ ರಚನೆಯಲಿ ಮಾಡಿಸಿದನರಮನೆಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೬೮); ನೀ ಕೆಟ್ಟಿಲ್ಲ ಕೆಡಿಸುವ ಕೇಡಿಗರ ನಡೆಯಾಯ್ತು (ಬಜ್ಜಪು. ೬೩-೪೩). **ಕೀಡಿಗ**: ನೋಡಿಸಿ ನೋಡುವರ್ ಕರೆದು ಕೀಡಿಗರಂ ಮನೆದೆಯ್ವವೆಲ್ಲಮಂ ಹಾಡಿಸಿಯುಂ (ಪಸಾರ. ೮೫-೧). [ಕೇಡು + -ಇಗ]

ಕೇಡಿಗತನ (ನಾ). ಕೆಡುಕುತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಲಲಿತಾಂಗನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಕೇಡಿಗತನದ ವರ್ಣನೆ ಆದೆಷ್ಟು ಉದ್ದಾನುದ್ದವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದೆ (ತವಪ. ೮೯). [ಕೇಡಿಗ + -ತನ]

ಕೇಡಿತನ (ನಾ). ೧. ಕೆಡುಕನಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕೆಡುವಿಕೆ; ಕೆಡಿಸುವಿಕೆ. 'ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನ', 'ತಿಳಿಗೇಡಿತನ' ಪರಾ. [ಕೇಡಿ$_1$ + -ತನ]

ಕೇಡು (ನಾ). ೧. ಕೆಡುಕು; ಅಪಾಯ; ಆಪತ್ತು: ಕೇಡಡಸಿದಂದು ಬಗೆಯಂ ಮಾಡದು ಕೂಡಿದುದು ಮುಟ್ಟಿದು ವಿಪರೀತಮುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೨); ನಮಗೆ ಸಾವುಂ ಕೇಡುಮಪೋಘಮುಕ್ಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೧೯); ಕೇಡಿಂಗಂ [ಬಡತನಕ್ಕಮು]ಪ್ಪ ಪೆಂಡತಿಗೆ ಮನೆವಾರ್ತೆಯಂ ನುಡಿವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೫); ಮೂರ್ಖ ಬಂದನು ಕೇಡ ಕರೆಯಲು ತನಗೆ ಬೇಗದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬೦ಇ. ೨೬-೧೧೧). ೨. ಅಳಿವು; ಸಾವು; ನಾಶ: ಇರ್ತಜದ ಕರ್ಮದ ಕೇಡಿನಿಂದಂ ಮೋಕ್ಷಮನೆಯ್ದುವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೪-೨೮); ಶರೀರಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಶರೀರಿಗೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕೇಡಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೩-೧೬); ಸುಂಟಿಯುಮುಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯುಂ ಪುಷ್ಕರಮೂಲಮುಂ ಬರಿವದನೆಯುಂ ಜ್ವರದ ಕೇಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೧೮); ದೈತ್ಯನ ಕೇಡಿಂಗೆ ತೋಱುತುತ್ಪಾತ (ಮೋಹತ. ೪೦-೮). ೩. ಹಾನಿ; ನಷ್ಟ; ಭಂಗ: ತನ್ನ ನುಡಿದ ನನ್ನಿಯ ಕೇಡಂ ಬಗೆದರೆಂದು ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪದಿಂ ಬಾರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೭); ಉಳ್ಳ ಗುಣಕೇಂ ಕೇಡುಂಟೆ (ಅಜಿಪು. ೧-೯೧); ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೇಡಂ ಮಾಡಿದವರ್ಗೆ . . . ಮಹಾಪಾತಕ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೭-೬೬; 1160); ಗಂಗೆಯೊಡನಾಡಿದ ಗಟ್ಟಬೆಟ್ಟಗಳು ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡ ನೋಡಯ್ಯ (ಮುಹಾದೇ. ೩೭-೨); ಕವಚವಿದೆ ಸರ್ವಾಂಗ ನೃಪನವಯವಕೆ ಕೇಡಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೬). ೪. ಕೆದರಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದು: "ಚೆಲ್ಲುವಿಕೆ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಲಂಬಣಂ ಪಱಿಯೆ ಮುತ್ತಿನ ಕೇಡನೆ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೯).

ಕೇಡಾಗು = ಕೆಡುಕು ಉಂಟಾಗು; ನಷ್ಟವಾಗು: ಎಲೆ ಕೇಡಾಯ್ತೆನ[ಗೋವೊ] (ಕಾದಂಉ. ೫೬೮); ಕೇಡಾದುದೆಂದು ಬೆಚ್ಚದೆ ಬಾಡದೆ ಬೆಂಬೀಱದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೦೮).
[< ಕೆಡು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕೇಡು; ಕೊಡ. ಕೆಡಿ; ತುಳು. ಕೇಡು; ತೆಲು. ಚೇಡು]

ಕೇಡುಗ (ನಾ). = ಕೇಡಿಗ: ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕುಲಾಪಘಾತದ ಕೇಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗರ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಲುಷದ ಜೋಡಿಯೆನೆ ನಿಕ್ಕೈಸಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೩೬); ಕೇಡುಗರ ಕಡೆಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟುವುದು ನಮ್ಮ ಕುಲವಿಭವ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧-೧೦); ಕೇಡುಗನ ನೀ ರಾಜ್ಯಕೊಡೆಯನ ಮಾಡಿ (ರಾಮಾಸಂ. ೮-೨-೧೨೩). [ಕೇಡು + -ಗ$_3$]

ಕೇಡುಗತನ (ನಾ). = ಕೇಡಿಗತನ: ಕಣ್ಣಾರ ನೋಡೆಲೆಯರಸ ಕೇಡುಗತನವನುಳಿಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೮-೪೮). [ಕೇಡುಗ + -ತನ]

ಕೇಡುಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಕೇಡನ್ನು ಕಾಣು; ನಾಶವಾಗು: ಪುನರಪಿ ಕೇಡುಗಂಡವು ನೂಱು ಭೀಮನ ಗದೆಯ ಘಾತದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೪೯); ಹೇಡಿಯಾದರೆ ಬಲ್ಲಿದರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಿಮಿಷದಲಿ ಕೇಡುಗಾಣುತ ಬಯಲಲೇ ಮನೆಮಾಡಿಸುತ ದುರ್ಜನ ವಿಟರುಗಳ ನೋಡಲಾಗದು ಬಲ್ಲ ವನಿತೆಯರು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೫-೭). [ಕೇಡು + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಕೇಡುಗಾಲ (ನಾ). ಕೇಡು ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಲ; ವಿನಾಶ ಕಾಲ: ಕೋಡಗಕೆ ಭಯವುಂಟೆ ಶಿವಶಿವ ಕೇಡುಗಾಲವು ಲಂಕೆಗೆ (ತೌಶಿರಾ. ೨೦-೧೭); ಅಕಟ ಖಳರಿಗೆ ಕೇಡುಗಾಲವಿದು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೧೫); ಏನೋ ಕೇಡುಗಾಲ ಬಂದದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ನುಡಿಯುತ್ತಿರುವೆ (ಕೃವಾಉ. ೧೧೩); ಕೇಡುಗಾಲಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ ಮರಣಕಾಲಕ್ಕೆ ಮದ್ದು ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಕೇಡು + ಕಾಲ]

ಕೇಡುಸುದ್ದಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸಮಾಚಾರ; ಕೆಡುಕಿನ ಸುದ್ದಿ: ಅವರು ಏನು ಕೇಡುಸುದ್ದಿ ಬರುವುದೋ ಎಂದು ಚಡಪಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).
[ಕೇಡು + ಸುದ್ದಿ]

ಕೇಡೆಯ್ದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೇಡಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಕೆಡಿಸು: ಮಂತ್ರವೈದ್ಯ ದಳಿಪಿಂ ಕೇಡೆಯ್ದಿಪಂ ಧರ್ಮಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೪೮).
[ಕೇಡು + ಎಯ್ದಿಸು]

ಕೇಣ$_1$, ಕೀಣ (ನಾ). ೧. ಹುರುಡು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮತ್ಸರ: "ಕೇಣಂ, ಮಚ್ಚರಂ –ಈ ೨ ಮತ್ಸರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೫೭); ಕೇಣಮನೊಕ್ಕು ತಕ್ಕನಱಿದುಕ್ಕೆವಮಂ ಪೆಜಗಿಕ್ಕಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೩); ಕೇಣಮುದಾರದೊಳ್ ಕೊಱತೆ ಸಜ್ಜನ ವೃತ್ತಿಯೊಳಿಗ್ಗು ಶೀಲದೊಳ್ ಕಾಣಬಾರದು (ಎಇ. XVI, ೬೧-೨೨; 1081); ಕೇಣಮಂ ತೊರೆದು ಪುರುಡಿಸುವರಂ ಜರೆದು ಕೇಳ್ವುದು ಸುಜನರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೮); ಈ ಯೊಡಲಿಗೆ ಎನ್ನೊಳೀಂ ಕೇಣವಮ್ಮ (ಗೀತಗೋ. ೩೧-೧). ೨. ಕೋಪ; ರೋಷ; ಆವೇಶ; ಉದ್ರೇಕ: ಕೈಚಳಕದೆಸುಗೆಯ ಕೇಣದಳತೆಯನಱಿಯೆ ನಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೪); ಕೇಣದಿಂ ಕೆಣಕಿದ ಧೀವರಾಮರರನೆಕ್ಕಲಂ . . . ಸೀಳ್ವುದು (ಶಬಶಂ. ೪-೧೦); ಹುಬ್ಬನು ಕೇಣದಿ ಗಂಟಿಕ್ಕುತಿಹಳು (ಸೌಗಂಪ. ೧-೪೭). ೩. ಲೋಭ; ಅತ್ಯಾಸೆ: ಕೇಣದಿಂ ಗಳಿಸಿ ಕಡೆಯಲಿ ಕೊಡುವೆನೆನೆ ಪ್ರಾಣ ಶಾಶ್ವತವೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೯೪). ೪. ಆಲೋಚನೆ; ಪರಾಮರ್ಶೆ; ಚಿಂತನೆ; ವಿಚಾರ: "ಕೇ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀ]ಣಮೆನಲ್ಕಾಲೋಚನೆ" (ಭಾರನಿ. ೬೩); ಆಱಿಯಂ ಕೇಣದಿನೇನುವಂ ಮುನಿಕುಮಾರ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೦); ಸನ್ನೆಯಱಿಯದ ಸರಸವಱಿಯದ ಜಾಣಱಿಯದ ಕೇಣವಱಿಯದ ನಿಲವು ನಿರ್ವಿಕಾರ ಸುಖಮುನೀಯೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಕೇಣವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯಲಂಪಟಗೇಕೆ ನಿರ್ವಾಣ (ಅಮೃತ. ೧-೪೦). ೫. ಸಂಕೋಚ; ಭಯ: ಲವಾಂಕುಶರ್ ಚೂಣಿಯೊಳ್ ಕೇಣಮಿಲ್ಲದೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಕಾಳೆಗಮಂ ಕೊಂಬುದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೨೩ ವ); ಪ್ರಾಣದಾಸೆಯ ಮಱೆದು ತನ್ನೊಳು ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಾದೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೬); ಮುನಿಸಂಕುಲಂ ಕೇಣಮಿಲ್ಲದೆ ತದ್ವನಾಂತರದೊಳಿರ್ದುದನವರತ (ಸಂದಿಮಾ. ೨-೨೦). **ಕೀಣ**: ೪. "ಕೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ಣಮೆನಲ್ಕಾಲೋಚನೆ" (ಭಾರನಿ. ೬೩); ಜಾಣನ ಭಕ್ತಿ ತನಗೆಂಬ ಮರುಳನ ಕೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ಣವನು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೩೭).

ಕೇಣ$_2$ (ನಾ). ಕೊರತೆ; ಊಣೆಯ; ಲೋಪ; ನ್ಯೂನತೆ: ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೀಣರಾದರು (ಸಂಭಪ. ೧೭-೬೨); ಕೌರವೇಂದ್ರಗೆ ಖೋಡಿಯುಂಟೇ ದ್ರೋಣ ಕೇಣವ ಬಿಟ್ಟು ಕಾದುವರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೮); ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ದಾಸೋಹಮಂ ಮಾಡುತಿರಲು (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೮-೧೭೫). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀಣ]

ಕೇಣ$_3$ (ನಾ). ಮಗ್ಗದ ಹಾಸಿನ ಎಳೆ (?): ಕಟ್ಟಣೆಯೊಳಗಣ ಕಾಂಸ್ಯದಂತೆ, ಆಣಿಯೊಳಗಣ ಕೇಣದಂತೆ, ಚಿನ್ನದೊಳಗಣ ಬಣ್ಣದಂತೆ, ಪಟದೊಳಗಣುತಂತುವಿನಂತೆ, ಎನ್ನಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದೆವಯಲ್ಲಾ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಸೋಮೇಶ್ವರಾ (ಆದವ. ೮). [?]

ಕೇಣಂಗೊಳ್, ಕೇಣಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುರುಡಿಸು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಪಡು; ಮತ್ಸರಿಸು: ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬರಿದೆ ಕೇಣಂಗೊಂಡು ಬವರವನೆಸಗಿದಂಥಾ ದುರ್ಜನರಾದ ಶತ್ರುಗಳೊಡನೆ ಮಾರಾಂತು (ಭಾರಶಾಂ. ೧೩೪-೨೦). **ಕೇಣಗೊಳ್**: ೧. ಕೇಣಗೊಂಡವರೆಂತು ಕೆಣಕಿ ನೋಡಲಿ ಮತ್ತೆ ಮಾಣಲಿ ಮಮತೆಯುಳ್ಳವರು (ಹದಿಬ. ೪-೪೨). ೨. ರೋಷಗೊಳ್ಳು; ಉಗ್ರವಾಗು: ಕೇಣಗೊಂಡ ಪುಲಿ ಸಿಂಗಮಂ ಜಾಣಿನೇಱಿ ಮೆಱೆವಜ್ಜೆಯೇ (ಮೈಸೂಮ ೨-೮೯).
[ಕೇಣ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೇಣಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮತ್ಸರಿಸು; ಸ್ಪರ್ಧಿಸು; ಹುರುಡಿಸು: ಮಾಣದೆ ಮತ್ತೆಜಗಿದನಾ ಸ್ಥಾಣುವನಬ್ಬರಿಸಿ ಸಿಡಿಲ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳಭವಂ . . . ಕೇಣಂಬಡೆದೊತ್ತಿಮೆಟ್ಟಿದಂ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೮೭); "ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ" (ಶಬಶಂ. ಕೋಶ).
[ಕೇಣ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೇಣಕ (ನಾ). (?): ರಾಜರಾಜನ ಕಣ್ಗಳಂಗಣದೊಳ್ ಬೆಡಂಗು ಭಂಗಿವಡೆವಿನಮೇಱಿ ತೋಱಿ ಪೆಸರಿಟ್ಟು ಪೊಗಟ್ವ ಕುದುರೆಕಾಱರ ಕೇಣಕದನುಮಾನಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಣದನುಮಾನಕ್ಕಂ] (ಆನಂಪು. ೨-೩೨ ವ). [?]

ಕೇಣಕಾಱ (ನಾ). ಲೋಭಿ; ಕೃಪಣ; ಜಿಪುಣ: ಪಣಮನೀಯನಂ ಪ್ರಿಯಂ ನುಡಿದೆಂತುಂ ಮಾಣೆ ಮತ್ತವನ ಪಂಬಲನೆಂತುಂ ಕೇಣಕಾಱನನ ದೇಕೆಗ ಕಾವ್ಯೆ ನಾಣಪುತ್ತ ನಗೆಯಂ ನೀಂ ಬಗೆಯ್ಯೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೮೪).
[ಕೇಣ$_1$ + –ಕಾಱ]

ಕೇಣಗೊಳ್, 'ಕೇಣಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೇಣಸರ, ಕೇಣ್ಸರ (ನಾ). ೧. ಕರುಬು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮಾತ್ಸರ್ಯ: ಆ ತಾವಿನಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜೆ ನಾಚಿಕೆ ಕೇಣಸರ ಅಪಮಾನವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೮-೨೪೧); ಬಾಣಗಳಾರ್ಭಟಿಸುತಲೈದಿಯೂರೊಳು ಕೇಣಸರದೊಳಿಹ ಭಟರ ಪ್ರಾಣಗಳನು ನೀಗಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೭-೭೭). ೨. ಸಂಕೋಚ; ಸಂಶಯ: ಗುರುವಿನ ತನುವವಸರಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಕೇಣಸರ ಆತ್ಮತೇಜವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಅಱಿಮಾ. ೪೮). **ಕೇಣ್ಸರ**: ೧. ಬಂಡಾಟ ಬದುಕಿಸಿತು ಕೇಣ್ಸರ ಕೆಡಿಸಿತು (ಗಾದೆ).
[ಕೇಣ$_1$ + ?]

ಕೇಣಿ$_1$ (ನಾ). ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ನದಿಯ ದಡಗಳಲ್ಲಿ ತೋಡಿದ ಒರತೆಯ ಕುಳಿ, —ಬಾವಿ, —ಕೊಳ: (ಕ).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೇಣಿ]

ಕೇಣಿ$_2$ (ನಾ). ಮೈತ್ರಿ; ಕೆಳೆ: ಮನೋಭವನೃಪಾಲನ ಕೇಣಿಯ ತಾಣವೆಂಬಿನಂ (ದಶಕು. ೬-೬೫) 'ಕೇಣಿಗೊಳ್$_2$' ಪರಾ.
[← ತಮಿ. ಕೇೞಿ]

ಕೇಣಿ$_3$, ಖೇಣಿ, ಗೇಣಿ, ಗೇನಿ, ಚೇಣಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಳ್ಳುವುದು, ಹಾಗೂ ಮಾರುವುದು; ಕ್ರಯ ವಿಕ್ರಯ: "ಕ್ರೇಣಿ – ಕೇಣಿ" (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಗುತ್ತಿಗೆ; ಒಪ್ಪಂದ; ಮಾಸಲು: ಎಲೆಯಲು ವಡಕೆಯಲು ಕೇಣಿಯಂ ಕೊಂಡವರಲ್ಲಿ ಪೊಂಗಡ್ಡ (ಸೌಇ. IX-i, ೨೦೦-೨೭; 1121); ಪೊಂಗೊಟ್ಟು ಕರ್ಬನಿತುಮಂ ಕೇಣಿಯಂ ಕೊಂಡು (ಬಾಹೂರ. ೧೮೨-೮); ವೃಕೋದರನವಯವವ ಕೇಣಿಯನು ಕೊಟ್ಟವು ಬಾಣತತಿಗೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪೫); ಕಾಲಭಯವನು ಕೇಣಿಯನು ಕೊಂಡಂತೆ ಕಂಸಕ್ಷೋಣಿಪತಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೮-೧೨); ರಾಜವೆಸರು ಮಾವಂದಿರ್ಗೆ ಕೇಣಿಯಾಯ್ತೆಂದು ನಲಿದರು(ಭರಚ. ೫೮-೨೧); ಗೆಲ್ಲವೆಣ್ ನಿನ್ನೊಳ್ ಕೇಣಿಯಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೨೧).

೩. ಪಾಲು ; ಭಾಗ : ದುರ್ಗಾನದ ಬೆಳಸಿನ ಕೇಣಿಯನು ಕೈಕೊಂಡ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೫). ೪. ರತ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಒಂದು ವಿಧ; ಕುಂದಣ: ಒರೆಯಾಣಿ ಕೇಣಿ ನೋಟ ತೂಕಂ ಬಡ್ಡಿ . . . ಭಾಸುರದ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆಗಳೊಳು ಪರಿಣತನ ಮಾಡಿದನಯ್ಯನಾದಯ್ಯನ (ಸೋಮಚ. ೧-೯೩); "ತೂಕ" (ಸೋಮಚ. ಕೋಶ). **ಖೇಣಿ** : ೧. [ಬ]ನವಾಸೆನಾಡ ದವಸಾಯದ[ಸುಂ]ಕಮಂ[ಖೇ]ಣಿಯಲು ನಡೆವುತ್ತ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೦-೧೪ ; 1088). 'ಖೇಣಿಕಾಱ' ಪರಾ. **ಗೇಣಿ** : ೨. ಬಿಡೆಕಾರು ಮೂ ೧೭೮ ರ ಗೇಣಿ ಭತ್ತ ಮೂ ೪೩ (ಸೌಇಏ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೮-೧೦ ; 1228); ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ ಬಹ ಗೇಣಿ ಅಂಬಲದ ಹೊನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮಟ. ೧೧೩-೨೨ ; 1475); ಅಂತು ಇವಕೆ ಗೇಣಿ ೧೪೦ (ಕಇ. I, ೫೧-೨೨ ; 1432) ; ಅವರು ಕೊಂಡ ಜಮೀನು ವಾಯಿದೆ ಗೇಣಿಯದು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೨) ; ಗೇಣಿದಾರರು ಗೇಣಿಯನ್ನು . . . ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೧೦). **ಗೇನಿ** : ೨. ಸಲುವ ಗೇನಿ ಸಿದ್ದಾಯ (ಇಆ. V, ೪೧-೧೬ ; 1587). **ಚೇಣಿ** : ೨. ಮೊದಲು ಮೊದಲು ಕಬ್ಬು ಅರೆದು ಕೂಲಿ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅನಂತರ ಅವರೇ ಚೇಣಿ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ನನ್ನೂರು. ೧೧೮). [< ಸಂ. ಕ್ರೇಣಿ]

ಕೇಣಿ$_4$ 'ಕೇಟು' ನೋ.

ಕೇಣಿಕ (ನಾ). ಅಡವು ; ಗಿರವಿ : ಬಡ್ಡಿಯಿಕ್ಕುವಂ ಮೊದಲಂ ಕೊಟ್ಟು ಪತ್ರಮುಂ ಸೀಳಿಸುವಂತೆ ಕೇಣಿಕವಿಕ್ಕುವ ಪರದನೊತ್ತೆಯಂ ಬಿಡಿಸುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೦೪). [< ಸಂ. ಕ್ರೇಣಿಕ]

ಕೇಣಿಕಾಱ$_1$ 'ಕೇಣಿಗಾಱ' ನೋ.

ಕೇಣಿಕಾಱ$_2$ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರ ಶ್ರೇಣಿಯವನು ; ಬಣಜಿಗ ಸಂಘದವನು : ಕೇಣಿಕಾಱರಧಿಷ್ಠಾಯಕ ನಾಗವರ್ಮಯ್ಯನುಂ (ಎಇ. XVI, ೩೫೯-೧೨ ; 1053). [ಕೇಣಿ$_3$ + -ಕಾಱ]

ಕೇಣಿಗ (ನಾ). ಬಾವಿ ಕೆಲಸದವನು ; ಬಾವಿ ತೋಡುವವನು (?): ಹೂಣಿಗಂ ಹಂಪೈಯ್ಯನೋವದೆ ಕೇಣಿಗನ ಕೊಂದೆಸೆದ ಸಗರದ ಬೊಮ್ಮಿ ತಂದೆಗಳುಂ (ಸಾನಂಚ. ೯-೭೫) ; ಮದ್ದಳೆ ಶಿಲ್ಪಮೀತಂಗೆ ಮದ್ದಳೆಗಂ, ಏವಂ ಸರವಂದಿಗಂ, ಬೀಣಿಗಂ, ಗಾಣಿಗಂ, ಕೇಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಸಾಣೆಗರ್ ಕೆಲಸಿಗರ್ ಮಡಿವಳರ್ ಬಿಸಿನೀರ ಕೇಣಿಗರ್ ಜೂಜುಗಾಱರ್ ಮುಖ್ಯರೊದಗಿ ಬರುತಿರ್ದರೇಂ ವಣ್ಣಿಸುವೆನು (ಚೆಬಪು. ೪೭-೪೧) ; ಮುಚ್ಚಿಗರ ಕೇಣಿಗರ ಚಿಪ್ಪಿಗರ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೩-೩೬). [ಕೇಣಿ$_1$ + -ಇಗ]

ಕೇಣಿಗಾಱ, ಕೇಣಿಕಾಱ$_1$, ಖೇಣಿಕಾಱ, ಗೇಣಿಕಾಱ, ಗೇಣಿಗಾರ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ : ಈಶ್ವರಾಜ್ಞೆಯ ಕೇಣಿಗಾಱರು ಕರಣಗಳು ತಾ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿಹನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೦-೪೩) ; ಕೋಟಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸೃಜಿಪ ಕರ್ತರ್ ಮಹಾ ಪ್ರೌಢಿಕೆಯ ಕೇಣಿಗಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಱರ್ ಚತುರ್ವದನರ್ (ಚೆಬಪು. ೨೯-೨೦). **ಕೇಣಿಕಾಱ$_1$** : ಮತ್ತೊರ್ವಂ ಕೇಣಿಕಾಱ ವಿಟನಪ್ಪ ವಣಿಗ್ವಿಟನಿಂತೆಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೬ವ) ; ಭೀಮಸೇನನನಿತ್ತ ನೋಡ್ಯ ಮಗನೆ ಕುರುಕುಲ ಕೇಣಿಕಾಱನನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೧೬). **ಖೇಣಿಕಾಱ** : ವಡ್ಡರಾವುಳದ ಖೇಣಿಕಾಱ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಚಾವಣ್ಣನುಮಿಟ್ಟು (ಎಇ. XIX, ೧೮೮-೧೬; 1079); ಆ ಸುಂಕದ ಖೇಣಿಕಾಱರು (ತಲಂಶಾ. ೪೦-೧೮ ; 1125). **ಗೇಣಿಕಾಱ** : ಗುತ್ತಗೆಯ ಗೇಣಿಕಾಱ (ಕೋಲಶಾಂ. ೫೫). **ಗೇಣಿಗಾರ** : ಮೂಲಗಾರರ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕುಳಗಳಿಗೆ ಗೇಣಿಗಾರರೆಂದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೪). [ಕೇಣಿ$_3$ + -ಕಾಱ]

ಕೇಣಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗುತ್ತಿಗೆಕೊಡು (?) : ಅಂಗುಲಿಗಳರಳರಲನ ಬಾಣಂಗಳ ಬಂಧುರತೆಯಂ ಕೇಣಿಗೊಟ್ಟಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೩೨ವ) ; ರತ್ನಗರ್ಭಾಂಗನೆ ನಿಜೋದರರಂದೆಱೆದುಳ್ಳ ರತ್ನಾವಳಿಯಂ ಕೇಣಿಗೊಟ್ಟಿಡೆಯೊ . . . ಎನೆ ವಿವಿಧ ರತ್ನಗರ್ಭಿತಮಾಗಿ ರತ್ನಮಂ ವಿಕ್ರಯಿಪ ಘಟ್ಟಸೆಟ್ಟಿಗಳವರ . . . ಅಂಗಡಿಗಳೆಸೆವವು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೮). [ಕೇಣಿ$_3$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೇಣಿಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿ ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವಾಧೀನ ಮಾಡಿಕೊ : ಭಾಳಾಕ್ಷನರ್ಧತನುವಂ ನಿಜಕೆ ಕೇಣಿಗೊಂಡಾ ಶೈಲೇಂದ್ರ ಕನ್ನಕೆಯನರ್ಚಿಸಿದಂದು (ಉದ್ಭಟ. ೬-೨೯) ; ಕಾಣಲೊಡನೆ ಕರಣಮನೆಲ್ಲಮನಂದು ಕೇಣಿಗೊಂಡನು ಪಂಚಬಾಣಂ (ಅಂಜಚ. ೮-೮೯); ಕುರುಬಲವನೊಬ್ಬನೆ ಕೇಣಿಗೊಂಡೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೪೦) ; ಪ್ರಳಯದ ಭಟರ ಜೀವವನಂಬುಗಳು ಕೇಣಿಗೊಂಡವು (ಉತ್ತರಾ. ೩-೪೬). ೨. ತಾಳು ; ಧರಿಸು ; ಹೊಂದು : ಹರನ ಕೋಪವ ಕೇಣಿಗೊಂಡನು ತನ್ನ ಚಿತ್ತದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧೪) ; ನೊಂದು ನಾಯದಿಂ ಮುಚಿವೆಯಂ ಕೇಣಿಗೊಂಡೊರಗಿ ಶತ್ರುಘ್ನನು . . . ರಾಹುಗ್ರಸ್ತದ ಏಣಧರನಂತಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೮) ; ಕೇಣಿಗೊಂಡಂ ಚತುರ ವಿಟಧರ್ಮವನು (ರೇವಣ ೬೩-೧೪). [ಕೇಣಿ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೇಣಿಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಾಗು ; ಮೇಳಗೂಡು : ನಿಜ ಜಂಗಮಪ್ರಾಣಿ ಬಸವೇಶ್ವರಂ ಕೇಣಿಗೊಂಡೆನ್ನ ಹೃನ್ಮಾಣಿಕ್ಯಗೃಹದೊಳಿರ್ಕೆ (ಅರಾಚ. ೧-೧೧). [ಕೇಣಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೇಣಿಗೊಳ್$_3$ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳ್ಳು ; ಓಳಿಯಾಗು : ವಿಶ್ವಧಾತ್ರೀ ವಳಯಂ ಪಾತಾಳಮೂಲಂ ಸಕಲ ಭುವನಮೊಂದೊಂದಱೊಳ್ ಕೇಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ೪]ಗೊಂಡುಚ್ಚಳಿಸಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೫) ; ಸುಧನ್ವನ ಕ್ಷೀಣ ವಿಕ್ರಮಶಿಖಿಯ ಜೂಣಿಯ ಮಹಾಜ್ವಾಲೆ ಕೇಣಿಗೊಂಡರಿಬಲ ಶ್ರೇಣಿಯೆಂಬೊಂದಡವಿದಾಣಮಂ ಹೊಕ್ಕಂತಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೪೨). [ಕೇಣಿ$_4$ (< ಕೇಟು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೇಣಿತ್ತಚ್ಚ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೇಣಿತ್ತಚ್ಚನ್ನಗ ನೆಳೆಯೊನ್ಮಾದತ್ತಚ್ಚನ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೯೬-೪; 750). [?]

ಕೇಣಿದ (ನಾ). ಗಿರವಿ ವ್ಯಾಪಾರಿ (?) : ರಾಜವಟ್ಟಿಯೊಳು ಕೇಣಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಣೀಯ, ಕೇಣೀದ]ರಂಗಡಿಯ ಹಾಯ್ಕುಲಾ ಚದುರ ಬಣಜಿಗರು ಪಂಚಾಳವಾತ ನಮ್ಮೀ ಚಾರು ಪಟ್ಟಿಯೊಳು ಸರಿಯಾಗಿ ಯಂಗಡಿಯ ಹಾಯ್ಕುಲನುಚಿತ ತೆಗೆಯೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೩-೭೬). [< ಕ್ರೇಣಿಕ ?]

ಕೇಣಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಹಿಡಿ (?) : ವಿಭ್ರಮ ಮಾಯಾ ವಿಧಿಯಿಂ ಕೇಣಿವಿಡಿವಾಡಿದಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೨-೧೯೩). [ಕೇಣಿ$_4$ (< ಕೇಟು) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೇಣು (ನಾ). ಸ್ಥಳ ; ಎಡೆ (?) : [ಕೋಟ]ಯಕ ನಾಯಕಿತ್ತಿ ತಂನ ಮಗ ಮೆರವಂಣಸೆಟಿ ಪಡುವ ಕೇಣಲಿ ಬರಸಿದ ಶಿಲಾ ಶಾಸನದ ಕ್ರಮ ವೆಂತೆಂದರೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೨-೯ ; 1450). [← ತಮಿ. ಕೇಣ್]

ಕೇಣ್ಸರ 'ಕೇಣಸರ' ನೋ.

ಕೇತ$_1$ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ ; ಕಿರುಕುಳ ; ಕ್ಲೇಶ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ ; ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರ ಆಟ : ಕೇತ ಯಾಚಕ ಪಗುಡಿ ಪರಿಹಾಸ ಕಂಗಳಿಂದ ಬೇಡಿತಂದು ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಹೆನೆನಬಹುದೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೭). [?]

ಕೇತ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕರೆ ; ಆಹ್ವಾನ : (ಸಿ). ೨. ಜಾಗ ; ಸ್ಥಳ : (ಸಿ). ೩. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ : ವರಮೀಗುಮೆ ಮೈಲಾರಂ ಕೇತಂ ಕಾಟಂ ಮಾರಿಗೆ ಮುಸಣಿಯೆನಿಪ್ಪ ಕೋಳದೆಯ್ವಂಗಳ್ (ಸಮುಪ. ೧೦-೧೨೬).

೪. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆ ಕೇತ ಪೆಣೆದಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡಚ್ಚರ ಗಣಿಕೆಯರೊಡಗೊಣ್ಡು ದೇವಲೋಕಕುಯ್ದರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೧-೩ ; 1006) ; ಎಗವುಣ್ಣನ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕೇತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೧೧-೧೧ ; 11ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕೇತಕ (ನಾ). ಕೇದಗೆ. 'ವೀತಕೇತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೇತಕಾರ(ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ(?) : ಮಚ್ಚವರ್ಣನು ಕೇತಕಾರ ಪರವೆಯೆಂಬ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕುದುರೆಗಳೊಂದಿಗೆ(ಅಮುಸಾಂ.೨-೮೮). [?]

ಕೇತಕಿ (ನಾ). ಕೇದಗೆ ; ತಾಳೆಹೂ : "ಗಱಿವೂ ಕೇದಗೆಯೆಂಬುದು ನಿರುತಂ ಕೇತಕಿ" (ಕವಿಕಂ. ೬೩) ; ಶಿವನ ಕರನಖದಿಂದವಾದ ಕೇತಕಿ (ನಂಜಿರ. ೯-೩೪) ; ಕರವೀರ ಕೇತಕಿ ಕಪಿತ್ಥ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೨-೨೩). [ಸಂ. ಕೇತಕೀ]

ಕೇತಕೀಕುಸುಮ (ನಾ). = ಕೇತಕಿ : "ವರ್ಷಪುಷ್ಪ – ಕೇತಕೀಕುಸುಮ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೮). [ಸಂ. (ಕೇತಕೀ + ಕುಸುಮ)]

ಕೇತಕೀಪುಷ್ಪ (ನಾ). = ಕೇತಕಿ : ಕೇತಕೀಪುಷ್ಪ ಅಂದರೆ ತಾಳೆ ಹೂವನ್ನು ಧರಿಸಿದಲ್ಲಿ . . . ಪಿತ್ತವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೪). [ಸಂ. (ಕೇತಕೀ + ಪುಷ್ಪ)]

ಕೇತನ (ನಾ). ೧. ಮನೆ ; ನಿವಾಸ : ಪ್ರೀತಿಗೊಳಿಸೆಲ್ಲರನು ಕಳುಹಿಸಿ ಕೇತನಕೆ ನಡೆತಂದು (ಬಜ್ಜಪು. ೭೭-೭). ೨. ಬಾವುಟ ; ಧ್ವಜ : ವಿಜಯಂಗೆ ವಿಜಯಮಾಗಿರೆ ನೀಮಾತನ ಕೇತನದೊಳ್ ಫಣಿಕೇತನ ಬಲಕುತ್ಪಾತಕೇತುವಪ್ಪುದೆ ಸಾಲ್ಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೬); ಮೀನಕೇತನನ ಕೇತನಮಂಗಜಚಕ್ರಿಯ ಚಕ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೪) ; ಮಿಳಿರ್ವ ಕೇತನಮೀಗಳದೆತ್ತವೋದುದೋ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೩). ೩. ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನ. ೪. ಚಿಹ್ನೆ; ಲಾಂಭನ. ೫. ತೇಜಸ್ಸು ; ಕಾಂತಿ : "ಧ್ವಜ ತೇಜಾಗಾರವುಂ ಕೇತನಮೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೬೩). [ಸಂ.]

ಕೇತನಮಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೇತನಮಾಲೆ; ಧ್ವಜಗಳ ಸಾಲು : ಒದವಿ ಪೊದಬ್ದಿ ಕೇತನಮಾೞಿಕೆ ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿ ದೂರದ ಭಟರಂ . . . ಕರೆವಂತುಟಾಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೦). [ಕೇತನ + ಮಾೞಿಕೆ (= ಮಾಲಿಕೆ)]

ಕೇತಪಗಾವುಂಡ (ನಾ). = ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಯರಜ್ಜಗವುಣ್ಡನ ಮಗ ಕೇತಪಗಾವುಣ್ಡನುಂ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೩-೫ ; ಸು. 995). [ಕೇತ$_2$ + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ$_1$) + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೇತಪೊಡೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಾಕಯ್ಯನ ಮಹತ್ತು ಕೇತಪೊಡೆಯ × × × ಗಂ ವೆಳ್ಚಿಕಬ್ಬೆ ಪುತ್ರನ್ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೧೧ ; 1049). [ಕೇತ$_2$ + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ$_1$) + ಒಡೆಯ$_1$]

ಕೇತಬ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಸೌಭಾಗ್ಯೋನ್ನತಿಯಿಂದೆನೆ ನೆಗಬ್ದಿ ಸದ್ಗುನವತಿ ಕೇತಬರಾಣಿ ವಾಣಿ ಚತುರೋಕ್ತಿಗಳೊಳ್ (ಕಇಆ. ೮೫-೧೭-೬೨ ; 1104). [ಕೇತ$_2$ + ಅಬ$_0$ (< ಅಬ್ಬೆ$_1$)]

ಕೇತಯ 'ಕೇತಯ್ಯ' ನೋ.

ಕೇತಯ್ಯ, **ಕೇತಯ**(ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬರೆದಂ ಕೇತಯ್ಯ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೩೦೮-೯ ; 971) ; ಕೇತಯ್ಯನ ಮಗ ಮೂಕಗಾವುಣ್ಡನು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦-೧೭ ; 1015). ೨. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಮಾಳಯ್ಯ ದೂಳಯ್ಯ ಕೇತಯ್ಯಗಳೆಂಬ ನೂಱು ಮಡಕೆಗೆ . . . ಸಂಗಮದೇವ ಶರಣೆಂಬುದೊಂದು ದಡಿ ಸಾಲದೆ (ಬಸವ. ೫೫೫). **ಕೇತಯ** : ೧. ಆಗಬೆಯುಂ ಕೇತಯನುಂ ನಿಱಿಸಿದ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯-೧೨ ; 1021) ; ಕೇತಯನ ಕುಱುಮಱಿ ಅಪಸುಬಾಳ ಹೊಲಮೇರೆಯ ಸೀಮಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ.IX-i, ೨೮೪-೮; 1190). [ಕೇತ$_2$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೇತಲದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ಕೇತಲದೇವಿಯರ್ (ಇಆ. XIX, ೨೭೩-೩೭ ; 1054). [ಕೇತಲ$_0$ + ದೇವಿ]

ಕೇತಾರ (ನಾ). ೧. ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರ; ಕೇದಾರ : ದೂರವೈದಿ ಹಿಮಾಂಬುವಂ ಕೇತಾರದಲಿ ಸೇವಿಸುವರಂತೆ (ಬಸಪು. ೧೯-೨೩). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಮಾಳವಗೌಳ . . . ಕಾಂಭೋಜಿ ಕೇತಾರಂಗಳ್ ದೇಶಿಯವಾಗಿವೆ (ಹವಿಮ್ಮಾರ. ೨-೯೦ ವ). [< ಸಂ. ಕೇದಾರ]

ಕೇತಾರಗೌಳ (ನಾ). = ಕೇದಾರಗೌಳ : ಕೇತಾರಗೌಳ . . . ಮೋಹನ ಗೌಳಂಗಳೇ ಗೌಳಮಿಶ್ರಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೫). [< ಕೇದಾರಗೌಳ]

ಕೇತಿಮಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ : ಆರುಟ್ಟು ಕಳೆದ ಹೂ ನಿನ್ನ ಬಾಯದು ಕೇತಿಮಾರಿಯೇ ಮೂಸಿಕೊಳ್ಳು (ಹಜಕಾ. ೪-೪೬). [ಕೇತಿ$_0$ + ಮಾರಿ]

ಕೇತಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಸೆಟ್ಟಿಯ ಹೆಸರು : ದೇವಕಾರ್ಯಮಂ ದೂಸಿಗ ಕೇತಿಸೆಟ್ಟಿ ಬಿನ್ನವಿಸೆ (ಕಇ. I, ೧೭-೨೭ ; 1055) ; ಧರೆವಾಣಿಕ ಕೇತಿಸೆಟ್ಟಿಯೊಗೆದಂ ಜಗದೊಳು (ಕಇ. IV, ೧೫-೧೪ ; 1149). [ಕೇತಿ$_0$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಕೇತು (ನಾ). ೧. ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣ ; ಕಾಂತಿ ; ಪ್ರಭೆ. ೨. ಉಲ್ಕೆ. ೩. ಧೂಮಕೇತು ; ಅನಿಷ್ಟ ಸೂಚಕವಾದ ಬಾಲಚಿಕ್ಕೆ : ಈತನ ನಮ್ಮ ಕುಲಕ್ಕಂ ಕೇತು ದಲಾನಱಿವೆನಲ್ಲದಂದೇಕಿನಿತುತ್ಪಾತಂ ತೋರ್ಪುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೩) ; ಗಂಗಾಸೂನು ಮೊದಲಾದ ಪಲರ್ಗಂ ನೀನೊರ್ವನೆ ಕೇತುವಾದೆ ಕುರುಕುಲಕೇತೂ (ಗದಾಯು. ೭-೭). ೪. ನವಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಇನರಿಪು ವಿಧುಂತುದಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ಸಿಂಹಿಕಾತನಯಂ ತಮಂ ಖೇಚರಾಹಿಯೆನೆ ರಾಹು ಶಿಖಿಯೆನೆ ಕೇತುವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೭). ೫. ಲಾಂಛನ ; ಚಿಹ್ನೆ ; ಬಾವುಟ ; ಧ್ವಜ: "ಕೇತು ಧ್ವಜಂ ಪತಾಕಂ . . . ಹಳವಿಗೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೫-೨೬) ; ಅಮರೇಂದ್ರ ಪುತ್ರನಂ ಕರೆವವೊಲಾದುದಾ ಪುರದ ವಾತ ವಿಧೂತ ವಿನೂತ ಕೇತುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೪) ; ವಾತವಿಧೂತ ವಿನೂತ ಕೇತುಗಳ್ ದಳ್ಳಿಸುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೪೯). ೬. ಹಿರಿಯ; ಒಡೆಯ ; ಮುಂದಾಳು : ಕುರುಕೇತುವೆಲ್ಲಿದಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೧); ಭೀತಿಗೊಂಡನು ದ್ರೋಣ ಸೋಲಕೆ ಕೇತುವಾದನು ಶಲ್ಯನಪಜಯ ಮಾತೃಕಾಕ್ಷರನಾದನಶ್ವತ್ಥಾಮನಿಂದಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೧೬-೧೩). ೭. ಕತ್ತಾಳೆ; ರಕ್ಕಸಬಾಳೆ: ವರುಣನ ಕುಂತದುತ್ಕರದ ಕೇತುವ ಕೇಕಿವಿಳಾಸದರ್ಭಕೋದರೆಯ . . . ಅಭಿಧಾನಮುಂ ತಳೆದ ಭೂರುಹ ಮೊಪ್ಪುಗುಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೭). ೮. ದೇವತೆಗಳ ಶಿಬಿಕೆ, —ವಿಮಾನ: (ಕಿ). ೯. ರೋಗ. ೧೦. ಶತ್ರು ; ವೈರಿ. ೧೧. ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : "ನವ . . . ನಳ ಕೇತು ಬುಧ . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ೯ಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೪). [ಸಂ.]

ಕೇತುದಂಡ (ನಾ). ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ: ಕಣ್ ತಿರುಗಿ ಬರೆ ಮಱಿದು ಮೆಯ್ಯಂ ಪರವಶದಿಂ ಕೇತುದಂಡಮಂ ನೆಮ್ಮಿರಲ್ (ಪಂರಾಮಾ.೧೬-೧೪); ವೃಷಭಾಂಕಿತದ ಕೇತುದಂಡದ ಸುಭಟನಾವನೋ ಪಾಂಡವರೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೧೬). [ಕೇತು + ದಂಡ]

ಕೇತುದರ್ಶಕ (ನಾ). ಧೂಮಕೇತುವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ದೂರದರ್ಶಕ ಸಾಧನ: "ಧೂಮಕೇತುವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಅಲ್ಪ ವರ್ಧನಶಕ್ತಿಯೂ ವಿಶಾಲದೃಷ್ಟಿಕ್ಷೇತ್ರವೂ ಉಳ್ಳ, ದೂರದರ್ಶಕ : ಕೇತುದರ್ಶಕ" (Comet-finder. ಇಂಕನಿ). [ಕೇತು + ದರ್ಶಕ]

ಕೇತುಪಟ (ನಾ). ಧ್ವಜ ; ಬಾವುಟ : ಗಿರಿವರದ ನೆಗಟ್ಟಿಗೆ ನೇವಿಸಿದ ಕೇತುಪಟದಂತೆಸೆಯೆ (ಶಬಶಂ. ೩-೩೫ ವ). [ಕೇತು + ಪಟ್ಟ₁]

ಕೇತೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಚಿತ್ತಾರಿ ಕೇತೋಜನ ಮಗಂ ಬಡ್ಡಗಿ ಆಯ್ಯೋಜಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪-೭೩ ; 1053). [ಕೇತ₂ + ಓಜ₁ (< ಒವರ್ಝು)]

ಕೇದಂಗೆ 'ಕೇದಗೆ' ನೋ.

ಕೇದಕೆ 'ಕೇದಗೆ' ನೋ.

ಕೇದಗಿ 'ಕೇದಗೆ' ನೋ.

ಕೇದಗೆ, ಕೇದಂಗೆ, ಕೇದಕೆ, ಕೇದಗಿ, ಕೇದಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ಕೇತಕಿ: "ಗಜಾಹೂ ಕೇದಗೆಯೆಂಬುದು" (ಕವಿಕಂ. ೭೩) ; ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮಂ ಸೋಗೆ ಸೆಳ್ಳುಗುರಂ ಕೇದಗೆ . . . ಪೋಲ್ಪುವು (ಆದಿಪು. ೬-೮೫) ; ಇಂಪಿಲ್ಲದ ಕೇದಗೆಯುಂ ಕಂಪಿಲ್ಲದ ಪೂ ಸುಪುತ್ರನಿಲ್ಲದ ಭವನಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೯೨) ; ಎಳವೆಣೆ ಸುತ್ತಿದಂತೆ ಮಿಜುಗುತ್ತಿರೆ ಕೇದಗೆಯೋಲೆ (ಕಾದಂಉ. ೧೫೦) ; ಕೇದಗೆಯನೇಜಿದ ಕೋಡಗದಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೯-೨೧) ; ಆಹಹ ಕೇದಗೆ ನಗೆಯೊ ! ಹೊಡೆಯು ಹಾವಿನ ನಗೆಯೊ ! (ಹ ಚ್ಚ ರ. ೩೨-೨೧). **ಕೇದಂಗೆ** : ೧. ಕೆಂಜಾಜಿ ನಾಗಸಂಪಗೆ ಬಂದುಗೆಯಪರಂಜಗೇದಂಗೆ ಯೊಳ್ಪರಲಿಂ ಮಂಜರಿಗಳಿನರ್ಚಿಸಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೩೭). **ಕೇದಕೆ** : ೧. ಕೊಳದ ಮೂಡಿಗೆ ಕೇದಕೆಯ ಹಿಂಡಲು ಇಲ್ಲವೇನಮ್ಮ (ಪದ್ಮಸ. ೧೫). **ಕೇದಗಿ** ೧. ದಾಳಿಂಬ ಮುಸ್ತಿ ಗಜಾಕೆ ಕೇದಗಿ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೪). **ಕೇದಿಗೆ** : ೧. ಸುರಹೊನ್ನೆ ಕೇದಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಡುಹೂಗಳು (ಕಳಹು. ೨). ೨. ಕೇದಗೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣ : ರಾಗಟೆ, ಕೇದಿಗೆ, ಚೌರಿಕೊಟ್ಟು, ಜಡೆಬಂಗಾರ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು (ಮಲೆಮಂ. ೩೯). [< ಸಂ. ಕೇತಕೀ]

ಕೇದಗೆಮೊಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ : ಕೇದಗೆಮೊಲೆಯ ರಸ . . . ಆಷಾಢೀರಸ ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದೊಂದು ಭಾವನೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು (ವಿವೈವಿ. ೨೭). [?]

ಕೇದಾರ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದೆ: "ವಪ್ರಂ, ಕ್ಷೇತ್ರಂ, ಕೇದಾರಂ-ಈ ೩ ಕೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೦) ; ಪಾಮರಿಯರ್ ಜಿತಾಮರಿಯರಿರ್ಪರ್ ಕಾದು ಕೇದಾರಮಂ (ಮ ಲ್ಲಿ ಪು. ೨-೨೦). ೨. ಉಪವನ; ಉದ್ಯಾನ. ೩. ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಶಿವ ದೇವಾಲಯ; ಶಿವಕ್ಷೇತ್ರ. ೪. [ಜ್ಯೋತಿ] ಜಾತಕಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಪ್ತಗ್ರಹಂ . . . ಚತುರ್ಗೇಹದೊಳ್ ನಿಲೆ ಕೇದಾರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೩-೫). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಕೇದಾರ : ೨೯ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ ಧೀರ ಶಂಕರಾಭರಣದಲ್ಲಿ ಜನ್ಯ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಕೇದಾರಗೌಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಮಿಶ್ರರಾಗದ ಹೆಸರು : ಗೌರೀಮನೋಹರಿ, ಕೇ ದಾ ರ ಗೌ ಳ, ಸಾಮ . . . ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳು ಮನಮೋಹಕವಾಗಿವೆ (ಸಂಗೀತ. ೪೮). [ಕೇದಾರ + ಗೌಳ]

ಕೇದಾರವನ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆ ; ಶಾಲಿವನ : ಪರಿಕಾಲ್ಗಳನುಣ್ಬ ಕೇದಾರವನಂ ಮನಂಗೊಳಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೨-೪). [ಕೇದಾರ + ವನ]

ಕೇದಾರೇಶ್ವರ (ನಾ). ಕೇದಾರದಲ್ಲಿರುವ ಶಿವ. ℙ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದ್ವಾದಶ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಕೇದಾರ + ಈಶ್ವರ]

ಕೇದಿಗೆ 'ಕೇದಗೆ' ನೋ.

ಕೇದಿಗೆಬೀಳು (ನಾ). ಕೇದಗೆಯ ಬಿಳಲು, —ಬೇರು: ಕೇದಿಗೆ ಬೀಳಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ನೆಲದಾಳವನ್ನರೆದು ಕುಡಿಯೆ ದಾಹಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವದು (ಸಕವ್ವ. ೭೭). [ಕೇದಿಗೆ (< ಕೇದಗೆ) + ಬೀಳು₃ (< ಬೀಟು₃)]

ಕೇದು 'ಕೇ' ಪರಾ.

ಕೇನಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ಮೆಲುಕು; ಕಣತಲೆ: (ಕ). ೨. ತಲೆ. ೩. ಕೆನ್ನೆ ; ಕಪೋಲ. [ಸಂ.]

ಕೇನಿಪಾತಕ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಮುಂಭಾಗ, —ಚುಕ್ಕಾಣಿ. [ಸಂ.]

ಕೇನೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಸುವರ್ಣಗೆಡ್ಡೆ ; ಶೇನೆಗೆಡ್ಡೆ ; ಸೂರಣಗೆಡ್ಡೆ : ಬಂಕೆಯನ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಕೇನೆಗೆ ಕಲ್ಲಿಟ್ಟಂತಾಗುವುದು (ವೀರಬಂ. ೧೩) ; ಕೇನೆಯ ಮೇಲಿನ ಕಲ್ಲಿನ ತೆರದಲಿ ತಾನಿಹ ಮೇಲಾಳಿನ ಕೈಯೊಳ್ (ಕಏಪು. ೪೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಶೇನೈ ; ಮಲ. ಶೇನ; ತುಳು. ಕೇನೆ]

ಕೇಪಲ, ಕೆವಲ, ಕೇಪಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಡುಗೆಂಪು ಹೂವಿನ ಸಸ್ಯ: ಆಡಿಯಾಲ, ಕೇಪಲ, ಕಿಸುಕಾರ (ಮೈಔಗಿ. ೪೬-೯೨೪). **ಕೆವಲ** : (ಕ). **ಕೇಪಳೆ** : ಒಂದೊಂದು ದಿನ . . . ಅವರು ಕೇಪಳ ಹೂವನ್ನು ತರುವುದುಂಟು (ಬಾಳಗಿ. ೧೦೮) ; ದೀಪಾವಳಿಯ ದಿನ . . . ಕೇಪಳಂಬಳಕಾಯಿ ಗುಂಡು ಸರ ತೊಡಿಸಿ ಆ ಪೂಜೆಯಾಗುತಿರೆ (ಕಏಪು. ೪೫). [← ತುಳು. ಕೇಪಳ್, ಕೇಪುಳ]

ಕೇಪಳೆ 'ಕೇಪಲ' ನೋ.

ಕೇಪು₁ (ನಾ). ಸರಕು ; ಮಾಲು : ವ್ಯವಹಾರ ಮುಖದಿಂದ ಸೋಪು ಸಕಲಾತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ಲೂವು ಶಕಲಾದಿ, ಶೋಪು ಶಕಲಾತಿ] ನವರತ್ನ ವಾಜಿಯ ಫಲವ ಕೇಪು [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಪಿ, ಕೇಪ] ಗಳ ತಂದು ಬೆಲೆಗಿತ್ತು ಬಲು ಹರದನಾಗಿರಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೩-೩) ; ಚನ್ನಪಟ್ಟಣ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಕೇಪು ಕಳುಹಿಸಿ . . . ಮಾರಿಸಿ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೭೮) ; ದುರ್ಗದೊಳಕ್ಕೆ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಯಾವ ಕೇಪು ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳೂ ಬಾರದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೮೨). [← ಮರಾ. ಖೇಪ್]

ಕೇಪು₂ (ನಾ). ೧. ತುಬಾಕಿಯ ಗುಂಡುಗಳಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಹಿಂಬದಿಯ ಅಣಸು, —ಟೋಪಿ : ಬರೀ ಕೇಪು ಮಸಿ ಹಾಕ್ಕೊಂಡು ಬರ್‍ತೀನಿ, ಸಮಯ ಬಿದ್ದರೆ ಒಂದು ಹುಸಿಬೆದರು ಈಡು ಹಾರಿಸೋಕೆ (ಮಲೆಮ. ೫೭೨). ೨. ಮಕ್ಕಳ ತುಪಾಕಿಯ ಪಟಾಸ್ ಮದ್ದು.

ಕೇಪುಹೊಡೆ = ೧. ಗುಂಡುಹಾರಿಸು ; ಶಿ ಕಾ ರಿ ಮಾ ಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಜಯಗಳಿಸು, —ಸಾಧಿಸು : ಇವತ್ತು ನೋಡು ಒಳ್ಳೆಯ ಕೇಪುಹೊಡೆದು ಬಿಟ್ಟೆ (ಮರಳಿ. ೨೯) ; ನೋಡಿದೆಯೇನೆ ನಮ್ಮ ನರಸಿಂಹನ್ನ, ಎಂಥ ಕೇಪುಹೊಡೆದ (ತಾಯಿಕ. ೨೨೧). [← ಇಂ. Cap]

ಕೇಪುತೊಟ್ಟು (ನಾ). ತುಬಾಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಪು ಇಡುವಭಾಗ : "ತುಪಾಕಿಯ ಚಾಪಿನಲ್ಲಿ ಕೇಪು ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ತೂತುಗಳುಳ್ಳ ಚಾಚುಭಾಗ; ಕೇಪುತೊಟ್ಟು" (Nipple. ಇಂಕಸಾ). [ಕೇಪು₂ + ತೊಟ್ಟು₂]

ಕೇಬಲ್ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ನೆಲದಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿರುವ, ಪರಸ್ಪರ ವಿದ್ಯುತ್ ಸಂಪರ್ಕವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ, ತಂತಿಗಳ ಹೊರಜೆ : ಕೇಬಲ್‌ಗಳನ್ನು ಸಮುದ್ರ ಸಾಗರಗಳಲ್ಲಿ ಇಳಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೫೨೭). ೨. ಇದರ ಮೂಲಕ ಕಳಿಸುವ ಸಮಾಚಾರ. [← ಇಂ. Cable]

ಕೇಮು₁ (ನಾ). ಗಾಯ ಒಣಗಿದ ನಂತರ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕಲೆ : ಹಣೆಯ ಗಾಯವು ಮಾತ್ರ ಒಣಗಿದ್ದರೂ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೇಮುವಾಗಿ ಮೋರೆಯ ಚೆಲ್ವಿಗೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೊರತೆಯಾಗಿ ನಿಂತಿತು (ಕಾಲೂರ. ೮ ಕಥಾಸಾರ). [← ತೆಲು. ಕೇಮು]

ಕೇಮ್ಮು$_3$, ಕೇವ, ಸೇವ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮ : "ಕೇಮ (ಕೇವ, ಸೇವ) – ಕ್ಷೇಮ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮). **ಕೇವ** : ಮೇಲಿನ 'ತದ್ಭಕೋ' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಸೇವ** : "ಕ್ಷೇಮದೊಳ್ ಸೇವಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೮); ಮನದೊಳ್ತೊಳಲುತ್ತಂ ತಾಂ ಮನವೊಲ್ಲದೆ ತನಗೆ ಸೇವಮೆಂದೆನುತೊರೆದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೦) ; ಸೇವದಿಂದರಸುಗೆಯ್ಯುತು ಮಿರ್ಕುಂ (ಮರಾಜ. ೨೧೧–೬೨). [< ಸಂ. ಕ್ಷೇಮ]

ಕೇಮದ್ರುಮ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ಅನಿಷ್ಟಕಾರಕವಾದ ಯೋಗ : ಇನವರ್ಜ್ಯಂ ಕ್ಷಿತಿಜಾದಿಗಳ್ ಹಿಮಮಯೂಖಂಗೆ . . . ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಮನ್ಯನಿವಾಸಸ್ಥಿತಮಾದ ಯೋಗಮದು ದಲ್ ಕೇಮದ್ರುಮಂ ನಾಮದಿಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪–೧). [ಸಂ.]

ಕೇಮೆ (ನಾ). ಕೆಲಸ : ನಿನಗೇನೂ ಕೇಮೆ ಇಲ್ಲವೆ? ಸುಮ್ಮನೆ ಯಾಕೆ ನಿಂತಿದ್ದೀ (ರೂಢಿ). [< ಗೆಯ್ಮೆ]

ಕೇಯು 'ಕೇ' ನೋ.

ಕೇಯೂರ (ನಾ). ಕಡಗ ; ತೋಳುಬಂದಿ : ಕೇಯೂರ ಕಟಕ ಸಮಿತಿಯುಗಾಯತ ಬಾಹುಗಳಿಂ (ಆದಿಪು. ೪–೪೦) ; ಕೇಯೂರಮಂ ತಳೆವಂದದಿಂ ಪೃಥುಳಭುಜದಿಂ ಪೃಥ್ವೀಶಂ ತಾಳ್ದಿದಂ ನೆಲನೆಲ್ಲಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭) ; ವಿವಿಧ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಕೇಯೂರವನು ಕಡಿಕಡಿ ದೊಟ್ಟದನು ಕಲಿ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪–೨೩). [ಸಂ.]

ಕೇರ್$_1$, ಕೇರು$_3$ (ನಾ). ಗೋಡೆ ; ಭಿತ್ತಿ : "ಕೇರ್ ಭಿತ್ತಿಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೪) ; "ಕೇರೆಂದುದಯಿಸುಗುಂ ಗೋಡೆವೆಸರು" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೫) ; ಕಂಬದ ಮಱೆಯೊಳ್ ಕೇರಂ ಸಾರ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೩–೬) ; ಜಾಗದ ನೆಲೆವಡಲಗೆಗಳ ಜಾಗಂಗಳ ಪಸುರ್ಗಳೆಸೆಯ ರತ್ನದ ಕೇರ್ಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೩೧) ; ನೀರಿಲ್ಲದೂರುಂ ಕೇರಿಲ್ಲದ ಮನೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೭೫). **ಕೇರು$_2$** : "ಕೇರು ಗೋಡೆ" (ಕಶರ. ೨೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚುವರ್]

ಕೇರ್$_2$, ಕೇರು$_3$, ಗೇರ್, ಗೇರು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಅರಿದಾಳಂ ಬೆಲ್ಲಂ ಸಜ್ಜರಸಂ ಕಾಸೀಸಮರಗು ಕೇರ್ಮೆಣಸಿವನೊಂದಿರೆ ತಿಲತೈಲದೊಳಟ್ಟು (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪೪); ರಸಮೆಂಬೀ ಪೆಸರಿಂಗೆ ಕೇರ ರಸದೊಳ್ ಪೊನ್ನಕ್ಕುಮೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೯೪); ಕೇರಮರಂ ಫಲಮಾಗೆ ಭೀತಿಯೋಗಡಿಸದು (ಜಟ್ಟಮ. ೪–೧೭). **ಕೇರು$_3$** : ತಾಳದ ತಡಸದ ಬೇವಿನ ಬೇಲದ . . . ಕೇರಾಲಜಾಳದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೫೬) ; ಕೇರು (ಬಿಬ್ಬಾ) – ಬಹಳಯೆತ್ತರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇರಿನಯೆಣ್ಣೆ ಔಷಧಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. (ಕಭಾಗೆ. ೩೮); ಇದರ ಎಲೆಗಳು ಕಾಯಿಗಳು ಬೀಜಗಳು ಕೇರಗಿಡದಂತೆ ಇರುತ್ತವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೧). **ಗೇರ್** : ೧. ತುಪ್ಪವೆಂಬ ಪೆಸರಾವಿನ ತುಪ್ಪಕ್ಕಂ ಗೇರ ತುಪ್ಪಕ್ಕಮುಂಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೯೩) ; ಪೊದೆಬಾಳಂ ಕುಸೆ ಗೇರ್ ಪ್ಲವಂ ಬಸುರಿ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧–೫೭) ; ಕೊಸಗುಗೇರ್ ಕಕ್ಕೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೩). **ಗೇರು** : ೨. ಗೋಡಂಬಿ : ಸಕಲಭೋಗಂಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಬೆರಸಿ ಮಗ್ನನಾಗದೆ ಗೇರಿನ ಫಲದಂತೆ ಇರು (ಮನುಗುಂ. ೭೭) ; ಗೇರು ಹಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬೀಜ ಸೇರಿದಂತೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೨–೨) ; ಸಕಳೇಶನ ಮಲ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಗೇರಫಲದಂತಿಪ್ಪೆವು (ಷತಿಲ. ೩–೩೩).

ಕೇರುಕಟ್ಟು = ಕೆಡಿಸು ; ಬಾಧಿಸು ; ನಾಶಪಡಿಸು : ಕೇರುಕಟ್ಟಿದ ನವರ ತೆರವಿನ ಹಣಕ್ಕೆ (ಮಹಾಂತೇ. ೨೦–೨೦). **ಕೇರುಹಾಕು** = ಕೇರು ಕಟ್ಟು : ನಾನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ಕಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ದುಷ್ಟರಾದ ಜನರು . . . ಕೇರುಹಾಕಿಸಿ ಬಿಡುವರು (ಸಂಚಿತ್ರ. ೮೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೇರ್ ; ತುಳು. ಗೇರು, ಚೇರು ; ತೆಲು. ಜೀಡಿ, ಜೇಡಿ]

ಕೇರ್ವಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗೋಡೆಗೆ ಹಾಕಿದ ಅಲಂಕಾರದ ಬಟ್ಟು (?): ಮಂದಾರದ ಮೊಳೆಸಾಲ್ಗಳಿಂ ಕಂಕೆಲ್ಲಿಯ ಕೇಱು[ರ್]ವಟ್ಟುಗಳಿಂ, ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮೇಲ್ಗಟ್ಟುಗಳಿಂ . . . ಲತಾಮಂಟಪಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦–೧೧೭ ವ). [ಕೇರ್$_1$ + ಬಟ್ಟು$_1$]

ಕೇರಗಿಡ (ನಾ). ಗೇರುಮರ : "ಭಲ್ಲಾತಕ, ಭಲ್ಲಾತ = ಕೇರಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪೧). [< ಕೇರ್$_2$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೇರಡಕೆ, ಕೇರಡಿಕೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೇರು ಸೇರಿಸಿರುವ ಅಡಕೆ; ಬಾಣಂತಿಯರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಅಡಕೆ. **ಕೇರಡಿಕೆ** : ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ . . . ಕೇರಡಿಕೆಯ ವೀಳ್ಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡೇ ಉಳಿದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು (ಸಮಜೀ. ೫೩೫). [ಕೇರ್$_2$ + ಅಡಕೆ$_1$]

ಕೇರಡಿಕೆ 'ಕೇರಡಕೆ' ನೋ.

ಕೇರಬೀಜ, ಕೇರುಬೀಜ, ಗೇರುಬೀಜ (ನಾ). ೧. ಕೇರುಮರದ ಬೀಜ. **ಕೇರುಬೀಜ** : (೬). **ಗೇರುಬೀಜ** : ೧. ಅವನು ಅವಳ ಗೇರುಬೀಜಗಳನ್ನು . . . ತನ್ನ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ (ರಕ್ತರೂ. ೪೪) ; ಗೇರುಬೀಜದ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಪುಟ್ಟ ಅಂಗಗಳು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೩೧೦). ೨. ಗೋಡಂಬಿ ಬೀಜ : ಹಾಲುಕೀರಿಗೆ ದ್ರಾಕ್ಷಿ ಗೇರುಬೀಜ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [< ಕೇರ್$_2$ + ಬೀಜ]

ಕೇರಮಂಡಲ (ನಾ). ಒಂದುಜಾತಿಯ ಹಾವು : ದಾಸರಹಾವು, ಕೆಱ ಮಂಡಲ, ಕೊಳಕುಮಂಡಲ, ನೀರುಹಾವು (ಒಳ್ಳೆ) (ನಮ್ಮಸು ೨೪೦). [?]

ಕೇರಮರ, ಗೇರುಮರ (ನಾ). = ಕೇರಗಿಡ : (೬). **ಗೇರುಮರ** : ಎರಡು ಮಾವಿನಮರ, ಮೂರು ಗೇರುಮರ (ಅನಾಥ. ೨೨).
[< ಕೇರ್$_2$ + ಮರ]

ಕೇರಮಾವು, ಗೇರುಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು : (೬). **ಗೇರುಮಾವು** : (೬). [< ಕೇರ್$_2$ + ಮಾವು]

ಕೇರಯಿಸು, ಕೇರ್ಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಳಿಯಂತೆ ಕೂಗು (?): ಕೇರಯಿಸಿದಂ, ಕೇರ್ಯಿಸಿದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೩ ಉದಾ). **ಕೇರ್ಯಿಸು** : ಮೇಲಿನ 'ಭಾಷಾಭೂ' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಕೇರ್$_0$ (< ℙ ತಮಿ. ಕೇರು) + –ಇಸು$_1$]

ಕೇರಲ, ಕೇರಳ (ನಾ). ೧. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ, —ಪ್ರಾಂತ. **ಕೇರಳ** : ೨. ವಿನುತ ಘೂರ್ಜರ ಗೌಳ ಕೇರಳ ಜನಪದಾದಿ ಸಮಸ್ತ ನೃಪರು (ತೊರರಾ. ೧–೬–೧೭). ೨. ಕೇರಳ ದೇಶದವನು : ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗಿಱಿದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಲಾಳ ಗೌಳ ಚೋಳ ಕೇರಳ ಪಾಂಡ್ಯಪಲ್ಲವ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ) ; ಇವನು ಕನ್ನಡಿಗನಿವನು ಕೇರಳನು ಮತ್ತಿವನು ಕೊಂಕಣನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩–೨೫೬). ೩. ತೆಂಗು : ಎಳಗೌಂಗಿಂ ಕೇರಳ ಪನಸಿಮ್ಮೋಹಿಸುವರನೇಱಿಲಿಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೧೮). [ಸಂ.]

ಕೇರಳ 'ಕೇರಲ' ನೋ.

ಕೇರಳಿ (ನಾ). ಕೇರಳದೇಶದವಳು ; ಕೇರಳ ಸ್ತ್ರೀ : ಕರ್ಣಾಟೀ ಕರ್ಣಪೂರಂ ಲಾಟೀಲಲಾಮಂ ಕೇರಳೀಕೇಳೀಕಂದರ್ಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೮ ವ). [< ಸಂ. ಕೇರಲೀ]

ಕೇರಾಟ (ನಾ). ಮೊರದಿಂದ ಕೇರುವಿಕೆ : (೬). 'ತೂರಾಟ' ಪರಾ.
[ಕೇರು$_1$ (< ಕೇಱು) + ಆಟ]

ಕೇರಿ, ಚೇರಿ (ನಾ). ೧. ಬೀದಿ ; ಮನೆ ಸಾಲುಗಳ ನಡುವಿನ ಹಾದಿ ; ಓಣಿ : ಪುರಿಗೆಱೆಯಾ ಮೂಱಿಜ್ಕೇರಿಯಾ (ಎಇ. VI, ೧೬೬-೪ ; 793) ; ಊರಿಲ್ಲ ಕೇರಿಯಿಲ್ಲೀ ಯಡವಿಯೊಳೆಲ್ಲಿಗೆ ಚರಿಗೆವುಗುವುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯–೩); ನೆರೆಹೊರೆಯ ಕೆಲದ ಕೇರಿಯ ಸಕ್ಕಜದ ಮಕ್ಕಳೊಡನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ನಂಬಿರ. ೨–೧೩) ; ಕರ್ಕಶ ಪುಳಿಂದರ ಕೇರಿಯಿರೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೭);

ಕೇರಿಗಳೊಳಗೊಬ್ಬರಾದರು ಮುನಿಗಳು ಬಾರದಿದ್ದುದ ಕಂಡು (ಭರಚ. ೩-೩೬). ೨. ಸಾಲು; ಶ್ರೇಣಿ: "ಕೇರಿಯೆನೆ ಸಾಲು" (ಕಶರ. ೨೭). ೩. ಪಗಡೆ ಹಾಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಪಟ್ಟೆ: ಸೊಲ್ಲಲಿಹಪರವೆಂಬ ಕೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಪಂ ಪುಣ್ಯವೆಂಬಾನಲ್ಲ ಹಾಸಂಗಿಗಳನೊಯ್ಯನೆ ಹಾಯ್ಕಲು (ಬಸಪು. ೪೩-೪). ಚೇರಿ: ೧. ಆ ಚೇರಿಗೆ ಹೋಗಿ "ಇಲ್ಲಿ ಮಿಾಸಾ ಹೆಂಗುಸಿನ ಮನೆಯಾವುದೆಂದು"... ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ (ಕಾಬಝಾ. ೯೯).

ಕೇರಿಕೇರಿ, ಕೇರಿಗೇರಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕೇರಿಕೇರಿಗಳೊಳ್ ಕೂಗಿಡೆ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೨-೬೮); ಊರೂರೊಳ್ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ); ಕೇರಿಕೇರಿಗೆ ಕೈದುಕಾಜರು ನೆರೆದು ನಿಂದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೦); ಗೃಹೋವನಾವಳಿ ಕೇರಿಗೇರಿಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೭೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೇರಿ; ತುಳು. ಕೇರಿ; ತೆಲು. ಗೇರಿ]

ಕೇರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು; ಬೀದಿಹಿಡಿದು ಹೋಗು: ಚಂದ್ರಮುಖಿ . . . ಪೊಜಮಟ್ಟು ಕೇರಿಗೊಂಡೈದಿದಳ್ ಸಂಕೇತ ಭವನದೊಳ್ ಕಾದಿರ್ದ ಕಾಂತನೆಡೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೯).

[ಕೇರಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೇರು$_1$ 'ಕೇಱು' ನೋ.

ಕೇರು$_2$ 'ಕೇರ್$_1$' ನೋ.

ಕೇರು$_3$ 'ಕೇರ್$_2$' ನೋ.

ಕೇರು$_4$ (ನಾ). ಕೇರುವ ಸಾಧನ; ಮೊರ: ಶೂರ್ಪಕರಣ ಸಾಧನವಾದ ಮೊರಕ್ಕೆ ಕೇರು ಎಂದು ಹೆಸರು (ತುಳುನಾ. ೧೯೫).

[< ಕೇಱು]

ಕೇರುಬೀಜ 'ಕೇರಬೀಜ' ನೋ.

ಕೇರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು; ಕೆರೆಹಾವು: ಆ ಬನದೊಳ್ ನಾಗಾಂಗನೆಯೊಳ್ ನೆರೆವ ಕೇರೆಯಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೮೨-೧೫); ನೀರಡಸಿದ ಕಾಸರಪತಿ ಕೇರೆಯು ನಗದೊಸರೆಗೆತ್ತು ನಕ್ಕುವುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೪೪); ಬೀಟಿಯ ಕಾಲಿಂ ಬಾರೇಟಿ ಬದಿಯನೊದೆದೊಡೆ ಕೇರೆ[ಪಾಠಾಂ. ರು] ಪೊರಳ್ವಂತೆ ಕಾಲಮೇಲೆ ಪೊರಳ್ದಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೫೦); ಇವಕ್ಕೂ ದೊಡ್ಡ ಹಾವುಗಳೆಂದರೆ ಕೇರೆ, ನಾಗರಕನ್ನಡಿ ಹಾವುಗಳು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಾರೈ, ಚೇರೈ; ಮಲ. ಚೇರ; ತುಳು. ಕೇರಿ]

ಕೇರೆತುಪ್ಪ (ನಾ). ಕೇರೆಹಾವಿನ ನೆಣ, —ಕೊಬ್ಬು: ಕೇರೆತುಪ್ಪವನ್ನು ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕೇರೆ + ತುಪ್ಪ]

ಕೇರೆಮಿಾನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿಾನು; ಹಾವು ಮಿಾನು: "ಗ್ರಾಹಃ, ಅವಹಾರಃ – ೨ ಲತಾಕಾರವಾಗಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವ ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯದ ಹೆಸರುಗಳು, ಅಂದರೆ ಹಾವುಮಿಾನು, ಬಳ್ಳಿಮಿಾನು, ಕ್ಯಾರ[ಕೇರೆ]ಮಿಾನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೪).

[ಕೇರೆ + ಮೀನು$_3$ (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕೇರೆಹಾವು (ನಾ). = ಕೇರೆ: "ರಾಜಿಲಃ – ಕೇರೆಹಾವು" (ಓಷಧಿ. ೧೩೭).

[ಕೇರೆ + ಹಾವು (< ಪಾವು$_1$)]

ಕೇರೈಸು 'ಕೇರಯಿಸು' ನೋ.

ಕೇರ್ಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು: ದೆಸೆಯಂ ಸುತ್ತಿ ಶಿಳೀಮುಖಪ್ರಕರದಿಂ ಕೇರ್ಗಟ್ಟೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೫೩); ಅಮರೇಂದ್ರಾತ್ಮಜ ನೆಚ್ಚು ವಾಯುಪಥದೊಳ್ ಕೇರ್ಗಟ್ಟಿದಂತಸ್ತ್ರಜಾಲಮನೊಟ್ಟೈಸಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೫-೪); ಉರಿಗೊಳ್ಳಿಯ ತಂಡದೆ ಕೇರ್ಗಟ್ಟತೆನಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೭೫); ಆಳುದ್ದಂ ನಿಲೆ ಮಿಂಚುಗನ್ನಡಿಗಳೇ ಕೇರ್ಗಟ್ಟಿದಂತೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಮೈಸೂಮ. ೩-೩೧). [ಕೇರ್$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೇರ್ಗಟ್ಟು$_2$, ಕೆರ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಗೋಡೆಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಗೋಡೆಯಂತಹ ರಚನೆ; ತಡಿಕೆ: ಕೆಂದಾವರೆಯ ಗಂಟಿಗಳೊಳಂ ದವನದ ಕೇರ್ಗಟ್ಟನೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೩); ಸಂಪಗೆಯ ಮುಗುಳ ಕೇರ್ಗಟ್ಟಸಂತಿರ್ದ ಮಣಿಭಿತ್ತಿಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೧ ವ); ನೇವರಿಸಿ ಬಿಗಿದ ಲಾಮಂಚದ ಕೇರ್ಗಟ್ಟಸಿಂ (ನಳಚಂ. ೧೯೫). ಕೆರ್ಗಟ್ಟು: ಲಾಮಂಚದ ಕೆರ್ಗಟ್ಟಿಂ ನೆಮ್ಮಿನಿಂದ ಪಡಿದೆಳೆಯಡಕೆಯ ಸಸಿಗಳ (ಕೇಶಿರ. ೧೧-೨೩); ಲೋಹ ವಾಹಿನಿಯೆಂಬ ಕೆರ್ಗಟ್ಟು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೮-೩೨ ವ). [< ಕೇರ್ಗಟ್ಟು$_1$]

ಕೇರ್ಪು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿದಿರಿನ ಏಣಿ.

[← ತುಳು. ಕೇರ್ಪು]

ಕೇಲ್, ಕೇಲ, ಕೇಲು$_1$ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹರವಿ; ಗುಡಾಣ: ಘೃತಭಾಂಡದೊಳ್ ಬಡತನಂ ಕೇಲೊಳ್ ಬಜಂ ಧಾನ್ಯ ಸಂಕುಲದೊಳ್ ಧಾನ್ಯದ ಕೇಡು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೪೨); ಕೇಲಂ ಮಾಡುವ ತಿಗುರಿಯ ಕೋಲಂತೆವೋಲಿರ್ದು ದಿಟ್ಟೆ ತನು ಕೆಡೆವಿನೆಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೩೦). ಪಾಲ್, ಕೇಲ್, ಕೋಲ್ (ಶಮದ. ೪೮ ಪ್ರಯೋ). ಕೇಲ: ಒಂದು ಕಡ್ಡಾಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಒಂದು ಕೇಲದಲ್ಲಾಗಲಿ ನೀರು ಹಾಕಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೦); ಗುಂಡಯ್ಯನಿಲ್ಲದೆ ನಮ ಕೇಲ ಹೊರಗಿಡೊ (ಲೋಕಗೀ. ೩೮). ಕೇಲು$_1$: "ಮಣಿಕಃ, ಆಳಿಂಜರಃ – ಈ ೨ ಕೇಲು" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೨); "ಆಳಿಂಜರಃ ಮಣಿಜೆಯೆನೆ ಕೇಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲ್ಲೆ] ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩); ಕೇಲಿನೊಳಲ್ಲಿ ತಾನಂದಿರಿಸೆ ಬಳೆದನು ಕೇಲು ತುಂಬಲಿಕೆ (ಸಂಭಪ. ೪-೪); ಕಾಲು ತಂದು ಕೇಲಿನೊಳಗೆ ಅದ್ದಿಹೋದನವ್ವ (ಪುರಂದ. ೫-೫೦-೧); ನಾಯಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಕೇಲು . . . ಪೂಜೆಗೆ ಸುಯೋಗ್ಯವಾಗಲಾರದು (ತುಂಗಭ. ೫೫).

[ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಕೇಲು; ಕುಇ. ಕೇಡು]

ಕೇಲ 'ಕೇಲ್' ನೋ.

ಕೇಲಿ, ಕೇಳಿ$_3$ (ನಾ). ಆಟ; ಲೀಲೆ; ವಿನೋದ; ಕ್ರೀಡೆ: ಗೋಚರಿಪುದಲ್ಲಿ ಮರ್ತ್ಯರ ಕೃಷಿಯ ಕೇಲಿ (ಕೋಗಿಲೆ. ೨೯-೧೨). ೨. ಶೃಂಗಾರ ಲೀಲೆ. ಕೇಳಿ$_3$: ೧. ಲೀಲಾಕೇಳಿಗಳೆ ವಿಲಾಸಕೇಳಿಗಳೆ ನೃಪಸತಿಯಾ (ಅಜಿಪು. ೩-೯); ನಂದ ವಧು ತತ್ತನವಯದ್ವಯ ಕೇಳಿಯಿಂದೆ ಸುಖಮಂ ಪಡೆದಳ್ (ಜಗವಿ. ೩-೪೮); ಅಪ್ರತಿಮನೆಸೆದನು ಬಕುತಿ ಕೇಳಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೧೧); ಬಾಳು ಪರಚೇತನದ ಕೇಳಿಯೆಂದೆಣಿಸಿ . . . ಬಾಳುತಿರು (ಮಂಕುಕ. ೨೬೪). [ಸಂ.]

ಕೇಲಿಕಾಗೃಹ (ನಾ). ಕ್ರೀಡಾಗೃಹ.

[ಸಂ. (ಕೇಲಿಕಾ + ಗೃಹ)]

ಕೇಲಿಕಿಲ (ನಾ). ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಯಕನ ಆಪ್ತಮಿತ್ರ; ವಿದೂಷಕ. [ಸಂ.]

ಕೇಲಿಕೆ, ಕೇಳಿಕ್ಕೆ$_2$, ಕೇಳಿಗೆ (ನಾ). ಆಟ; ವಿನೋದ; ನೃತ್ಯ: (+). ಕೇಳಿಕ್ಕೆ$_2$: ಸಹಜದ ಚೆಲ್ವಿನೊಳ್ ರತಿಯ ಸೋಲದ ಕೇಳಿಕೆಯೊಳ್ ಪೊವಳ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪); ದಣಿವಿಲ್ಲದೊಲ್ದು ಕುಣಿವೆಚ್ಚ ಕೇಳಿಕೆಗಳಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೯೮); ಒಡರಿಚುವುದೇಂ ಕೇಳಿಕೆಯ ನೀ ನರ್ತನೋಚಿತಕೆ (ಬಸಪು. ೧೨-೪೨); ಕೇಳಿಕೆಯ ನವಿಲುಗಳ ತುಂಬಿಯ ಮೇಳವದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦-೧). ಕೇಳಿಗೆ. 'ಕೇಳಿಗೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಕೇಲಿಕಾ. / ತಮಿ. ಕೇಳಿಕ್ಕೈ]

ಕೇಲಿಗೃಹ, ಕೇಳಿಗೃಹ (ನಾ). = ಕೇಲಿಕಾಗೃಹ: (+). ಕೇಳಿಗೃಹ: ಅನುಜೆಯಂ ವಸುದೇವ ಸಮೇತಮಂದು ಮನ್ಮಂದಿರ ಮಧ್ಯ ಕೇಳಿಗೃಹದೊಳ್ ಸೆಜ್ಜೆಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೨-೫೧). [ಕೇಲಿ + ಗೃಹ]

ಕೇಲಿಮಂದಿರ (ನಾ). = ಕೇಲಿಕಾಗೃಹ: (+). [ಕೇಲಿ + ಮಂದಿರ]

ಕೇಲಿಸು, ಕೇಳಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಆಟವಾಡು ; ಕ್ರೀಡಿಸು ; ವಿನೋದಪಡು : ಗೀತ ಸರಸದ ತತವಿತತಾದಿ ವಾದ್ಯ ಪ್ರಸರಮೇಳನದಲಿ ಸೊಗಸಲಾಡುತ್ತ ಕೇಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಸಲು (ಬಸಪು. ೩೭-೨). **ಕೇಳಿಸು$_3$:** ಏಚೆಂಬ ನರಕನಾವುದೊ ಪೇಚೆಂಬ ದುರಂತ ದುಃಖದೊಳ್ ಕೇಳಿಸಿ ನಿಂದು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೯). ಆ ನಾರೀಲೋಕನಾವುದೀ ಕೇಳಿಸುತಿರ್ದ ಪರಿಜನ ಮಾರೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೧೨) ; ಕೇಳಿಸಿದರಾಹವದ ನಾಟ್ಯಮಂ ರಣರಂಗದೊಳ್ಗಟುಲ ಪಟುರಥಿಕರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೭).
[ಕೇಲಿ + -ಇಸು$_3$]

ಕೇಲೀನಿಲಯ, ಕೇಳೀನಿಲಯ (ನಾ). = ಕೇಲಿಕಾಗೃಹ : (÷). **ಕೇಳೀನಿಲಯ :** ಶ್ರೀಕೇಳೀನಿಲಯಂ ನಿಜಾಂಘ್ರಿಕಮಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧). [ಸಂ. (ಕೇಲೀ + ನಿಲಯ)]

ಕೇಲೀವನ, ಕೇಳೀವನ (ನಾ). ಕ್ರೀಡಾವನ; ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಉಪವನ : (÷). **ಕೇಳೀವನ :** ಪರಭೂಪಾಲ ದ್ವೀಪಾಂತರಾಳ ಕೇಳೀವನಂಗಳಂ ಕಿಬ್ಬು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೦೦) ; ಕೇಳೀವನವಾಮೋದಮುಂ ಸರೋಜಾಕರದ ಸೌರಭ್ಯಮುಂ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೬೧). [ಸಂ. (ಕೇಲೀ + ವನ)]

ಕೇಲು$_1$ ‘ಕೇಲ್’ ನೋ.

ಕೇಲು$_2$ (ನಾ). ಖಯಾಲು ; ಚಪಲ ; ಆತುರ : ಯಾವತ್ತು ದಸರೆ ನೋಡೇನು, ಯಾವತ್ತು ತನ್ನ ಜೀವನ ಸಾರ್ಥಕವಾದೀತು ಅಂತ ಅವನಿಗೆ ‘ಕೇಲು’ ಹತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ನನ್ನೂರು. ೨೪೧).
[← ಹಿಂ. ಖ್ಯಾಲ್]

ಕೇವ ‘ಕೇವು$_2$’ ನೋ.

ಕೇವಟ್ಟಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ ; ಕೊನ್ನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ : “ಕೇವಟಯಾದ ಮುಸ್ತಿ – ಕುಟನ್ನಟ, ಗೋನರ್ದ, ಕೈವರ್ತಿ, ಮುಸ್ತ” (ನಾಚಿರಾ. ೩) ; “ಕೇವಟ – ಕೈವರ್ತಿ (ರ್ತ)” (ತದ್ಭಕೋ. ೮).
[< ಸಂ. ಕೈವರ್ತೀ]

ಕೇವಟ್ಟಿ$_2$ (ನಾ). (?) : ಚಟುಳ ಬಲ ಮತ್ತೊಡನೆ ಗಗನಕೆ ಪುಟನೆಗೆದು ಪೌಲಸ್ತ್ಯಜನ ಕೇವಟ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆವತಟಿ, ಕೆಪಸಟಿ, ಕವಚಟಿ]ಯನಪ್ಪಳಿಸಿದನು ಚಪ್ಪರಿಸಿದನು ಭುಜಯುಗವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೨-೧೯). [?]

ಕೇವಟಿಗೆ (ನಾ). = ಕೇವಟ್ಟಿ$_1$: “ಕೇವಟಿಗೆ – ಕೈವರ್ತಿಕಾ” (ತದ್ಭಕೋ. ೮). [< ಸಂ. ಕೈವರ್ತಿಕಾ]

ಕೇವಣ (ನಾ). ೧. (ಹರಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕೆಚ್ಚುವುದು ; ಕೂಡಿಸುವುದು ; ಕುಂದಣ : ಕಡೆಯದಳಂಗಳೆ ವಜ್ರಂ ನಡುವಣ ಕರ್ಣಿಕೆಯೆ ಕೇವಣಂ ಕೇವಣದೊಳ್ ತೊಡರ್ದಳಿ ನೀಲದ ಪರಲ್ (ಗದಾಯು. ೬-೪೨) ; ಕೇವಣದೊಳ್ ನಾಯಕಮಣಿ ತೀವಿರ್ಪವೋಲ್ (ಕಇಅ. ೮-೩-೨೭೪ ; 1062) ; ಪೊನ್ನ ಕೇವಣದೊಳಗಿರ್ಪನರ್ಘ್ಯಮಣಿ ನಾಯಕದಂತೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೮); ಪೊಸಪರಿಯ ಕೇವಣದುಂಗುರಂಗಳಂ ಬೆರಲ್ಗಳೊಳ್ ನಿರಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೩೪) ; ಹರಳುಗಳ ಕೇವಣದ ಮಂಗಳತರವೆನಿಪ ತೊಡಿಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೨೫). ೨. ತಳ್ಳುವುದು ; ನೂಕುವುದು : “ಕೇವಣಂ = ನೂಂಕುವುದು” (ಶಮದ. ೨೬೨ ಅಡಿಟಿ). [?. / ತಮಿ. ಕೇವಣ. / ಸಂ. ಕ್ಷೇಪಣ]

ಕೇವಣಿಸು, ಕೇವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಡಿಸು ; ಕೀಲಿಸು ; ಕೆಚ್ಚು, —ಖಚಿತಗೊಳಿಸು ; ಕುಂದಣಿಸು : ಓರಣಂಗೊಳಿಸಿ ಕೇವಣಿಸಿದಮಳ ನವರತ್ನಂಗಳ (ಹಚಕಾ. ೩-೪೦) ; ಉಂಗುರದೊಳ್ ಕೇವಣಿಸಿದ ರತ್ನಮಾಯ್ತು ಚಿಂತಾರತ್ನಂ (ಅನಂಪು. ೬-೩೧); ಬಿಲುವಿಡಿದು ಯಂತ್ರದ ಕೋಲುಗಳ ಕೇವಣಿಪುದೆಂದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೧). ೨. ಲೇಪಿಸು ; ತೊಡೆ : ಕೇಸಡಿಗಳ ಕೆಂಪಿಂಗೆ ಕೆಂದಳಿರ ಕೆಂಪಂ ಕೇವಣಿಸಿದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೩೨೪) ; ಅಸ್ತ್ರವ್ರಣವ ತೊಳೆದರು ಘಾಯದಲಿ ಕೇವಣಿಸಿದರು ದಿವ್ಯೌಷಧಿಯ ಗಂಧಾನುಲೇಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೪೮). ೩. ತೊಡಿಸು ; ಧರಿಸು : ಕಂಚುಕಮಂ ಕುಚಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಕೇವಣಿಸಿ (ದಶಕು. ೧೨-೨೭). ೪. ಬೆರಸು ; ಸೇರಿಸು : ಮುಖದಲಿ ಕಿಱುನಗೆಯ ಕೇವಣಿಸಿ ನುಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೩) ; ಪ್ರಹಸ್ತನು ಕಿಱುನಗೆಯ ಕೇವಣಿಸಿ ನುಡಿದನು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೪೨) ; ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಈರ್ಷೆಯ ಕುಸುರು ಕೇವಣಿಸಿತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೮೧). **ಕೇವಳಿಸು :** ೧. ಪಡುವಣ ಜಲಧಿಯ ಕರಾವಳಿಗಳಲಿ ಕೇವಳಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೭); ಮುತ್ತಾಯ್ದು ಕೇವಳಿಸಿ ಕೊರಲ್ಗಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೮೨).
[ಕೇವಣ + -ಇಸು$_3$]

ಕೇವಲ, ಕೇವಳ (ಗು). ಮಾತ್ರ ; ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರದ; ಬರಿಯ : ಪೂಜ್ಯರೇ ಇವು ವರಗಳಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳಲ್ಲ (ಶಾಕುಂತ. ೫೨) ; ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮು ಕೇವಲ ಓದು ಬರೆಹ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರಗಳಿಗಾಗಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೨೦) ; ಅವಕಾಶವೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವಲ್ಲವೆ . . . ಕೇವಲ ವಿದ್ಯೆಯೆ ಸಾಕೆ (ಇಂಚಾಪ ೮೭-೨೧). ೨. ಸಮಗ್ರ; ಸಂಪೂರ್ಣ; ಸರ್ವ : ಅವುದು ಬಾಗಿದುದುಮಧಿಕಂ ಬಸನಂ ಕೇವಲಮಾಗೆ ನೆಗೆವುದು ಚಿತಾವಯವಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೫೦) ; ಶರರ್ಪಜಿತಾವುದುಮಿಲ್ಲ ಕೇವಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೦). ೩. ಶುದ್ಧ ; ಅಪ್ಪಟ : ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಹೊಳೆಗಳ ದಡದಲ್ಲಿದ್ದ ಭೂಮಿಯಂತು ಕೇವಲ ಚಿನ್ನವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೯೫). ‘ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣ’ ಪರಾ. ೪. ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ; ನಾಡಾಡಿಯಾದ : ಅಚಾಮ್ಲವರ್ಧನಂ ಕೃಷ್ಣವರ್ಧನಂ ಕೇವಲಮೇ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೩) ; ಜಾತಕತಿಲಕಃ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯತಿಲಕಮಿದು ಕೇವಲಮೇಂ (ಜಾತತಿ. ೨೪-೩೮). (ನಾ). ೫. ಪರವಸ್ತು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಜೀವಸತ್ತ್ವ ಚಿರ ಭಾವಿಸಾ ಕೇವಲವ (ಮಂಕುಕ. ೪೦೪). ೬. ಮುಕ್ತ; ಕೈವಲ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ವಿರಕ್ತರಾಗಿ ಮುಕ್ತರಾಗುವರು, ಕೇವಲರಾಗುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೮). ೭. ಮೋಕ್ಷ; ಕೈವಲ್ಯ; ಮುಕ್ತಿ : “ಕೈವಲ್ಯಮಪುನರ್ಭವಂ ಬ್ರಹ್ಮಮಕ್ಷರಂ ಕೇವಲಂ ಮುಕ್ತಿ ನಿರ್ವಾಣಂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೬). ೮. [ಯೋಗ] ಕುಂಭಕದ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸೂರ್ಯಭೇದನ . . . ಕೇವಲವೆಂಬ ಅಷ್ಟ ಕುಂಭಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೫೧). ‘ಕೇವಲಕುಂಭಕ’ ಪರಾ. ೯. [ಜೈನ] ಜ್ಞಾನದ ಐದು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಒಳ್ಳೆಯ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು . . . ಮತಿ, ಶ್ರುತ, ಅವಧಿ, ಮನಃಪರ್ಯಯ, ಕೇವಲ ಎಂದು ಐದು ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೭). **ಕೇವಳ :** ೧. ಅದಱಿಂ ಕೇವಳಂ ಪಟಿಮೆಯೇ ಪ್ರಯೋಜನಮಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೬-೨೧). ೨. ಚಿತ್ರಕ ಮೂಳಮಾಗಧಿ ವಿದಾರೀಕಂದಮೊಂದೊಂದೆ ಕೇವಳಮಾಯುಷ್ಯಕರಂ ಜರಾಮಯಹರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೪೩). ೪. ಕೇವಳಮೆ ಧರ್ಮಂಗೆಯ್ದುವರ್ (ಪಡ್ಮಾರಾ. ೯೭-೨೩) ; ಜರಾಸಂಧನನಿಕ್ಕಿ ಕೊಂದ ಬಲ್ಲಾಳ್ ಮರುತ್ಸುತಂ ಕೇವಳಮೇ (ಗದಾಯು. ೨-೪೬) ; ಪಾವನಚರಿತಂ ಸುಜನರ ದೇವಂ ಕೇವಳನೆ ನೆಗಳ್ದ ಕೇಶವರಾಜಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೯೭-೧೮ ; 1119); ಅಖಿಳೋರ್ವೀ ವ್ಯಾಪಕಂ ಜಿಹ್ವೆ ಕೇವಳಮಲ್ತು (ಜಗವಿ ೧-೧೮). [ಸಂ.]

ಕೇವಲಕುಂಭಕ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಕುಂಭಕದ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕೇವಲಕುಂಭಕವೆಂದರೆ ಒಳಗಿರುವ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿ ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳನ್ನು ರಿಕ್ತವಾಗಿಟ್ಟಿರುವಿಕೆ (ಭಾರದ. ೧೬೦).
[ಕೇವಲ + ಕುಂಭಕ]

ಕೇವಲಜ್ಞಾನ, ಕೇವಳಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ; ಲೋಕಾಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯ ತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯ ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳ ಸಮಗ್ರ ಜ್ಞಾನ: ಇಂದ್ರವೃಂದ ಕೃತಕಲ್ಯಾಣಾಸ್ಪದಂ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಂ ಪುಟ್ಟಿದುದು (ಆದಿಪು. ೧೬-೭೩); ತವಗೆ ತಾ ದೇವಾಗಿ ಪಡೆದನು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೨-೫೦); ಯೋಗಿಯು . . . ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೮೮). **ಕೇವಳಜ್ಞಾನ**: ಆಸೀನ ಯಶೋಧರ ಗುರುಗಳ ಕೇವಳಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯೊಸಗೆಗೆ (ಆದಿಪು. ೩-೨೧ ವ); ನಿರತಿಶಯ ಕೇವಳಜ್ಞಾನ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬-೨೪; 1072). [ಕೇವಲ + ಜ್ಞಾನ]

ಕೇವಲಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆವರಿಸುವ ಕರ್ಮ; "ಆವರಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕ್ರಮದಿಂದ ಮನಃಪರ್ಯಯ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ" (ಜೈನಪ. ೩೬೬): ಮತಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ . . . ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ . . . ಎಂಬೀ ಪ್ರಕಾರದೆ ಪಂಚಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಮುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬೯). [ಕೇವಲಜ್ಞಾನ + ಆವರಣೀಯ]

ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿ, ಕೇವಳಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಕೇವಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಯಶೋಧರರೆಂಬ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿಗಳ್ . . . ಚಂಪಾನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೫-೧೯); ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿ ತತ್ಪರಿಣತನೆಂಬುದು (ತಸೂವ್ಯ. ೭). **ಕೇವಳಜ್ಞಾನಿ**: ಇರ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಸಾಸಿರ್ವರ್ ಕೇವಳಜ್ಞಾನಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೦ ವ). [ಸಂ. ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿನ್]

ಕೇವಲತ್ವ (ನಾ). ತಾನೇತಾನಾಗಿರುವುದು; ಏಕತ್ವ. [ಸಂ.]

ಕೇವಲದರ್ಶನ (ನಾ). [ಜೈನ] ದರ್ಶನದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚಕ್ಷುರಚಕ್ಷುರವಧಿ ಕೇವಲ ದರ್ಶನಾವರಣ ಚತುಷ್ಕಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ); ಚಕ್ಷುರಚಕ್ಷುರವಧಿ ಕೇವಲದರ್ಶನ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ದರ್ಶನಂ ಚತುರ್ವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭). [ಕೇವಲ + ದರ್ಶನ]

ಕೇವಲದರ್ಶನಾವರಣೀಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೇವಲದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಆವರಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ಮ: ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮುವಧಿದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ ಕೇವಲ ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ).
[ಕೇವಲದರ್ಶನ + ಆವರಣೀಯ]

ಕೇವಲಪುಣ್ಯಾನ್ವಿತ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಅತಿಪುಣ್ಯವಂತ: ಈಗಳೆನ್ನಂತು ಕೇವಲ ಪುಣ್ಯಾನ್ವಿತರಾರುಮಲ್ಲ ಮನುಜರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪೫). [ಕೇವಲ + ಪುಣ್ಯ + ಅನ್ವಿತ]

ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಮಾಣ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣ: ಪ್ರಮಾಣವು ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣ, ಅನುಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಎರಡುವಿಧ, ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಕೇವಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೮೦).
[ಕೇವಲ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಕೇವಲಬೋಧ, ಕೇವಳಬೋಧ (ನಾ). = ಕೇವಲಜ್ಞಾನ: ಗುರುಗೆ ಯಶೋಧರ ಮುನಿಪತಿ ಗುರು ಕೇವಲಬೋಧಂ . . . ಒಡವುಟ್ಟಿ ಪುಟ್ಟಿದೆರಡೊಸಗೆಯೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೭). **ಕೇವಳಬೋಧ**: ಮಾನಕಷಾಯಂ ಮುನಿಪತಿಗೆ ಪೋಗೆ ಪುಟ್ಟಿದುದನಂತವಸ್ತು ಪ್ರಕಾಶಿ ಕೇವಳಬೋಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೪೫). [ಕೇವಲ + ಬೋಧ]

ಕೇವಲಬೋಧೆ (ನಾ). = ಕೇವಲಜ್ಞಾನ: ಅವನು ಕುಲಹೀನನೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಕೇವಲ ಬೋಧೆಯುಳ್ಳ ಪರಶುರಾಮನು . . . ದಿವ್ಯಬಾಣಾವಳಿಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನೆ (ಭಾಮಣಿ. ೨೫). [< ಕೇವಲಬೋಧ]

ಕೇವಲಮಿತ್ರ (ನಾ). ಆಪ್ತಮಿತ್ರ; ಆತ್ಮೀಯ ಗೆಳೆಯ: ಪದ್ಮಲೋಚನನ ಕೇವಲಮಿತ್ರ ಫಣಿಸೂತ್ರ (ನವಮೋ. ೪-೧).
[ಕೇವಲ + ಮಿತ್ರ]

ಕೇವಲಲಬ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳ ಒಂಬತ್ತು ಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಗತಘಾತಿ ಚತುಷ್ಟಯರನಂತಜ್ಞಾನಾದಿ ನವ ಕೇವಲಲಬ್ಧಿವಡೆವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೬೯ವ). [ಕೇವಲ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕೇವಲವಿಭೂತಿ (ನಾ). = ಕೇವಲಜ್ಞಾನ: ಸುಧರ್ಮಾಚಾರ್ಯರ್ . . . ಘಾತಿಕರ್ಮಂಗಳಂ ಘಾತಿಸಿ ಕೇವಲ ವಿಭೂತಿಯಂ ಪಡೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨ ವ). [ಕೇವಲ + ವಿಭೂತಿ]

ಕೇವಲಾವಗಮ (ನಾ). = ಕೇವಲಜ್ಞಾನ: ಸುತ್ತುಜಿಯೆ ಕರ್ಮಧ್ಯಾನಬಂಧಂ ಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂ ಪಾದುದು ಕೇವಲಾವಗಮದಿಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವಿಕ್ಷೋಭಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೩). [ಕೇವಲ + ಅವಗಮ]

ಕೇವಲಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಏಕಾಕಿಯಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಆತ್ಮಲೀನವಾಗಿರುವ ಅವಸ್ಥೆ: ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ಶ್ರುತಿಯು . . . ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೇವಲಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೪); ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಲೀಲಾವಸ್ಥೆ, ಕೇವಲಾವಸ್ಥೆ ಎಂದು ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಕೇವಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಯಾವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ತೊಡಗದೆ ಶಾಂತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೨೫೨). [ಕೇವಲ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಕೇವಲಿ, ಕೇವಳಿ$_2$ (ನಾ). ಕೇವಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಇರ್ಪತ್ತು ಸಾಸಿರ್ವರ್ ಕೇವಲಿಗಳುಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೫ ವ); ಕೇವಲಿಪೂಜೆಗೆ ಬಂದತ್ತು ಚತುರ್ನಿಕಾಯ ದೇವನಿಕಾಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೫೦); ಕೇವಲಿಯ ವಚವೆಂದಿಗೂ ಸಟೆಯಲ್ಲ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೧೨-೯೪). **ಕೇವಳಿ$_2$**: ಗುಣಧರ ಕೇವಳಿಗಳ ಪಾದಪದ್ಮಮೂಲದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೮೦ವ); ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನದಿಂ ಘಾತಿಕ್ಷಯಂಗೆಯ್ದು ಕೇವಳಿಯಾಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೫-೬). [ಸಂ. ಕೇವಲಿನ್]

ಕೇವಲಿತ್ವ (ನಾ). ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿಯ ಸ್ಥಿತಿ: ತನ್ನ ಆತ್ಮಕಲ್ಯಾಣದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಾಹ್ಯಜಗತ್ತನ್ನು ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯಜಗತ್ತಿನ ಕೂಡ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಕೇವಲಿತ್ವವಾಗಿದೆ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವಾಗಿದೆ (ಜೈನಪ. ೫೧). [ಸಂ.]

ಕೇವಲಿಪೂಜೆ, ಕೇವಳಿಪೂಜೆ (ನಾ). ಕೇವಲಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದವನ ಪೂಜೆ: ಅಜಿತಸೇನ ಮುನಿಗಳ್ಗೆ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಂ ಪುಟ್ಟೆ ಕೇವಲಿಪೂಜೆಯುಂ ಮಾಡಿ ಪೋದನ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೦). **ಕೇವಳಿಪೂಜೆ**: ಮುಖ್ಯಮಪ್ಪ ಕೇವಳಿಪೂಜೆಯುಂ ವಿರೋಧಿಯಿಂ ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೭-೧೦).
[ಕೇವಲಿ + ಪೂಜೆ]

ಕೇವಳ 'ಕೇವಲ' ನೋ.

ಕೇವಳಜ್ಞಾನ 'ಕೇವಲಜ್ಞಾನ' ನೋ.

ಕೇವಳಜ್ಞಾನಿ 'ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿ' ನೋ.

ಕೇವಳಬೋಧ 'ಕೇವಲಬೋಧ' ನೋ.

ಕೇವಳಲೋಚನ (ನಾ). = ಕೇವಲದರ್ಶನ: ಕರ್ಮರಿಪು ವಿಜಯದೊಳಾಸಾದಿತ ಕೇವಳಲೋಚನನಾದೇವಂ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿಗಧಿಪತಿಯಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೨). [ಕೇವಳ (= ಕೇವಲ) + ಲೋಚನ]

ಕೇವಳಿ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೆಸಗೆಯ್ದ ಆ ವನ್ಯದಿ ಕಾಮುಸರ ಆಚಾರಿಯ ಮಗ ಕೇವಳಿ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ ೮೫-೭; 750). [?]

ಕೇವಳಿ$_2$ 'ಕೇವಲಿ' ನೋ.

ಕೇವಳಿಪೂಜೆ 'ಕೇವಲಿಪೂಜೆ' ನೋ.

ಕೇವಳಿಸು 'ಕೇವಣಿಸು' ನೋ.

ಕೇವು (ನಾ). ಸಂಭೋಗ ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ : (*). [ಕೇ + -ವು]

ಕೇವೆ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು ; ಗೈರಿಕ ; ಕಾವಿ : ಪರ್ವತದಿಂದ ಕೇವೆಯ ಪ್ರವಾಹವು ಹರಿದು ಬರುವಂತೆ (ತುಳಸಿ. ೨೨೮) ; ಆ ಮೂವರೂ ಮೃಗಚರ್ಮ, ದಂಡ, ಕಮಂಡಲು, ಕೇವೆಯ ಬಟ್ಟೆ ಇವನ್ನು ಧರಿಸಿ (ಮಭಾರ. ೩೯) ; ಕೇವೆಯ ಶಾಟಿಯುನ್ನುಟ್ಟು ಕೇವೆಯ ಶಾಟಿಯನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು . . . ಪೂರ್ವಾಚಲನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು (ಯದುರಾ. ೩೩). [< ಕಾವಿ ?]

ಕೇಶ (ನಾ). ೧. ಕೂದಲು ; ತಲೆಗೂದಲು : "ಕಚಂ ಶಿರಸಿಜಂ ಕೇಶಮಾವಾಳಮೆನೆ ಕೂಂದಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಮುಡಿವಾಳ ; ಲಾಮಂಚ: "ಕುಂತಳಃ - ಮುಡಿವಾಳ, ಕೇಶ" (ಒಷಧಿ. ೩೫). [ಸಂ.]

ಕೇಶಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಕೇಶಸೌಂದರ್ಯ; ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಐದು ಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಮಹತ್ತಾದ ಪುಣ್ಯ ಮಾಡಿದ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ತಲೆಗೂದಲು . . . ಬಿಚ್ಚಿ ಕೆಳಗೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಡೆಯ ಅಂಚಿನವರೆಗೂ ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಕೊನೆ ಉಂಗುರವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇಶಕಲ್ಯಾಣ" (ಹತ್ತುಮ. ೨೧). [ಕೇಶ + ಕಲ್ಯಾಣ]

ಕೇಶಘ್ನ (ನಾ). ತಲೆಯನ್ನು ಬೋಳಾಗಿಸುವ ರೋಗ ; ತಿಗುಳಿ ರೋಗ : "ಕೇಶಘ್ನಮೆನಲು ತೇಮುಳು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೩). [ಸಂ.]

ಕೇಶಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ದಟ್ಟವಾದ ಕೂದಲು : (*). ೨. ದಟ್ಟವಾಗಿ ಕೂದಲುಳ್ಳ ತಲೆ: (*). ೩. ಜುಟ್ಟು ; ಕೇಶಗುಚ್ಛ ; ಕೇಶಪಾಶ : (*). [ಕೇಶ + ಪಕ್ಷ]

ಕೇಶಪಾಶ (ನಾ). ಸಮೃದ್ಧವಾದ ತಲೆಗೂದಲು ; ಮುಡಿ ; ಕೇಶಹಸ್ತ : ಕರ್ಮದ ತೊಡರಂ ಪಱಿವಂತೆ ಕೇಶಪಾಶಮನಂತಾಗಡೆ ಪಱಿದು (ಆದಿಪು. ೬-೨೪) ; ಸಾಮಾನ್ಯಮೆ ಬಗೆಯೆ ಭವತ್ಕೇಶಪಾಶಪ್ರಪಂಚಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೬). [ಕೇಶ + ಪಾಶ]

ಕೇಶಪ್ರತಿಲಿಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮುನಿಗಳ ಯೋಗಸಾಧನೆಯ ಒಂದು ವಿಧ ; ಒಂದು ಸನ್ಮಾರ್ಗಸಾಧನ : ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಂ . . . ಕೇಶಪ್ರತಿಲಿಂಗಮೆಂದುಂ ಅಲ್ಲಿ ಜಯಲಿಂಗಮೆಂದುಂ ಚತುರ್ವಿಧಮಕ್ಕುಂ . . . ಕೇಶಪ್ರತಿಲಿಂಗಂ ಸನ್ಮಾರ್ಗಸಾಧನಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೧). [?]

ಕೇಶಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವಿಕೆ ; ಕೇಶರಚನೆ ; ಮುಡಿ : ಲಲಾಟನಿಹಿತ ಕೌಸುಂಭಾಂಶುಕ ಪಟ್ಟಿಕಾ ಪ್ರಾಂತ ನಿಬಿಡ ನಿಬದ್ಧ ಕೇಶಬಂಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೩ ವ) ; ಕೀಱುವೀಲಿಯ ಪೆಂಚಿಯದ ಕೇಶಬಂಧದೊಳಂ (ಜಗವಿ. ೪-೮೦). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಎರಡುಂ ತ್ರಿಪತಾಕಕಂ ಬೆಚ್ಚರದಿಂ ಬರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಮುಟ್ಟದೆ ಶಿರಕಂ ಪಿರಿದುಂ ಕಟಿಗಂ ತಿರುಗಲ್ ಪರಿಣತಿಯಿಂ ಕೇಶಬಂಧಹಸ್ತ ಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೪೪) ; ಈ ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಹಸ್ತಗಳು ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳು: ೧. ಚತುರಸ್ತ . . . ೧೪ ಕೇಶಬಂಧ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೯). [ಕೇಶ + ಬಂಧ]

ಕೇಶಬಂಧನ (ನಾ). = ಕೇಶಬಂಧ : (*). [ಕೇಶ + ಬಂಧನ]

ಕೇಶಬಾರಿ (ನಾ). ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿರೀಟ : ಈ ಬಟ್ಟಲು ಕಿರೀಟ ಅಥವಾ 'ಕೇಶಬಾರಿ' ಕಿರೀಟವು ಭೂತದ ಅಣಿಯಷ್ಟು ಅಗಲ ಅಥವಾ ವಿಶಾಲವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆ ರೂಪದಲ್ಲಿದೆ (ಪಾರ್ತಿಸು. ೪೫). [?]

ಕೇಶಭೂಷೆ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲಿನ ಅಲಂಕರಣ: ಮೋಹಿನಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಕೇಶಭೂಷೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದಳು (ಕಮನಿ. ೧೨೯). [ಕೇಶ + ಭೂಷೆ]

ಕೇಶಮಾರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ತಲೆಯನ್ನು ಬಾಚುವಿಕೆ. ೨. ಬಾಚಣಿಗೆ : "ಕಂಕತ(ಂ)ಃ, ಕೇಶಮಾರ್ಜನಂ – ಈ ೨ ಹಣಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೬). [ಸಂ.]

ಕೇಶಮಾರ್ಜನಿ (ನಾ). ಬಾಚುವ ಹಣಿಗೆ : "ಹಣಿಗೆ ಕೇಶಮಾರ್ಜನಿ ಕಂಕತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೧). [ಸಂ. ಕೇಶಮಾರ್ಜನೀ]

ಕೇಶರ (ನಾ). ೧. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ : ಸರಸವಾದ ಹಾಲಿಗೆ ಸುಂದರ ರೂಪು ಕೊಡುವ ಕೇಶರ (ನಿರಾಭ. X ಮುನ್ನುಡಿ). ೨. ಕೇಸರಿಬಣ್ಣ : ಕೇಶರದ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದರೆ . . . ಅದರಮೇಲೆ ಕುಸಂಬಿ ಯನ್ನು ತೆಳುವಾಗಿ ಯೆದ್ದುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೫೩). [ಸಂ.]

ಕೇಶರಾಜ (ನಾ). ಗರಗದ ಸೊಪ್ಪು : ಕೇಶರಾಜ, ಗರ್ಗರಿ (ವೈಔಗಿ. ೭೮-೧೬೦೫). [ಸಂ.]

ಕೇಶವ (ಗು). ೧. ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಹಾಗೂ ಸುಂದರವಾದ ತಲೆ ಗೂದಲನ್ನುಳ್ಳ : ಕೇಶವಃ – ಕೇಶಿಕಃ – ಕೇಶೀ ೩ ಒಳ್ಳೇ ಮಂಡೆ ಗೂದಲುಳ್ಳವನು, ಉದ್ದವಾದ ಕಪ್ಪನೇ ಬಹಳ ಜುಟ್ಟುಳ್ಳವನು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೭). (ನಾ). ೨. ವಿಷ್ಣು ; ಕೃಷ್ಣ : ಕೇಶಿಯಂ ಕೊಂದುದಱಿಂ ನೀನಿಂ ಕೇಶವನೆಂಬಭಿಧಾನದೆ ವರ್ತಿಸು ಮುರಾರಿ (ಜಗವಿ. ೫-೫೧). ೩. 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ'ದ ಕರ್ತೃವಾದ ಕೇಶಿರಾಜನೆಂಬ ವೈಯಾಕರಣಿ: ಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣನ . . . ದೌಹಿತ್ರನೆನಾಂ ಕವಿ ಕೇಶವನೆಂ (ಶಮದ. ೨). [ಸಂ.]

ಕೇಶವಕ್ರವಿಂತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೋಟಿಯಮ್ಮನ ಕೇಶವಕ್ರವಿನ್ತರುಂ ಗಂಗೆಯ ಶಿವಣಕ್ರವಿನ್ತರವಪ್ರ[F]ಮುಖವಾಗಿ ಸಾಸಿರ್ವರುಂ (ಕಇ. IV, ೩೨-೧೭ ; 1088). [ಕೇಶವ + ಕ್ರವಿಂತ (< ಕ್ರಮಿತ)]

ಕೇಶವಪನ (ನಾ). ಕೂದಲು ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ ; ಚೌಲಕ್ರಿಯೆ: ಕ್ಷೌರಕರ್ಮಂಗೈಸಿ . . . ಪುಣ್ಯಾಹಂ ಬಾಜಿಸಿ ಬಾ[ಚೌ]ಲಕ್ರಿಯೆಯು ಮಾಱ್ಪುದು ಕೇಶವಪನಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೨). [ಕೇಶ + ವಪನ]

ಕೇಶವಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣನ ಮಗ ; ಮನ್ಮಥ. ೨. ಕೇಶವ ನೆಂಬಾತನ ಮಗ. ೧, ೨ : ಯುವತೀಬ್ರಾತಮನೋವಿಮೋಹನಕರಂ ಶೃಂಗಾರ ಜನ್ಮಾಕರಂ . . . ಈಸು ಕೇಶವ ಪುತ್ರಂಗೆಸಾಚರಾಜ ವಿಭುವಿಂಗೊಪ್ಪಿಪ್ಪುದೇಂ ಚೋದ್ಯಮೋ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೬೬-೬೭ ; 1172). [ಕೇಶವ + ಪುತ್ರ]

ಕೇಶವಿಧಾನ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ರೀತಿ ; ಕೇಶರಚನೆ: ಇಂತಹ ಕೇಶವಿಧಾನ ಸುಮೇರಿಯನ್ ಮತ್ತು ಈಜಿಪ್ಶಿಯನ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೧೩). [ಕೇಶ + ವಿಧಾನ]

ಕೇಶವಿನ್ಯಾಸ (ನಾ). = ಕೇಶವಿಧಾನ : ಕೇಶವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹೆರಳು ಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಶ್ಯಾಮಸುಂದರಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಕೌಶಲವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದ್ದಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೯೪). [ಕೇಶ + ವಿನ್ಯಾಸ]

ಕೇಶವೇಶ (ನಾ). ಕೇಶರಚನೆ ; ಜಡೆ ; ತುರುಬು : "ಕಬರೀ - ಕೇಶ ವೇಶಃ –೨ ತುರುಬು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೭). [ಸಂ.]

ಕೇಶಹಸ್ತ (ನಾ). ಕೇಶಕಲಾಪ ; ಕೇಶಪಾಶ : ವಿಜಯಶ್ರೀ ಕೇಶಹಸ್ತ ಶಂಕಾಕಾರಿಶಂಖಿಕೇಳೀ ಮಯೂರ ಶೋಭೆಯೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೧ವ); ಕುರುಕುಲ ಜೀವಾಕರ್ಷಣಪರಿಣತಮಿದು ಕಾಳಹಸ್ತಮಲ್ಲದೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಕೇಶಹಸ್ತಮಕ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೧-೬೭). [ಕೇಶ + ಹಸ್ತ]

ಕೇಶಾಕೇಶಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಕೂದಲನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದಾಡುತ್ತ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ : ಕೇಶಾಕೇಶಿಯಲಿ ಹಿಡಿದಿಜಾವವನೆ ಕಾಲಾಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೭೫) ; ಕೆಡಹಿ ಮೆಟ್ಟುತ್ತ ಕೇಶಾಕೇಶಿ ಬಳಿಕ ದಂತಾದಂತಿ (ವೀಶೈವು. ೩-೮-೧೫) ; ಮುಷ್ಟಾ ಮುಷ್ಟಿಕೊಡೆ ಕೇಶಾಕೇಶಿ ಸಿರಿದು ಹಾಣಾಹಣಿಯಂತೆ ಹೆಲ್ಲಾಹೆಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೧೪) ; ಕೇಶಾಕೇಶಿ ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ ಹೈಹುಯ್ ಜಗಳಗಳಾಗಿದ್ದುವು (ನಾಡಿಗೇ. ೨೪೧). [ಸಂ.]

ಕೇಶಾವಪಾಟನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕೇ ಶಾ ವ ಪಾ ಟ ನ ಮು ಂ ಲಿಪಿಸಂಖ್ಯಾನ ಸಂಗ್ರಾಹಮುಮಂ . . . ಅಪ್ಪಯ್ಯತ್ತು ಮೂಜು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳೊಳು (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೯). [ಕೇಶ + ಅವಪಾಟನ]

ಕೇಶಾವಾಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕೇಶಾವಾಪ . . . ಎಂಬಯ್ವತ್ತುಮೂಜು ಗರ್ಭಾದಿನಿರ್ವಾಣ ಪರ್ಯಂತಂಗಳಪ್ಪ ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೫ ವ). [ಕೇಶ + ಆವಾಪ]

ಕೇಶಾಳಿ (ನಾ). ಕೂದಲುಗಳ ಸಮೂಹ; ಕೇಶಪಾಶ : ಬೆನ್ನಂ ಮೋದೆ ಕೇಶಾಳಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೫೬ ಶೂದ್ರಕ) ; ಭ್ರೂಲತೆಯ ಸುರಚಾಪದುರು ಕೇಶಾಳಿಗಳ ಕಾರ್ಮುಗಿಲಪಾಂಗದ ಸಾಲ ಕುಡಿಮಿಂಚುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೧೬). [ಕೇಶ + ಆಳಿ$_4$ (= ಅಲಿ$_4$)]

ಕೇಶಿ (ಗು). ೧. ದಟ್ಟವಾದ ಅಥವಾ ಸೊಗಸಾದ ಕೂದಲನ್ನುಳ್ಳ : ಕೇಶವಃ, ಕೇಶಿಕಃ, ಕೇಶೀ - ೩ ಒಳ್ಳೇ ಮಂಡೆಗೂದಲುಳ್ಳವನು, ಉದ್ದವಾದ ಕಪ್ಪನೇ ಬಹಳ ಜುಟ್ಟುಳ್ಳವನು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೭). (ನಾ). ೨. ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ : ಪೊಪ್ಪರದಿಂ ಪಾಯ್ವುಳನಿಂದೆ ಕೇಶಿ ಪರಿತಂದಂ ಕಂಸನಾದೇಶದಿಂ (ಜಗವಿ. ೫-೪೪). [ಸಂ. ಕೇಶಿನ್]

ಕೇಶಿಕ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೂದಲುಳ್ಳವನು; ಸೊಗಸಾದ ಕೂದಲುಳ್ಳವನು : "ಕೇಶವಃ, ಕೇಶಿಕಃ, ಕೇಶೀ-೩ ಒಳ್ಳೇ ಮಂಡೆ ಗೂದಲುಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೭). [ಸಂ.]

ಕೇಶಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಡಿಯಾಲದ ಗಿಡ : "ಶಂಖಿನಿ, ಚೋರಪುಷ್ಪೀ, ಕೇಶಿನೀ - ೩ ಕಡಿಯಾಲದಗಿಡದಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೩). ೨. ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಕೇಶಿನೀ]

ಕೇಶಿಯಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಮ್ಮೆಯ ಸಾಹಣಿಯ ಅಳಿಯ ಕೇಶಿಯಣಗೊಂಡಯ್ಯ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ, ೩೨-೬೦; ಸು. 1050). [ಕೇಶಿ + ಅಣ$_0$ (< ಅಣ್ಣ$_1$)]

ಕೇಶಿಸೂದನ (ನಾ). ಕೇಶಿಯೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಕೃಷ್ಣ : ಕೇಶವ ಕೇಶಿಸೂದನ ಕಮಲಾಂಬಕ (ಅಕ್ಷಸಾಂ. ೬೧-೩). [ಕೇಶಿ + ಸೂದನ]

ಕೇಶಿಹರ (ನಾ). = ಕೇಶಿಸೂದನ. [ಸಂ.]

ಕೇಶೋತ್ಕರ (ನಾ). ಕೇಶರಾಶಿ; ಕೇಶಪಾಶ : ಆಕುಲಮಾಯ್ತೊರ್ತಳದಿಂದೆ ಕಟ್ಟದುದರಿಂ ಬಿರ್ಚಿರ್ದ ಕೇಶೋತ್ಕರಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೬-೩೦). [ಕೇಶ + ಉತ್ಕರ]

ಕೇಶೋತ್ಪಾಟನ (ನಾ). = ಕೇಶಾವಪಾಟನ : ಕೇಶೋತ್ಪಾಟನದಂದು ಭಾಪಿಸೆ ನಮಸ್ಸಿದ್ಧೇಭ್ಯ ಎಂದಾದಿ ತೀರ್ಥೇಶರ್ ವಂದಿಸಿ ದೀಕ್ಷೆಗೆಯ್ದ ರಜರರ್ ಸಿದ್ಧಂ ನಮಾದ್ಯಂ ಜಗಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೨). [ಕೇಶ + ಉತ್ಪಾಟನ]

ಕೇಸ$_1$ 'ಕೇಸು$_3$' ನೋ.

ಕೇಸ$_2$ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲು : ಕರ್ಪುವೆತ್ತ ಕೇಸಂ ದಳವಾದ ಕಬ್ಬುಲಿಯು ನೇಜ[ಳ]ಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩೦); ಕೂಸು ನಸ ಕಂದಯ್ಯ ಕೇಸ ಬಿಟ್ಟಾಡಾಗ (ಗರತಿ. ೮೬). [< ಸಂ. ಕೇಶ]

ಕೇಸ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ (?) ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಮ್ರದ ತಾಳ (?) : ಭೇರಿ ಜೇಗಟೆ ಕೇಸ ಕಂಚು ಮುಟಗೆ ಮಾಡಿದು ಮುಗುವಿನ ವೊಳಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೧-೪೭ ; 1482). [?]

ಕೇಸಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅಕ್ಕಿ; ತೊಳಸದ ಅಕ್ಕಿ : ಉಯ್‌ವೆರಸಿರ್ದ ಧಾನ್ಯದಂತೆ ಕೇಸಕ್ಕಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೧೨-೨೪) ; ಕೇಸಡಿ, ಕೇಸುರಿ, ಕೇಸಕ್ಕಿ(ಶಮದ. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಸು ಕಟ್ಟಟ್ಟು ಕೇಸಕ್ಕಿ ಉಂಬುವನಾ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೧-೪) ; ಉಯ್ಯಮುನ್ನೊತ್ತಿ ಕೇಸಕ್ಕಿಯ ತಳಿಸುವ ರುಯ್ಯಿದ್ದು ಬಿಳಿಯಕ್ಕಿ ಬಿಳುಪು (ಭರಜ. ೫೪-೨೧) ; ಕರಿಯ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ತಾಮ್ರವರ್ಣದ ಕೇಸಕ್ಕಿಯನ್ನದ ರಾಶಿ ಕೆದರಿ ಬಿದ್ದಿತು (ಕಾನೂರು. ೫೭). [ಕೇಸು$_3$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೇಸಡಗು (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಮಾಂಸ : ಶಿಶು ಶ್ರೀಣಿಗಳ್ ಪಿಡಿದುರ್ಕಿಂ ಪೊಲಗೆಟ್ಟು ಪೊಕ್ಕ ಮೃಗಶಾಬಾನೀಕಮಂ ಕೊಂಡು ಕೇಸಡಗಂ ಸೂಡುವರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೫೦). [ಕೇಸು$_3$ + ಅಡಗು$_2$]

ಕೇಸಡಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಅಡಿ ; ಕೆಂಪುವರ್ಣದ ಪಾದ : ಕೇಸಡಿಗಳಂ ಹರಿಚಂದನದಿಂದ ಮೂಡಿ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೫) ; ಕೇಸಡಿ ಕೆಂದಾವರೆ ವೂಗಳಂ ಕೆದಜಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೩); ಅಡಿಯನೂಡದೆ ಕೆಚ್ಚನಿಹ ಕೇಸಡಿಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೧೭). [ಕೇಸು$_3$ + ಅಡಿ$_1$]

ಕೇಸಡಿಯ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಪಾದಗಳುಳ್ಳವನು : ಬಟ್ಟಿಡೊಡೆಯಂ ಕೇಸಡಿಯಂ (ಶಮದ. ೧೪೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕೇಸಡಿ + -ಅ$_7$]

ಕೇಸಡಿವೆಳಗು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಪಾದಗಳ ಕಾಂತಿ : ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಕಡೆಯಂ ಕೇಸಡಿವೆಳಗಿಂ ಮುಸುಕಿ (ವರ್ಧಪು. ೫-೬) ; ಕೇಸಡಿವೆಳಗು ಸೂಸಿಸುತ್ತಿಂ ಒಂದು ಮುಖದೊಳ್ ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿ ನಿಲ್ಲದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯೭). [ಕೇಸಡಿ + ಬೆಳಗು$_1$]

ಕೇಸಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಪ್ಪುರ ಕೇಸಣ್ಣನ ಮಗಳ್ ಲಚಿಬೆದ ಜವ್ವ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬; ಸು. 890); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅತ್ತೆಯರ ಕೇಸಣ್ಣನ ಮಗನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೭೦; ಸು. 890). [ಕೇಸ$_0$ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕೇಸಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕೇಸಬ್ಬೆಯಿತ್ತ ಕೈಯ್ಯಿ (ಇಆ. XII, ೨೨೩-೧೬ ; 929). [ಕೇಸ$_0$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಕೇಸರ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಳೆ; ಪರಾಗತಂತು; ಕುಸುರು : ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳನವಧರಿಸುವಾಗಲು ಮಣಿಯೊರಸಿ ಕೇಸರಗಳುದುರಿದುವೋ (ಶಂಕವಾ. ೭-೧೦) ; ಮಾದಳದ ಹಣ್ಣಿನ ಕೇಸರದಲ್ಲಿ ಶುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ. . . ಕಲಸಿ ಮೆಲ್ಲಲು ಅರೋಚಕ ಪರಿಹರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೨೬೨). ೨. ಹೂವಿನ ಹುಡಿ ; ಬಂಡು; ಪರಾಗ : "ಅಲರ್ವುಡಿಯೆ ಕೇಸರಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೩). ೩. ಬಕುಲ; ವಕುಳದ ವೃಕ್ಷ. 'ಕೇಸರದ್ರುಮ' ಪರಾ. ೪. ಸುರಗಿ ಹೂವು: ಕೇಸರದ ತುಜುಂಬಿನಿಕ್ಕಿ ಸಿರಿಕಂಡಮನೊಯ್ಯನೆ ಪೂಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೫) ; ಕೇಸರ ಕರವೀರ . . . ಕುಸುಮಂಗಳಿಂದೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೫೧). ೫. ನಾಗಕೇಸರ; ನಾಗಸಂಪಗೆ. ೬. (ಕೋಳಿ, ಕುದುರೆ ಅಥವಾ ಸಿಂಹದ) ಕತ್ತಿನ ಮೇಲಿರುವ ಕೂದಲು ; ಆಯಾಲ : "ಸ್ಕಂದದ ಮೇಲಣ ವಳಯಕ್ಕೆಂದುಂ ಕೇಸರಮದೆಂಬ ಪೆಸರುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೨೪) ; ವಿವಿಧಸಟಾವಳಿ ಕಿಜುಜಡೆ ನವಕೇಸರಕಾಂತಿ ಕೊರಲರಕ್ಕೆಯ ರತ್ನಚ್ಛವಿಯಾಗಲ್ (ಜಗವಿ. ೩-೩೫) ; ನಾಯಿಗೆ ಕೇಸರವನು ಕಟ್ಟಿ ನೀ ಸಿಂಹವೆಂದರೆ ಅದು ಸಿಂಹವಹುದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೪-೮೧).

೧, ೬ : ವಿಸರುಹದಂತೆ ಕೇಸರಮನಾಂತುದು (ಯಶೋಚ. ೩-೭೮). ೧, ೩, ೬ : ಕೇಸರ ಸಂಪನ್ನಮಿದು ಹರಿಯನಂಬುಜಮನ್ನೆನೆಯಿಪ್ಪುದು . . . ಅರಣ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೭). ೭. ಚಿನ್ನ; ಬಂಗಾರ. ೮. ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ : ಸಿತಾಂಬರದಿಂದೆ ಗಾಳಿಸಿಟ್ಟದಜಿಳೊಳಗಿಂಗು ಕೇಸರ ಲವಂಗದಳಂಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಚೋಕೋಪ. ೮-೫೩); ಈ ನೆಲದ ಮಣ್ಣಿನವಗೆ ಕಸ್ತೂರಿ ಕೇಸರವು (ನೆಲಮು. ೫೦). [ಸಂ.]

ಕೇಸರದ್ರುಮ (ನಾ). ಬಕುಳ ವೃಕ್ಷ: ಅಶೋಕಮೆ ವಾಮಪಾದ ದಿಂದೊದೆದುದೋ ಕೇಸರದ್ರುಮಮೆ ನಿನ್ನುಮನಾನನಸಿಂಧುವಿಂದೆ ಪೂಱ್ದುದೋ ಕೃತಮಾವುದಿಂ ಮಱಿವುದೆಮ್ಮ ಮದೋತ್ಕಟ ಚೇಷ್ಟಿತಂ ಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೧). [ಕೇಸರ + ದ್ರುಮ]

ಕೇಸರಫಲ (ನಾ). ಬಕುಳಫಲ: ಕರತಳಮೊಂದಜಿಳೊಳ್ ಮಣಿ ಕಮಂಡಲು ನಾಳ ಸಮೇತಮಪ್ಪ ಕೇಸರಫಲದಂತಿರಿದ್ದುರ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೬). [ಕೇಸರ + ಫಲ]

ಕೇಸರಭಾತು (ನಾ). ಸಕ್ಕರೆ ಹಾಗೂ ಕೇಸರಿಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ: ಒಂದು ಮಸಾಲೀ ಖೀರು, ಒಂದು ಕೇಸರಬಾತು ಅಷ್ಟೇ ಸಾಕು (ತಿರುಗು. ೫೪). [ಕೇಸರ + ಭಾತು]

ಕೇಸರಮಂಡಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ನಡುವಿರುವ ಪರಾಗ ತಂತುಗಳ ಮಂಡಲ: ಕೇಸರಮಂಡಲ (Androecium) ಇದು ಪುಷ್ಪದ ಮೂರನೆಯ ಭಾಗ ಇದೇ ಸಸ್ಯದ ಗಂಡು ಜನನಾಂಗ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೪೮). [ಕೇಸರ + ಮಂಡಲ]

ಕೇಸರರಜ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಂಡು; ಪುಷ್ಪಪರಾಗ: ಬಾಸಣಿಸಿ ಕಮಲ ಕೆಂಗುವ ಕೇಸರರಜದಿಂ ತೊಳಪ್ಪ ಕಾಸಾರಮಂ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೭೬). [ಕೇಸರ + ರಜ$_1$]

ಕೇಸರಲ್, ಕೇಸಲರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೂ: ನಿನ್ನನಾ ಕೇಸಲರ ತುರುಬಿಂದ ಕಸುವನ್ನಮೆತ್ತಿದನು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩೭-೮). **ಕೇಸಲರ್**: ಜಪ ರುದ್ರಾದಿಯಾದ ಕೇಸಲರ ನಿಡುದಂಡೆಗಳು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೮೯-೯). [ಕೇಸು$_3$ + ಅರಲ್$_2$]

ಕೇಸರಿ (ನಾ). ೧. ಆಯಾಲವನ್ನುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಸಿಂಹ: ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿ ಆಡುವ ಮದಗಜವ ಕಂಡೆ. ಕೇಸರಿಯ ಕಂಡು ಮನ ಬೆದಱಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಅವಹಂ. ೬೦-೨೬೧); ಇಲಿಯ ಮಾಂಸವ ಬಯಸಿ ಕೇಸರಿ . . . ತಲೆಯ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡ ಗಾದೆಯನೆಲವೊ ಮಾಡದಿರು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೩-೯). ೩. ಕುದುರೆ. ೪. ಕೇಸರಿಬಣ್ಣ. ೫. ಕೆಂಪುಭೂಮಿ: ಗುಂಡುಮೊಗೆ ಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಕೇಸರಿಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ (ಎಕ.VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೫-೧೩; ?); ಮಸಾರಿ ಕೇಸರಿ ಪೊರಡಿಯು ಜಮೀನುಗಳಾದರೂ . . . ಬಿಳಿಯ ಎಳ್ಳು ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೭). ೬. ಬಕುಳದ ಹೂ: ಮೊಲ್ಲೆಮಲ್ಲಿಗೆ ಸುರಗಿ ಕುಮುದ ಕೇಸರಿ ದಂಡಿಗೆಯೊಳು (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೩-೨೮). ೭. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ: ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ, ಕೇಸರಿ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಅಗರು, ಪನ್ನೀರು ಮುಂತಾದ ಸಹಜ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ತೇಲಿದವರು ಆ ಕಾಲದವರು (ಸಾಹಿಜೀ. ೫೨). [ಸಂ. ಕೇಸರಿನ್]

ಕೇಸರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರಳಿ, ಬಸುರಿ, ಕೇಸರಿಕೆ, ನೀರವಂಜಿ, ಸೊಂಟಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). [?]

ಕೇಸರಿಕೇತನ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹದ ಗುರುತುಳ್ಳ ಧ್ವಜ. ೨. ಸಿಂಹದ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು; ಭೀಮ: ಕೇಸುರಿಯಂತೆ ತಟತಟಿಸಿ ಮಿಳಿರ್ವ ಪವನತನೂಜನ ಕೇಸರಿಕೇತನ [ಪಾಠಾಂ. ರೋತ್ಕರ]ಮುಪ್ಪ ಪಟಯಿಗೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨೦ಪ). [ಕೇಸರಿ + ಕೇತನ]

ಕೇಸರಿಕೇತು (ನಾ). ಸಿಂಹದ ಗುರುತುಳ್ಳ ಧ್ವಜ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸಗರ ಮಾರ್ತ್ತಣ್ಣಂ ಕೇಸರಿಕೇತು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟಕವರನಾ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೧೫); 1074). [ಕೇಸರಿ + ಕೇತು]

ಕೇಸರಿಣಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಸಿಂಹ; ಸಿಂಹಿಣಿ: ಕರಿಪೋತಮವುಂಡುಗರ್ಜಿ ಕೇಸರಿಣಿಯ ಕೆಚ್ಚಲಂ ತುಡುಕುತುಂ ಪರಿದತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೦). [ಸಂ. ಕೇಸರಿಣೀ]

ಕೇಸರಿದ್ವಿಷ (ನಾ). ಸಿಂಹದ ಶತ್ರು; ಶರಭ: "ಆ ಕೇಸರಿದ್ವಿಷಂ ಶರಭಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮). [ಸಂ. (ಕೇಸರಿ + ದ್ವಿಷ್)]

ಕೇಸರಿದ್ವಿಷಾರಿ (ನಾ). ಶರಭನ ಶತ್ರು; ಗಂಡಭೇರುಂಡ: "ಆ ಕೇಸರಿ ದ್ವಿಷಾರಿಯೆನೆ ಗಂಡಭೇರುಂಡನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮). [ಕೇಸರಿದ್ವಿಷ + ಅರಿ$_1$]

ಕೇಸರಿಪೀಠ (ನಾ). ಸಿಂಹಾಸನ: ಪೂಮಱಿ ಕೇಸರಿಪೀಠಂ ಭಾಮಂಡಲ ಮೆಸೆಯೆ ನೆಗಟ್ದನಾದಿ ಜಿನೇಂದ್ರಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧-೨); ಜೆಲ್ವಾಯ್ತು ಕೇಸರಿಪೀಠಂ ಪುದಿದಿರ್ದ ಶೋಣಮಣಿಮಾಲಾರಶ್ಮಿಜಾಲಂಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೫). [ಕೇಸರಿ + ಪೀಠ]

ಕೇಸರಿಬೇಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಗರಿ: "ಚಿತ್ಕತೊಗರಿ, ವಿಷತೊಗರಿ, ಕೇಸರಿಬೇಳೆ" (ಮೈಡಗಿ. ೪೯-೯೮೧). [ಕೇಸರಿ + ಬೇಳೆ]

ಕೇಸರಿಭತ್ತ (ನಾ). ಕೇಸರಿಬಣ್ಣದ ಭತ್ತ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಭತ್ತ: (ಶಿ). [ಕೇಸರಿ + ಭತ್ತ$_1$ (< ಬತ್ತ$_1$)]

ಕೇಸರಿಭಾತು (ನಾ). ೧. = ಕೇಸರಭಾತು : (ಶಿ). ೨. ಸಕ್ಕರೆ ಮತ್ತು ಕೇಸರಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ರವೆಯ ಭಾತು: ಕತ್ತಿಗೆ ಕೇಸು ಭಾತಿನ ರುಚಿಯೇಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೫-೬೨). [ಕೇಸರಿ + ಭಾತು]

ಕೇಸರಿಮಧ್ಯೆ (ನಾ). ಸಿಂಹದಂತೆ ತೆಳುವಾದ ಸೊಂಟವುಳ್ಳವಳು: ಎಲೆಗೆ ರಾಮಾಭಿರಾಮೆ, ಸುಗ್ರೀವೆ. . .ಕೇಸರಿಮಧ್ಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ.೧೪೮-೪). [ಸಂ. ಕೇಸರಿಮಧ್ಯಾ (ಕೇಸರಿ + ಮಧ್ಯ + -)]

ಕೇಸರಿಮೊಗ (ನಾ). ಸಿಂಹದ ಮುಖ: ಮಿಗುವಲ್ಲ ಮಾನಸರೂಪಲ್ಲ ಕೇಸರಿಮೊಗ (ಮೋಹತ. ೪೦-೨೨). [ಕೇಸರಿ + ಮೊಗ]

ಕೇಸರಿಶಾಬ (ನಾ). ಸಿಂಹದ ಮರಿ; ಮರಿಸಿಂಹ: ಬಾಬಾ ಕೇಸರಿಶಾಬಾ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪ ಅಡಿಟ). [ಕೇಸರಿ + ಶಾಬ]

ಕೇಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಗೆ ಮಾಡು: ಕಂಡು ಕಾಡಾನೆಯಂ ಕೇಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ರಿಸುತ್ತುಂ ಕಣ್ಗಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೬೩). [ಕೇಸರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಕೇಸರಿಹೂವು (ನಾ). ೧. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿಯ ಹೂ: (ಶಿ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: (ಶಿ). [ಕೇಸರಿ + ಹೂವು (< ಪೂ$_1$)]

ಕೇಸಲರ್ 'ಕೇಸರಲ್' ನೋ.

ಕೇಸವ (ನಾ). = ಕೇಶವ. 'ಕೇಸವಯ್ಯ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೇಶವ]

ಕೇಸವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಒಪ್ಪಭಟರ್ಕಳನ್ನಿರಿದಸುಂ ಗೊಳ್ ಪೊಡ್ಡಿದೆ ಕೇಸವಯ್ಯನನಾರ್ಪೊರ್ಗಳರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೭೮-೧೭; ಸು. 900). [ಕೇಸವ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೇಸಳಗ (ನಾ). ಬಿಳಿ ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರಣವಾಗಿರುವ ಕುದುರೆ: ಬೆಳ್ಪಿನೊಳರುಣಚ್ಛವಿ ತಾಂ ತಳ್ಪೊಯ್ದೊಳಪೊಕ್ಕು ತೋರ್ಪೊಡದು ಕೇಸಳಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೧೭). [ಕೇಸು$_3$ + ಅಳಗ$_1$]

ಕೇಸಳಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುವರ್ಣದ ಅಳಿಲು, —ಇಣಚಿ: (ಶಿ). [ಕೇಸು$_3$ + ಅಳಲೆ (< ಅಣಿಲ್)]

ಕೇಸಾಕೇಸಿ (ನಾ). = ಕೇಶಾಕೇಶಿ: ಅರ್ಕಾಟನೊಳ್ ಕೇಸಾಕೇಸಿಯ ಬಂಡಣಕ್ಕಗಿಯುತುಂ (ಮೈಸೂಮ. ೪-೩೧). [<ಕೇಶಾಕೇಶಿ]

ಕೇಸಿ (ನಾ). (?) : ಸಕ್ಕರೆಯ ರಾಶಿಗೆ ಕೇಸಿಯ ಕೆಲನುಂಟೇ ? ನಿಶ್ಚಯದ ಲಿಂಗಾಂಗಿಗೆ ಉಭಯದ ತಟ್ಟು ಮುಟ್ಟೆಂಬೀ ಗುಟ್ಟಿನ ಕುಲವಿಲ್ಲ (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೭೬–೨೭). [?]

ಕೇಸಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಾಣನ ಪಳ್ಳಿಯ ಕೊಣ್ಡ ಶ್ರೀಕೇಸಿಗ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೮–೧೨ ; 904). [?]

ಕೇಸಿಮಾಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುಮ್ಬನೆಯ ಮನವನೆಯರ ಪೊರಿವಯ್ಯ . . . ಕೇಸಿಮಾಣಿ ಕೆಂಚಿಗಣ್ಣ ಗಾಳು ಮದಟನಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೮–೭ ; 912). [?]

ಕೇಸಿರಾಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮದ್ದಣ್ಡನಾಯಕಂ ಕೇಸಿರಾಜನುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫–೨೭ ; 1061) ; ಮಾಣಿಕ್ಯ ಭಂಡಾರದ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಕೇಸಿರಾಜನ ಮಹಿಮೆಯೆನ್ತೆಂದಡೆ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೮–೨೬ ; 1186). [< ಕೇಶಿರಾಜ]

ಕೇಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). = ಕೇಯಿಸು : (+). [ಕೇ + -ಸು$_1$]

ಕೇಸು$_2$ ‘ಕೆಸವು’ ನೋ.

ಕೇಸು$_3$, ಕೇಸ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ : “ಕೆಂಕಙುಂದುಂ, ಕೆಂಗಲ್ಲೆಂದುಂ, ಕಿಸುವೆಂದುಂ, ಕೇಸೆಂದುಂ – ಈ ೪ ಅರುಣವರ್ಣಂ” (ಶಸಾ. ೧೧–೨೧೮) ; ಕೇಸಾದ ದುರ್ಗಂಧವಾಗಿರ್ದ . . . ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿಗಳ ವರ್ಜಿಸಲೆಬೇಹುದು (ವೀಶೈಪು. ೭–೧೦–೬೬). ‘ಕೇಸುಗರ್’, ‘ಕೇಸೊಡಲ್’ ಪರಾ. ಕೇಸ$_1$:“ಕೆಂಗಲು ಕೇಸಂ ಕಿಸು ಕವಿಪುಂಗವರಿಂ ಕೆಂಕಮೆನ್ನಲಾರುಣ್ಯ” (ಕವಿಕಂ. ೧೦೩). ‘ಕಿಸು’ ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೆಯ್ಯ ; ಮಲ. ಚೇಯ ; ಪರ್ಜಿ. ಕೆಯ್ ; ಕುರುಖ್. ಖೇಸೊ ; ಮಲ್ತೊ. ಕೆಸು].

ಕೇಸು$_4$ (ನಾ). ತವುಡು ; ಹೊಟ್ಟು : “ಕೇಸು = ಅಕ್ಕಿಯ ತವುಡು” (ಜಾನಕೋ. ೪೧). [?]

ಕೇಸು$_5$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ನೂಲಿನ, ಉಣ್ಣೆಯ ಅಥವಾ ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ : (+). [← ಮರಾ. ಖೇಸ್ ; ಹಿಂ. ಕಾಸ್]

ಕೇಸು$_6$ (ನಾ). ೧. ದಾವೆ ; ಖಟ್ಲೆ ; ಮೊಕದ್ದಮೆ : ಖೂನಿ ಕೇಸಿನಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧಿಯಾಗಿ ಕೈದಿಯಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದಿರಾ (ಪಂಜಪಂ. ೨೮೬) ; ಆ ಕೇಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಮಲೇದಾರ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಸ್ವಂತದ ಆಸಕ್ತಿ ಇದ್ದದ್ದು ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೨೪). ೨. ಮುದ್ರಣಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೊಳೆಗಳನ್ನಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಖಾನೆ; ಕೋಶ ; ವಿಭಾಗ ; ಗೂಡು. ೩. ರೋಗಿ: ತುರ್ತು ಕೇಸೆಂದು ಡಾಕ್ಟರು ಅರ್ಧ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲೇ ಬಂದರು (ರೂಢಿ). ೪. ರೋಗದ ಪಿಡುಗಿನಿಂದ ಆದ ಮರಣ : ಕಾಲರಾ ಪಿಡುಗಿನಿಂದಾದ ಹತ್ತು ಕೇಸುಗಳು ಈಗಾಗಲೆ ವರದಿಯಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). ೫. ವಿಷಯ ; ಸಂಗತಿ; ಘಟನೆ; ಸಂದರ್ಭ: ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಪಿ ಮಾಡಿದ ಕೇಸು ಇದು (ರೂಢಿ). ೬. ಆವರಣ ; ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ; ಸಂಪುಟ : ಒಂದು ಕೇಸಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ವತ್ತೆಂಟು ಸಾಬೂನಿನ ಬಾರುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೭. [ವೈದ್ಯ] ರೋಗಸ್ಥಿತಿ; ರೋಗ ವಿವರ : ರೋಗಿಯನ್ನು ತಪಾಸಿಸಿ ವೈದ್ಯರು ಕೇಸು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Case]

ಕೇಸುಗುರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉಗುರು : ಕೇಸುರಿ, ಕೇಸಡಿ, ಕೇಸಕ್ಕಿ, ಕೇಸುಗುರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೭ ಉದಾ).
[ಕೇಸು$_3$ + ಉಗುರ್$_1$]

ಕೇಸುಮುಡಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಮುಡಿ : ಕೇಸು ಮುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿದಳು ಕೈಯಕಾಲ ಮಣ್ಣನೊರಸಿ . . . ವಾಸಿವುಳ್ಳ ಕೃಷ್ಣ ಎನ್ನ ವಹಿಸಿ ಕಾಯಿದಿ ಎಂದು (ಪುರಂದ. ೫-೭೨–೨೨). [ಕೇಸು$_3$ + ಮುಡಿ$_3$]

ಕೇಸುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿ; ಕೆಂಪು ಜ್ವಾಲೆ : ಪೊಸಬೇಟದ ಕೇಸುರಿಯಿಂದಮೆಯ್ದೆ ದಳ್ಳುರಿ ನೆಗೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮) ; ಕೇಸುರಿ ಕೆಂದಳಿರ್ ತದುರ್ವಿಜಮುದಗ್ರವಹ್ನಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೩೨) ; ನೀಳ್ದ ಕೇಸುರಿಯವೊಲ್ ಜಿಹ್ವಾದಳಂ ಪೊಣ್ಮೆ ಬಲ್ ಸಿಡಿಲಂ ದಾಡೆಯ ಕೂರ್ಪ್ಪುದಿರ್ಪ್ಪೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೧೮ ; 1224) ; ಕಂಗಳು ಕೇಸುರಿಯ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೩೬). ಕೆಳೆಯನೊಡಲ ಕೆಂಡಗಣ್ಣ ಕೇಸುರಿಸುತ್ತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬–೯). [ಕೇಸು$_3$ + ಉರಿ$_3$]

ಕೇಸುರಿಗಣ್, ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿಯುಳ್ಳ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಕಟ್ಟಾಸುರ ಮದನಗೋಪಾಲ ಕೇಸುರಿಗಣ್ಗಳ ನರಸಿಂಹ ನೆನಿಸುವ ಭಾಸುರಗಜಗಳೈದಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೩–೪೦). ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು: ಕಾರೊಡಲು ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು . . . ಬಿಲದಂತೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆದು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೦–೧೭). ವಿಲಯದ ವಿಪ್ಲವಮೂರ್ತಿಯು ನಾನು . . .ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣಾನು (ಪಾಂಚಜ. ೧೫-೧೪). [ಕೇಸುರಿ + ಕಣ್]

ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು ‘ಕೇಸುರಿಗಣ್’ ನೋ.

ಕೇಸುರಿಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿಯನ್ನು ಸುರಿಸು, —ಚೆಲ್ಲು ; ಕೆಂಪು ಉರಿಯನ್ನು ಕಾರು: ಸುರುಸುರುಸುರ್ರೆಂದು ಕೇಸುರಿಗಱೆಯುತ ಮೊಱೆದೇಳ್ವ ಬಾಣಗಳಾಗ ತುಱುಗಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೪–೧೬).
[ಕೇಸುರಿ + ಕಱೆ$_1$]

ಕೇಸುರಿವೋಟೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಓಟ; ಬೆಂಕಿಯ ಹಬ್ಬುಗೆ : ನಡೆ ಕಂದ ತಡೆ ಹಗೆಯ ಮುನ್ನಡೆಯನಾ ಕಾಣ್ಬ ಕೇಸುರಿವೋಟೆಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೦–೩೧). [ಕೇಸುರಿ + ಓಟ]

ಕೇಸುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಈರುಳ್ಳಿ : “ಪಲಾಂಡುಃ, ಸುಕಂದಕಃ – ಕೇಸುಳ್ಳಿ” (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨). [ಕೇಸು$_3$ + ಉಳ್ಳಿ$_1$]

ಕೇಸೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಣ್ಣನಾಡ ಕೇಸೂರ ಬಣ್ಣಕರ ಬಲಿವ ಒದುಗ್ಗಯ್ಯಾ ಗಾವುಣ್ಡರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೫, ೧೯–೭ ; 1050). [? + ಊರ್]

ಕೇಸೆರಂಕೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ರೆಕ್ಕೆ, —ಪಕ್ಕ : ವಿಮಾನದ ಕೇಸೆರಂಕೆಗಳತ್ತಣ ದೀಪಗಳನ್ನು ಚಿಮ್ಮುಗಿಲ್ಗಳ ಹಲವು ಸಾಲ್ಗಳಹಣತೆಗಳನ್ನೂ ಬೆಳಗಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦೯–೧೪). [ಕೇಸು$_3$ + ಎರಕೆ$_1$ (< ಎಱಂಕೆ)]

ಕೇಸೆವೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಎವೆ, —ರೆಪ್ಪೆ: ಉಷೆಯಕಣ್ ಕೇಸೆವೆ ದೆರೆದುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೧–೩೨೨). [ಕೇಸು$_3$ + ಎವೆ$_1$ (< ಎಮೆ)]

ಕೇಸೊಡಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ದೇಹ. ‘ಕೇಸೊಡಲ’ ಪರಾ.
[ಕೇಸು$_3$ + ಒಡಲ್]

ಕೇಸೊಡಲ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು ; ಲೋಹಿತಾಂಗ; ಮಂಗಳಗ್ರಹ : “ಮಂಗಳನ ಪೆಸರು ಕೇಸೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಸೊ]ಡಲ ಪೊಡವಿಜನೆಂದು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೮). [ಕೇಸೊಡಲ್ + –ಅ$_7$]

ಕೇಸೊಱಂತೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಒರತೆ : ಕಾದಿದೆಡೆ ನೆತ್ತರ ಜೌಗಿನೆ ಕೇಸೊಱಂತೆಯಂ ಪಸರಿಸಿತು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭–೧೯ ; 1182).
[ಕೇಸು$_3$ + ಒಱಂತೆ]

ಕೇಳ್, ಕೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧.ಕಿವಿಗೊಡು ; ಆಲಿಸು; ಗಮನಿಸು : ಕೇಳೊಯ್ಪಿನ್ (ಎಕ. II, ೨೨–೩; ಸು. 700) ; ಅದಂ ಕೇಳ್ದೆಱೆಯಪಂ (ಎಇ. I, ೩೫೦–೫ ; 900) ; ಲೇಖಾರ್ಥಮಂ ಬಾಜಿಸಿದೊಡನಿಬರುಂ ಕೇಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ ೭ ೫–೧೯) ; ಸುರಸಿಂಧು ಪ್ರಿಯಪುತ್ರ ಕೇಳ್ ಕಳಶಜಾಸೀಂ ಕೇಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೫) ; ಕೇಳ್ದು ಕೇಳ್ದು ಕಿವಿಯೊಡೆದಪುದೆಂಬಂತಾಗೆ ಘೀಳಿಡಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೩) ; ಕೊಱೆವಾವು ಗಾರುಡಮಂ ಕೇಳದಂತೆ ಕೇಳದಿರೆ ಬೇಸತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೦೨).

೨. ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಡು; ನಡಸು; ಪಾಲಿಸು; ಅನುಸರಿಸು; ಒಡಂಬಡು; ಒಪ್ಪು: ನೀನೆನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಕೇಳ್ದು ಸುಖಂ ಬಾಚಿಟ್ದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೫೪-೧೯); ಪೇಟಿನೆಂದೊಡೆ ಕೇಳಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪-೬). ೩. ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡು; ವಿಚಾರಿಸು: ಇಂತಿದ ಕೇನನೆಂದಪಳೊ ಕೇಳ್ವೆಂ ಮಾತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೩). ೪. ಬೇಡು; ಯಾಚಿಸು: ತನ್ನನೆಂದೆಂದುಂ ಮಱೆಯದಿರ್ಪುದೆಂದು ಕೇಳ್ದಳೆಂದು ಕೇಳಯ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೧೬). ಕೇಳು: ೧. ಎನ್ನಹುಯ್ಯಲ ಕೇಳಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೭); ಕೇಳು ಭಾಷೆಯನೆಂದನಭಿಮನ್ಯು (ಕುಮಾದ್ರೋ. ೪-೫೫); ಹಾಡ ಕೇಳಲು ಕರ್ಣದೊಳ್ದ ಪಾತಕ ಪೋಡುವುದು (ಮೋಹತ. ೪೧-೧೬). ೨. ಬತ್ತಲೆಗರ ಮಾತ ಕೇಳಿದರು (ಅದಿಪು. ೨-೯); ಅಕ್ಕ ನಿನ್ನ ಮಾತ ಕೇಳಿ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಗಿಳಿಯ ಸಾಕಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೨-೧); ದೊರೆ ನಂಜುಂಡರಸರು ಮಡದಿಯ ಮಾತು ಕೇಳದೆ ಹೊಡೆದಾಡಿ ಮಡಿದರು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೩.೭). ೩. ಪ್ರಶ್ನೆ, ಅನುಯೋಗ, ಪೃಚ್ಛಾ - ೩ ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೮). ೪. ಅವರು ನನ್ನಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡು ಕೇಳಲು ಬಂದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೫. ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು; ಕೇಳಿಬರು; ಕೇಳಿಸು: ಮಾತು ಸರಿಯಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಏನೋ ಗುಣುಗುಣು ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕೇಳಬರು = ೧. ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು; ಕೇಳಿಸು: ಪಿರಿಯ ಧ್ವನಿಗಳುಱೆ ಕೇಳಬರುತಿರಲು (ಬಸಪು ೫೩-೨೫); ಆಗೊಂದು ವಾಕ್ಯವು ಕೇಳಬಂದುದು ಗಗನಮಾರ್ಗದಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೯-೨೨). ೨. ಕೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರು: ಕರ್ಣಬೊಮ್ಮನ ಕೇಳಬಂದೆವೆ ನಾವು (ಕುಮಾದ್ರೋ. ೮-೬೪). ಕೇಳಿಕೊಳ್, ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಕೇಳಿತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ಹಿಂದುಮುಂದಕೆ ಕೇಳಿಕೋ ನಾವೆಂದ ಮಾತನು ಕುಲವಿಡಿದು ಬಳಿಸಂದ ನಿಮ್ಮಯ ಗುರು ವಸಿಷ್ಠನ ನೆಂದನಾ ಮುನಿಪ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೩೯); ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಗಳನ್ನು ಅವನು ಕೆದರಿ ಕೆದರಿ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೪೭). ೨. ಬೇಡು; ಯಾಚಿಸು: ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಮಯಗೊಂಡಗೌಡನು ಹಂಡೆಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡನು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೭-೧೩; 1576 ?); ನನ್ನಿಂದ ಏನಾದರೂ ಸಹಾಯಬೇಕಿದ್ದರೆ ನಿಃಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಿ (ದಾನಚಿಂ. ೮೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೇಳ್; ಮಲ. ಕೇಳ್ಕ; ಕೊಡ. ಕೇಳ್; ತುಳು. ಕೇಣು]

ಕೇಳ್ಳ₁ (ನಾ). ೧. ಸಂಗಡಿಗ; ಜೊತೆಗಾರ; ಗೆಳೆಯ; ಸ್ನೇಹಿತ. 'ಸೂಳೆಕೇಳ' ಪರಾ. ೨. ನರ್ತಕ (?): ಪೊನ್ನಬಣ್ಣದ ನವಕರ್ಣಿಕಾರ ಕುಸುಮಕ್ಕೆಜಗಿರ್ದ ಮದಾಳಿ ಕಂಪುಗಾಣದೆ ಕಳಿದತ್ತು ಪೆಣ್ಣ ಪೊಸರೂಪಿನ ಪಾಪೆಗೆ ಪಾಸಿ ಬಿರ್ದ ಬಟಿಟ್ದುದವಿಸಿದಿಂಪುಗಾಣದಬಲಿಂ ಪೆಜಪಿಂಗುವ ಕೇಳನಂದದಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೯-೧೧೪); ಶರದದ ಗೊಟ್ಟಿಗಾಯಕರ ಕೇಳರ ಕೇರಿಯೊಳೆಂದು ಕಾಂತಮಂದಿರದೊಳಗಿರ್ದು (ಅನಂಪು. ೧-೧೧೦); ಅಳಿಸಿದಂ ಪೇಳಿಸಿದಂ ಕೇಳಂ ಜೂದಾಳಿಯಳಿಲೆ ... ಇವಾದಿಯಾಗಱೆ ಕುಳನಂ (ಶಮದ. ೨೭). [← ತಮಿ. ಕೇಳನ್]

ಕೇಳ್ಳ₂ (ನಾ). ಬಾಳೆ: (ಕ). [← ಪ್ರಾ. ಕಯಲ, ಕೇಲ. / ಸಂ. ಕದಲ]

ಕೇಳಮೇಳ (ನಾ). ಆಟಕೂಟ; ಸರಸಸಲ್ಲಾಪ; ಸಹವಾಸ: ಆ ಲಲನೆಯರ ಕೇಳಮೇಳದ ಸುಖವ ಮಮತೆಯ ನೆನೆನೆನೆದು (ಭಕ್ತಾಚ. ೩-೩); ಮೂರ್ಖರ ಕೇ [ಪಾಠಾಂ. ಖೇ]ಳಮೇಳದಲಿದ್ದು ಬದುಕುವ ಖೂಳವೃತ್ತಿಯ ಬದುಕು ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟತರವೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೩-೩೪); ಹಿತಜನದ ಕೇಳಮೇಳದೊಳಿರ್ದಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೩೬). [ಕೇಳ್ಳ₁ + ಮೇಳ]

ಕೇಳವಣ (ನಾ). (ಉಕ) ಮದುವೆ ಅಥವಾ ಉಪನಯನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಊಟೋಪಚಾರ; ಗಡಿಗೆನೀರು: ಕೇಳವಣವನ್ನು ಭರದಾಸ್ತ ಆಗಿ ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವರೆ (ದೀಪಹ. I, ೬೨). [← ಮರಾ. ಕೇಳವಣ್]

ಕೇಳಿ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆಂಗು. 'ಕೇಳಿವಟ್ಟಿಲ್' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಕೇಳಿ]

ಕೇಳಿ₂ 'ಕೇಲಿ' ನೋ.

ಕೇಳಿ₃ 'ಕೇಟಿ' ನೋ.

ಕೇಳಿಕೆ₁ (ನಾ). ೧. ಕೇಳುವಿಕೆ; ಶ್ರವಣ: "ಶ್ರವಣಂ - ನಕ್ಷತ್ರವುಂ, ಕಿವಿಯುಂ, ಕೇಳಿಕೆಯುಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೭೫); ಪದದ ಅರ್ಥ ಕೂಡ ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿಕೆಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿದಿತ್ತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೨೩). ೨. ಬೇಡಿಕೆ; ಕೋರಿಕೆ; ಯಾಚನೆ; ಪ್ರಾರ್ಥನೆ: ಗುರುಚರಣದಾಸನಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಬಯಕೆಗಳೂ ಸರಿ ಎನಿಸಿದವು ಯಾರ ಕೇಳಿಕೆಯೂ ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕವೂ ಅಲ್ಲ (ಚಿತಸ. ೯೯); ಅವಳ ಕೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಹರಿ ಕುಲಿಶನು ... ಹೋಗಲೇಬೇಕಾಯಿತು (ಮಣಿಸ. ೯೭). ೩. ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ಭಜನೆಯ ಮೇಳ: ಹಿಂದೆ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಕೇಳಿಕೆಗಳೊಪ್ಪುತಿರೆ ನಡೆತಂದು (ಬಸರ. ೧೧-೬); ಭಕ್ತರುಂಬೆರಸು ಕೇಳಿಕೆಯುಣ್ಮೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೨೪); ಭಕ್ತಾಳಿ ಭೈರವ ದೇವನಿದಿರ ಕೇಳಿಕೆಸಹಿತ ಬಂದು (ಭೈರವೇ. ೫-೧೧). [ಕೇಳ್ + -ಇಕೆ]

ಕೇಳಿಕೆ₂ 'ಕೇಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕೇಳಿಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೃತ್ಯಮಾಡು; ನಾಟ್ಯವಾಡು (?): ಪಂಚಪುದಿಂಚರಂ ಮಿಗೆ ಸವಿ ಸವೆಯದ ಸಾರಸಂಗೀತಮಂ ಕೇಳಿಪ ಕೇಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳಿ ಕೇಳಿ]ವಿಡಿದ ಭಾರತಿಯಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೯ ವ). [ಕೇಳಿಕೆ₂ (< ಕೇಲಿಕೆ) + ಪಿಡಿ₁]

ಕೇಳಿಕೊಟ್ಟು (ನಾ). ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಥವಾ ಕಥಕ್ಕಳಿಯ ಆಟ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು, ದೂರಕ್ಕೂ ಕೇಳುವಂತೆ ಚಂಡೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವಿಕೆ: ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮಟೆ ಹೊಡೆದು ಆಟ ನಡೆಯುತ್ತದೆಂದು ಸಾರುತ್ತಾರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಕೇಳುಕೊಟ್ಟು ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರದ. ೫೫೭). [← ಮಲ. ಕೇಳಿಕೊಟ್ಟು]

ಕೇಳಿಗೃಹ 'ಕೇಲಿಗೃಹ' ನೋ.

ಕೇಳಿಗೆ 'ಕೇಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕೇಳಿಗೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರೀಡೆಗೊಳಿಸು (?): ಸರಸಕಲಾ ಪ್ರೌಢಿಯ ಸಾರಸಾಕ್ಷಿಯ ... ಎರವೆತ್ತ ಕೇಳಿಗೆಗೊಳಿಸು ರಂಗಾಯೆಂಬ ತರಳೆಯ ತಕ್ಕೆಯೆಂದಹುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೫-೨೯). [ಕೇಳಿಗೆ₂ (= ಕೇಲಿಕೆ) + ಕೊಳಿಸು]

ಕೇಳಿಗೋಪಾಲ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ಕೇಳಿಗೋಪಾಲ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನು ಬಾಲಕನಾಗಿ ಗೊಲ್ಲರ ಹುಡುಗರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಭಾರಜಾ. ೨೬). [ಕೇಳಿ₂ (= ಕೇಲಿ) + ಗೋಪಾಲ]

ಕೇಳಿನಿವಾಸ (ನಾ). ಕುಣಿತದ ಸ್ಥಳ; ನೃತ್ಯಮಂದಿರ: ಕೇಳಿನಿವಾಸದಲ್ಲಿ ನರ್ತನಮನೊಡರ್ಚಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೬). [ಕೇಳಿ₂ (= ಕೇಲಿ) + ನಿವಾಸ]

ಕೇಳಿಲೀಲೆ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರಲೀಲೆ: ಕವಿಕುಳಸೇವ್ಯಮಾನ ಕವಿತಾಕಳಹಂಸೆಗೆ ಕೇಳಿಲೀಲೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೦). [ಕೇಳಿ (= ಕೇಲಿ) + ಲೀಲೆ]

ಕೇಳಿವಟ್ಟಿಲ್ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಬಟ್ಟಲು, —ಚಿಪ್ಪು: ಹೃದ್ಯಮಪ್ಪ ಮದ್ಯಮಂ ಕೇಳಿವಟ್ಟಲೊಳೆಱೆದು ಕುಡಿಯಲುಜ್ಜುಗಂಗೈವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೩೯ ವ). [ಕೇಳಿ₁ + ಬಟ್ಟಲ್]

ಕೇಳಿಮಾತು (ನಾ). ವಿನೋದದ ಮಾತು; ಸಲ್ಲಾಪ: ನೀವೆಲ್ಲ ನಮ್ಮಸುತ್ತ ಕುಳಿತು ನಿಮ್ಮ ಕೇಳಿಮಾತುಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ಬಗೆದಣಿಸಿ (ಸವತಿ. ೨೪೯). [ಕೇಳಿ$_2$ (= ಕೇಲಿ) + ಮಾತು$_1$]

ಕೇಳಿವೆ 'ಕೇಳ್ವೆ' ನೋ.

ಕೇಳಿಶೀಳ (ನಾ). ಆಟವೇ ಶೀಲವಾಗಿರುವವನು; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲ; ಆಟಗುಳಿ: ಮನಃಪ್ರಹ್ಲಾದಮಂ ತಾಳ್ದುವನನವರತಂ ಶ್ರೀಧರಂ ಕೇಳಿಶೀಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೭೬). [ಕೇಳಿ$_3$ (= ಕೇಲಿ) + ಶೀಳ (= ಶೀಲ)]

ಕೇಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶ್ರವಣಮಾಡಿಸು; ಹೇಳಿ ತಿಳಿಸು; ವಿವರಿಸು: ಪಾಂಡವರನಿಕ್ಕಿದೊಸಗೆಮಾತನೀಗಳ್ ಕೇಳಿಸುವೆನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೫ ವ); ಕೇಳಿಸಿದೆನಾಂ ಮದ್ದುಃಖಮಂ ಮುನ್ನೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೫); ನಾನು ಸುನಾದಂಗಳ ಕೇಳುಸುದಕ್ಕೆ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಸುಗೀತವಾದ್ಯಂಗಳ ಕೇಳಿಸುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೭–೧); ನಿನ್ನವರ ನಿಂದೆಯಂ ಕೇಳಿಸದಿರೆಲೆ ದೇವ (ಇಜ್ಞಿರ. ೧೦೭). ೨. ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು; ಕೇಳಿಬರು: ಕೇಳಿಸಿದುವಾ ವಿಮಲ ಮನುಕುಲಮೌಳಿಗಾ ಡಂಗುರ ಧ್ವನಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೩–೧೩); ಅಪ್ಪಾಜಿಯ ಕೂಗು ಕೇಳಿಸಿತು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೧೭). ೩. ಕೇಳು: ಗೂಗೆಯ ಕಿವಿಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೨೦). ೪. ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸು, —ಬಾರಿಸು; ಸಂಗೀತಮಾಡು; ಹಾಡು: ಜಾಣೆ ಬೀಣೆಯಂ ಕೇಳಿಸುವಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೯೮); ನೆರೆದು ಕೇಳಿಸುವ ತುಂಬುರ ರಂಭೆ ಭೃಂಗಿಯುಂ ಪರಿಕಿಸೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೨೩); ರಾಗದ ಸವಿ ಸಮನಿಸುತಿರೆ ಸುಕಂಠಿ ಕೇಳಿಸುತಿರ್ದಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೩೮); ಒಂದೊಂದು ಕಲೆಯ ಮೈಯುಬ್ಬುವೊಲು ಕೇಳಿಸಿದರು (ಭರಚ. ೧–೬೧). ೫. ಬೇಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಂದ ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಇಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಕೇಡಿಗೆ ಕೊಡಗನು ಮುತ್ತಿನ ಸರವನ್ನು ಕೇಳಿಸಿದ್ದು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೬೩೭).

ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಮನಸ್ಸುಗೊಟ್ಟು ಕೇಳು; ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊ: ಅವಳು ಅವನ ಮಾತು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆಯೆ (ಪುನರು. ೧೯೫); ಇಲ್ಲಿ ನೀ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬೇಳ್ಪೊಡೆ ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳನೆ ಆ ಒಡೆಯ (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೧–೪೪). [ಕೇಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಕೇಳಿಸು$_2$ 'ಕೇಲಿಸು' ನೋ.

ಕೇಳೀಕಳಾಪ (ನಾ). ಆಟಪಾಟಗಳು; ಕ್ರೀಡಾವಿನೋದ: ಮಗುವುತನದಲಿ ಬಾಲಕರ ಕೇಳೀಕಳಾಪದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೭೭).
[ಸಂ. ಕೇಲೀಕಲಾಪ (ಕೇಲೀ + ಕಲಾಪ)]

ಕೇಳೀನಿಲಯ 'ಕೇಲೀನಿಲಯ' ನೋ.

ಕೇಳೀಪ್ರಾಸಾದ (ನಾ). ವಿನೋದಮಂದಿರ; ಕ್ರೀಡಾಮಂದಿರ: ಧನನಾಥಸನಾಥಮಪ್ಪ ದಿಕ್ಪಾಲರ ಕೇಳೀಪ್ರಾಸಾದಂಗಳಿಂ (ಆಜಿಪು. ೭–೨೦ ವ). [ಸಂ. ಕೇಲೀಪ್ರಾಸಾದ (ಕೇಲೀ + ಪ್ರಾಸಾದ)]

ಕೇಳೀಭೂಧರ (ನಾ). ಕ್ರೀಡಾಶೈಲ: ಕೇಳೀಭೂಧರ ಮೂರ್ಧದೊಳ್ ಬಹುವಿಧೋದ್ಯಾನಾವಳೀ ಚೂಳದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೧೮).
[ಸಂ. ಕೇಲೀಭೂಧರ (ಕೇಲೀ + ಭೂಧರ)]

ಕೇಳೀಮರಾಳ (ನಾ). ೧. ಆಟವಾಡುತ್ತಿರುವ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ; ಕ್ರೀಡಾಹಂಸ. ೨. ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಹಂಸ: ಸತತ ಸವನ ದುಗ್ಧ ಸ್ನಿಗ್ಧ ಕೇಳೀಮರಾಳಾನ್ವಿತ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೧೫೦).
[ಸಂ. ಕೇಲೀಮರಾಲ (ಕೇಲೀ + ಮರಾಲ)]

ಕೇಳೀಲೋಲ (ನಾ). ವಿನೋದದಲ್ಲಿಯೆ ತೊಡಗಿದವನು; ಕ್ರೀಡಾಲೋಲ: ಕೇಳೀಲೋಲನನುಮತ ರಸಾಳಾಪನನಱಿಯಲೀಯದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೫೦). [ಸಂ. ಕೇಲೀಲೋಲ (ಕೇಲೀ + ಲೋಲ)]

ಕೇಳೀವನ 'ಕೇಲೀವನ' ನೋ.

ಕೇಳೀಶೈಲ (ನಾ). = ಕೇಳೀಭೂಧರ: ಇತ್ತಲರಸಂ ಕೇಳೀಶೈಲದಿಂದವನಿತಳಕ್ಕವತರಿಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೧೪೩); ಯೌವನಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕೇಳೀಶೈಲೋಪಮ ಭುಜಶಿಖರಂ (ಆಜಿಪು. ೫–೯೪). [ಸಂ. ಕೇಲೀಶೈಲ (ಕೇಲೀ + ಶೈಲ)]

ಕೇಳೀಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಆಟದ ಸ್ಥಳ; ಕ್ರೀಡಾಸ್ಥಾನ: ಇದು ಶುಭೌಘದ ಗರುಡಿ ಬಹುಸಂಪದದ ನೆಲೆಮನೆ . . . ಮುದದ ಕೇಳೀಸ್ಥಾನ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೭೯). [ಸಂ. ಕೇಲೀಸ್ಥಾನ (ಕೇಲೀ + ಸ್ಥಾನ)]

ಕೇಳು 'ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕೇಳುಗ (ನಾ). ಕೇಳುವವನು; ಶ್ರೋತೃ: ರಮ್ಯವಾಗಿ ಹಾಡುವಾಗ ಹುಟ್ಟುವ ರಸದಲ್ಲಿ ಕರಗಿ ಕೇಳುಗನು ಏಕರೂಪವಾಗಿ ಬಿಡುವನು (ಬರಹಾ. ೧೮೮); ಆ ಕಾಲದ ಸಂಗೀತಗಾರರ ಅದ್ಭುತ ಸಾಧನೆಗೆ ಹಿರಿಮೆಗೆ ಅಂದಿನ ಕೇಳುಗರ . . . ರಸಿಕತೆಯೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯಕಾರಣ (ಸಂಗೀತ. vii ಪೀಠಿಕೆ). [ಕೇಳು (< ಕೇಳ್) + –ಗ$_3$]

ಕೇಳುವೆ 'ಕೇಳ್ವೆ' ನೋ.

ಕೇಳುಹ (ನಾ). ಕೇಳುವಿಕೆ; ಶ್ರವಣ: ತನುಪುಳಕ ತಳಿತು ತನತನಗೆ ಹೊರೆಯೇಱಿ ನಲಿದಣು ಕೇಳುಹಂ (ಶಿವಗೀ. ೬೧); ಕೇಳುಹ ಪರಿಮಳಿಸುಹ ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸವಿಹ ಮುಟ್ಟುಹ ಎಂಬಿವು ವಿಷಯಂಗಳು (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೇಳು (< ಕೇಳ್) + –ಹ$_2$]

ಕೇಳ್ಕು (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು (?): ಪೆರಿಯ ಒಡೆಯೂರು ನಮಶ್ಶಿವಾಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕೋಯಿಲು ಕೇಳ್ಕು ಮೊದ × × × ನಂಜನೆಲದಲೂ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೩–೧೧; 1470).
[← ತಮಿ. ಕಿಟಕ್ಕು]

ಕೇಳ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೇಳುವಿಕೆ; ಶ್ರವಣ: "ಶ್ರವಣೇ ಕೇಳ್ಕೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೭೫). ೨. ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ; ಹೇಳಿದಂತೆ ನಡೆಯುವಿಕೆ; ಅನುಸರಿಸುವಿಕೆ: ಬಾಳ್ಕೆಯಲಿ ನೂರೆಂಟು ತೊಡಕು ತಿಣುಕುಗಳುಂಟು ಕೇಳ್ಕೆಮಾಣ್ಕೆಗಳಿಗವು ಜಗ್ಗವೊಂದಿನಿಸುಂ (ಮಂಕುಕ. ೬೪೩).
[ಕೇಳ್ + –ಕೆ]

ಕೇಳ್ದಾಣ (ನಾ). ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ: "ಶಬ್ದದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಮಾಡಬಹುದಾದ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯದ ಸಮೀಪ ಸ್ಥಾನ; ಕೇಳ್ದಾಣ" (Listening post. ಇಂಕನಿ). [ಕೇಳ್ + ತಾಣ$_2$]

ಕೇಳ್ಪಿ (ನಾ). ಕೇಳಿದುದು; ಹೇಳಿದುದು; ಶ್ರುತತ್ವ; ಕೇಳುವಿಕೆ: ತಾಯಿತ್ ತಂದೆವಿರ ಕೇಳ್ಪಿಯಂ ಗೆಯ್ಯದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨–೧೪).
[ಕೇಳ್ + – ಪಿ. / ತಮಿ. ಕೇಳ್ವಿ]

ಕೇಳ್ಪೆ (ನಾ). = ಕೇಳ್ಪಿ: ಮತ್ತೊರ್ವಂ ಕೇಳ್ಪೆಯಿಲ್ಲದ ಶ್ರಾವಕಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೦೯); ಬಧಿರನಪ್ಪನ ಕೇಳ್ಪೆಯುಮಾಯಿತಿಕ್ಕೆಯುಂ ಬಿಸುಟನ ಕೀರ್ತಿಯುಂ . . . ಒಪ್ಪಲಾರ್ಪುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೯೭).
[ಕೇಳ್ + –ಪೆ]

ಕೇಳ್ಮಾತು (ನಾ). ಕೇಳಿಕೆಯ ಮಾತು; ಕೇಳಿದ ಮಾತು; ವದಂತಿ: ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ಕಣ್ಗಳಿಂದ ನಿನ್ನ ಕೇಳ್ಮಾತುಗಳು ಬಸಿಯುತ್ತಿರುವ ಅಶ್ರುಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ (ಸುಗುಗಂ. ೭೬–೮); ಕೀಳಲಿ ನೊಳಿದ್ದವರ್ ತಳವೆಳಗಿನಿಂ ನುಡಿಯೆ ಕೇಳ್ಮಾತನೊಳಗಿರ್ಪ ಪೆಣ್ಣಿರ್ವರ್ಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೭–೨೧೮). [ಕೇಳ್ + ಮಾತು$_1$]

ಕೇಳ್ಮೆ (ನಾ). = ಕೇಳ್ವೆ: ಕೇಳ್ಮೆ ಹೇಳ್ಮೆಯು ನಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕಿಸ ತಾಳ್ಮೆಯಿಂತಿರಸಲ್ಲ (ಶರಲೀ. ೨೩೫–೧೩); ಸಂಗೀತ ಕಲಿಯುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಎಷ್ಟು ಅಗತ್ಯವೊ ಕೇಳ್ಮೆಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಅಗತ್ಯ (ನಾಕಲಾ. ೬೩). [ಕೇಳ್ + –ಮೆ$_1$]

ಕೇಳ್ವೆ, ಕೇಳಿವೆ, ಕೇಳುವೆ(ನಾ). ೧. ಕೇಳುವಿಕೆ; ಶ್ರವಣ: ಸ್ತ್ರೀರಾಗ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಕಥೆಗಳ ಕೇಳ್ವೆಯಂ ತೋಱುವುದುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೦) ; ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂ ಕೇಳ್ವೆಯಿಂ ಪರಿಕಿಸುವ ಬಳಕೆಯಿಂ (ಗೋಕುನಿ. ೧೦-೧). ೨. ಪ್ರಶ್ನೆ: ಕೇಳಿಸದವರಂತೆ ನಟಿಸಿ, ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಅವರಿಂದ ಕೇಳ್ವೆ ಬಂದನಂತರ . . . ಆ ಮಾತನ್ನೇ ಹಾರಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಬಾಗಿಸ. ೪೬). **ಕೇಳಿವೆ:** ೧. "ಶ್ರುತಂ, ಶ್ರೋತವ್ಯಂ, ಶ್ರಾವ್ಯಂ, ಶ್ರವಣೀಯಂ – ಈ ೪ ಕೇಳಿವೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೭೫). **ಕೇಳುವೆ:** ೧. ಆ ಓದು ಗಿಳಿಯೋದಿನಂತೆ, ಕೇಳುವೆ ಮರುಳನ ಕೇಳುವೆಯಂತೆ (ವಚಸಂ. ೨೫೧-೨೬) ; ಕೇಳುವೆಗಳವು ಬೇಱೆ ಚರಿತದ ದಾಳಿ ತಾನದು ಬೇಱಿಲಾ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೧೬) ; ನಡುಗಿದರು ಮುಸಿವರರು ಕೇಳುವೆಯೆಡೆವಱಿದುದಕಟಕಟ ಭಂಗಂಬಡೆದುದೀ ವ್ರತವೆನುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯೪-೨೬). ೩. ಸ್ತುತಿಪಾಠ(?): ಕವೀಂದ್ರರೋದುವ ಕೇಳುವೆಯನೋದಿಸುವ ತೆಱದಲಿ ಕೋಳಿಗಳು ಕೂಗಿದವು ರವಿಯುದಯಿಸುವ ಸಮಯದಲಿ (ಅಕ್ರೂಚ. ೭-೩). [ಕೇಳ್ + -ವೆ]

ಕೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೊರದಿಂದ ಕೇರುವಂತೆ ಮಾಡು: ತರತರದ ಗುದ್ದಲಿಗಳಿಂದವಗೆದಱುತಂ ಕೇಱಿಸುತೆ ಕೆದಱಿಸುತೆ ವೀರರಂ ನೋಡುತಂ (ಏನಾರ. ದೇ. ೧೧೭-೫). [ಕೇಱು + -ಇಸು$_3$]

ಕೇಱು, ಕೇರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊರದಿಂದ ಕಾಳುಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ತೂರಿ, ಕಾಳನ್ನೂ ಕಸವನ್ನೂ ಬೇರ್ಪಡಿಸು: "ಕೇಱು – ಶೂರ್ಪಕರಣೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ನಿನ್ನಕುಲದ ಕುಂದಂ ಕೇಱಿ ತೂಱಿ ತೋಱಿಸುವೆ ನೆನಲು (ಹಚಕಾ. ೮-೩೮) ; ಮೊರದಿಂದ ಕೇಱಿ ತುಯಿ ತೌಡುಗಳ ಕಳೆದು (ವೀಶೈಪು. ೭-೧೦-೫೯) ; ಎಱಗಿ ಕವಿದಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕದುಕಿ ಕೀಲಿಸಿ ಕೇಱಿ ತುಂಡಿಸಿ ತುಳುಕಿ ನಾಂಟೆ ಮರುಮೊನೆಗೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೪೪) ; ಕೇಱಿದರು ಕೆಡಹಿದರು ಸತ್ವದಿ (ಕೋಗಯು. ೨೩-೪೮).

ಕೇರು: ೧. ಇಡಿದು ಕೇರಿ, ಮುಳ್ಳು ಹೊಟ್ಟು ಹೋಗಲಾಗಿ (ಸಕವೈ. ೩೯೨); ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕೇರಿ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವಂತೆ (ಕರ್ನಾಟ. xii, ಮುನ್ನುಡಿ) ; ಸಿರಿ ಬಿದರೆ ಮುತ್ತ ಕೇರೋಕೆ ಮೊರನಾದೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೧೪) ; ತಂತ್ರಿಯವರ ಹೆಂಡತಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವೆಂಕಮ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ ತರುವಾಯ "ಅಕ್ಕಿಗೇರುವುದಿದೆ . . . ಬರುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಹೊರಟುಹೋದರು (ಪದ್ಮಸ. ೨೫೬) ; ಮೊರದಿಂದ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೇರಿ ಹಸನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೊರತೆಗೆ: ಆ ಗ್ರಂಥವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೇರಿ ತೂರಿ ನೋಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಚೇಱು ; ತೆಲು. ಚೇಯು, ಚೇಟ]

ಕೇಱಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (?) : ಕಳಸದೊಳ್ ತಗುಣಿ ಮೊಱೆಯುತಿರ್ಪೊಡಂ ಸಿಸುಗಳೆಲ್ಲರುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳೊಸೆದು] ಕೇಱಿಗಟ್ಟೆ ನಲಿವೊಡಂ ಜೀವದನಗಳ ನೊೞನೂಱಿ ಕಡಿವೊಡಂ ಇವ ನೋಡಿ ಪೇೞ್ ಮಱೆಯಧಿಕ ತಾನೆಂಬುದಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೨-೧). [?]

ಕೇೞಿ, ಕೇಣಿ$_4$, ಕೇಳಿ$_3$ (ನಾ). ಸಾಲು ; ಪಂಕ್ತಿ ; ಗುಂಪು ; ಹಿಂಡು: "ಕೇೞಿಯೆಂದು ಪಂಕ್ತಿಯೊಳ್ ಱೞಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; ಕೇೞಿ ಪಙ್ತಿಗೆ ಱೞಂ ಕ್ರೀಡೆಯೊಳ್ ಕ್ಷಳಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೩) ; ಮುತ್ತಿನ ಪಙ್ಚೆ ಮಾಣಿಕದ ವಜ್ರದ ಕೇೞಿಯೊಳೊಂದಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨೦); ಕೇೞಿವೆರಸಿರ್ದ ಪವಳಮುಂ ನೀಲಮುಮುಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೨೭); ಅೞಿಯ ಕೇೞಿಯ ನಮ್ಮನ್ನರೀ ಆಳ್ತನಂ ಪುಗುತೆಯಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨-೧೭). **ಕೇಣಿ$_4$:** ಕುದುರೆಯ ಬಿಲ್ಲ ಬಲ್ಲಣಿಯ ಕೇಣಿಯನಲ್ಲಿ ಕೆಲರ್ ನಿಶಾಟರುಣ್ಮದ ನೆತ್ತರೊಳ್ ಮಿದಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೮); ಉರ್ಕಿನ ಕೇಣಿಯ ಜೂಣಿ ಸೊರ್ಕುಂಜೆರ್ಕಾಗಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೩-೨೭). **ಕೇಳಿ$_3$:** ಘುಡುಘುಡಿಸುತೇಳ್ವ ಮತ್ತ್ಯಾಳಿಗಳ ಕೇಳಿಗಳ (ಚಿಬಪು. ೨-೪). [< ಸಂ. ಶ್ರೇಣಿ]

❋

ಕೈ

ಕೈ$_1$ 'ಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೈ$_2$ 'ಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೈ$_3$ 'ಕೆಯ್$_3$' ನೋ.

ಕೈ$_4$ 'ಕೆಯ್$_4$' ನೋ.

ಕೈಅಂಬು (ನಾ). ಕೈನೀರು; ತೀರ್ಥ (?): ಆ ಮಹಾತ್ಮರು . . . ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಯನಿಗೆ ದೆಸೆಗಟ್ಟಿನ ದೂಳಿತ, ಸಿದ್ಧಮೂಲಿಕೆ, ಕೈಅಂಬು, ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಸಂಪಿಗೇ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಗೆ ದೊರೆಯನ್ನ ಕರೆ ತಂದು ಈ ದೇವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಾಗಿರು ಎಂದು ಬುದ್ಧಿಹೇಳಿ ಹೊರಟು ಹೋದರಂತೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಂಬು$_3$]

ಕೈಅಕ್ಷರ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬರೆದ ಅಕ್ಷರ; ಕೈಬರಹ: ಈಗಿನ ಪರ್ಷಿಯನ್ ಉರ್ದುಲಿಪಿಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಕೂಟಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಿದ್ದಾರೆ . . . ಆ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಈ ಕೈಅಕ್ಷರಗಳೇ ಸೊಗಸು ಎನ್ನುವುದುಚಿದುಗರ ಅನುಭವ (ಭಾರದ. ೪೧೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಕ್ಷರ]

ಕೈಅರ್ಜಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಸಮಕ್ಷವಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೆ ಕೊಡುವ ಅರ್ಜಿ; ಮನವಿಪತ್ರ: ಅನ್ಯಾಯ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತೀರಾ? ಒಂದು ಕೈಅರ್ಜಿ ಬರೆದು ಹಾಕಬಾರದೇ? (ಕಾವೇರಿ. ೬೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅರ್ಜಿ]

ಕೈಅಳವಿ (ನಾ). ಕೈಯ ಅಳತೆ; ಕೈಯ ಹತೋಟಿ: ಯಾವುದನ್ನು ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಒಂದು ವೇಳೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕೈಅಳವಿಗೆ ಬಾರದೆ ಹೋದರೆ. . .ಅದು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಗುವ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೭೯). [ಕೈ$_2$ (<. ಕೆಯ್$_2$) + ಅಳವಿ]

ಕೈಆಳಿಕೆ (ನಾ). ಹತೋಟಿ; ಅಧಿಕಾರ; ರಕ್ಷಣೆ: ಆಜ್ಞಾಶಕ್ತಿ; ಅಧಿಕಾರ ; ಹಿಡಿತ ; ಹತೋಟಿ ; ವಶ ; ಅಂಕೆ ; ನಿರ್ಬಂಧ ; ಕೈನಡತೆ; ಕೈಆಳಿಕೆ (Control. ಇಂಕನಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಆಳಿಕೆ (< ಆಳ್)]

ಕೈಇಡು 'ಕೆಯ್ಯಿಡು' ನೋ.

ಕೈಉತ್ತರ (ನಾ). ಸ್ವತಃ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಿಗೆ; ಕೈಯಾರೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾನ: ಅರಸುಗಳ ಕೈಉತ್ತಾರತ್ತು ಪಾಯಂಣೆ ಸಂಪಾದೀಪ ಪುದಿವಟ್ಟ ಅಲಂಕಾರ ದೀಪಕೆ ಸಹಾ ನಾಂಣ್ಯ ೩೦ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೭-೩೯; 1568). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಉತ್ತಾರ]

ಕೈಊರು 'ಕೈಯೂಱು' ನೋ.

ಕೈಂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: (ಮೈಡಿಗಿ. ೮-೧೩೪). [?]

ಕೈಂಕರ್ಯ (ನಾ). ಕಿಂಕರನ ಸೇವೆ; ಸೇವಕನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಪರಮಭಾಗವತೋತ್ತಮರುಗಳು ಪರಿದು ಕೈಂಕರ್ಯಗಳ ಮಾಡಲು (ಗಗತಾ. ೧೯-೫೦) ; ಮದನನೊಡಗೂಡಿ ಮಧು ನೃಪಂ ವಿಧಿವಿಲಾಸಕೆ ತನ್ನ ಕೈಂಕರ್ಯಮಂ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸಿರಿಗಜ್ಜದೊಳ್ ತೊಡಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨-೪೦೫) ; ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಕೈಂಕರ್ಯಗಳು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣಬರುವಂತಿತ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೯). [ಸಂ.]

ಕೈಂಕುಂಯಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ನಾಯಿ ನೋವಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ: ಕಣಕ ಕುಟ್ಟೋ ಒನಕೆಲಿ ಬಡಿದರೆ ಕೈಂಕುಂಯಿರಾಗವ ಮಾಡುವಿರಿ (ಪುರಂದ. ೨-೩೯-೧). ೨. (ಆಲಂ) ಗೊಣಗಾಟ: ಏನು ಇವನ ಕೈಂಕುಂಯಿ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲವೆ ? (ರೂಢಿ).

ಕೈಕಂಬಿ 'ಕೈಗಂಭಿ' ನೋ.

ಕೈಕಟ್ಟು$_1$ 'ಕೈಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೈಕಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ತೋಳ ಬಳೆಗಳು ದುಂಡು ಹವಳ ಕೈಕಟ್ಟುಳ್ಳವಳೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೯-೩) ; ಸಣ್ಣಪವಳ ಕೈಕಟ್ಟಿನ ಪವಳಗಣ್ಬಣ್ಣಸರದ ಜಾತಿ ಪವಳ (ಕಂಸವಿ.೬-೬೭); ಕಾಲಂದುಗೆಯು ಕಾಮಿನಿಯ ಕೈಕಟ್ಟಿನ ಬಾಲೆಯು ಪಿಲ್ಲಿ ಮುಂಟಿಕೆಯು (ಶತಸಾಂ. ೨೭-೩೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕೈಕಡ 'ಕೈಗಡ' ನೋ.

ಕೈಕಡಗ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಡಗ, —ಬಳೆ: ಕಬ್ಬಿಣ ಕೈಕಡಗ ಕುಣಿಕೋಲು ಕೂದಲುಕಂಬಳಿ ಹೊದ್ದಾವ ಬಂದಾನ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೯೪-೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಡಗ$_1$]

ಕೈಕಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ನೀಚೆ; ಅತಿದುಷ್ಟೆ (?): ಎಲೆ ದುರಿತವೆ ನೀಯುನ್ನ ಎಳಿಲ ಮಾಡದೆ ಸಾಗಿನ್ನೆ . . . ಪರುಸ ಮುಟ್ಟದ ಲೋಹ ಚಿನ್ನ ಸಿರಿ ಅರಸನ ಭಟನೇ ಮಾನ್ಯ ಇನ್ನೊರದೆ ನೋಡೆಲೆ ಬದುವೆಡ್ಡೆ ನಮ್ಮ ಸರಿಸವ ಬಿಡು ಕೈಕಡ್ಡೆ (ಪ್ರಸಕೀ. ೩೬-೨). [?]

ಕೈಕತ್ತಿ 'ಕೆಯ್ಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕೈಕರಣ, ಕೈಕರಣೆ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿರುವ, ಜನಜನಿತವಾದ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ: (ಶಿ). ೨. ಕೈಯ ಸಂಜ್ಞೆ: ಮೂಕರ ಹಾಗೆ ಕೈಕರಣ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕಲ್ಲ ಈ ಹರಕು ಕನ್ನಡವೋ ಇಂಗ್ಲೀಷೋ (ಯಮುದೂ. ೮೬). ೩. ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ; ಕರನ್ಯಾಸ: ದಿಟ್ಟಿಸಿದರೆವೆ ಸೀವುದಂಗೈ ಮುಟ್ಟದರೆ ಹುಗುಳಹುದು ಬಳಿಕವನಟ್ಟಕೈಕರಣದ ಸುಮಾರದ ವಿದ್ಯವೇನರಿದೊ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬-೧೪). **ಕೈಕರಣೆ**: ೩. ಪಿತೃಪಿತಾಮಹ ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರಾಯುತನ ಕೈಕರಣೆಗಳಲಧಿಕನತಿಶುಚಿಯ ಸಾಧನಕ್ರೋಧಿಯನು . . . ಪತಿಕರಿಸುವುದು ಸೂಪಕಾರತೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೯೨) ; ಅರರೆ ಕಲಿಕರ್ಣ ನಾವೀಸುದಿನ ನಿನ್ನ ಕೈಕರಣೆಯಂ ತಿಳಿಯನೆಲೆ (ತುರಂಗ. ೬೨-೨೪).

[ಕೈ$_1$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕರಣ]

ಕೈಕರಣೆ 'ಕೈಕರಣ' ನೋ.

ಕೈಕಲ್ 'ಕೈಗಲ್' ನೋ.

ಕೈಕಲೆ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಂದು ಸೇರಿಕೊ; ನೆರವಿಗಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊ: ಇದುವರೆಗೂ ರಾಜಪುತ್ರರ ಪರಾಕ್ರಮವು ಮೇಲುಗೈಯಾಗಿತ್ತು . . . ದೂರದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶತ್ರುಸೈನಿಕರು ಬಂದು ಕೈಕಲೆತ ಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಕುಗ್ಗಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಭಾರವೀ. ೨೦).

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಕಲೆ$_1$]

ಕೈಕಷ್ಟ (ನಾ). ದೈಹಿಕ ಶ್ರಮದ ಕೆಲಸ: (ಶಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಷ್ಟ]

ಕೈಕಸ (ನಾ). ಕೈಯೊಳಗಿನ ಕಸ, —ಅಲ್ಪವಸ್ತು; ಕ್ಷುದ್ರಪದಾರ್ಥ: ಕಾಯಿದೆ! ಏನು ಕಾಯಿದೆ! ಇವು ನನ್ನ ಕೈಕಸ ಇದ್ದಂತೆ (ಹೊಸಂಸಾ. ೫).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಸ]

ಕೈಕಸಬು, ಕೈಕಸುಬು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಉದ್ಯೋಗ, —ಕೆಲಸ: "ಕೈಚಾತುರ್ಯ, ಕೈಜಾಣ್ಮೆ, ಹಸ್ತಕೌಶಲ, ಕೈಕಲೆ, ಕೈಕಸಬು" (Handicraft. ಇಂಕನಿ). 'ಕೈಕಸಬುಗಾರ' ಪರಾ. ೨. ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸ. **ಕೈಕಸುಬು**: ೧. ಕೈಕಸುಬುಗಳಿಂದ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಒಕ್ಕಲುಗಳೂ ಕಳಸಾಪುರದಲ್ಲಿದ್ದವು (ಕಳಹು. ೯೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಸಬು]

ಕೈಕಸಬುಗಾರ (ನಾ). ಕೈಕಸಬನ್ನು ವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು; ಕೈಕಸಬಿನಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು: ಕೈ ಕಸಬುಗಾರರು ತಮ್ಮ ಬಿಡಿಹೋರೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಾರಖಾನೆ, ಗಿರಣಿ, ಮುಂತಾದ ಪ್ರಚಂಡ ಸಂಘಟನೆಯ ಒಳಕೀಲಗಳಾಗಿ ದುಡಿಯತೊಡಗುವರು (ಮಾವಾದ. ೧೦೦). [ಕೈಕಸಬು + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕೈಕಸುಬು 'ಕೈಕಸಬು' ನೋ.

ಕೈಕಾಗದ (ನಾ). ೧. = ಕೈಚೀಟು. ೨. ಕರಾರುಪತ್ರ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೭೪). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಕಾಗದ]

ಕೈಕಾಯು 'ಕೆಯ್ಗ್ಗ$_1$' ನೋ.

ಕೈಕಾಲ್, ಕೈಕಾಲು (ನಾ). ಕೈ ಮತ್ತು ಕಾಲು: ಕೈಕಾಲುಳ್ಳರೆಲ್ಲಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳೇ ಮರನಾದುವೆಲ್ಲಂ ಶ್ರೀಖಂಡಮೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೩೯); ಕೈಕಾಲ್ ಮೂಡಿತೊ ನಭಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೯) ; ಕಂದರ್ಪನೆದ್ದು ಕೈಕಾಲ್ಗಳ ತೊಳೆದು (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೦). **ಕೈಕಾಲು**: ಅಲುಗುವ ತಲೆಯ ಕೈಕಾಲುಗಳ ಕಂಪನದೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೨).

ಕೈಕಾಲಾಗಿ ಬರು = ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಕೇಳು: ದಮ್ಮಯ್ಯ ಅನ್ನು, ಅವನೇ ಕೈಕಾಲಾಗಿ ಬರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕೈಕಾಲಿಗೆ ಆಗು** = ಮಲಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗು: ಎರಡು ದಿನ ಕೈಕಾಲಿಗೇ ಆಗಲಿಲ್ಲ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪). **ಕೈಕಾಲು ಆಡಿಸು** = ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಚಾಚು; ಮೈಚಾಚು: ಅಲ್ಲಾದರೂ ಕೈಕಾಲು ಆಡಿಸುವಷ್ಟು ಜಾಗ ಬೇಡವೆ (ಯೋಧಪು. ೨೮). **ಕೈಕಾಲುಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು** = ಅತಿ ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕೈಮುಗಿದು, ಕಾಲು ಮುಟ್ಟಿ ನಮಸ್ಕರಿಸು; ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡು; ಶರಣಾಗತನಾಗು: ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು ಕೈಕಾಲುಕಟ್ಟಿಗೋತೀನಿ (ದೀಪಹ. II, ೬೬). **ಕೈಕಾಲು ಕೆಡು, ಕೈಕಾಲುಗೆಡು** = ಎದೆಗುಂದು; ಧೈರ್ಯ ಕಳೆದುಕೊ; ಕಂಗಾಲಾಗು: ನೀನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದು ಶತ್ರುಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಕೈಕಾಲುಗೆಡಬಹುದೆ (ವಚಭಾ. ೨೦೮) ; ಕ್ಷುದ್ರಮನಸ್ಸಿನವರಂತೆ ಹೀಗೇಕೆ ಕೈಕಾಲುಗೆಡುವಿರಿ (ತುಳಸಿ. ೧೧೦). **ಕೈಕಾಲುತೊಳೆ** = ೧. ಕೈ ಮತ್ತು ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆದು ಚೊಕ್ಕಟ ಮಾಡು. ೨. ನೀರುಕಡೆ ಹೋಗು; ಮಲಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಮಾಡು: ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದು ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಕೈಕಾಲುಗೆಡಿಸು** = ಎದೆಗುಂದಿಸು; ಅಧೈರ್ಯಪಡಿಸು: ನೀ ಅತ್ತು ಆ ಕೂಸಿನ ಕೈಕಾಲುಗೆಡಿಸಬೇಡ (ಬೀಳತಿ. ೪೧).

ಕೈಕಾಲು ಬಿಡು = ಕೈಕಾಲುಗೆಡು : ಕೈಕಾಲು ಬಿಟ್ಟು ಹೀಗೆ ಶೋಕಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತರೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು (ಮಂಜುಕ. ೯೯). ಕೈಕಾಲು ಬೀಳು = ೧. ಸತ್ವಉಡುಗು; ನಿತ್ರಾಣನಾಗು : ಆ ಸುದ್ದಿ ಕೇಳಿ ಕೈಕಾಲು ಬಿದ್ದುಹೋದವು (ರೂಢಿ). ೨. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡಿಕೊ: ಕಂಡವರಿಗೆಲ್ಲ ಕೈಕಾಲು ಬಿದ್ದರೂ ಅವನ ಕೆಲಸವೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಕೈಕಾಲುಮೆಟ್ಟು = ತೊತ್ತುಗೆಲಸ; ಗುಲಾಮಚಾಕರಿ : ಸೂಳೆ ಬಂಟಿಕೆಯ ಜಗಳದ ಬಂಟರು ಕೈಕಾಲುಮೆಟ್ಟನ ತೋಟಿಯವರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೪೨). ಕೈಕಾಲುಹಿಡಿ = ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಅಂಗಲಾಚು, —ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು : ಅಂಗಲಾಚಿ ಕೈಕಾಲು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದೆವು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೬೧). ಕೈಕಾಲ್ಪಡೆ, ಕೆಯ್ಕಾಲ್ಪಡೆ = ಕೈ ಮತ್ತು ಕಾಲನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಮುಗಿಲು ಕೈಕಾಲ್ಪಡೆದುವಂಜನನಗವು ನಡೆಗಲ್ತುದೆನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೧); ನಡೆವ ನೀಲಾದ್ರಿಗಳೊ ಕೆಯ್ಕಾಲ್ಪಡೆದ ಕಜ್ಜಳಗಿರಿಗಳೋ (ಬಸವು. ೫೮-೪೮). ಕೈಕಾಲುಹೋಗು = ೧. ಶಕ್ತಿಗುಂದು. ೨. ಬಹಳವಾಗಿ ಅಧೈರ್ಯಪಡು ; ದುಃಖ, ಭಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ತಬ್ಬಿಬ್ಬಾಗು : ಆ ದೊಡ್ಡ ಗಂಡಾಂತರದಿಂದ ಅವನ ಕೈಕಾಲೇ ಹೋದವು (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಾಲ್$_1$]

ಕೈಕಾಲು ‘ಕೈಕಾಲ್’ ನೋ.

ಕೈಕಾಲುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗೆಡು ; ದಿಕ್ಕುತೋರದಿರು ; ಗಾಬರಿಗೊಳ್ಳು : ಜ್ವರಬಂದರೆ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಇಷ್ಟೊಂದು ಕೈಕಾಲುಗೆಡುತ್ತೇವೆ (ವೈನಿ. ೭೯). [ಕೈಕಾಲು (< ಕೈಕಾಲ್) + ಕೆಡು$_1$]

ಕೈಕಾಳಗ (ನಾ). ಕೈ ಕೈ ಯುದ್ಧ ; ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿ ; ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ : ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ, ಜಟ್ಟಿಗರ ಕುಸ್ತಿ, ಕೈಕಾಳಗ, ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಾಳಗ]

ಕೈಕುಂಚಿಗೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕುಂಚ : (*).

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಂಚಿಗೆ]

ಕೈಕುಂಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಕುಳ್ಳಾಗು ; ಕೈ ಊನವಾಗು. ೨. ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಡವು, —ತಪ್ಪುಮಾಡು : ಇದು ಯಥಾವತ್ತಾದ ಪ್ರತಿಯಾಗುವಂತೆ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು, ಕೈಕುಂಟದೆ, ತಿದ್ದಿತಿದ್ದಿ ಮುದ್ದಾಗಿ ಮಸಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿರುವ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೪ ಅರಿಕೆ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಂಟು$_1$ (< ಕೂಂಟು$_1$)]

ಕೈಕುತ್ತು ‘ಕೈಗುತ್ತು’ ನೋ.

ಕೈಕುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಗವಸಣಿಕೆ, —ಹೊದಿಕೆ : ಒಳ್ಳೆಯ ವಿನೋದದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿದ್ದ ಕೈಕುಪ್ಪಸದ ವರ್ತಕ (ಸಮುಜೀ. ೪೮ ಪೀಠಿಕೆ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಪ್ಪಸ]

ಕೈಕುಲುಕಾಟ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಯನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿ ಅದುಮಿ ಅಲುಗಾಡಿಸುವುದು : ಆರಂಭದ ಉದ್ವೇಗ, ಧನ್ಯವಾದ ಸಮರ್ಪಣೆ, ಮಿತ್ರರ ಕೈಕುಲುಕಾಟ ಇವೆಲ್ಲ ಮುಗಿಯುವಲ್ಲೇ ತಾಸೆರಡು ತಾಸು ಕಳೆದು ಹೋದವು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೪೬).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಲುಕಾಟ]

ಕೈಕುಲುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕೈಕುಲುಕು : ಜನತೆಯ ಉದ್ಧಾರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ . . . ರಾಜಕಾರಣಿಗಳು ಕೈ ಕುಲುಕಿಸಬಹುದು (ಸಾಸಮಾ. ೩೬).

[ಕೈಕುಲುಕು + -ಇಸು$_3$]

ಕೈಕುಲುಕು (ಕ್ರಿ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಯನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿ ಒತ್ತಿ ಅಲುಗಿಸು : ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಬಳಿಸಾರಿ ಕೈಕುಲುಕಿದನು (ಪುನರು. ೧೧೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಲುಕು$_1$]

ಕೈಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸು; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು : “ನೀವು ಬಂದು ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾಯಿತು ?” ಕೈಕೂಡಿಸುತ್ತ ಎಂದ (ಜಮಾನ್ದಾ. ೧೫೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೂಡಿಸು]

ಕೈಕೂಲಿ, ಕೈಗೂಲಿ (ನಾ). ೧. ದಿನಗೂಲಿ ಕೆಲಸ ; ಜೆಂಗೂಲಿ. ‘ಕೈಕೂಲಿಕಾಜ’ ಪರಾ. ೨. ದಿನಗೂಲಿಯಿಂದ ಬರುವ ಹಣ : ಮಾಡಿದ ಭಕ್ತಿಗೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋದಿಹೆನೆಂಬುದು ಕೈಕೂಲಿ (ಮೋಳಮಾ. ೨೮೩-೫೪) ; ಮೇಲುಪಾಯುವದಿಲ್ಲದಿರೆ ಕುಡುಗೋಲನೊಂದುವನಳಡಿಸಿ ಕೈಕೂಲಿಯಂ . . . ಲೀಲೆಯಿಂ ಮಾಡುತ್ತ (ಬಸವು. ೨೬-೧೬). ಕೈಗೂಲಿ : ೨. ಭಕ್ತಿ ಕೈಗೂಲಿಯೇ ಬೇಡುವವ ಭಕ್ತನೇ (ಸೋಮುಚ. ೧-೬೬). [ಕೈ$_1$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೂಲಿ]

ಕೈಕೂಲಿಕಾಜ (ನಾ). ಕೈಕೂಲಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವನು; ದೇಹಶ್ರಮಮಾಡಿ ದುಡಿಯುವವನು ; ದಿನಗೂಲಿಯ ಕೆಲಸಗಾರ : ಅನಂತಶೀಲರ ಕಂಡಡೆ ಕೈಕೂಲಿಕಾಜರೆಂಬೆ (ಅವಚಂ. ೧೧೪-೫೧೩) ; ಕೈಕೂಲಿಕಾಜನಂತೆ ಮಾಡುವ ಅರ್ಚನೆಯು ಪೂಜೆಯು ಆಯಸವೇಕೋ (ಚೆನ್ನವ. ೫೦-೧೦) ; ಉಸುರದಿರುಸುರದಿರು ಭೂಭಾಗದೊಳು ಕೈಕೂಲಿಕಾಜನನೆನ್ನ ಮುಂದಿಂತು (ಬಸವು. ೨೯-೧೩). [ಕೈಕೂಲಿ + -ಕಾಜ]

ಕೈಕೂಲಿತನ (ನಾ). ಕೈಕೂಲಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ : ತಾನಿದ್ದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿದು ಮಾಡುವ ಶೀಲ ಕೊಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುವ ಕೈಕೂಲಿತನವಿಲ್ಲ (ವಚಶಾ. II, ೪೨೩). [ಕೈಕೂಲಿ + -ತನ]

ಕೈಕೂಸು, ಕೈಗೂಸು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಮಗು ; ಚಿಕ್ಕಮಗು : ದಾಂಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿಗೆ ಕೈಕೂಸು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯). ೨. (ಆಲಂ) ಕೈಗೊಂಬೆಯಂತಿರುವುದು ; ಸ್ವತಂತ್ರವಲ್ಲದ, ಆಡಿಸಿದವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೊದಲಾದವು. ಕೈಗೂಸು : ೨. ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಕೈಗೂಸಾಗಿ ಕಡೆಗೊಂದು ದಿನ ನನ್ನನ್ನು ಮರೆತುಬಿಡಿ ಎಂದು ಹೊರಟು ಹೋದಳು ಅವಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೮೫) ; ರಂಗಭೂಮಿಯು ಪ್ರಚಾರದ ಕೈಕೂಸಾಗುವಂತಹ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ (ಭಾರದ. ೫೭೫). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೂಸು]

ಕೈಕೆಲಸ, ಕೈಗೆಲಸ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ : ಇದು ಮಗನ ಕೈಕೆಲಸವೇ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ ; ಕೈದುಡಿಮೆ : ತನಗೆ ತನುಜಾತರಿಲ್ಲೆಂದು ತನ್ನ ಹಾಳುಮನೆಯ ಕೈಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೆ ಬೋಸರಿಗತನಮಂ ನುಡಿದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೨೫). ೩. ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸ ; ಸುತ್ತುಗೆಲಸ. ೪. ಕೈಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ವಸ್ತು, —ಪದಾರ್ಥ : ದಾರದ ಬಟ್ಟೆಗಳು, ನೀಲಿ, ಸಕ್ಕರೆ, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ತಾಮ್ರ, ಮಣ್ಣುಪಾತ್ರೆಗಳೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೈಕೆಲಸಗಳು (ಭೂಗೋಳ. ೭೯). ಕೈಗೆಲಸ : ೩. ಮುಂದಣ ಕೈಗೆಲಸವನಸವಸದಿಂದಂ ತೀರಿಪ (ಜಯಕಾ. ೧೩-೬೫) ; ಕೈಗೆಲಸಗಳಿಂದೆ ಚೊಕ್ಕಟಗೊಳಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೧೧-೪೮).

ಕೈಕೆಲಸದವ = ಕೈಕೆಲಸಕ್ಕೆಂದು ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ; ಕೆಲಸದಾಳು : (*). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೆಲಸ]

ಕೈಕೆಳಗು (ನಾ). ಅಧೀನತೆ ; ವಶ : ಕೈಕೆಳಗಿನ ಆಳುಮಕ್ಕಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೪).

ಕೈಕೆಳಗಿನವ = ಸೇವಕ; ಆಳು; ಕೆಲಸದವನು : ಎಷ್ಟೋ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಕೈಕೆಳಗಿನವರನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೪). ಕೈಕೆಳಗಿರು = ಅಧೀನದಲ್ಲಿರು : ಅವರ ಕೈಕೆಳಗಿರುವ ದೊರೆಗಳು ಯಿಂನು ನಾವು (ಯನಳ. ೩೬). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೆಳಗು (< ಕೆೞಗು)]

ಕೈಕೊಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಮುದುರು ; ಹಿಂಜರಿ ; ಹಿಂದೆಗೆ : ಉಳಿದು ಬಳಿದುದನ್ನು ಕೈಕೊಕ್ಕರಿಸದೆ ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಕೇಳಿದವರಿಗೆಲ್ಲ ಹಂಚಿ ಬಿಟ್ಟಳು (ಪುನರು. ೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೊಕ್ಕರಿಸು]

ಕೈಕೊಡಹು 'ಕೈಗೊಡಹು' ನೋ.

ಕೈಕೊಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈಕೊದ್ದು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಅಮುಕು, —ಒತ್ತಿಹಿಡಿ ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ (?) : ಜಡಮತಿಗಳಂ ಸಾಮಭೇದದಿಂದಾ ವಶಗೊಳಿಸಲಳವೆ ಕೈಕೊದ್ದಿ ಪಿಡಿದುಂ ಗುದ್ದಿ ಹಸನೆನಿಸವೇಳ್ಕುಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೭-೧೪).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೊದ್ದು ?]

ಕೈಕೊಸರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಎಳೆದುಕೊ, —ಕೊಡಹು, —ಹಿಡಿತದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊ : ಮಾಲಿಯ ಹಿಡಿತದಿಂದ ಕೈಕೊಸರಿಕೊಂಡು ನಗೆಯ ನೋಟ ಚೆಲ್ಲಿ ಸುಂದರಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಓಡಿದಳು (ಮರಳಿ. ೧೩೩) ; ನಾನವರ ಕೈಕೊಸರಿ ಒಗೆದೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೧೬).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೊಸರು$_1$ (< ಕೊಸರ್)]

ಕೈಕೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಕೊಳಿಸು$_1$ 'ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕೈಕೊಳಿಸು$_2$ 'ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು$_2$' ನೋ.

ಕೈಕೊಳು 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಕೊಳುಹ 'ಕೆಯ್ಕೊಳುಹ' ನೋ.

ಕೈಕೋ 'ಕೈಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಕೋಚು (ನಾ). ತೊಂದರೆ ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು ; ಕೈಕಟ್ಟು : ಅಯ್ಯೋ, ತೀರ ಕೈಕೋಚಾಯಿತಲ್ಲ. ಎಲೆ ಉಂಟು, ಆದರೆ ಅಡಿಕೆ ಇಲ್ಲ (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೫೮).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೋಚು]

ಕೈಕೋಲ್ 'ಕೆಯ್ಕೋಲ್' ನೋ.

ಕೈಕೋಲು 'ಕೆಯ್ಕೋಲು' ನೋ.

ಕೈಕೋಳ$_1$, ಕಯ್ಕೋಳ$_2$, ಕೈಕ್ಕೋಳ (ನಾ). ೧. ನೇಕಾರ ; ನೆಯ್ಗೆಯವನು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೈನ್ಯ : ತರತರದೆ ನಿಂದಿರ್ದ ತುರಗಸಂದೋಹದಿಂ ಉರವಣಿಸುತುಂ ಮೆಱೆವ ಕೈಕೋಳರೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್ಪರೆ, ಗುಡಿಗಳೊ]ಪ್ಪದಿಂ (ನಂಬಿರ. ೧೧-೧೪೯). ೩. ದೇವಾಲಯದ ಸೇವಕ. **ಕೆಯ್ಕೋಳ$_2$** : ೧. ಕಯ್ಕೋಳರ ಹಾದಿಗಳೊಂದೆಸೆಯೊಳ್ (ತಿರುನಾ. ೨೨೨-೧೯). **ಕೈಕ್ಕೋಳ** : ೨. ಪಾರ್ಥಿವ ಶೇಖರ ತೆಂನ್ದಕೈಕ್ಕೋಳರ್ (ಮೈಎರಿ. ೧೯೩೧, ೪೩; ?).
[← ತಮಿ. ಮಲ. ಕೈಕ್ಕೋಳನ್]

ಕೈಕೋಳ$_2$, ಕಯ್ಕೋಳ$_1$, ಕೈಗೋಳ (ನಾ). (ಅಪರಾಧಿಯ) ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಬೇಡಿ, —ಸಂಕೋಲೆ : ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಕೈಕೋಳ ಹಾಕಿಸಿ (ಚಂದತೋ. ೧೫೩). **ಕಯ್ಕೋಳ$_1$** : ಮುಟ್ಟಳಿದು ಹೆಬ್ಬಯಕೆ ಯುಹುದು ಕಯ್ಕೋಳಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೯-೨೭೪). **ಕೈಗೋಳ** : ಭವಗೋಟಲೆಯ ಕೈಗೋಳ ಕಳಚಿದ ಕಲಿ ವಿಭೀಷಣದೇವ ನಿರ್ಗಮವ (ತೊರರಾ. ೬-೩-೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೋಳ$_1$]

ಕೈಕ್ಕೋಳ 'ಕೈಕೋಳ$_1$' ನೋ.

ಕೈಖರ್ಚು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಖರ್ಚು ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಖರ್ಚು : ಗುಂಡಪ್ಪನಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ಬಟ್ಟೆ ಕೈಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಹಣಕಾಸು ತಾನೇ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಳಂತೆ (ಬಾಗಿನ. ೨೯). ೨. ಯಾವ ಆದಾಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದ ಹಣದಲ್ಲಿಯೆ ಮಾಡುವ ವೆಚ್ಚ : ಕೈಖರ್ಚಿನಿಂದ ಉಪಜೀವಿಸುತ್ತ (ಮಂಜುಕ. ೪೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಖರ್ಚು]

ಕೈಗಂಟು (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಗಂಟು, —ಹಣದ ಗಂಟು : "ಕೈಗಂಟು = ಕೂಡಿಹಾಕಿದ ಹಣ" (ಗಂಗಾಮು. ೯೯) ; ಭುಜಗವೇಣಿ ಭುಜಂಗನಿಹೆ ಭೇದಮೇನುಂಟು ಕೈಗಂಟ ನೋಡೆಂದನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೭-೫೬) ; ತಮ್ಮ ಅಸುವು ಆಪತ್ತಿಗೆ ಬಹಳವಲ್ಲವಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೈಗಂಟು ಇರಬೇಕೆಂದು . . . ತೆಗೆದಿಟ್ಟದ್ದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೩೭). ೨. (ಉಕ) ತಾನಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ ಮಾತು ; ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದುದು : ಚಾಣಾಕ್ಷತೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಅವ್ವನ, ಕಾಕಾನ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕೈಗಂಟನಿಂದ ಸೇರಿಸಿಬಿಟ್ಟುದರಿಂದ (ವೈನಿ. ೨೩) ; ಅದು ಗಂಟಲ್ಲ ಬರೀ ಕೈಗಂಟು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೬೭). ೩. ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕೂಡಿಟ್ಟ ಹಣ.

ಕೈಗಂಟುಹಾಕು = ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಬಲದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡು ; ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳು ; ಕಲ್ಪಿಸು ; ಕತೆಕಟ್ಟು : ಹಣ ಕಳುಹಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಅಣ್ಣ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆಂದು ಕೈಗಂಟು ಹಾಕಿ ಹೇಳಿದೆ (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೪೮) ; "ಈ ಮನೆಯ ಜಗಳವು ನಿಮ್ಮಿಂದಲೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ" ರೂಪಚಂದನು ಕೈಗಂಟು ಹಾಕಿದ (ಜಮಾನ್ದಾ. ೧೪೪).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗಂಟು]

ಕೈಗಂಟೆ, ಕೈಘಂಟೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬಾರಿಸುವ ಘಂಟೆ ; ಸಣ್ಣ ಗಂಟೆ : ಪೂಜಾರಿ ಕೈಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿದ (ರೂಢಿ). **ಕೈಘಂಟೆ** : ಕೈಘಂಟೆಯಾಕಾಶ ಭಾಗದೊಳು ಘಣಘಣರವಂ ಮಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಹನೀತಂ (ಬಸವು. ೪೩-೪೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗಂಟೆ$_2$]

ಕೈಗಂದುಗ (ನಾ). ಕೈಚೆಂಡು : ನಿನ್ನೀ ರುಂಡಂ ಮರುಳ್ವಡೆವೆರಸು ಮಂಡಳಿಸಿ ಸೆಂಡನಾಡುವ ಮಾಕಾಳಿಯ ಕೈಗಂದುಗಮಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೬-೨೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಂದುಗ (< ಕಂದುಕ)]

ಕೈಗಂಬ (ನಾ). ದಾರಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮೇಲು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಫಲಕವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿರುವ ಕಂಬ ; ಕೈಮರ : ತತ್ವದರ್ಶನವೊಂದೆ ಜೀವನದ ಸರ್ವಸ್ವವಲ್ಲ . . . ಅದು ಕಾಣದ ಊರೊಂದಕ್ಕೆ ದಾರಿತೋರುವ ಕೈಗಂಬ (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೭೬) ; ಸಣ್ಣಕತೆಯ ರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳಗಿನ ಒಂದು ಕೈಗಂಬ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೧೦).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಭ)]

ಕೈಗಂಬರಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಂಬಳಿ (?) : ನೆಗಪಿದ ಕುಂಚಂ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆಗಳುಡುದೊವಲೆಸೆವ ಪಸುರ ಕುಪ್ಪಸ [ಪಾಠಾಂ. ತುಪ್ಪಸೆ] ಮುಂದೊಪ್ಪಿಗೆಯುಂ ಕೈಗಂಬರಿಯುಂ ಸೊಗಯಿಸಿ ನಗಧರನ ಸಭೆಗೆ ಪರಿತರಲು ಚರಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೧-೧೫೩). [?]

ಕೈಗಂಬಿ, ಕೈಕಂಬಿ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಬೆತ್ತ, —ಕೋಲು : ಮುಂದೆ ಜೀಯುವಧಾರು ಧಿರು ಭಾಪೆಂದು ಕೈಗಂಬಿಗಳಲುಗ್ಘಡದಿಂದ . . . ಕೆಲಸಾರಿದರು (ತೊರರಾ. ೬-೫೫-೧೨). **ಕೈಕಂಬಿ** : ಮುಂದೆ ಬರೆ ಕೈಕಂಬಿಯವರು (ನಳಚ. ೩-೫೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಂಬಿ$_1$]

ಕೈಗಟ್ಟೆ 'ಕೆಯ್ಗಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕೈಗಟ್ಟೆಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಜಾಯಿಲಮೆನಿಪ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳನೇಱಿ ಕೈಗಳೊಳಮರ್ದ ಕರವಾಳ ಕೈಗಟ್ಟೆಗೆಯ ಕಕ್ಕಡೆಯ ಮುಸುಂಡಿಯ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೨೩ ವ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಟ್ಟೆಗೆ]

ಕೈಗಟ್ಟು, ಕೈಕಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಕೈಹಚ್ಚು ; ಸೆಣಸು ; ಹೊಡೆದಾಡು : ಇಟ್ಟರಿಟ್ಟಯಲೆತ್ತಿದರು ಕೈಗಟ್ಟ ಕುಂತದಲುರುಬಿ ತಿವಿದರು (ತೊರರಾ. ೫-೪-೨೦). ೨. ಆಗು ; ಒದಗು ; ಸಂಭವಿಸು ; ಉಂಟಾಗು : ಹುದುನಡೆಯದಿವರೊಡನೆ ನಮ್ಮಲಿ ಕದನವೇ ಕೈಗಟ್ಟುವುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೬) ; ಕದನವೇ ಕೈಗಟ್ಟುವಂತೆ ತೋರಿಬಂದು (ಪೈಮುಹ. ೮೦) ; ಉಗ್ರಕಾಳಗ ಕೈಗಟ್ಟಿತು (ಅಳಾಕ. ೨೯).

೩. ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಮಡಿಸಿ (ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಬರುವಂತೆ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ) ಇಟ್ಟುಕೊ: ನಿರಂತರವು ಕೈಗಟ್ಟಿನಾ ದೂಳಿಗವನೆಸಗಲು (ಗಗತಾ. ೧೨-೭೮). ೪. ಶರಣಾಗು; ಸೋಲು: ಕಷ್ಟವೇ ಕೈಗಟ್ಟಿತಲ್ಲದೆ ಕೆಟ್ಟರೇ ಪಾಂಡವರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೬-೪೯); ಏತರ ಬೀರಂ? ತಾನೆ ಕೈಗಟ್ಟಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨-೪). ೫. ಕೈಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟು, —ತೊಡಿಸು: ಕಟ್ಟುವರ್ ನಿಜಾಕೆಯ ನೀವಿಯೊಳಗೆ ಕೈಗಟ್ಟುವರ್ ಕಂಕಣಗಳನು (ಮೋಹತ. ೨-೨೩). ಕೈಕಟ್ಟು$_{1}$: ೩. ಗುರುರಾಜ ರಾಯರು ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಕಟ್ಟಿ ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶತಪಥ ಹಾಕ ತೊಡಗಿದರು. (ಮುರಳಿ. ೩). ೬. ಕೈ ನಡೆಯದಾಗು; ಕೈನಿಂತು ಹೋಗು; ತುಂಬ ಅಡಚಣೆಯಾಗು: ನನ್ನ ಕೈಕಟ್ಟಿದೆ; ಈ ಕೆಲಸ ಅರ್ಧಕ್ಕೇ ನಿಲ್ಲುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

ಕೈಕಟ್ಟಿಕೊ = ೧. ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ, ಒಂದರಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಬರುವಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊ: ಸುಮ್ಮನೆ ಗಲಾಟೆಮಾಡದೆ ದೇವರ ಮುಂದೆಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಲಸ ವನ್ನು ಮಾಡದಿರು: ಅವರು ಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟರು (ಸ್ಮೃತಿ ಚಿ. ೩೧೨). ಕೈಕಟ್ಟಿ ಕುಳಿತುಕೊ = ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊ; ಸುಮ್ಮನಿರು; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾಗು: ಹಣ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದೊರಕುವ ವರೆಗೂ ಕೈಕಟ್ಟಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅವನಿಗೆ ಸರಿತೋರಲಿಲ್ಲ (ನಿಶಉ. ೧೩೪). ಕೈಕಟ್ಟನಿಲ್ಲು = ಸಜ್ಜಾಗು; ಸಿದ್ಧವಾಗು; ತಯಾರಾಗು: ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರಸ್ವಾಮಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹದಿನೆಂಟು ಮಂದಿ ಗಣರಾಜರು ಈ ಭಗವಂತನ ಸೇವೆಗೆ ಕೈಕಟ್ಟಿ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೧೬೫). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕಟ್ಟು$_{1}$]

ಕೈಗಡ, ಕೈಕಡ (ನಾ). ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದುಕೊಡದೆ ಅಲ್ಪಾವಧಿಯ ಸಾಲವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ ಎರವಲು ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತು; ಕೈಸಾಲ; "ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟ ಹಣ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಕೈಗಡವನ್ನು ದೊರಕಿಸಲು ಕಲಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯದವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ (ಎರಸೇ. ೭೮); ನೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಕೈಗಡವಾಗಿ ತಂದಿದ್ದ ತೊಗರಿಬೇಳೆ (ಕಾವೇರಿ. ೨೬). ೨. (ಆಲಂ) ಸ್ವತಂತ್ರವಲ್ಲದ್ದು; ಅನುಕರಣ; ಎರವಲು: ಕೈಗಡವಲ್ಲದ ಕನ್ನಡ ಜನಜೀವನ . . . ಗುಣಗಳು ಬೆಳಕು ಕಂಡುವು (ವಿಚಾಮಂ. ೧೩೩). ಕೈಕಡ: ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊಗಳಿ . . . ಆದೂ ಇದೂ ಹಣಕಾಸಿನವರೆಗೆ ಕೈಕಡಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭ (ರೂಪಸಂ. ೧೩); ಹಾಳೂರಲ್ಲಿ ಕೈಕಡವೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕಡ$_{1}$]

ಕೈಗಡಿ$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಕಡಿ; ತುಂಡುಮಾಡು: ಭೀತುಗಳಾಗಿಯುಂ ತತ್ತ್ರಿಸಮನಾಗಿಯುಂ ಕೈಗಡಿ(ಟಿ)ಯೆ ಮಡಿವರಂ ಬಿಡದೆ ತಳ್ತಾದೊಡಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೩-೨). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕಡಿ$_{1}$]

ಕೈಗಡಿ$_{2}$ (ನಾ). ಕೈಬಲ್ಮೆ; ಕೈಚಳಕ: ಕಡಿದು ಬಿಸುಡದೆ ಕರುಣಿಸಿ ದಡವಗಡಿಸಿದನೆ ತಪ್ಪೇನೆನುತ ಕೈಗಡಿಯ ಪವನಜನೆಚ್ಚು ಕರ್ಣನ ಧನುವ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೬); ಕೈಗಡಿಯ ಬಿಲ್ಲಾಳುಗಳುಬಿಗಿದರು ಸರಳಲಂಬರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೩೧). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕಡಿ$_{0}$]

ಕೈಗಡಿಕಿ (ನಾ). ಕೈ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋದವಳು; ಕೈತುಂಡಾದವಳು: ಕದ್ದವರು ಕೈಗಡಿಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಯರು ಮೊಲೆಬಿದ್ದವರು ಮುದಿ ಗುಂಟಣಿಗಳವಳಿದ್ದೆಸೆಯ ಕಟ್ಟೋಲಗದ ಸೋಂಕುಗಳ ಸೊಗಸಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೪). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕಡಿಕ$_{2}$ + -ಇ$_{2}$]

ಕೈಗಡಿಗೆ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ; ಚಿಕ್ಕ ಗಡಿಗೆ: "ಕರಗಳಂತಿಗೆಯೆನಲು ಕೈಗಡಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೪). [ಕೈ$_{2}$(< ಕೆಯ್$_{2}$)+ ಗಡಿಗೆ]

ಕೈಗಡಿಯ (ನಾ). ಕೈಚಳಕವುಳ್ಳವನು; ಶೂರ: ಒಡನೊಡನೆ ಕೈಮಾಡಿದನು ಕೈಗಡಿಯನಂಚಿನ ಧಾರೆ ದಳ್ಳಿಸಿ ಕಿಡಿಗೆದಱಿದವು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೮೬); ಇಡಿದುದಂಬರವಂಬಿನಲಿ ಕೈಗಡಿಯನಂಬಿನ ಲಕ್ಷ್ಯ ಭೇದವ ನುಡಿಯ ಬಲ್ಲವನಾರು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೧೩). [ಕೈಗಡಿ$_{2}$ + -ಅ$_{7}$]

ಕೈಗಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಕಡೆ, —ಮಥಿಸು: ರಸಾಲಾ, ಮಾರ್ಜಿಕಾ -೨ ಮೊಸರು ಕೈಗಡೆದು ಮಾಡಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೬).
[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕಡೆ$_{1}$]

ಕೈಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಕಣ್ಣಿ, —ಹಗ್ಗ; ಚಿಕ್ಕಹಗ್ಗ: ಕೈಗಣ್ಣಿಯಲಿ ಕರಿಯ ತುರಿಸಿ ಕಟ್ಟಲುಬಹುದೆ ಮುಸಿಪನ ಬರಿಸಲೆನ್ನಳವಹುದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೧-೪೧). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕಣ್ಣಿ]

ಕೈಗತ್ತಿ 'ಕೆಯ್ಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕೈಗದಕ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಕಳವು ಮಾಡುವವನು; ಸಣ್ಣ ಕಳ್ಳ: "ಕೈಗದಕ – ತುಡುಗ (ಕೈಗಡಕ)" (ಜಾನಕೋ. ೪೧).
[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕದಕ$_{1}$]

ಕೈಗದಕತನ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಕಳ್ಳತನ; ಎಗರಿಸುವುದು: (+).
[ಕೈಗದಕ + -ತನ]

ಕೈಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಕನ್ನಡಿ; ಸಣ್ಣ ಕನ್ನಡಿ: ದೇವೇಂದ್ರನ ವಜ್ರಮುಮಿಂದ್ರಾಣಿಯ ಕೈಗನ್ನಡಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೨ ವ); ಎಸೆದಳ್ ಕನ್ನೆ ತೊಳಗಿ ಕೈಗನ್ನಡಿಯೊಲ್ (ವರ್ಧಪು. ೭-೧೨); ಪೊಡವಿಯೊಳಿಲ್ಲರ ಕೈಗನ್ನಡಿ ಶಾಶ್ವತ ಸೌಕುಮಾರ್ಯ ಸಂಪದ (ನಳಚಂ. ೪೨-೧). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕನ್ನಡಿ$_{1}$]

ಕೈಗರಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಕರಡಿಗೆ, —ಸಣ್ಣಪೆಟ್ಟಿಗೆ; ಸಂಪುಟ; ಹಸ್ತಕರಂಡಕ: ಕೈಗರಡಿಗೆಯ ಕರ್ಗಲ್ಲಂ ಕರ್ಚಿ ತೀರ್ಥಮನಾತನ ಬಱಿತ ಬಾಯೊಳೆಱೆದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೯-೨೯).
[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕರಡಿಗೆ (< ಕರಂಡಿಗೆ)]

ಕೈಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತೊಳೆ: ಚಂಪ್ರಾನನೆ ಕೈಗರ್ಚಲೆಱೆವ ಜಲಧಾರೆಯುಮಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೨-೭); ಕೈಗರ್ಚಿದೂಟದಂತೆ ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡ ಕಾಳೆಗದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೫); ತಜ್ಜಲಜಾಕರದೊಳು ಪೊಕ್ಕು ತನ್ನ ಕೆಂಬಜ್ಜೆದೊಳೆದು ಕೈಗರ್ಚಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೬೦).
[ಕೈ$_{3}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕರ್ಚು$_{3}$ (< ಕಱ್ಚು)]

ಕೈಗಲ್, ಕೈಕಲ್, ಕೈಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎಸೆಯುವ ಕಲ್ಲು; ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಸಿ ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು: ಬಿಱಿಬಡಿಗೆ ಕುಠಾರಂ ಕೈಗಲ್ ಖೇಟಗ ಫಳಕಂಬಿಡಿದಮರರ್ ನೆಱೆದುದು (ವೀರೇಚ. ೨-೩೧); ಕವಣೆಕಲ್ಗಳುಂ ಕೆಯ್ಗಲ್ಲುಂ . . . ಕಲ್ಮೞೆಯನನು ಕರಿಸಿರ್ಕುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೩೮). ಕೈಕಲ್: ಆಗ ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಮಾನು ಸರಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ . . . ಗುದಿಗೆ, ದಡಿ, ದಸಿ, ಕವಣೆ, ಕೈಕಲ್ (ನಂಜುಂಡ. ೧೩೧). ಕೈಗಲ್ಲು: ಖಗಜಂಬುಕೌಘವನಿಡುವ ಕೈಗಲ್ಲುಗಳ ನೃಪತಿಯ ಕಂಡರಿವರಂದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೫೬); ಕೈಗಲ್ಲ ಗಾಯಂಗಳಿಂದಾವ ರೆಕ್ಕೆಮುಱಿದುದೊ (ಚಬವು. ೪೬-೫).
[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕಲ್$_{3}$]

ಕೈಗಲಸು, ಕೈಗಳಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈ ಕೈ ಬೆರಸು; ಕೈಗೆ ಕೈ ಹತ್ತು; ಕಲಹಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ಭೂರಿ ಭುಜಬಲರೊಡನೆ ಕೈಗಲಸಿ ಬಾಳ್ವರಂ ನಾನೊಬ್ಬರಂ ಕಾಣೆ (ತುರಂಗ. ೬೦-೧೮); ಇಂತು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಮೂದಲಿಸುತ್ತ ಬಲು ಪಂಥ ಪೌರುಷದಿ ಕೈಗಲಸುತ್ತಾ (ಕೃಅಕಾ. ೪೯). ಕೈಗಳೆಸು: ಅತಿರಥ ಮಹಾರಥರು ಕೈಗಳಸೆ ಗುರುತನುಜ ದ್ರುಪದನಂ ಕೆಣಕಿದನು (ತುರಂಗ. ೪೬-೨೪). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕಲಸು$_{1}$]

ಕೈಗಲಿ (ನಾ). "ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಭುಜಬಲಶಾಲಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₃) + ಕಲಿ₂]

ಕೈಗಲ್ಲು 'ಕೈಗಲ್' ನೋ.

ಕೈಗವಸ 'ಕೈಗವಸು' ನೋ.

ಕೈಗವಸು, ಕೈಗವಸ (ನಾ). (ಚಳಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಹೊಂದಲು) ಕೈಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚೀಲ, —ಗವಸಣಿಗೆ; ಹಸ್ತಕವಚ: "ತೊಗಲು, ಹತ್ತಿ, ರೇಷ್ಮೆ, ಉಣ್ಣೆ . . . ಇದರಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬೆರಳುಗಳು ಬೇರೆಡ ವಾಗಿರುವ ಕೈಗವಸು, ಕೈಚೀಲ" (Glove. ಇಂಕನ). **ಕೈಗವಸ**: ನಾನು ನನ್ನ ಕೈಗವಸಗಳನ್ನು ಮರೆತಿದ್ದೆ (ಶಾಲೆಮು ೧೬೫). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಗವಸು]

ಕೈಗಳಸ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಕಲಶ. ೨. (ಅಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ವಸ್ತು: ಎನ್ನ ಕೈಗಳಸಮ ಇಂತುಮೆಂಬರೆ, ಶ್ರೀರಾಮಂ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೪–೧೭). [ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₃) + ಕಳಸ₁ (= ಕಲಸ)]

ಕೈಗಳಸು 'ಕೈಗಲಸು' ನೋ.

ಕೈಗಳಿ 'ಕೆಯ್ಗಳ್' ನೋ.

ಕೈಗೞಿ 'ಕೆಯ್ಗೞ್' ನೋ.

ಕೈಗೞಿವು (ನಾ). ಕೈಮೀರುವಿಕೆ; ಅತಿಶಯ: ನೀಂ ಪೃಥಾಸುತರಂ ನೋಯಿಸಲಾಗದೆಂದು ನುಡಿದೇನಾಮಾರ್ತೆಮೋ ನಿನ್ನೊರಂಟುತನಂ ಕೈಗೞಿವಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೦); ಸೈಪು ಕಣ್ದೆಱೆದುದೆಂದಾನಂದ ಬಾಷ್ಪಾಂಬು ಕಣ್ಮಲರಿಂ ಕೈಗೞಿವಾಗಿ ಪೊಣ್ಮೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೪೫). [ಕೈಗೞಿ (< ಕೆಯ್ಗೞಿ) + -ವು]

ಕೈಗಾ₁ 'ಕೆಯ್ಗಾ₁' ನೋ.

ಕೈಗಾ₂ 'ಕೆಯ್ಗಾ₂' ನೋ.

ಕೈಗಾಡ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ: ಈ ಪುರುಷನ ನಿರ್ಮಿಸಿದಜನ ಕೈಗಾಡದ ಬಗೆಯಿನ್ನೆಂತೊ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೦೩). [ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₃) + ಗಾಡ₂]

ಕೈಗಾಡಿ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ತಳ್ಳುವ ಗಾಡಿ; ಸಣ್ಣಗಾಡಿ: ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುವ ಎಲ್ಲ ಕೈಗಾಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಿಂಡಿಗಳು ತುಂಬಿರುತ್ತವೆ (ಮಹಾತ್ಮ. ೩೯). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಗಾಡಿ₂]

ಕೈಗಾಢಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ: ಅಡಲೇನಾ ರಾಘವನ ಕೈಗಾಢಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ, ಗೂಡಿ]ಕೆಯ ಕಣೆಕತ್ತಲೆಯ ಕಟ್ಟಾಡಿಕೆಯ ಖಳನವಯವವ ಬಗಿದುಗಿದುದಗಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೨೪–೨೨). [ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₃) + ಗಾಢಿಕೆ]

ಕೈಗಾಣ್, ಕೈಗಾಣು (ಕ್ರಿ). (ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ದಿಟವಾಗು; ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರು: ಬಜೆಯ ಭಸ್ಮಮಂ ಜೇನುತುಪ್ಪದಿಂ ಕೊಳ್ಳಲು ಕೆಮ್ಮು ಬಿಡುಗಡೆಯಾಹುದು ಇವು ಮೂರುರು ಕೈಗಂಡ ಸಿದ್ಧಿ ಪ್ರಯೋಗ (ಸಕವೈ. ೨೦೭). **ಕೈಗಾಣು**: ಕೈಗಂಡ ಕಳ್ಳ ಜೈಲಿಗೇ ಕಳಿಸಬೇಕು (ಪತಿ. ೩೦); "ಕೈಗಂಡ ಕೆಲಸ = ಅಭ್ಯಾಸವಾದ ಕೆಲಸ" (ಗಂಗಾಮು. ೯೯). [ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₃) + ಕಾಣ್]

ಕೈಗಾಣ, ಕಯ್ಗಾಣ, ಕಯ್ಯಿಗಾಣ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ನಡೆಯಿಸುವ ಗಾಣ: ಎತ್ತುಗಾಣ ೧ ಕೈಗಾಣ ೧ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೭–೨೫; 1050); ದೇವರ್ಗ್ಗೂರ್ಮ್ಮರ್ಥ್ಥದೊಳೆ ನಡೆವೆತ್ತುಗಾಣವೊನ್ದು ಕೈಗಾಣವೊನ್ದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೩೩–೨೫; 1071); ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಕೈಗಾಣ ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು ೧೬–೭೬; 1203). **ಕಯ್ಗಾಣ**: ಎರ್ತುಗಾಣಮುಂ ೧೨ ಮನೆಯ ಸಾಮ್ಯಮುಂ ೧ ಕಯ್ಗಾಣಮುಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ ೨೦–೨೧; 1045). **ಕಯ್ಯಿಗಾಣ**: ಕಯ್ಯಿಗಾಣ ಯೆತ್ತುಗಾಣ ಎತ್ತು ಕೊತ್ತು ಬಂಡಿ ಕುದುರೆಯ ಕುಳಿ (ಎಕ. IX (s), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೬೨–೪; 1408). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಗಾಣ₁]

ಕೈಗಾಣಿಕೆ 'ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕೈಗಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು: ಕಂಡು ಕೈಗಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕಿ ರಾಯನ ಪದ ಪುಂಡರೀಕವನು ಮತ್ತವನು ಕಂಡನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩–೫). [ಕೈಗಾಣಿಕೆ (< ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ) + ಇಕ್ಕು]

ಕೈಗಾಣು 'ಕೈಗಾಣ್' ನೋ.

ಕೈಗಾಯ್ 'ಕೆಯ್ಗಾ₁' ನೋ.

ಕೈಗಾಯಿ 'ಕೆಯ್ಗಾ₁' ನೋ.

ಕೈಗಾಯು 'ಕೆಯ್ಗಾ₁' ನೋ.

ಕೈಗಾರ (ನಾ). ಕೈಚಳಕವುಳ್ಳವನು; ಹಸ್ತಕೌಶಲವುಳ್ಳವನು; ಜಾಣ: ಕೈಗಾರನಾದ ಫತ್ತೇಜಂಗನು . . . ತನ್ನ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಪ್ರಹರಿಸಿದನು (ಭಾರಗಿ. ೮೮). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + -ಕಾರ₁ (< -ಕಾಱ)]

ಕೈಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಕೆಲಸ; ಹಸ್ತಕೌಶಲದ ಕೆಲಸ: ಎಷ್ಟೋ ಗವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೌಶಲ್ಯದ ಕೈಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬಹು ಆಶ್ಚರ್ಯ ವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೦೭). ೨. ಕೈಕೆಲಸದಿಂದ ಅಥವಾ ಯಂತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ನಡಸುವ ಉತ್ಪಾದನೋದ್ಯಮ: ಪ್ರಸ್ತುತ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ . . . ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲಿನ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೨). ೩. ತೋಳ್ಬಲ; ಬಾಹುಶಕ್ತಿ: ರಾಯನ ಪಿಡಿವ ಕೈಗಾರಿಕೆಯ ಸಾಹಸವದೆಲ್ಲಿ (ತುರಂಗ. ೪೯–೧೭). [ಕೈಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕೈಗಾರಿಕೋದ್ಯಮಿ (ನಾ). ಕೈಗಾರಿಕೆಯ ಕಸುಬಿನವನು; ಕೈಗಾರಿಕೆಯೇ ಉದ್ಯೋಗವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು: ಶ್ರೀ ಸುಬ್ಬರಾಯ ನೆನುವವರು . . . ಕೈಗಾರಿಕೋದ್ಯಮಿಯವರು (ಇಂಚಾಪ. ೩೫–೬೩). [P ಈ ರೂಪ ವ್ಯಾಕರಣ ಶುದ್ಧವಲ್ಲ]

ಕೈಗಾವಲು (ನಾ). ೧. (ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ) ಕಾದಿರಿಸಿದುದು: ಉಳಿದ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರ ಮಂದಿಯನ್ನು ಕೈಗಾವಲಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಸೋಕ್ರಮ. ೧೩). ೨. ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವವನು; ಅಂಗರಕ್ಷಕ ಅಥವಾ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ವಸ್ತು: (ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ, ಸಮಯಕ್ಕೆ ಆದಾನು, ಆದೀತು ಎಂದು) ಒಬ್ಬನು ನೆಚ್ಚಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ, ವಸ್ತು: ಅವಲಂಬ, ಕೈಗಾವಲು, ಸಹಾಯಕ, ಪಕ್ಷೀಯ (Stand by ಇಂಕನ). ೩. ಮೀಸಲು ಪಡೆ. [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್₁)]

ಕೈಗಾವಲು ಆಟಗಾರ (ನಾ). "(ಪಂದ್ಯಾಟಗಳಲ್ಲಿ) ಬದಲಿ ಬೇಕಾದಾಗ ಆಟಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಆರಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯ ಆಟಗಾರ" (Reservist ಇಂಕನ). [ಕೈಗಾವಲು + ಆಟಗಾರ]

ಕೈಗಾವಲುಚಕ್ರ (ನಾ). "(ಆಪತ್ಕಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಮೋಟಾರು ಗಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ) ಗಾಳಿತುಂಬಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ, ಅರೆಕಾಲು ಗಳಲ್ಲದ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಕ್ರ" (Stepney ಇಂಕನ). [ಕೈಗಾವಲು + ಚಕ್ರ]

ಕೈಗಾವಲು ದಾಸ್ತಾನು (ನಾ). ಕಷ್ಟಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಮೀಸಲಿಟ್ಟ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹ (Buffer Stock ಪತ್ರಿನಿ. ೧೨). [ಕೈಗಾವಲು + ದಾಸ್ತಾನು]

ಕೈಗಾವಲು ಮೊಬಲಗು (ನಾ). ೧. ಮುಂದೆ ಒದಗಬಹುದಾದ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೆಗೆದಿರಿಸಿದ ಹಣದ ಮೊತ್ತ; ಸಂಪತ್ತು: ಭಾರತದ 'ಆಕಸ್ಮಿಕತಾ ನಿಧಿ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವ ಕೈಗಾವಲು ಮೊಬಲಗಿನ ಸ್ವಭಾವದ ಒಂದು ಆಕಸ್ಮಿಕತಾ ನಿಧಿಯನ್ನು ವಿಧಿದ್ವಾರಾ ಏರ್ಪಡಿಸಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೫೧). ೨. ಸರ್ಕಾರಿ ಕೆಲಸದ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೈಹಣ (Imprest ಪತ್ರಿನಿ. ೪೪). [ಕೈಗಾವಲು + ಮೊಬಲಗು]

ಕೈಗಾವಲುವಸ್ತು (ನಾ). "ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ಆದರೆ ಬೇಕಾದಾಗ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಒದಗುವ ವಸ್ತು, ಮೊತ್ತ" (Reserve. ಇಂಕನಿ). [ಕೈಗಾವಲು + ವಸ್ತು]

ಕೈಗಾವಲು ಸೈನ್ಯ (ನಾ). "ಯುದ್ಧ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ತೊಡಗಗೊಡದೆ, ಬೆಂಬಲಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವ ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟಿರುವ ಸೈನ್ಯ; ಆಪತ್ತಿನ ಅಥವಾ ಜರೂರಿನ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕರೆಸಬಹುದಾದ ಕ್ರಮವಾದ ಭೂ ಮತ್ತು ನಾವಿಕ ಸೈನ್ಯಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ, ಸೈನ್ಯ" (Reserve. ಇಂಕನಿ). [ಕೈಗಾವಲು + ಸೈನ್ಯ]

ಕೈಗಾವಲುಹಣ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗಾಗಿ ಕಾದಿರಿಸಿದ ಹಣ; ಆಪದ್ಧನ: (ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಬರಬಹುದಾದ ತಗಾದೆಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೋರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಹಣ ಪಾವತಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿರುವ) ಬ್ಯಾಂಕಿನ ದಣಿಯ ಕೈಗಾವಲು ಹಣ (Reserve. ಇಂಕನಿ).
[ಕೈಗಾವಲು + ಹಣ (< ಪಣ$_1$)]

ಕೈಗಾಹು (ನಾ). ೧. ರಕ್ಷಣೆ. ೨. ಕೈಸೆರೆ; ಬಂಧನ: ರಕ್ಕಸರ ಕೈಗಾಹಿನೊಳಗಾಂ ಸಿಕ್ಕಿದೆನು ಕರುಣಾಳು ರಕ್ಷಿಸು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬–೧೬).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಾಹು$_1$ (< ಕಾಪು)]

ಕೈಗಿಡು 'ಕೈಗೆಡು' ನೋ.

ಕೈಗುಂಟೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎಳೆಯುವ ಮರದ ಹಲಗೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಸಾಧನ; ಸಣ್ಣ ಕುಂಟೆ: ಆ ಮೇಲೆ ಸಣ್ಣಗುದ್ದಲಿ, ಕೈಗುಂಟೆಗಳಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟುಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ಒಂದೇ ಮಟ್ಟವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು (ತರಪಿ. ೬೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಂಟೆ$_1$]

ಕೈಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕಮಂಡಲು; ಜಲಪಾತ್ರೆ; ಹಸ್ತಕಮಂಡಲು: ಅತ್ರಿಪುತ್ರನ ಕೈಗುಂಡಿಗೆಯಂ ಕೀಟ್ಮಾಡುವೊಂದು ಪಳಿಕಿನ ಕರವತಿಗೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫–೨೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುಂಡಿಗೆ$_2$]

ಕೈಗುಂಡು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಎಸೆಯುವ ಗುಂಡು; ಒಂದು ಯುದ್ಧೋಪಕರಣ: ಉಗಿವ ಸರಿನೇಣುಗಳ ಕೈಗುಂಡುಗಳ ಕವಣೆಯ ಲೌಡಿ ಕರವಾಳುಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ಜೋದರಡರಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫); ಭಾರಿದೊಲೆಯ ಒಂದಿ ಸೇರಿಸಿದ ದಸಿ ಕೈಗುಂಡು ಪೆಟಲುಗಳ ಸಂದಣಿಯ ತಡವ ಹುಲಿಮುಖವಂಕದಾರಗಳ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೧–೬). ೨. (ಉಕ). ಮಕ್ಕಳ ಮುಂಗೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಗುಂಡುಗಳ ಒಂದು ಆಭರಣ. [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುಂಡು$_2$]

ಕೈಗುಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡಮೆ ಮಾಡು; ತಗ್ಗಿಸು; ಕುಗ್ಗಿಸು: ಆರ್ತಿಯಂ ಪೊಂಗಿಸುತ್ತುಂ ಬಲಮಂ ಕೈಗುಂದಿಸುತ್ತುಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೭).
[ಕೈಗುಂದು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೈಗುಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯ ಶಕ್ತಿ ಕುಂದಿಹೋಗು; ಬಲ ಕುಗ್ಗು: ಪೊಡೆವಾಶಂ ಜೋಲ್ದು ಕೈಗುಂದೆ ಕಂಡಾರುತ್ತುಂ ಮುಳಿದೊತ್ತಿ ನೂಂಕಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೭); ಕೈಗುಂದಿ ನೋಡುತ ದೆಸೆದೆಸೆಯಂ (ಬಸವು. ೨೬–೩೦); ಜವನ ಪರಿಗಿಂಬಿಲ್ಲ ಕೊಂಡೊಯ್ವರು ಕೈಗುಂದಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೨೨); ಅನುಜ ಕೈಗುಂದಿದನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬–೬೭); ಅನಿಮಿತ್ತ ಮಾಕೆಯಂ ಪಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದೆ ನಿನಗೆ ಕೈಗುಂದುತಿದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೪೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಂದು$_1$]

ಕೈಗುಂದು$_2$ (ನಾ). ಕೈಯಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ: ಕೈಗುಂದಿನೂಟಿಗದೊಳಿರೆ ನೀನಲ್ಲದಾವಂ ಮೇಣೀ ಕಜ್ಜದೊಳ್ ಸಾಲ್ವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭–೧೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಂದು$_2$]

ಕೈಗುಕ್ಕು (ನಾ). = ಕೈತುತ್ತು: (ಕ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುಕ್ಕು$_1$]

ಕೈಗುಟಕ (ನಾ). ಜೊತೆಗಾರ; ಸಹಾಯಕ: "ಅನುಬಂಧ = ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಗುಟಕಾಗೋಣ" (ಗಂಗಾಮು. ೯).
[ಕೈ$_3$ [< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುಟಕ$_0$ (< ಕೂಡುಗ)]

ಕೈಗುಟಿಕ, ಕಯ್ಯುಗ್ಗಿಟಿಗ (ನಾ). ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆಯುವವನು: "ಹಸ್ತತಾಡಕ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಕಯ್ಯುಗ್ಗಿಟಿಗ**: ಕಯ್ಯುಗ್ಗಿಟಗಂ, ಹಸ್ತತಾಡಕಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಟಿಕ]

ಕೈಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಳನ್ನು ಕುಟ್ಟು; ಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆ: ಇರುಳೆ ದೇನತಿಶಯಂ ಬೆರಸಿ ತಂದೀಕ್ಷಿಸಲು ತರುಣಿಯರು ಕೈಗು[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಟ್ಟಿ ದರಹಾಸದಿಂ ನೋಡೆ (ವೆಂಕರಾ. ೧–೫–೫೧).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೈಗುಡಿ$_1$ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಬಾವುಟ; ಸಣ್ಣ ಬಾವುಟ, —ಪತಾಕೆ: ತಳಿತ ಕೈಗುಡಿಗಳ ಪಿಡಿದ ವೃಷಭಧ್ವಜಂಗಳ ಹಲವು ಕೇಳಿಕೆಯ ಸಡಗರದ ಸಂಭ್ರಮದ ಸೌರಂಬದಿಂ ಮಿಾಜಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೨೧); ಕೈಗುಡಿಗಳಲಿ ಕುಣಿದರು ಸುರರು ಸುಮ್ಮಾನದ ಸಗಾಢದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩–೯–೩೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುಡಿ$_3$]

ಕೈಗುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಮುಗಿದ ಕೈ: ನುಡಿಯಲಮ್ಮದೆ ಕಾಂತೆಯಿರೆ ಕೈಗುಡಿಯ ಕಿಂಕರಭಾವದಲಿ ಕಪಿ ನುಡಿದನು (ತೊರರಾ. ೫–೩–೮೩).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಡಿ$_2$]

ಕೈಗುಡಿತೆ 'ಕೆಯ್ಯುಗ್ಗುಡುತೆ' ನೋ.

ಕೈಗುಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈಗುಣ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಶಕ್ತಿ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ: ತೋಜುವೆನು ಕೈಗುಣವನೆನುತ್ತೈದಾಜು ಶರದಲಿ ಕರ್ಣನೆದೆಯನು ಡೋಜುಗಳೆಯಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೨೮); ಅವರಿಜಿತಕಂಗೈಸಿದರೆ ತೋಜುವೆನೆನ್ನ ಕೈಗುಣವ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೨); ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೈಸೂರ ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮನ ಪಟ್ಟದಾನೆಗಳ ಕೈಗುಣವ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೀವೆಂದು (ಕಂಸವಿ. ೩–೬೭); ಮಿಾಂಬಟಿಯಿಗೆಯಂ ... ತನ್ನೈದುಂ ಕಣೆ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ವ ಕೈಗುಣಕ್ಕೆ ನೆರಂ ಬಾರದೆಂದು ತಜಿಸಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨–೨೪). ೨. (ಹಿಡಿದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಫಲಗೊಳಿಸುವ) ಕೈಯ ಮಹತ್ವ, —ಪ್ರಭಾವ; ಹಸ್ತಗುಣ: ವರಮುಖಿ ನಿನ್ನ ಕೈಗುಣದಿನಾದ ಸುಗಂಧ ವಿಲೇಪನಂಗಳೇ ದೊರೆಯವಿವಾಗೆ ಯೋಗ್ಯಮೆನೆ ಯೋಗ್ಯನೆ ನೀನೆನುತಂತರಾತ್ಮನಂ ಬರೆತೆಗೆದು (ಜಗವಿ. ೬–೨೦); ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ರೋಗ ನಿಧಾನ, ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಿಗಿಂತ ಕೈಗುಣ ಮುಖ್ಯ (ಜಾರುವಾ. ೨೭); ಬಂದ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಕೈಗುಣ ತುಂಬ ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತು (ದೀಪದ. ೯೮). ೩. ಕೈಯ ಅಭ್ಯಾಸ, —ರೂಢಿ; ಬಳಕೆ; ಪರಿಪಾಠ: "ಕೈಗುಣ – ಕೈಪರಿಪಾಠ" (ಜಾನಕೋ ೪೧).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುಣ$_3$]

ಕೈಗುತ್ತು, ಕಯ್ಗುತ್ತು, ಕೈಕುತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಕುತ್ತು, —ತಿವಿ, —ಗುದ್ದು: ಕೆಡೆದ ಮದಾಂಧಗಂಧ ಸಿಂಧುರಂಗಳಡಿಯೊಳಡಂಗಿದನೆ ಗೆತ್ತು ಕೈಗುತ್ತಿನೋಡಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ವ); ಸೀರ್ಗೆತ್ತು ಬೆಳ್ತನದಿಂ ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯುಂ ಜಡಜನಂ ಕೈಗುತ್ತಲೇಟ್ಟುರ್ಪವೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೪೮); ಇತ್ತ ಭೂರಿಶ್ರವನು ಭಾರಿಯ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ರಥಸಹಿತ ಕೈಗುತ್ತಿದನು ರಣವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಲಲಿತ ಕಬರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧); ಕೈಗುತ್ತಿದವರನು ಕಡಿಕಡಿದು ಹೆಣಗುತ್ತರಿಯನೊಟ್ಟಿದರು (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೩೯). **ಕಯ್ಗುತ್ತು:** ೧. ಮಹಾರಾಜನ ಕಣ್ಣಲಿಮೊಗಕ್ಕೆ ಕಯ್ಗುತ್ತಲು ಉರವಣಿಸುವನು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೯೦-೧೬). **ಕೈಕುತ್ತು:** ೨. (ಕರಾ) ಊಟಕ್ಕೆ ತೊಡಗು.

ಕೈಗುತ್ತಿಕೊಳ್ = ಕೈಯಿಂದ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಹಿಡಿ; ತುಡುಕು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು: ಕೈಗುತ್ತಿಕೊಂಡುಂಡಾರು ಜೀವಿಸಿದರ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫-೧೩); ಕೈಗುತ್ತಿಕೊಂಡಳು ಖಳನ ಕೈಯ ಕರಾಳ ಖಡ್ಗವನು ಎತ್ತಿ ಹೊಡೆದಳು ತಲೆಯನಾ ದುರ್ವೃತ್ತರದಿ ನಾಯಕನ ಮೊದಲಲಿತುತ್ತುಗೊಂಬುದೆನುತ್ತ (ನಿಭಾಗ. ೫-೬-೩೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುತ್ತು$_1$]

ಕೈಗುದಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ದೊಣ್ಣೆ: ಹೋಗಹೇಳವನೇಕೆ ಬಂದನು ಬಾಗಿಲಲಿ ಹೊಗಲೀಸದಿರಿಯೆನೆ ಕೈಗುದಿಗೆಗಳ ಖಳರು ತರುಬಿದರಾ ವಿಭೀಷಣನ (ತೊರರಾ. ೬-೨-೫೪); ಧರೆಯೊಳು ಕಂಠೀರವ ನರಸೇಂದ್ರನ ಬಿರುದಿನ ಮನ್ನೆಯ ಭಟರು ತುರುಕರ ಕದನವೆಂದೊಡೆ ಕೈಗುದಿಗೆಯೊಳಚ್ಚೆಯಟ್ಟಿ ಕೊಲುತಿಹರ್ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೪).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುದಿಗೆ]

ಕೈಗುದುರೆ (ನಾ). (ಚದುರಂಗದಾಟದಲ್ಲಿ) ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಕುದುರೆ, —ಕಾಯಿ: ಎನ್ನ ಮನೆಯೊಳ್ಪೋದುದಕಟಕಟ ನಿನ್ನ ಕೈಗುದುರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೩೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುದುರೆ]

ಕೈಗುದ್ದಲಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗುದ್ದಲಿ, —ಮಮ್ಮಟಿ: ತೋಟದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಗುದ್ದಲಿ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_3$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ಗುದ್ದಲಿ]

ಕೈಗುದ್ದು (ನಾ). ಕೈಯನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಮಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವುದು; ಗುದ್ದುವುದು: ಕೆಲವರು ಆಯುಧಗಳು ಬಿದ್ದರೂ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟದೆ . . . ಕೈಗುದ್ದುಗಳಿಂದ ನೋಯಿಸಿ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೫೦).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುದ್ದು$_2$ (< ಗುರ್ದು$_2$)]

ಕೈಗುರುತು (ನಾ). ರುಜು; ಸಹಿ; ದಸ್ಕತ್ತು: ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಕೈಗುರುತು ಹಾಕು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುರುತು (< ಗುಱುತು)]

ಕೈಗೂಟ$_1$ (ನಾ). ೧. ನೇಕಾರರು ನೇಯ್ಗೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಗೂಟ: (ಕ). ೨. ಸಣ್ಣ ದೊಣ್ಣೆ.

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗೂಟ (< ಗೂಂಟ$_1$)]

ಕೈಗೂಟ$_2$, ಕಯ್ಗೂಟ (ನಾ). ಸೇರುವಿಕೆ; ಹೊಂದಿಕೆ: ಸಹಗಮನದಲಿ ಸೂರ್ಯಾನ್ವಯನ ಕೈಗೂಟದಲಿ ಕಾಬೆನು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವದ ನೃಪ ಪುರಂಧ್ರಿಯರ (ತೊರರಾ. ೬-೧೬-೧೪). **ಕಯ್ಗೂಟ:** ಊಟದಿನಾಟದಿನೊಪ್ಪುವ ಪಾಟದಿನಾಱುವ ತೀಟದಿಂ ಕಂಪಿನ ಕಯ್ಗೂಟದಿನಪ್ಪ ಸುಖಂಗಳೆ ಪಾಟಿಸಿದ ಸುಖಂಗಳಿಂದ್ರಿಯಂಗಳ ದೆಸೆಯಿಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೮೧). [< ಕೆಯ್ಗೂಡು]

ಕೈಗೂಟ$_3$ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ಮೋಸ; ಒಳಸಂಚು: ನೋಟಕರು ನಿರ್ಭಯರು ಕೊನಬಿಗಳಾಟವಿಕ ದುರುದಂಬಿಗರು ಕೈಗೂಟದವರು (ತೊರರಾ. ೫-೫-೧೫). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೂಟ$_4$]

ಕೈಗೂಡಿಕೆ (ನಾ). ನೆರವೇರಿಕೆ; ಸಿದ್ಧಿ: "ಸಿದ್ಧಿ – ಕೈಗೂಡಿಕೆ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೨೯). [ಕೈಗೂಡು (< ಕೆಯ್ಗೂಡು) + ಇಕೆ]

ಕೈಗೂಡಿಸು 'ಕೆಯ್ಗೂಡಿಸು' ನೋ.

ಕೈಗೂಡು 'ಕೆಯ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಕೈಗೂಲಿ 'ಕೈಕೂಲಿ' ನೋ.

ಕೈಗೂಸು 'ಕೈಕೂಸು' ನೋ.

ಕೈಗೆಡು, ಕೈಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯ ಶಕ್ತಿ ಉಡುಗಿ ಹೋಗು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಸೋಲು: ಅಚ್ಯುತಂ ಮುಳಿದು ನಾಲ್ಕೈದು ಸಾಮಿರಬ್ದಂ ಕಾದಿ ಕೈಗೆಟ್ಟು ಮೆಯ್ಗುಂದಿ (ಲಶಿಚಂ. ೧೪-೧೬); ಅಸಮಬಲ ಕಾದಿದನು ಕಟ್ವಾಳುಗಳು ಕೈಗೆಡಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿ. ಪರಿ ೨೯೨); ಕೈಗೆಡೆದೆ ಕರ್ಣಾತ್ಮಜಂ ವಾರಣಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದೊಳದಂ ಕಂಪಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೬); ಭಾಸ್ಕರ . . . ಕೈಗೆಟ್ಟು ದೆಸೆಗೆಟ್ಟು ಕುರಿಪದಿನೋಡಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೫-೧೦). **ಕೈಗಿಡು:** ಲೋಗರ ಮಾತಿಂಗೆ ಕೈಗಿಡುವನೆಂದೆಣಿಸದಾದೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೧).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೆಡು$_1$]

ಕೈಗೆಣ್ಣು (ನಾ). ಕೈಯ ಮೂಳೆಗಳ ಸಂಧಿ, —ಪರ್ವ: ಅವನು . . . ಬೀಳಲು ಕೈಗೆಣ್ಣುಗಳೆರಡೂ ಮುರಿದು ಹೋದುವು (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೯).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗೆಣ್ಣು]

ಕೈಗೆಮಾಡು 'ಕೆಯ್ಗೆಮಾಡು' ನೋ.

ಕೈಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈಗೆಯಿಸು 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೈಗೆಯ್ಸು 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೈಗೆಲ್ (ಕ್ರಿ). ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಕಣ್ಪೋಲದಿಂ ಕೀಚಕಂ ಬಂದುಜಿದೆನ್ನಂ ಕಾಡಿ ಕೈಗೆಲ್ದು[೧]ದನದನ ದೊಂದುರ್ಕನೇವೇಟ್ಟಿನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೧).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗೆಲ್]

ಕೈಗೆಲಸ 'ಕೈಕೆಲಸ' ನೋ.

ಕೈಗೇಣ್, ಕಯ್ಗೇಣು (ನಾ). ಕೈಯಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ; ಕೈಗತ್ತಿ: ಕಣ್ಗೆಟ್ಟಂ ಮತಿಗೆಟ್ಟಂ ನಾಣ್ಗೆಟ್ಟಂ ಭೀತಿಗೆಟ್ಟನಸಮಾಸ್ತ್ರನ ಕೈಗೇಣ್ಗೆಯೆ ರೌಕಾದನವಂ (ವೀರವಿ. ೬-೪೬); ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು ಬೀಸುವ ಕೈಗೇಣ ಮೈಸಿರಿಯಂತೆ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೩). **ಕಯ್ಗೇಣು:** ಕಯ್ಗೇಣನ್ನು ಸಿದ್ಧತೆಗೆ ಬಲ್ವಡಿಗೊಂಡಿರುವಳು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೦-೫).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗೇಣ್$_2$]

ಕೈಗೈ 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈಗೈಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಸಾಧನೆ; ಕೈಕೆಲಸ; ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಚಮತ್ಕಾರ. ೨. "ಅಲಂಕರಿಸುವ ಕಾರ್ಯ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). 'ಕೆಗೈ' ಪರಾ. [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗೈಮೆ (< ಕೈಮೆ$_1$)]

ಕೈಗೈವಱಿ (ನಾ). ಕೈಯ ಅತಿ ಸಮೀಪ; ಕೈಕೆಳಗು: ನಿನ್ನ ಕೈಗೈವಱಿಯೊಳ್ ಕಲ್ತಾತನಲ್ತೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲೆಂ] ಕುಡು ಸಮಯ ಮನೆಂದಂಕದಾಸಾರರಿರ್ದರ್ (ಅನಂಪು. ೨-೩೦).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಱಿ$_2$]

ಕೈಗೈಸು 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೈಗೊಂಬಾಳ (ನಾ). ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆದು ಕುಣಿಯುವುದು: ಮೈಗಲಿ ಪೊಕ್ಕೆತ್ತಿದೊಡೊಡ್ಡಿದೊಡ್ಡಣದ ಕೈಗೊಂಬಾಳದಿಂ ಪೋದ ಮೆಯ್ವಲಗಂಬೆತ್ತಿರೆ ಬಾಹು ಪೋರಗದೆ ಪೊಯ್ದು ಭೂಪನಾ ವೀರನಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೨). [?]

ಕೈಗೊಂಬೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೊಂಬೆ; ಸಣ್ಣ ಬೊಂಬೆ: ಮಗುವಿಗೆ ಆಡಲು ಒಂದ ಕೈಗೊಂಬೆ ಕೊಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

೨. (ಆಲಂ) ಕೈಯ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಆಡಿಸಿದಂತೆ ಆಡುವವನು; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ನೆರೆಹೊರೆಯವರಿಗೆ ಉಪಕಾರಿ; ಆದರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹೆಂಡತಿಯ ಕೈಗೊಂಬೆ (ಯೋಧಪು. ೬೩); ಅವರೂ ಸುದ್ದಿಗಾರರ ಕೈಗೊಂಬೆಯಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೫೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗೊಂಬೆ]

ಕೈಗೊಡತಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾದ ಮರದ ಸುತ್ತಿಗೆ; ಸಣ್ಣಕೊಡತಿ: ಕೈಗೊಡತಿಗಳಲಪ್ಪಳಿಸಿದರು (ತೊರರಾ. ೬-೨೩-೨೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೊಡತಿ (< ಕೊಡಂತಿ)]

ಕೈಗೊಡಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕೊಡಲಿ; ಸಣ್ಣ ಕೊಡಲಿ: ಪೊಣ್ಮೆಕನಲ್ಕೆ ಕೈಗೊಡಲಿಯಿಂದವನಂ ಪೊಡೆದಿಕ್ಕಿ ಮಿಳ್ಕು (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೦೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೊಡಲಿ]

ಕೈಗೊಡಹು, ಕೈಕೊಡಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಝಾಡಿಸು, —ಒದರು: ಕೈಗೊಡಹುತ್ತಿರ್ಪಬ್ಬಪತ್ರಾಕ್ಷಿಯ ನವರತಿಸರ್ವಸ್ವ ಬಿಂಬೋಷ್ಠಮಂ ಮುದ್ದಿಡುವ್ಯ ರೋಲಂಬ ನೀನೇ ಕೃತಿ ನಿಜವರಸುತ್ತಾವಣಂ ಕೆಟ್ಟವಲ್ತೇ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧-೨೪). **ಕೈಕೊಡಹು**: ೨. (ಆಲಂ) ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು, ಹೊಣೆನೀಗು: "ನಿನ್ನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರದದ್ದೇ ಅಷ್ಟು!" ಎಂದು ಹಿತವಂದಿಗರು ಕೈಕೊಡಹುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಸಕೂ. ೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೊಡಹು$_1$ (< ಕೊಡಪು)]

ಕೈಗೊಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈಗೊಪ್ಪೆ (ನಾ). ೧. (ಚಳಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು) ಕೈಗಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೊಪ್ಪೆ, —ಗವುಸು: (ಜ). ೨. ಕೈಗಳನ್ನು ಗೊಪ್ಪೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಹುದಿದ ಕೈಗೊಪ್ಪೆಗಳ ನಡುಕದ ಮೈಯ ಕಡುಸೇಡುಗಳ ಶೀತದ ಸಕಲಜನ ಹುದುಗಿದು ದರಣ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೨೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೊಪ್ಪೆ]

ಕೈಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಗೊಳಿಸು$_1$ 'ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕೈಗೊಳಿಸು$_2$ 'ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು$_2$' ನೋ.

ಕೈಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಕೊಳ್ಳಿ: ಕಾರ್ಮುಗಿಲು ಕವಿದ ಕತ್ತಲೆಯೊಳಂ ಕೈಗೊಳ್ಳಿಯಂ ಬೀಸಿದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೩೬ ವ); ಕೈಗೊಳ್ಳಿಯಲಿ ಕೌರಿಡಲು ಸುಟ್ಟರು ಮೋಹಿಗಳನು (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೯); ದವಾಗ್ನಿಗಿದಿರಗ್ನಿಯಂ ಪಡಿವೊತ್ತಿಸಲ್ ಮನದಂದು ನಡೆವುದು ಪಳ್ಳಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಿಗಳನಾಂತು . . . ಸಿರಿಯ ತಪ್ಪಲಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೩-೧೧೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೊಳ್ಳಿ]

ಕೈಗೊಳ್ಳು 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಗೋಲು 'ಕೆಯ್ಕೋಲು' ನೋ.

ಕೈಗೋವಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಬಂದೂಕು; ಸಣ್ಣಕೋವಿ: ಚೋರಕಂಡಿಗಳಂಬುಕಂಡಿಗಳೊಳು ಗುರಿಯೇಱಿಸಿ ಮೆಱೆವ ಕೈಗೋವಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೩೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೋವಿ]

ಕೈಗೋಳೆ 'ಕೈಕೋಳ' ನೋ.

ಕೈಘಂಟೆ 'ಕೈಗಂಟೆ' ನೋ.

ಕೈಘಟ್ಟಿ 'ಕೆಯ್ಘಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕೈಘಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಬಾಹು ಬಲವುಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಳವಿಂತೆಂದೆತ್ತಿ ಬೊಟ್ಟಪ್ಪ ಮಾಣ್ಬನೆ ಮಾಣಂ ವಿಳಯಾನ್ತಕಂಗೆ ಕುಡುಗಂ ಕೈಘಟ್ಟಿಗಂ ಬಿಟ್ಟಿಗಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೨೪; 1196). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಘಟ್ಟಿಗ]

ಕೈಚಪ್ಪರ (ನಾ). ದೇವರ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಸಾಗಿಸುವ, ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ, ಸಣ್ಣ ಗುಡಿಯಂತಹ ಚಪ್ಪರ: ಕೈಚಪ್ಪರದಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚಪ್ಪರ]

ಕೈಚಪ್ಪಳೆ, ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ, ಕೈತಪಾಳೆ, ಕೈತಪ್ಪಳೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ; ಕರತಾಡನ: ಕೈಚಪ್ಪಳೆಯಲೊದರಿದನಾ ವಸಂತನು ಮುನಿಪನಿದಿರಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫೫); ಚಿಪ್ಪ ಕೋ ಕುಡಿಯೆಂದು ಕುಡಿಸಿ ತಾ ಕುಡಿದು ಕೈಚಪ್ಪಳೆಗೊಳಿವಾಡುತಿಹರು (ಮೋಹತ. ೧೪-೮೪). **ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ**: "ಕೈತಟ್ಟುವಿಕೆ, ಕರತಾಡನ" (ಸಿರಿಕೋ). **ಕೈತಪಾಳೆ**: ಕೈತಪಾಳೆಯಿಡುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೪೪-೨೧). **ಕೈತಪ್ಪಳೆ**: ಕೇಳ್ದು ಪಕಪಕನೆ ನಕ್ಕು ಕೈತಪ್ಪಳೆಯನ್ನಿಟ್ಟು (ಮಿತ್ರಗೋ. ೨೬); ಅಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ಕೈತಪ್ಪಳೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ನಕ್ಕರು (ಕವಿಕಾ. ೨೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚಪ್ಪಳೆ]

ಕೈಚಪ್ಪಳೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟು; ಕರತಾಡನ ಮಾಡು: ಉಲಿದೈತಹ ಗಿಳಿವಿಂಡ ಎಳೆವೆಣ್ಣುಗಳು ನಸುನಗುತಾಗ ಕೈಚಪ್ಪಳೆಯಿಕ್ಕಿ ಪಾರಿಸುತಿಹರು (ಕಂಸವಿ. ೨-೫೨). [ಕೈಚಪ್ಪಳೆ + ಇಕ್ಕು]

ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ 'ಕೈಚಪ್ಪಳೆ' ನೋ.

ಕೈಚಮತ 'ಕೈಚಮತು' ನೋ.

ಕೈಚಮತು, ಕೈಚಮತ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಕೈಚಲಾಕಿ; ಹಸ್ತಚಾತುರ್ಯ: ಆದು ಕೈಚಮತು. ಅದೊಂದು ಕಲೆಯೇ ಇದೆ (ಕೃತಕೈ. ೧೬೭). **ಕೈಚಮತ**: ನಾನು ಕೈಚಮತದಿಂದ ಆ ವ್ಯಾಘ್ರದ ಹಣೆ, ಎದೆ, ಬಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾಣಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದೆನು (ಪದ್ಮಸ. ೫೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚಮತು]

ಕೈಚಲ್ಲು 'ಕೈಚೆಲ್ಲು' ನೋ.

ಕೈಚಳಕ, ಕೈಚಳಕು$_1$ (ನಾ). ಕೈಯ ಚಮತ್ಕಾರ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ; ಹಸ್ತಚಾತುರ್ಯ: "ಕೈಮೆಯೆ ಕೈಚಳಕಂ" (ಭಾರನಿ. ೨೪); ಕೈಚಳಕ ಮಿಗೆ ಚೆಂದಮೆನಲ್ (ದಶಕು. ೮-೮೪); ನಿಲುವಿನಲಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನದಲಿ ಕೈಚಳಕದಲಿ . . . ಶಸ್ತ್ರಾವಳಿಯ ಸಾಂಗೋಪಾಂಗ ಶ್ರಮವನು ತೋಱಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೪೧); ಹಿಳುಕ ಮಂತ್ರಿಸಿ ತಿರುವಿಗೆ ಹೂಡಿ ಬಹಳ ಕೈಚಳಕದಿಂದೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಱಿಯೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೧೪); ಕೈಚಳಕ ಬಾಯ್ಚಳಕಗಳಿಂದ ಸಮಾಜದ ದುಡ್ಡನ್ನು ಹೀರಿ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೪೯). **ಕೈಚಳಕು$_1$**: "ಕೈಯ ನೈಪುಣ್ಯತೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ಚಳಕ]

ಕೈಚಳಕಗಾಱ (ನಾ). ಕೈಚಳಕವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಹಸ್ತಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು: ಕಲುಪುರದ ಕೋಳಾಹಳದ ಕೈಚಳಕಗಾಱರು ಕವಿದು ಹಳಚಿದರಿಳೆ ಬಳುಕೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨೭-೨೬). [ಕೈಚಳಕ + -ಕಾಱ]

ಕೈಚಳಕಿಗ (ನಾ). = ಕೈಚಳಕಗಾಱ: ಕಡುಮನದ ಕೈಚಳಕಿಗರು ಪೂರಾಯಚಾಪದ ಬೆರಳ ಕಿವಿಗಡಿಯ ಬಲುಸರಳ ಸರಿವಳೆಯ ಸಾಹಸಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೪). [ಕೈಚಳಕ + -ಇಗ]

ಕೈಚಳಕು$_1$ 'ಕೈಚಳಕ' ನೋ.

ಕೈಚಳಕು$_2$ (ನಾ). ಕೈಯ ಅಥವಾ ತೋಳಿನ ಸ್ನಾಯುಗಳು ಬಿಗಿಯುವುದು, —ಸೆಡೆಯುವುದು; ಕೈ ಸೆಡೆತ: ಕೈಚಳಕು ಹಿಡಿದು ಬರವಣಿಗೆ ಸಾಗಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_3$ (< ಕೈಯ್$_3$) + ಚಳಕು$_1$]

ಕೈಚಾಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ಯ ನ್ನು ನೀ ಡು, —ನೆಟ್ಟಗೆಮಾಡು, —ಜೋಡಿಸು : ಹಣೆಗೆ ಕೈಚಾಚಿ ಗಣಕೂಟಕ್ಕೆ ಬಿ ನ್ನ ಯ್ಸ ದ ನು (ಬಸವು. ೩೭–೧೪). ೨. (ಆಲಂ) ಕೈಯೊಡ್ಡು ; ಬೇಡು : ಆತ ಬಡತನದಲ್ಲೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಕೈಚಾಚಿದವನಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚಾಚು$_1$]

ಕೈಚಿಟಿಕೆ 'ಕೈಚಿಟುಂಕೆ' ನೋ.

ಕೈಚಿಟುಂಕೆ, ಕೈಚಿಟಿಕೆ, ಕೈಚಿಟುಕು (ನಾ). ಕೈಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮಿಡಿದು ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ. 'ಕೈ ಚಿ ಟು ಂ ಕೆ ಗೆ ಯ್' ಪರಾ. ಕೈಚಿಟಿಕೆ : "ಬೆ ರ ಳಿ ೦ ದ ಬಾ ರಿ ಸು ವು ದು" (ಜಾನಕೋ. ೪೧). ಕೈಚಿಟುಕು : (ಈ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚಿಟುಂಕೆ]

ಕೈಚಿಟುಂಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಚಿಟಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ : ಆಗಳೊರ್ವ ಪುಳಿಂದಂ . . . ಮೈದಡವಿ ಕೈಚಿಟುಂಕೆಗೆಯ್ದು ಪುಲ್ಲೆಯಂ ತೋಱಬಿಡಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೮೫ ವ). [ಕೈಚಿಟುಂಕೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೈಚಿಟುಕು 'ಕೈಚಿಟುಂಕೆ' ನೋ.

ಕೈಚೀಟು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕಾಗದ ; ಸಣ್ಣಪತ್ರ : ಆಳಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೈಚೀಟೊಂದನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚೀಟು]

ಕೈಚೀಲ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ ; ಕೈಗವಸು: ಮಗುವಿಗೆ ಕಾಲುಚೀಲ, ಕೈಚೀಲಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ ; ಸಣ್ಣ ಚೀಲ : ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೈಚೀಲವಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚೀಲ]

ಕೈಚೀಲಗಾರ (ನಾ). "ಕೈ ಚೀ ಲ ಗ ಳ ನ್ನು ಮಾಡುವವನು, —ಮಾರುವವನು" (Glover. ೩೦೭೭).

[ಕೈಚೀಲ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕೈಚೂರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಚೂರಿ ; ಬಾಕು : ಕಠಾರಿ ಕೈಚೂರಿಗಳಿಂದ ಪಾಲಗದಿ ನಿಂದಿಹರು (ಸೌಂದಕಾ. ೩–೧೦೯.) [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚೂರಿ]

ಕೈಚೆಲ್ಲು, ಕೈಚಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಚಾಚು, —ನೀಡು : ರೋಗಿ – (ಕೈಚಲ್ಲಿ) ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಹೇಳಿರಬೇಕು ಇಂತಹ ವೀರರಸಪ್ರಧಾನ ಕಥೆಯನ್ನು (ಉದವೈ. ೫). ೨. (ಆಲಂ) (ಅಸಹಾಯಕತೆಯಿಂದ, ಸೋತ ಮ ನೋ ಭಾ ವ ದಿಂ ದ) ಕೆಲಸದಿಂದ ವಿಮುಖನಾಗು ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾಗು : ಅವನ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಆಳೆವುದಾಗಲಿ ತೂಗುವುದಾಗಲಿ ನಮಗೆ ಹೇಗೆ ಸಂದೀತು ಎಂದು ವಿಮರ್ಶಕರು ಕೈಚೆಲ್ಲುತ್ತಾರೆ (ಕಸಾಚ. ೨೫೪). ಕೈಚಲ್ಲು : ೨. ಸ್ವಚ್ಛ ಕೈಚಲ್ಲಿ ಕೂತು ಬಿಟ್ಟೇನಿ ನೋಡಿರಿ (ಅಶ್ವಮೇ. ೧೧) ; ಉಳಿದವರು ಉದಾಸೀನತೆಯಿಂದ ಕೈಚಲ್ಲಿದರು (ಗ್ರಾಮಾಯು. ೪೩) ; ನಿರುಪಾಯನಾಗಿ ನಿರಾಶೆಯ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನಿಂದ ಕೈಚಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟೆ (ಮುಂಗಾಪು. ೬೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚೆಲ್ಲು$_1$]

ಕೈಚೌಕ (ನಾ). ಮುಖ, ಕೈ ಒರಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ಸಣ್ಣ ವಸ್ತ್ರ ; ಕರವಸ್ತ್ರ : ಕೈಚೌಕದಿಂದ ಮುಖ ಒರಸಿಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚೌಕ]

ಕೈಜಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಜಡಿ ; ಬಲವಾಗಿ ಹೊಡೆ : ಕಾದಿದರ್ ಕೈಜಡಿಯೆ ಕಂ ಡೆ ಯ ದ ಬಿ ಣ್ಪಿ ನಿಂ ಪಟುಭಟರುಭಯಬಲದೊಳು (ಚೆಬಪು. ೧೬–೧೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಜಡಿ$_1$]

ಕೈಜಾಡಿಸು, ಕೈಝಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಕೊಡವು, —ಒದರು : ಅವನು ಕೈ ಜಾ ಡಿ ಸಿ ದಾ ಗ ಉಂಗುರ ಕಳಚಿ ಬಿತ್ತು (ರೂಢಿ). ಕೈಝಾಡಿಸು : ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿಯ ಝು ಳ ದ ಕೈ ಝಾ ಡಿ ಸಿ ಡಿ ರೊ (ಇಂಗೀತೆ. ೧೬–೧೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಜಾಡಿಸು]

ಕೈಜೀತ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬರ ಕೈಕೆಳಗಿನ ಸೇವೆ. ೨. ಕೈಗೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸಂಬಳ : ನುಡಿನುಡಿಗಾನಂದಬಾಷ್ಪ ರೋಮಾಂಚನ ಮುಡುಪಿನೊಳಗೆ ಇಟ್ಟ ಕೈಜೀತವು (ಪುರಂದ. ೩–೧೫–೪) ; ಮೇಣವಂ ಲಾವಣಿಗೆಯೊಳ್ ತಪ್ಪದೀವ ಕೈಜೀತದೊಳಂ ಕಿಱುಮೆಚ್ಚಿನೊಳ್ಕುಡುವುಡುಗೊಱೆ (ಚಿಕವಂ. ೧೪–೧೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಜೀತ]

ಕೈಜೀತಗಾರ (ನಾ). ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸದಾ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವವನು; ಕೈಯ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಸೇವಕ : ಟಕ್ಕಿನ ಜಳ್ಳು ಮೆರೆತವಾಗಿ, ಒದೆವವರ ಕಾಲ ಕಂದುಕವಾಗಿ, ಪತಿತವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಟಾಭಿಲಾಷೆಯೇನು, ಮ ಹಿ ಶೂ ರ ಮಹಾ ಸೈನ್ಯಗಳ ಕೈಜೀತಗಾರರಿಗೆ ? (ಬೆ ಟ್ಟ ಅ . ೬೪) ; ದಳವಾಯಿವೆಸರ ಕೈಜೀತಗಾರನೇ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೦–೧೧). [ಕೈಜೀತ + –ಕಾರ$_1$ (< –ಕಾಱ)]

ಕೈಜೋಡಿಸು 'ಕೆಯ್ಜೋಡಿಸು' ನೋ.

ಕೈಜೋಲ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸಡಿಲಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಜೋತಾಡು, —ನೇಲು: (ಈ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಜೋಲ್]

ಕೈಝಾಡಿಸು 'ಕೈಜಾಡಿಸು' ನೋ.

ಕೈಟಭಾರಾತಿ (ನಾ). ಕೈಟಭನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಶತ್ರು ; ವಿಷ್ಣು : ಅಂತು ಸೊಗಯಿಸುವ ಕು ರು ರಾ ಜಾಂ ಗ ಣ ವಿಷಯಕ್ಕೆ . . . ಕೈಟಭಾರಾತಿಯ ವಿಶಾಲೋರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕೌಸ್ತುಭವಿಭೂಷಣಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುತಿರ್ಪುದು ಹಸ್ತಿನಪುರಮೆಂಬುದು ಪೊಟಿಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೭ ವ).

[ಕೈಟಭ$_0$ + ಅರಾತಿ]

ಕೈಟಭಾರಿ (ನಾ). = ಕೈಟಭಾರಾತಿ : ಕರ್ಣನನಾನುವಡೆ ಫಲುಗುಣನ ಪಾಡೆ ಕೃಶಾನುನೇತ್ರನೊ ಕೈಟಭಾರಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨–೩೮).

[ಕೈಟಭ$_0$ + ಅರಿ$_6$]

ಕೈಟರ್ಯ (ನಾ). ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಒಂದು ಗಿಡ ; ಕಟ್ಫಲ : (ಈ). [ಸಂ.]

ಕೈತ$_1$ 'ಕೆಯ್ತ$_1$' ನೋ.

ಕೈತ$_2$ 'ಕೆಯ್ತ$_2$' ನೋ.

ಕೈತಕ (ನಾ). ಕೇದಿಗೆ ; ಕೇತಕಿ ಪುಷ್ಪ : ಉದ್ಭ್ರಮರಸ್ವನಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತಾ ತಾಣದೊಳ್ ಕೈತಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೫೭). [ಸಂ.]

ಕೈತಕದಳ (ನಾ). ಕೇದಿಗೆ ಹೂವಿನ, —ಎಸಳು : ಎಳದಳಿರಂಬಿಡು ಮುರುಮೊನೆಗೊಳಲಾಱದು ಧೀರರೆರ್ದೆಯನೆಂದತನುವದಕ್ಕಳವಡಿಸಿದನೆನೆ ಕೈತಕದಳಮಂ ತುದಿಗೊಂಡು ಕರಜಮೊಪ್ಪಿದುದವಳ (ರಾಜಶೇ. ೭–೪೩).

[ಕೈತಕ + ದಳ (= ದಲ)]

ಕೈತಕಧೂಳಿ (ನಾ). ಕೇದಗೆಯ ಧೂಳಿ, —ಪರಾಗ : ಚಟುಲ ಮುರಲಾನಿಲೋದ್ಧತ ಪಟು ಕೈತಕಧೂಳಿ ಪಡೆದುದುರ್ವೀಶ ಚಮೂಭಟ ಕೃತ್ರಿಮ ಕಂಚುಕಪಟವಾಸ ವಿಳಾಸಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೭).

[ಕೈತಕ + ಧೂಳಿ (= ಧೂಲಿ)]

ಕೈತಟ್ಟು 'ಕೈದಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೈತಡವು (ನಾ). ಕೈ ಯಿಂ ದ ತಡವುವುದು, —ಸವರುವುದು ; ನೇವರಿಸುವುದು : ತವುತರೆ ತನ್ನ ತೇರೊಳಗೆ ಮುನ್ನಱ ತೀವಿದನೇಕ ಶಸ್ತ್ರಮಿಟ್ಟು ಪಱಿದು ಮೆಚ್ಚು ಕೈತಡವಿನೊಳ್ ತೊಡರ್ದಂದಮಂದು ಕಂಡು (ಮಹಾನೇ. ೧೨–೧೨೪). (ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಡವು$_4$)]

ಕೈತಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು: (ಈ). ೨. ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು ತಡೆ : ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು : ನಿಮ್ಮವರು ಕರ್ವಿಗಳ್ ಕೈತಡೆದರೆಮ್ಮವರು (ತುರಂಗ. ೨೫–೧೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಡೆ$_1$]

ಕೈತಪಾಳಿ 'ಕೈಚಪ್ಪಳೆ' ನೋ.

ಕೈತಪ್ಪಳೆ 'ಕೈಚಪ್ಪಳೆ' ನೋ.

ಕೈತಪ್ಪಳೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ: ಬಂದರವಡು ನಗುತ ಕೈತ[ಪಾಠಾಂ. ಚ]ಪ್ಪಳೆಗುಟ್ಟಿ ಸಖಿಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೭-೩೭). [ಕೈತಪ್ಪಳೆ (< ಕೈಚಪ್ಪಳೆ) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೈತಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಹೋಗು, —ನುಣುಚಿಕೊಳ್ಳು: ಇಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಸೂತ್ರಗಳು ಕೆಂಪುದೇವಯ್ಯನ ಕೈತಪ್ಪಿ ಅಪ್ಪಾಜಿಯ ಕೈಸೇರಬೇಕು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೪೫); ಮಡಕೆ ಕೈತಪ್ಪಿಬಿದ್ದು ಒಡೆದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಪ್ಪು$_1$]

ಕೈತಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಆಗುವ ತಪ್ಪು, —ಅಪರಾಧ: ಆಹಹ ಕೈತಪ್ಪಾಯ್ತು ರಾಯನ ಸಹಭವನು ನೊಂದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೧); ರಘುಪತಿನಿಲಿಸಿದನು ಕೈತಪ್ಪಮಾಡದಿರೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೨೭). ೨. ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಾಗುವ ತಪ್ಪು; ಸ್ಖಾಲಿತ್ಯ: ಕೈತಪ್ಪಿನಿಂದಾಗಿ ಅನೇಕ ಸ್ಖಾಲಿತ್ಯಗಳು ನಕಲಿನಲ್ಲಿ ಮೈದೋರುತ್ತವೆ (ಗ್ರಂಥಸಂ. ೬೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಪ್ಪು$_2$]

ಕೈತವ (ನಾ). ೧. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ: "ಜತ್ತಕಮೆಂದೆನೆ ಕೈತವ" (ಕವಿಕಂ. ೨೭೯); ಬರೆಪದೊಳರ್ಥದೊಳಿಮ್ಮಡಿಪರಿವಂತಿರೆ ಪರದ ನೊಡನೆ ಕೈತವದಿಂದಂ ದೊರೆಕೊಂಡು ತಿಂದು (ಮದಶಿ. ೧೦-೬೪). ೨. ವ್ಯಾಜ; ನೆಪ; ಮೋಸ: "ಕೈತವಂ, ಕಪಟಂ . . . ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ, ವ್ಯಪದೇಶಃ - ಈ ೧೦ ನೆವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೨೪); ಕುಸುಮ ನಿಕಾಯಮಂ ತಿಱಿವ ಕೈತವದಿಂದೆ (ಉದ್ಧಟ. ೭-೨೨); ನುಡಿವೊಡೆ ಲಲ್ಲೆಯೆಂಗುಮೆರ್ದೆವೆಱಿದ್ದೊಡೆ ಕೈತವಮೆಂಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೩); ವಿಧಿಯ ಕೈತವಕ್ಕೆ ನೀವೂ ಬಲಿಯೆ (ದುರಂನಾ. ೪೭). ೩. ಜೂಜು; ಪಂದ್ಯ; ದ್ಯೂತ. ೪. ಜೂಜಿನ ಮನೆ: "ಜೂಜುಳ್ಳ ಮನೆ ಕೈತವ ಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೧). [ಸಂ.]

ಕೈತವಕ$_1$ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ, —ಚಾಲೋಕು; ಹಸ್ತಕೌಶಲ: ಕೈತವಕದಿಂದೆಚ್ಚನನುಸಾಲ್ವನಂ ನೂಱು ಬಾಣದಿಂ ಪಾರ್ಥಸೂನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೧೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತವಕ]

ಕೈತವಕ$_2$ (ನಾ). ಮೋಸ; ಕಪಟ; ಕೈತವಕದಲಿ ಕಲಿಯಿಂದ ನೊಂದೆನು (ನಳಚ. ೮-೬೩). [ಸಂ.]

ಕೈತವಕಿಗ (ನಾ). ಕೈಯ ತವಕವುಳ್ಳವನು; ಆತುರದವನು: ದೂತರೈದಿದರಿವರ ಸೂರೆಯು ಕೈತವಕಿಗರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೨). [ಕೈತವಕ$_1$ + -ಇಗ]

ಕೈತವೆ (ನಾ). = ಕೈತವ: ಪದನಱಿತಿಂಬುಗೆಯ್ದು ಮಗುಳ್ದಂ ರತಿಯಂ ಪಡೆದು ದಳದುಳಿಕೆಯಿಂದಮಾ ಕೈತವೆಯಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇತವೆಯುಂ] (ಮದಶಿ. ೧೧-೬೧). [< ಸಂ. ಕೈತವ]

ಕೈತಳ, ಕೈದಳ (ನಾ). ಕೈಯ ತಳ; ಅಂಗೈ: ಕೈತಳ ಮಗುಚ ಲಮ್ಮದು ವಾಘೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೧೩); ಕೈತಳದಿನಾನುಂ ಪುದುಂಕು ವೆನ್ (ಸಂಸಪ. ೨೬-೧೫). **ಕೈದಳ**: ಕೈದಳದೊಳೆಸೆವ ತಲೆಯಂ ನಾಸಿ ಕಾಗ್ರದೆಡೆಗೊಯ್ದು ಮುರಮಥನನಾಘ್ರಾಣಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೨); ಮೈದಡವಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕೈದಳದಿಂದ ಬಿಡಲು ಪಕ್ಕಿಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೫-೨೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಳ$_2$ (= ತಲ$_1$)]

ಕೈತಳುಕು, ಕೈತಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಳ ಕೂಡಿಕೆ; ಕೈಕೈ ಹೆಣೆದಿರುವಿಕೆ, —ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ: ಭೀಮಬಾರೆಂದು ಕೈತಳುಕಿನೊಳ್ಪಿಗಿ ಯಪ್ಪಿದಂ (ಕುರಂಗ. ೭೭-೨೪). **ಕೈತಳ್ಕು**: ಬೆಂಗಡೆ ಬಹ ಕೆಳದಿಯರು ಕೈತಳ್ಕಿನ ಸಂಗಾತಿಗಳು ಸಾಧ್ವಿಯರು (ಕಂಸವಿ. ೨೧-೨೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಳುಕು (< ತಱಿಕೆ)]

ಕೈತಳ್ಕು 'ಕೈತಳುಕು' ನೋ.

ಕೈತಾಂಗು (ನಾ). ಸೇತುವೆಗಳ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಟಕಟೆ: ಚಿಕ್ಕಸೇತುವೆಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕೈತಾಂಗುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾ! (ನಾಡೋಜ. ೧೧೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಾಂಗು]

ಕೈತಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹರಳುಗಿಡ: ಪೂತ ಕೈತಾಯಿಗಃ [ಪಾಠಾಂ. ಐರಾವತದ] ಪೊಳಲೆನಿಪದಿಕ್ಕಿನೊಳ್ ಜಾತಾನುರಾಗದಿಂದುದಿಸೆ (ವೆಂಕರಾ. ೧-೨೦-೩೦). [← ತಮಿ. ಕೈತ್ತಾ]

ಕೈತಾಳ, ಕಯ್ತಾಳ, ಕೈದಾಳ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಪ್ಪಳೆ: ಮುಳಿದುಬ್ಬುಃ ಕೈತಾಳಂಗಳಂ ಹೊಯ್ದನು ಹಲಾಯುಧನು (ಬಸಪು. ೨೫-೩೨); ವಿಟರು ಕೈತಾಳಮೊತ್ತುವರು (ಕಂಸವಿ. ೨-೯೨). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಹಾಕುವ ತಾಳ: ಕೈತಾಳದಿಂ ಪಾಡಿದಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲಾ ನಂದಿಯಾಗ (ನಂದಿಮಾ. ೧೭-೫೪). ೩. ಕಂಚು ಅಥವಾ ಹಿತ್ತಾಳೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಾಳ: (ಕ). **ಕಯ್ತಾಳ**: ೨. (ಕಯ್ತಾಳದ ಮುದ್ದುವಾಡಿನ ಯುವರಾಜನ ಪ್ರವೇಶ) (ಚೆಟ್ಟಅ. ೧೦೭-೧೯). **ಕೈದಾಳ**: ೨. ಸತ್ಯ ಸತ್ಕೀರ್ತಿವಧು ಕೈದಾಳವಿಡಿದು ಸಾರುತ್ತಿಹಳು (ನವಮೋ. ೫-೧೩). ೪. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹುಟ್ಟೂರು ಕೈದಾಳವನು ಸಾರಿ (ನವರಾ. ೩-೨೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಾಳ$_1$]

ಕೈತಾಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸಹನೆಯಿಂದಿರು; ಪ್ರತೀಕಾರ ಮಾಡದಿರು: (ಕ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಾಳು$_1$ (< ತಾಳ್$_1$)]

ಕೈತಾಳು$_2$ (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಅಗುಳಿಯನ್ನು ಹಾಕಲು ಅಥವಾ ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ: (ಕ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಾಳು$_3$ (< ತಾಱ್)]

ಕೈತಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಬಿಳಿದಾಳೆ, ಪುಟ್ಟ, ಶಾವಿಗೆ, ಸಾವಯ, ಕೈತಾಳೆ" (ವೈಔಗಿ. ೭೨-೧೪೭೫). [?]

ಕೈತಿವಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ತಿವಿ; ಗುದ್ದು. ೨. ಕೈನಾಡು, —ತೋರು: ಇಂಥವಳು ಇದ್ದರೆಷ್ಟು? ಸತ್ತರೆಷ್ಟು? ಎಂದು ಬಿದ್ದವಳ ಕೈತಿವಿದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಿವಿ$_1$]

ಕೈತೀವು 'ಕೆಯ್ತೀವು' ನೋ.

ಕೈತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತುಂಬು; ಕೈಯನ್ನು ಭರ್ತಿಮಾಡು: ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳಕತ್ತುರಿಯೊಳಗದ್ದಿ ಕೈತುಂಬಿ ಕೊಡಲು (ಕಂಸವಿ. ೨-೮೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತುಂಬು$_1$]

ಕೈತುತ್ತು (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಲು ಕೈಯಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಹಾರ, —ಗ್ರಾಸ, —ಕವಳ: ಕಾಲಪವನಾಶನನ ಕೈತುತ್ತಾದನಲ್ಲಾ (ಬಸಪು. ೪೬-೩೭). ೨. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಕೈಗೂ ಹಾಕುವ ಕಲಸಿದ ಅನ್ನದ ತುತ್ತು: ಅಜ್ಜಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೈತುತ್ತು ಹಾಕಿದಳು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತುತ್ತು$_2$]

ಕೈತೂಕ (ನಾ). ಭಾರವನ್ನರಿಯಲು ಕೈಯಿಂದ ಎತ್ತುವುದು; ಅಂದಾಜು ತೂಕ: ಎರಡು ಚಿಂತೆಯನಗಿದು ಸಮವಿಟ್ಟಿರಡು ಕೈತೂಕದಲಿ ತೂಗಿದು (ತೊರರಾ. ೩-೯-೧೪); ಕೈತೂಕ ಬಾಯಿ ಬಣ್ಣ (ಗಾದೆ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೂಕ]

ಕೈತೆಗೆ 'ಕೆಯ್ದೆಗೆ' ನೋ.

ಕೈತೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತೆರೆ, —ಬಿಚ್ಚು: ಒಲವ ಕೋಳಿ ಕೈತೆರೆಯುತ (ಮಲೆದೇ. ೯-೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೆರೆ$_1$]

ಕೈತೇರು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ತೇರು; ಸಣ್ಣರಥ: ರಾಟಾಳತೇರು ಕೈತೇರು ಗೊಂಬೆತೇರು ಹರಿದೊ ನಂಜಯ್ಯ ಎಡಬಲಕೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೇರು$_1$ (< ತೇರ್$_1$)]

ಕೈತೊಡಪು (ನಾ). ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಗವಸಣಿಗೆ; ಕೈಕವಚ (?) : ಭೀಷ್ಮನು ಕವಚವನ್ನೂ ಕೈತೊಡಪುಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು (ಕೃವಾವಿ. ೮೯). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ತೊಡಪು]

ಕೈತೊರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಬಿಡು. ೨. ಮುಕ್ತಹಸ್ತವಾಗಿರು; ಉದಾರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು : ಸಿರಿವಂತರು ಕೈತೊರೆಯದೀಯದಿರೆ (ವಿಸೀಗೀ. ೭೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ತೊರೆ$_1$ (< ತೊಱೆ$_1$)]

ಕೈತೊಳೆ 'ಕೆಯ್ದೊಳೆ' ನೋ.

ಕೈತೋಟ 'ಕೈದೋಟ' ನೋ.

ಕೈತೋರಿಸು 'ಕೈದೋಱಿಸು' ನೋ.

ಕೈತೋರು 'ಕೈದೋಱು' ನೋ.

ಕೈದಂಡ (ನಾ). "ಬೈಸಿಕಲ್, ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಬೇಕಾದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಲು ಸಾಧನವಾದ, ಎರಡು ತುದಿಗಳಲ್ಲೂ ಹಿಡಿಯಿರುವ, ದಂಡ" (Handle-bar. ಇಂಕನಿ). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ದಂಡ]

ಕೈದಂಡೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣದೊಣ್ಣೆ; ಕೈಕೋಲು : ಮೆಱೆವ ಹಜ್ಜೆಯ ದಂಡೆವಲಗೆಯ ವಱೆಯ ಕೈದಂಡೆಗಳ ಜಣುಗಿಸಿ ತಱಿಬಿ ನಿಂದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೪). ೨. ಕೈಯಾಸರೆ: ಕಂಡು ದಂಡೆಗೆ ಕರೆದು ಮುಂಡೆಯಂ ನೀವಿ ಕೈದಂಡೆಯಂಗೊಂಡು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೦-೪). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ದಂಡೆ$_2$]

ಕೈದಂಡೆಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಆಸರೆಕೊಡು; ಕರಾವಲಂಬನ ಕೊಡು : ನಂದಿ ಕೈದಂಡೆಕೊಡೆ ನಡೆದು ಸಂತಸವಾಂತು ನಿಂದು (ರಾಘಚಾ. ೭-೮೨). [ಕೈದಂಡೆ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೈದಟ್ಟು, ಕೈತಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆ; ಕರತಾಡನ ಮಾಡು : ದಟ್ಟವಿಸಿ ಕವಿದ ಕತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತದೊಳು ಕೈದಟ್ಟಲೆನುತಂ (ಸಂದಿವಾ. ೨೨-೪೮). ೨. ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟು : (∗). ೩. ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟಿ ರಹಸ್ಯವಾದ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಡು : (∗). ೪. ಒದಗು; ಸಂಭವಿಸು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು : ಕೆಟ್ಟಿಂ ಪ್ರಯಾಸವೇ ಕೈದಟ್ಟಿತೆಂದೊಱಲುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೫); ಜನ್ಮಾಂತರದ ಸುಕೃತ ಫಲವೆಮಗೆ ಕೈದಟ್ಟಿದುದು (ತುರಂಗ. ೩೩-೭). ೫. ಕೈಯಿಂದ ಹೊಡೆ; ಜಗಳವಾಡು; ಹೋರು : ಕೈದಟ್ಟುವ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಳಗವಲ್ಲದೆ ಕೈದಟ್ಟದ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಳಗವುಂಟೇ ಅಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೪-೪೯೧). ೬. (ನಾಣ್ಯದಂತೆ) ಕೈಯಿಂದ ಕೈಗೆ ಸಾಗು : (∗). **ಕೈತಟ್ಟು** : ೧. ಆನಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಪ್ರಕಾಶನನ್ನು ಕೈತಟ್ಟಿ ಕರೆದ (ಮರಳಿ. ೧೪೬); ಮಾಧವರಸ ಕೈತಟ್ಟುತ್ತ ಹೇಳಿದ – ಹೌದು ಹೌದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಆಶ್ರಮ. ೯೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ತಟ್ಟು$_1$]

ಕೈದಣಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ದಣಿವಾಗು; ಕೈ ಸೋತುಹೋಗು : ಕೈದಣಿಯೆ ಹೊಯ್ದು ರಿಯ ಸೀಳಿದು ಬಾಯ್ದಣಿಯೆ ಮೂದಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೪೧); ವಿಷಾದ ಭರದಲಿ ಮುಂದುಗಾಣದೆ ಕೈದಣಿಯಲಪ್ಪಳಿಸಿದನು ಕಲಿಭೀಮ ಕುರುಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೨೭). ಕೈದಣಿವನಕ ನಾನಾ ಪುಷ್ಪಂಗಳ ಕೊಯ್ದು ಪೊಟ್ಟಣವ ಕಟ್ಟಿದರು (ಮೋಹತ. ೪-೫೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ತಣಿ$_1$]

ಕೈದಣ್ಣಲರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯಶನ ಸದ್ಘೃತದೊಲೆ × × × ಕೈದಣ್ಣಲರ್ ದಧಿಪತ್ರಮಾಲೆ ತಣ್ಣೆಸದೆ ಪದಾರ್ಥಂಗಳ ರುಚಿಯ ಮುಕ್ಕಣ್ಣಗರ್ಪಿತವ ಮಾಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೭-೯). [?]

ಕೈದಪ್ಪಣೆ (ನಾ). ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ : ಶಿಶುವೆ ನೀ ಬಾರೆಂದು ಕೈದಪ್ಪಣೆಗಳಿಂ ಪೊಸಜವ್ವನೆಯರು ಕರೆಯೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭-೬). [ಕೈ$_3$ (< ಕೈಯ್$_3$) + ತಪ್ಪಣೆ (< ಚಪ್ಪಳೆ)]

ಕೈದವ, ಕಯ್ದವ (ನಾ). ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ : "ಸಲೆ ಕಪಟದೊಳ್ ಕೈತ ಕೈದವಂ" (ಕಶಶ. ೨೮); "ಕೈದವವೆ ಕೈತವವೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೦); ಕೈದವಮಿಲ್ಲದ ನಲ್ಮೆಯಂ ನಾಲಗೆಯ ತುದಿಗೆ ತಂದು ನುಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೫ ವ). **ಕಯ್ದವ** : ಕಯ್ದವಮಿಲ್ಲದೊಲ್ದೊಲಿಸಿದೋಪನುಮೋಪಳುಮೆಯ್ದೆ ತಬ್ಬುತಳ್ಪೊಯ್ದರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೬). [< ಸಂ. ಕೈತವ]

ಕೈದಸ್ತು$_1$ (ನಾ). ೧. ಇಸ್ಪೀಟಾಟದಲ್ಲಿ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಹಂಚಿದಾಗ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ಬಂದ ಎಲೆಗಳ ಮೊತ್ತ, —ಕಟ್ಟು. ೨. ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಆಟಗಾರನಿಗೆ ಬಂದ ಪಟ್ಟು. [ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_3$) + ದಸ್ತು$_1$]

ಕೈದಸ್ತು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೈಪಾತ್ರೆ : ಕಾಲ್ತೊಳೆವ ಕೈದಸ್ತು ಕೈಗಿಂಡಿ ಕಾಳಂಜಿ ಈ ವೇಳ್ಕೆ ಪೈಪರ್ಯ ಆಹುದಮ್ಮಾ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೨೨). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ದಸ್ತು$_2$]

ಕೈದಳ 'ಕೈತಳ' ನೋ.

ಕೈದಳವಸುಱ್ (ನಾ). ಅಂಗೈಯಿಂದ ಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಷ್ಟು ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆ : ತೆಳ್ಪಸುಱ ಸುಳಿವಾಳೆವಸುಱ ಕೈದಳವಸುಱ ಕೋಮಳೆಯರು (ಚಬಪು. ೩೭-೪೨). [ಕೈದಳ (< ಕೈತಳ) + ಬಸುಱ್ (< ಬಸಿಱ್)]

ಕೈದಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ತಾಗಿಸು; ಹೊಡೆ; ಬಡಿ : ರಿಪು ಕೈದಾಗಿಸಿದನರಸನನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೩೨). ೨. ಕೈಯಿಂದ ತೋರು, —ಪ್ರಕಟಿಸು (?) : ಕೈದಾಗಿಸಿದನನಿಬರಲಿ ಗಂಡುಗತನದ ಗಾಡಿಕೆಯ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೫೧). [ಕೈದಾಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೈದಾಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೈತಗಲು, —ತಾಕು, —ಘಟ್ಟಿಸು. 'ಕೈದಾಗಿಸು' ಪರಾ. [ಕೈ$_3$ (< ಕೈಯ್$_3$) + ತಾಗು$_1$ (< ತಾಗು$_1$)]

ಕೈದಾಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ತಗಲುವಿಕೆ; ಹಸ್ತಸ್ಪರ್ಶ. ೨. ಕೈಕೆಲಸ; ಹಸ್ತ ಚಾತುರ್ಯ : ರಂಗವಲ್ಲಿಯಂ ಕಂಡು ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟವೆಲ್ಲಮಕ್ಕನ ಕೈದಾಗೆಂದು ಮನದೊಳ್ ಬಗೆಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೩೭). [ಕೈ$_3$ (< ಕೈಯ್$_3$) + ತಾಗ್ಗು$_2$ (< ತಾಂಗ್ಗು$_2$)]

ಕೈದಾಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಕೈಗೆ ಸಾಗಿಸು; ತನಗೆ ಬೇಡವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ, ಹೊರೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಮೇಲೇರಿಸಿ ಪಾರಾಗು : ಅಲ್ಲಿಂದಿಲ್ಲಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಂದಲ್ಲಿಗೆ ಕೈದಾಟಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಹೊಡೆದು ಬಿಡುತ್ತೀಯ (ಬೆತಂಬಾ. ೧೭೭); ಅವನು ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಖೋಟಾ ನೋಟನ್ನು ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಕೈದಾಟಿಸಿದ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ದಾಟಿಸು]

ಕೈದಾರ$_1$ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಂಗಳಕರವಾದ ದಾರ: ಕಂಕಣ ಕೈದಾರ ಸ್ಥಿರ ಸೇಸೆಯನಿಕ್ಕಿ ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೆಂಬ ಗಂಡಗೆನ್ನ ಮದುವೆಯ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾದೇ. ೩೫-೭೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ದಾರ$_1$]

ಕೈದಾರ$_2$ (ಗು). ಕೆಸರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಗದ್ದೆಯ ಸಂಬಂಧವಾದ. [ಸಂ.]

ಕೈದಾರಕ (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳ ಸಾಲು. [ಸಂ.]

ಕೈದಾರಿಕ (ನಾ). = ಕೈದಾರಕ. [ಸಂ.]

ಕೈದಾರೆ 'ಕೈಧಾರೆ' ನೋ.

ಕೈದಾರ್ಯ (ನಾ). = ಕೈದಾರಕ. [ಸಂ.]

ಕೈದಾಳ 'ಕೈತಾಳ' ನೋ.

ಕೈದಾಳು (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಆಳು; ಆಯುಧಧಾರಿಯಾದ ಭಟ: ಭಾಳದ ಚಂದ್ರದ ಚಿತ್ರದ ಮೊಗರಂಬದ ಕೈದಾಳಿನ ಕಾಲ್ಗಾಪಿಂ ಹಡೆಯಂ ಹಣ್ಣಿದ ಕರಿಘಟನೆರೆದುವು (ವೀರೇಶ. ೨-೨೮). [ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಕೈದಿ, ಖೈದಿ (ನಾ). ಬಂದಿ; ಸೆರೆಯಾಳು: ಒಡನೆಯೇ ಅವರು ಕೈದಿಗಳಬ್ಬರನ್ನು ಮುನ್ನಿನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿರಿಸಿ ಬಂದು ಒಡೆಯನನ್ನು ಉಪಚರಿಸಹತ್ತಿದರು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೧೬೪). **ಖೈದಿ**: ದಿನದಿನವೂ ಹಾಗೆ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಖೈದಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಬರುವುದು ಅವರ ಪದ್ಧತಿ (ಮುಗಮಾಂ. ೮೪); ಖೈದಿಗಳು ತಿಂಡಿಗಾಗಿ ಪರಿತಪಿಸುತ್ತಾರೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೭). [← ಅರ. ಮರಾ. ಕೈದೀ]

ಕೈದೀಪ (ನಾ). ೧. (ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು) ಹಿಡಿಯಿರುವ ದೀಪ; ಸಣ್ಣದೀಪ: ಮಾಸ್ತರು ಕೈದೀಪ ಹಚ್ಚಿ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟರು (ಕಾವೇರಿ. ೨೦೪). ೨. ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ದೀಪ; ದಾರಿ ದೀಪ: ಅವನ ನಡೆನುಡಿ ನನಗೆ ಕತ್ತಲೆಯಲಾಯಿತು ಕೈದೀಪವು (ಸಪೀಗೀ. ೪೩-೮೮೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ದೀಪ]

ಕೈದೀವಿಗೆ 'ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆ' ನೋ.

ಕೈದು$_1$ 'ಕೆಯ್ದು' ನೋ.

ಕೈದು$_2$, ಖೈದು (ನಾ). ೧. ಸೆರೆಮನೆ; ಬಂದೀಖಾನೆ; ಕಾರಾಗೃಹ: ಈ ಚೀಲೇರನ್ನು ಕೈದಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಸಹಿತ ಮಡಗಿದರೆ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಫಿರಿಯಾದಿ ಮಾಡಿವಾಗ್ಯೆ ಶಾಯಿದಿ ಕೊಡಬಹುದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೯); ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಕರೆಸಿ ಕೈದಿನಲ್ಲಿಟ್ಟರೆ ರಾಯನನ್ನು ಜಯಿಸಬಹುದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೫೭). ೨. ಕೈಸೆರೆ; ದಸ್ತಗಿರಿ; ಬಂಧನ: ಕೈದಿನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗತಕ್ಕ ತಕ್ಸೀರು ಮಾಡುವ ಬಗ್ಗೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಂಚು ಹಾಕಿ ಮನೆಗೆ ಅತಿಕ್ರಮ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡೋಣ(ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪೯). **ಖೈದು**: ೨. ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಖೈದಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವನು ಕೀಳುಜಾತಿಯವನಾಗಿರಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೧).

ಕೈದುಮಾಡು = ೧. ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು: ಕೋಟೆವಳಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಕೈದುಮಾಡಿ ಇಟ್ಟರು (ಹೈದರ. ೧೦೪). ೨. ನಿಲ್ಲಿಸು: ಕೆಲಸ ಕೈದುಮಾಡು (ರೂಢಿ). ೩. ಮುಗಿಸು: ಲೆಕ್ಕ ಕೈದುಮಾಡು (ರೂಢಿ). [← ಅರ. ಕೈದ್]

ಕೈದುಕಾರ 'ಕೆಯ್ದುಕಾಱ' ನೋ.

ಕೈದುಕಾಱ 'ಕೆಯ್ದುಕಾಱ' ನೋ.

ಕೈದುಕಾಱತನ, ಕೈದುಗಾಱತನ (ನಾ). ಆಯುಧ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿರುವ ಜಾಣ್ಮೆ; ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಕೌಶಲ್ಯ: ಕಾಮನ ಕೈದುಕಾಱತನಕ್ಕೆ ಕೋಡದೆ ಕಂದದಿಹರಾರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬೦೫. ೬-೩೯). **ಕೈದುಗಾಱತನ**: ಕೈದುಗಾಱತನದ ಬಲ್ಮೆಯೊಳ್ ಮಾಱಕೊಡ್ಡಿ ಮೊನೆಗಾಂತ ದಮನನನಿದಿರ್ಚಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೦-೩೦).
[ಕೈದುಕಾಱ (< ಕೆಯ್ದುಕಾಱ) + -ತನ]

ಕೈದುಕೊಳ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೈದುಖಾನೆ (ನಾ). ಕಾರಾಗೃಹ; ಸೆರೆಮನೆ.
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಕೈದ್‌ಖಾನಾ]

ಕೈದುಗಾಱ 'ಕೆಯ್ದುಕಾಱ' ನೋ.

ಕೈದುಗಾಱತನ 'ಕೈದುಕಾಱತನ' ನೋ.

ಕೈದುಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ: ನೆಣನ ಬಣಬೆಗಳೊಳ್ ಕೈದುಗುತ್ತಿ ನೋಡಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮೮). [ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಕುತ್ತು$_1$]

ಕೈದುಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈದುಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿರುವ ಜಾಣ್ಮೆ, —ಕೌಶಲ: ಬಿಲ್ಕತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಪಲವುಂ ಕೈದುಗೆಯ್ಮೆಯೊಳಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೬೬-೧೬). [ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಕೆಯ್ಮೆ]

ಕೈದುಗೈ 'ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈದುಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೈದುಡುಂಕು 'ಕೆಯ್ದುಡುಕು' ನೋ.

ಕೈದುಡುಕು$_1$ 'ಕೆಯ್ದುಡುಕು' ನೋ.

ಕೈದುಡುಕು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಪಹರಿಸುವುದು: ಒಳಸೆಸುಧೆಯನೇ ಮಡಗಿ ಪೆರಿಂದೆ ಕೈದುಡುಕಾಗದಂದದಿಂದೊದಗಿಸುಕೆ (ಸಿದ್ದೇಪು. ೨-೧೧); ಕಟ್ಟುಕೈವಾಲೆ ಸಮಯಂ ತಟ್ಟನ ಪೆರ್ಚಿವಣಿಗೆ ಪೊಮ್ಮಿ ಕೈದುಡುಕುಗಳಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಪೊಣರ್ವ ಸೆಟ್ಟಿಗಳಿಟ್ಟೆಯಂ ನಿಲಿಸಿ ಸುಂಕಮಂ ಪಾಳಿಸಿದಂ (ಕಳನ್ನ. ೭-೩೧). ೨. ಹಿಂದು ಮುಂದು ವಿಚಾರಿಸದೆ ಕೈಮಾಡುವಿಕೆ, —ಜಗಳಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವಿಕೆ: ಕೈದುಡುಕು ಲೇಸಲ್ಲ ಖಳಕುಲಸೂದನನ ಕೂಡೆ (ತೊರರಾ. ೬-೮೩-೧೨); ನೀವು ಅವರ ಮೇಲೆ ಕೈದುಡುಕು ಮಾಡ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲಾ(ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತುಡುಕು$_2$]

ಕೈದುದಿ (ನಾ). ಕೈಯ ತುದಿ; ಹಸ್ತದ ಅಗ್ರಭಾಗ; ಹಸ್ತಾಗ್ರ: ಕಾಯ್ಮುತ್ತಬ್ಬೆಯರ ಕೈದುದಿಗಳನು ಹಿಡಿದೆಳೆದು (ತೊರರಾ. ೫-೮-೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತುದಿ]

ಕೈದುವಲಿ (ನಾ). ಆಯುಧಕ್ಕೆ ಬಲಿ, —ಆಹುತಿ: ಗಂಡನೇವಸ ಗಂಡುಗಲಿ ರಾವಣನ ಕೈಯ ಕೈದುವಲಿಯಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦೭-೬೪). [ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಬಲಿ$_1$]

ಕೈದುವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಕೆಳಗೆಹಾಕು; ಸೋಲನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು: ಕಾಮನ ದಳದ ಜೂಣಿಯ ಸೊಗಸು ಹೊಯ್ದು ಕೈದುವಿಕ್ಕಿತು ವಿಗಡ ಮುನಿಜನವು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೫-೧೦). [ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಇಕ್ಕು]

ಕೈದುವಿಡಿ 'ಕೆಯ್ದುವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈದುವೊಱು 'ಕೆಯ್ದುವೊಱು' ನೋ.

ಕೈದೆಗೆ 'ಕೆಯ್ದೆಗೆ' ನೋ.

ಕೈದೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು: ನರಸೇಂದ್ರ ಬಲವೀಡ ಕೈದೆತ್ತಿ ಕೂಶ್ಮಾಂಡಫಲವನು ಸಲೆ ಖಂಡಿಸಿದನರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಠವಿ. ೨೨-೬೯). [ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಎತ್ತು$_1$]

ಕೈದೆರವು 'ಕೈದೆರಹು' ನೋ.

ಕೈದೆರಹು, ಕೈದೆರವು (ನಾ). ಕೈಗೆ ಬಿಡುವು, —ಅವಕಾಶ; ವ್ಯವಧಾನ; ತೆರಪು: ಬಲ್ಲವಿಕೆಯ ಮಾತು ಬೇಡವೆಂದೈನೂಱು ಬಿಲ್ಲನಾರಿಯ ಭೋರ್ಗರಿಸೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿದುವು ಶತ್ರುಗಳೆದೆ ಕೈದೆರಹಿಲ್ಲದೆ ಕಱಿದ ಕೂರ್ಗಣೆಯ (ಮೋಹತ. ೪೦-೩೨). **ಕೈದೆರವು**: ಸೋಲವ ಸುಭಟರ್ಗೆ ಬಿಲ್ವಿದೆ ಪರಿದ ತತ್ಕಾಲದೆ ಕೈದೆರವಿಂಗೆ ಶೂಲವೊಂದಿದೆ ನೋಡು (ಮೋಹತ. ೩೮-೧೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೆರಹು$_3$ (< ತೆಱಪು)]

ಕೈದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಆಭರಣ: (ಶ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೊಡಿಗೆ (< ತೊಡುಗೆ)]

ಕೈದೊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ (ಬಳೆ ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು) ತೊಡಿಸು: ಎಳೆವೆರಲ್ಗಳ ಚಿಟುಕೊತ್ತಿ ಕೈದೊಡಿಸುವ ಬಳೆಗಾಱರಿರ್ದರಿ ಕೈಲದಿ (ಮೋಹತ. ೩-೨೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೊಡಿಸು]

ಕೈದೊಳಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಾಡಿಸು; ಕೈಯಿಂದ ಕಲಕು, —ತೊಳಸು : ಸುಳಿಯಲಸನಿಲಂಗಿಲ್ಲ ಪಥ ಕೈದೊಳಸ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಳಕ] ಬಾರದು ರವಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪-೩೨). ೨. ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಸೆಳೆ; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಉಱುಬಿ ಘಟ್ಟಾವಳಿಯ ಪುರಗಳಲಱಸಿ ಪಡುವಣ ಕಡಲ ನಡುವಣ ಕುಱುವಗಳ ಕೈದೊಳಸಿ ತಿರುಗಿತು ಸೇನೆ ಕೊಂಕಣಕೆ (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೩).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೊಳಸು$_1$]

ಕೈದೊಳಸು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕಲಹ; ಮುಷ್ಟಿ ಯುದ್ಧ : (ಕಿ). ೨. ತೊಳಸುವಿಕೆ; ಕದಡುವಿಕೆ: ಬೀದಿಗಲಹದ ಕದಡು ಬೀಡಿನಲ್ಲೆದೆ ಹಬ್ಬಿತು ಬೀಡುಗಲಹದ ಕೈದೊಳಸುಕೊಂಡೆಸಗಿ ನಟಿಸಿತು ನಾಡುನಾಡಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೨). ೩. ಕೈವಶ; ಅಧೀನ: ಉಱುಬಿತಪಡೆಸೆ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ತುಱುಬು ಕೈದೊಳಸಾಯ್ತು ಹಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೨೮). ೪. ಕೈಯಿಂದ ಕಲಕುವಿಕೆ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ: ವಾಯುಜನ ಕೈದೊಳಸಿನಲಿ ಕುರುರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯ ಮುಂದಲೆ ಹೋಯಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೮).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೊಳಸು$_2$]

ಕೈದೊಳಸುಕಾಱ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಹೋರಾಡುವವನು; ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು: ಬಳಿಕ ಬೊಬ್ಬಿರಿದಬ್ಬರಿಸಿ ಕೈದೊಳಸುಕಾಱರು ಹೊಕ್ಕು ಹೊಯ್ದರು (ತೊರರಾ. ೬-೩೭-೬); ಬಲು ಜಾತಿಯಲಿ ಕೈದೊಳಸುಕಾಱರು ಹೊಕ್ಕರುರವಣಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೨೩). [ಕೈದೊಳಸು$_2$ + -ಕಾಱ]

ಕೈದೊಳಸುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸು; ಮುಷ್ಟಿಕಾಳಗಮಾಡು. ೨. ಅಧೀನವಾಗು; ಕೈವಶವಾಗು: ಆಳುಪ ಕಾಣೆವು ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯ ನೆಲೆ ನಿಜೇಶನ ಮೇಲೆ ಘನ ಕೈದೊಳಸುಗೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಳ್ಳದು ನುಡಿಸಿ ನೋಡುವುದೆಂದಳಾ ಸರಮೆ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೪೫). [ಕೈದೊಳಸು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೈದೊಳೆ 'ಕೆಯ್ದೊಳೆ' ನೋ.

ಕೈದೊಱೆ 'ಕೆಯ್ದೊಱೆ' ನೋ.

ಕೈದೋಟ, ಕೈತೋಟ (ನಾ). (ಮನೆಯ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಇರುವ) ತೋಟ; ಸಣ್ಣತೋಟ : ಮನೆ ಚೊಕ್ಕಟವಾಗಿದೆ. ಮುಂದೊಂದು ಚೆಂದವಾದ ಕೈದೋಟ (ಹುಚ್ಚು ಹು. ೬೮). **ಕೈತೋಟ**: ನಾನೇನು ನಿಮ್ಮ ಕೈತೋಟದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಬದನೆಕಾಯಿಯೇ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೧೫); ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಗೆ ಕೈತೋಟ ಮಾಡುತ್ತಿರಬಹುದು (ಆಕಾಶ. ೩೦).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಕೈದೋಟಿ (ನಾ). (ಹೂ, ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ದೋಟಿ; ಸಣ್ಣದೋಟಿ: ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತವನು ಪಿಡಿಯಲಿಂದ್ರಿಯಕಳವೆ ಇಂದ್ರಧನು ಕೈದೋಟಿ ಕೊಂಕಿಗೆಟಕುವುದೇ (ಮಂಕುಕ. ೬೯೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ದೋಟಿ]

ಕೈದೋರ್ಪು (ನಾ). ಕೈಯ ಬಲವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು; ಬಾಹುಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರದರ್ಶನ: ತೋಱಿಸು ನಿನ್ನ ಕಡುಪನೆಲೆ ವಾಮನ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕೈದೋರ್ಪು ಲೋಮ ಬಲ್ಪೇನಾದುದು (ಚಿಬಪು. ೨೪-೧೪).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೋರ್ಪು]

ಕೈದೋಱಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ತೋರಿಸುವುದು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದು : ತುರಗದ ಘಟ್ಟ ಬಳಸಲಿಸೆ ಏಱುವ ಪಡಿಮುಖದೊಳುಬ್ಬಿದ ಕಾಱುಗಿಡಿಗಳ ಬಂಡೆಯದ ಕೈದೋಱಿಕೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೧೩). ೨. ಕೈಯಿಂದ ದಾರಿತೋರಿಸುವುದು; ದಿಗ್ದರ್ಶನ: ವಸ್ತುವಿನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾಡೊಡೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶದಿಂದವು ಕೈದೋಱಿಕೆಯಿಂದವು ಶ್ರೀಗುರುಮುಖದಿಂದವು ಅಪ್ಪುದಾಗಿ (ಪರಮಾ. ೧೮).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೋಱಿಕೆ]

ಕೈದೋಱಿಸು, ಕೈತೋರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು, —ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ವಿವಿಧಾಯುಧದ ಕಾಲಾಳೊಡಗಿ ಕೈದೋಱಿಸಿದರನಿಬರ ಸದೆದನೊಬ್ಬನೆ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೮); ಆವ ಕೈದೋಱಿಸಲ್ಕೆಗಳಾಗಸದೊಳು ಸೇತುಗಟ್ಟಿದವೊಲಿಟ್ಟಿನೆಸುತಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೮); ದೂಷಕ ಬಲರಾಮ ಕೈದೋಱಿಸೆಂದು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸನು ಕರೆದಾಱಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೮-೪೪). **ಕೈತೋರಿಸು**: ೧. ಕೈತೋರಿಸದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಕಾಜಿಯೇ ಅಲ್ಲ (ಕೊತಕಾ. ೫೩). ೨. (ಹಸ್ತಸಾಮುದ್ರಿಕನಿಗೆ) ಕೈಯನ್ನು ತೋರಿಸು: ಕೈ ತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ).

[ಕೈದೋಱು + -ಇಸು$_3$]

ಕೈದೋಱು, ಕೈತೋರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ಮಾಱಾನೆಯ ಕುಂಬತಳಕ ಪಾಯಳವಿಂ ಕೈದೋಱಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೩); ಕಡುಪುಳ್ಳರ್ ಬಂದು ಕೈದೋಱದೆ ಮಱಿದಿರೆವೆಂದಿರ್ದೊಡಂ (ದಶಕು. ೭-೭೦); ಫಡ ಕೇಣವೇಕಿನ್ನೆನುತ ಕೈದೋಱಿತು ಭಟಸ್ತೋಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೪೨); ಪಟುಭಟರ್ ಕೈದೋಱುತಿರ್ದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೩). **ಕೈತೋರು**: ೧. ಮೊದಲು ನೀರುಕುಡಿದು ಬಳಿಕ ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಕೊಂದವನಿಗೆ ಕೈತೋರುವೆನು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨). ೨. ಕೈಯನ್ನು ತೋರು: ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯಿದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಕೈತೋರಬಾರದು (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೈಧಾರೆ, ಕಯಿಧಾರೆ, ಕೈದಾರೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಮೇಲೆ ಎರೆಯುವ ಧಾರೆ: ಬೆಳಗುಗನಸಿನ ಹೃದ್ಯಸಂವೇದನೆಯ ಸುತ್ತು ರಸಬಂದು ಒಂದರೊಳಗೊಂಡು ಕೈಧಾರೆ, ಕಂಕಣಸಾಲು, ನಾಮೇಲು – ನೀಮೇಲು (ಅರಳು. ೨೫೭). ೨. ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕನ್ಯಾದಾನ; ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಮದುವೆ: ಹಾಲಾಗೊಳದಲ್ಲಿ ಕೈಧಾರೆ ಆದಾದೆಂದು ಸುತ್ತೇಳು ಪರ್ಸೆ ಮೆರೆದಾವೋ (ಹುಟ್ಟಹ. ೯೭). **ಕಯಿಧಾರೆ**: ೧. ಇನಿತುಂ ಧರ್ಮ್ಮಮುಮಂ ನೀವೆ ನೋಡಿ ಪಾಲಿಸುವುದೆಂದು ನಗರಕೆಲ್ಲಂ ಮನದೊ[ಲ]ವಿಂ ಕಯಿಧಾರೆಯುನುನಯದಿಂ ಕೊಟ್ಟು ನಿಲಿಸಿದಂ ಚಾವುಣ್ಣ (ಹೈಆಸಿ. ೪೭-೧೪೩; 1093). ೩. ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರ ಕೈಗಳ ಮೇಲೆ ಎರೆಯುವ ನೀರಿನ ಧಾರೆ: ಕಯಿಧಾರೆಯ ಮದುವೆಗೆ ಮ ೧೧ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೧-೨೧; 1378). ೪. ದಾನಕೊಡುವಾಗ ಮಂತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಎರೆಯುವ ಧಾರೆ. **ಕೈದಾರೆ**: ೧. ಭರದೆ ಸುರಿತಪ್ಪ ಕೈದಾರೆಗಳ ನಿಕರದಿಂ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧-೧೩). ೨. ಆಂ ಕೈದಾರೆಯ ಪೆಂಡಿತಿಯಿರಲ್ ಓಪಂ ಪರನಾರಿಯೊಳಾಗಳುಂ ಮೆರೆಯುತಿರ್ಪುದೆನೆ ತಾನಿರ್ದು ಪಾಡೇ (ಅದ್ಭುತ. ೩೦-೨೫); ಸ್ವಾಮಿ ಮಲ್ಲಯ್ಯಗೂ ಬಾಲೆ ಗಿರಿಜಮ್ಮನಿಗೂ ಹಾಲಾಕೊಳದಲ್ಲಿ ಕೈದಾರೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೨೪). ೩. ಕರಣಂಗಳ ಸುವಾಸಿನಿಯರಾಗೆ ಸಕಳೇಂದ್ರಿಯಂಗಳಾರತಿಯನೆತ್ತೆ ಭಕ್ತಿರಸಂ ಕೈದಾರೆಯಾಗೆ (ಬಸರ. ೪-೧೧೧).

ಕೈಧಾರೆಎಱೆ = ದಾನಕೊಡುವಾಗ ಮಂತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಕೈಯಿಂದ ನೀರುಹಾಕು: ಕಾಲಂತೊಳೆದು ಕೈಧಾರೆ ಎಱೆದುಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VIII (S), ಸೊರಬ. ೫೮೬-೭೯; 1301).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಧಾರೆ]

ಕೈನಂಬುಗೆ (ನಾ). ಕೈಮೇಲೆ ಕೈ ಇಟ್ಟು ಭರವಸೆ ಕೊಡುವುದು ; ಭಾಷೆ : ವೀರಕೆ ಬೆಗಡು ಹುದುವನೆಯಾಯ್ತು ಕೈನಂಬುಗೆಗೆ ಮರಳಿದ ರೊಬ್ಬರು ರಾಯರಾವುತರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೧೩).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನಂಬುಗೆ]

ಕೈನಡುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ಅಲ್ಲಾಡು, —ಅದುರು, —ಕಂಪಿಸು. ೨. ಕೈಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸು, —ಅದುರಿಸು : ಮುದುಕನಂತೆ ಕೈನಡುಗುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೮೧ ಅಡಿಟ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನಡುಗು$_1$]

ಕೈನಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸಾಗು ; ಶಕ್ತಿಯಿರು ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರು : ಅಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಇನ್ನು ಕೈನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ನಡೆ$_1$]

ಕೈನಾಣ್ಯ (ನಾ). ನಗದುಹಣ ; ರೋಖುಹಣ : ಸೆಟ್ಟಿಯರು ಸಕಲ ದೇಶದೊಳಿರ್ಪ ಫಲ ಸರಕ ನೆಟ್ಟನೇ ತಂದು ವೊಟ್ಟಿಲನೊಟ್ಟಿ ಕೈನಾಣ್ಯ ದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಪರಬಲೇ (ನವಮೋ. ೨-೪೮).
[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ನಾಣ್ಯ]

ಕೈನಿಲುಕು 'ಕೈನಿಳ್ಕು' ನೋ.

ಕೈನಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಕೈಕಟ್ಟಿಹೋಗು ; ಕೈಸಾಗದಿರು : ಏನೂ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಕೈನಿಂತ ಜನರು (ನಿರಾಭ. ೧೬೮).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನಿಲ್ಲು (< ನಿಲ್)]

ಕೈನಿಳ್ಕು, ಕೈನಿಲುಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆಸಿಕ್ಕು, —ಎಟಕು : ತುದಿಮರ ನೊಳಿಹ ಪಣ್ಣಗೆ . . . ಕೈನಿಳ್ಕಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧-೪). **ಕೈನಿಲುಕು** : ೧. ಧೂರ್ತ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದೆಂದರೆ ಅದು ಕೈನಿಲುಕದ ಗಂಟು (ರೂಢಿ). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚು ; ಕೈಯನ್ನು ನೀಡು : ರಾವುತರು ಕೈನಿಲುಕಿದರು ಮುತ್ತಿದರು ಪರಿಮಂಡಳಿಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿ ದಾರಿದರು ಸಿಕ್ಕಿದರು ಹಗೆಯೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೪೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನಿಳ್ಕು]

ಕೈನಿಱಿ 'ಕೆಯ್ನಿಱಿ' ನೋ.

ಕೈನೀಡು 'ಕೆಯ್ನೀಡು' ನೋ.

ಕೈನೀರ್ 'ಕೆಯ್ನೀರ್' ನೋ.

ಕೈನೀರೆಱೆ 'ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆ' ನೋ.

ಕೈನುಣ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು, —ಪಾರಾಗು : ಆ ಪಾಂಡವರ್ ಪ್ರಾಣಮೆಂದಿರ್ದನೇ ಅವನ ಗತಿ ಏನಾಯ್ತು ? ಕೈನುಣ್ಚಿ ಕೊಂಡನೋ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫-೮೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನುಣ್ಚು]

ಕೈನೆ, ಕಯ್ನೆ, ಗೈನೆ (ನಾ). ೧. ದಾಸಿ ; ಪರಿಚಾರಿಕೆ : ನಗುವ ಕೈನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕನ್ನೆ]ಯ ತುಱುಬ ಕೊಯ್ಯುವೆನೆನುತ ಕಲಿ ಶಿಶುಪಾಲ ನೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೧೩) ; ಬಸಿವ ನೆತ್ತರ ಮುಸುಡತೋಱದೆ ಕೈನೆ ಹೋಗೆನಲು (ಕೌಶಿರಾ. ೫-೧೯). ೨. ಕ್ಷುದ್ರ ಹೆಂಗಸು ; ದುಷ್ಟೆ : ನೂಳದದೊಂದು ದಂದುಗಕ್ಕೆ ಕೈಗಮರ್ದ ಚಿಂತಾಮಣಿಯನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಬಾಳ್ವ ಕೈನೆಯ ಕೈಮೆಗೊಳಗಾದೆನಕ್ಕಟ (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೬೮-೬) ; ಅವಕ್ಕೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸುವ ಕೈನೆಯಾದೇವೆ ನಾವು (ಸವತಿ. ೨೩೯). **ಕಯ್ನೆ** : ೨. ನೀನು ನನ್ನಯ ಕುಮಾರನಾಗಿ ಜನ್ಮಿಸಬಾರದಾಗಿದ್ದಿತೆ, ಕಂಡೀರವ ? ನಾನು ಅಂತಹ ಕಯ್ನೆಯೆ (ಜಟ್ಟಅ. ೧೨೦-೪). **ಗೈನೆ** : ೨. ಹಾಳು ಮಾಡುವ ಗರತಿಯಲ್ಲ ಬೀಳುಮಾಡುವ ಗೈನೆಯಲ್ಲ (ಗೋಹಾಡು. ೬೦). [← ತುಳು. ಕೈನೆ]

ಕೈನೆಗಪು, ಕೈನೆಗಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಎತ್ತು, —ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಿಡಿ : ವನಜಮುಖಿ ಕಡುಮುಳಿದು ಕೈನೆಗಪನುವರದೊಳಿ ನಾರಿಯರ ಕೈಯಿಂದೆನುತೆ ಶಾಪವನಿತ್ತು ಹಾಯ್ದಳು (ಅಂಬಿಕಾ. ೮-೩೨). **ಕೈನೆಗಹು$_1$** : ಅಂಜದಿರಿ ಹೋಹೋ ಎನುತ ಕೈನೆಗಹಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೪೭) ; ಕಂಡರು ಮಹಾ ಸಭೆಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕರು ನಿಂದು ಕೈನೆಗಹಿ (ನಳಚ. ೮-೧೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನೆಗಪು$_1$]

ಕೈನೆಗಹು$_1$ 'ಕೈನೆಗಪು' ನೋ.

ಕೈನೆಗಹು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು : ಕೈನೆಗಹುಗಳ ರಕ್ಕಸರನೀಕ್ಷಿಸಿ ನುಡಿದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೬). ೨. ಕೈಯಿಂದ (ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು) ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಅಪಹರಿಸುವುದು : ಜಾನಕಿಯು ಕಪಟದಲಿ ಕಳವಿನ ಕೈನೆಗಹಿನಲಿ ಕೊಂಡುಹೋದ ಸುಮಾನವೆಲ್ಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೨-೧೪).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನೆಗಹು$_2$ (< ನೆಗಪು$_2$)]

ಕೈನೆರವು 'ಕೆಯ್ನೆರವು' ನೋ.

ಕೈನೆಲಹು (ನಾ). ಆಶ್ರಯ ; ನೆಲೆ : ಖತಿಗೆ ಕೈನೆಲಹಾದುದೀ ರಾಜಸದಮನವಿದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೪೪) ; ಬೇಡ ನೀ ಹೋಗೆನುತ ತೆಗೆದೀಡಾಡಿದನು ಸಾಗರಕೆ ಪಾಶದ ಕೂಡೆ ಕೈನೆಲಹಾದನಭ್ರಸ್ಥಾಯಿ ಯಲಿ ವರುಣ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೧-೧೮).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನೆಲಹು]

ಕೈನೆಲೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಸ್ಥಿರತೆ (?) : ನಿಲಿಸಲಾ ಸತಿಯಡಕವಿಲ್ಲದಲುಲಿದ ಗುಣವತಿ ಸುತನು ಕೈನೆಲೆ ಚಲಿತ ಪರಿಯಂತಿಹುದು ಎನೆ ಬುದ್ಧಿಯನಲಾಕೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮೯-೬೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನೆಲೆ]

ಕೈನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈಯ ಮೇಲಿರುವ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯ ; ಸುಲಭಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದು ; ಕರತಲಾಮಲಕ : ಒಂದಿಷ್ಟು ಹಳಬರಾದವರಿಗೆ ಅದು ಕೈನೆಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಿದೆ (ಕನ್ನಇ. ೪೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$ + ನೆಲ್ಲಿ)]

ಕೈನೆಱವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೂಡು ; ನೆರವೇರು ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗು ; ಸಫಲವಾಗು : ಕರೆದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಯುಪಚರಿಸಿ ನೆನೆದೆಣಿಕೆ ಕೈನೆಱೆವೇರ್ದು ದೆಂದು ಮನಸಂದು (ನಂದಿಮಾ. ೨-೩೧).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನೆಱವೇಱು]

ಕೈನೇಜ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಬರ್ಜಿ, —ಈಟಿ, —ಭಲ್ಲೆ : ಆ ವನದೊತ್ತಿಲಿ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷು ರಸದಾಳಿ ಕಾವನ ಕೈನೇಜದಂತೆ . . . ರಾಜಿಪುದು (ಜ್ಞಾನಚ. ೧-೧೦೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ನೇಜ (< ನೇಜಯ)]

ಕೈಪ 'ಕೌಪ' ನೋ.

ಕೈಪಂಜು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಪಂಜು ; ಕೈದೀವಟಿಗೆ : ಶತಕೋಟಿ ಕೈಪಂಜುಗಳ ಬೆಳಗಿನಿಂ (ನವಮೋ. ೨೬-೨೦) ; ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಎತ್ತಿ ಮೆರೆಸಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವವರಿಗೆಲ್ಲ ಅಶೋಕನ ಈ ಶಾಸನ ಹಿರಿಯ ಕೈಪಂಜು (ರಾಮುರಾ. ೬೩).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಂಜು]

ಕೈಪಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಅಂಗಿ ಮೊದಲಾದ ಉಡುಪಿನ) ತೋಳಿನಲ್ಲಿ ಮುಂಗೈಗೆ ಬರುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಪಟ್ಟಿ. 'ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಕೈಪಟ್ಟು (ನಾ). ಕೈಯ ಬಿಗಿಯಾದ ಹಿಡಿತ ; ಕೈಯಿಂದ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವುದು : ಕೈಪಟ್ಟು ತಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ).

ಕೈಪಟ್ಟಾಗಿ ಹಿಡಿ = ಕೈಯಿಂದ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿ ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ : ಸಿಂಹದ ಮರಿಯು ಮೃಗವನ್ನು ನುಂಗುವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸುವಂತೆ ಆತನನ್ನು ಕೈಪಟ್ಟಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಎಣಿಸಿ (ಕೃವಾವಿ. ೮೬).
[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಪಟ್ಟು$_3$]

ಕೈಪಟ್ಟೆಯ (ನಾ). ಆನೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲೊಂದು; ತಲೆಯಿಂದ ಸೊಂಡಿಲವರೆಗೆ ಇಳಿಬಿಡುವ ಅಲಂಕಾರದ ಪಟ್ಟೆವಸ್ತ್ರ: ತಳಸಂಕಲೆ ಪಂಚಘಂಟೆ ತೊಡರು ಚೆನ್ನಮಿಳಿ ಕೈಪಟ್ಟೆಯವೆಸೆಯೆ ತಳುವದಾನೆಗಳ ನೂಕಿದರಾರ್ದು ಜೋದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೪೭).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಟ್ಟೆಯ]

ಕೈಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈವಶವಾಗು; ಹಸ್ತಗತವಾಗು; ಸಿಕ್ಕು: ಈ ಮಹಾ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂ ಸಂಕಲ್ಪಜನ್ಮನಪ್ಪ ಕಂದರ್ಪಂ ಕೈಪಟ್ಟಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೩೩ ವ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಡು$_1$]

ಕೈಪತ್ರ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ಹಣವನ್ನು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಕೈಕಾಗದ: "(ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಮೂದಾದ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟ) ಕೈಪತ್ರ" (Note. ಇಂಕನಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪತ್ರ]

ಕೈಪಱೆ 'ಕೆಯ್ಪಱೆ' ನೋ.

ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟು 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೈಪಲಗೆ (ನಾ). ಬರೆಯುವ ಚಿಕ್ಕಹಲಗೆ; ಕಪ್ಪು ಹಲಗೆ: ಚಂಗಳವ್ವೆ ಸುತನೋದುವ ಮಠಕ್ಕೆ ಬಂದುದಂ ಕಂಡು ಚೀಲಾಳಂ ಕೈಪಲಗೆಯಿಂದ ಪಾದಕ್ಕೆಱಗಲ್ (ಭೈರಸೂ. ೨೧೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಲಗೆ$_1$]

ಕೈಪಳಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹಸ್ತಕೌಶಲವನ್ನು ಪಡೆ: ಈ ಬಗೆಯ ರಚನಾಪ್ರಣಾಲಿಯನ್ನು ಅನುಕರಣಮಾಡಿ ಕೈಪಳಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸಫಲತೆ ಹೊಂದಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಮಲನ ಮೇಳದವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಉಂಟು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೫೪).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಳಗಿಸು]

ಕೈಪಱಿ (ಕ್ರಿ). ಸೊಂಡಿಲು ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು: ಕೈಪಱಿದ ಗಜೇಂದ್ರನಂತೆ ಬರುತಿರ್ದುದು ಭೀಕರನೊಂದು ಸೂಕರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೧೨); ಕೈಪಱಿದ ದಂತಿ ಕಾಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ . . . ಹೆಕ್ಕಳದಿಂ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿ ನೋಡುವೆಕ್ಕಲಂಗಳುಮಂ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೧೪).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಱಿ$_1$]

ಕೈಪಱೆ 'ಕೆಯ್ಪಱೆ' ನೋ.

ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟು 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೈಪಱೆವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆ, —ತಟ್ಟು: ಕುಣಿವಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಣಟ್ಟೆ] ಕೂಗುವ ತಲೆ ಕೈಪಱೆವೊಯ್ವ ಪೆಣವಾ ಪೆಣಗಳ ನಡಸಿ ನೊಣೆವ ರಾಕ್ಷಸ ಭೂತ ಬೇತಾಳ ಪ್ರೇತಗಣದಿಂದತಿ ರೌದ್ರಮಯಮಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೨೯).
[ಕೈಪಱೆ (< ಕೆಯ್ಪಱೆ) + ಪೊಯ್$_1$]

ಕೈಪಾಡು (ನಾ). ಕೈಯ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುವಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ; ಕೈಯ ಅಳತೆ: ಕೈಪಾಡಿಗೊದಗಿದುರು ಕೈವಲ್ಯಮಂ ಕಳೆದ ಪಾಪಿಗಳ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ಪರಶು. ೪೧-೭); ಕೂಡೆ ಕಡುಗೋಪದಿಂ ಹೂಂಕರಿಸಿ ಕೈಪಾಡಿನೊಳ್ ಬಾಣವಂ ಧರಿಸಿ (ತುರಂಗ. ೭೬-೩೭); ಅವನ ಕೈಪಾಡಿನಲ್ಲಿಯೆ ಹಣದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮತ್ತು ಬಿಡಿರೊಕ್ಕವನ್ನೂ ಪುಡಿಕಾಸನ್ನೂ ಹಾಕಿದ ತಬಕವೊಂದು (ತಕ್ಕಡಿ. ೧೭). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾಡು$_3$]

ಕೈಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಹಿಡಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ; ಊಟದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪಾತ್ರೆ: ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಊಟಕ್ಕೇನು ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ಕೈಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತರುತ್ತೇನೆ (ಕಾವೇರಿ. ೭).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾತ್ರೆ]

ಕೈಪಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರ ಬರಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಈ ತೆಱದೆ ಮೆಱೆವ ಮಿೞಪಿಗರ ಮುೞುಕವಾದೊರೆಯ ಭರದ ಜವ್ವನಿಗೆಯು ಪೆಮ್ಮ ಕೈಪಾರಲೈತರ್ಪುದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಯ್ಸಾರವಿತ್ತಪ್ಪುದೆ] ಪಿರಿದುಮೆಂದು ಮುೞುಗಿ ಮನದೊಳ್ ಮುನಿದು (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೩ವ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾರ್$_1$]

ಕೈಪಾಱೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಹಾರೆ; ಸಣ್ಣಹಾರೆ(?): ಕೊಡಲಿ ಗುದ್ದಲಿ ಮಚ್ಚುದಬ್ಬುಕ ಕೈಪಾಱೆ ಕುಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ] ಗೋಲು ಮರುಳುಕೈಗಳನು ಕಡಿಕೆಯ್ದು ಮಾಡುವ ಕಮ್ಮಱರಿಂ ಕಣ್ಗೆ ಕಡುರಯ್ಯಮಾದುದಾ ದುರ್ಗ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೫೯). [ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾಱೆ ?]

ಕೈಪಿಡಿ$_1$ 'ಕೆಯ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈಪಿಡಿ$_2$ 'ಕೆಯ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆ 'ಕೆಯ್ಪಿಡಿಗೋಡೆ' ನೋ.

ಕೈಪಿಡಿದಾಣ (ನಾ). ಕೈಗನ್ನಡಿಯ ಪ್ರದೇಶ; ದರ್ಪಣತಳ: ಕಾಣಬಾರದ ವದನ ಕೈಪಿಡಿದಾಣವಂ ಕಂದೆಱೆದು ನೋಡಲು ಕಾಣಬಪ್ಪಂತೆ (ಶಂಕದಾ. ೪-೬೫). [ಕೈಪಿಡಿ$_2$ (ಕೆಯ್ಪಿಡಿ) + ತಾಣ$_2$]

ಕೈಪು 'ಕೌಪ' ನೋ.

ಕೈಪುರುಳ್ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ದ್ರವ್ಯ, —ವಸ್ತು, —ಸಂಪತ್ತು: ಅಱಿಯಮೆ ಸಂಪತ್ತಿಗಾವುದೆನಲಳಿಪಮೆ ಪೆಱನ್ ಬೇಱ್ಪ ಕೈಪುರುಳನ್ (ಕುಱಳ್. ೧-೧೮-೮); ಆಗು ವಿಧಿಯಿಂದಕ್ಕು ಮಲಸಿಲ್ಲಮೆ ಕೈಪುರುಳ್ ಪೋಗುವಿಧಿಯಿಂದಕ್ಕು ಮಲಸು (ಕುಱಳ್. ೧-೩೮-೧).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪುರುಳ್]

ಕೈಪುಸ್ತಕ (ನಾ). (ಕಂಡ ಅಥವಾ ಕೇಳಿದ) ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚುಟುಕಾಗಿ ಬರೆದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಪುಸ್ತಕ, —ಟಿಪ್ಪಣಿ ಪುಸ್ತಕ: ತಪ್ಪನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಕೈಪುಸ್ತಕ ಸೀಸದ ಕಡ್ಡಿಗಳೊಡನೆ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರು ಕಾದೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು (ನಂಟರು. ೨೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪುಸ್ತಕ]

ಕೈಪೆ 'ಕಯ್ಪೆ' ನೋ.

ಕೈಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). (ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ) ಸಣ್ಣಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಕೈಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮರೆತು ಬಂದ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಕೈಪೆದೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಂಡೆ; ಕಹಿ ತೊಂಡೆ: ಕುದಿಯಿಸುಗೆ ಸುಣ್ಣದಿಂದ ಕೈಪೆದೊಂಡೆಯಂ . . . ಅವಱ ಕೈಪೆಗಳಱಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೩೦). [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ತೊಂಡೆ$_3$]

ಕೈಪೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಹಿಮಾಡು; ಕಹಿರುಚಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು: ಭಾವೆಯ ಕುಡುವುರ್ಗಳಿಗೆಣೆಯೆಂದು ಗರ್ವಿಸೆ ಕೈಪೆಮಾಡಿದನಾ ವಿಧಿ ಸಿಂಬಪಲ್ಲವಕೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೬೩). [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಮಾಡು$_1$]

ಕೈಪೆಮಾತು (ನಾ). ಕಹಿಮಾತು; ಅಪ್ರಿಯವಾದ ನುಡಿ: ಕಪಿಲನ ಕೈಪೆಮಾತು ಕಿವಿಗೆಯ್ತರೆ ಜಾನಕಿ ಪೋಗಿ ಬಿಚ್ಚತಂ ವಿಪಿನದೊಳಿರ್ಪಮಾ ಗೃಹದೊಳಿರ್ಪುದಱಿಂದೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೨೬).
[ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಮಾತು$_1$]

ಕೈಪೆವೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೀರೆ; ಕಹಿ ಹೀರೆ: ಜಂಬೂರಸಮಂ ಕುಡು ಕಟುತುಂಬಿಯ ಫಲದಲಮೊಳೊಗೆದ ಪಟುತರವೆನಿಪಾಡಂಬರದ ವಿಷಮುನಱಿಗುಮುದಂಬುಧರಂ ಕೈಪೆವೀರೆಗುಪಷಮುಮಕ್ಕುಂ (ಖಮುದ. ೨-೪೩). [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಪೀರೆ]

ಕೈಪೆವೆಮರ್ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಬೆವರು: ಬಂದನದೊರ್ವ ಪಾರ್ವನಲ್ಲೊಕ್ಕಿಱಿತರ್ಪ ಕೈಪೆವೆಮರಂ ತುದಿನಾಲಗೆಯಿಂದೆ ನಕ್ಕುತುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೬೮). [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಬೆಮರ್$_2$]

ಕೈಪೆಸರ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಸ್ವರ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಧ್ವನಿ; ಕಠಿಣೋಕ್ತಿ : ದುರ್ಯೋಧನಂ ಕೈಪೆಸರಮಂ ಕೇಳ್ದು ಕಾರ್ಯದಿಂ ಸೈರಿಸಿರ್ಪನಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೩೧ ವ) ; ದುರ್ಯೋಧನನಾ ಕೈಪೆಸರವನು ಮನಗೊಳದಿರೆ ಕಾರ್ಯವಶದಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೪-೩೩). 'ಕಯ್ಪೆಸರ' ಪರಾ. [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಸರ$_3$]

ಕೈಪೆಸೊರೆ 'ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ' ನೋ.

ಕೈಪೆಸೋರೆ 'ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ' ನೋ.

ಕೈಪೇತು 'ಕೈಫಿಯತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಪೊಡೆ 'ಕೆಯ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕೈಫಿಯತ್ತು, ಕೈಪೇತು, ಕೈಫೀತು, ಕೈಫೀಯತ್ತು, ಕೈಯಫಿಯತ್ತು (ನಾ). ೧. (ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ) ಹೇಳಿಕೆ; ನಿರೂಪಣೆ; ವರ್ಣನೆ; ವಿವರಣೆ; ತಪಶೀಲು : ಲಡಾಯದ ಕೈಫಿಯತ್ತು ತಮಾಮು ಬರೆಯುವ ಬಗ್ಗೆ ನಾವು ವಕೀಲರಾಗಿ ದೊರೆಗಳ ಬಳಿಯೆ ಇದ್ದೇವು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯) ; ದುರ್ಯೋಧನನು ತನ್ನ ಚಾರಿತ್ರ್ಯದ ಕೈಫಿಯತ್ತನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು (ಸಾ ಹಿ ವಿ. ೬೧) ; ಇತರರ ಕೈಫಿಯತ್ತಿನಿಂದಲೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು (ಕೆಲನೆ. ೩೭೧) ; ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯು ಅದೆಷ್ಟೇ ಅತಿಶಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಯಾವ ಲೆಕ್ಕಿಗನ ಎದುರಿಗೂ ಅದರ ಸಲುವಾಗಿ ಕೈಫಿಯತ್ತು ಕೊಡುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೪) ; ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕೈಫಿಯತ್ತು ಅವನು ಕೊಡುವನೋ ? (ಪರಿಣೀ. ೭೩). ೨. ಬರಹದ ಮೂಲಕ ಕೊಟ್ಟ ಅಪ್ಪಣೆ; ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯ ಪತ್ರ : ಅದು ಭೀಮರಾಯರ ಮೇಲೆ ಕೈಫಿಯತ್ತು ಜಾರಿಯಾದ ಕಾಗದವಾಗಿತ್ತು (ಕುರುಕಾ. ೪೨). ೩. ವ್ಯಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಕ್ಷದವರು ಮಾಡಿದ ಆರೋಪಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧ ಪಕ್ಷದವರು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಬರೆಹದ ಮೂಲಕ ಕೊಡುವ ಉತ್ತರ : ಅವರು ತನಗೇನೂ ತಿಳಿಯದೆಂದೂ ಪಿಛಲ್ ಖಾನನು ಹೊಡೆದು ಹೆದರಿಸಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಸಿದ್ದನೆಂದೂ ಕೈಫಿಯತ್ತು ಕೊಟ್ಟರು (ಬಂಕಿಪು. ೭೩). ೪. (ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಅಥವಾ ವಂಶದ) ವಿವರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದಾಖಲೆ; ವಾಸ್ತವಿಕ ವಿಷಯಗಳ ಲಿಖಿತ ಸಂಗ್ರಹದ ಕಡತ ; ಲಿಖಾವಟ್ಟು : ಅರ್ಕಾಡು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕೈಫಿಯತ್ತಿನ ಪ್ರಕಾರ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಈ ಭೀಮೆಯ ಪುಣ್ಯವೂ ಹೋಗಿ ಕೃಷ್ಣೆಯ ಕೆಳಗಿಳಿಯಿತು (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೦೩) ; ದೊರೆತ ಅನೇಕ ಕೈಫಿಯತ್ತು, ಬಖೈರುಗಳ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ (ಕಸಾಪ. ೧೯೩೭-೭೪). ೫. [ನ್ಯಾಯ] : ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ವಾಜ್ಮೂಲ, ಹೇಳಿಕೆ, ಪ್ರಮಾಣ, ದೃಢವಚನ (Testimony. ಇಂಕನಿ) ; ದೂರದಿಂ ಬಂದಿರ್ಪ ಸಾಕ್ಷಿಗಳ್ ಕೈಫಿಯತ್ತಾಗಿರ್ದಡದನು ಬೇಗ ತಾರದೇಕಿರ್ಪರು (ಅಚಾರ್ವಿ. ೩೧-೩೯). **ಕೈಪೇತು :** ೩. ಕೈಪೇತು ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಬರೆಸುವುದು; ಸಾಕ್ಷಿ; ಭತ್ತೆ ಹಾಕುವುದು ; ರಿಕಾರ್ಡು ದಾಖಲು ಮಾಡುವುದು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸ ಸೊಲಿಸಿಟರರಿಗೆ ಸೇರಿದೆ (ಪ್ರವಾಸಿ. ೫೦). **ಕೈಫೀತು :** ೧. ಅಲ್ಲಿ ಕೈಫೀತು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರು (ಉ ಡು ಗೊ . ೧೪೩). **ಕೈಫೀಯತ್ತು :** ೫. ಆರೋಪಣೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ವಿಷಯಗಳ ಲಿಖಿತವಾಜ್ಮೂಲ, ಕೈಫೀಯತ್ತು (Process–Verbal. ಇಂಕನಿ). **ಕೈಯಫಿಯತ್ತು :** ೫. ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯು ಯಾವ ಅಪರಾಧಿಯ ಕೈಯಫಿಯತ್ತಿಗೂ ಅಪರಾಧಿಯು ತಪ್ಪು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಗದಕ್ಕೂ ಅಪರಾಧಿಯ ದಸ್ತಖತ್ತನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ನಿರೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೫೩).

[← ಅರ. ಕೈಫೀಯತ್ ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೈಫೀಯತ್ ; ಕೈಫತ್, ಕೈಫಯೆತ್, ಕೈಫೇತ್]

ಕೈಫೀತು 'ಕೈಫಿಯತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಫೀಯತ್ತು 'ಕೈಫಿಯತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಬಂಡಿ (ನಾ). ೧. (ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಸಾಗಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಕೈಗಳಿಂದ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಅಥವಾ ದೂಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಗಾಡಿ : (ಕೈಯಿಂದ ತಳ್ಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ) ಕೈಬಂಡಿ (Hand – barrow. ಇಂಕನಿ). ೨. ಮಕ್ಕಳು ಎಳೆದಾಡುವ ಆಟದ ಬಂಡಿ : ಪುಟ್ಟಾರಿಗೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಆಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವನ ತಂದೆ ಒಂದು ಕೈಬಂಡಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ಕಿಂಕಥೆ. ೧೯೬).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಂಡಿ]

ಕೈಬಂದಿಗೆ (ನಾ). ಹಿಡಿ; ಹಿಡಿಕೆ (?) : ಅಡಸಿ ಕಿಡಿಗಳ ಕಾಜಿ-ಲೋಹದ ಕಡಿಕು ಸಿಡಿಲುಗ್ಗಡದಲಡ್ಡಣವೊಡೆದು ಕೈಬಂದಿಗೆಯನೆತ್ತಿದ ಡಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಬೀಳೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಂದಿಗೆ]

ಕೈಬಟ್ಟೆಲು 'ಕೈವಟ್ಟೆಲ್' ನೋ.

ಕೈಬಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಬಣ್ಣ, —ವರ್ಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೈಗುಣ; ಹಸ್ತಗುಣ : ಕೈಬಣ್ಣ ನೋಡಿದರೆ ಮೈಬಣ್ಣ ಗೊತ್ತಾಗೋಲ್ವೇಂತ . . . ಒಳಗಿನ ಹುಳುಕೆಲ್ಲ ನಿಮಿಷಕ್ಕೆ ಊಹಿಸಿದೆ ನಾನು (ದುರಂನಾ. ೮೮). ೩. ಬಣ್ಣಗಾರರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ತೆರಿಗೆ : ಮಗ್ಗದೆಜೆ ಹೊಗೆದೆಜೆ ಲವಣ ಪಂಚಕಾರುಕಕಳು ಕೈಬಣ್ಣ ನೂಲು ಕರ್ಬನ ದಳವಿಳಿಹೆನೆಯ ಕುಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸರ್ವ ಆಯವನೂ ಆ ಚೂಡನಾಥದೇವರಿಗೆ ಸರ್ಬಮಾನ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನ ೬೬-೧೪ ; 1288). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಣ್ಣ]

ಕೈಬತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಬತ್ತಿ ; ಸಣ್ಣ ದೀಪ : ಕತ್ತಲೆಯಲಿಹ ವಸ್ತುವನು ಕೈಬತ್ತಿಯಲಿ ಕಾಣುತ್ತ (ಅಮೃತ. ೧೦-೭೪). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಹೊಸೆದ ಬತ್ತಿ : ದೇವರಿಗೆ ಕೈಬತ್ತಿಯ ದೀಪ ಹತ್ತಿಸಿದು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬತ್ತಿ]

ಕೈಬದಲು (ನಾ). (ಹಣವನ್ನು) ಸಾಲಕೊಡುವುದು ; ಸಾಲ : (±).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬದಲು]

ಕೈಬರು 'ಕೆಯ್ವರ್' ನೋ.

ಕೈಬರೆಹ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬರೆದುದು ; ಕೈಯ ಬರವಣಿಗೆ : ಹಣೆಬರೆಹಮೊರೆಯುವುದಿರ್ಕ್ಕೆ ಸಾರುತಿದೆ ಕೈಬರೆಹಮುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫೦-೨೭೩). [ಕೈ$_2$(< ಕೆಯ್$_2$) + ಬರೆಹ]

ಕೈಬರ್ದುಕು, ಕಯ್ಬರ್ದುಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ನುಣುಚು ; ಕೈತಪ್ಪು : ಸ್ಮರನಲರಂಬು ಕೈಬರ್ದುಕಿ ಬರ್ಪವೊಲೊಯ್ಯನೆ ಬಂದು ನಿಂದ ಸುಂದರಿಯನೊಜಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೪). **ಕಯ್ಬರ್ದುಕು :** ಮುದದರ್ಚಿಪ ಜಿನಬಿಂಬಂ ನದಿಯೊಳ್ಕಯ್ಬರ್ದುಕಿಬಿಟ್ಟೊಡದು ಬಪ್ಪಿನ ಮುಣ್ಬುದನುಳಿದಿರಲೆಂಟು ದಿನಕ್ಕದು ಬಂದುದು ಕಯ್ಗೆ ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿಯ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೨-೨೨ ; 1007).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬರ್ದುಕು$_1$ (< ಬರ್ದುಂಕು)]

ಕೈಬಸ (ನಾ). ಕೈವಶ; ಆಧೀನ.

ಕೈಬಸಮಾಗಿಸು = ಕೈವಶಗೊಳಿಸು ; ಅಧೀನಗೊಳಿಸು : ಪಗೆಯಂ ಕೈಬಸಮಾಗಿಪೊಂದು ಬಗೆಯಂ ತಾಳ್ದಲ್ಲಿ ಕಾಸಾರವಾರಿಗತಂ ತಾನೆನಿಸಿರ್ದು ಮಾಡಿ ತಪಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೨). ಕೈಬಸವಾಗು = ಕೈವಶವಾಗು ; ಅಧೀನವಾಗು : ಎನಗೆ ಹತವೆನುತ ನಿಶ್ಚೈಸಿ ಚಿಂತಾಸತಿಗೆ ಕೈಬಸವಾಗಿ (ಜೀವಂಚ. ೪-೩೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಸ$_1$]

ಕೈಬಳಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಅಭ್ಯಾಸ : ನನಗೆ ಕೈಬಳಕೆ ತಪ್ಪಿ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಸ್ವಂತವಾದ ಚಿಲ್ಲರೆಖರ್ಚು ; ಕೈವೆಚ್ಚ.

ಕೈಬಳಕೆಯ ಧನ = ಸ್ವಂತ ಚಿಲ್ಲರೆ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಹಣ; ಕೈವೆಚ್ಚದ ಹಣ: ಮೊದಲಿನ ಸಂಕಲ್ಪವಿತ್ತು, ಚಾರು ತನ್ನ ತಿಂಗಳ ಕೈಬಳಕೆಯ ಧನದಲ್ಲಿಯೇ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಉದ್ಯಾನವನ್ನುಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸ ಬೇಕೆಂದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೪೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಳಕೆ]

ಕೈಬಳಿಚು (ಕ್ರಿ). = ಕೈಬರ್ದುಕು: ಇಳಿದ ಕುದುರೆಗೆ ಬಿಸುಟ ರಥ ಸಂಕುಳಕೆ ಹಾಯ್ಕಿದ ಟಿಕ್ಕೆಯಕೆ ಕೈಬಳಿಚಿದಾಯುಧತತಿಗೆ ನೂಕಿದ ಜೋಡು ಸೀಸಕಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೧೬).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಳಿಚು]

ಕೈಬಳೆ, ಕಯ್ಬಳೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬಳೆ; ಕಡಗ; ಕಂಕಣ: ಕೈಬಳೆ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡಿಯಾಕೆ? (ಮೂರುದಾ. ೪೬). **ಕಯ್ಬಳೆ**: ಕಯ್ಬಳೆಯಿಂದಲೂ ದೊಡ್ಡನು ಆಕರ್ಷಣೀಯ ಮದುಮಗ ನಾಗಿದ್ದನು (ಕಾಲೂರ. ೧೩ ಕಥಾಸಾರ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಳೆ$_3$]

ಕೈಬಾಂಬು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎಸೆಯುವ ಬಾಂಬು; ಸಣ್ಣ ಬಾಂಬು: ಕೈಬಾಂಬುಗಳಿಗೆ ಅವರು ಬೊಂಬೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಾಡಿಮು. ೧೦೦); ಅಬ್ಬಾ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಕೈಬಾಂಬು ಎಸೆಯುವುದೇ? (ಅಮುಗಾಂ. ೧೫); ಗಂಟೆಯನಂತರ ಸಿಡಿಯುವಂತಿರಿಸಿದ ಕೈಬಾಂಬು ಸಿಡಿಸಿತು ಉರಿಯ (ಇಂಚಾಪ. ೩೯-೮೪).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಾಂಬು]

ಕೈಬಾಕು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಾಕು; ಕೈಚೂರಿ: ಕಠಾರಿಯವರೂ ಕೈಬಾಕಿನವರೂ ಗುಪ್ತಿಯವರೂ . . . ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿ (ಪೇಟೆಮಾ. ೨).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಾಕು$_2$]

ಕೈಬಾಚಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಾಚಿ: ಕತ್ತಿಗೆ ಕೈಬಾಚಿಯೊಳಂ ಕಿಱಿಕಿಱಿದು ತಱಿತಱಿದು ಕೊಱೆಕೊಱೆದವರ ಬಾಯೊಳಗೆ ಆವರ ಖಂಡಂಗಳನಡಸಿ ಗಿಡಿಯುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ); ಕೈಬಾ [ಪಾಠಾಂ. ವಾ]ಚಿ ಚೀಲಣ ದುಳಿಯ ಕೆಲಸದ ಬಡಗಿಯರ . . . ಕಳಕಳದಿ ಬರುತಿರ್ದುದಸುರರಥ (ತೊರರಾ. ೫-೭-೧೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಾಚಿ]

ಕೈಬಾಯಿ (ನಾ). ಕೈ ಮತ್ತು ಬಾಯಿ: ಕೈಬಾಯಿ ಶುದ್ಧವಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕೈಬಾಯಿಗೆ ಬರು = ಬೇರೆಯವರ ನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು: ನಾನಾರ ಕೈಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಬಲೆಯಲ್ಲ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೩೧-೨). ಕೈಬಾಯಿ ಸುಟ್ಟುಕೊ = (ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ) ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಕಷ್ಟವನ್ನನುಭವಿಸು: ಮನೆಗೆ ಸೊಸೆ ಬಂದಳು ಅವರು ಕೈಬಾಯಿಸುಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋದು ತಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ಕೈಬಾಯೊಳಗಿನ ಕೆಲಸ = ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸ: ದೊಡ್ಡವ್ವನ ಕೈಬಾಯೊಳಗಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು ಅವನಿಗೆ ಮೊದಮೊದಲು ಹಿಗ್ಗಿನ ಮಾತಾಗಿದ್ದರೂ, ಬರಬರುತ್ತ ಅದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೨೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್)]

ಕೈಬಿಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿ; ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮಡಿಸಿ ಮುಷ್ಟಿಹಿಡಿ: ಅವನು ಸಿಟ್ಟುಗೊಂಡು ಎದುರಾಳಿಯ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಗುದ್ದು ಕೊಡಲು ಕೈಬಿಗಿದನು (ರೂಢಿ). ೨. ಬೇರೊಬ್ಬನ ಕೈಯನ್ನು ಬಿಗಿ, —ಕಟ್ಟು; ಬಂಧಿಸು: ಚಳಿಯು ಕೆಲಸಗಾರನನ್ನು ಕೈಬಿಗಿದು ಕಂಬಳಿ ಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಕೆಯ ಕಾವಲಿನಿಂದ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸು ವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೫ ಕಥಾಸಾರ). ಕೈಬಿಗಿದುಹಿಡಿ = ಯಾರಿಗೂ ಏನನ್ನೂ ಕೊಡದಿರು; ಜಿಪುಣತನ ಮಾಡು: ಅಟಾ ನೋಟಾ ಮೋಜು ಅಂದರ, ಅವರೇನು ಎಂದೂ ಕೈಬಿಗಿದುಹಿಡಿಯು ವವರಲ್ಲ (ಜನಜೀ. ೧೩೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಿಗಿ$_1$]

ಕೈಬಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು, —ವಿಸ್ತರಿಸು, —ಅಗಲಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಉದಾರಿಯಾಗು; ಧಾರಾಳಿಯಾಗು; ಜಿಪುಣತನವನ್ನು ತೊರೆ: ಕೈಬಿಚ್ಚಿ ದುಡ್ಡು ಖರ್ಚುಮಾಡಿ (ಮನೆಬೆ. ೧೭); ಕೈಬಿಚ್ಚಿ ತೋರಿಸು ಮನಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಡುವನು ದೇವನು (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೮-೭೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಿಚ್ಚು$_1$ (< ಬಿರ್ಚು)]

ಕೈಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಬಿಡು; ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಬಿಡು: ಮರಮೇರಿ ಕೈಬಿಟ್ಟಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ತ್ಯಜಿಸು; ನೆರವು ತಪ್ಪಿಸು; ನಿಲ್ಲಿಸು: ಕಂಡು ಕಂಡು ನೀ ಎನ್ನ ಕೈಬಿಡುವರೆ (ಪುರಂದ. ೧-೯೩ ಪಲ್ಲವಿ.); ಕೇವಲ ಎರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಈ ವಿಷಯ ವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕೈಬಿಡುತ್ತೇವೆ (ಭಾರದ. ೪೨). ೩. (ಆಲಂ) ಕಳೆದು ಹೋಗು; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಆಗು: ಹೊಲ ಕೈಬಿಟ್ಟ ಸಂತಾಪದಿಂದ (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೧೫). 'ಕೆಯ್ವಿಡು' ಪರಾ.

ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋಗು = ದೂರಹೋಗು: ಬೆಳೆದ ಮಗ ಕೈಬಿಟ್ಟು ಹೋದ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಿಡು$_1$]

ಕೈಬಿರಿ (ನಾ). ಮೋಟಾರು ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳ ವೇಗವನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯಲು ಚಾಲಕನು ಕೈಯಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ; ತಡೆ; ಬಿರಿ: ಮೋಟಾರಿನ ವೇಗವನ್ನು ಬೇಕಾದಂತೆ ಬದಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕೈಬಿರಿ, ಬಂಡಿಯನ್ನು ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕಾಲ್ಬಿರಿ ಇವೆರಡು ಮೋಟರುಬಂಡಿಯ ಮೇಲೆ ಮುಖ್ಯ ಅಂಗಗಳಾಗಿವೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೫೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಿರಿ$_3$ (< ಬಿಱು$_2$)]

ಕೈಬಿಸಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಬಿಸಿ, —ಉಷ್ಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶೌರ್ಯ: ಆದರೆ ನನ್ನಂತವನ ಕೈಬಿಸಿ ನಿಮಗೆ ತಿಳಿ ಯದು (ಕಾವೇರಿ. ೮೮). ೩. (ಆಲಂ) ಲಂಚ: ಕೈಬಿಸಿ ಇಲ್ಲದೆ ಆ ಗುಮಾಸ್ತ ಅರ್ಜಿಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಕಳುಹಿಸಲಾರ (ರೂಢಿ).

ಕೈಬಿಸಿಮಾಡು = ಲಂಚಕೊಡು: ಅವನ ಬಳಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸರಿದು ಮೂರು ರೂಬಲ್ ತೆಗೆದು ಅವನ ಕೈಬಿಸಿಮಾಡಿದನು (ಪುನರು. ೫೩೮).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಿಸಿ]

ಕೈಬಿಸಿಯಾಟ (ನಾ). ಕೈಯನ್ನು ಬೆಚ್ಚಗೆ ಮಾಡುವುದು; ಲಂಚ ಕೊಡುವುದು: ಪಾನನಿರ್ಬಂಧ ಬಂಧಿತರ ಕೈಬಿಸಿಯಾಟ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೦-೮). [ಕೈಬಿಸಿ + ಆಟ]

ಕೈಬೀಸು 'ಕೆಯ್ವೀಸು' ನೋ.

ಕೈಬುದ್ದಲಿ (ನಾ). ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚಿಕ್ಕ ಸೀಸೆ; ಎಣ್ಣೆ ಇಡುವ ಬುರುಡೆ: ಕುತುಪಃ – ಅಲ್ಪಾ ಸ್ಯೈವ; ಚಿಕ್ಕದಾದ ಚರ್ಮದ ಸಿದ್ದಿಗೇ ಬುರುಡೆ, ಕೈಬುದ್ದಲಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬುದ್ದಲಿ]

ಕೈಬೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕೈಬೆರಳು: ಸಾಮ್ರಾಟನಾದ ಅಕಬರನು ಮಂತ್ರಿ ಗಳೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಕಡೆ ಕೈಬೆಟ್ಟನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ . . . ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದನು (ಕೋಹಿನೂ. ೫).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬೆಟ್ಟು$_3$ (< ಬೊಟ್ಟು$_1$)]

ಕೈಬೆತ್ತ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಬೆತ್ತ: ಮುಂದಿನ ಕುರ್ಚಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಸೇಠರು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕೈಬೆತ್ತದಿಂದ ಕುರ್ಚಿಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿಕೊಂಡರು (ಗೋಪುರ. ೧೦೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬೆತ್ತ]

ಕೈಬೆಸ (ನಾ). ಕೈಕೆಳಗಿನ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ; ಕೈಂಕರ್ಯ: ಧಾರ್ಮಿಕರು, ವೈಜ್ಞಾನಿಕರು, ದಾರ್ಶನಿಕರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿರುವರು, ಕವಿಯು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವರ ಕೈಯಾಳಿನಂತೆ ಕೈಬೆಸಮಾಡುವನು (ಸಾಹಿವಿ. ೩೬).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬೆಸ$_1$]

ಕೈಬೇಟೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಆಡುವ ಬೇಟೆ; ಚಿಕ್ಕಬೇಟೆ (?): ಅಲ್ಲಿ ಆ ರಾಯಗುರುವರರನ್ ನಿಲಿಸಿದನ್ ನಮ್ಮೊಡೆಯನಾ ಗಡ್ಡೆಗವಿಯೆ ಕೆಟ್ಟುಳಿದ ಹೆಲನರೈತರೆ ಕೊಲಲು ಕೈಬೇಟೆ ನಮ್ಮವರು ಬರಲು ನೆರವಪ್ಪುದೆಂಬೊಂದು ನೆನಹಿನಲಿ, ಮುಂದಪ್ಪುದನ್ ತಪ್ಪುಗಂಡನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೭–೩೯೬).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಬೇಟೆ (< ಬೇಂಟೆ)]

ಕೈಬೇಡಿ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಹಾಕುವ ಸಂಕಲೆ; ಕೈಕೋಳ: ಗಡ್ಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ ತುರ್ಕರು ಆ ಮಂದಿಗೆ ಕೈಬೇಡಿ ಹಾಕಿ ಸಂತೆ ಯೊಳಗೆ ಮಾರಲಿಕ್ಕೆ ತಂದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೩೩); ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಫಕೀರನು . . . ಅವನ ಕೈಬೇಡಿ ತೆಗೆಸಿದನು (ಬಂಕಿಮು. ೩೦೨).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಬೇಡಿ]

ಕೈಬೋನ (ನಾ). ಕೈಯ ಅನ್ನ, —ಆಹಾರ; ಕೈತುತ್ತು: ಲಯಮೆಯ್ದಿ ಯದುಬಲಂ ಪಕ್ಕಿಯ ಗೋಸನೆಗುಡುಕು ಜವನ ಕೈಬೋನಂ . . . ಎನಿಸದೆ ಗದೆಗೆ ನೀಡೆ ದನುಜಂ ಕರವಂ (ಜಗವಿ. ೯–೬೨); ಎನಿತುಂ ಕೃಷ್ಣನ ಗಂಧಸಿಂಧುರಮಹಾಕಾಳಂಗೆ ಕೈಬೋನ ಮಪ್ಪಿನೆಗಂ ಮಾರ್ಪಡೆ ಕಂಡು (ಅನಂಪು. ೧೪–೧೨).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಬೋನ₁]

ಕೈಭಂಟಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಶೌರ್ಯ, —ಪರಾಕ್ರಮ, —ಸಾಹಸ: ಉಂಟು ನೀನುಲಿವಾಕು ಯಮ ಕೈಭಂಟಿಕೆಯ ನೀನರಿಯೆ (ಜಿರಾಮಾ. ೬೭–೪೭).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಭಂಟಿಕೆ]

ಕೈಮ (ನಾ). ಮಾಂಸದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಕೋಳಿಕರಿ, ಕೈಮ, ನೆಯ್‌ಕೂಳು, ಕಡುಂಬುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಪಾಯಸ ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೩೨).
[← ಅರ. ಕೀಮಾ; ಮರಾ. ಖೀಮಾ]

ಕೈಮಗುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈತಿರುಗಿಸು, —ಬೀಸು; ಕೈಯಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ತೋರಿಸು; ಬಲಪ್ರದರ್ಶನಮಾಡು: ಹೊಗೆದುದ್ದೆ ಹೆಚ್ಚಾಳುಗಳ ನಗೆಮೊಗವು ಮೋಡಾಮೋಡಿಯಲಿ ಕೈಮಗುಚಿ ಕಳೆದನು ನಿಮಿಷದಲಿ ಹೇರಾಳರಾಶಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೫); ವಿಗಡತನವನು ವಹಿಲದಲಿ ಕೈಮಗುಚಿ ಕಳೆದರು . . . ಇವರ ವಿಡಾಯಿಗಳ ನಂಬುಗೆಯ ಕೇವಣ ಪಾಡುಕಾಜರ ಕರ್ಣ ನೋಡೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೨೫). ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡರಿಸು; ಕಳೆ: ಚಿಗುರುವವು ತುದಿಗಜಿಗಳವ ಕೈಮಗುಚುವನು ಖಡ್ಗದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೧೦–೧೯). ೩. (ಕೈಯಿಂದ) ಎಸೆ; ಬೀಸಾಡು; ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಕೈಮಗುಚಿದನು ಹೊರೆಯೆಂಬನೀತನ ಮೇಲೆ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೧೪); ಕೈಮಗುಚಿ, ತೋರಭಲ್ಲೆಯದಿಂದ ಹೊಡೆದ ಹೊಮ್ಮಿಗವ (ಮೋಹತ. ೧೯–೪೦); ದುಗುಡದೊಳ್ ತಜಿದರಿಶರಂಗಳಂ ಶಕುನಿ ಕೈಮಗುಚಿದಂ ಮರಳಿ ಪೊಸಕಣೆಗಳಂ (ತುರಂಗ. ೭೩–೩೦). ೪. ಕೈಮಾರಿ ಹೋಗು; ಕೈತಪ್ಪಿ ಹೋಗು; ಹಸ್ತಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಕೈಗೆ ಸೇರು: ಕೈಮಗುಚದೇ ವಿಭವವಿದು ನಿರ್ನಾಮರಾರೋ ಬಿತ್ತಿದರು ಕುರುಭೂಮಿಯಲಿ ವಿಷಬೀಜವನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೬೭). ೫. ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸು; ಕರ್ಮಕಲಾಪ ಗಳನ್ನು ಮಾಡು: ಹೊಗಳಿ ಕಾಣವು ವೇದವಾವನ ಬಗೆದು ಕಾಣರು ಯೋಗಿಗಳು ಕೈಮಗುಚಿ ಕಾಣರು ಕರ್ಮಿಗಳು ಶಿವ ಶಿವ (ನಿಭಾಗ. ೩–೨–೧೯). ೬. ಇಲ್ಲವೆನ್ನು: ಸಾಲ ಕೇಳಿದೆ; ಆದರೆ ಅವನು ಕೈಮಗುಚಿ ದನು (ರೂಢಿ). ೭. ಕೈಯಾಡಿಸು; ಕೈಯಿಂದ ತಿರುವಿಹಾಕು; ಅಡಿಮೇಲು ಮಾಡು: ರೊಟ್ಟಿ ಸೀಯದಂತೆ ಕೈಮಗುಚಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೮. (ಕರಾ) (ಹಣಕಾಸಿನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ) ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸು: ಹಣದ ಮುಗ್ಗಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೈಮಗುಚುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೯. (ಇಸ್ಪೀಟಾಟದಲ್ಲಿ) ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಎಲೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುತೋರಿಸು.
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಮಗುಚು (< ಮಗುಚ್ಚು)]

ಕೈಮಗ್ಗ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ನಡೆಸುವ ಮಗ್ಗ; ಸಣ್ಣಮಗ್ಗ: ಈ ಬಟ್ಟೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೈಮಗ್ಗದವು (ಕಳಹು. ೧); ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಮಿಲ್ಲುಗಳು ಹೆಚ್ಚಾದಷ್ಟು ಕೈಮಗ್ಗದ ಕೆಲಸದವರಿಗೆ ತೊಡಕಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಮಗ್ಗ]

ಕೈಮಚ್ಚು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಮಚ್ಚು: ಕೊಡಲಿ ಕೈಮಚ್ಚು ಗುದ್ದಲಿ ಮೊನೆಹಾರೆಗಳ್ ಪಿಡಿದ ಕರದ ಕುಡುಗೋಲು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೪೦).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಮಚ್ಚು]

ಕೈಮಡಗು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನಿಡು; ಕೈಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಕೊಡು; ಸಾವಕಾಶಮಾಡು; ತಡಮಾಡು; ತಳುವು: ನಡಪಿದನನುವರ ದೊಳ್ ಕೈಮಡಗದೆ ತಳ್ತಿಱಿದು ಪೊಗಱಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೬–೭೨; 1015); ತೊಱೆದೆಮ್ಮನಾಜಿಡಿಗೊಂಡು ಕೈಮಡಗದೇಳಿದರಂತೆ ಘುಮ್ಮನೆ ಪೊರ್ದಿದ್ವೆ ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮ್ಮ. ೮–೬೬); ಇತ್ತಲರಸಂ ಬೇಡುವರ್ಗೆ ಬೇಡಿದುದಂ ಬೇಡಿದಾಗಳೆ ಕೈಮಡಗದೆ ಕೊಟ್ಟು (ಬಾಧಪು. ೪–೩೯ ವ).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಮಡಗು (< ಮಡಂಗು)]

ಕೈಮಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಳನ್ನು ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಬೊಗಸೆಯೊಡ್ಡು: ಬಿಸಿಲಿಂ ಬೆಂಡಾದವರ್ ತತ್ತೃಷೆಗೆ ಪರಿದು ನೀರೆರಚ್ಚಿಯಿಂ ನೀರ್ಗೆ ಕೈಮಡುಟ್ಟಿಸಿರಂ ನುಂಗಿರ್ದ ನಾಸಾಪುಟಮರಳೆ ಬೆಮರ್ ಚುಮ್ಮೆನುತ್ತುಣ್ಮೆ (ದಶಕು. ೬–೭).
[ಕೈ₂ + (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಮಡು₁]

ಕೈಮಣೆ (ನಾ). ಕರಪೀಠ; ಸಣ್ಣಮಣೆ: ಲೈನೋಯಂತ್ರ . . . ಇದರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದಿಕೆಯಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಮೂರು ಭಾಗ ಗಳಿವೆ. ಕೈಮಣೆ, ಎರಕಹೊಯ್ಯುವ ಸಲಕರಣೆ ಹಾಗೂ ಮಾತೃಕೆ (ಮುದ್ರಕ. ೪೯).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಮಣೆ]

ಕೈಮಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಮಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಕೈಮಣೆ ಗೊಂಡ ಪೆಜವನಂತೆ ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಪೊಕ್ಕು (ಅನಂಪು. ೨–೩೦ವ).
[ಕೈಮಣೆ + ಕೊಳ್₁]

ಕೈಮತ (ನಾ). (?): ಕೈವಾರದೆ ಕೈಮತದಿಂ ಕೈವಾರದಿ ಗೆಲ್ದ ಲಜ್ಜಿತೆಯನೆಂತೆನೆ ಕೇಳ್ ದೈವರ್ಕೂಡಿದೊಡೆತ್ತಂ ದೈವಂ ಮರುಳಾದು ದೆಂಬುದಂ ಕೇಳ್ದಱಿಯಾ (ಮದತಿ. ೧೦–೪೩).
[?]

ಕೈಮದ್ದು (ನಾ). ೧. ಹಾಲು ಮೊದಲಾದ ಆಹಾರ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕಾಣದಂತೆ ಬೆರಸಿಕೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದು; ಕೈಮಸಕು: ಕೈಮದ್ದು ಬಿದ್ದ ಈ ಎರಡು ತಿಂಗಳಿಂದ ಆತನ ದೇಹವು ಸೊರಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ವಶೀಕರಣದ ಮದ್ದು. 'ಕೈಮಾಂಸ' ಪರಾ.
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಮದ್ದು₁ (< ಮರ್ದು)]

ಕೈಮರ (ನಾ). (ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ) ಕೈಯ ಆಕಾರದ ಮರ; ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ ಸ್ತಂಭ: ದೂರದಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಸ್ವರ್ಗಮಾರ್ಗದ ಕೈಮರದಂತೆ ಕಾಣುವುದು (ಹುಟ್ಟಹ. ೭೦); ಊರಿಗೆ ಹೋಗಲು ರಸ್ತೆಯೂ ಇಲ್ಲ; ಕೈಮರವೂ ಇಲ್ಲ; ದಾರಿತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಜನಸಂಚಾರವೇ ಇಲ್ಲ (ಮುಸುಗ. ೯೮); ಅದೇ ನಮ್ಮೂರಿನ ಕೈಮರ (ನಮ್ಮೂರ. ೧).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಮರ₁]

ಕೈಮುರ್ಚಲು (ನಾ). ಕೈಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಾದದ್ದು (?): ಅರ್ಚಸವಾಯಲಾಗ ಪೊಸಪೂಗಳನಂದಿವೆ ಚಂದನಚ್ಛಟಾ ಚರ್ಚೆಗಳೆಂಬ ಪೋಲಡಸಿ ನೋಡಿ ನಖಾಂಕುರ ಕಾಂತಿದಾಮದಿಂದರ್ಚಿಸುವಂತೆ ನೀಡಿ ನಳಿತೋಳನಲಂಪಿನೊಳಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದು ಕೈಮುರ್ಚಲ [ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಚರ] ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಗಳಂ ತಳಿರ್ವಟ್ಟಲೊಳೊರ್ವಳೊಟ್ಟಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೬೬). [ಕೈಮುರ್ಚು + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕೈಮುರ್ಚು (ನಾ). ಕೈಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಯಾದುದು, —ಪ್ರಿಯವಾದುದು: ಎನ್ನ ಕೈಮುರ್ಚಿನ ಗೆಡೆಯಾಟದ ಮುತ್ತಿನ ಸೆಂಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೧-೨೦).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ಮುಚ್ಚು$_2$]

ಕೈಮುಸಕ 'ಕೆಯ್ಮುಸಕ' ನೋ.

ಕೈಮುಸಕು 'ಕೆಯ್ಮುಸಕ' ನೋ.

ಕೈಮುಸುಕು 'ಕೆಯ್ಮುಸಕ' ನೋ.

ಕೈಮುಳೆ (ನಾ). ಹಿಡಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ (?): ತಳಿಗೆ ಕನ್ನಡಿ ಸಿಪ್ಪು ಕಂಚಿನ ಸಟ್ಟುಗಂ ತೆಱುವಟ್ಟಲಗ್ಗಳದ ಕೈಮುಳೆ ತಾಳ ಮೊಪ್ಪುವ ಗಿಣ್ಣಲೆಂಬಿವನಾವಗಂ ಕಳೆದುಕೊಂಡೊಡನಿರ್ದ ಧೂರ್ತಜನಕ್ಕೆ ಜೀವಿತಮೆಂದು . . . ನಿಚ್ಚಲುಂ ಕುಡುವಂ ನೃಪಾತ್ಮಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುಳೆ ?]

ಕೈಮುಱಿ$_1$ 'ಕೆಯ್ಮುಱಿ$_1$' ನೋ.

ಕೈಮುಱಿ$_2$ 'ಕೆಯ್ಮುಱಿ$_2$' ನೋ.

ಕೈಮೂಂಸ (ನಾ). = ಕೈಮುದ್ದು : ಎಂಥ ಕಠೋರ ಮನಸ್ಸು ನಿನ್ನದು! ಇಡೀ ಮನೆಯ ಜನರನ್ನೆಲ್ಲ ಕೈಮೂಂಸ ಹಾಕಿ ಕೆಡಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿನ್ನ ಆಸೆಯಲ್ಲವೇ ? (ಕೈಮಾಂಸ. ೧೨).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮೂಂಸ. / ತುಳು. ಕೈಮಾಸ]

ಕೈಮಾಟ (ನಾ). ೧. (ಪರದರು) ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಭಾವಾಭಿನಯ, —ಸೂಚನೆ, —ಸಂಜ್ಞೆ : "ಕೈಮಾಟ ಸಂಜ್ಞೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೭). ೨. ಕೈಕೆಲಸದ ಜಾಣ್ಮೆ; ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತ ಕೌಶಲ: ಎಮ್ಮಯ ಚೆಲ್ವೆ ಸಾಕು ಕೈಮಾಟದ ಕೋಟಲೆ ಬೇಡ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨೨-೧೫); ಕಾಳೆಗದ ಕೈಮಾಟ ಕಂಗೆಡಿಸಿತು ಜಗತ್ರಯವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೯-೨೮); ಮೆಲ್ಲನೆ ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರತ್ನಳ ಕೈಮಾಟವೂ ಸುಂದರ (ಕುಸುಸಂ. ೧೩೩). ೩. ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಅಪಹರಣ: ಬೇಟವೇ ಪರವಧುವಿನಲಿ ಕೈಮಾಟವೇ ಪರವಿತ್ತದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೪೪). ೪. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೈಂಕರ್ಯ, —ಸೇವೆ: ನೋಟಕಚ್ಚರಿಯಾದ ಪರಮ ಸುಂದರಿಯ ಕೈಮಾಟದಿಂದುಪಚಾರವಡೆದು (ಮೋಹತ. ೪-೩೦). ೫. ಕೈಮುಸಕ; ಮೋಸ; ವಂಚನೆ.

ಕೈಮಾಟಕೆಬರು = ಅಧೀನವಾಗು ; ವಶವಾಗು ; ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು : ಕ್ಷೀಣ ಕರ್ಮಗಳ ಕೈಮಾಟಕೆ ಬಂದು ನಿತ್ರಾಣಿಯಾಗಿರುತಿಹನಾತ್ಮ (ಭರಚ. ೬೮-೧೧೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಾಟ$_1$]

ಕೈಮಾಟಿಗ, ಕೈಮಾಟೆಗ (ನಾ). ಕೈ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಊಳಿಗದವನು : ಪೋಗಿ ಕೈಮಾಟಿಗರ ಕರೆಸಿಯಗಣಿತ ನೆರೆಹೆ ಬೇಗ ದಿಂದೆಲ್ಲ ಸಾರಣೆ ಕಾರಣೆಯ ಮಾಡಿ (ನವಮೋ. ೧೩-೩೧). **ಕೈಮಾಟೆಗ**: ಪೊರಮಟ್ಟು ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗರ ಭಂಡಿಕಾರರಂ ಕರೆಸಿದನು ಕುದ್ದಾಲಯೆಲೆ ಗೋಲ ಕೈಮಾಟೆಗರ ಕೋಟಾಕೋಟಿಯಂ ನೆರಹಿ (ನವಮೋ. ೨೧-೧೩).

[ಕೈಮಾಟ + -ಇಗ]

ಕೈಮಾಟೆಗ 'ಕೈಮಾಟಿಗ' ನೋ.

ಕೈಮಾಡು 'ಕೆಯ್ಮಾಡು' ನೋ.

ಕೈಮಾರಾಟ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ತಂದು ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರುವುದು : (✱). ೨. ಮಾರಾಟದ ಮೂಲಕ ಕೈಯಿಂದ ಕೈಗೆ ಆಸ್ತಿ ಬದಲಾಗುವಿಕೆ : (✱).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಾರಾಟ (< ಮಾಱಾಟ)]

ಕೈಮಾರು$_1$ (ನಾ). ಚಾಚಿದ ಒಂದು ಕೈಯ ತುದಿಯಿಂದ ಆಚೆಗೆ ಚಾಚಿದ ಕೈಯ ಇನ್ನೊಂದು ತುದಿಯವರೆಗಿನ ದೂರ; ಒಂದು ಮಾರು ; ನಾಲ್ಕು ಮೊಳ : (✱). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಾರು$_3$]

ಕೈಮಾರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೇ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಂದು ಮಾರುವುದು : (✱). ೨. ಒಬ್ಬರ ಕೈಯಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಗೆ ಬದಲಿಸುವುದು ; ಕೈಬದಲಿ : ಆ ಹೊಲ ಬಹಳ ಕೈಮಾರಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಾರು$_2$ (< ಮಾಱು$_2$)]

ಕೈಮಿಂಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗು, —ಮೇಲಾಗು: ಹರೆಯದರ ಕೈಮಿಂ[ಪಾಠಾಂ. ಮುಂ]ಚುವುದು ವರಸಂಗರಂಜಿತವಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೫೨). ೨. ಒಂದು ಕೈಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಗೆ ದಾಟಿಹೋಗು : ಹೊಲದ ಪುರುಳೆಲ್ಲೆಲ್ಲೊ ಮನೆ ಮನೆಯ ಕೈಮಿಂಚಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೧-೨೫೫). ೩. ಕೈಮೀರು : ನಾನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅವಿಧೇಯಳು ಎಂದುಕೊಂಡೆ. ಆದರೇನು ಮಾಡುವುದು? ಕೈಮಿಂಚಿ ಹೋಗಿದೆ (ಸುವಸಂ. ೨೦).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮಿಂಚು$_2$)]

ಕೈಮಿಗು 'ಕೆಯ್ಮಿಗು' ನೋ.

ಕೈಮೀರು 'ಕೆಯ್ಮೀಱು' ನೋ.

ಕೈಮೀಱು 'ಕೆಯ್ಮೀಱು' ನೋ.

ಕೈಮೀಱುಹ 'ಕೆಯ್ಮೀಱುಹ' ನೋ.

ಕೈಮುಂಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಮುಂದಾಗು, —ಮೇಲಾಗು : ಹರೆಯದರ ಕೈಮುಂ[ಪಾಠಾಂ. ಮಿಂ]ಚುವುದು ವರಸಂಗರಂಜಿತವಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೫೨). ೨. ಮೊದಲೇ ಹೋಗು ; ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಹೋಗು : ಕೈಮುಂಚಲೆಂದು ಮೈಸೂರ ಪಠಾಣರು ಬೈದು ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ಸಮರದಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೧೧೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುಂಚು$_1$]

ಕೈಮುಗಿ 'ಕೆಯ್ಮುಗಿ' ನೋ.

ಕೈಮುಗಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಮುಗಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪಲರಿಂದಂ ಪಾಪಾಂತಕನೆನಿಸಿ ನೆಱೆಯೆ ಕೈಮುಗಿಯಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೫).

[ಕೈಮುಗಿ (< ಕೆಯ್ಮುಗಿ) + -ಇಸು$_3$]

ಕೈಮುಗಿಹ (ನಾ). ಕೈಮುಗಿಯುವಿಕೆ; ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ : ಓ ನೋಡು ಬಾರಾ, ಗಿಡದ ಕೈಮುಗಿಹ ಮೊಗ್ಗಾಗಿ ಮೈದೋರುತಿದೆ (ಅನಿಕೇ. ೨೨-೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುಗಿಹ]

ಕೈಮುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ) ಕೈಯನ್ನು ಮುಚ್ಚು, —ಮರೆಸು : ಬೋಳನು ಕೈಮುಚ್ಚಿ ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಡಲು ಮುಗುಳುನಗುತ್ತ ಕೋಲ್ಕಾರರು ಹೀಗೆಂದರು (ಕಾಲೂರ. ೧೦ ಕಥಾಸಾರ). ೨. ಸುಮ್ಮನೆ ಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು : ಸ್ವಸ್ಥ ಕೈಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕೂಡ್ರುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೨).

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುಚ್ಚು$_1$]

ಕೈಮುಟ್ಟೆ (ಅ). ಕೈಯ್ಯಾರೆ; ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ; ಸ್ವತಃ : ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ನಾವೇ ಕೈಮುಟ್ಟೆ ಉದ್ಯಾನ ರಚಿಸಿಬಿಡೋಣ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೫೫); ಅವರನ್ನು ನನ್ನ ಕೈಮುಟ್ಟೆ ಸಂಹರಿಸುವೆನು (ತುಳಸಿ. ೨೫೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುಟ್ಟೆ$_3$ (< ಮುಟ್ಟಂ)]

ಕೈಮುಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಣ್ಣಮುಟ್ಟ; ಅಂಗಳದ ಏರುಪೇರುಗಳನ್ನು ಸಮತಲಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ; ಧಮ್ಮಸ್ಸು ಮರ: ಅವನು ಕೈಮುಟ್ಟಯಿಂದ ಅಂಗಳವನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಮುಟ್ಟ$_1$]

ಕೈಮುಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮುಟ್ಟು; ಹಸ್ತದಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಹಣ ಬಂಗಾರ ವಸ್ತ್ರ ಕಪ್ಪಡ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದಿರಲು ಕಂಡು ಕಾತರಿಸಿ ಕೈಮುಟ್ಟ ಎತ್ತದ ಭಾಷೆ (ಅದವ. ೫೨); ಹಲವು ಸೂಳ್ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ನಮಿಸುತ (ಬಸಪು. ೫೮-೨೩). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಸೇರು; ಕೈಗೆ ಬರು; ತಲುಪು: ಕಾಗದ ಬಂದು ಕೈಮುಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ೩. ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ಮುಟ್ಟು, —ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಬೆಟ್ಟಬೀಳಲುವರಿದವನೆ ಕೈಮುಟ್ಟ ಮಹಿಯನು ದಂತಿಘಟೆ ಸಾಲಿಟ್ಟುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೪). ೪. (ಶಪಥ ಅಥವಾ ಆಣೆಗಾಗಿ) ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಕೈಮೇಲೆ ಕೈಯಿಡು: ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದು ನನ್ನ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಹೇಳು (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಕೈಮುಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಕೈಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಉಪಕರಣ, —ಆಯುಧ: ಬಡಗಿ ಕಮ್ಮಾರರ ಕೈಕೆಲಸದ ಕೈಮುಟ್ಟುಗಳೂ ಅವರ ಬಳಿಯಿದ್ದವು (ಸೊಮುಗು. ೫೮). 'ಮರಮುಟ್ಟು' ಪರಾ.

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್) + ಮುಟ್ಟು$_2$]

ಕೈಮುದ್ದೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಉಂಡೆ, —ತುತ್ತು: ಕೈಮುದ್ದೆಯ ಕೆಡಹಿನಲ್ಲಿ ಬಾಯ್ಗೆ ಬಯಲು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೪೩-೨೪); ಗೋವಳರ ಮೇಳದ ಕಲ್ಲಿಗೂಳ ಕೈಮುದ್ದೆಯಂ ತೆಗೆದುಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೬).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ಮುದ್ದೆ$_1$]

ಕೈಮುದ್ದೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮುದ್ದೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಕೈತುತ್ತುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಬಿದ್ದವಗಣಿತ ತುರಗದಳ ಕೈಮುದ್ದೆಗೊಂಡನು ಕಾಲನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೫).

[ಕೈಮುದ್ದೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೈಮುರಿ$_1$ 'ಕೈಮುಱಿ' ನೋ.

ಕೈಮುರಿ$_2$ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ; ಬಳೆ: (ಕ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುರಿ$_2$]

ಕೈಮುರಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತಿದ ಹುಲ್ಲು ಅಥವಾ ಬಟ್ಟೆ: ದಂಡೆಯಂ ಕೊಂಡು ನಿಂದಿದಿರೊಳ್ ಪಾಯ್ದುದ ಕಿತ್ತು ಕೈಮುರಿಗೆಯಂ ಕೈಗಣ್ಮ . . . ಮಿಾಜಿ ತಿವಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೯೯).

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಮುರಿಗೆ]

ಕೈಮುಱಿ, ಕೈಮುರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೈತುಂಡಾಗು, —ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು: ಕೀಳಲೆ ಮರುಳೆ ಸೂತಜ ಕೈಮುಱಿಯೆ ಸಂಗರದ ಸಿರಿ ಹಿಂಗುವಳೆ ತನ್ನನೆನ್ನುತ್ತ ಗರ್ಜಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೬-೫೪). **ಕೈಮುರಿ$_1$**: ಆಯುಧವಿಲ್ಲದೆ ಕೈಮುರಿದಂತಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುಱಿ$_1$]

ಕೈಮೂಲ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬರೆದ ಅಥವಾ ಕಂಡರಿಸಿದ ಮೂಲ ಪ್ರತಿ: ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಿಗಳು ಯಿದಕ್ಕೆ ಕೈಮೂಲ ಶಿಲಾಪ್ರತಿ (ಎಕ. XII, ಮುದ್ದಗಿ. ೫೬-೨೮; 1738).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮೂಲ]

ಕೈಮೂಳಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಲ್ಲದವಳು, —ಅಂಗಹೀನೆ: ಆ ಕೈಮೂಳಿ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡಲಾರಳು (ರೂಢಿ). ೨. ಯಾವ ಆಭರಣವನ್ನೂ ಧರಿಸದ ಕೈ; ಬೋಳುಗೈ: (ಕ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮೂಳಿ$_1$ (< ಮೂಱಿ$_1$)]

ಕೈಮೆ$_1$, ಕಯ್ಮೆ$_1$, ಕೈವ್ಮೆ$_1$, ಗೆಯ್ಮೆ$_1$, ಗೇಮೆ, ಗೈಮೆ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ: "ಕೈಮೆಯನೆ ಮಾಟಂ" (ಚತುನಿ. II, ೫೮); ಆ ಮಾಯಾಮಾಧವನೆಳಮೆಯ ಕೈಮೆಗಳಂ ಕಿವಿಸೊಗಯಿಸೆ ಕೇಳ್ದು (ಚಿಕವಿ. ೩-೩೨); ಕೆಯ್ಗುಮುರ್ದ ಚಿಂತಾಮಣಿಯ ನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಬಾಚ್ಚು ಕೈನೆಯ ಕೈಮೆಗೊಳಗಾದೆನಕ್ಕಟ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೮-೬). ೨. ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ; ನೈಪುಣ್ಯ; ಜಾಣ್ಮೆ: "ಕೈಮೆಯೆ ಕೈಚಳಕಂ" (ಭಾರನಿ. ೨೮); ಆ ಸಭೆಯ ನೋಡುವೆವು ಶಿಲ್ಪದ ದೇಸೆಗಾಜರ ಕೈಮೆಗಳು ಲೇಸೈಸಲೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೨೪); ಬಿಲ್ವಿಡಿದು ಜೇಗೈದು ನಿಂದು ನಿಡುಗಣೆಗಳಂ ತೆಗೆದೆಚ್ಚು ಕರ್ಣಜನ ಕೈಮೆಗಿಂ ಮಿಗಿಲಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೨೩); ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರಳು ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುರುಳು ತೀಡಿಹುದು ಒಂದೆ ಕೈಮೆ (ಸೂರ್ಯಪ್ರಾ. ೫೯-೬). ೩. ಕಪಟ; ಮೋಸ; ತಂತ್ರ: ಕಳವುಗಳ ಕೈಮೆಗಳ ನೋಡಾ ಮೋಡಿಯುಬ್ಬಣದ . . . ಚದುರ ಭಟರಧ್ವಳಿಸಿ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೮); ಕಡು ಹಿನಲಿ ಕೈಮೆಯಲಿ ಮಾಯಾಮೋಹನಂಗಳಲಿ ತೊಡಚಿಕೊಂಬ . . . ಮುಗ್ಧೆಯರು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೩೦). **ಕಯ್ಮೆ**: ೨. ಕಯ್ಮೆಯಿಂ ಮುನ್ನಡಿದು ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂದಿರೆ ನೋಡಿ ಬಾಯ್ಮಸೆಯ ಕುಡುಗೋಲ ಕಯ್ಪಿಡಿದು ಸೆಳೆದಂ (ಕಾಉಕ. ೧೩೦-೨೬೬). **ಕೈವ್ಮೆ$_2$**: ೨. ಕೈವ್ಮೆ ತೋಱದನೆ ಕಲಿಕರ್ಣ ನಿನ್ನೊಡನೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೧೩). **ಗೆಯ್ಮೆ**: ೧. ಹಗೆಗಳ ಮನೆ ಮುರುಕುತನದ ಗೆಯ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಆಕಬರನೆ ಅವನಿಗೆ ಶರಣೆಂದು ತೋರಿರಬೇಕು (ನೂರಜ. ೪). ೪. ಒಕ್ಕಲುತನ; ಬೇಸಾಯ; ಕೃಷಿ: ದುರಿತ ವನಂ ಬೆಳೆವುದಕೆ ಹೊಲಂ . . . ಪರಿಕಾಲುದಕಮುದಕೆ ಕಳವನ್ನಸ್ತ್ರೀ ರತಮೇ ಗೆಯ್ಮೆ (ಜಯಕಾ. ೧೦-೧೬). **ಗೇಮೆ**: ೪. ಗೇಯ್ಮೆಸಂದು ಗೇಮೆ (ಶಮುದ. ಮು. ೩೩ ವೃತ್ತಿ); ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆಬರದೆ ಗೇಮೆಯೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗೈಮೆ**: ೧. ಪಲವೋದುಗಳಿಂದ ಪಲವು ಗೈಮೆಗಳಿಂದ (ಹದಿಬ. ೧-೩೩); ಈ ಹೊಲಸು ಗೈಮೆಗೆ ಏನು ಹೇಳಬೇಕೋ ನನಗೆ ತಿಳಿಯದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೯೪). ೪. ಗಿಡುವ ಕಡಿಯದೆ ಗೈಮೆಗೆ ಬಾಹಂಥಾ ಭೂಮಿನು ಸಾಗವಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೩-೨೭; 1674); ಸ್ವಂತಗೈಮೆ ಮಾಡಲಾರದ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಬರುವ ವರಮಾನ ಸಾಲದಾಗಿತ್ತು (ಜಾರುದಾ. ೪).

[ಕೈ$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$) + -ಮೆ$_1$]

ಕೈಮೆ$_2$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತನ; ದುರುಳತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಮನ ಕೈಮೆಯನು ಕಳಲಿಸು ಕಟಾಕ್ಷದ ಕರುಣಭಾವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೬).

[← ತಮಿ. ಕಯಮೈ, ಕಯಂ]

ಕೈಮೆಗಾಱ (ನಾ). ಕೈ ಚಳಕವನ್ನು ತೋರಿಸುವವನು; ಸಾಹಸಿ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಕಡು ಚಳಕದ ಕೈಮೆಗಾಱರೊಳ್ ಬಿರುದಾಂತಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೪೪); ನಡುಗರುಡಿಯ ಪೂಜೆಯ ಬಿರುದಿನ ಕೈಮೆಗಾಱ ನೊರ್ವಂ ತನ್ನೊಡಲ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ಕೈಮೆಯ ಬಲ್ಪಂ ನಂಬಿ (ಚಿಕವಂ. ೧೬೪).

[ಕೈಮೆ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಕೈಮೇಲು (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಉತ್ತಮಿಕೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಆಧಿಕ್ಯ. 'ಕೈಮೇಲಾಗು' ಪರಾ.

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಮೇಲು]

ಕೈಮೇಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗು; ಕೊಡುಗೈಯಾಗು: ಶ್ರೀಲಕುಳೀಶ ಪದಪ್ರಕ್ಷಾಳನಮಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟನೀ ಸ್ಥಾನಮನೀ ಭೂಲೋಕಮಱಿಯೆ ತಾಂ ಕೈಮೇಲಾಗಿರೆ ಧಾರೆಯೆಱೆದು ಸಲೆ ಶಿವರಾಜಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೮-೯೯; 1147).

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಮೇಲು + ಆಗು$_1$]

ಕೈಮೇಳ (ನಾ). ಹೋರಾಟ (?) : ಅರಿಯ ರಾವುತರು ಕೈಮೇಳದ ಕನ್ನೋಜಗಳು ಗೌಳರಾವುತರು ಬಂದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೪).
[ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₂) + ಮೇಳ]

ಕೈಮೇಳವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಗೂಡು; ಒಟ್ಟಾಗು; ಸೇರು; ಕೂಡು: ದಿಗುವಳೆಯುದಲಿ ಕೈಮೇಳವಿಸಿದವು ತಂಬಟಧ್ವನಿ ಜಡಿವ ಕಹಳೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೬); ಒಳಗೆ ಕಾಮನ ಕೂಡೆ ಕಸ್ತೂರಿ ಗಂಧಿ ಕೈಮೇಳವಿಸಿದಳು (ವೋಹತ. ೧೬–೩೦). ೨. ಹೋರಾಡು; ಸೆಣಸು; ಯುದ್ಧಮಾಡು: ಕಾಲಗತಿಯೋ ಮೇಣ್ ಕಪರ್ದಿಯ ಕೀಲಕವೊ ರವಿಯೊಡನೆ ತಮ ಕೈಮೇಳವಿಸಿತೇ ಶಿವಶಿವಾಯೆನುತಸುರ ಹಲುಮೊರೆದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೨೭). ೩. ಕೈಗೂಡು; ನೆರವೇರು; ಸಿದ್ಧಿಸು; ಸಫಲವಾಗು: ಬಾಲೆ ಸ್ಯೆರಿಸು ಕಾರ್ಯಗತಿ ಕೈಮೇಳವಿಸುವುದು ಘಳಿಗೆಯೆರಡನು ಬೀಳುಗೊಟ್ಟರೆ (ನಿಭಾಗ. ೩–೫–೭). ೪. ಕೈಗೂಡಿಸು; ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಿಸು: ಲಕ್ಷ್ಮೀಲೋಲನಲಿ ಸಲೆ ತನ್ನನೇ ಕೈಮೇಳವಿಸುವುದು ತಂದೆ ತದ್ಗತಭಾವಭಕುತಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೭–೪–೨೦). ೫. ಸಂಭವಿಸು; ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು: ಕಾಲ ವಿಷಮವು ಕೌರವ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ ಪಾಂಡುಕುಮಾರರಲಿ ಕೈಮೇಳವಿಸುವುದು ಕದನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೩೧). ೬. ಕೈಗೆ ಅಳವಡು; ಒಪ್ಪು; ಸರಿಹೋಗು: ಹೇಳುಸಾರಥಿ ಬಿಲ್ಲಿದಾವನ ತೋಳಿಗಳವಡುವುದು ಮಹಾ ಶರಜಾಲ ಬೆಸಗೈದಪವಿದಾರಿಗೆ . . . ಮೇಲುಗೈದುಗಳಾರಿಗಿವು ಕೈಮೇಳವಿಸುವವು ಮನದ ಸಂಶಯ ಹಿಂಗೆ ಹೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೩೯).
[ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₂) + ಮೇಳವಿಸು]

ಕೈಮೈ₁ (ನಾ). ೧. ಕೈ ಮತ್ತು ದೇಹ: ಹಿಳುಕು ಕವಿದವು ಭಟನ ಕೈಮೈಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೬).
[ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₂) + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಕೈಮೈ₂ 'ಕೈಮೆ₁' ನೋ.

ಕೈಮೈತನ (ನಾ). ಕಲಿತನ; ಬಂಟತನ; ಶೌರ್ಯ: ವಿನಯ ವೇಕಿದು ನಿಮ್ಮ ಭುಜಬಲದನುವ ಬಲ್ಲೆನು ನಿಮ್ಮ ಕೈಮೈತನದ ಹವಣನು ಕಾಬೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೧೫). [ಕೈಮೈ₂ (< ಕೈಮೆ₁) + –ತನ]

ಕೈಮೊಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಮುಗಿ; ವಂದಿಸು: ದಾರೀಲಿ ಹನುಮಂತ ರಾಯನಿಗೆ ಕಾಯಿ ಒಡೆದು ಕೈಮೊಕ್ಕಿಹೋಗಿ (ಸಣ್ಣಕ. ೨೨).
[ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₂) + ಮೊಕ್ಕು (< ಮೊಟ್ಟು₁)]

ಕೈಮೊಗ (ನಾ). ಅಂಗೈ; ಹಸ್ತತಲ (?) : ಗಡಣದೆ ಮಾದೇವಿಯ ಬಗೆಯೊಡೆಯನ ನೊಸಲೊಳ್ ಕದಂಪಿನೊಳ್ ಕೈ [ಪಾಠಾಂ. ಮು೦] ಮೊಗದೊಳ್ ತೊಡೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ತೋಳೆಡೆಯೊಳ್ ಬಿಡೆ ನಟ್ಟುವು ಕಾವ ನಂಬುಗಳ್ ತಾವೈದುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೭). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಮೊಗ]

ಕೈಮೊಱೆ (ನಾ). ಕೈಯನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಮೊರೆಯಿಡುವುದು, —ಕೂಗುವುದು: ನಿದ್ರ್ರವದ ತಾಳಿಯಲಿ ಕೈಮೊ[ಪಾಠಾಂ. ನೊ, ಸೊ]ಱೆಯ ಕಂಬಱಿಗೋಳ ಕಲ್ಲಿಯ ಜೋಳಿಗಳ ಗೋಪಾಳಕರು ಬಂದೆಱಗಿ ಬಿನ್ನೈಸಿದರು (ಜೀವಂಚ. ೬–೫). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಮೊಱೆ₃]

ಕೈಯಂಗಿ (ನಾ). ಕೈಯ ಕವಚ; ಕೈಗವಸು: ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಉಕ್ಕಿನ ಅಂಗಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟು ಉಡುಪಿನ ಚರ್ಮದ ಕೈಯಂಗಿಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೮೭). 'ಕೆಯ್ಪೊಡೆ' ಪರಾ.
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಅಂಗಿ₃]

ಕೈಯಂಡೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಅಂಡೆ; ಜೀರ್ಕೊಳವೆ: ಅಂಡೆಯ ನೆಗಹಿ ಕುಂಕುಮರಸದುಂಬಿ ಕೈಯಂಡೆಯ ಕೊಳವೆಯ ಬಿಗಿದು (ವೋಹತ. ೧೪–೬೫). [ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₂) + ಅಂಡೈ₃]

ಕೈಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದಲೇ ತಿರುಗಿಸಬಹುದಾದ ಯಂತ್ರ ಸಣ್ಣಯಂತ್ರ: ಕಾಫಿ ಹುಡಿಮಾಡುವ ಸಣ್ಣ ಕೈಯಂತ್ರವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸಾ. ೫೩).
[ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₂) + ಯಂತ್ರ]

ಕೈಯಂಬು, ಕಯ್ಯಂಬು (ನಾ). ಕೈಯ ಬಾಣ: ತರುಣಿಯೊರ್ವಳು ನವರತ್ನದ ಕೈಯಂಬ ಧರಿಸಿದಳವನೀಶ್ವರಗೆ (ಕಂನವಿ. ೨೪–೬೭). **ಕಯ್ಯಂಬು**: ಪ್ರಮಾಥಿಕುಮಾರನ ಕಯ್ಯಂಬುಗಳೆರಡುಱಿಯೆಮತ್ತಲ್ಲಂತವುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೫೪); ಬತ್ತಳಿಕೆ ಕಯ್ಯಂಬು ನಿಲ್ಲದೆಸೆಯೆ ಪೊಜಮಟ್ಟರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೧೯).
[ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₂) + ಅಂಬು₂]

ಕೈಯಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಭಿಕ್ಷಾಟನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ) ಹಿಡಿ ಅಕ್ಕಿ; ಮುಷ್ಟಿ ಅಕ್ಕಿ: ಬಸ್ತಿಯಲ್ಲಿಹ ತಪಸ್ವಿಗಳ ತಂಡ ಳಕ್ಕೆ ಸೀತ ನಿವಾರಣೆಯ ಹಚ್ಚಡ ಲಕ್ಕೆ ಕೈಯಕ್ಕಿಯ ತುಂಬುವ ಸೂಸುವ ಹಚ್ಚಡಕ್ಕಂ (ಎಇ. VIII, ೧೩೩–೪೧; 1586). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₃) + ಅಕ್ಕಿ₁]

ಕೈಯಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಬರೆದುದು: (ಶಿ). ೨. ರುಜು; ಸಹಿ; ದಸ್ಕತ್ತು: (ಶಿ). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಅಕ್ಷರ]

ಕೈಯಡಕ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕುಹಕ; ಕೃತ್ರಿಮ: ಕೂರ್ಮೆ ಕೈಯಡಕಂ ವಂಚನೆ ಮಿಕ್ಕ ಮಾನಸಿಕೆ ಮುಂಚಂ ಮಂಚಲಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೯೬); ಕುಹಕ ಕೈಯಡಕ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಕುಟಿಳ ವಿದ್ಯೆಗಳುಮಂ (ನೀತಿವಾ. ೨೪–೭೭).
[ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₂) + ಅಡಕ₁ ?]

ಕೈಯಡಿಗೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಮಾಡುವ ಅಡಿಗೆ; ಸ್ವಯಂಪಾಕ: ನನಗಾರು ಇಲ್ಲ, ಕೈಯಡಿಗೆಯ ಬಡವನು ಎಂದು ಮೊರೆಯಿಟ್ಟನು (ಕಾಲೂರ. ೧೦ ಕಥಾಸಾರ).
[ಕೈ₃ [< ಕೆಯ್₂) + ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ)]

ಕೈಯಡ್ಡೆ (ನಾ). ಪಾಲಕಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾಗ ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಅಡ್ಡೆ: ದೇವರೂಳಿಗದ ದೀವಟಿಗೆಯ ದಾಸಿಮುನಿಗೆ, ನಿತ್ಯೋತ್ಸವದ ಕೈಯಡ್ಡೆಗೆ ಹೆಗಲನ್ನಾನಿಸುವ ಬೋಯಿಗಳಿಗೆ, ದೇವಾಲಯದ ಒಂದು ಪಾಲು ಸಂದಾಯವಾಗಬೇಕು (ಸವತಿ. ೧೬೭).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಅಡ್ಡೆ₁]

ಕೈಯಫಿಯತ್ತು 'ಕೈಫಿಯತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಯರ (ನಾ). (ಕೈಯ) ವೇಗ; ಚುರುಕು; ಶೀಘ್ರತೆ (?): ದಿವಿಜರೊರಲ್ದು ಕೊಟ್ಟ ಪೊಸ ಕಾಣ್ಕೆಯ ರಯ್ಯಮೆನಿಪ್ಪ ದಿವ್ಯವಸ್ತುವನಿರದಾಂತು ಕೈಯರದೊಳೀಶ್ವರನಿರ್ದೆಡೆಗೊಲ್ದು ಬಂದು (ವೀರವಿ. ೭–೫೦). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಅರ₉]

ಕೈಯಳವಿ 'ಕೆಯ್ಯಳವಿ' ನೋ.

ಕೈಯಳವು 'ಕೆಯ್ಯಳವು' ನೋ.

ಕೈಯಳೆ, ಕಯ್ಯಳೆ (ನಾ). ಮಜ್ಜಿಗೆ: "ಮಥಿತಂ – ಮಜ್ಜಿಗೆ, ಕೈಯಳೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೬); "ರಸಾಢ್ಯ – ಕೈಯಳೆ, ರಾಸ್ಮೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೩) **ಕಯ್ಯಳೆ**: "ದಧಿಮಂಥಮೆನಲು ಕಯ್ಯಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯಳೆ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೬). [ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್₃) + ಅಳೆ₂]

ಕೈಯಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೈಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸು. 'ಕಾಲಾಡಿಸು' ಪರಾ. ೨. (ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ದಯೆಯಿಂದ) ಕೈಯಿಂದ ನೇವರಿಸು; ಮೆಲ್ಲನೆ ಸವರು: ದನಗಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯಾಡಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೩). ೩. ಕೈಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಮತ್ತೆ ಜೋಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಮನೆಯ ಹಂಚನ್ನು ಕೈಯಾಡಿಸು (ರೂಢಿ).

೪. (ಒಣಗು ಹಾಕಿದ ಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಮಗುಚಿ ಹಾಕು; ತಿರುವಿಹಾಕು: ಚಾಪೆಯಲ್ಲಿನ ಬತ್ತವನ್ನು ಕೈಯಾಡಿಸು (ರೂಢಿ). ೫. ಕಳೆ ಕೀಳು; ಹಸನುಮಾಡು: ಗದ್ದೆ ಕೈಯಾಡಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೬. (ಆಲಂ) ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಕೈಹಾಕು: ಅವನು ಈಗೀಗ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಕೈಯಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಆಡಿಸು]

ಕೈಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ಚಲಿಸು, —ಅಲ್ಲಾಡು: ಶಿವಶಿವಾ ಎಮಗೆಂತು ಕೈಯಾಡುವುದು ಹೇಳಾರೋಗಿಪೊಡೆ (ಬಸಪು. ೨೩-೬೨). ೨. ಮಗುಚು; ತಿರುಗಿಸು: ಒಣಹಾಕಿದ ಬತ್ತವನ್ನು ಕೈಯಾಡು (ರೂಢಿ). ೪. ಕೈಯಿಂದ ಕೆಲಸನಡೆ, ಕೆಲಸವಾಗು: ಬಾಯಾಡಿದರೆ ಕೈಯಾಡೀತು (ಗಾದೆ). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಆಡು₁]

ಕೈಯಾಣೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು ಭಾಷೆಮಾಡುವುದು; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುವುದು. 'ಕೈಯಾಣೆಯಿಡು' ಪರಾ. [ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಆಣೆ₃]

ಕೈಯಾಣೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಭಾಷೆಕೊಡು; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡು: ಬಿರುದಂ ಮೇಳಯದೊಳ್ತೊಡರ್ಚಿ ಬಿರುದಂಕಂ ಮೆಚ್ಚುತುಂ ಸಾರ್ಚಿಮಚ್ಚರದಂಕಂ ಕಳದಲ್ಲಿನೋಡು ಬಯಲೊಳ್ಪೇಡೆಂದು ಕೈಯಾಣೆಯಿಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ] ರಸಂಕಂ ಪಚಿಗುಟ್ಟೆ ಮಾಸವಳದಂಕಂ ಹಾಸೆಯಂ ಸಾಜು (ಅನಂಪು. ೨-೨೮). [ಕೈಯಾಣೆ + ಇಡು₁]

ಕೈಯಾನ್ 'ಕೆಯ್ಯಾನ್' ನೋ.

ಕೈಯಾನು 'ಕೆಯ್ಯಾನ್' ನೋ.

ಕೈಯಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈತುಂಬು; ಪೂರ್ಣವಾಗು: ಉರದೊಳು ಕೈಯಾರಲಪ್ಪುವನು (ಬಸಪು. ೪೭-೨೮).

ಕೈಯಾರ, ಕಯ್ಯಾರ ೧. = ಕೈತುಂಬುವಂತೆ. ೨. ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ: ಕೆಟ್ಟಕಾಯದ ಸುಖಕಳುಪಿ ಒಡಹುಟ್ಟಿದರ ಕೈಯಾರ ಕೊಂದರೆ ಮುಟ್ಟದೇ ಕಡುಪಾಪ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೬); ರಕ್ಕಸ ನೀನು ಕುವರನ ಕೈಯಾರ ಕೊಲ್ಲದೆ ಕಡಲೊಳು ಬಿಸುಟೆ (ಮೋಹತ. ೧೨-೬). ಕಯ್ಯಾರ ನಾಮ ಕೊಂಡೆಸಗಿ ಕಣ್ಣಾರ ನೋಡುವಟಿಗೆಯ್ಮೆ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೨೮). ಕೈಯಾರೆ, ಕಯ್ಯಾರೆ, ಕೈಯ್ಯಾರೆ = ಕೈಯಾರ: ೨. ಕುಠಾರದಿಂ ಕೈಯಾರೆ ಕಡಿಕಡಿದೊಟ್ಟಿ (ಬಸಪು. ೩೦-೪); ಕೈಯಾರೆ ಭಿಕ್ಷವ ನೀಡಿ (ಚೆಬಪು. ೨೦-೧೭); ಈವಂಗೆ ದೇವಂಗೆ ಅವುದಂತರವಯ್ಯ? ದೇವನು ಜಗಕೆ ಕೊಡುತಿಹನು ಕೈಯಾರೆ ಈವನೇ ದೇವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೯೪). ೨. ವಾರಿನಿಧಿ ಮುನಿ ಕುಡಿದ ಕಪಿ ಕಯ್ಯಾರೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂದುಗಳೆವೊಡೆ ಸೇರಿತೀಪುರಸಿರಿಯೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೬). ೨. ಶೋಣಿತನಿವಹದಲ್ಲಿ ಕೈಯ್ಯಾರೆ ಮುಳುಗಿಸಿ (ಸಂಭಪ. ೯-೨೫). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಆರ್₂]

ಕೈಯಾರು (ಕ್ರಿ). ಕೈ ಬತ್ತಿಹೋಗು; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿಲ್ಲದಾಗು: ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನರ್ಪಿಸಲಿಕ್ಕೂ ಕೈಯಾರಿದ ಬಚ್ಚಬಡವರೂ (ನಾಡೋಜ. ೨೯೯). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಆರು₄ (< ಆಱು₃)]

ಕೈಯಾರೈಕೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಆರೈಕೆ, —ಶುಶ್ರೂಷೆ: ಪಶುಗಳಿಗೆ ಹುಲ್ಲುನೀರುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸೌಖ್ಯವಾದದ್ದು ಕೈಯಾರೈಕೆಯು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಆರೈಕೆ (< ಆರಯ್ಕೆ)]

ಕೈಯಾಸೆ 'ಕೆಯ್ಯಾಸೆ' ನೋ.

ಕೈಯಾಳು (ನಾ). ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಅಂಗಸೇವಕ: ಕೈಯಾಳಿನಂತೆ ಕೈಬೆಸಮಾಡುವನು (ಸಾಹಿವಿ.೩೬); ಕೈಯಾಳನ್ನು ಕರೆಯಬೇಕಾದರೆ ಒಂದು ಸಾರಿಯೂ . . . ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸುತ್ತೇನೆ (ರಾಜಾಮು. ೨೫೫). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಆಳು₃ (< ಆಳ್₃)]

ಕೈಯಿ 'ಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೈಯಿಂಡೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಮಾಲೆ, —ಹಾರ: ಎಳಲ್ವ ಜೆಡೆಯಿಂದೀಶ ಕಣ್ಣನೀರಿಂದಜಿತ ವಿಭೂತಿಯ ತಿಲಕದಿಂದರೆಯರೆಗಟ್ಟುವ ಕೈಯಿಂಡೆಯಿಃ ಸಡಿಲ್ವ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಮಾಲೆಯಿಂ (ಸಂಬಿಅ. ೨-೫೩). [ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಇಂಡೆ₂]

ಕೈಯಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಊರುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಊರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಗಳನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿಸುತೆ ಇಂತು ಮುದದಿಂ ನಲಿವುತರಸುಮಗನೆಯ್ದಿದಂ (ಸಂಬಿಅ. ೫-೧೧೨). [ಕೈಯಿಕ್ಕು (< ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕು) + -ಇಸು₃]

ಕೈಯಿಕ್ಕು 'ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಕೈಯಿಚ್ಛೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಸ್ವಾಧೀನತೆ, —ಹಿಡಿತ, —ಹತೋಟಿ; ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆ; ಸ್ವಾಧೀನತೆ. 'ಕೈಯಿಚ್ಛೆಗೆಡು' ಪರಾ. [ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಇಚ್ಛೆ]

ಕೈಯಿಚ್ಛೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯ ಹಿಡಿತ ತಪ್ಪು; ಕೈಮೀರಿಹೋಗು; ಹತೋಟಿ ಇಲ್ಲದಾಗು: ಸೊಕ್ಕಿದ ಕುಂಭಾಂಡರಣದೊಳು ರಕುತವ ಕಕ್ಕಿದ ಕೈಯಿಚ್ಛೆಗೆಟ್ಟು ಸಿಕ್ಕಿದ ಸಿಕ್ಕಿದನೆನಲಾಗಿ (ಮೋಹತ. ४೦-೬೨). [ಕೈಯಿಚ್ಛೆ + ಕೆಡು₁]

ಕೈಯಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಈಟಿ: ಕುಂತ ನೇಜೆಯ ಕೈಯಿಟ್ಟಿಯಾಯುಧಗಳನಂತರಿಕ್ಷಗಳಿಗಿಟ್ಟಾಗ ಪಂಥದಿಂದಾಸುವ ಕಾಲಾಳ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೨೧); ಅಲ್ಲದೆ ಮೈಸೂರಿನ ಮಹಾವೀರರು ಕೈಯಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದ (ಕರ್ನಾಜ. ೧೪೬). [ಕೈ₃ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಇಟ್ಟಿ₁]

ಕೈಯಿಡು, ಕಯ್ಯಿಡು, ಕೈಇಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಇಡು; ಕೈಹಾಕು: ಬಟ್ಟಲೊಳಗಿದೆ ಹುಗ್ಗಿಯಂ ಕೈಯಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಿ (ಬಸಪು. ೩೩-೧೮); ಮಿಂಗೆ ಕತ್ತಲೆಗೆ ಕೈಯಿಟ್ಟರು (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೪೯); ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ನೇಗಿಲ ಮೇಲೆ ಎಂದೂ ಕೈಯಿಟ್ಟವರಲ್ಲವಾದರೂ ವ್ಯವಸಾಯದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರು (ಚೆಂಗಾಳ್ಳ. ೧). ೨. ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗು, —ಪ್ರವರ್ತಿಸು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಇಂಥ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಕೈಯಿಡಬೇಡಿರಪ್ಪ (ವಚಭಾ. ೧೬೨). ಕಯ್ಯಿಡು: ೧. ಏಕೆ ಕಯ್ಯಿಟ್ಟನೋ ಇಂತಪ್ಪ ಘೋರದೊಳ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೫). ಕೈಇಡು: ೨. ನೀನೋ ಶೂರ . . . ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ ಶಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕೈಇಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರುವವನು (ವಚಭಾ. ೩). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಇಡು₁]

ಕೈಯಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಕೊಡು; ಹಸ್ತಲಾಘವವನ್ನು ನೀಡು: ಸೊರಗಿ ನೆಲಕೊರಗಿದರಸನ ನೋಡಿ . . . ತುರಗಪತಿಯಾತ್ಮಭವೆ ಕೈಯೀಯಲುಪಚರಿಸುತಂ ಬರೆ ಸುಮಿತ್ರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೩-೩೫). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಊರೆಯಾಗಿ ಕೊಡು, —ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡು: ತಲೆಗೆಲದೊಳು ಕೈಯಿತ್ತವಳ್ಮೌನವ ತಳೆದಿರ್ದಳೀನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೭೩). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಈ₃]

ಕೈಯುಗುರ್, ಕಯ್ಯುಗುರು (ನಾ). ಕೈಬೆರಳಿನ ಉಗುರು: ಕೈಯುಗುರ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿ ತಂದಂತೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೨). ಕಯ್ಯುಗುರು: ಗಂಟಲನಡಸಿ ಪಿಡಿದ ಜವನ ಕಯ್ಯುಗುರಿನಂತೆ ಸಾವು ಮುಟ್ಟಿವಂದುದು (ಧರ್ಮಾಮ್ಮ. ೧೩-೧೪೭). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಉಗುರ್₁]

ಕೈಯುದ್ಧ (ನಾ). ಒಂದು ತೋಳಿನ ಉದ್ದ; ಸುಮಾರು ಎರಡೂವರೆ ಅಡಿ: ಊರ್ಧ್ವವಿಸ್ತೃತ . . . ಮೇಲಕ್ಕೆಯೆತ್ತಿ ಚಾಚಲ್ಪಟ್ಟ ಕೈಯುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನ ಆಳತೆ, ಆಳು ಕೈಯುದ್ದ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೯). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ಯ್₂) + ಉದ್ದ]

ಕೈಯುಳಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಉಳಿ : ಕೈಯುಳಿ ಕತ್ತಿ ಅಡೆ'ಗುಂಟು' (ಗೂಟ) ಕ್ಕಡಿಯಾಗಬೇಡ, ಅಜಿಜಾತ್ಮರಾಮರಾಮನ (ಸರ್ವವ. ೧೦೨-೫೪).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಉಳಿ₅]

ಕೈಯೂರು 'ಕೈಯೂಱು' ನೋ.

ಕೈಯೂಱು, ಕಯ್ಯೂಱು, ಕೈಊರು, ಕೈಯೂರು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯನ್ನು ಇಡು, —ಇರಿಸು : ತಳರಲ್ಕೆಂದಡಿಯಿಟ್ಟು ಜಾಱಿ ಜವದಿಂ ಕೈಯೂಱಿ ಬಿಳ್ದೇಳ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೨೪). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಊರೆಯಾಗಿರಿಸು; ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸು : ಗಲ್ಲದಲಿ ಕೈಯೂಱಿ ಕೆಡೆದಳು ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ (ಬಸವು. ೩-೧೭). **ಕಯ್ಯೂಱು** : ೧. ಕಯ್ಯೂಱಿ ಮೆಲ್ಲನೇಳ್ವನಿತಱಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೫ ವ). **ಕೈಊರು** : ೩. (ಆಲಂ) ಅಯತ್ನನಾಗು; ನಿಸ್ಸಹಾಯನಾಗು; ಸೋಲು : ಆ ಭಾವಿಗಳೂ ನನಗೆ ಸರಿಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಆಯಿತು—ನಾನು ಕೈಊರಿದೆ (ನಿರಾಶ. ೧೪೪); ವನಮಾಲಿಗೆ ತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಕೈಊರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರಲು . . . ಬಯ್ಯತೊಡಗಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೭). **ಕೈಯೂರು** : ೪. ಕೈಯನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ನಾಟು; ನೆಡು : ಭೀಕರತೆಯ ಛಾಯೆ ಜಯಂತನ ಮನದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೂ ಕೈಯೂರಿ ಕಾಲೂರಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಿತು (ಜಯಂತ. ೨೭೪).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಊಱು₁]

ಕೈಯೆಡೆ 'ಕೆಯ್ಯೆಡೆ' ನೋ.

ಕೈಯೆಡೆಗುಡು 'ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು, ಕಯ್ಯೆಡೆಗುಡು, ಕಯ್ಯೆಡೆಗೊಡು, ಕೈಯೆಡೆಗುಡು, ಕೈವೆಡೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಿಸು : ದ್ರುಮವಿಕರ್ಣ ಸುಷೇಣ . . . ಕುಂಡವಾರುಕನ ಯಮುನ ಕೈಯೆಡೆಗೊಟ್ಟು ಘನವಿಕ್ರಮದ ಸಿರಿ ಹೊಡಱೀಳೆ (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ೧೩-೪೪). ೨. ಕೈಯನ್ನ ನೀಡು; ಹಸ್ತಲಾಘವವನ್ನು ಕೊಡು : ಮುರಹರನ ಮುದ್ದು ರುಕ್ಮಿಣಿಗೆ ಕೈಯೆಡೆಗೊಟ್ಟು (ಮೋಹತ. ೧೩-೭೫). ೩. ಕೈಯ ಆಸರೆಕೊಡು; ಸಹಾಯ ಮಾಡು; ನೆರವಾಗು : ಕಳಲ್ಪಂದಂಗೆ ಕೈಯೆಡೆಗೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೯). **ಕಯ್ಯೆಡೆಗುಡು** : ೧. ಪರಮೇಶ್ವರನಂ . . . ತಂದಿಂಪ್ರಾಣ ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನ ಕಯ್ಯೊಳ್ ಸಕಲ ಜಗದಮೂಲ್ಯ ರತ್ನಮುಂ ಕಯ್ಯೆಡೆಗುಡುವಂತೆ ಕುಡುವುದುಂ (ಆಜಿಪು. ೪-೧೩ ವ). **ಕಯ್ಯೆಡೆಗೊಡು** : ೩. ದುರಿತಾರಾತಿಯ ನೊಲ್ಲದೆ ತಿರಿತರುತಂ ಬೆಂದ ಬಸಿಱುಮಂ ವೃಂದಮುಮಂ ಪೊರೆಯಲ್ಕೆ ಮಱುಗುವಾತಂ ನರಕಕ್ಕಿಳಿವಂದವಾರ್ಗೆ ಕಯ್ಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯೆ]ಡೆಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಡುವಂ (ಸಮುಪ. ೫-೧೪೪). **ಕೈಯೆಡೆಗುಡು** : ೧. ಈ ಪಟಮಂ ಪ್ರಾಣಮನೆ ಕೈಯೆಡೆಗುಡುವಂತೆನ್ನ ಕೈಯೊಳ್ಕೊಟ್ಟು ಮದೀಯ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭನನೆಲ್ಲಿ ಪೊಕ್ಕು ಮೆಲ್ಲಂದೊಳಮಱಸೆಂದಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೪-೨೧ ವ). **ಕೈವೆಡೆಗೊಡು** : ೧. ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿ ನಾನಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳೊಂದಱೊಳ್ ನರವೇಷಕಾಯಮಂ ನವೆಸಬೇಡೆಂದು ಕೈವೆಡೆಗೊಟ್ಟಳೀಂ ವಿಶೇಷಮೊ ಪುತ್ರಮೋಹಮಾ ಲೋಕದೊಳಗೆ (ಚಿಬಪು. ೫-೩೦). [ಕೈಯೆಡೆ (< ಕೆಯ್ಯೆಡೆ)+ಕೊಡು₁]

ಕೈಯೆಡೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿಡುವುಮಾಡು; ಪುರುಸತ್ತುಮಾಡು : ಕೆಲಸದ ಮಧ್ಯೆ ನನಗೆ ಕೈಯೆಡೆಮಾಡಿಕೊಡು ಬಾ (ರೂಢಿ).
[ಕೈಯೆಡೆ (< ಕೆಯ್ಯೆಡೆ) + ಮಾಡು₁]

ಕೈಯೆಣ್ಣೆ₁ 'ಕೆಯ್ಯೆಣೆ' ನೋ.

ಕೈಯೆಣ್ಣೆ₂ 'ಕಹಿಎಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಕೈಯೆತ್ತು 'ಕೆಯ್ಯೆತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಯೇಱು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದುಂಟಾದ ಗಾಯ; ಕೈಗಾಯ : ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಪೊಯ್ದತ್ತು ಕೈಯೇಱಿಡೆಯಿಂ ಬಾಯೇಱ ಬಾಯಿಂದೊಡನೆ ರುಧಿರಮುಂ ಕಂಡಮುಂ ಸೂಸುವನ್ನಂ ಸಿಡಿಲೆಂಬಾಶಂಕೆಯುಂ ಪೆಣ್ಬುಲಿ ಪಡೆದು (ಪಂಪರಾಮಾ. ೨-೫೫). [ಕೈ₂(<ಕೆಯ್₂)+ಏಱು₄(< ಏಱ್₄)]

ಕೈಯೊಡನೆ, ಕಯ್ಯೊಡನೆ (ಅ) ಕೂಡಲೇ; ತತ್‌ಕ್ಷಣ : ಅಸುರಪತಿ ಕೈಹಾರವುಕ್ಕುಡವಾಗೆ ಕೈಯೊಡನುಬ್ಬಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ (ತೊರರಾ. ೬-೪೯-೩೩); ಅಂತಾಗೆ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷಣನಾಮಮಾದುದಂ ಕೈಯೊಡನೆ ತೋರ್ಪೆಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೨೫); ಸೋದರಮಾವಂದಿರು ಸೊಸೆಯರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುವ ಕೈಯೊಡನೆ ಆದರದಿಂದಳವಡಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೫-೪೭). **ಕಯ್ಯೊಡನೆ** : ಪತಿಗಂತರಂಗೆಯರಪ್ಪ ಕಾಂತೆಯರಿಗೆ ಕಯ್ಯೊಡನೆ ಸಂತಾನ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಂಪತ್ತುಗಳನು ಶ್ರೀಕಾಂತನು ಕೈಸೇರಿಸುವನು (ಹದಿಬ. ೩-೫೦). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಒಡನೆ]

ಕೈಯೊಡಮೆ, ಕೈಯೊಡವೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಒಡವೆ, —ಆಭರಣ : ಧಾತುವಾದಮಂ ನಂಬಿ ಕೈಯೊಡಮೆಯುಂ ಬೀಯುಂ ಮಾಱ್ಪ ಹೀನಿಯುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೧). **ಕೈಯೊಡವೆ** : ಕದಿಯಹೋಗಿ ಕೈಯೊಡವೆಯನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡಂತೆ (ರೂಢಿ).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಒಡಮೆ]

ಕೈಯೊಡವೆ 'ಕೈಯೊಡಮೆ' ನೋ.

ಕೈಯೊಡ್ಡು 'ಕೆಯ್ಯೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಕೈಯೋಗರ (ನಾ). ಕೈಅನ್ನ; ಕೈತುತ್ತು : ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಕ್ಕೆ ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೈಯೋಗರವಂ ತಾನೆ ತಂದೀವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೧೬-೨೧).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಓಗರ]

ಕೈರ₁ 'ಕಯ್ರ' ನೋ.

ಕೈರ₂ 'ಕಯಿರ₁' ನೋ.

ಕೈರಂತಱು 'ಕೈರಂದಱು' ನೋ.

ಕೈರಂದಱು, ಕೈರಂತಱು, ಖೈರಂದಱು (ಕ್ರಿ). ಖದಿರದ ಮರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ತುಂಡುಮಾಡು, —ಭೇದಿಸು: ಸಂದಣಿಯಾಗಿ ನೀಳ್ಪ ಪೆಣನೊಂದಿರೆ ನಿಂದುರಿಯುಯ್ಯಲೇಱಿ ಕೈರಂದಱುಯಲ್ಕೆ ಮಾಡಿದಡೆ ಮುಂಚಿಕೆ ಮಿಂಚಿದುದಾ ಶ್ಮಶಾನದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೭). **ಕೈರಂತಱು** : ಕಿಱಿಕಿಱಿದಾಗಿರೆ ಕೈರಂತಱಿದದನರಿದರಿದು ಕೊಳ್ಳಿಯಿಂದಂ ಮೊಗಮಂ ನೆಱಿ ಚುರ್ಚುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೧). **ಖೈರಂದಱು** : ಇಱಿವ ಬಲಿಗುಡುವ ಖೈರಂದಱುವುದಱಿಂ ಸೀಳ್ವ ಪೋಳ್ವ ಪರಪುವ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೦). [ಕೈರ₁ (< ಕಯ್ರ) + ತಱು₁]

ಕೈರಂಪಣಿ (ನಾ). (ಕರಾ) (ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ) ಚಿಕ್ಕ ಜಾಳಿಗೆ : ನಸುಕಿನಲ್ಲೆ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕೈರಂಪಣಿಯ ಮೀನನ್ನು ಬುಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮನೆ ಬಿಟ್ಟವಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೮).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ರಂಪಣಿ]

ಕೈರಗುಳಿಗೆ 'ಕಯ್ರಗುಳಿಗೆ' ನೋ.

ಕೈರದಂಬುಲ 'ಕಯ್ರದಂಬುಲ' ನೋ.

ಕೈರವ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ನೆಯ್ದಿಲೆ : "ಕೈರವಂ ಕುಮುದಂ –ಈ ೨ ಬಿಳಿನೆಯ್ದಿಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೯); "ಕೈರವಂ ಕುಮುದಮೆನಲ್ ಬಿಳಿಯನೈದಿಲದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೭); ದೇವಾಂಗನಾಪಾಂಗ ಕೈರವಚಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೫); ಪೆಣ್ಗಡಣಮದಲ್ಲಿ ಪಾಱಿದುದು ಕೈರವದಿಂದಿಡುತಂ ಶುಕಾಳಿಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೬). [ಸಂ.]

ಕೈರವಗಂಧಿ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ನೆಯ್ದಿಲೆಹೂವಿನ ಪರಿಮಳವುಳ್ಳವಳು: ಭೃಂಗಕುಂತಳೆಯರ್ ಕೈರವಗಂಧಿಯರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೧೧೨). [ಸಂ.]

ಕೈರವಬಾಂಧವ (ನಾ). ನೆಯ್ದಿಲೆಗಳ ಬಂಧು; ಚಂದ್ರ: ಕೈರವಬಾಂಧವಂ ಪ್ರಾಙ್ಮುಖದೊಳುದಯಿಸಿದ (ಬಸವು. ೧೨-೩೬). [ಕೈರವ + ಬಾಂಧವ]

ಕೈರವಮಿತ್ರ (ನಾ). = ಕೈರವಬಾಂಧವ : ದಿವಸಕರಾದರ್ಶನ ಬದ್ಧ ವಿವರ ನವನವಜದೊಳೆಡೆವಡೆಯದ ವರಕೈರವಮಿತ್ರ ಕಿರಣದಂತವಳ ವಚನಮೊಳಪುಗದೆ ತನ್ಮನಃಪದ್ಮಿನಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು ೫-೧೪೫). ಕೈರವ ಮಿತ್ರಂಗೆತ್ತಲುಂ ಕಾಂತಿಯೊಳುರಗವರಂಗೆತ್ತಲುಂ ಭೋಗದೊಳ್ . . . ಅಧಿಕನೆನುತ್ತಿರ್ಪಿನಂ ಸಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೭). [ಕೈರವ + ಮಿತ್ರ]

ಕೈರವಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲೆಗಳ ಕೊಳ : "ಕುಮುದ್ವತೀ, ಕುಮುದಿನೀ, ಕೈರವ[ವಿ]ಣೀ -ಈ ೩ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗೊಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೧) ; "ಕೈರವ[ವಿ]ಣಿ ಕುಮುದಿನಿಯೆನಲ್ಕೆ ನೈದಿಲ್ಗೊಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೭). ೨. ಬಿಳಿ ನೈದಿಲೆಗಳ ಸಮೂಹ : (ಕಿ).
[ಸಂ. ಕೈರವಿಣೀ]

ಕೈರಾಟೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ರಾಟೆ, —ಚಕ್ರ : ಮೇಗೆರೆಗೆತ್ತಿದುದುಮ್ರಾಗ್ಗಿ ರಾದ್ರ ಕೈರಾಟಿಗೆ ತಲೆಯೊಳು (ನಂದಿಮಾ. ೧೯-೧೨).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ರಾಟೆ]

ಕೈರಾತ (ಗು). ಕಿರಾತರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ, —ಸೇರಿದ : ದಸ್ಯು ಕೈರಾತ ಘೋಷವೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೭-೧೩೪). [ಸಂ.]

ಕೈರಾಶಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೈಗುಣ; ಹಸ್ತಗುಣ : ಆ ವೈದ್ಯರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೈರಾಶಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ರಾಶಿ]

ಕೈಲ (ನಾ). (ಕರಾ) (ಸಟ್ಟುಗದ) ಹಿಡಿ, —ಕಡ್ಡಿ : ಸಟ್ಟುಗದ ಕೈಲದ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಪೋರನ ಸಿಟ್ಟು ನೋಡಿದರೆ ಹೇಳತೀರದು (ರೂಢಿ).
[← ತುಳು. ಕೈಲ್]

ಕೈಲಾಗ 'ಕೈಲಾಗು' ನೋ.

ಕೈಲಾಗು, ಕೈಲಾಗ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಳಕ; ಕೈಯವೇಗ; ಹಸ್ತ ಚಾತುರ್ಯ : ಕೈಲಾಗು ಮಿಗೆ ಸರಳ್ಗೈದಜಿಂದೆಚ್ಚನು ಜಯದ್ರಥನ (ಕುಮ್ಯಾವ್ಯಾ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೪೦) ; ಹೊಡೆದ ಕೈಲಾಗಿನೊಳ್ ಸಿಡಿಲಂತೆ ಘರ್ಜಿಸುತ (ತುರಂಗ. ೭೫-೩೯). ೨. ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಆಸರೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈ ನೀಡುವುದು : ಬಾಗಿ ಬಿದ್ದನು ಸಾರಥಿಯ ಕೈಲಾಗಿನಲಿ ತಿರುಗಿದನು ನಕುಳನು ರಾಜಮೋಹರಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೧೫); ಬಾಲೆಯ ಕೈಲಾಗೊಳು ಬಾಣ ಮಜ್ಜನಸಾಲೆಯ ಸಾರ್ದನಳ್ತಿಯಲಿ (ನೋಹತ. ೨೧-೨) ; ನಾರಿಯರು ಭರದೆ ಕೈಲಾಗೀಯೆ ನವರತ್ನ ಪೀಠ ದೊಳರಸನೊಪ್ಪಿರ್ದನತಿಶಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೮-೮೨) ; ಮುರಾರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸೆ ಕೈಲಾಗನಿತ್ತು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೫-೩-೨೬) ; ಭೋಜರಾಜನು . . . ಚಿತ್ರಶರ್ಮನ ಕೈಲಾಗಿನಲ್ಲಿ ಓಲಗಶಾಲೆಗೆ ಬಂದು (ಬತ್ತೀಸ. ೧೯).
ಕೈಲಾಗ : ಕಾಂತೆಯೋರ್ವಳು ಕೈಲಾಗವ ಕೊಡಲು ಸೀಮಂತಿನಿಯರ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೬-೭) ; ರಾಜಕಾಂತೆಯರು ರಾಣಿಯಂ ಬಳಸಿ ಕೆಲಬಲದೊಳ್ ಕೈಲಾಗಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧-೧೦).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಲಾಗು₁]

ಕೈಲಾಗುಕೊಡು 'ಕೈಲಾಗುಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈಲಾಗುಗೊಡು, ಕೈಲಾಗುಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಗಾಗಿ ಕೈನೀಡು; ಕೈಯ ನೆರವು ನೀಡು : ತಗ್ಗು ಸೋಪಾನದೊಳೀಳಿವಾಗ ಮುನಿಗಳ್ಗೆ ಬೊಗ್ಗನೆ ಕೈಲಾಗುಗೊಡುವ (ಭರಚ. ೩-೭೪) ; ದಳಪತಿ ಕೈಲಾಗು ಗೊಡೆ ನರಸಿಂಹನ ನಿಳಯವ ಜಲವಂದು (ಕಂಸವಿ. ೨೬-೨೨).
ಕೈಲಾಗುಕೊಡು : ಇಷ್ಟಿಬ್ಬರು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಗುರುಗಳ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕೈಲಾಗ-ಕೊಟ್ಟು ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆತುಕೊಂಡು (ನಗಗು. ೫೨). [ಕೈಲಾಗು + ಕೊಡು₁]

ಕೈಲಾಗುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). (ಬೇರೆಯವರ) ಕೈನೆರವನ್ನು ಹೊಂದು : ಸುಳಿಗುರುಳಬಲೆಯ ಕೈಲಾಗುವಿಡಿದು ಮಾಂದಳಿರಡಿಯಿಟ್ಟು ಕಂಪಿಸುತ (ಮೋಹತ. ೨೪-೭). [ಕೈಲಾಗು + ಪಿಡಿ₁]

ಕೈಲಾಘವ (ನಾ). = ಕೈಲಾಗು : ಮೂಲಶರೀರ ಪದ್ಮಿನಿಯ ಕೈಲಾಘವದ ಆಲಂಬನದಿಂದ ನಡೆಯಿತು (ಮಾವುಲ್ಲಿ. ೧೧೬).
[ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಲಾಘವ]

ಕೈಲಾಸ, ಕೈಳಾಸ (ನಾ). ೧. ಹಿಮಾಲಯದ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟ; ಬೆಳ್ಳಿವೆಟ್ಟ; ಶಿವನ ಆವಾಸ : "ಧನದನಿರ್ಪಾಲಯಂ ಕೈಲಾಸಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೬) ; ಎಳೆವಿಸಿಲ ಮುಜಿಗಳಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವ ಕೈಲಾಸದಂತೆ ಕೀರ್ತಿವಿಲಾಸಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೯) ; ಕೈಲಾಸವದಕೆ ಹುರುಡಿಸುತಲಿರ್ಪುದು ನೋಡ (ತಿರುರ. ೩-೨೦). ೨. (ಆಲಂ) ಸಾವು; ಮರಣ : ಅಮ್ಮನವರಿಗೆ ಪ್ರಾಯಬಂದಾಗ ಅಯ್ಯನವರಿಗೆ ಕೈಲಾಸ (ಗಾದೆ). ೩. (ಆಲಂ) ಸುಖ; ಆನಂದ : ಕಾಸಿದ್ದರೆ ಕೈಲಾಸ (ರೂಢಿ). **ಕೈಳಾಸ.** 'ಕೈಲಾಸಶೈಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೈಲಾಸಪುರಿ (ನಾ). ಕೈಲಾಸಪಟ್ಟಣ; ಶಿವನ ರಾಜಧಾನಿ : ಆಯತಾಮುಳ ಭಕ್ತಿಗೊಲಿದು ಹಲಾಯುಧನ ನವಪುರ ಸಹಿತ ಶೂಲಾ ಯುಧನು ಕೊಂಡೊಯ್ದನಾ ಕೈಲಾಸಪುರಿಗಂದು (ಬಸವು. ೨೫ ಸೂಚನೆ).
[ಸಂ. ಕೈಲಾಸಪುರೀ]

ಕೈಲಾಸವಸ್ತ್ರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ವೀರಶೈವರು ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಶವದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ನೂತನವಸ್ತ್ರ" (ಶರಸಾ. ೨೪-೭).
[ಕೈಲಾಸ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕೈಲಾಸವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು; ಶಿವ. ೨. (ಆಲಂ) ದಿವಂಗತ; ತೀರಿಕೊಂಡವನು : ಶ್ರೀಯುತರು ಕೈಲಾಸವಾಸಿಯಾದರು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಕೈಲಾಸವಾಸಿನ್]

ಕೈಲಾಸವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ : ಕಿನ್ನರಿವೀಣೆ ಕೈಲಾಸ ವೀಣೆ, ಮೊದಲಾದ ತಂತಿಕಟ್ಟ ನುಡಿವ ವಾದ್ಯವನಜಿವುದು ಪ್ರಸಾದ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯ ಗುರುಲಿಂಗ (ಆದವ. ೬೧) ; ಕೈಲಾಸವೀಣೆ, ಗೌರೀವೀಣೆ . . . ಪಿನಾಕಿವೀಣೆ ಮೊದಲಾದ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವೀಣೆಗಳನ್ನೂ (ಶರಚ. ೨೪೫). [ಕೈಲಾಸ + ವೀಣೆ]

ಕೈಲಾಸಸಮಾರಾಧನೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಶರಣರು ಐಕ್ಯರಾದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಮಾರಂಭ (ತಿಥಿ)" (ಶರಸಾ. ೨೪-೮). 'ವೈಕುಂಠ ಸಮಾರಾಧನೆ' ಪರಾ.
[ಕೈಲಾಸ + ಸಮಾರಾಧನೆ]

ಕೈಲಾಸೇಂದ್ರ (ನಾ). ಕೈಲಾಸಪರ್ವತದ ಒಡೆಯ, —ಅಧಿಪತಿ; ಶಿವ : ಹರನು ಗೌರೀನಾಥ ವೃಷಭಾಧರನು ಕೈಲಾಸೇಂದ್ರ ಢಮರುಗ ಧರ ತ್ರಿಶೂಲಿಯು ದಿಕ್ಪಾಲಕನೆನಲು ಈಶಾನ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೩-೪೭).
[ಕೈಲಾಸ + ಇಂದ್ರ]

ಕೈಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಅಡಿಕೆ, ತೆಂಗು, ಬಾಳೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗೊನೆ ಅಥವಾ ಗೊಂಚಲು. [← ತುಳು. ಕೈಲ್]

ಕೈಲುಳಿ, ಕಯ್ಲುಳಿ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಚಾತುರ್ಯ : ಕಲಿತ ಶರಸಂಧಾನದಲಿ ಕೈಲುಳಿಯಲೆಚ್ಚನು ವೀರವೃಷ್ಣವನೂರ್ಮಿಳಾಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೩೪-೬೫). **ಕಯ್ಲುಳಿ** : ಹೊಯ್ಲ ಹೊಡಜಿದ್ದವು ವಿಘಾತದ ಕಯ್ಲುಳಿಯ ಕಡುಘಾಯಕೆ ಮೆಯ್ಲವಣೆ ಲಂಬಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೦೪). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಉಳಿ]

ಕೈಲುಳಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೈಚಳಕವನ್ನು ತೋರು; ಹಸ್ತಕೌಶಲವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ಇವನಿಂತುಟೆಂದು ಕೈಲುಳಿದೋಱುದದಕೆ ಮೆಚ್ಚುವ ನಗುವನು ಸಾರ್ವಭೌಮ (ಭರಚ. ೫೨-೯೧).
[ಕೈಲುಳಿ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್$_1$)]

ಕೈಲೇಸು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದಾದ ಒಳ್ಳಿತು; ಹಸ್ತದಿಂದಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು; ಹಸ್ತಗುಣ: ಆದಿಜಿನನ ಕೈಲೇಸಿನಿಂದ ದೀಕ್ಷೆಯ ಕೊಂಬೆನೆನುತಾಗ ಮೈಲಾಗಿನಿಂದೆದ್ದರವರು (ಭರಚ. ೬೫-೪೪).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಲೇಸು]

ಕೈವಟ್ಟಲ್, ಕೈಬಟ್ಟಲು, ಕೈವಟ್ಟಿಲ್ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಬಟ್ಟಲು, —ಸಣ್ಣಬಟ್ಟಲು: "ಕೈವಟ್ಟಲೆಟ್ಟುಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೧೦); "ಕರಪಾತ್ರೆ ಕೈವಟ್ಟಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೨೦). ೨. (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮರದಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ) ಗೋರಿಗೆ; ತೋಡುಕೈ; ಉದ್ದವಾದ ಸೌಟು: (+). ಕೈಬಟ್ಟಲು: ೨. ಕೈಬಟ್ಟಲಿನಿಂದ ಅನ್ನ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಹಿಡಿಯುಳ್ಳ ಬಟ್ಟಲು: ಕೈಬಟ್ಟಲಿನಿಂದ ತೋಡಿಕೊಂಡು ಅನ್ನ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). ಕೈವಟ್ಟಿಲ್: ೩. ರನ್ನದ ಕೈವಟ್ಟಲೊಳ್ ತಂದು ಬಡಿಸುತ್ತಿರೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೫೫-೧೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಟ್ಟಲ್$_1$]

ಕೈವಟ್ಟಿಲ್ 'ಕೈವಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಕೈವಡ (ನಾ). ಕಸಬುದಾರರ ಪಂಗಡ, —ಸಂಘ (?): ತಿಂಮ್ಮಪ ಆ ಮುಗುರ ಬಸವ ನೈಮುರೆ ಉಜಪ ಪಿಮೊಗೆ ಯಿರಂಣ ಹಂನ್ನರಡು ಕೈವಡ ಮುಂತಗಿ ಸೀಮೆಗೆ ಉಡಿಕೆಮುಂತಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೮-೪೬; 1558 ?); ಹನ್ನರಡು ಕೈವಡ ಮುಂತಗಿ ಸುಳೆಕೆರೆ ಸೀಮೆಗಾ ಉಡರು ಮುಂತಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೮-೪೬; 1576).
[< ಕೆಯ್ವಾಡ ?]

ಕೈವಡಗಾರ (ನಾ). ಕಸಬುದಾರರ ಪಂಗಡದವನು, —ಸಂಘದವನು: ಸ್ಥಳದ ಗಉಡಗಳು ಸ್ತಳದ ಕೈವಡಗಾರರು ಸಹ ಸರ್ವಜನ ಸಮ್ಮತವಾಗಿಯೂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೯೩-೧೮; ?).
[ಕೈವಡ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕೈವತ್ತಿಸು 'ಕೈವರ್ತಿಸು' ನೋ.

ಕೈವತ್ತೆಗೆ (ನಾ). ಕೈಚೀಲ; ತಿತ್ತಿ: ಬಿತ್ತರದಿ ಬಿಗಿದವಳತೆಗೆ ಬಜ್ಜರಾಂಬಳಿಯ ಜೊತ್ತಗೆಯ ಕೈವತ್ತೆಗೆಯ ಮುಂಡಿಗೆಯ ಲೌಡಿಯಲಗುಕುಣಿ ಪಾಣಿ ಕಣೆಯ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೭-೩-೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವತ್ತಗೆ]

ಕೈವರ್ 'ಕೆಯ್ವರ್' ನೋ.

ಕೈವರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕೈವಾರ: ಕೈವರದೊಳೊನ್ದು ಮಾನ್ಯಂ ಮಣಮುಂ ಮೂಗಣ್ಣಗಂ . . . ಇದಂ ಪಡೆವೊರೀಶ್ವರವಾಸರ್ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೭೨; 857). [?]

ಕೈವರ್ತ (ನಾ). ಮೀನುಗಾರ; ಅಂಬಿಗ; ಬೆಸ್ತ: "ಕೈವರ್ತಃ, ಧೀವರಃ, ದಾಶಃ, ಮತ್ಸ್ಯಬಂಧೀ, ಜಾಳಿಕಃ —ಈ ೫ ಜಾಲಗಾಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೭-೪೪೦); "ಜಾಲಿಕಂ ಧೀವರಂ ಕೈವರ್ತನೆಂದೆನಲು ಜಾಲಗಾಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೩); ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹುಡುಗನು ಕೈವರ್ತ ಜಾತಿಯವಳನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನೇ? (ದೇವೀಚಾ. ೧೧೭). [ಸಂ.]

ಕೈವರ್ತಿ (ನಾ). ಕೈಬತ್ತಿ; ಕೈದೀಪ: ಕೆತ್ತಿದ ನಿಖಿಳರತ್ನಗಳ ಮೆಯ್ವೆಳಗು ಕೈವರ್ತಿಯ ಸೊಡರ ಕೀಳ್ಪಡಿಸಿ ಅತ್ಯಂತ ರಮ್ಯವಡೆದ ಹರ್ಮ್ಯವ ನೋಡಿ ಹತ್ತಿದಳರಸಂಚೆಗಮನೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೨೯).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವರ್ತಿ]

ಕೈವರ್ತಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. "ಕೈಬತ್ತಿ; ಕೈದೀವಿಗೆ" (ಕಸಾಪ್ರಕೋ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವರ್ತಿಕೆ]

ಕೈವರ್ತಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ದ್ರುಮವಲ್ಲೀ-ಕೈವರ್ತಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೭೮). [ಸಂ. ಕೈವರ್ತಿಕಾ]

ಕೈವರ್ತಿಸು, ಕೈವತ್ತಿಸು (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಸೇರಿಸು; ಅಧೀನಗೊಳಿಸು; ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಅವಳು ರಾಜಮಂಜರಿಯಂ ಕುಲಸ್ತ್ರೀ ರೂಪದಿಂ ಕೈವರ್ತಿಸಲ್ (ದಶಕು. ೮-೧೭೮ವ); ಆಕಟಕಟ ಧರ್ಮಜನನೀ ಕಂಟಕಕೆ ಕೈವರ್ತಿಸಿದರೇ ಪಾತಕರು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೫೯); ಆ ಎನ್ನ ಮುದ್ದಿನೆಳಗಱುವಂ ಬಡವಾಗದಂತು ಪೇೞ್ದು ನಿನ್ನಬ್ಬೆಗೆ ಕೈವರ್ತಿಸೈ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೨೬). ೨. ಎಸೆ; ಹೊಡೆ; ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಕೈವರ್ತಿಸಿದರೋ ಪರುಷವನು ಹಾ ಜಲಧಿಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭-೨೮); ಕೈವರ್ತಿಸಿದನೀರೆಂಟು ಶರವನು ತುರಗದೇಹದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೫); ದೈವಾಧೀನದಿ ವಜ್ರ ಮೈನಾಕನ ಕೈವರ್ತಿಸಿ ಕೊಲಲೆಂದು ವೈವಸ್ವತನೊಲು ಬಹೆ[ಹ]ನೆಂದು ಕಡಲಳ್ಳಿ ಹೊಯ್ವಂದದಿ ಕಂಪಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨-೭). ೩. ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ಪಶುಪತಿಯು ಹಿಡಿವಂಬು ಕೈವರ್ತಿಸಿತು ಗಡ ಪಾರ್ಥಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೯). ೪. ಒದಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಇತ್ತಲೀ ಸಂಗ್ರಾಮಮಹಿಯೊಳು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಭಾಗ್ಯೋದಯವು ಕೈವರ್ತಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೯); ಕೃತ್ರಿಮವ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಫಲ ಕೈವರ್ತಿಸಿತೆ ಸೀವರಗುಮನೆಯಲಿ ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಫಲ ಬಂದುದೇ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೧೦). ಕೈವತ್ತಿಸು: ೧. ಮದಾಳಿವ್ರಜಕ್ಕಾದಮೊಳ್ಗಂಪುಗಳಂ ಕೈವತ್ತಿಸುತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೦೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವರ್ತಿಸು]

ಕೈವಲ 'ಕೆಯ್ವಲ' ನೋ.

ಕೈವಲೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬೀಸುವ ಬಲೆ; ಸಣ್ಣಬಲೆ: ಈಸಿಕೊಂಡುಳಿ ಬಳಪ ಕೊಂಡು ಮುಸಿಗಪ್ಪಡದಿ ಸೋಸುಗಟ್ಟಿಗೆ ಕನ್ನಗತ್ತಿ ಕೈವಲೆಯಲಗು ಮಾಸಿದುಡುಪಿನ ಹತ್ತಳವ ಹವಣಿಸುತ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೭-೬).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಲೆ$_1$]

ಕೈವಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸಂಪೂರ್ಣ ಏಕಾಂತ. ೨. ನಿರ್ವಾಣ; ಮೋಕ್ಷ: "ಕೈವಲ್ಯಂ, ನಿರ್ವಾಣಂ, ನಿಶ್ರೇಯಸಂ . . . ಮೋಕ್ಷಂ, ಮಹಾನಂದಃ— ಈ ೧೧ ಮೋಕ್ಷದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧-೧೧); "ಕೈವಲ್ಯಮಪುನರ್ಭವಂ . . . ಮಹಾನಂದಮೆನೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೬); ಕೈವಲ್ಯಮೊಗೆಗು ಬಳೆಯಂ ಕಡೆ ಬಂಧಹೇತು ನಿರ್ಜರೆ ಕಡೆಯೆಯಿದಘಾತಿವಿಪ್ರಮೋಕ್ಷಂ ಮೋಕ್ಷಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೭೯-೧೨); ಆಱಿದು ಕೇಳಲಿ ಮಱಿದು ಕೇಳಲಿ . . . ಕೊಡದೆ ಕೈವಲ್ಯವನು ಹರಿನಾಮ (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೧೧); ಕೈವಲ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಆಗಮಿಸುವುದು; ಇದು ಶಾಶ್ವತವಾದರೆ ಮೋಕ್ಷ (ಹಿಂದಸಾ. ೬೮). ೩. ಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಜಾಬಾಲ ಕೈವಲ್ಯಾದಿ ಶಾಖೆಗಳೊಳ್ (ಬಸವು. ೪೩-೭೫); ಬಳಿಕ ಶ್ರೀರುದ್ರ, ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ, ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ, ಕೈವಲ . . . ಮುದ್ಗಲ, ಮುಂಡಕವೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದುವೇಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ವಿವೇಕ. ೪). ೪. ಮುಖ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನ. ೫. ನಿರ್ಮಲತೆ: "ವಿಮುಖ್ಯಾಸ್ಪದಂ ನಿರ್ಮಲಮೇಕಾಂತಂ ಸಮೋಕ್ಷಂಗಳುಮೆನಿಕು ಚತುರ್ವರ್ಕಕ್ಕೆ ಕೈಲವ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಕೈವಲ್ಯದಾಯಿನಿ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವ ದೇವತೆ: ಸುಖದುಃಖವಿದಾಯಿನಿಯಾದ ಕೈವಲ್ಯದಾಯಿನಿಯಾದ ಭೈರವಿಯು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಲು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಲಾಗಿ (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨೪). [ಸಂ. ಕೈವಲ್ಯದಾಯಿನೀ]

ಕೈವಲ್ಯಪತಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದವನು; ದೇವರು: ಮತಿಹೀನ ನಾನು ಮಹಾಮಹಿಮ ಕೈವಲ್ಯಪತಿ ನೀನು (ಹರಿಸಾ. ೪೯). ೨. [ಜೈನ] ಕೇವಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಭಾವ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕೈವಲ್ಯಪತಿ ಭಗವಾನ್ ವೃಷಭದೇವನು ನಿರಂತರ ಪರಮಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ (ಭಾರದ. ೧೬೮).

[ಕೈವಲ್ಯ + ಪತಿ$_2$]

ಕೈವಲ್ಯಬೋಧ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೈವಲ್ಯದ ಅರಿವು; ಮೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ: ಅಜಿತತೀರ್ಥೇಶನೊಳ್ . . . ಪುಟ್ಟಿತ್ತಗಾಧಂ ತ್ರಿಭುವನ ಜನಮಾಂಗಲ್ಯ ಕೈವಲ್ಯಬೋಧಂ (ಅಜಿಪು. ೭-೧೩); ಕೈವಲ್ಯಬೋಧ ರಮಾಪಮೌಕ್ತಿಕ ಹಾರಯಷ್ಟಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬).

[ಕೈವಲ್ಯ + ಬೋಧ]

ಕೈವಶ (ನಾ). ಕರಗತವಾದುದು; ಸ್ವಾಧೀನ: ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ತಂದೆನ್ನ ಕೈವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಗುರುವೇ ಶರಣ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೮-೨); ಕಾದುವೆನು ನಮ್ಮವರು ಕಳಚಿದ ಕೈದುವನು ಕೈ ವ ಶ ವ ಮಾಡಿ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ ೯. ೧೬-೩೦); ಚಿತ್ತವನನುಗೊಳಿಸಿ ಕೈವಶಕೆ ತಂದರು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫೦).

ಕೈವಶವಾಗು = ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು; ಅಧೀನವಾಗು: ಬವರದಲಿ ಸುತನಳಿದನೋ ಕೌರವರ ಕೇವಶವಾದನೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೨); ಶೌರ್ಯದ ಕಡಲು ಕೈವಶವಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೪).

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವಶ]

ಕೈವಸ 'ಕೆಯ್ವಸ' ನೋ.

ಕೈವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕೈಯುಚೌಕ; ಸಣ್ಣ ಚೌಕ; ಕರವಸ್ತ್ರ: (ಜೇಬಿನಿಂದ ಕೈವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಮುಖ ಒರಸಿಕೊಂಡು . . . ಸದ್ದು ಮಾಡುತ್ತ) (ವೀರಯೋ. ೨೫); ತನ್ನ ಕೈವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಟಾಮಿಯ ಗಾಯವನ್ನು ಸುತ್ತಿದನು (ಕಪಪು. ೩-೩೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವಸ್ತ್ರ]

ಕೈವಳಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಉಪಯೋಗಿಸು; ಬಳಸು: ಶಿಲೆಯ ರೂಹನು ಮೂಢರುಗಳಗ್ಗಳಿಯು ಪಾವಕನನು ಮಹೀಸುರರಿಳೆಯೊಳಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪರದೈವ ತಾನೆಂದು ಒಲಿದು ಪೂಜಿಸುತಿಹರು . . . ವರಯೋಗಿಗಳು ಕೈವಳಸುವುದು ಜನವೀ ಪ್ರಕಾರದೊಳರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೨೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಳಸು$_2$]

ಕೈವಳಿ 'ಕೆಯ್ವಟಿ' ನೋ.

ಕೈವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಬಾಚು, —ಬಳಿಸು: ಮೇರುವಿನ ಸುತ್ತಣವಳಯದರ್ಣವನಾಕರಿಸಿ ಕೈವಳಿ [ಪಾ ಠಾಂ. ಳ]ಸಿ ಬಿಟ್ಟನು ಹೊಕ್ಕಿಳಾವೃತವರುಷಸೀಮೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೪೫); ಆವ ವಸ್ತುವ ನರಸನೊಡ್ಡುವನಾವ ವಹಿಲದಲಾತ ಸೋಲಿಸಿ ಕೈವಳಿಸಿದನೊ ಬಲ್ಲನಾವವ ನೆಂದನಾ ಮುನಿಪ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೬೧); ನಿನ್ನ ದಳ ಥಟ್ಟೈಸಿ ಮುತ್ತಿದರೆ ಆಳುಕುವನೆ ಕಲಿಭೀಮನೆಡವಲಿ ಕಲಕಿದನು ಬಲವಂಕದಲಿ ಕೈವ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಪ್ಪ]ಳಿಸಿ ಕೊಂದನು ವರ ಪುರೋಭಾಗವ ವಿಭಾಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೧೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಳಿಸು]

ಕೈವಜಿ (ನಾ). (?): ಸಧೃತಿ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳ ಬಿಡದಿಹ ಸ್ವರ್ಣ ವಿದ್ಯೆಯ ವಿಧಾನವಿಡಿದಾ ವಿಧದಿ ತಿಳಿವುವ ಜಗದ್ಗುರು ಸ್ವಕಾಯಕದ ಕೈವಜಿಯೊಳುಪದೇಶ ಕಲ್ಪದ್ರುಮದೊಲಿರ್ಪನು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೨-೪). [?]

ಕೈವಾಕು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಕೈಬಳೆ; ಕಪ್ಪ: ಅರಳೆಲೆ ಕೈವಾಕು ರನ್ನದುಂಗುರಗಳು ಕರಶೋಭಿಪ ದೃಷ್ಟಿಮಣಿಯು ಮುರುಕದಿಂದಿವು ಮುಂತಾದ ಬಾಲ್ತೊಡವಿಟ್ಟು ಮೆಜಿದನಾ ರಾಜಕುವ ರನು. (ಜ್ಞಾನಚ. ೩-೧೬೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವಾಕು$_1$]

ಕೈವಾಗು (ನಾ). (ಕೊಡುವಾಗ) ಕೈಯನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸುವುದು, —ಕೆಳಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದು: ಪರಿಷದ್ರಾಜಕದಂಬಮಂಬರ ವಿಭ[illegible] ಶ್ಚರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂ ಪಿರಿದುಂ ಭೇದಿಸಲಾರ್ತುದಿಲ್ಲಜಿದು[illegible] ವೇದಿಕಾಭ್ಯರ್ಣದೊಳ್, ಸುರಕಾಂತಾವಲಿಗೀವ ಬಾಯಿನದೆ ಕೈವಾ[illegible] ಮಿಂದ್ರಾಣಿಯಂ ನ ರ ನಾ ರೀ ತ ತಿ ಗೀ ವ ಬಾಯಿನದೆ ಕೈವಾ[illegible] [ಪಾಠಾಂ. ರಿಂ]ಜಯಶ್ಯಾಮೆಯಂ (ಅನಂಪು. ೬-೬೨).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಾಗು$_2$]

ಕೈವಾಡ 'ಕೆಯ್ವಾಡ' ನೋ.

ಕೈವಾರ್, **ಕಯ್ವಾರ್** (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಹಾಯವನ್ನು ಬಯಸು: ಅನಿಮಿತ್ತಂ ಕೊಲುತಿರ್ಪ ಮಿಬ್ಬು ನರರಂ ಶೀತಾತಪಾನ್ನಾಂಬು [illegible] ಯಾಸ ಚೌರ್ಯಪ್ರವರ್ತನ ದೋಷಾದಿಗಳಂ ನೆರಂಬಡೆದವಂ ಮತ್ತೆ[illegible] ಕೈವಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಯ್ವಾ]ರ್ದಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩೩). **ಕಯ್ವಾರ್**: ೧. ಬೆಸನೇನೆಂನದ ವೀರರಿಲ್ಲ . . . ಪೇಳ್ದ ಬೆಸನಂ ಮಾಕ್ರೋ[illegible] ಕಯ್ವಾರ್ದ್ದ ಬಾಳ್ವ ಸಮುಗ್ರಾರಿಗಳಿಲ್ಲೆನಲ್ (ಎಕ. XI, ದಾವ[illegible] ೩೨-೨೩; 1117). ೨. ತಡೆ; ತಡಮಾಡು: ಕಯ್ಯುಂದುದು ಸಹಕಾರ[illegible] ಕಯ್ವಾರ್ವುದು ಸಮಯಮಲ್ಲದೆಂದು ಮನೋಜಂ ಮುಯ್ವಂ ನೋ[illegible] ಪಿಯೋಗಿಗೆ ಕ ಯ್ವಾ ಸಿ ದ ನಾ ಯ್ತು ಡಾಮರಂ ಮಾ ಮ ರ ದಿ[illegible] (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೧೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾರ್$_1$]

ಕೈವಾರ$_1$ 'ಕೆಯ್ವಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೈವಾರ$_2$ 'ಕೆಯ್ವಾರ$_2$' ನೋ.

ಕೈವಾರಂಗೊಳ್, **ಕಯ್ವಾರಂಗೊಳ್** (ಕ್ರಿ). ಮೆಚ್ಚು; ಹೊಗಳು; ಕೊಂಡಾಡು: ತಪಂಗೆಯ್ವರ್ಗೆ ಕೈವಾರಂಗೊಳ್ವಂತೆ ದುಷ್ಟರ[illegible] ಕೈವಾರಂಗೊಳರ್ (ಧ ಮಾ ರ್ ಮ್ಯ. ೭-೪೩). **ಕಯ್ವಾರಂಗೊಳ್**: ಸಮತೆವೆರಸು ಕರ್ಮರಾಜನಂ ಕಯ್ವಾರಂಗೊಂಡು ಮೋಹರಾಜ[illegible] ತಂತ್ರಮೆನಿಸುವ [ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ದೋಷಂಗಳಂ ಪತ್ತುವಿ[illegible] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೬). [ಕೈವಾರ$_2$ (< ಕೆಯ್ವಾರ$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೈವಾರವಿಷಯ (ನಾ). ಕೈವಾರವೆಂಬ ದೇಶ: ಕೈವಾರ ವಿಷ[illegible] (ಯಾ)ನ್ತರ್ಗ್ಗತಾ ಕನ್ದಮಜ್ಗಲೋ (ಅ) ನಾಮಧೇಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿ[illegible] (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೩-೩೫; 806).

[ಕೈವಾರ$_0$ + ವಿಷಯ]

ಕೈವಾರವೀರ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆಯ ವೀರ; ಬಹಳಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ವೀರ (?): ನಳಸಂವತ್ಸರದ ಕಾರ್ತಿಕಶು ೫ ಲ್ಲು ಕೈವಾರವೀ[illegible] ಕೈವಾರ ಕರಾ ನಿಶ್ಶಂಖಮಲ್ಲು (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೩೮-೬; 1316).

[ಕೈವಾರ$_2$ (< ಕೆಯ್ವಾರ$_2$) + ವೀರ]

ಕೈವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಗಳುವವನು; ಹೊಗಳುಭಟ್ಟ; ವಂದಿ. ಸ್ತುತಿಪಾಠಕ: ಕೈವಾರಿಗಳ ಕೋಳಾಹಳದಿಂ ನಡೆತಂದು (ನಂ[illegible] ೨-೪೬); ವೈರಿದೂತನ ಕಳುಹಿದನು ಕೈವಾರಿಗಳು ಜಯಜಯವೆನ[illegible] (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೬೨); ಕೊಂಡಾಡುವರೆ ಕೈವಾರಿಗಳೆ ನಾವು (ತೊರರಾ. ೬-೫೪-೨೫); ಗುಜಿವಾನಿಸರ್ಪಸರ್ಗೊಂಡು ಉಗ್ಗಡಿಪ ಕೈವಾರಿ[illegible] ಕೈವಾರಮನಾಲಿಸುತ್ತೆ (ಚಿಕವಂ. ೧೦೪-೧೮). ೨. ಬಾಹುಬಲವುಳ್ಳ ವನು; ಕೈಚಳಕವುಳ್ಳವನು; ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಕಳಂಬೋ[illegible] ಸತ್ತಂಗೆ ಕೈವಾರಿಗಳ್ ಕೈದುಗೆಯ್ವುದು ಪಂಥಮಲ್ಲೆಂದು ತನ್ಮಂತ್ರಿಗ[illegible] ಸಂತಯ್ಸಿ (ಮ ಹಾ ನೆ ೯. ೧೦-೯೩ ವ). ೩. ಮಮತೆಯುಳ್ಳವನು. ಬೆಂಬಲಿಗ; ಪಕ್ಷಪಾತಿ; ಅಭಿಮಾನಿ: ದೇವರು ಏಕನಿಷ್ಠರ ಕೈವಾ[illegible] ಯೆಂಬುದು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ (ಕುಮುದಿ. ೧೧೪); ಆಕಬರನಿವನು ಹಿಂದು[illegible] ಕೈವಾರಿಯೆಂದು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಸುವರು (ಮಾತೃಭೂ. ೧೨)

ಸತ್ಯದ ಕೈವಾರಿ ದೇವರಿದ್ದಾನೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೩೨); ಅದು ಮೊದಲು ಅಂಡಯ್ಯ ಎಂದೇ ಇದ್ದು . . . ಕನ್ನಡದ ಕೈವಾರಿಯಾದ ಕವಿ ಅವನ್ನು ಆಂಡಯ್ಯ ಎಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು (ತವನಿ. ೧೨೧).
[ಕೈವಾರ$_2$ (< ಕೆಯ್ವಾರ$_2$) + -ಇ$_3$]

ಕೈವಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಗಳು; ಸ್ತುತಿಸು; ಕೊಂಡಾಡು: ನಿನ್ನ ವರ ಕೀರ್ತಿಯಂ ಕೈವಾರಿಸುತೆ ಬರುತೆ (ಪುಷ್ಪರ. ೯-೯); ಬಸವರಸನಂ ನಯದಿಂದೆ ಮಂಗಳ ಪಾಠಕರು ಕೈವಾರಿಸುವರೊಸೆದು (ಬಸಪು. ೫-೩೪); ಕಳನೊಳು ಕಾದಿ ಗೆಲಿದತಿಬಳರ ಕೈವಾರಿಸುವ ಧ್ವನಿಯಿಂದೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೫); ಕೈ ನೆಗಹಿ ಕೈವಾರಿಸುವ ಗಮಕಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೨). ೨. ಬೆಂಬಲಿಸು; ನೆರವು ನೀಡು: ಮನದೊಳ್ ಪಿರಿದುಂ ದೂರಿಸಲದೇಕೆ ಬಿದಿ ಕೈವಾರಿಸಿದೊಡೆ ತೀರದಿರ್ಪುದಾವುದುಮುಂಟೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೬೭). [ಕೈವಾರ$_1$ (< ಕೆಯ್ವಾರ$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕೈವಾರು (ಕ್ರಿ). ಹೊಗಳು; ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡು: ಬಡವನೊಳ್ಳೆಯ ಮಾತ ನುಡಿದರಲ್ಲೆಂಬುವರು ಪೊಡವೀಶ ಪೊಳ್ಳುಗೆಡೆದರೂ ಕೈವಾರಿ ಕಡು ನಗುತಲಿಹರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೬೬). [< ಕೆಯ್ವಾರ ?]

ಕೈವಾಳ್ (ನಾ). ಕರವಾಳ; ಕೈಗತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ಮಂತ್ರಿ ಜೆ ಕರೆಸಿದಳು ಕೈವಾಳ ಸತ್ಪರಿಘದಿಂದೆಸೆವ ಕಾಳರಕ್ಕಸವಿಂಡು ಬಂದುದು (ಮೋಹತ. ೩೨-೨). [ಕೈ$_1$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಾಳ್$_3$]

ಕೈವಿಡಿ 'ಕೆಯ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈವಿಡಿತೆ, ಕೈಹಿಡಿತೆ (ನಾ). ಕೈಯ್ಯ ಹಿಡಿತ; ಕೈಯಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಅಬಲಾಶ್ರಯದೊಳಿರೆ ಮೇರು ಮಾನವನ ಕೈವಿಡಿತೆಗೊಳಗಪ್ಪುದೆಲೆ ಮರುಳೆ ನೀನಜಿದುದಿಲ್ಲೆಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨೮). **ಕೈಹಿಡಿತೆ**: ಆವಗಡೆಯ ಮುನಿಯ ಕೈಹಿಡಿತೆಯೊಳಗಾಗಿ ಭಂಗವನಾಂತೆನೆಂದು . . . ಭೋರ್ಗರೆವುತಿರ್ದುದಂಭೋನಿಧಾನಂ (ಪಾಸೋಪು. ೧-೨೩).
[ಕೈ$_1$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಿಡಿತೆ$_2$]

ಕೈವಿಡಿಸು, ಕೈಹಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿಸು; ಮದುವೆಮಾಡು: ಅರಸುಕುವರಿಯನೆನ್ನ ಮದನಂಗೆ ಕೈವಿಡಿಸಿ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟುವೆನವಗೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦). **ಕೈಹಿಡಿಸು**: ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅವರೀರ್ವರ ಕೈಹಿಡಿಸಿ ತನ್ನ ಬಾಳುವೆಯ ಕೊನೆಯ ಹೊಣೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿ . . . ಆಲೋಚಿಸತೊಡಗಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೭೬). [ಕೈವಿಡಿ (< ಕೆಯ್ವಿಡಿ) + -ಇಸು$_3$]

ಕೈವೀಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಬಲದೊಳ್ ಪತ್ತಿದ ಚಮ್ಮಟಿಗೆ ಕೈವೀಣಂ ಬೆಡಂಗಾಗೆ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೨). [?]

ಕೈವೀಸು 'ಕೆಯ್ವಾಸು' ನೋ.

ಕೈವೀಳೆಯ, ಕೈವೀಳ್ಯ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜನು ತಾನೇ ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ: ಆಗಳ್ ಯಜಮಾನಂ . . . ಎನ್ನೀ ಕೈವೀಳೆಯಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಿಂ ಎಂಬುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭-೫). **ಕೈವೀಳ್ಯ**: ಆದನ್ನು ನೀವು ಸಹಸ್ರಕಾಲಾವಧಿ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಬೀಡಿನ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವಂಥವರಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕೈವೀಳ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಕಗದ್ಯ. ೭೦).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವೀಳೆಯ]

ಕೈವೀಳ್ಯ 'ಕೈವೀಳೆಯ' ನೋ.

ಕೈವುರುಳ್ (ನಾ). ಕೈಯ ಹುರುಳು, —ಸಂಪತ್ತು: ನಲ್ಮೆಯಿಂ ನೆಲವೆಣ್ಣು ನೀಡುವಳ್ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ನಿಲ್ಲದಾ ಕೈವುರುಳ್ ಹೊಳಲ ಬಾಯುಲ್ಲಿ (ಕಾಲೂರ. ೨೭-೧೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪುರುಳ್]

ಕೈವೆಚ್ಚ (ನಾ). = ಕೈಖರ್ಚು: ಅದರೆ ಲೆಕ್ಕದ ಮೊತ್ತ ಅದೆಷ್ಟು ಹತ್ತಿಟ್ಟು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿದರೂ ಚಾರುಲತೆಯ ಕೈವೆಚ್ಚದ ಸೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಸಲೊಲ್ಲದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವೆಚ್ಚ]

ಕೈವೆಡೆ 'ಕೆಯ್ಯೆಡೆ' ನೋ.

ಕೈವೆಡೆಗೊಡು 'ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈವೆರಲ್, ಕೈವೆರಳ್ (ನಾ). ಕೈಯ ಬೆರಳು, —ಬೊಟ್ಟು; ಅಂಗುಲಿ: ಕೋಮಲ ಕೈವೆರಲಿಂದೆ ತಂತ್ರಿಯ ಮುಟ್ಟಿ ರಾಮಕ್ರಿಯೆಯ ಬಾಜಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೭-೧೩). **ಕೈವೆರಳ್**: ಮೈತ್ರದಿಂ ಕೈವೆರಳೊಳಿಂ ಸಿತಗಾತ್ರನಂಬಕದೆವೆಗಳಂ ಸತ್ಪಾತ್ರನೊತ್ತಿ ತರವೆ ಸಿಲುಕಿತೆಂದುಡುಗದೂಡುವನು (ಬಸಪು. ೧೮-೫೯); ರುದಿತದಿಂ ಕೈವೆರಳ್ಗಳ ನೊತ್ತಿಕೊಳುತೆ ನಿಜಸದನಮಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು ಹಲುಬಿದಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೧೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬೆರಳ್ (< ಬೆರಲ್)]

ಕೈವೆರಸು (ಕ್ರಿ). (ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಲು) ಕೈಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸು, —ಜೋಡಿಸು: ಜಂಗಮಕೆ ಶರಣೆಂಬ ಕೈವೆರಸಿ ನಿರುತದನಿಮಿಷನಾಗಿ ನೋಳ್ಪೀಶ್ವರನ ಮೇಲಣ ದೃಷ್ಟಿಗಳು . . . ಎಸೆಯೆ (ಬಸಪು. ೧೦-೩೫).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬೆರಸು$_1$]

ಕೈವೆರಳ್, 'ಕೈವೆರಲ್' ನೋ.

ಕೈವೆಸ 'ಕೆಯ್ವೆಸ$_1$' ನೋ.

ಕೈವೇಗ 'ಕೆಯ್ವೇಗ' ನೋ.

ಕೈವೊಗು 'ಕೆಯ್ಪುಗು' ನೋ.

ಕೈವೊಣರ್ (ನಾ). (?): ಕೈವೊಣರಿಂದೇನುಮಂ ನೆಮ್ಮದೆ ಸಿಂದಿರ್ದು ಚರಿಗೆಯ ಮಾಳ್ಪುದು ಇಪ್ಪತ್ತಾಜನೆಯ ಗುಣಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೮೩-೧). [?]

ಕೈವೊಯ್ 'ಕೆಯ್ವೊಯ್' ನೋ.

ಕೈವೊಲ 'ಕೆಯ್ವೊಲ' ನೋ.

ಕೈವೋಕ (ನಾ). ೧. ಮೊಳೆತ ಚಿಗುರು ಮತ್ತು ಮಿಡಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು. ೨. ದುಷ್ಟ; ಹಿಂಸಕ. ೧, ೨: ಅಳಿಗಳ್ ಪಿಂ ಮಧುಪಂಗಳಿಂದು ಮಳಿನಾತ್ಮಂ ಮಾವು ಕೈವೋಕನೀ ಕಳಕಂಠಾಳಿ ವಿಜಾತಿ . . . ಎನುತ್ತುಮವನಾಗಳ್ ಬಿಟ್ಟುಗೆಲ್ದೆಂ ಜಗಂಗಳನೀ ಪಾದನರಾಜನಂದನೆಯ ನಾನೆಂದಂಗಜಂ ಪೊಂಗುವಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪-೧೪೪). [ಕೈವೋಕು + -ಅ$_7$]

ಕೈವೋಕು (ನಾ). ೧. ರೆಂಬೆ ಮತ್ತು ಎಲೆ ಚಿಗುರುವಿಕೆ; ಕಾಯಿ ಬಿಡುವಿಕೆ. ೨. ಇತರರ ಮೇಲೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕೈತೋರಿಸುವಿಕೆ; ದುಷ್ಟತನ. 'ಕೈವೋಕ' ಪರಾ.
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪೋಕು]

ಕೈವೋಗು 'ಕೆಯ್ವೋಗು' ನೋ.

ಕೈಶಿಕ (ನಾ). ೧. ತಲೆಗೂದಲಿನ ಸಮೂಹ; ಕೇಶರಾಶಿ; ಕೇಶಪಾಶ. ೨. ಪ್ರಣಯ; ಕಾಮ. ೩. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಉದ್ಗೀಯಮಾನ ಮಂಗಳ ಕೈಶಿಕ ನಾದಾಕರ್ಣನೋತ್ತಾನೈಕ ಕರ್ಣ ಸ್ಪಂದಿತಾಂಗ ಗೃಹಕುರಂಗಶಾಬ ಸಂದೋಹಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕೈಶಿಕಿ (ನಾ). ೧. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ☞ ಧೀರಲಲಿತ ನಾಯಕನಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ವೃತ್ತಿ; ಶೃಂಗಾರ ರಸಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದ ನಾಯಕನ ವ್ಯಾಪಾರ: ಭಾರತಿ, ಸಾತ್ವತಿ, ಕೈಶಿಕೆ [ಕಿ] ಯಾರಭಟಿಯುಮೆಂಬ ವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ರಸಮುಂ ಸಂಚಾರಿಸುವ ಭಾವಮುಂ ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಬೆಡಂಗು ಬೇಜಿತೆ ನೀಲಾಂಜನೆಯಾ (ಆದಿಪು. ೯-೨೬);

ನಾಯಕನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಗಳ ಸ್ವಭಾವವು 'ವೃತ್ತಿ' ಕೈಶಿಕೀ, ಸಾತ್ತ್ವತೀ, ಆರಭಟೀ, ಭಾರತೀ ಭೇದಗಳಿಂದ ವೃತ್ತಿಯು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೈಶಿಕೀವೃತ್ತಿಯು ಗೀತ ನೃತ್ಯ ವಿಲಾಸ ಕಾಮೋಪಭೋಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಶೃಂಗಾರ ವ್ಯಾಪಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ದಶರೂ. ೨-೪೭ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ); ಕೈಶಿಕಿಯು ಗೀತ ನೃತ್ಯವಿಲಾಸಾದಿ ಶೃಂಗಾರಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿವ್ಯದುವಾಗಿ ಇರುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧೧). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕೈಶಿಕಿಯೊಳ್ ವರಾಳಿವರ್ಣಂ ಶೋಭಿಸುಗುಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೨-೯೦ ವ). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಸ್ವರ ಸ್ಥಾನ: ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ವಿಕೃತಿ ಸ್ವರಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿರುವ ಸ್ವರಗಳು ಒಂದೇ ಧ್ವನಿ ಹೊಂದಿವೆ. ಚತುಶ್ರುತಿ ಋಷಭ . . . ಕೈಶಿಕಿ ನಿಷಾದ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೭).
[ಸಂ. ಕೈಶಿಕೀ]

ಕೈಶಿಕೀವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೈಶಿಕಿ ೧: ಅಂತು ಕೈಶಿಕೀವೃತ್ತಿನರ್ತನೋಪೇತಮುಂ . . . ಅಪ್ಪಲಾಸ್ಯಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೨ ವ).
[ಸಂ. (ಕೈಶಿಕೀ + ವೃತ್ತಿ)]

ಕೈಶಿಲ್ಕು 'ಕೈಸಿಲ್ಕು' ನೋ.

ಕೈಶೆರೆ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆ' ನೋ.

ಕೈಶ್ಯ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲಿನ ಸಮೂಹ; ಕೇಶಪಾಶ. [ಸಂ.]

ಕೈಸಂಚ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಚಯ, —ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಸಾಮುಗ್ರಿ (?): ಮುಂಚುವ ಮಂತ್ರದಿಂ ಪೂಜಾವಿಧಿಯ ಕೈಸಂಚದಿಂ ನಿರ್ವಾಣದೊಳು ಕಾಂಚಿಯ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ನರ್ಚಿಸಿದಳ್ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಂಚ$_3$]

ಕೈಸಂಬು (ನಾ). ಕೈಚಂಬು, —ಕಲಶ (?): ರನ್ನದ ಕೈಸಂಬನು ಹಸ್ತದೊಳಗಿಟ್ಟು ಹೊನ್ನೂರೆ ಬಾಕನು ಪಿಡಿದು ಗನ್ನಕಾಜನು ಸಿಂಗರವಾಗಿ ಎಸೆದನು ಹೊನ್ನ ಪರ್ವತದ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಜ್ಞಾನಚ. ೮-೩೭),
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಂಬು ?)]

ಕೈಸಟ್ಟೆ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಚಿಕ್ಕಚಟ್ಟಿ; ಕೈತಟ್ಟೆ: ಮಗನಾದ ಪುತ್ತಣನಿಗೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು, ಕೂಡಲೇ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಬುಟ್ಟಿ ಇಟ್ಟು ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು 'ಕೈಸಟ್ಟೆ' ಕೊಟ್ಟು ಸೆಗಣಿ ಹೆಕ್ಕಲು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೈಮಾಂಸ. ೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಟ್ಟೆ (< ಚಟ್ಟಿ$_1$)]

ಕೈಸಟ್ಟುಗ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಸಟ್ಟುಗ; ಚಿಕ್ಕಸೌಟು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ಬಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಮೈಮುಜಿದ್ದೈದುವರ ಕೈಸಟ್ಟುಗ ಚೂರಿ ಬಾಕಿನಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಮೂಗರಿದಡಗುವರಂತೆ ನೀವತಿ ಕಟ್ಟಿಚ್ಚಜದೊಳೈದಿರೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೯೯).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಟ್ಟುಗ./ ತುಳು. ಕೈಸಟ್ಟಿ]

ಕೈಸದರ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದು; ಕೈಕೆಳಗಿನದು; ಕೈವಶವಾದುದು. ಕೈಸದರದವನು = ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನು; ಕೈವಶವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಹೃದಯ ಕರಗುವ ಮಾತನೆಂದುದು ಮುದಕರಿಗೆ ನೋಜಿಜಂತರವೆ ಕೈಸದರ ದವರನು ಕೊಲುವುದುಚಿತವೆಯೆಂದುದಾ ಪಕ್ಷಿ (ನಳಚ. ೨-೧೭).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸದರ]

ಕೈಸದ್ದಕ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಇರುವ ಸೇವಕ, —ಪರಿಚಾರಕ: ಉಳಿದ ಇಬ್ಬರು ಕೈಸದ್ದಕದ ಅಂಗರಕ್ಷಕರು, ಅವರು ಮೂರು ಜನರೂ . . . ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಂತುಕೊಂಡರು (ಪೇಟಿಮಾ. ೬೫); ಈ ಕೈಸದ್ದಕದ ಜನರಿಗೆ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಇಲಾಖೆಯೇ ಇದೆ (ಮುಸುಗ. ೫೪).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸದ್ದಕ ?]

ಕೈಸನ್ನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಸನ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡು: ನೀಲ ಪ್ರಪಸ್ತರಣಕೈತಂದು ಕೈಸನ್ನಿಸಲು ಸೇನೆಗೆ (ಜೆರಾಮಾ. ೧೧-೨೧).
[ಕೈಸನ್ನೆ (< ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ) + -ಇಸು$_1$]

ಕೈಸನ್ನೆ 'ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ' ನೋ.

ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ಸನ್ನೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈಸನ್ನೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು, —ಸೂಚನೆ ಕೊಡು: ಕೂಡಲೊಲ್ಲದೊಡೆ ನಿಂದು ಮಾತಾಡಲಾಗದೆ ಮಾತನಾಡದೊಡೆ ಕೈಸನ್ನೆಮಾಡಲಾಗದೆ (ಚಬಪು. ೧೯-೩೮).
[ಕೈಸನ್ನೆ (< ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ) + ಮಾಡು$_1$]

ಕೈಸರ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ, —ಮಾಲೆ. ೨. ಮದುವಣಗಿತ್ತಿಯ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಮದುವಣಿಗನು ಹಾಕುವ ಹೂಮಾಲೆ; ವರಣಮಾಲಿಕೆ: ಏಕೆ ಡೊಂಬನೆ ನಿಲ್ಲಿಸಾಟವ ಈಕೆಯಲಿ ಮನಸೋತುದು ಸಾಕು! ಬಂಗರು ನಾನೆ! ಕೈಸರ ಹಾಕುವೀಕೆಯ ಕೊರಳಲಿ (ಕಎಪು. ೩೯-೧೯).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸರ$_1$]

ಕೈಸರಿಸ (ನಾ). ಕೈಯ ಬಳಿ, —ಸಮೀಪ: ಕೈಸರಿಸಕಿರಿಸಿಪ ಹಸುಳೆಯೋರ್ವಗೆ ಅರಗನವ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೧೧-೪೭).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸರಿಸ]

ಕೈಸರಿಹೊತ್ತು (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಹೊತ್ತು; ಸಕಾಲ: ಅರ್ಜುನ ಅರಿಯದ ಹಾಗೆ ತಾಪಸ ಪುತ್ರನೆನಿಸಿರ್ದೀಗ ಕೈಸರಿಹೊತ್ತಿನಲಿ ನಿಜಕುಲವ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರಸ ಚಿತ್ತೈಸು (ಪಶುಭಾ. ೨೨-೫).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸರಿ$_1$ + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಕೈಸವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಣಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ತಿರಿಚಿನಾಪಳ್ಳಿಗೆ ತಿರಿದುಂಬೋದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕೈಸವರಿಸಬೇಕೀ (ಗಾದೆ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸವರಿಸು$_2$ (< ಸಂವರಿಸು)]

ಕೈಸಾಗು 'ಕೆಯ್ಸಾಗು' ನೋ.

ಕೈಸಾಣೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಸಾಣೆಕಲ್ಲು, —ಮಸೆಗಲ್ಲು: ಜಾಣಾಕ್ಷನ ತಂದೆ ಕೇಳ್ದು ಕೈಸಾಣೆಗಳಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಂ]ದಂ ನಾಲ್ಕುಂ ದಾಡೆಗಳ ನುರ್ದಿಸಿ ಕಳೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೩-೧೩); ಮುಟ್ಟದ ಚನ್ನೂರುಲಿಪ ಪೆಜಿನೊಸಲೊಳಗಿಟ್ಟ ಕತ್ತುರಿಯ ತಿಲಕದ ಮುಟ್ಟಿ ಪಿಡಿದ ಕೈಸಾಣೆಯ ಕೊನಬುಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಿಹವು ಬೀದಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೯೫). ೨. ಕೈಯಿಂದ ತಿಕ್ಕುವುದು, —ಉಜ್ಜುವುದು: ಗರಡಿಯೊಳಗೆ ಸಾಧನಗೈದು ದೇಹದೊಳಿರುವ ಜಲವ ಮೇಲೆ ಥರಿಸಿ ಮಿಜುಪ ಕುಂಕುಮ ವಸನದ ಕೈಸಾಣೆಯ ದೊರೆಗಳ ಕುವರರೈದಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೭).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಾಣೆ]

ಕೈಸಾರ್ 'ಕೆಯ್ಸಾರ್' ನೋ.

ಕೈಸಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆಬಂದು ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೈವಶವಾಗಿಸು: ಸನ್ಮತಿಯ ಕೈಸಾರಿಸುತೆ ಪೊರೆಯೆನುತ್ತದಿವಾವರೆಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ್ಯೆದೆ ವಂದಿಸುವೆನು (ಪರಶು. ೧-೫).
[ಕೈಸಾರು (< ಕೆಯ್ಸಾರ್) + -ಇಸು$_1$]

ಕೈಸಾರು 'ಕೆಯ್ಸಾರ್' ನೋ.

ಕೈಸಾರೆ$_1$ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಎಟಕುವಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ, —ಸಮೀಪ: ಕಾಲ್ಗಳನಿಂಬಿಂ ಪರಿಕಾಲೋಳಿಟ್ಟತಿಮುದಂ ಕೈಸಾರೆ ಕೈಸಾರೆಯೊಳ್ ಬಳೆದಿಮ್ಮಾವಿನ ಬಾಚಿಯೊಳಗಳ ಪಣ್ಣಂ ಪಣ್ಣನೋರೊರ್ಮೆ ಮೆಲ್ವುದು (ಜಗವಿ. ೯-೮೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಾರೆ$_1$]

ಕೈಸಾರ್ಕೆ 'ಕೆಯ್ಸಾರೆ' ನೋ.

ಕೈಸಾರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ಸಿಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೈಗೆ ನೀಡು; ಕೈಸೇರಿಸು: ಪೊಳೆವ ಕೈಮಾಲೆಯಾ ಲೀಲೆಯಿಂ ತೆಗೆತೆಗೆದು ಕೆಲದವರ್ ಕೈಸಾರ್ಚಿ (ಚಿಬವು. ೪೧-೪೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಾರ್ಚು]

ಕೈಸಾಲ (ನಾ). ಸಾಲಪತ್ರವಿಲ್ಲದೆ, ನಂಬಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಡುವ ಸಾಲ; ಕೈಗಡ: ಸಂಬಳ ಬಾರದೆ ಆರುದಿಂಗಳಾಯಿತು ಕೈಸಾಲವೇರಿತು ಮುಂದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦-೪೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಾಲ$_1$]

ಕೈಸಾಲೆ 'ಕೆಯ್ಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕೈಸಾಲೆಮಾರು (ನಾ). (?): ಅಕ್ಷರದಲೂ ಯಿಂಸೂಜು ವರಹ ಕೈಸಾಲೆ ಮಾರರ್‌ಗಿ ತ್ರಿವಾಚ ಊನ×× ಲೊಪ್ಪಿ ಕೊಟ್ಟೆಉ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೮-೨೦; 1581). [?]

ಕೈಸಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು, —ತಗುಲಿಕೊಳ್ಳು: ಮೃಡ ನಜೀದು ನಗುತ್ತೊತ್ತಲಾ ಗಿರಿಯಡಿಯಲೇ ಕೈ ಸಿಕ್ಕಿ ಅಜ ನಡನಡುಗ ಲೊದರಿದನವನು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೨). ೨. ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು; ದೊರಕು; ಲಭಿಸು: ನಿನಗೆ ಕೈಸಿಕ್ಕಿದೀ ಮಂತ್ರಿಯಿಂ ಕವಡು ಬೀಳ್ಪುದು (ಚಿಬವು. ೧೦-೪೬); ರಕ್ಕಸನ ಕೈಸಿಕ್ಕಿಯತಿ ಘಾಸಿಗೊಂಡೆದೆಯೊಡೆದು ಜೀವಿಪನೆ ಮಗನೆ (ನವನೋ. ೨೯-೪೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಿಕ್ಕು$_1$ (< ಸಿಲ್ಕು$_1$)]

ಕೈಸಿಲ್ಕು, ಕೈಶಿಲ್ಕು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಉಳಿಕೆ; (ಆಯ-ವ್ಯಯಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ) ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವುದು, —ಉಳಿಕೆ; ಶೇಷ: ಕೈಸಿಲ್ಕು (Balance in hand. ಇಂಕನಿ). **ಕೈಶಿಲ್ಕು**: (ಪಾರಿಸಿ. ೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಿಲ್ಕು$_4$]

ಕೈಸು 'ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೈಸುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಸುಡು: ಕಡು ತಣ್ಪುಗೆಟ್ಟು ಕಿಚ್ಚಿನೊಳೊಡಗೂಡಿದ ನೀರ್ ಬಚೀಕ್ಕೆ ತೀವ್ರತೆಯಿಂ ಕೈಸುಡುವಂ [ಪಾಠಾಂ. ಇಡಜಾರದಂ]ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೮). ೨. (ಆಲಂ) (ನಷ್ಟಪಟ್ಟು) ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿರು: ಆ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಆಗಲೆ ಕೈಸುಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸುಡು$_1$]

ಕೈಸುರಗಿ 'ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆ' ನೋ.

ಕೈಸುರಿಗೆ 'ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆ' ನೋ.

ಕೈಸೂಟಿ (ನಾ). ಕೈಯ ಚಾಲಾಕಿ; ಕೈಚಳಕ: ಅನೇಕ ಮೊದಲ ಗಿತ್ತಿಯರು ತಲೆಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತಾರೆ, ಆದು ಹೇಗೆ ನೋಡುವರೋ ಏನು ತಾನೋ? ಕೈಸೂಟಿಯೋ? ಸೀದ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ತಪ್ಪದಂತೆ, ವರನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಸುರಿಯುತ್ತಾರೆ (ಸುವಸಂ. ೫೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೂಟಿ$_1$]

ಕೈಸೂರೆ 'ಕೆಯ್ಸೂಱೆ' ನೋ.

ಕೈಸೂಱಿ (ನಾ). ಸೂರೆಮಾಡುವವಳು; ಲೂಟಿಮಾಡುವವಳು: ನಾರಿ ನಲ್ಲನ ಮನೋಹಾರಿ ಪತಿ ಚಿತ್ತ ಕೈಸೂಱಿ ಮಿಗೆ ಸುಂದರಶರೀರಿ (ನವನೋ. ೩-೧೬). [ಕೈಸೂಱೆ (< ಕೆಯ್ಸೂಱೆ) + -ಇ$_2$]

ಕೈಸೂಱೆ 'ಕೆಯ್ಸೂಱೆ' ನೋ.

ಕೈಸೂಱೆಗಾಱ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುವವನು; ಲೂಟಿಮಾಡುವವನು: ಕಡುಮನದ ಕೈಸೂಱೆಗಾಱರನಡಗೆಡಹಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೩). [ಕೈಸೂಱೆ (< ಕೆಯ್ಸೂಱೆ) + -ಕಾಱ]

ಕೈಸೂಱೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯಲು ಎಡೆಗೊಡು; ಲೂಟಿ ಮಾಡಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು: ಮೋಹಾಂಧಕಾರಕೆ ಕರಣವನು ಕೈಸೂಱೆಗೊಟ್ಟನು ನಿಜದೊಳೆಚ್ಚಱದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೯). [ಕೈಸೂಱೆ (< ಕೆಯ್ಸೂಱೆ) + ಕೊಡು$_1$]

ಕೈಸೂಱೆಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಸೂಱೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಸೂಱೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆಹೋಗು; ಲೂಟಿಯಾಗು: ಕಾಮರಾಜವಿಜಯಂ ಕೈಸೂಱೆವೋಯ್ತು (ದಶಕು. ೪-೫೦). [ಕೈಸೂಱೆ (< ಕೆಯ್ಸೂಱೆ) + ಪೋಗು$_1$]

ಕೈಸೆಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರಣದ ಶಾಖ, —ಉಷ್ಣತೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರಭಾವ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಪದೆ ಮೋಹಿಕೊಂಡಿರೆ ಮುದ್ರೆಯಿಟ್ಟರಾಜಂಗೆ ಕೈಸೆಕೆಯ ತೋಱುವೆನೆನುತ್ತೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೬-೩೪). 'ಕೈಬಿಸಿ' ಪರಾ. [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೆಕೆ]

ಕೈಸೆರೆ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆ' ನೋ.

ಕೈಸೆರೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು; ದಸ್ತಗಿರಿಮಾಡು: ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕೈಸೆರೆಗೈದರಾಳರಸರು ನಾಯಕರೆಲ್ಲರ (ಇಂಚಾಪ. ೩೮-೮೦). [ಕೈಸೆರೆ (< ಕೆಯ್ಸೆಱೆ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕೈಸೆರೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಬಂಧಿತನಾಗು; ಕೈದಿಯಾಗು: ಅವಳಲ್ಲಿ ಕೈಸೆರೆಯಾಗಿ ಕಠಿನ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದಳು (ಪುಸರು. ೪೯೩). [ಕೈಸೆರೆ (< ಕೆಯ್ಸೆಱೆ) + ಆಗು$_1$]

ಕೈಸೆಳವೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಬೆತ್ತ, —ಕೋಲು: ಮುಂದಲೆ ಚುಂಗಡಿ ಸುತ್ತಿದ ಹಚ್ಚಡ ಹೊಂದೊಡವಾಂತ ಕೈಸೆಳವೆ ಬಂದು ಭೂವರಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗಿಯೆದ್ದು ನಿಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದನಿಂತು (ಭರಚ. ೧೨-೫೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೆಳವೆ]

ಕೈಸೆಱೆ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆ' ನೋ.

ಕೈಸೆಱೆಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಸೆಱೆವಿಡಿ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈಸೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ದೊರಕಿಸಿಕೊಡು: ಸಂತಾನ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಂಪತ್ತುಗಳನು ಶ್ರೀಕಾಂತನು ಕೈಸೇರಿಸುವನು (ಹದಿಬ. ೩-೫೦). [ಕೈಸೇರು (< ಕೆಯ್ಸೇರ್) + -ಇಸು$_3$]

ಕೈಸೇರು 'ಕೆಯ್ಸೇರ್' ನೋ.

ಕೈಸೇವಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸೇವಿಗೆ: ಕುಂಬಳದ ಕಾಯ ಕೈಸೇವಗೆಯ ಸಮವಾಗಿ ಸಂಬಳಿಸಿಕೊಂಡೊಣಗಲಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೫೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೇವಗೆ]

ಕೈಸೇವೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಉಪಚಾರ; ಕೈಂಕರ್ಯ. 'ಕೈಸೇವೆಗೊಳ್' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು: ಗಲಾಟೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕೈಸೇವೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೇವೆ$_1$]

ಕೈಸೇವೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಕೈಂಕರ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಕೊ: ಕಾಲಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಎಣ್ದೆಸೆ ಪಾಲಕರ ಕೈಸೇವೆಗೊಳುತ ಕೃಪಾಳು ಅವರಭಿಲಾಷೆಗಳ ಪೂರಯಿಸಿ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ (ಜಗಪಾ. ೨೧೬). [ಕೈಸೇವೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೈಸೊಡರ್, ಕೈಸೊಡರು (ನಾ). ಕೈದೀಪ; ಸಣ್ಣ ದೀಪ: ಸಮಸ್ತ ಜನಜಂಗುಳಿ ಕೈಸೊಡರ್ಗಳ ಸಾಲ ಸಂದಣಿಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೧೪). **ಕೈಸೊಡರು**: ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನೆ ಎಣ್ಣೆಯ ಮೊಡ್ಡ ಕೈಸೊಡರನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬಂದರು (ಕಂಬಹು. ೬೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೊಡರ್$_1$]

ಕೈಸೊಡರು 'ಕೈಸೊಡರ್' ನೋ.

ಕೈಸೊರೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಸೋರೆ: ಕಲಿಮನವು ಕೈಸೊರೆಯೆ ಸುಭಟರ್ಗೆಂದನಸುರಾರಿ (ಕೋಗಯ. ೨೫-೬೮); ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ ಸೊಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಇಂಬಿಹುಳಿಯೊಳಗೆ ಲೇಪಹಾಕುವುದು. ಇಷ್ಟರಿಂದ ಮಾರದರೆ ಕೈಸೊರೆಯ ಸೊಪ್ಪುತಂದು ಕಟ್ಟುವುದು (ವಾತಾಚಿ. ೪-೩). 'ಕಯ್ಸೊರೆ' ಪರಾ. [< ಕಯ್$_4$ + ಸೊರ್ಕೆ$_1$]

ಕೈಸೋಂಕು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಹಸ್ತಸ್ಪರ್ಶ: ಅತ್ತೆಮ್ಮ . . . ತುಸು ಸಲುಗೆಯಿಂದ ಮೈದಡವಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳು. ಆ ಹುಡಿಗೆಯೋ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಮೈಯಿಂದ ಕೊಡಹಿಕೊಂಡಂತೆ ಮಾಡಿ, ಒರೆಸಿ ಅವಳ ಕೈಸೋಂಕು ಜಾಡಿಸಿಬಿಟ್ಟಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೧೫). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್ₛ₂) + ಸೋಂಕು₂]

ಕೈಸೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಹುಡುಕು: ಶ್ರಾವಕರ್ ಭಯಗೊಂಡಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ರಾತ್ರಿಯೊಳನ್ನಮಂ ಬೇಡಿಕೊಂಡು ಸ್ರಾವೆಯೊಳು ಬಸದಿಯೊಳಿಟ್ಟರ್ದರ್ ಬಾಗಿಲಂ ಮುಚ್ಚಿ ಬೆಳಗಾದಾಗಳು ಗವಾಕ್ಷದ ಬೆಳಗಿನೊಳೋರ್ವರ್ಗೋರ್ವರ್ ಕೈಸೋದಿಸಿಕೊಂಬುದು ಪಗಲು ಪೊರಮುಡಲಾಗದೆಂಬುದುಂ (ಕಗವಿ. ೧೧೧ ರಾಜಾವಳೀಕಥೆ). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸೋದಿಸು]

ಕೈಸೋಲ್, ಕೈಸೋಲು (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಸುಸ್ತಾಗು: ಬಲ್ಲಿದರೊಳು ಕಾದಿ ಕೈಸೋತು ಕನಲುವದುಕ್ಕವಂತಿರಲಿ (ಮೋಹತ. ೫–೪೭); ಅಖಿಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳಾಯ್ತು ರಾಶಿಯಂ ನವನವಕಮೆನಲಳೆದು ಕೈಸೋತು ಚರಮಗಿರಿಯಗ್ರದಿಂ ಬೀಸಿಡಲ್ಕೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೨೧). **ಕೈಸೋಲು**: ಈ ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ನಾನು ಕೈಸೋತಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಸೋಲ್₁]

ಕೈಸೋಲು 'ಕೈಸೋಲ್' ನೋ.

ಕೈಹಂಚು, ಕೈಹೆಂಚು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಣ್ಣ ಹಂಚು; ನಾಡ ಹಂಚು; ಓಡು: ಇದರಾಚೆ ಕೈಹಂಚು ಹೊದಿಸಿದ ಮೂರು ಮನೆಗಳು (ಮೂರುದಾ. ೨೦೩). **ಕೈಹೆಂಚು**: ಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆ ಎಬ್ಬಿಸಿ ಕೈಹೆಂಚು ಹೊದಿಸಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೩೨೮). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಹಂಚು₂]

ಕೈಹಂದು(ಕ್ರಿ). ಕೈ ಅಲುಗಾಡು, —ಕದಲು: ಕೈಹಂದಿ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಲಿನ ಧಾರೆಯೊಂದು ನೆಲದ ಪಾಲಾಯಿತು (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೫೪). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಹಂದು]

ಕೈಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಡಗು; ಆರಂಭಿಸು: ಅವಳನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಚ್ಚಿದನು (ಮಣಿಸ. ೮೦); ಇಬ್ಬರೂ ಮಾತಾಡುತ್ತ ಇಸ್ಪೇಟಿಗೆ ಕೈಹಚ್ಚಿದರು (ಮುರಳಿ. ೨). ೨. (ಆಲಂ) ತರಾಟೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಬಯ್ಯು: "ನೀನು ಬಂದು ನನ್ನ ಮನೆ ಹಾಳುಮಾಡಿದೆ . . . ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತಿಂದು ತೇಗಿದೆ" ಎಂದು ಹಗಲಿರುಳು ಸೊಸೆಗೆ ಕೈಹಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದಳು (ಜವಿಾನ್ದಾ. ೨೯). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಹಚ್ಚು₁]

ಕೈಹಣ (ನಾ). "ಸರ್ಕಾರಿ ಕೆಲಸದ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ (ಒಬ್ಬನಿಗೆ) ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಣ: ಕೈಹಣ" (imprest. ಇಂಕನಿ). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಹಣ (< ಪಣ₄)]

ಕೈಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಸೇರು; ದೊರಕು; ಸಿಗು; ಲಭಿಸು: ಆದರ ಒಂದಿಷ್ಟು ರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ . . . ತಾವ್ರುದ ತಗಡು ಚಿನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ. ಆದು ಇನ್ನೂ ಕೈಹತ್ತಲಿಲ್ಲ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೩೨). ೨. ಕೈಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು: ಹಳೆಯ ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕು, ಕಾಯಲಿಟ್ಟು . . . ಕೈಹತ್ತದಂತೆ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆದುಕೊಂಡು (ಸಕಪ್ಪೆ. ೨೨೭). ೩. (ಆಲಂ) ವಶವಾಗು; ದಕ್ಕು: ಅನ್ಯಾಯದ ಹಣ ಕೈಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಹತ್ತು₁ (< ಪತ್ತು₁)]

ಕೈಹತ್ತುಗೆ (ನಾ). ಕೈಗೆ ತಗುಲಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ, —ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ; ಕೈಯಾಸರೆ: ಹೊತ್ತ ಮೋನದ . . . ಕೈಹತ್ತುಗೆಯ ಮೋಜಿಯ ಮಹೀಪತಿ ಹೊಕ್ಕನರಮನೆಯ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೧–೧೧). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಹತ್ತುಗೆ (< ಪತ್ತುಗೆ)]

ಕೈಹದ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಳಕ: ಹೇಳು ಸಾಕಾರಾದಡಾಗಳಿ ಮೇಲಣಾಹವದೊಳಗೆ ಕೈಹದ [ಪಾಠಾಂ. ಸ]ದೇಳಿಗೆಯು ಕೌತುಕವನೆನುತಲೆ ಖಂಡೆಯವ ಝಡಿದ (ತೊರರಾ. ೩–೫–೫). ೨. ಕೈತಡೆಯುವಷ್ಟು; ಕೈಗೆ ಹಿತವಾಗುವಷ್ಟು: ನೀರು ಕೈಹದವಾಗಿ ಕಾದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಬರುವ ಕೈಚೂಟಿ; ನೈಪುಣ್ಯ: ಹಲವು ವರ್ಷಗಳ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕೈಹದ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಹದ (< ಪದ₁)]

ಕೈಹವ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದವರು; ಪಕ್ಷದವರು: ವೈಯಿಶ್ಶರು ಅವರಿಗೆ ಶಾಪಯಿಟರು ಆಮೇಲೆ ಕೈಹವರು ಬಂದು ಅಪ್ಪ ಆಪ ಯೇಳಿ ಬಂನಿಯಂದರು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೦–೮; ? ಕೃಶಾ). [?]

ಕೈಹಸ (ನಾ). ಕೈಯ ಅರ್ಪು, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಪರಾಕ್ರಮ (?): ಬೆಸವುದಳಿವುದು ಚಾಚುವುದು ಜಾಳಿಸುವು ದೊತ್ತಂಬರಿಸುವುದು ಕೈಹಸದ ಮೈಹಸದಬ್ಬರದ ಸಮರಂಗದುಬ್ಬರದ ರಸವನೀವೊಗಳುವೆನು (ತೊರರಾ. ೩–೧೩–೩೭). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಹಸ ?]

ಕೈಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನಿರಿಸು; ಕೈನೀಡು; ಕೈಹಚ್ಚು: ಚೇಳಿನ ಮಂತ್ರವರಿಯದವ ಹಾವಿನ ಹುತ್ತಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ತೊಡಗು; ಪ್ರಾರಂಭಿಸು: ಸರ್ವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಈ ರೂಮಿಗೆ ಬಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿದಳು (ಪರಿಣೀ. ೨೧); ಅಂತರಂಗ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕೈಹಾಕಿದಳು (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೨೦). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು₁)]

ಕೈಹಾರ (ನಾ). ೧. ಸೌಲಭ್ಯ; ಸೌಕರ್ಯ; ಅನುಕೂಲತೆ: ತುದಿಗೆ ಗೆಲವೀ ರಾಘವಂಗಿಲ್ಲದಿರೆ ಕೈಹಾರದಲಿ ನಮ್ಮನು ಸದೆಯದಿರನೆಂದಳ್ಕಿ ವಾಜಿತು ಸಕಲಸುರನಿಕರ (ತೊರರಾ. ೬–೫೧–೧೪). ೨. ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹೊರುವ ಭಾರವನ್ನು ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಸಿ ತೋಳುಗಳ ಮೇಲೆ ಇರಿಸುವುದು: (*). ೩. "ಕತ್ತಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಪೂರಾಯಗಾಯದಿಂದನಿಬರ ತಲೆಯ ಕೈಹಾರದಿ ಹಾಜಲಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೪–೨೭). [?]

ಕೈಹಾರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹಾರೆ: ಕಮಲದಳ ಕೊಡತಿಗಳ ಕೈಹಾರೆಗಳ ನಳವಡಿಸಿದರು ವಹಿಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೩–೩). [ಕೈ₂ (< ಕೆಯ್₂) + ಹಾರೆ (< ಪಾರೆ₁)]

ಕೈಹಾಳೆ, ಕಯಿಹಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಹಾಳೆ, —ಕಾಗದ (?): ಚೀಟು ನಿಮ್ಮ ಕೈಹಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಆದೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೩). **ಕಯಿಹಾಳೆ**: ೨. ಚಿಕ್ಕಪುಸ್ತಕ; ಕೈಹೊತ್ತಗೆ: "ಕವಳಿಕಂ ಕಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈ] ಹಾಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೪). [ಕೈ₁ (< ಕೆಯ್₂) + ಹಾಳೆ₁ (< ಪಾಳೆ₁)]

ಕೈಹಿ 'ಕಯ್ಪಿ' ನೋ.

ಕೈಹಿಡಿ 'ಕೆಯ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈಹಿಡಿತ (ನಾ). ಕೈಯ ಅಂಕೆ; ಹತೋಟಿ; ವಶ: ಮನೆಯ ಕೆಲಸ ತನ್ನ ಕೈಹಿಡಿತ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು (ಯೋಧಫು. ೬೦). [ಕೈ₁ (< ಕೆಯ್₂) + ಹಿಡಿತ]

ಕೈಹಿಡಿತೆ 'ಕೆಯ್ಪಿಡಿತೆ' ನೋ.

ಕೈಹಿಡಿಸು 'ಕೈವಿಡಿಸು' ನೋ.

ಕೈಹಿಸೋರೆ 'ಕಯ್ಪಿಸೊರೆ' ನೋ.

ಕೈಹೊಡೆ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟು. ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ ತೋರಿಸು: ಒಡಲೊಳಗೆ ತನ್ನನುವ ಸೇರಿಸಿ ಕಡುವಿಷಯ ಕರುಣಾಬ್ಧಿಗಳು ಕೈಹೊಡೆದು (ಶರೀಫ. ೧೧). [ಕೈ₂(< ಕೆಯ್₂) + ಹೊಡೆ₁(< ಪೊಡೆ₁)]

ಕೈಹೊಡ್ಡೆ 'ಕೆಯ್ಪೊಡೆ' ನೋ.
ಕೈಹೊತ್ತಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಹೊತ್ತಗೆ; ಕಿರು ಹೊತ್ತಗೆ; ಸಣ್ಣ ಪುಸ್ತಕ: ಆರುನೂರೆಂಟು ಷಟ್ಪದದ ಕೈಹೊತ್ತಗೆ ಯೊಳಾ ರಸದ ಪನಿ ಮೂರನಳವಡಿಸಲಾಗದಾ ಕಾರಣದಿ ಪರಿಣತರು ಮನ್ನಿಪ್ಪುದು (ಭರಫ. ೯ ಕಡೆನುಡಿ).
ಕೈಹೊಯ್‌ 'ಕೆಯ್ಪೊಯ್' ನೋ.
ಕೈಹೊಯ್ಲು (ನಾ). ಕೈಗಳ ಹೊಡೆತ; ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ: ಹೊಕ್ಕಿಱಿಯ ಲಾಜವೆ ಮುರಿದು ಬರ್ಪವಂ ರಾಣಿಯರ ನಗೆಯು ಕೈಹೊಯ್ಲು ವಾದ್ಯದ ಗತಿಯ ನರ್ತಕಂ (ಚೆಬಪು. ೮-೧೧).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹೊಯ್ಲು (< ಪೊಯ್ಲು)]
ಕೈಹೊಲ 'ಕೆಯ್ಪೊಲ' ನೋ.
ಕೈಹೊಲಸುಗಾಱ (ನಾ). (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳ ರಕ್ತದಿಂದ) ಕೈಯನ್ನು ಹೊಲಸುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವವನು; ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಿ (?): ಕೆಲಬಲದ ಮನ್ನೆಯರ ಹೊಯ್ಪುಗ್ಗಳಿಕೆ ಕೊಂಬುದೆ ಭೀಮನಲಿ ಕೈಹೊಲಸುಗಾಱನು ಹಿಂಡಿದನು ಕೌರವ ಸಹೋದರರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪೭).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹೊಲಸು (< ಪೊಲಸು) + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]
ಕೈಹೊಸಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಉಜ್ಜು, —ತಿಕ್ಕು.
ಕೈಹೊಸಕಿಕೊಳ್ಳು=ಕೈಯನ್ನು ಉಜ್ಜಿಕೊಳ್ಳು, —ತಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು: ಸೆಟ್ಟು ಜೋಲುಮುಖ ತೋರಿ 'ಹೌದು' ಎಂಬ ಭಾವಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೈಹೊಸಕಿಕೊಂಡರು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೦).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹೊಸಕು]
ಕೈಳಾಸಶೈಲ (ನಾ). ಕೈಲಾಸಪರ್ವತ: ಕೈಳಾಸಶೈಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ತದಗ್ರಸ್ಥಿತ ಚೈತ್ಯಾಲಯಂಗಳನನೇಕವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಿಂದಮರ್ಚಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬-೬೨ ವ). [ಕೈಳಾಸ (= ಕೈಲಾಸ) + ಶೈಲ]
ಕೈಳಾಸಾಚಳ (ನಾ). = ಕೈಳಾಸಶೈಲ: ಎಂದು ಕೈಳಾಸಾಚಳಮನೇಱಿ ಧೂಳೀಶಾಲದಿಂ ತಗುಳ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೨ ವ).
[ಕೈಳಾಸ (= ಕೈಲಾಸ) + ಅಚಳ (= ಅಚಲ)]
ಕೈಳಿ (ನಾ). (?): ಜಲವಿಲ್ಲದ ತಟಾಕದ ಕೈಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯ ಬಿತ್ತಿದಂತಿರಬೇಕು (ಶಿವಮಂ. ೬೨). [?]
ಕೈಱಾಟಣ, ಕೈಱಾಟಳ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ತಿರುಗಿಸುವ ರಾಟೆ, —ಚಕ್ರ: ಪಕ್ಕಲೆಯ ಪನ್ನೀರುಗಳು ಹಿಡಿದವು ಹೋಳಿವ ಕೈಱಾಟಣದ ಕಾಂಚನಮಯದ ದೋಣಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೨-೧೭). ಕೈಱಾಟಳೆ: ಹೆಗಲ ಪಕ್ಕೆಲೆಗಳಲಿ ಕವಿದುದು ವಿಗಡ ಪೂತನಿವ್ಯಂದ ಜೀರ್ಕೊಳವಿಗಳ ಕೈಱಾಟಳದೊಳ್ಳೆದಿತು ಶಾಕಿನೀ ನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೦).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಱಾಟಣ]
ಕೈಱಾಟಳ 'ಕೈಱಾಟಣ' ನೋ.

ಕೊ

ಕೊ$_1$ 'ಕೊಳ್' ಪರಾ.
ಕೊ$_2$ (ನಾ). 'ಕೊಳಗ' ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ: ಮೂಲಸ್ಥಾನಕೆ ಸ ೨ ಕೊ ೧೦ ಮಾಚ ಸಮುದ್ರದ ಮೂಡಣ ೧ ಬಸದಿಗೆ ಕೊ ೧೦ ಪಡುವಣ ಕೋಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೊ ೧೦ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೭೪; 1225). [< ಕೊಳಗ]
ಕೊಂಕ$_1$ 'ಕೊಂಕು$_2$' ನೋ.
ಕೊಂಕ$_2$ 'ಕೊಂಗ$_1$' ನೋ.
ಕೊಂಕ$_3$ (ನಾ). ಕೊಂಕು ಉಳ್ಳವನು; ವಕ್ರ: ಇಲ್ಲಿ ಕೊಂಕನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಪಾಪಂಗೆಯ್ದು ಸತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೮-೨೬); ತಾಳಕಾಯ ಮೋಳಿಗೆಯೊಂದಂದದ ಮುರುಡನಪ್ಪವಂಕಂ ಮೊದಲೊಣಗಿದ ಕೂನ ಗೊಜಡಿನಂದದ ಕೊಂಕಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೪೦). [ಕೊಂಕು$_2$ + -ಅ$_7$]
ಕೊಂಕ$_4$ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ: ಬಸವಂ ಕೋಗಿಲೆ ಕೊಂಚೆಯಂಚೆ ಕಪಿ ಸಾರಂಗಂ ನವಿಲ್ ಕೋಡಗಂ ಮುಸು ಕೊಂಕಂ ಪುಲಿ ಬಳ್ಳು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೪); ಬಲೆವಱಿದ ಕೊಂಕನಂತೆ ಮನೆಯೆ ಗುಱಿಯಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೬೮); ಶಾಲ್ಮಲಿ ಸಂತತಿ ಕೊಂಕ ಪೆರ್ಮೊಲಂ (ದಶಕು. ೨-೧೨೦); ನರಿ ಭುಜಂಗನಿಲಿ ಕೊಂಕನೋತಿಯುಂ . . . ಪುಲಿಯಕ್ಕೆಲು ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ನಲಿವೊಡಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೨-೧). [?]
ಕೊಂಕಡಿ (ನಾ). ಸೊಟ್ಟ ಅಡಿ; ತಪ್ಪು ಹೆಜ್ಜೆ: ಕಟಯಲುಗುತ್ತಿರಲಡ್ಡಂ ಮೆಟ್ಟುತೆ ಕುಂಟನವೊಲ್ ಕೊಂಕಡಿಗಳನಿಡುತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಕಾಡಿ ನಿಲುತ್ತಂ] (ಭೃಂಗೀರ. ೧೪-೨೭).
[ಕೊಂಕು$_2$ + ಅಡಿ$_1$]
ಕೊಂಕಣ, ಕೊಂಗಣ (ನಾ). ೧. ಭಾರತದ ಪಶ್ಚಿಮ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು, —ಒಂದು ದೇಶ: ಸಮುದ್ರ ಕೊಂಕಣ ಭುವಂ (ಇಆ. V, ೨೭೪-೬; 1026); ಕೊಂಕಣ ವಿಷಯ ಸಾಧನ ನಿಮಿತ್ತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೩೫; 1122); ಮಾಳವ ಮಗಧ . . . ಕೊಂಕಣ ಸಿಂಧು ಹಮ್ಮೀರ (ಚೆಬಪು. ೬-೪೯); ಬೀಸುತ ಬಂತೈ ತೆಂಕಣ ಗಾಳಿಯು ಕೊಂಕಣ ಸೀಮೆಗೆ (ಕಎಪು. ೨೯-೨); ಕೊಂಕಣ ಸುತ್ತಿ ಮೈಲಾರಕ್ಕೆ ಹೋದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಕೊಂಕಣ ದೇಶದವನು: ಕೊಂಕಣನ ಕೊಡೆ ನೋಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಡೆ] ನೋಡೆ ಹಾಱುದುದಲ್ಲಿ (ತಿರುರ. ೩-೧೬); ತೆಲುಗ ತಿಗುಳ ಕೊಂಕಣ ಮಲೆಯಾಳರು ಸುಲಲಿತ ಕರ್ಣಾಟಕ ಜನರು (ಕಂನವಿ. ೨೩-೭೫); ತೆಂಕಣದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೊಂಕಣ ಕೆಟ್ಟ (ಗಾದೆ). ಕೊಂಗಣ: ೧. ವಾರಿಧಿಯ ತಡಿವಿಡಿದು ನಡೆದುದು ಭೂರಿಬಲ ಕೊಂಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಣದ ಕೋಹುಗಳೋರಣದ ಕರವ[ಪಾಠಾಂ. ವಿ]ಳಿಯಲಾ ಹಿಮುದವನಿಮಂಡಲವ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೪).
[< ಸಂ. ಕೋಂಕಣ]

ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಳ (ನಾ). ಕೊಂಕಣ ದೇಶದವರಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಂ ಗಣ್ಡಕಾಳಾನಳಂ ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಳಂ ಗಣ್ಡರ ಮೇರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧–೧೪ ; 1047) ; (ಕಇ. IV, ೪೧–೫ ; 11ನೆಯ ಶತ ನೋ). [ಕೊಂಕಣ + ತಲ್ಲಳ (< ತಲ್ಲಳಿ)]

ಕೊಂಕಣದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅನ್ತಾ ವಸುಧಾಧಿಪಂಗೆ ತನಯಂ ಕಲಿ ಕೊಂಕಣದೇವ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪–೭ ; 968). [ಕೊಂಕಣ + ದೇವ]

ಕೊಂಕಣಭಯಂಕರ (ನಾ). = ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಳ: ಕರಹಾಟ ವಜ್ರಕವಾಟ ಕೊಂಕಣ ಭಯಂಕರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯–೩೦ ; 1015). [ಕೊಂಕಣ + ಭಯಂಕರ]

ಕೊಂಕಣಸ್ಥ (ನಾ). ಕೊಂಕಣದೇಶದವನು: ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತರು ಕೊಂಕಣಕ್ಕೆ ವಸಾಹತು ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದ್ದರಿಂದ ಕೊಂಕಣರು, ಕೊಂಕಣಸ್ಥರು, ಕೊಂಕಣಿಗರು ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದರು (ತುಳುನಾ. ೧೬೦). [< ಸಂ. ಕೋಂಕಣಸ್ಥ]

ಕೊಂಕಣಿ (ನಾ). ೧. = ಕೊಂಕಣಸ್ಥ: ತೋಟ ಸೊಕ್ಕಿದರೆ ಅಡನಿರಿಸು, ನಾಡು ಸೊಕ್ಕಿದರೆ ಕೊಂಕಣಿಯನಿರಿಸು (ಗಾದೆ). ೨. ಕೊಂಕಣಸ್ಥರ ಭಾಷೆ. [← ಮರಾ. ಕೋಂಕಣೀ]

ಕೊಂಕಣಿಕೆ (ನಾ). ಕೊಂಕಣಸ್ಥನ ನಡವಳಿಕೆ: ಲಂಕೆಗೆ ಹೋದರೂ ಕೊಂಕಣಿಕೆ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಕೊಂಕಣ + -ಇಕೆ]

ಕೊಂಕಣಿಗ (ನಾ). = ಕೊಂಕಣಸ್ಥ: ಉಭಯತಟವರ್ತಿಗಳಪ್ಪ ಕೊಂಕಣಿಗ ಸಿಂಗಣಿಕ ಶಬರ ಚಾಂಡಾಲ ಪ್ರಭೃತಿಗಳೆಲ್ಲಂ (ಪಸಾರ. ೯೨೩–೧೬) ; ಕೊಂಕುಳಲ್ಲಿ ಕುರು ಸಲ್ಲ, ಕೊಂಕಣಿಗರ ನೆರೆ ಸಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಕೊಂಕಣ + -ಇಗ]

ಕೊಂಕಣಿಗಿತಿ (ನಾ). ಕೊಂಕಣದೇಶದವಳು; ಕೊಂಕಣದ ಹೆಣ್ಣು: ಅಸಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಕೊಂಕಣಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊಂಕಣಿಗ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಂಕಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಡೆಂಕಣೆಗಳಲಿ ಕೊಂಕಣೆಗಳಲಿ ಪರಿಘಗಳಲಿ ಮುಸುಂಡಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೩೫–೨೪) ; ಮಾಳಿಗತ್ತಿ ಕೊಲ್ಗತ್ತಿ ಕೊಂಕಣ[ಣೆ] ಬಿಡೆಗತ್ತಿ ಸೆಳೆಗತ್ತಿ (ದೇವಾಂಪು. ೩–೨೦೧). [< ಸಂ. ಕೊಲಂಕಣಿ]

ಕೊಂಕಸ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ವೀರ ಚಿಕದೇವಂ ನೋಟಕರ್ ಮೆಚ್ಚೆ ಮೆಲ್ಪಗೆಯೊಳ್ ಡೊಕ್ಕರೆಯೊಂಟೆ ಮುಂಡಿಕರಲಂ ಸೀಸಂ ಕರಂ ಕೊಂಕಸಂ ಮಗುಟಿದ್ದಂತೀ ಗತಿಭೇದದಿಂ ತೊಡಕಿ ತೋರ್ಕುಂ ಸಾಧಕ ಪ್ರೌಢಿಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೪೬). [?]

ಕೊಂಕಾಟೆ (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ನಡತೆ, —ಚೇಷ್ಟೆ: ಈ ಜನರ ಹಣೆಬರಹ . . . ಮಂತ್ರಿಯ ಒಲವು ಕೊಂಕಾಟ ಬಿಡುವುಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿತ್ತು (ಪುಸರು. ೫೦೦). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಆಟ]

ಕೊಂಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಕ್ರೋಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಆಡು; ಚಮತ್ಕಾರವಾದ ಮಾತನ್ನಾಡು: ಪಾಡುವಾಡುವ ಕೊಂಕಾಡುವ ಮಾಡುವೊಂದು ದಿವಸಂಗಳ್ಗಟ್ಟಿದಂ ದೇವ ವಾರವಧೂ ವರ್ಗಮಂ (ಅನಂಪು. ೪–೭೧). ೨. ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು; ಚುಚ್ಚುಮಾತನಾಡು: ಇಂತೆನೆ ವಿಘ್ನೇಶಂ ನಗೆಗೂಡಿ ಮರು ಕೊಂಕಾಡಲು ನನ್ನನು ದೂಡಿ (ಗಣೇಶ. ೫–೧೧೨). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಆಡು$_1$]

ಕೊಂಕಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಡೊಂಕಾಗು; ಬಾಗಿರು: ತರಳಾಪಾಂಗಂ . . . ಕೊಂಕಾಂತ ಪುರ್ಬೊಂದಿರೆ (ಶಬಶಂ. ೩–೭). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಆನ್$_1$]

ಕೊಂಕಿ$_1$ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕೆ; ಕೊಂಡಿ: ಮುರಹರನ ನಿಟ್ಟೆಲುವೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಉರಗರಾಜನೆ ನೇಣು ನರಕೇಸರಿಯ ನಖವೇ ಕೊಂಕಿಯಾದಿವರಾಹ ನೆರೆಯಾಗೆ . . . ಪಿರಿಯ ಗಾಳವನಿಕ್ಕುವಾ ಬಲೆಗಾಜನುಂ ತಾನೆ (ಬಸಪು. ೨೧–೨೮). [? / ತುಳು. ಕೊಂಕೆ]

ಕೊಂಕಿ$_2$ (ನಾ). ಕೊಂಕುತನವುಳ್ಳವನು; ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದವನು; ಕೊಂಗಿ. [ಕೊಂಕು$_2$ + -ಇ$_3$]

ಕೊಂಕಿಗ (ನಾ). ಕೊಂಕುಸ್ವಭಾವದವನು; ಹಿಂಸ್ರನಡತೆಯುಳ್ಳವನು: ಬಿರುದರನೊತ್ತಿ ಬೀರರನಡಂಗಿಸಿ ಕೊಂಕಿಗರಂ ಕಟಲ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೮). [ಕೊಂಕು$_2$ + -ಇಗ]

ಕೊಂಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ವಕ್ರತೆಯನ್ನು ಆರೋಪಿಸು; ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡು: ಕವಿತಾನೀತಿಗೆ ಬಾಳ್ಬೆವೆಂದೆ ಮನುಜರ್ ಕೊಂಕಿಟ್ಟರಿಂತೆಂದು ಸುರ್ಕುವನಾ ಬ್ರಹ್ಮನ ತಿಟ್ಟೆ × × × ಸಿಗ್ಗಿನೊಳೆ ಸಾವತ್ತಲ್ಮನಂ ಮಾಡುವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೫–೧೨). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೊಂಕಿಸು, ಕೊಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓರೆಮಾಡು; ಬಾಗಿಸು; ವಕ್ರವಾಗಿಸು: ತಲೆಯ ನಿವಾಳಿಸಿ ತಳನಂ ಬಾಗಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕರವಂ ಬಾರಿಸಿ] ನಿಲವಂ ಕೊಂಕಿಸಿ ಬೆರಳಂ ಕೊಂ[ಪಾಠಾಂ. ಬಂ]ಕಿಸಿ (ಭೃಂಗೀರ. ೧೫–೨) ; ಕೊಂಕಿಸಿ ಗೋಣ್ಗಳನೊಯ್ಯನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪–೩೩); ಅವಳ ಕತ್ತು ಕೊಂಕಿಸುವ ಠೀವಿ ಆನಂದನಿಗೆ ಹಿತವಾಗಿತ್ತು (ಮರಳಿ. ೧೪೬). ೨. ಬಾಧಿಸು; ಪೀಡಿಸು; ತೊಂದರೆಪಡಿಸು: ಕಾಲೋಚಿತವನಱಿದಿತ್ತೊಡೆ ಮನುಜಗೆ ಮೂಲೋಕವನಿತ್ತ ಫಲವು ಮೇಲೆ ಯೆಡೆಯಾಡಿಸಿ ಕೊಂಕಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಡಾ ಕೂಲಿಗೆ ಸರಿ ರಂಗೇಶ (ನೀತಿಸಾ. ೪೬–೨೭). **ಕೊಂಗಿಸು**: ೧. ತಂಗಿಸಿ ಮಣಿಯುತ ಲಂಘಿಸಿ ಹಾರಿ ಕೊಂಗಿಸಿ ಕುಣಿಯುತ (ಹಮುಚ. ೨೨). [ಕೊಂಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಂಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಡೊಂಕಾಗು; ವಕ್ರವಾಗು; ಬಾಗು; ಬಳುಕು: ಕೊಂಕಿ ಪಱಿಯುತ್ತಿರವಿಂದೆ . . . ಪೋಲ್ತುದು ಮಹಾನದಿ ರುಂದ್ರ ಫಣೀಂದ್ರರಾಜನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೪೭ ಶೂದ್ರಕ); ತಿರುಪಿನ ಮೀಸೆ ಕೊಂಕಿದ ಪಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೭); ಅಯ್ಯನ ಕೊರಳು ಕೊಂಕದು ಬಾಹ್ಲಿಕನ ಮನನೋಯದಿನ್ನೆಬರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೭೬); ಸೋಮರ್ಡಿಯ ಭಾರಕೆ ಕೊರಳು ಕೊಂಕಲು (ನಳಚ. ೫–೫೩). ೨. ಕದಲು; ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಂಜರಿ: ಶಂಕೆಯನೆ ಬಿಟ್ಟು ಮನದೊಳ್ ಕೊಂಕದೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮೆಂಬ ಪೆರ್ಬುಲಿವಿಂಡಂ ಸೋಂಕದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೫); ಕೋಡಿದನೆ ಕೊಂಕಿದನೆ ಕಂದಿದನೆ ಕುಂದಿದನೆ (ಬಸರ. ೭–೭೫); ಕೊಱಗಿ ಕೊಂಕಿದೊಡಲ್ಲ ಭಕ್ತನು (ಸಂಭಪ. ೮–೪೫); ಚಪಳೆಯರ ನಗೆಯುಡಗಿದವು ಭೂಮಿಪರ ಭುಜಬಲ ಮಾನಹಾನಿಯ ಕೋಪ ಕೊಂಕಿದವು (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೧೭). ೩. ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ಳು; ರೇಗು: ಮುತ್ತಯನ ಕಿಱಿಯಯ್ಯನಯ್ಯನ ಚಿತ್ತ ಕೊಂಕಿತು ಸಾಕು ನಿಂದೆಗೆನುತ್ತಲಗ್ರಜ ಸಹಿತಲೋಲಗದಿಂದ ಹೊಱವಂಟ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೩೯); ಸೀತೆಯಂ ಬಿಟ್ಟನೆಂದು ಕೊಂಕದಿರು ಸೈರಿಸುವುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧–೧೦). ೪. ಬಾಧೆಯಾಗು; ನೋವಾಗು: ಕುವರನ ಕೂದಲು ಕೊಂಕದಿರಲಿ ಎಂದು ಬೇಡು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೬೮). ೫. ಚುಚ್ಚು; ನೋಯಿಸು; ಬಾಧಿಸು: ಮೊಗದೊಳಗೆ ನಸುನಗೆಯು ಗಳದಿ ಕೊಂಕುವ ಮಾತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೬–೩೬). ೬. ಕೊರತೆ ಬೀಳು; ಕಡಮೆಯಾಗು; ಊನವಾಗು: ಕುಂಕುಮ ಹಲನಾಲ್ಕಕಂ ಬಿಂಕದಿಂ ಪಣಮೈದು ಪಾಗಲು ಮತ್ತಾ ಕೊಂಕದ ತೋಲೆಯೆಂಟಕ್ಕುಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೮೫–೨). [?]

ಕೊಂಕು$_2$, ಕೊಂಕ$_1$, ಕೊಂಗು$_3$ (ನಾ). ೧. ಡೊಂಕು ; ವಕ್ರತೆ ; ಬಾಗು : "ಕುಡು ಕೊಂಕು" (ಕರ್ಣಾಸಿ. ೬೭) ; "ಕೊಂಕೆನೆ ವಕ್ರ" (ಕಶರ. ೨೯) ; ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಂಕಿನಂತೆ ಕೊಂಕಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೯ ವ) ; ಇಱಿವಬೆಡಂಗನ ಕೊರಲೊಳ್ ಕೊಂಕುಂಟೆ ನುಡಿಯೊಳೇಂ ತೊದಳುಂಟೆ (ಗದಾಯು. ೨–೬) ; ನಾಯುಬಾಲಮಂ ಕಾಸಿ ತಿರ್ದಿದೊಡಂ ಕೊಂಕು ಮಾಣದಹಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೫–೨) ; ಪುಳ್ಳಿಯ ಕೊಂಕಂ ಕಿರ್ಚು ತಿರ್ದುವಂತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨–೭೯). ೨. ವ್ಯಂಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತು ; ವಕ್ರೋಕ್ತಿ : ಬಲ್ಕಣಿಯ್ಯೆ ನಯದೊಳ್ ನುಡಿಯಲ್ ಕೊಂಕಂ ಕಲ್ತುದಲ್ತೆ ನಿನ್ನೊಂದಿಗರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೯೧) ; ಜಾಣೊಡಂಬಡೆ ಪೊಸತಾಯ್ತು ಕೊಂಕು ಪೊಸತಾಯ್ತು ರಸಂ ಪೊಸತಾಯ್ತು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧–೭೩) ; ಒಪ್ಪಂಬೂಸಿದವೊಲ್ ತೆಜಂಬೊಳೆವ ಕೊಂಕುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫). ೩. ಚುಚ್ಚು ಮಾತು ; ಕಟಕಿ : ನಯುಮಂ ನುಡಿದೊಡಮುದು ಕೊಂಕಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೮೨) ; ಕೊಂಕು ಬಡಕೆಂಬ ನುಡಿಯಾ ನಾಡ ಮಡದಿಯರವಯವಗಳೊಳಲ್ಲದೆ ಬಿಜುನುಡಿಯಿಲ್ಲವೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಸವಿ. ೨–೧೪) ; ೪. ಅಳುಕು ; ಅಂಜಿಕೆ : ತಲ್ಲಣಿಸದ ಗಂಡಂ ಕೊಂಕಿಲ್ಲದ ಕಲಿ ಕುಸಿಯುದದಟನೂರ್ಜಿತತೇಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೯೯). ೫. ಬಾಧೆ ; ತೊಂದರೆ : ಸೈನ್ಯಗಳಿಂದ ಚೋಳರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿಗಾದರೂ ಕೊಂಕುಂಟಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಯ. ೩೩೨). ೬. ಶಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ, —ಕ್ರಮ : ಗಮಕಂ ಕೊಂಕಾಂಕೆ ಝುಂಕಾಳತೆ ವಳಿ ಉಳಿ ಲಾಗಾರ್ಪು ಕೊರ್ಪಾಂತ ಬಿಂಕಂ . . . ಬೆಡಂಗೆಂದೆನಿಪನಿತಱ ವೈಚಿತ್ರ್ಯದಿಂ ತಾನೆ ಶಸ್ತ್ರಾಗಮ ಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯನೆಂಬೊಂದೆಸಕದಿನೆಸೆದಂ ನಾಡೆ ಕಂದರ್ಪದೇವಂ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೬೪). ೭. ಕುಂದು ; ದೋಷ. 'ಕೊಂಕುಕೊಸರು' ಪರಾ. ೮. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ, —ಭಂಗಿ : ಪದ ಕೊರಲಿಂಪನಪ್ಪುಕೆಯೆ[ಕೊಂಕುನ]ಯುಂ ಗಮಕಗಳಿಂ . . . ಸಮನಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೫) ; ಕಾಳಸಿ ಬೈಸಿಕೆ ಪಟ್ಟೆಕಾಂತಿ ಕೊಂಕಣಾಕನುಜಾಯಿ . . . ಎಂಬಿವಂ ಮೆಱೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೫–೩). ೯. [ಛಂದ] ಗುರು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಜ್ಞೆ : "ಕೊಂಕೆಂದು ಗುರು" (ಕಶಸಾ. ೨೫–೫೨೦) ; "ಗುರು ಕೊಂಕು ಸೈತು ಲಘುವೆಂದುಱಿಪೇೞ್ವರ್' (ಕವಿಕಂ. ೨೦೯). **ಕೊಂಕ$_1$** : ೧. ಕಮನೀಯಂ ಸ್ಮರಧನು ಕೊಂಕಮನೀಯಂದದೊಳೆ ಪಡೆಯದೆನೆ ನಿಡುಪುರ್ವು . . . ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಜಗವಿ. ೧೦–೪೨). **ಕೊಂಗು$_2$** : ೧. ಕೊಂಗು ನಗೆಗಳ ನಗಿಸಿಯಾಡುವ ಭೃಂಗಿನಾಟ್ಯವ (ಶರಲೀ. ೫೮೩–೧೦).

ಕೊಂಕೊಂಕು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ನೀ ಇವತ್ತ ಯಾಕೋ ಕೊಂಕೊಂಕಾಡಿ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟತೀ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೨೬). ಕೊಂಕುಮಾಡು = ಉದ್ಧಟತನದಿಂದ ವರ್ತಿಸು : ಕಾಗೆ ತಾನು ಯಾರೆಂಬ ಎಚ್ಚರ ಮರೆತು . . . ಕೊಂಕು ಮಾಡುತ್ತ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೨). [< ಕೊಂಕು$_1$]

ಕೊಂಕುಂಡಾಣೆ, ಕೊಂಕುಡಾಣೆ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಬಡಿಗೆ, —ದೊಣ್ಣೆ ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಕೊಂಕುಂಡಾಣೆ, ಕೊಂಕುಡಾಣೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕೊಂಕುಡಾಣೆ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಡಾಣೆ$_1$]

ಕೊಂಕುಂಬನೆ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಹಲ್ಲು ; ಡೊಂಕುಹಲ್ಲು : ಕೋಱೆವಾಡೆಯ ಕೊಂಕುಂಬನೆಯ ಕುಟಿಲಗಣ್ಣ ಕೆಮ್ಮಿಸೆಯ . . . ಅಱುಗುಲಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯–೧೮). [ಕೊಂಕು$_1$ + ಪನೆ]

ಕೊಂಕುಕೊಸರು, ಕೊಂಕೊಸರು (ನಾ). = ಕೊಂಕುಕೊಱತೆ : ಎನಿತು ದುರ್ನುಡಿಗಳ್ಯೆತರೆ ಕೊಂಕುಕೊಸರುಗಳ ಕಿಸಿಸೆಂಬ ತಗುಲುಗಳ ಸೋಂಕದಿಹ ಭೃತ್ಯತ್ವವನಘ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೬೨–೩೫) ; ಜನಕಸುತೆಯಾ ಹೃದಯದೊಳ್ ಕೊಂಕುಕೊಸರಿಲ್ಲದೆ ನಿರಾತಂಕ ಪದಮೆಂಬೊಲ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೬೩–೫೧). **ಕೊಂಕೊಸರು** : ಎಮ್ಮ ಸಾಂಪ್ರತದಾರ್ಯರೊಳಗೇನಾನು ಕೊಂಕೊಸರುಂಟೆ ಈವರಿಗೂ (ಜರಾಮಾ. ೨೧೪–೫೫).

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಕೊಸರು$_3$]

ಕೊಂಕುಕೊಱತೆ (ನಾ). ಓರೆಕೋರೆ ; ಕುಂದುಕೊರತೆ ; ಲೋಪದೋಷ : ಅಲ್ಲಿಯೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಬುದು ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯದ ಕೊಂಕುಕೊಱತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಂದುಕೊಱತೆ, ಕೊಂಕು ಕೊಸಱು]ಗಳ (ತೊರರಾ. ೪–೧೦–೨೩) ; ನಿಮ್ಮಯ ಶರೀರದ ಕೊಂಕುಕೊಱತೆಗಳ್ ಪೋಗಿ ಮಡಿದ ತಿಂತಿಣಿಯ ಬಲಮೇಳ್ವುದು (ಚೆಬಪು. ೩೨–೫೦) ; ಖೋಡಿಗಳೆದು ಮಹಮಾನದೊಳ್ ಸಂಧಿಸರಲೇ ಕೊಂಕುಕೊಱತೆಗಳನೆಂದವನಸುರಾರಿ ಬೆಸಗೊಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೪೨).

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಕೊಱತೆ (< ಕೊಱಂತೆ)]

ಕೊಂಕುಕೋಡು (ನಾ). ಡೊಂಕಾದ ಕೊಂಬು ; ವಕ್ರವಾದ ಕೋಡು : ಕೆಲದಿನದಿ ಕಾಡುಕೋಣದ ಕೊಂಕುಕೋಡಂತೆ ಧೂಮಕೇತು ಕವಲ್ತು ಬಾನೊಳಗೆ ಬೆಳರುತಿದೆ (ಹಬ್ಬಿರ. ೨೧–೯೯).

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಕೋಡು$_2$]

ಕೊಂಕುಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ವಕ್ರತೆಯನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳು : ಕೊಂಕುಗಲಿವ ನೋಟ ಕುಣಿಯಲೆಳಸುವ ಪುರ್ಬಂಕೆಗೆ ನಿಲದಭಿಲಾಷೆ (ಹದಿಬ. ೬–೧೮).

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಕಲಿ$_1$ (< ಕಲ್$_1$)]

ಕೊಂಕುಗುರ್ (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ನಖ ; ಬಾಗಿದ ಉಗುರು : ಕೊಂಕುಗುರ ಮಡಿಗಿವಿಯ ಕಿಡಿಗಣ್ಗಳ ಹಾಸನುಗಿದು - ಬಿಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೬). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಉಗುರ್]

ಕೊಂಕುಗುರುಳು (ನಾ). ಗುಂಗುರುಗೂದಲು ; ಸುಳಿಗೂದಲು ; ಕುಟಿಲಕುಂತಳ : ಕೊಂಕುಗುರುಳಿನ ರಂಭೆ ಕಂಕಣವು ಕಟಿಸೂತ್ರ ಪಂಕಜಮುಖಿಯು ಎನಬೇಡ ತಾನೊಲಿದ ಮಂಕೆ ಮಾಣಿಕವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೧೦). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಕುರುಳು$_1$ (< ಕುರುಳ್$_1$)]

ಕೊಂಕುಗೂದಲ್ (ನಾ). = ಕೊಂಕುಗುರುಳು : "ಕೊಂಕುಗೂದಲಳಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೫–೬).

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಕೂದಲ್ (< ಕೂಂದಲ್)]

ಕೊಂಕುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಕಿಸು ; ಬಾಗಿಸು ; ಓರೆಯಾಗಿಸು : ಕೊರಲಂ ತಾಂ ಕೊಂಕುಗೆಯ್ಯುತ್ತಡಿಗಡಿಗೊಡನೈತರ್ಪ ತೇರಲ್ಲಣಂ ನಟ್ಟಿರೆ ನೋಟಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩–೭). ೨. ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು ; ಹೀಯಾಳಿಸು : ಚಂಚಲಾಕ್ಷಿಗಳ ಡಾಳಂ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ಕಿವಿಗಳಾ ಶ್ರೀಕಾರವಾಕಾರಮಂ ಚುನ್ನವಾಡೆ ಕುಡುವುರ್ವು ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲ ಬಿಂಕಮಂ ಕೊಂಕುಗೆಯ್ಯೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೩೦).

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೊಂಕುಗೆರೆ (ನಾ). ಡೊಂಕಾದ ರೇಖೆ ; ವಕ್ರರೇಖೆ : ಗುರು ಕೊಂಕುಗೆರೆಯಕ್ಕು ಲಘು ನಿಂದ ಗೆರೆಯಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೦೭–೨೦).

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಗೆರೆ]

ಕೊಂಕುಗೊಂಬು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೊಂಬು ; ಡೊಂಕಾದ ರೆಂಬೆ : ಭಯದಿಂದೋಡುತ್ತಿರೆ ಕಾಡೊಳೊಂದು ಮರದ ಕೊಂಕುಗೊಂಬಾತನ ತುಱುಂಬಂ ಪಿಡಿದು ತಡೆಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೫೭).

[ಕೊಂಕು$_1$ + ಕೊಂಬು$_2$]

ಕೊಂಕುಗೊರಲ್ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೊರಳು; ಕೊಂಕಿಸಿದ ಕತ್ತು: ಆ ಮಿಗಂ ಕೊಂಕುಗೊರಲಿಂ ಪಿಂತಿರುಗಿ ಹಾರುತಿದೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೩೩). [ಕೊಂಕು$_1$ + ಕೊರಲ್]

ಕೊಂಕುಡಾಣೆ 'ಕೊಂಕುಂಡಾಣೆ' ನೋ.

ಕೊಂಕುನಗೆ (ನಾ). ಅಪಹಾಸ್ಯದ ನಗೆ; ವ್ಯಂಗ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಗು: ಆನಂದ ಕೊಂಕುನಗೆ ನಕ್ಕು ಹೇಳಿದ (ಮರಳಿ. ೫೦). [ಕೊಂಕು$_2$ + ನಗೆ]

ಕೊಂಕುನುಡಿ (ನಾ). ಚುಚ್ಚುಮಾತು; ಕಟಕಿ; ಕಾಕು: "ಅತಿ ಕೊಂಕುನುಡಿ ಕಾಕೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೩); ಕೊಂಕುನುಡಿಗಳಂ ಕೊನರಿಸಿದಳ್ (ಗೀತಗೋ. ೯೩-೪೪); ಚಿತ್ರಾಂಗದೆ ಮಗನಿಗೆ ಕೊಂಕುನುಡಿ ನುಡಿದಳು (ಬಿದುರಿ. ೮೪). [ಕೊಂಕು$_2$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕೊಂಕುನೋಟ (ನಾ). ಓರೆನೋಟ; ಕಡೆಗಣ್ಣನೋಟ: ಕೊಂಕು ನೋಟದೊಳೆನ್ನನೇತಕೆ ಕೊಲ್ಲುವೆ ಬಿನ್ನಾಣಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೬-೧೭). [ಕೊಂಕು$_2$ + ನೋಟ]

ಕೊಂಕುಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ವಕ್ರಪ್ರಶ್ನೆ; ವ್ಯಂಗ್ಯಪೂರ್ಣವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ: ಅಪಸವ್ಯ ಅರುಣಾಚಲಯ್ಯರ್ ಅವರು ಒಂದು ಕೊಂಕುಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ, ರಸಿಕಪ್ರಿಯರಾಗವನ್ನು ಹಾಡಬಲ್ಲಿರಾ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೮). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಕೊಂಕುಮಾತು (ನಾ). = ಕೊಂಕುನುಡಿ: ಈ ಮೃಗಾಂಕನೊಳ್ ಕಳಂಕಮಿರುವುದೇನೆಂದು ನಿಶ್ಶಂಕನಾಗಿ ಕೊಂಕುಮಾತುಗಳಿಂದ ಕೇಳಿದ ಕಲವಿಂಕನಂ ಕುರಿತು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೮೮-೭). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಕೊಂಕುವಂಕು (ನಾ). ಅಂಕುಡೊಂಕು; ಓರೆಕೋರೆ: ಮಾನುಷ್ಯ ಸ್ವಭಾವದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗದ ಕೊಂಕುವಂಕುಗಳು ಆ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ತಂದು, ಅದನ್ನು ಅಷ್ಟಾವಕ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೭೦). [ಕೊಂಕು$_2$ + ವಂಕು$_0$]

ಕೊಂಕುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ಹರಿ; ವಕ್ರವಕ್ರವಾಗಿ ಸಾಗು: ನೆಟ್ಟಾನೆ ಬಾಳ್ವೆಯಲಿ ನಟ್ಟಾನೆ ನಡಿ, ನೇರ ನೀರಲಿ ಜಿಗುಳೆಯಂತೆ ಕೊಂಕುವರಿಯದಿರಣ್ಣ (ಹೆಪ್ಪೆರ. ೪-೪೮). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಪರಿ$_1$]

ಕೊಂಕುವಿಲ್ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಬಿಲ್ಲು; ವಕ್ರವಾದ ಬಿಲ್ಲು. 'ಕೊಂಕುವಿಲ್ಲ' ಪರಾ. [ಕೊಂಕು$_2$ + ಬಿಲ್$_2$]

ಕೊಂಕುವಿಲ್ಲ (ನಾ). (ಯಾವಾಗಲೂ) ಬಾಗಿದ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಬಗೆಯೊಳೊಗೆದವ ಕಾಮ ಕೊಂಕುವಿಲ್ಲಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮); ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ, ಕೊಂಕುವಿಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಕುಡುವಿಲ್ಲ' ಪರಾ. [ಕೊಂಕುವಿಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕೊಂಕುವುರ್ಬು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಹುಬ್ಬು; ಕೊಂಕಿದ ಹುಬ್ಬು: ಕುಡುವುರ್ಬು, ಕೊಂಕುವುರ್ಬು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಪುರ್ಬು]

ಕೊಂಕುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ವ್ಯಂಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಕೊಂಕುವೆರಸಿದ ನುಡಿ ಉಲ್ಲಾಪಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೨೪-೧೪೯). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕೊಂಕುವೆರೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೊಂಕುವೆರಸು: ಕಿಱಿಯರರಸಿಯರ ಕೊಂಕುವೆರೆದ ಬಿಂಕವಾತನಾಲಿಸಿ (ನರಜ. ೫-೧೮ ವ). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಬೆರೆ$_1$]

ಕೊಂಕುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗಿರು; ವಕ್ರವಾಗಿರು: ಪೊಳೆವಂಕುಶದಂತಿರೆ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಕೂರುಗುಗರ್ಗಳೊಳ್ . . . ಕೊಲ್ವರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯). ೨. ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಧ್ವನಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರು: ಕಿವಿಯಿಂ ಬಗೆವುಗುವೊಡೆ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಪೊಸ ನುಡಿಯೆ ಪುಗುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧-೧೮). [ಕೊಂಕು$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕೊಂಕುಳು 'ಕವುಂಕುೞ್' ನೋ.

ಕೊಂಕೊಸರು 'ಕೊಂಕುಕೊಸರು' ನೋ.

ಕೊಂಕೊಳಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೀರಹಕ್ಕಿ (?): ಕೊಂಕೊಳಲೆಗಳಡಿಯಿಟ್ಟು ಕುಱುಂಕಿದ ನಱುಗೆಱೆಯ ಮೀನುಮಂ ಮಿಡಿಚಿಯುಮಂ ಸಂಕಮನೆ ಕಾಯುತ್ತ ಕೊಳ್ಬೆಳ್ಳಂಕಿಗಳಂ ಪೊತ್ತುವದೞತಟರುಹತತಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೯-೧೧); ಕೋಂಕೊಳಲೆ ಕೊಳಲೆ ನಡೆಯಲೊಡಂ ಕೆಸಱಿನಿಸುಱೆಯೆ ಸುಱೆಯೆ ನೀರ್ಮುೞುಗಿದ ಮೀನಂ ಕಳಲೆ ಕಳಲೆ ಚಂಚುಪುಟಂ ಕರ್ದುಕಿದ ಜಗುಳೆ ಜಗುಳೆ ಸಾರ್ದತ್ತು ಬಕಂ (ಲೀಲಾವ. ೯-೧೨). [?]

ಕೊಂಕೋಜ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಂಕೋಜನ ಮಗ × × × ಎಂಕೋಜನು ನಿಲಿಸಿದ ತೋರಣ (ಎಕ.X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೨೯-೧೦;?). [? + ಓಜ$_1$ (ಒವಜ್ಝ)]

ಕೊಂಗ$_1$, ಕೊಂಕ$_2$, ಕೊಂಗು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕೊಯಮತ್ತೂರು ಪ್ರದೇಶ: ಅಂಗ ವಂಗ ಕಳಿಂಗ ಕೊಂಗ ಕೊಂಕಣ ಗೊಲ್ಲ ಕಾಂಭೋಜ . . . ನಾನಾದ್ವೀಪ ದೇಶಾಧೀಶ್ವರರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೫ ವ); ಕೊಂಗ . . . ಮರುಪ್ರಭೃತಿ ಭೂಪಾಲಕರಿಂ (ಜಗವಿ. ೨-೩೯ ವ); ಕೊಡಗು ಕೊಂಕಣ ಕೊಂಗ ಮಲೆಯಾಳ ರಾಜ್ಯದ ಬಡಹೋರಿಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೬-೩೨). ೨. ಕೊಂಗದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಬೆಂಕೊಂಡು ದೋರ್ಬ್ಬಲದಿಂ ಕೊಂಗರನೊತ್ತಿ ವೈರಿ ನೃಪರಂ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೩೮೪-೩೧; ಸು. 1135); ತುರುಕರು ತಿರುಕರಾದರು ಕೊಂಗರ ಬಲ ಸುರಚಾಪದ ಸಿರಿಯಾಯ್ತು (ಕಂಸವಿ. ೧೮-೨೪); ಎಂದಿನ ಕೊಂಗರ್ಕೈಸೆ ಬಡಿವೋರಿಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೫-೪೫).

ಕೊಂಕ$_2$: ೧. ಮಲೆನಾಡು ಮುಂದೆ ಸಾಗರ ಬಿದ್ದು ಅಪ್ಪುವುದು ತುಳು ಕೊಂಕ ಮತ್ತೆ ಗೋಕರ್ಣ ಗೋವೆ (ಅರಳು. ೩೦೬); ವೃಷಭದೇವನು ಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತ ಕೊಂಕ, ವೆಂಕ, ಕುಟಕ, ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ಣಾಟಕದ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಬಂದನು (ಭಾರದ. ೧೬೮).

ಕೊಂಗು$_1$: ೧. ಅಪರಾಸೆಗಂಬುನಿಧಿ ಚೇರಮೆನಿಪ್ಪೆಡೆ ತೆಂಕ ಕೊಂಗ ಮತ್ತಿತ್ತೊಳಗುಳ್ಳ ವೈರಿಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೩೪; 1122); ಮಾಳವ ಚೋಳ ಕೊಂಗು ಮಲಯಾಳ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೮); ಕೊಂಗಿನ ಸೀಮೆಯಲಿ ವುಂಮತ್ತೂರ ನಂಜರಾಯ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯-೯೬; 1521). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಙ್ಗು; ಮಲ. ಕೊನ್ನು; ತುಳು. ಕೊಂಗ]

ಕೊಂಗ$_2$ (ನಾ). ಕೋತಿ; ಮಂಗ; ಕಪಿ: ಪಿಂಗಳಕಣ್ಣಿನ ಕೊಂಗ [ಪಾಠಾಂ. ಸಿಂಗ]ಗಳ ಕೂಡಿ ಭಂಗನೆ ಲಂಕೆಗೆ ಪೋದಾನ್ಮ್ಯ (ಕನಕ. ೧೨೦-೭). [← ತಮಿ. ಕುರಙ್ಗು]

ಕೊಂಗ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ತನ್ನಿ ಬೊಲ್ಲನ ಕೂಡೆ ಮಂಗಳನನ್ನಿರದೆ ಕೊಂಗನನಸಮನಂ ತನ್ನಿ ಬೋರನ ನಿರಿಸದಿರಿ ವಾಹಕರಿರಾ ನೀವು (ಬಸಪು. ೫೯-೪೦); ಕೊಂಗ ಕತ್ತಳ ಮುಂಜ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣ ಶುದ್ಧಾಂಗದಶ್ವಗಳು ಮೆಱೆದವು (ಭರಚ. ೨೦-೫೪). [< ಕೊಂಗ$_1$]

ಕೊಂಗ$_4$ (ನಾ). ಕಾಳು ತೂರಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಕುಕ್ಕೆ; ಬುಟ್ಟಿ: ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನ ವೈರಾಗ್ಯವೆಂಬ ಎತ್ತಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತುಳಿಸಿ ತೂಱಿದೆ ಕೊಂಗವನೆತ್ತಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೭-೭೭೧); ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತ ಕೊಂಗವ ನಿಳುಹುವರಿಲ್ಲ ಕೊಂಗಕ್ಕೆ ಎರಡು ಗೋಟು ತೂಱುವರು ಮೂವರು (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೩೦); ಕೊಂಗಗಳದಲ್ಲಿ ಗುಂಗು ತುಂಬಿಸಿದ ರಾಗಿಯನ್ನು ಕೈಗಳಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ನಾಲ್ಕಾರು ಆಳುಗಳು ಕೂರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಮೂಲಾನ. ೫೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಙ್ಗಣಿ, ಕೊಙ್ಗಾಣಿ]

ಕೊಂಗಗಾಲು (ನಾ). ಮಂಡಿಯೂರಿದ ಕಾಲು (?): "ನನ್ನ ಪರುಷದಿಂದಾದ ಹೊನ್ನರಾಶಿಯ ನೀನು ಕೊಂಡು ಪೋಗು ವಡೆಯರೆ" ಎಂದು ಕೊಂಗಗಾಲಿಲಾ ವೋಜದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಮುಂದೆ ಮಡಗಲು (ಭೈರಪೂ. ೩.೫೮). [ಕೊಂಗ$_0$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕೊಂಗಣ 'ಕೊಂಕಣ' ನೋ.

ಕೊಂಗಣಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಣಿಗಾವುಂಡ 'ಕೊಂಗುಣಿಗಾವುಂಡ' ನೋ.

ಕೊಂಗಣಿವರ್ಮ 'ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ' ನೋ.

ಕೊಂಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಡ್ಗ; ಕೊಂಕಿದ ಕತ್ತಿ (?): ಡೊಣೆಗತ್ತಿ ಕೊಂಗತ್ತಿ ಧರಿಸಿ ವಾಲಗದಿ ನಿಂದಿಹರು (ಸೌಂದಕಾ. ೩-೧೧೧). [< ಕೊಂಕು$_3$ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಂಗನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು; ಕೊಂಗದೇಶ: ಕೊಂಗನಾಡೆಪ್ಪತ್ತುಂ ದಯೆಗೆಯ್ದನ್ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧-೯; 900); ಕೊಂಗನಾಡಿಂದೆರಡು ಗಿಳಿ ಬಂದು ಹೇಳ್ಯಾವ (ಲೋಕಗೀ. ೨೦). [ಕೊಂಗ$_1$ + ನಾಡು]

ಕೊಂಗಮಂಗ (ನಾ). ಕೋತಿಯಂತಹ ಸ್ವಭಾವದವನು; ವಿದೂಷಕ; ಕಪಿಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡುವವನು: ಅವನ ನಡೆವಳಿಕೆಯೇ ಚೆನ್ನಿಲ್ಲ ಅವನೊಬ್ಬ ಕೊಂಗಮಂಗ (ರೂಢಿ). [ಕೊಂಗ$_1$ + ಮಂಗ]

ಕೊಂಗಮಂಗತನ (ನಾ). ಕೋತಿಯಂತಹ ಸ್ವಭಾವ; ಮಂಗಚೇಷ್ಟೆ; ವಿದೂಷಕತನ: ಆವನಿಗೆ ಇಷ್ಟು ವಯಸ್ಸು ಆದರೂ ಕೊಂಗಮಂಗತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೊಂಗಮಂಗ + -ತನ]

ಕೊಂಗಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೊಕ್ಕುಂದದ ತುಜುಗೊಳೆ ಕೊಙ್ಗಮಂಗಲದ ಮೇದಯ್ಯ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೪೦-೨; ಸು. 950). [ಕೊಂಗ$_1$ + ಮಂಗಲ]

ಕೊಂಗಮನ್ನೆಯ (ನಾ). ಕೊಂಗದೇಶದ ಮಾಂಡಲಿಕ: ಸಹಜಮನೋಜ ಹಯವತ್ಸರಾಜ ಕೊಂಗಮನ್ನೆಯ ಬಂಗಾಜ ಮಾವನಂಕಕಾಜ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭-೨೦; 1062). [ಕೊಂಗ$_1$ + ಮನ್ನೆಯ]

ಕೊಂಗರಿ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದುದು; ವಕ್ರವಾದುದು. 'ಕೊಂಗರಿಗೀಟು' ಪರಾ. [< ಕೊಕ್ಕರಿ]

ಕೊಂಗರಿಗೀಟು (ನಾ). ಡೊಂಕಾದ ಗೆರೆ; ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ ರೇಖೆ: ಅರಮನೆ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ . . ಕೋತಿಗೀಟುಗಳು ಕೊಂಗರಿಗೀಟುಗಳು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದೆಯಲ್ಲಾ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೦೬). [ಕೊಂಗರಿ + ಗೀಟು$_1$]

ಕೊಂಗರಿಬಿಂಗರಿ, ಕೊಂಗರಿಮಂಗರಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡವಾದುದು; ಕೊಕ್ಕರಿ ಬಿಕ್ಕರಿ: (ಸ). **ಕೊಂಗರಿಮಂಗರಿ**: (ಸ). [ಕೊಂಗರಿ + ಬಿಂಗರಿ./ ತೆಲು. ಕೊಂಕರಿವಂಕರಿ]

ಕೊಂಗರಿಮಂಗರಿ 'ಕೊಂಗರಿಬಿಂಗರಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಲಿ, ಕೊಂಗಳಿ$_1$, ಕೊಂಗಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಭಟವುತ್ತರ್ ಕೊಙ್ಗಲಿಯ ವರಕ್ಕಣ್ಣೆಯಧಿರಕ್ಕೆ ತಮ್ಮುತೆರೊಸೆ × × ಗಜ್ಜಿ × × ವಿಕವಿಡುವೊರು (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೧-೧೩; 904). **ಕೊಂಗಳಿ$_1$**: ಕೋಳಾಲಂ ತೆರೆಯೂರು ಕೊಯತೂರು ಕೊಂಗಳಿಯುಚ್ಚಂಗಿ ತಲೆಯೂರು ಪೊಂಬುರ್ಚ್ಚ (ಎಕ. II. ೧೩೨-೨೭; 1123). **ಕೊಂಗಾಳಿ**: ಹಾರುನಾಡ ಕಯಿಮರ ಒದರೆ ಕೊಂಗಾಳಿಯ ಬೆಟನ ಬಯಲಿನ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೯-10; 1444). [?]

ಕೊಂಗಲ್ನಾಡು, ಕೊಂಗಳ್ನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು. ℙ. ಈಗಿನ ಕೊಯಮತ್ತೂರು: ಕೊಂಗಲ್‌ನಾಡೊ[ಬಾಬ್ಗ]ಟ್ಟುಗೊಟ್ಟರ್ ಮಂಗಳ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೧೧೮-೫; 866); ಕೊಂಗಲ್ನಾಡೆಣ್ಬಾಸಿರಮುಸಿಜೆಯಪ್ಪನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೯೨-೩; ಸು. 920). **ಕೊಂಗಳ್ನಾಡು**: ಬೂತರಸ ಯುವರಾಜಪದದುಳ್ ನಿನ್ದು ಕೊಙ್ಗಳ್ನಾಡು ಪೂನಾಡಮನಾಳುತಿಬ್ದು (ಎಕ. III, ನಂಜನ ೭೫-೫; 870); ಕೊಙ್ಗಳ್ನಾಡಿಚ್ಛಾಸಿರಮು[ಂ]ಮಲೆಸಾಸಿರಮುಂ ಆಳೆ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨-೫೦; 9ನೆಯ ಶತ). [ಕೊಂಗಲ್ ? + ನಾಡು]

ಕೊಂಗವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕೊಙ್ಗವ್ವೆಯ ಮಾಯಿದೇವ ಕಾದಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೮-೩; 943). [ಕೊಂಗ$_3$ + ಅವ್ವೆ]

ಕೊಂಗಳಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಂಗಳಗಾವುಣ್ಡ ಬೆಸದೆ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೭೫-೩; 1026 ?). [ಕೊಂಗಳ ? + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೊಂಗಳಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪೆನ್ನಲೂರ ಕೊಂಗಳಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಜಾಕವ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೭೬-೫; 1026). [ಕೊಂಗಳ ? + ಆಚಾರಿ]

ಕೊಂಗಳಿ$_1$ 'ಕೊಂಗಲಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಳಿ$_2$ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಳ್ನಾಡು 'ಕೊಂಗಲ್ನಾಡು' ನೋ.

ಕೊಂಗಾಟ (ನಾ). ವಕ್ರಚೇಷ್ಟೆ; ಮಂಗಾಟ: (ಸ). [ಕೊಂಗ$_2$ + ಆಟ]

ಕೊಂಗಾಣಿ (ನಾ). ಹಗ್ಗದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಬಿಗಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಅದರ ನಡುವೆ ಇಟ್ಟು ತಿರುಗಿಸುವ ಕೊಂಕುಬೆಣೆ; ಬಿರಿ. (ಎಸಮೈ. XV. ೨೮). [ಕೊಂಗು ? + ಆಣಿ]

ಕೊಂಗಾಳಿ 'ಕೊಂಗಲಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಿ$_1$ (ನಾ). ವಕ್ರಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಕೊಂಗತನದವನು: ಮಹಾ ಕೊಂಗಿ ಮನುಷ್ಯ. ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಾಗೆ ಬಯ್ಯುತ್ತಾನೆ (ನಟಸಾ. ೬೨). [ಕೊಂಗು$_2$ (< ಕೊಂಕು$_2$) + -ಇ$_3$]

ಕೊಂಗಿ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಕುನ್ದಮ್ಮ ಶಿರಾಭಿನಂ ಪೂಲಿಯೂ ಕೊಙ್ಗಿಯೂ ಕಾಲಿಯಮ್ಮನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೩-೧೧; ಸು. 800). [?]

ಕೊಂಗಿತಿ 'ಕೊಂಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಿತ್ತಿ, ಕೊಂಗಿತಿ (ನಾ). ಕೊಂಗರ ಹೆಂಗಸು; ಕೊಂಗರವಳು: ಗವರಿಗನ ಕಟ್ಟಿಗೀಶಾನ್ಯ ಮೆಣಸಿನ ಕೊಂಗಿತ್ತೀ ಹೊಲದ ಮೂಡ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩-೯೦೨; 1748). **ಕೊಂಗಿತಿ**: ಅಂಗಡಿಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಗಿತಿ ಕುಳಿತು ಭಂಗವ ಮಾಜುತಿಪ್ಪರು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧವ. ೩೪೨). [ಕೊಂಗ$_1$ + -ಇತ್ತಿ]

ಕೊಂಗಿಸು 'ಕೊಂಕಿಸು' ನೋ.

ಕೊಂಗು$_1$ 'ಕೊಂಗ$_1$' ನೋ.

ಕೊಂಗು$_2$ 'ಕೊಂಕು$_2$' ನೋ.

ಕೊಂಗು$_3$ (ನಾ). ಅಡಕೆ; ಪೂಗ: ಸಾಸಿರದಯ್ನೂಜು ಕೊಂಗಿನ ಮರದವಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಾವಿಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೧-೪೭, 1044); ಫಳಿತಮಾದ ತೆಂಗಿಂ ಕೊಂಗಿಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೭-೩೪; 1195); ತೆಂಗು ಕೊಂಗು ಜಂಬುರಸ ಮಾದುಫಲಂ (ಕಇ. I, ೩೦-೪; 1222). 'ಕವುಂಗು' ಪರಾ. [< ಕವುಂಗು]

ಕೊಂಗು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ವೈಔಗಿ. ೫೪-೧೦೮೫). [?]

ಕೊಂಗು$_5$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ನವಣೆ: ನವಣೆ, ಕೊಂಗು, ಪ್ರಿಯಂಗುತೆನೆ (ವೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೨೨). [?]

ಕೊಂಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಗದೇಶವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಕೊಳ್ಳು, —ಕೈವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮಗವೀತಂ ಕೊಂಗುಗೊಳ್ವಂ ಗಡ ಗಜ ಘಟೆಯಂ ತರ್ಪನೀತಂ ಗಡ ಪೊಂನಗೆಯಿಂಬುದ್ದಂಡರು ತಪಿಸೆ ಪರ ನೃಪರಂ ಕಾದಿ ಬೆಂಕೊಂಡು ಕೊಂಗಂ ಜಗಮುತ್ಕೋಚಂಗೊಳಲು ಸಾಧಿಸಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೪೬ ; 1136).

[ಕೊಂಗು$_1$ (< ಕೊಂಗ$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಂಗುಣಿ, ಕೊಂಗಣಿ, ಕೊಂಗುನಿ, ಕೊಂಗುಳಿ, ಕೊಂಗೂಣಿ, ಕೊಂಗೊಣಿ, ಕೊಂಗೊಣೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಙ್ಗುಣಿ ಮುತ್ತರಸರಾ ಬೆಸದೆ ಕಾಡುವಟ್ಟಿ ದಣ್ಡಿಱಿದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೨೧-೨ ; ಸು. 750); ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಕೊಂಗುಣಿ ಮಹಾರಾಜ ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯ ವಿಜಯವತ್ಸರ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೧ ; 753). **ಕೊಂಗಣಿ:** ಕೊಂಗಣಿ ಪೆಂಡತ್ತಾರೇಣೇದಂ ತಾಂಬ್ರ ಶಾಸನಂ ಲಿಖಿತವತ್ (ವೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೨-೪೦ ; 540). **ಕೊಂಗುನಿ:** ಮಗ್ಗೆಯ ಪೆಲ್ವಾವ್ವ ಊಯ್ಯಮ್ಮ ನಾಡು ಸೆಟ್ಟಿ ಕೊಂಗುನಿಯ × × ಗೆ ಬನ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೭೩-೧೭ ; 1027 ?). **ಕೊಂಗುಳಿ.** 'ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ' ಪರಾ. **ಕೊಂಗೂಣಿ.** 'ಕೊಂಗೂಣಿ ಗಾವುಂಡ' ಪರಾ. **ಕೊಂಗೊಣಿ:** ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಂಗೊಣಿ ಮಹಾಧಿರಾಜೋ ಭುವೋ ವಿಭೂತಯೇ ಭವತ್ (ವೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩-೩; 475). **ಕೊಂಗೊಣೆ:** ಶ್ರೀ ಕೊಂಗೊಣೆ ಎಱೆಯನ್ ಪ್ರಿಥುವೀರಾಜ್ಯಂ ಕೆಯೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೮೬-೧; ಸು. 915).

[?]

ಕೊಂಗುಣಿಗಾವುಂಡ, ಕೊಂಗಣಿಗಾವುಂಡ, ಕೊಂಗೂಣಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪೆರ್ಮಾಡಿಗವುಣ್ಡಂ ಏಚಗಾವುಣ್ಡನ್ಕೊಂಗುಣಿಗಾವುಣ್ಡನ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೧೩ ; 1037). **ಕೊಂಗಣಿಗಾವುಂಡ:** ವೊಱೆನಾಡ ಎಳನ್ದೆವಾಡಿಯ ಕೊಂಗಣಿಗಾವುಣ್ಡನ ಮಮ್ಮ ಮಾರವಡೆಯನ ಮಗಂ ರಾಚಮ್ಮ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೨೮ ; 1049). **ಕೊಂಗೂಣಿಗಾವುಂಡ:** ಮಣಲಯ ಕೊಂಗೂಣಿಗಾವುಣ್ಡಂ ಮೂನೂಱು ಮಾಸಿಸರ ವರಿಸಿ ತಾಮುರೆಕೊಳಾನ ಕೂಡಿ ಇಱಿಯ ಬನ್ದಡೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೭೩-೯ ; 1007 ?).

[ಕೊಂಗುಣಿ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ, ಕೊಂಗಣಿವರ್ಮ, ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ (ಎಕ. I, ೩-೧ ; ಸು. 890); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನೀತಿಮಾರ್ಗ ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ (ಎಇ. VIII, ೫೮-೧; 1000). **ಕೊಂಗಣಿವರ್ಮ:** ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಂಗಣಿವರ್ಮ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮಮಹಾಧಿರಾಜಸ್ಯ (ಇಆ. V, ೧೩೬-೧; 454. ಕೃಶಾ). **ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ:** ತನ್ನಯ ಹಯಮುಂ ಪರಿಯಿಸಿ ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮಂ ಕರಾಸಿಯಿಂದಿಱಿದು ತವಿಸಿದಂ ಹಯಬಲಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮೫); ಸ್ವಸ್ತಿ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೮೬ ; 1177).

[ಕೊಂಗುಣಿ + ವರ್ಮ$_2$]

ಕೊಂಗುಣಿಸಾಮಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪುತ್ತೂರ ಕೊಙ್ಗುಣಿ ಸಾಮಿಯಗೆ ಬೆಲಪ್ಪುಳ್ಳಿಯೊಳ್ ರಾಜಮಾನ ಮೂಗಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೦೨-೫ ; ಸು. 880). [ಕೊಂಗುಣಿ + ಸಾಮಿ]

ಕೊಂಗುಧರೆ (ನಾ). ಕೊಂಗದೇಶ: ಯತಿರಾಜರ್ ಬಱಿಕಿತ್ತ ಕೊಂಗು ಧರೆಯಂ ಸಾರ್ದೊಂದರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದು (ದಿವ್ಯಚ. ೧೪-೨೫).

[ಕೊಂಗು$_1$ (< ಕೊಂಗ$_1$) + ಧರೆ]

ಕೊಂಗುನಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗುಮನ (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಮಂಗಳಾತ್ಮ ಷಡಕ್ಷರಿಯ ಲಿಂಗ ನಿಮ್ಮ ನೆನೆಯದಿರ್ಪ ಕೊಂಗಮನವ ಶಿಕ್ಷಿಸೆನ್ನ ಆಳಲು ಪೋಗಲಿ (ಸುಸಾರ. ೮೨-೩). [ಕೊಂಗು$_2$ (< ಕೊಂಕು$_2$) + ಮನ$_1$]

ಕೊಂಗುಳಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ 'ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ' ನೋ.

ಕೊಂಗೂಣಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗೂಣಿಗಾವುಂಡ 'ಕೊಂಗುಣಿಗಾವುಂಡ' ನೋ.

ಕೊಂಗೆ$_1$ (ನಾ). ಮರದ ಶಾಖೆ ; ರೆಂಬೆ ; ಕೊಂಬೆ: ಬೀಜವದು ಹೂ ಕಾಯಿ ಕೊಂಗೆಯು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೯-೫೪) ; ಒಂದೆ ವೃಕ್ಷಕೊಂಗೆಯಲಿ ಹೂವು ಕಾಯಿಯೆಲ್ಲವಾಗೆ (ಚಿವಾವ. ೧೨೮-೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಱ್ಗು]

ಕೊಂಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಮಲ; ಗುಗ್ಗೆ; ಕೂಕಣಿ: ಬೆಟ್ಟದರು ಸಬಳಗಳ ಕಿವಿಗಳಲಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಹದ್ದುಗಳ ಗಱಿಗಳ ಕಟ್ಟ ಸೆಳೆ ಗಡ್ಡಿಯಲಿ ಕಿವಿಗಳ ಕೊಂಗೆತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಗ್ಗಿದೆ, ಕುಡಿತೆ]ಗೆದಂತೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೩೭). [?]

ಕೊಂಗೆಱೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಕೊಙ್ಗೆಱೆಯರಮ × × × ಗವುಣ್ಡನ ಮಗ . . . ಸ್ವರ್ಗಾಲಯಂ ಪೊಕ್ಕನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೬-೩ ; ಸು. 885). [ಕೊಂಗು ? + ಎಱೆಯ]

ಕೊಂಗೇಳು (ನಾ). ಕೊಂಗನಾಡಿಗೆ ಸೇರಿದ ಏಳು ಪ್ರಾಂತಗಳು: ಕೊಂಗೇಳುಂ ಮಲೆಯೇಳುಮನಂಗಯ್ಗೊಳವಡಿಸಿ ಲೊಕ್ಕಿಗುಂಡಿವರಂ ದೇಶಂಗಳನಿಳ್ಕುಳಿಗೊಂಡ ನೃಸಿಂಗಂ (ಎಕ. II, ೩೮೪-೯ ; ಸು. 1135).

[ಕೊಂಗ$_1$ + ಏಳು$_2$ (< ಏೞ್$_2$)]

ಕೊಂಗೊಣಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗೊಣೆ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಚ, ಕೊಂಚೆ$_1$ (ಗು). ನಸು; ತುಸು; ಸ್ವಲ್ಪ: ಪಿರಿದು ಆಳಿಯರಿರದೆ ಕೊಂಚದೊಳಿರುವರಿತ್ತಾಸಿರದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ನೆರವಿ ಬಳಸಿತು (ಜಿನಭಾ. ೧೯-೧೬); ಮೂರ್ತಿ ಕೊಂಚಮಾದರೂ ಕೀರ್ತಿ ದೊಡ್ಡದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೧-೧೪) ; ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಾಯ್ತು (ಮುನಿಮಾ. ೧). **ಕೊಂಚೆ$_1$:** "ಪಕ್ಷಿಯ ಭೇದದೊಳಗಲ್ಪದೊಳು ಕೊಂಚೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೬).

ಕೊಂಚದವನು = ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ ; ತುಚ್ಛವ್ಯಕ್ತಿ : (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಞ್ಚ ; ತೆಲು. ಕೊಂಚೆ]

ಕೊಂಚಗಾತಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪಳು ; ಸಾಮಾನ್ಯಳು: ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಕೊಂಚ ಗಾತಿಯರ ಕಾಲವಂ ಕಂಡು ಬಂದವರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೦೯-೨).

[ಕೊಂಚ + -ಕಾತಿ$_5$]

ಕೊಂಚಗಾಱ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರನಾದವನು ; ಸಾಮಾನ್ಯ; ನಾಡಾಡಿ: ಕೊಂಚಗಾಱರು ಆಱುಮಂದಿ . . . ಹಿಂಚುಮುಂಚಿಲ್ಲದೆ ಎಳೆಯುತಾರೆ (ಪುರಂದ. ೪-೨೫-೨); ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲಕೆ ತಪ್ಪಿದವನೀ ಕೊಂಚಗಾಱನೆ ಕೃಷ್ಣ ರಕ್ಷಿಸು (ಹರಿಸಾ. ೫೮). [ಕೊಂಚ + -ಕಾಱ]

ಕೊಂಚರು, ಕೊಂಚಲು (ನಾ). ಹಳ್ಳ : ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೊಂಚರುಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿರನ್ನು ಆರಿಸಿ ತಂದು ಕಬ್ಬಿಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಕೊಂಚಲು:** ಕಣಿವೆ ಇಳಿದೆ ಮರಳು ಹರಡಿದ್ದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕೊಂಚಲು ಸಿಕ್ಕಿತು (ಮಗಮಾಂ. ೩೪). [?]

ಕೊಂಚಲು ‘ಕೊಂಚರು’ ನೋ.

ಕೊಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಚ್ಚಿಹಾಕು; ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕು: ವಂಚನೆಯ ಮಾಡುವೆಯ ಸಂಚಿನೊಳು ಮಾನವನೆ ಕೊಂಚಿಸುವೆ ನೋಡಿಂದು ಕಂಚುಕಾಧಮನೆ (ಹನುಚ. ೮೬). [< ಕೊಚ್ಚು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಂಚೆ$_1$ ‘ಕೊಂಚ’ ನೋ.

ಕೊಂಚೆ$_2$ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪ್ರಾಕಾರ; ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆ: “ಪ್ರಾಕಾರ, ವರಣ, ಶಾಲ” (ನಾಚಿರಾ. ೬). [?]

ಕೊಂಚೆ$_3$ (ನಾ). ಕುಂಡೆ; ಪಿರ್ರೆ; ನಿತಂಬ: “ಪೊಜಮಾಜು” (ಚತುನಿ. ೬. I, ೬೨). [?]

ಕೊಂಚೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕ್ರೌಂಚ: “ಕೊಂಚೆಯದಕ್ಕುಂ ಪೆಸರಿಂ ಕ್ರೌಂಚಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೩-೧೮); “ಕೊಂಚೆಯೆ ಕ್ರೌಂಚಾಹ್ವಯಂ” (ಕವಿಕಂ. ೬೪); ಕೋಗಿಲೆ ಚಾದಗೆ ಪೋದಗೆ ಮೂಗಿಗಲಿಂಜಂಚೆ ಕೊಂಚೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೪ ಶೂದ್ರಕ); ಗಿಳಿಯಕೋಗಿಲೆಯ ಕೊಂಚೆಯಂಚೆಯ ಕುಂತಳಿಕೆಯ ಮಾಚ್ಚಿಯ ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ ತೀವಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೬ವ); ಕೊಂಚೆಗಳಿಂಚರ ದನಿ ನೀಲ ಕಲಕಂಠಗಳಿಂಚರ (ನೇಮಿಹತ. ೫-೩೩); ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಯ ಕಳರವವಾ ಕೊಂಚೆಯೊಂದಿಂಚರಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೬೪). ೨. ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು. ‘ಕೊಂಚೆವೆಟ್ಟು’ ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚ]

ಕೊಂಚೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಸೈನ್ಯ; ಕ್ರೌಂಚವ್ಯೂಹ: ತನ್ನ ಪಡೆಯಂ ಕೊಂಚೆಗಟ್ಟಿನ ಕೋಂಟೆಯಂತೆ ಸಮೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೨೬). [ಕೊಂಚೆ$_4$ + ಕಟ್ಟು$_9$]

ಕೊಂಚೆಗುಲಿ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಕೊಂದವನು: ಕುರಿತು ಮುರುಗಿದನಿಂತು ಕೊಂಚೆಗುಲಿ ಬಿಯದಂಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೨-೩೫). ‘ವಿಾಂಗುಲಿ’ ಪರಾ. [ಕೊಂಚೆ$_3$ + -ಕುಲಿ$_1$]

ಕೊಂಚೆಯ (ನಾ). ಮಂಟಪ; ಬಳ್ಳಿಮಾಡ; ಹಂದರ: ನವ ಮಾಲಿಕಾಲತೆಯಿಜುಂಬುಗಳೊಳಂ ತಮಾಳಲತೆಯ ಕೊಂಚೆಯಂಗಳೊಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಚಲ್ಗಳೊಳಂ] (ಆದಿಪು. ೪-೯೨ವ); ಮಜ್ಜನದ ದೇಹಾರದ ರೆಂಜೆಯ ಕೊಂಚೆಯದ ಕೂರವದ ಕೊಟ್ಟಗೆಯ ಗುಡಿಯ ಜಳಗುಡಿಯಾ ಗೊಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಮಂಡವಿಗೆಯ ವಿಳಾಸನಿವಾಸಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೬ವ). [?]

ಕೊಂಚೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ: “ಕೃಜ್, ಕ್ರೌಂಚ – ಈ ೨ ಕೊಂಚೆವಕ್ಕಿ” (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೪); ಕೊಂಚೆವಕ್ಕಿಯ ಮೆಯ್ಯಿನಾ ಬಾಣಮಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨-೪೫). [ಕೊಂಚೆ$_4$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೊಂಚೆವಿಂಡು (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಕೊಂಚೆವಿಂಡು ಪಲವಡ್ಡಣದೊಡ್ಡು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೧). [ಕೊಂಚೆ$_4$ + ಪಿಂಡು$_3$]

ಕೊಂಚೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪರ್ವತ:
ಕೊಂಚೆವೆಟ್ಟಂದಳೆದಂ = ಕ್ರೌಂಚಪರ್ವತವನ್ನು ತಳೆದವನು; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ; ಷಣ್ಮುಖ: “ಮಿಗೆ ನವಿಲ್ದೇರ . . . ಕುವರ ಕೊಂಚೆವೆಟ್ಟಂದಳೆದನೆಂಬ ನಾಮ ಗುಹಂಗೆ” (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬); “ಕೊಂಚೆವೆಟ್ಟಂದಳೆದನಜುಮುಗನೆನಲು ಗುಹನ ಪೆಸರಪ್ಪುದು” (ಶಬ್ದಮಂ. ೫). [ಕೊಂಚೆ$_4$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕೊಂಜ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ: “ಅಂಜುಪುರುಕ” (ಜಾನಕೋ. ೪೧). [← ತಮಿ. ಕೊಞ್ಜನ್]

ಕೊಂಜಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಬೆಳ್ಗಲ್ಮೊಜಡೆ ತೆಂಕಾಯ್ನೋಡಿಂ ಕೊಞ್ಜಾರಿ ಪುಣಸಿಎ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦-೨೪; 800). [?]

ಕೊಂಜು (ಕ್ರಿ). ಮೃದುವಾಗಿ ಮಾತಾಡು; ಲಲ್ಲೈಸು; ಮಕ್ಕಳಂತೆ ತೊದಲು ನುಡಿ: ಭ್ರಮರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮುಂಚೆ ರತ್ನಾ ಅತ್ತೆ ಹೇಗಿದ್ದಾಳಮ್ಮ? ಎಂದು ಕೊಂಜಿದಳು (ಸುಖವಿ. ೨೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಞ್ಜು; ತುಳು. ಕೊಞ್ಜು]

ಕೊಂಟೆ (ನಾ). ತುಂಟ; ಒರಟ (?): ಕುಂಟರು ಕುರುಡರು ಗಂಟಿಯ ಜೋರರು ಕೊಂಟರು ಕೊನ್ನರು ತುಡುಗರು ಗಂಟುಕಳ್ಳರು ಕೂಡಿ (ಕವಿಚ. II, ೪೧೯ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯ ಚರಿತೆ). [ಕೊಂಟ + -ಅ$_7$]

ಕೊಂಟೆ (ಗು). ತುಂಟ; ತೊಂಡು; ಒರಟು: ಕೊಂಟ ಕುದುರೆದು ಆದಕೆ ದಾಣಿಯ ಅಂಟು ಆದ್ದನ ಹಾಕೆ ಆದು ತಾ ಕೊಂಟತನವದು ಹೋಗಿ ಬಳಿಕದು ಸಾಧುವಾದಂತೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೯-೮೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಣ್ಡೆ; ಮಲ. ಕೊಣ್ಡೆ; ತುಳು. ಕೊಂಡ; ತೆಲು. ಕೊಂಡೆ]

ಕೊಂಟೆಸುದ್ದಿ (ನಾ). ಚಾಡಿಸುದ್ದಿ: ನೆಂಟರಿಪ್ಪರು ಬಯಲು ಕಟ್ಟುವ ಗಂಟು ಮೂಟದು ಬಯಲು ನುಡಿವಾ ಕೊಂಟೆಸುದ್ದಿಯು ಬಯಲು ತೊಟ್ಟಿಯು ತೊಡಲು ಅದು ಬಯಲು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೯-೧೨).
[ಕೊಂಟ + ಸುದ್ದಿ]

ಕೊಂಟು (ನಾ). ಮರದ ಕೊರಡು; ತುಂಡು: ಒಂದು ಕೊಂಟನಿಟ್ಟು ಆದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹೊದಿಸಿ ಮನುಷ್ಯರ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಬೈಸರ್ವ. ೩೬); ಅವನಿಗೆ ಕೊಂಟುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಸುಡಿಸಿದನು (ಪಂಚಾಮೃ. ೫೧). [< ಕೊರಡು]

ಕೊಂಡ$_1$ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ; ದಿಣ್ಣೆ: ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಮಟ್ಟಱಿಯ ಕುರಟಿಗೊಣ್ಡ ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಕಮ್ಮಾಱ ಕಣುವೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೨೫; 11ನೆಯ ಶತ). ‘ಕುಂದ’ ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕೊಂಡ]

ಕೊಂಡ$_2$ (ನಾ). ೧. ನೀರು ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗೆದ ಕುಂಡ; ಕೆರೆ; ಹೊಂಡ: ದೇಗುಲಂಗಳುಮಂ ಸಮಯಿಸಿ ಕೊಣ್ಡಗಳುಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿದರ್ (ಎಕ. X, ಮೊಳಕಾ. ೨೭-೪; 962); ಕೊಂಡದೊಳರ್ದಡೆ ಸಾಲಂಗೊಂಡ ರಿಣಂ ಪೋಕುಮಪ್ಪಡೆ (ಸಮುಪ. ೧೨-೨೫); ಕೊಂಡದೊಳು ಮುಳುಗಿಯೀ ನೆರೆದವರ ಮುಂತೆ ಸೂರುಳಿತಡದು ಸಾಲ್ಗು (ತಿರುರ. ೨೦-೧); ನೊರೆ ನೆತ್ತರಿನ ಕೊಂಡಂಗಳಂ ಮುಳುಗಿ ನೋಡಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೦-೨೮). ೨. ಹೋಮ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಬೆಂಕಿಯ ಕುಳಿ; ಅಗ್ನಿಕುಂಡ: ಜಯನಾಗನ್ . . . ಕೊಣ್ಡದೊಳ್ ಕಿಚ್ಚಂ ಪುಗುವೆನೆನ್ದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯-೬; 9ನೆಯ ಶತ); ಬೇಳ್ವೆಯ ಕೊಂಡದ ಮೊದಲ್ಗೆ ವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೫ವ); ಕೊಂಡದ ಕಿರ್ಚಿನಂತಿರ್ದ ಕೋಪದೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೭೮ವ); ಒರೆದು ಬುದ್ಧಿಯ ಸೊಸೆಯರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಳಾ ಹರಿಹರ ದೇವಿ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಂಡ]ಕ್ಕೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೧೬೧). ೩. ವೀರಭದ್ರ. ‘ಕೊಂಡಹಬ್ಬ’ ಪರಾ. ೪. ಭೂತವೇತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಹೆಸರು: ಎಲರುಣಿವೆದೆಯಂ ಬೀರಂ ಬಿಗುರ್ವರಿಜಂ ಹಳಿಗಂ ಕೊಂಡಂ ಗುಳಿಕಂ ಮುಂತಪ್ಪ ಭೂತವೇತಾಳಂಗಳ ಮುರುಳ್ಪಡೆವೆರಸು (ರಾಮಾಶ್ವ.೧೩೧-೧೬); “ವೀರಭದ್ರ” (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ).
[< ಸಂ. ಕುಂಡ]

ಕೊಂಡ$_3$ ‘ಕೊಳ್$_1$’ ಪರಾ.

ಕೊಂಡಕೋತಿ (ನಾ). = ಕೊಂಡಮುಸು: ದೊಡ್ಡ ಕೊಂಡಕೋತಿಯಂತೆ ಕುಣಿಸ್ಯಾಳಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೨-೪). [ಕೊಂಡ$_1$ + ಕೋತಿ]

ಕೊಂಡಗೆ (ನಾ). (?): ಮಂಡೆಬೋಳಿನ ಮಲ್ಲಿ ಕೊಂಡಗದ ಕೊಣಿಯೀ ಭಂಡನನು ನೋಡಿ (ಕಂಕ. ೯೫-೪). [?]

ಕೊಂಡಗಣಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊಂಡಗಣಲೆಯ ಚಿಕ್ಕಗಲುಡ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೫೭-೧ ; 1049). [?]

ಕೊಂಡಗುರಿ 'ಕೊಂಡಗುಱಿ' ನೋ.

ಕೊಂಡಗುಱಿ, ಕೊಂಡಗುರಿ, ಕೊಂಡಗೊಱಿ, ಕೊಂಡುಗುಱಿ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಕೊಂಬುಗಳುಳ್ಳ ಸಾರಂಗಜಾತಿಯ ಜಿಂಕೆ : "ರೌಹಿಷ – ಕೊಂಡಗು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊ]ಱಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೩) ; ಬೆಳ್ಪಿರಳೆ ಕಜುತ್ತ ಕೊಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಡಗುಱಿ . . . ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ಗಳ ನಂತಿರಲೀಯವು (ನಳಚಂ. ೬೫) ; ದಣಿದಿರ್ದ ಕೊಂಡಗುಱಿಗೀ ತೊಗರಂ . . . ವಾರಿಯಲೆ ಭೂಪತಿ (ದಶಕು. ೨-೧೯೯). ೨. ಅಡವಿಯ ಕುರಿ ; ಕಾಡುಕುರಿ : "ಕೊಂಡಗುಱಿ ವನೋರಣಮಟವ್ಯವಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮) ; ಪುರುಷಮೃಗ ಶರಭ ಸಾರಗ ಕೊಂಡಗುಱಿಗಳಿಂ ನರಿ ಶಶಕ ವೃಕ . . . ಸಮೂಹಗಳಿಂದ (ಪುರುಚ. ೧-೨೮). **ಕೊಂಡಗುರಿ:** ೧. ಚಿಗರೆ, ಹುಲ್ಲೆ, ಕೊಂಡಗುರಿ, ಶಂಕಹುಲ್ಲೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). **ಕೊಂಡಗೊಱಿ** : ೧. "ರೌಹಿಷ – ಕೊಂಡಗೊಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಡಗುಱಿ]" (ನಾಚಿರಾ. ೩). **ಕೊಂಡುಗುಱಿ** : ೧. ಕಡವಳೆ ಬಳ್ಳು ಕೊಂಡುಗುಱಿ ಕೂರಗೆಯೆಂಬಿವನ್ನೆದೆ ಕಾಸಿನೊಳ್ ಗಡಣದೆ ಪೊತ್ತು ಬೇಡವಡೆ ಬಂದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೭೮).
[ಕೊಂಡ$_1$ + ಕುಱಿ$_3$. / ತೆಲು. ಕೊಂಡಗೊಱ್ಱೆ]

ಕೊಂಡಗುಱಿದುಪ್ಪುಳ್ (ನಾ). ಕೊಂಡಗುರಿಯ ತುಪ್ಪಟ : ಇದು ನರಿಯ ಗುರ್ದಿದುಂ ಕೊಂಡಗುಱಿದುಪ್ಪುಳಿಂತಿದುದೆಂದು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ತಾವೆ ಮಾತಾಡುತ್ತೆ . . . ಬೇಡವಡೆ ನಗೆದುದು (ರಾಘಚ. ೧೭-೬೮).
[ಕೊಂಡಗುಱಿ + ತುಪ್ಪುಳ್]

ಕೊಂಡಗೊಱಿ 'ಕೊಂಡಗುಱಿ' ನೋ.

ಕೊಂಡಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಇ ಸಾಸನವುನಗಟ್ಟಿ ಕೊಣ್ಡಣಗೆ ಪನ್ನಿಮ್ಮರ್ತ್ತರ್ ಸರ್ವಪಾಪ ಪರಿಹಾರ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫೪-೧೩ ; 9ನೆಯ ಶತ). [ಕೊಂಡ$_0$ + ಅಣ$_0$ (< ಅಣ್ಣ$_1$)]

ಕೊಂಡಬಂಡಿ (ನಾ). ಕೊಂಡದ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಬಂಡಿಯ ಉತ್ಸವ, —ರಥೋತ್ಸವ : (೩).
[ಕೊಂಡ$_3$ + ಬಂಡಿ]

ಕೊಂಡಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯಮರ : (ಮೈಔಗಿ. ೨೪-೪೪೧) ; "ಮುಚುೂರವಿದಳಃ – ಕೊಂಡಮಾವು" (ಒಷಧಿ. ೧೨೨) ; ಒಂದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ ಕೊಂಡಮಾವಿನ ಮರಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು . . . ನಿಂತಿತ್ತು (ವಂಶವೃ. ೧೯೫). [ಕೊಂಡ$_1$ + ಮಾವು]

ಕೊಂಡಮಾಱು (ನಾ). (?) : ಜಂಗಮಮುಖದಿ ನಿಂದೆ ಬಂದಡೆ ಕೊಂಡಮಾಱಿಂಗೆ ಹೋಹುದು ತಪ್ಪದು (ಬಸವ. ೧೦೬) ; ಭಕ್ತಿಯ ನಱಿಯರು ಮುಕ್ತಿಯನಱಿಯರು ಯುಕ್ತಿಯನಱಿಯರು ಮುತ್ತು ವಾದಿಗೆಳಸುವರುಃ ಹೋದರು, ಗುಹೇಶ್ವರ, ಸಲೆ ಕೊಂಡಮಾಱಿಂಗೆ (ಅವಚಂ. ೧೭-೬೯) ; "ಕೊಂಡಮಾರಿಗೆ ಹೋಗು = ಲಾಭವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗು ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹೋಗು" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ). [?]

ಕೊಂಡಮುರುವುದು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತತಃ ಅಪರದಿಶಂ ಗತ್ವಾ ಕೊಣ್ಡಮುರುವುದು(ಡು ?) ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಸೀಮಾನ್ತ ಮವಧಿಃ (ಇಆ. V, ೫೨-೨೫ ; 5ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಂಡಮುಸು, ಕೊಂಡಮುಸುಕು, ಕೊಂಡಮುಸುವ, ಕೊಂಡಮುಸುವು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮುಖದ ಕೋತಿ ; ಬೆಟ್ಟದ ಮುಸುವ ; ಕೋಡಗ : ತಂಡ ಪುಟ್ಟಿತು ವ್ಯಾಳ ವೃಶ್ಚಿಕ ಕೊಂಡಮುಸು ಕೇಸರಿಯುಮಿರುಹೆಯು ವ್ಯಾಘ್ರ ತೋಳಗಳು (ಸಂಭಪ. ೬-೨೫). **ಕೊಂಡಮುಸುಕು** : ಕೋತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ಸಿಂಗಳೀಕ . . . ಮುಸುಕು, ಕೊಂಡಮುಸುಕು, ಕೊಂಡಮುಸುವ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). **ಕೊಂಡಮುಸುವ** : (೩). **ಕೊಂಡಮುಸುವು** : ಹರಿ ಎಂದವಳಿಗೆ ಶಿಂಗಳೀಕಗಳು ಕಪಿಗಳು ಕೊಂಡ ಮುಸುವುಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು (ಕೃವಾಅ. ೧೦೮). [ಕೊಂಡ$_1$ + ಮುಸು]

ಕೊಂಡಮುಸುಕು 'ಕೊಂಡಮುಸು' ನೋ.

ಕೊಂಡಮುಸುಡಿ (ನಾ). = ಕೊಂಡಮುಸು : (೩).
[ಕೊಂಡ$_1$ + ಮುಸುಡಿ]

ಕೊಂಡಮುಸುವ 'ಕೊಂಡಮುಸು' ನೋ.

ಕೊಂಡಮುಸುವು 'ಕೊಂಡಮುಸು' ನೋ.

ಕೊಂಡಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತೊಪ್ಪವ್ವೋಯನ ಮಕ್ಕಳ್ ನಾಗಯ್ಯನು ಕೊಣ್ಡಯ್ಯನು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯-೫ ; ಸು. 925) ; ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಕೊಂಡಯ್ಯದೇವಚೋಳಮಹಾಅರಸುಗಳು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೨-೫ ; 1540). [ಕೊಂಡ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೊಂಡರಟೆ, ಕೊಂಡರಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸೊರಬದ ಹುಲಿಯ ಜಂಗುಳಿ ಬೀರಣನ ಮಗ ಮೂವಡಿ ಕೊಂಡರಟೆಗೆ ಥಾಳಿಯಂ ಹರಿದಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭-೫ ; 1018). **ಕೊಂಡರಟ್ಟೆ** : ಕೊಂಟರಟ್ಟೆ ಎಪ್ಪತ್ತಱೊಳಗಣ . . . ಕಲಿದೇವೇಶ್ವರ ದೇವರ (ಕಕುಲ. ೧೦-೪೦ ; ?). [?]

ಕೊಂಡರಟ್ಟೆ 'ಕೊಂಡರಟೆ' ನೋ.

ಕೊಂಡಲಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕೊಣ್ಡ ಗಾಮುಣ್ಡರ ಮಗಳ್ ಅನ್ನಾರಿಯರ್ ಕಾಡೆಮಗಾಮುಣ್ಡಙ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೫-೨ ; ಸು. 950). [ಕೊಂಡಲ$_0$ + ಗಾಮುಂಡ]

ಕೊಂಡಲಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಸಮುದ್ರಪಟ್ಟಿ ಕೊಣ್ಡಲಿಗೆಱೆಯೊಪ್ಪಿ ತೋಱುವುದು (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೩೪ ; 929).
[ಕೊಂಡಲಿ ? + ಕೆಱೆ]

ಕೊಂಡಲು (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ ; ಕುಂಡಲ : ಮಗುವಿಗೆ ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚಿ ಬಂಗಾರದ ಕೊಂಡಲಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕುಂಡಲ]

ಕೊಂಡವಾಡ, ಕೊಂಡವಾಡೆ (ನಾ). ತುಡುಗು ಮೇಯುವ ಅಥವಾ ಪೋಲಿ ದನಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೂಡುವ ಸರಕಾರೀ ದೊಡ್ಡಿ ; ಪೌಂಡಿಮನೆ : ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡವಾಡಕ್ಕೆ ಹಾಕಬಾರದು (ಬಾಬಲ. ೪೦). **ಕೊಂಡವಾಡೆ** : ಕೊಂಡವಾಡೆಯಲ್ಲಿ ದನಗಳನ್ನು ಬಿಡುವಂತೆ ಆ ಡಬ್ಬಿಯ ಜನರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಆ ವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೪೦) ; ಕೊಂಡವಾಡೆಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ದನಕರುಗಳಂತೆ ಈ ಮಕ್ಕಳು ಸಂಜೆ ಶಾಲೆಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).
[← ಮರಾ. ಕೋಂಡವಾಡ, ಕೋಂಡವಾಡಾ]

ಕೊಂಡವಾಡೆ 'ಕೊಂಡವಾಡ' ನೋ.

ಕೊಂಡಾಟ 'ಕೊಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೊಂಡಾಡಿಸು 'ಕೊಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೊಂಡಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಕೊಂಡಸು ಸೂಪತಾಳಿರಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸುಪರಾಕಿ] ಸೂಪಕಾರತಿಯೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೧೯) ; ಕೊಡಸಿಗೆ ಬಾಗೆ ಬೇಲರಳಿ ತಂಡಸು ಕೊಂಡಸು ಜಾಲವಾಲದಿಂದಿಡಿಕಿಱಿದಿರ್ದ ಪೇರಡವಿಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೪೭). [?]

ಕೊಂಡಹಬ್ಬ (ನಾ). (ವೀರಭದ್ರನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು) ಅಗ್ನಿಕುಂಡವನ್ನು ಹಾಯುವ ಒಂದು ಹಬ್ಬ : (೩).
[ಕೊಂಡ$_3$ + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ಬ)]

ಕೊಂಡಾಡು 'ಕೊಳ್$_{1}$' ಪರಾ.

ಕೊಂಡಿ$_{1}$, ಕೊಂಡೈ$_{3}$ (ನಾ). ೧. ಕೊಕ್ಕೆ ; ಬಾಗುಳ್ಳ ಮೊಳೆ : ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಮಹಾಮೇರುವೆ ಹದಿನಾಱು ವರ್ತನದ ಕೊಂಡಿ(ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩೧-೭೮೪) ; ಬೀಯಗದ ಕೊಂಡಿಯಂ ಕಳಚಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೪) ; ಗುಳನ ಜೆಂಜೆಯ ಗಡಣಿಸುವ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳನಾಯ್ದುಡಿಸಿ ಹೊಲಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಗಳ ಕೊಂಡಿಗಳ ಮಿಗೆ ಬಲಿವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೭) ; ಒಂದೊಂದು ಸರಪಣಿಯಲ್ಲಿಯೂ ೧೬ ಕೊಂಡಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೊಂಡಿಗೂ ಅಣೆಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಭೂಮಿಅ. ೪). ೨. (ಕುಟುಕುವ) ಮೊನೆಯಾದ ಮುಳ್ಳು, —ತುದಿ : ವೃಶ್ಚಿಕದ ಕೊಂಡಿಗಳಿಂದ ಯೆಲೆಗಳಂ ಬಳ್ಳಿಗಳಂ ಚುಚ್ಚಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೪-೧೨) ; ಚೇಳಿಗೆಯು ಕೊಂಡಿಯಲಿ ಇಹುದು ವಿಷ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೪೨-೭೨) ; ಚೇಳಿಗೆ ಗರಳವು ಹನಿಮಾತ್ರವಿದ್ದರು ಕೊಂಡಿಯನೆತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೬-೭೦). ೩. ತಿರುವು ; ಬಾಗು : ಕುದುರೆಗಳೆರಡೂ ನಿಲ್ಲದೆ . . . ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ ಕೊಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹೊರಳಿದವು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೭). ೪. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡ ಸಣ್ಣ ಭಾಗ : ಹಿರಿಯಹಳ್ಳದ ತೆವರ ಒತಿನ ಕೊಂಡಿಯಲು ಗವೆಯ ಬೀಜವರಿ ಖಂಡುಗವುಭಯಂ ಗದ್ದೆ ಮೂಘಂಡುಗ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦-೪೨ ; 1419). **ಕೊಂಡೈ$_{3}$** : ೧. ಕಿವಿಯ ಕೀಳಿನ ವಾರುವದ ಬಲುವಿಲ್ಲ ನಾರದ ಸೂತ್ರಿಕೆಯ ಕೊಂಡೆಯ ವಿವಿಧ ಕಡಿವಾಣಗಳ (ಕುಮುರಾ. ೩-೨೯) ; ತಳ ಸಂಕಲೆಯ ತೊಡರಂ ಕಣಿಯ ಕೊಂಡೆಯ ಪಕ್ಕಗಂಟೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨) ; ಸರಿಗೆ ಕೊಂಡೆಯ ಹಾಗೆ ತಿರುಗಿ ಬಂದಿವೆ ಮೀಸೆ (ಕರ್ಣಾಪೂ. ೧೨೯).

ಕೊಂಡಿಯಕಲ್ಲು = ತಲೆಗಲ್ಲು : ಹನಸೋಗೆಯ ಹಿರಿಯ ಬಸದಿಯ ಕೊಂಡಿಯಕಲ್ಲ ಒರಸೆಯ ಬೊಂಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿಯರು ಇಕ್ಕಿಸಿದರು (ಮ್ಯಆರಿ. ೧೯೩೯, ೬೭-೭ ; 1500). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಣ್ಡಿ ; ತುಳು. ಕೊಂಡಿ]

ಕೊಂಡಿ$_{2}$, ಕೊಂಡೈ$_{2}$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ದನಗಳಿಗೆ ನೊರೆಪಾಲು ಕೊಂಡಿಯ ರಸ ಜಾಜಿ ಉಕ್ತ(ರಣಿರ)ಸ, ಇಷ್ಟನ್ನು ಅರೆದು ಹಚ್ಚಲು ಕಣ್ಣುಹೂವು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೯). **ಕೊಂಡೈ$_{2}$** : "ಕದಳ, ಕೊಂಡೆ" (ಅಕಾದಿ. ೫-೧೩). [?]

ಕೊಂಡಿ$_{3}$ 'ಕೊಂಡೆಯ' ನೋ.

ಕೊಂಡಿಂದ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು. ೨. ಆ ಪ್ರದೇಶದವನು (?) : ಇದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಅಗ್ಗಿ ಸರ್ನ್ನವ್ವಯಗ್ಗೊರ್ಡುಮುಕ್ಕೊರ್ಣ್ಡನ್ದರ್ ಒಮಜಾರ್ ಎನೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩-೪೭ ; 815). [?]

ಕೊಂಡಿಂದಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಸಾಲತ್ತ ಕಾಡೇಱಿನ ಪೇರೊಱ್ಱಿ ಎ ಪಗನ್ತೆವಂಳಮೆ ಗೋಸನ್ತನೆ ಕೊಣ್ಡನ್ದಗೆಱೆಎ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೫ ; ಸು. 890). [ಕೊಂಡಿಂದ ? + ಕೆಱೆ]

ಕೊಂಡಿಗಾರ (ನಾ). = ಕೊಂಡೆಗ ೧ : ಬಂಡರಾಡುವ ಮಾತಿದಲ್ಲವು ಕೊಂಡಿಗಾರರ ಕಥೆಯಿದಲ್ಲವು (ಯಚೋರ. ೧೨).

[ಕೊಂಡಿ$_{3}$ (< ಕೊಂಡೆಯ) + -ಕಾರ$_{1}$ (< -ಕಾಱ)]

ಕೊಂಡಿಗೆ (ನಾ). ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮೇಯಲು ಬಿಟ್ಟಾಗ ಓಡಿಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಮುಂಗಾಲುಗಳ ನಡುವಿರುವಂತೆ ನೇತುಬಿಟ್ಟಿರುವ ಮರದ ತುಂಡು ; ಗುದಿಗೆ ; ತೊಂಡಿ ; ಕುಂಟೆ. [?]

ಕೊಂಡಿಲು (ನಾ). ೧. = ಕೊಂಡಿ$_{1}$: ದೊಡ್ಡಮಿಾನು ಬಂತು . . . ಅದರ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ಕೊಂಡಿಲಿತ್ತು (ಜಂಗಾಳ್ಣ. ೫೦೪). ೨. ಹರಳುಗಿಡಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು : ಕೊಂಡಿಲು ಬಿದ್ದು ಹರಳುಗಿಡವೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [< ಕೊಂಡಿ$_{1}$]

ಕೊಂಡಿಶುಲ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?) : ಇದಱ ಮುನ್ದೆ ಕೊಣ್ಡಿಶುಲರ ಕುಪ್ಪ ಕೀರ್ತ್ತಿವರ್ಮ್ಮ ಗೋಸಾಸಿಯ ನಿಱಿಸಿದಾ ಕೀರ್ತ್ತನಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫-೧೦ ; 751). [?]

ಕೊಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಾಡಿಹೇಳು ; ಕುತ್ಸಿತವಾಗಿ ಆಡು ; ಪಿಸುಣಿಸು : ಬಸವರಾಜನಾವನುಂ ಕೊಂಡಿಸಿದೊಡಿನ್ನಾ ಚಂಡಿಗುನ್ನಿಯ ರಸನೆಯಂ ತವೆ ಕೊಯ್ವುದು (ಬಸಪು. ೧೧-೧೯) ; ಕಸವನುಡುಗಿದಳೆನುತ್ತ ಕೊಂಡಿಸಿದ ರಾಗ (ಗುರುಚಾ. ೫-೧೮) ; ಪರಿಯನೆಲ್ಲವನವಳ ರಮಣಂಗೆ ಕೋಪ ಮುಬ್ಬರಿಪಂತೆ ಕೊಂಡಿಸಿದರು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೯-೮).

[ಕೊಂಡಿ$_{3}$ (< ಕೊಂಡೆಯ) + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೊಂಡಿಱುವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಶ್ರೀನಾಲ್ವತ್ತು ಬಾಡದ ಕೊಂಡಿಱುವ ಗೋಮರಸ ಅವರ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಪಶಾಇತ ದುರ್ಗಿಮಯನ ಆದ್ಧಂಗ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬಲಿಕವೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೮-೯ ; 1033). [?]

ಕೊಂಡು (ನಾ). (?) : ಬಾಯಿಲ್ಲದ ಪಶು ಬಿತ್ತದ ಹೊಲನ ಹೊಕ್ಕು ಹುಟ್ಟದ ಸಸಿಯ ಮೇದು ವಡೆಯನಿಲ್ಲದ ಪುರವ ಕೊಂಡ ಕೂಡಿದಕೊಂಡಿನ ಹಟ್ಟಿಯ ಬಾಗಿಲೊಂದು ಬಿಗಿವೊಂಬತ್ತು (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೧೦೦-೧). [?]

ಕೊಂಡುಗುಱಿ 'ಕೊಂಡಗುಱಿ' ನೋ.

ಕೊಂಡುಗೆಳತನ (ನಾ). ಒರಟು ಗೆಳೆತನ ; ಕಾಡುಸ್ನೇಹ (?) : ಕಂಡು ಕಣ್ಣಾರೆಯುಂ ನುಡಿಯದಿರ್ಪ ಕೊಂಡುಗೆಳೆತನಕಿಂದೆ ನಮೋ ನಮಃ (ಸುಗುಗಂ. ೨೫-೨). [ಕೊಂಡಿ$_{0}$ (< ಕೊಂಟಿ) + ಗೆಳೆತನ]

ಕೊಂಡೆ$_{1}$ 'ಕೊಂಡೆಯ' ನೋ.

ಕೊಂಡೆ$_{2}$ 'ಕೊಂಡಿ$_{2}$' ನೋ.

ಕೊಂಡೆ$_{3}$ 'ಕೊಂಡಿ$_{1}$' ನೋ.

ಕೊಂಡೆ$_{4}$, ಗೊಂಡಿ$_{3}$, ಗೊಂಡು$_{2}$, ಗೊಂಡೆ (ನಾ). ೧. ತುರುಬು ಕಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಿಂಬೆಯಂಥ ಸಾಧನ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ, —ಕುಚ್ಚು ; ಗೊಂಚಲು : (+). ೩. (ಉಕ) ಗುನಿ ತೆಗೆಯದ ಕಾಳು. **ಗೊಂಡಿ$_{3}$** : ೩. ಜೋಳದ ಗೊಂಡಿಯನ್ನು ಥಳಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಗೊಂಡು$_{2}$** : ೨. ಕೂದಲನ್ನು ಅಂದವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಗೊಂಡು ಗೊಂಡಾಗಿ ಅವು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಲೋಲಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಹೇಮಂತ. ೧೯೪). **ಗೊಂಡೆ** : ೨. ಮೌಕ್ತಿಕದ ಗೊಂಡೆಗಳ ರತ್ನಚಯದುಂಡೆಗಳ (ಪತಿಲ. ೪-೭೨) ; ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ನಿನ್‌ಗೊಂಡೆಯ ಸೆರಗಾ ಮರೆಮಾಡೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೭) ; ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ದಂಡಿಗೆ ಏರಿ ಗೊಂಡೆ ಹಿಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಣ್ಡೈ ; ಮಲ. ಕೊಣ್ಡ ; ತುಳು. ಗೊಂಡೆ ; ತೆಲು. ಕೊಂಡೆ]

ಕೊಂಡೆಗ (ನಾ). ೧. ಚಾಡಿಕೋರ ; ಪಿಸುಣ : ಬಿಡದೆ ಕೊಂಡೆಗರಿಂದ ಕೋಪವ ತಾಳಿದ ಪೊಡವಿಪ (ಕಂನವಿ. ೩-೧೦) ; ಕೊಂಡೆಗರ ವಿತಥ ವಾಕ್ಯವ ಕೇಳಿ (ಕಂನವಿ. ೩-೫೦). ೨. ಚಾಡಿ ; ನಿಂದೆ : ಎಲ್ಲರ್ ಮೇಳಂಗೊಂಡು ಕೊಂಡೆಗಕ್ಕೆ ನಾಲಗೆ ತಿಂತೆ ಮಸಗೆ(ವೃಷವಿ. ೮-೩ ವ).

[ಕೊಂಡೆ$_{1}$ (< ಕೊಂಡೆಯ) + -ಗ$_{3}$]

ಕೊಂಡೆಗಾರತಿ (ನಾ). ಚಾಡಿಹೇಳುವವಳು ; ಪಿಸುಣೆ : ಕೃಷ್ಣ ಕೊಂಡೆಗಾರತಿ ಮಾತ ಕೇಳಿದಾನೊ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೨).

[ಕೊಂಡೆಗಾರ$_{0}$ + -ತಿ$_{1}$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಂಡೆಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೊಂಡೆಗಾರತಿ : ಅಧಮೆಯರು. . .ಬಂಡಿತಿಯರಾಗಳು ಕೊಂಡೆಗಿತ್ತಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೨).

[ಕೊಂಡೆಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕೊಂಡೆತನ 'ಕೊಂಡೆಯತನ$_{1}$' ನೋ.

ಕೊಂಡೆನಾಲಗೆ (ನಾ). ಚಾಡಿಹೇಳುವ ನಾಲಗೆ: ಕೊಂಡೆನಾಲಗೆ ಸುಟ್ಟಿತು ಹುಸಿಯ ಕೆಡವಿತು ಕುಟ್ಟಿತು (ನಾದಲೀ. ೪೦-೧೧). [ಕೊಂಡೆ$_1$ (< ಕೊಂಡೆಯ) + ನಾಲಗೆ]

ಕೊಂಡೆಮಲ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಡಿಗ. ೬೩-೧೨೪೯). [?]

ಕೊಂಡೆಮಾತು (ನಾ). ಚಾಡಿಯ ಮಾತು; ಪಿಸುಣು: ಕೊಂಡೆ ಮಾತನು ಕೇಳಿ ಕುಣಿವವನು ಮೂರ್ಖ (ಪುರಂದ. ೧-೬೨-೮). [ಕೊಂಡೆ$_1$ (< ಕೊಂಡೆಯ) + ಮಾತು$_1$]

ಕೊಂಡೆಯ, ಕೊಂಡ್ಮಿ, ಕೊಂಡೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಾಡಿಯ ಮಾತು; ಪಿಸುಣು: "ಪಿಶುನಭಾವಃ – ಪಿಸುಣಾಡುಹಂ, ಕೊಂಡೆಯ" (ನೀತಿವಾ. ೨೬-೧೮); "ಚಹಡಂ ಶ್ರಿಯಕ್ಷರಂ ಕೊಂಡೆಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩); ಧೂರ್ತವರ್ಗಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಪೇಟ್ದ ಕೊಂಡೆಯಮಂ ಕೇಳಲ್ (ದಶಕು. ೯-೬೩ ವ); ವಿದುರಾದಿಗಳ ಕೊಂಡೆಯಕೆ ಕಿವಿಗೊಡದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೨೨); ನಾರದನಂತೆ ಕಂಡವರ ಕೊಂಡೆಯ ಮಾತ ನಾಡಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧-೪೧-೨). ೨. ಚಾಡಿಕೋರ; ಪಿಸುಣ: ಮೃದುವಹ ಮನುಷ್ಯರ ಚಿತ್ತಂಗಳ್ ಕೊಂಡೆಯರಿಂ ಕಿಡುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೪೯-೮); ಕೊಂಡೆಯ ಕುಳ ಕಾಳದಂಡ ಕೂಡಿ ತಪ್ಪುವರ ಗಂಡ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೭-೬; 1108); ಕಲಹಂ ಮಾಟ್ಪ ಕೊಂಡೆಯನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೩); ಅವನಿಪಾಲರು . . . ಕಂಡುದನವರು ನಂಬರು ಕೊಂಡೆಯರ ನುಡಿಗೇಳ್ದು ನಂಬುವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೧೮-೨); ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೆಯನೆ ಭಾರ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೫೧) **ಕೊಂಡ್ಮಿ**: ೧. ಕಂಡ ಸ್ತ್ರೀಯರ ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಗಳು ಸವೆದವು ಕೊಂಡಿಯನು ಕೇಳಿ ಕಿವಿಗಳು ಸವೆದವು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೪೬-೧). **ಕೊಂಡೆ$_1$**: ೧. ಮಾಡಿದುಪಕಾರವನು ಮಱಿವ ದ್ರೋಹಿ ಚಾಡಿ ಕೊಂಡೆಗಳಾಡಿ ತಿರುಗುವನೆ ದ್ರೋಹಿ (ಕನಕ. ೭೯-೧); ಉಂಡುಟ್ಟು ಸುಖಪಟ್ಟು ಪಾರತ್ರಯವ ಮಱಿದು ಕೊಂಡೆಯಲಿ ನಿಪುಣನಾಗಿ ತೂಗಿ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೫೪-೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಣ್ಣಯು, ಕೊಣ್ಣೆ, ಕೊಣ್ಣಯು; ಮಲ. ಕುಣ್ಣಣೆ; ತೆಲು. ಕೊಂಡೆ]

ಕೊಂಡೆಯತನ$_1$, ಕೊಂಡೆತನ (ನಾ). ಚಾಡಿಕೋರ ಸ್ವಭಾವ; ಪಿಸುಣತನ: ಅಹಂಕೃತಿ ಕಳವು ಹಾದರ ಕೊಱತೆ ಕೊಂಡೆಯತನವು ಪರವಿತ್ತಾಪಹಾರಗಳು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೯೦). **ಕೊಂಡೆತನ**: (ಕ). [ಕೊಂಡೆಯ + -ತನ]

ಕೊಂಡೆಯತನ$_2$ (ನಾ). ದರ್ಪ; ಔದ್ಧತ್ಯ; ಉದ್ಧಟತ: ಇವನ ವಿಮಳ ಕ್ಷಾತ್ರ ವಿಕ್ರಮ ವಿವನ[ಪಾಠಾಂ. ರ] ಕೊಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡ]ಯತನವಿವೇ ಸಾಕಿವನು ಘಾಟದ ವೀರನೆಂದರು ವೀರರರ್ಜುನನ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೫-೨೫). [← ತಮಿ. ಕೊಣ್ಣತ್ತನಮ್]

ಕೊಂಡೇಸರ(ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಣಿಯ ಗವುಣ್ಡ ಕೊಣ್ಡೇಸರ ಬೂತಗೋಸಿಗೆ ಮೂಱುಭಾಗಂ ಕೊಣ್ಡೇಸರ ಜೋಗಯ್ಯಂಗೆ ಒಂದು ಭಾಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೧-೧೪; 1029). [?]

ಕೊಂತ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಸಬಳ; ಭರ್ಜಿ: "ಕೊಂತಂ, ಡೊಂಕಣಿ–ಈ ೨ ಸಬಳಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪-೨೬೬); "ಕೊಂತ ಸಬಳಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೭); ಕೊಂತಂಗಳಿಂದಮಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದಂ . . . ಕುತ್ತುವುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ.೯೬-೨೮); ಸಂತವಿದ್ದ ಮನೆಗೆ ಕೊಂತವ ತಂದಂತೆ (ಬಸವ. ೧೦೦೦); ಹಿಂದೆ ಮರಳುವಡೆ ಕೃತಾಂತನ ಕೊಂತವರಸನ ಮೂದಲೆಯ ವಚನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೨೫); ಸಂತೆ ಸಾಲಕೆ ಹೊಲ್ಲ ಕೊಂತ ಡೊಂಕಲು ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೨). [< ಪ್ರಾ. ಕೋಂತ./ಸಂ. ಕುಂತ]

ಕೊಂತ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಒಳಗಿಟ್ಟು ಒತ್ತುವಷ್ಟು ಭಾಗ, —ದಿಂಡು. ೨. ಪಂಪು ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಹವೆಯನ್ನಾಗಲಿ, ದ್ರವವನ್ನಾಗಲಿ ಕೊಳವೆಯಲ್ಲಿ ಒತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಬೆಣೆ, —ಆಡುಬೆಣೆ: ಕೊಳವೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅನಿಲವು ಒಂದು ಕೊಂತದಿಂದ ಅದುಮಲ್ಪಟ್ಟು ನಿಂತಿದೆ (ಭೌತವಿ. ೨೫೧). ೩. ತೂಬಿನ ಕಂಡಿಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಸಾಧನ. ೪. ಸೇವಗೆ ಒರಳಿನಿಂದ ಒಂದು ಸಲ ಒತ್ತಿ ತೆಗೆದ ಸೇವಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣ; ಒಬ್ಬೆ. [?]

ಕೊಂತಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂತವನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಪ್ರಯೋಗಿಸು. ೨. ಕೊಂತದಿಂದ ಗಾಯ ಹೊಂದು: ಕೊಂತಂಗೊಂಡವನಂತೆ ಜೋಲ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೦೬). [ಕೊಂತ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಂತಕಾಱ 'ಕೊಂತಗಾಱ' ನೋ.

ಕೊಂತಗಯ್ (ನಾ). ಕೊಂತ ಹಿಡಿದ ಕೈ: ರಂಗನ ಕೊಂತಗಯ್ಯನ್ನು ತುಡುಕಿ ಸಂಗ್ರಾಹಗೊಂಡು (ಮಂತ್ರಶ. ೫೧-೨೩). [ಕೊಂತ$_1$ + ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕೊಂತಗಾಱ, ಕೊಂತಕಾಱ (ನಾ). ಸಬಳವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು; ಕುಂತಹಸ್ತ: ಸಭಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಕುರುಳ್ಚಿ ಕೈಮಾಡುವ ಕೊಂತಗಾಱರ ತಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ); ಮೆಯ್ಮೆರಸುವ ಕೊಂತಗಾಱರ . . . ಪಡೆವೆರಸು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೩-೨೮). **ಕೊಂತಕಾಱ**: "ಕೌಂತಿಕ, ಪ್ರಾಸಿಕ" (ನಾಚಿರಾ. ೩); ನೂಂಕುವ ಕೊಂತಕಾಱರು (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೪೯). [ಕೊಂತ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಕೊಂತಗೆಯ್ಯ, ಕೊಂತಗ್ಯೆಯ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಂತವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು. ೨. ನೈರುತ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ; ನಿರುತಿ: (ಕ). **ಕೊಂತಗ್ಯೆಯ**: ೨. "ಮಾನಿಸದೇರ ಕೊಂತಗ್ಯೆಯಂ ಪಿಚ್ಚವುಣಿಸನೆನಲು ನಿರುತಿವೆಸರಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೪); "ಕೊಂತಗ್ಯೆಯಂ ನಿರುತಿ" (ಕಶರ. ೨೮). [ಕೊಂತ$_1$ + ಕೆಯ್$_2$ + -ಅ$_1$]

ಕೊಂತಗ್ಯೆಯ 'ಕೊಂತಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಕೊಂತಪಣಿ (ನಾ). ಈಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಪಡೆ (?): ಬಿಲ್ಲಣಿಯಂ ಕೊಂತಪಣಿಯ ಮಱಿಲಿಕ್ಕಿ ಸುತ್ತ ದಣಿಯ ಕುದುರೆಯದಳದ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೯-೧೨; 1173). [?]

ಕೊಂತಮಾರ, ಕೊಂತಮಾರಿ (ನಾ). (?): ಕೊಂತಮಾರಿಯು ಲಾಟಕಾಕೋಡಂತೆ ವುತ್ತರ ಡೊಕ್ಕರವು ನೆಱಿ ಕೊಂತಮಾರವು ಲಾಟ ಡೊಕ್ಕರ ಪೋಗು ಬಾಣಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೬೨). **ಕೊಂತಮಾರಿ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕೊಂತಮಾರಿ 'ಕೊಂತಮಾರ' ನೋ.

ಕೊಂತವಿದ್ಯಾಧರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು; ಸಬಳದಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣ: ಸಾಮನ್ತಗರುಡಂ ಕೊನ್ತವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೫-೧೮; 1054). [ಕೊಂತ$_1$ + ವಿದ್ಯಾಧರ]

ಕೊಂತಿ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೊಳೆಯ ಮೀನು, ಮುಡಾವು, ಆಟ್ರೋನಿ, ಕೂಸೆ, ಕಲ್ಲೂರು, ಕೊಂತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪). [← ತುಳು. ಕೊಂತಿ]

ಕೊಂತಿ$_2$ (ಉಕ) ಸಣ್ಣ ಬೆಲ್ಲದ ಅಚ್ಚು: ಪೆಂಟಿ ಬೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಕೊಂತಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರ ಈಗ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). [?]

ಕೊಂದ 'ಕೊಲ್' ಪರಾ.

ಕೊಂದಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದಿಣ್ಡಗೆ ನಾಡಿಯರುಂ ಕೊಂದಡಿಯುಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆತ್ತನಂಗೆಯೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೧೧೮-೪೪; 726). [?]

ಕೊಂದಳ್‌ವೊಱಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು ; ಕೊಂದಳ್ ವೊಱಡಿ ತೆಂಕಾಯ‌್ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೮೦–೧೦೯ ; 799). [ಕೊಂದಳ್ ? + ವೊಱಡಿ (< ವೊರಡ್ಡಿ$_3$)]

ಕೊಂದಾಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊನ್ದಾಱೆ ಬೋಯಸ್ಯ ಕಾಶ್ಯಾ(ಶ್ಯ)ಪ ಗೋತ್ರ ಕುಣ್ಡಿಶರ್ಮ್ಮಣ (ಇಆ. VII, ೧೪೮–೪೫ ; 688). [?]

ಕೊಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದುಪ್ಪಟಿ: ಆನಂದರಸ ದೇವಗಿರಿ ಕೊಂದಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ] ಬಿಳಿದಿನದೇನವಣ್ಣಿಪೆದು ಪಾಟಿಗಳ (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೧೭). [?]

ಕೊಂದು ‘ಕೊಲ್’ ಪರಾ.

ಕೊಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : (+). [←ತಮಿ. ಕೊನ್ಱೈ]

ಕೊಂದೆವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕೊನ್ದೆವಡಿಎ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೫೩–೨೮ ; 550). [?]

ಕೊಂಪೆ (ನಾ). ೧. ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳ ಕಂತೆ ; ಕುಪ್ಪೆ : ಬೀಡು ತೊಲಗಿದ ಬಳಿಕಲಾ ಸುಡುಗಾಡಿನಲಿ ಬೆಂದುರಿವ ಕೊಂಪೆಯ ನೋಡಿ ನಂಬಿರ ಬಹುವೆ (ಹರಿಸಾ. ೮೫) ; ಮನುಷ್ಯ ಸಮಾಜ ಸುಳ್ಳು ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳ ಕೊಂಪೆ (ಚಿಗುಬ. ೩೫). ೨. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ ; ಕುಗ್ರಾಮ : ಹಂಪೆಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕೊಂಪೆಯಲ್ಲಿರುವುದೇ ಲೇಸು (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೮೯) ; ಈ ಕೊಂಪೇಲಿ ಇರೋದೇ ನಾಲ್ಕು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ರು (ಮರಳಿ. ೯೮) ; ಇಂದಿನ ಕಳಸಾಪುರವೆಂದರೆ ಕೊಳಕಿನ ಕೊಂಪೆ (ಕಳಹು. ೧೦೩). ೩. ಗುಡಿಸಿಲು ; ಜೋಪಡಿ : “೧. ಗುಡಸಲು. ೨. ಮನೆ. ೩. ದೇಹ. ೪. ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿ” (ಗಂಗಾಮು. ೧೦೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪಮ್ ; ತುಳು. ಕೊಪ್ಪ ; ತೆಲು. ಕುಪ್ಪ, ಕೊಂಪ]

ಕೊಂಬ ‘ಕೊಳ್$_1$’ ಪರಾ.

ಕೊಂಬಣಸು (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಕೋಡಿಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಿಸುವ ಹಿತ್ತಾಳೆ ಅಥವಾ ಕಂಚಿನ ಅಣಸು ; ಕೋಡಣಸು : ಕೊಂಬಿಗ್ಹಾಕೀದನವ್ವ ಕೊಂಬಣಸು ಹುರುಗೆಜ್ಜಿ ಬಾಲಾಕ್ಹಾಕಿದ ಬೀಸಣಕಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೩–೧). [ಕೊಂಬು$_1$ + ಅಣಸು$_3$]

ಕೊಂಬಳೆ (ನಾ). ರೆಂಬೆ ; ಕೊಂಬೆ ; ಶಾಖೆ (?) : ಅಳಿವೃತಮಪ್ಪ ಕೊಂಬಳೆಯೆ ಸೆಂಬುಳಿಗೋಲ್ ವಸನಂ ಮಿಸುರ್ವ ಕೆಂದಳಿರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೩೬). [?]

ಕೊಂಬಾಟ (ನಾ). ಕೊಂಬಿನ ಆಟ ; ಕೋರೆಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವಿಕೆ : ಸೊನೆಯಿಂ ದಾನಜಲೌಘಮುಂ ತೊನೆಪದಿಂ ಕೊಂಬಾಟಮುಂ ಕೋಕಿಲಸ್ವನದಿಂ ಬೃಂಹಿತನಾದಮುಂ ಮಿಸುಪ ಕೊಂಬಿಂ ಕೊಂಬನಾಟಂದು (ಜಗವಿ. ೧೪–೬೪). [ಕೊಂಬು$_1$ + ಆಟ]

ಕೊಂಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ರಾಚಮಲ್ಲ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ಕೊಮ್ಬಾಳೆಯೊಳ್ ಸ್ವರ್ಗಮೇಱಿದೊಡೆ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೫–೩ ; ಸು. 915). [?]

ಕೊಂಬು$_1$, ಕುಂಬು$_5$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೋಡು, —ಶೃಂಗ : “ವಿಷಾಣಂ, ಶೃಂಗಂ – ಈ ೨ ಕೊಂಬು” (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೩) ; ಪಶುವೆಂದೆನ್ನ . . . ಕೊಂಬ ಹಿಡಿದೆತ್ತುವನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೫೨) ; ಶೂಲದಂತೆಸೆವ ಕೊಂಬುಗಳಿಂದೆ ತಿವಿದುದು (ಮೋಹತ. ೩೮–೩೧) ; ಕವಾಡದ ಝುಲ್ಲಿಯ ಕೊಂಬಿನೆತ್ತುಗಳಸಿಲ್ಲದೆ ತಿರುಹಿಕೊಂಡು (ಕಂನವಿ. ೩–೭೨). ೨. ಆನೆಯ ಕೋರೆ ; ದಂತ : “ರದನಂ ವಿಷಾಣಮನೆ ಕೊಂಬೆನಿಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೪೬–೯) ; ಸೊಕ್ಕಾನೆ ಮೇಲ್ವಾಯೆ . . . ಅಲುಗಿ ಕೊಂಬಂ ಕಿತ್ತು (ರಾಘಚ. ೧೭–೭೦). ‘ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ’ ಪರಾ. ೩. ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಡಲು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೋಡಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೊಳವೆ, —ಪಾತ್ರೆ : ಸಾದಿನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಮೃಗಮದದ ಕೊಂಬುಗಳ ಕರ್ಪೂರ ಕರಂಡಕ ನಿಕರದ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೨೨ವ) ; ಕಾಂತನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಳಪಡಿಸಲ್ಕೆ ಕೊಂಬು ಜೀರ್ಕೊಳವೆಯೊಳೆಚ್ಚಾಡುತಿರ್ದರ್ (ಮೋಹತ. ೧೪–೬೪). ೪. ಕೊಂಬಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಊದುವ ವಾದ್ಯ ; ಕಹಳೆಯಂತೆ ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಸಾಧನ : ಚಂದ್ರಶಿಲೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕೊಂಬ ಬಾರಿಸುತ (ಮಹಾದೇ. ೩೩–೯) ; ಬಾರಿಸುವ ಕೊಂಬು ಮದ್ದಳೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೪೯) ; ತಂಬಟದ ಕೊಂಬಿನ ಗಾಳುಗಜಜಿನ ಕಹಳೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೯) ; ಚೀರುವ ಕಹಳೆ ಕೊಂಬಿನೊಳಿದ್ದರೈವತ್ತಾಱು ದೇಶದ ಧರಣಿಪರು (ಭರಚ. ೨೨–೯) ; ಚಪ್ಪಾಳೆಗಳ ರವ ಕೊಂಬು ಕೊಳಲು ಹೊನ್ನ ತಪ್ಪಟೆಗಳ ದನಿ (ಕಂನವಿ. ೨೫–೧೧೧). ೫. ಮರದ ಶಾಖೆ ; ಟೊಂಗೆ ; ಕೊಂಬೆ : “ವಿಟಪಮೆನೆ ಕೊಂಬಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೩೨–೨) ; “ಕೈಕೋಡು ಕೊಂಬೆಂದೊಡೆ ಪಾದಪ ಶಾಖೆ” (ಕವಿಕಂ. ೫೬) ; ಮರದೊಣಗಿದ ಕೊಂಬುಗಳೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೮–೧೩) ; ಕೊಂಬುಗಳೊಳ್ ಪಣ್ಬಲಮುಂಟು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೦) ; ಕೋಡಗದೆರ್ದೆ ಕೊಂಬಿನ ಮೇಲೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೦–೭) ; ಅಂಗದ ಕೊನೆಯ ಮೇಲಣ ಕೋಡಗ ಕೊಂಬಿಂಗೆ ಹಾಱಿತ್ತು ಅಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೮–೩೧) ; ಕರತಳದ ತಳಿರೆಲೆಯ ಕಡಿದೋಳುಗಳ ಕೊಂಬುಗಳ . . . ರಣವನವೆಸೆದುದು ಖಡ್ಗಚೈತ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೪೨). ೬. ನೆತ್ತಿ ; ಶೃಂಗ ; ಕೋಡುಗಲ್ಲು : ಇಂಬಪ್ಪ ಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಬೆರಡನೆ ಕಂಡು ಶಂಭುನಾರಿಯ ನೋಡಿ ಮಾತನಾಡೆ (ಶಿವಗೀ. ೭೮೩) ; ಪಡುವೆಟ್ಟನ ಕೊಂಬಿನ ಗುಹೆಯಂ ಸಾರ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೫–೧೧). ೭. ಕೋಡಿ : ಅನ್ದುವದೇರಿಯ ಪಡುವಣ ಕಡೆಗೊಂಬು (ಎಇ. X, ೬೬–೭೦; 892). ೮. (ಆಲಂ) ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ ; ಹೆಮ್ಮೆ : ನಂಬದೆ ನಚ್ಚದೆ ಬಱಿದೆ ಕರೆವರ ಕೊಂಬ ಮೆಟ್ಟಿ ಕೂಗೆಂದ (ಬಸವ. ೧೧೭). ೯. ಆಶ್ರಯ. ‘ಕೊಂಬುಗೊಡು’ ಪರಾ. ೧೦. [ವ್ಯಾಕ] ಉಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕಾಗುಣಿತ ಚಿಹ್ನೆ (ು) : ‘ಕ’ಕ್ಕೆ ಕೊಂಬು ಕೊಟ್ಟರೆ ‘ಕು’ ಆಗುತ್ತದೆ. (ರೂಢಿ). ಕುಂಬು$_5$: ೮. ಜಗತ್ ಶ್ರೀಷ್ಮನಹ ಅಜನ ಕುಂಬು ಮುಱಿಯಿತ್ತು ಧರೆಯ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರಿಬ್ಬರೂ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದರಲ್ಲಾ (ಪದಗೋ. ೨೨೯).

ಕೊಂಬುಬರು = (ಆಲಂ) ಅಹಂಕಾರಬರು ; ಕೋಡುಮೂಡು: ಫೌಜುದಾರಿಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕೊಂಬುಬಂದಿದೆ ಮಗನಿಗೆ (ನಾಪೋಲಿ. ೨೬೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಮ್ಪು ; ತುಳು. ಕೊಂಬು ; ತೆಲು. ಕೊಮ್ಮು]

ಕೊಂಬು$_2$ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಪ್ರದೇಶ ; ಸಂಕೇತಸ್ಥಳ : “ಕೊಂಬು – ಸಂಕೇತಸ್ಥಳಂ” (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; “ಕೊಂಬೆನಲ್ ಸಂಕೇತ ಭೂಮಿ” (ಕಬ್ಬಕೈ. ೩೮) ; “ಕೊಂಬೆಂದು ಸಂಕೇತ ಸ್ಥಲಕಕ್ಕು ನಾಮಂ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೮) ; ಜಾಣನಾಗಿ ಮೂಱು ಕೊಂಬುಮನಾಱು ನಾಕ್ಪೋಗುವಮನ್ . . . ಬಲ್ಲನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩ ವ) ; ಬೆಳತಿಗೆ ಗಣ್ಣ ಪೆಣ್ಣೆ ನನೆಯಂಬಿನ ಕೊಂಬಿನ ನಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೦–೧೮). [?]

ಕೊಂಬುಕಹಳೆ ‘ಕೊಂಬುಗಹಳೆ’ ನೋ.

ಕೊಂಬುಕಾಳೆ ‘ಕೊಂಬುಗಹಳೆ’ ನೋ.

ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ (ನಾ). (ಆನೆಯ) ಕೋರೆಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕತ್ತಿ : ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಂಬುಗತ್ತಿಯ ಸುಂಡಿಲೊಳಗಳವಟ್ಟಿಹ ಬೀಸುಗಂಡೆಯದ (ಕಂನವಿ. ೩–೪೩) ; ಆನೆಗಳನು ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ ಸಹಿತ ತಂದಾನಿಸಿ ಕೆಡಹಿ ಬಾಗಿಲನು (ಕಂನವಿ. ೧೪–೧೬೦). [ಕೊಂಬು$_1$ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಂಬುಗಲ್ಲು (ನಾ). "ಸುಲಭವಾಗಿ ಒಡೆದು ಹೋಗುವ ಮರಳು ಗಲ್ಲು; ಕೊಂಬುಗಲ್ಲು" (Hornstone. ಇಂಕನಿ).
[ಕೊಂಬು₁ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃)]

ಕೊಂಬುಗಹಳೆ, ಕೊಂಬುಕಹಳೆ, ಕೊಂಬುಕಾಳೆ, ಕೊಂಬುಗಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಬಿನಂತೆ ಬಾಗಿದ ಕಹಳೆ; ಕೊಂಬಿನಾಕಾರದ ಕಾಳೆ: ಕೊಂಬುಗಹಳೆ ಪೊಂಗಹಳೆಯುತ್ಕಟ ತಾಳ ಮದ್ದಳೆಗಳು (ಜಿಬವು. ೫-೭). **ಕೊಂಬುಕಹಳೆ**: ೨. ಕೊಂಬು ಮತ್ತು ಕಹಳೆ: ಕೊಂಬುಕಹಳೆಗಳು ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕರೆಯುವಂತೆ ಮೊಳಗತೊಡಗಿದವು (ಕಾಲೂರ. ೧೩ ಕಥಾಸಾರ). **ಕೊಂಬುಕಾಳೆ**: ೨. ಕೊಂಬುಕಾಳೆಗಳಿಂದ ರಂಭೇರ ಒಡಗೂಡಿ ಛಂದದಲಿ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದರು (ಕರ್ನಾಕ. ೨೫೦). **ಕೊಂಬುಗಾಳೆ**: (೬). [ಕೊಂಬು₁ + ಕಹಳೆ]

ಕೊಂಬುಗಾಳೆ 'ಕೊಂಬುಗಹಳೆ' ನೋ.

ಕೊಂಬುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು; ಆಸರೆ ನೀಡು: ಹಿಮುಕ್ಕಿ ಕೊಂಬುಗೊಟ್ಟಾಲಮನಗ್ರಪಲ್ಲವ ಕರಾಗ್ರನಿರುದ್ಧ ಮರುತ್ತರಂಗಿಣೀ ಕೂಲಮನೆಯ್ದಿದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೨೭).
[ಕೊಂಬು₁ + ಕೊಡು₁]

ಕೊಂಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಆಸರೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಕಣ್ಗೆವಂದಿರ್ದುವನಿವನೆ ವಲಂ ಕೊಂಬುಗೊಂಡಂಗಜಂ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಪಾರ್ದಾರ್ದಾಗಳುಂ . . . ನಲ್ಲಂಬುಗಳಿನೆಚ್ಚಿ ಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೩); ಮದನಂ ಕೊಂಬುಗೊಳಲ್ಕೆ ನಚ್ಚುವ ನವಾಮ್ರಂ (ಚಂದ್ರವು. ೧-೧೦೪); ಬನದ ಕುಂಜದೊಳ್ ಕೊಂಬುಗೊಂಡ ಕಟ್ಟಲೆಯ ಪೊಟ್ಟಿನ ಬಲದಿಂ (ವರ್ಧವು. ೬-೨೩ ವ); ಎಜಗುವ ತುಂಬಿವಿಂಡಗಿಯೆ ಬಗ್ಗಿಪ ಕೋಗಿಲೆ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಬಬ್ಬುಱಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೧).
[ಕೊಂಬು₁ + ಕೊಳ್₁]

ಕೊಂಬುಚೀರು (ನಾ). = ಕೊಂಬಣಸು: ಬೆಳ್ಳಿ ಬಂಗಾರದ ಕೊಂಬು ಚೀರುಗಳನ್ನು ಜರತಾರಿಯ ಜೂಲಗಳನ್ನೂ ರೈತರ ಎತ್ತುಗಳು ಕಾಣುವಂತಾಯಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೧೭).
[ಕೊಂಬು₁ + ಚೀರು ?]

ಕೊಂಬುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕೀಸುವಲೆ, ಕೊಂಬುವಲೆ, ಹಿಡಿಗಣ್ಣವಲೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೧-೧೯)
[ಕೊಂಬು₁ + ಬಲೆ₁]

ಕೊಂಬುವಿಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಲ್ಲು (?): ಆ ಕೊಂಬು ವಿಲ್ಲಿನ ಖಡ್ಗದ ಬಲ್ಲೆಯದಾ ಕಡುಸತ್ವದೇಳ್ಗೆಯನು . . . ಆ ರಾಮನೇ ಕಾಂತದೊಳು ತೋರಿಸಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೧೧೫).
[ಕೊಂಬು₁ + ಬಿಲ್ಲು (< ಬಿಲ್₂)]

ಕೊಂಬುವೆರೆ (ನಾ). ೧. (ಕೊಂಬಿನಂತೆ) ಡೊಂಕಾದ ಚಂದ್ರ; ಅರ್ಧಚಂದ್ರ. ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳು ತೋರುಬೆರಳುಗಳ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶ: ನಿನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಗವಂ ಕೊಂಬುವೆರೆಯೊತ್ತದಿರೆ ತನ್ನ ಹೆಸರಂ ಮಗಚು (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೪-೬೨). [ಕೊಂಬು₁ + ಪೆರೆ (< ಪೆಱೆ)]

ಕೊಂಬುಸ್ತಳೆ (ನಾ). (?): ಚಂನಬಸಪನ ಮಗ ಕೊಶಪ ಯಡೆಉರ ಸಿಧೇಸ್ವರಮಿಯವರ ಪದಕೆ ವಪಿಸಿದ ಸತ್ತಿಗೆ ಕೊಂಬುಸ್ತಳೆ ೨ (ಎಕ. XVI, ಕುಣಿಗ. ೭೯-೧; ?). [?]

ಕೊಂಬುಬಿಱ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಬಿಡು; ಆಶ್ರಯತಪ್ಪಿ ಹೋಗು: ಜಸಮುಬಿಱದೋಜೆಗೆಟ್ಟು ಭಯದಿಂ ನಿಜವಾಹಿನಿಯುಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಸಾಹಸ ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಕೊಂಬುಬಿಱದ ಕೋಡಗದಂತೆ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೩೫).
[ಕೊಂಬು₁ + ಉಬಿಱ₁]

ಕೊಂಬೆ₁ (ನಾ). ಮರದ ಟೊಂಗೆ; ರೆಂಬೆ; ಶಾಖೆ: ಮರವನೇಱಿದ ಮರ್ಕಟನಂತೆ ಹಲವು ಕೊಂಬೆಗೆ ಹಾಯುತಲಿದೆ ಬೆಂದ ಮನವ ನಾನೇ ನಂಬುವೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೩); ಮಹಾವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ . . . ಹಸಿಕೊಂಬೆ ಯೊಂದು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದೆ (ಆರ್ಯಕ. ೬೭).
ಕೊಂಬೆಬಾಳೆಗಿಡ = ರೆಂಬೆಯಾಗಿ ಕವಲೊಡೆಯುವ ಬಂಗಾಳ ದೇಶದ ಬಾಳೆ: (೬). [< ಕೊಂಬು₁]

ಕೊಂಬೆ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊಮ್ಮೆ . . . ಕೊಂಬೆ ನಲ್ಲಗನ್ನೆ (ಪ್ರೈಡಗಿ. ೧೮-೨೭೧). [?]

ಕೊಂಬೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕವಲುಗಲ್ಲು; ಜೂಪುಗಲ್ಲು (?): ಕೊಂಬೆಗಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲು ಕಿಸುನೆಲ ಉ ಮತ್ತರು ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i; ೩೬೭-೨೬; 1229).
[ಕೊಂಬೆ₁ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್₃)]

ಕೊಂಬೆಗಾರೊಡ (ನಾ). (?): ಕೊಳಗುಪ್ಪೆ ಪೆಟ್ಟಿಪಸಿ ಅರ್ಧಂ ಕಾನಸೊಪ್ಪಿನರ್ಧಂ ಪಾರಲರ್ಧಂ ಕರ್ಸಪಿಣ್ಣಂ ನೂಱಿರ್ಪತ್ತೆಣ್ಬು ಕೊಂಬೆಗಾರೊಡಂ ಪಡೆಯಂ ಮೆಣ್ಸು ಮೂಡೆ ಜಮೀ ಒನ್ದು (ಎಇ. XXI, ೧೭೮-೧೫; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಂಬೆಯಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಜಿಡ್ಡಿಯಿಂದಿ-ಕೊಂಬೆಯ ಬಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೩). [ಕೊಂಬೆ₁ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕೊಂಬೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕವಲು ಬಿಡು; ಚಿಗುರು: ಹಿತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದ ಸಸಿ ಕೊಂಬೆಯೊಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೊಂಬೆ₁ + ಒಡೆ]

ಕೊಂಬೇರಿಕೂಗುವನಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: ಕೊಂಬೇರಿಕೂಗುವನಗೆಡ್ಡೆಯನಾದಿವಾರ ತಂದು ಹಸುವಿನ ಹಾಲೊಳು ಶರ್ಕರೆವೆರಸಿ ಮೂರುದಿನ ಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಮೇಹದ ಕಲ್ಲೊಡೆದು ಬೀಳು ವುದು (ಸಕವೈ. ೩೭೮). [? + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಕೊಂಬೇಳು (ನಾ). = ಕೊಂಗೇಳು (?): ಧಾಳಿಯನಟ್ಟು ಕೊಂಕಣ ನಂಕಣಿಯೊಕ್ಕಿದಪಂತಗುಳ್ದು ಕೊಂಬೇಳುಮನಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಮಲೆಯೇಳುಮನಾಗೆ ಮುಚ್ಚಿ ಮುಕ್ಕಿ ನಿರ್ಮೂಳಿಸಿದಪ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೫; 1068).
[ಕೊಂಬು₁ + ಏಳು₃ (< ಏೞ್₃)]

ಕೊಂಬೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಏರು; ರೆಂಬೆಹತ್ತು: ಆಲದ ಮರನ ಕೊಂಬೇಱಿ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಲಾಗಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೬-೮).
[ಕೊಂಬು₂ + ಏಱು₁ (< ಏಱ್₁)]

ಕೊಂಬೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಚಾಚು; ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸು: ಹಿಮಸೇತು ಮನ್ದರಮುಮಂ ಕೊಂಬೊತ್ತಿ ಸುತ್ತಿಱ್ಬುವಾ ಸುರಲೋಕಂಗಳಿನತ್ತಜಾಣ್ಡತಟದೊಳ್ಕೀರ್ತಿಲ್ಲತಾವಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರದಿಂ ಪರ್ವ್ವಿದೀ ಕಾಳಿದಾಸನೇಂ ಮಹಾಸತ್ವಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೨-೩೬; 1046). [ಕೊಂಬು₁ + ಒತ್ತು₁]

ಕೊಂಬೊಳು (ನಾ). = ಕೊಂಗೇಳು (?): ನೊಳಂಬಡೇವ . . . ಸಂತೋಸದಿಂದಂ ಕೊಂಬೊಳು ಮಲೆಯೇಳುಮನಂ ಬಿಲುಗುಡಿಸಾರ್ದು ತಿಬ್ಬಿನುದಯಾದಿತ್ಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೨೭; 1076). [?]

ಕೊಂಯಿಕ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಕೊಂಯಿಕಿಡು' ಪರಾ.

ಕೊಂಯಿಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಯ್ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಕಾಡು ಕೋಣಗಳು ಕೊಂಯಿಕಿಡುತ್ತ ಓಡಿದವು (ಕಏವು. ೬-೧೧೨).
[ಕೊಂಯಿಕ್ + ಇಡು₁]

ಕೊಕ್ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. ೨. ಕೊಕ್ಕೋ ಆಟ ದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಒಂದು ಶಬ್ದ.

ಕೊಕ್ಕೊಡು = ೧. ಕೊಕ್ ಎಂದು ಕೂಗಿ ಆಟಗಾರನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸು. ೨. ಒಬ್ಬನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ವರ್ಗವಾಗಿ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊ. 'ಖೋ' ಪರಾ.

ಕೊಕಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಪಿಲ್ಲವೆಳಾರಸರ್ ಪೊಯ್ಸಾಳ್ ಕೊಕನ್ದಿಯುಂ ಮಯಿಲುರಗಯುಮರ್ ಮೇಲ್ಪಾಳುವರ್ ಜಾದಿಗಾಲು ಕೊಲಿಗಂ ಕೆಱೆಕ್ಕಾಲು (ಮೈಆರಿ. ೯೫೨೫, ೧೦೬-೧೯ ; ?). [?]

ಕೊಕಾಜಿನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಱೆಅಂಗ ಪೋಲುಕೇಸಿಯ ಬೂದಿಗನ ಕಾಳಿಗದೊಳ್ ಪೋಲುಕೇಸಿಯೊಡತಿಹದು ಕೊಕಾಜಿನ ಕೊನುಸತ್ತ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೪-೧೧ ; ಸು. 990). [?]

ಕೊಕೇನ್ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: (ವೈಔಗಿ. ೩೫-೬೪೨). ೨. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವ ಮುನ್ನ ನರಮಂಡಲಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ. [← ಇಂ. Cocaine]

ಕೊಕ್ಕ (ನಾ). ಕೋಳಿ: ಉರಗಿಯನೆಯರ್ ಪಿಡಿದೊಡದಂ ಕುರಂಗರಿಪು ಬೆಕ್ಕು ಕೊಕ್ಕನಂ ತವೆ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ಪಿಡಿದುದು (ಯಶೋಚ. ೩-೫೬).
[< ಸಂ. ಕುಕ್ಕುಟ]

ಕೊಕ್ಕಂಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಕ್ಕಂಗೆಱೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ಶೃಂಘ(ಗ)ಮೆ ಒಜೆಕೋಡಿನ ಹಂಚಿಯದ ಹುತ್ತೂರ ತ್ರಿಸಂಧಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೩-೩೨ ; 10ನೆಯ ಶತ). [ಕೊಕ್ಕ ? + ಕೆಱೆ]

ಕೊಕ್ಕರ₁ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯ ; ಜುಗುಪ್ಸೆ ; ಹೇವರಿಕೆ: ಅಪ್ಪಳ, ಕೊಕ್ಕರ, ಬೆಕ್ಕರ, ಡೊಕ್ಕರ, ಚೆಕ್ಕರ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೯ ಪ್ರಯೋ). 'ಕೊಕ್ಕರಗೆಯ್' ಪರಾ. [?]

ಕೊಕ್ಕರ₂ 'ಕುಕ್ಕುರ₁' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕರಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು ; ಅಸಹ್ಯಪಡು ; ಹೇವರಿಸು: ತರುಣೀಜನವೆಸಗುವ ಕಾಪಟ್ಯಕೆ ಪಿರಿದು ಕೊಕ್ಕರಗೆಯ್ವುತ (ಪ್ರಭಂಜ. ೩-೫೪). [ಕೊಕ್ಕರ₁ + ಕೆಯ್₁]

ಕೊಕ್ಕರತೆ (ನಾ). ಜುಗುಪ್ಸೆ; ಅಸಹ್ಯ: ಚಿಮಿಚಿಮಿಸುತಿರ್ಪ ಕೋಳ್ಮಿದುಳಿಂ ಸಂಗರರಂಗಮಾವಗಂ ಕೊಕ್ಕರತೆ[ಪಾಠಾಂ. ರಿಕೆ] ಯನೊಡರಿಸದಪಾರ ಕಣ್ಗಂ ಮನಕಂ (ರಸರ. ೨-೧೧೬); (ಶೃಂಗಾರ. ೧-೭೯ ನೋ). [< ಕೊಕ್ಕರ₁]

ಕೊಕ್ಕರಿ (ನಾ). ಡೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ: ಅಕ್ಕರಿ ಕೊಕ್ಕರಿ ಕೊಕ್ಕಂ ಮೀಸೆಗಳಳಿವಾವು (ಎಬಕಾ. ೧೩೩-೩).

ಕೊಕ್ಕರಿಬಿಕ್ಕರಿ = ಅಂಕುಡೊಂಕುತನ; ವಕ್ರತೆ: (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಕ್ಕರ್ಯೈ; ಮಲ. ಕೊಕ್ಕರ; ತೆಲು. ಕೊಂಕರ; ಪರ್ಜಿ. ಕೋಕೊರ್; ಕುಇ. ಕೊಂಗೊಂ]

ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ, ಕೊಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಹೇಸಿಕೆ ; ಜುಗುಪ್ಸೆ ; ಅಸಹ್ಯಭಾವ; ಓಕರಿಕೆ: ಇನಿತಂ ನಿಮ್ಮ ಮನಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆಯುಂ ಮಾಡಿರ್ದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮೆಂತೆನಗೊಲ್ಪಂ ಪಡೆದಪ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೪-೭೯); ದುರಿಂದ್ರಿಯ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ ಪುಟ್ಟೆ ನಿರ್ವೇಗದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೩೦); ರಣದಲ್ಲಿ ಮಾರಿಗೆಯರೋಚಕಮಾಗುತಿರೆ ದಣಿವುಂಡು ಕಾಲಂಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ ಹುಟ್ಟುತಿರೆ (ದಕ್ಷಾರ. ೧೪-೪) ; ಹೆಳವನ ವಿಕ್ರಮುಮುಂ ಬೆಂದ ಸೀರೆ ಸಲ್ಲದ ಧರ್ಮಂ ಪಕ್ಕಲೆಯ ನೀರು ಮನಕಂ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆಯ ತಾರದಿಹುದೆ (ನೀತಿಸಾ. ೩೪). **ಕೊಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ**: ನಿಮ್ಮ ಮನಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕ್ಕೆಯಾಗಿಯುಂ ಪಾಱಿಗೆ ಗೆಂಟಾಗಿಯುಂ ನೆಗಬ್ಬಿಮಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೧ವ).
[ಕೊಕ್ಕರ₁ + -ಇಕೆ]

ಕೊಕ್ಕರಿಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೊಕ್ಕರಿಸು₁: ಆತನಂ ಪ್ರತಿಬೋಧಿಸಿ ತಿಳಿದು ಕೊಕ್ಕರಿಕೆವೆತ್ತುದಱಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೫೭ವ). [ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ + ಪೆಱು₁]

ಕೊಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ 'ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕರಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಹ್ಯಪಡು ; ಜುಗುಪ್ಸೆತಾಳು ; ಹೇಸು ; ಹೇವರಿಸು: ಮನಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸದೆ ಬಗಸಿರೆಯಿನಳುಕ್ಕೆಯೆ ಮೊಗೆಮೊಗೆದು ನೆತ್ತರಂ ಪವನಸುತಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೬); ತನ್ನ ನಿಸ್ತ್ರಿಂಶಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೫ವ); ಪಸಿದಾಗಳ್ ಕೊಕ್ಕರಿಸದೆ ಪೆಣನಂ ತಿಂದುಂ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೧೪) ; ಹೊಲಸಿನಟ್ಟುಳಿಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸದಿಹೆ (ಹಪಕಾ. ೧೧-೩೩); ಕುಲಕೊಲೆಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿದೆನು (ಕುಮಾವ್ಯಾಭೀ. ೩-೩೦) ; ಕೊಕ್ಕರಿಸುವವನಲ್ಲಿವನು ಕೊಲೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೫೧-೨೬). ೨. ಬೆದರು; ಹೆದರು; ಅಂಜು: ಮರವಾಯ್ದು ಪೊಣರ್ವ ವಿಸಟಂಬರಿವಕರೇಣುಗಳನೆರೆವಹರಿವಿರುತಿಗೆಕೊಕ್ಕರಿಸುವನಿಪ್ಪೆರ[ಪಾಠಾಂ. ೩ೀರ್ಪರಿ]ಗೆಯ್ವಿಭ ಪರಿಕರವೆಸಗುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೯೩). ೩. ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಕುಗ್ಗು: ಪರವಧುಗೋತು ಕೂಡಲೆಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ನೋಡಿ ಕನಲ್ದು ಜೋಲ್ದು ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ ಪೆರ್ಜಿಗೆ ಬೆಚ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೭೯) ; ಜ್ವರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ... ಮೈ ಕೊಕ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ರಿಸಿಕೊಂಡು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೩೪೬ ಟೀಕು) ; ಬಳಲಿಕೆಯುಂಟಾಗಿ ಶರೀರವು ಕೊಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಬ ರೀತಿಯನ್ನೀಹಜ್ಜಾಗಿ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತ... ಇರುವುದೇ ಜ್ವರವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೬೨). ೪. ಅಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು ; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು: ಅಲ್ಲ ಮನ ಮಾತಿಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ಕೋಪಾಟೋಪವಾವರಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೧೦) ; ದುಷ್ಕೃತವನೆಸಗುವರು ಫಲದೊಳು ಕೊಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಕುಲಿ]ಸುವರು ಸುಕೃತವೆಂಬುವ ಲೆಕ್ಕಿಸರು (ಕುವ್ಯಾ ಉ. ೪-೯೬). ೫. ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನಗು; ಪರಿಹಾಸಮಾಡು: (ಕ). ೬. ಬೆದರಿಸು; ಹೆದರಿಸು ; ಅಂಜಿಸು: "ಕೊಕ್ಕರಿಸು – ವಿಭರ್ತ್ಸನೇ (ನಿರ್ಭರ್ತ್ಸನೇ) ಬೆದರಿಸು" (ಶಮಧಾ) ; ಘೂರ್ಮಿಸುತುಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸುತಿದಿರಾಂತು ವಿಸಟಂ ಬರಿದುದು... ಘೋರವರಾಹಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೩). [ಕೊಕ್ಕರ₁+-ಇಸು₁]

ಕೊಕ್ಕರಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಕೋರೈಸು ; ಕುಕ್ಕು ; ಚುಚ್ಚು: ಕೊಕ್ಕರಿಸು ತುಗುವ ತನಿಗೆಂಡಗಳ ಸಲೆ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಮೊಗೆವ ಪೆರ್ಗಿಚ್ಚುಗಳ ವೆಂಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೨) ; ಕಿಣ್ಣವಡೆದ ಪವಳದ ಪಸರಗಳಾಗ ಕಣ್ಣ ಕೊಕ್ಕರಿಸುತೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಠವ. ೬-೬೭) ; ಬಜಸಿಡಿಲ ಬಿಜುಸರವುಂ ಕೇಳ್ದು ಕೊಡಕೆ ನಿಮಿರೆ ನವಿರ್ಕೊಕ್ಕರಿಸೆ ತಳರ್ನೋಟದಿಂ ನೋಬ್ಬ ಹರಿಣಸಂದೋಹದಿಂದೆಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೨೪) ; ಹೊರಚೆಲ್ಲಿದ ಬೆಳಕು ಇವನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕೊಕ್ಕರಿಸಿತು (ಘಾಟೀಮು. ೩೭). [?]

ಕೊಕ್ಕರಿಸು₃ (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅರಚು: (ಕ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಕ್ಕರಿ ; ತೆಲು. ಕೊಕ್ಕರಿಂಚು]

ಕೊಕ್ಕರೆ₁ (ನಾ). ೧. ನೀಳವಾದ ಕತ್ತು ಉಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರು ಹಕ್ಕಿ ; ಬಕ: ಗಿಳಿಯ ಗೂಗೆಯ ಕೊಕ್ಕರೆಯ ಕ್ರೌಂಚಗಳ (ವೀಶೈವು. ೬-೧೯-೭) ; ಕಂಕ ಕೊಕ್ಕರೆ ಶುಕಂ (ಯಾದವಮ. ೪-೫೩) ; ಕೊಕ್ಕರೆಗೆ ಒಂದೇ ಕರಿಯೆ (ಚಂಗೂಲಿ. ೧೨೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯರೋಗ. 'ಕೊಕ್ಕರೆರೋಗ' ಪರಾ. ೩. (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು.
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೊರ್ಂಗ್ ; ತೆಲು. ಕೊಕ್ಕೆರ, ಕೊಕ್ಕೆರಾಯಿ]

ಕೊಕ್ಕರೆ₂, ಕೊಕ್ಕಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ದೊಡ್ಡ ಜಾಪಾಲಜಪ್ಲೆ, . . . ಕೊಕ್ಕರೆ (ವೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೦೩). **ಕೊಕ್ಕಲೆ**: ಆಗಳವ ಹಿಂದಣ ಕಾಡವಳಗೆ ಮೂರು ವೇಳ್ಯ ಕೊಕ್ಕಲೆ ಕಟ್ಟಿ ಮೆಟ್ಟುವ ಶಬ್ದ ಕೇಳಿದ್ದೇ ಹೊರ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೧) ; ಕಾಡಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕಲೆ ಮುಚ್ಚಿ ಮಡಗಿ ಬಂದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೬). [← ತುಳು. ಕೊಕ್ಕರೆ]

ಕೊಕ್ಕರೆಕಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು, ಪಕ್ಕಿರೋಗ, ಜಂತು ಹುಳುಗಳು, ಕೊಕ್ಕರೆಕಾಲು, ಹುಲಿಹುಣ್ಣು – ಖಾಸ್‌ಬಂಗಲೆ ಖಾಯಿಲೆಗಳೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಮನೇಲೆ (ತುಟಮೀ. ೨೯).
[ಕೊಕ್ಕರೆ$_1$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕೊಕ್ಕರೆರೋಗ (ನಾ). ಭತ್ತದ ಬೆಳೆಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಗದ್ದೆಗೆ ಕೊಕ್ಕರೆರೋಗ ಬಂದು ಬೆಳೆಯೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕೊಕ್ಕರೆ$_1$ + ರೋಗ]

ಕೊಕ್ಕರೇಹುವ್ವಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಬಕಪುಷ್ಪ: "ಶಿವಮಲ್ಲೀ, ಪಾಶುಪತಃ, ಏಕಾಷ್ಠೀಲಃ, ಬಕಃ, ವಸುಃ – ಈ ಬಕಪುಷ್ಪದ ಹೆಸರು, ಕೊಕ್ಕರೇಹುವ್ವಿನಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೧೫).
[ಕೊಕ್ಕರೆ$_1$ + ಹುವ್ವು (< ಪೂ$_2$) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೊಕ್ಕಲೆ 'ಕೊಕ್ಕರೆ$_2$' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕಸ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠನಾದವನು; ಕಠಿಣನಾದವನು; ಗಟ್ಟಿಗ: ಮೆಱೆದುದು ರಕ್ಕಸರ ನುಂಗುವ ಕೊಕ್ಕಸರ ಗಾದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧–೨೭); ಖಳ ಸಿಕ್ಕಿದನು ಹಿಡಿ ಹಿಡಿಯೊ ಹಿಡಿಯೆನೆ ರಕ್ಕಸರ ನೆರೆ ತಿಂಬ ಕೊಕ್ಕಸರಾಯ್ತು ಮರ್ಕಟರು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨–೩). 'ಕಕ್ಕಸ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಕರ್ಕಶ]

ಕೊಕ್ಕಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕುದಿಗೊಳ್ಳು; ಸಂತಾಪಹೊಂದು; ಸಂಕಟಪಡು: ಅಳುಕೆ ನೆಲವಕ್ಕೆ ಕನುಕಿಸುಗುಳನಾಗಿ ಕನಲ್ದುಕ್ಕಿ ಕಿಡುಕೆ ಕೊಕ್ಕಳಗೊಳೆವಂ ಕಕ್ಕಳಗಳಲ್ದು ಮೆಯ್ಯಲೆ ಕುಕ್ಕುಳಗಂದಿ ಪೊಂದೆ ಚಿತ್ತಮಾ ತುಂಬಿಗೆಯಾ (ಬಂಹರಿ. ೧೩–೩೪). [< ಕುಕ್ಕುಳ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಕ್ಕಱ (ನಾ). "ಬೆಕ್ಕು" (ಅವಚಂ. ಟೀಕೆ): ಕೋಳಿಯ ಆರ್ಕಜದ ಆಱುವನಱಿದ ಆರು ಹಿರಿಯರ . . . ಕೋಳಿಯ ಕೊಕ್ಕಱನ ಕಪಿಯ ಭಾವದಲಱಿಯದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಕೆದಱಿದ ಚರಣ ಉಡುಗಿ . . . ಈ ವರ್ಮವನಱಿದಾತನೆ ಲಿಂಗೈಕ್ಯ ತಾನೆ ಪ್ರಾಣಪುರುಷ (ಅವಚಂ. ೮೨–೩೭೧).
[?]

ಕೊಕ್ಕಱಗುದಿ 'ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿ' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕಾಟ (ನಾ). ಖೋಖೋ ಆಟ: ಹುಡುಗರು ಕೊಕ್ಕಾಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕೊಕ್ + ಆಟ]

ಕೊಕ್ಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಕ್ಕನ್ನು ಆಡಿಸು; ಚುಂಚಿನಿಂದ ಕುಕ್ಕು: ಕೆಲವು ಕೆಸರು ಕೆದರಿದುವು; ಕೆಲವು ಕಸದ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕಾಡಿದುವು (ಮಲೆಮ. ೫೨). [ಕೊಕ್ಕು$_2$ + ಆಡು$_1$]

ಕೊಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕೆಯಂತೆ ಬಾಗಿರುವ ಮರದ ಕೊಂಬೆ: (ಕ).
[< ಕೊಕ್ಕೆ$_1$?]

ಕೊಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಣಿಸು; ಬಾಗಿಸು; ಕೊಂಕಿಸು: ಕೊಕ್ಕಿಸದಿರು ದೇಹವ ಹೊಱಹೊಟ್ಟೆಯನಕ್ಕುಳಿಸದಿರು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೫–೨೨); ದಿಕ್ಕರಿ ಘೀಳಿಟ್ಟುವು ಪಲಸಿರಗಳ ಕೊಕ್ಕಿಸಿದುದು ಫಣಿ (ರಾಮವಿ. ೧೭–೧೦೩).

ಕೊಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ = ಕೊಂಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಬಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು: ಮಂತ್ರಿಮಿತ್ರರು ಸುಕ್ಕಿದಂಗುಲಿಯ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಠಕ್ಕಿಗಾನೃಪ ಜಿನಪತಿಯೆಂಬ ಮೋಱೆಯ ಕೊಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡು ಕೈದೆಗೆವ (ಭರಚ. ೪೯–೯೨); ತನ್ನ ದೇಹದ ಕಟ್ಟು ಕೊಱೆಯೆ ಕೊಕ್ಕಿಸಿಕೊಳುತ್ತಂ ನೆಟ್ಟನುತ್ತಮಾಂಗವ ಬಗ್ಗಿಸಲ್ (ಪಾಸೋಪು. ೩–೮೫).
[ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೊಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಕೊಕ್ಕರಿಸು: ಮಕ್ಕಳಾಧೀನದಿ ಸಿಕ್ಕಿದೆ ದೈನ್ಯದಿ ಕಕ್ಕುಲತೆ ಬುದ್ಧಿ ಕೊಕ್ಕದಿಟ್ಟು ಮೋದದಿ (ಪುರಂದ. ೩–೧೧–೪).
[?]

ಕೊಕ್ಕು$_2$ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯ ಚಂಚು; ಹಕ್ಕಿಯ ಮೂತಿ: ಆದಱೊಳೆರಡು ತಲೆ ಮಱೆದು ಒಂದು ತಲೆಯೆಚ್ಚತ್ತು ಹದ್ದಿನ ಕೊಕ್ಕ ಕಟ್ಟ ಕಾಲುಗುರ ಗಾಯವು ತಪ್ಪಿ (ಅಱಮಾ. ೨೦–೫೮); ಉಕ್ಕಿನಿಂದ ಸವೆದ ಕೊಕ್ಕನುಳ್ಳ ಕಾಗೆಗೂಡಿ ಎಯ್ದೆ ತನುವನಿಱಿದು ತೂಂತುಗೊಱೆದು (ಸಾನಂಚ. ೬–೧೯); ಜೋಲುವ ಕೆಂಗರುಳುಗಳ ಕೊಕ್ಕಲಿ ಕಚ್ಚಿ ಕೀಳುತ (ಕಂನವಿ. ೧೫–೬೯); ಕೊಕ್ಕಿನಲಿ ಕೊಕ್ಕು ರೆಕ್ಕೆಯಲಿ ರೆಕ್ಕೆ . . . ಹುದುಗೊಳಿಸಿರುವ ಹಕ್ಕಿಯೆರಡು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩–೧); ಪಂಜರದ ಗಿಣಿ ಕೊಕ್ಕು ಚಾಚಿ ಅರಚುತ್ತಿತ್ತು (ಎಮುಕ. ೩೮). 'ಕೊಕ್ಕೆ' ಪರಾ.
[? . / ತುಳು. ಕೋಕಾಯಿ]

ಕೊಕ್ಕು$_3$, ಕುಕ್ಕು$_6$, ಕುರ್ಕುಱ, ಕೊರ್ಕುಱ (ನಾ). = ಕೊಕ್ಕರೆ$_1$ ೧: ಅಲ್ಲಿಂ ತಳರ್ದುಪೋಗಿ ಕೊಕ್ಕುಂ ನೀರ್ಗಾಗೆಯುಂ ಬೆಸಗೊಳ್ವುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೬೩–೩೦ ಪ); ಕೊಕ್ಕಿನಾಟವ ಮುಕುಳಿತ ಹಸ್ತವನು ಕೊಕ್ಕಿಗಿಕ್ಕಿ ತೋರ್ಪರು ಕುಶಲದೊಳು (ಭರಚ. ೧೩–೧೨೭). **ಕುಕ್ಕು$_6$**: "ಕುಕ್ಕು–ವಸ್ತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪಘಾತನೇ ಪಕ್ಷಿಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ನೀರ್ವಕ್ಕಿ ಕುಕ್ಕು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೧); ಕುಕ್ಕಿನೋಳಿ ಚೆಲ್ವಿದಿರ್ಗೊಳೆ ಬರ್ಪ ಸೊನ್ನಲಿಗೆಯಾಗೆ (ಆದಿಪು. ೬–೭೧); ಪಿಕ್ಕುಳಿಗ ಚೆಂಬೂತ ಗೀಜಗ ಕುಕ್ಕು ಕೋಗಿಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೨). **ಕುರ್ಕುಱ**: ಕಾಗೆ ಗೂಗೆ ಪರ್ದುಱ ಚಕೋರಂ ಹಂಸೆ ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ರ್ಕುಱ ಗಿಳಿ ಪುರಳಿ . . . ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯು ಗಗನಚರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೭–೮). **ಕೊರ್ಕುಱ**: ಮೇಲಿನ 'ವಡ್ಡಾರಾ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಕ್ಕು. / ಪ್ರಾ. ಕೊಕ್ಕೈ]

ಕೊಕ್ಕು$_4$ (ಗು). ಅಂಕುಡೊಂಕಾದ; ವಕ್ರವಾದ: ಕಾಳಗಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಹಾವಿನಂತೆ ಕೊಕ್ಕುಕೊಕ್ಕಾದ ನಡೆಗಳಿಂದ ನಡೆವುತ (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೩–೫).
[< ಕೊಂಕು$_1$?]

ಕೊಕ್ಕುದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊಕ್ಕನ್ನು ತೆರೆ; ಬಾಯಿಬಿಡು: ಕೊಕ್ಕುದೆಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ತೆಱೆಂದೆಱ]ದೋದುವವಂ ಕಳಕಂಠವಾಚಕಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೪೨). [ಕೊಕ್ಕು$_2$ + ತೆಱೆ$_1$]

ಕೊಕ್ಕುಳಂಗುದಿ 'ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿ' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕುಳಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: "ರತ್ನಾನಕಃ – ಕೊಕ್ಕುಳಮೀನು" (ಓಷಧಿ. ೧೩೬).
[ಕೊಕ್ಕುಳ$_0$ + ಮೀನು$_2$ (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರತೆ; ಅಂಕುಡೊಂಕುತನ. 'ಕೊಕ್ಕೆಮಾತು' ಪರಾ. ೨. ಕೊಂಡಿ; ಬಾಗಿದ ಮೊಳೆಯಂತಹ ಸಾಧನ: "ಶಂಕುನಾ – ಕೊಕ್ಕೆಯಿಂದ" (ಬಾಹಟೀ. ೨–೨–೩೬ ಪ); ಕೋಡಿನ ಕೊಕ್ಕೆಯಿಂದ ಕುಲಾದ್ರಿಗಳ ತೆಗೆದಿಕ್ಕೆ (ದೇವಿಮ. ೪–೧೧); ಎರಡನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಲು ಹೊರಗೆ ಕೊಕ್ಕೆಗಳು (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೧೧೩). ೩. ಕುಣಿಕೆ; ತಳುಕು: ಈರ್ವರ ಕೊರಳಿಗೆ ಕೊಕ್ಕೆಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೩೮–೧೪); ಬಾವಿಯ ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕೆಯ ಬಿಗಿದು (ಕಪಪು. ೩–೧೦). ೪. ಪಕ್ಷಿಯ ಕೊಕ್ಕು: ಚಂಚು: ಬೆಕ್ಕು ರಕ್ಕಸನಂತೆರ್ದು ಎರಡಱ ಕೊಕ್ಕೆಗಳಂ ಮುಱಿಯೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬–೪೪ ಪ); ಪಕ್ಕವಿಲ್ಲದ್ದಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕೆ ಇದ್ದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು ? (ಗಾದೆ). ೫. ಆಕ್ಷೇಪಣೆ; ಅಡ್ಡಿ. ೬. (ಕರಾ) ಕೊಕ್ಕೆಕೋಲು; ದೋಟಿ: ಕೊಕ್ಕೆಯಿಂದ ಮಾವಿನಕಾಯಿ ಇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಕೊಕ್ಕೆಹಾಕು = ತಡೆಹಾಕು; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು: ನನ್ನ ಬಡ್ತಿಗೆ ಕೊಕ್ಕೆಹಾಕಿದರು (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಕ್ಕಿ; ಮಲ. ಕೊಕ್ಕ; ತುಳು. ಕೊಕ್ಕೆ; ತೆಲು. ಕೊಕ್ಕಿ]

ಕೊಕ್ಕೆ$_3$ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ಬಿಳಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಸಸ್ಯ: (ಕ).
[← ತುಳು. ಕೊಕ್ಕೆ]

ಕೊಕ್ಕೆಕೋಲು (ನಾ). ೧. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೋಲು; ದೋಟಿ. ೨. ಅಂಕುಶ: "ಅಂಕುಶಃ, . . . ಸೃಣಿಃ – ೭ ಅಂಕುಶದ ಹೆಸರುಗಳು, ಕೊಕ್ಕೆಕೋಲು, ದೋಟಿಕೋಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೩).
[ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕೊಕ್ಕೆಚಿಕ್ಕ (ನಾ). ವಿದೂಷಕ; ಕೋಡಂಗಿ: ಕೋಡಂಗಿಯನ್ನು ವಿದೂಷಕ, ಹನುಮನಾಯಕ, ಮಾಧವಿ, ಕೊಕ್ಕೆಚಿಕ್ಕ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ (ಯಕ್ಷಗಾ. ೨೦).
[ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಚಿಕ್ಕ$_1$]

ಕೊಕ್ಕೆತಾತಿ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕೆ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಆಕೆಯ ಕೊರಳಿಗೆ ಕೊಕ್ಕೆತಾತಿ, ಸರಪಣಿ, ಕರಿಮಣಿ ಸರ ಮತ್ತು ಜೋಮಾಲೆ ಸರಗಳನ್ನು ಸೂಡಿದಳು (ಹುಲಿಹಾ. ೨೦೦).
[ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ತಾತಿ (< ತಾಯಿತಿ)]

ಕೊಕ್ಕೆಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದ ಮನುಷ್ಯ; ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: (ಕ). [ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಮನುಷ್ಯ]

ಕೊಕ್ಕೆಮಾತು (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾದ ಮಾತು; ಕೊಂಕುಮಾತು; ವ್ಯಂಗ್ಯೋಕ್ತಿ: ಕೈಕೇಯಿಯ ಈ ಕೊಕ್ಕೆಮಾತಿನಿಂದ ಅರಸನಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ವರಗಳು ಸ್ಮರಣವಾಗಿ (ತುಳಸಿ. ೧೧೩). ೨. ಅಡ್ಡಿಯ ಮಾತು; ಆಕ್ಷೇಪಣೆ: ನಿನ್ನ ಕೊಕ್ಕೆ ಮಾತು ನನಗೆ ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕೊಕ್ಕೆಮೂಗು (ನಾ). ಕೊಕ್ಕೆಯಂತೆ ಬಾಗಿದ ಮೂಗು; ವಕ್ರ ನಾಸಿಕ: "ಖುರಣಾಃ, ಖುರಣಸಃ – ೨ ಬುರುಡೆ ಮೂಗುಳ್ಳವನು, ಪೀನಸಿ ಮೂಗನು, ಕೊಕ್ಕೆ ಮೂಗಿನವರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮).
[ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಮೂಗು]

ಕೊಕ್ಕೆಮೊಳೆ (ನಾ). ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕೆಯಿರುವ ಮೊಳೆ: (ಕ).
[ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಮೊಳೆ$_3$]

ಕೊಕ್ಕೆಯೆತ್ತಿಗೆ (ನಾ). "ಲೋಹದ ಕೊಂಡಿ, —ಕೊಕ್ಕೆ; ಭಾರ ವೆತ್ತುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಕ್ಕೆ. ಕೊಕ್ಕೆಯೆತ್ತಿಗೆ (Crampon. ಇಂಕನ).
[ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಎತ್ತು$_1$ + -ಗೆ]

ಕೊಕ್ಕೆಹುಳು (ನಾ). ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕೆಯಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ಮುಂಭಾಗವು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೊಕ್ಕೆಯಂತೆ ಬಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಕೊಕ್ಕೆಹುಳು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಪರಜೀ. ೫೪).
[ಕೊಕ್ಕೆ$_1$ + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಕೊಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ 'ಕಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ' ನೋ.

ಕೊಗಳಿ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಗಳು, ಕೊಬಳು (ನಾ). (ಕರಾ) ಇಪ್ಪಾರು ಗುಡಿಸಲು: ಕೊಪ್ಪ ವೆಂದರೆ ನೂರಾರು ಮನೆಗಳಲ್ಲ; ಒಂದೇ ಒಂದು ಮನೆ . . . ಮನೆಯಲ್ಲ ಕೊಗಳು, ಗುಡಿಸಲು (ಚೋಮದು. ೬). **ಕೊಬಳು:** ಅವನು ಕೊಬಳಿಗೆ ಮುಳಿಹುಲ್ಲನ್ನು ಹೊದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).
[? / ತುಳು. ಕುಬಳ್]

ಕೊಗಳೆ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಗೞಿ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ (?): "ಚಿಲ್ಲಿ, ಕೊಗಿ" (ಅಕಾನಿ. ೧೦-೩೪). [?]

ಕೊಗುಳಿ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಗುೞಿದೇಶ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ತಸ್ಯಪೂರ್ವತಃ ಕೊಗುೞಿದೇಶಪ್ರತಿಬದ್ಧಃ ಅರಿಸಿನವುರನಾಮಗ್ರಾಮ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೬೮; 951). [ಕೊಗುೞಿ$_0$ (< ಕೋಗೞಿ) + ದೇಶ]

ಕೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬಣ್ಣಿಸು; ವರ್ಣಿಸು: "ಕೊಗೆದನೆನಲ್ ಬಣ್ಣಿಸಿದನ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೫). [?]

ಕೊಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರತೆ; ಡೊಂಕುತನ. ೨. ಅಸಹ್ಯ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯ: "ಕೊಗ್ಗ ಮಾಸ್ತರನೇ ಅದರ ತಲೆಗೆ ಹೊಡೆದರೆ ನಾಲ್ಕು ಮಗ್ಗಿ ಉದುರುವುದಿಲ್ಲ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೪). 'ಕೊಗ್ಗದನಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೊಗ್ಗಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕೊಗ್ಗಡಿ ಮೊೞಿಗರನಟ್ಟೆ ಇಱಿದು ಸತ್ತು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೮೫-೬; ಸು. 900). [?]

ಕೊಗ್ಗದನಿ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯವಾದ ಧ್ವನಿ: (ಕ). [ಕೊಗ್ಗ + ದನಿ$_2$]

ಕೊಗ್ಗನೆ (ಅ). = ಕಗ್ಗನೆ: ತಱಿದಿಕ್ಕಿದ ತಳಿರಂತೆ ಕೊಗ್ಗನೆ ಕರಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೪). [< ಕಗ್ಗನೆ?]

ಕೊಗ್ಗಿ$_1$, ಕೊಗ್ಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಶರಪುಂಖೀ – ಕೊಗ್ಗಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೦); ನಯದಿಂದೆ ಕೊಗ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪುಗ್ಗಿ] ಪಿೞಿಗೆಣ್ಣೆಯ ಸುಪ್ಪಂ ಬೆರಸು ಕರ್ಣಶೂಲ ವ್ಯಥೆಗೆಕ್ಕೆಯ ಮೂಲಗೆಯಾವುಂಡಲಗೆಯ ಮದವಸಲೆಗಳ ದಳದೊಳೊಂದಂ ಕಿವಿಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೬೫); ದಾನ ಚತುಷ್ಟಯಂ . . . ಮಾಡದಳಿಪಿಂ ಸುಖಮಂ ಹೀನರ್ ಬಯಸುತುಮಿರ್ಪಂತೇನಾ ಸುಖಮಿದಿರೊಳಿರ್ದ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಜೇನೇಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೪೮); ಅವರೆ ನೆಲ್ಲಿಯಷ್ಟಿಮಧುಕಂ ಶಿಲವಾಸಡಿಕೊಗ್ಗಿ ಗೋಷ್ಪಯ [ಪಾಠಾಂ. ತಗ್ಗಿಗೋಜ್ಪಯ]ಂ (ಖಮದ. ೨-೫೩); ಕಲ್ಲುಪ್ಪು ಕೊಗ್ಗಿ ಮೊಸರಿವನೆಲ್ಲಮನೊಡಗೂಡಿಕೊಂಡು (ಅಶ್ವಶಾ. ೬೭-೫೩). **ಕೊಗ್ಗೆ:** "ಕಾಡಪುಂಖ – ಕೊಗ್ಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೩೧). [?]

ಕೊಗ್ಗಿ$_2$, ಕುಗ್ಗಿ, ಕುಗ್ಗು$_3$, ಕುಗ್ಗೆ, ಕೊಗ್ಗು, ಗುಗ್ಗೆ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಮೇಣದಂತಹ ಕಿಟ್ಟ; ಕರ್ಣಮಲ; ಕೂಗಣೆ: ತಾಂ ಬಗೆವಂದ ಕಿಳ್ಳಮಡು ಕಣ್ ಕಿವಿ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಪುತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೮); ವೈಕುಂಠನ ಕಿವಿಯ ಕೊಗ್ಗಿಯಿಂದೊಗೆತಂದಾ ಕೈಟಭನಿವನೆನೆ (ಜಗವಿ. ೭-೧೯); ಮೆಲ್ಕಿಱಿವ ಕೋಣನೊಪ್ಪುವ ಕಿವಿಯೊಳ್ ಪೊರೆದಿರ್ಪ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಗ್ಗಿಯಂ ತಂದಿರದಿಕ್ಕುಗೆ ಪುಣ್ಗೆ ಮುಳ್ಳು ಬೀೞ್ಗುಮವಶ್ಯಂ (ಖಮದ. ೨-೨೦೩). ೨. ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ (?): ಎಜಗಿದ ಮಱಿದುಂಬಿಯಂತೆ ಸೊಗಯಿಸೆ ತೀವಿದ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಕತ್ತುರಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೪-೪೧ ವ); ಕರ್ಣಾವತಂಸದೊಳ್ ಕೀಲಿಸಿದ ನೀಲದುಸ್ಮುಖಮಯೂಖ ಸಂಕುಳಂ ಕೊಡಂಕೆಯೊಳ್ ತಿಂಬಿತೆಂಬಂತೆ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಪತ್ತಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೬೩ ವ); ಕೊಗ್ಗಿಯೊಳಿಡಿದ ಕತ್ತುರಿಯ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆಳಸಿ ಕರ್ಣಪೂರದೊಳ್ ಬಳಸುವಳಿಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೭-೯ ವ). **ಕುಗ್ಗಿ:** ೧. ನೊಸಲಷ್ಟಮಿಯ ಚಂದ್ರನೆಂದು ಕುಗ್ಗಿಯ ಕಿವಿಯನಸಮ ಕಿಜುಗಿವಿಯೆಂದು (ಷತಿಲ. ೨-೫೫). **ಕುಗ್ಗು$_3$:** ೧. ಮೂಗು ಸಿಂಬುಳ ನಾಳಿ ಉಗುಳಾಗ ಬಾಯ್ಗೆ ಕುಗ್ಗಿನ ಹುತ್ತು ಕಿವಿಗಳು (ದ್ವಾದಶಾ. ೧೮-೪೨೦). **ಕುಗ್ಗೆ:** ೧. (ಕರಾ) ಅವನು ಕಿವಿಯ ಕುಗ್ಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ (ರೂಢಿ). **ಕೊಗ್ಗು:** ೧. "ಕಿಟ್ಟಂ, ಮಲಃ-೨ ಶರೀರದ ಕೊಳಕಿನ ಹೆಸರು . . . ಕಿವಿಯ ಕೊಗ್ಗಿಗೂ ಸಿಂಬಳಕ್ಕೂ ಶ್ಲೇಷ್ಮಕ್ಕೂ ಕಣ್ಣನೀರಿಗೂ ಕಣ್ಣಗೀಜಿಗೂ ಬೆವರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೩). **ಗುಗ್ಗೆ:** ೧. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಗ್ಗೆ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಜಾರು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೨); ಕಿವಿಯೊಳಗಣ ಗುಗ್ಗೆ (ಬಾಹಟೀ. ೨-೩-೫೩ ವ). [? / ತುಳು. ಗುಗ್ಗೆ]

ಕೊಗ್ಗಿಡಿ 'ಕೊಗ್ಗಿಲ' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗಿಲ, ಕೊಗ್ಗಿಡಿ, ಕೊಗ್ಗಿಲಿ (ನಾ). = ಕೊಗ್ಗಿ$_1$: ಸೆಣಬಿನ ಬೀಜ, ಕಾಚು, ಕು(ಕೊ)ಗ್ಗಿಲ ವರ ಛತ್ರಕಂಗಳನೆ ಮತ್ತೆ ಕುಜಂಟಗೆಯೊಳ್ಳಿದಪ್ಪ ಸದ್ದಲ ರಸದಿಂದೆ ಮರ್ದಿಸಿರಲ್ (ಖಮುದ. ೮-೪೫). ಕೊಗ್ಗಿಡಿ: ಎದ್ದೇಳಲಾರದ ಬಡ್ಡಿ ಕೊಗ್ಗಿಡಿ ಗಿಡ ತಂದಾಳೋ (ಗಾದೆ). ಕೊಗ್ಗಿಲಿ: ಕೊಗ್ಗಿಲಿ . . . ಕೊಳಂಜಿ, ವಜ್ರನೀಲಿ (ವೈಟಿಗಿ. ೭೪-೧೫೦೭). [?]

ಕೊಗ್ಗಿಲಿ 'ಕೊಗ್ಗಿಲ' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗು 'ಕೊಗ್ಗಿ$_3$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗುದಿ 'ಕೋಳ್ಗುದಿ' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಳ್ 'ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆ 'ಕೊಗ್ಗಿ$_1$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆಸರು 'ಕೋಟಿಗ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆಸಱ್ 'ಕೋಟಿಗ್ಗೆಸಱ್$_1$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆಸಱು 'ಕೋಟಿಗ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆಸೆ (ಕ್ರಿ). (?): ಇರಿದು ಸವದವು ಕೈದುಗಳ್ ಬಲವ ನೆತ್ತರಂ ಪರಿಸಿದರು ಧ ರ ಣಿ ಗೆ ನೆ ಕೊಗ್ಗೆಸೆದು ಗಜಘಟಿಗೆಳೊರಲಿ ಕೆಡೆದವು (ತುರಂಗ. ೬೨-೨೨). [?]

ಕೊಚವಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕೊಂಚೆ$_1$: ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ, ಕೊಚವಕ್ಕಿ, ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ . . . ಇವು ಮೊದಲಾದ ಜಲಪಕ್ಷಿಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫೧).

[< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ]

(ನಾ). ಕೊಂಚ; ತೀರಕಡಮೆ, —ಸ್ವಲ್ಪ: ರಚನೆಗೆ ಪೇಳದ ವಚನವೆಂದೆನಬೇಡಿ ಕೊಚಿತವು ನಾನು ಪೇಳಿದುದು (ಜಿನರಾ. ೭-೮೪).

[< ಸಂ. ಕ್ವಚಿತ್]

ಕೊಚೆ (ನಾ). (?): ಕೆಂಟ ಸೇತ ಕೊಚೆ ಗಡ್ಡ (ಸೌಂದಕಾ. ೫-೧೩). [?]

ಕೊಚ್ಚಕ್ಕಿ (ನಾ). ಮೊರದಿಂದ ಕೊಚ್ಚಿ ತೆಗೆದ ಅಕ್ಕಿ; ಹಸನಾದ ಅಕ್ಕಿ: ಬೆಣ್ಣೆ ಅಂತ ಮೈಯೋಳೆ ಎಣ್ಣೆ ತುರುಬೋಳೆ ಕೊಚ್ಚಕ್ಕಿ ಅಂತಾ ಸುಲಿಪಲ್ಲಿನೋಳೆ (ಗೌರಪ. ೭-೧೭). [ಕೊಚ್ಚು$_2$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೊಚ್ಚರಟೆ (ನಾ). ತೊದಲುವುದು; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು: ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಕೊಚ್ಚರಟೆಯೆನಿಸುವುದೆಂದು ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಉದಾಹರಣೆ ದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು (ಸಂಶೋಧ. ೫೦). [?]

ಕೊಚ್ಚಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ತುಂಡು; ಹೋಳು; ತುಣುಕು: ಹಂಚಿದವನಿಗೆ ಕೊಚ್ಚಲು (ಗಾದೆ).

[ಕೊಚ್ಚು$_3$ (< ಕೊರ್ಚು$_1$) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕೊಚ್ಚು$_1$, ಕೊರ್ಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ತನ್ನನ್ನು ಹೊಗಳಿಕೊಂಡು ಮಾತಾಡು; ಜಂಬದ ಮಾತಾಡು; ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮಾತಾಡು: ಚಲುವೆಯೆಂದು ಹೆಮ್ಮೆಕೊಚ್ಚುವಳು (ದೇವೀಚೌ. ೧೭); ತಲೆಯೆಲ್ಲ ಹರಟಿ ಕೊಚ್ಚಬೇಡ (ಮೇದಿಮ. ೮); ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ನಿಮಗೆ ಕಲಿಸಿದರೆಂದು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಿರಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೪). ಕೊರ್ಚು$_2$: "ಅತಿವಾಕ್ಯಮಂ ನುಡಿವಲ್ಲಿ . . . ಕೊರ್ಚು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೭); ದೇವರಂಕೊಱಿದರ್ ನಿಜರೂಪದೋಱಿದರ್ . . . ಎಂದೆನುತೆ ಕೊರ್ಚುವ ದುರ್ವಚನಂ (ಶತಕ. ೬೨-೬೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಞ್ಚು; ತುಳು. ಕೊಚ್ಚು]

ಕೊಚ್ಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೊರದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕುಲುಕಿ ಕಸಕಡ್ಡಿ, ನುಚ್ಚು ತೌಡುಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸು: ಬೂರಗದ ಮರದ ಒಳಚಕ್ಕೆಯನ್ನು ಬೆಳತಿಗೆಯಕ್ಕಿಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಇಡಿದು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಸಕವೈ. ೨೦೪). 'ಕೇರು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕೋಡು; ಕೋಲಾ. ಗೊಂಜಿಪ್; ಗೊಂಡಿ. ಕೊಸ್ಸಾನಾ; ಕುವಿ. ಕೊರ್ಸಲಿ, ಕ್ರೊಸ್]

ಕೊಚ್ಚು$_3$ 'ಕೊರ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕೊಚ್ಚು$_4$, ಕೊರ್ಚು$_3$, ಗೊಚ್ಚು (ನಾ). ಉಚ್ಚೆಯ ನಾತ: (೬). ಕೊರ್ಚು$_3$: "ಮೂತ್ರಗಂಧದೊಳು. . .ಕೊರ್ಚು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೭). ಗೊಚ್ಚು: ಉಚ್ಚೆಯ ಗೊಚ್ಚು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕುಜರು; ತೆಲು. ಕಚ್ಚು; ಗಚ್ಚು]

ಕೊಚ್ಚು$_5$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತರಿ: ಮಚ್ಚರಿಸುವರ ಬಿಚ್ಚು ಕುಜನರ ಬೆಚ್ಚು ಶಾಂತಿಯ ಹೆಚ್ಚು ಧೂರ್ತರ ಕೊಚ್ಚು ಕಲಿತನ ದಚ್ಚು ಸುಖಿಕಣಿಮುಚ್ಚುಮಱೆಯಿಲ್ಲ (ಬಸವು. ೨೮-೪೭); ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಶಿತವಾದ ಕೊಚ್ಚನ್ನು ಇಡಲಾಗಿತ್ತು (ಹಪ್ಪಬ. ೭೪). ೨. ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಪುಡಿ; ಹುಡಿ: "ಕೊಚ್ಚೆಂದು ಪುಡಿ" (ಕಶಸಾ. ೬೧-೬೬೭). ೩. ಕೊಚ್ಚುವ ಕ್ರಿಯೆ; ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಡುವಿಕೆ: (೬).

[< ಕೊರ್ಚು$_1$]

ಕೊಚ್ಚು$_6$ (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕೂಲಿ; ಪಡಿ: ಆವರಿಗೆ ಎರಡು ದಿವಸದ ಕೊಚ್ಚು ಕೊಡುವ ಭರವಸೆಯಿಂದ (ಮರಮು. ೬೦); ಕೊಚ್ಚು ಕೊಡಲು ಅಕ್ಕಿ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಸ್ವಪ್ನಕೊ. ೧೮೨). ೨. ಪಡಿತರ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ: ಶೃಂಖಣ ಬಂಧ ನೆಯಂ ಮಾಡಿ ತಲೆವಾಗಿಲ ಕೆಲಸ ಪುಲುಮುನೆಯೊಳಿರಿಸಿ ಕೊಚ್ಚ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಲಿಚ, ಕೊಜಚ] ನಿಕ್ಕಿ ನಡುಸುತ್ತುಮಿರ್ದಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೫೪ ವ).

[< ಕೊಚ್ಚು$_2$?]

ಕೊಚ್ಚು$_7$, ಕೊರ್ಚು$_4$ (ನಾ). ಗೊಂಚಲು; ಗುಚ್ಛ; ಕುಚ್ಚು: "ಕೊಚ್ಚು, ಕೊರ್ಚು = ಗೊಂಚಲು" (ಗಂಗಾಮು. ೧೦೧). ಕೊರ್ಚು$_4$: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಕುಚ್ಚು$_1$?]

ಕೊಚ್ಚುಗೊಲ್ಪಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವ ಕತ್ತಿ; ಕೊಚ್ಚುಗತ್ತಿ: ಬೇಂಕಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ತಂದೊಟ್ಟುವುದು, ಎಲುಬು ಕತ್ತರಿಸಲು 'ಕೊರ್ಚುಗೊಲ್ಪಿ'ಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದು (ಕಾನೂರು. ೨೪೭).

[ಕೊಚ್ಚು$_3$ (< ಕೊರ್ಚು$_1$) + ಗೊಲ್ಪಿ]

ಕೊಚ್ಚುದಱಿ (ಕ್ರಿ). ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಎನಿತ್ತೆನಿತ್ತಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಸುವನನಿತ್ತನಿತ್ತಂ ಕೊಚ್ಚುದಱಿವಂ ಲವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೯-೨೪). [ಕೊಚ್ಚು$_3$ (< ಕೊರ್ಚು$_1$) + ತಱಿ$_1$]

ಕೊಚ್ಚುಬಲೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ತೆರೆ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ಬಿಟ್ಟ ಮೀನುಬಲೆ: "ಹೆರಿಂಗ್ ಮೊ. ಮೀನುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮುದ್ರದ ಉಬ್ಬರವಿಳಿತಗಳು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ಬಿಟ್ಟ ದೊಡ್ಡ ಬಲೆ; ಕೊಚ್ಚುಬಲೆ" (Drift net. ಇಂಕನಿ).

[ಕೊಚ್ಚು$_3$ (< ಕೊರ್ಚು$_1$) + ಬಲೆ$_1$]

ಕೊಚ್ಚೆ, ಗೊಚ್ಚೆ, ಗೊಜ್ಜೆ$_1$ (ನಾ). ಕೆಸರು; ಕೊಳಚೆ; ರಾಡಿ; ರೊಚ್ಚು: ಉಚ್ಚೆಯ ಬಚ್ಚಲ ಕೊಚ್ಚೆಯ ಮುಚ್ಚೆ (ನಗಮಾ. ೮೧); ಇಷ್ಟಾದರೂ ಇವಳ ಕಾಲಿನ ಕೊಚ್ಚೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೋಗಲಿಲ್ಲಾ (ನೀತಿಚಿಂ. IX, ೬೨); ಮಳೆಯಿಲ್ಲದಿರೆ ಕೊಚ್ಚೆಯುಂಟೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೭-೨೩). ಗೊಚ್ಚೆ: "ಕೆಸರು; ರಾಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೫೧). ಗೊಜ್ಜೆ$_1$: ಮೈ ಆಳದ ಗೊಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಪಿಚಕ್ಕನೆ ಗೊಜ್ಜೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಹೂತು ಹೋದ (ನಡೆದಾ. II, ೧೨೩೩).

[< ಕೊಚಚೆ ?]

ಕೊಜಕು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಣ್ಣ ಪುಡಿ; ಹರಳು; ಹಳುಕು.

[← ತುಳು. ಕೊಜಕ್]

ಕೊಜ್ಜೆ, ಕೊಜ್ಜೊ, ಖೊಜ್ಜೆ, ಖೋಜಾ, ಖೋಜೆ, ಖ್ವಾಜಾ (ನಾ). (ವೇಶ್ಯೆಯ ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವ) ನಪುಂಸಕ ದಾಸ; ರಾಣಿವಾಸದ ದ್ವಾರಪಾಲಕ: ಸ್ಥೂಲ ದೇಹವ ತಾಳ್ದ ಕೊಜ್ಜೆಯರ್ ಬಹಳವ ಕೋಲ ಗೋಲ್ಲಾಳ ಚಿತ್ರೈಸು (ಮೋಹತ. ೨೦-೬೦); ಅಜ್ಜಯಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು ಮಜ್ಜಿಗಿಲ್ಲದ ಊಟ ಕೊಜ್ಜೆಯರಿಲ್ಲದರಮನೆಯು ಇವು ಮೂಱು ಲಜ್ಜೆಗೇಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೯೦); ಮುರುಳ ಕೊಜ್ಜೆಯ ದೈತ್ಯರಂ ಕಾವಲಂ ಗೊಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೨೩-೩೮). **ಕೊಜ್ಜೊ**: "ಷಂಡಃ, ವರ್ಷವರಧರಃ – ಈ ೨ ರಾಣಿವಾಸದ ಕವಲೆ ಕೊಜ್ಜೊಯನು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೧). **ಖೊಜ್ಜೆ**: ಬಂದುಸಿರ್ದಗಳು ಬಾಗಿಲೊಳಿಪ್ಪ ಖೊಜ್ಜೆಯ ದೈತ್ಯರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೩-೭); ಸವಿವಾಶಿನಲಿ ನಾರಿಯರ ಉಪಚರಿಸಿ ಖೊಜ್ಜೆಯರ ಕರಿಸಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ.೧೭). **ಖೋಜಾ**: ಪಶ್ಚಿಮ ದೇಶಗಳಿಂದ ಖೋಜಾಗಳನ್ನೂ, ದಾಸದಾಸಿಯರನ್ನೂ, ರೇಷ್ಮೆಯನ್ನೂ . . . ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೯೯); ನರ್ತಕಿಯರ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯದವರಾದ ಖೋಜಾಗಳಿಬ್ಬರು ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದು . . . ಸಲಾಂ ಮಾಡಿದರು (ರಾಜಯೋ. ೧೩೦); ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರವನ್ನು 'ಖೋಜಾ' ಜನರು ವಹಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಮುಂಗಾಪು. ೫). **ಖೋಜೆ**: ಖೋಜೆಗೆ ಈ ಸಮಸ್ಯೆ ಇಲ್ಲ; ಕಲ್ಲಿಗೆ, ಗೋಡೆಗೆ ಇಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೨೧೧). **ಖ್ವಾಜಾ**: ಖ್ವಾಜಾಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಗಂಡಸರಿಗೆ ಇವರ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೩೬೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೋಜಾ; ಪಾರ. ಖ್ವಾಜಾ]

ಕೊಜ್ಜೊ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಕೊಟಕ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ: ಅತಃ ಪರಂ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷಯಾ ವರ್ಣ್ಯಾರ್ಣ್ಯೇತಾನಿ ದತ್ತಾನಿ ಸುಙ್ಕಾ[ನಿ]ವ್ರಿಱ್ತಿ . . . ಇರ್ಪ್ಪರ್ಲಂ ಪೆಱ [ಸೋ]ಳಿರ್ಪ್ಪರ್[ಲಐ]ಯ್ದುಡೆ ಕೊ[ಟಕಾ] ಇರ್ಪ್ಪತ್ತೈದಂ ಉಱಲ್ಲಾಗೆ ಸಾಲೆ ಒಳರೇ ವ[ರ್ಣ್ಣ]ಸಿಗೆಯಿಯೆದು (ಕಇ. I, ೨-೧೩; 621). [?]

ಕೊಟಕ$_2$ (ನಾ). (?): ಕುರುಭೂಮಿಯೆ ಖಡ್ಗಡಿಗಳ್ ಸುಱಿಯೆಗಳ ಜ್ಞೋದರಾ ಗಿಳಿಗಳ್ ಕೊಟಕರಾಗಿರೆ ಮುಂಬುಗಳೆದು ಕಾದಿದರರಿಬಿರುದರ್ ಕಾದುವಂತೆ ಕುರು ಪಾಂಡುಸುತರ್ (ಗದಾಯು. ೮-೧೪). [?]

ಕೊಟಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆದಾಡು; ಜಿಗಿದಾಡು: ಮೇದು ತಣಿದು ಕೊಟಕಿಟ್ಟಾಡುವ ಮೃಗಂಗಳೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೯ ವ). ☞ 'ಕೊಣಕಿಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

ಕೊಟಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಾನ್ತಯ್ಯ ಕೊಟಗ್ಗಮ್ಬಸ್ಸು ತುಱುವ ಕೊಣ್ಡು ಪೋಪಾಗದಟ್ಟಿ ಬನ್ನಾಂಡಿ ತುಱುವ ಮಗುಱ್ಚಿ ಸುರಸತಿಗೆ ಸನ್ದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೫-೧೪; 1030). [?]

ಕೊಟಗಾಱ 'ಕೊಟ್ಟಗಾಱ' ನೋ.

ಕೊಟಡಿ, ಕೊಟ್ಟಡಿ, ಕೊಠಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮನೆ; ಕೋಣೆ: ಇವನಿಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಕೊಟಡಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದರು (ನೀತಿಚಿಂ. II, ೭); ಕೊಟಡಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿದ್ದಿತು (ರಂಗಕ. ೧೧); ನೆಕ್ಲುದೊವ್ ಸುಮಾರು ಐದು ನಿಮಿಷ ಆ ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೮೭). **ಕೊಟ್ಟಡಿ**: ಕೊಟ್ಟಡಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಡರೆತ್ತಿದರು (ನೀತಿಚಿಂ. II, ೭). **ಕೊಠಡಿ**: ಕೊಠಡಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ (ಸುಂದರಿ. ೬೫); ಸ್ನಾನ ಊಟ ಉಪಚಾರ ಸ್ವಾಗತಾದಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಕೊಠಡಿಗಳಿರಬೇಕು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೭೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಠಡೀ, ಕೋಠರೀ]

ಕೊಟಾಯಿಸು, ಕುಟಾಯಿಸು, ಗುಟಾಯಿಸು, ಗೊಟಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರುವು; ಬೆರಸು: ಔಷಧಿಯನ್ನು ಕೊಟಾಯಿಸಿನುಣ್ಣಗೆಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಕುಟಾಯಿಸು**: (ಚ). **ಗುಟಾಯಿಸು**: (ಚ). **ಗೊಟಾಯಿಸು**: ಗೊಟಾಯಿಸಿದ ಔಷಧಿ (ರೂಢಿ). [< ಕೊಟು ? + –ಇಸು$_3$]

ಕೊಟಾರ 'ಕೊಟ್ಟಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೊಟಾರಿಕೆ, ಕೊಠಾರಿಕೆ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಕಣಜವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರ: ಕುಮಾರನ ಕುಮಾರಿಕೆಗೆ ಸತತಂ ಕುಬೇರನನು ನಚ್ಚಿನ ಕೊಟಾರಿಕೆಗೆ ಪರುಟವಿಸಿ ಕೊಂಡಾಂ ಬರುತ್ತೊತ್ತಡಗೊಂಡು ಬಹೆನೆಂದನು (ಸೋಮುಚ. ೧-೫೩). **ಕೊಠಾರಿಕೆ**: ಆ ದೇವರ ಕೊಠಾರಿಕೆ ಅಂತು ನಿಯೋಗವೆರಡಕ್ಕಂ ಜೀವಿತಗದ್ಯಾಣಂ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೩೧; 1261). [ಕೊಟಾರ(<ಕೊಟ್ಟಾರ$_1$)+ –ಇಕೆ]

ಕೊಟಿಗೆ 'ಕೊಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಟುಂಬ (ನಾ). = ಕುಟುಂಬ: ಸುತ್ತಿದ ಕೊಟುಂಬ ಸಹಿತಂ . . . ರವುರವಕೆ ಗಳಗಳನಿಳಿಗುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೮-೩೭; 1291).

[< ಸಂ. ಕುಟುಂಬ]

ಕೊಟಿಗಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೆಸರು: ಕೊಟಿಗಾರರು ಅಥವಾ ಮೆಕ್ರಿಗಳು ಸಿಂದಿಯ ಬುಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಮಾರುವವರು; ಸೌದೆ ಮಾರುವವರು, ಭಿಕ್ಷೆ ದೀವಟಿಗೆ ಹಿಡಿವರು (ಕಭಾಗೆ. ೨೨೧). [?]

ಕೊಟ್ಟ$_1$, ಗೊಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಔಷಧಿ, ಆಹಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹಾಕಲು ಬಳಸುವ ಬಿದಿರಿನ ಕೊಳವೆ: ನಗರೆಯೆಲೆ ಕನಕಪತ್ರಮು ಮೊಗನಿಯ ತಿಗುಡಿಂತಿವೆಲ್ಲಮಂ ಕೊಟ್ಟದೊಳಿಕ್ಕಿಗೆ ವಾಜಿಗೆ ತದ್ರಸಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೪೪). **ಗೊಟ್ಟ$_1$**: ಕಾಳಾಯಸ ರಸಮನೊಟ್ಟಯಿಸಿ ಗೊಟ್ಟಂಗುಡಿಯಿಸುತ್ತೆ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ವ); ರಾಗಿ ಅಂಬಲಿಮಾಡಿ ಗೊಟ್ಟದಲುಯ್ಯಿ (ನನ್ನೂರು. ೨೮೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗೊಟ್ಟ]

ಕೊಟ್ಟ$_2$, ಕೊಟ್ಟೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಜಂಬ; ದರ್ಪ. ೨. ತುಂಟತನ; ಪುಂಡಾಟ. ೩. ತುಂಟ; ಪುಂಡ: ಬಂದರಿಳೆ ಬೆಸಲಾದವೊಲು ತಟ್ಟುಗಳ ಕೊಟ್ಟಗಳು ಗುಂಡಿಗೆಯ ಬಂಡರು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೭-೬). **ಕೊಟ್ಟೆ$_3$**: ೧. ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಕೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಇಳಿಸುವುದೂ ಅನೇಕರ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿತ್ತು (ಶಿವರಾ. ೫೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟ; ತೆಲು. ಗೊಟ್ಟು]

ಕೊಟ್ಟ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಮುಳ್ಳು ಪೊದೆ: (ಚ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟೈ, ಕೊಣ್ಡೈ]

ಕೊಟ್ಟ$_4$ 'ಕೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟ$_5$ 'ಕೋಡು$_3$' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟ$_6$, ಗೊಟ್ಟ$_5$ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆಮನೆ; ಬೀಡು; ವಾಸಸ್ಥಾನ: ಕಳ್ಳರ ಕೊಟ್ಟಮಿದೆಂದೊಡೆ ಬಲ್ಲಿದರುಂ ನಡುಗುತಿರ್ಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೩೬); ಎಂಟಡಿಯ ಹೊಳಲ್ ಕಾಟಿಯ ಕೊಟ್ಟಂ ಖಳ್ಗಿಯ ಪಳ್ಳಿ (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೩); ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಗಳ ಕೊಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ತುಂಬಿಯ ತುಱುಪಟ್ಟೆ ಕಳಹಂಸೆಗಳ ಕಾಳೆಗದ ಕಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೯೨); ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟವಘಕುಲಂ ಪೊಗದ ಕೊಟ್ಟಂ (ಕೊಟ್ಟೊಬ. ೧-೫೪). ೨. ರಾಜ್ಯದ ಸಣ್ಣವಿಭಾಗ; ಜಿಲ್ಲೆ: ಮಲೆಯ ನಾಯಕ ಮುಖ್ಯವಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಕೊಟ್ಟದಾಳು ಬಂದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೩-೭; 1299); ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಮನ್ನೆಯ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳುತಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ದವರಾ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೭೩); ಆ ದೇಶದೊಳಗಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಂಗಳಾಗಿರ್ಪುವು (ಚಿಬಪು. ೬೩-೬೩); ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕೆಟ್ಟು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಕೊಟ್ಟವಾದಾವು (ಕಾಲಸಂ. ೨೫೧); ಕುರ್‍ರಂ ಅಥವಾ ಕೊಟ್ಟಂ ಎಂದರೆ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಾಗಿ ಊರ್ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮ ಎಂದರೆ ಹಳ್ಳಿಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು (ದಭಾಇ. ೧೦೬). **ಗೊಟ್ಟ$_5$**: ೧. ಶಿವನೆಂಬ ದುಟ್ಟಗೊರವಂ ಮುಂಜುವೆಟ್ಟಮಂ ಗೊಟ್ಟಂಮಾಡಿ . . . ಮೆಯ್ಯಱಿಯದಿರ್ಪಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೫). [< ಸಂ. ಕೋಷ್ಠ]

ಕೊಟ್ಟ$_{7}$, ಗೊಟ್ಟ$_{6}$, ಗೊಟ್ಟ$_{2}$ (ನಾ). ದನಕರುಗಳ ಹಟ್ಟಿ ; ಕೊಟ್ಟಗೆ: "ಕೊಟ್ಟ – ಕೋಷ್ಠ, ಗೋಷ್ಠ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯) ; "ಗೋಸ್ಥಾನಕ – ಆಕಳುಗಳು ಇರುವ ಕೊಟ್ಟವು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೩) ; ನಿವೇಶನಂ ಕೊಟ್ಟ ಇಕ್ಕುವವರ್ಗ್ಗೆ ಗಾಮುಣ್ಡಗ್ಗರ್ಗಂ ಕೀಱ್ಜಾತಿಯ ಮುಕ್ಯಗ್ಗರ್ಗಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಮನೆಯೊನ್ದು (ಎಇ. XX, ೬೮-೪೩ ; 1012). **ಗೊಟ್ಟ$_{6}$** : "ಗೊಟ್ಟ, ಗೋಟ್ಟ (ಕೊಟ್ಟ) – ಗೋಷ್ಠ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೧). **ಗೊಟ್ಟ$_{2}$** : ಗೊಟ್ಟಯ ನಡುವೊಳು ಕೊಬ್ಬಿದ ಹೋರಿಯ ಕೊಂಬಿನ ಕೊನೆಯೊಳು ಗೋವು (ಗಾಥಾಸ. ೫-೬೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟ ; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟಿಲ್ ; ತುಳು. ಕೊಟ್ಯ. / ಸಂ. ಗೋಷ್ಠ]

ಕೊಟ್ಟ$_{8}$, ಕೋಠ, ಕೋಷ್ಟ, ಕೋಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕುಷ್ಠರೋಗ ; ತೊನ್ನು : "ಕೊಟ್ಟ (ಕುಟ್ಟ) – ಕುಷ್ಠ = ತೊನ್ನು" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). **ಕೋಠ** : ೧. ದುಂಡು ಮಚ್ಚೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಬಿಳಿಯ ತೊನ್ನು ; ಶ್ವೇತಕುಷ್ಠ. ೨. ಹುಳುಕಡ್ಡಿ ; ಗಜಕರ್ಣ : (ಕಿ). **ಕೋಷ್ಟ** : ೧. ಈದನಾವನೋರ್ಬ್ಬನಿಲ್ಲೆಂದನ ಬಾಯಲು ಕೋಷ್ಟಂ ಮೂಡುಗು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೨೫-೧೫; 1151) ; ಈದನವಿತಥವೆಂದವನ ಬಾಯಲು ಕೋಷ್ಟಮೂಡುಗುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೨೩-೯ ; 1195). ೩. ಚಂಗಲ ಕೋಷ್ಟವೆಂಬ ಮೂಲಿಕೆ: "ವ್ಯಾಧಿಃ, ಕುಷ್ಟಂ, ಪಾರಿಭಾವ್ಯಂ, ವಾಪ್ಯಂ, ಪಾಕಲಂ, ಉತ್ಪಲಂ – ಈ ೬ ಕೋಷ್ಟಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೪೧). **ಕೋಷ್ಟಿ** : ೧. ಇದನಾವನಿಲ್ಲೆಂದನ ಬಾಯಿ ಕೋಷ್ಟಿ ಮೂಡುಗು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೩೫-೧೯ ; 1141). [< ಸಂ. ಕುಷ್ಠ]

ಕೊಟ್ಟ$_{9}$ 'ಕೊಡು$_{1}$' ಪರಾ.

ಕೊಟ್ಟಗಾಱ, ಕೊಟಗಾಱ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಕಾವಲಿನವನು ; ದುರ್ಗದ ಸೈನಿಕ: ಇಟ್ಟ ಕಬ್ಬುನ ಕೋಲುಗಳ ಪಿಡಿದಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಬಹ ಕೊಟ್ಟಗಾಱರ ನೆಟ್ಟನೇಕಾಂಗಿಗಳನೆಲ್ಲರನೊಟ್ಟಯಿಸಿ ನಡೆದು (ಬಸಪು. ೬೧-೨೭). **ಕೊಟಗಾಱ** : ಕೊಟಗಾಱರ ಪೌಜು ಹೊಕ್ಕು ತಿವಿದು ಪಟುಭಟರನಿರದೆ ಕೆಡಪಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೨೭).

[ಕೊಟ್ಟ$_{4}$ (< ಕೋಂಟೆ) + –ಕಾಱ]

ಕೊಟ್ಟಗೆ, ಕೊಟಗೆ, ಕೊಟ್ಟಗೆ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಚಿಕ್ಕ ಕೊಠಡಿ: ಕೊಟ್ಟಗೆಯ ಗುಡಿಯ ಜಳಗುಡಿಯ ಗೊಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಮಂಡವಿಗೆಯ ವಿಳಾಸನಿವಾಸಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೭ ವ) ; ಮನೆ ಕೊಟ್ಟಗೆ ದಾವಣಿ ತೋಟ ಮೊದಲಾದುವನರ್ಚಿಸಲೆಂದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೨೨-೧೩) ; ನಾಡು ಬೀಡಗರವಾರದೆ ಕೊಟ್ಟಗೆ ದೇಗುಲಂಗಳಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೪೧). ೨. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಮನೆಯ ಭಾಗ; ಹಟ್ಟಿ ; ಹಕ್ಕೆ : ಮುಕ್ತ್ಯಂಗನೆಯ ಕೊಟ್ಟಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಜು ಎತ್ತು ಕಟ್ಟಿದವು (ಸುಂಕಬಂ. ೯೧). **ಕೊಟಗೆ**: ೨. ಪಶು ಅಶ್ವಗಳು ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಟಗೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದು (ತತ್ವಚಿಂ. ೧೪-೫); ಎತ್ತು ಈಯಿತು ಎಂದರೆ ಕೊಟಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು (ಗಾದೆ). ೩. ನೀರು ಶೇಖರಿಸುವ ಸ್ಥಳ (?): ಕೆಱೆ ತುಂಬದೆಯಿದರೆ ಕೊಟಗೆ ನೀರು ಸರಿದೆಯಲೂ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂ. ೧೫೬-೧೮ ; 1419). **ಕೊಟ್ಟಗೆ$_{1}$** : ೧. ಕಾಲಗೆ ಕೊಟ್ಟಗೆಯಲಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಟ್ಟಱವೆಯಾ] ಯ್ತೆನಲು ಕಡಿದಿಕ್ಕಿದನು ಖಳಬಲವ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೪೨) ; ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಕೊಟ್ಟಗೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಳನನ್ನು ಕೂಗಿದರು (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೧೫). ೨. ಕಟ್ಟದ ಕೊಟ್ಟಗೆಯಲ್ಲಿ ಗುಬ್ಬಿ ಗೂಡನಿಕ್ಕದೆ (ಸರ್ವವ. ೨೭-೧೨೩) ; ಹಸುಗಳು ಕೊಟ್ಟಗೆಯನ್ನು ಸೇರುವಂತೆ (ಮುಕ್ತಾರ. ೧೪೨) ; ಇಕ್ಕುವವಳು ನಮ್ಮವಳಾದರೆ ಕೊಟ್ಟಗೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಉಂಡೇನು (ಗಾದೆ). ೪. ಕೊಟ್ಟಗೆಯವನು ; ಕೊಟ್ಟಗೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕೊಟ್ಟಗೆ ಕಾಮಾಟ ಕ್ರಮುಕ ಬೆಳ್ಳೆಗರು ಜಟ್ಟಿಗ ಗೀತಪಾಠಕರು (ಮೋಹತ. ೩೬-೪೩).

ಕೊಟ್ಟಗೆಯುವ = ಕೊಟ್ಟಗೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಆಳು: ಬಳ್ಳೇಶ್ವರನ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟಗೆಯವನು (ಬಸಪು. ೮-೪೬) ; ದೀವಟಿಗರು ಕೊಟ್ಟಗೆಯರು ವರತುರುಗಾವಳಿಗಳ ನೆರೆ ಪಿಡಿವ ಕೋವಿದನಿವಹ (ಕಂನವಿ. ೬-೫೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟಗೈ ; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟಿಲ್ ; ತುಳು. ಕೊಟ್ಯ ; ತೆಲು. ಕೊಟ್ಟಾಯಿ]

ಕೊಟ್ಟಜ (ನಾ). ಕಪ್ಪ ; ಕಾಣಿಕೆ : "ಕೊಟ್ಟಜಮೆಂದು ಕಪ್ಪದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೯) ; "ಕೊಟ್ಟಜಮೆಂದು ಕಪ್ಪಂ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨) ; ತುಂಗ ತುರಂಗಮು ಭೂಯಿಷ್ಠಂಗಳ್ ಕೊಟ್ಟಜದ ಕೊಟ್ಟ ಕಪ್ಪದ ಭಂಡಾರಂಗಳ್ ನಿಂದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೨೮) ; ಕೊಟ್ಟಜಮನೀಯಲೆಂದಾ ದಿಟ್ಟಂ ಕುಂತಳದ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರಭ್ಯ. ೧೩-೪೫) ; ನೆರಂಗೂಡುವ ನಾಡೆಱೆಯರ ಕೊಟ್ಟಜಮನೊಟ್ಟಯಿಸಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭-೨). [?]

ಕೊಟ್ಟಜಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡು ; ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ವರುಣನೆ ಕೊಟ್ಟಜಂಗೊಟ್ಟಂತೆ ಪುಂಜಿಸಿರ್ದ ಪಂಚರತ್ನ ರಾಶಿಗಳುಮಂ ತೋಱುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೫ ವ). [ಕೊಟ್ಟಜ + ಕೊಡು$_{1}$]

ಕೊಟ್ಟಡಿ 'ಕೊಟಡಿ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟಣ$_{1}$ (ನಾ). ೧. (ಬತ್ತ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ: ವೇದಶಾಸ್ತ್ರ ಪುರಾಣಾಗಮಂಗಳೆಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟಣವ ಕುಟ್ಟುತ್ತ ನುಚ್ಚು ತೌಡು ಕಾಣಿ ಭೋ (ಮಹಾದೇ. ೧೯-೩) ; ಮಿಕ್ಕ ದೇವರ ಮನೆಯ ಭತ್ತಮಂ ಕೊಟ್ಟಣಕ್ಕಿಕ್ಕ ಬರುತಿರೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭ ೧೨) ; ಮನೆಮನೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಣವ ಹಾಯ್ಕಿಸುತ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೭-೨೫) ; ಕೊಡನೀರ ಕೊಟ್ಟಣದವರ್ ಕಸಂಗಳನಿರದೆ ಗುಡಿಪ ಕೂಲಿಗಳವರ್ (ಚೆಬಪು. ೪೭-೪೨) ; ಕೊಟ್ಟಣದ ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ತವುಡು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಅಡುಸಾ. ೭೪). ೨. ಬತ್ತ ಕುಟ್ಟುವ ಒರಳು : ಬೀಡಿಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರಕ್ಕಿಯ ಮಾಡಿ ಬೇಗದೊಳೆನುತೆ ಕೊಟ್ಟಣವೀಯುತ (ಶಂಕಪಾ. ೯-೪೦) ; ಕೊಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಜಳ್ಳು ಕುಟ್ಟುವ ಸದ್ದು (ಚಂಡೆಮ. ೧೮). ೩. ಕುಟ್ಟುವ ಸಾಧನ; ಕುಟ್ಟಾಣಿ : ಮುದುಕರು ತುಂಬಿದ ಚಂಚಿಯೊಂದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಣವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಳಿತರು (ಬೆಳುಮ. ೨೧೯). ೪. ಕುಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ, —ವೃತ್ತಿ : ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪಾತ್ರ ಪಾಗುಡದ ವಿದ್ಯಾವಂತರ ಮಾಲಗಾಱರಾರತಿ ಕೊಟ್ಟಣವೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತ ವೂಳಿಗದ ಜೀವಿತವರ್ಗ್ಗಕವಾಗಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೮-೮೧ ; 1117) ; ಕೊಟ್ಟಣದ ಸೋಮವ್ವನಿಂತೆಂದಳದಕೆ ಪದಗೆಟ್ಟು (ಮದೇಪು. ೨೮-೩೨). ೫. ಬತ್ತ ಕುಟ್ಟುವವರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಸೆಟ್ಟಿಯರ್ಗ್ಗಂ ಪನ್ನಸಿಗರ್ಗ್ಗಂ ಗಾವುಣ್ಡುಗಳ್ಗಂ ಬಿಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಣಂ ಬೀಡು ಬೆಳಂ ಪೊಱಗು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೭-೨೬ ; 992) ; ಹೊದಕೆ ಹದಿಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ ಬಿಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಣ ಅಳಿವಂನ್ಯಾಯ ಸುಂಕ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨-೨೩ ; 1355); ಬಿಟ್ಟಿ ಬೀಡಾರಂ ಹೊಱಗೆ ತೆಱೆ ಕೊಟ್ಟಣಂ ಕಾಣಿಕೆಯು ಸೊಲ್ಲಗೆ ವಟ್ಟವಾಸೆಯು ಸುಂಕನೋದಿಗೆ ಖಾಣ ಖಡ್ಡಾಯ (ಬಸಪು. ೨೭-೫೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಟ್ಟಣ]

ಕೊಟ್ಟಣ$_{2}$ (ನಾ). ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ ; ನೆಲೆ : ತ್ರಿಣಯನಾರಾಧನೆಗಳಿಂದೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಪಟ್ಟಣ ಶಿವನ ಧರ್ಮ ಕೊಟ್ಟಣ ಸಕಲ ಶುಭದ ಪೊಟ್ಟಣ ಮೆಱೆದುದೇವಣ್ಣಪೆಂ (ಷಟಿಲ. ೪-೩೯). [?]

ಕೊಟ್ವಣಂಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಅಕ್ಕಿಮಾಡು: ಮಾರಿ ಕೊಟ್ವಣಂಗುಟ್ಟಿಯುಂ ಮೈಲಾರ ಕೊಡೆವಿಡಿದುಂ ಬರ್ದುಂಕಿದರ್ (ಸಾನಂಚ. ೯-೩೬); ಪೊರೆವರಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ವಣಂಗುಟ್ಟಿ ಕೊಡನೀರನಿರದೆ ತಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೪); ಬಳಹರಿ ಮಾರಿ ಭತ್ತವ ಕೊಟ್ವಣಂಗುಟ್ಟು ವಳ್ (ಪಾಸೋಪು. ೪-೫೭). [ಕೊಟ್ವಣ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೊಟ್ವಣಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಟ್ವಣಕುಟ್ಟುವವಳು: (ದಕ. ಕ).
[ಕೊಟ್ವಣ$_1$ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಕೊಟ್ವಣಗೇರಿ (ನಾ). ಕೊಟ್ವಣದವರು ವಾಸಮಾಡುವ ಬೀದಿ, —ಕೇರಿ: (ಕ). [ಕೊಟ್ವಣ$_1$ + ಕೇರಿ]

ಕೊಟ್ವತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ; ಪುಂಡಾಟ: ಮುಟ್ಟಿ ಇಟ್ಟರೂ ಕೊಟ್ವತನ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಕೊಟ್ಟ$_2$ + -ತನ]

ಕೊಟ್ವರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಅಗಚಿಯ ಮೋನಿ ಗುರುವರ ಶಿಷ್ಯ ಕೊಟ್ವರದ ಗುಣಸೇನ ಗುರವನ್ನೋರ್ನನ್ತು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರ್ (ಎಕ. II, ೮-೨; ಸು. 700). [?]

ಕೊಟ್ವರ$_2$ 'ಕೊಟ್ವಾರ' ನೋ.

ಕೊಟ್ವವಳ$_1$ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೊಟ್ವವಳ$_2$ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಅಧಿಕಾರಿ; ಕೊಟ್ವಾರಿ: "ಕೊಟ್ವವಳ ನೆನಲು ಕೊಟ್ವಾರಿಗೆ ಪೆಸರು" (ಕಶರ. ೨೯). [< ಸಂ. ಕೋಷ್ಠಪಾಲ]

ಕೊಟ್ವವಳ್ಳಿಪಾದಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಂಗಪಾದಿ ಕೊಟ್ವ ವಳ್ಳಿಪಾದಿ ವಲ್ಲಭಪಾದಿಯು ಮೂಜು ಪಾದಿ ವಲವರ್ಮ್ಮನಾ ಮೇಕೆ . . . ಕೆಯ್ದುಸ್ದು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೩-೨; ಸು. 750). [?]

ಕೊಟ್ವಸ, ಕೊಡಸ (ನಾ). ಸುಟ್ಟ ಮಾಂಸ; ಬೇಯಿಸಿದ ಬಾಡು: "ಸುಂಟಿಗೆ ಕೊಟ್ವಸ ಸುಡುಬಾಡುಂಟವು ತಾಂ ತಪ್ತಮಾಂಸಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೪); ಎಚ್ಚುತಂದು ನೆಜಿ ಕೊಟ್ವಸಂ ಮಾಡಿ (ಪಾಸೋಪು. ೪-೪೦); ನೆತ್ತರಂ ನೆಂಜಿ ಕೊಟ್ವಸಮನಗಿದು ಕರುಳಂ ನುಂಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨-೧೧). **ಕೊಡಸ**: ಬಂಡಿಯ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಕುರಿ ಕಡಿದರೆ ಊರ ಗಾಂವಕರರಿಗೆ ಕೊಡಸ ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [?]

ಕೊಟ್ವಾಂಗಚ್ಚಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಕರಟ, —ಚಿಪ್ಪು: ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅಂಡೆ, ಕೊಟ್ವಾಂಗಚ್ಚಿ, ಸುವರ್ಣಪಾತ್ರೆ – ಇವೇ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿರ ತಕ್ಕವು (ಅದೂಟ. ೩೮). [← ತಮಿ. ಕೊಟ್ವಾಙ್ಗ್ಗಚ್ಚಿ, ಕೊಟ್ವಙ್ಗಾಯ್ಚ]

ಕೊಟ್ವಾರ$_1$, ಕೊಟಾರ, ಕೊಟ್ವರ$_2$, ಕೊಟ್ಮಾರ, ಕೊಠಾರ, ಕೋಟಾರ, ಕೋಠಾರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಣಜ; ಧಾನ್ಯಾಗಾರ; ಉಗ್ರಾಣ; ಭಂಡಾರ: "ಕೋಷ್ಠಾಗಾರ – ಕೊಟ್ವಾರ" (ಶಮದ. ೨೯೫ ಪ್ರಯೋ); ಉಗ್ರಸೇನನೆಂಬ ಮಗಂ . . . ಕೊಟ್ವಾರದ ಕರಣಂಗಳಂ ಬಂಚಿಸಿ ಕಳ್ದು ದ್ರವ್ಯಮುಂ ಸೂಳೆಗೆ ಕೊಟ್ಟೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೭-೧೬). **ಕೊಟಾರ**: ೧. ಭಂಡಿ ಕೊಟಾರ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಸರಕುಸರ್ವಸ್ವಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೭೧). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯತೆರಿಗೆ; ಉಗ್ರಾಣದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ತೋಟ ತುಡುಕೆ ಅಡುಮನೆ ಕಳಕೊಟಾರ ಸುಂಕ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೪೯-೧೧; 1526). **ಕೊಟ್ವರ$_2$**: ೧. ಅಕ್ಕರಗೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲದಿರೆ ನಾಡಕೋಟಲೆಯ ಕೊಟ್ವ ರವದು ಸೂಳೆವನೆಯಲ್ತು (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೫). **ಕೊಟ್ಮಾರ**: ೧. ಸಜ್ಜೆ ಯಸ್ತ್ರದಾರೋಗಿಪ ಕೊಟ್ಮಾರದ ಭಂಡಾರದ ದೇಹಾರದ ಮನೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೫೨). **ಕೊಠಾರ**: ೧. ಕೊಠಾರವ ಎಲ್ಲವ ಸುತ್ತಿಬಳಸಿ ಬಹನ್ನಕ್ಕ ಯಾಚಕಂಗೆ ಗ್ರಾಸವಿಲ್ಲದ ವಿಧಿಯೆನಗಾಯಿತು (ಮನುಗುಂ. ೧೮); ಕೊಠಾರಂಗಳಿವೆ ಹಲವಂಗನ ಅರಮನೆಗಳಿವೆ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೨೮); ಸಕಲ ಸುಕೃತಂಗಳ ಬೆಳೆಯ ಪೊಸ ಕೊಠಾರಮೋ (ಚಿಬಪು. ೩೦-೫).

ಕೋಟಾರ: ೧. ಕ್ರಿಮಿಯ ಸಮೂಹ ಕೀಟಕದ ಕೋಟಾರ ಪುಕ್ಕದ ಕೋಶ (ಅದವ. ೩೪). **ಕೋಠಾರ$_1$**: ೧. ಕೋಟಾ(ಠಾ)ರದ ಸೋಮಣ್ಣಗಳ ವಚನ (ಸರ್ವವ. ೧೮೧-೮೩೪).
[← ಪ್ರಾ. ಕೋಠ್ಠಾರ. < ಸಂ. ಕೋಷ್ಠಾಗಾರ]

ಕೊಟ್ವಾರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊವರಪೆಯ ಚಿಂಪಯ್ಯನುಂ ಲೋಕಯ್ಯನುಂ ಕೊಟ್ವಾರದ ಮಾರಪುಲಿಯುಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೮-೫೨; 943); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಟ್ವಾರದ ಹೆಗಡೆ ಮಾಚಮಯ್ಯನ ಹೊಲ್ಲವೆಯ ಪುತ್ರಂ (ಎಕ. IX (S), ನೆಲಮಂ. ೧೦೬-೧; 13ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಟ್ವಾರಿ, ಕೋಟ್ವಾರಿ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಅಧಿಕಾರಿ: "ಕೊಟ್ವವಳ ನೆನಲು ಕೊಟ್ವಾರಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೨೯); "ಕೊಟ್ವಾರಿ – ಕೋಷ್ಠಾ ಗಾರಿ=ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಭರತಜ್ಞರಿಗೆ ಗಾಯಕಕುಲಕೆ ಕೊಟ್ವಾರಿಗಳಿಗೆಯು ಭಂಡಾರಿಗಳಿಗೆಜಿದು (ಬಸಪು. ೬೦-೨೯); ಮಠಗಳ ಕೊಟ್ವಾರಿ ಭಂಡಾರಿಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸ್ವಾಮಿಗಳವರೆಗಿನ ದೆವ್ವ ದೇವರು ಗಳ ದೃಷ್ಟಿ ಬಿದ್ದೀತೆಂದು ಅಂಜಿ ಅವರು ಹೋಗಲಿಲ್ಲ (ಬಾಳಿಗಿ. ೯೮). **ಕೋಟ್ವಾರಿ**: ಉಗ್ರಾಣದ ಕೋಟ್ವಾರಿಗೂ ಅಡುಗೆಯವನಿಗೂ ಸದಾ ಜಗಳ (ಹಸಿವು. ೩೪). [< ಸಂ. ಕೋಷ್ಠಾಗಾರಿನ್]

ಕೊಟ್ವಾರಿಗ (ನಾ). = ಕೊಟ್ವಾರಿ: ಭಂಡಾರಿಗಂ, ಬಾಣಸಿಗಂ, ಕೊಟ್ವಾರಿಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೬ ಉದಾ). [ಕೊಟ್ವಾರ$_1$ + -ಇಗ]

ಕೊಟ್ವ$_1$ (ನಾ). ಕೋಣೆ; ಕೊಠಡಿ; ಕೊಟ್ವಗೆ: ಕೊಟ್ವ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಟ್ವಗೆ]ಯೊಳಗೆ ಎಂಟು ಆನೆಯ ಕಂಡೆ ಮನೆಯ ಒಳಗೆ ಏಳು ಕುದುರೆಯ ಕಂಡೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೨-೧); ಪಟ್ವಣಂ ಕೆಟ್ಟು ತದ್ರಾಜ್ಯ ದೊಳಗೆಲ್ಲಿಯುಂ ಹಟ್ವಕೊಟ್ವಗಳಾಗಿ (ಚಿಬಪು. ೬೩-೬೨). [< ಕೊಟ್ವಗೆ]

ಕೊಟ್ವ$_2$, ಖೊಟ್ವ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಶ್ಲೀಲ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನಾಚಿಕೆಗೇಡಿ: ಆ ದಿಟ್ವ . . . ಪಟ್ವಣಿಗರಿಟ್ವಿಡೆಯ ಬಟ್ವಿಯಂ ಮೆಟ್ವಿಬರೆ ದಿಟ್ವಗೆಡೆಗೊಟ್ಟು ಪಿಂದಟ್ಟೊರ್ವಳಟ್ವಸದಿ ಕೊಟ್ವ ಪೊರಮಟ್ವ ಳಾಗ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪-೯). ೨. ಸಲ್ಲದುದು; ನಿಜವಲ್ಲದುದು; ಮೋಸವುಳ್ಳುದು; ಕಪಟತನವುಳ್ಳುದು. ೩. ಮೋಸದ ನಾಣ್ಯ; ಖೋಟಾನಾಣ್ಯ: "ಸೂಕಳಿಯೊಳು ಭಂಡನೊಳ್ಕೊಟ್ವ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦). **ಖೊಟ್ವ**: ೧. ಇಷ್ಟಲಿಂಗ ಕೊಡಲಜಿಯದೆಂದು ನಟ್ವಿದ್ದ ಲಿಂಗ ಕೊಟ್ವೀತೆಂಬ ಖೊಟ್ವ ಖೊಟ್ವಗಳ ನೋಡಿ ಹೊಟ್ವೆ ಹುಣ್ಣಾಗಂತೆ ನಗುತಿದ್ದೆನಯ್ಯ (ಸಿದ್ದೇವ. ೨೬೭). ೨. ಸಂಸಾರ ಬಲು ಖೊಟ್ವ ಅದರೊಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದಿ ಕಾಲ್ಕಟ್ವಿ (ಪುರಂದ. ೨-೫೨-೩); ಆ ಪತ್ರವು ಖೊಟ್ವ ಇರುತ್ತದೆ (ಮೋಹಿನಿ. ೧೨೧); ನತ್ತಿನ ಮುತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಖೊಟ್ವ ಯಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಅವರು . . . ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೭೮); ೩. ಟೊಕ್ಕನೆ ಖೊಟ್ವ ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಬರಿ ಶಬ್ದವು ಹುಟ್ವಿ (ಅರಳು. ೬೫-೮). (ಗು). ೪. ಒರಟಾದ; ಮೊಂಡಾದ: ಆ ಖೊಟ್ವ ಕುದುರೆಯು ಅಂಕಿತಕ್ಕೆ ಬಾರದೆ ಹೋಗಲು (ಮಾಧವ. I, ೩೧೨).

ಖೊಟ್ವಕತಬಿ = ಕಳ್ಳಕಾಗದ; ನಕಲಿ ಪತ್ರ: ಖೊಟ್ವಕತಬಿಗಳ ವ್ಯಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ತೀರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು ಬೇಸತ್ತು ಹೋಗು ತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೦೨). **ಕೊಟ್ವದನ** = ತುಂಟುದನ; ತೊಂಡು ದನ: ಕೊಟ್ವದನವ ದೊಡ್ಡ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಟ್ವಿದಂತೆ (ಚನ್ನವ. ೭೨೭). **ಕೊಟ್ವರೂಪಾಯಿ** = ಖೋಟಾ ರೂಪಾಯಿ: (ಕ).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೋಟಾ]

ಕೊಟ್ವ$_3$ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ಕೊಲೆ: "ಕೊಲೆ ಕೊಟ್ವಯೆನೆ ಹಿಂಸೆ" (ಕಶರ. ೨೮). [?]

ಕೊಟ್ಟೆಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೂನ್ನ ವಿಷಯೇ ಕೊಟ್ಟೆಂಬನಾಮ ಗ್ರಾಮುವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪ ; ೮೦–೯೬ ; 799). [?]

ಕೊಟ್ಟಿಗದೇವ, ಖೊಟ್ಟಿಗದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಚಲದಂಕಕಾರಂ ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಟ್ಟಿಗದೇವನ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪–೨; 968); ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಟ್ಟಿಗದೇವ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೧–೨; 969). **ಖೊಟ್ಟಿಗದೇವ**: ಅಮೋಘ ವರ್ಷ ನೃಪಾಜ್ಞಾತಃ ಖೊಟ್ಟಿಗದೇವಃ (ಇಆ. II, ೨೬೫–೨೫ ; 972). [ಕೊಟ್ಟಿಗ ? + ದೇವ]

ಕೊಟ್ಟಿಗೆ$_1$ 'ಕೊಟ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ಹೊರೆಹೊರುವ ಎತ್ತು; ಹೇರೆತ್ತು: ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯೆತ್ತಿನ ಪಟ್ಟಿಗಳೊಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೪); ಬೆಟ್ಟದಂತಿರ್ದ ಸಾರ ದ್ರವ್ಯಸಂಚಯಕ್ಕೆ ಭಂಡಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೪೯ ವ); ಗಜರಥ ತುರಗ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯೆತ್ತು ಭಂಡಿ ಕೊಟಾರ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧–೭೧); ಹಲವು ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಭಂಡಿನೆಲ ಕೊಂಬಳತೆಯಲಿ ನಡೆ [ಪಾಠಾಂ.ನೆಲೆ]ಗೊಂಡವು (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೧೧); ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಲ್ಲಾರದ ಭಂಡಿಟೆಂಕೆಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಗುಡಿಗಳ ಹೊಜುವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೯); ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೊಲ್ಲಾರ ಬಂಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸರಕಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೂಕಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೫). [?./ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟಿಯ]

ಕೊಟ್ಟಿಗೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಶೃಂಗಾಟಕೀ – ಕೊಟ್ಟಿಗೆಣಸು" (ಓಷಧಿ. ೧೭೦). [?]

ಕೊಟ್ಟಿಗೆಮನೆ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಾಣ; ಕಣಜವಿರುವ ಮನೆ; ಧಾನ್ಯಾಗಾರ: ಕಾಳು ಹಾಕುವ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಮನೆ (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೪). ೨. ನೀರುಮನೆ; ಸ್ನಾನ ಗೃಹವಿರುವ ಮನೆಯ ವಿಭಾಗ. ೩. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಮನೆ: ವಾಸದ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಮನೆಯಿರಬಾರದು (ರೂಢಿ).

[ಕೊಟ್ಟಿಗೆ$_1$ (< ಕೊಟ್ಟಗೆ) + ಮನೆ]

ಕೊಟ್ಟಿತನ, ಖೊಟ್ಟಿತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ವಂಚಕತನ: ಪಿಟ್ಟವ್ವೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿಯ ಹೊತ್ತ ತಲೆನೋವೋ ಕೊಟ್ಟಿತನವ ಮಾಡಲಾಗಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೬–೨೧). **ಖೊಟ್ಟಿತನ**: ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಖೊಟ್ಟಿತನಕ್ಕೆ ಲೆಖ್ಖವೇ ಇಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೦೨).

[ಕೊಟ್ಟಿ$_2$ + –ತನ]

ಕೊಟ್ಟಿಲಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; P. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಈಗಿನ 'ಕೊಟ್ಟಲಗಿ': ಕೊಟ್ಟಲಗೆಯ ಮೂಲಿಗ ನಾಗಲಾವಿಯ . . . ಸತ್ರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ (ಕಇ. II, ೬–೫ ; 1077). [?]

ಕೊಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು; ಚೂಚುಕ: "ಕುಚಮುಖಂ, ಚೂಚುಕಂ, ವೃಂತಂ, ಶಿಖಾ – ಈ ೪ ಮೊಲೆಯ ಕೊ (ತೊ) ಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೮೭–೩೭೨); ಜೋಲ್ವ ಮೇಗೊತ್ತಿದ್ದ ಕೊಟ್ಟಡಂಗಿದ ಕುಚಂಬಡೆದಂದಶುಭಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೫). ೨. ನವಿಲು, ಕೋಳಿ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ತಲೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಜುಟ್ಟು; ಶಿಖೆ; ತುರಾಯಿ: "ಶಿಖಾ, ಚೂಡಾ – ಈ ೨ ನವಿಲ ಕೊಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೪೧–೮೯); ನವಿಲ ಕೊಟ್ಟು ಕರಿಂಜ (ದ) ಪುಷ್ಪಫಳಂ ಘೃತಂ ಮಧುಬೇವು ಸಾಸಿವೆಗಳೆಂಬಿವನಕ್ಕೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೨೨); ವಿಸರುಹದಂತೆ ಕೇಸರಮನಾಂತುದು . . . ಚಾಗಿಯಂತೆ ನೆಜ಼ಿ ಕೊಟ್ಟಿಸೆದೊಪ್ಪಿತು (ಯಶೋಚ. ೩–೭೮); ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಗೆ ಕೇಸರಮುಬ್ಬಲ್ ಕೊರಲೆತ್ತಿ . . . ಕೋಳಿ ನಲವಿಂ ಕೂಗಿತ್ತು (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೪–೨೧೮); ಹಲವು ಮಕ್ಕಳ ತಂದೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಜು]ಟ್ಟವಗೆ ಸಲೆ ಗಳಿಗೆ ಜಾವವಜೀವನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಮೊಲೆಯಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೩೯). ೩. (ಹಾವಿನ) ಹೆಡೆ, —ತಲೆ: ನಿಟ್ಟಿಸಳ್ಗಣ್ಣ ನಿಶಾಟ ನಿತಂಬಿನಿಯಿಟ್ಟಣಿಸಿದ ನೆಲೆಮೊಲೆಗಳ ಮಧ್ಯದೊಳಿಟ್ಟುರಗನ ಕೊಟ್ಟಿನ ಮಣಿಹಾರಂ ಕಣ್ಗೆ ವಿಶಂಕೆಯನು ಪುಟ್ಟಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೫–೭೭). ೪. (ಕರಾ) ಅಕ್ಷರಗಳ ತಲೆಕಟ್ಟು.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟು ; ಮಲ. ಕೊಡಿ, ಕೊಟ್ಟು ; ತುಳು. ಕೊಟ್ಟು ; ತೆಲು. ಕೊಡಿ]

ಕೊಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಸ್ತ್ರೀಯರು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: (+).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟೈ ; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕೊಟ್ಟಿ]

ಕೊಟ್ಟು$_3$, ಕೋಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಶಕುನದ ಪಕ್ಷಿ; ಹಂಗನಹಕ್ಕಿ; "ಕಿರೀಟೀ (ಕಿಕೀದಿವಿಃ), ಚಾಷಃ – ಈ ೨ ಕೊಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೪೧–೯೪); "ಕಿರೀಟ ಚಾಷಂ ಕೊಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಟ] ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೪); ಕೊಟ್ಟು ಕೂಗಿತ್ತು ಹಾಲುವಕ್ಕಿ ಬಳಿಯಿತ್ತು ಹಂಗ ಕಟ್ಟಿತ್ತು ಅವನ ಅವಳ ಮದುವೆ ನಿಂದಿತ್ತು (ಅಜೀಮಾ. ೩೨–೬೪); ಹರಡೆ ಚಿಲುಮಿಲಿಗಾನು ಕಮ್ಮರನಸಗ ಕೊಟ್ಟುಳಿ ಹೊಜಿಸು . . . ಎಂಬ ಪಕ್ಕಿಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೧). **ಕೋಟ್ಟ$_2$**: "ಕಿರೀಟ ಚಾಷಂ ಕೋಟ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಟ್ಟು]ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೪). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕೊಟ್ಟುಕಡತ್ತಲೆ]

ಕೊಟ್ಟು$_4$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ; ತಮಟೆ; ಹರೆ: ಎಳೆಯ ಹುಡುಗನಾಗಿದ್ದಾಗ ಚೆಂಗುಮಣಿ ಕೇಳಿದ ನರಿಮಂಗಲದ ಕೊಂಬು ಕೊಟ್ಟುಗಳ ಸದ್ದು (ಹುಲಿಹಾ. ೨೧). ೨. ಮಣ್ಣನ್ನು ಅಗೆಯುವ ಸಾಧನ; ಗುದ್ದಲಿ: ಮಣ್ಣನ್ನು ಕಡಿದು ಮೊಗಚುವ ಉಪಕರಣವಾದ 'ಹಾರೆ' ಗೂ 'ಕೊಟ್ಟು' ಎನ್ನುವರು (ಸಂಶೋಧ. ೧೯).

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕೊಟ್ಟು]

ಕೊಟ್ಟು$_5$ 'ಕೊಡು$_1$' ಪರಾ.

ಕೊಟ್ಟುಕ, ಕೊಟ್ಟುಗ (ನಾ). ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಜುಟ್ಟು ಉಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: "ಕೋಯಷ್ಟಿಕಃ ಶಿಖರೀಯೆನೆ ಕೊಟ್ಟುಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೬); ದ್ರುಪದಪುತ್ರನಂತೆ ಶಿಖಂಡಿ ಕೂಸುಗಳ ಕೈಯ ಪಾಸೆಯಂತೆ ಕೊಟ್ಟುಕನೆಂದಿಂತುಮನೇಕ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಗಳಿಂ (ಬಂಹರಿ. ೨–೩೮ ವ). **ಕೊಟ್ಟುಗ**: ಮರಕುಟಿಗ ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟುಗವರಲ್ ಕೊಂಚೆ . . . ಮೊದಲಾದಖಿಳ ಖಗಕುಲ ಬಿದ್ದುದುರಿಯೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦–೫೩). [< ಸಂ. ಕೋಯಷ್ಟಿಕ]

ಕೊಟ್ಟುಗ 'ಕೊಟ್ಟುಕ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟುಗೂಡಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಉತ್ತರಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ಕೊಟ್ಟುಗೂಡಲೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೭; 550). [?]

ಕೊಟ್ಟೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಟಗಯ್ ಕಡೆ ಕೊಟ್ಟು ಮೂಡಾಯ್ ದಿಸೆಯದು ಕಡೆ ಕೊಟ್ಟೂರ್ ನಾಮ ಗ್ರಾಮುವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೯–೧೨ ; ?); ಮೊರೆಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟೂರ ತುಜುಗೊಳಲಣ್ಕೆ ಸತ್ತ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೪–೫ ; 974).

[? + ಊರ್]

ಕೊಟ್ಟೆ$_1$, ಗೊಟ್ಟ$_3$, ಗೊಟ್ಟು$_3$, ಗೊಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹಣ್ಣು ಅಥವಾ ಕಾಯಿಗಳ ಒಳಗಿನ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಬೀಜ; ಗೊರಟೆ; ಓಟೆ: ಒಳ್ಳಿಹ ಮುಸ್ತೆಯಿಪ್ಪೆ ಕೇಡಿಲ್ಲದ ಚಿಲ್ಲಗೊಟ್ಟೆ ಪೊಸಪೀರೆಯ ಬಿತ್ತಿನೊಳಾದ ಬೂದಿಯಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಕಲಸಲ್ . . . ಬಾವಿಗಳ ನೀರಮೃತೋಪಮಮೆಂಗೆ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧–೬೩); ಪುಲಿಗಿಲ ಕೊಟ್ಟೆ ಕಬ್ಬಿನ ರಸಂ ಬಜೆ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಮೂಲಂ . . . ಇಂತಿವನಟ್ಟು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧೬–೧೪).

ಗೊಟ್ಟೆ$_3$: ೧. ಓರ್ವ ಬಾಲಕನು ಮಾವಿನಗೊಟ್ಟೆವನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಗಿಯುವನು (ಭಾರಸಂ. ೧೨೩). **ಗೊಟ್ಟು$_3$** : ೧. ಬೆಲ್ಲದ ಗೊಟ್ಟು ಕಲ್ಲ ಬೀಜವಾದಡೆ ಸಿಹಿ ಕುಗ್ಗುವುದೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೧-೧೬೯). **ಗೊಟ್ಟೆ$_1$** : ೨. ಬೀಜ ; ಕಾಳು : ಬೇವಿನ ಗೊಟ್ಟೆಯೊಳಿನಿದನರ್ಕನೊಳ್ ತಂಪಂ . . . ಅಱಸಿ ತೊಳಲುವಾತನೆ ಗಾಂಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೬೦) ; ಸಜ್ಜರಸಮಂ. . .ಕೇರ ಗೊಟ್ಟೆ ಘನಸೆಂಬಿವನೊಪ್ಪಿರೆ ಕೂಡಿ ಧೂಪಮಂ ಪ್ರತಿಮಮನಲ್ಕೆ ತದ್ಗೃಹದೊಳಿರ್ಕೆ (ಖಮುದ. ೧೬-೪೯) ; ಉದಿರ್ದ ಮುತ್ತದ ಕಾಯ್ಗಳಂ ಸುಲಿದಾಗಳೆರಡು ಗೊಟ್ಟೆಗಳಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೪-೧೮). ೩. ಆಟದ ಬಿಲ್ಲೆ (?) : ಒಂದು ದಿವಸಂ ಭದ್ರಬಾಹು ಒಡನೆಯರ ಮಾಣಿಯರಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಪುರದ ಪೊಜವಳಲೊಳ್ ಗೊಟ್ಟೆಗಳನಾಡಲ್ ಪೋಗಿ ಭದ್ರಬಾಹು ಗೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಗೊಟ್ಟೆಯ ನಡಕಿಲಿಟ್ಟಾಡುವಲ್ಲಿ ಪದಿಮೂಱು ಗೊಟ್ಟೆಯನೊಂದೊಂದಱ ಮೇಲೆ ನಿಲಿಸುವ ಸಮಯದೊಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯-೨ ಪ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟೈ; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟ, ಕುಱಟ್ಟ ; ತುಳು. ಕೊಟ್ಟೆ ; ತೆಲು. ಕುರಿಡಿ]

ಕೊಟ್ಟೆ$_2$, ಕೋಟ್ಟ (ನಾ). ೧. (ಅಡಕೆಯ ಹಾಳೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ) ದೊನ್ನೆ, —ಪಟ್ಟೆ: ಹಾಳೆಯ ಕೊಟ್ಟೆ ಮಾಡಿ ತರಲೇನು? (ಬಾಳಿನ್ಯೆ. ೪೩). ೨. ಗೂಡು : ತನ್ನನ್ನು . . . ಮರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆಂಪು ಇರುವೆಗಳ ಕೊಟ್ಟೆ (ಎಲೆಗಳ ಗೂಡು) ಕೊಡವಿದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೬೮). ೩. ಅಡಕೆ ಮರಗಳಿಗೆ ಕೊಳೆರೋಗ ತಾಗದಂತೆ ಗೊನೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಾಳೆಯ ಮುಸುಕು : ಅಡಕೆಯ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆರೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಎಳೆಗೊನೆಗಳಿಗೆ ಹಾಳೆಯ ಕೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೧೯). ೪. ದೊನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಆವಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಕಡುಬು : ಹರಿದಿನ ಹಗರಣ ಗುಮಟೆಯ ಪಾಗಿನ ಒಡೆ ಕೊಟ್ಟೆ ಪಾಯಸ ರಸದೂಟಕೆ (ಕ್ರಾಂಚಧ್ವ. ೩). **ಕೋಟ್ಟ$_2$.** 'ಕೋಟ ವೊಕ್ಕಲಿಗ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕೊಟ್ಟೆ]

ಕೊಟ್ಟೆ$_3$ 'ಕೊಟ್ಟ$_2$' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟೆ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕವಟೆ : ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟೆಯ ಕಾಯ ಒಳಗೆ . . . ತುಂಬಿ ಅದಂ ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿ (ವಿನ್ಯೆವಿ. ೬೭) ; ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೂಲ, ಕೊಟ್ಟೆಬೇರು, ಓವು . . . ಜೇನು ತುಪ್ಪದಿಂ ಕೊಡಲು ಉದಾವರ್ತರೋಗಂ ಗುಣಮಕ್ಕು (ಸಕವೈ. ೩೦೪).

[?]

ಕೊಟ್ಟೆ$_5$ (ನಾ). ಈಜುಬುರುಡೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಣಗಿದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ : ಎಂಟು ಗಿರಿಗಳೆಂಟುಗಜವೇಳು ಶರಧಿಯು ಎಂಟಾರು ಲೋಕಲೋಕಗಳು ಕುಂಟಿಗೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲವೆನುತ ಕೊಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ಪೆ]ಯ ಹಾಕಿ ದಾಂಟಿ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿದನು (ಅಮುಸಾಂ. ೫-೧೦೨). [?]

ಕೊಟ್ಟೆಕಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ದೊನ್ನೆಕಟ್ಟು ; ಪಟ್ಟೆಮಾಡು : ಗೌಡರ ಅಡಕೆತೋಟಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆಕಟ್ಟಲು ಹೋಗಿ (ಮಲೆಮ. ೬೮೮).

[ಕೊಟ್ಟೆ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೊಟ್ಟೆಕಟ್ಟು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮರಗಟ್ಟು ; ಸೆಡೆತುಕೊಳ್ಳು : ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋದ ಭಾವನು ಅಲ್ಲೇ ಕೊಟ್ಟೆಕಟ್ಟಲಿ, ಅವನು ಸತ್ತೇ ಹೋಗಲಿ (ಜಾನಗೀ. ೧೦೫). [< ಕೋಡು$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೊಟ್ಟೆಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ದೊನ್ನೆ ಹಚ್ಚಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ : ನಾಲ್ಕು ಸಿಗುರುಗಳನ್ನಾದರೂ ಮಾಡೋಣ – ಕೊಟ್ಟೆ ಕಡ್ಡಿಗಳಿಗಾದಾವು (ಮೂರುದಾ. ೫೫) ; ಕಂಬಳಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅದರ ಮೇಲೆ ಕೂತು ಕೊಟ್ಟೆಕಡ್ಡಿ ಹೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲೆಮ. ೨೭೮). [ಕೊಟ್ಟೆ$_2$ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕೊಟ್ಟೆದೊನ್ನೆ (ನಾ). ಅಡಕೆ ಹಾಳೆಯ ದೊನ್ನೆ, —ಪಟ್ಟೆ : ಕೊಟ್ಟೆ ದೊನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಂಡವನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟಳು (ಮಲೆಮ. ೬೩).

[ಕೊಟ್ಟೆ$_2$ + ದೊನ್ನೆ]

ಕೊಟ್ಟೆಮಣೆ (ನಾ). ಮರಹತ್ತಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಣೆ : ಗೌಡರ ಅಡಕೆ ತೋಟಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಲು ಹೋಗಿ ಕೊಟ್ಟೆಮಣೆ, ಕೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಅಡಕೆ ಮರದ ನೆತ್ತಿಗೇರಿ (ಮಲೆಮ. ೬೮೮). [ಕೊಟ್ಟೆ$_2$ + ಮಣೆ]

ಕೊಟ್ಟ್ಮಾರ 'ಕೊಟ್ಟಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೊಟ್ಯ (ನಾ). (?) : ಪರದುಗೈದು ಜೀವನಂಬೆತ್ತಿರ್ಪುದಂ ಕೊಟ್ಯಮುಂ ಪಾದರಮುಂ ಪಾರ್ವರಾದವರ್ಗೆ ನಿಂದಿತಕರ್ಮಂಗಳಾಗಿರ್ಪುವು (ಭಾರಶಾಂ. ೬೪-೩೯೮). [?]

ಕೊಠಡಿ 'ಕೊಟಡಿ' ನೋ.

ಕೊಠಾರ 'ಕೊಟ್ಟಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೊಠಾರಿಕೆ 'ಕೊಟಾರಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಡ$_1$ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸು. 'ಕೊಡಗೂಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುೞ ; ಮಲ. ಕೊೞುನ್ನು, ಕೊೞುನ್ದು = ಎಳೆಯ ರೆಂಬೆ ; ತೆಲು. ಕೊಡಮು]

ಕೊಡ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಣ್ಣು ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಬಾಯಿ ಕಿರಿದಾದ ಪಾತ್ರೆ ; ಗಡಿಗೆ ; ಕುಂಭ : "ಕಳಶಃ, ಕುಟಃ, ಕುಂಭಃ, ಸಿಘಃ–ಈ ೪ ಕೊಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೧); ಕಿಚ್ಚುಮೆಣ್ಣಿಯ ಕೊಡನುಂ ಬೆಂಟೆಯುಮಂ ಕೊಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೩-೧೧) ; ಪಱಿಕಿನ ಕೊಡದೊಳ್ ಸೊಡರ್ಗುಡಿ ಬೆಳಗುವವೊಲ್ (ಆದಿಪು. ೭-೩೩) ; ತುಪ್ಪದ ಕೊಡನ ಮೇಗಣೆಲಿಯಾತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೨) ; ಹಾವಿನ ಕೊಡನು ದೋಷಿಗೆ ಸುಲಭವೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨೮) ; ಕೊಡವನಂಧಕ ಪೊತ್ತು ನಡೆದಂತೆ ಅಧಿಕಾರ ಕಡೆ ಹೊಲ್ಲದೆಚ್ಚರಿಕೆ (ಪುರಂದ. ೪-೪೫-೧) ; ತುಂಬಿದ ಕೊಡ ತುಳುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ತಕ್ಕಡಿಯ ಪರಡಿ, —ಬಟ್ಟಲು : ತ್ರಾಸಿನ ಕೊಡನೊಂದು ಬಿರ್ದೊಡೊಂದುಱಿದಪುದೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೭). ೩. ಜೇನುಗೂಡು ; ಜೇನಿನ ಹುಟ್ಟು : "ಭಾಂಡದೊಳು ಜೇನೊಳು ಕೊಡಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೪); ರಸದಾಳಿಯಂತೆ ರಮಣಿಯರ ಚೆಂದುಟಿಯಂತೆ ಪೊಸಜೇನ ಕೊಡದಂತೆ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭); ಕೊಡದೊಳ್ ತುಂಬಿರೆ ಜೇನು (ಸೋಮೇಶ. ೬೫).

ಕೊಡನಕುಮಾರ, ಕೊಡನಕುಮಾರಕ = ಕೊಡನ ಮಗ : ಕೊಡನ ಕುಮಾರನಾಣತಿಯಿಂ (ಗೀತಗೋ. ೪೧-೩) ; ಕೊಡನಕುಮಾರಕನ ಬಳಿಗಾ ಮುನೀಂದ್ರಂಗಿತ್ತನಾ ಧನುವ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೧). ಕೊಡನ ಮಗ = ೧. ಕುಂಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ : ಕೊಡನಮಗನ ಕುತಂತ್ರದೊಡ್ಡಿನ ಕಡಿತ ಕಾನಂಜುವೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩೮). ೨. ಅಗಸ್ತ್ಯ : ಕೊಡನಮಗನಂದದಲಿ ಕಡಲನು [ಪಾಠಾಂ. ಜಲಧಿಯ] ಕುಡಿದು (ತೊರರಾ. ೬-೪-೭).

[ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಡ ; ತುಳು. ಕುಡ್ಯ. / ಸಂ. ಕುಟ]

ಕೊಡ$_3$ 'ಕೊಡಗ$_3$' ನೋ.

ಕೊಡಂಕೆ, ಕೊಡಕೆ (ನಾ). ಕಿವಿ ; ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ : "ಕೊಡಂಕೆಯೆಂದು ಕಿವಿ" (ಕಶಸಾ. ೨೧-೪೨೭) ; "ಕೊಡಂಕೆಯೆ ಕಿವಿಯಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೫) ; ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪು ಕೊಡಂಕೆಯ ಕೊಪ್ಪಿನ ವೊಲಮರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೩) ; ಕುರುಳ್ಗಳಂ ಕೊಡಂಕೆಗೆ ತೆಗೆದೇಱಿ ನೂಂಕಿ ಮಣಿಕಂಕಣಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೩) ; ಕೊಡಂಕೆಯೊಳ್ ಪೊಳೆವ ಚೌರಿಯ ಗಾಳಿಯ ಕೋಳ್ಗೆ ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ತಳರೆ (ಕಬ್ಬಿರಾ. ೨೦೪);

ಕಂಗೊಳಿಪ ಶಿರೀಷಪ್ರವಂತಮನೊಡರ್ಚಿದುದಿಲ್ಲ ಕೊಡಂಕೆಯಲ್ಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೯೦–೧೪೯). **ಕೊಡಕೆ**: "ಕೊಡಕೆಯೆನೆ ಕಿವಿಯಕ್ಕು" (ಶಶರ. ೩೦); ಕೊಡಕೆಯುದಬಿಂದು ಕೊಪ್ಪಿನ ಬೆಡಂಗನವಗಯ್ಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೨); ಕೊಡಕೆಗೆ ಸಾರ್ಚಿ ಕೆನ್ನೆಯಳಕಂಗಳಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪–೬); ಕೊಡಕೆ ವರಂ ನಿಮಿರ್ದು ಪೊಳೆವ ತುಱುಗೆ ಮೆಗಣ್ಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೮); ಕೊಡಂಕೆ, ಕೊಡಕೆ (ಶಮುದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ತೊಡಿಸಿದಳು ತಂದೊಬ್ಬಳಾಕೆಯು ಕೊಡಕೆಯುಲಿ ಹೊಸತಪ್ಪ ಮುತ್ತಿನ ತೊಡಿಗೆಯನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪–೧೫). [?]

ಕೊಡಂಗಗೆಯಿ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಂಗನೂರ್, **ಕೊಡಗನೂರ್** (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಯೂರ ಜಾದಿಯೂರ ಕೊಡಂಗನೂರ ಬಾಡದ ಮಹಾಜನವುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬೪–೨೮; 968). **ಕೊಡಗನೂರ್**: ಕೊಡಗನೂರ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಕಾಲಂ ಕಚ್ಚಿ ಕಯ್ಯ ಧಾರೆಯನೆಱದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೫೨–೩೨; 980). [ಕೊಡಂಗ ? + ಊರ್]

ಕೊಡಂಗವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಕವಾಡಿ ತ್ರಿಶತಾಭ್ಯನ್ತರೇ ಕೊಡಂಗವಳ್ಳಿ ನಾಮ ಸ್ವಮಾತೃನಾಮಾಂಕಿತಶ್ಚನ್ದಿಯಬ್ಬೆ ಮಂಗಳಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦–೫೬; 951).

[ಕೊಡಂಗ ? + ಪಳ್ಳಿ]

ಕೊಡಂಗಿ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಂಗೆ$_1$ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಂಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಬಣ್ಣ ಹಚ್ಚಡ ಹೊದೆದ ರನ್ನಕೊಡಂಗೆಯ ನೇಲ್ದ ಚಿನ್ನದುಂಗುರವ ಬೆರಳ್ಗಿಟ್ಟ (ಜಾನಗೀ. ೨೮).

[← ತುಳು. ಕೊಡಂಗೆ]

ಕೊಡಂಗೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡು; ದಾನಮಾಡು: ವಾಣಿಗೆ ಪದಿರ್ಕುಳ . . . ಕೊಡಂಗೆಗೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೬–೯; 767); ಅಕ್ಕರಂಬೊಯ್ದ ಕೊವರಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಮಾಣಿಕಾಚಾರಿಗೆ ಕಣ್ನಗಟ್ಟಿ ಕೊಡಂಗೆಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧–೧೦; 997). [ಕೊಡಂಗೆ$_1$ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ಕೊಡು$_1$]

ಕೊಡಂಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಳಿಬೀಳು; ಕುಸಿಬೀಳು (?): ಕೋಟೆಯ ಕೊತ್ತಳದೊಳೆ ಪರಿವ ತೇರ್ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಡಂಗೆಡೆದೊಡೆ ಕೈಗುತ್ತಿ ಮುರಲ್ದು ರಥಾಂಗಮೆಗೆತ್ತರುಣಂ ತೆನೆಯನೆತ್ತಿ ನಗಿಸುವನಿನನಂ (ಅನಂಪು. ೧–೧೧೧). [P ಇದು 'ತಡಂಗೆಡೆ' ಇರಬಹುದು]

ಕೊಡಂಗೆಯ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ದಾನಮಾಡು; ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ಬಿಡು (?): ಧಾರೆಯನೆಱೆಯಿಸಿ ಕೆಱೆಗೊಡಂಗೆಯ್ದು ಸವಂಧವಂ ಕೊಣ್ಣ ಕೆರೆಗಳಂ ಪಡಿ ಸಲಿಸುವರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೮೦–೨೬; 1018).

[< ಕೊಡಂಗೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$, **ಕೊಡಂಗಗೆಯಿ**, **ಕೊಡಂಗಿ**, **ಕೊಡಂಗೆ$_1$** **ಕೊಡಂಗೆಯಿ**, **ಕೊಡಗಿ**, **ಕೊಡಗೆ**, **ಕೊಡಗೆಯ್**, **ಕೊಡಿಗಿ**, **ಕೊಡಿಗೆ**, **ಕೊಡುಗೆ$_1$** (ನಾ). ದಾನವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ; ಉಂಬಳಿ: ಸನ್ನಿಗರ ಕುಡಿವುಳ್ದಂ ಕೊಡಂಗೆಯೂರ್ಗೆ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆತನಂ ಗೆಯ್ಯುತಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯–೧೩; 918); ನಾಳ್ಗಾವುಣ್ಡಂ ಕೊಱಲಗುನ್ದಂ ತನ್ನ ಕೊಡಂಗೆಯ್ಯೆರಡು ತೋಂಟಕಂ ದ್ರವ್ಯಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಗೊಣ್ಡು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೭–೧೪; 995); ಮಾಳವಾಲೂರಲ್ ಕೊಡಂಗೆಯ್ಯ ತೆವರಲೆರಡುಂ ಸ್ಥಳಮಾ × × × ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ ನೂಱು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೧–೨೮; 1068). **ಕೊಡಂಗಗೆಯಿ**: ಬ್ರಹ್ಮತಿ ಪಟ್ಟದ ಕೊಡಂಗಗೆಯೀ ಪಡೆದ ಗಟ್ಟಿಯ ಮಾಡಿಸಿದ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮು. ೧೫–೧೮; 1074). **ಕೊಡಂಗಿ**: ಮರನಾನು ಪೊಕುಳಿಯಾನು ಕೊಡಂಗಿಯಾನು ಪೊಜಗಾಗಲೆ ಸಲೆವುಗೆಯ ಭಾಗಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೧–೩೦; 692); ತಿಮ್ಮೋಜನ ಮಕ್ಕಳಿಂ ಕೊಡಂಗಿ ಒಳಗಾಗಿ ತೋಟದಲು ಬಾಳು ನಷ್ಟವಾಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೦೫–೮; 1357); ಶ್ರೀಮದಶೇಷ ಮಹಾಜನಂಗಳು ಮಲನ ಕೊಡಂಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾನವ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೨–೩; ?). **ಕೊಡಂಗೆ$_1$**: ಗಾವುಣ್ಡಿಯ ವೇಳ್ಗವಗ ಕೊಡಜಿಗ್ಗೆ (ಎಕ. VIII. ಸೊರಬ, ೨೨–೧೨; 800); ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಱೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟ ಕೊಡಂಗೆ ಮೂಲಿಗ ಜಾರಂ (ಎಕ III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೯೯–೮; 1108); ಮೂಡಣ ಹೆಗ್ಗಡ್ಡೆ ಆದಜ ಮೇಗಣ ಕೊಡಂಗೆ ಎರಡೆಜಲ್ಲಿಯೂ ಮೂಡೆ (ಎಇ. XXVII, ೨೪–೪೮; 1256). **ಕೊಡಂಗೆಯಿ**: ಮತ್ತಂ ಕೊಡಂಗೆಯಿ ದೇವಭೋಗ ಮಾನ್ಯ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಹಾಸುಗ. ೨೫೦–೩೪; 993). **ಕೊಡಗಿ**: ನಾಲ್ಗಣ್ಣುಗ ಕೊಡಗಿ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಂಬರಂ ಸಲ್ಗುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೨–೧೨; 968); ದಂಣ್ನಾಯಕರಿಗೆ ಯಜಮಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕೊಡಗಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಲನಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರವು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೨–೪೩; 1286); ಸಂಗಮದೇವನ ಕೊಡಗಿಯ ಮನೆ (ಎಕ. II, ೩೪೧–೨; ಸು. 1500); ಕೊಡಗಿ ಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೬–೪; 1692). **ಕೊಡಗೆ**: "ಉಂಬಱಿಯೆಂದು ಕೊಡಗೆ" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧); ಇಪಗೊಣ್ಡನ ಒಱೆಯ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಟ್ಟದ ಕೊಡಗೆ ಪಳ್ಳಗಟ್ಟಿ ನಾಲ್ಗಣ್ಣುಗ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ ೧೧–೯; 1020); ಇವಂಗೆ ಕೊಡಗೆ ಕಣ್ನಗ ಸಲ್ವುದೂ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೧–೩; ಸು. 1050); ಆಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಾಳಜೀಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೮–೧; 1259); ದಾಜು ಮಾದಳಿಕ ಕೊಡಂಗೆ ಬೆಲೆಕಾರ ಕೊಡಗೆ (ಕಇ. I, ೫೧–೧೩; 1432). **ಕೊಡಗೆಯ್**: ಮುಗುನ್ದದ ಕೊಡಗೆಯ್ಯೊಳಗೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೪–೪೮; 1045); ಊರಿಂ ಬಡಗ ಗಾವುಣ್ಡನ ಕೊಡಗೆಯ್ದೋಂಟದಿಂ ಬಡಗ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೫–೪೬; 1078). **ಕೊಡಿಗಿ**: 'ಕೊಡಿಗಿ ಇನಾಮ್' ಪರಾ. **ಕೊಡಿಗೆ**: ಸುಖದಲಿ ಯಿಹಿರಿ ಎಂದು ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಿಗೆಯ ಶಾಸನ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೨–೧೯; 1554); ಗುದವಿದ ಮೇಧ್ಯದ ಹೆಡಗೆ ಕಿವಿಯು ಕಣ್ಬೋಳಿಯು ಬೀಜನ ಕೊಡಿಗೆಯ ಹೊಲನಹುದು (ಕೃಕವ. ೨–೬–೨). **ಕೊಡುಗೆ$_1$**: ಗವುಡಂಗೆ ಕೊಡುಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೩೬–೫; 1175).

[< ಕೊಡು$_1$ + ಕೆಯ್$_4$]

ಕೊಡಂಗೆಯಿ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಂಚಿ, **ಕೊಡಚಿ**, **ಗೊಡಚಿ$_1$** (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುಳ್ಳು ಗಿಡ, —ಪೊದೆ: ಕಂಟಳಿತ ಪ್ರಸೂನ ಬಲಿಯೊಳ್ ನಡೆವಲ್ಲಿ ಮುನೀಂದ್ರರೆಂಬಿನಂ ಗೆಂಟಱೆಕೊಳ್ಳೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪ ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮದೊಳ್ ಪೊಳೆಯಲ್ ಕೊಡಂಚಿಗಳ್ ಗಂಟೊಡೆದುಣ್ಮಿ ಪೊಣ್ಮುವ ನವಪ್ರಸವಾಳಿ ಮಡಲ್ತ ಮಾಧವೀ ಮಂಟಪಮೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿತೋ (ಧರ್ಮನಾ. ೨–೯೨). **ಕೊಡಚಿ**: ಪಾರ್ವಾಲಿ, ಕೊಡಚಿ, ಗೊಟ್ಟ (ಮೈಔಗಿ ೬೯–೧೬೩).

ಗೊಡಚಿ$_1$: (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಱ್ಞ್ಚಿ; ತುಳು. ಕೊಟ್ಟೆಮುಳ್ಳು]

ಕೊಡಂತಿ, **ಕೊಡತಿ**, **ಕೊಡತೆ**, **ಕೊಣಚಿ** (ನಾ). ಮರದ ಸುತ್ತಿಗೆ; ಗುದಿಗೆ: ಉಳಿಯನೂಱಿ ಕೊಡಂತಿಯೊಳೆ ಬೆಟ್ಟಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೪ವ); ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗೆ–ಬೆಡಂಗು, ಕಡಂಗು, ಅಡಂಗು . . . ಕೊಡಂತಿ, ಪಡಂಗು (ಶಮುದ. ೩೬ಪ್ರಯೋ); ಪೇರಂಕುಶದ ನೆತ್ತಿಗಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಗೆಬಗೆ ಕೊಡಂತಿಗಳ ಸಾಲೊತ್ತರಿಸೆ ನಾನಾ ವಿಚಿತ್ರ ಸಂವರಣೆಯಂ ಸಿಂಗರಿಸಿದರ್ ದಂತಿಗೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೮–೩–೭).

ಕೊಡತಿ : "ಕೊಡತಿ ಕೀಲಕಮೆನಿಕ್ಕು ಸತ್ತಿಗೆ ಲೋಹದ ಟಂಕಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೮); ಇಂತಿವ ಮೀಱಿ ವೇಧಿಸಿ ಭೇದಿಸಿಹೆವೆಂಬುವರೆಲ್ಲಾ ಎನ್ನ ಕೊಡತಿಯ ಪಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಡಿಯಿಸಿಕೊಂಬ ಬಡಿಹೋರಿಗಳು (ಸರ್ವವ. ೧೨೧-೬೨೩) ; ಕವುಳದಳ ಕೊಡತಿಗಳ ಕೈಹಾರಿಗೆಳನಳವಡಿಸಿ ದರು ವಹಿಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೩) ; ಬಡಿವ ಬಲ್ಗದೆಯೆ ಕೊಡತಿ ಯಾಗಲಾ ಭೀಮ ಮಡಿವಳನಂತೊಪ್ಪಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೯-೨೭); ಬಟ್ಟೆ ಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಸುವ ಕೊಡತಿಯಿಂದ ಆ ಕತ್ತೆಯ ಮೈಮುರಿಯ ಹೊಡೆದನು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೯೭) ; ಮಾತು ಕೊಡತಿಯೇಟಿನಂತೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು (ಅನಾಥ. ೧೨೫). **ಕೊಡತೆ :** ಸುಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕೊಡತೆ ಯಿಂದ ಆ ಮಡಕೆಯುಂ ತಟ್ಟುವ ಧ್ವನಿ (ಭೈರಸೂ. ೨೫೪) ; ಅವನೆಂಥ ಮನುಷ್ಯನಪ್ಪಾ ಆತನು ಕೊಡತೆಗೂ ಕೂಡ ಸಾಯಲಾರನು (ಪವನ. ೧೪).

ಕೊಣಚಿ. 'ಕಾಮಕೊಣಚಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟಾನ್ ; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟಿ ; ತುಳು. ಕುದಂಟ, ಕೊದಂಟ]

ಕೊಡಂದೆ (ನಾ). = ಕೊಡಂಗೆ$_1$: ಅಲದಾಮನ ಹೆಂಡತಿ ಅಳ್ವಬ್ಬೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಱೆಯ × × × ಸಿದ ಅರಸಿನ ಕೊಡನ್ದೆಯು ಕೆಱೆಗೆ ಸಲ್ವು (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೩-೯ ; 953). [?]

ಕೊಡಂಬೆ, ಕೊಡಮೆ, ಕೊಡವೆ (ನಾ). ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಜೋಡುಬುಟ್ಟಿ : ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗೆ - ಕೊಡಂಬೆ, ಬಣಂಬೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಿಱುಗೂಳಿ ಪೆಗರ್ಗೂಳಿ ಕೊಡಂಬೆ ಯಿಡಿಗ್ಗಿಱು ಗಟ್ಟಿಗೆಯರೆಮುಡ್ಡಿ ಸೂಸುಗೂಳ್ಗಳೆಂಬಿವಂ ಕೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೪ವ). **ಕೊಡಮೆ :** (ಕ). **ಕೊಡವೆ :** ಬೆಸ್ತರು ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತು ಕೊಡವೆಗಳನ್ನು ಒಡ್ಡಿದರು (ರೂಢಿ).

[← ತೆಲು. ಕೊಡಮು]

ಕೊಡಕನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟಾರಕ ಕೊರ್ಡಕನಿಯ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮-೩ ; 690). [?]

ಕೊಡಕು (ನಾ). ಡೊಂಕುತನ ; ವಕ್ರತೆ ; ಕೊಂಕು : (ಕ).

ಕೊಡಕುಬೀಳು = (ಬಂಡಿ) ಒಗ್ಗಾಲಿಯಾಗಿ ಕೊರಕಲಿಗೆ ಬೀಳು : (ಕ). [?]

ಕೊಡಕೆ 'ಕೊಡಂಕೆ' ನೋ.

ಕೊಡಕ್ಕೆ 'ಕೋಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೊಡಕೊಳು 'ಕೊಡುಕೊಳೆ' ನೋ.

ಕೊಡಗ$_1$ 'ಕೋಡಗ' ನೋ.

ಕೊಡಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಡಗು ದೇಶದವನು ; ಕೊಡವ : ತೆಲುಗ ಮನ್ನೆಯ ಸಾಲಿದೆ ತಿರುಕೊಂಕಣ ಸಲೆ ಕೊಂಗ ತಿಗುಳ ಕೊಡಗರು (ಕಂನವಿ. ೮-೩೦) ; ಇಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನರನ್ನು ಕುಡುವರು ಕೊಡಗರು ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೭೬). ೨. ಮ್ಲೇಚ್ಛ : "ಮ್ಲೇಚ್ಛರೆನೆ ಕೊಡವ ಕೊಡಗರು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೪).

[ಕೊಡಗು + -ಅ$_7$]

ಕೊಡಗ$_3$, ಕೊಡ್ಡ$_3$ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ; ಪಡುವಲು : ಕುಪ್ಪೆಯಿಂ ಕೆಳಗೆ ಮೊದಲೂರ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಕೊಡಗಡ ಕೆಯಿ ಕಾಳಿಕವೆಯಾಲ (ಕಇ. I, ೩೦-೬೨ ; 1177). **ಕೊಡ್ಡ$_3$:** ಸಲಬೆನ್ನಿಯರ ಕೊಡಗ್ಗೆ ಎಱೆ ಹಂಬಾಳಿಂ ಆನೆಯರ ಕೊಡಗ್ಗೆಂ ಕೊಡಕೆ ಎಡೆ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೧೭ ; ? . ಕೃಶಾ.).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಡಗ ; ಮಲ. ಕುಡಕೆ]

ಕೊಡಗಂಬೊಲ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಹೊಲ : ನಾವಿದಿಗೆಯ ತಮ್ಮ ಕೊಡಗಂಬೊಲದ ಮಾಣಿಕೇಸ್ವರದ ಕೋಲ ಸೂಜಯ್ತುತು ಮತ್ತರ್ಕ್ಕಯ್ಯಮಂ ಆ ಕೋಲಲೊಂದು ಮತ್ತರ್ತ್ತೋಂಟವೊಂದು ಮತ್ತರ್ಗ್ಗದ್ದೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧-೫೧ ; 1140). [ಕೊಡಗ$_3$ + ಪೊಲ]

ಕೊಡಗತ್ತಿ (ನಾ). ಕುಡುಗೋಲು : ನಡುವಿನೊಳ್ ಕೊಡಗತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೧-೫). [← ತುಳು. ಕೊಡಂಕತ್ತಿ]

ಕೊಡಗನೂರ್ 'ಕೊಡಂಗನೂರ್' ನೋ.

ಕೊಡಗಸಾಲೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೬೬-೧೩೬೫).

[ಕೊಡ್ಡ$_0$ + ಕಸಾಲೆ$_1$ (< ಕುಸಾಲೆ) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೊಡಗಿ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಗಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ : ಆ ಜೆನಕ ಗಲುಂಡಂಗೆ ಕೊಡಗಿಗದ್ದೆ ಸಲಗೆವೊಂದು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨-೨೭ ; 1286). [ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಕೊಡಗಿತಿ (ನಾ). ಕೊಡಗು ದೇಶದವಳು ; ಕೊಡಗಿನ ಹೆಣ್ಣು : ಬಡನಡುವಿನ ಬಟ್ಟಕುಚದ ಸೌಂದರಿಯದ ಕೊಡಗಿತಿಯರು ರಾಜಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೧-೮೭). [ಕೊಡಗ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಡಗಿಗೆಱೆ, ಕೊಡಗೆಕೆಱೆ, ಕೊಡಿಗೆಕೆರೆ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕೆರೆ ; ಕೊಡಗೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೆರೆ (?) : ಚಿಕ್ಕಗವುಣ್ಡನ ಕೊಡಗಿಗೆಱೆಯಲಿಂ ಮೆಯ್ಯ ಕೋಡಿಯಿಂದೊಳಗಾದ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೩-೬೦ ; 1170). **ಕೊಡಗೆಕೆಱೆ :** ನಾಲು ಆ ಕೊಡಗೆ ಕೆಱೆಯನು ಬರುವ ಅವನೊಬ ತಿರಿಗಿ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೦೩-೧೯ ; 1553). **ಕೊಡಿಗೆಕೆರೆ :** ಸರಕಾರದಕೆರೆಗಳಿಗೂ ಕೊಡಿಗೆಕೆರೆಗಳಿಗೂ ಮರಮ್ಮತ್ತು ಮಾಡಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಮಹಾವಂ. II, ೭೪).

[ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_3$) + ಕೆಱೆ]

ಕೊಡಗಿದಾರ, ಕೊಡಿಗೆದಾರ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದವನು ; ಇನಾಮುದಾರ : (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೩). **ಕೊಡಿಗೆದಾರ :** ಕೊಡಿಗೆದಾರರ ಪೈಕಿ ಒಂದಾನೊಂದು ಕೊಡಿಗೆದಾರನಿಗೆ . . . ಆಧಾರವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೭೪). [ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_3$) + -ದಾರ$_4$]

ಕೊಡಗಿಮಾನು 'ಕೊಡಗಿಮಾನ್ಯ' ನೋ.

ಕೊಡಗಿಮಾನ್ಯ, ಕೊಡಗಿಮಾನು, ಕೊಡಗೆಮಾನ್ಯ, ಕೊಡಿಗೆ ಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಭೂಮಿ : ತನಗೆ ಕೊಡಗಿ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಡೆವ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೪-೨೫ ; 1148). **ಕೊಡಗಿಮಾನು :** ಸಂದಕರಿಯ . . . ಕೊಡಗಿಮಾನಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೨೯-೧೫; 1416). **ಕೊಡಗೆಮಾನ್ಯ :** ತಮಪ್ಪಗೌಡನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗೆಮಾನ್ಯ (ಎಕ. X (S), ಬಾಗೇಪ. ೯೨-೩ ; 17ನೆಯ ಶತ). **ಕೊಡಿಗೆಮಾನ್ಯ :** (ಕ). [ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_3$) + ಮಾನ್ಯ]

ಕೊಡಗಿವಿ (ನಾ). ಕೊಡದಂತಿರುವ ಕಿವಿ :

ಕೊಡಗಿವಿಯವನು : ಕೊಡದಂತೆ ಕಿವಿಗಳುಳ್ಳವನು ; ಕುಂಭಕರ್ಣ : ಕೊಡಗಿವಿಯವನೆ ನಿದ್ರಾತರುಣಿಪರಿರಂಭಣದೆ ನಿನ್ನದು ಬರಿದೆ ಅವಸರದಪ್ಪಿ ದಶಕಂಧರನು ಜಾಗರಿಸಿ (ರಘುವಂ. ೧೨-೮೧).

[ಕೊಡ್ಡ$_3$ + ಕಿವಿ$_2$]

ಕೊಡಗು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಮಲೆಯಾಳ ಕೊಡಗು ಬಾಹ್ಲಿಕಾ ಮಲೆಯ ಮಧು ಚೋಳದೇಶದ ರಾಯರು ಬಲದೋಱಿದರು ಚಕ್ರಧರಗೆ (ಭರಚ. ೨೨-೫೭) ; ಕೊಡಗು ಕೊಂಕಣ ಕೊಂಗ ಮಲೆಯಾಳ ರಾಜ್ಯದ ಬಡಿಹೋರಿಗಳು ಮನ ನಡುಗಿ (ಕಂನವಿ. ೬-೩೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಡಗ]

ಕೊಡಗುಕತ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಡಗರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಗಲವಾದ ಹಾಗೂ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕಿನಂತೆ ಬಾಗಿರುವ ಖಡ್ಗ : (೬). [ಕೊಡಗು + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಡಗುಮಲೆ (ನಾ). ಕೊಡಗು ದೇಶದ ಬೆಟ್ಟ: ಅಕ್ಕಿ ಹುಡಿ ಹಿಟ್ಟುಗಳ ತುಂಬಿ ಕೊಡಗುಮಲೆಯ ಸಾರಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೪೬). [ಕೊಡಗು + ಮಲೆ]

ಕೊಡಗೂಸು, ಕುಡಗೂಸು, ಕುಡುಗೂಸು, ಕೊಡುಗೂಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನವಳು; ಮದುವೆಯಾಗದ ಹುಡುಗಿ; ಕನ್ಯೆ; ಕುಮಾರಿ: "ಕುಮಾರೀ, ಕನ್ಯಾ -ಈ ೨ ಕೊ(ಡು)ಡಗೂಸು" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೩೯); "ಕೊಡಗೂಸು ಕನ್ನೆ ಕೊಟ್ಟಾಕೂಸು ವರ್ಯೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೨); ಅಜುವರುಂ ಕೊಡಗೂಸುಗಳುಪವಾಸಂಗೆಯ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೫-೧೭); ಕೊಡಗೂಸೆಂಬುದು ಪೆಜರೊಡವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೫ ವ); ಕೊಡಗೂಸಿನೊಳಗಣ ಮೊಲೆ ಮುಡಿಯ ಹಡೆದ ತಾಯಿ ತಂದೆಗಳೆಂದಡೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಡಬಲ್ಲರೆ (ದೇವಾಪ್ರ. ೧೦೦-೪); ಕಾಸಿ ಚಿನಿಪಾಲಂ ಕೊಡುವವಳು ನಿಮಗೆ ಕೊಡಗೂಸು (ಬಸಪು. ೯-೩೮); ಕೊಡಗೂಸುಗಳು ಬಂದು ಹೊಕ್ಕರಾ ಮನೆಗಳು ತಡೆಯದೆ ಪ್ರಾಯ ವೇಜುವುವು (ಭರತ. ೧೫-೩೧). **ಕುಡಗೂಸು**: "ಕನ್ಯಾ=ಕುಡಗೂಸು" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೩೮). **ಕುಡುಗೂಸು**: ನಾಂ ಕುಡುಗೂಸಪ್ಪೆನದು ಕಾರಣದಿನೆಮ್ಮ ತಾಯಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ ಬೇಡಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೬೧ ವ). **ಕೊಡುಗೂಸು**: ಅಮೂಲ್ಯ ಮಣಿಗಣಭೂಷಿತೆಯಾಗಿ ನಡುವಿರುಳ್ ಬರ್ಪ ಕೊಡುಗೂಸಂ ಜಡಿದು ಪಿಡಿತಂದೊಪ್ಪಿಸದೆ ಕಳಿಪಿ (ಸುಕುಮಾ.೬-೨೭); ಕೊಡುಗೂಸು ಮದುವೆಯಂ ಬೆಳಸುಳ್ಳಂ ಮಱೆಯಂ ನೆನೆವಂತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೯೦); ಅನ್ಯಾಯಂ ಕೊಡುಗೂಸಿನೊಳ್ ಕುಡದ ಮುನ್ನಂ ಬಂದು ಕೂಡಿರ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೨೬)

ಕೊಡಗೂಸಾಗಿಸು = ಹೆಣ್ಣಾಗಿಸು; ನಿರ್ವೀರ್ಯವಾಗಿಸು (?): ಕೊಡಗೂಸಾಗಿಸಿದತ್ತು ನಿನ್ನತುಳ ಬಾಹಾಸಾಹಸಂ ಸಿಂಗವಂ ಸಿಡಿಲಂ ಮಾರ್ಪೊಡಮಮ್ಮನಿಂದುವರೆಗುಂ ಮಾಜಾಂಪರಿಲ್ಲೆಂದು ಮಾರ್ನುಡಿ ಯಾಯ್ತು (ಅನಂಪು. ೧೩-೮೦). [ಕೊಡ₁ + ಕೂಸು]

ಕೊಡಗೂಸುತನ, ಕೊಡುಗೂಸುತನ (ನಾ). ಕನ್ನೆತನ; ಕನ್ನೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ: ಕೊಡಗೂಸುತನದ ಭಯದಿಂ ನಡುಗುವ ಕನ್ನಿಕೆಯ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೨); ಎಸೆದುದು ನಿಸದಮಳ ಕೊಡಗೂಸುತನಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೧೯). **ಕೊಡುಗೂಸುತನ**: ಮಾಸರಮಾಯ್ತು ವಳೊ ಲೊಗೆದ ಕೊಡುಗೂಸುತನಂ (ರಸರ. ೧-೨೭). [ಕೊಡಗೂಸು + -ತನ]

ಕೊಡಗೂಸುವೆಣ್ (ನಾ). = ಕೊಡಗೂಸು: ಕಳಸ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದು ಕೊಡಗೂಸುವೆಣ್ಗಳುಜ್ವಲ ಮಂಗಳಾನಕಂ ಸಹಿತಿದಿರುವಂದು (ಸೌಂದಪು. ೫-೯೫). [ಕೊಡಗೂಸು + ಪೆಣ್]

ಕೊಡಗೆ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್₃' ನೋ.

ಕೊಡಗೆಕೆಜಿ 'ಕೊಡಗಿಗೆಜಿ' ನೋ.

ಕೊಡಗೆಚ್ಚಲ್ (ನಾ). ಕೊಡದಂತೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವ ಕೆಚ್ಚಲು: ಕಾಮಧೇನುವಿನ ಕೊಡಗೆಚ್ಚಲಂ ಪಾಲ್ಗರೆದು ಗೆಯ್ದ ಪಾಯಸಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪-೨೫೫). [ಕೊಡ₂ + ಕೆಚ್ಚಲ್]

ಕೊಡಗೆದೆಜಿ (ನಾ). ಕೊಡಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಕಂದಾಯ: ಕೊಡಗೆದೆಜಿಯ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ . . . ಖ ೨೦ನೆಯ ಕೊಡಗೆದೆಜಿನು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೦೩-೧೫; 1553). [ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್₃) + ತೆಜು₃]

ಕೊಡಗೆಮಾನ್ಯ 'ಕೊಡಗಿಮಾನ್ಯ' ನೋ.

ಕೊಡಗೆಯ್ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್₂' ನೋ.

ಕೊಡಗೆಯ್ದೋಂಟ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಪಡೆದತೋಟ: ಗಾವುಣ್ಣನ ಕೊಡಗೆಯ್ದೋಂಟವಾ ಬಡಗ ಕೆರೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆಂದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೫-೪೭; 1029). [ಕೊಡಗೆಯ್ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್₂) + ತೋಂಟ]

ಕೊಡಗೆಹೊಲ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಪಡೆದ ಭೂಮಿ: ಬಯಿಚಪ ಗಲುಡನು ತಿಂಮಣಗೆ ಕೊಟ್ಟತರ ಕೊಡಗೆ ಹೊಲ (ಎಕ. X (S), ಕೋಲಾರ. ೩೦೮-೪; 16ನೆಯ ಶತ). [ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್₂) + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಕೊಡಗ್ಗೆ 'ಕೊಡುಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಕೊಡಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು: ಬೆಲಗಸೆ ತೀವಿ ಕೊಂಡು ಕುಡಿಯಲ್ ಮೊಗೆಯಲ್ ಕೊಡಗೊಂಡು ತಿರ್ದಿ ಬಚ್ಚಲ ನೆಲೆದೋಂಟದೊಳ್ ಪರಿಯಿಸಲ್ (ಅಜಿಪು. ೬-೪೫). [ಕೊಡ₂ + ಕೊಳ್₁]

ಕೊಡಚಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯಸಸ್ಯ: ಕೊಡಚಗ, ಕೊರಸಿಗನ . . . ಕುರ್ಚಿ (ವೈಸಿಗಿ. ೪೪-೮೬೬). [?]

ಕೊಡಚಿ 'ಕೊಡಂಚಿ' ನೋ.

ಕೊಡಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಗುಗ್ಗೆಯನ್ನು ಬೆರಳಿನಿಂದಾಗಲಿ, ಕಡ್ಡಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಹೊರಗೆ ತೆಗೆ. ೨. ಪಾತ್ರೆಗಳೊಳಗಿನ ಕೊಳೆಯನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ಹೋಗಲಾಡಿಸು: (೬). [< ಕೊಡೆ₁ + -ಚು]

ಕೊಡಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಭ್ರಮರಂಚೆ ಕೊಡಚೆ ಶುಕಪಿಸಂತ ಕೋಗಿಲೆ ಮುಖ್ಯಯಖಿಳಾಂಡಜಾತಾಂಡ ಧ್ವನಿಸೆ ಗೈದು (ನವಮೋ. ೬-೨೨).

[ಈ ಶಬ್ದವು 'ಕೊಂಚೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಕೊಡತ₁ 'ಕೊಡೆತ' ನೋ.

ಕೊಡತ₂ 'ಕೋಡು₃' ನೋ.

ಕೊಡತ₃ (ನಾ). ಓಟಕ್ಕೆ ತಡೆಯಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಾಣಿಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಕೋಲು,—ಹಾಸುಗೋಲು: "ಛಳಿ ಹಾಸುಗೋಲು ಪುಣ್ಯೋವುಗಳೊಳಂ ಕೊಡ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ತ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೮); ಕೋಡಗವ ಹಿಡಿದು ಕೊಡತಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಹೆನೆಂದು ಹೋದರೆ ಊರನೆಲ್ಲಾ ನುಂಗಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೪೩). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕೊಣತ]

ಕೊಡತಿ 'ಕೊಡಂತಿ' ನೋ.

ಕೊಡತಿಮನ್ಯ (ನಾ). ಬಡಗಿ, ಕಮ್ಮಾರ, ಮೊದಲಾದ ಕೊಡತಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರಿಗಾಗಿ ಉಂಬಳಿ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ: ಚೆಂನಯಗಲುಡರು ಬಳೆಯದ ಮಡಿವಳತಂಮುದ ತಿಂಮಣಿಗೆ ಕೊಡತಿ ಮನ್ಯ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೭೮-೯; 1700). [ಕೊಡತಿ (< ಕೊಡಂತಿ) + ಮನ್ಯ (< ಮಾನ್ಯ)]

ಕೊಡತಿಮೀನು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಕೊಡತಿಮೀನೆಂಬ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲಿಮೀನು ನಮ್ಮ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೬೧). [ಕೊಡತಿ + ಮೀನು₂ (< ಮೀನ್₃)]

ಕೊಡತಿವಣ (ನಾ). ಕೊಡತಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವರ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದ ತೆರಿಗೆ: ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಕತ್ತರಿವಣ ಅಡೆಕಲುವಣ . . . ಕುಂಬಜಬಿಟ್ಟ ಕಂಮಜವಿಟ್ಟ ಯಿವೊಳಗಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೩-೩೧; 1069); ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ ವಿಜಯ ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಬಾಣ . . . ಪೂರ್ವಾರ್ಯ ಮತ್ತಂ ಅಪೂರ್ವಾರ್ಯ ಪೊಳಗಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೩-೨೭; 1206); ವಿಜಯ ವೀರವಣ ಘ ೧ ಕೊಡತಿ ವಣ ಪ ೨ ಅಂತು ಗ ಲ೫ ಪ ೯ ಬಾಣಸಲಗೆ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೪೪-೬೬; 1230). [ಕೊಡತಿ (< ಕೊಡಂತಿ) + ಪಣ₁]

ಕೊಡತಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ತಡಿಕೆವಲೆ ತಟ್ಟವಲೆ ಹಾಸುವಲೆ ಬೀಸುವಲೆ ಕೊಡತಿವಲೆ ಕೋಲುವಲೆ ತಳ್ಳಿವಲೆ . . . ಹೊಱಗಳ ಬೇಡವಡೆ ನೆರೆದುದು (ಹಚಕಾ. ೫-೮). [ಕೊಡತಿ$_0$ + ಬಲೆ$_1$]

ಕೊಡತಿವುೞು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ಗಾಳಿ ಸುೞಿದು ಸುಟ್ಟುಱಗಳೊಗೆವೊಡಂ ಕೊಡತಿವುೞುಗಳ್(ಱ)ೞಿದಾಡುತಿರ್ಪೊಡಂ. . . ಇವ ನೋಡಿ ಪೇೞ್ ಮಱಿಯಧಿಕ ತಾನೆಂಬುದಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೨-೧).
[ಕೊಡತಿ (< ಕೊಡಂತಿ) + ಪುೞು]

ಕೊಡತೆ 'ಕೊಡಂತಿ' ನೋ.

ಕೊಡನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಸಾಂತಳಿಗೆ ಸಾಸಿರದ ಬಳಿಯ ಕೊಡನಾಡು ಮೂವತ್ತರೊಳಗಣ ಕುಡಿಗೆರಿಯ ಮನ್ನೆಯ ವೊಳಗಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೩-೨೬ ; 1027).
[ಕೊಡ$_0$ + ನಾಡು]

ಕೊಡನಾರಿ, ಕೊನ್ನಾರಿ, ಕೊರನಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ; ಭದ್ರ ಮುಸ್ತೆ: "ಮುಸ್ತಾ = ಕೊಡನಾರಿ (ಕೊನ್ನಾರಿ)" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೬೦); ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ . . . ಶುಂಠಿ ಇವರ ಕಷಾಯ ವನಾದರೂ ಕೊಡಿಸಲು ವಾತಜ್ವರ ಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೫೮); ಗಂಡು ಕುರುಚೀಬೇರು, ಅಮರದವಳ್ಳಿ, ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ, ಇವಂ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ವಾತಜ್ವರಂ ಕೆಡುಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೬), **ಕೊನ್ನಾರಿ**: ತುಂಗೆಹುಲ್ಲು, ಕೊನ್ನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ (ವೈಔಗ ೨೮-೫೩೬); ಅಳಲೆ ಕಾಯಿ, ಪರ್ಪಾಷ್ಟಕ, ಕೊನ್ನಾರಿ . . . ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಪಾನವ ಮಾಡಿಸಲು ರುಗ್ದಾಹಸನ್ನಿ ಶಮನವಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೫). **ಕೊರನಾರಿ**: (ಈ). [?]

ಕೊಡಪಾನ, ಕೊಡಪಾನೆ (ನಾ). = ಕೊಡ: ತಾಮ್ರದ ಭಾಂಡತತಿ ಪೊಂಬೆಳ್ಳಿಗೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕೊಡಪಾನ ಗಿಂಡಿ ಪರಿಯಣ ಪಡಿಗ (ಚಬಪು. ೪೭-೪೦); ಗುಡಿ ದೂಸ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕೊಡಪಾನವುನ್ನಿತ್ತು (ಲಿಂಗಪು. ೩೬-೨೪); ನೀರು ತುಂಬಿದ ಕೊಡಪಾನವನ್ನು ಸೊಂಟದ ಮೇಲಿಟ್ಟು (ಮಲೆಮ. ೧೬); ಕೊಡಪಾನ ಬಾವಿಗಿಳಿಸಿ ಮಿಾಯಲು ಮುಂಪಾದೆ (ನಾಚಿಕೆ. ೪೫ . **ಕೊಡಪಾನೆ**: (ಈ).
[ಕೊಡ$_2$ + ಪಾನ]

ಕೊಪಪಾನೆ 'ಕೊಡಪಾನ' ನೋ.

ಕೊಡಪಿಸು, ಕೊಡವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒದರು ; ಕೊಡವಿಹಾಕು; ತೆಗೆದು ಹಾಕು: ಕಡೆಯಾಣಿ ಬೊಂಬೆಗೆ ಕವಿದಿರ್ದ ದೂಳಿಯ ಕೊಡಪಿಸಿ ಪೊಳಪಿಕ್ಕಿದಂತೆ(ಕವಿಚ. III, ೧೪೩, ಗೋಮಟೇಶ್ವರ ಚರಿತ) **ಕೊಡವಿಸು**: ಮನೆಯ ಧೂಳು ಕೊಡವಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕೊಡಪು + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಡಪು, ಕೊಡವು, ಕೊಡಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒದರು ; ಜಾಡಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: "ಕೊಡಪು - ಕರ ವಿಕೀರ್ಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಮುತ್ತಿದರ್ ಕೆಡಪಿದರ್ ಕೊಡಪಿದರ್ ಮಡಪಿದರ್ (ಚಬಪು. ೩೧-೪೩); ಕೊಡಂಕಿ ತುಡುಂಕಿದ ಗೋವಳನಂ ಕೊಡಪಿ ಕೆಡಪಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ); ಹಯಂ ಕೊಡಪೆ ಬೆನ್ನಿಂದಂ ಪಡಲ್ವಟ್ಟರಂ ಕಳಿದು (ಚಕವಿ. ೫-೨೩); ಹೆಚ್ಚಳವನುಂ ಕೇಳಿ ಸಂಭ್ರಮಂಗೊಳುತಮಿರೆ ಕೊಡಪಿ ಕಿವಿಗಳನು ನಿಮಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೧೫). **ಕೊಡವು**: ೧. ತಡವರಿಸುತೇಳುತ್ತ ಬೀಳುತ ಕೊಡವು ತೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಓರಿಇ. ೪-೭೩); ಕೊಡವುತ್ತುಂ ನಿಜ ಕೇಸರಪ್ರತತಿಯಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨೪೬); ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಮರಳಿ ಎಂದೂ ಕೊಡವಿ ಸುತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿಜೀ. ೮೬). ೨. ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು ; ಕಳಚು ; ವಿಸರ್ಜಿಸು : ಸುನಂದ ಯೋಚನೆಗಳನ್ನು ಕೊಡವಿ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದಳು (ದೂಬಿಟ್ಟ. ೭೦).

ಕೊಡಹು$_1$: ೧. ಗಡಣದೊಳುಂಬವರೆಲ್ಲಂ ಹಡಿಕೆಯ ನಾತಕ್ಕೆ ಪೇಸಿ ಯೋಗಡಿಸಿ ಮೂಗಂ ಪಿಡಿದುಣಿಸಂ ತೊಱದಿರೆ ತಲೆಗೊಡಹದೆ ಬಹು ಧನಿಯುಣಲ್ಕೆ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೯); ಏನಿದದ್ಭುತವೆನುತ ತಲೆಯನು ತಾನೆ ಕೊಡಹಿದನು(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ ೧೪-೪೪); ಹತ್ತಿದಮೆಯ್ದೂಳ ಕೊಡಹಿ ಕರವ ಹಿಡಿದೆತ್ತಿದಳಬುಜಾಯತಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ. ೮-೨೬); ಹಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕವಡೆಯ ಚೀಲವ ಕೊಡಹಿದಂತುದಿರ್ದುವು ಧರೆಗೆ (ಭರಚ. ೩೬-೮೮). ೩. ಕಡೆ; ಮಥಿಸು: ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ . . . ಧಾತಕೀ ಕುಸುಮ ಇಷ್ಟನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಹಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆಯಲ್ಲರೆದು ಕೊಡಲು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೩).
[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕುಡಯು ; ಕೊಡ. ಕೊಡಂಸ್ ; ತುಳು. ಕುಡುಪು]

ಕೊಡಬೀಸ 'ಕೊಡವೀಸ' ನೋ.

ಕೊಡಮಳೆ (ನಾ). ಕೊಡದಿಂದ ಸುರಿದಂತೆ ಬೀಳುವ ಮಳೆ; ಕುಂಭ ದ್ರೋಣ ಮಳೆ: ಕೊಡಮ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಳೆಯನು ಕಟ್ಟಬಲ್ಲನ ಮಳೆಯ ವಗಡಿಸಬಲ್ಲುದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೧೫). [ಕೊಡ$_4$ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ)]

ಕೊಡಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): "ಜಂತುನಾಶನಃ - ಕೊಡಮಾವು" (ಒಷಧಿ. ೬೧). [?]

ಕೊಡಮುರುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊಡಚಗ, ಕೊರಸಿಗನ ಗಿಡ, ಕೊಡಮುರುಕ . . . ಕುರ್ಚಿ (ವೈಔಗ. ೪೪-೮೬೬). [?]

ಕೊಡಮುರ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಬೆಪ್ಪಾಲೆ. . . ಕೊಡಮುರ್ಕ (ವೈಔಗ. ೭೮-೧೬೧೩). [?]

ಕೊಡಮೂಕ (ನಾ). ಜೋಳದ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೆಂಜೋಳ, ಕೊಡಮೂಕನ ಜೋಳ . . . ಈ ಎಂಟು ಜಾತಿ (ಜೋಳ) ಗಳನ್ನು (ಕಭಾಗ ೨೭೧). [?]

ಕೊಡಮೆ 'ಕೊಡಂಬೆ' ನೋ.

ಕೊಡರು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ; ಪಕ್ಷಿಗಳ ಧ್ವನಿ ಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಪದ. 'ಕೊಡರುಕೊಂಚೆ' ಪರಾ. [?]

ಕೊಡರುಕೊಂಚೆ (ನಾ). ಕೊಡರು ಕೊಡರೆಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಹಾಳುಮನೆಗಳೊಳಗಿಂದ ಕೊಡರುಕೊಂಚೆಗಳ ಕೂಗುಕರ್ಕಶವಾಗಿ ಕೇಳಬರುತ್ತಿದೆ (ಜನಜೀ. ೬೬). [ಕೊಡರು + ಕೊಂಚೆ]

ಕೊಡರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಸುಂಕ ಸೋದಿಗೆ ಕೊಡರೆ ಕೊತ್ತಕೊಡರೆ ಎತ್ತುದರೆ ಕೊತ್ತಮ × × ದರ ಸುಂಕರಿಗೆ ಬರಲುದು (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೫-೩೫ ; ?). [?]

ಕೊಡಲ, ಕೊಡಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಡುವಲು ; ಪಶ್ಚಿಮ (?): ಎಬ್ಬಗ ಕೊಡಲ ಮೂರ್ಡಕೆಲ ಒಂದು (ಇಆ. XII, ೧೬-೪ ; 813). ೨. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀ ಕೊಡಲರಾ ನಾಗಂಣನಾ ಕೃತಮಿದಂ (ವೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩-೩೪ ; 500); ಶ್ರೀ ಕೊಡಲರಾ ಜಕ್ಕರ ಪೊಲೆಯಮ್ಮನಾ ಶಾಲೆ ಪದಿನೇೞು ಧರಣ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೫೭ ; 891); ನಾಡ ಕೆಳಭಾಗೆಯ ಕೊಡಲ ಅಗ್ರರಕ್ಕೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೪೭-೧೧ ; 1384). **ಕೊಡಲು$_1$**: ತೆಂಕಲು ಹಲಸಿನಮೂನಿ ಕೂಲಂಬಿಕೊಡಲು ಅಜಿಯ ಮಾಲಿಂದ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೦-೩೦ ; 1482). [?]

ಕೊಡಲಗದ್ದೆ, ಕೊಡಲಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ: ಗಡೆಮುಡಿ ೬ ಕೊಡಲಗದ್ದೆ ಕಂನಡ ಹೞಿದಿಂ ಪಡುವಲು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಮಂಗಳೂ. ೫೩೪-೧೫ ; 1278). **ಕೊಡಲಿಗದ್ದೆ**: ಗಂಗಾಧರಭಟ್ಟರಿಂಗೆ . . . ಮುಂಡಗೆಱ ಕೊಡಲಿಗದ್ದೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಮೂಡೆ ೧೦ (ಎಇ. XXVII, ೧೬೧-೩೬; 1256). 'ಕೊದುಲು' ಪರಾ. [ಕೊಡಲ್$_0$+ಗದ್ದೆ (< ಗೞ್ದೆ)]

ಕೊಡಲತೀರ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ತೀರ್ಥದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡಲತೀರ್ಥಮಂ ಮಿನ್ದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦-೨೨; 1031). [< ಕೊಡಲ + ತೀರ್ಥ]

ಕೊಡಲಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಡಲಸೆಟ್ಟಿಯರಾ ಮಾದಮ್ಮನೆ (ಎಇ. IX, ೨೩-೧೨; 500). [ಕೊಡಲ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಕೊಡಲಿ, ಕೊಡಲೆ$_1$ (ನಾ). ಮರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಪರಶು: ಕಾವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಡಲಿಯೊಳ್ ಮರನಂ ಕಡಿವೆನೆಂಬ... ಪೆರ್ಗಾವಿಲನಂತೆ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೬); ಕೊಡಲಿಯೊಳ್ ಕಡಿದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೮೮ ಉದಾ); ಅಸಹಾಯಸೂರನಾಗಿ ಕೊಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳರ ಹುಯ್ದು ಕೆಡಹಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೦-೪; 1386); ಕೊಡಲಿಯ ಮಸೆದುಕೊಂಡವನ ಸಾಸಿರ ತೋಳ್ಗಳಡವಿಯ ಕಡಿದಾತನೀತ (ಮೋಹತ. ೭೭-೨೮); ಕುಲಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಯು ಕೊಡಲಿಯ ಕಾವು (ಗಾದೆ); ಉಗುರಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಡಲೆ$_1$**: ಹಸಿವು ತೃಷೆ ವಿಷಯವೆಂಬ ಕರ್ಮಂಗಳನೇ ಕಂಡು ಪರಿಣಾಮವೆಂಬ ಕೊಡಲೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ತರದಱಿದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೩೮-೨೧); ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿತ್ವಕ್ಕೆ ಕೊಡಲೆಪೆಟ್ಟು ತ್ರಿಪಷ್ಟಿ ಪಾದದ ಗುಟ್ಟು (ಮುಂಗಾಪು. ೫).

ಕೊಡಲಿಯವಂ = ಕೊಡಲಿಯನ್ನೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು; ಪರಶುರಾಮ: ಕೊಡಲಿಯವಂ ದರ್ಪದಿಂ ... ಎಂದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೩೨-೧೮). **ಕೊಡಲಿರಾಮ, ಕೊಡಲಿಯರಾಮ** = ಪರಶುರಾಮ: ಕೊಡಲಿರಾಮನ ಸಿಡಿಲಿಗಳುಕಿ ಹಿಂದೋಡಿ ಕಡಲಾರೆ (ಕಎವು. ೩೧-೯); ಕೊಡಲಿರಾಮನು ಎರೆದ ಕೆನ್ನೀರ ಜಳಕಕ್ಕೆ ಕೂದಲು ನನೆಯಲಿಲ್ಲೆನುತಿಹೆ (ನಾದಲೀ. ೯೧); ಕೆಂಜೆಡೆಯ ಕೊಡಲಿಯ ರಾಮ ನಿಂದಿದಿರಾಗಿ ನಡೆತರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೭೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡಾಲಿ; ತುಳು. ಕೊಡರಿ, ಕುಡರಿ; ತೆಲು. ಗೊಡ್ಡಲಿ. / ಸಂ. ಕುಠಾರ]

ಕೊಡಲಿಕಜ್ಜಾಯ (ನಾ). ಮಾಂಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಡುಗೆ; ಮಾಂಸದ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಈ ಹಬ್ಬಗಳಾದ ಮಾರನೆಯ ದಿನವೇ ಕೊಡಲಿ ಕಜ್ಜಾಯ, ಅರ್ಥಾತ್ ಲಾಲ್‌ತರಕಾರಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಬಾಡಿನ ಊಟ ಮಾಡಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೩೩). [ಕೊಡಲಿ + ಕಜ್ಜಾಯ]

ಕೊಡಲಿಕಡಿತ 'ಕೊಡಲಿಗಡಿತ' ನೋ.

ಕೊಡಲಿಕಾವು 'ಕೊಡಲಿಗಾವು' ನೋ.

ಕೊಡಲಿಕಾಱ (ನಾ). ಕೊಡಲಿಯನ್ನೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪರಶುರಾಮ: ಮಹೀಶವಂಶವ ತಡೆಗಡಿದನೀ ಕೊಡಲಿಕಾಱನ ತೋಟಿ ಬೇಡೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೪೮); ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲೆಲೆ ಕೊಡಲಿಕಾಱನೆ ಹಾರುವನ ವಧೆ ಸುಡಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೪-೩೨). [ಕೊಡಲಿ + -ಕಾಱ]

ಕೊಡಲಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಕಡಿ, —ಕತ್ತರಿಸು: ಇಂತು ಸೀಳಿ ಹೋಳಿ ಚಾಳಿಸಲ್ಕೆ ಹರಣವಳಿಯದಿಹದೆ ಪಿಡಿದು ಖಂಡವರಿಯಲಯ್ಯೊ ಕೊಡಲಿಗಡಿಯಲಳಿಯವಯ್ಯೊ (ಸಾನಂಚ. ೬-೫೪); ಕೊಡಲಿಗಡಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊಡಲಿ + ಕಡಿ$_1$]

ಕೊಡಲಿಗಡಿತ, ಕೊಡಲಿಕಡಿತ (ನಾ). ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ: ಎಲವೊ ನಿನಗಿಪ್ಪತ್ತು ಕೈಗಳು ಸಲೆ ಸಹಸ್ರವು ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಗೆ ಬೆಳೆದ ತೋಳ್ಗಳ ರಾಮ ಕಡಿಯನೆ ಕೊಡಲಿಗಡಿತದಲಿ (ಕಾಶಿರಾ. ೩೭-೪೩). **ಕೊಡಲಿಕಡಿತ**: ಪರಶುರಾಮನ ಕೊಡಲಿಕಡಿತವ ಧರಿಸಲಾಪೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೬). [ಕೊಡಲಿ + ಕಡಿತ]

ಕೊಡಲಿಗದ್ದೆ 'ಕೊಡಲಗದ್ದೆ' ನೋ.

ಕೊಡಲಿಗಾವು, ಕೊಡಲಿಕಾವು (ನಾ). ೧. ಕೊಡಲಿಯ ಹಿಡಿ, —ಹಿಡಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ತನ್ನ ವಂಶವನ್ನೆ ಹಾಳುಮಾಡುವವನು; ಕುಲನಾಶಕ: ದನುಜಕುಲಕಿವ ಕೊಡಲಿಗಾವಾದನು ಮಹಾದೇವ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೩೪). **ಕೊಡಲಿಕಾವು**: ೧. ಕೊಡಲಿಕಾವು ಮರವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಕೊಡಲಿಗೆ ನೆರವಾಯಿತಂತೆ (ಚಿಕರಾ. ೨೨೮). [ಕೊಡಲಿ + ಕಾವು]

ಕೊಡಲಿಗೊರವ (ನಾ). ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ಗೊರವ; ಪರಶುರಾಮ: ಶ್ರೀರಾಮನೊರ್ವನೆಯೆ ತನ್ನೊಸಗೆದೇರಿಳಿದು ನಡೆದಂ ... ಕೊಡಲಿಗೊರವನ ಕಡುಪಿನೆಡೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨-೬೭೦). [ಕೊಡಲಿ + ಗೊರವ]

ಕೊಡಲಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು: ಉಗುರೊಳ್ ಚಿವುಂಟುವೆಂ ಕೊಡಲಿಗೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಳಲ್ ಬಸಮಲ್ಲದು ಬೆಳೆದೊಡೆ (ಜಗವಿ. ೩-೨೨). [ಕೊಡಲಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಡಲಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ದೊಡ್ಡಜಾಪಾಲ ಜಪ್ಲೆ, ಅಡಿಕೆಜಪ್ಲೆ, ಕೊಡಲಿಮರ, ಕೊಕ್ಕರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೯೦೩). [ಕೊಡಲಿ$_0$ + ಮರ$_1$]

ಕೊಡಲಿಮುರ್ಕಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೨೬). [? + ಮರ$_1$]

ಕೊಡಲಿಯ (ನಾ). ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಮರ ಕಡಿಯುವವನು: ಕಡೆಕೊಳಂದ ಮಣ್ಣಿಗ ಪ್ಪೊಂಜ್ಞುಲಂ ಕೊಡಲಿಯಂ ಬಲ್ಲಸಿಯ ಕಮ್ಮಱಂ ಮುಬ್ದಿಗೆರಿಯೊಡೆಯೊಂ ಓದಲ ಪೋಲೆಯಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೩೮-೨೨; 11ನೆಯ ಶತ). [ಕೊಡಲಿ + -ಅ$_7$]

ಕೊಡಲು$_1$ 'ಕೊಡಲ' ನೋ.

ಕೊಡಲು$_2$ (ನಾ). = ಕೊದುಲು (?): ಭತ್ತ ನಾಲ್ವಂಡೆಯಲೂ ಮುದಿ ಅಯಿವತ್ತು ಮತ್ತಂ ರಾಮನ ಕೊಡಲು ಸಹ ಅ(ಂ)ನ್ತುಯೀ ಮೂಱು ಬಗೆಯ ಬಾಳಿಗೆ ಗೇಣಿಯ ಅಕ್ಕಿ ಮುಡಿ ೭೦ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೪-೨೨; 1472). [?]

ಕೊಡಲೆ$_1$ 'ಕೊಡಲಿ' ನೋ.

ಕೊಡಲೆ$_2$ (ನಾ). ಕರುಳು, ಅಂತ್ರ: [ನಡುನೆತ್ತಿಯು]ದರ ದೇಹದೊಳೆಡೆಯೆಡೆಯಣ ಸಂಧಿ ಕೊಡಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊರ(ಲು)ಳು] ನಾಲಗೆ ಗುದಮುಂ ನಡುಬೆನ್ನೆಂಬಿವನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪಿಡಿಯಲ್ಕರಿದದರಗರಳಮಾ ಖಗಪತಿಗಂ (ಖಮದ. ೩-೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಡರ್, ಕುಡಲ್, ಕುಡಲೈ; ಮಲ. ಕುಡರ್, ಕುಡಲ್]

ಕೊಡವ (ನಾ). = ಕೊಡಗ: ಕಳ್ಳನ್ನು ಕಂಡ ಕೊಡವ ಸಾಲ ಮಾಡಿಯಾನು ಎಂಬ ಮಾತಿದೆಯಲ್ಲ (ನಡೆವಾ. II, ೧೧೩೭). [< ಕೊಡಗ]

ಕೊಡವತಿ (ನಾ). ಕೊಡವರ ಹೆಣ್ಣು; ಕೊಡಗುದೇಶದ ಹೆಂಗಸು: ಪೂವಿ, ನೀನು ಅಂಜುಗುಳಿ ಹೆಣ್ಣು; ಕೊಡವತಿಯಂತೆ ಕೆಚ್ಚಿನ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ನಡೆವಾ. II, 1140). [ಕೊಡವ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಡವಳಿಗೆ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ; ದತ್ತಿ (?): ಅಂತು ಕೊಡವಳಿಗೆ ಭೂಮಿ ೫೭ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೧-೮೫; 1652). [?]

ಕೊಡವಾರು (ನಾ). (?): ಹೊಲ ಮನೆಯ ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಯ ಕೊಡವಾರು ಮುಂತಾದದನೂ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೌಇಇ. XV, ೬೭೨-೨೪; 15ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಡವಾಲ್, ಕೊಡವಾಲು (ನಾ). ಕೊಡ ತುಂಬುವಷ್ಟು ಹಾಲು; ಹೆಚ್ಚು ಹಾಲು: ದ್ರೋಣದುಗ್ಧಾ, ಪ್ರಚುರದುಗ್ಧಾ – ಈ ೨ ಕೊಡವಾಲ್ ಕಱೆವಾವು (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೬); ಎಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ ಬಱಡುಗಳ್ ಕೊಡವಾಲ್ಗಳಂ ಕಱೆಯ ತೊಡಗಿದವು (ಚಬಪು. ೪–೩೪); ಬಿಡದೆ ಕೊಡವಾಲಂ ಕಱೆದುವಾಕಳು (ಜೈವಿಭಾ. ೨೯–೨). **ಕೊಡವಾಲು:** ಕೊಡವಾಲ ಕೆಡಿಸುವೊಡಾವ್ಲುವೆನಿತಾಗಬೇಕು (ಹಚಕಾ. ೬–೨೨); ಕೊಡವಾಲು ಪುಳಿವೆರೆದಳಿವುದಲ್ಲದೆ ಪಾಲ್ಗಡಲು ನಾಶವನ್ನೈದುವುದೆ (ಸೋಹತ. ೧–೩೦); ಸತ್ಪಾತ್ರ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಇತ್ತ ಪುಣ್ಯವು ಸಾವಿರ ಕೊಡವಾಲು ದಾನದ ಫಲವು (ಅಖಂಡೇ. ೬೦–೧೧). [ಕೊಡ₄ + ಪಾಲ್₁]

ಕೊಡವಾಲು 'ಕೊಡವಾಲ್' ನೋ.

ಕೊಡವಾಲ್ಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡದ ತುಂಬ ಹಾಲು ಕರೆ; ಹೆಚ್ಚು ಹಾಲು ಕರೆ: ಕೊಡವಾಲ್ಗಱೆವೊಂದೆಮ್ಮೆಗೆಱಗಿದೊಡೆ ಪಶುವಿಂನೂರ್ಮಡಿ ಫಲಮಿವುದು (ಸಮುಪ. ೯–೬೭); ಗೋಧನಾಳಿ ಕೊಡವಾಲ್ಗಱೆಗೆ (ಜಗವಿ. ೧೮–೧೧೩); ಬಿಣ್ಗೆಚ್ಚಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಡವಾಲ್ಗಱೆಯದಾವಿಲ್ಲ ... ರಾಮರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಜೈವಿಭಾ. ೧೮–೧೩). [ಕೊಡವಾಲ್ + ಕಱೆ₁]

ಕೊಡವಿ (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಮದುವೆಯಾಗದಿರುವ ಹೆಣ್ಣು; ಕುಮಾರಿ; ಕನ್ಯೆ: ಕವಿತರ್ಪ ನೆರವಿಯಂ ಕನಲವೋಱಿಗಳ್ಕಂಡು ಬೆರ್ಚಿ ಕೆಂಗೋಲ್ವೊಂಡೋಡುವುದನಿದೇನೆಂದಾ ಕೊಡವಿ ಬೆಸಗೊಳೆ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨); ಹರಿವ ಜಲಧಿಯ ನಡುವೆ ಬರುತಿರೆ ತೊಱೆಯೊಳಗೆ ಸುರಗಿಗಳು ಅರಿತವು ಭರದ ಪ್ರಾಯದ ಕೊಡವಿಯಾದವು ಅರತಿಯ ಪಿಡಿದು (ರೇವಣ. ೬–೫); ಕಡಗವ ಇಡಸ್ಯಾರ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಲಿ ನೋಡ್ಯಾರ ಕೊಡವೀಗಿ ತಮುಗವರನೆಂದ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೭೯). [< ಕೊಡ₁. / ತಮಿ. ಕುಟಿವಿ]

ಕೊಡವಿಸು 'ಕೊಡಪಿಸು' ನೋ.

ಕೊಡವೀಸ, ಕೊಡಬೀಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಪುನರ್ದತ್ತಿಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಂ ಸುಂಕದೊಳವೆರೆದೊಲ್ದೆಱೆ ಕೊಡವೀಸದ ಸಹಿತಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಉಪ್ಪಿನ ಪೆಂಟೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨೩–೪೪; 1127); ಹೆರ್ಜುಂಕ ವಡ್ಡರಾವುಳಂ ಮೂವತ್ತುಂ ಕೊಡವೀಸಂ ಕುದುರೆಯ ಸುಂಕಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೦, ಬಾಗೆವಾ. ೧೧೧–೧೯; 1165); ಮೇಲುವೀಸ ಕೊಡವೀಸ ಸಹ ವರ್ತಕರಿಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೫–೧೯; 1165). **ಕೊಡಬೀಸ:** ಬಿಕ್ಕಲ್ದೆಱೆ ಕೊಡಬೀಸಮುಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೯೯–೩೨; 1074). [?]

ಕೊಡವು 'ಕೊಡಪು' ನೋ.

ಕೊಡವೆ 'ಕೊಡಂಬೆ' ನೋ.

ಕೊಡಸ 'ಕೊಟ್ಟಸ' ನೋ.

ಕೊಡಸಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಪಡುವಲು ಕೊಡಸಗನ ಮರನ ಪೊತ್ತಿನಲು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯–೪೩; 1404). [< ಕೊಡಸಿಗ]

ಕೊಡಸಾರಿ (ನಾ). ೧. "ವ್ರಣರೋಗ – ವಾಂತಿಭೇದಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಮೂಲಿಕೆ; ಚಕ್ರಾಣಿಕೆ" (ನಾಡೋಜ. ೨೪೯). ೨. "ಪಣವನ್ನೆದುರಾಳಿಗೆ ಕೊಡದೆ ತನಗೆ ಕೊಡುವಂತೆ ಸಗುವ ಸಾರಿ" (ನಾಡೋಜ. ೨೪೯); "ಕೊಡಸಾರಿಯಂ – ಕೊಡದ ಸಾರಿಯಂ, ಎಂದರೆ ಕೊಡದ ಪಗಡೆಕಾಯನ್ನು; ಕೊಡಸಾರಿ (ನಾರಿ) ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆಯನ್ನು" (ಪಂಪದೀ. ೨೩೭). ೧, ೨: ದುರ್ಯೋಧನಂ ಬಂದಿಕಾಱನಂತೆ ಸೆಱೆಗೆಯ್ದುಂ ವ್ರಣವೈದ್ಯನಂತೆ ಕೊಡಸಾರಿಯಂ ಪಿಡಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೨ ವ). [?]

ಕೊಡಸಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಶ: "ಕುಕ್ಕುರಕರ್ದಕಃ – ಕೊಡಸಾಲೆ" (ಒಪಧಿ. ೩೭). [?]

ಕೊಡಸಿಕೆ 'ಕೊಡಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಡಸಿಗ 'ಕೊಡಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಡಸಿಗೆ, ಕೊಡಸಿಕೆ, ಕೊಡಸಿಗ, ಕೊಡ್ಸೀಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಬೆಟ್ಟಮಲ್ಲಿಗೆ; ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಗೆ: "ಅಂಗಾರವಲ್ಲಿ ಕೊಡಸಿಗೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭–೨೭); "ಕುಟಜಃ ಶಕ್ರ ವತ್ಸಕಃ ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕಾ ಕುಟಜಮೆನಲು ಕೊಡಸಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೧೧); ಕೊಡಸಿಗೆ ಚಿತ್ರಂ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಒಡನತಿಬಜೆ ಶುಂಠಿ ಹಿಂಗು ಮುಸ್ತೆಗಳಂ ಕೂಡಿಡಿದಿಟ್ಟದಜ ಕಷಾಯಂ ಕುಡಿದೊಡೆ ವಾತಾತಿಸಾರಮಂ ಪಿಂಗಿಸುಗುಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪–೧೦); ಕೊಡಸಿಗೆಯಿಂದ ಕುತ್ತಮುಲೆಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೪–೧೭). **ಕೊಡಸಿಕೆ:** ಅಂಕೋಲೆಯ ತದುಕಿನ ಕೊಡಸಿಕೆಯ ನೇರಿಲ ... ಮರಗಳೆಸೆದಿಹವು (ತಿಮ್ಮಅ. ೭–೧೯). **ಕೊಡಸಿಗ:** "ಅಗ್ನಿವಲ್ಲೀ, ಅಂಗಾರವಲ್ಲಿಕಾ – ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ, ಕೊಡಸಿಗ" (ಒಪಧಿ. ೯); ಕೊಡಸಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಜಿಗ]ನೆಸರಂತೆ ಪುಳಿಯಂತೆ (ಸೋಹತ. ೧೨–೨೧); ಹಲಸು ಕೊಡಸಿಗ ಮಾವು ... ಹಾದರಿಯ ಮರ ಮೊದಲಾದುವುರ್ವಿಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೩). **ಕೊಡ್ಸೀಗೆ:** ಬೆಪ್ಪಾಲೆ, ಕುಡು, ಕೊಡ್ಸೀಗೆ ... ಕೊಡಮುರ್ಕ (ಮೈಔಗಿ. ೭೪–೧೬೧೩). [< ಸಂ. ಕುಟಜಕ]

ಕೊಡಸು₁ (ನಾ). = ಕೊಡಚು: (೬). [ಕೊಡೆ + ಚು]

ಕೊಡಸು₂ (ನಾ). = ಕೊಡಸಿಗೆ: "ಕುಟಜಃ, ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕಾ – ಈ ೨ ಕೊಡಸು (ಬೆಟ್ಟಮಲ್ಲಿಗೆ)" (ಹಲಾಯು. ೩೩–೪೦). [< ಸಂ. ಕುಟಜ]

ಕೊಡಸೂನು (ನಾ). ಅಗಸ್ತ್ಯ: ಎಡರೆಂಬ ಲವಣಾಬ್ಧಿಯನೀಂಟುವ ನೆಱೆ ಕೊಡಸೂನು ಕೃಷ್ಣನಂಘ್ರಿಗಳ ಬಿಡದುಚ್ಚರಿಸಿ (ಸೋಹತ. ೧೭–೪೬). [ಕೊಡ₄ + ಸೂನು]

ಕೊಡಸೋಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): ಕಾರೆ ಹೊಲದಿಂ ಬಡಗಲು ಕೊಡಸೋಗೆಯ ವೊಬೆಯಿಂದಂ ತೆಂಕಲು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೬–೨೯; ?). [?]

ಕೊಡಹು₁ 'ಕೊಡಪು' ನೋ.

ಕೊಡಹು₂ (ನಾ). ೧. ಒದರುವಿಕೆ; ಝಾಡಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಸಿಂಚನ; ಚೆಲ್ಲುವಿಕೆ: ಮೊಲೆಯ ಸೋಂಕಿಗೆ ತರುಣಿಯರ ತಂಬುಲದ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ತೊ]ಡಹಿಗೆ ತೋಳ ಬಿಗುಹಿಗೆ ಬೆಳೆವ ಭೂಜವ್ರಜವ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೯). ೩. (?): ಮೃತ್ಯುಲೋಕ ಪಟ್ಟಣದೊಳು ಮನೆ ಬಾಗಿಲನೆ ಮಾಡಿ ಹೀಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಭವಗಡಲ ಕಡೆಗಾಣದೆ ಕೊಡಹಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆತೋಱಿಸೊ ಎನ್ನನು (ಪುರಂದ. ೩–೧೫–೩). [< ಕೊಡಪು]

ಕೊಡಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಶಮಾಡು; ಘಾತಿಸು. ೨. ಜಂಬಕೊಚ್ಚು; ಗಳಹು (?): ಮದಹಸ್ತಿ ಗಂಧವಾರಣ ಗಂಡಗೋಪಾಳ ತುರಕರೇವಂತ ಕದನಪ್ರಚಂಡ ಗಂಡಮಾರ್ತ್ತಂಡ ... ಮಱವೊಕ್ಕರ ಕಾವ ತನಗಿದರ ಅಱಿಯಱ ತಲೆಯ ಚೆಂಡಾಡುವ ಕುದುರೆವೆಂಡಳಿವ ಕೊಡಱುವರ ಬಱಸಿಡಿಲು ಧನ್ನಯ್ಯ ರಾಹುತನ ಕುಮಾರ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೬೭–೧೨; 1225). [ℙ 'ತೊಡರು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.]

ಕೊಡಿ₁ 'ಕುಡಿ₂' ನೋ.

ಕೊಡಿ₂ (ನಾ). ೧. ಧ್ವಜ; ಗುಡಿ. ೨. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಏರಿಸಿದ ಬಾವುಟ, —ಪತಾಕೆ. 'ಕೊಡಿಮರ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕೊಡಿ]

ಕೊಡಿ$_3$ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿತನ; ಶಕ್ತಿ: 'ಕೊಡಿ ಅರಿವೆ' ಪರಾ.
[← ತಮಿ. ಕೋಟಿ = ಬಟ್ಟೆ, ಹೊಸಬಟ್ಟೆ]

ಕೊಡಿ$_4$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸ: ಪಾರೋತಿಗೆ ಇದೇ ಸಲುವ ಕೊಡಿ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳು ತುಂಬಿ ಮಾರ್ಗಶಿರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ (ಮರಮು. ೧); ಕೊಡಿ ತಿಂಗಳಿನಿಂದ ಮುಂಗಾರು ಮಳೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೪೪).
ಕೊಡಿಹಬ್ಬ = ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ ದ್ವಾದಶೀ; ಉತ್ಥಾನ ದ್ವಾದಶಿಯಂದು ನಡೆಯುವ ತುಳಸಿಪೂಜೆ. [?]

ಕೊಡಿ$_5$ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆಯ ನೆಲ,—ಜಮೀನು(?): ಜಾವುಟೂರಿಂ ದಕ್ಷಿಣ ಕಡವಿನ ಕೊಡಿವುಂ ಇಪ್ಪಯ ಬಾಗು ನೈರಿತ್ಯದೊಳು ಬಿದಿರ ಪಳವುಂ ಪಲ್ಮಕುಡಿವುಂ ಪಡುವ ಪೂವಿನಕೆಱೆಯುಂ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೧೨೧–೪೪; 1057). ೨. (ಕರಾ) ಕೊನೆ; ಅಪ್ಪೆರು.
[← ತುಳು. ಕೊಡಿ]

ಕೊಡಿಅರಿವೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಬಟ್ಟೆ: ಬಳಿಕ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಒಂದು ತರದ ಕೊಡಿಅರಿವೆಯ ಮೇಲೆ ಕುರುಂದದ ಕಲ್ಲಿನ ಪುಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೫೪). [ಕೊಡಿ$_3$ + ಅರಿವೆ (< ಅಱುವೆ)]

ಕೊಡಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಕಲ್ಲು; ಕಗ್ಗಲ್ಲು: (ಕಿ). ೨. "ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಹೇಳುವ ಊರಿನ ಹೆಸರು" (ಜಾನಕೋ. ೪೨).
[ಕೊಡಿ$_3$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೊಡಿಗಿ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಿಗಿ ಇನಾಂ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿಗೆಂದು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಮೈಗಜೆ. V, ೭೭೭).
[ಕೊಡಿಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ಇನಾಂ]

ಕೊಡಿಗೆ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಿಗೆಕೆರೆ 'ಕೊಡಗಿಗೆಱೆ' ನೋ.

ಕೊಡಿಗೆದಾರ 'ಕೊಡಗಿದಾರ' ನೋ.

ಕೊಡಿಗೆಮಾನ್ಯ 'ಕೊಡಗಿಮಾನ್ಯ' ನೋ.

ಕೊಡಿತನ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನ; ಕೆಡುಕುತನ: ಕಡುದುಃಖದಿಂದ ನಾ ಒಲಿಯ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತರೆ ಕೊಡಿತನದಿ ಬಂದು ಒದ್ದಳಯ್ಯಯ್ಯೊ (ಶಿವಗೀ. ೭೭೪); "ವಕ್ರಬುದ್ಧಿ" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ).
[< ಖೋಡಿತನ?]

ಕೊಡಿತೆ (ನಾ). (?): ರಾಟಣಪೂವಿನ್ನಿರ್ಪ್ಪತ್ತ್ರಯ್ಗಣ್ಡುಗಂ ವತ್ತ ತೆಱುವೊದು ಪಾರ್ವನ ಮಣ್ಣೆಲ್ಲೆ ಕೊಡಿತೆ ಕಾಯ ಬಿಟ್ಟಣ್ಣುಂ ಅರಸಣ್ಣುಂ ಆಯ್ದೊನ್ದಿಂ ಒತ್ತೆಮಣ್ಣೆತ್ತು (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩–೭; 800).
[?]

ಕೊಡಿಮರ (ನಾ). ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಿನ ಕಂಬ; ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ: ಅಮೃತಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಮುಂದೆ ಇರುವ ಕೊಡಿಮರದ (ಧ್ವಜಕಂಬ) ಮೇಲೆ ಕೊಡಿ ಏರಿಸಲ್ಪಡುವುದು (ಪರಾವ. ೪೦).
[ಕೊಡಿ$_2$ + ಮರ$_1$. / ತಮಿ. ಕೊಡಿಮರ]

ಕೊಡಿಮರಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ನೆಟ್ಟಗೆ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಹುಲ್ಲು ಜಾತಿ: ಕೊಡಿಮರಹುಲ್ಲು ಗೊಡುರ ಹುಲ್ಲು, ಜರಿಹುಲ್ಲು ನೊಸೆಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೪–೭೫೪).
[ಕೊಡಿಮರ$_2$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೊಡಿಮೆನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೊನ್ನಿಂದಳಿ ಅಱಿದಂತಟ್ಟರ ಕೊಡಿಮೆನೂರುವ್ ಅಳ್ವ ಅರಸನು ಮಾಡಿಸುವೋರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಳಾರ. ೬–೩; 753). [?]

ಕೊಡಿಯ (ನಾ). ಬಲ್ಲಿದ; ಬಲಶಾಲಿ; ಸಮರ್ಥ (?): ರಾಮ ದೇವರ್ಕಳಿಂ ಕೊಡಿಯನೆಂಬರು ಕಡಾ (ತುರಂಗ. ೧೫–೧೫).
[ಕೊಡಿ$_3$ + –ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಕೊಡಿಯನ್]

ಕೊಡಿಯೆಲೆ (ನಾ). ಕುಡಿಯೆಲೆ; ಚಿಗುರೆಲೆ: ಬಿದ್ದಯ್ಯ ತಪ್ಪೆಯಿಂ ಕೊಡಿಯೆಲೆಯೊಂದನ್ನು ತೆಗೆದು ಸುಣ್ಣ ಹಚ್ಚುತ್ತ ಉಸುರಿದ (ಹುಲಿಹಾ. ೧೭೧). [ಕೊಡಿ$_1$ (< ಕುಡಿ$_2$) + ಎಲೆ$_1$]

ಕೊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು: ಕೊಡಿಸಿದೋನು ××× ಕದುವೆಡಿಕೊನುಡಿ ತೆನ್ನೆ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೨೫–೬; 750); ಈ ಕುಮಾರಂಗೆ ಆ ಕನ್ನೆಯಂ ಮುಂ ಕೊಡಿಸುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೦); ವರದತ್ತ ಮುನೀಶ್ವರರಿಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮನನುರಾಗದಿಂ ಕೊಡಿಸಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೫೫); ನಿಮಗೀ ಹುಗ್ಗಿಗರು ಹುರಿಗೂಡಿ ಗೆಲಿದಿನ್ನಿಳೆಯ ಕೊಡಿಸುವರೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೫೪).
[ಕೊಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೊಡು$_1$, ಕುಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಟ್ಟ$_5$ (ಭೂತಕೃ). ೧. ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಿಸು; ದಾನಮಾಡು: ಇದನ್ಪಿಜಿನೊರ್ವ್ವನ್ಕೊಳ್ವೊನುಂ ಕೊಡುವೊನುಂ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೧೧; 675); ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸದೊಳ್ ಕೊಡುವದು (ಎಇ. XIV, ೧೯–೨೨; 725); ಪೆರ್ಮಡಕೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಪೊಸಬೆಣ್ಣೆವೊಲಿರ್ದುದು ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೪ ಶೂದ್ರಕ); ತಿಲಪಾತ್ರ ಪ್ರಕರಗಳಂ ಕೊಡುವಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೭೭); ಶಶಿಧರನ ಸಿರಿಮುಡಿಗೆ ಬೇಕೆಂದು ತಂದೊರ್ವ ಮಾಲೆಗಾಱಂ ಭರದಿ ಕೊಡಲ್ (ಬಸರ. ೧–೨೯). ೨. ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಡು; ಲಗ್ನಮಾಡು: ಕೊಡಗೂಸು ಕನ್ನೆ ಕೊಟ್ಟಾಕೂಸು ವರ್ಯೆ (ಮಂಗರಾ. ೮೯–೨); ಒಕ್ಕುದ ಕೊಂಚೆನಿನ ಕೂಸ ಕೊಡುವೆ (ಬಸವ. ೭೧೭); ಕೊಡಬೇಕುತ್ತ್ರಮನಾದವಂಗೆ ಮಗಳಂ (ಸೋಮೇಶ. ೭೯); ಆ ಮುನೀಂದ್ರನನುರುತರೋತ್ಸವದಿಂದಲಾಪುರದರಸ ನಿದಿರ್ಗೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಟ್ಟನು ತನ್ನ ನಂದನೆಯ (ತೊರವರಾ. ೧–೫–೫೯); ತಾಯೊಂದೆಸೆ ಮಕ್ಕಳೊಂದೆಸೆ ಕೊಟ್ಟಹ ಬೀಯಗರೊಂದೆಸೆಯಾಗಿ (ಕಂಕವಿ. ೧೧–೪೭); ಕೊಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣು ಕುಲಕ್ಕೆ ಹೊರಗು (ಗಾದೆ). ೩. ದಯಪಾಲಿಸು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ಭುಜಗಭೂಷಣನರಸಿ ಕೊಡು ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ಮತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧–೮); ಕೊಟ್ಟ ವರವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವ ತೋಱುತ . . . ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮುಂಡಿಯಿಹಳು (ಕಂಕವಿ. ೨–೩೪); ದೇವರು ಕೊಟ್ಟರೂ ಪೂಜಾರಿ ಕೊಡ (ಗಾದೆ). ೪. ಫಲಿಸು; ಸಫಲವಾಗು: ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಕಷ್ಟ ಪಟ್ಟದ್ದಕ್ಕೆ ಅದು ನನಗೆ ಏನು ಕೊಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ೫. ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು; ಅನುಮತಿಕೊಡು: ನೀವು ಕೊಟ್ಟರೆ ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಾನು ಇಂದೇ ಮುಗಿಸುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ೬. "ಸಲ್ಲಿಸು; ಪಾವತಿಮಾಡು" (ಪತ್ರಿನಿ. ೬೧): (ಸಾಲ, ಸಂಬಳ, ಸರಕಿನಬೆಲೆ ಮೊ. ವನ್ನು) ತೀರಿಸು, ಪಾವತಿಮಾಡು; ಬಟವಾಡೆಮಾಡು; ಸಲ್ಲಿಸು; ಕೊಡು (Pay. ಇಂಕವಿ). ೭. (ಭಿಕ್ಷೆ, ಅನ್ನ, ಹಾಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಹಾಕು; ಇಕ್ಕು; ನೀಡು: "ನೀಡು, ಹಾಕು, ಬಡಿಸು, ಕೊಡು, ಇಕ್ಕು" (ಕಂನುಹು. ೮೭); ಮಗುವಿಗೆ ಕುಡಿಯಲು ಹಾಲು ಕೊಡು (ರೂಢಿ). ೮. ಈ; ಹಡೆ; ಪಡೆ: "ಈ (ಈನ್), ಹಡೆ, ಕೊಡು" (ಕಂನುಹು. ೭೯); ನಮ್ಮ ನಾಯಿ ನಿನ್ನೆ ನಾಲ್ಕು ಮರಿ ಕೊಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ೯. (ದಂಡ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ತೆರು; ಕಟ್ಟು: "ತೆತ್ತು, ಕೊಡು, ಕಟ್ಟು, ತೆರು" (ಕಂನುಹು. ೮೫); ಅವನು ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಬೆಲೆ ಅಪಾರ (ರೂಢಿ). ೧೦. ಮಾರು; ವಿಕ್ರಯಿಸು: ನಮ್ಮ ಮನೆಯನ್ನು ಹತ್ತು ಸಾವಿರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

೧೧. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು : "ಭಾಗಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು-ಕಲಿಸು, ಭಾಗಿಸು, ಉಗಿ, ಎತ್ತು, ಕೊಡು, ಕೊಳು"(ವ್ಯವಹಾ. ೧೨-೧೨). ೧೨. (ಆಲಂ) ಏಟುಕೊಡು ; ಪೆಟ್ಟುಕೊಡು : ಆ ಘಟಂಗನಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕೊಡು, ಬುದ್ಧಿ ಬರಲಿ (ರೂಢಿ). **ಕುಡು$_1$** : ೧. "ಕುಡು-ಪ್ರದಾನೇ ವಕ್ರೇ ಚ (ಡೊಂಕಾದ)" (ಶಮಧಾ) ; ದೇಶಾಧಿಪತಿಗಳ ಪ್ರೊರ್ಗೆ ಕುಡುವ ತೆಱೆ (ಎಇ. XIX, ೧೯೦-೧೩ ; 725) ; ಕುಡು ಚಪಳೆ ಜಪದ ಮಣಿಯಂ ಕುಡದಿನ್ನೊಂದಡಿಯನಪ್ಪೊಡಂ ಪೋಗದಿರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೮೧) ; ಜಗದ ಮಾನಿಸರ್ಪೊಲ್ಲದಂ ಕುಡುವರೆ ಕೂರ್ಪರ್ವರ್ಗೆ ಕುಡರೆಂದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೩೫). ೨. ಕುಡಲಿರ್ಪಂ ಬಲದೇವನೆನ್ನನುಜೆಯಂ ದುರ್ಯೋಧನಂಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೦) ; ನಿಮ್ಮಳಿಯಂಗೆ ಶ್ರೀಮತಿಯಂ ಕುಡುವುದೆನೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೩-೧೪). ೩. ಕುಡು ರಿಪುತಂತ್ರಕ್ಷಯಕರನನೆನಗೆ ಹಿತನಂ ಸುತನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೪) ; ಗುರು ಕಾಶಿಯ ವಿಶ್ವನಾಥ ಕುಡೆನಗೆ ಸನ್ಮತಿಯ (ಮೋಹತ. ೧-೮) ; ಮುಕ್ತಿಯಂ ಕುಡುವನಗಜಾರಮಣನು (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೫೯) ; ಸುಪ್ರಮೋದಂ ಕುಡುಗೆಮಗತುಳ ಶ್ರೀಯುಮಂ ಶೈಲಜೇಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೨). ೧೩. ಹೊರಸೂಸು ; ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು ; ಹೇಳು : ಕೊಡು ಮಂತ್ರಮನೆಲೆ ಬೇಗಂ ಕುಡದಿರ್ದೊಡೆ ನಿನ್ನನಿಲ್ಲಿ ದೆಸೆವಲಿಗೆಯ್ವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೩೬). ℙ ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಜತೆಗೆ ಸೇರಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧಾತುಗಳಾಗಿ ವಿವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಉದಾ : ಅಳವಿಗೊಡು, ಒಕ್ಕೊಡು, ಓಲಗಂಗೊಡು, ಕಾಣಿಕೆಗೊಡು, ಕಾಳಗಗೊಡು, ಕೆಯ್ಗೊಡು, ಜತಿಗುಡು, ಧ್ವನಿಗೊಡು, ಬಡ್ಡಿಗುಡು, ಬೆಂಗುಡು, ಮೆಯ್ಗುಡು, ಸೂಱೆಗುಡು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಕೊಟ್ಟಾಡು = ೧. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕೊಡು : ಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಟ್ಟಾಡಿ ಬದುಕುವವನು (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೨. ಪರಸ್ಪರ ಕೊಟ್ಟು ತೆಗೆದುಕೊ : (೬). **ಕೊಟ್ಟುಂಡನ್** = (ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ) ಕೊಟ್ಟು ಊಟ ಮಾಡುವವನು ; ಭೋಗಿಸುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಬಳ ಕೇಸರಿ ಕ್ಲೂಟನ್ ಕೊಟ್ಟುಣ್ಡನಭಿಮಾನಸಳ್ಳಂ(ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೩-೮; 965). **ಕೊಟ್ಟುವಱು** = (ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ) ಕೊಟ್ಟುತಿಳಿ ; ದಾನಮಾಡಿ ತಿಳಿ : ಕೊಟ್ಟುವಱಿಯೆ ಬುಧರ್ಗೆ ಕಾಣಿಯಂ (ಬಸವು.೪೧-೮). **ಕೊಡಮಾಡಿಸು, ಕೊಡಮಾಡು** = ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ೭ ಸಾವಿರ ರೂ.ಗಳಷ್ಟು ನಿಧಿಯನ್ನು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಿಂದ ಕೊಡಮಾಡಿಸಿದರು (ಸಸ್ಯಕ. ೯೮) ; ಬೇರೆ ಆಟಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡಮಾಡಿದರು (ಕಾಕಥೆ. ೧೩೪); ಅವರಿಗೆ ಉಳಿದ ಉಡುಗೊರೆಗಳೆಂದರೆ ರೈತರ ಸಿದ್ದಪ್ಪನು ಕೊಡಮಾಡಿದ ಎರಡು ಹಿಂಡುವ ಆಕಳುಗಳು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೭). **ಕೊಡವೇಳ್, ಕುಡವೇೞ್, ಕೊಡಹೇಳು** = 'ಕೊಡು' ಎಂದು ಹೇಳು ; ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳು : ಶಂಬರಾರಿಯ ಕುಮಾರಂಗೆ ಮತ್ಸುತೆ ಹೊನ್ನಬೊಂಬೆಯ ಕೊಡವೇಳ್ದನಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೩-೧೯) ; ಕುಡವೇೞ್ವನ ಕುಡುವನ ಕುಡೆಪಡೆವನ ಪೆಂಪೇಂ ನೆಗೞ್ತೆವಡೆಗುಮೊ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೯) ; ಈತನನು ಕೊಡಹೇಳಿ ಕೊಟ್ಟನು ಸೀತೆಯರಸನು (ತೊರರಾ. ೪-೮-೧೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡು ; ತುಳು. ಕೊರು]

ಕೊಡು$_2$ 'ಕೋಡು$_3$' ನೋ.

ಕೊಡುಂಜೆಱುವು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪುದಲ್ನಾಡ ರಾಷ್ಟ್ರೇ ಕೊಡುಞ್ಜಱುವುನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೨,೨-೩೨; 550).

[?]

ಕೊಡುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗುಟುಕು ಕೊಡು (?) : ಒಡಿ ಪೊಲೆಯೂಡಿ ಪಲ್ಲಮಱಿಯಂ ಕರಪುಷ್ಕರದಿಂ ಕಪೋಲಮಂ ತೊಡೆದು ಲವಂಗಪಲ್ಲವಮ ನಿತ್ತು ತಮಾಲದ ಮೂಲವಿಂಡಿಯೊಳ್ಕೊಡುಕಿಸಿ ನೀಳ್ದರೋದಕಮ ನೂಡಿಸಿ ಚಿತ್ತದೊಳಾದ ಮೋಹಮುಚ್ಚಿಡಿದಿರೆ ಬಿಜ್ಜತಂ ಕಱಪಲಾಜದೆ ನಿಂದುದದೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೫೯).

[ಕೊಡುಕು$_0$ (< ಕುಟುಕು$_2$) + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಡುಕೊಳೆ, ಕೊಡಕೊಳು, ಕೊಡುಕೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೊಟ್ಟು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಪರಸ್ಪರ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಬಂಧ ; ವ್ಯವಹಾರ : ಬಾಂಧವರನೆಲ್ಲರ ಕೆಡಹಿದಾತನ ಕೂಡೆ ಸಲೆ ಕೊಡುಕೊಳೆಯ ಬಯಸುವರುಂಟೆ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೨-೫) ; ಅಂತೆಗಂತೆ ಕೂಡಿ ಸಂತೆ ಕೊಡುಕೊಳೆ ನಡೆದಂತೆವೋಲ್ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭೦-೫) ; ಕೊಡುಕೊಳೆಯ ಮಾಡೆ ನೀನೊಬ್ಬ ನೆಂಟ ಬಹುರೂಪಿಯಾಗಿ ನಿಂತೆ (ಅರಳು. ೧೦೦-೧೦). **ಕೊಡಕೊಳು** : (ಜಾನಕೊ. ೪೨). **ಕೊಡುಕೊಳ್ಳಿ** : ಸಾಕು ಸಾಕು ನಿನ್ನ ಕೂಡ ಕೊಡುಕೊಳ್ಳಿಯು (ಕಗದ್ಯ. ೩೮). 'ಕೊಳ್ಕೊಡೆ' ಪರಾ. [ಕೊಡು$_1$ + ಕೊಳೆ$_2$]

ಕೊಡುಕೊಳ್ಳಿ 'ಕೊಡುಕೊಳೆ' ನೋ.

ಕೊಡುಕೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡುಕೊಳೆಯ ವ್ಯವಹಾರಮಾಡು : ಕೊಡುಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಾಜ್ಯಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೨) ; ಪದಾರ್ಥವು ಜನರಿಗೆ ಕೊಡುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೭೭).

[ಕೊಡು$_1$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕೊಡುಗಯ್ 'ಕೊಡುಗೈ' ನೋ.

ಕೊಡುಗೂರ್, ಕೊಡುಗೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ಕೊಡುಗೂರ್ ವಿಷಯೇ ಕೆಲ್ಲಿಪುಸುಗೂರ್ ನಾಮ ಗ್ರಾಮೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬-೩೩ ; ?). **ಕೊಡುಗೂರು** : ಈ ಕಲ್ನಾಡ ನಱದೊಡು ಕೊಜಾಗ್ನಳರ ಕೊಡುಗೂರರ ಬಜ್ಜಮತ್ತನ್ರ ಆಜುಗೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩-೧೫ ; 910). [?]

ಕೊಡುಗೂರು 'ಕೊಡುಗೂರ್' ನೋ.

ಕೊಡುಗೂಸು 'ಕೊಡಗೂಸು' ನೋ.

ಕೊಡುಗೂಸುತನ 'ಕೊಡಗೂಸುತನ' ನೋ.

ಕೊಡುಗೆ$_1$ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡುಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಡುವಿಕೆ ; ನೀಡುವಿಕೆ : ಕೊಡುಗೆಯಲ್ಲೆ ಕೊಳುವೆಯಿಂದೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭೭-೧೧) ; ಮುಖ್ಯ ಬೇಕಾದದ್ದು ಜೀವಂತ ಗತಿ ಹೊಸನೆತ್ತರಿನ ಕೊಡುಗೆ (ನೆಲಮು. ೩೩). ೨. ಕೊಟ್ಟವಸ್ತು ; ಕಾಣಿಕೆ : ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅವರು ಎಂದೂ ಮಾರಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಗೌರವದ ವಿಶ್ವಾಸದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನವರು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೨) ; ಸಸ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಗೊಬೆಲ್‌ನ ಕೊಡುಗೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೪೫) ; ಕುಟುಂಬದ ಆರೋಗ್ಯ . . . ಸುಖಸಂತೋಷಗಳ ಕಡೆಗೆ ಅದರ ಕೊಡುಗೆ ಕಡಿಮೆ ಮಹತ್ವದ್ದಲ್ಲ (ಅಡುಸಾ. ೨೦).

[ಕೊಡು$_1$ + -ಗೆ$_1$]

ಕೊಡುಗೈ, ಕೊಡುಗಯ್ (ನಾ). ಧಾರಾಳವಾಗಿ ದಾನ-ಮಾಡುವ ಕೈ ; ಕೊಡುವ ಕೈ : ಕೊಡುಗೈ ವೇಶ್ಯೆಯ ವಶ್ಯವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೧) ; ಕೊಡುಗೈಯ ಕರ್ಣನನೆ ಮೀರಿಹಳು ದಾನದಲಿ ನಮ್ಮ ವಿಷಯೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೨); ಅವರ ಕೊಡುಗೈ ಸಹಾಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಪಡೆಯದವರೇ ಇಲ್ಲ (ರಂಗನಾ. ೨೩೧). **ಕೊಡುಗಯ್** : ಆವ ಕೈ ಬಂದೊಡಂ ಕೊಡುಗಯ್ಯ ಬಾಳ್ಕೆ (ಕಾಲೂರ. ೭೫-೧೩೬).

[ಕೊಡು$_1$ + ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕೊಡುಗೈತನ (ನಾ). ಧಾರಾಳತನ : ಕಲಿತನದಲ್ಲಾಗಲಿ ಕೊಡುಗೈತನ ದಲ್ಲಾಗಲಿ ಕರ್ಣನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರು ತಾನೆ ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿರು ವವರು (ಭಾಮಣಿ. ೨೫). [ಕೊಡುಗೈ + -ತನ]

ಕೊಡುಗೈವೀರ (ನಾ). ದಾನಶೂರ: ನೀನು . . . ದೀನದಲಿತರಿಗೆ ಕೊಡುಗೈವೀರನಾಗಿ ವಿಶ್ವಾನುಕಂಪ ತೋರಿರುವೆ (ದಾನಚಿಂ. ೨೧). [ಕೊಡುಗೈ + ವೀರ]

ಕೊಡುವಳಿ (ನಾ). ೧. ಕೊಡುವಿಕೆ. ೨. ಇನ್ನೊಂದು ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕೊಡುವುದು : ಒಂದು ವಟಾರದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ವಟಾರಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಳಿ ತರುವಳಿ (ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡುವುದು ತರುವುದು) ಉಂಟು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೩) ; ಅಂತಹ ಮನೆಗಳಿಗೆ 'ಕೊಡುವಳಿ ತರುವಳಿ' ಕೊಡದು (ಬೆಳುಮ. ೨೯). 'ತರುವಳಿ' ಪರಾ. [ಕೊಡು$_1$ + -ವಳಿ$_1$]

ಕೊಡುವಾಯಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ತೋರವಾದ ಹಾಗು ಉದ್ದವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. [← ತುಳು. ಕೊಡುಮಾಯಿ]

ಕೊಡುಹ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ; ಕೊಡುವ ಕ್ರಿಯೆ: ವೃದ್ಧಿಜೀವಿಕೆ-ಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಡುಹ (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೊಡು$_1$ + -ಹ$_2$]

ಕೊಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊನಚಾದ ಆಯುಧದಿಂದ ಚುಚ್ಚಿ ಗುಳಿ ಮಾಡು. ೨. ಕೊರೆ; ಕಂಡರಿಸು: ದೇವಿಯರೆ, ಕೊಡೆಯುತಿಹ ಮೂರ್ತಿ ಉಳಿದವರಿಗೇನೋ ಕಲ್ಲೆ (ನವರಾ. III, ೧೯). ೩. ತೆಂಗಿನೊಳ ಗಿನ ಕೊಬ್ಬರಿಯಂತೆ ಹೆರೆದು ತೆಗೆ; ಕೆರೆದು ತೆಗೆ. ೪. (ಕೀಟದಂತೆ) ಕೊರೆದು ನೋವುಂಟಾಗು; ಯಾತನೆಹೊಂದು; ನೋವಾಗು. ೫. ಬಡವಾಗು ; ಕೃಶವಾಗು: ತಡೆಯಲ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೆಯೆನುತುಂ ನಡನಡುಗುವವೋಲ್ ನಡು ಕೊಡೆದುದು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೦) ; ಕೊಡೆ ದುದು ನಡು ಕೂಡೆ ಮಡದಿಯ ಪೊಡೆಯೊಳು ಮುಡುಗೊಂಡೆಸೆವಸುರಾಗ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೪-೨೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಡ್ಯೆ ; ತುಳು. ಕುಡೆ]

ಕೊಡೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಳೆ, ಬಿಸಿಲುಗಳಿಗೆ ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಸಾಧನ ; ಸತ್ತಿಗೆ ; ಛತ್ರಿ; ಆತಪತ್ರ : "ತಟಿತೆ, ಕೊಡೆ, ಮೇಘಡಂಬರಂ – ಈ ೩ ಆತಪತ್ರ" (ಕಶಸಾ.೧೭-೩೨೭); "ತಟಿ ಕೊಡೆಯು ಛತ್ರಮುಕ್ಕನವರತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೯) ; ಸೀಗುರಿ ಗಳುಮಂ ಕೊಡೆಗಳುಮಂ ಪಿಡಿಯಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೧೧); ಪಂಚರತ್ನದ ಕೊಡೆಯಂ ಪಿಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೭-೫) ; ಏಜಕುದುರೆ ಕೊಡೆ ಆಳಪಣ್ಣುವಕೆ . . . ರಾಜಚಿಸ್ನವ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೧-೧೪; 11ನೆಯ ಶತ) ; ಜಡೆಯ ಚಂದ್ರಕಳೆ ಕೊಡೆಯಾಗೆ ಪಿಡಿದ ತ್ರಿಶೂಲಂ ಕೊಡೆಯ ಕಾವಾಗೆ (ನಂಬಿರ. ೬-೧೬) ; ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆವಡೆ ಹಿಡಿದ ಕೊಡೆ ಕಾವುದೇ (ಹಚಕಾ. ೨-೩೧) ; ಕೊಡೆಯೆಂಬರಾತಪತ್ರವನು (ಮೋಹತ. ೨-೨೦) ; ಮರವೇ ಪರಿಮಳ ಪರಿವೇಷವನಾಂತಿಹ ಹೂವಿನ ಕೊಡೆಯಾಗಿತ್ತು (ಅನಿಕೇ. ೨೬) ; ಅಲ್ಪನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). ೨. (ಕರಾ) ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯರ ಸುತ್ತಲೂ ಕಂಡುಬರುವ ಪ್ರಭಾವಳಿ,—ವರ್ತುಲ, —ಪರಿವೇಷ: ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕನ್ನು ಅವು ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವುವು, ಇದರಿಂದ ಅವನ ಸುತ್ತು ವರ್ತುಳಾಕೃತಿಯ ಒಂದು ಪ್ರಭಾವಳಿಯುಂಟಾಗುವುದು ಇದನ್ನೆ ಕೊಡೆಯೆಂದು ಕರೆಯುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೬೩).

ಕೊಡೆಯಭೋಗ = ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಂದು ಸೇವೆ; ಛತ್ರಿ ಸೇವೆ (?) : ಗುತ್ತಿಗೆ ಖ ೭ ಕೊಡೆಯ ಭೋಗ ೧ ಕೆ ಗದೆ ಖ ೧ಕೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂರು. ೧೫೭-೭ ; 1426).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಡ್ಯೆ ; ಮಲ. ಕುಡ ; ಕೊಡ. ತುಳು. ಕೊಡೆ ; ತೆಲು. ಗೊಡಗು]

ಕೊಡೆ$_3$ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ ; ಕೊಡುಗೆ : ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆಯೇ ಬಯಲ ಹಮ್ಮನಾಡಲದೇತಕೆ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೮-೧೬); ನಿನಗೂ . . . ನೆನಪಿರುವಂಥ ಕೊಡೆ ಕೊಡ್ತೀನಿ (ಪುನರು. ೫೧೧). 'ಕೊಳುಕೊಡೆ' ಪರಾ. [< ಕೊಡು$_1$]

ಕೊಡೆಗರಿ (ನಾ). ಕೊಡೆಯ ಗರಿ : ಸಡಲಿಸಿ ಮಡದಿಯರುಡಿಯುಸು ಮುಡಿಯನು ಬಡ ಮುದುಕರ ಕೊಡೆಗರಿ ಹರಿದಾಡಿಸಿ (ಕಎಪು. ೨೮-೭). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಗರಿ$_1$ (< ಗಜಿ)]

ಕೊಡೆಗೆದರು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡೆಯಂತೆ ಹರಡು, —ಬಿಚ್ಚು : ಮೂಡಿ ದುವು ರೆಂಕೆ ಸಾರಣನ ಭುಜಕೆ ; ಕೊಡಗೆದರಿ ಹಾರುತ್ತಿರ್ದನಾ ಕದನ ಮೇದಿನಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೦-೨೩೨). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಕೆದರು (< ಕೆದಜ್)]

ಕೊಡೆತ, ಕೊಡತ (ನಾ). (ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ) ನರಗಳ ಹೊಡೆತ, —ಸಿಡಿತ, —ನೋವು : ಸಂದುಗಳ ಕೊಡೆತ ನಿದ್ರಾಭಂಗ . . . ಉಂಟಾಗಿಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೧). **ಕೊಡತ**: "ಛಳಿ ಹಾಸುಗೋಲು ಪುಣ್ಣೋವುಗಳೊಳಂ ಕೊಡ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ತ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೮); ಸಂದುಗಳ ಎಲುವುಗಳ ಕೊಡತ . . . ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಂತರ್ಗತ ಜ್ವರ ಲಕ್ಷಣಗಳು (ಸಕವೈ. ೯೮). [ಕೊಡೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕೊಡೆನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಪುಟನೆಗೆ; ಉಟಿಹಾರು : ನಡೆಗಲ್ವಂದುಂ ಬಿಷ್ವಂ ಕೊಡೆನೆಗೆದಪುದುರ್ವಿಯೆಂದು ವಾಸುಗಿ ಪಲವುಂ ಪೆಡೆಯಂ ಶಿಬು ನಡೆಪೆ ಯೊಳ್ ಪಡೆದಾಂತು ಸಹಸ್ರಫಣನೆನಲ್ ಪೆಸರ್ವಡೆದಂ (ಪಂರಾಪು. ೩-೧೨೯) ; "ಒಂದು ಕಡೆಯ ಭಾರದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ); ಒಡೆದು ನಾನಾಘಟ್ಟುಗಳ ಮೈವಿಡಿದು ವಾರಿಡುವರುಣಜಲದಲಿ ಕಡಿಕುಗಳು ಬೆಂಡೇಳೆ ದಂತಿಗಳಟ್ಟೆ ಕೊಡೆನೆಗೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮) ; ಕೊಡೆನೆಗೆದವಟ್ಟೆಗಳು ರಕುತವ ಕಡಲೊಳರೆಜೀವದ ಭಟರು ಬಾಯ್ಬಿಡುತ ತೇಕಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೧). [ಕೊಡೆ$_0$ + ನೆಗೆ]

ಕೊಡೆಮರ (ನಾ). ತಾಳೆಜಾತಿಯ ಒಂದು ಮರ : ಶ್ರೀತಾಳೆ, ಕೊಡೆಮರ. . .ಓಲೆಗರಿಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೨೫-೪೫೮). [ಕೊಡೆ$_0$ + ಮರ$_1$]

ಕೊಡೆಮುಳ್ಳುಜಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ: ಬುಡ್ಡೆ ಜಾಲಿ, ಕೊಡೆಮುಳ್ಳು ಜಾಲಿ, ಹೊಡೆ ಜಾಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೨-೧೮). [ಕೊಡೆ$_0$ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$) + ಜಾಲಿ$_1$]

ಕೊಡೆಯಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿಯಳರಿಯೇ ಕೊಡೆಯಾಳಿ ಬೆಳನೆ ಸಯ್ಕನೆ ಬನ್ದು (ಇಆ. XII, ೧೬-೪ ; 735). [?]

ಕೊಡೆಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು, —ಹಿಡಿ: ತೆರೆ ಬಂದು ಬಂದೆದ್ದು ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿ ಕಾರಿ ಹೊರಳುವೆಡೆ, ಕೊಡೆಯೆತ್ತಿ, ಗದ್ದುಗೆಯನೇರಿ (ಪಾರಸಿ. ೫-೧೦೨). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಕೊಡೆಯೆಲೆ (ನಾ). ಕೊಡೆಯಂತೆ ಹರವಾಗಿರುವ ಎಲೆ; ಅಗಲ ವಾದ ಎಲೆ: ಜಳದೇವತೆಗೆತ್ತಿದ ಪಚ್ಚೆಯ ಸತ್ತಿಗೆಗಳ ಪುದುವೆನಿಪುವು ವನಜವನದ ಕೊಡೆಯೆಲೆ ಪಲವುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೫) ; ನಳಿನಿಯೊಡ ವೆಳೆದು ರಜಂಬೊರೆದು ಕೊಡೆಯೆಲೆಯ ಕೆಳಗಿರ್ದ ರಾಜಹಂಸಿಯ ವಿಳಾಸಮುಂ ನೆನೆಯಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೭೮) ; ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ತಾವರೆಯ ಕೊಡೆಯೆಲೆಗಳಿಂ ಮುಚ್ಚಿದ ಪಚ್ಚೆಯ . . . ತಣ್ಣಳಸಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೬) ; ಮೇಗೆ ನೆಗೆದಿಸುವ ಪಾವಸೆಗೊಂಡ ಪೇರಾವೆಯಂ ತಾವರೆಯ ಕೊಡೆಯೆಲೆ ಗೆತ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೦ ವ). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಎಲೆ$_1$]

ಕೊಡೆಯೊಡೆಯ (ನಾ). ಕೊಡೆಯ ಅಧಿಪತಿ; ರಾಜ: ಒಡೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಪೆರ್ಮೆಯೊಡೆಯಂ . . . ಕೊಡೆಯೊಡೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಒಡೆಯ$_1$]

ಕೊಡೆವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮನೆದೆಜೆಯುಮಂ ಕೊಡೆವಣಮುಮಂ ಬಿಟ(ಟ್ಟ)ರು (ಇಆ. X, ೨೫೩-೪೪; 1108). [ಕೊಡೆ ? + ಪಣ$_1$]

ಕೊಡೆವರ (ನಾ). ಕೊಡೆಯಂತೆ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಮರ: ಕೈಗೊಟ್ಟು ಮಲ್ಲನೊಬ್ಬೊಬ್ಬರಂ ನಡೆಸಿ ತಂದಾರವೆಯ ಕೊಡೆವರನ ತಡಿ ನೆಳಲ ತಂಪಿನೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದ (ಸೋಮಚ. ೨-೮೬). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಮರ$_1$]

ಕೊಡೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ಪರಮಜಿನಜನನಿಗೊರ್ವಳ್ ಸುರವಧು ಕೊಡೆವಿಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೭೪); ಒರ್ವಳ್ ಕೊಡೆವಿಡಿವುದು ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ಚಮರವನಿಕ್ಕುತಿರ್ಪುದು (ಗದಾಯು. ೯-೩೧); ಕಾವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಡೆವಿಡಿವೆನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೪-೫೦); ವಿಪ್ರೋತ್ತಮನು ಕೊಡೆವಿಡಿವಲ್ಲಿಗೈತಂದು (ಸಂಭಪ. ೧೦-೧೫). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೊಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ನಾಯಿಕೊಡೆ; ಅಣಬೆ: "ಛತ್ರಾ, ಅತಿಛತ್ರಃ, ಪಾಲಘ್ನಃ - ೩ ಕೊಡೆಹುಲ್ಲಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೨). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೊಡ್ಸೀಗೆ 'ಕೊಡಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಣ 'ಕೊಳ್ಳ$_2$' ನೋ.

ಕೊಣಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಆರೆ ಹೊಜಸು ಟಿಟ್ಟವನು ಮಣಿಗನು ಗರುಡ ಕೊಣಕನು ಮೇಣು ಟೀವನು ಗರಗೆ ತೊಂಡಲು ಗಜಗ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೩). [?]

ಕೊಣಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆದಾಡು; ಎಗರು; ಕುಪ್ಪಳಿಸು: ಕುಜೆವಿಂಡು ನೀರುಣಲ್ ಬಗೆದು ಬಂದಲ್ಲಿ ಕೊಣಕಿಟ್ಟು (ಪಂಚತಂ. ೭೨-೧೩); ಕೊಣಕಿಡುವ ಕೊಣಸುಗಳಂ ಪಿಡಿದು (ಅರ್ಥನೀ. ೧-೯೨ ವ); ಕಾಡ ಕೋಣಂ. . .ಕೊಣಕಿಡುತ್ತಂ ಬಪ್ಪುದಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ.೪-೨೬ ವ). [ಕೊಣಕು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೊಣಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಕುಪ್ಪಳಿಸು: "ಕೊಣಕು - ಮೃಗಲಂಘನೇ" (ಶಮಧಾ); ಸುಣಿಸೊಕ್ಕೆ ಕೊಣಕುತುಂ ಪಾಜೆ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೩); ದರಿ ಗೋಡಿಜೆದಾಡುತುಂ ಕೊಣಕುತುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೫); ಕೊಣಕುವ ಸಬುದಮನಾರಯ್ಯುದ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೩); ಕರು ಕೊಣಕೆ ಕಂಬದಾ ಕೆಳಗಂತೆ (ಹಬ್ಬೆರ. ೪-೪೪). [?]

ಕೊಣಕು$_2$ (ನಾ). ನೆಗೆತ; ಜಿಗಿತ; ಹಾರಿಕೆ. 'ಕೊಣಕಿಡು' ಪರಾ. [< ಕೊಣಕು$_1$]

ಕೊಣಕೋಲ್ (ನಾ). ಬಗ್ಗಿದ ಕೋಲು; ವಕ್ರವಾದ ಕೋಲು (?): ಕೊಣಕೋಲಂತಪ್ಪ ಬಾಲಮುಂಬೆರಸು ಬಿಲದೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಪುಲಿಯಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತುಮಿರ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೩೦೪-೨). [ಕೊಣ$_0$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕೊಣಗು 'ಕೊಳಗು' ನೋ.

ಕೊಣತ (ನಾ). ವ್ಯಾಯಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬೀಸುವ ಮರದ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ಗದೆಯಂತಹ ಸಾಧನ; ಲೋಡು: ಪರತತ್ತ್ವ ವಿವರದ ಬಸಿಗೆಗಳನೆ ಹಾಕುತಜೆವೆಂಬ ಕೊಣತವ ನೊತ್ತಿಕಟ್ಟಿ (ಕೈಕವ. ೪-೧೫-೧).

ಕೊಣತಕಟ್ಟು = ಕೊಣತಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಏರು: (*). [?]

ಕೊಣದಪ್ಪಲೆ 'ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ' ನೋ.

ಕೊಣಪ (ನಾ). ದನುಜ, ರಾಕ್ಷಸ: ಪ್ರಕಟಮಾಗೆಸೆವುತಿರ್ಪಮ್ಮ ಮಾಬಲಕೆ ಜೋಕೆಯಿಂದೊರ್ವ ಸೇನಾನಿಯಂ ವಿರಚಿಪೊಡೆಯಾ ಕೊಣಪ ರೊಳಾವವಂ ಯೋಗ್ಯನಹನಂತದಂ ತಿಳುಪು (ಘೋರಾಸು. ೪೬-೨೧). [< ಸಂ. ಕೋಣಪ]

ಕೊಣಪಿ (ನಾ). ಕಾಳನ್ನು ಉದುರಿಸುವ ಬಡಿಗೋಲು: (*). [? / ತೆಲು. ಕುದುಪ]

ಕೊಣಬಿಗ (ನಾ). ಬೆಡಗುಳ್ಳವನು; ಒನಪುಗಾರ; ಸೊಗಸುಗಾರ: ಕೊಬ್ಬಿದ ಕೋಣನ ಮೇಲೆ ಗೊಬ್ರವ ಹೇರ್ಯಾನೆ ಕೊಬ್ಬಿದೇನೆಲಾ ಕೊಣಬಿಗಾ ನಿನ ಬಾಕ್ಲಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಯ ಮುಳ್ಳ ಎಳಸೇನು (ನಾಪದ. ೨೧). [ಕೊಣಬು$_1$ (< ಕೊನಬು) + -ಇಗ]

ಕೊಣಬಿಗೆ, ಕೊಣಮಿಗೆ, ಕೊಣವಿಗೆ (ನಾ). ಕಣಿಕವನ್ನು ನಾದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಅಗಲವಾದ ಮರದ ಮರಿಗೆ; ಹರಿವಾಣ: "ಕೊಣಬಿಗೆ (ಕೊಣಮಿಗೆ) - ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಅಗಲ ಪಾತ್ರೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). **ಕೊಣಮಿಗೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕೊಣವಿಗೆ**: (*). [?]

ಕೊಣಬು$_1$ 'ಕೊನಬು' ನೋ.

ಕೊಣಬು$_2$ (ನಾ). ಕಾಯಿಪಲ್ಯ ಬೆರಸಿ ಮಾಡಿದ ಹುಳಿ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಂಬಾರು: ಉತ್ತಮದ ಸಂಭಾರಮಿಕ್ಕಿ ನಾಲ್ಕೆಂಟು ರುಚಿವೆತ್ತ ಕೊಣಬಂ ಕಾಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೨); ಹಲಸಿನ ಕಾಯ ಮೃದುವಾಗಿ ಕುಕ್ಕಿ . . . ಮೊಸರು ಉಪ್ಪು ಹುಳಿ ಸಂಭಾರಂಗಳ ಅರೆದು ಕದಡಿ ಆ ಕೊಣಬನು ದರ್ವೀಲೇಪದ ಪವಣಿನಲಿಳುಹಿ (ಭೀಮಸೂ. ೪೫). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಬಮ್ಪು]

ಕೊಣಬುಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಣಬನ್ನು ಕಾಯಿಸು, —ತಯಾರಿಸು: ಬಿಳಿಯುಪ್ಪು ಹುಳಿ ಶುಂಠಿ ಜೀರಿಗೆ ಮೆಣಸನರೆದುದಂ ಕೊಣಬುಗಾಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೪೦). [ಕೊಣಬು$_2$ + ಕಾಸು$_1$]

ಕೊಣಬೆ (ನಾ). ಬಣಬೆ; ಮೆದೆ: ಅವನ ಹುಲ್ಲು ಕೊಣಬೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಗೋದಿನಾಗರ ಹಾವು ಹೆಡೆಯಾಡಿಸುತ್ತ ಮಲಗಿದ್ದಿತು (ಗರುಡಾ. ೧೨೭). [?]

ಕೊಣಮಿಗೆ 'ಕೊಣಬಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಣಮಿರುಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕೊರಾಳಿಗದ ಆಳರೊಳೆ ಕೊಣಮಿರುಗಜ್ಜ ದುರದುಳ್ ದುಗ್ಗಮಾರರ ಪಡೆ ಒಟ್ಟಿ ಎಜೆದು ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೬೭-೩; 780). [?]

ಕೊಣಲು (ನಾ). ಬಾಗು; ತಿರುವು: ಮೂಡಲು ಹೊಸಗೆರೆಯ ಪಡುವಣ ಬಡಗಣ ಕೊಣಲು ಮತ್ತರೊಂದು ಕೋಡಿವರ ಪಗಲೂಟದ ಕೈಯಿಂದಂ (ಕಕುಲ. ೨೦-೭; ?). [? / ತಮಿ. ಕುಣುಗು = ಬಾಗಿರು, ವಕ್ರವಾಗಿರು]

ಕೊಣವಿಗೆ 'ಕೊಣಬಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಣಸು$_1$ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿ; ಮರಿಹುಲ್ಲೆ: "ಕೊಣಸೆಂದು ಮೃಗಶಿಶು" (ಕಶಸಾ. ೬-೧೧೦); "ಕೊಣಸೆನೆ ಮೃಗಪೋತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೪); ದೀವದ ಪುಲ್ಲೆಯ ಕೊಣಸುಗಳ್ಗೆ ಪುಲ್ಲೆಸಬಂ ಸೆಟಿದು ನೀಡುತುಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೧೪ ವ); ತೊರೆದ ಕುಚಂಗಳಿಂದೆ ಕೊಣಸಂ ನಸೆಯಿಂ ಮೃಗ ಕುರಂಗಿ ಸಾರ್ತರಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೨೨); ಪುಲ್ಲೆಯ ಕೊಣಸಂ ಪುಲಿಯೇಜೆದಂತಿರೇಜಲುಪೇಂದ್ರಂ (ಮಹಾನೀ. ೬-೧೦೦); ನೀನಿಲ್ಲು ಕೊಣಸಿಂಗೆ ಮೊಲೆಗೊಟ್ಟು ಬಂದಪೆ (ಪಾಸೋಪು. ೧೦-೧೧೩).

ಕೊಣಸು₁ (ನಾ). ಗೊಣಸು; ಗೊಲಸು: ಮದ್ದಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಣಸು ಬಾವುಲಿಯ ಬೊಂಬೆಯ ಕಟ್ಟ (ಪ್ರಭುಪು. ೫-೨೭). [< ಗೊಣಸು]

ಕೊಣಸುಮುಱಿ (ನಾ). = ಕೊಣಸು₁: ಬಿಮ್ಮಿನಿಂ ಕೊಣಸುಮುಱಿಗಳಿಗೆ ನುಣ್ಮಾತ ಕಲಿಸುವುವು ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಯು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೨೦). [ಕೊಣಸು₁ + ಮುಱಿ]

ಕೊಣಿಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯಃ ಕೊಣಿಕಲ್‌ವಿಷಯೇ ಸ್ವಭಾಷಯಾ ಪೆರಿಯಾಳನಾಮಗ್ರಾಮಸ್ಸತ್ತ್ರಮ್ (ಇಆ. VIII, ೯೭-iib; 7ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಣು 'ಕೊಳ್₁' ನೋ.

ಕೊಣ್ಗ (ನಾ). (?) : ಹು[ಪಾಠಾಂ. ಹ]ದಿದ ಕಾಂಡಪಟಂಗಳೊಳಂ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟನೊಳಟ್ಟದ ಕೊಣ್ಗದೊಳ್ ಬಿದಿರ ಪೊಳೆಯೊಳಂ (ಮುದಕಿ. ೮-೨೩). [?]

ಕೊಣ್ಣಿಂದ(ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಕೊರಕೋಡ ಕೊಣ್ಣಂದರ ಕೆಱೆ ಧಾತು ಸರ್ವ್ವ೯ಂ ಯಿತ್ತರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧-೪; 797).[?]

ಕೊಣ್ಣಿಂದಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅನ್ತೆಬನ್ದು ನೆಱಿಲ್ಲಾಲೆ ಅನ್ತೆಬಂದು ಕೊಣ್ಣನ್ದಗಾಲೆ(ಮೈಆರಿ.೧೯೩೬, ೫೩-೨೫, 550).[?]

ಕೊತ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತಗಡೂರ ಕುರುಳ ಕೋಗೂಣ್ಣೆ ಎಡತಲೆಯ ಕೊತದ ಪುಳ್ಳಿಗನುಂ ಕೆನ್ನೆಳ್ಳಿಯ ಬದ್ರಪೆ ಐಯನೂಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೧೫; ?). [?]

ಕೊತಂಬರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತಕೊತ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥ ಕುದಿಯುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ: ಸಾರು ಕೊತಕೊತ ಕುದಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [?]

ಕೊತಮರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತಲಿಕುದುರೆ (ನಾ). ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಕುದುರೆ (?) : ಮುತ್ತಿನ ತುರಾಯಿಗಳು, ಕಡಗ ಕಂಠಮಾಲೆ ಐದು ಕೊತಲಿಕುದುರೆಗಳು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಆಲಿ ಆದಿಲ್‌ಷಾಹಿಗೆ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಬಾರೆಂದು ಅರಸರು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರು (ಬಪ್ಪೆರು. ೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋತಲ]

ಕೊತವಾಲ, ಕೊಟ್ಟವಳ್ಳ, ಕೊತ್ತವಾಲ, ಕೊತ್ವಾಲ್, ಕೊತ್ವಾಲ, ಕೋಟ್ಟವಳ(ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ; ದುರ್ಗರಕ್ಷಕ: ಬಾದಶಹನು ಅದೇ ಕ್ಷಣ ಕೊತವಾಲನನ್ನು ಕರೆತರಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦); ರಾಣೀನಗರದ ಕೊತವಾಲನೂ ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು (ಕೊತಕಾ. ೧). **ಕೊಟ್ಟವಳ್ಳ₁**: ೧. "ಪೊಡವಿಯೊಳಡಂಗಾಯ್ತು ರಾಕುಜುಂಬರೆಸಿಪ್ಪ ನುಡಿ ಕೊಟ್ಟವಳರ್ಗೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೬); "ಅಡಂಗಾಯ್ತುರ್ಕುಜುಂಬರೆನೆ ಕೊಟ್ಟವಳರು" (ಶಬ್ದಕೈ. ೩೬). **ಕೊತ್ತವಾಲ**: ೨.ಪ್ರವಾಸಿ ಮಂದಿರದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರಿ: (೬). **ಕೊತ್ವಾಲ್**: ೧. ಕೊತ್ವಾಲ್ ಚಾವಡಿ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಚಾವಡಿಗಳು (ಮಹಾವಂ. I, ೪೨). **ಕೊತ್ವಾಲ** : ೧. ಕಿಲ್ಲೆದಾರರುಂ ಕೊತ್ವಾಲರುಂ (ಅರ್ಜಾವಿ.೩೧-೩೯); ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಾಣಿಕ ಪರಿವಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊತ್ವಾಲನ ಬಳಿಗೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಬಂಕಿಮ. ೨೨೧); ನಮ್ಮನ್ನು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ರವಾನೆಮಾಡಲು ಸುಲ್ತಾನನ ಸ್ವಂತ ಅಧಿಕಾರಿಯೂ ಕೊತ್ವಾಲನೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೭೪). **ಕೋಟ್ಟವಳ**: ೧. ಕುಜುಂಬ ಪದಕ್ಕೆ 'ಅಡಂಗಾಯ್ತು', 'ಕೋಟ್ಟವಳ' . . . ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆವ ಅರ್ಥಗಳು (ಕರ್ಣಾಟ. ೬೨).
[← ಪ್ರಾ. ಕೋಟ್ಟಪಾಲ < ಸಂ. ಕೋಷ್ಠಪಾಲ. / ಪಾರ. ಕೋತ್ವಾಲ್]

ಕೊತುಂಬರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಂಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸುತ್ತಿಱಿದು ಪರಿವಪರಿಕಾಲುತ್ತಮನೆನೆ ಬೆಳೆದ ಗಂಧಶಾಳಿ (ಯ) ತೆನೆಯಿಂದೆತ್ತಲು . . . ಕೊತ್ತಂಗೆಱೆಯಿಂದ್ರಪುರವನನುಕರಿಸಿತ್ತು (ಎಕ. XII, ಕುಣಿಗ. ೧-೨೧; 1157). [?]

ಕೊತ್ತಂಡೆಕೆಱೆ 'ಕೊತ್ತಂದೆಕೆಱೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಂದೆಕೆಱೆ, ಕೊತ್ತಂಡೆಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಪಡುವ ಮಾಲೆ ತಾಯನ್ದೆ ಕೆಱೆಯೆ ವಡಗಾಯ್ನಡುಗಲ್ಲೆ ಕೊತ್ತನ್ದೆ ಕೆಱೆಯೆ (ಎಕ. X (ಸ), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೫; 850). **ಕೊತ್ತಂಡೆಕೆಱೆ** : ತಾಯಂಡೆಕೆಱೆಯ ವಡಗಾಯ್ ನಡುಗಲ್ಲೆ ಕೊತ್ತಂಡೆಕೆಱೆಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೩-೬೫; 806). [ಕೊತ್ತಂದ₀ + ಕೆಱೆ]

ಕೊತ್ತಂಬರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಕೊಡರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಸುಂಕಕೋಡಿಗೆ ಕೊಡರೆ ಕೊತ್ತಕೊಡರೆ ಎತ್ತುದರೆ ಕೊತ್ತಮ××ದರೆ ಸುಂಕ (ಎಕ XIV, ಮಳವ. ೧೪೫-೩೫; ?). [?]

ಕೊತ್ತಕ್ಕೆಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊತ್ತಕ್ಕೆಯೂರ ಪೂರ್ವದ ಬೆಸಮುಕ್ಕಳಾವರುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೧೦; 915). [? + ಊರ್]

ಕೊತ್ತಣ 'ಕೊತ್ತಳ್₁' ನೋ.

ಕೊತ್ತಣಿ 'ಕೊತ್ತಟಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತದಿಕಾವಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕುಪ್ಪೆ ಒಡೆಯ ಕೊಸಿಗ ಕೊತ್ತದಿ ಕಾವಲ ಎನಾದಿಪೆರುರಾವರು ಸಮಣರು ಮರುದೂರ ಮಾರಂದೆಯರ್ . . . ಎನೆತ್ತರು ಸಾಕ್ಷಿ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨-೫೭; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊತ್ತನಗೊರಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : ಸೊಪ್ಪುಗಳು: ಅಗಸೆ . . . ತುಟ್ಟಿ, ಕೊತ್ತನ ಗೊರಜಿ, ಕೊತ್ತಂಬರಿ, ಪುಂಡಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೭). [? + ಗೊರಜಿ (< ಗೊರಜ್ಜಿ)]

ಕೊತ್ತಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬಯಲ್ನಾಡಂ ಬನ್ದು ಕೊತ್ತಮಙ್ಗಲಮನಿಱಿದು ತುಱುವಂ ಕೊಂಡು ಪೋಗುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩-೭; 910); ಕೊತ್ತಮಙ್ಗಲದ ಮುಗ್ಗಯ್ಯ ಬರೆದ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೬೩೨-೨೭; 971); ಕೊತ್ತಮಙ್ಗಲದ ಮಹಾಜನರ ಒಡವರ್‌ಬಡಿಕೆಯಿಂದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೩, ೩೭-೪; ?). [ಕೊತ್ತ₀ + ಮಂಗಲ]

ಕೊತ್ತಮಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಕೊತ್ತುಂಬರಿ: ಕೊತ್ತಮಲ್ಲಿ, ಓಮ, ಸಾಸಿವೆ, ಸೈಂಧವಲವಣ . . . ಬಿಡುಲವಣ ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಭಾಗ ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೪೬). [ತಮಿ. ತೆಲು. ಕೊತ್ತಮಲ್ಲಿ]

ಕೊತ್ತಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ದ್ವಿವೇದಿ ಕೊತ್ತಮ್ಮಶರ್ಮಣೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೨; 550); ಕಾಳಿಗದೊಳ್ ಅಣ್ಣಿಗೆರೆಯಣ್ಣಿಗೆರೆ ಕೊತ್ತಮ್ಮಂಗೆ ಅಭ್ಯಂತರ ಸಿದ್ಧಿ ಮಂಗಳ ಶ್ರೀ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೩, ೩-೪; 962). [ಕೊತ್ತ₀ + ಅಮ್ಮ₁]

ಕೊತ್ತಲ 'ಕೊತ್ತಳ್₁' ನೋ.

ಕೊತ್ತಲು 'ಕೊತ್ತಳ್₁' ನೋ.

ಕೊತ್ತಲೆ (ನಾ). ಕೊತ್ತಲ (?) : ವುಂಮತ್ತೂರು ಯಲ್ಲೆಯಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರ್‍ರಿಯಿಂದ ಬಡಗಲು ಕೊತ್ತಲೆ ಮುತ್ತಂ ವೋಣಿಯಿಂದಂ ಮೂಡಲು ವುಂಮ್ಮತ್ತೂರು ಕೆಱೆಕೋಡಿ ಅಡ್ಡಹಳ್ಳದಿಂ ಪಡವಲು (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೬೮-೨೨; 1397). [?]

ಕೊತ್ತವಾಲ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೈಂಕರ್ಯ, —ಸೇವೆ (?) : ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಅಂಕನಾಥದೇಸರಿಂ ಅಂಕವಲ ತಳವೃತ್ತಿ ಕೊತ್ತಸಿ ಕುಱುವನಿಗೆ ಈ ಹಳ್ಳಿ ಮಾಂಧಾಂತ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಧರ್ಮ (ಎಇ. XXI, ೨-೫೫; 1260); ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಕೆ ಕುಱುವನಿಗೆ ಸಂಗಮೇಶ್ವರಕೆ ಪಾರಣೆಯ ಜಂಗಮಾರಾಧನೆಗೆ ಕೊತ್ತಸಿಗೆ ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಇದು ವಿವರ (ಎಇ. XXI, ೨-೭೫ ; 1260). [?]

ಕೊತ್ತಳ₁, ಕೊತ್ತಣ, ಕೊತ್ತಲ, ಕೊತ್ತಲು (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಬುರುಜು ; ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ (ಅಡಗಿನಿಂತು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ) ಕಟ್ಟಿದ ಮರೆ: ಸುತ್ತುಂ ಪರಿವಡೆದುದು ಪುರಜನಮಾಳ್ವರಿಗಳ ಕೊತ್ತಳದ ಮದಿಲ ಮಾಡದ ಮೇಲಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೫೨) ; ಗೊಂಟುಗೊಂಟನೊಳ್ ಬಳಸಿದ ಕೊತ್ತಳಂ ಸೊಗಯಿಪಾಳ್ವೇರಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೭೯) ; ಕೊತ್ತಳವೊ ಗಗನದೊಳು . . . ಖಚರರು ಸಾರಲೆಂದಿಟ್ಟ ಭದ್ರಂಗಳೋ (ಹಜಕಾ. ೧-೩೭); ಥರಥರದ ಕೊತ್ತಳದ ಕಾಹಿನ ಸುರಭಟರು ಸುಖನಿದ್ರೆಗೆಯ್ಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೫೬) ; ಈ ಕೋಟೆಗೆ ಇನ್ನೂರು ಮೊಳಕ್ಕೊಂದರಂತೆ ಕೊತ್ತಳಗಳುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೨). **ಕೊತ್ತಣ** : ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಹುಲಿಮುಖವಂಬುಖಂಡಿಗಳೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳು ಕೊತ್ತಣಗಳು (ಅಂಜಚ. ೩-೧೬) ; ಅಗಳುಗಳಾಳುವೇರಿಗಳು ಡೆಂಕಣಿ ಅಟ್ಟಳೆ ಕೊತ್ತಣ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ಗಳೊಡ್ಡುಗಳೊಡ್ಡುಗಳೊಳು ಕೋಂಟೆಯೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿಹ ಕೋಂಟೆಯ ನೇಸಬಣ್ಣಿಸಲ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨-೧೫ ; 1355). **ಕೊತ್ತಲ** : ದಿಗ್ಗಜದಂತೆ ನಿಂತ ಕೊತ್ತಲಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಮೋಹತ. ೨೦-೬) ; ಪಿರಿದು ವಜ್ರದ ಕರಂಡಗಳೆನೆ ಕೊತ್ತಲ ಮೆಱೆದುವು ಚೌದೆಸೆಯೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೬) ; ಫಿರಂಗಿಗಳನ್ನು ಕೊತ್ತಲಗಳಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೮೦) ; ಗೋಪುರ, ಕೊತ್ತಲ ಮುಂತಾದವುಗಳ ನೆಲಸು ಬೆಡಗುಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕು (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೬೯). **ಕೊತ್ತಲು** : ಗಗನವ ಸೋಂಕುವ ಕೋಟೆಕೊತ್ತಲುಗಳು (ಸೌಗಂಪ. ೧-೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊತ್ತಳ ; ತುಳು. ಕೊತ್ತಳ, ಕೊತ್ತಲ ; ತೆಲು. ಕೊತ್ತಳ, ಕೊತ್ತಡ]

ಕೊತ್ತಳ₃ 'ಕೊತ್ತಱಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಳದುಱುಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುರುಬು : ಕೋಲಾರಿ ದುಱುಬು ಕೊಂಕದ ಕೊನೆದುಱುಬಿನ ಮಲ್ಲಿದುಱುಬು ಸುರತದಲಿ ನಿಲ್ಲದದುಱುಬು ಕೊತ್ತಳದುಱುಬಿನ ಚೆಲ್ವ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರೊಪ್ಪುತಿಹರು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೩-೧೦೮).

[ಕೊತ್ತಳ₁ + ತುಱುಬು₃ (< ತುಱುಂಬು₂)]

ಕೊತ್ತಳಿ 'ಕೊತ್ತಱಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಳಿಕೆ, ಕೊತ್ತಳಿಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸವರಿ ಉಳಿದ ತೆಂಗಿನ ಅಥವಾ ಅಡಕೆಯ ಸೋಗೆಯ ದಿಂಡು ; ಗೊದಮಟ್ಟೆ ; ಹೆಡೆಮಟ್ಟೆ : ಬೇಸರ ಬಂದರೆ ತೆಂಗಿನ ಕೊತ್ತಳಿಕೆಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಬಳಸಿ ಆಡುತ್ತಾರೆ (ಜಾರುದಾ. ೪೧). **ಕೊತ್ತಳಿಗೆ** : ಗುಡಾಣದ ಒಲೆಗೆ . . . ಸೋಗೆಯ ದಿಂಡಿನ ಒಣಗಿದ ಕೊತ್ತಳಿಗೆಗಳನ್ನೂ ತುರುಕಿದರು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೪೭). [← ತುಳು. ಕೊತ್ತಳಿಗೆ]

ಕೊತ್ತಳಿಗೆ 'ಕೊತ್ತಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಳಿವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ವನಜೋದ್ಭವ ವಂಶಜರ್ಕ್ಕಳೊಳ್ ಮನುಚರಿತ [ಪ್ರತೀ] ಕರೆನೆ ಕೊತ್ತಳಿವನ್ನೆಗೞ್ದೊಳ್ಗಲಕ್ಕೆ ವಿಕ್ಕನುಪವದಾನಿ (ಎಇ. XIX, ೨೨೪-೬ ; 1033). [?]

ಕೊತ್ತಱಿ, ಕೊತ್ತಣಿ, ಕೊತ್ತಳ₂, ಕೊತ್ತಳಿ, ಕೊತ್ಥಳಿ, ಕೊಳ್ತಳಿ, ಕೊಟ್ತಲೆ, ಕೊಟ್ತಱಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : "ಕೊತ್ತಱಿಯೆಂದು ಕಾಗೆಯ ಮೊತ್ತಮುಂ ಬೆಸದವರ ನೆರವಿಯುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧) ; "ಕೊತ್ತಱಿಯೆನಲ್ಕೆ ಕಾಕಸಮೂಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೮) ; ಕೋಗಿಲೆವಱಿ ಮಾಮರದೊಳ್ ಕಾಗೆಯ ಕೊತ್ತ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ತ]ಱಿಯೊಳೆಱ್ದುಪೋಗಲುಮಿರಲುಂ . . . ಏಗೆಯ್ಯಲುಮಾರ್ತದಿಲ್ಲ ಬನದೊಳ್ ಪೆಳಱಿಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಳಕಂಠಂ ಕೊತ್ತಱಿಯೆಡೆಯೊಳಿರ್ದೊಡಂ ಕಾಗೆಯಂತಿರೇಂ ಕೂಗುಗುಮೇ (ನೀತಿಮಂ. I, ೩೭೧). ೨. ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಸಬಿನವರ ಸಂಘ ; ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರ ಸಮೂಹ : "ಕೊತ್ತಱಿಗಳೆನಲ್ ಗುಂಕಂ ಮೊತ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೭) ; ಚಲಭೂಷಣನ್ ಎಱ್ತಪರಾಕ್ರಮನ ಪುದಿದ ಕಲ್ಲು ಕೊತ್ತಱಿಸುದ್ದಂ ವಡೆಯರಂ ಮಂಗಳಂ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೧೨-೪ ; 800) ; ಆತನನಾಳಿಸಿದರಸರುಂ ನಾಡು ಮೂರು ಕೊತ್ತಱಿಯುಮಯ್ದುಂ (ಎಕ. XII. ಶಿರಾ. ೩೮-೫೫ ; 878) ; ನಡಪಿದ ನನುವರದೊಳ್ ಕೈಮಡಗದೆ ತಳ್ತಿಱಿದು ಪೊಗೞೆ ಕೊತ್ತಱಿ ದಿವ್ಯಂ ಬಿಡಿದು ಕಱಿವಂತೆ ಕಱಿದನ ಪಡೆದ ಯಶಂ ಗೆಲ್ಲದಿನ್ತುಮುಗ್ಗಳವಲ್ತೇ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೬-೮ ; 1075). **ಕೊತ್ತಣಿ** : ೧. "ಕೊತ್ತಣಿಯೆಂದು ಕಾಗೆಗಳ ಮೊತ್ತಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಕೊತ್ತಳ₂** : ೧. "ಕಾಗೆಪಿಂಡಿಗೆ ಕೊತ್ತಳಮೆನಿಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೨೧) ; ಕಾಗೆಗಳ ಕೊತ್ತಳಂ ಕುಕ್ಕುವೆಳೆಕುಕಿಲಂತೆ (ಗೊಲ್ಲೊಘಾ. ೯-೨೫೨). **ಕೊತ್ತಳಿ** : ೧. "ಕೊತ್ತಳಿಯೆಂದು ಕಾಕಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೬-೧೧೨) ; ಅಣ್ಣೆವಾಲರಸಂಚಿಯುಂಬಂತೆ ಕೊತ್ತಳಿಗಳುಣ್ಣ ಬಲ್ಲುವೆ (ರಾಘಚ. ೧-೧೯) ; ಕೂಳಂಗಂಡ ಕೊತ್ತಳಿಯಂತೆ ಕಳಕಳಂಗೆಯ್ದು (ವೃಷವಿ. ೩೫-೫೫ ವ) ; ಕಾಗೆಯಂ ಕೆಡಹೆ ಕೊತ್ತಳಿಯೆ ಒಂದಾಗಿ ಕಾಕಾ ಎಂದು ಹಾರಾಡುವಂತೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೩-೧೯). ೨. ಕೊತ್ತಳಿಯುಂ ಸ್ಥಾನಗುರುಗಳುಂ ಮಾಡಿದುದಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೭-೪೦ ; 1055) ; ಗಾಣದ ಕೊತ್ತಳಿಗಳು. . .ಎಣ್ಣೆಯಂ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೩೩-೩೮ ; 1068) ; ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಂಟ ಸಾಸಿರ್ವರ ಕೊತ್ತಳಿಯೊಡೆಯರಾಗಿ ಪೂಜೆಪುನಸ್ಕಾರಮಂ ಮಾಡುವರು (ಕಇ. II, ೨೨೦-೧೮ ; 1131) ; ತೆಲ್ಲಿಗರ ಕೊತ್ತಳಿಗಳು ಗಾಣಕ್ಕೆ ಹಳಿಗೆವೊಂದುಬಿಟ್ಟರು (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೪-೫೩; 1176). **ಕೊತ್ಥಳಿ** : ೨. ಇಂತಿ ನಿತಮುಂ ನಡಸಲೊಲ್ಲದವರ್ ಕೊತ್ಥಳಿಗೆಱಗೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೫-೪೪ ; 1071). **ಕೊಳ್ತಳಿ** : ೧. ಓಗರದ ರಾಶಿಯಂ ಕಂಡ ಕೊಳ್ತಳಿಯ ಕುತ್ತುಱು (ಮದೇಪು. ೧-೭). **ಕೊಟ್ತಲೆ** : ೨. ಕರ್ಗ್ಗಲ್ಲಾಱದೆ ಆನೆಗಲ್ಲೆ ಕಮ್ಮಾರ್ ಕೊಟ್ತಲೆಯ ಮುದುವುಣಸೆ ಮಾಳ್ದೆಯುಳ್ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೩ ; 773). **ಕೊಟ್ತಱಿ** : ೧. ಕಾಗೆಯ ಕೊಟ್ತಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊತ್ತಱಿ] (ಶಬ್ದಾನು. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). 'ಕೊತ್ತು₃' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊತ್ತಳಿ]

ಕೊತ್ತಿ₁ (ನಾ). ಬೆಕ್ಕು ; ಮಾರ್ಜಾಲ : ಕಾಯಿಮಾರಿ ಕೊತ್ತಿಕೊಂಬ ಪಾಮರನಂತೆ (ವಾದಿಕೀ. I, ೧೩೬-೪) ; ಕೊತ್ತಿ ಮೀಸಲಹಾಲ ಮತ್ತೆ ತಾ ಬಿಡುವುದೇ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೪೦) ; ಕೊತ್ತಿಗೇತಕೆ ಮನೆಯ ಹಿರಿತನ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧-೪೦) ; ಕಿತ್ತಿಲಿಯ ನಱಿಯಟ್ಟುವ . . . ಕೊತ್ತಿಗೆ ತಡೆಯ ಹಡಲಿಗೆಯೇಂ ಬಲ್ವೆಟ್ಟೆ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೨೯) ; ಅತ್ತೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೋಪ ಕೊತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕೊಱ್ಱ, ಕುಱು ; ತುಳು. ಕುತ್ಪುರಿ]

ಕೊತ್ತಿ₂ (ನಾ). ಬಂದೂಕಿನ ಕುದುರೆ : ಇನ್ನೇನು ಕೊತ್ತಿಯನ್ನು ಎಳೆದು ಗುಂಡುಹಾರಿಸಬೇಕು (ಹುಲಿಹಾ. ೪೦). [?]

ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ, ಕೊತ್ತಿಗೆಂಡೆ, ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ, ಕೊತ್ತಿಯಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: ಕಸೇರುಕ,ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ, ಕಲೋಡ್ಯೆ ಇವು ರುಕ್ಷ ಸ್ತಂಬಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೮-೯೦). **ಕೊತ್ತಿಗೆಂಡೆ**: "ಷಣ್ಣಾನಿಶೀ ಕೊತ್ತಿಗೆಂಡೆ,ಆದಿತ್ಯಭಕ್ತ . . . ಕಾಸಿ ಹದದಲ್ಲಿಳುಹಿ (ಸಕವೈ. ೩೮೨). **ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ**: "ಕಶೇರುಕಃ ಅನೇರುಕ:— ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ" (ಒಷಧಿ. ೫); ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ, ನೆಗ್ಗಿಲಬೇರು . . .ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವೆತ್ತಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I,೪೬೬). **ಕೊತ್ತಿಯಗೆಡ್ಡೆ** : "ಬಕಪುಷ್ಪ ಕೊತ್ತಿಯಗೆಡ್ಡೆ (ಒಷಧಿ. ೧೦೬).

[ಕೊತ್ತಿ$_0$ + ಗಡ್ಡೆ]

ಕೊತ್ತಿಗೆಂಡೆ 'ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ 'ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಿಬೀಜ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊತ್ತಿಬೀಜ, ಅಶ್ರು ಬೀಜ, ಕಲ್ಮುತ್ತುಬೀಜ (ಮೈಔಗಿ. ೨೩-೪೩೧). [?]

ಕೊತ್ತಿಯಗೆಡ್ಡೆ 'ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಿಯಮ್ಮೆ (?). (?) : ಮಾಲೆಯವರು ಐದಕ್ಕಂ ಗದ್ಯಾಣಂ ಇಪ್ಪತ್ತು ದವಸಿಗರು ಆಳು ಹತ್ತಕ್ಕಂ ಗದ್ಯಾಣಂ ನಾಲ್ವತ್ತು ಕೊತ್ತಿಯಂಮೇಗೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಹಣವೆರಡು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೬-೮೫; 1276). [?]

ಕೊತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಕ್ಕು; ಅಗೆ; ಅಗತೆಮಾಡು. ೨. ಕೊಚ್ಚು ; ಚೂರುಮಾಡು : ಅಣೆದುದು ಕೊತ್ತಿನೂಂಕಿದುದು ಪೊಕ್ಕೊಡ ಸಿಕ್ಕಿದುದು . . . ಅದೊಂದು ಮನ್ನಣೆವಡೆದಾನೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೯೪); ಹೆಂಗಳನು ಮುದುಕರನು ಹೊಯ್ಯುವರು ಕೊತ್ತುವರು (ದ್ರಾಕ್ಷಿವಾ. ೧೨). 'ಕುತ್ತು$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊತ್ತು]

ಕೊತ್ತು$_2$ (ನಾ). ಗೊಂಚಲು ; ಗೊನೆ: (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊತ್ತು; ತೆಲು. ಗುತ್ತಿ, ಗೊತ್ತು]

ಕೊತ್ತು$_3$ (ನಾ). (?) : ಸಡುದರುಸನವೊಳಗಾದವರುಂ × × × ಕೊತ್ತುಯೆತ್ತುತೊತ್ತು ಕುದುರೆ ಕೊಂಡಡೂ ಮಾಜಿದಡೂ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೭೨-೧೮ ; 1430). [?]

ಕೊತ್ತುಂಬರಿ, ಕೊತಂಬರಿ, ಕೊತಮರಿ, ಕೊತುಂಬರಿ, ಕೊತ್ತ್ರಂಬರಿ, ಕೊತ್ತುಂಬುರಿ, ಕೊತ್ತುಮರಿ, ಕೊತ್ತುಮಿರಿ, ಕೋತಂಬರಿ (ನಾ). ಸಂಭಾರದ ಬೀಜ; ಧನಿಯ; ಹವೀಜ: "ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕುಸ್ತುಂಭರ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೧); ರಾಜಾನ್ನದಕ್ಕಿ ಜೀರಿಗೆ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಶುಂಠಿ ಲಂಬಿವೊಡಗೂಡಿರೆ ಕಾಸಿದ ಗಂಜಿ ಕೆಡಿಕುಮೆತ್ತಿದ ತೃಷೆಯಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೨೫); ಅಂಬೆ ಹಳದಿ ಕಾರ್ಗೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕರಿಬೇವು ಸಹಿತ (ಮೋಹತ. ೪-೬೦); ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಮೆಣಸು ಜೀರಿಗೆಯ ತರಿತರಿಸಿ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೦-೬). **ಕೊತಂಬರಿ** : (ಕ). **ಕೊತಮರಿ**: ಕೊತ ಮರಿ ಸೊಪ್ಪು, ಊವಾ ಬೇಕೇನ್ರವ್ವಾ (ಏಕಾಂಗಿ. ೧೯). **ಕೊತುಂಬರಿ**: "ಗುಡಿಕ ಕೊತುಂಬರಿ" (ಅಕಾನಿ. ೯-೨೩). **ಕೊತ್ತ್ರಂಬರಿ**: ಕೋಸಂಬರಿಗೆ ಕೊತ್ತ್ರಂಬರಿ, ಹಸೀಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಇದ್ದರೆ ಚೆನ್ನ (ರೂಢಿ). **ಕೊತ್ತುಂಬುರಿ**: ಮೆಣಸುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬರಿ]ಯನದಜಿೊಳಗೆ ಹಾಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೬೮). **ಕೊತ್ತುಮರಿ**: "ಕುಸ್ತುಂಬರಿ – ಕೊತ್ತುಮರಿ" (ಕಾಶಕೃ. ೩೩). **ಕೊತ್ತುಮಿರಿ** : (ಕ). **ಕೋತಂಬರಿ**: ಹೀರಿ, ಬೆಂಡಿ, ಚವಳಿ, ಸವತಿ, ಕೋತಂಬರಿ, ಸಾಸಿವೆ – ಮುಂತಾದತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪಲ್ಲೆ ಕಾಯಿಗಳು (ಕಭಾಗ. ೪೫೭). ಕೊತ್ತುಂಬರಿಬೀಜ=ಧನಿಯದ ಕಾಳು: ಕೊತ್ತುಂಬರಿಬೀಜ, ಶುಂಠಿ . . . ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು (ವಿವೈವಿ. ೧೫). ಕೊತ್ತುಂಬರಿಸೊಪ್ಪು= ಸಂಭಾರದ ಸೊಪ್ಪು: ಕೊತ್ತುಂಬರಿಸೊಪ್ಪು, ಕಹಿ, ಮಧುರ, ಮೂತ್ರರೇಚಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೨-೧೦೭ ಟೀಕು).

[< ಸಂ. ಕುಸ್ತುಂಬರೀ, ಕುಸ್ತುಂಬುರು]

ಕೊತ್ತುಂಬುರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತುಮರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತುಮಿರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತುರು (ನಾ). ಕುತ್ತುರು ; ಪೊದೆ: ಕಾರೆಯ ಕೊತ್ತುರ ಹೊರೆಯಣ ಕವಿಲೆಯ ಕಲ್ (ಶಾಸಪ. ೭೫). [< ಕುತ್ತುಜ್]

ಕೊತ್ಥಳಿ 'ಕೊತ್ತಟಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ವಾಲ್ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೊತ್ವಾಲ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೊತ್ವಾಲಿ (ನಾ). ಕೊತವಾಲನ ಕಚೇರಿ, —ಚಾವಡಿ: ಕೊತ್ವಾಲಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತಲೇ ಆಂಗ್ಲೇಯ ಸೈನ್ಯ ಮೊಖಾಬಿಲೆಯಾಯಿತು (ಝಾರಾಣಿ. ೪೦೭). [← ಮರಾ. ಕೋತ್‌ವಾಲೀ]

ಕೊದಂಟಿ, ಕೋದಂಟೆ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ದನಕರುಗಳು ಓಡಿ ಹೋಗದಂತೆ ಮುಂಗಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ನೇತುಬೀಳುವಂತೆ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮರದ ತುಂಡು; ಕೊಂಡಿಗೆ; ಗುದ್ದಿಗೆ: ಸುಮ್ಮನೆ ಸಂಸಾರವೆಂಬೊಂದು ಕೊದಂಟಿ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೊಂದು ತಡೆ (ಸರಸ.೯೨); ಕಳ್ಳಎತ್ತಿಗೆ ಕೊದಂಟಿ, ಹಾರುವ ಹುಡುಗರಿಗೊಂದು ಹೆಂಡತಿ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ತ್ಯಾಗಮ. ೭). **ಕೋದಂಟೆ** : ೨. ಕೊಡತಿ : ಮೂಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ಒಂದು ಮುಡಿ ಕಟ್ಟುವ ಕೋದಂಟೆಯೂ ಬಿದ್ದಿತ್ತು (ಪರಾವ. ೮೩).

[← ತುಳು. ಕುದಂಟ, ಕೊದಂಟಿ]

ಕೊದಮೂಕು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊದಮೂಕು ನಾಮಗ್ರಾಮಂ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೭-೧೪ ; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊದಲು$_1$, ಕೊದಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮಾತನಾಡುವಾಗ ತಡವರಿಸು; ಉಗ್ಗು ; ತೊದಲು: (ಕ). **ಕೊದಳ್$_1$** : ಅನುವದಿಸಿದಪುದು ನುಡಿನುಡಿದನಿತುಮನೆನೆ ಕೊದಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ತೊದಳ] ತೊದಳ ದೆಸೆಯಿಲ್ಲೆನೆ ಮಾತಿನ ಪಸುಗೆ ಪಸುಗೆವಡೆದತ್ತೆನೆ ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೨-೧೦). 'ತೊದಲ್$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುದಲೈ; ತುಳು. ಕೊದ್ದೆ, ಗೊದ್ದೆ; ತೆಲು. ಕೊತುಕು, ಕೊದುಕು]

ಕೊದಲು$_2$, ಕೊದಳ್$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡುವಾಗ ತಡವರಿಸುವಿಕೆ; ತೊದಲುವಿಕೆ; ತೊದಲುಮಾತು : (ಕ). **ಕೊದಳ್$_2$**: ೧. ಕರೆವಕೊದಳ್ಗಳುಂ ಪರೆವ ಕಣ್ಗಳ ಕೆಂಪು ಪಯೋಲವಂ ಕರಂಬೆರಸಿದ ಮೆಯ್ಗಳುಂ . . . ಮನಮನಿಟ್ಟುಕಿಗೊಂಡಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨-೮೮). ೨. ಮೃದುವಾದ ಮಾತು; ಮಂಜುಳವಾದ ನುಡಿ : ಕೊಂಕುನಯಂಗಮಕಂಗಳಿಂ ಪೊದ[ಕೊ]ರ್[ಪಾಠಾಂ. ತೊರ್]ದಳೆಟಿದಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೮); ರಸಮೊಸರ್ವನ್ನೆಗಂ ಮಿಱುಗು ಕಿತ್ತು ಪೊಗರ್ಗಮಕಂ ಕೊದಳ್ ಪೊದಟಿದ್ದೆಸೆವನಯಂ ಬೆಡಂಗು . . . ಏನೆಸೆದುವೊ ಪೇಟಿಮೆಂಬಿನೆಗವಿಂಗೊರಲೊಳ್ಕೂಡಿ ಪಾಡಿಯಾಡಿ (ಅಜಿಪು. ೫-೪೦).

[< ಕೊದಲು$_1$]

ಕೊದಳ್$_1$ 'ಕೊದಲು$_1$' ನೋ.

ಕೊದಳ್$_2$ 'ಕೊದಲು$_2$' ನೋ.

ಕೊದಳಿ (ನಾ). ಎಳ್ಳು ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಎಳ್ಳು ಗಿಡದ ಸಿಪ್ಪೆ, —ಬುರುಡೆ: ಬೆಳೆದೆಳ್ಳಂ ಬಿರ್ದರಾಶಿಸ್ಥಿತಿಯನಿರಿಸಿ ತದ್ರಾಶಿಯಂ ಮತ್ತಮೋರಂತಳವಟ್ಟಿರ್ದಂದದಿಂದಾ ಕೊದಳಿಯ ಮಣಿಯೊಳ್ ತೀವು ತಿರ್ಪಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೪); ರಸಂ ಬಂದೊಡೆ ತಂಬುಲಮುಂ ಎಳ್ ಬಂದೊಡೆ ಕೊದಳಿಯುಂ . . . ಬಿಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೩೪); ನೋಱಿಕೊಳ್ವಡೆಳ್ಳಂ ಕೊದಳಿವೆರಸು ತಿಂಬಂತೆ (ಶಮುದ. ನ. ೭೯ ಪ್ರಯೋ).[?]

ಕೊದಿಲು, ಕೊದ್ದೆಲ್ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಬೆರಸಿ ಉಣ್ಣುವ ಹುಳಿ ಅಥವಾ ಸಂಬಾರು: ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಅನ್ನ . . . ಹುಳಿ, ಸಾಸಿವೆ, ಕೊದಿಲು, ನಾಲ್ಕಾರು ಬಗೆಯ ಪಾಯಸ (ಈಕಥೆ. ೧೨೪); ತಂಬುಳಿ, ತುಪ್ಪದನ್ನ, ತೋವೆ, ಪಲ್ಯ, ಸಾರು ಇವನ್ನು ಉಂಡನಂತರ ಕೊದಿಲನ್ನು ಬಳಸುವುದು ಹವಿಕರ ರೂಢಿ (ಸಂಶೋಧ. ೧೮೦). **ಕೊದ್ದೆಲ್**: ಕೊದ್ದೆಲ್ ತಿನ್ನುವ ಚರಣರಿಗೇನು? ಒಂದು ಸಾರಿ ತಿಂದರೆ ಮತ್ತೆ ಕದ್ದು ತಿಂದಾರು (ವೊಮುಗು. ೩೯). [← ತುಳು. ಕೊದ್ದೆಲ್]

ಕೊದುಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ (?): ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕುಮ್ಮರಿ ಕೊದುಲು ಕಾಡಾರಂಭ ಸರಹು ಮನೆ ಹೊಲ ಯಿಂತೀ ಚತುಸ್ಸೀಮೆವೊಳಗಣ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೪೬-೧೯; 1397). [?]

ಕೊದೆ$_1$ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಕವೆ; ಕವಲು: ಮದುವೆಯ ಚಪ್ಪರಕ್ಕೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಕೊದೆಯಿದ್ದ ಕಂಬ ತಂದಿರಿಸಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಮರದ ದೊಡ್ಡ ಕೊರಡು, —ದಿಮ್ಮಿ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುದ್ಯೈ; ಮಲ. ಕದ]

ಕೊದೆ$_2$ (ನಾ). ಬಿದೆ; ನಸೆ: ಕೊದೆ ಹೆಚ್ಚಿ ಕೊರಮನನ್ನು ತಬ್ಬಿದಳು (ಗಾದೆ). [?]

ಕೊದ್ದಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊದ್ದಸೀನಾಮ ಗ್ರಾಮೋ ದತ್ತಃ (ಇಆ. XVI, ೨೪-೫; 1009). [?]

ಕೊದ್ದು (ಕ್ರಿ). ಅಮುಕು; ಒತ್ತಿಹಿಡಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ. 'ಕೈಕೊದ್ದು' ಪರಾ. [?]

ಕೊದ್ದೆಲ್ 'ಕೊದಿಲು' ನೋ.

ಕೊನಕಾಱ 'ಕೊನೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕೊನಬ (ನಾ). ೧. ಬೆಡಗುಗಾರ; ಒನಪುಗಾರ; ಸೊಗಸುಗಾರ. ೨. ಲಂಡ; ಪೋಕರಿ: ಉಬ್ಬಿ ಕೊಬ್ಬಿ ಬೆಳೆದು ಕೂಲಿಗರ ಕೊನಬರೊಡನನವರತ ಬಿಡದಾಡಿದೀ ಲಂಡತನವ ಬಿಡದಾದೆಯಲ್ಲಾಯೆಂದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೧೦). [ಕೊನಬು + -ಅ$_7$]

ಕೊನಬು, ಕೊಣಬು$_1$, ಕೊನವು (ನಾ). ೧. ಬೆಡಗು; ಒನಪು: ಕೊನಬಾದೊಡಮೇನು ಕೂರ್ಮೆಯಾದೊಡಮೇನು ಬಿನದಮಾದೊಡಮೇನು ಬೇಱೆ ಇನಿಯನೇಕಾಂತದೊಳೆಸಗಿದುದನು ತನ್ನ ಮನದೊಳೆ ಮಱೆಮಾಱುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೩೮); "ಕೋಪ, ಮುನಿಸು" (ಹದಿಬ. ಕೋಶ); ಕೊನಬೆನಿಸೆ ರಾಮಚಂದ್ರಂ ಬಿನದಂಗಳನುಳಿದು ಕೃಷ್ಣನೊಪ್ಪದೊಳಿರೆಯುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦೮-೭); ಕೋವಿದಾರಧ್ವಜದ ಕೊನಬನಿಟ್ಟಿಸಿ ಭರತನೀ ವಸುಧೆಗೈತಂದನತ್ಯಾಸೆಯಿಂದ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩೦-೫). ೨. = ಕೊನಬ ೧: ಬಗೆಗಾರ್ತಿಯೊರ್ವಳೆಸೆದಳ್ ಕೊನಬುಗಳ ಮನವ ನಲರ್ಗಣೆಗೆ ಗುಱಿಮಾಡುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೮೯); ಕಂಡ ಕೊನಬುಗಳ ಕುಸುಮಕೋದಂಡಗೆ ಕೈಸೆಱೆಗೊಡುತಾ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೫೭); ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಕೆ ಟೀಕೆ ಬರೆವ ಸುಜಾಣನು ಕೋಮಲಾಂಗದ ಕೊನಬವನು (ನಾಗಕು. ೨೫-೫೬); ಮುಟ್ಟೆಪಿಡಿದ ಕೈಸಾಣೆಯ ಕೊನಬುಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಿಹರು ಬೀದಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೯೫). ೩. ಲಂಡತನ; ತುಂಟತನ. 'ಕೊನಬ' ಪರಾ. **ಕೊಣಬು$_1$**. ೧. 'ಕೊಣಬಿಗ' ಪರಾ. **ಕೊನವು**: ೧. ನೆರೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಕೊನವ್ಯಾಕೊ (ಬೈಸರ್ವ. ೧೩೩). [?]

ಕೊನಬುಗಾತಿ 'ಕೊನಬುಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕೊನಬುಗಾರ 'ಕೊನಬುಗಾಱ' ನೋ.

ಕೊನಬುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಬೆಡಗು; ಒನಪು: ಬಾಲೆಯರ್ ಶೃಂಗಾರದೊಡಿಗೆಯಿಂ ತೊಡಿಗೆಯಿಂ ಲೋಲೆಯರು ತಮತಮಗೆ ನುಡಿಗಳಿಂ ನಡೆಗಳಿಂ ಬಾಲೆಯರ ಕೊನಬುಗಾರಿಕೆ ಸುಳುಹು ತಾಪಸರಿಗಂ ತ್ರಾಣ ಗುಂದಿರ್ದುದು (ತುರಂಗ. ೮೦-೪೦). [ಕೊನಬುಗಾರ (< ಕೊನಬುಗಾಱ) + -ಇಕೆ]

ಕೊನಬುಗಾರ್ತಿ, ಕೊನಬುಗಾತಿ (ನಾ). ಬೆಡಗುಗಾತಿ; ಒನಪುಗಾತಿ: ಬಡನಡು ಬಲ್ಮೊಲೆ ನಿಡುಗಣ್ ಕುಡುಪುರ್ವಿಂದೆಸೆವ ಕೊನಬುಗಾರ್ತಿಯ ಸೊಗಸಂ ಪಡೆಗುಂ ಕೃತಿಯುಂ . . . ತಕ್ಕ ತಕ್ಕ ಬಣ್ಣಿಗೆ ಬವಣಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೧-೧೬). **ಕೊನಬುಗಾತಿ**: ತನು ಮಧ್ಯೆಯ . . . ಕೊನಬುಗಾತಿಯಳ ಕೊಸರಿ ರಂಗಾಯೆಂಬ ವನಿತೆ ತಾ ವಶವಪ್ಪಳೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೨-೧೦). [ಕೊನಬುಗಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊನಬುಗಾಱ, ಕೊನಬುಗಾರ (ನಾ).= ಕೊನಬ ೧: ಯುವತಿಯರೊಳೊಡಗೂಡಿ ಮಚ್ಚಿಸುವ ಕೊನಬುಗಾಱರ ನೋಡುತರಸ ನಡೆದಂ (ಚೇರಮ. ೮-೧೬); ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಕೋಳಕ್ಕೆ ತಗಲ್ದಾಕೆ ಕೊನಬು[ಪಾಠಾಂ.ಲು]ಗಾಱನಾಗಿ (ಪುರಂದ. ೩-೨೧೨-೧); ತನುಕಾಂತಿ ಇನನ ಕಿರಣವ ಮಱೆಸುತಿರೆ . . . ಕೊನಬುಗಾಱನು ಮೆತ್ತಮೆತ್ತನೆ ನಡೆತಂದು (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೯-೨೩). **ಕೊನಬುಗಾರ**: ನೀರರೆನಿಸುವ ಕೊನಬುಗಾರರ ನಿನ್ನಗ್ಗಿಂಗುವದೆ ಮಮ ದ್ವಾರಾ (ಪ್ರಸಕೀ. ೧೭-೬). [ಕೊನಬು + -ಕಾಱ]

ಕೊನಬುಗೋವಳ (ನಾ). ಬೆಡಗುಗಾರನಾದ ಗೋವಳ; ಒನಪಿನ ಗೋಪಾಲ; ಕೃಷ್ಣ: ಕೊಳಲಿಗಿಂದುಟಿಯ ಸವಿದೋಱಿಯೊಳು ದನಿಗೊಳುವ ಕೊನಬುಗೋವಳನ ತೋಱೆ ನೀಱೇ (ಗೀತಗೋ. ೬೭-೪). [ಕೊನಬು + ಗೋವಳ]

ಕೊನಬುತನ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರಿಕೆ: ವನಿತೆ . . . ಮನದೊಳಾನಂದಿಸಿದಳು ಕರ್ನಾಟದ ಕೊನಬುತನದ ಕೋಱೆಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೯೮). [ಕೊನಬು + -ತನ]

ಕೊನಬುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಒನಪು ತೋರು; ಬೆಡಗನ್ನು ತೋರು: ಮನಸಿಜ ನರರೂಪ ತಾಳಿ ತನುವಿಡಿದೈತರುವಂದದೊಳಾಕ್ಷಣ ಕೊನಬುದೋಱುತಲೈತಂದ (ಕಂಸವಿ. ೯-೯೭). [ಕೊನಬು + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೊನಬೆ (ನಾ). ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ: ಕೊಳವ ತಾನಂಚೆ ಕೋಗಿಲೆ ಮಾಂದಳಿರ ಪೂದಳೆದಿರ್ದ ಕೊನಬೆಯ ತುಂಬಿ ಎಳಸಿಯೇಳಗೆವಡುವಂತೆ (ಶತಸಾಂ. ೧೭-೯೬). [< ಕೊಂಬೆ]

ಕೊನಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ಆಕ್ಷೋಟಃ -ಕೊ(ಗೋ)ನಮರನು" (ಒಷಧಿ. ೧೧). [?]

ಕೊನಮಾಮಾ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮನೆವಗತಿ ತಕಣಿಱಿಯ ಕೊನೆಮಾಮಾ ಎಱೆಅಂಗದೊಲು ಕೇಸಿಯ ಬೂದಿಗನ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೪-೫; 990). [?]

ಕೊನರ್$_1$, ಕೊನರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿಗುರು, ಪಲ್ಲವಿಸು; ಅಂಕುರಿಸು: "ಕೊನರ್-ಪಲ್ಲವೋತ್ಪತ್ತೌ (ಚಿಗುರು)" (ಶಮಧಾ); ದೂದರ ಸೀಯನಪ್ಪ ಮಾತಿನ ರಸದೊಳ್ ಕೊನರ್ವುದು ತಳಿರ್ವುದು ಪೂವುದು ಕಾಯ್ಪುದಂತು. . .ತೊದಳಿಲ್ಲದ ನಲ್ಮೆಯೆಂಬ ನಂದನವನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೨); ಕಂಪನಂ ಕೊನರ್ತರೆ (ಗರಿಕ. ೩-೨೮). ೨. (ಆಲಂ) ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಗದೆಯುಮೀ ಭುಜದಂಡಮುಮುಳ್ಳಿನಂ ಕೊನರ್ತಪ್ಪುದೆ ಪೇಱಿಮೆನ್ನ ಪಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೯).

ಕೊನರ್ಚು$_1$: ೧. ಸೀನೊಲಿದರೆ ಕೊಜಡು ಕೊನರುವುದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೬) ; ಕೊಜಡುಗಳು ಕೊನರಿದವು ಕಜಿಯದ ಬರಡುಗಳು ಹಯನಾದುವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೨೫) ; ಗಂಡಸ್ಥಲವನ್ನೆ ಕೊನರುವ ಕರ್ಮಾಸೆ (ಮೋಹತ. ೧೮-೬೩) ; ಅಂದವಳ ನುಡಿಯ ಕೇಳಿ ಕಿವಿವೇಟ ಕೊನರಿ ಕೋಮಲಿಸೆ ಬೇಗದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೯-೫೪). [?]

ಕೊನರ್$_2$, ಕೊನರ್ಚು$_2$ (ನಾ). ಚಿಗುರು; ಪಲ್ಲವ; ಕುಡಿ: ಬೇಟದ ಕೊನರ್ ತಲೆದೋರ್ಪವೊಲಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೬) ; ತಳ್ತ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಸುಳಳಿತ ಕುಟ್ಮಳಾಳಿ ಪೊಸಮುತ್ತು ಕೊನರ್ ಪವಳಂ ಪೊದಳ್ದು (ಶಬಶಂ. ೨-೪೩). **ಕೊನರ್ಚು$_3$** : ಮಿಸುಪಂಕುರಂ ಕೊನರು ಪಲ್ಲವಂ ಹಸುರೆಲೆ . . . ಕಂಗೆಸೆದುದು (ಹಚಕಾ. ೩-೩೪) ; ಕುಸುಮದ ಸುವಾಸನೆ ತನ್ನಯ ತೊಟ್ಟು ಎಲೆ ಕೊನರು ಬೇರುವನೇಕೆ ವೇಧಿಸದು (ಮದೇವಮ್ಮ. ೨೮೫-೬೦). [< ಕೊನರ್$_1$]

ಕೊನರಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರಿಸು; ಕುಡಿಯಿಡಿಸು; ವಿಸ್ತರಿಸು: ನಲ್ಲನೊಳಡಕಮಾಗಿರ್ದೆನ್ನಮ್ಮ ಕುಲದೇಳ್ಗೆಯ ಕೊನರಿಡಿಸು (ಹದಿಬ. ೫-೩೬). [ಕೊನರಿಡು + –ಇಸು$_3$]

ಕೊನರಿಡು(ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿಗುರಿಡು; ಕುಡಿಯಿಡು; ಪಲ್ಲವಿಸು: ಕೋಪದಲಿ ಕೊನರಿಡುವ ಮನದನುತಾಪದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೪೬); ಕುಲಸತಿಯರ ಧರ್ಮ ಕೊನರಿಡೆ ನೇಹವ ನೆಲೆಗಾಣಿಸಿ ನೆಗಳುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೦). ೨. (ಅಲಂ) ಸಂತೋಷಪಡು ; ಹಿಗ್ಗು : ಚಿತ್ತಂ ಕೊನರಿಡುತೆ ತಂದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದಂ ಬಿತ್ತರದ ನುಡಿಗಳಿಂ ಪೊಣ್ಮುತ್ತ (ಶ್ರೀಮಹಾ. ೧೧-೬). [ಕೊನರ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೊನರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕೊನರಿಡಿಸು : ನಾಲಗೆಯಂ ಕೊಯ್ದು ಚಿರ್ಸೆ ನೀಲಗಳಂ ಮತ್ತೆ ಕೊನರಿಪಂ ಗಡ (ಸಮುಪ. ೯-೪೬) ; ಕಾಷ್ಠಮುಂ ಕೊನರಿಪರ್ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾರೆತ್ತುವರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೩) ; ಮಹೇಶ್ವರ ನಂತರಂಗವನೊಳವೊಕ್ಕು ಸಂತಾಪವ ಕೊನರಿಪೆನೆಂದು ಸ್ಮರಗೆ ವಸಂತ ಬಿನ್ನಹವ ಮಾಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೬-೨೨) ; ಹೊನ್ನಹಳ್ಳಿಯ ರಾಜ ವಂಶವನ್ನು ಕೊನರಿಸಲೆಂದು ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದ ಮಗುವನ್ನು (ಹಾಹುತ್ತ. ೫೨). [ಕೊನರ್$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೊನರು$_1$ 'ಕೊನರ್$_1$' ನೋ.

ಕೊನರು$_2$ 'ಕೊನರ್$_2$' ನೋ.

ಕೊನರೆಣಿಕೆ (ನಾ). "ಬೇರೆ ಯೋಚನೆ ; ಮತ್ತೊಂದು ವಿಚಾರ" (ಕಾಲೂರ. ಕೋಶ) ; ಕೊನರೆಣಿಕೆ ಬೇಡವಳ್ಗೆ ಆಗಿಲ್ಲ ಮಾತು (ಕಾಲೂರ. ೫೪-೮೫) ; ಕೊನರೆಣಿಕೆಯೇಂ ಪೋಕೆ ಮದುವೆಗೆಡರಿರದು (ಕಾಲೂರ. ೧೪೫-೩೧೬) [ಕೊನರ್$_1$ + ಎಣಿಕೆ]

ಕೊನರೇಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೊನರಿಡು: ಕಂದರ್ಪದರ್ಪಲತಾಗ್ರಂ ಕೊನರೇಱೆ ಕೋಕಕಮುಳ ಹೃತ್ಕಾಮಾಗ್ನಿ ಕಾಯ್ಪೇಱೆ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೪೭); ಕೂಡೆ ಕೊನರೇಱುವ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೨೩). [ಕೊನರ್$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೊನರೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೊನರಿಡು : ನರೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಮತ್ತೆ ಅದು ಕೊನರೊಡೆಯಿತು (ಗಳಗ. ೨೨). [ಕೊನರ್$_2$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕೊನರ್ಮಿಸೆ (ನಾ). ಚಿಗುರು ಮೀಸೆ; ಕುಡಿಯಿಡುತ್ತಿರುವ ಮೀಸೆ; ಮೊಗಮೀಸೆ: ಎಱಗಿದ ಮಱಿದುಂಬಿವೊಲಿರೆ ಮಿಱುಪ ಕೊನರ್ಮಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೪-೨೩). [ಕೊನರ್$_1$ + ಮೀಸೆ]

ಕೊನರ್ವೆರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು ಹೆಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು : ವೈಭವಮಂ ತಣ್ಪೇರಿಸುತ್ತುರ್ವಿಯನೆಸೆವ ಕೊನರ್ವೆರ್ಚಿಸುತ್ತುಂ . . . ಎಟ್ಟಿಂದುದು ಜಲಧರಕಾಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೭). [ಕೊನರ್ವೆರ್ಚು + –ಇಸು$_3$]

ಕೊನರ್ವೆರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು ಹೆಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು. 'ಕೊನರ್ವೆರ್ಚಿಸು' ಪರಾ. [ಕೊನರ್$_2$ + ಪೆರ್ಚು$_1$]

ಕೊನಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊನಲ್ಲಿಯ ಮಹಾಜನಕೆ ಗೋಸಾಸಮಿಬ್ಬು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೦-೯ ; 986). [?]

ಕೊನವು 'ಕೊನಬು' ನೋ.

ಕೊನಷ್ಟೈ (ನಾ). ಕೊಂಗಿತನ; ಮಂಗತನ; ಕುಚೇಷ್ಟೆ: ಕೊನಷ್ಟೈ ಮಾತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯಾವ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿತುಕೊಂಡಿರಿ? (ಕೊನಷ್ಟೈ. ೩). [← ತಮಿ. ಕುನಷ್ಟೈ]

ಕೊನಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಹರಿನಾಳಿಗೆ; ದೋಣಿ: "ಕೊನಾಳಿಗೆ - ಹರನಾಳಿಗೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). [?]

ಕೊನಿಗಾರ (ನಾ). = ಕೊನೆಕಾಱ (?) : ಮಧುಸೂದನ ಭಟರ ಮಗ ವಿಷ್ಣುಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಕೊನಿಗಾರ ಗದ್ದೆಯೊಳಗೆ ದಡಿಗ ಮೂಡೆ ಪಲ್ಲಜ್ಜನ ಕಡಹು ಮೂಡೆ ೧ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೪೫ ; 1256). [< ಕೊನೆಕಾಜ ?]

ಕೊನಿವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಉಪಕರಣ (?) : ಹರಿತೆಗೆಯೊ ಸೂಜಿಯೊ ಕೊಳವಿಗೆಯೊ ಚವುಕುಳಿಯೊ ಅರನೊ ಪಟ್ಟಣೆಯೊ ಭಿತ್ತಿಯೊರವೆಯೊ ಪುರುವೊ ಕಿರಿಕಣ್ಣೊ ಸಪುರವೊ ಕೊನಿವಾರವೊ ರಟ್ಟೆಗೆಯೊ ನಾಳವೊ ಪನ್ನಾಳವೊ (ಕುಮುರಾ. ೧೩-೨೯). [?]

ಕೊನೆ$_1$, ಗೊನೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನರು ; ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು : "ಕೊನೆ- ಸ್ವೀಕೃತಾರ್ಥ ವರ್ಧನೇ ಅಗ್ರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). ೨. ಕೊಂಡಾಡು; ಹೊಗಳು ; ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು : ಅದಱಿಂ ಬಾಯ್ಗೆವಂದಂತೆ ಕೊನೆದುದ್ದವೇಱಿ ಪಲವನೆನ್ನ ಮುಂದೆ ಗಱಿಪದುಸಿರದಿರೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೪೪) ; ಖಡ್ಗವಿದ್ಯೆ ತವೊಳ್ಳಿ ನೆಲಸಿತ್ತೆನಲ್ ಕೊನೆದು ಕಾಳೆಗದಿಂ ಶಿಶುಪಾಲ ದೈತ್ಯನೊಳ್ ಬಲಿರಿಪು ಕಾದಿದಂ (ಜಗವಿ ೭-೯೮). ೩. ಸಂತೋಷಪಡು ; ಹರ್ಷಿಸು : ನಱುಗಂಪಂ ತಣಿದುಂಡು ಕೊನೆಯುತುಂ ಪರಮೆವಱಿಗಳಾಡುತಿರೆ ಜಿನುಗುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೫೧); ಪೊಗಱ್ದಾನೆನ್ನ ಪುರುಳ್ಗಳಂ ಕೊನೆದೊಡೇಂ ಪೆಂಪಕ್ಕುಮೇ (ಚಿಕವಿ. ೬-೪೯) ; ಕೊಂಡಾಡಿದರು ರಾಜನಂ ಕೊನೆದು ದೇವರ್ಕಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬-೪೨೮) ; ಧರ್ಮರಾಯನನ್ನು ಜಗತ್ತೇ ಕೊನೆದು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಬದುರಿ. ೧). ೪. ಪೀಡಿಸು (?): ಎನ್ನಂ ಕೊನೆಗುಂ ಕ್ಷುದ್ಬಾಧೆ ತಾನೀ ವಿಪಿನದೊಳಿನಿಶಂ ವರ್ತಿಪೆಂ (ಕಮಮಾ. ೧೩೩). ೫. ಹೆಮ್ಮೆಪಡು ; ಬಿಂಕಗೊಳ್ಳು; ಗರ್ವಿಸು : ಕೊನೆದು ಕೊಣಕಿಟ್ಟು ಕೋಣನನೇಱಿದ ಭಗವತಿಯಂತೆ ಬಿಜ್ಜನೆ ಬೀಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೮ವ). ೬. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಉತ್ತೀರ್ಣನಾಗು : (ಕಿ). ೭. ಚಿಗುರು ; ಹುಟ್ಟು : ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು ಮುಂಜಾವು ಕೊನೆಯುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ (ಸಮಜೀ. ೪೧೬). ೮. ಪೂರ್ಣವಾಗು ; ತೃಪ್ತಿಹೊಂದು : ಭೂಮಿವ್ಯೋಮಗಳ ನೊಂದಾಗಿಸಿ ನೆಲದಣುಗರ ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊನೆಯುವುದು (ಪಯಣ. ೧೯-೬); ಕೊನೆದ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯೆನೆ ಬಾಳಿಮ್ಮದಲ್ತೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೦-೨೦೦). **ಗೊನೆ$_1$** : ೫. 'ಗೊನೆಹಕಾತಿ' ಪರಾ.

ಕೊನೆದಾಟ = ಕೊಂಡಾಟ : ಗೃಹಸ್ಥರ ಪೌರುಷವೆಲ್ಲ ಲೋಭದ ಕೊನೆದಾಟವಲ್ಲವೇ? (ನಿರಾಭ. ೧೬೩). ಕೊನೆದಾಡು = ೧. ಕೊಂಡಾಡು; ಹೊಗಳು : ತೆಲುಗರು ತಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜಗಳ ವೈಭವವು ತಮ್ಮದೆಂದುಕೊಂಡು ಕೊನೆದಾಡುವರು (ವಿಚಾಮಂ. ೪) ; ಗಾಯಿತ್ರಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನಾಡೆಲ್ಲ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊನೆದಾಡಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೬೯). ೨. ನಲಿದಾಡು : ಮಲ್ಲಿಕಾಲತೆಗಳೊಳ್ ಮಂಡಳಿಸಿ ಕೊನೆದಾಡಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೨೦).

ಕೊನೆ$_2$, ಗೊನೆ$_2$ (ನಾ). ತುದಿ; ಕಡೆ; ಅಗ್ರಭಾಗ: "ಕೊನೆ- ಸ್ವೀಕೃತಾರ್ಥವರ್ಧನೇ, ಅಗ್ರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಅವಳಲರ್ಗಣ್ಗಳ ಕೊನೆ ಸಾಲ್ವುದಿಲ್ಲ ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೭೮); ಮನದಲಲ್ಲೆ ಕಣ್ಗಳ ಕೊನೆಯೊಳ್ ಕರುವಿಟ್ಟು ಕೊನರುತ್ತಿರೆ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೩೨); ಮೋಜಿಯಲಿಳಿವ ಬೆಮರಸು ಕೊರಳ ಕೊನೆಯಲಿ ಬಳಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೩-೫೧); ಕೊನೆವಾಳೆ ಕುಸುಮಮಂಜರಿ ಮುಖ್ಯ ಶಾಲಿಯ ಕೊನೆಗಳನಗಿವ ಕೀರಗಳು (ಮೋಹತ. ೨-೪೪). ೨. ಕುಡಿ; ಕೊನರು; ಚಿಗುರು: ನನೆಯ ಕೊನೆಯ ತಳಿರ ನಿಜಿದಳಿರ ಮುಗಳ ಬಿರಿಮುಗುಳ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೮); ಕೊನೆ ನನೆ ಪೂ ಮಿಡಿ ಕಾಯ್ ಪಣ್ ತನಿವಣ್ಣೆಂಬಿವನೆ ಪುದಿದು (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧೬); ಹತ್ತಿಗಿಡದ ಕೊನೆ ಹಗೆಯಾಗಿ ಬಿಡದ ಮೇಲಿನ್ನೇನಿನ್ನೇನು (ಪುರಂದ. ೨-೩೬-೧); ಪೂವಳ್ಳಿಗಳ್ ನನೆ ಕೊನೆ ಮುಗುಳರೆಮುಗಳ್ ಬಿರಿಮುಗಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬-೧). ೩. ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ: ಸತ್ತ ಕೋಗಿಲೆದ್ದು ಕೊನೆಯನೇಜಿ ಕರೆಯ ಕಂಡೆನು (ಅವಚಂ. ೨೯೮-೧೩೧೪). ೪. ಬೇರು: ಶುಂಠಿ ಕೊನೆ ಮೂರು, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಮೂರು . . . ಆ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಕದಡಿ (ಸಕವೈ. ೭೫); ಅರಿಸಿನದ ಕೊನೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಮುಕ್ತಾಯ; ಅಂತ್ಯ: ಹನುಮಂತನ ಬಾಲದ ಹಾಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ರಾಯಚ. ೧೦೫); ವರುಷದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಪಟ್ಟಿ ತಯಾರಿಸುವಾಗ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೫). ೬. ಮೂಲೆ: ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ, ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಗೊನ್ನೆ$_3$**: ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕಿರಣಗಳು ಮೂಗಿನ ಗೊನೆಗೆ ಕೂಡಿ (ನಿರಾಭ. ೩೧).

ಕೊನೆಗೊನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಸಂಪೂರ್ಣನಾಶ: ಲತೆಗಳ ಕೊನೆ ಗೊನೆಯನೆ ದಹನನಳುರ್ದು ಕೊನೆಗೊನೆಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫ ೮೬). ಕೊನೆಮಾಡು = ಮುಗಿಸು; ಅಂತ್ಯಗೊಳಿಸು: ಅವರಿವರನು ಕಂಡು ಹುಚ್ಚಾಗದಿರು ಜೋಕೆ ಕೊನೆಮಾಡು ಬಿಡು ಸಾಕು ಕುಹಕ (ಇಂಚಾಪ. ೧೦೭-೨೩). ಕೊನೆಮೀರು = ಕೈಮೀರು; ಮೇರೆಮೀರು: ಅವಳಿಗೆ ಅಳಿಯನ ಮಾತಿನ ಆಘಾತವೆಂಬುದು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿಯೇ ನಾಟಿತು. ಆದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಕೊನೆಮೀರುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ಭಾವನೆಯಾಯಿತು (ಒಂಟಿದ. ೨೧೩). ಕೊಟ್ಟಕೊನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕೂಗಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪಂ, ಕೊಟ್ಟಕೊನೆಮುಟ್ಟಿ ನೆರವೇರಿದಪುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೮-೧೦೪೭).

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಕುನ್ನೈ, ಕೊನ್ನೈ; ತುಳು. ಕೊನೆ; ತೆಲು. ಕೊನ]

ಕೊನ್ನೆ$_3$ 'ಗೊಲ್ಲೆ$_3$' ನೋ.

ಕೊನೆಕಾಱ, ಕೊನಕಾಱ (ನಾ). ಅಡಕೆ, ತೆಂಗು ಮೊದಲಾದ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಗೊನೆ ಇಳಿಸುವವನು: ಸಮಸ್ತ ತೋಟಿಗರುಂ ಕೊನೆ ಕಾಱರುಂ ವುಳಿಯ ಮೂನೂರ್ಬರುಮಿರ್ದು . . .ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮವಪ್ಪುದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೪೧-೩೩ ; 1136); ಗದ್ದೆಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆಯಿಂ ಕೊಟ್ಟ ಕಂ ೨೦ ಕೊನೆಕಾಱರುಂ ಅಡಕೆಯ ಸುಲಿದ ಮೊತ್ತಮುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೯೫-೭೭ ; 1224). **ಕೊನಕಾಱ**: ಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ ಬರಂ ಬಿಟ್ಟರ್ ಕೊನಕಾಱಱು ಆಳಲೆರಡು ಪಣವಂ (ಇಎ. ೧೯೪೭, ಹಾನುಗ. ೨೫೦-೩೮ ; 933). [ಕೊನ್ನೆ$_3$ (< ಗೊಲ್ಲೆ$_3$) + -ಕಾಱ]

ಕೊನೆಗಣ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿ; ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಅಪಾಂಗ: ಕೊನೆಗಣ್ಣ ಪಾಮರಿಯರ ದಿಟ್ಟಿಗಣ್ಣುರುಳ್ಗೊನೆಯೆಂದು ಕೊನೆಗೆ ಪಾಱಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨-೪೪); ಕೊನೆಗಣ್ಣ ಬಾಳಿರಿಯುತಿಹುದು ಬಿಗಿದೊಳವಂ (ಕಾಲೂರ. ೪೬-೭೪). [ಕೊನ್ನೆ$_3$ + ಕಣ್]

ಕೊನೆಗಣ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿಯಿಂದ ನೋಡು; ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು: ಅನ್ತರ್ದ್ವಾರದತ್ತ ಕೊನೆಗಣ್ಚೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೭-೬).

[ಕೊನೆಗಣ್ + -ಚು]

ಕೊನೆಗತ್ತಿ (ನಾ). ದೋಟಿಯ ತುದಿಗೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಕತ್ತಿ, —ಕುಡುಗೋಲು: ತೆಂಗು ಕೀಳಲು ಕೊನೆಗತ್ತಿ ಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊನೆಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು, —ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ತತ್ತೃಣರಾಜಿಯ ಕೊನೆಗರ್ಚಿದ ಹರಿಸೀಲದ ಪರಲೆನೆ ನನೆವಿಲ್ಲನ ಪಸುರ್ಗಾವಿನ ಮಿಗಸೊಕ್ಕಿನ ಪೊಸಮಿಂಟಿಯೆನೆ (ಜಯುಕಾ. ೧-೩೯).

[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಕರ್ಚು$_1$]

ಕೊನೆಗಱಿ (ನಾ). ಗರಿಯ ತುದಿ; ತುದಿಗರಿ: ವಿಹಗೋತ್ಕರದ ಕೊನೆಗಱಿಗಳುಱೆ ಸೀಕರಿಮೋದುವಿದೇನಳುಂಬಮೋ ಬಿಸಿಲೆಸಕಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೧೮). [ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಗಱಿ]

ಕೊನೆಗಾಣ್, ಕೊನೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಮುಗಿ; ತೀರು; ಪೂರೈಸು: ನಿನ್ನೊಳಾದೊಡೆ ಕೊನೆಗಂಡುದೈ ಪ್ರಜೆಯ ಬಾಂಧವಕೃತ್ಯಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೩-೧೦೮); ಪಿರಿತಿನಿಯ ನಾಲಗೆಗೆಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗಂಡ ಮೆಚ್ಚು (ಕಾಲೂರ. ೧೮೫-೪೨೦). **ಕೊನೆಗಾಣು**: ಲಕ್ಷ್ಯ ಭೇದಿಸಿದ ಈತನನ್ನು ನೋಡಿ ನನಗೆ ಕೊನೆಗಾಣದಷ್ಟು ಹರ್ಷವುಂಟಾಗಿದೆ (ವಚಭಾ. ೫೭); ಕೊನೆ ಗಾಣದಿರುವುದೇ ಈ ಕಾಳರಾತ್ರಿ (ಪಾಂಚಜ. ೫೨).

[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಕಾಣ್]

ಕೊನೆಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಗಿಸು; ತೀರಿಸು. ೨. ಕೈಗೂಡಿಸು; ಈಡೇರಿಸು: ಸುಖರೂಪವಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಂಟು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವುದು ದೇವರ ಕೃಪೆಯೊಳಗಿನ ಮಾತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೨). ೩. ಕೊಲ್ಲು; ನಾಶ ಮಾಡು: ಅವನ ಬಾಹುಬಲದಿಂದಲೇ ನಾವು ಪುರೋಚನನನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿ ಅರಗಿನ ಅರಮನೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದದ್ದು (ವಚಭಾ. ೪೭); ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು . . . ರಾಜ ಒಡೆಯರನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದರು (ಒಡೆಕ. ೨೩).

[ಕೊನೆಗಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊನೆಗಾಣು 'ಕೊನೆಗಾಣ್' ನೋ.

ಕೊನೆಗಾಲ (ನಾ). ಕಡೆಗಾಲ; ಅಂತ್ಯಕಾಲ: ಕೊನೆಗಾಲವು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೭೫); ರಾಮನ ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಮಸ್ಯೆ ಬಗೆಹರಿದಿಲ್ಲ (ಸ್ವದರ್ಶಿ. ೩೧).

[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಕಾಲ]

ಕೊನೆಗೊಡಂಕೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯತುದಿ, —ಅಂಚು: ಕೋಡಮೊನೆ ಯೊಳ್ ತಗುಳ್ಚಿದ ಸೂನಗಿಗತ್ತಿಯ ಕೊನೆಗೊಡಂಕೆಯೊಳ್ತೊನೆವ ತೋರ ಮುತ್ತಿನ ಬಾವುಲಿಯುಂ ಕೊನೆಗೊಡಂಕೆಯೊಳ್ ತೊಡರ್ಚಿಯುಂ (ವೃಷವಿ. ೫-೧೪ ವ). [ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಕೊಡಂಕೆ]

ಕೊನೆಗೊನರು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರಿಡು; ಬೆಳೆ: ಸಕ್ಕಸಮನೆಯೆನಿಸಿ ಕೊನೆಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ನರಿ ತವೆ ಬೆರಸಿ (ಬಸವು. ೧೮-೮೩).

[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಕೊನರು$_1$ (< ಕೊನರ್$_1$)]

ಕೊನೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಗಿಸು; ಕೊನೆಗಾಣಿಸು: ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಕೊಲ್ಲು; ನಾಶಮಾಡು: ಇರುವೆಗೆ ರೆಕ್ಕೆಗಳೆರಡನು ಕೊಡುವನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸುವೊಡದನವನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೭-೭೨); ಅವರು ಬಂದುದು ಈ ಸುಖದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಈ ಸವಿನೆನಹನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೮೨). ೩. ಈಡೇರಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ಈ ವೃದ್ಧಪಿತನ ಮಾತನ್ನು ದೇವರು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಕೊನೆಗೊಳಿಸುವನು (ಜಯಂತ. ೪೧೧).

[ಕೊನ್ನೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಗಿ ; ತೀರು ; ಅಂತ್ಯವಾಗು : ಈತನೊಂದಿಗೆ ಸಾಳ್ವಸಂತತಿಯೂ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು (ಕೃದೇವ. ೫); ಚಿತ್ರಕ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ . . . ಕೌರವರ ಚರಿತ್ರೆಯೂ ಸಹ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಭಾರದ. ೨೮). ೨. ಈಡೇರು ; ನೆರವೇರು : ಅವರ ಬಯಕೆ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ).
[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕೊನೆಗೋಲು (ನಾ). ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯದಂತೆ ಧ್ವನಿ ಹೊರಡಿಸುವಿಕೆ : ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ತಾಳವಾದ್ಯ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೋಲನ್ನು ಬಾರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [← ತಮಿ. ಕೊನ್ನೈಕ್ಕೋಲ್]

ಕೊನೆಗೌಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಕೊನೆಗೌಡ ಬಿದಿಯಣ್ಣ ಬಿನಾ × × × ವರ್ ಏಳುತ್ತ ಏಡೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೭-೫ ; 972).
[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಗೌಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೊನೆಚಪ್ಪರ (ನಾ). ಚಪ್ಪರದ ತುದಿ, —ಅಂಚು : ಮೊನೆನೋಟದಿಂ ಚುಚ್ಚಿ ಬೆಳ್ಳಿ ನೋಡುವಳೊಡನೆ ಕೊನೆಚಪ್ಪರವ ಮಿಂಚಿ ಜುಣುಗುವಳ್ ಹೆಚ್ಚಿ (ಕಾಲೂರ. ೪೨-೫೪). [ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಚಪ್ಪರ]

ಕೊನೆದುಱುಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುರುಬು, —ಮುಡಿ : ಕೋಲಾರಿದುಱುಬು ಕೊಂಕದದುಱುಬು ಕೊನೆದುಱುಬಿನ ಮಲ್ಲಿದುಱುಬು . . . ಕೊತ್ತಳದುಱುಬಿನ ಚೆಲ್ವ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರೊಪ್ಪುತಿಹರು (ಅಬ್ಬಲೂ.೨-೧೦೮). [ಕೊನ್ನೆ$_3$ + ತುಱುಬು$_3$ (< ತುಱುಂಬು$_2$)]

ಕೊನೆದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ ; ಗೊನೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ಜಟ್ಟಿದೆಱೆ ಕೊನೆದೆಱೆ ಖಾಣ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೪೨ ; 1291). [ಕೊನ್ನೆ$_3$ (< ಗೊಲ್ನೆ$_2$) + ತೆಱೆ$_3$]

ಕೊನೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರೊಡೆ ; ಕುಡಿಯಿಡು ; ಪಲ್ಲವಿಸು : ಕೊನರ್ಗಳ್ ಕೊನೆದೋಱೆ ಮದನನಲಗಿನ ಮೊನೆದೋಱಿದನೊಡನೆ ಬಿರಯಿಗೆಳಮಾವುಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೧೧).
[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೊನೆನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ೧. ನಾಲಗೆಯ ತುದಿ ; ತುದಿನಾಲಗೆ : ಆ ಮಹಾರಥಿಕನು ಕೋಪೋದ್ದೀಪಿತನಾಗಿ ಕೊನೆನಾಲಿಗೆ ತುಟಿ ಬಾಯಿಗಳನ್ನು ನೆಕ್ಕುತ (ಕೃವಾಭೀ. ೯೬). ೨. ಚುರುಕಾದ ನಾಲಗೆ : ಪೊಸಪೂರಿನೆಡೆಯವಂ ಕೊನೆನಾಲಿಗೆಯ ಬಿದ್ದಿನಂ ನುಡಿದನಿಂತು (ಕಾಲೂರ. ೫೪-೮೫). [ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ನಾಲಿಗೆ (< ನಾಲಗೆ)]

ಕೊನೆನೋಟ (ನಾ). ಓರೆನೋಟ ; ಕುಡಿನೋಟ : ಕೊನೆನೋಟ ಮೋರೆಗಳ ಮಿಂಚಿ ಬರೆದೋದಿದುವು ಮೊನೆಯ ನಗೆ ಬಾಯ್ದೆರೆಯ ಸೊಂಪ ಬೀರಿದುವು (ಕಾಲೂರ. ೬೯-೨೨೧).
[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ನೋಟ]

ಕೊನೆಬಾಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಬಾಳು ; ಬಹುಕಾಲ ಬಾಳು : ಇಲ್ಲಿ ಎತ್ತರದೊಡನೆ ಕೊನೆಬಾಳುವ ಘನತೆ ಇದೆ (ಕಸಾಚ. ೫೧).
[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಬಾಳು$_1$ (< ಬಾೞ್$_1$)]

ಕೊನೆಬಿಕ್ಕು (ನಾ). ಕೊನೆಗಾಲದ ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ ; ಅಂತ್ಯಕಾಲದ ಬಿಕ್ಕು : ಕೊನೆಬಿಕ್ಕು ಬಂದಾಗ ಇಡುಗಂಗೆ ತಂದಾಗ ಹನಿಯೊಂದು ಕುಡಿಸಿದರೆ ಏನು ತಣಿವು (ಗರಿ. ೮೬-೭).
[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಬಿಕ್ಕು$_3$]

ಕೊನೆಮಟ್ಟೆ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಸೋಗೆಯ ದಿಂಡು ; ಹೆಡೆಮಟ್ಟೆ : ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಿಗ್ಗಿನೊಡನೆ ರಾಶಿ ಹಾಕಿದ್ದ ಕೊನೆಮಟ್ಟೆಗಳಡಿ ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟನು (ಮಲೆಮ. ೬೨೬).
[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಮಟ್ಟೆ$_1$]

ಕೊನೆಮೀಸೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಗುರುಮೀಸೆ ; ಕುಡಿಮೀಸೆ : ಕೊಂಡುಪೋದರಚ್ಚರಸಿಯರಣ್ಮಿ ಸತ್ತಭಟರಂ ಕೊನೆಮೀಸೆಯ ಚಿನ್ನಗಂಡರಂ (ಗದಾಯು. ೪-೨೨) ; ಕತ್ತರಿಸಿದ ಪನ್ನೆಯೊತ್ತಿದ ಕೊನೆಮೀಸೆ ಸುತ್ತಿದ ಚಿಮ್ಮುರಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೯೨) ; ಹೊದಜಾಂತ ಕೊನೆಮೀಸೆಯಲ್ಲಿ ಪವಳವ ಪೋಲ್ವಧರವದೆಲ್ಲಿ (ಮೋಹತ. ೮-೧೧) ; ನಗೆಮೊಗ ಕೆಂಬಲ್ಲೆಸೆವ ತಳಿರ್ದುಟಿ ಸೊಗಸುವ ಕೊನೆಮೀಸೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೬-೨೦). ೨. ಮೀಸೆಯ ತುದಿ ; ತುದಿಮೀಸೆ : ಭುಗಿಲ್ ಭುಗಿಲೆನುತೆ ಸೌಂದರಂ ಕೊನೆಮೀಸೆಕೆತ್ತೆ ಸಿಡಿಲೇಳ್ಗೆಯೊದ್ದಂ ಕರಂ (ಸಂಬಿರ. ೧೬-೧೭೦) ; ಕೋಪದಿಂ ಕೊನೆಮೀಸೆ ಕೆತ್ತೆ (ತಿರುರ. ೧೮-೨೦).
[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಮೀಸೆ]

ಕೊನೆಮುಟ್ಟ (ಅ). ಕಡೆಯತನಕ ; ಕೊನೆಯವರೆಗೆ : ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೊನೆಮುಟ್ಟ ಶೋಧಿಸಿ (ಕಜಸಾ. ೧೪).
[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಮುಟ್ಟ$_2$ (< ಮುಟ್ಟಂ)]

ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕೊನೆಗೊಳಿಸು : ಆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸುವವರೆಗಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬರೆದಿಡಬೇಕೆಂದೂ . . . ಹೇಳಿದ್ದರು (ರಾಯಕ. ೫).
[ಕೊನೆಮುಟ್ಟು + -ಇಸು$_3$]

ಕೊನೆಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು ; ಕಡೆಸೇರು ; ಮುಗಿ : ಒಂದೊಂದಾಗಲೆ ವನಿತಾಮಣಿಯೆಣಿಪುದೆನ್ನ ನಾಮಾಕ್ಷರಮಂ ಕೊನೆಮುಟ್ಟುವನಿತರೊಳ್ ನಿನ್ನನು ಕರೆಯಿಪೆ (ಶಾಕುಂತ. ೪೪ ಅಡಿಟ) ; ದ್ವಿತೀಯ ಮಹಾಯುದ್ಧವು ಕೊನೆಮುಟ್ಟುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಯ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೪). [ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಕೊನೆಮುಳ್ (ನಾ). ಮುಳ್ಳಿನ ತುದಿ ; ಮುಳ್ಳುಮೊನೆ : ಕೊನೆಮುಳ್ಗಳಂತಾಗೆ ಹಿಂದುಮುಂದುಗಳೆಲ್ಲ ಕೊನೆದುಬಾಡಿದ ನಿರತೆಯಂ ಮಾಲಿಸುವಳು (ಕಾಲೂರ. ೧೧೩-೨೩೫). [ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಮುಳ್$_2$]

ಕೊನೆಯಚ್ಚು (ನಾ). ಪತ್ರಿಕೆಯ ಮುದ್ರಣ ಮುಗಿಯುವ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದ ತೀರ ತಾಜಾಸುದ್ದಿ : ಆ ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯ ನಿನ್ನೆ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಕೊನೆಯಚ್ಚಿನಲ್ಲೇ ಪ್ರಕಟವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ).
[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಅಚ್ಚು$_3$]

ಕೊನೆಯುಸಿರು (ನಾ). ಜೀವನದ ಕೊನೆಯ ಶ್ವಾಸ :
ಕೊನೆಯುಸಿರೆಳೆ = ಸಾಯು : ಅವರು ಕರಗಿ ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ ಕೊನೆಯುಸಿರೆಳೆದರೆ ನಿನಗೆ ತಾನೇ ಒಳ್ಳೆಯದಾದೀತೇ (ಹಂಗೀತ. ೮೨).
[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಉಸಿರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$)]

ಕೊನೆವಣ್ (ನಾ). ರೆಂಬೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಹಣ್ಣು : ಜಂಭಾರಿಪುರ ಕಡರುವ ರತ್ನದಂತೆ ದಾಳಿಂಬದ ಕೊನೆವಣ್ಣಳಿಹವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೫೧).
[ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಪಣ್$_2$]

ಕೊನೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನರು ; ಚಿಗುರುಬಿಡು : ಧರೆಯ ಮೇಲೊಡೆದಂಕುರಿಸಿ ಕೊನೆವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ದೊಡನೆ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ಬೆಳೆದುದು (ಬಸವು. ೫೦-೬೯). 'ಕುಡಿವರಿ' ಪರಾ. ೨. ಹಬ್ಬು ; ಪಸರಿಸು : ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಕೊನೆವರಿವುತಿರಲು (ಸೋಮುಚ. ೫-೭). ೩. ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು ; ಮುಗಿ : ಜಂಕಿಸಿತಿಂತುಡುಸಂಕುಳ ಹೊಂಚುವ ಮಿಂಚುಹುಳಂಗಳ ಬೇಸಗೆ ಕೊನೆವರಿಯೆ (ಗಿ೪ವಿಂ. ೯೩-೭). [ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಪರಿ$_1$]

ಕೊನೆವಲ್, ಕೊನೆಹಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಹಲ್ಲಿನ ಕೊನೆ, —ತುದಿ. ೨. ಬಾಯ ಕಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಲ್ಲು ; ಕೋರೆಹಲ್ಲು. 'ಕೊನೆವಲ್ಲ' ಪರಾ. **ಕೊನೆಹಲ್ಲು** : ೧. ಈ ಕಾಷ್ಠಗಳನ್ನು ಕೊನೆಹಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಜಗಿದು ದಂತಧಾವನವಂ ಮಾಡಿ (ಸಕವೈ. ೨೯). [ಕೊನ್ನೆ$_2$ + ಪಲ್]

ಕೊನೆವಲ್ಲ (ನಾ). ಕೋರೆ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು : ಕುಸಿಗೊರಲಂ, ಕೊನೆವಲ್ಲಂ, ಕಾರೊಡಲಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೦ ಉವಾ). [ಕೊನೆವಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕೊನೆವಾಡು (ನಾ). ಕೊನೆಯಹಾಡು ; ಅಂತ್ಯಗೀತೆ : ಕೊನೆವಾಡು (ಬದ್ದಪ್ರ. ೪೭-೧೧೨೧). [ಕೊನೆ$_2$ + ಪಾಡು$_2$]

ಕೊನೆವಾಲ (ನಾ). ಬಾಲದ ತುದಿ : ಲೋಲಕರ್ಣವನೆತ್ತಿ ತಿತ್ತಿರಿಗಾಳಿಗಳ ನಿಂದಾಲಿಸುತ ಕೊನೆವಾಲದಿಂ ತೊಡೆದಂಗವನು . . . ಐತಹ ಗೋವುಗಳ ಸುಕುಮಾರನೀಕ್ಷಿಸಿದ (ಜೀವಂಜ. ೬-೨೬). [ಕೊನೆ$_2$ + ಬಾಲ$_1$]

ಕೊನೆವಾಸೆ (ನಾ). ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಎದೆಯವರೆಗೆ ಹರಡಿದ ನವಿರಾದ ಕೂದಲು ಸಾಲಿನ ತುದಿ ; ಬಾಸೆಯ ತುದಿ : ಪಜಿತ ನೊಸಲುಂ ಬಟ್ಟದೊಡೆಯು ಸೆಳ್ಳುಗುರುಗಳುಂ ಕಿಱುದೊಡೆ ಕೊನೆವಾಸೆಯು ಮುಂಬರೆಯುಂ ತಂಬೆಲರು ಸೊರ್ಕುಗೋಗಿಲೆಯೆಂದುಂ (ಕವಿಕಂ. ೧೮೩). [ಕೊನೆ$_2$ + ಬಾಸೆ$_1$]

ಕೊನೆವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬತ್ತ : ಕೊಟ್ಟಸಲೆಗಡ್ಡೆ ಕೊನೆವಾಳೆ ಸೇವ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪-೬೯; 1173) ; ಸೋಮಶಾಲಿಯ ಬಿಳುಮಲ್ಲಿಗೆಕೆಂಬೂತಿ ಹೇಮವರ್ಣದ ಕೊನೆವಾಳೆ ರಾಮಣೀಯಕವಾದ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿಯ ಸನಾಮದ ತೆನೆಗಳೊಪ್ಪಿಹುವು (ಕಂಠವಿ. ೫-೬೯). [?]

ಕೊನೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಂಬೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ಜತನದಪ್ಪದೆ ಕೊನೆವಿಡಿದು ನೇಲುವ ಚರ್ಮಯುತನವಕ್ಕಿಯ ಕಂಡು ನಗುತೆ (ಸೋಹತ. ೨೪-೬೨). [ಕೊನೆ$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೊನೆವುಗುರ್ (ನಾ). ಉಗುರಿನ ತುದಿ : ಕುಂಭಿಶಿರಃಪ್ರದೇಶಮಂ ಕೊನೆವುಗುರಿಂದೆ ಸೀಳ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೫—೧೧೬). [ಕೊನೆ$_2$ + ಉಗುರ್]

ಕೊನೆವೆರಲು, ಕೊನೆವೆರಳ್, ಕೊನೆವೆರಳು (ನಾ). ೧. ಬೆರಳಿನ ತುದಿ ; ತುದಿಬೆರಳು : ಬಿನದದಿಂ ಮೊಲೆಯುಣುವ ತಾಯಾನನವ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಂದ ನೋಡುತ ಕೊನೆವೆರಲಿನಿಂದೊಂದು ಕುಚಚೂಚುಕವ ಪೊಸೆದೊರ್ಮೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭-೩೭). **ಕೊನೆವೆರಳ್** : ೧. ತನ್ನೆಡಗೈಯ ಕೊನೆವೆರಳಿಂ ಬಲದ ಮೊಲೆದುದಿಯವುಂಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೧೩). **ಕೊನೆವೆರಳು** : ೨. ಕಿರಿ ಬೆಟ್ಟು : ಕೊನೆವೆರಳನುಪ್ಪರಿಸಿ ಕೊಂಡಾಡಿದನು ವಾಲಿಜನ (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೧೧). [ಕೊನೆ$_2$ + ಬೆರಲು (< ಬೆರಲ್)]

ಕೊನೆವೆರಳ್ 'ಕೊನೆವೆರಲು' ನೋ.

ಕೊನೆವೆರಳು 'ಕೊನೆವೆರಲು' ನೋ.

ಕೊನೆವೆರ್ಚು (ನಾ). ೧. ಹಬ್ಬುಗೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಹಿಗ್ಗು ; ಸಂತೋಷ (?) : ನುಡಿಗಬ್ಬದ ಗಬ್ಬದುಬ್ಬರದಿಂ ನನೆಕೊನೆವೋಗಿ ಕೊನೆವೆರ್ಚಿನ ಪುರ್ಚಿನ ಪೊಳ್ಳು ಬಳ್ಳು ಮುದ್ದಣಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೨-೬). [ಕೊನೆ$_2$ + ಪೆರ್ಚು$_2$]

ಕೊನೆವೆಳಗು (ನಾ). ಚಿಗುರಿನ ಕಾಂತಿ (?) : ನನೆಗೆಱಪ ತುಂಬಿಗಱಯೆನೆ ಕೊನೆವೆಳಗಿಂ ನಿವಿರ್ದ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗುರ್ದಿದ ಕಾಲೆನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಉರ್ಬಿದ ಕೋಲೆನೆ] ಗಜುಗಟ್ಟುವುದತನುಗೆ ನನೆಗಟ್ಟುವ ನೆವದೆ ಪುಷ್ಪಲಾವೀನಿವಹಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೬೩). [ಕೊನೆ$_2$ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕೊನೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ರೆಂಬೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು, —ಹಿಡಿದಿರು : ಸೊಂಡಿಲೊಳ್ ಕೊನೆವೆತ್ತ ಮದಹಸ್ತಿಗಳ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರ್ದ ಕೇಸರಿಗಳನು ತುಂಡದೊಳೆರಡು ಕಾಲ್ಗಳೊಳೆರಡಾಂತ ಭೇರುಂಡನ ಬೀಳಲಿಕ್ಕಿದನು (ಸೋಹತ. ೧೯-೩೬). [ಕೊನೆ$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕೊನೆಸಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟು ; ಈಡೇರು : ಕಾಮವೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಕೊನೆಸಾಗದಿದ್ದರೆ ಆ ಕಾಮವೇ ಕ್ರೋಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಬಹುದು (ಕೃವಾಭೀ. ೩೪). [ಕೊನೆ$_2$ + ಸಾಗು$_1$]

ಕೊನೆಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). = ಕೊನೆಮುಟ್ಟು : ಅನುದಿನಮೊಂದೊಂದಾ ಗೆಣೆಸಿನಿಯಳೆ ಮನ್ನಾಮದಕ್ಷರಂಗಳ ಕೊನೆಸಾರ್ವನಿತರೊಳ್ಕುಂ ನಿನ್ನಯ ಸನಿಯದೊಳೆನ್ನಂತವುರವನೊಂದಿಪ್ಪ ಜನಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೭-೧೮೩). [ಕೊನೆ$_2$+ ಸಾರ್$_1$]

ಕೊನೆಸೊಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ಸೊಕ್ಕು ; ಮಿತಿಮೀರಿ ಸೊಕ್ಕು : ಗೋಪಾಲಯ್ಯ ನಗುತ್ತ "ಶೀರ ಕೊನೆಸೊಕ್ಕಿದ ಮಕ್ಕಳು ನೀವು" ಎಂದು . . . ಹೊರಟರು (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೬೮). [ಕೊನೆ$_2$ + ಸೊಕ್ಕು$_1$ (< ಸೊರ್ಕು$_1$)]

ಕೊನೆಹಲ್ಲು 'ಕೊನೆವಲ್' ನೋ.

ಕೊನೆಹಾಳೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ತೆಂಗಿನ ಹೂವಿಗಿರುವ ಹೊರ ಆವರಣ, —ಮೇಲು ಪದರ ; ಹೊಂಬಾಳೆ ಮೇಲಿರುವ ಹೊದಿಕೆ ; ಕುರುಂಬಳೆ ; ಚಪ್ಪರಿಗೆ. [ಕೊನೆ$_2$ + ಹಾಳೆ]

ಕೊನ್ನ (ನಾ). ಪಾಪಿಷ್ಠ ; ಪಾಪಿ : ಕುಂಟರು ಕುರುಡರು ಗಂಟಿಯ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಚೋ]ರರು ಕೊಂಟರು ಕೊನ್ನರು ತುಡುಗರು ಗಂಟುಕಳ್ಳರು ಕೂಡಿ ಹಣವಿನಾಸಗೆ ತಮ್ಮ ಕಂಠದಿ ಲಿಂಗಕಟ್ಟಿದರು (ಬಜ್ಜರಾ. ೨-೩೨). [← ತಮಿ. ಕೊನ್ನಾಳನ್]

ಕೊನ್ನವಾಡ (ನಾ). (?) : ಹೊಳೆಯುತಿರ್ಪ ಸೂರ್ಯಕಾಂತದಂಗಜ ಹಸ್ತಂಗಳಿಂ ನೀಲದ ನೆಲೆಗಟ್ಟುಗಳಿಂದಚ್ಚುಗಳ್ಸಂದ ಕೊನ್ನವಾಡಂಗಳ ಸಾಲ್ಗಳಿಂದ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೧೬-೧೩). [?]

ಕೊನ್ನಾರ$_1$ (ನಾ). ಗೂಡು ; ಮಾಡ : "ಗೂಡುಃ – ಕೊನ್ನಾರಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೭) ; ಗುಡಿಯೇನು ಅಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಿದ್ದಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಲು ಬಂಕಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ, ಕಿಡಿಕಿ ಕೊನ್ನಾರಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಕುಮುದಿ. ೧೪). [?]

ಕೊನ್ನಾರ$_2$ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳ ; ದರಿ : "ಕೊನ್ನಾರ – ದೊಡ್ಡತೆಗ್ಗು, ಕೊಳ್ಳ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). 'ಕೊಳ್ಳಾರ' ಪಠಾ. [?]

ಕೊನ್ನಾರಿ 'ಕೊಡನಾರಿ' ನೋ.

ಕೊನ್ನಿಗ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠ ; ದೃಢಕಾಯ (?) : ಚೆನ್ನಿಗನಂ ಯೌವನನಂ ಕೊನ್ನಿಗನಂ ಪೊಂಬನಂ ಕರಂ ತೊಂಬನುಮಂ ತನ್ನಯ ಸುದತಿಗೆ ಕಾಪಟ್ಟನ್ನಲ್ಲಳೆ ತನ್ನ ಮನೆಯೊಳಿಟ್ಟಂ ಕಿಚ್ಚಂ (ಮದತಿ. ೮-೩೬) ; ಬಿಲ್ಜೇವಡಂಗೆಯ್ದು ಕಾವತಲೆ ಬಿಲ್ಗೊಂಡಿಸಲ್ಲ ಲಕ್ಕನೆ ಚೆನ್ನಿಗರ ಕೊನ್ನಿಗರ [ಪಾಠಾಂ. ಸನ್ನುತರ] (ಉದ್ಭಟೀ. ೫-೨೬). "ಪ್ರಿಯತಮ" (ಉದ್ಭಟೀ. ಕೋಶ). [← ತಮಿ. ಕೊನ್ = ಬಲ, ಶಕ್ತಿ]

ಕೊಪಣ, ಕೊಪ್ಪಣ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೊಪ್ಪಳ : ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟಾರಕ ಪೃಥಿವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ದುದನ್ನು ಕೊಪಣದಾ ಮೂಜುಪತೀಯಂ ಗುತ್ತಿಯೊಡೆಯ[ನುಮ್] (ಕಇಆ. ೭೦-೧-೪ ; 8ನೆಯ ಶತ) ; ಅದಱೊಳಗಂ ಕಿಸುವೊಬಲಾ ವಿದಿತ ಮಹಾ ಕೊಪಣ ನಗರದಾವುಲಿಗೆಱಯಾ ಸದಭಿಸ್ತುತಮಪ್ಪೊಂಕುಂದದ ನಡುವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕನ್ನಡದ ತಿರುಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೭) ; ಗಂಗವಾಡಿ ತೊಂಬತ್ತಱುಸಾಸಿರಂ ಕೊಪಣಮಾದುದು ಗಂಗಣ ದಂಡನಾಥನಿಂ (ಎಕ. II, ೧೨೬-೧೮೦ ; 1113) ; ಮಾಡಿಸಿದಂ ಜಿನೇಂದ್ರಭವನಗಳನಾ ಕೊಪಣಾದಿತೀರ್ಥ್ಥದಲು (ಎಕ. II, ೩೮೪-೨೭ ; 1135). **ಕೊಪ್ಪಣ** : ನಾಯಕಿರಂಗು ಕೊಪ್ಪಣದ ಬಣ್ಣವನುಟ್ಟು (ಸೌಂದಕಾ. ೩-೭೧). [?]

ಕೊಪಣಪುರ, ಕುಪಣಪುರ (ನಾ). = ಕೊಪಣ : ಮಂಗಳವಾರ ಕೊಪಣಪುರದ (ಎಕ. II, ೧೯೧-೨ ; 1536). **ಕುಪಣಪುರ** : ಶ್ರೀಮಾನ ಧಾಮರಾಜಿತ ರಾಮಾವಳಿ ಕುಪಣಪುರ ವಿನಿರ್ಗತಭಯಂ (ಎಇ. IV, ೬೩-೨ ; 945). [ಕೊಪಣ + ಪುರ]

ಕೊಪರಿ 'ಕೊಬ್ಬರಿ$_2$' ನೋ.

ಕೊಪಲ 'ಕೊಪ್ಪಲ್' ನೋ.

ಕೊಪಾಳಿಪಿಳ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ಬಾಱಕೊಬ್ಬೆ ಆರೆಯಾಳ ತೆಱ ಕೊಪಾಳಿಪಿಳ್ಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೮೦-೯೮ ; 799). [?]

ಕೊಪುಳವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಾಗೆಯೂರ ಬಲ್ಲಹನೇಱನೊಳ್ಳಿಯಾನ್ ವೈರಾಳ್ ಸಮಪದರುಳ್ ಕೊಪುಳವೂರ ಬಾಳಿಯೊಳ್ಪೊಣ್ಣದಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿಯ ತಮ್ಮಾಳಿ ಪಡೆಯುಳೆಱದು ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೨-೧೦ ; 780). [?]

ಕೊಪ್ಪ, ಕುಪ್ಪ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ ; ಕಾಲೂರು : ತೊಱಯ ಕಡಿಯ ಕೊಪ್ಪದಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೩೧-೨ ; 1056) ; ನಗರ ಪಟ್ಟಣಾಗ್ರಹಾರ ಪುರಪಲ್ಲೀ ಕೊಪ್ಪ ಸರ್ವಜನ ಪದಾದಿ ಸರ್ವದೇಶ ಮಠಸ್ಥಾನ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೦-೪೨ ; 1235) ; ಕುಸುಮಶರನ ಕೊಪ್ಪದಂತಿರ್ದ ಕುಸುಮಾಕರೋದ್ಯಾನಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಲೀಲಾವ. ೭-೩೪ ವ) ; ಊರಿನ ಇನ್ನೊಂದು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಆದಿಕರ್ಣಾಟಕರ ಕೊಪ್ಪ (ಹೊಸೂಹ. ೧೭). ೨. ಕೆಲವು ಊರುಗಳ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಗೆ ಸೇರುವ ಶಬ್ದ. ಉದಾ: ಶುಂಠಿಕೊಪ್ಪ, ಸೊಂಡೆಕೊಪ್ಪ. **ಕುಪ್ಪ$_1$** : ೧. ಪಿಂಜರಾಸಂಗಮದ ಕುಪ್ಪರೊಳ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨೬-೬ ; 1132) ; ಎರಂಬರಗೆಯ ಕುಪ್ಪ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೩೧-೨೧ ; 1196). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕೊಪ್ಪ]

ಕೊಪ್ಪಣ 'ಕೊಪಣ' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ಕೊಪ್ಪರ ಪಂಚಶತ ಭುಕ್ತನನ್ತರ್ಗ್ಗತ (ಇಆ. XI, ೧೧೨-೩೨ ; 753). [?]

ಕೊಪ್ಪರ$_2$, ಖೊಪ್ಪರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೈ. ೨. ಮೊಳಕಾಲು : "ಕೊಪ್ಪರ – ಕೂರ್ಪರ = ಮೊಣಕಾಲು" (ತದ್ಭಕೋ. ೫೦). ೩. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ : ಕಡುಪಿಂ ಕೆಡಪಿ ಕೊಪ್ಪರದೊಳ್ ಕುಮ್ಮಿ ಮಂಡಿಯೊಳ್ ಮಿದಿದು (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ) ; ಕರವಳಯ ಭುಜಂಗ ಬಂದ ತಳ ಕೊಪ್ಪರ ಡೊಕ್ಕರ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೬-೧೯). **ಖೊಪ್ಪರ$_1$** : ೨. "ಖೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಪ್ಪರ ದಂಡೆಡೋಳಕ್ಕುಕ [ಪಾಠಾಂ. ಡಾಳಕಾ]ಳಾಸ ಚಾಳೆಯ ಮಂಡಿಸೀರಣಂ ಹಜ್ಜೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೮-೩೮). [← ಪ್ರಾ. ಕೋಪ್ಪರ. / ಸಂ. ಕೂರ್ಪರ]

ಕೊಪ್ಪರ$_3$, ಖೊಪ್ಪರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ; ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ : "ಕೊಪ್ಪರ (ಕಪ್ಪರ) – ಕರ್ಪರ = ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). **ಖೊಪ್ಪರ$_2$** : ಅಖ್ಬಂಡಂ (ಅಖ್ಬಣ್ಣಂ) ಖೊಪ್ಪರಂ, ಖಾಣಂ (ಶಮುದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಪ್ಪರೈ ; ಮಲ. ಕೊಪ್ಪರೆ]

ಕೊಪ್ಪರ$_4$ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ; ದೂರ್ತ. 'ಕೊಪ್ಪರ ಕೇಸರಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಖರ್ಪರ]

ಕೊಪ್ಪರಕೇಸರಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಸಿಂಹದಂತಿರುವ ರಾಜ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪೂರ್ವದೇಶಮುಂ ಗಂಗೆಯುಂ ಕೊಣ್ಡ ಕೊಪ್ಪರ ಕೇಸರಿ ಪರ್ಮರಾನ ಒಡೆಯಾರ್ ಶ್ರೀ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಟ ದೇವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೨೮-೧ ; 1032) ; ಕೊಪ್ಪರಕೇಸರಿಪನ್ಮರಾನ ಒಡೆಯಾರ್ ಶ್ರೀರಾಜೇಂದ್ರ ದೇವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೦, ೩೧-೪ ; 1056). [ಕೊಪ್ಪರ$_4$ + ಕೇಸರಿ]

ಕೊಪ್ಪರಗೇಶರಿವರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮದಿರಗೊಣ್ಡ ಕೊಪ್ಪರಗೇಶರಿವರ್ಮಂಗೆ ವರಿಷಮಿಪ್ಪರ್ತ್ತೊಮ್ಬತ್ತಱೊಳ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೦೩-೧ ; 934). [ಕೊಪ್ಪರಕೇಸರಿ + ವರ್ಮ]

ಕೊಪ್ಪರಿ 'ಕೊಬ್ಬರಿ$_2$' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪರಿಕೆ, ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆ ; ಕಡಾಯಿ ; ಕಟಾಹ : ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮೆಂಬ ಕೊಪ್ಪರಿಕೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನೆಂಬಗ್ನಿಯಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೫-೫) ; ದರಿವಿನೊಳಗೊಂದು ಕೊಪ್ಪರಿಕೆ ಹೊನ್ನಿರಲ್ (ಒಹಿರ. ೧೫೪-೨೭) ; ಭರದಿಂ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಪ್ಪರಿಕೆ ಕುಂಕುಮಾಂಬುವಿಂ ತೀವಿದ ಕೊಪ್ಪರಿಕೆಗಳಂ ಗಂಧದ ಕೊಪ್ಪರಿಕೆಗಳಂ ಪಂಕ್ತಿಗೊಳಿಸಿದರ್ (ನಳಚಂ. ೪೩೧). **ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ** : "ಕಟಾಹಃ, ಕರ್ಪರಃ – ಈ ೨ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೬೦) ; "ಕಟಾಹವಾ ಖರ್ಪರವದು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨) ; ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಹೊಯಿದು (ಏಲೇಶ್ವ. ೬೩) ; ಹಾಲು ತುಪ್ಪದ ಕೋಟಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಂತಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೭-೧೬ ; ನವ ಕರ್ಪೂರದ ಕಸ್ತುರಿಕುಂಕುಮದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳ ಸಾಲೆಸೆದುದಂ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೫೧) ; ಸಾವಿರಕೋಟಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯ ಪನ್ನೀರ ತೀವಿ ಬಿಟ್ಟತು ತೊಱಯಾಗಿ (ಭರಚ. ೧೬-೧೦೮). [< ಸಂ. ಖರ್ಪರಿಕಾ]

ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ 'ಕೊಪ್ಪರಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪರಿಸು$_1$, ಖೊಪ್ಪರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿವಿ ; ಹೊಡೆ ; ಬಡಿ : ಖಳರ ಕೊಪ್ಪರಿಸಿದರೆ ಸುಜನರ ತಲೆಗೆ ವೇದನೆಯೇನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦-೩೧). ೨. ಮೀರು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು : ಭುವನನೆಱ ಹೊಗೆಮದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿವನ ಖರೆ ಮೈದೋಱತೆನೆ ರಿಪುನಿವಹದಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡುದೀತನ ಖಾತಿ ಕೊಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೨೨). ೩. ಗರ್ವಿಸು ; ದರ್ಪತೋರು (?) : ಇನ್ನಾದರೆಯು ಕೌಂತೇಯರನು ಕರೆದಾದರಿಸಿಕೊಂಡು ಧರೆಯನೆನೆ ಕೊ [ಪಾಠಾಂ. ಜೊ]ಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪-೩). **ಖೊಪ್ಪರಿಸು$_1$** : ೧. ಖೋಡಿಯ ಖೂಳರನು ಖೊಪ್ಪರಿಸಿ ಚೂಣಿಯ ಚರರ ಚಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೨೧) ; ಬೆರಸಿ ಧಾಳಾಧೂಳಿನಲಿ ಖೊಪ್ಪರಿಸಿ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೮-೩). ೨. ವಾರಿಧಿ ಸಮೂಹದೊಳುಣ್ಮುವ ಘೋರಘೋಷಮಂ ಖೊಪ್ಪರಿಸಿತ್ತು ಮತ್ತೆ ಪೆಱತೇನದು ವಿಕ್ರಮ ಸಿಂಹಗರ್ಜಿತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೬). [ಕೊಪ್ಪರ$_2$ + -ಇಸು$_1$]

ಕೊಪ್ಪರಿಸು$_2$ 'ಕುಪ್ಪರಿಸು' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪಲ್, ಕೊಪಲ, ಕೊಪ್ಪಲು, ಕೊಪ್ಪಳ (ನಾ). ೧. ಕುಪ್ಪೆ ; ರಾಶಿ. ೨. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ ; ಉಪಗ್ರಾಮ : ಕಳಸವಳ್ಳಿಗೇರಿಯ ಬಡಗಣ ಕೊಪ್ಪಲ ಹಿತ್ತಿಲಲು ಹರದವನೆಯಿಂ ಮೂಡಲು (ಎಇ. XVIII, ೨೧೦-೪೨ ; 1167) ; ಕೊಪ್ಪಲ್, ಕೊಪ್ಪಂ, ಕೊಪ್ಪು (ಶಮುದ. ೪೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಎಲ್ಲಿನೋಡಿದಡಲ್ಲಿ ರನ್ನಗಳ ತಪ್ಪಲಿಂ ಸುರಧೇನುವಿನ ಕೊಪ್ಪಲಿಂ (ಭಕ್ತಾಚ. ೧-೧೭) ; ಆದಱೊತ್ತಿನೊಳೊಂದು ಕೊಪ್ಪಲೊಳೊರ್ವಂ . . . ತಪಮನಾಚರಿಸುತಿರಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೭-೯). ೩. ಗಿಡಗಳ ಗುಂಪು ; ತೋಪು. **ಕೊಪಲ** : ೩. ಅಡಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಶೇಖ ಮಾಡುವ ಬಗೆ ಸಹ ಪ್ರಸಾದ ಹೊರತ್ತಾಗಿಗಲ ದೇವರ ಕೊಪಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಜಾಂಗಳ ಗುಡಿಸುವ ಬಗೆ ಸಹ ಜನ ೧ಕೆ ಗ ಖ ಉಭಯಂಗ ೧೧ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೭೮-೭೮ ; 1678) ; ದೇವಾಲೆ ಕೊಪ್ಪದಲಿ ಮಠದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ರೇಖೆಗೆ ಹೊರಗಾದ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಕೊಪಲ ಮಾಡಿಕೊಂಬ ಬಗೆ ಉತ್ತಾರ ಕೊಟ ಸ್ತಳಕೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಸಿಸ್ತು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೮೬-೪೪ ; 1773). **ಕೊಪ್ಪಲು** : ೨. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿಗಳು ಉಪಗ್ರಾಮಗಳು (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೮) ; ಜಿನ್ನನ ಹಳಿಯುಂ ಕೊಪ್ಪಲುಗಳ್ ವೆರಸು ಕಸಬೆ ಬೆಳುಗುಳ ಸಮೇತಂ (ಎಕ. II, ೨೪೯-೨೨ ; 1773) ; ಗಿಡಾ ಕಡಿಸಿ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಿದ ಕೊಪ್ಪಲ ಭೂಮಿಯಂನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೯೪-೨೨ ; 1813) ; ಕಾಡುಕುರುಬರ ಕೊಪ್ಪಲು ಇದ್ದಿತು (ಕರ್ನಾಸಂ. ೯೭) ; ಈ ಜಹಗೀರಿನಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಗ್ರಾಮಗಳೂ ಸಾವಿರಾರು ಕೊಪ್ಪಲುಗಳೂ (ಚೆನ್ನಬೇ. ೭೭).

೩. ಆ ಗುಡ್ಡಗಳ ಮೇಲೆ. . .ತರುಣ ವೃಕ್ಷಗಳ ದಟ್ಟವಾದ ಕೊಪ್ಪಲುಗಳು ಒಪ್ಪುತ್ತವೆ (ಉರಾಜ. ೩೭). ೪. ಅಂತ್ಯಜರ ಕೊಪ್ಪಲಿನ ದೀಪದೊಲು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂತಹಂ ಎಲುನರದ ಪಂಜರದ ಗಿಳಿಯಾಗಿ (ಪರಶು. ೯–೮); ಅಪ್ಪನೆಯಾದರೆ ಕೊಪ್ಪಲು ಉಪ್ಪರಿಗೆಯಾಗುವುದು(ಸೌಗಂಧಿ.೧೩೬–೧೮); ದೊಡ್ಡ ಶಿಂಗಯನದು ಒಂದು ಕೊಪ್ಪಲು (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೯). ೫. ಕೆಲವು ಊರುಗಳ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಶಬ್ದ. ಉದಾ: ಅಂಚೆ ಕೊಪ್ಪಲು, ಒಂಟಿಕೊಪ್ಪಲು. **ಕೊಪ್ಪಳ:** (*).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪಲ್]

ಕೊಪ್ಪಲು 'ಕೊಪ್ಪಲ್' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪಳ 'ಕೊಪ್ಪಲ್' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪಾರಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಕೊಪ್ಪು: ಮಕ್ಕಾಳು ಮನೆತುಂಬ ಕೊಪ್ಪಾರಿ ಕಿವಿತುಂಬ ಲಕ್ಷಣದ ತಾಲಿ ಕೊರಳ್ತುಂಬ (ಹಳ್ಳಿಯ ೧೩೩). [< ಕೊಪ್ಪು$_2$]

ಕೊಪ್ಪು$_1$, ಕೋಪು$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ; ಗೊಲೆ: "ಕಾರ್ಮುಕ ಕೋಟಿಃ, ಅಟನಿಃ – ಈ ೨ ಬಿಲ್ಲಿನ ಕೊಪ್ಪು" (ಹಲಾಯು. ೬೬–೩೧೧); ಜಯದ್ರಥನಂ ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿ ಬೆನ್ನಂ ಬಿಲ್ಲಕೊಪ್ಪಿನೊಳಿಱಿದು ನಡೆಯೆಂದು ನಡೆಯಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೧ ವ); ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪು ತಾಳಿಗೆಯಂ ಚುರ್ಚಿ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಮೂಡುವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೨–೧೮); ನಾರಿಯ ನೀವಿ ಮಿಡಿದು ಬಾಗಿದ ಕೊಪ್ಪಿನಿದ್ದೆಸೆಯನಾ ರೈದು (ಹಚಕಾ. ೬–೨೮); ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪಿನಲಾತ ಕದಪಿನ ಮುಕುಟದೊಲ ವಿನ ಬೆರಳ ಬಿಜುದನಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೧೬); ಕೆತ್ತುವ ಮುಯ್ಯನೊತ್ತಿ ಬಿಲ್ಗೆ ಕೊಪ್ಪನೇಱಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೦–೧೫). ೨. ತುದಿ; ನೊನೆ; ಅಗ್ರಭಾಗ: ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂದಂ ಕುಲಕುಧರ ಮಹಾಶೃಂಗಮಂ ಕೋಡ ಕೊಪ್ಪಿಂ ತೊನೆದೀಡಾಡುತ್ತೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೩೪). **ಕೋಪು$_3$:** ೧. ಮೈಗರೆದು ಕುಳಿತಿಕ್ಷು ವಿಶಿಖಾಸನಕ್ಕೆಯಳಿಯೌಘ ಪರೌರ್ವಿಯ ವುಭಯ ಕೋಪಿಂಗೆಯಳವಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೬–೪೮). ೨. ನೊಗದ ಒಂದು ಕೋಪು ತುಳಿದರೆ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ತಾನಾಗಿಯೇ ಒಂದು ಹೆಗಲು ಕೊಡುತಿತ್ತು (ನದೀಪ. ೨೬). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕೊಪ್ಪು, ಕೋಪು]

ಕೊಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸರು ಕಿವಿಯ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ಮಕುಟಂ ಕೇಯೂರಂ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಂ ಕೊಪ್ಪು ಸರಿಗೆ . . . ಎಂಬ ಭೂಷಾನಿಕರಮಂ (ಆದಿಪು. ೫–೩೩); ಕಿವಿಯ ಕೊಪ್ಪಂ ನೀಂ ಕೊಳ್ವಡೆ ನೋಯದಂತೆ ತೆಗೆ (ಧರ್ಮಪ. ೯–೨೧); ಹೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಪ್ಪುಗಳ ಕರ್ಣಾಭರಣ ವೆಸೆಯೆ (ಬಸಪು. ೪–೩೯); ಶ್ರವಣನಾಳವ ಮುಟ್ಟುವಂದದೆ ಕೊಪ್ಪ ನಿಕ್ಕಿದರು ಕರ್ಣದಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೩–೩೭). ೨. ಒಂದು ಕಂಠಾಭರಣ; ಸರ: ಕತ್ತಿನ ಕೆಳಗೆ ಕಪ್ಪಿನ ಕೊಪ್ಪಿನವಳು (ಪುರಂದ. ೧–೫೯–೧); ಉಟ್ಟ ಸಾಲಿಯ ಸೀರೆ ಕೊಪ್ಪು ಪೇರುರದಲ್ಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೪–೭೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಪ್ಪು; ಕೊಡ. ಕೊಪ್ಪುಂಬಿ]

ಕೊಪ್ಪು$_3$ (ನಾ). ೧. ಸುರುಳಿಯಾಗಿ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ತಲೆಯ ತುರುಬು; ಮುಡಿಗಂಟು. ೨. ತುರುಬಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆ; ಜಡೆಬಿಲ್ಲೆ. 'ಚವರಿ ಕೊಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಕೊಪ್ಪುದಲೆ = ಕೊಪ್ಪುಧರಿಸಿದ ತಲೆ (?): ಇಟ್ಟಳವಾದ ಕೀರ್ತಿ ಮುಖದ ಕೊಪ್ಪುದಲೆಯ ಪಂಚವರ್ಣಗೆಯುಪ್ಪರವಟ್ಟವಾಡಂಬರಮ ಉಂಬಮಾಗೆ (ಮಹಾನೀ. ೧೨–೨೭ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕೊಪ್ಪು; ಕುರುಖ್. ಖೊಸಾ, ಖೊಪ್ಪಾ./ ಪ್ರಾ. ಗೋಪ]

ಕೊಪ್ಪು$_4$ (ನಾ). ಅಂದ; ಚೆಂದ: ಹಾವಭಾವ ವಿಲಾಸ ವಿಭ್ರಮಂಗಳ ನೆಲ್ಲ ತೀವಿ . . . ಅಭಿನಯದ ಕೊಪ್ಪುಗಳ [ಪಾಠಾಂ. ಅಭಿನಯಂಗಳಂ] ತೋಱಿಸುತ (ಪ್ರಾಭರಾ. ೯–೧೫). [← ತಮಿ. ಕೊಪ್ಪು]

ಕೊಪ್ಪುರ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆ; ಮೇಡು (?): ಕಬ್ಬು ಕಾಲ್ವೆಯು ಪಡುವಣ ಉಜುಗ ಗದ್ದೆಯೊಳಗಾಗಿ ಮೂಡಣ ಕೊಪ್ಪುರದಲಿ ಗದ್ದೆ ಖಂಳ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೭೦–೬೪; 1169).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪಲ್; ತೆಲು. ಕೊಪ್ಪರ]

ಕೊಪ್ಪೆ, ಕುಪ್ಪೆ$_2$, ಗೊಪ್ಪೆ$_1$ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕಂಬಳಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ತಲೆಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಗವುಸು; ಗೊರಗು: ಕೊಪ್ಪೆಯಿಂದಮುಲ್ಲಸಿತ ಕಾಷಾಯ ಕಂಥಾ ವೇತ್ರಕೌಪೀನ ಪಾದುಕೆ ಗಳಿಂದ . . . ಶೋಭಿಸುತಿರ್ದ (ಮಹಾಂತೇ. ೬–೧೨). **ಕುಪ್ಪೆ$_2$:** ಕುಪ್ಪೆ ಉಂಟು, ಮಳೆ ಬಂದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಗೊಪ್ಪೆ$_1$:** ಮೂಜುಲೋಕವಲ್ಲವು ಎನ್ನ ಕಂಬಳಿಯ ಗೊಪ್ಪೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದೆನೆಂದು (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೩೭); ತಲೆಯನ್ನೂ ಕತ್ತನ್ನೂ ಮುಚ್ಚುವ ಒಂದು ಗವುಸು (ನಿಲುವಂಗಿ, ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಭಾಗವಾಗಾಗಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಾಗಲಿ ಇರಬಹುದು) ಗೊಂಗಡಿ; ಗೊಪ್ಪೆ; ಕುಂಚಿಗೆ (Hood. ಇಂಕನಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪ್ಯ; ಮಲ. ಕುಪ್ಪ; ತುಳು. ಕುಪ್ಪೆ; ತೆಲು. ಪರ್ಜಿ. ಕುಪ್ಪ]

ಕೊಬರಿ 'ಕೊಬ್ಬರ್ರಿ$_2$' ನೋ.

ಕೊಬಳು 'ಕೊಗಳು' ನೋ.

ಕೊಬಿರಿ 'ಕೊಬ್ಬರ್ರಿ$_2$' ನೋ.

ಕೊಬ್ಬಟ್ಟು (ನಾ). ಭತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ತೆಗೆದ ಹೊಟ್ಟು, —ತೌಡು; "ಕೊಬ್ಬಟ್ಟು = ಭತ್ತದ ಗೊಳಲಿ" (ಗಂಗಾಮು. ೧೦೨). [?]

ಕೊಬ್ಬರ್ರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಬ್ಬಿ ನುಗ್ಗು; ಗರ್ವದಿಂದ ನುಗ್ಗು (?): ಕೂಗಿ ಕೊಬ್ಬರಿವುತ್ತ ಕದಳಿವೃಂದಂಗಳಂ ನಾಗನಿಕರಂ ಪೊಕ್ಕು ಮುರಿವಂತೆ (ತುರಂಗ. ೪೯–೨೮). [ಕೊಬ್ಬು$_1$ (< ಕೊರ್ವು$_1$) + ಪರಿ$_1$]

ಕೊಬ್ಬರ್ರಿ$_2$, ಕೊಪರಿ, ಕೊಪ್ಪರಿ, ಕೊಬರಿ, ಕೊಬಿರಿ, ಖೊಬರಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಒಳಗೆ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡ ತಿರುಳು; ಒಣಗಿದ ಕಾಯಿ: ಕೊಬ್ಬರಿಯು ಕಾಯವೊಳಗಿಲ್ಲಾಯ್ತು (ಗುರುಚಾ. ೧೩–೯೦); ಅವು ಚಿಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ ಒಳಗೆ ಕೊಬ್ಬರಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೫೧); ಅವರಿಗೆ ಕೊಬ್ಬರಿ ಬೆಲ್ಲ ಭತ್ತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯); ಕೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಗಮನವನ್ನು ಕರಟಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸ ಬೇಕಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿಶ. ೫೫); ಎಳ್ಳು ಕೊಬ್ಬರಿ ಬೆಲ್ಲ ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೬–೬೪). **ಕೊಪರಿ:** ಹುರಿಗಡಲೆ ಕೊಪರಿ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩–೧೮); ಹಸನಾದ ಕಡಲೆ ಕೊಪರಿ ಬೆಲ್ಲ ಬಿಳಿಯೆಲೆ ರಸದಾಳಿಗಬ್ಬದಕೆಗಳಾ(ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫–೧೧೦). **ಕೊಪ್ಪರಿ:** (ಸಿರಿಕೋ. ೧೩೮). **ಕೊಬರಿ:** ತಿಪಟೂರು ಕೊಬರಿ (ರೂಢಿ). **ಕೊಬಿರಿ:** ಮೆಣಸು ಝುಲ್ಲಿಪಟ್ಟೆ ಕೊಬಿರಿ ಕವಾಡ ಮುಂತಾದ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗಂ. ೫೩–೩೧; 1674). **ಖೊಬರಿ:** ಅಡಕೆ ಝುಲ್ಲಿ ಪಟಿ ಖೊಬರಿ ಕವಾಡ ಅಕ್ಕಿ . . . ಜವಳಿ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೮–೧೫; 1670).

ಕೊಬ್ಬರಿಚಟ್ನಿ = ಕೊಬ್ಬರಿಯ ತುರಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ರುಬ್ಬಿದ ಚಟ್ನಿಣಿ; ಕಾಯಿಚಟ್ನಿ: (*). **ಕೊಬ್ಬರಿತುಪ್ಪ** = ಕೊಬ್ಬರಿಯೆಣ್ಣೆ: (*) **ಕೊಬ್ಬರಿದೋಸೆ** = ಕೊಬ್ಬರಿ ತುರಿಯನ್ನು ಅರೆದು ಹಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿ ಮಾಡಿದ ದೋಸೆ: (*). **ಕೊಬ್ಬರಿಬಟ್ಟಲು** = ೧. ತೆಂಗಿನ ಕಾಯನ್ನು ಒಡೆದಾಗ ಆಗುವ (ಎರಡು) ಹೋಳು. ೨. ಒಣಗಿದ ಕೊಬ್ಬರಿಗಿಟುಕಿನ ಹೋಳು: ಎರಡು ಕೊಬ್ಬರಿಬಟ್ಟಲು ಕೊಡು(ರೂಢಿ).

ಕೊಬ್ಬರಿಯೆಣ್ಣೆ, ಖೊಬ್ಬರಿಯೆಣ್ಣೆ = ಕೊಬ್ಬರಿಯನ್ನು (ಗಾಣದಲ್ಲಿ) ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ: (ಃ); ಖೊಬ್ಬರಿಯೆಣ್ಣೆಯ ಡಬ್ಬಿಗಳನ್ನು . . . ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆನೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ಕೊಬ್ಬರಿಸರ = (ಹೋಳಿಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ) ಕೊಬ್ಬರಿ ಬಟ್ಟಲುಗಳ ಸರ: (ಃ). ಕೊಬ್ಬರಿಹಿಂಡಿ = ಕೊಬ್ಬರಿಯಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಚರಟ: ಕೊಬ್ಬರಿಹಿಂಡಿಯನ್ನು ದನಗಳಿಗೆ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಪ್ಪರೈ, ಕೊಪ್ಪರಿ; ಮಲ. ಕೊಪ್ಪರ; ತುಳು. ಕೊಪ್ಪರ, ಕೊಪ್ಪರಿ, ಕೊಬರಿ; ತೆಲು. ಕೊಬ್ಬರಿ, ಕೊಬ್ಬೆರ. / ಹಿಂ. ಖೋಪ್ರಾ; ಇಂ. Copra]

ಕೊಬ್ಬಾಟ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದ ವರ್ತಿಸುವಿಕೆ; ಅಹಂಕಾರ: (ಃ).
[ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$) + ಆಟ]

ಕೊಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕಿನ ಮನುಷ್ಯ; ಅಹಂಕಾರಿ: (ಃ).
[ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$) + -ಇಗ]

ಕೊಬ್ಬಿಲ (ನಾ). ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ; ಗಾವಿಲ: ದೇಸಿಗನೆಡಗ ನಾಡಾಡಿ ಕೊಬ್ಬಿಲಂ ಬೇಳ್ಪ ತಿರಿಕುಳಿ (ಸಂಸಪ. ೨೪-೧೦).
[ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$) + -ಇಲ]

ಕೊಬ್ಬಿಸು 'ಕೊರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಕೊಬ್ಬು$_1$ 'ಕೊರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಕೊಬ್ಬು$_2$ 'ಕೊರ್ವು$_2$' ನೋ.

ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನ (ನಾ). ತುಂಬು ಹರಯ; ಏರುಂಜವ್ವನ. 'ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನೆ' ಪರಾ. [ಕೊಬ್ಬು$_1$ (< ಕೊರ್ವು$_1$) + ಜವ್ವನ]

ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನೆ (ನಾ). ತುಂಬು ಹರಯದವಳು; ಏರುಂಜವ್ವನೆ: ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನೆಯರ ಕೋವಮಲಾಂಗವ ರಾಯ ತಬ್ಬಲಾಕ್ಷಣ ಸುಖದಿಂದ (ಭರಚ. ೩೧-೧೨೦). [ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನ + -ಎ$_2$]

ಕೊಬ್ಬುದೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ನೆಣದ ತೆಕ್ಕೆ, —ರಾಶಿ: ಮೂಳೆ ಬಿಕ್ಕುಗಳ ಸಂದಣಿ ಕೊಬ್ಬುದೆಕ್ಕೆ ಕಾಳಿಜಗಳೆಕ್ಕೆಕ್ಕೆ ತದ್ರಣರಂಗದೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ ತೀವೆ (ಚಬಪು. ೪೮-೫೬). [ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$) + ತೆಕ್ಕೆ$_2$]

ಕೊಬ್ಬೆಯಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಲ್ಲದ ತುಱುಗೊಣ್ಡೋಡೆ ಕೊಬ್ಬೆಯಯ್ಯಱಿದುಂ ಬಲಿಸಯ್ಯಂ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿ ಬಿದಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೨-೨; 950). [ಕೊಬ್ಬೆ ? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೊಬ್ಬೇರು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಪ್ಪವಾಗು; ಸಮೃದ್ಧವಾಗು: (ಃ). ೨. ಒರಟಾಗು; ಬಿರುಸಾಗು: ಎಣ್ಣೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಕೊಬ್ಬೇರಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$) + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೊಮ (ನಾ). ದಿಬ್ಬ; ಪ್ರದೇಶ: ಮೂಡಗರೆಲ್ ಬನ್ದು ಇರ್ಪ್ಪೆಯ ಕೊಮದೆ ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಲಿ ಅಳರಿಯೆ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೮೯; 812). [← ತಮಿ. ಕೊಮ್ಮೈ]

ಕೊಮಟಿ 'ಕೋಮಟಿ' ನೋ.

ಕೊಮಟಿಗ 'ಕೋಮಟಿಗ' ನೋ.

ಕೊಮರ 'ಕುವರ$_2$' ನೋ.

ಕೊಮರಂಗುಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಲ್ಲೂರು ಕೊಮರಙ್ಗುನ್ದು ಇಗ್ಗಲೂರು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩-೬; 890). [?]

ಕೊಮರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಬೂತಾಳೆ, ನೆಗಿಲು ಕೊಮರಕ, ಹಾವು ನಂಜಿನಗಿಡ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). [?]

ಕೊಮರಗದ್ಯಾಣ 'ಕುಮಾರಗದ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಕೊಮರಗುಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಮರಗುಣ್ಟೆ (ಎಇ. I, ೩೫೦-೬; 900). [?]

ಕೊಮರಮಂಗಲ 'ಕೊಮಾರಮಂಗಲ' ನೋ.

ಕೊಮರವೆಡಂಗ (ನಾ). ಬೆಡಗನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕುಮಾರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಜಯದಂಕಕಾಱ ಕೊಮರವೆಡಂಗ ಶ್ರೀಮದ್ಪೆರ್ಮನಡಿಗಳ್ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೦-೬; 999).
[ಕೊಮಾರ (< ಕುವರ$_2$) + ಬೆಡಂಗ]

ಕೊಮರಿ$_1$ 'ಕುವರಿ' ನೋ.

ಕೊಮರಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ (?): ಗೇರ ಹರಳು, ಓವು, ಎಳ್ಳು, ಕೊಮರಿ, ಹಳೆಬೆಲ್ಲ ಇವಂ ಖಲ್ವದಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಎಲಚಿಕಾಯ ಪ್ರಮಾಣ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ . . . ನಿತ್ಯವೂ ಸೇವಿಸಲ್ ಬಹುಮೂತ್ರ ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೩೯೧). [?]

ಕೊಮರುಲಪಱ್ರು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಪಡುವಣದೆಸೆ ಪೋತುಂಗಲ್ಲು ಕೊಮರುಲಪಱ್ರು ಕಾಮ್ಮರ್ಗಿಲ ಪುಣಸೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೮-೩೩; 878). [?]

ಕೊಮಾರ$_1$ 'ಕುವರ$_2$' ನೋ.

ಕೊಮಾರ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಿಯಗೆಲ್ಲರ್ಕಾಗಿ ಕೊಮಾರನ್ಕ್ಕೆರ್ಕೊಳತ್ತು ಒಗಬಳ್ಳಿಯುಳೆಱಿದು ಏಱೊ್ಟಂ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧-೧೧; 775). [< ಸಂ. ಕುಮಾರ]

ಕೊಮಾರ$_3$ (ನಾ). ಮನೆಯ ಸೂರಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ತೊಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಮರದ ಗುಜ್ಜು: ಮಾಳಿಗೆಗೆ ಹರಹರುವ ಜಂತಿ ಬಿಗಿ ತೊಲೆಗಳು ಕೊಮಾರ ಹಂಜರ ನೆಲವು ಕದ ಬಾಗಿಲ ವೊರ ವಸೆ ಮೊದಲಾದವರೊಳನೇಕಮಾದರುಂ (ಭಕ್ತಸ. ೩೬-೩). [?]

ಕೊಮಾರತಿ 'ಕುಮಾರಿತಿ' ನೋ.

ಕೊಮಾರತ್ತಿ 'ಕುಮಾರಿತಿ' ನೋ.

ಕೊಮಾರಪೈಕ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಸಿಂದೀ ತೆಗೆಯುವ ಜಾತಿಗಳ ಪಟ್ಟಿ . . . ೪ ಕೊಮಾರಪೈಕರು: ಕೊಮಾರಪೈಕರೆಂದರೆ ಕಲಾದಗಿಯ ಕೊಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ಶಿಷ್ಯರೆಂಬ ಅರ್ಥವಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೬೮).
[ಕೊಮಾರ$_1$ (< ಕುವರ$_2$) + ಪೈಕ]

ಕೊಮಾರಮಂಗಲ, ಕೊಮರಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಮಾರಮಂಗಲದೊಡೆಯ ನಾಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ ಕಣ್ಣಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೪೩-೧೨; 960). ಕೊಮರಮಂಗಲ: (ಇಆ. VIII, ೨೧೩-೨೩; 950 ನೋ). [?]

ಕೊಮಾರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಿರಿಯ ಮುಗುಳಿಯ ಕೊಮಾರಯ್ಯನುಂ ಪಲ್ಮಾಡಿಯ ಮೆನ್ನಮ್ಮೆ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩-೧೩; 899). [ಕೊಮಾರ$_2$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೊಮಾರಸೇನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಮಾರಸೇನ ಭಟಾರರ್ ಪಡೆದ ಸ್ತಿತಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೬-೧೨; 960). [?]

ಕೊಮಾಲ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಟ್ಪುಲಿಗೆ ಪಡೆವೋದಲ್ಲಿ ಕೊಮಾಲರಾ ಮಗನ್ಪಾಣ್ಡಪ್ಪನ್ ಕಾಳೆಗದುಳ್ ಸತ್ತಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೫-೬; 750). [?]

ಕೊಮೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಗೆಯಾಡು; ಗೆಮೆ: ಕುರುಕುವರರೊಳೆ ಮೊಳೆತಕಟಸೂಯೆ . . . ದ್ವೈಧ್ಯದ ತೃಣಾಗ್ನಿ ಕೊಮೆಕೊಮೆದು ಸಿಮಿಸಿಮಿಸುತಿದೆ (ಹಬ್ಬೆರ. ೨೪-೧೬). 'ಕುಮುಲು' ಪರಾ.
[? . / ತಮಿ. ಕುಮೈ]

ಕೊಮೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ನಿತ್ತರಿಸು; ಸಾಧಿಸು: ಯಾರನ್ನು ಕಳಿಸಿದರೂ ಅವರು ಕೊಮೆಯುವುದು ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೊಮ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : ಜೇನುಕಡ್ಡಿ ಚೂರು, ಕೊಮೆ (ಮೈಔಗ. ೩೦-೫೭೭). [?]

ಕೊಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಾನಸವಂಶ ಕೂರ್ಮ್ಮನಿಭಕೊಮ್ಮ ಜಗದ್ವಿನುತಾತ್ತಶಾಂಬಿಕಾಸೂನುಃ (ಇಆ. XIX, ೨೭೨-೧೧ ; 1054). [?]

ಕೊಮ್ಮಗುಱಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಈ ಕಲ್ಲ ಶ್ರೀ ಬುತೇಂದ್ರಗಾವುಣ್ಡಂ ಕೊಮ್ಮಗುಱಿಯಮ್ಮಂ ನಿಱಿಸಿದೋರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೯-೪ ; 883). [?]

ಕೊಮ್ಮಣ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ಕೊಮ್ಮಣ ವಿಷಯೇ . . .ಕುಣ್ಣಿವಾರ್ಕ ಗ್ರಾಮೋದತ್ತಃ (ಇಆ. VII, ೧೭೨-೧೭ ; 500). [?]

ಕೊಮ್ಮದಿಚೆಱು (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಪೂರ್ವ್ವದಿಶಾ ಭಾಗದೊಳ್ ಕಲ್ಮಡುವುಂ ಕೊಂಮದಿಚೆಱುವುಂ ಆಗ್ನೇಯದೊಳೆಱಿಯ ಬಾಗುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೧-೪೨ ; 1057).

[ಕೊಮ್ಮದಿ ? + ಚೆಱು]

ಕೊಮ್ಮೆ$_1$ (ನಾ). ಕಾಳುಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿ ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಿದಿರು ಅಥವಾ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಳಗೆ; ಸಣ್ಣ ಓಡೆ: ನಿನ್ನನಱಿತು ಅಱಿದೆನೆಂದಡೆ ನಾ ಕುತ್ತದ ಕೊಮ್ಮೆ ನೀ ಮದ್ದಿನ ಗುಳಿಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೦-೩೯೮); ಭತ್ತ ತುಂಬುವ ಕೊಮ್ಮೆಗಳನ್ನು . . . ತರುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೮) ; ಜೋಳದ ಕೊಮ್ಮೆಯೊಳಗಿದ್ದ ಇಲಿ ಕೆಳಗೆ ನೆಗೆದು ಬಿಲವನ್ನು ಸೇರಿತು (ಧೂಮಮು. ೫೭) ; ಕೊಮ್ಮೆಯ ತಳದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸೇರು ಅಕ್ಕಿ ಇತ್ತು (ಹುಲಿಹಾ. ೩೦೪) ; ನಿಮ್ಮನೆ ಎಮ್ಮೆ ಇದ್ದರೆ ನಮ್ಮನೆ ಕೊಮ್ಮೆ ಇದೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಮ್ಮೈ ; ಮಲ. ಕೊಮ್ಮ ; ಕೊಡ. ಕೊಮ್ಮೆ]

ಕೊಮ್ಮೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ; ಗಣಜಿಲು : ಚಿತ್ತಮೂಲ ಕೊಮ್ಮೆ . . . ಇಷ್ಟನೂ ಹುರಿದು ಪುಳ್ಳಂಪುರಚಿ ರಸದಲ್ಲಿ ಅರೆದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೮) ; ಕೊಮ್ಮೆಬೇರಂ ನೀರಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯೆ ಮೂಸು ಬೀಳ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೦೭). ೨. ಒಂದು ಪಂಗಡ, —ಕುಲ : ಕೊಮ್ಮೆಯರುಂ ಆರುಮಲ್ಯೆಯಿರ್ ಸಿರಾಮ ದೇವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೭೮-೧೨ ; 1249) ; ವಿಚಾರಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೋವೆಯರು ಕೊಮ್ಮೆಯರು ಸವಿಸರು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಭುಗಳ ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೧೮-೧೪ ; 1491). [?]

ಕೊಮ್ಮೆ$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಕೊಬ್ಬು ; ಅಹಂಕಾರ : ಅವನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಕೊಮ್ಮೆ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕೊಮ್ಮೆ]

ಕೊಯ್, ಕುಯ್, ಕುಯಿ$_1$, ಕೊಯಿ, ಕೊಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು ; ಸೀಳು ; ಹೋಳುಮಾಡು : "ಕೊಯ್ - ಲವನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಶಾಡ್ವಲ ತೃಣತತಿ ಖಡ್ಗದಿನಿಳಾಧಿಪಂ ಕೊಯ್ದು ನಿರ್ದಯದಿಂ ಪೀಡಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೯) ; ಪೊಲೆಯರಂತೆ ಕೊಯ್ಕೆ ನುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೧) ; ಭಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಮಾಡಬಾರದು ಕರಗಸದಂತೆ ಹೋಗುತ್ತ ಕೊಯ್ವು[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಱಿಯುವು]ದು ಬರುತ್ತ ಕೊಯ್ವುದು (ಬಸವ. ೨೧೨) ; ಕಳ್ಳರ ನಿವಹದಲ್ಲಿ ಕಂಡವನ ತೊಡೆಯ ಕೊಯ್ದು ಕತ್ತಿಯಲಿ (ಸಂಭಪ. ೨೫-೧೫). ೨. ಗಿಡದಿಂದ ಹೂವು, ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಎತ್ತು, —ಬಿಡಿಸು ; ಕೀಳು : ಆಮೋದ ಕುಸುಮ ಸಮಿತಿಯನಾ ಮರಗಳೊಳಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದುಮಿಲ್ಲಿಗೆ ಬರ್ಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೩೩); ವನಕುಸುಮಂಗಳಂ ಬಗೆಗೆವಂದುವನಟ್ಟಿಯೊಳಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೬); ಕೈದಣಿವನಕ ನಾನಾ ಪುಷ್ಪಂಗಳ ಕೊಯ್ದು ಪೊಟ್ಟಣವ ಕಟ್ಟಿದರು (ಮೋಹತ. ೪-೫೬). **ಕುಯ್** : ೧. ಕರಗಸದ ನಡು ಬಡವಾದರೆಯು ಕುಯ್ದಿಕ್ಕದೇ ತರುವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೨೮); ಪುಯ್ಯಲ್ಗುವನೆದೆಗರುಳಾ ಕುಯ್ಯಲೆಣಿಸುವುದು ಮತವೆಯಿಂದಾ ಬಲುಗೈಯ್ಯನ ನುಡಿಗೇಳಿದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೬೮). ೨. ಪುಷ್ಪಕರಂಡಕಂಗಳಂ ಕೊಂಡು ಪೂದೋಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಿಚ್ಚಲುಂ ಪೂಗಳಂ ಕೊಯ್ದುಕೊಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೪೨). ೩. (ಆಲಂ) ಪಿಟೀಲು ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿಸು, —ನುಡಿಸು : ಅವನ ಹಿಂದೆ ನೇಪಥ್ಯದ ಎರಡುಕಡೆ ಇಬ್ಬರು ಪಿಟೀಲುವಾದ್ಯಗಾರರು ನಿಂತು ಕುಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು (ನಟಸಾ. ೧೨). **ಕುಯಿ$_1$** : ೧. ರಸಗಳಂ ಬೇಱಿ ಬೇಱಿಕ್ಕಿಯಿವ ಸುರುಳಿ ಕುಯಿದಿಕ್ಕಲವು ತಾನದಱ ಹೆಸರ ಮಂಡಗೆಯುರುಳಿ ಪೆಸರಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೩೮) ; ಅವಳ ಗಂಡನು ಇದನ್ನು ಕಂಡು ಹೆಂಡತಿಯ ಮೂಗನ್ನು ಕುಯಿದನು (ನೀತಿಚಿಂ. ೧೧-೬). **ಕೊಯಿ** : ೧. ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ನೀಡುವಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವಿಲ್ಲದಿರ್ದಡೆ ನೀನಂದೆ ಮೂಗ ಕೊಯಿ (ಬಸವ. ೫೪). ೨. ಕುಸುಮ ಪತ್ರೆಗಳಂ ಕೊಯಿದು (ಬಸಪು. ೩೧-೨೧). **ಕೊಯ್ಯು** : ೧. ತೆಂಗಿನಮರ ಯಾಕೆ ಹತ್ತುತ್ತಿ ಅಂದರೆ ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ಹುಲ್ಲು ಕೊಯ್ಯೋದಕ್ಕೆ ಅಂದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ತಳಿರುಗಳ ಚಿವುಟುತ್ತಹೊಸ ಹೂಗಳನು ಕೊಯ್ಯುತ . . . ವಿಹರಿಸುತಲಿರುತಿಹರು (ತಿಮ್ಮಆ. ೩-೧೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಯ್ ; ತುಳು. ಕೊಯಿ ; ತೆಲು. ಕೋಯು ; ಕುವಿ. ಕೋಯಿ ; ಕುಇ. ಕೋವ]

ಕೊಯಕ 'ಕುಯಕ' ನೋ.

ಕೊಯತ 'ಕೊಯ್ತ' ನೋ.

ಕೊಯತೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪಡ್ಡಾಗೆ ಕೊಯತೂರು ಪನ್ನಿಚ್ಛಾರ್ಸಿರ ಭೂಮಿಯನ್ ಆಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೨-೧೪ ; 810) ; ನೀಲಗಿರಿ ಕೊಂಗುನಂಗಲಿ ಕೋಳಾಲಂ ತೆರೆಯೂರು ಕೊಯತೂರು ಕೊಂಗಳಿಯುಚ್ಚಂಗಿ ತಲೆಯೂರು (ಎಕ. II, ೧೩೨-೨೭ ; 1173). [?]

ಕೊಯಲಾಳಿ 'ಕೊಯ್ಲಾಳಿ' ನೋ.

ಕೊಯಲು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯಳಭೂಮಿ (ನಾ). ಸಾಗುವಳಿ ಭೂಮಿ (?) : ಆಲಗುವಳಿಯ ಗ್ರಾಮದಲು ಪ್ರತಿಷ್ಟೆಯ ಮಾಡಿದಕೆ ಕಲಶಾಸನದ ಭೂಮಿ ಕೊಯಳ ಭೂಮಿಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಟೆಯ ಮಾಡಿದ ಶಿಲಾಶಾಸನದ ಭೂಮಿ ಸಹವಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೩೧-೭೬ ; 1408).

[ಕೊಯಳ ? + ಭೂಮಿ]

ಕೊಯಿ 'ಕೊಯ್' ನೋ.

ಕೊಯಿಕ 'ಕೊಯ್ಕ$_2$' ನೋ.

ಕೊಯಿಕತನ 'ಕೊಯ್ಕತನ' ನೋ.

ಕೊಯಿಕೀರೆ, ಕುಯಿಕೀರೆ, ಕೊಯಿಗೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು ; ಕೀರೆಸೊಪ್ಪು : "ಚಿಲ್ಲೀ - ಭೃಂಗವಲ್ಲೀ ಚೀಲಿಕೆ ಕೊಯಿಕೀರೆ, ಸಿಪಾರೆ ? " (ಓಷಧಿ ೫೭). **ಕುಯಿಕೀರೆ** : ಮತ್ತುಳಿದ ತುಪ್ಪೋಗರಕ್ಕೆ ನಱುವಲು ಚಕ್ಕವತ್ತ ಕುಯಿಕೀರೆ ಕೆಂಪಿನ ಹಱಿವೆಯಾದಿಯಾಗಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೧೮). **ಕೊಯಿಗೀರೆ** : "ಲಘುಪತ್ರಾ— ಕೊಯಿಗೀರೆ " (ಓಷಧಿ. ೧೪೨). [?]

ಕೊಯಿಗೀರೆ 'ಕೊಯಿಕೀರೆ' ನೋ.

ಕೊಯಿಗುಱಿ 'ಕೊಯ್ಗುಱಿ' ನೋ.

ಕೊಯಿತ 'ಕೊಯ್ತ' ನೋ.

ಕೊಯಿಲ್ 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯಿಲಾಳಿ 'ಕೊಯ್ಲಾಳಿ' ನೋ.

ಕೊಯಿಲಾಳು, ಕುಯಿಲಾಳು (ನಾ). = ಕೊಯ್ಲಾಳಿ : ಕೊಯಿಲಾಳುಗಳು ಬಿಟ್ಟ ಧಂವರ್ಮ ಹೇಜಿಂಗೆ ವೀಸ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪–೨೨ ಅಡಿಟ ; 1034). **ಕುಯಿಲಾಳು :** ಈ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಕುಯಿಲಾಳುಗಳು ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
[ಕೊಯಿಲು (< ಕೊಯ್ಲು) + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಕೊಯಿಲಿ 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯಿಲು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯಿಲೆ$_1$ (ನಾ). ಕೊಯ್ಯುವ ಆಯುಧ : ಜಗವೆಲ್ಲ ಕಾಂಬ ಕಣ್ಣು ತನ್ನ ಕೊಂಬ ಕೊಯಿಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿಗೆ]ಯ ಕಾಣಲಱಿಯದು (ಬಸವ. ೧೨೩); ಇರ್ವಲದೊಳಗಿಱಿದಾಡಿ ಮಡಿದರಂದು ಕೊರ್ವಿದ ಕೊಯಿಲೆ ರಾವುತರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೯೭). [< ಕೊಯ್ಲು]

ಕೊಯಿಲೆ$_2$ 'ಕೊಯ್ಲೆ' ನೋ.

ಕೊಯಿಲೆವಿಂಡ 'ಕೊಯ್ಲೆವಿಂಡ' ನೋ.

ಕೊಯಿಲ್ವಸದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಸದಿಯ ಹೆಸರು (?) : ದುಗ್ಗಮಾರ ಕೊಯಿಲ್ವಸದಿಗೆ ಅಱುಗಣ್ಡಗ ಬ್ಬೆದೆ ವಂಣ್ಣೊಟ್ಟರ್ (ವೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೫೮–೨ ; 875). [ಕೊಯಿಲ್ ? + ಬಸದಿ]

ಕೊಯಿಸು 'ಕೊಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಕ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಭೇರುಂಡಂ ಪೊಜಸು ಕಾಗೆ ಗಂಬೊಂದುರಿಗಂ ಕಾಱು ಕಿಱುವೀಳೆ ಕೊಯ್ಕಂ ಕೀರಂಜಂ ಹರಡೆ ಸುರಗಿಗಿಡಿ ಪೆರ್ಗಿಡುಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೩ ಶೂದ್ರಕ). [?]

ಕೊಯ್ಕ$_2$, ಕೊಯಿಕ (ನಾ). ೧. ಕೊಯ್ಯುವವನು ; ಕತ್ತರಿಸುವವನು. 'ಎದೆಗೊಯ್ಕ', 'ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ' ಪರಾ. **ಕೊಯಿಕ.** 'ಎದೆಗೊಯಿಕ' ಪರಾ. [ಕೊಯ್ + -ಕ$_3$]

ಕೊಯ್ಕ$_3$ 'ಕುಯಕ' ನೋ.

ಕೊಯ್ಕತನ, ಕೊಯಿಕತನ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ ; ಕುಹಕತನ: ಮೂಕೊಱೆಯರ್ಕೆ ರಕ್ಕಸರು ನಿಮಗೇಕೆಲವೊ ರಣವಕಟ ತಂದೆಯ ಕೊಯ್ಕತನವನು ಕಾಣುತಂಗೈಸುವರೆ ಸಂಗರಕೆ (ತೊರರಾ. ೬–೩೮–೬). **ಕೊಯಿಕತನ.** 'ಎದೆಗೊಯಿಕತನ' ಪರಾ.
[ಕೊಯ್ಕ$_3$ (< ಕುಯಕ) + -ತನ]

ಕೊಯ್ಕಿ (ನಾ). (ಮೂಗು, ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದುದನ್ನು) ಕೊಯಿಸಿಕೊಂಡವಳು,—ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು. 'ಕಿವಿಗೊಯ್ಕಿ' ಪರಾ.
[ಕೊಯ್ಕ$_2$ + -ಇ$_2$]

ಕೊಯ್ಕೆ (ನಾ). ಕೊಯ್ಯುವವಳು ; ಕತ್ತರಿಸುವವಳು. 'ಗಂಟುಗೊಯ್ಕೆ', 'ಗೋಣುಗೊಯ್ಕೆ' ಪರಾ. [ಕೊಯ್ಕ$_2$ + -ಎ$_2$]

ಕೊಯ್ಕೊರಳು 'ಕೊಯ್ಗೊರಳು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಗತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೊಯ್ಯುವ ಕತ್ತಿ : ನೃಪತಿ ಕಟ್ಟಾಸುರದ ಕೊಯ್ಗಾಱರಂ ಕರೆಸಿ ತೆಗೆಸಿದಂ ಮಸೆವ ಕೊಯ್ಗತ್ತಿಗಳನು (ಜೈವಿಭಾ. ೨೬–೫೧). ೨. ಈಳಿಗೆ: "ಈಟಿಗೆ ಕೊಯ್ಗತ್ತಿಯಕ್ಕು ಬುಧರಿಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೦೮). [ಕೊಯ್ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಯ್ಗಾಱ (ನಾ). ಕೊಯ್ಯುವವನು ; ಕೊಯ್ಯುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು : ನೃಪತಿ ಕಟ್ಟಾಸುರದ ಕೊಯ್ಗಾಱರಂ ಕರೆಸಿ ತೆಗೆಸಿದಂ ಮಸೆದ ಕೊಯ್ಗತ್ತಿಗಳನು (ಜೈವಿಭಾ. ೨೬–೫೧).
[ಕೊಯ್ + -ಕಾಱ]

ಕೊಯ್ಗುರಿ 'ಕೊಯ್ಗುಱಿ' ನೋ.

ಕೊಯ್ಗುಱಿ, ಕುಯ್ಗುರಿ, ಕುಯ್ಗುಱಿ, ಕೊಯಿಗುಱಿ, ಕೊಯ್ಗುರಿ (ನಾ). ೧. ಕೊಯ್ಯಲೆಂದು ತಂದ ಕುರಿ ; ಬಲಿಕೊಡುವ ಕುರಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಮೂಢ; ತಿಳಿಗೇಡಿ : ಕೊಯ್ಗುಱಿಗಳಿರ ಕೇಳಿ ಶಂಕರನ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯದುನ್ನತಿಯ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೩–೪೦). **ಕುಯ್ಗುರಿ:** ೧. ಕುಯ್ಗುರಿಯನೆಂತಂತೆ ಸಾವು ಬದುಕಿನ ನಡುವೆ ಕರುಣೆ ಗರಗಸದಿಂದೆ ಸೀಳುವರು ಬೆಲೆಗೆ (ಕೋಗಿಲೆ. ೧೫–೧೫). **ಕುಯ್ಗುಱಿ :** ೧. ತನ್ನ ಸೇನೆಯನು ಪರಬಲಕೆ ಕುಯ್ಗುಱಿಮಾಡಿ ನಾಡುಬೀಡಂ ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡನಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ನೃಪತಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೫೪). **ಕೊಯಿಗುಱಿ :** ೧. ಪಾಡಬಂ ಪೊರೆವ ಕೊಯಿಗುಱಿಯೊ . . . ಪೇಳನೆ ಮೆಱೆದುದರರೆ ಬಹುಬಂಧು ಭೂಪರಿವೃತಮಾದ ಸಿಂಧು (ಚೇರಮ. ೧–೨೬). **ಕೊಯ್ಗುರಿ :** ೧. ಕೊಯ್ಗುರಿಯ ಹಿಂಡಂತೆ ನಡೆದರು ವೈಗೊಡು ತಲೇ (ದೇವೀಪ್ರ. ೬೨). [ಕೊಯ್ + ಕುಱಿ$_2$]

ಕೊಯ್ಗೊರಳು, ಕೊಯ್ಕೊರಳು (ನಾ). ಕೊಯ್ದ ಕೊರಳು ; ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕತ್ತು : ನೂಕಿ ಕೊಯ್ಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಯ್ಕೊ]ರಳುಗಳು ಮುಂಡದ ಮೂಕಿನಲಿ ನೆಗೆದೊಗುವ ನೆತ್ತರು ನಾಕವನು ನಾದಿದುದೆನಲು ಸವಱಿದನು ಪರಬಲವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೪೪). **ಕೊಯ್ಕೊರಳು :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಕೊಯ್ + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಕೊಯ್ತ, ಕೊಯತ, ಕೊಯಿತ (ನಾ). ೧. ಕೊಯ್ಯುವಿಕೆ; ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಕಟಾವು ; ಕೊಯ್ಲು : ಬಳ್ಳಿಗಳು . . . ೧೮ ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ತಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೧೮). ೨. ಕೊಯ್ಯುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತಿ : ಕಟುಕನೊಬ್ಬ ಕೊಯ್ತವನ್ನು ಹದನವಾಗಿ ಮಸೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ಕನಸೆ. ೪). **ಕೊಯತ :** ೨. ಮಲ್ಲನು ಕೊಯತ, ಹಗ್ಗ ಹೆಗಲಿಗೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಮುಳ್ಳು ಬಡಿಯಲು ಹೊರಟನು (ವಾಸನಾ. ೬೨). **ಕೊಯಿತ :** (೩). [ಕೊಯ್ + -ತ$_3$]

ಕೊಯ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ದು ತರು ; ಕತ್ತರಿಸಿ ತರು : ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆಯನಾಗ ಕೊಯ್ತಂದು (ಬಸಪು. ೧೮–೩೦) ; ಇಳೆ ಹೊರದಂತು ದಯಿಸಿದ ದೇಹಿಗಳ ಬಳ್ವೆಳೆಗೊಯ್ತಂದು ಕೃತಾಂತ ತಳುವದೊಕ್ಕುವ ಕಳನಂತೆ . . . ಒಪ್ಪಿತಾ ರುದ್ರಭೂಮಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೯).
[ಕೊಯ್ + ತರ್]

ಕೊಯ್ತಲೆ 'ಕೊಯ್ದಲೆ' ನೋ.

ಕೊಯ್ತಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ದುಕೊಂಡು ತಿನ್ನು; ಕತ್ತರಿಸಿ ತಿನ್ನು: ತನ್ನೆದೆಯಡಗನೆ ಕೊಯ್ತಿಂಬ ದೇವರ್ಕಳಟ್ಟುಳಿಯಿಂದೆ ಸಾವುದೆ ಸುಖವೆಂದು (ಮೋಹತ. ೧೮–೧೦೬). [ಕೊಯ್ + ತಿನ್$_1$]

ಕೊಯ್ತೆ (ನಾ). = ಕೊಯ್ತ. 'ಕೊಯ್ತೆವೋಗು' ಪರಾ.
[ಕೊಯ್ + -ತೆ$_1$]

ಕೊಯ್ತೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ತಕ್ಕೆ ಈಡಾಗು ; ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು: ಕಿಱಿದೊಡೆ ಕೊಯ್ತೆವೋಗೆ ಕಡೆವಾಯ್ ಕಡಿವೋಗೆ ಕೊರಲ್ ಬಳೆವೋಗೆ ಮೋಱೆ ಮುಕ್ಕುವೋಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೬–೧೫).
[ಕೊಯ್ತೆ + ಪೋಗು$_1$]

ಕೊಯ್ದಲೆ, ಕೊಯ್ತಲೆ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆ; ಕೊಯ್ದು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದ ರುಂಡ : ನೀಗಿದರಸುವ ನಸೆಮಸೆಗಕ್ಕುಡಿಸಿದವರು ಬಿದಿರಿದರು ಕೊಯ್ದಲೆಗಳನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೨೧). **ಕೊಯ್ತಲೆ:** ಕೊಯ್ತಲೆಯಧಮಾ ನೀಚಾ ಸ್ವಾಮಿಯನಿಂತೆಂಬಾ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭–೨೧).
[ಕೊಯ್ + ತಲೆ$_1$]

ಕೊಯ್ದಾಳು (ನಾ). (?) : ಕಜ್ಜ ಯಾ ಮೇಗೆ ಪಡೆಗೆಯ್ದಾ ಕೊಯ್ದಾಳು ಕಾದು . . . ಬಲಮೇಗೆ ಎಟ್ಟನ್ದವು (ಎಕ. X (s), ಬಾಗೆಪ. ೮೩–೫ ; 820). [?]

ಕೊಯ್ಮಾಳಿ (ನಾ). = ಕೊಯ್ಯಾಳ್ (?) : ಗಾತ್ರದಲೊನ್ದು ಪೇಱಂ ಕೊಯ್ಮಾಳಿ ಬೋಜಂಗ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೧೨೨-೨೬ ; 956). [?]

ಕೊಯ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಕೊಯ್ಯರ ಅಜಯಪಾಲ್ಲ ಗೊರವ ಕೊಳಸೂಡಿದ ಕದವು ಪರಿವಲ್ಲಿ ಮುನ್ದಾಗಿ ಬನ್ದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೦-೨ ; 900). [?]

ಕೊಯ್ಯಂಗೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಚೌಕಬಾರ, ಕೊಯ್ಯಂಗೊಟ್ಟೆ, ಹುಲಿಕುರಿ ಆಟ, ಚತುರಂಗ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೧೩). [?]

ಕೊಯ್ಯಕೊಱುನಾಡು 'ಕೊಯ್ಯಕೊಱನಾಡು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯಕೊಱನಾಡು, ಕೊಯ್ಯಕೊಱುನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ರಾಜೇಂದ್ರ ಚೋೞ ಪೊಂಪಲ ಮಾರಾಯರ ಕೊಯ್ಯಕೊಱನಾಡ ಮಿಣ್ಣುಗಲ್ಲಲ್ ಪಲ್ಲವ ಕಚ್ಚೆನ್ದು ಹೊಸಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೦-೯; 1047). **ಕೊಯ್ಯಕೊಱುನಾಡು :** ಮಹಾರಾಜವಾಡಿ × × ಱು ಸಾಸಿರದ ಬಳಿಂ ಕೊಯ್ಯಕೊಱುನಾಡು ಮುನ್ನೂಱ ××× ಕೊಱ ಗಾವುಣ್ಡ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೭೩-೬; 1053).

[ಕೊಯ್ಯಕೊಱ ? + ನಾಡು]

ಕೊಯ್ಯಲ್ 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯಾಳ್ (ನಾ). ಕೊಯ್ಯುವ ಆಳು ; ಇರಿಯುವ ಆಳು ; ಯೋಧ : ಪರಮೇಷ್ಠಿಪ್ರಖ್ಯವಿಪ್ರತತಿಗಳಿನಿಳಾಪ್ರಖ್ಯ ಶೂದ್ರಾಳಿಯಿಂ ಬೇಚರ ಕಾನ್ತಪ್ರಖ್ಯರಪ್ಪಾ ವಣಿಜರಿನಿನಜಪ್ರಖ್ಯ ಕೊಯ್ಯಾಳ್ಗಳಿಂ . . . ಅರಸಿಯಕೆಱ ಭೂಭಾಗದೊಳ್ ಶೋಭಿಸಿರ್ಕುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೧೦-೪೪; 1159). [ಕೊಯ್ + ಆಳ್$_3$]

ಕೊಯ್ಯಿಸು 'ಕೊಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯು 'ಕೊಯ್' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯುಕೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ದು ಕತ್ತರಿಸು ; ಕಟಾವು ಮಾಡು : ಕೊಯ್ಯುಕೊರೆಯುವ ಸುಗ್ಗಿ ದಿವಸದೊಳಗೆ ತುಸು ಹೆಚ್ಚು ಕೂಲಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೬೫).

[ಕೊಯ್ಯು (< ಕೊಯ್) + ಕೊರೆ$_1$ (< ಕೊಱೆ$_1$)]

ಕೊಯ್ಯುರುಳೆ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ ; ಕತ್ತರಿ : "ತಗಡನ್ನು ಪಟ್ಟಿಗಳಾಗಿ ಕೊಯ್ಯುವ ಸಲಕರಣೆ ; ಸೀಳುರುಳೆ, ಕೊಯ್ಯುರುಳೆ" (Slitting Rollers. ಇಂಕನಿ).

[ಕೊಯ್ + ಉರುಳೆ (< ಉರುಳೆ$_1$)]

ಕೊಯ್ಲಾಳಿ, ಕೊಯಲಾಳಿ, ಕೊಯಿಲಾಳಿ (ನಾ). ಅಡಕೆ, ಎಲೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವನು : ಕೊಯ್ಲಾಳಿಗಳದರಿಸಿನದ ಪಾಗಂ ದೇವಗೊಳಗಂ ಪೊನ್ದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೭-೧೮ ; 1050) ; ಕೊಯ್ಲಾಳಿಗಳ್ ತಮ್ಮ ದರ್ಶನಮಂ ಬಿಟ್ಟರ್ ಪೊಸ ಕೊಯ್ಲಾಳಿಗೆ ಪಣವಯ್ದುದರ್ಶನಂ (ಎಇ. XVI, ೩೩೧-೨೨ ; 1077) ; ಹೊಸಬರಪ್ಪ ಕೊಯ್ಲಾಳಿಗಳು ಬನ್ದೀಯಊರೊಳ್ ಕೊಯ್ವರಪ್ಪೊಡೆ ದೇವರ್ಗೆ ದರಿಸಿನವುನೆರಡು ಪಣಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಯ್ವರ್ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೧೮೧-೨೧; 1094). **ಕೊಯಲಾಳಿ :** ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲು ಕೊಟ್ಟ ತಾಱಿನ ಕಂಡೆಗೆಯೆಲೆ ಕೊಯಲಾಳಿ ಕೊಯ್ದು ಕುಡುವರು ಯೆಲೆಯ ಬೊಜಗರರಿ[ದೂ]ಡುವರು (ಕಇ. I, ೩೦-೪೮ ; 1777). **ಕೊಯಿಲಾಳಿ :** ಕೊಯಿಲಾಳಿ ಕೊಯ್ದು ಕುಡುವರ್ ಯೆಲೆಯ ಬೊಜಗರರಿದು ಕುಡುವರ್ (ಮುಂಬರಾ. XII, ೧೫-೪೮ ; 1223).

[ಕೊಯ್ಲು + -ಆಳಿ$_3$]

ಕೊಯ್ಲು, ಕುಯಲು, ಕುಯಿಲು, ಕುಯ್ಯಲ್, ಕುಯ್ಲು, ಕೊಯಲು, ಕೊಯಿಲ್, ಕೊಯಿಲಿ, ಕೊಯಿಲು, ಕೊಯ್ಯಲ್ (ನಾ). ೧. (ಬೆಳೆಯನ್ನು) ಕೊಯ್ಯುವಿಕೆ ; ಕಟಾವು : "ಲೂಸಂ ಕೊಯ್ಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೨) ; ಪನ್ನೆರಡು ತೋಂಟಕ್ಕೆ ಕೊಯ್ಲೊಳ್ ಪೊಂಗೆ ಪತ್ತು ವೀಸವನುಣ್ಬರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೭-೧೮ ; 995) ; ಊರೊಳೆನಿತು ತೋಂಟವೊಳವನಿತಱೊಳಂ ಕೊಯ್ಲೊಳೆಲ್ಲಂ ನನ್ದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಒಗಸ ಹಾಗ ೧ (ಸೌಇಇ XI-ii, ೧೫೨-೩೯; 1103); ಕೆಯ್ಯಂತೆ ಕೆಯ್ಯುಱುಮೆಯಂತೆ . . . ಬಿತ್ತಣದಂತೆ ಸಸಿಯಂತೆ ಪೊಡೆಯಂತೆ ಪಾಲ್ದೆನೆಯಂತೆ ಕೊಯ್ಲಾದಂತೆ ಸೂಡಿನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೪) ; ದೊರಾರಿಸುವ ನಾಲಗೆಯ ಕೊಯ್ಲಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಶೂಲಿಗೆ] ಶಸ್ತ್ರವಿವೆಯೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೪-೧೦) ; ಕೊಯ್ಲಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ . . . ಉದುರಿದ ಕೊರಳನ್ನು ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದುದೂ ಇದೆ (ಬಾಳಿಗಿ. ೨೫) ; ಕೆಲವು ಜಾತಿಗಳು ಮೂರು ತಿಂಗಳಿಗೇ ಕೊಯ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ (ವ್ಯವಮು. ೪೮). ೨. ಕೊಯ್ದ ಗಾಯ : ಹೆಗಲ ಕೊಯ್ಲಿನ ತಗ್ಗಿನಲಿ ಸೈನೆಗೆದ ರೋಮದ ವಿಕ್ರಮಾಗ್ನಿಯ ತಗಹು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೬೨). **ಕುಯಲು.** 'ಕುಯಲುಗಾರ' ಪರಾ. **ಕುಯಿಲು :** ೧. ದುಡಿದಷ್ಟಿದೆ ಬಲ, ಪಡೆದಷ್ಟಿದೆ ಫಲ, ಪಯರಿಗೆ ತಕ್ಕಷ್ಟಿದೆ ಕುಯಿಲು (ಅರಳು. ೪೯೨). ೩. ಒಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನಲ್ಲಿ ತೋಡಿರುವ ಕುಳಿಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೂರಿಸಲಾಗುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿದ ತುದಿಯುಳ್ಳ ಮತ್ತೊಂದು ಮರದ ತುಂಡು ; ಕೂರು ; ಕೂಲು : (ಕಿ). ೪. ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಹತ್ತನೆಯ ದಿವಸ ಕೂಸಿನ ಹುರಿ ಕೊಯ್ದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಪೂಜೆಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಎಂದು ಪೆತ್ತಪೆನೊ ನೋಡುವೆನೊ ವನಿತೆಯರು ನೆರೆದುಯರಿಸಿನ ಪೂಸಿ ನೀರೆರೆದು ವಿನಯದಿಂ ಕುಯಿಲ ಪೊಗಿಸುವರೊ (ನವಮೋ. ೧೧-೪೮). **ಕುಯ್ಯಲ್ :** ೪. ಗಂಡುಗೂಸಂ ಪಡೆದು ಪೊಕ್ಕುಳಂ ಕೊಯ್ದದಂ ಪೊಳ್ವಡೆಯೊಳು ರತ್ನಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಂ ಕಂಡು ಮತ್ತಮಾ ಕೂಸಿಂಗೆ ಕುಯ್ಯಲಿನಗಳ್ವಲ್ಲಿಯೊಂದು ಕಡವರಮಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨-೧೩ ವ). **ಕುಯ್ಲು :** 'ಕುಯ್ಲುಗಾರ' ಪರಾ. **ಕೊಯಲು :** ೧. ಅಣುಗರ ನೆನೆಯಿಸಿ ಕರುಳನ್ ಕೊರೆವಯ್! ಬೇಡ, ಬೇಡ, ಎದೆ ಏಕಿಂತಿರಿವಯ್ ಕೊಯಲಾದರ್ (ಪಾರಸಿ. ೩೮-೩). ೫. ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯ್ಯುತನ : ಬೇರೆ ಏನೋ ಹುಚ್ಚಿರ ಬೇಕು ಇಲ್ಲ. ಬಸವನದೇನೋ ಕೊಯಲು (ಚಕರಾ. ೨೦೧). **ಕೊಯಿಲ್ :** ೧. "ಪಲ-ಲವನಪವನಯೋಃ, ಕೊಯಿಲೊಳಂ, ಹಾರಿಕೆಯೊಳಂ : . . . ಪಲಾಯನಂ = ಕೊಯಿಲುಂ, ಹಾರಿಕೆಯುಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೮೪). **ಕೊಯಿಲಿ :** ೧. ಆ ಹೊಲದ ಸದಿಯನ್ನು ಕಾಡ ಕುರುಳನ್ನು ಕೊಯಿಲಿಯನ್ನು . . . ಕೊಯಿಸಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೫). **ಕೊಯಿಲು :** ೧. ಎಳದೋಟ್ಟೊಡಕೆ ಪಡಿದ ಬಱಕೆ ಎರಡು ಕೊಯಿಲು ಪರಿಯಾರಂ ಗೊಟೋರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೨-೨೦; 868); ನೋಡುವವರಿಗೆ ದೊಡ್ಡಜೈಲು; ಮಾಡುವವರಿಗೊ ಬರಲಿರುವ ಸೊಗಕೆ ಸುಗ್ಗಿ ಕೊಯಿಲು (ಕೋಗಿಲೆ. ೧-೨೧). ೬. ಕೂಳೆ ; ಕೋಲಿ. **ಕೊಯ್ಯಲ್.** 'ಕಡುಗೊಯ್ಯಲ್' ಪರಾ.

[ಕೊಯ್ + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕೊಯ್ಲೆ, ಕೊಯಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರ ಚೇಷ್ಟೆ ; ಒಯ್ಯಾರ ; ಬೆಡಗು (?) : ಕೆಲಬಲದವರ ಕೆಣಕುತ ಕೊಯ್ಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಲೆ] ಗಳೊಳು ಕೆಲೆವುತ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲುದನು ತೊಲಗಿಸುತೊಯ್ಯನೆ ನಡೆದುದು ನಲವಿಂದ ಕಲಹಟಿಯರು ದಂಡಿನೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೬೦).

ಕೊಯಿಲ್ಲೆ. 'ಕೊಯಿಲೆಮಿಂಡ' ಪರಾ. [?]

ಕೊಯ್ಲೆವಿಂಡ, ಕೊಯಿಲೆಮಿಂಡ (ನಾ). ಬೆಡಗಿನ ಮಿಂಡ (?): ಪುದಿದ ಚತುರಂಗದತ್ತ ಚದುರಂ ಪೊದೆಯಿಸುತೆ ಕೊಯ್ಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯ್ಗೆ]ವಿಂಡರಂ ಪಣೆದದಿಂ ಮಣಿಯಿಸುತ್ತೆ . . . ಬಿನದಿಸುತ್ತೆಸೆದುದಬಲಾಜನಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೭-೭೭). **ಕೊಯಿಲೆಮಿಂಡ**: ಲೇಸು ಮಾಡಿದ ಕೊಯಿಲೆಮಿಂಡರ ರತಿಸುಖಕಾಸೆಮಾಡದೆ ಮನದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೨೪); "ತುಂಟ ವಿಟಪುರುಷ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಕೊಯ್ಲೆ + ಮಿಂಡ]

ಕೊಯ್ವು (ನಾ). ಕೊಯ್ತ; ಕಡಿತ (?): ಅಡಸುವ ಕುತ್ತವೊತ್ತರಿಪ ಮಿತ್ತು ಕಡಂಗುವ ಮಾರಿ ಕೊಯ್ವಿನಿಂ ತೊಡರ್ವ ವಿರೋಧಿ ಪಾಯ್ವ ಪುಲಿ ಪೊಯ್ವ ಸಿಡಿಲ್ . . . ಕಡೆಗಣ್ಚುವುದೆಂದೊಡೆ ತೇರಿದಾಳದೀ ಕಡುಗಲಿ ಗೊಂಕ ಭೂಪತಿಯ ಭವ್ಯತೆ ಕೇವಳಮೋ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ (ಇಅ. XIV, ೧೫; 1123; ಶಾಪಮಂ. ೩೩೯). [ಕೊಯ್ + -ವು]

ಕೊಯ್ಸು, ಕುಯಿಸು, ಕುಯ್ಯಿಸು, ಕೊಯಿಸು, ಕೊಯ್ಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ಯುವಂತೆಮಾಡು; ಕತ್ತರಿಸು; ಕಟಾವುಮಾಡಿಸು: ನಿನ್ನ ವಧುಗಳ ತುಜುಬ ಕೊಯ್ಸುವೆನವರ ತೊತ್ತಿರ ಮಾಡುವೆನು ತನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೨೨); ಕೆಳದಿಯರ ಕೈಯಿಂದೆ ಕೊಯ್ಸಿದಳುಳಿದ ಕೌರವನನುಜವರ್ಗದ ಬಲುಹುರಿಯ ನೇಣುಗಳನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೬). **ಕುಯಿಸು**: ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಾದರೆ ನಿನ್ನ ನಾಲಗೆಯಂ ಕುಯಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿರುವೆನು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೯೪-೧೩); ತಿಮ್ಮನಾಯಕನು . . . ತಮ್ಮನ ಕಿವಿಮೂಗುಗಳನ್ನು ಕುಯಿಸಿದನು (ನೀತಿಚಂ. XI, ೭). **ಕುಯ್ಯಿಸು**: ಕುರಿಕೋಳಿ ಕುಯ್ಯಿಸಿ ತಿಂದು ಮಾರ್ಜಾಲನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೬೦). **ಕೊಯಿಸು**: ಕೊಯ್ ಕೊಯ್ ಎಂದು ಕೊಯಿಸಿದರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೧೭ ಉದಾ); ಕೆರದ ಅಳತೆಗೆ ಕಾಲ ಕೊಯಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಯ್ಯಿಸು**: ಮರ ಕೊಯ್ಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕೊಯ್ಸಿಕೊಳ್ = ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಇನ್ನುಳಿದ ಮೂಗಂ ಕೊಯ್ಸಿಕೊಳಲೆಂದೀಗ ಬಂದೆಯಲ (ಬಸಪು. ೫೦-೨೪). [ಕೊಯ್ + -ಸು]

ಕೊರ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಗಂಟಲಿನಿಂದ ಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧ್ವನಿ.

ಕೊರ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊರ . . . ಲಿಂಬಾರ (ಮೈಔಗ. ೪೩-೭೪೭). [?]

ಕೊರಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಅವರ ಇವರ ಹಾಂಗೆ ನಾವು ಮಡ್ಲೆ ತೆಪ್ಪೆ, ಕಾರೆಚಕ್ಕೆ. ಕೊರಂಗಲ ತೆಪ್ಪೆ, ಸುಡುಗಾಡ್ ಸುಂಟಿ ಕೊಂಬು, ಅಮ್ಲು ಬರೂಕೆ ಅಂತ ಹಾಕೂದಿಲ್ಲ (ಪಂಜಪಂ. ೫೮). [?]

ಕೊರಂಗಿ 'ಕುರಂಗು' ನೋ.

ಕೊರಂಗು, ಕೊರಗು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸವೆ; ಸೊರಗು; ಬಡವಾಗು; ಕ್ಷೀಣವಾಗು: ತಿರಿಪಲೊಡಂ ತ್ರಿಖಂಡ ಧರಣೀಪತಿ ಚಕ್ರದ ಭೀಷ್ಮ ರಶ್ಮಿಯಿಂ . . . ಯಾದವರ ಸೇನೆ ಕರಿಂಕಜಿಯಟ್ಟೆ ಕಾನನಂ ಕೊರಗುವವೊಲ್ ಕೊರಂಗಿದುದು (ಮಹಾಸೇ. ೧೩-೭೯). ೨. ಕಳವಳಿಸು; ಪರಿತಪಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡು: ಅಂತಸ್ತಾಪದೆ ಕರಂ ಕೊರಂಗಿ . . . ರೂಪ ಶೃಂಖಲೆಯಾದಂ (ದಶಕು. ೭-೯೧). **ಕೊರಗು₁**: ೧. ಕಂದದು ಕುಂದದು ಕರಗದು ಕೊರಗದು ಎನ್ನ ನಿರ್ಭಾವಾರ್ಚನೆ (ಆದವ. ೫೧-೧೫೧); ಕೊರಗಿರ್ದನಿಯಳ ನಮರ್ದಪ್ಪಿಕೊಳುತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೧೪); ಕೊರಗುತಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತ (ಕೃವಾಕ. ೨೫). ೨. ಮಾದ್ರಿ ತನಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದುದರ್ಕೆ . . . ಕರಂ ಕೊರಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨ ವ); ಬಂದಹನೆಂದು ಬಟ್ಟೆಯ ನೋಡಿ ಬಾರದಿರ್ದೊಡೆ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿದೆನವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೩೫-೧೦); ಮುಂದುಗೆಟ್ಟು ಕೊರಗುವ ಸೌಂದರವತಿಯಂ ಕಂಡು (ಉದ್ಭಟ. ೭-೩೩ ವ); ಭಕ್ತನಿರವಂ ನೋಡಿ ಕರಗಿ (ಬಸರ. ೪-೪೫). ೩. ಬಾಡು; ಬತ್ತು; ಒಣಗು; ಕಂದು: "ಕೊರಗು- ರಸವಿಹೀನೇ (ನಿಸ್ಸಾರವಾಗು)" (ಶಮಧಾ); ವಿರಹಾನಳನಿಂ ಬೆಂದು ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೦-೧೭); ಸರೋಜಿನೀ ವನಮಾದಂ ಕೊರಗುತ್ತೆ ಮುಗಿಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೧); ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಗಳೊಳೆ ಪೊಕ್ಕ ನಂದನವನಂ ಕೊರಗಿರ್ಪುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೫); ಮೆಯ್ಯ ತಾಪದಿಂ ಕುರವಕಮೆಯ್ದೆ ಸೀದಪುದಿದೆಂದು ಕರಂ ತಿಳಕಾವನೀಜಮಂ ಕೊರಗುಗುಮೆಂದು (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೦೮); ಉರಿಗದಿರಿಂದ ಕಿಮುಳ್ಚಿದ ತಳಿರೆನೆ ಕೊರಗಿ (ಜಯುಕಾ. ೪-೪೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುರಙ್ಗು]

ಕೊರಂಟು, ಕೊರಟು (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿದ ಮರ; ಕೊರಡು: ಅಲ್ಲಿದನಿಲ್ಲಿದಂ ಶಿವನೆನುತ್ತೆಡೆಯಾಡಲದೇಕೆ . . . ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪೊದಳ್ದ ಪುತ್ತದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಳಲ್ದ ಕೊರಂಟನಲ್ಲಿ ನೀನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಬೇಡಿದುದನಿತ್ತಪರಾರ್ (ಶಂಕಶ. ೮೬); ಕೊರಂಟಿನ ಬಿಲ್ವದಳಂಗಳಂ ಪ್ರಸೂತಿ ರಹಿತ ಗೋಪಯೋರಸಮನೀಯಭವಾರ್ಚನೆಗೆಂದನಾ ಚರಂ (ವೃಷವಿ. ೬-೨೩); ಕಜುವಿಲ್ಲದ ಪಶು ಪಾಲಂ ಕಜಿದುದಳುಂಬಂ ಕೊರಂಟು ಬಿಲ್ವದಳಂಗಳ್ ತುಜುಗೆ ಚಿಗುರ್ತುದು (ವೃಷವಿ. ೬-೨೪). **ಕೊರಟು**: ೨. ಒಣಗಿ ಉರುಟಾದುದು; ಕರಟಾದುದು: ಕೊರಟಾದುರಿಗೇಶದೊಳಿರ್ದ ಪೇನ್ಗಳಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೧೨); ಉರಿವ ಬೆಂಕಿಗೆ ತಂಪು ತುಪ್ಪ ತಿಲ ಮೊದಲಾದ ಕುಲವಂ ಹಾಕಿ, ಅನಲನ ಕೆಡಿಸಿಹೆನೆಂಬ ಕಲಿಕೆಯ ಮಾತಿನ ನೆರೆ ಬಾಲಕರ ಕಂಡು ಇವರಿಗೆ ಅರಿಕೆ, ಎನಗದು ಕೊರಟನಿರಿಸಿದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭-೨೩೯); ಆ ವನವು ಆನೆಯ ಮದೋದಕದಿಂದ ಬೆಳೆದು ತಾಕಲಾಟದಿಂದ ಸೊಪ್ಪು ಸೊಪ್ಪಾಗಿ ಮೂತ್ರದಿಂದ ಕೊರಟಾಗಿ (ಸಾಹಿಸಂ. ೩೩). 'ಕೊಜಿಂಡು' ಪಗಾ.

ಕೊರಟುಬೀಳು = ಬೆಳವಣಿಗೆ ನಿಂತುಹೋಗು: (ಕ). [?]

ಕೊರಂಟುದಲೆ, ಕೊರಟುತಲೆ, ಕೊರಟುದಲೆ (ನಾ). ಕರಟಾದ ತಲೆ; ಒಣಗಿ ಜಡೆಗಟ್ಟೆ ಕೊರಡಿನಂತಾದ ತಲೆ: ಕುಳಿಗಣ್ ಕುರ್ಗಿದ ನಾಸಿಕಂ ಬೆರಳಿವಲ್ . . . ಪಿಳಿಗಿರ್ದಂಘ್ರಿತಲಂ ಕೊರಂಟುದಲೆ (ಮಹಾಸೇ. ೩-೧೫೩). **ಕೊರಟುತಲೆ**: ಕೊರಟುತಲೆ ಹೊರಹಲ್ಲು ಕೆಂಪು (ಕರಿಕ. ೨೦-೨). **ಕೊರಟುದಲೆ**: ಕೊರಟುದಲೆಯ ಕೊಳೆನಾಜುವ ಕಬ್ಬಾಯ ಸುರುಟುಕಿವಿಯ ಸುಂಠಿವೆರಲ (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೧೦೩).

[ಕೊರಂಟು + ತಲೆ₁]

ಕೊರಂತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಿಸ್ಡಿಯ ಕೊರನ್ತಿಯರಸರ ಮಕ್ಕಳ್ನಾಲ್ನಾಲ್ವರು ನೆಲದಬಿಬಿನೊಳ್ಕಾದಿ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೯; 930). [?]

ಕೊರಂಬೆ (ನಾ). ಮರದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೊರಗು: ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕೊರಂಬೆ ಕೊಡೆಯನ್ನೇರಿಸುತ್ತಾ ಮಡದಿಗೆ ಉಸುರಿದ (ನಡೆವಾ. II, ೧೧೨೬). [← ತುಳು. ಕೊರಂಬು]

ಕೊರಕ₁ (ನಾ). ೧. ಕೊರೆಯುವವನು; ರೇಖಿಸುವವನು: ಚುಕ್ಕಿ ಕೊರಕ, ಚಿತ್ರಕ (Stippler. ಇಂಕನಿ). ೨. ಕೊರೆಯುವ ಸಾಧನ: ಮೇವುಕೊರಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮೇವು ಕೊರೆಯ ಹತ್ತಿದನು (ಬಾಬಲ. ೭೭). [< ಕೊಜಿ³₁ + -ಕ₃]

ಕೊರಕ₂ (ನಾ). ಒರಟಾದದು; ಒರಟು: ದಿವ್ಯವಸನವ ಮುರುಕದಿಂದುಡುವಂಗದೊಳು ಕೊರಕದ ನಾರಿನ ಸೀರೆಯನುಡುವುದು ದೊರಕಿತೇ ನಿಮಗೆಂದಳುವರು (ಜ್ಞಾನಚ. ೪೩-೪೫). [?]

ಕೊರಕಂಚಿ (ನಾ). ಬೇಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಂಬು, —ಬಳ್ಳಿ; ಕೊರಕಂಚಿಬಳ್ಳಿ: (*). [?]

ಕೊರಕಂಚೆ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ: (*). [< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚ]

ಕೊರಕಲ್, ಕೊರಕಲ, ಕೊರಕಲು (ನಾ). ಪ್ರವಾಹ, ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಕೊರೆದು, ಹರಿಗಡಿದ ಭೂಮಿ, —ತಗ್ಗು: "ಗುಂಡಾರ-ಕೊರಕಲ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೭).

ಕೊರಕಲ: (*). **ಕೊರಕಲು**: ತೆಂಕ ನಡದು ಹೊಲದ ಕೊರಕಲಿಗೆ ಮೂತಿ ತಿಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಪಡುವ ಮುಖವಾಗಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೨೮೪; 1784); ಹಳ್ಳ ತಿಟ್ಟು ಕೊರಕಲುಗಳಿಂ ಕೂಡಿದ ಪರ್ವತಪ್ರಾಂತ (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೮೭). [?]

ಕೊರಕಲ 'ಕೊರಕಲ್' ನೋ.

ಕೊರಕಲು 'ಕೊರಕಲ್' ನೋ.

ಕೊರಕೆಲ್ಲು (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಕಲ್ಲು; ಬಿರುಸಾದ, ಮೊನೆಯಾದ, ಏಣುಗಳುಳ್ಳ ಕಲ್ಲು: (*). [< ಕೊಱು$^3_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೊರಕಾಪುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಸೀಮೆ ಹುಣಸೆ, ಕೊರಕಾಪುಳಿ, ಕೊಟ್ಟಾಂಪುಳಿ (ವೈಪಗಿ. ೬೨–೧೨೬೩). [?]

ಕೊರಕು 'ಕುಱುಂಕು' ನೋ.

ಕೊರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊರಕೆ ಸೊಪ್ಪಿನರಸ, ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ... ಈ ೬೨ ಬಗೆಯ ಸ್ವರಸಂಗಳಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದು ಮಾನವ ಹನಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೨೧೭). [?]

ಕೊರಕೊಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: "ಸುಲಿಗಾಯಿ ತಿನ್ನುವ ಹಕ್ಕಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). [?]

ಕೊರಕೊರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಅನ್ತಬನ್ನು ತಾಯೂರ ಪಡುವಣ ದೆಸೆಯ ಕೊರಕೊರೆಯ ಪಳ್ಳ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೧೨; 915). [?]

ಕೊರಕೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಉರಿ ಆರುತ್ತಿರುವ ಕೊಳ್ಳಿ: (*). [< ಕೊಱು$_3$ + ಕೊಳ್ಳಿ$_1$]

ಕೊರಕೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊರಕೋಡ ಕೊಣ್ಣನ್ದರ ಕೆಱೆ ಧಾತು ಸರ್ವ್ವಂಯಿತ್ತರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧–೪; 797 ?). [?]

ಕೊರಗ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಹೊಲೆಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಮೊನ್ನೆ ತನಕ ನಾವು ಹೊಲೆಯ ಕೊರಗರೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹರಿಜನದ ಹಿರಿಯರು ಇಲ್ಲಿಯ ಮೂಲನಿವಾಸಿಗಳು (ತುಳುನಾ. ೫೪); ಮಾರಿ ಕೊರಗ ಎಂದು ಹಲವಾರು ಒಳಪಂಗಡಗಳ ಹೊಲೆಯರು ಬೆಂಗಳೂರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ (ದಂಬನಾ. ೧೯); ಆದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ನೀರಿನ ಋಣ ಮುಗಿಯಿತು ಸತ್ತಿತು ಆದು... ಕೊರಗರನ್ನು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಅವಸರದಿಂದ ಕೊರಗರ ಕೊಪ್ಪಕ್ಕೆ ಹೋದಳು (ಮರಮ. ೪೫). ೨. ಓಲಗ ಬಾರಿಸುವವನು; ವಾದ್ಯಗಾರ. ೩. ಬುಟ್ಟಿ, ಚಾಪೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯುವವನು; ಮೇದ. [← ತುಳು. ಕೊರಗ]

ಕೊರಗಣೆ (ನಾ). ಕೊರಗುವಿಕೆ; ಚಿಂತೆ; ಕಳವಳ: ಉಕ್ಕುವತಿ ದುಗುಡದಲಿ ಕರೆಸುತ್ತೊಕ್ಕಣಿಸಿದನು ಗುರು ವಸಿಷ್ಠನೊಳಕ್ಕುವೀ ಕೊರಗಣೆಗೆ ಪರಿಹಾರವನು ಬೆಸಸೆಂದು (ರಾಮಾಸಂ. ೧–೨–೩); ಮಗಳ ಮದ್ವೆಯೊಂದೆ ಕೊರಗಣೆ ಹಿಡಿದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ ಅವಳಿಗೆ (ಸರ್ವಮಂ. ೧೬೧). [ಕೊರಗು$_1$ (< ಕೊರಂಗು) + –ಅಣೆ$_4$]

ಕೊರಗತಿ (ನಾ). ಕೊರಗರ ಹೆಂಗಸು: ಮೂವರು ಕೊರಗರು, ಒಬ್ಬಳು ಕೊರಗತಿಯೂ ಬಂದರು (ಮರಮ. ೪೫). [ಕೊರಗ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕೊರಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಪಿಚ್ಚಿಲ–ರಾಜಾಹ್ವ, ತ್ರಿಶೂಲಿ, ಎಲವ, ಕೊರಗಿಲು, ಲಪಂಗ" (ಒಷಧಿ. ೯೭). [?]

ಕೊರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಸೊರಗಿಸು; ಬಡವಾಗಿಸು: ನಿನ್ನ ತನುವಂ ಕೊರಗಿಪುದೆ ಲತಾಂಗಿ ಘೋರತರ ತಪದಿಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೫೧). ೨. ಬಾಡಿಸು; ಬತ್ತಿಸು; ಕಂದಿಸು: ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯಂಕೆಯಿಂದೆಮಗಾ ಹಾರಮುಪ್ಪಲ್ಲಿಯಮೃಣಾಳಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಕೊರಗಿಸದಿರ್ (ಕಾದಂಉ. ೩೩೪); ತಂಗಾಳಿಯುಂ ನಂಜಿನ ಗಾಳಿಯೆನಿಸಿ ವನಕುಸುಮ ಕಿಸಲಯ ಪ್ರಕರಮಂ ಕೊರಗಿಸಿದಪುದು (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೮); ಇದು ದುಷ್ಕರ್ಮಾಬ್ಜ ಷಂಡಂಗಳನುಱೆ ಕೊರಗಿಪ್ಪೊಂದು ನೀಹಾರಮೆಂಬಂದದೆ ಹೋಮಸ್ತೋಮ ಧೂಮಂ ನೆಗೆದುದು (ಗಿಂಕ. ೧–೬೭). ೩. ಸೋಲಿಸು; ಮೀರು: ನೈದಿಲನೆಯ್ದೆ ಕಣ್ಮಲರ್ ಕೊರಗಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩). [ಕೊರಗು$_1$ (< ಕೊರಂಗು) + –ಇಸು$_3$]

ಕೊರಗು$_1$ 'ಕೊರಂಗು' ನೋ.

ಕೊರಗು$_2$ (ನಾ). ಕಳವಳ; ವ್ಯಥೆ; ಚಿಂತೆ: ಆವನಿಗೆ... ತುಂಬ ಕೊರಗುಂಟಾಯಿತು (ವಜಭಾ. ೨೮೪); ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲೂ ಕೊರಗು ಇತ್ತು (ರಾಮುಕ. ೨೭); ಅದೇ ಕೊರಗಿನಲ್ಲಿ ಆ ಸಾಧ್ವಿ ಆ ಮರುವರ್ಷವೇ ಗತಿಸಿದ್ದಳು (ಹೊಸಸ್ವ. ೨೭). [< ಕೊರಂಗು]

ಕೊರಗು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ (?): ಮುರಳಿಯ ತಿವಳಿಯ ತಿಸರಿಯ ಕರಡೆಯ ಮದ್ದಳೆಯ ಕೊಱಲ ಪಳವದ ಪಲವುಂ ಗಿರುಗಟೆಯ ಸಿವುರ ಸಿಪ್ಪಿನ ಕೊರಗಿನ ಕಿನ್ನರದ ಸರಮೆ ಸರಮಾಪೊಱಲೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೧೦೪). [?]

ಕೊರಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಕೊರ ಶಬ್ದಮಾಡು: ಆ ಮರಿನಾಯಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೊರಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ಹೊರಟಿತು (ಪಶಾಕ್ಷಿ. ೧೦೨). [ಕೊರ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೊರಚ (ನಾ). ಬಾಚಣಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮಾರುತ್ತಾ ಊರೂರು ಅಲೆಯುವ ಗುಡ್ಡಗಾಡು ಜನ: ಕೊರಚರು – ಇವರಲ್ಲಿ ಬೀಡಕೊರಚರು, ಡಬಲೀಕೊರಚರು (ಕಥಾಗ. ೧೮೮). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುರುಱ್ಣ; ಮಲ. ಕುಱಿಚ್ಚ; ತೆಲು. ಕೊರಚ]

ಕೊರಚಾಟ 'ಕೊಱಚಾಟ' ನೋ.

ಕೊರಚಾಡು 'ಕೊಱಚಾಡು' ನೋ.

ಕೊರಚಿ (ನಾ). ಕೊರಚಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು; ಕೊರವಂಜಿ: ವಿಹರಿಸುತ ಕಂದರ್ಪನು ಕೊರಚಿಯಾದುದ ಚಂದದಿ ಲಾಲಿಸುವುದು (ಕಂದಕೊ. ೧೯೦–೧). [ಕೊರಚ + –ಇ$_3$]

ಕೊರಚು 'ಕೊಱಚು$_1$' ನೋ.

ಕೊರಟಿಗೆ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊರಟು 'ಕೊರಂಟು' ನೋ.

ಕೊರಟುತಲೆ 'ಕೊರಂಟುದಲೆ' ನೋ.

ಕೊರಟುದಲೆ 'ಕೊರಂಟುದಲೆ' ನೋ.

ಕೊರಟೆ (ನಾ). ಗಡ್ಡೆ; ಗರಣೆ (?): ಕೇಕರಿಸಿಯುಗುಳ್ದರೆ ಕೊರಟೆ ಕೊರಟೆಯಾಗಿ ಬಾಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತಬೀಳುತ... ಗಂಡೆಗಳೇಳುವುದೀ ಲಕ್ಷಣಮುಳ್ಳೊಡೆ ರಕ್ತಸ್ರಾವಿ ಸನ್ನಿಪಾತಮೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೩). [?]

ಕೊರಡ 'ಕೊರಡ್ಡೆ$_1$' ನೋ.

ಕೊರಡಗೆ (ನಾ). ಗುದ್ದೆ; ಕೊರಡು (?): ಕಟ್ಟಿದ ಕೈಪೊಡೆಯ ತೊಳಗುವ ತೋಳ ಕಡೆಯದ ತೋಲ ಕೈಯ ಕೊರಡಗೆ ನಿಗಳದ ಕೊರಲೊಳ್ ಕಾಂತಿಯಂ ಬೀರುವ ಕಂಠವಳಯದ (ಮಹಾನೀ. ೧೨–೨೭ ವ). [?]

ಕೊರಡು$_1$ 'ಕೊಱಡು' ನೋ.

ಕೊರಡು$_2$ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗೆ ಇರುವ ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು; ಮಳೆಯ ಬಿಲ್ಲು: "ಇಂದ್ರಚಾಪ ಸಸಿನೆ ಮೂಡಿದಡೆ ರೋಹಿತ ಎನಿಸುಗು, ಅದು ಕೊರಡು" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಮೇಲಲೆವ ಮುಗಿಲ ಹೊದಱಿನ ಮೂಲೆಗಳಂ ನೆಗೆದ ಕೊರಡು ಕೊಂಡವೊಲೆತ್ತಂ (ಅನಂಪು. ೯–೮); ಪಶ್ಚಿಮಾಶೆಯಲ್ಲಿ(ಯೊಳೆ)ಕೊರಡು ಮೂಡುವೊಡಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೨–೧).

[?. / ತೆಲು. ಕೊರಡು]

ಕೊರಡು$_3$ (ನಾ). (?): ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಸತ್ತಿ ಕೊರಡು (ಎಕ. I, ೧–೨೩; 466). [?]

ಕೊರಡೆ$_1$, ಕೊರಡ, ಕೋರಡಿ$_3$, ಕೋರಡೆ (ನಾ). ೧. ಬಾರುಕೋಲು; ಚಬುಕ; ಚಾಟಿ; ಚಾವಟಿ: ಕೊರಡೆಯಂ ಬಡಿಸಿವನ ಬಿಡಿಸಿದಡೆ ಸಾಲದೇ? (ಗೊಲ್ಲಫಾ. ೬–೧೫೪). ೨. ಚಾಟಿಯ ಏಟು, —ಹೊಡೆತ: ಇವನಿಗೆ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತು ಕೊರಡೆ ಹೊಡಿ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೬೭). **ಕೊರಡ:** ೧. "ಚಾವಟಿ, ಚಬುಕು, ಕೊರಡ, ಬಾರುಗೋಲು" (Whip. ಇಂಕನಿ); ಕಂಕುಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕೊರಡವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು . . . ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಮಗಮಾಂ. ೨೨). **ಕೋರಡಿ$_3$:** (೬). **ಕೋರಡೆ:** (೬).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋರ್ಡಾ. / ಪೋರ್ಚು. Corda]

ಕೊರಡೆ$_3$ (ನಾ). ಕೊರಡಿನಂಥವಳು; ಒರಟಾದವಳು: ಕೋಡುಗೊರಕೆಯೊ ಮೇಣ್ ಮೂಢೆಯೋ ಕೊರಡೆಯೋ ಮೂರ್ಖಿಯೊ ಮುಗುದೆಯೋ (ಮದೇಪು. ೬–೨೧).

[ಕೊರಡು$_1$ (< ಕೊಱಂಡು) + -ಎ$_2$]

ಕೊರತೆ 'ಕೊಱಂತೆ' ನೋ.

ಕೊರತೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕಳವಳಿಸು; ಚಿಂತಿಸು: ಕನ್ನಡ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸದೇನೂ ಹುಟ್ಟಲ್ಲವೆಂದು ಈಗ ಯಾರೂ ಕೊರತೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. (ಸಾಹಿಶ. ೩೧). [ಕೊರತೆ (< ಕೊಱಂತೆ) + ಪಡು$_1$]

ಕೊರನಾರಿ 'ಕೊಡನಾರಿ' ನೋ.

ಕೊರಪ$_1$, ಗೊರಪ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮೈಯನ್ನು ಉಜ್ಜುವ ಹಣಿಗೆ; ಖರಾರಿ: (೬). **ಗೊರಪ:** (೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರಪ್ಪ; ತೆಲು. ಕೊರಪ, ಗೊಱಪ. / ಪ್ರಾ. ಖುರಪ್ಪ]

ಕೊರಪ$_2$ (ನಾ). ಕೊರೆದ ಅಡಕೆಯ ಭಾಗ: ಹಸಿಯ ಅಡಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೆ ಎಳಕು ಮತ್ತು ಬಹಳ ಎಳಕಾದ ಅಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣಾಗಿ ಕೊರೆದು ಚೂರುಮಾಡಿ ಕುದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಭಾಗ ಕೊರಪ, ಲವಂಗ ಚೂರು, ಪೋಡಿ, ಅಣ್ಣಾವಾರ, ದೇಶಾವಾರ ಎಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಶಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೨). [< ಕೊಱೆ$_1$ + -ಪ$_2$]

ಕೊರಪಣೆ (ನಾ).= ಕೊರೆತ: ಅಂದು ಸೆಪ್ಟಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಕೊರಪಣೆಯ ಮುಂಜಾನೆ ಚಳಿಗಾಳಿ ರಪರಪನೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೮೬).

[< ಕೊಱೆ$_1$ + -ಅಣೆ$_4$]

ಕೊರಪುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೊರಡಿನಂತಹ ಪುಳ್ಳಿ: ಕೂರ್ಮಂ . . . ನುಚ್ಚುನುಱಿಯಾಗೆ ಬಿರ್ದುದಂ ಮಾಂಸಾಹಾರಿಗಳ್ ಕಂಡು ಕೊರಪುಳ್ಳಿಯೊಳ್ ಮೋದಿ ಕೊಂದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೮–೪). [< ಕೊಱಡು + ಪುಳ್ಳಿ]

ಕೊರಪೆ, ಗೊರಪೆ (ನಾ). ಬೆಣಚುಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಚೂಪಾದ ಅಂಚುಳ್ಳದ್ದು. **ಗೊರಪೆ:** ನಡೆದು ನಡೆದು ಆಕೆಯ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಗುಳ್ಳೆ ಬಂದಿದ್ದವು. ಒಂದು ಚೂಪಾದ ಗೊರಪೆ ನೆಟ್ಟು ನೆತ್ತರವೂ ಬಂದಿತ್ತು (ಮಾಲತೀ. ೮೫). [< ಕೊಱೆ$_1$ + -ಪೆ]

ಕೊರಬ 'ಕೊಱವ$_1$' ನೋ.

ಕೊರಬು 'ಕೊಱವ$_1$' ನೋ.

ಕೊರಮ 'ಕೊಱವ$_1$' ನೋ.

ಕೊರಮಗೂಡೆ (ನಾ). ಕೊರವರ ಗೂಡೆ, —ಕುಕ್ಕೆ: ಮುಕ್ಕಿಮುತ್ತಿನ ಕೊರಮಗೂಡೆಯ ನೆತ್ತಿಯಲಿ ಹರಿ ಪೊತ್ತು ಮೆರೆದನು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೭–೨೮). [ಕೊರಮ (< ಕೊಱವ$_1$) + ಗೂಡೆ]

ಕೊರಮಿ 'ಕೊಱವಿ' ನೋ.

ಕೊರಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಉಪಕರಣ; ಉಳಿ, ಬಾಚಿ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನ: "ಕೊರಮುಟ್ಟು ಶಸ್ತ್ರ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೨).

[< ಕೊಱೆ$_1$ + ಮುಟ್ಟು ./ ತೆಲು. ಕೊಱಮುಟ್ಟು]

ಕೊರಲ್, ಕೊರಲು, ಕೊರಳ್, ಕೊರಳು (ನಾ). ೧. ಕತ್ತು; ಕುತ್ತಿಗೆ; ಕಂಠ: "ಗ್ರೀವಾ . . . ಕಂಧರಃ, ಗಳಃ, ಕಂಠಃ –ಈ ೭ ಕೊರಲ್" (ಹಲಾಯು. ೮೫–೩೬೨); ಚರಣಾಲಕ್ತಕ ಲಾಂಛನಂ ನಿಟಲದೊಳ್ ಕೇಯೂರ ಮುದ್ರಾಂಕಿತಂ ಕೊರಲೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೫ ಶೂದ್ರಕ); ಬಳ್ಳಿಯಂ ಕೊರಲೊಳ್ ತಗುಳ್ಚಿ (ಪಡ್ದಾರಾ. ೧೨೦-೧೬); ಅಟ್ಟುಱಿಂದಂ ಕೊರಲಂ ಬಂದಪ್ಪಿರ್ದಳೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮); ಕಪಿಯ ಕೊರಲೊಳ್ ಪೂಮಾಲೆಯಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೧೮); ಗುಬ್ಬಿಯ ಕೊರಲ್ಗೆ ಗೋಧಿಯ ಕಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿದೊಡುಬ್ಬಿಯಾಗಸಕೆ ಪಾಱುವುದೇ (ಮೋಹತ. ೧–೨೨). ೨. ಧ್ವನಿ; ಕಂಠ; ಸ್ವರ: ಅಂತೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಕೊಳೆ ಪಾಡುವ ಬರ್ಬರ ಕಿರಾತೆಯರಿಂಗೊರಲೊಳೊದವಿ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೨೨ವ). ೩. ಮಾತು; ನುಡಿ: ಇಱಿವಬೆಡಂಗನ ಕೊರಲೊಳ್ಕೊಂಕುಂಟೆ ನುಡಿಯೊಳೇಂ ತೊದಳುಂಟೆ (ಗದಾಯು. ೨–೬); ನಾಡೆಲ್ಲಮೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಪೊಗೞೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೪೫). **ಕೊರಲು:** ೧. ಭಾಳ ಕೊರಲು ಭುಜ ಉರ ನಾಭಿಯೊಳಂತೀಱು ಪರಮಷ್ಟಮ ಸ್ಥಾನಂಗಳಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೩–೪; ಬಾಲೆಯ ಕೊರಲು ಹೊನ್ನೊರಲು ಸುಸ್ವರ ಕಣೆ (ಮೋಹತ. ೨–೫೦). **ಕೊರಳ್:** ೧. ಕೊರಳೊಳಮರ್ದಿರ್ಕ್ಕೆ ಕಂಠಾಭರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೩); ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರಂತೆ ನಡುಗಿ ಸೂಳೆಯ ಕೊರಳಂತೆ ಕಗ್ಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೮); ತೋರಹಾರಮುಂ ಕೊರಳೊಳಿಕ್ಕಿ (ನಂಬಿರ. ೧೦–೪೪); ನಸು ಮುರಿದ ಕೊರಳ್ಗಳ ಬಿಗಿದ ನರಗಳ (ಬಸವು. ೪೬–೫೬); ಸುರಗಿರಿಯನಾನುವ ಕೊರಳ ಸತ್ವವೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೩೩). **ಕೊರಳು:** ೧. ಆ ಸೂಳೆಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಏಳನೂಱಿಪ್ಪತ್ತಾನೆ ನೇಱಿತ್ತಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೧೦–೩೮); ಇದಱ ಕೊರಳಲಿ ನೇಣನಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಬಸವು ೨೮–೪೩); ಗಿರಿಯ ಕೊರಳಿಗೆ ವಜ್ರಮಣಿಯಾಭರಣವೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೬೩); ಸೋಮರ್ಖಡಿಯ ಭಾರಕೆ ಕೊರಳು ಕೊಂಕಲು (ನಳಚ. ೫–೫೩). ೨. ಇಂಪಾದ ಕೊರಳಿನಿಂದ ಬಂದರೆ ಅದು ಸಂಗೀತ (ಭಾರದ. ೪೦೫). ೩. ಪರದನನೊಂದೆ ಕೊರಳೊಳು ಜನವು ಪೊಗಳಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೫೨). ೪. ಕಾಳಿನ ತೆನೆ, —ಗೊಂಚಲು: ಗಿಳಿಗಳ ಹಸಿರುಹಿಂಡುಗಳು . . . ಬೆಳೆಯ ಮೇಲೆ ಎರಗಿ ಭತ್ತದ ಕೊರಳುಗಳನ್ನು ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕೊಯ್ದು (ಪರಾವ. ೨೦೦); ಬತ್ತದ ಸೂಡಿ ಹೊರುವ ದಿನ ಅವರ ಮಕ್ಕಳು ಉದುರಿದ ಕೊರಳನ್ನು ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದುದೂ ಇದೆ (ಬಾಳಿಗಿ. ೨೬).

ಕೊರಳನೂಲು = ಮಂಗಳಸೂತ್ರ: ಆ ಬಡವಿಗೆ ಇರುವ ಆಭರಣವೆಂದರೆ ಕೊರಳನೂಲು ಮಾತ್ರ (ರೂಢಿ). **ಕೊರಳಿಗೆಕಟ್ಟು** = ಮದುವೆಮಾಡು; ಗಂಟುಹಾಕು: ಜಾತಕದ ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿ ಈ ಸೊಡಲೆಸಿದ್ದನ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದರು (ಮೂರುದಾ. ೬೫); ಗುಲ್ಲೇಳುವ ಮೊದಲೇಯಾರಾದರೂ ಕೊರಳಿಗೆಕಟ್ಟಿಬಿಡೋಣ (ಮೂರುದಾ. ೧೫೫).

ಕೊರಳಿಗೆಬರು = ಮದುವೆಯ ಮಾಂಗಲ್ಯ ಕೊರಳಿಗೆ ಬರು; ಮದುವೆಯಾಗು: ಅವರಲ್ಲನೇಕರಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಕೊರಳಿಗೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ (ಸುವಸಂ. ೫೬). ಕೊರಳುಒಡೆ = ಧ್ವನಿ ಗಡುಸಾಗು; ವಯಸ್ಸು ಬಲಿತುದಕ್ಕೆ ಗುರುತಾಗಿ ಧ್ವನಿ ಗೊಗ್ಗರವಾಗು: ಹಾಲುಹಲ್ಲು ಉದುರಿಲ್ಲ, ಕೊರಳು ಒಡೆದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಕೊರಳುಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಕಂಠ ಗದ್ಗದಿತವಾಗು: ಎದೆಯು ಉಬ್ಬಿ ಇಳಿಯಿತು, ಕೊರಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು (ಮುನಿಮಾ. ೧೯). ೨. ಬಾಚಿ ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು: ಅಪ್ಪ ಸತ್ತ ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹುಚ್ಚುಮಾವ ಬಂದು ಕೊರಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅತ್ತ (ಗಾದೆ). ಕೊರಳುಕಟ್ಟು=ಬಂಡಿ ಅಥವಾ ನೇಗಿಲಿಗೆ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೂಡು; ಬಂಡಿಹೂಡು: ನಸುಕಿನಲ್ಲಿಯೆ ಕೊರಳು ಕಟ್ಟಿದರೆ ಬಿಸಿಲೇರುವುದರಲ್ಲಿ ಊರು ಮುಟ್ಟಬಹುದು (ರೂಢಿ). ಕೊರಳುಬಿಚ್ಚು, ಕೊರಳುಬಿಡು, ಕೊರಳುಹರಿ = ಎತ್ತುಗಳ ಕೊರಳ ಮೇಲಿಂದ ನೊಗವನ್ನು ಇಳಿಸು; ಗಾಡಿಬಿಡು: ಗಾಡಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಕೊರಳುಬಿಚ್ಚಿ ಎತ್ತಿಗೆ ಹುಲ್ಲು ಹಾಕಿ (ಮುನಿಮಾ. ೬); ಕೆರೆಯ ಬಳಿ ಗಾಡಿ ಕೊರಳುಬಿಡು (ರೂಢಿ); ಇನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೊರಳುಹರಿಯುವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದಲೋ ಏನೋ ಎತ್ತುಗಳು . . . ಓಡುತ್ತಿದ್ದವು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುರಲ್; ಮಲ. ಕುರಲ್, ಕುರಳ್; ತುಳು. ಕುರೆಲು]

ಕೊರಲಿೞಿವು (ನಾ). ದನಿ ಬಿದ್ದುಹೋಗಿರುವುದು; ಧ್ವನಿ ತಗ್ಗಿರುವುದು: ಗಱಿಗಱಿ ಸುರಿವಶ್ರುವ ಕೊರಲಿೞಿವಿಗ ಮಗಿಮುೞ್ಗದೞ್ವ ಮೊೞಗಿಂಗಂ . . . ಇಂದ್ರನುಮುಪೇಂದ್ರನುಂ ಪದನಾದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೯). [ಕೊರಲ್ + ಇೞಿವು]

ಕೊರಲು 'ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಕೊರಲುದ್ದ, ಕೊರಳುದ್ದ₁ (ಗು). ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬರುವಷ್ಟು ಆಳವಾದ; ಆಕಂಠಪ್ರಮಾಣವಾದ: ಬಿಳಿಯ ಕರ್ಬಿನ ಕೋಲ್ಗೆ ಕೊರಲುದ್ದ ಮಾದೆಳನೀರ ಪೊನಲ . . . ಚೆಲ್ವನೊಳಕೊಂಡಿರ್ಪುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮); ತೊಡೆಯೆರ್ದೆ ಕೊರಲುದ್ದ ಸಲಿಲವಾವೆಡೆಯೆಂದು ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದೆ ನೀರ್ಗುಡಿದು (ಮೋಹತ. ೧೯-೫೪). **ಕೊರಳುದ್ದ₁**: ಚಳಿಗಾಲವೆಲ್ಲಂ ನಿರುತದಿಂ ಕೊರಳುದ್ದ ನೀರೊಳು ನಿಂದು (ಬಸವು. ೨-೧೨).
[ಕೊರಲ್ + ಉದ್ದ]

ಕೊರಲುದ್ದಂ, ಕೊರಳುದ್ದ₂ (ಅ). ಕೊರಳು ತುಂಬುವವರೆಗೆ; ಕಂಠಪೂರ್ತಿ: ಬಿರಿದೊಳ್ವಾವರೆಗಂಪಂ ಕೊರಲುದ್ದಂ ಪೀರ್ದ ತುಂಬಿಯೆನೆ . . . ಇಚ್ಚೆಗಾರ್ತಿಯ ಕಣ್ಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೯). **ಕೊರಳುದ್ದ₂**: ಗುಳುಗುಳಕ್ಕನೆ ಸುಂಗುತಂ ಮದಿಸುತ್ತ ಕೊರಳುದ್ದಕ್ಕೆ ಈಂಟುತ (ಬಸವು. ೫೯-೨೪). [ಕೊರಲ್ + ಉದ್ದಂ]

ಕೊರಲುಬ್ಬಸ, ಕೊರಳುಬ್ಬಸ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು ಬಿಗಿದು ಉಸಿರಾಟ ಕಷ್ಟವಾಗುವಿಕೆ; ತೊಂದರೆ. ೨. ಕಷ್ಟವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಇಂತಪ್ಪ ಸಭೆಗೆ ಕೊರಲುಬ್ಬಸವಿವರು ನೋಡ (ತಿರುರ. ೧೬-೧೭). **ಕೊರಳುಬ್ಬಸ**: ೧. ನಿನಗಿನಿತು ಘನವೆನ್ನನಾರ್ಬಲ್ಲರೆಂದೆನುತೆ ನಿನಗಿನಿತು ಕೊರಳುಬ್ಬಸವಿದಾನೆನಿತಜವನೆನುತೆ (ಮೆಜೆರ. ೭೭-೧೦). [ಕೊರಲ್ + ಉಬ್ಬಸ]

ಕೊರಲುಲಿ, ಕೊರಳುಲಿ (ನಾ). ಕೊರಳಧ್ವನಿ; ಕಂಠಸ್ವರ: ಬಿಜ್ಜೋದರಿಯರ ಕೊರಲುಲಿಗಳಿಂದಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೬). **ಕೊರಳುಲಿ**: ವರ ಪುಳಕಾಂಬುಸೇಚನದೆ ಕೊರಳುಲಿ ಮಂತ್ರದೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೭೨).
[ಕೊರಲ್ + ಉಲಿ₃]

ಕೊರಲುಲುಹು (ನಾ). = ಕೊರಲುಲಿ: ಗೌಜು ಕರ್ಕಟ . . . ಕಲುಕುಟಕಾದಿ ತೋಟದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೊರಲುಲುಹಾದುದಾ ತಪೋವನದಿ (ಮೋಹತ. ೭-೧೭). [ಕೊರಲ್ + ಉಲುಹು (< ಉಲಿಪು]

ಕೊರಲೆ 'ಕೊಱಲೆ' ನೋ.

ಕೊರಲೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಕೊರಲೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಶಗಿ. ೬೯-೧೪೨೩).
[ಕೊರಲೆ (< ಕೊಜಲೆ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೊರಲೌಂಕು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಅದುಮು, —ಹಿಸುಕು: ಒಂದು ಕುದುರೆಯನೆ ಕೊರಲೌಂಕಿ ಕೊಱಿದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩-೫೦); ಕಾಡ ಕಟ್ಟಳೆ ನಾಡ ಬೇಂಟೆಯಂ ಕೊರಲೌಂಕೆ (ಕಾಲೂರ. ೪೯-೭೨).
[ಕೊರಲ್ + ಔಂಕು (< ಅಮುಂಕು)]

ಕೊರಲ್ಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಕೆಡಹು, —ಬೀಳಿಸು: ಹಚ್ಚಿ ಹರಿದೊಟ್ಟುತ್ತೆ ಕೊಚ್ಚಿ ಕೊರಲ್ಗಳಿವುತ್ತೆ (ಸವಮೋ. ೩೩-೩೧).
[ಕೊರಲ್ + ಕಳಿ₁ (< ಕೞಿ₁)]

ಕೊರಲ್ಗಱೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿಯ ಕಪ್ಪು: ಬಾಸೊಳ್ ಪೊಱೆ ಬಾಂಬೊಱೆ ಏವಂ ಬಾಂದೊಱೆ ಪಣೆಗಣ್, ಕೊರಲ್ಗಱೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊರಲ್ + ಕಱೆ₂]

ಕೊರಲ್ಗೊಲೆ (ನಾ). ಕೊರಳು ಕತ್ತರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಕೊಲೆ: ಚೌಪಟದೇಜಾಟದೊಳ್ ಚದುರಂ ತೋರ್ಪ ಕೈಗೊಲೆ ಬಾಯ್ಗೊಲೆ ಮೈಗೊಲೆ ಕಾಲ್ಗೊಲೆ ಕೊರಲ್ಗೊಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳ್ಗೊಲೆ]ಯಂ ಕಲಿಪ ಕಡು ಬಿನ್ನಣಂಬಡೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). [ಕೊರಲ್ + ಕೊಲೆ₂]

ಕೊರಲ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಂಠಕ್ಕೆ ಸೇರು, —ಒಪ್ಪು: ಎಂತಪ್ಪಂಗಂ ಪೊಸಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರದಂತೆಂದುಂ ಕೊರಲ್ಗೊಳ್ವದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫).
[ಕೊರಲ್ + ಕೊಳ್₁]

ಕೊರಲ್ಗೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು: ಪೞಿದಿರ್ದ ಕಂಠಸರಮಂ ಪಡೆವ ಗುಣಿ ಕೊರಲ್ಗೊಱೆಯುತಿರೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೪೪).
[ಕೊರಲ್ + ಕೊಱೆ₁]

ಕೊರಲ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಹುಯ್ಯಲಿಡು; ಆಕ್ರೋಶಮಾಡು: "ಕೊರಲ್ಚು – ಆಕ್ರೋಶ ಧ್ವನೌ" (ಶಮುಧಾ); ಗೋಪಗೋಪಿಯರಾಕ್ಷಣಂ ಕೊರಲ್ಚಿದರ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೩-೧೮೨); ತಮಿಳಲ್ಲಿ ಮುಖರಭಾಷೆಯಿಂದ ಕೊರಲ್ಚಿಯೊಳರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೨-೫). [ಕೊರಲ್ + -ಚು]

ಕೊರಲ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ದಂಡೆ; ಕಂಠಸರ: ಪಾಂಡುರ ಶಂಖ ಪ್ರವಾಳ ದುಂಡು ಮುತ್ತುಗಳಿಂದೆ ಮೇರೆಯುಬ್ಧಿಯ ಕೊರಲ್ದಂಡೆಯಂತಿರ್ದುದು (ಮೋಹತ. ೨-೬). [ಕೊರಲ್ + ದಂಡೆ]

ಕೊರಲ್ವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ; ಕೊರಳಿಗೆ ಬೀಳುವ ಬಲೆ: ಪಿಡಿವಲೆ ಸೆಳೆವಲೆ ಕಾಲ್ವಲೆ ಕೊರಲ್ವಲೆ ನಿಡಿವಲೆ ಪಾಜಿ ಬೆಳ್ವಾರ ಬಡಿವಲೆ ಬಲುವಲೆಗಾಱರು ಕೂಗಿ ಜೊಬ್ಬಿಡುತ್ತೈದಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯-೧೬).
[ಕೊರಲ್ + ಬಲೆ₁]

ಕೊರಲ್ವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಬಾಗಿಸು; ತಲೆತಗ್ಗಿಸು: ಕಿಕ್ಕಿಱಿದ ಫಲಭಾರದಿಂ ಕೊರಲ್ವಾಗಿ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿರ್ದ ಶಾಲಿಗಳ್ (ಚಬಪು. ೧೧-೧೦); ಮೊಗಗೆಂಪೇರಿ ಕೊರಲ್ವಾಗುವಳು (ಬಿಟ್ಟಅ. ೫-೧೮).
[ಕೊರಲ್ + ಬಾಗು₁]

ಕೊರವ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಸೀಗಡಿ ಕೊರವಂ ಬಂಪು ಬಸೇಗಂ . . . ಆಗಣಿತ ಶಫರಾಳಿಗಳನೆ ತೆಗೆದರ್ ಬೇಡರ್ (ತ್ರಿಷಪು. ೨೭-೯೧); ಕೊರವಂ ಗೋಜಳೆ ಸಣ್ಣಗಣ್ಣ ನೊರವಂ ಪಂದಿಗನೆಂಬ ಮೀನ್ದೆಗೆದನಾ ಭಕ್ತಂ (ತ್ರಿಷಪು. ೫೭-೮); ಕೊರವನ ಬಾಳೆಯ ಗೆಂಡೆಯ ಮೀನಿನ ಕೊರಗು ಪಡಿಯನ್ನೈದಲ್ಪಹುದು (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೧೨-೧೪). [?]

ಕೊರವ್ವ 'ಕೊಱವ್ವ' ನೋ.

ಕೊರವಂಜಿ 'ಕೊಱವಂಜಿ' ನೋ.

ಕೊರವಿ 'ಕೊಱವಿ' ನೋ.

ಕೊರವಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೊರವಂಜಿ ೧ : ಸೂಳೆ ಮುಪ್ಪಾಗಿ ಕೊರವಿತ್ತಿ ಯಾದಳು (ಗಾದೆ). [ಕೊಱವ್ವ (< ಕೊಱವ$_1$) + -ಇತ್ತಿ]

ಕೊರವುಕಾರ (ನಾ). "ಕುಟುಂಬದ ಯಜಮಾನ" (ಹುಲಿಹಾ.ಕೋಶ); ನಾಯಿಗಳ ಬಗುಳು ಮನೆಯ ಕೊರವುಕಾರರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿತು (ಹುಲಿಹಾ. ೫೦). [ಕೊರವು ? + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕೊರವೆ 'ಕೊಱವ್ವ' ನೋ.

ಕೊರಸಾಟ 'ಕೊಱಚಾಟ' ನೋ.

ಕೊರಸಿಗನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಕೊರಚಗ, ಕೊರಸಿಗನ ಗಿಡ . . . ಕುರ್ಚಿ (ವೈಔಗಿ. ೪೪–೮೬೬). [?]

ಕೊರಸು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ : ನಿನ್ನ ಭರ್ತಾರಂ ಬೇಂಟೆ ಮಾಡಿ ಪಲವುಂ ಲಾವುಗೆಯುಂಕೆ ಕೊರಸುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಪಕ್ಷಿ ಜಾತಿಗಳಂ ಬಲೆಯನೊಡ್ಡಿ ಪಿಡಿದು ಕಟ್ಟಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೧–೩). [?]

ಕೊರಳ್ 'ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಕೊರಳಾರ (ನಾ). ಕೊರಳ ಹಾರ; ಕತ್ತಿನ ಸರ : ಕೊರಳಹಾರ ಎಂಬ ಕೊಡಿಗೆಯ ಹೆಸರೇ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡು ಹೀಗೆ ಕೊರಳಾರ ಎಂದಾಗಿದೆ (ಪಾರ್ತಿಸು. ೪೬). [ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + ಆರ$_2$]

ಕೊರಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ (?) : ಪಡವಿನೆಡೆಯೊಳ್ ಕೊರಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಯ್ದರಲೆ, ಪಡಪಿನರಳಿಗಳೊಳ್ ಕೊಯ್ದರಲೆ] ಗಳುಂ ನಾಂದುವ ಬೇವಿನ ಸರಳಿಗೆಗಳುಂ . . . ಚಂದ್ರಲೇಖೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯುಂ ಪಡೆಯೆ ಪರಿಕಲ್ಪಬದ್ಧಮಾದ ಪಯೋಧಿಯಂತೆ ಪಿರಿದುಂ ಕಳಕಳಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಪ್ರಸೂತಿಕಾ ಸದನಕ್ಕೆ ಶೃಂಗಾರಶೇಖರಂ ಬಂದು (ಲೀಲಾವ. ೬–೬೪ ವ). [?]

ಕೊರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳಿಗೆ ತೊಡಿಸು, —ಹಾಕು : ಹುರುಳಿನ ಅರಳರಳಿಸಿ ಮಾಲೆಮಾಡಿ ಕೊರಳಿಸಿ ಹೃದಯ ವೀಣೆ ಬೆರಳಿಸಿ (ಅರಳು. ೧೯–೨೦). [ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + – ಇಸು$_3$]

ಕೊರಳು 'ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಕೊರಳುಕೊಯ್ಕ 'ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ' ನೋ.

ಕೊರಳುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸು; ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ತಡೆ: (ಶಿ). ೨. ಧ್ವನಿ ಹೊರಡದಂತಾಗು; ಗಂಟಲು ಕಟ್ಟು : ಆವರಿಗೆ ದುಃಖದಿಂದ ಕೊರಳುಗಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೊರಳುಗೊಯಿಕ 'ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ' ನೋ.

ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ, ಕೊರಳುಕೊಯ್ಕ, ಕೊರಳುಗೊಯಿಕ (ನಾ). ಕೊರಳು ಕತ್ತರಿಸುವವನು; ಕೊಲೆಗಡಿಕ : ಅವರಿಂಗಱಿದಿದನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಬಂದ್ಯೆ ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕನೆ ಸುಡಲಿ ಧನುವನು ಹಿಡಿಯಲೇಕೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೯೯–೩೪). **ಕೊರಳುಕೊಯ್ಕ** : "ಕೊರಳುಕೊಯ್ಕ; ಕೊಲೆಗೇಡಿ; ಕೊಲೆಗಡಿಕ; ಘಾತುಕ" (Cut-throat. ಇಂಕನ). **ಕೊರಳುಗೊಯಿಕ** : (ಶಿ). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಕೊಯ್ಕ$_3$]

ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕೆ (ನಾ). ಕೊರಳು ಕತ್ತರಿಸುವವಳು; ಕೊಲೆಗಡಿಕೆ : ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕೆಯ ಕಾಟದಲಿ ನೆರೆ ಕರುಣಿ ಪರಮಾತ್ಮನನು ಕಾಣದೆ ಬಳಲುತಿಹರೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೫–೮–೨೧). [ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ + –ಎ$_3$]

ಕೊರಳುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಡು ; ತಡೆಹಿಡಿ; ನಿಯಂತ್ರಿಸು : ಚಿತ್ತವ ತಿರುಹಿ ಹಿಡಿದನು ಮನಕೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಹಮ್ಮು ಹಮ್ಮಿಗೆಯ ಕೊರಳುಗೊಳಿಸಿ ಪರಿಬವಣಿಗೆಯ ಪಾಡಿನಲಿ ಕಾತರಿಸುತವನಿಗೆ ಮೈಯ ನಿತ್ತನು ನೀಡಿ ಭುಜಯುಗವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೬೯) ; ಕದಳೀವನವನಕೆಗೆ ಬರಿಸಿ . . . ಸುರಗಿಯನು ಸಂವರಿಸಿ ಭಂಗಕೆ ಬರಿಸಿ ಬಳುಕುವ ಕೋವಿ ದಾರವ ಕೊರಳುಗೊಳಿಸಿದನಘಟನಂತಕಪುರಕೆ ಪಡಿಸಲಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೮–೨–೧೪). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_1$]

ಕೊರಳುಚೌಕ (ನಾ). ಕತ್ತಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೌಕ, —ವಸ್ತ್ರ : ಅವರು ನಾಲ್ಕು ಘಂಟೆಯವರೆಗೆ ಉಣ್ಣೆಯ ಕೊರಳುಚೌಕವನ್ನು ಹೆಣೆಯುತ್ತಾ ಇರಬೇಕೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೪೦೮). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಚೌಕ]

ಕೊರಳುದ್ದ$_1$ 'ಕೊರಲುದ್ದ' ನೋ.

ಕೊರಳುದ್ದ$_2$ 'ಕೊರಲುದ್ದಂ' ನೋ.

ಕೊರಳುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಂಗಿಯ ಭಾಗ; ಕಾಲರು : ತನ್ನ ಸಮವಸ್ತ್ರದ ಕೊರಳುಪಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ . . . ಸವರುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುಸರು. ೨೬). ೨. ಕತ್ತಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆ: (ಶಿ). ೩. ನಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವುಗಳ ಕತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ ತೊಗಲಿನ ಪಟ್ಟಿ; ಕುತ್ತಿಗೆಪಟ್ಟಿ. [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಪಟ್ಟಿ$_3$]

ಕೊರಳುಬ್ಬಸ 'ಕೊರಲುಬ್ಬಸ' ನೋ.

ಕೊರಳುಲಿ 'ಕೊರಲುಲಿ' ನೋ.

ಕೊರಳುವಿಡಿ (ನಾ). ಕೊರಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು ; ಕಂಠಗ್ರಾಹ; ಆಪತ್ತು (?) : ತಾ ಹಿಡಿದ ಸೀಮೆಗೆ ಕಲೆವಿಡಿ ಕೊರಳುವಿಡಿ ಬಾರದೆ ವ್ರತಮೆ ಘಟವಾಗಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗವೆ ಆತ್ಮನಾಗಿ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೬೦). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಪಿಡಿ$_2$]

ಕೊರಳೇರು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಹುಟ್ಟು ; ಕೂಗು : ಹೂ ಕೆಂದಲಿರುಗಳನ್ನು ಸವಿದು ಮೌನವ್ರತವನ್ನುಳಿದು ಕೊರಳೇರಿದ ತುಂಬಿ ಕೋಗಿಲೆಗಳು (ನಾಡೋಜ. ೨೩೪). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೊರಳೋಳಿ (ನಾ). ಕೊರಳುಗಳ ಸಾಲು ; ಕಂಠಗಳ ಸಮೂಹ: ಕೋದಂಡವನು ಜೇವೊಡೆಯೆ ಮೇಲು ಜಗವಲ್ಲಾಡಿದವು ಕೊರಳೋಳಿ ಕೆದಱಿತು ಕುಸಿದನಹಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೬). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಓಳಿ]

ಕೊರಳ್ಕಾಪು (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ರಕ್ಷೆಯಾಗಿರುವ ಕವಚ : "ಕೊರಳ್ಕಾಪು, ಕಂಠತ್ರಾಣ" (Gorget. ಇಂಕನ). [ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + ಕಾಪು]

ಕೊರಳ್ಕೊಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಕುತ್ತಿಗೆ ನೀಡು (?): ಎಮ್ಮಯ ವಂಶ ದಿಕ್ಕರಿಗಳೆಂಟುಮಿಳಾತಳಭಾರಮಂ ಕೊರಳ್ಕೊಮ್ಮಿಸಿ ಪೊತ್ತು ನಿತ್ತರಿಸುತಿರ್ದೊಡಂ (ಬಾಧಪು. ೪–೮೩). [ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + ಕೊಮ್ಮಿಸು ?]

ಕೊರಿ (ನಾ). ತುಂಡಾದುದು; ಮುಳ್ಳುಕಂಟಿಯಿಂದ ಕಡಿದು ತಂದ ದೊಡ್ಡ ಶಾಖೆ : (ಶಿ). [< ಕೊಱೆ$_1$]

ಕೊರಿಕುಂದ 'ಕೊಱಕುಂದ' ನೋ.

ಕೊರಿಗೊರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ : "ಕೋಕಿಲಃ – ಕೋಗಿಲು, ಕೊರಿಗೊರಿಯಸೊಪ್ಪು" (ಔಷಧಿ. ೪೦). [?]

ಕೊರಿಪಿಡಿ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಪೀಡೆ; ಹಿಂಸೆ : (ಶಿ). [← ಮರಾ. ಗುರಪಟಾ, ಗುರಫಟಾ ?]

ಕೊರಿಪೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು; ನಿಂತುಹೋಗು: ಅಟಿಕ್ತೋನ್ ಪಣ್ಚು ಮಹಾಪಾಕ್ಕು ಒಕ್ಕಲ್ಕೊರಿಪೋಗುಗೆ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೧–೯; ?). [< ಕೊಱು$_5$ + ಪೋಗು$_1$]

ಕೊರಿಯಿಸು 'ಕೊಱಿಸು' ನೋ.

ಕೊರಿವಿ 'ಕೊಱವಿ' ನೋ.

ಕೊರುಮಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಗ್ರಹಾರೀಕೃತಃ ಕೊರುಮಲ್ಲಿನಾಮಾ ಗ್ರಾಮಃ (ಇಆ. XIV, ೫೪–೧೦೩; 944). [?]

ಕೊರುಜಿ (ನಾ). (?): ಮಹಾದೇವರ ದೇವದಾವಿನಲ್ಕಾಪತ್ರರ ಲೊಂದು ಕೊರುಜಿ ಊರಲೊಕ್ಕಲಲೊನ್ದು ಪೊಱೆಯುಂ ಪತ್ತು ಕೊಳಗ ಭತ್ತಮುಂ (ಮೈಆರಿ. ೯೯೪೭, ೨೫–೧೭; 1032). [?]

ಕೊರೆ$_1$ 'ಕೊಱೆ$_1$' ನೋ.

ಕೊರೆ$_2$, ಗೊರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಗೊರಕೆ ಹೊಡೆ: "ಕೊರೆ–ನಿದ್ರಾಂಗ ಧ್ವನೌ" (ಗೊರಕೆಹೊಡೆ)" (ಶಮಧಾ); ಕೊರೆವೊಡೆ ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ಬಿರಿವುವುಣ್ಮುವ ಲಾಳೆಯ ಲೋಳೆಗಳ್ ಪೊನಲ್ಪರಿವುವು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೦); ಕೊರೆದುಂ ಸುಯ್ದುಂ . . . ನಿದ್ರೆಯನೆ ಕೆಡಿಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೫೪). ಗೊರೆ$_1$: ಕೋಟಿ ಡಿಂಡಿಮುಗಳನು ಬಾರಿಸೆ ಗೋಟು ತುಂಬಿತು ಜಗದ ಕಿವಿಗಳ ಪಾಟ ಹೊಟ್ಟೆತು ಕೇಳನಾ ಖಳಗೊರೆದು ತೆಕ್ಕುತಿರೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೪–೪); ಸರಿಯಾದ ಜೋಡಿಯೆ ಈ ಗಂಡಹೆಂಡಿರು . . . ಆಹುದಹುದೆಂದನು ಗೊರೆಯುವನೀತನು ಈಕೆಯೊ ಶತಕೆಪ್ಪಿಯಂತೆ (ಇಂಚಾಪ.೧೨೭–೨೫); ನಾನಾಸಾಹೇಬ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಸೂರು ಹಾರಿಹೋಗುವ ಹಾಗೆ ಗೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ಬದುಜ. ೧೭೧). [?]

ಕೊರೆ$_3$ 'ಕೊಱೆ$_4$' ನೋ.

ಕೊರೆ$_4$ 'ಕೊಱೆ$_5$' ನೋ.

ಕೊರೆ$_5$ 'ಕೊಱೆ$_6$' ನೋ.

ಕೊರೆ$_6$ 'ಕೂಱೆ' ನೋ.

ಕೊರೆ$_7$ (ನಾ). ದಂಡೆ; ತೀರ; ತಟ: ಸರ್ವರೂ ಗೊಬ್ಬರವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ಹೊಲಗಳಿಗೂ ತೋಟಗಳಿಗೂ ಕೆರೆ ಕೊರೆಗಳಿಗೂ. . . ಹಾಕಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೭); ಗರಸಿನ ಕೊರೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದೆರಡು ಸಲ ಅವರಕಾಲು ತುಳಿದು ಸರ್ರನೆ ಜಾರುವಂತಿತ್ತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೫೨). [< ಕೋರೆ ?]

ಕೊರೆಕಂಬಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಸಾಧನ: "ತೆಳುವಾದ ಮೊನೆ ಸಲ ಕರಣೆ; ಕೊರೆಕಂಬಿ" (Stylet. ಇಂಕನಿ).
[ಕೊರೆ$_1$ (< ಕೊಱೆ$_1$) + ಕಂಬಿ$_1$]

ಕೊರೆಕರೆ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಅಂಚು; ಮೊನಚಾದ ತುದಿ (?): ಅಲ್ಲಿಬಯಕೆ ಸಲಾಕೆ ಮೇಲೆ ತೇಲುವ ಹೆಣ್ಣುಕಣ್ಣುಕೊರೆಕರೆ ಮಾಯೆಗನ್ನಡಿಯಲಿ ತೆರೆತೆರೆವ ಸರಿವ ಹೊಸ ಹೊಸ ಲೋಕಲಾಳಿಯಲಿ ಇಂದ್ರಜಾಲದ ಮಿಂಚುದಾರಗಳಲಿ (ನಡೆಬಂ. ೪೦–೬).
[ಕೊರೆ$_1$ (< ಕೊಱೆ$_1$) + ಕರೆ$_4$]

ಕೊರೆತ 'ಕೊಱೆತ' ನೋ.

ಕೊರೆದಿನ (ನಾ). (ಕೆಲಸಗಾರನು) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡದಿನ, —ಉಳಿದ ದಿನ: (ಕ).
[ಕೊರೆ$_3$ (< ಕೊಱೆ$_4$) + ದಿನ]

ಕೊರೆನೋಟ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನೋಟ; ಹರಿತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ: ಸಾಣೆಯೊಳ್ ತೀಡಿದ ಮಾರನ ತೀರಿನಂತಿರುವ ಕೊರೆನೋಟ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೨೪–೬). [ಕೊರೆ$_1$ (< ಕೊಱೆ$_1$) + ನೋಟ]

ಕೊರೆಪ್ರಾಣ (ನಾ). ಕುಗ್ಗುತ್ತಿರುವ ಜೀವ; ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣ: (ಕ). [ಕೊರೆ$_3$ (< ಕೊಱೆ$_4$) + ಪ್ರಾಣ]

ಕೊರೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊರತೆಬೀಳು; ಕಡಮೆಯಾಗು: ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತಗಳು ಕೊರೆಬೀಳದ ಗಣಿಗಳ ಹಾಗೆ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೩ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ).
[ಕೊರೆ$_3$ (< ಕೊಱೆ$_4$) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕೊರೆಮೂಗಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವಳು: ಅಣ್ಣ ನಿನ್ನಾ ಹೆಂಡ್ತಿ ಅರೆಮೂಗಿ ಕೊರೆಮೂಗಿ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೦೫).
[ಕೊರೆ$_3$ (< ಕೊಱೆ$_4$) + ಮೂಗು + –ಇ$_2$]

ಕೊರೆಯ (ನಾ). ಕೊರತೆಯುಳ್ಳವನು: ಅಳವಿನುಂ ತಿಳಿವಿನುಂ ಕೊರೆಯನಾಂ ನಲ್ಲೆಯಂ ಕಾಣದಳವಳಿದನೆನೆ ಕೇಳ್ವುದೇನಂ (ಸೌನಂದ. ೭–೪೭). [ಕೊರೆ$_3$ (< ಕೊಱೆ$_4$) + –ಅ$_7$]

ಕೊರೆಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಅಳೆಯುವಾಗ ಕೊರತೆ ಬಿದ್ದ ಅಕ್ಕಿ; ಅಳತೆಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಅಕ್ಕಿ: (ಕ). [ಕೊರೆ$_3$ (< ಕೊಱೆ$_4$) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೊರೆಯಿಸು 'ಕೊಱೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕೊರೆಯುಳಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಉಳಿ: "ಕೆತ್ತನೆಗಾರನ ಕೊರೆಯುವ ಉಳಿ; ಕೊರೆಯುಳಿ" (Scooper. ಇಂಕನಿ). [ಕೊರೆ$_1$ (< ಕೊಱೆ$_1$) + ಉಳಿ$_5$]

ಕೊರೆಸಂಬಳ (ನಾ). ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ಕೊಡದೆ ಉಳಿದುದು; ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ಬಾಕಿ: (ಕ). [ಕೊರೆ$_3$ (< ಕೊಱೆ$_4$) + ಸಂಬಳ]

ಕೊರೆಸು 'ಕೊಱೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕೊರೆಸೂಜಿ (ನಾ). ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮೊನೆಯಾದ ಸೂಜಿ: "ಕೊರೆಸೂಜಿ, ಕೆತ್ತುವುಳಿ" (Etching–needle ಇಂಕನಿ).
[ಕೊರೆ$_1$ (< ಕೊಱೆ$_1$) + ಸೂಜಿ]

ಕೊರ್ಕು 'ಕೊಕ್ಕು$_3$' ನೋ.

ಕೊರ್ಚು$_1$, ಕೊಚ್ಚು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕು; ತರಿದುಬಿಡು; ತುಂಡುಮಾಡು: ಖಂಡಿಸಿ ಕೊರ್ಚಿಇಡಿಱುದಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೯–೩೨); ಮೃದುಳಪದ ಕಾನನದ ವಿನ್ಯಾಸದ ವಿರಳದ ಕಾಷ್ಠಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕಷ್ಟಕೋ]ರ್ಚುವದೆಂತು ಸುಕುಮಾರಿ ನಡೆವಳೆಂತು (ವೆಂಕಾರಾ.೨–೧೨–೩). ಕೊಚ್ಚು$_3$: ಹೆಚ್ಚಿದ ಹರುಷವ ಕೊಚ್ಚಿದೆಮುಗನೆ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩೭ ರಗಳೆ); ದಾನವಕುಳವೆಲ್ಲವ ಕೊಚ್ಚಿ (ಅಂಜಚ.೧೪–೧೦); ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿಗೆದಱುವ ಶಿಲೀಮುಖ ಕೊಚ್ಚಲಿಭದವಯವವನು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೨೧); ಕಚ್ಚ ಬಂದ ಕಾಳಿಂಗನ ಕೊಚ್ಚಲು ಮಡುವ ಧುಮುಕಿದನಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨–೯೯–೩). [ಕೊರೆ$_1$ (< ಕೊಱೆ$_1$) + –ಚು]

ಕೊರ್ಚು$_2$ 'ಕೊಚ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕೊರ್ಚು$_3$ 'ಕೊಚ್ಚು$_4$' ನೋ.

ಕೊರ್ಚು$_4$ 'ಕೊಚ್ಚು$_7$' ನೋ.

ಕೊರ್ಜು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊಡಚಗ . . . ಕೊರ್ಜು, ಕಹಿಕೊಡ್ಸೀಗೆ ಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೪೪–೬೭೭). [?]

ಕೊರ್ಪು (ನಾ). ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯ ವರಿಸೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?): ಗಮಕಂ ಕೊಂಕಾಂಕೆ ಝುಂಕಾಳ ತೆವಳಿ ಉಳಿಲಾಗಾರ್ಪು ಕೊರ್ಪಾಂತ ಬಿಂಕಂ . . . ಎಂದೆನಿಪನಿತಱ ವೈಚಿತ್ರ್ಯದಿಂ ತಾನೆ ಶಸ್ತ್ರಾಗಮ ಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯನೆಂಬೊಂದೆಸಕದಿನೆಸೆದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೬೪). [?]

ಕೊರ್ಬಿಸು 'ಕೊರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಕೊರ್ಬು$_1$ 'ಕೊರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಕೊರ್ಬು$_2$ 'ಕೊರ್ವು$_2$' ನೋ.

ಕೊರ್ಬುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊಬ್ಬನ್ನು ಕಳೆ; ಸೊಕ್ಕುಮುರಿ: ನಿಬ್ಬರದೆ ಬರ್ಪ ಹಯಬಲದಬ್ಬರಣೆಗೆ ಕೊರ್ಬುಗಳೆದುದಿರ್ಕೆಱಗೆ (ಚಕವಿ. ೨–೯೭).
[ಕೊರ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$) + ಕಳೆ$_1$]

ಕೊರ್ಬುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಬ್ಬಿಸು ; ಸೊಕ್ಕಿಸು : ತಮಮಂ ಸೆಱಗೆಯ್ದು ಹಿಮಕ್ಕೆ ಕೊರ್ಬು[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಬು]ಗೊಟ್ಟಾಲವಮಂ (ಪಂರಾಮಾ ೭-೧೨೭). [ಕೊರ್ಬು$_3$(<ಕೊರ್ವು$_2$)+ಕುಡು$_1$(<ಕೊಡು$_1$)]

ಕೊರ್ಬುವಡೆ 'ಕೊರ್ವುವಡೆ' ನೋ.

ಕೊರ್ಮಾತಿ 'ಕೊಱವತಿ' ನೋ.

ಕೊರ್ಲೆ 'ಕೊಱಲೆ' ನೋ.

ಕೊರ್ವಿಸು, ಕೊಬ್ಬಿಸು, ಕೊರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿಸು ; ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸು ; ಬಲಿಸು : ಶ್ರೀಯಂ ಕೂರಿಸಲಾಜ್ಞೆಯಂ ಪಸರಿಸಲ್ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯಂ ಕೊರ್ವಿಸಲ್ (ಲೀಲಾವ.೩-೮೬) ; ಅನೇಕೋಳ್ಕಾಂಶುಗಳ್ ಶಸ್ತ್ರದೀಪ್ತಿಗಳಂ ಕೊರ್ವಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೮-೪೧); ನಸುನಗೆಯ ಬಾಯ್ಗುಮರ್ದ ಸೊಂಪು ಸೊಂಪಂ ಕೊರ್ವಿಸಲ್ (ಚೆಬಪು. ೧೧-೪೧). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಬಲಿ ; ಅಧಿಕವಾಗು : ಬಳಿಕವಳ ಕಾಮಾಗ್ನಿ ಕೊರ್ವಿಸೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭-೧೯). **ಕೊಬ್ಬಿಸು** : ೧. ಅವರ ಮನೆಯ ಹೋರಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೊಬ್ಬಿಸಿ ಬೆಳೆಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕೊರ್ಬಿಸು** : ೧. ಮರಾಳಂಗಳಂ ಪದ್ಮಷಂಡಂ ನಳಿನೀ ಕಾಂಡಂಗಳಿಂ ಕೊರ್ಬಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೪).

[ಕೊರ್ವು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊರ್ವು$_1$, ಕುರ್ವು, ಕೊಬ್ಬು$_1$, ಕೊರ್ಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು : ದ್ರುಪದನಂ ತಱಿದೊಟ್ಟದೆ ಕೆಮ್ಮಗಾನಿದಂ ಕಡೆಗಣಿಸಿ ದೊರ್ಡೆನ್ನ ಕಡುಗೊರ್ವಿದ ತೋಳ್ಗಳ ಕೊರ್ವದೇವುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೭) ; ಪರ್ವಿ ಕೊರ್ವಿ ಸುರ್ವುಗೊಂಡ ಮಾಧವಿಯ ಪೊದಱೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೧-೬) ; ದರಹಾಸಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆಯಿಂ ದರ್ಪಕ ವಿಶದಯಶಂ ಕೊರ್ವೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೭). ೨. ದಪ್ಪನಾಗು ; ತೋರವಾಗು ; ಬಲಿ : ಬಳೆವ ಮೊಲೆಯಂತೆ ಕೊರ್ವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೫) ; ನಿನ್ನ ಕೊರ್ವಿದ ಕುಚಂಗಳ್ಗೆ ಪೊಣರ್ವಕ್ಕಿ ಗವಸಣಿಗೆ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೧೫) ; ಉರ್ವಿದ ಮುಯ್ವು ಕೊರ್ವಿದ ಪೆಗಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೫) ; ನಾಡೆ ಕೊರ್ವಿ ತಿಂತಿಣಿವಣ್ಗಳಾಂತ ಕದಳಂ (ಚೆಬಪು. ೧೧-೨೨). ೩. ಉಬ್ಬು ; ಉತ್ಸಾಹಿಸು : ಕುಣಿವುತಂ ಕುಕಿಲಿಱುವುತಂ ಪರ್ವಿ ಕೊರ್ವುತಂ (ಬಸರ. ೧-೩೭); ಘನಹರ್ಷದಿಂದುರ್ವಿ ಕೊರ್ವಿ ಗುರುಚರಣದೊಳ್ಪೀಳ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೫೧). ೪. ಸೊಕ್ಕು ; ಅಹಂಕಾರಪಡು ; ಮದವೇರು : ಅಂತಳವಿಗೞಿಯೆ ಕೊರ್ವಿದ ಕೀಚಕವನಮೆಲ್ಲಮೊಂದಿರುಳೊಳ್ ಸಾಹಸಭೀಮನುದ್ದಾಮ ಕೋಪದವದಹನ ಜ್ವಾಲಾಸಹಸ್ರಂಗಳಿನಱ್ಕಿ ಮೆಱ್ಕಿದಂ ತಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೦ ವ) ; ನೀನಱಿಯದೆ ಕೊರ್ವಿ ಚಪಳತನದಿಂದೆನ್ನಂ ಮಾನಿಸಿಯೆಗೆತ್ತು ನುಡಿದೈ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೧೨) ; ಆವಯವ ಮಂತ್ರವನೆ ನೆರ್ಮಿ ಕೊರ್ವದಿರು ವೈಭಾಷಿಕಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೯೭) ; ಹುಟ್ಟು ದರಿದ್ರಗೆ ಬಹಳ ಸಂಪದವರೆ ನೆಟ್ಟನೆ ಕೊರ್ವು ವಂದದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೭-೫). **ಕುರ್ವು** : ೧. ಉರ್ವಿದನೆ ಕುರ್ವಿದನೆ ಜಗದೊಳು ಜರ್ವಿದನೆ (ಸಾನಂಚ. ೮-೮೮). **ಕೊಬ್ಬು$_1$** : ೧. ರಿಪುಸರ್ವದಳ . . . ಕಲ್ಪಮೇಘದ ಸರಿವಳೆಗೆ ಸಿಗುರೆದ್ದು ಕೊಬ್ಬಿದ ಕದಳಿನಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೬). ೨. ನಸಿದು ಬೆಳೆಯದೆ ಕೊಬ್ಬಿದೊಡ್ಡಿತಹ ತೆನೆಗಳೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೯) ; ಗರುಡನೆತ್ತಲು ಕೊಬ್ಬಿದೊಳ್ಳೆಯಮಱಿಯದೆತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೭) ; ಕೊಬ್ಬಿದ ಭುಜಯುಗಳದಿ ವೀರರಸದಿಂದುಬ್ಬಿದ ನಿಡುದೋಳ್ಗಳೆಡೆಯ (ಮೋಹತ. ೩೩-೫೭) ; ಕೊಬ್ಬಿದ ಪೊಱವಾಱು ಪಿಡಿನಡು ಕೊಂಕಿದ ಹುಬ್ಬಿನ ಪೆಣ್ಣೊಂದು (ಭರಚ. ೨-೪೮). ೩. ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಬಂದರೆ ಉಬ್ಬಿ ಕೊಬ್ಬಿ ಹರುಷದಲೋಲಾಡುವೆ (ಬಸವ. ೩೭೭) ; ಕಲಿತನದ ಮಸಕದಿಂದುಬ್ಬುವರ್ ಕೊಬ್ಬುವರ್ (ಚೆಬಪು. ೩೯-೨೪). ೪. ಎಲವೊ ಅಥವಾ ಕೊಬ್ಬಿದೆಯಲಾ (ಬಸಪು. ೨೨-೫೪) ; ಕೊಬ್ಬಿನರಿ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಕೂಸನು ಬೇಡುವಂದದಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೨); ಮಾಹಿಷ್ಮತೀಪುರದೊಡೆಯ ತಾನುಸದಿ ಕೊಬ್ಬಿರಲು . . . ಅವರ ಸಾಸಿರ ತೋಳ್ಗಳಡವಿಯ ಕಡಿದಾತನೀತ (ಮೋಹತ. ೩೭-೨೭). **ಕೊರ್ಬು$_1$** : ೧. "ಕೊರ್ಬು – ಸಮೃದ್ಧೌ" (ಶಮಧಾ) ; "ಕೊರ್ಬಿದುದೆಂದು ಪೆರ್ಚುಗೆಯ ನಾಮದೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೦) ; ಎಡೆವೊತ್ತಿ ಪೊಕ್ಕು ಕೆಲನಂಕೊರ್ಬುತ್ತೆಸೆದು ಬಿದಿರ್ದಾರ್ದುರ್ (ಕವಿರಾ.೧-೬೬). ೨. ಅನವರತಂ ಮೃಗಮಾಂಸಾಶನದಿಂದಮೆ ಕೊರ್ಬಿದ . . . ಈ ತನುವೆಂದಡಿಗಡಿಗೆ ಪೇಸುತಿರ್ದುದು ಮನದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೨-೩೦). ೩. ಕೊರ್ಬಿಯಾಡುವ ಡುಂಡುಭಂಗಳಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೩-೨೧) ; ತಾಂ ಸಾಷ್ಟಾಂಗದಿಂ ತುಳಿಲ್ಗೆಯ್ದುರ್ಬುತಂ ಕೊರ್ಬುತಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೫೩). ೪. "ಜಂಭತಿ – ಕೊರ್ಬಿದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೭೭) ; ಮದ್ಯಮಂ ಸಲೆ ಕುಡಿದು ಕೊರ್ಬನೆಯುವಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೬೪).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ಕೊಱುಪ್ಪು ; ತುಳು. ಕೊಬ್ಬು ; ತೆಲು. ಕ್ರೊವ್ವು, ಕೊವ್ವು]

ಕೊರ್ವು$_2$, ಕೊಬ್ಬು$_2$, ಕೊರ್ಬು$_2$, ಗೊಬ್ಬು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ, ಆಧಿಕ್ಯ ; ಸಮೃದ್ಧಿ : ಪುರ್ವಿನ ಕೊರ್ವು ಕರ್ವುವಿಲ್ಲಂ ಕೀಳ್ಮಾಡೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ) ; ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾರ್ಜಿತ ಭವಂಗಳ ಕೊರ್ವನಡಗಿಪ ಮಗನೆ ಬಾರಾ (ಬಸಪು. ೨೪-೩೭) ; ಮೊಳೆಯಿಡುವಗೆಯ ನೆಡುವ ನೀರೂಡುವ ಕಳೆಗೀಳ್ವ ಕೊಬ್ಬನಗ್ಗಿಸುವ ಬೆಳೆಗಾಯ್ವ . . . ಪಾಮರೀಜನ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೪೮) ; ತೋಳ್ವಲದ ಕೊರ್ವಿನುರ್ವಿಂದೆಯುಂ (ಮರಾಚ. ೨೮-೧). ೨. ಸೊಕ್ಕು ; ಅಹಂಕಾರ ; ಮದ : ಬಲ್ಲಾಳಪ್ಪನ ಕೊರ್ವುಂ ಜಡಿದಾಳಾಪಂಗೆಯ್ದು ಕೆಡಿಸಿದಂ ನೃಪಸುತನೀ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೮); ತಾರಕ ದನುಜನ ಕೊರ್ವು ಪರ್ವಿತುರ್ವೀತಳಮಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೨) ; ವಾದಮುಖದಿಂ ಸೋಲ್ತವಂ ಕೊರ್ವನುೞಿದಾತ್ಮಮತದಾಚರಣಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೩). **ಕೊಬ್ಬು$_2$** : ೧. ಕೊಬ್ಬಿನಾಳೆಚ್ಚಾಡಿ ತಿಕ್ಕಿದ ಮಂಡಿ ಚಂಡಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೨) ; ತಂಬೆಲರ ಕೊಬ್ಬು ಬನಬನದ ಸೌಭಾಗ್ಯಂ (ಚೆಬಪು. ೪೫-೧೬). ೨. ಜ್ಞಾನದ ಉಬ್ಬು ಕೊಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಉಲಿವುತ್ತಿಪ್ಪವರೆಲ್ಲರು (ಅವಚಂ. ೧೦೬-೪೮೨); ಆಳಿಬಲವನಂಜಿಸಿದ ಕೊಬ್ಬುಗಳಕಟ ನಮ್ಮೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೧೩-೧೦); ಕೂಳು ಕೊಬ್ಬಿಲಿ ಉರಿವವಳ ಗಂಡ ಹೇಳಿದ ಮಾತ ಕೇಳದೆ ಮೀಱುವವಳ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪-೨) ; ಗಬ್ಬಿತನದೆ ಘನಗರ್ವದಿ ಮಲೆವರಾ ಕೊಬ್ಬ ಮುರಿದು (ಸೌಂದಕಾ. ೧-೬೧). ೩. ನೆಣ ; ಮೇದಸ್ಸು ; ಚರ್ಬಿ : ಅಂತು ಕೊಬ್ಬೆಂಬ ಕಿಟ್ಟ ಮುದುರೆ ಪಸುರ್ವಣ್ಣವೆಂಬ ಕಾಳಿಕೆ ಕೞಲೆ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯಿಂ ಕಾಯ್ಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೩೭ ವ) ; ತುಂಡ ಮುಂಡಗಳು ಮಿದುಳು ರೋಹಿತ ಕೊಬ್ಬು ಖಂಡವ ಮನದಣಿ ವನಕ ಉಂಡು (ಮೋಹತ. ೪೦-೭೧). **ಕೊರ್ಬು$_2$** : ೧. ಆಣಂ ಮುಟ್ಟಿದುರಿವ ಮದನಾಗ್ನಿಯ ಕೊರ್ಬು (ಆದಿಪು. ೯-೫೬) ; ಇದು ಶರಣರ ಘನತ್ವಂ ದೇವಯಿಡು ಭಕ್ತರ ಮಹತ್ವಂ ದೇವಯಿಡು ನಿಮ್ಮವರ ನಿತ್ಯತ್ವದ ಸಿರಿಯ ಕೊರ್ಬು (ಸಾನಂಚ. ೮-೨). ೨. "ಕಡಃ – ಕೊರ್ಬು" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೩). **ಗೊಬ್ಬು$_2$** : ೨. ಎದ್ದು ಹೊಡಿಯುದಕ ಗೊಬ್ಬು ನಿನ್ನಲ್ಯ್ಕಂಟು (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೫). [< ಕೊರ್ವು$_1$]

ಕೊರ್ವುವಡೆ, ಕೊರ್ಬುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಕೊಬ್ಬು ; ಬಲಿ : ವಿದೇಹಿಗದೇಂ ಪೃಥು ಕುಚಯುಗದೊಡನೆ ಕೊರ್ವು [ಪಾಠಾಂ. ತೋರ್ಪು]ವಡೆದುದೊ ಮಧ್ಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೨). **ಕೊರ್ಬುವಡೆ** : ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾಪ್ರವಾಹದೊಳ್ ಕೊರ್ಬುವಡೆದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೮೯).

[ಕೊರ್ವು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೊಲ್$_1$, ಕುಲ್ಲು$_1$, ಕೊಲು, ಕೊಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂದ (ಭೂತಕೃ). ೧. ಸಾಯಿಸು ; ಪ್ರಾಣ ತೆಗೆ; ವಧೆಮಾಡು : ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಕ್ರ ಬಪ್ಪೊಂ ಬಾರಣಾಸಿಯುಳ್ ಸಾಸಿರ್ವ್ವ ಪಾರ್ವ್ವರುಂ ಸಾಸಿರಂ ಕಪಿಲೆಯುಂ ಕೊನ್ದ ಪಾತಕನಕ್ಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೫೫ ; 550) ; ಕೊಲ್ಲದುದೆ ಧರ್ಮಮೆಂದಿಂತು ನಂಬಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೨೬) ; ಕೊಲ್ಲೆಂ ಬಿಸುಡಾಯುಧಮುಂ ಪುಲ್ಲಂ ಕರ್ಚು (ಕವಿರಾ.೩-೨೦೦); ಗರ ಮುಟ್ಟಿ ಕೊಲ್ವುಮಿದು ನಿಜ ವಿರೋಧಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೩) ; ಕೊಲಲ್ಬರ್ಪಂಗಿದಿರ್ವೋದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೯). ೨. ಪೀಡಿಸು ; ನೋಯಿಸು ; ಹಿಂಸೆಮಾಡು : "ಕೊಲ್ – ಹಿಂಸಾಯಾಂ" (ಶಮುಧಾ) ; ಎಲೆ ಚಂದ್ರಹತಕ ಮದನನ ಬಲದಿಂದಂ ಮೇಲೆವರಿದು ಕೊಂದಿಂತೆನ್ನಂ ನಿಲಲಱಿಯೆ (ಕಾದಂಬ. ೬೧೨) ; ಆಯಂಗಿಡೆ ಕಾಮಂ ಕೈಗಾಯದೆ ನಿಂದಾರ್ದು ಮುತ್ತಿ ಕೊಂದಪನ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೭೮). **ಕುಲ್ಲು$_1$** : ೧. ಆತ್ಮಜರುಗಳ ಬೇಗೆಯಲಿ ಕುಲ್ಲುತಲಿ ತಾಮುನ್ನ ಬದುಕಿದುದೆಲ್ಲವನು ನೆನೆಯುತ್ತ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೮-೫೪) ; ನಾಚಿಕೆಯನ್ನೂ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಕುಲ್ಲುವುದು (ಸಾಹಿಜೀ. ೮೩). **ಕೊಲು** : ೧. ಕೊಲುವಂ ಗೆಲುವಂ ಕಲಿ ನರಸಿಂಹಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧-೨೮ ; 1173 ?); ಕಳಬೇಡ, ಕೊಲಬೇಡ (ಬಸವ. ೨೩೫) ; ಶಿಶುವನಿಱಿವರೆ ಪಶುವಂ ಕೊಲುವರೆ (ಬಸರ. ೪-೩೬) ; ಕೊಲುವವೈ ಕಾಗೆಗಳಕಟ ಕೋಗಿಲೆಯ ಮಱಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೧೨೨) ; ನಿದ್ರಾಭರದೊಳಿರ್ದರ ಕೊಲುವುದುಚಿತವೆ (ನಳಚ. ೨-೨೦). ೨. ಕೊಲುವಾ ಕೂಟವು ನಷ್ಟಮುಪ್ಪ ಕೆಲಸಂ . . . ಫಲದ ಭ್ರಾಂತಿಯು ತೋರ್ಪುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೨೩). ೩. ಹಾಳುಮಾಡು ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕಳೆ : ಎಲೆ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಬಿಲ್ಲ ಹಿಡಿ ನರಹುಳುಗಳಿವದಿರ ಕವಿಸಿ ಕಾಲವ ಕೊಲುವುದೇ ಸಾಕಿನ್ನು ಕೈವಶವಾದೆ ನಿಲ್ಲೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೪೩). **ಕೊಲ್ಲು** : ೧. ಕಲ್ಲ ನಾಗರ ಕಂಡರೆ ಹಾಲನೆಱೆಯೆಂಬರು, ದಿಟದ ನಾಗರ ಕಂಡರೆ ಕೊಲ್ಲೆಂಬರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೧೯೪) ; ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯ ಕೊಲ್ಲು ಕಾಯಿ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ (ಮಹಾದೇ. ೨೨) ; ಎನ್ನುವಂ ಪತಿ ಕೊಂದೊಡಂ ಕೊಲ್ಲಲಿ (ಬಸಪು. ೧೩-೨೫) ; ಆಹವದೊಳು ನಿನ್ನ ಕೊಲ್ಲುವ ಕ್ರೂರಿ ಬಂದಪನು (ಮೋಹತ. ೨೧-೬೮). ೪. ಹೊಡೆ ; ಪೆಟ್ಟುಕೊಡು : ಕಾಲು ತಂದು ಕೇಲಿನೊಳಗೆ ಅದ್ದಿ ಪೋದನಮ್ಮ ಕೋಲ ತಂದು ಕೊಲ್ಲ ಹೋದರೆ ಅಮ್ಮ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಓಡಿಪೋದನಮ್ಮ (ಪುರಂದ. ೫-೫೦-೧) ; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಗಂ ನಾರಿಯರು ಮೊರೆಯಿಡಲ್ ಮಕ್ಕಳಂ ಕೊಂದುದಕೆ ಕ್ರೂರಮುನಿ ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದು (ತುರಂಗ. ೩೨-೨೩).

ಕೊಂದಾಟ = ೧. ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ಕೊಲೆ: ಕೊಂದಾಟಮಂ ಧೂಮಮಂ ನಿಪುಣರ್ ಕಂಡರೆ ಪೋಗರ್ಪೈ (ಸೋಮೇಶ. ೬೮). ೨. (ಪಗಡೆ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ) ಕಾಯಿಯನ್ನು ಹೊಡೆಯುವುದು, —ಕೊಲ್ಲುವುದು : ಕೊಂದಾಟವುಂಟು ಪಗಡೆಯೊಳು (ಶಾಂತೀಚ. ೬-೯). ಕೊಂದಾಡು = ಬಡಿದಾಡು ; ಹೊಡೆದಾಡು : ಮುಂದಾದ ವರ್ಣವ ಹಿಂದಾದುದೆಂಬಾಗ ಕೊಂದಾಡದಿಹರೆ ಕರ್ಮಿಗಳು (ಭರಚ. ೬೧-೧೫). ಕೊಂದಿಕ್ಕಿಸು = ಕೊಂದುಹಾಕಿಸು ; ಸಾಯಿಸು : ಪೊಹೋ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿಪಂ, ಮುಕ್ಕಿಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೩೦ ; 1049). ಕೊಂದಿಕ್ಕು = ಕೊಂದುಹಾಕು ; ಸಾಯಿಸು : ಲಂಪಳರಪ್ಪೆಮ್ಮಂದಿಗರಂ ಬಗೆವಂದದೆ ಕೊಂದಿಕ್ಕುವೆ ಸಕಳವಿಷಯ ವಿಷಮ ವಿಷಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪-೭೩); ಮುನಿದಿರ್ಪತ್ತೊಂದು ಸೂೞ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನಱಸಿ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿದಾ ರಾಮನಿಂದಿತ್ತ ನರೇಂದ್ರರ್ ಪೊಕ್ಕರಿಲ್ಲೊರ್ಬರುಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨೮); ಪೇಸದೆ ಪಾರ್ವ್ವರಂ ಗೊರವರಂ ಗೋಬೃನ್ದಮುಂ ಪೆಣ್ದಿರಂ ತವೆ ಕೊನ್ದಿಕ್ಕಿದ ಪಾಪಮೆಯ್ದುಗುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮೪-೩೬ ; 1049). ಕೊಂದುಕೂಗು = ಕೊಂದು ತಿನ್ನು; ತಿಂದುತೇಗು: ಇಟ್ಟಳಮಾಯ್ತುರ ಚಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಕೂಗಿತು ಕಟಚಲ್ಲಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧) ; ನಟ್ಟು ಪರಗುವುದುಂ ಕೊಂದು ಕೂಗುವುದುಂ ತಿಂದುತೇಗುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ) ; ಅಗ್ಗಳ ಮೆನೆ ಕೊಂದುಕೂಗುವನರಾತಿಬಳಂ ತಲೆದೋಱಿ ಬಮ್ಮಿಗಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬-೩೩ ; 1118) ; ಮನಸಿಜನ ಮಾಯೆ ವಿಧಿ ವಿಳಸನದ ನೆರಂಬಡೆಯೆ ಕೊಂದು ಕೂಗದೆ ನರರಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೬೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಲ್ ; ಮಲ. ಕೊಲ್ಲು ; ತೆಲು. ಕೊಲ್ಲು ; ಕೊಡ. ಕೊಲ್ಲ್]

ಕೊಲ್$_2$ 'ಕೋಲ್$_3$' ನೋ.

ಕೊಲ್$_3$ (ನಾ). ಕೋಲು ; ಗಣೆ; ಗಳೆ. 'ಕೊಲ್ಲಟಿಗ' ಪರಾ. [< ಕೋಲ್$_1$]

ಕೊಲ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಶ್ರೀಮತ್ ಗಂಗೆಗೊಂಡ ರಾಜೇಂದ್ರ ಚೋಳದೇವರ್ ಪ್ರಿಥಿವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ಕೊಲದ ಮುನಿವರಾದಿತ್ಯಕಾಯ್ವರಾದಿತ್ಯ ಚೆಲ್ವರಸರ ಮಗ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೫೩-೩ ; 1000). [?]

ಕೊಲ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕುಲ ; ವಂಶ: ಆ ಕೊಲದೊಳೊರ್ವ್ವ ಪದ್ಮನಿ ಲೋಕೋನ್ನತ ಪುಟ್ಟಲಱಿದು (ಕಇ. I, ೨೫-೫೦ ; 1186) ; ತೇಕಲ ಸೀಮೆವೊಳಗಣ ಉಳ್ಳಿಯರ ಹಳ್ಳಿ × ಣ ಕೊಲದ ತಂಬಿಗೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯದ ಭಟವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟೆಉ(ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೩೫-೫; 1525). ೨.ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: ಮೃಗಮಾರಣಮಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಯೆಲ್ವಿನ ಕೊಲ್ಲ ಮಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ . . . ಶಬರಂ ಸುಖಮಿರ್ಪಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೭೭). [< ಸಂ. ಕುಲ]

ಕೊಲಂಬಾಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: (ವೈಔಗ. ೪೭-೯೪೨). [?]

ಕೊಲಜ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವಂಶಜ : ತೈಲನಲ್ಲದೆ ಪೆಜನಾವೊಂ ಪಿಕ್ಕ ನೋೞ್ದೊಡಿರ್ತಲೆಗೊಲ [ಪಾಠಾಂ. ಗೋ]ಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೧) ; ಒಡಿಪೊಡಿಸಿ ಅರಮನೆ ಪುಗುವರಾ ಅಬ್ಬೆ ಆಳ್ಮನ್ ಕೊಲಜರ ಮುಗಸುಂಗೆಯೊಳ್ತುವನ್ ಸ್ವಾಮಿಘಾತಕರ ಬೆನ್ನಮ್ವೊಱೆವ್ವನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬-೨೦ ; ?). [< ಸಂ. ಕುಲಜ]

ಕೊಲಜೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಕುಲೀನೆ : (ಶ). [< ಕುಲಜೆ]

ಕೊಲತ್ತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತತೋತ್ತರೇ ಉತ್ತಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಕೊಲತ್ತೂರ್ನಾಮ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೫೭-೩೮ ; 338 ?). 'ಕೊಳತ್ತೂರ್' ಪರಾ. [? + ಊರ್]

ಕೊಲದುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ (?) : ಎರೆಗದ್ದೆ ಸ್ಥಳದಲು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಲದುಗದ್ದೆ ಖ ೧ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೦೩-೧೨ ; 1589). [ಕೊಲದು ? + ಗದ್ದೆ (< ಗೞ್ದೆ)]

ಕೊಲಾರಿ 'ಕೊಲ್ಲಾರ' ನೋ.

ಕೊಲಿಕೆ, ಕೊಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೊಂಡಿ ; ಕುಣಿಕೆ : (ಶ). **ಕೊಳಿಕೆ**: ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ಪ್ರಾಸವೆಂಬುದು ಕೋಳಿಕೆಯುಳ್ಳ ಸರಿಗೆ (ಸಂಶೋಧ ೧೨೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಳುಕ್ಕಿ; ತುಳು. ಕೊಲಿಕೆ; ತೆಲು. ಕೊಲಿಕಿ, ಕೊಲ್ಕಿ]

ಕೊಲಿಗನ್ (ನಾ). (?): ಪಟ್ನಿ ನನ್ದಿ ಕೊಱೆಯ ಮೂಡೈ ಕಡೆಗೋಡತ್ತಿ ಬಲಗೈ ನಡದು ಕಲ್ಮಲರುಳಿ ಕೊಲಿಗನ್ಮೇಲ ಕಾರಱಿಎ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಸೂಣಿಎ (ಎಕ. X (s), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೦ ; 850). [?]

ಕೊಲಿಗನ್ನೆಱಿಕ್ಕಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೆಸರು: ಕೊಕಂದಿಯುಂ ಮಯಿಲುರಗಯುಂ ಮೇಲ್ವಾಳುಂ ಜಾದಿಗಾಲು ಕೊಲಿಗನ್ನೆಱಿಕ್ಕಾಲು ಬನ್ದು ತೋಟ್ಟಮುಂ ಅಱು ಕಳನಿಉಂ (ವೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬-೧೯ ; ?). [?]

ಕೊಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತ (?): ಮಳಲಿ ಖಂ ೫ ಮೊರಹಳ್ಳಿ ಖಂ ೧೬ . . . ಕೊಲಿಗೆ ಖಂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೧೧೦ ; 1573). [?]

ಕೊಲಿಮೆ, ಕುಲಮೆ, ಕುಲಿಮೆ, ಕುಲುಮೆ, ಕೊಲುಮೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಯ ಅಥವಾ ಕಮ್ಮಾರನ ಒಲೆ: ಮದಗಿನ ಮಣ್ಣ ಮೇಗೆ ಬನ್ದು ಕೊಲಿಮೆಗೆ ಒಕ್ಕಂಣ್ಣುಗ ಮಣ್ಣು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೮-೧೯; 884). **ಕುಲಮೆ** : (ಕ). **ಕುಲಿಮೆ** : ಗಾದೆ ಅನುಭವದ ಕುಲಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ದು ಬಂದ ಚಿನ್ನದ ಚೂರು (ರೂಪಸಂ. ೫೯). **ಕುಲುಮೆ** : ನಗುತೆಲ್ಲವಂ ತಂದು ಕುಲುಮೆಯಿಕ್ಕಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೩-೭೫) ; ಸರ್ವನಾಶದ ಕುಲುಮೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಸುಟ್ಟುಹೋಗಿ ಬೊಂಬೆ ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದಳು (ಮಗಮಾಂ. ೧೨೪); ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ವಿಚಾರದ ಕುಲುಮೆಗೆ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿ ಬಡಿದು (ಕಗದ್ಯ. ೧೫೩). **ಕೊಲುಮೆ** : ಕಬ್ಬಿಣವ ಕೊಲುಮೆಯೊಳು ಇಕ್ಕಿ . . . ಕಾಸಿ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೬-೧೨) ; ಶಂಖವನ್ನು ಕೊಲುಮೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮೂರು ಬಾರಿ ಕಾಸಿ (ವಿವೈವಿ. ೫೦).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೊಲಮೆ ; ತೆಲು. ಕೊಲಿಮಿ]

ಕೊಲಿಸು, ಕೊಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸಾಯಿಸು ; ಕೊಲೆಮಾಡಿಸು : ಕಳಿಪಂ ಕಳ್ವನಗುರ್ವು ಪರ್ವೆ ಕೊಲಿಪಂ ಕೊಲ್ವಂ ಎನಿಪ್ಪ ಪಾಪಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧); ಕಳಶಜನನಿಂತು ಕೊಲಿಸಿದ ಖಳನೆಗಡಂ ಧರ್ಮನಂದನಂ (ಗದಾಯು. ೩-೨೬) ; ಈ ಪಾತಕಿಯ ಮಾತಂ ನಂಬಿದೋಷಿಯಲ್ಲದನಂಕೊಲಿಸುವುದುಧರ್ಮವಲ್ಲ(ಪಂಚತಂ.೬೯-೧೩); ಲಲನೆಗೋಸುಗಹೆತ್ತಮಗನನು ಕೊಲಿಸಿದ್ಯೆ ಹಾ ಪಾಪಿ(ಕೌಶಿರಾ.೩೭-೨); ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಲಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಬಡಿಯು]ವರ ಕೊಂಡಾಡುತಿರಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೭೫-೩). **ಕೊಲ್ಲಿಸು** : ೧. ಸಂಪತ್ತಿನಾಸೆಗಾಗಿ ತನ್ನ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದೂ (ಧರ್ಮಸಾ.೨೩). ೨. ಹೊಡೆಯಿಸು; ಬಡಿಯಿಸು ; ಹಿಂಸಿಸು : ಸ್ತ್ರೀಯರಾಡಿದಕೆ ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದು ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಕೊಲೆಯ ಕೂಡೆ ಪೊರವಡಿಸಲು (ತುರಂಗ. ೩೨-೨೨).

ಕೊಲಿಸಿಕೊಳ್ = ಕೊಲೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು ; ಸಾವನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳು: ಪಶುಗಳ ಮಯ್ಯೊಳೆನಿತು ರೋಮಮುಂಟನಿತು ಬಾರಿ ತಾಂ ಕೊಲಿಸಿಕೊಂಬಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೨-೧೬). [ಕೊಲ್₁ + -ಇಸು₃]

ಕೊಲು 'ಕೊಲ್₁' ನೋ.

ಕೊಲುಕುಟಕನಗಿಡ (ನಾ). ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಬಳ್ಳಿ : (ಕ).
[ಕೊಲುಕುಟಕ + ಗಿಡ₁ (< ಗಿಡು)]

ಕೊಲುಮೆ 'ಕೊಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕೊಲೆ₁ (ಕ್ರಿ). ಕೊಲ್ಲು ; ಸಾಯಿಸು ; ವಧೆಮಾಡು : ಖರದೂಷಣರ್ ಮೊದಲಾಗೆ ಕೊಲೆದನ್ ಚತುರ್ದಶ ಸಹಸ್ರರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫೪-೫೯).
[< ಕೊಲೆ₂]

ಕೊಲೆ₂ (ನಾ). ೧. ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ವಧೆ: ಇದಾನ್ ಅಱಿತ್ತೊನ್ ಬಾರಣಾಸಿ ಏಱು ಕವಿಲೆ ಕೊನ್ದ ಕೊಲೆಯ್ದುವೊನ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೩೪-೯ ; 8ನೆಯ ಶತ); ಕೊಲೆಯೊಳ್ ಪೊರೆಯಿಲ್ಲದ ಪರಲಲನೆಗೆ ಬಗೆಗುಡದ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೮); ಕವರ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಲೆಯೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಸ್ಮೃ. ೮-೧೬೧) ; ತನ್ನಯ ಕೊಲೆಗೆ ಮಗನಳಿವೊಂದು ಸಾಲದೆ ತನ್ನ ನುಡಿಯೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೧೯). ೨. ಹಿಂಸೆ; ಪೀಡೆ; ತೊಂದರೆ: ವಾಸುದೇವನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅದೆಂತಹ ಕೊಲೆ ಬಂದು ಕುಳಿತಿತೋ . . . ತಿಳಿಯಲೇ ಇಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೧೨೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಲೈ ; ಮಲ. ಕೊಲ್ಲಿ]

ಕೊಲೆ₃ (ನಾ). (?) : ತ್ರಿಸನ್ಧಿಯ ಕೊಲೆ ಚಣ್ಡಗಾಲೆ (ಎಕ. I, ೧-೨೫ ; 466). [?]

ಕೊಲೆಕೋಡು (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಕೋಡು; ಸಾಯಿಸುವ ಕೊಂಬು: ಅವರನ್ನು ನಿನ್ನಾನೆಯ ಕೈಯ ಕೊಲೆಕೋಡುಗಳಿಱಿತ ಕಾಲ್ಗಳ ಬಡಿತಂಗಳಿಂದ ಲಯವನ್ನೈದಿಸು ಪೋಗೆಂದು (ಕಗವಿ. ೮೯-೧೬ ; ವಿಷ್ಣುಪು).
[ಕೊಲೆ₁ + ಕೋಡು₅]

ಕೊಲೆಕೋಣೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಕೋಣೆ : "ಯಾತನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಕೋಣೆ; ಕೊಲೆಕೋಣೆ" (Lethal Chamber. ಇಂಕನಿ).
[ಕೊಲೆ₁ + ಕೋಣೆ]

ಕೊಲೆಗ (ನಾ). ಕೊಲೆ ಮಾಡುವವನು ; ಕೊಲೆಗಡಿಕ : "ಅಂತಕಃ, ಅಂತಮಾನಃ - ಈ ೨ ಕೊಲೆಗಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೯೭) ; ಓ ಕೊಲೆಗ ನಾನಿರೆ ನಿರ್ನೆರಂ ನಿಮ್ಮನೇನೆಂದು ಪೞಿವೆನೋ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೭).
[ಕೊಲೆ₁ + -ಗ₃]

ಕೊಲೆಗಡಕ 'ಕೊಲೆಗಡಿಕ' ನೋ.

ಕೊಲೆಗಡಿಕ, ಕೊಲೆಗಡಕ, ಕೊಲೆಗಡಿಗ, ಕೊಲೆಗಡುಕ (ನಾ). = ಕೊಲೆಗ : ಕೊಲೆಗಡಿಕನಿದಿರಲಿ ಕೆಚ್ಚುಮನದವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೬) ; ಇಳೆಯ ಪಾರ್ಥಿವರದಟು ಕೊಡಲಿಯ ಕೊಲೆಗಡಿಕಗದು ಸೊಗಸೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೩); ವ್ಯಾಜದಲ್ಲಿ ಕೊಲೆಗಡಿಕರುಪಹತಿಗೈವ ಸಮಯದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೩-೯). **ಕೊಲೆಗಡಕ** : ಮೂಲ ಕೊಲೆಗಡಕನು ಸಿಗದುದರಿಂದ ಖಿಲ್ಲಿ ನಿರ್ಜೀವವಾಯಿತು (ಜವಾನ್ನಾ. ೧೫೯) ; ಕೊಲೆಗಡಕರನ್ನು ಕರೆಸಿ ಜನಕ ದಶರಥರೀರ್ವರನ್ನು ಕೊಂದು ಬರುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸುವನು (ಸಾಹಿಸ. ೮೬). **ಕೊಲೆಗಡಿಗ** : ಕೊಲೆಗಡಿಗ ಕಂದರ್ಪಕನ ಕೂರಲಗೋ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೯); ಕೊಲೆಗಡಿಗನಿದಿರಾದನಾ ಕುಂಭಾನುಜನ ರಣಕೆ (ತೊರರಾ. ೬-೩೯-೨); ಕೊಲೆಗಡಿಗ ಚಂಡಾಲರುಗಿದ ಕೈದುಗಳಿಂದೆ . . . ಇಱಿದು ಕೆಡಹಿದೊಡೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೩೧-೪೭). **ಕೊಲೆಗಡುಕ**: ಎಲೆಲೆ ಬೆಂದುದು ಲೋಕ . . . ನಿಲಿಸು ನಿಲಿಸೀ ಮೂರ್ಖಕಮಲಜನ ಕೊಲೆಗಡುಕಸರವನೆಂದಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗುಜುಗುಜಿಸೆ (ಚೆಬಪು. ೧೬-೨೮).
'ಕೊಲೆಗಡುಕತನ' ಪರಾ. [ಕೊಲೆ₂ + ಕಡಿಕ₃]

ಕೊಲೆಗಡಿಗ 'ಕೊಲೆಗಡಿಕ' ನೋ.

ಕೊಲೆಗಡುಕ 'ಕೊಲೆಗಡಿಕ' ನೋ.

ಕೊಲೆಗಡುಕತನ (ನಾ). ಕೊಲೆಗಾರನ ಸ್ವಭಾವ, —ವೃತ್ತಿ : ಲಾಲಿಸದೆ ಕುಲಛಲವ ನೀತಿಯ ಪಾಲಿಸದೆ ಕೊಲೆಗಡುಕತನದೊಳು ಮೇಲುಗಾಣದೆ ಬಂಧುಗಳ ಗುರುಗಳ ಸಹೋದರರ ಕೋಲಮೊನೆಯಲಿ ಕೊಂದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೪೨). [ಕೊಲೆಗಡುಕ(<ಕೊಲೆಗಡಿಕ) + -ತನ]

ಕೊಲೆಗಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೊಲ್ಲುವ ಕೈಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು. ೨. ಕೊಲ್ಲುವ ಸೊಂಡಿಲುಳ್ಳದ್ದು : ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ ನೃಪನಳಿದನಳಿದ ಕೊಲೆಗಯ್ಯನಪ್ಪಾನೆಯೊಳೆಂದು . . . ಬಿಯದಿಯರಲ್ಲಿ ಪುಯ್ಯಲನಿಟ್ಟಳಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೫೭). [ಕೊಲೆ₁ + ಕಯ್₂ (< ಕೆಯ್₂) + -ಅ₇]

ಕೊಲೆಗಾರ 'ಕೊಲೆಗಾಱ' ನೋ.

ಕೊಲೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಲೆಮಾಡುವವಳು ; ಕೊಲೆಗಡಿಕೆ: "ಶರ್ವಾಣಿ - ಕೊಲೆಗಾರ್ತಿಯುಂ, ಗೌರಿಯುಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೪೫).
[ಕೊಲೆಗಾಱ + -ತಿ₁ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಲೆಗಾಱ, ಕೊಲೆಗಾರ (ನಾ). = ಕೊಲೆಗ: ಕಾಮನು ಕರುಣಿಯೇ ಕೊಲೆಗಾಱರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೪). **ಕೊಲೆಗಾರ**: "ಹಿಂಸಕಃ – ಕೊಲೆಗಾರಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೩೫); ಒಬ್ಬನ ಕೊಂದವನಾದರೆ ಕೊಲೆಗಾರ (ಇಂಚಾಪ ೨೩೫-೬೧). [ಕೊಲ್$_2$ + -ಕಾಱ]

ಕೊಲೆಗುತ್ತ (ನಾ). ಸಾವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ರೋಗ; ಮಾರಕ ವ್ಯಾಧಿ: ಮುಂಚೆ ಬಂದ ಸಂಚಿನ ಪ್ರಪಂಚದ ಕೊಲೆಗುತ್ತದ ಬೇನೆಗೆ ನರಲ್ವರ್, ಅಱುವಗೆಗಳ್ಗೆ ತಮ್ಮಂ ಮಾಱುಗೊಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೮-೮); "ಕೊಲೆಯ ಅಪಾಯ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ). [ಕೊಲ್$_2$ + ಕುತ್ತ]

ಕೊಲೆಗೆಲಸ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಕೆಲಸ; ವಧೆ: ಜನದ ಕೊಲೆಗೆಲಸದ ನಿರೂಪಕೆ ಮನವ ತಂದಳು ಮೃತ್ಯು (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೭-೩೫); ಮೂಱು ಲೋಕದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕುಬ್ಬೇಱಿದಸಮಾಂಬಕನವೊಲು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೧೮); ಸುರಾರಿವಂಶದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕೊಡೆಯನು ನಿರೂಪಿಸೆ (ನಿಭಾಗ. ೯-೫-೧೦); ಧರೆಯೊಳಾರ್ತರನೈದೆ ರಕ್ಷಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ ಕೋಮಲೆಯ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕಾಯ್ತು (ಜೈವಿಭಾ. ೧೯-೨). [ಕೊಲ್$_2$ + ಕೆಲಸ]

ಕೊಲೆಗೇಡಿ (ನಾ). = ಕೊಲೆಗ: ಮೊಲೆವಾಲನುಣಿಸಿದಾಯಕನ ಪ್ರಾಣವ ಕೊಂದ ಕೊಲೆಗೇಡಿ ಬಲುಪ ತೋಱಿನಗೆ (ಮೋಹತ. ೪೦-೨೬). [ಕೊಲ್$_2$ + ಕೇಡಿ]

ಕೊಲೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೊಲೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ವಧಿಸು: ಕೊಲೆಗೈಯೆಂಬುದು ಡೆಂಕಣಿಕುಲದೊಳ್ ಜಲಗಯ್ಕೆಂಬುದು ಜತಿಗಳ ವ್ರತಮಂ ಪಿಡಿವಲ್ಲಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೧೩). [ಕೊಲ್$_2$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕೊಲೆಗೊಳ್, ಕೊಲೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಲೆಯನ್ನು ಮಾಡು: ಕೊಲೆಗೆ ಕೊಲೆಗೊಂಡಲ್ಲದೋಜೆಗೆ ನಿಲಲಱಿಯದೀ ಮನವು (ತೊರರಾ. ೩-೭-೩೩). **ಕೊಲೆಗೊಳ್ಳು**: ೨. ಕೊಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಕೊಲೆಯಾಗು. [ಕೊಲ್$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಲೆಗೊಳ್ಳು 'ಕೊಲೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಲೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಲೆಮಾಡಲ್ಪಡು; ಕೊಲೆಗೆ ಈಡಾಗು: ಈ ಕೊಲೆಪಡುವಾತನರಸರ ಗೋಮಂಡಳಮಂ ಕಾವೊಂ ವೀರಪೂರ್ಣನೆಂಬೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೨-೧). [ಕೊಲ್$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಕೊಲೆಪಾತ (ನಾ). = ಕೊಲೆಪಾತಕ ೧: ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದವರನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದು ಕೊಲೆಪಾತಕ್ಕೆಳಸುವುದು – ಇದು ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲ ಮತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವ ಮಾತು (ಸಾಹಿಸ. ೧೪೭). [ಕೊಲ್$_2$ + ಪಾತ]

ಕೊಲೆಪಾತಕ (ನಾ). ೧. ಕೊಲೆಯ ಪಾಪ; ಕೊಂದುದರಿಂದಾಗುವ ಪಾಪ: (*). ೨. ಕೊಲೆಗಾರ; ಕೊಲೆಗಡಿಕ: ಇನ್ನು ಗುಂಡು ತಾಕದಲ್ಲಿ ಕೊಲೆಪಾತಕ ಸೋಕದಲ್ಲಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧-೫); ಅವರು ಇಡೀ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದರೂ ಕೊಲೆಪಾತಕರಲ್ಲ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೮). [ಕೊಲ್$_2$ + ಪಾತಕ$_2$]

ಕೊಲೆಪಾತಕಿ (ನಾ). ೧. = ಕೊಲೆಪಾತಕ ೨: ತಾನು ಕೊಲೆಪಾತಕಿಯಾದೆನಲ್ಲಾ ಈ ಪಾತಕವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿ? (ಕಂಬಹು. ೩೪); ಏನು ಕೊಲೆಪಾತಕಿಗೆ ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲವೇ? (ದೇಶಧು. ೪೭). ೨. ಕೊಲೆಗಾತಿ; ಕೊಲೆಗಡಿತಿ: ಅವಳು ಕೊಲೆಪಾತಕಿ (ರೂಢಿ). [ಕೊಲ್$_2$ + ಪಾತಕಿ]

ಕೊಲೆಬಲೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ತಂತ್ರ, —ಜಾಲ: ರಕ್ಕಸರ ಕೈತವದ ಕೊಲೆಬಲೆಗೆ ಸಿಲ್ಕದೋಲೆಮ್ಮಮಿತ್ರಂ ನಾನೆ ರಕ್ಷಣಾವ್ಯೂಹಮಂ ರಚಿಸಿ ಮೈಗಾವಲಿರ್ಪೆನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೨೪-೧೮೧). [ಕೊಲ್$_2$ + ಬಲೆ$_1$]

ಕೊಲೆಬೀೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಲೆಯಾಗು: ಶ್ರೀಮುತ್ತರ ಅತಿರಥಗಣ್ಣ ಪೊಸವೆಣ್ಣರಮ್ಮಿ ಬೀಸಿ ತಪ್ಪದೊನ್ . . . ಜಯಕೆನಲ್ಲಾ ಕೊಲೆಬೀೞದೊನ್ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೫-೫; 890). [ಕೊಲ್$_2$ + ಬೀೞ್$_1$]

ಕೊಲೆಮನೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಮನೆ; ಕಟುಕರ ಮನೆ; ಕಸಾಯಿಖಾನೆ (?): ಮುಂದೆ ಅಗೆಯಲು ಒಂದು ಕೊಲೆಮನೆ ಕಾಣಿಸಿತು (ಬುದ್ಧಪ. ೭೨). [ಕೊಲ್$_2$ + ಮನೆ]

ಕೊಲ್ಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಡ್ಗ: ಮೊಳೆಗತ್ತಿ ಕೊಲ್ಗತ್ತಿ ಕೊಂಕಣ ಬಿಡೆಗತ್ತಿ ಸೆಳೆಗತ್ತಿ ಮಾಂಮೊಗತ್ತಿ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೨೦೧). [< ಕೊಲ್$_2$ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಲ್ಚಂದಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸರಪಣಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟು (?): ದುರದೊಳ್ ಕಾಯ್ದು ಕಡಂಗಿ ಪೊಂಗಿ ಮಲೆದೋರರ್ನಿಱಿದ್ದನೆಯ್ತಂದ ಮಚ್ಚರದಿನ್ನಾನ್ತೊರನನ್ತಕಂಗಿಡದೆ ಕೊಲ್ಚನ್ದಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕೀ ವಸುಂಧರೆಯೊಳ್ ತನ್ನದಟುಂ ಪ್ರತಾಪಮುಮದಾ ರಾಜೋತ್ತಮಂ ಪೆರ್ಚ್ಚೆ (ಎಇ. XVIII, ೧೭೨-೬; 985). [ಕೊಲ್ಚು + ಇಕ್ಕು ?]

ಕೊಲ್ಚು (ನಾ). ೧. ಗೊಲಸು (?): ಮತ್ತರು ೪೦ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರದ ಬೆಸಕ್ಕೆ ಕೊಲ್ಚನುಣ್ಡು ಮಾಡುವ ಕಲುಕುಟಿಗೆವೋಜುಗಳು ನಾಲ್ವರ್ಗಂ (ಕಇಅ. ೯-೩-೩೧೩; ?). ೨. ಸರಪಣಿ. 'ಕೊಲ್ಚಂದಿಕ್ಕು', 'ಗೊಲಸು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಕೊಲುಸು, ಕೊಲುಚು]

ಕೊಲ್ಲ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಮ್ಮಾರ: ಈ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಕೊಲ್ಲ ಮಾಡಿದ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಲ್ಲ; ತುಳು. ಕೊಲ್ಲೆ]

ಕೊಲ್ಲ$_2$ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳ (?): ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಕೊಲ್ಲದೊಳಗಣ್ಣ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲೇ ಗಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧-೩೫; 1431). [< ಕೊಳ್ಳ ?]

ಕೊಲ್ಲಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂದುಹಾಕು; ಸಾಯಿಸು: ಕಪೋತನ ಕಾಲ ಹೊಯಿದು ಕೃಷ್ಣನ ಕೊಲ್ಲಗೆಡಹಿ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ (ಮೋಳಮಾ. ೧೭೦-೬೭೪). [< ಕೊಲ್$_1$ + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡಪು$_1$)]

ಕೊಲ್ಲಗೊಲೆ 'ಕೊಲ್ಲುಗೊಲೆ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ 'ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಟಿ (ನಾ). ದೊಂಬ; ಡೊಂಬ: ನೂಲ್ಗಟ್ಟಿ ಪೊಯ್ದು ಪೊಸಗುಡಿಸಲ್ಗಳ್ ತವೆ ನಟ್ಟ ಗಳಗಳೆರಿಸಿದದೋಳ್ಗಳ್ . . . ಇರಲ್ ಬೀಡೆಸೆದುದು ಕೊಲ್ಲಟಿ ಜನರಾ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೧೦೧). [< ಕೊಲ್ಲಟಿಗ ?]

ಕೊಲ್ಲಟಿಗ (ನಾ). = ಕೊಲ್ಲಟಿ: "ಕೊಲ್ಲಟಿಗನೆಂದು ಡೊಂಬಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೫೬); ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲದ ಮತ್ಸರ ಕೊಲ್ಲಟಿಗಂಗಲ್ಲದೆ ಶಿವಭಕ್ತರಿಗುಂಟೆ (ಚೆನ್ನವ. ೩೬೦); ಅರಿದಾದೊಡಮೇಂ ಕೊಲ್ಲಟಿಗರಾಟದಂತಪರಿಮಿತ ತಪಂ ಬಾರದು ಬಲ್ಲರ ಬಗೆಗೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೫-೨೧); ಕೊಲ್ಲಟಿಗರ ಸೂಳೆಯರ ಚಿತ್ರಕಲೆಗಳ ಬಲ್ಲರ ಕೇಳಿಗಳೆಸೆದವು (ಸೊಬಸೋ. ೧-೫೧); ಕೊಲ್ಲಟಿಗರಂಗನೆಗೆ ಮಚ್ಚಿ ತನ್ನಯ ಗುರುವು ಯತಿಮಾರ್ಗ ದೂರನಾಗಿ (ರಾಘಚ. ೫-೩೪). [ಕೊಲ್$_3$ + -ಅಟಿಗ]

ಕೊಲ್ಲಟಿಗತನ (ನಾ). ಡೊಂಬತನ; ದೊಂಬವಿದ್ಯೆ: ಕುಲ್ಲರಡೆಯಲ್ಲೋದಿ ಕೊಂಕ ತಿದ್ದುರ್ವನೆಂದು ಕೊಲ್ಲಟಿಗತನದಿಂದಲಪಶಬ್ದಮಂ ಕೂಡಿ (ಲಿಂಗಪು. ೧-೨೨). [ಕೊಲ್ಲಟಿಗ + -ತನ]

ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ, ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ದೊಂಬರವಳು; ಡೊಂಬರ ಹೆಂಗಸು: ತಂತಿಯ ಮೇಲೆ ತುದಿಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆವ ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿಯಂತೆ (ಗಾಲಿಪ. ೧೦೫). **ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ**: ಮಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಣಿವ ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ ತನ್ನ ಜೋಕೆಯು ತೂಕದಲ್ಲಿ ತೂಗಾಡುವಳು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೬-೯); ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಉಯ್ಯಾಲೆಯಿಂದ ಉಯ್ಯಾಲೆಗೆ ಜಿಗಿಯುತ್ತಿರುವ ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿಯ ಕಾಯಕದಂತೆ (ತುಂಗಭ. ೬೬). [ಕೊಲ್ಲಟಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕೊಲ್ಲಟಗವೆಣ್ (ನಾ). = ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ: ಪ್ರಿಯದಂಡಮಂಬ ಗಳಿದುದಿಯ ಮೇಲಾಡುತಿರ್ಪ ಕೊಲ್ಲಟಗವೆಣ್ಣೊ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೬೨). [ಕೊಲ್ಲಟಗ + ಪೆಣ್]

ಕೊಲ್ಲಡಿಗೆ (ನಾ). (?): ಹಾರಿನಿರ್ದತಿ ಬುತ್ತಿಯು ಕಲ್ಲಿಕೊಲ್ಲಡಿಗೆ ಚೂರಿವಿಡಿ ವಿಲ್ಲುಕಡೆ ಮದ್ದು ಗಂಟಲ್ಗಾಳ ಕೋರಿ ವೇಡತಿಯರೊಡಗೂಡಿ ಶಬರವ್ರಾತಮಾರಣ್ಯಕೇಳ್ತಂದುದು (ನಂದಿಮಾ. ೧೩-೨೫). [?]

ಕೊಲ್ಲಣ (ನಾ). ೧. ವಿನೋದ; ಕ್ರೀಡೆ: ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಲಲ್ಲೆಗಜೆವ ಬಲ್ಲತನದ ಸೊಲ್ಲಸೊಗದ ಭುಲ್ಲಣೆಯ ಕೊಲ್ಲಣದೊಳೆಸೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೩-೩). ೨. ಎಡೆಯಾಟ; ಸಂಚಾರ. ೩. ದಟ್ಟಣೆ; ಸಂದಣಿ. 'ಕೊಲ್ಲಣಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಎಡೆಯಾಟ; ಸಂಚಾರ: "ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯೆಂದು ಎಡೆಯಾಡುವುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೩-೪೭೬); "ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯೆ ಎಡೆಯಾಟಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೨); ಕೇವಳಿಸಿದರು ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯಲಿ ಕೊಂಡರು ಸುವಸ್ತುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೭). ೨. ದಟ್ಟಣೆ; ಸಂದಣಿ; ನೆರವಿ: ಐರಾವತದ ಕಾಲಾಟಕ್ಕೆಡೆಯಪ್ಪಂತು ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯೊಳ್ ಬರ್ಪನೇಕ ... ವಾಹನಂಗಳಂ ತೆರಳೆ ತೂಳ್ದಿ ತೆಜಪಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು.೧೨-೮೩ವ); ಕಳಕಳ ರವದ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಘುಲ್ಲಣಿಯ] ಭಟರ ತಿಂತಿಣಿಯೊಳ್ (ಹಚಕಾ. ೧೩-೫); ಕೋಟಲೆಯ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯಲಿ ಮೈನೋಟ ಕಲಸದೆ ಬಿಸಲಲಿವರು ಮಹಾಟವಿಯ ಮಧ್ಯವನು ಹೊಕ್ಕರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೯೪); ನಾಟವಾದುದು ಬುದ್ಧಿ ಶುದ್ಧಿಯ ಕೋಟಲೆಯ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯಲಿ ಮೇಗೋಟಿಯನು ಹತ್ತಿದನು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೨೩); ದಳ್ಳುರಿಯ ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಹದಗದ ಹೊಳ್ಳು ನೆರವಿಯೊ ತತ್ವವಿದ್ಯದ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಗೊಡ್ಡಿಸಿದ ಮಾಯಾಮಯ ತನುಭ್ರಮೆಯೊ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೭-೫೬). ೩. ವೇಷ; ಆಟ: ಪೊಡೆವಟ್ಟಲ್ ಜೋಳಬಾ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಲೆ ಕಾಳಿಂಗ ... ಎನುತೆ ಬೆಸಂಬೇಳ್ವರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೧೪; 1218). [?]

ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗಿ ನಡೆ; ಸಂದಣಿಸಿ ಹರಿ: ಒಡಲ ಚೆಲುವುಗಳೊಡನೆ ನೋಟಕರ ದಿಟ್ಟಿಗಳು ಬಿಡದೆ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆವರಿದೆಡೆಯಾಡುತಿರಲಿಂತು (ಹಚಕಾ. ೪-೧೧); ಮರಳುಗಳೊಬ್ಬುಳಿಗೊಂಡು ನರ್ತಿಸುತ್ತ ಕೊಬ್ಬಿ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆವರಿದು ಕುಬುಬೂಯೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಡುತಿಹವು (ಅಂಜಚ. ೬-೧೫೩). [ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆ + ಪರಿ$_1$]

ಕೊಲ್ಲಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಡೆಯಾಡು; ಸುಳಿದಾಡು; ಸಂಚರಿಸು (?): ಮೋಜೆಯೊಲೆದು ನೋಡಿ ನೃಪಸುತರಿಗೆ ಹುಬ್ಬು ಹಾಜಿಸುವಳು ನಸುನಗುತ ಹಾಱುವುದೊಡನವರೆದೆ ತನ್ನ ತೋಳಿತ್ತಿ ನೀಜೆ ಕೊಲ್ಲಣಿಸಿ ಸುತ್ತುವಳು (ಭರತ. ೧೨-೮೦); ಬಲ್ಲರ್ ಬರ್ದೆಯರೀಪರಿ ... ಬಂದಲ್ಲಣಿಗೆಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಮುತೆ ಕೊಲ್ಲಣಿಸುವರುಱುಬಿ ನುಡಿವರುಱಿಗವೆಣ್ಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೩೨). ೨. ಸಂದಣಿಸು; ದಟ್ಟಣೆಗೊಳ್ಳು: ಘುಲ್ಲಿಸುವ ಪೂರಜಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಕೊಲ್ಲಣಿಪ ಮಜೆದುಂಬಿಗಳ ರವವೆಲ್ಲೆಡೆಗಳಲಿ (ಉತ್ತರಾ. ೯-೫); ಎಸೆವಾ ಪುಳಿಂದಿಯರ ತನುಕಾಂತಿ ಕೊಲ್ಲಣಿಸಿ (ನಂದಿಮಾ. ೧೩-೨೭). [ಕೊಲ್ಲಣ + -ಇಸು$_1$]

ಕೊಲ್ಲಬಿ (ನಾ). (?): ಪೊಂಪಟಿ ... ಮಲ್ಲಬಿ, ಕೊಲ್ಲಬಿ, ಉಂಬಜಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಕೊಲ್ಲಾಟಿಕ (ನಾ). ವೇಷಗಾರ (?): ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಬಲ್ಲರ(ರ)ರಿಯರೆಂದು ಕೊಲ್ಲಾಟಿಕರಂತೆ ಕಥೆ, ಕಾವ್ಯವೆಲ್ಲವ ಹೇಳುವವನಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ. ೧೨೯-೬೫೩). [?]

ಕೊಲ್ಲಾಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಲ್ಲಾಪುರೀ ಕೋಟಿತೀರ್ಥೇ (ಇಆ. XVI, ೨೪-೬೨; 1009). [?]

ಕೊಲ್ಲಾಯ್ತ (ನಾ). ವೇಷಗಾರ; ಆಟಗಾರ (?): ನಚ್ಚಣಿಗರ ಪೊಸ ಪೂವಡಿಗರ ಗರವಟಿಗರ ಕೊಲ್ಲಾಯ್ತರ ನುಡಿಗಾಜರ ಮಾಸ್ವಾರರ ಸಂದಣಿ ಸಲೆ ಸೊಗಯಿಸಿತಾಗ (ಜಯುಕಾ. ೧೨-೧೯). [? + -ಆಯ್ತ]

ಕೊಲ್ಲಾರ, ಕೊಲಾರಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಿ$_1$, ಕೊಲ್ಲಾರು (ನಾ). ೧. ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಕಮಾನು ಬಂಡಿ. ☞ ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ಸೊಗಸನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ತಿಂಡಿತೀರ್ಥ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದ ಎತ್ತಿನಬಂಡಿ: ತೇರಾಳಾನೆ ಕುದುರೆ ಕೊಟಗೆ ಕೊಲ್ಲಾರ ಕಾರವು ಪೊದಲಾದ ಧಾರುಣಿ ಹೊರೆಲಜೆಯದ ಸೇನೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೬೭); ಕೊಲ್ಲಾರ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಬೊಕ್ಕಸ ಭಂಡಾರ ವೆಲ್ಲವವರಿಗೊಳಗಾಯ್ತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೬); ದಂಡಿಗೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಕುದುರೆ ಕೊಲ್ಲಾರದ ಭಂಡಿಗಳೊಲಿದೇಜೆಕೊಂಡು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫-೬೬); ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಲ್ಲಾರ ಕೀಲಾರ ಹೊರೆಯು ತಾಳ್ದೊಟ್ಟಿಗಳ್ಪಾಸುಮಂಚಗಳು ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಭಂಡಾರ ಬೊಕ್ಕಸ ಸಾಗಿಬಂದು (ಭರತ. ೨೩-೪೯). **ಕೊಲಾರಿ**: ೧. ಹೊಲ್ಲಿಯ ಭಂಡಿ ಕೊಲಾರಿ ರಥಂಗಳು ಮೇಲಾನೆ ಕುದುರೆ ವೈಯಾಳಿ (ಅಮುಸಾಂ ೧-೮೧). **ಕೊಲ್ಲಾರಿ$_1$**: ೧. ಜಾರಿಸುವ ಮೊಗಸೂನಿಗೆಯ ಕೊಲ್ಲಾರಿಗಳ ಶರಬಂಡಿಗಳ ಹೊಂದೇರು ಕವಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೪೪); ಅಂಗನಾನೀಕದಂದಣಂ ಕೊಲ್ಲಾರಿಗಳ ಕೌವ್ವರಿಯೊಳು ನಡೆದರು ಸೊಗಸಿನಿಂ (ಜೀರಮು. ೫-೨೧). ೨. ಬಂಡಿಯ ಬಿದಿರಿನ ಕಮಾನು: ಮೇಲಿನ ಕೊಲ್ಲಾರಿಗೆ ಗೊಂಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೯); ಒಂದು ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಬಿಗಿಸಿಕೊಂಡು ಗುಡಾರ ಹೊದೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿತ್ತು (ಭೂವಿತಾ ೬೫). **ಕೊಲ್ಲಾರು**: (೬). [?. / ತೆಲು. ಕೊಲಾರು, ಕೊಲ್ಲಾರು]

ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಭಂಡಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಿಬಂಡಿ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲಾರದ ಬಂಡಿ; ಕಮಾನುಗಾಡಿ: ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿ ಕೀಲಾರವ ನೆಟ್ಟನೆ ನೃಪ ತೆರಳಿಸಿದ (ನಾಗಕು. ೩-೭೦); ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸರಕಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೂಕಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೫). ಝುಗಝುಗಿಸುವ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಸೊಗಯಿಸುವ ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿಯ ಲೆಕ್ಕವಬಗೆವನಾರಾ ದಂಡಿನೊಳಗೆ (ಕಂಸವ. ೧೧-೩೩) **ಕೊಲ್ಲಾರಭಂಡಿ**: ಸ್ವಾದು, ಗುಡ, ಶರ್ಕರಾ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವ ಸಾವಿರ ಕೊಲ್ಲಾರ ಭಂಡಿಗಳನ್ನು ತಂದು (ಕೃವಾಸ. ೧೧೯). **ಕೊಲ್ಲಾರಿಬಂಡಿ**: ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಬಂಡಿಯೊಳ್ ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪುಸ್ತಕಮನಿಡಿದುತಂದು (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧೩-೮); ನಿಬ್ಬಣಕೆ ಹೊರಟಂತೆ ಹಾಡುಗಬ್ಬಗಳ ಕೊಲ್ಲಾರಿಬಂಡಿ (ನೆಲಮು. ೩೩). [ಕೊಲ್ಲಾರ + ಬಂಡಿ]

ಕೊಲ್ಲಾರಭಂಡಿ 'ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಾರಿ$_1$ 'ಕೊಲ್ಲಾರ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಾರಿ$_2$ (ನಾ). "ಮುಖಂಡರು, ಹುದ್ದೇದಾರರು, ಪ್ರಮುಖರು" (ಚಿತ್ರಪಾ. ಕೋಶ): ಈ ಮೂರು ಜನ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ... ತುರು, ಕುರಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಮುಂತಾದ ಕಂಪಳವನ್ನು ತೆರಳಿಸಿಕೊಂಡು ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪). [?]

ಕೊಲ್ಲಾರಿಚಕ್ಕಡಿ (ನಾ). = ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿ: ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಚಕ್ಕಡಿಗೆ ಹೂಡಿರುವ ಎತ್ತುಗಳ ಕೊರಳ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಸರವು ಟಂಟಣಿಸಲು (ಭಾವಜೀ. ೫-೯೩). [ಕೊಲ್ಲಾರಿ$_1$ + ಚಕ್ಕಡಿ$_1$]

ಕೊಲ್ಲಾರಿಬಂಡಿ 'ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಾರು 'ಕೊಲ್ಲಾರ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಾಸೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಆಸೆ: ಬಿಲ್ಲಾಸೆ ಬೇಡಂಗೆ ಕೊಲ್ಲಾಸೆ ಕಟುಗಂಗೆ ಬೆಲ್ಲದ ಆಸೆ ಬಾಲರಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦೭). [ಕೊಲ್^{1} + ಆಸೆ]

ಕೊಲ್ಲಿ, ಕೊಲ್ಲೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾದುದು; ಕೊಂಕು; ಓರೆ: "ಕೊಲ್ಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲೆ]ಯೆಂದು ವಕ್ರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೩-೪೭೪); "ಕೊಲ್ಲಿಯೆನಲ್ ವಕ್ರಮಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೨). 'ಕೊಲ್ಲಿನೋಟ' ಪರಾ. ೨. ಅಗಡು; ತೊಂಡು; ಪೋಲಿ: ಅಗಡನಗಡು ಮಾಡದೆ ಬೇಡಿದುದನಿತ್ತು ತೆಗೆದು ಕಟ್ಟದರೆ ಕಟ್ಟನಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಬೆಗಡಗೊಳ್ಳದೆ ಕೊಲ್ಲಿಯಂತೆ ಹೇಳಿದ ಕಡೆಗೆ ಸೊಗಿಸಿನಿಂ ಬಹುದಾಗಲಿ (ಭಕ್ತಿಸ. III; ೨೬-೩). 'ಕೊಲ್ಲಿಯಾವು' ಪರಾ. ೩. ಚಿಕ್ಕಪ್ರವಾಹ; ಹಳ್ಳ: ಕೆಱೆ ಕೊಲ್ಲಿಸಹಿತ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೬೦; 713); ಮೂಡಾ ಯ್ಹೋಡಿ ನೀರಿಱಿವೆ ತಾಱೆವೋಗಿ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೨; 733); ನಮ್ಮೂರ ಕೊಲ್ಲಿಯ ಹತ್ತಿರದ ಮರಳನ್ನು ಒಂದರಿಯಾಡಿ . . . ಸೇರು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದರು (ನಮ್ಮೂರ. ೨೦). ೪. ಭೂಮಿಯೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿರುವ ಸಮುದ್ರದ ಭಾಗ: ಕೆಳಗಣ ಕೊಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಎರಡು ಯುದ್ಧನೌಕೆಗಳ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಗಳು ಕಾಣುತಿವೆ (ಆರ್ಯಕ. ೧); ಪರ್ಷಿಯಾ ಕೊಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಕಪ್ಪುಹವಳವು ಕೆಂಪು ಹವಳಕಿಂತಲೂ ಗಟ್ಟಿ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೧೩೧); ಬಂಗಾಳ ಕೊಲ್ಲಿ (ರೂಢಿ). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ (?): ಮತ್ತೆ ಕಲಸುತ ಪಡಗದಿಂ ಘಟದಿ ಕೊಡಗಳಿಂ ಮತ್ತೆ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಿಂ ತಾಂಬ್ರ ಕೊಲ್ಲಿಯಿಂ (ಲಿಂಗಪು. ೩೩-೧೪). **ಕೊಲ್ಲೆ$_1$**: ೧. 'ಕೊಲ್ಲೆನೋಟ' ಪರಾ. ೬. ಮೂಲೆ; ತುದಿ: ಸಭಾಸಾಗರದ ಕಡೆಯ ಕೋಹಿನ ಕೊಲ್ಲೆಯೊಳ್ ನಿಂದು (ಚಿಬಪು. ೩೦-೧೫).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕೊಲ್ಲಿ; ತೆಲು. ಗೊಲ್ಲಿ]

ಕೊಲ್ಲಿಆವು 'ಕೊಲ್ಲಿಯಾವು' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಿತನ (ನಾ). ಒರಟುತನ; ವಕ್ರತೆ; ತುಂಟಾಟ: ಇಂದೇತ ಕೊರ್ಸೆಯ ಕೊಲ್ಲಿತನವನು ತಳೆದು ನನ್ನೊಳು ಸೊಲ್ಲಸೊಂದನು ಸೊಲ್ಲಿಸದೆ ಬಿಗಿವಿಡಿದೆ ಮೌನವನು (ಅಂಜಚ. ೩-೪೪). [ಕೊಲ್ಲಿ + -ತನ]

ಕೊಲ್ಲಿನೋಟ, ಕೊಲ್ಲೆನೋಟ (ನಾ). ಓರೆನೋಟ; ಕಡೆಗಣ್ಣೋಟ; ಕಟಾಕ್ಷ: ಕವಿರಾಜಮಲ್ಲಂಗೆ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟಮಂ ಪಸಾಯಮಿತ್ತು ಲೀಲಾವತಿಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೫೪ವ); ಸಲ್ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟದೆ ಸಿಲ್ಕಿ ತಲ್ಲಣಿಪುದು ವಿಟನಿಕರ (ಅಂಜಚ. ೩-೫೭); ತಮ್ಮ ಬೆಲ್ಲೆಗಂಗಳ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟದ ವಿಳಾಸಮಂ ಬೀಱುತ್ತೆ (ನಾಗಕು. ೨-೨೫ವ); ಬೆಳುನೋಟವಾವಾಗ ಬಿಱುನೋಟವಾವಾಗ ಸೆಳೆನೋಟವಾವಾಗ ಸೆಳೆನೋಟ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟಗಳು . . . ಆವಾಗವೆಂದೊಳು ನೋಟವೆರಸಿ ಪಾಡಿದಳು (ಭರಚ. ೧೧-೩೧). **ಕೊಲ್ಲೆನೋಟ**: ಹುಲ್ಲೆಗಂಗಳ ಕೊಲ್ಲೆನೋಟದ ವನಿತೆಯರೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಲಿರಲವನ (ಜಿನರಾ. ೯-೧೨೧). [ಕೊಲ್ಲಿ + ನೋಟ]

ಕೊಲ್ಲಿಯಾವು, ಕೊಲ್ಲಿಆವು (ನಾ). ಅಗಡು ಹಸು; ತೊಂಡು ಆವು: ಕೊಲ್ಲಿಯಾವಿನಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲೀಲೆಯನಱಿಸುವಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೦೦-೭೪೭). **ಕೊಲ್ಲಿಆವು**: ಕೊಲ್ಲಿಆವಿಂಗೆ ಕಾಲ ಕಟ್ಟುವರಲ್ಲದೆ ಮೊಲೆಯ ಕಟ್ಟಿದರುಂಟೆ ಅಯ್ಯಾ (ಅಱಿಮಾ. ೨೬೫). [ಕೊಲ್ಲಿ + ಆವು]

ಕೊಲ್ಲಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಗೂಡುವಲೆ ಜಲ್ಲಿವಲೆ ಕೊಲ್ಲಿವಲೆ ಕರಿಯ ಜವಿವಲೆ ಮುಸುಕುವಲೆ ಬಿತ್ತರದ ನೇಣ್ವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೧೯). 'ಕೋಲ್ವಲೆ' ಪರಾ. [ಕೊಲ್ಲಿ? + ಬಲೆ$_1$]

ಕೊಲ್ಲಿಸು 'ಕೊಲಿಸು' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲು 'ಕೊಲ್^{1}' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲುಗ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವವನು; ಕೊಲೆಗಾರ; ಕಟುಕ: ಕೆತ್ತುಗ ಕಾಟುಗ ಕೊಲ್ಲುಗ [ಪಾಠಾಂ. ಪೋಲುಗ, ಹೊಲ್ಲುಗ, ಹೊಸ್ನುಗ, ಹುಲ್ಲುಗ, ಪೋಲಿಗ]ನೆಂಬುದು ಎನ್ನ ಹೆಸರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೩೫).

[ಕೊಲ್ಲು (< ಕೊಲ್^{1}) + -ಗ$_3$]

ಕೊಲ್ಲುಗೊಲೆ, ಕೊಲ್ಲಗೊಲೆ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೊಲೆ; ಕಗ್ಗೊಲೆ: ಚೆಲ್ಲವಾಡುತ ದನುಜಸೇನೆಯ ಕೊಲ್ಲುಗೊಲೆಯನು ಕೊಂದು ಕೂಗುತ (ಕಾಶಿರಾ. ೨೦-೬೯). **ಕೊಲ್ಲಗೊಲೆ**: ಪಾಪಿ ತಕ್ಷಕಂ ವಿಪ್ರನಂ ಮರಳಿಚಿ ಕೊಲ್ಲಗೊಲೆಯಂ ಕೊಂದನಯ್ಯನಂ ವಿಪ್ರಸುತನೆಲ್ಲವನು ಕೊರಳ ಕೊಯ್ದ್ಪವನೆಂದು ಕಿಡಿಗೆದರಿ ಹಲ್ಲ ಕಡಿದಾಡಿದನು (ತುರಂಗ. ೬-೨೫).

[ಕೊಲ್ಲು (< ಕೊಲ್^{1}) + ಕೊಲೆ$_2$. / ತಮಿ. ಕೊಲ್ಲುಕ್ಕೊಲೈ]

ಕೊಲ್ಲೆ$_1$ 'ಕೊಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲೆ$_2$ (ನಾ). ರೆಂಬೆ; ಕೊನೆ; ಕೊಂಬೆ: ಪಣ್ತ ಮಾವುರದ ಕೊಲ್ಲೆಯೊಳು ದಂಪತಿಗಳೆರಡು ಗಿಳಿಗಳು ಫಲವ ಮೆಲ್ಲುತಿರಲು (ಪ್ರಾಭರಾ. ೫-೨೭); ಅಗಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲವೆ ಕೊಲ್ಲೆಗಳು ಅಥವಾ ಅಂಟುಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೪೩).

ಕೊಲ್ಲೆನೋಟ 'ಕೊಲ್ಲಿನೋಟ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ಓರೆಯಾಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಹೊರಳು: ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಕಂಭವ ತಾಗೆಂದು ಬಿಡೆ ಕಂಭದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿತು ಬಾಣ ಬಂದು ಕೊಲ್ಲೈಸಿ (ಭರಚ. ೨೪-೬೧). [ಕೊಲ್ಲೆ$_1$ (< ಕೊಲ್ಲಿ) + -ಇಸು$_1$]

ಕೊಲ್ಸೇಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (?): ನೆವದಿಂ ಕಾಯ್ದು ಕನಲ್ದು ಪೋದನಿನಯನಂ ಕಣ್ಮುಟ್ಟನೊಳ್ ಕಂಡು ಕೈರವಪತ್ರಾಯತನೇತ್ರೆ ಕೀಲಿಸಿದವೊಲ್ ಕೊಲ್ಸೇಡುಗೊಂಡಳ್ ಚಳತ್ಪವನಾಪಾತಪತಾಕೆವೊಲ್ ನಡುಗಿದಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೨೨).

[P ಇದು 'ಕೊಳ್ಸೇಡುಗೊಳ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಕೊವಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಳವರ ಕೊವಯನ್ ಗೌತಮುಸ್ವಾನಕೆ ಕೊಟ್ಟದು ಸೊಡರುಂ ಸಾಲೆಯುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೫೨; 890). [?]

ಕೊವರ$_1$, ಕುವರ$_1$ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ: "ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ವರಂ ಬಾಂಬಂ ಕುಂಬಜಂ" (ಚತುನಿ. ೧೦೪). **ಕುವರ$_1$**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕೊವರ$_2$ 'ಕುವರ$_2$' ನೋ.

ಕೊವರಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕೊವರಪೆಯ ಚಿಂಪಯ್ಯನುಂ ಲೋಕಯ್ಯನುಂ ಕೊಟ್ಟಾರದ ಮಾರಪುಲಿಯುಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪-೫೦; 943). [?]

ಕೊವರಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಕ್ಕರಂಬೊಯ್ದ ಕೊವರಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೯; 997).

[ಕೊವರ$_2$ (< ಕುವರ$_2$) + ಆಚಾರಿ]

ಕೊವರಿ 'ಕುವರಿ' ನೋ.

ಕೊವರೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗವುಣ್ಡನ ಮಗ ಕೊವರೆಯ . . . ಪಲರನಿಱಿದು ಸ್ವರ್ಗಾಲಯ ಪೊಕ್ಕನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೭-೩; 885). [ಕೊವರ$_2$ (< ಕುವರ$_2$) + ಅಯ$_1$ (< ಅಯ್ಯ$_1$)]

ಕೊವಳಲ 'ಕುವಲಾಲ' ನೋ.

ಕೊವಳಾಲಪುರ 'ಕುವಲಾಲಪುರ' ನೋ.

ಕೊವಳಾಳಪುರ 'ಕುವಲಾಲಪುರ' ನೋ.

ಕೊವಳಾಲಿ 'ಕುವಲಾಲಪುರ' ನೋ.

ಕೊವಳಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಲಾವಣ್ಯದ ರಾಮ ಸರಳಾಚಾರಿಯ ಮಗ ಕೊವಳಿಯಲಿಕೆ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೯೪-೧೩ ; 950). [?]

ಕೊವಳಿವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊವಳಿವೆಟ್ಟು ನಾಮಗ್ರಾಮ ಬ್ರಹ್ಮದೇಯಂ ದತ್ತಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೧೧೮-೪೩ ; 726). [ಕೊವಳೆ$_0$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕೊವಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ತೊಱೆಯು ಆಲರೆ ಮೇರೆ ದುವೆಟ್ಟಗೆ ನಿಜುಕಲ್ಲು ಕೊವಳ್ಳದಾ ಪೆರಿಯ ಎಲವು ಅಲ್ಲಿಂ ಕೂಡಿತ್ತು (ಎಕ. II, ೩೫-೬ ; 800). [?]

ಕೊವುಜಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊವುಜಗೆಱೆಯ ಗವುಣ್ಡ ಬಳ್ಳಜ್ಜನ್ತನ್ನ ಮಡಿಸಿದ ದೇಗುಲಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೩ ; 933). [ಕೊವುಜ ? + ಕೆಱೆ]

ಕೊವೆಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಕೊಮಾರ ಭೋಗನಾಥ ದೇವರಿಗೆ ಕೊವೆಗೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಅಡಿಕೆಯ ತೋಟವನೂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೫೧-೬ ; ?). [ಕೊವೆ ? + ಕೆಱೆ]

ಕೊವ್ವರಿ 'ಕೊವ್ವರೆ' ನೋ.

ಕೊವ್ವರೆ, ಕೊವ್ವರಿ (ನಾ). = ಕವ್ವರೆ. 'ಕೊವ್ವರೆಗೊಳ್' ಪರಾ. ಕೊವ್ವರಿ : "ಮುಸುಬು" (ಚತುನಿ. ಕ. I, ೩೩). [< ಕವ್ವರೆ]

ಕೊವ್ವರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಕವ್ವರೆಗೊಳ್ ಳ : ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯ ಕೊವ್ವರೆಗೊಂಡು ನೋಡುವ ಮೊತ್ತದ ಕೆಳದಿಯರಿರಲು (ಅನಂಚ. ೧೧-೨೦). [ಕೊವ್ವರೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಸಂಟು (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ಮಾತು (?) : ನಾಡ ತಕ್ಕ ಕೊಂಕು ಕೊಸಂಟುಗಳನ್ನೆತ್ತದೆ ನೇರಾಗಿ ಮಾತಾಡಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ನಾಯಕ ಉತ್ತನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತಸವಾಯಿತು (ಹುಲಿಹಾ. ೧೮೫). [?]

ಕೊಸಕಿಲು, ಕೊಸಗಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು : ಕತ್ತರಿ ವೀಲಿಯನು ತಲೆಸುತ್ತಿ ಕಿವಿಯಲಿ ಕೊಸಕಿಲನು ಧರಿಸಿ . . . ನೀಲಮೇಘ ಶ್ಯಾಮ ತಾ ಹೋದನಿದೆ ವನಾಂತರಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೯-೨೬). ಕೊಸಗಿಲೆ: ಕೊಸಗಿಲೆಯುರಳ ವಿಕರ್ಣಗಳಿಂದ (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೫-೬೫). [?]

ಕೊಸಕು 'ಕೊಸಗು' ನೋ.

ಕೊಸಗವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಮೂಡಾಯ್ ಬೆಟ್ಟಿನ ಪೊರೆಯನೆ ಬನ್ದತ್ತು ಕೊಸಗವೆಟ್ಟಿನೊಳ್ ಕುಡ್ಕೆಅತ್ತೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೨೯ ; 750). [ಕೊಸಗ ? + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕೊಸಗಿಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಮುಳ್ತುಗ ಸಸಿವಾರೊಡವಾರ ಕಂಚಿಯಾಲದ ಗಡಣಂ ಕೊಸಗಿಜೆ ಬಸಿಱೀ ಹುಲಗಿಲ್ಗೊರವೀ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೬೮). [< ಕೊಸಗಿಲೆ ?]

ಕೊಸಗಿಲೆ 'ಕೊಸಕಿಲು' ನೋ.

ಕೊಸಗು, ಕೊಸಕು (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ; ಕರ್ಣಿಕಾರ : "ವೃಕ್ಷೋತ್ಪಲಃ, ಕರ್ಣಿಕಾರಃ – ಈ ೨ ಕೊಸಗು" (ಹಲಾಯು. ೩೩-೪೬); "ದ್ರುಮೋತ್ಪಲಃ, ಕರ್ಣಿಕಾರಃ, ಪರಿವ್ಯಾಧಃ – ಈ ೩ ಕೊಸಗಿನ ಮರ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮); "ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಕೊಸಗೆಂದು ಱೆ ಕರ್ಣಿಕಾರ" (ಕವಿಕಂ. ೫೫); ಪೊಸತಲರ್ದ ಕೊಸಗು ತಳಿರ್ವೋದಸುಗೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೮೫); ಕೊಸಗು ಪಾದರಿ ನೇಱಲ ಶೋಕ ಬಾಳೆಯೆಂಬಂಕದ ವೃಕ್ಷಜಾತಿಗಳಿಂ (ಎಇ, XVI, ೩-೪ ; 980); ಕೊಸಗಿನೆಸಱ ಕೇಸರಮಂ ತೊಡರ್ಚಿದ ಶೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ (ಜಗವಿ. ೬-೧೬); ಪೂಸರಂಗಬಡೆದ ಕೊಸಗಿನ ಮರಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೮೯). ಕೊಸಕು : ಬಸಿರಿ ಬನ್ನಿ ಕೊಸಕು ಕಂಮರೆ . . . ವೃಕ್ಷಂಗಳನು (ಕೃವಾಅ. ೨೨೮); ಇರುವಂತಿಗೆ ಶಾವಂತಿಗೆ ಕೊಸಕು ಕಾಡುಕೊಸಕು . . . ಲತೆಗಳಿಂದಲಿ (ಕೃವಾಸ. ೫೧).

ಕೊಸರ್, ಕೊಸರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿತದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಜಾರಿಕೊಳ್ಳು : "ಕುಂಶಯತಿ – ಕೊಸರ್ದಪಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೮೦). ಕೊಸರು$_1$: ೧. ಮದನ ಕಲಹದೊಳೊಲ್ದು ಕೊಸರಿ ಪಣಗುವ ಸತಿಯುವೋಲ್ಪೆಣಗಿದುವು ಶಿವನೊಳು (ಅರಾಚ. ೧೧-೩೮); ಮೂದಲಿಕೆ ಮುದ್ದು ಕೊಸರುವ ಮೋಡಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೪೩). ೨. ಎಳೆ; ಜಗ್ಗು; ಸೆಳೆ : ಉಗ್ರ ಖಡ್ಗಂ ಕರದೊಳೊದಱುತಿದೆ ಯಮಸದಂಡಂ ನಿಮಿರ್ದು ನಿರುತಿ ಕೊಂತಂ ಕೊಸರುತಿದೆ ಕೈಯನು (ಚೆಬಪು. ೨೧-೨೫); ಗಿಡಗಳನ್ನು ಕೊಸರಿ ಮುರಿದ ಹಸ್ತ (ವಿದಾಕೃ. ೬೮-೧). ೩. ಉಬ್ಬೇಳು; ಉತ್ಕಟವಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು : ಕೊಸರಿ ನೀ ಹೊಗಳ್ವ ಹರನುಂ ಕೇಳುವೀ ಮುನಿಪ್ರಸರಮುಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೬೦). 'ಕೊಸರಿಕೆ' ಪರಾ. ೪. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೇಳು; ಅತಿಯಾಗಿ ಹೇಳು : ಕೊಸರಿದಳು ನಂದನನ ನಿಜಗುಣವ (ತೊರರಾ. ೬-೪೫-೨೮); ರತ್ನಾಜಿ ಗಂಡನ ಮುಂದೆ ಚಾಡಿ ಕೊಸರುತ್ತಾಳೆ (ನಂಜುಂಡ. ೧೧೨). ೫. ಜರಿದುಬೀಳು; ಕುಸಿ (?) : ಮುಸುಱತು ಕೋಂಟೆಯುಂ ಮಸಗಿ ಜೇಂಬುಱುಗಳ ಪೊಸವುಟ್ಟೆಯಂತೆ ಮೇಣ್ ಕೊಸರಿತು ಕೊತ್ತಳಂ ಪುಲಿಮೊಗಂ ಮುಗಿಲಟ್ಟಳೆಯುಗ್ಗಳಂಗಳಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೦೬).

ಕೊಸರಿಕೊಳ್ಳು = ಕೈಕೊಡವಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಒದರಿ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ರಾಧೆ ಕೃಷ್ಣನ ಕೈ ಕೊಸರಿಕೊಂಡು ಓಡುವಳು (ಗೋಕುನಿ. ೩೭); ಅವಳು ಕ್ರೋಧಸಂತಪ್ತಳಾಗಿ ಅವನ ಕೈಯಿಂದ ಕೊಸರಿಕೊಂಡು ದೂರ ಸರಿದು ನಿಂತಳು (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೨); ದಯಾವತಿ ಕೊಸರಿಕೊಂಡು ಸೆರಗು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಜವಿಾನ್ನಾ. ೧೨೯). [?]

ಕೊಸರಾಟ (ನಾ). (ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ) ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಕೇಳುವಿಕೆ; ಚೌಕಾಸಿ ಮಾಡುವಿಕೆ : ನಾಲ್ಕಾಣೆಗೆ ಕೊಸರಾಟ (ರೂಢಿ). [ಕೊಸರು$_2$ + ಆಟ]

ಕೊಸರಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ಎಳೆದಾಡು; ಜಗ್ಗು : ಗೂಬೆ ಕೊಸರಾಡಿತು. ಆಗ ಕುಣಿಕೆ ಬಿಗಿಯಾಯಿತು (ಪುಟ್ಟರ. ೪೯). [ಕೊಸರು$_1$ (< ಕೊಸರ್) + ಆಡು$_1$]

ಕೊಸರಾಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೇಕೆಂದು ಕೇಳು, —ಪೀಡಿಸು : ಅವಳು ಕೊಟ್ಟ ಹಣವು ಸಾಲದೆಂದು ಕೊಸರಾಡಿದಾಗ (ನಡೆದಾ. II, ೯೨೯). [ಕೊಸರು$_2$ + ಆಡು$_1$]

ಕೊಸರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಅಶ್ಮವಿಟ – ಕೊಸರಿ, ಯಮೆ" (ಓಷಧಿ. ೬). [?]

ಕೊಸರಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಅತಿಶಯ : ಭುಜವನು ಹೊಯ್ದು ಹೊರೆಯೇಱ ಅಸಮ ಸಮ ಪಯಪಾಡಿನಲಿ ಬಾರಿಸಿದ ಮುಷ್ಟಿಯ ದೃಷ್ಟಿವಾಳದ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಹ] ಸರಿಕೆಯ ಕೋಪದಲಿ ಕೈಕೊಂಡನು ಮಹಾಹವಕೆ (ತೊರರಾ. ೬-೩೩-೧೩). [ಕೊಸರ್ + –ಇಕೆ]

ಕೊಸರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಹು; ಒದರಿಹಾಕು; ಕಿತ್ತು ಬಿಸಾಡು : ಗಬ್ಬಿತನದಿ ಘನಗರ್ವದಿ ಮಲೆವರ ಕೊಬ್ಬ ಮುಱಿದು ಕೊಸರಿಡುತಾ (ಸೌಂದಕಾ. ೧-೬೧). [ಕೊಸರ್ + ಇಡು$_1$]

ಕೊಸರು$_1$ 'ಕೊಸರ್' ನೋ.

ಕೊಸರು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬಯಸು; ಇನ್ನಷ್ಟು ಆಸೆಪಡು. ೨. (ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ) ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಕೇಳು; ಚೌಕಾಸಿ ಮಾಡು: ಕೊಂಡರೆ ಇಲ್ಲ, ಕೊಸರಿದರೆ ಬಂದೀತೆ (ಗಾದೆ).

[< ಕೊಸರ್. / ತಮಿ. ಕೊಶರು; ತುಳು. ಕೊಸರು, ಕುಸ್ರು; ತೆಲು. ಕೊಸರ್]

ಕೊಸರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ಆಸೆ; ಅಧಿಕವಾದ ಬಯಕೆ: ಅಣುಮಾತ್ರಂ ಕೊಸರಿಲ್ಲದಾಳ್ದನೆಡೆಯೊಳ್ ಲಂಚಕ್ಕೊಡಂಬಟ್ಟು ಮಾರ್ಪಣಮಂ ಕೊಂಡು (ಸೋಮೇಶ. ೬೩); ಹುಸಿಯು ಹುಳುಕು ಡಂಭಕತ್ವ ಕೊಸರು ಕೋಪ ನೀಚ ಹೃದಯ (ಸುಸಾರ. ೭೪-೪). ೨. ಬಹಳ ಕಡಮೆ; ಸ್ವಲ್ಪ: ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನವ್ಯತೆಯೇನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಕೊಸರು ಮಾತ್ರ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೧); ಕಾಸಿಗೆಂಟು ಕೊಸರಿಗೆ ಹದಿನಾರು (ಜಿಂಗೂಲಿ. ೯೯); ಕೊಸರು ಕೊಟ್ಟು ಬದುಕಿದವರಿಲ್ಲ, ಮೊಸರು ಮಾರಿ ಕೆಟ್ಟವರಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೩. ಹೆಚ್ಚಳ; ಆಧಿಕ್ಯ: ಆದ ಕೇಳಿದನು ಕಿವುಡಿಕೆಯ ಕೊಸರಿನ ಕೊನರ್ವ ಕೋಪದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೩೦).

[← ಅರ. ಕಸ್ರ; ಮರಾ. ಕಸರ್; ತಮಿ. ಕೊಶುಜು, ಕುಶರ್; ತುಳು. ಕೊಸರು, ಕುಸುರಿ, ಕುಸ್ರು; ತೆಲು. ಕೊಸರು]

ಕೊಸರುಗಹಳೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಶಬ್ದಮಾಡುವ ಕಹಳೆ; ಭೋರಿಡುವ ಕಾಳೆ (?): ಹನುಮನ ಹೊಸ ಪರಿಗೆ ಪರಬಲದೊಳುಬ್ಬರಿಸಿದವು ಪಟಹಚಯ ಕೊಸರುಗಹಳೆಯ ಸಬುದ ಸದೆದೆಬ್ಬಿಸಿದವಿವರನು (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೧). [ಕೊಸರು$_1$ (< ಕೊಸರ್) + ಕಹಳೆ]

ಕೊಸರುಮಾತು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನಮಾತು; ಮಿಕ್ಕಮಾತು: ಚ್ಯುತವಿಕಲ್ಪದೊಳಾತ್ಮಕಳೆ ಹೆಚ್ಚಿ ತೋಱಿ ನಿಶ್ಚಿತ ಶುಕ್ಲ ಕೊಸರುಮಾತೇನು (ಭರಚ. ೫೪-೬೬); ಉಳಿದಯ್ಯಂದಿರೆಲ್ಲರ ಕುವರರು ನೃಪತಿಯಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಅವರಂತೆ ದುಗುಡಸಿಂಗರದಿಂದ ಬಂದೆದ್ದರವರಂತೆ ಕೊಸರುಮಾತೇನು (ಭರಚ. ೭೯-೪೬). [ಕೊಸರು$_1$ (< ಕೊಸರ್) + ಮಾತು$_1$]

ಕೊಸಲು 'ಕೊಸಱು$_2$' ನೋ.

ಕೊಸವ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ; ಕೇಡಿಗ: ಆ ಭಯದಿಂದಲೇಯೇನು, ನೀನಾ ಕೊಸವನನ್ನು ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡಲೂ ಒಲ್ಲದೆ, ಹೀಗೆ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೪-೨೧). [?]

ಕೊಸಳು (ಕ್ರಿ). ಜಾರು; ಕುಸಿ (?): ಮಧುರಯಾತನೆಯ ಮಂಥನ ಎದೆಯಿಂದಿಳಿದು ಉದರದತ್ತ ಕೊಸಳಿ, ಕೊನರಿ ಹರಿದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೨).

[< ಕೊಸರ್]

ಕೊಸಱಿಕೆ (ನಾ). ಚೆಲುವು; ಸೊಗಸು; ಮನೋಹರತೆ: ಹೊಸಪರಿಯ ಗೀತಗಳ ಗಂಧರ್ವಸತಿಯರ ತುಂಬುರನ ವೀಣೆಯ ಕೊಸಱಿಕೆಯ ಕಳಕಳದಿ ರಂಜಿಸಿತಾ ಸಭಾಸ್ಥಾನ (ತೊರರಾ ೬-೫೫-೨೫). [ಕೊಸಱು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕೊಸಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮೋಹಗೊಳಿಸು; ಮರುಳುಮಾಡು: ವಿಟನಂ ಕೂಟದೊಳ್ಕೊಸಱಿ ಬೇಟದೊಳ್ಪಳೆಯಿಸಿ (೧ರಿಳ. ೨-೧೦೫ ವ); ಬಾಳೆದೊಡೆಯ ಕೊನಬುಗಾತಿಯಳ ಕೊಸಱಿ ರಂಗಾಯೆಂಬ ವನಿತೆ ತಾ ವಶವಪ್ಪಳೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೨-೧೦). [?]

ಕೊಸಱು$_2$, ಕೊಸಲು (ನಾ). ಮೋಹ; ಮರುಳು: ಸವಿನುಡಿಯ ಸುಂದರಾಂಗಿ ಚೆಲ್ಲದ ಫುಲ್ಲೋಲ್ಲಾಸೆ ಕೊಸಱಿನ ಕುಸೆಗಾತಿ ಇಂಗಿತವನಱಿವ ಭಂಗಾರದ ಪುತ್ರಿಕೆ (ಉದ್ಭಟ ೫-೫೩ ವ); ನೆರೆ ಸೊಗಸು ಸೊಗಸಿನೊಳ್ಕಳವಳಿಕೆ ಕಳವಳದ ಬೆರಕೆಯೊಳ್ಕಸಱು ಕೊಸಱಿಗೆ ತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕೆಯೊಳ್ಪಱಿದು ನಸುಸೋಂಕಿ ವಿಟರಿಂ ಪಣಂದೆಗೆಯೆಂದು ಮುದಿಸೂಳೆ ಮಗಳ್ಗುಸುರ್ದಳು (ನಂದಿಮಾ. ೨೩-೪೩). **ಕೊಸಲು**: ಸಲೆ ಕೊಸಲು ಮುದ್ದು ನೋಟಂ ನಲವೆನಿಸಿರೆ (ನೀತಿಸಾ. ೮೮೨). [< ಕೊಸಱು$_1$]

ಕೊಸಱುಪುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದುರ್ವಿನೀತೆಱೆ ಅಪ್ಪೊರ್ ಕೊಸಱುಪುಟ್ಟಿಱಿದಿದಿರು ಪಯ್ದುಗಿದಿಡಿದಿರುದಱಿನಾಮನ್ನಾದಿಗಳುಪಗೊಳತ್ತೆಟ್ಟಪ್ಪದಿನ್ವರು (ಮೈಆಂ. ೧೯೩೦, ೩೬-೫; ಸು. 800). [?]

ಕೊಸಾಕುಳಿ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಪೀಡೆ: (*). [?]

ಕೊಸಾರನೆ (ಅ). ಕೊಸರಿಕೊಂಡು; ಒಮ್ಮೆಲೆ: ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನು ಕೊಸಾರನೆ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ (ಸರ್ವಮಂ. ೧೬೮). [< ಕೊಸರ್$_1$]

ಕೊಸಿಗಕೊತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಕುಪ್ಪೆ ಒದೆಯ ಕೊಸಿಗಕೊತ್ತದಿ ಕಾವಲ ಏನಾದಿ ಪೆರುರಾದರು (ಇಆ. XIV, ೨೩೨-೫೭; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಸಿಗಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಕೊಸಿಗಗೆಱೆಯ ಬಡಗಣ ಕಡೆಗೋಡ ತೋಣ್ಣ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೨೪-೧೪; 900). [ಕೊಸಿಗ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕೊಸಿಗಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳದ ಹೆಸರು: ಕೊಸಿಗಗೊಳದ ಕೆಟಗೆರಡು ಮತ್ತಮ್ಮರ್ಕ್ಕಿಯೊಳೆರಡು ಮತ್ತರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೭೦-೧೨; 938). [ಕೊಸಿಗ$_0$ + ಕೊಳ$_2$]

ಕೊಸೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸಂಭೋಗಿಸು; ಮೈಥುನ ಮಾಡು; ಗೊಸೆ (ಕರಾ) "ಕೊಸೆ – ನಿಧುವನಕರಣೇ, ವಾಹಾರೋಹಭೇದೇ ಚ (ಕುದುರೆಯ ಸವಾರಿಯ ಒಂದು ರೀತಿ)" (ಶಮಧಾ).

ಕೊಸ್ವಾಟ = ಸಂಭೋಗ: (*). [?]

ಕೊಸೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಎಳೆದಾಡು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸು.

ಕೊಸೆದಾಡು = ಎಳೆದಾಡು; ಕಿತ್ತಾಡು: ದಾಂಪತ್ಯದ ಈ ಸವಿ ಬಲ್ಲವರು ರಜಾಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಕೊಸೆದಾಡಿ ರಸಮಯಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಗಾಳಿಪ ೫೯). [?]

ಕೊಸೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ ಸವಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕೊಸೆ – ನಿಧುವನಕರಣೇ ವಾಹಾರೋಹಭೇದೇ ಚ (ಕುದುರೆಯ ಸವಾರಿಯ ಒಂದು ರೀತಿ)" (ಶಮಧಾ); ಹಯದೊಡಂಬಡು ವಂಚನೆ ಕೇಣಮಾಸನಂ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ತೊ]ಸೆ ದೆಸೆ ದಿಟ್ಟ ಮುಟ್ಟ ಕೆಲಜಂಕೆ ನಿವರ್ತನೆ ಕಾಣ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ ೧೦-೭೭) ೨. ಕಡಿವಾಣ; ಲಗಾಮು: ಮುನ್ನಂ ಮೆಲ್ಪಿನೊಳಂ ಸ್ವಭಾವಮನಾರ್ಯವೆನೆಂದು ಕೊಸೆಯಂ ಬಲ್ಲಿತ್ತುವಿಡಿದು ಪಾಯ್ದೇಱಿ ಆವುಂಕೆ ಪಾಱಿ ಪರಿಯಲ್ತಗುಳ್ದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೫೪-೧); ನಿಶ್ಶಂಕೆಯಿನಂತಂಗೊಂಡು ಭೋಂಕನೆಡದ ಕೊಸೆಯಂ ತೆಗೆದು ನಿರ್ವರ್ತಿಸಲೆಂದು ನೆಗಪಿ ಮುರಿವುದುಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೧೦೪ ವ). 'ಕಸ್ನೆ$_2$' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಕುಶಾ]

ಕೊಸೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ಸಂಭೋಗ; ಮೈಥುನ: ಕಾಪುಂ ಮೇಪುಂ ತೋಡುಂ ಬೀಡುಂ ದೆಸೆಯುಂ ಕೊಸೆಯುಂ ಮೆಚ್ಚುಂ ಬೆಚ್ಚುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ); ಮೈಮರೆದಿರುವ ದೆಸೆಯನ್ನೂ 'ಕೊಸೆ' (ರತಿ ವಿಶೇಷ)ಯನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರತಕ್ಕುದು (ನಾಡೋಜ. ೩೧೧). ೨. ಗಂಡಸಿನ ಜನನೇಂದ್ರಿಯ: (*). [< ಕೊಸೆ$_1$]

ಕೊಸೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಲಗಾಮನ್ನು ಹಿಡಿ; ಲಗಾಮನ್ನು ಎಳೆದು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು: ಸಾರಥಿ ಕಣ್ಣಱಿದೊಯ್ಯನೆ ತೇರಂ ಕೊಸೆಗೊಂಡು ಚಕ್ರಿಯಂ ಬಿನ್ನವಿಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೫೭).

[ಕೊಸೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಹಿಸು, ಕೋಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ಯಿಸು: ಹುಸಿದೊಡೆ ಕೊಹಿಸು ಜಿಹ್ವೆಯ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೯-೧೪). **ಕೋಹಿಸು**: ಮೃತ್ಯು ಬರೆದ ಬೀಜಾಕ್ಷರದ ಲಿಪಿ-ಜಿಂಹೆಯ ಕೋಹಿಸದಿರಲು (ಜಿನಮು. ೨೩-೪). [< ಕೊಯಿಸು]

ಕೊಹೆ, ಗೊಹೆ$_1$ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಕೆಮ್ಮುವಾಗ ಗಂಟಲಿನಿಂದ ಹೊರಡುವ ಧ್ವನಿ. ಗೊಹೆ$_1$. 'ಗೊಹೆಗುಟ್ಟು'ಪರಾ.

ಕೊಹೆಕೂಹೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕೊಹೆಕೊಹೆಯೆಂದು ಗಂಟಲ ನರಬಿಗಿದು ಕೆಮ್ಮುತ್ತ (ಜೀವಂಚ. ೧೪-೧೬).

ಕೊಳ್$_1$, ಕೊಣು, ಕೊಳು, ಕೊಳ್ಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡ (ಭೂತಕೃ); ಕೊಂಬ, ಕೊಳುವ, ಕೊಳ್ವ (ವರ್ತಕೃ); (ವಿಧ್ಯರ್ಥ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ) ಕೊ$_1$, ಕೋ$_3$. ೧. ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಪರಿಗ್ರಹಿಸು: ಕೊಳ್ ಕೊಳ್ಳೆಂದೆಚ್ಚೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೮); ಗುರುಗಳ್ ತಾವೇನನೊಂದಂ ಬೆಸಸಿದರದನೇ ಕೊಳ್ವುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮೧); ಆಲೋಚಿಸದೊಲಿದು ಕೊಳ್ಳ ಜೈನವ್ರತಮಂ (ಸಮಪ ೧೫-೧೧೩); ಕವಚವನಾದಿಯದು ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಕೊಟ್ಟನು ಗವಸಣಿಗೆದೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೪೬). ೨. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು: ಇವಾನ್ ಪೆಱನ್ ಓರ್ವನ್ಕೊಳ್ವೋನುಂ ಕೊಡುವೋನುಂ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುವರ್ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೧೧; 675); ಕಳ್ಳದಿರಿಂ ಪೆಱರ ವಸ್ತುವಂ ಕೊಳ್ಳದಿರಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೦-೭); ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಂ ಕೊಳಿಪಂ ಕೊಳ್ವನೆನಿಪ್ಪ ಪಾಪಿಯುಂ . . . ಘುಳುಮ್ಮನಿಱಿಗುಂ ಶ್ವಭ್ರಾಂತಮಂ ತಾಪಿನಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧); ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ಕರ್ಣಾಟಕವೆಂಬ ನಾರಿಯ ನೊಸಲೊಳು ಮೆಱೆವ ಚಾರು ರನ್ನದ ಬೊಟ್ಟನಂತಿಹುದದ ಕೊಳೆ ನೇರವಹುದು ರಾಜಕಾರ್ಯ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೬೭). ೩. ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಪಡೆ; ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳು: ಮೂವತ್ತಯ್ಗಣ್ದಗಮ್ಮಣ್ಣ ಪೊೞಲಸೆಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿದಲ್ಲಿ ಕೊಣ್ಡ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೫-೬; 907); ಸತ್ತುಗದ ಪುಡಿಯಂ ಪತ್ತು ಪಣವಿಂಗೆ ಮಾಱಿ ಪತ್ತಾಡಂ ಕೊಳ್ವಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬-೬); ಪರಿಪರಿಯ ಭಂಡದ ವ್ಯವಹಾರದೊಳಗೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಕೊಳಲಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೨೧೨-೯೫೭); ಮೊಲ್ಲೆಯ ಸರವಿದೆ ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಬೆಲೆಗೊಂಡು ನಿಲ್ಲದವನ ನಾಚಿಸಿದಳು (ಕಂಸವಿ. ೬-೮೪). ೪. ಕರೆ; ಸುರಿ: ಮೊೞಗಿದಂತೆ ಕೊಳ್ವುವೆ ಮುಱಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೭ ಶೂದ್ರಕ); ಜೇನಮುಱಿ ಕೊಂಡುದಮರ್ದಿನ ಸೋನೆಯೆ ಸುರಿದತ್ತು (ಆದಿಪು. ೭-೧೭); ದೇವಭಕ್ತಿಗದು ಚೋದ್ಯಮೆ ಕೊಳ್ಳವೆ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧-೬೧); ತರುವಲಿಯ ತಲೆಯ ಕಿರೀಟಮುನಾಲಿಕಲ್ಲ ಮುಱಿ ಕೊಂಡುದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೮). ೫. ತಾಗು; ಮುಟ್ಟು; ಬಡಿ: ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದಯ್ಕಿಲ್ ಕೊಳೆ ಶೀತಕ್ಕಾಜದಳ್ಕಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಬಂದ ಮಾವಿನ ಪೊಸ ಪೂವಿನೊಳ್ ಪೊರೆದ ಪೊಣ್ಮಿದ ಕಂಪು ಮೊಗಂಗಳಂ ಚಳಿಲ್ಲನೆ ಕೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೪); ಪೋೞಲ ಪಾವಡೆಱ [ಸಿ]ಡಿಲ್ ಬೀಱಿ ಮರಂ ಮುಱಿಯೆ ಗಾಳಿ ಕೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೦೬). ೬. ಕಚ್ಚು; ಕಡಿ; ಚುಚ್ಚು; ಇರಿ: ಇರುಳೊಳೆ ಪಾವು ಕೊಳೆ ಸತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦-೮); ನಿಶಾತ ಶರಾಳಿಗಳೆಯ್ದೆ ಚಕ್ಕುಚಕ್ಕನೆ ಕೊಳೆ ಮೊಕ್ಕುಮೊಕ್ಕನೆ ಶಿರಂಗಳುರುಳ್ದುವು ವೈರಿಭೂಪರಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೯); ತತ್ಕಿರಾತನ ಕರಮಂ ಕೋಪಡೊಳಹಿ ಕೊಂಡುದು ತರುಚಾಪದಿನಂತಕನ ಕಣೆಯೆ ಕೊಂಡವೊಲೆನಸುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೮೧). ೭. ಪ್ರಯೋಜನವಾಗು; ಸಾರ್ಥಕವಾಗು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರು: ಜಿನರಂ ಪೂಜಿಸದಮರೇಂದ್ರನ ಸುಖಮುಂ . . . ಆವನಾದೊಡಂ ಬಯಿಸಿ ಮಱುಗಿದೊಡೆ ಕೊಂಡಪುದೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೪೬); ಸಾಮುದ ಸರಸ ಕೊಳ್ಳದು ಬಿಲ್ಲ ಹಿಡಿ ಹಿಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೬೧); ನಿನ್ನಗಡುತನವನು ಬಲ್ಲೆನದು ಕೊಳ್ಳದು ಕಣಾ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೩೦); ಮಂದರಗಿರಿಯ ನೆತ್ತುವಡೆ ನುಗ್ಗೆಯ ದೊಣ್ಣೆಯಿಂದೆ ಮೀಂಟಿದಡೇಳುವುದೆ ಎಂದಳಲ್ದಳು ಮುನ್ನಾಮಯ ಕೊಳ್ಳದು ಗೋವಿಂದನ ಪುರವ ನಿಟ್ಟಿಸುತೆ (ಮೋಹತ. ೨೯-೩೪). ೮. ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಗಣಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡು: ವೈರಿ ಸುಭಟರ ಕೋಲ ಕೊಂಬುದೇ ವೀರ ಕುಂಜರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨೭). ೯. ಮೆಚ್ಚು; ಗೌರವಿಸು. ೧೦. ಗಳಿಸು; ಸಂಪಾದಿಸು; ಆರ್ಜಿಸು: ನಿಜಪ್ರಾಣೇಶ್ವರನುಂ ತಾನುಂ ಕುಡುಕಂ ಕೊಳಲಡವಿಗೆ ಪೋಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೦-೪); ಮುಕುತಿಯ ಕೊಂಡನಸುರೇಂದ್ರ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬-೭೪). ೧೧. ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಅನುಮತಿಸು; ಮೆಚ್ಚು. 'ಕೈಗೊಳ್' ಪರಾ. ೧೨. ಅಮರು; ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು: ಆದಟಿನೆ ಕೊಂಡಪುದುರಿಬನಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೮); ಉರಿ ಕೊಳೆ ಕೋಱ್ಮಗಂ ಕೊಳೆ ವಿಷಾಹಿಕುಳಂ ಕೊಳೆ (ಗದಾಯು. ೨-೪೩). **ಕೊಣು:** ೧. ಉಡಲು ಉಣಲುಂಟು ಕೊಡಲು ಕೊಣಲುಂಟು ಅಡಗಾಣಿಪ ಭವಗಡಲಾಯಾಸವನು ಬಿಡದೆ ದಾಟಲಿವುಂಟು (ಶೀರ್ಷಮ. ೧೧೦-೨). **ಕೊಳು:** ೩. ಸದರವಾಗಿಹ ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಳಬಪ್ಪುದು ಧರೆಯೊಳಾ ಧೇನುವನು (ತಿಮ್ಮಅ. ೬-೩೮). ೬. ಕುಳಿಕಂ ವಾಸುಗಿ ತಕ್ಷಕ ನಿಳೆಯೊಳ್ ಕರ್ಕೋಟ ಪದ್ಮಮಾ ಪದ್ಮಕನುಂ ಸಲೆ ಶಂಖಪಾಳನೆಂಬಿವು ಕೊಳುಗುಂ ರವಿವಾರಮಾದಿಯಾಗಿರೆ ಕ್ರಮದಿಂ (ಖಮುದ. ೩-೩೦). ೧೩. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು; ಭಾಗಾಹಾರ ಮಾಡು: "ತವಿಸು ಭಾಗಿಸು ಉಗಿ ಎತ್ತು ಕೊಡು ಕೊಳು . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಭಾಗಂಗೊಂಬುಡಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೨). ೧೪. ದೂರವಾಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು: ಪಾವನಮೆನಿಸುವ ನಿರ್ವಾಣದೇವನ ನೆನೆದಂದುಯಖಿಳ ದುರಿತ ಸಮೂಹಂ ಕೇವಳಮೆ ಕೊಳುಗುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೩೫-೩೦; 1141). **ಕೊಳ್ಳು$_1$:** ೧. ನಳಿನರಿಪುವುದಯಿಸಲಿ ಬೆಳುದಿಂಗಳಲಿ ಕೈದುವ ಕೊಳ್ಳಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೬); ಅಲ್ಲೇ ನ್ಯಾಯ ಅಲ್ಲೇ ಕಂಡೀತು ಕೊಳ್ಳೀ ಮಲ್ಲಿ ಕೊಂಕುಳ ಕೂಸ (ಗಾದೆ). ೩. ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಕೊಳ್ಳಿರೋ ನೀವೆಲ್ಲರು (ಪುರಂದ. ೧-೧೨೬ ಪಲ್ಲವಿ).

ಕೊಂಡಾಟ = ೧. ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ; ಮೆಚ್ಚಿಗೆ: ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಕೊಂಡಾಟಮುಂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಸೆಣಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೭೫); ಮಲೆವರ ಹಿಂಡಿನ ಗಂಡನೆಂದೆಂಬ ಕೊಂಡಾಟಕೊಪ್ಪುವನೊಬ್ಬನೀ ಧರೆಗೆಮ್ಮ ಗಂಡನಲ್ಲದೆ ಪೆರರುಂಟೆ (ಭರಚ. ೬-೯೪); ಮೊದಲು ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ ಕೊಂಡಾಟವು ದೊರೆಯಿತು ಆಮೇಲೆ ಆದರೊಡನೆ ಹೋರಾಟವೂ ನಡೆಯಿತು (ತವನಿ. ೧೮೨). ೨. ಮುದ್ದಾಟ; ಪ್ರೀತಿ; ಅಚ್ಚೆ: ಪಂಡಿತೆಯೆಂಬ ನೆಗೞ್ತೆಯ ಕೊಂಡಾಟದ ವಾದಿ ತನ್ನ ನೋದಿಸುತ್ತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೩-೨೧); ಇನ್ನೂ ಸಣ್ಣ ಮಗು ಸಿಗಲಿಲ್ಲ ಕೊಂಡಾಟಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲವೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೪೧); ಅಮ್ಮ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಇವಳದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ಕೊಂಡಾಟ (ಕಪ್ಪುಹು. ೧೮). **ಕೊಂಡಾಡಿಸು** = ಹೊಗಳಿಸು; ಹೊಗಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ರೂಢಿಸಲು ನಿಜಕೀರ್ತಿಯಂ ಕೊಂಡಾಡಿಸಲು ಭೂಪ್ರಜೆಗಳಿಂ (ಬಸಪು. ೩೬-೪೩); ಜೈನಮತವನು ಕೊಂಡಾಡಿಸಿದ ಪಂಡಿತಯೋಗಿಯ ಪಾದಪುಂಡರೀಕಕೆ ನಮಿಸುವೆನು (ಅಂಜಚ. ೧-೪೭); ಆರಾರ ಕೊಂಡಾಡಿಸ ಬಂದೆ ತಂದೆ (ಮೋಹತ. ೩೭-೧೭); ಜಸವೆಣ್ಣನಿಂದ ಕೈನೀಡಿ ಕೊಂಡಾಡಿಪವೊಲ್ ಪೊಸ ನೆಲೆವಾಡವೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೬-೯೫). **ಕೊಂಡಾಡು** = ೧. ಹೊಗಳು; ಸ್ತುತಿಸು: "ಕೊಂಡಾಡು (ಕೊಂಡು + ಆಡು)–ಆತ್ಮಾದರೇ (ಹೊಗಳು)" (ಶಮಧಾ); ಭೀಮಸೇನನವೋಲ್ ಪೂಣ್ದುದನೆಯ್ದೆ ಪೂಣ್ದ ಪಗೆಯಂ ಕೊಂಡಾಡದಂ ಗಂಡನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೦); ನಿನ್ನನೊಲಿದು ಕೊಂಡಾಡಿದರೆ ಇಱುಹೆ ರುದ್ರನಾಗದೆ ಪೇಳಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧೫-೮); ಮಹಾಸತೀ ಜಯಮನಾರ್ ಕೊಂಡಾಡರಾರ್ ಮನ್ನಿಸರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೯); ಈಕೆಯ ಕೊಂಡಾಡುವೊಡೊಂದು ನಾಲಗೆ ಸಾಕೆನಿಸದು ಸತ್ಕವಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೩-೫೨)

೨. ಲಾಲಿಸು; ಮುದ್ದಿಸು ; ಪ್ರೀತಿಸು : ಕರಿತುರಗಬಲಂಗಳ್ ಪೆರ್ಚುರ್ವಂತು ಮಲೆಯುಂ ಮಂಡಲಮುಂ ಬೆರ್ಚುರ್ವಂತು ಕೊಂಡಾಡುವ ನಾಲ್ವರು ಮನುಜರೊಳಗೆ ನೆಗೞ್ದರಿಗನ ತೇಜಮೆ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦); ಕೊಂಡಾಡುಗೆ ಮುಂಡಾಡುಗೆ ಮುದ್ದಿಸುಗೆ ಮರಲ್ದಪ್ಪುಗೆ ಕೈಕೊಂಡೀ ಕಾವ್ಯಮಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೦) ; ಗಿರಿಶನರ್ಧಾಂಗಿ ಕೊಂಡಾಡಿದೆನ್ನಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ಕೞುಗಾಯಲಟ್ಟಿದರೆಂದು ಮುನಿದೆಯೊ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೯). ೩. ವ್ಯವಹರಿಸು ; ಕರೆ : ಗಂಗೆಯಂ ಭಗೀರಥ ತಂದನೆಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿ ಭಾಗೀರಥಿಯೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೪-೨೫); ಅಂದಿಂದಿತ್ತ ಕಾಳಾಷ್ಟಮಿಯೆಂದು ಲೋಕಮುಮದನೆ ಕೊಂಡಾಡಿದರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೩೨-೧೭). ೪. ಪ್ರಕಟಿಸು ; ತೋರು ; ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು : ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ತಲೆಗನಿಯ[ಪಾಠಾಂ ವ]ನಲ್ಲದೆಯುಮೇವದೊಳ್ ತಲೆಗವಿದು ಸಿಗ್ಗಂ ಕೊಂಡಾಡಿ ನೆತ್ತಮನಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨ವ) ; ಕುಹಕತೆಯಂ ಕೊಂಡಾಡುವನಿಂದ್ರಜಾಲಿಕಂ ತಾನಕ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೬-೮೬). ೫. ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸು; ಹುರಿದುಂಬಿಸು (?): ಖೇಡತನವನು ಬಿಡಿಸಿ ಸಲೆ ಕೊಂಡಾಡಿ ಕಾದಿದನಸುರಜಾತಿಯೊಳೋಡೆ ಪರಿಭವ ತನ್ನದೆಂಬ ಪದಸ್ತತನದಿಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೬೨) ; ತಿರುಗಿ ಕಂಡನು ಭೀಮನೆಲೆ ತರುವಲಿಗಳಿರ ಕೊಂಡಾಡಿ ಕಾದುವ ದೊರೆಗಳೇ ನಕುಲಾಂಕ ತೆಗೆ ಸಹದೇವ ಸಾರೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೩೫). ಕೊಂಡಾಡುಹಣ = ಹೊಗಳಲ್ಪಡುವುದು : ಭಕ್ತನಾದ ಬಸವನಿಂ ಒಡೆಯನಾದ ಅಲ್ಲಮಂ ಕೊಂಡಾಡುಹಣ (ಕಾಶಕ್ಯ. ೩೦೧). ಕೊಂಡುಕೊನರ್ = ಮೇಲೆತ್ತಿ ಹೊಗಳು ; ಮೆಚ್ಚು : ಪ್ರೀತಿಬಂದರೆ ಕೊಂಡುಕೊನರದೆ ಕವಿಕುಲ ಜಾತಿಗೀತಿಯನೀಕ್ಷಿಸುವುದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೯೬). ಕೊಂಡುಕೊನೆ = ಕೊಂಡುಕೊನರ್ : ಧರಾಮರರೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂದು ಕೊಂಡುಕೊನೆದು (ಆದಿಪು. ೧೫-೨೧) ; ಲೋಕಮೆಲ್ಲಱ್ಗಡೆಗೊಣ್ಡುಗೊಣ್ಡುಕೊನೆದಪ್ಪುದು ಸಾಹಸಮೇನನೂನಮೋ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೩-೩೯ ; 952) ; ಮತಿಹೀನರಪ್ಪ ಮನುಜರ್ ಪತಂಗವೃತ್ತಿಯನೆ ಕೊಂಡುಕೊನೆಯುತ್ತಿರ್ಪರ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೭-೨) ; ಗಂಡಗಾಡಿಗೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮನೆಂದು ಕೊಂಡುಕೊನೆದುದು ಲೋಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೫೬). ಕೊಂಡುಕೊಳು = ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳು; ಕ್ರಯಮಾಡು : ಕೊಂಡುಕೊಳಲೂ ಹಣಕೆ ಹವಣದಲ್ಲ (ಅನಿಕೇ.೨-೧೬). ಕೊಂಡುಪೋಗು, ಕೊಂಡುಹೋಗು = ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು ; ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ; ಕರೆದೊಯ್ಯು : ಇವನನಿರುಳೊಳೆ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ವೇೞ್ಕುಮೆಂದು ಕೊಂಡುಪೋಪಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೯ವ) ; ಕುರುಕುಲಕುಟುಂಬನಘಟಚೇಟಿಯಂ ಕೊಂಡುಪೋಪಂತೆ ಮಗುೞ್ಚಿ ಕೊಂಡುಪೋಗಿ (ಗದಾಯು. ೯-೧೬ ವ) ; ಭಕ್ತರ ವೇಷದಿಂ ಕಳ್ಳರ್ ಬಂದು ಕೀಲಾರಮಂ ಕೊಂಡು ಹೋದರಿಂದು (ಬಸರ. ೯-೧೦೭) ; ಈ ಮಿಸುಪ ಹೊಮ್ಮಣ್ಣನಾದೊಡೆ. . .ನೀಂ ಕೊಂಡುಹೋಗೈ ಎನಲು (ಬಸಪು.೨೩-೩೯); ಕೊಂಡುಹೋಗಾ ವಿಬುಧರಿಪುಗಜಗಂಡಪಂಚಾನನನ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೩) ; ಶ್ರೀಪುರಂದರವಿಠಲನ ಎತ್ತಲಾದರು ಕೊಂಡುಹೋಗೆಲೊ ಜೋಗಿ (ಪುರಂದ. ೩-೧೯-೩). ಕೊಂಡುಬರ್ = ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರು ; ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರು : ಎಲ್ಲಿವೊಕ್ಕೊಡಂ ಕೊಂಡುಬಂದಪನೆಂದು ಬಗೆಯದಿದಿರಂ ನೋಡುತ್ತಿರಿಮೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೭ ವ) ; ಎನ್ನನೀ ಮುನಿಗಳ್ ಕೊಂಡುಬಂದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೧-೧೧) ; ಹಾರೆಯಂ ನೀಂ ಕೊಂಡುಬಾರಾ (ಬಸಪು. ೨೩-೩೪). ಕೊಂಡುಯ್ = ಕೊಂಡುಪೋಗು : ಬಂಡಣದೊಳೆನ್ನನೋಡಿಸಿ ಕೊಂಡುಯ್ದಂ ನಿನ್ನನಾಸರಿತ್ಸುತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೬) ; ಘನಮಪ್ಪಾಸರೆ ಮೇಲೀ ಮುನಿಯಂ ಕೊಂಡುಯ್ದು ನೆಟ್ಟನಪ್ಪಳಿಸುವೆನೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೧೭) ; ಸುದತಿ ನಿನ್ನಯ ಚಿತ್ರಪಟವ ಕೊಂಡುಯ್ದು ತೋಜಿದ ಮುನ್ನಮರುಳ್ಗೊಂಬನವನು (ಮೋಹತ. ೩೧-೧೦). ℙ ಕರ್ತೃರ್ವಿನ ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಧಾತು ಮತ್ತೊಂದು ಧಾತುವಿನ ಭೂತಕೃದಂತದ ಮುಂದೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಕುಳಿತುಕೊಳ್, ತಂದುಕೊಳ್, ಮಲಗಿಕೊಳ್, ಮಾಡಿಕೊಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ. ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳ ಮುಂದೆ ಸೇರಿ ಸಂಯುಕ್ತ ಧಾತುವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಉದಾ: ಕೈಕೊಳ್, ಕೊರಲ್ಗೊಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಳ್, ಕೊಳ್ಳು ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕೊಸು]

ಕೊಳ್$_2$, ಖೊಳ್, ಗೊಳ್ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಅಂಬುಧಿಯುಳ್ಳೋಳಂ ನೆಗೞ್ಚಿ ಕವಿದು ನರ್ತಿಸಿ ನಡೆದತ್ತಳ್ಳಾಡೆ ನೆಲಂ ಬಲಮುದು ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಮಹಾರವಂ ಪೊದೞ್ದಿ ಸವಿನೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೫೩). ಖೊಳ್ : ಹೀಗೆ ಗೇಲಿಯ ಮಾಡಿ ಖೊಳ್ಳೆಂದು ನಕ್ಕು ಓಡಿಹೋಗುವರು (ಕನ್ನಜಾ. ೪೦). ಗೊಳ್ : ನೆಲದಿನಣಮೆ ತಳರದೆ ಬಿಲ್ ನಿಲ್ವೊಡೆ ಗುಡುಗುಡುಗುಡುಗೊಳ್ಳೆಂದೊಡಸಾರೆ ಸುಯೋಧನಂ ಕರಂ ಸಿಗ್ಗಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೯) ; ನಾರೀವೃಂದ ಕೈಗಳ ಹೊಯ್ದು ಮಿಗೆ ಗೊಳ್ಳೆಂದು ನಕ್ಕುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೩೭).

ಕೊಳ$_1$ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಬಳ್ಳಗಳ ಒಂದು ಅಳತೆ; ಕೊಳಗ: ಮರಂಗಲ್ಗೊಳ್ ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳಗಟ್ಟಿ ಸಲ್ಗು (ಎಕ. X (S), ೯೩-೮ ; 10ನೆಯ ಶತ). 'ಅಯ್ಗೊಳ' ಪರಾ. [< ಕೊಳಗ$_1$]

ಕೊಳ$_2$, ಕೊಣ (ನಾ). ೧. ಸರೋವರ; ಕೆರೆ; ಪುಷ್ಕರಿಣಿ: "ಕಾಸಾರಃ, ಸರಸೀ, ಸರಃ – ಈ ೩ ಕೊಳನು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೩) ; ಕೊಳದೊಳಗೇನಂ ನೋೞ್ಪಿಗ ವಿಳಾಸಿನೀ ನಿನ್ನ ಪೋಲದೇನತಿಶಯಮೋ (ಕವಿರಾ. ೧-೮೮) ; ಕೊಳದ ತಡಿವಿಡಿದು ಬೆಳೆದೆಳದಳಿರ್ಗಳಶೋಕೆಗಳಲತೆಯ ಮನೆಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪) ; ಕೊಳನಲ್ಲದೆ ಕಿಱುವಳ್ಳಕ್ಕೆಳಸುವುದೆ ಹಂಸೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೯-೬) ; ಪೂವಿಲ್ಲದ ಕೊಳನಿಲ್ಲ ಫಲಾವಳಿಯಿಲ್ಲದ ಮರಂಗಳಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೨-೪) ; ಕೆಂದಾವರೆಯಿದೆ ಕೊಳನಿಲ್ಲ (ಕಂನವಿ. ೯-೯೨). ಕೊಣ : ೧. ಕೊಣನುಮಂ ಮುತ್ತಿ ಮೂದಲಿಸಿದಂ (ತುರಂಗ. ೭೪-೪). ೨. ಸ್ನಾನದ ತೊಟ್ಟಿ ; ಸ್ನಾನಘಟ್ಟ : ತಾನು ಹುಡುಗಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಬಚ್ಚಲುಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಜಾರಿ ಬಿದ್ದು ಕೊಣದ ಕಲ್ಲು ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ತಗಲಿ ನೆತ್ತರು ಸೋರಿ (ಮಲೆಮ. ೬೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕುಳ ; ತೆಲು. ಕೊಲ]

ಕೊಳ$_3$ (ನಾ). ಗೊತ್ತಾದ ಸ್ಥಳ; ಸಂಕೇತ ಸ್ಥಾನ: "ಕೊಳಂ = ಸಂಕೇತ ಸ್ಥಳಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಕೊಂಬು" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೬೮). [?]

ಕೊಳಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮಡುಗಟ್ಟು ; ದಟ್ಟೈಸು ; ಸಂದಣಿಸು : ಒಂದೆಡೆಯೊಳ್ ವಜ್ರವೈಡೂರ್ಯ ಶಿಲಾಪಟ್ಟಕಂಗಳ ದೀಧಿತಿಯೆ ಕೊಳಂಗಟ್ಟಿ ತುಳುಂಕಾಡುವಂತೆ ತಿಳಿದೊಪ್ಪುವ ಸರೋವರದ ತಡಿಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೩೪ ವ). [ಕೊಳ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೊಳಂಗೊಳ್, ಕೊಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಡುಗಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲು ; ಸಂದಣಿಸು : ಕದಪಿನೊಳ್ ಪೊಂಪುೞಿಯಾಗಿಯುಂ ಭ್ರೂವಿಭ್ರಮದೊಳ್ ಪೊನಲ್ವರಿದುಂ ಅರುಣಾಧರದೊಳ್ ಕೊಳಂಗೊಂಡುಂ . . . ನಾಟ್ಯರಸಮೆ ತೀವಿ ತುಳುಂಕುಗುಟ್ಟೆ (ಆದಿಪು. ೭-೧೨೫ ವ). ಕೊಳಗೊಳ್ : ೧. ನೆತ್ತರುಚ್ಚಳಿಸಿ ರಥಂಗಳೊಳ್ ಕೊಳಗೊಳುತ್ತಿರೆ ಕಾದಿದರೊರ್ವರೊರ್ವರೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭೬) ; ಎಲರಲೆಯೆ ತಾಗಿ ಪಱಿದುಗುವ ರಸಾಸಾರಮೆ ಕೊಳಗೊಂಡು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೪೯).

೨. ಬಂಧಿಸಲ್ಪಡು; ಕಟ್ಟುವಡೆ : ಎಡೆಗಿಱಿದಬಲೆಯ ಮೊಲೆಯಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ಕೊಳಗೊಂಡು ನಿಂದುವಲ್ಲದೆ ನುಸುಳಲ್ ಪಡೆಯವು ಮದನಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೨೩). [ಕೊಳ್$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳಂಜ, ಕೊಳಂಜು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಗಂಧಮೂಲ: “ಮಂಜಿಷ್ಠ =ಕೊಳಂಜ” (ಗಂಗಾಮ. ೨೪೬) **ಕೊಳಂಜು** : “ಯೋಜನಪರ್ಣಿ, ಯೋಜನವಲ್ಲಿ = ಕೊಳಂಜು” (ಗಂಗಾಮ. ೨೬೮).
[< ಸಂ. ಕುಲಂಜ]

ಕೊಳಂಜನ (ನಾ). = ಕೊಳಂಜ: “ಆಪ್ಯ=ಕೊಳಂಜನ” (ಗಂಗಾಮ. ೨೫).
[< ಕುಲಂಜನ]

ಕೊಳಂಜು ‘ಕೊಳಂಜ’ ನೋ.

ಕೊಳಂಬ, ಕೊಳಂಬು, ಖೊಳಂಬ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ನಿಂತು ಹೋಗುವಿಕೆ, —ತಡೆದು ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ : “ಮೂರಾಬಟ್ಟೆ ; ಕೆಲಸ ಕೆಡುವುದು ; ಕೆಲಸ ಬಂದಾಗುವುದು ; ತೊಂದರೆ” (ಜಾನಕೋ. ೪೨). **ಕೊಳಂಬು** : “ತೊಂದರೆ; ಹರಕತ್ತು” (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೩). **ಖೊಳಂಬ.** ‘ಖೊಳಂಬಿಸು’ ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಖೋಳಂಬ, ಖೋಳಂಬಾ]

ಕೊಳಂಬು ‘ಕೊಳಂಬ’ ನೋ.

ಕೊಳಂಬೆ (ನಾ). (?) : ದೇವ ಮತ್ತಮಾಂಸಮದುಱಿಯೆ ಪಡಹದ ಪಿಳುಕುಱಿಯೆ ಕೊಳಂಬೆಯ ಕೂಕಂಬದ ಕೋಡಂಬೆಯ ಮುಡಿಗೆಯ ತಾಣಂಗಳೊಳ್ ಮೇದು ಮಯ್ವೆರ್ಚಿ ಸೊವಡಿಂಗೆ ಸೋಲ್ತು (ಅನಂಪು. ೧೧–೩೯ವ). [?]

ಕೊಳಕ ‘ಕೊಟಿಕ’ ನೋ.

ಕೊಳಕಟ್ಟೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : (ಮೈಪಿಗ. ೨೦–೩೫೫). [? + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೊಳಕರಣಿ ‘ಕುಲಕರಣಿ’ ನೋ.

ಕೊಳಕಿ (ನಾ). ಅಶುಚಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಹೇಸಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣು : ಅವಳು ಶುದ್ಧ ಕೊಳಕಿ (ರೂಢಿ).
[ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + –ಇ$_2$]

ಕೊಳಕು ‘ಕೊಟಕು’ ನೋ.

ಕೊಳಕುತನ (ನಾ). ಕೊಳೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಹೇಸಿಗೆ; ಮಲಿನತೆ : ಹಳ್ಳಿಯ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಅಜ್ಞಾನ, ಅಂಧಕಾರ, ಕೊಳಕುತನವನ್ನು ನೀಗಿ (ಚಿತಸ. ೧೦೬). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + –ತನ]

ಕೊಳಕುನಗೆ (ನಾ). ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ನಗು; ಹೇಸಿಗೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ನಗೆ : ಜನರನ್ನು ನಗೆಗೀಡು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಳಕುನಗೆ ನಗುವುದನ್ನು ಅವನರಿಯನು (ನಿರಾಭ. ೭೭).
[ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ನಗೆ]

ಕೊಳಕುನಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಸಾಲುಪರ್ಣಿ, ಕೋಳಕುನಾರು (ಮೈಪಿಗ ೨೯–೫೭೧). [?]

ಕೊಳಕುನಾಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆಯುಂಟಾಗು; ಗಬ್ಬುನಾರು : ಕೊಳಕುನಾಱುವ ದುರ್ವ್ರಣಂಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦–೬೯).
[ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ನಾಱು$_1$]

ಕೊಳಕುನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಲಸು ಮಾತನಾಡು; ಹೀನವಾಗಿ ನುಡಿ: “ಹೇಗೆ ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತದೆ ನೋಡು ನಾಚಿಕೆಲ್ಲದ್ದು !” ಶೀನನು ಕೊಳಕು ನುಡಿದನು (ನಿರಾಭ. ೯೦). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ನುಡಿ$_1$]

ಕೊಳಕುನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಹೊಲಸು ಮಾತು; ಹೀನನುಡಿ : ಅವನ ಕೊಳಕುನುಡಿ ಕೇಳಿ ಬಹಳ ಬೇಸರವಾಯಿತು (ರೂಢಿ).
[ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ನುಡಿ$_2$]

ಕೊಳಕುಮಂಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು ℙ ತನ್ನ ವಿಷದಿಂದ ಶರೀರವು ಕೊಳೆತು ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಹಾವು: ಅವರಿಗೆ ಕೊಳಕುಮಂಡಲ ಕಚ್ಚಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ಮಂಡಲ]

ಕೊಳಕುಮಾತು (ನಾ). = ಕೊಳಕುನುಡಿ$_2$: ಕುಹಕರ ಕೊಂಕು ಕೊಳಕುಮಾತು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೧೫).
[ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ಮಾತು$_1$]

ಕೊಳಕುವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೊಳಕುತನ : ಬಡತನ, ಕೊಳಕುವೃತ್ತಿ, ಅವಿದ್ಯೆ ಇವುಗಳೇ ಅವರು ಜೀತಗಾರರಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೬). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ವೃತ್ತಿ]

ಕೊಳಕೆ, ಕೊಳ್ಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಭತ್ತದ ಮೂರನೆಯ ಬೆಳೆ : ಸುಗ್ಗಿ ಮೇಲೆ ಕೊಳಕೆ ; ಮಗ್ಗಿ ಮೇಲೆ ಲೆಕ್ಕ (ಗಾದೆ); ಕುಪ್ಪನ ನಂಬಿ ಕೊಳಕೆ ಬಿತ್ತಿದೆ ; ಕುಪ್ಪ ಓಡಿಹೋದ, ಕೋಳಕೆ ಹೊತ್ತಿಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ). **ಕೊಳ್ಕೆ** : (ಕ). [← ತುಳು. ಕೊಳಕೆ, ಕೊಲಕೆ]

ಕೊಳಕೊಳಕೆ ‘ಕೊಳಗುಳಿಕೆ’ ನೋ.

ಕೊಳಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅಳತೆ ; ನಾಲ್ಕು ಬಳ್ಳಗಳ ಪರಿಮಾಣ: “ಬಳ್ಳಮವು ನಾಲ್ಕೆನಲು ಕೊಳಗಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪–೧೧) ; ಸಲಗೆ ಎರಡು ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨–೧೮ ; ಸು. 1110); ಮಾನದ ತೋರಿಹ ಅವಿಂಗೆ ಕೊಳಗದ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳದ] ತೋಱಿಪ ಕೆಚ್ಚಲು (ಅವಚಂ. ೧೨–೪೮) ; ಬೇಳೆವೊಂಮುನರೆಬೆಲ್ಲ ಮೂರು ತುಪ್ಪವೊಂದು ಕೊಳಗ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೯ ; 1386) ; ಆಯುಷ್ಯರಾಶಿಯನಳೆವ ಕೊಳಗವು ಸೂರ್ಯನೆಂಬುದ ತಿಳಿದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೨೧). ೨. ಲೋಹದ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ : ಪಿರಿದೆನಿಸಿದ ಕೊಳಗದಿಂದ ಮುಂ ತಾಂ ಕೊಂಡಂತಿರೆ ಪರರ್ಗೆ ಕುಡಿಸಿ (ಸಮುಪ. ೫–೪೫). ‘ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ’ ಪರಾ. ೩. ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚುವ ಮುಖವಾಡ : ಹಿಟ್ಟಿಕಾಱರಿಗೆ ಅಱುವಣ ಮತ್ತರಿಂಗೆ ಹಂನೆರಡು ಹೊಂನ ಮರಿಯಾದೆ ಕೋಲು ಕೊಳಗದೇವರಿಗೆ (ಎಇ. XXIII, ೩೦–೭೦ ; 1256). ೪. ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಆಭರಣ (?) : ಅಂಗದ ಜೋಡು ವಜ್ರಾಂಗಿ ಕೊಳಗ ಸೀಸಕ ಭುಜಯುಗದಲಕ್ಕೆ ಸುಂಡಾಯ್ತು ಕೈದುಗಳ್ ತುಂಬಿ ಬಂಡಿಗಳಗಣಿತಂ ಬಂದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೭–೪೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಳಗ; ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಳಗ; ತೆಲು. ಕೊಲ]

ಕೊಳಗ$_2$ ‘ಕೊಳಗು’ ನೋ.

ಕೊಳಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳಗವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು, —ಹಿಡಿ : ಕೊಳಗು[ಗ]ಕೊಂಡು ಅಳೆದು ಮೂಗುಳ ಜೋಳಮಂ ಮೆಟ್ಟಗಟ್ಟಿ ತಂದಿಳುಹೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೯–೮). [ಕೊಳಗ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ, ಕೊಣದಪ್ಪಲೆ, ಕೊಳದಪ್ಪಲೆ (ನಾ). ಕೊಳಗದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಪಾತ್ರೆ : ಒಂದು ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ತುಂಬಿ (ನನ್ನೂರು. ೩೦೨) ; ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಬರುಗಾಲಿನ ಹೆಂಗಸರಿಬ್ಬರು . . . ಹೊರಗೆ ಬಂದರು (ಪುನರು. ೬೪). **ಕೊಣದಪ್ಪಲೆ** : ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕೊಣದಪ್ಪಲೆಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಈಚೆಗೆ ತೆಗೆದನು (ನಾಲ್ಕಮ. ೬೦). **ಕೊಳದಪ್ಪಲೆ** : ಅಮ್ಮಯ್ಯ ಒಬ್ಬರೇ ಕೊಳದಪ್ಪಲೆಯಲ್ಲಿ ಹ್ಯಾಗೆ ನೀರು ತಂದಾರು ? (ಜಂಗಾಳ್ಸ. ೮).
[ಕೊಳಗ$_1$ + ತಪ್ಪಲೆ]

ಕೊಳಗದಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಕೊಳಗದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ಮತ್ತಂ ಕೊಳಗದಾಯ ಮಳಿಯಡಕೆಯುಂ ನಡುವುದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೫೩–೭೧ ; 1083);

ಹೇಱಿಂಗೆ ಕಾಣೋ ದೇಸಿಯ ಹೇಱಿಂಗೆ ಅರವನೆ ಕೊಳಗದಾಯ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸೇರೆಕೊಂಡಲ್ಲಿ (ಕಇಅ. ೩೧–೪೨–೨೦ ; 1116) ; ಚಿನ್ತಾಮಣಿ ಪುರದಲ್ಲಿಯೆ ಕೊಳಗದಾಯಮಂ ಸಲೆ ಕೊಟ್ಟಂ (ಕಇಅ. ೧೯–೧–೬೩ ; 1127). [ಕೊಳಗ$_1$ + ದಾಯ]

ಕೊಳಗವಂತ (ನಾ). ಒಂದು ಜನಾಂಗದ ಹೆಸರು (?) : ಹಗರೆಯಿಂ ಮೂಡ ಕಂಬ ೨೦೦ ಕೊಳಗವಂತ್ತ ಸೇ[ವೆ]ಸೊಟಿಗೆ ಹೇಱಿಂಗೆ ನೂಱಿಲೆ ಗೊಜ್ಜ ಗೌತಳಿಗಳು ಬಿಟ್ಟ ಆಯ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೧೬–೪೫; 1223). [?]

ಕೊಳಗಾಹಿ (ನಾ). ಕೊಳವನ್ನು ಕಾಯುವವನು ; ಸರೋವರದ ಕಾವಲುಗಾರ: ಕುಬೇರನ ಬೀಡಿನಗ್ಗದ ಬಂಟರೇ ಕೈಮಾಡಿರೈಕೊಳಗಾಹಿಗಳು ಫಡ ಹಿಂಗಬೇಡೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೫೨). [ಕೊಳ$_2$ + ಕಾಹಿ]

ಕೊಳಗು, ಕೊಣಗು, ಕೊಳಗ$_2$ (ನಾ). (ಪಶುಗಳ) ಗೊರಸು ; ಖುರಪುಟ: "ಖುರಃ, ಶಫಃ – ಈ ೨ ಕೊಳ[ಪಾಠಾಂ. ಣ]ಗು" (ಹಲಾಯು. ೬೨–೨೮೬) ; ಕವಿಲೆಯಾ ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪೞ್ಱ ರತ್ನಂಗಳೊಳ್ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೧–೫೨ ; 969) ; ಭೂತಳಮಂ ಕೊಳಗಿಂ ಪರಡುತ್ತುಂ ಮನಂ ವಾಯುಗೆ ಮಿದಿಲ್ದು ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕುವ ಸೊರ್ಕಾನೆಗಳಂತೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೨೩ ವ); ಹಸುವಿನ ಕೊಳಗು ಹಸುವಿನ ಕೋಡು ಹಸುವಿನ ಚರ್ಮ ಯಿದಂ ಧೂಪವಿಕ್ಕುವುದು (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೩–೪) ; ಕೊಂಬು ಕೊಳಗು ನಿಮಗೆಂಬುತ (ಭೈರವೇ. ೫–೮೪) ; ಪೊಳೆವ ಕೊಳಗಿನ ಜಾನುಜಂಘೆಯ ತೆಗೆತೆಗೆದಿಡುತೆ ನಲಿದು ನರ್ತಿಸುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೧–೯೫) ; ಕೋಣನ ಮುಂದೆ ಕಿನ್ನರಿ ಬಾರಿಸಿದರೆ ಕೊಳಗು ಯಾವುದು ? ಕೊಂಬು ಯಾವುದು ಎಂದಿತಂತೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಣಗು** : "ಖುರಃ, ಶಫಃ – ಈ ೨ ಕೊಣ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗು" (ಹಲಾಯು. ೬೨–೨೮೬). **ಕೊಳಗ$_2$**: ಹೊನ್ನ ಕೋಡಿನ ಕೊಳಗಗಳ . . . ಕಪಿಲೆಗಳನು ಕೊಟ್ಟನು (ನಿಘಾಗ. ೧೦–೮೩–೩೧); ಈ ಧರಿತ್ರಿಯ ಕಾಲು ಕೊಳಗದೊಳ್ಕೊರ್ಘದಿಂ ಬಗೆದೀಕ್ಷಿಸುವದೆನಲ್ ಹರಿಯು ರಂಜಿಸಿತು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೧೬–೧೨) ; ನಡೆಗೆಟ್ಟು ತಡೆಪಟ್ಟು ಕೊಬ[ಳ]ಗಂ ಪಟಿಗದ ನೆರೆಯ ಮಱಿಯಱಿಯೊಳ್ ತಾಂಟಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೫–೨೩) ; ಕುದುರೆಯ ಕೊಳಗಗಳ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಸಪ್ಪಳವು ಆಕೆಗೆ ಕೇಳತೊಡಗಿತು (ಪದ್ಮಸ. ೧೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಳಮ್ಪು ; ಕೊಡ. ಕೊಳ್ಕ್]

ಕೊಳಗುಣಕೆ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಕೊಳಗುಪ್ಪೆ ಪೞ್ಱವಸಿ ಅರ್ದ್ಧಂ ಕಾನಸೊಪ್ಪಿನರ್ದ್ಧಂ ಪಾರಲರ್ದ್ಧಂ ಕರ್ಸಪಿಣ್ಡಂ ನೂಱಿಪ್ಪತ್ತೆಣ್ಟು . . . ಇದು ಗೋಪಾಲದೇವರಾ ದತ್ತಿ (ಎಇ. XXI, ೨೯–೧೪ ; 8ನೆಯ ಶತ). [< ಕೊಳಗ$_1$ + ಕುಪ್ಪೆ$_1$]

ಕೊಳಗುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊಳಗುರ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಪೀಟಪಣೆಯವಟ್ಟಮಿನಿತುವಂ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರತಿಟ್ಟೆಗೆಯಿಸಿದ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೫–೧೪ ; 933). [?]

ಕೊಳಗುಳ 'ಕೊಳ್ಗುಳ' ನೋ.

ಕೊಳಗುಳಿಕೆ, ಕೊಳಕೊಳಕೆ, ಕೊಳಗುಣಕೆ, ಕೊಳಗೊಳಿಕೆ, ಕೊಳವಳಿಕ, ಕೊಳವಳಿಕೆ, ಕೊಳುಗುಳಿಕ, ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ, ಕೊಳ್ಳುಳಿ, ಗೊಳಗುಳಿಕೆ, ಗೊಳಗೊಳಕೆ, ಗೊಳಗೊಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ; ಇಕ್ಷುರ: ನೆಱೆವೊರಸುಗೆ ಕಾವಲಿಯಂ ಕಿಱುಕುಸಲೆಯ ಬೇರೊಳಕ್ಕೆ ಕೊಳಗುಳಿಕೆಲೆಯೊಳ್ (ಲೋಟೋಪ. ೮–೯); ಕರ್ಪುರದೊಂಡೆಯ ಕನಕದವೊಪ್ಪುವ ಕೊಳಗುಳಿಕೆಯೆಲೆಹುಲಿ(ರಿ)ಯ (ಚಿಮದ. ೧೪–೬೧) ; ಕೊಳಗುಳಿಕೆಯ ಪುಣಿಸೆಯು . . . ಎತ್ತುನಾಲಗೆ ಯೆಲೆಯು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೨–೧೬). **ಕೊಳಕೊಳಕೆ** : ಕಿರಿನೆಲ್ಲಿಯ ಸೊಪ್ಪು, ಕೊಳಕೊಳಕೆ ಸೊಪ್ಪು, ಹಾಲಂಗೊಳಲೇ ಸೊಪ್ಪು ಇಷ್ಟು ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಸಮಾನಂಗೊಂಡು (ವಿವೈವಿ. ೧೦೫). **ಕೊಳಗುಣಕೆ** : "ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ, ಕಾಂಡೇಕ್ಷು, ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷಃ, ಇಕ್ಷುರಃ, ಕ್ಷುರಃ–ಈ ೫ ಕೊಳಗುಣಕೆ" (ನಾಚಿರಾ.೧೧೦). **ಕೊಳಗೊಳಿಕೆ** : "ಕೊಳಗೊಳಿಕೆಯಿಕ್ಷುರಕ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೦). **ಕೊಳವಳಿಕ** : "ಪಿಕಾಕ್ಷಃ – ಕೊಳವಳಿಕ" (ಓಷಧಿ. ೯೬) ; ಕೊಳವಳಿಕನ ಕಷಾಯದಲಾಗಲಿ ಮೇಣಳೆಯಿಂದಾಗಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೨೦). **ಕೊಳವಳಿಕೆ** : "ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷಃ – ಕೊಳವಳಿಕೆ, ಕರಿಯ ಕಬ್ಬು" (ಓಷಧಿ. ೪೧) ; ಕೊಳವಳಿಕೆಯ ಕಷಾಯದಿ ಮಧುವಿಂ ಕೊಳ್ಳೆ ಗಳಿಲನೆ ಧನುರ್ವಾತ ಕೆಡುಗು (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೨೦) ; ತುಂಬಿವಿಂಡು ಕೊಳವಳಿಕೆಗೆ ಕೂರ್ತೆಜಗುವುದೆ (ಗೀತಗೋ. ೬೫–೩). **ಕೊಳುಗುಳಿಕ** : "ಶೃಂಖಲಾ – ಕೊಳು(ವ)ಗುಳಿಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೦). **ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ** : "ಇಕ್ಷುಗಂಧೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕೊಳ್ಳುಳಿ**: ತಗರಂ ಕೊಳ್ಳುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಗ್ಗಿಯು] ಸುಗ್ಗಿ ಕಗ್ಗೊಬಲೆ ಕೊಟ್ಟಲ್ ಸೂರಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪೦). **ಗೊಳಗುಳಿಕೆ**: ನಿಂದೆಯ ನೆಗ್ಗಿಲಮುಳ್ಳು ಸ್ವಪ್ರಶಂಸೆಯ ಗೊಳಗುಳಿಕೆ (ಮಾನಸ. ೬೯–೮). **ಗೊಳಗೊಳಕೆ**: ಮನೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಗಿಂತ ಕೊಳೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೊಳಗೊಳಕೆಯೆ ಏಕೆ ಮೆಚ್ಚೊ (ಗಾಳಿಪ. ೨೦೬). **ಗೊಳಗೊಳಿಕೆ** : ಎಳಿಹರೆಯದ ಹುಡುಗಿ ಆಕೆ . . . ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವೂ ಅಲ್ಲ, ಗೊಳಗೋಳಕೆಯೂ ಅಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೨೪೬).

ಕೊಳಗೊಳ್ 'ಕೊಳಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಳಗೊಳಿಕೆ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳಚ (ನಾ). ಕೊಳಕ; ಹೊಲಸು ಮನುಷ್ಯ (?): ಎಲವೋ ಗೋತ್ರದ್ರೋಹಿ ವಂಶದ ಕೊಳಚ ಕೇಳಸ್ತ್ರಗಳ ಕಳೆದಸಿದಳೆದು ತುಟಿ ಬಾಯ್ಗದನು ಕೊಡುತ (ಪರಶು. ೧೫–೩೩). [ಕೊಳಚೆ (< ಕೊಬಚೆ) + –ಅ$_7$]

ಕೊಳಚೆ 'ಕೊಟಚೆ' ನೋ.

ಕೊಳಚೆನೀರ್, ಕೊಳಚೆನೀರು (ನಾ). ಕೊಳೆಯಾದ ನೀರು; ಬಗ್ಗಡವಾದ ನೀರು : ಕೊಳಚೆನೀರೊಳಗಾಳುತೇಳುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೪೪); ಅಮರವಾರಿಯೊಳ್ಮುಳುಗದಾ ಕೊಳಚೆನೀರೊಳಗೆ ಮೀವವನಂತೆ (ಚೇರಮ. ೬–೪೯). **ಕೊಳಚೆನೀರು** : ಕೊಳಚೆನೀರಿನ ಬಳಕೆಯಲಿ ಕತ್ತಲೆಯ ದಧ್ಯೋದನದಲಾಯುಷವಿಳಿದು ಹೋಗದೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೫೬) ; ಕೊಳಚೆನೀರನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಬಿಡುವುದು ತೀರ ಅಪಾಯಕರ (ಅಡುಸೌ. ೪೧). [ಕೊಳಚೆ (< ಕೊಬಚೆ) + ನೀರ್$_1$]

ಕೊಳಚೆನೀರು 'ಕೊಳಚೆನೀರ್' ನೋ.

ಕೊಳತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡಿಗೆ (?) : ಮಣಿಮಯ ಭಾಜನಂಗಳೊಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ಪಂಚರತ್ನದ ಕೇಸರಿಯ ಕತ್ತುರಿಯ ಕೊಳತದ ಕಪ್ಪುರದ ಪಳಿಕಿನ ಬಾಯಿನಂಗಳಂ ಬೀಱಿ (ಆದಿಪು. ೪–೩೪) ; ಪಂಚರತ್ನಮಯಭಾಜನಂಗಳೊಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಪಚ್ಚೆಸಾರದ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮಪಿಂಡದ ಕತ್ತುರಿಯ ಕೊಳತದ ಕರ್ಪುರವಳಿಕಿನ ಬಾಯಿನಂಗಳನೆ ಬೀಱಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೮೯ ವ). [< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥ]

ಕೊಳತ್ತೂರ್, ಕೊಳಾತ್ತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊಳತ್ತೂರ ಉತ್ತನೂರ ಮುಕ್ಕೊಟಿಲ ಆರುಣೋನ್ನತ ಭೂಮಿ ಸಮೀಪೇ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೫–೩೯ ; 634) ; ಕೊಳತ್ತೂರ ತೊಱುಗೊಳೆ ಸವೆಗ ಮುದುದ ತೊಱುವ ಇಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೦೯–೧; 800). **ಕೊಳಾತ್ತೂರ್** : ಸ್ವಸ್ತಿ ಕೊಳಾತ್ತೂರ್ಸಂಘದಿ ವಿಶೋಕ ಭಟಾರರ ನಿಸಿಧಿಗೆ (ಎಕ. II, ೯೨–೧ ; ಸು. 700). [ಕೊಳತ್ತು ? + ಊರ್]

ಕೊಳದಪ್ಪಲೆ 'ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ' ನೋ.

ಕೊಳನಲ್ಲೂರ್, ಕೊಳನೆಲ್ಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಳ್ವಾವಿ ವಿಷಯವೇ ಕೊಳನಲ್ಲೂರನಾಮ ಗ್ರಾಮೇ(ಎಇ. VI, ೧೮–೧೬; ?). **ಕೊಳನೆಲ್ಲೂರ್**: ಆರೀದಗೋತ್ರಂ ಪರೆಪದಿ ಭಟ್ಟರ್ಗೆ ಕೊಳನೆಲ್ಲೂರ ಬ್ರಹ್ಮದೇಯಂ ಕೊಟ್ಟವರ್ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦–೮೮; ಸು. 890). [?]

ಕೊಳನೆಲ್ಲೂರ್ 'ಕೊಳನಲ್ಲೂರ್' ನೋ.

ಕೊಳಪು (ಕ್ರಿ). ಮಸಗು; ಕೆರಳು; ರೇಗು: ನೆಱೆದ ಮಗಳಿಗೊಬ್ಬ ಪತಿಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಮಱುಕದೊಳವನೊಯ್ದು ನವನ ಸೆಱೆ ಹೋಗುವಂತಾಕೆ ಹೋದಳು ನೃಪರದನಱಿದಿತ್ತ ಕೊಳಪಿದರೊಡನೆ (ಭರಚ. ೫೬–೧೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುೞಮ್ಪು]

ಕೊಳಪೆ (ನಾ). ನೂಲಿನ ಕಂಡಿಕೆಯ ಕೊಳವೆ: ಹಾಸನಿಕ್ಕುವಾತನ ಕೈಯ ತೂತಿನ ಕೊಳಪೆಯ ನೂಲು ನುಂಗಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೪).
[< ಕೊೞವೆ ?]

ಕೊಳಬೆ 'ಕೊೞವಿ' ನೋ.

ಕೊಳರ್ (ನಾ). ಲಾಮಂಚ; ಬಾಳದ ಬೇರು: "ಕೊಳರೆನೆ ಲಾಮಂಚವಪ್ಪುದು" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೫೩). [< ಕೊಳವೇರ್ ?]

ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಹಂಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಸಾರಸ: ಪುರುಳಿಗಳ ನವಿಲ್ಗಳ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಗಳೆಸೆವ ಮನದ ಬಿನದಂ ಬನದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೨–೫೧); ಚೀಱಿದವು ಕೊಳರ್ವ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಕ್ಕಿ ದಳದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೫೩); ನಡೆವಕ್ಕಿ ನುಡಿವಕ್ಕಿ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿ ಪೊಣರ್ವಕ್ಕಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೩೧); ನವಿಲಂಚೆ ಕೋಗಿಲೆ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿ ಕೊಂಚೆ (ಭರಚ. ೪೭–೨೧); ಪಾರಿವಗಳ ದನಿ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಗಳ ಲಲ್ಲೆ ಕೀರವಱಿಗಳ ಬೈದಾಟ (ಕಂನವಿ. ೧೦–೪೩).
[ಕೊಳರ್ ? + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೊಳಲ್ 'ಕೊೞಲ್' ನೋ.

ಕೊಳಲಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ(?): ಕೊಳಲಗುಬ್ಬಿ ಕರೆಯುತ್ತಿದೆ ತೋಟಕೆ ಬಾ ಹೊರಗೆ ಬೇವಿನ ಹೂನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಸವಿನೋಟದೊಳದೊ ನೆರೆಗೆ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೪೪–೩). [?]

ಕೊಳಲು 'ಕೊೞಲ್' ನೋ.

ಕೊಳಲುಗೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೆಂಪು ಕೋಳಿ: (ಕ).
[ಕೊಳಲು ? + ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋೞಿ$_1$)]

ಕೊಳಲುವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಗಿಳಿಯ ತುಂಬಿಯ ಹಂಸೆಗಳ ಕೋಗಿಲೆಯ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಗಳ ಕೊಂಚೆಯ ಕೊಳಲುವಕ್ಕಿಯ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಯ ನವಿಲು ಪಾರಿವದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭–೨೩).
[ಕೊಳಲು ? + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೊಳವ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಅಥವಾ ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಗೊಣ್ಣರಸರ್ ಪ್ರಿಥಿವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ ಕೊಳವರ ಕೊವಯನ್ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೫೨; 890). [?]

ಕೊಳವಂಕೆ (ನಾ). = ಕೊಳಗುಳಿಕೆ: "ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ . . . ಕ್ಷುರಃ . . . ಈ ೫ ಕೊಳವಂಕೇ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯). [< ಕೊಳಗುಳಿಕೆ]

ಕೊಳವಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿ: ಚೀಱಿದವು ಕೊಳವ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ವ]ಕ್ಕಿ ದಳದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೫೩). [ಕೊಳ$_2$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೊಳವನ (ನಾ). ಕೊಳವುಳ್ಳ ವನ (?); "ಕಮಲವನ" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ): ನಾದದ ಕಲ್ಲಕಟ್ಟೆಯದಱೊಳಗೆ ಭೇದಿಸುವ ಬಿಂದುಜಲವು [ಆಧಾರದ] ಕಳೆವೊಳೆಯೊಳು ಕೊಳವನದ ಆದಿಲಿಂಗನ ಪಾಡುತ (ಶಿವಗೀ. ೮೫೪). [ಕೊಳ$_2$ + ವನ]

ಕೊಳವರಿ (ನಾ). ಕೊಳದಿಂದ ಬರುವ ಕಾಲುವೆ (?): ದೇವರ ಬೞಗಣ ಕೊಳವರಿಯ ಕೆಳಗಣ ಕೆಯಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೬೭–೩೫; 1147).
[ಕೊಳ$_2$ + ಪರಿ$_3$]

ಕೊಳವಳಿಕ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳವಳಿಕೆ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳವಳಿಕೆಗಾಡು (ನಾ). ಕೊಳಗುಳಿಕೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಾಡು: ಬಾಯೊಣಗಿಯೆಜಂಕೆಯುಲುಂಕಿ ಬಳಸಿ ಬಳೆದ ಕೊಳವಳಿಕೆಗಾಡೊಳ್ಪಡಲ್ಪಟ್ಟು (ಚಿಕವಾ. ೯೦–೧೫). [ಕೊಳವಳಿಕೆ (< ಕೊಳಗುಳಿಕೆ) + ಕಾಡು$_2$]

ಕೊಳವಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಕೊಳಗುಳಿಕೆ (?): ಪೂಗಿಡುವೆಂಬ ಪೆಸರಿಂಗೆ ಕೊಳವಳ್ಳಿಯ ಗಿಡುಗಳಂ ನಟ್ಟು ನೀರೆಱೆದು ನಡೆಪೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಪೂವಿನಂತಾಗಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೭೯). [?]

ಕೊಳವಾಳ (ನಾ). ಕೆರೆ, ಕೊಳಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿ ನೋಡುವವನು. 'ಕೊಳವಾಳಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕೊಳ$_2$ + -ವಾಳ (< -ವಳ)]

ಕೊಳವಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೊಳದ ಪಾಲನೆ; ಕೆರೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿ (?): ಆ ಕೆಱೆಗಳ ಮೇಲಂಕಣ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಂಗಳಿಗೆವೂ ಕೊಳವಾಳಿಕೆ ತೋಟಂಗಳ ತಱವಾಳಿಕೆ ಊರ ತಱವಾಳಿಕೆ ಸೇನಬೋಪಿಕೆ ಇಂತಿವೆಲ್ಲವಕ್ಕೆವೂ ಹತ್ತುವ ಹೊನ್ನಿಂಗೆ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨–೬೬; 1261).
[ಕೊಳವಾಳ + -ಇಕೆ]

ಕೊಳವಿ 'ಕೊೞವಿ' ನೋ.

ಕೊಳವಿಗೆ (ನಾ). ಕೊಳವೆಯಾಕಾರದ ಪಾತ್ರೆ; ಕೊಳಗ (?): ಕಳಧೌತದ ಕೊಳವಿಗೆಗಳೊಳಂ ರೂಪ್ಯದ ಕುಪ್ಪಿಗಳೊಳಂ . . . ಶೀವಿದೆನಿತಾನುಂ ತೆಱದ ಬಂಧುರ ಸುಗಂಧವಸ್ತು ಸಂದೋಹಮಂ (ಜಗವಿ. ೭–೧೮ ವ). [?]

ಕೊಳವಿಹೂಟೆ (ನಾ). ಬಂಡಿಯ ಮೂಕಿನ ಕೆಳಗಿನ ಮರ: ಅನುಕರ್ಷಃ, ದಾರ್ವಧಸ್ಥಂ – ನೊಗದ ಕೆಳಗಿರುವ ಕೋಳೀಹಲಿಗೆಗೂ, ತೋಳುಮರಕ್ಕೂ ಸಾರಥಿ ಕೂಡುವ ಹಲಿಗೆಗೂ ಕೊಳವಿಹೂಟದ ಮಿಣಿಗೂ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೮). [ಕೊಳವಿ (< ಕೊೞವಿ) + ಹೂಟ]

ಕೊಳವಿಳಿಕ (ನಾ). = ಕೊಳಗುಳಿಕೆ (?): "ಭುಜಂಗಸಮ್ಮಿತಾ-ಕೊಳವಿಳಿಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೧). [?]

ಕೊಳವೆ 'ಕೊೞವಿ' ನೋ.

ಕೊಳವೆಬಾವಿ, ಕೊಳವೆಭಾವಿ (ನಾ). ಕೊಳವೆಗಳನ್ನು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರೆತ್ತುವ ಬಾವಿ: ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೊಳವೆಬಾವಿ ನೀರಾವರಿ (Tubewell irrigation) ವಿಸ್ತರಣೆಗಾಗಿ . . . ಸಹಾಯ ದೊರೆತಿದೆ (ಅಂತಸಂ. ೧೩೧). **ಕೊಳವೆಭಾವಿ**: ಆಳವಾದ ಭಾವಿ ತೋಡಿ (ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಕೊಳವೆಭಾವಿಗಳು) ನೀರನ್ನು ಕೊಳವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಎತ್ತಬೇಕು (ಭೂವಿವ. ೨೮೫). 'ಓಡೆಬಾವಿ' ಪರಾ. [ಕೊಳವೆ (< ಕೊೞವಿ) + ಬಾವಿ]

ಕೊಳವೆಭಾವಿ 'ಕೊಳವೆಬಾವಿ' ನೋ.

ಕೊಳವೆಹುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು; ವಜ್ರಕೀಟ: (ಕ).
[ಕೊಳವೆ (< ಕೊೞವಿ) + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಕೊಳವೇರ್, ಕೊಳವೇರು (ನಾ). ಲಾಮಂಚ; ಬಾಳದಬೇರು: "ಕೊಳವೇರೆಂಡು ಲಾಮಂಚಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ತಣ್ಪುಱಲ್ಗೆ ತಣ್ಗರಗದ ಸೂಸುನೀರ್ಗೆ ಕೊಳವೇರ್ಗೊಡಲಂ ಗುಱಿಯಾಗೆ ಮಾಡುವರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೨೮); ತೆಱಂಬೊಳೆವ ತೆಱಪಿನೊಳಳವಟ್ಟ ಕೊಳವೇರ್ಗಳ ಕೇರ್ಗಳೊಳಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೧). **ಕೊಳವೇರು**: "ಕೊಳವೇರು ಲಾವಂಚ" (ಕಶರ. ೨೮). [ಕೊಳ ? + ಬೇರ್]

ಕೊಳವೇರು 'ಕೊಳ್ವೇರ್' ನೋ.

ಕೊಳಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಸಂಪಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೊಳಸಂಪಿಗೆ– ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚುವರು. ಹೂ ಬಹಳ ಸುಗಂಧ (ಕಭಾಗ. ೩೮). [ಕೊಳ್$_1$ + ಸಂಪಿಗೆ (< ಸಂಪಗೆ)]

ಕೊಳಸಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾನು; ಹಲಗೆ ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [← ತುಳು. ಕೊಲಿಜಿ]

ಕೊಳಹ 'ಕೊಳಹೆ' ನೋ.

ಕೊಳಹೆ, ಕೊಳಹ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಹೊಂಡ; ಸಣ್ಣ ಕೊಳ: "ವೇಶಂತಃ, ಪಲ್ವಲಂ, ತಳ್ಪಂ – ಈ ೩ ಕೊಳಹೆ" (ಹ ಲಾ ಯು. ೧೧೧–೫೩). ಕೊಳಹ: "ಆ ತಳ್ಪಮೆನೆ ಪಲ್ವಲಾಖ್ಯಮೆನೆ ವೇಸಂತಮೆನಲು ಕೊಳ ಹಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩–೧೪). [< ಕೊಳ್ವ]

ಕೊಳಾತ್ತೂರ್ 'ಕೊಳತ್ತೂರ್' ನೋ.

ಕೊಳಾಯಿ 'ಕೊಟಿವಿ' ನೋ.

ಕೊಳಾಳಪುರ 'ಕುವಲಾಲಪುರ' ನೋ.

ಕೊಳಿಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊಗ್ಗಿಲಿ, ಮರಳಿ, ಕೊಳಿಂಜಿ, ವಜ್ರನೀಲಿ (ವೈಔಗಿ. ೭೪–೧೫೦೭). [?]

ಕೊಳಿಂತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪುದಳ್‌ನಾಡ ರಾಷ್ಟ್ರೇ ಕೊಳಿನ್ತೂರನ್ನಾಮ ಗ್ರಾಮ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೭, ೧೨–೩೧; 540). [? + ಊರ್]

ಕೊಳಿಕೆ 'ಕೊಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳಿಸು, ಕೊಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅಪಹಾರ ಮಾಡಿಸು: ಕೊಲಿಪಂ ಕೊಲ್ವಂ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಂ ಕೊಳಿಪಂ ಕೊಳ್ವನೆನಿಪ್ಪ ಪಾಪಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೧); ವಿರಾಟನ ದಾಯಿಗಂ . . . ತುಱುವಂ ಕೊಳಿಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೪೯ ವ); ಜೂಜನಾಡಿಸಿ ನಾಡ ಕೊಳಿಸಿದ ಹಿಸುಣನಿವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭–೪೨). ೨. ಕಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಡಿಯಿಸು: ಪಾವುಗಳಂ ಕೊಳಿಸಿ ಮಹಾಗ್ರಾವಮನುಱುಚಿದಡಸಿ ಕಟ್ಟಿ ಕೊರಲೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೨). ೩. ಅಂಟಿಸು; ಹತ್ತಿಸು: ಜ್ವಾಲೆಯಂ ಕೊಳಿಸಿದರ್ ಪಟುಭಟರ್ (ಚಿಬಪು. ೩೧–೨೫). ೪. ತೂಗು; ಬೀಸು: ಕುದುರೆಯ ಸಾಲುಗಳ್ ಬಲು ತೆರೆ ಬೆಳುಗೊಡೆ ನೊರೆಯು ಕೊಳಿಪ ಚಾಮರ ಶಫರಿಗಳಾಗಲಾ ಪುರ ಜಲರಾಶಿಯಂತೆ ರಾಜಿಸಿತು (ಕಂಸವಿ. ೬–೩೩). ಕೊಳ್ಳಿಸು: ೧. (೬). [ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೊಳು 'ಕೊಳ್$_1$' ನೋ.

ಕೊಳುಕ್ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಶಂಕಾಕುಳಿತಂ ನೋಡಿ ಮನಂ ಕೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಳುಕೆನೆ ಮುಟುಗಿ ನೆಗೆದ ಹರಿಯಂ ನುಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೧೨).

ಕೊಳುಕಂಠ (ನಾ). ವಿಷಕಂಠ; ಶಿವ: ಸರಸೋತಿ ಸಜ್ಜೋೞೆ ನಗೆ ಮುಖದ ಕಡುಚೆಲುವೆ ಕೊಳುಕಂಠನರಸಿ ಗಿರಿಜಮ್ಮ ಪಾರ್ವತಿದೇವಿ ಕಲಿಸೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಪದನೂರ (ನನ್ನೂರು. ೮೦). [< ಸಂ. ಕಾಲಕಂಠ]

ಕೊಳುಕುಳಿಗ (ನಾ). ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹಿ (?): ಎಲೆ ಕುಶನೆ ಕೇಳೀತ ಹನುಮನು ಕೆಲಸವನು ಭೋರ್ಗರೆದು ಹಾರಿದನನಿಲಪಥದಲಿ ಭುಜವ ನೊದಱಿಸಿ ಲೀಲೆಯುಬ್ಬಿನಲಿ ಕೆಲಕೆ ಕೆದಱಿದವದ್ರಿಗಳು ನೆಲ ಕಳಲಿದುದು ಸಂತೋಷಮುಖದಲಿ ಕೊಳುಕುಳಿಗ ಖಳರಡ್ಡಗಟ್ಟಲು ತೂಳುತಡ ಹಾಯ್ದು (ತೊರರಾ. ೬–೩೬–೩೩). [ಕೊಳುಕುಳ ? (< ಕೊಳ್ಗುಳ) + –ಇಗ]

ಕೊಳುಕೊಡು 'ಕೊಳ್ಕೊಡೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಕೊಡೆ 'ಕೊಳ್ಕೊಡೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಗಿಡಿ (ನಾ). ಸಿಡಿದು ಬರುವ ಕಿಡಿ; ಹಾರುಗಿಡಿ: ಖಂಡೆಯದ ಧಾರೆಯ ಕೊಳುಗಿಡಿಯೊ ಖದ್ಯೋತರಾಸಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೭); ಚೂಣಿಯ ಕೊಳುಗಿಡಿಯ ಸೆಜೆ ತಾಗಿ ಸುಭಟಾವಳಿಯ ಮಾಸೆಗಳುರಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೩೫). [ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$) + ಕಿಡಿ]

ಕೊಳುಗುಳ 'ಕೊಳ್ಗುಳ' ನೋ.

ಕೊಳುಗುಳಿಕ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಗೊಳ 'ಕೊಳ್ಗುಳ' ನೋ.

ಕೊಳುವಿಂಗ 'ಕೋಟ್ಮಿಗ' ನೋ.

ಕೊಳುವಡೆ (ನಾ). ಕೊಡುವುದು ಹಾಗೂ ಕೊಳ್ಳುವುದು; ವ್ಯಾಪಾರ: ಪೂಜೆಯ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯವನಱಿಯದೆ ಮಾಡಬೇಕು . . . ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡಿಹೆನೆಂಬ ಕೊಳುವಡೆ ಇಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೯–೧೬೧). [ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$) + ಪಡೆ$_1$]

ಕೊಳುವೆ 'ಕೊಳ್ವೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಹ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸ್ವೀಕಾರ: ಅಪಮಿತ್ಯಕ–ಎಂದಕೊಟ್ಟು ಒಂದ ಕೊಳುಹವು (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$) + –ಹ$_2$]

ಕೊಳೆ$_1$ 'ಕೊಟೆ$_1$' ನೋ.

ಕೊಳೆ$_2$ 'ಕೊಟೆ$_2$' ನೋ.

ಕೊಳೆ$_3$ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. 'ಕೊಡುಕೊಳೆ' ಪರಾ. [< ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳೆಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಹೊಲಸಾದ ಗಡ್ಡೆ; ಕೊಳಕುಗಡ್ಡೆ: ಕಾಯಿಯೋ ಹುಳಿ ಬೀಳು; ಹಣ್ಣು ಕೊಳೆಯುವ ಹಾಳು, ಬೇರು ಮುದಿನೆಲದ ಕೊಳೆಗಡ್ಡೆ ಕೇಳು (ನಡೆಬಂ. ೭೫). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟೆ$_2$) + ಗಡ್ಡೆ]

ಕೊಳೆಗಣ್ಣು 'ಕೊಟೆಗಣ್' ನೋ.

ಕೊಳೆಗೂಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಲಸು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು: ಕೆಲವು ಬೊಬ್ಬುಳಿ ಯಿಂದ ಅಲೆಗಳತುಲತೆಯಿಂದ ಕೊಳೆಗೂಡಿ, ಜಲಧಿಯೊಲು ತುಳುಕಿ ಮುಳಿದು (ಕಎವು. ೩೦–೭). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟೆ$_2$) + ಕೂಡು$_1$]

ಕೊಳೆಗೂಡು$_2$ (ನಾ). ಕೊಳೆ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಗೂಡು: ಅವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಕೊಳೆಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸುವ ರೂಢಿಯು ನಮಗಿಲ್ಲ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೯೬). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟೆ$_2$) + ಗೂಡು]

ಕೊಳೆನಾತ (ನಾ). ಕೊಳೆತ ವಾಸನೆ; ಗಬ್ಬುನಾತ: ಅಲೆಯೆಸೆದು ಕೊಳೆನಾತವಾದರೋವೊ ಮರಿ ಮಾನ ಬಾಯ್ಗೆ ತುತ್ತಾದರಾಹಾ (ಪಾರಸಿ. ೨೧–೧೭). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟೆ$_2$) + ನಾತ]

ಕೊಳೆನಾರ್ 'ಕೊಟೆನಾಟು' ನೋ.

ಕೊಳೆನೀರ್ 'ಕೊಟೆನೀರ್' ನೋ.

ಕೊಳೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಳೆತುಹೋಗು: ಕೊಳೆಬಿದ್ದ ಹಣ್ಣು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಇರು: ಈ ಕುಂಟಚಾಕರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಬೀಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬಂದ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು (ದಾಸಹು. ೩೨). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟೆ$_2$) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕೊಳೆಮಚ್ಚೆ ಹುಣ್ಣು (ನಾ). ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿ ಮಾಂಸವು ಕೊಳೆಯುತ್ತಾ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರಣ; ಮಂಡಲದ ಹುಣ್ಣು; ರೂಪಾಯಿ ಹುಣ್ಣು (ಕರಾ): "ಕೋಠಃ, ಮಂಡಲಕಂ–೨ ಮಂಡಲಾಕಾರವಾದ ಕುಷ್ಠಕ್ಕೆ ಹೆಸರು, ಕೊಳೆಮಚ್ಚೇ ಹುಣ್ಣು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೦). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟೆ$_2$) + ಮಚ್ಚೆ + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಕೊಳೆಮಾತು (ನಾ). ಹೊಲಸು ಮಾತು; ಕೀಳು ನುಡಿ: ಒಡನೆ ಕೊಳೆಮಾತುಗಳಿಂದ ಅಶುದ್ಧವಾದ ತನ್ನ ನಾಲಗೆಯನ್ನು ದೇವರ ಅಮೃತ ನಾಮುಗಳನ್ನುಚ್ಚರಿಸಿ ತೊಳೆದುಕೊಂಡನು (ಕಾಲೂರ. ೧೧ ಕಥಾಸಾರ).
[ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊೞೆ$_3$) + ಮಾತು$_1$]

ಕೊಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಗ್ರಾಮುಸಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಕೆಲವನ್ನಾಗಲೀ ಕೂಡಿಹಾಕಿ ಕೊಳೆಯಿಸಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಗೊಬ್ಬರವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ತರಜಿ. ೮).
[ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊೞೆ$_3$) + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಳೆರೋಗ (ನಾ). ಅಡಕೆಯ ಮರಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಅಡಕೆಯ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆರೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಎಳೆಗೊನೆಗಳಿಗೆ ಹಾಳೆಯ ಕೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೧೯); ಕೊಳೆರೋಗದಿಂದ ಈ ಸಾರಿ ಅಡಿಕೆ ಫಸಲು ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೪೨).
[ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊೞೆ$_2$) + ರೋಗ]

ಕೊಳೆವುಲ್ (ನಾ). ಕೊಳೆತ ಹುಲ್ಲು; ಕೆಟ್ಟಹುಲ್ಲು: ತಿನುತುಂ ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಂ ತಿನುತುಂ ನಿಸ್ಸಾರಮಪ್ಪ ಕೊಳೆವುಲ್ಲಂ ದುರ್ವರ್ಣನಾಗಿ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೫೫); ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಗೋಪಭೋಗಮಂ ಕೊಳೆವುಲ್ಲ ಬಿಡುವಂತೆ ಬಿಸುಟು ದೀಕ್ಷೆಯನಾಂತು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೧೨).
[ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊೞೆ$_2$) + ಪುಲ್]

ಕೊಳೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡು; ಕೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆಗಸೆ ಗಿಡದ ಎಲೆಗಳು ಹಳದಿಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದಾಗ ಕಾಂಡಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿ ಕೊಳೆಹಾಕಿ ನಾರನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ರೆಟ್ಟಿಂಗ್ (Retting) ಎಂದು ಹೆಸರು (ಗೃಹವಿ. ೬೩). ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರಗತಿಯಾಗದಂತೆ ಮಾಡು; ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು: ಪತ್ರವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸದೆ ಕೊಳೆಹಾಕಿದರು (ರೂಢಿ).
[ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊೞೆ$_2$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕೊಳೆಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆತಕ್ಕೆ ಈಡಾಗು; ಹಾಳಾಗು: ಹೊಲದವರೆಯ ನೆಟ್ಟು...ಬಿತ್ತುವಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲೆ ಕೊಳೆಹೋಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬೫-೮೧೬). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊೞೆ$_2$) + ಹೋಗು$_1$ (< ಪೋಗು$_1$)]

ಕೊಳ್ಕ (ಗು). ಕೊಳಕಾದ; ಕೊಳೆತ: ಕೊಳ್ಕಮತಿ ಬಿಡಿಸಿ ಬಲು ಪುಳ್ಕೋತ್ಸಹದಲಿಯಿಟ್ಟು ಶಿಲ್ಕಿದ ಮಾನವನ್ನ ತಳ್ಕಿಕ್ಕು ಭಕುತಿಯೊಳು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೯-೫).
[< ಕೊೞಕ]

ಕೊಳ್ಕುಬಳ್ಕು (ನಾ). ಒನಪು; ಒಯ್ಯಾರ (?): ಅಡಿಗಳಂ ತಡವಿಟ್ಟು ಕೊಳದಿಂದೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಕೊಳ್ಕುಬಳ್ಕನೆ ನಡೆದು ನೊಸಲ ಬೆಮರಂ ತೊಡೆದು (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೧೧); ಕಾಮದೇವನ ಕರವಾಳಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳ್ ಪೊಳೆದೆರ್ದೆಯೊಳುಳ್ಕಿ ಕೊಳ್ಕುಬೆ[ಬ]ಳ್ಕುಗೊಳಿಸುವ ವಿಳಾಸದೊಳಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೨೬ ವ). [ಕೊಳ್ಕು$_0$ + ಬಳ್ಕು$_0$ (< ಬಳುಕು)]

ಕೊಳ್ಕುಳಿ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಕೆ 'ಕೊಳಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಕೊಡೆ, ಕೊಳುಕೊಡು, ಕೊಳುಕೊಡೆ, ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಡುವ ಮತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯವಹಾರ; ವಿನಿಮಯ: (+). ೨. ಮದುವೆ ಸಂಬಂಧ; ಬಾಂಧವ್ಯ; ನಂಟಸ್ತನ: ಬೆಳ್ಗೊಡೆಯೊಡೆಯಾತನರ್ಥಿವಡೆ ಕೊಳ್ಕೊಡೆಗಾಗಳೆ ವಜ್ರಬಾಹುದಾಂಗುಡಿವಿಡೆ (ಆದಿಪು. ೪-೫೩); ನಮ್ಮ ಕೊಳ್ಕೊಡೆಗೆ ತಕ್ಕೆಡೆಯಂ ಸಮಕಟ್ಟಕೊಟ್ಟನೇಂ ಧನ್ಯನೊ ಧಾತ್ರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೭); ಇದೆನ್ನ ಕುಲಮಿಂತುಟು ನಿಮ್ಮ ಕೊಳ್ಕೊಡೆಗೆ ತಕ್ಕನಲ್ಲೆಂ (ಬಂಹರಿ. ೫-೨೯ ವ); ಎನ್ನೀ ಕೊಡುಗೂಸಿಂಗೀಪೂರ ಕೊಳ್ಕೊಡೆ (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೬೭-೧೨).

ಕೊಳುಕೊಡು: ೧. ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯ ಕೊಳುಕೊಡು ಪೊರೆಕೆರೆ ನೋಡು ನಿಯಮಿಸು ವ್ಯವಹಾರಗಳನು (ಅನಂಚ. ೧-೧೫೧). **ಕೊಳುಕೊಡೆ:** ೧. ಉಭಯಾಚಾರ ತಾನೆಂದಱಿದ ಪರಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕೊಳುಕೊಡೆಯಿಲ್ಲ (ವಚಶಾ. II, ೪೩೬). ೨. ಜಾನಕಿಯನಾಂ ಮುನ್ನಮೆ ರಾಮಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮಹೋನ್ನತಿಯಿನೀ ನಮ್ಮ ಕೊಳುಕೊಡೆ ಗುದಯಿಸುತ್ತಿರಲು (ಕುಮುರಾ. ೨-೧೦೮); ಆಳುಗೆಲಸಕೆ ಕೆಲಬರರಸನ ಖೇಳಮೇಳಕೆ ಕೆಲರು ಕೆಲಬರು ಜಾಲೆಯರ ಕೊಳುಕೊಡೆಯ ಬಳಗದ ಬಂಧುಕೃತ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೪); ವಿಷಮ ಕುಲದಲಿ ಕಾಯದಾಸೆಗೆ ಕೊಳುಕೊಡೆಯ ಕಳವಳಿಸಿ ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೦-೮); ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು . . . ಪಲ್ಲವರೊಡನೆ ತಮ್ಮ ಕೊಳುಕೊಡೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದನು (ಸವತಿ. ೫೧). **ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆ:** ೨. ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೊಳ್ಳು [ಪಾಠಾಂ. ಳು]ಕೊಡೆಯಂ ಮಾಡಲುವೇಕೆಂಬ ಭಾಷೆಯಂ ಸಮಕಟ್ಟಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೫೧ ವ); ಒಳ್ಳಿತೊಳ್ಳಿತು ಮದವಾರಣದೊಳಗಾಡು ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆಯ ಮಾಳ್ಪುದೆಂದು ಪೊಳ್ಳುನುಡಿಯಿದೇಕೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೧೧೮); ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳು [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ವು]ಕೊಡೆಯೇ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೧೬).
[ಕೊಳ್$_1$+ ಕೊಡೆ$_3$]

ಕೊಳ್ಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಡಿಯಿಸು: ಮುಸಿದ ಯ್ಯೂಱುಂ ಕುನ್ನಿಗಳನಿತುಮನೊರ್ಮೊದಲೆ ತೋಱಿ ಕೊಳ್ಕೊಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ತೋಱಿ ಕುಕ್ಕುರಿಸಿ] ಮಹಾಮುನಿ ತಳರದೆ ಮೇರುವೊಲಿರೆ (ಯಶೋಚ. ೪-೪೩); "ಕೊಳ್ ಕೊಳ್ ಎಂದು ಛೂ ಬಿಡು" (ಯಶೋಚ. ಸಂ. ಕೋಶ).
[ಕೊಳ್$_1$ + ಕೊಳಿಸು]

ಕೊಳ್ಗಾರ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಮಳೆ; ಧಾರಾಕಾರವಾದ ಮಳೆ: ಸಾಲಿಟ್ಟುವೆರಲವಟ್ಟೆಯೊಳಾಲಿವರಲ್ವೆರಸು ತೋರವನಿ ಕೊಳ್ಗಾರೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೯-೮).
[ಕೊಳ್$_1$ + ಕಾರ್$_2$]

ಕೊಳ್ಗದಿ 'ಕೋಳ್ಗದಿ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಗದಿಗೊಳ್ 'ಕೋಳ್ಗದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಳ್ಗುಳ, ಕೊಳಗುಳ, ಕೊಳುಗುಳ, ಕೊಳುಗೊಳ, ಕೊಳ್ಗೊಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಳೆಗ; ಯುದ್ಧ; ಸಮರ: ಕರ್ಣತಣಿವಿನಮುಂದು ನಿಂದಿಱಿದ ಕೊಳ್ಗುಳನಂ ನಡೆ ನೋಡಿ ಮಹೇಂದ್ರರೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೧); ತನ್ನ ಕೊಂದ ಕೊಳ್ಗುಳಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೩ ವ). ೨. ಕಾಳೆಗದ ಕಣ; ಯುದ್ಧರಂಗ; ರಣಭೂಮಿ: ಸೋಲ್ತು ಕೊಳ್ಗುಳದೊಳಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳುಗುಳಂಗಳೊಳಿ, ಕೊಳುಗೊಳಂಗಳೊಳಿ] ದಾರ್ಗಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೮-೧೪); ಕವಿಲ್ತಿರ್ದುದು ಕೂಡೆ ಸಂಜೆಗವಿದಂತಾ ದ್ರೋಣನಿಂ ಕೊಳ್ಗುಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೫); ಕೊಳ್ಗುಳಮಂ ಬಳಸಿ ಚಕ್ರಮಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಶ್ರೀಯುಮಂ ತಮ್ಮನೊಳ್ ನಿಯೋಜಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೭ ವ); ನಡಸಿ ಕೊಳ್ಗುಳಕೆ ಪೂಜೆಯನು (ವರ್ಧಚ. ೭-೪೧). **ಕೊಳಗುಳ:** ೧. ಕೊಳಗುಳದೆ ಕೋಟಿಯ ಮಡಿದಡಿಗೆಡದಾಸೆಯ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೨೮೭-೧೬; 1200); ಎತ್ತಣೀ ಕೊಳಗುಳದ ಕಾಲ್ನಡೆಯೆತ್ತ ಸಾಹವದಭಿಮುಖತೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೨೨); ಕೊಳಗುಳದೊಳೊಂದಂಬಂ ತೊಟ್ಟೊರ್ವನನಿಸುವಿನಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩೬-೧೬). ೨. ನರಕಬಂಧಂಗಳೆಂಬಿವು ಕೊಳಗುಳಂಗಳೊಳು (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೫). **ಕೊಳುಗುಳ:** ೧. ತನ್ನಿಱಿದು ಗೆಲ್ದ ಕೊಳುಗುಳವನ್ನೋಡಲ್ ಚಕ್ರಪಾಣಿಯುಂ ತನ್ನ ಸಹೋತ್ಪನ್ನರುಮೊಡವರೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨); ನಿನ್ನೆ ನಮ್ಮ ಕಾದಿದ ಕೊಳುಗುಳದೊಳೇನಾನುಮುಱಿದ ಶಾಕಟಬಲಮುಮನಿಂದು ನಿರವಶೇಷವಾಗಿ ಕೊಂದು ಬರ್ಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೯-೧೦);

ಸಭೆಯಲಿ ಹಲುಬಿದಳು ಕೊಳುಗುಳಕೆ ಕಂದನ ಕಳುಹಿದವರಿಗೆ ಸಂದುದೇ ಪರಿಣಾಮವೆಂದೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೩) ; ಫಲುಗುಣಗೆ ಕೊಳುಗುಳದ ಗೀತೆಯೊರೆವಂದು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೨೨-೩೯). ೨. ಕೊಳುಗುಳಮಂ ಪೋಲ್ದತ್ತು ಪೂಗೊಳಂ ಕೌರವನಾ (ಗದಾಯು. ೬-೧೩) ; ತೆರಳ್ವ ತೇಜಿಗಳ ಕಾಲ ದೂಳಿ ನೆಗೆದು ಕೊಳುಗುಳದೊಳ್ ಪಸರಿಸಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೮); ಒಬ್ಬನೆ ತಿರುಗಿ ಹಾಯ್ದನು ಕೊಳುಗುಳದ ಕೋಳ್ಗುದಿಯ ಕೋಲಾಹಲದ ಕೆಸಱಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೪) ; ಇಳಿದು ಬಳಿಕಸುರೇಂದ್ರನಾ ಕೊಳುಗುಳದ ಮಧ್ಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೦-೩೯). **ಕೊಳುಗೊಳ :** ೧. ಸೋಲ್ತು ಕೊಳುಗೊಳಂಗಳೊಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳುಗುಳಂಗಳೊಳಿ, ಕೊಳ್ಗುಳದೊಳಗಿ]ರ್ದಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೮-೧೪). **ಕೊಳ್ಗೊಳ$_1$:** ೧. ರಣವಿಕ್ರಮನಾನ್ನೆಱೆತಿಯಡಿಗಾಳ್ಗೆಟ್ಟಿತ್ತು ಸಿಂಭಿಗೆ ಕೊಳ್ಗೊಳದು ಳ್ಪೆಟ್ಟಿ ಎಱೆದು ಗೆಲ್ದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೬-೩ ; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಳ್ಗುಳಂಗೊಳ್, ಕೊಳ್ಗುಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಯುದ್ಧಮಾಡು. ೨. ಕಾಳೆಗವನ್ನು ಗೆಲ್ಲು : ಪಗೆವರೆಲ್ಲರುಮುಸಿಕ್ಕೆ ಕೊಳ್ಗು [ಪಾಠಾಂ. ಳುಗೊ]ಳಂ ಕೊಳ್ವನಿತು ಪೊೞ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಲಲಾಱದೆ (ಜೀವಸಂ.೩೪-೧೩ ವ). **ಕೊಳ್ಗುಳಗೊಳ್ :** ೨. ತಮ್ಮ ಪಡೆ ಬೞಿಕ್ಕೆ ಬನ್ದು ಕೊಳ್ಗುಳಗೊಣ್ಡತ್ತು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬-೯ ; 780). [ಕೊಳ್ಗುಳ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳ್ಗುಳಗೊಳ್ 'ಕೊಳ್ಗುಳಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಳ್ಗೆ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸ್ವೀಕಾರ : ಪಿರಿಯ ಪಾಲ್ ಅಳ್ಗಳ್ ಕೀೞ್ವೞಿಯ ಕೊಳ್ಗೆಯಿನ್ ತಾಮೆಂದುಮುೞಿಯರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೫-೨೯೧) ; ನಿಡಿದುಂ ಕೊಡುಗೈಯಲ್ಲದೆ ಕೊಳ್ಗೆಗೆ ಸಡಗರಿಸದ ಕೈಯ ಕಂಡೆವೀಂಗೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ (ವಸ್ತುವಂ. ೭-೪೮).

[ಕೊಳ್$_1$ + -ಗೆ. / ತಮಿ. ಕೊಳ್ಗೈ]

ಕೊಳ್ಗೆಸಱ್ 'ಕೊಟ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಳ್ಗೊಳ$_1$ 'ಕೊಳ್ಗುಳ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಗೊಳ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಆ ಕೆಱೆಯಿನ್ದಂ ತೆಂಕ ಪುಣಿಸೆಯಿನ್ದಂ ತೆಂಕ ಓಣಿಯ ಮೇರೆಯಾಗಿ ಕೊಳ್ಗೊಳದ ಕೆಯ್ಯ ಬಡಗಣ ಸನ್ದೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩-೨೫ ; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಳ್ತೞಿ 'ಕೊತ್ತೞಿ' ನೋ.

ಕೊಳ್ತಿನಿತೊಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು (?) : ತಸ್ಯ ಸೀಮಾನ್ತರಂ ಕೊಳ್ತಿನಿತೊಱೆಎ ಪೆರಿಪ್ಪೆರ್ಎ ವಾಣ್ಣಕ್ಕುರ್ ತುೞಿಲುಂ ದೇವಸಾಲೆಯುಂ ಕಬ್ಬರೆಎ ಸೋಮೆಎ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೦; 733).

[ಕೊಳ್ತಿನಿ$_0$ + ತೊಱೆ$_2$]

ಕೊಳ್ದಪ್ಪು 'ಕೋಳ್ದಪ್ಪು' ನೋ.

ಕೊಳ್ಪಡು 'ಕೋಳ್ಪಡು' ನೋ.

ಕೊಳ್ಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮರುಕರೆ ವಿಷಯೇ ಕೊಳ್ ಪಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೧-೩೮ ; ?). [ಕೊಳ್$_0$ + ಪಳ್ಳಿ]

ಕೊಳ್ಪೋಗು 'ಕೋಳ್ಪೋಗು' ನೋ.

ಕೊಳ್ಮಗ (ನಾ). ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮಗ; ಸಾಕುಮಗ : ಕೊಳ್ಮಗ ಮಾಮಲಾ ಪೊತ್ತಿ (ಮೈಎರಿ. ೧೯೩೨, ೧೯೭ ; ?). 'ಕೊಳ್ಮಗಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕೊಳ್$_1$ + ಮಗ]

ಕೊಳ್ಮಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ದತ್ತುಪುತ್ರನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಆದಿತ್ಯನ ತನುಭವನಂ ಮಾಧವನನಳ್ಕಱಿಂ ಸೋಮಂ ಮೋಹಪಶಂ ಕೊಳ್ಮಗಗೊಂಡಂತವರಿರ್ವರುಮಾತನಿಂದೆ ಮುದಮಂ ಪಡೆದರ್ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೬೬-೨೩ ; 1172). [ಕೊಳ್ಮಗ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳ್ಮಗಳ್ (ನಾ). ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮಗಳು; ಸಾಕುಮಗಳು. 'ಕೊಳ್ಮಗಳ್ಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕೊಳ್$_1$ + ಮಗಳ್]

ಕೊಳ್ಮಗಳ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದತ್ತುಮಗಳೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಗಂಧರ್ವದತ್ತೆಯ ಗಾಂಧರ್ವಗಂಧಿಯಪ್ಪ ಕಳಾಕೇಳಿಗಂ . . . ಗಾಡಿಗಂ ಬಯಸಿ ಕೊಳ್ಮಗಳ್ಗೊಂಡನ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೧೮ ವ).

[ಕೊಳ್ಮಗಳ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳ್ಮಿಗ 'ಕೋೞ್ಮಿಗ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಮಿದುಳ್ 'ಕೊೞ್ಮಿದುಳ್' ನೋ.

ಕೊಳ್ಮಿದುಳು 'ಕೊೞ್ಮಿದುಳ್' ನೋ.

ಕೊಳ್ವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಪರಿಗ್ರಹಿಸು (?) : ಉಪವಾಸನೀರ್ಗುರ್ಡಿಗುಡಿದು ಮಾರ್ಗದಿ ಬಂದೆವ್ಯೆ ಕೊಳ್ವಡೆದು ಸಲಹೆಂದತ್ತರವನೀಸುರರು ರಾಮನಿಗೆ (ಪಶುಭಾ. ೨೨-೩೦). [?]

ಕೊಳ್ವು (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸ್ವೀಕಾರ. 'ಕೊಳ್ವುಕೊಡೆ' ಪರಾ. [ಕೊಳ್$_1$ + -ವು]

ಕೊಳ್ವುಕೊಡೆ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಕೊಡೆ ೨ : ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಕೊಳ್ವು[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್ಳು]ಕೊಡೆಯೇ ಬಯಲ ಹಮ್ಮನಾಡಲದೇತಕೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೧೬). [ಕೊಳ್ವು + ಕೊಡೆ$_3$]

ಕೊಳ್ವುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮುಳ್ಗುಂದದ ಶ್ರೀಪಾಳೇಶ್ವರದ ಮಟಮುಮ[ಂ][ಕೊಳ್ವು]ಗೆಯ ಸಿವಾಲಯಮು ಲೋಕಪಾಳಸಮೇತಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦೩-೧೮ ; 1070). [?]

ಕೊಳ್ವೆ, ಕೊಳುವೆ (ನಾ). = ಕೊಳ್ವು : "ಕಷ, ಚೀವ್ಯ-ಸಂವರಣಾದಾನಯೋಃ, ಹೊದಪಿನೊಳಂ ಕೊಳ್ವೆಯೊಳಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೫೪). **ಕೊಳುವೆ :** ಕೊಡುಗೆಯಲ್ಲೆ ಕೊಳುವೆಯಿದೆ ರಚಿಸಬೇಡ ರೌರವ (ಅರಳು. ೪೫೩-೩). [ಕೊಳ್$_1$ + -ವೆ]

ಕೊಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಹಳ್ಳ; ಕಂದರ : ಪೆರ್ಮರಂ ಪೊದೞು ಪಳ್ಳ ಕೊಳ್ಳಂಗಳೆಂಬಿನಿತ್ತೆಡೆಯೊಳಂ ತೊೞಲ್ದು (ಕಾದಂಬ. ೫೪೦) ; ನೆಲನಂ ನೆಱೆ ಶೋಧಿಸಿ ಕೊಳ್ಳನೇೞಿನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳನೆಳನಂ] ತದಱೊಳೆ ಬಿತ್ತಿ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩) ; ಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲೊಳಗ್ಗಳಮಪ್ಪ ಕೊಳ್ಳದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೮-೨೦); ಕೊಳ್ಳಂಗಳಂ ಕೊಳಂಗಳನೀಸುತಂ ದಾಂಟಿ (ಇಳಿರ. ೫೪-೪) ; ಧರೆ ತಗ್ಗಿ ಬೞಿಕ್ಕದು ಕೊಳ್ಳವಾದುದು (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೫೬) ; ಕೆಱೆಬಾವಿ ಹಳ್ಳ ಕೊಳ್ಳಗಳು ಬೆಂಚೆಗಳು (ಭರಚ. ೩೪-೬೨) ; ಹಾದಿಯಲಿ ಹಳ್ಳವಿದೆ ಮುಳ್ಳಿಡಿದ ಕೊಳ್ಳವಿದೆ (ಪಾಂಚಜ. ೪೬). ೨. ಗಹ್ವರ; ಗುಹೆ : "ನಿಕುಂಜಂ, ಗಹ್ವರಂ - ಈ ೨ ಕೊಳ್ಳವು" (ಹಲಾಯು. ೨೮-೧೩) ; ಗಹ್ವರದ ಕೊಳ್ಳದ ಕೋಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೫೭). 'ಹಳ್ಳಕೊಳ್ಳ' ಪರಾ.

ಕೊಳ್ಳಕ್ಕೆ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಳ ೧ : ಕೊಳ್ಳಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಂತಿದೆ (ರೂಢಿ).

[< ಕೊಳ್ಳ]

ಕೊಳ್ಳಗ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?) : ಕಪಿಗೋತ್ರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರು ಕೊಳ್ಳಗರಧಿಷ್ಠಿತರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತು ಸೋವಿಯಣ ಭಟ್ಟರ ಮಗಂ ನಾರಣಭಟ್ಟರ ಮಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೬-೧೯; 1083). [?]

ಕೊಳ್ಳಮ್ಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬನ್ದಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಕೊಳ್ಳಮ್ಮ ಗಾವುಣ್ಡನುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦-೧೧ ; 964).

[ಕೊಳ್ಳಮ್ಮ$_0$ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೊಳ್ಳಾರ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಳ ೨ : ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೊಳ್ಳಾ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಳ]ರದಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದಿರಲಲ್ಲಿ ದನ ಪೋಗಲು (ಭೈರಸೂ. ೨೮೨). 'ಕೊನ್ನಾರ' ಪರಾ. [< ಕೊಳ್ಳ]

ಕೊಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯುವ ಕಟ್ಟಿಗೆ: "ಅಲಾತಂ, ಉಲ್ಮುಕಂ - ಈ ೨ ಕೊಳ್ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೭); ಉರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯಂ ಪಿಡಿದು ಜಗುನೆಯಂ ಪಾಯ್ವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೩ವ); ತತ್ಪರಿವಾರಮ ನೊಂದೆ ಕೊಳ್ಳಿಯೊಳಿಂದೆ ಸುಟ್ಟಪೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೫-೧೨); ಹಾವಿನ ಹೆಡೆಗಳ ಕೊಂಡು ಕೆನ್ನೆಯ ತುಱಿಸುವಂತೆ ಉರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯ ಕೊಂಡು ಮಂಡೆಯ ಸಿಕ್ಕ ಬಿಡಿಸುವಂತೆ (ಬಸವ. ೬೬೧); ಉರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯಂ ಕೊಂಡು ಕುಣಿವ ಮರುಳ ಕೈಯ ಕೊಳ್ಳಿಗಳ ಬೆಳಗಿನೊಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೨-೧೦ವ); ಕನಲಿ ಫಲುಗುಣನು . . . ಕೊಳ್ಳಿಯೊಳಿಟ್ಟ ನಗ್ನಿಯ ನೆನೆದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೧-೩೩); ಕಡಲೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳಿಯನು ಸುರಿದರೆ ಬಿಡದೆ ಕುದಿವುದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೫-೨೭); ಹಳ್ಳಿ ದೇವರಿಗೆ ಕೊಳ್ಳಿ ದೀಪ (ಗಾದೆ). ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. 'ಕೊಳ್ಳಿವಣ್ಣ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಳ್ಳಿ; ತುಳು. ಕೊಲ್ಲಿ, ಕೊಳ್ಳಿ]

ಕೊಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಈನಿತ್ತ ಧರ್ಮ್ಮಮಾನ್ ಕಾದೋರಾ ಕುಲಮ್ ಪೆಟ್ಟುಗೆ ಪಾಲಿಪು ಕೊಳ್ಳಿಯುಂ ಅರಮನೆತಾಣದ ಭಾಗಮುಮ್ ಅರ್ಚ್ಚಕಮ್ಮನ್ತಿಯಕಿ ಕೊಟ್ಟಾ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೯; 675); ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮ[ದೊ]ಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಳ್ಳಿಯರುವಣಂ ಕಿಱುಸುಂಕಂ ಪುರಧರ್ಮ್ಮಂ ಬಣ್ಣಿಗೆಯೆಂದರೆವೀಸಮನಳಿಪಿ ಕೊಣ್ಡವಂ ಚಾಣ್ಡಾಳಂ (ಕಇ. II, ೧೨-೫೯; 1114). [?]

ಕೊಳ್ಳಿಕಳ್ಳ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕಳ್ಳತನಮಾಡು ವವನು; ಪಂಜುಗಳ್ಳ: ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಪರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಕಳ್ಳನಾದಡಂ ಮನ್ನೆಯ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾದೊಡಂ (ಎಇ. XXIII, ೩೦-೪೫; 1265); ಧನಧಾನ್ಯಾದಿ ವಿಭವಂಗಳುಂ ರಕ್ಷಕರಲ್ತೆಂಬುದು ದಾಯಿಗರ್ ಪಗೆವರ್ ಕೊಳ್ಳಿಕಳ್ಳರ್ ಪಳ್ಳಂ ಮೊದಲಾದುದಱಿಂದಟಿಱಿದು ಪೋಪುದಱಿೊಳ್ ತಿಳಿದುದು (ಚಕಬ. ೨೬). [ಕೊಳ್ಳಿ$_1$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕೊಳ್ಳಿಕಾಳಗ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಾಳಗ; ಬೆಂಕಿಯುದ್ಧ: ಕೊಳ್ಳಿ ಬಾಲದಿ ಸುಟ್ಟ ಹನುಮನು ಉಳ್ಳುದೆಲ್ಲವ ಹಿಂದೆಯಿದು ಮರಗೊಳ್ಳಿ ಯಾಯಿತು . . . ಕೊಳ್ಳಿಕಾಳಗ ಕಣ್ಗೆ ಕೌತುಕವಾಯ್ತು ಕಾಂಬರಿಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೨-೭). [ಕೊಳ್ಳಿ$_1$ + ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ)]

ಕೊಳ್ಳಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯಿಡು; ಉರಿಹಚ್ಚು: ಊರಿಗೆ ಕೊಳ್ಳಿ ಕೊಟ್ಟು ಬೂದಿ ಮಾಡ್ಯಾರೋ ಹಲಗಲಿ ಸುಟ್ಟು (ಪ್ರಬಂಧ. ೬೬); ಆತ್ಮರಾಜನಾದ ಬಲು ಸಿಟ್ಟಾ ಮೂರು ದಾರಿಗೇ ಕೊಳ್ಳಿ ಕೊಟ್ಟಾ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೮೦). [ಕೊಳ್ಳಿ$_1$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೊಳ್ಳಿಗದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಳ್ಳಿಗದೇವಂ ಪ್ರಿಥವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೧-೨; 967).
[ಕೊಳ್ಳಿಗ$_0$ + ದೇವ]

ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿ ತಾಗು; ಉರಿಹತ್ತು. ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಉರಿದೇಳು: ಉಳ್ಳುದನಾಡೆ ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳುವರ್ (ರತ್ನಾಕ. ೩೨). [ಕೊಳ್ಳಿ$_1$ + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿಹಿಡಿದು ಓಡುವ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವ ದೆವ್ವ, — ಪಿಶಾಚಿ: ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವಗಳದುರೆ ಮರಹೊದರುಗಳು ಒದರೆ (ಅರಳು. ೪೪೮-೧೫); ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವಗಳು ಬಳ್ಳಿಗಟ್ಟುವುವು – ಕರಿನೀರ ಕಂದರದಲ್ಲಿ (ಚಿಂತನ. ೨); ಸುತ್ತುಮುತ್ತು ಭಯ; ಸಂಶಯ ಕೊಳ್ಳಿ ದೆವ್ವ ಕುಣಿದಿವೆ (ನೆಲಮು. ೨೪). [ಕೊಳ್ಳಿ$_1$ + ದೆವ್ವ]

ಕೊಳ್ಳಿಪಿಶಾಚಿ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವ: ಆ ಬೆಳಕು ಕೊಳ್ಳಿಪಿಶಾಚಿ ಯಾಗಿರಬಹುದೆ ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯು ಹುಟ್ಟುವುದು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೩).
[ಕೊಳ್ಳಿ$_1$ + ಪಿಶಾಚಿ]

ಕೊಳ್ಳಿಪುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾದ ಕಡ್ಡಿ: ದಶಕಂಠನ ಕಂಠನಾಳಂ ಗಳಂ ಕೊಳ್ಳಿಪುಳ್ಳಿಯಪ್ಪಿನೆಗಂ ಸದೆದು ಕೊಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨-೧೧).
[ಕೊಳ್ಳಿ$_1$ + ಪುಳ್ಳಿ]

ಕೊಳ್ಳಿಬೀಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. ಗೌರಿಬೀಜ, ಕೊಳ್ಳಿಬೀಜ (ಮೈಔಗಿ. ೪೬-೯೧೦). [ಕೊಳ್ಳಿ$_0$ + ಬೀಜ]

ಕೊಳ್ಳಿವಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕರಿಬಣ್ಣ. ೨. ಕರಿಯಬಣ್ಣದ ಪ್ರಾಣಿ; ಕರಡಿ: ಇಬ್ಬರನಿಬ್ಬರಿಯನೊಡೆದು ಕೊಳ್ಳಿವಣ್ಣನ ಬಣ್ಣಗೆಡಿಸಿದು ದಳ್ಳಿಱಿದುದಾ ಕಾಟವನು . . . ಕೊಳ್ಳದೊಳಗೆಂದುಲಿವ ಬೇಡರ ನೆರವಿ ಸಂಧಿಸಿತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೫). [ಕೊಳ್ಳಿ$_1$ + ಬಣ್ಣ]

ಕೊಳ್ಳಿವಾಲ (ನಾ). ಕರಿಮೈ ಹಾಗು ಬಿಳಿ ಬಾಲವುಳ್ಳ ನಾಯಿ: ಕುಡಿವಾಲನ ಕೊಳ್ಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಿ]ವಾಲನ ಬೆಳ್ಳನ ನಿಡುಗಾಲ ಬಲು ಕುಕ್ಕುರನಾ ಮಡಿಗಿವಿಯುಳಗನ ಬಿಡು ತಡೆ ಹಿಡಿಯೆಂದು ನುಡಿವರು ಬಿಯದರು (ರಾಮಾವಿ. ೧೫-೬೮). [← ತಮಿ. ಕೊಳ್ಳಿವಾಲಿ]

ಕೊಳ್ಳಿವೀಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದರ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ಬೀಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಬೇಗಮನು ವರಮುಂ ಸಾರಲ್ವೇಟ್ಟಿರುಳೊಳ್ ಕೊಳ್ಳಿವಿ[ವೀ]ಸಿಸಿಯುಂ ರವಳಿ ಘೋಷಿಸಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೪೯ವ); ಆ ರಭಸಕ್ಕೆ ರೌದ್ರಮಾಗೆ ಕೊಳ್ಳಿವೀಸಿಸೆ (ಮಹಾನೀ. ೧೧-೧೩೨ವ).
[ಕೊಳ್ಳಿವೀಸು + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಳ್ಳಿವೀಸು (ಕ್ರಿ). (ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದರ ಸಂಕೇತವಾಗಿ) ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ಬೀಸು: ಎರಡುಂ ಬೀಡುಗಳೊಳಂ ಘೋರೆಂದಾರ್ದು ರವಳಿ ಘೋಷಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಿವೀಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೫ವ); ಕೊಳ್ಳೆನೆ ಕೊಳ್ಳಿವೀಸೆ ಪಡೆಯಂದೆರಡುಂ ದಿಗಧೀಶರೋಡಿ ದರ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೨೩); ಕಾದಲರೊರ್ವರೊರ್ವರೊಳಳುರ್ಕೆಯ ನೀಯೆ ನಿಮಿರ್ಕೆ ಸೊರ್ಕನಿಂ ಪೋದಿದ[ದೊಂ]ದು ಮಾಣಿಕದ ಮುದ್ರಿಕೆ ಯೊಪ್ಪದೆ ಕೊಳ್ಳಿವೀಸಿದಂತಾದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೧೭). 'ಕೆಯ್ವೀಸು' ಪರಾ. [ಕೊಳ್ಳಿ$_1$ + ಬೀಸು$_1$]

ಕೊಳ್ಳಿವೆಳಗು (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿಯ ಬೆಳಕು: ಜಳಜಸಖನಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸೆ ಬಳಹೀನರ್ ಕೊಳ್ಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ವ]ವೆಳಗಿನೊಳ್ ಪೆಱುಗುಮವಳ್ (ಜಾತತಿ. ೪-೧೧). [ಕೊಳ್ಳಿ$_1$ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕೊಳ್ಳಿಸು 'ಕೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕೊಳ್ಳಿಹಾಯು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು; ಕರಿಕಾಗು; ನಿಸ್ಸಾರವಾಗು (?): ಅರಿಷಿಣವನ್ನು ಹಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೆ ಕೊಳ್ಳಿಹಾಯುವವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೪೯).
[ಕೊಳ್ಳಿ$_1$ + ಹಾಯು (< ಪಾಯ್$_1$)]

ಕೊಳ್ಳಿಹೇದೆ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವ: ಕೊಳ್ಳಿಹೇದೆಗಳೆನಲ್ ಸುಡಿಸಿದರ್ ಬಳಿಕವಳ ಮಿಳ್ಳಿಸುವ ಬಾಳ್ದಲೆಯ ಪೊಳ್ತ ಬಳಿವಿಡಿದೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೬೯-೩೭೮). [ಕೊಳ್ಳಿ$_1$ + ಹೇದೆ]

ಕೊಳ್ಳು$_1$ 'ಕೊಳ್$_1$' ನೋ.

ಕೊಳ್ಳು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ; ಹುರುಳಿ: "ಆಲಸಂದೆ ರಾಜಮಾಷಂ ಕುಳುತ್ಥಕಂ ಕೊಳ್ಳು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೧೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಳ್; ಮಲ. ಕೊಳ್ಳು; ತುಳು. ಕುಡು; ಪರ್ಜಿ. ಕೊಳ್]

ಕೊಳ್ಳುಕೊಡುಹ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಾಗು ಕೊಡುವುದು; ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯ: "ಕ್ರಯಂ ವಿಕ್ರಯಂ ಕೊಳ್ಳುಕೊಡುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೨). [ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$) + ಕೊಡುಹ]

ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆ 'ಕೊಳ್ಕೊಡೆ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಸುಲಿಗೆ; ಸೂರೆ; ಲೂಟಿ: ಕೆಮ್ಮಗೆ ಕೊಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಳಿ]ಯ ಮನ್ನೆಯರಂ ಪೊಗಲ್ಬಂದಡೆ (ಸಮಪ. ೮-೩೪); ದೊರೆಗಳನು ಧಟ್ಟಿಸಿ ಸೆಳೆದು ಬಹು ಧನವ ಭಾರಣೆಯ ಮುಂಗುಡಿಯ ಕೊಳ್ಳಿಗಳೋರಣಿಸಿ ತುದಿಗೇಱೆ ಸಿದ್ಧರ ಚಾರಣರ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಮುತ್ತಿದರು ಮನ್ನಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೬೧); ಕೊಳ್ಳಿನಾಯಕ ಒಂದು ಕೋಟಿ ಕೆಡಹದ ಮುನ್ನ (ವಾದಿಕೀ. ೧೩೬-೧೩); ಕೊಳ್ಳಿಗೆ ಆಸೆಪಡುವ ಹಲವು ನಾಯಕರನ್ನು ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಕೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೩). ೨. ಕೊಳ್ಳಿಹೊಡೆದ ವಸ್ತು; ಸುಲಿಗೆಯ ದ್ರವ್ಯ: ಹೋಗಿ ತನ್ನ ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಂದೇ ತರುವನು (ಮುಂಗಾಮು. ೫೪); ಕೊಳ್ಳಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಊರ ಹೊರಗೆ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಜಾವದ ಕೋಳಿಯು ಕೂಗಿತ್ತು (ಪಂಚಾಮೃ. ೩೫); ಕೊಳ್ಳಿಯವರು ಕೊಳ್ಳಿಗತ್ತರು ಸೂರೆಯವರು ಸೂರೆಗತ್ತರು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಳ್ಳೈ; ಮಲ. ಕೊಳ್ಳ; ತೆಲು. ಕೊಲ್ಲ]

ಕೊಳ್ಳಿಗ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆಗಾರ; ಲೂಟಿಗಾರ; ದರೋಡೆಖೋರ: ಮಂಡಳಿಕರೂರುಗಳ ಬಿಟ್ಟೋಡಿದವರು ಕೊಳ್ಳಿಗರ ಕಾಲ್ದುಳಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮನ್ನೆಯರಾಂಪರೇ ಚತುರಂಗ ಪದಹತಿಗೆ] (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೩); ಜಳ್ಳುಗರ ಜಾಳುಗರ ಕೂಟದ ಕೊಳ್ಳಿಗರ ಕೊಂದುಬ್ಬುಗಿಚ್ಚಿನ ಕೊಳ್ಳಿಗಿದೆಲಾ ಕಲ್ಪದಂಭೋರಾಶಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೩೪).

[ಕೊಳ್ಳಿ + -ಗ$_3$]

ಕೊಳ್ಳಿಗಾರ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಳಿಗ: (ಕಿ).

[ಕೊಳ್ಳಿ + -ಕಾರ$_1$ (<-ಕಾಱ)]

ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡು; ಸೂರೆಗೊಳ್ಳು; ಲೂಟಿ ಮಾಡು: ಕಳ್ಳರ್ ಪಟಿಪೊಡವೆಗಳಂ ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳುತ್ತಿರೆಯುಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೬೬). [ಕೊಳ್ಳಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳ್ಳಿಬಾಕ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು: ಈಗ ಶಿವಾಜಿಯು ಕಡೆಯ ಕೊಳ್ಳಿಬಾಕರ ಕೈಗೆ ಬೀಳದಂತೆ ಕೋಶಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ (ಭಾರವೀ. ೧೪೪). [ಕೊಳ್ಳಿ + ಬಾಕ]

ಕೊಳ್ಳಿಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳ್: ಅರ್ಯನೆನಗೆ ಒಂದೆ ಬೇಕು ತುಳಿಯಬೇಕು ಕೊಳ್ಳಿಹೊಡೆದ ವಿಧಿಯನು (ಆರ್ಯಕ. ೧೧೨); ಅವನ ಸೈನ್ಯ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಿಹೊಡೆಯಿತು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೧೮೫); ಕಾಡು ಬೆಟ್ಟ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಸಂದರ್ಭ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ದಾರಿಕಾರರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳಿಹೊಡೆಯುತ್ತ ಜೀವನಸಾಗಿಸಿದ್ದರು (ಆಶ್ರಮು. ೫೦); ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ ಕೊಳ್ಳಿಹೊಡೆಯುವ ಕಾಲ (ಪುಟ್ಟರ. ೨೮).

[ಕೊಳ್ಳಿ + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಕೊಳ್ಳಿಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಸೂರೆಹೋಗು; ಸುಲಿಗೆಯಾಗು; ಲೂಟಿಯಾಗು: ನಿನ್ನನ್ನು ಕಂಡಮಾತ್ರದಿಂದಲೆ ಮನ್ಮಥಬಾಣಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಕೊಳ್ಳಿಹೋಯಿತು (ಕೃವಾಅ. ೧೫೪); ದುಡ್ಡೇನು ಕೊಳ್ಳಿ ಹೋಗುತ್ತಿದೆಯೇ ನಿಮಗೆ? (ಮಹಾಗ. ೩೫೪); ವಿಶ್ವಾಸ ಕೊಳ್ಳಿ ಹೋಗೋದು ಅಪ್ಪರಲ್ಲೇ ಇದೆ (ಚಂದತೋ. ೧೬೧).

[ಕೊಳ್ಳಿ + ಹೋಗು$_1$ (< ಪೋಗು$_1$)]

ಕೊಱಂಡು, ಕೊರಡು$_1$, ಕೊಱಡು (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿದ ಮರದ ತುಂಡು; ಮೋಟುಮರ; ದಿಮ್ಮಿ: ಸುೞಿಗಾಳಿಗೆ ಸುೞಿಯೆ ನೆಗೆದು ಪಾಱುವ ತಱಗೆಲೆಯ ತುಱುಗಲಂ ಕಿಱುವಕ್ಕಿವಿಂಡೆಂದು ಕೊಱಂಡುಗಳಂ ಮಡು ಮಿಡಿವಿಲ್ಲೊಳಿಸಲೆಸಗಿ ಮಱುಗುವ ತುಱುಗಾವ ಕಿಱುಕುಳದ ಕೆಳೆಯರುವಮಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪).

ಕೊರಡು$_1$: ೧. ಬುದ್ಧಿಯು ಮರದ ಕೊರಡಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ.೬); ನಿಜಕ್ಕೂ ಆಗ ನನ್ನ ಹೃದಯ ಕೊರಡಿನಂತೆ ಚೇತನಶೂನ್ಯವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು (ಬಾಣಅ. ೬೧); ನರಡು ಮನುಷ್ಯ ಕೊರಡಿಗೆ ಸಮಾನ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣುಹೆಂಟೆಗಳನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಸಾಧನ; ಹಲುಬೆ: ಆ ಮಕ್ಕಿ ಗದ್ದೆಯೂ ಉತ್ತು, ಕೊರಡು ಹೊಡೆದು ನೀರು ಕಟ್ಟಿ ಸಸಿ ನೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೭೫೩). ೩. (ಅಲಂ) ನೀರಸ; ಅರಸಿಕ: ಎಷ್ಟು ದಿನ ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಕೊರಡಾಗಿರುತ್ತಾನಂತೆ ಅವನು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೩೦). **ಕೊಱಡು**: ೧. "ಕೊಱಡೆಂದು ಸ್ಥಾಣುವಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೮); ನಟ್ಟಿರ್ದ ಕೊಱಡಂ ಕಿೞ್ತು ಕಳೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೧೧); ನೀನೊಲಿದರೆ ಕೊಱಡು ಕೊನರುವುದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೬); ಮುಱುಡಿರ್ದೊಂದಾಲದ ಕೊಱಡಂ ತಂದು ನಟ್ಟು (ಬಂಹರಿ. ೧೪-೯೯); ಎಡೆಯಣ ಬಡವುಗಳಂ ಗಡ ಕಿಡಿಸುವುದಂ ಮಾಣ್ದು ಕೆಱೆಯನಗಳ್ವಡೆ ಕೊಱಡಂ ಕಡಿಯಲ್ವೇಱ್ಕುಮೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೯೬); ಕೊಱಡು ಕೊನರಿ ನಿಮಿರ್ದವೋಲ್ (ಬಸಪು. ೩೮-೪೦); ಕೊಱಡು ಸುರತರುವಾಯ್ತು ಬಱಡು ನೆರೆ ಹಯನಾಯ್ತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೫). ೨. "ಲೋಪ್ಪಭೇದಂ ಕೊಱಡು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯-೧). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಹರಿಗೆ ಕೊಱಡು ಸಬಳಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಿಂಕರರು ಹೋರಿದರೆ ನೋಡಿದರು (ಭರಚ. ೬೩-೬೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱಡು; ತುಳು. ಕೊರಡು; ತೆಲು. ಕೊಱಡು]

ಕೊಱಂತೆ, ಕೊರತೆ, ಕೊಱತೆ (ನಾ). ೧. ಅರೆಕೊರೆ; ಕಡಮೆ; ನ್ಯೂನತೆ: ಒಱಂತೆ, ಕೊಱಂತೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಕರ ನುಡಿಯಿಂ ಕೊಱಂತೆ ಕೃತಿಗಪ್ಪುದೆ (ಹಮ್ಮಿರ. ೧-೧೯). **ಕೊರತೆ**: ೧. ಹಣದ ಕೊರತೆಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಎರಡೂ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಒಪ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ವೈದ್ಯರಾ. ೬೯). ೨. ಕುಂದು; ದೋಷ; ಕಳಂಕ: ಆದರಿಂದ ಅವನ ಘನತೆಗೇನೂ ಕೊರತೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ಆರ್ಯಕ. ೧೭); ಇದರಿಂದ ಅವಳ ರೂಪಕ್ಕೆ ಲವಲೇಶವೂ ಕೊರತೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣಅ. ೩೫). **ಕೊಱತೆ**: ೧. ಕೊಱತೆ ಸಜ್ಜನವೃತ್ತಿಯೊಳೆಗ್ಗು ಶೀಲದೊಳ್ ಕಾಣಲೆಬಾರದು (ಎಇ. XVI, ೬೧-೨೨; 1081); ಎಲೆ ಮರುಳೆ ಭಾವಿಪೊಡೆನ್ನೊಳಾವ ಕೊಱತೆಯಾಗಿರ್ದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೦೭); ಕೆಸಱ ಕೊಱತೆಗೆ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಕೊಳುವಂತೆ ಸುಣ್ಣದ ಕೊಱತೆಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ಬಳಸುವಂತೆ (ಆದರ. ೧೪೮-೨). ೨. ಕೊಟ್ಟೆಡೆಯೊಳು ಕೊಱತೆಯ ತಂದ ಬಾಲಕಿ ಇಷ್ಟೆಯೆ ನಮಗಿವಳಿನ್ನು ದುಷ್ಟೆಯ ನೊಳಕೊಳಬೇಡ (ಅಂಜಚ. ೧-೯೪); ಆವ ಶರದಲಿ ಕೊಱತೆ ನಿನ್ನವರಾವ ಬಲದಲಿ ಕುಂದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೫೬); ಪುಳಿವಿಡಿದು ರಸವನೆ ಕಿಡಿಸಿದೊಡೆ ಕಱೆದ ಸುರಭಿಗಪ್ಪುದೆ ಕೊಱತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೭); ಇದಱೊಳೆತ್ತಾನುಮೊಂದು ಬಱಿಯೊಳಲಂಕಾರಮಿಲ್ಲದೊಡಂ ಕೊಱತೆಯಿಲ್ಲ (ಅಪ್ರತಿ. ೪-೨೧).

[< ಕೊಱ$_3$ + -ತೆ$_1$. / ಮಲ. ಕುಱುತು, ಕುಱಯತು; ತುಳು. ಕೊರತಿ, ಕೊರತೆ; ತೆಲು. ಕೊಱತ]

ಕೊಱಕು (ಕ್ರಿ).= ಕುಱುಂಕು: (ಕಿ). 'ಕೊರಕು' ಪರಾ. [< ಕುಱುಂಕು]

ಕೊಱಚ (ನಾ). ನಿಂದಕ; ದೂಷಕ; ಕೀಳುಮಾತನಾಡುವವನು: "ಹಗರಣಿಗ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೯೮). [ಕೊಱಚು$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕೊಱಚಾಟ, ಕೊರಚಾಟ, ಕೊರಸಾಟ (ನಾ). ಚುಚ್ಚುಮಾತು; ಅಣಕದ ನುಡಿ; ಬೈಗುಳು: "ತೆಗಳ್, ಪಳಿ, ಚುನ್ನಂ, ಕೊಱಚಾಟಂ, ಏಳಿದಂ, ಅಣಕಂ - ಈ ೬ ನಿಂದೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೩-೨೫೬);

"ಅಣಕಕ್ಕೆ ಕೊಱಚಾಟ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೯); "ಅಣಕಮೇೞಿದಂ ಕೊಱಚಾಟಂ" (ಕವಿಕಂ.೧೨೨); ಎನಸುಂ ಭಾವಭವನ ಕೊಱಚಾಟಮುದಾವರಿಸಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೨೨); ಬಿಱುನುಡಿ ಮೂದಲೆ ಕಟಕಿ ಹುರುಡು ಹುಸಿ ಕೊಱಚಾಟ ಹೋರಟೆ ಕಲಹ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೬೯); ನಾನಾಪರಿಯ ಕೊಱಚಾಟದ ತಪವನು ಕೆಡಿಸಲನುಗೈವ ದುರುಳ ಕಾಮಾದಿಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೮-೧೭); ಕಿಸುಕುಳವು ಕೊಱಚಾಟ ವಿಷಮ ವಿಗಡವು ಕರುಬು (ಸುಸಾರ. ೧೨-೧). **ಕೊರಚಾಟೆ**: ಪರರ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಸೈರಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯವರ ಕೊರಚಾಟಕಂ ಮರುಗುವುದು ನಿನಗೆ ಧರ್ಮವೇ (ಮಲ್ಲಚ. ೧೦-೩೮). **ಕೊರಸಾಟೆ**: "ಕೊರಸಾಟ – ಉಪಹಾಸ, ನಕಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೩). [ಕೊಱಚು$_1$ + ಆಟ]

ಕೊಱಚಾಡು, ಕೊರಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚುಚ್ಚುಮಾತನಾಡು; ಅಣಕವಾಡು; ಬೈಯು: "ಕೊಱಚಾಡು (ಕೊಱಚು + ಆಡು) = ಮರ್ಮೋದ್ಘಾಟನ ವಚನೇ (ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಹಾಕು)" (ಶಮಧಾ); ಆತನನಾಕೆಗಳ್ ಕಾಡಿ ಕೊಱಚಾಡಿ ಕಳೆದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೬ ವ); ಧನದನವನೆಂದು ಕೊಱಚಾಡುವ ಕಾಡುವ ತಂಮ ಕಾಂಚನನಿಚಯಂಗಳಿಂ ಮಣಿಗಣಂಗಳ ರಾಸಿಗಳಿಂ . . . ತೋರ್ಪ್ಪ ನಚ್ಚಿನ ಪರದರ್ಕ್ಕಳಿಂ (ಕಇ. V ೨೧-೯; 1125); ಇಂದೆಮ್ಮ ನೀಂ ಕೊಱಚಾಡಲೆಂದು ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟೆ, (ಹಚಕಾ. ೮-೫); ಕೂಳಂ ಕೊಱಚಾಡೆ ನೀನೊಂದಾಡುವುದೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೨೩). ೨. ಕಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು; ಪೀಡಿಸು: ನನೆಕೊನೆವೋಗಿ ಮಾಯೆ ಕೊಱಚಾಡದೆ ಮಾಣ್ಬುದೆ (ಪಂಪಾಶ. ೭೮); ಈಯರಲ್ಗಳಂಬಿನ ತೆಱದಿಂ ಮದೀಯ ತನುವಂ ಕೊಱಚಾಡಿದವು (ನಳಚಂ. ೪೦೬); ಅಂಗಜನು ಕೊಱಚಾಡದಿರನು (ಸೌಂದಪು. ೮-೫೬); ಭ್ರಷ್ಟೆ ಈತನ ಸಂಗಮಂ ಬಿಡು ಬಿಡುಯೆಂದು . . . ಆರ್ಭಟಿಸಿ ಕೊಱಚಾಡೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೫೨). **ಕೊರಚಾಡು**: ೧. ಒಸಗೆಗಳ ಚೆಲ್ಲಾಡಿ ಕಣ್ಮುರಿದು ಕಾಡಿ ನಸುನಗೆಯ ಕೊರಚಾಡಿ ತೀಡಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೫-೨೬೩); "ಇನ್ನಾರಿಗೆ? ದೇವರಿಗೆ" ಎಂದು ಬಂಡಿಗಾರ ಕೊರಚಾಡಿದನು (ಪುಸರು.೫೪೯). [ಕೊಱಚು$_2$+ಆಡು$_1$]

ಕೊಱಚು$_1$, ಕೊರಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚುಚ್ಚುಮಾತಿನಿಂದ ಅಣಕಿಸು; ಮೂದಲಿಸು: ತಮ್ಮಂಗಸುಖದ ಸಲುವಾಗಿ ಹಂಪೆಯ ಕಂಗಳರ ಹಾಗೆ ಕೂಗುತ್ತ ಕೊಱಚುತ್ತ ಅಱಚುತ್ತ ಸತಿಸುತರೊಳಗೆ ಹೊಡೆದಾಡುತಿಪ್ಪರು (ವಚಸಂ. ೩೨೦-೧೦೬). ೨. ಕಿರಿಚು; ಚೀರು: ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ ಮೊಱೆಯೊ ಮೊಱೆಯೊಯೆನುತಾನು ಕೊಱಚಿದೊಡೆನ್ನನು ಬಿಟ್ಟೋಡಿದನಾ ದುರುದುಂಬಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯-೧೮); ಕೊಱಚಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದಾಲಿ ಕೊರಳಂ ಕೊಱೆದು ತಿನುವಂ ಖಡ್ಗದಿಂದಂ ತಱಿದೊಟ್ಟೆ ಭೂತಗಣಗಳಿಗೆಲ್ಲ ದೆಸೆಯಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೩-೬೩). **ಕೊರಚು**: ೧. ಮುಂಚೆ ನಗೆಯೊಳಗೆಂದ ಮಾತುಗಳ ನೆನಪಿಟ್ಟು ಮುಗಿಲಿನೊಳಗಿಂದು ಬಂದು ಮಿಂಚುಗಳ ಬಳಗ ಕಣ್ಣೆವುಟ ಕೊರಚುವುದೆನ್ನ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೫-೫).

ಕೊಱಚು$_2$ (ನಾ). ಚುಚ್ಚುಮಾತು; ಅಣಕ; ಮೂದಲಿಕೆ. 'ಕೊಱಚಾಡು' ಪರಾ. [< ಕೊಱಚು$_1$]

ಕೊಱಟ್ಟೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೃಷ್ಣಕುಳೀನ ಕೊಱಟ್ಟೂರ ವಾಸ್ತವ್ಯ ಭಾರದ್ವಾಜಸಗೋತ್ರಾ ಭ್ಯಾವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೨, ೨-೩೨; 550). [? + ಊರ್]

ಕೊಱಡು 'ಕೊಱಂಡು' ನೋ.

ಕೊಱಡುಗಿಱು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಡು ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸು; ಮರದ ತುಂಡೆಂದು ತಿಳಿ: ಮೆಯ್ಮಲವೇಱಿದ ತಪಸಿಯನೆ ಕೊಱಡುಗೆತ್ತವಯವದಿಂ ಮಾಱುದ್ದಿಕೊಳ್ವ ಮಱಿಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೮-೬೪). [ಕೊಱಡು (< ಕೊಱಂಡು) + ಗಿಱು$_1$]

ಕೊಱಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊರಡು ಹೊಡೆ; ಹಲುಬೆ ಹೊಡೆ: ಮೇಲೇಱ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ಲಲೆದ] ಮುಗಿಲ ಹೇಱ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊದಱ]ನ ಮಾಲೆಗಳಂ ನೆಗೆದು [ಪಾಠಾಂ. ದ] ಕೊ ಱ ಡು ಗೊಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊ] ಡವೊಲೆತ್ತಂ ಸಾಲಿಟ್ಟು ವೆರಲವಟ್ಟಿಯೊಳಾಲಿವರಲ್ವೆರಸು ಕೋರವನಿಮುಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್]ಗಾರೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೯-೮; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೬೫ ನೋ). ೨. ಮರಗಟ್ಟು; ಜಡ್ಡುಗಟ್ಟು: ಕಂಟಣಿಪಿನಮಲರಿಸಿದಂ ಕುಂಟಣಿಯರ ಕೊಱಡುಗೊಂಡ ಮನಮುಂ ಮದನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೪೮). [ಕೊಱಡು (< ಕೊಱಂಡು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಱಡೇಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೊರಡುಗೊಳ್ ೨: ಸಂದ ಪಂಚಪದ ಮಂತ್ರಂಗಳಂ ಪಠಿಸುತ್ತ ವಂದ ನಾಲಗೆ ಕೊಱಡೇಱೆ. . . ತನುವಂ ತೊಱೆದಂ ಮುನೀಶ್ವರಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮-೨೯). [ಕೊಱಡು (< ಕೊಱಂಡು) + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೊಱತಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯಿಸಿಕೊಂಡವಳು; ಕೊಯ್ಸಿಕೊಂಡವಳು. 'ಮೂಕೊಱತಿ' ಪರಾ. [< ಕೊಱೆತ + -ಇ$_2$]

ಕೊಱತೆ 'ಕೊಱಂತೆ' ನೋ.

ಕೊಱಪೊಟಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಾಸಿಯರ್ಗ್ಗೆ ಕೊಱಪೊಟಿಲೋಳು ಕರಿಯ ನೆಲಂ ಮತ್ತರ್ಳ (ಕಇಆ. ೪೯-೫-೪೧;973). [ಕೊಱ$_0$ + ಪೊಟಿಲು (< ಪೊಟಿಲ್)]

ಕೊಱಮ 'ಕೊಱವ$_1$' ನೋ.

ಕೊಱಲಗುಂದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಗೆವರ ಭೀಮಂ[ಸು]ಭಟರಂಕರಾಮಂ ಮುಳುಗುನ್ದ ವಿದ್ಯಾಧರಂ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ . . . ಶ್ರೀಮನ್ಮುಳುಗುನ್ದ ಪ(ಂ)ನೆರಡಱ ಮನ್ನೆಯಂ ಕೊಱಲಗುನ್ದಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೭-೧೧; 995); ಪಗೆ[ವ]ರ ಭೀಮಂ ಶ್ರೀಮತ್ಕೊಱಲಗುನ್ದಂ ಪುರಸ್ಸರಮಾಗೆ ತನ್ನಂದನಂ . . . ಶ್ರೀ ಸಿನ್ದರಸಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೫-೨೧; 1029). [?]

ಕೊಱಲೆ, ಕೊರಲೆ, ಕೊರ್ಲೆ (ನಾ). ಸಾಮೆಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: "ಸೃಗ್ವತಿ ಕೊಱಲೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ.೩೩-೮) **ಕೊರಲೆ**: ಬರಗು, ನವಣೆ, ಹಾರಕ, ಸಾಮೆ, ಸಜ್ಜೆ, ಕೊರಲೆ (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೯). **ಕೊರ್ಲೆ**: "ಗಮ್ಮತ್- ಕೊರ್ಲೇಕಾಳು ಅಂದರೆ ನವಣೇಕಾಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ೧೩೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುರಲ್; ತೆಲು. ಕೊಱ್ರಾಲು; ಪರ್ಜಿ. ಕೊಯ್ಲ; ಕುಇ. ಕ್ವೆರಿ]

ಕೊಱವ$_1$, ಕೊರಬ, ಕೊರಬು, ಕೊರಮ, ಕೊರವ$_2$, ಕೊರವೆ, ಕೊಱಮ (ನಾ). ೧. ಚಾಪೆ, ಬುಟ್ಟಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾರುವ ಹಾಗೂ ಕಣಿ ಹೇಳುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜನ; ಕೊರಚ. 'ಕೊಱವಿ' ಪರಾ. **ಕೊರಬ**: ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟವನು; ಕೆಡುಕ: ನನ್ನಂಥ ಕೊರಬನಿಗೆ 'ಮುಂಡೆಮಾರಿ' ಸಹ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೫); ನನ್ನಂಥ ಕೊರಬನಿಗೆ ಏನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೭೨). **ಕೊರಬು**: ೧. ಕೊರಬುಜನರು ಹಿಂಡು ಹಿಂಡಾಗಿ ಕೂಡಿದ್ದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೮). **ಕೊರಮ**: ೧. ಮತ್ತೆ ಮುತ್ತಿನ ಕೊರಮ ಗೂಡೆಯ ನೆತ್ತಿಯಲಿ ಹರಿಪೊತ್ತು ಮೆರೆದನು (ಅರ್ಜುವಿ. ೧೭-೨೮); ಕೊರಮರು ಬರುತಾರೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೪೩). ೩. (ಆಲಂ) ಆಷಾಢಭೂತಿ; ಘಾಟಿ: ಕಳ್ಳಕೊರಮ ಅವನನ್ನು ನಂಬಬಾರದು (ರೂಢಿ). **ಕೊರವ$_2$**: ೧. ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆಯ ಹೊಂದಿದ ಕೊರವರ ಕನಕನ ತೋಟ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೧೮-೭; 1545); ಕತ್ತ್ರಿಗಳು – ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯವರು ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಒಡ್ಡರು, ಡೊಂಬರು, ಕೊರವರು . . . ಕಟ್ಟುವರು (ಕಭಾಗ. ೫೮); ಇಬ್ಬರೆಂಡರನಾದ ಏಡಿಯ ಮುಳ್ಳಾದ ಕೋಡಗನಾದ ಕೊರವಾದ (ಗರತಿ. ೬೬).

ಕೊರವೆ : ೧. ವಿಚಾರವರಿಯದೆ, ಸಕ್ಕಿದ್ದು ಬದುಕಿದ್ದು ಕೂಡ ತಿಂಬು ವಂಥ ಕುರುಬರು . . . ಕೊರವೆಯರು ಮುಂತಾದವರು ಮಧ್ಯಮರು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೭೨). **ಕೊಱಮ** : ೧. ಘೊಳ್ಳನೆಲ್ಲರ ನಗಿಸುವ ಕೊಱಮರ ವೇಷದಲ್ಲಿ ನರ್ತಿಸಿದೆವೆ ನಾವು (ಭರಚ. ೧೪–೫೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱವ ; ತೆಲು. ಕೊಱವ]

ಕೊಱವ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿ (?): ಮರೆ ಮೂಗುರಿ ಕೂರಂಗಿಯುಳಿಲು ಬೆಕ್ಕರಲೆ ಕೊಱವ ಮುಸು ಸಾರಗ ಸೀರುಡುವೆಕ್ಕಲ ಕಪಿ ಪಂದಿ (ಜಯುಕಾ. ೧೫–೨೯). [?]

ಕೊಱವಂಜಿ, ಕುರುವಂಜಿ, ಕೊರವಂಜಿ, ಕೊಱವಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ಕೊರವರ ಹೆಂಗಸು ; ಕಣಿ ಹೇಳುವವಳು : ಕೊಱವಂಜಿ ಕಟ್ಟಣೆ ಯನು ಕೇಳಿಸಿದರು ಸೈವೆಜಗಾಗಿ ಸಭೆ ನಿಲುವಂತೆ (ಭರಚ. ೧೨–೯೦); ಬಱಿದಱಿದೆನಂಬನಱಿತಂ ಕುಱುಬನಕೊಱವಂಜಿಯುಱಿತದಂತವನಱಿತಂ (ನೀತಿಸಾ. ೨೫೬). **ಕುರುವಂಜಿ** : ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಟ್ಯ : ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಗಳಿದ್ದವು : ಸದಿರ್, ಭಾಗವತಮೇಳ ಮತ್ತು ಕುರುವಂಜಿ ನೃತ್ಯನಾಟಕ (ಭಾರದ. ೫೫೫). **ಕೊರವಂಜಿ** : ೧. ಕರಿವರದ ಕೃಷ್ಣ ಮಾನಿನಿಯ ಮನ ತಿಳಿವುದಕೆ ಧರಿಸಿದನು ಕೊರವಂಜಿ ರೂಪವಾಕ್ಷಣದಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೫೩) ; ಜೋಗಿಯ ವೇಷ ಕೊರವಂಜಿಯ ವೇಷಗಳೂ ದಾಸಯ್ಯನ ವೇಷವೂ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೮). **ಕೊಱವಜ್ಜಿ** : ೧. ಅಂತೆ ಕೊಱವಜ್ಜಿಯ ರೂಪುಗೊಂಡಿರ್ದರುಂ ನಿಮ್ಮಱಿತಂಬೇಟ್ವೆ ಮೆನುತಂ (ಬಂಹರಿ. ೯–೬೬ ವ); ಕೊಱವಜ್ಜಿಯ ವೇಷಮಂ ಕುಮಾರಿಯ ಸಮಿಪಕ್ಕೆ ಕಳಿಪುವುದುಂ (ಮಹಾನೇ. ೮–೨೮ ವ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಱವಞ್ಞಿ; ತುಳು. ಕೊರವಾಜಿ; ತೆಲು. ಕೊರವಂಜಿ]

ಕೊಱವಜ್ಜಿ 'ಕೊಱವಂಜಿ' ನೋ.

ಕೊಱವಡಿ 'ಕೊಱವಾಡಿ' ನೋ.

ಕೊಱವಣೆಯಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಱವಣೆಯಿಗ ನಾಗಪಾರಯ್ಯಂ ಬೆಳ್ಳತ್ತದ ಗಾವುಣ್ಡಂ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೧–೧ ; 930). [?]

ಕೊಱವತಿ, ಕೊರ್ವಾತಿ (ನಾ).=ಕೊಱವಂಜಿ: (ಕ). **ಕೊರ್ವಾತಿ** : ಕೋಳೀಯ ತಿನ್ನೋ ಕೊರ್ವಾತಿ ಮನೆಗೋಗೀ ಕಂದಣ್ಣನಾಣೇ ಇಡಬಹುದೇ (ಹುಟ್ಟಹ. ೯೨). [ಕೊಱವ$_1$ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಱವಾಡಿ, ಕೊಱವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ನೈರಿತ್ಯ ಕೊಱವಾಡಿಯ ಮಂಗಲುರ ಹಲುಹಾಡಿಯ ಏವ ತ್ರಿಗ್ರಾಮಾ ತ್ರಿಸನ್ಧಿ ಸೀಮಾ ತು (ಇಆ. VIII, ೯೫ ; 444 ಕೃಶಾ). **ಕೊಱವಡಿ** : ಪಡುವ ಮನೆಯ ಹತ್ವಾರನೂ ನ(ಂ)ಮ್ಮ ಅರಮನೆಗೆ ತೆಱುವ ಕೊಱವಡಿಯ ಅಧಿವಾಸದ ಒಳಗೆ ತಂನ ಹದಿ ಮೊದಲು ಅಪ್ಪಣೆಯ ಬಗೆಯಿಂ ಕಾಟ ಗ. ೪೫ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೧–೧೬ ; 1467). [?]

ಕೊಱವಿ, ಕೊರಮಿ, ಕೊರವಿ (ನಾ). ೧. = ಕೊಱವಂಜಿ ೧ : ಕೊಱವಿಯರ ರೂಪಿನಿಂದವರಱಿತಂ ಪೇಟ್ಡಪೆನೆನುತ್ತುಮೆಟ್ಟರೆ (ನೇಮಿಪು. ೮–೫೨); ಅಱಿವಿನ ಬಗೆಯಾವುದೆ ಕೊಱವಿ (ಶಿವಗೀ. ೭೯೭ ವ); ತುಱುಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲಾ ಪುರವರವೆಲ್ಲ ಕೊಱವಿಯರಂದವ ಧರಿಸಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧–೫೨); ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾ ಕೂಸು ತಲೆಯಲಿ ಪೊತ್ತ ಗೂಡೆ[ಯು]ವುಲಿನ ವಸನದ ಸುತ್ತುಡಿಗೆ ತಲೆ ಜುಂಜು ಸೊಗಯಿಸೆ ಕೊಱವಿಯಾಂ ಬಂದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯–೨೧). **ಕೊರಮಿ** : ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಡುಕಿ ; ದುಷ್ಟೆ : ಈ ಕಣವೆ ಕೆಳಗಿನ ಕೊರಮಿಾನೇ ಎಗರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರ ಬೆ಼ಳು (ನಡೆದಾ. I, ೫೧೩). **ಕೊರವಿ** : ಕೂಳಿಗೆ ಬಂದ ಕೊರವ್ಯೆಲ್ಲ ನಾನು ನಾ ಹೇಳಬಂದೆ (ಜಿದಾವ. ೧೪–೧೧) ; ಹಾಡುತ್ತ ಬರುವ ಕೊರವೀಯ ಕಂಡರೆ ಹಾದೀಯ ಬಿಟ್ಟು ಮರೆಯಾಗು (ಹಳ್ಳಿಯು. ೮೧) ; ಎದ್ದಾಳೊ ಕೊರವಿ ನದಿಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋದಾಳೋ ಕೊರವಿ (ಜಗೀತ. ೬೫). [ಕೊಱವ$_1$ + –ಇ$_2$]

ಕೊಱವಿತಿ (ನಾ). = ಕೊಱವಂಜಿ : (ಕ). 'ಕೊರವಿತಿ' ಪರಾ.

[ಕೊಱವ + –ಇತಿ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಱಿ 'ಕೊಱೆ$_2$' ನೋ.

ಕೊಱಿಕುಂದ, ಕೊರಿಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ಕೊಱಿಕುನ್ದ ವಿಷಯೇ ಪೆಣ್ಣಊರ್ನ್ನಾಮಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೩೧–೪೫ ; 610) ; ಶ್ರೀಮತ್ ಬಿನಯಾದಿತ್ಯರಸರ್ ಕೊಱಿಕುನ್ದಾಳ್ಕೆ ಮೂನೂಱು ಆಳುತ್ತಿಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೧೨–೧೩ ; 700). **ಕೊರಿಕುಂದ** : ಕೊರಿಕುಂದ ಭಾಗೇ ಪುಲ್ಲಿಪೂರನ್ನಾಮಗ್ರಾಮೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧–೨೫ ; 570). [?]

ಕೊಱಿಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಱಿಯರ ಮಗಮ್ಬಾಣಗಾವುಣ್ಡನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೯೨–೧ ; ?). [?]

ಕೊಱುಗೊಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕೊಱುಗೊಳಿ ಬಸಲೆ ದೊಗ್ಗಳೆ ಹೆಗ್ಗೊಳಿಯು ಆರೆ ಹೀರೆ ತೊಂಡೆಯ ಕಾಯಿ (ದ್ವಾದಶಾ. ೩೪–೭೭೮). [?]

ಕೊಱೆ$_1$, ಕೊರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಯ್ಯು ; ಕತ್ತರಿಸು ; ಛೇದಿಸು : "ಕೊಱೆ– ಖಂಡನೇ, ಧಾನ್ಯಭೇದೇ ಚ (ಹಾರಕ)" (ಶಮಧಾ); ನಡುವಂ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಱೆ ಕುತ್ತಿ ಕುರುಳ್ಗಳಂ ತೆಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭–೧೦) ; ಕಿರೀಟಿಯ ಕಿರೀಟಮಂ ಕೊಱೆದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೧) ; ಕೊಱೆ ಕೊಱೆ ಸೀಳ್ಸೀಳೆನುತ್ತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೧) ; ಸಂದಿ ಸಂದಿಯಂ ಪರ ಸಿಂದಂ ತಱಯೆನೆ ಗರಗಸದಿಂದಂ ಕೊಱೆಯೆನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೧೩); ನಿನ್ನ ಕೋಡ ಕೊಱೆಯದೆ ಬಱಿದೆ ಬಿಟ್ಟಪೆನೆ (ಹಚಕಾ. ೮–೨೧) ; ಪರಘಾಯವನು ವಂಚಿಸಿ ಭಟರ ಕೊಱೆದೆತ್ತುವರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪೩) ; ಸುರಿದ ಕರುಳ, ಒಱೆದ ಬಸೆಯ, ಕೊಱೆದ ಸುಂಟಿಗೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೧–೧೬). ೨. ತೂತುಮಾಡು ; ರಂಧ್ರಬೀಳಿಸು : ಹಾವು ಕನ್ನವ ಕೊಱೆದು ಬದುಕುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೯–೭೨) ; ವಜ್ರ ದುಂಬಿಗಳು ಹೆಬ್ಬಿದಿರನು ಕೊಱೆವೊಡೆ (ಮೋಹತ. ೬೫–೪೦) ; ಜರಿವ ಜಲ ತಡೆದಿರ್ದ್ದ ಗಿರಿಯನೇ ಕೊಱೆಯಿತ್ತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೨೭) ; ಗರುಡನ ಗೃಹದೆ ನಾಗರಮಱಿ ಕನ್ನವ ಕೊಱೆದುಳಿವುದೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೫–೧೦೭). ೩. ಕೊರತೆಯಾಗು ; ಕುಗ್ಗು : (ಕ). **ಕೊರೆ$_1$** : ೧. ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ತುಂಡುಗಳಾಗಿ ಕೊರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಶ್ರಮ, ಸಮಯ ಗಳನ್ನು ವ್ಯಯಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸೌ. ೮೬). ೨. ಮರವು ಹಣ್ಣುಗಳುದುರಿ ಎಲೆ ಕೆದರಿ ಮುನ್ನ ಕೊರೆಕೊರೆದು ಹುಳುತಿಂದು ಬೇರೊಣಗಿದಂತೆ (ಕವಿಪು. ೩೫–೭). ೩. ಇರಿ ; ಚುಚ್ಚು : ನಾನು ಅವಳಿಗೆ ತಕ್ಕವನಲ್ಲವೆಂಬುದು ನನಗೆ ಕೊರೆಯುತ್ತಾ ಇದೆ (ಆಲಹೂ. ೧೨೦) ; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಚಿಂತೆ ಮತ್ತೊಂದು (ಪುನರು ೮೧). ೪. ಕೆತ್ತು ; ಕಂಡರಿಸು : ಆಡುವ, ಹಾಡುವ, ಬರೆಯುವ, ಕೊರೆಯುವ, ಕಟ್ಟುವ ಕಳೆಗಳ ಪೂಡಿಸುವ (ಹೊಂಗಳು. ೧೦–೨೩) ; ಮದನ ಕೈಗೊಂಬೆಯ ಬೇಲೂರು ಗುಡಿಯೊಳು ಕೊರೆದವರಾರು (ಇಂಚಾಪ. ೯೩–೫೪). ೫. ಕುಕ್ಕು ; ಕೋರೈಸು (?) : ಕೊರೆವ ಕಣ್ ಬರೆಹನೆಲದಳಿವುಳಿವ ತಿರ್ದುಗುಂ (ಕಾಲೂರ. ೪೨–೫೩). ೬. ಬೆಂಕಿಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಗೀಚು, —ಹತ್ತಿಸು : ಸಿಗರೇಟನ್ನು ತುಟಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕಡ್ಡಿ ಕೊರೆದು ಹಚ್ಚುತ್ತ (ಸಮಜೀ. ೧೦೪) ; ಬೀಡಿಯನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು, ಕಡ್ಡಿ ಕೊರೆದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೮೨).

೭. (ಆಲಂ) ಬೇಸರದಿಂದ ಗೀಚು : ಇಂದು ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ವಿಷಯ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಬರೆಯದೆ ಇದ್ದರೆ ತಪ್ಪು ಹೊರಬೇಕಾದೀತೆಂದು ಕೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಸುವಸಂ. ೧೬). ೮. (ಆಲಂ) ಬೇಸರ ಬರುವಂತೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಮಾತನಾಡು : ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಮಂಗಳಗೀತೆಯನ್ನು ಹಾಡುವ ಬದಲು ಅಶುಭ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊರೆಯಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಱುಕ್ಕು ; ಮಲ. ಕುಱೆ ; ಕುಇ. ಕ್ರಾಪ]

ಕೊಱೆ$_{2}$, ಕೊಱು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತು ; ತಿರುಗು ; ಭ್ರಮಿಸು : "ಕೊಱೆದುದು – ಗರವಟಿಸಿಡುವುದು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಕೊಱು** : "ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ತೊ] ಱು[ಪಾಠಾಂ. ಱೆ]ದುದೆನೆ ಗರವರಿಸಿದರ್ಥಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೯೦). [?]

ಕೊಱೆ$_{3}$, ಕೊರ್ರೆ$_{3}$ (ನಾ). ೧. ಕಮ್ಮಿಯಾದುದು ; ಕಡಮೆಯಾದುದು. ೨. ಕೊರತೆಯಾದುದು ; ನ್ಯೂನತೆ : ಬಂದರೊಳ್ಕೊಱೆಯಿಲ್ಲದ ಹೆಂಗಳಿರ್ದರು ಕಂದರ್ಪನೊಡ್ಡೋಲಗದಿ (ಮೋಹತ. ೫-೪೨). ೩. ಉಳಿದುದು ; ಮಿಕ್ಕುದು ; ಬಾಕಿ : (ಕ). **ಕೊರ್ರೆ** : ೨. ಕೊರೆಗಳಂ ತಿದ್ದಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೪೬-೧೧) ; ಅಳವಿನುಂ ತಿಳಿವಿನುಂ ಕೊರೆಯನಾಂ ನಲ್ಲೆಯಂ ಕಾಣದಳವಳಿದನೆನೆ ಕೇಳ್ವುದೇನಂ (ಸೌನಂದ. ೬-೪೬) ; ಕೊರೆಯಾವುದಾವೂರ ಸಿರಿಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೭-೨೩).

ಕೊಱೆ$_{4}$, ಕೊರ್ರೆ$_{4}$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದು ; ತುಂಡುಮಾಡುವುದು : (ಕ). ೨. ತುಂಡು ; ಚೂರು : (ಕ). **ಕೊರ್ರೆ** : ೨. ಆ ಕೊರೆ ಸಿಗರೇಟನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತಂದು (ಅಂಬಿಕೆ. ೪೪) ; ಬೀಡಿಯ ಕೊರೆಯನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆಸೆದು (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೪೯). ೩. ಭರ್ತಿ ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವ ಚೀಲ ; ಅರಕಳಿ : ರಾಗಿ ಕೊರೆ (ರೂಢಿ). [< ಕೊಱು$_{1}$]

ಕೊಱೆ$_{5}$, ಕೊರ್ರೆ$_{5}$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ ; ಹಾರಕ : "ಕೊಱೆ – ಖಂಡನೇ, ಧಾನ್ಯಭೇದೇ ಚ (ಹಾರಕ)" (ಶಮಧಾ) ; ಜವೆ ಜೋಳಂ ಕೊಱೆ ಮೊದಲಾದುವರ್ಕೆ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೫೬) ; ಕೊಱೆಯೆಂಬುದುಂಟು ಅಖಿಳ ಧಾನ್ಯಂಗಳ ಒಳಗೆ (ರೇವಣ. ೨೨-೫) ; ಕೊಱೆಯುಂಟು ಧಾನ್ಯದೊಳ್ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨-೧೬). **ಕೊರ್ರೆ** : ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ಬಿಳೀಹೂಲಿ, ಕೊರೆ, ಸಣ್ಣ ಹೂಲಿ, ನೆಲಮಾಗಳಿ, ಚೋರ (ವೈಔಗಿ. ೩೬-೭೪೬).

ಕೊಱೆ$_{6}$ (ನಾ). ತಿರುಗಾಡುವವನು ; ಸುತ್ತುವವನು. 'ತಿಱಿಕೊಱೆ' ಪರಾ. [< ಕೊಱು$_{2}$]

ಕೊಱೆ$_{7}$ 'ಕೂಱೆ' ನೋ.

ಕೊಱೆಕೂಲಿ (ನಾ). ಧಾನ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕೂಲಿ : ಕರೆಯೋ ಒಡ್ಡರೆಱೆಯನಂ ಕೊಱೆಕೂಲಿಗೊಂಡನೋ ನಾಳೆ ಮಿಕ್ಕುದನೆಗೆಯ ಬಾರದೇ ಎಂಬನ್ನೆಗಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೩೯). [ಕೊಱೆ$_{5}$ + ಕೂಲಿ]

ಕೊಱೆಕೂಳು (ನಾ). (ಪಕ್ಷಿಗೆ ಹಾಕುವ) ಕಾಳಿನ ಆಹಾರ ; ಎರೆ ; ಗ್ರಾಸ : ಬ್ರಹ್ಮ ಗಿಳಿಗೆ ಪಂಜರವಾದ ವಿಷ್ಣುವಾ ಗಿಳಿಗೆ ಕೊಱೆಕೂಳಾದ ರುದ್ರನಾ ಗಿಳಿಗೆ ತಾ ಕೋಳಾದ (ಅವಚಂ. ೫-೧೫) ; ಕೊಱೆಕೂಳಿನಾಸೆಗೆ ಮಱೆದು ನೀನೊಱಗಲು ಗಱಿ ಸಹವಾಗಿ ನುಂಗುವುದು ಕಂಡಾ (ಶಿವಗೀ. ೬೬೩). [ಕೊಱೆ$_{5}$ + ಕೂಳು (< ಕೂೞ್$_{1}$)]

ಕೊಱೆಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಉರಿದುಳಿದ ಸೌದೆಯ ತುಂಡು ; ಕರಿಗೊಳ್ಳಿ : ಕಱೆಗೊರಲನ ಕಣ್ಣುದಳ್ಳುರಿಯಲಿ ಬೆಂದ ಕೊಱೆಗೊಳ್ಳಿ ನಿನಗೇಕೆ ಪಂತ (ಮೋಹತ. ೧೨-೨). [ಕೊಱೆ$_{4}$ + ಕೊಳ್ಳಿ$_{1}$]

ಕೊಱೆತ, ಕೊರೆತ (ನಾ). ೧. ಕೊರೆಯುವಿಕೆ ; ಕುಯ್ಯುವಿಕೆ : (ಕ). **ಕೊರೆತ** : ೧. ಒಳಗಿನ ಕೊರೆತವು ಅತಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿದ್ದು (ಮುನಿಮಾ. ೬) ; ಕೂರುಗುರ್ಗಳ ಕೊರೆತ (ಕಾಲೂರ. ೯೬-೧೯೦). ೨. ಕಂಡರಣೆ ; ಕೆತ್ತನೆ : ಸಾಲಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಬಾಗಿಲುಗಳಿರುವ ಕಮಾನು ಕೊರೆತಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತದು (ಕಾಬರ್ಖಾ. ೭). ೩. (ಆಲಂ) ನೀರಸವಾದ ಹಾಗು ದೀರ್ಘವಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಹಿಂಸೆ : ಅವರ ಮಾತಿನ ಕೊರೆತಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡವರು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಸಿಗಲು ಅಂಜುತ್ತಾರೆ. (ಒಂಟದ. ೬೬) ; ನಾ ಹೇಳೋದು ಒಣ ವೇದಾಂತವಾದರೆ ಒಣವೇದಾಂತ ; ಕೊರೆತ ಆದರೆ ಕೊರೆತ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೧೭). [ಕೊಱು$_{1}$ + -ತ$_{2}$]

ಕೊಱೆದಱಿ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು ; ಚೂರುಚೂರಾಗಿ ಮಾಡು : ತರತರದ ಭುವನದೊಳು ನೆರೆದ ಜೀವರನೆಯ್ದೆ ಕೊಱೆದಱಿದುವುರುಪಿದಾತನ ಪಾತಕಂ ಹರಹರ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಚರಣ ಪೂಜನದಿಂದೆ ಹರಿದು ಗಣಪದವೆಂದ (ಸಾನಂಚ. ೩-೭೨). [ಕೊಱು$_{3}$ + ತಱಿ$_{1}$]

ಕೊಱೆಪಲ್ 'ಕೊಱೆವಲ್' ನೋ.

ಕೊಱೆಮ್ಯೆನವಿರ್ (ನಾ). ಚುಚ್ಚುವ ಮೈಗೂದಲು ; ನಿಗುರಿದ ರೋಮ : ಒಱೆಗಾಲ್ಪೆಱದಲೆ ಕೊಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ಮಱೆಯ]ಮ್ಯೆನವಿರಿಂದ ತುಱುಗಿದ ಮುಸುಮೊಗ ಪೆಣ್ಣಾ ತೆಱನಱಿಯದ ಕೊಟದೆಮ್ಮನಿಸಿಪನಿರೆ ಮಱೆವರೆ ಪೆಣ್ಣಳಿದಿರೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೪-೬). [ಕೊಱು$_{1}$ + ಮ್ಯೆನವಿರ್ (< ಮೆಯ್ನವಿರ್)]

ಕೊಱೆಯ (ನಾ). ಕೊರೆಯಿಸಿಕೊಂಡವನು ; ಕೊರತೆಯುಳ್ಳವನು. 'ಮೂಕೊಱೆಯ' ಪರಾ. [ಕೊಱೆ$_{1}$ + -ಅ$_{7}$]

ಕೊಱೆಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೊರಲೆಯ ಅಕ್ಕಿ ; ನವಣೆಯ ಅಕ್ಕಿ (?) : ಸಿತ ಸರ್ಷಪದೊಳ್ ಕೊಱೆಯಕ್ಕಿ ದಾರ್ವಿಯಂ ಬೆರಸು (ಖಸುದ. ೬-೪) ; ಕಿಱುದೆಂಗಿನ ಬೇರಂ ತಾಂ ಕೊಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಱೆ]ಯಕ್ಕಿಯೊಳಾಡಿ ನಳಿಯೊಳಟ್ಟಂಬಲಿಯಂ ಸುಱೆಯೆ ವರುಷಂಬರಂ ಜನಮಱೆಯಲ್ ವಿಷಮಿಲ್ಲಂ (ಖಸುದ. ೧೬-೧೬೨). [ಕೊಱೆ$_{5}$ + ಅಕ್ಕಿ$_{1}$]

ಕೊಱೆವಲ್, ಕೊಱೆಪಲ್ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಹಲ್ಲು ; ಮೊನೆಯಾದ ಹಲ್ಲು : ಕೊಱೆವಲ್ ಬತ್ತಿದ ಕಾಲ್ ಪಿಂಬಱಿಗೇಸಂ ನೆಕ್ಕ ಕದಪು ಪೊಕ್ಕಿರ್ದ ಬಸಿಱ್ ತೆಱೆದ ಮುಖಕುಹರವರ್ಬಿಸೆ ಪಿಱಿತಿಗಳ ಬಳಗಮೆಯ್ದೆ ತಂದುದು ಮುನಿಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೫). **ಕೊಱೆಪಲ್** : ಕೊಱೆಪಲ್ಲ ಕುಳಿರ ಹೇಮಂತನ್ ಪೊಟ್ಟುಬರೆ ಮುಪ್ಪಾಗಿ ಎಳಚಿಗುರ ಚೈತ್ರಂಗೆ ಬಱಿವಿಟ್ಟು ಪೋಕುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೬-೨೨). [ಕೊಱು$_{1}$ + ಪಲ್]

ಕೊಱೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ತುಂಡಾಗು ; ಹೋಳಾಗು : ಶತಖಂಡಮಾಗೆ ನಿಜಶರಹತಿಯಿಂ ಜಾಂಬವ ಶರಂಗಳಂ ಕಡಿದನನಾದೃತನದಱಿ ಪಿಳ್ಕುಮಲಗುಂ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ಕೊಱೆವೋಗಿ ಕೂಡೆ ಕುಪ್ಪೆಸುವಿನಂ (ಮಹಾನೀ. ೭-೬೮). [ಕೊಱು$_{1}$ + ಪೋಗು$_{1}$]

ಕೊಱೆಸು 'ಕೊಱೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕೊಱೆಯಿಸು, ಕೊರಿಯಿಸು, ಕೊರೆಯಿಸು, ಕೊರೆಸು, ಕೊಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ತುಂಡುಮಾಡು ; ಕತ್ತರಿಸು : (ಕ). **ಕೊರಿಯಿಸು** : (ಕ). **ಕೊರೆಯಿಸು** : (ಕ). **ಕೊರೆಸು** : ಆಯಿಮ್ಮೆ ಕೋಡ ಕೊರೆಸಿರಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೬). **ಕೊಱಿಸು** : ಪರಸತಿಯ ಬೇಟದಲಿ ಮಾವನು ಕೊರಳ ಕೊಱೆಸಿದನೆಮ್ಮ ಗಂಡನ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬-೧೧).

ಕೊಱೆಯಿಸಿಕೊಳ್, ಕೊಱಿಸಿಕೊಳ್, ಕೊಱೆಸಿಕೊಳ್ = ಕುಯ್ಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ತಱಿಸಿಕೊಂಡು ಭಕ್ತರಾದರೆಮ್ಮವರು ; ಕೊಱೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಭಕ್ತರಾದರೆಮ್ಮವರು (ಬಸವ. ೨೫೫) ; ದುರುಳರಾವಣಕೀಚಕಾದಿಗಳಿರದೆ ಪರಸತಿಗಳುಪಿ ಕೊರಳನು ಕೊಱಿಸಿಕೊಂಡರು (ಅಮೃತ. ೨-೯೩) ; ಕೊಱೆಸಿಕೊಂಬರು ಕೊರಳನೆಂತಱಿಗುಱಿಗಳಕಟಕಟ (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೧-೨).
[ಕೊಱು$_{1}$ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೊೞ್ (ಗು). ಕೊಳೆತು ಅಜಗಜಿಯಾಗಿರುವ; ಅಸಹ್ಯವಾದ; ಕೊಚ್ಚೆಯಾದ. 'ಕೊೞ್ಕಿಣ', 'ಕೊೞ್ಮೃದುಳ್' ಪರಾ. [?]

ಕೊೞಕ, ಕೊಳಕ (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆಯುಳ್ಳವನು; ಹೊಲಸಾದವನು; ಹೇಸಿಗೆಯಾದವನು: ಬೆಳುಕಂ, ತೊಳಕಂ, ಕೊೞಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಮಂಡಲದ ಹಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕೊಳಕುಮಂಡಲದ ಹಾವು: ನವಣೆಯ ಪಿಟ್ಟಂ ಕೊಂಡೊಡನೆ ತೊೞಿಸಿ ತಿನಲತಿಮುಂಡಿತಮುದು ಕೊೞಕನುಗ್ರವಿಷಮಂ ಕಳಿಗುಂ (ಖಮುದ ೧೦-೬೩). **ಕೊಳಕ**: ೧. ಅವರು ಸೋಮಾರಿ, ಹೇಡಿ, ಕೊಳಕ, ಕೈಲಿ ಹರಿಯದವರು ಎಂಬುದು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಬೈಸರ್ವೆ. ೨೧); ಅವನು ಕೊಳಕ ಅವನ ಮೇಲಿನ ಗಾಳಿ ಬೀಸಬಾರದೆಂಬ ಭಾವನೆಯೂ ಅನೇಕರಿಗಿದೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೫೬). [ಕೊೞಕು + -ಅ₇]

ಕೊೞಕು, ಕೊಳಕು (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆತುದು; ಹೊಲಸು; ಹೇಸಿಗೆ. 'ಕೊೞಕ' ಪರಾ. **ಕೊಳಕು**: ೧. ಕಳೆದ ಬಟ್ಟೆ ತೊಳೆದಂತೆ ಹರಿದು ಹೋಗುವುದು ಮಲೆತ ಕೊಳಕು (ಅರಳು. ೩೯೧); ಇಂದಿನ ಕಳಸಾಪುರವೆಂದರೆ ಕೊಳಕಿನ ಕೊಂಪೆ (ಕಳಹು. ೧೦೩). (ಗು). ೨. ಕೊಳೆಯಾದ; ಹೊಲಸಾದ: ನೀನು ಹೀಗೆ ಕೊಳಕು ಜನರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯುವುದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಏನೂ ಸರಿಬರುವುದಿಲ್ಲ (ತೇನೋಡ. ೩೨). [< ಕೊೞೆ₁ + -ಕು ?]

ಕೊೞಚೆ, ಕೊಳಚೆ (ನಾ). = ಕೊಳಕು: ತೃಷಾವಿಷಾದಮಂ ಕೊೞಚೆಯ ನೀರೊಳೇ ಕಳೆವರೆಂದೊಡೆ (ಚಿಕವಿ. ೧-೩೬). **ಕೊಳಚೆ**: ಕೊಳಚೆಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಗುಂಪನಜಸುವಿರಿ ಮರುಳೆ (ಬಸವ. ೫೬೪); ಜೊಂಡೆದ್ದ ರಕ್ತದ ಸಾಲುಗೊಳಚೆಯ ಕರುಳ ಕುಸುರಿಯ ಬಸಿವ ನೆಣವಸೆಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೧೧); ಸ್ವರ್ನದಿಯಂ ಪೊರ್ದಿರ್ಪವಂ ಕಿಲ್ಗೊಳಚೆಯ ಕೊಳೆಸೀರ್ಗೊಲ್ವನೇ (ಪಾಪ್ರಾಶ. ೨೯); ಹೊಂಡದ ಕೊಳಚೆಯ ನೀರನು ಕುಡಿದರು ಕಪ್ಪೆಗವೆಷ್ಟು ಠೇಂಕಾರ (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೨-೫೦). [< ಕೊೞೆ₂]

ಕೊೞಲ್, ಕೊಳಲ್, ಕೊಳಲು (ನಾ). ಬಿದಿರ ಕೊಳವೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಊದುವ ವಾದ್ಯ; ವೇಣು: "ಕೊೞಲ್ – ವೇಣುವಾದ್ಯ. (ಕೊೞಲೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ಕುಳಂ)" (ಶಮದ. ಪರಿ ೨); ಎಕ್ಕಮದ್ದಳೆಯ ಕೊೞಲ ಝುಂಕಾರದ ಪಜ್ಜೆಗಳ್ ಮುಂದೆ ಬಾಜಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೦-೧೨); ದಂಟನೂದುವಂಗೆ ಕೊೞಲ್ ದೊರೆಕೊಂಡುದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೮೦); ಮುರಹರನ ಕೊೞಲ ಸನ್ನೆಯ ವರರವಕನುಸರವಿದೆಂಬಿನಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೧೫); ಕರಡೆಯ ಮದ್ದಳೆಯ ಕೊೞಲ ಪಳವದ . . . ಕಿನ್ನರದ ಸರಮೆ ಸರವಾ ಪೊೞಲೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೦೪). **ಕೊಳಲ್**: ತ್ರಿಭಂಗಿಯಿಂದಂ ನಿಂದು ಒಪ್ಪುತಿರ್ಪೊಂದು ಪೊಸ ಕೊಳಲಂ ಕೊಳುತ್ತಂದು . . . ಅಧರದೊಳ್ತಂದಿರಿಸಿದಂ ಕೊಳಲನೊಪ್ಪದಿಂ (ಅನಾರ. ೧೮೧-೧೪). **ಕೊಳಲು**: ಸನೆಯದೂದುವ ಕೊಳಲು ಮೈಯ ತವರದ ತೊಡಿಗೆ ಎಸೆವುತಿರೆ (ಬಸರ. ೯-೧೦೨); ಕೊಳಲನೂದುತ್ತಾ ಬಂದ ನಮ್ಮ ಗೋಪಿಯ ಕಂದ ಕೊಳಲನೂದುವುದು ಬಲು ಚೆಂದ (ಪುರಂದ ೧-೧೩೩-೧); ಕೊಳಲಿಗೆ ಪಶು ಮಿಗ ಘಂಟೆಗೆ ಹಸುಳೆ ಜೋಗುಳೆಗೆ ಸರ್ಪ ಸುನಾಗಸರಕೆ (ಭರಜ. ೧-೮೮); ಕೊಂಬು ಕೊಳಲು ನಾಗಸರ ಭೇರಿ ತಂಬಟಜೊಂಬುಳಿ ಬುರುಗು ಡಿಂಡಿಮದ (ಕಂನವಿ. ೮-೧೯); ಎಳೆಯ ಮಾವಿನ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಕೊಳಲನೂದುತ ಗೊಲ್ಲಗೌಡನು (ಗೋಹಾಡು. ೩೧); ಕೊಳಲೂದಿದ ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಪುಟಿಯಿತು (ನೆಲಮು. ೪೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕುೞಲ್; ತೆಲು. ಕ್ರೋವಿ]

ಕೊೞವಿ, ಕೊಳಬೆ, ಕೊಳವಿ, ಕೊಳವೆ, ಕೊಳಾಯಿ, ಕೊೞವೆ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಪೊಳ್ಳಾದ ಉದ್ದನೆಯ ನಾಳ, —ನಳಿಕೆ: "ಧಮನಿಯೆನೆ ಕೊೞವಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೨೦); ಕೊೞವಿ, ಉೞುಗು, ಬೆೞಗು, ಮೊೞಗು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕೊಳಬೆ**: ೧. ಇದನ್ನು ಮರದ ಕೊಳಬೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಚೀನಬಾ. ೧೫). **ಕೊಳವಿ**: ೧. ಇದೌಪಾಸನದ ಕೊಳವಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೧೬); ಅಬ್ಧಿ ಧಿಂಕಿಟ್ಟು ಗಗನಕೆದ್ದುದು ಕೊಳವಿಯೊಳೂದೆ ಬೆಂಕಿ ನಾಲಗೆ ನೀಡುವಂತೆ (ಭರಜ. ೨೪-೩೫); ಕುಂದಣದ ಕೊಳವಿಗಳಂ ಕರಗಳಿಂ ಪಿಡಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೧-೧೮). ೨. ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಪ್ರಮಾಣ; ಚಟಾಕು: ದರವು ಮಾತ್ರ ರೂಪಾಯಿಗೆ ಐದು ಕೊಳವಿ (ಚಟಾಕು) (ಪ್ರಣಸ. ೬). **ಕೊಳವೆ**: ೧. ಬಿದಿರೊಳಗೆ ಬೆಣ್ಣದಡವಿ ಬಳಿಕದಜ ಮೇಲದಂ ಮೆತ್ತಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳವೆಯಂದದಿ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿ ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೩೬); ಕುಂಕುಮ ರಸದುಂಬಿ ಕೈಯಂಡೆಯ ಕೊಳವೆಯ ಚಿಗಿದು (ಮೋಹತ. ೧೪-೬೫). 'ಕೊಳವೆ ಬಾವಿ' ಪರಾ. **ಕೊಳಾಯಿ**: ೩. ನೀರಿನ ನಲ್ಲಿ; ನಳ (ಉಕ): ಸರೋಜ ನೀರಿಗಾಗಿ ಕೊಳಾಯಿ ಬದಿಗೆ ಹೋದ ಸಂದು ನೋಡಿ (ಪತಿ. ೧೪); ನೀರಿನ ಕೊಳಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನೀರಿನ ಸೌಕರ್ಯ ಒದಗಿಸಿದ್ದಾರೆ (ದಲ್ಲಿಪ ೧೦೬). **ಕೊೞವೆ**: ೧. (*).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುೞೈ. ಕುೞಾಯ್; ಮಲ. ಕುೞ; ತುಳು. ಕೊಳವೆ, ಕೊಲವೆ, ಕೊಳಾಯಿ; ತೆಲು. ಕೋಲು, ಕ್ರೋಲು]

ಕೊೞವಿಮೀಂಟೆ (ನಾ). ಕೊಳವೆಯ ಮೂಲಕ ಕಲ್ಲು ಹರಳನ್ನು ಹಾರಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: ಮಜ್ಜಿಗುಬ್ಬಿಯಂ ಕೊೞವಿಮೀಂಟೆಗಳಿಂದಿಟ್ಟು ಕೆಡಪಲ್ (ಚಿಕವಂ. ೮-೨೦). [ಕೊೞವಿ + ಮೀಂಟೆ]

ಕೊೞವೆ 'ಕೊೞವಿ' ನೋ.

ಕೊೞಿಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಿಟ್ಟೊೞ ರಾಝುಯ್ಯ ಕೊೞಿಗಾಲ ಗಂಗಯ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೧೫; 1037). [?]

ಕೊೞಿಂಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಕಾಣಿಕೆಯುಂ ಕೊೞಿಂಜೆಱೆಯುಮಿಂನ್ನಿನಿತುಮಂ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೮, ೩೨೬-೪೯; 1075). [?]

ಕೊೞೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಜನ್ಮಕ್ಷೇತ್ರಂ ಕೊೞು(ೞೂ)ರ್ ನ್ನಾಮ ಗ್ರಾಮಂ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೬-೪; 8ನೆಯ ಶತ). [? + ಊರ್]

ಕೊೞೆ₁, ಕೊಳೆ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಟ್ಟು ನಾರು; ಹೊಲಸಾಗು; ಕೊಳಕಾಗು: "ಕೊೞೆ – ಜೀರ್ಣೇ, ಕಾಯಮಲೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಕೊೞೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ದ ಪುಲ್ಲದರ್ಕಂ ತೊೞೆವಂತನಿತುಮಂ ತೊೞೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬-೧೨); ಎನಿತೊಳವು ಕೊೞೆವ ಪಡುಕೆಗಳನಿತಱ ದುರ್ಗಂಧಮುವರ ಮೆಯ್ಯ . . . ನಾತಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೧೦); ಪಿರಿಯ ಸಿರಿಯಂ ಜಿನಾಗಮ ಪರಿಣತಮತಿ ಕೊೞೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ದ ಪುಲ್ಲದಕ್ಕಂ ಬಗೆವಂತಿರೆ ಬಗೆದು (ಅಜಿಪು. ೨-೧೧೩); ಎಣ್ಣೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಕುಂಬಳಕಾಯಂತೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಕೊೞೆತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೫). **ಕೊಳೆ₁**: ೧. ಕೊಳೆತ ಬೆರಳನು ಭುಕ್ತಶೇಷದೊಳುಳುಹಿದೊಡೆ ಕಂಡೀಕೆ ಚಿತ್ತದೊಳಳುಕದುಪಭೋಗಿಸೆ (ಸಂಧಪ. ೩೩-೨೨); ಒಕ್ಕಲಿಲ್ಲದ ಊರು ಕೊಳೆತು ನಾರುವ ನೀರು (ಕನಕ. ೫೦-೩); ಕುಂಬಳಕಾಯಂತೆ ಮನದೊಳು ಕೊಳೆವುತ ಡಂಬಕರಿಹರದು ವ್ರತವೆ (ಭರಜ. ೧೬-೧೪); ಹಳಸದು ಕೊಳೆಯದು ಹುಳಿಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳದು . . . ಅಮಳ ಸುಭಾಷಿತ ರಸವು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೨-೧೦೦).

೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಇರು; ಕೊಳೆ ಬೀಳು: ಜನನಾಯಕನಾದ ಮೋಹನನು ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಜನರು ಸಹಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪಂಜಪಂ. ೨೧೯); ಅಂಥವರು ಅದೇ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೯೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುೞೈ; ಮಲ. ಕುೞಯು, ಕುೞಮ್ಪು; ತುಳು. ಕುರೆ, ಕುಱ; ತೆಲು. ಕ್ರುಳ್ಳು]

ಕೊೞೆ$_2$, ಕೊಳೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆತುದು; ಹೊಲಸು: "ಕೊೞೆ = ಜೀರ್ಣೇ, ಕಾಯಮಲೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಕೊೞೆಯುಂ ಬಿಣ್ಪುಂ ಲೋಳೆಯುಮುಳವಲ್ಲದ ವಜ್ರಲೇಪದಂತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೬೬); ತನುಸೌಖ್ಯಮುಕ್ಕುಮುಕ್ಕುಮೆಂದೆನಿತೆನಿತಂ ತೊಳೆದೊಡಮದಕ್ಕೆ ಕೊೞೆ ಸಹಜಂ (ಸಮುಪ. ೬-೩೦); ತೊವಲ ಕೊೞೆಯುಂ ಪುೞುಗಳುಂ ಸುರಿಯೆ (ಜೀವಸಂ. ೪೩-೧೧). (ಗು). ೨. ಕೀಳಾದ; ಅಧಮವಾದ. 'ಕೊೞೆಗಬ್ಬ', 'ಕೊೞೆದೆಯ್ವ' ಪರಾ. **ಕೊಳೆ$_2$**: ೧. ಬಿಲದಿ ಮುಳುಗಲು ಕೊಳೆಯ ಕಾಯದ ಮಲವು ಪೋಗುವುದಾಗಲೇ (ಗಗತಾ. ೯-೪೫). ೩. ಕೆಸರು; ರಾಡಿ; ಕೊಚ್ಚೆ: ಅತಿವೃಷ್ಟಿಯಾಗೆ ಕೆಯ್ಮೊಲು ನೆರೆಯ ಪಾಲೊ ಅಥವಾ ಕೊಳೆಯ ಪಾಲೊ ತಾನಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಹಬ್ಬೆರ. ೨೪-೧೦); ಎಮ್ಮೆ ಕೋಣಗಳಾಟ ಕೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಕುಂಟೆಯೊಳ್ (ಕಾಲೂರ ೧೨೧-೨೫೩).

ಕೊಳೆಹಾಕು = ಪ್ರಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಿಸು: ಅವನನ್ನು ಅದೇ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [< ಕೊೞೆ$_1$]

ಕೊೞೆಗಂಪು (ನಾ). ಕೊಳೆತದ ನಾತ; ಹೊಲಸು ವಾಸನೆ; ದುರ್ಗಂಧ: ಕೊೞೆತೊಸರುತಿರ್ದಾ ಮೆಯ್ಯನ್ ಎಲ್ಲ ಬತ್ತಲೆಗೆಯ್ದು, ನಮಗದಱ ಕೊೞೆಗಂಪು ಬಡಿವುದನ್ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳಲ್ . . . ಮೇಡ ಕೋಡಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಪರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೯-೩೯೮). [ಕೊೞೆ$_2$+ ಕಂಪು]

ಕೊೞೆಗಣ್, ಕೊಳೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೊಳೆ ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣು; ಹೊಲಸು ಕಣ್ಣು: ಕೊೞೆಗಣ್ಣುಂ ಬಿಟ್ಟಬಾಯುಂ ಕೂಡಿದಪುರ್ಬುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೫). **ಕೊಳೆಗಣ್ಣು**: ನೀರುಗಣ್ಣು, ಜಾರುಗಣ್ಣು, ಕೊಳೆಗಣ್ಣು, ಹುಳುಗಣ್ಣು (ಶುಕಸ. ೩೨೮). [ಕೊೞೆ$_2$ + ಕಣ್]

ಕೊೞೆಗಬ್ಬ (ನಾ). ಕೀಳು ತರಗತಿಯ ಕಬ್ಬ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಕಾವ್ಯ: ನಿರರ್ಥಮಪ್ಪ ಕೊೞೆಗಬ್ಬಮನುಬ್ಬರಮಾೞ್ಪ ಗರ್ವದಿಂದೆಸೆವನ ನಿಕ್ಕು ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಗಿಕ್ಕಿದೊಡಾಗರೆ ಮತ್ತೆ ಕಬ್ಬಿಗರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೭೪). [ಕೊೞೆ$_2$ + ಕಬ್ಬ$_1$]

ಕೊೞೆಗಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಕೀಳು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಕೆಟ್ಟಕವಿ: ಮಹಾಕವೀಂದ್ರ ಮಾಧವನೆಣೆಯಪ್ಪೆನೆಂಬ ಕೊೞೆಗಬ್ಬಿಗ ನಿನ್ನಯ ಗರ್ವಮೆಂತುಟೋ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೬೬). [ಕೊೞೆಗಬ್ಬ+ -ಇಗ]

ಕೊೞೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆಯಾಗು; ನಾಸು; ಹೊಲಸಾಗು: ಕುಸುಮಘಟಾನ್ವಿತೆ ಕೊೞೆಗೊಂಡ ಸೀರೆಯಂ ಪೊದೆದು ವಸ್ತ್ರಮಂ ಧನಮನಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಗುರುಕುಲಕ್ಕೆ . . . ಪೋಪಳ್ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೧೬). [ಕೊೞೆ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊೞೆದುಪ್ಪ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತುಪ್ಪ; ಹೊಲಸು ನಾರುವ ತುಪ್ಪ: ಕುದಿಸಿ ಕೊೞೆದುಪ್ಪಮಂ ಕುದಿದ ದುಗ್ಧದೊಳ್ ಬೆಣ್ಣೆಗೊಂಡು ಕಾಸಿದೊಡಂ ಮೇಣ್ ಸದಗುಪ್ಪೆ ಬೆರೆದದಂ ಕಾಸಿದೊಡಂ ಕತ್ತುರಿಯ ಗಂಧಮಂ ಗೆಲಲಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೦). [ಕೊೞೆ$_2$ + ತುಪ್ಪ]

ಕೊೞೆದೆಯ್ವ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ದೈವ; ಹೀನದೇವತೆ: ಮಾರಿಗೆ ಮಸಣಿಗೆಯನಿಪ್ಪ ಕೊೞೆದೆಯ್ವಂಗಳ್ (ಸಮುಪ. ೯-೧೨೬). [ಕೊೞೆ$_2$ + ದೆಯ್ವ]

ಕೊೞೆನಾಱು, ಕೊಳೆನಾಱು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆತು ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆ ಬರು; ಗಬ್ಬುನಾರು: ಅಗುರ್ವಿನ ಕೊೞೆನಾರ್ಪ ಕೋೞ್ಕೆಸಱ ಬಾವಿಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨-೪೩); ಜಲಧಿಯೊಳು ಕಪ್ಪೆ ಸತ್ತೊಡೆ ಜಲಧಿಯ ನೀರೆಲ್ಲಮುಟ್ಟೆ ಕೊೞೆನಾರ್ಪುದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೪೦); ಇಂದಿನಿರುಳೊಳ್ ಮೂವರ್ಮಂತ್ರಿಗಳ್ ತನ್ನಂ ಕೊೞೆನಾಱುವ ಕೆಸಱುಳ್ಳ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಮುೞುಗಿಸಿ (ಪೂರ್ವಪು. ೧೮); ಕಟ್ಟಿದ ಪಲ್ಗಳಿಟ್ಟೆಡೆಯ ಕೀಣಗಳಿಂ ಕೊೞೆನಾರ್ವ ಬಾಯ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೮೪). **ಕೊಳೆನಾಱು**: ಪುಳಿತುದು . . . ಪಲವು ದೆವಸಮಿರ್ದುದು ಕೊಳೆ ನಾರ್ವುದು ರುಚಿಯಲ್ಲದ ಪಿಂಡಂ ಕುದಿರೆಗೆ ತಾಂ ಪೊಲ್ಲದೆನಿಪ ಕವಳಮನಿಪ್ಪಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೮೧). [ಕೊೞೆ$_3$ + ನಾಱು$_1$]

ಕೊೞೆನೀರ್, ಕೊಳೆನೀರ್ (ನಾ). ಕೊಳೆತ ನೀರು; ಮಲೆತ ನೀರು; ಹೊಲಸಾದ ನೀರು: ಹೊಲೆಯಂ ಮೊದಲಾಗಿ . . . ಕುಡಿಯಂ ಕುಲಹೀನನಾಗಿಯುಂ ತೊಗಲ ಕೊೞೆನೀರನೆಂದೊಡಕ್ಕುಮೆ ಕುಡಿಯಲ್ (ಸಮುಪ. ೬-೧೯). **ಕೊಳೆನೀರ್**: ಸ್ವರ್ಣದಿಯಂ ಪೊರ್ದಿರ್ಪವಂ ಕಿಳ್ತೊಗಳಚೆಯ ಕೊಳೆನೀರ್ಗೊಲ್ವನೇ (ಪಾಪ್ರಾಶ. ೨೯). [ಕೊೞೆ$_2$ + ನೀರ್$_1$]

ಕೊೞೆನೆತ್ತರ್ (ನಾ). ಹೊಲಸಾದ ನೆತ್ತರು; ಕೆಟ್ಟ ರಕ್ತ: ಹಡಿಕೆಯ ತಾಣಮೆಂಬ್ದು ಕೊೞೆನೆತ್ತರ ಕೀವಿನ ಭಾಜನಂ (ಬಾಧಪು. ೫-೩೦). [ಕೊೞೆ$_3$ + ನೆತ್ತರ್]

ಕೊೞೆಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊೞೆಯಮ್ಮನ ಅಳಿಯಂ ಚಪ್ಪಯ್ಯನ ಮಗಂ ಪುನ್ನಿ ಗೋಸಾಸಿ ಕೆಱೆಯಮ್ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦೦-೬; 986 ?). [ಕೊೞೆ ? + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕೊೞೆವಾವು (ನಾ). ಕೊಳಕುಮಂಡಲದ ಹಾವು: ವಸು ಜ್ವ(ಜ)ರಯಿ(ಗಿ)ಸಿದೊಡೆ ಹೊಲೆಯರ ಮಸಣದ ಬೂದಿಯನೆ ಪೂಸುಗಲ್ಲದೊಡುದ್ಧೂಳಿಸು ತಡೆಯದೆ ಕೊೞೆವಾವಿನ ಭಸಿತಮನನಿತಱೊಳೆ ತಜ್ಜ್ವರಂ ಪ್ರಶಮಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೬); ಜಳಮತಿಗೆ ಧರ್ಮಮಂ ನಿರ್ಮಳಮಪ್ಪಂತಾಗಿ ತಿಳಿಪುತಿರ್ದೊಡಮೆಂತುಂ ತಿಳಿಯದನಂತುಟೆ ತಿಳಿಗುಮೆ ಕೊೞೆವಾವಿಂಗೆನಿತನೋದೆಯುಂ ಗಾರುಡಮಂ (ಸಮುಪ. ೧೩-೭೩); ಕೊೞೆವಾವು ಗಾರುಡಮಂ ಕೇಳದಂತೆ ಕೇಳದಿರೆ ಬೇಸತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೨); ಮುತ್ತಮುಲ್ಲಿ ಕೊೞೆವಾವಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೩-೩೩ ವ); ಕೊೞೆವಾವಿನ ತೂರ್ಯನ ವಿಷಮುೞಿಗುಂ ಗೋರಟಿಯ ಮೂಲಮಂ ಪೂಸಲೊಡಂ (ಖಮುದ. ೧೦-೬೮). [ಕೊೞೆ$_2$ + ಪಾವು$_1$]

ಕೊೞೆಸಕ್ಕದ (ನಾ). ಬಹಳ ಹಳೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತ; ಪ್ರಚಲಿತವಲ್ಲದ ಸಂಸ್ಕೃತ: ಪೞಗನ್ನಡಂ ಪುದುಂಗೊಳೆ ಕೊೞೆಸಕ್ಕದಮಂ ತಗುಳ್ಚಿ ಜಾಣ್ ಕಿಡೆ ಮುತ್ತಂ ಮೆಱಸಂ ಕೋದಂತಿರೆ ಪೇೞ್ವೞಿಗವಿಗಳ ಕವಿತೆ ಬುಧರನೆರ್ದೆ ಗೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫). [ಕೊೞೆ$_2$ + ಸಕ್ಕದ]

ಕೊೞೆಸುಸಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸುರತ; ಹೀನವಾದ ರತಿ: ನೀಚ ಶಬರ ಚೇಟೀಚೇಟ ಪರಮ ದರಿದ್ರಾದಿಗಳ್ ನೆಗೞ್ದ ಕೊೞೆಸುಸಿಲೆಲ್ಲಂ ರಸಾಭಾಸಂಗಳೆಂದಱಿವುದು (ರಸರ. ೪-೨೫೯ ವ). [ಕೊೞೆ$_2$ + ಸುಸಿಲ್]

ಕೊೞ್ಗೆಸಱ್$_1$ 'ಕೋೞ್ಗೆಸಱ್$_1$' ನೋ.

ಕೊೞ್ಗೆಸಱ್$_2$, ಕೊಗ್ಗೆಸರು, ಕೊಗ್ಗೆಸಱ್, ಕೊಗ್ಗೆಸಱು, ಕೊಳ್ಗೆಸಱ್, ಕೋಳ್ಕೆಸಱ್, ಕೋಳ್ಗೆಸಱ್, ಕೋೞ್ಕೆಸಱ್$_2$, ಕೋೞ್ಗೆಸಱ್$_2$ (ನಾ). ಮಂದವಾದ ಕೆಸರು; ಅಜಿಗಿಜಿಯಾದ ಕೆಸರು. ಬಗ್ಗಡ: ಅಮರ್ದಿನ ಕೊೞ್ಗೆಸಱಾೞ ಸರೋವರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೮೪).

ಕೊಗ್ಗಸರು : ಹುಬ್ಬುಗಳು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಕೊಯ್ದಾಡಿದರು ಸಮರದ ಲೀವುದ್ಧಿ ಕೊಗ್ಗಸರಾಗಿ ರುಧಿರದ ಹಬ್ಬವಾಗಲು (ಮೂಲರಾ. ೩-೪೯); ಸಾರ ಪರಿಮಳವಿರಲ್ಕೊಗ್ಗಸರ ಪ್ಯೆಗೆ ಲೇಪಿಸಿ ಕೊಂಬ (ಪಶಿಲ. ೧೬-೨೩). **ಕೊಗ್ಗಸೞ್ :** ಪೌರುಷದೇವನ ಲಲನೆಯುಪಾಪದ ಕೊಗ್ಗಸೞೊಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಗ್ಗಸರೊಳ್] ಪಂಕಜದಂತಿರೆ ಪುಟ್ಟಿದಳೊಲವಿಂ (ಆದರ. ೧೪೬-೧). **ಕೊಗ್ಗಸೞು :** ನಡೆವುತ್ತ ಕೊಗ್ಗಸೞಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ಗಳು ಜಾಱಿ ನಡನಡುಗಿ (ಬಸವು. ೧೦-೬); ಕೊಗ್ಗಸೞು ಕಡಿಖಂಡ ಮಾಂಸದ ನೆಗ್ಗಿದೆಲುಗಳ ಶಸ್ತ್ರನಿಕರ (ನಭಾಗ. ೧೦-೫೬-೨೪). **ಕೊಳ್ಗಸೞ್:** ಬಂಡೆಂಬ ಕೊಳ್ಗಸೞೊಳಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಜಿನುಗುವ ಮಱಿಗೆ ಸೌರಭ್ಯರಸದ ಕುಟುಕಿತ್ತು ಬಾಣಂತಿದುಂಬಿ ಮೆಱೆದವು (ಪಚಕಾ. ೩-೪೧); ಸಂಸಾರವೆಂದೆಂಬ ಕೊಳ್ಗಸೞ ತೊಳೆದವರು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨-೧೦). **ಕೋಳ್ಕೆಸೞ್ :** ಕೋಳ್ಕೆಸರ್ಮುಡುವಂ ಪಾಲ್ಗಡಲೆಂದು ಕಂಡರಕಟ (ರಕ್ಷಾಶ. ೬೯) **ಕೋಳ್ಗೆಸೞ್:** ಮಿದುಳ ಕೋಳ್ಗಸೞ ಹೊನಲಿಡುವ ರಕುತದ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೩೪), ಪಟ್ಟದಾನೆಗಳು ಕಣ್ಗೆಸೆದುವು ಮುದದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿಸುತಲ್ಲಿ ಕೋಳ್ಗೆಸೞ(ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೭೧); ಜೊಂದೆಳ್ದ ಕಾಳ್ಮಿದುಳ ಕೋಳ್ಗಸೞಿಂದ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೦ ವ). **ಕೋಱ್ಕೆಸೞ್₂ :** ಆಗುರ್ವಿನ ಕೊಱೆನಾರ್ಪ ಕೋಱ್ಕೆಸೞ ಬಾವಿಯೊಳರ್ದೆ (ಆದಿಪು ೨-೪೩). ಮಿದುಳ ಕೋಱ್ಕೆಸರೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಪೊಕ್ಕು (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ). **ಕೋಱ್ಗೆಸೞ್₂:** ಕುಳಿರ್ವಿಂದುವೆಂಬ ತಿಳಿಗೊಳದೊಳಗೊಯ್ಯನೆ ಚಂದ್ರಿಕಾಂಬುವಂ ಕುಡಿಯಲ್ಕೆಂದೊಳವೊಕ್ಕವುರ್ದಿನ ಕೋಱ್ಗೆಸೞೊಳಟ್ಟುದೆನಿಸಿತ್ತು ಸಿಭೃತ ಚರಣಂ ಹರಿಣಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೮೬). [ಕೊಱ್ + ಕೆಸಱ್]

ಕೊಱ್ತಿಲೆ 'ಕೊತ್ತೞಿ' ನೋ.

ಕೊಱ್ತಿಲೆಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಅನ್ತ ಬನ್ದು ಕೊಱ್ತಿಲೆ ಪಳ್ಳಿದ ಆಲ ಕಿೞುಕೆಯು ಕರ್ಗಲ್ಲ ಒಳ್ಳೆಯ (ಪ್ಯೆಅರಿ. ೧೯೧೯, ೧೦-೭; 900). [ಕೊಱ್ತಿಲೆ? + ಪಳ್ಳಿ]

ಕೊಱ್ತೞಿ 'ಕೊತ್ತೞಿ' ನೋ.

ಕೊಱ್ತೊಬ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಪ್ರಭುತನ ಹೆಸರು : ಕೊಱ್ತೊ[ಬ]ನ ಪೊಲ[ಮನ] ಕಾದುವವೆಮನ್ದು ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ನಡವಾಗಲ್ದ ಬಟ್ಟಗೆಱೆನೆಱೆಮ್ಮ ಕಲಿಗಳ್ಪ ನೆಂಬೋ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೧-೬ ; 893). [?]

ಕೊಱ್ನೆಣ (ನಾ). ಅಜಿಗಿಜಿಯಾದ ಕೊಬ್ಬು, —ನೆಣ : ಬಿಸಿಲ ಬೆಣ್ಣೆಯಂತೆ ಕರಗಿ ಕಱಂಪು ನಾಱುವ ಕೊಱ್ನೆಣನುಮಗುರ್ವಂ ಪಡೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೫ ವ). [ಕೊಱ್ + ನೆಣ]

ಕೊಱ್ಪುಯ್ಯಲ್ (ನಾ). ತುರುಗಾಳಗ (?) : ದೋರಬ್ಬೆಯ ಮಗಂ ಮಲ್ಲುಗಂ ಕೊಱ್ಪುಯ್ಯಲ್ಪರಿದು ತುಱುವುಂ ಕೆಱೆಯುಮನಿಕ್ಕಿಸಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೫೫-೨; 889). [< ಕೋೞ್ + ಪುಯ್ಯಲ್]

ಕೊಱ್ಪೋಕ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?) : ಕೊಱ್ಪೋಕರ ಗ[ರಿ]×ಯ್ಯನ ಲಿಖಿತಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೪-೧೮ ; 897). [?]

ಕೊಱ್ಮಿದುಳ್, ಕೊಳ್ಮಿದುಳ್, ಕೊಳ್ಮಿದುಳು, ಕೋಱ್ಮಿದುಳ್ (ನಾ). ಅಜಿಗಿಜಿಯಾದ ಮಿದುಳು ; ಜಜ್ಜಿದ ಮಿದುಳು : ಕೋಡ ಕೊಱೆಯೊಳಲ್ಲುಗುತರೆ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಱ್ಮಿದುಳ್ವೆರಸಿ ಮಸ್ತಕಪಿಂಡದ ಮೌಕ್ತಿಕೋತ್ಕರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೪೪); ನೆತ್ತಿಯಿಂ ಕೊಱ್ಮಿದುಳ್ ಸೂಸೆ (ಜಗವಿ. ೯-೮೩). **ಕೊಳ್ಮಿದುಳ್ :** ವೈರಿಮನ್ನೆಯರ ಕೊಳ್ಮಿದುಳಿಂ ಪೊಸಗಣ್ಣದಿಕ್ಕೆಯಿಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೮-೩೯ ; ಸು. 1145). **ಕೊಳ್ಮಿದುಳು.** ಪೊಱಪೊಣ್ಮುವ ಕೊಳ್ಮಿದುಳು ಪೂದಳ್ತಾಸುರಮಾಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ ೧೫ ೪೭ ; 1218). **ಕೋಱ್ಮಿದುಳ್ :** ಕೋಱ್ಮಿದುಳುಂ ಬರ್ಕೆಯು ಕೊಳೆಯುಂ ಸೂಸಿದುವು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೨೦; ಪೆಣದ ಬೆಣಂಬೆ ಕೋಱ್ಮಿದುಳ ಕೋಱ್ಕೆಸೞ್ವಿನ ಪರ್ವತಂ (ಜಗವಿ. ೭-೮೪); ಮುತ್ತುಗಳ್ವೆರಸು ಸೂಸುವ ಕೋಱ್ಮಿದುಳಿಂ ದಿಶಾಮುಖಂ ಕಿಱಿಪೆಱೆದಿರ್ದ ಕೆಯ್ಗುಡಿಯ ಸಂದಣಿಯಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೪೮); ಚಿಮಿಚಿಮಿಸುತಿರ್ಪ ಕೋಱ್ಮಿದುಳಿಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೧-೮೯). [ಕೊಱ್ + ಮಿದುಳ್]

❋

ಕೋ

ಕೋ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಣಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ನೂಲಿನಿಂದ ಏರಿಸು ; ಪೋಣಿಸು : "ಕೋ – ಸೂತ್ರಪ್ರವೇಶೇ ಪೋಣಿಸು)" (ಶಮುಧಾ) ; ಇಂದ್ರನೀಲಮುಂ ಮುತ್ತುಮನೋಳಿಯೋಳಿಯೊಳ್ ಕೋದೆಱಲಿಕ್ಕಿದ ಮಾಲೆಯಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೧); ಒಪ್ಪಮುಂ ತಾಳ್ದಿದ ಮಕರಪತಾಕಾಳಿಯಿಂ ಕೋದು ದೇವಾಯತನಂಗಳ್ . . . ರಂಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪುವೆತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೯೬) ; ಮಾಲೆಗೋದವೋಲ್ ಸೊಗಯಿಪ ಪುಜರತ್ನಘಟಮಾಲೆ ಪಳಂಚಲೆದತ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು ೧೨-೧೩೯); ಮುತ್ತಂ ಮೆಱಸಂ ಕೋದಂತಿರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ ೫೫) ; ರುದ್ರಾಕ್ಷಗಳ ಕೋವ ವಿಮಲ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾಭಿಷೇಕವುಂ ಮಾಳ್ಪ (ಚಬಪು. ೩೪-೨೫). ೨. ಸಿಕ್ಕಿಸು ; ಸೇರಿಸು : ರಥದ ಕೀಲ್ ಮುಱಿದಾಗಳೆ ಕೈಯನಲ್ಲಿ ಕೋದೆಸಗುವ ಸೂತರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೫) ; ಕೊಲಲೊಲ್ಲದಂಗಪತಿ ಬಿಲ್ಲೊಳೆ ಕೋದೆಳೆವಲ್ಲಿ ಗಂಡನಾಗನೆ (ಗದಾಯು. ೩-೨೭) ; ಪೊಸಪೊದೆ ಪೆಗಲೊಳ್ ಕೋದ ಕೊಱಬು ಬಡಿಕೋಲ್ . . . ದೇಸಿಯನೊದವಿಸಿ ನಡೆದತ್ತು ಬೇಂಟೆಗಾಱರ ತಂಡಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೦೨) ; ವಿವಿಧ ವಾದಕರೊಳಗದೊರ್ವನ ಹೆಗಲ ಹಱವೊಂದ ತವಕಿಸದೆ ತೆಗೆಕೊಂಡು ತನ್ನೊಪ್ಪುವ ಹೆಗಲಿನೊಳು ಕೋದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೫೫); ಬಳಿಕ ಬೆನ್ನನು ಕೋದು, ಕೈಕಾಲ್ಗಳನು ತೇಲಿಸಿ, ಹೊಳೆದಳು ಮಳೆಯ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ (ಕಎಪು. ೩೮-೧೩). ೩. ಚುಚ್ಚು ; ತಿವಿ ; ನಾಟಿಸು : ಅಡೆಯಂ ಕೋವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆೃತ್ತುತುಂ ಮಾರ್ದನಿಗೆ ಮಸಗುತುಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೦೨) ; ತನ್ನೊಂದು ಕಾಯ್ಪಿಂದರಿಯಂ ಕೋದೆತ್ತಿ ಕೋಡೊಳ್ ತಳರ್ದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೩೫) ; ಹೊಳೆವೊಳೆವ ಕೂರಂಬಿನಲಿ ಕೋದನು ಗಜ ಮಸ್ತಕವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೪). ೪. ಕಟ್ಟು ; ಬಂಧಿಸು : ಪರಿವ ಬಂಡಿಯಂ ಕಾಲಿಂ ಕೋವರು ಮಣಲಂ ಸರವಿ ಪೊಸೆವರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೮೬-೧೮ ; 1190) ; ಉನ್ನತದ ಪಾಶದಿಂದಂತಕಂ ಕೋದೆಳೆಯೆ(ಚಬಪು. ೫೭-೧೯). ೫. ಸಿಕ್ಕು ; ವಶವಾಗು : ತಳಾಱರ ಕೋಱದ ಬಂದಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ ಕೋದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೨). ೬. ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು ; ಜತೆಗೂಡು : ಅಂತಿಂತುಗಳ್ ಪದಾಪೂರಣದೊಳ್ ಕೋವುವು (ಶಮದ. ೩೧೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋ ; ಕೊಡ. ಕೊಯ ; ತೆಲು. ಕೋವ, ಕ್ರೋವ ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಕೊಂಜ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಕೋಪ್]

ಕೋ₂ 'ಕೊಳ್₁' ಪರಾ.

ಕೋಂಟೆ, ಕೊಟ್ಟ೪, ಕೋಟೆ೧, ಕೋಟ್ಟೆ, ಕೋಟ್ಟೆ (ನಾ). ಸೇನೆಯ ಅಥವಾ ಪಟ್ಟಣದ ರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ಕಟ್ಟಿದ ಭದ್ರವಾದ ಗೋಡೆಯ ಆವರಣ; ಎತ್ತರವೂ ಬಲವತ್ತರವೂ ಆದ ಸುತ್ತು ಗೋಡೆ; ಪುರಪ್ರಾಕಾರ; ಕಿಲ್ಲೆ; ದುರ್ಗ: ಪೊಬಲ ಪಡುವಣ ದೆಸೆಯ ಕೋಂಟೆಯ ಪೊಜಗಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೪-೧೭); ಕೋಂಟೆಯ ಚೆಲ್ವು ಪೊಗೞಲಱಿದೆನಿಸಿರೆ ನೆಗೆದುದು ನಭಮನೆಯ್ದೆ ಮಿಳಿರ್ವ ಪತಾಕಾವಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦); ಭಯದಿಂದಂಜನಚೋರಂ ಪದಕಮನೀಡಾಡಿಯಾ ಪುರದ ಕೋಂಟೆಯಂ ವಿದ್ಯಾಧರಕರಣದಿಂ ಲಂಘಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೨೭); ಮುಗಿಲ ಸಲೆ ವಿಸ್ತಾರದಿಂ ನೋಡಲಾ ನಗರದ ಕೋಂಟೆಯೊಪ್ಪುವುದು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧-೩೮). **ಕೊಟ್ಟ೪**: ಪರಿತಂದು ಪೊಕ್ಕಜಸುವೊಡೆನ್ನ ಬೀಡು ಕೊಟ್ಟವಲ್ಲುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೧೭); ನೀನೆಮಗೀಗ ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟೆ ಸಾಗಿದರೆ ಕೊಟ್ಟವ ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮವರು ಬಾಗಿಲ ಹಾಕಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಲ್ಲರೆ ಗುಂಡಿನೊಳಗೆ (ಹರಿಸಾಂ. ೨-೧೦೪); ಗಿರಿಕುಹರ ಕೊಟ್ಟ ಗಂಹರಗಳಲಿ ಕೋಹಿನಲಿ ಹಿರಿದು ಸೋಲಿಸಿ . . . ಹಿರಣ್ಮಯಕೆ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟರು ಪಾಳ್ಯಮಂ (ತುರಂಗ. ೧೯-೨೨). **ಕೋಟೆ೧**: ಕೊಲ್ಲಿಪಲ್ಲವ ನೊಳಮ್ಬಂ ನ್ನೊಳಮ್ಬರಾದಿತ್ಯನನ್ವೆಸಸಲಾ ಕಾಕರಾಸರುಮೆೞ್ದು ಪೆರ್ಗುಂಜಿಯ ಕೋಟೆಯಾನ್ ರೋಹಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. VIII. ಸೊರಬ. ೧೦-೪; 800); ಋರ್ಕೆಯ ಕೋಟೆಯೊಪ್ಪಿರೆ ನೆಗಱ್ತೆಯ ಸ್ವರ್ಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೩೧); ತ್ರಿಪುರದ ಕೋಟೆ ಬಲ್ಲಿತ್ತೆಂದರೆ ನೊಸಲಕಂಗಳಲುರುಹಿದನವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೧೫-೩); ಕೈಮಾಡಿ ಕೊಂಡರು ಸುರರ ಕೋಟೆಗಳ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೌ. ೧-೫೨). ‘ಕೋಟೆಗಾಳೆಗ’ ಪರಾ. **ಕೋಟ್ಟೆ**: “ಕೋಟೆ (ಕೋಂಟೆ, ಕೊಟ್ಟ) – ಕೋಟ್ಟ, ಕೋಟ” (ತದ್ಭಕೋ. ೯). **ಕೋಟ್ಟೆ**: ಮಹಾರಾಜರುಂ ಬಾಣರಸರುಂ ಸೋರೆಮಟ್ಟ ಕೋಟ್ಟೆಂ ಯಿಟ್ಟಲ್ಲಿ(ಎಇ. XXIV, ೨೬-೫; 885).

ಕೋಂಟೆಕೊತ್ತಲ = ಕೋಟೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಮೇಲಿರುವ ಬುರುಜು: ಕೋಂಟೆಕೊತ್ತಲಗಳನ್ನು ಹೊಸಹೊಸ ಭದ್ರತೆಗಳ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಟ್ಟೈ; ಮಲ. ಕೋಟ್ಟ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕೋಟೆ; ತೆಲು. ಕೋಟ./ ಸಂ. ಕೋಟ]

ಕೋಂಟೆಕಾಳಗ ‘ಕೋಂಟೆಗಾಳೆಗ’ ನೋ.

ಕೋಂಟೆಕಾಱ, ಕೋಟೆಗಾಱ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಕ. ‘ದಿಗರಿ ಗೋಂಟೆಕಾಱ’ ಪರಾ. **ಕೋಟೆಗಾಱ**: ಬೇಡ ಕೋಟೆಗಾಱರನು ತರಲಾಗದು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂರು. ೩೩೬-೯; 1450).

[ಕೋಂಟೆ + -ಕಾಱ]

ಕೋಂಟೆಕೋಲಾಹಲ, ಕೋಟೆಕೋಲಾಹಲ, ಕೋಟೆಕೋಳಾಹಳ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವಿನ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಲಾಹಲವನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕೋಂಟೆಕೋಲಾಹಲನೆನಿಪೀ ಬಿರುದನಾಂತು ರಾರಾಜಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೨-೨೨). **ಕೋಟೆಕೋಲಾಹಲ**: ೧. ಪ್ರತ್ಯರ್ಥಿಧರಣೀಪಾಲ ಕೋಟೆಕೋಲಾಹಲಾಭಿಧಃ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೩೦; 1641). ೨. ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜೇಂದ್ರನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಕೋವಿಯ ಹೆಸರು: ಕೋಟೆಕೋಲಾಹಲ ಕಲಿವೀರಭದ್ರನು ಲೂಟಿಯ ರಣಭೈರವನು ವಿಾಟನ ರಂಗನಾಥನು ವೈರಿಭಟಕುರುಪಟದ ಬಲುಗೋವಿಯಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೯). **ಕೋಟೆಕೋಳಾಹಳ**: ೧. ಶ್ರೀಮದ್ದೆಡವ ಮುರಾರಿ ಕೋಟೆಕೋಳಾಹಳ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೩೧-೫; ಸು. 1545); ಶ್ರೀಮದ್ದೆಡವ ಮುರಾರಿ ಕೋಟೆಕೋಳಾಹಳ . . . ಶಿವಗುರು ಭಕ್ತಿ ಪಾರಾಯಣ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೮-೭; 1670).

[ಕೋಂಟೆ + ಕೋಲಾಹಲ]

ಕೋಂಟೆಗಾವಲ್, ಕೋಟೆಗಾವಲ್ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಕಾವಲು, —ಕಾಪು; ದುರ್ಗರಕ್ಷಣೆ: ಪುರತ್ರಯದ ಕೋಂಟೆಗಾವಲ ಪಟುಭಟರ್ ಜತನವೆಂದು ನೇಮಿಸಿ (ಚೆಬಪು. ೪೨-೯). **ಕೋಟೆಗಾವಲ್**: ಕೋಟೆಗಾವಲ ಭಟರ ವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೯).

[ಕೋಂಟೆ + ಕಾವಲ್೧]

ಕೋಂಟೆಗಾಳಗ ‘ಕೋಂಟೆಗಾಳೆಗ’ ನೋ.

ಕೋಂಟೆಗಾಳೆಗ, ಕೋಂಟೆಕಾಳಗ, ಕೋಂಟೆಗಾಳಗ, ಕೋಟೆಗಾಳಗ, ಕೋಟೆಗಾಳೆಗ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಕಾಳೆಗ, —ಯುದ್ಧ: ಲಗ್ಗೆಯೊಟ್ಟಳದೊಳಿಟ್ಟಳವಾದುದು ಕೋಂಟೆಗಾಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೫); ಕಂಡರಾ ಸಮಯದೊಳ್ ಖಳರು ಗಜಬಜಿಸುವಾ ಖಂಡಳಾದ್ಯರ್ ಕೋಂಟೆ[ಪಾಠಾಂ ಕೋಟೆ]ಗಾಳೆಗವನೀಗ ಕೈಕೊಂಡರ್ (ಚೆಬಪು. ೪೨-೨೫). **ಕೋಂಟೆಕಾಳಗ**: ಆಸುರಮಾದುದು ಕೋಂಟೆಕಾಳಗಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೫-೯). **ಕೋಂಟೆಗಾಳಗ**: ಕವಿದಿಸುವಂಬು ವಾರ್ದಿಸುವ ಕಕ್ಕಡೆ ಕುತ್ತುವ ಕೊಂತ . . . ಲಗ್ಗೆಮಾಡುವ ಭಟಕೋಟಿ ಕೋಟಲೆಯುನಾಳ್ದಿರೆ ನೀಳ್ದುದು ಕೋಂಟೆಗಾಳಗಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೪). **ಕೋಟೆಗಾಳಗ**: ಕೋಟೆಗಾಳಗದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಗವನ್ನೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದವನೆಂದರೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಪಂಡಿತನು ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಕರ್ನಾಜ. ೪೬). **ಕೋಟೆಗಾಳೆಗ**: ರಸವಾದಿಯಂತೆ ಕೊಲ್ಲೆನುತ್ತುಂ . . . ಕೋಟೆಗಾಳೆಗದಂತೆ ಪತ್ತೆನುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೧). [ಕೋಂಟೆ + ಕಾಳೆಗ]

ಕೋಂಟೆವಱೆ (ನಾ). ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ, —ನಗಾರಿ: ಬಿಡದೆ ಕೂಗುವ ಪಹರೆ ತಿರುಗುತಿಪ ಪಂಜುಗಳ್ ಗಡಬಡಿಪ ಕೋಂಟೆವಱೆ ದನಿಗೆಯ್ವ ಪಟಲುಗಳ್ (ಚೆಬಪು. ೪೨-೧೦). [ಕೋಂಟೆ + ಪಱೆ೧]

ಕೋಕ೧ (ನಾ). ೧. ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ; ಚಕ್ರವಾಕ: “ಕೋಕಃ, ಚಕ್ರಃ, ಚಕ್ರವಾಕಃ, ರಥಾಂಗಃ – ಈ ೪ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ” (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೧); ಕೋಕಂ ಶೋಕಂ ಪಡೆಯೆ . . . ರಂಜಿಸಿತಿರುಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೧೩); ಪಿರಹಂ ಕೋಕಂಗಳೊಳ್ (ದಶಕು. ೬-೪); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರಂ ನಿಂದು ನೆನೆದು ಸುಯ್ವುದು ಕೋಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೭). ೨. ತೋಳ; ಈಹಾಮೃಗ: “ಅರಣ್ಯಶ್ವಾ, ಕೋಕಃ, ಈಹಾಮೃಗಃ, ವೃಕಃ – ಈ ೪ ತೋಳಂ” (ಹಲಾಯು. ೩೮-೭೫); ಬಲೆ ಪಱಿವ ಕೋಕನಂತೊರ್ವ ವನಪಾಲಕಂ ಪೋಗಿ ದೇವೇಂದ್ರನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೩ ವ). ೩. ಕೋಗಿಲೆ; ಪಿಕ: ಕುಕಿಲ್ವ ನಲಿವ ಕೋಕದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೮). ೪. ಕಪ್ಪೆ; ಭೇಕ. ೫. ಖರ್ಜೂರದ ಮರ. ೬. ಹಲ್ಲಿ; ಗೌಳಿ. ೭. ಮರ; ವೃಕ್ಷ. ೮. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಉತ್ತಮವಾದುದು. ೯. ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬರೆದ ಒಬ್ಬ ಪಂಡಿತನ ಹೆಸರು. ‘ಕಕ್ಕೋಕ’, ‘ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ’ ಪರಾ. “ಕ್ಷಿತಿಜದೊಳು ಖರ್ಜೂರದೊಳು ತೋಳನೊಳು ಭೇಕತತಿಯೊಳು, ರಥಾಂಗದೊಳು ಜ್ಯೇಷ್ಠೆಯೊಳು ಕೋಕಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೫೨-೫೮); “ತರುಖರ್ಜೂರವನಶ್ವ ಚಕ್ರಯುಗಭೇಕಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಮುಂ ಕೋಕಮಕ್ಕು” (ನಾನಾರ. ೧೨೯). [ಸಂ.]

ಕೋಕ್ಕ೨ (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತೆಳು ಪದರ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಡಕೆ; ಕೀಳುಅಡಕೆ: ಗೋಟಡಿಕೆಗಿಂತ ಕೋಕಕ್ಕೆ ಬೆಲೆ ಕಡಿಮೆ (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಖೋಕಾ, ಖೋಖಾ]

ಕೋಕಕಟ್ವಳೆ (ನಾ). ಕಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮ; ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಸೂತ್ರ: ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಭರತ ಕೋಕಕಟ್ವಳೆಗಳನು ಸೊಲ್ಲಿಸುವ ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೬-೮). [ಕೋಕ$_1$ + ಕಟ್ವಳೆ]

ಕೋಕನದ (ನಾ). ಕೆಂಪುತಾವರೆ; ಕೆಂದಾವರೆ: "ಅರುಣಾಬ್ಜಮೆನೆ ಕೋಕನದಮೆನಲ್ ಕೆಂಪುದಾವರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೬); ಆ ಕಾಂತೆಯ ಮೃದುತಳ ಪದ ಕೋಕನದಂ ತನ್ನ ರುಚಿಯಿನೊದವಿಸಿ ರಾಗೋದ್ರೇಕಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೫೭); ರತ್ನರಾಜಿ ಶೋಣಾದ್ರಿಗೆ ಪೂಗೊಳಕ್ಕೆ ನವಕೋಕನದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೯೬). [ಸಂ.]

ಕೋಕನದಗರ್ಭ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕೋಕನದಗರ್ಭನಿಂ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯೆ ಕವಿ ಮುನಿನಿಕಾಯದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧-೭). [ಕೋಕನದ + ಗರ್ಭ]

ಕೋಕನದಜಠರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ತಾವರೆಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಕೋಕನದಜಠರನಂ ನಿವ್ಯಾ೯ಕುಳಮಿಂತೆಂದು ಧರ್ಮತನಯಂ ನುಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೪). [ಕೋಕನದ + ಜಠರ]

ಕೋಕನದಪ್ರದ್ವಿಷ (ನಾ). = ಕೋಕನದ ವೈರಿ ೧: ದಿನನಾಥಾಲಯ ಲಗ್ನದೊಳ್ ಕುಜಬುಧತ್ರಿಂಶಾಂಶಮಾದಂದು ಕೋಕನದ ಪ್ರದ್ವಿಷನಲ್ಲಿ ಕೂಡೆ ಪುರುಷಾಚಾರಾಢ್ಯ (ಜಾತತಿ. ೨೨-೭). [<ಸಂ. ಕೋಕನದಪ್ರದ್ವಿಷ್]

ಕೋಕನದವೈರಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂದಾವರೆಯ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ: (ಕ). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರಗಣ; ಭಗಣ: ಕೋಕನದ ವೈರಿ ದಿನಪಂಗಾ ಕಡೆಗೆ ವಾಯು ಬರೆ ಕೇಳಾ ಕಮಲಲೋಚನೆ ಪೆಸರ್ ನಾಕಿಗನಿನಾದುದುದಯಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೫೦). [ಕೋಕನದ + ವೈರಿ]

ಕೋಕಮು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿ ಹಣ್ಣು; ಆಮಸೋಲು; ಉಂಡೆಹುಳಿ (ಕರಾ): ಮುಂಬಯಿ ೨೮ ಮಣದ ಖಂಡಗದ . . . ಜೀನಸುಗಳು ೧. ಆಮಸೂಲ (ಕೋಕಮು); ೨ ಕವಡಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨೧). [← ಮರಾ. ಕೋಕಮ್]

ಕೋಕರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಳಗಾಜರ ಕೋಕರಂ ಪುನುವಲವಳ್ಳಿಯಲಿಬ್ಬು ಪುಯ್ಯಲಂ ಪರಿದು ಮಾರ್ಬ್ಬಲಮಂ ತಳ್ತಿಱಿದು ಸ್ವರ್ಗ್ಗಾಲಯಕ್ಕೆ ಸನ್ದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೦-೫; 979). [?]

ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕೋಕನೆಂಬ ವಿದ್ವಾಂಸನಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ: (ಕ). [ಕೋಕ$_1$ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕೋಕಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ; ಹೆಣ್ಣು ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ: ಕುಣಿಯಲೊಲ್ಲವು ನವಿಲ್ ಬೆರೆಯಲೊಲ್ಲವು ಕೋಕಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೩೩); ಕೋಗಿಲೆ ಗಿಡಗ ಕೋಕಿಗಳ್ ಕಬ್ಬಾರೆ ಪದ್ದು ಪೆಣ್ಣಂಚೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೩೩); ಶಿವನ ಊರುದಂಡದಿಂದಾದ ಬಾಳೆಗಳು, ಹರನ ಕರನಖದಿಂದಾದ ಕೋಕಿಗಳು (ಶರಚ. ೨೮). [ಸಂ. ಕೋಕೀ]

ಕೋಕಿಲ, ಕೋಕಿಳ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆ; ಪರಪುಟ್ಟ; ಪಿಕ: "ಪಡಿಯಜವಕ್ಕಿಯೆನಲ್ಕೆ ಕೋಕಿಲನಕ್ಕುಂ" (ರನ್ನಕಂ. ೬); ಬಿರಯಿಯಂ ಮತ್ತಾಳಿಸೀ ಕೋಕಿಲ ಧ್ವನಿಯಿಂದಂಜಿಸುತುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೧); ವಿಯೋಗಿಗಳೆಂಬ ಮೃಗಂಗಳಂ ಭಯಂಗೊಳಿಸಿದುದುತ್ಕಕೀರ ಮದ ಕೋಕಿಲ ಗರ್ಜಿತ ತರ್ಜಿತಂಗಳಿಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೩); ಕೋಕಿಲಂ ಕೊನರಂ ಕರ್ಚಿ ತೊದಳ್ ಸರಂಗೆಡೆದುದು (ಅನಂಪು. ೬-೭೨); ಕೋಕಿಲಂಗಳ್ ಕೊರಲ್ದೆಱಪು ಮಾಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೧೭). ಕೋಕಿಳ. "ಪಿಕಂ ಕೋಕಿಳಂ ಕಳಕಂಠಮನ್ಯಭೃತಮನ್ಯಪುಷ್ಟಂ ಕೋಗಿಲೆಯದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೩); ಪಕ್ರವಾಕ್ಯಂ ಕೋಕಿಳಂಗಳೊಳಲ್ಲದ . . . ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕೋಕಿಲತಂತ್ರ (ನಾ). (ಕೋಕಿಲೆಯಂತೆ) ತನ್ನ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೆರವರು ಕಾಪಿಡುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಯುಕ್ತಿ, —ಚಮತ್ಕಾರ: ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿಗಳು ಗ್ರಂಥಲೇಖನಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೋಕಿಲತಂತ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಮೊದಲಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಹಾಗ. i, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ.). [ಕೋಕಿಲ + ತಂತ್ರ]

ಕೋಕಿಲನಿನದ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆಯ ಧ್ವನಿ, —ಇಂಚರ: "ಪುಗಿಲ್ ಪುಗಿಲೆನಿಪಾರಾವಂ ಕೋಕಿಲನಿನದಂ" (ಚತುನಿ. ೯೫). [ಕೋಕಿಲ + ನಿನದ]

ಕೋಕಿಲಪ್ರಿಯ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ತಾಳದ ಹೆಸರು: ಅವುಗಳೊಳು ಚಂಚತ್ಪುಟ . . . ಕೋಕಿಲಪ್ರಿಯ . . . ಜಯಾಳವೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೫). [ಕೋಕಿಲ + ಪ್ರಿಯ]

ಕೋಕಿಲಸ್ವನ (ನಾ). = ಕೋಕಿಲನಿನದ: ಅನುಲೇಪಾತಿಶಯ ಪ್ರಭಾವದಿನಿತಾಂಗೋಪಾಂಗಮುತ್ಕೋಕಿಲಸ್ವನ ಲೀಲಾ ಲಲಿತೋರು ಚಾರುನಿನದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೬). [ಕೋಕಿಲ + ಸ್ವನ]

ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕೊಳಗುಳಿಕೆ ಗಿಡ; ಇಕ್ಷುಗಂಧೆ: "ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ, ಕಾಂಡೇಕ್ಷುಃ, ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷಃ, ಇಕ್ಷುರಃ, ಕ್ಷುರಃ —ಈ ೫ ಕೊಳವಂಕೆ ಹೆಸರುಗಳು." (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯). [ಸಂ.]

ಕೋಕಿಲಾರವ (ನಾ). = ಕೋಕಿಲನಿನದ: ಕೋಕಿಲಾರವಮದು ಬೀರ ಮದ್ದಳೆಯ ನಿಸ್ವನಮಾಗಿರೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೪೨). [ಕೋಕಿಲ + ಆರವ]

ಕೋಕಿಲಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಆಸನಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳು — ೧. ಉತ್ತಾನಾಸನ . . . ೪೬. ಕೋಕಿಲಾಸನ . . . ೭೯. ಭೈರವಾಸನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನೇಕವಿವೆ (ಭಾರದ. ೧೬೭). [ಕೋಕಿಲ + ಆಸನ]

ಕೋಕಿಲೆ (ನಾ). = ಕೋಕಿಲ: "ವನಪ್ರಿಯಃ, ಪರಭೃತಃ, ಕೋಕಿಲಃ, ಪಿಕಃ —ಈ ೪ ಕೋಕಿಲೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಕೋಕಿಲ]

ಕೋಕಿಳ 'ಕೋಕಿಲ' ನೋ.

ಕೋಕಿಹಾರಿಕೆ (ನಾ). (?): ಕೈಯಣ ಗಿಂಡಿಯು ಕೊಂಕುಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಕಲ್ಲಿಯಿಹುದು ತಲಕಟ್ಟು ಬಯ್ಕೆಗಳೆಂಬವು ಪರಿಪರಿ ನೋಡಲು ಕೋಕಿಹಾರಿಕೆ ಅಳವಟ್ಟು ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲವು ಪ್ರಸ್ತದ ಮನೆಯೊಳು ಹೋಳಿಗೆ ತುಪ್ಪವು ಗಬಕು ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲವು ಮೌನವಿಲ್ಲವು ಯಮನ ಕೈಯಿಂದಾ ದುಬುಕು (ಚಿವಾಕೋ. ೪೨-೪). [?]

ಕೋಕೋ (ನಾ). ೧. ಪಾನೀಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. ೨. ಕೋಕೋ ಬೀಜದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾನೀಯ: ಕಾಫಿಗೆ ಬದಲು ಕೋಕೋ ತಂದರು (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Cocoa]

ಕೋಗಳಿ, ಕೊಂಗಳಿ$_{2}$, ಕೊಗಳಿ, ಕೊಗಳೆ, ಕೊಗೞ, ಕೊಗುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು. ℗ ಈಗಿನ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೋಗಳಿ: ಶ್ರೀಮತ್[ಕೇ] × [ಕ]ಜ್ಜಂ ಬಲ್ಲಹನ ಪಯಿ[ಯಿಂ] [ಕೋಗ]ಳಿಯಾಯ್ನೂಱುಮಂ ಮಾಸಿಯವಾಡಿ[ನೂಱ]ನಾಲ್ವತ್ತುಮ ನಾಳುತ್ತಮಿರ್ದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೨-೭; 897); ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮತು ನಾಲ್ಕು ಯುಗದ ಪೊಳಲು ಕೋಗಳಿಯ ಚಿತ್ರಕಾ × × × (ಸೌಇಇ XI-i, ೮೬-೫೦; 1050; ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಮೂವತ್ತಿರ್ಚ್ಛಾಸಿರಕ್ಕಂ ಸಿಖಾಮಣಿಯೆ ನ್ನಿಯುಂ ಕೋಗಳಿಯಯ್ನೂಱಕಂ ಮೊದಲೆನ್ನಿನೆಗಬ್ದ ರಾಜಧಾನಿಪಟ್ಟಣಂಗಳ ಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿ ಕೋಗಳಿಯ ಪೆರ್ಮ್ಮೆಯೆಂತೆಂದಡೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೧೭-೨೭; 13ನೆಯ ಶತ).

ಕೊಂಗಳ್ಳಿ₂ : ಕೊಂಗಳಿಯಯ್ನೂಱುಂ ಕದಂಬಳಿಗೆ ಸಾಸಿರಮುಂ ಬಲ್ಲಕುಂದ ಮೂನೂಱುಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ ೨೦-೪, 1045). **ಕೊಗಳಿ :** ಕೊಗ[ಪಾ ಶಾ ೦. ಗು]ಳಿಯನಾಳ್ವ ಕ್ರೌಂಚನೆಂಬರಸಂಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೬-೧೫); ಇರ್ಮ್ಮಡಿ ನೊಱಂಬಂ ಬಲ್ಲಕುಂದೆ ೩೦೦ ಕೊಗಳಿ ೫೦೦ ಕದಂಬಳಿಂಗೆ ಸಾಸಿರವುಮನಾಳುತ್ತವಿರೆ (ಎಕ XI, ದಾವಣ ೧೯-೪; 1043). **ಕೊಗಳೆ :** ಈಶಾನ್ಯ ಕೊಗಳೆಯ ಹಾಳ ಹೊಲವೇರೆಯು ಹಳ್ಳದಿಂ(ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨೮-೧೫; 1133). **ಕೊಗಱಿ :** ಪಡೆವೋಗಿ ಕೊಯತ್ತೂರಿಱಿದಲ್ಲಿ ಕೊಗಱಿಯ ಒಕ್ಕಲ್ ಶ್ರೀಎರ್ಪ್ಪೊಯರ ಮಗ ಬೊಲ್ಲಗಂಗ ಗಾಮುಣ್ಡ ಸಿಱಿದು ಪಟ್ಟನ್ (ಎಕ. X, ಬೌಂಗ್. ೧೩-೪; 890). **ಕೊಗುಳಿ :** ಮೇಲಿನ 'ವಡ್ಡಾರಾ.' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಕೋಗಳಿ ಗಡಿಂಬ = ಕೋಗಳಿಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಅಳತೆಗೋಲು : ಬಡಗಲು ಕೋಗಳಿಗಡಿಂಬದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಪ್ಪೆರಿಯ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೮-೨೪; 1147). [?]

ಕೋಗಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೋಗಿಯೂರ ಬಯಿಲೊಳ್ಪಾಳ್ಗಿಟ್ಟು ಕೊಣ್ಡಿಯ್ದಿದಂ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧-೮; 900).
[ಕೋಗಿ ? + ಊರ್]

ಕೋಗಿರು 'ಕೋಗೀರು' ನೋ.

ಕೋಗಿಲು 'ಕೋಗಿಲೆ' ನೋ.

ಕೋಗಿಲೆ, ಕೋಗಿಲು (ನಾ). ೧. = ಕೋಕಿಲ : "ತಾಮ್ರಾಕ್ಷಃ – ಕೋಗಿಲೆ" (ಒಪಧಿ. ೬೭); ಕೋಗಿಲೆ ಚಾದಗೆ ಪೋದಗೆ ಮೂಗಿಗಲಿಂ ಜಂಜೆಕೊಂಚೆ . . . ಬಲಾಕೆ ಲಾವುಗೆ ಸೇನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೪ ಶೂದ್ರಕ); ಮಾವಿನಂಕುರಮನೆ ಕರ್ಚಿ ಬಿಚ್ಚಱಿಪ ಕೋಗಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೧); ಪುರುಡಿಪ ಕಾಗೆಯುಂ ನಲಿವ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ ತೊಱೆದೆಯ್ದೆ ವೈರಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ૩-೯೦); ಗಳಹುವರಗಿಳಿವಿಂಡಿನಲಿ ಹೆಕ್ಕಳಿಪ ಕೋಗಿಲೆಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೧೧); ಕಾಗೆ ಕರಿದಾದರೆ ಕೋಗಿಲೆ ಆದೀತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು : ಕಱಿಯ ಬಾಟುಕಮುಮನುಜ್ಜ್ವಳ ಲವಣಸಮೇತಮಿಕ್ಕು ಸುಂಠಿಯನರೆದಾಗಳೆ ನಸ್ಯಾಂಜನವಿಧಿಯಿಂದಲೆಗುಂ ಕೋಗಿಲೆಯುನಡಸಿ ಮೆಲ್ದಾ ವಿಷಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೩೪); ಕೋಗಿಲೆಯಂ ತಿಂದ ಕುದುರೆ ಮೇಲುಸುರಾಕ್ಕುವುದು (ಅಶ್ವವೈ. ೧೨-೨೦ ಟೀಕು). ೩. ಜಾನುವಾರುಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ನೆರೆ ಪುಟ್ಟಿಯತಱಪ್ಪಮು ಮಂತರದಿಕ್ಕಗೆ ಪಱಿಡಱಿಪೋಕುಮಾ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೧೧). ೪. = ಕೋಗಿಲೆಬಾಳೆ. 'ಕೋಗಿಲೆಯೆಲೆ' ಪರಾ. ೫. (ಕರಾ) ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ಓಟೆಯ ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು. **ಕೋಗಿಲು :** ೧. "ಮತಃ – ಕೋಗಿಲು, ಅನೆವುಱಿ, ಕೋಣ, ಪುಗ್ಗಿ" (ಒಪಧಿ. ೯೭-೧೧೪). [< ಸಂ. ಕೋಕಿಲ]

ಕೋಗಿಲೆಗಿಡ (ನಾ). = ಕೋಗಿಲೆಬಾಳೆ : (ಶ).
[ಕೋಗಿಲೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೋಗಿಲೆಪುಳು (ನಾ). = ಕೋಗಿಲೆ ೨ : ಕೋಗಿಲೆಪುಳು ತಿಂದ ರೋಗ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೩೩). [ಕೋಗಿಲೆ + ಪುಳು, (< ಪುೞು)]

ಕೋಗಿಲೆಬಾಳೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೂದೋಟ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಿಸುವ, ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಹೂಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಪುಟ್ಟ ಬಾಳೆಗಿಡಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಗಿಡ ; ಕಾಬಾಳೆ (ಉಕ).
[ಕೋಗಿಲೆ + ಬಾಳೆ₁ (< ಬಾೞೆ)]

ಕೋಗಿಲೆಯೆಲೆ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆ ಗಿಡದ ಎಲೆ ; ಕುಪ್ಪೆಯೆಲೆ : (ಶ).
[ಕೋಗಿಲೆ + ಎಲೆ₁]

ಕೋಗಿಲೆವಱಿ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆಯ ಮರಿ ; ಮರಿ ಕೋಗಿಲೆ : ಕೋಗಿಲೆವಱಿ ಮಾಮರದೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
[ಕೋಗಿಲೆ + ಪಱಿ]

ಕೋಗಿಲೆವೆಣ್ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕೋಗಿಲೆ : ಮದೋತ್ಸವದೆ ಕೋಗಿಲೆವೆಣ್ ಗಳಪಂ ನೆಗಟ್ಟುವಂತೆ (ಜಗವಿ ೧೬-೧೧೭); ಸಲಹಿ ಪೊದೆಱೆ ಮರಿಯಂ ಕೋಗಿಲೆವೆಣ್ ಕಾಕಂಗಳಿಂದೆ ಪಾರುವವರೆಗಂ (ಶಾಕುಂತ ೭೦-೧೨೨). [ಕೋಗಿಲೆ + ಪೆಣ್]

ಕೋಗೀರು, ಕೋಗಿರು, ಖೋಗೀರು (ನಾ). ೧. ಜೀನು; ಕುದುರೆಯ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತಡಿ, —ದಟ್ಟವಾದ ಮೆತ್ತೆ; ಥಡಿ : ಬಸವಸೂ ತನ್ನ ಕುದುರೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕೋಗೀರು ಸೆಳದು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿದನು (ಚಿಕರಾ. ೩೪೭); ಕುದುರೆಯ ಮಾತಂತೂ ಆಯಿತು. ಇದರ ಕೋಗೀರು ತಂಗು ಮುಂತಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ನೀವು ಹೊರಬೇಕೋ ನಾನು ಹೊರಬೇಕೋ . . . ಅಂದನು (ಕಥಾವು. IV, ೯೫). ೨. (ಆಲಂ) ಸವಾರಿ ಮಾಡುವುದು ; ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವುದು : ಸೋದರಸಂಬಂಧ . . . ಹೇಳಿದಹಾಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರುತ್ತ ಅಂತ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ಇವಳನ್ನು ತಂದರೆ ನನ್ನಮೇಲೇ ಕೋಗೀರು (ಶ್ರೀಕಥೆ ೧೫೦). **ಕೋಗಿರು :** ೧. ಕೋಗಿರು ಕೆಳಗಣ ಸಂಣ ಪಟ್ಟಿ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೮೯-೨; 1847). ೨. ಅತ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಕೋಗಿರು ಭರ್ತಿಮಾಡುವುದೇ ತನ್ನ ಕೆಲಸವೆಂದು ಅವರು ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೧೩). **ಖೋಗೀರು :** ೧. ತಾವು ನಿಶಿರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕುದುರೆಗೆ ತಾವೇ ಖೋಗೀರು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಟಾಗ ಪೂರ್ಣ ಮುಂದಟ್ಟಾಯಿತು (ಸಕತ ೭೦).
[<— ಪಾರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಖೋಗೀರ]

ಕೋಗು 'ಕೋಹು₁' ನೋ.

ಕೋಗುಂಟೆ (ನಾ). (?) : ಹನುಮಾನೆಂಬೋನು ಚಿಕ್ಕೋನು ದೊಡ್ಡೋನು ಕೋಗುಂಟೆ ಮೇಲೆ ಕೊನೆನಾಮ ಇಕ್ಕೊಂಡು ಚುಕ್ಕಿ ಬೆಳ್ಕಾಲ್ಲೀ ಹೊರಟಾನು (ಹುಟ್ಟಹ. ೩೩). [?]

ಕೋಗುಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ತಣಗೆರೆನಾಯಕರು ಕೋಗುಂಡೆ ಬಸವಪ ದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೊಂನು (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೧೪-೪; ?). [?]

ಕೋಗುರಿವಾಜು (ನಾ). ಗೇಣಿದಾರನು ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಒಡೆಯನಿಗೆ ತೆರುವ ಗೇಣಿಯ ಕ್ರಮ, —ಪದ್ಧತಿ : ಎಲ್ಲಾವಕ್ಕೂ ಕೊಟ್ಟಾಗೆ ಕೋಗುರಿವಾಜು ಪ್ರಕಾರ ಗೇಣಿ ಕೊಡೂಕೆ ನಿಂಗಿಪ್ಪ ಇದ್ರೆ ಜಮೀನು ಇಟ್ಟೆ (ಪಂಜಪಂ. ೭೨). [ಕೋಗು (< ಕೋಹು₁) + ರಿವಾಜು]

ಕೋಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೋಗೋಡಿ ನೊಕ್ಕಲ್ತಗೆರೆನಾಡ ಕೂಡಿಬ್ದಲ್ಲಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೬-೧ ; 1034); ಕೋಗೋಡಿನ ಸಕಲಗಾವುಣ್ಡುಗಳುವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೧೪-೨ ; ?).
[?]

ಕೋಚ್ 'ಕೋಚು₃' ನೋ.

ಕೋಚ₁ 'ಕೋಸು₂' ನೋ.

ಕೋಚ₂ (ನಾ). ೧. ಒಣಗುವುದು ; ಶುಷ್ಕವಾಗುವುದು ; ಇಂಗುವುದು. ೨. ಸಂಕೋಚ ಹೊಂದುವಿಕೆ ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ. ೩. ವಕ್ರವಾಗುವಿಕೆ ; ಬಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ. ೪. ಕದಿಯುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕೋಚನ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ ; ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ; ಮುದುರುವಿಕೆ : (ಶ). [< ಕೋಚ₂]

ಕೋಚಿ₁ 'ಕೋಸು₂' ನೋ.

ಕೋಚ್ಚಿ (ನಾ). ಕುಟಿಲಸ್ವಭಾವದವನು; ಕುಹಕಿ; ಕಪಟ (?): ಆ ಸಚರಾಚರಾತ್ಮಕನವದಿರೆಚ್ಚಂಬುಗಳನಂಬರದ ಆಚೆಯಲಿ ನೆಲಕು ದುರಬಿಡದೆ ವಿಲೋಚನದ ಕಿಡಿಗಳಲಿ ಸುಟ್ಟಾ ಕೋಚಿಗಳ ಕುಣಿದಾಡಿ ಸುತಲಿರ್ದನು ಮುರಧ್ವಂಸಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೫–೨೬). [ಕೋಚು$_1$ (< ಕೋಸು$_2$) + –ಇ$_3$]

ಕೋಚಿಮಾಡು, ಕೋಚುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ತುಂಡುಮಾಡು; ಕತ್ತರಿಸು: ಪವನಜಂ ಕೂರ್ಗಣೆಯ ಜಕ್ಕುಲಿಸಿ ಜಡಿದು ಬಿಡಲರಿ ಧನುವ ಸಾರಥಿಯ ತುರಗಮಂ ಹೊಂದೇರನು ಕೋಚಿಮಾಡಿದನೆರಡು ಸರಳಿನೊಳ್ (ತುರಂಗ. ಲ೫–೫೫). **ಕೋಚುಮಾಡು**: ಕಟುವಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ಆವನನ್ನು ಕೋಚುಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಕೋಚ್ಚಿ + ಮಾಡು$_1$]

ಕೋಚು$_1$ 'ಕೋಸು$_2$' ನೋ.

ಕೋಚು$_2$ (ನಾ). ಕದ; ಬಾಗಿಲಿನ ರೆಕ್ಕೆ: "ಕೋಚೆಂದು ಪೇಟಿಲ್ ಪಡಿಗಕ್ಕುಂ ಪೆಸರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೨). [?]

ಕೋಚು$_3$, ಕೋಚ್ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಗಾಲಿಯ ಕುದುರೆಗಾಡಿ; ಸಾರೋಟು: ಕೋಚುಗಾಡಿಗಳು ಈಗ ಹೆಚ್ಚು ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕೋಚ್**: ಕೋಚ್ ಒಂದಕ್ಕೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಎರಡು ಕುದುರೆ, ಸಂಜೆಗೆ ಎರಡು (ಚೆಂಗೂಲಿ ೭೫). [← ಇಂ. Coach]

ಕೋಚು$_4$ (ನಾ). ೧. "ತುದಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). ೨. "ಏರುದನಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). 'ಕೋಚೆತ್ತು' ಪರಾ. [?]

ಕೋಚುಬಂಡೆ (ನಾ). ಓರೆಕೋರೆಯಾಗಿ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಬಂಡೆ; ವಕ್ರಶಿಲೆ: ನದಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಾಗಲಿ ಹೂತು ಕೊಂಡು ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅಡಚಣೆಯುಂಟು ಮಾಡುವ ಮರದ ತುಂಡು, ಕೋಚುಬಂಡೆ ಮೊದಲಾದುವು (Snag. ಇಂಕನಿ). [ಕೋಚು$_1$ (< ಕೋಸು$_2$) + ಬಂಡೆ]

ಕೋಚುಭಟ್ಟ, ಕೂಚಂಭಟ್ಟ, ಕೂಚಿಭಟ್ಟ, ಕೂಚುಭಟ್ಟ, ಕೂಸಂಭಟ್ಟ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ; ಅವಿವೇಕಿ; ಅರೆಮರುಳ: ಓದಿ ಓದಿ ಮರುಳಾದ ಕೋಚುಭಟ್ಟ (ಗಾದೆ). **ಕೂಚಂಭಟ್ಟ**: ಚಂದದ ಗಾಜಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ಕೂಚಂಭಟ್ಟರಾಗಿದ್ದೇವೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೮೫). **ಕೂಚಿಭಟ್ಟ**: ಓದಿ ಮರುಳಾದೆಯೋ ಕೂಚಿಭಟ್ಟರೆ (ಸಿದ್ದೇವ. ೭೫–೨೧೮). **ಕೂಚುಭಟ್ಟ**: ಓದಿ ಓದಿ ಮರುಳಾದ ಕೂಚುಭಟ್ಟ (ರೂಢಿ). **ಕೂಸಂಭಟ್ಟ**: ಕೂಸಂಭಟ್ಟ (ಓದಿ ಓದಿ ಮರುಳಾದವನು) (ನಮ್ಮನು. ೧೦೮). [ಕೋಚು$_1$ (< ಕೋಸು$_2$) + ಭಟ್ಟ]

ಕೋಚುಮಾಡು 'ಕೋಚಿಮಾಡು' ನೋ.

ಕೋಚೆ 'ಕೋಸು$_2$' ನೋ.

ಕೋಚೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಏರುದನಿಯಿಂದ ಕೂಗು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾತ ನಾಡು: "ದನಿಯೆತ್ತು" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). [ಕೋಚು$_4$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಕೋಜ (ನಾ). (?): ಸಣ್ಣಮೈದಿಯ ಕಣಿಕ ಬೆಣ್ಣೆಸಕ್ಕರೆ ಕೋಜ ಬಣ್ಣಿಗೆವಡೆದ ಸೋವಿಯಿಂ ಕಲಸಿ ಕೈಗ್ನೆವುತಣ್ಣೆವಾಲ್ಗೆನೆವೊಡೆದ ಘಟರಿ ಘೃತ ಮಿಶ್ರದಿಂ ದಣ್ಣನೆ ದಣಿಯ ಪಚವಿಸಿ ತಣ್ಣದೂಷ್ಣಂ ಸಮಾನಂ ಗೊಳಿಸಿ ತೆಗವುತಂ ಕಣ್ಣಂಜಲಾಗದಂತಿರಿಸಿ ಬಾಳೆಯ ಚೆಲ್ವ ಹಣ್ಣು ಹೆರದುಪ್ಪದಿಂ ಘೂರಿಕೆಯನರ್ಪಿಸಿದೆ ಮಿಣ್ಣಿಗೆ ಶಿವಾದ್ವಯಿತರು (ಲಿಂಗವು. ೮–೧೨); ಸೂಜಿ ನಡೆತಂದಯಸ್ಕಾಂತಮಂ ಪಿಡಿದಿಂದುತೇಜಮುಂ ಶಶಿಕಾಂತ ಪಿಡಿದೊಜಹುಗಂಡತುಳ ವಾಜಿಯ ಧ್ವನಿಗೆ ವಾಹಕ ಪೆಚ್ಚು ಬಲಿದು ನವ ಕೋಜದಿಂ ಪ್ರಣಯವೆತ್ತು ಈ ಜಗದಿ ಮೆಜವಂತೆ ಭಕ್ತ ಕಾರಣನಾಗಿ ನೀ ಜೀವದಿ ಸುಳಿದು ಸುಲಭತ್ವ ಸಂಭವಿಸೆ ಮಹ ತೇಜ ವಿಖ್ಯಾತರಾದರ್ನಿಖಿಳ ಶರಣ ಭೂಜನ್ಮ ಶೇಷವಳಿದು (ಲಿಂಗವು. ೨೨–೧೮). [?]

ಕೋಜದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಲ್ಲಯ್ಯಂಗಳ ಮಕ್ಕಳು ಕೋಜದೇವ ಆಗಳು ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ (ಪ್ಮೆಆರಿ. ೧೯೪೬, ೧೦–೬; ?). [ಕೋಜ ? + ದೇವ]

ಕೋಜಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಾಯಿಲರ ಕೋಜಯ್ಯ ಕೊಟಿರರ ಆಳಿಯ ಸಿರಿ ಮೇಜಿ ತುಜುವಾಸ್ನಿಕ್ಕಿಸಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೫೯–೪; 900). [ಕೋಜ ? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೋಜು (ನಾ). ಪತ್ತೆಹಚ್ಚುವುದು; ಶೋಧನೆ; ತಪಾಸಣೆ: ನೀನು ಊರಿಗೆ ತಳವಾರನು, ಊರಿನಲ್ಲಾದ ಕಳ್ಳತನದ ಕೋಜನ್ನು ನೀನೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨೭). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೋಜ್]

ಕೋಜೋತಗವುಣ್ಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೋಜೋತ ಗವುಣ್ಡರ ಮಗ ಎಜೆಯಮ್ಮ ವೆಳಚ ಗವುಣ್ಡರ ಪಟ್ಟದಳ ಪೊನ್ನಚರಿ ಮಾಡಿದಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೭–೨; 750). [ಕೋಜೋತ? + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೋಟ್ 'ಕೋಟು$_2$' ನೋ.

ಕೋಟ$_1$ 'ಕೊಟ್ಟು$_3$' ನೋ.

ಕೋಟ$_2$ 'ಕೊಟ್ಟ$_2$' ನೋ.

ಕೋಟ$_3$ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರತೆ; ಕುಟಿಲತನ. ೨. ಗುಡಿಸಲು; ಜೋಪಡಿ. ೩. ಕೋಟೆ; ಖಿಲ್ಲೆ. [ಸಂ.]

ಕೋಟ$_4$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ೨. (ಕರಾ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು; ಆ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕೋಟರು, ಸಕಳಾಪುರಿ, ಶಿವಳ್ಳಿ ಇವು ಹೈಗರೊಳಗಿನ ಒಳ ಭೇದಗಳು (ಕಥಾಗ. ೮೫). [?]

ಕೋಟ$_5$, ಕೋಟಾ$_1$ (ನಾ). ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಸಂಘವು ಒದಗಿಸಲೇಬೇಕಾದ ಅಥವಾ ಪಡೆಯಲು ಹಕ್ಕುಳ್ಳ ಪಾಲು, —ಭಾಗ, —ಅಂಶ; ಪಸುಗೆ: ವಾರದ ಒಲುಮೆಯ ಕೋಟವು ನಾಳೆಯೆ ಎಂದ ನಲ್ಲೆಯ ನಲ್ಲ ನೋಡಿ (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೫೨–೭). **ಕೋಟಾ$_1$**: ಈ ವಾರದ ಕೋಟಾ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Quota]

ಕೋಟಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೋಟಗಾಮುಣ್ಡನುಂ [ಮಾದಿ]ಗಾಮುಣ್ಡನ ಸಹಿತ ದಿರ್ಬಲ್ಲುಮಾದರ[ನುಂ] (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭–೨೧; 837). [ಕೋಟ ? + ಗಾಮುಂಡ]

ಕೋಟಗಾಱ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿರುವವನು; ದುರ್ಗ ಪಾಲಕ: ಬಲದೊಡ್ಡುಯೆಡವಂಕದೊಳು ಸಲೆ ಮೆಱೆದು ಕಡುಗಲಿ ಕೋಟ [ಪಾಠಾಂ. ಟ] ಗಾಜರ ಬಲು ಪೌಜು ಬಣ್ಣಿಪೆನೇನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೩೪). [ಕೋಟ$_3$ + –ಕಾಱ]

ಕೋಟರ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಪೊಟರೆ; ಡೊಗರು; ಟೊಳ್ಳು: "ನಿಷ್ಕುಟಃ, ಕೋಟರಃ–ಈ ೨ ಮರದ ಪೊಟಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೦–೨೮); ಒಂದು ಮಹಾವಟವಿಟಪಿಕೋಟರಮನು ಕುಲಾಯಮಾಗಿ ಕಾಕ ಮಿಥುನ ಮಿರ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೮೨–೩); ಅದ್ರಿಕುಜಂಗಳ ಕೋಟರಂಗಳೊಳ್ ಪೋದಗೆ ತತ್ತಿಯಿಕ್ಕಿದುದು (ಜಗವಿ. ೪–೭); ಕೋಟರದೊಳ್ ಪುಗುವ ವಿಹಗಂಗಳಂ (೧೧ಕ. ೪–೭೦). ೨. ಒಳಗಿನ ಭಾಗ; ಬಿಲ; ರಂಧ್ರ: ದುರ್ಜನ ಪ್ರಕರದ ಕರ್ಣಕೋಟರಮನೇಕೆಯೊ ಮಾಡಿದನಬ್ಬ ವಿಸ್ತರಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧–೩೧); ಅನಿಮಿಷಯ್ಯನ ಜೀವಕಳೆ ಬಂದು ನಾಟತೀತನ ದಿವ್ಯದೇಹದ ಕೋಟರದೊಳೇನೆಂಬೆನೈ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧–೨೮); ಕರ್ಣದ ಕೋಟರಂಗಳು ಕಿವುಡುಗೊಳೆ (ತೊರರಾ. ೬–೨೬–೪). [ಸಂ.]

ಕೋಟರಪುಷ್ಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ: "ವ್ಯಾಳಿ ಕೋಟ[ಪಾಠಾಂ. ಠ]ರಪುಷ್ಪಿಯೆನಲೆಮ್ಮೆವಳ್ಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೬). [ಕೋಟರ + ಪುಷ್ಪಿ]

ಕೋಟರಿ (ನಾ). = ಕೋಟವಿ: (ಶ). [ಸಂ. ಕೋಟರೀ]

ಕೋಟಲಿಗ (ನಾ). ಕೋಟಲೆ ಕೊಡುವವನು; ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವವನು; ಪೀಡೆ ಕೊಡುವವನು: (ಶ). [ಕೋಟಲೆ + -ಇಗ]

ಕೋಟಲೆ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಕಾಟ: "ಕೋಟಲೆಯೆನೆ ನೋವು" (ಭಾರನಿ. ೪೯); ಅನುಭವಿಸಿದ ಕೋಟಲೆಗಳನಿನಿಸೆಂದೆಣಿಸಲ್ಕೆ ಮೌಕ್ತಿಕಾಕ್ಷಾವಳಿಯುಂ ವನಜದಳನಯನೆ ಸಮೆದಪಳೆನೆ ಸುರಿದುವು ತರದೆ ತೋರಕಣ್ಬನಿದುಜುಗಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೨೯೨); ಸಲೆ ತಲೆಗೆಟ್ಟೋಡುವ ಕೋಟಲೆಗಾಜದೆ ತದ್ಗಿರೀಂದ್ರಮಂ ಸಾರ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೧೩); ಬೇಟದ ಕೋಟಲೆಯೊಳವನ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು (ದಶಕು. ೧೨-೭೮); ತಾಟಿಂತ್ರ ಮೈಯು ಬಡಿವಾಗ ಮುದಿಯನ ಕೋಟಲೆಯ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೧); ಅಟ್ಟುಂಬೋದು ಆರು ಕೋಟಲೆ ತಿರಿದುಂಬೋದು ಪರಮ ಸುಖ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಟ್ಪಾಲೈ; ಮಲ. ಕೋಟಿ; ತುಳು. ಕೋಟಲೆ; ತೆಲು. ಕೋಡಾಡು]

ಕೋಟಲೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕೋಟಲೆ ಕೊಡು; ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಕಷ್ಟಕೊಡು; ನೋಯಿಸು: ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೋಟಲೆಗುಡುವ ನಮ್ಮ ಒಂದು ಅಂಗದಲ್ಲಿ (ಸುಗುಗಂ. ೬೪).

[ಕೋಟಲೆ + ಕುಡು$_{1}$ (< ಕೊಡು$_{1}$)]

ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಪಡು; ಶ್ರಮಪಡು; ಕಷ್ಟಪಡು; ನೋವನ್ನನುಭವಿಸು: ಬಡಿವ ಕಾಲ್ ಭೂಭಾಗದೊಳ್ ತಂದು ತಾಟಿಸುತುಂ ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ವ ರತ್ನಮುಕುಟದ್ಯೋತೋತ್ತಮಾಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೧); ಅಂ ತಪೋವನದೊಳ್ಕೋಟಲೆಗೊಂಡು ದುಃಖದೆ ತಪಂಗೆಯ್ವುತ್ತಿರಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮೯); ಸಂತತಂ ಕುದಿದು ಕೋಟಲೆಗೊಂಡೆನಿನ್ನೆಗಂ (ವಾಗೀರ. ೨೬೧); ತನಿಗುದಿಗುದಿದು ಕೋಟಲೆಗೊಂಡು ದರಿಸೇನೆ (ಕುಮಾದ್ರೋ. ೧೯-೩೬); ಊಟ ನಿದ್ದೆಗಳೊಂದರೊಳು ಸುಖವಿಲ್ಲದೆ ಕೋಟಲೆಗೊಂಡು ಕುಗ್ಗುವರು (ಹದಿಬ. ೬-೭); ತೋಟ ಮಾಡಿದವನು ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ಳ (ಗಾದೆ). [ಕೋಟಲೆ + ಕೊಳ್$_{1}$]

ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಟಲೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು; ಕಾಡು; ನೋಯಿಸು: ಅಮರತ್ವಮಂ ಪಡೆದಮರಸಮಿತಿಯಂ ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಪ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೮-೧೦); ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಪರು ವಿಟವಿದೂಷಕರ ಕಣ್ಬೇಟದಿ ಮರುಳುಮಾಡುವರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೪೮); ಬಲು ಮೃಗವು ಮರಪಕ್ಷಿ ಕೀಟಕ ಜಲಚರೌಘದಿ ಜನಿಸಿದೆನು ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸಬೇಡಕಟ ಮಾನವನಾದ ಬಳಿಕಿನ್ನು (ಹರಿಸಾ. ೫೭).

[ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೋಟಲೆಪಡು 'ಕೋಟಲೆವಡು' ನೋ.

ಕೋಟಲೆಬಡಿಸು 'ಕೋಟಲೆವಡಿಸು' ನೋ.

ಕೋಟಲೆಬಡು 'ಕೋಟಲೆವಡು' ನೋ.

ಕೋಟಲೆವಡಿಸು, ಕೋಟಲೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಕಾಟಕೊಡು; ನೋಯಿಸು: ಪಿರಿದುಂ ಕೋಟಲೆವಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗೊಳಿ]ಸುವ ದುರಿತಾರಾತಿಗಳನಾವಗಂ ಗೆಲ್ದುದಜಿಂದರಹಂತನೆಂಬ ನಾಮಂ ಪರಮಜಿನಂಗೆ (ಸಮಃಪ. ೮-೨೦೦). **ಕೋಟಲೆಬಡಿಸು:** ತನ್ನ ಪಾಪ ಕೈಗೆಡಿಸಿ ಕೋಟಲೆಬಡಿಸುವುದು (ಕರ್ಣವೃ. ೧೦-೩೧).

[ಕೋಟಲೆವಡು + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೋಟಲೆವಡು, ಕೋಟಲೆಪಡು, ಕೋಟಲೆಬಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾಗು; ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು; ನೋವನ್ನನುಭವಿಸು: ಕೋಟಲೆವಟ್ಟೀ ಸಿಪ್ಪಲೋದ್ಯೋಗಮನೊಡರಿಪುದೇನ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೫೫). **ಕೋಟಲೆಪಡು:** ನಿನ್ನನ್ನು ದೊಡ್ಡವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ನಾನೆಷ್ಟು ಕೋಟಲೆಪಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ. **ಕೋಟಲೆಬಡು.** 'ಕೋಟಲೆಬಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕೋಟಲೆ + ಪಡು$_{1}$]

ಕೋಟವಿ (ನಾ). ೧. ಬತ್ತಲೆ ಹೆಂಗಸು: "ನಗ್ನಾ, ಕೋಟವೀ-ಈ ೨ ನಗ್ನೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೯-೩೨೯). ೨. ದುರ್ಗಾದೇವಿ. 'ಕೋಟವಿಪುರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕೋಟವೀ]

ಕೋಟವಿಪುರ (ನಾ). (ಅಮೃತ ಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಮಣಿದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವುದಾಗಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ) ದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಪಟ್ಟಣ: ಸುರಪುರಕೆ ಹರಪುರಕೆ ಹರಿಯಿಹ ಪುರಕೆ ಅಳಕಾಪುರಕೆ ಕೋಟವಿಪುರಕೆ . . . ಬೊಮ್ಮನಪುರಕೆ ನೂರ್ಮಡಿ ಮಿಗಿಲೆನಿಸಿ ತಾ ಕರ ಚೆಲುವಿನಿಂದೆಸೆವುದದು ಪಾತಾಳದೊಳು ಲಂಕೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೨). [ಕೋಟವಿ + ಪುರ]

ಕೋಟವೊಕ್ಕಲಿಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ℙ ಅಡಕೆ ಮರಗಳ ಗೊನೆಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟುವ ಕಸುಬಿನ ಒಕ್ಕಲಿಗ: ಕೋಟವೊಕ್ಕಲಿಗರು – ಇವರು ಶಿರಸಿ, ಶಿದ್ಧಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅಡಿಕೆ ಗೊಂಚಲುಗಳಿಗೆ ಚೀಲುಮಾಡಿ ಹಾಕುವ ಹೋರೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೪೪). [ಕೋಟ$_{2}$ (< ಕೊಟ್ಟೆ$_{2}$) + ಒಕ್ಕಲಿಗ]

ಕೋಟಾ$_{1}$ 'ಕೋಟ$_{5}$' ನೋ.

ಕೋಟಾ$_{2}$ (ನಾ). ಕರುಳು: (ಶ).

[← ಪ್ರಾ. ಕೋಠಾ. < ಸಂ. ಕೋಷ್ಠ]

ಕೋಟಾಚಕ್ರ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಮಂಡಲ, —ಸುತ್ತು: ಜಳಧಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಮಂ ಸುತ್ತಿ ಸೌಂದರಮಾಗಿರ್ಪವೊಲಿರ್ಪ್ಪುದಪ್ರತಿಮ ಕೋಟಾಚಕ್ರಮಂ ಸುತ್ತಿ . . . ನಿರಂತರ ಕಾಂತಂ ಪರಿಖಾಂತರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೨); ಆ ಪೊಜವೊಳಲ ಅಂತರಾಳದೊಳಿರ್ಪುದೊಂದು ಕೋಟಾಚಕ್ರಮಂತರಿಕ್ಷವ ಚುಂಬಿಸುತ (ಕುರಾಸಾಂ ೪-೮೫); ಮೆಜೆವ ಕೋಟಾಚಕ್ರಭವಕಾಂತಿ ಮುಂಬರಿದು ತರಣಿ ಶಶಿ ಸಪ್ತಾರ್ಚಿತೇಜಂಗಳಂ ದಿವದಲಿರಿಸಿರ್ಪ ದೀಪಗಳ ದೆಸೆಯನೀವುತಲಿರ್ದುದು (ವೆಂಕಾರಾ.೧-೪-೯).

[< ಸಂ. ಕೋಟಚಕ್ರ]

ಕೋಟಾಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕೋಟೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸುವ ಯಂತ್ರ, —ಉಪಕರಣ: ನೊಣೆಯುಲ್ ಸುಂಗಲಿಳಾತಳಂ ಮುರಿದು ಮುರಿಟ್ಟಂತೆ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಣಿ ಸಾರ್ಚುದೊಲೆ . . . ಪಡಿಗೋಂಟೆಯೆಂಬ ಬಹು ಕೋಟಾಯಂತ್ರಸಾಮಗ್ರಿ ತಿಂತಿಣಿಗೊಂಡಾಂತಿರೆ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೩).

[< ಸಂ. ಕೋಟಯಂತ್ರ]

ಕೋಟಾರ 'ಕೊಟ್ಟಾರ$_{1}$' ನೋ.

ಕೋಟಾವಲಯ, ಕೋಟಾವಳಯ (ನಾ). = ಕೋಟಾಚಕ್ರ: ಬರಬರುತೆ ದರ್ಶನಕಗುರ್ವಿದುದು ಪರ್ವತಂಬೋಲ್ ಬಂಡೆ ಬಂಡೆಯ ಮಸೆದು ಬೆಸೆದು ಕೋಟಾವಲಯಭಿತ್ತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೬೩-೪೯೪). **ಕೋಟಾವಳಯ:** ನಿಲುವೆವಿಲ್ಲಿ ವಿರೋಧಿ ಸಂತತಿಯುಲುಹನಾಲಿಸ ಬಹುದು ಕೋಟಾವಳಯವಿದೆ ಹತ್ತಿರೆಯೆನುತ ಗುರುಸೂನು ರಥವಿಳಿಯೆ (ಕುಮ್ಯಾಗ. ೯-೨); ಪೊಳಲದಮರಾವತಿಗೆ ಪೋಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ತೊಲೆ, ಮಿಗೆ] ವೆಗ್ಗಳವೆನಲು ರಂಜಿಸಿತು ಕೋಟಾವಳಯ ಕೊತ್ತಳದಾಳುವೇರಿಯ ವಿವಿಧ ರಚನೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೧೬). [< ಸಂ. ಕೋಟವಲಯ]

ಕೋಟಾವಳಯ 'ಕೋಟಾವಲಯ' ನೋ.

ಕೋಟಾವಳಿ (ನಾ). ಕೋಟೆಗಳ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ಧಗಧಗಿಪ ಕೋಟಾವಳಿಯ ಹೊಗರೊಗುವ ಹೇಮದ ಕೊತ್ತಳಂಗಳ (ನಳಚ.೬–೨೫). [ಕೋಟೆ$_3$ + ಆವಳಿ$_1$ (= ಆವಲಿ)]

ಕೋಟಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ತುದಿ; ಅಗ್ರ; ಕೋಡು: ಆಪ್ತಂ ಜಿನಂ ಕೇವಲ ವಿಪುಲ ತುಲಾಕೋಟಿಯಿಂ ತೂಗೆ ತನ್ನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೪೨); ಶ್ರೀಕಾಂತಮದ್ವಿಷರ್ ಸ್ವಭ್ರೂಕೋಟಿಯ ಪರ್ಬಿನಿಂದವಪ್ಪರ್ ಕಿಡುವರ್ (ಜಗವಿ. ೪–೧೦೪). ೨. ತರಗತಿ; ವಿಭಾಗ; ವರ್ಗ: ಇವನು ಮನುಷ್ಯ ಕೋಟಿಗೆ ಸೇರಿದವನೇನಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ಆಕ್ಷೇಪಣೆ; ಮೂದಲಿಕೆ: ಭೋಜನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪರಸ್ಪರರ ಮೇಲೆ ಕೋಟಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಭೂಮದ ಹಾಡು ಹಾಡಹತ್ತಿದರು (ತುಳಸಿ. ೩೨). ೪. ಅಸಂಖ್ಯವಾದದ್ದು; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ್ದು; ಅಪರಿಮಿತವಾದದ್ದು: ಉದಾತ್ತನಾರಾಯಣನಾದ ದೇವನೆಮಗೀಗಳಕೇಸರಿ ಸೌಖ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧); ಹಾಲುತುಪ್ಪದ ಕೋಟಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಂತಲ್ಲಿ ಸಮೆದು ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಕಂಪಿಡುತ್ತಿರೆ ಕಂಡು (ಬಸರ. ೭–೧೬); ಒಡಲೊಳಬುಜಭವಾಂಡ ಕೋಟಿಯುನಡಗಿಸಿಪ್ಪ ಮಹಾಮಹಿಮಗಾಯ್ತು ಡಕ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳ ಮಮ ನಿಗಮಾಳಿಗಳು ಬೆಜಗಾಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೭೩); ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಭಕ್ತ ಕೋಟಿಯೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಕರ್ನಾಟ. ೨೩); ಕೋಟಿಭಾಗ್ಯವಿದ್ದವನಾದರೂ ಕಡೆಗೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲೇ ಇರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಗಾದೆ). ೫. ಮೂಲೆ; ಕೋಣ: "ಅಣಿಃ, ಅಶ್ರಿಃ, ಕೋಟಿಃ, ಅಶ್ರಃ, ಕೋಣಃ – ಈ ೫ ಗೋಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦–೪೨). ೬. ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿ, —ಕೊನೆ: (ಕಿ). ೭. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು, —ಬಾಯಿ. ೮. ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ; ಕೊಪ್ಪು. ೯. ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ. ೧೦. ಒಡವೆ; ಅಲಂಕಾರ. ೧೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಉಲ್ಲಾಸ; ಸಂತೋಷ. ೧೨. ಮರದ ಪೊಟರೆ; ಬಿಲ. ೧೩. ಕೈಯ ಬಳೆ, —ಕಡಗ. ೧೪. ಸಮರ; ಯುದ್ಧ. ೧೫. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ನೂರುಲಕ್ಷ: ವೈದಿಕರಪ್ಪ ವೇದವಿತ್ತುಗಳೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಅನ್ನವನಿಕ್ಕಿದ ಫಲಕ್ಕೆ ಕೋಟಿ ಮಿಗಿಲು ಶಿವಶರಣಂಗೆ ಒಂದು ಭಿಕ್ಷವನಿಕ್ಕಿದ ಫಲ (ಆದವ. ೨೨); ಪತ್ತಿ ಮೂಜೆೞ್ ಕೋಟಿಯುದು ಕೈವರ್ತಿಸಿತು ದಳಪತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೭); ಕೋಟಿವರಹಾ ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೋಮಟಿಯ ಸಾಕ್ಷಿ ನಂಬಕೂಡದು (ಗಾದೆ). ೧೬. [ರೇಖಾಗ] ಸಮಕೋನ ತ್ರಿಕೋಣದ ಲಂಬಭುಜ: "ಉತ್ಕರುಷೆಯೊಳು ಧನುವಿನೊಳು ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳು ಕೋಟಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨–೧೮); "ಅಗಣಿತಭೂಷಣಂ ಸುರಗಿ ಸೌಂದರ ಕೋಟರ ಚಾಪದಂತ್ಯ ಸಂಯುಗಮನದುತ್ಸವಂ ಗಣನೆಯೆಂಬಿವು ಕೋಟಿ ಸಮಾಹ್ವಯಂ (ನಾನಾರ ೪೪); "ಗುಹೆ ಬಿಲ್ಲಕೊಪ್ಪು ಲೆಪ್ಪೋತ್ಸಹ ರೂಪು ಕಠಾರಿ ಕರಭೂಷಣ ಸಮರಂಗಳ್ ಸಹಜದೊಳೆಂಟು ಪೆಸರ್ ಬಳಿಕಹುದ್ಯೆ ಕೇಳ್ ಕೋಟಿಶಬ್ದಮೆನಿಕುಂ ಜಗದೊಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೮೬).

ಕೋಟಾಕೋಟಿ = ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆ; ಅಸಂಖ್ಯ: ಪುನರ್ಭವಂಗಳವು ಕೋಟಾಕೋಟಿಗಳ್ ಪಾಜಿ ಬೀಜ್ವಿನೆಗಂ ಪಂದಲೆಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೬೭); ಮೆಜಿದವು ಗುಡಿ ಕೋಟಾ ಕೋಟಿ ಭೂತಳ ನೆಜೆಯದು ಬೀಡಿಗೆಂದೆನಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೫೩). ಕೋಟಾನುಕೋಟಿ, ಕೋಟ್ಯಾನುಕೋಟಿ = ಕೋಟ್ಯಂತರ; ಅಸಂಖ್ಯ: ಹರಿಯಜೇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಕೋಟಾನುಕೋಟಿಗಳು ಮರಣವಪ್ಪರು (ವೀಶೈಪು. ೨–೫–೧೪); ಕೋಟ್ಯಾನುಕೋಟಿ ವಿಷ್ಣು ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಕಾಲವು ತುಂಬಿದ ಬಳಿಕ ಮರಣವಾಗುವರು; ನನ್ನಿಂದ ಕೋಟಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಾದರೂ ಸಾಯುವರು (ವೀಶೈಪು. ೨–೫–೧೪ ಟೀಕೆ) [ಸಂ.]

ಕೋಟಿ$_2$, ಕೋಠಿ$_2$ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಡುವ ಸ್ಥಳ; ಉಗ್ರಾಣ; ಧಾನ್ಯಾಗಾರ. 'ಕೋಟಿಖೋಲಿ' ಪರಾ. ೨. ಹಾಯಿ ಹಡಗು; ನಾವೆ: ಜಲಮಾರ್ಗದಿಂದ ಮಚವೆದೊಳಗಿಂದ ಅಥವಾ ಕೋಟಿಯದೊಳಗಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ಅಡತಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೨೬೭). ಕೋಠಿ$_2$: ೧. ವಾಠೀಲಿ ಕೋಠಿಯಿಂದ ಎರಡು ಗಂಧದ ತುಂಡು ತಗೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದು ಬಿಡು (ಮಾಂಗಲ್ಯ. ೧೫); ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟ ಅವನ ಕೋಠಿ (ತಕ್ಕಡಿ. ೧೮); ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡ ಅರಬ್ಬರು ಪೋರ್ಚುಗೀಸರು ತಂಗಿದ್ದ ಮನೆ ಮತ್ತು ಕೋಠಿಯ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿ ಮಾಡಿದರು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೨೨೫); ಕೋಠೀ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ನಿನ್ನ ಕಡಿಗೆ; ನೀ ಬೇಕಾದ್ದು ಮಾಡಿಸಿಬಿಡು ಹೋಗಲಿ (ತಿಡುಗು. ೫೫).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಠೀ. / ಪ್ರಾ. ಕೋಟ್ಟ, ಕೋಟ್ಟಯ; < ಸಂ. ಕೋಷ್ಠ]

ಕೋಟಿಕ (ಗು). ೧. ತುತ್ತತುದಿಯ. 'ಕೋಟಿಕಶಿಲೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ತುತ್ತ ತುದಿ; ಶಿಖರ. [ಸಂ.]

ಕೋಟಿಕಶಿಲೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಿದ್ಧಶಿಲೆ: ತಮ್ಮನುಂ ತಾನುಂ ಅನೇಕ ಕುಲರಾಜ ಸಮಾಜಂಬೆರಸು ಆಡುವ ನೆನದೊಳ್ ಪೋಗಿ ಕೋಟಿಕಶಿಲೆಯಂತೋಜೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೨೫ ವ); ಕೋಟಿಕಶಿಲೆಯನೆತ್ತಿದ ಮಹಾಸತ್ವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೮೮ ವ); ಬರುತ ಬಟ್ಟೆಯೊಳಿರ್ದ ಕೋಟಿಕಶಿಲೆಗಂಡು ನೆರೆದರಸುಗಳೆಂದರು (ವರ್ಧಚ. ೪–೪೮). [ಕೋಟಿಕ + ಶಿಲೆ]

ಕೋಟಿಖೋಲಿ, ಕೋಠೀಖೋಲಿ (ನಾ). (ಉಕ) ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಟ್ಟ ಕೋಣೆ; ಉಗ್ರಾಣ: ಕೋಟಿಖೋಲಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕನೊಂದಿಗೆ ಚಹಾ ಅವಲಕ್ಕಿಗೆ ಕೂತೆ (ವೈನಿ. ೯). ಕೋಠೀಖೋಲಿ: ದಣಿದು ಬಂದು ಎಲ್ಯ ಜಾಗಾ ಸಿಗದ ನೀವು ಕೋಠೀಖೋಲ್ಯಾಗ ಬಂದು ಮಲಕೊಂಡ್ರಿ (ಸಮಜೀ. ೨೮೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಠೀಖೋಲೀ]

ಕೋಟಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅವರನ್ವಯತಿಳಕಂ ಲೋಕವಿಶ್ರುತಂ ಪಿರಿಯ [ಕೋ]ಟಿಗಾವುಣ್ಡಂ ಸಂಭಾವಿಸಿದಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೫–೯; 980). [ಕೋಟಿ$_1$+ ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೋಟಿನಾಳು (ನಾ). (ಕರಾ) ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನದ ವಿವರ ಮತ್ತು ಗ್ರಹಕುಂಡಲಿಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಜಾತಕ; ಜನ್ಮಕುಂಡಲಿ: ಜೋಯಿಸರಿಗೆ ಸಂತಾನವಾಗದಿರಲೇನು ಕಾರಣವೆಂದರಿಯಲು ಕೋಟಿನಾಳು (ಜಾತಕ) ತೋರಿಸಿದರು (ಭ್ರಾಂತಿಸು. ೪). [?]

ಕೋಟಿಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ದೋಣಿಯನ್ನು ನಡಸುವ ಹುಟ್ಟು: "ಅರಿತ್ರಂ, ಕೋಟಿಪ[ಪಾಠಾಂ. ಪಾ]ತ್ರಂ – ಈ ೨ ನಾವೆಯ ಸೋಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧–೫೦). ೨. ಹಡಗಿನ ಮುಂಭಾಗ; ಚೂಣಿ: "ಹಡಗಿನ ಮುಖಂ ಕೋಟಿಪತ್ರಮೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೧–೫). [ಕೋಟಿ$_1$ + ಪತ್ರ]

ಕೋಟಿಪಾತ್ರ (ನಾ). = ಕೋಟಿಪತ್ರ ೧: "ಅರಿತ್ರಂ, ಕೋಟಿಪಾ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ತ್ರಂ–ಈ ೨ ನಾವೆಯ ಸೋಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧–೫೦). [ಕೋಟಿ$_1$ + ಪಾತ್ರ]

ಕೋಟಿಯೇರಿಸು (ಕ್ರಿ).. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ಮೂದಲಿಸು; ಪ್ರತಿವಾದಗಳನ್ನು ಒಡ್ಡು; ತರ್ಕಮಾಡು: ರಂಗನಾಥನು ಮರಾಠೀ ಕವಿಯ ಜಾಡನ್ನು ಹಿಡಿದು "ಲಲಿತವಹ ಕನ್ನಡದ ನುಡಿಯಲಿ ತಿಳಿದು ತನ್ನೊಳು ತನ್ನ ಮೋಕ್ಷವ ಗಳಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಲದೆ? ಸಂಸ್ಕೃತದಲಿನ್ನೇನು?" ಎಂದು ಕೋಟಿಯೇರಿಸಿದನು (ಶಮಪಾಂ. ೯೯). 'ಕೋಠಿ$_1$' ಪರಾ. [ಕೋಟಿ$_1$ + ಏರಿಸು (< ಏಱಿಸು)]

ಕೋಟಿವರ್ಷೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಯ ಹೆಸರು: "ಮರುನ್ಮಾಲಾ, . . . ಕೋಟಿವರ್ಷಾ, ಲಂಕೋಯಿಕಾ, ಲಂಕಾಸಿಕಾ – ೧೦ ಸ್ಪೃಕ್ಕವೆಂಬ ಗ್ರಂಥ್ಯದ್ರವ್ಯ; ಸಂಕೇಬೇರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೫). [ಸಂ. ಕೋಟಿವರ್ಷಾ]

ಕೋಟಿಶ (ನಾ). (ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಂಟೆಗಳನ್ನು ಒಡೆಯುವ) ಮರದ ಕೊಡತಿ; ಹಲಬೆ: "ಕೋಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟೀ]ಶಂ, ಲೋಷ್ಟಭೇದನಂ – ಈ ೨ ಹಲಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೨); "ಹಂಕೆ ಕೋಟಿಶ ಮಕ್ಕು ಲೋಷ್ಟಭೇದಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೧). [ಸಂ.]

ಕೋಟಿಹೊರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಪಾದನೆಯನ್ನು ಹೇರು, —ಹೊರಿಸು: ರಾಜನ ಮೇಲೆ ಅವನ ಸ್ನೇಹಿತರು ಕೋಟಿಹೊರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು (ನಟಸಾ. ೩೧). [ಕೋಟಿ$_1$ + ಹೊರಿಸು (< ಪೊರಿಸು)]

ಕೋಟೀರ (ನಾ). ೧. ಕಿರೀಟ; ಮಕುಟ: "ಕಿರೀಟಂ, ಉಷ್ಣೀಷಂ, ಕೋಟೀರಂ, ಮುಕುಟಂ – ಈ ೪ ಮುಕುಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೧); ಶ್ರೀರಮಣಂ ಪುಟ್ಟಿರೆ ಕೋಟೀರಾದ್ಯಾಭರಣ ಚಕ್ರಮುಖ್ಯಾಯುಧ ನಾನಾರಶ್ಮಿಯನು ವಿಜೃಂಭಿಸೆ ರಾರಾಜಿಸಿದತ್ತು ಕೌಸ್ತುಭಂ ಪೇರುರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩-೧); ತೇರು ಗಮಿಸುವ ವೇಗಕರಸನ ಚಾರುರತ್ನಸ್ಫುರಿತ ಶಿರಕೋಟೀರ ಕೆಡೆದುದು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೩೧). ೨. ಜಡೆ; ಮುಡಿ: ಸೋಮಕೋಟೀರಭಾರನಂ . . . ತ್ರಿಣೇತ್ರನಂ (ಭಕ್ತಾಜ. ೩-೫೯); ಜಯಜಯ ಸುಧಾಕರ ಕಲಾಕಲಿತ ಕೋಟೀರ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೬೯ ವ). [ಸಂ.]

ಕೋಟೀಶ$_1$ (ನಾ). = ಕೋಟಿಶ: "ಕೋಟೀ[ಪಾಠಾಂ. ಟಿ]ಶಂ, ಲೋಷ್ಟಭೇದನಂ – ೨ ಹಲಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೨). [ಸಂ.]

ಕೋಟೀಶ$_2$ (ನಾ). ಕೋಟ್ಯಧೀಶ: ಅವನೊಬ್ಬ ಕೋಟೀಶ (ರೂಢಿ). [ಕೋಟಿ$_1$ + ಈಶ]

ಕೋಟು$_1$ (ನಾ). ಮೈಗೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದಪ್ಪವಾದ ಉಡುಪು; ಮೇಲಂಗಿ: ಕೋಟುಗಳೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಮುಂಚಿನ ನಿಲುವಂಗಿಗಳು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಡಗಿದವು (ತೊಳಿಮು. ೭೨); ಕಾಲಿಗೆ ಬಿಳಿ ಇಜಾರು; ಉದ್ದವಾದ ಕಪ್ಪುಕೋಟು; ತಲೆಗೊಂದು ಪಾಗೋಟಿ . . . ಧರಿಸಿದ್ದನು (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೨). [← ಇಂ. Coat]

ಕೋಟು$_2$, ಕೋಟ್ (ನಾ). ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. ಪಕ್ಷ ಕಟ್ಟಿ ಆಡುವಾಗ ಒಂದು ಪಕ್ಷದವನು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದವರೊಡನೆ ಎಲ್ಲಾ ಎಲೆಗಳನ್ನೂ ಗೆಲ್ಲುವುದು: ಆವರೆಗೂ ಮೂಕವಾಗಿ ನಡೆದ ಆಟ 'ಕೋಟು' 'ಒಕ್ಕೈ'ಗಳು ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ಒದಗಿದಾಗ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಚತುರ್ಮುಖವಾಗಿ, ಷಣ್ಮುಖವಾಗಿ ಕೆಲೆಯ ಹತ್ತಿತು (ಮೂರುದಾ. ೮). **ಕೋಟ್**: ಇವರ ಜೋಡಿದಾರನು 'ಕೋಟ್' ಎಂದು ಒದರಿದಾಗ ವಿರುದ್ಧಪಕ್ಷದವರ ದಿವಾಳಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೮). [← ಇಂ. Quote]

ಕೋಟುಗಸ್ತಿ 'ಕೋಟುಗಸ್ತು' ನೋ.

ಕೋಟುಗಸ್ತು, ಕೋಟುಗಸ್ತಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವೇಷ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಂಡು ಗುಟ್ಟಾಗಿ ತಿರುಗಾಡುವುದು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು; ಪಹರೆ (?): ಆ ಪಟ್ಟಣದ ದೊರೆಯಾದ ವಿರೋಚನನು ರೂಪವನ್ನು ಮರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಕೋಟುಗಸ್ತಿಗಾಗಿ ಬರುತಾ ಇವನನ್ನು ಕಂಡು – ನೀನು ಯಾರು ? . . . ಎಂದನು (ನೀತಿಚಂ. V,೬). **ಕೋಟುಗಸ್ತಿ**: ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರೆ ಕಳ್ಳರನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಠಾಣೇದ ಗುರಿಕಾರನು ಊರಲ್ಲಿ ಕೋಟುಗಸ್ತಿ ತಿರುಗುತ್ತಿರುವಾಗ್ಗೆ (ಪೇಟೀಮಾ. ೩೬). [ಕೋಟು ? + ಗಸ್ತು]

ಕೋಟುರ (ನಾ). ನೋವು; ಸಂಕಟ (?): ಪೇಳಾರ ಮನಕ್ಕೆ ಕೋಟುರಮನಾಗಿಸದೀ ಭುವನಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೦೩-೨೪; 1125). [< ಕೋಟರ ?]

ಕೋಟೆ$_1$ 'ಕೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕೋಟೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಕೋಟೆಯ ನಿಃ ಮಾರ್ಗ್ಗೇಶ್ವರವುಮನಾಳ್ವ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾವಡಿ ಚಿಲ್ಲುಕದೇವ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೪೮-೮; 907). [?]

ಕೋಟೆಕೋಲಾಹಲ 'ಕೋಂಟೆಕೋಲಾಹಲ' ನೋ.

ಕೋಟೆಕೋಳಾಹಳ 'ಕೋಂಟೆಕೋಲಾಹಲ' ನೋ.

ಕೋಟೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯ ಕಲ್ಲು; ಪ್ರಾಕಾರದ ಶಿಲೆ: ಮಂಟಪಂ ಬಿರಿಬಿರಿದು ಬಯಲಾಯ್ತು ಬಾಗಿ ಬಿದ್ದುವು ಕೋಟೆಗಲ್ಲುಗಳ್ (ಬಸಪು. ೧೬-೫).
[ಕೋಟೆ$_1$ (< ಕೋಂಟೆ) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೋಟೆಗಾ (ಕ್ರಿ). ಕೋಟೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು, —ಕಾಪಾಡು: ಎತ್ತಿದ ಪಂಜುಗಳುರಿವೆಳಗೆತ್ತಂ ಮಿಸುಗುವಿನಮೆಳ್ಚಱಿಳ್ಚಱಿಸುತ್ತಂ ಬಿತ್ತರದಿನಾರ್ದು ತಿರುಗುತೆ ಸುತ್ತಂ ಸಲೆ ಕೋಟೆಗಾದನಚಳಿತ ಧೀರಂ (ವೃಷವಿ. ೧೦-೧೨). [ಕೋಟೆ$_1$ (< ಕೋಂಟೆ) + ಕಾ$_1$]

ಕೋಟೆಗಾಜು 'ಕೋಂಟೆಗಾಜು' ನೋ.

ಕೋಟೆಗಾವಲ್ 'ಕೋಂಟೆಗಾವಲ್' ನೋ.

ಕೋಟೆಗಾಳಗ 'ಕೋಂಟೆಗಾಳೆಗ' ನೋ.

ಕೋಟೆಗಾಳೆಗ 'ಕೋಂಟೆಗಾಳೆಗ' ನೋ.

ಕೋಟೆತೆನೆ 'ಕೋಟೆದೆನೆ' ನೋ.

ಕೋಟೆದೆನೆ, ಕೋಟೆತೆನೆ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಅಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಬುಗುರಿಯ ಆಕಾರದ ಕಂಡಿಯುಳ್ಳ ರಚನೆ,—ಶಿಲ್ಪ: ಬಿಡದೆ ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ನಿಚ್ಚಣಿಗೆಯ ತೊಡಿಸಿ ತೆಂಕಣ ಕೋಟೆದೆನೆಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೪೧) ಮುಗಿಲುಮುಟ್ಟಿದ ಕೋಟೆದೆನೆಗಳಿಂ ಕೊನೆಗಳಿಂದಗಳು ಜಲಮತಳಮಂ ಭೇದಿಪುದು (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೩-೪). **ಕೋಟೆತೆನೆ**: ಗಗನವ ಸೋಂಕುವ ಕೋಟೆಕೊತ್ತಲುಗಳು ಬುಗುರಿ ಮಾಟದ ಕೋಟೆತೆನೆಯು (ಸೌಗಂಪ. ೧-೭); (ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ, ಗೋಡೆಗೆ) ಕಂಡಿಗಳುಳ್ಳ ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆ ಹಾಕು, ಕಟ್ಟು; ಕೋಟೆತೆನೆ ಮಾಡು, ಕಟ್ಟು (Embattle. ಇಂಕನಿ). [ಕೋಟೆ$_1$ (< ಕೋಂಟೆ) + ತೆನೆ$_1$]

ಕೋಟೆಮನೆ (ನಾ). ಕೋಟೆಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಮನೆ: ಹಿಂದೆ ದುರ್ಗವಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಮಂತಗೃಹ, ಕೋಟೆಮನೆ (Castle. ಇಂಕನಿ). [ಕೋಟೆ$_1$ (< ಕೋಂಟೆ) + ಮನೆ]

ಕೋಟೆಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ, —ಭೂಮಿ: ಬಯಿರಗೊಂಡಗೆ ಕೋಟೆಮಾನ್ಯದ ಗದೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೯೮-೩; 17ನೆಯ ಶತ). [ಕೋಟೆ$_1$ (< ಕೋಂಟೆ) + ಮಾನ್ಯ]

ಕೋಟೆಮುಗಿಲು (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ ಮೋಡ: ಕೋಟೆಮುಗಿಲು, ಕೆಮ್ಮೋಡ, ಬಿಳಿಮೋಡ, ಕಾರ್ಮೋಡ, ಹಿಂಡುಮೋಡ ಇವಿದ್ದು ಚಿಟ್ಟೆಹುಳ ನೆಲ ಕಚ್ಚದೆ ಹಾರಾಡಿದರೆ ಮಳೆ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಿ, ಕುರ್ತೇಟು ಬಂತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೪೩). [ಕೋಟೆ$_1$ (< ಕೋಂಟೆ) + ಮುಗಿಲು (< ಮುಗಿಲ್)]

ಕೋಟೆಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಯನ್ದು ಕೋಸಿಗರ ಕೋಟೆಯಮ್ಮಂ ಗೋಸಹಸ್ರಮಾಬ್ದಿಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೭೮-೧೨; 964). [ಕೋಟೆ$_1$ (< ಕೋಂಟೆ) + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕೋಟೆವೞಿ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಹತ್ತಿರದ ನೆಲ; ದುರ್ಗದ ಪ್ರದೇಶ: ಜೆಟ್ಟಿಗರ ವೀರರಸಮಂ ನೆಟ್ಟನೆ ತೂಗಲ್ಕೆ ದಿಟ್ಟಿದೊಲೆಯಿಂದಿದಟರ್ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟಳೆಯೆನಿಸಿದುದಿಟ್ಟಳಮೆನೆ ಕೋಟೆವೞಿಯ ಸೆಱಿಗೆಯ್ದಾೞಿಗಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೩೨). [ಕೋಟೆ$_1$ (< ಕೋಂಟೆ) + ಬೞಿ$_2$]

ಕೋಟೆವಿರಿ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಬಿರುಕು, —ಸೀಳು: ನಾಡ ಕೊಳ್ಳಿಗೆ ಹರಿದು ತಲೆ ಹೋಗಾಡಿವಂತವನಲ್ಲ ಮೇಹಿಂಗಾಡ ಬಂದಿಲಿ ಕೋಟೆವಿರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಟೆನಿಱಿ]ಯಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಪಡಿವಂತೆ (ಬಸವು. ೫೮-೯೪).
[ಕೋಟೆ$_1$ (< ಕೋಂಟೆ) + ಬಿರಿ$_2$]

ಕೋಟೇಶ್ವರ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಆ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಕೋಟೇಶ್ವರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಕುಂದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕೋಟೇಶ್ವರವೆಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವರು (ತುಳುನಾ. ೧೪೫). [ಕೋಟೆ$_1$+ ಈಶ್ವರ]

ಕೋಟ್ಟೆ 'ಕೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕೋಟ್ಟವಳ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೋಟ್ವಾರಿ 'ಕೊಟ್ವಾರಿ' ನೋ.

ಕೋಟ್ಟೆ 'ಕೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕೋಟ್ಟೆಱ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತೋಟ್ಟಮುಂ ಮನೆತ್ತಾನಮುಂ ಚನ್ದ್ರಸೇನಾಚಾರ್ಯರ್ಕೆ ಉದಪೂರ್ವಂ ಕೊಟ್ಟಾರ್ ಆದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೋಟ್ಟೆಱರುಂ ಕಾರೆಆಱುಕುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೭೫, ೧೦೬-೩೬ ; ?). [?]

ಕೋಟ್ಯಂತರ (ಗು). ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆಯ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ; ಅಸಂಖ್ಯವಾದ: ಹಿಡಿಮಂದಿಯ ಭೋಗ ವೈಭವಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೋಟ್ಯಂತರ ಜನರ ರಕ್ತಶೋಷಣೆ ದುಃಖಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಬಚ್ಚಿಡುತ್ತಿದ್ದ (ಪುನರು. ೩೨೬). [ಕೋಟಿ$_1$ + ಅಂತರ]

ಕೋಠ 'ಕೊಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೋಠಾರ 'ಕೊಟ್ಟಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೋಠಿ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರಶ್ನೆ; ಸವಾಲು: ಗಾನರಸಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವೇ ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದು ಕೋಠಿಮಾಡಿದರೆ, ಉತ್ತರವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಯೋಚಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ (ಕಾಂಪೂಹ. ೧೨); ಆದರ ಮೇಲೆ ನೀನು ಇನ್ನಾವ ಕೋಠಿ ಹಾಕುತ್ತೀಯೆ? ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (ಕೊನಪ್ಪೈ. ೧೨೨); ದರ್ಭೆಗೇನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬರ ಬಂದಿದೆಯೇನೆ? ಒಂದು ಹಸು ಮೇಯುವಷ್ಟು ಇವೆಯಲ್ಲಾ . . . ಎಂದು ವೆಂಕಮ್ಮ ಅದಕ್ಕೂ ಒಂದು ಕೋಠಿಹಾಕಿ ಮಾತಿಗೆ ಮಾತು ಜೋಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಗಿಣಿ. ೩). [< ಸಂ. ಕೋಟಿ]

ಕೋಠಿ$_2$ 'ಕೋಟೆ$_2$' ನೋ.

ಕೋಠೀಖೋಲಿ 'ಕೋಟೆಖೋಲಿ' ನೋ.

ಕೋಡ$_1$ 'ಕೋಡಗ' ನೋ.

ಕೋಡ$_2$ (ನಾ). ಕಾಡುಹಂದಿ; ಸೂಕರ: "ಮಿಗಯೆಕ್ಕಲ ಕೋಡ" (ಕವಿಕಂ. ೬೧); ಕೊ[ಕೋ]ಡ ಕೂರಂಗಿ ಮರೆ ಹುಲ್ಲೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೧೬).
[< ಸಂ. ಕ್ರೋಡ]

ಕೋಡ$_3$ (ನಾ). ಕೊಂಕು; ಬಾಗು; ವಕ್ರ. 'ಕೋಡವೆ' ಪರಾ. [?]

ಕೋಡಂಗಿ, ಕೋಡಗಿ, ಕೋಡಿಂಗ, ಕೋಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಯಕ್ಷಗಾನ, ಬಯಲಾಟ, ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಸರ್ಕಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಭಿನಯಿಸುವ ಹಾಸ್ಯಪಾತ್ರ; ವಿದೂಷಕ; ಹಾಸ್ಯಗಾರ; ನಕಲಿ: ಹಳೆಯವನು ಬಿದ್ದ ಹೊಸಹೊಸಬ ಗೆದ್ದ, ಕೋಡಂಗಿ ನಡುವೆ ಎದ್ದ. ನವೋನವದ ಬಯಲಾಟ ಭಾರಿ ತಾಂಡವವೆ ರಾಷ್ಟ್ರದುದ್ದ (ಅರಳು. ೪೨೭); ಕೋಡಂಗಿ ಆಗಲೇ ತೆರೆಯಾಚೆ ಬಂದನಯ್ಯ (ಜಂಡೆಮ. ೨೨-೪); ದೇವರಿಗೆತ್ತಿದ ಆರತಿಯೊಂದಿಗೇನೆ ಕೋಡಂಗಿಯರು ಭಾಗವತರೊಡನೆ ಸ್ತುತಿಪಾಠ ಮಾಡುತ್ತ ರಂಗಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೇರಬೇಕು (ಯಕ್ಷಬ. ೪೧); ಸರ್ಕಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂಗಚಲನೆಯ ಚಮತ್ಕಾರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ತೋರುವ ಕಲಾವಿದನನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ ಮೂರು ಉರುಳಾಗುವ ಕೋಡಂಗಿಯಂತೆ (ಬಂಕಿಮ. ೩೫೦). ೨. ಅವಿವೇಕಿ; ಮೂರ್ಖ: ಕೊಟ್ಟೋನು ಕೋಡಂಗಿ ಇಸ್ಕೊಂಡೋನು ಈರಭದ್ರ (ಗಾದೆ). ೩. ಕುರೂಪಿ: ಈ ಕೋಡಂಗಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿಂದ ಹುಡುಕಿ ತಂದರೋ . . . ಚಂದ್ರಭಾಗಿಗೆ ಶೋಭಿಸುವ ಹುಡುಗನೇ ಅಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೬೫). **ಕೋಡಗಿ**: ೧. ಆ ಕೋಡಗಿ ಕಾಡ ಕೂಡಿ ಕುರವಿಯಾಗಿರ್ದುದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೫೩ವ). **ಕೋಡಿಂಗ**: ೨. 'ಕೊಟ್ಟವನು ಕೋಡಿಂಗ, ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು ವೀರಭದ್ರ' ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ (ಕಾಸೂರು. ೪೧೨). **ಕೋಡಿಗ**: ೧. ಬೊಂಬೆಗಳಾಟಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರ ನಿತಂಬಿನಿಜನಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಡೊಂಬರಗಳೆಯ ಸಂಗಡಿಗರು ಕೋಡಿಗರಿಂಬುಗೊಂಡಿರ್ದರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಭರಚ. ೨೦-೩೫). ೨. ಪುಸ್ತಕವ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಪುರಜನವ ಮೆಚ್ಚಿಸುವ ಕೋಡಿಗರಂತೆ (ಘನವ. ೩೪-೭); ರಾಮನಾಥಾರ್ಯಗಳ್ವಾಳ್ವ ಕೋಡಿಗರ ವಿದ್ಯೆಯಂ ಜೋಡಿಸಿದನೆನಲ್ (ಏಕೋಪು ೯-೩೩); ಗೊಲ್ಲರ ಗೊರವರ ಗೋಪತಿಗಳ ಬಲುಮಲ್ಲರ ಮಾಸಾಳುಗಳ ಕೊಲ್ಲಟಿಗರ ಕೋಡಿಗರ ಕೇರಿಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆಸೆವವಱೊಳಗೆ (ರಾಮವಿ. ೩-೪೧); ಕೋಡಿಗನೋ ವಿಡಾರ್ಯನೋ ಕೋವಿದ ಮುಗ್ಧರದೇವನೊ (ಹಮ್ಮೀರ. ೬-೫೦).

ಕೋಡಂಗಿಯಾಟ = ಹಾಸ್ಯಗಾರನ ಅಭಿನಯ; ಕೋತಿಯಾಟ; ವಕ್ರಚೇಷ್ಟೆ: ಕೋಡಂಗಿಯಾಟವನಾಡಿದ ಭಕ್ತಂಗೆ ಬೇಡಿತ್ತನೀವ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೧೯೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಣಙ್ಗಿ; ಮಲ. ಕೋಡಙ್ಗಿ; ತುಳು. ಕೊಡಂಗ್ಯೆ; ತೆಲು. ಕೋಣಂಗಿ, ಕೋಡಿಗ]

ಕೋಡಂಗಿತನ (ನಾ). ನಕಲಿ; ಕಪಿಚೇಷ್ಟೆ; ಹಾಸ್ಯ: (೬).
[ಕೋಡಂಗಿ + – ತನ]

ಕೋಡಂಗುರಿ (ನಾ).(?): ಮರೆ ಹಂದಿ ಹುಲ್ಲೆ ಹುಲಿ ಕಡವೆರಲೆಯುಮಾಬೆಕ್ಕು ತೋಳನೆಯ್ ಸಾರಂಗಂ ಕರಡಿ ಮೊಲಂ ಕೋಡಂಗುರಿ ನರಿ ದರಿ ಕೂರಂಗಿ ಬೆಕ್ಕು ಹೇರುಡು ಕಾಕಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೪೯). P. ಇದು ಕೊಂಡಗುಱಿ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

ಕೋಡಂಬವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಅತ್ರ ಸಿರಿಸಿದಯನ ಬರಹ ಯಿಕ್ಕೆ ನಿಂಮ ಕೋಡಂಬವಳಿಯಿಂದ ಪೊಕ್ಕಲು ಬಂದು (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೫-೪೯; ?). [?]

ಕೋಡಂಬೆ (ನಾ). (?): ಪಡಹದ ಪಿಲುಕುಱಿಯೆ ಕೊಳಂಬೆಯ ಕೊಕಂಬದ ಕೋಡಂಬೆಯ ಮುಡಿಗೆಯ ತಾಣಂಗಳೊಳ್ ಮೇದು ಮೆಯ್ವೆರ್ಚ . . . ಕೊಟಕಿಟ್ಟಾಡುವ ಮೃಗಂಗಳೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೯ ವ). [?]

ಕೋಡಕಯ್ 'ಕೋಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೋಡಕೆಯ್, ಕೊಡಕ್ಕೈ, ಕೋಡಕಯ್, ಕೋಡಕ್ಕೈ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ಅಳವನಱಿಯದೆ ಕೆಣಕಿ ತಹ ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ಕದನವ ಕೋಡಕೆಯ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯ] ವರಳವಿ ಗೊಟ್ಟರೆ ನೋಡಿ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೫). **ಕೊಡಕ್ಕೈ**: ಕೊಂದನು ಕೊಡಕ್ಕೈಯೊಳು ಬಂದೆಸುವ ಬಿಲ್ಲ ಮಂದಿಯ ಮುಂದೆ ಸಂದಣಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೪-೧೨೦).

ಕೋಡಕಯ್ : ಕೋಡಕಯ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈ]ಲಿ ತಿರುಗಿ ಕೃಪ ಕೈಮಾಡಿದನು ಕೃತವರ್ಮನೆಸುಗೆಯ ತೋಡುಬೀಡಿನ ಭರವ ಬಲ್ಲವರಾರು ಸಮರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೬). **ಕೋಡಕೈ₁ :** ಸಬಳಿಗರು ಕೋಡಕೈ [ಪಾಠಾಂ.ಡುಗೈ]ಯೊಳು ನಿಂದರು(ಸೋಮಚ.೫-೨೬); ಇವರು ಕಳುಹಿದ ರುಚಿತದಲಿ ನಿನ್ನವರು ಮಸಗಿದ ಕಡಲವೊಲು ಬಲುದವಕಿಗರು ಕೋಲಳವಿಗೊಂಡರು ಕೋಡಕೈಗಳಲಿ(ಕುವ್ಯಾಕ.೧೫-೧೬); ಚಲಿಸಿತರನೆಲೆ ಕೋಡಕೈಯಲಿ ಮೊಳಗಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೨೬) ; ಸೆಳೆದ ನಿಷುಧಿಯಲಂಬ ತಿರುವಿಗೆ ತುಳುಕಿ ಕೋಲನು ಕೋಡಕೈಯಿಂದಳವಿ ಗೊಯ್ಯನೆ ನಿಲುಕಿದನು ನಿಗುರಿದ ಶರೀರದಲಿ(ತೊರರಾ. ೩-೮-೬೯).

[ಕೋಡ್ಕ₀ + ಕೆಯ್₂]

ಕೋಡಕೈ₁ 'ಕೋಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೋಡಕೈ₂ 'ಕೋಡುಗೈ' ನೋ.

ಕೋಡಗ, ಕೊಡಗ₁, ಕೋಡ, ಕೋಡುಗ (ನಾ). ೧. ಕೋತಿ ಮಂಗ; ಮರ್ಕಟ: "ವನೌಕಸಂ ಮರ್ಕಟಂ . . . ಹರಿ ಕೀಶಮಾ ಕೋಡಗಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೯) ; ವೈದ್ಯಂ . . . ನರ್ಮದಾ ನದೀತೀರದೊಳ್ ಕೋಡಗಮಾಗೆ ಪುಟ್ಟಿದೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೨-೭) ; ಕರಿಪತಿಯನೇಱಿ ಕೋಡಗಮಿರೆ ಕಂಡುದಱಿಂದೆ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩೪); ನಿಲಲಾಱದೆ ಸುಂಟದಿಂದ ಕೋಡಗದಂತು ಮ್ಮಳಿಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೧-೧೪೧); ಕೋಡಗಗಳಂತೆ ಪಲುಗಿರಿದು (ಬಸರ. ೮-೧೦೧); ಕೋಡಗದ ಮೊಗಸಿರಿಗೆ ಕಾವಲಿಯೋಡು ಕನ್ನಡಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೫). ೨. ಕಪಿ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಚಪಲಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: ಲಂಚಲಂಚನ್ನುಗಳ ನೀಡುತಿರಬೇಕು ಕೋಡಗರಿಗೂ ಕೋಡಂಗಿಗಳಿಗೂ (ಅರಳು. ೩೪೮) ; ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಬಟ್ಟೆ, ಕೋಡಗನಿಗೆ ಬೇರೆ ಬಟ್ಟೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಡಗ₁ :** ೧. ಕೊಡಗ ಪಣ್ಣನಿತ್ತಲ್ಲದು ತಿನ್ನದು (ವರ್ಧಜ ೨-೧೧) ; ಕೊಡಗದ ಮೂಳೆಯುಂ ವೃಕ್ಷಗಳ ಬೇರಿನಲ್ಲಿ ಗೂಟದಂತೆ ಬಡಿದರೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೬-೧೪) ; ಅಲ್ಲೊಂದು ಕೊಡಗನು ಸೇರಿ, ಆ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಗೂಡನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ, ತತ್ತಿಗಳ ಒಡೆದು ನಾಶಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಕಸಾರ. ೧೮). **ಕೋಡ :** ೧. ಕೋಡಂಗಳ ನಗಿಸುವ ರವಮೆ ನಗದ ನಾಲ್ಕುಂದೆಸೆಯೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೩-೫ ; 980) ; ಕೋಡಂಗಳ ದ್ರಿಯುಂ ತಂದೀಡಾಡಿದೊಡೆಯ್ದೆ ಶರಧಿಯಂ ಕಟ್ಟಿದುವಾರೂಧಿಯು ರಾಮುಂ ಲಂಕೆಗೆ ಕೋಡಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಡಗ]ಗಳುವೆರಸಿ ಪೋಗಿ ಗಡ ಸಾಧಿಸಿದಂ (ಸಮುಪ. ೧೦-೧೪೬) ; ಬಿಸಿಲ್ಗಾದುದೊಂದು ಮರದ ಕೋಡೊಳ್ ಕೋಡಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೧). ೩. ಹಾಸ್ಯ ; ನಕಲಿ ; ತಮಾಷೆ : ಸಾಕು ಮಾವ, ಕೋಡ ಮಾಡುತ್ತೀಯಾ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೨೨). **ಕೋಡುಗ₁ :** ೧. 'ಕೋಡುಗವೊಗ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಟರ ; ತುಳು. ಕೊಡಂಗು, ಕೊಡಂಜ, ಕೊಡಂಜಿ]

ಕೋಡಗಕಟ್ಟು 'ಕೋಡಗಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೋಡಗಕೆಮ್ಮು(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಮ್ಮು; ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು : ಶಿಶುಗಳಿಗೆ ಕೋಡಗಕೆಮ್ಮು (ಕಾಳರಾ. ೧೨೦). [ಕೋಡಗ + ಕೆಮ್ಮು]

ಕೋಡಗಗಟ್ಟು, ಕೋಡಗಕಟ್ಟು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅಲ್ಲಾಡಲಾಗದಂತಹ ಬಿಗಿಯಾದ ಬಂಧನ ; ಹೆಡಮುರಿಗೆ : ಸಿಂಹಕೀರ್ತಿಯಂ ಗ್ರಾಮಸಿಂಹವುಂ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಕೋಡಗಗಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟಿತಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೪೩); ಮಲೆವವರಂ ಕೋಡಗಗಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟಿ ತರ್ಪೆವು (ಕಬ್ಬಿರಾ.೧೩೯). **ಕೋಡಗಕಟ್ಟು :** ದಕ್ಷನಂ ಹಿಡಿದು ಕೋಡಗಕಟ್ಟ ಕಟ್ಟುತಂ (ವೀರರ. ೪೮೯). [ಕೋಡಗ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಕಟ್ಟು 'ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಗಗಟ್ಟನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸು : ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಸನೆ ವಾರಿಧಿಯೊಳ್ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಜೀವಮುಲ್ಲಾಡೆ ತೊಡಂಗಿ ನೂಂಕಿಸನೆ . . . ಲೋಕಮುಗುರ್ವಿಸಲೆನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೮೦). [ಕೋಡಗಗಟ್ಟು + ಕಟ್ಟಿಸು]

ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟು, ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಗಗಟ್ಟನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ಹೆಡಮುರಿಗೆ ಬಿಗಿ : ಆ ದ್ರುಪದನಂ ಗಡ ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿ ತಂದಣೆಯಿರಮೊಪ್ಪಿಸು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೧); ಕೋಲ್ವೇಡ ಪಿಡಿದು ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡೆನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ತನ್ನಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೨೨) ; ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿ ಹಲಿ ಕೃಷ್ಣರನಾಳಿಸಿ ತಾಳವಟ್ಟದೊಳ್ ಮೂಡಿದ ಹಾಹೆಯಂತೆಚಲೆ . . .ಬೀರಪಬಟ್ಟಿಗೆ ಕೈದುಗಟ್ಟದೇಂ (ಅನಂಪು. ೧೩-೭೯); ಅಂದು ದ್ರುಪದನನೆಯಿದಿ ವಿಕ್ರಮದಿಂದ ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಯೆತಂದು ಅಗ್ರಜಗೊಪ್ಪಿಸಿದನು(ಸಾಳ್ವಭಾ ೨೨-೨೭). **ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಕಟ್ಟು :** ಕೊಲ್ವೆಂ ಧುರದಲ್ಲಿ ನಿಂದೊಡೊಳಸಾರ್ದೊಡೆ ಕೋಡಗಗಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಿ]ಕಟ್ಟುವೆಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೧೮); ವಿಧಿಪಾಶ ವಾಕ್ಷಣ ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಕಟ್ಟಿತು ಪಡಿಗ ಕೋಪದಿ ಬಂದು ಗದೆಯಲಿ ಹೊಯ್ದು ಕಿಡಿ ಚೆಲ್ಲೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೧-೪೦). [ಕೋಡಗಗಟ್ಟು + ಕಟ್ಟು₁]

ಕೋಡಗವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೋತಿಯಂತೆ ಆಡು ; ಮಂಗಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡು : ಏಳು ಕಡಲಿನ ಮೇಲೆ ಮುಱಿವರು ಕೀಲ ಕಳೆವರು ರವಿಯ ಬಂಡಿಯ ಬೀಳಲಿಡುವರು ಚಂದ್ರಬಿಂಬವ ಬ್ರಹ್ಮನಿದಿರಾಗಿ ಕೀಳುಗೋಡಗವಾಡುತಿರ್ಪರು ಕೀಳುನುಡಿಯಲಿ ಸುರರನೆಲ್ಲರ ಬೀಳುಗುಟ್ಟುವರಿದಿರಬಂದರೆ ಭೂಪ ಕೇಳೆಂದ (ಸಂಭಪ. ೭-೧೮). [ಕೋಡಗ + ಆಡು₁]

ಕೋಡಗಿ 'ಕೋಡಂಗಿ' ನೋ.

ಕೋಡಣಸು (ನಾ). ದನಕರುಗಳ ಕೊಂಬಿಗೆ ಅಳವಡಿಸುವ ಲೋಹದ ಗೊಣಸು, —ಅಣಸು : ಕೋಡಣಸು ಮುಖರಂಭ ಜಂಗು ಘಂಟೆಯು ಗೆಜ್ಜೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಝಲ್ಲಿಮುತ್ತಿನಜೌಕ ಶೃಂಗರವ ಮಾಡಿ ನಿಂದಿರ್ದ ಶ್ರೀವೃಷಭರಾಜನನುಯಾರೋಹಣಂಗೆಯ್ಯೆ (ನವಮೋ. ೨೨-೫೦) ; ಹುತ್ತದ ಮಣ್ಣು ತಂದು ಕೆತ್ತಿ ಬಸವನ ಮಾಡಿ ಚಿತ್ರದ ಕೋಡಣಸು. . .ಮುತ್ತಿನ ಬಾಸಿಂಗ ಒಪ್ಪುವದು (ಲೋಕಗೀ. ೧೯೬-೩) ; ಚಿನ್ನದ ಕೋಡಣಸು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಿನ ಗೊರಸುಗಳುಳ್ಳ ಸಾವಿರ ಹಸುಗಳನ್ನು . . . ದಾನ ಕೊಡಬೇಕು (ಸಂಪೋತ. ೧೬೦).

[ಕೋಡು₅ + ಅಣಸು₂]

ಕೋಡಬಳೆ 'ಕೋಡುಬಳೆ' ನೋ.

ಕೋಡಮುರಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಕೋಡಮುರಕಿ (ಕಾಳಾಕುಡಾ) : ಸಣ್ಣಗಿಡ, ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಳೇದು, ಗಟ್ಟಿ" (ಕಭಾಗ. ೩೮).

[?]

ಕೋಡಮುರು 'ಕೋಡಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಡಮುರುಕ, ಕೋಡಮುರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೋಳ : ಹುಬ್ಬೀ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಡಮುರುಕನ ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಜೋಳವನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೦). **ಕೋಡಮುರು :** ಸೂರ್ತಿ ಚಪಾಳಾ ಮಣದ ಮೇಲೆ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ಇರತಕ್ಕ ಜೀನಸುಗಳು - ೧ ಅಕ್ಕಲ ಖಾರ, ಹಲಕಿ (ಸಂಬಂಧ) . . . ೫೧ ಕೋಡಮುರು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨೪). [?]

ಕೋಡಮೆ (ನಾ). ಕೊಂಕದಿರುವುದು ; ವಕ್ರತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಋಜು ಸ್ವಭಾವ : ಕೇಡುಂ ಸಮೃದ್ಧಿಯುಂ ಇಲ್ಲದುವಲ್ಲ ಮನದೊಳ್ ಕೋಡಮೆಯೆ ಸಂಪನ್ನಗೊರ್ಡಮೆ (ಕುಜಳ್. ೧-೧೨-೫).

[ಕೋಡ್ಕ₈ + -ಅಮೆ]

ಕೋಡವಣಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು ; ಝುರಿ ; ಸಾವಿರ ಗಾಲಿ : ಒಡಲೊಳರೆ ಕೋಡವಣಿಗಂ ಕಡಿದೊಡೆ ಕಳೆದುಬಿಡು ಮುಳ್ಳ ನಾಯಸದಿಂದಾ ಎಡೆಯಂ ತಾವಂಗೊಳೆಯುಂ ತೊಡೆಯೆಯುವುಜ್ಜಗೆಯ ರಸಮನಿರದುಪಶಮಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೨೯). 'ಕೋಡಹುಬು' ಪರಾ. [?]

ಕೋಡವೀಸ 'ಕೋಡುವೀಸ' ನೋ.

ಕೋಡಹುಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ (?): ಅಂಗುರದ ಮೂಲದೊಳ್ ತಾಂ ಸಂಗತಮಪ್ಪಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯಂ ಪೂಸಲೊಡಂ ಹಿಂಗಿಸುಗುನುದಾಕ್ಷಣದಿಂ ಭಂಗುರಮೆನಿಸಿರ್ದ ಕೋಡಹುಬುವಿನ ವಿಷಮಂ (ಖಮುದ. ೧೩–೧೨೧). 'ಕೋಡವಣಿಗೆ' ಪರಾ.

[< ಕೋಡು$_5$ + ಹುಬು (< ಪುಬು$_1$)]

ಕೋಡಾಡಿ (ನಾ). ದಂತವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ಆನೆ: ಒತ್ತಿದೊಡೆ ಮಿಸುಕದಿಹ ಕದಳಿ ಮುಳಿದು ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ಸೊಂಡಿಲಂ ಸುತ್ತಿ ಹೆಜಿದೆಗೆದು ಕಡುಪಿಂ ಕಾಯ್ದು ಹೊಯ್ದು ಕೋಡಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಗಳು ಮುಜಿದು. . .ಕೆಡೆದ ವಾನೆಗಳು(ಸೋಮುಚ. ೪–೫೮). 'ಕೋಡಾಳಿ' ಪರಾ. [ಕೋಡಾಡು+–ಇ$_1$]

ಕೋಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡನ್ನು ಆಡಿಸು ; ಕೊಂಬನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸು : ಕೊಳದೊಳ್ ನೀರುಣ್ಣದಡ್ಡಂಗೆಡೆದು ಕಲಕುತುಂ ಗಾತ್ರಮಂ ಪೊಯ್ದು . . . ಕೋಡಾಡಿಸುತ್ತಿರ್ಪ ಕೋಣಂಗಳವೋಲ್ (ಜೀವಸಂ. ೧–೪ ಪರಿ). [ಕೋಡು$_5$ + ಆಡಿಸು]

ಕೋಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಡಿನಿಂದ ಆಡು, —ತಿವಿ: ಗೂಳಿಯ ದೊಂದು ಕೋಡಾಡಿ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣುವುತ್ತಮಂ ಮೆತ್ತಿಕೊಂಡಿದೆ ಮೊಗಳೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೧–೧೮೦). ೨. ಕೊಂಬು ಅಲುಗಾಡು, —ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸು. 'ಕೋಡಾಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕೋಡು$_5$+ ಆಡು$_1$]

ಕೋಡಾನೆ (ನಾ). ಕೋರೆಗಳುಳ್ಳ ಆನೆ; ಗಂಡಾನೆ; ಸಲಗ: ಬೆಳಸಂ ಪೇಳ್ವಡೆ ಕಬ್ಬುಂ ಕಳವೆಯುಮೆಲೆಯಡಕೆ ತೆಂಗು ಮಾಉ ಫಲಂ ಮಾವ್ವಾ× × × ಮೆಳಸಿವು ಪೆರ್ಬ್ಬೆಳಸಡವಿಯ ಬೆಳಸು ಪಿರಿದು ಕೋಡಾನೆ ಗಳಾ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯–೪೮ ; 1043). [ಕೋಡು$_5$ + ಆನೆ$_1$]

ಕೋಡಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಸಪ್ತಪರ್ಣ . . . ಕೋಡಾಲೆ, ಬಂತಲೆ (ಮೈಡಿಗಿ ೫–೮೩). [?]

ಕೋಡಾಳಿ (ನಾ). = ಕೋಡಾಡಿ : ಕಡುಪಿ ಕಾಯ್ದು ಹೊಯ್ದು ಕೋ ಡಾ ಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗಳು ಮುಜಿದು . . . ಕೆಡೆದವಾನೆಗಳು (ಸೋಮುಚ. ೪–೫೮). [ಕೋಡು$_5$ + –ಆಳಿ$_3$]

ಕೋಡಿ$_1$, ಕೋಟ್$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರು ಹರಿದುಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ದಾರಿ : "ಉದಕೋಚ್ಛ್ವಾಸಂ ಕೋಡಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೪–೧೬) ; "ಜಲೋಚ್ಛ್ವಾಸಃ, ಪರೀವಾಹಃ – ಈ ೨ ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿಯ ಪೆಸರ್" (ನಾಚಿರಾ. ೯೯); "ಕೋಡಿಯೆನಲ್ ನೀರಬಟ್ಟೆ" (ಭಾ ರ ನಿ. ೫) ; ಮದನಗಾರಸರ್ ಕೊಟ್ಟೋರ್ಮೆವೃತ್ತಿ ಕೆಜಿಯ ತೆಙ್ಕಣ ಕೋಡಿಯ ಗೋಳಿಯ ಕೆಜಿಗೆ ಕಾಲ್ಗೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೧, ೨೯–೨ ; 797) ; ಸಾಗರದ ಗುಣಕೋಡಿಯಿಂದಿಳಿಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೩–೪೧೧) ; ಕೂಡಿದ ಹುಬ್ಬಿನೋಳೆ ಕೋಡೀಲಿ ನೀರ ಮೊಗಿಯೋಳೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೭). ೨. ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುವ ನೀರು ; ಪ್ರವಾಹ: ದುರದುರಿಪ ನೆತ್ತರಿನ ಕೋಡಿಯಿರದೊತ್ತರಿಸಿ ಸುತ್ತುವರಿಯೆ (ಚಬಪು. ೪೪–೪೧) ; ಮೆಯ್ಯೊಳಿಡಿವಾನಂದಂ ಮ ರ ಲ್ಗ ಣ್ಣ ನೀಳ್ಗಡೆಯೊಳ್ ಕೋಡಿಯ ಕೂಡೆ ಪಾಯೆ (ಚಿಕವಿ. ೪–೪೧) ; ಕೋಡಿಯ ಹರಿಯಿಸಿ ಕಣ್ಣೀರಿಂದಲಿ (ಕವಿಸೋ. ೫೧–೭) ; ವಿದುರನ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕೂಡಲೆ ಹಾಲಿನ ಕೋಡಿಯೇ ಹರಿಯಿತು (ನೀತಿಚಿಂ. XV, ೩೨). ೩. ಹೊರಸೂಸುವಿಕೆ ; ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಿಕೆ : ನನ್ನ ಹಾಡಿನ ಕೋಡಿ ನಿನ್ನ ಕೊರಳಿಂದ (ಬಳ್ಳಾಪ. ೨೧–೧೯). **ಕೋಟಿ$_3$** : ೧. "ಕೋಡಿ, ಕೋಟಿ, ಕಡಲ್, ಕಬಿಲ್" (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಡಿ ; ತೆಲು. ಕೋಡು. / ಸಂ. ಕೋಟ]

ಕೋಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹರಿಜನರಿಂದ ಆರಾಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಒಂದು ದೈವ, —ಭೂತ : (ಕ). ೨. ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿನ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಕ್ಕೇರಿ ಸುವ ಗರುಡಪಟ : (ಕ). 'ಕೊಡ್ಡಿ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕೊಡಿ]

ಕೋಡಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಖಂಡಿ : ೨೦ ನಗಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಕೋಡಿ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೦). ೨. (ಕರಾ). ಬಡಗಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಿಮ್ಮಿಯ ಅಥವಾ ಮರದ ಒಂದು ಅಳತೆ : ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಚಂದಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಸಿಗಿದರೆ ಎರಡು ಕೋಡಿ ಮೋಪು ಆಗಬಹುದು. ಆದರೆ ತಲೆ ಎಂಬುದು ಇರಬೇಡವೇ? (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೪).

[?. / ತುಳು. ಕೋಡಿ. / ಮರಾ. ಕೋಡೀ. / ಸಂ. ಕೋಟ]

ಕೋಡಿ$_4$ (ನಾ). ತುದಿ ; ಕುಡಿ ; ಕೊನೆ ; ಮೂಲೆ ; ಅಗ್ರಭಾಗ : "ಕೋಡಿ – ಕೋಟಿ = ತುದಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯) ; ಟಕಾರಕ್ಕೆ ಡಕಾರಂ ಕೋಟಿ – ಕೋಡಿ (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಕೆಂಪೇಜಿದಕ್ಷಿಯಲೆರಡು ಕೋಡಿಯಲೊಗುತಲಿದೆ ಕಿಡಿಯ ತುಷಾರಚಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೧೫) ; ಕೋಡಿ ಹೊಲದ ಭೂಮಿ ಕಂಬ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೨–೧೧, ?).

[< ಸಂ. ಕೋಟಿ]

ಕೋಡಿ$_5$ 'ಖೋಡಿ' ನೋ.

ಕೋಡಿಂಗ 'ಕೋಡಂಗಿ' ನೋ.

ಕೋಡಿಕಳೆ 'ಖೋಡಿಗಳೆ' ನೋ.

ಕೋಡಿಕಾಣು 'ಖೋಡಿಗಾಣ್' ನೋ.

ಕೋಡಿಕೆಡಪು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿ ಬೀಳಿಸು ; ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿ ಯಿಸು : ಪಶುಗಳನ್ ಪೊಯ್ದು ನೆತ್ತರನ್ ಕೋಡಿಕೆಡಪಿದರ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೫–೧೯). [ಕೋಡಿ$_1$ + ಕೆಡಪು]

ಕೋಡಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಇರಿ, —ತಿವಿ: ನಿರ್ಝರದೆ ಕೋಡಿಕ್ಕಿ ಮೀಂಟಿ ಗಿರಿಗಳನಬ್ಬಗರ್ಭನಾಲಯಕೆ ಸಾಲಿಡುತೆ ವೃಷಭ ರಾಜಂ (ಚಿಬಪು. ೪೪–೧೧). [ಕೋಡು$_5$ + ಇಕ್ಕು]

ಕೋಡಿಗ 'ಕೋಡಂಗಿ' ನೋ.

ಕೋಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿಬೀಳು : ಅವರ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪ ಕೋಡಿಗಟ್ಟಿ ಹರಿಯಿತು (ಅನಾಮಿ. ೭೧). [ಕೋಡಿ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೋಡಿಗಳೆ 'ಖೋಡಿಗಳೆ' ನೋ.

ಕೋಡಿಗಾಣು 'ಖೋಡಿಗಾಣ್' ನೋ.

ಕೋಡಿಗಾಣಿಸು 'ಖೋಡಿಗಾಣಿಸು' ನೋ.

ಕೋಡಿಗೆ (ನಾ). = ಕೋಡಿ$_3$: ಕೋಡಿಗೆಯ ನುಡಿದ ಪೊನ್ನಂ ಮಾಡದ ಜವಳಿಗದುವೆ ಪಣವೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ ಕೋಡಿಗೆಯ ಪಣಮೆ ಪಾಗಂ ಕೋಡಿಗೆಗಳ ಪಾಗಮಿರ್ದುದಾ ಕಾಣಿಗಳುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೮೭–೬೯) ; ಕೋಡಿಗೆಯ ಜವಳಿ ಸೀರೆಗೆ ನೋಡೈ ಮುತ್ತಯ್ದು ಪೊನ್ನುನಿಪ್ಪಣವಡ್ಡಂ ಮಾಡಿದ ಬೆಲೆ ತಾನಕ್ಕುಂ ನೀಡಿಲ್ಲದೆ ಪೇಟಿ ಜವಳಿಯೊಂದಱ ಬೆಲೆಯಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೮೪–೭೦) ; ಕೋಡಿಗೆವೊಂದಕ್ಕೊಪ್ಪಿರೆ ನೋಡಿರಿ ಹನ್ನೆರಡು ಹೊನ್ನು ಬೆಲೆ ತಾನಾಗಲೆ ಕೂಡಿಕೊಳ್ವೊಂದು ಸೀರೆಗೆ ನೀಡಿಲ್ಲದೆ ಬರ್ಕು ಮೆಂದ ಗಣಿತವಿಲಾಸಾ (ವ್ಯವಹಾ. ೩೧–೭೩). [ಕೋಡಿ$_3$ + –ಗೆ]

ಕೋಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿಯಾಗು ; ಹೊಳೆಯಾಗು : ಸಾದರದಿಂ ಪುಳಕಂ ನೆಗೆವುತ್ತಿರೆ ಆನಂದಜಲಂ ಕೋಡಿಗೊಳುತ್ತಿರೆ (ಉದ್ಭರ. ೧೯೦–೧೩). [ಕೋಡಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಡಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಬಿನಿಂದ ತಿವಿ, —ಇರಿ: ನಿಮ್ಮೊಳ್ ಕೊರ್ಬಿ ಕೋಡಿಟ್ಟು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಸತ್ತುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೧-೩); ಕೆಲೆವುತ ಕೋಡಿಟ್ಟು ಪಿಣಿಲ ಮಾರ್ದೊಡೆವುತ (ನಾಗಕು. ೫-೩೧); ಕೋಡಿಡುವಾನೆಗಳ್ ಪರಿವ ಪುಲ್ಲೆಗಳೊಲ್ದೊಡಗೂಡಿ ಮೇದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೬೩); ಕೋಡಿಡುವಾನೆಯ ಗರ್ಜಿಸುವ ಸಿಂಗದ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೧೦). ೨. ಹುರುಡುಮಾಡು; ಸ್ಪರ್ಧಿಸು: ಕೋಡಿಡೆ ವಾಸುಪೂಜ್ಯ ಮುನಿಯೊಳ್ ಪುರುಳಾದಪೆ ಚಿತ್ತಜನ್ಮ ನೀಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೨೩); ಉದ್ದಾಮ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳ್ ಕೋಡಿಟ್ಟಂತು ಬರ್ದುಂಕುವನ್ನರೊಳರೇ ಬಲ್ಲಾಳಭೂಪಾಳನೊಳು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೨-೨೮; 1177). ೩. (ಆಲಂ) ಮೀರು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಚಟ್ಟಂ ಪರವನಿತೆಯುರಂ ಮುಟ್ಟಂ ವಿತರಣಮನಪರ ಭೂರುಹದೊಳು ಕೋಡಿಟ್ಟಂ ಪಾಪದ ಪಥಮಂ ಮೆಟ್ಟಂ ಸಾಶ್ವತಪದಕ್ಕೆ ಕಳಸಮನಿಟ್ಟಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೨೫-೩೨; 1118); ಶೃಂಗಾರಂ ಕೋಡಿಟ್ಟುದೊ ಜಂಗಮಲತೆ ವೃತ್ತಮಾಯ್ತೊ (ಗಿರಿಕ. ೮-೨೫).

[ಕೋಡು$_5$ + ಇಡು$_1$]

ಕೋಡಿನೀರ್ (ನಾ). ಕೋಡಿಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ನೀರು: ಸೂಡಿಗಂಟು, ಕೋಡಿನೀರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೨ ಪ್ರಯೋ).

[ಕೋಡಿ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಕೋಡಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕೆರೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬೀಳು, —ಪ್ರವಹಿಸು, —ಹರಿ: ತವ ಕಿವಿಗೊಳನ ಕೋಡಿಬೀಳ್ವಂತೆ ತುಂಬಿಸುವೆನು ಕಡುರುಚಿಮಾಡಿ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಯ (ಮೋಹತ. ೭-೨); ಕೋಡಿಬಿದ್ದುವು ಸಪ್ತಶರಧಿ (ಮೋಹತ. ೪೨-೭).

[ಕೋಡಿ$_1$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಕೋಡಿಮನ (ನಾ). ದುಷ್ಟಮನಸ್ಸು; ಕೆಟ್ಟಮನ: ಸೊಸೆಯ ಮರ್ಗುಳ್ಪ ಕೋಡಿಮನದಿಂ ಬಿಡದೆ ಮಲ್ಲಮಾಂಬೆಯ ದೂರಸಾಡಿ ತೋರಿದುದರಿಂದ (ಮಲ್ಲಚ. ೧೦-೯). [ಕೋಡಿ$_5$ (< ಖೋಡಿ) + ಮನ$_1$]

ಕೋಡಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕೋಡಿಬೀಳು: ಮೞೆಯುಳ್ಕೊಡೆ ಕೆಱೆ ತೊಱೆಗಳ್ ವಿಳಾಸದಿಂ ತೀವಿ ಕೋಡಿವರಿವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೪೯); ಸರಸಿ ಕರಂ ತೀವಿ ಕೋಡಿವರಿದುದು ಬನದೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೧೦೨). ೨. ತುಂಬಿ ಹೊರಚೆಲ್ಲು; ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿ: ನೆರೆ ತೀವಿ ತೆರೆ ಮಸಗುವ ಮುಖರಸದೊಡನೆ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿ ಕೋಡಿವರಿಯೆ (ಗಿರಿಕ. ೫-೬೬ ವ); ಕೋಡಿವರಿವಶ್ರುಗಳ ನಿರ್ಝರದ (ತೊರರಾ. ೫-೯-೨೪); ಕಣೆಗಳಿಡಿಯಲ್ . . . ಅರುಣಾಂಬುಗಳ್ಕೋಡಿವರಿಯೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೨೩); ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ತುಳುಕಿದ ನೀರು ಕೋಡಿವರಿದು ಕೆನ್ನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಜಾರಿದ್ದುವು (ಸವಕಿ. ೨೦೪); ನಲ್ಮೆ ಕೋಡಿವರಿಯಲು (ಕವಿಸೋ. ೨೪-೨). ೩. (ಆಲಂ) ಅಧಿಕವಾಗು; ಮಿತಿಮೀರು: ಕೆರಳಿದ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ ಕ್ರೋಧ . . . ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕೊಚ್ಚಿ ಕೊಲೆಮಾಡಿ ಕೋಡಿವರಿಯಿತು (ಅಗ್ರಹ. V, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕೋಡಿ$_1$ + ಪರಿ$_1$]

ಕೋಡಿವರಿಯಿಸು, ಕೋಡಿಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿ ಹರಿಯಿಸು; ಪ್ರವಾಹ ಮೀರಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. 'ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯಿಸು' ಪರಾ. **ಕೋಡಿಹರಿಸು**: ನಾಡಿನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಡು ಕಾಡುಗಳನ್ನೇ ಕೋಡಿಹರಿಸಿತ್ತು (ಅನಿಕೇ. ೫೩-೧೦). [ಕೋಡಿವರಿ + – ಇಸು$_3$]

ಕೋಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಣ್ಣಗೆಮಾಡು; ತಂಪಾಗಿಸು: ತಣ್ಪನಿಯೊಳ್ಕೋಡಿಸುತಿರ್ಪ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಂ (ಆದಿಪು. ೧-೬೫); ಕೋಡಿಸುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕೋಡುಂಗಲ್ಗಳಿನೊಸರ್ವ ರಸದ ಪೊನಲ್ಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೯-೩೭).

[ಕೋಡು$_1$ + – ಇಸು$_2$]

ಕೋಡಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಸು; ಭಯಪಡಿಸು: ಮೃಗಂಗಳಂ ಕೋಡಿಸುತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೨೦); ಧುರದೊಳರಿಭೂಭುಜರನಂಜಿಸುವ ನಡುಗಿಸುವ ಕೊರಗಿಸುವ ಕೋಡಿಸುವ ಬಾಡಿಸುವ ಬಳುಕಿಸುವ ಬಿರುದಂಕಮಲ್ಲ ನೀ ನಡುಗಲೇತಕ್ಕೆ (ಹಚಕಾ. ೩-೫೪). [ಕೋಡು$_2$ + – ಇಸು$_3$]

ಕೋಡಿಹರಿಸು 'ಕೋಡಿವರಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕೋಡೀಶ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಕೋಡೀಶಾದಿಲೇಹ್ಯ – ಈ ಲೇಹ್ಯವನ್ನು . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ . . . ಕಾಮಾಲೆ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಧಿಗಳೆಲ್ಲಂ ಗುಣಮುಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೨೯೬).

[< ಕೊಡಸಿಗೆ]

ಕೋಡು$_1$, ಕೋಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಣ್ಣಗಾಗು; ತಂಪಾಗು: "ಕೋಡು– ಶೈತ್ಯೇ, ಭಯೇ, ಶೃಂಗೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ಸುಗಂಧಮುಪ್ಪ ಕೋಡುವ ನೀರನಾತಂಗೆ ಕುಡಿಯಲೆಱೆದು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೫೬-೧೪); ಪಾಡುವ ತುಂಬಿ ಕೋಡುವ ಪುೞಿಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೭); ಕಾಯ್ದಿೞಿಪಿದ ತುಪ್ಪಂ ಕೋಡುವ ಕೞಿಲಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯ ಭೋಜನಂ ಪೆಱತುಂಟೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೧); ಕೊಳಗಳೊಳೊರ್ಮೆ ಕೋಡುವೆಳಮಾವಿನ ಜೊಂಪದೊಳೊರ್ಮೆ (ಲೀಲಾವ. ೪-೧೪); ನೃಪನ ವಿರಹಶಿಖಿ ಕೋಡದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೩೧); ತಂಪುದೇಹದೊಳೊಲ್ದಾವರಿಸಿ ಕುಳಿರ್ಕೋಡೆ ಸುಖೋತ್ಕರದಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಂ (ದಶಕು. ೪-೩೫). ೨. ಚಳಿಯಿಂದ ನಡುಗು; ಚಳಿಯಾಗು: ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದ ಪಥಿಕನು ನಗರದೊಳು ಕುಳಿರೊಳು ಸೆಡೆತು ಕೋಡುವನು (ಗಾಥಾಸ. ೧-೭೭). **ಕೋಳು$_1$**. 'ಕುಳಿರುಕೋಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಡುಕು; ಮಲ. ಕೋಡುಕ; ತುಳು. ಕೋಡು]

ಕೋಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಪಡು; ಬೆದರು: "ಕೋಡು – ಶೈತ್ಯೇ ಭಯೇ ಶೃಂಗೇ ಚ" (ಶಮುಧಾ); ಕುಸಿಯದೆ ಕೋಡದರ್ಚಿಸದೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೬-೪೧; 1136); ಕೋಡುತುಂ ಕೊಂಕುತುಂ ಕುಗ್ಗಿ (ತಿರುರ. ೧೫-೧೯); ಕೋಡದಂಜದೆ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಬಂದು (ಹಚಕಾ. ೮-೨೦); ಪೊಡವೀಶರ್ ಭೀತಿಯಿಂದಂ ಸೆಡೆವರಡಗುವರ್ ಕೋಡುವರ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು ೨-೮; 1355); ಕೋಡದಿರು ಕೊಂಕದಿರು ಧೈರ್ಯವ ಮಾಡಿ ಸಾರಥಿಯಾಗು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೩೪); ಕೋಡಿದುದು ಮನವತಿಭ್ರಮೆಯಾಯ್ತು ಬುದ್ಧಿ (ಚಿಬಪು. ೨೨-೨೬); ಕೋಡಳ್ ಬಾಡಳ್ ಕೊಂಕಳ್ . . . ಜನಕತನೂಜೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೯-೨೯). ೨. ಕುಗ್ಗು; ಸೆಡೆ; ಹಿಂಜರಿ: ಕೋಡಿದನೆ ಕೊಂಕಿದನೆ ಕಂದಿದನೆ (ಬಸರ. ೭-೬೫); ವರಸುಖದೊಳ್ ಬಾಡದುದ್ರೇಕದೊಳ್ ಕೋಡದೆ . . . ಬಾಳ್ವಂತೆ (ರಕ್ಷಾಶ. ೭೨). ೩. ನಾಟು; ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ: ಮಾಡು ಸಂಧಿಯನೆಮ್ಮ ವಚನಕೆ ಕೋಡದಿರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೧೮); ನೋಡಿದಳ್ ಕುವರಿ ತನ್ನಯ ಮೊಲೆಗೆಲದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರ್ದ ಮೋಹನಗೆಱೆಯ ಸೂಡಿರ್ದ ನುಣ್ದೋಳ ಮಣಿಗಂಡ ಮಾತ್ರದಿ ಕೋಡಿದುವೆದೆಯ ಪೂಸರಳು (ಮೋಹತ. ೨೮-೧೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಟ್ಟೈ; ಮಲ. ಕೋಟ; ತೆಲು. ಕೋಡಾಡು]

ಕೋಡು$_3$, ಕೊಟ್ಟ$_5$, ಕೊಡತ$_2$, ಕೊಡು$_2$ (ನಾ). ತಣ್ಣಗಿರುವಿಕೆ; ತಂಪು; ಶೈತ್ಯ: "ಕೋಡು ಕೋಟಮುಂ ತಣ್ಣಿತೆಂದುಂ ಶೈತ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೨); ಜಲದೊಳ್ಮೀನಿರ್ಪವೊಲ್ನೀಂ ಕೊಳದೊಳೆ ಮುೞುಗಿರ್ದಕ್ಕಟಾ ಕೋಡ ಸೇಡಿಂಗೊಳಗಾದ್ಯೆ (ಗದಾಯು. ೭-೧೩). **ಕೊಟ್ಟ$_5$**: "ಕುಳಿರು ತಣ್ಣಿತು ಕೊಡುಕೊಟ್ಟಯೆಂದಿವು ಶೈತ್ಯ ಕಳವಟ್ಟ ನಾಮಮುಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೭). **ಕೊಡತ$_2$**: "ಛಳಿ ಹಾಸು ಗೋಲು ಪುಂಜೋವುಗಳೊಳು ಕೊಡತ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೮). **ಕೊಡು$_2$**: "ಕೊಡು ಕೊಟ್ಟಮೆನೆ ಶೈತ್ಯ" (ಕಶರ. ೨೮). [< ಕೋಡು$_1$]

ಕೋಡು$_4$ (ನಾ). ಭಯ; ಅಂಜಿಕೆ; ಹೆದರಿಕೆ: "ಕೊಡುವ ಭಾವದೊಳಂ ಭಯ ಶೈತ್ಯ ಶೃಂಗಂಗಳಲ್ಲಿಗನುಮತಂ ಕೋಡುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೫); "ಕೋಡು ಶೃಂಗ ಭಯಂಗಳೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೬); ನೋಡೆ ಲೋಕಂ ಮೂಡೆ ವಿಸ್ಮಯಂ . . . ಬುಧರಿದು ಕೋಡೆನುತ ಕೊಂಡಾಡೆ (ಬಸಪು. ೨೪-೪೫). [< ಕೋಡು$_2$]

ಕೋಡು$_5$, ಕೋಳು$_3$, ಕೋಟ್$_4$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೊಂಬು: "ಕೋಡು – ಶೈತ್ಯೇ, ಭಯೇ, ಶೃಂಗೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ವಾರಣಾಸಿಯೊಳ್ ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯುಂ ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪೊನ್ನೊಳ್ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಪಾನಂಗೊಟ್ಟ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೪-೧೯; 925); ಮುನಿಜನಗಳ್ಗೆ ಕೋಡುಗಳಿಂ ಕಂದಮೂಲ ಫಲಂಗಳನಗುಳ್ದು ಕೊಡುವ ವನ ಹರಿಣಂಗಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೨೨); ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ ಕೋಡು ವರಹದಂತಿಯ ದಾಡೆ (ನೋಹತ. ೧೯-೬೪). ೨. ಆನೆಯ ದಂತ, —ಕೋರೆ: ಮಾವಿನ ಬಂದ ಕೋಡೆ ಕೋಡಾಗಿರೆ ಕೋಡುಗೊಂಡು ಪರಿದತ್ತು ವಸಂತಗಜಂ ವಿಯೋಗಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೫); ಎಂಟು ದೆಸೆಯಾನೆಯುಂ ಪಿಡಿದು ಕೋಡಂ ಕಿಱ್ತು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೪೦). ೩. ಏಡಿ, ನಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕೊಂಡಿ: ಬಕ ಕಂಠನಾಳಮಂ ಭೀಮನೊತ್ತುವಂದದಿನೊತ್ತಿತ್ತು. . . ಪಱಿಯೆ ಕೋಡಿನೊಳ್ ಕರ್ಕಟಕಂ (ಪಂಚತಂ. ೮೫-೧೫). ೪. (ಮರ ಗಿಡಗಳ) ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ; ಟೊಂಗೆ: "ಕೋಡೆಂದು ತಾ ಮರಗೊಂಬು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೮); ಏಂ ತುಱುಗಿರ್ದುವೊ ತುದಿಗೋಡೊಳ್ಮಱಿ ಬೆಱೆತಿರೆ ನೋಡಿ ಬಾಡುತಂ ವಿಹಗಂಗಳ್ (ರಾಜಶೇ.೯-೨೮); ಎಲೆಯಿಂದೆ ಕಾಯಿಂದೆ ಕೊನರಿಂದೆ ಕೋಡಿಂದೆ . . . ಜನ್ಮವೆತ್ತಿಹುದು ಸಾರ್ಥಕ(ಶೇಷರಾ.೨೦-೬).೫. ಶಿಖರ; ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿ; ಕೂಟ: ಕೋಡೆಂಬುದು ಪರ್ವತಾಗ್ರದೊಳ್ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೧೨); ಆ ಗಿರಿಯ ಚೌದೆಸೆಯ ಕೋಡುಗಳೊಳಗೆ ಅಳವಡಿಸಿಯೆ ಪಿರಂಗಿಗಳ(ಕಂಸವಿ. ೧೬-೩೭); ಪುಷ್ಪಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕೋಡು (ಚಿಕರಾ. ೨-೧೯); ಅಂದು ಕೋಡು ಕೋಡಿಂದೋಡಿ ಮಲಯಮಂ ಮುಱಿಗೊಂಡ ಪವನನು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬-೨೧); ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಕೋಡುಗಳು ತಲೆ ಎತ್ತಿದಂತೆ ಕಾಣುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೫). ೬. (ಅಲಂ) ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ; ಅಭಿಮಾನ; ಹೆಮ್ಮೆ: ಪೆತ್ತ ಪರೀಷಹ ಜಯಮೆ ತಪಂ ಬೇರೆ ಕೋಡೆರಡೊಳವೆ (ಯಶೋಚ. ೧-೪೯); ಬಡವನ ಕೋಡು ಬಲ್ಲಿದನ ಸೈರಣೆಯೆಂಬ ಪುರಾತನೋಕ್ತಿಯಿಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೧-೧೧೯). **ಕೋಳು$_3$**: ೫. ಮನೆಯ ಕೋಳಿನ ಮೇಲೆ ಹದ್ದು ಸಹ ಹಾರಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಕೋಡಕಾಳೆ = ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಾಳೆ, —ಕಹಳೆ: ಗೋಪಕದಂಬಕವೊಳ್ಗೊಳಲ್ಗಳಂ ಬಾಜಿಪ ಕೋಡಕಾಳೆಗಳನೂದುವ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದಾರ್ವ ಸಂಭ್ರಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೮೨). ಕೋಡಕೊಱೆ = ೧. ಕೊಂಬನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು; ಕೊಂಬನ್ನು ಇಳಿಸು. ೨. (ಅಲಂ) ಗರ್ವಭಂಗಮಾಡು: ನಿನ್ನ ಕೋಡ ಕೊಱೆಯದೆ ಬಱಿದೆ ಬಿಟ್ಟಪೆನೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೨೦). ಕೋಡುಮೂಡು = ೧. ಶಾಖೆಗಳು ಹುಟ್ಟು. ೨. (ಅಲಂ) ಅತಿಶಯವಾಗು; ಹೆಮ್ಮೆಬರು: ಕೋಟಲೆಗೆ ಕೋಡುಮೂಡಿದ ತೆಱದಿಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೬೪); ಆತನ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕೋಡುಮೂಡಿದಂತಾಯಿತು (ಚಿತಂಬಾ. ೧೫೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಡು, ಕುವಡು; ತುಳು. ತೆಲು. ಕೋಡು; ಪರ್ಜಿ. ಕೋಡ್; ಗೊಂಡಿ. ಕೋರ್, ಕೋಟ್; ಕುವಿ. ಕೋಜು]

ಕೋಡು$_6$ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ; ದಾನ: "ಕೊಡುವ ಭಾವದೊಳಂ ಭಯ ಶೈತ್ಯ ಶೃಂಗಂಗಳಲ್ಲಿಗನುಮತಂ ಕೋಡು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೫); ತನಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೋಡಿಂಗೊಡಂಬಟ್ಟ ದಿತಿಜಕುಲ ದಾವಾನಲನುಮನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೭ ವ); ಕೋಡಿಲ್ಲದ ಸಿರಿಯುಂ ನಾಡಿಲ್ಲದರಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೭೫); ಬಸವ ನಿನ್ನ ಕೋಡಿಂ ಸುರಭಿ ಕರಂ ಮೂಗುವಟ್ಟುದು (ಬಸರ. ೯-೨); ಬೇಡೆ ಧನಮಂ ನೀಡೆ ಬುಧರಿದು, ಕೋಡೆನುತ ಕೊಂಡಾಡೆ (ಬಸಪು. ೨೪-೪೫); ಧನಿಕರ್ಗೆಸಗಿದ ಕೋಡೇಂ ಗಡ ಚಾಗಮೆನಿಕ್ಕುಮೇ (ನೀತಿಮಂ. ೧-೧೯೪). [< ಕೊಡು$_1$]

ಕೋಡು$_7$ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗುವ ಭಾಗ; ಕೋಡಿ: ನನ್ದಿ ಕೆಱೆಯ ಮೂಡೆ ಕಡೆಗೋಡತ್ತಿ ಬಲಗ್ಗೆ ನಡೆದು ಕಲ್ಮಲರುಳಿ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೧೯; 850); ಮಹಾದೇವರ ಕೆಱೆಯ ತೂಬಿನ ನೀರು ಹರಿವ ಕೋಡಿಂದಂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೪-೨೬; 1472). 'ಕಡೆಗೋಡು' ಪರಾ. [< ಕೋಡಿ$_1$]

ಕೋಡುಬಲೆ 'ಕೋಡೊಲೆ' ನೋ.

ಕೋಡುಂಗಲ್, **ಕೋಡುಂಗಲ್ಲು**, **ಕೋಡುಗಲ್**, **ಕೋಡುಗಲ್ಲು**, **ಕೋಡ್ಗಲ್** (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯ ಕಲ್ಲು; ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದ ಮೇಲಿನ ಕಲ್ಲು; ಶಿಖರ: "ಶೃಂಗಂ, ಶಿಖರಂ, ಕೂಟಂ – ಈ ೩ ಕೋಡುಂಗಲ್" (ಹಲಾಯು. ೨೭-೧೨); ಬಡಗ್ಗೈನಿಟ್ಟುರುಳಿಎ ಕರಡಿಗುಱುಕಿ ಮೇಲ ಕೋಡುಙ್ಗಲ್ ಮೂಡ್ಯೆ ನೋಡಿ ನಡದು (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೦; 850); ಗರ್ವಪರ್ವತಾರೂಢನಾಗಿ ಪರ್ವತಮಂ ತಾಗೆ ಬೇಗದೊಳ್ ಕಡೆವ ಕೋಡುಂಗಲ್ಗಳಂ ಕೋಡೊಳಾಂತೀಡಾಡುತುಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೧೦); ಮೂಡುವೆಟ್ಟನ ಕೋಡುಂಗಲ್ ನಡೆದು ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ ವ); ಮಿಸುಪ ರನ್ನದ ಕೋಡುಂಗಲ್ಗಳಿಂದಾ ಮಿಸುನಿ ಪೊಂಬೆಟ್ಟ ರಂಜಿಪುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೩೫). **ಕೋಡುಂಗಲ್ಲು**: ಮರಣಮುಖದಿ ವೃಷಭಂಗಳು ಸಮ್ಮೇದಗಿರಿಯ ಕೋಡುಂಗಲ್ಲಿನೊಳು ಉರುತರಮಪ್ಪ ಮರ್ಕಟವಾಗಿ ತಮ್ಮೊಳು ಹಿರಿದು ಹೋರಟೆಯ ಮಾಡಿದವು (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೨೩); ಕೋಡುಂಗಲ್ಲು ಜಲ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಮಧ್ಯದೊಳು (ಶಂಕಪಾ. ೧೫-೧೯). **ಕೋಡುಗಲ್**: "ಕೂಟಮಾ ಶಿಖರಮಾ ಶೃಂಗಮೆಂದರೆ ಕೋಡುಗಲ್ಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೨); ಕೋಡುಗಲ್ಗಳ ಲಗ್ಗೆ ಗುಮ್ಮನ ತೋಡು ಗಿರಿಗಳ ಮೇಳೆಯುದ ಮೈಗೂಡಿಕೆಯ ಹಾಸಱೆಯ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೬); ಮೇರುಗಿರಿಯ ಕೋಡುಗಲ್ಗಳಿಂ ಗಂಗೆಯ ಧಾರೆ ಭೂತಳಕಿಳಿವಂತೆ (ಕಂಸವಿ. ೨೩-೯೮); ಭಾಸ್ಕರಂ ಬೇಗನುಪ್ಪವಡಿಸಿ ಮೂಡುವೆಟ್ಟನ ಕೋಡುಗಲ್ಲನೇಱಿ ನಿಟ್ಟಿಸುತಿರ್ದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೭-೨). **ಕೋಡುಗಲ್ಲು**: ಕೋಡುಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ತಪವು ಒಂದು ದಿನದ ಗುರುಸೇವೆಗೆ ಸರಿಯಲ್ಲ (ಚನ್ನವ. ೧೧೪೨); ನೋಡು ಮೈಥಿಲಿ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು ಮಾಡಿಹುದ ಲಂಕಾ ತ್ರಿಕೂಟದ ಕೋಡುಗಲ್ಲಿನ ನಡುವೆ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯಿಂದ ಮೆಱೆಯುವುದ (ಕೌಶರಾ. ೪೪-೧೬); ಬೆಟ್ಟದ ಆ ಒಂದೊಂದು ಕೋಡುಗಲ್ಲು ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದುವೆಂಬಂತೆ ಕಂಡುವು (ಸವತಿ. ೨೮೩). **ಕೋಡ್ಗಲ್**: ಅದರ ಕೋಡ್ಗಲ್ಗಳೇ ಕೋಡ್ಗಳ್. . . ಪಟ್ಟದ ದಂತಿಯೆನಲ್ ಕನಕಾಚಲಂ ಮೆಱೆದುದು (ಚೆಬಪು. ೨-೮); ಗಿರಿವರದ ಕೋಡ್ಗಲ್ಲ ಮೊನೆವಾಂಕಿ ಸಲೆ ಬಿಂಬಿಸುವ ಕಾಯಮುಂ (ನಂದಿಮಾ. ೧೭-೭). [ಕೋಡು$_5$ + ಕಲ್$_3$]

ಕೋಡುಂಗಲ್ಲು 'ಕೋಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಕೋಡುಂತಳೆ (ಕ್ರಿ). ಸುರುಟು; ಸುಕ್ಕು; ಮುದುರು: "ಸವೆ" (ಚತುನಿ. ೬. I, ೪೯). [ಕೋಡು$_2$ + ತಳೆ$_1$]

ಕೋಡುಕಂಚು (ನಾ). = ಕೋಡಣಸು: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೀಸಿ ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸಿದ್ದ ಕೋಡುಗಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಕೋಡುಕಂಚುಗಳು (ಮಲೆಮ. ೪೮೬). [ಕೋಡು$_6$ + ಕಂಚು$_1$]

ಕೋಡುಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಳ್ಳಿಗಿಡ : "ತ್ರಿಕಂಟಕಾ" (ಪಂಡಿತ. ೨೫೧). 'ಕೋಲುಕಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [ಕೋಡು$_0$ + ಕಳ್ಳಿ$_1$]

ಕೋಡುಕಾಯಿ(ನಾ)."ಬೀಜ ಸುಲಿಯಲು ಬರುವ ಉದ್ದ ಕಾಯಿ" (ಬಾಳಿಗ. ಕೋಶ) : ಕೆಲವಕ್ಕೆ ದನಗಳ ಗೊಬ್ಬರ, ಹಟ್ಟಿಗೊಬ್ಬರ ಹಾಕಿದರೆ ಬಳ್ಳಿಯೇ ಸೊಕ್ಕಿ ಕೋಡುಕಾಯಿಗಳು ಬಿಡದವೂ ಉಂಟು(ಬಾಳಿಗ.೭೮). [ಕೋಡು$_0$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_1$ 'ಕೋಟ್ಟುಕಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_2$ 'ಕೋಟ್ಟುಕಟ್ಟು$_3$' ನೋ.

ಕೋಡುಕೊಳಗು (ನಾ). ಕೋಡು ಮತ್ತು ಕೊಳಗು : ಮಹಾ ಪಾರುವರ್ಗ್ಗೆ ಸಹಸ್ರ ಕವಿಲೆಯ ಕೋಡುಕೊಳಗಂ ಸುವಂನದಲ್ಲಿ ಕಟಿಸಿ ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯ ದಾನ ಮಾಡಿದ ಫಲ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೪-೭ ; 1206) ; ಸಹಸ್ರ ಗೋವಿಂಗೆ ಸು(೦)ವಂಣ್ಣದಲಿ ಕೋಡು ಕೊಳಗು ಸಹಿತ ಸಹಸ್ರಪ್ರಜೆ ಬ್ರಾಹ್ಮರಿಗೆ . . . ಕೊಟ್ಟ ಫಲವಕ್ಕು (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೦-೮೭ ; 1331). [ಕೋಡು$_5$ + ಕೊಳಗು]

ಕೋಡುಗ 'ಕೋಡಗ' ನೋ.

ಕೋಡುಗದಿರ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ಕೋಡುಗದಿರನ ಬೆಳಕು (ಸೌನಂದ. ೧೦-೩೯). 'ತಂಗದಿರ' ಪರಾ. [ಕೋಡು$_3$ + ಕದಿರ್$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕೋಡುಗವೊಗ (ನಾ). ೧. ಕಪಿಯ ಮುಖ; ಮಂಗನ ಮೋರೆ: ಭಕ್ತಚೂಡಾಮಣಿಯದಾದ ನಂದಿಗತಿಶೀಘ್ರದಿಂ ಕೋಡುಗವೊಗಂಗೊಡುವುದಚ್ಚರಿಯಮೇನೆನಲ್ (ನಂದಿಮಾ. ೨೨-೧೪). ೨. ಕಪಿಯಂತಹ ಮುಖವುಳ್ಳವನು. [ಕೋಡುಗ (< ಕೋಡಗ) + ಮುಖ]

ಕೋಡುಗಲ್ 'ಕೋಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಕೋಡುಗಲ್ಲು 'ಕೋಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಕೋಡುಗವಣೆ (ನಾ). ಜೋಡು ಕವಣೆ (?) : ಕೋಡುಗಲ್ಗಳ ಲಗ್ಗೆ ಗುಮ್ಮನ ಕೋಡುಗವಣೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ತೋಡುಗಿರಿಗಳ, ತೋಡು ಗವಣೆಯ, ಕೋಡುಗಲ್ಗಳ] ಮೇಳಯದ ಮೈಗೂಡಿಕೆಯ. . . ಕಪಿಸೇನೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೬). [ಕೋಡು$_5$ + ಕವಣೆ$_1$]

ಕೋಡುಗುಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಶೈತ್ಯ ಹಿಡಿ; ಚಳಿ ಕೊರೆ: ತಂಪಿನಿಂ ತೆಲ್ಲೈಸಿ ಕೋಡುಗುಟ್ಟುವ ಗಾಳಿ (ಕಾಲೂರ. ೭೫-೧೩೮). [ಕೋಡು$_3$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೋಡುಗುಟ್ಟು$_3$ 'ಕೋಟ್ಟುಕಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಕೋಡುಗೈ, ಕೋಡಕೈ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಕೊಂಬೆ, —ಶಾಖೆ: "ಕೋಡುಗೈಯೆಂದು ಮರಗೊಂಬು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೪); "ಮರಕೊಂಬೆ ಯೊಳ್ಕೋಡುಗೈಯೆಂದಕ್ಕು" (ಕಶರ.೩೦). ೨. ಕೊಡುವ ಕೈ; ಉದಾರ ಹಸ್ತ. ೩. ಮರದ ಕೊಂಬೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಸೊಂಡಿಲು. ೧,೨,೩ : ಮಾವಿನಂತೆ ಕೋಡುಗೈಯೊಂದಿಯುಂ[ಪಾಠಾಂ.ಕೋಡೊಳ್ ಕೈವಂದುಂ] ಸೊರ್ಕಾನೆಯೆನಿಸಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೧). **ಕೋಡಕೈ$_2$**: ೨. ಮಾಡಿ ನೀಡುವವನ ಕಂಡು ನಾಡು ಬೀಡೆಲ್ಲ ನೆರೆದು ಕೋಡಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟರೆ ತೃಪ್ತರಾಗಿ ಮಾಡುವರ ಹರಸುವರು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೫೧-೯೧). [ಕೋಡು$_6$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕೋಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೋರೆಹಲ್ಲನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಮಾವಿನ ಬಂದ ಕೋಡೆ ಕೋಡಾಗಿರೆ ಕೋಡುಗೊಂಡು ಪರಿದತ್ತು ವಸಂತಗಜಂ ವಿಯೋಗಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೫); "ದಂತದಿಂದ ತಿವಿ" (ಪಂಪದೀ. ೬೧). [ಕೋಡು$_6$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಡುಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದಕ್ಷಿಣತಃ ಕೋಡು ಗೊಳ ಬೆಳ್ಕರೆ ಸಹಿತಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೩೬ ; 713). [ಕೋಡು$_0$ + ಕೊಳ$_3$]

ಕೋಡುಬಳೆ, ಕೋಡಬಳೆ (ನಾ). ೧. = ಕೋಡಣಸು. ೨. ಕಡಲೆ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ತುರಿ, ಉಪ್ಪು ಮೊದಲಾದ ಸಂಭಾರಗಳೊಡನೆ ಕಲಸಿ ಬಳೆಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಕರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ: ಕೋಡುಬಳೆ ತಿನ್ನಲು ಹಲ್ಲು ಗಟ್ಟಿ ಯಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಕೋಡಬಳೆ** : ೧. "ಗಾರಿಗೆ ; ಕೋಡಿಗೆ ಹಾಕುವ ಗಾರಿಗೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). [ಕೋಡು$_5$ + ಬಳೆ ./ ತೆಲು. ಕೋಡಬಡಿ]

ಕೋಡುಮುರುಕಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ: (+). [ಕೋಡು$_5$ + ಮುರುಕ (< ಮುಱುಕ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಕೋಡುವೀಸ, ಕೋಡವೀಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಎತ್ತಿನ ಹೇರಿನ ದವಸದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: (+) **ಕೋಡವೀಸ** : ಪೆರ್ಜುಂಕಂ ಬಿಲ್ಕೊಡೆ ಎರಡೊಕ್ಕಲ್ದೆಱೆ ಕೋಡವೀಸವ ಸಹಿತಂ ಮೂಱುಂ ಸುಂಕದೊಳಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಉಪ್ಪಿನ ಹೇಱು ಆಯ್ವತ್ತು (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪-೨೦ ; 1053). 'ಕೊಡವೀಸ' ಪರಾ. [ಕೋಡು$_0$ + ವೀಸ]

ಕೋಡುವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಶಿಖರ, —ತುದಿ: ಅರೆಜರಿದ ಜಾದಿಗ ಕೋಡುವೆಟ್ಟನೊತ್ತುಗೊಂಡು ಸಿಂಧೂರವಿಲಿಪ್ತ ಮದಸಿಂಧುರ ಗಂಡ ಮಂಡಲದೊಂದು ಪಾಂಗಿನಿಂ ತೋರ್ಪ ತಬ್ಬಿಲಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨-೨೧). [ಕೋಡು$_5$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕೋಡೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತನ್ನಾಳ್ವಮುಳ್ಕಿನಾಡ ಕೋಡೂರಲ್ಲಿ ಊರ ಮೂಡಣ ಬಸುರಿಯಂ ರಾಜಗೋವಿಂದನು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೭೫-೧೬ ; 1182). [ಕೋಡು$_0$ + ಊರ್]

ಕೋಡೂಱು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಊರು, —ಚುಚ್ಚು : ಕಳನೊಳಗೆ ಕೋಡೂಱಿ ಮಗ್ಗುಲ ನೆಲಕೆ ಕೀಲಿಸಲಾನೆಯಿಂದಿಳಿಗೀಡು ಹಾಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೨೩). [ಕೋಡು$_5$ + ಊಱು$_1$]

ಕೋಡೆ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ತಂಗಾಳಿ. ೨. ಉಷ್ಣಕಾಲ; ಬೇಸಗೆ. 'ಕೋಡೆತಿರುನಾಳು', 'ಕೋಡೆಗದ್ದೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಡೈ; ಮಲ. ಕೋಡ]

ಕೋಡೆಗದ್ದೆ (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತದ ಬೆಳೆ ಬರುವ ತರಿಯ ಜಮೀನು : (+). [ಕೋಡೆ + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಕೋಡೆತಿರುನಾಳು (ನಾ). ಬೇಸಗೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಉತ್ಸವ: ಬಿಡದೊಪ್ಪುವ ಕೋಡೆತಿರುನಾಳು ಮಧುಮಾಸದೊಡೆಯನುತ್ಸವ ತಿರು ನಾಳು ಸಡಗರದಲಿ ಸಿರಿರಂಗಧಾಮನಿಗೆಡೆವಿಡದೊಪ್ಪಿದುವಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೭-೧೧೦). [ಕೋಡೆ + ತಿರುನಾಳು]

ಕೋಡೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಡಿನಿಂದ ಚುಚ್ಚಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು; ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಇರಿ: ಹಳಚಿದರು ತಗರಂತೆ ಗಜದವೊಲೊಲೆದು ನಿಂದರು ಹಾವಿನಂತಿರೆ ನಿಲುಕಿದರು ಸೂಕರನವೊಲು ಕೋಡೆತ್ತಿ ಹಾಯ್ಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೫). [ಕೋಡು$_3$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಕೋಡೆಮಳೆ (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ: "ಅಡ್ಡಮಳೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). [ಕೋಡೆ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ$_1$)]

ಕೋಡೆಲೆ (ನಾ). ತಣ್ಣಗಿರುವ ಎಲೆ; ಶೀತಲಪತ್ರ: ತಾವರೆಯ ಕೋಡೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಶೋಕದ ಕುಡಿ (ಸಾಹಿಸಂ. ೨೫). [ಕೋಡು$_3$ + ಎಲೆ$_1$]

ಕೋಡೆಬಿಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಗರಿಯ ತುದಿ; ತುದಿಗರಿ. ೨. ರೆಕ್ಕೆಯ ತುದಿ; ತುದಿರೆಕ್ಕೆ: ಕುಕ್ಕುಟಂಗಳ ಕೋಡೆಬ[ಬ]ಂಕೆಯ ಕಡೆಯಂ ಪತ್ತಿ ಪೊತ್ತೆತ್ತಿಯುಂ . . . ಸುಪ್ರಭಾತಸಮೀರಣಂ ತೀಡುತ್ತಿರೆ (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೦ ವ); ಮದನನ . . . ಬಿಲ್ಲ ಕರ್ವು ನಾಂಟದೆನಸಿದತ್ತು ನಾರಿಯೊಳದುಂಬಿಯ ಮಾಲೆಯ ಕೋಡೆಬಿಂಕೆ ಸೀದುದಿರ್ದುದು ರಾಮ ಚಂದ್ರಮುನಿನಾಥನ ಶಾಂತಿರಸಾತಿರೇಕದಿಂ (ಅನಂಪು. ೧-೨೪).

[ಕೋಡು$_5$ + ಎಬಂಕೆ]

ಕೋಡೆಬಿಗು (ಕ್ರಿ). = ಕೋಡೆತ್ತು: ಅರಿ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನ ಬಲಕೆ ಕೋಡೆಬಿಗಿ ನಿಂದ ವರಾಹನಂತಿರೆ ಪರಬಲಾಂತಕ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೮). [ಕೋಡು$_5$ + ಎಬಗು$_1$]

ಕೋಡೇಱು (ನಾ). ಕೋಡಿನ ತಿವಿತದಿಂದ ಆದ ಗಾಯ; ಕೋರೆಯಿಂದಾದ ಗಾಯ: ತವೋಗಜದ ಕೋಡೇಱಿಂದಮೇಂ ನೊಂದುದೋ ಹರಿಣಂ ತಾನೆಸಿಸಿತ್ತು ರಕ್ತರುಚಿಯಿಂ ಬಿಂಬಂ ಸುಧಾಸೂತಿಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೦); ಕಾಡಾನೆಗಳ ಕೋಡೇಱಿಂದಿಡಿದು ಕಳೆದ ಖರ್ಜೂರದ ಕಡಿಗಳಂತೆ ತಡಿವಡಿಯ ತಱುಂಬಿನೊಳ್ ಬಿಸಿಲಂ ಕಾಯ್ವ ಮೊಸಳೆವಿಂಡಿನ ಪಸರಂಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೦ ವ); ಮಹಿಷಿಯ ಕೋಡೇಱುಗಳಿಂ . . . ಉರ್ಚಿದ ಭೂರುಹದಿಂದಮಾದ ವಿವಿಧೋಪಹತಂ ಸದುವ ಕ್ಷತಂಗಳೆಂದಱಿವುದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೨-೩); ಕೋಡೇಱಿಂಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸುತ ಜೋದರಸೀಡಾಡಿ ಕರಿಕಳಭಗಳು ಓಡಿದುವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೧೦೮).

[ಕೋಡು$_5$ + ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_4$)]

ಕೋಡೊಲೆ, ಕೋಡುಒಲೆ (ನಾ). ಒಲೆ ಬಾಯಿಯ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉರಿ ತಗಲುವಂತೆ ಇಡಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವ ಒಲೆ: ಕೋಡೊಲೆಯಿದ್ದರೆ ಅಡಿಗೆ ಕೆಲಸ ಜಾಗ್ರತೆ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಕೋಡುಒಲೆ**: ಇದರಲ್ಲಿ . . . ಒಂದು ಒಲೆ, ಅದರ ಹಿಂದೆ ಎರಡು ಕೋಡು ಒಲೆಗಳು ಇರುವುವು (ಗೃಹವಿ. ೧೬೩). [ಕೋಡು$_5$ + ಒಲೆ$_4$]

ಕೋಡ್ಗಲ್ 'ಕೋಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಕೋಣ್, ಕೋಣೆ$_1$, ಕೋಣು, ಕೋಣೆ$_2$, ಕೋನ, ಕೋನಿ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆ; ಎರಡು ದಿಕ್ಕುಗಳು ಸೇರುವ ಸ್ಥಾನ; ವಿದಿಕ್ಕು: "ಕೋಣ್ (ಣೆ, ಕೋನ) - ಕೋಣ = ಮೂಲೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಶ್ರೀವುರದಾ ಬಡಗಣ ಪಡುವಣ ಕೋಣುಳ್ಳನ್ದೇವಂಗೇರಿ ಮದಮನೆ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೯; 776); ತೆಂಕಣ ಪಡುವಣ ಕೋಣೊಳ್ ಸುಕೌಶಳಮೆಂಬ ವಿಷಯದೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೨-೨೦); ಪೂರಿತ ರಣ ಶಂಖ ಗಂಭೀರಾರಾವಂ ದೆಸೆಯ ಕೋಣ ಕುಸುಕುಟಿ ಗಜಘಂಟಾರವ ಮನುಜದೆ ಪೆಱಗಿಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೯೭); ಆ ದೇವಿಯ ಪುರದಾಗ್ನೇಯದ ಕೋಣಲಿದ್ದೊರ್ಜತೆ ಕುಳಿಯ ತೆಂಕಣ ನೀಗ್ಗಾರಿಗೆಯ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೨೩-೨೯; 1044); ನಾಲ್ಕು ಕೋಣ್ಗಳೊಳೊಪ್ಪಿರ್ಪುವು . . . ಜಿನವೃಜಕ್ಕೆ ಸವನಸ್ಥಾನಂಗಳೀ ಶೈಲದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೫೮). ೨. "ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕು" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ); ಊರಿಂ ಬಡಗಲ್ ನೆಗೆದಂ ದೂರಱಿವುದವೊಳ್ಪನೀಗುಮೆಂತುಂ ಕೋಣೊಳ್ ಕಾರಕರ್ಗಕ್ಕುಂ ನೆಱೆ ಸಂಹಾರಮನದ್ಭುತಮೆನಿಪ್ಪ ಗಂಧರ್ವಪುರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೪೧). **ಕೋಣೆ$_1$**: ೧. ಕೂಟಗೋಳನ ಹಿರಿಯ ಕೆಱೆಯ ಹಡುವ × × × ರೆಯಾಗಿ ಬಡಗಣ ಮೂಡಣ ಕೋಣೆ ಅಂತು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೭-೪೫; 1147); ಕೋಣೆ(ಕೋಣೆ) - ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಳ (ಜಾಗ) (ತುಳುನಾ. ೪೮). **ಕೋಣು**: ೧. ಸೊಬಕೆಯನ ಕೋಣೆನಲು ಸಾಯಿರ ಮರದ ತೋಂಟ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೬-೮೨; 1174); ಛತ್ತ್ರದ ಗದ್ದೆಯೊಳಗೆ ಬಂಮನ ಹಳ್ಳಿಯ ತೆಂಕಣಪಡುವಣ ಕೋಣೆನೊಳು × × × ಪಂಗಱಿಗೆ (ಕಕುಲ. ೬-೫೩; 1218). **ಕೋಣೆ$_2$**: ೧. ರಸೆಗಿಱಿದನೊ ಮೇಣ್ ನಾಲ್ಕುಂ ದೆಸೆಗಳ ಕೋಣೆಗಳೊಳುಱಿದನೋ (ಗದಾಯು. ೬-೨೦); ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳಗಬ್ಬೆಯಱಿಯದ ಕೋಣೆಯುಮಾ ತೂಣನಾಡದೆಡೆಗಳುಮೊಳವೇ (ಲೀಲಾವ. ೧-೪೫); ಕೋಣೆಬಾಗುಗಳೆಲ್ಲವನು ಹೊಕ್ಕಱಸಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೪೭); ಕುಲಧರವನೇಱಿಹರ ಕೋಣೆಯ ನೆಲೆಗಳಲಿ ಗುಹೆಗಳಲಿ ಹೊಕ್ಕಿಹ ಹುಲುನರರ ಗೆಲಿದಿರಲು ಧೀರನೆ ಎನುತ (ಕೋಗಯ. ೨೭-೯). ೩. ಓವರಿ; ಕಿರುಮನೆ; ಕೊಠಡಿ; ಖೋಲಿ: "ಓವರಿಯು ಗಳಂತಿಗೆ ಕೋಣೆಯು" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ಪೊನ್ನುಂ ತುಡುಗೆಗಳುಮಂ . . . ಬಸದಿಯೊಳಗೊಂದು ಕೋಣೆಯೊಳಿಟ್ಟಿಂಸಿ ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೭-೬); ಪಡುವಳ್ ಕೀೞಿಲೊಳೆಮ್ಮ ತೊೞ್ತು ಪಡುವಳ್ ಮುತ್ತಬ್ಬೆಯಾ ಕೋಣೆಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧೬); ಓರೊರ್ಮೆ ಕಂಕೆಲ್ಲಿ ವಲ್ಲರಿಯ ಕಾವಣದ ಕೋಣೆಯೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೭ ವ); ಕೋಣೆಯೊಳಾನೊಂದ ನುಡಿವಾಡಲದ ತಂದು ಕ್ಷೋಣೀಶಗಱಿಕೆ ಮಾಡಿದಿರಿ (ಭರಚ. ೮-೩೭); ವೇದಗಳ ಕಾಲದ ಮನೆಗಳು . . . ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಒಂದು ಹಜಾರವೂ ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಕೋಣೆಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದವೆಂದೂ ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ (ಪ್ರೈವಾಸ್ತು. ೨೩). ೪. ಅಡಿಗೆಮನೆ; ಪಾಕಶಾಲೆ. **ಕೋನ**: ೧. "ಮೂಲೆ": (ಸಿರಿಕೋ. ೧೪೨). ೫. ಸಂದು; ಸಂಧಿ (?): ಅಸ್ಥಿ ಮಾಂಸ ಶುಕ್ರ ಶೋಣಿತ ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ಅರಿಗೂ ಆಧಿವ್ಯಾಧಿ ತಾಪತ್ರಯದ ತನುತ್ರಯದ ಕೂಟಸ್ಥ ಬಿಡದು ಕೋನವನಱಿದು ವೈದ್ಯವ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದಡೆ (ಸರ್ವವ. ೨೧-೯೯). ೬. [ರೇಖಾಗ] ಎರಡು ರೇಖೆಗಳು ಅಥವಾ ಎರಡು ಸಮಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸಂಧಿಸುವ ಸ್ಥಾನ, —ಸ್ಥಳ: "ಒಂದೇ ಸಮರೇಖೆಯಲ್ಲಿರದ ಎರಡು ರೇಖೆಗಳು ಅಥವಾ ಎರಡು ಸಮಕ್ಷೇತ್ರಗಳು, ಸಂಧಿಸಿದಾಗ ಆಗುವ ಕೋನ" (Angle. ಇಂಕನಿ); ಕೋನವು ೫೦ ಡಿಗ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆ . . . ಕಠಿಣ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ನಕ್ಷತ್ರ. ೪೫). **ಕೋನಿ**: ೧. ನನ್ನಿರುವಿನ ಕೈಲಾಸ ನೀ ನೋಡು ಎಲೆ ಸಿದ್ಧ ಏನು ಲೀಲೆಯದು ತಿಳಕೋಳೊ ಶ್ರೀಗಿರಿಯ ಕೋನಿಕೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಲೆದಾಡು (ಸಿದ್ಧಪು. ೬-೮).

ಕೋಣ್ಗೋಣ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಶೋಣಮಣಿ ದೀಪ್ತಿರುಚಿ ಕೋಣ್ಗೋಣೊಳ್ ಪಜ್ಜಳಿಸೆ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೯).

[?. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಣ್, ಕೋಣ; ತೆಲು. ಕೋಣ, ಕೋನ. / ಸಂ. ಕೋಣ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಣ, ಕೋನ]

ಕೋಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ಎಮ್ಮೆಯ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಡು; ಮಹಿಷ: "ಮಹಿಷಃ, ಸೈರಿಭಃ, ರಕ್ತಾಕ್ಷಃ, ಕಾಸರಃ, ಲುಲಾಯಃ – ಈ ೫ ಕೋಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೭೪); "ಸೈರಿಭಂ ರಕ್ತಾಕ್ಷನಶ್ವಾರಿ ಕೋಣನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೧೦); ಕೋಣಂ ಪೊಕ್ಕ ಮಡುವಿನಂತೆ ಮನದೊಳ್ ಕದಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೩೭); ಕೋಣನೊಂದು ಕುದುರೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು (ಆದವ. ೩೮೯); ಕೋಣನೆರಡುಂ ಹೋರೆ ಗಿಡುವಿಂಗೆ ಮಿತ್ತು (ಹಚಕಾ. ೩-೧); ಪ್ರಳಯಾಂತಕನ ಕೋಣದ ಕೋಡ ಹೊಯ್ಲುಗಳೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೭೬); ಎತ್ತು ಏರಿಗೆ ಎಳೆದರೆ ಕೋಣ ನೀರಿಗೆ ಎಳೆಯಿತು (ಗಾದೆ); ಕೋಣನ ಮುಂದೆ ಕಿನ್ನರಿ ಬಾರಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ದಡ್ಡ: ನಿನಗಿನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ ಕೋಣ (ಚಿದಾವ. ೨೦-೧೨); ಜಾಣನಿಗೆ ಮಾತಿನ ಪೆಟ್ಟು ಕೋಣನಿಗೆ ದೊಣ್ಣೆಪೆಟ್ಟು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕೂಳ; ತುಳು. ಗೋಣ, ಗೋಣೆ; ತೆಲು. ಗೋಣೆ]

ಕೋಣ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆ ; ಕೊನೆ : ದ್ವಯ ಕಚ್ಚೆ ಮುಂಗಡೆಯೊಳ ಗಾಯ್ತು ಹಿಂದೊಂದು ದ್ವಯಕೋಣ ಸಹತಾಗಿ ಮತ್ತೆ ದ್ವಯ ಕಟಿಯೊಳ ಗೆರಡೆಂದಿಂತು ಪಂಚಕಚ್ಚೆಯ ಧರಿಸಿದನಾ ವಿಪ್ರಾ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೯–೪೪). ೨. ತಮಟೆ, ನಗಾರಿ ಮುಂತಾದ ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಕೋಲು : "ಬಾಜಿಸುವ ಕುಡುಹು ಕೋಣವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೬–೯೮) ; "ವಾದ್ಯಮಂ ಬಾರಿಸುವ ಕುಡುಹು ಕೋಣಾಖ್ಯಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೪–೬) ; ಭೋರೆನೆ ಪೊಯ್ವುದು ಮೂಜುಂ ಭೇರಿಗಳುಂ ಕನಕ ಕೋಣಹತಿಯಿಂದಂ ಬಂಭಾರವಮೇಂ ನೆಗೆದುದೊ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨–೨೦) ; ಕೋಣಪ್ರಹತ ಬಹುಳ ಭಾಂಕಾರ–ಭೇರಿ ನಿನಾದಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೬೩). ೩. ತಂತೀವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾಜಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ : "ಕೋಣಃ – ವೀಣಾದಿ ವಾದನಂ ವೀಣೆ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ನಖ್ಖಿ ಹೆಸರು. ಅಂದರೆ ಬೆರಳ ಕೊನೆಗೆ ತಗಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತಂತಿ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನವು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೪). ೪. ಕತ್ತಿಯ ಬಾಯಿ ; ಅಸಿಧಾರೆ : "ಅಣಿಃ . . . ಕೋಣಃ – ಈ ೫ ಗೋಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦–೪೨). ೫. ಕೋಲು ; ದೊಣ್ಣೆ ; ಬಡಿಗೆ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. ೭. [ಜ್ಯೋತಿ] ಶನಿಗ್ರಹ : "ಪಂಗು ಸೌರಿ ಕೋಣ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರೋಡ]ನರ್ಕಜಂ ಮಂದನಸಿತನೆನಲ್ಕೆ ಶನಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨–೬). ೮. [ಜ್ಯೋತಿ] ಮಂಗಳ ಗ್ರಹ. ೯. [ರೇಖಾಗ] ಎರಡು ಸಮರೇಖೆಗಳು ಅಥವಾ ಸಮಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸಂಧಿಸುವ ಸ್ಥಾನ ; ಕೋನ : "ಎರಡು ರೇಖೆಗಳು ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸಿದರೆ ಕೋಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದು" (ಭೂಮಿಅ. ೮) ; ಘನವೆಷ್ಟೆ ಆದರೂ ಅಷ್ಟೆಕೋಣ (ಅರಳು. ೪೦೧). ೧೦. [ರೇಖಾಗ] ಕೈವಾರದ ನಡುವಣ ಬಿಂದು. [ಸಂ.]

ಕೋಣಕ್ರಮ (ನಾ). ಕೋನ ಬರುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿದ ಮರಗಳ ಎರಡು ಸಾಲು : ನಯನಾಸೇಚನಕಮಾದ ತರುವಾಟಗಳಿಂದೆಸೆವ ನಂದನಾದ್ಯಾರಾಮಂಗಳೊಳು . . . ಚಿತ್ರವ್ಯೂಹ, ಕೋಣಕ್ರಮಗಳೆಂಬ ಹನ್ನೊಂದು ವೃಕ್ಷ ಸನ್ನಿವೇಶಂಗಳುಂ ನಂದನೀಯಗಳಾಗಿರ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). [ಕೋಣ$_2$ + ಕ್ರಮ]

ಕೋಣತ್ರಯ (ನಾ). = ತ್ರಿಕೋಣ ೪ : ಕೋಣತ್ರಯದ ಕುಂಡದಲಿ . . . ಸಂಸ್ಥಾಪಿಸಿದನಸ್ತ್ರಾವಳಿ ಪರಿಸ್ತರದಲಿ ಹುತವಹನ (ತೊರರಾ. ೬–೪೨–೮). [ಕೋಣ$_2$ + ತ್ರಯ]

ಕೋಣದಬಕ್ಕರಿ (ನಾ). = ಕೋಣದ ಬಳ್ಳಿ : (ಕಿ). [< ಕೋಣ$_1$ + ಬಕ್ಕರಿ]

ಕೋಣದಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪೊದರಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : (ಕಿ). [< ಕೋಣ$_1$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕೋಣನಕೊಂಬುಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಕೋಣನ ಕೊಂಬು ಮರ, ಲಿಂಗಧಾರಿ, ಅಂಬಾರಿಹೊಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬೫–೧೩೩೪). [< ಕೋಣ$_1$ + ಕೊಂಬು$_1$ + ಮರ$_1$]

ಕೋಣನತಲೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು : ಕಾಡುರಾಗಿಹುಲ್ಲು, ಕೋಣನತಲೆಹುಲ್ಲು, ಕೋಳೀಕಾಲುಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೮–೫೪೨). [< ಕೋಣ$_1$ + ತಲೆ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೋಣಪ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ನಿರುತಿ : "ಯಾತುನ ನಿಶಾಚರಂ ರಾಕ್ಷಸಂ ಕೋಣಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷೋಣಿಪಂ, ಕೌಣಪ] ಯಾತುಧಾನಂ ಕೈಕಸೇಯನೆನೆ ನಿರುತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫–೧೦). 'ಕೋಣಪದಿಕ್ಕು' ಪರಾ. ೨. ದನುಜ ; ರಾಕ್ಷಸ : ಇದು ಕಡಲಂದದೆ ಕಡುಗಡಿದಿದಜಿಳೊಳಗಾನಿವನನಿಕ್ಕಿ ಕೋಪಮನಾಱಿಪ್ಪುದೆ ಪಂಥಮೆಂದು ಬಂದಂ ತದಗ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಕೋಣಪಂ ವಿಗತಕೃಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೪೨) ; ಕಾಮರೂಪಿಯಾ ಕಿತವ ಕಲಿ ಕೋಣಪನ ಕೂಟ ಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಕೋಳುವೋಗಿಹರಾರ್ಯರೆನಿತೆನಿತೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೩–೧೫೬). [ಸಂ.]

ಕೋಣಪದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಕೋಣಪನ ಆಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ದಿಕ್ಕು ; ನೈಋತ್ಯ : ಆ ನಗರಿಯ ಕೋಣಪದಿಕ್ಕಿನೊಳಿರ್ದ ಕಾನನದೊಳಗೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೯–೬). [ಕೋಣಪ + ದಿಕ್ಕು]

ಕೋಣಬಯಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಆ ಪುರದ ನೈಋತ್ಯದ ಸರಡೆಯ ಕೋಣಬಯಲ ಗದ್ದೆ ಕತ್ಸವಿಯ ಘಳೆಯೊಳು ಮತ್ತರು ಪನೆರಡುಮನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫–೨೮ ; 1019). [ಕೋಣ$_1$ + ಬಯಲು (< ಬಯಲ್)]

ಕೋಣಿ$_1$ 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋಣಿ$_2$ (ನಾ). ನೆಲ ; ಭೂಮಿ : "ಕ್ಷೋಣಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೩). [< ಸಂ. ಕ್ಷೋಣಿ]

ಕೋಣೀಯ (ಗು). ಕೋನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕೋಣು 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋಣೆ$_1$ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ, —ಹೂಜಿ : "ಗಳಂತಿಗೆಯೆಂದು ಕೋಣೆಯುಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೬). [?]

ಕೋಣೆ$_2$ 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋಣೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?) : ಕೋಣೆಯ ವಂಶಜನಾಯ್ತು ವರ್ಮನುಂ ಕಾರಸ ಹೊಲ್ಲನುಂ ನೆಗರ್ದ್ದರ್ . . . ಕೋಣೆಯಾನ್ವಯರ್ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೩೩–೪೬ ; 1087) ; ಧರೆಗೆಸೆವ ಶಕ್ತಿ ಪರಿಷೆ(ಷೆ)ದೆ ಕರಮುಗ್ರಣಿಯೆನಿಪ ಪರ್ವತಾವಟ (ಧಿ)ಯೊಳೊಮ್ಮವರ ಕೋಣೆಯ ಸಂತತಿಗಾಭರಣ ಕೇದಾರಶಕ್ತಿಮುನಿಪತಿ ನೆಗಟ್ದ (ಇಅ. V, ೩೪೩–೨೦ ; 1093). [?]

ಕೋಣೆವುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಠಡಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಒಳಮನೆಯನ್ನು ಹೊಗಿಸು : ಮೂದೇವರುಮಂ ಮೂಜು ಕೋಣೆವುಗಿಸುಗುಮಸುರರ್ (ಶಮದ. ೨೨೬ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಆಲಂ) ಸೆರೆಗೆ ಹಾಕು. ೩. ಶೋಭನ ಪ್ರಸ್ತದಂದು ವಧೂವರರನ್ನು ಶಯ್ಯಾಗೃಹಕ್ಕೆ ಕಳಿಸು. [ಕೋಣೆ$_2$ (< ಕೋಣ್) + ಪುಗಿಸು]

ಕೋತ$_1$ (ನಾ). ನೀಲಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ದ್ರಾವಿಡ ಜನಾಂಗ ; ಅವರಾಡುವ ಭಾಷೆ : ನೀಲಗಿರಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಡಿನ ಕೋತ ಸಿಸು ಮಕಳು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೧೯–೧೬ ; 1704) ; ಕೋತಭಾಷೆ ದ್ರಾವಿಡವರ್ಗದ ಭಾಷೆಯೆಂಬುದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿತ್ತು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೨೦೦). [?]

ಕೋತ$_2$ 'ಖೋತ' ನೋ.

ಕೋತ$_3$ 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಕೋತಂಬರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೋತಲು (ನಾ). ೧. ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಾಗಿ ಮೀಸಲಾದ ಕುದುರೆ ; ಉತ್ಸವಕ್ಕಾಗಿ ಸಜ್ಜುಗೊಂಡ ಕುದುರೆ. ೨. ಅವಶ್ಯವಾದುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ವಸ್ತು ; ಬೇಕಾದಷ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕವಾದುದು : (ಕಿ). ೩. ಉಳಿಕೆ ; ಉಳಿತಾಯ : ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೋತಲು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರೆ ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [← ತುರ್ಕಿ. ಕೋತಲ್ ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋತಲ]

ಕೋತಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕ; ಆರು ಮಣ: ಬಂಗಾಲಿ ಅಕ್ಕಿ - ಮುಂಬಯಿ ೬ ಮಣದ ಕೋತಳಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೬೬).

[← ಮರಾ. ಕೋಥಳೀ]

ಕೋತಿ (ನಾ). ೧. ಕೋಡಗ; ಮಂಗ; ಕಪಿ: ಕೋತಿಯಂತೇಡಿಸುತ್ತಿನಿಸುಂ ಹೇಸದೆ ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದನಿಬರ್ ತಾಂ ಮಾನ್ಯನೆಂದೆನ್ನದಾ ಮನುಜಂ ಸದ್ಗತಿ ಕಾಣನ್ಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೦); ಕೋತಿವೊಲ್ ಕುಣಿಸಿ ನಿಟ್ಟಿಸುತೆ (ನೋಹತ. ೨೯-೧೬); ಕೋತಿ ಬುತ್ತಿ ತಿಂದು ಮೇಕೆ ಮೂತಿಗೆ ಬಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಅಂದಗೇಡಿ; ಕುರೂಪಿ: ಆ ಕೋತಿಗೆ ಯಾವನು ಹೆಣ್ಣುಕೊಟ್ಟಾನು? (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋನ್ದಿ; ಕುರಙ್ಗು; ಮಲ. ಕುರಙ್ಙು; ತುಳು. ಕೋತಿ; ತೆಲು. ಕೋತಿ, ಕ್ರೋತಿ; ಕೋಲಾ. ಕೊತಿ]

ಕೋತಿಕುಲಾಧಿಪ (ನಾ). ಕಪಿಗಳ ವಂಶಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ವಾನರ ರಾಜ: ಯಾತಕೆ ಮಲಗಿದೆ ಧರೆಯೊಳು ಕೋತಿಕುಲಾಧಿಪನೇಳೈ (ವಾಲಿಕಾ. ೫೧). [ಕೋತಿ + ಕುಲ + ಅಧಿಪ]

ಕೋತಿಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಮಂಗಬುದ್ಧಿ; ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಮತಿ: ಮಾತೇನು ನಮ್ಮ ಭಂಡಾರವ ಕೆಡಿಸಿದೆ ಕೋತಿಬುದ್ಧಿಯವ ನೀನೆ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೩-೩೫). [ಕೋತಿ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕೋತಿಮರಿ (ನಾ). ಕಪಿಯ ಶಿಶು; ಮರಿ ಕೋತಿ: ನೇಯಿಗೆಯ ವನಿಗ್ಯಾಕೆ ಕೋತಿಮರಿ (ಗಾದೆ). [ಕೋತಿ + ಮರಿ (< ಮಱಿ)]

ಕೋತಿಮುಸುಡು (ನಾ). ಕೋತಿಯ ಮುಖ; ಕಪಿಮುಖ: ಕೊತ್ತಿಗಣ್ಗಳ ಕೋತಿಮುಸುಡಿನ ಚಪ್ಪಡೆವೆತ್ತು ನಡೆವ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ (ನೇವಿಸಂ. ೭-೧೦೪). [ಕೋತಿ + ಮುಸುಡು]

ಕೋತಿವಡೆ (ನಾ). ಕಪಿಗಳ ಪಡೆ; ಮಂಗಗಳ ಸೇನೆ: ಎಡಬಲಗಡೆಗಳೊಳ್ ಆಳ್ವದೆ ಕೋತಿವಡೆಗಳನಿಟ್ಟು (ಅದ್ಭುತ. ೪೫).

[ಕೋತಿ + ಪಡೆ$_4$]

ಕೋತಿಸುಬುತ್ತಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಸಣ್ಣ ಪುರುಳೀಹುಲ್ಲು, ಪತ್ರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು, ಕೋತಿಸುಬುತ್ತಿ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಪಿಗ. ೩೪-೬೭೦). [ಕೋತಿಸುಬುತ್ತಿ ? + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೋತು (ನಾ). ೧. ಉಳುಮೆಮಾಡುವುದು; ಒಕ್ಕಲುತನ; ಬೇಸಾಯ: (ಕಿ). ೨. ಜಮೀನು ಅಥವಾ ಮನೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಗುತ್ತಿಗೆ ಅಥವಾ ಬಾಡಿಗೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಥವಾ ಕೊಡುವುದು: (ಕಿ). ೩. ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕರಾರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು: (ಕಿ). [?]

ಕೋತ್ತು 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಕೋದಂಟಿ 'ಕೊದಂಟಿ' ನೋ.

ಕೋದಂಡ$_1$ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡಲು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಗ್ಗ ಮತ್ತು ಅಂತಹ ಶಿಕ್ಷೆ; ತೂಗುದಂಡಿಗೆ (ಉಕ); "ಒಂದು ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕೈಬಿಗಿದು ತೂಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಶಿಕ್ಷೆ" (ಸಿಂಕೋ. ೫೪೨): ಮೇಷ್ಟ್ರು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಘಾಟು, ಕೋದಂಡ ಮುಂತಾದ ಶಿಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಗೌಡರು ಅರ್ಜಿ ಕೊಂಬಲ್ಲನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ನನ್ನೂರು. ೨೦೫).

ಕೋದಂಡಕ್ಕೇರಿಸು=ಕೋದಂಡ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸು: "ಕೋದಂಡಕ್ಕೇರಿಸುವುದು :—ಇದರಲ್ಲಿ ಮಾಳಿಗೆಯ ತೊಲೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಸರಪಳಿಗೋ ಹಗ್ಗಕ್ಕೋ ತಪ್ಪುಮಾಡಿದಹುಡುಗನನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಆ ಸರಪಳಿಯನ್ನೋ ಹಗ್ಗವನ್ನೋ ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿ ನೇತಾಡುವಂತೆ ಅವನನ್ನು ಬಿಡುವುದು (ಗುಣಸಾ. ೪).

ಕೋದಂಡಕ್ಕೆ ಹಾಕು = ಕೋದಂಡಕ್ಕೇರಿಸು : ಹುಡುಗರನ್ನು ಕುರ್ಚಿ ಕೂಡಿಸುವುದು, ಕೋದಂಡಕ್ಕೆ ಹಾಕುವುದು, ಕೈಯನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಮಾಡಿಸಿ, ಕಲ್ಲುಹಲಗೆಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವುದು (ನಾಡಿಗೇ. ೧೦೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋದಾಣ್ಡ; ತೆಲು. ಕೋದಾಂಡ]

ಕೋದಂಡ$_2$ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲು; ಧನುಸ್ಸು: "ಅಸ್ತ್ರಂ, ಧನುಃ, ಇಷ್ವಾಸಃ, ಕೋದಂಡಃ . . . ದ್ರುಣಾ – ಈ ೯ ಬಿಲ್ಲು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೧೦); "ದ್ರುಣಂ ಕಾರ್ಮುಕಂ ಕೋದಂಡಂ . . . ಚಾಪಮೆನಲು ಬಿಲ್ಲಿಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೨); ಕೋದಂಡಮಂ ಸೆಳೆದು . . . ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಗೆ ಬಿದ್ದನಿಕ್ಕುವೆನೆಂದು ವಲ್ಲಭಂ ನುಡಿಯೆ (ಹಜಕಾ. ೬-೨೮); ಆಲಘುಸಾಹಸಿ ರಾಮ ಕೋದಂಡವನು ತುಡುಕಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯-೨೬); ಸೋದರನ ಕೋದಂಡದಿಂ ಸಿಡಿಲೆಳ್ದ ಸಿಂಜಿನಿಯ ಠಂಕಾರಮಂ ನಿಲಿಸಿ ಸನ್ನೆಗೈಯಿಂದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೭-೧೩೦). [ಸಂ.]

ಕೋದಂಡಕಾಂಡ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿನ ದಂಡ, —ಕೋಲು: ಬಜೀಕಮಪರಾಜಿತಂ ಕೋದಂಡಕಾಂಡಮಂ ಕೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೪ ವ).

[ಕೋದಂಡ$_2$ + ಕಾಂಡ]

ಕೋದಂಡಚತುರ್ಭುಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕೀರ್ತಿವಿದ್ಯಾಧರಂ ಕೋದಣ್ಡಚತುರ್ಭ್ಭುಜಂ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಳ ಮದಭಂಜನಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೯; 1019). [ಕೋದಂಡ$_2$ + ಚತುರ್ಭುಜ]

ಕೋದಂಡಪಂಡಿತ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು; ಧನುರ್ವಿದ್ಯಾಕೋವಿದ: ಸಾರತರ ಕೋದಂಡ ಪಂಡಿತರಾರಯಿಕೆಯಲಿ ತಜುಬಿ ನಿಂದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧-೨೬).

[ಕೋದಂಡ$_2$ + ಪಂಡಿತ]

ಕೋದಂಡಪಾರ್ಥ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವೀರವೃಕೋದರಂ ಕೋದಣ್ಡಪಾರ್ತ್ಥಂ ಸೌಜನ್ಯತೀರ್ತ್ಥಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೯; 1074).

[ಕೋದಂಡ$_2$ + ಪಾರ್ಥ]

ಕೋದಂಡರುದ್ರ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದವನು: ಕಡಗಿದರೆ ಕೋದಂಡರುದ್ರನ ತೊಡಕಿ ಬದುಕುವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫೬). [ಕೋದಂಡ$_2$ + ರುದ್ರ]

ಕೋದಂಡವಿದ್ಯಾಧರ (ನಾ). = ಕೋದಂಡಪಂಡಿತ: ಶ್ರೀ ವೀರ ನಾರಾಯಣಂ ವಿಸ್ತಾರೋಜ್ವಳಕೀರ್ತ್ತಿಸೌರ್ಯನಿಳಯಂ ಕೋದಣ್ಡ ವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೮-೪; ಸು. 1060).

[ಕೋದಂಡ + ವಿದ್ಯಾಧರ]

ಕೋದಂಡಾಗಮ (ನಾ). ಬಿಲ್ವಿದ್ಯೆ; ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆ: ಪೂತು ಕಾರ್ಮುಕಯೋಗಸಿದ್ಧನೆ ಮಝರೆ ಕೋದಂಡಾಗಮ ತ್ರಿಪುರಾರಿಯೆಂದುದು ವಂದಿಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೨೯).

[ಕೋದಂಡ$_2$ + ಆಗಮ]

ಕೋದಂಡಿ (ನಾ). ಬಿಲ್ಗಾರ; ಧನುರ್ಧರ: ಭೂರಿಕೋದಂಡಿಗಳಿಂ . . . ದಳಂ ಮಂಡಿತಮಂಡಲಾಧಿಪವಿಶಿಷ್ಟರಿನೊಪ್ಪಿತು ರಾಜರಾಜನಾ (ಹಮ್ಮಿರ. ೩-೧೧). [ಸಂ. ಕೋದಂಡಿನ್]

ಕೋದಾಳೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕೋದಾಳೆ (ಸಾತ್ವೀಣ)-ಬಹುಯೆತ್ತರ ನೆಟ್ಟಗೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಯುವುದು (ಕಭಾಗ. ೩೮). [ಕೋ ? + ತಾಳೆ$_1$]

ಕೋದ್ರವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲುಧಾನ್ಯ; ಹಾರಕ; ಬರಗು: "ಉನ್ಮಾಳಮಾ ಕೋದ್ರವಂ ಹಾರಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪); ಯಾವನಾಳ ಕಂಗು ಕೋದ್ರವಾದಿ ಸರ್ವೌಷಧಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೧ ವ);

ಕೋದ್ರವಾಹಾರಮಂ ಸರಾದ ಪಾತ್ರದೊಳಿಕ್ಕಿ ಕುಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೪೦೩-೨೬); ಕೋದ್ರವ (ಹಾರಕ) . . .ರಕ್ತಪಿತ್ತವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಕೋನ 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋನನಿಮಿಷ (ನಾ). ಒಂದು ಡಿಗ್ರಿಯ ಅರವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ (?): ಏಕೆಂದರೆ ೧ ಡಿಗ್ರಿಗೆ ೬೦ ಕೋನನಿಮಿಷಗಳು (ನಕ್ಷತ್ರ. ೩೮). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ನಿಮಿಷ]

ಕೋನಬ್ಬ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: ಸಾಕ್ಷಿ ಕೂಡಲೂರ್ ಪೊಲ್ಗುಲರು ಎಲ್ಮಡಿಯರು ಬದಿರಿಯರುಮ್ ಮದುಗರುಮ್ ಕೋನಬ್ಬರುಮ್ ಸಾಕ್ಷಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೬, ೩೭-೧೦ ; 726). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಅಬ್ಬ$_2$]

ಕೋನಮಾನ (ನಾ). [ಗಣಿತ] "ಕೋನಾಂಶ (ಸಮಕೋನದ ೯೦ನೆಯ ಭಾಗ); ವರ್ತುಲ ರೇಖಾಖಂಡದ ಮಾನ (ವೃತ್ತ ಪರಿಧಿಯ ೩೬೦ನೆಯ ಭಾಗ)" (Degree. ಇಂಕನಿ). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಮಾನ]

ಕೋನಶಿಲೆ (ನಾ). ಅಸ್ತಿಭಾರದ ಶಿಲೆ; ಅಡಿಗಲ್ಲು: ನಿನ್ನ ಧರ್ಮಾಸನವದಾವ ಧೈರ್ಯ ಕೋನಶಿಲೆಯದನಾಗಿಸಲಿ ನನ್ನ ಬಾಳು (ಚಿಂತನ. ೬೬); ಅಂಧೇರಿಯ ಶಾಲೆಯ ಕೋನಶಿಲೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಶ್ರೀ ನೆಹರೂರನ್ನು ಕರೆಯುವುದೆಂದಾಯಿತು (ಧೀಮ್ಸ್ಸಾಗಂ. ೧೩೨). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಶಿಲೆ]

ಕೋನಾಂತರ (ನಾ). ಕೋನಗಳ ಅಂತರ, —ದೂರ: ಒಂದೊಂದು ಭಾಗವೂ ಒಂದು ಡಿಗ್ರಿಯ ಕೋನಾಂತರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೧೫). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಅಂತರ]

ಕೋನಾಂಶ (ನಾ). = ಕೋನಮಾನ. [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಅಂಶ]

ಕೋನಾಶಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ: ಚೌದರಿಗಳು :– ಇವರು ಕುಂಬಳ ಪೈಕ . . . ಕೋನಾಶಿ . . . ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಡಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೧೮೮). [?]

ಕೋನಿ 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋನುಗೋಲು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಜತಿ ಅಥವಾ ಸ್ವರ ಭಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಕಲೆ: ಅವರ ಕೋನುಗೋಲ ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ ಹಿಡಿಸುವಂತಹ ಪ್ರಸಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಅಪ್ಪಾ ಅವರು ಮೃದಂಗದಲ್ಲಿ ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೧೧೩). 'ಕೊನೆಗೋಲು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಕೋನುಗೋಲ್ ?]

ಕೋನೇರಿ, ಕೋನೇರು (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯೂ ಮೆಟ್ಟಲಿರುವ ಕೆರೆ ಅಥವಾ ಕೊಳ; ಕಲ್ಯಾಣಿ: (೬). ೨. ಒಂದು ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ: ಅಂಗಜನಯ್ಯ ಕೋನೇರಿ ತಿಮ್ಮ ರಂಗಬಾರೋ (ವಾದಿಕೀ. ೧-೬೫-೧). ಕೋನೇರು : (೬). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಏರಿ$_1$]

ಕೋನೇರು 'ಕೋನೇರಿ' ನೋ.

ಕೋನೇೞಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು: ತಗರೆನಾಡ ಕೋನೇೞಿಲಂ ಬಲ್ಲಾಳದೇವಂ ಸರ್ವ್ವನಮಸ್ಯಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಬಿಟ್ಟ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೧-೪೨ ; 1174). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಏೞಿಲ್ ?]

ಕೋಪ (ನಾ). ೧. ಸಿಟ್ಟು; ಮುನಿಸು; ರೋಷ: "ಕೋಪಃ, ಕ್ರೋಧಃ, ಅಮರ್ಷಃ, ರೋಷಃ, ಪ್ರತಿಘಃ – ಈ ೫ ಮುನಿಸು" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೭); "ಮುನಿಸು ಸೆಣಸೊರಸೊರಸು ಕಾಯ್ಪು ಕೋಪಂ ಮುಳಿಸು ಕಿನಿಸು ಕಿಸುಗಣ್ಣನೆ ಕನಲ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೨); ಕಣ್ಣನೀರ್ಗಳ ಪೊನಲಿಂದೆ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆದಂ! ಪೋದುದು ಕೋಪಮೋಪಸಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೩); ಮನದಲ್ಲಿ ಕೋಪ ತಾಳದೆ ಸಮಾಧಾನಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಮಹಾದೇ. ೧೩೪); ಕೋಪ ತನ್ನನ್ನು ಸುಡುವುದು (ಅಮೃತ. ೨-೬೫); ರಾಯರಿಗೆ ಕೋಪ ಎನ್ನುವುದೇ ತಿಳಿಯದು (ರಾಯಕ. ೯೯); ಕೋಪ ಬಂದಾಗ ನೂರೊಂದೆಣಿಸು (ಗಾದೆ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸ್ಥಾಯೀ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬಳಕರತಿ ಹಾಸ ಶೋಕ ಕೋಪ ಉತ್ಸಾಹ ಭಯ ಜುಗುಪ್ಸೆ ವಿಸ್ಮಯಂ ಶಮವೆಂಬ ಕ್ರಮದಿಂ ಶೃಂಗಾರಾದಿ ನವರಸಂಗಳಿಗೆ ಬೀಜ ಭೂತಂಗಳಾದ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ಕೋಪಂಗಾ (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡದಿರು: ಕೋಪಂಗಾದು ಕಲ್ತಡಗಲಾರ್ಪನ ಸಮಯುಮುಸ್ ಅಜನಿದಿನೋರ್ಟುಪ್ಪದು ದಾರಿಯೊಳ್ನುಸಿದು (ಕುಜಿಲ್. ೧-೧೩-೧). [ಕೋಪ + ಕಾ$_1$]

ಕೋಪಗರ್ಭ (ಗು). ಕೋಪವನ್ನು ಒಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ: ಬಾಹುಬಲಿ ಕುಮಾರಂ . . . ಕೋಪಗರ್ಭಸ್ಮಿತಂಬೆರಸು (ಆದಿಪು. ೧೪-೬೬ ವ). [ಕೋಪ + ಗರ್ಭ]

ಕೋಪಗಾತಿ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವ ಅಥವಾ ರೇಗುವ ಸ್ವಭಾವದವಳು; ಕೋಪಿಷ್ಠೆ: "ಕೋಪನಾ, ಭಾಮಿನೀ – ಕೋಪವುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹೆಸರುಗಳು, ಕೋಪಗಾತಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೬). [ಕೋಪ + –ಕಾತಿ]

ಕೋಪಗಾರ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವ ಅಥವಾ ರೇಗುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಕೋಪಿಷ್ಠ: ಅವನು ದುರ್ವಾಸನಂತೆ ಭಲೇ ಕೋಪಗಾರ (ರೂಢಿ). [ಕೋಪ + – ಗಾರ$_1$ (< –ಕಾಱ)]

ಕೋಪಗೃಹ (ನಾ). (ರಾಣಿವಾಸದಲ್ಲಿ) ಕೋಪಗೊಂಡವರು ತಮ್ಮ ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಮೌನವಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಗೃಹ, —ಕೋಣೆ: ಬೆಳಗಾಗುತ್ತಲೆ ಸರ್ವಸ್ವದ ಘಾತವಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ದಿನ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನೀವು ಕೋಪಗೃಹವನ್ನು . . . ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು (ತುಳಸಿ. ೧೧೧). [ಕೋಪ + ಗೃಹ]

ಕೋಪಜ (ಗು). ಕೋಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ, —ಉಂಟಾದ. [ಸಂ.]

ಕೋಪದಾಳು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು: ಕಿಂಕರವೃತ್ತಿಯಿಂದೆ ಬಿನ್ನೈಸಲಾ ಖಳರಾಯ ಕೇಳಿಯತಿಕೋಪದಾಳಿ (ನವಮೋ. ೧೨-೬೦). [ಕೋಪ + ತಾಳು$_1$ (< ತಾಳ್$_1$)]

ಕೋಪನ (ಗು). ೧. ಕೋಪಮಾಡುವ; ಸಿಟ್ಟಿನ ಸ್ವಭಾವದ: ಕೋಪನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಕುಲನಿರ್ವಾಪಣೈಕ ಸಮರ್ಥ ಎನುತಭಿರೂಪನನು ಹೊಗಳಿದರು ವಂದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೨೯). ೨. ರೇಗಿಸುವ; ಸಿಟ್ಟನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. ೩. ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವ; ಕೆರಳಿಸುವ. 'ಪಿತ್ತಕೋಪನ' ಪರಾ. ೪. (ನಾ). ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಕೋಪಿಷ್ಠ: "ಕೋಪನಃ, ಕ್ರೋಧನಃ, ಕ್ರೋಧೀ, ರೋಷಣಃ, ಅಮರ್ಷಣಃ – ಈ ೫ ಮುನಿವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೬); ಭೌಮಗೇಹಾಂಶಮಾ ಕ್ರಮದೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ ಕಾಂತೆಗಾದ ಪುರುಷಂ ಸ್ತ್ರೀಲೋಲುಪಂ ಕೋಪನಂ (ಜಾತಕ. ೨೨-೧೭). [ಸಂ.]

ಕೋಪನಾಳಿ (ನಾ). ಕೋಪಗಾತಿಯರ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ರೂಪಯೌವನ ವಿಭ್ರಮಾದಿ ಗುಣಂಗಳೆಲ್ಲಂ . . . ವೈಪರೀತ್ಯಮದಾಗಿ ಭಿನ್ನಮನೆಯ್ದಲಂತದು ಲೋಕದೊಳ್ ಕೋಪನಾಳಿಗೆ ವೈಕೃತಂಗಳೆನಿಕ್ಕು ಮಂಬುಜಲೋಚನೇ (ಅನುಮು. ೬೭).
[ಸಂ. (ಕೋಪನಾ + ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$)]

ಕೋಪನಿರ್ಭರ (ನಾ). ಕೋಪದ ಅತಿಶಯ; ಸಿಟ್ಟಿನ ಹೆಚ್ಚಳ: ಆ ಬೆಚ್ಚನೆ ಪಾಯ್ವ ಸುಯ್ಗಳೊದವಾ ಕಣ್ಣೀರ್ಗಳಾ ಕೋಪನಿರ್ಭರವಾಕೆತ್ತುವ ಪಲ್ಲವಾಧರಮದೇಂ ಮಚ್ಚಿತ್ತದೊಳ್ನಿಂದುದೋ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೩೨). [ಕೋಪ + ನಿರ್ಭರ]

ಕೋಪಪಾಟಳ (ಗು). ಕೋಪದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ; ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೆಂಪಾದ: ಅಧಿಕ ಕೋಪಪಾಟಳ ಪರುಷೇಕ್ಷಣರೆನಿಸಿ ದೃಷ್ಟಿಯುದ್ಧಂಗೆಯ್ದರ್ (ಗದಾಯು. ೮-೨). [ಕೋಪ+ ಪಾಟಳ (= ಪಾಟಲ)]

ಕೋಪರಸ (ನಾ). ರೌದ್ರರಸ: ಪೆರ್ಚಿದ ಶೋಕರಸಮಂ ಕೋಪರಸದ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೧ ವ). [ಕೋಪ + ರಸ]

ಕೋಪವಂತ (ನಾ). ಕೋಪವುಳ್ಳವನು ; ಸಿಡುಕ: ಕೋಪವಂತನೂ ಆತುರಸ್ವಭಾವದವನೂ ಆದ ಆ ವೃದ್ಧನು (ಕವಿಕ. ೨೪).
[ಕೋಪ + -ವಂತ]

ಕೋಪವದನ (ನಾ). ೧. ಕೋಪದ ಮುಖ; ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ. ೨. ಕೋಪದ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಸಿಟ್ಟನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಏನು ಮಾಡುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಆವನದನ್ನು ಮಡಿಸುತ್ತ ಮುದುರುತ್ತ ಕೋಪವದನನಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೩೭).
[ಕೋಪ + ವದನ]

ಕೋಪವಿಕಾರ (ನಾ). ಕೋಪದ ವಿಕಾರ; ಕೋಪೋದ್ರೇಕ: ಒರೆವೆನಿನ್ನೂ ಕೋಪವಿಕಾರಮಂ ಕಿಸುರದೆಂದು (ಕಬ್ಬಕೈ. ೫೧).
[ಕೋಪ + ವಿಕಾರ]

ಕೋಪಸ್ತಂಭ (ನಾ). ಕೋಪ ಶಮನ; ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಇಳಿಸುವಿಕೆ: ಧರಣಿಸುರರಲಿ ಸುಪ್ರಧಾನರುವೆರಸಿ ಬಂದಗ್ನಿಯ ಪದತ್ರಯಕೆಜಗಿ ಕೋಪಸ್ತಂಭವನು ಮಾಡಿದರು ದೈನ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೧೫).
[ಕೋಪ + ಸ್ತಂಭ]

ಕೋಪಸ್ಫುರಣ (ನಾ). = ಕೋಪೋದ್ರೇಕ: ಕುರುಕುಲಾನ್ವಯಜನನಿ ಕೋಪಸ್ಫುರಣದಲಿ ಶಪಿಸೆನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧-೬೪). [ಕೋಪ + ಸ್ಫುರಣ]

ಕೋಪಾಗಾರ (ನಾ). = ಕೋಪಗೃಹ: ಆ ಸುಭಗರೂಪೆ ಕೋಪಾಗಾರಮಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ದುದಂ ಕಂಡು ತತ್ಸವಿೂಪಕ್ಕೆ ಬರಲಂಜಿ (ಜಗವಿ. ೧೨-೮೦ ವ); ತೊಡವುಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ಪರಿದಿಟ್ಟು ಕಚ್ಚುರದ ಉಡಿಗೆಯನ್ನುಟ್ಟು . . . ಕೋಪಾಗಾರಮಂ ತಡೆಯದೊಳಪೊಕ್ಕು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೫-೨೯). [ಕೋಪ + ಆಗಾರ]

ಕೋಪಾಟೋಪ (ನಾ). ಕೋಪದ ಆಡಂಬರ; ಸಿಟ್ಟಿನ ಹೆಚ್ಚಳ; ರೌದ್ರಾವೇಶ: ನಳಿನಸಖನಂಜಿದನು ಕೋಪಾಟೋಪಕಭ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೫); ಪಟು ಕೋಪಾಟೋಪ ಬದ್ಧಭ್ರುಕುಟಿ ವಿಚಲಿತ ಶ್ಮಶ್ರು (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೯). [ಕೋಪ + ಆಟೋಪ]

ಕೋಪಾರಕ್ತ (ಗು). ಕೋಪದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ; ಕಡುಗೆಂಪಾದ: ಕೋಪಾರಕ್ತನೇತ್ರಂ ನಿಜಭುಜಗದೆಯಂ ತೂಗಿದಂ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೦). [ಕೋಪ + ಆರಕ್ತ]

ಕೋಪಾರುಣ (ಗು). = ಕೋಪಾರಕ್ತ: ನಿರ್ಜಿತ ಕಂಠೀರವರವಮಂ ನಿರಸ್ತಘನರವಮಂ ಕೋಪಾರುಣನೇತ್ರಂ ಕೇಳ್ದಾ ನೀರೊಳಗಿರ್ದುಂ ಬೆಸುರ್ತನುರಗಪತಾಕಂ (ಗದಾಯು. ೭-೨೨). [ಕೋಪ + ಅರುಣ]

ಕೋಪಾಲೋಕಿ (ನಾ). ಕೋಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೋಟವುಳ್ಳವನು; ರೋಷದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಖಿಳ ಲೋಕದ ಜನಾವಳಿ ಮೊಱೆಯಿಡುತ್ತಿರಲು ಸಕಲಗಣ ದೇವತತಿ ಸಹಿತ ದಂಡೆತ್ತಿ ಪೋದಂ ವರಪಿನಾಕಿ ಕೋಪಾಲೋಕಿ ವೇತಾಳತತಿಯನೀಕಿ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೮-೨೮).
[ಸಂ. ಕೋಪಾಲೋಕಿನ್]

ಕೋಪಾವಲೇಪ (ನಾ). = ಕೋಪೋದ್ರೇಕ: ಅದಂ ಕಂಡತಿಪ್ರವೃದ್ಧ ಕೋಪಾವಲೇಪಂ ಪೃಥ್ವೀಪಾಲಭೂಪಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೯೩ ವ).
[ಕೋಪ + ಅವಲೇಪ]

ಕೋಪಿ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಂಡವನು; ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದವನು: "ಲಂಡತೀತಿ – ಕಿನಿಸಿದಪನೆಂಬುದು; ಲಂಡಃ–ಕೋಪಿ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೫); ಕೋಪಿ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱೆದರೆ ರಕ್ತದ ಧಾರೆ (ಬಸವ. ೬೫೧); ಕೋಪಿಗಜ್ಞಾನಾಯತಂಗುಪಜೀವಕಂಗತಿಕುಟಿಲನಾದಂಗೆ . . . ಭಕ್ತಿವಿಧೇಯನಪ್ಪನೆ (ಬಸಪು. ೬೧-೧೫). [ಸಂ. ಕೋಪಿನ್]

ಕೋಪಿಗ (ನಾ). = ಕೋಪಿ : ಬಾಹಿರಮಾಡಬಾರದು ಕರಸೆಂದನು ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯನಲ್ಪ ಕೋಪಿಗನು (ಭರಚ. ೩೫-೧೭). [ಕೋಪ + – ಇಗ]

ಕೋಪಿನಿ (ನಾ). ಕೋಪದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವಳು; ಕೋಪಿಷ್ಠೆ: "ಲಂಡತೀತಿ ಕಿನಿಸಿದಪನೆಂಬುದು . . . ಲಂಡಾ – ಕೋಪಿನಿ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೨೫). [ಸಂ. ಕೋಪಿನೀ]

ಕೋಪಿಷ್ಠ (ನಾ). = ಕೋಪಿಗ. [ಸಂ.]

ಕೋಪಿಷ್ಠೆ (ನಾ). = ಕೋಪಿನಿ : ಅವಳ ಅತ್ತೆ ಮಹಾ ಕೋಪಿಷ್ಠೆ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಕೋಪಿಷ್ಠಾ]

ಕೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ರೇಗು; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು: ಪರಮಾರ್ಥಮಪ್ಪುದಂ ಮಚ್ಚರಿಸದೆ ಕೋಪಿಸದೆ ದಂಗೆಗೊಳ್ಳದೆ . . . ಕೇಳ್ವವನೆ ಧರ್ಮದೊಳಗಂ ತಿಳಿಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೮೧); ಕಾಮಿಪ್ಪ ಕೋಪಿಪ್ಪ ಲೋಭಿಪ್ಪ ತ್ಯಂತಂ ಗರ್ವಿಪೆನ್ನೀ ಮನಕೆ (ರಕ್ಷಾಶ. ೧೩); ಸಾರಿ ಕೈಗೊಡುವದಟರನು ಕಡುನೀರೆಯಲಿ ಕೋಪಿಸುತ ತನ್ನಯ ತೇರನಿಳಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧೨). [ಕೋಪ + –ಇಸು$_3$]

ಕೋಪು$_1$ (ನಾ). ೧. [ನಾಟ್ಯ] ಅಭಿನಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು; ಭಾವಾಭಿನಯ: "ಛತ್ತೀಸದೃಷ್ಟಿ ಚೌಷಷ್ಟಿ ಹಸ್ತಂಗಳಂ ಚಿತ್ರರಿಸುವುದು ಕೋಪೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೫-೯); ರೂಪು ಚೆನ್ನಿವರ ಸಿಂಗರ ಚೆನ್ನ ಮೇಳ ಚೆನ್ನೀ ಪೆಣ್ಗಳೊಲೆದಾಡಿಕೊಂಬ ಕೋಪು ಚಿಂದುಗಳು ಮುಂತಾದುವು ಚೆನ್ನು ನೀನೇ ಪರಿಕಿಸಬೇಕು ರಾಯ (ಭರಚ. ೧೨-೯೮); ಗರುಪಿಕೆಯ ಗಮಕದಿಂ ಪಾದಚಾರಿಗಳ ಲಘು ಚರಣವಿನ್ಯಾಸದಿಂದೆಸೆವ ಕೋಪು ಕಳಾಸ ತಿರುಪುಗಳ ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಣದೆ ನಗಜಾಧವಂ ತೋಱಿದಂ ತಾಂಡವವನು (ಚಬಪು. ೫೦-೫೩); ತರುಣಿಯರತಿ ಹರುಷದಲಿ ಪರಿಪರಿ ಕೋಪು ಕಳಾಸಿಕೆಗಳ ತೋಱಿ ಭರದಲಿ ನಟಿಸಿದರಾಗ (ಕಂನವಿ. ೮-೩೨); ೨. ಓರಣ; ಕ್ರಮ: ನಿಂದರೊಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಸಹಸ್ರಕೆ ಒಂದು ಕೋಪಿನಲಿ (ಶರಲೀ.೫೫೨-೬). ೩. ಸೈನ್ಯದ ಒಡ್ಡು; ವ್ಯೂಹ: ಕೋಡಗವಾಯದಲಿ ನಡೆತಂದು ಕೋಪಿನ ನಾಯಕರ ಕದನದಲಿ ಕೆಡಹಿತು (ಮೈರಾಕಾ. ೪-೨೯).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಪ್ಪು; ತೆಲು. ಕೋಪು]

ಕೋಪು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆ: ಸೋಪಿನ ತೋಪಿನ ಪಳಹದ ಕೋಪಿನ ಪಾಳೆವದ ಗೋರಿವೇಂಟೆಗೆ ಮತ್ತಂ ಚಾಪಪ್ರವೀಣರುದ್ಧತ ಕೋಪರ್ ನಡೆತಂದರಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಪುಳಿಂದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೦೪). [?]

ಕೋಪು$_3$ 'ಕೊಪ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಕೋಪು$_4$ 'ಕೌಪ' ನೋ.

ಕೋಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಭಾವಾಭಿನಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಕೋಪುಗೊಂಡು ಕುಣಿತರ್ಪಿ ಕೋರೆನೋಟಂಗಳಂ ಬಸಗೆಯ್ದೊಲ್ವೆನೊ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೪೬). [ಕೋಪು₁ + ಕೊಳ್₁]

ಕೋಪೋದ್ರೇಕ (ನಾ). ಕೋಪದ ಉದ್ರೇಕ; ಸಿಟ್ಟಿನ ಕೆರಳಿಕೆ: ಸ್ತ್ರೈಣದಿಂ ಪೆರ್ಚಿದ ಕೋಪೋದ್ರೇಕಮನಾಜಲೀಯದೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೯೫ ವ). [ಕೋಪ + ಉದ್ರೇಕ]

ಕೋಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರಕಾರಿ; ಕೋಸು: ನಮ್ಮ ಆಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳಗಡ್ಡೆ, ಕೋಬೀಗಡ್ಡೆ, ಒಣಗಿದ ಹಣ್ಣುಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೧೪). [← ಮರಾ. ಕೋಬೀ < ಇಂ. Cabbage; ಪೋರ್ಚು. ಕೋಲುವೆ]

ಕೋಬೆ (ನಾ). ಗೂಡು (?): ದೇಹ ರೋಗದ ಕೋಬೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸರಿಯೆ ಸೌಷ್ಠವ ಶರೀರದ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಣ್ಣು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದೊಡನೆಯೆ ಚಾಪಲ್ಯ ತಲೆಯೆತ್ತುತ್ತದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೧೧೩). [< ಕೋವೆ]

ಕೋಮಟಿ, ಕೊಮಟಿ, ಕೋವಟಿ (ನಾ). ೧. (ವ್ಯಾಪಾರವೇ ಮುಖ್ಯ ಕಸುಬಾಗಿವುಳ್ಳ) ಒಂದು ಜನಾಂಗ; ಆ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ವೈಶ್ಯ; ಸೆಟ್ಟಿ: ಕೋಮಟಿಯನುಮುತದಿ ಮರುಳಾಗಿ ಶಿವನುಂ ತನಯನಂ ಕಾಮಿಸಿ ಕೊಲಿಸಿದನು (ಬಸವು. ೨೫-೨೩); ಕೋಮಟಿ ಮೋಸಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ, ಮೋಸ ಹೋದರೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಜಿಪುಣ; ಲೋಭಿ: ಕೋಮಟಿ ಕೊಡ, ಜೀನ ಬಿಡ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ಕೋಟಿ ವರಹ ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೋಮಟಿ ಸಾಕ್ಷಿ ನಂಬಕೂಡದು (ರೂಢಿ). **ಕೊಮಟಿ.** 'ಕೊಮಟಿಗ' ಪರಾ. **ಕೋವಟಿ.** 'ಕೋವಟಿಗ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಮಟ್ಟಿ; ತೆಲು. ಕೋಮಟಿ]

ಕೋಮಟಿಗ, ಕೊಮಟಿಗ, ಕೋವಟಿಗ (ನಾ). ೧. = ಕೋಮಟಿ೧: ಬೇಲೂರ ಕೋಮಟಿಗ ಮಂನಾರಿಸಿದನ ಸೇವಾರ್ಥ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೭೮-೨; 1219); ಒತ್ತಿ ತಿವಿಯಲು ಕೋಮಟಿಗನಂ (ಬಸವು. ೫೦-೩೦); ಸಿರಿವಂತ ಕೋಮಟಿಗ ಮಲ್ಲಿಶೆಟ್ಟಿಯುಮೆಂಬ ಹರದಂಗೆ (ಗುರುಚಾ. ೮-೪೨); ಕೋಮಟಿಗನಾ ಕಪಿಲನಂ ಪಿಡಿದು ಭೂವರಂಗೆ ವೈರವೆರಸೀಯಲ್ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೪-೯೩); ಈತನಿಗೂ ಆ ಪಟ್ಟಣದ ಲಿಂಗಸೆಟ್ಟಿಯೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಕೋಮಟಿಗನಿಗೂ ಗೆಳೆತನ ಬಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೩). ೨. ಜಿಪುಣ; ಲೋಭಿ: ಬೇಡಿದುದನು ಕೊಟ್ಟಪೆವೆಂದು ಸೇವೆಯ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಭಟರನು ಬೋಡಿಗಳೆವ ಕೋಮಟಿಗ ದೊರೆಗಳ ಬಿಟ್ಟು ಕೂಡಿತು ವೀರರಾಮನಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೧೩). **ಕೊಮಟಿಗ:** ೧. ನಗರ್ತರು ಕೊಮಟಿಗರು ಕಂಚಗಾಜರು ಗಾಣಿಗರು . . . ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಜಾತಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೫-೬). **ಕೋವಟಿಗ:** ೧. ಅನಘಸೀತನ ಮಹಿಮೆಯಂ ನೋಡವೇಳ್ಕೆಂದು ವಿನಯದಿಂ ಕೋವಟಿಗನಾಲಯಕೆ ಬಸವೇಶನೊಡಗೊಂಡು ನಡೆತಂದನು (ಗುರುಚಾ. ೮-೫೧). [ಕೋಮಟಿ + -ಗ₃]

ಕೋಮಟಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕೋಮಟಿಗನ ಹೆಂಗಸು; ವೈಶ್ಯಸ್ತ್ರೀ: (ಕ). [ಕೋಮಟಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕೋಮಟಿತನ (ನಾ). ೧. ಕೋಮಟಿಯ ವೃತ್ತಿ; ವ್ಯಾಪಾರ. ೨. (ಆಲಂ) ಲೋಭ; ಜಿಪುಣತನ: (ಕ). [ಕೋಮಟಿ + -ತನ]

ಕೋಮಣ 'ಕೋವಣ' ನೋ.

ಕೋಮನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆ ಪದಿವ್ವರಿಡೆ ಆ ಕೋಮನಗಲೆ ಇವಂಗೆ ಕಲ್ನಾಟು ಕೊಟ್ಟದು ಪನ್ನೆರಡು ಕಙಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೮೫-೩; ?). [← ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಮನ್]

ಕೋಮರಂಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತಸ್ಮಾದ್ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖಂ ಗತ್ವಾ ಕೋಮರಂಚೆಗ್ರಾಮಸೀಮ (ಇಆ. VII, ೨೧೩-೬; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೋಮರೆ (ನಾ). ಕಿರುಮನೆ; ಕೊಠಡಿ; ಕೋಣೆ: ಚಂನವೀರ ಪುಟ್ಟನ ಸಹ ಅವರು ಮಲಗುವ ಕೋಮರೆಗೆ ಕರದು ಹೇಳಿದ ಮಾತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೪). [← ಕೊಡ. ಕೋಂಬರೆ?]

ಕೋಮಲ, ಕೋಮಳ (ಗು). ೧. ಮೃದುವಾದ; ಮೆತ್ತಗಿರುವ. ೨. ಸುಂದರವಾದ; ರಮಣೀಯವಾದ. 'ಕೋಮಲಕಾಯ' ಪರಾ. ೩. ಇಂಪಾದ; ಮಧುರವಾದ. 'ಕೋಮಳಾಳಾಪ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ನೀರು; ಜಲ: "ಮೇಘಕುಸುಮಮುದಕಂ ಶರಂಶಂಬರಂ ಕೋಮಲಂ ವಾರ್ ಕಂ ಪ್ರಪಾನೀಯಮುಂ ಘನರಸಮೆ ನಲ್ ನೀರಿಂಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯೯-೧). ೫. ಮೆತ್ತಗಿರುವಿಕೆ; ಸುಕುಮಾರತೆ: ಆ ಸಾಗಜೇಂದ್ರದನ್ನೂವರಂ ತಳ್ತೊಡನೊಡನೆ ಪರ್ವಿ ಬಳೆದುದು ಕುಡಿಯರ ವಲ್ಲಭನ ಕೀರ್ತಿಲತೆ ಕೋಮಲದಿಂ (ಎಇ. VI, ೨೧೬-೧೨; 1057). ೬. ಎಳೆಗಾಯಿ; ಮಿಡಿ: "ತಿರುಳುಡೋರ್ವ ಮಿಡಿಗಾಯಿ ಕೋಮಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ೪೦]" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೬). ೭. [ಸಂಗೀತ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಮಕಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಬಳಿಕ ಸ್ಫುರಿತ, ಪ್ರಮಿತ . . . ಸಮುಲ್ಲಾಸಿತ ಕೋಮಲವೆಂಬ ಯಿಪ್ಪತ್ತೆರಡೇ ಶ್ರುತಿಗಮಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨). ೮. [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಕ್ಷರವೃತ್ತ: ಸತಗಂಗಳ್ ಕೂಡಿ ಪದ್ಧತಿಯಿಂ ಸಾಪಾಕ್ಷರಂ ಸತತಂ ಬಂದಿರ್ದೊಡಾಯತ ನೇತ್ರೇ ಕೋಮಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ೪೦] (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೯೧). **ಕೋಮಳ:** ೧. "ಕೋಮಲ ಕೋಮಳಮುಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೬). ೨. ಎಳೆಗೆಂಪನುಗುಳ್ವ ಮೃದು ಕೋಮಳ ಪದಕಮಳಂಗಳ್ (ರೀಕ. ೯-೧೦೨). ೫. "ನಳನಳಿಕೆ ಕೋಮಳಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೩). ೬. "ಮಿಡಿಗಾಯಿ ಕೋಮಳಂ[ಪಾಠಾಂ.ಅಂ]" (ಮಂಗರಾ.೩೩-೬). [ಸಂ.]

ಕೋಮಲಕಾಯ (ಗು). ೧. ಮೃದುವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳ; ಸುಕುಮಾರ ದೇಹದ: ಕೋಮಲಕಾಯ ಭಗದತ್ತ ಉರುಳಿದನು ಗಜದಿಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೬). (ನಾ). ೨. ಮೃದುವಾದ ಶರೀರ; ಸುಕುಮಾರ ದೇಹ: ಏನು ಕೋಮಲಕಾಯ ಹೊಳಪು ಹೊಸಪ್ರಾಯ (ಇಂಗೀತ. ೬೧). ೩. ಸುಂದರವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ಮನೋಹರವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು: ನೀಲವರ್ಣವಿಶಾಲ . . . ಅಗಣಿತಲೀಲ ಕೋಮಲಕಾಯ ರಕ್ಷಿಸು (ಹರಿಸಾ. ೧೪). [ಕೋಮಲ + ಕಾಯ]

ಕೋಮಲತೆ, ಕೋಮಳತೆ (ನಾ). ೧. ಮೆದುವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೃದುತ್ವ: ಮೊಳೆವ ಪುಳಕಾಂಕುರದ ತನುಕೋಮಲತೆಯಂ ಭಾವಿಸುವನು (ಬಸವು. ೪೨-೨೫). **ಕೋಮಳತೆ:** ೧. ಚೆಂದಳಿರ ಕೋಮಳತೆ ವೆತ್ತಿಸೆದಿರ್ದನೀಲೋತ್ಪಲನಿಭಾಂಗನಂ ಕುಲದೀಪ ಚಂದ್ರನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬-೪೪೭). ೨. ಮನೋಹರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸೌಂದರ್ಯ; ಚೆಲುವು: ಉಸಿರ್ವಂತಿರ್ದುದು ರೇಖೆ ಕೋಮಳತೆ [ಪಾಠಾಂ. ೪೩] ಯಂ ತಾಳ್ದಿತ್ತು ವರ್ಣಕ್ರಮಂ (ಆದಿಪು. ४-४). [ಸಂ. ಕೋಮಲತಾ]

ಕೋಮಲತ್ವ (ನಾ). ೧. = ಕೋಮಲತೆ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅಗ್ನಿಪುರಾಣದ ಮೇರೆಗೆ ಅರ್ಥಗುಣಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಅಹಿತವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದು: "ಅಗ್ನಿ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ . . . ಮಾಧುರ್ಯ, ಸಂವಿಧಾನ, ಕೋಮಲತ್ವ, ಉದಾರತಾ, ಪ್ರೌಢಿ, ಸಾಮಯಿಕತಾ ಇವು ಆರೂ ಅರ್ಥಗುಣಗಳೆಂದೂ . . . ಹೇಳಿದೆ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೩೨ ಅಡಟ). P ಇದನ್ನು ಸೌಕುಮಾರ್ಯವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. [ಸಂ.]

ಕೋಮಲದೇಹ (ನಾ). = ಕೋಮಲಕಾಯ: ಭೀಮನ ಕೊಳ್ಳವ ನೇರಿ ರಾಮ ಹೊರಟನು ಆಗ ಸ್ವಾಮಿ ಮಲ್ಲನೆ ದನಿದೋರೊ ಎನ್ನುತ ಕೋಮಲದೇಹದ ಅರುವಿಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೬೧). [ಕೋಮಲ + ದೇಹ]

ಕೋಮಲವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೋಮಲತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಮೃದುವಾಗು: ಪ್ರೇಮದಿಂ ಚುಬುಕಾಗ್ರವಿಡಿದು ಕೋಮಲವಡೆದ ಬಂದುಗೆ ವಾಯ್ಗೆ ಪೋಳ್ದುಂಬಿಭ್ರಾಮಕವಡೆದು ಚುಂಬಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೭-೩೭). [ಕೋಮಲ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೋಮಲವೃತ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೋಮಲವಾದ ಪದರಚನೆ: ಮಾಧುರ್ಯ ಓಜಸ್ಸು ಕೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪದರಚನೆಗಳನ್ನು ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶಕಾರನು ಕ್ರಮವಾಗಿ 'ಉಪನಾಗರಿಕ ವೃತ್ತಿ', 'ಪರುಷ ವೃತ್ತಿ', 'ಕೋಮಲವೃತ್ತಿ'ಗಳೆಂದು ಕರೆದು, ಇವುಗಳನ್ನೇ ವಾಮನಾದಿಗಳು ವೈದರ್ಭೀ, ಗೌಡೀ, ಪಾಂಚಾಲೀ 'ರೀತಿ'ಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೩). [ಕೋಮಲ + ವೃತ್ತಿ]

ಕೋಮಲವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೋಮಲವಡೆ: ಗಾಯವಡೆದ ಕುಮಾರನ ಕೋಮಲವೆತ್ತ ಕಾಯದೊಳರುಣಾಂಬು ಸುರಿಯೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೩೨). [ಕೋಮಲ + ಪೆಱು$_1$]

ಕೋಮಲಾಂಕುರ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಅಂಕುರ, —ಚಿಗುರು: ಮಲಯಾನಿಲನೊಯ್ಯನೆ . . . ವಿಟಪಿಗಳೊಳ್ ವಿಲಸಿತ ಕಳಿಕಾಕುಳ ಕೋಮಲಾಂಕುರಮನಂತೆ ಪಡೆಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೫೪). [ಕೋಮಲ + ಅಂಕುರ]

ಕೋಮಲಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಕೋಮಲವಾದ ಅಂಗ; ಸುಂದರಾಂಗ: ಮುತ್ತಿನ ತೊಡವುಗಳ ಘನಸಾರದನುಲೇಪನದ ಸಣ್ಣ ಮಡಿದುಕೂಲದ ಬೆಳ್ಪುಗಳ್ ಕೋಮಲಾಂಗದೊಳ್ಪಿಡಿದೆ ಪಸರಿಸೆ ಚಂದ್ರಕಾಂತದಿಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪುತ್ತಳಿವೊಲವಳೆಸೆದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೦). ೨. ಸುಕುಮಾರವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ಸುಂದರ: ಕಣು ಕೋರವಿಸಿದವು ಕೋಮಲಾಂಗನ ಕಾಯಕಾಂತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೨). [ಕೋಮಲ + ಅಂಗ$_2$]

ಕೋಮಲಾಂಗಿ, ಕೋಮಳಾಂಗಿ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಅಂಗವುಳ್ಳವಳು; ಸುಂದರಾಂಗಿ: ಶಶಿಯ ಬಿಂಬವ ಹಳಿವ ಹುರುಡಿಸು ವಬುಜಮುಖಿಯರು ಕೋಮಲಾಂಗಿಯರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೪೪). **ಕೋಮಳಾಂಗಿ**: ಲಲಿತ ವಿಳಾಸಿನಿಯಂ ಕೋಮಳಾಂಗಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦); ಮತ್ತೋರ್ವಳ್ ಮಾಳತೀಶ್ಯಾಮಳ ಕೋಮಳಾಂಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಶ್ಯಾಮಳಾಂಗಿ] (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೦೮ ವ). [ಸಂ. ಕೋಮಲಾಂಗೀ (ಕೋಮಲ + ಅಂಗ + -)]

ಕೋಮಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಮಲವಾಗು; ಮೃದುವಾಗು: ಅಂದವಳ ನುಡಿಯ ಕೇಳಿ ಕಿವಿವೇಟ ಕೊನರಿ ಕೋಮಲಿಸೆ ಬೇಗದಲಿ ತನುನವಿರ್ಗುಡಿಗಟ್ಟೆ ಮದನಮೋಹಿನಿಯಾಗ ವಿನಯದಿಂದುಸಿರ್ದಳಾ ಸಖಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೫೪). [ಕೋಮಲ + -ಇಸು$_3$]

ಕೋಮಲೆ, ಕೋಮಳೆ$_2$ (ನಾ). = ಕೋಮಲಾಂಗಿ: ಚವುಡರಾಯನ ಪದಯುಗದಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಕೋಮಲೆ ವಂದಿಸುತ್ತಿರೆ (ಬಸವು. ೩೨-೪೫). **ಕೋಮಳೆ$_2$**: ಸುತ್ತಲುಂ ನಿನ್ನನಾ ಕೋಮಳೆಯುಂದಂಬೆತ್ತ ಸುತ್ತುಂ ಗುರುಳಳವಡಿಸಲ್ (ಆದಿಪು. ೪-೨೧); ಕಮಳಮಂ ಶಶಿಬಿಂಬಮಂ ಅಜಂ ಮುನ್ನವೆ ರಚಿಸಿ ಜಾಣಿಮೆ ಮೆಱೆದು ಕೋಮಳೆಯ ಮುಖಮಂ ಬಳಿಕ ಮಾಡಿದನೊ (ಬಸವು. ೪-೨೭). [ಸಂ. ಕೋಮಲಾ]

ಕೋಮಳ 'ಕೋಮಲ' ನೋ.

ಕೋಮಳತಳ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಕರತಳ; ಮೃದುವಾದ ಅಂಗೈ: ಕೋಮಳತಳದಿ ಮೈದಡವಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨೩). [ಕೋಮಳ (= ಕೋಮಲ) + ತಳ (= ತಲ)]

ಕೋಮಳತೆ 'ಕೋಮಲತೆ' ನೋ.

ಕೋಮಳಾಂಗಿ 'ಕೋಮಲಾಂಗಿ' ನೋ.

ಕೋಮಳಾಳಾಪ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ಮಾತು; ಇಂಪಾದ ಮಾತುಕತೆ: ಕುಲವಿದಿತ ಪದೋದ್ಯತ್ಕೋಮಳಾಳಾಪಶೀಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧೪). [ಕೋಮಳ (= ಕೋಮಲ) + ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ)]

ಕೋಮಳಿಕೆ (ನಾ). = ಕೋಮಲತೆ: ಕೋಮಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳತೆ] ಯಂ ತಾಳ್ದಿತ್ತು ವರ್ಣಕ್ರಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೪); ಕೋಮಳಿಕೆ ತೇರಾಗಿ ಲಲಿತಗಮನಂಗೆಯ್ವುದೋ (ಸಂಸಪ. ೨೭-೧೩). [ಕೋಮಳ (= ಕೋಮಲ) + -ಇಕೆ]

ಕೋಮಳೆ$_1$ 'ಕೋವಳೆ' ನೋ.

ಕೋಮಳೆ$_2$ 'ಕೋಮಲೆ' ನೋ.

ಕೋಮು (ನಾ). ಜಾತಿ; ಪಂಗಡ: ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಅಥವಾ ಸಿಕ್ಖ ಕೋಮಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು (ಭಾಧಾನ. ೨೩೭); ಯಾವ ಕೋಮಿಗೇ ಸೇರಿರಲಿ (ಕನ್ನಸು. II, ೧೮೭). [← ಹಿಂ. ಅರ. ಕೌಮ್]

ಕೋಮುವಾದಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಪಂಗಡವನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸುವವನು: ನನಗೊಂದು ಕಾಗದ ಬಂದಿದೆ. ಅದನ್ನು ಯಾರೋ ಕೋಮುವಾದಿಗಳು ಬರೆದಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. (ಪುನರು. ೩೧೪). [ಕೋಮು + ವಾದಿ]

ಕೋಮುವಾರು (ಗು). ಒಂದು ಜಾತಿಗೆ ಅಥವಾ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಮತದ: ಅದರ ಬಹುಭಾಗ ಕೋಮುವಾರು ದ್ವೇಷವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸತಕ್ಕ . . . ಶುಷ್ಕ ವಿವರಗಳಾಗಿವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೬೭); ಚಿನ್ನದಂಥ ಜನ! ಏನೊಂದು ಕೋಮುವಾರು ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲ (ರಂಗಕ. ೧೮೯); ಈ ಕೋಮುವಾರು ವ್ಯಾಧಿಗೆ ನಾಡಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಜೀವ ಬಲಿಯಾಗುವಂತಹ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿತ್ತು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೨೨೨). [ಕೋಮು + -ವಾರು$_2$ (< -ವಾರಿ$_1$)]

ಕೋಯಂಡ (ನಾ). = ಕೋದಂಡ: "ಕೋಯಂಡಮೆಂದು ಬಿಲ್" (ಕಶಸಾ. ೭-೧೧೪); "ಕೋಯಂಡ-ಕೋದಂಡ = ಬಿಲ್ಲು" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಕೋಯಂಡಕೇಱಿದೊಳ್ದಿರು (ಚೇರಮ. ೧೦-೧೯); ಎಲೈ ರಾಘವ! ನುಡಿ ಬಿನ್ನಣಂ ಸಾಲ್ಗುಂ ಪಿಡಿ ಎನ್ನೀ ಕೋಯಂಡಮಂ (ಅದ್ಭುತ. ೩೨-೨೫). [< ಸಂ. ಕೋದಂಡ]

ಕೋಯಣಿಗೆ (ನಾ). ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ: ದನುಜವೈರಿಯ ತೋಟಿ ಯಮಳಾರ್ಜುನ ವಿಘಾತಿಯ ತೋಟಿ ಬಕಭಂಜನ ಮುರಾರಿಯ ತೋಟಿ ವತ್ಸವಿದಾರಣನ ತೋಟಿ ಕನಲುವಘಧೇನುಕ ಬಕಾಹಿತವನ ಕೃಶಾನುವ ತೋಟಿ ಬೇಡೆಂದೆನುತ ಕೋಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಲ್ಲ]ಣಿಗೆಯಲಿ ನಡೆದರು ವಹಿಸಿ ದಂಡಿಗೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೮-೧೪). [ಕೋ$_1$ + ಅಣಿಗೆ]

ಕೋಯತೂರ್ 'ಕೋಯಾತ್ತೂರ್' ನೋ.

ಕೋಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಕೊಟ್ಟುಕ: "ಕೋಯಷ್ಟಿಃ, ಶಿಖರೀ – ಈ ೨ ಕೊಟ್ಟುಕಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೨-೯೩). [ಸಂ.]

ಕೋಯಷ್ಟಿಕ (ನಾ). = ಕೋಯಷ್ಟಿ: "ಕೀಚುಬಾಲದ ಹಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೩); "ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಟಟ್ಟಿಭ; ಕೋಯಷ್ಟಿಕ" (Lap-wing. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಕೋಯಾತ್ತೂರ್, ಕೋಯತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಹಾವಲಿ ಬಾಣರಸರ ಮೇಗೆ ಪಡೆವೋಗಿ ಕೋಯಾತ್ತೂರಿಱುದಲ್ಲಿ ಕೊಗಟಿಯು ಒಕ್ಕಲ್ ಶ್ರೀ ಎಮ್ಮೆರ್ಯಯರ ಮಗ ಬೊಲ್ವಗಂಗ ಗಾಮುಣ್ಣನಿಱಿದು ಬಿಟ್ಟನ್ (ಎಕ. X, ಚೌರಿಂಗ್. ೧೩-೩ ; 890). **ಕೋಯತೂರ್** : ,ಕಾಡುವೆಟ್ಟ ಮುತ್ತರಸನ್ ಕೋಯತೂರ್ಗೆ ಕ್ಲೇಶ ಬಂದಿರೆ ಅವನಾಳ್ವಲೆವಾಜ್ಗೆ ನಾಯಕನಪ್ಪೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫-೭ ; 900) ; ಎಳೆಗೆಸೆವ ಕೋಯತೂರ್ ತತ್ತ್ರಳವನ ಪುರಮಂತೆ ರಾಯ ರಾಯಪುರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೧೬ ; 1112). [?]

ಕೋಯಿಗೇಶ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಶಿವಲಿಂಗದ ಅಥವಾ ದೇವಾಲಯದ ಹೆಸರು (?): ಸಂಪೂಜಿತ ಪಾದಾರವಿಂದರಪ್ಪ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಸಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮತ್ × × × ತದೇವಕ್ಕೊರ್[ಯಿ]ಗೇಶ್ವರಮಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೨-೫೧ ; 897).

[ಕೋಯಿಗ ? + ಈಶ್ವರ]

ಕೋಯಿದ (ನಾ). = ಕೋವಿದ : ರಾಯ ಕೇಳ್ಕೆ ಮನುಜವರ್ಗದುಪಾಯಕಿದು ಕೃಪೆಯಾಯ್ತು ಸಾಧನ ಕೋಯಿದರು ಮಯವಿಶ್ವಕರ್ಮರು ಜನಿಸೆ ಮೂಜಗಕೆ (ಸಂಭಪ. ೫-೧೦).

[< ಸಂ. ಕೋವಿದ]

ಕೋಯಿಲ್, ಕೋಯಿಲು, ಕೋವಿಲ್, ಕೋವಿಲು, ಕೋವಿಲೆ (ನಾ). ಗುಡಿ; ದೇವಸ್ಥಾನ; ದೇಗುಲ : ದೇವರಾ ಕೋಯಿಲ್ಗಳೆಲ್ಲ ಮುನ್ ಪುಗುವೊಪರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೮-೧೪೦) ; ಬೆಳ್ಳಿಯಬೆಟ್ಟದ ಕೋಡಿನ ಬೀಡನ್ ತೆಂಕಣನಾಡಿನ ಕೋಯಿಲಕೋಡಿನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೮-೫೫೦). **ಕೋಯಿಲು** : ಯಿ ಉಭಯವ ನಡಸುವುದಕ್ಕೆ ಸುತಂತ್ರವಾಗಿ ಪೆರಿಯ ಒಡೆಯಾರು ನಮಶ್ಶಿವಾಯ ದೇವಸ್ತಾನದ ಕೋಯಿಲು . . . ಹೊಱತಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೩-೧೧; 1470). **ಕೋವಿಲ್** : ಪೆರುಮಾಳ್ ಕೋವಿಲ್ ತಿರುನಾರಾಯಣಪುರ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಕಳಾಚಾರ್ಯ್ಯರೂ (ಎಕ. II, ೩೪೪-೧೦ ; 1368) ; ಈ ವಿಷ್ಣುಪಾದಾಂಕಿತಮಿಲ್ಲದೆ ತಾನೇನ ವಿಗ್ರಹನಾಗಿ ಗದಾಧರನೆಂದು ಪೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ ಕೋವಿಲೊಳಗಿರಲಾಗಿಯುಂ (ಸಾಶ್ವಿವಿ. ೭). **ಕೋವಿಲು** : ಎತಿರಾಜಮಠವನು ಶ್ರೀ ಚೆಲಪಿಳೆರಾಯರ ಕೋವಿಲಿಗೆ ದೇಶಾಂತ್ರಿ ಮುದ್ರೆಯನೂ ಕೊಟ್ಟೆವಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೯-೪ ; 1544) ; ಗಉಡು ಪ್ರರ್ಜುಗಳುಂ ವಿದೇಸ್ವರ ದೇವ ಕೋವಿಲನು ಚಿನಂದಾಂವಿಗೆ ಕೊಟ ಸವತದ (ಎಕ. X (S), ಬಾಗೇಪ. ೧೧೩-೬ ; 16ನೆಯ ಶತ). **ಕೋವಿಲೆ** : ನಿಂಮ ಕೋವಿಲೆಯು ವಾದ್ಯದವರು[ಗಂ]ಡು ಮೇಳ ಹೆಂಣು ಮೇಳಸಹ . . . ಯೆಲ್ಲವನೂ ಕಳುಹಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೬೮-೩ ; 1559).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಯಿಲ್, ಕೋವಿಲ್ ; ತೆಲು. ಕೋಯಿಲ, ಕೋವಿಲ]

ಕೋಯಿಲಬೋಯ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪರಿಚಾರಕ (?): ಕೋಯಿಲಬೋಯಸ್ಯ ಭಾರದ್ವಾಜ ಗೋತ್ರ ಬಾದಿಶಮ್ಮಣ ಮುಯ್ವದ್ಧಾಂಶಃ (ಇಆ. VII, ೪೨-೨೧ ; 668).

[< ಕೋಯಿಲ್ + ಬೋಯ]

ಕೋಯಿಲು ‘ಕೋಯಿಲ್’ ನೋ.

ಕೋಯಿಲ್ಗೊಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಎರೆಪುಲಿಗೆಱಿಯಾ ಕೋಯಿಲ್ಗೊಡಾ ಎಡೆ ಇಪ್ಪತ್ತುಗಣ್ಡುಗುಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ ೮೫-೬೮ ; 776). [ಕೋಯಿಲ್ + ಕೊಡ ?]

ಕೋರ್$_{1}$ ‘ಕುವರ್$_{2}$’ ನೋ.

ಕೋರ್$_{2}$ ‘ಕೋರ್ಗ$_{2}$’ ನೋ.

-ಕೋರ್$_{3}$, -ಖೋರ (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಅಥವಾ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ : ಕೋರ ಚಾಡಿಯನ್ನು ಹೇಳುವವನು = ಚಾಡಿಕೋರ ; ಲಂಚವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು = ಲಂಚಕೋರ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩೬). **-ಖೋರ**. ‘ಚಾಡಿಖೋರ’, ‘ದಗಾಖೋರ’ ಪರಾ. [← ಅರ. ಪಾರ. ಖೋರ್]

ಕೋರ್$_{4}$ ‘ಕೋರೆ$_{1}$’ ನೋ.

ಕೋರಂಗಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಯಾಲಕ್ಕಿ : “ಸೂಕ್ಷ್ಮೈಃ, ಉಪಕುಂಚಿಕಾ, ತುತ್ಥಾ, ಕೋರಂಗೀ . . . ತ್ರುಟಿಃ – ಈ ೬ ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿ” (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦) ; “ಉಪಕುಂಚಿಕಾ, ತುತ್ಥಾ, ಕೋರಂಗೀ, ತ್ರಿಪುಟಾ, ತ್ರುಟಿಃ – ಈ ೫ ಸಣ್ಣ ಯಾಲಕ್ಕೀ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೩).

[ಸಂ. ಕೋರಂಗೀ]

ಕೋರಂಟಿ ‘ಗೋರಂಟೆ’ ನೋ.

ಕೋರಂಬ, ಕೋರಂಬು (ನಾ). ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಕಿರೀಟದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಚಿನ್ನದ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮುಖವಾಡ; ಮುಖಸಿರಿ: (ಕ). **ಕೋರಂಬು** : “ದೇವವಿಗ್ರಹಗಳ ಮೈಮುಖಗಳ ಆವರಣ, ವಸ್ತ್ರ” (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೬೦). [?]

ಕೋರಂಬು ‘ಕೋರಂಬ’ ನೋ.

ಕೋರಕ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗು ; ನನೆ : ತಾರಕಮುದಂಚಿತ ಕೋರಕಮುದ್ಗತೇಂದುಮಂಡಳಮಲರ್ಗೊಂಚಲ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦-೫೯) ; ಹೃತ್ಕುಮುದ ಕೋರಕಂಬಿರಿಯೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೧-೧); ಸರೋಜ ಕೋರಕದ ಕೂರ್ಗಣೆಯಂತವೆ ತೊಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೭-೬೭). [ಸಂ.]

ಕೋರಕಗ್ರಂಥಿ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗೆಯ ಗಂಟು : ಲತಾಕೋರಕಗ್ರಂಥಿ ನೀರೇಱಿದುವು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೩). [ಕೋರಕ + ಗ್ರಂಥಿ]

ಕೋರಕಿತ (ಗು). ಮೊಗ್ಗು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ; ನನೆದೋರಿದ: ವಸಂತಕಾಲದೊಳ್ ಪಲ್ಲವಿತ ಕೋರಕಿತ ಕುಸುಮಿತ ಫಲಿತಮಪ್ಪ ಮನೋಹರೋದ್ಯಾನಕ್ಕೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೬-೧೯) ; ದಶರಥಮಹೀನಾಥಂ ಸುತಮುಖವೀಕ್ಷಣಭರದಿಂ ಪಾರಿಜಾತಂ ಕೋರಕಿತಮಾದಂತೆ ಪುಲಕಿತ ಶರೀರನಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೧೭ ವ). [ಸಂ.]

ಕೋರಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೊಗ್ಗು ಬಿಡು ; ನನೆಯಾಗು : ಅಂಕುರಿಸಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ಕೋರಕಿಸಿ ಕುಸುಮಿಸಲು ಸಹಕಾರ ತರುನಿವಹವಲ್ಲಿ ಕ್ರಮದಿ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೦೯). [ಕೋರಕ + -ಇಸು$_{3}$]

ಕೋರಟಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು ; ಗುರೆಳ್ಳು : ಜೋಳದ ದಂಡೆಗೆ ಕೋರಟಿ ಬಿತ್ತಿರಿ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೋರಡಿ$_{1}$ (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಸಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಕೊರಡು : (ಕ). [← ಮರಾ. ಕೋರಡಾ]

ಕೋರಡಿ$_{2}$ (ನಾ). ೧. “ನಿರ್ಬಂಧ; ಅಡ್ಡಿ” (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಪುರದ ಬಾಹೆಯ ಕೋರಡಿಯ ಸಂವರಣೆ ತೆಗೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೮೬) ; ಪಾಳಯವು ಗಜಬಜಿಸೆ ತೊಳಲಿಕೆಯೊಳು ನೆರೆದುದು ಕೋರಡಿಯ ಮುಳುವೇಲಿಗಾಂತರು ಬೇಹ ಹರಿಸಿದರಖಿಳ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೪೪) ; “ಬೈಲು, ಮೈದಾನ” (ಷಟ್ಪನಿ). ೨. ರಭಸ; ವೇಗ: ಅಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೋರಡಿಯೊಳು ಬರುತಿರೆ ಬಿಟ್ಟ ಸೂಟಿಯೊಳರಿಸೇನೆ (ನಾಗಕು. ೧೫-೫೭). ೩. ಉಪದ್ರವ; ಕೀಟಲೆ; ತುಂಟತನ; ಹಿಂಸೆ : ಆರು ನಿಲಬಹುದವರ ಘಾರಾಘಾರಿಯಲಿ ಘಾಡಿಸುವ ರವಿಜನ ಕೋರಡಿಯ ಕಪಿಭಟರು ಕೆದಱಿತು ಕಂಡ ಮೈಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೫); “ಕ್ರೂರವಾದ ಪಾದ” (ಷಟ್ಪನಿ). [?]

ಕೋರಡ್ಡಿ₁ 'ಕೊರಡ್ಡೆ₁' ನೋ.

ಕೋರಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಮೂರ್ಖ: "ಮೂರ್ಖ–ಕೋರಡಿಗನುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೫–೨೦) ; ಬಜುಮೆಚ್ಚಿನೊಳೆಸಗೆ ಫಳಮಾಗದೇ ನೀಜ್ರಿಯರ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆನ್ನುಮನೇಜಿಸಿದೊಡಾಂ ಮೆಚ್ಚುವೆನೆನೆ ದುಷ್ಟನಾಯಕರಂ ಬಟಿಕೆ ನಿನ್ನನಾಕೆಗಳ ಕೂರ್ಪ ಕೋರಡಿಗರೇಜಿಸಲುಯ್ಯಲಾಡುವೆ ಯೆಂದು ನಗಿಸುತ್ತುಂ ನಡೆಯೆ (ಅನಂಪು. ೮–೭ ವ). ೨. ದುಷ್ಟ; ಹಿಂಸಕ: ಸತಿಸುತವೆರಸಿ ಪೊಡವಟ್ಟೊಡಣಕಿಸಿದನಾಸುರದ ಕೋರಡಿಗನು (ಹಠಕಾ. ೮–೧೯). [ಕೋರಡ್ಡಿ₁ + –ಗ₃]

ಕೋರಡಿಗತನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; ಬಾಧೆ ಕೊಡುವುದು: ಕಾಡಬೇಡಿನಿತು ಚಲ ಬೇಡ ಕೋರಡಿಗತನ ಬೇಡ ಮೂರ್ಖತ್ವಬೇಡೆಂದೆರಡು ಕೈಮುಗಿದು ಬೇಡಿಕೊಂಡೆಂ (ಹಠಕಾ. ೯–೨೩). ೨. ತುಂಟತನ: ನೀಜ್ರಿಯರು ನಯನಾಭಿರಾಮನ ಕೋರಡಿಗತನ ದಿರವನೊಪ್ಪೆಯು ದೂರಲೈತರಲು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೮–೩೪). ೩. ಮೂರ್ಖತನ. [ಕೋರಡಿಗ + –ತನ]

ಕೋರಡಿಗೆ (ನಾ). ನೇಗಿಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸುವ ಮರದ ಸಾಧನ: ಉಳೇಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕೋರಡಿಗೆ ಸೇರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [<ಕೊಜಡು]

ಕೋರಡೆ 'ಕೊರಡೆ' ನೋ.

ಕೋರದೂಷ (ನಾ). ಹಾರಕವೆಂಬ ಧಾನ್ಯ; ಕೋದ್ರವ: "ಕೋರ ದೂಷಃ, ಕೋದ್ರವಃ–ಹಾರಕದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ಕೋರದೂಷಕ (ನಾ). =ಕೋರದೂಷ: "ಉನ್ಮಾಳಃ, ಕೋದ್ರವಃ, ಕೋರದೂಷಕಃ – ಈ ೩ ಹಾರಕಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೬). [ಸಂ.]

ಕೋರಮುಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೋರಮುಂಗಾಶ್ರಿತಾಂ ಮಹೀಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೧–೧೭ ; 530?). [?]

ಕೋರಯಿಸು, ಕೋರಯ್ಸು, ಕೋರವಿಸು, ಕೋರ್ಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಅತಿಪ್ರಕಾಶದಿಂದ) ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕು, —ಚುಚ್ಚು: ಕೋರ ಯಿಸಿದಂ, ಕೋರ್ಕೈಸಿದಂ (ಶಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ) ; ಕೋರಯಿಪಚ್ಚ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸ ಮಿಂಚುವ ಮಿಂಚಿದೆಂಬಿನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೧೧೪). **ಕೋರಯ್ಸು**: ೧. ಮಾಣಿಕ್ಯದರ ಮೆಯ್ಸೆಳಗೆನೆ ಕಣ್ಗಳ್ಕೋರಯ್ಸೆ ತೊಳಗಿಬೆಳಗುತ್ತುಂ ಮುಂದಣ್ಗಾಗಿ ನಡೆದು ನೃಪನಂ ಜಾಣ್ಗೊಂಡ ನಿಜಪ್ರಗಲ್ಭವಚನದೆ ನುಡಿದಳ್ (ಕಾದಂಬು. ೭೬೩) ; ಚಾರಣಯುಗ್ಮಂ ನಭದಿಂದೋರಂತೈತರಲು ಕೂಡೆ ನೋಟ್ಪರ ಕಣ್ಗಳ್ ಕೋರಯ್ಸುತ್ತಿರೆ ಮಿಂಚಿನ ಸಾರಮಿದೇನೆಂದು ನಾಡೆ ಬೀಡೆ ಬೆದಜುವಿನಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೯೦). **ಕೋರವಿಸು**: ೧. ಕಣ್ಣು ಕೋರವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಯಿ]ಸಿದವು ಕೋಮಲಾಂಗನ ಕಾಯಕಾಂತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೨) ; ಕಂಡವರ ಕಂಗಳು ಕೋರವಿಸೆ ಜನಸಿವಹದಲಿ ಜಗದೇಕನಾಥನನಾಂತು ರಂಜಿಸಿದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩–೩) ; ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಕೋಟಿಯಂ ತುಟ್ಟಿಸಿತು ಧಾರಾಸಹಸ್ರದೊಳ್ಕತ್ತಲೆಯ ದೃಷ್ಟಿಗಳ್ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕೊ]ರವಿಸಲ್ಕೆ (ತುರಂಗ. ೮೫–೩೮). ೨. "ಹೆಮ್ಮೆದೋರು; ಅಟ್ಟಹಾಸಮಾಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) ; ನೀನಿಂತಿರೆ ಗಡಾವಣೆಯಂ ಕೋರವಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಸಲೇಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨–೨೨). **ಕೋರ್ಕೈಸು**: ೩. (ಅಲಂ) ಅಂಜು; ಬೆದರು; ತಲ್ಲಣಿಸು; ದಿಗಿಲುಬೀಳು: ಪುದಿದೆಂಟುಂ ದಿಕ್ತಟಕ್ಕಂ ಧ್ವನಿ ಪಸರಿಸೆ ಕೋರ್ಕೈಸಿತ್ತೈರಾವತಂ ಕುಂಬಿದುದೆತ್ತಂ ಪುಂಡರೀಕಂ ಸುಗಿದುದು ಕುಮುದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೬೦). ೪. (?): ಕೂರೆಲೆಗಳ ಬಾಯ್ದಾರೆಗೆ ಕೋರ್ಕೈಸಿ ಮುಸುಕಿದಂತೆ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳ ಪಂಕೇರುಹ ರಜದೊಳ್ ಪೊರೆದು ಸಮೀರಂ ನವಗಂಧಶಾಳಿವನದೊಳ್ ಸುಚಿಗುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧–೪೧). [ಕೋರ್ಕ₁ + –ಇಸು₃. / ತೆಲು. ಕೋರಗಿಂಚು]

ಕೋರಯ್ಸು 'ಕೋರಯಿಸು' ನೋ.

ಕೋರಲು (ನಾ). ಮುಡಿಪು; ಬಲಿ: ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನೇ 'ಕೋರಲು' (ಬಲಿ) ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧನಾದೆ (ಮರಳಿ. ೧೬೬). [?]

ಕೋರವ, ಕೋರವಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗೆ; ನನೆ: "ಕೌರವ್ಯಃ, ಕೋರವಂ, ಕೌರವೀ, ಕೋರವಿ, ಕೋರಕಂ – ಈ ೫ ಮೊಗ್ಗೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೨೪). **ಕೋರವಿ**: "ಕೌರವ್ಯಃ . . . ಕೋರವಿ, ಕೋರಕಂ –ಈ ೫ ಮೊಗ್ಗೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೨೪). [< ಸಂ. ಕೋರಕ]

ಕೋರವಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೋರಮುಂಗಲ: ತನಗೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದ ಸೀಗೆ ನಾಡೊಳಗಗ್ರಹಾರಂ ಕೋರವಂಗಲದೊಳು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೨–೫೬ ; 1160 ?) ; ಕೋರವಂಗಲದ ಶ್ರೀಬೂಚೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೧–೫೪ ; 1173 ?). [ಕೋರ₁ + ಮಂಗಲ]

ಕೋರವಿ 'ಕೋರವ' ನೋ.

ಕೋರವಿಸು 'ಕೋರಯಿಸು' ನೋ.

ಕೋರಾ₁ 'ಕೋರೆ₁' ನೋ.

ಕೋರಾ₂, ಕೋರ್ರ₃, ಕೋರ್ರೆ₄ (ಗು). ೧. ಹೊಚ್ಚಹೊಸತಾದ (ಬಟ್ಟೆ); ಆಗತಾನೇ ತಯಾರಿಸಿದ (ವಸ್ತ್ರ): ಅದರ ಮರುದಿನದಿಂದ ನಾನು ಜೋಡಿಗೆ ಒಂದೂ ಕಾಲು ರೂಪಾಯಿ ಬೆಲೆ ಬೀಳುವ ಗಿರಣಿಯ ಉರುಟು ಕೋರಾ ಧೋತರ ಉಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿಬಿಟ್ಟೆನು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೩೬). ೨. ಮಡಿಮಾಡದ; ಚಲುವೆಮಾಡದ; ಗಂಜಿಹಾಕದ; ರಾಸಾಯನಿಕ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸದ; ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಿ ಮಡಿಮಾಡದ: (೬). "ಕೋರಾ – ಗಂಜಿಯಾಗದ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). ೩. (ಕಾಗದ) ಏನೂ ಬರೆಯದಿರುವ; ಬರಿಯ; ಖಾಲಿ: ಕೆಲವು ಕೋರಾ ಟ್ರಾನ್ಸ್‌ಫರ್ ಫಾರ್ಮಿನ ಮೇಲೆ ಅವರ ಸಹಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಆ ಫಾರ್ಮುಗಳನ್ನು ಶೇಅರ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟುಗಳಿಗೆ ಹಚ್ಚಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವರು (ಬ್ಯಾಂಕಕ್ಯ. ೧೧೦). **ಕೋರ್ರ₃**: (ನಾ). ೪. ನುಣುಪಿಲ್ಲದ ಬಟ್ಟೆ; ಒರಟು ಬಟ್ಟೆ. **ಕೋರ್ರೆ₄**: ೩. 'ಕೋರೆಕಾಗದ' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋರಾ]

ಕೋರಾಣ 'ಕೋರಾನ್ನ' ನೋ.

ಕೋರಾತ್ಯಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಚ್ಚಟ ಕೊತ್ತಗಾವುಣ್ಡನ್ ತತ್ಪುತ್ರ ಕೋರಾತ್ಯಗಾವುಣ್ಡಂ ದುಷ್ಟ ಸ್ವವಾಹಕ ಮುಜಿ ಪೊಕ್ಕೆ ಕಾವಂತೆ ಬಣ್ಣರ ಭಾವ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೨೨–೧೩ ; ಕೃಶಾ). [ಕೋರಾತ್ಯ? + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೋರಾನ 'ಕೋರಾನ್ನ' ನೋ.

ಕೋರಾನ್ನ, ಕೋರಾಣ, ಕೋರಾನ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಜಂಗಮರು ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಭಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಇಕ್ಕುವ ಸಂಸ್ಕರಿಸದೆ ಇರುವ ಧಾನ್ಯದ ಕಾಳು; ಧಾನ್ಯದ ಭಿಕ್ಷೆ: ಶಿವಭಕ್ತರಾಲಯದಿ ಕೋರಾನ್ನಮಂ ತಂದು ಶಿವಗಣಂಗಳಿಗೆ ದಾಸೋಹಮಂ ಮಾಡೆಂದು ತವೆ ಕಂಥೆಯೊಂದನೀಯಲ್ಕವರನುಜ್ಞೆಯಿಂ ಕೋರಾನ್ನಗಳನು ತಂದು (ಗುರುಚಾ. ೧೬–೧೨) ; ಶಂಕರದಾಸಯ್ಯಗೆ ಕೌದಿಯ ಹೊಲಿವ ಕಾಯಕ, ಅವರ ಶಿಷ್ಯಗೆ ಕೋರಾನ್ನದ ಕಾಯಕದಿಂದ ಬಡತನ ಹರಿಯದು (ಭೈರಸೂ. ೩೪೮). **ಕೋರಾಣ**: ಹಿಂದಣ ಮನೆಯ ಕೋರಾಣವೂ ಹೋಯಿತು ; ಮುಂದಣ ಮನೆಯ ಭಿಕ್ಷೆಯೂ ಹೋಯಿತು ಎನ್ನುವ ಸ್ಥಿತಿಯೊದಗಿತ್ತು (ತಳರು. ೧೧೭). **ಕೋರಾನ**: ಕೋರಾನದ ಪಟ್ಟದ ವಿರುಪಾಕ್ಷಸ್ವಾಮಿಗೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಸಿರಸಿ. ೩೪–೧ ; ?). [ಕೋರು₃ (< ಕೋಜು₂) + ಅನ್ನ₃]

ಕೋರಾನ್ನಭಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಮನೆಮನೆಯಿಂದ ಬೇಡಿ ತರುವ ಧಾನ್ಯದ ಭಿಕ್ಷೆ: ಶಿವಯೋಗಿಗಳು ಎಂದಿನಂತೆ ಕೋರಾನ್ನಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೦೦). [ಕೋರಾನ್ನ + ಭಿಕ್ಷೆ]

ಕೋರಾಯ (ನಾ). ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಧಾನ್ಯದ ಪಾಲಿನ ಆದಾಯ (?) : ಬಂಕದೆರೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಬಿಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಣವನುಪಸುಂಕ ಮಲವದಿಕೆ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಕವಣ ಕಡ್ಡಾಯದಂಕೆ ತಳವರಿಕೆ ಕೋರಾಯ ಗುತ್ತಿಗೆ ಅಪುತ್ರಿಕೆ ದಂಡವುಂಡಿಗೆಗಳು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೨-೨೭). [ಕೋರು$_2$ (< ಕೋಱು$_2$) + ಆಯ$_7$]

ಕೋರಾಸಾನಿ 'ಖುರಾಸಾನಿ' ನೋ.

ಕೋರಿ$_1$ 'ಕೋಱಿ$_1$' ನೋ.

ಕೋರಿ$_2$ 'ಕೋಱು$_2$' ನೋ.

ಕೋರಿ$_3$ 'ಕುವರಿ' ನೋ.

ಕೋರಿ$_4$ 'ಗೋರು$_2$' ನೋ.

ಕೋರಿಂದ 'ಕೋರಿಂದೆ' ನೋ.

ಕೋರಿಂದೆ, ಕೋರಿಂದ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸೊಪ್ಪು: "ಜನೀ, ಜತೂಕಾ, ಜನನೀ, ಜತುಕೃತ್, ಚಕ್ರವರ್ತಿನೀ, ಕೋರಿಂದೇ ಗಿಡದ ಪೆಸರು; ಚಕ್ರವರ್ತೀಸೊಪ್ಪು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯); "ಸಾರಣೆಗಿಡ, ಮುಳ್ಳುಗಸೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **ಕೋರಿಂದ**: ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಇಪ್ಪೆ, ಪಗಡೆ, ಬಿಳೀಉಪ್ಪಿ, ಕೋರಿಂದ, ಕಣಗಿಲೆ (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೮). [← ತೆಲು. ಕೋರಿಂದೆ, ಗೋರಿಂತೆ]

ಕೋರಿಕಾಗದ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ಚಿಂದಿಗಳಿಂದ ತಯಾರುಮಾಡಿದ ಕಾಗದ; ಕತ್ತ್ರಿಕಾಗದ: ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಾಗದದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆದರೆ ಇವು ಹೇರಳವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ಕೋರಿಕಾಗದ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿ ಇದ್ದಿತು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೩). [ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱಿ$_1$) + ಕಾಗದ]

ಕೋರಿಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಮೂಲಸಂಘೇನಾನುಷ್ಠಿತಾಯ ಉರನೂರಾರ್ಹದಾಯತನಾಯ ಕೋರಿಕುನ್ದ ವಿಷಯೇ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೭೨-೨೪; 425). 'ಕೊಱಿಕುಂದ' ಪರಾ. [?]

ಕೋರಿಕೆ 'ಕೋಱಿಕೆ' ನೋ.

ಕೋರಿಜವ್ವನ (ನಾ). ಹೊಸತಾದ ಯೌವನ; ಹೊಸ ಪ್ರಾಯ; ನವಯೌವನ: ಕೊಬ್ಬಿನ ಕೋರಿಜವ್ವನದ ಸೋಂಕಿನ ಮದವುಬ್ಬಿಯೊಸರಿ ಹರಿವಂತೆ ಹಬ್ಬಿದ ಚೆಲ್ವಮೀಸೆಗಳ ಸಾಲುಗಳದೊಂದೊಬ್ಬುಳಿ ಸಾಲದೆ ಪತಿಯ (ಭರಜ. ೬-೫೧). [ಕೋರಿ$_3$ (< ಕುವರಿ) + ಜವ್ವನ]

ಕೋರಿತನ (ನಾ). ಕುಮಾರಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆ; ಕನ್ನೆತನ: ಕುಂತಿ ಮುನ್ನಾರಾರುಮಱಿಯದಂದದಲಿ ಕೋರಿತನದೊಳೀ ಕುವರನ ಪಡೆದು ಭಾಗೀರಥಿಯೊಳಿಟ್ಟಳು ಗಡಾ (ಕರ್ಣವ್ಯ. ೨-೨೭). [ಕೋರಿ$_3$ (< ಕುವರಿ) + -ತನ]

ಕೋರಿಭಿಕ್ಷ (ನಾ). ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಬೇಡಿ ತರುವ ದಿನಗಟ್ಟಲೆಯ ವೃತ್ತಿ; ಕೋರಾನ್ನದ ಭಿಕ್ಷೆ: ಸುಮ್ಮನಿರದೇ ಏನು ? ಪುಗಸಟ್ಟೆ ಕೂಳು, ಕೋರಿಭಿಕ್ಷದ ಸೇವೆ ನಡೆದರೆ ಆಯಿತು (ಮರಳಿ. ೬೮). [< ಕೋರಿ$_2$ (ಕೋಱು$_2$) + ಭಿಕ್ಷ]

ಕೋರಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕೋರಿಮರದ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಕುದಿಸಿ ಪಲ್ಲೆಮಾಡಿ (ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ) ತಿನ್ನುವರು. ಇದು ಆರೋಗ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಕಭಾಗೆ. ೧೨ ಪಂ). [ಕೋರಿ ? + ಮರ$_1$]

ಕೋರಿಯಂಗಿ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಂಗಿ; ಒಡ್ಡರು ಧರಿಸುವ ಕಂಬಳಿಯ ಕವಚ: (ಕಿ). [ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱಿ$_1$] + ಅಂಗಿ$_2$]

ಕೋರಿವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದ ಹೆಣ್ಣು; ಕಿರಿಯ ಹರೆಯದ ಹೆಣ್ಣು: ಕುಂಕುಮ ವರ್ಣದ ಕೋಮಲದೇಹದ ಬಿಂಕದ ಕೋರಿವೆಣ್ಣುಗಳು ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಂದರಾರತಿಗಳ ಮಿಾನಾಂಕ ಸನ್ನಿಭ ನೊತ್ತಿಗಾಗಿ (ನಾಗಕು. ೮-೭೮); ಕೋರಿವೆಣ್ಣನು ಸೋರೆಗೊಳು ತೆಗೆದಿಡುವಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೯-೩೭). [ಕೋರಿ$_3$ (< ಕುವರಿ) + ಪೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಕೋರಿಶೆಟ್ಟಿ 'ಕೋರಿಸೆಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕೋರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಾಟು; ಇರಿ; ಚುಚ್ಚು (?) : ಗಗನ ಶ್ರೀ ಕುಚಭಾರದೊಳ್ ಪೊಳೆವ ಮುಕ್ತಾಲಂಬನಂ ಧ್ವಾಂತದಂತಿಗೆ ವಾಯ್ದಿಂದುಮೃಗಾರಿ ಕೋರಿಸಿದುಗುರ್ ತಾವೆಂಬಿನಂ (ಅನಂಪು. ೭-೭೮). [ಕೋರು$_0$ (< ಕೊಱೆ$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕೋರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). (?) : ಅನಾದ್ಯ ಮಂತ್ರಾದೇವಾದೇವಿ ಓಂ ನಮೋ ಮದೋನಿವಿಪ ಪರುಪಿ ಕೋರಿಸಿದ ಜೋನಿಮ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೭-೯; 1700). [?]

ಕೋರಿಸೆಟ್ಟಿ, ಕೋರಿಶೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹೊದೆದು, ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಚೀಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಸಂಚರಿಸುವ ಲಿಂಗಾಯತ ವರ್ತಕ: "ಬಣಜಿಗಗಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ದಾಸೋಹಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). **ಕೋರಿಶೆಟ್ಟಿ**: ಕೋರಿಶೆಟ್ಟಿಯ ವೇಷ ಧರಿಸುವೆ ನಾನು ಚೋರತನಕೆ ಯೆನಗೆ ಜೊತೆಯಾಗು ನೀನು (ಯಚೋರ. ೨೮). ೨. ಚಿಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ: "ತಿರುಗು ವ್ಯಾಪಾರಿ; ಕೋರಿಸೆಟ್ಟಿ" (Hawker. ಇಂಕನಿ). [ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱು$_1$) + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಕೋರಿಹಣ್ಣು (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೇರಳೆ ಹಣ್ಣು: (ಕಿ). [ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱಿ$_1$) + ಹಣ್ಣು (< ಪಣ್)]

ಕೋರಿಹಲಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಉತ್ತಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತದ ಸಸಿಗಳನ್ನು ನೆಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಅದನ್ನು ಸಮತಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡಿ ಗೆರೆಯೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಹಲುಬೆ. [ಕೋರಿ$_4$ (< ಗೋರು$_2$) + ಹಲಗೆ (< ಪಲಗೆ$_1$). / ತುಳು. ಕೋರಿಪಲಾಯಿ, ಗೋರಪಲಾಯಿ]

ಕೋರಿಹುಳ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಯಂತಹ ರೋಮಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮೈಯುಳ್ಳ, ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಟ್ಟೆಯ ಮರಿಹುಳು; ಕಂಬಳಿಹುಳು: ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ . . . ಕೋರೀಹುಳ ಹಾಗೂ ಜೊಂಡಿಂಗ ಇವೇ ತುಂಬಿಹೋಗಿವೆಯೆಂದು ನಮ್ಮಾಕೆಯ ಭಾವನೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೭). [ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱಿ$_1$) + ಹುಳ (< ಪುೞು)]

ಕೋರಿಹೊಲ (ನಾ). ಕೋರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಹೊಲ; ವಾರದ ಹೊಲ: ಆ ಜಮೀನ್ದಾರನಿಗೆ ಕೋರಿಹೊಲಗಳಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ದವಸ ಧಾನ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೋರಿ$_2$ (< ಕೋಱು$_2$) + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಕೋರು$_1$ 'ಕೋಱು$_1$' ನೋ.

ಕೋರು$_2$ 'ಕೋಱು$_2$' ನೋ.

ಕೋರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸರಿಗೆಯ ಜರತಾರಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರೇಶ್ಮೆಯ ದಾರ: (ಕಿ). ೨. ಸಂಸ್ಥಾನ; ಆಧಿಪತ್ಯ: (ಕಿ). [?]

ಕೋರುಗಾರ (ನಾ). ಕೋರಿನಿಂದ ಹೊಲಮಾಡಿಸುವವನು; ಉತ್ಪನ್ನದ ಭಾಗವನ್ನು ಪಡೆಯತಕ್ಕವನು: ಈ ಭಕ್ತಿಯ ಬೇಸಾಯಗಾರ ಅರಸನಿಗೂ ಕರಕೊಟ್ಟ, ಕೋರುಗಾರರಿಗೂ ಪಾಲು ಕೊಟ್ಟ (ಶರಚ. ೮೭). [ಕೋರು$_2$ (< ಕೋಱು$_2$) + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕೋರುಗುತ್ತಗೆ (ನಾ). ಕೋರುಪಾಲು: ಯಿಾ ಕಾಲುವೆಗೆ ಉಂಟಾದ [ಗದೆ]ಗೆಯಿಂದ ಬಂದ ಕೋರುಗುತ್ತಗೆಯಲ್ಲದೆ ಫಲಭೋಗವನೂ ಚಲುಂಡೇಶ್ವರಿ ದೇವರ ಅಮ್ರುತಪಡಿ ನಯಿವೇದ್ಯ ದೀಪಾರಾಧನೆಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೨೭-೨೭; 1547).
[ಕೋರು$_2$ (< ಕೋಱು$_2$) + ಗುತ್ತಗೆ (< ಗುತ್ತಿಗೆ)]

ಕೋರುಹುಡುಗ (ನಾ). ಪ್ರಾಯದ ಹುಡುಗ: ಬಣ್ಣದ ಒಲ್ಲಿ, ಬುಗುಡಿ ಅಂಚಿನ ಪಂಚೆ, ಉಲನ್ ಕೋಟುಗಳು ಆಗ ತಾನೆ ಪಿಟಾರಿ ಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ಕೋರುಹುಡುಗರನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದುವು (ಸುವಸಂ. ೪೬). [< ಕೋರ್$_1$ (< ಕುವರ$_2$) + ಹುಡುಗ]

ಕೋರೆ$_1$, ಕೋರ್$_4$, ಕೋರಾ$_1$ (ನಾ). ೧. ಓರೆ; ಡೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ; ಸರಳವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಓರೆಕೋರೆ ಕೆಂಪಾದವಪ್ಪಾ (ಸರ್ವವ. ೬೯-೩೭೭); ಓರೆ ಕೋರೆಗಳನ್ನು ತಿದ್ದು (ರೂಢಿ). ೨. ಮೂಲೆ; ಕೊನೆ: ನೀಳ್ದ ಕಣ್ಮಲರ ಕೋರೆಯ ಸುಣ್ಣದಿರೆಂಬ ಜೊನ್ನಮಂ ಸೂಸದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೯೦). ೩. (ಆಲಂ) ವಕ್ರಸ್ವಭಾವ; ತುಂಟತನ; ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವ: (೬). (ಗು). ೪. ಓರೆಯಾದ; ವಕ್ರವಾದ; ಸೊಟ್ಟಾದ. 'ಕೋರೆಗೊಂಬು', 'ಕೋರೆನೋಟ' ಪರಾ.
ಕೋರ್$_4$: ೧. ಪ್ರತಿಪದ್ದಿನದಿಂದುವ ಕಳೆ ಕೋರಂ (ಕುಮುರಾ. ೧೪-೪೯).
ಕೋರಾ$_1$: ೪. ಅವರು ಕೋರಾ ರುಮಾಲು ಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೋರೆ$_2$ 'ಕೋಱೆ' ನೋ.

ಕೋರೆ$_3$ (ನಾ). ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ, ಅದರ ಹಣ್ಣು; ಗಣಿಕೆ: ತಾರೆಯ ಕೋರೆಯ ನೇರಿಲ ಪೇರಿಲ ಬೋರೆಯ ಬೆಳವಲ ಫಲವಿಹುದು (ಕರುಶ್ರಾ. ೫೪); ಪೇರಲ ಇದೆ, ಸೀತಾಪೇರಲ ಇದೆ, ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಕೋರೆ ಇದೆ (ಅಮುನಿ. ೩೦). [?]

ಕೋರೆ$_4$ 'ಕೋರಾ$_2$' ನೋ.

ಕೋರೆಕಾಗದ (ನಾ). ಬರೆಯದಿರುವ ಕಾಗದ; ಖಾಲಿ ಕಾಗದ: ಕೋರೆಕಾಗದ, ಎಲ್ಲಾ ಜಾತೀವು (ಬರಿಯದೆ ಇದ್ದ ಕಾಗದ): ರೀಮು-ಗಡ್ಡಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೮). [ಕೋರೆ$_4$ (< ಕೋರಾ$_2$) + ಕಾಗದ]

ಕೋರೆಗೊಂಬು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕೊಂಬು; ಮೊನಚಾದ ಕೋಡು, —ದಂತ: ಖಡ್ಗಿಯ ಮುಖಾಗ್ರದೊಳ್ ಕೂರ್ಪಿಂ ನಿಮಿರ್ದ್ದೊಂದೆ ಕೋರೆಗೊಂಬಿನ ತೆರದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೧೧-೨೦).
[ಕೋರೆ$_2$ (< ಕೋಱೆ) + ಕೊಂಬು$_2$]

ಕೋರೆದಾಡೆ 'ಕೋಱೆದಾಡೆ' ನೋ.

ಕೋರೆದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ವಕ್ರಚಂದ್ರ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಸೂರ್ಯ ಬಿಂಬಂ ಬಡಿದ ರಭಸಕೆ ಮುರಿದ ಕೋಡಿನ ಕೋರೆದಿಂಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೬-೫೦೪). [ಕೋರೆ$_1$ + ತಿಂಗಳ್]

ಕೋರೆನೋಟ (ನಾ). ಕೊಂಕಾದ ನೋಟ; ಸೊಟ್ಟಾದ ನೋಟ; ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿ: ಮತ್ತಮಾ ಮತ್ತಕಾಸಿನಿಯರ್ . . . ದೇಸಿಯ ಕೋರೆ ನೋಟವ ಕೊನರಿಪುದು (ಚಕವಿ. ೬-೧೫೭ ಸಾಂಗತ್ಯ). [ಕೋರೆ$_1$ + ನೋಟ]

ಕೋರೆಪೇಟ (ನಾ). ಓರೆಯಾಗಿ ಸುತ್ತಿದ ಪೇಟ. [ಕೋರೆ$_1$ + ಪೇಟ]

ಕೋರೆಮೀಸೆ$_1$ (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ಕುಡುಮೀಸೆ; ಕೊಂಕುಮೀಸೆ; ಓರೆಯಾಗಿ ಹುರಿಗೊಳಿಸಿದ ಮೀಸೆ: ಮೋರೆಯ ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಕೋರೆ ಮೀಸೆಯ ತಿಕ್ಕಿ (ಪಲಾಂಡು. ೧೩). [ಕೋರೆ$_1$ + ಮೀಸೆ]

ಕೋರೆಮೀಸೆ$_2$ (ನಾ). ಮೊನಚುತುದಿಯುಳ್ಳ ಮೀಸೆ; ಕುಡಿಮೀಸೆ: "ಕುಡಿಮೀಸೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). [ಕೋರೆ$_2$ (< ಕೋಱೆ) + ಮೀಸೆ]

ಕೋರೆರುಮಾಲು (ನಾ). ೧. ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಕುಡಿಬರುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿದ ರುಮಾಲು. ೨. ಹಣೆಯ ಒಕ್ಕಡೆಗೆ ಓರೆಯಾಗಿ ಬರುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿದ ರುಮಾಲು, —ಮುಂಡಾಸು: (೬). [ಕೋರೆ$_1$ + ರುಮಾಲು]

ಕೋರೆಹಲ್ಲು 'ಕೋಱೆವಲ್' ನೋ.

ಕೋರೈಸು 'ಕೋರಯಿಸು' ನೋ.

ಕೋರ್ಗುಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಯೋಗಗೊಳ್ಳು (?): ತಾನುಮತಿ ತ್ವರಿತಗತಿಯಿನರಮನೆಯಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ನಡೆಯುತ್ತುಮಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೆರೆದು ಗುಜಿಗುಜಿಗೊಂಡು ಕೋರ್ಗುಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊರ್ಗುದಿ]ಗೊಳ್ವ ಪುರ ಜನಮುಮಂ . . . ಈಕ್ಷಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೫೭). P ಇದು 'ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೇ?.

ಕೋರ್ಜಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ; ನಲವತ್ತೆರಡು ಮುಡಿ: "೪೨ ಮುಡಿಗೆ ಒಂದು ಕೋರ್ಜಿ" (ಕಭಾಗ. ೨೯೦); ಸ್ವತಃ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಿಸಿ ವರುಷಕ್ಕೆ ಒಂದೆರಡು ಕೋರ್ಜಿಗೆ ಕಡಿಮೆ ಯಾಗದಂತೆ ಅಕ್ಕಿ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪರಾವ. ೧೮); ಒಂದೂವರೆ ಕೋರ್ಜಿ ಅಕ್ಕಿ ದೊರೆಯಬಹುದು (ಹಂಕತೆ. ೫೮); ನನಗೆ ಅವನು ಹತ್ತು ಕೋರ್ಜಿ ಅಸ್ತಿ ಗಳಿಸಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೮೧). [← ತುಳು. ಕೋರ್ಜಿ]

ಕೋರ್ಟು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನ; ನ್ಯಾಯಾಲಯ: ಗಂಡಿಗೆ ಸಾಲವೆ ಗಂಡ ಕೋರ್ಟು ತೀರ್ಮಾನವೆ ಸಾಲದ ಗಂಡನು ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಛಂಡನೆ ಗಂಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೧-೪೧); ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಯು ಕೋರ್ಟು ಬರಖಾಸ್ತೆಂದು ಹುಕುಂಮಾಡಿದನು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೮೫); ಆ ಬರಹದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಜ್ಯಮಾಡಿ ಡಿಕ್ರಿಮಾಡಿ ಸಾಲಿಗನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಸುಲಿದು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ಕುರುಕಾ. ೩೪).
[← ಇಂ. Court]

ಕೋಲ್$_1$, ಕೋಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ದೊಣ್ಣೆ; ಬಡಿಗೆ; ದಂಡ; ಜಲ್ಲೆ: "ವೈಣವಃ, ಲಕುಟಃ, ರಂಭಃ, ದಂಡಃ, ಯಷ್ಟಿಃ – ಈ ೫ ಕೋಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦-೪೦); ಸತ್ತಿಗೆ ಗಗ್ಗರಂ ಕರುಳ ಬಕ್ಕಳೆ . . . ಪಂಚಮ ಸ್ವನಂ ಬೆತ್ತದ ಕೋಲಿವೊಂದಿ ನಿಲೆ ಸಾಧಕಿ ಬತ್ತಲೆ ಬರ್ಪಕೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೩ ಶೂದ್ರಕ); ಕಿಱುಗೂಸು ಕೋಲಂ ಪಿಡಿದು ನಿಮ್ಮಂ ಬಡಿಯಲ್ಕೆಂದು ಬಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೪-೮); ಕೇಲಂ ಮಾಡುವ ತಿಗುರಿಯ ಕೋಲಂತೆವೊಲ್ ಇದ್ದ ದಿಟ್ಟಜಂತ್ರದ ಕೀಲ್ ತಳೆದಂತಿ ರಾಯ್ತು (ಶಮದ. ೩೯ ಪ್ರಯೋ); ಕರ್ವಿನ ಕೋಲೆ ಬಿಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೭೪); ಸುಂಟಿಗೆಯ ಕೋಲಲಿ ಪೊರಳ್ಚಿ ಕಾಸುತ್ತ (ಬಸಪು. ೧೮-೨೯).
೨. ಬಾಣ; ಅಂಬು; ಸರಳು: "ಕಣೆಕೋಲ್ಪುಣುಂಬು ಸರಲೆನಲಂಬು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೪); "ಕೋಲ್ ಅಂಬಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೬-೧೧೧); "ಕೋಲ್‌ಶರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭); ರಣಮುಖದುಳ್ಳ ಕೋಲಂ ನೆರಿ ಯಕ್ಕುರ್ಮನಿನ್ನ್ಯಗುಣನ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೩-೨; 500); ಸುಟ್ಟಪುವೆನೆ ನೆಗೆದುವು ಕೋಲ ಪೊಗೆಯುಮಂಬಿನ ಕಿಡಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೮೭); ಅಂತೆಚ್ಚ ಕೋಲಿಂ ಮುನ್ನಮೆ ಸುರುಳ್ದುರುಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೮-೮); ಕೋಲ್ಗಳ ಕವಿಸುವಂದವಿದೊಳ್ಳಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೬೨). ೩. ಅಳತೆಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಕಡ್ಡಿ; ಅಳತೆಯ ಕಡ್ಡಿ: ಊರ ಈಶಾನ್ಯದ ದೆಸೆಯೊಳಿಟ್ಟಗೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಬಡಗಲು ಕುಱಿತ ಕುಂಟಿಯ ಕೋಲೊಳ್ಪನ್ನೆರಡು ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮೨-೧೭; 1049); ಪಿರಿದಪ್ಪ ಕೋಲ್ಗಳಿಂದಂ ಪಿರಿದೆನಿಸಿದ ಕೊಳಗದಿಂದ ಮುಂ ತಾಂ ಕೊಂಡಂತಿರೆ ಪೆರರ್ಗೆ ಕುಡಿಸಿ (ಸಮುಪ. ೫-೪೮);

ಕೋಲು$_1$: ೧. ಕಿಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಕೋಲ ಬಯ್ಚಿಟ್ಟಂತಿರಬೇಕು(ಬಸವ.೯೨೮); ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲು ಬಡವೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೪೨); ಹಾವು ಸಾಯಬಾರದು ಕೋಲು ಮುರಿಯಬಾರದು (ಗಾದೆ). ೨. "ಕೋಲುಂ ಸರಲ್ ಪುಣ್ಪು ಮೇಣ್ ಕಣೆಯೆನಲ್ಕಂಬಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೯) ; ಗಱಿಯ ಕಟ್ಟದ ಕೋಲು ಗುರಿಯ ತಾಕಬಲ್ಲುದೆ (ಮಡಿಮಾ. ೪೪); ಪಾರ್ಥನ ಕೋಲುಗಳ ನೆಱೆ ತಱಿದು ತೀವಿದನಂಬಿನಲೆ ನಭವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೭) ; ಕೋಲು ಹೆಣನೊಂದಾಗಿ ಬೀಳು (ತೊರರಾ. ೫-೩೫-೩೮). ೩. ಈ ಮಳಿಗೆಯಲಿ ಕೋಲು ಕೊಳಗ ಸಕಲ ಸಾಮ್ಯವೆಲ್ಲವೂ (ಕಇ. I, ೩೦-೬೩ ; 1222).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಲ್; ತುಳು. ಕೋಲು ; ತೆಲು. ಕೋಲ]

ಕೋಲ್$_2$, ಕೋಲು$_2$, ಕೂಲ್$_1$ (ಗು). ಉದ್ದವಾದ ; ನೀಳವಾದ ; ದೀರ್ಘವಾದ. 'ಕೋಲ್ವಲೆ' ಪರಾ. **ಕೋಲು$_2$**: (ಕ). **ಕೂಲ್$_1$**: (ಕ). [< ಕೋಲ್$_1$]

ಕೋಲ್$_3$, ಕೊಲ್$_2$ (ನಾ). ೧. ಸೇರಿಸುವಿಕೆ; ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ: (ಕ). ೨. ನೀರನ್ನು ದಾಟುವ ಸಾಧನ ; ತೆಪ್ಪ ; ತೇಲುವೆ ; ದೋಣಿ. 'ಹಱುಗೋಲ್' ಪರಾ. **ಕೊಲ್$_2$**. 'ಪಱುಗೊಲ್', 'ಹಱುಗೊಲ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಲ್, ಕೋಲ ; ಮಲ. ಕೊಲ ; ತೆಲು. ಕೋಲ. / ಸಂ. ಕೋಲ]

ಕೋಲ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ ; ಶೃಂಗಾರಮಾಡುವುದು ; ರಂಗವಲ್ಲಿಯ ಸಿಂಗಾರ. 'ಕೋಲಕಾರಳೆ' ಪರಾ. ೨. (ಕರಾ) ಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸೇವೆ, —ಹರಕೆ, —ಉತ್ಸವ : ಮಲೆಯ ಕಡವಳ ಬಂದು ಹುಲಿಯಾಗಿ ಕಾಡುವಂ ಸಲಿಸದಿರೆ ಕೋಲಮುಂ (ಕಾಲೂರ. ೭೯-೧೪೮) ; ವರ್ಷ ವರ್ಷ ದೈವಗಳಿಗೆ ಕೋಲವೆಂಬ ಉತ್ಸವ ಮಾಡ್ತಾರು. ಕೋಲಕ್ಕೆ ಗಡಿಗೆ ತುಂಬ ಹೆಂಡ ಕೊಟ್ವಾರು (ತುಳುನಾ. ೫೪) ; ಮರುದಿನವೆ ಆ ಭೂತಕ್ಕೆ ತಾನು ಹೊತ್ತ ಹರಕೆಯ ಕೋಲವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಳು (ಕೈಮಾಂಸ. ೧೧೭) ; ಆದಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮ ಮನೆಯ 'ಕಲ್ಕುಡ, ಕಾಳಮ್ಮ, ಕಲ್ರುಟ್ಟಿ' ಭೂತಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಕೋಲ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಪರಾವ. ೮೫). ೩. (ಕರಾ) ಭೂತದ ವೇಷವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದವನು ಮಾಡುವ ಕುಣಿತ ; ಭೂತನರ್ತನ : ಈ ಭೂತಾರಾಧನೆಯು 'ಕೋಲ' (Devil Dance), 'ನೇಮ'ಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಹು ವಿಜೃಂಭಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ತುಳುನಾ. ೨೫೨) ; ಇತ್ತಣ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಭೂತಗಳ 'ಕೋಲ' ಎಂಬ ನರ್ತನವನ್ನು ಭೂತಭಕ್ತರು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪಾರ್ತಿಸು. ೪೫); ಆಕೆ ಒಂದು ಭೂತದ ಕೋಲ ನೋಡಲು ಹೋಗಿ, ಅದರ ಫೋಟೋವನ್ನು ತೆಗೆದು ಬಂದಳಂತೆ (ಯಕ್ಷಬ. IV, ಮುನ್ನುಡಿ). ೪. ನಟನೆ ; ಸೋಗು ; ವೇಷ : ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕೋಲ (ಗಾದೆ). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮೆರವಣಿಗೆ: (ಕ). ೬. (ಕರಾ) ವಿಚಿತ್ರವಾದ ವೇಷ ; ಒಯ್ಯಾರ: ಆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕೋಲ ನೋಡಿ ಸಾಕಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕೋಲ ; ತುಳು. ಕೊಲೊ]

ಕೋಲ$_2$, ಕೋಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಹಂದಿ ; ವರಾಹ : "ವರಾಹಃ, ಸೂಕರಃ, ಘೃಷ್ಟಿಃ, ಕೋಲಃ. . .ಕ್ರೋಡಃ, ಭೂದಾರಃ–೧೨ ಕಾಡುಹಂದಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.೧೩೪); ಇರೆ ಗುಹಂ ಗಂಗಾತಟಮೊಳೆ ತತ್ಕೋಲನಂ ಪರಿಸಲದಱಿಂದಲ್ಲಿ ಸೂಕರಾರೋಹಮೆಂಬುರು ತೀರ್ಥಮಿಪ್ಪುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೧೪೦). ೨. ತೆಪ್ಪ; ಹರಿಗೋಲು : "ಉಡುಪಂ, ಪ್ಲವಃ, ಕೋಲಃ–೩ ತೆಪ್ಪದ ಹೆಸರುಗಳು; ಅಂದರೆ ಹರಿಗೋಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೦). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ, —ಎಲಚಿ : "ಕೋಲಂ ಕರ್ಕಂಧು ಬದರಿ ಕೋಲೀನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪-೧೧) ; "ಎಲಚಿಹಣ್ಣು ; ಬೋರೆಹಣ್ಣು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೪. ಕರಿಮೆಣಸು. 'ಕೋಲದಲ' ಪರಾ. **ಕೋಳ$_2$**: ೧. "ಕೋಳಃ, ಕ್ರೋಡಃ . . . ಘೃಷ್ಟಿಃ, ಕಿರಿಃ –ಈ ೮ ಹಂದಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೭೩). ೨. ಕೊರ್ಬಿದರ್ಪ ಕೋಳನಂ ಕೊಂದ ಸೊಡ್ಡಾಳನಂ ಭಜಿಪ ಭೂಪಾಳನಂ ಸತ್ಯೇಂದ್ರ ಚೋಳನಂ ಪೊಗಳಲಳವೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೧೭). [ಸಂ.]

ಕೋಲಂಬಕ (ನಾ). ವೀಣೆಯ ತಂತಿ, ಹೆರಳು, ಮೊದಲಾದ ಶರೀರ : "ಕೋಲಂಬಕಃ – ಅಸ್ಯಾಃ, ಕಾಯಃ – ವೀಣೆಯ ತಂತಿ, ಹೆರಳು ಮೊದಲಾದ ಶರೀರದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಕೋಲಂಬು (ನಾ). ಬಾಣದ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು ; ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕವಲಿಲ್ಲದೆ ದಂಡಾಕಾರದ ಉದ್ದವಾದ ಬಾಣ (?) : ನೊಱಂಬವಾಡಿಯಯ್ನೂಪ್ಪದೇವನ ಮಗನಪ್ಪಣ್ಣಿಗನ್ ಪರಿಬನ್ದು ಪಡುಗಲ್ಲ ಮುತ್ತಿದೊಡೆ [ಕೋ]ಲಂಬು ಪಾಱಿದೊಡೆ (ಸೌಇ. IX–i, ೫೪-೯; 10ನೆಯ ಶತ) ; ಮುಗಿಲ ಬಣ್ಣದ ಪಕ್ಷಿ ಮಗನ ಕೈಯರಗಿಳಿ ಗಗನದ ಕೋಲಂಬಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನದ ನಿಲವನು ತೆಗೆದೆಚ್ಚವನಾರೊ (ಅವಚಂ. ೯-೩೪).

[ಕೋಲ್$_1$ + ಅಂಬು$_1$]

ಕೋಲಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯ ಅಥವಾ ಆ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯದ ಗಿಡ ; ತಕ್ಕೋಲ : "ಕೋಲಕಂ, ತಕ್ಕೋಲಕಂ ಕೋಶಫಲಂ – ೩ ತಕ್ಕೋಲದ ಗಿಡ, ತಕ್ಕೋಲದ ಬೊಂಕೆ, ತಕ್ಕೋಲದ ಫಲ, ಪರಿಮಳದ ಚಕ್ಕೇಮರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೦). ೨.ಕರಿಮೆಣಸಿನ ಕಾಳು: "ಕೋಲಕಂ, . . . ಧಾರ್ಮಪತ್ತನಂ ೭ ಮೆಣಸು ಕಾಳಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೪). [ಸಂ.]

ಕೋಲಕಟ್ಟು 'ಕೋಲಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೋಲಕಾರಳೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಕಾರಣೆ: ವೈದ್ಯನಾಥ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೂ ಓದಿಗೂ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ ಕೋಲಕಾರಳೆ, ರೇಶಿಮೆವಸ್ತ್ರ ಹಾಕಿದ ಮಣೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿದ್ದುವು (ಸುಖಿವಿ. ೮೮). [ಕೋಲ$_1$ + ಕಾರಳೆ (< ಕಾರಣೆ)]

ಕೋಲಗಟ್ಟು, ಕೋಲಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕರಾ) ಭೂತದ ಉತ್ಸವಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭೂತದ ವೇಷವನ್ನು ಕಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ಸೋಗನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು ; ನಟಿಸು ; ವೇಷಕಟ್ಟು : ಎರಡರಿಂದಲೂ ಪಂಪನೆಂದರೆ, ಗುರಿಗೊಳ್ಳಲಾರದ ವಸ್ತು ರಚನೆಗಿಳಿದು ಕಾಲ ಬಂದಂತೆ ಕೋಲಗಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದವನು ಎಂದೇ ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದು (ನಾಡೋಜ. ೧೯೩). **ಕೋಲಕಟ್ಟು**: ೧. ನೀನು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಕೋಲಕಟ್ಟಿದ ಮಳೆಯನ ಹಾಗೆ ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದೆ (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೩೭). [ಕೋಲ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೊಲಗಾರ 'ಕೋಲ್ಗಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲಚಾರಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ನೃತ್ಯಭೇದ ; ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ವಡಿ ತಪ್ಪದೆ ಕೋಲಚಾರಿಗಳಿಂದ ಜಕ್ಕಡಿ ಮೆಱೆದುವು ದೇವಾಲಯದಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೭) ; ಅನುಗೊಳಿಸಿ ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕೋಲಚಾರಿಗಳ್ ಮೊನೆಗಾಲ್ ಕಳಾಸ ಕೈಮರೆ ತಿವುಡೆ ಮಡುಹು ಮುಳ್ಳನಿತು ಭೇದಂಗಳಿಂ ನರ್ತಿಸುವ ನೃತ್ಯದಬಲಾಜನಂ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨-೨೯); ಮೆಱೆವಂಗ ಪ್ರತ್ಯಂಗೋಪಾಂಗ ಬಹುಚಾಳಿವರದೇಸಿ ಕೋಲಚಾರಿಗಳ . . . ಬಿರುದಿನ ನಾಟ್ಯವಾಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮-೬೩) ; ಆ ನರ್ತಕಿಯರಿಗೆ . . . ಕೋಲಚಾರಿ, ಅಂಗಹಾರ, ಮಂಡಲ, ಕರಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂಬುವೆಲ್ಲ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿಬ್ಬುವು (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೬೮).

[ಕೋಲ$_1$ + ಚಾರಿ$_2$]

ಕೋಲಣಿ (ನಾ). ಅಣ್ಣೆಹೂವು: ಬಾಲೆ ಬೋಳಿಯು ಹೊಲ್ಲ ಮಾಲೆ ಕೋಲಣಿ ಹೊಲ್ಲ ಕಾಲವಾಜರಲಿ ಉಮ್ಮಳಿಪ ಬೇಸಗೆಯು ಕಾಲವೇ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೬೭). [ಕೋಲ್$_1$ + ಅಣಿ$_0$ (< ಅಣ್ಣೆ)]

ಕೋಲಣ್ಣ (ನಾ). (ಚಾಟಿಯ) ಕೋಲನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಹಿರಿಯ; ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಗುರು; ಮಾಸ್ತರ; ಶಿಕ್ಷಕ: ಸಣ್ಣವರುಗಳನೋದಿಸುತಿರ್ದ ಕಸೆಯ ಕೋಲಣ್ಣಗಳ್ ಚೌಪದಿಗವಿತೆ ಬಣ್ಣಗಂಬಿಯ ಪುಸ್ತಕ ಲಿಖಿತಜ್ಞರು ಕನ್ನಡಕವ ತಾಳ್ದಿಹರು (ಮೋಹತ. ೩-೪೧). [ಕೋಲ್$_1$ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕೋಲದಲ (ನಾ). ೧. ಮೆಣಸಿನ ಬಳ್ಳಿಯ ಎಲೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ: (ಕಿ). [ಕೋಲ$_2$ + ದಲ]

ಕೋಲಪೊನ್ನೆ (ನಾ). ನರಿಹೊನ್ನೆಗಿಡ: "ಪೃಶ್ನಿಪರ್ಣೀ, ಪೃಥಕ್ಪರ್ಣೀ, ಚಿತ್ರಪರ್ಣೀ, ಅಂಘ್ರಿಪರ್ಣಿಕಾ,—ಳ ಕೋಲಪೊನ್ನೆ ಎಂಬುವದು, ನರಿ ಹೊನ್ನೇಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೭). [ಕೋಲ$_0$ + ಪೊನ್ನೆ]

ಕೋಲಬಲಿ, ಕೋಲಬಳಿ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ಪ್ರಭೇದ; ದಂಡಿನ ಪಂಗಡ: ಅಂಣ ತಂಮಂದಿರು ತಮ್ಮೊಳಿ ತಾಉ ಮಾಗೀಕೊಂಡ ಕದನದಲಿ ನಗಿರೆಯ ಎರಡು ಕೋಲಬಲಿ (ಕಇ. I, ೬೧-೯; 1471). ಕೋಲಬಳಿ: [ವೊಡೆ]ಯರ ಎರಡು ಕೋಲಬಳಿ ಸಹ ಹುಗಿಲಿ ಒತ್ತಿದಲಿ ಉಭಯನ [ಹಸ] × ಡವ (ಕಇ. I, ೬೧-೧೩; 1471); ತಮ್ಮ ಸಮಸ್ತ-ಎರಡು ಕೋಲಬಳಿ ವೀರಪರಿವಾರ ಸಹವಾಗಿ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದಲ್ಲಿ (ಕಇ. III-i, ೨೮-೭; 1530). [?]

ಕೋಲಬಳಿ 'ಕೋಲಬಲಿ' ನೋ.

ಕೋಲಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕರಾ) ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸಿಂಗರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಭೂತೋತ್ಸವವನ್ನು ನಡೆಯಿಸು; ಭೂತದ ವೇಷಧಾರಿಯನ್ನು ಕುಣಿಸು: ಕಲ್ಕುಡನಿಗೆ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಕೋಲಮಾಡಿಸಿ (ಕುಡಿಕೂ. ೪). [ಕೋಲಮಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕೋಲಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕರಾ) ಅಲಂಕಾರಮಾಡು; ಸಿಂಗರಿಸು. ೨. ಭೂತಗಳ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಮಾಡು. 'ಕೋಲಮಾಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕೋಲ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕೋಲಮುಕ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು: "ಕೋಲತೀತಿ ಗುದ್ದಲಿಸಿದಪುದೆಂಬುದು . . . ನಿಕೋಲಃ - ಕೋಲಮುಕ್ಕನಮರಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೪೪). [?]

ಕೋಲಮುರಕ 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲಮುರಕನ ತೋಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಅಮರಬಳ್ಳಿ, ಕೋಲಮುರಕನ ತೋಟಿ . . . ಇವು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಸಿಯವೇ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು (ಗೃಹವೈ. ೨). [< ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)+ಮುರುಕ$_1$(< ಮುಜುಕ$_1$)+ತೋಟಿ$_1$]

ಕೋಲಮೂಗ (ನಾ). ಹಂದಿಯಂತೆ ಮೂಗುಳ್ಳವನು: ತುರಗಾಕೃತಿ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ ಪರೀವೃತಂ ಕೋಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳ] ಮೂಗನಿಷುಸಹಿತ ಧನುರ್ಧರನುಜ್ಜ್ವಲ ಕುಸುಮಧರಂ ದುರಾಸದಂ ಸಿಂಹಮುಧ್ಯಮುದ್ರೇಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೯-೧೪). [ಕೋಲ$_3$ + ಮೂಗು$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕೋಲರಗು (ನಾ). ಮುದ್ರೆಹಾಕಲು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ಅರಗಿನ ಕಡ್ಡಿ; ಮುದ್ರೆ ಒತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಕಡ್ಡಿ ಅರಗು: (ಕಿ). 'ಕಡ್ಡಿಯರಗು' ಪರಾ. [< ಕೋಲ್$_1$+ ಅರಗು$_3$]

ಕೋಲಲಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೊಂಡು ಹುಲ್ಲು: (ಕಿ). [ಕೋಲ್$_1$ + ಅಲಬು$_1$]

ಕೋಲವ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕರಿಮೆಣಸು; ಹಿಪ್ಪಲಿ: "ಬಂಗರಳಿಯೆನೆ ಹೀಲವಕ್ಕಂ ಕೋಲೆ ಕೋಲವಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೭). [ಸಂ.]

ಕೋಲವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ: "ಕರಿಪಿಪ್ಪಲೀ, ಕಪಿವಲ್ಲೀ, ಕೋಲವಲ್ಲೀ, ಶ್ರೇಯಸೀ, ವಸಿರಃ - ೫ ಗಜಹಿಪ್ಪಲೀ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೭). [ಸಂ. ಕೋಲವಲ್ಲೀ]

ಕೋಲಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಪಿಗೆ; ಉದ್ದವಾದ ಸಂಪಿಗೆ: "ಹೇಮಪುಷ್ಪಕ = ಕೋಲಸಂಪಿಗೆ ಹೂವು" (ಗಂಗಾವು. ೩೫೩); ಪುಷ್ಪ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ವೃಕ್ಷಗಳಾಗತಕ್ಕ ಸುಂದರ ಪುಷ್ಪಗಿಡಗಳು ಸಂಪಿಗೆ, ವನಸಂಪಿಗೆ, ನಾಗಸಂಪಿಗೆ, ಕೋಲಸಂಪಿಗೆ . . . ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಬೀಜಗಳಾಗಿವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೦೦). [< ಕೋಲ್$_2$ + ಸಂಪಿಗೆ]

ಕೋಲಳವಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವಷ್ಟು ದೂರ: ಎಚ್ಚನವರವರೆಚ್ಚ ಬಾಣವ ಕೊಚ್ಚಿದನು ಕೋಲಳವಿಗೊಡ್ಡಿದ ನಿಚ್ಚಟರ ನೀಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೨೨). [ಕೋಲ್$_1$ + ಅಳವಿ]

ಕೋಲಳವಿಗೊಳ್ (ನಾ). ಬಾಣ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ನಿನ್ನವರು ಮುಸಗಿದ ಕಡಲವೊಲು ಬಲುದವಕಿಗರು ಕೋಲಳವಿಗೊಂಡರು ಕೋಡ ಕೈಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೧೬). [ಕೋಲಳವಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಲಾಕೋಲಿ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳ ಯುದ್ಧ: ಕೋಲಿಂ ಕೋಲಿಂ ಪೊಯ್ದುದಾವ ಯುದ್ಧದೊಳದು ಕೋಲಾಕೋಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಕೇಶಾಕೇಶಿ' ಪರಾ. [ಕೋಲ್$_1$ + ಕೋಲ್$_1$ + -ಇ$_3$]

ಕೋಲಾಟ (ನಾ). ೧. ಕೋಲುಗಳನ್ನು ಹೊಯ್ಯುತ್ತ ಸೇರಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಕೋಲುಹಾಕುವ ಆಟ, —ಕುಣಿತ: ಅಂತೆರಡುಂ ಬಲದ ದಟಿಂಗಳ್ ಕೋಲಾಟಮಾಡುವಂತೆ ಕಿಜಿದಾನುಂ ಬೇಗಂ ಕಟ್ಟುವೊಟ್ಟೆಂದು ಕೋಲ್ಕುಟ್ಟ . . . ಕಾದಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦ವ); ಕೋಲಾಟವನಾಡಲ್ ಕೆಲರಾಟಂದು ವಿನೋದದೆ ಕನಕದಂಡಮುಂ ಪಿಡಿದೆಸೆದರ್ (ಜಗವಿ. ೫-೧೨); ವನಿತೆಯರಧಿಕ ಸಂಭ್ರಮದೆ ಕೋಲಾಟವ ಜನಪನೋಲಗದೊಳಾಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮-೩೧); ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಋತುಸಂಬಂಧವಾದ . . . ಹಲವು ನಾಟ್ಯಪದ್ಧತಿಗಳಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆ - ಕುಮ್ಮಿ, ಕೋಲಾಟ, ಸುಗ್ಗಿಯ ಕುಣಿತ ಮುಂತಾದವು ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದವು (ಭಾರದ. ೫೬೫). ೨. ಬಾಣಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಕಾದಾಟ: ಕಣೆಕಣೆಗಳಾಟದಲಿ ಶರಖಂಡಣೆಯ ಕೋಲಾಟದಲಿ ಖಣಿಖಣಿಖಣಿಲುಖಣಿಲೆನೆ ಮಸಗಲೆಚ್ಚಾಡಿದರು ಚಳಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೫೦); ಕೋಲಾಟಮನೇವೇಟ್ವಿಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೯-೧೭). [ಕೋಲ್$_1$ + ಆಟ]

ಕೋಲಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಕೋಲಾಟವನ್ನು ಆಡುವವನು; ಡೊಂಬ. ೨. ಬಿಲ್ಲುಬಾಣಗಳಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು: ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲದ ಮತ್ಸರ ಕೋಲಾಟಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಲಾಟಜಾರೆ, ಕೋಲಾಟಕ, ಕೊಲ್ಲಟಗಂ]ಗಲ್ಲದೆ ಶಿವಭಕ್ತರಿಗುಂಟೆ ಅಯ್ಯಾ (ಚನ್ನವ. ೩೬೦). [ಕೋಲಾಟ + -ಕ$_3$]

ಕೋಲಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೋಲುಗಳಿಂದ ಆಟವಾಡು; ಕೋಲಾಟವನ್ನೆಸಗು: (ಕಿ). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಕೋಲಾಡು$_2$ (ನಾ). ಗಿಡ್ಡ ಆಡು; ಕುಳ್ಳ ಮೇಕೆ: "ಕೋಲಾಡು - ಕುಂಯ್ಯಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). [ಕೋಲು ? + ಆಡು$_2$]

ಕೋಲಾರ (ಗು). ೧. ಕೆಳದರ್ಜೆಯ; ಕೀಳುಮಟ್ಟದ; ಕೀಳು ತರದ: ತಿಗಳನ ಕುದುರೆ ದೇಶದ್ದು ತುರುಕನ ಕುದುರೆ ಕೋಲಾರ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೩೪). (ನಾ). ೨. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದಗಣಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಸ್ಥಳ. [?]

ಕೋಲಾರತಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಸಣ್ಣ ತಳಿಯ ಕುದುರೆ; ಟಾಕಣ (ಕ). [ಕೋಲಾರ + ತಟ್ಟು$_1$]

ಕೋಲಾರಿ$_1$ (ಗು). ಕೊಂಕಾದ; ವಕ್ರವಾದ(?). 'ಕೋಲಾರಿ ದುಱುಬು' ಪರಾ. [< ಕೊಲ್ಲಾರ]

ಕೋಲಾರಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಂಬಾರ: ಕೋಲಾರಿ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಮಡಕೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕೋಲಾರಿ]

ಕೋಲಾರಿದುಱುಬು (ನಾ). ಓರೆದುರುಬು; ಕೊಂಕಾದ ಜಡೆ: ಕೋಲಾರಿದುಱುಬು ಕೊಂಕದ ಕೊನೆದುಱುಬಿನ, ಮಲ್ಲಿದುಱುಬು ಸುರತದಲಿ ನಿಲ್ಲದದುಱುಬು ಕೊತ್ತಳದುಱುಬಿನ ಚೆಲ್ವಲಲಿತಾಂಗಿಯ ರೊಪ್ಪತಿಹರು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೧೦೮). [ಕೋಲಾರಿ$_1$ + ತುಱುಬು (< ತುಱುಂಬು$_2$)]

ಕೋಲಾವತಾರ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವರಾಹಾವತಾರ: ನರಕಾಸುರನ ಕೊಲ್ವ ಭರದೊಳು ವಿಷ್ಣುತೊಟ್ಟ ಕೋಲಾವತಾರವೊ ಎನಿಪ (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೧೪). [ಕೋಲ$_2$ + ಅವತಾರ]

ಕೋಲಾಹಲ, ಕೋಳಾಹಳ (ನಾ). ೧. ಕಲಕಲ; ಗಲಭೆ; ಗಜಬಜೆ; ಗಲಾಟೆ: "ಗಜಬಜವೆನೆ ಕೋಲಾಹಲ" (ಭಾರನಿ. ೫೦); "ಕೋಲಾಹಲಃ, ಕಲಕಲಃ – ೨ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದೊಡ್ಡ ಶಬ್ದದ ಹೆಸರುಗಳು – ಅಂದರೆ ಸಂಘುಧ್ವನಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೫೨); ತುರುಕದಾಳಿ ಬರಲವನನು ಮಂತ್ರಿ ಲೀಲೆಯಿಂ ತಂದಾ ಬಲವ ಕೋಲಾಹಲವ ಮಾಡಿಸಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೮೯); ಜನದ ಕೋಲಾಹಲಂ, ಗೀತವಾದ್ಯ ಮಧುರಸ್ವನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೫–೧೫೪). ೨. ತಳಮಳದ ಕೂಗಾಟ; ಪ್ರಲಾಪ; ಬೊಬ್ಬೆ: ಬಿಸುಡಿವನೂರ ಹೊಱಗೆಂಬಾ ಮುಹೂರ್ತದಲಿ ಮುನಿಪ ವೇದವ್ಯಾಸನಾಕೆಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದನು ಕಂದನೀಕಾಮಿನಿಯ ಕೋಲಾಹಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಾಹಳ]ವಿದೇನೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೪–೪೩). ೩. ಯುದ್ಧ; ಕದನ; ಕಾಳಗ: ಅವರಾ ಮುನ್ದೆ ಪಲಬನ್ರ್ನಾಯಕರಾ ಕೋಲಾಹಲಮಾಗೆ ಸುರಿಗೆಯಿನ್ದಿಱಿದು ಸತ್ತೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೦–೧೦; 9ನೆಯ ಶತ); ಅಂತಕನ ಆ ಕೋಲಾಹಲಕ್ಕೆ ಅರ್ಜುನ ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆರಗಾಗಿ ಮುಂಗೆಟ್ಟ (ಬಿದುರೆ. ೧೩೬). **ಕೋಳಾಹಳ**: ೧. "ಕಹಳೆಗಳು ಮುತ್ತಿಯುಲಿಯಲ್ಕೆ ಕೋಳಾಹಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೫–೨೬); ಜಳವಿಹಗ ಬಹಳ ಕೋಳಾಹಳದಿಂದೆಣ್ದೆಸೆಯೊಳಿರ್ದ ದೆಸೆಯಾನೆಗಳಂ ಜಳಕೇಳಿಗೆ ಕರೆವಂತಿರೆ ಜಳಖಾತಿಕೆ ಬಳಸಿ ಚೆಲ್ವನೊಳಕೊಂಡಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೦); ಪೆಱತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಪುಲಿಯ ಬೇಂಟೆಯ ಕಾಳೆಗದ ಕೋಳಾಹಳದ (೧೧೦ಕ.೧–೧೨೮ವ); ಧುರದ ಕೋಳಾಹಳದ ಢಗೆ ಡಾವರಿಸಿ ಬಳಲಿ ಧನಂಜಯನು ವರಸರಸಿಯಲಿ ಮುಳುಗಿರಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೩). ೨. "ಕಳಕಳಂ ಕೋಳಾಹಳಂ ತುಮುಳಮೆನಲು ವ್ಯಾಕುಳದ ನುಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೫–೧); ಪ್ರಳಯರುದ್ರನ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂದತಿ ಕಲುಷವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ಕೋಳಾಹಳದ ಸಿಂಹಧ್ವನಿಯನೀಯಲು (ಬಸಪು. ೨೨–೧೪); ಈ ಕಾಮಿನಿಯ ಕೋಳಾಹಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಲಾಹಲ]ವಿದೇನೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೪–೪೩). ೩. ಭೀಮನ ಕೋಲ ಕೋಳಾಹಳವನೀಕ್ಷಿಸುತಲ್ಲಿ ಗೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೧); ವಾಸವಾದ್ಯಮರರಾಚಾರ್ಯಂಗೆ ನಾನಿತ್ತ ಬಾಸೆಗೆ ತಪ್ಪುವನಲ್ಲ ಈಶನೊಳ್ ಕೋಳಾಹಳವ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಪೊಸರ ನುಡಿದ ಮಾನಿನಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೬–೯). [ಸಂ.]

ಕೋಲಾಹಲಿಸು, ಕೋಳಾಹಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕಲ ಶಬ್ದವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಗದ್ದಲಮಾಡು; ಗಲಾಟೆಮಾಡು: ಅವನನ್ನು ಸಿಲುಬೆಗೆ ಹಾಕು ಎಂದು ಅವರು ಮರಳಿಯೂ ಕೋಲಾಹಲಿಸಿದರು (ಗೂಲ್ಡೊಥಾ. VII, ಮುನ್ನುಡಿ). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಕೇಳಿಬರು; ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲೂ ಕೇಳಿಬರು: ಜರೆ ಸಂಧಿಸಿದಳಾಕಸ್ಮಿಕದ ಸೀಳಿರಡನು ವಿನೋದದಲಿ ಪಸರಿಸಿದುದಸು ಮೇಘರವ ಘೂರ್ಮಿಸುವವೋಲ್ ಚೀಱಿದನು ಗಿರಿಗಳ ಬೆಸುಗೆ ಬಿಡೆ ನಡುವಿರುಳು ಕೋಲಾಹಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಾಹಳಿ]ಸಿತಾ ರಭಸ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೪೫). **ಕೋಳಾಹಳಿಸು**: ೧. ಇಳೆ ಹಿಳಿಯೆ ಮಣಿಪುಷ್ಪಕದ ನಿರ್ಮಲ ಸುಘೋಷದೊಳಮಮ ಕೋಳಾಹಳಿಸಿದುದು ಸಹದೇವನಕುಲರು ಸಮರಕನುವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೧). ೩. ಕೆಣಕು; ಗದ್ದಲಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು: ಎಲೆ ಸುರೇಂದ್ರಕುಮಾರ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನೊಲುಮೆಯಣುಗನು ರಣದೊಳಗೆ ರಿಪುಬಲವ ಕೋಳಾಹಳಿಸಿ ಕೌರವಸುತರು ನೂರ್ವರನು ತಲೆಯನರಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೪). ೪. ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು; ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಕಾದಾಡು: ಬಲ್ಲಿದನಿವನು ಕೋಳಾಹಳಿಸಿದನು ಕಪಿಬಲದೊಳಗಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೮–೨೨); ತುರುಕರ ಮಾರ್ಬಲವ ಕುಟ್ಟಿ ಕೋಳಾಹಳಿಸುವೆನೆಂದು ನುಡಿದನು ಪಟ್ಟಣದಧಿಕಾರಿಯಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೨–೮೪). [ಕೋಲಾಹಲ + –ಇಸು$_3$]

ಕೋಲಿ$_1$ (ನಾ). ಕೊಯಿದ ಮೇಲೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ (ಜೋಳ ಮೊದಲಾದ) ಪೈರಿನ ಕೂಳೆ: ನಿನ್ನ ಪೊಲದೊಳ್ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆವೆಲ್ಲ ಬೆಳೆಯು ನಿನಗೆ ಇರಲಿ ಕೋಲಿಯ ಬುಡದೆ ಬೆಳೆದ ಪೈರುವನೆಮಗೆ ಹರುಷದಿಂದಂ ಕೊಡೆಂದಾಜ್ಞಾಪಿಸಲ್ (ಮಹಾಂತೇ. ೨೬–೩೪); ಒಕ್ಕಲ ಮಗನ ಕೋಲಿಯ ಕುಂಟೆ ಹರಗ್ಯಾನ (ಕಜಾಗೀ. ೫೬); ಗೌಡರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕೋಲಿಯಾರಿಸುವ ಕೂಲಿ ಹೋಗಿದ್ದ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತೋಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಳು (ನಾಪೋಲಿ. ೯). [< ಕೂಳೆ]

ಕೋಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಎಲಚಿಮರ; ಬೋರೆಮರ: "ಕೋಲಂ ಕರ್ಕಂದು ಬದರಿ ಕೋಲೀನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪–೧೧). [ಸಂ. ಕೋಲೀ]

ಕೋಲು$_1$ 'ಕೋಲ್$_1$' ನೋ.

ಕೋಲು$_2$ 'ಕೋಲ್$_2$' ನೋ.

ಕೋಲುಕಳ್ಳಿ 'ಕೋಲುಗಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕೋಲುಕಾರ 'ಕೋಲ್ಗಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲುಕಾಱ 'ಕೋಲ್ಗಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲುಕುದುರೆ (ನಾ). ೧. ಮಕ್ಕಳು ಕಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಓಡಾಡುವ ಕೋಲು. ೨. (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಹಾಕಿ ಜೋಡಿಯಾಗಿರುವ) ಕಂಕುಳು ಕೋಲು; ಕುಂಟನ ಊರುಗೋಲು: ಆತನ ಎರಡೂ ಕಾಲುಗಳು ಕಡಿದು ಹೋದುದರಿಂದ ಅವನು ಕೋಲುಕುದುರೆಯನ್ನು ಕಂಕುಳಕ್ಕೆ ಆನಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಂಟುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೨೦). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಕುದುರೆ]

ಕೋಲುಗಲ್ಲಿ (ನಾ). ದೊಣ್ಣೆಯ ತುದಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡ ಕಲ್ಲಿಚೀಲ: ಗೋಪಾಲ ಬಾಲವ್ರಾತ ಹೊಱವಂಟುದು ತತುಕ್ಷಣಕೆ ಕೋಲುಗಲ್ಲಿಯ ಕೊಂಬುಕೊಳಲಿನ ಮೇಳವದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೨–೩). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಕಲ್ಲಿ$_1$]

ಕೋಲುಗಳ್ಳಿ, ಕೋಲುಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಮತ್ತು ಪೊದೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಳ್ಳಿ: (ಕ). **ಕೋಲುಕಳ್ಳಿ** : (ಕ). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಕಳ್ಳಿ$_2$]

ಕೋಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: (ಪ್ಕೌಗಿ. ೬೫–೧೩೨).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೋಲುಗುದ್ದಲಿ (ನಾ). ನೆಲ ಅಗೆಯುವ ಮೊನಚು ತುದಿಯುಳ್ಳ ಗುದ್ದಲಿ; ಪಿಕಾಸಿ : (ಎಸವೈ. XV, ೨೯).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಗುದ್ದಲಿ]

ಕೋಲುಗುರು (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವವನು; ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಚಾರ್ಯ: ಈ ದೊಡ್ಡ ಕವಿದರೆ ಕೋಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಗುರು ಕಳವಳಿಸುವನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೪೭).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಗುರು]

ಕೋಲುಗೊನೆ (ನಾ) ಬಾಣದ ಮೊನೆ, —ತುದಿ: ರಾಜಕುಮಾರ ಕರನುನ್ಮತ್ತ ಮಾರ್ಗದಲಿ ಕೋಲುಗೊನೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಲ್ಲಗೊಲೆ]ಯಲಿ ಕೊಂದ ವಾನರನೆಲ್ಲಿಯೆಸುತುರವಣಿಸುತ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೧೦).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಕೊನೆ]

ಕೋಲುಗೊಳ್ 'ಕೋಲ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೋಲುಜೇನು (ನಾ). ಮರದ ಪುಟ್ಟಕೊಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವಜೇನು: ಆಷಾಡಿಗೆಡ್ಡೆ, ನೇರಿಲಹೂ, ಶ್ರಿಗಂಧ, ನಾಗಕೇಸರಿ – ಇವಂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಣ್ಣನಾಗರೆದು ಕೋಲುಜೇನುವೆರಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಯೋನಿ ರಕ್ತಂ ಪರಿಹರ (ಸಕವೈ. ೧೯೫). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಜೇನು$_1$ (< ಜೇನ್$_1$)]

ಕೋಲುತೇಗ 'ಕೋಲ್ತೇಗ' ನೋ.

ಕೋಲುನೆಗೆತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರೀಡೆ: "ಕೋಲನ್ನು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ಊರಿ, ಅದರ ಬಲದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆಗರುವುದು; ಕೋಲುನೆಗೆತ" (Pole-jumping. ಇಂಕನಿ),
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ನೆಗೆತ]

ಕೋಲುನೇಣು (ನಾ). ಬಾರುಕೋಲು; ಚಮ್ಮಟಿಗೆ: ಹೊಳೆವ ಹೊಮ್ಮುವ ನಿಲ್ವ ಸೀಳ್ವೇಳ್ವ ಸುತ್ತುವ ಬೀಳುವ ಝಾಡಿಸುವಶ್ವಗಳನು ತಳುವದೆ ಕೋಲುನೇಣಿಂ ತಿದ್ದುತಿಹರಲ್ಲಿ ಬಳಿಸಂದು ಬಲುಸಾಣಿಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೭೩). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ನೇಣು (< ನೇಣ್)]

ಕೋಲುಪದ (ನಾ). ಕೋಲಾಟದ ಹಾಡು : ತಾನೂ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು ಕೋಲುಪದಗಳನ್ನು ಅನ್ನುವನು (ಬೆಳುಮ. ೩).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಪದ$_2$]

ಕೋಲುಬಲೆ 'ಕೋಲ್ವಲೆ' ನೋ.

ಕೋಲುಬೇಲಿ (ನಾ). (?): ಜಲಧರನು, ಕತ್ತಲೆಯ ಪೋಷಕನು; ನಿನಗೆ ಅದರ ಕೋಲುಬೇಲಿಯೆ ಇಲ್ಲ (ಹಗಲಿ. ೩೪).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಬೇಲಿ]

ಕೋಲುಮಂಚ (ನಾ). ಬಾಣಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಂಚ; ಶರಪಂಜರ : ಕೋಲುಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಅಲಗಿನ ಸಾಲಲೇ ಪವಡಿಸಲಿ ಬಳಿಕವನೇಳು ಮಾಸಂಗಳಲಿ ದೇಹವ ಬಿಡುವನೈಯೆಂದ (ಸಂಭಪ. ೧೨–೧೯). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮಂಚ]

ಕೋಲುಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಮೊಲ್ಲೆ : "ಮಾಘ್ಯಂ, ಕುಂದಂ – ೨ ಮೊಲ್ಲೇಗಿಡದ ಹೆಸರು. ಇದು ಮಲ್ಲಿಗೇ ಭೇದ, ಕೋಲುಮಲ್ಲಿಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೩); ಕೋಲುಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವ ಕೋಲುಗಳನೆಸೆಯುತಿಹ ಗಿಡವಲ್ಲಿ (ಭಾವಜೀ. ೨೨–೪೨೯).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕೋಲುಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: "ಗಗರಃ — ಕೋಲುಮೀನು, ಕಬ್ಬೋರಿ, ಕಿಱುಯೇಲಕ್ಕಿ, ಮುಂಡೀಚಲು" (ಓಷಧಿ. ೪೫).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮೀನು$_2$ (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕೋಲುಮುಕ್ಕ 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲುಮುಕ್ಕು 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲುಮುತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು : ಕಟುಕ ರೋಹಿಣಿ, ಶಿವನ್ನಿ ಹಣ್ಣು, ಕೋಲುಮುತ್ತಿನ ಬೀಜ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ ಇವುಗಳ ಕಷಾಯವನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ, ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು, ಪೈತ್ಯಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೮).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮುತ್ತು$_2$]

ಕೋಲುಮುರಕ 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲುಮುರುಕ, ಕೋಲಮುರಕ, ಕೋಲುಮುಕ್ಕ, ಕೋಲುಮುಕ್ಕು, ಕೋಲುಮುರಕ, ಕೋಲುಮುಲುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ತಕ್ಕೋಲ : ಕೋಲುಮುರುಕನ ಚಕ್ಕೆ ಕಷಾಯ, ಹೊನ್ನೆಮರದ ಚಕ್ಕೆ ಕಷಾಯ ಇವಿಷ್ಟನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದು ಹಲವ ಹನಿಸಿ ಮರ್ದಿಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ಅ೪); ಕೋಲುಮುರುಕನ ಚಕ್ಕೆ, ಮುಡಿವಾಳ . . . ಇಷ್ಟನೂ ಇಡಿದು ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ, ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೪೫). **ಕೋಲಮುರಕ**. 'ಕೋಲಮುರಕನ ತೋಟ' ಪರಾ. **ಕೋಲುಮುಕ್ಕ** : ಕೋಲುಮುಕ್ಕನ ಬೇರಂ ಪುಡಿಮಾಡಿ, ಗೇರುಕರುಕಲು ಕಲಸಿ (ವಿವೈವಿ. ೧೨೩). **ಕೋಲುಮುಕ್ಕು** : "ತಕ್ಕೋಲವೆಂದರೆ ಕೋಲುಮುಕ್ಕು" (ವಿವೈವಿ. ೩೧). **ಕೋಲುಮುರಕ** : ರಾಸ್ಮೆ, ಹಿರೇಮದ್ದಿನ ಬೇರು, ಅತಿಬಜೆ, ಕೋಲುಮುರಕನ ಚಕ್ಕೆ . . . ಸಮನಾಗಿ ಶ್ರೀತುಳಸಿ ರಸದಿಂದ ಅರೆದು ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ಕೊಡಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೮೭). **ಕೋಲುಮುಲುಕ** : ನೆಲಬೇವು, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಕೋಲುಮುಲುಕನ ಬೀಜ . . . ಕಷಾಯಂ ಮಾಡಿ ಸೇವಿಸಲು ರಕ್ತಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಪರಿಹರ (ಸಕವೈ. ೨೯೦).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮುರುಕ$_1$ (< ಮುಱುಕ$_1$)]

ಕೋಲುಮುಲುಕ 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲುವರಸೆ (ನಾ). ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗತ್ತು,—ಕಸರತ್ತು : ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಗುಂಡನ್ನು ಎಷ್ಟು ದೂರ ಎಸೆಯಬಹುದು ಎಂದು ಒಂದು ಪಂದ್ಯ, ಕೋಲುವರಸೆಯ ಒಂದು ಪಂದ್ಯ ನಡೆದವು (ಚಿಕರಾ. ೨೬೫). 'ದೊಣ್ಣೆವರಸೆ' ಪರಾ.
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ವರಸೆ (< ವರಿಸೆ)]

ಕೋಲುವಲೆ 'ಕೋಲ್ವಲೆ' ನೋ.

ಕೋಲುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿ; ಬೆತ್ತವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ಕೋಲುವಿಡಿವಾಡಿನ ಮಱುಗಳಂ ಕೌಂಕುಳೊಳಗಮರ್ಚಿ (ಬಸಪು. ೨೦–೧೩). ೨. ಬಾಣವನ್ನು ಹಿಡಿ: ಮೊದಲಲಿ ಕೋಲುವಿಡಿದಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಯೆ ಮೇಲೆ ರಣರಂಗದಲಿ ಕೈದುವ ಹಿಡಿದು ಹಗೆಗಳನು ಸೋಲಿಸುವನಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬–೫೩).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೋಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). =ಕೋಲುಹೊಯ್ಯು : ಥಾಟಗೆಅನುಸಾರವಾಗಿ ಕೋಲುಹಾಕು (ರೂಢಿ).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$))

ಕೋಲುಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದ್ದಹೊಟ್ಟೆ: ನೀವು ನಾಲ್ಕು ಹೋಳಿಗೆಯಲ್ಲ, ಆರನ್ನೂ ಹಾಕಿಸಿದರೂ ಊಟದಲ್ಲಿ ಆವನ ಕೋಲುಹೊಟ್ಟೆ ಹಿಂದಾದೀತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡಿ (ಹಹಸ. ೪೮). [ಕೋಲು$_2$ (< ಕೋಲ್$_2$) + ಹೊಟ್ಟೆ$_1$ (< ಪೊಟ್ಟೆ$_1$)]

ಕೋಲುಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಹೊನ್ನೆಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಚಿಟ್ಪೊಡಲದ ಬೇರು, ಕೋಲು ಹೊನ್ನೆ, ಶುಂಠಿ . . . ಇವಂ ಸಮನಾಗಿ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ವಾತಜ್ವರಂ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೬೭). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಹೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ಕೋಲುಹೊಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಕೋಲಿನಿಂದ ಕೋಲನ್ನು ಹೊಡಿ; ಹಾಡಿನ ತಾಳಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕೋಲುಬಡಿ; ಕೋಲುಹಾಕು: ಕೆಲವರು ಕೋಲುಹೊಯ್ಯುತ್ತಾ ದನಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗ ಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಮಂಜುಕ. ೨). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಹೊಯ್ಯು$_{1}$ (< ಪೊಯ್$_1$)]

ಕೋಲುಳಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಉಳಿ; ಮರ ಕೆತ್ತುವ ಮರಗೆಲಸದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ: ಅಡಿಗಲ್, ಸುತ್ತಿಗೆ, ಎಳೆಯುಳಿ, ಕೋಲುಳಿ, ಕೀಸುಳಿ . . . ಎಂಬ ಎಣಿಸಿ ಮುಗಿಯದ ಸೊಲ್ಲುಗಳು ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರ ಕೈಗಾರಿಕೆಯನ್ನೂ, ದುಡಿಮೆಯನ್ನೂ ಸಾರುತ್ತವೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಉಳಿ$_5$]

ಕೋಲುಳಿಯಂಬು (ನಾ). ಕೋಲುಳಿಯಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: ಹಿಳುಕು ಬೊಬ್ಬಿಡೆ ಹೊದಜಡಸಿ ಕಣಗಿಲೆಯ ಕೋಲುಳಿಯಂಬು ಕಲವಂಬಲಗಿನಂಬೀಸಾಡಿದವು ಪರಸೈನ್ಯಸಾಗರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೪). [ಕೋಲುಳಿ + ಅಂಬು$_2$]

ಕೋಲೂರು ‘ಕೋಲೂಱು’ ನೋ.

ಕೋಲೂಱು, ಕೋಲೂರು (ಕ್ರಿ). ಕೋಲನ್ನು ಊರು; ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ನೆಮ್ಮು, —ಆಧರಿಸು: ಕರಂ ಜೋಲ್ದು ಕೋಲೂಱಿನಿಂದುಂ ನಡುಗುತ್ತುಂ ಕೆಮ್ಮಿ (ರಕ್ಷಾಶ. ೩೮). **ಕೋಲೂರು**: ಕೆಳೆವರುಂ ಕೋಲೂರಿ ಪೊರಟರ್ (ಕಾಲೂರ. ೧೪೯-೩೨೬). [ಕೋಲ್$_1$ + ಊಱು$_1$]

ಕೋಲೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆಯಲ್ಲಿ ಹೂಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ) ಬಾಣವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು, —ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆ, —ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಇಸಲೆಂದು ಯುವೋನ್ಮೃಗವುಂ ಕಱುತ್ತು ಕೋಲೆತ್ತುವ ಬೇಂಟೆಕಾರ್ತಿಯರವೋಲೆಸೆದರ್ ಮಿಗೆ ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೨-೮೮). [ಕೋಲ್$_1$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಕೋಲೆಬಸವ (ನಾ). ೧. = ಕೋಲೆಬಸವಣ್ಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ತಲೆಹಾಕುವವನು: ಅವನೊಬ್ಬ ಕೋಲೆಬಸವ (ರೂಢಿ). [ಕೋಲೆ$_0$ (< ಕೋಲ$_1$) + ಬಸಲ]

ಕೋಲೆಬಸವಣ್ಣ (ನಾ). ಕೆಲವು ಸನ್ನೆಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಆಡುವಂತೆ ಕಲಿಸಿ, ಬೀದಿಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡಿಸುವ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿದ ಎತ್ತು; ಕೌಲೆತ್ತು; ಗಂಗೆತ್ತು: ಊರೊಳಗೆ ಕೋಲೇಬಸವಣ್ಣನಾಟ, ಡೊಂಬರ ಆಟ, ಯಕ್ಷಿಣಿ ಆಟ, ಚಕ್ಕಳಗೊಂಬೆ ಆಟ ಮುಂತಾದುವು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೪). [ಕೋಲೆ$_0$ (< ಕೋಲ$_1$) + ಬಸವಣ್ಣ]

ಕೋಲೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು; ಬಾಣದಿಂದ ಎದುರಿಸು, —ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಅದಿರದೆ ಪೆಱದೆಗೆಯದೆ ಬೆಚ್ಚದೆ ಬೆದಱದೆ ಸುಗಿಯದಗಿಯದೆಡೆಯಿಂ ಕೋಲೊಡ್ಡಿದ ಬಿರುದಿನಂಕದಂ ದಿನದೇಂ ಪರಿಚ್ಛೇದಮಾತನೊಳ್ ಕೂಡಿದುದೋ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೬); ಆ ಕಳದ ಕೆಲದೊಳ್ ಸಾರಿಯಂ ಕೋಲೊಡ್ಡಿ ಗೆಲ್ವ. . .ತಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕುವರೆ ಕಲ್ತ ಬಿನ್ನಣಿಗಳಿರ್ದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೦ ವ). [ಕೋಲ್$_1$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಕೋಲ್ಕಾರ ‘ಕೋಲ್ಗಾಱ’ ನೋ.

ಕೋಲ್ಕಾಱ ‘ಕೋಲ್ಗಾಱ’ ನೋ.

ಕೋಲ್ಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆ; ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು: ಅಂತೆರಡುಂ ಬಲದ ದಱಿಂಗಳ್ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಳಾಟ ಮಾಡುವಂತೆ ಕಿಱಿದಾನುಂ ಬೇಗಂ ತಟ್ಟುಪೊಟ್ಟೆಂದು ಕೋಲ್ಕುಟ್ಟಿ . . . ಕಾದಿ ಬಸವೞಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦ ವ). [ಕೋಲ್$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೋಲ್ಗದಿರು (ನಾ). ಕೋಲಿನಂತೆ ಉದ್ದವಾದ ಕಿರಣ; ಬೆಳಕಿನ ಕೋಲು: ಚಿನ್ನದ ನೇಸರು ಕೋಲ್ಗದಿರಿಂ ಜೆಂಬಿಸಿಲಿನ ರಂಗೋಲಿಯ ನೆಸೆದಿತ್ತು (ಅನಿಕೇ. ೨೬-೮). [ಕೋಲ್$_1$ + ಕದಿರು$_3$ (< ಕದಿರ್$_2$)]

ಕೋಲ್ಗಱೆ (ನಾ). ಬಾಣದ ಗರಿ, —ಹಿಳುಕು: ಸಿರಿಯೊಡೆಯ ಕೋಲ್ಗಱೆಯ ಪೆರ್ವಕ್ಕೆಗೆಲರುಣಿಯನಜಸುತಿರೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೧೦). [ಕೋಲ್$_1$ + ಗಱೆ]

ಕೋಲ್ಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಮಳೆಯಂತೆ ಸುರಿಸು; ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡು: ಪಂಚಾಸ್ಯ ನಗುತೆ ಕೋಲ್ಗಱೆದ (ಮೋಹತ. ೩೯-೩೨); ಶೋಕಮುಮನೋಲೈಸಿಸುವೆನೆಲವೊ ನಿನ್ನಬಳಿಯರ್ಗೆ ಪಿಡಿಯಾಳ್ಗೆಸುವೆಂ ನೆರೆದ ನಿನ್ನ ತೆತ್ತಿಗರನೆನುತಾ ಖಳಂ ಕೋಲ್ಗಱೆದನು (ಚೆಬಪು. ೪೯-೨೧). [ಕೋಲ್$_1$ + ಕಱೆ$_1$]

ಕೋಲ್ಗಾರ ‘ಕೋಲ್ಗಾಱ’ ನೋ.

ಕೋಲ್ಗಾಱ, ಕೋಲುಕಾರ, ಕೋಲುಕಾಱ, ಕೋಲ್ಕಾರ, ಕೋಲ್ಕಾಱ, ಕೋಲ್ಗಾರ (ನಾ). ಕೋಲನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವವನು; ಸುಂಕ, ತೆರಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವವನು; ಸೇವಕ; ಊಳಿಗದವನು: ಅಮರ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಚೆಣ್ಣಪಯ್ಯನು ಅವರ ಕೋಲ್ಗಾಱ ಗಣಪತಿಯು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೪೧-೨೯; 1065). **ಕೋಲುಕಾರ**: ಕೋಲುಕಾರ ಕಪ್ಪನಾಗಿ ಗೌಡಾ ಪೂಜಾರಿ ಚಿಕೋಡಾ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೬೬-೧೭; ?); ತೋಟಿ – ತಳವಾರ, ವೆಟ್ಟಿ, ಬಾರೀಕಿ ಅಥವಾ ಕೋಲುಕಾರನೆಂದು ಹೆಸರುಂಟು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧); ಹುಟ್ಟು ಕೋಲುಕಾರನದು, ಕಟ್ಟು ಸಾವುಕಾರನದು (ಗಾದೆ). **ಕೋಲುಕಾಱ**: ವೂರಲ್ಲಿಹ ಕೋಲುಕಾಱಂಗೆ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ಪ ೬ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು ೨೫೨-೧೪; 1298); ಸ್ಥಳದಲು ಆವ ಕೋಲುಕಾಱರಿರ್ದೊಡೆನು ಯಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗಿ ಕೊಡುತ ಬಹರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೫-೪; 13ನೆಯ ಶತ); ಕಾಮುಲಾ ಪುರದೂರ ಹಿಂದೆರಡು ವೃತ್ತಿಯುಂಟಾ ಮೇಲೆ ಕಳಶಾಪುರದೊಳಗ್ರಹಾರ ಮೊಂದೀ ಮಧ್ಯಧರೆ ಕೋಲುಕಾಱ ಮಾರುಗನಿಂದ ಹಾಳಾಯ್ತು (ಜೀರಮ. ೮-೧೪). **ಕೋಲ್ಕಾರ**: ಕಡೆಗೆ ಕೋಲ್ಕಾರರೆಂದರ್ ಕೊರಗನೊಳ್ (ಕಾಲೂರ. ೧೬೦-೩೫೪); ಅವನು ಕೋಲ್ಕಾರರ ಮೂಲಕ ಗ್ರಾಮುತಕ್ಕರಿಗೆಲ್ಲ ದೊರೆಯ ಅಣತಿಯನ್ನು ಆರುಹಿದ (ಹುಲಿಹಾ. ೧೧೫); “ಕೋಲ್ಕಾರರ್ – ಪೋಲೀಸರು” (ಕಾಲೂರ. ಅಡಿಟ); “ಗ್ರಾಮದ ಜವಾನರು” (ಹುಲಿಹಾ. ಕೋಶ). **ಕೋಲ್ಕಾಱ**: ಇನ್ತೀ ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ಸ್ಥಳದ ಹನ್ನವಣಿಗರುಂ ಕಡ್ನಾಯದ ಕೋಲ್ಕಾಱರುಂ ಪುರಸ್ಸಹರಾಗಿ ನಡಸುವುದು (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೧೬೪-೪೪; 1098). **ಕೋಲ್ಗಾರ**: ಬೋಳನು ಕೈಮುಚ್ಚಿ ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಡಲು ಮುಗುಳು ನಗುತ್ತ ಕೋಲ್ಗಾರರು ಹೀಗೆಂದರು (ಕಾಲೂರ. ೧೧ ಕಥಾಸಾರ). [ಕೋಲ್$_1$ + -ಕಾಱ]

ಕೋಲ್ಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೋಲನ್ನು ಕೊಡು; ಊರುಗೋಲನ್ನು ನೀಡು: ದೇವಾ ಕಣ್ಗೊಡದಿರ್ದೊಡೊಂದು ಕೋಲ್ಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಗು]ಡಲಾಗದೆ ಎನ್ನಯ್ಯ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೧೦೩.)
[ಕೋಲ್$_1$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೋಲ್ಗೊಳ್, ಕೋಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು, —ಹಿಡಿ: (ಕಿ). ೨. ಅಂಬು ಚುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು; ಬಾಣ ನಾಟಿಕೊಳ್ಳು: ಬಂದುದು ತಪೋಹಾನಿಯೆಂದಳ್ಳೆಯೊಳ್ ಕೋಲ್ಗೊಂಡ ತೆಜದೊಳುದ್ದಾಲಕಂ ಚಿಂತಿಪಂ ಪ್ರತಿದಿನದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೪). **ಕೋಲುಗೊಳ್**: ೨. ಸಿರಿಲೋಲನಂಘ್ರಿಸರೋಜ ವಿರಹ ವಿಷಾದ ಭಾರದಲಿ ಕೋಲು [ಪಾಠಾಂ. ಳು]ಗೊಂಡಂತಾಗಿ . . . ಮಜುಗಿದರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೪-೨೦). [ಕೋಲ್$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಲ್ತಗಸಿ (ನಾ). ತಗಸೆಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕೋಲ್‌ತಗಸಿ, ದೊಡ್ಡತಗಚೆ; ಆನೆಸೊಗಟೆ" (ವೈಔಗ. ೧೯-೩೩೬).
[ಕೋಲ್$_2$ + ತಗಸಿ (< ತಗಚೆ)]

ಕೋಲ್ತೇಗ, ಕೋಲುತೇಗ (ನಾ). ತೇಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೋಲ್ತೇಗ, ಮದತೇಗ, ಕಾಡು ಕಣಿಗಲು (ವೈಔಗ. ೩೦-೫೮೯). **ಕೋಲುತೇಗ**: ಮರಗಳು: . . . ದೇವದಾರು ತೇಗ, ಕೋಲುತೇಗ, ಬಾಗಿ, ಬಿಲ್ವಾರ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [ಕೋಲ್$_3$ + ತೇಗ$_1$ (< ತೇಗು$_3$)]

ಕೋಲ್ತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). "ಗಾರೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಕೋಲಿನ ಕಾಲುಳ್ಳ (ಕಟ್ಟಡ ಕಾರನ) ಹಗುರವಾದ ತೆರೆದ ತೊಟ್ಟಿ" (Hod. ಇಂಕನಿ): ಕೆಲವರು ತುಂಬಿದ ಕೋಲ್ತೊಟ್ಟಿ ದಬ್ಬರೆಗಳನ್ನು ಮೇಲೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೩೧೬). [ಕೋಲ್$_1$ + ತೊಟ್ಟಿ$_2$]

ಕೋಲ್ದುಡಿಸು 'ಕೋಲ್ದೊಡಿಸು' ನೋ.

ಕೋಲ್ದುದಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ತುದಿ, —ಮೊನೆ: ಆ ಹೂಡಿದರ್ಜುನನ ಮಾರ್ಗಣದ ಮೊದಲೊಳಾವಾಹನಂಗೈದು ಕಮಲಜನಂ ನಿಲಿಸಿ ವೃಷಭವಾಹನನಂ ಕೋಲ್ದುದಿಗೆ ತಂದಿರಿಸಿ ಸಾಯಕದ ನಡುವೆ ತಾನೇ ವ್ಯಾಪಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೨); ಕೋಲ್ದುದಿಯವನ ಕಂಠಮಂ ಕೊಚ್ಚಿ ಹಾಯ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೮).
[ಕೋಲ್$_1$ + ತುದಿ]

ಕೋಲ್ದುಸ (ನಾ). ಸುಟ್ಟ ಮಾಂಸ; ಸುಂಟಿಗೆ: "ಕೋಲ್ದುಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಟ್ಟಸ]ಮೆಂದುಂ ಸುಡುಬಾಡು" (ಕಶಸಾ. ೭-೧೨೪).
[ಕೋಲ್ + ತುಸ]

ಕೋಲ್ದೊಡಿಸು, ಕೋಲ್ದುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡು; ಶರಸಂಧಾನ ಮಾಡು: ಬಿಲ್ವಿಡೆ ಕೋಲ್ದೊ[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ದು]ಡಿಸಿ ತೆಗೆದಿಡುತೆ ರಿಪುಚಾತುರಂಗಮುಂ ತಾಗಿದಂ ಪವನಸೂನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೪೧). **ಕೋಲ್ದುಡಿಸು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೋಲ್$_1$ + ತೊಡಿಸು$_1$]

ಕೋಲ್ದೋಣಿ (ನಾ). ಕೋಲಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ನಡೆಸುವ ದೋಣಿ: ಕಡಲಿನ ಸಂಪತ್ತು ತೀರಕ್ಕೆ ತಂದಿತ್ತು – ಕೋಲ್ದೋಣಿ (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೫-೧೨). [ಕೋಲ್$_1$ + ದೋಣಿ]

ಕೋಲ್ಬೆಳೆ (ನಾ). ನೇರವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆ: ತೋಳಪ ಕುಡುದಾಡೆಗಳ್ ಪೊಳೆವೆಳವೆಜ಼ಿಗಳನಣಲೊಳಡಸಿದಂತಿರೆ ತೀಕ್ಷ್ಣತುಳ ಮೂರ್ತಿ ಕೇದಗೆಯ ಕೋಲ್ಬೆಳೆಯುಂತಿರೆ ನಿರುತಿ ನಿರುತಮೇನೆಸೆದಪನೋ (ಲೀಲಾವ. ೪-೧೦೩). [ಕೋಲ್$_1$ + ಬೆಳೆ$_2$]

ಕೋಲ್ಮಳೆ 'ಕೋಲ್ವಟಿ^{3}' ನೋ.

ಕೋಲ್ಮಿಂಚು (ನಾ). ಕೋಲಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಫಳೀರೆಂದು ಹೊಳೆಯುವ ಮಿಂಚು, —ಸೆಳೆಮಿಂಚು: ಕೋಲ್ಮಿಂಚಿನಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಒಡವೆಯೊಂದು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು (ಪಾವಕ. ೩೦); ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೋಲ್ಮಿಂಚು ಬೆಳಗಲು, ಆ ಗ್ರಾಮದ ಕೆಲಭಾಗವು ಅವಳಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಅಂಬಿಕೆ. ೪). 'ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು' ಪರಾ.
[ಕೋಲ್$_1$ + ಮಿಂಚು$_2$]

ಕೋಲ್ವಲೆ, ಕೋಲುಬಲೆ, ಕೋಲುವಲೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬಲೆ: ಇಡುವಲೆ ಸಿಡಿವಲೆ ಕಿಜುವಲೆ ನಡೆವಲೆ ಪೆರ್ವಲೆ ತೊಡಂಕುವಲೆ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಲ್ವಲೆ ಕಕ್ಕಡವಲೆ (ಶಬಶಂ. ೩-೨೪) **ಕೋಲುಬಲೆ**: (ಕಿ). **ಕೋಲುವಲೆ**: ಕೋಲು [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್ಳು]ವಲೆ ತಳ್ಳುವಲೆ ಬಳ್ಳಿವಲೆ ತೊಡಕುವಲೆ . . . ಕಾಲುವಲೆಯ (ಹಚಕಾ. ೫-೮); ಕೋಲುವಲೆಗಳ ಸಿಡಿವಲೆಯ ಮಿಡಿವಲೆಯ . . . ಬೇಟೆಗಾಜರು ಬಳಸಿದರು ಶಿವನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೩೩); ಕೋಲುವಲೆ ತೊಡಕುವಲೆ ಬೀಳುವಲೆ ಕಣ್ಣವಲೆ . . . ಅರೆವಲೆಗಳಿರ್ದುವಾ ಶಬರರಲ್ಲಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೮-೬).
[ಕೋಲ್$_3$ + ಬಲೆ$_1$]

ಕೋಲ್ವಳೆ 'ಕೋಲ್ವಟಿ^{3}' ನೋ.

ಕೋಲ್ವಟಿ^{3}, ಕೋಲ್ಮಳೆ, ಕೋಲ್ವಳೆ (ನಾ). ಅಂಬಿನ ಸುರಿಮಳೆ; ಬಾಣವರ್ಷ: ಅರೆಬರ್ ಮಹೀಭುಜರ್ ಕಡು ಮುಳಿದಾರ್ದು ಕೋಲ್ವಟಿ^{3}ಯನಿರ್ದೆಸೆಯೊಳ್ ಸುರಿಯಲ್ (ನಳಚಂ. ೪೧೫). **ಕೋಲ್ಮಳೆ**: ತೇಲ್ದುದು ರಣಾಗ್ರದಿಂದಲ್ಲದೊಡುಳುಹೆನೆನುತೆ ಕೋಲ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ವ]ಳೆಗಜ಼ಿದನವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೩೬). **ಕೋಲ್ವಳೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಕೋಲ್$_1$ + ಮಟಿ^{3}]

ಕೋವ (ನಾ). ಕುಡಿಕೆ ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಸುಬಿನವನು; ಕುಂಬಾರ: "ಕೋವರ್ = ಕುಂಬಜರ್(ಕುಜುಂಬರ್)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಬಾಂಬರೆನೆ ಕೋವರ್ [ಪಾಠಾಂ. ರೆನೆ] ಕುಂಬಜರ್" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೯೧ ಕಿ); ಸಂಜೆಯೊಂದು ಆ ಕೆಳವ ಕೋವನಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದೆ (೧೪ವಿಂ. ೧೨೩-೪೦).

ಕೋವರಚಕ್ರ = ಕುಂಬಾರನ ಚಕ್ರ; ತಿಗುರಿ: ಕೋವರ ಚಕ್ರಂ ತಿರಿಪಂದದಿಂ ತಿರಿದುದಾ ಚಕ್ರಂ ವಿಯಚ್ಚಕ್ರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೪); ನೆಗೆದಂಬರಕ್ಕೆ ಗದೆಯುಂ ಕ್ರಮದಿಂ ತಿರುಪೆ ಧರಾಚಕ್ರಂ ಕೋವರ [ಪಾಠಾಂ. ಕುರವರ]ಚಕ್ರಂ ತಿಜ಼ಿವ ತೆಜದೆ ತಿಜ಼ಿದತ್ತೆನಸುಂ ತಿರುಗುವಂತೆ ತಿರುಪಿದ ನೆತ್ತಂ (ಗದಾಯು. ೮-೨೪); ಅರಿಭೂಪಾಳೋಗ್ರವೀರ ಪ್ರಮುಖಮುಂ . . . ಕೋವರಚಕ್ರ × × × ರದಿಂ ತಿಜ್ಜನೆ ತಿರಿಪಿದಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೪; 1042); ಭೂಮಂಡಲಂ ಕೋವರ ಚಕ್ರಾಕಾರದಿಂ ತಿಜ್ಜನೆ ತಿರಿಯೆ (ಜಗವಿ. ೧೮-೨೨);
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಯವ, ಕುಶವ; ತುಳು. ಕುಸವೆ]

ಕೋವಟಿ 'ಕೋಮಟಿ' ನೋ.

ಕೋವಟಿಗ 'ಕೋಮಟಿಗ' ನೋ.

ಕೋವಣ, ಕೋಮಣ$_1$, ಕೋವಳ$_3$ (ನಾ). ಲಂಗೋಟಿ; ಕೌಪೀನ: "ಕೋವಣಮೆಂದು ಕೌಪೀನಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೮-೫೯೧); "ಕೋವಣಮೆನೆ ಕೌಪೀನಮುಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೬೪); ದೇಸಿಗನಾರುಮಿಲ್ಲದೊಂ ಕೋವಣಕ್ಕಪ್ಪೊಡಂ ಭಾಗಸಮಿಲ್ಲದೊನ್(ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬-೮); ಅರಿಗನಂ ಪೊಗಟ್ದೊಡಿದನಂದು ದಂಡಕಾಷ್ಠದ ತುದಿಯೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ಕೋವಣಮಂ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿ ನಾರದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೯); ರಾವಣನಂ ಕೋವಣಮಂ ಸೀಳ್ವಂತೆ ಸೀಳ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೫);

"ಔಕಾರಕ್ಕೆ ಓತ್ವಂ – ಕೌಪೀನ – ಕೋವಣ" (ಶಮುದ.೨೭೦ ಪ್ರಯೋ); ಅವರು ಇವತ್ತು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಒಂದೇ ಕೋವಣ ಧರಿಸಿ, ಹಗಲಿಗೆ ಒಂದೇ ಅರಿವೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಓಡಿದ್ದಾರೆ (ಕೃನಾಂಸ. ೨೮). **ಕೋಮಣ**$_1$: ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಕೋಮಣವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕೋವಳ್ಕ** : ಸತಿಗೊಂದು ಕಪ್ಪಡಂ ತನಗೊಂದು ಕೋವಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ೮೦] ಸುತನೆನಿಸಿದಂಗೆ ಮತ್ತಂತೋಂದು ಕೋವಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ೮೦] (ಇಳಿರ. ೫೦–೧೭); ಮುನ್ನ ನಿಮ್ಮ ಕೋವಳ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಳ, ಮಳ]ವಾಗಿಪ್ಪನು ನಿಮ್ಮಾಜ್ಞೆಯಿಂದೆ ಹರಿಗೆ ತಲ್ಪವಾಗಿರ್ದನು (ಭೈರಸೂ. ೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋವಣ ; ಮಲ. ಕೋಣ, ಕೋವಣ ; ತುಳು. ಕೋಮಣ, ಕೋವಣ ; ತೆಲು. ಗೋಣ, ಗೋವಣ. / ಸಂ. ಕೌಪೀನ]

ಕೋವಣವೀ (ಕ್ರಿ). ಲಂಗೋಟಿಯನ್ನು ನೀಡು ; ಕೌಪೀನವನ್ನು ಕೊಡು : ಮುನ್ನೆಲೆವನೆಯೊಳ್ ಮುನಿಗಳ್ ಕುಶೀಲವರ್ಗೆ ಕೋವಣ ವಿತ್ತಂತೆ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೭೮ ವ). [ಕೋವಣ + ಈ$_2$]

ಕೋವರ (ನಾ). (?) : ಉತ್ತರವಲಿ ದಂಡುವೊತ್ತಿ ಬಿಡಲು ಗುಡಿಯೆತ್ತಿ ಹೊಯ್ದವು ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಸುತ್ತ ಕೋವರದ ಕಾವಲು ಪಾರಿಪಂಜಿನ ವೊತ್ತವನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೨–೩೩).

ಕೋವರಿ 'ಕವ್ವರೆ' ನೋ.

ಕೋವಳ$_1$ 'ಕೋವಳೆ' ನೋ.

ಕೋವಳ$_2$ (ನಾ). ಕೋಮಲತೆ; ಮೃದು : "ಕೋವಳ -ಕೋಮಲ = ಮೃದು" (ತದ್ಭಕೋ.೯); "ನಳನಳಿಕೆಯು ಕೋಮಳಿಕೆಯೆ ಕೋವಳ [ಪಾಠಾಂ. ಮಲ]ಮೆನಿಪ್ಪುದು" (ಚತುನಿ. II, ೩೭).

[< ಸಂ. ಕೋಮಲ]

ಕೋವಳ$_3$ 'ಕೋವಣ' ನೋ.

ಕೋವಳೆ, ಕೋಮಳೆ$_1$**, ಕೋವಳ**$_1$**, ಕೋಹಳ, ಕೋಳೆ**$_1$ (ನಾ). ನೈದಿಲೆ : "ನೈದಿಲ್ಗಳೊಳುಪ್ಪಳ ಕೋವಳೆಗಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೯); "ಕೋವಳೆಯೆನಲ್ ನೈದಿಲೆ" (ಕಶರ. ೧೨೧); ಕೋವಳೆ ಬಣ್ಣಂಗೆಟ್ಟಳ್ ಕಮಲಿನಿ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೭–೨೮); ಸೂರ್ಯೋದಯಕೆ ಚನ್ನ ಕೋವಳೆಯು ನಗಲೇನೊ (ಕವಿಸೋ. ೬೭–೨೨). **ಕೋಮಳೆ**$_1$: "ಕೋಮಳೆ-ನೆಯ್ದಿಲ್ (ನೆಯ್ದಲ್)" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). **ಕೋವಳ**$_1$: "ಕೋವಳೆಂದು ನೈದಿಲು" (ಶಬ್ದಮಂ ೨೭). **ಕೋಹಳ** : ದ್ವಾರಬಂಧ ಕಹಾಟ ಕಲ್ಲಿನ ದ್ವಾರ ಗರ್ಭಾಗಾರಯುತ ಕರವೀರ ಜಾತಿ ವಕುಳ ಮುಕುಳ ಕೋಹಳ ವಿಭಾತಿಯಲಿ . . . ಪೂಜಾವಿರಚನಾಲಂಕಾರ ಮಾಗಿರಲು (ಬಸವು. ೧೮–೩೯). **ಕೋಳೆ**$_1$: "ಕೋವಳೆ(ಳ್), ಕೋಳೆ, ಕೋಹಳ್, ಕೋಮಳೆ – ಕುವಲಯ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಕೋಳೆ ಹೂವದಳದಳ (ಹೂಹಾದಿ. ೬–೧೫).	[< ಸಂ. ಕುವಲಯ]

ಕೋವಿ$_1$**, ಗೋವಿ**$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೊಳವೆ ; ಪಿಚಕಾರಿ ; ಜೀರ್ಕೊಳವೆ: ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಂ ಕರದಿ ಪೊನ್ನಂಡೆಯುಂವಿಡಿದು ಕಸ್ತುರಿವೆರದ ಪರಿಮಳೋದ ಕವ ತೀವಿ ಬೆಳುಗಂಗಳುಂ ಪೊಳೆಯೆ ದಂತಪಂಕ್ತಿಗಳುವುಜ್ವಳಿಸುತಿರೆ ಭುಜ ಯುಗ್ಮವುಬ್ಬರಿಸೆ ವಾಮಶ್ರೀಲಲಿತಹಸ್ತದಿ ಕೋವಿಯಂ ಪಿಡಿದು . . . ಸರ್ವರಂ ತೋಯಿಸಲು (ನವಮೋ. ೧೦–೬೦). ೨. ಕೊಳಲು ; ವೇಣು. 'ಪಿಳ್ಳಂಗೋವಿ' ಪರಾ. ೩. ಊದುಗೊಳವಿ. ೪. ಸರ ಮುಂತಾದ ಆಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಕೊಳವಿ. ೫. ಗುಂಡು ಹಾರಿಸುವ ಸಾಧನ; ತುಪಾಕಿ : ಸುತ್ತ ಬಳಸಿ ಪೆಟಲವರು ಕೋವಿಗಳನು ತೆತ್ತಿಸಲವರಾರಭಟೆಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂ ತಾರಗೆಗಳ ಗೂಳಿಯವಿರದೆತ್ತಿತು ದ್ರುವಲೋಕದತ್ತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦–೩೫); ಬೊಬ್ಬೆಯಾರ್ಭಟೆ ಬಾಣ ಬಿಡುವ ಕೋವಿಯೊಳುಬ್ಬಿ ತಿವಿದ ಬಲು ಧೂಮ ಉಬ್ಬಲಾಗಸಕಾಗ (ಕಂಸವಿ. ೩–೬೩); ಚೂರಿ, ಕವಣೆ, ನೇಗಿಲು, ಕೋವಿ, ಶತಘ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು (ಕೃವಾಲು. ೨೪೪); ಹದ್ದು ಹಾರಲಿಕ್ಕೂ, ಕೋವಿ ಹೂಡಲಿಕ್ಕೂ ಜೋಡಿ (ಗಾದೆ). 'ಕೊಳವಿ' ಪರಾ. **ಗೋವಿ**$_1$: ೫. ಮಕರದಿಬ್ಬಿ, ರೇಖಿ ವಿಸರ, ಗೋವಿ, ತುಪಾಕಿ ಮುಂತಾದ ಆಯಸಯಂತ್ರಜಾಲಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃನಾಸ. ೮೭).	[< ಕೊಬಿವಿ]

ಕೋವಿ$_2$ 'ಕೋವೆ$_1$' ನೋ.

ಕೋವಿಕಾರ 'ಕೋವಿಕಾಱ' ನೋ.

ಕೋವಿಕಾಱ, ಕೋವಿಕಾರ, ಕೋವಿಗಾರ (ನಾ). ಬಂದೂಕನ್ನು ಆಯುಧವಾಗಿವುಳ್ಳವನು : ಚಿಕ್ಕಗೊಂಡನ ಮಗ ಕೋವಿಕಾಱ ದೇವೆಯನಾಯ್ಕ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪೩–೮ ; 1388); ಶಾಕಿನಿ ಯರಿಗರಿಗಳನೊಳುಣಿಸಾಗಿಯಾ ಕೋವಿಕಾಱರು ಮಾಡಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮–೪೯). **ಕೋವಿಕಾರ** : ಕೋವಿಕಾರರು ಕೋಲಾಹಲದಿ ಕೂಗುತಾ ರಾಯಪೌಜಿಗೆ ರೋಷದೋರಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೬–೪೩). **ಕೋವಿಗಾರ** : ಕೋವಿಗಾರನ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ವ ಪೆರ್ಬುಲಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೭–೨೬೬).

[ಕೋವಿ$_1$ + –ಕಾಱ]

ಕೋವಿಗಂಡಿ (ನಾ). "ಕೋಟೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸುವುದು ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಕಂಡಿ" (Crenel. ಇಂಕನಿ).	[ಕೋವಿ$_1$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕೋವಿಗಾರ 'ಕೋವಿಕಾಱ' ನೋ.

ಕೋವಿಗೊಳವಿ (ನಾ). ಬಂದೂಕಿನ ಕೊಳವೆ,—ನಳಿಗೆ : ವರರವಿಯ ಕೋವಿಗೊಳವಿಯ ಮಾಡಿಯುದರೊಳತ್ಯುರುಕಳಾಸಿಧಿ ಮರ್ದ ತುಂಬಿಯಾ ನಾಳಕ್ಕೆ ಸ್ಫುರಿತಾಗ್ನಿಯಿಡೆ ಕಿಡಿಗಳುಡುಗಳಂದದಿಯುದುರ್ವ ಘನಚಂದ್ರ ಬಾಣಗೈದು (ಪ್ರಭುಪು. ೨–೧೦).

[ಕೋವಿ$_1$ + ಕೊಳವಿ (< ಕೊಬಿವಿ)]

ಕೋವಿಚೀಲ (ನಾ). ಕೋವಿಯ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಿಡಿಮದ್ದು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ : ಅವನು ಕೋವಿ ಮತ್ತು ಕೋವಿಚೀಲಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಮಲೆಮ. ೮೧೬).

[ಕೋವಿ$_1$ + ಚೀಲ]

ಕೋವಿತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಕೋವಿತ : ಒಣಭೂಮಿ ಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವುದು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಿರುಸು (ಕಭಾಗ. ೩೮).	[?]

ಕೋವಿದ (ನಾ). ತಿಳಿದವನು; ವಿದ್ವಾಂಸ; ಪಂಡಿತ : "ಪಂಡಿತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ವಿಶಾರದಂ ಕೋವಿದಂ ಕವಿ . . . ವಿದ್ವಾಂಸನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬–೨); ಪೇಳುವೆ ನಾಗಕುಮಾರನ ಚರಿತೆಯ ಕೇಳಿರೊ ಸಕಲ ಕೋವಿದರು (ನಾಗಕು. ೧–೧); ಎಲೆ ಮರುಳೆ ಕೋವಿದ ನಾದೊಡಯ್ಯನೆ ಪರೋಕ್ಷದೊಳ್ತಿಳಿದುಕೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೪೧).

[ಸಂ.]

ಕೋವಿದಾರ (ನಾ). ಕಂಚುವಾಳದ ಗಿಡ ; ಕೆಂಗಾಂಚಾಳದ ಗಿಡ : "ಕಾಂಚನಾರಕಮೆನಲ್ ಕೋವಿದಾರಮೆನಲ್ಕೆ ಕಾಂಚಿವಾಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೩); ಅಮಲಕಾವ್ರಾತಕ ಕೋವಿದಾರ ಪನಸಾಂಕೋಲಾತಿ ಮುಕ್ತಾಕ್ಷ . . . ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿತಾ ಪರ್ವತಂ (ವೆಂಕಮ. ೩–೫).	[ಸಂ.]

ಕೋವಿದಾರಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಕೋವಿದಾರ ಗಿಡದ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವಜ, —ಪತಾಕೆ, —ಬಾವುಟ; ಭರತನ ಬಾವುಟ : ತಡೆ, ತಡೆ, ಅದೇನದಾ ಕೋವಿದಾರಧ್ವಜಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೮–೧೬೧). ೨. ಅಂಥ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು.	[ಕೋವಿದಾರ + ಧ್ವಜ]

ಕೋವಿದೆ (ನಾ). ತಿಳಿದವಳು; ಪಂಡಿತೆ; ನಿಪುಣೆ; ವಿದುಷಿ: ಲಾವಣ್ಯಭೂಷಣದ ಪೆಣ್ಣಾಭರಣಮೇಕೆ ಕೋವಿದೆಯರಲ್ಲ ಸೈರಂಧ್ರಿಯ ರೆನಲ್ಕೆ ವಿಷಯೆಗೆ ಸಿಂಗರಂಗೈದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೭); ಗಂಡನ ಘನತೆಯೆಂತಂತು ಪೆರ್ಮೆಯು ಕೈಕೊಂಡೆಸೆವುದು ಕೋವಿದೆಯರು (ಹದಿಬ. ೪-೪೧). [ಸಂ. ಕೋವಿದಾ]

ಕೋವಿಲ್ 'ಕೋಯಿಲ್' ನೋ.

ಕೋವಿಲು 'ಕೋಯಿಲ್' ನೋ.

ಕೋವಿಲೆ 'ಕೋಯಿಲ್' ನೋ.

ಕೋವು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಡವು; ಬೀಳಿಸು; ಬಿಸುಡು (?): ಬಿಸುಡು ಮನೆಗಳಂ ಬಿಟ್ಟೆಳ್ವ ಮಕ್ಕಳ್ಗಳ ಓವದೆ ಮುನೀಂದ್ರ ಹೋಮಾಜ್ಯ ಚರುಸಮಿತೆಗಳ ಕೋವಿ [ಪಾಠಾಂ. ತೇವ] ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಗಳಂ ಬಿಸುಟು ಪರಿತಂದವೇವೇಳ್ವೆನಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಯರ್ ಮದನಲಕ್ಷ್ಮಿಯರ್ ನಿಟ್ಟಿಸಿದರೀಶ ನಿರವ (ಚಬಪು. ೨೦-೧೮). [?]

ಕೋವು$_2$ 'ಕೋಹು$_1$' ನೋ.

ಕೋವುಳು(ನಾ). ಗೆದ್ದಲು; ಇರುವೆ (?) : ಮೂಡಸೀತರು ಗದ್ದುಗೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕೋವುಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮೇಗೆ ಗೂಗೆಯೆ]ದ್ದಾಡಿದುವು ಬಳ್ಳು ಕರೆದವು (ಸೋಮುಚ. ೪-೧೦೧); "ಕೋವುಳು – ಕುಂಬಾರ ಹುಳು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [?]

ಕೋವೆ$_1$, ಕೋವಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಲೋಹಗಳನ್ನು ಕರಗಿಸಲು ಮಾಡಿರುವ ಮೂಸೆ; ಮಣ್ಣಿನ ಮೂಸೆ: ಚಿನ್ನ ಪಿಶೇಷ ಮಣ್ಣು ಅಧಮವೆಂದಡೆ ಅದು ನಿಂದು ಕರಗುವುದಕ್ಕೆ ಮಣ್ಣಿನ ಕೋವೆಯೆ ಮನೆಯಾಯಿತ್ತು (ಮೋಹನಮಿಂ. ೯೨); ವರಭಾಗ ಸಂಖ್ಯೆಯಂ ಮಿತ್ರಪಂಚಕವನಣಿಯರಮುದರೊಳೊಡಗೂಡಿ ಕೋವೆಯರಡಂ ಪಿಡಿದು ಪಿರಿದು ರಂಧ್ರಂದೋಜದಂತೆಯ್ದೆ ಮುಚ್ಚಿ (ಆರಾಚ. ೧೩-೧೦); ಘನ ಮೂಲಿಕಾಸಾರವೆರೆದು ಕೋವೆಯೊಳಿಟ್ಟು ತಸಿಗಿಚ್ಚಿನಿಂದ ಕಾಸಿದರೆ ತನಗೆ ತಾನೆ ಕಿಟ್ಟಕಾಳಿಕೆ ಜಾರಿ ಭೋಂಕನೆ ಕೀಳು ಚಿನ್ನ ಮೇಲಹುದು (ಭರಚ. ೬೯-೧೨೦); ಕೆಂಡಗಳ ಕೋವೆಯಲಿ ಕಾವ ಕಾಂಚನದಂತೆ (ಗೊಲ್ಲೊಗಥಾ ೯-೨೫೩). ೨. ರಂಧ್ರ; ತೂತು; ಬಿಲ: ಹುತ್ತದ ಕೋವೇಲಿ ಹುಟ್ಟಾಳೆ ಕರಿಯವ್ವ (ನಾಪದ. ೨೦-೧). ೩. (ಉಗುರುಗಳ) ತುದಿ; ಅಗ್ರ: "ನಖಾಗ್ರಾಣಿ – ಉಗುರುಗಳ ಕೋವೆಗಳನ್ನು" (ಬಾಹಟೀ ೨-೫-೧೨೨ ವ). **ಕೋವಿ$_2$**: ೨. ಈ ಗಣಿಗಳಿರುವ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಪರ್ವತದ ಸಂಬಂಧ ಕಾಣಬರುವ ಬಹಳ ಆಳವಾದ ಕೆಲವು ಕೋವಿಗಳು ನೆಲದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ (ವಿಜ್ಞಾನ I, ೮೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುವೈ, ಕುಕೈ; ಮಲ. ಕುವ; ತುಳು. ಕೋವೆ]

ಕೋವೆ$_2$ (ನಾ). ಹಬ್ಬುವ, ಅಂದವಾದ ಕೆಂಪುಹಣ್ಣು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ: (*).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋವೈ; ತೆಲು. ಕ್ರೋವಿ; ಗೋವಿ]

ಕೋವೆ$_3$ (ನಾ). ಅನುಕ್ರಮ; ಆನುಪೂರ್ವಿ; ಪರಿವಿಡಿ: ಇನಜಗೆಂಪಾಮಾದ್ರಭೂಪಾಲನೊಪ್ಪಿತಾ ಜನಪ ಕೌರವನ ಮನ್ನಿಸಿದನೆಂಬಾ ಕಥೆಯ ಕೋವೆಯಂ ಶೌನಕರಿಗೆ ವಿನಯದಿಂ ಸೂತನುಸಿರಿದಂ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೮-೧-೫೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋವೈ; ಮಲ. ತೆಲು. ಕೋವ]

ಕೋವೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ; ಮಕ್ಕಳ ಭೇದಿ; ವಿರೇಚನ: ನೀ ಉಸುರಿ ಪೇಳ್ ನಿನಗ ಜೀರ್ಣವೊ ಕೋವೆಯೋ ಅಂಗುಳಿಯ ಮುಳ್ಳೋ ಭಾವಿಸಲು ನಾ ಮದ್ದು ಮರನೆಂಬಾವುದು ಮನಜಿಯೆ (ಬಸವು. ೧೪-೨೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಮ್ಮು; ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು; ಕೋಡಗ ಕೆಮ್ಮು: ಜನನಿಯೂಟದಪಥ್ಯದಿಂದಲಿ ಘನತರದ ರೋಗಗಳು ಶಿಶುವಿಗೆ ಜನಿಸುವುವು ಮಿಗೆ ಕೋವೆಗಳು ಸುಂಟಿಗೆಗಳುರವಣಿಸಿ ತನತನಗೆ ಕೆಮ್ಮಲುಗಳುಬ್ಬಸವನವರತ ಸಂದಣಿಸಿ ಕವಿಯಲು (ಪ್ರಸ್ಲಾಚ. ೮-೪೧): ಮಕ್ಕಳ ಕೋವೆಗೆ:– ಮಯೂರಶಿಖಿಯನ್ನು ನೀರಲ್ಲಿ ತೇದು ಎರೆಯೆ ಗುಣ (ವಿವೈವಿ. ೧೦೮); ನೆಲ್ಲಿಕಾಯ ರಸಮುಂ ಎಣ್ಣೆಯುಂ ಬೆರಸಿ ಕುಡಿಯೆ ಕೋವೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೯೧). ೩. ವ್ಯಾಧಿ; ರೋಗ: ಬದುಕದೆ ಆವಳಿಗೇನಮ್ಮ ಕೋವೇ? ಬದುಕಿದ್ದೂ ಸತ್ತಂತೆಯೇ ಆವಳು (ನಿಂದೆನೆ. ೧೮೭). ೪. ಮಕ್ಕಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಏಳುವ ಗುಳ್ಳೆ, —ಕುರು : (*). [?. / ತುಳು. ಕೋವೆ]

ಕೋವೆ$_5$ 'ಖೋವಾ' ನೋ.

ಕೋವೆಲೆ (ನಾ). ಕೋವೆಯ ಎಲೆ: ಕೋವೆಲೆ, ಅಶ್ವಗಂಧಿಯ ಬೇರು, ಎಳ್ಳು ಇವನ್ನು ಚಿಗಳಿಯಾಗಿ ಕುಟ್ಟಿ ಮೆಲ್ಲಲು ಗೆಡ್ಡೆ ಕರಗಿ ಹೋಗುವುದು (ವಿವೈವಿ ೭೮). [ಕೋವೆ$_2$ + ಎಲೆ$_1$]

ಕೋವೆಹಲ್ಲು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಆಗಿದು ಮೇವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಉಗಿವಂತೆ ಮಾಡುವ, ಮೆಲುಕಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ದನಗಳ ದವಡೆ ಹಲ್ಲು: ದನಾ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡೋವಾಗ ಹೀನಸುಳಿ, ಪಾತಾಳಸುಳಿ, ಪಾವಣಿಸುಳಿ . . ಕೋರಬಗ್ರಿ, ಕೋವೆಹಲ್ಲು ಇವೆಲ್ಲಾನೂ ಚೆಂದಾಗಿ ನೋಡಿ ಒಳ್ಳೆ ಸುಳಿ ಇರೋದ ತತ್ತರ್ಲಾ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೩೯). [ಕೋವೆ$_4$ + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಕೋಶ (ನಾ). ೧. (ಕತ್ತಿ, ಬಾಕು ಮೊದಲಾದ) ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಚೀಲ; ಒರೆ: "ಕೋಶಃ, ಪ್ರತ್ಯಾಕಾರಃ, ಖಡ್ಗಪಿಧಾನಂ –ಈ ೩ ಒರೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೧೯); "ಪ್ರತ್ಯಾಕರಂ ಕೋಶಮುವ ಜಕೊಜೆಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ ೮೮-೩೭). ಅಕಟ ನೀನಿನ್ನೆವರಮಾಚರಿಸಿದ ತಪಸೆ ಕತ್ತಿ ಮುರಿದಾ ಕೋಶವಾಯ್ತೆ? (ಹೆಬ್ಬೆರ ೩೨-೧೪). ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳ ತತ್ತಿ; ಮೊಟ್ಟೆ: "ಪೇಶೀ. ಕೋಶಃ, ಅಂಡಂ – ಈ ೩ ಮೊಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೮೭ ; "ಕೋಶಂ ಪೇಶಿಯುಂಡಮೆನೆ ತತ್ತಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ ೫೦-೧). ೩. ವೃಷಣ; ತರಡು; ಬೀಜ: "ಮುಷ್ಕಂ, ಅಂಡಃ, ವೃಷಣಃ, ಕೋಶಃ, ಸಂಗ್ರಾಹಃ, ಮುಷ್ಕಿಃ – ಈ ೬ ಅಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೭-೩೬೯). ೪. ರೇಶ್ಮೆ ಹುಳು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಜೀವಿಗಳ ಪೊರೆಯ ಆವರಣ, —ಗೂಡು: ರೇಶ್ಮೆ ಹುಳುಗಳಿಗೆ ಮೇವನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಲೇ ಇರುವರು. ಅವನ್ನು ಅದಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳಸಿ ಅವುಗಳ ಕೋಶವು ಕೈಗೆ ಸಿಗುವ ತನಕ ಆತುರ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೦೯). ೫. ರಾಜ್ಯದ ಏಳು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಭಂಡಾರ; ಬೊಕ್ಕಸ; ಖಜಾನೆ: "ಅರಸಂ ಪೆರ್ಗಡೆ ಜನಪದವರಿದೆನಿಸುವ ಕೋಟೆ ಕೋಶಮಾಯತ್ತಂ ಬಂಧುರವೃತ್ತಮಿತ್ರನೆಂದಿಂತು ರಾಜ್ಯಮಕ್ಕುಂ ವಿಚಾರಿಸಲ್ ಸಪ್ತಾಂಗಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೦-೪೮); ಸಲ್ಲಲಿತ ದೇಶ ಕೋಶವನು ಕಟಕವನವಕ್ಕುಳ್ಳ ಕುಲಕರಣದುರ್ಗಂ ಮುದ್ರೆ ಮೊದಲಾದುವೆಲ್ಲಮಂ ಬಿಡದೊಪ್ಪುಗೊಟ್ಟು ಹೋಗು (ಹಚಕಾ. ೮-೭೭); ಕೋಶವೆಂಬುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ರಾಜ್ಯಾಂಗ . . . ಕೋಶವೆಂದರೆ ಸ್ವಾಮಿಗಧಿಕ ಸಂಗ್ರಹದ ನಿವೇಶನ ಭಾಂಡಾಗಾರ (ಮುನಿವಂ. ೧-೯೦). ೬. "ಕರಗಿಸಿದ, ಕರಗಿಸದೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವ, ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಚಿನ್ನ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿ" ಅಮರ ಟೀಕೆ. ೭. ಕಾಯಿಯ ಅಥವಾ ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯಗಳ ಹೊದಿಕೆ; ಸಿಪ್ಪೆ: (*). ೮. "(ಮೀನು ಮೊದಲಾದ) ಕೆಲವು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹದ ಗಡುಸಾದ ಹೊರಹೊದಿಕೆ; ಚಿಪ್ಪು; ಶಂಖ; ಮುತ್ತಿನ ಚಿಪ್ಪು": (ಪತ್ರಿಸಿ. ೭೪).

೯. ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ಒಳಗಿನ ಗೊಂಡೆ ; ಕರ್ಣಿಕೆ ; ಬೀಜಕೋಶ : ಬಂಡಿನಲರ್ವುಡಿಯಿಂ ಪೊರೆದ ಪರಮೆವಱಿಯಂ ಕೋಶದೆಳಬಿಬ್ಬುಗೆತ್ತು ಕರ್ದುಂಕಲೆಂದವ್ವಳಿಸುವ ಬಾಲಹಂಸಂಗಳಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨-೨೭). ೧೦. ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನಾದರೂ ಮುಚ್ಚಿ ಭದ್ರಪಡಿಸುವ ಚೀಲ, ಕವಚ, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದ್ದು. 'ವಿದ್ಯುತ್ಕೋಶ' ಪರಾ. ೧೧. ಕಣಜ ; ಉಗ್ರಾಣ ; ಕೋಠಿ : (೬). ೧೨. ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗೆ ; ಕುಟಲ : (೬). ೧೩. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಯೋನಿಮುಖ ; ಗರ್ಭಾಶಯ : (೬). ೧೪. ಗಂಡಿನ ಜನನಾಂಗ ; ಶಿಶ್ನ ; ಲಿಂಗ : (೬). ೧೫. ನಿಘಂಟು ; ಶಬ್ದಾರ್ಥಾಕರ : ಎಡೆಮಡಗದನೇಕಾರ್ಥ ವಸ್ತು ಕಥನಂ ಕೋಶಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೧). ೧೬. [ನ್ಯಾಯಶಾ] ದಿವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಕೋಶಂ ದಿವ್ಯವಿಶೇಷಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೪-೧೦೦). 'ಕೋಶಪಾನ' ಪರಾ. ೧೭. [ವೇದಾಂತ] ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಆವರಣ. 'ಕೋಶಪಂಚಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೋಶಗೃಹ (ನಾ). ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಿಡುವ ಮನೆ ; ಖಜಾನೆ ; ಭಂಡಾರ : ಬಲದೇವ ವಾಸುದೇವರ್ . . . ಗುಣಗಣ ಮಣಿಗಣ ಕೋಶಗೃಹದಂತೆಯುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೮ ವ) ; ಕೋಶ ಗೃಹದಂತಷ್ಟಾಪದಾಧಿಷ್ಠಿತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೭೮). [ಕೋಶ + ಗೃಹ]

ಕೋಶನಾಥ (ನಾ). ಖಜಾನೆಯ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ ; ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷ : ಭಂಡಾರಿ : ಕುಳ್ಳಿರೆ ತತ್ಕುಮಾರ ಮಂತ್ರನಿಪುಣ ಕೋಶನಾಥ ಕರಣಾ ಗ್ರಣಿ ಸೂರಿ ಕವೀಂದ್ರ ಮಾನ್ಯ ವೈದ್ಯಸುತಮುಹೂರ್ತವೇದಿ ನಿಜಯಂ ಬಲದಲ್ಲಿರವೇಳ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಕರಂ. ೧-೩೪). [ಕೋಶ + ನಾಥ]

ಕೋಶಪಂಚಕ (ನಾ). [ವೇದಾಂತ] ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಮತ್ತು ಆನಂದಮಯವೆಂಬ ಐದು ಕೋಶಗಳು, —ಜೀವನ ಆವರಣ : ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿ ಈ ಕೋಶ ಪಂಚಕವಲ್ಲ ಆತುಮನೆಂಬುದಿದು ನಿಜದಲ್ಲಿ ನೋಡೈ (ಗಗತಾ. ೧೮-೨೧). [ಕೋಶ + ಪಂಚಕ]

ಕೋಶಪಾನ (ನಾ). 'ಕೋಶ'ವೆಂಬ ದಿವ್ಯಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ವಾದಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಬೊಗಸೆ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ವಿಧಾನ : ಶರಣರ ನಿಚ್ಚ ನಿಚ್ಚ ಪೂಜಿಸುವಂಗೆ ಇದಕ್ಕಿದೆ ದೃಷ್ಟ ದೀವಿಗೆ - ಪಾದೋದಕ ಕೋಶಪಾನವಲ್ಲದೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲವಯ್ಯ (ಬಸವ. ೭೪೯) ; ಹರನಾಣೆ ಶಿಖಿ ವಿಷಂ ತವಿಸರ ಮಧಿಕ ಘಟಾಹಿ ಕೋಶಪಾನಂದಲುಮೆಂಬುರು ಸಪ್ತದಿವ್ಯಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೭-೧೦೫). [ಕೋಶ + ಪಾನ]

ಕೋಶಫಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ತಕ್ಕೋಲ : "ತಕ್ಕೋಲ ವೃಕ್ಷದ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯ" (ಅಮರ-ಟೀಕೆ) ; "ಕೋಲಕಂ, ತಕ್ಕೋಲಕಂ, ಕೋಶಫಲಂ - ೩ ತಕ್ಕೋಲದ ಗಿಡ, ತಕ್ಕೋಲದ ಬೊಂಕೆ, ತಕ್ಕೋಲದ ಫಲ ; ಪರಿಮಳದ ಚಕ್ಕೇಮರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೦). [ಕೋಶ + ಫಲ]

ಕೋಶಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಲಾಕ್ಷಾವೃಕ್ಷಃ - ಲಾಜ, ಕೋಶಮಾವು" (ಒಷಧಿ. ೧೪೩). [ಕೋಶ + ಮಾವು]

ಕೋಶವಿಭೂತಿ (ನಾ). ೧. ಬೀಜಕೋಶದ ಸಮೃದ್ಧಿ ; (ಹೂವಿನ) ಕರ್ಣಿಕೆಯ ಪುಷ್ಕಳತೆ. ೨. ಖಜಾನೆಯ ಐಶ್ವರ್ಯ ; ಬೊಕ್ಕಸದ ಸಂಪತ್ತು. ೧, ೨ : ಕೋಶವಿಭೂತಿ ವಿಕ್ರಮದ ಸೊಂಪುದ್ಯಾನ ದೊಳ್ ಪೀನಮೊಪ್ಪುಗುಮುರ್ವೀಶರೊಳೊಪ್ಪದೆಂದೆನಿಸಿದಂ ತನ್ನೇ ಟಿಗ್ಗಿಯಿಂ ಪದ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೬). [ಕೋಶ + ವಿಭೂತಿ]

ಕೋಶಾಗಾರ (ನಾ). = ಕೋಶಗೃಹ : ವಸುಧಾರಕಮೆಂಬ ಕೋಶಾ ಗಾರಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩ ವ). [ಕೋಶ + ಆಗಾರ]

ಕೋಶಾತಕಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಬಳ ಅಥವಾ ಸೋರೆ. ೨. ಪಡವಲ ಬಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಅದರ ಕಾಯಿ : "ಕೋಶಾತಕೀ, ಪಟೋಲೀ - ಈ ೨ ಹಡಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೪-೪೯) ; "ಹಾಲೆ ಕೋಶಾತಕಿ ಪಟೋಳಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೧) ; ಬಾಣಸಿಗಂ ಮುಳಿದು ಪೆರರಱಿಯದಂತು ಸರ್ವಸಂಭಾರ ಸಂಮಿಶ್ರಮಪ್ಪ ಕೋಶಾತಕೀ ಫಲಮುಂ ಚರಿಗೆಗೆ ಪೊಕ್ಕ ಸುಧರ್ಮಸಿಗಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೬೬-೧೫). ೩. ಹರಳು ಗಿಡ ; ಏರಂಡ : "ಕೋಶಾತಕೀ - ೧. ಪಡವಲಗಿಡ. ೨. ಆವುಡಲಗಿಡ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ೩೨೧). [ಸಂ. ಕೋಶಾತಕೀ]

ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). = ಕೋಶನಾಥ : ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷನಂ ಕರೆದು ಸಕಟಾಳ ಮಂತ್ರಿಯುು ಕೇಳಿದಷ್ಟು ದ್ರವ್ಯಮಂ ಕುಡುವುದೆಂದು ಪೇಳೆ (ಕಗವಿ. ೧೦೩-೮). [ಕೋಶ + ಅಧ್ಯಕ್ಷ]

ಕೋಶಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : "ದೇವಗಂಧ- ಮೆಂಥೆಯ, ಕೋಶಾಲೆ, ಹೆಗ್ಗುರುಟಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೭೯). [?]

ಕೋಶಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಕೀಟಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜೀವಿಗಳು ತತ್ತಿಯ ಒಳಗೆ ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಅವಸ್ಥೆ : ಹೆಣ್ಣು ಸೊಳ್ಳೆಗಳು ಹರಿಯದೆ ನಿಂತಿರುವ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ೩೦೦ - ೪೦೦ ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಂದಾವರ್ತಿ ಇಟ್ಟು, ಅವು ೨೪ ಗಂಟೆಯೊಳಗಾಗಿ ಮರಿಗಳಾಗಿ ಅನಂತರ ಕೋಶಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೇರಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಈಜುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೮೭) ; ಮರದ ತುಂಡಿನಂತೆ ಅಲುಗಾಡದೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಈ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕೋಶಾವಸ್ಥೆ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೨೫೭). [ಕೋಶ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಕೋಶಿ (ನಾ). ೧. ಬೀಜಾಶಯ ; ಬೀಜಕೋಶ. ೨. ಕವಚ ; ಅಂಗಿ. [ಸಂ. ಕೋಶೀ]

ಕೋಶಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ ; ಪಾನ ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಕೋಶಿಕಾ]

ಕೋಶೋದರ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗೆಯ ಒಳಭಾಗ : ಬಲದೇವನ ಮನ ದೊಳ್ ಸಲೆ ನೆಲಸಿದುವಿವು ವಾಸುದೇವನ ಮನದೊಳ್ ನೆಲಸವೆ ಹಿಮ ಕರಕಿರಣಂ ನೆಲಸದವೋಲ್ ಜಲಜನಿಬಿಡ ಕೋಶೋದರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೧). [ಕೋಶ + ಉದರ]

ಕೋಷ (ನಾ). ೧. = ಕೋಶ. ೨. (?) : ಎಟ್ಟಗ ಕೊಡಲ ಮೂಡಗ ಕೆಳಬಂದು ಇಪ್ಪೆಯ ಕೋಷದೆ ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿ ಅಳಿಯೆ (ಇಆ. XII, ೧೬-೪ ; 735). [ಸಂ.]

ಕೋಷ್ಟ 'ಕೊಟ್ಟ₂' ನೋ.

ಕೋಷ್ಟಕ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳ ಅಳತೆ, ತೂಕ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣ ಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿಕೆ ; ಅಂಕಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿದ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ವಿವರ ; ತಃಖ್ತೆ : ಕೆಳಗಿನ ಕೋಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯೊಳಗಿನ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಕರಗಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಉಷ್ಣತೆಯ ಮಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ (ಮುಂಬಯಿ.೫-೧೨೧) ; ಜನವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ತಾವು ರಾಯಪುರಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಸಲ ಹೋದದ್ದೆಂಬುದನ್ನು ಟಿಳಕರು ಒಂದು ಕೋಷ್ಟಕ ಹಾಕಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೪೯) ; ಮಗ್ಗಿ ಕಂಠಪಾಠಮಾಡುವುದು, ಕೋಷ್ಟಕದ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವು ನಮಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬೇಸರ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕೆಲಸ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪೫). [< ಸಂ. ಕೋಷ್ಠಕ]

ಕೋಷ್ಠಿ 'ಕೊಟ್ಟ₈' ನೋ.

ಕೋಷ್ಠ$_1$ (ನಾ). ೧. ತೊನ್ನು; ಕುಷ್ಠರೋಗ: ಉರಿಬೆಂಕಿ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳುಣ್ಮೆ ಹದಿನೈದು ದೊರೆವೆತ್ತ ದಿವಸಕ್ಕೆ ಕೋಷ್ಠವಾಗಲು ಅವನ ತರುಣಿ ತಾಯ್ಮೊದಲಾಗಿ ಪೇಸುತಂಯಿರಲು (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೧೦೨); ಹಿಮಕರಂಗೆ ಕಲಂಕ ರುದ್ರಗೆ ತಮು ಸುರೇಂದ್ರಗೆ ಕೋಷ್ಠ (ಶಂಕಪಾ. ೭-೨೯). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಚಂಗಲಕೋಷ್ಠ: "ನೀರಜ ಮೆನಲು ಕೋಷ್ಠಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೧); "ಪೌಷ್ಕರಮೂಲಂ-ಪುಷ್ಕರಮೂಲ, ಕೋಷ್ಠ" (ಒಷಧಿ. ೧೦೩). [< ಸಂ. ಕುಷ್ಠ]

ಕೋಷ್ಠ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಹೊಟ್ಟೆ: "ಒಡಲೊಳಗೆಯುಂ ಕೋಷ್ಠಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೭-೩೧); "ಉದರದೊಳಗಂ ಪೇಳುವಲ್ಲಿ ಕೋಷ್ಠಮದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೧-೧೫). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಣ ಅಂಗಗಳು; ಕರುಳು, ಯಕೃತ್ತು, ಗರ್ಭಕೋಶ ಮೊದಲಾದುವು. 'ಕೋಷ್ಠಾಣು' ಪರಾ. ೩. ಮನೆಯ ಒಳಕೊಠಡಿ; ಕೋಣೆ: "ನೃಪಾಲಯಾಂತರ್ಗತ ಕಕ್ಷೆ ಕೋಷ್ಠಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೭-೧೪); ಪದಿನಾಱುಂ ಭಿತ್ತಿಗಳೊಳ್ ನಾಲ್ಕುಂ ವೀಧಿಗಳುಜಿಯೆ ನೆಗೞ್ದ ಪನ್ನೆರಡುಂ ಕೋಷ್ಠಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦-೩೫ವ); ನಾಟ್ಯಶಾಲೆಯ ಕೋಷ್ಠಂಗಳ ರಚನೆಯಿದೆ (ಅಜಿಪು. ೭-೧೯); ಭಗವಂತನ ದರುಶನಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಮಾದ ದ್ವಾದಶಕೋಷ್ಠಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸಿದನು (ಪುರುಚ. ೧೨೪). ೪. ಕಣಜ; ಉಗ್ರಾಣದ ಮನೆ: "ಅಂತರ್ಗಹಂ ಕುಸೂಲಗೃಹಾಂತರ್ದೇಶಂಗಳಜಿಗೆ ಕೋಷ್ಠಮುದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೨-೮೭). ೫. ಕುದುರೆಯ ಗುದಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಕೆಳಗಣ ಪಾರ್ಶ್ವ: ಆಸನದಿಂ ಕೆಳಗಣ ಬರಿಗಾಸನ್ನಂ ಕೋಷ್ಠಮೆಂಬ ಪೆಸರದಕಕ್ಕು (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೪೦). ೬. ಪದರ; ಸ್ತರ: ಹುಚ್ಚುತನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೆದುಳಿನ ಕೋಷ್ಠಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪರಿವರ್ತನೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೭). ೭. ಗಣನೆಯ ಕೋಷ್ಟಕದೊಳಗಣ ಚೌಕ, —ಚದರ, —ಅಂಕಣ. ೮. ಪ್ರಾಕಾರದ ಗೋಡೆ; ಸುತ್ತುಗೋಡೆ; ಅಂಗಣ: ಮುನಿಜನಮನಿಮಿಷಕಾಂತಾಜನವಾರ್ಯಶ್ರಾವಿಕಾಜನಂ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂ ಜಿನವಲ್ಲಭಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮೆನಿಸಿರ್ಪುದು ಮೊದಲದೆಸೆಯ ಕೋಷ್ಠತ್ರಯದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೮೦). ೯. ಪೀಠ; ಆಸನ: ಕಿರೀಟಮನೆಡಗೆಯ್ಯಿಂದೋಸರಿ ಸುತ್ತುಮುಚಿತಕೋಷ್ಠದೊಳವರ್ಗಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೭ವ). [ಸಂ.]

ಕೋಷ್ಠಕ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಒಳಕೊಠಡಿ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ. ೨. ಕಣಜ; ಧಾನ್ಯದ ಮನೆ; ಉಗ್ರಾಣ. 'ಧಾನ್ಯಕೋಷ್ಠಕ' ಪರಾ. ೩. ಸುತ್ತುಗೋಡೆ. [ಸಂ.]

ಕೋಷ್ಠಬುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬುದ್ಧಿಯ ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಋದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಬೇಡಿದವಂಗೆ ಬೇಡಿದುದಂ ಕೊಡುವಂತೆ ಪೆರರುಪದೇಶದಿಂ ಪಲವುಂ ಕಲ್ತು ಬೆಸಗೊಂಡದನೆ ಪೇಳ್ವುದು ಕೋಷ್ಠಬುದ್ಧಿಯೆಂಬುದು" (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೨-೧೭). [ಕೋಷ್ಠ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕೋಷ್ಠಾಗಾರ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಕೊಠಡಿ; ಧಾನ್ಯಶೇಖರಣೆಯ ಮನೆ; ಕಣಜ: ಅರಸನ ಕೋಷ್ಠಾಗಾರದ ಕರಣಂಗಳ ಕಾಪನೆಯ್ದೆ ಬಂಟಿಸಿ ಕಳ್ದುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೫); ವಸುಧಾಧಾರಮೆಂಬ ಕೋಷ್ಠಾಗಾರದಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪ ವ). [ಕೋಷ್ಠ + ಅಗಾರ]

ಕೋಷ್ಠಾಣು (ನಾ). ಕೋಷ್ಠದೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ಅಣು; ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಜೀವಾಣು: ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯ ನಂತರ ಒಂದೇ ಕೋಷ್ಠಾಣುವು ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಕೋಷ್ಠಾಣುಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೨೧). [ಕೋಷ್ಠ + ಅಣು]

ಕೋಷ್ಠಾಸನ (ನಾ). ಒಳಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪೀಠ (?): ಗಣಧರದೇವರ ಗುರುಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ತನಗೆಡೆಮಾಡಿದ ಕೋಷ್ಠಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬೯ ವ). [ಕೋಷ್ಠ + ಆಸನ]

ಕೋಷ್ಣ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಸಿಯಾಗಿರುವ; ತುಸು ಬೆಚ್ಚಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಸಿ. [ಸಂ.]

ಕೋಸಂಬರಿ 'ಕೋಸುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೋಸಿಗ (ನಾ). ಕೌಶಿಕ ವಂಶದವನು, —ಗೋತ್ರದವನು: ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಯನ್ದು ಕೋಸಿಗರ ಕೋಟಿಯುಮ್ಮಂ ಗೋಸಹಸ್ರಮಾೞ್ದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೭೮-೧೨; 964). [< ಸಂ. ಕೌಶಿಕ]

ಕೋಸಿಗವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೋಸಿಗವಳ್ಳಿಯ ಕಣ್ಣಮ್ಮಂಗಪಿಬ್ದವಬ್ಬೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದ ಕನ್ನಯ್ಯನೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪-೬; 971). [ಕೋಸಿಗ + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಕೋಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ದಾರವನ್ನು ಸೂಜಿಯ ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ತೂರಿಸು; ಪೋಣಿಸು: "ಕೋಸು – ಸೂತ್ರಪ್ರವೇಶೇ (ಪೋಣಿಸು)" (ಶಮಧಾ). [ಕೋ$_1$ + –ಸು$_1$]

ಕೋಸು$_2$, ಕೂಚ$_3$, ಕೂಚಿ$_1$, ಕೂಚು$_2$, ಕೋಚ$_1$, ಕೋಚಿ$_1$, ಕೋಚು$_1$, ಕೋಚೆ (ನಾ). ೧. ಓರೆ; ಮೂಲೆ: ನಿವೇಶನವು ಮಟ್ಟವಾಗಿ ಯಾವ ಕೋಸು ಅರೆಕೊರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಇರಬೇಕು (ಗೃಹವಿ.೧೫೩). **ಕೂಚ$_3$**: ೨. ವಕ್ರಸ್ವಭಾವ; ಕೊಂಕುತನ. 'ಕೂಚಂಭಟ್ಟ' ಪರಾ. **ಕೂಚಿ$_1$**. ೨. 'ಕೂಚಿಭಟ್ಟ' ಪರಾ. **ಕೂಚು$_2$**: ೨. 'ಕೂಚುಭಟ್ಟ' ಪರಾ. **ಕೋಚ$_1$**. (ಗು). ೩. ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದ: ಒಲಿದಿತ್ತು ಪಾಲಿಸಾತೇಜವ ನನಗೆಂದು ತೆಲುಗ ಬಣಜಿಗರ ಬೆನ್ನ ಉಲಿಯಲು ಸತ್ತೆಲೆಗಳ ಮೂಗನರಿವಗೆ ಸಲೆ ಕೋಚ ಬಣಜಿಗಗೇಕೆ . . . ಎಂದು ಬೇಡರ ತಿಪ್ಪ ನುಡಿದ (ಜ್ಞಾನಸಚ. ೧೩-೨೨). **ಕೋಚಿ$_1$**. ೪. ಮಡಿಲು; ಉಡಿ: ಅವಳು ಅವಸರವಸರವಾಗಿ ಬಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಕೋಚಿಯಲ್ಲಿ ತುರುಕಿದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೭೭). **ಕೋಚು$_1$**: ೨. 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ಪರಾ. ೫. ಅಂಚು; ತುದಿ; ಕೊನೆ; ಚುಂಗು: "ಕೋಚು – ತುದಿ, ಏರುದನಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨); ಮೊಣಕಾಲಿನಿಂದ ಇನಿತೆ ಕೆಳಗಿನವರೆಗೆ ಕೋಚು ಇಳಿಬಿದ್ದಿದ್ದ ಒಂದು ಅರೆಕೊಳಕು ಅಡ್ಡಪಂಚೆಯುಟ್ಟು (ಮಲೆಮ. ೧೩೨); ಈ ಐದು ಮೊಳದ ಪೈಕಿ ನಾಲ್ಕು ಮೊಳವನ್ನು . . . ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಉಳಿದ ಒಂದು ಮೊಳವನ್ನು ಕೋಚಾಗಿ ಮುಂದಿಯವರೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ನೇತುಬಿಟ್ಟು ಉಡುತ್ತಾರೆ (ಜೈಸರ್ವೆ. ೪೫). **ಕೋಚೆ**: ೧. ಯೋಚಿಸ್ಯೆ ಈ ತೆಱನ ಪುರುಷರು ನಾಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸತಿಯು ತಾನು ಕೋಚೆಯಾದಡೆ ಹೇಸಿಕಲ್ಲವೆ ರಾಯ ಕೇಳೆಂದ (ಕಕ್ಕೋಕ. ೭-೧೮). ೪. ಕೋಚೆಯೊಳಗಿನ ಬಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಬಾಬೂನ ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೭೭). ೬. ಸಂಕೋಚ (?): ನಾಚಿ ಪುಷ್ಕರ ಸಿಂಹಪೀಠವ ಮೋಚಿದವನಂ ತಿಳಿದು ನಿಳಯಕೆ ಕೋಚೆಯಿಂದೈದಿದನು ನಳನೃಪ ನಿಜನಿಕೇತನಕೆ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೭೪). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ತೆಲು. ಕೋಸು]

ಕೋಸು$_3$ (ನಾ). ಮೂರು ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರ; ಒಂದು ಹರದಾರಿ; ಕ್ರೋಶ: "ಕೋಸು–ಕ್ರೋಶ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಾವಿನ ಬನಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದೇನೆ. ಅರ್ಧ ಅರ್ಧ ಕೋಸಿಗೆ ಒಂದರಂತೆ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ತೋಡಿಸಿದ್ದೇನೆ(ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ.೧೨೭).[<ಸಂ.ಕ್ರೋಶ]

ಕೋಸು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರಕಾರಿ; ಕ್ಯಾಬೇಜು: ಕೋಸು ಬೆಳೆಯಲು ಮರಳು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಬ್ಬೆನೆಲ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು (ತರಚಿ. ೪೫). 'ಎಲೆಕೋಸು', 'ಹೂಕೋಸು' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಕೋಸು / ಹಿಂ. ಕೋಸು]

ಕೋಸುಂಬರಿ, ಕುಸುಂಬರಿ, ಕೋಸಂಬರಿ (ನಾ). ೧. ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಅಥವಾ ಹೆಸರುಬೇಳೆಯನ್ನು ನೀರಲ್ಲಿ ನೆನಸಿ, ಸೌತೆಕಾಯಿ, ತೆಂಗಿನ ತುರಿ, ಹಸಿರು ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಕೊತ್ತಂಬರಿಸೊಪ್ಪು, ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸ, ಉಪ್ಪು ಇವುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಒಗ್ಗರಣೆಹಾಕಿ ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿನಿಸು : ಅವಲಕ್ಕಿ, ಬಾದಾಮಿಹಲ್ವ, ಕೋಸುಂಬರಿ . . . ಪಟ್ಟೆ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಸಾಗಿತು (ರೂಪಸಂ. ೧೭); ಕೋಸುಂಬರಿ, ಬಾಳೆಹಣ್ಣಿನ ರಸಾಯನ ಮೊದಲಾದ . . . ಚರ್ಪುಗಳು (ಕಳಹು ೨೭ . **ಕುಸುಂಬರಿ** : ೨. ಹವಾಗುಣಕ್ಕೆ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗದಂತೆ ಜೋಪಾನಮಾಡಿದ ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ್ದು: (ಕ). **ಕೋಸಂಬರಿ** : ೧. ಇಂಬಾದ ವಿವಿಧ ಕೋಸಂಬರಿ ಶತವ ಹೊಂಬಟ್ಟಲಿಂದ ಜಗದಂಬೆ ಬಡಿಸಿದಳು (ಕುಚೇಲೋ ೧೧೭-೧೩); ಚಟ್ನಿ ಕೋಸಂಬರಿ ಕಾಯಿರಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೬೭). ೩. ಕೋಸು, ಚಪ್ಪರಬದನೆ, ಸೌತೆ, ಬಾಳೆಕಾಯಿ, ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಹಸಿ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣಗೆ ಹಚ್ಚಿ, ಉಪ್ಪು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ರುಚಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸೇರಿಸಿ, ಒಗ್ಗರಿಸಿದ ಗೊಜ್ಜು, —ಪಚ್ಚಡಿ; ವ್ಯಂಜನ: ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಹಸಿ ತರಕಾರಿಗಳ ಕೋಸಂಬರಿ ಮಾಡಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರಿ (ಅಡುಸಾ. ೭೭); ಬಾಳೆಕಾಯಿ ಕೋಸಂಬರಿ ಎಂದರೆ ನನಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೪೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಸುಮ್ಬರಿ; ತುಳು. ಕೋಸುಂಬರಿ, ಕೋಸಂಬ್ರಿ./ ಮರಾ. ಕೋಶಿಂಬರೀ; ಕೋಶಿಂಬೀರ್]

ಕೋಸುಗಡ್ಡೆ, ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಕೋಸು ಎಂಬ ತರಕಾರಿಯ ಗಡ್ಡೆ; ಕ್ಯಾಬೇಜು : ಕೋಸುಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಮುಕ್ಕಾಲುಭಾಗ ಬಲಿತಾಗ ಕತ್ತರಿಸಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು (ತರಪಿ. ೪೫); ಒಲೆ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ ಸಾರನ್ನು ಗೋಧಿಯ ಗಂಜಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ (ಟಾಕಥೆ. ೫೫). **ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ** : ಸೊಪ್ಪಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವುಗಳಲ್ಲಿ. . . ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ, ಕಿತ್ತಳೆ ಮತ್ತು ಮೊಳಕೆ ಬರಿಸಿದ ಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ "ಸಿ" ಜೀವಾತು ಇದೆ (ಅಡುಸಾ. ೬೪). [ಕೋಸು₄ + ಗಡ್ಡೆ]

ಕೋಸುಗಣ್ಣ (ನಾ). "ಓರೆಗಣ್ಣಿನವ, ಕಾಗೆನೋಟದವ" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೪೩). 'ಕೋಸುಗಣ್ಣು' ಪರಾ. [ಕೋಸುಗಣ್ಣು + -ಅ₇]

ಕೋಸುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಓರೆನೋಟದ ಕಣ್ಣು : ಒಬ್ಬಸಿಗ ಕೋಸುಗಣ್ಣಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ (ಬಾಳ್ವಬೆ ೯೩). [ಕೋಸು₂ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೋಸುಗುಲಾಬಿ (ನಾ). ಗುಲಾಬಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೋಸಿನ ಆಕಾರದ, ಒತ್ತೆಸಳುಳ್ಳ, ದೊಡ್ಡ ಹೂವು ಬಿಡುವ, ಗುಲಾಬಿಜಾತಿ; ಕೋಸುಗುಲಾಬಿ (Cabbage-Rose ಇಂಕನಿ). [ಕೋಸು₄ + ಗುಲಾಬಿ]

ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ 'ಕೋಸುಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕೋಸುಜಾಗ (ನಾ). ಓರೆಯಾದ ಜಾಗ; ಮೂಲೆ : ನೆರೆಮನೆಯವರ ಒಂದು ಕೋಸುಜಾಗವಿತ್ತು. ಆದಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಆ ಜಾಗವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿದರು (ನೀತಿಚಂ. ೬೩).

ಕೋಸು₂ + ಜಾಗ]

ಕೋಸುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ : ಕೋಸುವಲೆ ದೋಂಟಿವಲೆ ಬಾಣಾಸನವಲಗಂಬು ಕಲ್ಲಿ ಕೈಪೊಡೆ ಗಾಳಂ . . . ನಾಯ್ವೆರಸು ಬನಕೆ ಬೇಡರ್ ನಡೆದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೦೩). [ಕೋಸು₀ + ಬಲೆ₁]

ಕೋಹಳ 'ಕೋವಳೆ' ನೋ.

ಕೋಹಳಿಕೆ (ನಾ).=ಕೋಹಳೆ : ಅಚ್ಚ ಕಪಿಲವರ್ಣದ ಪಶು ಖುರಶೃಂಗ ಬೆಚ್ಚಂತೆ ಸ್ವರ್ಣಕೋಹಳಿಕೆ ವಚ್ಚ ಸಹಿತ ಬಂದಿರೆ (ಮೋಹತ. ೨೩-೩೮).

[ಕೋಹಳೆ + -ಇಕೆ]

ಕೋಹಳೆ, ಕೋಹಾಳೆ, ಕೋಳ್ಳೆ₂ (ನಾ). ೧. ಜಾನುವಾರುಗಳ ಕೊಂಬು ಮತ್ತು ಗೊರಸುಗಳಿಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಿಸುವ ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಲೋಹಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಣಸು ಒಡವೆ, —ಆವರಣದ ತೊಡವು. 'ಕೋಹಳಿಕೆ' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊದಿಕೆ : ಅನಿಮಿಷಾಂಗದಉರಗ ಕಾಯದ ಕೋಹಳೆಯ ನುಗಿದು ಜನಪ ನಿನ್ನೊಡಹುಟ್ಟಿದವನ ಕೊಳ್ಳೆನುತ ಹೇವು ವಿಮಾನದಲಿ . . . ಎಸೆದನು ನಹುಷನಭ್ರದಲೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೭೯); ಹೃದಯಾಬ್ಜ ಪೀಠದೊಳಗೆ ಸಲ್ಲಲಿತ ಸತ್ಪ್ರಾಣ ಲಿಂಗಮಂ ಬಯ್ತು ಸತ್ಪುಲ್ಲದ ಶಿರಃ ಕಮಳ ಕೋಹಳೆಯು ಮುರ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲರು ಮಹಾಮಸ್ತಕಂ ಒಡೆಯೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೫೦). **ಕೋಹಾಳೆ** : ೨. ಕೊರಳ ಹೊರಜಿ ಕುಂಭಸ್ಥಳ ಕೋಹಾಳೆ ಸರಗಂಟೆ ಪಕ್ಕಗಂಟೆಗಳು (ಕಂನವಿ. ೨೩-೧೦೨). **ಕೋಳ್ಳೆ₂** : ೨. ತ್ರೈಲೋಕತಿಲಕ ಜಿನಪತಿಬಾಲಕ ಜನ್ಮಾಭಿಷವಣ ಯೋಗ್ಯ ಮಿದೆಂದಿಂಪ್ರಾಳಿ ಸಮೆಯಿಸಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕೋಳೆಯನಾಂತಂತಿರೆ ಸೆದುದಿಂದ್ರನಗೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೦). [?]

ಕೋಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನನ್ದಾಪುರದೊಳ್ ಕೇತೇಶ್ವರಮುಮಂ ಕೋಹಳ್ಳಿಯೊಳ್ ದಾನವಿನೋದ ತ್ರೈಪುರುಷ ದೇವರ ಸಾಲೆಯು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦೩-೨೦; 1068).

[ಕೋ ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ₁)]

ಕೋಹಾಳೆ 'ಕೋಹಳೆ' ನೋ.

ಕೋಹಿನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ವಜ್ರದ ಹೆಸರು: ಗೋದಾವರೀ ತೀರದಲ್ಲಿ – ಕೋಹಿನೂರ್ (ಪ್ರಭಾಪರ್ವತ, ಎಂಬ ಒಂದು ರತ್ನವು ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಕೆಳಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು (ಭೂಗೋಳ. ೩೭).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಹನೂರ್]

ಕೋಹಿಸು 'ಕೊಹಿಸು' ನೋ.

ಕೋಹು₁, ಕೋಗು, ಕೋವು₂ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆ; ಸಂದು: ಕೋಣೆಯ ಕೋಹಿನಲ್ಲಿ ಮೂಜು ಬಾಗಿಲು ಉಂಟೆಂಬರು ಯೋಗಿಗಳು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೬೫); ಒಡಿತಮರರು ಬೆನ್ನ ಬದಿಗಳ ತೀಡುತಭ್ರದ ಕೋವು ಕೋಹಿಗೆ ಗಾಢದಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೭-೩೦); ಹೋಹೋ ಗಜಬಜ ಬೇಡ ಗಗನದ ಕೋಹು ಕೋಹುಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೫-೧೨). ೨. ತುಂಡು; ಭಾಗ; ಸೀಳು : ಬಡಗಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಕಕ್ಕಿನ ಕೋಹು ಅದಱ ಮೂಡಣ ಬೀರಜ್ಜನ ಕೆಱೆ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೬೪; ಸು. 1159); ವಾಯುಬ್ಯ ಕೇಶಿಯಂಣನ ಕೆಱೆಯೊಳ ಕೋಹು ಮಸೆಕಲ್ಲ ಹಳ್ಳ ಕೆಂದಳಿರ ಹಳ್ಳ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೧-೪೧; 1218). ೩. ಹಳ್ಳ; ಕೊಲ್ಲಿ; ತಗ್ಗು : ಗಹ್ವರದ ಕೊಳ್ಳದ ಕೋಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೫೭); ಬೆಳೆದನಾ ನಾಸಿಕದ ನಾಳದ ಕುಳಿಯ ಕುಹರದ ಕೋಹಿನಲಿ ಕೊಂಡೆಳದು ಸೂಸುವ ಸುಳಿಲ ಬಟ್ಟಿಗೆ ಕೀಲಗೊಟ್ಟಂತೆ (ತೊರರಾ ೫-೨-೪೫). ೪. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ತೋಟ, ತುಡಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಸಾಯದ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?): ಕುಂಮರಿ ಕೋಹು ಸರಕಲ್ಲು ಕೊಡದಿ ಕಿರಕ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೯-೨೨; 1392); ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕುಮರಿ ಕೋಹು ಹಲಸು ಮೆಣಸು, ಮಾವು, ಬೆಲ್ಲ, ಅಡಕೆ ಮೊದಲಾದ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೦೪-೩೬; 1404); ಹೊಂನ ಹೊಳೆನಾಡ ವಳಗೆ ಅರ್ಲಕೊದಗಿಯ ಕೋಹಿನಲಿ ನಮ್ಮ ಮಠಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಸುಕ್ಷೇತ್ರ ಅಡಕೆಮರ ೯೦೦ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೧-೩೧; 1640). **ಕೋಗು** : ೨. ಎರಡು ತಿಂಗಳ ಹಿಂದೆ ಬೋಳು ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಒಣಗಿದ್ದ ಗದ್ದೆಯ ಕೋಗುಗಳು ಇಂದು ಬತ್ತದ ಸಸಿಗಳಿಂದಲೂ ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ನೀರಿನಿಂದಲೂ ಕಳಕಳಿಸಿ ನಗುತ್ತಿದ್ದುವು (ಕಾನೂರು ೩೫೭);

ಅಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕೋಗು ಭೂಮಿಯೇ ಇವನದಾಗಿತ್ತು (ಮಲೆಮಂ. ೪); ಲಕ್ಕುಂದದ ಗದ್ದೆಯ ಕೋಗಿಗೆ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಗಡಿಯಾಗಿ (ಮಲೆಮ.೫). **ಕೋವು₃**: ೫. (ಕರಾ) ಎರಡು ಗುಡ್ಡಗಳ ನಡುವಿನ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಭೂಮಿ. 'ಕೊಪ್ಪು₁' ಪರಾ. [?]

ಕೋಹು₂ (ನಾ). ನಿರೂಪ; ಆಜ್ಞೆ; ನಿಯಮ; ನಿಬಂಧನೆ (?) : ಈ ಕೋಹಿಂಗೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲು ಕವಿಲೆಯ ಕೊಂದ ಪಾಪ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೬-೧೩ ; 1141). [?]

ಕೋಹು₃ (ನಾ). ೧. ಪೋಣಿಸುವಿಕೆ; ಪೋಣಿಕೆ; ಸರಣಿ: ಚೆಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು ಕೆಲಕೆ ಕೆಲಬರು ಬಿಲ್ಲ ಬಿರುಕೋಲುಗಳ ಬಿಸುಟರು ಗಲ್ಲೆಗೆಡೆದರು ಕೆಲರು ಪಾರ್ಥನ ಕೋಲ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ತೋ]ಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೪೭). ೨. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ : ಥಟ್ಟನೊಳೊಸಗೆಯಲಿ ಮೊಳಗಿದವು ಕೋಹಿನ ನಿಸ್ಸಾಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೮); ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಬಡಗಲು ಅತ್ತಣಿದ ಕಟ್ಟಿಯ ಕೋಹು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫-೧೦೫; 1516); ಅತ್ತಲಾದುದು ಬೊಬ್ಬೆ ಕೋಟಿಯ ಕೊತ್ತಳದ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ತೋ] ಹಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೧). [ಕೋ₁ + -ಹು₁]

ಕೋಹು₄ (ನಾ). ಪೆಟ್ಟು ; ಇರಿತ : ಕೊಂಡ ಕೋಲಿನ ಕೋಹಿಗಿನಸುತ ಡೆಂಡಣಿಸಿ ಬಸವಳಿಯೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨೧-೩೮).

[< ಕೋಳ್ +-ಹು₁]

ಕೋಳ್, ಕೋಳು₂ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು; ಏಟು; ತಿವಿತ; ಹಾವಳಿ: ಮನಮೊಲ್ದಾತನ ಗಾಡಿಯಂ ದರವುರಂಗಂಡಾಕೆಗಳ್ ಪೂವಿನಂಬಿನ ಕೋಳ್ಗಂ ತಳಿವಾಲಿಸೀರ್ಗಂ . . . ಪಕ್ಕಾಗದೇಂ ಪೋಪರೇ (ಆದಿಪು. ೧-೭೫); ಸರಳ ಪೊದಟ್ಟ ಬಲ್ಸರಿಯ ಕೋಳ್ಗಿರಲಾಜದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೦); ಅಮಿತ ರಯಗಮನ ಖೇಚರವಿಮಾನಕೇತನದ ಕೋಳೊಳಂಬುದ ಮುಕ್ತಾಸಮುದಯಮುದಿರ್ದೊಪ್ಪಿದುವಬ್ರಮಾರ್ಗದಿಂ ಸುರಿವ ಕರಕವೃಷ್ಟಿವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೮೪); ಆರಾನುಂ ಪೊಜಗಾಗಲೇ ಕಣೆಯ ಕೋಳೆಂಬಂತು ತನ್ನಂಬು ಸಂಹಾರಂ ಮಾಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೬೮); ಗಾಳಿಯ ಕೋಳಿಂ ಕಟಿಲ್ದು ಪಳಿಕಿನ ಪಾಸಱೆಯೊಳ್ ಘಟಿಲನೆ ಬಿಟ್ಟು (ಲೀಲಾವ. ೬-೭೬ ವ); ಬಿಱುವಿಸಿಲ ಕೋಳ್ಗೆ ಸೈರಿಸಲಱಿಯದೆ (ವೃಷವಿ. ೪-೭೩). ೨. ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುವುದು; ಲೂಟಿ; ಸೂರೆ: ಜಯನುಂ ಕೋಳ್ಗಳಂ ಕೊಂಡ ಕಂಪನಂಬೆರಸು ರಾಜಧಾನಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಚಾವುಂಪು. ೮೦-೨೩); ಮನ್ನೆಯರಾಳಂತೆ ಕೋಳಿಂಗಾಸೆಗೆಯ್ಯದೆ ಬಯಲ ನೀರಂತೆ ಮಾರ್ಗಂ ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯); ಧುರವ ಜಯಿಸಿ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಕೋಳ್ಗಳ ಸರಗಳ ಕಟ್ಟಿ ತಂದಾಗ ಗರುವ ಮನ್ನೆಯ ಮಂಡಲಿಕ ನಾಯಕರ ಮೊತ್ತ ದೊರೆಗೊಪ್ಪಿಸಿದರುಬ್ಬಿನಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೧೧೩). ೩. ಕೈಸೆರೆ; ಬಂಧನ. 'ಕೋಳ್ಪಿಡಿ' ಪರಾ. ೪. ದುಷ್ಟಪ್ರಾಣಿಗಳು ಬೇಟೆಯಾಡುವ ಆಹಾರಪ್ರಾಣಿ; ಬೇಟೆ. 'ಕೋಳ್ದಪ್ಪು' ಪರಾ. ೫. ಕಚ್ಚುವುದು; ಕಡಿತ: ಅಜಿೞಯಟ್ಟೆ ಕೊಳ್ವ ಕುಳಿಕಾಹಿಯ ಕೋಳ ಪೊಡರ್ಪು ಲೋಕಭೀಕರತರ ಕಾಳಕೂಟದ ವಿಗುರ್ವಿಪ ಕೂಟಮೆನಿಪ್ಪುದಾಂತ ದುರ್ಧರ ರಿಪುಸಂಕುಳಕ್ಕೆ ವಿಭುಪೇಯಿಯ ಸಾಹಣಿಯುಗ್ರವಿಕ್ರಮಂ (ಎಇ. XV, ೩೫-೧೬; 1189 ; ಉಗಿಬಗಿಮಾಟ್ಪಿ ದಂಶಮಶಕಂಗಳ ಕೋಳ್ಗೆ . . . ಇನಿತಟ್ಟದೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೨-೩೫). ೬. ಹಿಡಿತ; ವಶಪಡಿಸುವುದು; ತುಡುಕುವುದು: ಒರ್ವನೊರ್ವಂಗೆ ಕೋಳ್ಗಗ್ಗಳಮಾದ ಮನೆಗಂ ತೋಳ್ಗಗ್ಗಳಮಾದ ಬದ್ದೆಗಂ ಬೇಸತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೭೮); ತುಱುಗೋಳೊಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳವೊಳ್, ಗಳೊಳಂ, ಗೊಳ್ಳಲ್] ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲೊಳೆಱೆವೆಸದೊಳ್ . . . ಗಂಡತನಮನೆ ನೆಱಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಷಂಡಂ(ಗದಾಯು. ೨-೨೪); ಇನಿಸುಂ ಪೊಂಗಾಱೆ ಮೇಲುಚ್ಚಳಿಸೆ ಹಯಚಯಸ್ಕಂಧಮಂ ತೀರ ಕೋಳಾರ್ವಿನೆಗಂ ಮಾರ್ಕೊಂಡು ನೇಣಂ ಮಲರೆ ತೆಗೆವಿನಂ ಸೂತನಶ್ವವ್ರಜಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಕೀಱಿಂ ಕರ್ಚಿ ಘೋರೆಂದುದುಳೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೨). 'ಕೋಳ್ಪಾಂಗು' ಪರಾ. ೭. ಆಕರ್ಷಣೆ; ಹಿಡಿತ; ಕಂಗೊಳಿಸುವಿಕೆ : ನಳಿತೋಳ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಳಿಸೆಯೆ ಘಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಮುವ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೯). ೮. ಹತೋಟಿ; ಸಂಯಮ : ಕೋಳಿಲ್ಲದಿಂದ್ರಿಯದೊಳ್ (ಕುಜೀಳ್. ೧-೧-೯). **ಕೋಳು₂** : ೧. ಆಳುಂಟು ಅರಸಿಕೆರೆ ಕೋಳುಂಟು ಕುಣಿಗಾಲು ಸೂಳೆರುಂಟಿಲ್ಲೊ ಶಿವಗಂಗೆ ಊರ್ಮುಂದೆ ಎಂತಾರು ಬಾಯ ಬಿಡುತಾರೆ (ಹಳ್ಳಿಯು. ೪೪). ೨. ಕೋಳುಹೋದ ಮತ್ತೆ ಕಾಳಗದ ಇರವೇಕೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೪-೩೭೨); ಕೋಳು ಮಿಂಚಿದ ಮೇಲೆ ಹಾಳುಹುಯ್ಯಲು ವ್ಯರ್ಥ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೯). ೩. ಕಾಳಗದೊಳು ಕಾದಿದವರು ಹಲಬರಲ್ಲಿ ಕೋಳು ಸಿಕ್ಕಿದುದೊಬ್ಬ ಕಲಿಗೆ (ಭರಚ. ೩೪-೯೬) ; ವೈರಿ ಮಾರ್ಬಲಗಳ ಧೂಳಿಪಟವ ನೆರೆಮಾಡಿ ಕೋಳ ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವೆವು (ಕಂಸವಿ. ೮-೪೦). ೭. ಗಜನಗರಿಯಲಿ ಕೌರವರಾಳ ಪಾಂಡವರಾಳ ಸೆಣಸಿನ ಕಾಲುಮೆಟ್ಟುಗಳ ಸೂಳು ಮತ್ಸರ ಬಿರುದು ಪಾಡಿನ ಜೋಳಿ ಕಲಹದ ಕದಡು ಜೂಜಿನ ಕೋಳು ಜಲದೊಳ [ಪಾಠಾಂ. ತೋಳು ವಲರೊಳ] ತೊಟ್ಟೆ ಮಸಗಿತು ದಿವಸ ದಿವಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೧).

ಕೋಳಂಕೊಳ್ಳು = ಕೈಸೆರೆಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು: ಕೋಳಂಕೊಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊರಳಂ ಕೊಯ್ವ] ಸಂಭ್ರಮವನಿರದೆ ಪಡೆಯೆರದೀಕ್ಷಿಸು ತ್ರಿದರ್ಪವು (ಚಬಪು. ೨೬-೧೬). **ಕೋಳಂಪಡು** = ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ಮನ್ನೆಯರಾಳಂತೆ ಕಾದಿಯಲಸದೆ ಸೂಳೆಯಂತೆ ಕೋಳಂ ಪಟ್ಟಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಂಪತ್ತಿ, ಕೋಡಂಪಟ್ಟೆ, ಕೋಳಂಪಟ್ಟೆಲೀ]ಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ); "ಸುಲ್ಗಿಗೆಗೆ ಒಳಗಾಗು" (ಪಂಪದೀ. ೧೯೬). **ಕೋಳಕೊಳ್ಳು** = ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆ; ಸುಲಿಗೆಮಾಡು: ಅಸುರಬಲಜಾಲಮಘವನ ಸಲಿಲದುರ್ಗಂಗಳಂ ಬಿಡದೆ ಕೋಳಕೊಂಡರ್ (ಚಬಪು. ೨೩-೩೨). [< ಕೊಳ್₁]

ಕೋಳ್₁ (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಅಥವಾ ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಬೇಡಿ; ಸಂಕೋಲೆ: ಲಾಳನ ಗಂಟಲಂ ಮುರಿದಪೆಂ . . . ಕೋಳದೊಳಿಕ್ಕಿಪೆಂ ಮಲೆವ ಪಾಣ್ಡ್ಯನಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೧೫ ; 1007) ; ನೂಲಸಂಕಲೆಗಡಿದು ಕನಕದ ಕೋಳವನು ಕಾಲಿಂಗೆ ಕೀಲಿಪ ಕಾಳುಮತಿಯವನಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೫); ಕಾಲಕರ್ಮವೆಸಿಪ್ಪ ವಿಲಗದ ಕೋಳವನು ಕೆಡೆಯೊದೆದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೫-೧೦) ; ಹೇಳಿದರೆ ಕೇಳದಲೆ ಕಾಳುಬುದ್ಧಿಯ ಕಲಿತು ಸೂಳೆಯಂತಿಪ್ಪ ಸತಿಯ ಬಾಳುವೆಯಿಂದ ಕೋಳವೇಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೪೯) ; ನನ್ನ ಕೈಗೂ ಕೋಳ ಹಾಕಿದರು (ಪುನರು. ೨೪.೧). ೨. ಕಾಲನ್ನು ತೂತಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಕೀಲು ಜಡಿದು ಬಂಧಿಸುವ ಮರದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ: ಕೋಳಕ್ಕೆ ಕಾಲಂ ನೀಡುವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೮೫); ಮಾಟವಿಲ್ಲದವನ ಭಕ್ತಿ ಹಾಳೂರ ಮುಂದಿಟ್ಟ ಹ ಕೋಳದಲ್ಲಿ ಕಾಲನಿಟ್ಟು ಕೀಲ ಜಡಿಕೊಂಡಂತಾಯಿತ್ತು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೮-೩೦) ; ಹಾಳೂರಿನೊಳಗೊಬ್ಬ ಕೋಳಜಂಜಿರಿಯೊಳು ಕಾಲು ಮೊದಲು ಸಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೧೩೫) ; ಉಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಉಡುವುದಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕನ ಕರೆ. ಕೋಳಕ್ಕೆ ಹೆಟ್ಟೋದಕ್ಕೆ ಭಾವನ ಕರೆ (ಗಾದೆ). ೪. (ಆಲಂ) ನಿರ್ಬಂಧ; ತಡೆ. 'ನನಗೇಕೆ ಈಗಿನಿಂದ ಈ ಕೋಳ? ಇಷ್ಟು ಅವಸರವೇಕೆ!' ಎಂದ ಕುವರ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ, 'ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಾಜಿಯವರು ಅವಸರಪಡುತ್ತಾರೆ, ಆಗಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾರೆ, ನಾನೇನು ಮಾಡಲಿ?' (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೧).

ಕೋಳಹಾಕು = ಬೇಡಿಹಾಕು; ಬಂಧಿಸು : ಕಳ್ಳನನ್ನು ಪೋಲೀಸರು ಕೋಳಹಾಕಿ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ರೂಢಿ). ಕೋಳಹಿಡಿ = ೧. ಕೈಸೆರೆ ಹಿಡಿ ; ಬಂಧಿಸು ; ಬಂಧನದಲ್ಲಿರಿಸು : ಹರಿದರಾ ಹಿಮುಚರರು ಅಣಾಂತರ ಗಳಿಗೆ ಹಿಡಿದಬುಜಮಿತ್ರನ ಕರವ ಕೊಂಡರು ಕೋಳಹಿಡಿದಂಭೋಜಿನೀ ವಧುವ (ತೊರರಾ. ೩-೨-೨) ; ಅಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಕೋಳಹಿಡಿದು ವೈರಿಗಳನು ಚೆಲ್ಲಬಡಿದು (ಕಂನವಿ. ೩-೫೬). ೨. ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ ; ವಶಪಡಿಸು : ಕೇಳಿದೊಡೆ ಸಾಕವರ ಕಿವಿಯುಮಂ ಮನಮುಮಂ ಕೋಳಹಿಡಿದೊಡನೆ ನಿರ್ಮಲಿನ ನವರಸ ಮಹಾದುಗ್ಧವಾರಾಸಿಯೊಳಗೆ ಅಳಿಸದೆ ಬಿಡದೆನ್ನಕೃತಿ (ಚೆಬಪು. ೧-೩೫). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೋಳ]

ಕೋಳ್ಳ$_2$ 'ಕೋಲ್ಲ$_2$' ನೋ.

ಕೋಳದಂಡ (ನಾ). ತುಂಟ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಿಕ್ಷೆ; ಕೋದಂಡ (?) : ಅವರು ಅವನನ್ನು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೂ ಒದ್ದು, ಹೊಡೆದು . . . ಕೋಳದಂಡ ಹಾಕಿ, ಸಿದ್ದೆಗುಮ್ಮ ಮಾಡಿ . . . ಪಳಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೩೨೪).
[ಕೋಳ$_1$ + ದಂಡ ?]

ಕೋಳವಿಡಿ 'ಕೋಳ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೋಳಸುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುನಾಯಿ; ಚೆನ್ನನಾಯಿ (ಕರಾ) : ಕಾಡುನಾಯಿ (ಕೋಳಸುಂದ) – ಇವು ಕಾನಡಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಡವಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿ ತಿರುಗುತ್ತವೆ. ಈ ಹಿಂಡುಗಳು ಮನುಷ್ಯರನ್ನೂ ಹುಲಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೬೨). [← ಮರಾ. ಕೋಳಸಿಂದಾ, ಕೋಳಸುಂದಾ]

ಕೋಳಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೈಸೆರೆಯಾಗು ; ಬಂಧಿಯಾಗು: ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿಳಿಗೆ ಪಂಜರವಾದ ; ವಿಷ್ಣುವಾ ಗಿಳಿಗೆ ಕೊಜಿಕೂಳಾದ; ರುದ್ರನಾಗಿಳಿಗೆ ತಾ ಕೋಳಾದ (ಅವಚಂ. ೫-೧೫). [ಕೋಳ್$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಕೋಳಾಟ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ (?) : ಜಂಗಮದ ಗಳಗರ್ಜನೆ ಜಂಗಮದ ಕೋಳಾಟಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹಳಕ್ಕೆ]ಸೈರಿಸದಿದ್ದರೆ ನೀನಂದೇ ಮೂಗ ಕೊಯಿ (ಬಸವ. ೪೨೮). [ಕೋಳ್$_1$ + ಆಟ]

ಕೋಳಾಲ 'ಕುವಲಾಲ' ನೋ.

ಕೋಳಾಹಲಿತ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ; ಕ್ಷುಬ್ಧ: ಮೇಲೆ ಮೇಲೌಕುವ ವಿಪತ್ಕಲ್ಲೋಲ ಕೋಳಾಹಲಿತ ಕಲುಷ ಕರಾಳ ಕಾಲಾಂಬುಧಿಯು ನೀಸಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೧). [< ಸಂ. ಕೋಲಾಹಲಿತ]

ಕೋಳಾಹಳ 'ಕೋಲಾಹಲ' ನೋ.

ಕೋಳಾಹಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪಿನ ಗದ್ದಲ, —ಕೂಗಾಟ : ಕಾಣೆನಿದಿರಲಿ ಕವಿವ ಕಾದುವ ಕೌಣಪರ ಕೋಳಾಹಳಿಕೆಗಳ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೧೨). ೨. ಕಾಳಗ; ಕದನ; ಯುದ್ಧ : ದಶಗ್ರೀವ ಕೋಲ ಕೋಳಾಹಳಿಕೆಯಲಿ ಕವಿವಾಳ ಕೆಡಹುತ (ತೊರರಾ. ೬-೨೪-೧) ; ಕಣೆಯ ಕೋಳಾಹಳಿಕೆ ಯೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ಳವದೆಂ]ತುಟೊ ಹೇಳಲೇನೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೩೫-೪೫).
[ಕೋಳಾಹಳ (= ಕೋಲಾಹಲ) + -ಇಕೆ]

ಕೋಳಾಹಳಿಸು 'ಕೋಲಾಹಲಿಸು' ನೋ.

ಕೋಳಿ$_1$ 'ಕೋಟಿ$_1$' ನೋ.

ಕೋಳಿ$_2$ (ನಾ). ಬಲೆಗಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಬೆಸ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ : "ಕೋಳಿಗಳು – ಇವರು ಕಾನಡಾಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಜನರು ಉತ್ತರ ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಿಂದ ಬಂದು ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಬ್ಬಲಿಗೇರಿಗೆ ಮರಾಠೀಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ "ಕೋಳೀ"ಯೆಂದೆನ್ನುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೮೫). 'ಕೋಳೀಜನ' ಪರಾ. [?]

ಕೋಳಿ$_3$, ಗೋಳಿ$_4$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಹಳದಿ ಹೂಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಂದವಾದ ಗಿಡ; ಕೋಳಿಕುಟುಮ ಬಳ್ಳಿ ; ಕೋಲುಕುಟುಕನ ಗಿಡ: (ಕ). ಗೋಳಿ$_4$. 'ಗೋಳಿಕುಟುಮನಬಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [< ಕೋಟಿ$_2$?]

ಕೋಳಿ ಅಂಕ (ನಾ). ಕೋಳಿಗಳ ಕಾಳೆಗ; ಕೋಳಿ ಜೂಜು: ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜರುಗಳೂ ಶ್ರೀಮಂತರೂ ಸೇರಿ 'ಕುದುರೆ ಜೂಜು' ನಡೆಸುವಂತೆ ಗಟ್ಟದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕೆಲಸದಾಳುಗಳನ್ನು ಕರೆತರುವ ಸೇರೆಗಾರರು ಕೋಳಿಅಂಕಗಳನ್ನು ಹೂಡುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೫೦೬). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟಿ$_1$) + ಅಂಕ$_2$]

ಕೋಳಿಕಟ್ಟ (ನಾ). (ಕರಾ) = ಕೋಳಿ ಅಂಕ : ಮಳೆಗಾಲದ ಉತ್ಸವಗಳಾದ ಕೋಳಿಕಟ್ಟಗಳೇ ಮೊದಲಾದ . . . ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಡೆಯುವುದಿದ್ದರೆ ಆ ಜಾಗ ಶಾಲಾ ವಠಾರವೇ (ರೂಪಸಂ. ೫೪).
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟಿ$_1$) + ಕಟ್ಟ? ./ ತುಳು. ಕೋರಿಕಟ್ಟ]

ಕೋಳಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹುಂಜಗಳನ್ನು ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ ಬಿಡು ; ಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚು: (ಕ). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟಿ$_1$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೋಳಿಕರಿ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಮಾಂಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯ: ಕೋಳಿಕರಿ ರೊಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದೆವು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೩೧).
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟಿ$_1$) + ಕರಿ. / ಮಲ. ಕೋಟಿಕ್ಕರಿ]

ಕೋಳಿಕಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಯನ್ನು ಕದಿಯುವವನು : ಒಬ್ಬನಂತೂ "ಕೋಳಿಕಳ್ಳ" ಎಂದೇ ಕೂಗಿಕೊಂಡ (ಆಲಹೂ. ೯೯). ೨. (ಆಲಂ) ನೀಚ ; ದುಷ್ಟ ; ಕಪಟಿ. [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟಿ$_1$) + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕೋಳಿಕಾರ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಚಿರತೆ : ಕಿರುಚಿರತೆಯನ್ನು "ಕೋಳಿಕಾರ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ನಾಡೋಜ. ೩೧೮). [?]

ಕೋಳಿಕಾಲಿನಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಸೊಪ್ಪಿನ ಹೆಸರು : ಮೇಲೆ ಕಸಕಸಿಯಗಸಿ ನುಗ್ಗಿಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಕೋಳಿಕಾಲಿನಸೊಪ್ಪು ಗೋಜಿಹ್ವಾ ಶೌನಕ (ಮಹಾವಿ. ೧೧-೩೫). [ಕೋಳಿಕಾಲು ? + ಸೊಪ್ಪು]

ಕೋಳಿಕಾಲು (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಯ ಕಾಲು. ೨. ತೆಳ್ಳಗೆ ಉದ್ದವಾಗಿ ಸೊಟ್ಟಾಗಿರುವ ಕಾಲು.
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟಿ$_1$) + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕೋಳಿಕಾಳೆಗ 'ಕೋಳಿಗಾಳೆಗ' ನೋ.

ಕೋಳಿಕಾಳಿಕಾಜಿ (ನಾ). ಕೋಳಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿರತೆ (?) : ಪಂದಿವೇಂಟೆಯ ನಾಯೆಂತಪ್ಪವೆಂದೊಡಸಿಯ ನಡುವುಮುಗಲುರಮುಂ ತಳ್ತು ಕಟ್ಟಿದ ಕಿವಿಯುಂ . . . ಉಳ್ಳುದಾಗಿ ಜಾತ್ಯಶ್ವದಂತೆ ಬೇಗಮಾಗಿ ಕೋಳಿಕಾಳಿಕಾಜಿನಂತೆ ಬಟಿಯಜಿವಿಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ವ) ; "ವಾಮಾಚಾರದ ಶಾಕ್ತೇಯ ಮತದ ವಂಚಕನಂತೆ. (ಕೌಳಿಕ + ಆಳಿಕಾಜ ಎಂದು ಪಾಠವಿರಬಹುದು)" (ಪಂಪದೀ. ೧೯೬). [?]

ಕೋಳಿಕುಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಗಳ ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚುವ ಬುಟ್ಟಿ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : (ವೈಔಗಿ. ೧೧-೧೮೮).
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟಿ$_1$) + ಕುಕ್ಕೆ$_1$?]

ಕೋಳಿಕುಟುಮ 'ಕೋಟಿಕುಟುಮ' ನೋ.

ಕೋಳಿಕೂಗು (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಯ ಕೂಗು : ಆ ರಾತ್ರಿಯೂ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರನ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಕೋಳಿಕೂಗು ಮೊದಲಾಯಿತು (ಪುನರು. ೨೯೭). ೨. (ಆಲಂ) ಉದಯಕಾಲ ; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ : ಕೋಳಿಕೂಗಿಗೇ ಎದ್ದು ಹೊರಟರು (ರೂಢಿ). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟಿ$_1$) + ಕೂಗು$_2$]

ಕೋಳಿಗಾಳೆಗ, ಕೋಳಿಕಾಳಗ (ನಾ). = ಕೋಳಿ ಅಂಕ : ಕೋಳಿ ಗಾಳೆಗವ ಕಾದಿಸುವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೩೯). **ಕೋಳಿಕಾಳಗ** : ತಗರು ಸಿಪಲೆ ಕೋಳಿಕಾಳಗಗಳು ನೇತಿ ಪಗಡೆ ಜೂಜುಗಳ ನೆವದಲಿ . . . ಸೊಗಸುಗಾಜರು ಚರಿಸುವರು (ಕಂಸವಿ. ೬-೧೯೭).
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋೞಿ$_1$) + ಕಾಳೆಗ]

ಕೋಳಿಜುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ತಲೆಯಮೇಲಿನ ಕೊಟ್ಟು: (ಕ).
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋೞಿ$_1$) + ಜುಟ್ಟು]

ಕೋಳಿಜುಟ್ಟುಗಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿಗಿಡ (ವೈಔಗಿ. ೫೮-೧೧೬೦). [ಕೋಳಿಜುಟ್ಟು$_0$ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕೋಳಿಜುಟ್ಟುಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. (ವೈಔಗಿ. ೬೭-೧೩೫೭). [ಕೋಳಿಜುಟ್ಟು$_0$ + ಸೊಪ್ಪು]

ಕೋಳಿಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಬೆಂಡೆಸುರ, ಬೆಲ್ಲಳ, ಬೆಳಗು, ಕೋಳಿಬೆಂಡೆ, ನಾಯಿಬೆಂಡೆ (ವೈಔಗಿ. ೪೮-೯೬೮).
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋೞಿ$_1$) + ಬೆಂಡೆ]

ಕೋಳಿಮೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ತತ್ತಿ : ಅಂಕೋಲೆ ತೈಲದಲ್ಲಿ ನೆನಸಿದ ನೈದಿಲೆಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಆನೆಕಲ್ಲು ನೀರನ್ನು ಕೋಳಿ ಮೊಟ್ಟೆರಸವಂ ಸಹ ಚುಮುಕಿಸಲು ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಪುಷ್ಪವಂ ಧರಿಸುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೮-೨). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋೞಿ$_1$) + ಮೊಟ್ಟೆ]

ಕೋಳಿವರಿ (ನಾ). (?) : ಏಣನೇತ್ರೆಯರ ಮನವನರ್ಕುಳಿಗೊಂಬ ಜಾಣನಾರೆಂದು ನೋಡಿದರು ಸೋಮನಾದರೆ ಕಂದುಕುಂದಿಲ್ಲ ಮೇಣು ಸುತ್ರಾಮನಾದರೆ ಭಂಗನಾಸ್ತಿ ಕಾಮನಾದರೆ ಕೋಳಿವರಿಯಿಲ್ಲ ಸದ್ಗುಣ ಧಾಮನಾರೆಂದು ನೋಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೬೧). ☞ ಕಿಳಿವರಿ = ಗಿಳಿಯಮರಿಯ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

ಕೋಳಿಪಲಿಗೆ (ನಾ). ರಥದ ನೊಗದ ಕೆಳಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಲಗೆ; ಮೂಕಿಯ ಕೆಳಗಿರುವ ಮರ : ಅನುಕರ್ಷಃ – ದಾರ್ವಧಸ್ಥಂ – ಅ ನೊಗದ ಕೆಳಗಿರುವ ಕೋಳಿಪಲಿಗೆಗೂ, ತೋಳುಮರಕ್ಕೂ ಸಾರಥಿ ಕೂಡುವ ಪಲಿಗೆಗೂ, ಕೊಳವಿಹೂಟದ ಮಿಣಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೮). [ಕೋಳಿ ? + ಹಲಿಗೆ (< ಪಲಗೆ$_1$)]

ಕೋಳಿಹುಂಜ (ನಾ). ಗಂಡುಕೋಳಿ; ಹುಂಜ : "ಪದಾಯುಧಂ– ಕೋಳಿಹುಂಜ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಿ] " (ನಾನಾರ. ೧೨೨ ಟೀಕೆ).
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋೞಿ$_1$) + ಹುಂಜ (< ಪುಂಜ)]

ಕೋಳೀಕಾಲುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿ ಹುಲ್ಲು : ಕಾಡುರಾಗಿ ಹುಲ್ಲು, ಕೋಣನತಲೆಹುಲ್ಲು, ಕೋಳೀಕಾಲುಹುಲ್ಲು (ವೈಔಗಿ. ೨೮-೫೫೨).
[ಕೋಳೀಕಾಲು$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೋಳೀಜನ (ನಾ).=ಕೋಳ್ಳಿ$_2$: ಆಗಲೇ ಕೋಳೀಜನರು ತಮ್ಮ ದೋಣಿ ಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೪೬೫). [ಕೋಳಿ$_2$ + ಜನ]

ಕೋಳು$_1$ 'ಕೋಡು$_1$' ನೋ.
ಕೋಳು$_2$ 'ಕೋಳ್' ನೋ.
ಕೋಳು$_3$ 'ಕೋಡು$_3$' ನೋ.
ಕೋಳುಕೊಳ್ 'ಕೋಳ್ಗೊಳ್' ನೋ.
ಕೋಳುಗೊಡು 'ಕೋಳ್ಗೊಡು' ನೋ.
ಕೋಳುಗೊಳ್ 'ಕೋಳ್ಗೊಳ್' ನೋ.
ಕೋಳುಪೋಗು 'ಕೋಳ್ವೋಗು' ನೋ.
ಕೋಳುವಿಡಿ 'ಕೋಳ್ವಿಡಿ' ನೋ.
ಕೋಳುವೋಗು 'ಕೋಳ್ವೋಗು' ನೋ.
ಕೋಳುಹುಯ್ 'ಕೋಳುಹೊಯ್' ನೋ.

ಕೋಳುಹೊಯ್, ಕೋಳುಹುಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆ; ಲೂಟಿ ಮಾಡು : ಅಣಿಯ ಬಾಯೊಳು ಕೋಳುಹೊ[ಪಾಠಾಂ. ಹು]ಯ್ದು ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವ ರಣರಸಿಕರೊಡ್ಡುವೊಡ್ಡಣವ ಕಂಡು (ಸಮ್ಮಕೌ. ೮-೪೯). **ಕೋಳುಹುಯ್** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೋಳು$_2$ (< ಕೋಳ್) + ಹೊಯ್ (< ಪೊಯ್)]

ಕೋಳುಹೋಗು 'ಕೋಳ್ವೋಗು' ನೋ.
ಕೋಳೂರು 'ಕೋಟೂರು' ನೋ.
ಕೋಳ್ಳಿ$_1$ 'ಕೋವಳೆ' ನೋ.
ಕೋಳ್ಳಿ$_2$ 'ಕೋಹಳೆ' ನೋ.
ಕೋಳ್ಳಿ$_3$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಮೂಲೆ; ಕಡೆಗಣ್ಣು : (ಕ).
[< ಸಂ. ಕೋಣ]

ಕೋಳೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಏಟಿನಿಂದ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು ; ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದು ರೊಚ್ಚಿ ಗೇಳು : ಧನಸಂಗ್ರಹನೊಳ್ಕಾಳೆಗಮನೊಡರಿಪನ್ದಂ ಕೋಳೆಱ್ದಹಿಪತಿಗೆ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡುವರನ್ದ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೬೫ ; 1019).
[ಕೋಳ್ + ಏಱ್$_1$]

ಕೋಳೊಡವೆ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆದು ತಂದ ವಸ್ತು ; ಸೂರೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ವಸ್ತು ; ಲೂಟಿಮಾಡಿ ತಂದ ಪದಾರ್ಥ : ಕೋಳೊಡವೆ ಮುಂತಾಗಿ ತಿರುಗಿದಂ ಫಲುಗುಣಂ ಮೇಲೆ ನಡೆದುದು ಕುದುರೆ ತೆಂಕ ದೆಸೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೪೬). [ಕೋಳು$_2$ (< ಕೋಳ್) + ಒಡವೆ]

ಕೋಳ್ಕೆಸಱ್ 'ಕೊಟ್ಕಿಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೋಳ್ಗುದಿ, ಕೊಗ್ಗುದಿ, ಕೊಳ್ಗುದಿ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿವಿಯುವ ವ್ಯಥೆ ; ಮಿತಿಮೀರಿದ ದುಃಖ ; ಅತಿ ಸಂತಾಪ : ನನೆ ಗಣೆಯಿಂ ತೀವಿದ ದೊಣೆಯಾಗೆರ್ದೆ ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೫); ಕೈಯು ಗಲ್ಲದ ನಿಬ್ಬರದ ನಿಡುಸುಯ್ಲು ಜೋಡಿಯ ಮನದ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಳ್ಗುದಿಯ . . . ಬೇದದ ಮಬ್ಬಿನಲಿ ಹೆಣಗಿದರು ಪವನಜ ಫಲು ಗುಣಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೫೭). 'ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ೨. ಅತಿರೇಕದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ; ಉದ್ರೇಕ : ಒಬ್ಬನೆ ತಿರುಗಿಹಾಯ್ದನು ಕೊಳುಗುಳದ ಕೋಳ್ಗುದಿಯ ಕೋಲಾಹಲದ ಕೆಸಱಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೪). 'ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೊಗ್ಗುದಿ**. 'ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೊಳ್ಗುದಿ** : ೧. ಕೊಳ್ಗುದಿ ಮನದಿಂದಮಿಂದು ಪೊಱಮಾಱುಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೮). 'ಕೊಟ್ಗುದಿ' ಪರಾ. [ಕೋಳ್ + ಕುದಿ$_2$]

ಕೋಳ್ಗುದಿಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸಂಕಟಪಡು; ಮಿತಿಮೀರಿದ ದುಃಖ ವನ್ನನುಭವಿಸು : ಇದನಱಿಯದಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕೋಳ್ಗುದಿಗುದಿದು (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೬೦) ; ಹೃದಯದಂತಸ್ತಾಪದಲಿ ಕೋಳ್ಗುದಿಗುದಿವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೫-೬೭). [ಕೋಳ್ಗುದಿ + ಕುದಿ$_1$]

ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್, ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಳ್, ಕೊಳ್ಗುದಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದಾದ ಸಂಕಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು ; ಬಹಳ ದುಃಖ ಕ್ಕೊಳಗಾಗು ; ಮಿತಿಮೀರಿ ವ್ಯಥೆಪಡು ; ಪರಿತಪಿಸು : ಸರಳ ಪೊದಟ್ಟ ಬಲ್ಸರಿಯ ಕೋಳ್ಗಿರಲಾಱದೆ ಬಿಲ್ ತೆರಳ್ದು ದುರ್ಧರಹಯ ಮಟ್ಟಿ ಸಂದಣಿಸಿ ಸಂದಣಿ ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಂಡುದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೦) ; ಬೆನ್ನಟ್ಟುವ ಪುರಾಣನಾರಕರೆಟ್ಟರವಿಂಗೆ ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಂಡು ಜಳಾವಗಾ ಹಾಸೆಯಿಂ ವೈತರಣಿಯ ಪಿರಿಯ ದರಿಯಂ ಮೆಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪು.೬-೯೧ ವ); ಎಳಮಾವು ಮಲ್ಲಿಗೆಗೆ ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಂಡು ಬೞಲ್ದು[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳ್ಗುದಿ ರೊಳ್ಕುದಿಗೊಂಡು] ಜೋಲ್ವರ್ (ಅನಂಪು. ೧-೯೫) ; ಕೋಳ್ಗುದಿ ಗೊಂಡು ಬೆಂಬೀಳ್ವ ನಂಬಿಯಂ ನೋಡಿ (ಮೆಱೆರ. ೩೭-೩).

ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಳ್ : ೧. ಅದೆ ಬಂದನೆಲೆಲೆ ಶಿವನನುಗ ವೀರೇಶ್ವರಂ ಕದನಕೆನೆ ವಕ್ಷನವ ಕೇಳಿ . . . ಬೆದಱಿ ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಂಡು (ಲಶಿಚಂ. ೧೮-೨೭). ೨. (ನೀರು ಮೊದಲಾದ ದ್ರವವಸ್ತು) ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಕುದಿ; ಮರಳು : ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲಿನ ಭಾಂಡದೊಳ್ ನೀರೆಱೆಯೆ ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಂಡು ಕುದಿವೊಲ್ (ಮಪೇಪು. ೩-೩೮). **ಕೊಳ್ಗುದಿಗೊಳ್** : ೧. ಪಗಲಿರುಳು ಕೊಳ್ಗುದಿಗೊಳ್ಳುತಿಹನಾರ್ಜನೆಯ ವಾಂಛೆಯೊಳು (ಶಂಕವಾ. ೮-೫೭). 'ಕೊಟ್ಗಿದಿಗೊಳ್' ಪಠಾ.

ಕೊಳ್ಗುದಿವಳ್ಗುದಿಗೊಳ್ = ಬಹಳ ಸಂಕಟಪಡು ; ಸಂತಪಿಸು : ಬಾಯ್ಗಳಿಂ ಹುಯ್ಯಲನಿಕ್ಕುವಂ ಕೊಳಱಿ ಕೊಳ್ಗುದಿವಳ್ಗುದಿಗೊಂಡು ಮಗ್ಗುವರ್ (ಅನಂಪು. ೯-೩೨).

[ಕೋಳ್ಗುದಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಳ್ಗಿಸಱ್ 'ಕೊಟ್ಗಿಸಱ್ತ್' ನೋ.

ಕೋಳ್ಗೊಡು, **ಕೋಳುಗೊಡು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೂರೆಯನ್ನು ಕೊಡು ; ಕೊಳ್ಳೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು : ಲಾಳಂ ಬಾಳ್ಗೊಟ್ಟು ಕೋಳ್ಗುಟ್ಟುಱಿದಂ (ಎಇ. XV, ೩೨೦-೧೪; 1172) ; ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ನಮಗೆ ಕೋಳ್ಗೊಟ್ಟು (ಬಿಟ್ಟಲ. ೧೨೩-೨೧). **ಕೋಳುಗೊಡು** : ೨. ಸೂರೆಗೆ ಅವಕಾಶಕೊಡು ; ಸುಲಿಗೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು ; ಲೂಟಿಮಾಡಲು ಬಿಡು : ನೀಲಗಿರಿಯ ಮಱೆಯೆನೆ ಕರಿಘಟೆಗಳು ಸಾಲುವಿಡಿದು ಸರ್ವ ಪಥಮಂಕೋಳುಗೊಡದೆ ನಡೆದವು (ಅಂಜಚ. ೬-೬೮) ; ಕೋಳುಗೊಡದೆ ಕರವಾಳ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕಾಲಯಮನ ತೆಜನೊಳಗೆ ಭಾಳಲೋಚನನ ಬಲವನೆಲ್ಲವ ಸೀಳಿ ಸಾಲುವಿಡಿದು ಕೆಡಹಿದರು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೯-೨೧೨) ; ಬಾಲಿಯನು ತಂದಿತ್ತನಾದರೆ ಕೋಳುಗೊಡುವೆನಯೋದಿನಗರವನಾಳುವವೊಲು (ತೊರರಾ. ೬-೩-೪೧).

[ಕೋಳ್ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೋಳ್ಗೊಲೆ (ನಾ). ಸೂರೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೊಲೆ: ಕೈಗೊಲೆ ಬಾಯ್ಗೊಲೆ ಮೈಗೊಲೆ ಕಾಲ್ಗೊಲೆ ಕೋಳ್ಗೊಲೆಯುಂ ಕಲಿಪ ಕಡುಬಿನ್ನಣಂಬಡೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ).

[ಕೋಳ್ + ಕೊಲ್ಲೆ]

ಕೋಳ್ಗೊಳ್, **ಕೋಳುಕೊಳ್**, **ಕೋಳುಗೊಳ್** (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆ; ಲೂಟಿಮಾಡು ; ಅಪಹರಿಸು ; ಕೈವಶಪಡಿಸು : ಸುಟ್ಟನೀಶ್ವರನೊಡೆಯುರಿದಿಹ ಕಾಮನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ದುಕ್ಕದಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ದೇಶಾಂತರವೈತರಲಾಗಿ ದಿಟ್ಟಾಗಿ ಕೋಳ್ಗೊಳಬಹುದೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೮) ; ತೋಳ್ಗುಟ್ಟುತ್ತಾರ್ದು ಸುಮ್ಮಾನದಿಂ ಪಟುಭಟರ್ ಕೋಳ್ಗೊಂಡು ಕುದಿಯುತಿರ್ದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೫). **ಕೋಳುಕೊಳ್** : ೧. ಅಸುರಬಲಜಾಲಮಘವನ ಸಲಿಲದುರ್ಗಂಗಳಂ ಬಿಡದೆ ಕೋಳು[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಕೊಂಡರ್ (ಚಿಬಪು. ೨೩-೩೨). **ಕೋಳುಗೊಳ್** : ೧. ನಾಳೆ ಕರ್ಣನನೆಯ್ದು ಸುರಪತಿ ಲೀಲೆಯಲಿ ಕುಂಡಲವ ಕವಚವ ಕೋಳುಗೊಂಡೈತಪ್ಪನೆನೆ ರವಿಯಜಱಿದು ಮನದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭ. ಓರಿಇ. ೨೩-೨) ; ಕಾಲಯಮನನೆ ಬಂದಾ ಪಟ್ಟಣವನು ಕೋಳುಗೊಂಡಂತೆಯ್ದಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫-೫೭) ; ದಾನವೇಶ್ವರನ ಶೋಣಿತಪರದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿ ಮಾನದೇವಿಯ ಕೋಳುಗೊಂಡು . . . ಬರ್ಪಾನಂದ ಸೋಜಿಗವಾಯ್ತು(ಮೋಹತ. ೪೧-೪೦). ೨. ಆಕರ್ಷಿಸು; ತನ್ನಬಳಿಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ನೀಳರತ್ನದ ಘಟದಿರದೆ ಮುರಿದೇಳೆ ದುಂಬಿಯ ಬಂಬಲನು ಮಿಗೆ ಕೋಳುಗೊಂಡು ಜ್ವಳಿಪ ಕಂಪಿನ ಧೂಪಧೂಮಗಳಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೨೯).

[ಕೋಳ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಳ್ದಪ್ಪು, **ಕೊಳ್ದಪ್ಪು** (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿತ ತಪ್ಪಿಹೋಗು ; ತನ್ನ ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಪಡದಿರು ; ಕೈವಶವಾಗದೆ ಹೋಗು ; ಕಚ್ಚುವಿಕೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು (?) : ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿಯುಲ್ಲಿಗೆ ದೂತನನಟ್ಟ ಪಸರಂಬಡೆಯವೆ ವೈನತೇಯನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯಂತೆ ಭುಜಗದ್ವೇಷಿಯಾಗಿ ದರ್ಪ(ದ)ನಜಿಾದುರಗವನಿತೆಯಂತೆ ಕೋಳ್ದಪ್ಪಿ ಮುಳಿದಿರ್ದಳಂ ಪಱಗೆ ಮುಳಿದಳೆಂದು ವಿಟವೃಷಭನಾಕೆಯುಂ ತಿಳಿಪಲಡಿಗೆಱಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೩ ವ) ; ಪುಲಿ ಮುನ್ನಂ ಕೋಳ್ದಪ್ಪಿದ ಮುಸಿಸಿನೊಳಾನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪಾಯ್ದೊಡೆ ಆದನಾನೆ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮೆಟ್ಟಿ ಸೀಳ್ದಿಡಾಡಿ ಪೋದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೫೪-೩೧ ವ). **ಕೊಳ್ದಪ್ಪು** : ಮತ್ತಮವಜನಡುಪಟ್ಟಕಟ್ಟಣಕದ ವಾದದ ಕಾಯ್ಪಿನೊಳೊಲ್ಲನೊಸಲ್ದು ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲ್ದು ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಸೈರಿಸದೆ ಹಿಮುಕರಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ಯನೆತ್ತೆ ಬೆರ್ಚಿದ ಹರಿಣಂ ಮತ್ತೇಂ ಪಾಯ್ದುಕೊಂಡೋಡಿದೊಡೆ ಕೊಳ್ದಪ್ಪಿ ಸುಯ್ದು ಸುಱಿದ ಸೀಕರಾಸಾರದಿಂ ಮಂಜು ಪಂಜರಿಸಿದಂಜನಾಚಲದಂತಿರ್ದುದು (ಅನಂಪು. ೧೩-೨೦ ವ).

[ಕೋಳ್ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಕೋಳ್ದಾಂಟು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಾಯುವುದು, —ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು ; ಮಾರುಗಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುವಿಕೆ: ಪೆಣಂಗಳ ಕಂಪು ನಾಜುವುದರ್ಕೆ ಸೈರಿಸಲಾಱದ ಕೋಳ್ದಾಂಟನೊಳ್ ಕೊಳುಗುಳವಂ ಕಟಿದು ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೧ ವ).

[ಕೋಳ್ + ಪಾಂಟು$_2$]

ಕೋಳ್ದೆರು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆ ಮಾಡಿದುದನ್ನು ತೆರು; ಲೂಟಿ ಹೊಡೆದದನ್ನು ಕೊಡು : ಗೌಡಂದಿರ ಸಂಪಾದನ ಸಂಚಿತಗಳನ್ನು ಸುಲಿಪಗೊಂಡು ಕೋಳ್ದೆರುತ್ತಿರುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯-೧೩).

[ಕೋಳ್ + ತೆರು$_1$ (< ತೆಱು$_1$)]

ಕೋಳ್ನುಡಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವ ಮಾತು; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುವ ಮಾತು. ೨. ಹಿಂಸೆಯ ಮಾತು ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೋಯಿಸುವ ಮಾತು. ೧, ೨ : ಬಡತನಮೆಂಬುದು ಸತಿಯರ ನಡುವಿನೊಳಾಲೀಳವಲಗುವಿನ್ನಣದೊಳ್ ಸಂಕಡಿ ಕುಚದ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಕೋಳ್ನುಡಿ ಕುಟಂಣಿವದಿಲೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೩೭).

[ಕೋಳ್ + ನುಡಿ$_2$]

ಕೋಳ್ಪಟ್ಟಣ (ನಾ). ಅತಿ ಪೀಡನ (?) : ತಪ್ಪಾಯಃಪುತ್ರಿಕಾಲಿಂಗನದೊಳಮತಿವಿಶಾಲಪಟ್ಟ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟಣದೊಳಮತಿ ದಾರುಣ ಕ್ರಕಚ ವಿದಾರಣದೊಳಮತಿ ಕರಾಳ ಶೂಲಾರೋಹಣದೊಳಮತಿ ಭಯಂಕರ . . . ದಂಡನ ಖಂಡನ ತಾಡನ ಪೀಡನ ಗರ್ಜನ ತರ್ಜನಾದಿಗಳನೆಯ್ದಿ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೧ವ).

[?]

ಕೋಳ್ಪಡು 'ಕೋಳ್ವಡು' ನೋ.

ಕೋಳ್ಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಲಿಗೆ ಹೊಂದು; ಕೊಳ್ಳೆಮಾಡಲ್ಪಡು; ಸೂರೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು. ೨. ಕಡಿತವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಕಚ್ಚಲ್ಪಡು: ಕೋಳ್ಪಡೆದೊಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಳ್ಪಡೆದೊಂಗೆ, ಕೊಲ್ವಡವಂಗೆ]ರಟ್ಟುವಂಗಳು ಮುಱಿದಬ್ಬುಗುಂ ಲಲನೆಯೆಂಬ ವಿಷೋರಗಮೇಂ ಮಹೋಗ್ರಮೋ (ಜೀವಸಂ. ೬೬-೬).

[ಕೋಳ್ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೋಳ್ಪಾಂಗು (ನಾ). ಬೇಟೆ ವಶವಾಗುವ ಬಗೆ: ಬರವಂ ಕಾಡಂ ಬೇಗೆಗೆ ಕರಮಱಿದೆರಡುಂ ಮೃಗಂಗಳು ತಣ್ಪುಱಿಲೊಳ್ ನೆರೆದೊಡವಂದುವು ತಪ್ಪದಿದರೀಕೇಸರಿ ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚುವೈ ಕೋಳ್ಪಾಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೯).

[ಕೋಳ್$_2$ + ಪಾಂಗು]

ಕೋಳ್ಪಿಡಿ 'ಕೋಳ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೋಳ್ಪೋಗು 'ಕೋಳ್ವೋಗು' ನೋ.

ಕೋಳ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಕೆರಳು: ಎಳಸಿ ಬಳಸಿರ್ಪ ಮೃಗಸಂಕುಲಂಗಳಂದನಿತುಮೊಡನೆ ಕೋಳ್ಮಸಗಿದೊಡಾ ಕುಳರಾ ವಾರ್ಯರ್ಜನಕ್ಕೆ (ಆದಿಪು. ೬-೫೬); ಮಿಡುಮಿಡುಕನೆ ಮಿಡುಕುವ ಸಿಡಿಲೇಚಿಸ್ಸಿಯುಮಂ ಕೋಳ್ಮಸಗಿದ ಪುಲಿಯ ಪಿಂಡುಗಳುಮನನುಕರಿಸಿ ನಡೆವಣಿಯ ಸಂದಣಿಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೧ ವ).

[ಕೋಳ್ + ಮಸಗು]

ಕೋಳ್ಮಿಗ 'ಕೋಟ್ಮಿಗ' ನೋ.

ಕೋಳ್ಮಿಗವೇಂಟೆ (ನಾ). ದುಷ್ಟಮೃಗಗಳ ಬೇಟೆ, —ಶಿಕಾರಿ: ದಣಿದು ಕೋಳ್ಮಿಗವೇಂಟೆಯೊಳ್ ಮಲೆಯ ತಲೆಯಿಂದೆ ತಳ್ಪಲಿನೆಲೆಯ ಮನೆಗೆ ಬರುತಲಿರ್ದಗ್ರಜಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೮-೩೬೨).

[ಕೋಳ್ಮಿಗ (< ಕೋಟ್ಮಿಗ) + ಬೇಂಟೆ]

ಕೋಳ್ಮೃಗ (ನಾ). = ಕೋಟ್ಮಿಗ: ಈ ಕಾಯ್ದುಕಲ್ಲಮೇಗಿಕ್ಕೆ ಪೋದೊಡೆ ಪಗಲೆಲ್ಲಂ ಬಿಸಿಲೊಳ್ಪೆಂದಿರುಳ್ ಗಾಳಿಯೊಳಂ ಶೀತದೊಳಂ ಬಿರಿದು ಪರ್ದುಂ ಕಾಗೆಯುಮಿರಿಯೆ ಕೋಳ್ಮೃಗಮುಮುಗಿಯೆ ರೌದ್ರ ಪರಿಣಾಮದಿಂ ಸತ್ತು (ಬಂಹರಿ. ೮-೧೩ ವ).

[ಕೋಳ್ + ಮೃಗ]

ಕೋಳ್ವಗೆ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವ ಬಗೆ; ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕ ರೀತಿ: ಕೋಳ್ವಗೆಯ ಕಯ್ಯಗಳೆ ಕಾಲೂರನಾಳುತಿರೆ ಬೇಳ್ವ ಬಡತನ ನನ್ನಿಯಿಂ ಬಾಳದಿನ್ನು (ಕಾಲೂರ. ೧೪೪-೩೧೮).

[ಕೋಳ್ + ಬಗೆ₁]

ಕೋಳ್ವಡು, ಕೊಳ್ಪಡು, ಕೋಳ್ಪಡು (ಕ್ರಿ). ಸೂರೆಮಾಡಲ್ಪಡು; ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಡು; ಸುಲಿಗೆಯಾಗು; ಲೂಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು: ಅದು ಕಾರಣ ದಿಂದರ್ಥಮಂ ಕೋಳ್ವಟ್ಟು ಬಂದೆನೆಂದು ಪೇಟ್ಟುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೫-೧೫). **ಕೊಳ್ಪಡು**: ಕೊಳ್ಪಟ್ಟು ಪುಯ್ಯಲಿಡುವರುಮಂ . . . ಕಂಡೊಡಿವರ ಕರ್ಮದ ಫಲಮೆಂಬರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ ೯-೫೭); ತನ್ನಂ ಕೊಳ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಟ್ಪ]ಟ್ಟುದಂ ಪಾಮರಮೆನ್ನದೆಯುಂ (ಜೀವಸಂ. ೬೩-೨೫ ವ. **ಕೋಳ್ಪಡು**: ಆಂ ಬತ್ತಲೆ ಸವಣರಿಂದಂ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೩-೫); ಎಳೆಯುಂ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೭); ವಿಶಾಖನಂದಂ ರಾಜ್ಯಮುಂ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟು (ಚಾವುಂಪು. II. ೬೩-೭); ಪೆಂಡತಿ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟು ಮಗುಟ್ ಪುಗುವನೆ ಪೊಬಲಂ (ಅನಂಪು ೧೧-೭೦).

[ಕೋಳ್ + ಪಡು₁]

ಕೋಳ್ವಾಯ್ (ನಾ). ೧. ಸೂರೆಗಾರರ ಮುಂಭಾಗ; ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುವ ಪ್ರದೇಶದ ಎದುರುಭಾಗ: ವಿರಾಟಂ ತುಜುವಿನ ಕೋಳ್ವಾಯನೆಯ್ದಿ ಮಿತ್ತುವಿನ ಬಾಯನೆಯ್ದಿದಂತೆ ತಲ್ಲಳಿಸಿಯುಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೪೦ ವ). ೨. ಕಾಲುವೆಗೆ ನೀರನ್ನು ಬಿಡುವ ಅಣೆಕಟ್ಟಿನ ಬಾಗಿಲಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನದ ಬಾಯಿ: ಕೋಳ್ವಾಯಿನಲ್ಲಿಯೇ ನೀರಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಡವಾಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತೆ (ರೂಢಿ). 'ಮಡವಾಯ್' ಪರಾ.

[ಕೋಳ್ + ಬಾಯ್]

ಕೋಳ್ವಿಡಿ, ಕೋಳವಿಡಿ, ಕೋಳುವಿಡಿ, ಕೋಳ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸೆರೆ ಹಿಡಿ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಹಿಡಿ; ಬಂದಿಯಾಗಿ ಮಾಡು; ವಶಪಡಿಸು: ನಿಲ್ಲದೆ ರತಿಯ ಕೋಳ್ವಿಡಿದಾತನ ಪಾಣಿಪಲ್ಲವಗಳ ಕಿತ್ತುಬಿಸುಟ ಪುಲ್ಲಸರಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಮೋಹತ. ೧೨-೫); ತರಿಸಿ ಕೋಳ್ವಿಡಿದ ಹಯಮುಂ ಸುವೇಗನ ವಶದೊಳಿರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೬೬); ಮಣಿತದಿಂ ಮೆಂಜಿವಳ ರಣಿತವ ರಚಿಪಳ ಕುಣಿತದಿಂ ಮನವ ಕೋಳ್ವಿಡಿವ ಅಣಿಯರ ಗಾತಿಯ ಆಳು ರಂಗಾಯೆಂಬಳಿಕೆಕೊಣೆಯೆನಗೆಂಪಾದವುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೩೨-೬೮).

ಕೋಳವಿಡಿ: ಏಳು ವ್ಯಸನಂಗಳೆನ್ನನೆ ಕೋಳವಿಡಿದೊಡನೆ ಕಾಳು ಸರ್ಪಗಳಂತೆ ಕಚ್ಚಿ ಕೀಳುವುವು (ಕೈಕವ. ೧೭-೫). **ಕೋಳುವಿಡಿ**: ವಾರಸತಿ ತನಗೊಲಿದ ಮಿಂಡ ಜಂಗಮಕೆ ಪೇಳೆ ಕೇಳುತಂ ಘೋರ ನೆಯ್ತಂದು ಅಸುರರಿಪು ಗುರುಪುತ್ರನಿದ್ದಿರವ ಅಲಿಸುತ ಕಾಣದೆ ಕೃತಾಂತನ ಕೋಳುವಿಡಿವೆನೆನುತ್ತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೧-೧೮); ಇನಿವಿಲ್ಲನರ್ಧಾಂಗಿಯ ಕೋಳುವಿಡಿದ ಭೂವನಿತೆಯ ವರನೋಲಗದಿ (ಮೋಹತ. ೧೭-೩); ತಜ್ಞನವಿಯಂ ಕೋಳುವಿಡಿದೆನಿತು ತೆಗೆದನಿ ತಂಬರಂ ಬರಲು (ಲಶಿಚಂ. ೩೨-೫). **ಕೋಳ್ಪಿಡಿ**: ವಿಟೌಘದ ಚಿತ್ತವನು ಕೋಳ್ಪಿಡಿದು (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೫೮).

[ಕೋಳ್ + ಪಿಡಿ₁]

ಕೋಳ್ಪೋಗು, ಕೊಳ್ಪೋಗು, ಕೋಳುಪೋಗು, ಕೋಳುವೋಗು, ಕೋಳುಹೋಗು, ಕೋಳ್ವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೂರೆಹೋಗು; ಲೂಟಿಯಾಗು; ಸುಲಿಗೆಹೊಂದು: ಮಾನಿನಿಯ ಸುರತ ರತ್ನನಿಧಾನಂ ಚಾತುರ್ಯದೀಪವರ್ತಿನಿಯಿನದೆಂತಾನುಂ ಕೋಳ್ಪೋಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೬೨); ದುರ್ಗಂಗಳಿರದೆ ಕೋಳ್ಪೋದುವು (ಜೆಬಪು. ೬೨-೩೪); ಕಾಲನಿರ್ವಾಹಕನಾದ ನಾರಾಯಣನೇ ಎನ್ನ ಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನಗಳೊಂದುಂ ಕೋಳ್ಪೋಗದಂತೆ ಪರಿಪಾಲನೆಗೆಯ್ದನು (ಭಾರತಶಾ ೮. ೧೪-೯೦). ೨. ಸೆರೆ ಸಿಕ್ಕು; ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ತಳ್ವದೆ ತವಕಿಪ ರಾಹುಗೆ ಬಳ್ವಳವಡೆದಿರ್ದ ತಾರೆ ಮುಸುಳ್ದಿರೆ ಚಂದ್ರಂ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ಳ್ಪೋದನೆಂದೊಡಿಳೆಯೊಳ್ ಕೇಳ್ವರ್ ಮರುಳಲ್ತೆ ಚಂದ್ರತಾರಾ ಬಲಮಂ (ಧರ್ಮಸಾ. ೫-೮೨) **ಕೊಳ್ಪೋಗು**: ೨. ಮುನಿದತ್ತ ಮತ್ತೆ ಕೊಳ್ಪೋಗದ ವೈರಿದುರ್ಗ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೬೦-೫೦; 1103); ಎನಿತೊಳವು ವಿದ್ಯೆ ಕೇಳಿನ್ನನಿತುಂ ಖಚರರ್ಗಮುಂಟು ಕೊಳ್ಪೋಗವು ಕಾಮಿನಿಯರ್ಗಲ್ಲವೆ ಜಗದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೧೮). **ಕೋಳುಪೋಗು**: ೨. ಕೇಳರಸ ಜೀವಿಗಳು ಸಂಸೃತಿ ಕೋಳದೊಳಗುರೆ ಸಿಲುಕಿ ಮರುಳಿಗೆ ಕೋಳುಪೋಗುವರ್ಯೆಸೆ ಸುಖವಿನಿತಿಲ್ಲವರಸಿದೊಡೆ (ತಿಮ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೧-೨೨). **ಕೋಳುವೋಗು**: ೧. ನಳ ನಹುಷ ಭರತ ನೃಪಾಲ ಪಾರಂಪರೆಯಲುದಿಸಿದ ಸೋಮವಂಶದಲಿ ಕೋಳುವೋದುದೆ ಕೀರ್ತಿ (ಕುಮ್ಮಾಲ ೧೯-೫೭). ೨. ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿಳಿಗೆ ಪಂಜರವಾದ ವಿಷ್ಣುವಾಗಿಳಿಗೆ ಕೊಂಚೆಕೂಳಾದ ರುದ್ರನಾಗಿಳಿಗೆ ತಾ ಕೋಳುವೋದ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಾದ ಕೋಳೋದ, ಕೋಳ್ಮಾದ, ಕೋಳಾದ] (ಅವಚಂ. ೫-೧೫); ಎತ್ತಣ ಕಾಕುಮೂಳಗೆ ಕೋಳುವೋ[ಪಾಠಾಂ. ಹೋ]ದೆನೊ ಕಾಮನೆಂಬವಗೆ (ಕುಮ್ಮಾಲ. ೮-೨೧); ಕೇಳಿ ವೈರೋಚನಿಯ ಗೋಪುರಪಾಲಕತ್ವದ ಲೀಲೆ ತನ್ನದು ಕೋಳುವೋದೆನು ಭಕ್ತರೊಳು ತಾನೆಂದನಸುರಾರಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೯-೩೪). ೩. ಬಲಿಯಾಗು; ತುತ್ತಾಗು: ಲಕ್ಷ್ಮಣನೀಗಳೆ ಉಬಿದು ಪೋಪಿನಂ ಕಾಡಿಂಗೆ ಕೋಳುವೋದೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೧-೨೯). **ಕೋಳುಹೋಗು**: ೧. ಕೋಟಿ ಕೋಳುಹೋಯಿತ್ತು (ಪೋಳಮಾ. ೨೩೩-೭೮೪); ನಾವಂಜಿವಳುಪಿದ ಬಳಿಕ ಪರಸತಿಗೆ ಕೋಳುಹೋಗಲಿ ಕೀರ್ತಿಬಿಡೆ ನೀ ಬಾಲಕಿಯನು (ತೊರರಾ. ೩-೧೦-೨೩); ಸೂಳೆಯಲಿ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿ ಆಳುವನು ಮುನಿಪುರವ ಕಾಳಗವಿಲ್ಲದವ ಮಡಿಯೆ ಪುರವೆಲ್ಲ ಕೋಳುಹೋದೀತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೭೬). ೨. ತ್ರಿಭುವನಗಿರಿಯರಸು ತ್ರೈಲೋಕಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ದಾಳಿಯನಿಕ್ಕಿದರು. ಏಳು ಭೂದುರ್ಗಂಗಳು ಕೋಳುಹೋದುವು (ಸರ್ವವ. ೧೫೩-೬೨೦); ಊಳಿಗದವರನಂಜಿಸ ದೊಯ್ದು ಬಗೆಗೆನ್ನ ಕೇಳದೆಳಸಿ ಮಾತೆಯರಿಗೆ ಆಲೋಚಿಸದೆ ಹೊಚತೆಗೆದ ಬಗೆಗೆ ಚಿತ್ತ ಕೋಳುಹೋಗದೆ ತನಗೆಂದ (ಭರಚ. ೭೧-೬೯); ಸಲೆಯೆನ್ನ ಮನವೀತಗೆ ಕೋಳುಹೋದುದು (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೦೨).

೪. ನಾಶವಾಗು; ಹಾಳಾಗು; ಅಧೋಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ವ್ಯರ್ಥವಾಗು : ಕೇಳಿದ್ವೈಯೆಲೆಯಣ್ಣ ಪರವೆಣ್ಣೊಳಿಗದಲಿಂದ್ರಾದಿ ದೇವರು ಕೋಳುಹೋ[ಪಾಠಾಂ. ವೋ]ದರು (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೬೬); ಹೋಳಿಗಿಲ್ಲದ ಹಬ್ಬ ಮೇಳವಿಲ್ಲದ ಕೂಟ ಆಳಿಲ್ಲದವನ ದೊರೆತನವು ಇವು ನೂರು ಕೋಳುಹೋದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೮೭). **ಕೋಳ್ಪೋಗು** : ೧. ದಿವ್ಯಮಹಾನಿಧಾನಮಿದಿರೊಳ್ ಕೋಳ್ಪೋದುದೋ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೯೩); ಪಲವು ಕಾಲದಿನೀಕ್ಷಿಸಲಾದುದಿಂತು ಕೋಳ್ಪೋಕುಮೆ ಧರ್ಮಮೆಂದೊಸೆದು (ಎಇ. XVI, ೬೧-೨೫; 1081). ೨. ಕೋಳ್ಪೋಗದ ಮಂಡಲಂಗಳನೆ ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೦); ಕಲ್ತಾರ್ಪರವಗೋರ್ವರೆ ನಿಬಂಧನ ಟೀಕಾಕಾರಂಗಲ್ಲದೆ ಪೆಱಂಗೆ ಕೋಳ್ಪೋದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೮೨); ಜೋಳಂ ಮುತ್ತಿರೆ ಪನ್ನೆರಬ್ಬಿರಿಸಕಂ ಕೋಳ್ಪೋಯ್ತು ತಾಂ ಪೋದಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭೫-೮; 1186). [ಕೋಳ್ + ಪೋಗು$_1$]

ಕೋಱಡಿ (ನಾ). ಅಗಳಿ; ಕೊರಡು (?) : ಪುರದ ಬಾಹೆಯ ಕೋಱಡಿಯ ಸಂವರಣೆ ತೆಗೆಯಲಿ ನಿರ್ಭಯದಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು ನಂದನದೊಳಗೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯ ರಾಣಿಯರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೫೬).

[< ಕೊಱಡು]

ಕೋಱಯತನ (ನಾ). (?) : ಕೂಡಿದೆರಡು ಬಗೆವವರಲ್ಲ ಕಂಡವರ ಕೊಂಬುವರಲ್ಲ ಬಾಯ್ಬಡಿಕರಲ್ಲ ಸಲೆ ತೋಡುಗೂಳಿಂಗಾಸೆಬಟ್ಟು ನೆರೆಹೊರೆಗಳಿಂನಿಡಿಸಿಕೊಳುತ ಮಕ್ಕಳಾ ಕೂಡೆ ಸುಂಠಿಸುವರಲ್ಲಳುಕದಿರ್ಪವರಲ್ಲ ಗಾಡಿಕತ್ತದಿ ಕೆಲಬಲದ ಗೃಹಸ್ತರ ಕಯ್ಯ ಪಾಡಳಿಪು ಬಯಸಿಕೊಂಬವರಲ್ಲ ಕೋಱಯತನಕೀಡಲ್ಲವೆಂದು ನಂಬು (ಲಿಂಗಪು. ೨-೧೮,೧೯). [? + -ತನ]

ಕೋಱು$_1$, ಕೋರಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹಳೆಯ ಬಟ್ಟೆಯ ಚೂರು; ಹರಕು; ಚಿಂದಿ. ೨. ಹರಕು ಕಂಬಳಿ; ಕಂಬಳಿಯ ಚೂರು. ೧, ೨ : ಊರೂರು ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳು ಮನೆಮನೆಗೆ ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂತೆಯನಿತ್ತು ಕೋಱುಗಳನೆ ಕೊಂಡು (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೯-೫೯). **ಕೋರಿ$_1$** : ೧. ಇಂತು ಮಗನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಪೇಳುತ್ತ ಕೋರಿಯಂ ಸಿಂತುಟ್ಟು (ಅರ್ಚಾವಿ ೩೧-೩೬); ಮುಸುಡುಮಂ ಕೋರಿಯಿಂದೊರಸಿಕೊಂಡವಸರದೆ (ಮಲ್ಲಚ. ೨-೨೧); ಕೂಲಿಮಾಡಿದರೇನು ಕೋರಿಹೊತ್ತರೇನು ನಮಗೆ ನಮ್ಮರಾಯ ಒಡವೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೬೪); ಅವುಗಳ ಮೈಯನ್ನು . . . ಆಮೇಲೆ ಕೋರಿಯಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ಒರಸಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯). ೨. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಅಷ್ಟದಾರಗಳ್ಮಾಡಿ ದುಷ್ಟ ಮಲ್ಲಾಸುರನ ಬೆನ್ನೆಲು ದಂಡಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಬಿರುದವನ ಕುಕ್ಷಿ ಹಸುಬೆಯಮಾಡಿ ಕೋರಿಯನು ವರಶ್ರೇಷ್ಠ ಗದ್ದುಗೆಯಮಾಡಿ (ಶರಲೀ. ೧೮೯-೭); ಬಳಿಕ ಹತ್ತಿಯ ಗೊಟ್ಟೆ, ಬಿಳಿಯ ಕಪ್ಪಡ, ಕಂಬಳಿಯ ಕೋರಿ, ಬಿಳಿಯ ಸಾಸಿವೆ . . . ಇವಂ ಧೂಪವಿಕ್ಕುವುದು (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೩-೧೩); ಹಿಂಬಡದವರೆಗೆ ಜೋತುಬಿದ್ದ ಉದ್ದನ್ನ ಕೋರಿಯ ಅಂಗಿ (ಗಂಗಾಸಾ. ೩೦). ೩. ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದುದು; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು : ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ನೂರು ಕೋರಿಯಾದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಕೋಹಿನೂರ್ ರತ್ನಗಳಾಗಬೇಕು (ಮಾರ್ಗದ. ೪೮).

ಕೋರಿಯಹುಳ = ಕಂಬಳಿಹುಳು : ಕೋರಿಯಹುಳ ಹಾಗೂ ಮೀಟುಹುಳಗಳು ಪ್ರೌಢಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪತಂಗಗಳಾಗಿ ಹಾರಾಡುವವೆಂದರೆ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಕೀಟಪಿ. ೬). ಕೋಱಿಯ ಕಾಯಕ = ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹೊಲಿಯುವ ವೃತ್ತಿ, —ಉದ್ಯೋಗ : ಸವನೂಲ ಕಾಯಕದ ದೇಪಣ್ಣ ಸಾಬಾಧೆಯವರು ಗಾಣಿಗದೇವು ಕೋಱಿಯಾ ಕಾಯಕದ ಗವಱಿ ಬಸವಣ್ಣ ಕೌಲಿಗೆಯು ಜಾನಪ್ಪ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೮-೧೭೨). [< ಕೂಱಿ]

ಕೋಱಿ$_2$ 'ಕೋಱು$_2$' ನೋ.

ಕೋಱಿಕೆ, ಕೋರಿಕೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ; ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ಬೇಡಿಕೆ : (ಕ). **ಕೋರಿಕೆ** : ಕೋರಿಕೆ ನಿಷ್ಕಾಮನಾದೆನಗೇನು ಕೋರಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಗಗತಾ. ೨-೨೮); ಪೂರೈಸು ಕೊರತೆಯನ್ನು ಕರುಣಿಸೀ ಕೋರಿಕೆಯನು (ಪಯಣ ೬೦-೧೮); ಮಗು, ಸುಧಾಕರ ನನ್ನ ಅಂತಿಮ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಕೊಡುವೆಯಾ (ದೇಶಧು. ೨).

[ಕೋಱು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕೋಱಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಡು; ಬಯಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸು; ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮಂಡಿಸು : ಕೈರಗುಳಿಗೆ ನೊರೆಯದಕೆ ಮುತ್ತಿನ ಸುಣ್ಣ ನೇರದ ಚವರಿ ಮುಂತಾದ ಭೂರಿಯೊಳೆನಗಿದು ತನಗಿದೆಂದೆಲ್ಲರು ಕೋಱಿಟ್ಟು ವ್ರತವ ಮಾಡಿದರು (ಭರಚ. ೨೧-೩೧).

[ಕೋಱು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕೋಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆ ಹುಟ್ಟಿಸು; ಬಯಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಇಚ್ಛಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ನವಯೌವನೋನ್ಮತ್ತ ಸಂಪತ್ತಿಯಂ ಪಡೆದು ಕೋಱಿಸಿಕೊಂಡಳಾ ಸೋಮೆ ಸದ್ಗುಣಗಣಾಭಿರಾಮೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೯); ವಾರಾಣಸಿಯನಾಳ್ವ ಕಂಪರಾಜನ ಸುಕುಮಾರಿ ಸುಲೋಚನಾದೇವಿ ಕೋಱಿಸಿಕೊಂಬ ಪೆಣ್ (ಭರಚ. ೫೫-೧೪).

[ಕೋಱು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೋಱು$_1$, ಕೋರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳು; ಬೇಡು; ಹಾರೈಸು; ಪ್ರಾರ್ಥಿಸು : ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾತ್ಮಜ ಪಾಂಡುರಾಜಸುತರಂ ಮುನ್ನಂ ಕೊಲಲ್ಕೋಱಿದೈ (ಗದಾಯು. ೭-೪೦); ಹರಿಕಾನ್ತೆಯುಮೀಕಾನ್ತೆಯ ದೊರೆಗೆವರಲು ಕೋಱಳೆಂಬ ನಿಮ್ಮದದ ಗುಣೋತ್ಕರಮನೊಳಕೊಣ್ಬ (ಎಕ.VI, ಮೂಡಗೆ. ೨೨-೨೪; 1129); ಸೇರಿದೆ ನಿನ್ನನು ಕೋಱಿದ ವರಗಳ ಬೀರುವೆನೆಂದು ವಿಚಾರ ಬಿಡಿಸೊ ಎನ್ನ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೬-೧). **ಕೋರು$_1$** : ಕೋರಿದಿಷ್ಟವನೀವ ನೀನೇ ದೂರವಾದೊಡೆ (ಸೀತಾಚ. ೨-೧೯); ಕೌಶಿಕ ಧಾರಿಣೀಶನ ವಂಚಿಸುವುದಕೆ ಕೋರಿ ಮನದೊಳಗೆ (ಹಮಚ. ೨೧); ಪರರೊಡವೆ ಬಯಸುವರು ಪರವಧುವ ಕೋರುವರು ಲೋಕಕಂಟಕರಿವರು (ಕವಿಸೋ. ೮೨-೬); ನಾವು ಕೋರದೆ ಸುಖವಾಗಲಿ ದುಃಖವಾಗಲಿ ಬರುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೩೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕೋರು]

ಕೋಱು$_2$, ಕೋರಿ$_2$, ಕೋರು$_2$, ಕೋಱಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಮತ್ತು ರಾಜನಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಧಾನ್ಯದ ಅಂಶ, —ಪಾಲು; ವಾರಪಾಲು : ಕೋಱಿನ ಹೊಲ ಕಮ್ಮತ . . . ಕೂಲಿಗೈಮೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೩-೧೨೧); ಬೆಳೆದ ದವಸಮಂ ರಾಜಪಾಲೆಂದು ಕೋಱನಿಕ್ಕಿ ತನಗೆ ಉಳಿದ ದವಸದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಂಚನೆಯಿಂದ ಜಂಗಮಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿ (ಭೈರಸೂ. ೩೫೮). **ಕೋರಿ$_2$**. 'ಕೋರಿಹೊಲ' ಪರಾ. **ಕೋರು$_2$** : ಗೆಯಲು ಕೋರನಿಕ್ಕಿ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವಿರಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧-೧೯; 1569); ಕೋರಿನ ದವಸದಲ್ಲಿ ಸೊಲಿಗೆ ಗುಡ್ಡೆ ಆಯ ಎಂಬದಾಗಿ ರುಸುಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೯); ಒಂದು ಹೊಲವನ್ನು ಕೋರಿನಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ಮನೆಬೆ. ೧೧೯). ೨. ವಾರ ಸಾಗುವಳಿ; ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವಳಿದಾರನಿಗೆ ಇಷ್ಟು, ಭೂಮಿಯ ಮಾಲೀಕನಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಎಂಬ ಒಪ್ಪಂದದ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಸಾಗುವಳಿ, —ಕೃಷಿ : ಕೋರಿಗೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೊಲ ಬೇಕಂತೆ (ಬೆಳಮ. ೧೦); ಆ ಹೊಲಗಳು ದೊಡ್ಡವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಕೋರಿಗೆಂದು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು (ಚಂದ್ರತಾ. ೩೨). ೩. ಧಾನ್ಯದ ಭಿಕ್ಷೆ. 'ಕೋರಾನ್ನ' ಪರಾ.

ಕೋಱು₃ ೪. ಕೋರಾನ್ನದಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ವೃತ್ತಿ,—ಕಾಯಕ: ಸತ್ಯದಾಗರವೆನಿಪ ಕಲ್ಯಾಣಪುರದಿ ವಿರಕ್ತರಡಿದಾವರೆಯ ಭೃತ್ಯ ಕೋಱುಯ ಸಂಗನು (ಚೋರಬ. ೪–೨೦).

ಕೋಱುಯಭಕ್ತ = ಕೋರಾನ್ನದಿಂದ ಜೀವನ ನಡೆಸುವ ಭಕ್ತ: ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದೊಳೊಬ್ಬಯ್ಯನಂ ದೊರೆಗಳಾಗ್ರಹಿಸಿ ಶೂಲದೊಳು ಹಾಯ್ಕಿಸಲಾಗಿಯೊರ್ವ ಕೋಱೆಯ ಭಕ್ತನು ನೆಱೆ ಕಂಡು ಶಿವನ ಲಾಂಛನವೆಂದು ಮಱುಗುತ್ತ (ಗುರುಚಾ. ೧೪–೯). **ಕೋರುಪಾಲು** = ಕೋರಿನಲ್ಲಿ ಪಾಲು: ಕೋರಪಾಲಿನ ಮಾತು ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟೆನು ನಿನಗೆ (ನಾದಲೀ. ೧೩–೧೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂಱು ; ತೆಲು. ಕೋರು]

ಕೋಱೆ, ಕೋರೆ₂ (ನಾ). ೧. ಹರಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಮೊನಚು ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: ಮನದೊಳಾನಂದಿಸಿದಳು ಕರ್ನಾಟದ ಕೊನಬುತನದ ಕೋಱೆಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧–೯೮). ೨. ಆನೆಯ ಹಲ್ಲು,—ದಂತ: ಅಖುವಾಹನದಿ ಹಾಸ್ಯಂ ಮುಱಿದ ಕೋಱೆಯಿಂ ಬೀಭತ್ಸರಸವೆಸೆವ ಗಣಪ ಮಾಡೀ ಕೃತಿಗವಿಘ್ನತೆಯನು (ನಂದಿಮಾ. ೧–೧೨). ೩. ಹಂದಿ, ನಾಯಿ, ಹಾವು ಮುಂತಾದ ಮಾಂಸಾಹಾರಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರ (ಕಡೆ ದವಡೆಯ) ಉದ್ದವಾದ ಮೊನಚಾದ ಹಲ್ಲು: ಕೋಱೆಯ ಮಸೆವುತ ಕೆಸಱು ಕೊಂಡರು ಬಿಡೆ (ಪುರಂದ. ೧–೨೩–೧). ೪. (ಗು). ಹರಿತವಾದ; ಮೊನಚಾದ ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ. 'ಕೋಱೆದಾಡೆ' ಪರಾ. **ಕೋರೆ₂** : ೨. ಆಫ್ರಿಕ ಖಂಡದೊಳಗಿನ ಆನೆಗಳ ಕೋರೆಗಳು ಏಶಿಯಖಂಡದೊಳಗಿನ ಆನೆಗಳ ಕೋರೆಗಳಿಗಿಂತ ಗಡುತರವೂ ಉದ್ದವೂ ಇರುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೧). ೩. ಆದಕ್ಕೆ ಆದಿವರಾಹನಂತೆ ಕ್ರೂರವಾದ ಕೋರೆಗಳಿದ್ದುವು (ಮಃಣಿಸ. ೯೦). 'ಕೋರೆಮಿಾಸೆ' ಪರಾ. [< ಕೊಱೆ₁]

ಕೋಱೆದಾಡೆ, ಕೋರೆದಾಡೆ (ನಾ). = ಕೋಱೆ ೩: ಕೋಱೆದಾಡೆಯ ನಿಱಿಯ ದೇಹದ ವೀರದಾನವರಸುವ ನಿಮಿಷಕೆ ಕಾಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧೧–೮೨) ; ಇಳೆಯ ಕದ್ದಸುರನ ಕೋಱೆದಾಡೆಲಿ ಕೊಂದ (ಪುರಂದ. ೨–೩೬–೧) ; ಕಾರೊಡಲ ಕೆಮ್ಮಿಾಸೆಗಳ ಕೋಱೆದಾಡೆಗಳ . . . ಘೋರ ರಾಕ್ಷಸರವನ ಕೂಡೆ ಬರುತಿರ್ಪುದಂ ದೂರದೊಳ್ ಕಂಡು (ಜೈಬಪು. ೪೨–೪೫) ; ಕುಪಿತವದನದ ಕೋಱೆದಾಡೆಗಳ ಕಾರೊಡಲ ವಿಪರೀತ ವಿಕ್ರಮ ಭಯಂಕರದ ವೀರಭಟರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೨೩). **ಕೋರೆದಾಡೆ** : ಭಾಳನೇತ್ರದ ರಕ್ತಗಂಗಳ ಮೇಳವೆನಿಸುವ ಕೋರೆದಾಡೆಯ . . . ಮಾಕಾಳಿ (ಶಂಕದಾ. ೧೪–೬೮) ; ಪೌಲೋಮರೂ ನಿವಾತಕವಚರೂ . . . ಕ್ರೂರವಾದ ಕೋರೆದಾಡೆಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ ಭಯಂಕರರಾಗಿಯೂ . . . ಇರುವರು (ಕೃವಾಉ. ೧೬೭) ; ಒರ್ಪಂದಿ ಹೂಂಕರಿಸಿ ಕೋರೆದಾಡೆಯ ಮಸೆದು ನುಗ್ಗಿ ಬಂದುದು ಕೊಲಲ್ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೯) ; 'ಉಗ್ರ' ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಮತ್ತು ಉದ್ದವಾದ ಉಗುರು ಮತ್ತು ಕೋರೆದಾಡೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ (ಭಾರದ. ೫೧೩). [ಕೋಱೆ + ದಾಡೆ]

ಕೋಱೆಬಾಯ್ (ನಾ). ಕೋರೆಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಯಿ ; ಮೊನಚಾದ ದಾಡೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಯಿ: ಮಣ್ಣ ಕೆದಱಿ ಕೋಱೆಬಾಯ ತೆಱೆದು (ಪುರಂದ. ೧–೧೮೫–೨). [ಕೋಱೆ + ಬಾಯ್]

ಕೋಱೆವಲ್, ಕೋರೆಹಲ್ಲು (ನಾ). = ಕೋಱೆ₂ : "ದ್ರಂಷ್ಟ್ರಾ = ಕೋಱೆವಲ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೮೦). **ಕೋರೆಹಲ್ಲು** : ಸಹಸ್ರದಂಷ್ಟ್ರಃ, ಪಾಠೀನಃ – ೨ ಸಾವಿರ ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಮೀನಿನ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೩) ; ಹುಲಿಯ . . . ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳು ಬಲು ಭಯಂಕರವಾಗಿ ತೋರುವವು (ಮುಂಬಯಿ.೪–೩೫). [ಕೋಱೆ + ಪಲ್]

ಕೋೞ್₁ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ 'ಕೋಡು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಕೋೞ್ಪುಟ್ಟು' ಪರಾ. [< ಕೋಡು]

ಕೋೞ್₂ (ನಾ). ಚಳಿ; ಶೈತ್ಯ : ಬಿಱುಬಿಂದಂ ಬೀಸೆ ಗದೆಯ ಗಾಳಿಯ ಕೋೞೆಚ್ಚರಿಸಿದುದು ಭೀಮನಂ ಮೆಯ್ಮಱೆದವನಂ (ಗದಾಯು. ೮–೩೨) ; ಆ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ವಿಲೋಚನ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಕೋೞಿಂ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕಲ್ಗಳೊಸರ್ತುವು (ಲೀಲಾವ. ೪–೧೮ ವ). [< ಕೋಡು₃]

ಕೋೞಿ₁, ಕೋಳಿ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಹೇಂಟೆ; ಕುಕ್ಕುಟ : "ಕುಕ್ಕುಟಂ ತಾಮ್ರಚೂಡಂ ಪದಾಯುಧಂ ಕೃಕವಾಕು ಕೋೞಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೫) ; ಕಿಡಿಗುಟ್ಟುವ ತೆಱದಿಂ ಕಡಿಗಡಿಯಾಗಿರೆ ಪೋರ್ವುವೆರಡು ಕೋೞಿಗಳಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೪೫) ; ಕುಕ್ಕುಕೂ ಎಂದು ಕೋೞಿ ಕೂಗಿದುದಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧) ; ಕೋೞಿಗಳೆರಡಂ ಸಡಗರದಿಂ ಕಾದಿಸುತಿರ್ಪೆಡೆಯಂ ಕಂಡು (ದಶಕು. ೧೧–೪೮). **ಕೋಳಿ₁** : ಕೋಳಿ ಕೂಗುವ ಮುನ್ನ ಏಳುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೬) ; ಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಸಾಕುವುದು – ಇದು ಬಹಳ ಲಾಭಕರವಾದ ಮತ್ತು ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಉಪಕಸುಬು (ವ್ಯವಮ. ೬೮) ; ಕೋಳಿ ಕದ್ದೋನಿಗೆ ಸಜ ; ತಲೆ ಹೊಡೆದೋನಿಗೆ ವಜ (ಗಾದೆ) ; ಕೋಳಿ ಕೇಳಿ ಮೆಣಸು ಅರೆಯುತ್ತಾರೋ (ಗಾದೆ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋೞಿ ; ತುಳು. ಕೋರಿ ; ಕೊಡ. ಕೊಳಿ; ತೆಲು. ಕೋಡಿ]

ಕೋೞಿ₂ 'ಕೋಡಿ₁' ನೋ.

ಕೋೞಿ₃ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : "ವಾನೀರಕಃ – ಮೊದೆ, ವಾಯಸೋಲಿ, ಕೋೞಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೧). [?]

ಕೋೞಿಕುಟುಂಬ 'ಕೋೞಿಕುಟುಮ' ನೋ.

ಕೋೞಿಕುಟುಮ, ಕೋಳಿಕುಟುಮ, ಕೋೞಿಕುಟುಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ಅಗ್ನಿಶಿಖೆ : "ಲಾಂಗಲೀ – ತೆಂಗು, ನಸುಕುನ್ನಿ, ಕೋೞಿಕುಟುಮ" (ಓಷಧಿ ೧೪೩). **ಕೋಳಿಕುಟುಮ** : ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಗೆಡ್ಡೆ, ಚಿಲಕೀರೆಬೇರು – ಇವಿಷ್ಟನು ನೀರಿನಿಂದ ಅರೆದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೫೩ ಟೀಕೆ). **ಕೋೞಿಕುಟುಂಬ** : "ಕೋೞಿಕುಟುಂಬಮೆಂದೆನಲ್ಕ ಸುರೆ ಪಾಲ್ಗಂಜಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊೞ್ಳಿಕುಟುಂಬ ಮಿಂದ ನಕ್ಕು ಸುರಪಾಲಂಜಿ]ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೦).
[ಕೋೞಿ₃ + ಕುಟುಮ ?]

ಕೋೞಿವಾದ (ನಾ). ಹುಂಜಗಳ ಜಗಳ; ಕೋಳಿಕಾಳಗ : ಈಗಳು ಕೋೞಿವಾದಮಂ ನೋಡಿದಪ್ಪೆನೆಂದು ಚಾರಣಋಷಿಯರ್ಪೇಱೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೪). [ಕೋೞಿ₁ + ವಾದ]

ಕೋೞಿವಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು : "ಷಟ್ಪದೀ – ಕೋೞಿವಾಲ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೩). [ಕೋೞಿ₃ + ಬಾಲ₁]

ಕೋೞುರ್ 'ಕೋೞೂರು' ನೋ.

ಕೋೞೂರು, ಕೋಳೂರು, ಕೋೞುರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೀರನೊಟಮ್ಪುರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಿರೆ ಕೋೞೂರ ತುಱುಗೋಳೊಳ್ ಸತ್ತ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೫೯–೨; 920). **ಕೋಳೂರು** : ಕನ್ನೂರು ನಾಡ ರಾಜಧಾನಿ ಕೋಳೂರ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ (ಹೈಆಸಿ. ೧೫–೧೮೨ ; 1058) ; ಸುರಕುಜದಂತಿರಲೊಪ್ಪುತ್ತಿರುಹುದು ತಾಂ ಬಲ್ಲಕುಂದೆನಾಡದಱೊಳು ವಿಸ್ತರದಿಂ ಪನ್ನೊಱ್ಳುಗೊಂಬೆನೆ ವರಸಸ್ಯ ಸಮೃದ್ಧ ಫಳದಿ ಕೋಳೂರೆಸೆಗುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೨೨ ; 1147).

ಕೋೞೂರ ಕೊಡಗೂಸು = ಕೋೞೂರಿನ ಕನ್ಯೆ ℙ ಕೋೞೂರಿನ ದೇವಾಲಯದ ಕಲ್ಲಿನಾಥನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯಳಾದ ಪರಮ ಶಿವಭಕ್ತೆ: ಕಲ್ಲಿನಾಥಂ ತನ್ನುದರದೊಳಗಿರಿಸಿದಂ ಕೋೞೂರ ಕೊಡಗೂಸ (ಬಸಪು. ೧೪ ಸೂಚನೆ). **ಕೋೞೂರ್**: ತೊಣ್ಣೂರು ಮಲ್ಲುಪ್ಪರ್ನೆರಡು ಅಮ್ಮವಳ್ಳಿ ಪನ್ನೆರಡು ಕೋೞೂಪ್ಪರ್ನೆರಡು ಗಜ್ಜವೂರ ಮೂವತ್ತುಮನಾಳೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪–೧೭ ; 815).

[ಕೋೞ್ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕೋೞ್ಕಂಪು (ನಾ). ಶೈತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಿಮಳ; ತಂಪು ಮತ್ತು ಸುವಾಸನೆ: ಕಿಂಜಲ್ಕದ ಕದಡುತ್ಪಲಪುಂಜದ ಕೋೞ್ಕಂಪಿನೊಳ್ಗೆಸಱ್ ನವವಿಕಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋೞ್ಕಂಪಿನೇೞ್ಗೆ ಪರ್ವವವಿಲಸ] ತ್ಕಂಜ ಮಧುವಿಂದ ಮೊಗೆದೊಗೆದೇಂ ಜಲರುಹವನಮುದಾಗಿಯುಂ ಸೊಗಯಿಸಿತೋ (ಲೀಲಾವ. ೬–೯೧).

[ಕೋೞ್$_2$ + ಕಂಪು]

ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟು$_1$, ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_1$, ಕೋಡುಗುಟ್ಟು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬಿನಿಂದ ತಿವಿ; ಕೋಡಿನಿಂದ ತಾಟಿಸು; ಕೋರೆಯಿಂದ ತಿವಿ: ಕಾೞ್ಕಿಚ್ಚು ತಗುಳೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟೆ ವನದ್ವಿಪೇಂದ್ರಮತಿಭಯದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೮); ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟೆ ಪೆರ್ನೊರೆ ಸೂಸುತ್ತಿರೆ ಭೀಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತುತ್ಕೇಕರಂ ಸೂಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೬೦); ಕೋಪಾಕುಳದಿಂ ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟೆ ಕೆಂಡಂಗೆದಱಿತತುಳರೋಮಪ್ರರೋಹಂ ವರಾಹಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೩೮); "ಕೋಡುಕುಟ್ಟು–ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟು, ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು–ಕಾೞ್ಕಿಚ್ಚು" (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_1$**: "ಕೋಡುಕುಟ್ಟು – ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟು" (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕೋಡುಗುಟ್ಟು$_2$**: ಮುಳುಗುಗೆ ಕೋಡುಗುಟ್ಟುತೆ ಜಲಾಶಯ ಮಧ್ಯದೆ ಕಾಡಕೋಣಗಳ್ (ಶಾಕುಂತ. ೨೩–೪೧). [ಕೋೞ್$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟು$_2$, ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದುಂಟಾದ ಎದೆಯ ಬಡಿತ; ಅತಿಭಯ: "ಕೋಡುಕುಟ್ಟಿನೆ ಭಯಮುದರ್ಕೆ ಕೋೞ್ಕುಟ್ಟೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೧). **ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_2$**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೋೞ್$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_2$]

ಕೋೞ್ಕೆಸಱ್$_1$ 'ಕೋೞ್ಗೆಸಱ್$_1$' ನೋ.

ಕೋೞ್ಕೆಸಱ್$_2$ 'ಕೊೞ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೋೞ್ಗೆಸಱ್$_1$, ಕೊೞ್ಗೆಸಱ್$_1$, ಕೋೞ್ಕೆಸಱ್$_1$ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕೆಸರು; ತಣ್ಣನೆಯ ಲೇಪನ: ಕತ್ತುರಿಯ ಕೋೞ್ಗೆಸಱೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೨೦). **ಕೊೞ್ಗೆಸಱ್$_1$**: ತನ್ನ ಮೂವರುಂ ಪೆರ್ಗಡೆಗಳ ನಡಸಿ ಕಟ್ಟೆ ಕೊೞ್ಗೆಸಱ ಬಾವಿಯೊಳೞ್ದೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೩–೧೭); ಗ್ರೀಷ್ಮದೊಳ್ಕೊೞ್ಗೆಸಱನಱಸುತುಂ ಪೋಗುತಿರ್ದತ್ತು . . . ವರಾಹಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೬೪); ಇನಿತಱಿನಾದ ಕೊೞ್ಗೆಸಱಿನಾಱಿಸಿ ಪಾಂಥರ ಕಂತುತಾಪಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೪೦) **ಕೋೞ್ಕೆಸಱ್$_1$**: ತನಿವಣ್ಣರಸಂಗಳ ಸೋನೆ ಸಾಱ ಕೋೞ್ಕೆಸಱೆಳನೀರ ಬೆಂಚೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೩೫); ಮೇಲೆಮೇಲೆ ತಂದೊಟ್ಟಿದ ಸಿರಿಕಂಡದ ಕೋೞ್ಕೆಸಱಿಂ ಪುದಿದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೫). [ಕೋೞ್$_2$ + ಕೆಸಱ್]

ಕೋೞ್ಗೆಸಱ್$_2$ 'ಕೊೞ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೋೞ್ಮೃಗ, ಕೊಳುಮಿಗ, ಕೊಳ್ಮೃಗ, ಕೋಳ್ಮೃಗ (ನಾ). ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವ ಅಥವಾ ಅವುಗಳ ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿಂದು ಬದುಕುವ ಮಾಂಸಾಹಾರಿ ಮೃಗ; ಕ್ರೂರಮೃಗ: "ಚಮೂರುವೃಕಸೂಕರಾದಿ ಕೋೞ್ಮೃಗಮುಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೧–೭); "ವಿಷಮುಸಿಂಹಂ ವ್ಯಾಘ್ರಸೂಕರಾದಿ ಮೃಗಮುಯ್ದೆ ಕೋೞ್ಮೃಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೪); ಅಲ್ಲಿ ಕೋೞ್ಮೃಗದ ವನೇಚರಾಧಿಪರ ವಾಯಿಗರತ್ತಣಿನಪ್ಪಪಾಯ ಕೋಟಗೆ ಪವಣಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೧); ಸಿಂಹ ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿಗಳಪ್ಪ ಕೋೞ್ಮೃಗಂಗಳೆಂಬಿವು (ಚಾವುಂಪು. ೧೩–೨೨); ಆದಟಂ ಕೋೞ್ಮೃಗಮೊಂದನಿಕ್ಕಿದ ಪೊಡರ್ಪಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೮–೬೧). **ಕೊಳುಮಿಗ**: ಬಳಸಿದ ಜೈನಜನಗಳ ಪಾಪದ ಕೊಳುಮಿಗವಿಂದೊಡಲೆಂದು ಮೊಳಗಿದನಸಲ್ವಾಂನೆರಡುವರೆ ಕೋಟಿ ದುಂದುಭಿಮೊಳಗು (ವರ್ಧಚ. ೧೨–೮೮). **ಕೊಳ್ಮೃಗ**: ಕರಿಗೆ ಕರಾಗ್ರಮಂ ನೆಗಪಿ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಳ್ಮೃಗ ಕಿರ್ಪೆರಲೆತ್ತಿ . . . ತೋಱಿದರೊಯ್ಯನೆ ಸನ್ನೆವೇಂಟೆಯೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೩–೪೭). **ಕೋಳ್ಮೃಗ**: ಅರಿಯಲ್ಕಾಟಿಸಿದರ್ ನಿಜ ಶರಬಲಮುಂ ಸಲಗ ಕೋಳ್ಮೃಗಂಗಳ ಪಿಂದೊಳ್ (ಸೌನಂದ. ೧–೩೭); ಋಷಿಸಂಗ ಮಂಗಲದಿ ತಿಂಗಳೊಂದಂ ನಿಂದು, ಕೋಳ್ಮೃಗಗಳಟ್ಟುಳಿಯ ಕೊಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೮–೨೨೩). [< ಕೊೞ್ಮೃಗ]

ಕೋೞ್ಮದುಳ್ 'ಕೊೞ್ಮದಳ್' ನೋ.

ಕೋೞ್ಮೊಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಡು ಮೂಡಿದಂತಾಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಸಂತೋಷಾತಿಶಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖವುಳ್ಳದಾಗು: ಬೀರದೇೞ್ಗೆಯೊಳ್ ನೆಗೞೆ ಮಗಂ ಮಗನೆನೆ ಪುಟ್ಟಲೊಡಂ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ೞ್ಮೊಗಗೊಂಡುದು ಭುವನ ಭವನಮರಿಕೇಸರಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೨). [ಕೋೞ್ಮೊಗ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋೞ್ಮೊನೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಬಿನ ತುದಿ. ೨. ಶಿಖರದ ಅಗ್ರಭಾಗ. ೧, ೨: ಕೋಡುಮೊನೆ – ಕೋೞ್ಮೊನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೨ ಪ್ರಯೋ); ಕಾೞ್ಕಿಚ್ಚು, ಮಾೞ್ಕಟ್ಟೆ, ಕೋೞ್ಮೊನೆ (ಶಬ್ದಾನು ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಕೋೞ್$_1$ + ಮೊನೆ$_1$]

❋

ಕೌ

ಕೌಂಕಲು (ನಾ). ಅಳಿವು; ನಾಶ; ಹಾನಿ: "ಕೌಂಕಲೆನ್ನಲ್ ಕ್ಷಯಂ" (ಕಶರ. ೩೦). [ಕೌ ? + -ಕಲು$_3$ (< -ಕಲ್$_4$)]

ಕೌಂಕುಳ್ 'ಕವುಂಕುೞ್' ನೋ.

ಕೌಂಕುೞ್ 'ಕವುಂಕುೞ್' ನೋ.

ಕೌಂಗು 'ಕವುಂಗು' ನೋ.

ಕೌಂಗುಮರ (ನಾ). ಅಡಿಕೆಮರ: ಕೆಲವು ಕೌಂಗುಮರದಷ್ಟು ಉದ್ದವಾದರೆ ಇನ್ನು ಹಲವು ತುಂಬೆಗಿಡದಷ್ಟು ಕಿರಿಯವು ಧೂಮುಮು. ೧೦).

[ಕೌಂಗು (< ಕವುಂಗು) + ಮರ$_1$]

ಕೌಂಚು 'ಕವಿಚು₁' ನೋ.

ಕೌಂಟರ್ (ನಾ). (ಅಂಗಡಿ, ಹೋಟಲು, ನಾಟಕಶಾಲೆ ಮೊದಲಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಿರಾಕಿಗಳಿಂದ) ದುಡ್ಡನ್ನು ಎಣಿಸಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ; ಹಣ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮೇಜು: ಹೋಟೆಲ್ಲಿಗೆ ಹಿರುಗಿದಾಗ ಕೆಳಗೆ ಕೌಂಟರಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಘಟನೆಯೊಂದು ನೆನಪಿಗೆ ಬರಹತ್ತಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೬೬); ಕೌಂಟರ್ ಬಳಿ ಹೋಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಟಿಕೇಟುಗಳೆಲ್ಲ ಮಾರಾಟವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೩೨). [← ಇಂ. Counter]

ಕೌಂಡಿಕ (ನಾ). (?) : ಅಂತಪ್ಪ ದೇಹಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವೈತಿ, ಅದ್ವೈತಿ, ಲಕ್ಷ, ಅಂತರ್ಲಕ್ಷ, ಭಕ್ತಿ, ಕೌಂಡಿಕಗಳೆಂಬುದೀಗ ತಾಪತ್ರಯಾಗ್ನಿಯ ಸೋಕಕೊಂಡಿಪ್ಪ ಸಂಸಾರ ವಿಷಯರಸ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ ೧೮–೧೧೦). [?]

ಕೌಂಡಿನ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು : ಕೌಂಡಿನ್ಯನೆಂಬೊರ್ವ ಮುನಿಪಂ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬರಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೨೫). [ಸಂ.]

ಕೌಂಡಿನ್ಯಗೋತ್ರ (ನಾ). ಕೌಂಡಿನ್ಯನೆಂಬ ಋಷಿಯ ಗೋತ್ರ, —ವಂಶ : ಕೌಂಡಿನ್ಯಗೋತ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು ಇವರು (ಸಂಗೀತ. ೨). [ಕೌಂಡಿನ್ಯ + ಗೋತ್ರ]

ಕೌಂಡೆ 'ಕವುಂಡೆ' ನೋ.

ಕೌಂತಲ (ಗು). ೧. ಕುಂತಲದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಂತಲದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಭಾಷೆ : ಪ್ರಾಕೃತ ಚಂದ್ರಿಕಾಕಾರನು 'ಕರ್ಣಾಟ', 'ಹೈವ', 'ಕೌಂತಲ' ಭಾಷೆಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೧೭). [ಸಂ.]

ಕೌಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ; ರೇಣುಕೆ : "ದ್ವಿಜಾ, ಹರೇಣುಃ, ರೇಣುಕೆ, ಕಾಂತೀ, ಕಪಿಲಾ, ಭಸ್ಮಗಂಧಿನೀ — ೬ ರೇಣುಕಾ ಎಂಬುವ ಗಂಧದ್ರವ್ಯದ ಹೆಸರು ; ತಕ್ಕೋಲಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೨). [ಸಂ. ಕೌಂತೀ]

ಕೌಂತಿಕ (ನಾ). ಕುಂತವನ್ನು ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಈಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಯೋಧ. [ಸಂ.]

ಕೌಂತೇಯ (ನಾ). ಕುಂತಿಯ ಮಗ ; ಪಾಂಡವ : ಕೌಂತೇಯರಂ ಮುಚ್ಚರದಿಂ ಕಾಂತಾರದೊಳ್ತಿಣ್ಣನೆ ತಿರಿಪಿದ ಸೂರ್ಕಿಗಳೇನಾದುವು (ಗದಾಯು. ೭–೧೪) ; ಕೌಂತೇಯನಂ ತಜುಬಲಡಹಾಯ್ದು ವೃಷಕೇತು ಬರಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೩೬) ; ಕೌಂತೇಯಂ ಚಿಂತಾಪಂಕಮುಂ ವಿವೇಕ ಜಳದಿಂ ತೊಳೆದು ವಿಮಳಮನಸ್ಕನಾಗಿ (ಶಬಶಂ. ೪–೯೯ವ). [ಸಂ.]

ಕೌಂದ (ಗು). ಕುಂದಪುಷ್ಪಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವಿನ. [ಸಂ.]

ಕೌಂದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕೌಂಸಲ (ನಾ). ಸಲಹೆ; ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ. 'ಕೌಂಸಲದಾರ' ಪರಾ. [← ಇಂ. Counsel]

ಕೌಂಸಲದಾರ (ನಾ). ಸಲಹೆ ಕೊಡುವವನು ; ಮಂತ್ರಾಲೋಚನಾ ಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯ : ಮೈಯೊರು ಕೌಂಸಲದಾರರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೬೨). [ಕೌಂಸಲ + –ದಾರ₄]

ಕೌಂಸ್ತುಭ (ನಾ). = ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು : ಅಕ್ಷಯಾಶ್ರಿತ ಸುಜನಜನ ಸಂರಕ್ಷಣ ಶ್ರೀವತ್ಸ ಕೌಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೌ]ಸ್ತುಭ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕ . . . ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮ (ಹರಿಸಾ. ೮). [< ಸಂ. ಕೌಸ್ತುಭ]

ಕೌಕ್ಕುಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಸಾಕಿ, ಮಾರಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಕುಕ್ಕುಟ ವ್ಯಾಪಾರಿ. ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಕಾಲಿನ ತುಳಿತಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿ, ಹಿಂಸೆಹೊಂದುವವೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟು ನಡೆಯುವ ಭಿಕ್ಷು, —ಸಂನ್ಯಾಸಿ. ೩. (ಅಲಂ) ಜಂಭದಿಂದ ವರ್ತಿಸುವವನು ; ಡಾಂಭಿಕ ; ಡಂಭಾಚಾರದವನು. ೪. "ಡಾಂಭಿಕನು ದೂರದವರೆಗೆ ನೋಟವಿಲ್ಲದವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಕೌಕ್ಷೇಯ (ಗು). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಉದರದ. (ನಾ). ೨. ಒರೆಯ ಒಳಗೆ ಇರುವ ಕತ್ತಿ, —ಖಡ್ಗ : ಇಂದ್ರಾಯುಧವನುಗ್ರಾಕ್ಷಕರಕೌಕ್ಷೇಯವರನಂ ತನ್ನಿ ಅತಿಧಾರೇಯನಂ ತನ್ನಿ (ಬಸವು. ೫೮–೩೯). [ಸಂ.]

ಕೌಕ್ಷೇಯಕ (ನಾ). ಕತ್ತಿ ; ಖಡ್ಗ : "ನಿಸ್ತ್ರಿಂಶಃ, ಕರವಾಳಃ, ಖಡ್ಗಃ, ಕೌಕ್ಷೇಯಕಃ . . . ಮುಂಡಲಾಗ್ರಂ — ಈ ೧೦ ಅಡಾಯುಧಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೮–೩೧೮) ; ತದೀಯ ಕೌಕ್ಷೇಯಕ ಧಾರಾವಿದಾರಿತ ಶರೀರನುಮಾಗಿ ಬಿಬ್ಬರ್ದ ಶರಾಚಾರ್ಯರಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೬ ವ) ; ಅಕಟ ಗುರುಹತ್ಯಾಮಹಾಪಾತಕಿಯೆ . . . ನಾರಕದೊಳರಮನೆ ನಿನಗೆ ಕೌಕ್ಷೇಯಕದ ಹತಿ ಗಡ ತನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯–೩೧). [ಸಂ.]

ಕೌಗುಡಿದ (ನಾ). (?) : ಬೆಳ್ಳಣಗೆಯುಳೊನ್ದುಮಟನಿಜ್ಞ [ಕೌ] ಗುಡಿದ ಎವ(ಂ)ಜ್ಜಲ್ಲಳೊನ್ದು ದೇಗುಲಕೆ ಒನ್ದು ಗದ್ಯಾಣವದಿತ್ಯಜ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತೊನ್ದು ಈಸ್ವರಲಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಧರಣ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೫–೮ ; 933). [?]

ಕೌಚಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೋರಲು ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊಡೆ ; ಮುಖ, ಎದೆ ಕೆಳಗಾಗುವಂತೆ ಬೀಳಿಸು : ತೆಕ್ಕೆಯಲಿ ಕೃತಕಾದ್ರಿಗಳ ಕೌಚಿಕ್ಕಿದನು (ತೊರರಾ. ೫–೪–೧೫). ೨. ಬೋರಲು ಹಾಕು.

ಕೌಚಿಕ್ಕಿಕೆಡೆ= ಬೋರಲಾಗಿ ಬೀಳು : ತೊಡೆಮುಱಿದು ಕಡುಗಲಿಯೂ ಕೌರವನಂದು ಕೌಚಿಕ್ಕಿಕೆಡೆವನು ಧುರಧರಣಿಯೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೦–೧೨೧). [ಕೌಚು₁ (< ಕವಿಚು₁) + ಇಕ್ಕು]

ಕೌಚಿನಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?) : ಖಡುಗ ತೋಮರ ಯಿಟ್ಟಬಿಟ್ಟೇರು ಕೊಂತ ಕಕ್ಕಡೆ ಸಬಳ ಸೆಲ್ಲೆಹಂ ಕೌಚಿನಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಚಿನಖ] ಸುರಗಿ ದಡಿ (ಸೋಮುಚ. ೫–೨೭). [< ಸಂ. ಕೌಕ್ಷೇಯಕ]

ಕೌಚಿಮ (ನಾ). ತೊಗಲನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ಕೆರೆಯುವ ಅರ : "ಆರಾ ಚರ್ಮಪ್ರಭೇದಿಕಾ . . . ಕೌಚಿಮ ಹೆಸರು, ತೊಗಲನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ಕೆರೆಯುವ ಅರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೦). [?]

ಕೌಚು₁ 'ಕವಿಚು₁' ನೋ.

ಕೌಚು₂ 'ಕವಿಚು₂' ನೋ.

ಕೌಜಲು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕೌಜು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕೌಟ (ಗು). ೧. ಮನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಗುಡಿಸಲಿಗೆ ಸೇರಿದ. ೨. ಸ್ವಂತ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ; ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ. [ಸಂ.]

ಕೌಟತಂತ್ರ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಬಿಂಬಾಗಮದ ಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು (?) : ಚತುರ್ಮುಖತಂತ್ರ, ಮಲಯತಂತ್ರ . . . ಕೌಟತಂತ್ರ . . . ಸರ್ವಶೇಖರ ಮಹಾವಿದ್ಯೆ, ಮಹಾಸಾರಮೆಂದು ಬಿಂಬಾಗಮದ ಹದಿನೈದು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೧). [ಕೌಟ ? + ತಂತ್ರ]

ಕೌಟತಕ್ಷ (ನಾ). ಊರಿನವರಿಗೆ ಅಧೀನನಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಮರಗೆಲಸ ಮಾಡುವ ಬಡಗಿ : "ಕೌಟತಕ್ಷಃ, ಅನಧೀನಕಃ – ಒಬ್ಬನ ಅಧೀನನಾಗದೆ ಕೂಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಬಡಗಿಯವನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೭). [ಸಂ.]

ಕೌಟಲು (ನಾ). ಕಿತಾಪತಿ ; ಕೊಂಕು (?) : ಕೈಲಿ ಹರಿಯದಿದ್ದರೂ ಕೌಟಲು ಘನ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಕೌಟಲ್ಯ]

ಕೌಟವಿ (ನಾ). ನಗ್ನಳಾದ ಹೆಂಗಸು ; ಬತ್ತಲೆ ಹೆಣ್ಣು : ಸ್ಕಂದಂಗೆ ಚಕ್ರಂಗೊಳೆ ಹರಿ ಗಿರಿಜಾಕಾಂತೆ ನಗ್ನತ್ವದಿಂ ಕೌಟವಿ ಬಂದಡ್ಡಂ ನಿಲಲ್ ಚಿಃ ಸುಡುಸುಡು ತೊಲಗೆಂದಾ ಮುರಧ್ವಂಸಿ ಪೇಸುತ್ತವೆ ತಿರ್ಯಗ್ವಕ್ತ್ರನಾಗಿರ್ಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೪೨).

ಕೌಟವಿಯಾಗು=೧. ನಗ್ನಳಾಗು; ಬತ್ತಲೆಯಾಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಬರಿದಾಗು ; ಶೂನ್ಯವಾಗು : ಆ ಕೀಶಸಂಶೋಧನಾ ಕೋವಿದರ್ ತಡವಿದರಹಸ್ಪತಿಯ ಕದಿರಾಳ್ಗಳಂ ಕೂಡಿ ಪಗಲನೆತ್ತೆತ್ತಲುಂ, ಕೌಟವಿಯಾಗೆ ಕಣ್ಣಟವಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೬೬–೧೧೨). [< ಸಂ. ಕೋಟವೀ]

ಕೌಟವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬರಿದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಶೂನ್ಯತ್ವ. ೨. (ಆಲಂ) ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (?) : ಭಾವ್ಯಮೇ ತಾಂ ತಾಯಿತಂದೆಯ ವಶದ ಪೆಣ್ಗೆ ಸೇಹ್ಯಮಲ್ಲಂಜುವೆನೆನಲ್ ಮುನಿಗೆ ತನಗೆ ಕೌಟವ್ಯದ ಕೊರತೆ ಬಪ್ಪದೆನ್ನ ನುಡಿಯಂ ಮಿಾರಲುಗ್ರಕಿರಣದಲುರುಹುವೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨೪–೪೪). [< ಕೌಟವಿ ?]

ಕೌಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಉರುಳುಹಾಕಿ ಅಥವಾ ಬೋನುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಹಿಡಿಯುವವನು. ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದು, ಅವುಗಳ ಮಾಂಸವನ್ನು ಮಾರಿ ಜೀವಿಸುವವನು ; ಕಸಾಯಿಗಾರ. ೩. ಮೋಸಗಾರ; ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ; ವಂಚಕ. [ಸಂ.]

ಕೌಟಿಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಡೊಂಕಾಗಿರುವಿಕೆ; ವಕ್ರತೆ; ಕೊಂಕು. ೨. ಕೊಂಕುಸ್ವಭಾವ; ಕಪಟ; ಮೋಸ. ೧, ೨ : ಚಂದ್ರನೊಡನೆ ಪುಟ್ಟಿದುದಜಿಂ ಕೌಟಿಲ್ಯಮುಂ (ಗದಾಯು. ೯–೭೨). ೨. ಅಬ್ಬೆ ಕೌಟಿಲ್ಯದಿಂ ರಾಜ್ಯಮನೀ ರೇಟಬ್ಬಮುಂ ಬೇಡಿದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೪೩); ಅವನನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಯುದ್ಧ ಕೌಟಿಲ್ಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೨೯). ೩. ಕುಟಿಲ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಮೋಸಗಾರ ; ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ : ಕೌಟಿಲ್ಯರೇಗೆಯ್ಯರೋ (ಜಗವಿ. ೫–೫೯). ೪. ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬರೆದವನ ಹೆಸರು ; ಚಾಣಕ್ಯ. ಕೌಟಿಲ್ಯಾದಿ ನೀತಿಜ್ಞರು ರಾಜರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೦೬ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಕೌಟಿಲ್ಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಕಾಗಿರುವಿಕೆ; ವಕ್ರವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕಪಟದ ನಡತೆ ; ಮೋಸದ ವರ್ತನೆ. ೧, ೨ : ದಂತಚ್ಛದಾತಿರಾಗತೆ ಕುಂತಳ ಕೌಟಿಲ್ಯವೃತ್ತಿ ಪಿಂಗಿದುದಬಳಾ ಸಂತತಿಗೆ ಪಯಃಕೇಳಿಯೊಳೆಂತುಂ ನಿರ್ಮಲರ ಸಂಗದಿಂದಾಗದುದೇಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೪೫). [ಕೌಟಿಲ್ಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಕೌಟುಂಬರ (ನಾ). ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ : ಅಲ್ಲಿಯ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಶಿಕ ಕೌಟುಂಬರ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾವಿಧದ ವಸ್ತುಗಳು ತುಂಬಿತ್ತು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೬ ಮಿಲಿಂದ.). [?]

ಕೌಟುಂಬಿಕ (ಗು). ೧. ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ : ಹೊಸ ದಂಪತಿಗಳ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೨೩). 'ಕೌಟುಂಬಿಕ ವ್ಯವಹಾರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಗೃಹಸ್ಥ ; ಕುಟುಂಬವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುವವನು ; ಕುಟುಂಬದ ಯಜಮಾನ : ಕೌಟುಂಬಿಕ. ಮಕ್ಕಳ ಮಾಣಿಕದ ಕಣಿ ಸಿಕ್ಕಿ ನೀ ಚೊಕ್ಕ ಚಿಂತಾಮಣಿ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೫೧–೭). [ಸಂ]

ಕೌಟುಂಬಿಕವ್ಯವಹಾರ (ನಾ). ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯವಹಾರ, —ಕೆಲಸ ; ಮನವಾರ್ತೆ : ಕೌಟುಂಬಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಇದೇ ವಿವೇಕಯುತವಾದ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಅವನು ದೃಢವಾಗಿ ನಂಬಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೪೦). [ಕೌಟುಂಬಿಕ + ವ್ಯವಹಾರ]

ಕೌಟೆ 'ಕವಡೆ$_1$' ನೋ.

ಕೌಡಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಕದಂಬಮರ, ಕಡವಾಲದಮರ, ಕೌಡಯಾಲ . . . ಕಡವಳ (ವೈಔಗಿ. ೭–೧೨೪). [?]

ಕೌಡಿ 'ಕವಡು$_1$' ನೋ.

ಕೌಡಿಕಾರ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ ; ಠಕ್ಕ (?) : ಕಿಡಿಗೆಡಜಿ ಪುಷ್ಕರನೃಪಾತ್ಮಜನೊಡನೆ ಕಲಿಮುಹವಾತದೆಂಬವ ಜಡಿದು ಕೈದುವನೆಂದ ನುಡಿ ನುಡಿ ಕೌಡಿಕಾರ ನೃಪ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮–೬೮). [ಕೌಡಿ (< ಕವಡು$_3$) + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಜ)]

ಕೌಡಿಕೆ 'ಕವಡಿಕ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕೌಡೆ$_1$ 'ಕವಡೆ$_1$' ನೋ.

ಕೌಡೆ$_2$ 'ಕವಡೆ$_3$' ನೋ.

ಕೌಣ (ನಾ). ಜೊಂಡು ; ಆಪು. 'ಕೌಣಕಡ್ಡಿ' ಪರಾ. [← ತೆಲು. ಕೌಣ]

ಕೌಣಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಜೊಂಡು ಅಥವಾ ಆಪಿನಕಡ್ಡಿ ; ಲಾಳದಕಡ್ಡಿ : ಬಾನೆಯಂತಾ ಬಾಯಿದೆರೆಯೆ ಬಾಯಿ ತುಟಿಯು ಮಿಾರಿದ ಹಲ್ಲು ಕೌಣಕಡ್ಡಿಯಂತೆ ಕೈಕಾಲು ಆ ನಳರಾಜ ತಾನು ಯಿಂತಾ ರೂಪು ಧರಿಸಿದ (ಯನಳ. ೧೦೧). [ಕೌಣ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕೌಣಪ (ನಾ). ೧. ಹೆಣವನ್ನು ತಿಂದು ಜೀವಿಸುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ: ಚಾರುತರ ಲಿಂಗದಾಕಾರಮುಂ ಮನಮೊಸೆದು ದಾರುವಿಂದಂ ರಚಿಸಿ ಕೌಣಪಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಮೀರಿ ಪೂಜಿಸಿದ ಮನೋರಾಗದೊಡಗೂಡಿ ದೇಹದೊಳೆಯ್ದೆ ತಾಳ್ದು (ಅರಾಜ. ೪–೧೬). ೨. ನೈಋತ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ; ನಿಋತಿ : ಎಮ್ಮರಸಂ ಕಂಸದೇವಂ . . . ಈ ಕೃಪಾಣದಿಂ ಕೌಣಪನನೀ ಪಾಶದಿಂ ಜಲೇಶನಂ . . . ಗೆಲ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೬–೨೮೨). 'ಕುಣಪ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೌತ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಂಟುನೆಪ ; ಸೋಗು : ಏನೋ ಹೋಗಲಿ ಅಂತ ಇದ್ದರೆ ಕೌತ ತೆಗೆತಾನೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೌತ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ಮದ್ದಳೆಯ ಚಚ್ಚರಿಯ ಕೌತಂಗಳ ಸದ್ದುಗಳಿಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೮) ; ಘನ ಕೌತ ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಚೌಪದಂಗಳಿಂ (ಲಿಂಗಪು. ೨೩–೪೬). [?]

ಕೌತುಕ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ಚರ್ಯ ; ಅದ್ಭುತವಾದದ್ದು ; ವಿಸ್ಮಯಕರವಾದದ್ದು; ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾದದ್ದು : ಶುಕಶಾರಿಕಾದಿವಿಹಗಪ್ರಕರಂ ಮುಂ ಕೇಳ್ದ ವಚನಮಂ ನುಡಿವುದು ಕೌತುಕಮಲ್ಲದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೪); ನೋಡೆ ಕೌತುಕಮಿಾ ಕೂಸಿನ ಸಾಸಂ (ಜಗವಿ. ೩–೩೦) ; ಪುರದ ತಿರುವೀಥಿಯೊಳೇನಂ ಬಿನ್ನವಿಪೆನದೊಂದಾಶ್ಚರ್ಯವದೊಂದು ಕೌತುಕವದೊಂದು ವಿಪರೀತಂ ಚಿತ್ತೈಸು (ನಂಬಿರ. ೨–೩೯) ; ಆದರೆ ಆ ಮಾತುಗಳು ನಮಗೆ ಅಷ್ಟು ಕೌತುಕವಾಗಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೮) ; ಭಗವದ್ಗೀತೆಯೊಂದು ಕೌತುಕದ ಕನ್ನಡಿ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೨೯). ೨. ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ತೀವ್ರವಾದ ಇಚ್ಛೆ ; ಕುತೂಹಲ : ಸಕಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಭಾಂಡೋದರ ಮೊಡೆದುದಿದೆಂತಪ್ಪ ಕೋಳಾಹಳಂ ಕೌತುಕದಿಂದ್ರಂ ಪಾಯ್ದನಕ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೩–೧೩). ೩. ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅಥವಾ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದ ವಿಷಯ ; ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಸಂಗತಿ : ಒಲವರವೆ ಕೌತುಕವು ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳಗೆ ಮಲಗುವ ವಿಷ್ಣು ವಿದುರನ ನಿಳಯದೊಳಗೊಕ್ಕುಡಿತೆಹಾಲಲಿ ಹಸಿವ ನೂಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೧೪); ಭೂತಳಾಧಿಪ ಚಿತ್ತವಿಸು ಖಳ ಕೌತುಕದ ಕಾಳಗದಿ ಗೆಲುವನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬–೨೦); ಕೇಳಿರೈ ಕುಶಲವರು ಕಪಿಗಳ ಕಾಳಗದ ಕೌತುಕವ (ತೊರರಾ. ೬–೧೮–೧).

೪. ಉತ್ಸವ; ಹಬ್ಬ: ಕೌತುಕದಿಕ್ಕೆ ಕಾಮದ ನೆಲಂ . . . ದ್ಯೂತದ ಗೊತ್ತು ನೋಡಲೆಸೆದತ್ತು ಸದಾ ಗಣಿಕಾಪ್ರತೋಳಿ ತಾಂ (ಹರಿವ್ಮಾರ. ೨-೯೨). ೫. ಸಂತೋಷ; ಸುಖ; ಆನಂದ. 'ಕೌತುಕ ಜನಕ' ಪರಾ. ೬. ಆಟ; ಕ್ರೀಡೆ; ವಿನೋದ. 'ಕೌತುಕ ಪರಾಯಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೌತುಕಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು; ವಿಸ್ಮಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ವಿಷಧರನೆಳ್ಚತ್ತು ಕಣ್ದೆರೆದು ಮುಂದಿರ್ದ ಪಾರ್ವತಿಯಂ ಕಂಡು ಕೌತುಕಂಗೊಂಡು ತಿರುಗಿ ನೋಡಿ (ಗಿರಿಕ. ೨ ಕಥಾಗ); ಮೋಹದ ಮಹಿಮೆಗೆ ಮರವಟ್ಟು ಭಕ್ತಿಯ ಭರಕ್ಕೆ ಕೌತುಕಂಗೊಂಡಗಲಲಾಜದ ಮಗಂಗೆ ಮಿಗೆ ಕರುಣಿಸಿ (ಬಸರ. ೪-೪೬); ಪರಶಿವನ ಕಾರುಣ್ಯದಿರ ವಿನ್ನದೆಂತುಟೋಯೆನುತ ಕೌತುಕಂಗೊಂಡು (ಸೌಂದಪು. ೫-೩೪). [ಕೌತುಕ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೌತುಕಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ವಿಸ್ಮಯ ಪಡಿಸು: ತನಗದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಪ್ಪ ಜಿನಾರ್ಭಕನ ಸರ್ವಾಂಗ ಸೌಂದರ್ಯಮುಂ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣ ಸಂಪತ್ತಿಯುಂ ಚಿತ್ರಮುಂ ಕೌತುಕಂ ಗೋಳಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೬ ವ). [ಕೌತುಕಂಗೊಳ್ + -ಇಸು$_1$]

ಕೌತುಕಂದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ವಿಸ್ಮಯಪಡು: ಇಂತಾರ್ತದಿಂ ಸ್ತೋತ್ರಂಗೆಯ್ಯೆ ಕೇಳ್ದು ಕೌತುಕಂದಾಳ್ದು ಗಿರಿರಾಜನುಂ ಮೇನೆಯುಂ ಇರ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೪-೪೪ ವ); ಸೀಳ್ದು ತದೀಯ ಮಸ್ತಕದ ಮಾಣಿಕಮುಂ ನಡೆನೋಡಿ ಕೌತುಕಂದಾಳ್ದಿದನರ್ಘ್ಯಮೆಂದು ಬಗೆಯುತ್ತಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೪). [ಕೌತುಕ + ತಾಳ್$_1$]

ಕೌತುಕಂಬಡು, ಕೌತುಕಪಡು (ಕ್ರಿ). = ಕೌತುಕಂದಾಳ್: ಎನ್ನ ತೊತ್ತಿನ ಮಗಂ ಆದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರಮುಂಟೆಂದಾಸುರಂ ಮಸಗಲಾ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ್ ಕಂಡು ಕೌತುಕಂಬಟ್ಟು (ನಂಬಿರ. ೬-೭೧); ಅಂತೊಳ ಪೊಕ್ಕು ಮಹಾಸ್ಥಾನಮುಮಂ ಕಂಡು ಕೌತುಕಂಬಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೪ ವ). ಕೌತುಕಪಡು: ಈಗ ಅರ್ಥವಾಯಿತು ರತ್ನಳಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಕೌತುಕವೂ ಆಯಿತು ಆದರೆ ಆದರಲ್ಲಿ ಕೌತುಕಪಡುವಂಥದೇನಿದೆ? (ಕುಸುಸಂ. ೧೯೪); ತಾಲೀಮು ನಡೆಯಿಸಿದಾಗ ನನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮತ್ತು ಅಭಿನಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಳಿದವರು ಕೌತುಕಪಡುತ್ತಿದ್ದರೆ (ಹೇಮಂತ. ೩೫೪). [ಕೌತುಕ + ಪಡು$_1$]

ಕೌತುಕಜನಕ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಪ್ರೀತಿ ಜನಕ: ಪ್ರಕಟಿತರಂ ಶಬ್ದಂ ಶಾಬ್ದಿಕಸಮ್ಮತಮರ್ಥಮರ್ಥದೃಷ್ಟಿಮನಃ ಕೌತುಕಜನಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೪). ೨. ಕುತೂಹಲವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ: ಅದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೌತುಕಜನಕ ಸಂಗತಿಯಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಕೌತುಕ + ಜನಕ]

ಕೌತಕಪಡು 'ಕೌತುಕಂಬಡು' ನೋ.

ಕೌತುಕಪರಾಯಣ (ಗು). ವಿನೋದಪ್ರಿಯ; ವಿಲಾಸಿ: ಈ ಕೌತುಕಪರಾಯಣ ಹಾಸ್ಯಪ್ರಿಯ ಯುವಕನನ್ನು ತಾಯಿ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿಸಿ ಸ್ನೇಹವರ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೯೨). [ಕೌತುಕ + ಪರಾಯಣ]

ಕೌತುಕಪ್ರೇರಿತ (ಗು). ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆ ಹೊಂದಿದ, —(ನೋಡುವಂತೆ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯುವಂತೆ) ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಪೌರವನಾಂತರಾಳದೊಳಗೊರ್ಮೆ ವಸಂತವಿಲಾಸ ಕೌತುಕಪ್ರೇರಿತಮಾನಸಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೭೯). [ಕೌತುಕ + ಪ್ರೇರಿತ]

ಕೌತುಕಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಉಪಾಯ, —ತಂತ್ರ: ಕುಲಯುತನು ಕೋವಿದನು ಕರುಣಾಜಲಧಿ ಕೌತುಕ ಯುಕ್ತಿವಿದನೆಂದಿಳೆ ಹೊಗಳುತಿರಲದುವೆ ಕೆಳ್ಳೆ ಸ್ವರ್ಗ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೪೦). [ಕೌತುಕ + ಯುಕ್ತಿ]

ಕೌತುಕಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯಜನಕವಾದ ಸೃಷ್ಟಿ; ಅದ್ಭುತ ವಾದ ನಿರ್ಮಾಣ: ಆ ವಧು . . . ಕಂಜಭವಕೌತುಕಸೃಷ್ಟಿ ಮನೋಜಸಿದ್ಧ ಸಂಜೀವನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೬). [ಕೌತುಕ + ಸೃಷ್ಟಿ]

ಕೌತೂಹಲ, ಕೌತೂಹಳ (ನಾ). ೧. (ನೋಡುವ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯುವ) ಬಯಕೆ; ಆಸೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ. ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಅದ್ಭುತ. ೩. ಆಶ್ಚರ್ಯದ ದೃಶ್ಯ; ವಿಸ್ಮಯಜನಕವಾದ ವಿಷಯ. ಕೌತೂಹಳ: ೪. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಮ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಯಿಂದುಂಟಾದ ಚಿಂತೆ, —ವ್ಯಥೆ: ಅಂತು ಪಿರಿದುಮುಬ್ಬೆಗದಿಂ ನಿಮಗಿನಿವಿರಿದು ಕೌತೂಹಳಮಾರಿಂದಾಯ್ತೆಂದು ಬೆಸಗೊಳ್ವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೧ ವ); ಪುತ್ರಮೋಹ ರಸಾಸ್ವಾದನ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ ವೆನುತುಂ ತತ್ಕಾಂತೆ ಚಿಂತಾಪರಂಪರೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದಳಾರ್ಗೆ ಪುಟ್ಟಿದೊ ಸುತವ್ಯಾಮೋಹ ಕೌತೂಹಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೦೭). [ಸಂ.]

ಕೌತೂಹಳ 'ಕೌತೂಹಲ' ನೋ.

ಕೌದ (ನಾ). ತೆಳ್ಳಗಿನ ಉಣ್ಣೆಯ ಶಾಲು; ದಾವಳಿ; ಸಕಲಾತಿ: ಕೌದದ ಗುಣ – ಕೌದವೆಂದರೆ ಸಕಲಾತಿ, ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದಲ್ಲಿ ವಾತಶ್ಲೇಷ್ಮಹರ (ಸಕವೈ. ೩೬). [?]

ಕೌದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕೌದ್ರವೀಣ (ನಾ). ಹಾರಕವನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ ಹೊಲ; ಹಾರಕ ವನ್ನು ಬಿತ್ತಿರುವ ಜಮೀನು: "ಮೌದ್ಗೀನಂ, ಕೌದ್ರವೀಣಂ – ಈ ೨ನ್ನು ಆದಿಪದದಿಂದ ಮಾಸೂರೀಣಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು . . . ಹಾರಕ, ಮಸೂರಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಆಯಾ ಧಾನ್ಯಗಳು ಬೆಳೆಯುವ ನೆಲಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೬); ಲೀಲೆಯಿನಜ ನೆಲಂ ಪರಿಪಾಲಿಸಿದುವು . . . ತೈಲೀನಂ ಕೌದ್ರವೀಣಮೌಮ್ಯಂಯವ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೯). [ಸಂ.]

ಕೌನೆರಳು 'ಕವಿನೆಳಲು' ನೋ.

ಕೌನೆಳಲು 'ಕವಿನೆಳಲು' ನೋ.

ಕೌಪ, ಕಯಿಪು, ಕೈಪ, ಕೈಪು, ಕೋಪು$_4$, ಕೌಪು (ನಾ). ಲಂಗೋಟಿ; ಕೌಪೀನ: ಶಿವನತಿಥಿರೂಪದಿಂದಕಳಂಕನೆಡೆಗೆಯ್ದು ಕುಟಿಲ ಕೌಪಂ ಕೊಟ್ಟು (ಲಶಿಚಂ. ೩೫-೬); ಸತೀಪುತ್ರಾದಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ತ್ಯಾಗಮುಂ ಮಾಡಿ ಕಟಸೂತ್ರ ಕೌಪಗಳ ತೊಲಗಿಸಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೭-೧೧); ದಂಡಕೋಲಿನ ತುದಿಗೆ ಹಿಂಡುಕೌಪವ ಕಟ್ಟಿ ಮುಂಡೆಯರ ಕಂಡು ಮಿಡುಕುವ ಯೋಗಿಯ ಮಂಡೆ ಬೋಳೀಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೦). ಕಯಿಪು: ಕಟ್ಟಿದ ಕಯಿಪು ಖಟ್ವಾಂಗ . . . ಕಾಶಿಯ ಧೂರ್ಜಟಿ ಬಂದು ನುಡಿದ ಸ್ವಪ್ನದಲಿ (ಅಬ್ಬಲೂ. ೨-೩೦). ಕೈಪ: ಪರಿತಂದು ಕೈ[ಪಾತಾಂ. ಕೌ]ಪವನು ತಡೆಯದೆ ತಾರೆಂದು ತವಕದಿಂ ಬೇಡುತಿರಲು (ಪ್ರಾಭರಾ. ೧೨-೨೬); ಕೈಪ ಮೂರೊರ್ಳದೊಳಗೆ ಬಿಗಳ ಕೂರೆ ತುಂಬಿದೆ ನೋಡೆಯಮ್ಮ (ಕರಿಕ. ೫೦-೭); ಬಾಯಿಕಟ್ಟಿ, ಕೈಪ ಬಿಗಿದು ಹೆಚ್ಚು ದಿನ ಬಾಳುವುದರ ಲ್ಲೇನು ಸೊಗಸು? (ದಾಬುತ್ತಿ. ೧೫). ಕೈಪು: ಕೈಯು ಕಮುಂಡಲ ಬೋಳಾದ ಮಂಡೆ ಕಾವಿಯ ಕೈಪು ಪೊದೆದ ಖಂಡವಸನ (ರಾಮುವಿ ೧೨-೧೪). ಕೋಪು$_4$: ಮಹಲು ನೋಡಿ ಮನೆ ಹೊಕ್ಕರೆ ಕೋಪು ಕಟ್ಟಿ ಒಲೆಯ ಮುಂದೆ ಕೂತಿದ್ದ (ಗಾದೆ).

ಕೌಪು: ಕೌಪು ಕಾಷಾಂಬರವ ಕಟ್ಟೆ ಮಂಡೆ ಬೋಳಾದರೇನಯ್ಯ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿಜವಿಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕರ (ಅವಚಂ. ೧೯೬–೪೯೫); ಕಂಬಳಿಯ ಕೌಪ ಕಟ್ಟಿದ ಮತ್ತೆ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೩೪); ಕೌಪು ಕೃಷ್ಣಾಜಿನವು ವರ ಯಜ್ಞೋಪವೀತದ ದಂಡಮುಂಜಿಯನಾ ಪವಿತ್ರೋತ್ತಮನು ಕೊಡೆವಿಡಿದಲ್ಲಿಗೈತಂದ (ಸಂಭಪ. ೧೦–೧೫); ಮುನಿವರರು ಕೇಳುತ ಕೌಪುಗಳ ಕಿತ್ತು (ವೀಶೈಪು. ೨–೪–೨೯). [< ಸಂ. ಕೌಪೀನ]

ಕೌಪೀನ (ನಾ). ೧. = ಕೌಪ: "ಕಚ್ಚುಟಂ ಕೌಪೀನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೬–೯); ಘನಧೈರ್ಯಕನಕಾಚಲಮುಡರಿ ಸುಜ್ಞಾನನಿರ್ಮಲ ದೇವಗಂಗೆಯಲಿ ಇಳಿದು ಸ್ನಾನಂಗೈದು ಧೃತಿಯಂದಳೆದ ಮನ ಕೌಪೀನಮನೊಲಿದಳವಡಿಸಿ (ಗಗತಾ. ೧೬–೧೯). ೨. ಗುಹ್ಯಾಂಗ; ಜನನೇಂದ್ರಿಯ ೩. ನೀಚವಾದುದು; ಅಧಮವಾದುದು; ಕ್ಷುದ್ರ. ೪. (ಅಲಂ) ತಪ್ಪುಕೆಲಸ; ಅಯುಕ್ತವಾದ ಕೆಲಸ; ವಿಹಿತವಾದ ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟಳೆಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕೆಲಸ: "ಭಿನ್ನಕಾರ್ಯದಲಿ ಗುಹ್ಯದಲಿ ಕೌಪೀನಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩–೨೨); "ಅಧಮಂ ಗುಹ್ಯವು ಭಿನ್ನ ಕಾರ್ಯಮಿವು ಕೌಪೀನಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ಕೌಪೀನಧಾರಿ (ನಾ). ಕೌಪೀನವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಸಂನ್ಯಾಸಿ: ಆಗಳವರ್ಗಳಾ ರೂಪಿನೊಳದಂ ನೆಗಟಿಲಂಜಿ ವಲ್ಕಲವಸನರುಂ ಕೌಪೀನಧಾರಿಗಳುಂ . . . ಪರಿವ್ರಾಜಕರುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೯–೯೩ ವ). [ಸಂ. ಕೌಪೀನಧಾರಿನ್]

ಕೌಪು 'ಕೌಪ' ನೋ.

ಕೌಪುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೌಪೀನವನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಲಂಗೋಟಿಯನ್ನು ಧರಿಸು: ತಟ್ಟೆ ಸಜ್ಜನೆ ಸೀಳಿ ಕಿಱಿದನದಜಕೊಳು ಕೌಪುಗಟ್ಟೆ (ಸೋಮುಚ. ೫–೫೩). [ಕೌಪು (< ಕೌಪ) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೌಪುದಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೌಪುಗಟ್ಟು: ಕೌಪುದಳೆದುದ್ಧೂಳಿಸಿ ತನುವಿನೊಳು ಭಸಿತಮಂ (ಸೌಂದಪು. ೧೬–೩೮). [ಕೌಪು (< ಕೌಪ) + ತಳೆ$_1$]

ಕೌಬಿನಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಮೇಲ್ ಮಾಳಿಗೆ ಹುಲ್ಲು; ಕೌಬಿನಹುಲ್ಲು (ಮೈಶಿಗಿ. ೨೦–೩೭೦). [ಕೌಬು$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೌಬೇರ (ಗು). ೧. ಕುಬೇರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕುಬೇರನಿಗೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ, —ಕುಬೇರ: "ಶಶಿ ಕೌಬೇರ ಸಮೀರ ಕಾಲಮುನಿ . . . ಯಾಗನೃಪನುಂ ಸೋಮಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೨೬); ಒಂದು ಹರ ಹಿಡಿವಂಬು ಶಕ್ರನದೊಂದು ಕೌಬೇರಾಗ್ನಿ ವಾಯುವದೊಂದು ಪಾರ್ಥನ ಬತ್ತಳಿಕೆ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರ ತುಂಬಿಹವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೧೫). [ಸಂ.]

ಕೌಬೇರಿ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ದಿಕ್ಕು; ಉತ್ತರ; ಬಡಗಲು: "ಕೌಬೇರಿ ಯುತ್ತರಮುದೀಚಿಯೆನೆ ಬಡಗಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭–೧೯). [ಸಂ. ಕೌಬೇರೀ]

ಕೌಮಾರ (ಗು). ೧. ಕುಮಾರಿ ಅಥವಾ ಕುಮಾರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ; ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯ. ೨. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಗೆ ಸೇರಿದ; ಷಣ್ಮುಖನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. ಶೈಶವ; ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಐದನೆಯ ವಯಸ್ಸು ತುಂಬುವವರೆಗಿನ ಕಾಲ. 'ಕೌಮಾರಭೃತ್ಯ' ಪರಾ. ೪. ಕನ್ನೆ ಅಥವಾ ಕುಮಾರನ ಅವಸ್ಥೆ; ಶೈಶವದಿಂದ ಹದಿನಾರುವರ್ಷ ತುಂಬುವವರೆಗಿನ ವಯಸ್ಸು, —ಕಾಲ; ಯೌವನಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿನ ವಯಸ್ಸು: ಕೌಮಾರ ಯೌವನ ವಾರ್ಧಿಕಂಗಳಲಿ ತನು ವಿಕಾರಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೪೪); ಬಾಲ್ಯ ಹರೆಯ ಜರೆ ಕೌಮಾರದಾವಸ್ಥೆಗಳವೈಕಾರಾ (ಗಗತಾ. ೧೦–೩೭); ಪೆತ್ತ ತಾಯ್ಗಿರ್ಮಡಿಯೊಲುಮೆವೆತ್ತು ಕೂಸಿಂದೆ ಕೌಮಾರದನ್ನೆಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೩–೩೯). [ಸಂ.]

ಕೌಮಾರತಂತ್ರ (ನಾ). ಲಲಿತಾಗಮದ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಲಲಿತ ಲಲಿತೋತ್ತರ ಕೌಮಾರತಂತ್ರ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರಾಗಮವೆಂದು ಲಲಿತಾಗಮದ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೧). [ಕೌಮಾರ + ತಂತ್ರ]

ಕೌಮಾರದೆಸೆ (ನಾ). ಕೌಮಾರಾವಸ್ಥೆ; ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆ: ಚಾರು ಪೌರುಷ ಸಮರವಿಹ್ವಳ ತಾರಕರು ನೀವ್ ನಮ್ಮದಿದು ಕೌಮಾರದೆಸೆ ತಾಮಸವಲೇ ನಿಮಗಾನು ಸಮಬಳನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೨೭). [ಕೌಮಾರ + ದೆಸೆ$_1$]

ಕೌಮಾರಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಿ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಕೊನೆವರೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವಳು; ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಳಾದವಳು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಲದ ಅನೇಕ ಸಹಸ್ರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೌಮಾರಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಿಯರಾಗಿದ್ದು ಸಂತತಿ ವೃದ್ಧಿಮಾಡದೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ . . . ಇರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೯). [ಕೌಮಾರ + ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣೀ]

ಕೌಮಾರಭೃತ್ಯ (ನಾ). ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ; ಶಿಶುವೈದ್ಯ: "ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಂಭವಿಸತಕ್ಕ ಸಮಸ್ತರೋಗಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡತಕ್ಕ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಭಾಗವು ಕೌಮಾರಭೃತ್ಯ" (ಸುಜ್ಞಾಚಂ. ಪ್ರಥಮಕಳಾ). [ಸಂ.]

ಕೌಮಾರಿ (ನಾ). ೧. ಸಪ್ತಮಾತೃಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: "ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಮಾಹೇಶ್ವರಿ ಕೌಮಾರಿ. . .ಚಾಮುಂಡಿಯೆನೆ ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫–೧೪). ೨. ಮದುವೆಯಾಗದವಳು; ಕನ್ಯೆ: ವೀರಪದವಂ ಪಡೆದ ವೀರ ಕೌಮಾರಿಯರೆ . . . ಈ ಕುವರಿಯಂ ನೀವು ಕೈನೀಡಿ ಕಾಯಬೇಕು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೬–೧೪). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಗಾಂಧಾರವೆಂಬ ಸ್ವರದ ಅಧಿದೇವತೆ: ಬ್ರಾಹ್ಮಿ, ಮಾಹೇಶ್ವರಿ, ಕೌಮಾರಿ, ವೈಷ್ಣವಿ, ವಾರಾಹಿ, ಮಾಹೇಂದ್ರಿ, ಚಾಮುಂಡಿಯೆಂಬಿವರೇ ಕ್ರಮದಿಂದಾ ಷಡ್ಜಾದಿ ಸ್ವರಾಧಿದೇವತೆಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೧). [ಸಂ. ಕೌಮಾರೀ]

ಕೌಮಾರೋದ್ಧರ (ಗು). ಕುಮಾರಿಯರ ಕುಲವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ, —ಉದ್ಧರಿಸುವ: ವನಿತಾರತ್ನಮಿದೆಂಬಿನಂ ಸೊಗಯಿಸಲು ಕೌಮಾರೋದ್ಧರಮಾಂ ಪ್ರಜೆನಿಕಾಯಕ್ಕೆ ನಿಧಾನಮೆಂಬಿ[ಪೆ]ಟಿದಿಂದಂ ಪುಟ್ಟೆ (ಕಇಅ. ೧೧–೪–೪೪; 1093). [ಕೌಮಾರ + ಉದ್ಧರ]

ಕೌಮಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆರನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಹದಿನಾರು ತುಂಬುವವರೆಗಿನ ಕಾಲ; ಬಾಲ್ಯ; ಚಿಕ್ಕಂದು: ಎರಡನೆಯ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿನಾಥನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೌಮಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ವೈರಾಗ್ಯಪಡೆದು . . . ತೀರ್ಥಂಕರನಾದನು (ಕಸಾಚ. ೧೨೫); ಎರೆಯಂಗನು . . . ಪ್ರಬುದ್ಧನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೌಮಾರ್ಯವನ್ನು ದಾಟಿ ಯೌವನಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಕ್ಕಿರಲೇಬೇಕು (ಸವತಿ. XI, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ೨. ಕುಮಾರಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕನ್ನೆತನ: ಅಮೇರಿಕೆಯಲ್ಲಿಯಂತೆ 'virginity'ಯ ಕೌಮಾರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಅನೈಸರ್ಗಿಕ ಮಹತ್ವ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವತನಕ, ವ್ಯಕ್ತಿವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅನಿರ್ಬಂಧ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ (ಮುಕ್ತಿ. ೮೧); ಅವಳ ಕೌಮಾರ್ಯದ ಆವೇಶ ಮಾತ್ರ ಅಳಿವಿಲದ್ದು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೧೦). [ಸಂ.]

ಕೌಮುದ (ಗು). ೧. ಕುಮುದಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ನೈದಿಲೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ. 'ಕೌಮುದೋಜ್ಜ್ವಳ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕುಮುದಗಳ ಸಮೂಹ; ನೈದಿಲೆಗಳ ಗುಂಪು: ಹಿಮಾಂಶುರುಚಿಯಿಂ ದೇಹಾಂಶುವಿಂ ಭೂಭುಜಂ ಮುದಮಂ ಕೌಮುದಕಿತ್ತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೨೪). [ಸಂ.]

ಕೌಮುದಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕು; ಬೆಳದಿಂಗಳು; ತಿಂಗಳ ಬೆಳಕು: ಕೌಮುದಿಯೊಳಲರ್ದಿದ್ದುದ್ಯನ್ನೀಲೋತ್ಪಲಂಗಳ ಕಂಪಿನೊಳ್ ಪುದಿದು ಪುರದೊಳ್ ತೀವಿತ್ತೃಪ್ತಂ ಪ್ರಭಾತಸಮೀರಣಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೬೩); ದೇವಿ, ಹೇಮಂತಮಿಷ್ಟಋತು ತಾನ್ನೆಸೆ! ದೂರಸೂರ್ಯನೆ ಚಂದ್ರನಾತಪಮೆ ಕೌಮುದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦೧-೧೯೬). [ಸಂ. ಕೌಮುದೀ]

ಕೌಮುದೀಮಹೋತ್ಸವ (ನಾ). (ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ) ಬೆಳದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ ಮಹೋತ್ಸವ: ನಿಜವಿಜಯ ಕಟಕದ ನಾಗರಿಕ ರಮಣ ರಮಣೀಜನಂಗಳ್ ಕೌಮುದೀಮಹೋತ್ಸವೋತ್ಸುಕರಾಗಿ ನೆರೆದು (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೧ ವ); ಬಸಂತೋತ್ಸವದ ಕೌಮುದೀಮಹೋತ್ಸವಮಂ ನೋಡುವಬ್ಬಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೭೨ ವ). [ಸಂ. (ಕೌಮುದೀ + ಮಹೋತ್ಸವ]

ಕೌಮುದೀವರ್ಣ (ನಾ). ಬೆಳದಿಂಗಳ ಬಣ್ಣ: ಆ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೋಹಿನೀ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಸಾಧ್ಯ. ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರನಿಂದ ಹೊರಡುವ ಕೌಮುದೀವರ್ಣ; ಘನಕೃಷ್ಣವರ್ಣವುಳ್ಳ ಚಿಕುರಜಾಲ (ಕಪಾಕುಂ.೧೯). [ಸಂ. (ಕೌಮುದೀ + ವರ್ಣ)]

ಕೌಮುದೋಜ್ಜ್ವಳ (ನಾ). ಕುಮುದಗಳ ಶೋಭೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆಯ ಕಾಂತಿ: ಕೇತಕೀಕುಸುಮದಿಂ ರುಚಿರತರ ಪರಿಮಳಂ ಶೀತಕರದಿಂ ಸಾಂದ್ರತರ ಕೌಮುದೋಜ್ಜ್ವಳಂ ಪುಟ್ಟುವಂತಿರೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಬಸರ. ೧-೧೨೪). [< ಸಂ. ಕೌಮುದೋಜ್ಜ್ವಲಾ]

ಕೌಮೋದಕಿ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣನ ಗದೆ: ಕೌಮೋದಕಿಯೆಂಬ ಗದೆಯುಮಂ . . . ಕೌಸ್ತುಭಮೆಂಬ ಆಭರಣಮುಮಂ ಪೂಜಿಸಿ ತಾನುಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಪದದೊಳ್ ವಿರಾಜಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೪ ವ); ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ವರುಣನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೌಮೋದಕಿಯೆಂಬ ಗದೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೬೩). [ಸಂ. ಕೌಮೋದಕೀ]

ಕೌಮೋದಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಹಲಗೆ ತೋಮರ ಸೆಲ್ಲ ಕರವಾಳು ಕೊಡಲಿಯು ಅಲಗು ಡೊಂಕಣಿ ಕೌಮೋದಿಕವು (ದೇವಾಂಪು. ೩-೨೦೧). [?]

ಕೌರವ (ಗು). ೧. ಕುರುವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಕುರುದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುರುವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಗ: "ಕುರುಜಾತನೆನೆ ಕೌರವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೨); ಪಿಂತೆ ಕೌರವಜಯಮಂ ತಮಗೆ ಕೈಸಾರ್ದ ಸಮನಂತರದೊಳಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩). ೩. ದುರ್ಯೋಧನ: ಕೌರವನು ಮುಂದಱಿಯದವಗಡಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧-೮). ೪. ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ಮಾಸವಾಡಿ ನೂಱ ನಾಲ್ವತಕಂ ಶಿರೋಮಣಿಯೆನಿಸಿದ ದಕ್ಷಿಣ ಐಯಾವಳೆ ಎನಿಪ್ಪ ಕೌರವ ಗ್ರಾಮದೊಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ್ಯವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೭೨-೩; 1262). [ಸಂ.]

ಕೌರವರೋಷ (ನಾ). ೧. ಪಾಂಡವರ ಮೇಲೆ ಕೌರವರಿಗೆ ಇದ್ದ ರೋಷ, —ಸಿಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ತಡೆಯಲಾರದ ಕೋಪ; ಅತಿಕೋಪ: ನನಗೆ ಒಂದು ಸಾರಿ ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೂ ಕೌರವರೋಷ ಬಂತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೦೬). [ಕೌರವ + ರೋಷ]

ಕೌರವ್ಯ (ನಾ). = ಕೌರವ ೨: ಕೌರವ್ಯರಿಂದಿಳಿ ನೊಂದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩೧). [ಸಂ.]

ಕೌರವ್ಯಕೋಳಾಹಳ (ನಾ). ಕೌರವರಲ್ಲಿ ತಳಮಳವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿದವನು; ಭೀಮಸೇನ: ಕೊಲಲಾಱದಂದು ತಱಿಸಂದಾನೆನ್ನ ಸಂದಗ್ನಿಗಾಹುತಿ ಮಾಳ್ಪೆಂ ಗಡಮೆಂದು ಪೂಣ್ದೊದಱಿದಂ ಕೌರವ್ಯಕೋಳಾಹಳಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೩). [ಕೌರವ್ಯ + ಕೋಳಾಹಳ (= ಕೋಲಾಹಲ)]

ಕೌರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕೌ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ರಿ ಕುರವಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೪). [?]

ಕೌರು₁ 'ಕಮಱು₁' ನೋ.

ಕೌರು₂ 'ಕವರು₂' ನೋ.

ಕೌರು₃ 'ಕಮಱು₂' ನೋ.

ಕೌರುಗಂಪು (ನಾ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ; ಕಂಟುನಾತ: ಮೂಗು ಮುರಿಯಲ್ ಬೀಸಿದುದು ಗಾಳಿ ಕೌರುಗಂಪಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೯-೨೨). [ಕೌರು₃ (< ಕಮಱು₂) + ಕಂಪು]

ಕೌರುವಾಸನೆ (ನಾ). = ಕೌರುಗಂಪು: ಇಲಿ ಅಳಿಲು ಸುಟ್ಟ ಕೌರು ವಾಸನೆಯ ಹೊಗೆಯ ನಡುವೆ ಇದ್ದ ಬೈರನ ಕಿವಿಗೂ ಕೇಳಿಸಿತು, . . . ಹೆಗ್ಗಡೆಯ ಅಬ್ಬರದ ಕೂಗು (ಮಲೆಮ. ೧೧೩). [ಕೌರು₃ (< ಕಮಱು₂) + ವಾಸನೆ]

ಕೌರ್ಜಾಜುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). (?): ಒಂದು ಗದೆಯೊಯ್ಲಿಂಗೆಯಿಂದ ಶತಸಾಸಿರಂ ಸಂದರೆಮಲೋಕಕ್ಕೆ ತುಂಡೆರಡು ಸಮಮಾಗಿ ನಿಂದು ದಾಱ್ಸಾವಿರಂ ಕೌರ್ಜಾಜುಗ್ಯೆದನೋ ಕಾವಹರನೆಂಬಂದದಿ ಹಿಂದು ಮುಂದೆಡಬಲದಿ ಕೊಂದನು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩-೬-೩೦). [?]

ಕೌರ್ಮ (ಗು). ೧. ಕೂರ್ಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಆಮೆಯ. ೨. ಕೂರ್ಮಾವತಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಕೌರ್ಮಪುರಾಣ' ಪರಾ. ೩. = ಕೌರ್ಮಪುರಾಣ: ಪರಮ ಶೈವಸ್ಕಂದ ಲೈಂಗ್ಯಾವಿರಳ ನಾರದ ಮತ್ಸ್ಯ ಕೌ[ಪಾಠಾಂ. ಕೂ]ರ್ಮಸ್ಫುರಿತ ವಾಮನಗಾರುಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ವಾರಾಹ (ಬಸವು. ೪೩-೭೬). [ಸಂ.]

ಕೌರ್ಮಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ. [ಕೌರ್ಮ + ಪುರಾಣ]

ಕೌರ್ಯ (ನಾ). (?): ಬಿತ್ತರದ ಹಾಸಂಗಿಯಂ ಹಾಯ್ಕಿ ಧರ್ಮಪುತ್ರನ ಬರಿಸಿ ಕೌರ್ಯದಿಂದ ಚಿತ್ತಾವಧಾನದಿಂದಾಡಯ್ಯ ತಾಂ ಗೆಲಿಪೆ ಉತ್ತಮ ಕ್ಷತ್ರಿಯಗೆ ಸೋತಿಂತು ಪೋಗಲು ದಿನ ಮತ್ತೆ ಕೇಳೆಂದಾಗ ಶಕುನಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದುಬ್ಬಿಸಿದನು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨-೩-೪೫). [?]

ಕೌರ್ವಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಕೌಲ್ 'ಕೌಲು₂' ನೋ.

ಕೌಲ, ಕೌಳ (ನಾ). ೧. ಶೈವ ವಾಮಾಚಾರಪದ್ಧತಿಯ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಲಕುಲೀಶ – ಪಾಶುಪತರಲ್ಲಿ . . . ಕಾಪಾಲಿಕ, ಕೌಲ ಎಂಬ ಅತಿಮಾರ್ಗಿಕಗಳಾದ ಎರಡು ಶಾಖೆಗಳಿದ್ದುವು (ಶೂನ್ಯಕು. ೪). ೨. ಕೌಲ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಕಾಪಾಲಿಕರನ್ನು ಹೋಲುವ ಮತ್ತೊಂದು ಪಂಗಡ ಕೌಲರದು (ಕಶಾಅ. ೧೫೨). **ಕೌಳ**: ೨. ಅರ್ಹನಿತಂ ಸೇವಿಸಿಯುಂ ದರ್ಪಾಂಧಕವಾಗಿ ಬಸನಮಂ ಪಾಳಿಸಿಯುಂ ಕೂರ್ಪು ವೆರಸಿರ್ಪ ಕೌಳತ್ತೋರ್ಪರೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಂಡವಮಂ ಜೈನರವೋಲ್ (ಸಮಪು. ೧೪-೬೦); ಶೈವರ ಬೀದಿಗೆ ಬಾರದು ವೈಷ್ಣವ ಜೀವರ ಮನೆಯೊಳಗಾಡದು ಕೌಳರನಾವಾಗಲು ಮಾತಾಡಿಸದು ಗಣೇಶಚರರನೀಕ್ಷಿಸದು (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೧೬). [ಸಂ.]

ಕೌಲಟನೇಯ (ನಾ). ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿದ್ದು ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಮನೆಮನೆಗೆ ತಿರುಗುವವಳ ಮಗ: "ಕೌಲಟನೇಯಃ, ಕೌಲಟೇಯಃ – ೨ . . . ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿಯೂ ಭಿಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಉಪಾದಾನ ಬೇಡುವವಳಾಗಿಯೂ ಇರುವವಳ ಮಗನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಕೌಲಟೇಯ (ನಾ).=ಕೌಲಟನೇಯ: "ಕೌಲಟನೇಯಃ, ಕೌಲಟೇಯಃ –೨ ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿಯೂ ಭಿಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಉಪಾದಾನ ಬೇಡುವವಳಾಗಿಯೂ ಇರುವವಳ ಮಗನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಕೌಲಟೇರ (ನಾ). ಜಾರೆಯ ಮಗ; ಹಾದರಗಿತ್ತಿಯ ಮಗ; ಸೂಳೆಯ ಮಗ: "ಬಾಂಧಕಿನೇಯಃ, ಬಂಧುಲಃ, ಅಸತೀಸುತಃ, ಕೌಲಟೇಯಃ, ಕೌಲಟೇರಃ – ೫ ಹಾದರಗಿತ್ತಿಯ ಮಗನ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಕೌಲವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಏಳು ಚರಕರಣಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಬವ, ಬಾಲವ, ಕೌಲವ, ತೈತುಲ, ಗರಜ, ವಣಜ, ಭದ್ರಗಳೆಂಬೇಳು ಚರ ಕರಣಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಕೌಲಾಚಾರ (ನಾ). (ಶಿವಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಗೆ ಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ, ಶ್ರೀಚಕ್ರಾದಿಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸಾಧನಾಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಆರಾಧನೆ ಮಾಡುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಾಕ್ತ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಪಾಕಾವಸ್ಥೆಯುಂಟಾದಾಗ ಗುರುವು, ಮಂತ್ರ, ಸಾಧಕ ಶಕ್ತಿ–ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದಾನುಸಂಧಾನವುಂಟು. ಪಾರಿಭಾಷಿಕವಾಗಿ ಇದನ್ನು 'ಕೌಲಾಚಾರ' ವೆನ್ನುವರು (ಭಾರದ. ೨೨೭). [ಕೌಲ + ಆಚಾರ]

ಕೌಲಿಕ, ಕೌಳಿಕ್ಕ₂ (ಗು). ೧. ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ. (ನಾ). ೨. ಸೋಗುಗಾರ; ಠಕ್ಕ; ಸಂಪ್ರದಾಯ ಬಾಹಿರ. ೩. ಜನರ ಆಡಿಕೆ; ವದಂತಿ: "ಕೌಲಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಕ, ಲೀನ]ವೆನೆ ನಾಣ್ಣುಡಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೨೭–೩); ನೇಮಿರಾಜನ ಮರಣದ ಅನುಮಾನದ ಕೌಲಿಕ ಸಿಕ್ಕಿದೊಡನೆ ಭೀಮಾಜಿಯು ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದನು (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೨೩೧). **ಕೌಳಿಕ್ಕ₂**: ೧. ನೀಟ್ಟಿ ತಾಟ್ಟರದವೊಲಪ್ಪೊಡಲ್ ಕಹಕಹಧ್ವನಿ ಕೌಳಿಕನಾದಮಾದಮಾಸುರತರಮಾಗೆ ಬಂದು ಕವಿದತ್ತು ಘಟೋತ್ಕಚ ರೌದ್ರಸಾಧನಂ (ಪಂಪಭಾ.೧೨–೭). ೩. "ಕೌಳಿಕ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿಕ, ಲೀನ]ವೆನೆ ನಾಣ್ಣುಡಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೨೭–೩). [ಸಂ.]

ಕೌಲೀನ (ಗು). ೧. ಉತ್ತಮಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಒಳ್ಳೆಯ ವಂಶದ. (ನಾ). ೨.=ಕೌಲಿಕ ೨: "ಕೌಲೀನ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿಕ, ಲಿಕ]ವೆನೆ ನಾಣ್ಣುಡಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೨೭–೩). ೩. ಉನ್ನತ ವಂಶ. ೪. ಲೋಕಾಪವಾದ; ಅಪಕೀರ್ತಿ. ೫. ಮೃಗ. ೬. ಚಿನ್ನ; ಸುವರ್ಣ. ೭. ರೋಗಿ. ೮. ಆಕಳು; ಹಸು. ೯. ಕಪ್ಪಾದುದು. ೧೦. ಮೃಗ, ಪಕ್ಷಿ ಮತ್ತು ಹಾವುಗಳ ಕಾಳಗ: "ಮೃಗಂ ಕಾಂಚನ ವಾದಂ ರೋಗಿ ಶುದ್ಧಾನ್ವಯ ಪಶು ಕರಿದಿಂತೈದೆ ಕೌಲೀನಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಕೌಲು₁ 'ಕವಲ್ಕು' ನೋ.

ಕೌಲು₂, ಕವಲ್ಕು₂, ಕವುಲು, ಕೌಲ್ (ನಾ). ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು; ಒಡಂಬಡಿಕೆ: ಅವರಿಗೆ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಒಪ್ಪಿ ಕೌಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಪಾಳೆಗಾ. ೬); ಔರಂಗಜೇಬನು ಹೇಳಿದ ಕೌಲಿನ ಷರತ್ತುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಡಂಬಟ್ಟು ಮೊಗಲ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಂಕಿತನಾಗುವುದರಲ್ಲಿದ್ದನು (ಛತ್ರಶಿ. ೪೨); ೧೭೯೨ರಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪುವನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷರು . . . ಸೋಲಿಸಿ, ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೌಲನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೪೨೫). **ಕವಲ್ಕು₂**: (?). **ಕವುಲು**: ದೇವಂಡನಹಳ್ಳಿ ನಾರಾಯಣಗೌಡನ ಕವುಲಿನ ಮೇಲೆಯಿಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟದ್ದರಿಂದ (ಹೈ ದ ರ. ೬೨). **ಕೌಲ್**: ಅನ್ಯದೇಶೀಯವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗದ ಶಬ್ದಗಳೆಂದರೆ . . ಇನಾಮ್, ಕೌಲ್, ಬಾಬ್ . . . ಇತ್ಯಾದಿ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೬೬).

ಕೌಲುಕಟ್ಟಿಸು = (ದೇವರಿಗೆ ಅಥವಾ ಭೂತಕ್ಕೆ) ಹರಕೆ ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳು; ದೈವಚಿತ್ತವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೆರೆಯು ಒಡ್ಡು ಒಡೆದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ದೇವರಿಗೆ ಕೌಲು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ೬೦ ಜನ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರನ್ನೂ ಕುದುರೆ ಕೋಣಗಳನ್ನೂ ಬಲಿಕೊಟ್ಟನಂತೆ (ವಿಜಸಾ. ೭೯). ಕೌಲುಬೇಡು = ಹರಕೆಯನ್ನು ಕೇಳು: ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ದೇವರು ಉಳ್ಳಾಡಿ ಹೋಗುವಾಗ ಕಳ್ಳಿ ಒಳಗಿನ ದೇವರು ಕೌಲುಬೇಡಿತು (ಗಾದೆ). [←ಅರ. ಮರಾ. ಕೌಲ್]

ಕೌಲುಕರಾರು, ಕವುಲುಕರಾರು (ನಾ). ಒಪ್ಪಂದದ ಪತ್ರ; ಕರಾರು ಪತ್ರ: ನಯಭಯದಿಂದ ಕೌಲುಕರಾರುಮಾಡಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೭). **ಕವುಲುಕರಾರು**: ಅವರಿಗೆ ಕವುಲುಕರಾರಿನಿಂದ ಈ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೯). [ಕೌಲು₂ + ಕರಾರು₁ (< ಕರಾರ್)]

ಕೌಲೆ 'ಕವಿಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಕೌಲೆತ್ತು 'ಕವಲೆತ್ತು' ನೋ.

ಕೌಲೇಯ, ಕೌಳೇಯ (ಗು). ೧. ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ; ಒಳ್ಳೆಯ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೨. ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಬೇಟೆಯ ನಾಯಿ: ಕೋಲಂ ಪೀಸುತ ಶೀಳಿಡುತಾಲಿಸುತತ್ತತ್ತಮಿತ್ತಿಸುತೆ ಕೆಕ್ಕುತೆ ಪೇರ್ಗಾಲಡ್ಡಮೊಡ್ಡಿನಿಲುತಃ ಕೌಲೇಯಮನಲ್ಲಿ ಕರೆಯುತಂ ನಡೆತಂದಂ (ವೃಷವಿ. ೧೧–೬೬). **ಕೌಳೇಯ**. 'ಕೌಳೇಯ ಕುಟುಂಬಿನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೌಲೇಯಕ, ಕೌಳೇಯಕ (ಗು). ೧. ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೨. ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ನಾಯಿ; ಶುನಕ: ಘನಶರಭವನು ಕೌಲೇಯಕನು ಕಂಡಿರಲಳುಕಲದ ಶರಭವಾಗಿಯೆ ಮಾಡಿಗೆಲಿಸಿದನು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೪–೪೬). **ಕೌಳೇಯಕ**: ೩. "ಕೌ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಳೇಯಕಂ ರಾತ್ರಿಜಾಗರಂ . . . ಕುಕ್ಕುರಂ ಭಷಕಮಾ ಶುನಕಮೆಂದೆನಲು ನಾಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫–೮). 'ಕೌಳೇಯಕತತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೌಲೇಯಕಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ: ದೃಪ್ತಕೌಲೇಯಕೀ ಬಾಧಾಕಾರಕವಾಗಲಾಗದು (ಅಪ್ರಶ. ೫೯). [ಸಂ. ಕೌಲೇಯಕೀ]

ಕೌಲ್ದಾರ (ನಾ). "ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕರಾರು ಪತ್ರದ ಮೇಲೆ ಜಮೀನನ್ನು ಪಡಕೊಂಡ ರೈತ" (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೬). [ಕೌಲ್ (< ಕೌಲು₂) + –ದಾರ್₄]

ಕೌವರಿ 'ಕವ್ವರೆ' ನೋ.

ಕೌವರೆ 'ಕವ್ವರೆ' ನೋ.

ಕೌವರೆಗೊಳ್ 'ಕವ್ವರೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೌವುಲೆ 'ಕವಿಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಕೌವೇರ (ಗು). ೧. ಕುಬೇರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಪುಷ್ಕರಮೂಲ. [ಸಂ.]

ಕೌವೇರಿ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ದಿಕ್ಕು; ಉತ್ತರ; ಬಡಗಲು. [ಸಂ. ಕೌವೇರೀ]

ಕೌಶಯ (ನಾ). ದರ್ಭೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು; ದರ್ಭಾಸ್ತ್ರ(?): ಪಾಶುಪತ ಬಾಣ ತಾಕಿ ಸಾಯದವನೀಗ ಕ್ಷುದ್ರ ಕೌಶಯದಿಂ ಸತ್ತನೆಂದಾಡಿದರೇನು (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೪೪). [< ಸಂ. ಕುಶಯ]

ಕೌಶಲ (ನಾ). ೧. ಜಾಣತನ; ಚದುರು: ಗಣಿಸುವುದವನರಿವೆಯ ಕೌಶಲಗಳ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಗೆಲೀಲೆಯ] ಗುಣಿಸುವುದವನ ಗುಣಗಳ (ಹ ದಿ ಬ. ೩-೪೩); ಧನುರ್ವಿದ್ಯಾಕೌಶಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದ ಏಕಲವ್ಯನು (ಕೃವಾಸ. ೬೪). ೨. ಕ್ಷೇಮ; ಸುಖ; ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿ; ಯೋಗಕ್ಷೇಮ. [ಸಂ.]

ಕೌಶಲಂದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಜಾಣತನವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ತೋರಹತ್ತಂ ಶಿರೋವಳಯಂ ಬಾಹುತಳಂ ಚಮತ್ಕರಿಸೆ ನಾನಾ ಕೌಶಲಂದೋಱಿದರ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೭೫).
[ಕೌಶಲ + ತೋಱು₁ (< ತೋಱ್)]

ಕೌಶಲಮಯ (ಗು). ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಜಾಣತನ ತುಂಬಿದ; ಚಮತ್ಕಾರಯುಕ್ತವಾದ: ಜನರು ಪ್ರಪಂಚದ ರಚನೆಯು ಅಪೂರ್ವವೂ ಕೌಶಲಮಯವೂ ಆದುದೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨೨). [ಸಂ.]

ಕೌಶಲ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಕೌಶಲ ೧: ಕವಿತ್ವದ ಬಲ್ಲತನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೆ ಕರ್ತೃ ಕ್ರಿಯಾ ಕೌಶಲ್ಯವುಳ್ಳವಂ ಸ್ತುತಿಮಾಡಲ್ತಕ್ಕವಂ (ಶಮುದ. ೩. ೨೫೧ ಟೀಕೆ); ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕುವಾಗ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಕೌಶಲ್ಯ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೨೩). ೨. = ಕೌಶಲ ೨: "ಕುಸಲಂ ಕೌಶಲ್ಯಂ" (ಚತುನಿ. II, ೧೧೯). ೩. ಜ್ಞಾನ; ತಿಳುವಳಿಕೆ (?): 'ಯೋಗಃ ಕರ್ಮಸುಕೌಶಲಂ'– ಕರ್ಮಕೌಶಲ್ಯವೇ ಯೋಗ. ಇಲ್ಲಿ ಕೌಶಲ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಬೌದ್ಧಿಕವಾದ ಜಾಣತನವೆಂದಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ ಎಂದು (ಭಾರದ. ೧೧೮). [ಸಂ.]

ಕೌಶಲ್ಯಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣತೆಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು: "ಒಂದು ಕಸಬಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಕೌಶಲವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೂಲಿಯಿಲ್ಲದೆಯೋ ಕಡಿಮೆ ಕೂಲಿಗೋ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕೌಶಲ್ಯಾರ್ಥಿ" (Improver. ಇಂಕನಿ).
[ಸಂ. ಕೌಶಲ್ಯಾರ್ಥಿನ್]

ಕೌಶಿಕ (ನಾ). ೧. ಕುಶಿಕವಂಶದವನು; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ: ಮನದಲಿ ತನ್ನ ಗುರು ಕೌಶಿಕನ ನೆನೆವುತ . . . ಬಾಣವ ಬಿಟ್ಟ ಸೌಮಿತ್ರಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬-೭೩); ಭಾಳನೇತ್ರಂಗೆ ತಾಂ ಸದೃಶನೀ ಕೌಶಿಕಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦-೭೨). ೨. ಗೂಬೆ; ಘೂಕ: "ಕೌಶಿಕಮುಲೂಕಮೆನೆ ಗೂಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೪); ಅರಮನೆಯ ಶಿಖರದಲಿ ಕೌಶಿಕ ನೆರೆದು ಕೂಗಲು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪-೪); ನಿಗುರುತಿದೆ ಚಿಗುರುತಿದೆ ನಾಲಗೆ ಪರನಿಂದೆಗೆ ಮಹೇಶ ಭಜನೆಗದೇಕೋ ಹಗಲು ಕೌಶಿಕನವೊಲು ಬಾಯ್ದೆಗೆಯದು ನೋಡಾ (ಶಂಕಕಂ. ೫). ೩. ಇಂದ್ರ: "ಸ್ವರಾಡ್ವಾಸವಂ ಬಿಡೌಜಂ ಕೌಶಿಕಂ . . . ಸುತ್ರಾಮನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೧). ೨, ೩: ಗುರುಗೋತ್ರ ಶತ್ರುವಣವಲ್ಲದ ಕೌಶಿಕನಲ್ಲದಿಂದ್ರನೆಂಬುದು . . . ಧರೆ ದುಮ್ಮನನಾಗದೇವನಾ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೩೮-೩೦; 12ನೆಯ ಶತ). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಗುಗ್ಗುಳ: "ಗುಗ್ಗುಳಂ ಮಹಿಷಾಕ್ಷಿ ಕೌಶಿಕಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೨). ೫. ಹಾವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆಡಿಸುವವನು; ಹಾವಾಡಿಗ. ೬. ಅದ್ಭುತ; ಆಶ್ಚರ್ಯ. ೭. ಹಾವಿನ ಮುಖ ಅಥವಾ ಬಾಯಿ. ೮. ರೇಷ್ಮ ಬಟ್ಟೆ: ಅಲ್ಲಿಯ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೌಶಿಕ, ಕೌಟುಂಬರ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ವಿಧದ ವಸ್ತ್ರಗಳು ತುಂಬಿತ್ತು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೬ ಮಿಲಿಂದ). ೯. ಚಂದ್ರ; ತಿಂಗಳು: "ಇಂದ್ರನೊಳು ಗೂಗೆಯೊಳು ಗುಗ್ಗುಳದೊಳಾರುಷಿಯೊಳೊಂದಿ ಕೌಶಿಕಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯-೪೭); "ಚಂದ್ರಂಗಮದ್ಭುತಕೆ ಮುನೀಂದ್ರಂಗಂ ಗುಗ್ಗುಳಕ್ಕೆ ಹಾವಡಿಗಗೆ ನಾಗೇಂದ್ರಮುಖಕ್ಕಾ ಗೂಗೆಗೆ ಇಂದ್ರಂಗೀಯೆಂಟು ನಾಮ ಕೌಶಿಕ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಕೌಶಿಕಗುಪ್ತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಸೈಂಧವಿ, ಪಂಚಮ, ಷಾಡವ, ದೇವಗುಪ್ತ, ಗಾಂಧಾರಗುಪ್ತ, ಕೌಶಿಕಗುಪ್ತ, ಉಪಾಂಗವೆಂಬೆಂಟುರಾಗಂಗಳುಂ ಷಟ್‌ಸ್ವರ ಜಾತೀಯಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಕೌಶಿಕ + ಗುಪ್ತ]

ಕೌಶಿಕದರ್ಭೆ (ನಾ). ದರ್ಭೆಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಉದ್ದವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ದರ್ಭೆ; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ದರ್ಭೆ: ಲೊಕ್ಕಿಬೇರು, ಔಡಲದ ಬೇರು . . . ಕೌಶಿಕದರ್ಭೆಯ ಬೇರು . . . ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಉದಯದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸೆ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ಪರಿಹಾರ (ಸಕವೈ. ೩೭೯). [ಕೌಶಿಕ + ದರ್ಭೆ]

ಕೌಶಿಕಬ್ರಜ (ನಾ). ಗೂಬೆಗಳ ಗುಂಪು; ಘೂಕಸಮೂಹ: ಜಗತೀಕಂಟಕ ಕೌಶಿಕಬ್ರಜಮುಡಂಗಲ್ . . . ಒಗೆದಂ ತೇಜಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ವಿನಯಾದಿತ್ಯಂ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೭೨-೭; 1220). [ಕೌಶಿಕ + ಬ್ರಜ]

ಕೌಶಿಕಸಗೋತ್ರ (ನಾ). ಕೌಶಿಕನು ಮೂಲಪುರುಷನಾಗಿರುವ ಗೋತ್ರ; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಗೋತ್ರ: ನನಗೆ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ಯಾಮಕಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಕೌಶಿಕಸಗೋತ್ರದ ಯಜ್ಞಬಂಧುವೆಂಬ ಸೋದರಮಾವನಿದ್ದಾನೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೨೭).
[ಕೌಶಿಕ + ಸಗೋತ್ರ]

ಕೌಶಿಕಾಧ್ವರ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞ, —ಯಾಗ: ಕೌಶಿಕಾಧ್ವರ ರಕ್ಷ ಕೌಸ್ತುಭವಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ರಕ್ಷಿಪುದನ್ನ ನೊಲಿದು (ಶತಸಾಂ. ೬೧-೨). [ಕೌಶಿಕ + ಅಧ್ವರ]

ಕೌಶಿಕಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ರಾಗದ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಷಡ್ಜಗ್ರಾಮ, ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮ, ಗೌಡ, ಪಂಚಮಸಾಧಾರಣ, ಕೌಶಿಕಿ, ಮಾಳವಕೌಶಿಕಿಯೆಂಬಾರು ಶುದ್ಧಜಾತಿಯಿಂದಾದ ರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ. ಕೌಶಿಕೀ]

ಕೌಶಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪಾನಪಾತ್ರೆ; ಚಷಕ: "ಕಳಸಿಗೆ ಕೌಶಿಕೆ ಮಲ್ಲಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩). ೨. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು; ಗಂಗಾನದಿಯ ಒಂದು ಉಪನದಿ; ಕೋಸಿ ನದಿ: ಇಭ ಶರಭ ಶಾರ್ದೂಲ ಹರಿಸೈರಿಭ ಕುರಂಗ ವರಾಹಸೇವಿತದಭಿನವದ ಕಾನನವ ಕಳಿದೈದಿದರು ಕೌಶಿಕೆಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೪). ೩. ಕೋಶದಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯಹೊಂದಿರುವಿಕೆ: ಸಾತ್ವಿಕಿಯೊಳ್ ಸರಸಂಬಡೆದು ಕೌಶಿಕೆಯೊಳ್ ಪಜ್ಜಳಂಬೆತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಸಾತ್ವತಿಯೊಳ್ ಪಜ್ಜಳಂಬೆತ್ತು] ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನೊಳಕೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಗಮಕಿಗಳ ತಂಡದೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೬ ವ). [ಸಂ. ಕೌಶಿಕಾ]

ಕೌಶೀತಕಿ (ನಾ). ಋಗ್ವೇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಹೆಸರು: ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ . . . ಕೌಶೀತಕೀ, ಮಾಂಡೂಕ್ಯ, ಮುದ್ಗಲ, ಮುಂಡಕ ಮೊದಲಾದುವೇ ಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ವಿವೇಕ. ೪).
[ಸಂ. ಕೌಶೀತಕೀ]

ಕೌಶೇಯ (ನಾ). ೧. ಕೋಶದಿಂದ (ರೇಷ್ಮೆಹುಳುವಿನ ಗೂಡಿನಿಂದ) ಬಂದದ್ದು; ರೇಷ್ಮೆನೂಲು. ೨. ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಪೀತಾಂಬರ: ಗಂಗಾಜಳಪವಿತ್ರೀಕೃತಗಾತ್ರಮಂ ಕೌಶೇಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷೌಮಾಂಬರ] ಪರಿಧಾನನುಮಾಗಿರ್ದ ಮಾನನಿಧಾನನಂ ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೪೭ ವ); ಇವರ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಕೌಶೇಯ, ಕ್ಷೌಮ, ಕಂಬಳ ಮತ್ತು ಕರಾಳ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ತರಹ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೯೮). [ಸಂ.]

ಕೌಸಲೇಯ (ನಾ). ಕೌಸಲ್ಯೆಯ ಮಗ; ರಾಮ: ಈ ಯಮಳರಂ ಪರಿಗ್ರಹಿಸೆಂದೊಡಾ ಕೌಸಲೇಯನತಿ ಧನ್ಯರಾವೆಂದು ವಾಲ್ಮೀಕಿಯಂ ಪ್ರಿಯೋಕ್ತಿಯಿಂದೆ ಕೊಂಡಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೬೦). [ಸಂ.]

ಕೌಸಲ್ಯ (ನಾ). ಜಾಣ್ಮೆ; ನೈಪುಣ್ಯ: ಪಾಪಿಯ ಕೂಸಿನಂತೋಪರನು ತಿನುತಿರ್ಪ ಈ ಪರಿಯ ಸತಿಯ ಕೌಸಲ್ಯದೊಳು ಬೀಳ್ವ ಪಾಪಿಗೆಲ್ಲಿಯದು ಸುಕೃತವು (ಗುರುಬೋ. ೧೦೪–೧೦). [< ಸಂ. ಕೌಶಲ್ಯ]

ಕೌಸಾಳ 'ಕಂಸಾಳ' ನೋ.

ಕೌಸಿಕ (ನಾ). ೧. "ಮಲ್ಲಿಗೆ" ೨. "ಗುಗ್ಗುಳ" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೪೪). [< ಸಂ. ಕೌಶಿಕ]

ಕೌಸೀದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮೈಗಳ್ಳತನ; ಆಲಸ್ಯ. ೨. ಸಾಲಕೊಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ವೃತ್ತಿ; ಬಡ್ಡಿಯ ಹಣದಿಂದ ಜೀವನ ನಡೆಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಕೌಸುಂಭ (ಗು). ೧. ಕುಸುಬೆ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಸುಬೆ ಹೂವು: ರುಚಿರ ತಾಂಬೂಲಾರುಣಾಧರ ಮರೀಚಿಯಿಂ ಕೌಸುಂಭ ಶುಂಭದ್ದುಕೂಲ ಕಲಿತಾಂಗದಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೭೧); ಆಶಾಂಗನಾ ಕೌಸುಂಭಾರಕ್ತೋತ್ತರೀಯಂ ಮುಸಗಿತು . . . ಸಾಂಧ್ಯರುಚಿ (ಚಕವಿ. ೬–೮). ೩. ಕುಸುಬೆಹೂವಿನ ಬಣ್ಣ; ಆರಕ್ತವರ್ಣ. 'ಕೌಸುಂಭಾಂಬರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೌಸುಂಭರಾಗ (ನಾ). ಕುಸುಬೆಹೂವಿನ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಆರಕ್ತ ವರ್ಣ: ಕೌಸುಂಭರಾಗ ರಮಣೀಯಮಾಯ್ತು ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪). [ಕೌಸುಂಭ + ರಾಗ]

ಕೌಸುಂಭಾಂಬರ (ನಾ). ಕುಸುಬೆ ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ: ಗಾಳಿಗೆ ಮಾಜಿಸೊಡ್ಡಿ ಪೋಪ ಪತಾಕೆಯ ಕೌಸುಂಭಾಂಬರದಂತಿರೆ ಮನಂ ಪಿಂದುಱಿಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೯–೧೨). [ಕೌಸುಂಭ + ಅಂಬರ]

ಕೌಸುಮ (ಗು). ೧. ಕುಸುಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಹೂವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. ೨. ಪುಷ್ಪಸಮೃದ್ಧವಾದ; ಹೂಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ. ೩. ಹೂವಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ: ಕೌಸುಮ ತಾಲವೃಂತ ಪವನ ವ್ಯಸ್ತಾಳಕಂ . . . ನಿದಾಘದೊಳ್ ಕಣ್ಗೆಂಬಾಯ್ತು ಕಾಂತಾಜನಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೪೬). (ನಾ). ೪. ಹೂವು; ಪುಷ್ಪ: ಗಿರೀಶನ ಪೂಜಿಸುತೊಂದು ವಾಸರೋದಯದರ್ಚನಾಸಮಯದೊಳೊಂದು ಕೌಸುಮ ನಾಸ್ತಿಯಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲೇಸಪ್ಪ ಕುಸುಮ ಕುಂದಿರಲು] ರಲು (ಭೈರವೇ. ೧–೩೧೬). ೫. ಮಕರಂದ; ಬಂಡು: "ಕೌಸುಮಂ – ಬಂಡು" (ಧನಂನಿ. ೧೫೦). [ಸಂ.]

ಕೌಸೃತಿಕ (ನಾ). ೧. ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ; ಮಾಯಾವಿ. ೨. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ. [ಸಂ.]

ಕೌಸ್ತುಭ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಎದೆಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿರುವ ಒಂದು ರತ್ನ: ಶ್ರೀತಳ್ತುರದೊಳ್ ಕೌಸ್ತುಭಜಾತದ್ಯುತಿ ಬಳಸಿ ಕಾಂಡಪಟದಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೧); ಶ್ರೀರಮಣಂ ಪುಟ್ಟಿರೆ . . . ರಾರಾಜಿಸಿದತ್ತು ಕೌಸ್ತುಭಂ ಪೇರುರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩–೧). ೨. ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಮತ್ತು ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿಗಳ ಎದೆಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಆಭರಣ: ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆ ಆಭರಣಗಳೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಭರಣಗಳು – ಕೌಸ್ತುಭ, ಕುಂಡಲ, ಕಿರೀಟ . . . ಮುಂತಾದುವು (ಭಾರದ. ೫೧೬). [ಸಂ.]

ಕೌಸ್ತುಭದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕೌಸ್ತುಭ ರತ್ನದ ಕಾಂತಿ, —ಪ್ರಭೆ: ಶ್ರೀರಾಮಾನಟ ಕೌಸ್ತುಭದ್ಯುತಿ ಕಿರತ್ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಕ್ಷೇಪವಕ್ಷೋರಂಗಸ್ಥಿತೆಯಾದ . . . ಕೃಷ್ಣನೆಮಗೀಗಾನಂದಸಂದೋಹಮಂ (ಜಗವಿ. ೧–೧). [ಕೌಸ್ತುಭ + ದ್ಯುತಿ]

ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿ (ನಾ). ಕೌಸ್ತುಭ ರತ್ನ: ಅಬ್ಜನೇತ್ರಂ . . . ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿಯಿಂ ವಿಶ್ರುತಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಸಹಿತಂ ಕೊಂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೬೨). [ಕೌಸ್ತುಭ + ಮಣಿ]

ಕೌಸ್ತುಭವಕ್ಷ (ನಾ). ಕೌಸ್ತುಭ ರತ್ನವನ್ನು ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದವನು; ವಿಷ್ಣು: ಕೌಸ್ತುಭವಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನ (ಶತಸಾಂ. ೬೧–೨). [ಕೌಸ್ತುಭ + ವಕ್ಷ]

ಕೌಹುರ (ನಾ). (?): ಆ ಹಿರಣ್ಯಕನುರವ ಬಗಿದಾ ಜೋಹವಳಿಯದ ಮುನ್ನ ವುಗುರಿನ ಕೌಹುರದ ಕಡುಹಾರದಗ್ಗದ ಮಂತ್ರರಾಜನನು ಆಪ ವಾಂಗಣಕ್ಕೈದಿಬರೆ ಕಡು ಕೌಹುರದಿ ಕೈಲಾಸವಾಸಿಯ ದೂಹಿಸದೆ ಕೋಪದಲಿ ಮದನನ ದಹಿಸಿದಂದದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೯–೫). [?]

ಕೌಳ 'ಕೌಲ' ನೋ.

ಕೌಳಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). 'ಕೌಲ' ಎಂಬ ಶಾಕ್ತಪಂಥದವರ ಆಚಾರ್ಯ, —ಗುರು: ದೇವರ್ಕಳಾದರೆಲ್ಲಂ ಸೇವಿಸುವರ್ ಮಿಕ್ಕರೀಗ ಕೌಳಾಚಾರ್ಯರ್ ಸೇವಿಪರೆಂದೊಡೆ ಮದ್ಯಮನೇವೊಗಟ್ಟುದೊ ದೂಷಿಸಲ್ಕೆ ಸಲ್ಲದನೆಂಬರ್ (ಸಮುಪ. ೧೪–೫೬). [ಕೌಳ (= ಕೌಲ) + ಆಚಾರ್ಯ]

ಕೌಳಿ$_{1}$ (ನಾ). ಬೇಟೆಯ ನಾಯಿ: ಭಾಳಲೋಚನ ಭಕ್ತರಾಲಯದಿ ಸೇವಿಸದೆ ಕೌಳಿಯಾದುದನೊರೆವೆ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೧೯–೧೩). [< ಕೌಳೇಯ]

ಕೌಳಿ$_{2}$ 'ಕಟಿವೆ' ನೋ.

ಕೌಳಿಕ$_{1}$, ಕವಳೀಕ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸದ ವ್ಯಾಪಾರಿ; ಕಟುಕ; ಕಸಾಯಿಗಾರ: "ವೈತಂಸಿಕಂ ಕೌಳಿಕಂ ಕಟಿಗನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೪). ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕಪಟ: ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಶಾಬರವ ಕಳೆದೆವೆಂದಡೆ ಅದು ಕೌಳಿಕವೆಂದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬–೧೦೬); ಕೌಳಿಕದಲೀ ಕೌರವರು ಕೊಂಡರೆ ಧರ್ಮಜನ ನೆಲನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨–೩); ಕೌಳಿಕದ ಮಾರೀಚನವನಿಗೆ ಬೀಳುತೊದಱಿದ ಬೆದಱುದನಿ ರಘುಪತಿಯ ದನಿಯಂತೆ (ತೊರರಾ. ೩–೯–೧); ಕುಹಕಿಗಳ ಕೌಳಿಕವ ಹಳಿದೊಡೆ ಸಹಸದಲಿ ಪಗೆಯುಂಟೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೦೦–೧೬). ೩. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಕಪಟಿ: "ಕೌಳಿಕ – ಕೌಟಿಕ = ಕುಟಿಲ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). ೪. ಸಂಕಲೆ; ನಿಗಳ; ಬಂಧನ (?): ಅಡಿಯಣಿಪಾದ ಮೇಲಣ ಕೌಳಿಕವನು ಬಿಡಿಸೆ ಮಾಡಿದ ದ್ವಿಪದಂತೆ ಕಡು ಸೊಗಯಿಸುವ ಪರಂಜ್ಯೋತಿರೂಪನಡಿಗಳಿಗಾನೆಱಗುವೆನು (ಪ್ರಭಂಜ. ೧–೨). ಕವಳೀಕ: ೨. ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದರೆ ಕಲ್ಲು ಸಿಕ್ಕಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ ಎಂದೆ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಕವಳೀಕರಿಸಿದೆನೆಂದಡೆ ಅದು ಕವಳೀಕವೆಂಬೆ (ವಚಶಾ. I, ೮೫). [< ಸಂ. ಕೌಟಿಕ]

ಕೌಳಿಕ$_{2}$ 'ಕೌಲಿಕ' ನೋ.

ಕೌಳಿಕಂದಾಯ (ನಾ). ಭತ್ತದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕಂದಾಯ, —ತೆರಿಗೆ: ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆ ಕುಳ್ಳನ ಚೀಲವೇ ಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿರುವವರೆಗೂ ಯಾರೂ ಕೌಳಿಕಂದಾಯ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ದೇಶಾಂಕ. ೯೧). [ಕೌಳಿ$_{2}$ (< ಕಟಿವೆ) + ಕಂದಾಯ]

ಕೌಳಿಕೆ 'ಕವಳಿಗೆ$_{1}$' ನೋ.

ಕೌಳಿಗೆ$_{1}$ 'ಕವಳಿಗೆ$_{1}$' ನೋ.

ಕೌಳಿಗೆ$_{3}$ 'ಕವಳಿಗೆ$_{3}$' ನೋ.

ಕೌಳು$_{1}$ (ನಾ). ಕವಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಟಿಸಿಲು; ಕವಲೊಡೆದ ಕೊಂಬೆ. 'ಕೌಳುಗೋಲ್' ಪರಾ. [< ಕವಲ್$_{1}$]

ಕೌಳು$_{2}$ 'ಕವುಳು' ನೋ.

ಕೌಳುಗೋಲ್ 'ಕವಲ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಕೌಳುಡೆ 'ಕವುಳುಡೆ' ನೋ.

ಕೌಳೇಯು 'ಕೌಲೇಯು' ನೋ.

ಕೌಳೇಯಕ 'ಕೌಲೇಯಕ' ನೋ.

ಕೌಳೇಯಕತತಿ (ನಾ). ನಾಯಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಆ ಯತಿಗಾಯತಿಗಿಡೆ ಕೌಳೇಯಕತತಿ ನೃಪತಿ ಕೆಳರ್ದು . . . ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಯಶೋಚ. ೪-೪೪).
[ಕೌಳೇಯಕ (= ಕೌಲೇಯಕ) + ತತಿ$_2$]

ಕೌಳೇಯಕುಟುಂಬಿನಿ (ನಾ). (ಬೇಟೆಯ) ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ: ಕಾಯಲ್ವೇಳ್ಪುದು ಸಿಂಹನಿಕಾಯಮನೆಂದಭಯದಾನಮಂ ಬೇಡುವ ಸಿಂಹೀಯೂಥವೆಂಬಿನಂ ಕೌಳೇಯಕುಟುಂಬಿನಿಗಳೆಸೆದುವಾತನ ಕೆಲದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೮).
[ಕೌಳೇಯ (= ಕೌಲೇಯ) + ಕುಟುಂಬಿನಿ]

ಕೌಜೀಡು 'ಕವುಜೀಡು' ನೋ.

ಕೌಜು$_1$ 'ಕವುಜು$_1$' ನೋ.

ಕೌಜು$_2$ 'ಕವುಜು$_3$' ನೋ.

ಕೌಜುನಾಜು 'ಕವುಜುನಾಜು' ನೋ.

ಕೌಜೀಳ್ 'ಕವುಜೀಳ್' ನೋ.

ಕೌಜೀಲ್ 'ಕವುಜೀಳ್' ನೋ.

ಕೌಜೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕಮರುವಾಸನೆ ಬರುವ ಎಣ್ಣೆ; ಕರಿದ ಎಣ್ಣೆ; ಕಂಟಾದ ಎಣ್ಣೆ: ಕಾಪ್ಪೆಟ್ಟಿಯ ಬತ್ತಿಯೊಳಂ ಕೌಜೆಣ್ಣೆಯೊಳ್ ಪೊತ್ತಿಸಿದ ದೀಪಂಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೬೮ವ).
[ಕೌಜು$_2$ (< ಕಮಜು$_2$) + ಎಣ್ಣೆ]

ಕ್ಯಾಂಪು (ನಾ). ೧. ಬೀಡು; ಬಿಡಾರ. ೨. ಪಾಳೆಯ; ಶಿಬಿರ; ಠಾಣ್ಯ: ಅವನ ತಂದೆಗೆ ಜಾಲಹಳ್ಳಿಯ ಕ್ಯಾಂಪಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ (ನಾಡಿಗೇ. ೧೪೧). [← ಇಂ. Camp]

ಕ್ಯಾತೆ (ನಾ). ತರಲೆ; ತಂಟೆ: ಅಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಂಡು ಕ್ಯಾತೆ ತೆಗೆಯೋಕೆ ಗೊತ್ತು (ಮುನಿಮಾ. ೧೦೮). [?]

ಕ್ಯಾದಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು; ತಾಳೆ ಹೂ: ಕಮಲ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾಜಿ ಸಂಪಿಗೆ ಕ್ಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ದಿಗೆ ವಿಮಲ ಘಂಟೆ ಪಂಚವಾದ್ಯವಿದ್ದು (ಪುರಂದ. ೨-೮೧-೯); ಕ್ಯಾದಿಗೆ ಬೇರಿನ ರಸ ಹದಿನಾರು ಸೇರ್ನೂ . . . ಆ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಾಯಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೭೨). [< ಕೇದಗೆ]

ಕ್ಯಾನ್ನಾಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು; ಕಾಬಾಳೆಗಿಡ: ಕ್ಯಾನ್ನಾಗಿಡ, ಚರೆಗುಂಡಿನ ಗಿಡ, ಸರ್ವಜಯ, ಹೂದಿಂಗಣ (ಮೈಔಗಿ. ೧೭-೨೯೯). [← ಇಂ. Canna]

ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ (ನಾ). ಏಡಿಹುಣ್ಣು; ಅರ್ಬುದರೋಗ: "ತಾನಿರುವ ದೇಹಭಾಗವನ್ನು ತಿಂದುಹಾಕಿ, ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹರಡುತ್ತ, ತೆಗೆದುಹಾಕಿದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋಗುವ ಕೆಟ್ಟ ಕುರು; ಏಡಿಹುಣ್ಣು; ಅರ್ಬುದ ರೋಗ" (Cancer. ಇಂಕನಿ); ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಭಯದಿಂದಲಾದರೂ ಸಿಗರೇಟ್ ಬಿಟ್ಟರೆ . . . ತನ್ನೊಳಗೇ ಚಿಂತಿಸುತಿರುವಂತೆ ಸ್ಟೂಅರ್ಟ್ ಕೇಳವುನೆ ಮಾತಾಡಿದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೧೪).
[← ಇಂ. Cancer]

ಕ್ಯಾಬೇಜ್ (ನಾ). ಕೋಸುಗಡ್ಡೆ: ಮುದ್ದೆಕೋಸು, ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ, ಕ್ಯಾಬೇಜ್ (ಮೈಔಗಿ. ೧೪-೩೫೦). [← ಇಂ. Cabbage]

ಕ್ಯಾಮರ (ನಾ). ಚಿತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರಸಲಕರಣೆ; ಛಾಯಾಗ್ರಾಹಿ: ಮಾವಿನ ಮರವು ಕ್ಯಾಮರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಬರುವಂತಿಹುದು (ಅರರೋ. ೪). [← ಇಂ. Camera]

ಕ್ಯಾರಟ್ಟು, ಕ್ಯಾರೆಟ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಂಗಿ; ಕೆಂಪು ಮೂಲಂಗಿ; ಗಜ್ಜರಿ: ಕೆಂಪು ಮೂಲಂಗಿ, ಗಾಜರಗೆಡ್ಡೆ, ಕ್ಯಾರಟ್ಟು (ಮೈಔಗಿ. ೨೯-೫೫೯). ಕ್ಯಾರೆಟ್: ಕ್ಯಾರೆಟ್ ಕೋಸಂಬರಿ ಬೂದಿ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಮಜ್ಜಿಗೆಹುಳಿ (ಅನ್ನಾವ. ೫೭); ಕ್ಯಾರೆಟನ್ನು ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ತರಕಾರಿಯಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ತರಜಿ. ೪೯).
[← ಇಂ. Carrot]

ಕ್ಯಾರೆಟ್ 'ಕ್ಯಾರಟ್ಟು' ನೋ.

ಕ್ಯಾಸತ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಬೀಗದಮರ, ಗುಡ್ಡದರೆಂಜೆ, ಕ್ಯಾಸತ್ತೆ, ರಾಹುಬೀಜ (ಮೈಔಗಿ. ೩೩-೬೩೮). [?]

ಕ್ಯಾಸುರಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಸರ್ವೆಮರ: ಸರ್ವೆ ಮರ, ಕ್ಯಾಸುರಿನ (ಮೈಔಗಿ. ೧೯-೩೪೪). [← ಇಂ. Casuarina]

ಕ್ರಂದನ (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವಿಕೆ; ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನ: ಆ ಗಳಿಗೆಗೆ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಏನೊ ಒಂದು ಕ್ರಂದನವನ್ನು ಕಂಡಿರಬೇಕು (ಕಾಗೆಕ. ೧೨೯). ೨. ಅಳುವಿಕೆ; ರೋದನ: ಯಾವದೊಂದು ಮನೆಯ ಶಿಶುವಿನ ಕ್ರಂದನ ಕೂಡ ಕೇಳಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಂಜಿಕೆ. ೧೪).
ಕ್ರಂದನಮಾಡು = ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು; ಒರಲು: 'ಕ್ರ್ಯಾವ್' ಎನ್ನುವ ಕ್ರೂರ ಭೀಕರವಾದ ಪ್ರೇತದ ಕೂಗಿನಂತೆ ಕ್ರಂದನಮಾಡುತ್ತ ಗೋದಿ ಹೋಗೋ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು ಹೊರಗೆ ಬಿದ್ದಳು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಂದಿತ (ಗು). ಮೊರೆಯಿಟ್ಟ; ಅತ್ತ; ರೋಧಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಕಚ (ನಾ). ೧. ಕರಗಸ; ಗರಗಸ: ಒಡಲುಮನಾತ್ಮನುಮಂ ಬೇರ್ಪಡಿಕುಂ . . . ಏಂ ಪಡೆಮಾತರಭಟ್ಟಾರಕರಡಿದಳಿರೊಳ್ ಪೊಳೆವ ನಖರುಚಿ ಕ್ರಕಚಂಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೨); ಮೌನಶಿಲೆಯಂ ಧ್ವನಿ ಕ್ರಕಚದಿಂ ಗರ್ಗರಿಸಿ ಕೊಯ್ವಂತೆವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩-೧೪೩). ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕ್ರಕಚ ಕುಂಭೀಪಾಕಮುಖ ನಾರಕದೊಳಿರಮನೆ ನಿನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೩೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಕಚವಿದಾರಣ (ನಾ). ಗರಗಸದಿಂದ ಕೊಯ್ಯುವಿಕೆ, —ಸೀಳುವಿಕೆ: ಅತಿದಾರಣ ಕ್ರಕಚವಿದಾರಣದೊಳಮತಿ ಕರಾಳ ಶೂಲಾರೋಹಣದೊಳಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ವ); ಶೂಲಾರೋಹಣ ಕ್ರಕಚವಿದಾರಣ ಕಾರಾಗಾರ ವಿನಿವೇಶನ ಸರ್ವಸ್ವಹರಣಾದಿಗಳಂ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಪಡುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೧). [ಕ್ರಕಚ + ವಿದಾರಣ]

ಕ್ರಕಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: "ಕ್ರಕಚೆಯೆನೆ ಗರಗತಿಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [ಸಂ. ಕ್ರಕಚಾ]

ಕ್ರಕಣ (ನಾ). = ಕ್ರಕರ ೧: "ಕೃಕಣ – ಕ್ರಕರ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [< ಸಂ. ಕೃಕಣ]

ಕ್ರಕರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ; ಕಾಡುಕೊಕ್ಕರೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಟಿ; ಪೊದೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಕರವಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕ್ರಕರ ೧: "ಕೃಕರಃ, ಕ್ರಕರಃ – ಈ ೨ ಕ್ರಕರವಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೪). [ಕ್ರಕರ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕ್ರತಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಎಲಹೂಲಿ: "ಎಲಹುರಿಯ ಕರ್ಕಶಂ ಕ್ರತಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕತ, ಕತಕ, ಕತಪ]ವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೧). [?]

ಕ್ರತು (ನಾ). ೧. ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ: ಕ್ರತುವ ಮಾಡಿಸಬೇಕು ಬಂದೆನಗಿತರ ದೈವವನಜಃಯೆ ನೀವೇ ಗತಿಯೆನುತ ಮೈಯಿಕ್ಕೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೫೭); ಕ್ರತುಗಳಾದೆಸೆಯಾಭಿಚಾರ ಕ್ರತುಗಳೀದೆಸೆಯಾಗಿ ಬಂದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೫); ಹದಿನೆಂಟು ದಿನ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ನಡೆಯಿತು ಈ ಅಶ್ವಮೇಧ ಕ್ರತು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩೭).

೨. ಸಂಕಲ್ಪ; ಧ್ಯಾನ: "ಕ್ರತು ಎಂದರೆ ಸಂಕಲ್ಪವು; ಧ್ಯಾನವು ಎಂದರ್ಥ" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೫೨). ೩. ಧ್ಯೇಯ: ಕ್ರತುವೆಂದರೆ (ಜೀವನದ) ಧ್ಯೇಯ, ಮತ್ತು ಅದೇ ಧ್ಯೇಯಸಾಧಕವೂ ಸಂಕಲ್ಪಾತ್ಮಕವೂ ಆದ ಕರ್ಮ (ಯಕ್ಸ್ಪಾರ. ೮೭ ಪೀಠಿಕೆ). ೪. ಮನಸ್ಸಿನ ಹದಿನಾರು ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಂಜ್ಞಾನ . . . ಕ್ರತು, ಅಸು, ಕಾಮ, ವಶ ಈ ಹದಿನಾರು ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಕಾರಗಳೆಂದಿರುವವು (ಅಮೃತ. ೬-೨೬ ಟೀಕು). ೫. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು: ಪುಲಸ್ತ್ಯ . . . ಕ್ರತು . . . ಕೌಶಿಕ ರೆಂಬೀ ದ್ವಾದಶಋಷಿಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೬೬). ೬. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕ್ರತು, ಪೂತಿಮಾಂಸ, ತಪ್ತಜತುಲೇಪ, ದ್ರವತ್ರಪು, ಪುಚ್ಛಾಸ ವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿ ನರಕಂಗಳಿಂ ಕೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೭. ಗಜ್ಜುಗದ ಗಿಡ: "ಗದುಗು ಕ್ರತುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೮). ೮. ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೯. ವಿಶ್ವೇದೇವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೧೦. [ಗಣಿತ] ಸಂಖ್ಯೆಯ (ಏಕ್ಕಂ ದಾಹಂ ಮೊದಲಾದ) ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ೩೫ನೆಯ ಸ್ಥಾನ; ೩೫ ಅಂಕಗಳಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆ: ಪಂಚತ್ರಿಂಶತ್ ಕ್ರತುಶ್ಚೈವ ಷಡುತ್ರಿಂಶತ್ ಮಹಾಕ್ರತುಃ (ವ್ಯವಹಾ. ೮-೧೯). [ಸಂ.]

ಕ್ರತುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ▷ ಈಗಿನ ಗದುಗು: ಕ್ರತುಕ ಸ್ವಯಂಭು ತ್ರಿಕೂಟೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ (ಎಇ. III, ೨೧೯-೧೪; 1191). [ಸಂ.]

ಕ್ರತುಕರ್ತೃ (ನಾ). ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಸೂತರಿಂ ಮತ್ತೆ ತತ್ಕ್ರತುಕರ್ತೃ ಪುರುಷರಿಂ . . . ಮೆಱೆದುದಾ ರಾಯನೊಡ್ಡೋಲಗಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೬-೫). [ಸಂ.]

ಕ್ರತುಜೀವನ (ನಾ). ಧ್ಯೇಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನ: ಅವರುಗಳ ಕ್ರತುಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲ ಸಲ ದೊರೆತಿರುವ ಈ ವಿರಾಮದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ (ವಂಶವೃ. ೨೬೩). [ಕ್ರತು + ಜೀವನ]

ಕ್ರತುಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). (ದಕ್ಷನ)ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದವನು; ಶಿವ. [< ಸಂ. ಕ್ರತುಧ್ವಂಸಿನ್]

ಕ್ರತುಪತಿ (ನಾ). ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಯಾಗದ ಯಜಮಾನ: ಸತಿಕುಮಾರರು ಸಹಿತ ಮಂತ್ರಿ ಬಲಗೂಡಿಯಾ ಕ್ರತುಪತಿಯು ವೊಲವಿಂದ ಪೂಜಮಟ್ಟು (ಹಜಕಾ. ೨೩೩ ಪರಿ) [ಕ್ರತು + ಪತಿ]

ಕ್ರತುಪುರುಷ (ನಾ). ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅಧಿದೇವತೆ; ವಿಷ್ಣು: ಕ್ರತುಪುರುಷನಾದಿಪುರುಷಂ ಶ್ರುತಿಪುರುಷನಿರಲ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಪುರುಷರಪೂಜ್ಯರ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೬); ಈಗಳರಿತೆನಯ್ ಕ್ರತುಪುರುಷನಂದಿತ್ತ ಸಂದೇಶ ದರ್ಥಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೨-೬೧). [ಕ್ರತು + ಪುರುಷ]

ಕ್ರತುಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಕಲ್ಪ ಶಕ್ತಿ; ನಿಶ್ಚಯ ಬುದ್ಧಿ. ೨. ಸಂಕಲ್ಪ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ನರರೊಳಗೆಯಾ ಕ್ರಮದಿಂ ದ್ವಿಜಾತಿಗಳು ತದ್ವಿಜಾತಿಗಳೊಳುತ್ತಮರೆನಿಪರ್ಸೆ ವಿಪ್ರರಾ ವಿಪ್ರರೊಳಗೆ ಕ್ರತುಬುದ್ಧಿಗಳು ಮಿಗಿಲಪ್ಪರು (ವೀಶೈವು. ೮೯-೫); ವೇದವಿದರಧಿಕರವರಿಂದೆ ಕ್ರತುಬುದ್ಧಿಗಳ್ ಪಿರಿಯರ್ (ಕುಮಾಪು. ೧-೮೦). [ಕ್ರತು + ಬುದ್ಧಿ]

ಕ್ರತುಭುಗ (ನಾ). ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸೇವಿಸುವವನು; ದೇವತೆ: ಕುಸುಮಾಕ್ಷತಂ ಲಾಜಿ ದಧಿ ದೂರ್ವೆ ಘೃತಗಳಿಂ . . . ಕ್ರತುಭುಗನಿಗರ್ಪಿಸುತೆ ಭೂಸುರರ್ವೆರಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೮-೩೨). [< ಸಂ. ಕ್ರತುಭುಜ್]

ಕ್ರತುಭುಜ (ನಾ). = ಕ್ರತುಭುಗ: ಸಲಹಿದಂ ತತ್ ಕ್ರತುಭುಜರನೆಂದಿನ ಪರಿಯೊಳಿರೆ ನಂದಿಕೇಶ್ವರನು (ಬಸವು. ೨-೨೬); ಕ್ರತುಭುಜರ ಸುಡಲು ಗರಳವನುಗುಳ್ವ ಲೋಚನದಿ ಶ್ರುತಿಪನಂತೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೨೩). [< ಸಂ. ಕ್ರತುಭುಜ್]

ಕ್ರತುಮಯ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞದಿಂದ ತುಂಬಿದ; ಯಾಗಮಯ. (ನಾ). ೨. ಯಜ್ಞ ಸ್ವರೂಪನಾದವನು: ಪುರುಷನು ಕ್ರತುಮಯ; ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಕ್ರತುವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು (ಯಕ್ಸ್ಪಾರ. ೮೭ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಕ್ರತುಮೂರ್ತಿ (ನಾ). = ಕ್ರತುಪುರುಷ: ಕ್ರತುಮೂರ್ತಿ ದಯೆಗೆಯ್ದು ಪಾಯಸಪ್ರಾಣಮಂ ನೀನುಮಾ ನಿನ್ನ ತಂಗೆಯರಿದಂ ಪಸುಗೆಗೊಳ್ವಿದ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪-೩೬೫). [ಕ್ರತು + ಮೂರ್ತಿ]

ಕ್ರತುರಂಗ (ನಾ). ಯಜ್ಞಸ್ಥಳ; ಯಾಗಮಂಟಪ: ನೆರೆದುದಯ್ . . . ದೇಶ ದೇಶದ ಜನಂ ಕ್ರತುರಂಗದೊಳ್ ವಿಪುಲಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧-೨೪೧). [ಕ್ರತು + ರಂಗ]

ಕ್ರತುವಿನಾಶ (ನಾ). = ಕ್ರತುಧ್ವಂಸಿ: ಅಸುವೇ ಸಂಹರಿಸಿಯಾ ಸಮಸ್ತರ ಕಾಯ್ದ ಶೇಷಧರ ಭದ್ರಕಾಳಿ ಸಮೇತಂ ಕ್ರತುವಿನಾಶ ಭೀಕರರುದ್ರ . . . ವೀರಭದ್ರ (ಗುರುಚಾ. ೧೦-೨೪). [ಕ್ರತು + ವಿನಾಶ]

ಕ್ರತುಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಸಂಕಲ್ಪ ಶಕ್ತಿ; ದೃಢ ನಿರ್ಧಾರದ ಶಕ್ತಿ: ವಿಕಟಿತ್ತನಾಗಲು ಬೇಕಾದುದೇನು? ಕ್ರತುಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವ (ಸಮಜೀ. ೩೦೨); ಅವಳ ಕ್ರತುಶಕ್ತಿಯ ನೆರವಿಲ್ಲದೆ ಬರಿಯ ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮುನ್ನಡೆಯುವುದು ಅವರಿಗೆ ನೀರಸವಾದ ಸಾಧನೆ ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ವಂಶವೃ. ೧೪೧). [ಕ್ರತು + ಶಕ್ತಿ]

ಕ್ರತುಹರ (ನಾ). = ಕ್ರತುಧ್ವಂಸಿ: ಕ್ರತುಹರ ಕಪಟವಿದೂರಂ ರತಿಪತಿಹರಣಂ ಜಿತಭವಮರಣಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೦). [ಸಂ.]

ಕ್ರಥನ (ನಾ). ಕೊಲೆ; ವಧೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವಿಕೆ; ಮುಂದುವರಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವುದು; ನಡೆಯುವುದು. ೩. ಅಡಿ; ಪಾದ; ಕಾಲು: "ಚರಣಂ ಕ್ರಮಂ ಪಾದಮಂಘ್ರಿಪದಮೆನೆ ಕಾಲು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೧೦); ಸಮನಿಸಲಿವರ ಮನೋರಥಂ . . . ಅಭವ ಭವತ್ಕ್ರಮಕಮಳ ಸೇವೆಯಿಂದ (ಆದಿಪು. ೯-೧೧); ವಾಮನ ಕ್ರಮಂ ಮುಟ್ಟುಗೆ ಮುಟ್ಟದಿರ್ಕೆ ಮುಗಿಲಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೧). ೪. ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದು ಬರುವ ನಿಯಮ; ಪಾಳಿ; ಪರಂಪರೆ: "ಪಾಱಿ ತರುವಾಯಿ ಕ್ರಮಮುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೮). ೫. ವಂಶಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಆಸ್ತಿ,—ರಾಜ್ಯ: ಕ್ರಮಮಂ ವಿಕ್ರಮದಿಂದ ತಾಳ್ದುವ ಮಗಂ ಗಾಂಗೇಯನಿರ್ದಂತೆ ನೋಡ ಮರುಳ್ ಶಂತನು . . . ಇತ್ತಂ ನಿಜ ಕ್ರಮಮುಮಂ ತನ್ನಯ ಬೇಟವಾಕೆಯ ಮಗಂಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೧); ಕ್ರಮಮಂ ಕಯ್ಕೊಳಲೆಂದು ಪುಟ್ಟಿ ರಣದೊಳ್ ಸಾವನ್ನೆಗಂ ಮಾಣ್ದೊಡ ಕ್ರಮಮುಕ್ಕುಂ ಕ್ರಮಮುಕ್ಕುಮೇ ಕ್ರಮಮನಾನೇಗೆಯ್ದಪೆಂ ವಿಕ್ರಮಂ ಕ್ರಮಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೨); ತಮ್ಮ ಮನೆಯಂ ಕ್ರಮದವರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಜೀವಸಂ. ೧೨೨-೬೬ ವ). ೬. ನಿಯಮ; ರೀತಿ; ಪದ್ಧತಿ: ಕ್ರಮದಿಂ ಪೂಜಿಸುವಂ ಶತಕ್ರತುವೆ (ಪುಷ್ಪವು. ೧೧-೫೬). ೭. ಪರಿವಿಡಿ; ಸಾಲು; ಓರಣ: ತರುಣೀ ನಿವಹಂ ಸನ್ನೆಯೊಳರಸನ ಸಂಗಡಮುನ್ನತ ಜಳಕೇಳಿಗೆಂದು ನಿಂದರ್ ಕ್ರಮದಿಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೨೧). ೮. "ಸೂಕ್ತವಾದ ಕ್ರಿಯೆ; ಕಾನೂನುಬದ್ಧವಾಗಿ ಒಂದು ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ" (ಪತ್ರಿನಿ. ೫೩). ೯. ವೇದಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗುರುಗಳು ಅವನು ಕಲಿತಿರುವುದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಾಗ . . . ವೇದದ ಮಂತ್ರಭಾಗವನ್ನು ಜಟ, ಪದ, ಕ್ರಮಗಳ ರೀತಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಒಂದು ತಪ್ಪೂ ಇಲ್ಲದೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ಭಾರದ. ೨೬೧).

೧೦. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಯಥಾಸಂಖ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಕುಜಿತ ಪದಾರ್ಥದ ಬೞಯೊಳ್ ನೆಜಿವ ಪದಾರ್ಥಂ ಕ್ರಮದಿಂ ಹರಂ ಪರಿ ಬೊಮ್ಮರ್ ನೆಜಿವರವನೀಗೆ ನಿಮಗಿನ್ನೞಕದೆ ಗಿರಿಸುತೆಗೆ ಸಿರಿಗೆ ಸರಸತಿಗೆಜಿಯರ್ (ಉದಯಾ. ೪೫). 'ಕ್ರಮಾಲಂಕಾರ' ಪರಾ. ೧೧. [ಛಂದ] ಪದ್ಯದ ಪಾದದ ಮೊದಲಲ್ಲಿರುವ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ: ಪಾದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ 'ಕ್ರಮ' ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯಿದೆ (ಸಂಶೋಧ. ೧೧೨). ೧೨. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಕ್ರಮ ಚರಣಂ ಪದಯುಗಳಂ . . . ಬಾಹು ಕಿವಿಗಳೆರಡಜ ನಾಮಂ" (ಮ್ಯವಹಾ. ೯-೨).

ಕ್ರಮಕ್ಕೈಕೊಳ್ಳು = ೧. "ಕೆಲಸವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸು. ೨. ತಪ್ಪಿತಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ಕಾನೂನು ರೀತಿಯಿಂದ ಶಿಕ್ಷಾರೂಪದ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು" (ಪತ್ರಿನಿ. ೩). ಕ್ರಮಜರುಗಿಸು = ಕ್ರಮ ಕೈಕೊಳ್ಳು: ಕ್ರಮ ಜರುಗಿಸಬಹುದಾದ (ಪತ್ರಿನಿ. ೩); ಉಚ್ಚತಮ ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮ ಜರುಗಿಸುವ ಅಧಿಕಾರದ ಆಶ್ವಾಸನೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ (ಭಾಧಾನ. ೧೯). [ಸಂ.]

ಕ್ರಮುಂದಪ್ಪು, ಕ್ರಮುತಪ್ಪು, ಕ್ರಮುದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ನಿಯಮ ಅಥವಾ ವಿಧಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸದಿರು; ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಬಿಡು: ಮಂತ್ರಿಗಣಮಂ ಸನ್ಮಾನಪುರಸ್ಸರಂ ಕ್ರಮುಂದಪ್ಪದೆ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೦ವ); ಎಮ್ಮ ಪೇಜಿಪ್ಪೋಜೆಯಿಂ ಕ್ರಮುಂದಪ್ಪದೆ ನೋಂಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೩೫). ಕ್ರಮುತಪ್ಪು: ಕ್ರಮುತಪ್ಪಿ ನಡೆದರೆ ಇಹವೂ ಇಲ್ಲ ಪರವೂ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಕ್ರಮುದಪ್ಪು: ನಡೆನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮುದಪ್ಪಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಕ್ರಮ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಕ್ರಮಗಣನ (ನಾ). ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಎಣಿಕೆ; ಅನುಕ್ರಮವಾದ ಗಣನೆ: ಯುಗಪದುಕ್ತಿಗುತ್ತಮಪುರುಷಂ ಪರಮದನುಜಂದಿರೆ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷಂ ಕ್ರಮಗಣನಮಿರೆಯುಮೊಲ್ದಂತಿರೆಯುಂ (ಶಮದ. ೨೨೩). [ಕ್ರಮ + ಗಣನ]

ಕ್ರಮಗಣನೆ (ನಾ). = ಕ್ರಮಗಣನ: ಕ್ರಮಗಣನೆಗೆ ತಾನುಂ ಮಧ್ಯಮ ಪಾಂಡವನಾದಂ (ಗದಾಯು. ೭-೬೩). [ಕ್ರಮ + ಗಣನೆ]

ಕ್ರಮಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿತಪ್ಪಿಸು; ರೀತಿಗೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅಮರಾಧಿಪನ ವಂಚಿಸಿ . . . ದ್ಯುಮಣಿಯನು ಕ್ರಮಗೆಡಿಸಿಯೆ ಹಿಮಕರನ ರಾಹುವಿನ ಮುಮ್ಮೊನೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಕಾಡುತಿಹನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬-೬೭); ಕಮಲಧರನ ಕಂಡು ನಿಮಿಷದೊಳತಿ ಸಂಭ್ರಮದೊಳುಬ್ಬಿದನ ಮೊಮ್ಮಗನ ಕ್ರಮಗೆಡಿಸಿದನ ಭಕ್ತನ ಕಾಳೆಗದೆ ಗೆದ್ದ ರಮೆಯ ವಲ್ಲಭ ಪಾಲಿಸೊಲಿದು (ಕಂಸವಿ. ೫-೧). [ಕ್ರಮಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕ್ರಮಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿತಪ್ಪು; ರೀತಿಗೆಡು. 'ಕ್ರಮಗೆಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕ್ರಮ + ಕೆಡು$_1$]

ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸು; ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸು; ಕಾನೂನಿನಂತೆ ರಚಿಸು: ಕ್ರಮಗೊಳಿಸಿದ ಪೇಟಿ (ಪತ್ರಿನಿ. ೬೯). [ಕ್ರಮಗೊಳ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಕ್ರಮಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ವಿಧಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ನಡೆ: ನಾನು ದುರ್ಗಾದೇವಿ . . . ಕ್ರಮಗೊಂಡು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ದೌಲತ್ತು ಬಡಾಯಿಸುತ್ತೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೬). [ಕ್ರಮ + ಕೊಳ್ಳು$_1$(< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕ್ರಮಣ (ನಾ). ಹೋಗುವಿಕೆ; ಮುಂದುವರಿಯುವಿಕೆ; ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವಿಕೆ. 'ಅತಿಕ್ರಮಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಮತಪ್ಪು 'ಕ್ರಮುಂದಪ್ಪು' ನೋ.

ಕ್ರಮದಪ್ಪು 'ಕ್ರಮುಂದಪ್ಪು' ನೋ.

ಕ್ರಮಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಯಂತ್ರಿಸು; ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸು; ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ಸರಿಹೊಂದಿಸು: ಕ್ರಮಪಡಿಸಿದ ಮಾರುಕಟ್ಟೆ (ಪತ್ರಿನಿ. ೬೯). [ಕ್ರಮ + ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ; ವಂಶಾನುಗತವಾದ: ತಂದೆಯಿಂದ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿಗೆ ಸಹನೆಯಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೩೧); ಈ ಮಾಧವನು ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಪೆನುಗೊಂಡೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (ಕರ್ಣಾಅ. ೧೨೮). ೨. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ. [ಕ್ರಮ + ಪ್ರಾಪ್ತ]

ಕ್ರಮಬದ್ಧ (ಗು). ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ; ವಿಧಿವತ್ತಾದ; ಒಂದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ: ಆಗಾಗ ಸೂರ್ಯನ ಮೇಲ್ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಕಲೆಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅವು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ (ಆಕಾಶ. ೯). [ಕ್ರಮ + ಬದ್ಧ]

ಕ್ರಮಭಂಗ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮ ತಪ್ಪುವಿಕೆ: ಆಕಾಶಕಾಯದ ಚಲನೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಭಂಗ (Inequality. ಇಂಕನಿ). ೨. ನಿಯಮ ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಅಕ್ರಮ. [ಕ್ರಮ + ಭಂಗ]

ಕ್ರಮಭ್ರಷ್ಟ (ಗು). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ; ರೂಢಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ; ಅಕ್ರಮವಾದ: ಕುದುರೆಯನ್ನೋ ಆನೆಯನ್ನೋ ಕೊಟ್ಟರಾಯಿತು ಎಂದರೆ ಕ್ರಮಭ್ರಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಆನೆಯನ್ನೋ ಕುದುರೆಯನ್ನೋ ಎನ್ನುವುದು ಕ್ರಮವು (ಆರ್ಯಧ. ೫೫). [ಕ್ರಮ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿ (ನಾ). ಉಪಾಸನೆಯ ಬಲದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿ, ಅಲ್ಲಿ ಗಳಿಸುವ ಜ್ಞಾನಬಲದಿಂದ ಬರುವ ಮುಕ್ತಿ: ಬ್ರಹ್ಮದ ಕೆಲವು ಉಪಾಸನೆಗಳು ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿ ವಿಹಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ; ಕೆಲವು ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. I, ೧೪೬); ಪರಮ ವೈದಿಕ ವೈದಿಕಂಗಳಿಂದ ವೇದಪುರುಷನಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನಮೇನೆನಲು ಸದ್ಯೋಮುಕ್ತಿ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಗಳೆಂದಜಿಯಬೇಕು (ಸಾತ್ವಿವಿ. ೪೮). [ಕ್ರಮ + ಮುಕ್ತಿ]

ಕ್ರಮಯಿತ (ನಾ). = ಕ್ರಮಿತ್ತ ೨: ಮಾಧವ ಚೌವೇರಗ್ಗ್ಮೀಸೌಕಾಣ್ವಾಯನ ಸಗೋತ್ರಃ ಕೇಸ[ಶ]ವ ಕ್ರಮಯಿತರ್ಗ್ಗಂ ಇಂತೀ ಇರ್ವರ್ಗ್ಗಂ ಏಕೋ ಭಾಗವಿ(ಃ) (ಇಅ.XVIII, ೩೬೭-೨೦; ೮ನೆಯಶತ). [< ಕ್ರಮಿತ]

ಕ್ರಮಲೋಪ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸತಕ್ಕ ವಿಧಿಗೆ ಲೋಪ: ನಿಯಮ ವಿಚಾರ; ಕ್ರಮಲೋಪ (ಪ್ರತಿನಿ. ೬೦). [ಕ್ರಮ + ಲೋಪ]

ಕ್ರಮವಳಿ (ಕ್ರಿ). ನಿಯಮಗೆಡು; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲವಾಗು: ಬೆಮರುತಂ ಬಿಕ್ಕುತಂ ತೇಗುತಂ ತೂಗುತಂ ಕ್ರಮವಳಿದು ಸುಳಿದು ಸುಖಿಯಾಗುತಂ (ಬಸರ. ೩-೧೦೭). [ಕ್ರಮ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$)]

ಕ್ರಮವಾಚಿ (ನಾ). ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದ: "ತರುವಾಯ ತರ ಪರಿವಿಡಿಗಳು ಕ್ರಮವಾಚಿ ತಾಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪). [< ಸಂ. ಕ್ರಮವಾಚಿನ್]

ಕ್ರಮವಿಕಾಸ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆ; ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆದ ವಿಕಾಸ: ಮಾನವ ಜನಾಂಗವು ಕ್ರಮವಿಕಾಸವನ್ನು ಪಡೆಯತೊಡಗಿದಾಗ . . . ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಳೆಗಳ ಆವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೪೯). [ಕ್ರಮ + ವಿಕಾಸ]

ಕ್ರಮುವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ಅಡಿಯಿಡುವಿಕೆ; ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುವಿಕೆ; ಪಾದನ್ಯಾಸ: ಕ್ರಮುವಿಕ್ಷೇಪದಿನಂಚೆಗೆ ಸಮನಿಸೆ ದೈನ್ಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೦೮). [ಕ್ರಮ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಕ್ರಮುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ನಿಯಮುಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗು: ಸಂಗತ್ಯಮೆಂದೆನಲು ಕ್ರಮುವಿಡಿದ ನುಡಿಯೊನಿಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೩೯). [ಕ್ರಮು + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕ್ರಮುವಿಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). ಕ್ರಮತಪ್ಪುವಿಕೆ; ರೂಢಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದುದು: ಜನಕಂಗೆ ಜಲಾಂಜಲಿಯಂ ತನೂಭವಂ ಕುಡುವುದುಚಿತ ಮದುಗೆಟ್ಟೀಗಳ್ ನಿನಗಾಂ ಕುಡುವಂತಾದುದೆ ತನೂಜ ನೀಂ ಕ್ರಮುವಿಪರ್ಯಯಂ ಮಾಡುವುದೇ (ಗದಾಯು. ೪-೬೧). [ಕ್ರಮು + ವಿಪರ್ಯಯ]

ಕ್ರಮುವಿರಹಿತ (ಗು). ಕ್ರಮತಪ್ಪಿದ; ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರದ: ಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕ್ರಮುವಿರಹಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಸರಿಯಾದ ಕ್ರಮುದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೭೭). [ಕ್ರಮು + ವಿರಹಿತ]

ಕ್ರಮುವಿಹಿತ (ಗು). ರೂಢಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ; ಪರಂಪರಾನುಗತವಾದ: ಸಮುದಿತ ಕುಸುಮಾಮೋದೋದಯೋದ್ಯಾನ ಲೀಲಾಕ್ರಮುವಿಹಿತ ಜಲಕ್ರೀಡಾವಿನೋದಾದಿನೀತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧೧). [ಕ್ರಮು + ವಿಹಿತ]

ಕ್ರಮಶಃ (ಅ). ಕ್ರಮುವಾಗಿ; ಕ್ರಮಾನುಗತವಾಗಿ; ಕ್ರಮೇಣ: "ಒಂದೊಂದು ಅಂಶವಾಗಿ; ಕ್ರಮುವಾಗಿ ಒಂದು ವಿಷಯವಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯದಂತೆ; ಕ್ರಮುಶಃ; ಪಾಳಿಯಾಗಿ" (Seriatim. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ರಮುಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). ಅನುಕ್ರಮುನಾದ ಸಂಖ್ಯೆ: ಕ್ರಮು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಕಾರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಕ್ರಮು + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಕ್ರಮುಸಂಧಾನ (ನಾ). ಕ್ರಮುವಾಗಿ ಹೊಂದಿಸುವಿಕೆ, —ಇಡುವಿಕೆ: "ಬಟಿಕೊಳ್ – ಕ್ರಮುಸಂಧಾನೇ (ಕ್ರಮುವಾಗಿಡು)" (ಶಮುಧಾ). [ಕ್ರಮು + ಸಂಧಾನ]

ಕ್ರಮಾಗತ (ಗು). ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ; ಅನ್ವಯಾನುಗತ; ನಿಯಮುಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ: (೩). [ಕ್ರಮು + ಆಗತ]

ಕ್ರಮಾಧಿಕ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು. ೨. ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪಾದಗಳನ್ನುಳ್ಳುದು; ಆರಡಿ; ದುಂಬಿ. ೧, ೨: ತ್ರಿದಶರ್ ಬಾಜಿಪ ದಿವ್ಯತೂರ್ಯರವಮುಂ ನಿಷ್ಕಂಪ ಕರ್ಣಂಗಳಾಗಿ ದಿಶಾದಂತಿಗಳಾಲಿಪಲ್ಲಿ ಮದಮುಂ ಗಂಡಸ್ಥಳೋದೀರ್ಣ ಕಂಪದೊಳಂ ಸೇವಿಸಿ ತುಂಬಿಗಳ್ ತಣಿದುವೇನುತ್ಸಾಹಮುಂ ಮಾಡದಿರ್ಪುದೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳಂ ಕ್ರಮಾಧಿಕರೊಳುದ್ಯದ್ದಾನ ಸಂಪ್ರೀತಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೧). [ಕ್ರಮು + ಅಧಿಕ]

ಕ್ರಮಾನುಸರಣೆ (ನಾ). ನಿಯಮುಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಿಕೆ, —ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವೃಂದದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಬೆಳಸಿ . . . ಗೌರವ, ಕ್ರಮಾನುಸರಣೆ, ಆಸಕ್ತಿ, ಉತ್ಸಾಹ ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆಳಸಿ ಪೋಷಿಸುವಂತಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೬೩). [ಕ್ರಮು + ಅನುಸರಣೆ]

ಕ್ರಮಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಯಥಾಸಂಖ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಪದಂಗಳಂ ಕ್ರಮುವಿಡಿದನ್ವಯ ಪೇಳಿಹುದು ಇದಕ್ಕೇ ಕ್ರಮಾಲಂಕಾರವೆಂದು ಅಲಂಕಾರಜ್ಞಕವಿಗಳು ಪೇಳಿಹರು: ಉದಾ. . . ಅಳಿ ಕಲಭಗಿಳಿಯ ಮುಡಿ ನಡೆನುಡಿಗಳಿಂದ (ಕುವಲ. ೧೦೦-೬). [ಕ್ರಮು + ಅಲಂಕಾರ]

ಕ್ರಮಿಕ (ಗು). ೧. ಕ್ರಮುವಾಗಿ ರಚಿಸಿದ; ಒಂದು ಕ್ರಮುಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ; ಶ್ರೇಣಿಬದ್ಧವಾದ: ರಸೆಲ್‌ರು ಬರುವ ಮೊದಲು ಕನ್ನಡ ಕ್ರಮಿಕ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡ ಬಲ್ಲ ಶಿಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಸಾಸಮಾ. ೪). ೨. ವಂಶಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದ; ಅನ್ವಯಾನುಗತ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಮಿತ (ಗು). ೧. ನಡೆದ; ಸಂಚರಿಸಿದ; ಸಾಗಿದ. (ನಾ). ೨. ಕ್ರಮಾಂತವಾಗಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನು. ℙ ಭಟ್ಟ, ಆಚಾರ್ಯ, ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಎಂಬಂತೆ ಒಂದು ಗೌರವಸೂಚಕವಾದ ಪದ: ಕ್ರಮಿತರ ವಾಸುದೇವ ಕ್ರಮಿತರು (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೫-೫೦; 1076); ಕೋಣೆಯಮಲ್ಲ (?) ಕ್ರಮಿತರಿಗೆ (ಎಇ. XVIII, ೧೮೬-೪೮; 1097); ಕ್ರಮಿತರವಧರಿಸಿದರೆ ಶುದ್ಧ ಭ್ರಮಿತ ಮೂಲನ ಹಿರಿಯ ವಿಷ್ಣು ಕ್ರಮಿತರೆ ಧನುವಿಗೆ ಯತ್ನಮಾಡಿದಿರೆ ಕ್ರಮುವೆ ತಾನಿದು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ನಾಕ್ರಮಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೫-೧೩). [ಸಂ.]

ಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆ; ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು; ಸಾಗು: ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛಿತ ಸ್ಥಳಗಳ ಮಾರ್ಗ ಕ್ರಮಿಸಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಮಂಜುಕ. ೬); ಐದಾರು ಮಾರು ದಾರಿ ಕ್ರಮಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಹೇಮಂತ. ೨೬೯). ೨. ದಾಟು; ದಾಟಿಹೋಗು: ಸಾಗರ ಸಮಂ ನಿನ್ನ ರಾಮಾಯಣಂ . . . ಕ್ರಮಿಸಲ್ಕದಂ ದಯೆಗೆಯ್ಯೆನಗೆ ವೈನತೇಯನ ವಜ್ರವೀರ್ಯಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೨-೩೯೧). [ಕ್ರಮಣ ? + –ಇಸು$_3$]

ಕ್ರಮುಕ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆ; ಪೂಗ; ಕೌಂಗು: ಕ್ರಮುಕಮನಕ್ಕೆ ಫಲತ್ರಯದ ಮಸಿಯನಕ್ಕಣಿಲೆಯಂ ರಸಾಂಜನಮುಮನಕ್ಕೆ . . . ಪೂಸೆ ಲಿಂಗರೋಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೯); ಧರೆಗೆ ಮೊಗಸಿರಿಯೆನಿಸಿ ಮೆಱೆದುವಾ ಕ್ರಮುಕವೃಕ್ಷಂಗಳೊಲಿದು (ಹಚಕಾ. ೨೦೬. ಪರಿ). ೨. ಕೆಂಪು ಜಾಲಾರಿ ಗಿಡ; ಲೋಧ್ರದ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಮುಕಸಮಿತಿ (ನಾ). ಅಡಕೆಮರಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಫಳವ್ರಾತದಿಂ ಸೇವ್ಯಮಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರಂ ಖರ್ಜೂರವೃಂದಂ ಕ್ರಮುಕಸಮಿತಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೫). [ಕ್ರಮುಕ + ಸಮಿತಿ]

ಕ್ರಮೇಣ (ಅ). ಕ್ರಮುವಾಗಿ; ಮೆಟ್ಟಿಲುಮೆಟ್ಟಿಲಾಗಿ; ಹಂತಹಂತವಾಗಿ: ಹಗಲಿನ ನೋಟಗಳೆಲ್ಲ ಕ್ರಮೇಣ ಕಗ್ಗತ್ತಲ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತವೆ (ಸೌಂದಸ. ೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಮೇಣಕ (ನಾ). = ಕ್ರಮೇಲಕ: "ರವಣಮುಷ್ಟ್ರಂ ಮಯಂ ಕರಭಂ ಕ್ರಮೇಣ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೭). [< ಸಂ. ಕ್ರಮೇಲಕ]

ಕ್ರಮೇಲಕ, ಕ್ರಮೇಳಕ (ನಾ). ಒಂಟೆ; ಉಷ್ಟ್ರ: (೩). ಕ್ರಮೇಳಕ: "ದಾಸೇರಕಃ, ಕ್ರಮೇಳಕಃ, ಉಷ್ಟ್ರಃ . . . ಶೃಂಖಳಕಃ – ಈ ೭ ಒಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೫); ಮಕರಾಂಕದ್ವಿಪ ದಂತದಂಡ ದಳಿತ ಸ್ವಾಂತಂಪರಪ್ರೇಯಸೀ ವಿಕಲಂ ದುರ್ಗತಿಯೊಳ್ ಕಯಂತಿರಿತರುತ್ತುಂ ಬಂದು ಮತ್ತಂ ಕ್ರಮೇಳಕನಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೩೭). [ಸಂ.]

ಕ್ರಮೇಳಕ 'ಕ್ರಮೇಲಕ' ನೋ.

ಕ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಹಟ್ಟೀಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲ, ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡದ್ದಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬೆಲೆ; ಕಿಮ್ಮತ್ತು: ಈ ಹೆಂಣು ಆಳಿಗೆ ಬುದ್ಧಿವಂತರು ಕಂಡು ಕಟ್ಟಿದ ಕ್ರಯ ಗ ೩ ಆಕ್ಷರದಲು ಮೂರು ವರಹ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೭-೯; 1808); ನಯವಾದ್ದಕ್ಕೆ ಕ್ರಯ ಹೆಚ್ಚು (ಗಾದೆ).

ಕ್ರಯಕೊಡು = ಬೆಲೆ ಕೊಡು; ಮಾರಾಟದ ಬೆಲೆಯನ್ನು ನೀಡು : (೬). ಕ್ರಯಕ್ಕೆಕೊಡು = ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಡು ; ಮಾರು: ನಾನು ನನ್ನ ಅವಸರ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ನನ್ನ ಹೊಲೆಯಾಳು ಕನ್ನನ ಹೆಂಡತಿ ಚೌಡಿ ಎಂಬ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆನಾಗಿ (ಮೈಆರಿ.೧೯೩೪ ? ೭೭-೮; 1808). ಕ್ರಯಬೀಳು=ಬೆಲೆ ಕೊಡಬೇಕಾಗು; ವೆಚ್ಚ ತಗಲು: ಸಲಿಕೆಗೆ ಯಾಕೆ ಕ್ರಯಬೀಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೭). [ಸಂ.]

ಕ್ರಯಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳು: ಧರಣಿಯಮರನ ಪುತ್ರನೊಬ್ಬನ ನೀ ಕ್ರಯಂಗೊಂಡು ಏನನಿತ್ತಾದಡೆಯುಂ ತಂದಾ ಸೂನುವನು ತನಗೀವುದು(ಸಂಭಪ. ೩೦೫.೫೦). [ಕ್ರಯ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕ್ರಯಚೀಟು (ನಾ). ಮಾರಾಟವನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುವ ಚೀಟಿ; ವಿಕ್ರಯಪತ್ರ : ಭೀಮಾಚಾರ್ಯರು ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಹೊಲೆಯಾಳು ಹೆಣ್ಣಾಳು ಕ್ರಯಚೀಟ್ಟಿನ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ . . . ಎಂದು ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಚೀಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೭೭-೧೩ ; 1808) ; ಅವರ ಸ್ವಾರ್ಜಿತ ಸೊತ್ತನ್ನು ಕೂಡಾ ಅವರು . . . ನನ್ನ ತಾಯಿಗೋ ತಮ್ಮನಿಗೋ ಕ್ರಯಚೀಟು ಮಾಡುತ್ತಾರಂತೆ (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೮೧). [ಕ್ರಯ + ಚೀಟ್ಟು]

ಕ್ರಯದಾರ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವವನು : (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೭). [ಕ್ರಯ + -ದಾರ$_4$]

ಕ್ರಯಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬೆಲೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ: ಅಂಗಡಿಯ ಮುಂದೆ ಕ್ರಯಪಟ್ಟಿ ಇಟ್ಟಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕ್ರಯ + ಪಟ್ಟಿ]

ಕ್ರಯರೂಪ (ನಾ). ಮಾರಾಟ; ಕೊಳ್ಳುವುದು: [ಕ್ರೀತ] ಗಾವುಂಡನ ಕಯ್ಯೊಳು ಸಂಗಯ್ಯನು ಕ್ರಯರೂಪದಿಂ ಕೊಂಡ ಸಂಪಗೆಯ ತೋಟ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦೭-೩೦ ; ?). [ಕ್ರಯ + ರೂಪ]

ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಮಾರುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪಾರ: ಕೂಡೆ ಗಜಬಜವಾಯ್ತು . . . ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯದ ವಾಣಿಜ್ಯ ವೀಧಿಯಲಿ ಹೂಡಿದವು ಬಂಡಿಗಳು ಪರಿವೆಡೆಯಾಡಿದವು ಕೊಲ್ಲಾರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೧೧). [ಕ್ರಯ + ವಿಕ್ರಯ]

ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯಿಕ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವವನು ಹಾಗೂ ಮಾರುವವನು ; ವ್ಯಾಪಾರಿ; ವರ್ತಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಯಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ : ಮುಕ್ಕಾಲು ಪಾಲು ಜನತೆ ಹೊಲಸಾಗುವಳಿಯಲ್ಲಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದು, ಅವರ ಕ್ರಯಶಕ್ತಿ ತೀರ ಕನಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ (ಮಾವಾದ. ೧೪೧). [ಕ್ರಯ + ಶಕ್ತಿ]

ಕ್ರಯಿಕ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವವನು ; ಗ್ರಾಹಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಯ್ಯ (ನಾ). ಮಾರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟ ವಸ್ತು ; ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಪದಾರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಕ್ರವಿಂತ, ಕ್ರವಿತ, ಕ್ರವಿತ್ರ (ನಾ). = ಕ್ರಮಿತ೨: ನನ್ದಿಯಣ ಕ್ರವಿಂತರ ವಾಸುದೇವ ಕ್ರವಿಂತರು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೪೯-೪ ; 1106). **ಕ್ರವಿತ** : ತೆಲುಗರ ಮಾಗೆಯ ಕ್ರವಿತರ ಮನೆ (ಎಇ. XIII, ೪೮-೬೯ ; 1112). **ಕ್ರವಿತ್ರ**: ಚೌನ್ಡಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರು ಬೌಧಾಯನ ಚೌನ್ಡೆಯ ಕ್ರವಿತ್ರರು (ಕಇಆ. ೬೬-೧೨-೬೫ ; 1170). [< ಕ್ರಮಿತ]

ಕ್ರವಿತ 'ಕ್ರವಿಂತ' ನೋ.

ಕ್ರವಿತ್ರ 'ಕ್ರವಿಂತ' ನೋ.

ಕ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಅಡಗು; ಬೇಯಿಸದ ಮಾಂಸ: ಸುಹುತಂ ಕೌರವ್ಯ ಕ್ರವ್ಯ ಹವ್ಯದಿಂದೆನ್ನ ಕೋಪ ಹವ್ಯವಹಂ ಲೋಹಿತದಿನಾದುದ ವಭ್ರಭಸವನಂ (ಗದಾಯು. ೮-೪೭) ; ಮನುಜಕ್ರವ್ಯಮಿದೆಂದಜಾಡಾಗಳ್ . . . ಶಾಪಮನಿತ್ತಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೪-೭೦). [ಸಂ.]

ಕ್ರವ್ಯಾದ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸ: ಕ್ರವ್ಯಾದ ಸಂಹನನಕ್ರವ್ಯಾದನಪ್ಪೆನಗೆ ಅನಭ್ರಸ್ತಶಸ್ತ್ರನೊಳ್ ಯುದ್ಧವತಿನಿಷಿದ್ಧಮುಂ (ಜಗವಿ. ೫-೬೧ವ) ; ವಿಭೀಷಣಂಬೆರಸು ಕ್ರವ್ಯಾದರಂ ಕದನ ಬೇಡೆನುತ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಬೋಧಿಸಿದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೨ ಸೂಚನೆ). ೨. ಮಾಂಸಾಹಾರಿಯಾದ ಪ್ರಾಣಿ ; ಹಿಂಸ್ರಪಕ್ಷಿ: ಹಕ್ಕಿಗಳು ಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು, ಅಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು ಎಂದೆರಡು ಪ್ರಕಾರದವು. ಕಾಗೆ, ಹದ್ದು, ರಣಹದ್ದು ಮುಂತಾದವು ಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಕ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಹೋದ; ದಾಟಿದ; ಮೀರಿದ. 'ಕ್ರಾಂತದರ್ಶನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ನಡೆಯುವುದು; ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವುದು. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಉಪವಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರಮೆರಡುಂ ಗಡ್ಡದೊಳಿರೆ ಶಿರನೊಂದಿರೆ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಯೆರಡುಂ ಕಣ್ಣೋಳ್ ಕರಮೊಸರೆ ಬಾಷ್ಪಜಲಮಿದು ತರುಣೀ ಕೇಳ್ ಕ್ರಾಂತಮೆಂಬ ತಾಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೭-೫೪). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ಆಕಾಶಚಾರಿಯ ಹತ್ತು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅತಿಕ್ರಾಂತ, ದಂಡಪಾದ, ಕ್ರಾಂತ . . . ಲಲಿತ ಈ ಹತ್ತು ಆಕಾಶಮಂಡಲಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೮-೫ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ರಾಂತದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಾಣುವಿಕೆ; ಅತೀಂದ್ರಿಯ ದರ್ಶನ. ೨. ಇಂತಹ ದರ್ಶನವುಳ್ಳವನು ; ಸರ್ವಜ್ಞ : ಕೃತಯುಗದ ಕ್ರತುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಾಂತ ದರ್ಶನರಾಗಿ "ಕೃಣ್ವಂತೋವಿಶ್ವಮಾರ್ಯಂ" ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದ (ಕ್ರಾಂಚಧ್ವ. ೪೬). [ಕ್ರಾಂತ + ದರ್ಶನ]

ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತದರ್ಶನವನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಜ್ಞಾನಿ : ಪ್ರಾಜ್ಞರೂ, ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿಗಳೂ ಆದ ಯಾವ ಸ್ತುತಿಕರ್ತರಿದ್ದಾರೆಯೋ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ವರುಣನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೧೪) ; ಕವಿಗಳು ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಾಚೀನರ ಮತ (ಸಾಹಿವಿ. ೫) ; ಕವಿ ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿ, ನಿಜವಾದ ಕವಿತ್ವವು ಸರ್ವಸಮದರ್ಶಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕನಕದಾಸರು ಕುಲಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ (ತವನಿ. ೧೬೧). [ಸಂ. ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿನ್]

ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿತ್ವ (ನಾ). ಅಗೋಚರವಾದುದನ್ನು ಕಾಣುವ ಶಕ್ತಿ : ಮನನಶೀಲತೆಯಿಂದ ಮುನಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ, ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿತ್ವದಿಂದ ಕವಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೩೯೮). [ಸಂ.]

ಕ್ರಾಂತದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಅಗೋಚರವನ್ನು ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿ: ಅವರ ಕ್ರಾಂತದೃಷ್ಟಿಯ ಸಮೀಕ್ಷಾ ಕಿರಣವು ಓದುಗರಿಗೂ ನನಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಸಹಕಾರಿ (ಕ್ರಾಂಚಧ್ವ. VII, ಪೀಠಿಕೆ). [ಕ್ರಾಂತ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವಿಕೆ; ಮುಂದುವರಿಯುವಿಕೆ; ಕ್ರಮಣ : ಮನದೊಳಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತನನು ನೆನೆವುತ್ತ ಮಾರ್ಗ ಕ್ರಾ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರಾ]ಂತಿಯನ್ನು ನೆಱೆ ಮಱೆದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೩-೩೫). ೨. ಆಕ್ರಮಣ; ಧಾಳಿ. ೩. ಖಗೋಲಗಳು ಸಂಚರಿಸುವ ವಕ್ರ ಮಾರ್ಗ; ಸೂರ್ಯಪಥ. 'ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತ' ಪರಾ. ೫. ವಿಪ್ಲವ; ಕ್ಷೋಭೆ : ಭಾರತದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ಪಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೦೪) ; ರವೀಂದ್ರರು ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಲ ದೇಶದ ತುಂಬೆಲ್ಲ ದೊಡ್ಡ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾಲ (ಧರ್ಮಸಾ. ೬೪). [ಸಂ.]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾತಿ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವಳು ; ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವಳು : ಬಿಡುವು ದೊರೆತಾಗಲೆಲ್ಲ ಆ ಕ್ರಾಂತಿಕಾತಿ ಅವನಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೫೨೪). [ಕ್ರಾಂತಿ + -ಕಾತಿ$_1$]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾರ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು; ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು: ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹವಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರ ಚಿತ್ರವೇ ಈ ಕಾದಂಬರಿ (ಭಾರತಿ. II, ಮುನ್ನುಡಿ); ತಾನು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರ ಪಾರ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ನಿನ್ನೆ ತಾನೇ ಆತ ಹೇಳಿದ (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೭೩).
[ಕ್ರಾಂತಿ + -ಕಾರ₁ (< -ಕಾಜ)]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ (ಗು). ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ವಿಪ್ಲವಕಾರಿಯಾದ: ಆಚಾರ್ಯರುಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕವಾದ ಸಂಸ್ಕರಣಗಳಿಂದ ತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೨೬೮). ಇವರೆಲ್ಲರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ . . . ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ (ಸಮುಜೀ. ೨೪, ಪೀಠಿಕೆ). [ಕ್ರಾಂತಿ + ಕಾರಕ₂]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ (ಗು). ೧. = ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ: ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ವೀರದುಖೋವ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೨೨೨). (ನಾ). ೨. = ಕ್ರಾಂತಿಕಾರ: ಗಲ್ಲುಕಂಬವೇರುವ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಯನ್ನು ನೋಡಲು . . . ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೧೩).
[< ಸಂ. ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿನ್]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಕಾಲ; ಸಂಕ್ರಮಣಕಾಲ: ಶ್ರೀಪುರುಷನ ಕಾಲವು ಲಿಪಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಕಾಲ (Period of transition) (ಕರ್ಣಾಅ. ೧೧೭). ೨. ಕ್ರಾಂತಿ ನಡೆಯುವ ಕಾಲ. [ಕ್ರಾಂತಿ + ಕಾಲ]

ಕ್ರಾಂತಿಜೀವಿ (ನಾ). = ಕ್ರಾಂತಿಕಾರ: ಪ್ರತಿ ಭಾರತೀಯ ಯುವಕನೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸನಾತನಿ, ಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ಕ್ರಾಂತಿಜೀವಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯).
[ಸಂ. ಕ್ರಾಂತಿಜೀವಿನ್]

ಕ್ರಾಂತಿಪಕ್ಷ (ನಾ). ಎಲ್ಲವೂ ಬದಲಾಗಬೇಕೆಂಬ ಪಕ್ಷ; ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಬಯಸುವ ಪಕ್ಷ; ಬುಡದಿಂದ ತಿದ್ದುಪಾಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ಮತ: "ಬುಡದಿಂದ ತಿದ್ದುಪಾಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ಮತದವರು: ಕ್ರಾಂತಿಪಕ್ಷ" (Left-centre. ಇಂಕನಿ). [ಕ್ರಾಂತಿ + ಪಕ್ಷ]

ಕ್ರಾಂತಿಪಥ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನು ತಿರುಗುವ ಪಥ, —ಮಾರ್ಗ: ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುತ್ತಾನೆ, ಇದನ್ನು ಸೂರ್ಯಪಥ – ಕ್ರಾಂತಿಪಥ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಆಕಾಶ. ೮೨). ೨. ವಿಪ್ಲವ ಮಾರ್ಗ: ಅವರು ಕ್ರಾಂತಿಪಥವನ್ನು ಹಿಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಕ್ರಾಂತಿ + ಪಥ]

ಕ್ರಾಂತಿಯುಗ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯುಗ: ಈ ಯುಗವನ್ನು ಕ್ರಾಂತಿಯುಗವೆಂದೇ ಕರೆಯಬಹುದು (ರೂಢಿ).
[ಕ್ರಾಂತಿ + ಯುಗ]

ಕ್ರಾಂತಿವಾದಿ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು: ಕ್ರಾಂತಿವಾದಿಗಳೆಂದು (Revolutionaries) ನಾವು ಕರೆಯುವ ಜನರು ಇವರೇ (ರಾಜಪ. ೨೫). [ಸಂ. ಕ್ರಾಂತಿವಾದಿನ್]

ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತ (ನಾ). = ಕ್ರಾಂತಿಪಥ ೧: ನಕ್ಷತ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ವಾರ್ಷಿಕಪಥವನ್ನು ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಜಗತ್ತು. ೫೧). [ಕ್ರಾಂತಿ + ವೃತ್ತ]

ಕ್ರಾಪು (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆಕೂದಲಿನ ಒಂದು ರೀತಿಯ ರಚನೆ: ಕೆಲವರು ಇಂಗ್ಲೀಷರಂತೆ ಕ್ರಾಪು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮); ಪದ್ಮಾವತಿಯು ಕೇಶವನ ಕ್ರಾಪಿನ ಮುಂಗುರುಳುಗಳನ್ನು ತೀಡಿದಳು (ಸಮುಜೀ. ೧೨೮). [← ಇಂ. Crop]

ಕ್ರಾಯಕ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಗ್ರಾಹಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಿ, ಕ್ರೀ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯೆ: ಕಾಯಕ್ಕೆ ಕ್ರಿ ಮನಕ್ಕೆ ಅಱಿವು (ಕೊಳಲಶಾಂ. ೫೬); ಕ್ರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರೀ]ಯುಳ್ಳೊಡಂತೊಂದಾಸೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೭-೬೮); ಕ್ರಿ ನಿರ್ಧರವಾದಲ್ಲಿ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಅಂಕುರ (ವೋಳಿಮಾ. ೮೫-೩೩೫). ಕ್ರೀ: ಬಸವಣ್ಣ ನಿನ್ನ ಮುಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಿ ಎನ್ನ ಕ್ರೀ ಬಯಲಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೨೦೧-೯೦೮); ಕರ್ಮಂಗಳನೆ ಕಳೆಯಿತ್ತು ಕ್ರೀಗಳನೆ ಮೀಱಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೬೪೮); ಬಳ್ಳಿ ಮರನ ಸುತ್ತಿ ಅದು ಸಾಲದೆ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಾಡುವಂತೆ ನಿಲ್ಲದು ಮನ ಕ್ರೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರಿ]ಯಲ್ಲಿ (ವೋಳಿಮಾ. ೧೧-೪೦). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾ]

ಕ್ರಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನ: ನಡೆದಂತೆ ನುಡಿವ ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆವ 'ಕ್ರಿಜ್ಞಾನ ನಿರುತವಾದಂಗಳಲ್ಲದೆ' ಲಿಂಗಯ್ಯನೊಲುಮೆ ಇಲ್ಲ (ವೋಳಿಮಾ. ೧೨೯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕ್ರಿ + ಜ್ಞಾನ]

ಕ್ರಿತ (ನಾ). ಕೃಷಿಮಾಡುವುದು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಮಾಡುವುದು (?): ನಡಸದೆ ೧ ಕಾಲ ಉಳಿದರೆ ಕ್ರಿತವನಿಕ್ಕಿದೆನೆಂದು ಹೇಳದೆ ಈ ಬಾಳನು ತೋಟವನು ಬಿಡುವೆನು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೮-೧೭; 1442).
[< ಸಂ. ಕೃತ]

ಕ್ರಿಪಾಸನ (ನಾ). (?): ಕೀರ್ತಿ ನರ್ತನಾಚಾರ್ಯ ಕ್ರಿಪಾಸನ ಪತ್ರಿತ ಮಾಳವ ಕಾಮಿನೀ ಕರ್ಣ್ನಜಪ ನಿಜ ಸೈನ್ಯ ಸಂನ್ನಾಹ ಕಿಂಕರ (ಕಇಚ. ೨೯-೪೧-೧೭; 1121). [?]

ಕ್ರಿಮಿ (ನಾ). ೧. ಹುಳು; ಕ್ಷುದ್ರಜಂತು: "ಕ್ರಿಮಿಯೆನಲ್ಕೆ ಜಂತಕ್ಕು" (ಮುಂಗರಾ. ೪೯-೧೩); ಕ್ರಿಮಿ – ಕೀಟಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರಚಾರವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ (ತರಜಿ. ೧೩). ೨. ಅರಗು; ಲಾಕ್ಷ: "ತ್ರಸ ಲಾಕ್ಷಂ ಕ್ರಿಮಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೨೨). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಮಿಕುಲ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಲಾಕ್ಷಾಪ್ರಲೇಪ . . . ಕ್ರಿಮಿಕುಲಂಗಳೆಂಬುವೇಯೆಂಟು ರಾಜನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೬೯).
[ಸಂ.]

ಕ್ರಿಮಿಘ್ನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸಿಂಗಾರಬಳ್ಳಿ, ಕ್ರಿಮಿಘ್ನ (ವೈಔಗಿ. ೩೫-೭೭೬). [?]

ಕ್ರಿಮಿಜ (ನಾ). ಹುಳುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ರೇಷ್ಮೆ: ನಾರುನೂಲು ಕ್ರಿಮಿಜ ರೋಮುಂಗಳಿಂದೆ ನೆಯ್ದಾ ಆ ಸೀರೆ ನಾಲ್ಕು ತೆಱನಕ್ಕು (ಮುಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೭). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಮಿದಂತ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಗೆ ಹುಳು ಹಿಡಿಯುವ ರೋಗ; ಹುಳಿತ ಹಲ್ಲು; ಹುಳುಕುಹಲ್ಲು: ಕ್ರಿಮಿದಂತವೆಂಬ ದಂತರೋಗದಲ್ಲಿ ಹಲ್ಲು ಕಪ್ಪಾಗಿಹುದು. ರಂಧ್ರಗಳುಂಟಾಗಿ ಆ ರಂಧ್ರಗಳಿಂದ ಕೀವು ರಕ್ತ ಸುರಿವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೧). [ಕ್ರಿಮಿ + ದಂತ]

ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕ (ಗು). ೧. ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತಹ, —ನಾಶಗೊಳಿಸುವಂತಹ. (ನಾ). ೨. ಕ್ರಿಮಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ: ಹಾಕು ಗೊಬ್ಬರ ಬೆಳೆಗೆ ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕವ ತೊಡೆದು ಎಲ್ಲರನು ಕರೆಕರೆದು ಹಬ್ಬ ಮಾಡು (ನೆಲಮು. ೨೨); ರೋಗ ಪ್ರಬಲವಾದರೆ ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು (ತರಜಿ. ೧೩); ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಯು ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದ ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕವಾಗಿದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೮೨). [ಕ್ರಿಮಿ + ನಾಶಕ]

ಕ್ರಿಮಿನಾಶ ಹೂವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು: ಪೈರೆತ್ರಂ, ಕ್ರಿಮಿನಾಶ ಹೂವು (ವೈಔಗಿ. ೬೫-೧೩೯). [?]

ಕ್ರಿಮಿನಾಶಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೈಔಗಿ. ೨೯-೫೬೦). [?]

ಕ್ರಿಮಿಬಂಧ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಹುಳುಹಿಡಕ ಗಿಡ, ಕ್ರಿಮಿಬಂಧ (ವೈಔಗಿ. ೩೨-೬೧೭). [ಕ್ರಿಮಿ + ಬಂಧ]

ಕ್ರಿಮಿರಾಗ (ನಾ). ಅರಗಿನ ಬಣ್ಣ (?): ಮಾನಂ ಕಲ್ಲಕಂಬದಂತೆ ನಾಯೆ ಬಿದಿರ ಮುರುಡಿನಂತೆ ಲೋಭಂ ಕ್ರಿಮಿರಾಗದ ಕಂಬಳದಂತೆ (ಪಸಾರ. ೨೧-೨೩). [ಕ್ರಿಮಿ + ರಾಗ]

ಕ್ರಿಮಿರೋಗ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಜಂತುಹುಳುವಾಗುವ ರೋಗ; ಜಂತುಬ್ಬರ: ಇದರಿಂ . . . ಹೊಟ್ಟೆಶೂಲೆ, ಮುಖರೋಗ, ಕ್ರಿಮಿರೋಗ ಸಹ ಪರಿಹಾರವಹುದು (ಸಕವೈ. ೨೧೮). [ಕ್ರಿಮಿ + ರೋಗ]

ಕ್ರಿಮಿವಿದೂಷಿತ (ಗು). ಹುಳುಹಿಡಿದು ಹಾಳಾದ; ಕುಟ್ಟೆ ಹಿಡಿದ: ಸೂಪಕರ್ಮಕೆ ತೊಗರಿ ಹೆಸರಾ ಚಣಾಖ್ಯವಿಂನೋಪುರ್ದಿನುತ್ತಮಂ . . . ಸತ್ವಚಂಗಳ್ ಕ್ರಿಮಿವಿದೂಷಿತಂಗಳ ಬಿಡುವುದು (ವೀಶೈಪು. ೬-೧೦-೬೪). [ಕ್ರಿಮಿ + ವಿದೂಷಿತ]

ಕ್ರಿಮಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕ್ರಿಮಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಜ್ಞಾನ: "ಕೀಟವಿಜ್ಞಾನ; ಕ್ರಿಮಿಶಾಸ್ತ್ರ, ವಿದ್ಯೆ" (Entomology. ಇಂಕನಿ). [ಕ್ರಿಮಿ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕ್ರಿಮಿಶುದ್ಧಿಸಂಸ್ಕರಣ (ನಾ). ಕ್ರಿಮಿಗಳೆಲ್ಲ ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನ: ಮೊದಲು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ರಿಮಿಶುದ್ಧಿಸಂಸ್ಕರಣ (Sterlizie) ಮಾಡು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬). [ಕ್ರಿಮಿ + ಶುದ್ಧಿ + ಸಂಸ್ಕರಣ]

ಕ್ರಿಮಿಸಂಘ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಿಮಿಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕ್ರಿಮಿಸಂಘ . . . ದುರ್ಗಂಧವಾಸಗಳೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿ ನರಕಂಗಳಿಂದೊದಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [ಕ್ರಿಮಿ + ಸಂಘ]

ಕ್ರಿಮಿಹರಣ (ನಾ). = ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕ: ವನದ್ರಾಕ್ಷೆ ವಜ್ರಕೀಟಾಪಹರಂ × × × ನಿರುತಂ ತುರಂಗ ಕ್ರಿಮಿಹರಣಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೪೧). [ಕ್ರಿಮಿ + ಹರಣ]

ಕ್ರಿಯಾಋದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಕ್ರಿಯಾಗೋಚರದ್ಧಿ: ಪರ್ಯಂಕಾಸನಾದಿ ಯೋಗಾಸ್ಥಿತ ಸ್ವರೂಪ ಚಾರಣತ್ವಮುಂ . . . ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವಮೆಂದಿರ್ತೆಜನಪ್ಪ ಕ್ರಿಯಾಋದ್ಧಿಯೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೬೦ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಋದ್ಧಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಂಗ (ನಾ). ೧. [ನಾಟ್ಯ] ಅಭಿನಯಿಸುವ ಅಂಶ, —ಭಾಗ; ಅಭಿನಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವೇಷಭೂಷಣ: "ಸಂಗತಿಯ ನುಡಿಯುತ್ತಿರಲು ಭಾಷಾಂಗಮುಕ್ಕುಂ ರೂಪಂ ಮೆಱೆದು ತೋಱಲ್ ಕ್ರಿಯಾಂಗಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೫-೯); ಸರಸ ಭಾಷಾಂಗ ಕ್ರಿಯಾಂಗೋತ್ಕರದ ನಾಟಕ ಗದ್ಯಪದ್ಯ ವಿಸರ ಮಧುರ ಗೀತೋಕ್ತಿಯಿಂ (ಬಸಪು. ೨೫-೨೦). ೨. [ಸಂಗೀತ] ರಾಗದ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ರಾಗಾಂಗ, ಭಾಷಾಂಗ, ಕ್ರಿಯಾಂಗ, ಉಪಾಂಗವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅಂಗ)]

ಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮ (ನಾ). ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮ; (ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ) ಯಾಗಾದಿ ಪೂರ್ವಕ್ರಿಯೆ ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿ ಅಪರಕ್ರಿಯೆ: ಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮಗಳ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಪರ್ವಪೂರ್ಣಿಮಾನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೂ ಈ ದಾಸಿಯು ನಡುನಡುವೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೮೭). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಕರ್ಮ)]

ಕ್ರಿಯಾಕಾಯವಾದಿ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಗಾಗಿಯೇ ದೇಹವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು; ಕಾಯವು ಕ್ರಿಯೆಗಾಗಿಯೇ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವನು: ಮಾದಯ್ಯನು 'ಕ್ರಿಯಾಕಾಯವಾದಿ'ಯೆಂದು ಕೇಳಿದ ಜಾನಪದ ಕವಿಯು . . . ಹಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೦೪). [ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾಕಾಯವಾದಿನ್]

ಕ್ರಿಯಾಕಾರ (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು. ೨. ಹೊಸ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ; ನೂತನ ಶಿಷ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಯಾಕಾಲ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾಲ: ಭವಿಯಾಗಿ ಹೋಹರ ಮುಟ್ಟಲಾಗದು . . . ಅವನ ಶ್ರಾದ್ಧಕಾಲವೆ ಶ್ವಾನಮಾಂಸ ಕ್ರಿಯಾಕಾಲ[ಪಾಠಾಂ. ರ]ವೆ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ತದ್ದಿನವೆ ಮದ್ಯಮಾಂಸ (ಬಸವ. ೬೭೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಕಾಲ)]

ಕ್ರಿಯಾಕುಶಲ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾದ; ಕರ್ಮಕುಶಲ: ಶ್ರುತಿವಿಹಿತ ಕ್ರಿಯಾಕುಶಲ ಶೈವಮತಾಶ್ರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿತ್ಪುರೋಹಿತ ಕೃತ ಹೋಮಕುಂಡದೆಡೆಗೇಳ್ತರುತುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೬೦). (ನಾ). ೨. ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೌಶಲವುಳ್ಳವನು; ಕರ್ಮಕುಶಲಿ: ಶಾಂತಿಕ ಪೌಷ್ಟಿಕ ಕ್ರಿಯಾಕುಶಲನುಂ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಾದಿ ಕುಶಲನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಕುಶಲ)]

ಕ್ರಿಯಾಖಂಡನ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಭಂಗ: "ಕ್ರಿಯಾಖಂಡನಂ — ಕಾರ್ಯಭಂಗ" (ನಾನಾರ. ೨೯ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಖಂಡನ)]

ಕ್ರಿಯಾಗೋಚರದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಷ್ಟವಿಧ ಋದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಣಿಮಾ ಮಹಿಮಾ . . . ಕಾಮರೂಪಿತ್ವಾದಿ ಭೇದದಿಂ ಕ್ರಿಯಾಗೋಚರದ್ಧಿ ಬಹು ವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೬೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಗೋಚರ + ಋದ್ಧಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಗೋಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ. ಆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸದಂತೆ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಹೇಳುವುದು: ಅರಸಿಯ ದಿವ್ಯ ಸೇನಾದರದಿರದೀಗಡೆ ನಿನ್ನರಸಿಯನೆಯ್ದುವಿನಂ ಪರಿಜನಮಂ ಕಳುಪಿಂ — ಕ್ರಿಯಾಗೋಪಕ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೫). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಗೋಪಕ)]

ಕ್ರಿಯಾಚಾರ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು; ಕರ್ಮಾಚರಣೆ: ಶಂಕರನು . . . ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಸಹ್ಯವಾದ ಕ್ರಿಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದನು (ಭಾರದ. ೩೦೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಆಚಾರ)]

ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ (ಗು). ೧. ಕಾರ್ಯರೂಪವಾಗಿರುವ; ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ: ರಾಜೂರವರ ಹೊಗೆರಹಿತ ಒಲೆ (ಚೂಲಾ)ಯು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ಪರಿಹಾರವನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತದೆ (ಆಡುಸೌ. ೧೯). ೨. ಕ್ರಿಯೆಯೆ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಳ್ಳ; ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾದ: ಪ್ರಕೃತಿ ಯಾವತ್ತು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ, ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೧೫). (ನಾ). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾರ್ಥವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡದ್ದು; ಕ್ರಿಯಾಸೂಚಕವಾದದು; ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದುದು: ವಿನುತ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಂಗಳುಮೆನಿಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಭಾವವಚನಂಗಳಂ (ಶಮದ. ೬೪). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಶಿಕ್ಷಣ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವ ಶಿಕ್ಷಣ; ಮೂಲಶಿಕ್ಷಣ: ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಶಿಕ್ಷಣ ವಿಧಾನವನ್ನು ಗಾಂಧಿ ನಿರೂಪಿಸಿದರು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧). [ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ + ಶಿಕ್ಷಣ]

ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾರ್ಥವನ್ನು ಉಳ್ಳ ಅವ್ಯಯ. ಉದಾ: ಅಲ್, ಇಲ್: ಸೊಲ್ಲೊಳ್ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು (ಶಮದ. ೩೦೧). [ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ + ಅವ್ಯಯ]

ಕ್ರಿಯಾದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಗುರುವಿನ ಮೂಲಕ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ವಿಧಾನ ಪೂರ್ವಕ ನಡೆಯುವ ದೀಕ್ಷೆ: "ಶಿಷ್ಯನ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ (ವಿಧ್ಯುಕ್ತ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಷ್ಟಲಿಂಗವು) ಗುರುವಿನಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದೇ ಕ್ರಿಯಾದೀಕ್ಷೆಯೆನಿಸುವುದು" (ಶಿವಾಸೂ. ೬೧-೬೯); ಹೋಮಕುಂಡದಿಂದಲೂ . . . ಮಂತ್ರೋಪದೇಶದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವುದೇ ಕ್ರಿಯಾದೀಕ್ಷೆಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೧). [ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾದೀಕ್ಷಾ (ಕ್ರಿಯಾ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವೇಷ ಭಾವನೆಯಿರುವುದು. ೨.[ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಿಪ್ರಲಂಭ ಶೃಂಗಾರದ ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಭಿಲಾಷೆ, ಚಿಂತೆ . . . ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷ, ವಿಕಲ, ಮೌನ, ಮೂರ್ಛೆ, ಮರಣವೆಂಬ ದಶಾವಸ್ಥಾ ವಿಚಾರಪರರಿಂದುಪಾಶ್ರಿತರಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೦). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ದ್ವೇಷ)]

ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತ (ನಾ). ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅದ್ವೈತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಭಾವಾದ್ವೈತ, ದ್ರವ್ಯಾದ್ವೈತ, ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತವೆಂಬ ಮೂರು ಅದ್ವೈತಗಳನ್ನು ಭಾವಿಸಬೇಕು . . . ತಾನು ಮಾಡುವ ಸರ್ವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತನ್ನೊಳಗಿದ್ದು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿದನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದೇ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತವು (ಹಸಾರ. ೩೨೧ ಟೀಕು).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅದ್ವೈತ)]

ಕ್ರಿಯಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಹತ್ತು ಆಗಮಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಖಿಲ, ಖಿಲಾಧಿಕಾರ, ಪುರಾಧಿಕಾರ, . . . ಕ್ರಿಯಾಧಿಕಾರ, ನಿರುಕ್ತಾಧಿಕಾರ, ಪ್ರಕೀರ್ಣಾಧಿಕಾರ, ಯಜ್ಞಾಧಿಕಾರಗಳೆಂದು ಹತ್ತು ಆಗಮ ಭಾಗಗಳು (ಭಾರದ. ೭೫). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅಧಿಕಾರ)]

ಕ್ರಿಯಾನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು,—ಮಾಡದಿರುವುದು: ಸಂಸಾರ ಪರಿತ್ಯಾಗೋದ್ಯುಕ್ತ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನೋಪೇತ ಭವ್ಯಜೀವನ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರ ಕ್ರಿಯಾನಿವೃತ್ತಿ ಸಮ್ಯಕ್‌ಚಾರಿತ್ರಮೆಂಬುದು (ಆದಿಪು. ೧೦–೬೧ವ); ಹಿಂಸಾದ್ಯಶೇಷ ಸಾವದ್ಯ ಕ್ರಿಯಾನಿವೃತ್ತಿಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೬–೮ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ನಿವೃತ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಪಟು (ಗು). ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಚುರುಕಾದ; ಕ್ರಿಯಾಚತುರವಾದ: ಕೆಲವು ಕೀಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ಯೂಪ ಒಡೆಯುವ ಮುನ್ನ ಕ್ರಿಯಾಪಟುವಾಗುತ್ತದೆ (ಕೀಟಬೆ. ೧೯೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪಟು)]

ಕ್ರಿಯಾಪದ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಿಯಾರೂಪ, —ಸ್ಥಿತಿ (?): ಇಂತೀ ಗುಣದಂತೆ ಹೊಜಗಣ ಕ್ರಿಯಾಪದ ಒಳಗಣ ಜ್ಞಾನಸಂಭವ ಉಭಯದ ತತ್ತಿಲ್ಲ (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೭೬–೨೭). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ; ಕರ್ತೃವಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದ: ಏಕತೆಯೆ ತನಗೆ ಬಹುತೆಯನಾಕರಿಸದು ಜಾತಿ ತಾಂ . . . ಏಕತ್ವಮನೇಕತ್ವಮನಾ ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಪಡೆಯಲೊಡಂ (ಶಮದ. ೧೩೮); ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಕರ್ತೃವಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಯಾಪರಿಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಭಾಗಮಾಡಿಕೊಡುವಿಕೆ; ಶ್ರಮವಿಭಾಗ: "ಕ್ರಿಯಾಪರಿಚ್ಛೇದ, ವಿಭಜನ, ಪ್ರಯಾಸವ್ಯವಚ್ಛೇದ; ಶ್ರಮವಿಶ್ಲೇಷ" (Division of Labour. ಪಾರಿಭಾ).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪರಿಚ್ಛೇದ)]

ಕ್ರಿಯಾಪಾದ (ನಾ). ಆಗಮದ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಪೂಜಾವಿಧಾನ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಆಗಮಭಾಗ: ಸಕಲಾಗಮಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಿಯಾಪಾದ, ಚರ್ಯಾಪಾದ, ಯೋಗಪಾದ ಜ್ಞಾನಪಾದವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಂಗಳುಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೬೨); ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಸುಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ, ಪೂಜಿಸುವ ವಿವರಗಳನ್ನು "ಕ್ರಿಯಾಪಾದ"ವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೭೩).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪಾದ)]

ಕ್ರಿಯಾಪೂರ್ವಕ (ನಾ). ವಿಧಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾದುದು; ವಿಧಾನಪೂರ್ವಕವಾದುದು: ಬಲಗೊಂಡೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು ಕ್ರಿಯಾಪೂರ್ವಕದಿಂ ದೇವರಂ ಬಂದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೩ ವ).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪೂರ್ವಕ)]

ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾ ರೂಪಾರ್ಥದ ಪ್ರಕೃತಿ; ಧಾತುಪ್ರಕೃತಿ; ಕೃಲ್ಲಿಂಗ: ಹೋದಳು, ಹೊರಡುತ್ತದೆ . . . ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಿದರೆ . . . ಉಳಿಯುವುವು ಹೋಗು ಹೊರಡು ಎಂಬುವು. ಇವನ್ನು ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಕೃತಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಧಾತು ಎಂಬ ಹೆಸರೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೭). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪ್ರಕೃತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಫಲ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ ಪರಿಣಾಮ, —ಪ್ರಯೋಜನ, —ಫಲ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಫಲ)]

ಕ್ರಿಯಾಭಸಿತ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಗುರುವಿನಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪವಿತ್ರ ಭಸ್ಮ" (ಶರಸಾ. ೨೪–೭). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಭಸಿತ)]

ಕ್ರಿಯಾಭಾಗ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾಪಾದ: ಕ್ರಿಯಾಭಾಗವು ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ, ವಿಗ್ರಹಗಳ ರಚನೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೨೧೦).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಭಾಗ)]

ಕ್ರಿಯಾಭೋಗಿ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆ ಹಾಗೂ ಭೋಗ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಉಳ್ಳದ್ದು: ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲ. ಅವು ಕೇವಲ ಕ್ರಿಯಾಭೋಗಿಗಳು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೯೨). [ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾಭೋಗಿನ್]

ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಮೆ (ನಾ). ಸಂಸಾರದ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮೂರು ಭ್ರಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪುನಃ ಪುನಃ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಲೋಲಾಡುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಕಭ್ರಮೆ, ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಮೆ, ದ್ರವ್ಯ ಭ್ರಮೆ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧದ ಭ್ರಮೆಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿರುವವು (ಹಸಾರ. ೧೬–೨೪ ಟೀಕು). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಮ]

ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯದಿಂದ ಚ್ಯುತನಾದವನು; ನಡತೆಗೆಟ್ಟವನು; ಉಪಕಾರಗೇಡಿ: ಆವನಂತೆ ಯಾರೂ ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಷ್ಟರಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಭ್ರಷ್ಟ)]

ಕ್ರಿಯಾಮಂತ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಂತ್ರಮೆಂಬುದು ಪಂಚವಿಧಮಕ್ಕುಮವಱೊಳು ಕ್ರಿಯಾಮಂತ್ರ ಪರಸ್ಥಾನಾರ್ಹಂತ್ಯಮಂ ಮಾಱ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೧೦).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮಂತ್ರ)]

ಕ್ರಿಯಾಮಥನ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾದ ಕ್ರಿಯೆ; ವಿಶೇಷವಾದ ಪರಿಶ್ರಮ: ಕ್ರಿಯಾಮಥನವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಬಂದುದೇ ಇಕ್ಷುವಿನೊಳಗಣ ಮಧುರ? ಕ್ರಿಯಾಮಥನವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಬಂದುದೇ ತಿಲದೊಳಗಣ ತೈಲ? (ಅವಚಂ. ೧೯೪–೬೬೧). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮಥನ)]

ಕ್ರಿಯಾಮಾರ್ಗ (ನಾ). [ಶೈವ] ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತದ ನಾಲ್ಕು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದ ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಯಾಮಾರ್ಗ, ಕ್ರಿಯಾಮಾರ್ಗ, ಯೋಗಮಾರ್ಗ, ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅಂತಸ್ತಿನ ಸಾಧನಗಳಿವೆ . . . ಕ್ರಿಯಾಮಾರ್ಗ ಅಥವಾ ಸತ್ಪುತ್ರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಶಿವಪೂಜಾ, ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯ, ಶಿವಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತನಾಗಿ ಶಿವಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವನು (ಭಾರದ. ೨೧೭).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮಾರ್ಗ)]

ಕ್ರಿಯಾಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಗಳ ಸಾಲು. ೨. ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ಪಂಕ್ತಿ. ೩. ಕ್ರಿಯಾಪದದ ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳ ಪಟ್ಟಿ.
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮಾಲಾ)]

ಕ್ರಿಯಾಮೂರ್ತಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಶರಣರು ಪಾದಪೂಜೆಗಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಗುರು" (ಶರಸಾ. ೨೪–೭).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮೂರ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಯೋಗ (ನಾ). ೧. = ಕರ್ಮಯೋಗ: ಈಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನವೆಂಬ ಈಶ್ವರಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಭಗವಚ್ಛಾಸ್ತ್ರ, ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಕಲ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳೂ ಅಡಗಿರುತ್ತವೆ. ಇದು ಕ್ರಿಯಾಯೋಗವೆನ್ನಲ್ಪಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೦). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾಪದದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧ.
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಯೋಗ)]

ಕ್ರಿಯಾರೂಪ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಬಂದುದು; ವಾಸ್ತವವಾದುದು. ೨. ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ಕ್ರಮ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ದೃಷ್ಟಿ (Self) ಯೆಂದರೆ . . . ಕ್ರಿಯಾರೂಪ (System) ಎಂದು ಕೊಲರಿಜ್ ಹೇಳಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ(ನವ್ಯಕಾ. ೮೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ+ರೂಪ)]

ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನುಳ್ಳದ್ದು; ಕ್ರಿಯಾಪದ: ಕ್ರಿಯಾರ್ಥದ ಮೂಲಂ ವಿಭಕ್ತಿರಹಿತ ಧಾತುವೆಂಬುದು (ಶಮದ. ೨೧೬ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅರ್ಥ)]

ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ. 'ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯ' ಪರಾ. [ಸಂ]

ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯ: ರೂಪಭೇದ ಹೊಂದದೆ ಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯವೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೯೮).
[ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕ + ಅವ್ಯಯ]

ಕ್ರಿಯಾರ್ಪಣ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ತನ್ನ ಉಪಭೋಗದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತ್ರಿವಿಧಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಣಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ: ತನ್ನ ಉಪಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಯದೃಚ್ಛಾ ಸಂಭವವಾದ ಎಂದರೆ, ತಾವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಮತ್ತು ಆಯಾ ಕಾಲೋಚಿತವಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ತಾನು ಆದರದಿಂದ ತ್ರಿವಿಧಲಿಂಗದಲ್ಲಿ (ಇಷ್ಟ, ಪ್ರಾಣ, ಭಾವದಲ್ಲಿ) ಮಾಡತಕ್ಕ ಅರ್ಪಣ ಕ್ರಿಯೇನುಂಟೋ; ಅದನ್ನು ಕ್ರಿಯಾರ್ಪಣವೆಂದು ಅರ್ಪಣತತ್ತ್ವಜ್ಞರು ಹೇಳುವರು (ಶಿವಾಸೂ. ೧೦೫–೩೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅರ್ಪಣ)]

ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟಲಿಂಗ: ಮೀಱಿದ ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗ ವಿಡಿದು ಕ್ರಿಯಾನಿಷ್ಪತ್ತಿಲಿಂಗ ಸಿದ್ಧಿ (ಬಸವ. ೮೭೭); ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧವೆ ಭಕ್ತಂಗೆ ಮತವು (ಅವಚಂ. ೨೩೯–೧೦೮೭).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಲಿಂಗ)]

ಕ್ರಿಯಾಲೋಪ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ; ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ನ್ಯೂನತೆ, —ದೋಷ. ೨. ಶಾಸನ ಸಭೆಗಳ ನಡವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನಾತಿರೇಕಗಳಾದರೆ ಎತ್ತುವ ಔಚಿತ್ಯಪ್ರಶ್ನೆ, —ವಿಧಿಲೋಪ: ವಿರೋಧ ಪಕ್ಷದವರು ಕ್ರಿಯಾಲೋಪವೆತ್ತಿದರು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಲೋಪ)]

ಕ್ರಿಯಾವಂತ (ಗು). ೧. ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳ; ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠ; ಕಾರ್ಯನಿರತನಾದವನು. ೩. ಉಪಕಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವವನು; ಕೃತಜ್ಞ. ೪. ಮತಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ರತಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಸಂಪ್ರದಾಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುವವನು. [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾವತ್]

ಕ್ರಿಯಾವತಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಗುರು ಕೊಡುವ ಅಧಿಕಾರದೀಕ್ಷೆಯ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸನ್ನಿಹಿತಮಂಟಪಂ ಕಲಶವಿಭವದೆ ಶಿಷ್ಯಗಂ ನಾಡೆ ಭಸಿತಲೇಪನ ದೇಹಶುದ್ಧ ದೀಕ್ಷೋನ್ನತಂ ತಾಂ ಕ್ರಿಯಾವತಿಯೆಂಬರ್ಶೈವ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು (ವೀಶೈಪು. ೬–೬–೬೬).
[ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾವತೀ]

ಕ್ರಿಯಾವತ್ತ್ವ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಅಂತಾದೊಡೆ ಕಾಲಕ್ಕಂ ಕ್ರಿಯಾವತ್ತ್ವಮಕ್ಕುಮೆನಲ್ವೇಡ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೪೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಯಾವರ್ತನೆ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ: ಜ್ಯೋತಿಯೊಳಗಣ ಕರ್ಪುರಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪುವಿನ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿಪ್ಪ ಉಪ್ಪುವಿಂಗೆ ಶ್ರೀಗುರುವಿನ ಹಸ್ತದೊಳಗಿಪ್ಪ ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಈ ಮೂಱಕ್ಕೆಯು ಬೇಱೆ ಕ್ರಿಯಾವರ್ತನೆಯುಂಟೆ (ಅವಚಂ. ೧೬–೬೨).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವರ್ತನ)]

ಕ್ರಿಯಾವರ್ಧನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸು: ಈತಂಗಂ ಕ್ರಿಯಾವರ್ಧನ ತಪಃಪ್ರಭಾವದಿಂ ದೇವಲೋಕದೊಳಮೀ ವಿದ್ಯಾಧರ ಲೋಕದೊಳಮಮಿತ ತೇಜೋತಿಶಯಮಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೮೬ ವ).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವರ್ಧನ)]

ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದರೂಪ; ಧಾತು: ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಮಾಗಿ ಸಲ್ಲದುದು . . . ನಿರರ್ಥಮಾಗಿ ಸಲ್ಲದುದು ಲಿಂಗಮೆನಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೭೨ ವೃತ್ತಿ). 'ನಾಮವಾಚಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಾಚಕ)]

ಕ್ರಿಯಾವಾಹಿ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾವಾಹಿನಿ: ಕೆಲವು ನರಗಳು (ಕ್ರಿಯಾವಾಹಿಗಳು) ಸ್ನಾಯುಗಳನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುವುವು (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಾಹಿನ್)]

ಕ್ರಿಯಾವಾಹಿನಿ (ನಾ). ಅಪವಾಹಿ ರಕ್ತನಾಳ; ಬಹಿರ್ವಾಹಿ ನರ: (Efferent nerve. ಪಾರಿಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಾಹಿನೀ)]

ಕ್ರಿಯಾವಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಕ್ರಿಯಾವಿಭಕ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಧಾತು (ಆಖ್ಯಾತ) ವಿಭಕ್ತಿ]ಯಲ್ಲಿ–ನುಡಿದ + ಅವ್= ನುಡಿದಂ (ಶಮದ. ೫೦ ಪ್ರಯೋ).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಿಭಕ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷ (ನಾ). ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸ; ವಿಶೇಷವಾದ ಕೆಲಸ: ಭರತೈರಾವತಂಗಳೊಳ್ . . . ನೆಗಱ್ದೀ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಂಗಳನಿಲ್ಲಿಂ ದಿತ್ತೆಡೆಯುಡುಗದೆ ನಡೆಯಿಸುವುದು (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೬ ವ).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಿಶೇಷ)]

ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದ; ಕ್ರಿಯೆಯ ಕಾಲ, ದೇಶ, ರೀತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಪದ: ಒಂದಂ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮಂ ದೊರೆಕೊಳೆ ಸಯ್ತು ಪೇೞದದಱೊಳೆ ಪೆಱತಂ ಸಂದಿಸಿ ಪೇೞ್ದೊಡೆ ಕೃತಿಯೊಳಗೊಂದಿರದೆರಡಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಱುವಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೨); ಯುಗಳಾರ್ಥದ ಬಹುವಚನಕ್ಕೊಗೆತಂದಾವಿಷ್ಟಲಿಂಗದೆಡೆಗೇಕತ್ವಂ ನೆಗೞ್ಗುಂ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮುಗಲದೆ ನಿಂದೆಡೆಗಮುೞಿವರಿಂದೇಕತ್ವಂ (ಶಮದ. ೧೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಿಶೇಷಣ)]

ಕ್ರಿಯಾವಿಶ್ರಾಂತಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನನಾದ ವೀರಶೈವನು ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲವೂ . . . ತಾವಾಗಿಯೆ ಆತನಲ್ಲಿ ಸುಖಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಲಕ್ಷಿತವಾದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವವು, ಇಂತಹ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯೇ ತತ್ತ್ವಜ್ಞರಿಂದ ಕ್ರಿಯಾವಿಶ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು" (ಶಿವಾಸೂ. ೧೨೪–೨೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಿಶ್ರಾಂತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆ: ತಾನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿಯಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ . . . ಅದರಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಮಾಡಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಅವನ ವೃತ್ತಿಗೆ ಕ್ರಿಯಾವೃತ್ತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೩೬). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವೃತ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾವೇತ್ತೃ (ನಾ). ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಕ್ರಿಯಾವೇತ್ತೃನಾದವನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಮನೀಷಿಯಾದವನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ (ಸೌಂದಸ. ೧೯೯ ಅಡಿಟಿ). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾವೇತೃ]

ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ; ಕಾರ್ಯಶಕ್ತಿ: ಅನೀಮಿಯ ಕಾಯಿಲೆಯಿರುವ ಜನರಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಕಡಿಮೆ (ಅಡುಸೌ. ೫೯); ಲಾಭದ ಪ್ರಮಾಣವು ಅಂಗಡಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕನ ಯೋಗ್ಯತೆ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ, ಕುಶಲತೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೯೪); ಬಡತನವು ದಿನದಿನವು ಹೆಚ್ಚಿ, ಜನರ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯೂ, ಧೈರ್ಯಸ್ಥೈರ್ಯಗಳೂ ಉಡುಗಿಹೋದವು (ಭಾರದ.೩೯೩). ೨. [ವೀಶೈ] ಶಿವನಲ್ಲಿರುವ ಆರುಬಗೆಯ ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಿವನೊಳಿರುವ ಶಕ್ತಿಯು ಚಿಚ್ಛಕ್ತಿ, ಪರಾಶಕ್ತಿ, ಆದಿಶಕ್ತಿ, ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಷಡ್ರೂಪದಿಂದ . . . ಷಡ್ಲಿಂಗಗಳನಾಶ್ರಯಿಸಿತು (ಭಾರದ. ೨೫೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶಕ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ; ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ ಶಬ್ದ: ಪತಂಜಲಿ ಮೊದಲಾದವರು ಜಾತಿಶಬ್ದ, ಗುಣಶಬ್ದ, ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದ, ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದ ಎಂದು ವಿಭಾಗಮಾಡಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ.೧೪೭). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶಬ್ದ)]

ಕ್ರಿಯಾಶೀಲ (ಗು). ಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಕಾರ್ಯಶೀಲ: ವಿಭೀಷಣನು . . . ರೂಪವಂತನೂ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಕನೂ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲನೂ ಆದನು (ವಚಭಾ. ೪೦೩); ಪ್ರಕೃತಿ ಯಾವತ್ತು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ, ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ.೧೧೫).[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶೀಲ)]

ಕ್ರಿಯಾಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಶುದ್ಧತೆ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯ (ಗು). ಯಾವ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಇಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾದ; ಸುಮ್ಮನೆ ಇರುವ: ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯಾರ್ಥದೊಳ್ ಗುಜುಗುಂಮುಗೆ, ಬಿಂನಗೆ, ಬಿಂನನೆ ಎಂಬವ್ಯಯಮುಂ ಪೇೞಲಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೩೦೨ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶೂನ್ಯ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಕ್ತ (ಗು). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿರತವಾದ; ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳ: ಕ್ರಿಯಾಸಕ್ತ (Active) ಕೀಟದಲ್ಲಿ ಈ ಅನುಬಂಧಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಕೆಲಸಗಳಿಗಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಂಡಿವೆ(ಕೀಟಬಿ.೧೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಆಸಕ್ತ)]

ಕ್ರಿಯಾಸದ್ಭಾವ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಭಾವ: ತುಷರಸವಿದ್ದುದಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಫಲ ಫಲಿಸಲಿಲ್ಲ, ಕ್ರಿಯಾಸದ್ಭಾವವಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಸತ್ಪಥಭಾವಿಯಲ್ಲ(ಮದೇವ್ಮ.೨೭೮-೩೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸದ್ಭಾವ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಮಭಿಹಾರ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯ ಪುನರಾವರ್ತನ; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅದನ್ನೇ ಮಾಡುವಿಕೆ: ದೂರಾಭೀಕ್ಷಣ ವೀಪ್ಸೋದಾರಾನುಕೃತಿ ಕ್ರಿಯಾಸಮಭಿಹಾರ ಸಮೀಪೋರುತರ ಚಾಪಳಾದಿಗೆ ಸಾರಂ ಬುಧರಿಂ ಪದಕ್ಕೆ ಯುಗಳೋಚ್ಚರಣಂ (ಶಮುದ. ೧೯೫). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಮಭಿಹಾರ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಧಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಶಿವಯೋಗಿಗಳಿಗೂ ಶರಣರಿಗೂ ಮಾಡುವ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಆಗಮೋಕ್ತ ಶಿವಸಮಾಧಿ" (ಶರಸಾ. ೨೪-೭). 'ಕಾಯಸಮಾಧಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಮಾಧಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪೂರ್ವಪದ ಕಾರಕವಾಗಿಯೂ ಉತ್ತರಪದ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸಮಾಸ: ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸಂ ಮೊದಲೊಳ್ ಕಾರಕಮುಮಗ್ರದೊಳ್ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ಸನ್ನಿದಮಾಗೆ (ಶಮುದ.೧೬೭).[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಮಾಸ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಮಿತಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಸಮಿತಿ; ಕಾರ್ಯಸಮಿತಿ: (Action Committee. ಪಾರಿಸಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಮಿತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಲಸ ನೆರವೇರುವಿಕೆ; ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಿದ್ಧಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಹೀನ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ; ಕೆಲಸ ತಪ್ಪಿದ. ೨. ಕೃತಘ್ನ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಹೀನ)]

ಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ; ಕರ್ಮ: ಸಕಲ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಕರ್ಮವೇ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೪). ೨. ಆಚರಣೆ; ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ: ಅಯ್ದನೆಯ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದು ಮುಂ ಪೇೞ್ದ ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ದೀಕ್ಷಾನ್ವಯ ಕರ್ತ್ರನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೦); ಅೞಿವೆ ಜಂಗಮರೂಪು ಕ್ರಿಯೆಯೆ ಲಿಂಗಂ (ಕುಮಾಪು. ೧-೭೯). ೩. ಕವಿ ಕರ್ಮ; ಕೃತಿರಚನೆ. ೪. ದೈಹಿಕ ಕರ್ಮ; ಇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮ. ೫. ಉಪಕಾರ ಸ್ಮರಣೆ. ೬. ಅಭ್ಯಾಸ; ವ್ಯಾಸಂಗ. ೭. ವೈದ್ಯೋಪಚಾರ; ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ೮. ವ್ರತಾಚರಣೆ; ಉಪಾಸನೆ; ಪ್ರಮಾಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚಾರ. ೯. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕರ್ಮ. ೧೦. ಸಾಧನ; ಉಪಾಯ. ೧೧. ನ್ಯಾಯಾಲಯದಿಂದ ಏರ್ಪಟ್ಟ ತನಿಖೆ, —ವಿಮರ್ಶೆ. ೧೨. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ; ವಿಧಾನ: ಸ್ಫುರಿತ, ನಾಗೋಷ್ಮ, ನಿರ್ಭರ, ವಲ್ಗನ, ಲಂಘನ ಇವು ಐದು ಕ್ರಿಯೆಗಳು. ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂದರೆ ಓಡಿಸುವ ಕ್ರಮಗಳು (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೫-೬). ೧೩. ಆರಂಭಿಸುವಿಕೆ; ಉಪಕ್ರಮ. ೧೪. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವ ಕೆಲಸ, —ಕರ್ಮ: ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ನುಡಿಯದುದು ವಿಭಕ್ತಿಯನಿಲ್ಲದುದರ್ಥಮುಳ್ಳುದಂತದು ಲಿಂಗಂ (ಶಮುದ. ೭೨). ೧೫. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾಪದ: ಭೂತಭವಿಷ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳುಪೇತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳನುೞಿಯೆ ಕೃತ್ತ್ರಪ್ಪುವು (ಶಮುದ. ೭೩). ೧೬. [ವೀಶೈ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ದೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈ ಆಣವ, ಮಾಯಾ, ಕಾರ್ಮಮಲಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಗುರುವು ವೇಧಾ, ಮನು, ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂಬ ಮೂರು ದೀಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ಸುಟ್ಟು (ಭಾರದ. ೨೪೮). [ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾ]

ಕ್ರಿಯೆಬಟ್ಟಲು (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಶರಣರು ಲಿಂಗೋದಕ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟಲು" (ಶರಸಾ. ೨೪-೮). [ಕ್ರಿಯೆ + ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಕ್ರಿಯೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆ; ಸಂಸ್ಕಾರ ಹೊಂದು: ಸುವರ್ಣಮುಂಟಾಗಿಯುಂ ದಹನ ತಾಪನ ಪಿಂಡಿಬದ್ಧನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆ [ವೆ]ಱ[ಪಾಠಾಂ. ವಿರಮಿಱ, ವಿಱ]ದನ್ನೆಗಂ ಪೊನ್ನಾಗದಂತೆ ತಪದಿಂದಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷಮಾಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೧). [ಕ್ರಿಯೆ + ಪೆಱು]

ಕ್ರಿಶ್ಚನ್ 'ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್' ನೋ.

ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್, ಕ್ರಿಶ್ಚನ್, ಕ್ರಿಸ್ತಾನ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಮತಾವಲಂಬಿ; ಕಿರಿಸ್ತಾನ: ಪುರಾತನದಿಂದ ಬಂದ ಲೋಹಾರನನ್ನು ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನನ್ನು ಮುಸಲ್ಮಾನನನ್ನು ಮತ್ತು ಕಾಪು ಜಾತಿಯವನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಕೂಡದೆಂದು ಈ ಸೆಕ್ಷನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೨); ಏಸುಕ್ರಿಸ್ತನ ಶಿಷ್ಯರು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್‌ರು ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟರು (ಭೂಗೋಳ. ೧೦೫). ಕ್ರಿಶ್ಚನ್: ಕ್ರಿಶ್ಚನರು ಪಂಜಾಬದ 'ಸಾಧುಸಿಂಹರೇ' ಪ್ರತಿಕ್ರೈಸ್ತರಾಗಿ ಬಂದಿರುವರೆಂದು ಅನ್ನುವರು (ವಿಜಾಮಂ. ೯). ಕ್ರಿಸ್ತಾನ: ಆಚಾರ ವ್ಯವಹಾರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಆ ಕ್ರಿಸ್ತಾನ ಹುಡುಗಿಗೂ ಹೆದರಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಅಕಾರ. ೧೨೩). 'ಕಿರಿಸ್ತಾನ' ಪರಾ. [← ಇಂ. Christian]

ಕ್ರಿಷ್ಣ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣ: ಶ್ರೀಮದ್ಭಕ್ತಪಾಲ ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಕ್ರಿಷ್ಣಸ್ವಾಮೀ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೭-೯; 1568). [< ಕೃಷ್ಣ]

ಕ್ರಿಸ್‌ಮಸ್ (ನಾ). ಕ್ರಿಸ್ತನ ವರ್ಧಂತಿ, —ಹಬ್ಬ: ಕ್ರಿಸ್‌ಮಸ್ ಹಬ್ಬದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನೊಂದು ಕ್ರಿಸ್‌ಮಸ್ ವೃಕ್ಷವನ್ನಲಂಕರಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೬೩). [← ಇಂ. Christmas]

ಕ್ರಿಸ್ತ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮಸ್ಥಾಪಕನಾದ ಯೇಸು. 'ಕ್ರಿಸ್ತಮತ' ಪರಾ. [← ಇಂ. Christ]

ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ (ಗು). ಯೇಸುಕ್ರಿಸ್ತನು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿನ; ಕ್ರಿಸ್ತಶಕಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದ: ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳು (ಕಶಾಅ. ೧೫). [ಕ್ರಿಸ್ತ + ಪೂರ್ವ]

ಕ್ರಿಸ್ತಮತ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಮತ: ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಪದೇಪದೇ . . . ಕ್ರಿಸ್ತಮತ ಬೋಧಕರು ಮುಂತಾದವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮೋಟಾರುಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೫೮). [ಕ್ರಿಸ್ತ + ಮತ]

ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ (ನಾ). ಕ್ರಿಸ್ತನು ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಲದಿಂದ ಎಣಿಸುವ ವರ್ಷ, —ಆರಂಭವಾದ ಶಕೆ: ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕ ಎಂಬ ಮಾತು ಕ್ರಿಸ್ತಶಕದ ಮೊದಲ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಕಶಾಅ. ೫೨ ಅಡಿಟಿ). 'ಶಾಲಿವಾಹನಶಕ' ಪರಾ. [ಕ್ರಿಸ್ತ + ಶಕ]

ಕ್ರಿಸ್ತಾನ 'ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್' ನೋ.

ಕ್ರಿಸ್ತಿಯ, ಕ್ರಿಸ್ತೀಯ (ನಾ). = ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್: (೬). **ಕ್ರಿಸ್ತೀಯ:** ಟಿಳಕರು ಕ್ರಿಸ್ತೀಯ ಕವಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರೂ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧). [< ಕ್ರಿಸ್ತ]

ಕ್ರಿಸ್ತೀಯ 'ಕ್ರಿಸ್ತಿಯ' ನೋ.

ಕ್ರೀ 'ಕ್ರಿ' ನೋ.

ಕ್ರೀಂಕಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ; ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಗು. ವಾರಿರುಹನಾಳಮುಂ ಕ್ರೀಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರೇಂ] ಕಾರರವಂ ಸಹಿತವಂಚೆ ಮುತ್ತಿದುವೆನೆ ಮಂಜೀರಮನಳವಡಿಸಿದರು (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೩೨). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡನ (ನಾ). = ಕ್ರೀಡೆ. 'ಕ್ರೀಡನಶೀಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡನಶೀಲ (ನಾ). ಆಟಗುಳಿ; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲ: ಕೆಲವೆಡೆಯೊಳ್ ನಾಗರಕ ಗಗನಚರ ಕ್ರೀಡನಶೀಲ ಕುಮಾರಕರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೦೮ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಮಾನ (ಗು). ಆಡುತ್ತಿರುವ; ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುವ: ಮಂಗಳ ಚರಿತಂ ಕ್ರೀಡಮಾನನೆಸೆದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೪-೪೩). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ (ನಾ). ಆಟದ ಬಯಲು; ಆಡುಂಬೊಲ: ಮಳೆಯಿಂದ ಕ್ರೀಡಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಂತು ಆಟ ನಿಂತುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಅಂಗಣ)]

ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿ 'ಕೇಡಾಕುಳಿ' ನೋ.

ಕ್ರೀಡಾಗೃಹ (ನಾ). ಆಟದ ಮನೆ; ವಿನೋದ ಗೃಹ; ಲೀಲಾಸದನ. [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಗೃಹ)]

ಕ್ರೀಡಾಗೋಳಕ (ನಾ). ಆಟದ ಸೆಂಡು, —ಚೆಂಡು: ನಿಜಾಸಿದ ಕನಕ ಕಲಶಯುಗಲಮುಮಂ ಪೌರ್ಣಮಾಸೀ ಸೌಂದರಿಯ ಸಿಂದೂರಾರುಣ ಕ್ರೀಡಾಗೋಳ[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಕಂಗಳುಮಂ ಪೋಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೬-೫೧ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಗೋಳಕ (= ಗೋಲಕ)]

ಕ್ರೀಡಾಚಳ (ನಾ). ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಬೆಟ್ಟ; ಕ್ರೀಡಾಶೈಲ: ನಿಸರ್ಗಸೌಂದರ ಕ್ರೀಡಾಚಳ ಕೇಳೀಸಮಭಿರಾಮುಮುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೨೫ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಅಚಲ)]

ಕ್ರೀಡಾಪಟು (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು: ಆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಕ್ರೀಡಾಪಟುಗಳಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಪಟು)]

ಕ್ರೀಡಾಪರ್ವತ (ನಾ). = ಕ್ರೀಡಾಚಳ: ವಿಕ್ರಮ ಕ್ರೀಡಾಪರ್ವತ ವಿಸ್ಫರ್ಂತಿರ್ದ ವಿಜಯಪರ್ವತ ಗಜೇಂದ್ರಮನೇಱಿ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೧ವ): ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ಕ್ರೀಡಾಪರ್ವತದಿಂದಿಳಿದನು (ವಚಕಾ. ೭೦). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಪರ್ವತ)]

ಕ್ರೀಡಾಬಂಧ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿಯ ಪಟ್ಟು, —ಹಿಡಿತ: ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯಾದಿ ವಿದ್ಯಾಗೋಷ್ಠಿಗಳಿಂ ಕ್ರೀಡಾಬಂಧ ರತಿಬಂಧಾದಿಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೩). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಬಂಧ)]

ಕ್ರೀಡಾಬ್ರಹ್ಮವಾದ (ನಾ). ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಭಾಸ್ಕರೀಯ, ಮಾಯಾವಾದ, ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವಾದ, ಕ್ರೀಡಾಬ್ರಹ್ಮವಾದವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಾಗಿ ಪ್ರಚುರಗೊಂಡಿರ್ಪುದು (ವಿವೇಕ. ೧೧). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಬ್ರಹ್ಮನ್ + ವಾದ)]

ಕ್ರೀಡಾರಥ (ನಾ). ವಿನೋದ ವಿಹಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ರಥ: "ಕ್ರೀಡಾರಥ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಥ]ಸ್ಸ್ಯಾತ್ ಪುಷ್ಪರಥಃ" (ಹಲಾಯು. ೭೩-೨೯೨). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ರಥ)]

ಕ್ರೀಡಾರಸ (ನಾ). ಆಟದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂತೋಷ, —ಆನಂದ: ಜಾತಕರ್ಮೋತ್ಸವದೊಳ್ ಪರಿಜನಮುಂ ಪುರಜನಮುಮೊಸಗೆ ಮರುಳ್ಗೊಂಡು ನಿರ್ಭರ ಕ್ರೀಡಾರಸ ಪರವಶರಾದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧೧ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ರಸ)]

ಕ್ರೀಡಾರಾಜ (ನಾ). ಗಿಡ, ಮರಗಳನ್ನು ನೆಡುವ ಹನ್ನೊಂದು ವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವರ್ತುಳ ಶ್ರೇಣಿ ವನವಾಟ ಚಕ್ರಾವರ್ತ ತೋಪು ಸಾಲು ಗೋಪುರ ಚಿತ್ರ ನರ್ತನವಾಟ ಗಗನವಾಟ ಕ್ರೀಡಾರಾಜ ಚಿತ್ರವ್ಯೂಹ ಕೋಣಕ್ರಮಗಳೆಂಬ ಹನ್ನೊಂದು ವೃಕ್ಷಸನ್ನಿವೇಶಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಾವನ (ನಾ). ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಉದ್ಯಾನ; ಕೇಳೀವನ; ಲೀಲೋದ್ಯಾನ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಾವಿನೋದ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಆಡುವ ಆಟ; ಆಟದ ವಿನೋದ: ಕ್ರೀಡಾವಿನೋದಗಳು ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿದ್ದವು. ಪುರುಷರಿಗೆ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ. . . ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣ ಕತ್ತಿ ಗದೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೌಶಲ್ಯ ಕ್ರೀಡೆಗಳಾಗಿದ್ದವು (ಭಾರದ. ೧೩). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ವಿನೋದ)]

ಕ್ರೀಡಾವಿಲೋಲತೆ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ; ಕ್ರೀಡಾಲೋಲುಪತೆ: ಪುಣ್ಯಗಣ್ಯ ಮಂದಾಕಿನಿಯ ವಾಹಿನಿಯ ಕಂದರ ಕ್ರೀಡಾ ವಿಲೋಲತೆಯ ನೀಲ ಲೀಲಾಶೀಲ ಸಲಿಲಕಲ್ಲೋಲದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೬-೩೪). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ವಿಲೋಲತಾ)]

ಕ್ರೀಡಾಶಾಲೆ (ನಾ). = ಕ್ರೀಡಾಗೃಹ: ಮತ್ತಮಾ ವನಂಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಶಾಲೆ, ಚಂದ್ರಶಾಲೆ . . . ಗಾನಶಾಲೆ, ಕ್ರೀಡಾಶಾಲೆ . . . ತರುವಾಟಿಗಳ ತಣ್ಣೆಳಲ್ಗಳೊಳಗೆಯುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೩). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಶಾಲಾ)]

ಕ್ರೀಡಾಶೀಲ (ಗು). = ಕ್ರೀಡನಶೀಲ: ಆ ಸಾಗರದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡಾಶೀಲವಾದ ಚಂದ್ರಕಿರಣದ ಲೇಖನದಂತೆ (ಕಪಾಕುಂ. ೧೯). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಶೀಲ)]

ಕ್ರೀಡಾಶೀಲತ್ವ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; ಆಟಗುಳಿತನ: ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಣಿದಾನಾಭಾವದಿಂದಂ ಕ್ರೀಡಾಶೀಲತ್ವದಿಂದಮಭೀಕ್ಷ್ಣ ಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗಾದಿಭಾವನಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೧೨-೭). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಾಶೈಲ (ನಾ). = ಕ್ರೀಡಾಚಳ: ಈ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯು ಅತ್ಯುನ್ನತವಾಗಿರದೆ ಕ್ರೀಡಾಶೈಲದಂತೆ ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿರುವದು (ಚೆನ್ನಬೇ. ೭೨). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಶೈಲ)]

ಕ್ರೀಡಾಸಕ್ತ (ಗು). ಆಟದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ, —ತೊಡಗಿದ: ಗಂಗಾಜಲಕ್ರೀಡಾಸಕ್ತ ಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೯ ವ).
[ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಆಸಕ್ತ)]

ಕ್ರೀಡಾಸ್ಪರ್ಧೆ (ನಾ). ಆಟಗಳ ಸ್ಪರ್ಧೆ, —ಮೇಲಾಟ: ಉತ್ಸವದ ಅಂಗವಾಗಿ ಕ್ರೀಡಾಸ್ಪರ್ಧೆಗಳು ನಡೆದವು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಸ್ಪರ್ಧಾ)]

ಕ್ರೀಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಟವಾಡು ; ವಿನೋದಪಡು ; ಕೇಳಿಯಾಡು : ಮುನ್ನಿನ ಗಂಧಹಸ್ತಿಯೊಡನೆ ಬಾರಿಯೊಳ್ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಗಜಕ್ರೀಡೆಗಳಿಂದಂ ನೀಡುಂ ಬೇಗಂ ಕ್ರೀಡಿಸಿಯಾನೆಯ ಸೇದೆಗೆಡಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೪-೧೫) ; ಭರತಮಂಡಲದೊಳ್ ಇರ್ಪತ್ತುಮೂಜು ಸಿಂಹಂ ಕ್ರೀಡಿಸುತಿರ್ದುದಂ ಕಂಡುದಜಿಂದೆ (ಚಾವುಂಪು. ೬೪-೨೫) ; ಸಲಿಲದೊಳ್ ಕ್ರೀಡಿಸಿದರಂಗನೆಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೧೦). ೨. ಸಂಭೋಗಮಾಡು ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ ಆಡು : ಸಿದ್ಧದಂಪತಿಗಳ್ ಕ್ರೀಡಿಸುತಿರ್ಪರೀನಗತಟ ಶ್ರೀಖಂಡಷಂಡಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೯-೧೧೮); ಪುರದ ಸೂಳೆಯರ್ವೆರಸಸಹಾಯಂ ಮನಕೆ ಬಂದವೋಲ್ ಕ್ರೀಡಿಸುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೩೧) ; ಸ್ವಪನದಿ ಬಂದು ಕ್ರೀಡಿಸಿದಾತ ಪ್ರಿಯನಾದಪ ಕೆಲದಿವಸಂಗಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೫-೨೬). [< ಕ್ರೀಡನ + -ಇಸು$_3$]

ಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). ೧. ಆಟ ; ವಿನೋದ ; ಕೇಳಿ : ತಿಳದಿಂ ವಸ್ತ್ರದಿನರ್ಥದಿಂ . . . ಕ್ರೀಡೆಯಿಂ ಫಳಮಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೯-೧೯) ; ಅದು ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ರುಚಿಸುವ ಒಂದು ಶಾಬ್ದಿಕ ಕ್ರೀಡೆ (ಸಾಹಿಶ. ೫೮). ೨. ಸಂಭೋಗ ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ : "ರಮಿಸು- ಕ್ರೀಡಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ).
[ಸಂ. ಕ್ರೀಡಾ]

ಕ್ರೀತ (ಗು). ೧. ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಂಡ ; ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಪಡೆದ. ೨. (ನಾ). ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧದ ಪುತ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ಹಡೆದ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳಿಂದ ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಕಿದ ಮಗ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೀತದಾಸ (ನಾ). ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಳು, —ದಾಸ : ಬಿಲಾಲನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಕ್ರೀತದಾಸನು ಇಸ್ಲಾಮಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದನು (ಹಮಪ. ೧೦) ; ಅವಳೇನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆಯೋ ನಾನು ತನ್ನ ಕ್ರೀತದಾಸನೆಂದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೫೬). [ಕ್ರೀತ + ದಾಸ]

ಕ್ರೀತದಾಸಿ (ನಾ). ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಹೆಣ್ಣಾಳು, —ದಾಸಿ : ನೀನು ಭೀಷ್ಮನ ಪ್ರಣಯಿನಿಯಲ್ಲ, ಕ್ರೀತದಾಸಿ (ಕುರುಕ್ಷೇ. ೬೩). [ಕ್ರೀತ + ದಾಸಿ]

ಕ್ರೀತಾನುಶಯ (ನಾ). ಕ್ರಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ : ವ್ಯವಹಾರ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ . . . ಕ್ರೀತಾನುಶಯ, ಅಭ್ಯುಪೇತ್ಯಾಶುಶ್ರೂಷಾ . . . ಎಂಬ ೨೫ ಪ್ರಕರಣಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೬೨).
[ಸಂ. (ಕ್ರೀತ + ಅನುಶಯ)]

ಕ್ರೀದಾಸಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವಳು ; ತೊತ್ತು : ಶಿವಪೂಜಾಲಂಬನಕರ್ಮಕ್ರೀದಾಸಿ ಕೊಡನ ಹೊತ್ತಂತೆ, ಶೇಷನ ಚಮತ್ಕಾರಭೇದದಂತೆ (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೮೪-೫೬). [< ಕ್ರೀತದಾಸಿ]

ಕ್ರೀವಂತ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾವಂತ : ವಂದಿಸಿ ನಿಂದಿಸಬಾರದೆಂಬುದೇ ಕ್ರೀವಂತನ ಇರವು (ಅಜಿಮಾ. ೨೬೬); ಕ್ರೀವಂತಂಗೆ ಪಡಿಪುಚ್ಚಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗವೇ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಭಂಗ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೩-೨೫೬). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾವತ್]

ಕ್ರೀವಿರಕ್ತಿ (ನಾ). (ಬಾಹ್ಯ) ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ ವಿರಕ್ತಿ ; ಡಾಂಭಿಕ ವೈರಾಗ್ಯ ; ತೋರಿಕೆಯ ವಿರಕ್ತಿ (?) : ಮಣ್ಣ ಬೆಕ್ಕು ನನ್ನಿಯ ಮೂಷಕನ ಮುಟ್ಟುದುದುಂಟೆ ? ಜಗಗನ್ನರ ಕ್ರೀವಿರಕ್ತಿ ಪ್ರಸನ್ನನ ಮುಟ್ಟುದುದುಂಟೇ ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೪-೨೬೩). [ಕ್ರೀ (< ಕ್ರಿ) + ವಿರಕ್ತಿ]

ಕ್ರೀಶುದ್ಧ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶುದ್ಧತೆ (?) : ಕುಸುಮವು ಒಣಗಲು ವಾಸನೆ ಮುಡಿದಲ್ಲಿ ಮೂಸಲು ತಿಳಿವಂತೆ ಕ್ರೀಶುದ್ಧ ಆದಲ್ಲಿ ವಸುಧೀಶ ಭಾವಶುದ್ಧವಾಗಿರ್ಪನು (ಸಿದ್ಧಪು. ೨೫-೬). 'ಭಾವಶುದ್ಧ' ಪರಾ. [ಕ್ರೀ (< ಕ್ರಿ) + ಶುದ್ಧ]

ಕ್ರೀಶುದ್ಧಾತ್ಮ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧನಾದವನು : ಪಾಷಾಣವಿಲ್ಲದೆ ದೀಪ್ತಿಗೆ ತೋಜಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಕ್ರೀಶುದ್ಧಾತ್ಮನಾಗಿಯಲ್ಲದೆ ವಿರಕ್ತಿಯನಜಿವುದಕ್ಕೆ ಒಡಲಿಲ್ಲವೆಂದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೪-೨೬೨).
[ಕ್ರೀಶುದ್ಧ + ಆತ್ಮ]

ಕ್ರುಂಚ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ; ಕೊಂಚೆ : "ಕೊಂಚೆ ಕ್ರುಂಚಂ [ಪಾಠಾಂ. ಆಕ್ರೋಂಚ ಕ್ರುಜ್] ಕ್ರೌಂಚಮೆನಿಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೩).
[< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚ]

ಕ್ರುಕರ (ನಾ). = ಕೃಕರ. 'ಕ್ರುಕರಮಾರುತ' ಪರಾ.
[< ಕೃಕರ]

ಕ್ರುಕರಮಾರುತ (ನಾ). ಕ್ರುಕರವೆಂಬ ಮಾರುತ, —ವಾಯು : ಕ್ರುಕರಮಾರುತನಂಜನದ ವರ್ಣಮನೆಯ್ದಿ ನಾಸಿಕದಗ್ರದೊಳಗಿರುತ್ತಾ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೦-೨೫). [ಕ್ರುಕರ + ಮಾರುತ]

ಕ್ರುಕರವಾಯು (ನಾ). = ಕ್ರುಕರಮಾರುತ : ಕ್ರುಕರವಾಯುವು ಯೆಂದರೆ ಸೀನುಗಳ ಮಾಡಿಸುವ ಹಾಗೆ ವಾಯುವು (ಈಶ್ವಸ್ವ. ೧೫-೪).
[ಕ್ರುಕರ + ವಾಯು]

ಕ್ರುಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಅಡ್ಡ ಬಂದುದುರ್ವ ಕರಕದ ಪೊನಲ್ ಭೂಮಿಯಿಂ ಸಡ್ಡಳಂ ಬೆಳದು ಕೋಮಲಿಪ ವಿಜಾಲದಿಂದಡ್ಡ ಹೆಬ್ಬಳಸಿಸಿಂ ಜಯನವ್ಯಸುಲಭದಿಂ ಕ್ರುಡ್ಡಿಸಲ್ವರುಷಗಾಲಾ (ಲಿಂಗಪು. ೩೩-೫). [?]

ಕ್ರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ರೇಗಿದ ; ಕೋಪಗೊಂಡ ; ಕ್ರೋಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೨. ರೇಗಿದವ್ಯಕ್ತಿ ; ಕೋಪಗೊಂಡವ್ಯಕ್ತಿ : "ಕ್ರುದ್ಧನೆನಲ್ ಕೋಪಿಯೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಪಮಕ್ಕು] ತಿಳಿಗೆ ವಿದಗ್ಧರ್" (ಭಾರನಿ. ೮) ; ಅಂತು ಭೂಧರವಿರೋಧಿ ಭೂಧರಧರಂಗೆ ಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ (ಜಗವಿ. ೪-೮೪ವ) ; ಕ್ರುದ್ಧನಾದಂ ಧನಂಜಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪) ; ಮೇನಕಿಯು ಕ್ರುದ್ಧಳಾಗಿ ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳನ್ನು ಒಂದಾಗಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಸಮಜೀ. ೬ ಪೀಠಿಕೆ). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಎಂಟು ಸ್ಥಾಯೀ ದೃಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ತರದಿಂದುರ್ವಿದ ಜಿಪ್ಪೆಯನುರುತರ ಕಣ್ಣಾಲಿ ಚಲನ ಮಿನಿತುಂಬೆತ್ತುಂ ಪಿರಿದುಂ ಪುರ್ಬುಂ ಗಂಟಂ ಧರಿಯಿಸಿ ಬಿಜುಸಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಾಗಿ]ನೋಡೆ ಕ್ರುದ್ಧಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೨೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರುದ್ಧಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಕೋಪವನ್ನು ತೋರುವ ಮುಖಭಾವ ; ಕ್ರೋಧದ ಭಂಗಿ : ಕ್ರುದ್ಧಮುದ್ರೆಯಿಂದ ತಿಪ್ಪನಿಗೆ . . . ಹೆದರಿಕೆ ಹಾಕಿದರು (ಸಮಜೀ. ೧೪೩). [ಕ್ರುದ್ಧ + ಮುದ್ರೆ]

ಕ್ರುಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕರೆಯುವ; ಕೂಗುವ. ೨. ಅಳುವ; ಪ್ರಲಾಪಿಸುವ. (ನಾ). ೩. ಅಳುವಿಕೆ ; ಪ್ರಲಾಪ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೂಜೆ, ಕ್ರೂಶ, ಕ್ರೂಸ, ಕ್ರೋಸು (ನಾ). ಶಿಲುಬೆ : ಗುಂಪಾಗಿ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಗುಡಿಸಲುಗಳು ಕ್ರೂಜೆಯ (Cross) ಕೈಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು (ಇಂದ್ರಚಾ. ೧). ೨. ಗೌರವಸೂಚಕ ಪದಕ : ಕ್ರೂಜೆ ಮತ್ತು ಬಿರುದು ಬಾವಲಿಗಳನ್ನು ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ತಗುಲಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಾವಲುಗಾರನೊಬ್ಬ (ಪುನರು. ೨೧೮). ೩. ಯೇಸುವಿನ ಸ್ಮಾರಕವಾಗಿ ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮದವರು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಶಿಲುಬೆಯಾಕಾರದ ಚಿಹ್ನೆ : ನನ್ನ ಬಲವೆಲ್ಲ ಕುಗ್ಗಿಹೋಗಿದೆ. ನನ್ನ ಕತ್ತಿನ ಕ್ರೂಜೆ ಹಿಡಿದೆಳೆದು ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದೀಯೆ ? (ಪುನರು. ೨೮೬).

ಕ್ರೂಶ. 'ಕ್ರೂಶಾರೋಹಣ' ಪರಾ. ಕ್ರೂಸೆ : ಚರ್ಚದ ಮುಖ್ಯ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕ್ರೂಸದ ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿದ ಯೇಸುಕ್ರಿಸ್ತನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು . . . ಇಟ್ಟಿರುವರು (ಕಭಾಗ. ೨೪೯). ಕ್ರೋಸು : ೪. ವೋಜಣಿ ದಾರರು ಬಳಸುವ ಸಾಧನ ; ಬಾಂದಿನವರ ಉಪಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?) : ನಾವೂ ಕೂಡ ನಮ್ಮ ಗದ್ದೆಯ ಕ್ರೋಸಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿರುವ ಅವರ ತೆಂಗಿನ ಮರಗಳನ್ನು ನಮ್ಮದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮಣ್ಣನಂ. ೪). [← ಇಂ. Cross]

ಕ್ರೂರ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದಯವಾದ ; ಕರುಣವಿಲ್ಲದ ; ಕಠೋರ ಹೃದಯದ : "ಕ್ರೂದ್ರಪೆನಿಸಿರ್ಪುದಂ ಕ್ರೂರಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯–೫) ; ಕ್ರೂರ ಕೆಂಗಣ್ಣಳಿಂ ಕಚ್ಚಿದಧರಂಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೬–೨೬). ೨. ದಯಾಹೀನನಾದವನು ; ದುಷ್ಟ ; ನೀಚ : "ದುರ್ಜನ ಮೂರ್ಖಂ ಕಳ್ಳಂ ಮಜ್ಜುಗದೊಳ್ ಕ್ರೂರಶಬ್ದ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೩೧) ; ಕ್ರೂರರವಗುಣದ ಕುಟಿಲೋದ್ಧಾರರ್ . . . ನಡೆತಂದರಿರವೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೧೦೦). ೩. ಕಳ್ಳ ; ತಸ್ಕರ : "ಖಳ ಮೃಗಭೇದ ತಸ್ಕರರು ಕ್ರೂರಪೆಸರಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೦೬). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೃಗ. ೫. ಗಿಡುಗ. ೬. ಅನ್ನ ; ಕೂಳು. [ಸಂ.]

ಕ್ರೂರಕರುಣಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರ ರೀತಿಯಿಂದ ಕರುಣೆ ತೋರುವವನು ; ಕ್ರೂರಕಾರ್ಯಮಾಡಿ ಕರುಣೆತೋರುವವನು: ಬೆಂದೆನ್ನೆರ್ದೆಗೆ ಕರೆದೆ ನೀನಮೃತಮಂ, ಶೋಕಸಂತಪ್ತನೆಂದೊಡನೆ ವಿಷವೂಡಿದಯ್, ಕ್ರೂರಕರುಣಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧೫–೯೦೬). [ಕ್ರೂರ + ಕರುಣಿ]

ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿ (ನಾ). ನಿರ್ದಯವಾದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವನು ; ದುಷ್ಟ : "ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿ ನೃಶಂಸನೆನೆ ಬಿರಿಸಿನವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦–೧೪) ; ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿಗಳಂ ಕೊಲುವುದೇನಚ್ಚುದು ನಿಮ್ಮವನು (ಬಸವು. ೫೧–೭೪). [ಸಂ. ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿನ್]

ಕ್ರೂರಗ್ರಾಹ್ಯ (ನಾ). ಚಾಡಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುವವನು : "ಕ್ರೂರಗ್ರಾ[ಪಾಠಾಂ. ಗಾ]ಹ್ಯಂ ಕುವಾಕ್ಪ್ರತನೆನಲು ಚಹಡಮಂ ಕೇಳ್ವಂಗೆ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೩). [ಕ್ರೂರ + ಗ್ರಾಹ್ಯ]

ಕ್ರೂರಚಿತ್ತ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಕಠಿನಚಿತ್ತ ; ಕಲ್ಲೆದೆಯವನು : ತನ್ನ ಕುಮಾರನಾದೊಡೆ ಜಂಗಮವಲಾ ಕ್ರೂರ ಚಿತ್ತನು ಕೊಂದನಾ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಶಂಕಿಸದೆ (ಬಸವು. ೨೫–೨೬). [ಕ್ರೂರ + ಚಿತ್ತ]

ಕ್ರೂರತನ (ನಾ). ನಿರ್ದಯತೆ ; ನಿಷ್ಕರುಣೆ : ಕ್ರೂರತನದಲಿ ಕೊಲಿಸಿ ಚಿಂತಿಸಲಾರು ಮೆಚ್ಚುವರು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬–೭೬). [ಕ್ರೂರ + -ತನ]

ಕ್ರೂರದರ್ಶಿನಿ (ನಾ). ಕ್ರೌರ್ಯವನ್ನು ತೋರುವವಳು ; ದುಷ್ಟೆ : ಧರ್ಮಜ್ಞನಾತನಾ ಕೈಕಯೀ ಕ್ರೂರದರ್ಶಿನಿಯ ಗರ್ಭದಿನೆಂತುಟು ದಿಸಿದನೊ ಸೋಜಿಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦೨–೨೦೯). [ಕ್ರೂರ + ದರ್ಶಿನಿ]

ಕ್ರೂರಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಚಿಟ್ಟುತಾಂಡ್ರಿ ಮರ, ಕಾಡುಲವಂಗ, ಕ್ರೂರಮಾವು" (ಮೈಔಗಿ. ೫೨–೧೦೩೪). [?]

ಕ್ರೂರಾಜ್ಞೆ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಆಜ್ಞೆ, —ಅಪ್ಪಣೆ : ನಾನು ಎಂದಿಗೂ ಅಣ್ಣನ ಕ್ರೂರಾಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೩೬). [ಕ್ರೂರ + ಆಜ್ಞೆ]

ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಭಯಾನಕವಾದ ಆಯುಧ : "ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರದೊಳು ಗಾಳಿ ತಿರುರಿಯೊಳು ಸೇನೆಯೊಳು ಕೋಕದೊಳು ಚಕ್ರಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧–೫೨). [ಕ್ರೂರ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕ್ರೂರಿ (ನಾ). = ಕ್ರೂರ ೨ : ಕಲ್ಲಾಗಿ ಮಾನವರೆ, ಕಠಿಣಮನಸ್ಕರಾಗಿ, ಕ್ರೂರಿಗಳಾಗಿ (ಅನ್ನಪೂ. ೬೫). [ಕ್ರೂರ + -ಇ]

ಕ್ರೂಶ 'ಕ್ರೂಜೆ' ನೋ.

ಕ್ರೂಶಾರೋಹಣ (ನಾ). ಯೇಸುಕ್ರಿಸ್ತನು ಶಿಲುಬೆಗೆ ಏರಿದುದು : ಅಲ್ಲಿ ಕ್ರೂಶಾರೋಹಣದ ದೊಡ್ಡ ಚಿತ್ರವೊಂದನ್ನು ನೋಡಿ ನೆಕ್ಲುಡೋವ್ ಚಕಿತನಾದನು (ಪುನರು. ೧೮೫). [ಕ್ರೂಶ (< ಕ್ರೂಜೆ) + ಆರೋಹಣ]

ಕ್ರೂಸ 'ಕ್ರೂಜೆ' ನೋ.

ಕ್ರೇಂಕಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ ; ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಗು : ವಾರಿರುಹನಾಳಮಂ ಕ್ರೇಂ[ಪಾಠಾಂ.. ಕ್ರೀಂ]ಕಾರರವಂ ಸಹಿತವಂಚಿ ಮುತ್ತಿದುವು (೧೦೩. ೧೦–೩೨) ; ತಳರ್ವ ಹಂಸೆಗಳ ಕ್ರೇಂಕಾರವೇ ಕಹಳೆಗಳ್ (ಜೀರಮು. ೬–೨೦). 'ಕ್ರೀಂಕಾರ' ಪರಾ. [?]

ಕ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಪಡೆಯುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೇಣಿಕಾಱ (ನಾ). ತೆರಿಗೆ ವಸೂಲಿ ಮಾಡುವವನು; ಅಧಿಕಾರಿ (?): ಮಿರಿಂಜೆನಾಡ ಕ್ರೇಣಿಕಾಱಂ ಮಾಳಪಯ್ಯ ನಾಯಕರ (ಎಇ. XIX, ೩೮–೪೪ ; 1144). [ಕ್ರೇಣಿ + -ಕಾಱ]

ಕ್ರೇತವ್ಯ (ಗು). ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಪಡೆಯಬಹುದಾದ ; ಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೇತೃ (ನಾ). ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಪಡೆಯುವವನು ; ಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಸಂ.]

ಕ್ರೇಯ (ಗು). = ಕ್ರೇತವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೈಸ್ತ (ನಾ). = ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ : ಕ್ರೈಸ್ತ ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಮತಾಂತರಹೊಂದಿ ಮದುವೆಯಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೨೧೩) ; ಹಿಂದು ಜೈನ ಮುಸ್ಲೀಮ ಕ್ರೈಸ್ತರಾವೊಂದೇ ಬಾಂಧವರು (೧೪ವಿಂ. ೪೬–೪) ; ಕ್ರೈಸ್ತ ಪಾದರಿಗಳು . . . ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು (ಭಾರದ. ೪೨೬). [← ಇಂ. Christ]

ಕ್ರೋಂ (ನಾ). ಒಂದು ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರ : ಕ್ರೋಂ ಕವಚ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಾಧಿದೇವತೆ ದೇವಿ (ಕೈವಲ್ಯ. ೧–೬–೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಟನ್‌ಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ ; ರಂಗಿನ ಗಿಡ (ಕರಾ) : (ಮೈಔಗಿ. ೨೩–೪೨೬). [< ಕ್ರೋಟನ್ನು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕ್ರೋಟನ್ನು (ನಾ). = ಕ್ರೋಟನ್‌ಗಿಡ : ಗುಲಾಬಿ, ಗೊರಟಿಗೆ, ಕ್ರೋಟನ್ನುಗಳಿಗೆ ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಕ್ಷೌರಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೦೬). [← ಇಂ. Croton]

ಕ್ರೋಡ (ನಾ). ೧. ಎದೆ ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ : ವಾರ್ಧಿಕ್ರೋಡಾವಗೂಢಂ ಹರಿ ಬಡಗೊರವಂ ನಂಟನೀ ಯಾಮಿನೀನಾಥಾರ್ಧ ಪ್ರೋತ್ತುಂಸ ನೆಂಬೊಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೮೪) ; ಕ್ರೋಡದಂ ಕುಳಿದಿರೆ ಕಕ್ಷಂ ನೋಡಲ್ ಮಾಂಸಭರಿತಮಾಗಿರೆ . . . ತುರಗಂ ಶುಭದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧–೩೨). ೨. ಹಂದಿ ; ವರಾಹ : ಸುರವೆಣ್ಣಿಂದಲಿ ಪುಷ್ಪದಂತ ವನದೊಳ್ ತಾಂ ಕ್ರೋಡರೂಪಾಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೮೯) ; ಬಂದರೆಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕವು ಕ್ರೋಡ ಶತಕಗಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪–೪). ೩. ವರಾಹಾವತಾರಿಯಾದ ವಿಷ್ಣು : ಪದದೊಳು ಕೂರ್ಮಸ್ವರೂಪಂ . . . ಘನಗ್ರೀವದೊಳಾದಿ ಕ್ರೋಡಸ್ವರೂಪಂ ನಡುವಿನೊಳು ನೃಸಿಂಹತ್ವಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೩–೧೬ ; 1170). ೪. ಶನಿಗ್ರಹ. ೧, ೪ : ಇದು ದೀಹಾರದ ಗೇಹದಂತೆ ಹರಿಣೇರಮ್ಮಂ ಗ್ರಹಗ್ರಾಮದಂತುದಿತ ಕ್ರೋಡ ವಿಭಾಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೬೪). ೫. ಬಳಿ ; ಸಮೀಪ (?) : ಇಂಗುದೀ ಪಾದಪದ ಕ್ರೋಡದಮಂ ಸಾರಿ ಕುಳಿತು(ನೆಂಕಾರಾ. ೬–೧೫–೪). ೬. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಎಂಟು ಕುಲಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದೆಂಟು ದಿಕ್ಕಿನ ಭೂಮಿಯಂ ಕ್ರಮದಿಂ ಪೊತ್ತು ಅನಂತ . . . ಕ್ರೋಡ ಕಾಲನೆಂಬಷ್ಟ ಕುಲಫಣಿಗಳಿಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೭೬). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಡಧ್ವಜ (ನಾ). ಹಂದಿಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ಧ್ವಜ ; ವರಾಹಧ್ವಜ : ನನೆಯಂಬಂ ಮಿಗೆ ಕಣ್ಮಲರ್ ಮಕರಮಂ ಕ್ರೋಡಧ್ವಜಂ ಪೋಲೆ ಕ್ರೋಡ ಕಾಲ (ಗದಾಯು. ೧-೬). [ಕ್ರೋಡ + ಧ್ವಜ]

ಕ್ರೋಡಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪುಟಗಳು ನಷ್ಟವಾದಲ್ಲಿ, ಹೊಸದಾಗಿ ಬರೆದು ಸೇರಿಸಿದ ಪುಟ; ಮಧ್ಯೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಬರೆದು ಸೇರಿಸಿದ ಪುಟ. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಊಹಾಪೋಹಗಳಿಂದ ಶಂಕೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಾನರೂಪವಾಗಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವ ಪತ್ರ; ಪುಟದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬರೆದುದು : ದಾಸರುಗಳ ಭಾವಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಹೊರಟ ದಿವ್ಯನಾಮಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಗಳ ಕ್ರೋಡಪತ್ರಗಳಂತಿವೆ (ಕಥವಿ. II, ೧೬೫). ೩. ಅನುಬಂಧ : ಇದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಕ್ರೋಡಪತ್ರ ಅಥವಾ ಅನುಬಂಧಗಳಿವೆ (ಬಂಕಿಮ. ೪೧೯). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಡವಸೆ (ನಾ). ಹಂದಿಯ ಕೊಬ್ಬು, —ನೆಣ : ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬಾಟಿಗಂಕೋಲದ ಜಲಮಂ ಕ್ರೋಡವಸೆಯುಮಂ ರುಧಿರಮುಮಂ ಕುದಿಯಿಸಿ ಪೊಯ್ದೊಡೆ ದಾಳಿಂಬದ ಫಲದಾಕೃತಿಯು ಫಲಮನದು ತಳೆದಿರ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩೦). [ಕ್ರೋಡ + ಬಸೆ]

ಕ್ರೋಡಶಾಬ (ನಾ). ಹಂದಿಯ ಮರಿ; ಮರಿಹಂದಿ : ವ್ಯಾಘ್ರಚರ್ಮಮಂ ಕ್ರೋಡಶಾಬಂಗಳಂ ಪೂತಿಬೆಕ್ಕಂ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರರಾಯಂಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯನಿತ್ತು (ಹಜಕಾ. ೫-೩). [ಕ್ರೋಡ + ಶಾಬ]

ಕ್ರೋಡಶಾಲೆ (ನಾ). ಗಜಶಾಲೆ; ಕರೋಟಿ : ದಿಕ್ಪಾಲ ಶಾಸನದಿ ನಾಶಾಕರೀಂದ್ರಂಗಳ್ಗೆಂದು ಸುಪ್ರತೀಕಪತಿ ಸಮೆಯಿಸಿದ ವಿಶಾಲ ಕ್ರೋಡ ಶಾಲೆಗಳೆನಿಸಿದ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಕಲಶದ ಮಾಡಶಾಲೆಗಳುಮಂ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೯ ವ). [< ಕ್ಷೋಡಶಾಲೆ]

ಕ್ರೋಡೀಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಆಲಿಂಗನ : "ಆಲಿಂಗನಂ . . . ಕ್ರೋಡೀಕರಣಂ – ಈ ೭ ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಹ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೪). ೨. ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವಿಕೆ; ಸಂಗ್ರಹಣ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲೇ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಲೆಗಳೂ ಕಾವ್ಯವೂ ಉಚ್ಛ್ರಾಯಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಐದಿದ್ದು ಭರತನಾಟ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರದಂತ ಕ್ರೋಡೀಕರಣವು ಶಕ್ಯವಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೫೫೦). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಆಲಿಂಗಿಸು. 'ಕ್ರೋಡೀಕರಣ' ಪರಾ. ೨. ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ಸಂಗ್ರಹಗೊಳಿಸು : ಪ್ರಾಕ್ತನ ಪರೀಕ್ಷಕರ ವರದಿಗಳ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾಇಪ್ರ. ೮) ; ಆ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಿ ಈಗ ನಮಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವ ಕಾಲಮಾನದಿಂದ ವಿವರಿಸಬಹುದು (ಭಾರದ. ೧೬೧) ; ಜಗದೀಶಚಂದ್ರಬೋಸರು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಡೆಸಿದ ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ಫಲಿತಾಂಶಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಿ . . . ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಸಸ್ಯಕ. ೯೮). [ಕ್ರೋಡೀಕರಣ + -ಇಸು]

ಕ್ರೋಡೀಕೃತ (ಗು). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ; ಸಂಗ್ರಹೀತ : ವಿಯನ್ಮಧ್ಯಸ್ಥಮಂತಸ್ಥ ಕರ್ಮವಶಭ್ರಾಮ್ಯದನೇಕ ಜೀವನಿವಹ ಕ್ರೋಡೀಕೃತಾಭ್ಯಂತರಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೩) ; ವಾತಾಯನ ಪರೀತ ಮತ್ತವಾರಣ ಕ್ರೋಡೀಕೃತ ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಕಾಂತ ಸುಧಾವೇದಿಕಾ ಮಧ್ಯ ಭೂಮ್ಯಂತರಾಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೩ ವ) ; ಮೆದುಳಿನ ಕೆಲವು ಕಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುತ್ ಶಕ್ತಿಯು ರಾಸಾಯನಿಕ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗಿ, ಕ್ರೋಡೀಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ (ಮನೋನಂ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಧ (ನಾ). ರೇಗು ; ಕೋಪಾತಿರೇಕ : ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧ ಮಾನ ಮಾಯಾ ಲೋಭಂಗಳಂ ವಿಸಂಯೋಜಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ); ಕ್ರೋಧಾರ್ಥರಾದ್ರಮಿಥ್ಯಂಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಹಜಕಾ. ೮-೧೬) ; ಹರುಷ ದರ್ಪ ಕ್ರೋಧ ಲಜ್ಜಾತುರತ ಮಾನವಿಮಾನವಿವಜಿಲಿ ನಿರುತ ಸಮನೆಂದೆನಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೪೪). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಧಚರ್ವಿತ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ದಂತಕ್ಷತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ರಾಗೋಪಗೂಢ . . . ಕ್ರೋಧಚರ್ವಿತ, ವರಾಹಚರ್ವಿತವೆಂಬಷ್ಟ ವಿಧ ರದನಕ್ಷತ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಧನ (ಗು). ೧. ಮುನಿಸಿನ; ಕೋಪಾವೇಶದ; ಕ್ರೋಧವನ್ನುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕುದ್ಧನಾದವನು; ಕೋಪಗೊಂಡವನು : ನೀಂ ಕ್ರೋಧನನಾಗಲ್ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮಂ ನಿನಗೆಜಗನಿದಂ ನಂಬು ರಾಜಾಧಿರಾಜಾ (ಆದಿಪು. ೧೪-೮೪). ೩. ಕ್ರೋಧ; ಕೋಪ. ೪. ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಐವತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯದು : ಪ್ರಭವ, ವಿಭವ . . . ಕ್ರೋಧನ ಅಕ್ಷಯವೆಂದಱುವತ್ತು ತೆಱನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಧವಾಣಿ (ನಾ). ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಆಡುವ ಮಾತು ; ಸಿಡುಕಿನ ಮಾತು : ಕ್ರೋಧವಾಣಿ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ಉತ್ತರವಲ್ಲ (ಚಿತಂಬಾ. ೧೬೪). [ಕ್ರೋಧ + ವಾಣಿ]

ಕ್ರೋಧಾಂಧ (ನಾ). ಕೋಪದಿಂದ ಕುರುಡಾದವನು; ವಿವೇಕ ತಪ್ಪಿದವನು : ಕ್ರೋಧಾಂಧ ಸೋದರನ ಭೀಷಣ ಮನಸ್ಥಿತಿಯನಳುಕಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೬-೭೪೩). [ಕ್ರೋಧ + ಅಂಧ]

ಕ್ರೋಧಾತಿರೇಕ (ನಾ). ೧. ಕೋಪದ ಅತಿರೇಕ, —ಹೆಚ್ಚಳ. ೨. ಅತಿಯಾದ ಕ್ರೋಧವುಳ್ಳವನು : ಜಾತಿಸಂಕರಕಾಜಿಗೆ ಕ್ರೋಧಾತಿರೇಕಗೆ ಗಾಢಗರ್ವಿಗೆ ಭೂತವೈರಿಗೆ ಪಾರ್ಥಕೇಳ್ ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೨೫). [ಕ್ರೋಧ + ಅತಿರೇಕ]

ಕ್ರೋಧಿ (ನಾ). ೧. ಕೋಪಿಷ್ಠ ; ರೇಗುವ ಸ್ವಭಾವದವನು : ದುಷ್ಪ ಮಾನಸನಂ ಕುಜನ ಜನಶಿಷ್ಟನಂ ಕ್ರೋಧಿಯನಸತ್ಯನನಾದಿ ಬಾಧಕನಾ (ಬಸವು. ೬೦-೫೫). ೨. ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತೆಂಟನೆಯದು : ಮತ್ತಮಾವರುಷವೇ ಪ್ರಭವ . . . ಕ್ರೋಧಿ . . . ಅಕ್ಷಯವೆಂದಱುವತ್ತು ತೆಱನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧). [ಸಂ. ಕ್ರೋಧಿನ್]

ಕ್ರೋಧಿನಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಎನಿತುಂ ಮದವಾರಣಂ ಕ್ರೋಧಿನಿ ಪೊಕ್ಕುಂ ಸಿಂಹಪೋತಮಂ ಗೆಲ್ಗುಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೧) ; ಅಯ್ದನೆಯ ಕ್ರೋಧಿನಿಯೆಂಬ ಮದದೊಳತಿವರ್ತಿಯಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೩೦ ವ) ; ನರಸಿಂಗ ಮೊನೆಯವರ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಂಚಿತ ತಿಲಕಿತ ಅರ್ಧಕಪೋಳಿತ ಅತಿವರ್ತಿತ ಅಧೋನಿಬಂಧಿನಿ ಕ್ರೋಧಿನಿ ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ನಂಬಿರ. ೨-೨೧). [ಸಂ. ಕ್ರೋಧಿನೀ]

ಕ್ರೋಶ (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವಿಕೆ; ಕೂಗು. ೨. ದೂರವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮೈಲಿಯ ಅಳತೆ; ಹರಿದಾರಿ : "ಎರಡುಂ ಸಾಸಿರ ದಂಡಂ ನಿರುತಂ ತಾನೊಂದು ಕ್ರೋಶ" (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. 1, ೮-೪೧) ; ಆ ದಂಡನೆರಡು ಸಾವಿರ ಮಾಗಲೊಂದು ಕ್ರೋಶವೆನಿಸುವದು (ವಿವೇಕ. ೩೦೧) ; ಒಂದು ಯೋಜನವನ್ನು ಎಂಟು ಕ್ರೋಶಗಳಾಗಿಯೂ . . . ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೯೬) ; ಸ್ವಾಮಿತೀರ್ಥದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರೋಶದ (ಹರದಾರಿ) ಮೇಲೆ ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಎಂಬುದೊಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ತೀರ್ಥವದೆ (ವೇಂಮಾಹಾ. ೮). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಷಾ (ನಾ). ಕಸೂತಿ: ಶೀಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೂವು ಚೆಂಡು ಹಾಕುವುದು, ಕಾಗದದ ಹೂಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ಕ್ರೋಷಾಕೆಲಸ . . . ಇತ್ಯಾದಿ (ಶನಿಸಂ. ೧೫). [← ಇಂ. Crochet]

ಕ್ರೋಷ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವವನು. ೨. ನರಿ: "ಫೇರವಂ ಮೃಗ ಧೂರ್ತಕಂ . . . ಕ್ರೋಷ್ಟುವೆನೆ ನರಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೧೦); ಆದಜ ಪೊಡೆಯಂ ಪಾಣಿಯಿಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ಕೆಯಾ ಕ್ರೋಷ್ಟು ನಿರ್ವೇದಂಗೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೯–೧೩). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಷ್ಟುವಿನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕ್ರೋಷ್ಟುವಿನ್ನಾ . . . ಗುಹಾ – ಈ ೫ ನರಿಬಾಲದ ಹುಲ್ಲು, ನರಿಬಾಲದ ಹೊನ್ನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೭). [ಸಂ. ಕ್ರೋಷ್ಟುವಿನ್ನಾ]

ಕ್ರೋಷ್ಟೃ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. ೨. ನರಿ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಷ್ಟ್ರೀ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಬಳ; ಬಿಳಿಕುಂಬಳ: "ವಿದಾರೀ . . . ಕ್ರೋಷ್ಟ್ರೀ, ಭೂಸೀತಾ – ಬಿಳೀ ಕುಂಬಳದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೦). ೨. ಹೆಣ್ಣುನರಿ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಸು 'ಕ್ರೂಜೆ' ನೋ.

ಕ್ರೋಳ (ನಾ). ಎದೆ; ವಕ್ಷ: "ವಕ್ಷದಯೆಡೆಯೆ ಕ್ರೋಳ(ಡ)ಮುದಕ್ಕುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೩೦). [< ಸಂ. ಕ್ರೋಡ]

ಕ್ರೌಂಚ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಚೆ; ನೀರುಕೊಕ್ಕರೆ: "ಕೊಂಚೆ ಕ್ರೌಂಚಕೆ" (ಕಶರ. ೨೯). ಕ್ರೌಂಚಮಿಥುನದ ಕೇಳಿ ಇಂಚರದ ಚಿಲಿಪಿಲಿ (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೩೨); ಹಿಮಗಿರಿಯ ದೂರದಿಂದೈತಂದುವೆಡೆಬಿಡದೆ ಕ್ರೌಂಚ ಸಾರಸ ಪಂಕ್ತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫–೩೯೮). ೨. ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಸಪ್ತದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೩. ಷಣ್ಮುಖನಿಂದ ಸೀಳಲ್ಪಟ್ಟಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಪರ್ವತ: ಎಚ್ಚಂತೆ ಮುಂ ಧೂರ್ಜಟಿಪುತ್ರಂ ಕ್ರೌಂಚಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೮೯). ೪. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕ್ರೌಂಚದಾರಣ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪರ್ವತವನ್ನು ಸೀಳಿದವನು; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ; ಷಣ್ಮುಖ. [ಕ್ರೌಂಚ + ದಾರಣ]

ಕ್ರೌಂಚಪದ (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಚಂಚತ್ಪುಟ . . . ಕ್ರೌಂಚಪದ . . . ಜಯಾಳಮೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). ೨. [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲೂ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತ: ಅತಿಶಯ ರಚನೋಪೇತಮಶೇಷೋರ್ವೀತಳಕಂ ಕ್ರೌಂಚಪದಮಿದತಿಶಯ ಪದ ರಚನೆಗಳಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೪). ಕ್ರೌಂಚಪದಂ ತಾನೆಂದಪ ರಾರ್ಯರ್ ಭಮಸಭನನನನಗಮಿವು ನೆರೆದಿರಲ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೮). [< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚಪದಾ]

ಕ್ರೌಂಚವ್ಯೂಹ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಸೇನಾವ್ಯೂಹ: ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನು ಪಾಂಡವಸೇನೆಯನ್ನು ಕ್ರೌಂಚವ್ಯೂಹವಾಗಿ ರಚಿಸಿ (ಪಚಭಾ. ೨೭೧). [ಕ್ರೌಂಚ + ವ್ಯೂಹ]

ಕ್ರೌಂಚಾರಾತಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೌಂಚವೆಂಬ ಪರ್ವತದ ವೈರಿ; ಷಣ್ಮುಖ. ೨. ಪರಶುರಾಮ: ಕ್ರೌಂಚಾರಾತಿಯಾಗಿಯುಂ ಷಣ್ಮುಖನಲ್ತು (ಜಗವಿ. ೮–೧೦೪). [ಕ್ರೌಂಚ + ಅರಾತಿ]

ಕ್ರೌಂಚಾರಿ (ನಾ). = ಕ್ರೌಂಚಾರಾತಿ ೧: "ಗೌರೀಸುತಂ ವಿಶಾಖಂ ಶಕ್ತಿಪಾಣಿ ಕ್ರೌಂಚಾರಿ ಸೇನಾನಿ . . . ಸ್ವಾಮಿ, ಕಾರ್ತಿಕೇಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫–೧೬); ತಾರಕಾರಾತಿಯೆಂಬಭಿಧಾನದಿಂದ ಬೃಂದಾರಕರ ಪೊರೆದ ಕ್ರೌಂಚಾರಿ ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೧೩). [ಕ್ರೌಂಚ + ಅರಿ₆]

ಕ್ರೌಂಚಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ: ಯೋಗಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಾಸನ . . . ಕ್ರೌಂಚಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿ ಎಂಭತ್ನಾಲ್ಕಾಸನಭೇದಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೯). [ಕ್ರೌಂಚ + ಆಸನ]

ಕ್ರೌರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೂರತನ; ನಿರ್ದಯತೆ; ಕಲ್ಲೆದೆತನ. ೨. ಭೀಕರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಉಗ್ರತೆ: ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸೇವೆಮಾಡಿ ಶತ್ರುಗಳ ಕ್ರೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾದನು (ಖುಶ್ವಾರ. ೧೧೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಪ್ತ, ಕ್ಲುಪ್ತ (ಗು). ನಿಗದಿಯಾದ; ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟ: ಹೆಚ್ಚಿನವರು . . . ಆಫೀಸುಗಳಿಗೆ ಕ್ಲಪ್ತಸಮಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೋಗಲು ಬಯಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೩೪೫); ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಣವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಬೇಕಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೫೦); ನನಗೆ ಶಾಪಾಂತರವು ಋಷಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಕ್ಲಪ್ತವಾಗಿತ್ತು (ಅರ್ಕಮಾ. ೬೦). ಕ್ಲುಪ್ತ: ಅರ್ಥವೂ ಶಬ್ದವೂ ಪರಸ್ಪರ ಕ್ಲುಪ್ತಗಳಾಗಿವೆ (ಜೀವಸೌ. ೪೩). [< ಸಂ. ಕ್ಲಪ್ತ]

ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲ, ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಸಮಯ: ಅನನ್ಯರಾಧಿಕೆಯೋ ಅಕ್ಕ ಸಮನೆಯೋ ಸಾಧುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಸನ್ಯಾಸಿ. ೧೨೯); ಆಹಾರವನ್ನು ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಳು ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದ್ದರು (ಇಣಿಸೋ. ೩೦). ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲ: ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸಾಲನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಂತಾಯಿತು (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೧೯). [ಕ್ಲಪ್ತ + ಕಾಲ]

ಕ್ಲಪ್ತವೃತ್ತ (ನಾ). ಕಲ್ಪಿತವಾದ ವಸ್ತು: 'ಕ್ಲಪ್ತವೃತ್ತ' ಎಂದರೆ ಅದರ ವಸ್ತುವು ಕಲ್ಪಿತವಾದದ್ದು (ಸಂನಾಟ. ೧೮೯). [ಕ್ಲಪ್ತ + ವೃತ್ತ]

ಕ್ಲಬ್ಬು (ನಾ). ವಿಹಾರ, ವಿನೋದಾರ್ಥಗಳಿಗಾಗಿ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಸಂಘ; ಕೂಟ: ನಾಗರಾಜ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೋ ಕ್ಲಬ್ಬಿಗೆ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟನೋ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ . . . ಆಡತೊಡಗಿದರು (ಮಹಾಗ. ೨೫). [← ಇಂ. Club]

ಕ್ಲಮ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ; ದಣಿವು. [ಸಂ.]

ಕ್ಲಮಥ (ನಾ). = ಕ್ಲಮ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲಮಥು (ನಾ). ೧. = ಕ್ಲಮ: "ಗ್ಲಾನಿಃ, ಕ್ಲಮಥುಃ – ಈ ೨ ಉಮ್ಮಳಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೮–೪೪೭). ೨. ನೋವು: "ಕ್ಲಮಥು ಗ್ಲಾನಿಯೆಂದೆನಲು ನೋವೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩–೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಾಂತ (ಗು). ಬಳಲಿದ; ದಣಿದ; ಆಯಾಸಗೊಂಡ: ದಿವಸಕರ ಸಂತಾಪ ಕ್ಲಾಂತಮಪ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಸಂತಾಕ್ರಾಂತವಪ್ಪ] ಕುಮುದಾಕರ ಕುನ್ಮುಖತೆಯ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಕಾದಂಬು. ೩೭೧); ದುರ್ಗಾದಾಸನು ಮಾರ್ಗಾಯಾಸದಿಂದ ಕ್ಲಾಂತನಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ನಿದ್ರೆಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಕೋಹಿನೂ. ೨೩); ರಾಮಾದಿಗಳುಮರಸುತ್ತ ಬಂದು ಕಂಡರು . . . ಕ್ಲಾಂತ ಸುಗ್ರೀವನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೭–೧೭೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಾಂತಿ (ನಾ). = ಕ್ಲಮ: ಮನುಷ್ಯನ ಕ್ಲಾಂತಿಯ ಮೇಲೆ ದೇವಲೋಕದ ಶಾಂತಿಯ ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ನೋಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೧೮೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಾರ್ಕು (ನಾ). ಕಾರಕೂನ; ಗುಮಾಸ್ತ: ಅವನು ಅದೇ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಲಾರ್ಕಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Clerk]

ಕ್ಲಿಕ್‌ದುಂಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದುಂಬಿ: ಎಲೆದುಂಬಿಗಳು 'ಕ್ಲಿಕ್' ದುಂಬಿಗಳು ಆಳತೆ ಕೀಟಗಳು . . . ಸತ್ತಂತೆ ನಟಿಸಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಕೀಟಬಿ. ೨೩). [? + ದುಂಬಿ (< ತುಂಬಿ₁)]

ಕ್ಲಿನ್ನ (ಗು). ೧. ನೆನೆದ; ತೇವಗೊಂಡ; ಹಸಿಯಾದ; ಒದ್ದೆಯಾದ. (ನಾ). ೨. ತೇವ; ಒದ್ದೆ: "ಉನ್ನಂ, ಕ್ಲಿನ್ನಂ – ಈ ೨ ಹಸಿ." (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೮೨); ಅಧಿಕ ಮಧುರ ರಸಮಯ ಕ್ಲಿನ್ನಗುಡಂ ಸ್ವಗುಣಾಪಾದನದಿಂ ಸ್ವಮಧ್ಯಪತಿತ ರೇಣ್ವಾದಿಗಳ್ಗೆ ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಮಪ್ಪವೋಲ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿನ್ನಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ನೀರು ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಸೋರುಗಣ್ಣಿನವನು. ೨. ಮಂದದೃಷ್ಟಿಯವನು. [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಶಿತ (ಗು). ೧. ತೊಂದರೆಗೊಂಡ; ಪೀಡೆಗೊಳಗಾದ; ನೋಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಬಳಲಿದ; ಆಯಾಸಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಶ್ಯಮಾನ (ಗು). ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾದ; ದುಃಖದಲ್ಲಿರುವ: ಸತ್ವಂಗಳೊಳ್ ಮೈತ್ರಿಯುಂ ಗುಣಾಧಿಕರೊಳ್ ಪ್ರಮೋದಮುಂ ಕ್ಲಿಶ್ಯಮಾನರೊಳ್ ಕಾರುಣ್ಯಮುಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೮೭). ಸತ್ವಗುಣಾಧಿಕ ಕ್ಲಿಶ್ಯಮಾನಾವಿನಯದೊಳ್ ಮೈತ್ರೀಪ್ರಮೋದಕಾರುಣ್ಯ ಮಾಧ್ಯಸ್ಥ ವೃತ್ತಿಯಂ ಭಾವಿಸುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕಠಿನವಾದ: ಕಷ್ಟಕರವಾದ: ಕ್ಲಿಷ್ಟವೀ ಬ್ರಹ್ಮಕೃತಿ (ಮಂಕುಕ. ೨೬); ಆತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಕರ್ತವ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಜಟಿಲ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಂದ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೬). (ನಾ). ೨. ತೊಂದರೆ; ಕ್ಲೇಶ; ಪೀಡೆ; ಬಾಧೆ: ಸುಕುಮಾರಿ ನೀನರಿಯೆ ವಿಪಿನವಾಸದ ಭಯಂಕರತೆಯಂ, ಘೋರಮಂ, ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಷ್ಟಂಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೬–೨೬೦). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕ್ಲಿಷ್ಟ-ಪಾಠಕರಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗದಿರುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಷ್ಟಕ (ನಾ). ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸುವವನು; ಪೀಡಿಸುವವನು: ಕುಟಿಲಂ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಂ ಸಾಧುದುಷ್ಟಂ ಪಿಸುಣರ್ ಮತ್ತಾರೋ ಪೇಟ್ ನಾರದಮುನಿಯವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೨–೪೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಕಠಿನತೆ; ಜಟಿಲತೆ: ಆ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆಯೆ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೯೬). [ಸಂ. ಕ್ಲಿಷ್ಟತಾ]

ಕ್ಲೀತಕ (ನಾ). ಅತಿಮಧುರ; ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಧು: "ಕ್ಲೀತಕ – ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಧು" (ಗಂಗಾಮು ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೀತನ (ನಾ). = ಕ್ಲೀತಕ: "ಮಧುರಸಾ – ಕ್ಲೀತನ, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ–ಕಿರುಕುಸಾಲೆ, ಹೆಗ್ಗುರುಟಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೦). [< ಸಂ. ಕ್ಲೀತನೀ]

ಕ್ಲೀಬ (ನಾ). ೧. ನಪುಂಸಕ; ಷಂಡ: "ಷಂಡಂ ಕ್ಲೀಬನೆನೆ ನಪುಂಸಕ ನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೦–೮); ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಮುಂ ಕ್ಲೀಬರ್ಗಳೇಂ ಬಲ್ಲರೇ (ದುರಪು. ೧–೧೮); ಲ್ಯೋಕ್ರೇಷಿಯಾ ತನ್ನ ಗಂಡ ಕ್ಲೀಬ ಎಂದಳು (ಸಣ್ಣಕ. VIII, ೬೪). ೨. ಅಶಕ್ತನಾದವನು; ಕೈಲಾಗ ದವನು; ಹೇಡಿ; ಪುಕ್ಕ: "ಅಳಿಯಾಳಿನೊಳು ಕ್ಲೀಬವೆಂಗು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨–೧೭). ೩. ಸೋಮಾರಿ; ಮೈಗಳ್ಳ. ೪. ಲೋಭಿ; ಕೃಪಣ. ೫. [ವ್ಯಾಕ] ನಪುಂಸಕ ಲಿಂಗ: "ನಪುಂಸಕಾತಂಕ ಶರೀರಿಯುಂ ಕೃಪಣರಿಂತಿವು ಕ್ಲೀಬಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೀಬತನ (ನಾ). ಹೇಡಿತನ; ಷಂಡತ್ವ; ನಪುಂಸಕತ್ವ: ಕ್ಲೀಬತನದಲಿ ಮರೆತು ತಮ್ಮ ಪೌರುಷವನೆಲ್ಲ ಸತ್ತೆಹೋದಂತಿಹರು ಮುತ್ತುಳಿದಮುರರು (ಪಾಂಚಜ. ೩೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೀಬವರ್ಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ತತ್ಸಮ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರತಕ್ಕ ವರ್ಣ; ದುರ್ಬಲವಾದ ವರ್ಣ: ತತ್ಸಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರತಕ್ಕ ವರ್ಣಗಳು ಯಾವವು? ಋ ೠ ಶ ಷ ವಿಸರ್ಗ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯೋ ಪಧ್ಮಾನೀಯಗಳು . . . ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ಲೀಬವರ್ಣಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಹೊಸುಗ. ೪). [ಕ್ಲೀಬ + ವರ್ಣ]

ಕ್ಲೀಬಸ್ವರ (ನಾ). = ಕ್ಲೀಬವರ್ಣ: ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಕ್ಲೀಬಸ್ವರ ಪರವಾದರೆ, ಪ್ರಕೃತಿಭಾವವೇ ಬರುತ್ತದೆ (ಹೊಸುಗ. ೧೪). [ಕ್ಲೀಬ + ಸ್ವರ]

ಕ್ಲೀವ (ನಾ). = ಕ್ಲೀಬ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲುಪ್ತ 'ಕ್ಲಪ್ತ' ನೋ.

ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲ 'ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲ' ನೋ.

ಕ್ಲುಪ್ತಿ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಿತಪಡಿಸುವಿಕೆ; ನಿಗದಿ: ವೇಣುಪುರವರದೊಳ್ ಸ್ಥಳನಿವೇಶನ ಪೇಟಿಸಾಲ ಕ್ಲುಪ್ತಿಗಳಂ ಮಾಡಿಸಿ ಸ್ಥಿರಲೇಖನಂಗಳಂ ಬರೆಸಿತ್ತು (ಕೆಳನೃ. ೬–೨); ವಾಸುದೇವನ ನಾಮಾವಳಿಯ ಕ್ಲುಪ್ತಿಯನು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ದಯದಿಂದ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಗವಾ. ೬೬). [< ಸಂ. ಕ್ಲಪ್ತಿ]

ಕ್ಲೇದನ (ನಾ). ತೇವಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಒದ್ದೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಜಳವಸುಮತಿ ಪವನಾತಪಂಗಳಿನಗೋಚರಮಪ್ಪ ಕ್ಲೇದನಾದಾನ ವಿಹರಣೋಷ್ಮಾವಗಾಹನ ಸನ್ನಿಧಾನ ಜನಿತೋಪಕಾರದಿಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೇದನೆ (ನಾ). = ಕ್ಲೇದನ: "ಉಂದೀ" ಎಂದರೆ ಕ್ಲೇದನೆ; ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕರಗಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಸೌಂದಸ. ೪೬). [< ಸಂ. ಕ್ಲೇದನ]

ಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ದುಃಖ: ಪರರ ಕ್ಲೇಶವೀಕ್ಷಿಸದ ಭಾಷೆ ಪರರ ನಿಂದಿಸಿ ತನ್ನ ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳದ ಭಾಷೆ (ಹಚಕಾ. ೧–೧೬); ಮೈಥಿಲಿಯನತ್ಯಂತ ಸುಖಸೇವಿನಿಯನೆಂತೊ ಕಾನನಕ್ಲೇಶದಿಂದೊಯ್ಯು ಲೈತಂದಿಹನೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೪–೧೯೩). ೨. [ಯೋಗಶಾ] ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಐದು ಬಗೆಯ ಕಷ್ಟಗಳು: ಕ್ಲೇಶವೆಂದರೆ ಕಷ್ಟ. ಅದು ಅವಿದ್ಯೆ, ಅಸ್ಮಿತೆ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅಭಿನಿವೇಶವೆಂದು ಐದು ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). 'ಕ್ಲೇಶಪಂಚಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲೇಶಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡು; ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು: ಸೂಜಿಗಾಜನಂತೆ ಪೆಜರಂ ಕ್ಲೇಶಂಗೊಳಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯). [ಕ್ಲೇಶ + ಕೊಳ್[1] + –ಇಸು[1]]

ಕ್ಲೇಶಂಬಡು, ಕ್ಲೇಶಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ದುಃಖಪಡು: (ಆ). **ಕ್ಲೇಶಪಡು**: ಈ ಸುದ್ದಿಯಿಂದ ಅವರು ಬಹಳ ಕ್ಲೇಶಪಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಕ್ಲೇಶ + ಪಡು[1]]

ಕ್ಲೇಶಕ್ಷತ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟದಿಂದ ಘಾಸಿಗೊಂಡವನು. ೨. ಕ್ಲೇಶ ವನ್ನುಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವವನು,—ಪರಿಹಾರಮಾಡುವವನು(?): ನಿಪುಣಂ ಕೂರ್ಪರನಿಂಗಿತಜ್ಞನೆನಿಸುಂ ಕ್ಲೇಶಕ್ಷತಂ ಶೌಚ ನೀತಿಪರಂ . . . ಸಂದ ವಿದೂಷಕಂ ಸ್ಮರಕಳಾ ರಾರಾಜಿತಂ (ಮದತಿ. ೧೦–೩೯). [ಕ್ಲೇಶ + ಕ್ಷತ]

ಕ್ಲೇಶಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಿಸು; ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು: ಅನಸೂಯಾದೇವಿ ಕ್ಲೇಶಗೊಂಡಳು ಕೈಯೊಡನೆ ವನವಾಸವಾದುದೆಯಕಟ ಬಹಳಾಯಾಸ ಘಟಿಸಿತೆ ರಾಜನಂದನೆಗೆಂದು ಮನಸಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೧–೨). [ಕ್ಲೇಶ + ಕೊಳ್[1]]

ಕ್ಲೇಶನ (ನಾ). ದುಃಖಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಪೀಡಿಸುವಿಕೆ: ಕ್ಲೇಶನ ಸಮುತ್ಪಾತನ ಚೂರ್ಣನ . . . ನಾನಾವಿಧಾ ಸಂಖ್ಯಾತ ತೀವ್ರವೇದನಾರೂಪಂಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೇಶಪಂಚಕ (ನಾ). = ಕ್ಲೇಶ ೨: ಆಶೆ ದೋಷವ ಕಳೆದು ಕ್ಲೇಶ ಪಂಚಕವಳಿದು ಈಶನೊಳು ಬೆರೆದ ಶರಣಂಗೆ ಬಹುಭವದ ಪಾಶ ತಾನುಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೪). [ಕ್ಲೇಶ + ಪಂಚಕ]

ಕ್ಲೇಶಪಡು 'ಕ್ಲೇಶಂಬಡು' ನೋ.

ಕ್ಲೇಶರಹಿತ (ಗು). ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದ: ಇಗೊ ನೋಡಿ ಕ್ಲೇಶರಹಿತವಾದ ವಿಮೋಚನಾಮಾರ್ಗ ಬಹುದೂರವಿಲ್ಲ (ಪುಸರು. ೩೪೬). [ಕ್ಲೇಶ + ರಹಿತ]

ಕ್ಲೇಶಸಹಿಷ್ಣು (ನಾ). ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಕಷ್ಟ ಸಹಿಸುವವನು: ಇರೆ ಧಾತ್ರೀತನಯಂ ದಿನೇಶಗೃಹದೊಳ್ ಸ್ವಲ್ಪಾಂಗ ನಾಸೂನು ದುರ್ಗರತಂ ಕ್ಲೇಶಸಹಿಷ್ಣು ನಿಶ್ವನೆನಿಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೨೦). [ಕ್ಲೇಶ + ಸಹಿಷ್ಣು]

ಕ್ಲೇಶಾನುಬಂಧ (ನಾ). ದುಃಖಪರಂಪರೆ: ದುಃಖಪರಂಪರೆಯೇ ಕ್ಲೇಶಾನುಬಂಧವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪). [ಕ್ಲೇಶ + ಅನುಬಂಧ]

ಕ್ಲೇಶಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಲೇಶವುಳ್ಳವನು; ತೊಂದರೆಯುಳ್ಳವನು. ೨. ದುಃಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಹಿಂಸಕ; ಪೀಡಕ: ದೇಶಗ್ರಾಮಗಳೆಲ್ಲ ತಿರುಗುತ . . . ಕ್ಲೇಶಿಗಳು ತುಂಬಿದರು ಜಗದೊಳಗೆಲ್ಲ ದುರ್ಬೋಧ (ಬಿಜ್ಜ ಪು. ೧೯-೮೧). [ಸಂ. ಕ್ಲೇಶಿನ್]

ಕ್ಲೈಬ್ಯ (ನಾ). = ಕ್ಲೀಬತನ: ಕ್ಲೈಬ್ಯವನು ಸಂಹರಿಸೊ ಪೌರ್ಬಲ್ಯವನು ದಹಿಸೊ (ಕೋಗಿಲೆ. ೬೬-೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೈಬ್ಯತೆ (ನಾ). = ಕ್ಲೀಬತನ: ನರನಂತೆ ನಡುಗಿ ಕ್ಲೈಬ್ಯತೆಯನ್ನಾಂತು (ಕಲ್ಯಾಣಿ. ೪೧-೧೭). [ಸಂ. ಕ್ಲೈಬ್ಯತಾ]

ಕ್ಲೋಮ (ನಾ). ೧. ಶ್ವಾಸಕೋಶ. ೨. ಮೂತ್ರಕೋಶ. [ಸಂ. ಕ್ಲೋಮನ್]

ಕ್ಲೋರೋಫಾರಂ 'ಕ್ಲೋರೋಫಾರ್ಮು' ನೋ.

ಕ್ಲೋರೋಫಾರ್ಮು, ಕ್ಲೋರೋಫಾರಂ (ನಾ). "ಹಬೆಯನ್ನು ಮೂಗಿನೊಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿಸುವ ಮತ್ತು ಶರೀರದ ನೋವನ್ನು ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡುವ, ಬಣ್ಣವಿಲ್ಲದ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಒಂದು ದ್ರವ" (Chloroform. ಇಂಕನಿ); ನಿಮಗೆ ಕ್ಲೋರೋಫಾರ್ಮು ಕೊಡಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಔಷಧದಿಂದಲೇ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಗುಣವಾಗುವದು ಎನ್ನುವರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೪೯೯). **ಕ್ಲೋರೋಫಾರಂ:** ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕ್ಲೋರೋಫಾರಂ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿಸು (Chloroform. ಇಂಕನಿ). [← ಇಂ. Chloroform]

ಕ್ಲೋವರ್ (ನಾ). ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೇವಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೂರೆಲೆಯ ದಳಗಳುಳ್ಳ ಸಸ್ಯಜಾತಿ; ಕಳಾವರ: ನನಗೊಂದು ಬೋಗುಣಿ ಪಲಾವು, ನಿನಗೆ ಒಂದು ಕ್ಲೋವರ್ ಕಂತೆ ಇಷ್ಟನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡಲಿ (ನಗೆಹೊ. ೭); ವೃದ್ಧ ವಿಧವೆಯರು ವಿಪುಲವಾಗಿದ್ದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕ್ಲೋವರ್ ಸಸ್ಯ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆವುದೇಕೆ? (ಗಾಳಿಪ. ೨೨೦). [← ಇಂ. Clover]

ಕ್ವಚಿತ, ಕ್ವಚಿತ್ತ, ಕ್ವಚಿತ್ತು (ಅ). ೧. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ; ಎಲ್ಲೋ ಒಂದೆಡೆ; ಅಪರೂಪವಾಗಿ. ೨. ಎಂದಾದರೂ, ಎಂದೋ ಒಂದು ದಿನ; ಯಾವಾಗಲೋ ಒಂದು ಸಲ; ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿ; ತೀರಕಡಮೆಯಾಗಿ: ರಾಯರು ಸ್ವತಃ ತಮ್ಮ ಹೊಲಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವದು ಬಹಳ ಕ್ವಚಿತವಾಗಿತ್ತು (ಚಂದ್ರತಾ. ೨). ೩. ರಹಸ್ಯವಾಗಿ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ. **ಕ್ವಚಿತ್ತ:** ೨. ಈಗಲೂ ಬರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ಆದರೆ ಕ್ವಚಿತ್ತ – ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೋ ವರ್ಷಕ್ಕೋ ಒಮ್ಮೆ (ಮೂರುದಾ. ೮೭). **ಕ್ವಚಿತ್ತು:** ೨. ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ದೊರಕಬಹುದಾದ ವಿರಾಮ (ಸಮಜೀ. ೧೨೩); ಆಲಂಕಾರಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯ ಎಂಬ ಪದ ಬಹು ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿದೆ (ಸೌಂದಸ. ೪೫); ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟ ಪೂಜೆಗೆ ಬರುವುದು ತೀರಾ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೩೦೫); "ಸಮಯಮುಂ ಕ್ರಿಯೆತ್ರಿ ಸಿಂದಲ್ಲಿಯುಂ ವ್ರತಮಂ ಕೇಳ್ವೆಡೆಯುಂ ರಹಸ್ಯಮತಿ ಸ್ವಲ್ಪಂಗಳ್ ಕ್ವಚಿದ್ವಾಚಕಂ" (ನಾಸಾರ. ೧೬೪). [< ಸಂ. ಕ್ವಚಿತ್]

ಕ್ವಚಿತ್ತ 'ಕ್ವಚಿತ' ನೋ.

ಕ್ವಚಿತ್ತು 'ಕ್ವಚಿತ' ನೋ.

ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಬಳಸಲ್ಪಡುವುದು: ಲಿಂಗತ್ರಯಂ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಪಿರಿದುಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ; ಮಿಕ್ಕಲಿಂಗಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರಯೋಗಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೯೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. (ಕ್ವಚಿತ್ + ಪ್ರಯೋಗ)]

ಕ್ವಣ (ನಾ). ೧. ಆಭರಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಧ್ವನಿ. ೨. ವೀಣೆ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿ: ಜನಿಯಿಸೆ ವೀಣಾಕ್ವಣ ಮುರಜ ನಿನದ ತಾಳಪ್ರಣಾದ ವಂಶಧ್ವನಿಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೧೩). [ಸಂ.]

ಕ್ವಣತ್ಕಂಕಣ (ನಾ). ಸದ್ದುಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕೈಬಳೆ: ಕ್ವಣತ್ಕಂಕಣ, ಝುಣಝಣನ್ನೂಪುರ (ಶಮದ. ೮೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕ್ವಣನ (ನಾ). = ಕ್ವಣ: ಅದಟ ಮೃದು ನಿನದವಾಗಳ್ ಮುದಯುತ ಷಟ್ಚರಣ ಸಂಕುಳ ಕ್ವಣನಮಂ . . . ಅದಟಲೆದಪುದೆನಿಸೆ ಬೀಣೆಯಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೮೯). [ಸಂ.]

ಕ್ವಣಿತ (ನಾ). = ಕ್ವಣ: ಮತ್ತಕಾಮಿನೀ ಮೃದುಪದ ನೂಪುರಕ್ವಣಿತದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೭); ಕ್ವಣಿತ ಮಣಿನೂಪುರಸಹಸ್ರ ಮುಖರಿತ ದಿಗಂತಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೨೮); ಕೇಳಬಲ್ಲುದೆ ಕುಡುಪಣಂ ಕ್ವಣಿತಮನ್ನ? (ಗಿರಿಎಂ. ೫೬-೮). [ಸಂ.]

ಕ್ವಥನ (ನಾ). ೧. ಬೇಯಿಸುವುದು; ಕುದಿಸುವುದು. ೨. ಕುದಿತ; ಉಕ್ಕುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ವಥನಬಿಂದು (ನಾ). ಕುದಿಯುವ ಉಷ್ಣಮಾನ. (Boiling point. ಪಾರಿಶಿ. ೯). [ಕ್ವಥನ + ಬಿಂದು]

ಕ್ವಥನಮಾಪಕ (ನಾ). ಕುದಿಯನ್ನು ಅಳತೆಮಾಡುವ ಸಾಧನ (?): (Ebullioscope ಪಾರಿಶಿ. ೩೪). [ಕ್ವಥನ + ಮಾಪಕ]

ಕ್ವಥಿತ (ಗು). ಕುದಿದ; ಬೆಂದ; ಕುದಿಸಿದ; ಪರಿತಪ್ತ: ಗತವೇಳಂ ಚೋಳನುತ್ಪಲ್ಲವ ಕಲಿತ ಕರಂಪಲ್ಲವಂ . . . ಕ್ವಥಿತ ಪೃಥುಳ ಪೃಷ್ಠಾಂಗಳಂ ಸಿಂಗಳಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೧೭; 1113). [ಸಂ.]

ಕ್ವಯನಾಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಸಿಂಕೋನ: "ಕ್ವಯನಾಮರ, ಸಿಂಕೋನ" (ಮೈಪಿಗಿ. ೨೧-೩೮೩). [ಕ್ವಯನು (< ಕ್ವಿನೀನು) + ಮರ$_1$]

ಕ್ವಯನು 'ಕ್ವಿನೀನು' ನೋ.

ಕ್ವಾಣ (ನಾ). = ಕ್ವಣ: [ಸಂ.]

ಕ್ವಾಥ (ನಾ). ಮರಳಿಸಿ ತೆಗೆದುದು; ಕುದಿಸಿ ತೆಗೆದ ಸಾರ; ಕಷಾಯ. [ಸಂ.]

ಕ್ವಾಥರಸ (ನಾ). ಕುದಿಸಿ ತೆಗೆದ ರಸ, —ಅರ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ವಾಥೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಕುದಿಸುವುದರಿಂದ ಆದದ್ದು; ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿದುದು. ೨. ರಸಾಂಜನ; ಮೈಲುತುತ್ತ. [ಕ್ವಾಥ + ಉದ್ಭವ]

ಕ್ವಿಂಟಲ್ 'ಕ್ವಿಂಟಾಲು' ನೋ.

ಕ್ವಿಂಟಾಲು, ಕ್ವಿಂಟಲ್ (ನಾ). ತೂಕದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ನೂರು ಕಿಲೊಗ್ರಾಂ ತೂಕ: ಕ್ವಿಂಟಾಲ್ ಒಂದಕ್ಕೆ ಐದು ರೂಪಾಯಿಯಂತೆ ಬೆಲೆ ಏರಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕ್ವಿಂಟಲ್:** ಈ ದಿನ ಮೂರು ಸಾವಿರ ಕ್ವಿಂಟಲ್ ಅಕ್ಕಿ ಮಾರಾಟವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Quintal]

ಕ್ವಿನಾಯಿನ್ 'ಕ್ವಿನೀನು' ನೋ.

ಕ್ವಿನೀನು, ಕ್ವಯನು, ಕ್ವಿನಾಯಿನ್ (ನಾ). ಚಳಿಜ್ವರದ ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ, ಸಿಂಕೋನಮರದ ತೊಗಟೆಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಒಂದು ಸಸ್ಯಕ್ಷಾರ: ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಕ್ವಿನೀನು ತಿನ್ನಿಸುವುದು (ಜೋಳದಬ. ೮೯). ಕ್ವಯನು: ಒಂದು ಕ್ವಯನು ಗುಳಿಗೆ ನುಂಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ಕ್ವಿನಾಯಿನ್: ಅವನು ಜ್ವರದ ಭೀತಿಯಿಂದ ವಿಪುಲವಾಗಿ ಕ್ವಿನಾಯಿನ್ ತಕ್ಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೭೩).
[← ಇಂ. Quinine]

ಕ್ಷಂತೃ (ನಾ). ಕ್ಷಮಾಗುಣವುಳ್ಳವನು; ಸಹನೆಯುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಕಾರ (ನಾ). ಕ್ಷ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ: ಕ್ಷಕಾರಕ್ಕೆ ಸಕಾರಮೊರ್ಮೆ ಘಟಿಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೨೬೨ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಕಿರಣ (ನಾ). ಅಪಾರದರ್ಶಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಗ್ರಾಹಿಯಾದ ಬಿಂಬಗ್ರಾಹಕ ಪಟಲದ ಮೇಲೆ, (ಅಪಾರದರ್ಶಕ ವಸ್ತುಗಳ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ) ವಸ್ತುಗಳ ನೆರಳು-ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುವ ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣ; ಎಕ್ಸರೇ: ಕ್ಷಕಿರಣಗಳು ಸಹ ಅದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕೆಲರೋ. ೮೩); ಕ್ಷಕಿರಣವು ದೇಹದ ಒಳಹಂದರವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ (ಮಾವಾದ. ೧೬೩); ನಮ್ಮ ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಒಳಭಾಗವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಾಮಾನುಸಹಿತವಾಗಿ ಕ್ಷಕಿರಣ ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದಂತೆ ವಿವರ ವಿವರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಹೇಮಂತ. ೧೧೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಕಿರಣಪಟ (ನಾ). ಕ್ಷಕಿರಣಗಳಿಂದ ಮೂಡಿದ ಛಾಯಾಚಿತ್ರ: ಅಂತಹವರ ಎದೆಯ 'ಕ್ಷ'-ಕಿರಣಪಟವನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸಬೇಕು (ಕೆಲರೋ. ೯೧). [ಕ್ಷಕಿರಣ + ಪಟ್ಟ]

ಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ಸೆಕಂಡಿನ ⅘ ಭಾಗ; ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಕಾಲ: "ಮೂವತ್ತು ಕಳೆಯಿಂ ಕ್ಷಣಂ ವಿದಿತಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು I, ೬-೨೯); ಕ್ಷಣಕೆ ಮರಳಿಚ್ಚತ್ತನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೪೮); ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಗಳು ಕೂಡಿ ವರುಷಗಳಾದವು ಕ್ಷಣವನುಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೪-೬); ಈ ಗಳಿಗೆ 'ಭಾವನೆ' – ಮರುಗಳಿಗೆ 'ಕಲ್ಪನೆ' – ಕ್ಷಣ ಚಿತ್ತ ಕ್ಷಣ ಪಿತ್ತ (ರಾಮರಾ. ೮೭). ೨. ಬಿಡುವು; ವಿರಾಮ; ಪುರಸತ್ತು. ೩. ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ; ಸುಯೋಗ್ಯ ಕಾಲ; ಸಂದರ್ಭ: "ಕ್ಷಣಮೆನಲ್ ಪ್ರಸ್ತಾವವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೩). ೪. ಉದ್ಯೋಗ; ವ್ಯಾಪಾರ; ಕೆಲಸ. ೫. ಹಬ್ಬ; ಉತ್ಸವ; ಹರ್ಷ; ಸಂತೋಷ: "ಕ್ಷಣಮೆನಲ್ಕೊಸಗೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೦); ಕೀರ್ತಿ ದಾಂಗುಡಿವಡೆ ಬರ್ಮದೇವನನಿತುಂ ಕ್ಷಣದುನ್ನತಿಯುಂ ನೆಗರ್ಚಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪-೨೩; 1077). ೬. ನಡುವಿನ ಭಾಗ; ಮಧ್ಯ. ೭. ಪರಾಧೀನತೆ; ಸೇವಾವೃತ್ತಿ. ೮. ಆಮಂತ್ರಣ: ಧರ್ಮಸುತ ಕ್ಷಣವಿತ್ತ ನಾಲ್ವರಿಂಗೆ (ತುರಂಗ. ೨೬-೩೪); ಬಿನ್ನಹ ಮುನಿಪ ತದ್ದಿವಸವೆಂದು ನಮ್ಮಯ್ಯನದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಕ್ಷಣವನೆನಲ್ (ತುರಂಗ. ೨೬-೪೦). ೯. ಹೀನ; ಅಧಮ. ೧೦. ವ್ಯಾಪ್ತಿ: "ಹೀನಂ ಕಾಲ ವಿಶೇಷ ಮಧ್ಯಮತಿ ಶೀಘ್ರಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹರ್ಷಂ ಪರಾಧೀನಂ ತಾಂ ಕ್ಷಣಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೧೪); "ಆವಸರದಲಿ ವ್ಯಾಪಾರದಲಿ ಸಂತೋಷದಲಿ ಪರಾಧೀನದಲಿ ಕಾಲದಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೋಱಿ ಕ್ಷಣವ್ಯಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೫-೩೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಗಂಡ (ನಾ). ಕ್ಷಣಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಅಥವಾ ಪದೇಪದೇ ಬರುವ ವಿಪತ್ತು: ಹಿಂದೂಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಈ ಯವನರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ದಿನಗಂಡ ಕ್ಷಣಗಂಡಗಳಾಗಿವೆ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೩೧). [ಕ್ಷಣ + ಗಂಡ]

ಕ್ಷಣಗಭಸ್ತಿ (ನಾ). = ಕ್ಷಣಪ್ರಭೆ: "ಘನದೀಪ್ತಿ ಸೌದಾಮಿನಿ ಕ್ಷಣಗಭಸ್ತಿ ಹ್ರಾದಿನಿ ವಿದ್ಯುದೈರಾವತಿ ಕ್ಷಣಿಕೆಯಚಿರಾಂಶುವೆನಲು ... ಮಿಂಚೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೪). [ಕ್ಷಣ + ಗಭಸ್ತಿ]

ಕ್ಷಣದಾಚರ (ನಾ). ನಿಶಾಚರ; ರಾಕ್ಷಸ: ದುರ್ಜನ ಕ್ಷಣದಾಚರಾದ್ರಿ ಕುಲಕುಲಿಶ ವಪುರ್ವರ್ಜಿತ ಮದಾಪಹನೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೭-೧). [ಸಂ. (ಕ್ಷಣದಾ + ಚರ)]

ಕ್ಷಣದಾಟನ (ನಾ). = ಕ್ಷಣದಾಚರ: ತತ್‌ಕ್ಷಣಮಂತಾ ಕ್ಷಣದಾಟನನೀ ಕ್ಷಣಸುಖಂ ಕೈಗಣ್ಮೆ ನಿಶ್ರೇಣಿಯಿಂ ಗಣಿಕಾಶ್ರೇಣಿಯುಮೇಱೆ ನಿಂದುದು ತವಂಗಶ್ರೇಣಿಯಂ ಲೀಲೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೬-೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ಷಣದಾ + ಅಟನ]

ಕ್ಷಣದೆ (ನಾ). ವಿರಾಮ, ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹುದು; ಇರುಳು; ರಾತ್ರಿ: "ಇರುಳು ತಮಿ ಯಾಮಿನೀ ... ರಜನಿ ಕ್ಷಪೆ ಕ್ಷಣದೆ ಶ್ಯಾಮೆಯೆನೆ ರಾತ್ರಿಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೬). [ಸಂ. ಕ್ಷಣದಾ]

ಕ್ಷಣನ (ನಾ). ಗಾಯಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ವಧೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಪದವಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಪದವಿ: ಎಳೆ ದೇವ ಎಂದೆಂದಿಗೀ ಕ್ಷಣಪದವಿಯಂ ಯಾನೊಲ್ಲೆ (ನವನೋ. ೨೦-೬೩). [ಕ್ಷಣ + ಪದವಿ]

ಕ್ಷಣಪ್ರಭೆ (ನಾ). ತೋರಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೆ ಮಾಯವಾಗುವ ಬೆಳಕು; ಮಿಂಚು. [ಕ್ಷಣ + ಪ್ರಭೆ]

ಕ್ಷಣಭಂಗವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಶವಾಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದು; ಕ್ಷಣಭಂಗುರವಾದದ್ದು: ಕ್ಷಣಭಂಗವೃತ್ತಿ ತನುಭೃದ್ಗಣ ಜೀವನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩೧). [ಕ್ಷಣ + ಭಂಗ + ವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷಣಭಂಗಿ (ನಾ). ೧. = ಕ್ಷಣಭಂಗುರ. ೨. ಕ್ಷಣಕ್ಕೊಂದು ಭಂಗಿ ತೋರಿಸುವಂಥದ್ದು (?). ೧, ೨: ಆ ಪುರಂ ... ಅನೇಕ ಭೂಮಿಕಾಶ್ರಯಮಾಗಿಯುಂ ಕ್ಷಣಭಂಗಿ ಶೋಭಾಸಂಗಮಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೩೬). [ಸಂ. ಕ್ಷಣಭಂಗಿನ್]

ಕ್ಷಣಭಂಗುರ (ಗು). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನಾಶವಾಗತಕ್ಕ; ಸ್ಥಿರವಲ್ಲದ; ಕ್ಷಣಿಕ: ಕಾಲವೇ ನಿರ್ಗುಣವಚೇತನಂ ನಿಷ್ಫಲಮಕಾಯವಾಕ್ಷಣಭಂಗುರಂ (ವೀಶೈಪು. ೪-೫-೫೦); ಕ್ಷಣಭಂಗುರದೀ ಕಾಯ ದುಡಿಸಿ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿ (ಜೀವಲ. ೭೭); ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖವು ಕ್ಷಣಭಂಗುರವೇ (ಚಿತಸ. ೧೧೧). [ಕ್ಷಣ + ಭಂಗುರ]

ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ (ಅ). ಒಂದು ಕ್ಷಣಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ: ಕನಕಲತೆಯು ಮಾಕೆಗಮುರಸಂಗಂ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ವಿದ್ವೇಷಕಾರಿಯಪ್ಪ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಂ . . . ಆಟ್ಟುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೫೦ವ); ಕಟ್ಲೆ ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೬೧-೫). [ಕ್ಷಣ + ಮಾತ್ರ]

ಕ್ಷಣರುಚಿ (ನಾ). = ಕ್ಷಣಪ್ರಭೆ: ಅನೇಕ ಮಣಿಭೂಷಣ ಕ್ಷಣರುಚಿಪ್ರಭಾ ಶೋಭಿವೆತ್ತ ... ಶಕ್ರಾಂಬುದಂ ಜಿನಾರ್ಭಕನ ಮೇಲವೇಂ ಕಱೆದುದೋ ಪಯೋಧಾರೆಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧೪೭); ಕ್ಷಣರುಚಿ ರುಚಿರೇಕ್ಷಣೆ ಪಾರ್ವಣ ವಿಧುಮುಖಿ . . . ಸುಯ್ದು ಬೈದಳಾ ಕಮಳಜನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೨೫). [ಕ್ಷಣ + ರುಚಿ]

ಕ್ಷಣವಂತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಶಾಂತನಾದವನು: ಕ್ಷಣವಂತನೆಂಬೊಂ ಧರ್ಮಶ್ರವಣ ಸಮಯದೊಳ್ ಪರಿತ್ಯಕ್ತ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬). [< ಸಂ. ಕ್ಷಣವತ್]

ಕ್ಷಣವಿಳಂಬಿ (ಗು). ಅತ್ಯಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಇರುವ; ಕ್ಷಣಿಕವಾದ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ: ರೂಪವೇದನಾ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಜ್ಞಾನ ಸಂಸ್ಕಾ(ಸಾ)ರಂಗಳೆಂಬಯ್ದುಂ ಸ್ಕಂಧಂಗಳ್ ದೀಪಶಿಖಾ ರೂಪದಿಂ ಕ್ಷಣವಿಳಂಬಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೨ ವ). [< ಸಂ. ಕ್ಷಣವಿಲಂಬಿನ್]

ಕ್ಷಣವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ನೋಡುವಿಕೆ: "ನಸುನೋಟ, ಕ್ಷಣವೀಕ್ಷಣ" (Squinter. ಇಂಕನ್ನಿ). [ಕ್ಷಣ + ವೀಕ್ಷಣ]

ಕ್ಷಣವೇಧಿ (ಗು). ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಭೇದಿಸಬಹುದಾದ (?): ಇಂತು ಕ್ಷಣವೇಧಿ ಅಂತರಂಗವನು ವೇಧಿಸಲ್ಕೆ ಅಗಣಿತ ಅಕ್ಲೇಶ್ವರ ತಾನೆಂದಱಿದು (ಅವಚಂ. ೬೩–೨೭೫). [ಸಂ. ಕ್ಷಣವೇಧಿನ್]

ಕ್ಷಣಶಃ (ಅ). ಕ್ಷಣಕ್ಷಣವಾಗಿ; ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ: ನಾವು ನಮ್ಮ ಶ್ವಾಸದಿಂದ ಹವೆಯನ್ನು ಕ್ಷಣಶಃ ನುಂಗುತ್ತಿರುತ್ತೇವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೫೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಾಂಶ (ನಾ). ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ; ತೀರ ಅಲ್ಪವಾದ ಕಾಲ: ಕ್ಷಣಾಂಶ ಮಾತ್ರ ಅಂಗಾಲು ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಸೋಕಿದರೆ ಏನೂ ಅಪಾಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ? (ಮನೋಸಂ. ೧೯೬). [ಕ್ಷಣ + ಅಂಶ]

ಕ್ಷಣಾರ್ಧ (ನಾ). ಅರ್ಧಕ್ಷಣ; ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ: ಗುಣಿ ದೂಷಿಸಿ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂ ಕ್ಷಣಾರ್ಧಮುಂ ನಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ದಕ್ಕನು ಮಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೪); ಆವದೇವನ್ನನಗೋತು ಬರ್ಪನವನಂ ಸವೆದಿಕ್ಕುವೆನೀ ಕ್ಷಣಾರ್ಧದೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪–೧೦೬). [ಕ್ಷಣ + ಅರ್ಧ]

ಕ್ಷಣಿಕ (ಗು). ಕ್ಷಣಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಇರುವ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ; ಅಲ್ಪಕಾಲಿಕವಾದ: ಅಮರಚಾಪಚಪಳಂ ವಿದ್ಯುತ್ ಕ್ಷಣಿಕಂ . . . ಯೌವನರೂಪ ವಿಭವ ಭೋಗಾಭೋಗಂ (ಆದಿಪು. ४–೭೫); ಸ್ಥೂಲತನುವಿದು ನೀರ ಬೊಬ್ಬುಳಿಯಂತೆ ಕ್ಷಣಿಕಂ (ಗಗತಾ. ೧೦–೪೦); ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಸ್ತುವೂ ಕ್ಷಣಿಕನಲ್ಲ. ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನಿತ್ಯ; ಕೆಲವು ಅನಿತ್ಯ (ಭಾರದ. ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಿಕಗುಣ (ನಾ). ಚಂಚಲತೆ; ಚಪಲತೆ (?): ಅಣಿಯನಱಿಯದೆ ನಡೆವಗುಲಿದರೆ ಕ್ಷಣಿಕಗುಣವಣಗುವದೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೪–೩). [ಕ್ಷಣಿಕ + ಗುಣ]

ಕ್ಷಣಿಕತ್ವ (ನಾ). ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಪೂರ್ವಕಾಲ ಭಾವಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಮುತ್ತರಕಾಲಾದಿಗಳೊಳ್ ನೆಗೆದು ಕ್ಷಣಿಕತ್ವದಿಂದಮಾಗಳಾ ವಿಜ್ಞಾನಂ ನಿಲ್ಲದಪ್ಪುದಱಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೪೨ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಿಕೆ (ನಾ). = ಕ್ಷಣಪ್ರಭೆ: "ಕ್ಷಣಿಕೆಯ ಚಿರಾಂಶುವೆನಲು . . . ಮಿಂಚಿ ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೪). [ಸಂ. ಕ್ಷಣಿಕಾ]

ಕ್ಷತ (ಗು). ೧. ಗಾಯವಾದ; ಏಟುತಿಂದ; ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದ. 'ಕ್ಷತತನು' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಗಾಯ; ಪೆಟ್ಟು: ವಿಶಾಲೋರುಕ್ಷತದಿಂದೊಱೆದನಿತು ಜಡೆಯುಮುಮಂ ನಾಂದಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೫); ಕೃತತಪಸ್ಸಿಂ ಭಿನ್ನಭೇದಕ್ಷತ ಶರೀರವ್ಯಥೆಯನಮರಾವತಿಯೊಳಗೆ ಕಳೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೯); ಶರಹತಿಪರಿಗಳಿತ ಕ್ಷತಜಾತಕಲಿತ ಕಾಯರಜೇಯರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತಜ (ನಾ). ೧. ಗಾಯದಿಂದ ಉಂಟಾದುದು. ೨. ನೆತ್ತರು. ೩. ಕೀವು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷತತನು (ನಾ). ಗಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು: ಕನಕನಿರಿಲಗ್ನದೊಳ್ ಕ್ಷತತನು (ಜಾತತಿ. ೧೮–೯). [ಕ್ಷತ + ತನು]

ಕ್ಷತತ್ರಾಣ (ನಾ). ಆಪತ್ತಿನಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವಿಕೆ; ಕಷ್ಟದಿಂದ ಕಾಪಾಡುವುದು: ಕ್ಷತತ್ರಾಣಾದಿ ಗುಣೋಪೇತಮಪ್ಪ ನಿಖಿಲ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಶಸ್ತ್ರಕರ್ಮಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೪ವ). [ಕ್ಷತ + ತ್ರಾಣ]

ಕ್ಷತವಿಕ್ಷತ (ಗು). ಗಾಯಗಳಿಂದ ನೊಂದ; ಗಾಯಗಳಿಂದ ಜರ್ಝರಿತವಾದ; ಚೂರುಚೂರಾದ: ಭೀಷ್ಮನು ಕ್ಷತವಿಕ್ಷತನಾಗಿದ್ದರೂ ಒಡನೆಯೇ ಹೋಗಿ ರಾಮನ ಪಾದಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು (ಭೀಷ್ಮಜ. ೩೪); ಸಾವಿರಾರು ನಾರಾಚಗಳು ಆ ದಂತಿಗಳ ಮೈಯನ್ನು ಕ್ಷತವಿಕ್ಷತ ಮಾಡಿದವು (ಶಾಂತಲಾ. ४೧೧). [ಕ್ಷತ + ವಿಕ್ಷತ]

ಕ್ಷತವ್ರತ (ನಾ). ವ್ರತವನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡವನು; ವ್ರತಗೇಡಿ; ವ್ರತಭ್ರಷ್ಟ. [ಕ್ಷತ + ವ್ರತ]

ಕ್ಷತಿ (ನಾ). ೧. ನೋವು; ಗಾಯ. ೨. ಕೇಡು; ನಷ್ಟ: ಈನು ನಮ್ಮ ಹಿತವನೆಂದಱಿದಿರ್ದೆ ಇಂದೆಮ್ಮ ಅಭಿಮಾನಕ್ಷತಿ ಮಾಡಿದೈ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೨೧–೧೧); ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕ್ಷತಿಯಿಂದ ಕ್ಷಿತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಭಾರದ. ೧೧೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ತೃ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು; ದ್ವಾರಪಾಲಕ. ೨. ಸಾರಥಿ; ಸೂತ. ೩. ಶೂದ್ರನಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಹೆಂಗಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೪. ಶೂದ್ರನಿಂದ ವೈಶ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೫. ದಾಸೀಪುತ್ರ; ಸೇವಕಿಯ ಮಗ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ರ (ನಾ). ೧. ಚತುರ್ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು; ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿ. ೨. ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಕ್ಷತ್ರಿಯ; ಜನಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಗಳು ಬಾರದಂತೆ ಕಾಪಾಡುವವನು. ೩. ಕಷ್ಟಗಳು ಬಾರದಂತೆ ಕಾಪಾಡುವಿಕೆ: ಕ್ಷತ್ರಂ ತೇಜೋಗುಣಮಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳ್ ನೆಲಸಿ ನಿಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೨೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ರಕ್ಷಯ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ನಾಶ(?): ಪ್ರಧಾನ ಪುರುಷರ್ ಕ್ಷತ್ರಕ್ಷಯಸ್ಥಾನಮೆಂದು ಯಥಾರ್ಥಂ ನುಡಿದಾರ್ತರಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ४–೬೫). [ಕ್ಷತ್ರ + ಕ್ಷಯ]

ಕ್ಷತ್ರಚಕ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಸಮೂಹ, —ರಾಜರ ಗುಂಪು: ಹತವೈರಿ ಕ್ಷತ್ರಚಕ್ರಂ ಭಯಚಕಿತ ಜಗದ್ವೀರ ಚಕ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೩). [ಕ್ಷತ್ರ + ಚಕ್ರ]

ಕ್ಷತ್ರತಾಮಸ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ತಮೋಗುಣ, —ಅಜ್ಞಾನ: ವಿಲಸದುಪನಿಷದುರುರಹಸ್ಯವ ತಿಳಿಹಿದೆನು ನಿನಗೊಮ್ಮೆ ಮತ್ತೆಯು ತಿಳಿದುದಿಲ್ಲಾ ಕ್ಷತ್ರತಾಮಸ ಬಿಡದು ಬುದ್ಧಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೬೬). [ಕ್ಷತ್ರ + ತಾಮಸ]

ಕ್ಷತ್ರತಿಮಿರ (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರತಾಮಸ: ಮಾದ್ರದೇಶದ ಭೂರಿದುರಿತದ ಕ್ಷತ್ರತಿಮಿರ ವಿಕಾರಿಗಳ ಜಾತಿಯಲಿ ಜನಿಸಿದೆ ಶಲ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೧೯). [ಕ್ಷತ್ರ + ತಿಮಿರ]

ಕ್ಷತ್ರತೇಜ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ತೇಜಸ್ಸು: ಆ ಪರಮ ಕ್ಷತ್ರತೇಜೋರಾಶಿಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೫೨ ವ). [ಕ್ಷತ್ರ + ತೇಜ]

ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಧರ್ಮ; ರಾಜಧರ್ಮ: ಬಲದೇವ ವಾಸುದೇವರ್ . . . ಪವಿತ್ರ ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮ ಕಂಠೀರವ ದಂಷ್ಟ್ರಾಂಕುರ ಯುಗ್ಮಮುಂ . . . ಎನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮೦ ವ); ಶರಣಾಯಾತರ್ಕಳಂ ಕಾವುದು ಮೆಱೆದವರ್ಗಾರ್ತೀರ್ವುದುಂ ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–४). [ಕ್ಷತ್ರ + ಧರ್ಮ]

ಕ್ಷತ್ರಧಾಮ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಾತ್ರದ ನೆಲೆ; ಕ್ಷತ್ರಿಯ ತೇಜದ ನೆಲೆ. ೨. = ಕ್ಷತ್ರತೇಜ: ವಿಪುಳಯಶಃಪಿಂಡಂ ಪುಣ್ಯಪುಂಜಮಾ ಕ್ಷತ್ರಧಾಮ ಧಾಮಂ ತಾನಾ ನೃಪಸುತನೆನ್ನವೆ ಪೆಱತೊಂದು ಪಾಂಗಿನೊಳ್ ನೆಗೞ್ದ ಭರತನಂ ಬಣ್ಣಿಪರಾರ್ (ಆದಿಪು. ೮–४४). [ಕ್ಷತ್ರ + ಧಾಮ]

ಕ್ಷತ್ರಪ (ನಾ). ೧. ರಾಜ್ಯದ ವಿಭಾಗ: ಡೇರಿಯಸನು . . . ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತು ಕ್ಷತ್ರಪಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದನು (ಪ್ರವಾಇ. I, ೫).

೨. ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿ: ಪಶ್ಚಿಮ ಕ್ಷತ್ರಪ ನಹಪಾನನ ಶಾಸನ ವೊಂದು ಪೌರಮಂದಿರದ ಸಾಲದ ಒಪ್ಪಂದಗಳನ್ನು ನಮೂದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಫಲಕಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರಪ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ರಪುತ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಮಾರ; ಕ್ಷತ್ರಿಯ: ಆ ಕ್ಷತ್ರಪುತ್ರರ್ ಗತೋದ್ಭವರಾ ಕನ್ನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯರಲ್ಲರ್ (ನೇಮಿಪು. ೬-೩); ವಿಜಯ ಶ್ರೀಯಂ ಬಹುಕ್ಷತ್ರಪುತ್ರರ ಸುತ್ತಿಂಗೊಳಗಾಗದಿರ್ದಜಿಕೆಯಿಂ ಸುತ್ತಲ್ಕೆ ನೀಳ್ದಂತೆ ಚಿತ್ತರದಿಂ ದೀರ್ಘತರಂಗಳಾದುವು ಭುಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೬೬). [ಕ್ಷತ್ರ + ಪುತ್ರ]

ಕ್ಷತ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಧರ್ಮ, —ಆಚರಣೆ: ಈ ಕ್ಷಿತೀಶಂ ಕ್ಷತ್ರವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ನೆಗಬ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೪ ವ). [ಕ್ಷತ್ರ + ವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷತ್ರವೇದ (ನಾ). ಅಥರ್ವವೇದ: ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಹೇಗಾದರೂ ಜಯವನ್ನು ಗಳಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ಮಾಟ ಮಂತ್ರಗಳ ಪ್ರಯೋಗ ಅವರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಈ ವೇದಕ್ಕೆ 'ಕ್ಷತ್ರವೇದ'ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಕೂಡ ಉಂಟಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೨೯). [ಕ್ಷತ್ರ + ವೇದ]

ಕ್ಷತ್ರಾಧಮ (ನಾ). ನೀಚನಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ; ಕೆಟ್ಟ ಕ್ಷತ್ರಿಯ: ದನುಜ ಕ್ಷತ್ರಾಧಮಾನೀಕಮನಗಣಿತಮಂ ಕೂಡೆ ನಿರ್ಮೂಲನಂಗೆಯ್ದನಿತುಂ ಭೂಭಾರಮಂ ಪಿಂಗಿಸಲುದಯಿಸಿದಂ ಚಕ್ರಿ (ಜಗವಿ. ೩-೪). [ಕ್ಷತ್ರ + ಅಧಮ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯ (ನಾ). ಚತುರ್ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಗ; ದೇಶ ಅಥವಾ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದೇ ಸಹಜ ವೃತ್ತಿಯಾಗುಳ್ಳ ಜನಾಂಗ: ಕಾಳೆಗಕೆ ಜೂಜಿಗೆ ಕರೆದಡೋಸರಿಸಿದೊಡೆ ಬಳಿಕವ ಗರುವನೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೩೯); ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮವಾದ ಯುದ್ಧ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಾದದ್ದು (ಭಾರದ. ೧೧೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವಂಶ: ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲ ತಿಲಕಂ ನೋಡಿದಂ ಚಕ್ರನಾಥಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೦). [ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಕುಲ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲೀನೆ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕುಲೀನೆ; ರಾಜಸ್ತ್ರೀ: ಬಡಗಿ ಮಾಚಲದೇವಿಯಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲೀನೆಯಂ ಮಾಡಿಹೆವೆಂದು . . . ಹರುಷಂ ಮಿಕ್ಕು ನಲಿವುತ್ತ (ಬಸಪು. ೫೫-೧೪). [ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಕುಲೀನೆ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಗೆಡುಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಡುಕನಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ; ನೀಚಕ್ಷತ್ರಿಯ. ೨. ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಪೊಡವಿಯೊಳು ಯಾದವರು ಕ್ಷತ್ರಿಯಗೆಡುಕರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೮). [ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಕೆಡುಕ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಜಾತಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವಂಶ; ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಣ: ಪಳುಕಿನಂದದಿ ನಿರ್ಮಲತ್ವದಿಂ ತೋರಿ ಶಶಿಕಳೆಯ ತೋರುವದು ಭೂಸುರಜಾತಿಯಕ್ಕುಮಗ್ಗಳಮೆನಿಪದೆಳೆಗೆಂಪನೆಸಗುವ ಪ್ರಿಯಂಗು ಸುಮದಂತೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿಯು (ರತ್ನಶಾ. ೩-೯). [ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಜಾತಿ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಪವಿತ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಕ್ಕೆ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಾಳುಕ್ಯ ಚೂಡಾಮಣಿ ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ ಕ್ಷತ್ರಿಯಪವಿತ್ರ ಮತ್ತಗಜಾಂಗರಾಜ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೧೪; 1082). [ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಪವಿತ್ರ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲದ ಸ್ತ್ರೀ. [ಸಂ. ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣೀ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಾತ್ಮಜ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಮಗ; ರಾಜಕುಮಾರ: ನೆಲನನಲಗಿನ ಮೊನೆಯಲಲ್ಲದೆ ಮೆಲುನುಡಿಯ ಸಾಮದಲಿ ಗೆಲಿವ ದಲಿಳೆಯ ಕೊಂಬರೆ ಧರೆಯೊಳಧಿಕ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾತ್ಮಜರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೮). [ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಆತ್ಮಜ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಕ್ಷತ್ರಿಯೀ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಿತಿ (ನಾ). =ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಿ: ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿತಿ, ಪಾರ್ವಿತಿ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಿತಿ, ಅರಸಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕ್ಷತ್ರಿಯ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕ್ಷತ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಿ: ಅಮ್ಮಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯೇ ಇದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ (ವಚಭಾ. ೩೨೬). [ಸಂ. ಕ್ಷತ್ರಿಯಾ]

ಕ್ಷತ್ವ (ನಾ). 'ಕ್ಷ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ; ಕ್ಷಕಾರ: ಕ್ಷತ್ವಕ್ಕೆ ಬಹುಳದಿಂದಂ ಸತ್ವಂ ಕತ್ವಂ (ಶಮುದ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು, —ನಿವಾರಿಸುವವನು: ಕ್ಷಪಕಚಾರಿತ್ರಮೋಹನೀಯಮಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸುತ್ತಿರ್ದನುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೫೫); ಮೋಕ್ಷನಿಶಾಂತ ಸೋಪಾನವೆಂಬಂತೆ ಮುಂತಣ ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣಿಯೊಳೆಂಟು ಗುಣಸ್ಥಾನದಂತರವನು ನೆಲೆಮಾಡಿ (ವರ್ಧಚ. ೧೨-೪೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಕತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮನಾಶ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿ (?): ಸೂಕ್ಷ್ಮಸಾಂಪರಾಯಪರಿಣಾಮಪರಿಣತಂ ಕ್ಷಪಕತ್ತ್ವಮನನುಭವಿಸಿ ತದನಂತರ ಸಮಯದೊಳ್ ಮೋಹನೀಯಮಂ . . . ಕ್ಷಪಿಯಿಸಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೬೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಕ್ಷಯಮಾಡಿ ಉತ್ತಮಗತಿಗೆ ಹೋಗುವ ಒಂದು ಮಾರ್ಗ: ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಸಾಧಿರೋಹಣ ನಿಶ್ರೇಣೀಭೂತ ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣಿ ಪ್ರಯೋಗ್ಯಾಧಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಕರಣ ಪರಿಣತನ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ); ಸಹಸ್ರ ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣಿ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯಾಧಃ ಪ್ರವೃತ್ತಕರಣ ಕ್ಷಪಕನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೧೧ ವ); ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣ್ಯಾರೋಹಣಾಭಿಮುಖಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೨ ವ). [ಕ್ಷಪಕ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಕ್ಷಪಣ (ನಾ). ೧. ಉಪವಾಸದಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದು. ೨. ಕ್ಷೀಣಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ನಾಶ: ಮೋಹಕ್ಷಪಣಾನಂತರ ಸಮಯದೊಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೬). ೩. ಬೌದ್ಧ ಸಂನ್ಯಾಸಿ. ೪. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಸವಣ: "ಸಾಧು ನಿರ್ಗ್ರಂಥರಾ ನಗ್ನಾಟರು ಜೈನರ್ ದಿಗಂಬರರ್ ಜೀವಕರ್ ಮಲಧರರ್ ತಾನಜೀವರ್ ಕ್ಷಪಣರೆನೆ ಗುರುಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೧); ಕ್ಷಪಣರೊಳಗಾಡಿ ಲಜ್ಜೆದೊಜಿವವನಲ್ಲ (ಸರ್ವವ. ೨-೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಣಕ (ನಾ). = ಕ್ಷಪಣ ೪: ಮಗಳೆ, ಉಟಿದ ಭೃತಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಪೋಗಿಯಾ ಕ್ಷಪಣಕಂಗೊಪ್ಪಿಸುವಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧-೧೪); ನೀ ಕ್ಷಪಣಕರ ಕೈಯಿಂದ ಮರುಳುಗೊಂಡೆಯೊ (ಬಸಪು. ೫೨-೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಣಕತ್ವ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಜೈನಮತಾವಲಂಬನ: ಕ್ಷಪಣಕತ್ವಂ ಪಿಂಗಿ ಸದ್ಭಕ್ತನಾಗಿರುತೆ (ವಾಗೀರ. ೨೬೩-೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಭಾವ. ೨. ಕರ್ಮಕ್ಷಯ: ತಪನಾತಪದಿಂ ಚೇಷ್ಟಾಕ್ಷಪಣೆಯನೊಳಕೊಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷಪಣತೆಯೊಳ್] ಕೋಟಿಮೃಗಂ ಬೆಳ್ಮೃಗಮಾತ್ಮ ಪುರೋಭಾಗದೊಳಿರ್ದೊಡಮುಪಶಮಿಸಿದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೯೫); ಕ್ಷಪಣೆಯಂ ಕಂಜುತ್ತು ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧಮಾನ ಮಾಯಾಲೋಭಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೩-೪). [< ಸಂ. ಕ್ಷಪಣ]

ಕ್ಷಪಾಕರ (ನಾ). ನಿಶಾಕರ; ಚಂದ್ರ: ಕ್ಷಪಾಕರನಿನಾತ್ಮಜಾಂಶಗತನಾಗೆ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೨೨); ಶಿಶುವು ದಿನೇ ದಿನೇ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ ಕ್ಷಪಾಕರನಂತೆ ಮಿಂಚುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಪುರಾವಿ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಾನಾಥ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಿತ (ಗು) ೧. ಕಳೆದ; ಕಳಿಸಿದ; ಎಸೆದ; ಬಿಸುಟ. ೨. ಕ್ಷೀಣವಾದ; ಕುಗ್ಗಿದ; ಸೊರಗಿದ. ೩. ನಾಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಖರ್ವಬಾಹಾಗರ್ವಂ ಕ್ಷಪಿತ ರಿಪುಸೈನ್ಯನಿರ್ದಂ ... ಸುಗ್ರೀವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೪೧); ಶ್ರೀವರ್ಮಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ ದುರ್ಧರ ತಪೋಮಹಾತಪ ಕ್ಷಪಿತ ಜೀವನಂ ಜೀವಿತಾಂತ್ಯದೊಳ್ ಸಮಾಧಿವಿಧಿಯಿನವತೀರ್ಣಶರೀರಭಾರನಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೦ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಿತಕಾಯ (ನಾ). ಸೊರಗಿದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು: ಮತ್ತಿತ್ತ ಮೃದುಮತಿಗಳ್ ಉಗ್ರೋಗ್ರ ತಪಂಗೆಯ್ದುತಿ ಕ್ಷಪಿತಕಾಯರಾಲೋಕನಗರಕ್ಕೆ ಚರಿಗೆಗೆ ಪೋದೊಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೪೯ ವ). [ಕ್ಷಪಿತ + ಕಾಯ]

ಕ್ಷಪಿತದುರಿತ (ನಾ). ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದವನು: ಕ್ಷಪಿತದುರಿತನ ವಚಃ ಕರ್ಣಪೂರಮಂ ಶ್ರವಣನಿಕಟದೊಳ್ ತಾಳ್ದಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೭). [ಕ್ಷಪಿತ + ದುರಿತ]

ಕ್ಷಪಿತವಯಸ (ನಾ). ೧. ವಯಸ್ಸು ಕುಗ್ಗಿದವನು; ಇಳಿವಯಸ್ಸಿನವನು. ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು. ೧, ೨: ಅಭಿನವಯೌವನನಾಗಿಯುಂ ಕ್ಷಪಿತವಯಸನುಂ ಕೃಷ್ಣನಾಗಿಯುಂ ಅಸುದರ್ಶನನುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೬). [< ಸಂ. ಕ್ಷಪಿತವಯಸ್]

ಕ್ಷಪಿಯಿಸು, ಕ್ಷಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕ್ಷೀಣಗೊಳಿಸು: ಜಪದಿಂ ತಪದಿಂದೊಡಲಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸಿದಪೆನೆಂಬೊಡದು ಕೃತಜ್ಞತೆ ಗಡ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೬); ಉಪವಾಸ ಪ್ರಚುರತೆಯಿಂ ವಪು ಗಿಡಿಗಿಡಿಜಂತ್ರಮಾದುದೆಂಬನೆವರಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪). ೨. ನಾಶಗೊಳಿಸು; ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು: ಮೋಹನೀಯಮಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಮಪ್ಪಿನಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೬೮); ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದೊಳು ದರ್ಶನಮೋಹತ್ರಯಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದಱಿಂದಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೮೬-೨). **ಕ್ಷಪಿಸು**: ದ್ವಾದಶಪ್ರಕೃತಿಗಳುಂ ನಿರವಶೇಷಮಾಗಿ ಕ್ಷಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟುವಪ್ಪುದಱಿಂದಂ(ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೬೬-೩). [ಕ್ಷಪಣ + -ಇಸು$_3$]

ಕ್ಷಪಿಸು 'ಕ್ಷಪಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕ್ಷಪೆ(ನಾ). ೧. ಇರುಳು; ರಾತ್ರಿ: "ತಮೀ, ತಮಿಸ್ರಾ ... ಕ್ಷಪಾ ... ರಾತ್ರಿಃ — ಈ ೧೯ ಇರುಳಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೦೭). ೨. ಅರಿಸಿನ. [ಸಂ. ಕ್ಷಪಾ]

ಕ್ಷಮ$_1$ 'ಕ್ಷಮೆ' ನೋ.

ಕ್ಷಮ$_2$ (ಗು). ೧. ತಾಳ್ಮೆಯುಳ್ಳ; ಸೈರಣೆಯುಳ್ಳ; ಶಾಂತ; ಸಹನಶೀಲ. ೨. ಶಕ್ತ; ಸಮರ್ಥ; ತಕ್ಕ. ೩. ಅನುಕೂಲವಾದ. (ನಾ). ೪. ಸಮರ್ಥನಾದವನು; ಶಕ್ತನಾದವನು: "ಕ್ಷಮಃ, ಶಕ್ತಃ - ಈ ೨ ಅರ್ಪವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೩೨); ಕ್ಷಮರಾರಿತರರ್ ನಿಜಪದಮುಮನಱಿಯಲ್ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಣ (ನಾ). ಸೈರಣೆ, ಸಹನೆ; ತಾಳ್ಮೆ: "ಕ್ಷಮಾ ... ಕ್ಷಮಣಂ, ಕ್ಷಮಣೀಯಂ, ಕ್ಷಾಂತಿಃ — ಈ ೫ ತಾಳ್ಮೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮತೆ (ನಾ). ೧. ಯೋಗ್ಯತೆ; ಅರ್ಹತೆ. 'ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆ' ಪರಾ. ೨. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಲನಕ್ಷಮತೆಯಂ ಕೈಗಾಯದೆ (ಪಂರಾಮಾ ೯-೮೬); ಪ್ರವಚನ ಪರಿಪಠನ ಕ್ಷಮತೆವಾಣಿಯಂ ... ಪಿಂಗದನ್ನಮಾರ್ಚಿಪೆನಜಿನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೧೭). [ಸಂ. ಕ್ಷಮತಾ]

ಕ್ಷಮಾಗುಣ (ನಾ). ಕ್ಷಮಿಸುವ ಗುಣ; ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಗುಣ; ತಾಳ್ಮೆ; ಸೈರಣೆ; ಸಹನೆ: ನೆಱೆದಱ್ತ್ತು ಭಕ್ತಿ ದಯೆ ಪುದಿದಱೌದಾರ್ಯಂ ಕ್ಷಮಾಗುಣಂ ಶಕ್ತಿಯುಮೆಂಬಱೆಯ ಗುಣಮೇೞಱೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೪-೯೭). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಗುಣ)]

ಕ್ಷಮಾಜ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಗಿಡ; ಮರ; ವೃಕ್ಷ: ಉದ್ದಾಮ ವಟಕ್ಷಮಾಜಮುಂ ಶಬರವಲ್ಲಭಂ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆಯ್ದಿದನಾಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೫-೧೨). 'ಕ್ಷಿತಿಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಾದಾನ (ನಾ). ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು; ಅಪರಾಧವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವುದು: ಕೆಲವು ಮೊಕದ್ದಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮಾದಾನ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ (ಭಾಧಾಸ. ೩೫); ಅವಳು ಆ ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳಿಗೆ ಕ್ಷಮಾದಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ (ಪುನರು. ೧೦೦). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ದಾನ)]

ಕ್ಷಮಾಧರ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು; ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ. ೨. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಿಂತವನು; ಆದಿಶೇಷ. ೧, ೨: ಕ್ಷಮಾಧರಮನೀಗಳೆತ್ತಿ ಮೆಱೆದಂ ಮುಕುಂದಂ ನತಕ್ಷಮಾಧರನನಾತನಂ ಕ್ಷಮೆಗೊಳಲ್ಕೆವೇೞ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೯೮). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಧರ)]

ಕ್ಷಮಾಧರತೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯು ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಅಧೋಲೋಕವಾದ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು (?): ಕ್ಷಮಾಧರತೆಯಂ ಕಿಡಲ್ ಚಲದೆ ತೋಱಿದಾ ಧೈರ್ಯಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೯೮). [ಸಂ. ಕ್ಷಮಾಧರತಾ]

ಕ್ಷಮಾಧರನಿವಾಸ (ನಾ). ಆದಿಶೇಷನ ವಾಸಸ್ಥಳ; ಪಾತಾಳಲೋಕ: ಕ್ಷಮಾಧರನಿವಾಸದೊಳ್ ಬಳಿಯನಿಕ್ಕಿದಾ ಶೌರ್ಯಮಂ ... ಕ್ಷಮಾಧರಮನೀಗಳೆತ್ತಿ ಮೆಱೆದಂ ಮುಕುಂದಂ (ಜಗವಿ. ೪-೯೮). [ಕ್ಷಮಾಧರ + ನಿವಾಸ]

ಕ್ಷಮಾಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ; ರಾಜ: ಖುಕ್ಷದಂತಿ ತರೆಕ್ಷುಪಣೆ ಹರಿ ಯಕ್ಷ ಶಿಖಿ ಚೋರ ಕ್ಷಮಾಪ ವಿಪಕ್ಷ ವಿಷಯಮು ... ಭೀತಿಗಳು ಆ ಕ್ಷಣವಳಿದು (ಬಸಪು. ೬೧-೮೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಾಪಣ, ಕ್ಷಮಾಪಣೆ(ನಾ). ೧. ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಯಾಚಿಸುವುದು. ೨. ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಮನ್ನಿಸುವಿಕೆ; ಕ್ಷಮಿಸುವಿಕೆ; ಕ್ಷಮೆ: (೩). **ಕ್ಷಮಾಪಣೆ**: ೧. ಆತನು ಕ್ಷಮಾಪಣೆ ಕೇಳಿದಮೇಲೆ ಅವನನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕ್ಷಮಾಪಣಂ]

ಕ್ಷಮಾಪಣೆ 'ಕ್ಷಮಾಪಣ' ನೋ.

ಕ್ಷಮಾಪರ (ನಾ). ಕ್ಷಮಾಗುಣವುಳ್ಳವನು; ಸಹನಶೀಲನಾದವನು; ಸಹಿಷ್ಣು: ಅಹಿತಸಿಂಹನಾಗಿಯುಮಾರ್ಗಂ ನಿಜದಿಂ ಕ್ಷಮಾಪರನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯); ವಿತರ್ಕಮಾತುರನಲ್ಲಂ ಸ್ಥಿರಮುಂ ಕ್ಷಮಾಪರನೆನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಾಪ್ರಾರ್ಥನೆ (ನಾ). ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡುವಿಕೆ; ಕ್ಷಮೆಗಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ: ಈಗ ರಾಜಾಧಿರಾಜರ ಪಾದಕ್ಕೆರಗಿ ಕ್ಷಮಾಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊ (ಕವಿಕ. ೭೦). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಪ್ರಾರ್ಥನಾ)]

ಕ್ಷಮಾಭಿಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಕ್ಷಮಾದಾನ: ರೋಜನು ... ಆ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಕ್ಷಮಾಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡಿಸಿದನು (ಝಾರಾಣಿ. ೪೫೭); ಇವರೆಲ್ಲರ ಪರವಾಗಿ ಗ್ರಾಮಸ್ಥರೆಲ್ಲರ ಕ್ಷಮಾಭಿಕ್ಷೆ ನಡೆಯಿತು (ಚತಸ. ೧೦೯); ಅರ್ರೈಲ್ ಸಂಘದ ಸದಸ್ಯನ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಕ್ಷಮಾಭಿಕ್ಷೆ ನೀಡಬಹುದೆಂದು ಶಿಫಾರಸ್ಸು ಮಾಡಲಾಯಿತು (ಪುನರು. ೧೦೩). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಭಿಕ್ಷಾ)]

ಕ್ಷಮಾಯಾಚನೆ (ನಾ). = ಕ್ಷಮಾಪ್ರಾರ್ಥನೆ : "ನಾನು ಕ್ಷಮಾಯಾಚನೆಗಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ" ಎಂದವನು . . . ನುಡಿದನು (ಪುನರು. ೧೯೧). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಯಾಚನಾ)]

ಕ್ಷಮಾರುಹ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ಮರ ; ವೃಕ್ಷ: ಧರಣಿಯೊಳು ಕೆಡೆದಿರ್ದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಾಕ್ಷಮಾರುಹ[ಪಾಠಾಂ. ಮಹೀರುಹ]ಮೋ (ಬಸವು. ೨೦-೨೧). 'ಭೂರುಹ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಾರ್ಹ (ಗು). ಕ್ಷಮಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ; ಮನ್ನಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ : ನಾವು ಕ್ಷಮಾರ್ಹರಲ್ಲ ನಮಗೆ ಮುಕ್ತಿ ವಿಮೋಚನೆಗಳಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೩೭೫). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಅರ್ಹ)]

ಕ್ಷಮಾವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಕ್ಷಮಾಪ : ನಿಜಪರಿ ರಕ್ಷಣಕ್ಷಮ ಕ್ಷಮಾವಲ್ಲಭ ಲಾಭ ಪ್ರಮುದಿತ ಮೇದಿನೀ ಹೃದಯದಂತೆ ಜಳಮುಪಗತಕಲುಷಮಾಗೆ (ಆದಿಪು. ೬-೩೬ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ವಲ್ಲಭ)]

ಕ್ಷಮಿ (ಗು). ಕ್ಷಮಾಶೀಲ ; ಕ್ಷಮಿಸುವ ಗುಣವುಳ್ಳ : ಬಹುಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರ ವಿತ್ತಾನ್ವಿತಂ ಕ್ಷಮಿ ತೇಜೋನಿಳಯಂ . . . ತ್ಯಾಗಶೀಲ ಮಹೌದಾರ್ಯ ಗುಣಂ ಗುಣಾಢ್ಯನೆನಿಕು (ಜಾತತಿ. ೧೬-೨೭). [ಸಂ. ಕ್ಷಮಿನ್]

ಕ್ಷಮಿತೃ (ನಾ). ತಾಳ್ಮೆಯುಳ್ಳವನು ; ಸಹಿಸುವವನು ; ಕ್ಷಮಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಿಯಿಸು 'ಕ್ಷಮಿಸು' ನೋ.

ಕ್ಷಮಿಸು, ಕ್ಷಮಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೈರಿಸು ; ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮನ್ನಿಸು ; ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ತೋರು : ಎನ್ನ ಗೆಯ್ದ ಪರಾಧಮಂ ಕ್ಷಮಿಸಿ ಸೈರಿಸುವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೧೧೮-೨); ಇದನಾತನಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊರ್ವಗೆ ಕ್ಷಮಿಸುವಂತು ಮಾಳ್ಪೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೮-೩) ; ಕ್ಷಮಿಸುವುದು ಸರ್ವೇಶ . . . ವೃಥಾಸು ಭಟಾಭಿಮಾನ ಭ್ರಮಿತನನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೮೦) ; ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕ್ಷಮಿಸುವುದು ಬಹು ಯೋಗ್ಯವು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೪). **ಕ್ಷಮಿಯಿಸು** : ನೀಮುಂ ಮನದೊಳೇವಂಗೊಳ್ಳದೆ ಕ್ಷಮಿಯಿಸಿಮೆಂದು ನುಡಿದು(ಪದ್ಮಾ ರಾ. ೯೧-೨೧) ; ನೀಮೆಮ್ಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಗೆಯ್ದ ಪರಾಧಮಂ ಕ್ಷಮಿಯಿಸುವುದೆನೆ (ಚಾವುಂಪು. ೯೪-೨೦); ದೇವರೆನಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ದೊಡಿದೊಂದಂ ಕ್ಷಮಿಯಿಸುವುದೇದೊಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೬ ವ). [ಕ್ಷಮೆ + -ಇಸು]

ಕ್ಷಮೆ, ಕ್ಷಮು$_1$ (ನಾ). ೧. ಇತರರ ತಪ್ಪನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವ ಗುಣ ; ಸೈರಣೆ, ತಾಳ್ಮೆ ; ಸಹನೆ : ದಯೆಯುಂ ಕ್ಷಮೆಯುಂ ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮಂಗಳೆಂದಱಿದನುಷ್ಠಿಸಲ್ ಸಿದ್ಧಂ ಸಂಯಮಮಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೧೯) ; ಕ್ಷಮೆಗೀಗಳ್ ಜೌವನಂ ತೀವಿದುದತುಳ ತಪಃಶ್ರೀಗೆ ಲಾವಣ್ಯಮೀಗಳ್ ಸಮಸನ್ನಿದ್ಧರ್ತ್ತು (ಎಕ. II, ೧೨೭-೧೯೫ ; 1115) ; ದೀಪವಲ್ಲಾ ಕ್ಷಮೆಯಖಿಳ ದೋಷಾಪಹಾರವು ಶೌರ್ಯಧರ್ಮದ ರೂಪುನೆಲೆಯಾ ಕ್ಷಮೆಯೆನಲು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೨೫). ೨. ಭೂಮಿ ; ಮಹಿ : ಕ್ಷಮೆಯ ವಲ್ಲಭರೆಲ್ಲರಲಿ ನಿರ್ಮಮತೆಯಾಯಿತು ಮನಕೆ ನಿಮ್ಮಲಿ ರಮಿಸುವೀಯನುರಾಗವೆನಗಾಯ್ತೆಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ತೊ ರ ರಾ. ೩-೪-೧೨) ; ನುಡಿದಳಾ ಕ್ಷಮೆಯಸುತೆ (ಶ್ರೀ ರಾ ಮಾ . ೮೬-೨೪೦). **ಕ್ಷಮು$_1$** : ೧. ಅತ್ಯಧಿಕಮಹ ಕ್ಷಮುವುಯೆಂದೆನಿಸುವವು ಅದು ಬಿತ್ತರಿಸೆ ಧೈರ್ಯವದು ದಶ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೬-೫). [ಸಂ. ಕ್ಷಮಾ]

ಕ್ಷಮೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೈರಿಸು ; ಕ್ಷಮಿಸು : ಮನದೊಳೆಳ್ಳನಿತಪ್ಪೊಡಂ ಮುನಿಸಿಲ್ಲದೆ . . . ಕ್ಷಮೆಗೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಗೆ ಪೋಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೦೩). ೨. ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಬೇಡು ; ಕ್ಷಮಾಯಾಚನೆ ಮಾಡು : ಕ್ಷಮಾಧರಮನೀಗಳೆತ್ತಿ ಮೆಱೆದಂ ಮುಕುಂದಂ ನತಕ್ಷಮಾಧರನನಾತನಂ ಕ್ಷಮೆಗೊಳಲ್ಕೆವೇೞ್ಕುಂ ದಿಟಂ (ಜಗವಿ. ೪-೯೪). [ಕ್ಷಮೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕ್ಷಮ್ಯ (ಗು). ಕ್ಷಮಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಕ್ಷಮಿಸಬಹುದಾದ : ಮುದುಕಿ ಹಾಗೆ ಮಾತನಾಡಿದರೆ ಅದೂ ಕ್ಷಮ್ಯವಲ್ಲವೆ ? (ಸಮಜೀ. ೬೧೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯ (ನಾ). ೧. ಕೊರಗುವಿಕೆ ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ ; ಸೊರಗುವಿಕೆ ; ಕ್ಷೀಣತೆ. ೨. ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ ; ನಾಶ ; ನಷ್ಟ ; ಅಂತ್ಯ : ಈ ಮದ ವತ್ಕಂಸಂಗಕಾಂಡ ಕ್ಷಯ ಸಮುದಿತ ಚಂಡಾಂಶು ಚಂಡಾಂಶುವೆಂಬಂದದಿಂ (ಜಗವಿ. ೩-೨). ೩. ಜಗತ್ತಿನ ನಾಶ ; ಪ್ರಳಯ ; ಕಲ್ಪಾಂತ : "ಆ ಯುಗಾಂತಂ ಕ್ಷಯಮುದೆಂದೆನಲು . . . ಜಗವಿನಾಶಮುಕ್ಕುಂ" (ಮ ಂ ಗ ರಾ. ೨೧-೧೨). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ ; ರಾಜಯಕ್ಷ್ಮ : ಮನುಜಂ ಪ್ಲೀಹಶ್ವಸನ ಕ್ಷಯ ಗುಲ್ಮವಿದ್ರಧಿ ವ್ಯಾಧಿಯುತಂ (ಜಾತತಿ. ೨೧-೧೩) ; ಆಮಶಂಕೆ, ಕ್ಷಯ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳು (ಅಡುಸಾ. ೬೪). ೫. ಎರಡು ಸಂಕ್ರಮಣಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಚಾಂದ್ರಮಾಸ. 'ಕ್ಷಯಮಾಸ' ಪರಾ. ೬. ಪ್ರಭವಾದಿ ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪ್ರಭವ . . . ಕ್ಷಯ [ಪಾಠಾಂ. ಅಕ್ಷಯ]ವೆಂದಱುವತ್ತು ತೆಜನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧). ೭. ಕ್ಷಯ, ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ವೃದ್ಧಿ ಎಂಬ ತ್ರಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು : "ಕ್ಷಯಃ-ಶತ್ರುಗಳಿಂತಲೂ ತಾನು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೭). ೮. ಸಮನಾಗಿರುವುದು ; ಸಮಾನ : ಆ ದೊರೆ ಯೇದೊರೆಯೊಂ ತಾನೇದೊರೆ ತದ್ದೇಶಕಾಲಮೇದೊರೆಯೋ ಮೇಣೇದೊರೆ ತಾಂ ಕ್ಷಯವೃದ್ಧಿಗಳಾದೊರೆಯವಿಪೊರೆದು ಮುನ್ನೆ ಪರಿಕಿಪುದಱಿದೊಂ (ಶಾಂತಿಪು ೨-೪೦). ೯. ಮನೆ ; ವಾಸಸ್ಥಳ ; ನಿವಾಸ : "ಆವಾಸಃ . . . ಕ್ಷಯಃ . . . ಆಲಯಃ - ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೬). ೧೦. ಯಮನ ನಿವಾಸ. ೧೧. ಯಮಧರ್ಮನ ಒಬ್ಬ ಮಂತ್ರಿ : ತಪನಜಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು . . . ಕ್ಷಯನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯೊಡನೈತಂದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೨೩). ೧೨. ಸತ್ತ ಸೂತಕ ; ಮೃತಾಶೌಚ : ವಾಯಾದಿಗಳ ಮರಣದಿಂದ ಕ್ಷಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯಕರ (ಗು). ನಾಶಮಾಡುವಂತಹ ; ನಾಶಕಾರಕವಾದ : ಅಹಿತ ಪಕ್ಷಕ್ಷಯಕರರ್ ಕಲಿಯುಗ ಗಾಂಗೇಯರ್ (ಕಇ. II, ೧೦-೭ ; 1080) ; ದುರ್ಭವ ಕ್ಷಯಕರನ ಗರ್ಭಾವಿರ್ಭವಂ ನಿರ್ಭಿನ್ನ ಭಾವಂ (ಬಸವು. ೫೩-೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯಕಾಸ (ನಾ). ಕ್ಷಯರೋಗದಿಂದ ಬರುವ ಕೆಮ್ಮಲು : ಉಗುಳು ಶ್ವೇತವರ್ಣವಾಗಿ ಬಹಳ ಶ್ಲೇಷ್ಮದಿಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿಹುದೆ ಶ್ಲೇಷಕಾಸ . . . ಶ್ಲೇಷ್ಮವು ಕಪ್ಪುಹಳದಿ ವರ್ಣವಾಗಿರಲು ಕ್ಷಯಕಾಸ (ಸಕವೈ. ೨೦೬). [ಕ್ಷಯ + ಕಾಸ]

ಕ್ಷಯತಿಥಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯೋದಯಾನಂತರ ಆರಂಭವಾಗಿ ಮರುದಿನ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಮುಗಿಯುವ ತಿಥಿ. ೨. ಮರಣ ಹೊಂದಿದ ತಿಥಿ. [ಕ್ಷಯ + ತಿಥಿ]

ಕ್ಷಯಪಕ್ಷ (ನಾ). ಚಂದ್ರನು ಕುಂದುತ್ತಾ ಹೋಗುವ ಪಕ್ಷ ; ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ ; ಚಾಂದ್ರಮಾನ ತಿಂಗಳಿನ ಉತ್ತರಾರ್ಧ. [ಕ್ಷಯ + ಪಕ್ಷ]

ಕ್ಷಯಮಾಸ (ನಾ). ಎರಡು ಸಂಕ್ರಮಣಗಳುಂಟಾಗುವ ಚಾಂದ್ರಮಾನ ತಿಂಗಳು : ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಒಂದು ಚಾಂದ್ರಮಾಸದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸೌರ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ ; ಅದಕ್ಕೆ ಕ್ಷಯಮಾಸವೆಂಬ ಹೆಸರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೭೦). 'ಮಲಮಾಸ' ಪರಾ. [ಕ್ಷಯ + ಮಾಸ]

ಕ್ಷಯರೋಗ (ನಾ). ಜ್ವರ, ಶ್ವಾಸ, ಕೆಮ್ಮಲು ಹಾಗು ರಕ್ತವನ್ನು ಕಾರುವುದು, ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ, ದೇಹವನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ರಾಜಯಕ್ಷ್ಮ: ದೇಹವನ್ನು ನಶಿಸುವ ಕಾಯಿಲೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಕ್ಷಯರೋಗ ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾಯಿಲೆ (ಕೆಲರೋ. ೮೨). [ಕ್ಷಯ + ರೋಗ]

ಕ್ಷಯರೋಗಾಣು (ನಾ). ಕ್ಷಯರೋಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ರೋಗಾಣು: ಕ್ಷಯರೋಗಾಣುಗಳು ನಮ್ಮ ದೇಹಕ್ಕೆ ಗಾಳಿಯ ಮೂಲಕ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಕೆಲರೋ. ೮೫). [ಕ್ಷಯ + ರೋಗಾಣು]

ಕ್ಷಯರೋಗಿಣಿ (ನಾ). ಕ್ಷಯರೋಗವುಳ್ಳವಳು: ಕ್ಷಯರೋಗಿಣಿಯರು ಹೇಗೆ ಸಾಯುತ್ತಾರೆಂಬ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ವಿದೇಶೀಯ ತಾರೆಯೊಬ್ಬಳು ನವೀನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೩೯೮). [ಸಂ. ಕ್ಷಯರೋಗಿಣೀ]

ಕ್ಷಯವೃಜಿನ (ನಾ). ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು; ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನು: ಕ್ಷಯವೃಜಿನಂ ಜಿನಸಮಯಂ . . . ನಯವ್ಯಾಕಸರಂ ಸರಸ್ವತೀಮುಖಮುಕುರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೫೧). [ಕ್ಷಯ + ವೃಜಿನ]

ಕ್ಷಯವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). =ಕ್ಷಯರೋಗ: "ಶೋಫಂ ಕ್ಷಯಂ ಕ್ಷಯವ್ಯಾಧಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೩). [ಕ್ಷಯ + ವ್ಯಾಧಿ]

ಕ್ಷಯಾಶುಶುಕ್ಷಣಿ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಬೆಂಕಿ; ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ: ಐರಾವತ ಪ್ರಭಾವದೊಳಂ ಕ್ಷಯಾಶುಶುಕ್ಷಣಿ ಕ್ಷೇಪದೊಳಂ ಪ್ರಳಯ ಜಲಧರ ಧ್ವಾನದೊಳಂ . . . ಅಗುರ್ವುಮದ್ಭುತಮುಮೆನಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೬-೩೫ ವ). [ಕ್ಷಯ + ಆಶುಶುಕ್ಷಣಿ]

ಕ್ಷಯಿತ್ವ (ನಾ). ಕ್ಷೀಣವಾಗುವಿಕೆ; ಕ್ಷಯವನ್ನು ಹೊಂದುವಿಕೆ: ಶೋಚನೀಯವಾದ ಚಂದ್ರನು ಚಂದ್ರನೇ ಸರಿ ಎಂದರೆ ಕ್ಷಯಿತ್ವ, ವಿಲಾಸಶೂನ್ಯತ್ವ, ಮಲಿನತ್ವ ಮುಂತಾದ ಅವಗುಣಗಳಿಂದ ನಿಕೃಷ್ಟನೇ ಸರಿ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧೯ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯಿಷ್ಣು (ಗು). ಕುಗ್ಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಕ್ಷಯ ಹೊಂದುವಂತಹ; ನಶ್ವರವಾದ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊರಗು; ಕೃಶವಾಗು: ಗ್ಲಾನ, ಗ್ಲಾಸ್ನು ಶಬ್ದಗಳು ಸಂಣಗೆ ಕ್ಷಯಿಸಿ ದುರ್ಬಲನಾದವನ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೧). ೨. ಕ್ಷಯಹೊಂದು; ನಾಶವಾಗು. ೩. ನಾಶಮಾಡು: ನಿನ್ನೈಶ್ವರ್ಯ ಕ್ಷಯಿಸುವೆ ನಿಮಿಷ ಮಾತ್ರದಲಿ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೪೯-೪೯). [ಕ್ಷಯ + -ಇಸು₃]

ಕ್ಷಯೋಪಶಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆತ್ಮನ ಐದು ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕರ್ಮದ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳು ನಾಶವಾಗುವುದು; ಕೆಲವು ಶಾಂತವಾಗುವುದು: ಜಾತಿಸ್ಮರನಾದಂ ಕ್ಷಯೋಪಶಮವಶದಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೨೮). 'ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕ' ಪರಾ. [ಕ್ಷಯ + ಉಪಶಮ]

ಕ್ಷಯೋಪಶಮಲಬ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ಕರಣಲಬ್ಧಿ ಉಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಕ್ಷಯೋಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯತಾಲಬ್ಧಿಯೆಂಬ ಲಬ್ಧಿಪಂಚಕಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). [ಕ್ಷಯೋಪಶಮ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕ್ಷರ (ಗು.) ೧. ಕರಗಿ ಹೋಗುವ; ನಶ್ವರವಾದ. ೨. ವಿಕಾರ ಹೊಂದತಕ್ಕ; ಮಾರ್ಪಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ: ಕ್ಷರನಕ್ಷರನೆನಿಪಗಣಿತ ವಿರುದ್ಧಗುಣ ನಿನ್ನ ನಿಜವದೇಂ ಕೇವಳಮೋ (ಜಗವಿ. ೩-೯೭). ೩. ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ; ಪ್ರಾಕೃತಿಕವಾದ; ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾದ: ಪರಕೆ ಪರವೆನಿಸಾ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷರೀಪ್ರಕೃತಿಯಲಿ ತೋಱಲು (ಅಮೃತ. ೪-೫೬); ಸ್ಫುರಿಕುಂ ಮಹಾ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರರೂಪಂ ಜಗಮೆಲ್ಲಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೬-೯೭); ಕ್ಷರ ಅಂದರೆ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶರೀರವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಭಾವಗಳುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕ್ಷರ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯರು (ಹಸಾರ. ೩-೧ ಟೀಕು); ಕ್ಷರ, ಅಕ್ಷರ, ಉತ್ತಮ ಈ ತತ್ವತ್ರಯಗಳನ್ನು ಗೀತೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷರಣೆ (ನಾ). ಸ್ರವಿಸುವುದು; ಸೋರುವುದು; ಸ್ಖಲನ: ಆಕೆಯಂ ನೆನೆದಿಂದ್ರಿಯ ಕ್ಷರಣೆಯಾದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮ವ); ಅಂತು ಕೆಂತು ಪರವಶನಾಗಿ ಧೈರ್ಯಕ್ಷರಣೆಯುಮಿಂದ್ರಿಯಕ್ಷರಣೆಯುಮೊಡನೊಡನಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೨ ವ). [< ಸಂ. ಕ್ಷರಣ]

ಕ್ಷರತ್ಕರಟ (ನಾ). ಸ್ರವಿಸುತ್ತಿರುವ (ಆನೆಯ) ಕುಂಭ; ಮದೋದಕ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಪೋಲವುಳ್ಳದ್ದು: ಕ್ಷರತ್ಕರಟಂ ಪ್ರಾಂಶುಮುಖಂ ದಶದ್ವಯನಖಂ ಕ್ರೋಧೋದ್ಧುರಂ ಸಿಂಧುರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೯೯). [ಸಂ. ಕ್ಷರತ್ + ಕರಟ]

ಕ್ಷರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜಿನುಗು; ಹನಿ; ಸ್ರವಿಸು: ಆ ಕ್ಷರದ ಕ್ಷಾರ ಕ್ಷರಿಸುತ್ತಲಿರಲಿ ಅಕ್ಷರವು ಶಾಂತ ಜಲಧಿ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೬-೧೧). [ಕ್ಷರಣ + -ಇಸು₃]

ಕ್ಷವ (ನಾ). ೧. ಸೀನುವಿಕೆ; ಸೀನು. ೨. ಕರಿಯ ಸಾಸವೆ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಶಬಲಃ – ಕ್ಷವ, ತೆವಟಿಗೆಬುಲ್ಲು" (ಒಷಧಿ. ೧೫೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷವಥು (ನಾ). ೧. ಸೀನು. ೨. ಕೆಮ್ಮಲು; ಕೆಮ್ಮು: "ಕ್ಷವಥುಃ, ಕಾಸಃ – ಈ ೩ ಕೆಮ್ಮು" (ಹಲಾಯು. ೯೮-೪೪೭); "ಕ್ಷವಥು ಖಾಸಮೆನೆ ಕೆಮ್ಮಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೪); ಕ್ಷವಥು ಪ್ರಾಣೋಪಾನೋದ್ರೇಕಾದಿ ರಹಿತಮುಮಾಗಿ (ಚಾವುಂಪು. ೪೬೪-೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಳ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಂಸ್ಕೃತದ ಲಕಾರಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಳಕಾರ: ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದನಿಯುಕ್ತ ಲಕಾರದ ನೆಲೆಗೆ ನಿಂದು ಸರಿಯಾಗಿ ಸಲ್ವುದಂ ಕ್ಷಳನೆಂಬರ್ (ಶಮದ. ೧೬); ಕೂಡೆ ಕವಿತತಿ ವಿಚಾರಿಸಬೇಡದಱಿಂ ಱಳ ಕುಳಕ್ಷಳಂಗಳನಿದಱೊಳ್ (ಗ೦೮. ೧-೩೨); ಱಳಕುಳಕ್ಷಳ ಲತ್ವದೆ . . . ಪೊಚ್ಚಳರಕಾಱ ಪ್ರಾಸಭೇದಂಗಳ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೪೫). 'ಕುಳ', 'ಱಳ' ಪರಾ. [?]

ಕ್ಷಾಂತ (ಗು.) ೧. ಸೈರಣೆಯುಳ್ಳ; ಸಹಿಸುವ; ಶಾಂತವಾದ. (ನಾ). ೨. ತಾಳ್ಮೆಯುಳ್ಳವನು; ಸಹಿಸುವವನು: ನವ ಕುಮಾರನು . . . ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಂತನಾಗುವ ಸ್ವಭಾವದವನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಪಾಕುಂ. ೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಂತಿ (ನಾ). ತಾಳ್ಮೆ; ಸೈರಣೆ; ಸಹನೆ; ಕ್ಷಮೆ: ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಂ ಬರ್ಪ ಮುಪ್ಪಂ ಮಱೆಯಿಸಿತಧಿಕಕ್ಷಾಂತಿಯಂ ವಿಪ್ರವರ್ಗಾಸ್ಪದ ದರ್ಭಾನೀಕ ಸಂಮಾರ್ಜನಿ ಕಳೆದುದೆನಲ್ ದುಷ್ಕರಪ್ಪರ್ ನೃಪಾಲರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೪); ಕ್ಷಾಂತಿಃ – ಕ್ಷಮೆಯುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾತ್ರ (ಗು). ೧. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಸೇರಿದ; ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ: ಕ್ಷಾತ್ರ ದುಸ್ಸಾಮುಸಮುದಸಿದವಂಗಕ್ಕುಮೇ ಸದ್ವಿವೇಕಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೫೫). (ನಾ). ೨. ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಕುಲ ಅಥವಾ ಸಮೂಹ: ಕೆಡಿಸುವರು ರಾಷ್ಟ್ರವನು ಕ್ಷಾತ್ರವ ತಡೆಗೆಡಿಸಿ ಚತುರಂಗಬಲವನು ಹುಡಿಹುಡಿಯ ಮಾಡುವರು ನಿರ್ಜರರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೭೭). ೩. ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ತೇಜಸ್ಸು, —ಘನತೆ, —ಗೌರವ, —ಮಹತ್ವ. ೪. ರಾಜ್ಯಪಾಲನೆ. 'ಕ್ಷಾತ್ರಭಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜ (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರತೇಜ : ಭಾರತದಲ್ಲಿ . . . ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜವೇ ಬಲಗೊಂಡು ಸಂದರ್ಭವಶಾತ್ ಸತ್ವದ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನೊಂದುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೪೮೪). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ತೇಜ]

ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜಸ್ಸು (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರತೇಜ : ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜಸ್ಸಿದೆ (ವಚಭಾ. ೭೮); ಈ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜಸ್ಸಿನ ಮುಂದೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವು ಕಳೆಗುಂದಿತಲ್ಲ (ಕರ್ಣಾಅ. ೧೭). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ತೇಜಸ್ಸು]

ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮ (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮ : ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮವನೀಕ್ಷಿಸಲ್ ನಿನಗೆ ಪಾತಕಂ ಗೋತ್ರವಧೆಯಿಂದೆ ಬರ್ಪುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೨೨); ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕ್ಷತಿಯಿಂದ ಕ್ಷಿತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು (ಭಾರದ. ೧೧೭). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ಧರ್ಮ]

ಕ್ಷಾತ್ರಪ (ನಾ). ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿ; ಕ್ಷತ್ರಪ: ದರ್ಯವುಸನು ನಿಯಮಿಸಿದ ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ 'ಕ್ಷಾತ್ರಪ' ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರದ. ೪೯೯). [< ಸಂ. ಕ್ಷತ್ರಪ]

ಕ್ಷಾತ್ರಪೂರ್ಣ (ಗು). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ; ವೀರಾವೇಶವುಳ್ಳ : ಕ್ಷಾತ್ರಪೂರ್ಣವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ . . . ಕೇಳುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೧೧). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ಪೂರ್ಣ]

ಕ್ಷಾತ್ರಭಾರ (ನಾ). ೧. ರಾಜ್ಯಭಾರ; ಆಡಳಿತದ ಹೊಣೆ: ಸಮಸ್ತ ಕ್ಷಾತ್ರಭಾರಮಂ ಜಿತಶತ್ರುವೆಂಬ ಪುತ್ರನೊಳ್ ನಿಱಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೪೧ ವ). ೨. ಕ್ಷತ್ರಿಯೋಚಿತ ಹೊಣೆ. [ಕ್ಷಾತ್ರ + ಭಾರ]

ಕ್ಷಾತ್ರವೀರ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲದ ವೀರ: ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ಕ್ಷಾತ್ರವೀರನಾದ ಅರ್ಜುನನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತಾನೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೪). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ವೀರ]

ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಶಕ್ತಿ; ಸೈನಿಕ ಶಕ್ತಿ: ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಣೆ ನಾಯಕನ ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿದೆ (ಪುಕ್ಸಾರ. ೧೦೩ ಪೀಠಿಕೆ); ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಯನು ಗೆದ್ದಂದದಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜವನು ಗೆಲ್ಲುವರೆ? (ಕೋಗಿಲೆ. ೨೧-೬೨). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ಶಕ್ತಿ]

ಕ್ಷಾಮ (ಗು). ೧. ಸುಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೀದುಹೋದ: (ಕಿ). ೨. ಬಡವಾದ; ಸೊರಗಿದ; ಕೃಶವಾದ; ತೆಳುವಾದ: ಕ್ಷಾಮವು ಮಧ್ಯವು ಅಕೃಶವು ಜಘನವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೪-೫೬). (ನಾ). ೩. ತೆಳುವು; ಕ್ಷೀಣತೆ: ಕ್ಷಾಮಂ ಲಲನಾಮಧ್ಯದೊಳಲ್ಲದಾ ಸುದೇಶದೊಳುಂಟೇ (ಗಿಂಕ. ೨-೮). ೪. ಬರ; ಬರಗಾಲ: "ಡಾವರಮಾ ಕ್ಷಾಮಮುಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೯); ಕ್ಷಾಮಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾಮ ಮಾತ್ರ ಲಾಭ (ಗಾದೆ). ೫. [ನಾಟ್ಯ] ಕಪೋಲದ ಆರು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ℙ ಕೆನ್ನೆಗಳು ತೆಳ್ಳಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಒಳಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದು : ತೆಳ್ಪಂ ತಾಳ್ದಿದ ಗಲ್ಲಗಳೊಳ್ಪಂಬಡೆ ಕ್ಷಾಮಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೧).

ಕ್ಷಾಮಡಾಮರ = ಕ್ಷಾಮ ಮತ್ತು ಡಾಮರ: ಕ್ಷಾಮಡಾಮರ ಕಾಲಲೀಲೆ . . . ಮದನನ ಮದಂ ಭೂತಖ್ಯಾತಿ ಹುಗಲಾಱವು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೩೬); ಕ್ಷಾಮಡಾಮರ ಭಯನಿವಾರಣ (ಬಸಪು. ೭-೧೭); ಕ್ಷಾಮಡಾಮರಂಗಳುಂ ಬೇರುಡಿದು ಪಾಱಿಪ್ಪೋಕುಂ ಪೊಱಲೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪-೨೯); ಈ ಸಸ್ಯವರ್ಗಗಳು . . . ಕ್ಷಾಮಡಾಮರಗಳನ್ನು ತಂದು ಸೇಡುತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೋ (ಈಚಕ. ೧೨೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಮಬಾಧೆ (ನಾ). ಬರಗಾಲದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ: ಆರಂಬದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಹೀಗೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಸರಿಯಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದರೆ ಆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಕ್ಷಾಮಬಾಧೆಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ವ್ಯವಮ. vii, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕ್ಷಾಮ + ಬಾಧೆ]

ಕ್ಷಾಯಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆತ್ಮನ ಐದು ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕರ್ಮಬಂಧದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವ ಅವಸ್ಥೆ: ಜೀವನನಾವುಪಾಯದಿನುಪಲಕ್ಷಿಸಲ್ ಬರ್ಕುಮೆಂದೊಡೆ ಭಾವೋಪಲಕ್ಷಕಂ ಜೀವನೆಂಬುದು ಅವಾವುವೆಂದೊಡೆ ಔದಯಿಕಭಾವಂ ಔಪಶಮಿಕಭಾವಂ ಕ್ಷಾಯಿಕಭಾವಂ ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕಭಾವಂ ಪಾರಿಣಾಮಿಕಭಾವಮೆಂದಿಂತು ಭಾವಮಯ್ದು ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪ ವ); ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿಗಳ್ಗೆ ನಿಯಮದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕಮಕ್ಕುಂ . . . ನಿರ್ಲೇಶ್ಯರ್ಗೆ ನಿಯವದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕಮಕ್ಕುಂ, ಅಭವ್ಯರ್ಗಿಲ್ಲ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಯಿಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ: ಕ್ಷಾಯಿಕದೃಷ್ಟಿ ತುಷ್ಟಿಯೊಳೊಡಂಬಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪). [ಕ್ಷಾಯಿಕ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ]: "ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷೀಣವಾದಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಲಶ್ರದ್ಧೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ" (ಶ್ರಾವಕಾ. ೬೨೩); ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮುಮನಂತ ಜ್ಞಾನಮುಮನಂತದರ್ಶನಮುಮನಂತ ವೀರ್ಯಮುಂ . . . ಅವ್ಯಾಬಾಧಂಗಳೆಂಟುಂ ಗುಣಂಗಳಾತ್ಮಾಯತ್ತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫೧ ವ); ಸಪ್ತ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ನಿರವಶೇಷಕ್ಷಯದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೪೨-೪). [ಕ್ಷಾಯಿಕ + ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ]

ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ (ನಾ). = ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ: ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರಕೃತಿ ಸಮ್ಯಙ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮೆಂದು ತ್ರಿವಿಧಮಪ್ಪ ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯಮುಂ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಿ ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮನವಗಯ್ಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೧೧ ವ). [ಕ್ಷಾಯಿಕ + ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ]

ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. = ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ: ಸಪ್ತ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ನಿರವಶೇಷ ಕ್ಷಯದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಯಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೭೩-೧). ೨. ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯತ್ರಿಕದ ನಿರ್ಮೂಲನದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ), ಆ ಯತಿನಾಥರ ಶಿಷ್ಯರ್ . . . ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೨೦). [ಕ್ಷಾಯಿಕ + ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ]

ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆತ್ಮನ ಐದು ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಔದಯಿಕಭಾವಂ . . . ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕಭಾವಂ ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಭಾವಮೆಂದಿಂತು ಭಾವಮಯ್ದು ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರ (ಗು). ೧. ಉಪ್ಪಾದ; ಉಪ್ಪಿನ ರುಚಿಯುಳ್ಳ; ಉಪ್ಪುಪ್ಪಾದ. ೨. ಕೊರೆಯುವ; ಕಟುವಾದ; ಖಾರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ: ನಾಲಗೆ . . . ಕ್ಷಾರವಾಗಿ ದ್ರವವಾತ ಇದ್ದರೆ ಪಿತ್ತಾಧಿಕ್ಯವೆಂದರಿವುದು (ಸಕವೈ. ೧೪). ೩. ಜಿನುಗುವ; ಸೋರುವ; ದ್ರವಿಸುವ. (ನಾ). ೪. ಉಪ್ಪು; ಲವಣ; ಸವುಳು; ಚವುಳು: ಕ್ಷಾರಂ=ಉಪ್ಪಿಗೂ (ನಾನಾರ. ೨೨೪ ಟೀಕೆ). ೫. ಉಗ್ರತೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: ಈ ಉಪ್ಪಿಗೆ ಅಟ್ಟುಪ್ಪು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಉಪ್ಪಿಗಿಂತ ಕ್ಷಾರ ಕಡಿಮೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦೦); ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಷಾರವುಳ್ಳ ಅಗ್ಗದ ಸಾಬೂನನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ (ಗೃಹವಿ. ೬೨). ೬. ಬೂದಿ; ಭಸ್ಮ: "ಕ್ಷಾರಂ ವಿಭೂತಿ ಭಸ್ಮಂ ರಕ್ಷೆ ಭಸಿತಮೆನೆ ಸಾರಿರ್ದ ಬೂದಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೯); ಅದಕ್ಕೈದು ನಾಮವದನಱಿಪುವೆಂ ವರ ವಿಭೂತಿರ್ಭಸಿತ ಭಸ್ಮಕ್ಷಾರಂ ರಕ್ಷೆ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳುಱುವ ಪೆಸರಿಂತಿವುಂ (ಲಶಿಚಂ. ೯೧-೪).

೭. ಗಾಜು; ಕಾಜು. ೮. ಬಯ್ಗುಳು ೯. (ಅಲಂ) ದುಷ್ಟ; ನೀಚ. ‖P ಸುಗ್ಗೆ, ಮೂಲಂಗಿ, ಮುತ್ತುಗ, ಪುಲ್ಲಂಪುರುಚಿ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಹಸಿಶುಂಠಿ, ಬೇವು, ಕಬ್ಬು, ಉತ್ತರಣೆ, ಕೀರೆ —ಈ ಹತ್ತು ಕ್ಷಾರದ್ರವ್ಯಗಳು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ಷಾರದಶಕಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರಕ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗು; ಕೋರಕ; ಕುಟ್ಮಲ; ಕಲಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಕ್ಷಾರಕಿಯೆನಲ್ಕೆ ತವ್ಮಡಿವಲ್ಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರಕೂಪ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕ್ಷಾರಕೂಪ . . . ಶಿಲಾಸಂಕಟಮೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂದೊಪ್ಪಿ ವಿಷವರ್ತುಳವೆಂ ಬರಸು ನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೧). [ಕ್ಷಾರ + ಕೂಪ]

ಕ್ಷಾರಣ (ನಾ). ೧. ಸೋರುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ವ್ಯಭಿಚಾರದ ಆರೋಪ, —ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು. ೩. ಬಯ್ಗುಳು: "ಶಾಪಮಾಕ್ರೋಶಂ ನಿರೂಕ್ಷಣಂ ಕ್ಷಾರಣಾಕ್ಷೇಪಮೆನೆ ಬೈಗುಳೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಲವಣಾಂಶವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯ; ಕ್ಷಾರ ಸಹಿತವಾದ ದ್ರವ್ಯ: ಕ್ಷಾರದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ನಾಡಿಯು ಬೆವರುಸಹಿತ ಅತಿವೇಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತೆ (ಸಕವೈ. ೧೨).
[ಕ್ಷಾರ + ದ್ರವ್ಯ]

ಕ್ಷಾರಮೃತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು; ಸವುಳುಮಣ್ಣು; ಚೌಳು ಮಣ್ಣು: "ಊಷಃ, ಕ್ಷಾರಮೃತ್ತಿಕಾ – ೨ ಚೌಳುಮಣ್ಣಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೮೩). [ಕ್ಷಾರ + ಮೃತ್ತಿಕೆ]

ಕ್ಷಾರವಾರಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರು: ಸುಜುಸುಜನೆ ಬಡಿತಂಗಾಸುವುದುಂ ಕರ್ಕಶ ಕ್ಷಾರವಾರಿಯುಂ ತಂದು ಸಜಸಜನೆ ಪೂಸುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). [ಕ್ಷಾರ + ವಾರಿ₂]

ಕ್ಷಾರವಿಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ಲವಣವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಚಿಕಿತ್ಸೆ: ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ಷಾರವಿಧಿ, ಅಗ್ನಿವಿಧಿ, ಶಸ್ತ್ರವಿಧಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದು (ಸಕವೈ. ೧೫). [ಕ್ಷಾರ + ವಿಧಿ]

ಕ್ಷಾರಾಂಬುಧಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಕಡಲು; ಲವಣಸಮುದ್ರ.
[ಕ್ಷಾರ + ಅಂಬುಧಿ]

ಕ್ಷಾರಾಂಶ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಅಂಶ: ಅದು (ನೀರು) ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಬತ್ತಿ ಹೋಗಿ, ಅದರೊಳಗಿನ ಕ್ಷಾರಾಂಶವು ತಳಕ್ಕೆ ಕೂಡ್ರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೯೮). [ಕ್ಷಾರ + ಅಂಶ]

ಕ್ಷಾರಿತ (ಗು). ೧. ಸೋರುವಂತೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ವ್ಯಭಿಚಾರದ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ. (ನಾ). ೩. ಅನಾಚಾರದ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು: "ಅಕ್ಷರಿತಃ, ಕ್ಷಾರಿತಃ, ಅಭಿಶಸ್ತಃ – ೩ ಪರಸ್ತ್ರೀ ಗಮನ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ದೂರಲ್ಪಟ್ಟವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೨೮೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರೋದಕ (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರು: ಲವಣಾಂಬುಧಿಯ ಕ್ಷಾರೋದಕವು ಮೇಘಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನಿಂಬಿಡಿದು ಸ್ವಾದೈದಿದೊಲು (ಗಗಶಾ. ೧೪-೨೬). [ಕ್ಷಾರ + ಉದಕ₂]

ಕ್ಷಾರೋದಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷಾರಾಂಬುಧಿ: ನನ್ನೆದೆಯ ನಿನ್ನೆದೆಯ ನಡುವೆ ಕ್ಷಾರೋದಧಿಯು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩೭-೧).
[ಕ್ಷಾರ + ಉದಧಿ]

ಕ್ಷಾಲ (ನಾ). ತೊಳೆಯುವಿಕೆ; ಶುದ್ಧಿಮಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಲನ (ನಾ). = ಕ್ಷಾಲ: ತದ್ದೋಷ ಪಂಕಿಲತಾ ಕ್ಷಾಲನ ತತ್ಪರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೧೭); ಶಾಲ್ಯಕ್ಷತಪ್ರಸರ ಕ್ಷಾಲನ ತೋರಣ ಗ್ರಥನ ಮುಕ್ತಾಮಾಳಿಕಾಳಂಬನ ವ್ಯಸನ ವ್ಯಗ್ರಕರಂ ಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತಂತಲ್ಲಿ ಕಾಂತಾಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೫೫); ಚರಣವದನ ಕ್ಷಾಲನಾಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧಿಯಲಾಚಮನ ವಿಸ್ತರಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೪೨); ದುಃಖ ಪಾತಕಗಳ ಕ್ಷಾಲನವಾಗಲೇಬೇಕು (ತುಳಸಿ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಲನೆ (ನಾ). = ಕ್ಷಾಲ: ಆ ಪಾಪಕ್ಷಾಲನೆಯಾದಾಗ ಆ ರಜ್ಜು ಮಾಯವಾದೀತು (ಸಮಜೀ. ೯೭೧). [< ಸಂ. ಕ್ಷಾಲನ]

ಕ್ಷಾಲಿತ (ಗು). ತೊಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಕ್ಷಾಲಿತ ಮಲಿನಪಂಕಹಯಪಯಸೇ ಲಾಲಿತಾಸಮತೇಜಸೇ . . . ಬಸವಾಯ ತೇ ಜಯತು (ಬಸಪು. ೬೦-೮೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾವ (ನಾ). = ಕ್ಷವ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡಮೆಗೊಳಿಸಿದ; ಕ್ಷೀಣಿಸಿದ; ಕ್ಷೀಣ. ೨. ನೋಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಹಿಂಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿ (ನಾ). ೧. ಪೃಥ್ವಿ; ಭೂಮಿ: ಚತುರಂತ ಕ್ಷಿತಿಕಾಂತೆ ಕೇಳ್ ಜಲಧಿ ಕೇಳ್ . . . ಎಂದು ಪೂಣ್ದೊದಜಾದಂ (ಗದಾಯು. ೮-೨೩); ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ಮುನ್ನಬ್ಜನೇತ್ರಂ ಮನೆಯಳಿಯನೆನಲ್ ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿಯಿಂ ವಿಶ್ರುತ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯುಂ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಸಹಿತಂ ಕೊಂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೭೨); ನಿನ್ನಂತೆ ಸತ್ಯರೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಿನ್ನಾರುಂಟು (ಹಚಕಾ. ೧೪-೧೦). ೨. ಸ್ಥಳ; ಪ್ರದೇಶ: ಕ್ಷಿತಿಪತಿಯ ಪಾದಪೀಠ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ನತರಾಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೩೨). ೩. ಮಣ್ಣು; ನೆಲ; ಹೊಲ. ೪. ಕೇಡು; ಕ್ಷಯ; ನಾಶ: "ಧರಾತಳ ಕೇಡುಂ ಕ್ಷಿತಿಯಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೧); ರಾಜಲೀಲಾನುವರ್ತನೆ ದೋಷಾವೃತಮಲ್ಲದೇ ಕ್ಷಿತಿ ಮನಕ್ಕುದ್ವೇಗಮಂ ಮಾಡದೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೨೯). ೫. ವಾಸಸ್ಥಳ; ನಿವಾಸ. ೬. [ಗಣಿತ] ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಅಂಕಗಳಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆ: ಕ್ಷಿತಿರೇಕ ವಿಂಶಸ್ಥಾನಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೮); ಕ್ಷಿತಿ, ಮಹಾಕ್ಷಿತಿ . . . ನಿಧಿ . . . ಇವು ೩೨ ವೃಘಡಣೆ ಹೆಸರುಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೧೧-೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಕಂಪ (ನಾ). ಭೂಕಂಪ: ಕ್ಷಿತಿಕಂಪ ರಾಹುಕೇತುಭ್ರಮೆ ನರಪ್ರಗತಿ ಅತಿಚರಿತೆ ಪ್ರಕೃತಿಯಲಿ (ಮಂಕುಳ. ೧೬೭). [ಕ್ಷಿತಿ + ಕಂಪ]

ಕ್ಷಿತಿಕಾಂತ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ: ಸಂತಸಂ ಮಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳಕ್ಷಿತಿಕಾಂತನುಂ ತಾಂ ಬಂದು (ಬಸಪು. ೫೩-೨೮).
[ಕ್ಷಿತಿ + ಕಾಂತ]

ಕ್ಷಿತಿಚಕ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ: ಹತವೈರಿ ಕ್ಷತ್ರಚಕ್ರಂ . . . ವಿನಮ್ರ ಕ್ಷಿತಿಚಕ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೩). [ಕ್ಷಿತಿ + ಚಕ್ರ]

ಕ್ಷಿತಿಜ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಮರ; ವೃಕ್ಷ: ಅಮರಕ್ಷಿತಿಜಮುಂ ಸುರಧೇನುವುಂ ಕನಕಾಚಲಮುಮಿರಲು . . . ಭಕ್ತನಾದವನಿತರ ಧನಮಂ ಬಯಸಿದಪನೇ (ಬಸಪು. ೧೧-೯). ೨. ಅಂಗಾರಕ; ಮಂಗಳ; ಕುಜಗ್ರಹ: ಇನವರ್ಜ್ಯಂ ಕ್ಷಿತಿಜಾದಿಗಳ್ ಹಿಮಮಯೂಖಂಗಂತ್ಯದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಫಾಯೋಗಮದಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೧). ೩. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದಂತೆ ಕಾಣುವ ಆಕಾಶಭಾಗ; ದಿಗಂತರೇಖೆ; ದಿಕ್ತಟ: ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಯ ಸಾಲು . . . ನಭದಲಿ ನೆಗೆದು ಸೊಬಗನು ವರ್ಣಿಸಿ ಕ್ಷಿತಿಜದಾಚೆ ಮರೆಯಾಗಿಹವು (ಚಿಂತನ. ೮೧); ಸೂರ್ಯಬಿಂಬ ಪೂರ್ವಕ್ಷಿತಿಜದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೭೩). ೪. (ಅಲಂ) ಹೊಸ ಪ್ರದೇಶ, —ಅವಕಾಶ: ಹೊಸ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು, ಹೊಸ ಕ್ಷಿತಿಜಗಳು ಕಣ್ಣಳತೆಯಲ್ಲಿ ಬರತೊಡಗುತ್ತವೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೫೪೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಜಾತ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ಮರ ; ವೃಕ್ಷ : ಚೈತ್ಯಕ್ಷಿತಿಜಾತ ಪ್ರಾಂತದೇಶಸ್ಥಿತ ಕನಕಮಯ ಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯಾಪ್ಸಕಾರ್ಹತ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೭೨). [ಕ್ಷಿತಿ + ಜಾತ]

ಕ್ಷಿತಿಜೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳು ; ಸೀತೆ. [ಸಂ. ಕ್ಷಿತಿಜಾ]

ಕ್ಷಿತಿಧರ (ನಾ). ಭೂಮಿಗೆ ಆಧಾರವಾದುದು ; ಬೆಟ್ಟ ; ಪರ್ವತ : ಗುಣರತ್ನ ರೋಹಣ ಕ್ಷಿತಿಧರನತ್ಯುದಾತ್ತ ಮಹಿಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೩೬೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಧರೇಂದ್ರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳ ರಾಜ ; ಗಿರಿರಾಜ ; ಹಿಮವಂತ : ಕ್ಷಿತಿಧರೇಂದ್ರಸುತಾಸ್ಯ ಶತದಳಮದಮಧುವ್ರತನು (ಬಸವು. ೧೩-೩೦). [ಕ್ಷಿತಿಧರ + ಇಂದ್ರ]

ಕ್ಷಿತಿನಾಥ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ; ರಾಜ : ಕ್ಷಿತಿನಾಥಂ ಕ್ಷಿತಿನಾಥನಂ ಪೊಣರ್ದು ಗೆಲ್ವಂತಾತನುಂ ದಲ್ ಗುಣಸ್ತುತಿಗಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೫) ; ಷಟ್ಖಂಡ ಕ್ಷಿತಿನಾಥನಪ್ಪಧಿಕ ಪುಣ್ಯಂ . . . ಸಾರ್ಗುಮಿನ್ನಾತನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೫). ೨. ನಾಶವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. ೧, ೨ : ಆ ನೃಪಂ . . . ಕ್ಷಿತಿನಾಥನಾಗಿಯುಂ ಕ್ಷಿತಿನಾಥನಲ್ತು ಅನಂಗ ಸುಭಗನಾಗಿಯುಂ ಅನಂಗಸುಭಗನಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೩೯ ವ). [ಕ್ಷಿತಿ + ನಾಥ]

ಕ್ಷಿತಿನಾಥತ್ವ (ನಾ). ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ; ರಾಜತ್ವ : ಕ್ಷಿತಿನಾಥತ್ವಮನೊಲ್ಲ ರಾಜತನಯರ್ ಪೂಣ್ದತ್ತಲೀ ಪ್ರಸ್ತರಕ್ಕೆ ತಗಳ್ವೆಂಬುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಪ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ : ಕ್ಷಿತಿಪನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ಗುಪದೇಶಿಪ ಲಾಸಕಿಯಂತೆ ತೋಱುದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೭೩) ; ಕ್ಷಿತಿಪ ನಿನ್ನೊಳು ನೆನೆದು ಕೊಳ್ವಾ ಪಲ ಉಸುರಲೇನು (ಬಸವು. ೫೧-೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ: ಬ್ರತಹೀನರನನಿಬರುಮಂ ಕ್ಷಿತಿಪತಿ ಬೇಱಿರಿಸಿ ಮಾನ್ಯರಂ ಮನ್ನಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩) ; ಕ್ಷಿತಿಪತಿಯ ವಿಜಯಭುಜದಸಿಲತೆ ರಿಪುನೃಪರ್ಗೀವುದಧಿಕ ತಾಪೋದಯಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩). [ಕ್ಷಿತಿ + ಪತಿ]

ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು ; ದೊರೆ ; ಅರಸ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಪಾಲಕ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ : ಪ್ರಕೃತಿಹಿತಾರ್ಥಂ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲಕರುದ್ಯೋಗಿಸುಗೆ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೬-೯೮). [ಕ್ಷಿತಿ + ಪಾಲಕ]

ಕ್ಷಿತಿಪಾಲಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಕ್ಷಿತಿಪಾಲಮರ, ಕಾಕಮರ" (ವೈಔಗಿ. ೭೯-೧೬೩೧). [ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ + ಮರ]

ಕ್ಷಿತಿರಕ್ಷಕ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ : ಪಾತಕಮನಾ ಕ್ಷಿತಿರಕ್ಷಕನೆಂದು ಕೇಳ್ದು (ನೇಮಿಪು. ೬-೫೭). [ಕ್ಷಿತಿ + ರಕ್ಷಕ]

ಕ್ಷಿತಿರಮಣ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಕಾಂತ : ಕ್ಷಿತಿರಮಣ ಗರ್ವಸ್ಥಿರ ಸರಸ ಗಾಂಧರ್ವಶೋಭಾಕರ (ಬಸವು. ೩೭-೩೯). [ಕ್ಷಿತಿ + ರಮಣ]

ಕ್ಷಿತಿರಸ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ನೀರು : ಕ್ಷಿತಿರಸಮುಂ ರವಿದ್ಯುತಿ ನಿಜದ್ಯುತಿಯಿಂ ತೆಗೆವಂತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೩೧). [ಕ್ಷಿತಿ + ರಸ]

ಕ್ಷಿತಿರುಹ (ನಾ). ಮರ ; ವೃಕ್ಷ : ಕ್ಷಿತಿರುಹಕೆ ಸುಮಫಲಮುಪೂರ್ತ ನಿಶ್ಚಿತವೇನು ? (ಮುಂಕುಕ. ೫೮೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿವರ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿನಾಥ : ಜಿತಭವಮರಣಂ ಕ್ಷಿತಿವರನಿದಿರೊಳೆ ನಿಂದಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೦). [ಕ್ಷಿತಿ + ವರ]

ಕ್ಷಿತಿವಲಯ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ ; ಭೂವಲಯ : ಚತುರಂಭೋರಾಶಿ ಮಧ್ಯಕ್ಷಿತಿವಲಯದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೯೧). [ಕ್ಷಿತಿ + ವಲಯ]

ಕ್ಷಿತಿಸುತೆ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಜೆ. [ಕ್ಷಿತಿ + ಸುತೆ]

ಕ್ಷಿತಿಸುರ (ನಾ). ಭೂಸುರ ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಅತಿದುರಾತ್ಮಕರವದಿರೆಸಿಬರು ಕ್ಷಿತಿಸುರರ ಕೊಂದಮಳಭೂಷಪ್ರತತಿಯನು ಕೊಂಡೊಯ್ದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೧೪). [ಕ್ಷಿತಿ + ಸುರ]

ಕ್ಷಿತೀಶ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿನಾಥ : ಆ ಮುನೀಶಂ ಮುಮುಕ್ಷುವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ನೆಗೞ್ದಂ, ಈ ಕ್ಷಿತೀಶಂ ಕ್ಷತ್ರವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ನೆಗೞ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೪ ವ). [ಕ್ಷಿತಿ + ಈಶ]

ಕ್ಷಿತ್ಯಧಿಪ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿನಾಥ : ಒಲಗಂ ಪರಿದು ಮುಕ್ಕುಪಾಯವ ನೆಯ್ದಿ ಪೋದನು ಕ್ಷಿತ್ಯಧಿಪನು (ಬಸವು. ೫೪-೮೩). [ಕ್ಷಿತಿ + ಅಧಿಪ]

ಕ್ಷಿಪಣಿ (ನಾ). ೧. "ಎಸೆತ ; ಚಲ್ಲೋಣ" (ಗಂಗಾಪು. ೩೫೬). ೨. ಅಸ್ತ್ರ; ದೂರದಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿಸಲ್ಪಡುವ ಸ್ಫೋಟಕ, —ಆಯುಧ: ಅವು ಕೂಡ ಸ್ಫೋಟವಾಗಿ ಹಾರುತ್ತಿರುವ ಕ್ಷಿಪಣಿಯ ವೇಗವನ್ನು ತೀವ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ (ಆಕಾಶ. ೪೮) ; ಈ ಕ್ಷಿಪಣಿಗೆ ಯಾವ ನಿಯಂತ್ರಕನನ್ನು ನಿಯಮಿಸಲಿ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿಪೆ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವಿಕೆ ; ಬಿಸಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಕಳುಹಿಸುವಿಕೆ. ೩. ನಡೆಸುವಿಕೆ; ನಿರ್ದೇಶನ. [ಸಂ. ಕ್ಷಿಪಾ]

ಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಿಸುಟ. ೨. ಚೆದರಿದ ; ಚಿಮ್ಮಿದ; ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಕಳುಹಿಸಿದ ; ವಿಸರ್ಜಿಸಿದ. ೪. ಹರಡಿದ; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ನೂಕುವಿಕೆ: "ಕ್ಷಿಪ್ತಮೆನೆ ನುನ್ನಮೆನೆ ನೂಂಕಲ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೭). ೬. [ಯೋಗ] ಚಿತ್ತಸ್ಥಿತಿಯ ಐದು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕ್ಷಿಪ್ತ, ಮೂಢ, ವಿಕ್ಷಿಪ್ತ, ಏಕಾಗ್ರ, ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಚಿತ್ತಸ್ಥಿತಿ ಐದು ವಿಧ. ಕ್ಷಿಪ್ತವೆಂದರೆ ಲೋಕ ವ್ಯವಹಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ವ್ಯಾವೃತವಾಗಿರುವ ಚಿತ್ತ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೨). ೭. [ಸಂಗೀತ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿ ಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ಫುರಿತ . . . ಕ್ಷಿಪ್ತ . . . ಕೋಮಲವೆಂಬವಿಪ್ಪತ್ತೆರಡೇ ಶ್ರುತಿಗಮಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿಪ್ನು (ಗು). ೧. ಎಸೆಯುವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನುಳ್ಳ. ೨. ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವ ಗುಣವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. ಅಡ್ಡಿ ; ಆತಂಕ ; ವಿಘ್ನ. ೪. ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವವನು; ನಿಂದಕ ಸ್ವಭಾವದವನು : "ನಿರಾಕರಿಷ್ಣುಃ, ಕ್ಷಿಪ್ನುಃ – ೨ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿಪ್ರ (ಗು). ೧. ತ್ವರಿತವಾದ ; ಶೀಘ್ರವಾದ ; ವೇಗವುಳ್ಳ : "ತ್ವರಿತಂ ದ್ರುತಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಮಾಶು . . . ಶೀಘ್ರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೭). (ನಾ). ೨. ವೇಗ ; ಶೀಘ್ರತೆ; ತ್ವರಿತ : ಕ್ಷಿಪ್ರದಿಂದಂ ನೃಪನನೊಡಗೊಂಡು (ಹಜಕಾ. ೧೪-೨೨) ; ಕ್ಷಿಪ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂದನಕಾಷ್ಠದ ಚಿತೆ ರಾಜಪಿತೃಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿತೆ (ನಾ). ಬೇಗ ಕೆಲಸಮಾಡುವಿಕೆ; ಶೀಘ್ರತೆ; ತ್ವರಿತತೆ: ಅವನು . . . ಅಸಾಧಾರಣ ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿತೆಯಿಂದ ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವನು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೬೦). [ಸಂ. ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿತಾ]

ಕ್ಷಿಪ್ರಹಸ್ತ (ನಾ). ವೇಗವಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಕೈ; ಚುರುಕಾದ ಕೈ : ತಾಯಿ ಆಗ ಅಡಕೊತ್ತನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕ್ಷಿಪ್ರಹಸ್ತದಿಂದ ಅಡಕೆ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೭೧). [ಕ್ಷಿಪ್ರ + ಹಸ್ತ]

ಕ್ಷಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ ; ಕುಂದು. ೨. ಕೇಡು ; ನಾಶ. [ಸಂ. ಕ್ಷಿಯಾ]

ಕ್ಷೀಣ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ; ಸೊರಗಿದ; ಸವೆದ; ಕೃಶವಾದ : "ಕ್ಷಾಮಂ ಕೃಶಂ ಪೇಲವಂ ಕ್ಷೀಣಮೆನಲಸಿದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯–೧೪). ೨. ನಷ್ಟವಾದ; ನಾಶವಾದ. ೩. ಕೀಳಾದ; ನೀಚವಾದ; ಹೀನವಾದ : ಅರಿಯದಾದಂ ದೈತ್ಯ ದುರುಳತನದಿಂ ಯಮುನ ಸೆರಗ ಪಿಡಿದೆಳೆವಂತೆ ಕ್ಷೀಣ ಜೀವನಕಿಂದು ಬರಿದೆ ಕೆಣಕಿದನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೩–೧–೨೨). ೪. ಮುರಿದ ; ಜೀರ್ಣವಾದ ; ಭಗ್ನವಾದ. ೫. ಬಲಹೀನವಾದ; ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದ. (ನಾ). ೬. ನಾಶ; ಕೇಡು : ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಭೂಪಂಗೆ ಪ್ರಾಣಪರಿಯಂತಲ್ಲದಪಮೃತ್ಯು ಸಾರ್ಗೆಂದು ಕ್ಷೀಣಮಂ ತೋಱಿ ನುಡಿವಂದದಿಂ ಕೋಪದೊಳು ಜಂಬುಮರ್ದನ ನುಡಿದನು (ಹಚಕಾ. ೨–೧೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀಣಕಷಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಷಾಯ ಕ್ಷಯಿಸಿದವನು ; ಕರ್ಮಬಂಧದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದವನು : ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನಮಂ ಕ್ಷೀಣಕಷಾಯನಾಗಿ ಜಾನಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೪–೧೪) ; ಮೋಹನೀಯಮುಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಿದಂ ಕ್ಷೀಣಕಷಾಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೬). [ಕ್ಷೀಣ + ಕಷಾಯ]

ಕ್ಷೀಣಕಾಂತಿ (ನಾ). ಮಂದವಾದ ಪ್ರಕಾಶ: ಚಂದ್ರನಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗೆ . . . ಕ್ಷೀಣಕಾಂತಿಯ ಮೂರು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಚ್ಛವಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೪). [ಕ್ಷೀಣ + ಕಾಂತಿ]

ಕ್ಷೀಣತ್ವ (ನಾ). ತಗ್ಗುವಿಕೆ ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ ; ಬಲಹೀನತೆ : "ತಬ್ಬು – ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ" (ಶಮುಧಾ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀಣಧನ (ನಾ). ಹಣ ಕಡಮೆಯಾದವನು; ಬಡವ; ದರಿದ್ರ: ಅತಿವ್ಯಸನ ಕ್ಷೀಣಧನ ಜನಂಗಳಂ ಮೂಲಧನ ದಾನದಿಂ ಸಂಭಾವಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೦ ವ). [ಕ್ಷೀಣ + ಧನ]

ಕ್ಷೀಣಧಾತು (ನಾ). ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದವನು : ಮಹಾತಪಂಗಳಿಂ ತಪ್ತರಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಧಾತುಗಳಾಗಿಯುಂ ಮಾಣದೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೪–೧೬). [ಕ್ಷೀಣ + ಧಾತು]

ಕ್ಷೀಣಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಪುಣ್ಯಕ್ಷಯವಾದವನು ; ಪುಣ್ಯಹೀನ : ನೀನೂ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮಂದಿರೂ ಕ್ಷೀಣಪುಣ್ಯರಾಗಿ ದುರ್ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಡಿ (ವಚಭಾ. ೨೫೪). [ಕ್ಷೀಣ + ಪುಣ್ಯ]

ಕ್ಷೀಣಬಲ (ಗು). ಬಲಹೀನ; ಶಕ್ತಿಹೀನ: ಆಗಧರ ನಿನ್ನಂಘ್ರಿಭಾರಮಂ ಕ್ಷೀಣಬಲೋರಗನೆಂತು ಸೈರಿಪಂ (ಜಗವಿ. ೩–೧೧೦). [ಕ್ಷೀಣ + ಬಲ]

ಕ್ಷೀಣಶಕ್ತಿಕ (ನಾ). ಬಲಹೀನನಾದವನು : ಜೀವನು ಮಲಾವೃತನಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಶಕ್ತಿಕನಾಗಿರುವನಷ್ಟೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೬೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊರಗು ; ಕೊರಗು ; ಕೃಶವಾಗು ; ದುರ್ಬಲವಾಗು : ನೀನು ಕ್ಷೀಣಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಬೇಸರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪತಂಗ. ೧೬) ; ಬಹಳವಾಗಿ ರಕ್ತಸ್ರಾವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹುಡುಗನು ಬಹಳವಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ (ಮೊಗ್ಗು. ೭೫) ; ರಾಜಾಶ್ರಯವಿಲ್ಲದೆ ಲಲಿತಕಲೆಗಳು ಕ್ಷೀಣಿಸಿದವು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೧೪೭). ೨. ನಾಶವಾಗು ; ಕ್ಷಯಿಸು : ಕೆಲವು ದುಂಬಿಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳು ಹಾರಲು ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಿಸಿವೆ (ಕೀಟಬೆ. ೧೪). ೩. ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸು : ಈ ಕ್ಷಯ ಆವರನ್ನು ಸಣ್ಣಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಿಸದಿರುವುದಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. II, ೨೨೧). [ಕ್ಷೀಣ + -ಇಸು]

ಕ್ಷೀಬ (ಗು). ಮದಿಸಿದ; ಮದ್ಯಸೇವನೆಯಿಂದ ಉನ್ಮತ್ತವಾದ; ಅಮಲೇರಿದ : "ಕ್ಷೀಬ – ಸೊಕ್ಕಿದಂಥ" (ಗಂಗಾಮು. ೩೫೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀಬತ್ವ (ನಾ). (ಮದ್ಯ) ಕುಡಿದು ಮತ್ತೇರುವಿಕೆ ; ಮದಿಸುವಿಕೆ ; ಕುಡುಕುತನ (Drunkenness, ಪಾರಿ೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರ (ನಾ). ೧. ಹಾಲು : ಕ್ಷೀರಗುಡಾದ್ಯಂತರ ರಸಾಂತರಂ ಜಾತ್ಯಂತರಮಪ್ಪಂತು (ಕವಿರಾ. ೨–೯೫) ; ಪಾವನಕ್ಷೀರಮಂ ಕೊಡುವ ಕೆಚ್ಚಲ ಮಾಂಸವಾವ ಲೇಸು (ಹಚಕಾ. ೭–೧೭) ; ಕ್ಷೀರ ಕ್ಷೀರವ ಕೂಡಿದಲ್ಲಿ ಪದರುಂಟೆ ಆಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೩೪೧–೫೬). ೨. ಗಿಡ, ಮರಗಳ ಹಾಲು. 'ಕ್ಷೀರವೃಕ್ಷ' ಪರಾ. ೩. ನೀರು ; ಜಲ. ೪. ಮೋಡ ; ಮೇಘ: "ಹಾಲ್ನೀರೆಡೆಮೇಘಂ ಮೂಱು ಕ್ಷೀರಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೩೯) ; "ಕಾದಂಬಿನಿ ವಾರಿ ದುಗ್ಧಮಿವು ಕ್ಷೀರಸಮಾಹ್ವಯ" (ನಾನಾರ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಕ (ನಾ). ಹಾಲುಕುರಟಗೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಕಂದ (ನಾ). ಹಾಲುಗುಂಬಳ : "ಪಯೋಲತಾ, ಪಯಸ್ಕಂಧ – ಈಯೆರಡುಂ ಕ್ಷೀರಕಂದ" (ಒಷಧಿ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲಿ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು ; ಅಷ್ಟವರ್ಗದ ಜೀವನೀಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : (೬). ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ : "ಜೀವವಲ್ಲೀ, ಜೀವಶುಕ್ಲಾ – ಈ ಯೆರಡುಂ ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೬೩), ಕಾಕೋಳಿ, ಮೇದೆ, ಮಹಾಮೇದೆ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲಿ . . . ಇವಿಷ್ಟನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಾಲ್ಕುವರಹ ತೂಕವನು ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೫೪). [ಕ್ಷೀರ + ಕಾಕೋಲಿ]

ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ 'ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲಿ' ನೋ.

ಕ್ಷೀರಕೊಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಳ : ತ್ರಿಸನ್ಧಿ ನಿಮಾತು ಕ್ಷೀರಕೊಲ ತಥಾ (ಇಆ. VIII, ೯೫–II B ; 444). ℙ ಈ ಪದದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಗಾಗಿ 'ಳ' ಕಾರ 'ಲ'ಕಾರವಾಗಿರಬಹುದು. [?]

ಕ್ಷೀರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಹಾಲುಮಾರುವ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಪ್ರದೇಶ ; ಕ್ಷೀರವಿಕ್ರಯ ಸಂಸ್ಥೆ: ಶ್ರೀಮಂತೆಯರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಕ್ಷೀರಕ್ಷೇತ್ರವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕೂಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೬). [ಕ್ಷೀರ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕ್ಷೀರಗೌರ (ಗು). ಹಾಲಿನಂತೆ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ : ಕ್ಷೀರಗೌರ ಯಶೋಧಿಕನೀತನೇ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೨೯). [ಕ್ಷೀರ + ಗೌರ]

ಕ್ಷೀರಗೌರತ್ವ (ನಾ). ಹಾಲಿನಂತೆ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವುದು ; ಹಾಲಿನಂತಹ ಬಿಳಿಯಬಣ್ಣ : ನಿಸ್ಸ್ವೇದತ್ವಮುಂ ನಿರ್ಮಲತ್ವಮುಂ ಕ್ಷೀರಗೌರತ್ವಮುಂ . . . ಎಂಬ ದಶವಿಧಸ್ವಭಾವಾತಿಶಯಸಂಪನ್ನನುಂ (ಆಜಿಪು. ೫–೯೩ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಕಡಲು ; ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ : ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರಮಂ . . . ಆ ಕಾಂತೆ ನಿಶೆಯ ಕಡೆಯೊಳ್ ಕಂಡಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೨೦). [ಕ್ಷೀರ + ಜಲಾಕರ]

ಕ್ಷೀರನೀರ (ನಾ). ೧. ಹಾಲು ಮತ್ತು ನೀರು. ೨. ಹಾಲುನೀರುಗಳಂತೆ ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೩. [ಕಾಮಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಲಿಂಗನ : ಕಾಂತೆ ಬೆಚ್ಚಂದದೆ ರಾಗಿಸಿ ನಾಣಂ ತೊಱೆದಾಲಿಂಗಿಸೆ ಬಲ್ಪಿಂ ಕ್ಷೀರನೀರಮೆಂಬಾಶ್ಲೇಷಂ (ಮನ್ಮವಿ.೧೧–೧೪). 'ಕ್ಷೀರನೀರಾಯಿತ' ಪರಾ. [ಕ್ಷೀರ + ನೀರ]

ಕ್ಷೀರನೀರನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಹಾಲುನೀರು ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಬೆರೆಯುವ ರೀತಿ ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೌಕಿಕ ನ್ಯಾಯ : ಕರ್ಮದ ಜೀವನ ಕ್ಷೀರನೀರನ್ಯಾಯ ಸಂಬಂಧಂ ಬಂಧಮೆಂಬುದು (ಆದಿಪು. ೧೧–೬೧ ವ) ; ಅಂತು ಜೀವನೊಳ್ ಕ್ಷೀರನೀರನ್ಯಾಯಮಾಗಿ ಕರ್ಮಯೋಗಂಗಳಪ್ಪ ಪುದ್ಗಲಂಗಳೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೨೭ ವ). [ಕ್ಷೀರನೀರ + ನ್ಯಾಯ]

ಕ್ಷೀರನೀರಾಕರ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ : ರತ್ನವೇಳಾ ವಿಳಸಿತ ಕ್ಷೀರನೀರಾಕರದಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧–೧೧೩). [ಕ್ಷೀರ + ನೀರಾಕರ]

ಕ್ಷೀರನೀರಾಯಿತ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರನೀರ ೩: ಕ್ಷೀರನೀರಾಯಿತ . . . ದ್ವಾದಶ ವಿಧಾಲಿಂಗನಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಪಥ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಚೆಲ್ಲಿದಂತೆ ಸುತ್ತುವರಿದು ಕಾಣುವ ತೇಜೋರಾಶಿ: ಕ್ಷೀರಪಥಮೇಖಲೆಯನೊಪ್ಪಿಸುವ ಕಟಿಗೆ ಕೊನೆಗೆನ್ನ ಮಕುಟವನೆ ಮುಡಿಪಿಡುವೆ ನಿನಗೆ! (ಅಹಲ್ಯೆ. ೫೪); ಇದಕ್ಕೆ ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಅಥವಾ ಕ್ಷೀರಪಥ ಎಂದು ಹೆಸರು (ನಕ್ಷತ್ರ. ೩೧). [ಕ್ಷೀರ + ಪಥ]

ಕ್ಷೀರಪಯೋಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ: ಕೊಡಂಬೆರಸಾಳಿಗಟ್ಟಿ ಭೋರ್‌ಭೋರೆನೆ ಪೋಪ ಬರ್ಪಮರಸಂಹತಿ ಪೋಲ್ತುದು ಮುಂದ ರಾದ್ರಿಗಂ ಕ್ಷೀರಪಯೋಧಿಗಂ ಹರಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಜಂಗಮಸೇತು ಬಂಧಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೫). [ಕ್ಷೀರ + ಪಯೋಧಿ]

ಕ್ಷೀರಪಾಕ (ನಾ). ೧. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸುವುದು: ನೇಲತಾಟಿಗಡ್ಡೆ ಒಂದು ಹಿಡಿಯನ್ನು ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಹಾಲನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಕ್ಷೀರಪಾಕ ಮಾಡಿ ಬಂದ ಹಾಲನ್ನು ಹೆತ್ತ ತುಪ್ಪ ಗ ೧ ರೊಂದಿಗೆ ಕಲಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೫೦೫). ೨. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪಾಕ, —ತಿಂಡಿ. [ಕ್ಷೀರ + ಪಾಕ್ಕ₂]

ಕ್ಷೀರಪೂರ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಪ್ರವಾಹ; ಹಾಲಿನ ಧಾರೆ: ಇಂದ್ರ ಕರಕಳಿತ ಕಳಶದೆ ರುಂದ್ರತರ ಕ್ಷೀರಪೂರಮಾವರಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೩೦). [ಕ್ಷೀರ + ಪೂರ]

ಕ್ಷೀರಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ೧. ಹಾಲಿನ ಪ್ರವಾಹ. ೨. = ಕ್ಷೀರಪಥ: ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ಸಮೀಪದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ ಮೋಡಗಳಿಲ್ಲದೆ ಕಾಳ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವಾಗ ಈ ಕ್ಷೀರಪ್ರವಾಹವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು (ಆಕಾಶ. ೬೩). [ಕ್ಷೀರ + ಪ್ರವಾಹ]

ಕ್ಷೀರಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). (ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿ) ಹಾಲು ಬರುವಿಕೆ: ಪರಮೇಶ್ವರನ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಕ್ಷೀರಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಎಂದು ಈಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೨). [ಕ್ಷೀರ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷೀರಲಂಪಟ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಆಸೆಯುಳ್ಳವನು: ಕ್ಷೀರಲಂಪಟ ನಾಡಿದಂ ನವನೀತಚೋರಕನಾಡಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫೪). [ಕ್ಷೀರ+ಲಂಪಟ]

ಕ್ಷೀರವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಬುಗುಡಿ: "ಕ್ಷೀರವತಿಯೆನೆ ಬುಗುಡಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರವತೀ]

ಕ್ಷೀರವರ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿದ ಹತ್ತಿ; ಹಾಲುಬತ್ತಿ (?): ಎರಡುಂ ಬಾಳಂ ಮಧುಕಂ . . . ನೆಯ್ದಿಲಗೆಡ್ಡೆಯನರೆದವಱಿಂ ಕ್ಷೀರ ವರ್ತಿಕೆಯನನುನಯದಿಂ ವರುಪದ ಮಱಿಗೊಬ್ಬಳಮಾಗಿರೆ ಯೋಜಿಪುದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೧೬). [ಕ್ಷೀರ + ವರ್ತಿಕೆ]

ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ: ಅಬ್ಜನೇತ್ರಂ ಮನೆಯಳಿಯ ನೆನಲ್ ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿಯಿಂ ವಿಶ್ರುತಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂ . . . ಕೊಂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೬೨); ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿಪತಿ ತನ್ನ ಸುತಗೆ ಮಿತ್ರನುಷ್ಣ ಸೋಂಕ ದಂತೆ ಧವಲಾಂಬರದ ಪೇರ್ಗುಡಾರವನು ರಚಿಸಿದವೊಲು (ನವಮೋ. ೨-೧೬). [ಕ್ಷೀರ + ವಾರಾಶಿ]

ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ: ಅಂತಾ ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿವಾರಿ ಯೆಲ್ಲಮನೊರ್ಮೊದಲೊಳೆ ಪೊಯ್ವಂತೆ ಪೊಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೨ವ). [ಕ್ಷೀರ + ವಾರಿಧಿ]

ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿಶಯನ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವವನು; ವಿಷ್ಣು: ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿಶಯನ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಲು. ೮-೫೪); ಕ್ಷೀರ ವಾರಿಧಿಶಯನ ಶಾಂತಾಕಾರ . . . ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹರಿಸಾ. ೫). [ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿ + ಶಯನ]

ಕ್ಷೀರವಿದಾರಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ನೆಲಗುಂಬಳ; "ಸಂಡಿಗೆ ಕುಂಬಳ ಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾನು. ೩೫೬): "ಕ್ಷೀರವಿದಾರಿ, ಮಹಾಶ್ವೇತಾ, ಋಕ್ಷಗ್ರಂಧಿಕಾ-೩ ಕರೀನೆಲಕುಂಬಳದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೨೦). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರವಿದಾರೀ]

ಕ್ಷೀರವೃಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಹಾಲು ಬರುವ ಮರ; ಆಲದ ಮರ: ಈ ಕ್ಷೀರವೃಕ್ಷದ ನೆರಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳೋಣ ಬನ್ನಿ (ಶಾಕುಂತ. ೫೫-೨೬). ೨. ಅತ್ತಿಮರ. ೩. ಅರಳಿಮರ. ೪. ಬಸರಿಮರ. ೫. ಹಿಪ್ಪೆಮರ. [ಕ್ಷೀರ + ವೃಕ್ಷ]

ಕ್ಷೀರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹಾಲು ಕುಡಿಯುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ; ಸ್ತನ್ಯಪಾನಾಸಕ್ತಿ: ಕ್ಷೀರವೃತ್ತಿ, ಅನ್ಯವೃತ್ತಿಗಳುಳ್ಳ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಂದು ವರ್ಷ ತೊಡಗಿ ಹದಿ ನಾರು ವರ್ಷ ಪರ್ಯಂತರಕ್ಕೂ ಬಾಲ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೧೫). [ಕ್ಷೀರ + ವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷೀರಶರ್ಕರ (ನಾ). "ಹಾಲಿನಲ್ಲಿಯ ಸಕ್ಕರೆ ಪದಾರ್ಥ; ಹಾಲಿನ ಸಕ್ಕರೆ; ಕ್ಷೀರಶರ್ಕರ" (Lactose. ಇಂಕನಿ). [ಕ್ಷೀರ + ಶರ್ಕರ]

ಕ್ಷೀರಶುಕ್ಲೆ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ನೆಲಗುಂಬಳ: "ಸಂಡಿಗೆ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾನು. ೩೫೬). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಶುಕ್ಲಾ]

ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಶುದ್ಧತೆ. 'ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿದರ್ಶಕ' ಪರಾ. [ಕ್ಷೀರ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿದರ್ಶಕ (ನಾ). ಹಾಲು ಎಷ್ಟು ಶುದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಯಂತ್ರಸಾಧನ: (Lactoscope. ಇಂಕನಿ). [ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿ + ದರ್ಶಕ]

ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿಮಾಪಕ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಅಳೆದು ತೋರಿಸುವ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಉಪಕರಣ: (Lactometer. ಇಂಕನಿ). [ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿ + ಮಾಪಕ]

ಕ್ಷೀರಸ (ನಾ). ೧. ಹಾಲಿನ ಸಾರಸತ್ತ್ವ; ಹಾಲಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ದುದು: "ಕೀಲಾಟಃ, ಕೂರ್ಚಿಕಾ- ಈ ೨ ಕ್ಷೀ(ಕೀ)ರಸಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೯೯). ೨. ಹಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ: "ತುಪ್ಪ ಹಾಲೆರೆದಜಲಿ ತಾಳಿಸಿದ ಹೊಯ್ಗಲವು ಕ್ಷೀರಸಂ ಕೀಲಸಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೩). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀರರಸ]

ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ. [ಕ್ಷೀರ + ಸಮುದ್ರ]

ಕ್ಷೀರಸಾಗರ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ: ಪುಳಿವೆರೆಯೆ ಕೊಡವಾಲು ಸಹಜವನುಳಿವುದಲ್ಲದೆ ಕ್ಷೀರಸಾಗರಮುಳಿವುದೇ (ಗಗತಾ. ೧೬-೪೫); ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಿಂ ಕಿಶೋರಶಶಿ ಬರುವಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬-೪೧೪). [ಕ್ಷೀರ + ಸಾಗರ]

ಕ್ಷೀರಸ್ಫಟಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರತ್ನ: ಕ್ಷೀರಸ್ಫಟಿಕವು ಈ ಶಿವ ಧಾತುವೆಂಬ ಖನಿಜದ ಅವಾಂತರಭೇದವದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೪೬). [ಕ್ಷೀರ + ಸ್ಫಟಿಕ]

ಕ್ಷೀರಸ್ರಾವಿತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೈಗೆ ಭಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದ ಕದನ್ನವನ್ನೂ ಕ್ಷೀರರಸವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸಿದ್ಧಿ, —ಪವಾಡ: ಅರ್ಕಲಂಬರ ಪಾಣಿಪುಟದೊಳು ನೀರಸಮಪ್ಪನ್ನಮನಿಕ್ಕಿದೊಡಂ ಕ್ಷೀರರಸ ಸಮಾನಮಾಗಿ. ಪರಿಣಮಿಸುಗು ಕ್ಷೀರಸ್ರಾವಿತ್ವಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೫-೧೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಾಂಬು (ನಾ). ಹಾಲು: ಜೈನಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕ ಸ್ಥಗಿತಕ್ಷೀರಾಂಬುಫೇನ ಪ್ರಕರದೆ ಕಡುವೆಳ್ಪೇಱಿದಿಂದ್ರಾದ್ರಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೮೧). [ಕ್ಷೀರ+ಅಂಬು]

ಕ್ಷೀರಾಂಬುಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿ: ಕ್ಷಾರಕ್ಷೀರಾಂಬುಧಿಗಂ . . . ಐಕ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೬). [ಕ್ಷೀರ + ಅಂಬುಧಿ]

ಕ್ಷೀರಾಗಾರ (ನಾ). ಹಾಲು ಒದಗಿಸುವ ಮನೆ; ಕ್ಷೀರಸಂಗ್ರಹಶಾಲೆ.
[ಕ್ಷೀರ + ಆಗಾರ]

ಕ್ಷೀರಾಗಾರಿ (ನಾ). ಕ್ಷೀರಾಗಾರವುಳ್ಳವನು; ಹಾಲು ಮಾರುವವನು; ಗೋವಳಿಗ. [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಾಗಾರಿನ್]

ಕ್ಷೀರಾನ್ನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ; ಹಾಲನ್ನ : ಕ್ಷೀರಾನ್ನದಿಂದೆ ನರಪುಷ್ಟಿ (ಮಂಕುಕ. ೩೪೧).
[ಕ್ಷೀರ + ಅನ್ನ$_3$]

ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ : ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿಯೊಳಗನಿಲನೀಡಿಱುಯಲಾ ನೊರೆ ಮುಸಗಿ ತೆರೆಗಟ್ಟಿ (ಹಚಕಾ. ೩-೨೩). [ಕ್ಷೀರ + ಅಬ್ಧಿ]

ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿತನಯೆ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : "ಹಾಲಿನ ಸಮುದ್ರದ ಮಗಳು, ಲಕ್ಷ್ಮಿ" (ಗಂಗಾವು. ೩೫೬).
[ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿ + ತನಯೆ]

ಕ್ಷೀರಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ಹಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ.
[ಕ್ಷೀರ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕ್ಷೀರಾರ್ಣವ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ : ವಿಮಳ ಕ್ಷೀರಾರ್ಣವ ಶ್ರೀಯುನಾ ಶತಪತ್ರಾನನೆ ಪೋಲ್ತು ಬೆಳ್ಪಸದನಂಗೊಂಡೇಂ ಮನಂಗೊಂಡಳೋ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೯೪). [ಕ್ಷೀರ + ಅರ್ಣವ]

ಕ್ಷೀರಾವಿ (ನಾ). ೧. ಹಾಲುತೊಟ್ಟಿನ ಗಿಡ : "ಕ್ಷೀರಾವೀ, ದುಗ್ಧಿಕಾ – ೨ ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ ಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). ೨. "ದೂದಿ, ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬೆಂಕಿಹತ್ತುವದೊಂದು ಪದಾರ್ಥ" (ಗಂಗಾವು. ೩೫೬). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಾವೀ]

ಕ್ಷೀರಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹಾಲೆಗಿಡ; ಸಿಹಿಹಾಲೆ : "ರಾಜಾದನಂ, ಫಲಾಧ್ಯಕ್ಷಂ, ಕ್ಷೀರಿಕಾ – ೩ ಹಾಲೇಗಿಡ, ಹಾಲುಬಳ್ಳೀ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೬). ೨. ಹಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದುದು; ಪಾಯಸ; ಪರಮಾನ್ನ. [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಿಕಾ]

ಕ್ಷೀರಿಕೆ$_2$ (ನಾ). [ಅಶ್ವಶಾ] ಕುದುರೆಯ ಖುರದ ಒಂದು ಭಾಗ : ಖುರದ ನಡುವೆ ತಳಮೆ(ಯೆ)ಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ ತಳದ ನಡುವಣ ತ್ರಿಕೋಣರೇಖೆಗೆ ಮಂಡೂಕಿಯೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ ಅದಂ ಪೊರ್ದಿ ಪೊಱಗಿರ್ದುದು ಕ್ಷೀರಿಕೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೮೮-೨೮). [?]

ಕ್ಷೀರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಹಾಲುತೊಟ್ಟಿನ ಗಿಡ. ೨. ದತ್ತೂರಿ : ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ಸೊಪ್ಪು ರಸ, ದತ್ತೂರಿ (ಕ್ಷೀರಿಣೀ) ಬೀಜ . . . ಕಷಾಯಗಳಲ್ಲಿ (ಸಕವೈ. ೪೨೬). ೩. ಹಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದುದು; ಹಾಲುಬಾಯಿ : ನನಗೆ ಕ್ಷೀರಿಣಿ (ಹಾಲುಬಾಯಿ)ಯನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕೆನ್ನಿಸಿದೆ. ಅದನ್ನು ಈದಿನವೇ ಮಾಡು (ಕಸರಿ. ೪೨). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಿಣೀ]

ಕ್ಷೀರೋದ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲು. 'ಕ್ಷೀರೋದಭವ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರೋದಕನ್ಯಾಯ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರನೀರನ್ಯಾಯ : ಕ್ಷೀರೋದಕನ್ಯಾಯಮೆಂಬುದಂ ಪರಿಭವಿಸಿತೀ ಭಕ್ತ ಪಾದಾಂಬು (ಆರಾಜ. ೨-೫).
[ಕ್ಷೀರ + ಉದಕ$_2$ + ನ್ಯಾಯ]

ಕ್ಷೀರೋದಭವ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಚಂದ್ರ : ಕ್ಷೀರೋದಭವಾತ್ರಿಜೇಂದುಗಳ್ಗಂ . . . ಐಕ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೬).
[ಕ್ಷೀರೋದ + ಭವ]

ಕ್ಷೀರೋದವಾರಿ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲಿನ ನೀರು : ಕ್ಷೀರೋದವಾರಿಧಾರಾಪೂರದ ಚೆಲ್ವಂಗೆ ಸೆಣಸುವಂತೆ (ಆದಿಪು. ೭-೭೩).
[ಕ್ಷೀರೋದ + ವಾರಿ]

ಕ್ಷೀವ (ಗು). = ಕ್ಷೀಬ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಣ್ಣ (ಗು). ೧. ಮೆಟ್ಟಿದ; ತುಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ : ತುರಗ ಖುರಕ್ಷುಣ್ಣೀಳಾ ಪರಿಪಾಂಸು ಪರಾಗಮಿಭಕಟಾಳಿಗಳೊಳ್ ಪಾಯ್ದಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೬); ಕುರಂಗಶಿಶುಗಳ್ ನಲಿಯುತಿಪೆ ಹರಿಣಚರಣ ಕ್ಷುಣ್ಣ ಶಾದ್ವಲದ ಪಚ್ಚೆಸೊಂಪಿನ ವೇದಿಕೆಯನೇರ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೧-೧೭೨). ೨. ಹಿಸುಕಲ್ಪಟ್ಟ; ಮರ್ದಿಸಿದ : ಅಬಲಾ ಪೀನಸ್ತನಕ್ಷುಣ್ಣಸಾರವಿಟೌಘಂ ಗುರು ಶೀತಕಾಲವೆಸೆದತ್ತೆತ್ತಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೧-೨೩). ೩. ನೋಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡ : ಈ ಭಾವ ಪರಿಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಕ್ಷುಣ್ಣರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತ್ತು (ರಾಮಾನೆ. ೮೫). ೪. ಪಳಗಿದ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ; ನಿಷ್ಣಾತ. (ನಾ). ೫. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣನಾದವನು; ನಿಷ್ಣಾತನಾದವನು; ಪಂಡಿತ : "ವ್ಯುತ್ಪನ್ನಃ, ಪ್ರಹತಃ, ಕ್ಷುಣ್ಣಃ, ಸಂಸ್ಕೃತಃ – ಈ ೪ ಪಂಡಿತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೮-೧೯೬).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷುಣ್ಣತೆ (ನಾ). ಅಸಮಾಧಾನ; ಖಿನ್ನತೆ : ನಾಗಪ್ಪನು . . . ಕ್ಷುಣ್ಣತೆಯೊಂದಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು (ಕಾಬರ್ಥೂ. ೮೩). [ಸಂ. ಕ್ಷುಣ್ಣತಾ]

ಕ್ಷುತ (ನಾ). ಸೀನು; ಸೀನುವಿಕೆ : ಫಲಪಾಕಾಂತದೊಳ್ ಕ್ಷುತವಿಜೃಂಭಣವ್ಯಾಜದಿಂ ಲೋಕಾಂತರಿತರಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೫-೬೯ ವ); ಶಿತ್ಯದ್ವಂದ್ವಂ ಕ್ಷುತಜೃಂಭಣವ್ಯಾಜದಿಂ ಪರಾಸುಗಳಕ್ಕುಮೆಂದು ಪೇೞೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೮ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುತಕರಣ (ನಾ). ಸೀನುವಿಕೆ : "ಸೀನ್ – ಕ್ಷುತಕರಣೇ" (ಶಮುಧಾ).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷುತಾಭಿಜನನ (ನಾ). ಕರಿಯ ಸಾಸವೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುತ್ಕ್ಷಾಮ (ಗು). ೧. ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದ. (ನಾ). ೨. ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದವನು : ದಿಶೆಯೆಂಬತ್ತಱ ದಿವಿಜನಿಕಾಯಮನಿಕ್ಕುವಂ ಜವಂ ಕ್ಷುತ್ಕ್ಷಾಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೧೯).
[ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಕ್ಷಾಮ)]

ಕ್ಷುತ್ತು (ನಾ). ಹಸಿವೆ : ಕ್ಷುತ್ತು ಮೈದೋಱೆ ಭಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋದಲ್ಲಿ ಭಾಂಡವ ತೊಳೆದ ದ್ರವ್ಯಪದಾರ್ಥಮಂ ತರಲು (ಘನವ. ೨೦); ಕ್ಷುತ್ತು ಮಮತೆಗಳು ಜೀವಕೆ ಕುಲಿಮೆ ಸುತ್ತಿಗೆಗಳ್ (ಮಂಕುಕ. ೬೧೦).
[< ಸಂ. ಕ್ಷುಧ್]

ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸಕ (ನಾ). ೧. ಹಸಿವು ಮತ್ತು ನೀರಡಿಕೆಗಳಿಂದ ಬಳಲುವವನು. ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಲಾಕ್ಷಾಪ್ರಲೇಪ . . . ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸಕ ಕ್ರಿಮಿಕುಲಂಗಳೆಂಬವೇ ಯೆಂಟು ರಾಜನರಕಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸೆ (ನಾ). ಹಸಿವೆ ಮತ್ತು ನೀರಡಿಕೆ : ಅತಿಬಿಸಿಲು ಗಾಳಿ ಕಲು ಮುಳು ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸೆ ಜಾಡ್ಯತೆಗಳೆಂಬಿಂತಿವಱ ಕಾಟದಿಂ (ಹಚಕಾ. ೯-೩೦). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಪಿಪಾಸಾ)]

ಕ್ಷುತ್ಪ್ರಕಾರ (ನಾ). ಸೀನಿನ ಪ್ರಕಾರ : ಬ್ರಹ್ಮನು . . . ಸೀನಲಾ ನೆಪದಿಂದಲೋರ್ವನುದಯಿಸೆ ಕ್ಷುತ್ಪ್ರಕಾರವೇ ಕಪಟವಾ ಸಂಬಂಧದಿಂ ಕ್ಷುಪನೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರಾದುದವಗೆ (ವೀಶೈಪು. ೨-೧೩-೧೧).
[ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಪ್ರಕಾರ)]

ಕ್ಷುದ್ಬಾಧೆ (ನಾ). ಹಸಿವೆಯ ಸಂಕಟ : ಮಹಾಪಾತಕಂ ಜನಿಸೆ, ಕ್ಷುದ್ಬಾಧೆಯಿಂತಾದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೨೩-೧೮); ದೇವತೆಗಳು ಕ್ಷುದ್ಬಾಧೆ (ಹಸಿವಿನ ಹಿಂಸೆ)ಯನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಮುಕ್ತಾರ. ೩೧೨). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಬಾಧೆ)]

ಕ್ಷುದ್ಭಯ (ನಾ). ಹಸಿವೆಯ ಅಂಜಿಕೆ : ತೃಪ್ತಂಗೆ ಕ್ಷುದ್ಭಯಮೆ (ಗಗತಾ. ೧೬-೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಭಯ)]

ಕ್ಷುದ್ರ (ಗು). ೧. ತೀರ ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ: "ಅಲ್ಪಂ ಲವಂ . . . ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಮಾ ಕ್ಷುದ್ರಮುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೫). ೨. ನೀಚವಾದ; ನಿಕೃಷ್ಟ; ಕೀಳುದರ್ಜೆಯ; ಅಲ್ಪವಾದ. ೩. ಅತಿಲೋಭಿಯಾದ; ದುರಾಶೆಯುಳ್ಳ. ೪. ಕ್ರೂರವಾದ; ನಿರ್ದಯವಾದ; ದುಷ್ಟವಾದ: "ಕ್ಷುದ್ರಮೆನಿಸಿರ್ಪುದಂ ಕ್ರೂರಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೫). (ನಾ). ೫. ದರಿದ್ರ; ಬಡವ; ದೀನ; ನಿರ್ಗತಿಕ: "ಕ್ಷುದ್ರಃ, ದರಿದ್ರಃ . . . ದುರ್ಗತಃ - ಈ ೬ ಬಡವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೯೩); "ಕ್ಷುಲ್ಲಕಂ ಕ್ಷುದ್ರನೆನೆ ಕರ ಕೃಪಣನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೭). ೬. ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕ್ಷುದ್ರನೆ ನಿನಗೆಲವೋ ಮುನಿವುದೆನಗಮಯುಕ್ತಂ (ನೇಮಿಚಂ. ೫-೮೨); ಕೊಲನೇ ಕ್ಷುದ್ರ ಸಮರ್ಥನಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೧). ೭. ಜೇನು; ಮಧು. ೮. ಗುಳ್ಳೆ ಶಂಖ; ಸಣ್ಣ ಶಂಖ. ೯. ಇರುವೆ; ಪಿಪೀಲಿಕೆ: "ಕ್ಷುದ್ರಮೆಂದೆನಲ್ಕಿರುಹೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೨). ೧೦. ಬಿಸಿಲು. ೧೧. ಚಾಡಿ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ದೋಷಾರೋಪಣೆ: ಕ್ಷುದ್ರ ಕೇಳುವವನು ಶೂದ್ರನಿಗಿಂತ ಕಡೆ (ಗಾದೆ). ೧೨. ಸಣ್ಣತನ; ಅಲ್ಪತೆ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ: ಹೃದರಲ್ಲಿಯ ಕ್ಷುದ್ರವನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಾಣಬೇಕೇ? (ಒಡೆಕ. ೬೦). ೧೩. ದುಂಬಿ; ಜೇನುನೊಣ: "ಅತಿದೀನಂ ಶಂಬುಕಂ ಕ್ರೂರಮಾತಪಮುಮಂ ಕ್ಷುದ್ರಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೫೨). ೧೪. ಚಾಡಿಕೋರ: "ದುರ್ಜನಃ, ಪಿಶುನಃ, ಕ್ಷುದ್ರಃ . . . ಖಳಃ - ಈ ೬ ಪಿಸುಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೯೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುದ್ರಕ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣ; ಅಲ್ಪವಾದ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ. (ನಾ). ೨. ಚಾಡಿಕೋರ; ನಿಂದಕ. ೩. ಶ್ವಾಸರೋಗದ ಐದು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈ ಶ್ವಾಸರೋಗವು ಕ್ಷುದ್ರಕವೆಂದೂ, ತಮಕವೆಂದೂ, ಛಿನ್ನವೆಂದೂ, ಮಹಾನೆಂದೂ, ಊರ್ಧ್ವವೆಂದೂ ಐದು ವಿಧವಾಗಿರ್ಪುದು (ಸಕವೈ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುದ್ರಗಾರ (ನಾ). ಚಾಡಿಕೋರ: "ಕರ್ಣೇಜಪಃ, ಸೂಚಕಃ, ಪಿಶುನಃ - ೩ ಚಾಡಿ ಹೇಳುವವನು, ಕ್ಷುದ್ರಗಾರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೮). [ಕ್ಷುದ್ರ + -ಕಾರ, (<-ಕಾಜ)]

ಕ್ಷುದ್ರಗ್ರಹ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗ್ರಹ: ಕ್ಷುದ್ರಗ್ರಹಗಳು ಮತ್ತು ಉಲ್ಕೆಗಳು ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಶಾಖ ಪಡೆದ ಮೇಘದ ಒಳವಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆ (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೬೨). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಗ್ರಹ]

ಕ್ಷುದ್ರಘಂಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ; ಸಣ್ಣಗೆಜ್ಜೆ; ಕಿಂಕಿಣಿ: "ಕಿಂಕಿಣೀ ಕ್ಷುದ್ರಘಂಟಿಕಾ" (ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೬). ೨. ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳುಳ್ಳ ಆಭರಣ: (ಶಿ). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಘಂಟಿಕೆ]

ಕ್ಷುದ್ರಜಂತು (ನಾ). ತೀರ ಚಿಕ್ಕ ಜೀವ; ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದ ಜೀವ, —ಪ್ರಾಣಿ: ನೀನೆತ್ತಣ ಪರಮಾಣು ಕ್ಷುದ್ರಜಂತು (ಬಸರ. ೮-೧೩೭). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಜಂತು]

ಕ್ಷುದ್ರಜನ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಜನ; ಪಾಮರ ಜನ: ಕ್ಷುದ್ರ ಜನರುಗಳ ಸಂಚಾರದಿಂದ ಸವೆದ ದಾರಿಯಿದು (ವಚಕಾ. ೨೦). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಜನ]

ಕ್ಷುದ್ರತಂಡುಲ (ನಾ). ಒಡಕಲು ಅಕ್ಕಿ; ಅಕ್ಕಿಯ ನುಚ್ಚು; ಕಡಿಯಕ್ಕಿ: "ಕಣಃ, ಕ್ಷುದ್ರತಂಡುಲಃ - ಈ ೨ ನುಚ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೪). [ಕ್ಷುದ್ರ + ತಂಡುಲ]

ಕ್ಷುದ್ರತನ (ನಾ). ಸಣ್ಣತನ; ಅಲ್ಪತೆ; ನೀಚತನ: ನನ್ನಯ್ಯ ಕ್ಷುದ್ರತನ ಸುಟ್ಟುಬಂದಿರುವೆ (ಸಿದ್ಧವು. ೫-೭೪). [ಕ್ಷುದ್ರ + -ತನ]

ಕ್ಷುದ್ರತೆ (ನಾ). = ಕ್ಷುದ್ರತನ: ಆ ಭಾವನಾವೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷುದ್ರತೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮುಜೀ. ೬೪೮). [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರತಾ]

ಕ್ಷುದ್ರದವನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದವನ: "ಮುನಿಪುತ್ರಕಃ - ಕ್ಷುದ್ರದವನ" (ಒಸಧಿ. ೧೨೭). [ಕ್ಷುದ್ರ + ದವನ]

ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ (ನಾ). ಕೀಳುದೈವ: ಕೆಲವು ಜನ ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕ್ಷುದ್ರ + ದೇವತೆ]

ಕ್ಷುದ್ರಧಾನ್ಯ (ನಾ). ನುಚ್ಚುನುಚ್ಚಾದ ಧಾನ್ಯ, —ಕಾಳು: (ಶಿ). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಧಾನ್ಯ]

ಕ್ಷುದ್ರನಾಸಿಕೆ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣಮೂಗುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಚಿಕ್ಕ ಮೂಗುಳ್ಳವನು: "ನಕ್ಷುದ್ರಃ ಕ್ಷುದ್ರನಾಸಿಕಃ" (ಹಲಾಯು. ೯೯-೪೫೩). [ಕ್ಷುದ್ರ + ನಾಸಿಕೆ]

ಕ್ಷುದ್ರಪಕ್ಷಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ; ಟಿಟ್ಟಿಭ: "ಟಟ್ಟಿಭಾ, ಕ್ಷುದ್ರಪಕ್ಷಿಕಾಃ - ಈ ೨ ಟಿಟ್ಟಿ" (ಹಲಾಯು. ४೨-೧೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುದ್ರಪತ್ರ (ನಾ). ಕಗ್ಗೊರಲೆ; ಪುಲ್ಲಂಪುರಿಚೆ: "ಕಗ್ಗೊಱಲೆ ಬಾಬರಿ ಕ್ಷುದ್ರಪತ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೭). [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರಪತ್ರಾ]

ಕ್ಷುದ್ರಪಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ನೀಚಪಾತ್ರ; ದುಷ್ಟಪಾತ್ರ: ನಾಯಕಪಾತ್ರದ ಉದಾತ್ತತೆಯಲ್ಲಿ . . . ಉತ್ತೇಜನ ದೊರಕಿಸಿ, ಕ್ಷುದ್ರಪಾತ್ರಗಳ ಅಭಿನಯದ ಕೌತುಕವನ್ನು ಮಾಡಿಯೂ ಅವುಗಳ ಕ್ಷುಲ್ಲಕಭಾವನೆಗಳ ಕಡೆಗೆ ತಟಸ್ಥ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದಲೂ . . . ಪ್ರೇಕ್ಷಕನು ನೋಡಲು ಶಕ್ತನಾಗುವನು (ಪ್ರಬಂಧ. ೩೦). ೨. ಸಣ್ಣಪಾತ್ರ; ಅಪ್ರಧಾನ ಪಾತ್ರ. [ಕ್ಷುದ್ರ + ಪಾತ್ರ]

ಕ್ಷುದ್ರಪ್ರಬಂಧ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಣ್ಣ ಪ್ರಬಂಧ; ಲಘುಕಾವ್ಯ: ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯ ಗೀತಪ್ರಬಂಧ ಕ್ಷುದ್ರಪ್ರಬಂಧಗಳೆಂಬ ಪಂಚವಿಧ ಕಾವ್ಯಪ್ರಬಂಧಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೭). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಪ್ರಬಂಧ]

ಕ್ಷುದ್ರಮೃಗ (ನಾ). ಕ್ರೂರಮೃಗ; ದುಷ್ಟಮೃಗ: ನಿನ್ನಂ ಮತ್ತೊರ್ವಂ ರಕ್ಷಿಸದಂದು ನಿನಗೆ ಕ್ಷುದ್ರಮೃಗೋಪದ್ರವಮಕ್ಕು (ಪಂಚತಂ. ೫೪-೭). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಮೃಗ]

ಕ್ಷುದ್ರರೂಪ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪ; ಸಣ್ಣರೂಪ (?): ವಿದ್ರವಣವನು ಮಾಳ್ಪೆನೆನುತಾ ಕ್ಷುದ್ರರೂಪವ ತಾಳಬೇಕೆನುತಸುರನನುವಾದ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೨೮). [ಕ್ಷುದ್ರ + ರೂಪ]

ಕ್ಷುದ್ರವಾರ್ತಾಕಿ (ನಾ). ಗುಳ್ಳಬದನೆ; ರಾಮುಗುಳ್ಳ. [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರವಾರ್ತಾಕೀ]

ಕ್ಷುದ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕೀಳುಮಟ್ಟದ ಉದ್ಯೋಗ: ಅರ್ಜನೆಯಿಂದು ಆತ್ಮಾಕೆಗೂ ಅತಿಕ್ಲೇಶಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗಬಾರದು. ಕ್ಷುದ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸಬಾರದು (ಅರ್ಯಧ. ೪೭). [ಕ್ಷುದ್ರ + ವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಶಂಖ; ಸಣ್ಣಶಂಖ: "ಕ್ಷುಲ್ಲಕಂ, ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖಃ, ಶಂಬೂಕಃ - ಈ ೩ ಕಿಱಿಯ ಶಂಖಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೫೨); "ಶುಕ್ತಿಯೆನೆ ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨-೯). ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖೋದರದಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗರ್ಭಂ ಪಿರಿದೆನೆ (ಜಗವಿ. ೧-೧೯). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಶಂಖ]

ಕ್ಷುದ್ರಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ಚಾಡಿಹೇಳು: ಇವನ ಮೇಲೆ ಕೆಲವು ಕೆಟ್ಟ ಜನರು ಕ್ಷುದ್ರಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಯರು ಬೇಸರಗೊಂಡು ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಯಕನನ್ನು . . . ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೪). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಹೇಳು (< ಪೇೞ್)]

ಕ್ಷುದ್ರಾಂಡ (ನಾ). ಮರಿಮೀನುಗಳ ಮೊತ್ತ: "ಕ್ಷುದ್ರಾಂಡಃ, ಮತ್ಸ್ಯಸಂಘಾತಃ, ಪೋತಾಧಾನಂ – ಈ ೩ ಕಿಱಿಯಮೀನ ಮೊತ್ತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೯–೩೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುದ್ರಿ (ನಾ). ಚಾಡಿಕೋರ; ಚಾಡಿ ಹೇಳುವವನು: (ಕ). [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರಿನ್]

ಕ್ಷುದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕೀಳು ಕೆಲಸ; ಕೀಳ್ತನ; ಸಣ್ಣತನ (?): ವಂಚನೆ ಮೊದಲಾದ ಕ್ಷುದ್ರಿಕೆಗಳನುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದುದಾರಂಭಕೋಪದೇಶಮಕ್ಕು (ಪಸಾರ. ೬೨೭–೪). [?]

ಕ್ಷುದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ನಡತೆಗೆಟ್ಟವಳು; ಜಾರೆ; ಸೂಳೆ: "ರೂಪಜೀವಾ, ವೇಶ್ಯಾ, ಗಣಿಕಾ, ಪಣ್ಯಾಂಗನಾ, ಕ್ಷುದ್ರಾ – ಈ ೫ ಸೂ(ಱ)ಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೦–೩೩೬); "ವಾರಸತಿ . . . ವೇಸಿ ಕ್ಷುದ್ರೆಯೆನೆ . . . ಸೂಳೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦–೫). ೨. ಕುಣಿತದ ಹೆಣ್ಣು; ನರ್ತಕಿ; ನಟಿ: "ನಟಿ ಕ್ಷುದ್ರೆಯೆನೆ ನಟ್ಟುವಿತಿಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೩). ೩. ಅಂಗಹೀನಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ವಿರೂಪಗೊಂಡ ಹೆಂಗಸು. ೪. ಜೇನುಹುಳು. ೫. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ. ೬. ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ: "ಶರೀರಾಯಾಸದಿಂದ ವಾಯುವು ಹೆಚ್ಚಿ ಉಂಟಾದ ಬಿಕ್ಕುಳು ಕ್ಷುದ್ರೆ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಸಕವೈ. ೨೪೦). [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರಾ]

ಕ್ಷುದ್ರೋಪದ್ರ (ನಾ). ಚಾಡಿಯ ಅಪಚಾರದ ಮಾತು: ಸದಾ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕ್ಷುದ್ರೋಪದ್ರ ಹೇಳಿ ನಮಗೂ ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಬಹಳ ಖರಾಬು ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾನೆ (ರಾಜೇಂಪ್ರ. ೧೦೬). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಉಪದ್ರ]

ಕ್ಷುದ್ವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). ಹಸಿವಿನ ಬಾಧೆ, —ಬೇನೆ: ಜಲಜಾತಪ್ರಿಯನೆಂಟ ಜಿಕೊಳ್ . . . ಅರ್ಕಜಂ ನಿಲೆ ಮಹಾಕ್ಷುದ್ವ್ಯಾಧಿಯಿಂ ಪೊಂದುಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೩–೨). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ವ್ಯಾಧಿ)]

ಕ್ಷುಧಾಪೋಷಕ (ನಾ). ಹಸಿವೆಯನ್ನು ಹಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು: ಜಿಹ್ವೆಯ ಲಂಪಟತ್ವದಿಂದ ಕ್ಷುಧಾಪೋಷಕನಾಗಿ (ನೋಳಮಾ. ೨೦೦–೭೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧಾ + ಪೋಷಕ)]

ಕ್ಷುಧಾಭಿಜನನ (ನಾ). ೧. ಹಸಿವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ೨. ಕರಿಯ ಸಾಸವೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಧಾರ್ತ (ಗು). ಹಸಿವಿನಿಂದ ಪೀಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಹಸಿವಿನಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟ. [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧಾ + ಆರ್ತ)]

ಕ್ಷುಧಾಶಾಂತಿ (ನಾ). ಹಸಿವನ್ನು ಹಿಂಗಿಸುವಿಕೆ; ಹಸಿವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವಿಕೆ; ಹಸಿವೆಯ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಉಣ್ಣುವುದು ಅಥವಾ ತಿನ್ನುವುದು; ಉಪಾಹಾರ: ಸಂಜೆಯ ಕ್ಷುಧಾಶಾಂತಿಗಾಗಿ ವೆಂಕಮ್ಮ ನವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಅವಲಕ್ಕಿಯ ಬಗ್ಗೆ . . . ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ರಸಕಸಿಯು ಏಳುತ್ತದೆ (ಸಮಜೀ. ೭ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧಾ + ಶಾಂತಿ)]

ಕ್ಷುಧಿತ (ಗು). ೧. ಹಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಹಸಿದವನು: ಎಲೆ ವಿಪ್ರಶಾರ್ದೂಲನೆ, ಕ್ಷುಧಿತನಾದಂಥ ನನ್ನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೇಳು (ಶೇಪಧ. ೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಧೆ (ನಾ). ಹಸಿವೆ; ಹಸಿವು: "ಹಸಿವು ಕ್ಷುತ್ ಕ್ಷುಧೆ ಬುಭುಕ್ಷೆ ಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೦–೧೪); ತಮ್ಮ ಹಣ್ಣನು ತಾವೆ ತಿನ್ನವು ಮರಗಳು ಅನ್ಯರ ಕ್ಷುಧೆ ಕಳೆದಪುವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೩೫–೬೫). [ಸಂ. ಕ್ಷುಧಾ]

ಕ್ಷುಪ (ನಾ). ೧. ಪೊದೆ; ಕಂಟಿ: "ಕ್ಷುಪಃ, ಗುಚ್ಛಃ – ಈ ೨ ಮಡಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೫). ೨. ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ರೆಂಬೆಗಳುಳ್ಳ ಮರ: "ಗುಜ್ಜು ಗೊಂಬಿನ ಮರನಂ ಕ್ಷುಪಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೨೪); "ಕಡುಗುಜ್ಜುವೃಕ್ಷಂ ಕ್ಷುಪಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೧); ಉರುಕಾಂತಾರದೊಳಚ್ಛನೀರದೊಳನೇಕ ತೃಣಕ್ಷುಪಗುಲ್ಮಜಾಲದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೭–೧೧); ಕುಸುಮಿಸಿದುವು ಮಿಕ್ಕೆಸೆವಾ ಕ್ಷುಪ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಕ್ಕಿನವಾಕ್ಷುಪ] ಕುಜಾತವೀರುತ್ತುಗಳುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೫). ೩. ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಬ್ಬ ರಾಜ: "ಕ್ಷುಪಃ – ದಧೀಚ ನೊಡನೆ ಪಗಡೆಯನಾಡಿ ಸೋಲ್ತ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ರಾಯಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೪೮); ಹರಿ ಚಕ್ರದಿಂ ಕ್ಷುಪನಿಮಿತ್ತಂ ದಧೀಚಿಯಂ ಭರದಿನಿಡೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೪೨). ೪. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. ೧, ೪: ಕ್ಷುಪಶಾಂಡಿಲ್ಯಸುರೇಶ . . . ಮರವಟ್ಟಿರ್ಕುಂ ನದೀತೀರ ದೊಳ್ (ಹಮ್ಮಿರ. ೪–೭೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಬ್ಧ (ಗು). ಕದಡಿದ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ; ಅಶಾಂತವಾದ; ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾದ: ವಿಚಿತ್ರಸ್ವಪ್ನಗಳಿಂದ ಅಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ನರಹರಿಯ ನಿದ್ರೆಯೆಲ್ಲ ಕ್ಷುಬ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೩೨೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಭಿತ (ಗು). ೧. = ಕ್ಷುಬ್ಧ: ಚಳದನಿಳಾಹತ ಕ್ಷುಭಿತ ಭಂಗುರ ತುಂಗತರಂಗಮಾಳಿಕಾವಳನ . . . ಜಳಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೫); ಕ್ಷುಭಿತದಯಾರ್ಣವ ಘೂರ್ಣಿತ ರಭಸಮೆನಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೨೯). ೨. ಬಿರುಸಾದ; ಉದ್ಧತವಾದ: ಇಭೋದ್ಧೃತ್ ಕರ್ಣತಾಳ ಕ್ಷುಭಿತ ಪವನವಿಕ್ಷೇಪದಿಂ ವಾರ್ಧಿಯಂ ತುಳ್ಕುವ ಸೇನಾಚಕ್ರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯–೨೯). ೩. ಕನಲಿದ; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡ; ಉದ್ರಿಕ್ತವಾದ; ಕೋಪಗೊಂಡ. 'ಕ್ಷುಭಿತಚಿತ್ತ' ಪರಾ. ೪. ಕಳವಳಗೊಂಡ; ವ್ಯಾಕುಲವಾದ: ಅಂತಃಕ್ಷುಭಿತಹೃದಯನಾಗಿ ತೊಟ್ಟನೆ ಮಗುಟ್ಟು (ಪಂಚತಂ. ೨೬–೧೦). ೫. ಬೆದರಿದ; ಭೀತನಾದ. (ನಾ). ೬. ಕ್ಷೋಭೆ; ಉದ್ರೇಕ: ಕ್ಷುಭಿತವಳಿದ ಚಿತ್ತದೊಳು ಮತ್ತೆ ಮಾಳ್ಪುದು ಅಭಯ ಶುದ್ಧೋಪಯೋಗವದು (ಭರಚ. ೬೯–೮೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಭಿತಚಿತ್ತ (ನಾ). ೧. ಕನಲಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಕುಪಿತ ಮನುಷ್ಯ: ಇದು ವಿಪಕ್ಷಬಲಮೆಂದಱಿದು ಕ್ಷುಭಿತಚಿತ್ತನಾಗಿ ಬಾಹುಬಲಿ ಕುಮಾರಂ . . . ಭರತೇಶ್ವರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟುವರೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೩ ವ). ೨. ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡವನು; ಕಳವಳ ವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ಆಗಳರಸನತಿ ಸಂಭ್ರಮರಸ ಕ್ಷುಭಿತಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೫ ವ). [ಕ್ಷುಭಿತ + ಚಿತ್ತ]

ಕ್ಷುಭಿತವಾರಿಧಿ (ನಾ). ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾದ ಸಮುದ್ರ; ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧವಾದ ಸಾಗರ: ಕ್ಷುಭಿತವಾರಿಧಿಯಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿತು ರಭಸ (ಕಾಶಿರಾ. ೩೨–೨೪). [ಕ್ಷುಭಿತ + ವಾರಿಧಿ]

ಕ್ಷುಭಿಯಿಸು 'ಕ್ಷುಭಿಸು' ನೋ.

ಕ್ಷುಭಿಸು, ಕ್ಷುಭಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾಗು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು: ಅಭಿಘಾತಜ್ವರದಂತೆ ದುಷ್ಕರ್ಮ ಕುಣಿದಾಡಿ ಕ್ಷುಭಿಸಿ ಬೀಳ್ವುದು ಕಂಡ ಕಡೆಗೆ (ಭರಚ. ೫೨–೧೨೦). ಕ್ಷುಭಿಯಿಸು: ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿರದವೆಲ್ಲಮನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕಳೆವುದುಂ ಪ್ರಭಂಜನತನೂಜನುಂ ಧನಂಜಯನುಂ ಕ್ಷುಭಿಯಿಸಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೩೯ ವ). [ಕ್ಷುಭಿತ್ + –ಇಸು]

ಕ್ಷುಮೆ (ನಾ). ೧. ಕರಿ ಅಗಸೆ; ಎಳ್ಳಗಸೆ: "ಅತಸೀ, ಉಮಾ, ಕ್ಷುಮಾ – ಈ ೩ ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೨೨೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೆಣಬು, —ನಾರು: (ಕ). [ಸಂ. ಕ್ಷುಮಾ]

ಕ್ಷುರ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ; ಸುರಿಗೆ: ಕರಶಾಖೆಗಳತನು ಕ್ಷುರದಂದಂ ಕರನಖಮವು ಕೇದಗೆಯೆಸಟಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೧). ೨. ಹಸು, ಎತ್ತು, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗೊರಸು; ಖುರ; ಕೊಳಗು. ೩. ಕೊಳವಳಿಕೆ ಗಿಡ; ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುರಕ (ನಾ). ೧. ತಿಲಕವೃಕ್ಷ: "ಕ್ಷುರಕಮನೆ ಫೇಣಿಲಮೆನಲ್ ತಿಲಕ ತರುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೭). ೨. ನಾಯಿಂದ; ನಾಪಿತ; ಕ್ಷೌರಿಕ. ೩. = ಕ್ಷುರ ೧: ವೈರಿಗಳ ಪೆರ್ಬಲಂ ಬಾಳಿತ್ತಿ ಪೊಣರ್ದೊಡೆ ನಿವಾರಣಂಗೆಯ್ವರಿ ಕ್ಷುರಕಾದಿಗಳ ಮುಚಿದು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೧೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುರಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. (ನಾಪಿತನ ಕತ್ತಿಯಿಂದ) ಕೂದಲು ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಕ್ಷೌರ: ಕ್ಷೌರಕನ, ಕ್ಷೌರದ, ಕ್ಷುರಕರ್ಮದ (Tonsorial. ಇಂಕಕ). ೨. ಚೌಲ; ಕೇಶಖಂಡನ. [ಸಂ. ಕ್ಷುರಕರ್ಮನ್]

ಕ್ಷುರಧಾರೆ (ನಾ). ೧. (ನಾಪಿತನ) ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು; ಖಡ್ಗದ ಬಾಯಿ. ೨. ಎಂಟು ಮಹಾನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸೂಚೀಮುಖ, ಕಾಲ, ಖಡ್ಗಧಾರೆ, ಕ್ಷುರಧಾರೆ . . . ಸಂತಾಪಂಗಳೆಂಬುವೇ ಯೆಂಟು ಮಹಾನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೬೯). [ಕ್ಷುರ + ಧಾರೆ]

ಕ್ಷುರಪ್ರ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಗೊರಸಿನಾಕಾರದ ಅಲಗನ್ನುಳ್ಳ ಬಾಣ; ಕವಲಂಬು: "ಕ್ಷುರಪ್ರವೆಂಬುದು ಚೋಟೆಯಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೭೭-೩೧೫). ೨. ಕುರುಪೆ; ಉಜ್ಜುಗೋರಿ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುರಭಾಂಡ (ನಾ). ನಾಯಿಂದನ ಕತ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಇಡುವ ಚೀಲ, —ಹಡಪ: ಬೇಗಂ ಕ್ಷುರಭಾಂಡಮನೀಯೆಂದು ಬೇಡಿದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೪-೧೭). [ಕ್ಷುರ + ಭಾಂಡ]

ಕ್ಷುರಮರ್ದಿ (ನಾ). ಕ್ಷೌರದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಮಸೆಯುವವನು; ನಾಯಿಂದ; ಕ್ಷೌರಿಕ; ಹಜಾಮ: ನಿಪುಣರುಂ ಸುಖಹಸ್ತರು ಮೆನಿಪ್ಪ ಶಿಕ್ಷಿತ ಕ್ಷುರಮರ್ದಿಗಳ್ ಬಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೭೭-೪೫೯). [ಸಂ. ಕ್ಷುರಮರ್ದಿನ್]

ಕ್ಷುರಿ (ನಾ). = ಕ್ಷುರಮರ್ದಿ. [ಸಂ. ಕ್ಷುರಿನ್]

ಕ್ಷುರಿಕಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಐದು ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಿವಾಸ್ತ್ರ, ಕ್ಷುರಿಕಾಸ್ತ್ರ, ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರ, ವ್ಯೋಮಾಸ್ತ್ರ, ಅಘೋರಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಪಂಚಾಸ್ತ್ರ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧). [ಸಂ. (ಕ್ಷುರಿಕಾ + ಅಸ್ತ್ರ)]

ಕ್ಷುರಿಕೆ (ನಾ). ಚೂರಿ; ಸುರಿಗೆ; ಬಾಕು: "ಅಸಿಪುತ್ರಿಕಾ, ಅಸಿಧೇನುಃ, ಕ್ಷುರಿಕಾ, ಪತ್ರಂ, ಶಸ್ತ್ರಿಕಾ - ಈ ೫ ಸುರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೩೧೯); "ಪಾಳಿಪರಂಜುವೆನಲು ಮೋಹಳಮಕ್ಕಳೆ ಕ್ಷುರಿಕೆಯೆನಲು ಮುಕ್ಕಂಬಿಯ ಕಠಾರಿ ವಂಕುಡಿಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೩೬). [ಸಂ. ಕ್ಷುರಿಕಾ]

ಕ್ಷುಲ್ಲ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಪ; ಸ್ವಲ್ಪ. ೨. ಕೀಳಾದ; ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ: ಉರವಣಿಸಿ ಮೊರೆಯುವವನು ಕ್ಷುಲ್ಲ ಮಾನಿಸನಿವನು (ಮುಂಕುಕ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕ (ಗು). ೧. ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಕಿರಿಯ; ಸಣ್ಣ: ಪೊಟಿಲ ನಡುವಣ ಕ್ಷುಲ್ಲಕದ್ವಾರದಿಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೭ ವ). ೨. ಅತ್ಯಾಸೆಯುಳ್ಳ; ಲೋಭಿಯಾದ. ೩. ಕೀಳಾದ; ಹೀನ; ಕ್ಷುದ್ರ: ಉಗಿಯು ಇಷ್ಟು ಸುಲಭ ರೀತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾರಣ ಅದು ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ಪದಾರ್ಥವೆಂದು ಎಣಿಸಕೂಡದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪); ಅವರನ್ನು ತೀರಾ ಕುಲ್ಲಕವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು ಶಾನುಭೋಗರ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿತ್ತು (ರಂಗಲೋ. ೮೨). (ನಾ). ೪. ದೀನ; ದರಿದ್ರ; ಕೃಪಣ: "ಕೃಪಣಃ, ಕ್ಷುಲ್ಲಕಃ, ಕ್ಲೀಬಃ, ಕ್ಷುದ್ರಃ - ಈ ೪ ಕ್ಷುದ್ರಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೯೨); "ಕ್ಷುಲ್ಲಕಂ ಕ್ಷುದ್ರನೆನೆ ಕರಕೃಪಣನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೭). ೫. ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ; ಮತಿಹೀನ. ೬. ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಮನುಷ್ಯ; ಪಾಮರ. ೭. ಕುತ್ಸಿತ; ಅಲ್ಪನಾದವನು: ಕ್ಷುಲ್ಲಕನು ನರನಾದೊಡಂ ಕಾಲನಿದಿರೊಳ್ ಉಲ್ಲಾಸವೇ ಧರ್ಮ (ಮುಂಕುಕ. ೭೪೩).

೮. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವನು; ಮಿಥ್ಯಾವಾದಿ. ೯. ಬೇಡ; ಶಬರ; ಕಿರಾತ. ೧೦. ಚಿಕ್ಕಶಂಖ: "ಕ್ಷುಲ್ಲಕಃ, ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖಃ, ಶಂಬೂಕಃ - ಈ ೩ ಕಿಱಿಯ ಶಂಖಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೯-೪೨). ೧೧. ಕಂಚು; ಕಾಂಸ್ಯ. ೧೨. [ಜೈನ] ಪ್ರತಿಮಾಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕ್ಷುಲ್ಲಕನು ಕೌಪೀನ, ಖಂಡವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವನು. ಐಲಕನು ಕೌಪೀನವನ್ನಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಧರಿಸುವನು (ಜೈನಪ. ೪೧೦); "ಸೂಕ್ಷ್ಮದೊಳು ಪಾಮರಕುಲದೊಳು ಗುಳ್ಳೆಯೊಳು ಕ್ಷುಲ್ಲಕವೆಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೩); "ಶಬರಂ ಜಡಾಲ್ಪಮತಿ ಕಾಂಸ್ಯಂ ಕ್ಷುದ್ರ ಮಿಥ್ಯತ್ವಮುಂ ಕೃಪಣಂ ಕ್ಷುಲ್ಲಕಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕತನ (ನಾ). ಕೀಳುತನ; ಕುತ್ಸಿತವರ್ತನೆ: ಈತನ ಕ್ಷುಲ್ಲಕತನಕ್ಕೆ ಹೇಸಿ, ಮೆಡಿಕಲ್ ಹವ್ಯಾಸ ತೊರೆದು, ಬಿ.ಎಸ್‌ಸಿ. ಮುಂದುವರಿಸಿದೆ (ಬದುಜ. ೭೪). [ಕ್ಷುಲ್ಲಕ + -ತನ]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕದ್ವಾರ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬಾಗಿಲು; ದಿಡ್ಡಿಬಾಗಿಲು: ಪೆರ್ವೀಧಿಗಳೆರಡುಂ ದೆಸೆಯೊಳೆಸೆವೆಂಟುಂ ಕ್ಷುಲ್ಲಕದ್ವಾರದಿರ್ಕೆಲಂಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೫-೫೧ ವ). [ಕ್ಷುಲ್ಲಕ + ದ್ವಾರ]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕಭಾಷೆ (ನಾ). ಗ್ರಾಂಥಿಕರೂಪ ತಾಳದೆ ಕೇವಲ ಆಡುಮಾತಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಭಾಷೆ: ಗ್ರಾಂಥಿಕರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಕೇವಲ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕ್ಷುಲ್ಲಕಭಾಷೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೯೩). [ಕ್ಷುಲ್ಲಕ + ಭಾಷೆ]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕಾಮ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು; ಪುಲ್ಲಂಪುರಿಚಿ; ಹುಲ್ಲುಹುಳಿಗನ ಸೊಪ್ಪು: "ಆಲೋಣಿಕೆ ಕ್ಷುಲ್ಲಕಾಮ್ಲ [ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಲ] ಪುಳ್ಳುಂಪುಣಿಸೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೯). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಲ್ಲಕ + ಆಮ್ಲ + -)]

ಕ್ಷುಲ್ಲತನ (ನಾ). = ಕ್ಷುಲ್ಲಕತನ: ಕ್ಷುಲ್ಲತನ ಕುಂದೆಡಱು ಬಡತನವಿಲ್ಲ ಜಯಸಿರಿಬೀಡು (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೨೨). [ಕ್ಷುಲ್ಲ + -ತನ]

ಕ್ಷೂಣತೆ (ನಾ). ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ: ಈ ಕ್ಷೂಣತೆಯಾದುದಾ ಸವಣನಿಂದೆನಗೆಂದು (ನೇಮಿಪು. ೬-೫೪ ವ). [< ಸಂ. ಕ್ಷುಣ್ಣತಾ]

ಕ್ಷೂರತೆ (ನಾ). ಕ್ರೂರತೆ (?): ಕ್ಷಾತ್ರದಿಂದೀ ಕ್ಷಿತಿ ಕ್ಷೀಣಿಸಿ ಕ್ಷುದ್ರರ ಕ್ಷೂರತೆಯಿಂ ಕ್ಷೇತ್ರಯ್ಯೆಸೆ (ಶತಸಾಂ. ೭೪-೧೦೧). [?]

ಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ; ಗದ್ದೆ; ಭೂಮಿ: "ವಪ್ರಂ, ಕ್ಷೇತ್ರಂ, ಕೇದಾರಂ - ಈ ೩ ಕೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೦); ಧನಮುಂ ಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರರಂ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕಿಡುವ ಗೃಹಕ್ಷೇತ್ರಮುಂ ಮಿತ್ರರಂ ವಸ್ತ್ರನಿಕಾಯಾ ಕಲ್ಪಮುಂ ಮುಂತೆನಗೆನುತೆ (ರಕ್ಷಾಶ. ೮). ೨. ಪ್ರದೇಶ; ದೇಶ; ಪ್ರಾಂತ್ಯ: ನಾನಾಕ್ಷೇತ್ರದೊಳುತ್ತಮಂ ಭರತಮಾ ಭೂಭಾಗದೊಳ್ ಕುಂತಳಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೧೨; 1074). ೩. ಪುಣ್ಯಸ್ಥಳ; ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ: ಹೋಗು ಪವನಜ ಒಂದು ಚಣದಲಿ ತಹುದು ಲಿಂಗವ ಹಿರಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲಿ ಹಿಂದುಗಳೆಯದಿರು (ಕೌಶಿರಾ. ೪೪-೧೯); ಪೇಳೆನಗೆ . . . ರಾಮಚರಣಕ್ಷೇತ್ರಯಾತ್ರೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೦-೨೧೨). ೪. ಹೆಂಡತಿ: "ವಧು ಕ್ಷೇತ್ರಮಾ ಭಾರ್ಯೆ . . . ಹೆಂಡತಿಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೬); ನಿಮ್ಮ ತಮ್ಮಂ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಂಬಿಕೆಗಮಂಬಾಲೆಗಂ ಪುತ್ರರಪ್ಪಂತು ವರಪ್ರಸಾದಮಂ ದಯಗೆಯ್ವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೪ ವ). ೫. ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ; ಜನನಸ್ಥಾನ. 'ಕ್ಷೇತ್ರಸಂಸ್ಕಾರ' ಪರಾ. ೬. ದೇಹ; ಶರೀರ: "ತನುಃ . . . ಕ್ಷೇತ್ರಂ, ಗಾತ್ರಃ, ಅಪಘನಃ, ಮೂರ್ತಿಃ - ಈ ೧೭ ಶರೀರಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೩೫೬); ಕೇಳು ಶುಕ ದೃಗ್ದೃಶ್ಯಭೇದವ ಪೇಳುವೆನು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳೊಳಿಹ ವಿಭಾಗದ ವಿವೇಕವ (ಅನ್ಮೃತ. ೩-೧೪).

೭. [ಜ್ಯೋತಿ] ಜಾತಕದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಗ್ರಹಗಳ ಗ್ರಹಸ್ಥಾನ; ಮೇಷ ಮೊದಲಾದ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳು. ೮. [ಗಣಿತ] ಚದರ; ಸಲೆ; ವಿಸ್ತೀರ್ಣ; ಆಯ: ಉದ್ದವೂ ಅಗಲವೂ ಉಳ್ಳ ವುಪರಿಭಾಗವನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಆಯವೆಂದೂ . . . ಹೇಳುವುದು (ಭೂವಿಲ. ೮). ೯. [ಜೈನ] ಕಥೆಯ ಸಪ್ತಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಲ್ಕನೆಯದೆನಿಪ ಕಥೆಯೆಂಬುದು ದ್ರವ್ಯಮುಂ ಕ್ಷೇತ್ರಮುಂ ಕಾಲಮುಂ . . . ಫಲಮುಮೆಂದು ಸಪ್ತಾಂಗಮಕ್ಕುಂ . . . ಕ್ಷೇತ್ರಮೆಂಬುದು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಗಣಿತ (ನಾ). "ಉದ್ದ, ಚದರ, ಘನ, —ಅಳತೆಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವ ಸೂತ್ರಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರ" (Mensuration. ಇಂಕನಿ); ಕ್ಷೇತ್ರಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಆಯಾಕೃತಿಯ . . . ವಸ್ತುಗಳ ಘನಪರಿಮಾಣಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಗಣಿಚ. ೧೦). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಗಣಿತ]

ಕ್ಷೇತ್ರಜ (ಗು). ೧. ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ. ೨. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೩. ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧವಾದ ಪುತ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ವಂಶಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹಿರಿಯರ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ಪತಿಯ ಸೋದರರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗ. ೪. [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಾರೀರ ಮಾನಸ ಕ್ಷೇತ್ರಜ ಪರಸ್ಪರೋದೀರಿತ ದನುಜೋದೀರಿತಂಗಳೆಂಬಯ್ದು ತೆಜದ ದುಃಖಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೭೮ವ); ಶಾರೀರಂ ಮಾನಸಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜಂ ಪರಸ್ಪರೋದೀರಿತಂ ಸಂಕ್ಲಿಷ್ಟಾಸುರೋದೀರಿತಂಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪ್ರಕಾರ ದುಃಖಂಗಳನನೇಕ ಪ್ರಕಾರದಿನನುಭವಿಸುತ್ತ ಮರ್ಧನಿಮಿಷ ಮಾತ್ರಮುಪ್ಪೊಡಮುಸಿರ್ವ[ತ್ರಂ] ಬಡೆಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮ: "ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ, ಪುರುಷಃ, ಆತ್ಮಾ, ಸಂಸಾರೀ, ಚೇತನಃ – ಈ ೫ ಆತ್ಮನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೨-೧೩೪); ಈ ವಿಧದ ಕ್ಷೇತ್ರವನು ಬಲ್ಲವನಾವನವ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೆನಿಸುವ . . . ಕೇವಲ ಚಿದಾನಂದಮಯ ಸದ್ಭಾವ (ಅಮೃತ. ೩-೩೩); ಅಂತರ್ಯದೊಂದು ಚೈತನ್ಯ ನಿನ್ನ ಕೈಂಕರ್ಯ ಕರ್ತೃವಾಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಬರಲಿ ಚೈತ್ಯೇಶನಾಗಿ (ಅರಳು. ೩-೧೦). ೨. ಚತುರ; ನಿಷ್ಣಾತ; ಪ್ರವೀಣ: "ಚತುರಃ, ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ . . . ಪ್ರವೀಣಃ–ಈ ೧೧ ಬಲ್ಲನಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೫-೧೪೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಪರಾವರ್ತನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು (?): ಜಗತ್ರಯಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶದೊಳತೀವ ಜಘನ್ಯ ಶರೀರಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಪುಟ್ಟಿ . . . ಮೂಜುಂ ಲೋಕದ ಸರ್ವಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳನಿತಜೊಳಮಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದೆ ಯುಡುಗದೆ ಕೂಡಿ ಪುಟ್ಟುವುದು ಕ್ಷೇತ್ರಪರಾವರ್ತನಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬ ವ). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಪರಾವರ್ತನ]

ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮೊದಲಾದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕಾಯತಕ್ಕವನು. ೨. ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ದೇವತೆ: "ವಟುಕನಾ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೪); ಬಲದೇವನಂತೆ ಪೆಣನಂ ಪೊತ್ತು ತೊಲಿಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲರಿಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೪೫ಶೂದ್ರಕ); ಗಣಪತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸಕವೈ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲಕ (ನಾ). = ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲ: (೬). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಪಾಲಕ]

ಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರಾಧಾನ್ಯ (ನಾ). ಒಡೆತನವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವಾಗ ಬೀಜದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೇ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಕೊಡುವುದು: ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ವರ್ಣವಿಭಾಗವು ಸ್ತ್ರೀಮೂಲಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬೀಜಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿತ್ತು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರಾಧಾನ್ಯವೇ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೫). 'ಬೀಜಪ್ರಾಧಾನ್ಯ' ಪರಾ. [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ]

ಕ್ಷೇತ್ರಫಲ (ನಾ). ೧. ವಿಸ್ತೀರ್ಣ; ಆಯ; ಸಲೆ: ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವು ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಹದಿನಾರು ಲಕ್ಷ ಚಚ್ಚೌಕು ಮೈಲು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೨). ೨. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಲಬ್ಧ; ಗುಣಲಬ್ಧ. ೩. ವ್ಯವಹಾರದ ಲಾಭ: (೬). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಫಲ]

ಕ್ಷೇತ್ರಫಲಫಣಿ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸಲಾಗುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: ಕ್ಷೇತ್ರಫಲಫಣಿಯೆನಲಾಗಿ ನಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ ಅಥವಾ ಪೂರಾ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಳತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತೆ (ಭೂವಿಲ. ೪೩). [ಕ್ಷೇತ್ರಫಲ + ಫಣಿ]

ಕ್ಷೇತ್ರಫಲಮಾಪಕ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಧನ: "ವಕ್ರಾಕಾರದ ಸಮತಲ ರೇಖಾಕೃತಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಸಲಕರಣೆ" (Planimeter. ಇಂಕನಿ). [ಕ್ಷೇತ್ರಫಲ + ಮಾಪಕ]

ಕ್ಷೇತ್ರಭೇದ (ನಾ). ಸ್ಥಳಭೇದ; ಸ್ಥಾನಭೇದ: ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿಯಿಂ ಗ್ರಹಚಾರ ಕ್ಷೇತ್ರಭೇದಮಂ ವೇದಾಂತಿಗಳಪ್ಪ ಬ್ರಾಹ್ಮರನೋದಿಸಿ (ಕಗವಿ. ೧೧೩). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಭೇದ]

ಕ್ಷೇತ್ರಮಾಪನ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಅಳೆಯುವಿಕೆ: ಕ್ಷೇತ್ರಮಾಪನದ (Survey) ವಿಷಯವಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬರೆದಿದ್ದನು (ಗಣಿಚ.೪೫). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಮಾಪನ]

ಕ್ಷೇತ್ರರ್ದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಷ್ಟಋದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕ್ಷೇತ್ರರ್ದ್ಧಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಯರ್ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನರುಂ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯರುಂ ಎಂದಿತ್ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪). 'ಅಕ್ಷೀಣ ಮಹಾಲಯ', 'ಅಕ್ಷೀಣ ಮಹಾಶನ' ಪರಾ. [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಋದ್ಧಿ]

ಕ್ಷೇತ್ರವಿಪಾಕಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ನಾಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜೀವವಿಪಾಕಿಯುಂ ಪುದ್ಗಲವಿಪಾಕಿಯುಂ ಕ್ಷೇತ್ರವಿಪಾಕಿಯುಮೆಂದಿಂತು ನಾಮಕರ್ಮಂ ತ್ರಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೨-೭). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ವಿಪಾಕಿ]

ಕ್ಷೇತ್ರವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಳವು, —ಮಿತಿ: ತಮ್ಮ ಕ್ಷೇತ್ರವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಮೀರಿದ ಗಹನವಾದ ಅಂತಿಮ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಮೌನತಾಳಿದರು (ಬುಕ್ಸಾರ. ೨೬ ಪೀಠಿಕೆ). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಕ್ಷೇತ್ರಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ತಾಯಿಯಾಗಲಿರುವವಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರ: ಗರ್ಭಾಧಾನ, ಪುಂಸವನ, ಸೀಮಂತೋನ್ನಯನ ಈ ಮೂರೂ ಕ್ಷೇತ್ರಸಂಸ್ಕಾರಗಳು. ಕ್ಷೇತ್ರ (ತಾಯಿಯ)ಸಂಸ್ಕಾರವಾದುದರಿಂದ ಒಂದೇ ಸಲ ಮಾಡುವುದು, ಪ್ರತಿಗರ್ಭಕ್ಕೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೧೨೨). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಕರ್ಷ (ನಾ). ಹೊಲವನ್ನು ಉಳುವಿಕೆ; ನೇಗಿಲು ಹೊಡೆದ ಸಾಲು, —ಗೆರೆ: ಕ್ಷೇತ್ರಾಕರ್ಷದಂತೆ ಪೋತ್ರಿಪೋತ್ರಾಹತಧರಣಿ ತಳಮುಂ ಗೃಹೀತ ಗೋಲಾಂಗೂಲಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ಷೇತ್ರ + ಆಕರ್ಷ)]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಘಾಟ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರದ ಗಡಿ (?): ವಿನೋದಸುಖ ಸಸ್ಯ ಸಮುದಯ ಕ್ಷೇತ್ರಾಘಾಟಮೆನಿಪ ಗಣಿಕಾವಾಟಮಂ ಪುಗುವಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮-೪೫ ವ). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಅಘಾಟ]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವ (ನಾ). ಕೃಷಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಕೃಷಿಕ; ಒಕ್ಕಲಿಗ: "ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಃ, ಕೃಷಿಕಃ . . . ಕುಟುಂಬೀ – ಈ ೫ ಗೆಯ್ಯೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವ: "ಕೃಷಿಕಂ ಕುಟುಂಬಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ ಕರ್ಷಕಂ ಕೃಷಿಯ ಮಾಟ್ಪೊಕ್ಕಲಿಗನಕ್ಕುಂ"(ಮಂಗರಾ.೧೮೯-೧). [ಸಂ. ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿನ್]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಉಚ್ಚನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೂ ಯಾವ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅದು ಕ್ಷೇತ್ರಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುತ್ತದೋ ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೧೨೩). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಅಧಿಕಾರ]

ಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವುದು; ಚೆಲ್ಲುವುದು: ಶ್ರೀರಾಮಾನಟ ಕೌಸ್ತುಭದ್ಯುತಿ ಕಿರತ್ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿ ಕ್ಷೇಪ ವಕ್ಷೋರಂಗಸ್ಥಿತೆಯಾದ (ಜಗವಿ. ೧-೧). ೨. ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೂಕುವುದು; ತಳ್ಳುವುದು; ಪ್ರೇರಿಸುವುದು; ಕಳುಹಿಸುವುದು. ೩. ಇಡುವುದು; ಇರಿಸುವುದು. ೪. ದೂಷಿಸುವುದು; ನಿಂದಿಸುವುದು. ೫. ಕಳೆಯುವುದು. 'ಕಾಲಕ್ಷೇಪ' ಪರಾ. ೬. (ಬಣ್ಣ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಬಳಿಯುವುದು. ೭. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೈಯ ಚಲನೆ: ಧೂನನ, ಶ್ಲೇಷ, ವಿಶ್ಲೇಷ, ಕ್ಷೇಪ . . . ಈ ಇಪ್ಪತ್ತು ಕರಕರ್ಮಭೇದಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಪಕ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವವನು. ೨. ಕಳುಹಿಸುವವನು; ಪ್ರೇಷಕ. ೩. ನಡುವೆ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾದುದು; ಅಧಿಕ ಪಾಠ. ೪. ಪರಿಶಿಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಪಣ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವುದು; ಬಿಸುಡುವುದು. ೨. ಕಳುಹಿಸುವುದು; ನಿರ್ದೇಶನ. ೩. ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಒಳಗೆ ಇಡುವುದು. ೪. ಜೋಡಿಸುವುದು; ಸೇರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಪಣಿ (ನಾ). ೧. ದೋಣಿ ನಡೆಸುವ ಹುಟ್ಟು: "ನೌಕಾದಂಡಃ, ಕ್ಷೇಪಣೀ – ೨ ಹಡಗು ನಡಸುವ ದಂಡದ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೧). ೨. ಕವಣೆ: "ಕ್ಷೇಪಣೀ – ಕವಣೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೯೧). [ಸಂ. ಕ್ಷೇಪಣೀ]

ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಠ (ಗು). ಅತಿ ಶೀಘ್ರವಾದ; ಬಹಳ ವೇಗವಾದ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಮ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನ; ವಿಶ್ರಾಮಸ್ಥಾನ. ೨. ನೆಮ್ಮದಿ; ಸುಖ; ಕುಶಲ: ತಲೆಯ ಕೂದಲು ಸುಟ್ಟು ಬೋಳಾಗಿರುವುದು ಹೊರತು ಆತ ಕ್ಷೇಮವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಸಂಸಕ. ೯೯). ೩. ಆರೋಗ್ಯ; ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ. ೪. ದೊರೆತ ಅಥವಾ ಗಳಿಸಿದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಯೋಗಕ್ಷೇಮ' ಪರಾ. ೫. ಶುಭ; ಮಂಗಳ; ಕಲ್ಯಾಣ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಕರಿಯ ಕಚೋರ. ೭. ಸ್ನೇಹಪೂರ್ವಕವಾದ ಆಲಿಂಗನ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಮಂಕರ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ತರುವ. (ನಾ). ೨. ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಕ್ಷೇಮಂಕರಃ, ಅರಿಷ್ಟತಾತಿಃ – ಈ ೨ ಕ್ಷೇಮಂ ಮಾಟ್ಪವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೮೫); ಆದಱಿಂದಾತನಂ ಕ್ಷೇಮಂಕರನೆಂದು ಪೆಸರನಿಟ್ಟರ್ (ಆದಿಪು. ೬-೫೬ ವ). ೩. [ಜೈನ] ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ: ವಹ್ನ್ಯರುಣಾಂತರದೊಳ್ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ ಕ್ಷೇಮಂಕರರುಂ (ಶಸ್ತ್ರಪ್ರ. ೨೨೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಮಕರ (ನಾ). ಸೌಖ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತಹುದು: ದುಃಖದೊಂದಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರುವುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಕ್ಷೇಮಕರ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕ್ಷೇಮಂಕರ]

ಕ್ಷೇಮಕರಣ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ: ಪ್ರಕಟಿತ ಕರುಣಂ ವೈಮಾನಿಕ ನಿಕರ ಕ್ಷೇಮಕರಣ ಕಾರಣಮರುಣಂ (ವಸ್ತುವಂ. ೪-೩೨). [ಕ್ಷೇಮ + ಕರಣ]

ಕ್ಷೇಮಕಾರಿ (ಗು). ೧. = ಕ್ಷೇಮಂಕರ ೧. (ನಾ). ೨. ಮಂಗಳವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪಕ್ಷಿ; ಗರುಡಪಕ್ಷಿ: ಕ್ಷೇಮಕಾರಿ ಹಾಗೆಯೇ . . . ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುಹಾಕಿತು (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೯೧). [ಸಂ. ಕ್ಷೇಮಕಾರಿನ್]

ಕ್ಷೇಮಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನ; ಶುಭಸ್ಥಾನ: ಇಂದಿನ ದಿವಸಮೆ ಶುಭದಿವಸಾಗ್ರೇಸರಂ ಇಂದಿನ ನಕ್ಷತ್ರಮೆ ಸಕಳ ಕ್ಷೇಮಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೪-೩೦ ವ). [ಕ್ಷೇಮ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕ್ಷೇಮಗೆಯ್, **ಕ್ಷೇಮಗೈ** (ಕ್ರಿ). ಹಿತವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ಇಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು: ಕ್ಷೇಮಗೆಯ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಗೈವ]ವಷ್ಟಕಾರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೮). **ಕ್ಷೇಮಗೈ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕ್ಷೇಮ + ಕೆಯ್₁]

ಕ್ಷೇಮಗೈ 'ಕ್ಷೇಮಗೆಯ್' ನೋ.

ಕ್ಷೇಮಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸುಖಪಡೆ; ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗು. 'ಕ್ಷೇಮಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕ್ಷೇಮ + ಕೊಳ್₁]

ಕ್ಷೇಮಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡು: ದೂಷಣನನ್ನೂ ಸಾವಿರಾರು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ ಕೊಂದು ರಾಮನು ಆ ಧರ್ಮಾರಣ್ಯವನ್ನು ಕ್ಷೇಮಗೊಳಿಸಿದನು (ವಚಭಾ. ೪೦೫). [ಕ್ಷೇಮಗೊಳ್ + -ಇಸು₃]

ಕ್ಷೇಮದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿ ಕೂಡಿಟ್ಟ ಹಣ: "ಕೂಡ ಹಾಕುವುದು, ಕೂಡ ಹಾಕಿದ್ದು; ಕ್ಷೇಮದ್ರವ್ಯ" (Saving. ೪೦೬೫). [ಕ್ಷೇಮ + ದ್ರವ್ಯ]

ಕ್ಷೇಮನಿಧಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರನ ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳೂ ಕೆಲವಂಶದಂತೆ ಅವನ ಭವಿಷ್ಯಜೀವನದ ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿ ಇಟ್ಟ ಹಣ: "ಕ್ಷೇಮನಿಧಿ, ಭವಿಷ್ಯನಿಧಿ" (Provident fund. ಪತ್ರಿನಿ. ೬೫). [ಕ್ಷೇಮ + ನಿಧಿ]

ಕ್ಷೇಮಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮವುಂಟಾಗುವಿಕೆ; ನೆಮ್ಮದಿ ಸಿಗುವಿಕೆ: ತನ್ನ ಕಾರುಬಾರುಗಳು . . . ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯೊ ಅಥವಾ ಹಾನಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯೊ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲವನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಉದಾಸೀನನಾಗಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೩೩). [ಕ್ಷೇಮ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ಕ್ಷೇಮಲಾಭ (ನಾ). = ಕ್ಷೇಮಪ್ರಾಪ್ತಿ: ನಮ್ಮ ಅಣ್ಣ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರ ಕ್ಷೇಮಲಾಭ ನನ್ನದೇ (ಹೃದರ. ೧೦೦). [ಕ್ಷೇಮ + ಲಾಭ]

ಕ್ಷೇಮಸಮಾಚಾರ (ನಾ). ಸುಖದ ಸುದ್ದಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿರುವ ಸಮಾಚಾರ; ಕುಶಲ ವೃತ್ತಾಂತ; ಆರೋಗ್ಯದ ವರ್ತಮಾನ: ನಿನ್ನ ಕ್ಷೇಮಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುತ್ತಿರು (ರೂಢಿ). [ಕ್ಷೇಮ + ಸಮಾಚಾರ]

ಕ್ಷೇಮಾಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲೆಂಬ ಹಾರೈಕೆ; ಶುಭಚಿಂತನ: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮತ್ತು ಅವನ ಕುಟುಂಬಸಂಬಂಧವಾದ ಕ್ಷೇಮಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೬೫). [ಕ್ಷೇಮ + ಆಕಾಂಕ್ಷೆ]

ಕ್ಷೈತ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೈರೇಯ (ಗು). ೧. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಪಾಯಸ ಮೊದಲಾದ ಅಡಿಗೆ: "ಕ್ಷೈರೇಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ], ಪಾಯಸಂ, ಪರಮಾನ್ನಂ – ಈ ೩ ತುಯ್ಯಲ್" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೈರೇಯಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೈರೇಯ ೨: "ಕ್ಷೈರೇಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಂ] ಪಾಯಸಂ, ಪರಮಾನ್ನಂ – ಈ ೩ ತುಯ್ಯಲ್" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೫). [< ಸಂ. ಕ್ಷೈರೇಯ]

ಕ್ಷೋಣಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲ; ಭೂಮಿ; ಭೂಲೋಕ: ತನಗೀ ಕ್ಷೋಣಿಯಲಿ ಪೂರ್ವದ ಪರಿಗ್ರಹವೀ ಸರೋವರವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩೨–೨೯). ೨. ಲೋಕದ ಜನ: ಕೋಣನೆರಡುಂ ಹೋರೆ ಗಿಡುವಿಂಗೆ ಮಿತ್ತೆಂಬ ಕ್ಷೋಣಿಯಾಡುವ ಗಾದೆಯಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೨–೧೨). ೩. [ಛಂದ] ಮೂರು ಗುರುಗಳಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಣ; ಮಗಣ (– – –): ಕ್ಷೋಣೀವಾಯು ದಿನೇಶನೀಶ್ವರಂ ಬಾಣಸ್ಥಾನದೊಳಾಗೆ ವಿಶ್ರಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೬೨). ೪. [ಗಣಿತ] ಹದಿನೇಳು ಅಂಕೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ: ಕ್ಷೋಣಿಸಪ್ತದಶಕ್ಷ್ಮೈವ ಮಹಾಕ್ಷೋಣಿ ದಶಾಷ್ಟಕಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೮); "ಖರ್ವ ಪದ್ಮ ಕ್ಷೋಣಿ ಶಂಖಂ ಕ್ಷಿತಿ ಕ್ಷೋಭ . . . ಚವ್ವೀಸ ತಾಣವರೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಣಿಜಾಸುತ (ನಾ). ಸೀತೆಯ ಮಗ; ಲವ; ಕುಶ: ಕ್ಷೋಣಿಜಾಸುತ ಕೇಳು . . . ಶೋಣಭದ್ರನ ಕಂಡು ಕೌಶಿಕಮುನಿಯ ಬೆಸಗೊಂಡ (ತೊರರಾ. ೧–೧೨–೭). [ಸಂ. (ಕ್ಷೋಣಿಜಾ + ಸುತ)]

ಕ್ಷೋಣಿಜೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳು; ಸೀತೆ. [ಸಂ. ಕ್ಷೋಣಿಜಾ]

ಕ್ಷೋಣಿಧರ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು; ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ. ೨. ಅರಸ; ರಾಜ: ರಾಣಿ ರುಕುಮಿಣಿಯಾದಿಯಾದ ಕ್ಷೋಣಿಧರನರಸಿಯರನನಿಬರ ಕಾಣಿಕೆಯ ಕೊಟ್ಟೆಜಗಿ ದುರುಪದಿ ಕಂಡಳೊಲವಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೫೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಣಿಭೃತ್ತು (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತ: ಕ್ಷೋಣಿಭೃತ್ಪಕ್ಷಮಂ ದೇವೇಂದ್ರಂ ಕಡಿದಂದದಿಂದೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೨೪). ೨. ಅರಸ; ರಾಜ: ಸಮರಾಯಾತಾಹಿತ ಕ್ಷೋಣಿಭೃದತುಳ ಬಳೋದ್ಯಾನದೊಳ್ ಪಾವಕಾನುಕ್ರಮದಿಂದಂ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತುಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪–೪೬; 1133). [< ಸಂ. ಕ್ಷೋಣಿಭೃತ್]

ಕ್ಷೋಣೀಧ್ರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಧ್ವನತ್ತೂರ್ಯ ಸಂತತಿನಾದ ಪ್ರತಿಪೂರಿತಾಖಿಳಕುಳ ಕ್ಷೋಣೀಧ್ರಕುಂಜರ(ಆದಿಪು.೭–೩೭); ಎಲೆ ಇದಲ್ತೆ ತುಹಿನ ಕ್ಷೋಣೀಧ್ರದುತ್ತುಂಗ ಸಾನುಗಳ್ (ಶಮದ.೫೬ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಣೀಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ದೊರೆ; ರಾಜ. [ಸಂ. (ಕ್ಷೋಣೀ + ಪತಿ)]

ಕ್ಷೋಣೀಭಾಗ (ನಾ). ಭೂಭಾಗ: ಕ್ಷೋಣೀಭಾಗದೆ ಬೇರೆ ತೋರ್ಕುಮೆನಗಾ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೨೫–೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ಷೋಣೀ + ಭಾಗ]

ಕ್ಷೋಣೀಶ (ನಾ). = ಕ್ಷೋಣೀಪತಿ: ಅವಳ್ದಿರಂ ಭಯವಶದಿಂ ಕ್ಷೋಣೀಶಂ ಕುಡೆ ಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾಣೆಂ ಹಲಿಯಾಣೆ ಪರಮದೀಕ್ಷೆಯನಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೨); ಕ್ಷೋಣೀಶನೆನಿಸುವ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಭೂಪಂಗೆ (ಹಚಕಾ. ೨–೧೨). [ಕ್ಷೋಣಿ + ಈಶ]

ಕ್ಷೋಣೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಕ್ಷೋಣೀಪತಿ: ಆ ಕ್ಷೋಣೀಶ್ವರವಲ್ಲಭೆ ಋಕ್ಷಜ ಸೂರ್ಯಜ ತನೂಜರಂ ಪಡೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೨೮). [ಕ್ಷೋಣಿ + ಈಶ್ವರ]

ಕ್ಷೋದ (ನಾ). ೧. ಅರೆಯುವುದು; ಕುಟ್ಟುವುದು; ಪುಡಿಮಾಡುವುದು. ೨. ಚೂರ್ಣ; ಪುಡಿ; ಹುಡಿ: "ಚೂರ್ಣಂ ಧೂಳಿಪಾಂಸು ರೇಣು ಕ್ಷೋದಮಾ ರಜಂ ಸಣ್ಣಹುಡಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪–೨೩); ಕಾಳಾಗರು ಕಾಶ್ಮೀರ ಕಸ್ತೂರಿ ಕರ್ಪೂರ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮ ಕ್ಷೋದದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೩೫ ವ); ರಂಗಕಲಶೋನ್ಮಿಶ್ರಚಂದನ ಕ್ಷೋದದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೧೦೧ ರ); ಕುಂಕುಮಕ್ಷೋದಮಂ ಘನಸ್ತನಕೆ ಲೇಪಿಸುತ್ತ (ರಾಜಶೇ. ೭–೭). ೩. ತಿಕ್ಕಾಟ; ಕ್ಷೋಭೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋದಕ್ಷಮ (ಗು). ೧. ತಿಕ್ಕಾಟವನ್ನು ಸಹಿಸಬಲ್ಲ. ೨. ವಿಚಾರ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ; ಭದ್ರವಾದ; ದೃಢವಾದ: ವಿದಿತಾರ್ಥಂ ಕ್ಷೋದಕ್ಷಮಮುದಾತ್ತಶಬ್ದಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಸಾಪೇಕ್ಷಂ ಪದಸಮುದಾಯಂ ವಾಕ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೩). [ಕ್ಷೋದ + ಕ್ಷಮ]

ಕ್ಷೋದನೀಯ (ಗು). ೧. ಪುಡಿಮಾಡಲ್ಪಡುವ. ೨. ಪುಡಿಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೩. ಪುಡಿಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಾದ: ಅತ್ಯಂತ ಕೋಮಲ ತಾಲುಸಂಘಟ್ಟಮಾತ್ರ ಕ್ಷೋದನೀಯ ಮೋದಕಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೬ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋದಿ (ಗು). ೧. ಕುಟ್ಟುವ; ಪುಡಿಮಾಡುವ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ: ಕ್ಷೋದಿಯಹ ಸಾಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯ ಮಧುಪಾನ ಗುರುವಂಗನಾಗಮನ ಸ್ತೇಯ ಬಾಧಿಪವು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೯–೧೨). [ಸಂ. ಕ್ಷೋದಿನ್]

ಕ್ಷೋದಿಷ್ಠ (ಗು). ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ; ಅತಿ ಚಿಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋದೀಯ (ಗು). ಬಹಳ ಕ್ಷುದ್ರವಾದ, —ಹೀನವಾದ; ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ನೀಚವಾದ: ಆನಿತರೊಳ್ ಕ್ಷೋದೀಯ್ಯ ತಾಮಸಂ ಪರಿದು ದುಃಖಂ ಪೋಗೆ ಮೂದೇವಮಯ ಮೂಡವೆಟ್ಟ ದುದಿಯನ್ನಡರಿ ನೋಡಿದಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೨೭–೧೨). [< ಸಂ. ಕ್ಷೋದೀಯಸ್]

ಕ್ಷೋಭೆ (ನಾ). ೧. ಅಲುಗಾಟ; ಕುಲುಕಾಟ. ೨. ಕದಡುವಿಕೆ; ಕೋಲಾಹಲ; ಅಲ್ಲೋಲ ಕಲ್ಲೋಲವಾಗುವಿಕೆ: ನೆಲಂ ಮೂರಿವಿಟ್ಟಂತೆ ಸಭಾಕ್ಷೋಭಮಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೬ ವ); ಮನೋಜ ರಾಜಾವೇಶಮಂತ್ರದಿಂ ಸ್ತೋಭಂಗೊಂಡಂತೆ ಪುರ ಕ್ಷೋಭಮಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೭ ವ); ಸಮುದ್ರಕ್ಷೋಭದಂತೆ ಘೂರ್ಣಿಸುವ ಜನ ಕ್ಷೋಭಮಂ (ಜಗವಿ. ೨–೫೩ ವ). ೨. ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ; ಉದ್ರೇಕ; ಉದ್ವೇಗ: ಮನಸ್ಯೋದ್ಗಮ ಕ್ಷೋಭದಿಂ ಕಂಪಿಸುತಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೨); ರಥಮನತಿ ಕ್ಷೋಭದಿಂದೇಜು ಬಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೨೯). ೩. ಕೋಪ; ಕ್ರೋಧ: ರಾಸಭ ರಾಕ್ಷಸನತಿಕ್ಷೋಭಮಂ ತಳೆದು (ಜಗವಿ. ೪–೪೦ ವ). ೪. ಕಳವಳ; ಕಷ್ಟ; ವಿಪತ್ತು: ಪುರದುರ್ಗಂಗಳ ಬಲ್ಮೆ ಮಾಡದೆ ಪ್ರಜಾಕ್ಷೋಭಂಗಳಂ ನೋಡದೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೫). ೫. [ಗಣಿತ] ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ಅಂಕೆಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ: ತ್ರಿವಿಂಶಕಮಥ ಕ್ಷೋಭಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೮); ಕ್ಷಿತಿ, ಮಹಾಕ್ಷಿತಿ, ಕ್ಷೋಭ, ಮಹಾಕ್ಷೋಭ, ನಿಧಿ . . . ಇವು ೩೨ ವುಘಡಣೆ ಹೆಸರುಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೧೧–೮). ೬. (ಒಮ್ಮೆಲೆ ಉಂಟಾಗುವ) ಹೊಡೆತ, —ಆಘಾತ: ನಮ್ಮ ನರಗಳಲ್ಲಿ ತಟ್ಟನೆ ಉಂಟಾಗುವ ಎಳೆತ ಅಥವಾ ಕ್ಷೋಭದಿಂದ (Shock) ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿಯ ಅನುಭವವೂ ನಮಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ (ಭೌತವಿ. ೧೫). ೭. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾನಂದದ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾವ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ಆನಂದವು (ಚಿತ್ತ)ವಿಕಾಸ, ವಿಸ್ತಾರ, ಕ್ಷೋಭ, ವಿಕ್ಷೇಪ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಭಕ (ನಾ). ಕಲುಕುವವನು ; ಅಲುಗಾಡಿಸುವವನು ; ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವವನು : "ಕ್ಷೋಭಕಃ, ಕ್ಷೋಭಮಾನಃ – ಈ ೨ ಅಲುಗುವಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೩೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಭಕಾರಿ (ಗು). ೧. ದಿಗಿಲನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ; ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ : ಅಂತು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಕ್ಷೋಭಕಾರಿಯಾದೊಸಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೦೧ ವ). (ನಾ). ೨. ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಗೊಂದಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಅವನೊಬ್ಬ ಕ್ಷೋಭಕಾರಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಕ್ಷೋಭಕಾರಿನ್]

ಕ್ಷೋಭಾಂತ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ; ದುಃಖಾಂತವಾದ : ಭದ್ರ, ರುದ್ರ, ಶೋಭಾಂತ, ಕ್ಷೋಭಾಂತ, ಹದಗೊನೆ, ಮುದಗೊನೆ . . . ಇವುಗಳ ಅನವಶ್ಯಕ ಶಬ್ದಸಂತತಿ ನಿಯಮನವು ಅಗತ್ಯವಲ್ಲವೇ ? (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨೨). [ಕ್ಷೋಭ + ಅಂತ$_2$]

ಕ್ಷೋಭಿತ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಆ ನೃಪಸುತೇಂದೂದಯಕ್ಷೋಭಿತ ಸೌರರಾಗಸಾಗರ ನಿರ್ಘೋಷಾಯಮಾಣ . . . ಭೇರೀಶಂಖ ಕಾಹಳಾ ರವದೊಡನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕಲ್ಪಡು : ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾಗು : ರತ್ನಾಕರಂ ಕೌಮುದಿಯಿಂದಂ ಕ್ಷೋಭಿಸಿರ್ದುಂ ಸಹಜವೆನಿಪ ತನ್ನೊಂದು ಮರ್ಯಾದೆಯಂ ದಾಂಟಿದವೋಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೩೫೪). ೨. ರೇಗು ; ಕೋಪಿಸು : ಪರಿವಾರಮೆಲ್ಲಂ ಕ್ಷೋಭಿಸಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಇವನಯೋಗ್ಯನೆಂದು ಕುಂಭನಂ ಪತ್ತುವಿಡೆ (ಚಾವುಂಪು. II, ೫೪-೨೬). ೩. ಸಿಟ್ಟಿಗೆಬ್ಬಿಸು ; ಉದ್ರೇಕಿಸು : ಆತನು ಶಂಕರನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕ್ಷೋಭಿಸುವನು (ತುಳಸಿ. ೨೬). [ಕ್ಷೋಭ + – ಇಸು$_3$]

ಕ್ಷೋಭೆ (ನಾ). ಕೋಲಾಹಲ ; ಗೊಂದಲ ; ಅಶಾಂತಿ ; ಆಂದೋಲನ ; ವಿಪ್ಲವ : ಇತರರ ಕೈಸೇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಜಾಕ್ಷೋಭೆಯಾಗಬಹುದು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೮) ; ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೋಭೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಧರ್ಮಸ್ಥಾಪನೆಯ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಿತು (ಕರ್ನಾಕ. ೩೬) ; ಕ್ಷಾಮದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೋಭೆಗೆ ಕಡಮೆಯೇ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಕ್ಷೋಭ]

ಕ್ಷೋಮ (ನಾ). = ಕ್ಷೌಮ ೧ : ಇವರ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಕೌಶೇಯ, ಕ್ಷೋಮ, ಕಂಬಳ ಮತ್ತು ಕರಾಳ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ತರಹ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೯೮). [< ಸಂ. ಕ್ಷೌಮ]

ಕ್ಷೌದ್ರ (ನಾ). ಜೇನುತುಪ್ಪ : "ಸಾರಘಂ, ಮಾಕ್ಷಿಕಂ, ಕ್ಷೌದ್ರಂ, ಮಧು, ಪುಷ್ಪರಸಃ – ಈ ೫ ಜೇನುತುಪ್ಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೨-೪೬೬).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಲ, ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಳ (ನಾ). ಜೇನುಹುಟ್ಟು ; ಜೇನುಗೂಡು : ಮಧುಕಕ್ಷಲಕ್ಷಗಳ್ ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಲದೊಳಮಿತಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದಿರ್ಪವೊಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೪-೨೬೦). ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಳ : ನೃಪಸೇನಾಪತಿ ಸರಘಾಳಿ ಪರೀತ ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಳದಿಂದೆಳೆಯಂ ಪಾಳಿಪವೋಲ್ . . . ತನ್ಮೂರ್ಧಾಳಿಯಿಂದಮಾಚ್ಛಾದಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೨೪). [ಕ್ಷೌದ್ರ + ಪಟಲ]

ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಳ 'ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಲ' ನೋ.

ಕ್ಷೌಮ (ನಾ). ೧. ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ ; ಪಟ್ಟೆವಸ್ತ್ರ ; ದುಕೂಲ : "ದುಕೂಲಂ, ಕ್ಷೌಮಂ – ಈ ೨ ದು(ಗು)ಕೂಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೫) ; "ಕ್ಷೌಮಮೆನಲಾ ಸುಪಠಾವಳಿ ದುಕೂಲಮೆನೆ ಪಟ್ಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೬) ; ಗಿರಿಜಾತಾದೀರ್ಘನೇತ್ರದ್ಯುತಿ ಧವಳಿತ ಚರ್ಮಾಂಬರಂ ಕ್ಷೌಮದಿವ್ಯಾಂಬರಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೦೯). ೨. ನಾರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ ; ನಾರುಮಡಿ. ೩. ಅಟ್ಟಳಿಗೆ ; ಅಟ್ಟಣಿಗೆ. ೪. ಉಪ್ಪರಿಗೆ ; ಮಹಡಿ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೌಮಾಂಬರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ : ಮಂದಮಾರುತಾಂದೋಳಿತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕ್ಷೌಮಾಂಬರ ಪಲ್ಲವಂ (ಆದಿಪು. ೮-೫೫) ; ಶಿಥಿಲ ಕ್ಷೌಮಾಂಬರಂ . . . ಕಣ್ಗೆಂಬಾಯ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೫-೪೬).
[ಕ್ಷೌಮ + ಅಂಬರ]

ಕ್ಷೌರ (ನಾ). ೧. ತಲೆಕೂದಲನ್ನು ಬೋಳಿಸುವುದು ; ಮುಂಡನ ; ಕಷ್ಟ (ಉಕ) : "ಕ್ಷೌರಂ, ಭದ್ರಾಕರಣಂ, ಮುಂಡನಂ, ವಪನಂ – ಈ ೪ ಬೋಚಿಸುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೩೬) ; ವೈರವಿದ್ದವನಿಂದ ಕ್ಷೌರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ನಷ್ಟ ; ಅನವಶ್ಯಕವಾದ ವೆಚ್ಚ : ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಗೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ಹತ್ತುರೂಪಾಯಿ ಕ್ಷೌರವಾಯಿತು ಅವನಿಗೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೌರಕ (ನಾ). ನಾಯಿಂದ ; ನಾಪಿತ : ಕ್ಷೌರಕರಿಗೆ ಗ ೧॥೦ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೧- ಪು. ೩೭೨ ; 1652). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೌರಗೃಹ (ನಾ). ಕ್ಷೌರಮಾಡತಕ್ಕ ಸ್ಥಳ ; ಆಯುಷ್ಕರ್ಮಶಾಲೆ ; ನಾಯಿಂದನ ಮನೆ : "ನಾವಿಂದರಾಲಯಂ ಕ್ಷೌರಗೃಹಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೦). [ಕ್ಷೌರ + ಗೃಹ]

ಕ್ಷೌರಿಕ (ನಾ). = ಕ್ಷೌರಕ : ಊರಿಗೊಬ್ಬ ಕ್ಷೌರಿಕ ಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಣುತ (ಗು). ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹರಿತಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ : ಸ್ಥಿರ ಗೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಕ್ಷ್ಮಾಪರಿಪಾಲ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಕರ್ಷಣಂಗಳ್ ಕ್ರಿಯೆಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೪) ; ಅಶೇಷ ಕ್ಷ್ಮಾಚಕ್ರಸಂರಕ್ಷಣದಕ್ಷ ದಕ್ಷಿಣಭುಜೋತ್ಖಡ್ಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೭೯ವ). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಗಣದ ಹೆಸರು ; ಮಗಣ (– – –) : ಆದಿ ಕ್ಷ್ಮಾಯುಗ್ಮಾಕಾಶಾಗ್ರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೪೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಚರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ತಿರುಗಾಡುವವನು ; ಭೂಚರ ; ಮನುಷ್ಯ : ಗಗನಕ್ಷ್ಮಾಚರರೊಳ್ ಸ್ವಯಂವರದೊಳ್ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಮಂ ಕನ್ನೆಯಂ ಬಗೆಗೊಂಡಂತೊಳಗೊಳ್ವೆವು (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೩).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಚಳ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ ; ಪರ್ವತ : ಮೇರುಕ್ಷ್ಮಾಚಳಂ ಬಂದಪುದೆನೆ . . . ನಂದಿಷೇಣಕ್ಷಿತಿಪತಿಯ ಗೃಹದ್ವಾರದೇಶಕ್ಕೆ ವಂದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೯೬). [ಕ್ಷ್ಮಾ + ಅಚಳ (= ಅಚಲ)]

ಕ್ಷ್ಮಾಜ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ಮರ ; ವೃಕ್ಷ : ಬಹು ಚಂದನಕ್ಷ್ಮಾಜಂಗಳುಂ (ಬಸವು. ೧೯-೭೦) ; ಉದ್ಧೃತಕ್ಷ್ಮಾಜವ್ರಜಂ . . . ಪೊಯ್ದುದು ರಟಜ್ಝಂಝಾಮರುತ್ಕುಂಜರಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೦೬). ೨. ಅಂಗಾರಕ ಗ್ರಹ ; ಮಂಗಳಗ್ರಹ ; ಕುಜ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಜಾತ (ನಾ). = ಕ್ಷ್ಮಾಜ ೧ : ತಟಕ್ಷ್ಮಾಜಾತ ಪುಷ್ಪವ್ರಜರಜಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೬೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಧರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ ; ಪರ್ವತ : ಮೇರುಕ್ಷ್ಮಾಧರತುಂಗ ಹರ್ಮ್ಯಮೆನಿಪರಮನೆಯಂ . . . ಈಕ್ಷಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೮೦) ; ತುಹಿನಕ್ಷ್ಮಾಧರಜಾತಾಲೋಲೇಕ್ಷಣ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಧವ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ಅರಸ : ಅಮಳಸ್ವಾಂತಂ ಪರಕ್ಷ್ಮಾಧವಸ್ತವನೀಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೨೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಧ್ರ (ನಾ). = ಕ್ಷ್ಮಾಧರ : ಜೃಂಭದ್ದಂಭೋಳಿ ಹಸ್ತಾಹತಚಕಿತಗತ ಕ್ಷ್ಮಾಧ್ರ ವಿಸ್ಫಾರವಿದ್ಯುತ್ಸಂಭಿನ್ನ . . . ಫೇನಪ್ರತಾನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೯೦).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು; ಅರಸ: ವಿರೋಧಿ ಕ್ಷ್ಮಾಪರೆನ್ನೀ ಗದಾಪರಿಘಾಘಾತದಿನಟ್ಟಿ ತಟ್ಟಿ ಮಡಿದಿನ್ನಟ್ಟಾಡದೇಂ ಪೋಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೦); ಗಣನಾಥಯೂಥಮುಂ ಕ್ಷ್ಮಾಪ ಸಮೂಹಮುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಪತಿ (ನಾ). ೧. = ಕ್ಷ್ಮಾಧವ. ೨. ಭೂದೇವಿಯ ಪತಿ; ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲ (ನಾ). = ಕ್ಷ್ಮಾಪ: ನಂಬು ಖಚರ ಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲ ಚೂಡಾಮಣೀ (ಆದಿಪು. ೨-೭); ಇಂಬುಕೆಯ್ಮನದೊಳೊಳ್ಪಿಂ . . . ಉಪಶಾಂತಿಯಂ ಕುರುಕುಲ ಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲ ಚೂಡಾಮಣೀ (ಗದಾಯು. ೭-೪೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾವಕ್ಷ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಎದೆ; ಭೂತಲ: ಶತಪಥಮುಲೆದವೋಲ್ ಕ್ಷ್ಮಾವಕ್ಷಮುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨೧-೨೭೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡ (ನಾ). ನಂಜು; ವಿಷ: ನಿಜವಕ್ತ್ರೋಜನಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಕ್ಷ್ವೇಡಪೀಡಿತ ಲೋಕಘಾತಿನಿಯಪ್ಪ ಪೂತನಿಯುಮಂ . . . ಕರೆದು(ಜಗವಿ. ೩-೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡನ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾತಾಡುವುದು; ಪಿಸುಗುಟ್ಟುವಿಕೆ. ೨. ಬುಸುಗುಟ್ಟುವುದು; ಗುರುಗುಟ್ಟುವುದು. ೩. ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡಾಗ್ನಿ (ನಾ). ವಿಷದ ಉರಿ: ಆ ಕಾಮ ಬಾಣಾಗ್ನಿಯಿಂ ಸರ್ಪಮುಖ ಕ್ಷ್ವೇಡಾಗ್ನಿಯೇಂ ದುಸ್ಸಹಮೆ (ಜಗವಿ. ೩-೯೬). [ಕ್ಷ್ವೇಡ+'ಅಗ್ನಿ]

ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶ (ನಾ). ಗರುಡ. 'ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶಗಮನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶಗಮನ (ನಾ). ಗರುಡನ ಮೇಲೆ ಸವಾರಿಮಾಡುವವನು; ಗರುಡವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು: ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳನಾನಾವಿಧ್ಯದೇಳ್ಗೆಯ ನೋಡ ಚಿತ್ತೈಸಿದ ಬಳಿಕ ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶಗಮನನಾಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತರಿಸಿದ ಕ್ರೀಡಾವಿಹಂಗಸಂತತಿಯ (ಮೋಹತ. ೪-೧೮). [ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶ + ಗಮನ]

ಕ್ಷ್ವೇಡಿತ (ನಾ). ವೀರಗರ್ಜನೆ; ಸಿಂಹನಾದ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡೆ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹನಾದ; ವೀರಗರ್ಜನೆ: "ಕ್ಷ್ವೇಡಾ = ಬೊಬ್ಬೆ, ಯುದ್ಧಕಾಲದ 'ಗರ್ಜನೆ'" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦-೧೦೦ ಅಡಿಟಿ). ೨. ಅಚ್ಚವಿಷ; ಅಪ್ಪಟ ವಿಷ: "ಸಿಂಹನಾದಂ ಕ್ಷ್ವೇಡೆಯುಂ ಅಚ್ಚವಿಷಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೪೧). ೩. ಬಿದಿರಿನ ಕೋಲು. [ಸಂ. ಕ್ಷ್ವೇಡಾ]

ಕ್ಷ್ವೇಳೆ (ನಾ). = ಕ್ಷ್ವೇಡ: ಬಾಲಘಾತಿನಿ ಯಶೋದಾಸೂನುವಂ ಕ್ಷ್ವೇಳದಿಂದಿಡಿದಾತ್ಮಸ್ತನಮಂ ಧರಾತಳದೊಳಂದಾರ್ಗಿತ್ತಳಾ ಬಾಲಕರ್ ಮಡಿದರ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨-೫); ಕ್ಷ್ವೇಳವೇನಮೃತವೇಂ (ಮಂಕುಕ. ೧೯). [< ಸಂ. ಕ್ಷ್ವೇಡ]

❀

ಖ

ಖ₁ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರ.

ಖ₂ (ನಾ). ೧. ಬಾನು; ಆಕಾಶ; ಗಗನ. 'ಖಗ', 'ಖಚರ' ಪರಾ. ೨. ಇಂದ್ರಿಯ. ೩. ಅರಿವು; ಬುದ್ಧಿ. ೪. ಮನಸ್ಸು; ಚಿತ್ತ. ೫. ಬ್ರಹ್ಮ. ೬. ದೇವಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ. ೭. ಹೊಲ; ಕ್ಷೇತ್ರ. ೮. ಬೀಗ; ಕೀಲಿ. ೯. ಯತಿ. ೧೦. ಶೂನ್ಯಪ್ರದೇಶ. ೧೧. ಸೊನ್ನೆ; ಬಿಂದು: "ಖಂ ಮಿಗೆಯಾಕಾಶಂ . . . ಬಿಂದುವಿನ ನಾಮ" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೧೦). ೧೨. ಹಾವು; ಸರ್ಪ. ೧೩. ವಿಷ್ಣು: "ಖಃ – ವಿಷ್ಣು" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೨೫). ೧೪. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ನಿರುತದಿಂ ಕಟಪ[ಯ]ಮೆನಲ್ಕೊಂದು ಖಠಫರಘುದೆರಡಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪-೧೦); "ಅಹಿಯೊಳಿಂದ್ರಿಯದೊಳು ಯತೀಶನೊಳು ವ್ಯೋಮದೊಳು . . . ಖಂ ಶಬ್ದ ವರ್ತಿಸಿರ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೮-೪೨); "ಸ್ವರ್ಗದೊಳುಂ ಪಿತಾಮಹನೊಳಿಂದ್ರಿಯದೊಳ್ ಮನ ಬುದ್ಧಿ ಶೂನ್ಯ ವ್ಯೋಮಮಾರ್ಗಳಕ್ಷೇತ್ರಮೆಂಬಿನಿತಜಿಯೊಳ್ ಯತಿಯೊಳ್ ಸಲೆ ಖಂ ಸಮಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೧೭). [ಸಂ.]

ಖಂಕರ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಗೂದಲು. [ಸಂ.]

ಖಂಕರಿ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಗೂದಲುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಖಂಕರಿನ್]

ಖಂಗು 'ಕಂಗ್ಯು' ನೋ.

ಖಂಜ (ನಾ). ಕಾಲಿಲ್ಲದವನು; ಕುಂಟ; ಹೆಳವ: "ಖಂಜಃ, ಪಂಗುಃ, ಶೋಣಿಃ – ಈ ೩ ಪೆಟಿವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೬); ಕುರೋಗಾಸಹನರಂಧರು ಖಂಜರತಿ ಮೂಕರು ಬಧಿರ ಜಡರು(ಅಧ್ಯಾರಾ. ೬-೨೩). [ಸಂ.]

ಖಂಜನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಗೀಜುಗ: "ಖಂಜರೀಟಃ, ಖಂಜನಃ – ಈ ೨ ಗ(ಕ)ವಿಂಜು" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೧); "ಖಂಜನಂ ಖಂಜರೀಟಮೆನೆ ಗವುಜೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೭); ಸಲಕ್ಷಣ ಸೌಂದರ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಜನ ನೇತ್ರಚಾಂಚಲ್ಯೋಪಮೆಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ ಯೋಗ್ಯಮಪ್ಪ ಖಂಜನಪುಂಜಮುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೫-೧೭). [ಸಂ.]

ಖಂಜರಿ 'ಕಂಜರಿ' ನೋ.

ಖಂಜರೀಟ (ನಾ). = ಖಂಜನ: "ಆಗಸವಕ್ಕಿ ಖಂಜರೀಟಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೨); ಕಾರಂಡ ಹರಡೆ ಚಕೋರ ತಿತ್ತಿರಿ ಸೇನದಾರು ಚುಂಬಕ ಖಂಜರೀಟ (ಭೈರವೇ. ೧-೫೫). [ಸಂ.]

ಖಂಜಾಖಂಜ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಚಂಚತ್ಪುಟ . . . ಖಂಜಾಖಂಜ . . . ಜಯಾಳಮೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). [?]

ಖಂಜಾತಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಮಾಳವಗೌಳ ಬಂಗಾಳ ಗೂರ್ಜರಿ ಕರ್ನಾಟ ಕಾಂಭೋಜಿ ಕೇತಾರಂಗಳ್ ದೇಶೀಯ . . . ಘಂಟಾರಾಗಂ ನಾದವತಿಯಾಗಿರ್ದಪುದು ಖಂಜಾತಿ ಮೇಘರಂಜಿಯಾದತ್ತು (ಹವ್ಯಾರ: ೨-೯೦ ವ). [?]

ಖಂಜೀಕೃತ (ಗು). ಕುಂಟುಗೊಳಿಸಿದ; ಕುಂಠಿಸಿದ: ನಿಜತ್ವಿಟ್ ಖಂಜೀಕೃತ ಸೂರ್ಯಪಾದಚಯಮುಪ್ಪುದ್ದಾಮತೇಜಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೫). [ಸಂ.]

ಖಂಜೀರ 'ಕಂಜರ್‍ತ' ನೋ.

ಖಂಡ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು ; ಚೂರು : ಪಿಶಿತದ ಖಂಡಮಂ ಬಾಯೊಳಿಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೦-೧) ; ತರುಣೋತ್ತುಂಗ ಶಶಾಂಕಖಂಡವೆ ಸುಧಾಬೀಜಂ (ಗವಾಯು. ೧-೨) ; ದಂಡಂ ಖಂಡಮಪ್ಪಂತು ಪೊಯ್ದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೫-೨೮). ೨. ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ. 'ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ' ಪರಾ. ೩. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : ನಾಗರ ಖಂಡಂಗಳನಾ ನಾಗರಖಂಡದೊಳೆ ತೊಡರೆ ನರನಿಸುವುದುಮಾ ನಾಗರ ಖಂಡಂಗಳುಮಂ ನಾಗರ ಖಂಡಮುಮನಳುರ್ದು ಕೊಂಡಂ ದಹನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೯). ೪. (ಮೂಳೆಯಿಲ್ಲದ) ಮಾಂಸ ; ಅಡಗು : ಸೊಣಗಂಗೆ ಖಂಡವ ಚೆಲ್ಲುವ ತೆಜನಂತೆ (ಗಣಭಾ. ೨೩-೫ ಸೊಡ್ಡಳ) ; ನೆತ್ತರಂ ನೆಣನಂ ಖಂಡಮನೆಯ್ದೆ ಪಿಂಡಿ (ಜಗವಿ. ೩-೨೪) ; ಖಂಡವಿದೆ ಕೊ ಮಾಂಸವಿದೆ ಕೊ (ಸ್ತ್ರೀಹಾಡು. ೯೩). ೫. ಗ್ರಂಥದ ಅಧ್ಯಾಯ ; ಆಶ್ವಾಸ : ೬ನೆಯ ಅನುಚ್ಛೇದದ (ಖ)ಖಂಡದ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗಾಗಿ . . . ಬಂದವನೆಂದೇ ಭಾವಿಸತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾಸ. ೫). ೬. ಅನೇಕ ದೇಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದೊಡ್ಡ ಭೂಭಾಗ : ಮಹಾದ್ವೀಪದ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಖಂಡವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೯೪) ; ನೆಲಭಾಗವು ಏಷ್ಯಾ, ಯೂರೋಪ್ . . . ಓಷೀನಿಯಾ ಎಂದು ಆರು ಖಂಡಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧೪). ೭. ಅರ್ಧಚಂದ್ರ ; ಪೆರೆ : "ಅರ್ಧೇಂದು ಖಂಡಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೫). ೮. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳದ ಐದು ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ೧. ತ್ರಿಶ್ರ, ೨. ಚತುರಶ್ರ, ೩. ಖಂಡ, ೪. ಮಿಶ್ರ, ೫. ಸಂಕೀರ್ಣ ಈ ಐದೂ ಜಾತಿಗಳೂ ಲಘುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೫೬). ೯. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದ ಚಲನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ : ಎರಡು ಕಾಲುಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡುವ ಚಲನೆಗೆ 'ಕರಣ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೂರು ಕರಣಗಳ ಜೋಡಣೆಗೆ 'ಖಂಡ'ವೆಂದು ಹೆಸರು (ಆಭಾಸ್ಯ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಖಂಡಂಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು, —ತುಂಡು ಮಾಡು : ಒರ್ವರನೊರ್ವ[ರ್]ಪಿಡಿದು ಖಂಡಂಗೊಯ್ದು ಬಾಯೊಳು ಗಿಡಿದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೨೨-೧೬). [ಖಂಡ + ಕೊಯ್$_1$]

ಖಂಡಕ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ. ೨. ತುಂಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವವನು : "ಖಂಡಿತಃ, ಖಂಡಕಃ, ಖಂಡಾನಃ – ಈ ೩ ಖಂಡಿಸುವಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೦೨). ೩. ತುಂಡು ; ಚೂರು. [ಸಂ.]

ಖಂಡಕಥೆ (ನಾ). ಗದ್ಯಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ . . . ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ, ಕಥೆ, ಖಂಡಕಥೆ, ಪರಿಕಥೆ, ಕಥಾನಿಕೆ ಎಂಬಂತೆ ಐದು ವಿಧವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಅಗ್ನಿಪುರಾಣವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೦). [ಖಂಡ + ಕಥೆ]

ಖಂಡಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡಮೆ ಸರ್ಗಗಳುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯ ; ಚಿಕ್ಕಕಾವ್ಯ : ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಖಂಡಕಾವ್ಯದಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕದಲ್ಲ ; ಮಹಾಕಾವ್ಯದಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ (ಕಸಾಚ. ೨೧೦) ; ನಳಚರಿತ್ರೆ ಮಾತ್ರ ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿಯಾದ ಒಂದು ಖಂಡಕಾವ್ಯದ ಸೊಗಸನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿದೆ (ಪರಿಶೀ. ೧೦೫). [ಖಂಡ + ಕಾವ್ಯ]

ಖಂಡಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸಖಂಡಗಳು ಬೆಳೆದು ಪುಷ್ಟವಾಗು : ಬಿಟ್ಟಿ ದೊರೆಯುವ ಸಾರಾಯಿಯಿಂದಲೇ ಹೋರಿಗಳು ಖಂಡಗಟ್ಟುವುದಾದರೆ . . . ಧರ್ಮ ನೀತಿ ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೧೬೭). [ಖಂಡ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಖಂಡಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ ಅಥವಾ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆವರಿಸದೆ ಇರುವ ಗ್ರಹಣ ; ಪಾರ್ಶ್ವಗ್ರಹಣ (Partial Eclipse. ಪಾಂಶಿ). 'ಖಗ್ರಾಸಗ್ರಹಣ' ಪರಾ. [ಖಂಡ + ಗ್ರಹಣ]

ಖಂಡಚಂದ್ರ (ನಾ). ವಕ್ರಚಂದ್ರ ; ಕೋರೆಚಂದ್ರ : ತಿಂಗಳ ಮೊದಲ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯ ಕಾಲುಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಚಂದ್ರಬಿಂಬ : ಬಾಲಚಂದ್ರ ; ಎಳವೆರೆ ; ಖಂಡಚಂದ್ರ (Crescent. ಇಂಕನಿ) ; ನಡುವೆ ಒಂದು ರೇಖೆ ಇರುವ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಖಂಡಚಂದ್ರದಂಥ ಗುರುತು (ಭಾರಪ. ೨೦). [ಖಂಡ + ಚಂದ್ರ]

ಖಂಡಣಿ 'ಖಂಡಣೆ$_2$' ನೋ.

ಖಂಡಣಿಹಣ 'ಖಂಡಣೆಹಣ' ನೋ.

ಖಂಡಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯುವುದು ; ಮುರಿಯುವುದು : ಕರ್ಮದ ಕಟ್ಟನೆ ಕೊಯ್ದು ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಾರವ ಕಂಡೆ ಮೇಲೊಂದು ಕಂಭವ ಕಂಡೆನಲ್ಲಾ ಕಂಭವ ಖಂಡಣೆಯ ಮಾಡಿ ಮಹಾಬೆಳಗನೆ ಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೧೮೦-೮೦೭). ೨. ಕೆತ್ತುವಿಕೆ ; ಕಂಡರಣೆ : ವೇದಿಕಾಸ್ತಂಭಂಗಳ ನಡುವೆ ಹಂಸಕುಳ ಕೀರ ಕುರವಕ ಸರಸೀರುಹ ಲತಾವಳಿಗಳ ಖಂಡಣೆಯಿಂ ಕೊಳನಂತೆ ವಿರಾಜಿಪ ಹಂಗುಳಿಕೆಯ ಮೇಲಿರ್ದ ಪದ್ಮಾವತಿಯಂ ಭೋಂಕನೆ ಕಂಡು (ಆದರ. ೧೪೭-೧೪). [< ಸಂ. ಖಂಡನ]

ಖಂಡಣೆ$_2$, ಖಂಡಣಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಡಲಿಕರು ಒಪ್ಪಿಸುವ ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆ ; ಪೊಗದಿ : ಪ್ರಾಕಿನ ಬಾಕಿ ಹಣ ಖಂಡಣೆ ಸಹಾ ೩೦ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ಮೇಲೆ ಚುಕಾಯಿಸಿ (ಹೈದರ. ೧೦೧) ; ಇಕ್ಕೇರೀ ಶಿವಪ್ಪನಾಯಕನು . . . ನಿಂತ ಹಣಕ್ಕೆ ಖಂಡಣೆಯನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ (ಚಾಮವಂ. ೧೦೩). **ಖಂಡಣಿ** : ೧. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ೧೦ ಲಕ್ಷ ವರಹಂ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಖಂಡಣಿಯಾಗಿ ಕೊಡಲೊಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಹಿಂಮುಸ. ೨೫) ; ಪೇಶ್ವೆಯು ಕಳೆದ ೬ ವರ್ಷಗಳ ಖಂಡಣೆಯನ್ನು ಕೇಳಬಾರದು(ಚರಿಸಂ. ೯೬). ೨. ಕಂದಾಯ ; ಗುತ್ತಿಗೆ : ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಬರಗಾಲ ಖಂಡಣಿಯ ವಸೂಲಿ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿದೆ(ಹಂಸಾ.೧೦೦).

ಖಂಡಣೆಮಾಡು = ಗೊತ್ತುಮಾಡು ; ನಿಗದಿಪಡಿಸು : ಅವನಿಂದ ಪಗುದಿಯ ಹಣವು ಬರುವಂತೆ ಖಂಡಣೆಮಾಡಿದ್ದರು (ಬೆಟ್ಟಆ. ೪೪-೧೨). [← ಮರಾ. ಖಂಡಣೀ]

ಖಂಡಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುಂಡುಮಾಡು ; ಕತ್ತರಿಸು : ಖಂಡಣೆಗೆಯ್ದ ಕಾರ್ಮುಕದರ್ಧಭಾಗದ ದಿಂಡನೆ ತಿರುಹಿ ಮನ್ಮಥನ ಮಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಗಟ್ಟಿಸಲೊಡ್ಡಿಕೊಳಲು ಕೋದಂಡವಿಕ್ಕಡಿಯಾಯ್ತು ಕರದೆ (ಮೋಹತ. ೧೨-೬೪). [ಖಂಡಣೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಖಂಡಣೆಹಣ, ಖಂಡಣಿಹಣ (ನಾ). ೧. ಪೊಗದಿಯ ಹಣ ; ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆ : ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಹೇಳಿದ ಮೇರೆ ಅವರ ಕೈಯಿಂದ ಖಂಡಣೆಹಣಾ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂಥಾದ್ದು ಧರ್ಮವೇ ಸರಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೨). **ಖಂಡಣಿಹಣ** : ೧. ಖಂಡಣಿಹಣವನ್ನು ಮದಕರಿ ನಾಯಕ ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮೇಲೂ (ಪಾಳಗಾ. ೩೧) ; ಆಗ ಬಸಲತ್ತು ಜಂಗನು, ಕರ್ಣಾಟಕದೇಶದಿಂದ ಖಂಡಣಿಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಬಂದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೨). ೨. ಕ್ರಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಹಣ ; ದಂಡರೂಪವಾದ ಹಣ : ಇಂಗ್ಲಂಡದ ಜನರು ಶೂರನಾದ ರಿಚರ್ಡನ ಸಲುವಾಗಿ ಖಂಡಣಿಹಣ ಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡರು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೪೬). [ಖಂಡಣೆ$_2$ + ಹಣ (< ಪಣ$_1$)]

ಖಂಡತುಂಡ 'ಖಂಡತುಂಡು' ನೋ.

ಖಂಡತುಂಡು, ಖಂಡತುಂಡ, ಖಂಡುತುಂಡು (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿದ ತುಂಡು, —ಚೂರು : ದಶವದನನಸುರಪಡೆಗಳ ಕಡಿದು ಖಂಡತುಂಡನೆ ಮಾಡಿ (ಪುರಂದ. ೨-೬೫-೨). **ಖಂಡತುಂಡ** : ೨. (ಆಲಂ) ನಿಸ್ಪೃಷ್ಟವಾದುದು ; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾದುದು ; ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧವಾದುದು : ನೀವು ಖಂಡತುಂಡ ಜವಾಬು ಕೊಡಿಸಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೯೨).

ಖಂಡುತುಂಡು : ೧. ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ಖಂಡುತುಂಡಾದ ಎರಡೆರಡು ಭಾಗಗಳಿದ್ದಂತೆ (ಒಂಟಿದ. ೧೧೬).

ಖಂಡತುಂಡವಾಗಿ = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ : ಸರಕಾರದ ರೀತಿನೀತಿಗಳನ್ನು ಖಂಡತುಂಡವಾಗಿ ನಿಂದಿಸಿ (ರಾಜಪ. ೬೯) ; ಭಾಗೀರಥಿ ಖಂಡತುಂಡವಾಗಿ ಹೇಳಿದಳು (ಭಾರಥಿ. ೮). [ಖಂಡ + ತುಂಡು]

ಖಂಡನ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದು ; ಒಡೆಯುವುದು ; ಮುರಿಯುವುದು. ೨. ಅಡ್ಡಿ ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ ; ಆತಂಕ ಪಡಿಸುವುದು. ೩. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಅಥವಾ ವಾದವನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ಹೇಳುವುದು, —ಖಂಡಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಖಂಡನಪತ್ರ (ನಾ). (?) : ಕಲ್ಪಿತವ ಹಜಾರದು ಏಕಮಯವಾಗಿ ಖಂಡನ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಚಂಡಿಕಾ ಕಿರಣದಂತೆ (ಅಜಿಮಾ. ೨೫೪).

ಖಂಡನೆಯಪತ್ರ = (?) : ಪರಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನಂಗಳಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟ ಛೇದಿಸಿಕೊಂಬ ವಸ್ತು ಒಂದಾದಲ್ಲಿ ಅದು ಖಂಡನೆಯಪತ್ರದ ಚಂಡಿಕಾ [ಪಾಠಾಂ. ಚಂದ್ರಿಕಾ] ಕಿರಣದಂತೆ (ನೋಳಿಮಾ. ೧೨೮-೯೫೫).

[ಖಂಡನ ? + ಪತ್ರ]

ಖಂಡನೀಯ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸಲು ಶಕ್ಯವಾದ ; ಚೂರುಮಾಡಲು ಬರುವ : ಅಲ್ಪದರ್ಶನದಂಶಮಾತ್ರ ಖಂಡನೀಯಮಂಡಕಮುಮಂ (ಅವಿಪು. ೧೧-೨೬ವ) ; ಅಲ್ಪದರ್ಶನದಂಶಮಾತ್ರ ಖಂಡನೀಯಕರಂಗಳೆನಿಸಿದ ಮಂಡಕಗಳುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೯ವ). ೨. ನಿರಾಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಖಂಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಖಂಡನೆ (ನಾ). ೧. = ಖಂಡನ ೩: ಆಚಾರ್ಯದ್ವಯರೂ . . . ಪರಮತ ಖಂಡನೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಮತಮಂಡನ ಕಾರ್ಯೋದ್ಯುಕ್ತರಾದರು (ಭಾರದ. ೧೯೯); ನಾಂ ಗೆಯ್ದುದಾರ ಖಂಡನೆಯಲ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೬೩-೧೨೬). ೨. ಒಂದು ಮರ್ಯಾದೆ (?) : ಪಂಚಾಂಗ ಪಸಾಯಚ್ಛತ್ರ ಸುಖಾಸನಬ್ಬಲ ಗದ್ದಿ ಅಂಕದಣ್ಣ ಖಣ್ಣನೆ ಅಪ್ಪಭೋಗ ತೇಜಸೌಮ್ಯ (ಇಅ. VIII, ೯೫-IIa ; 444). [ಸಂ. ಖಂಡನ]

ಖಂಡನ್ಯಾಯಾಲಯ (ನಾ). ಉಚ್ಚನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕಿಂತ ಕೆಳಗಿನ ನ್ಯಾಯಾಲಯ ; ಕೆಳಕೋರ್ಟು : ಏಕನ್ಯಾಯಾಲಯ ಮತ್ತು ಖಂಡನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಶಕ್ತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ (ಭಾಧಾನ. ೭೮).

[ಖಂಡ + ನ್ಯಾಯಾಲಯ]

ಖಂಡಪರಶು (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ತೆಳುವಾದ ಕೊಡಲಿ. ೨. ಪರಮೇಶ್ವರ : ಗಜಾಸುರನಂ ಕಂಡ ಖಂಡಪರಶುವಿನಂತುದ್ಭಟಾರಭಟಿಯಿಂದಾರ್ದು (ಜಗವಿ. ೬-೫೦ವ) ; ನಿರ್ಮಳ ಖಂಡಪರಶುವ ಕಂಡನಬುಜಭವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೯). ೩. ಕೊಡಲಿ ರಾಮ ; ಪರಶುರಾಮ. ೪. ವಿನಾಯಕ : "ಲಸಜ್ಜಾಮದಗ್ನ್ಯಂ ಹಲನುಂ ಹೇರಂಬನುಂ ಖಂಡಪರಶುವೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಖಂಡಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸ ; ಆದಿಪ್ರಾಸ : ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ್ ದೇಸಿಯನೆ ನಿಜಿಸಿ ಖಂಡಪ್ರಾಸಮನತಿಶಯಮಿದೆಂದು ಯತಿಯಂ ಮಿಕ್ಕರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೪). [ಖಂಡ + ಪ್ರಾಸ]

ಖಂಡಭಂಡ (ನಾ). ರಾಶಿರಾಶಿಯಾದ ಸರಕು ; ಸಾಮಗ್ರಿ : ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ವ್ಯವಹಾರಿ ಖಂಡಭಂಡವ ತುಂಬಿ ಕುಂಭಿನಿಯುದರದ ಮೇಲೆ ಪಸರವನಿಕ್ಕಿದ (ಅವಚಂ. ೫-೧೮). [ಖಂಡ + ಭಂಡ]

ಖಂಡಮಂಡಲ (ನಾ). ೧. ವೃತ್ತದ ಭಾಗ, —ತುಂಡು. ೨. ಅಪೂರ್ಣವಾದ ವೃತ್ತ ; ಅರ್ಧವೃತ್ತ. ೩. ತುಂಡುತುಂಡಾದುದು ; ಚೂರುಚೂರು ; ಅಸಮಗ್ರವಾದುದು : ಚಿತ್ರೆ ಮಳೆ ಖಂಡಮಂಡಲ ಆಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಖಂಡ + ಮಂಡಲ]

ಖಂಡಮೇಘ (ನಾ). ಮೇಘದ ತುಂಡು ; ತುಂಡು ಮೋಡ : ನೀಲಾಂಬರ ಸಂಚಾರಿಯಾದ ಬಿಳುಪಾದ ಖಂಡಮೇಘವು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಹರಿದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೯೯).

[ಖಂಡ + ಮೇಘ]

ಖಂಡರಿಸು 'ಕಂಡರಿಸು' ನೋ.

ಖಂಡಲಡ್ಡುಗೆ (ನಾ). ಚಪಾತಿಯನ್ನು ಚೂರುಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿ ಖರ್ಜೂರ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಸಕ್ಕರೆಯ ನೀರು, ನಾಗಕೇಸರ, ಲವಂಗ, ಏಲಕ್ಕಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬೆರಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಲಡ್ಡುಗೆ ; ಮಾಲದಿ ಉಂಡೆ ; ಮೋಹನ ಲಾಡು (ಕರಾ) : ಅರಿದಿಂಬಾಗಿರೆ ಬೆಂದ ಪೋಳಿಗೆಗಳಂ ತಚ್ಚೂರ್ಣಪಂಚಾಂಶಮಾಗಿರೆ ಖರ್ಜೂರಮನಲ್ಲದಂದೆಜದ ಪಣ್ಣಿಂ ದ್ರಾಕ್ಷೆಯಂ ಮತ್ತೆ ಶರ್ಕರೆಯಂ ಪೊಯ್ದು ಸಿತಾಂಬುವಿಂ ನೆಗಪಿ ಚಾತುರ್ಜಾತಕಂಗೂಡಿ ಕಪ್ಪುರದಿಂ ವೇಧಿಸಿ ಖಂಡಲಡ್ಡುಗೆಗಳಂ ಮಾಟ್ಕೆಂದುಮಿಾ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೧೪).

[ಖಂಡ + ಲಡ್ಡುಗೆ]

ಖಂಡವಿಧು (ನಾ). = ಖಂಡಚಂದ್ರ : ಕುರಂಗಲೋಚನೆ ಖಂಡವಿಧು ನಿಟಿಲೆ (ನವಮೋ. ೧೧-೪). [ಖಂಡ + ವಿಧು]

ಖಂಡವಿಸ್ತಾರ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕೊಯ್ತದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ : ಹೀಗೆ ಒಂದು ಭಾಗವು ಇನ್ನೊಂದರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಬಲವನ್ನು ಆ ಭಾಗದ ಖಂಡವಿಸ್ತಾರದಿಂದ (Area of cross section) ಭಾಗಿಸಿದರೆ ಬರುವ ಲಬ್ಧಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂದು ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೧೧೬).

[ಖಂಡ + ವಿಸ್ತಾರ]

ಖಂಡವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ : ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವೀಣೆ, ನೂರುತಂತಿಗಳಿದ್ದ ವಾಣಾ, ಖಂಡವೀಣೆ . . . ಆಡಂಬರ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೩೭). [ಖಂಡ + ವೀಣೆ]

ಖಂಡವೃದ್ಧ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನೂರೆಂಟು ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಚಂಚತ್ಪುಟ . . . ಖಂಡವೃದ್ಧ, ಉಪವೃದ್ಧ, ಸುಭದ್ರ . . . ಜಯಾಳ ಮೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂರೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೩೩೮).

[ಖಂಡ + ವೃದ್ಧ]

ಖಂಡಶರ್ಕರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ. [ಸಂ. ಖಂಡಶರ್ಕರಾ]

ಖಂಡಶಶಧರ (ನಾ). = ಖಂಡಚಂದ್ರ : ಖಂಡಶಶಧರಕಲಿತ ಮೌಳಿಗೆ ಖಂಡಪರಶುಗೆ . . . ಸಮರ್ಪಣಂಗೆಯ್ದು (ಬಸವು. ೫೮-೬೭).

[ಖಂಡ + ಶಶಧರ]

ಖಂಡಶಶಿ (ನಾ). = ಖಂಡಚಂದ್ರ : ಮೌಕ್ತಿಕದ ಸೂಸಕಂ ಗಗನದೊಳು ಖಂಡಶಶಿಯೆಡೆಗೆ ನಕ್ಷತ್ರವಾ ಜಡೆಯೆಡೆಗೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ದಂಡೆ (ವೀಶೈವು. ೫-೮-೧). [ಖಂಡ + ಶಶಿ]

ಖಂಡಶಶಿಶೇಖರ (ನಾ). ಖಂಡಶಶಿಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಖಂಡಶಶಿಶೇಖರನ ಲಾಂಛನ ಮಂಡಿತರನೊಲವಿಂದ ಗೌರಿಯ ಗಂಡನೆಂದೇ ನಂಬು (ಬಸವು. ೪-೬೨). [ಖಂಡಶಶಿ + ಶೇಖರ]

ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ 'ಕಂಡಸಕ್ಕರೆ' ನೋ.

ಖಂಡಸೂಚಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ದೇಶೀಯ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. P ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಕುಂಚಿತ ಮಾಡಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲಿನ ತೊಡೆ ಮತ್ತು ಹಿಮ್ಮಡಿ ಇವೆರಡನ್ನೂ ನೆಲದ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸುವುದು : ಚರಣಂ ಕುಂಚಿತಪಾದದಿನಿರೆ ಪುತ್ತೊಂದವನಿಯಲ್ಲಿ ಪತ್ತಿದ ತೊಡೆ ಮಡಮಿರುತಡ್ಡಮಾಗಿ ಪಸರಿಸೆ ತರುಣೀ ಕೇಳ್ ಖಂಡಸೂಚಿತಾಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೪೪).

[ಖಂಡ + ಸೂಚಿ]

ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಮುರಿದ, —ಒಡೆದ. (ನಾ). ೨. ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಮುರಿದುದು, —ಒಡೆದುದು : ದೇವರ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫-೨೭ ; 1019) ; ನಗರೇಶ್ವರ ದೇವರ ಭೋಗಕ್ಕಂ ಖಣ್ಡಸ್ಫುಟಿತಕ್ಕಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೫೫ ; 1019) ; ದೇಗುಲದ ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ (ಕಇಅ. ೨೨-೭-೩೨; 1083). [ಖಂಡ + ಸ್ಫುಟಿತ]

ಖಂಡಸ್ವಪ್ನ (ನಾ). ತುಂಡು ತುಂಡಾದ ಕನಸು : ರೂಪಾ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಖಂಡಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಬಹಳ ಸಾರೆ ಬಡಬಡಿಸಿದಳು (ಜಯಂತ. ೪೦೮). [ಖಂಡ + ಸ್ವಪ್ನ]

ಖಂಡಾನ (ನಾ). ಖಂಡಿಸುವವನು : "ಖಂಡಿತಃ, ಖಂಡಕಃ, ಖಂಡಾನಃ ಈ ೩ ಖಂಡಿಸುವಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಖಂಡಾಭ್ರಕ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ದಂತಕ್ಷತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ರಾಗೋಪಗೂಢ . . . ಖಂಡಾಭ್ರಕ, ಮಂಡಲಾಕೃತಿ, ಕ್ರೋಧಚರ್ವಿತ, ವರಾಹಚರ್ವಿತಮೆಂಬಷ್ಟವಿಧ ರದನಕ್ಷತ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಖಂಡಿ$_1$ 'ಕಂಡಿ$_1$' ನೋ.

ಖಂಡಿ$_3$, ಕಂಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೂಕ : ನೂಱಿರಡು ಖಂಢಿ ಭತ್ತವ . . . ಕೊಟ್ಟು ತೆಗೆದು ಆಳೆಯಲ್ (ವ್ಯವಹಾ. ೨೧ ಅನು.); ಅವರ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಆರುವತ್ತು ಖಂಡಿ ಅಡಿಕೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಈಕಥೆ. ೬೦) ; ೨೮ ಮಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ಖಂಡಿ ಎಂತ ಹಿಡಿದು ಖಂಡಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ಆಣೆಯಂತೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೇವು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯) ; ಮಣ ವಿಲ್ಲದೆ ಖಂಡಿಯಿಲ್ಲ, ಹಣವಿಲ್ಲದೆ ವರಹವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಒಂದು ಖಂಡಿ ಯಷ್ಟು ಬೀಜವರಿಯುಳ್ಳ ಭೂಮಿ : ಕೊಡಿಗಿಯಿಂದ ಸಾಹಬೀಜವಂ ಖಂಡಿ ೩೦ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೨೧-೫ ; 1509). **ಕಂಡಿ$_2$** : ೧. (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೨). ೩. ಹತ್ತುಸಾವಿರಚದರ ತರಿಭೂಮಿ : (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೨).
[ದೇ ?. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಣ್ಡಿ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಖಂಡಿ. / ಮರಾ. ಖಂಡೀ]

ಖಂಡಿಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಗಡಲೆ; ಬಟಾಣಿ: "ಕಳಾಯಃ, ಖಂಡಿಕಃ, ಸಾತೀನಃ – ಈ ೩ ಬಟ್ಟೆಗಡಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೮). ೨. ಕಡಲೆ; ಚಣಕ : "ಚಣಂಗಿ ಖಂಡಿಕಮೆನಲು ಕಡಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪). ೩. ನೆಲಗಡಲೆ; ಸೇಂಗಾ. ೪. ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಭಾಗ ಭಾಗವಾಗಿ ಓದುವುದು, —ಪಠಿಸುವುದು : ರುಗ್ವೇದ ಬಾಲ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಖಣ್ಡಿಕ ಯಜುರ್ವೇದ ಬಾಲಶಿಕ್ಷೆಯ ಖಣ್ಡಿಕ ಅಂತಾಯೆರಡು ಖಣ್ಡಿಕ ನಡವನ್ತಾಗಿಯಶೇಷಮಹಾಜನಂ . . .ಕೊಟ್ಟ ಲೊಕ್ಕಿ ಗದ್ಯಾಣಂ ನೂಱಿಪ್ಪತ್ತು (ಎಇ. XIII, ೪೯-೮೨ ; 1117) ; ಖಣ್ಡಿಕಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಮ್ಮಣ್ಯಗೇರಿಯ ಎರೆಯ ಹಸಲು . . . ಈ ಖಣ್ಡಿಕಮಂ ವರ್ಷಕ್ಕೊಬ್ಬರ್ ಪೇಳ್ವುದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೨೦೩-೨೪ ; 1122) ; ರುಗ್ವೇದದ ಬಾಲಶಿಕ್ಷೆಯ ಖಣ್ಡಿಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಂಗೆಯ್ವ ಮಾಣಿಯರ ಗ್ರಾಸಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೩-೫೪ ; 1124). 'ಖಂಡಿ ಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ' ಪರಾ. ೫. ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ ಪಠನಮಾಡುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ. ೬. ವೇದ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಸಂಭಾವನೆ, —ದತ್ತಿ : ಮಹಾ ಜನಂಗಳು ತಾಉ ಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಹೊಂನನು ತೆತ್ತು ಮಾಂನ್ಯವಾಗಿ ಖಂಡಿಕ ವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦-೩೨ ; 1419) ; ಗದ್ದೆ ಕಮ್ಮ ಹದಿನೆಂಟು ೧೮ ಖಂಡಿಕಕ್ಕೆ (ಇಎ. ೧೯೪೭, ಹಾನಗಲ್. ೨೨೯-೨೪ ; ?); ಖಂಡಿಕ ಎನ್ನುವುದು ವಿದ್ಯೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಕಶಾಅ. ೨೧೩).

ಖಂಡಿಕದುಪಾಧ್ಯಾಯ = ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ : ಕಂನಡಕ್ಷರ ಸಿಕ್ಷೆ ಘಳಿಯಾರವಾಱುಂ ಖಂಡಿಕದುಪಾಧ್ಯಾಯಚ್ಛಾತ್ರರ ಗ್ರಾಸವಸ್ತ್ರಕ್ಕಂ ಸತ್ರಕ್ಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೫-೫೬ ; 1158). [ಸಂ.]

ಖಂಡಿಕ$_2$ (ನಾ). = ಖಂಡಿ$_3$ ೨ : ಖಂಡಿಕ ಒಳಗೆ ನಮಗೆ ಉಳ ಭೂಮಿ ಬೀಜವರಿ ಖಂಡುಗಕ್ಕೆ ನಿಂಮ ಕೈಯಲೂ ಯಿಸಿಕೊಂಡ ಕ್ರಯ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೩೨-೪೧ ; 1418). [ಖಂಡಿ$_2$ + -ಕ ?]

ಖಂಡಿಕವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ (ನಾ). = ಖಂಡಿಕ$_1$ ೫ : ವೇದಗಳನ್ನು ಭಾಗಭಾಗ ವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುವ . . . ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯನ್ನು ಖಂಡಿಕವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಯೆಂದೂ ಶಾಸನಗಳು ಕರೆದಿರುವಂತಿದೆ (ಕಶಾಅ. ೨೩೫).
[ಖಂಡಿಕ$_1$ + ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ]

ಖಂಡಿಕೆ$_1$ (ನಾ). = ಖಂಡಿಕ$_1$ ೪ : ಈ ಖಣ್ಡಿಕೆಯ ಸ್ಥಾನಿಕರು ಪೇಳ್ವುದು ಪರಸ್ಥಾನದವರಿಗಿಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೦೩-೩೦ ; 1122).
[< ಸಂ. ಖಂಡಿಕ]

ಖಂಡಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ನಿಖರವಾದ ಆದಾಯ; ಲಾಭ (?) : ಲಾಭಜ ಮೆಂತೆನೆ ಆವನಾನೊರ್ವ ವ್ಯವಹಾರಿದಪ್ಪ ಭಂಡಮಂ ಕೊಂಡ ಅದ ಮಾಜಲು ಪೊರ್ಘ ಖಂಡಿಕೆಯಾದಾಗ ಮಾಜುಮೆಂದು ಮಾಣಿಸಲು ಆಗ್ಘಂ ಪೆರ್ಚುವುದುಂ . . . ಪಿರಿದು ಲಾಭಮುಂ ಪಡೆವೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಪಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೮೯-೬). [?]

ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ವೇದ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸುವ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ, —ಗುರು : ವೇದಗಳನ್ನು ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ವೇದಖಂಡಿಕವೆಂದೂ, ಪಾಠಹೇಳುವ ಉಪಾಧ್ಯಾಯನನ್ನು ಖಂಡಿಕೋಪಾ ಧ್ಯಾಯನೆಂದೂ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯನ್ನು ಖಂಡಿಕವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯೆಂದೂ ಶಾಸನ ಗಳು ಕರೆದಿರುವಂತಿದೆ (ಕಶಾಅ. ೨೩೧). [ಖಂಡಿಕ$_1$ + ಉಪಾಧ್ಯಾಯ]

ಖಂಡಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಭೇದಿಸು (?) : ಅರಿ ಬಲವ ನೀ ಖಂಡಿಗಳೆ ಮೋಹರ ಸಹಿತ ಬಹೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೬); ರಿಪುಜಾಲವನು ನೀ ಖಂಡಿಗಳೆ ಬಹೆವಾವು ಬಳಿಸಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೨೭). [ಖಂಡಿ$_1$ (< ಕಂಡಿ$_1$) + ಕಳೆ$_1$]

ಖಂಡಿತ$_1$ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿದ; ಒಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ : ನನೆದ ಜಾಜಿನ ಗಿರಿಯೊ ಭೀಮನ ತನುವೊ ಖಂಡಿತ ರಕ್ತಚಂದನ ಬನವೊ ರಥವೋ ತಳಿತಶೋಕೆಯ ಮರನೊ ಸಾರಥಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೨೬). ೨. ವಿರೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದ : ಚಂಡಾಹಿ ತುಂಡ ಖಂಡಿತ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ ವದನ ವಿನ್ಯಸ್ತ ನಿರಸ್ತ ತರಳತಾರನೇತ್ರರುಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯೪ ವ). ೩. ನಾಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹಾಳಾದ. ೪. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ; ನಿಖರವಾದ. 'ಖಂಡಿತೋಕ್ತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೫. ಖಂಡಿಸು ವವನು ; ವಿರೋಧಿಸುವವನು : "ಖಂಡಿತಃ, ಖಂಡಕಃ, ಖಂಡಾನಃ – ಈ ೩ ಖಂಡಿಸುವಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೦೨). ೬. ಅಸಮಗ್ರತೆ; ಅಸಂ ಪೂರ್ಣತೆ : ಖಂಡಿತವಿಲ್ಲಾಗಿ ಸರ್ವಾಂಗವೆಲ್ಲವೂ ಜಿಹ್ವೆಯಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೭೨-೭೭೬). ೭. ನ್ಯೂನತೆಯುಳ್ಳವನು ; ಅಸಂಪೂರ್ಣ : ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರ್ಪ ಜಂಗಮವು ಕೋಡಿಗಳೆವುತ್ತಿಪ್ಪರೊಬ್ಬರ ನೊಬ್ಬರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮವರ ತಾವಱಿಯದ ಖಂಡಿತರು (ಅವಚಂ. ೨೫೮-೧೧೭೩) ; ಲಿಂಗ ಒಂದು ಸ್ಥಲ ಒಂದೆಂಬುದು ಖಂಡಿತನ ಗುಣ (ಮೋಳಿನಾ. ೧೪೯-೫೬೪). ೮. ಕಚ್ಚಿದ ಗಾಯ : ನಾಲ್ಕು ಹಲ್ಲು ನಟ್ಟ ಘಾಯ ಖಂಡಿತಮೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವಿಷಚಿ. ೮-೫). ೯. ಅರ್ಧಿಸು ವುದು ; ಅರ್ಧಿಸಿದುದು : "ದಳಿತ, ಅರ್ಧಿತ . . . ಖಂಡಿತ ಇಂತಿನಿತುಂ ಅರ್ಧಿಸೋದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಖಂಡಿತ$_{2}$ (ಅ). ೧. ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ; ನಿಖರವಾಗಿ; ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ: ಒಂದು ಬಾರಿ ಖಂಡಿತ ನಮ್ಮೂರಿಗೆ ಬಾ (ಅವತಂ. ೧); ಖಂಡಿತ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ (ದೂಬೆಟ್ಟ. ೧೨೧). ೨. ನಿಜವಾಗಿ; ಸತ್ಯವಾಗಿ: ನೀನು ಖಂಡಿತ ಹೇಳು (ರೂಢಿ). [< ಖಂಡಿತ$_{1}$]

ಖಂಡಿತಕಾಯಕ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಕಾಯಕ; ನಿಜವಾದ ಕಾಯಕ (?): ಖಂಡಿತಕಾಯಕವನಂಗೀಕರಿಸಿದ ಭಕ್ತಂಗೆ ಮತ್ತೆ ಹೆಂಡತಿಮಕ್ಕಳು ಬಂಧುಗಳೆಂದು ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ತಂದ ದ್ರವ್ಯವನವರಿಗಿಕ್ಕಿ ತಾನುಂಡನಾದರೆ . . . ಭಂಡಂಗೆ ಕಡೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭–೨೪೦). [ಖಂಡಿತ$_{1}$ + ಕಾಯಕ]

ಖಂಡಿತಕಾಲ (ನಾ). ಕಾಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದವನು: ಖಂಡಿತಕಾಲ ಮೃಕಂಡುಜ ಪಾಲಾಖಂಡಲಬಾಲಾಕಾಂಡದ ಲೀಲ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೬ ಅಡಿಟಿ). [ಖಂಡಿತ$_{1}$ + ಕಾಲ]

ಖಂಡಿತಭರ್ತಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಖಂಡಿತೆ: ಗಂಡಂ ಪೆಱಳೊರ್ವಳೊಳೆರ್ದೆಗೊಂಡಿರೆ ವಲ್ಲಭನನನ್ಯೆಯಿಂ ಕೇಳ್ ಪಡೆದಾ ಪೆಂಡತಿ ಕಾಮನ ಮತದಿಂ ಖಂಡಿತಭರ್ತಾರಿಕಾಭಿಧಾನಮನಾಳ್ಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ૩–೫૩). [< ಸಂ. ಖಂಡಿತಭರ್ತೃಕಾ]

ಖಂಡಿತಮಯ (ಗು). ೧. ಚೂರುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ; ತುಂಡುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಂಪೂರ್ಣನಾದವನು; ಪರಿಪೂರ್ಣನಲ್ಲದವನು: ಖಂಡಿತಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಜೀವ ಪರಮರು ಆಹುದಲ್ಲವೆಂದು . . . ಖಂಡಿತಮಯರು (ಸಗಬೊ. ೧೭೭). [ಸಂ.]

ಖಂಡಿತಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಶ್ಚಿತಮಾಡು; ಖಚಿತಗೊಳಿಸು: ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಅನಿಷ್ಟವುಂಟಾಗಕೂಡದೆಂತಲೂ . . . ಖಂಡಿತ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ದೇವೀಜಾ. ೧೪೧). ೨. [ವೀಶೈ] (ಪ್ರಸಾದವನ್ನು) ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಸೇವಿಸು: "ಖಂಡಿತಮಾಡು = ಊಟದ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿನ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಬಿಡಬಂತೆ ಸೇವಿಸು" (ಶರಸಾ. ೨೪–೭). [ಖಂಡಿತ$_{2}$ + ಮಾಡು$_{1}$]

ಖಂಡಿತರೂಪ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಮಾಯೆಯ ಪಂಚಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಸತ್ತು, ಜಡ, ದುಃಖ, ಅನಿತ್ಯ, ಖಂಡಿತಮೆಂಬವೇ ಮಾಯಾಪಂಚಕ ಲಕ್ಷಣಂಗಳು . . . ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದಾಧಿಕವೇ ಖಂಡಿತ ರೂಪಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೮). [ಖಂಡಿತ$_{1}$ + ರೂಪ]

ಖಂಡಿತವಾದಿ (ನಾ). ೧. ಖಂಡತುಂಡವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಂತೆ ನುಡಿಯುವವನು; ಖಂಡಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವವನು: ಅವರು ತುಂಬ ಖಂಡಿತವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದರು . . . ಅಂಥ ಖಂಡಿತವಾದಿಗಳು ಹೇಗಿದ್ದರೂ ಅಪ್ರಿಯರಾಗಲೇಬೇಕು (ಬದುಜ. ૩೪); ಖಂಡಿತವಾದಿ ಲೋಕವಿರೋಧಿ (ಗಾದೆ). ೨. ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಉಗ್ರಗಾಮಿ; ಉಗ್ರಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ೧೯೦೬ರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಎರಡು ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಯವಾದಿಗಳು (Moderates) ಮತ್ತು ಖಂಡಿತವಾದಿಗಳ (Extremists)ಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆ ಈ ಬಗೆಯಾಗಿತ್ತು (ದಾದಾನ. ೧೫೯). [ಖಂಡಿತ$_{2}$ + ವಾದಿ]

ಖಂಡಿತೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಕಥಾನಾಯಿಕೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು. ℙ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಪತಿಯು ಆಸಕ್ತನಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅಸೂಯೆಯಿಂದ ಕೋಪಗೊಂಡವಳು: ಪ್ರಕಟಾಖ್ಯಂ ಸ್ವಾಧೀನಪತಿಕೆ ಖಂಡಿತೆ ವಿಪ್ರಲಂಭೆಯಭಿಸಾರಿಕೆ ವಾಸಕಸಜ್ಜಿಕೆ ಗತಭರ್ತಾರಿಕೆಯಭಿಸಂಧಿಕೆ ಸಮುತ್ಕೆಯೆಂದೆಂಟುತೆಱಂ (ಶೃಂಗಾರ. ૩–೪೯); ಸ್ವಾಧೀನಭರ್ತೃಕೆ ಖಂಡಿತೆ . . . ಕಲಹಾಂತರಿತೆಯೆಂಬ ಯೆಂಟುತೆಱದವಸ್ಥಾನಿಬದ್ಧರಾದ ಕಾಮಿನಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮). [ಸಂ. ಖಂಡಿತಾ]

ಖಂಡಿತೋಕ್ತಿ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಮಾತು; ಖಂಡತುಂಡವಾದ ಉಕ್ತಿ: ಶಕುಂತಲೆಯ ಋಜುಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಕುರಿತು . . . ಋಷಿಪುತ್ರರ ಖಂಡಿತೋಕ್ತಿಗಳು, ಇವು ನಮ್ಮ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಕೆರಳಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾರದ. ೯೮೮). [ಖಂಡಿತ$_{2}$ + ಉಕ್ತಿ]

ಖಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡುಮಾಡು; ಛೇದಿಸು: ಎಮ್ಮೆಱಂಕೆಯಂ ಕುಲಿಶದಿನೊರ್ಮೆ ಖಂಡಿಸಿದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೬೫ ಶೂದ್ರಕ); ಆತನ ಮುಂಗಯ್ ಧಾತ್ರಿವಾಹನನ ಯೋಧನಿಂ ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಿಂ ಖಂಡಿಸೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೮–೪); ಆತನ ಕೋಲ ಖಂಡಿಸಿ ಧನುವ ಕಡಿದನು ಮೂಱುಬಾಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧૩–೪೦); ಪೆರ್ಗುಡುಗೋಲುಗಳಿಂದಲಡೆಗಿಕ್ಕಿ ಖಂಡಿಸುವರು ಕಬ್ಬುಗಳನು (ಮೋಹತ. ೨–೪೯). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ಕಳೆ; ನಿವಾರಿಸು: ಚಂಡಹೃದಯನ ನುಡಿಯ ವಿಷವನು ಖಂಡಿಸಿದೆಲಾ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೧೭–೪೧); ಬೆಸುವ ಮೇಘದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಖಂಡಿಸುವ ಮಿಂಚಿನ ಸಂಚರಣ (ತೊರರಾ. ೪–೬–೬); ಕಂಡರೆ ಹೊಱಗೆಲ್ಲವಿಹುದೊಳಗೆಲ್ಲವ ಖಂಡಿಸಿದಾಚಾರ್ಯನವನು (ಭರಚ. ೮–೧೧೦); ವರತಪದಿಂದಘವನು ಖಂಡಿಸಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೫–೭೪). ૩. ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳು; ತಪ್ಪೆಂದು ಸಾಧಿಸು: ಮತಿಗೆಟ್ಟ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಮತವ ಖಂಡಿಸಿ (ಪುರಂದ. ೧–೨೦೦–૩); ವೇದಗಳನ್ನೂ ದೇವರನ್ನೂ ಬುದ್ಧನು ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿ ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನೇ . . . ಮಂಡಿಸತೊಡಗಿದನು (ಭಾರದ. ೧೨೦). ೪. ನಿಂದಿಸು; ಬಯ್ಯು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಮಂಡೂಕಂ . . . ಪಱಗುಮಬ್ಧಿಗದು ಭಂಗಮೆ ಪೇೞ್ ಖಂಡಿಸೆ ಕುಕವಿಸಮೂಹಂ ಪಂಡಿತರಪ್ಪವರ್ಗೆ ಭಂಗಮಕ್ಕುಮೆ ಜಗದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೪೪); ಈಶ್ವರರಾಯರು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಗೌರಮ್ಮನನ್ನೂ ಖಂಡಿಸಿದ್ದರು (ಕಲಾಸಾ. ೨೭). [ಖಂಡನ + -ಇಸು$_{3}$]

ಖಂಡು$_{1}$ 'ಕಂಡ$_{1}$' ನೋ.

ಖಂಡು$_{2}$ (ನಾ). (ಉಕ) ಗುತ್ತಿಗೆ: ನಮ್ಮ ಹೊಲವನ್ನು ಖಂಡು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಖಂಡಣೇ]

ಖಂಡುಕ 'ಖಂಡುಗ' ನೋ.

ಖಂಡುಗ, ಕಂಡಗೆ, ಕಂಡುಕ, ಕಂಡುಗ, ಖಂಡುಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಳತೆ: ಪನ್ನಿರ್ಖಣ್ಡುಗಂ ಭತ್ತಮುಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೨૩; 750); ಮೇಂಟೆ ಖಣ್ಡುಗ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨–೪೦; 897); ಪಿಂಡಿಯಂ ಬಿಡಿಸಪೋದ ಮರುಳ್ ಖಂಡುಗೆಣ್ಣೆಯನಾಂತು ಬಂದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೮೨); ಆ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಿಹ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಜವರಿ ಖಂಡುಗ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೯–೧೨; 1416). **ಕಂಡಗೆ**: ೨. ಕೊಯ್ಲು; ಕಟಾವು: ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲು ಕೊಟ್ಟ ತಾಱಿನ ಕಂಡಗೆಯೊಲೆ ಕೊಯಲಾಳಿ ಕೊಯ್ದು ಕುಡುವರು (ಕಇ. I, ૩೦–೪೮; 1223); ಧರೆಗೆಸೆವ ಪಂಚಲಿಂಗನ ಚರಣಾಬ್ಜ ವರಪ್ರಸಾದಕೋಟಿಗರಿತ್ತ ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಕಂಡಗೆಯಂ ಸ್ಥಿರತರ ತಾಱಿಂಗೆ ರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆಂದುಂ (ಕಇ. I, ૩೦–૩೬; 1224). **ಕಂಡುಕ**: ೧. ಸಪ್ತ ಕಣ್ಡುಕಾವಾಪಮಾತ್ರಂ ಕ್ಷೇತ್ರಮ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯૩೮, ೧–೨೬; 570); ಪಾರ್ವ್ವರೊದೊಳ್ ಸತ್ತಾನ್ ಪೆರಾಣ್ಕೋವನ್ ಕಣ್ಡುಕದಾವೆದೆ ಕಱನಿ ನೆತ್ತಪ್ಪೆಟ್ಟ (ಎಕ. X (S), ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೧೬–೫; 700). **ಕಂಡುಗ**: ೧. ಕಱು ಕಣ್ಣೇಶ್ವಂಕು ಪೊಯ್ತುಮಮ್ಮಂತ ಕಱನಿ ಕಣ್ಡುಗಂ ಎಱ್ತು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬–೪; 753); ಮೂಸಾಸಿರಗಂಡುಗ ಬತ್ತಮುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೨–૩); ಬಡಗಣ ಮಣ್ಣು ಮೊಳೆವೆಡೆ ಏೞ್ಕಣ್ಡುಗಂ . . . ಮೂಗಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫–೮; 925).

೩. ಹೆಚ್ಚು ; ಬಹಳ : ಕಂಡುಗ ಹಾಲಿನೊಳಗೊಂದು ಇದ್ದಲಿ ಇರ್ದಡೇನು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೬೫-೭೭) ; ಕಂಡುಗ ಹಾಲಿಗೆ ಒಂದೇ ಬೊಟ್ಟು ಹೆಪ್ಪು (ಗಾದೆ). **ಖಂಡುಕ:** ೧. ತಟಾಕಸ್ಯಾಧಸ್ತಾತ್ ಷಟ್ಖಂಡುಕಾವಾಪಂ (ಎಕ. XVI, ತುಮುಕೂ. ೭೮-೭ ; 400).

ಕಂಡುಗಮಂ ಬಳ್ಳದೊಳಳೆ = (ಆಲಂ) ಕೆಲಸ ದೊಡ್ಡದಿದ್ದರೂ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸು ; ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳು ; ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳು : ಆಗಸ್ತ್ಯಂ ನಿಜಶಿಷ್ಯಂಬೆರಸಯೋಧ್ಯೆಗೈತರ್ಪ ಪದದೊಳ್ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಪೇಱ್ದ ನುಡಿಗಳಿವು. ಆದನೆ ಕಂಡುಗಮಂ ಬಳ್ಳದೊಳಳೆದೆನ್ನೆಸೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦-೮). [← ಪ್ರಾ. ಖಂಡಿಆ]

ಖಂಡುಗವೆದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಖಂಡುಗ ಬೀಜವರಿಯ ಗದ್ದೆ : ಗೊರವಗಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ ಖಂಡುಗವೆದೆಯ ಗದ್ದೆಯಿಂತಿನಿತುಮಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೧-೨೨ ; 11ನೆಯ ಶತ). [ಖಂಡುಗ + ಬೆದ್ದೆ$_2$]

ಖಂಡುತುಂಡು 'ಖಂಡತುಂಡು' ನೋ.

ಖಂಡೆ, ಕಂಡೆ (ನಾ). ನೇರವಾದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಕಿರುಗತ್ತಿ ; ಖಡ್ಗ : ಖಂಡೆ ಮುದ್ಗರ ಕೊಂತವಿಡಿದಾಱಕ್ಷೋಣಿಯುರ್ದಂಡ ರಥವು (ದೇವಾಂಪು. ೪-೧೩) ; ಖಂಡೆದ ಸಾಧನೆಯು ಆದರ ಭೇದಗಳನ್ನು ಖಡ್ಗಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೫೧) ; ಶೂರರೂ, ಬಂಟರೂ, ಸಮರಶಕ್ತಿ – ಖಂಡೆಯನ್ನೇ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಕತೆಗಾ. ೧೬). **ಕಂಡೆ:** ಕಂಡೇವ ಹಿಡಿದಾನ ಭಂಡಿ ಮ್ಯಾಲಿಟ್ಟಾನ (ಲೋಕಗೀ. ೫೭-೪).

ಖಂಡೆಯಪೂಜೆ = (ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ) ಆಯುಧ ಪೂಜೆ : ಅರಸರು ಮಾಡುವ ಈ ಪೂಜೆಗೆ ಖಂಡೆಯಪೂಜೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೧). [← ಪ್ರಾ. ಖಂಡ < ಸಂ. ಖಡ್ಗ]

ಖಂಡೆಯ$_1$ (ನಾ). ಕಂಡರಣೆ ; ಕೊರೆಯುವಿಕೆ ; ಕಡೆತ : ಈಯಳತೆಯೀಯಧಿಷ್ಠಾನವೀ ರೇಖೆಯೀ ಖಂಡೆಯಂ ಕಡಿಗೆ ಯೀ ತಾನವೀಯಾಯವು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪೩). [< ಖಂಡಣೆ$_1$]

ಖಂಡೆಯ$_2$, ಕಂಡೆಯ$_1$ (ನಾ). = ಖಂಡೆ : ಅಟ್ಟಿಬಂದು ಖಂಡೆಯವ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಮಂಡೆಯನೊಡೆಯಲು (ಬಸವ. ೬೨೫) ; ಸೆಲ್ಲ ಸಬಳ ಕುಂತ ಕಕ್ಕಡೆ ಕಟಾರಿ ಖಂಡೆಯ ಕೋದಂಡ ಪರಶು ಪಟ್ಟಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧ ಭಯಂಕರರ್ ಪರಿತಂದು (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೨೪ವ) ; ಎನ್ನೊಳು ತುಡುಕಿ ಬದುಕುವನಾವನೆಂದನು ಖಂಡೆಯವ ಜಡಿದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫-೨೧) ; ಮಂಡೆಯೊಲೆದರೆ ಹೆಂಗಳಿಗೆ ಮನ್ಮಥನದೊ ಖಂಡೆಯವಲುಗಿದಂತಿಹುದು (ಭರಚ. ೧-೪೧). **ಕಂಡೆಯ$_1$:** ಅಱುವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಕೋಲಭ್ಯಾಸವ ಮಾಡಿದೆನಯ್ಯಾ ಇಱಿವ ಘಾಯ ಕಂಡೆಯ ಭೇದವಿನ್ನೂ ತಿಳಿಯದು (ಬಸವ. ೭೦೧) ; ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿವಾಣಿ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡೆಯ ಆಂಡದಲ್ಲಿ ಕಾಳಕೂಟ (ಅಱಿಮಾ. ೭-೪೯) ; ಕಾದಿದರ್ ಕೈ ಜಡಿಯೆ ಕಂಡೆಯದ ಬಿಣ್ಪನಿಂ ಪಟುಭಟರ್ (ಚಿಬಪು. ೧೬-೧೪) ; ಉಗಿದು ಕಂಡೆಯವನೆದೆಗೆ ಸಾರ್ಚೆ (ಮೋಳಿಪು. ೨-೧೭೬). [< ಖಂಡೆ]

ಖಂಡೆಯಕಾರ 'ಖಂಡೆಯಕಾಱ' ನೋ.

ಖಂಡೆಯಕಾಱ, ಖಂಡೆಯಕಾರ (ನಾ). ಖಂಡೆಯವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಾಳಗ ಮಾಡುವವನು : ನಿಯೋಗಾಧಿಪತಿವಾಳ ಖಂಡೆಯಕಾಱರಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ರಾಣಿಬೆ. ೮೪-೭ ; 1104) ; ಸೇನಾನಾಯಕರು ನೂಕಿದರು ಖಂಡೆಯಕಾಱ ಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೪) ; ಹರಿಕಾಱರ ಖಂಡೆಯಕಾಱರ ಬಲು ಹರಿಗೆಕಾಱರ ಸಬಳಿಗರ ಸುರಗಿಕಾಱರ ಬಿಲುಗಾಱರ ವಾಹಳಿ ಪುರದ ಪೊಱಗೆ ಕಣ್ಗೆಸೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೮೨). **ಖಂಡೆಯಕಾರ:** ಖಂಡೆಯಕಾರರ . . . ವಾಹಳಿಗಳೂ . . . ಏರ್ಪಾಡಾಗುತ್ತಿದ್ದುವು (ನಂಜುಂಡ. ೧೩೨). [ಖಂಡೆಯ$_2$ + –ಕಾಱ]

ಖಂಡೆಯವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಖಂಡೆಯವನ್ನು ಧರಿಸು ; ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಾಗು : ಮಂಡಳಮುಂ ನಿಜಮುಂ ದ್ವಿಜಮುಂಡಲಿಗಂ ದೇವತಾಲಯಕ್ಕಂ ಕೊಟ್ಟಂ ಖಂಡೆಯವೆತ್ತೆಳೆಯಂ ಪರಮಂಡಳಮುಂ ವೀರ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ನಾಳ್ದಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೩೯-೩೦ ; 1173). [ಖಂಡೆಯ$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಖಂಡೇಂದು (ನಾ). = ಖಂಡಚಂದ್ರ : ಖಂಡೇಂದು ಭಾಲಸ್ಥಲಾಗ್ರಮುಮಂ ತಾಗೆ ಚಳಲ್ಲಸದ್ಭ್ರುಮರಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೬ ಶೂದ್ರಕ). [ಖಂಡ + ಇಂದು$_3$]

ಖಂಡೇಂದುಧರ (ನಾ). = ಖಂಡಶಶಿಶೇಖರ : ಖಂಡೇಂದುಧರನಾಗಂ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಲು (ವೀಶೈಪು. ೨-೧೩-೪೧). [ಸಂ.]

ಖಂಡೇಂದುಮೌಳಿ (ನಾ). = ಖಂಡಶಶಿಶೇಖರ : ಖಂಡೇಂದುಮೌಳಿ ಮಾಡಿದನೆ ಇಂತಿದನೆಂದು ನಿಂತಿರಲ್ (ನಂಬಿರ. ೧೩-೮೨). [ಖಂಡೇಂದು + ಮೌಳಿ (= ಮೌಲಿ)]

ಖಂಡೇರಾವು (ನಾ). ಶಿವನ ಒಂದು ಅವತಾರ : (ೆ). [← ಮರಾ. ಖಂಡೇರಾವ್]

ಖಂಡೋಬಾ (ನಾ). = ಖಂಡೇರಾವು : (ೆ). [← ಮರಾ. ಖಂಡೋಬಾ]

ಖಂತಿ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ ; ಕಂತಿ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಳತ್ತೂರ ಸಂಘದಾದೇವ××× ಖನ್ತಿಯನ್ನಿರ್ನಸಿ × (ಎಕ. II, ೯೬-೩ ; 700). [< ಕಂತಿ$_2$]

ಖಂತಿಕಾಱ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?).

ಖಂತಿಕಾಱರಾಯರಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮತು ಖಂತಿಕಾಱರಾಯರಗಂಡ ತೆಪ್ಪದ ನಾಗಣವೊಡೆಯರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೨೪-೧೩ ; 1360) ; ಖಂತಿಕಾಱರಾಯರಗಂಡ ನಾರಂಣವೊಡೆಯರ ಕುಮಾರ ಪೇಂಪಣವೊಡೆಯರು ಪ್ರುಥ್ವೀರಾಜ್ಯವನಾಳುತ್ತ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೧೧೨-೧೩ ; 1378). 'ಕಂತಿಕಾಱ' ಪರಾ. [?]

ಖಂಪಣ (ನಾ). = ಕಂಪಣ$_1$: ಅಱುನೂಱುಂಬಾಡದ ಖಂಪಣ ಬಾಗೆಯಯ್ವತ್ತಱ ಬಳಿಯಂ (ಇಅ. XIX, ೧೯೦-೭ ; 1054). [?]

ಖಂಬೀರ (ಗು). ೧. ಸಾಹಸಿಯಾದ ; ದಿಟ್ಟತನದ : ಅವಳಂತಹ ಖಂಬೀರಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ನಾನಿದುವರೆಗೂ ನೋಡಿಲ್ಲ (ಅಂಬಿಕೆ. ೯೧) ; ಅವನ ಪತ್ನಿ ಭೀಮಕ್ಕ ಅಷ್ಟೆ ಖಂಬೀರ ಹೆಂಗಸು (ಗೀಚುಗೆ. ೪೪). (ನಾ). ೨. ಸಾಹಸಿ ; ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ : ಕಾಸಿಮಖಾನರಂಥ ಖಂಬೀರರಿಗೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಭಯವುಂಟಾದದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲವೆ ? (ಮಾಧವ. ೨೮೧). [← ಮರಾ. ಖಂಬೀರ್. / ಸಂ. ಗಂಭೀರ]

ಖಂಬೀರತನ (ನಾ). ಸಾಹಸ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ; ದಿಟ್ಟತನ : ಬಸಗೋಂಡನಲ್ಲಿ ತಂದೆಯ ಜಿಗಟು, ಖಂಬೀರತನವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. II, ೨೮೮). [ಖಂಬೀರ + –ತನ]

ಖಕಾರ (ನಾ). = ಖ$_1$: ಖಕಾರಕ್ಕೆ ಕಕಾರಂ : ಖಜಾಕ – ಕಜಾಕ (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಖಗ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂಥದು. ೨. ಹಕ್ಕಿ ; ಪಕ್ಷಿ : ಮರಗಳ್ ಪುಟ್ಟುವ ತಾಣಮೊಂದೆ ಖಗಕಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೮). ೩. ಬಾಣ ; ಅಂಬು. ೪. ದೇವತೆ ; ಖೇಚರ : ಅಗಸೂದನನೆಚ್ಚ ಮಹೋರಗ ಶರಮುಂ . . . ಖಗರಚ್ಚರಿವಡೆ ತಱಿದಂ ಖಗಪತಿ ಖಗದಿಂ ಖಗೇಂದ್ರವಾಹನನೆಡೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೩-೧೦೩). ೫. ನೇಸರು ; ಸೂರ್ಯ. ೬. ಮನೆ ; ಗೃಹ. ೭. ಆಕಾಶ ; ಗಗನ. 'ಖಗವೇಱು' ಪರಾ. "ದಿನೇಶನೊಳಂಬಿನೊಳು ಪಕ್ಷಿಯೊಳು ಗೃಹದೊಳಮರರೊಳು ಖಗಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯-೪೭) ; "ಸುರ ರವಿ ನಿಳಯಂ ಶರಪಕ್ಷಿ ನಭಂ ತಿಳಿಯಲ್ಕಾಱು ಪೆಸರು ಜಗಕೆ ಖಗಶಬ್ದಂಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೮೯). [ಸಂ.]

ಖಗಕುಳ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು : ಆ ವಿಷಮಾಹಿಯ ವಿಷಮುಖ ಪಾವಕನಿಂ ಪಾಱುತಿರ್ಪ ಖಗಕುಳಮುಂ . . . ಬೇವುದು (ಜಗವಿ. ೩-೪೦). [ಖಗ + ಕುಳ (= ಕುಲ)]

ಖಗಗಮನ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಂಚಾರ. ೨. ಪಕ್ಷಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಗರುಡವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು : ಖಗ ಗಮನನಂ ಕಾಣೆ ನಿಶ್ಶಾಪ ನಿನಗೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮-೭). [ಖಗ + ಗಮನ].

ಖಗಜ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಶನಿ : ಕೂಡಿರಲ್ ಖಗಜಂ ಕೇಂದ್ರ ಗೃಹಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ದ್ರೇಕ್ಕಾಣದೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨೧-೧೧). [ಸಂ.]

ಖಗತ್ವ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಿಕೆ; ಆಕಾಶಗಮನ ಶಕ್ತಿ : ಚಿನ್ಮಯನಂ ಮೃಗಾಕೃತಿಯೆಂದು ಹೋಲಿಸಿ ನುಡಿದಡೀ ತಪ್ಪಿಂದ ಹೋಗಿ ಮೃಗಂಗಳಾಗಿ ಖಗತ್ವಮಂ ನೀಗಿ (ಬಸವು. ೩೪-೧೦). [ಸಂ.]

ಖಗನಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಖೇಚರರು ವಾಸಿಸುವ ಪರ್ವತ; ವಿಜಯಾರ್ಧ ಪರ್ವತ: ಗಜರಿಪು ಲಂಘಿಸಿದುದೊ ಪವನಜವದೆ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಶಿಖರದಿಂ ಖಗನಗದಾ (ಅಜಿಪು. ೯-೨೭). [ಖಗ + ನಗ]

ಖಗಪ (ನಾ). ಖೇಚರರ ಅಧಿಪತಿ; ವಿದ್ಯಾಧರ ರಾಜ : ಖಗಪ ಕಂಡು ತರಂಗತಮನ್ನೆದೊಗೆದ ಕರುಣದಿ ಮಂತ್ರವನು ಕಿವಿಯೊಗಿಸಲು (ಜಿರಾಮಾ. ೩೨೭-೨೫). [ಸಂ.]

ಖಗಪತಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ರಾಜ; ಗರುಡ : ಶ್ವಾನ ಕುಕ್ಕುಟ ಕಾಕ ಬಕ ಪವಮಾನ ಖಗಪತಿ ದಿವಿಜ ರಜನಿ . . . ಮೃಗ ಪೋತಕನ ಗುಣವಾ ನರೇಂದ್ರನೊಳಿರಲುಬೇಹುದು (ಕುವ್ಯಾ ಉ. ೩-೧೯). [ಖಗ + ಪತಿ]

ಖಗಪತಿಖಗ (ನಾ). ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ: ಮಹೋರಗಶರಮುಂ . . . ತಜ್ಜಿದಂ ಖಗಪತಿಖಗದಿಂ ಖಗೇಂದ್ರವಾಹನನೆಡೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೩-೧೦೩). [ಖಗಪತಿ + ಖಗ]

ಖಗಪತಿಗಮನ (ನಾ). = ಖಗಗಮನ ೨ : ವಾಸುಕಿಶಯನ ಖಗಪತಿ ಗಮನ ಕಂಜಜನಯ್ಯ ರಕ್ಷಿಸು (ಹರಿಸಾ. ೪). [ಖಗಪತಿ + ಗಮನ]

ಖಗಬಂಧ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ: "ಖಗಬಂಧಂ ಪಾಶಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೧-೩೫). [ಖಗ + ಬಂಧ]

ಖಗಯುವತಿ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ; ಖೇಚರ ಯುವತಿ : ಧವಳ ಶೋಭನಗಳ ಪಾಡುತಿರ್ದರು ಖಗಯುವತಿಯರು (ಭರಚ. ೩೧-೬೯). [ಖಗ + ಯುವತಿ]

ಖಗರಥ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ರಥ: ಖಗರಥವನರೆ ಯಟ್ಟಿದನ್ . . . ಕಲಿ ಜಟಾಯು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೮-೫೪೩). [ಖಗ + ರಥ]

ಖಗರಾಜ (ನಾ). ೧. = ಖಗಪತಿ : ಪಾತಾಳಲೋಕದೊಳ್ ಖಗರಾಜ ನೊರಸಿದಹಿನಿಕರದಸು ಮರಳ್ವಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೨). ೨. ಖೇಚರರ ರಾಜ. 'ಖಗರಾಜೇಂದ್ರ' ಪರಾ. [ಖಗ + ರಾಜ]

ಖಗರಾಜಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ: ಆಶೀವಿಷೋಗ್ರಾಸ್ತ್ರಮುಂ ಖಗ ರಾಜಾಸ್ತ್ರ ನಿಪಾತದಿಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೪-೨೦). [ಖಗರಾಜ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಖಗರಾಜೇಂದ್ರ (ನಾ). ಖೇಚರರ ಅಧಿಪತಿ: ಖಗರಾಜೇಂದ್ರ ಗಜೇಂದ್ರ ರುಂದ್ರ ಘಟಿಗಂಡೆಚ್ಚಂಬುಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೧). [ಖಗರಾಜ + ಇಂದ್ರ]

ಖಗಲಿಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಿಪಿ; ಗೂಢಲಿಪಿ (?): ಪಿಶಾಚ ಲಿಪಿ, ಖಗಲಿಪಿ, ಕದಂಬಲಿಪಿ . . . ಯಿಾ ಆಗಣಿತಲಿಪಿಗಳ ನೋಡಲರಿ ಯದೆ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳಕಳಗೊಳುತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೭-೪). [ಖಗ + ಲಿಪಿ]

ಖಗವಂಶ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯವಂಶ : ಖಗವಂಶದಿಕ್ಷ್ವಾಕು ಭೂಪರನ ಪೀಳಿಗೆಯೊಳೊಗೆದ ತ್ರಿಶಂಕು ವಸುಧಾಧಿನಾಯಕನ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೪). ೨. ಗಂಧರ್ವಕುಲ; ಖೇಚರವಂಶ : ಬರೆ ಖಗವಂಶಶಿಖಾಮಣಿ ಬರಲೀಯನೆ ತ್ರಿಭುವನನಾತನಂ ನೋಯಿಪುದೇಂ. ಪುರುಷಾರ್ಥಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೫). [ಖಗ + ವಂಶ]

ಖಗವರ (ನಾ). = ಖಗಪತಿ : ದುರುಳ ರಾವಣಿಯುರಗಪಾಶದಿ ಹರಿಯ ಪಡೆಯನು ಕಟ್ಟಿದಡೆ ಖಗವರನ ದೆಸೆಯಲಿ. ವಿಜಯರಾಘವ ಗೆಲಿದನು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೯ ಸೂಚನೆ). [ಖಗ + ವರ]

ಖಗವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಖಗಪತಿ : ಖಗವಲ್ಲಭಂ ಪತಿಸಿರೂಪವನೊಮ್ಮೆಯುಂ ಮಾರ್ವನಲ್ಲೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೧೯). [ಖಗ + ವಲ್ಲಭ]

ಖಗವಿಂಡು (ನಾ). = ಖಗಕುಳ : ಚರಿಸುವ ವಿಟಿರ ಕರಣವೆಂಬ ಖಗ ವಿಂಡಿಗಿರದೊಡ್ಡಿದ ದೀಹವೆನಲು (ಕಂಸವಿ. ೬-೯೨). [ಖಗ + ಪಿಂಡು]

ಖಗವಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಕ್ಕೆ; ಪಕ್ಷಿಯ ಮಲ : ಮಹೀರುಹದಗ್ರ ದಲಿ ಸಂಚರಿಸುತಿಹ ಖಗವಿಷ್ಠೆ ಬಿದ್ದುದು ಮೇಲೆ ಭೂಸುರನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೨). [ಖಗ + ವಿಷ್ಠೆ]

ಖಗವೀರ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ವೀರ : ಓ ಜಟಾಯೂ ! ಕರೆದೊಸುಸಿರು ಮೇಲುಸಿರಾಗಿ ಖಗವೀರನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೫-೭೫). [ಖಗ + ವೀರ]

ಖಗಾಂಡ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯ ಮೊಟ್ಟೆ, —ತತ್ತಿ. 'ಖಗಾಂಡಶಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಖಗ + ಅಂಡ]

ಖಗಾಂಡಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). "ಹಕ್ಕಿಗಳ ಮೊಟ್ಟೆಗಳ ವಿವರಣಶಾಸ್ತ್ರ" (Oology. ಇಂಕಪ). [ಖಗಾಂಡ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಖಗಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಖಗನಗ : ನೋಡೆ ಮರುಳ್ಚಿತ್ತು ಖಗಾದ್ರಿ ಚಕ್ರ ಧರನಂ ಸಂಗೀತಕ ಕ್ರೀಡೆಯಿಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೩೪). [ಖಗ + ಅದ್ರಿ]

ಖಗಾಧಿಪ (ನಾ). = ಖಗಪತಿ. 'ಖಗಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮ' ಪರಾ. [ಖಗ + ಅಧಿಪ]

ಖಗಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮ (ನಾ). ಗರುಡನನ್ನು ಲಾಂಛನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗರುಡಧ್ವಜ; ವಿಷ್ಣು : ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಖಗಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮಂಗೆಸೆದಿರ್ಪ ವಿಷ್ಣುಗೆಸೆವಂತೆ ವಲಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಲಸನ್ಮೃಗಲಕ್ಷ್ಮನನೆ ವಿಷ್ಣು ಗಗ್ರಸತಿಯೆನೆ ನೆಗಳ್ದಳ್ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೬೯-೧೩ ; 1174). [ಖಗಾಧಿಪ + ಲಕ್ಷ್ಮ]

ಖಗಾಧೀಶ್ವರ (ನಾ). ಖೇಚರರ ಒಡೆಯ ; ವಿದ್ಯಾಧರಚಕ್ರವರ್ತಿ : ಬಗೆದು ಕೇಳ್ ಪೇಟ್ವೆಂ ಖಗಾಧೀಶ್ವರಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೧). [ಖಗ + ಅಧೀಶ್ವರ]

ಖಗಾನೀಕ (ನಾ). = ಖಗಕುಳ : ತುಱುಗಿ ನಭದೊಳು ಖಗಾನೀಕ ಮಂಡಳಿಸಲಿಟ್ಟೊಱಲಿ ಕೆಡೆದು (ಹಚಕಾ. ೫-೪೨). [ಖಗ + ಅನೀಕ]

ಖಗೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಖೇಚರರ ಅರಸು ; ವಿದ್ಯಾಧರ ರಾಜ : ಎರಟ್ಕಿಲಂಬಿಡಿದು ಖಗೇಂದ್ರನೋಲಗದೊಳಿರ್ದ ವಿಳಾಸ ವಿಳಾಸಿನೀ ಜನಂ (ಆದಿಪು. ೨-೪). ೨. ಗರುಡ. 'ಖಗೇಂದ್ರವಾಹನ' ಪರಾ. [ಖಗ + ಇಂದ್ರ]

ಖಗೇಂದ್ರಕನ್ನಿಕೆ (ನಾ). = ಖಗಯುವತಿ : ಖಗೇಂದ್ರಕನ್ನಿಕೆ . . . ಹಳಿಗಂ ಹರಿಗಂ ನುಡಿಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೦). [ಖಗೇಂದ್ರ + ಕನ್ನಿಕೆ]

ಖಗೇಂದ್ರವಾಹನ (ನಾ). ಗರುಡನನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಖಗರಚ್ಚರಿವಡೆ ತಜ್ಜಿದಂ ಖಗದಿಂ ಖಗೇಂದ್ರವಾಹನನೆಡೆ ಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೩-೧೦೩). [ಖಗೇಂದ್ರ + ವಾಹನ]

ಖಗೇಶ (ನಾ). = ಖಗೇಂದ್ರ : ದಟಿಮೊಳಸೋರೆ ಖಗೇಶಾವನೀಶ ಸೈನಿಕರಾರ್ದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೯). [ಖಗ + ಈಶ]

ಖಗೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಖಗೇಂದ್ರ: ಆ ಖಗೇಶ್ವರನ ಕಟ್ಟು ಕಟಿಬ್ಬುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪). [ಖಗ + ಈಶ್ವರ]

ಖಗೋಲ, ಖಗೋಳ (ನಾ). ೧. ಗೋಲಾಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಆಕಾಶದ ಪರಿಧಿ; ಆಕಾಶಮಂಡಲ: (Celetial Globe. ಪಾರಿಶಿ). ೨. "ಗ್ರಹ, ತಾರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರ" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೪೭). 'ಖಗೋಳಜ್ಞ' ಪರಾ. ಖಗೋಳ: ೨. ಅವನು ಖಗೋಳವನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಅರಿತ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ... ವರ್ಣಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಪುಕ್ಸಾರ. ೧೭ ಪೀಠಿಕೆ). [ಖ$_2$ + ಗೋಲ]

ಖಗೋಳ 'ಖಗೋಲ' ನೋ.

ಖಗೋಳಜ್ಞ (ನಾ). ಖಗೋಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಖಗೋಳ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ: ಖಗೋಳಜ್ಞರು ಬರಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ... ಆರು ವರ್ಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೧೨). [ಸಂ. ಖಗೋಲಜ್ಞ]

ಖಗೋಳಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಗ್ರಹ, ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನ: ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶ ... ತ್ರಿಕಾಲಜ್ಞಾನ, ಖಗೋಳಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅವಾಂತರ ಸಿದ್ಧಿಗಳು. ಈ ಸಿದ್ಧಿಗಳು ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಕೋರುವವನಿಗೆ ವಿಘ್ನಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಭಾರದ. ೧೭೫). [ಖಗೋಳ (= ಖಗೋಲ) + ಜ್ಞಾನ]

ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಗ್ರಹ ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಚೀನಾ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವೆ (ಗಣಿಚ. ೬). [ಖಗೋಳ (= ಖಗೋಲ) + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ (ನಾ). = ಖಗೋಳಜ್ಞ: ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ದೂರದರ್ಶಕ ಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಆಕಾಶ. ೬). [ಸಂ. ಖಗೋಲಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ]

ಖಗ್ಗೊಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳದ ಹೆಸರು (?): ಅಂತೆ ಬರೆ ಖಗ್ಗೊಳೆಂ ಅಂತೆ ಮುಗ್ಗುಗ್ಗಡ್ಡೆಯ ಪಾಸಱ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೯-೨೦; 1043). [?]

ಖಗ್ರಾಸ (ನಾ). ಗ್ರಹಣದ ಮೂಲಕ (ಚಂದ್ರ ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲಗಳು) ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗುವಿಕೆ. 'ಖಗ್ರಾಸ ಗ್ರಹಣ' ಪರಾ. [ಖ$_2$ + ಗ್ರಾಸ]

ಖಗ್ರಾಸಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ಣಗ್ರಹಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಮಂಕು; ಮಾಯೆ: ಬರುಬರುತ್ತ ... ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಖಗ್ರಾಸಗ್ರಹಣವು ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೭); ಆಧುನಿಕ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ ಬುದ್ಧಿಗೆ, ವಿಚಾರವಂತಿಕೆಗೆ ಖಗ್ರಾಸಗ್ರಹಣ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ (ವಿಚಾವಾ. ೨೭). [ಖಗ್ರಾಸ + ಗ್ರಹಣ]

ಖಚ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ೨. ಆ ದೇಶದವನು (?): ಚೋಳನ ಜೂಬು ಮಾಳವನ ಗೋಣ್ಮುರಿ ಚೇರರನಟ್ಟಿ ತಿಂಬ ಮಾಕಾಳಿ ವರಾಳನಂ ತುಳಿವ ಗಂಧಗಜಂ ಖಚನಳ್ಳೆಯಂಬು ನೇಪಾಳನ ಬೆನ್ನ ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯಿಂ ನಡೆತಂದನೆ ವೀರವಿಷ್ಣುಭೂಪಾಲಕಂ (ಎಕ. VII. ಶಿವಮೊ. ೫-೭; 1218). [?]

ಖಚಕ್ಕನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ತಾನೆ ಸರಭಸಂ ಖಚಕ್ಕನಿಱಿ ಮುತ್ಕುಚದಿಂ ಬಿಗಿ ತಕ್ಕಿಗೆಯ್ದೊಡಲ್ ಬಸವಳಿದಂತಿರೊಪ್ಪಿಪುದು (ಚಕವಿ. ೬-೧೬೨). [?]

ಖಚನ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಹರಳನ್ನು ಕೆಚ್ಚುವುದು; ಕುಂದಣವಿಡುವುದು: ಆಭರಣಗಳೂ ಆಲಂಕಾರಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಿ, ಖಚನ ಚಾತುರ್ಯವು ಪ್ರೌಢವಾಯಿತು (ಭಾಇಪ್ರ. ೬೭). [ಸಂ.]

ಖಚರ (ಗು) ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ; ಆಕಾಶಗಾಮಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ. ೩. ನೇಸರು; ಸೂರ್ಯ. ೪. ಗಂಧರ್ವ: "ದೇಶೀಯ ಗಾಣನೊಳ್ ಖಚರ [ಪಾಠಾಂ. ಟರ] ರೊಳು ಕುದುರೆಯೊಳು ವೈಸಿರಿಯ ಕಾಂತಿಯೊಳು ಗಂಧರ್ವನಾಮಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೫-೫೪). ೫. ಯಕ್ಷ, ವಿದ್ಯಾಧರ ಮೊದಲಾದ ದೇವಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಬಲಿಯ ಭೂಮಿ, ಕರ್ಣನ ಕವಚ, ಖಚರನ ಅಸ್ತಿ, ಶಿಬಿಯ ಮಾಂಸ ವೃಥಾ ಹೋಯಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೨೨೪); ಮಱ ವೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಾವಡೆಯೊಳ್ ಖಚರನೆನಿಸಿದಂ ನೃಪತಿಲಕಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೪೩-೧೧; 1209). 'ಖೇಚರ' ಪರಾ. ೬. ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: (÷). ೭. [ಸಂಗೀತ] ವಾದ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ: ಭಣಿತೆ ಬೆಡಂಗು ಕಾಕು ಖಚರಂ ಗಮಕಂ ... ಎಂಬಿವಂ ಮೆಱೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೫-೩). [ಸಂ.]

ಖಚರನಾಯಕ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾಧರರಾಜ; ಜೀಮೂತವಾಹನ: ಪರಿಕಿಸೆ ಕರ್ಣನಿಂ ಖಚರನಾಯಕನಿಂ ದಿವಿಜೇಂದ್ರ ಪುತ್ರನಿಂ ಪಿರಿಯ ನೆನಿಪ್ಪನುದ್ಧೃತರ ದಾನದೊಳಾರ್ಪಿನೊಳೆಯ್ದೆ ಗಂಡಿನೊಳ್ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೬೭-೯೦; 1130). [ಖಚರ + ನಾಯಕ]

ಖಚರಪತಿ (ನಾ). ಖೇಚರರಾಜ; ವಿದ್ಯಾಧರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ: ಅದ ನಾಳ್ವನಖಿಳ ಖಚರಪತಿ ಮುಕುಟಮಣಿಗಣ ಕಿರಣ ರಾಗರಂಜಿತ ಚರಣ ನಳಿನಯುಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧-೭೧ ವ). [ಖಚರ + ಪತಿ]

ಖಚರಪ್ಲುತ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತ: ಪಾತಮಿತ್ರ ಮರುತ್ಪವನಂ ವ್ಯೋಮಾರ್ಕಯುಗಂ ತ್ರಿಪುರಾಂತಕೋಪೇತಮಾಗಿರೆ ವಿಶ್ರುಮಂ ತಾಂ ಪಕ್ಷದೊಳೊಂದಿರೆ ... ಖಚರಪ್ಲುತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೨೪); ಒಪ್ಪಿರಲ್ ರಸಸಂತಜಜಂಗಂ ಪುಟ್ಟುವುದಾ ಖಚರಪ್ಲುತಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೭). [ಸಂ.]

ಖಚರಾಂಗನೆ (ನಾ). ದೇವಾಂಗನೆ; ಖಚರ ಸ್ತ್ರೀ: ನಭೋಂತದೊಳ್ ವಿಹರಿಪರ್ ಖಚರಾಂಗನೆಯರ್ ವಿಲಾಸದಿಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೬೭). [ಖಚರ + ಅಂಗನೆ]

ಖಚರಿ (ನಾ). = ಖಚರಾಂಗನೆ: ಲಸಜ್ಜಲಕಣಮನಮಳ ಮುಕ್ತಾಫಳಮೆಂದುಱಿ ಮುಗ್ಧ ಖಚರಿಯರ್ ಕೈಯಿಡುವರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೯೩). [ಸಂ. ಖಚರೀ]

ಖಚರೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಖಚರಪತಿ: ಮೂಱುಕೋಲೆಯನೆಯ್ದಿಸಿದೊಡೆ ನಡೆಯುತ್ತುಂ ಬಾಜಿಸಿ ತಡೆಯದೆ ಬರ್ಕುಮಿರ್ಕುಮೇ ಖಚರೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩೫). [ಖಚರ + ಇಂದ್ರ]

ಖಚರೇಶ (ನಾ). = ಖಚರಪತಿ: ಖಚರೇಶ ಪೊತ್ತು ನಿಂದಿರ್ ದೊರೆವೆತ್ತುರ್ವೀಭರಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೮೪). [ಖಚರ + ಈಶ]

ಖಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಸಿದ; ಕೆಚ್ಚಿದ; ಕುಂದಣಿಸಿದ; ಮೆಟ್ಟಿದ: ಅನಂತಮಣಿಗಣಖಚಿತ ಲಾಲಿತ್ಯಸಾಂದ್ರ ರಮ್ಯಾಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪ (ಬಸಪು. ೧-೪೦); ಪದ್ಮರಾಗದ ರುಚಿರರತ್ನವು ಜಾತರೂಪದಿ ಖಚಿತವಾದೊಡೆ ಪುಣ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೨-೨೬); ನವರತ್ನಖಚಿತ ಕಮನೀಯ ಕಾಂಚನಮಯೋನ್ನತ ದೃಢ ಪ್ರಾಕಾರದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೦); ನವರತ್ನ ಖಚಿತವಾದ ... ಚಿನ್ನದ ತೋಡವನ್ನು ಕುವರನ ಬಲಗಾಲಿಗೆ ಬಹುಮಾನಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೦೬). ೨. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ; ಖಂಡಿತವಾದ: ಆಳತೆ ತೂಕಗಳು ಬಹಳ ಖಚಿತವಾಗಿದ್ದವು (ಭಾರದ. ೧೫);

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆವನು ಅಡ್ಡ ಬರುವುದು ಖಚಿತವಾಗಿತ್ತು (ಶಿವಪಂ. ೫.೨); ಇದರಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಖಚಿತವಾಗಿ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಸಂ. ೫೯). ೩. ಬೆರಸಿದ ; ಮಿಶ್ರವಾದ.

ಖಚಿತಮಾಡಿಕೊಡು = ದೃಢೀಕರಿಸು ; ಖಾತ್ರಿಮಾಡು : ತಾವು ಪಾರಂಭಿಸುವುದನ್ನು . . . ಖಚಿತಮಾಡಿಕೊಡುವುದುಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೧೦). ಖಚಿತವಾಗಿ = ನಿಖರವಾಗಿ ; ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ; ದೃಢವಾಗಿ : ದಾರ್ಶನಿಕರು ಮೂರುಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ (ಭಾರದ. ೨೫೪) ; ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ತರಜಿ. ೬೦). ಖಚಿತವಾಗು = ಖಾತ್ರಿಯಾಗು ; ನಿಖರವಾಗು : ಕರ್ಮದಂತೆ ಫಲವೆಂಬುದು ನನಗೆ ಖಚಿತವಾಗಿದೆ (ನಾಕಥ. ೨೪) ; ಅವಳೇ ತುದುಗು ಮಾಡಿರುವಳೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬದೂ ಅವನಿಗೆ ಖಚಿತವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಭಾರತಿ. ೨೫). [ಸಂ.]

ಖಚಿತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಶ್ಚಿತಪಡಿಸು ; ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸು : ಬಿಡಿಸ ಬೇಕಾದ ಪ್ರಧಾನಅಂಶವನ್ನು ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂತೆ ಖಚಿತಗೊಳಿಸಿ ತೋರಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೩೫). [ಖಚಿತ + ಕೊಳ್₁ + - ಇಸು₁]

ಖಚಿತತೆ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು ; ನಿಃಸಂದಿಗ್ಧತೆ ; ಖಾತ್ರಿ : ಅವನ ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಏಕರೂಪದ ಖಚಿತತೆಯಿಲ್ಲ ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ನಿಲುವಿಲ್ಲ (ಪ್ರಾವಿವಿ. ೨೧೫) ; ವಿವರಗಳು ಇದೇ ಕತೆಗಾಗಿ ಹೇಳಿ ಮಾಡಿಸಿದವು ಎನ್ನುವ ಖಚಿತತೆ ಉಳಿದಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷ. ೨೮೨). [ಸಂ. ಖಚಿತತಾ]

ಖಚಿತಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ದೃಢಪಡಿಸು : ರಾಜಿನಾಮೆಯ ವರದಿಯನ್ನು ಪ್ರಧಾನಿಗಳು ಖಚಿತಪಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಖಚಿತ + ಪಡಿಸು]

ಖಚಿಯಿಸು, ಖಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಚ್ಚು ; ಕುಂದಣಿಸು ; ಪೆಟ್ಟು : ಕೋಡುಂ ಕುಳಗುಮುಂ ಸುವರ್ಣದೊಳ್ ಖಚಿಯಿಸಿ (ಎಇ. XIX, ೫೨೪-೧೯ ; 1022) ; ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯ ಕೋಡುಕೊಳಗುಮುಂ ಪಂಚರತ್ನಂಗಳಿಂ ಖಚಿಯಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ (s), ೩೪೨-೫೦ ; 1050). **ಖಚಿಸು** : ರತ್ನವನು ಖಚಿಸಿರುವ ಕಟ್ಟಡ (Setting. ಇಂಕನಿ). [ಖಚನ + - ಇಸು₁]

ಖಚಿಸು 'ಖಚಿಯಿಸು' ನೋ.

ಖಚೋರ, ಖರ್ಜೂರ (ನಾ). ಗಂಧಪತ್ರ ; ಗಂಧಕಚೋರ : "ಕರ್ಪೂರಕಃ - ಖಚೋರಃ" (ಒಷಧಿ. ೨೫) ; ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಅಗಿಲು, ಖಚೋರ, ಸಹದೇವಿ . . . ಅರೆದು ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಸಿದರೆ ಶೀತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೬೦). **ಖಜೋರ** : "ಗಣಹಾಸಃ - ಖಜೋರ" (ಒಷಧಿ. ೪೭) ; ಬಾಳಂ ಮಲಯರುಹಂ ಕರ್ಬಾಳಂ ಕೋಷ್ಠಂ ಖಜೋರ ಮೇಲೆ ಲವಂಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩-೧೪).

[< ಸಂ. ಕಚೋರ, ಕರ್ಚೂರ]

ಖಜ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಯುವಿಕೆ ; ಮಂಥನ. ೨. ಮಂತು ; ಕಡೆಗೋಲು. ೩. ಸೌಟು ; ಸಟ್ಟುಗ. ೪. ಕದನ ; ಕಾಳಗ. [ಸಂ.]

ಖಜಕ(ನಾ). ೧. ಕಡೆಗೋಲು ; ಮಂತು : "ಮಂಥಣಿಗರ್ಗರಿ ಕಡೆಗೋಲ್ ಮಂಥಾದಂ ಮಂತುವಂತದಕ್ಕುಂ ಖಜಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦-೩೧). ೨. ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು ; ವಿತಾನ : "ಚಂದ್ರೋದಯಃ, ವಿತಾನಂ, ಉಲ್ಲೋಚಃ, ಖಜಕಃ - ಈ ೪ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೫). [ಸಂ.]

ಖಜಾಂಚಿ, ಖಜಾಂಜಿ (ನಾ). ಖಜಾನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ ; ಭಂಡಾರಿ ; ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷ : ದಾದಾಭಾಯಿಯನ್ನು ಖಜಾಂಚಿಯನ್ನಾಗಿಯೂ ನೇಮಿಸಿದರು (ದಾದಾನ. ೧೭) ; ನೀನೇ ನಮ್ಮ ಖಜಾಂಚಿ (ನಾಪೋಲೀ. ೧೪೪). **ಖಜಾಂಜಿ** : ಬಾಡಿಗೆ ತೆರುವ ಖಜಾಂಜಿಯೂ ಅವನೇ (ಅಳಿನಿ ೧೧೧). [← ಫಾರ. ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಖಜಾನ್‌ಚೀ]

ಖಜಾಂಜಿ 'ಖಜಾಂಚಿ' ನೋ.

ಖಜಾಕೆ (ನಾ). ಸೌಟು ; ಸಟ್ಟುಗ. [ಸಂ. ಖಜಾಕಾ]

ಖಜಾನ 'ಖಜಾನೆ' ನೋ.

ಖಜಾನೆ, ಖಜಾನ, ಖಜೀನಿ, ಖಜೀನೆ (ನಾ). ೧. ಬೊಕ್ಕಸ ; ಭಂಡಾರ ; ತಿಜೋರಿ ; ಕೋಶಾಗಾರ : ಹಜೂರು ಖಜಾನೆಗೆ ಐವಜು ಸಂದಾಯ ಮಾಡಿ (ಮಹಾಪಂ. II, ೬೭) ; ಆ ಹಣವನ್ನು ತಾಲ್ಲೂಕು ಖಜಾನೆಗೆ ಪಾರಖಾವಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩) ; ಈ ರೀವು ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಖಜಾನೆಗೆ ಅಪಾರ ಹಣ ಒದಗುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೬೩) ; ಇವನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಖಜಾನೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಿಸಿ ಬಿಡಿರಿ (ಕಲಿಕು. ೧೬೩) ; ಖರ್ಚುಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಖಜಾನೆಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿರಲಿಲ್ಲ (ದಾದಾನ. ೬೨). **ಖಜಾನ** : (ಕ್ರಿಸ್‌ಗ. ೫೫೩). **ಖಜೀನಿ** : ೨. ನಗದು ಹಣ ; ಬಂಡವಾಳ : ಈಗ ನಮ್ಮ ಗಾಡಿಯ ಖರ್ಚುಗಲ್ಲದೆ ಮೇಲೆ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ - ಇಷ್ಟೆ ನಮ್ಮ ಖಜೀನಿ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೮೪). **ಖಜೀನೆ** : (೩).

[← ಪಾರ. ಖಜಾನಹ್ ; ಅರ. ಖಜಾನ, ಖಿಜಾನಾ ; ಹಿಂ. ಖಜಾನಾ ; ಮರಾ. ಖಜಾನಾ, ಖಜೀನಾ]

ಖಜಾನೆದಾರ (ನಾ). ಖಜಾನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ ; ಭಂಡಾರಿ : ನವಾಬನ ಖಾಸಗೀ ಖಜಾನೆದಾರ ಪದವಿಯೇ ರಾಯರಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ಕಥವಿ. II, ೨೪೧). [ಖಜಾನೆ + - ದಾರ₁]

ಖಜಾನೆದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಖಜಾನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಣ ; ಬೊಕ್ಕಸದಲ್ಲಿರುವ ಹಣ : ಹೈದರಲ್ಲಿ ಖಾನರು ನಾಜರಜಂಗರ ಖಜಾನೆದ್ರವ್ಯವೆಲ್ಲ ದಿಕ್ಕಾ ಪಾಲಿಗೆ ಲೂಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರನ್ನು ಹೊಡೆದು (ಹೈದರ. ೩೩). [ಖಜಾನೆ + ದ್ರವ್ಯ]

ಖಜಿಕೆ (ನಾ). = ಖಜಾಕೆ : "ದರ್ವಿ ದಾರುಹಸ್ತಮೆನಿಪ್ಪುದದು ಖಜಿಕಾಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦-೩೩) ; "ಖಜಿಕೆ ದರ್ವೀದಾರುಹಸ್ತಂ ದ್ರುತಂ ಹುಟ್ಟೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೪). [ಸಂ. ಖಜಿಕಾ]

ಖಜಿಖ (ನಾ). = ಖಜಾಕೆ : (೩). [< ಸಂ. ಖಜಿಕಾ]

ಖಜೀನದಾರಿ (ನಾ). ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷತೆ ; ಭಂಡಾರಿಯ ಕೆಲಸ : ಸ್ವಲ್ಪ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಬಾದಶಾಹೀ ಖಜೀನದಾರಿಯ ಅತ್ಯುಚ್ಚ ಪದಕ್ಕೇರಿದನು (ಬೆಳದೀ. ೩೨). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಖಜೀನದಾರೀ]

ಖಜೀನಿ 'ಖಜಾನೆ' ನೋ.

ಖಜೀನೆ 'ಖಜಾನೆ' ನೋ.

ಖಜೀಲ (ಗು). ೧. ಖಿನ್ನವಾದ : ಒಂದು ಕುದುರೆಯು ಸಪ್ಪಳಿಲ್ಲದೆ ಅವರ ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೇ ಬಂದು ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರೆಲ್ಲರೂ 'ಖಜೀಲ' (ಖಿನ್ನರಾಗಿ) ಸ್ವಲ್ಪ ಅಂಜಿದರು (ಶಿವಭಾ. ೯೭) ; ಒಮ್ಮೆಲೆ ಮನಸ್ಸು ಖಜೀಲ ಅನಿಸಿಹೋಯಿತು ವೆಂಕಣ್ಣನಿಗೆ (ಸಾವಿಉ ೯೩). (ನಾ). ೨. = ಖಿನ್ನತೆ : ನೀರಿನಿಂದ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಎದ್ದು ಹೊರಗೆ ಬರುವುದೆಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಖಜೀಲಾಗುತ್ತದೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ (ಹೊಸಕ್ಷ. ೧೯೦).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಜಿಲ್ ; ಅರ. ಖಜಲ್ ; ಮರಾ. ಖಜೀಲ್]

ಖಜೋರ 'ಖಚೋರ' ನೋ.

ಖಜ್ಜಾಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಖಜ್ಜಾ (ನಾ). ಜಗಳ. 'ಖಜ್ಜಾಖೋರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಖಜಾ]

ಖಜ್ಜಾಖೋರ (ನಾ). ಜಗಳಗಂಟ ; ಕಲಹಶೀಲ : (೩).

[← ಮರಾ. ಕಜ್ಜೇಖೋರ್]

ಖಜ್ಜಾಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಖಜ್ಜಿ 'ಕಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಖಜ್ಜೂರಿ (ಗು). ಅನೇಕ ಎಳೆ ಅಥವಾ ಪದರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ; ದಪ್ಪನಾದ. 'ಖಜ್ಜೂರಿದಾರ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಖಜೂರೀ]

ಖಜ್ಜೂರಿದಾರ (ನಾ). ಅನೇಕ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ದಾರ; ಹುರಿಗೊಳಿಸಿದ ದಾರ: ಗುಳದಾಳಿ ಪೋಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಖಜ್ಜೂರಿದಾರ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಖಜ್ಜೂರಿ + ದಾರ$_1$]

ಖಟ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹುಲ್ಲು. ೨. ಹಾಳುಬಾವಿ; ಅಂಧಕೂಪ. ೩. ಶ್ಲೇಷ್ಮ; ಕಫ; ಉಗುಳು. ೪. ಕೈಗೊಡಲಿ; ಮಚ್ಚು. ೫. ನೇಗಿಲು. [ಸಂ.]

ಖಟ$_2$ 'ಖಟ್ಟ' ನೋ.

ಖಟಕಟಾಹಕ (ನಾ). ಉಗುಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಪಾತ್ರೆ; ಪೀಕದಾನಿ; ಕಾಳಾಂಜಿ. [ಖಟ$_1$ + ಕಟಾಹಕ ?]

ಖಟಪಟ 'ಕಟಪಟ' ನೋ.

ಖಟಬಾಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರದೆ ಇರುವ ಸಾಲ; ವಸೂಲಾಗದ ಸಾಲ. ೨. ಸಾಲವನ್ನು ಮರಳಿ ಕೊಡದೆ ಇರುವವನು: ಯಾವನೂ ಒಬ್ಬ ಖಟಬಾಕಿ ಗಿರಾಕಿಗೆ ಹುಂಬತನದಿಂದ ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟು ಇವರು ವಸೂಲಮಾಡದೆ ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೪೭). 'ಬೇಬಾಕಿ' ಪರಾ. [ಖಟ್ಟ$_2$ (< ಖಟ್ಟ) + ಬಾಕಿ]

ಖಟಿರಾ, ಖಟಾರ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ; ಚಕ್ಕಡಿ: ನಮ್ಮ ದಾವಲ್ ಸಾಬನ ಖಟರಾ ಆದ ತಾಬೇದಾಗ (ದೀಪಹ. II, ೩೪೭). **ಖಟಾರ** (ಗು). ೨. ಕೆಟ್ಟು ಹೋದ; ನಿರುಪಯೋಗಿಯಾದ: ಹೊಡದು ಹೊಡದು ನುಗ್ಗಾದ ಖಟಾರ ಮೋಟರದಂತೆ ಆಗಿರತಜೆ (ಅನ್ನ. ೧೩೧). [← ಮರಾ. ಖಟಾರಾ]

ಖಟಾಟೋಪ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಆಡಂಬರ; ಡೌಲು. ೨. ಸಾಹಸ; ಪ್ರಯತ್ನ: ದೇವರ ಕಾರಣಿಕರ ಮುಂದೆ ಮನುಷ್ಯರ ಖಟಾಟೋಪವೇನಿಲ್ಲ ವಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೨೦). ೩. ಗಲಾಟೆ; ಗೊಂದಲ; ಗಡಿಬಿಡಿ: ಎಷ್ಟು ಖಟಾಟೋಪ ಎಷ್ಟು ಗೋಳಾಟ (ತಿಡುಗು. ೪೧); ಜಗತ್ತಿನ ಈ ಯಾವತ್ತು ಖಟಾಟೋಪವು ಮಾಯಾಪ್ರಸಾರವಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿ . . . ಉಪದೇಶವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡಿದರು (ತುಳಸಿ. ೧೮೪). 'ಆಟಾಟೋಪ' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಟಾಟೋಪ್]

ಖಟಾರ 'ಖಟರಾ' ನೋ.

ಖಟಿಕೆ (ನಾ). ಸೀಮೆಸುಣ್ಣ; ಖಡು. [ಸಂ. ಖಟಿಕಾ]

ಖಟಿಪಿಟಿ 'ಕಟಪಟ' ನೋ.

ಖಟಿಲ್ 'ಖಟೀಲ್' ನೋ.

ಖಟೀತ (ಗು). ತಡೆದು ನಿಂತ; ಸ್ಥಗಿತವಾದ; ಹಿಂದೆ ಉಳಿದ: ಎಷ್ಟೋ ಖಟೀತ ಜೀನಸು ಆಂದರೆ ಬಹಳ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಖರ್ಚು ಆಗುವಂಥ ಔಷಧಿ ವಗೈರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [← ಮರಾ. ಖಟೀತ್]

ಖಟ್ಟ, ಖಟ್ಟ (ಗು). ೧. ಬಲವಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ. 'ಖಟ್ಟಖರೆ' ಪರಾ. ೨. ಮೊಂಡ; ನಿಷ್ಠುರವಾದ: ಅವರಿಗೆ ಇವರಿಗೆ ಕೈಗಡಸಾಲ . . . ಖಟ್ಟ ಗಿರಾಕಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಕೊಟ್ಟು (ಜನಜೀ. ೫೧); ಒಬ್ಬ ಖಟ್ಟ ಮುದುಕಿಯ ಹತ್ತಿರ ಎರಡು ಗಡಿಗೆಗಳಿವೆಯೆಂದು . . . ತಿಳಿಯಿತು (ಕನಕ. ೧೪). **ಖಟ್ಟ**: ೧. 'ಖಟಬಾಕಿ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಕಟ್ಟಾ]

ಖಟ್ಟಖರೆ (ನಾ). ಕಡುಸತ್ಯ; ಪೂರ್ತಿ ನಿಜವಾದುದು: ಆಗದೀ ಖಟ್ಟಖರೆ ಆಗುವಂಥಾದು ಹೇಳಿರಿ (ನಾಥಾರಿ. ೪೧). [ಖಟ್ಟ + ಖರೆ$_1$ (< ಖರೆಯ)]

ಖಟ್ಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಕಟುಕ; ಕಸಾಯಿಗಾರ. ೨. ಬೇಟೆಗಾರ; ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮಾರುವವನು. [ಸಂ.]

ಖಟ್ಟು (ನಾ). ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚುವಿಕೆ; ಪರೀಕ್ಷೆ. **ಖಟ್ಟಿಗೆ ಹಚ್ಚು** = ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚು; ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು: "ಎಷ್ಟುದಿನ ಹೀಗೆ ನನಗೆ ಭಾರವಾಗಿರಬೇಕೆನ್ನುತ್ತೀ" ಎಂದು ಇವರು ಖಟ್ಟಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದರು (ಕಾಗಿಕ. ೧೨೭); ಬಸವಂತಿ ಇಷ್ಟಾದರೂ ಅವನನ್ನು ಬಿಡದೆ ಖಟ್ಟಿಗೆ ಹಚ್ಚಿ (ದೀಪಹ. II, ೧೮೩). [?]

ಖಟ್ಟೆ 'ಕಟ್ಟಳೆ$_1$' ನೋ.

ಖಟ್ವ (ನಾ). ೧. ಮಂಚ; ಹೊರಸು: "ಹೊರಸು ಖಟ್ವಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫); ನೆಲದಲಿರ್ದಾತನಾ ಮಂಚಮಂ ಬಯಸುವಂ ಸಲೆ ಖಟ್ವದಿಂದಿಳೆಯನೆಳಸುವಂ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೫-೨೨). ೨. ಉಯ್ಯಾಲೆ; ತೂಗುಮಂಚ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧. ಅಂಜಲಿ . . . ೨೨. ಖಟ್ವ, ೨೩. ಬೇರುಂಡ, ೨೪. ಅವಹಿತ್ಥ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೮). [< ಸಂ. ಖಟ್ವಾ]

ಖಟ್ವಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಮಂಚ: ಅಖಂಡಜ್ಞಾನಭರಿತಂಗೆ ಪೃಥ್ವಿಯೆ ಖಟ್ವಾಂಗ ಆಕಾಶವೇ ಕಿರೀಟ ಮೇಘಾದಿಗಳೆ ಮಜ್ಜನ (ಅಖಂಡೇ. ೩೩೯-೫೨). ೨. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ತಲೆಬುರುಡೆಯುಳ್ಳ ಶಿವನ ಗದೆ; ಪರಮೇಶ್ವರನ ಆಯುಧ: ಹುಲಿಚರ್ಮವಾವ ವಸ್ತ್ರದೊಳಗು ಖಟ್ವಾಂಗವಾವ ಆಯುಧದೊಳಗು (ಅವಚಂ. ೧೫೪-೭೦೫); ಖಟ್ವಾಂಗವಮಂ ಬಿಡಿಸಿ ಮಾದುಫಲಮನಿಂಬುಗೊಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೧೧-೬೦೫); ಲಲಿತ ಖಟ್ವಾಂಗದ ಕಪಾಲದ ಪೊಳೆವ ಶೂಲದ ಕರದ ನಿಗಮಾವಳಿ ಶಿರೋಮಣಿ ಮೆಱೆದನಂದೀಶಾನವಕ್ತ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೭೩). ೩. ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಒಬ್ಬ ಅರಸು; ದಿಲೀಪ: ಎಣೆಯಾವಂ ನರರೊಳ್ ಖಟ್ವಾಂಗ ಭೂಪತಿಲಕಂಗಿಳೆಯೊಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೪-೯೪). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃಕ್ಷ; ಹೆಮ್ಮರ: "ಖಟ್ವಾಂಗಂ ತಾನರಳಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೫-೧೭); "ಖಟ್ವಾಂಗ – ಹೆಮ್ಮರ" (ಓಷಧಿ. ೪೨). 'ಖಟ್ವಾಂಗಗುಳಿಗೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖಟ್ವಾಂಗಗುಳಿಗೆ (ನಾ). ಅತಿಸಾರಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮಾತ್ರೆ, —ಗುಳಿಗೆ: ಖಟ್ವಾಂಗಗುಳಿಗೆ: – ಹೆಮ್ಮರದ ತೊಕ್ಕನು ನಾಗಳ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ . . . ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸಕವೈ. ೩೩೦). [ಖಟ್ವಾಂಗ + ಗುಳಿಗೆ$_1$]

ಖಟ್ವಾಂಗಧರ (ನಾ). ಖಟ್ವಾಂಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಖಟ್ವಾಂಗಧರಂ ಗಿರಿತನಯಾರ್ಧಾಂಗಧರಂ . . . ಚಂದ್ರಧರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೩-೧೪); ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟ ಸಲಹಿ ಪಾವನಮೂರ್ತಿ ಖಟ್ವಾಂಗಧರ ನೇಮಿಸಿದ (ಹರಿಸಾಂ. ೯೪-೩೯). [ಸಂ.]

ಖಟ್ವಾಂಗಿ (ನಾ). = ಖಟ್ವಾಂಗಧರ: ಖಟ್ವಾಂಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಷ್ವಾಂಗ] ಶಿವರೂಪ ಸಿದ್ಧರಾಮನ ಕಂಡು ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗಿ ಕೊಂಡಾಡೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೨-೪೪). [ಸಂ. ಖಟ್ವಾಂಗಿನ್]

ಖಡ (ನಾ). ೧. ಮಜ್ಜಿಗೆಹುಳಿ; ಪಳಿದ್ಯ. ೨. ಹುಲ್ಲು. ೩. ಒಡೆಯುವುದು; ಭಾಗಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಖಡಕು, ಖಡಕ್ಕು (ಗು). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ಕಠೋರವಾದ. (ನಾ). ೨. ತೀವ್ರತೆ; ಉಗ್ರತೆ; ಆವೇಶ: ಎಷ್ಟು ಖಡಕಿನಿಂದ ಹೋರಾಡಿದರೂ ಸುತ್ತುವರಿದ ಸೇನೆಯ ಇದಿರು ಮೈಸೂರು ಬಲ ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಅನ್ನಾವ. ೨೧). ೩. ಸಡಗರ; ವಿಜೃಂಭಣೆ; ವೈಭವ: ಖಡಕಿಲೆ ಉಡಿಯಕ್ಕಿ ಹಾಕಿದರವ್ವಾ ಒಳ್ಳೆ ದುಡುಕಿಲೆ ಮುಂದಕೆ ನೂಕಿದರವ್ವಾ (ಶರೀಫ. ೨೧-೧); ಈ ವರಸದ ಜಾತ್ರಿ ಬಾಳ ಖಡಕಲೇ ಆಗೂದೈತಿ (ಬೆಂದಯ. ೫೩). ೪. ಕಠೋರನಾದವನು; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದವನು: ಅವರಣ್ಣ ಮೊದಲೆ ಖಡಕು. ಇಂಥಾ ಪತ್ರ ಹೋದರ ಸಾಕು. ತಿರಿಗಿ ಕಳಿಸಿಬಿಡ್ರಿ ಅಂತಾರ (ನೈನಿ. ೩೦೨).

ಖಡಕ್ಕು: ೧. ಖಡಕ್ಕಾದ (Strong) ಬೀರನ್ನು ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕುಡಿಯುವುದು ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಬೆಂಜನ್. ೭೫).

ಖಡಕ್ಕಾಗಿ = ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಉತ್ತಮವಾಗಿ: ಒಳ್ಳೇ ಮಸಾಲೆ ಸಾಮಾನು ಹಾಕಿ ಖಡಕ್ಕಾಗಿ ಮಳ್ಳಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ (ವೈಸಿ. ೨೧೫).

[← ಮರಾ. ಖಡಕ್; ಹಿಂ. ಕಡಕ್]

ಖಡಕ್ಕು ‘ಖಡಕು’ ನೋ.

ಖಡಖಡ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ. ‘ಖಡಖಡನೆ’ ಪರಾ.

ಖಡಖಡನೆ (ಅ). ‘ಖಡಖಡ’ ಎಂದು ಶಬ್ದವಾಗುವಂತೆ: ಖಡಖಡನೆ ಹಲ್ಗಡಿಯುತಲಿ ಗುಡುಗುಡಿಸುವೊ ಘನಘೋಷದಲಿ . . . ಅಡವಿಯ ಲ್ಲಾರ್ಭಟ ಮಾಡಿದಳು (ಕರ್ನಾಕ. ೨೯೩). [ಖಡಖಡ + -ಅನೆ$_1$]

ಖಡಖಡಾಟ (ನಾ). ಖಡಖಡ ಶಬ್ದ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಗರ್ಜನೆ: ಆತ್ರೆಯ ಗುಡುಗು ತನ್ನ ಖಡಖಡಾಟವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೮). [← ಮರಾ. ಖಡಖಡಾಟ್; ಹಿಂ. ಖಡಖಡಾಹಟ್]

ಖಡಖೋಡು, ಖಡಾಖೋಡು (ನಾ). ಬಲವಾಗಿರುವುದು; ಮಜಬೂತು; ಬಂದೋಬಸ್ತು: ಅವನಿಗೆ ಖಡಖೋಡಾಗಿ . . . ಐಬಿಲ್ಲದೆ ಬಲವುಂಟಾದ್ದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨೫). **ಖಡಾಖೋಡು**: ಈ ಚಿನ್ನದ ಬಳೆ ಖಡಾಖೋಡಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಖಡಗಾಯಿ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಕಾಯಿ; ವಿಷಗಾಯಿ: ಒಂದೇ ಸವತಿಯ ಬಳ್ಳಿಗೆ ಸೀಕಾಯಿ ಬಿಡುವಂತೆ ಕಹಿ ಖಡಗಾಯಿಯೂ ಬಿಡುತ್ತವೆ (ದೀಪಹ. II, ೩೭೦).

[ಖಡ್$_0$ (< ಕಟ್ಟು$_2$) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಖಡಚಿ ‘ಕಡಚಿ’ ನೋ.

ಖಡತರ (ಗು). ಕಠೋರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ನಿಷ್ಠುರ: ಹಾಂಗ ಅನಬಾರದಪ್ಪಾ ಅನಂತಾ. ದೇವಿ ಭಾಳ ಖಡತರ (ನಿಸರ್ಗ. ೧೫೪).

[← ಮರಾ. ಖಡತರ್]

ಖಡಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಕೊಡಲಿ (?): ಕತ್ತಿ ತೆಡಾಯ ಖಡಲ್ಲಿ ತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲು ನಾರಾಚ ಗದೆ . . . ಮೊದಲಾದಾ ಬತ್ತೀಶಾಯುಧ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ, ೭೪-೨೧; 1672). [?]

ಖಡಾಖಂಡಿತ (ಗು). ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಖಂಡತುಂಡಾದ; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾದ.

ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ = ಖಂಡತುಂಡಾಗಿ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ: ತಾನು ಅಷ್ಟು ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪು (ಏಳಜೀ. ೯೪); ನರಸಿಂಹ ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಚಹ ಮುಗಿದಿತ್ತು (ಮಾಮನೆ. ೨೬); ಅವಳು ಎಂದೂ ಅವನ ಎದುರಿಗೆ ವಿಚಾರ ವಾದವನ್ನು ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೀಯಾಳಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ದೂರಸ. ೧೮೮). [?]

ಖಡಾಖಡಿ$_1$, ಕಡಾಖಡಿ, ಖಾಡಾಖಾಡಿ$_1$ (ನಾ). ಖಂಡಿತ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು; ಖಂಡತುಂಡ: ನಾವುಗಳು ಖಡಾಖಡಿಯಾಗಿ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲೇಬೇಕು (ದೌಲತ್. ೨೬೬); ಈ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಿಗೆ ಖಡಾಖಡಿಯಾದ ಮಾತೊಂದನ್ನು ಹೇಳಿಹೋಗಬೇಕು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೩೭); ನಾನು ಖಡಾಖಡಿಯಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದೆನು (ಬೆಂಜನ್. ೨೦೦). **ಕಡಾಖಡಿ**: (ಕಿ). **ಖಾಡಾಖಾಡಿ$_1$**: ನಾವು ಖಾಡಾಖಾಡಿ ಮನಗಾಣುವುದರಿಂದ (ರೂಪಸಂ. ೨೦); ನಾನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಾಗಿ ನುಡಿದಳು (ಸಂಜೀವಿ. ೧೩೩). [← ಮರಾ. ಖಡಾಖಡೀ]

ಖಡಾಖಡಿ$_2$ ‘ಖಾಡಾಖಾಡಿ$_2$’ ನೋ.

ಖಡಾಖೋಡು ‘ಖಡಖೋಡು’ ನೋ.

ಖಡಾಜಂಗಿ, ಖಾಡಾಜಂಗಿ (ನಾ). ಕಟುವಾದ ವಾದವಿವಾದ; ತೀವ್ರವಾದ ಜಗಳ: ಸುರೇಶ ತನ್ನ, ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ನಡುವೆ ಆದ ಖಡಾಜಂಗಿಯ ವಿವರ ಒಪ್ಪಿಸಿದ (ದೀಪಹ. II, ೨೭೮); ಬರುವ ವಾರವೇ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಸರಕಾರ ಮತ್ತು ಸಭಾಸದರಲ್ಲಿ ‘ಖಡಾಜಂಗಿ’ ಆಗುವ ಸಂಭವ ಬಹಳವಾಗಿದೆ (ಕರ್ಣಪ. ೬). **ಖಾಡಾಜಂಗಿ**: ಶಿನ್ನನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಮತ್ತು ತುಂಗಕ್ಕನಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ಖಾಡಾಜಂಗಿ (ಮೂರುದಾ. ೧೪೭).

[← ಮರಾ. ಖಡಾಜಂಗೀ]

ಖಡಾವಿಗೆ ‘ಕಡಾವಿಗೆ’ ನೋ.

ಖಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನ ಸಣ್ಣ ಚೂರು; ಜಲ್ಲಿ: ರಸ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಖಡಿಹಾಕಿ . . . ಸಮಮಾಡುವುದೂ ಸಾಗಿದೆ (ಅಸ್ನ. ೧೯೭). ೨. ಗೋಲಿ; ಗುಂಡು (?): ಸಡಗರ ಯಾರಿಂದ ಬಡಿವಾರ ಯಾರಿಂದ ಖಡಿ ಹೊಡದು ಆಡು ಮಗನಿಂದ ಕಟ್ಟೆಕಲ್ಲ ಜಡಿದೇರಿ ಬರುವ ಸೊಸಿಯಿಂದ (ಗರತಿ. ೧೦೧).

[← ಮರಾ. ಖಡೀ]

ಖಡಿ$_2$ (ನಾ). ಚೂರು; ತುಂಡು: ಕಾಮನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮೃಗನೇತ್ರೆಯರ ಅವಯವಂಗಳ ಬಲ್ಲವರು ಕೂಡಿ ಕಾಡಗಿಚ್ಚಿನ ಖಡಿಗಳಂತಿರ್ಪ ಸ್ವರಂಗಳ ನೆನೆಯುವುದು (ಕಾಮಶಾ. ೨-೩೦). [< ಕಡಿ$_3$]

ಖಡಿ$_3$ (ನಾ). ಕಟು; ಕಡು (?): ಮಡದಿ ಭಾಗೀರಥಿ ನಿನ್ನ ಖಡಿಯ ಕೋಪವ ಕಂಡು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣು ಮಗನಿಗೆ, ಏ ಭಾಗೀರಥಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣು ಮಗನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಹಿಡಿದ ಭೀಷ್ಮನ ಮರತೇನ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೩೭). [< ಕಡಿದು ?]

ಖಡಿಕೆ (ನಾ). = ಖಟಿಕೆ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಖಟಿಕಾ]

ಖಡಿಚಿ ‘ಕಡಚಿ’ ನೋ.

ಖಡಿಯು ‘ಕಡೆಯು$_2$’ ನೋ.

ಖಡು, ಕಡು$_4$ (ನಾ). (ಉಕ) ಸೀಮೆಸುಣ್ಣ: ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು ಖಡು, . . . ಮುಂತಾದ ಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಬೊನ್ನು ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೨); ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಖಡುವಿನಿಂದ ಬರೆದ ಹೆಸರನ್ನು ಓದಿದ (ಪ್ರೇಮತ. ೬೫); ನೀಳವಾದ ಜೈತಲವು . . . ಖಡುವಿನ ನೀಳವಾದ ಗೆರೆಯಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೧೬); ಖಡುವಿನ ಪುಡಿ ಕೊಟ್ಟರೂ ನಿದ್ದೆ ಬಂದಿತಂತೆ (ಸಾಹಿವಿ. ೩೮). **ಕಡು$_4$**: (ಕಿ).

[← ಮರಾ. ಖಡೀ, ಖಡು, ಖಡೂ ./ ಸಂ. ಖಡೀ]

ಖಡುಗ ‘ಖಡ್ಗ’ ನೋ.

ಖಡುಗಧಾರೆ ‘ಖಡ್ಗಧಾರೆ’ ನೋ.

ಖಡುಗಮಿಗ (ನಾ). = ಖಡ್ಗಮೃಗ: ಮೆರೆದುದೆಡಗೈ ರೌದ್ರಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಖಡುಗಮಿಗದೊಗಲಿನ ಕರಿ ಗುರಾಣಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೩-೩೯).

[ಖಡುಗ (< ಖಡ್ಗ) + ಮಿಗ]

ಖಡೆ ‘ಕಡೆಯು$_2$’ ನೋ.

ಖಡೆಯು ‘ಕಡೆಯು$_2$’ ನೋ.

ಖಡ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿ; ಕರವಾಳ; ತಲವಾರ: “ಕರವಾಲಮುಸಿ ರಿಷ್ಟಿ ಖಡ್ಗಂ ಕೃಪಾಣಮೆಂದಿರಲಷಾಯುಧಮೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೮೮-೩೭); ಖಡ್ಗದಿಂ ಖಡ್ಗದಿಂ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧಮಾವುದದು ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ (ಶಮದ. ೧೮೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಯ್ಯಾರೆ ಖಡ್ಗಮಂ ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನರಸಿಯಂ ಹೊಯ್ಯೆಂದು ಪೇಳದಡವಿಗೆ ಕಳುಹಿ ಬಾಯೆಂದನಯ್ಯಯ್ಯೊ ರಾಘವಂ ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೭). ೨. = ಖಡ್ಗಮೃಗ: ಕರಡಿ ಕಾಡ್ಗೋಣ ಪೇರ್ಮರೆ ಚಿತ್ರಕಾಯ ಸೂಕರ ಖಡ್ಗ ಕಡವೆಯು (ಭೈರವೇ. ೩-೧೭). ೩. ಎಂಟು ಮಹಾ ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಖಡ್ಗ . . . ಸಂತಾಪಂಗಳೆಂಬಿವೇ ಯೆಂಟು ಮಹಾನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯).

೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯ; ಖಡ್ಗದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಯಬಂಧ: (೩). 'ಖಟ್ಗ' ಪರಾ. ೫. [ವೀಶೈ] ವೀರಭದ್ರನ ಸ್ತೋತ್ರ: ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಭಕ್ತರಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಲಿಂಗಧೀರಪ್ಪನ ವಂಶದವರು ಬಂದು ವೀರಭದ್ರನ ಅವತಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಖಡ್ಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಹೋದರು (ಊರುಕ. ೧೦೨).

ಖಡ್ಗಹೇಳುವದು = ಕೈಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ವೀರಭದ್ರದೇವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಖಡ್ಗಕರ (ನಾ). ಕತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಕೈ; ಖಡ್ಗಪಾಣಿ: ಖಡ್ಗಕರದಿಂ ಮುನ್ನಲ್ಲಿದಾಸ್ಥಾನಸಾಲೆಗೆ ಕುಳಿತು ವಿಷ್ಟರದಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೨-೫೦). [ಖಡ್ಗ + ಕರ್ಕ]

ಖಡ್ಗಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗದ ಹೊಳಪು: ಝುಗಝುಗಿಪ ತನುರುಚಿಯ ಮಿಂಚನು ಮಿಗುವ ಖಡ್ಗಚ್ಛವಿಯ ತಲೆಯೊತ್ತುಗಳ ಚಾವಡಿಯೊಳಗೆ ಕೌರವರಾಯನೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೨೬). [ಖಡ್ಗ + ಛವಿ]

ಖಡ್ಗಧಾರಾವ್ರತ (ನಾ). ೧. ದಂಪತಿಗಳು ಏಕಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಂಯಮದಿಂದ ಇರುವುದು: ಖಡ್ಗಧಾರಾವ್ರತವನಾಂತು ದಶರಥನೃಪಂ . . . ತನುಜಾತಕಾಮೇಚ್ಛೆಯುಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧-೪೯). 'ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತ' ಪರಾ. ೨. ಆಚರಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾದ ವ್ರತ. [ಸಂ. (ಖಡ್ಗ + ಧಾರಾ + ವ್ರತ)]

ಖಡ್ಗಧಾರೆ (ನಾ). = ಖಟ್ಗಧಾರೆ: ಕೋಪಾನಲನಂ ಖಡ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಜ್ಗ] ಧಾರಾಜಲದಿಂ ನಂದಿಸಲುಂ (ಪಂಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೩ ವ); ಚೋರರ ಖಡ್ಗಧಾರೆಯಿಂ ಬಸವಳಿದ ಹಸುಳೆಯಂ ತನ್ನಯ ಕುಮಾರನೆಂದೇ ಬಗೆದು ಕರೆಕರೆದು ತಲೆದಡವಿ (ಹಚಕಾ. ೧೩-೨). [ಖಡ್ಗ + ಧಾರೆ]

ಖಡ್ಗಧೇನುಕ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಗತ್ತಿ; ಸುರಗಿ: ಕೋಶಗುಪ್ತ ಗುಲ್ಫಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತ ಖಡ್ಗಧೇನುಕಮಾಂಧ್ರ ಧಾನುಷ್ಕಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೫). 'ಅಸಿಧೇನುಕೆ' ಪರಾ. ೨. = ಖಡ್ಗಮೃಗ. [ಸಂ. ಖಡ್ಗಧೇನುಕಾ]

ಖಡ್ಗಪಿಧಾನ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಒರೆ; ಖಡ್ಗಕೋಶ: "ಕೋಶಃ, ಪ್ರತ್ಯಾಕಾರಃ, ಖಡ್ಗಪಿಧಾನಂ - ಈ ೩ ಒಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೧೯); "ಕೋಶಂ ಖಡ್ಗಪಿಧಾನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೫-೧೦೦). [ಖಡ್ಗ + ಪಿಧಾನ]

ಖಡ್ಗಫಲ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು; ಖಡ್ಗಧಾರೆ. [ಖಡ್ಗ + ಫಲ]

ಖಡ್ಗಬಿನ್ನಾಣ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ; ಖಡ್ಗಪ್ರಯೋಗದ ವಿಧಾನ: ಸ್ವಪಕ್ಷ ಪರಪಕ್ಷ ಹೆಲ್ಲಣೆ ನಿರ್ವಾದ . . . ತಾಳವಟ್ಟವೆಂಬ ನಾನಾವಿಧ ಖಡ್ಗಬಿನ್ನಾಣಮಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೩-೧೭ ವ). [ಖಡ್ಗ + ಬಿನ್ನಾಣ]

ಖಡ್ಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗದ ಚಿಹ್ನವುಳ್ಳ ಮುದ್ರೆ: - ನಾಕು ಸುತ್ತೆತ್ತ ಕೊಲೆಗೆ ಖಡ್ಗಮುದ್ರೆಯದೇಕೆ ನಾನಿದಕಂಜೆ . . . ಕಳುಪಿದಡೆಮ್ಮ ಭೂಕಾಂತನೆನಗೆ ಮುನಿಯನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦-೮). [ಖಡ್ಗ + ಮುದ್ರೆ]

ಖಡ್ಗಮುಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಮುಷ್ಟಿ; ಖಡ್ಗಹಸ್ತ: ಹುಯ್ಯಲಿಗೆ ಹೊಗುವಾಳ ತಜಿಂದನು ಖಡ್ಗಮುಷ್ಟಿಯ ಕಾಲಭೈರವ ಬೀದಿವರಿದನು ಕೇರಿಕೇರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೩೬). ೨. ಕತ್ತಿಯ ಹಿಡಿ, —ಹಿಡಿಕೆ: "ತ್ಸರು ಖಡ್ಗಮುಷ್ಟಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೫-೨೧). ೩. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು; ಖಡ್ಗಪಾಣಿ. [ಖಡ್ಗ + ಮುಷ್ಟಿ]

ಖಡ್ಗಮೃಗ (ನಾ). ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಕೊಂಬುಳ್ಳ ಮೃಗ; ಗಂಡಕಮೃಗ; ಗೇಂಡಾಮೃಗ: "ಗಂಡಕಂ ಖಡ್ಗಮೃಗಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೧); ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸುವಾಗ ಖಡ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಗಿ]ಮೃಗವು ೭೦-೮೦ ವರ್ಷಕಾಲ ಬಾಳುವುದು (ಜಾಲಪ್ರ. III, ೧೩೮೫). 'ಖಡ್ಗಿ' ಪರಾ. [ಖಡ್ಗ + ಮೃಗ]

ಖಡ್ಗರತ್ನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಒದಗುವ ಏಳು ಅಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಖಡ್ಗ: ಸೌನಂದಕವೆಂಬ ಖಡ್ಗರತ್ನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩ ವ); ಜವನನಾಲಗೆಯ ಪೋಲ್ವೆಯಾದ ಸೌಗಂಧಕಮೆಂಬ ಖಡ್ಗರತ್ನಮುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರಪು. ೬-೧೧೧ ವ). [ಖಡ್ಗ + ರತ್ನ]

ಖಡ್ಗವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗಪ್ರಯೋಗದ ವಿದ್ಯೆ. ೨. ಉಳಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ; ಚಾಣದಿಂದ ಕಂಡರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ.

ಖಡ್ಗವಿದ್ಯಾಸಿದ್ಧಾಚಾರ್ಯ = ಕಂಡರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿದ: ಕಲ್ಲಬೆಸಗೆಯ್ದೊ ಅಯ್ಯಣ್ಣ × × × ಮಂ ಬರೆದೊ ಖಡ್ಗವಿದ್ಯಾಸಿದ್ಧಾಚಾರ್ಯೊ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೫-೫; 950). [ಖಡ್ಗ + ವಿದ್ಯೆ]

ಖಡ್ಗಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ ಹಿಡಿದವನು; ಖಡ್ಗಪಾಣಿ. ೨. ಭೈರವ: "ತೋರಮೂರ್ತಿಯು ಖಡ್ಗಹಸ್ತಂ ದಿಗಂಬರಂ ಭೈರವನ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೫). [ಖಡ್ಗ + ಹಸ್ತ]

ಖಡ್ಗಾಂಶು (ನಾ). ಖಡ್ಗದ ಕಿರಣ, —ಹೊಳಪು, —ಕಾಂತಿ: ದೆಸೆಯಂ ಖಡ್ಗಾಂಶುಜಾಲಂ ಬೆಳಗೆ ಧರಣಿಯಂ ದಾನಧಾರಾಂಬು ಜೌಗೇಱಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರಪು. ೧೦-೫೮). [ಖಡ್ಗ + ಅಂಶು]

ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ; ಕತ್ತಿಕಾಳಗ: ಕೊತ್ತಳದಾಳ್ವೇರಿಯ ಜಟ್ಟಿಗರೊಳ್ ಶಸ್ತ್ರಾಶಸ್ತ್ರಿಯುಂ ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿಯುಂ ದಂಡಾದಂಡಿಯುಂ ಕಚಾಕಚಿಯುಮಾಗಿ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೩ ವ); ಖಡ್ಗದಿಂ ಖಡ್ಗದಿಂ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧಮಾವುದದು ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ (ಶಮುದ. ೧೮೫ ಪ್ರಯೋ); ತರದಿ ದಂಡಾದಂಡಿ ಕೂಡೆ ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ ಭರದ ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿ ಕೂಡೆ ಕೇಶಾಕೇಶಿ . . . ಯುದ್ಧಮಾಡುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಖಡ್ಗಾದಂಡಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ಮತ್ತು ದಂಡಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ (?): ಪಟ್ಟುವಿಡಿದು ಖಡ್ಗಾದಂಡಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವರು (ಬಿರುಗಂ. ೩೫-೧೫). [?]

ಖಡ್ಗಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಯೋಗಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಬತ್ತಾಲ್ಕಾಸನಭೇದಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೪೯). [ಖಡ್ಗ + ಆಸನ]

ಖಡ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಖಡ್ಗಧಾರಿ: ತಲೆವರಿಗೆಯಲಿ ಖಡ್ಗಿಗಳು[ಪಾಠಾಂ. ರು] ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ನಿಂದರು (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೨೧). ೨. ಗಂಡಕಮೃಗ; ಗೇಂಡಾಮೃಗ; ಖಡ್ಗಮೃಗ: ಆ ಪೂತಚರಿತ್ರೆಗೆ ಮೆಯ್ಯಾಪಾಗಿ ಕೃಪಾಣಪಾಣಿಪಲ್ಲವೆಯರ್ ದೇವಾಪಗೆಯ ಕೆಲದ ಖಡ್ಗಿಕಳಾಪಮನನುಕರಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೯೧); ನರಿ ಕೋಳ . . . ಸಾರಂಗ ಖಡ್ಗಿಗಳನುಱೆ ಪಿಡಿದರ್ (ಹವ್ಯಿಮಾರ. ೪-೪೯); ಮತ್ತೆಸೆವ ಖಡ್ಗಿ ಮರೆ ಶಾರ್ದೂಲ ಭಲ್ಲೂಕ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೪). [ಸಂ. ಖಡ್ಗಿನ್]

ಖಡ್ಗಿಗ (ನಾ). ಖಡ್ಗವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: ತಲೆವರಿಗೆಯಲಿ ಖಡ್ಗಿಗರು [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ನಿಂದರು (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೨೧). [ಖಡ್ಗ + -ಇಗ]

ಖಡ್ಗಿಧೇನುಕ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಖಡ್ಗಮೃಗ : ಆಗಳ್ ಪೆತ್ತ ಮಱಿಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಬೆದಱಿ ಪೋಗಲಾಱದೆಳಸಿ ನಿಲಲಾಱದೆ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟೊದಱಿ ಪೆಳಱಿ ಪರಿವ ಖಡ್ಗಿಧೇನುಕಂಗಳ ಕರುಣಾಕ್ರಂದನಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೦). [ಸಂ. ಖಡ್ಗಿಧೇನುಕಾ]

ಖಡ್ಗಿಮೃಗ (ನಾ).= ಖಡ್ಗಿಧೇನುಕ: "ವಾಧ್ರೀಣಸಃ, ಖಡ್ಗೀ, ಗಂಡಕಃ- ಈ ೩ ಖಡ್ಗಿಮೃಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೭೪); "ಗಂಡಕಂ ಖಡ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಗ] ಮೃಗಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೧). [ಸಂ.]

ಖಡ್ಡ$_1$ 'ಕಡ್ಡ$_1$' ನೋ.

ಖಡ್ಡ$_2$ 'ಕಡ್ಡ$_2$' ನೋ.

ಖಡ್ಡಣಿಗೆ 'ಕಡ್ಡಣಿಗೆ' ನೋ.

ಖಡ್ಡತನ 'ಕಡ್ಡತನ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಳಿ (ಕ್ರಿ). ದಿಟ್ಟತನವಿಲ್ಲದಂತಾಗು ; ಧೈರ್ಯಗೆಡು : ಅಡ್ಡ ಮುಡಿಯ ಸೋಮರ್ಯಡಿಯ ಸೊನ್ನಾರದ ದೊಡ್ಡ ಮುಡಿಯ ತೆಕ್ಕೆದುಱುಬ ಒಡ್ಡುದೋಱದೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೇಸಱು ಮುಡಿಗಟ್ಟಿ ಖಡ್ಡಳಿದೆಯ್ತಂದರೊಸೆದು (ಭರಚ. ೧೬-೨೪). [ಖಡ್ಡು (< ಕಡ್ಡ$_1$) + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱಿ$_1$)]

ಖಡ್ಡಾಯ 'ಕಡ್ಡಾಯ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಿ$_1$ 'ಕಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಿ$_2$ (ನಾ). ದಿಟ್ಟತನ; ಧೈರ್ಯ : ಹರಣರಕ್ಷೆ ನಿಮಿತ್ತ ಮರಣಾಧ್ವರದ ಕೃತಕವನೊಡ್ಡಿದರೆ ಹಿತಕರವಹುದೆ ಬಿಡು ಬೇಗ ಖಡ್ಡಿಯೊಳೇಳು[ಪಾಠಾಂ. ಕಲಿಯಾಗೇಳು] ರಣಕೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೪೨-೩೧). [< ಕಡ್ಡ$_1$?]

ಖಡ್ಡಿಚಿರಾಯತ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ : ಖಡ್ಡಿಚಿರಾಯತ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨೪). [ಖಡ್ಡಿ$_1$ (< ಕಡ್ಡಿ) + ಚಿರಾಯತ]

ಖಡ್ಡಿಬತ್ತಿ 'ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಿವಲೆ 'ಕಡ್ಡಿವಲೆ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಖಂಡಿಸು ; ನಿರೋಧಿಸು ; ತಡೆ ; ನಿಲ್ಲಿಸು (?) : ವಿಷಾನಲಾಗ್ರವನಡ್ಡವಿಸಿ ಘಡ ಹೋಗದಿರು ಹೋಗದಿರು ನಿಲ್ಲೆನುತ ಖಡ್ಡಿಸುತ ಕರೆದಡೆ ಕರಾಗ್ರಕೆ ಗೆಡ್ಡೆ ಸಹಿತೈತಂದುದಾ ವಿಷದೊಡ್ಡು (ನಿಭಾಗ. ೭-೬-೪೪) ; ಖಡ್ಡಿಸಿದರೆಂತಱಿವರೆನ್ನನು ಜಡ್ಡಮತಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೮) ; ಖಳ ಖಡ್ಡಿಸುತ ಬೆಂಬತ್ತಿದನು ನಿಲು ಹೋಗದಿರು ಎನುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೧-೪೫) ; "ಹಟಮಾಡು" (ನಿಭಾಗ. ಕೋಶ). [< ಖಂಡಿಸು ?]

ಖಡ್ಡು 'ಕಡ್ಡ$_1$' ನೋ.

ಖಣ$_1$ (ನಾ). ೧. = ಕಳ$_3$ ೧ : ಕಾಳು ಪೂರಾ ಒಣಗಿದ ಮೇಲೆ ಖಣವ ಮಾಡಿ, ಹಂತಿಯ ಕಟ್ಟಿ, ಕಾಳು ತುಳಿಸಿ, ತೂರಿ ಮನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೭). ೨. ಕಣದ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಖಸಾ ಕಠರಿಗೆಯಿಲ್ಲ ಸುಂಕ ಗಣಾಚಾರಯಿಲ್ಲ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೪೬-೪ ; 1653). ೩. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ರಂಗ ; ಅಖಾಡ : ಪೌರುಷವು ದೈವದ ಕೂಡ ಗುದ್ದಾಡುವ ಕುಸ್ತಿಯ (ಕಣ, ಕಳ) ಖಣವೆಂದೂ . . . ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಸಿಕರು ಹೇಳುವರು (ಸಾಹಿವಿ. ೪೪). ೪. ಸೆಳೆ ; ಖಾನೆ : ತಾನು ಬರೆಯುವ ಮೇಜಿಗೆ ಬಂದ. ಆದರ ಖಣದೊಳಗಿಂದ ಆ ಪತ್ರ ತೆಗೆದ (ಮೂರುದಾ.. ೨೦೪). ೫. (?) : ಇದೊಂದು ಪೂಳಿಚಿತ್ರದ ಖಣಮೆಂದು ಮೆಯ್ಯೊರಸಿ ಧೀಂಕಿಡುವರ್ ಕಡೆಯೊಳ್ ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಅನಂಪು. ೬-೪೪) ; ಮಂಜಿನಿಂ ಸುರಿವ ಖಣಕಮೃತಮಂ ನೀವರೆ ನಿಖಿಲ ಜನದಿಂ ಗುಣವೆತ್ತ ಪುರುಷಜನ್ಮವ ಕೆಡಿಪರೆ ತಪಾಗ್ರಣಿಯಾಗದಿಹ ಪರದೊಳು (ಲಿಂಗಪು. ೧೧-೩೪) ; ಖಣವು, ರಣವು, ಜನವು ಹೆಣವು ಸಾವಿಗಾಗಿ ಮಡಿವರೆ (ಗಂಗಾವ. ೫೯-೧೩). [< ಕಳ$_3$]

ಖಣ$_2$ 'ಕಣ$_3$' ನೋ.

ಖಣಖಣ 'ಕಣಕಣ' ನೋ.

ಖಣತ್ಕಾರ (ನಾ). ಖಣಖಣ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ : ಬಾಣಾಸಾರ ಘೋರ ಧ್ವನಿಯುಮುಸಿಖಣತ್ಕಾರಮುಂ ಪರ್ವಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩೭) ; ಖಡ್ಗದ ಖಣತ್ಕಾರಂಗಳಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೪-೧೭). [ಸಂ.]

ಖಣತ್ಕೃತಿ (ನಾ). = ಖಣತ್ಕಾರ : ಆ ಸದ್ದನತಿಗಳೆದು ಕೈದುಗಳ ಕರ್ಬುನ ಖಣತ್ಕೃತಿಗಳೇರ್ದುವು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೩-೫೬). [ಸಂ.]

ಖಣಯ 'ಕಣೆಯ$_3$' ನೋ.

ಖಣಿ$_1$ 'ಕಣಿ$_3$' ನೋ.

ಖಣಿ$_2$ 'ಕಣಿ$_6$' ನೋ.

ಖಣಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಖಣಿಗುಟ್ಟು' ಪರಾ.

ಖಣಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಖಣಖಣ ಸದ್ದುಮಾಡು : ಕಲ್ಲುವಾರಿ ಆವನ ಕತ್ತೆಯ ಚುರುಕುಗೊರಸುಗಳ ಹೊಡೆತದಲ್ಲಿ ಖಣಿಗುಟ್ಟಿ ಹೊಗೆಯುಗುಳುತ್ತದೆ (ನಗಹೊ. ೪).

ಖಣಿಖಣಿಗುಟ್ಟು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲಿತ ಜೇಗಿನ ಮರ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಟ್ಟಿದರೆ ಖಣಿಖಣಿಗುಟ್ಟುವಂತಿರುತ್ತದೆ (ನಾಪದ. ೪). [ಖಣಿ$_3$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಖಣಿತೆಗಾರ (ನಾ). (?) : ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮಂದಿ ನೆಲಘೊರೆಗಳ ಹುರುಳುಗೆ[ಗ]ಡಿ ಖಣಿತೆಗಾರರನ್ನೆಂದು ಸಾತ್ಯಕಿಯು ಕೋಪವಂ ಧರಿಸಿದಂ (ತುರಂಗ. ೪೫-೨೨). ℙ 'ಭಣಿತೆಗಾರ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ? [?]

ಖಣಿಲ್ 'ಖಟಿಲ್' ನೋ.

ಖತ, ಕತ್ತು$_4$, ಖತ್ತ, ಖತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕೈಬರೆಹ ; ಬರೆವಣಿಗೆ. ೨. ಕಾಗದ ; ಪತ್ರ. ೩. ಬರೆಯುವವನು ; ಕರಣಿಕ ; ಕಾರಕೂನ : ಖತ ಸುಬ್ಬರಾವ ಮುನಷಿ ಹಜೂರಹ ಮೊಕ್ಕಾಮು ನಂಜನಗೂಡ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪-೪೫; 1843). ಕತ್ತು$_4$: (÷). ಖತ್ತ: ೨. ಖತ್ತ ಅಶ್ವಥನಾರಣೈಯ ಮುನಶಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೪೩-೪೭ ; 1812). ಖತ್ತು: ೨. ೧೮೧೨ನೇ ಇಸವಿ ಖತ್ತು ಮುನಿಶಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ಹಜೂರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೨-೧೮ ; 1812). [← ಹಿಂ. ಅರ. ಖತ್ತ್ ; ಮರಾ. ಖತ]

ಖತಂ (ನಾ). ಮುಕ್ತಾಯ ; ಸಮಾಪ್ತಿ : ಖತಂ ಆತು ಅವನ ಡ್ರೈವರ್‌ಗಿರಿ (ಬೆಂಗಬ. ೧೭೪). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಖತಮ್]

ಖತಮಾಲ (ನಾ). ೧. ಮೋಡ ; ಮೇಘ. ೨. ಹೊಗೆ ; ಧೂಮ. [ಸಂ.]

ಖತಲ್ 'ಖತಲು' ನೋ.

ಖತಲು, ಖತಲ್ (ನಾ). ಕೊಲೆ ; ವಧೆ : ಸದರಿ ಸೋಜರರು ಜಾರು ಜನರಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಹೊಡದು ಖತಲು ಮಾಡಿ ತೋಫುಗಳ ಕಸಕೊಂಡರು (ಹೈದರ. ೭೦). ಖತಲ್ : ತಕರಾರು ಮಾಡಿದರೆ ಖತಲ್ ಮಾಡಿಯೇನು (ಮುಸುಗ. ೧೪). [← ಅರ. ಕತ್ಲ್ ; ಮರಾ. ಕತಲ್, ಕತ್ತಲ್]

ಖತಾಯತಿ; ಖತಾಯಿತಿ (ನಾ). ದಾಖಲೆ ; ನಮೂದು ; ಉಲ್ಲೇಖ : ಜಫ್ತಿಮಾಡಲು ಯಾವ ಸ್ವತ್ತು ದೊರೆಯದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸಹಾ ತಗಾದೆ ನೋಟೀಸಿನ ಮೇಲೆ ತಾರೀಖಿನೊಡನೆ ಖತಾಯತಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೭೪). ಖತಾಯಿತಿ : ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಯಾವ ನಮೂನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೂ ಖತಾಯಿತಿಗಳನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟಿರಬೇಕಾಗಿದೆಯೋ ಆ ನಮೂನೆಗಳನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೨೪). [← ಹಿಂ. ಖತಿಯಾನಾ, ಖತಿಯಾನೀ]

ಖತಾಯಿತಿ 'ಖತಾಯತಿ' ನೋ.
ಖತಾವಣಿ 'ಕಥಾವಣಿ' ನೋ.
ಖತಾವಣೆ 'ಕಥಾವಣಿ' ನೋ.
ಖತಿ$_1$, ಕತಿ, ಕಾತಿ$_1$, ಖಾತಿ (ನಾ). ೧. ರೇಗುವಿಕೆ; ಕೋಪ; ಕ್ರೋಧ: ಸಸಿ ವರುಣದಿಗುವಧುವನಾಲಿಂಗಿಸಲು ಕುಮುದಿನಿ ಖತಿಯ ಹಿಡಿದಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೧೩); ಹಿತವನಾಗಿಯೆ ಬಂದು ನೀ ಪರಿಮಿತದಿ ಹೇಳಿದಡಾನು ಕೇಳುವೆ ಖತಿಯ ಹುಟ್ಟಿಸಿ ನೆರೆದ ಸಭೆಯಲಿ ಗಳಹೆ ಸೈರಿಸೆನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೮-೪೭); ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಶಬರರೂಪವಂ ತೊಟ್ಟು ಬಂದಡ್ಡೈಸಿದಂ ಖತಿಯೊಳು (ವೀಶೈಪು. ೩-೧-೯). ೨. ದುಃಖ. 'ಖತಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ೩. ಉಭಯಸಂಕಟ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಿತಿ: (?ೀವ್). **ಕತಿ**: ೧. "ಕಿನಿಸು" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೧೬); ಕತಿಯಿಂದ ತಬ್ಬಿರುವಾತನೊಡನೆ . . . ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದು (ಜೆಟ್ಟಿಅ. ೧೧೩-೧). 'ಕತಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಾತಿ$_1$**: ೧. ರಾಮನೆಂಬುವನು . . . ಕಾತಿಯಿಂ ತನ್ನನುಜ ವಾನರಯೂಥ ಸಹಿತನೆ ಬಂದು ಕಟ್ಟಿದ ಸೇತುವನು ಮುತ್ತಿ ವನು ಲಂಕೆಯನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೨೪). **ಖಾತಿ**: ೧. ಪರಶುರಾಮನ ಖಾತಿಗಂಬುಧಿ ನೆಲನ ಬಿಡುವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೪೪); ತನುಜ ಸಾಕೇಳೇಳು ಖಾತಿಯ ನೆನಹು ನಮ್ಮೊಳಗಿಲ್ಲ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೩೯); ಒಂಟಿತನವೇ, ಸೆರೆಯೆ, ಬೀರ್ಗಲ್ಲೆ, ಕೋವಿಯಂಜಿಕೆಯೆ ತನ್ನವರೆ ಹೇರುತಿಹ ಅಪವಾದ ಭೀತಿಯೇ ಖಾತಿಯೆ? (ಅಮತಂ. ೨೩-೫).

[?]

ಖತಿ$_2$ 'ಕತ್ತ$_3$' ನೋ.
ಖತಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವನ್ನು ಬಿಡು; ಶಾಂತವಾಗು: ರತಿಕಲೆಯೊಳತಿಚದುರೆ ಅತಿಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು ಖತಿಗಳೆದ ಮೊಗವು ಸೊಬಗಿನಾ ಸುದತಿ ಕಂಡತಿಬಯಸದಿಹರೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೩).

[ಖತಿ$_1$ + ಕಳೆ$_1$]

ಖತಿಗೊಳ್, ಕತಿಗೊಳ್, ಖತಿಗೊಳ್ಳು, ಖಾತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು; ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು: ನಿಮ್ಮ ಮಾವನ ಕುಜಾದಜಾಗೆ ಖತಿಗೊಂಡು ಕಾದಿ ವಿರಾಟ ಕೈಕೆಯರು ತುಜುಗಿದರು ತೆತ್ತೀಸರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೮); ಕಾಲರುದ್ರನ ನಿಶಿತ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಷಮ] ಕೋಪಜ್ವಾಲೆಗಿಮ್ಮಿಗಿಲೆನಲು ಖತಿಗೊಂಡ (ತೊರರಾ. ೩-೫-೩); ಸತಿಯರೊಲಿದು ಪರಸಿದುದೆಯನುಗ್ರಹ ಖತಿಗೊಂಡು ನುಡಿದುದೆ ಶಾಪ (ಹದಿಬ. ೨-೪೪). **ಕತಿಗೊಳ್**: ೧. ಮನದೊಳ್ ಕತಿಗೊಳ್ಳದೆ ಸೈರಿಪರಂ . . . ಕೊಂಡು ಕೊನೆವರ್ (ನೀತಿಮಂ. II, ೮೧೫). **ಖತಿಗೊಳ್ಳು**: ೧. ಖತಿಗೊಂಡು ಹೋದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯ ಕರುಣೆ ಅವತರಿಸಿತು (ಈಪಸೊ. ೧೧೪). ೨. ದುಃಖಗೊಳ್ಳು; ವ್ಯಥೆಪಡು; ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು: ಕ್ಷತಿಯಿಂದ ಖತಿಯಿಂದ ಕಾಯುವವನಾಗದೆ ತಾನೇ ಖತಿಗೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಅರ್ಜುನ (ಭಾರದ. ೧೧೭). **ಖಾತಿಗೊಳ್**: ೨. ಕಂಫೆ ಕತ್ತಲಿಟ್ಟು ಗರಳದಂತೆ ರಾಹುವರ್ಣವೇಜಿ ಕಂಡು ಖಾತಿಗೊಂಡು ಚಿಂತೆಗೊಂಡು ಮೇಗ ನೋಡಿ ಸುಯ್ದು (ತಿಜುತೊಂ. ೨೩೭-೧೧); ಹೆತ್ತಮಕ್ಕಳ ಬಿಡು ಪೃಥಾಸುತರತ್ತ ತಿರುಗೆನೆ ಖಾತಿಗೊಂಡೆನು ಮತ್ತೆ ಮುನಿಯದಿರೆಂದು ವಿದುರನನಪ್ಪಿದನು ನೃಪತಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೧೯).

[ಖತಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಖತಿಗೊಳ್ಳು 'ಖತಿಗೊಳ್' ನೋ.
ಖತಿನೆಡು, ಖತೆನೆಡು (ಕ್ರಿ). ತುಕ್ಕುಹಿಡಿ; ಜಂಗುತಿನ್ನು: ಖತಿನೆಟ್ಟ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಸಿ ಜಲಜವಾಯುವಿನ ಕುಪ್ಪಿಯೊಳಗೆ ಚೆಲ್ಲಿದರೆ ಜಂಗು ಹೊರಟುಹೋಗಿ ಧಾತುಗಳು ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೧). **ಖತೆನೆಡು**: ಜಿಲೆಯುಳ್ಳ ಯಂತ್ರವನ್ನು . . . ನಡಿಸದೆ ಹಾಗೇ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ಅದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದೊಳಗೆ ಖತೆನೆಟ್ಟು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೭೨).

[ಖತಿ$_2$ (< ಕತ್ತ$_3$) + ನೆಡು (< ನಡು$_1$)]

ಖತಿಲಕ (ನಾ). ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ತಿಲಕದಂತಿರುವವನು; ಸೂರ್ಯ.

[ಸಂ.]

ಖತೀಬ (ನಾ). (ಮಸೀದಿಯಲ್ಲಿ) ಖುತ್ಬ ಪಠಿಸುವವನು; ಪ್ರವಚನಕಾರ; ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕ: ಒಬ್ಬ ಖತೀಬನು ಎದ್ದುನಿಂತು . . . ಸದಾಚರಣೆಯನ್ನು ಜನರಿಗೆ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೭).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಖತೀಬ್]

ಖತೆ 'ಕತ್ತ$_3$' ನೋ.
ಖತೆನೆಡು 'ಖತಿನೆಡು' ನೋ.
ಖತ್ತ 'ಖತ' ನೋ.
ಖತ್ತು 'ಖತ' ನೋ.
ಖತ್ರ 'ಕತ್ತರ$_1$' ನೋ.
ಖತ್ವ (ನಾ). = ಖಕಾರ: ಖತ್ವಕ್ಕಂ ಬಹುಳತೆಯಿಂ ಗತ್ವಂ . . . ಉಂಟಿಕೆಯೆಡೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೫೬). [ಸಂ.]
ಖದಖದಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಅದುರು (?): ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆಯುಲಿಯ ಕಾಂಚೀಧಾಮ ಖದಖದಿಸೆ ಪಿಂಗದಧೋರುಕಂ ಚಲಿಸೆ . . . ನಟಿಸುತಿರ್ದಳು (ಚತುಪು. ೧-೪-೭೫). [< ಕದಕದಿಸು ?]
ಖದರ (ನಾ). ಬೆಲೆ; ಗುಣ; ಪ್ರಭಾವ; ಶಕ್ತಿ: ಆಟದ ಖದರ ಗೊತ್ತಾಗುವದು (ಚಂದತೋ. ೧೯೫).

[← ಅರ. ಕದ್ರ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕದರ್]

ಖದಾಯ (ನಾ). (?): ಗಾಜುಗಳ ಲಕ್ಕಗಳನ್ನು ಗಲ್ಲಕ್ಕಿಟ್ಟು ಬಿಡುಗಡೆಯ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಗಾಜುಗಳ ಸಂದಿನೊಳಗಿಂದ ಪರಾವರ್ತಿಸಿದಳು. ಬಾಬೂ ಕೂಡ ಅವಳು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಆ ಖದಾಯ, ಈ ಬದಿಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ನೇವರಿಸುತ್ತ ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷ ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಿಂತನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೩೦). [?]
ಖದಿರ (ನಾ). ೧. ಕಗ್ಗಲಿಮರ; ಕಾಚಿನಮರ: ನ್ಯಗ್ರೋಧ ಶಮ್ಯಪಾಮಾರ್ಗ ಖದಿರಾದಿ ಶುಷ್ಕ ಸಮಿತ್ತುಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೬-೨೧); ಅತ್ತಿ ಕಪಿತ್ಥವಿಪ್ಪೆ ಖದಿರಂ ಮದನಂ ಕರಿಕಕ್ಕೆ (ನಳಚಂ. ೭೧). ೨. ಕಗ್ಗಲಿಮರದ ಅಂಟು; ಕಾಚು: ಖದಿರ ಕಷಾಯದ ತೋಯಂ ಪದಿನಾರ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಕಲಸಿಕೊಂಡಾ ಪುಡಿಯಂ ಮಿದಿದು . . . ಖೈರ ಗುಳಿಗೆಯ ಮಾಚಿಕ್ಕಿ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೧೦). [ಸಂ.]
ಖದಿರಕ (ನಾ). = ಖದಿರ ೧: ಬೆತ್ತ ಬೆವಗರ ಯಣಲೆ ಮುಳ್ಪರ ಮುತ್ತು ಖದಿರಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾತರು, ಖಾದಿರ] ಕರ್ಣಿಕಾರದ ಮೊತ್ತವಿವ ನೋಡಬಲೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೬). [ಸಂ.]
ಖದಿರಗುಲಿಕೆ, ಖದಿರಗುಳಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಚಿನ ಗುಳಿಗೆ, —ಉಂಡೆ: ಮೃಗಮದಮಿಲಿತ ಖದಿರಗುಲಿಕಾ ಬಹುಲ ಕರ್ಪೂರ ಪರೀತ ಮುಖವಾಸಂಗಳುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೨ವ). **ಖದಿರಗುಳಿಕೆ**: ಮೃಗಮದ ಖದಿರಗುಳಿಕಾ ಬಹಳ ಕರ್ಪೂರ ಪಾಳೀ ಸಂಮಿಶ್ರ ತಾಂಬೂಲ ದ್ವಿಗುಣಿತ ವದನಾರವಿಂದಾಮೋದನುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೭ವ).

[ಖದಿರ + ಗುಲಿಕೆ]

ಖದಿರಗುಳಿಕೆ 'ಖದಿರಗುಲಿಕೆ' ನೋ.
ಖದಿರತಾಂಬೂಲ (ನಾ). ಕಾಚು ಸಹಿತವಾದ ತಾಂಬೂಲ: (ಕಿ).

[ಖದಿರ + ತಾಂಬೂಲ]

ಖದಿರರಾಗ (ನಾ). ಕಾಚಿನ ಬಣ್ಣ : ಅವಳ ಬೆರಳುಗಳು ತಾಂಬೂಲ ಪತ್ರವನ್ನು ಖದಿರರಾಗದಿಂದ ರಂಜಿತಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾದವು (ಬಾಣಳ. ೨೪). [ಖದಿರ + ರಾಗ]

ಖದಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ ; ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿ ; ಮುಟ್ಟಲುಮುರಿಕೆ. [ಸಂ. ಖದಿರೀ]

ಖದೀಮ 'ಕದೀಮ' ನೋ.

ಖದೀಮತನ (ನಾ). ಕದೀಮನಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಪ್ರಚಂಡತನ : ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಖದೀಮತನಕ್ಕಾಗಿ, ಗುರುಗಳ ಮೂಲಕ ಅರಮನೆಯ ಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದರು (ಹೇಮುಕೂ. ೯೪).
[ಖದೀಮ (< ಕದೀಮ) + -ತನ]

ಖದ್ದರ (ನಾ). ಕೈನೂಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ ; ಉರುಟುಬಟ್ಟೆ ; ಖಾದಿ. 'ಖದ್ದರಧಾರಿ' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಖದ್ದಡ ; ಖದ್ದರ್]

ಖದ್ದರಧಾರಿ (ನಾ). ಖಾದಿ ಧರಿಸಿದವನು : ಸಮರಕೆ ನಿಲುವಾ ಖದ್ದರಧಾರಿಗೆ ಸೆರೆಮನೆ ಅದು ತಾ ತಪ್ಪೀತೆ ? (ತುಟಿವಿಾ. ೧೩೧).
[ಖದ್ದರ + -ಧಾರಿ₃]

ಖದ್ದಿ 'ಕದ್ದಿ₁' ನೋ.

ಖದ್ದಿಕಾಜಿ 'ಕದ್ದಿಕಾಜಿ' ನೋ.

ಖದ್ಯೋತ (ನಾ). ೧. ನೇಸರು ; ಸೂರ್ಯ : ಮಿಸುಪ ಕಲಧೌತ ಪುಂಖಪ್ರಸರಂ ಖದ್ಯೋತತತಿವೊಲಾದುದು ನಭದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೨-೧೨); ಮಾನ್ಯನಿಳೆಗೆ ಖದ್ಯೋತ ಸನ್ನಿಭಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೫೧). ೨. ಮಿಂಚು ಹುಳು ; ಮಿಣುಕುಹುಳು : "ಮಿಂಚುಬುಬುವದಾ ಖದ್ಯೋತಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೧೦) ; ಶೇಷಮಹಾನಾಗಫಣಾಮಣಿದ್ಯುತಿಯನೇಂ ಖದ್ಯೋತದೊಳ್ ಕಾಣ್ಬರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೬) ; ಮರುಳೆ ನೀ ಬಲು ಬಣ್ಣವಿದೆ ಖದ್ಯೋತ ರವಿಯಹುದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧-೨೦). [ಸಂ.]

ಖದ್ಯೋತಕುಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಕುಲ, —ವಂಶ : ಜಾತರಹಿತನು ಜನಿಸಿದನು ಖದ್ಯೋತಕುಲದಲಿ . . . ದಶರಥನೃಪನ ಗರ್ಭದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೨-೧೯). [ಖದ್ಯೋತ + ಕುಲ]

ಖದ್ಯೋತದೀಧಿತಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿ, —ಪ್ರಕಾಶ : ಹೊಳೆವಸಿ ಮುಸುಂಡಿ ತ್ರಿಶೂಲ ಕೊಂತ ಪ್ರಸರಕಾಂತಿಗಳಿಳುಹಿದವು ಖದ್ಯೋತದೀಧಿತಿಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೯). [ಖದ್ಯೋತ + ದೀಧಿತಿ]

ಖದ್ಯೋತಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ : ಹೊಯ್ಲುಗಳ ಗವೆಯಲಿ ಹೊರಳಿಗಿಡಿ ಝೊಂಪಿಸಿದುವುರುಖದ್ಯೋತಮಂಡಲವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೧೬). [ಖದ್ಯೋತ + ಮಂಡಲ]

ಖದ್ಯೋತರಾಸಿ (ನಾ). ಮಿಂಚುಹುಳುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು : ತಳಿತ ಮಿಂಚಿನ ಮುರಿವುಗಳೊ ತನಿ ಹೊಳಹುಗಳೊ ಖಂಡೆಯದ ಧಾರೆಯ ಕೊಳುಗಿಡಿಯೊ ಖದ್ಯೋತರಾಸಿಯೊ ಹೇಳಲೇನದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೭). [ಖದ್ಯೋತ + ರಾಸಿ]

ಖದ್ರು (ನಾ). ಕಶ್ಯಪನ ಹೆಂಡತಿ ; ಸರ್ಪಗಳ ತಾಯಿ : ಖದ್ರುವಿನಿಂ ಭುಜಂಗಮರು ಉದಿಸಿದರು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೪೦). [< ಸಂ. ಕದ್ರು]

ಖನಕ (ನಾ). ೧. ತೋಡುವಿಕೆ ; ಅಗೆತ : (ಕ). ೨. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಗೆಯುವವನು ; ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು : ಖನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಖನಕರು . . . ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕೊಡಬಹುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೪೨). ೩. ಕನ್ನ ಕೊರೆಯುವವನು ; ಕನ್ನಗಳ್ಳ. ೪. ಹೆಗ್ಗಣ ; ಮೂಷಿಕ : "ಉಂದುರಃ, ಖನಕಃ – ಈ ೨ ಹೆಗ್ಗಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೮೨) ; "ಖನಕಮುಂದುರುವೆನಲು ಪೆಗ್ಗಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೨). [ಸಂ.]

ಖನನ (ನಾ). ೧. ತೋಡುವಿಕೆ ; ಅಗೆತ : ಕಂಸಶ್ರೋತ್ರ ಕ್ಷಿತಿಖನನ ಪವಿಶಲಾಕಾತತಿಯೆನೆ ದಶನಾಂಶು ಸಿಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨-೪೩) ; ಇದಿಗೊರ್ಣಂಡನಾಹಾ ತಟಾಕ ಖನನೋದ್ಯೋಗನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೧೮). ೨. ಕನ್ನ ಕೊರೆಯುವುದು : ಇಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ ಬಂದಿ ಮಂಚಲ್ ಖನನ ಪ್ರಾರಂಭ ಚೌರ್ಯಾದಿಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೮). ೩. ಹೆಣವನ್ನು ಹೂಳುವುದು ; ಮಣ್ಣು ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಖನನತಂತ್ರ (ನಾ). ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಿದ್ಧಿಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ದಹನತಂತ್ರ, ದರ್ಶನತಂತ್ರ, ಖನನತಂತ್ರ, ಬಂಧನತಂತ್ರ, ವಚನತಂತ್ರಾದಿ ತಾಂತ್ರಿಕಸಿದ್ಧಿ ಮಂತ್ರಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧).
[ಖನನ + ತಂತ್ರ]

ಖನಿ (ನಾ). ಲೋಹ, ರತ್ನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ : ಗಣಿ ; ಆಕರ : "ಖನಿ ಗುಂಜಮಾಕರಂ ಕಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ ೩೧-೫) ; ಅಖಂಡ ತೇಜೋರಾಶಿ ಖನಿಯಾಗಿ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಬೆಳಗಿತಾ ಮುನಿಯ ಕಣ್ಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೧-೩೯) ; ಈ ಐಶ್ವರ್ಯದ ಖನಿಯ ನಡುವೆ ಆ ಅಸೂಯೆ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿಸಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೪).
[ಸಂ.]

ಖನಿಜ (ನಾ). ಗಣಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ಲೋಹ, ರತ್ನ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು : ಕಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾರಣ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಖನಿಜಗಳು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೯೦) ; ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಖನಿಜ, ಉದ್ಭಿಜ, ಸ್ವೇದಜ, ಅಂಡಜ, ಜರಾಯುಜ ಎಂಬ ಪಂಚವಿಧ ಪ್ರಾಣಿಗಳು (ನಡೆದಾ. II, ೧೪೧೫). [ಸಂ.]

ಖನಿಜಚೂರ್ಣಕ (ನಾ). ಖನಿಜಗಳನ್ನು ಚೂರು ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ : (Spalder. ಇಂಕನಿ). [ಖನಿಜ + ಚೂರ್ಣಕ]

ಖನಿಜತೈಲ (ನಾ). ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕುವ ಎಣ್ಣೆ ; ಸೀಮೆಯೆಣ್ಣೆ ; ಕಲ್ಲೆಣ್ಣೆ : ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಖನಿಜತೈಲ (ಚಿಮಣಿಎಣ್ಣೆ) ಹಾಕಿ ಹಚ್ಚಿದ್ದೊಂದು ದೀಪಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೩).
[ಖನಿಜ + ತೈಲ]

ಖನಿತ್ರ (ನಾ). ಅಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ ; ಗುದ್ದಲಿ : ಆದಡೆಂ ಭೂಪಾಲ ನಿನ್ನಿಂದಗುಳ್ದ ಶಿತ ಖನಿತ್ರಂಗಳಿಂ ನೋಡೆ ವಲ್ಮೀಕದೊಳಿರ್ಕ್ಕುರ್ಕಂ ದೇವಂ (ವೆಂಕಮ. ೯-೮). [ಸಂ.]

ಖನ್ನ (ನಾ). ನಾಶ (?) : ಎನ್ನ ಮಾಯದಿ ನಾನು ಖನ್ನಮಾಡುತಶ್ರಮೆಯ ಮುನ್ನುಪಡಿಸಿದೆನೀಗ ನಿನ್ನ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಗೆ (ಹಮಚ. ೨೨೦). [?]

ಖನ್ನೋಜಿ (ನಾ). ಖನೋಜ ದೇಶದವನು : ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳೊಡ್ಡಿಯರು ಖನ್ನೋಜಿಗಳೊಂದು ದೆಸೆಯೊಳು ತುರುಕರು ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳು ಖಾನರು ಬಲವೆರಸು ಪೋಯೆಂದು ರಾಮನ ಮುಸುಕಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೨೬).
[← ಮರಾ. ಕನೋಜೀ ; ಹಿಂ. ಕನೌಜಿಯಾ]

ಖಪ (ನಾ). ಖರ್ಚು ; ಮಾರಾಟ ; ವಿಕ್ರಯ : ಈ ಮಾಲಿಗೆ ಯಾವಾಗಾದರೂ ಖಪವು ಇಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೪). 'ಖಪಿಸು' ಪರಾ.
[← ಮರಾ. ಖಪ್]

ಖಪಲಿ (ನಾ). ಗೋಧಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಗೋಧಿ-ಕೆಂಪು, ಖಪಲಿ, ಹೊಳಿಯೆಂಬ ಮೂರು ಜಾತಿಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೨೭೧). [← ಮರಾ. ಖಪಲಾ]

ಖಪಸು 'ಖಪಿಸು' ನೋ.

ಖಪಾಸು 'ಖಪಿಸು' ನೋ.

ಖಪಿಸು, ಖಪಸು, ಖಪಾಸು, ಖಪ್ಪಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ೧. ಕ್ರಯವಾಗು; ಮಾರಾಟವಾಗು; ಖರ್ಚಾಗು : ಈ ಮಾಲವು ಇಲ್ಲೆ ಬಹಳ ಖಪಿಸುವದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೫೧). **ಖಪಸು** : ೧. ತೊಯಿದದ್ದು . . . ಸತ್ವ ಇಲ್ಲದಂಥಾದ್ದಿದ್ದರೆ ಆ ಮಾಲು ಖಪಸುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೩). **ಖಪಾಸು** : ೧. ಇಂಥಾ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ . . . ಬಹಳ ಮಾಲ ಖಪಾಸುವ ಸಂಭವ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೩೩). **ಖಪ್ಪಸು** : ೨. ಖರ್ಚುಮಾಡು; ವೆಚ್ಚಮಾಡು. ೩. (ಆಲಂ) ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಡು : ಎರಡೂ ಹುಡುಗೂರ್ನ ಖಪ್ಪಸೋದೇನು ಜಡಾ ಅಲ್ಲಾ (ದೀಪಹ. II, ೧೮). [ಖಪ + ಇಸ್ಕು]

ಖಪುರ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಮರ; ಪೂಗ. ೨. ತ್ರಿಪುರ; ಶಿವನಿಂದ ನಾಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮೂರು ಪಟ್ಟಣಗಳು. ೩. ಮುಖ. ೪. ಮರ; ವೃಕ್ಷ. ೫. ಕೋಣ; ಮಹಿಷ. ೬. ಅವಮಾನ : "ತ್ರಿಪುರ ಪೂಗಂ ವಕ್ತ್ರ ಭೂಜಾಪಮಾನ ಲುಲಾಯಂ ಖಪುರಾಭಿಧಾನ" (ನಾನಾರ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಖಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ ಹೂವು; ಗಗನಕುಸುಮ; ಅಸಂಭವವಾದುದು : ಪಿರಿದುಂ ಬಿದಿ ನಿಜಜನ್ಮಾಕರಮೆನಿಸಿದ ಪದ್ಮಜಾತಿಗಂ ಮ್ಲಾನತೆಯಂ ದೊರೆಕೊಳಿಸಿದನೆನೆ ಮತ್ತಿತರರೊಳಾದಂ ಮಾಳ್ಪ ಕೃಪೆ ಖಪುಷ್ಪಮದಲ್ತೇ (ಚಂಪ್ರಶು. ೮-೧೪). [ಖ + ಪುಷ್ಪ]

ಖಪ್ಪರ 'ಕಪ್ಪರ್ನ' ನೋ.

ಖಪ್ಪಲಿ 'ಕಪ್ಪರಿ' ನೋ.

ಖ[illegible]ಸು 'ಖಪಿಸು' ನೋ.

[illegible]ವಾಹ (ನಾ). ಬಾಂದೊರೆ; ದೇವಗಂಗೆ. [ಖ + ಪ್ರವಾಹ]

ಖಪ್ರವಾಹಜೂಟ (ನಾ). ದೇವಗಂಗೆಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ. [ಖಪ್ರವಾಹ + ಜೂಟ]

ಖಬರ 'ಖಬರು' ನೋ.

ಖಬರದಾರ್ 'ಖಬರ್ದಾರ್' ನೋ.

ಖಬರದಾರ 'ಖಬರ್ದಾರ್' ನೋ.

ಖಬರದಾರಿ 'ಖಬರುದಾರಿ' ನೋ.

ಖಬರಿ (ನಾ). ಸುದ್ದಿ; ವಾರ್ತೆ; ಸಮಾಚಾರ (?) : ಪುತಳಾಬಾಯಿ ಅಕ್ಕಾವರು ಕೆಟ್ಟ ಜ್ವಾಳಾ ತಿಂದು ಸತ್ತರೂ ಅಂತ ಖಬರೀ ರಿಪೋರ್ಟು ಮಾಡೂದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೬೮). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಖಬರ್]

ಖಬರು, ಕಬರ್ಕು, ಖಬರ (ನಾ). ಅರಿವು; ಎಚ್ಚರಿಕೆ; ಪ್ರಜ್ಞೆ : ವರುಷವರುಷಕ್ಕು ಕಂದಕಗಳು ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಆಗುವದರ ಖಬರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೮); ಕೆಸರು ಆ ಬುಟ್ಟಿ ತುಂಬಿ ಹೊರಚೆಲ್ಲಿತಾದರೂ ಅವನಿಗೆ ಖಬರು ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬನಸಿ. ೧೪೮); ನೆಲದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕೂಸಿನ ಖಬರಿಲ್ಲದೆ ಧೊಪ್ಪನೆ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಳು (ಅನ್ನ. ೧೪೨). **ಕಬರ್ಕು** : ಮೈಯಾಗೆ ಕಬರು ಇಲ್ಲದೆ ಯಂಡ್ತಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಡೀತವ್ನೆ (ಬಂಗಬ. ೧೬). **ಖಬರ** : ಮೈಮೇಗೆ ಖಬರ ತಪ್ಪಿಕ್ತೋ ಏನೊ! (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೫೮).

ಖಬರತಪ್ಪು = ಖಬರುಹಾರು : ನನ್ನ ಮುಂಗೈ ರಕ್ತ ನೋಡಿ ಖಬರತಪ್ಪಿದವರ ಹಾಂಗೆ ಮಾಡಿದಳು (ನೈಸಿ. ೭೨). ಖಬರುಹಾರು = ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು; ಹೌಹಾರು : ಈ ಜರದ ಸೀರಿ ಜಬರು ನೋಡಿದರ ಖಬರಹಾರುಹಾಂಗ ಆದ ಅಲ್ಲಾ! (ಮಿಂಚಿಹು. ೧೯೯). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಖಬರ್]

ಖಬರುದಾರಿ, ಖಬರದಾರಿ, ಖಬ್ಬರದಾರಿ (ನಾ). ಎಚ್ಚರವಹಿಸುವುದು; ಜಾಗರೂಕತೆ; ಬಂದೋಬಸ್ತು : ರಾತ್ರಿವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಉಪದ್ರವವಾಗದಂತೆ ಖಬರುದಾರಿ ಮಾಡಿಸಿ . . . ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು (ಗುರುಚ. ೧೦). **ಖಬರದಾರಿ** : ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಾವು ಖಬರದಾರಿ ಹುಷಾರಿಯಿಂದ ಕ್ಷೇಮದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೭). **ಖಬ್ಬರದಾರಿ** : ಆದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ . . . ಖಬ್ಬರದಾರಿಯನ್ನು ತಕ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೨೭೭). [← ಪಾರ. ಅರ. ಮರಾ. ಖಬರ್ದಾರೀ]

ಖಬರ್ದಾರ್, ಕಬರುದಾರು, ಖಬರದಾರ್, ಖಬರದಾರ (ನಾ). ಜೋಕೆ; ಎಚ್ಚರಿಕೆ; ಹುಷಾರ್ : ಖಬರ್ದಾರ್! ನನ್ನ ಕುಲದ ಮಾತು ತೆಗೆದರೆ (ಮೂರುವಾ. ೩೮); ಅವಳ ಬೆರಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದರೆ 'ಖಬರ್ದಾರ್' ಎಂದನು (ಜೀಬನಾ. ೮೭). **ಕಬರುದಾರು** : (೬). **ಖಬರದಾರ್** : ಖಬರದಾರ್! ನಿನಗೆ ಏನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ ಹೇಳು (ಮೂರುವಾ. ೧೫). **ಖಬರದಾರ** : ಖಬರದಾರ! ನಾನ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಹೇಬ (ಜೀವಾನ. ೯೬). [← ಪಾರ. ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಬರ್ದಾರ್]

ಖಬೂಲ್ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಕಬೂಲಿ : ನಾವು ಖಬೂಲ್ ಮಾಡಿದೆವು (ಚಾಮವಂ. ೨೨೭). [< ಕಬೂಲ್]

ಖಬ್ಬರದಾರಿ 'ಖಬರುದಾರಿ' ನೋ.

ಖಬ್ಬುಡುಬ್ಬು (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಭಾಗ; ಉಬ್ಬುಬ್ಬಾಗಿರುವಿಕೆ (?) : ರೋಗಿಯ ತಲೆಯು ವಿಶೇಷತಃ ಕಪಾಳವು ದೊಡ್ಡದಿದ್ದು ಅದರ ಮೇಲೆ ಬುಗುಟಿ ಖಬ್ಬುಡುಬ್ಬು ಕಾಣೋಣ, ಅದಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಬೆವರು ಬಂದಂತೆ ಇರೋಣ (ಔಷಧೀ. ೧೧). [?]

ಖಮುಂಗ (ಗು). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಕಮ್ಮಗಾದ; ಗಮಗಮಿಸುವ : ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮನೆಯಿಂದ ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಗಳ ಖಮುಂಗ ಸುವಾಸನೆ ಬರಹತ್ತಿತು (ನಡೆವಾ. II, ೯೦೩); ವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಖಮುಂಗ ಪಂಛೇರು ಬೆಣ್ಣೆಮುಟ್ಟಿಸುವ ಮಕ್ರೇವಾರೀ ಹೊತ್ತಿದ್ದ (ದೀಪಹ. II, ೨೩೨). [← ಮರಾ. ಖಮುಂಗ್]

ಖಮಣಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ರತ್ನ; ಸೂರ್ಯ : ರಘುಕುಲ ಖಮಣಿ . . . ತುಡುಕಿದನು ಕಲ್ಪಭೂರುಹ ಸದೃಶ ಚಾಪಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೯-೫೭೭). 'ದಿನಮಣಿ' ಪರಾ. [ಖ + ಮಣಿ]

ಖಮಾಚು, ಕಮಾಚ್, ಖಮಾಜ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಹಿಂದಿನವರು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಧಾಟಿಗಳು . . . ಖಮಾಚು, ಮಧ್ಯಮಾವತಿ, ಆನಂದಭೈರವಿಯಂಥ ರಾಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದುವು (ಜಾನಗೀ. ೧೧೭). **ಕಮಾಚ್** : ಕಮಾಚ್. ೨೮ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ ಹರಿಕಾಂಭೋಜಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಯ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೩೩). **ಖಮಾಜ** : ಖಮಾಜ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಭಜನದ ಪಲ್ಲವಿಯೊಂದನ್ನು ನುಡಿಸಲು ತೊಡಗಿದ (ಜನಗೀ. ೨೨೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಮಾಚ್]

ಖಮಾಜ 'ಖಮಾಚು' ನೋ.

ಖಮ್ಮರಿ 'ಕಮ್ಮರ್ನಿ' ನೋ.

ಖಮ್ಮನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ : ಅನುಕರಣೇ–ಖಮ್ಮನೆ, ಘಚಿಲನೆ, ಛಿಲ್ಲನೆ, ಪಠಿಲನೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧ ವೃತ್ತಿ).

ಖಯ (ನಾ). ೧. ಜಂಬ; ಸೊಕ್ಕು. ೨. ಮೊಂಡುತನ; ಹಟಮಾರಿತನ : (೬). [← ಮರಾ. ಖಯ]

ಖಯಖೋಡಿ, ಕಯಕೋಡು (ನಾ). ೧. ಅಳುಕು; ಅಂಜಿಕೆ : ಕೂಡೆ ತಮತಮಗಾಹವದ ಖಯಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸುಭಟರಬ್ಬರ ಝಾಡಿ ಮುಸಗಿತು ಕದನದಲಿ ಕಾಲಾಳ ಕೇರಿಯಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಕ. ೮-೧೩).

೨. ಸಂಕೋಚ; ಅನುಮಾನ: ಮಾಡದಿರಿ ಸಂದೇಹವನು ಖಯ ಮೋಡಿಯಿದಜಕೊಳಗಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೬-೧೨); ಚಿತ್ತದಲಿ ಖಯಮೋಡಿ ಯಿಲ್ಲದೆ ಸಕಲಜನ ಕೊಂಡಾಡೆ ಕೊಂಡನು ಕುಮತಿ ಸತಿ ತನಗಿತ್ತ ವಳ್ಕಲವ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೨೪); ಖಯಮೋಡಿ ಕಾತರ ಕಂಗೆಡು ಕಳವಳ . . . ರಯವೆತ್ತ ಕಂಪನ ರಂಗಯಿದೆಲ್ಲವು ಭಯಮೋಜಿ ಬಂದು ಬಾಧಿಪವು (ಶತಸಾಂ. ೫೦-೫೧). ೩. ಕೊರಗು; ನೋವು; ದುಃಖ: ಖಯಮೋಡಿಯನು ಬಿಡಿಸಿದೆಯಲಾ ತ್ರಿದಶರಲಿ ಪಾಂಡುವಿನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೬೧). ೪. ಮೊಂಡುತನ; ಹಠ: ಮಾಡ ಲಾಗದಸೂಯೆಯನು ಖಯಮೋಡಿಯನು ಹಿಡಿಯದಿರಿ ತನ್ನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೩-೨೯); ಹರಿಯೆಡೆಗೆ ಮಿಗೆ ಖಯಮೋಡಿಯೆಂಬುದ ಹಿಡಿಯಲಾಗದು (ಕೋಗಯ. ೧೫-೧೪). ೫. ಕೊರತೆ; ದೋಷ; ನ್ಯೂನತೆ: ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನನೀ ಕಳೇವರವು ಕೂಡುವನು ನಿಜಮೂರ್ತಿ ಯನು ಖಯಮೋಡಿಯಿಲ್ಲದ ಬೋಧಸಿಖಿಯಿಂ ನೋಡು ಯೋಗಿಯ ಚರಿತಗಳನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೪-೬೧); ಪಂಡಿತಿಯೊಳಾತ್ಮಜನೊಳರಸ ನೊಳ್ಮಿಗೆ ನೋಡಿ ಕಂಡುದಿಲ್ಲೊಂದಿನಿಸು ಖಯಮೋಡಿಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೬೪). ೬. "ವಂಚನೆ; ಮೋಸ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೭. ಚಾಡಿಹೇಳು ವವನು; ನಿಂದಕ; ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸುವವನು: (ಕ).

ಕಯಕೋಡು: ೫. ಕಯಕೋಡನೆನಿಸದವನೋರ್ವ ದಾಸಿಯ ಕಳುಹೆ ದಯವೆನಿಸಿ ಸತ್ಕರಿಸುವವನ ಲೇಸಿನ ಸತಿಗೆ ನಿಯತ ದಿವ್ಯ ಸುಗಂಧ ಮಾಲ್ಯಾಂಬರವ ಕಳುಹಲ್ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩-೨೫-೧೬).

[ಖಯ + ಮೋಡಿ]

ಖಯಲ್ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖಯಾಲ್ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖಯಾಲಿ, ಖಯಲ್, ಖಯಾಲ್, ಖಯಾಲು, ಖಯ್ಯಾಲಿ, ಖ್ಯಾಲ್, ಖ್ಯಾಲ, ಖ್ಯಾಲಿ, ಖ್ಯಾಲು (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಒಲವು; ಇಷ್ಟ; ಮರ್ಜಿ: ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು . . . ತನ್ನ ಅಥವಾ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳ ಖಯಾಲಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ತಮಗೆ ಬೇಡವಾದ ಜನರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ (ಪುನರು. ೫೦೦). ೨. ಆಸಕ್ತಿ; ಮೋಹ; ಹುಚ್ಚು: ರಾಯರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಖಯಾಲಿ ಬಹಳ ಎಂದವರ ಪ್ರಚಾರ (ದುಂಬಿಕ. ೫೭); ಅವರಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಖಯಾಲಿ ಹೆಚ್ಚು (ಊರುಕ. ೧೪೯). ೩. ವಿಚಾರ; ಕಲ್ಪನೆ; ಯೋಚನೆ: ಪುರುಸೊತ್ತು ಇದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿಡುವ ಖಯಾಲಿ ಬಂತು (ನಿಬಂಧ. II, ೮೭). ೪. ವಿಲಾಸಪ್ರಿಯತೆ; ರಸಿಕತೆ: ಖಯಾಲೀ ಕರ್ನಲ್‌ಗಳು ಅವರು ಒಬ್ಬರೇ ಅಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ನಾಯಿಗೂ ಹಲ್ಲು ಕಟ್ಟಿಸ್ತಾರೆ (ಮಾಮನಿ. ೧೭೪). ೫. ವಿಲಾಸಪ್ರಿಯ; ರಸಿಕ: ಮೊದಲೇ ಖಯಾಲಿಯಾಗಿದ್ದವನು, ಆಗ ಮತ್ತಷ್ಟು ಖಯಾಲಿಯಾದ (ಹಂಗೀತಿ. ೧೦೧). **ಖಯಲ್**: ೨. ಆದರ ಮೇಲೆ ಇಸ್ಪೇಟ್ ಖಯಲ್ ಬೇರೆ (ನಿಂದೆನಿ. ೬೭). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಾನಪದ ನೃತ್ಯನಾಟಕ: ಜಾನಪದ ನರ್ತನದ ಕಸಬು ದಾರರ ಗೋಷ್ಠಿಗಳಿಂದ ಖಯಲ್‌ಗಳು ಆಡಲಾಗುತ್ತವೆ (ಭಾರಜಾ. ೯೫). **ಖಯಾಲ್**: ೬. ಕೆಲವು ವೇಳೆ. . .'ಖಯಾಲ್' ಎಂಬ ನೃತ್ಯನಾಟಕ ಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಾರೆ (ಅಭಾನ್ಯ.೧೧೫). **ಖಯಾಲು**: ೨. ತಾಳ, ಮದ್ದಳೆ, ಯಕ್ಷಗಾನ, ಬಯಲಾಟವೆಂದರೆ ರುದ್ರನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಖಯಾಲು (ದೇವಹೆಂ. ೧೬೭). **ಖಯ್ಯಾಲಿ**: ೨. ಬಣ್ಣಹಾಕಿ ನಡೆಯುವ ಸಮಸ್ತ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಅವನಿಗೆ ಖಯ್ಯಾಲಿ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೭೫). **ಖ್ಯಾಲ್**: ೭. [ಸಂಗೀತ] ಹಿಂದುಸ್ತಾನೀ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಖಂಜಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಖ್ಯಾಲ್ ಹಾಡಿದಳು (ರೂಪಸ. ೪೯). **ಖ್ಯಾಲ**: ೭. ಕಸಬಿಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಲಾವಣಿ, ಖ್ಯಾಲ, ಕುಮರಿ ಮುಂತಾದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಕಲಿತಿರುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೧೪೬). **ಖ್ಯಾಲಿ**: ೪. ಮನಸ್ಸು ಇನ್ನೂ ವರುಷದ ಮಗುವಿನಂತೆ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿತ್ತು. ಖ್ಯಾಲಿಯ ಅರ್ಥ ಕೂಡ ಹೊಳೆಯದಷ್ಟು ಮುಗ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೧೨೨). **ಖ್ಯಾಲು**: ೭. ಆ ಮಾಲಕಂಸ ರಾಗದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಖ್ಯಾಲು ಮುಗಿಯುವಾಗ ಒಂದೂಕಾಲು ಘಂಟೆ ಕಳೆದಿತ್ತು (ಒಂಟಿದ. ೫೧). [← ಹಿಂ. ಅರ. ಖಯಾಲ್; ಖ್ಯಾಲ್]

ಖಯಾಲು 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖಯ್ಯಾಲಿ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖರ$_1$ 'ಕರಂ' ನೋ.

ಖರ$_2$ (ಗು). ೧. ಒರಟಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ; ಕಠಿನವಾದ: ವಾಹಕರಾ ಕುಟಿಲಾಶ್ವಕ್ಕೆ ಖರ ಖಲೀನಮನಿಟ್ಟರ್ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೪-೧೧೪). ೨. ಹರಿತ ವಾದ; ಮೊನಚಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ: ಖರಕೋಪಾದಿ ಕಷಾಯ ದುಬ್ಬರಿಕೆಯಿಂ ಚಾರಿತ್ರ ಮೋಹಾಸ್ರವಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೯); ಖರ ನಖರದೆ ಹರಿ ಗಿರಿಕರಿವರಶಿರಮಂ ಸೀಳ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೧೦); ಖರಶರಂ ಭಿದ್ರಿಸಲ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೬-೨೬೧). (ನಾ). ೩. ಹೇಸರಗತ್ತೆ. ೪. ಕತ್ತೆ; ಗರ್ದಭ: "ಗರ್ದಭಂ ಚಕ್ರಿವತ್ ಖರಂ ರಾಸಭಮ ಕತ್ತೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೮); ಖರ ಕರಭ ಸೃಗಾಳ ಸಾರಮೇಯಾಕೃತಿಗಳಪ್ಪುತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೪ ವ); ಸೂಕರದ ಖರದ ಕರಭಾಸೀಕದ . . . ಸರದ ವಾಜಿ ಕರಮಶುಭಕರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩-೨೭). ೫. ರಾಕ್ಷಸ. ೧, ೫: ಖರನಂ ಖರನಂ ಮುರಾರಿ ಸಂಹರಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೪-೪೨). ೬. ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯದು: ಪ್ರಭವ . . . ಖರ . . . ಅಕ್ಷಯವೆಂದಱುವತ್ತು ತೆಱನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ.೨೧). ೭. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಖರ, ದ್ರವ್ಯ . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ೬ಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦); "ಋತು ರಸ ಖರವಾಜು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೮). ೮. ಸಂಕೇತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ (?): ಸುಟ್ಟುಂಬೆಗೆ ದಶಂ ಸುಟ್ಟುಂಬೆಯದ್ದಗೆಜಿ ಹತ್ತುನೂಱುಂ ಖರಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೭). ೯. (ರಾಮನು ಕೊಂದ) ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು: ಖರದೂಷಣಾದಿ ತ್ರಿಶಿರಾದಿಗಳ ಕೀನಾಶನಗರಿಗೆ ಕಳುಹಿದನು ಕಡುಗಲಿ ರಘುಪ್ರಭವ (ತೊರರಾ. ೩-೬ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]

ಖರಕರ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರವಾದ ಕಿರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ: ಪರಿವೇಷಂಗೊಂಡಾ ಖರಕರನಂ ಕಂಡುದಜಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೪೨); ಖರಕರನಂತೆ ಖರದಂಡಪ್ರಿಯರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫ ವ); ಖರಕರನ ತಾಪದಿಂದಂ ಧರಣಿತಳಂ ಬೀಡೆವಿಟ್ಟು (ಜಟ್ಟಿಪು. ೧-೩೨).೨. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಜಗಣ (U-U): ಸುರಪುರ ಯುಗಳಂ ಬರೆ ಶಶಿ ದಿವಿಜರ್ಖರಕರ ಸುರಯುಗತೋಯಂ ವಿರಚಿಸೆ . . . ಪರೆದುದು ಲಲಿತಂ ಧರೆಗಿದು ಪೆಸರಾಗಿರೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೯೦).

[ಖರ$_2$ + ಕರ$_3$]

ಖರಕರಕಿರಣ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ: ಸುರಕರಿ ಕರದಿಂ ಕೆದರ್ದಂತಿರೆ ಪಸರಿಸುತಿರ್ದುದುದಿತ ಖರಕರಕಿರಣಂ (ರಾಜಶೇ.೧೨-೨೪).

[ಖರಕರ + ಕಿರಣ]

ಖರಕರನಂದನ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಶನಿ: ಖರಕರನಂದನಂ ಮಕರಲಗ್ನದೊಳಿಂ ಪ್ರಪುರೋಹಿತಂ ಧನುರ್ಧರ ಗೃಹದೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೧೨-೧೪). ೨. ಯಮಧರ್ಮ. ೩. ಸುಗ್ರೀವ. ೪. ಕರ್ಣ.

[ಖರಕರ + ನಂದನ]

ಖರಕಲ (ನಾ). ಕಲಕಲ ಧ್ವನಿ: ಹುಲಿಯ ಮೊರಹು ಫಣಿಗಳ ಫೂತ್ಕಾರವು ವಿಲಸಿತ ನವಿಲ ಕ್ರೇಂಕಾರ ಹಲವು ಭೇರುಂಡವಕ್ಕಿ ಖರಕಲ ನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದವಾ ತಾವಿನೊಳು (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧೦–೮೮). [< ಕಲಕಲ]

ಖರಕಿರಣ (ನಾ). = ಖರಕರ: ಖರಕಿರಣಂ ತೀವ್ರಂ ಶೀತರೋಚಿ ಜಡ ಮೂರ್ತಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಂ ಸ್ತಬ್ಧಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೭೭); ಖರಕಿರಣ ತಾಪ ಮೆನಿತುಬ್ಬರಿಸಿದೊಡಂ ಕಂದಿ ಕುಂದದರವಿಂದದವೋಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೨೮). [ಖರ್$_2$ + ಕಿರಣ]

ಖರಖುರ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಗೊರಸು: ಖರಖುರ ಧಾರಾಟಂಕಾಹತಿ ಮುಗಿಲ ಮುರಿಗಳಂ ಕೆದಱುವಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೪೨); ಖರಖುರ ಹತಿಯಿಂ ಖರಮುಂ ಕರಭಂಗಳನಟ್ಟೆ ಮುಟ್ಟೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೦೯). [ಖರ್$_3$ + ಖುರ]

ಖರಗಂಧ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಜೋಳಂಗಡಲೆ: "ಖರ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ]ಗಂಧಮೆನಲು ಕಱಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೪). [< ಸಂ. ಖರಗಂಧಾ]

ಖರಡಾಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಬಡೆಹುಲ್ಲು, ಖರಡಾಹಂಚೀಹುಲ್ಲು, ಕರಡಅಂಜಿಹುಲ್ಲು" (ಮೈಪಿಗಿ. ೨೭–೫೧೪). [ಖರಡ್$_0$ (< ಕರಡ) + ಹಂಚಿಹುಲ್ಲು]

ಖರಡು$_1$ 'ಕರಡು$_3$' ನೋ.

ಖರಡು$_2$ 'ಕರಡು$_5$' ನೋ.

ಖರಡೆ (ನಾ). = ಕರಡು$_4$. 'ಪಕ್ಕಾಖರಡೆ' ಪರಾ. [< ಕರಡು$_1$]

ಖರಣಸ (ನಾ). ಚೂಪಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಖರತನ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಉಗ್ರತೆ; ಪ್ರಖರತೆ: ಖರಕಿರಣಂಗಳ ಕಾಯ್ಪಿನ ಖರ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ]ತನದಿಂ ಚಂದ್ರಕಿರಣದುಜ್ವಳಿಕೆಯಿನಾ ಭರತನ ಮುಳಿಸೊಸಗೆಯುನನುಕರಿಸಿದುದೇಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿವೃತ್ತಮೊ ಶರದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೭). [ಖರ್$_2$ + – ತನ]

(ನಾ). ಒರಟಾದ ನಾಳವುಳ್ಳದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ: "ಸರಸಿಜಂ . . . ಖರದಂಡಮುಬ್ಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪–೧೬); ಮಂಡೂಕಬಹಳಮಂ ಖರದಂಡೋತ್ಪಲ ಕುಮುದರಾಜಿ ರಂಜಿತಮಂ . . . ಕಂಡುದೊಂದು ಕೊಳನಂ ಸರ್ಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೯–೫); ಕೆಸಱೊಳ್ ಪುಟ್ಟದುದು . . . ಮಧುಪಪ್ರಸಂಗಿ ಖರದಂಡಂ ಮತ್ತೆನುತಬ್ಜಮಂ ಬಿಸುಟು (ಜಗವಿ. ೧–೬). [ಖರ್$_2$ + ದಂಡ]

ಖರದಂಡನಾಭ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಕಮಲವನ್ನುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಖರದಂಡನಾಭನ ಮತಕೆ ನೃಪತಿ ಹಸಾದವೆನುತಿರ್ದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭–೧೩). [ಸಂ. (ಖರದಂಡ + ನಾಭಿ + –)]

ಖರದಂಡಪ್ರಿಯ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಉಗ್ರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟವುಳ್ಳವನು. ೧, ೨: ಖರಕರನಂತೆ ಖರದಂಡಪ್ರಿಯುರುಂ ಉದಧಿಯಂತೆ ಜಡ ಸ್ವಭಾವರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫ ವ); ಸದುರ್ದರ್ಶನರುಚಿ ಖರದಂಡ ಪ್ರಿಯುಂ ತಾನೆನಿಪ್ಪಾ ಕ್ಷಿತಿಪಂಗೆನ್ನಂದದಿಂದಂ ಸಮನಿಸುಗುಮಧಃಪಾತ ಮಸ್ತಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೪೫). [ಖರದಂಡ + ಪ್ರಿಯ]

ಖರಪಾಕ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಔಷಧಿಯನ್ನು ಪಾಕಗೊಳಿಸುವ ಮೂರು ವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಎಣ್ಣೆಯಂತೆ ಸ್ನಿಗ್ಧವಾಗಿರುವ ಹದ: ಮೃದುಪಾಕ, ಖರಪಾಕ, ಚಿಕ್ಕಣಪಾಕವೆಂದು ಮೂರು ತೆಱ . . . ಖರಪಾಕ ವಾತಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೨೧); ಕುಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಪಾಕವೂ, ಅಭ್ಯಂಗಲೇಪಗಳಿಗೆ ಖರಪಾಕವೂ ಹಿತ (ಸಕವೈ. XIII ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಖರ್$_2$ + ಪಾಕ$_2$]

ಖರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ; ನಾರಂಬೇಳೆ ಗಿಡ. [< ಸಂ. ಖರಪುಷ್ಪಾ]

ಖರಬುಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಖರಬೂಜು 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಖರಮಂಜರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು; ಉತ್ತರಾಣಿ. [ಸಂ.]

ಖರಮರೀಚಿ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣಕಿರಣ ಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ: ಖರಮರೀಚಿಯ ಜಳಕೆ ಬಾಡಿದ ತರುಣ ತುಲಸಿಯ ದಂಡೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೭). [ಖರ್$_2$ + ಮರೀಚಿ]

ಖರರುಜ್ನಂದನ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಶನಿ: ಖರರುಜ್ನಂದ [ಪಾಠಾಂ. ದುದ್ಗಂಧ, ದುಗ್ನಂಧ]ನ ನೊಂದಿದಂದುದಯದೊಳ್ರೋಗಾ ನ್ವಿತಂ ಬಾಲ್ಯಕಾಲ ರುಜಾರ್ತಂಮಲಿನಂ ಸಕಾಮನಲನಂ ಪಾರತ್ರಿಕ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ತತ್ಪರನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮–೧೪). [ಸಂ. (ಖರರುಚ್ + ನಂದನ)]

ಖರರುಚಿ (ನಾ). = ಖರಮರೀಚಿ ೨: ಖರರುಚಿಯ ಮಾರಾಂಕವೋ ಸುರಗಿರಿಯ ಸೋದರವೋ ಮೃಗಾಂಕನ ಮಱುದಲೆಯೋ ಮೇಣೆನಲು ರಥ ಹೊಳೆದಿಳಿದುದಂಬರದಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೧೨). [ಖರ್$_2$ + ರುಚಿ]

ಖರವಳಿ 'ಕರವಳಿ' ನೋ.

ಖರವಾಹನ (ನಾ). ಕತ್ತೆಸವಾರಿ; ಕತ್ತೆಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು (?): ತಲೆಯುದಿಲ್ಲದ ನೆರಳ ತಾ ಕುಳವಳಿಸಿ ಪೆಣನನು ತಬ್ಬಿದುದ ಮೇಣಿಳೆಗೆ ತಾರಕರಾಜಿ ಬಿದ್ದುದ ದಕ್ಷಿಣಾಶೆಯೊಳು ಆಳುತ ಪೋಪುದ ತೈಲದೊಡಲಿನೊಳಲಸಿ ಖರವಾಹನದಿ ಪೋಪುದ ಖಳನು ಕಂಡುರೆ ಬೆದರಿ ನಿಶ್ಚೈಸಿದನು ಮರಣವನು (ಕೃಕರ್ಣಾ. ೫–೫೯). [ಖರ್$_2$ + ವಾಹನ]

ಖರವಿಷಾಣ (ನಾ). ಕತ್ತೆಯ ಕೋಡಿನಂತೆ ಅಸಂಭವವಾದುದು; ಅಸತ್ಯವಾದುದು: ಜೀವಮೆಂಬುದುಮುಂಬರಕುಸುಮ ಸಮಾನಮುಂ ಪರಲೋಕಮೆಂಬುದು ಖರವಿಷಾಣ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂಗಳುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೨ ವ); ಚೈತನ್ಯಂ ಮುಕ್ತಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಮೆಂದು ಪರಿಕಲ್ಪಿಸುವರ್ ಆದು ಖರವಿಷಾಣದವೊಲ್ ಉಂಟಾಗಿಯುಂ ಅಭಾವಮೆ . . . ಆತ್ಮ ನಿವಾರಣಮೆಂಬುದು ತಮ್ಮಿಂದಮೆ ನಿರಾಕರಿಸೆ ಪಟ್ಟುದಱಿಂ ಖರವಿಷಾಣ ಕಲ್ಪಮೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫). [ಖರ್$_3$ + ವಿಷಾಣ]

ಖರವೈರಿ (ನಾ). ಖರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಶತ್ರು; ಶ್ರೀರಾಮ: (÷). [ಖರ್$_2$ + ವೈರಿ]

ಖರಶತ್ರು (ನಾ). = ಖರವೈರಿ: ಮುನಿಮನಹಾರಿಯೂ ಅದ್ಭುತರೂಪ ಧಾರಿಯೂ ಆದ ಆ ಖರಶತ್ರುವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೌಸಲ್ಯೆಯ ಆನಂದವು ಉಕ್ಕಿ ಹೊರಸೂಸುತ್ತಿತ್ತು (ತುಳಸಿ. ೫೫). [ಖರ್$_2$ + ಶತ್ರು]

ಖರಶಾಣ (ನಾ). ೧. ಒರಟಾದ ಮಸೆಗಲ್ಲು; ರತ್ನಗಳನ್ನು ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯುವ ಕಲ್ಲು: ಖರಶಾಣಕಷಣದಿಂ ಮಣಿಗುರುತೇಜೋವೃತ್ತಿ ನೆಗಟ್ಟುವೋಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೪೪). ೨. ಹರಿತವಾದ ಗರಗಸ: (÷). [ಖರ್$_2$ + ಶಾಣ]

ಖರಸತ್ವ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹನ್ನೆರಡು ಸತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದೇವಸತ್ವ, ಯಕ್ಷಸತ್ವ . . . ಕಿನ್ನರ ಸತ್ವ, ಖರಸತ್ವವೆಂಬ ದ್ವಾದಶಸತ್ವದ ಸತಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೯); ಎದುರಾಗಿ ವಾಕ್ಯಂಗಳನು ನುಡಿವಳು ವಿಟರಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತೆಯಾದವಳು ಇವಳು ಖರಸತ್ವದ ಸ್ತ್ರೀ (ಕಾಮಶಾ. ೪–೬೩). [ಖರ್$_2$ + ಸತ್ವ]

ಖರಸಾಣೆ 'ಕರಸಾಣೆ' ನೋ.

ಖರಹರಪ್ರಿಯ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಖರ ಹರಪ್ರಿಯ: ಈ ರಾಗದ ನಿಜನಾಮ ಹರಪ್ರಿಯ . . . 'ಖರ' ಎಂಬ ನುಂ-ಪ್ರತ್ಯಯ ಹೊಂದಿ ೨೨ನೇ ಮೇಳಕರ್ತವಾಗಿದೆ (ಸಂಗೀಚಂ.೧೩೮); ಖರಹರಪ್ರಿಯರಾಗದಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನಾರಂಭಿಸುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟ (ಹೇಮುಕೂ. ೧೦೫). [ಖರ್$_2$ + ಹರ + ಪ್ರಿಯ]

ಖರಾಂತಕ (ನಾ). = ಖರವೈರಿ: ಖಿಲಪ್ರಾಯಮಾಗಿರ್ದ ನಿಜಬಲ ಜಾಲಮಂ ಖರಾಂತಕನನುಜನೀಕ್ಷಿಸಿ ಕನಲ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೧೨). [ಖರ್$_2$ + ಅಂತಕ]

ಖರಾಂಶು (ನಾ). = ಖರಕರ: ಬೇಸಜ಼ೆ ಲೋಕಮಂ ತಗುಳ್ದು ಸುಟ್ಟಪಲಿಂದೆ ಖರಾಂಶು ನಾರಕಾವಾಸದೊಳಾಟ್ಟಿವೋಲಪರವಾರ್ಧಿಯೊಳಾಬ್ಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೧). [ಖರ್$_2$ + ಅಂಶು]

ಖರಾತ್ಮಕ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ; ಮರುಗ: "ಖರಸುಸಃ– ಖರಾತ್ಮಕ, ಮರುಗ" (ಓಷಧಿ. ೪೩). [?]

ಖರಾಬು 'ಕರಾಬು' ನೋ.

ಖರಾಮತ್ 'ಕರಾಮತಿ' ನೋ.

ಖರಾಮತಿ 'ಕರಾಮತಿ' ನೋ.

ಖರಾಮತ್ತು 'ಕರಾಮತಿ' ನೋ.

ಖರಾಯ(ನಾ). [ಗಣಿತ] ಆಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಉದ್ದ ಅಗಲವನು ಅಳಿದು ವೊಟ್ಟುಗೂಡಿ ಕೊಂಡ ಕೋಲುಯೆಷ್ಟೋ ಅದನು ೩ ಹೆಚ್ಚಿ . . . ಅದಂ ೮ ರಿಂದ ಭಾಗಿಸಿ ಉಳಿದವು ಆಯಗಳೂ × × × ೬ ಉಳಿದರೆ ಖರಾಯ (ಆಯಟೀ. ೧-೬). [ಖರ್$_2$ + ಆಯ$_1$]

ಖರಾರ 'ಕರಾರು$_2$' ನೋ.

ಖರಾರಿ$_1$ (ನಾ). = ಖರವೈರಿ: (÷). [ಖರ್$_2$ + ಅರಿ$_6$]

ಖರಾರಿ$_2$ 'ಕರಾರು$_2$' ನೋ.

ಖರಾರು$_1$ 'ಕರಾರ' ನೋ.

ಖರಾರು$_2$ 'ಕರಾರು$_2$' ನೋ.

ಖರಾರುವಾಕ್ಕು 'ಕರಾರುವಾಕ್ಕು' ನೋ.

ಖರಾಶ್ವೆ (ನಾ). ಓಮ; ವಾದಕ್ಕಿ; ಅಜಿವಾನ. [ಸಂ. ಖರಾಶ್ವಾ]

ಖರಿಯ 'ಖರೆಯ' ನೋ.

ಖರೀತ, ಕರೀತ, ಖರೀತಾ, ಖಲಿತಾ, ಖಲಿತೆ (ನಾ). ೧. ಲಕೋಟೆ; ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಒಯ್ಯುವ ಚೀಲ. ೨. ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ; ನಿರೂಪ: ಲಾರ್ಡ್ ಮಾರ್ನಿಂಗ್‌ಟನ್‌ರವರ ಖರೀತ (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೯೨). **ಕರೀತ:** ೨. ಕರೀತ ಬರೆದು ಕಳುಹಿಸಿದನು (ಪಾಳೆಗಾ. ೪೫); ಕಂಪಣೀ ಸರ್ಕಾರದವರು ಮಹಾರಾಜರ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕರೀತಾ ಬರೆದಿದಾರೆ (ಮುಸುಗ. ೧೪೬). ೩. ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ: ಕಂಪನಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಮಹಾರಾಜರಿಗೂ ಕರೀತ ನಡೆಯುತಾ ಇತ್ತು (ಕುರಾಚ. ೪೪). **ಖರೀತಾ:** ೨. ಖರೀತಾಗಳನ್ನು ಬರೆದು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೦); ಹೈದರಲ್ಲಿಯು . . . ಖರೀತಾ ಬರೆಯಿಸಿ ಖಿಲ್ಲತ್ತನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭೧). **ಖಲಿತಾ:** ೨. ಕಾಕಾ ಅವರದೇನೋ ಖಾಸ್ ಖಲಿತಾ ಬಂಥಾಂಗದ (ದೀಪಹ. II, ೭೩). **ಖಲಿತೆ:** ೨. ಕೂಡಲೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಂದು ಖಲಿತೆ ಕಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ವಿಜಸಾ. ೫೮). [← ಅರ. ಖರೀತಹ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖರೀತಾ]

ಖರೀತಾ 'ಖರೀತ' ನೋ.

ಖರೀದಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಒಂದು ಎಕರೆ ರಬ್ಬರು ತೋಟ ಖರೀದಿ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಸಿರಿವಂತರಿದ್ದಾರೆಯೆ ನಿನ್ನ ತಾಯಿತಂದೆ? (ಸಮುಸೌ. ೧೨೫); ಕೆಲವು ವಸ್ತುಗಳ ಖರೀದಿಗಾಗಿಯೆ ಇವರನ್ನು . . . ಕಳುಹಿಸಿರಬಹುದು (ರತ್ನಗೋ. ೨೧); ಒಂದು ಕೈಗಡಿಯಾರವೂ ಖರೀದಿ ಆಯಿತು (ಪ್ರೈಸಿ. ೧೯೧). ೨. ಬೆಲೆ; ಕ್ರಯ: ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯು ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ಖರೀದಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಕುರಿ, ಕೋಳಿ. . . ಸ್ವತ್ತುಗಳ ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಕಳವು ಮೊಕದ್ದಮೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ವಿಚಾರಿಸಲು ಲಾಯಖಾಗಿರುತ್ತಾನೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೧); ನಿಮ್ಮ ಕುದುರೆ ಖರೀದಿ ಏನೆಂದು ಕೇಳಲು (ಶನಿಮಾ. ೧೦); ಅದಕ್ಕಾದ ಖರೀದಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಆ ಮನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು (ಪಂಜಾಮ್ಮ. ೩೦).

ಖರೀದಿಮಾಡು = ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳು: ನಿಂಮ ನಿಂಮ ತಾಲ್ಕುದಲ್ಲಿ ಖರೀದಿಮಾಡಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೨೫-೭; 1826); ರತ್ನಗೋಲವನ್ನು ಖರೀದಿಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಟ್ಟನು (ರತ್ನಗೋ. ೫೬). [← ಮರಾ. ಖರೀದೀ; ಹಿಂ. ಪಾರ. ಖರೀದ್]

ಖರೀದಿಪತ್ರ (ನಾ). ಮಾರಾಟಮಾಡಿದ ಬಗೆಗೆ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಪತ್ರ; ಕ್ರಯಪತ್ರ: ನಾಳೆ ಖರೀದಿಪತ್ರ ಮಾಡಿಬಿಡೋಣ (ಶಿಮಗು. ೫೨). [ಖರೀದಿ + ಪತ್ರ]

ಖರೀದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಖರೀದಿ ಮಾಡು; ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳು: ಮಾರ್ಕೆಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದು ಕೆಲವು ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಖರೀದಿಸಿದೆ (ಬದುಜ. ೮೫). [ಖರೀದಿ + -ಇಸು$_3$]

ಖರೀಪ (ನಾ). ಮುಂಗಾರುಬೆಳೆ: ಮುಂಗಾರಿಯ ಸರ್ವಧಾನ್ಯವು, ಎಳ್ಳು, ಕಾರೆಳ್ಳು, ಮುಂತಾದ ಖರೀಪ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೧). [← ಪಾರ. ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖರೀಫ್]

ಖರುವ (ನಾ). ನಗರ ಮತ್ತು ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ನದೀಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರದೇಶ: ಕೆಜ಼ೆ ತೋಜ಼ೆ ಪುರ ಗ್ರಾಮ ಖರುವ ಪತ್ತನವೆಂಬುದಜ಼ಿಯದೈತರುತ (ಭೈರವೇ. ೨-೨೩೦). [< ಸಂ. ಖರ್ವಟ]

ಖರೆ$_1$ 'ಖರೆಯ' ನೋ.

ಖರೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ದಾಗಡಿ ಹುಲ್ಲು: (÷). [?]

ಖರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸತ್ಯವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸು; ನಿಜವೆಂದು ಭಾವಿಸು: ಪತಿಯ ಲೋಕವ ಪಡೆವೆನೆಂದೇ ಪತಿಯ ಸಂಗಡ ಶಿಖಿಯ ಬೀಳಲು ಅತಿ ನರಕವೆಂತೆನ್ನದಲೆ ದುರ್ಬಲವ ಖರೆಗೊಂಡು ಪತಿಯ ಕೂಡೆಯು ಯಿದ್ದರಡು ದಿನ ಹಿತದಿ ಹೋಗುವಳೈಯ ನರಕಕೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨-೧೯). [ಖರೆ$_1$ (< ಖರೆಯ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಖರೆತನ 'ಖರೆಯತನ' ನೋ.

ಖರೆಯ, ಕರೆ, ಖರಿಯ, ಖರೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ದಿಟವಾದುದು; ನನ್ನಿ; ನಿಜ: ಪಟುಗಳೋ ಮಝು ಪೂತು ಪಾಂಡವಭಟರು ಖರೆಯವಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೬); ಪೊಡವಿಜೆಯ ಬಿಡನೆಂಬ ಚಿತ್ತದ ಕಡುಹು ಖರೆಯವೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯-೬); ಖರೆಯವಾಗಿದೆ ಕನಸಿನ ವಾಕ್ಯ (ಮೋಹತ. ೨೮-೧೦); ಖರೆಯ ಬಾವನ್ನಮಂತೆಯ್ದಲ್ಲದರೆ ದಿವ್ಯ ಪರಿಮಳವನೆಂತೀವುದು (ಪರಶು. ೧೯-೩). ೨. ಮೇಲಾದವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಖರೆಯರಲ್ಲಾ ನೀವು ಕೊಂತಿಯ ವರಕುಮಾರರು ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಸಂಗರಕೆ ಸರಿಸರೆ ನಾವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೩೨); ಸುಭಟಾಂಗದಲಿ ನೀನತಿ ಖರೆಯನೈ ಸಂದೇಹವೇ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೪೩); ಅಹುದೋ ಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದ ಖರೆಯನಹೆ ಖದ್ಯೋತವಂಶದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೩೩); ಅವರಿನ್ನೇಂ ಖರೆಯರೋ ಮುಕ್ತಿಪಥದಲಿ ದೂರಗಮನದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೨-೩೫). **ಕರೆ:** ೧. ನೀವು ಹೇಳೋದು ಕರೆ ಕಾಣಾದಿಲ್ಲಪ್ಪಾ (ವಿಜಯ. ೨೧೯). **ಖರಿಯ:** ೨. ಜಗಕೆ ಕಾಯ್ವ ಗುರುವರ ನೀನೆ ಖರಿಯಾ (ಜಗದ್ಧಾ. ೩೨೮). **ಖರೆ$_1$:** ೧. ರಂಭೆಯ ನಾಚಿಪಳೆಂಬುದು ಖರೆಯು (ಕುಮಾವಿ. ೪); ನೀನು ಆಡುವ ಮಾತು ಅಕ್ಷರಶಃ ಖರೆ (ಮೋಹಿನೀ. ೫೫).

ಖರೆಖೊಟ್ಟಿಮಾಡು = ಸತ್ಯವೊ ಸುಳ್ಳೊ ಎಂಬುದನ್ನು ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚಿನೋಡು: ಖರೇಖೊಟ್ಟಿಮಾಡಿರಿ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊಡೀರಿ (ದೀಪಹ. II, ೫೭); ಸೋನಕ್ಕಗ ಬಡಕೊಂಡ ವ್ಯರ್ಥ ಅಪವಾದದಾಗ ಏನೂ ತಥ್ಯ ಇಲ್ಲ ಅನ್ನೂದನ್ನ ಖರೇಖೊಟ್ಟಿ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರತದ (ದೀಪಹ. II, ೧೭). ಖರೆಬರು = ನಿಜವಾಗು; ಸತ್ಯವಾಗು: ಕೈಗೆರೆಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಹೇಳಿದ ಭವಿಷ್ಯ ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಖರೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಮುಕ್ತಿ. ೪೬). ಖರೆಮಾಡು = ಸತ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ದಿಟಗೊಳಿಸು: ಮುಸಲವನ್ನು ಹೆರುವಳೆಂಬ ವಿಪ್ರಶಾಪದಿಂದ ಬಂದುದನ್ನು ಖರೆಮಾಡಲು ವನಿಕೆ ಮುಸೆಯಲು ಆ ಪುತಿಗಿ ಬೆಳೆದಿತು (ವಿಜಯ. ೭೩); ಕಾಕಾ ಭವಿಷ್ಯ ನುಡಿದಾರ. ಅದನ್ನ ಖರೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸಬೇಕು (ದೀಪಹ. II, ೨೬).
[← ಮರಾ. ಖರಾಯೀ]

ಖರೆಯತನ, ಖರೆತನ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಮೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಮೇಲ್ಮೆ: ಗೆಲವೇ ನಮಗೆ ನಿಂದರೆ ನಿನ್ನ ಸಮ್ಮುಖದಲಿ ಮಹಾದೇವಹುದು ಬಳಿಕೇನು ತನ್ನಲುಂಟೀ ಖರೆಯತನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೧೬). **ಖರೆತನ:** ೨. ಒಳ್ಳೆಯತನ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ: ಖರೆ ಮಾಲನ್ನು ಖರೀದಿಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸಿದ ಕಾರಣ ಖರೆತನದ ಭಗ್ಗೆ ಆ ಮಾಲಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಯು ಬೀಳುವುದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯೮). [ಖರೆಯ + -ತನ]

ಖರೆಲೇಸು (ನಾ). ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದು; ತುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾದುದು: ಆ ಗೋವಳರು ಖರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ]ಲೇಸೆಂದೆನುತ . . . ಸತ್ರದ ಶಾಲೆಗೈತಂದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೧-೫); ತನತನಗೆ ಖರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಬರೆ]ಲೇಸು ಕಾರ್ಯವಿದೆನುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೨-೨೦). [< ಕರಲೇಸು ?]

ಖರೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಿಪಿ: ಸಿಂಧುನದಿಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರತಕ್ಕ ಶಾಸನಗಳು ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ ಬರೆಯುವ ಖರೋಷ್ಠೀ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿವೆ (ಭಾಇಪ್ರ. ೧೪೮); 'ಧರ್ಮಪದ'ದ ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪ ಖರೋಷ್ಠಿ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ದೊರಕಿತು (ಭಾರದ. ೩೪೮).
[ಸಂ. ಖರೋಷ್ಠೀ]

ಖರ್ಗ 'ಖಟ್ಗ' ನೋ.

ಖರ್ಗಸ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ಗರ್ಗತ್ರಿ, ಖರ್ಗಸ" (ಮೈಔಗಿ. ೩೬-೭೦೮); ಖರ್ಗಸ (ಖರ್ವತ) - ಮಧ್ಯಮಆಕಾರದ್ದು. ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಸಾಮಾನು ಮಾಡುವಾಗ . . . ಈ ಮರದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಉಜ್ಜಿ ನುಣುಪು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೮). [?]

ಖರ್ಚಿಕ (ನಾ). ಬಹಳ ವೆಚ್ಚಮಾಡುವವನು; ಖರ್ಚುದಾರ: "ದುಂದುಗಾರ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩); ರಜಪೂತರು - ದೊಡ್ಡ ಮನಸ್ಸಿನವರೂ ಖರ್ಚಿಕರೂ ಇರುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೧೪); ಭಾವೂಸಾಹೇಬನು ಬಹಳ ಖರ್ಚಿಕನು (ಉತ್ತಗೃ. ೧೫). [← ಮರಾ. ಖರ್ಚೀಕ]

ಖರ್ಚು 'ಕರ್ಚು$_4$' ನೋ.

ಖರ್ಚುದಾರ (ನಾ). ೧. ಖರ್ಚುಮಾಡುವವನು; ವೆಚ್ಚಮಾಡುವವನು. ೨. ಬಹಳವಾಗಿ ವೆಚ್ಚಮಾಡುವವನು; ದುಂದುಗಾರ: (ಕ). [ಖರ್ಚು (< ಕರ್ಚು$_4$) + -ದಾರ$_4$]

ಖರ್ಚುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಖರ್ಚುಮಾಡಬೇಕಾದ ಹಣದ ವಿವರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಪಟ್ಟಿ: ಯಾರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಖರ್ಚುಪಟ್ಟಿ ಬರೆಯಲಿ ಸ್ವಾಮಿ? ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೊ (ಮಲೆನಾ. ೫). 'ಜಮಾಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ.
[ಖರ್ಚು (< ಕರ್ಚು$_4$) + ಪಟ್ಟಿ]

ಖರ್ಜಿ (ನಾ). = ಕಜ್ಜಿ: ಅರಿದಾಳಂ . . . ಎಂಬಿನಂ ಗೋಮೂತ್ರಂ ಬೆರಸರೆದು ಪೂಸೆ ತರ್ದುಂ ಮರವ್ರು(ವು)ವುಂ ಖರ್ಜಿಯುಂ ವಿಸರ್ಪಮುಮಱಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೦೫). [< ಸಂ. ಖರ್ಜು, ಖರ್ಜೂ]

ಖರ್ಜಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಖರ್ಜು (ನಾ). ೧. ನವೆ; ಕಡಿತ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: "ಖರ್ಜು[ಪಾಠಾಂ. ಸಿರ್ಜು] ಮರಸಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೭). ೩. = ಖರ್ಜೂರ. [ಸಂ.]

ಖರ್ಜುರ (ನಾ). ೧. ಬೆಳ್ಳಿ. ೨. ತವರ: "ಖರ್ಜುರ ತ್ರಪುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೩). [ಸಂ.]

ಖರ್ಜೂರ (ನಾ). ೧. ತಾಳೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಉತ್ತುತ್ತೆ: "ಖರ್ಜೂರವೆನಲುತುತ್ತೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೩); ಬಾಚಿಯ ಖರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಳೆಯ . . . ಮರದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೦); ಸಂತತ ಸರಸ ಫಳವ್ರಾತದಿಂ ಸೇವ್ಯಮಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರಂ ಖರ್ಜೂರವೃಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೫); ಖರ್ಜೂರ ಹಣ್ಣಾಗುವಾಗ್ಗೆ ಕಾಗೇ ಬಾಯಿಗೆ ಹುಣ್ಣು (ಗಾದೆ). ೨. ಬೆಳ್ಳಿ. 'ಖರ್ಜೂರ ಪರ್ವತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖರ್ಜೂರಪರ್ವತ (ನಾ). ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟ; ರಜತಾದ್ರಿ: ಖಂಡಿತಾಮೃತಕಿರಣಜೂಟಂಗೆ . . . ಖರ್ಜೂರಪರ್ವತವಾಸಿಗೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೪-೩೬).
[ಖರ್ಜೂರ + ಪರ್ವತ]

ಖರ್ಪರ (ನಾ). ೧. ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಚಿಪ್ಪು; ಕಪಾಲ: ಮಿಱಿದವಿಚಾರ ಖರ್ಪರವ ಪಿಡಿದಜಾತಂಗೆ ಭಿಕ್ಷೆ (ಭಿಕ್ಷಾಜ. ೩-೧೭). ೨. ಕೂರ್ಮನ ಬೆನ್ನಿನ ಕವಚ; ಆಮೆಯ ಚಿಪ್ಪು: ಕೂರ್ಮನ ಖರ್ಪರದೆಲ್ವು ನುರ್ಗಿ ಬೆನ್ನೊಳಗುಬ್ಬಿದತ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೩೬); ಕಮಠಖರ್ಪರ ಸಮಂ ರಕ್ಕಸನ ಮೆಯ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೧-೧೫೫). ೩. ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ: "ಕಟಾಹವಾ ಖರ್ಪರವದು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨); ಧರಣಿ ತಾನೈವತ್ತುಕೋಟಿಯ ಹರಹು ಭೂಮಿಗೆ ಹತ್ತುಮಡಿ ಖರ್ಪರ ಕಟಾಹವದಕ್ಕೆ ದಶಗುಣ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೨೫); ಬಿಡದೆ ನೆಲದಲಿ ಮೆಟ್ಟುತಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಖರ್ಪರವ (ಸುದಾಮು. ೭೦). ೪. ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ: ಕಣ್ಣೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಾಗಿ ಕೈಯೆ ಖರ್ಪರವಾಗಿ . . . ಮನದ ಭಿಕ್ಷವನುಂಡು (ಅವಚಂ. ೧೦೦-೪೫೦); ಭಿಕ್ಷೆಯಿದ ಸವಿವುದೆನೆ . . . ಖರ್ಪರವ ಮುಂದಿರಿಸಿದಂ ಮಲ್ಲಿನಾಥಂ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೮-೨೪). ೫. ಕೊಡೆ; ಛತ್ರಿ: (ಕ). ೬. ಒಡೆದ ಮಡಕೆಯ ಚೂರು; ಬಕ್ಕರೆ; ಬೋಕಿ. ೭. ಕಳ್ಳ; ಚೋರ. ೮. ಧೂರ್ತ; ನೀಚ. ೯. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಲಾಳ ಮಾಳವ ಗೌಳ ಕುರು ನೇಪಾಳ ಖರ್ಪರ ಬರ್ಬರಂ . . . ಭೂಪಾಳರೋಲೈಸೆ (ಬಸಪು. ೬೧-೩೦); ಖರ್ಪರ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯ ದರ್ಪಗೆಡಿಸಿ ಪಿಡಿದಾ ನೇಮಿಮಲ್ಲುಕನಾರ್ಪಿಗೆಣೆಯೆ ಲೋಕದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೩೧). ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೋಹ; ಸತುವು. 'ಖರ್ಪರಪುಷ್ಪ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖರ್ಪರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಸತುವನ್ನು ಉರಿಸಿದಾಗ ಉಳಿಯುವ ಶೇಷ: ಹವೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು (ಸತುವನ್ನು) ಕಾಸಿದರೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿ ಬಿಳಿ ಜ್ವಾಲೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಆದರಿಂದುಂಟಾದ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ (ಖರ್ಪರ ಪುಷ್ಪ) ಸತುವಿನ ಹೂವೆಂದೆನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೧).
[ಖರ್ಪರ + ಪುಷ್ಪ]

ಖರ್ಪರಯಂತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ (?): ಲೋಹದ ಅರಹುಡಿಯನ್ನು . . . ಖರ್ಪರಯಂತ್ರದಿಂದ ಕಿರುಪುಟವನ್ನು ಹಾಕಿ (ಸಕವೈ. ೯೫). [ಖರ್ಪರ + ಯಂತ್ರ]

ಖರ್ಪರಿ (ನಾ). ಮೈಲುತುತ್ತ. [ಸಂ. ಖರ್ಪರೀ]

ಖರ್ಪರಿತುತ್ಥ (ನಾ). = ಖರ್ಪರಿ: "ಅಮೃತತುತ್ಥಂ - ಖರ್ಪರಿತುತ್ಥಂ" (ಓಷಧಿ. ೮). [ಖರ್ಪರಿ + ತುತ್ಥ]

ಖರ್ಬುರ (ಗು). ಮಿಶ್ರವರ್ಣದ; ಶಬಲವಾದ: ಖರ್ಬುರ ರತ್ನ ಸೇನೆಯುಖಿಳಾವನಿ ರಾಜಿಪ ಸಂಪದಂಗಳ್ (ಕಜೀಕಂ. ೮೬).
[< ಸಂ. ಕರ್ಬುರ]

ಖರ್ವ (ಗು). ೧. ಮುರಿದ; ಊನವಾದ; ಅಂಗಹೀನವಾದ: ಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಚರಿತ್ರೆಗಳ ಪಾಠಗಳನ್ನೂ . . . ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆಯೊ ಅವೆಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿ ಖರ್ವವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತವೆ (ನಿಬಂಧ. I, ೧೫೪). ೨. ಕುಳ್ಳ; ಗಿಡ್ಡ; ಕುಬ್ಜ: ಬಾನೆಡೆಯೊಳಿಹ ಶಾಖೆಯಗ್ರದೊಳಗಿಹ ಫಲಂ ತಾನು ಕೈಸಾರುವುದೆ ಖರ್ವ ಮಾನಸಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩೩-೧೨). (ನಾ). ೩. ಹದಿಮೂರು ಅಂಕೆಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕೋಟಿ: ಎಕ್ಕಂ, ದಾಹಂ, ಶತಂ... ದಾಕೋಟಿ, ಶತಕೋಟಿ, ಅರ್ಬುದ, ನ್ಯ[ನಿ]ರ್ಬುದ, ಖರ್ವ (ವ್ಯವಹಾ.೮); ಖರ್ವ ಪದ್ಮಕ್ಷೋಣೀ ಶಂಖಂ ಕ್ಷಿತಿ ಕ್ಷೋಭ ಪೂರ್ವಮಪ್ಪಂಕೆ ಯಾದಿಗೆ ಮಹಾಶಬ್ದ ಬರೆ ತೋರ್ಪವರ ದಶಕಂಗಳಕ್ಕಿಂತು ಚವ್ವೀಸ ತಾಣವರಿ ಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೩); ಅರ್ಬುದ ಹಸ್ತದೊಳರ್ಚಿಸಿ ನಿರ್ಬುದ ನೇತ್ರದಿಂ ನೋಡಿ ಶಿವ ನಿಮ್ಮಡಿಯಂ ಖರ್ವ ಜಿಹ್ವೆಯೊಳು ಕೀರ್ತಿಸಿ ಕೊರ್ಬುವೆನೆಂದೋ (ಶಂಕಕಂ. ೧೧೬). ೪. ಕುಬೇರನ ನವನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಖರ್ವಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುರಿ; ಭಂಗಗೊಳಿಸು; ಕೆಡಿಸು: ನೀಲ ಕಂಠನು ಈ ಕವಿತೆಯೊಳಗಿನ ಆಲಂಕಾರ ಬಾಹುಲ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಚ್ಚಲಾರ. ಕತ್ತರಿಸಿ ಖರ್ವಗೊಳಿಸಲಾರ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೪).
[ಖರ್ವ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_1$]

ಖರ್ವಟ (ನಾ). = ಖರ್ವಡ: ಗ್ರಾಮನಿಕರ ಖೇಟ ಖರ್ವಟ ಮಟಂಬ ಪತ್ತನ ದ್ರೋಣಾಮುಖ ಸಂವಾಹನಿಚಯ ನಿಚಿತಮುಂ (ಜಗವಿ. ೨-೧೫); ಪುರ ನಗರ ಖರ್ವಟ ಮಡಂಬ ಸ್ಫುರಿತ ಖೇಟಗ್ರಾಮವೆಂಬವನೆರಡು ಭಾಗವ ಮಾಡಿದರು ಕೂಡಿದರು ಸಮವಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೮-೪). [ಸಂ.]

ಖರ್ವಡ, ಕರ್ಬಡ (ನಾ). ನಗರ ಮತ್ತು ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತಿ ಯಲ್ಲಿದ್ದು ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಊರು: ಖರ್ವಡ ಮಡಂಬ . . . ದ್ರೋಣಾಮುಖಂಗಳಂ ವಿಹಾರಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೭-೨); ಉರ್ವೀಧರ ನಿರುದ್ಧಂಗಳಪ್ಪ ಖರ್ವಡಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩ ವ); ಪರ್ವಿರೆ ಮೂಜುಂ ದೆಸೆಯೊಳು ಪರ್ವತಕುಳವೊಂದೆ ದೆಸೆಯೆ ಬಯಲಾಗಿರೆ ತಾಂ ಖರ್ವಡ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫-೩೭; ೧೧೮೭); ಶರಧಿ ಪರ್ವತಗಳಿಂ ಬಳಸಿರೆ ಖೇಟವು ಗಿರಿ ಬಳಸಿರಲು ಖರ್ವಡವು (ಶಾಂತೀಚ. ೮-೭೦). ಕರ್ಬಡ: "ಭೂಮೀಧ್ರಂ ಸುತ್ತುಗೊಂಡೆತ್ತಲುಮಿರೆ ಪುದುವಿಂ ಕರ್ಬಡಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೪).
[< ಸಂ. ಖರ್ವಟ]

ಖರ್ವತ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅಜ್ಜನಪಟ್ಟೆ (ಖರ್ವತ): ಗಡುತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿದು (ಕಭಾಗ. ೩೫). [?]

ಖರ್ವಶಾಖ (ಗು). ೧. ಕುಳ್ಳಾದ; ಗಿಡ್ಡನೆಯ; ಕುಬ್ಜ. (ನಾ). ೨. ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ರೆಂಬೆಗಳುಳ್ಳ ಸಣ್ಣ ಮರ. [ಸಂ.]

ಖರ್ವಿತ (ಗು). ನುಗ್ಗಾದ; ತುಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಮತ್ತಮಾತಂಗ ಪದನಖ ಖರ್ವಿತೋರ್ವೀತಳಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೧ ವ); "ನೆಗ್ಗಿದ, ಅಗೆದ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); "ತೋಡಿದ" (ಪಂಪವೀ. ೫೩೦). [ಸಂ.]

ಖರ್ವು 'ಕರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಖರ್ಬೂಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಖರ್ಶಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು.
[← ತುಳು. ಕುರ್ಚಿ, ಕುರ್ಶಿ]

ಖಲ, ಖಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಒಕ್ಕುವ ಕಣ. ೨. ಎಳ್ಳಿನ ಹಿಂಡಿ. ೩. ಕಾಳಗ; ಕದನ. ೪. ಔಷಧಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲಿನ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ಬಟ್ಟಲು; ಕಲಬತ್ತು. ೫. ನೀಚ; ದುಷ್ಟ: ಕಂಡಜಿಂದುಂ ಕೇಳ್ದಜಿಂದುಂ ಮಾನ್ಯರನೆ ಖಲನುಮೇಂ ಮನ್ನಿಸನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೬); ಮಾರೀಚ ಮೊದಲಪ್ಪ ಖಲನಿಶಾಚರರನಿಬರುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೩೦-೫೪). ಖಳ$_1$: ೧. "ಖಳದಾನಂ, ಖಳಃ—ಈ ೨ ಕಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೪). ೫. "ನೀಚಂ ಖಳಂ ಪಿಸುಣನೆನೆ ದುರ್ಜನಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೮); ಖಳಂ ಗಡೆಂತುಂ ರಸಂಗಳೊಳ್ ಪೊರೆದಪನೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೪೭); ಖಳ ಕಿಡಿ ಮಸಗೆ ಕಿತ್ತೆತ್ತಿದನು ಮೃತ್ಯುಂಜಯನ ಗಿರಿಯ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೨). ನನ್ನಿಂದ ತಾವು ಆ ಖಳನ ಪರುಷವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೨). ೬. ಕೊಂಕಣಿಗ: "ಖಳನೆನಲು ಕೊಂಕಣಿಗನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೭). [ಸಂ.]

ಖಲಕಪಟ (ನಾ). ಹೇಯವಾದ ಮೋಸ; ತುಚ್ಛವಾದ ವಂಚನೆ: ತನ್ನನ್ನು ಅವನು ಸೂರ್ಯಮುಖಿಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ಹೃದಯ ದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಖಲಕಪಟಗಳಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ.೫೮). [ಖಲ + ಕಪಟ]

ಖಲತ್ 'ಖಲತ್ತು' ನೋ.

ಖಲತಿ, ಖಳತಿ (ನಾ). ೧. ಬೋಳುದಲೆ; ಕೂದಲಿಲ್ಲದ ತಲೆ. ೨. ಬೋಳುದಲೆಯವನು. ಖಳತಿ: ೨. "ಖಳತಿಃ, ಶಿಪಿವಿಷ್ಟಃ, ಐಂದ್ರಲುಪ್ತಕಃ—ಈ ೩ ತರಟದಲೆ(ಯಂ)" (ಹಲಾಯು. ೯೯-೪೫೪).
[ಸಂ.]

ಖಲತ್ತು, ಖಲತ್ (ನಾ). ಉದ್ದನೆಯ ಅಂಗಿ; ನಿಲುವಂಗಿ: ಅವನು . . . ಸುಟ್ಟು ತೂತಾದ ತನ್ನ ಖಲತ್ತನ್ನು ಮೈಮೇಲೆಳೆದುಕೊಂಡು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಜಾರಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ (ನಗಹೊ. ೩); ಆಮೇಲೆ ತನ್ನ ಖಲತ್ತಿನ ಅಂಚನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿಕೊಂಡು . . . ಕೂತುಕೊಂಡನು (ನಗಹೊ. ೨೦). ಖಲತ್: ಬಹು ಬೆಲೆಯ ಖಲತ್ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಜಬ್ಬಾತ . . . ಹೊರಕ್ಕೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ನಗಹೊ. ೭೭). [← ಅರ. ಖಲತ್]

ಖಲಧಾನ, ಖಳಧಾನ (ನಾ). ಕಾಳು ಒಕ್ಕುವ ಸ್ಥಳ; ಕಣ. ಖಳಧಾನ: "ಖಳಧಾ[ಧಾ]ನಂ, ಖಳಃ – ಈ ೨ ಕಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೪). [ಸಂ.]

ಖಲಧಾನ್ಯ (ನಾ). = ಖಲಧಾನ. [ಸಂ.]

ಖಲನಾಯಕ, ಖಳನಾಯಕ (ನಾ). ಕಥೆ ಅಥವಾ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಯಕನಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ದುಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಏರಿಕೆಯ ಕಾಲದ ಕಹಿ ನೆನಪುಗಳು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಖಲನಾಯಕನನ್ನಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದುವು (ಕರ್ನಾಟ. ೫೭). ಖಳನಾಯಕ: ಹಿಂದಿ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಖಳನಾಯಕನ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಲಾಯಖು ಆಗುವ ಆಕಾರ (ಬೆಂಗಬ. ೫). [ಖಲ + ನಾಯಕ]

ಖಲನೆ$_1$ (ನಾ). ಮಿಶ್ರಣಮಾಡುವಿಕೆ: ವೈದ್ಯ ರಸೌಷಧಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಗೊಳಿಸಲು ಹವಣಿಸಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವನಸ್ಪತಿಗಳನ್ನೂ ರಸಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ . . . ಖಲನೆಯಿಂದಲೂ ಉಷ್ಣತೆಯಿಂದಲೂ ಸಂಯೋಗಗೊಳಿಸಿ, ರಸಯೋಗವನ್ನು ಪಾಕಕ್ಕೆ ಇಳಿಸುತ್ತಾನೆ (ಜನಜೀ. ೨೮ ಮುನ್ನುಡಿ).
[< ಸಂ. ಖಲನ]

ಖಲನೆ$_2$ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನ; ನೀಚತನ (?): ಪುರುಷರಂದವ ನೋಡಿ ಖಲನೆಯಿಂ ಚಲನೆಯಿಂ ಸುರತಕವರೊಳ್ಮನಂ ಲಯಸುತಂ ಇರುವ ಸತಿಯರ ಹಾಯ್ಕಿ ತೂಳ್ದಡಂ ಸೀಳ್ದಡಂ ತಮ್ಮಿಚ್ಚೆಗೆ (ಪಶಿಲ. ೨-೬೩).
[?]

ಖಲನ್ಯಾಯ, ಖಳನ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ಕೀಳಾದ ಆಚರಣೆ; ದುಷ್ಟ ವ್ಯವಹಾರ: ತೋಯದ ಪಾಹನನನ್ವಯದಾಯತಿ ಕಿಡೆ ಪಾಟಿದಪ್ಪಿ ಪಟಿ ಪೊರ್ದೆ ಪರಸ್ತ್ರೀಯನಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಖಲನ್ಯಾಯವು ನಾರಯ್ದು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿಂ ನಿಮ್ಮೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೩೮). **ಖಳನ್ಯಾಯ:** ೨. ಸಂಗ್ರಹದ ರೀತಿ; ಸಂಚಯನ ಪದ್ಧತಿ: ವಾಯಸದಂತೆ ನೋಡು ಬಕನಂತಿರೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೆಟ್ಟು . . . ನೀಂ ಖಳನ್ಯಾಯದಿನೆಲ್ಲಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಲ್ತುಪದೇಶಕನಾಗು ಲೋಕದೊಳ್ (ಶಮುದ. ೨೩೦ ಪ್ರಯೋ). [ಖಲ + ನ್ಯಾಯ]

ಖಲಪಾತ್ರ (ನಾ). ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬರುವ ದುಷ್ಟ ಪಾತ್ರ; ನೀಚವ್ಯಕ್ತಿ: ಇವರು ಖಲಪಾತ್ರಗಳು (ಬಂಕಿಮ. ೨೦೧). [ಖಲ + ಪಾತ್ರ]

ಖಲಪು (ನಾ). ಕಸಬಳಿಯುವವನು; ನೆಲವನ್ನು ಗುಡಿಸಿ ಚೊಕ್ಕಟ ಮಾಡುವವನು: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಖಲಪೂ]

ಖಲಬತ್ತು 'ಕಲಬತ್ತು' ನೋ.

ಖಲಮತ (ನಾ). ದುಷ್ಟಮತ; ಕುಮತ: ಬಲರಾಮಂ . . . ತ್ರಿದಂಡವ ಧರಿಸಿ ಖಲಮತಮಂ ಖಂಡಿಸಿ ಯತಿಪತಿರೂಪಾಂತಂ (ಮೈಸೂಮ. ೨-೭೩). [ಖಲ + ಮತ]

ಖಲಮು 'ಕಲಂ೨' ನೋ.

ಖಲಲು 'ಕಲಲು' ನೋ.

ಖಲಾಂತಕ (ನಾ). ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಮಹಾತ್ಮನಾಗಲಿ ಖಲಾಂತಕನಾಗಲಿ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಚರಿಸುವನಾದಡಾಗಲಿ (ಅಮಶ. ೪೯). [ಖಲ + ಅಂತಕ]

ಖಲಾಸ್ 'ಕಲಾಸ್' ನೋ.

ಖಲಾಸ 'ಕಲಾಸ್' ನೋ.

ಖಲಾಸಿ 'ಕಲಾಸಿ' ನೋ.

ಖಲಾಸು 'ಕಲಾಸ್' ನೋ.

ಖಲಿಂದರ, ಖಲಿಂಧರ (ನಾ). ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಬೈರಾಗಿ: ಮತ್ತಲ್ಲಿಂದ ಬರುತಿರೆ ಖಲಿಂದರರು ಜಾಲ ಕಬ್ಬಿನದ ಮುರುಮುದ್ರೆ ನಿಮಗಿಲ್ಲವೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೩-೨೫). **ಖಲಿಂಧರ:** ವರ ಖಲಿಂಧರ[ಪಾಠಾಂ. ಖಲಂದರ] ರೇಳುನೂರ್ವರ್ಗೆ ಗುರುವಾಗಿ ಹರುಷದಿಂ ಮಖ್ಯಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ (ಚೆಬಪು. ೧-೧೯). [← ಅರ. ಕಲಂದರ್]

ಖಲಿಂಧರ 'ಖಲಿಂದರ' ನೋ.

ಖಲಿತಾ 'ಖರೀತ' ನೋ.

ಖಲಿತೆ 'ಖರೀತ' ನೋ.

ಖಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಣಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ದುರ್ಜನರ ಗುಂಪು. [ಸಂ. ಖಲಿನೀ]

ಖಲೀನ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ, —ಸೇರಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಕಡಿವಾಣ: "ಖಲೀನಂ, ಕವಿಯಂ - ಈ ೨ ಕಡಿಯಾಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೩-೨೮೮); ಪಣ್ಣಿದ ಜಾತ್ಯಶ್ವ ರಥಾಶ್ವಸಂಕುಳ ಖಲೀನೋದ್ಭೂತ ಲಾಲಾಜಲಂ ಕದಡೆಬ್ಬು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೧); ಸವಾರಿಗಳ್ ತಳೆದು ಖಲೀನಮಂ ತುರಿಪದಿಂ ಬರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೧೩). ೧, ೨: ಆ ಮಹಾವನಂ . . . ಸನ್ನದ್ಧ ಸಪ್ತಿಯಂತೆ ಖಲೀನಶಾಖಾಮುಖಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨೪). [ಸಂ.]

ಖಲೀಫ (ನಾ). ೧. ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಗುರು; ಇಸ್ಲಾಂ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಭು: ಪೈಗಂಬರನು . . . ಕಾಲವಾಗಲು, ಅವನ ಗೆಳೆಯನಾದ ಅಬುಬಕರನು ಖಲೀಫನಾದನು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೩೩); ಮುಸಲ್ಮಾನ ಖಲೀಫರೆಂದರೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಗುರುಗಳು (ಧರ್ಮಸಾ. ೪೩). ೨. ಅಧ್ಯಕ್ಷ; ಅಧಿಕಾರಿ. ೩. ದೊರೆ; ಧಣಿ; ಶ್ರೀಮಂತ: ಇಂಥ ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕರು ಒಂದೆರಡು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಖಲೀಫರಾಗತೊಡಗಿದರು (ಚಾರುವಾ. ೨೨೪). [← ಅರ. ಖಲೀಫ್; ಹಿಂ. ಖಲೀಫಾ]

ಖಲೂರಿಕೆ (ನಾ). ಗರುಡಿಯ ಮನೆ; ಶಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದ ಸ್ಥಳ: "ಖಲೂರಿಕಾ ಎಂಬುದು ಶ್ರಮಗೆಯ್ವ ತಾವು" (ಹಲಾಯು. ೭೭-೩೧೬); "ಖಲೂರಿಕೆ ಶ್ರಮಗೃಹಂ ಗರುಡಿಸಾಧನೆಯ ಮನೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೦). [ಸಂ. ಖಲೂರಿಕಾ]

ಖಲೇವಾಲಿ (ನಾ). ಕಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಕಂಬ; ಮೇಟಿ; ಮೇಟಿಕಂಬ. [ಸಂ. ಖಲೇವಾಲೀ]

ಖಲೋತ್ಕಾಲಿ (ನಾ). = ಖಲೇವಾಲಿ: "ಖಲೋತ್ಕಾಲೀ, ಮೇಥಿಃ - ಈ ೨ ಮೇಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೪). [ಸಂ. ಖಲೋತ್ಕಾಲೀ]

ಖಲ್ಮೊಱಡಿ 'ಕಲ್ಮೊರಡಿ' ನೋ.

ಖಲ್ಯ (ನಾ). ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ (?): ಶಲ್ಯಂ ಸತ್ತಿಂಬೞಿಯಮಖಲ್ಯಂ ಕೊಳದೊಳಗೆ ಪೊಕ್ಕು ಮೆಯ್ಗರೆದೈ ಚೀ ಖಲ್ಯನೆನೆ ಜಾರ್ಕೆಗೆಟ್ಟುದಮೂಲ್ಯ ಯಶೋರತ್ನಮೆಂಬುದಂ ಮಾಸುವೆನೇ (ಗದಾಯು. ೭-೨೪). 'ಅಖಲ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖಲ್ಯೆ (ನಾ). ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುವ ಕಣಗಳ ಸಮೂಹ. [ಸಂ. ಖಲ್ಯಾ]

ಖಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ಕಾಗದದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪುಡಿಕೆ, —ಚೀಲ. ೨. ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲೊರಳು; ಕಲಬತ್ತು. [ಸಂ.]

ಖಲ್ವ (ನಾ). ೧. = ಕಲಬತ್ತು: ಕನಕದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸವ ಖಲ್ವದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಅರೆದು (ವಿವೈವಿ. ೨೦೧); ಲೋಹದ ಅರಹುಡಿಯನ್ನು . . . ಖಲ್ವದೊಳಿಕ್ಕಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಚೂರ್ಣಮಾಡಲು (ಸಕವೈ. ೯೫). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬಾಗುವಿಕೆ. ℙ ಹಸಿದಿರುವವನು, ರೋಗಿ ಮತ್ತು ಕೃಶವಾಗಿರುವವನು ಇವರಿಗಿರುವಂತೆ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಬಗ್ಗಿಸುವುದು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೬೨ ಗದ್ಯಾನುವಾದ): ಪಿರಿದುಂ ಪಸಿದವನೊಳ್ ಮಿಗೆ ಕರರೋಗಿಯೊಳೆಯ್ದೆ ನೋಡೆ ಕೃಶಮಾದವನೊಳ್ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ ಖಲ್ವಮೆನಿಪ್ಪುರುನಾಮದಿ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೧೩೫). [ಸಂ.]

ಖಲ್ವಾಟ (ನಾ). ಬೋಳುತಲೆ; ಕೂದಲು ಉದುರಿಹೋದ ತಲೆ: ತಲೆಯ ಮುಂಭಾಗ ಖಲ್ವಾಟವಾಗಿದೆ (ದೇವದಾ. ೫೪); ಕೂದಲುಗಳುದುರಿ, ಖಲ್ವಾಟವಾಗುವುದೂ ಸಹ ವೀರ್ಯಕ್ಷೀಣತೆಯ ಲಕ್ಷಣವದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೫). [ಸಂ.]

ಖಲ್ವಾಯಿತ (ನಾ). ಮನೆ ಸಾರಿಸುವವನು; ಕಸ ಗುಡಿಸುವವನು (?): ತ್ರಿಕಾಲದೊಳಂ ಖಲ್ವಾಯಿತನಂತೆ ಗಂಗಾಜಲಮಂ ತಂದು ತಳಿವ ಬೆಳ್ಳುಗಿಲ್ಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೧೮). [?]

ಖವಖವ (ನಾ). ನಗುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಖವಖವಿಸು' ಪರಾ.

ಖವಖವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಹಗಹಿಸು: ಅಗ್ನಿ ಖವಖವಿಸಿಯೆ ನಗುವಂತೆ (ಅಂಜಚ. ೫-೨೨೮); ಖವಖವಿಸಿ ನಗುತಾ ವಿಭೀಷಣ (ತೊರರಾ. ೬-೨-೧೫); ಕಿವಿಯ ಕಚ್ಚುವಿರೇಕೆನುತ ಖವಖವಿಸಿ ನಗುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೬-೧೨). ೨. ಹೊಳೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ಶಿವನ ಕಾಯದ ಕಾಂತಿಮೈಯಲಿ ಖವಖವಿಸಿದುದು (ತೊರರಾ. ೩-೩-೮೨); ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತಿನ ಖವಖವಿಸುವ ಪಂಚಸರದ (ಕಂನವಿ. ೯-೭೨). [ಖವಖವ + -ಇಸು]

ಖವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು; ಕೆರಳು: ಖವಳಿಸಿದ ತ್ಯಾಮು ರಾಯ, ಖವಳಿಸಲಿರುವ ಶಿವ್ಯಾನ ನಡುವೆ ರಾಚಪ್ಪ ದುರ್ಗಮ ಭಿತ್ತಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರಿಂದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಪಗರಣ ತಪ್ಪಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೨೬೯). [← ಮರಾ. ಖವಳಣೇ]

ಖಸ (ನಾ). ೧. ನವೆ; ತುರಿ; ಕಡಿತ: "ಪಾಮಾ, ಕಚ್ಛೂಃ, ಖಸಃ— ಈ ೩ ಕೆರಕು (ಕೆಜಂಕು)" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೪೪); "ಪಾಮುಂ ಖಸಂ ಖತ್ತುವೆನೆ ಕೆರೆಕೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೧). ೨. (ಉತ್ತರ ಭಾರತದ) ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕರ್ಣಾಟಕ ಖಸ ಕರಹಾಟಾಂಗ ಕಾಶ್ಮೀರ . . . ವಿವಿಧ ದೇಶಂಗಳೊಳ್ (ಸು ಕು ಮಾ. ೮-೭೦); ರತಿಚತುರತೆ ಖಸದೇಶದಬಲೆಯರ್ಗೊಳವಕ್ಕುಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೫-೨೫). [ಸಂ.]

ಖಸಖಸಿ 'ಕಸಕಸೆ' ನೋ.

ಖಸರತ್ತು 'ಕಸರತ್ತು' ನೋ.

ಖಸಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ತಿವಿ: ಎಣ್ಣೆ ನೀಡಲಿ ಬೇಡ ನೆತ್ತಿ ಖಸಿಯಲಿ ಬೇಡ ಅಣ್ಣಿಗರ ಮಗಳೆಂದೆನಬೇಡ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೩೧); ಗೋಡೆಕ್ಕ ಆಮೇಲೆ ಹುಚ್ಚುನಗೆ ನಕ್ಕು . . . ನಿಮುವಾಗಿ ತನ್ನ ತಲೆ ಖಸಿದಳು (ಪೈಸಿ. ೨೬). [?]

ಖಸಿ$_2$ 'ಕಸಿ$_2$' ನೋ.

ಖಸ್ತು 'ಕಸ್ತು' ನೋ.

ಖಸ್ತುವರಾತ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಒತ್ತಾಯ; ಹೆಚ್ಚಿನ ತಗಾದೆ: ಕರಾರು ಮೀರಿ ಹಣಾ ಕೊಡಿಯಂತಾ ಖಸ್ತುವರಾತ ಹತ್ತಿಸಿದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭). [ಖಸ್ತು (< ಕಸ್ತು) + ವರಾತ]

ಖಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇರುವವನು: ಕುಸ್ಥನೆನಿಸುವ ಭೂಮಿಯೊಳು ಆಶಸ್ಥನೆನಿಸುವ ದಿಗ್ವಲಯದೊಳು ಖಸ್ಥನೆನಿಪಾಕಾಶದೊಳು (ಹಸಾರ. ೨೨-೨೨). [ಸಂ.]

ಖಸ್ವಸ್ತಿಕ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಮಧ್ಯಸ್ಥಲ; ನೆತ್ತಿಗೆ ನೇರವಾದ ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶ: ಆದರ ಕೇಂದ್ರವು ಖಸ್ವಸ್ತಿಕ(ನೆತ್ತಿಗೆ ನೇರ)ವನ್ನೂ, ಪರಿಧಿಯು ಕ್ಷಿತಿಜವನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೬); ಧ್ರುವ ನಕ್ಷತ್ರವು . . . ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಲ್ಲಿ ಖಸ್ವಸ್ತಿಕಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗೆ, ಸಿಂಹಲ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಿತಿಜಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೬೦). [ಖ$_2$ + ಸ್ವಸ್ತಿಕ]

ಖಹರ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಸೊನ್ನೆಯಿಂದ ಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಅನಂತವಾದುದು: ಒಂದು ಪರಿಮಿತ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಸೊನ್ನೆಯಿಂದ ಭಾಗಿಸಿದರೆ ಖಹರ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಖಹರದ ಬೆಲೆ ಅನಂತರಾಶಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೯೬೯). [ಸಂ.]

ಖಳ$_1$ 'ಖಲ' ನೋ.

ಖಳ$_2$ (ಗು). ೧. ಉಗ್ರವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ. 'ಖಳವಹ್ನಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ. 'ಖಳಶಿರೋಮಣಿ$_2$' ಪರಾ. [< ಖರ]

ಖಳಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ದುಷ್ಕರ್ಮ. 'ಖಳಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜಿತ' ಪರಾ. ೨. [ಜೈನ] ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಹಿತಕರವಾದ ಕರ್ಮ: ಹೇಯಂಗಳ್ ಖಳಕರ್ಮಬಂಧನಕರ ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೪); ಆ ಸಕಳಾಮರೋರಗನರಾವನತಂ ಖಳಕರ್ಮ ಸೈನ್ಯ ಸಂತ್ರಾಸಿ ಮನೋರಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬೦). [ಖಳ$_1$(=ಖಲ) + ಕರ್ಮ]

ಖಳಕರ್ಮಾಷ್ಟಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ದುಷ್ಟ ಕರ್ಮಗಳು: ಖಳಕರ್ಮಾಷ್ಟಕಮಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೫). 'ಅಷ್ಟಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಖಳಕರ್ಮ + ಅಷ್ಟಕ]

ಖಳಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜಿತ (ನಾ). ದುಷ್ಕೃತ್ಯದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸುವವನು; ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಧನವನ್ನು ಗಳಿಸುವವನು: ಕವಿ ಕನ್ಯಾನಿಳಯಸ್ಥನಾಗೆ ಖಳ[ಪಾಠಾಂ. ರ]ಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜಿತಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೩೦). [ಖಳಕರ್ಮ + ಉಪಾರ್ಜಿತ]

ಖಳಕಳಂಕ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನಿಂದೆ; ಹೀನವಾದ ಅಪವಾದ: ಔದುಂಬರಕುಸುಮಂ ನೆಗೆದು . . . ಆ ದೊರೆಯಂಗಾಯ್ತು ಖಳಕಳಂಕಾತಂಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೧). [ಖಳ$_1$(= ಖಲ)+ಕಳಂಕ (= ಕಲಂಕ)]

ಖಳಕೃತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ದುಷ್ಟಕಾರ್ಯ. 'ಖಳಕೃತಿನಿರತ' ಪರಾ. [ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ಕೃತಿ]

ಖಳಕೃತಿನಿರತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು; ದುಷ್ಟಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು: ದಿವಸೇಂದ್ರಂ ಕನ್ನೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ . . . ಖಳಕೃತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಶಿ]ನಿರತಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೧೬). [ಖಳಕೃತಿ + ನಿರತ]

ಖಳಖಳ, ಕಳಕಳ$_2$ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಬಿಲ: ಪ್ರಥಮ ನರಕದೊಳತಿಘೋರಮಪ್ಪುದಜಿಗೊಳ್ ಖಳಖಳಮೆಂಬ[ಪಾಠಾಂ. ಕಳಕಳವೆಂಬ, ಕಳಮೆ ಕಳಮೆಯೆಂಬ] ನರಕಬಿಲದೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ.೧೯೫-೧೪).
ಕಳಕಳ$_2$: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನುನೋಡಿ.[?]

ಖಳಗ 'ಖಟ್ಗ' ನೋ.

ಖಳತಿ$_1$ (ನಾ). ಒಳಕೋಣೆ (?): ವಿದ್ಯುದ್ವೇಗೆ ಸೌಧಭವನದೊಳ್ ಕುಮಾರನಂ ರತ್ನಕಂಬಳಾವೃತನಂ ಹರ್ಮ್ಯತಳಗತನಂ ಮಾಡಿ ಖಳತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಯ (?) ಬಾಗಿಲಂ ಕೆತ್ತು ತನ್ನ ಗುರುಜನಮಂ ತರಲೆಂದು ಪೋದಳ್ (ಜಾವುಂಪು. I, ೧೧೩-೧೬).''ಗಳಂತಿಗ್ಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಖಳತಿ$_2$ 'ಖಲತಿ' ನೋ.

ಖಳತಿಲಕ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾದವನು; ತುಂಬ ನೀಚ: ಕರುಣಿಸ್ಯೆ ಗಾಂಗೇಯ ಕರುಣಾಶರಧಿಯ್ಯೆ ಖಳತಿಲಕ ಕರ್ಣನ ದುರುಳತನವನು ಮುಜಿದು ಮೆಜಿವುದು ನಿಮ್ಮ ಸದ್ಗುಣವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೧-೨೧). [ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ತಿಲಕ]

ಖಳಧಾನ 'ಖಲಧಾನ' ನೋ.

ಖಳನಾಯಕ 'ಖಲನಾಯಕ' ನೋ.

ಖಳನೃಪಾಲ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರಾಜ: ಶೇಷಂ ಫಣಂಬಳ್ಕಿ ಸುರ್ಕಿದಪಂ ಸೀರೆಯ ಸಿಂಬಿವೊಲ್ ಖಳನೃಪಾಲಾಕ್ಷೌಹಿಣೀ ಭಾರದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩೦). [ಖಳ$_2$ + ನೃಪಾಲ]

ಖಳನ್ಯಾಯ 'ಖಲನ್ಯಾಯ' ನೋ.

ಖಳಪತಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟರ ಒಡೆಯ; ನೀಚರ ನಾಯಕ: ಸೊಗಸಿ ರಾಜ್ಯವನಿತ್ತೆ ನಿನಗದು ಮಗುಚದೊಡೆಯೆನ್ನಾಣೆಯೆನುತಪ್ಪಿದನು ಖಳಪತಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಸಹಭವನ] (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೧-೫೫). [ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ಪತಿ$_2$]

ಖಳಫಳ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ: ದೂವಾಳಿಯಲಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದುದು ಕಾಲಾಳು ಖಳಫಳಯೆನಲು ಕೈದುಗಳು (ತೊರಾ. ೫-೬-೧೩).

ಖಳಮಲ್ಲ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸ ವೀರ; ರಕ್ಕಸ ಜಟ್ಟಿ: ಅಣುವ ಮೊದಲಾದವರ ತೃಣವೆಂದೆಣಿಸಿ ಬಗೆಯದೆ ಬಂದ . . . ಮೆಜಿವ ಖಳಮಲ್ಲ (ಕಾಶಿರಾ. ೩೬-೧೬). [ಖಳ$_2$ + ಮಲ್ಲ]

ಖಳಲ್ 'ಖಟಿಲ್' ನೋ.

ಖಳವಹ್ನಿ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬೆಂಕಿ: ಪೊಡವಿಯೊಳು ಖಳವಹ್ನಿಯುಗ್ರ ಖಳವಹ್ನಿಯಿಂದಡವಿಗಿಚ್ಚತ್ಯುಗ್ರವಡವಿಗಿಚ್ಚಿಂದ ನೆಜಿ ಸಿಡಿಲುಗ್ರ (ಹಚಕಾ. ೮-೧೪). [ಖಳ$_2$ + ವಹ್ನಿ]

ಖಳವಿನೀತ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನದಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದವನು ; ದುರ್ವಿನೀತ: ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಸೋಮಶರ್ಮಾತ್ಮಜಾತರಂ ಖಳವಿನೀತರಂ ವಿಕೃತ ಮಾರ್ಗವಿಖ್ಯಾತರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೮).
[ಖಳ₁ (= ಖಲ) + ವಿನೀತ]

ಖಳಶಿರೋಮಣಿ₁ (ನಾ). = ಖಳತಿಲಕ : ಕಾಣಿಕೆಗಳನು ಸುರಿದರು ಖಳಶಿರೋಮಣಿಗೆಜಗಿದರು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಭೂಪತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ.ಸ. ೧೩-೮).
[ಖಳ₁ (= ಖಲ) + ಶಿರೋಮಣಿ]

ಖಳಶಿರೋಮಣಿ₂ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾದವನು: ಖಳ ಶಿರೋಮಣಿ ಮಸಗಿದನು ಭೂಪಾಲ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ.ಸ. ೮-೧೧).
[ಖಳ₂ + ಶಿರೋಮಣಿ]

ಖಳಸಂಯಮನ (ನಾ). ೧. ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದು. ೨. ದುಷ್ಟ ನಿಗ್ರಹ ಮಾಡುವವನು: ಖಳಸಂಯಮನನು ನಿನ್ನಾತ್ಮಜನು . . . ಎಂದನಾ ಮುನಿಪ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೦-೨೯).
[ಖಳ₁ (= ಖಲ) + ಸಂಯಮನ]

ಖಳಸಂಸರಣ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕರ ಸಂಸಾರ; ದಾರುಣವಾದ ಸಂಸಾರ: ಪವಾರ್ಥನಿಶ್ಚಯಂ ತನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ತೀಡೆ ಖಳಸಂಸರಣಕ್ಕೆ ವಿರಕ್ತೆಯಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪೦). [ಖಳ₂ (= ಖಲ) + ಸಂಸರಣ]

ಖಳಸಂಸೃತಿ (ನಾ). = ಖಳಸಂಸರಣ: ನಿನಗೀ ಖಳಸಂಸೃತಿಯೆಂಬು ದೊಂದು ಜಾಟಣದೊಳಗಮ್ಮ ನೀಂ ಮೊಗಪೆಯಾಗದೆ ತಾಳ್ದಪವರ್ಗ ಮಾರ್ಗಮಂ (ಆದಿಪು. ೩-೭೧). [ಖಳ₂ (= ಖಲ) + ಸಂಸೃತಿ]

ಖಳಾಗ್ರಣಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾದವನು; ದುರುಳರ ನಾಯಕ: ಖಳಾಗ್ರಣಿ ಮೇಲುಗಾಣನಲಾ ಮದಾಂಧನ ಸೋಲಿಸುವ ರಾರುಂಟು (ಕುವ್ಯಾ.ವಿ. ೨-೨೪).
[ಖಳ₁ (= ಖಲ) + ಅಗ್ರಣಿ]

ಖಳಾನ್ವಿತ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ನೀಚರ ಸಹವಾಸ ದಲ್ಲಿರುವವನು: ವ್ಯಸನಂ ದುರ್ಜನರೊಳೆ ಪಸರಿಸಿತು ಖಳಾನ್ವಿತರ್ಗೆ ಸದ್ಗುಣಂ ಸಮನಿಕುಮೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೭೦).
[ಖಳ₁ (= ಖಲ) + ಅನ್ವಿತ]

ಖಳಾಪಸ್ಮಾರ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಮಲರೋಗ: ಆರಿಗೊಜಲುವನ್ನೈ ಖಳಾಪಸ್ಮಾರವಿದೆ ಸೆಜೆವಿಡಿದು ತನ್ನನುವಾರಿಗೆಯು ವೈರಾಗ್ಯಗಡ ಮತ್ರಾಣವಿಭುಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ.ಸ. ೧೪-೧೨೪). [ಖಳ₂ + ಅಪಸ್ಮಾರ]

ಖಳಿ (ನಾ). ಗಂಜಿ; ಸರಿ: ಆ ಕಷಾಯದೊಳಗೆ ಖಳಿ ಇಲ್ಲದಂಥ ಕಾಗದವನ್ನು ಎದ್ದಿ ಒಣಗಿಸಿ ಇಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೩).
[< ಕಟಿ]

ಖಳಿಲ್ ‘ಖಟಿಲ್’ ನೋ.

ಖಳಿಲು ‘ಖಟಿಲ್’ ನೋ.

ಖಳಿಲೆ (ನಾ). “ಗ್ರೀಷ್ಮಋತು” (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ): ಖಳಿಲೆಯ ಕಾಯ್ಪನೇಡಿಸುವ . . . ಬೀರದ ಜೋದರ ದಬಿವುಟಿದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೧೭). [?]

ಖಳಿಯ (ನಾ). = ಕಲ್ಯೆ ಳ : ಯೋಗಾದಿ ಸಂಪನ್ನ ಖಳಿಯಂಗಳೆಲ್ಲವಂ ಸಂಪಾದಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XV, ೧೯೦-೬ ; 1256). [< ಸಂ. ಕಲಾ]

ಖಳ್ಗ ‘ಖಡ್ಗ’ ನೋ.

ಖಳ್ಗಿ ‘ಖಡ್ಗಿ’ ನೋ.

ಖಜ್ಜನೆ (ಅ). ಕಪ್ಪಾಗಿ ; ಕರ್ರಗೆ: ಕಿಜ್ಜನೆ ತಿರಿ ತಂದು ಖಳಂ ಖಜ್ಜನೆ ತನು ಕಂದಿ ಕುಂದಿ ಭಯವಶದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೫೫).
[< ಕಜ್ಜನೆ]

ಖಟಿಲ್, ಕಡಿಲ್, ಖಟಿಲ್, ಖಣಿಲ್, ಖಳಲ್, ಖಳಿಲ್, ಖಳಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ: ಖಟಿಲೆ ನುಡಿದವಲೆ ಬಗ್ಗಿಸಿ (ಶಮುದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ); ಖಟಿಲೆಂಬ ಥಟಿಲೆಂಬ ಘುಬುವೆಂಬ ಘಟಿಲೆಂಬ ಥಟಿಲೆಂಬವೋಲ್ . . . ಅನುಕರಣೆಯೊಲ್ಲವುಂ ನಿತ್ಯಜಬ ನೆಂಬರ್ (ಸಂಜೀವ.೯). **ಕಡಿಲ್** : ಆಕೆಗೆ ಕಡಿಲೆಂದಾತಂ ನುಡಿದಂ (ಶಮುದ. ಸ. ೧೨೩ ಪ್ರಯೋ). **ಖಟಿಲ್** : ಕೊರಸಿಯೊಳ್ಟಣಿಸಿ ಪೊಯ್ದಲ್ಲಿ ಖಣಿಲೆಂಬ ಖಟಿಲೆಂಬ ನಿಳಿಲೆಂಬ ನೆರ್ಕೆಂಬ . . . ದನಿಯಡ ಸುತಂ ಪುಟ್ಟೆ (ಇಹರ. ೪೧-೨೧). **ಖಣಿಲ್** : ಭುಜಾಸಿಯೊಳ್ ಖಣಿಲ್ ಖಣಿಲೆನೆ ತಳ್ತು ಪೊಯಿದು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೯೯-೩೨ ; 1042). **ಖಳಲ್** : ಎಳೆದು ಬಿಸುಟನು ಶಿಶಿರಋತುವನು ಖಳಲೆ ಜಡಿದು ವಸಂತನನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೮-೭). **ಖಳಿಲ್** : ಖಳಿಲ್ ಖಳಿಲ್ ತೊಪ್ಪುತೊಪ್ಪು ಛಳಿಲ್ ಛಳಿಲೆಂದು ಕೊಳ್ಳ ಬಡಿಗಂ ಜಳಿತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೪೮). **ಖಳಿಲು** : ಖಣಿಖಟಿ ಖಳಿಲುಖಳಿಲೆಂಬಂಬುಗಳ ದನಿ ತುಂಬಿತಂಬರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೪).

ಖಣಿಕಟಿಲು, ಖಣಿಖಟಿಲು, ಖಣಿಖಣಿ, ಖಣಿಖಣಿಲು, ಖಣಿಲ್‌ಖಟಿಲ್, ಖಳಿಕಟಿಲ್, ಖಳಿಖಟಿಲು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕೊಳು ಗಿಡಿಯ ಖಂಡೆಯದ ಖಣಿಕಟಿಲೆಸೆಯೆ ಕಾದಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೬); ತಲೆಯಂ ನಿವಾಳಿಸಿದರಾಳ್ವಂಗೆ ಕೈದುಗಳ ಹೋರಟಿಯ ಖಣಿಕಟಿಲ ರಭಸದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೭); ಹಳಚುವಸಿಗಳ ಖಣಿಖಟಿಲು ಕಳಕಳಕೆ ಮಿಗೆ ಹೊಯ್ದಾಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೬); ಕೋಲಾಟದಲಿ ಖಣಿಖಣಿ ಖಣಿಲು ಖಣಿಖಣಿ ಮಸಗಲೆಚ್ಚಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೫೦); ಕುದುರೆ ಕತ್ತಿಯ ಖಣಿಖಣಿ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿತು (ಇಂಗೀತ. ೭೭-೮). ಖಣಿಖಣಿಲು ರವವೆಸೆಯಲ್ಕೆ ಕಾದಿತು ಸುರಗಿಯತಿಬಲರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೩); ಖಣಿಖಣಿಲು ನಟನಟಲು ನಜಿನಜಿ . . . ಕೈದುವ ಧ್ವನಿ ಮಹೋನ್ನತವು (ಸಾನಂಚ. ೮-೧೪); ಖಣಿಲ್ ಖಟಿಲ್ವೊಗಹುಘೊಕ್ಕು ಘುಡುಮ್ಮು . . . ಎಂಬ ನಿಷ್ಠುರರವಂ ಮಿಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೬-೭೪); ಖಳಿಕಟಿಲ ಬಿಜುವೊಯಿಲೊ ಸಿಡಿಲಿನ ಸುಳಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೧೪-೭); ಖಳಿಖಟಿಲು ಖಟಿಲೆಂಬ ರವದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೭). ಖಟಿಲನೆ, ಖಣಿಲನೆ, ಖಣಿಲ್ಲನೆ, ಖಣಿಲ್ಲೆನೆ, ಖಟಿಲೆನೆ, ಖಟಿಲ್ಲನೆ, ಖಟಿಲ್ಲೆನೆ = ‘ಖಳಿಲ್’ ಎಂದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತ : ಖಟಿಲನೆ ಛಮ್ಮನೆ . . . ಎಂಬಿವಾದಿಯಾಗಜುವುದು (ಶಮುದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಹುಡುಕುವ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕಣ್ಣಿನ ನೆರೆಗೆ ಖಣಿಲನೆದ್ದೊಲಾದುದು ಗೆಲವು (ಹೆಪ್ಪಿರ. ೨೦-೯೪); ಖಟಿಲ್ಲನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಖಣಿಲ್ಲನೆ, ಖಣಿಲ್ಲನೆ] ಖಟಿಲೆನೆ, ಛಮ್ಮನೆ, ಧುಮ್ಮನೆ (ಶಮುದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಖಟಿಲ್ಲನೆ (ಖಟಿಲೆನೆ), ಛಟಿಲ್ಲನೆ . . . ನಿತ್ಯಜಟಿಂಗಳ್ (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೧).

ಖಡ್ಗ, ಕಡುಗ₁, ಕಳ್ಗ, ಖಡುಗ, ಖರ್ಗ, ಖಳಗ, ಖಳ್ಗ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ ; ಕರವಾಳ: ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ದು ಖಡ್ಗಸನ್ನಿಭಮಪ್ಪ ಮಹಾಶಿಲೆಯಂ ಕಿಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೭-೨೩); ಖಡ್ಗದಿಂ ವಾರಣಮಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೨); ಆ ಖಲನಿಜಿಯಲ್ಕೆತ್ತೆ ಖಡ್ಗಂ ನಿಲೆ (ನೇಮಿಪು. ೫-೯). **ಕಡುಗ₁** : ಕಡುಗದ ಪೊಯ್ಯಿಂದಂ ಕಾಲಡಿಗಳ್ ಕಡಿಯಾಗೆ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೨೭೩); ಹೊಡೆದ ಕಡುಗದ ಬಾಯ ಕಡೆಯ ಹೊಯ್ಗಳ ನಾಂತು (ಹಚಕಾ. ೧೩-೧೯); ಹೊಳೆಯುವ ಕಡುಗದ ಹೊದರಿನ ಧಾರೆಯ (ಮೋಹತ. ೩೭-೪೪). **ಕಳ್ಗ** : “ಅಸಿ – ಕಳ್ಗ (ಖಡ್ಗ= ಖಡ್ಗ)” (ಒಪಧಿ. ೧). **ಖಡುಗ** : ಖಡುಗದ ಕಾಂತಿ ಸೂರ್ಯನ ಹೊದಿಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೭); ಪಡೆದನು . . . ಬಲು ಖಡುಗವನು ವರಚಂದ್ರಹಾಸಕವೆಂಬ ನಾಮಕದ (ತೊರರಾ.೧-೮-೩೩);

ಜಂತ್ರ ಖಡುಗಕೆ ಹರಸು ತಂತ್ರ ಚಕ್ರಕೆ ಹರಿಯು ಮಂತ್ರ ನೋಹಕ್ಕೆ ಬೊಮ್ಮನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೦). **ಖಗ್ಗ**: ಅವಿಧೇಯಾರಾತಿ ಭೂಪಾಳರನುಜಿದಿಜಿವಾಳ್ ಕಾರ್ಯದೊಳ್ ಖಗ್ಗದೊಳ್ (ಕಇ. V, ೧೨-೧೨; 1080); ತಂನ ಸಾಹಸದಿಂ ಖಗ್ಗಧೇನುಕದೊಳು ಕಿರಾತ ಪಡೆಯಂ ಕೊಂದು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೬-೮; 1209); ಅನ್ಯ ಪರಾಕ್ರಮಂಗಳಂ ಮೀಜಿದ ಖಗ್ಗದಿಂದೆಸೆವ ಪಂಪುಗಳೊಬ್ಬಳಿ ಗೊಬ್ಬನೀಶ್ವರಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೫೯-೬೧; 1280). **ಖಳೆಗ**: ಮನೆಯಾಳುಗಳ್ ಪರಶು ಮುದ್ಗರ ಖಳಗದಿಂದ ನಡೆದರು (ತುರಂಗ. ೬೨-೧೭). **ಖಳ್ಗ**: ಕೊಟ್ಟ ಖಳ್ಗಲತಾಡಂಬರ (ಚೋಂಕಶಾ. ೧೯೩೭; ಪರಸಗಾಡು. ೫೪-೨೦; 970); ವೈರಿ ವೀರಾವನೀಶ್ವರ ವಕ್ಷಸ್ಥಳಮುಂ ಸ್ವಖಳ್ಗನಖರವ್ಯಾಘಾತದಿಂ ಪೋಳ್ದು (ವೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೧-೧೭; 1174); ಧುರದೊಳು ಬಂಮನೃಪಾಳಕಂ ಮುಳಿಸಿನಿಂ ಖಳ್ಗಕ್ಕೆ ಕೈನೀಡೆ (ಕಇ.IV, ೧-೪೦; 1204); ಖಳ್ಗದಿಂದವೆ ಕಲಿ ರತ್ನಪಾಳನ ಶಿರೋಂಬುಜಮುಂ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗಿತ್ತು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨-೯; 1286).

[< ಸಂ. ಖಡ್ಗ]

ಖಡ್ಗಿಧಾರೆ, ಖಡುಗಧಾರೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು; ಅಸಿಧಾರೆ: ಎಱಗಿಸುಗು ಖಡ್ಗಿಧಾರೆಯಿಂ ಧಾರಿಣಿಗನ್ನೆಱಗುವರನಣ್ಣನಂಘ್ರಿಯೊಳೆಱಗಿ ಸುಗುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೧೧; 1082). **ಖಡುಗಧಾರೆ**: ಕಡುಮನದ ಕಾಲಾಳು ಕಱಿದುದು ಖಡುಗಧಾರೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೯).

[ಖಡ್ಗಿ + ಧಾರೆ]

ಖಡ್ಗಿಧೇನು (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಗೇಂಡಾಮೃಗ; ಖಡ್ಗಮೃಗಿ: ಖಡ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಗ] ಧೇನುಗಳ ತೊರೆದ ಮೊಲೆಯಿಂದಂಬಿರಿವಿಡಿದು ಸುರಿವ ಪಾಲ್ಗೆ ಪಜ್ಜೆವಿಡಿದು ಪರಿವರಣ್ಯಮಾರ್ಜಾರ ಪೋತಕಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೫ ವ).   [< ಸಂ. ಖಡ್ಗಧೇನು]

ಖಡ್ಗಿಯೋಗಿನಿ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದ ಸಾಧಕಿ (?): ಇರೆ ಮುಡಿ ಬಿಚ್ಚಿ ನಾಂದಮುರೆ ಪತ್ತಿದ ಪಟ್ಟೆಯಿನುಟ್ಟುದಿಲ್ಲದಂತಿರೆ ಕಮು ಕೋನ್ಮುಖಂ ಶಿಖಿಮುಖಾಸಿಯವೋಲಳಿಮಾಲೆ ಮುಂದೆ ನೀಳ್ದಿರೆ ಧರ ಣೇಶ್ವರಂ ಕೆಲದೊಳುತ್ತರಸಾಧಕನಾದ ಕಾಮನಂತಿರೆ ರತಿ ಖಡ್ಗಿಯೋಗಿ ನಿಯವೊಲ್ ಜಲಕೇಳಿಯೊಳೊಬ್ಬಳೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೧೨೫).

[ಖಡ್ಗಿ + ಯೋಗಿನಿ]

ಖಡ್ಗಿರುಚಿ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಹೊಳಪು; ತೆಳು ನೀಲಿಬಣ್ಣ: ಮರನಂ ಕೆತ್ತಿ ... ಕೇಸುರಿಯಂ ಪೋಲ್ತಿರೆ ಕಪ್ಪೆ ಖಡ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೀಲ] ರುಚಿಯಿಂ ನಿರ್ಧೂಮದಿಂ ಪಲ್ಲಿ ಸೂಕರವರ್ಣಂ ಪುಗೆ ವೃಶ್ಚಿಕಂ ಸಮಸಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೧೧). "ನೀಲವರ್ಣ" (ಲೋಕೋಪ. ಅಡಿಟಿ).

[ಖಡ್ಗಿ + ರುಚಿ]

ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ (ನಾ). = ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ: ಚಕ್ರಾಚಕ್ರಿಯುಂ ಖಡ್ಗಾ ಖಡ್ಗಿಯುಮಾಗೆಯುಂ ಪೆಣೆದಿಱಿವ ಪದದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೨ ವ).

[< ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ]

ಖಡ್ಗಿ, ಖಳ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಖಡ್ಗಧಾರಿ. ೨. ಗಂಡಕಮೃಗ; ಖಡ್ಗಮೃಗ. ೧, ೨: ಆ ವನಂ ದಕ್ಷಾಧ್ವರದಂತೆ ಸ್ಥಾಣುವಿರಹಿತಮುಂ ... ವಿಪ್ರೋತ್ಕೀರ್ಣಮಾಗಿಯುಂ ಮಹಾಗ್ರಹಾರ ಮುಮ್ತು ಖಡ್ಗಿಸಮೇತ ಮಾಗಿಯುಂ ನೃಪನಿಳಯಮುಮ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೦೪ ವ). **ಖಳ್ಗಿ**: ೧. ಪುಲ್ತೇಭರಥಾಲಂಬಿತ ಖಳ್ಗಿಖಳ್ಗಿನಿಹತಾಶ್ವೌಘಂ (ಎಕ.VI, ಚಿಕ್ಕಮು. ೧೬೧-೯೫; 1137). ೨. ಚಮರಿಯ ಹುರಮೆಂಟಡಿಯ ಪೊಳಲ್ ಕಾಟಿಯ ಕೊಟ್ಟಂ ಖಳ್ಗಿಯ ಪಳ್ಳಿ ... ಭೀಮಾರಣ್ಯಂ (ಜಯುಕಾ. ೧೫-೨೩).   [< ಸಂ. ಖಡ್ಗಿನ್]

ಖಡ್ಗಿವೃಂದ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗಧಾರಿಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಖಡ್ಗ ಮೃಗಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. ೧, ೨: ದಮಿತಾರಿಯ ರಥಚಕ್ರ ರಕ್ಷಕರಪ್ಪ ಖಡ್ಗಿವೃಂದಂ ಬಳಿಯೊಳ್ ತೊಡರ್ದ ಖಡ್ಗಿವೃಂದಮುಂ ಕೂಡುವಿನಂ ನಿಡುಗಡಿದಂತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೫ ವ). [ಖಡ್ಗಿ + ವೃಂದ]

ಖಾಂಡವ (ನಾ). (ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದ) ಒಂದು ವನದ ಹೆಸರು. ℙ ಇದು ಇಂದ್ರನ ವನ. ಅರ್ಜುನನ ನೆರವಿನಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಇದನ್ನು ಸುಟ್ಟನು: ಪಾವಕನಱ್ಖ ಖಾಂಡವಮನುಂಡಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೪); ನರನಿಂದಗ್ಗದ ಖಾಂಡವಂ ನೆಗಟ್ಟ ಲಂಕಾದ್ವೀಪಮಂತೊಂದು ವಾನರನಿಂ ... ಪರಿಭವಂಬೆತ್ತುವು (ಕಇಅ. ೯೪-೩-೩೦; 1124); ಖಾಂಡವದ ವನ ದಹನದಾವೋಜ್ಜಂಡ ಗಂಡರಗಂಡ ... ಥಾಳಿಯಿಟ್ಟನು ಚಂಡಗಾಂಡೀವಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦ ಸೂಚನೆ).   [ಸಂ.]

ಖಾಂಡವವನ (ನಾ). = ಖಾಂಡವ: ಸುಖವೆ ಹೇಳೈ ತಂದೆ ಖಾಂಡವ ವನದ ನಿರ್ದಹನ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦-೧೭).   [ಖಾಂಡವ + ವನ]

ಖಾಂಡಿ (ನಾ). ಬಾಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಬಿಲ್ಲು; ಧನುಸ್ಸು: ಇಗೋ ನೋಡುಯೆನ್ನ ಕರಾಗ್ರದೊಳಿರುವ ಖಾಂಡಿಯನ್ನು ಝೇಂಕರಿಸಿ ನಿನ್ನ ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸೀಳಿ (ದುಶ್ಯಾಕ. ೨೨).

[< ಸಂ. ಕಾಂಡಿನ್]

ಖಾಂದಿ (ನಾ). ಆಳು; ಸೇವಕಿ; ಆಶ್ರಿತೆ: ಶಿವಗನನ್ನು ಮಾದಿ ಎಂಬ ಖಾಂದಿಯು ಮದನಸಿಂಗನ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುತಂದು ... ಎರಡು ತಿಂಗಳ ರಜ ಬೇಕೆಂತಲೂ ಕೇಳಿಕೊಂಡಳು (ಅದೂಟ.೧೪೯). [← ಮರಾ. ಖಾಂದ]

ಖಾಕಿ, ಕಾಕ್ಕಿ, ಖಾಖಿ (ಗು). ೧. ದೂಳುಬಣ್ಣದ; ಮಾಸಲು ಹಳದಿಯ. (ನಾ). ೨. ಮಾಸಲು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ: (ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಖಾಕಿಬಣ್ಣದ, ಹತ್ತಿಯ ಅಥವಾ ಉಣ್ಣೆಯ, ಮೂಲೆನೆಯ್ಗೆಯ, ಉಬ್ಬುಗೆರೆಗಳ ಬಟ್ಟೆ, ಖಾಕಿ ಬಟ್ಟೆ (Khaki. ಇಂಕನಿ); ಅವರ ಖಾಕೀ ಕೋಟು, ಎತ್ತರವಾದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ ... ಅವರಲ್ಲಿರುವ ದರ್ಪಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ರಂಗರೋ. ೧); ಖಾಕಿ ಚಣ್ಣ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕಚೇರಿಗೆ ಹಾಜರಾಗಿ (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೨೧); ಖಾಕಿ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಸರಕಾರ ಏಕೆ ಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿಯಿತೋ ತಿಳಿಯದು (ಗಾಳಿಪ. ೧೩೬). **ಕಾಕ್ಕಿ**: ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸೇನಾಳುಗಳಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಕಾಕಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಸಮರೂಪ (uniform)ದ ಉದ್ದೇಶವೂ ಅದೇ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೨೪). **ಖಾಖಿ**: ೧. ಖಾಖಿ ಉಡುಪಿನ ಟ್ರಾಮುಸಾರಥಿ ಯೊಬ್ಬ ... ಬರುತ್ತಿದ್ದ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೨೧).

[← ಪಾರ. ಖಾಕೀ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾಕೀ]

ಖಾಖಿ 'ಖಾಕಿ' ನೋ.

ಖಾಜಿ 'ಕಾಜಿ' ನೋ.

ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ 'ಕಾಜಿನ್ಯಾಯ' ನೋ.

ಖಾಟ (ನಾ). ಘಾಟು; ತೀವ್ರವಾದ ವಾಸನೆ: ಆಗಾಗ್ಗೆ ಜರದಾ, ತಂಬಾಕದ ಖಾಟವೂ ಈ ವೀಟೇರಸಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಶಾಕ ಪೂರೈಸುವ ಭಾಸ ವಾಗುವುದು (ಗಾಳಿಪ. VIII, ಮುನ್ನುಡಿ).   [?]

ಖಾಡಾಖಾಡ್ಡಿ 'ಖಡಾಖಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಖಾಡಾಖಾಡ್ಡಿ, ಖಡಾಖಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ; ಕೈಕೈ ಕಾಳೆಗ; ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ: "ಖಾಡಾಖಾಡಿಯೆನಲ್ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ ಮೆಂದಱಿಗೆ" (ಭಾರನಿ. ೫); ಲಲಿತಚಂದ್ರಿಕೆಗೇಕೆ ದಾವಾನಳನ ಖಾಡಾ ಖಾಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೮); ನನಗೂ ಆವಗೂ ಖಾಡಾಖಾಡಿ ಆಗಿ (ಮುಂಗಾಪು. ೭೭); ಅವರ ಮಕ್ಕಳ ಖಾಡಾಖಾಡಿ ತಿಂಗಳು, ವರ್ಷ ನಡೆದಲ್ಲಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಚಾರುದಾ. ೧೫೧).

೨. ಬಿರುಸು; ಆವೇಶ; ಜೋರು: ನೋಡಿ ಶದಸುರನ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯನುಪ್ಪಟಮಹೀಶನಾರ್ದಸಿಯಂ . . . ನಿಶಾಚರನನೆಜಗಿದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೧೦೦); ತಿರುವಿಲ್ಲಂಬ ಕೊಡಚಿ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯೊಳೆಸಲು (ಅಂಜಚ. ೬-೧೧೬); ನನ್ನ ಕಣೆಯಲಿ ಬಿರಿಯಲಾತನ ದೇಹ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯುದ್ಧದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೩೮). ೩. ಸ್ಪರ್ಧೆ; ಪೈಪೋಟಿ; ಏರಾಟ: ಹೂಡಿದರು ಸಾರಿಗಳ ನೆತ್ತವನಾಡಿದರು ಮನವೊಲಿದು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ ದುಗ ಬಾರನಿತ್ತಿಗವೆಂದು ಹರುಷದಲಿ (ನಳಚ. ೯-೪೪); ಬೆರಸಿ ಧಾಳಾಧೂಳಿಯಲಿ ಬೊಪ್ಪರಿಸಿ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ . . . ಕಾದಿತು ಸೇನೆ (ತೊರರಾ. ೬-೩೮-೩). ೫. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ: ಝಾಡಿ ಝುಂಕಣೆ ಝಡಪು ಖಾಡಾಖಾಡಿ ದೃಢಗತಿ ದೃಷ್ಟಿ ಪಾತಾಲೀಢ ಗೋಮೂತ್ರಿಕ ಪರಿಭ್ರಮಣ ಪ್ರವಿಕ್ಷೇಪ ಪಾಡು ಪೈಸರ ಪಂಥದ ಗಾಢ ಘಲ್ಲಣೆಗಳಲಿ ಗದೆ ಕುಣಿದಾಡಿದವು ಕಿಡಿಸೂಸಲಿಬ್ಬರ ನಿರ್ಭರಾಂಗದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೪-೧೬); ಎಕ್ಕೆಯೊಳೊಕ್ಕು ಪಳಂಚುವ ಪಾಂಗಿಂ ತಕ್ಕುಮಿಗಲ್ಕೆಕ್ಕತುಳಂ ಪೊರ್ಕುಳಿವೊಕ್ಕು ಕರಂಖಾಡಾಖಾಡಿಯೊಳುಜದಿಜಿದರ್ ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಜಯಕಾ. ೬-೩೧). **ಖಡಾಖಡ್ಡಿ:** ೧. ಖಡಾಖಡಿ ಲಡಾಯಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಎಳಕ. ೩೪); ಜಯಮಲ್ಲನೆಂಬ ಶೂರಾಗ್ರಣಿಯು . . . ಆಕಬರನೊಡನೆ ಖಡಾಖಡಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೭೮); ಖಡಾಖಡಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುತ್ತೇನೆ (ದೌಲತ್. ೧೯೯). [?]

ಖಾಡಾಖಾಡಿಕಾತಿ (ನಾ). ಹೋರಾಡುವವಳು; ಸ್ಪರ್ಧಾಳು: ಮದನನ ಮೊನೆಯ ಖಾಡಾಖಾಡಿಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಖಾ]ತಿಯರ್ಬೈದೆ ಹೊಯ್ದ್ ಹೊಯ್ದು ದನುಜಹರನರಸಿಯರು ಕುಂತಿಯ ತನಯರರಸಿಯರೊಡನೆ . . . ಪಾಂಚಾಲಿನಿಯರೋಕುಳಿಯನಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೮೨).

[ಖಾಡಾಖಾಡಿ₃ + -ಕಾತಿ₁]

ಖಾಡಾಜಂಗಿ 'ಖಡಾಜಂಗಿ' ನೋ.

ಖಾಡಿ (ನಾ). ತಿಳುವಳಿಕೆ (?): ಸಮೀಪದ ಆಪ್ತ ಮುಂತಾದವರು ಸತ್ತಿದ್ದರೆ ಡಿಪ್ಯುಟಿ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರರಿಗೆ ಖಾಡಿ ಆಗುವಂತೆ ರಿಪೋರ್ಟು ಮಾಡದ ಹೊರತು ಹೋಗಕೂಡದು (ಪಾಶ್ಚಾವಿ. ೪೪೩). [?]

ಖಾಣ, ಕಾಣ್ಣ, ಖಾನ₁ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ, ದನಕರು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಆಹಾರ; ಮೇವು: ಬೊಪ್ಪರಂ ಖಾಣಂ, ಖಾರಿಗೆ (ಶಮದ. ೧೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಲ್ಲ ನಂದಿಯನೆಬ್ಬಿಸುತ್ತಂ ಹುಲ್ಲು ಖಾಣವನಿಕ್ಕಿ ಮೇಸಿದ (ಬಸಪು. ೨೨-೨೭); ಮೇಹುಗೊಳ್ಳದು ಖಾಣಕ್ಕಂ ಪಡೆದು ಬಾರದು . . . ಜ್ವರವಿಕಾರವಾದೊಡೆ (ಹಯಕಂ) ತುರಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೧); ಬಸವನಾದೊಡೆ ಖಾಣವಂ ಮೇಯಬೇಕೆಂದು ಹೊಸ ಕಡಲೆಯಂ ಸುರಿಯೆ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೮-೧೫೫); ಓಡಿಸಿದನೀಕ್ಷಿಸಲು ಹುಲ್ಲಖಾಣವ ಮೆಯ್ಸಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೧-೧೧); ಪಾಳ್ಯಗಳಿಗೆ . . . ಕಬಳ ಖಾಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿದನು (ಕೃವಾಭೀ. ೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಮೇವಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಖಾಣ, ಎಳ್ಳು, ಜೋಳ, ನಲ್ಲಾವು, ನಲ್ಲೆತ್ತು, ಕಳುಕು, ಕಂಡಿಕೆವಣ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೦-೨೮; 1185); ಕುದುರೆಯ ಸೇನೆ ಖಾಣವಾಚಿದ್ದಿಯ ಭಂಡಿ ಜೆಡೆದೆಜು ಇವೊಳಗಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಅಪೂರ್ವಾಯವೆಲ್ಲವಂ ಮಾಣಿಸಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೫-೧೦; 1200); ಅಭ್ಯಾಗತೆ, ಖಾಣ, ಕಳುಕು ಆಡುಗುಬು (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೫೨-೬; 1298); ವಟ್ಟ ವಾಸಿಯು ಸುಂಕಸೋದಿಗೆ ಖಾಣಖಡ್ಡಾಯ (ಬಸಪು. ೨೭-೫೨); ಅರಮನೆಇಂದ ಖಾಣಧಾನ್ಯ ಯೆತ್ತು ತುಪ್ಪ ಸಬರ ಮಾಟ್ಟದಳ ಮೋಳ ಮುಂತಾದ ವೆಚ್ಚ ವಿರಾಡವನೂ ಕುಳಸರದಿಯಲಿ ತೆಜುವೆಲೂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೩-೫೦; 1408).

ಕಾಣ್ಣ: ೧. ಕಾಣಕ್ಕೆ ತೆಗೆವ ಬಾಯ್ ಕಡಿವಾಣಕಂ ತೆಗೆಯಬೇಡವೆ (ಶಂಕಕಂ. ೨೫); ಮಣ್ಣೆತ್ತು, ಆವರು ನೀಡಿದ ಕಾಣವನ್ನು ಮೆಯ್ದಿತು (ಬೆಳಸು. ೨೧೪). ೨. ರೋಣ[ದ] ಹನ್ನಿರ್ವ್ವಜು ಗದ್ಯಾಣಂ ಸಿದ್ಧಾಯ ಉಪ್ಪುತುಪ್ಪ ಕಾಣಂ . . . ಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ (ಇಆ. XII, ೨೫೬-೧೬; 971). **ಖಾನ₁:** ೧. ತುರಗಕ್ಕೆ ಗಂಧಮಾಲ್ಯಾಭರಣಾರ್ಪಣ ಖಾನ ಪಾ(ಣ)ನ ಭೋಜನ ಶಯನಾದರಮಂ ಮಾಡುವ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೬೫). ೩. ಆಹಾರ; ಭೋಜನ: ಪಲತೆಜದ ಅಸ್ತ್ರದಿಂದಂ ಪಲತೆಜದ ವಿಷಾನ್ನಪಾನಖಾನಾದಿಗಳಿಂ . . . ಪಲರುಂ ಸತ್ತರ್ (ಮದತಿ. ೧-೭೫).

[← ಪ್ರಾ. ಖಾಣ. / ಸಂ. ಖಾದನ]

ಖಾಣಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಳಿ, ಕಡಲೆ ಮೊದಲಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಕುದುರೆಗೆ ಬಾಯಿಚೀಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು: ಜವೆಯಂ ಖಾಣಂಗಟ್ಟುವಡು ವಿಯಂ ಕಳೆದಿಕ್ಕಿ ಮಾಡಿ ಕಟ್ಟುಗೆ ಪೆಸಜಂ ತೊವರಿಯನುರ್ದುವುಮಂ ಗೋದುವೆಯುಮನಿಕ್ಕುವೊಡೆ ತೆಗಸಿ ಕಟ್ಟುವುದುಚಿತಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೫೬).

[ಖಾಣ + ಕಟ್ಟು₁]

ಖಾಣವಿಧಿ (ನಾ). ಆಹಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ವಿಧಿ; ಆಹಾರ ನಿಯಮ: ಬರಗೆಳ್ಳು ಕೋಜು ಪಾರಕುವೆರಸಗಸೆ ಕುಸುಂಬೆ ಕಜಿವೆ ನೆಲ್ ಸಾವೆಗಳುಂ ತುರಗಕ್ಕಹಿತಂ ಬಲಸಂಹರಣಂಗಳ್ ಖಾಣವಿಧಿಯಿನಭಿನವಚಂದ್ರಾ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೫೯). [ಖಾಣ + ವಿಧಿ]

ಖಾತ₁ (ಗು). ೧. ಅಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ತೋಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಗೆದದ್ದು; ಅಗಳು; ಕಂದಕ: "ಖಾತಮಾ ದೇವಖಾತಮೆನಲ್ಕದಗಳೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೪); ಪಾತಾಳತಳಮನೆಯ್ದಿದ ಖಾತಂ ಸುರಪುರಮನೆಯ್ದಿದಟ್ಟಳೆ ಪೆಂಪು ದ್ಯೋತಿಸೆ ಪುರವಿಜಿಪುದು . . . ಅಮರಾವತಿಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೬). ದಂಡಕಗಿರಿಯ ಗುಹಾಗೇಹದೊಳೊಂದು ಯೋಜನದೆಂಟನೆಯ ಭಾಗಂ ಖಾತಮಾದಲ್ಲಿ ಪಾತಾಳಲಂಕೆಯೆಂಬ ಪುರಮಿರ್ಪುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೬ ವ); ತುಳಸಿ ನಸುನಗುತ್ತ ಅವನನ್ನು ಪಾತಾಳ ಖಾತಕ್ಕೆ ನುಗಿಸಿದ್ದಳು (ದೀಪಹ. II, ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಖಾತ₂ (ನಾ). ಕೊಳ; ಪುಷ್ಕರಿಣಿ: "ಖಾತಮೆನೆ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯೆನಲು ಹೊಕ್ಕರಣೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೪). [< ಸಂ. ಖಾತಾ]

ಖಾತ₃ 'ಖಾತೆ₂' ನೋ.

ಖಾತಕ (ನಾ). ೧. ಅಗೆಯುವವನು; ತೋಡುವವನು. ೨. ಅಗೆದು ಮಾಡಿದುದು; ಗುಳಿ; ತಗ್ಗು; ಕಂದಕ. ೩. ಕೊಳ; ಕಲ್ಯಾಣಿ. 'ದೇವಖಾತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖಾತರ್‌ಜಮಾ 'ಖಾತರ್‌ಜಮೆ' ನೋ.

ಖಾತರ್‌ಜಮೆ, ಖಾತರ್‌ಜಮಾ, ಖಾತಿರಜಮೆ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ: ಮುಂದೆ ಆ ನೆರೆಯಲ್ಲಾ ಸಮೀಪದ ಸರಕಾರಗಳಿಗೆ ಸುಖ ಖಾತರ್‌ಜಮೆ ಹಾಸಲ್ ಆದೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪). **ಖಾತರ್‌ಜಮಾ:** ೧. ಈ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಜಯ ಹಾರೈಸುವಂಥಾ ದೋಸ್ತುದಾರರಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇರಾದೆ ಇದ್ದ ಮೇರೆಗೆ ಖಾತರ್‌ಜಮಾ ಆಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೮). ೨. ನಂಬುಗೆ; ವಿಶ್ವಾಸ; ಖಾತ್ರಿ. **ಖಾತಿರಜಮೆ:** ೧. ನಾವು ಖಾತಿರಜಮೆ ಆಗಿ ಇರಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬).

[← ಮರಾ. ಖಾತರ್‌ಜಮಾ; ಅರ. ಹಿಂ. ಖಾತಿರ್‌ಜಮಾ]

ಖಾತರ (ನಾ). = ಖಾತರಿ: ಮಾಜಿ ಅಮೀಲ ಶಿರಸ್ತೆದಾರ ಶೇಕದಾರ ವಗೈರೇರು ಖಾತರ ನಿಮಿತ್ಯ ದರಿಯಾಫ್ತು ಮಾಡದೆ ತಾತ್ಸಾರಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟದ್ದು ರುಜು ಆದದ್ದೇ ಉಂಟಾದರೆ ಹಾಲಿ ಅಮೀಲ ಕೊಡಬೇಕು (ಮುಹಾವಂ. II, ೫೯). [< ಖಾತರಿ]

ಖಾತರಿ, ಖಾತರು, ಖಾತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರ; ಚರ್ಚೆ; ಪರ್ಯಾಲೋಚನೆ: ಸರಕಾರದಿಂದ ಭೂಮಿ ಉತಾರಾ ನಡಸತಕ ಬಗ್ಯೆ ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗಬೇಕೆಂಬದಾಗಿ ಅರಿಕೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ರಿಂದಾ ಹೆಚಿತಿಂಮಯನ ಅರ್ಜಿ ಖಾತರಿಗೆ ತಂದು . . . ಕಟ್ಲೇಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮-೩೫; 1811). ೨. ನಂಬುಗೆ; ವಿಶ್ವಾಸ: ಖಾತರಿಯಾದ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕವಿಟ್ಟು ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹಣವನ್ನು ಪಾವತಿಮಾಡಬಹುದು (ಗೃಹವಿ. ೧೯೯). ೩. ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಧಾರ: ಈತ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ ಅಂತ ಖಾತರಿಯಾಗಿತ್ತು (ಮನೋಸಂ. ೧೦೦); ತೋಟಗಾರನ ಕೆಲಸ ಖಾತರಿಯೊ? (ನಡೆವಾ. I, 368); ರಾಜನು ಮಾಡುವ ಶಾಸನವು . . . ರಾಜ್ಯದ ಮುಖ್ಯೋದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬ ಖಾತರಿಯೇನು? (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೪೭). **ಖಾತರು**: ೪. ಹೊಣೆ; ಜವಾಬ್ದಾರಿ: ಈ ಹಣ ಸಾಧಾರಣ ಮೌಲ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡ . . . ಅಕ್ಕನ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ನೀನೇ ಖಾತರು (ಮುಸಕೂ. ೬೮). **ಖಾತ್ರಿ**: ೩. ಇದುವರೆಗೂ ಈ ಬಗ್ಗೆ ನನಗೆ ಖಾತ್ರಿಯಾದಂಥ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ (ರತ್ನಗೋ. ೨೨); ನಾಳೆ ನೀನು ... ಅವಳನ್ನು ಹೊರಗಿಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಯಾವ ಖಾತ್ರಿ? (ದುಂಬಿಕ. ೩೬); ನಿದ್ದೆ ಹತ್ತಿದ ಖಾತ್ರಿಯಾಗಬೇಕಲ್ಲ! (ನಾಪೋಲಿ. ೧೭೭).

ಖಾತರಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು, ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಖಚಿತಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಈ ವಿಷಯ ಎತ್ತಿದರೆ ಅಪ್ಪ ಒಪ್ಪಿಯೇ ತೀರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಖಾತರಿಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೬೭); ನನ್ನ ನಡತೆಯ ಬಗೆಗೆ ತಾವು ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ (ಚಿಂದುಟಿ. ೯೪); ಅದನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೊರಟಾಗ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯೧). ಖಾತ್ರಿಆಗು = ಭರವಸೆಯಾಗು; ನಂಬಿಕೆಯಾಗು; ನಿಶ್ಚಿತವಾಗು: ರಾಯರ ಅರಳಿದ ಮುಖ ನೋಡಿ ಅನಿಲನಿಗೂ ಖಾತ್ರಿಆಗಿತ್ತು (ಅಪನಾ. ೧೫); ಅವನು ಜೀವಂತ ಇದ್ದದ್ದು ಈಗ ಖಾತ್ರಿಆಯಿತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೭೯). ಖಾತ್ರಿಕೊಡು = ರುಜುವಾತುಮಾಡು; ಖಚಿತಪಡಿಸಿಕೊಡು: ಆ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಖಾತ್ರಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೪೦). ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಸು = ಖಚಿತಪಡಿಸು; ಮನದಟ್ಟುಮಾಡಿಸು: ಕುಟಿಲೆಯನ್ನು ಕರೆತಂದು ನನಗೆ ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಸಿಕೊಡು (ಮೋಹಿನೀ. ೧೨೧). ಖಾತ್ರಿಮಾಡು = ಮನಗಾಣಿಸು; ಖಚಿತಪಡಿಸು: ಸಾಲಕೊಟ್ಟದ್ದಾಗಲಿ . . . ನನಗೆ ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರೆ ಪೈಗೆ ಪೈ ಸಾಲ ತೀರಿಸುವ ಭಾರವನ್ನು ನಾನು ಹೊರುವೆ (ಚಿಟ್ಟಹೊ. ೬೦); ಖಾತ್ರಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮೊಬಲಗನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೬೮). ಖಾತ್ರಿಹಿಡಿ = ಭರವಸೆ ಹೊಂದು; ನಂಬು: ಅಂತೂ ಒಳಗೊಳಗೇ ಖಾತ್ರಿಹಿಡಿದಿದ್ದೆಯೆನ್ನು (ಕಾಗೆಕ. ೪೬).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾತರ್; ಅರ. ಪಾರ. ಖಾತಿರ್, ಖಾತರೀ]

ಖಾತರಿಪತ್ರ (ನಾ). ಭರವಸೆಯ ಕಾಗದ; ನಂಬಿಕೆಯ ಪತ್ರ: ತಾತಾ ಅವರಿಗೆ ಖಾತರಿಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟದ್ದ ನಮ್ಮ ವರ್ತಕರೆಲ್ಲರೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಕಳಚಿಕೊಂಡು (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೪೪).

[ಖಾತರಿ + ಪತ್ರ]

ಖಾತರು 'ಖಾತರಿ' ನೋ.

ಖಾತಿ 'ಖತಿ$_1$' ನೋ.

ಖಾತಿಕೆ (ನಾ). ಕಂದಕ; ಅಗಳು: ಮಹಾಂಬುನಿಧಿ ಪ್ರಾವೃತ ಖಾತಿಕಾ ಪರಿಧಿ_ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಮುಂದೊಂದೆ ಪತ್ತನದಂತಿರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೭೮).

[ಸಂ. ಖಾತಿಕಾ]

ಖಾತಿಗೆಡು (ನಾ). ದರ್ಪಗೆಡು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಖಾತಿಗೆಟ್ಟುದು ಬಲಾಢ್ಯರು ಕಾಮಸುತನಡ್ಡವಾತಿನ ಕೋಲ್ಗಳುಬ್ಬಟೆಗೆ ಭೀತಿಸಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟ ಸಾರ್ದರು (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೪).

[ಖಾತಿ (< ಖತಿ$_1$) + ಕೆಡು$_1$]

ಖಾತಿಗೊಳ್ 'ಖತಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಖಾತಿರಜಮೆ 'ಖಾತರ್‌ಜಮೆ' ನೋ.

ಖಾತೆ$_1$ (ನಾ). ಕೊಳ; ಹೊಕ್ಕರಣೆ; ಪುಷ್ಕರಿಣಿ: "ಖಾತಾ, ಪುಷ್ಕರಿಣೀ – ಈ ೨ ಹೊಕ್ಕರಣೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೩).

[ಸಂ. ಖಾತಾ]

ಖಾತೆ$_2$, ಖಾತೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಿರ್ದಿ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ನಮೂದಾಗಿರುವ ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ಭಾಗ; ಜಮಾಖರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸಂಸ್ಥೆ ಅಥವಾ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾದ ಲೆಕ್ಕದ ವಿಭಾಗ: ಹೋದಸಲ ಕೊಟ್ಟಿಂದಾಯ್ದು ರಶೀತೀಲಿ ಸಂವತ್ಸರಿಲ್ಲ, ಖಾತೆಇಲ್ಲ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೩೮); ಸದ್ಯ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರ ಖಾತೆಗಳು ನಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾವೋ ಅವರಿಗೆ . . . ಕೊಡುವುದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೩); ರಸೀದಿಗಳೇನೋ ಸರಿಯಾಗಿವೆ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ, ಅಂದರೆ ಖಾತೆಗೆ ಖಿರ್ದಿಗೆ ಜಮಾ ಬಂದಿಲ್ಲ (ಕೆಲಸಿ. ೧೬೪); ೨. ಲೆಕ್ಕದ ಪುಸ್ತಕ; ಖತಾವಣಿ; ಪಟ್ಟಿ: ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಖಾತೆಗಳು (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೪೮); ಖಾತೆ . . . ಶಾನುಭೋಗರ ಹೆಸರಿಗೆ ಇರುವುದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ನನ್ನೂರು. ೧೪೮). ೩. "ಆಸ್ತಿ ತನಗೆ ಸೇರಿದ್ದೆಂದು ಸರಕಾರಿ ದಫ್ತರಿನಲ್ಲಿ ದಾಖಲು ಮಾಡಿಸುವುದು; ಹೀಗೆ ದಾಖಲಾದ ಆಸ್ತಿ" (ರೈಸ್‌ಗ. ೫೮೩). ೪. ಸರ್ಕಾರದ ಆಡಳಿತ ಭಾಗ, —ಇಲಾಖೆ: ಮುಲ್ಕಿ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಖಾತೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ, ಈ ಮನುಷ್ಯ ಸ್ವಭಾವವೇ ದಂಡಿನಲ್ಲಿ . . . ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಸೋಜಿಗವೇನು? (ಯುಕ್ಷಪ್ರ. ೫೩); ಮುನಿಸಿಪಾಲ್ಟಿ ನೀರಿನ ಖಾತೆ ಕೆಲಸಗಾರರ ಸಂಪತ್ತಲ್ಲ! (ಹುಚ್ಚುಹು. ೨೫); ಪೋಲೀಸ ಖಾತೆಯು ಜನರ ವಿತ್ತ ಜೀವಿತಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವದು (ಸ್ಕೂಲವಿ. ೨೨೩). ೫. ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಂತ್ರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಆಡಳಿತ ಶಾಖೆ: (Portfolio. ಪಾರಿಪ). 'ವಿದ್ಯಾಖಾತೆ' ಪರಾ. ಖಾತೆ$_3$: (ವ್ಯೈಗಜೆ. IV, ೭೭೫).

[← ಹಿಂ. ಖಾತಾ; ಮರಾ. ಖಾತೇ; ಪಾರ. ಖತ್]

ಖಾತೆಕಿರ್ದಿ (ನಾ). ವ್ಯಕ್ತಿ ಹಾಗು ವಿಷಯಗಳ ಪ್ರಕಾರ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಬರೆದ ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕ: ತನ್ನ ಖಾತೆಕಿರ್ದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒಡೆಯನಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತುಕೊಂಡ (ಜಮೀನ್ದಾ. ೪೨); ಹೊಳೆವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಕಣ್‌ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೀನಿಟ್ಟ ಖಾತೆಕಿರ್ದಿಯನೊಮ್ಮೆ ತೆರೆಯಬೇಕು (ನೆಲಮು. ೨೬). [ಖಾತೆ$_2$ + ಕಿರ್ದಿ]

ಖಾತೆಪುಸ್ತಕ (ನಾ). ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕ; ಖಾತೆಕಿರ್ದಿ: ಒಂದು ಖಾತೆಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಅಗಲಿಸಿಟ್ಟು (ಸುವಸಂ. ೭೮). [ಖಾತೆ$_2$ + ಪುಸ್ತಕ]

ಖಾತೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಗಣನೆಗೆ ತರು: ಈತನ ಪಾದವಲ್ಲದೆ, ಖಾತೆಮಾಡೆನುವುಳಿದ ದೈವವನು (ಶಂಕದಾ. ೩-೭).

[ಖಾತೆ$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಖಾತೇದಾರ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯ ಸ್ವಾಧೀನಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಜಮೀನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿದೆಯೆಂದು ಸರಕಾರದ ದಫ್ತರಿನಲ್ಲಿ ದಾಖಲುಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡವನು; ಪಟ್ಟೇದಾರ: ತಮಾಂ ಸರ್ವೆನಂಬರುಗಳಿಗೂ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಖಾತೇದಾರರು ವೃತ್ತಿದಾರರ ಪೊತಶು ಮುತ್ಯಾರ ಹೆಸರೂ ಸರ್ಕಾರಿ ಲೆಖ್ಖಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಕೆಲಸಿ. ೨೫೪).

೨. ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹಣದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಾಗಿ, ತನ್ನ ಹೆಸರಿನ ಲೆಕ್ಕ ಇಡಿಸಿದವನು: ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕೆಲ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಖಾತೇದಾರರಿಗೆ ಸಲ್ಲತಕ್ಕ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲೆಂದು ಕೂಗು ಕೇಳಬರುವದು (ಬ್ಯಾಂಕಕ್ಕೈ. ೬). ೩. ಜಮೀನ್ದಾರ; ಸಿರಿವಂತ: ಚನ್ನಮ್ಮನು ತಾನೊಬ್ಬ ಖಾತೇದಾರನನ್ನು ಕೈಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದು ಕನಸಿನ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪಂಜಪಂ. ೫೫).

[ಖಾತೆ$_2$ + -ದಾರ$_1$]

ಖಾತೇವಾರು (ನಾ). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಖಾತೆಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದುದು; ವರ್ಗೀಕೃತವಾದುದು: ಡೂಮ್ಸಡೇ ಬುಕ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಖಾತೇವಾರ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಇಡಿಸಿದನು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೨೮).

[ಖಾತೆ$_2$ + ವಾರು$_2$ (< ವಾರ$_1$)]

ಖಾತ್ರಿ 'ಖಾತರಿ' ನೋ.

ಖಾತ್ರಿಜನ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ಜನ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಮಂದಿ: ಖಾತ್ರಿಜನ ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆಯುವವರು ಎಂದು ರಾಮರಾಯರಿಗೆ ಮನವಟ್ಟಾಯಿತು (ಕುರುಕಾ. ೩೯). [ಖಾತ್ರಿ (< ಖಾತರಿ) + ಜನ]

ಖಾತ್ರಿಲಾಯಖು, ಖಾತ್ರಿಲಾಹಿಕ (ನಾ). ನಂಬುಗೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ವಿಶ್ವಸನೀಯವಾದುದು: ಈ ಮಾಹಿತಿಯು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವರ್ತಕರಿಗೆ ಖಾತ್ರಿಲಾಯಖು. . .ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ.೧೧ ಪ್ರಸ್ತಾವ). **ಖಾತ್ರಿಲಾಹಿಕ**: ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಖಾತ್ರಿಲಾಹಿಕ ಮಾಲು ಶಿಗುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೯೩). [ಖಾತ್ರಿ (< ಖಾತರಿ) + ಲಾಯಖು]

ಖಾತ್ರಿಲಾಹಿಕ 'ಖಾತ್ರಿಲಾಯಖು' ನೋ.

ಖಾದ (ನಾ). = ಖಾದನ: (೬). [< ಸಂ. ಖಾದ್ಯ]

ಖಾದಕ (ನಾ). ತಿನ್ನುವವನು; ಭಕ್ಷಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಖಾದನ (ನಾ). ೧. ಅಗಿಯುವುದು; ಕಚ್ಚುವುದು; ತಿನ್ನುವುದು. ೨. ಆಹಾರ; ಭಕ್ಷ್ಯ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ದಂತಪಂಕ್ತಿಗಳ ಎಂಟು ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಕೆಳಗಣ ಮೇಗಣ ಪಲ್ಲಂ ಘಳಿಲನೆ ತಾಗಲ್ಕೆ ಕುಟ್ಟನಾಬ್ಳಿ ಮತ್ತಂ ನಳಿನಾಕ್ಷಿ ಪಲವು ಸೂಳಿಂದೆಳೆಯಳಿಸೋಂಕುತ್ತಮಗಲೆ ಖಾದನಮಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೮೯); ಖಾದನ: ಅಗಿಯುವಾಗ ಮಾಡುವಂತೆ, ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಮೇಲು ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನ ಸಾಲುಗಳ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಬಿಡಿಸುವುದು. ಇದನ್ನು ಜಪ, ಅಧ್ಯಯನ, ಸಂಲಾಪ, ತಿನ್ನುವುದು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸಬೇಕು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೯ ಗದ್ಯಾನುವಾದ). [ಸಂ.]

ಖಾದಿ, ಕಾದಿ (ನಾ). ಕೈನೂಲಿನಿಂದ ಕೈಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಉರುಟು ಬಟ್ಟೆ; ಖದ್ದರ್: ವಿಂಗಡ ಬಾಬು ಕೆಂಪ ನುಲು ಖಾದಿ ಮಗ ಸಹಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪೨-೫೬ ; 1825); ಕಾವಿಯೋ ಖಾದಿಯೋ? ಅಂತವೋ ಆದಿಯೋ? (ಪಾಂಚಜ. ೪೨); ಮೋಡ ನೂತೇ ನೂಲುವದು ಬಿಳಿದಾರ ದಾರಾಕಾರದಿ . . . ಗದ್ದೆ ಹೊಲ ತೋಟಕ್ಕೆ ಹೊಚ್ಚಿದೆ ಕೆಂಪು ಖಾದಿಯ ಶಾಲನು (ನೆಲಮು. ೧೧). **ಕಾದಿ**: ಊಟಕ್ಕೆ ತೋಟದ ಸೊಪ್ಪೇ ಆಧಾರ; ಉಡುವುದಕ್ಕೆ ನೀನು ಕೊಟ್ಟ ಕಾದಿಯೇ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೮೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾದೀ]

ಖಾದಿತ (ಗು). ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ; ಭಕ್ಷಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಖಾದಿರ (ಗು). ೧. ಖದಿರಮರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಗ್ಗಲಿಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಗ್ಗಲಿಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದುದು: ಪಾಲಾಶಮೇಳು ಖಾದಿರಮಾಜು ಬಿಲ್ವಮೈದು ದೃಷ್ಟಮಾದುನ್ನತಶ್ಲೇಷ್ಮಾತಕಂ ಮೂಜಧಿಷ್ಠಿತದ ಯೂಪಮಿಂತೇಕವಿಂಶತಿಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೩೬). ೩. ಕಗ್ಗಲಿಮರದ ಗೋಂದು; ಕಾಚು. [ಸಂ.]

ಖಾದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಗಿದು ತಿನ್ನಬೇಕಾದುದು; ಭಕ್ಷ್ಯ; ತಿಂಡಿ: "ಚತುರವಿಧ = ಖಾದ್ಯ, ಪೇಯ, ಚೋಷ್ಯ, ಲೇಹ್ಯವೆಂಬ ೪ ವಿಧಗಳು. ಖಾದ್ಯವೆಂದರೆ ಅಗಿದು ತಿನ್ನುವ ಭಕ್ಷ್ಯಾದಿಗಳು" (ಹಸಾರ. ೪-೧ ಟೀಕು); ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಖಾದ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅರಗಿಸಿ ಬಿಡುವೆನೆಂಬ ಸಾರ್ವಭೌಮಿಕ ಉದಾರತೆ ನಮ್ಮ ಜಠರಾಗ್ನಿಗೂ ಇಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. I, ೨೪); ನಿನಗೆ ಚಾಕಲೆಟ್ಟು ಇಷ್ಟವಾದ ಖಾದ್ಯ (ವಾಸನಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಖಾನ$_1$ 'ಖಾಣ' ನೋ.

ಖಾನ$_2$ (ನಾ). ೧. ಸರದಾರ; ಅಮೀರ; ದೊರೆ: ತಾನಾಳ್ವ ದೇಶದ ಖಾನ ವಜೀರರಂ ಕರಸಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೧-೧೬ ; 1310 ?); ಡಿಳ್ಳಿಯ ಖಾನರೆಂದೆಂಬ ಮೆದೆಗೆ ಬಲುಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಗೊ]ಳ್ಳಿಯೆಂದೆಂಬ ಬಿರುದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೫೫); ಬಳಿಕಾಗ ಖಾನಖಾನರು ಪೌಜ ಬೇಜಿಬೇಜಳವಡಿಸಿಯೆ ನಡೆತರಲು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೨೯). ೨. ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪಾರ್ಸಿ ಅಥವಾ ಪಠಾಣಿ ವಂಶಸ್ಥರಾದವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಒಂದು ಗೌರವ ಸೂಚಕ ಪದ. ℙ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಜೋಡಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ: ದಿಲಾವರಖಾನ ವೊಡೆಯರ ಕಾರ್ಯಕೆ ಕರ್ತ್ರರಾದ ಶಿತಾಪ ಖಾನವಡೆಯರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೧೬-೯ ; 1556).

[← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಖಾನ್]

ಖಾನಾಜಂಗಿ (ನಾ). ಖಾಡಾಖಾಡಿ ಕಾಳಗ; ಬಿರುಸಿನ ಯುದ್ಧ: ಹಿಂದಿರುಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾ ರಾಜೋಟಿ ಬಳಿ ಪುನಹಾ ಖಾನಾಜಂಗಿಯಾಗಿ (ಹೈದರ. ೩೨). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಖಾನಜಂಗೀ]

ಖಾನಾವಳಿ (ನಾ). (ಉಕ) ದುಡ್ಡು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಊಟ ಹಾಕುವ ಸ್ಥಳ; ಹೋಟೆಲು: ಒಂದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಖಾನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೩೧); ಈಗ ಶಿರ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಖಾನಾವಳಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾಳಂತಲ್ಲ? (ಮೂರುದಾ. ೪೪); ಖಾನಾವಳಿಯೇನು ಹತ್ತಿರ ಇದೆಯೆ? (ಪ್ರೇಮತ. ೨). [← ಮರಾ. ಖಾಣಾವಳ]

ಖಾನಿ 'ಖಾನೆ' ನೋ.

ಖಾನಿಗೆ (ಗು). ೧. ಮನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ; ಖಾಸಗಿಯಾದ: (೬). (ನಾ). ೨. ಖಾಸಗಿ ಕಚೇರಿ; ಸ್ವಂತ ಕಾರ್ಯಾಲಯ: ರಾಜನ ಖಾನಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೌಕರಿಯಾಯಿತು (ಕಥವಿ. II, ೧೯೫).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಖಾನಗೀ]

ಖಾನೆ, ಕಾನೆ, ಖಾನಿ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ನಿವಾಸ; ವಾಸಸ್ಥಳ: ಆ ಕತ್ತಲಾದ ಖಾನೇಲಿ ಗೂಬೇ ಹಾಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಇರೋದರ ಬದಲು, ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರಬಹುದಲ್ಲಾ ಅಂತ (ವೀರಯೋ. ೧೮). 'ಕಾರ್ಖಾನೆ', 'ದವಾಖಾನೆ' ಪರಾ. ೨. ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, ಮೇಜು, ಕಪಾಟು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ವಿಭಾಗ; ಸೆಳೆ: ತಮ್ಮ ಕೋಟಿನ ಜೇಬುಗಳನ್ನು, ಮೇಜಿನ ಖಾನೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹುಡುಕಿ ನೋಡಿಕೊಂಡರು (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೩೬). **ಕಾನೆ**: ೩. ಇಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಚ್ಚು: ಆ ಕಾನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹದಮಾಡಿದ ಅರಲು ತುಂಬಿ ಸಿದ್ಧನ ತಂದೆಯು ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಪಪು. ೪-೧೩). **ಖಾನಿ**: ೨. ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗೆ ಮೇಲಣ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಖಾನಿಗಳಿದ್ದವು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೨೮); ಅದು ಒಂದು ಕೊಠಡಿ; ಅದಕ್ಕೆ ಕಿಟಕಿ ಇಲ್ಲ; ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಖಾನಿಯಂತಿತ್ತು (ಬಂಕಿಮ. ೪೨). [← ಪಾರ. ಖಾಹ್‌ನ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾನಾ]

ಖಾನೆಸುಮಾರಿ 'ಖಾನೇಶುಮಾರಿ' ನೋ.

ಖಾನೇಶುಮಾರಿ, ಖಾನೆಸುಮಾರಿ, ಖಾನೇಷುಮಾರಿ, ಖಾನೇಸುಮಾರಿ (ನಾ). ಊರೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆ, ಜನ, ದನಕರು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಣಿಕೆಮಾಡುವಿಕೆ; ಜನಗಣತಿ: ೧೯೧೦ರ ಖಾನೇಶುಮಾರಿಯಲ್ಲಿ . . . ಕೆಲಸಮಾಡಿದವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡೋಣಾಗುವ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟು (ಪಂಜೆಸಿ. ೯೦). **ಖಾನೆಸುಮಾರಿ:** ನೆಲದ ಮಕ್ಕಳ ಖಾನೆಸುಮಾರಿ ಮಾಡಿ(ಗಾಳಿಪ.೧೦೪). **ಖಾನೇಷುಮಾರಿ:** ತಾಲ್ಲೋಕಾಫೀಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಖಾನೇಷುಮಾರಿ ಲೆಕ್ಕದ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದು (ಮುರಳಿ. ೧೧೮); ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದ ವೃತ್ತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಖಾನೇಷುಮಾರಿ ಯಾರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯ? (ಜೀವಸಾ. ೩೧). **ಖಾನೇಸುಮಾರಿ:** ಕಳೆದ ಖಾನೇಸುಮಾರಿಯಲ್ಲಿ ಆದರ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಸುಮಾರು ಹದಿನೈದು ಸಾವಿರವಿತ್ತೆನ್ನಬಹುದು (ಸಮಜೀ. ೧); ಬರುವ ಡಿಶಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಖಾನೇಸುಮಾರಿಯಾಗುವದಿದೆ (ಪಾಶ್ಚಾವಿ. ೪೪೩).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಾನಾಶುಮಾರೀ; ಮರಾ. ಖಾನೇಸುಮಾರೀ]

ಖಾನೇಷುಮಾರಿ 'ಖಾನೇಶುಮಾರಿ' ನೋ.

ಖಾನೇಸುಮಾರಿ 'ಖಾನೇಶುಮಾರಿ' ನೋ.

ಖಾಯಂ 'ಕಾಯಂ' ನೋ.

ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ 'ಕಾಯಂಗುತ್ತ' ನೋ.

ಖಾಯಂಗುತ್ತಾದಾರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ಗ್ರಾಮವನ್ನಾಗಲಿ ಕಾಯಂಗುತ್ತೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವವನು; ಕಾಯಂಗುತ್ತಿಗೆದಾರ: (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೩).
[ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ (< ಕಾಯಂಗುತ್ತ) + -ದಾರ್$_4$]

ಖಾಯಂಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). = ಕಾಯಂಗುತ್ತ: (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೩).
[ಖಾಯಂ (< ಕಾಯಂ) + ಗುತ್ತಿಗೆ]

ಖಾಯದತ್ತ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತ ಕೊಡಿಗೆ (?): ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ಖಾಯದತ್ತವಾಗಿ ಕರಪನಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಸ್ಥಾನಿಕ ಕಣ್ಣಪ್ಪ (ತುಳುನಾ. ೧೨೪).
[< ಖಾಯಂ + ದತ್ತ ?]

ಖಾಯಮು 'ಕಾಯಂ' ನೋ.

ಖಾಯಮ್ಮು 'ಕಾಯಂ' ನೋ

ಖಾಯಿಲೆ 'ಕಾಯಿಲೆ' ನೋ.

ಖಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ 'ಕಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಖಾಯಿಷ್, ಖಾಯಿಸು (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಇಚ್ಛೆ; ಅಭಿಲಾಷೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಖಾಯಿಷ್ ಪಡತಕ್ಕವರು ನಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಲ್ಲಿ ಅವರ ಕೆಲಸ ನಿರ್ವಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟೀತು (ಪಾಶ್ಚಾವಿ. ೪೪೧). **ಖಾಯಿಸು:** ಈ ರೀತಿಯ ಸೀರೆ ಉಳಿದವರಿಗೆ ಖಾಯಿಸಾಗಲಾರದು (ಜಾರುದಾ. ೬೧).
[←ಹಿಂ. ಖಾಹಿಷ್; ಪಾರ. ಖ್ವಾಹಿಶ್; ಮರಾ. ಖಾಈಶ್, ಖಾಹೀಶ್]

ಖಾಯಿಸು 'ಖಾಯಿಷ್' ನೋ.

ಖಾರ್$_1$ 'ಕಾರ್$_2$' ನೋ.

ಖಾರ್$_2$ (ನಾ). (ಗುಜರಾತದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಉರುಟು ಬಟ್ಟೆ. 'ಖಾರಬಟ್ಟೆ' ಪರಾ.
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಾರಾ; ಮರಾ. ಖಾರವಾ]

ಖಾರಗೆಣಸು 'ಕಾರಗೆಣಸು' ನೋ.

ಖಾರದಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಸಿಹುಲ್ಲು, ಕಾಮಾಂಚಹುಲ್ಲು, ಅಂಚಿಹುಲ್ಲು, ಖಾರದಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೭–೫೧೨).
[ಖಾರ್$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಖಾರದಾಣಿ 'ಕಾರದಾಣಿ' ನೋ.

ಖಾರಬಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಖಾರ್$_2$: ಅವನ ಆ ಕೃಶವಾದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಖಾರ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಆವರಣ ಬೇರೆ (ಹಾಡುಹು. ೮). [ಖಾರ್$_2$ + ಬಟ್ಟೆ]

ಖಾರಬೇಳೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಒಂದು ವ್ಯಂಜನ ಪದಾರ್ಥ; ಉಪ್ಪು ಕಾರ ಸಹಿತವಾದ, ಬೆಂದ ತೊಗರಿಬೇಳೆ: ಇಂದಿನ ಊಟದಲ್ಲಿ ಸಾರಿನೊಂದಿಗೆ ಖಾರಬೇಳೆ ಇದ್ದಿತು (ರೂಢಿ).
[ಖಾರ್$_1$ (< ಕಾರ್$_3$) + ಬೇಳೆ]

ಖಾರವಿ (ನಾ). (ಉಕ). = ಖಾರ್$_2$: ಸಮರ್ಥ ರಾಮದಾಸರು ಖಾರವಿ ಬಟ್ಟೆಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
[← ಮರಾ. ಖಾರವೀ]

ಖಾರವುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಡೆಕೊಳಂ ಖಾರವುರಂ ಪಯ್ದಗೆಯ ಮುಕ್ಕೂಡಲ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೩೮–೬; 11ನೆಯ ಶತ).
[?]

ಖಾರಿ$_1$ 'ಕಾರಿ$_3$' ನೋ.

ಖಾರಿ$_2$ (ನಾ). ಹದಿನಾರು ದ್ರೋಣ (ಅಥವಾ ಕೊಳಗ)ಗಳ ಒಂದು ಅಳತೆ; ಒಂದು ಖಂಡುಗ: "ಖಾರೀ – ೧ ಖಂಡುಗದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೯). [ಸಂ. ಖಾರೀ]

ಖಾರಿಗೆ 'ಕಾರಿಗೆ' ನೋ.

ಖಾರೀಕ 'ಕಾರಿಕ$_2$' ನೋ.

ಖಾರೀವಾಪ (ನಾ). ಒಂದು ಖಾರಿಯಷ್ಟು ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿದ ಭೂಮಿ; ಒಂದು ಖಂಡುಗ ಬೀಜವರಿ ಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಖಾರ್ವ (ನಾ). "ಕುದುರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ (?)" (ನನ್ನೂರು. ಕೋಶ): ಗೌಡರು . . . ಕುದುರೆ ಖಾರ್ವನಿಗೆ ಒಂದು ಕುದುರೆ ಇನಾಂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ನನ್ನೂರು. ೩೦೨). [?]

ಖಾಲಸಾ, ಖಾಲಸಾತ, ಖಾಲಸಾತಿ, ಖಾಲಸಾತು, ಖಾಲಿಸಾತ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಚಿಂಚಲಿಯ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕನು ಸಂತತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತದ್ದರಿಂದ ಆನವಾಲದ ಪರಗಣೆಯು ಖಾಲಸಾ ಆಯಿತು (ಕಭಾಗೆ. ೩೬೩); ಸಾತಾರೆಯ ರಾಜ್ಯವು ಖಾಲಸಾ ಆದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಜಾಪುರವು ಇಂಗ್ಲಿಷರ ಕಡೆಗೆ ಬಂದಿತು (ವಿವರ್ಣ. ೧೧); ಅವರ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟ ಎಂಬತ್ತೆಂಟು ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಖಾಲಸಾಮಾಡಿ ಇದೊಂದೇ ಗ್ರಾಮವನ್ನು . . . ಉಳಿಸಿದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩). **ಖಾಲಸಾತ:** ಕೆಲವು ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಖಾಲಸಾತ ಮಾಡಿದನು (ಹಿಂದುಇ. ೩೦೧). ೨. ಸರಕಾರವೇ ವಹಿವಾಟು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಭೂಮಿ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮ: ಖಾಲಸಾತ . . . ಜೋಡಿ ಖಾಲಸಾತ ಭೂಮಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ರಾಣಿಬೆ. ೮೨–೬; ?). **ಖಾಲಸಾತಿ:** ೧. ಸನ್ ೧೯೩೯ರಲ್ಲಿ . . . ಅಥಣಿಯು ಖಾಲಸಾತಿಗೆ ಬಂತು (ಬೆಳವ. ೬೭). **ಖಾಲಸಾತು:** ೧. ಆಯರ್ಲಂಡದಲ್ಲಿ ವಸಾಹತು ಮಾಡಿದಂಥ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಜನರ ಭೂಮಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಖಾಲಸಾತು ಮಾಡಿರುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದರು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೧೮೩). **ಖಾಲಿಸಾತ:** ನಿಮ್ಮ ವತನವನ್ನು ಖಾಲಿಸಾತ ಮಾಡಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತೇನೆಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡಿ (ಹಬ್ಬಿಬ. ೨೧೭).
[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಖಾಲಸಾ, ಖಾಲಿಸಾ; ಹಿಂ. ಖಾಲಸಾ]

ಖಾಲಸಾತ 'ಖಾಲಸಾ' ನೋ.

ಖಾಲಸಾತಿ 'ಖಾಲಸಾ' ನೋ.

ಖಾಲಸಾತು 'ಖಾಲಸಾ' ನೋ.

ಖಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಬರಿದಾದುದು; ತೆರವಾದುದು: ಹೇರಳ ರಸ್ತು ಮುಸ್ತ್ರೈದೆ ಇರುವಂಥಾದ್ದು ಖಾಲಿ ಆದೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೮); ಎದುರಿನ ಮನೆಯ ಕಿಟಕಿ ಖಾಲಿಯಾಗಿತ್ತು (ಭ್ರಮಾನ. ೧); ಖಾಲಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳುರಿಯೆದ್ದ ವೇಳೆಗೆ ಹೊಗೆ ಮುತ್ತಿಕೊಳುವುದು ತಲೆಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೧-೯೧); ಇನ್ನೂರು ಚೀಲಗಳು ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಸ್ಥಳ ಖಾಲಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪). (ಗು). ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ನಿರರ್ಥಕವಾದ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ: ನಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಖಾಲಿ ರೋಫ್ ಹಾಕೋಹಾಗಲ್ಲ (ರಾಗಿಣಿ. ೩೭).

ಖಾಲಿಮಾಡು = ಬರಿದುಮಾಡು; ತೆರವುಮಾಡು: ಹೇರಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮೆಕ್ಕಾದಲ್ಲಿ ಖಾಲಿಮಾಡಿ . . . ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೨೨೯); ನೀವು ಈಗಲೆ ಮನೆ ಖಾಲಿಮಾಡಬೇಕು (ಕೊನೆಘೇ. ೧೯೬); ಜನ ಊರನ್ನು ಖಾಲಿಮಾಡಿ ಹೊರಗಡೆ ಗುಡಿಸಿಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ರಂಗಕ. ೧೨೯). **ಖಾಲಿಯಾಗು** = ೧. ಬರಿದಾಗು: ಅದು ಪೂರ್ಣ ಖರ್ಚಾಗಿ ಪಾತ್ರೆ ಖಾಲಿಯಾಗುವ ಮೊದಲೇ ಬೇರೆ ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಪುಸಾ. ೫೨). ೨. ಸಾಯು; ತೀರಿಕೊಳ್ಳು: ನಾಲ್ಕಾರು ಆಳು ಖಾಲಿಯಾಗುತ್ತಾರೆ (ಚಿಪ್ತ್ರಕ. ೬).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾಲೀ]

ಖಾಲಿಸಾತ 'ಖಾಲಸಾ' ನೋ.

ಖಾವಂದ, ಕಾವಂದ, ಖಾವಿಂದ್, ಖಾವಿಂದ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಸ್ವಾಮಿ; ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ: ಖಾವಂದರೊರೆದುದ ಸೇವಕರೆಸಗುವ ಭಾವವು ಜಗದಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ (ರಾವಣೋ. ೨೩); ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಖಾವಂದರ ಬಳಿಗೆ ಹೋದೆವು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೪); ಖಾವಂದರವರು . . . ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನಿಗೆ ನಿರೂಪವನ್ನು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೪); ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಭಯವಾಗುತ್ತದೆ . . . ಖಾವಂದರು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು (ಶ್ರೀರಾಯು. ೨೪೪); ಖಾವಂದರವರು . . . ಉಪಕಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿ ನಮ್ರ ವಿನಂತಿ (ಜನಜೀ. ೫೭). **ಕಾವಂದ**: ಅವರಿಬರು ಬೂಮಿಗೆ ಕಾವಂದರಾದವರ ಕರಸಿ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೫-೯೦; 1665). **ಖಾವಿಂದ್**: ನಾನು ಅಂಥ ಬೇಕೂಫನೇ ಖಾವಿಂದ್? (ಕೆಲಸಿ. ೨೧೧). **ಖಾವಿಂದ**: ಖಾವಿಂದ! ನಿಮ್ಮ ಆಜ್ಞೆಯೆಂದರೆ . . . ದೇವಾಜ್ಞೆಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾದದ್ದು (ಸ್ಕೂಲವಿ. ೨೦).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಾವಂದ್; ಮರಾ. ಖಾವಂದ, ಖಾವಿಂದ]

ಖಾವಿಂದ್ 'ಖಾವಂದ' ನೋ.

ಖಾವಿಂದ 'ಖಾವಂದ' ನೋ.

ಖಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ತಿಂಡಿ; ಮಿಠಾಯಿ: ಇಲ್ಲಿ ಬಾಪ್ಪಾ! ನಿನಗ ಖಾವು ಕೊಡುತೇನಿ (ಸಮಜೀ. ೬೨೮). [← ಮರಾ. ಖಾಊ]

ಖಾವುಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನಾಲ್ಕು ಧ್ವನಿಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗೀತಧ್ವನಿ: ತಾಳಂ ಮೇಳಂ ಮೇಳವಮಾಗೆ ಖಾವುಳ ಬೊಂಬಳ ನಾರಾಟ ಮಿಶ್ರಮೆಂಬ ನಾಲ್ಕುಂ ಧ್ವನಿಯ ಭೇದಮನಜಿದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೭-೭೭ ವ); ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ನೆಗಳುತಿರೆ ನಾರಾಟ ಖಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ವುಳವೆಂಬ ದನಿಗೂಡಿ (ಬಸವು. ೧೯-೧೦). 'ಕಾವಳ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾಹಲ]

ಖಾಸ್ 'ಖಾಸಾ' ನೋ.

ಖಾಸ್‌ಕಛೇರಿ (ನಾ). ಹುಜೂರು ಕಚೇರಿ; ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯಾಲಯ: ದೇವನೂರು ಗ್ರಾಮದ ದೇವರಾಜೈಯ್ಯನಿಗೆ ಖಾಸ್ ಕಛೇರಿಯಿಂದ ದೇವನೂರು ಗ್ರಾಮದ ಕಂದಾಯದ ವಿಚಾರ ತೀರ್ಮಾನವಾಗ ಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ . . . ಖಾಸ್‌ಕಛೇರಿ ಮುಂದೆಹಾಜರಾಗಬೇಕು (ಜಿಂಗಾಳ್ವ. ೩೦೬). [ಖಾಸ್ (< ಖಾಸಾ) + ಕಛೇರಿ]

ಖಾಸ್‌ತಬೇಲೆ 'ಖಾಸಾತಬೇಲಿ' ನೋ.

ಖಾಸ$_1$ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮು; ಕೆಮ್ಮಲು: ಚಿತ್ರಕ . . . ತ್ರಿಫಲೆಯಿಂತಿವ ನೆಲ್ಲವನರೆದೇಕತ್ರಯಮುಂ ಕುಡೆ ಹಯ ಖಾಸತ್ರಯಮುಂ ಕಿಡಿಸುಗೆಂದ ನಭಿನವಚಂದ್ರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೩೯). [< ಸಂ. ಕಾಸ]

ಖಾಸ$_2$ 'ಖಾಸಾ' ನೋ.

ಖಾಸಕುದುರೆ (ನಾ). ರಾಜನ ಕುದುರೆ; ಅರಸನ ಸ್ವಂತ ಕುದುರೆ: ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗ ಖಾಸ ಕುದುರೆಲಾಯಕ್ಕೆ ಬಲದ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧-೬: 1822); ಚಿಗಿದು ಕುಣಿಯುವ ಖಾಸ ಕುದುರೆಗಳು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಪಂಙ್ತಿಗೊಂಡಿರಲಿ ಮುಂದೆ (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೩-೧೧).

[ಖಾಸ$_2$ (< ಖಾಸಾ) + ಕುದುರೆ]

ಖಾಸಗತ, ಖಾಸಗತಿ (ಗು). ಸ್ವಂತದ; ಖಾಸಗಿಯಾದ: ನಮ್ಮದ ಖಾಸಗತ ಜಮೀನ ಆಗಿದ್ದರೆ ಹೊಂಡತಿದ್ದಿವಿ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೯೮). **ಖಾಸಗತಿ**: "ಖಾಸ = ಖಾಸಗತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩).

[← ಮರಾ. ಖಾಸಗತ]

ಖಾಸಗತಿ 'ಖಾಸಗತ' ನೋ.

ಖಾಸಗಿ, ಕಾಸಗಿ$_1$ (ಗು). ೧. ಸ್ವಂತದ; ಸ್ವಕೀಯವಾದ; ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ: ಮಾಲತಿ . . . ಸದಾಶಿವರಾಯರ ಖಾಸಗೀ ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕಳು (ಪತಿ. ೫೬); ಭಾವನ ಖಾಸಗೀ ಜೀವನದ ಕುರಿತಾದ ಟೀಕೆ . . . ಅವರ ಮಗನ ಇದಿರಿಗೆ ಬರಬಾರದು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೫೦). ೨. ಸರಕಾರದ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರದ; ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಒಡೆತನವನ್ನುಳ್ಳ: ಖಾಸಗೀ ಬಸ್ಸುಗಳೇ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದವು (ನಾ ಪ್ರೋ ಲೀ. ೧೦೨); ಕೌಲ್ವರನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವೆಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಖಾಸಗೀ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಗಿಯಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೩೪). **ಕಾಸಗಿ$_1$**: (ಕ).

ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ = ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ; ಸ್ವಂತ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದ: ಇತರ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ ಪರಭಾರೆ ಮಾಡುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩೭). **ಖಾಸಗಿಶಿಕ್ಷಣ** = ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಡುವ ಪಾಠ: ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರನ್ನೇ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕರೆದು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಖಾಸಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯಲು ಬಂದು ಉದ್ಧಾರವಾಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೫೧). **ಖಾಸಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆ** = ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರದ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆ: ಈಗೀಗ ಖಾಸಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮನ್ನಣೆ ದೊರಕಿದೆ (ರೂಢಿ).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾಸಗೀ]

ಖಾಸಗಿಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಸರಕಾರದ್ದಲ್ಲದ ಕ್ಷೇತ್ರ; ವೈಯಕ್ತಿಕ ಒಡೆತನವನ್ನುಳ್ಳ ಕ್ಷೇತ್ರ: (private Sector. ಪತ್ರಿನಿ). [ಖಾಸಗಿ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಖಾಸಗಿಖಜಾನೆದಾರ (ನಾ). ಅರಸನ ಸ್ವಂತ ಭಂಡಾರದ ಅಧಿಕಾರಿ: ನವಾಬನ ಖಾಸಗೀ ಖಜಾನೆದಾರ ಪದವಿಯೇ ರಾಯರಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ಕಭವಿ. II, ೯೧). [ಖಾಸಗಿ + ಖಜಾನೆದಾರ]

ಖಾಸಗಿಪತ್ರ (ನಾ). ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಕಾಗದಪತ್ರ; ಸರಕಾರಿ ಅಥವಾ ಸಾರ್ವಜನಿಕವಲ್ಲದ ಕಾಗದಪತ್ರ: (Private document. ಪಾರಿನಿ). [ಖಾಸಗಿ + ಪತ್ರ]

ಖಾಸಗಿಭಂಡಾರ (ನಾ). ಸ್ವಂತದ ಖಜಾನೆ; ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಬೊಕ್ಕಸ: ಮಹಾರಾಜರು ತಮ್ಮ ಖಾಸಗೀಭಂಡಾರದಲ್ಲಿನ ರತ್ನದೊಡವೆಗಳನ್ನು ಮಾರಿಬಿಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ತುತ್ಯವಾದುದು (ರತ್ನಗೋ. ೬). [ಖಾಸಗಿ + ಭಂಡಾರ]

ಖಾಸಗಿಲೆಕ್ಕ (ನಾ). ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಲೆಕ್ಕ; ಸ್ವಂತ ಲೆಕ್ಕ: ಒಬ್ಬ ದೇಶಸ್ಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳಿಗೂ ಖಾಸಗಿಲೆಕ್ಕಕ್ಕೂ ಅವನು ಸಾಕು (ಮುಸುಗ. ೩೫). [ಖಾಸಗಿ + ಲೆಕ್ಕ]

ಖಾಸಟೆ 'ಕಾಸಟೆ' ನೋ.

ಖಾಸತಬೇಲಿ 'ಖಾಸಾತಬೇಲಿ' ನೋ.

ಖಾಸತೈನಾತಿ (ನಾ). ಸ್ವಂತದ ಸೇವೆ, —ಚಾಕರಿ: ಇವಳನ್ನು ಬಾದಶಹ ಬೇಗಮುಳು ತನ್ನ ಖಾಸತೈನಾತಿಗೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಂಡಳು (ಹಂಸಾ. ೧೬೨). [ಖಾಸ್ಸ (< ಖಾಸಾ) + ತೈನಾತಿ]

ಖಾಸಪಾಗೆ 'ಖಾಸಾಪಾಗ' ನೋ.

ಖಾಸಬಂಗ್ಲೆ (ನಾ). (ಅರಸನ) ಸ್ವಂತ ಬಂಗಲೆ; ಖಾಸಗಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ಮಹಲು. ℙ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೃಗಾಲಯಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು ಇದೆ: ರಾಯಂ ವಾಸಿಪ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ . . . ಆಯುಕ್ಕೆರ್ಗಂ ಗಡ ಖಾಸಬಂಗ್ಲೆಯೆನುವೋಲ್ ತೋರ್ಕುಂ ಜಗನ್ಮೋಹನಂ (ಮೈಸೂಮ. ೩–೭೩). [ಖಾಸ್ಸ + ಬಂಗ್ಲೆ (< ಬಂಗಲೆ)]

ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸ 'ಖಾಸಾಬೊಕ್ಕಸ' ನೋ.

ಖಾಸಮೊಹರು 'ಖಾಸಾಮೊಹರು' ನೋ.

ಖಾಸರೋಗ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮಲು ರೋಗ; ಗೂರಲು: ಅಜೀರ್ಣಜ್ವರ, ಖಾಸರೋಗ ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರು ದಂತಧಾವನಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹರೆಂದರಿವುದು (ಸಕವೈ. ೨೯). [ಖಾಸ್ಸ + ರೋಗ]

ಖಾಸವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). = ಖಾಸರೋಗ: ದೋಷ ದುರ್ಗುಣವೆಂಬ ದುರಿತ ದುಃಖಪಡಿಸುತ್ತಿಪ್ಪವು ನೋಡಾ. ಸಕಲ ಕರಣಂಗಳೆಂಬ ಖಾಸ ವ್ಯಾಧಿ ಹಿಡಿದು ಕಳವಳಿಸುತ್ತಿಪ್ಪರು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ದೇವ. ೩೬೧). [ಖಾಸ್ಸ + ವ್ಯಾಧಿ]

ಖಾಸಸವಾರಿ 'ಖಾಸಾಸ್ವಾರಿ' ನೋ.

ಖಾಸಾ, ಕಾಸ್ಸ, ಕಾಸಾ, ಖಾಸ್, ಖಾಸ್ಸ (ಗು). ೧. ತನ್ನದೇ ಆದ; ಸ್ವಂತ; ಸ್ವಕೀಯವಾದ; ಖುದ್ದು: ಖಾಸಾ ಮುತ್ಸುತ್ರಿಯಿಂದಾ ಕೈಕಸಿ ಪೋಗಿ (ರಾವಣೋ. ೧೩); ಭಗವಂತನ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿನ ಉತ್ತಮ ವಸ್ತುಗಳು . . . ಕೆಲವುಮಾತ್ರರ ಖಾಸಾ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಇವು ಮೀಸಲಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೭); ನೀನು ನನ್ನ ಖಾಸಾ ಅಕ್ಕನ ಮಗ (ಬದುಜ. ೩೪). ೨. (ಅರಸನ) ಖಾಸಗಿ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ; (ರಾಜನ) ವೈಯಕ್ತಿಕ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಬರದಾತ ಖಾಸಾ ರಹಸ್ಯದ ಶಂಭ್ಯಿಯ (ಎಕ. I, ೧೩–೩೦; 1796); ಟೀಪೂಸುಲ್ತಾನರ ಆವರಂಗುಯೆಂಬ ಖಾಸಾ ಪಾಲ್ಕಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೮). **ಕಾಸ್ಸ:** ೧. "ಕಾಸಃ ಸ್ವತಃ" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). **ಕಾಸಾ:** ೧. "ಕಾಸಾಃ ಸ್ವಕೀಯವುಂ, ಕಟಬಂಧವುಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ.೨೦೧); ಹುಜೂರು ಕಾಸಾ ದೊರೆಗಳ ಅಕ್ಷರದಲು ಬರದು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮–೫೫; 1811). **ಖಾಸ್:** ೧. ಖಾಸ್ ಮನೆಯ ಯಜಮಾನನನ್ನೇ ಮುಂದಿನ ದಬ್ಬಿಗೆ ದಬ್ಬಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೨೨೯); ತಾನು ಖಾಸ್ ಹರಿಕಾರನೆಂದೂ ಬಾಕಿಯವರಿಬ್ಬರು . . . ಕಛೇರಿಯ ಕೋಲುಕಾರರೆಂದೂ (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೩೧೬). ೩. ವಿಶೇಷವಾದ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ: ಖಾಸ್ ಸವಲತ್ತೆಂದು ಶಾಲೆಯ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಅರ್ಧಟಿಕೀಟಿನ ಆಟವಿಡುವರೆಂದು ಸುದ್ದಿಯಿತ್ತು (ಗೀಚುಗ. ೨೨). **ಖಾಸ್ಸ:** ೧. ಬೇಸರವ ಭಾವಿಸದೆ ಮನದೊಳು ಖಾಸ ರಚಿಸಿದಳೀ ಚರಿತೆಯನು (ಕರ್ನಾಕ. ೪೩೨); ತನ್ನ ಖಾಸ ಕಮತದಲ್ಲಿಯ ಒಳ್ಳೇ ಆಗುಳ್ಳ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ಸಾಗಮಾಡಲು ಕೊಟ್ಟನು (ಬೆಳುಭಾ. ೧೬೧); ಖಾಸ ತನ್ಮಂದಿರಿಗಿಂತ ಅಕನು . . . ಕಡಿಮೆಯಾದವನಲ್ಲ (ಮುಕ್ಷಪ್ರ. ೭೩). ೪. ಸ್ಪಷ್ಟ; ಖಚಿತ; ನಿಶ್ಚಿತ: ಸಪ್ಪಳ ಆಗದೇ ಹೋದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ಮಾಲು ಹಳಿದೆಂದು ಖಾಸ ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೧). [<— ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾಸಾ; ಅರ. ಖಾಸ್ಸ್]

ಖಾಸಾಕೋಣೆ (ನಾ). ಸ್ವಂತದ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾದ ಕೋಣೆ; ಒಳಕೋಣೆ: ಅವನ ಖಾಸಾ ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ನಡೆದಳು (ದೀಪಹ. II, ೧೩೪); ಸಣ್ಣ ಒಳಕೋಣೆ, ಖಾಸಾಕೋಣೆ (Cabinet. ಇಂಕನಿ). [ಖಾಸಾ + ಕೋಣೆ]

ಖಾಸಾತಬೇಲಿ, ಖಾಸ್‌ತಬೇಲೆ, ಖಾಸತಬೇಲಿ (ನಾ). ೧. ಅರಸನ ಸ್ವಂತ ಕುದುರೆಲಾಯ; ಖಾಸಗಿ ಅಶ್ವಶಾಲೆ. ೨. ರಾಜನ ಖಾಸಗಿ ಕುದುರೆಸವಾರರು, —ಅಶ್ವದಳ: ಎಡಭರ್ಜಿ, ಬಲಭರ್ಜಿಜನ, ಖಾಸಾತಬೇಲಿಜನ . . . ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೩). **ಖಾಸ್‌ತಬೇಲೆ:** ೨. ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಖಾಸ್‌ತಬೇಲೆ ಗುರಿಕಾರಂಟ್ರಿ ಸುಬ್ಬಂಣನಿಂದ ಒಪ್ಪಿಶಿದ ನಿಲುವಿನ ಸೇವಾರ್ಥ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೨೧–೨; 1868). **ಖಾಸತಬೇಲಿ:** ೧. ನಮ್ಮ ಖಾಸತಬೇಲಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲುವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನ ಸಂಬಳವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇರಲಿ (ಪೂಮರಾ. ೧೮). ೨. ಹೈದರಲ್ಲೀಖಾನರು ಸವಾರರನ್ನು ಖಾಸತಬೇಲಿಯೆಂತಲೂ ಸಿಲೆದಾರರೆಂತಲೂ ಎರಡು ತಂಡವಾಗಿ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾಪಂ. II, ೧೬). [ಖಾಸಾ + ತಬೇಲಿ]

ಖಾಸಾಪಾಗ, ಖಾಸಪಾಗೆ (ನಾ). = ಖಾಸಾತಬೇಲಿ: ಹಜಾಮರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಒಂದುಸಾರಿ ಸರದೀಮೇರೆ . . . ಖಾಸಾಪಾಗದ ಕುದುರೆಗಳ ಮೈಕೂದಲನ್ನೂ ಆಯಾಲನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಬೇಕು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪೯). **ಖಾಸಪಾಗೆ:** ಬಾದಶಹನ ಖಾಸಪಾಗೆಯೊಳಗಿನ ಕೆಲವು ಉತ್ತಮ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು . . . ಹಿಡಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಸತ್ವಸಾ. ೪೪). [ಖಾಸಾ + ಪಾಗ]

ಖಾಸಾಬಾರು (ನಾ). ರಾಜನ ಅಂಗರಕ್ಷಕ ಪಡೆ, —ದಳ: ಎಕ್ಕಂಡೆ ಸಿಪಾಯಿ, ಜೀರಾಯಿತು ಜನ, ಖಾಸಾಬಾರು ಕಂದಾಚಾರ ವಗೈರೆ ಜನರಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೪). [<— ಮರಾ. ಖಾಸಬಾರ ಗೀರ್]

ಖಾಸಾಬೇಗಂ (ನಾ). ನವಾಬನ ಪತ್ನಿ, –ರಾಣಿ, –ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿ: ಕುಮಾರ ಸಲೀಮನು ನಿನ್ನನ್ನು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಖಾಸಾಬೇಗಮಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂದು ಕೇಳಿದೆನು (ಕಪಾಕುಂ. ೭೫). [ಖಾಸಾ + ಬೇಗಂ]

ಖಾಸಾಬೊಕ್ಕಸ, ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸ (ನಾ). ರಾಜಭಂಡಾರ; ಹುಜೂರು ಖಜಾನೆ: ಅವುಗಳನ್ನು ಖಾಸಾಬೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಆರೋಗಣೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಒಡೆಕ. ೫೨). **ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸ:** ಶಪ್ಪಬ್ರಂಹ ವಂಶಸ್ತನಾದ ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸದ ಲಿಂಗಾಚಾರ್ರಿ ಕೊಮಾರನಾದ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೮೫–೩; 1853); ಸಂನ್ನಿಧಿಗೆ ಹಜೂರ್ರು ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸದ . . . ಸಿದ್ದಪ್ಪನ ಸೇವೆ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೪೧–೧; ?). [ಖಾಸಾ + ಬೊಕ್ಕಸ]

ಖಾಸಾಮೊಹರು, ಖಾಸಮೊಹರು (ನಾ). ರಾಜನ ಸ್ವಂತ ಮೊಹರು, —ಮುದ್ರೆ: ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಪಟ್ಟದ ಕತ್ತಿಯ ಒರೆಯೊಳಗೆ ಇರಿಸಿ ಖಾಸಾಮೊಹರು ಮಾಡಿಸಿ . . . ಕೊಂಡರು (ಚಾಮವಂ. ೪೦). **ಖಾಸಮೊಹರು:** ಆ ಪಟ್ಟಿಯಂ . . . ಖಾಸಮೊಹರುಮಾಡಿಸಿ ಶ್ರೀ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ಅಮ್ಮನವರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವಂತೆ ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಿ (ಮಹಾಪಂ. I, ೪೦). [ಖಾಸಾ + ಮೊಹರು]

ಖಾಸಾಮೋತೀಖಾನೆ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಸ್ವಂತ ಉಗ್ರಾಣ: ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಖಾಸಾ ಮೋತೀಖಾನೆ ಎಂಬಸ್ವಂತ ಉಗ್ರಾಣದಿಂದ ಕೊಡುವ ಹಾಗೆ ನೇಮಿಸಿದನು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨).
[ಖಾಸಾ + ಮೋತೀಖಾನೆ]

ಖಾಸಾಲವಾಜಮೆ, ಖಾಸಾಲವಾಜಿಮಾ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಸ್ವಂತ ಉಗ್ರಾಣದಿಂದ ಸಾಮಾನುಗಳ ಸರಬರಾಜು: ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ . . . ೬೦ ಸೇರು ಅಕ್ಕಿ ಖಾಸಾಲವಾಜಮೆ ಅಪ್ಪಣೆಯಾಯಿತು (ನಾಕಲಾ. ೭). **ಖಾಸಾಲವಾಜಿಮಾ:** ಅರಮನೆಯಿಂದ ಖಾಸಾಲ ವಾಜಿಮಾ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ದಾಸರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವು ಮಹಾರಾಣಿಯವರದಾಗಿತ್ತು (ಕಥವಿ. II, ೨೨೨). [ಖಾಸಾ + ಲವಾಜಮೆ]

ಖಾಸಾಲವಾಜಿಮಾ 'ಖಾಸಾಲವಾಜಮೆ' ನೋ.

ಖಾಸಾಸ್ವಾರಿ, ಖಾಸಸವಾರಿ, ಖಾಸ್ಸವಾರಿ (ನಾ). ೧. (ಸರದಾರ ಅಥವಾ ದೊರೆ) ಪರಿವಾರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಬರುವಿಕೆ: (ಕ). ೨. ದೊರೆ; ಪ್ರಭು: (ಕ). **ಖಾಸಸವಾರಿ:** ೨. ನೀವೆಲ್ಲರೂ . . . ಖಾಸಸವಾರಿಯ ಹಿಂದೆ ಬೇಟೆಗೆ ಹೊರಡಬೇಕು (ಪೇಟೇಮಾ. ೨). **ಖಾಸ್ಸವಾರಿ:** ೨. ಒಬ್ಬ ಜೋಡೀದಾರನು ಬಹು ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮದುವೆಮಾಡಿ ಖಾಸ್ಸವಾರಿಯು ಒಂದು ದಿವಸ ಅಲ್ಲಿಗೆ ದಯಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು (ಮುಸುಗ. ೫೦).
[ಖಾಸಾ + ಸ್ವಾರಿ]

ಖಾಸ್ಸವಾರಿ 'ಖಾಸಾಸ್ವಾರಿ' ನೋ.

ಖಿಂಕೃತ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: "ಖಿಂಕೃತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿಂಕೃತಂ, ಭೀಂಕೃತಂ] ಬಾಣದೊಳು . . . ವರ್ತಿಸಿರ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೭–೬).

ಖಿಜಮತಗಾರ (ನಾ). (ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ) ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಆಳು; ಅಡಿಯಾಳು: ಚೋಪದಾರ ಮಹಲದಾರ ನಕೀಬ ಖಿಜಮತಗಾರ . . . ಇವರೇ ಮೊದಲಾದವರು (ಚಾಮುವಂ. ೨೨೬).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಿದಮತ್‌ಗಾರ್; ಮರಾ. ಖಿಜಮತಗಾರ್]

ಖಿಜಮತಗಾರಿ (ನಾ). ಖಿಜಮತಗಾರನ ಕೆಲಸ; ದೊಡ್ಡವರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ: (ಕ).
[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಖಿದಮತ್ಗಾರೀ; ಪಾರ. ಖಿದಮತಗಾರೀ]

ಖಿಜಮತ್ತು (ನಾ). ಸೇವೆ; ಚಾಕರಿ; ಊಳಿಗ: ಆ ರಿಸಾಲೆ ಖಿಜಮತ್ತು ಶಾಬಾಸಾಬರುಹೆಸ್ರಿಗೆ ಮೊಕರೂರಾಗಿಯಿರುತ್ತಾ ಇದ್ದರು (ಹೈದರ. ೩೦).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಿಜಮತ್; ಪಾರ. ಖಿದಮತ್]

ಖಿದ್ದಿಸೆ 'ಕಿದ್ದೆಸೆ' ನೋ.

ಖಿನ್ನ (ಗು). ೧. ನೊಂದ; ವಿಷಾದ ಹೊಂದಿದ; ದುಃಖಿತ: ಇನ್ನು ಹೆಂಗಿದಕೇನು ಮಾಡುವೆನೆನ್ನಹಾತ್ಮದೊಳಿನಿತು ಕೊಂಕದ ಖಿ[ಪಾಠಾಂ. ಭಿ]ನ್ನವಾಗದೆ ಗೊಡ್ಡನಾಗಳೆ ·ಹೋಗಿ ಹಿಡಿತಂದು (ಬಸಪು. ೪–೨೫); ಆ ಪನ್ನಗೇಶ್ವರಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆಂದ ಮಾತಿನ ಮೇಲೆ ಖಿನ್ನನಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೨೫); ಅವನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದು ಖಿನ್ನನಾದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೯೩); ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡುವಾಗ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಖಿನ್ನವಾಯಿತು (ಅಶೋಕ. ೪೩); ನೀರು ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೊಳೆದು ಖಿನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೧೦). ೨. ದಣಿದ; ಆಯಾಸಗೊಂಡ; ಬಳಲಿದ: (ಕ). (ನಾ). ೩. ಖೇದ; ವಿಷಾದ: ಅನ್ನವನು ಇಕ್ಕಿ ನೀ ಖಿನ್ನವನು ಪಡಬೇಡ ಭಿನ್ನಭೇದಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಶಿವ ಜಗವ ಸಲಹಿಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೫೫). [ಸಂ.]

ಖಿನ್ನತೆ (ನಾ). ವಿಷಾದ; ಖೇದ: ಖಿನ್ನತೆಯ ತೋರಿ ಬಿಸುಸುಯ್ಯುತಿಹವು (ವಿಸೇಗೀ. ೨೬); ಲಕ್ಕೋಟಿಯನ್ನು ಕೈಲಿ ಎತ್ತಿ ತೂಗುತ್ತ, ಖಿನ್ನತೆಯಿಂದ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಗುತ್ತ (ವೀರಯೋ. ೨೦).
[ಸಂ. ಖಿನ್ನತಾ]

ಖಿನ್ನಮುಖಿ (ನಾ). ವಿಷಾದ ತುಂಬಿದ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಮಾಸ್ಲೋವ . . . ಖಿನ್ನಮುಖಿಯಾಗಿ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಪುಸರು. ೨೦೯). [ಸಂ. ಖಿನ್ನಮುಖೀ (ಖಿನ್ನ + ಮುಖ + –)]

ಖಿಫಾಯಿತ (ನಾ). ಲಾಭವನ್ನು ಹೊಂದುವವನು; ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವನು; ಗ್ರಾಹಕ: ಆ ಅಡಚಣೆಯು ದೂರಾಗುವದು ಬಹಳ ಅಗತ್ಯವಾದದ್ದು. ಇದು ನಮ್ಮ ಖಿಫಾಯಿತರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವದು ಅವಶ್ಯವದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೮೦). [< ಕಿಫಾಯತಿ]

ಖಿರದಿ 'ಕಿರ್ದಿ' ನೋ.

ಖಿರ್ದಿ 'ಕಿರ್ದಿ' ನೋ.

ಖಿರ್ದಿಚಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಿರ್ದಿಯ ಪುಸ್ತಕ; ರಸೀತಿಯ ಪುಸ್ತಕ; ಲೆಕ್ಕದ ಪುಸ್ತಕ: ಹಣ ವಸೂಲಾದ ಕೂಡಲೆ ೧೩ನೇ ನಂಬರು ಖಿರ್ದಿಚಿಟ್ಟಿಗೆ ದಾಖಲ್ಮಾಡಿ . . . ರುಜುಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೮).
[ಖಿರ್ದಿ (< ಕಿರ್ದಿ) + ಚಿಟ್ಟಿ$_2$]

ಖಿಲ (ನಾ). ೧. ಸಾಗುಮಾಡದಿರುವ ಭೂಮಿ; ಪಡಭೂಮಿ; ಬೀಳು. ೨. ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ ಭಾಗ; ಅನುಬಂಧ: ಖಿಲ, ಖಿಲಾಧಿಕಾರ . . . ಎಂದು ಹತ್ತು ಆಗಮಭಾಗಗಳು (ಭಾರದ. ೭೫). ೩. ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶೂನ್ಯತೆ; ರಿಕ್ತತೆ. ೪. ಉಳಿದುದು; ಶೇಷ. ೫. ಅಂತರ; ಅವಕಾಶ; ತೆರವು. ೬. ಜೀರ್ಣ; ಶಿಥಿಲ: ಗ್ರಂಥ ಖಿಲವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಖಿಲವಾಗು = ೧. ಹಾಳಾಗು; ನಾಶವಾಗು: ಅನೇಕ ಕಾಲ ಆ ಗ್ರಾಮಉ ಖಿಲವಾಗಿ ಯಿರಲಾಗಿ ಆ ಗ್ರಾಮವನೂ ರೂಪುಮಾಡಿ ಆ ಗ್ರಾಮದ ಕುಂಟೆಯನೂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೪–೧೧; 1497). ೨. ಕುಗ್ಗು; ಕುಂಠಿತವಾಗು; ದುಃಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು: ಖಿಲವಾಗಿದ್ದ ಭಾಗವತಧರ್ಮವು ಇವರಿಂದ ಪುನರುದ್ಧಾರವಾಯಿತು (ಕಥವಿ. I, ೪೧); ಬೌದ್ಧಮತ ಖಿಲವಾಗಿ ಪುನಃ ಹಿಂದೂಧರ್ಮವು ಪುನರುತ್ಥಾನವಾದ ಮೇಲೆ (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಖಿಲಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಸಾಗುಮಾಡದಿರುವ ಕ್ಷೇತ್ರ; ಬೀಳು; ಪಾಳು ಭೂಮಿ: "ಬೀಟ್ – ಪತನೇ, ಖಿಲಕ್ಷೇತ್ರೇ ಚ (ಪಾಳುಭೂಮಿ)" (ಶಮುಧಾ). [ಖಿಲ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಖಿಲಖಿಲನೆ 'ಕಿಲಕಿಲನೆ' ನೋ.

ಖಿಲಾಡಿ 'ಕಿಲಾಡಿ' ನೋ.

ಖಿಲಾರಿ 'ಕಿಲಾರಿ' ನೋ.

ಖಿಲ್ಲತ್ತು 'ಕಿಲ್ಲತ್ತು' ನೋ.

ಖಿಲ್ಲೆ 'ಕಿಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಖಿಲ್ಲೇದಾರ 'ಕಿಲ್ಲೆದಾರ' ನೋ.

ಖಿಲ್ವ, ಖಿಳ್ವ (ನಾ). ಹಾಳುನೆಲ (?): ಖಿಲ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ವ] – ಕಿಲ್ (ಶಮುದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ). **ಖಿಳ್ವ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಖಿಲ]

ಖಿಶೆ 'ಕಿಸೆ' ನೋ.

ಖಿಸಮಿಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರಾಕ್ಷೆ: ಉತ್ತತ್ತಿ, ಖಜೂರು, ಮನೂಕೆ, ಖಿಸಮಿಸ . . . ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳೇ ಕೆಡುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೬೨). [← ಮರಾ. ಖಿಸಮೀಸ್; ಪಾರ. ಕಿಶ್ಮಿಶ್]

ಖಿಸ್ತು 'ಕಿಸ್ತು' ನೋ.
ಖಿಸ್ತುಬಂದಿ 'ಕಿಸ್ತುಬಂದಿ' ನೋ.
ಖಿಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡು ಪ್ರಾಣಿ: ಇದೆ ಮಹಾಕಾಂತಾರ ವತಿದೂರದಲಿ ವೃಕ ಶಾರ್ದೂಲ ಕೇಸರಿ ಕದಲಿ ಕಳಭಕ್ರೋಡ ಖಿಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಶಿಬಿ]ಲೂಲಾಯ ಸಾರಂಗ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೧೬). [?]
ಖಿಳ್ವ 'ಖಿಲ್ವ' ನೋ.
ಖೀಜು 'ಕೀಚ್ಚು$_3$' ನೋ.
ಖೀರು 'ಕೀರ್ು$_4$' ನೋ.
ಖುತ್ತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ರಥಚಕ್ರವೇ ಮೊದಲಾದ ಮೂವತ್ತೈದು ದೇಶೀಯ ಭೌಮಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ℙ ತುದಿಗಾಲಿನಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ತಟ್ಟುವ ಅಭಿನಯ. 'ಖುತ್ತಚಾರಿ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಖುತ್ತಾ]
ಖುತ್ತಚಾರಿ (ನಾ). = ಖುತ್ತ: "ಚರಣಾಗ್ರದಿಂದೆ ಭೂಮಿಯನಿರದೇ ತಟ್ಟಲ್ಕೆ ಖುತ್ತಚಾರಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೮೨).
[ಖುತ್ತ + ಚಾರಿ$_3$]
ಖುದ 'ಖುದ್ದು$_1$' ನೋ.
ಖುದಾ, ಖೊದಾ (ನಾ). ದೇವರು; ಈಶ್ವರ; ಪರಮಾತ್ಮ: ಭಕ್ತನಂ ಮಸ್ತಕದಿ ಪೊತ್ತು ನಡೆಯೆ ಕಂಡೀತಂ ಖುದಾನೆಂದು ಮನ್ನಿಸುತ (ಗುರುಚಾ. ೧೫-೬೪); ಖುದಾನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೌಲತ್. ೫); ಸಾಹೇಬರು . . . ಖುದಾನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಆಣೆ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೭೯). ಖೊದಾ: ಸತ್ಯನೀತಂ ಖೊದಾನಹುದೆಂದು (ಗುರುಚಾ. ೧೪-೨೯). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುದಾ]
ಖುದಾವಂದ್ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: ಬೈರಾಗಿಯು, "ಖುದಾವಂದ್ ಪರವರ್ದಿಗಾರ ಎಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೇದು ಮಾಡುತ್ತದೆ" ಎಂದನು (ಮಧುಸ. ೬೪). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುದಾವಂದ್]
ಖುದ್ದ$_1$ 'ಖುದ್ದು$_1$' ನೋ.
ಖುದ್ದ$_2$ 'ಖುದ್ದು$_2$' ನೋ.
ಖುದ್ದರ 'ಕುದ್ರ' ನೋ.
ಖುದ್ದರಗೇಡಿ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ನೋ.
ಖುದ್ದು$_1$, ಖುದ, ಖುದ್ದ$_1$ (ಗು). ಸ್ವಂತ; ಸ್ವಕೀಯವಾದ; ಖಾಸಾ: ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರು . . . ಖುದ್ದು ರಾಜ್ಯಭಾರ ವಹಿಸಿದುದನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸಿದರು (ಮಹಾಸಂ. II, ೩೭); ಇಬ್ಬರೂ ಖುದ್ದು ರಾಜಿಯಿಂದ ಜಮೀನು ಮಾರಲು ಬಂದರು (ಚಂದತೋ. ೭೬); ಇದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಖುದ್ದು ಅನುಭವದಿಂದ (ಅಳನಿ. ೨೫೨); ಖುದ್ದು ಕಮಲಾಕಾಂತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಹೆಸರಿಂದ (ಕಮಕ. ೯೭). ಖುದ: ತಾನೆ ಖುದ ಮುಸಲ್ಮಾನರೆಂಬಭಿಧಾನದಿಂ (ಕದಂಪು. ೮೪). ಖುದ್ದ$_1$: ಖುದ್ದ ಗೌಡನಲ್ಲವಾದರೂ ಗೌಡರ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರೊಳಗಿನವನು (ಚೆಟ್ಟಹೊ. ೧೪); ಖುದ್ದ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಒಡೆಯರಾದ ನಿಮ್ಮ ದೊಡ್ಡ ಸಾಹೇಬರ . . . ಉಂಗುರವೂ ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಪಥದಲ್ಲಿ ಬರದೆ ಉಳಿದಿಲ್ಲ (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುದ್; ಮರಾ. ಖುದ್ದ]
ಖುದ್ದು$_2$, ಖುದ್ದ$_2$ (ಅ). ಸ್ವತಃ; ತಾನಾಗಿ; ಮುದ್ದಾಂ: ಉಭಯತ್ರರಿಂದಲೂ ಖುದ್ದು ಕೇಳಿದೇನೆ (ಕೆಲನೆ. ೨೧೮); ಆಚಾರ್ಯರ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಖುದ್ದು ಆಸ್ವಾದಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೪೨); ರಜವಿದ್ದ ದಿನ ತಾವೇ ಖುದ್ದು ಹೋಗಿ (ಭೀಮಕಾ. ೧೩). ಖುದ್ದ$_2$: ಖುದ್ದ ತಾವಾಗಿಯೇ ಪತ್ರ ಬರೆಯುವ ಭಾನಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಇಂದು ಬಂದ ಕಾಗದ, ಅವರ ಸ್ವಹಸ್ತದಲ್ಲಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೯೬). ಖುದ್ದಾಗಿ = ತಾನಾಗಿ; ಸ್ವತಃ: ಗ್ರಾಮ ಮುನಸಿಫನು ತಾನೇ ಖುದ್ದಾಗಿ ಸದರಿ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಮೂದಿಸಿರುವವರ ಪೈಕಿ ಒಬ್ಬನನ್ನು . . . ಚುನಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೭); ಮಹಾಸೇನಾಪತಿ . . . ತಾನೇ ಖುದ್ದಾಗಿ ಅರಮನೆಗೆ ಮಹಾಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಬಂದಿಳಿದನು (ಪುಟ್ಟರ. ೧೦); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಳವನ್ನೂ ತಾವೇ ಖುದ್ದಾಗಿ ಪರಿಶೋಧಿಸಿದರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೩೦).
[< ಖುದ್ದು$_1$]
ಖುದ್ರ 'ಕುದ್ರ' ನೋ.
ಖುದ್ರಗೇಡಿ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ನೋ.
ಖುಬಿ, ಖೂಬಿ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಸೊಗಸು; ಅಂದ: ಆಹಾ! ಇದಾರು? ಭಲೆ ಖುಬಿಯಾಗಿದ್ದಾಳಲ್ಲ (ಕದಂಬ. ೬೫). ೨. ಗುಟ್ಟು; ಮರ್ಮ; ರಹಸ್ಯ: ತಿಳಿತೇನು . . . ಮಾತಿನ ಖುಬಿ? (ಕಮ್ಮಟ. ೪೫). ಖೂಬಿ: ೨. ವ್ಯಾಪಾರದ ಖೂಬಿ ಗೊತ್ತಿದ್ದವರು ಕೈಹಾಕದಂಥ ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲ (ಜಾರುದಾ. ೨೦೭). [← ಮರಾ. ಖುಬೀ]
ಖುಮ್ಮಕ್ಕು 'ಕುಮುಕು' ನೋ.
ಖುರ (ನಾ). ಹಸು, ಕುದುರೆ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಾಲಗೊರಸು; ಕೊಳಗು: ಆ ಶಿಶಿರಕರ ರಥ ತುರಗ ಖುರ ಶಿಖರ ನಿಖಂಡಿತ ಲವಂಗ ಪಲ್ಲವಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ವ); ಖುರದಲವನಿಯ ಹೊಯ್ದು ಲಹರಿಯಲುರಿ ಮಸಗಲುಬ್ಬೆದ್ದ ತೇಜಿಯ ಮೆಚಿವ ಮುಕ್ತಾವಳಿಯ ತೇರಿನ ನವವಿಳಾಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೫೬); ತನ್ನ ಹಿಂಡಿನ ನಡುವೆ ನಿಂದುದು . . . ಕೆಸರು ಮುಚ್ಚಿದ ಖುರದ ಕಾಲ್ಗಳ ಮಿಗದ ಹೋರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೨-೬೨). [ಸಂ.]
ಖುರಖಂಡಿತ (ಗು). ಗೊರಸಿನಿಂದ ಒಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ, —ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಚಟುಳಹಯ ಖುರಖಂಡಿತೋರ್ವೀನಿಟಿಲನಿರ್ಗತ ಬಹಳ ಧೂಳೀಪಟಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೩). [ಖುರ + ಖಂಡಿತ]
ಖುರಗತಿ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯ) ಗೊರಸಿನ ಚಲನೆ: ಥಳಥಳಿಪ ಸೂಸಿಗೆಯ ಮುಮ್ಮೊನೆಗಳ ರಥಾಂಗದ ಮೇಲುಪಸರದ ಪಳಹರದ ಖುರಗತಿಯ ಜೋಡ ಜವಾಯ್ಲ ಕುದುರೆಗಳ . . . ಸುರೇಖೆಯ ಗತಿಯ ವಾಜಿಯ ರಥವ ನೋಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧-೧೭). [ಖುರ + ಗತಿ]
ಖುರಜೆ (ನಾ). = ಖುರ (?): ಇನಿತಾನುಂ ಸಂದಂಶಂ ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ಕೇಸರುಂಗಳುಂ ಖುರಜೆಗಳುಂ ತನುವು ಮತಿಮೃದುಳಮಕ್ಕುಂ ಜನಿಯಿಸಿದಶ್ವಕ್ಕೆ ನೋಡುವಡೆ ಮಾಸೈಕಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೫-೩). [?]
ಖುರಜೋಡು (ನಾ). ಗೊರಸಿನ ಜೊತೆ; ಎರಡು ಗೊರಸುಗಳು: ಜೋಡೊಡೆದು ಥಟ್ಟುಗಿದು ಬೆನ್ನಲಿ ಮೂಡಲದಟರ ಸೀಳಿದನು ಖುರಜೋಡು ಹುಡಿಹುಡಿಯಾಗೆ ತೇಜಿಯ ಥಟ್ಟ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫). [ಖುರ + ಜೋಡು$_1$]
ಖುರಣಸ (ನಾ). ಗೊರಸಿನಂತೆ ಮೂಗುಳ್ಳವನು: "ಖುರಣಾಃ, ಖುರಣಸಃ -೨ ಬುರುಡೆ ಮೂಗುಳ್ಳವನು. ಪೀನಸಿ ಮೂಗನು ಕೊಕ್ಕೇ ಮೂಗಿನವರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮). [ಸಂ.]
ಖುರಪುಟಿ (ನಾ). = ಖುರ: ಖುರಪುಟದಲಾಕಾಶಭಿತ್ತಿಯ ಬರೆವವೋಲ್ ಸೂರಿಯನ ತುರಗವ ಕರೆವವೋಲ್ . . . ಅರರೆ ಪೂತುರೆ ಹಯವೆನುತೆ ಚಪ್ಪರಿಸಲೊಡೆ ನಿಗುರಿದವು ಕೆಂದೂಳಿರದೆ ನಭಕುಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೬೨); ಅರರೆ ನೀಲನ ಖುರಪುಟಂಗಳ ತಾಳಲಸುರರಿಗೆ ತರಹರವು ನಾ ಕಾಣೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೪-೧೬); ಪ್ರಮೀಲೆ ಏರುವ ಕುದುರೆಯ ಖುರಪುಟಗಳು . . . ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತವೆ (ಸಮಜೀ. ೯ ಪೀಠಿಕೆ).
[ಖುರ + ಪುಟ$_1$]

ಖುರಪುಟಧ್ವನಿ (ನಾ). ಗೊರಸಿನ ಸದ್ದು : ಕುದುರೆಗಳ ಖುರಪುಟ ಧ್ವನಿ ನಿಜವರೂಥ ಚಕ್ರದ ರವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೨); ಬಾರಾ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳ ಖುರಪುಟಧ್ವನಿಯೊಂದೇ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೯೬). [ಖುರಪುಟ + ಧ್ವನಿ]

ಖುರಪೆ 'ಕುರುಪೆ' ನೋ.

ಖುರಪ್ಪ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ : ನನಗೆ ತಗಲಿದ ಈ ಬಾಣವು ಖುರಪ್ಪವೆ, ವೈಕಾಂಡವೆ . . . ಅಥವಾ ಕರವೀರಪತ್ರವೆ ? (ಬುದ್ಧ ಪ.೪೦). [← ಪ್ರಾ. ಖುರಪ್ಪ < ಸಂ. ಕ್ಷುರಪ್ರ]

ಖುರಬಾನ (ನಾ). ಆಹುತಿ ; ಬಲಿ ; ನೈವೇದ್ಯ : ಹಾಳಿಹದ್ದು ಬಂದು ಹೋಳಿಗಿ ಮಾಡಿತು ಬಹಳ ಹೂರಣ ಹಾಕಿ ಮೀನು ಒಂದು ಖುರಬಾನ ಬಸ್ತಿತು (ಕರ್ನಾಸಂ. ೪೦). [← ಮರಾ. ಖುರಬಾಣ; ಅರ. ಕುರ್ಬಾನ್]

ಖುರಮಣಿಕೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯು ಕಾಲಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಹಾಸಿರುವ ಮರದ ಹಲಗೆ : ಇಂದ್ರಾಯುಧದ . . . ಸಟಿಯನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸುತ್ತಂ ಖುರಮಣಿಕೆಯೊಳ್ ಕಾಲಸಿಕ್ಕಿ ಮುಂದುರದ ಮುಂಡಿಗೆಯಂ ಮಲಂಗಿ (ಕಾದಂಬು. ೧೯೬). [ಖುರ + ಮಣಿಕೆ]

ಖುರವ (ನಾ). (?) : ಸ್ವರ್ಗ ನರಕದ ದಾರಿ ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವಕರ್ಮಕೆ ಕಿಚ್ಚಿಟ್ಟು ಈರ್ವ ಪದಗಳ ನಾಲ್ಕನು ಹೊಂದದ ನಿರ್ವಾಣಿವೆ ಯಿರು ವರವರಿಗೆ ಯಲೆಗಾವುದಿ ದೂಷಣ ಭೂಷಣವಳಿದು ನಾನು ನರನು ಯೆಂಬುದಳಿದು ಖುರವ ಗುರುತುಗಳೆಲ್ಲ ಅಳಿದು ತಾನೆ ಚಿದಾನಂದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಹರಿಗೆ (ಚಿದಾಕೋ. ೧೬೩-೧). [< ಕುರುಹು ?]

ಖುರವಿಡು (ನಾ). (ಕುದುರೆ) ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು ; ಮುಂದುವರಿ : ತುಡುಕುವಾನೆಯನೀಸಿನಲಿ ಖುರವಿಡುವ ಕುದುರೆಯನೊತ್ತಿ ಹಾಯ್ಸುವ ಬಿಡುರಥವ ತಲೆವರಿಗೆಯಲಿ ತವಕಿಸುವ ಕಾಲಾಳ ಕಡಿದಂಬಿನೊಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೨೩). [ಖುರ + ಇಡು$_1$]

ಖುರಳಿ (ನಾ). ಶಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸ ; ಆಯುಧಪ್ರಯೋಗದ ಅಭ್ಯಾಸ : ಪ್ರಹರಣಶ್ರಮಮಂ ಖುರಳಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯ ವ); ಕರಿಶಿಕ್ಷಾಕ್ರೀಡೆಯುಮಂ ಮಾಡುವ ವರ ತುರಗಾರೂಢಿಯಂ ತೋರ್ಪ ಚಾಪಾದ್ಯುರು ಶಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಮಂ ಬಿತ್ತರಿಪ ಖುರಳಿಯೊಳ್ ಸಾಧನಂಗೆಯ್ವ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೮೨). [< ಸಂ. ಖುರಲೀ]

ಖುರಾಕು (ನಾ). ೧. ಪುಷ್ಟಿಕರವಾದ ಆಹಾರ ; ಅಶಕ್ತತೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡಲು ಕೊಡುವ ವಿಶೇಷಾಹಾರ : ಪಂಜಾಬಿ ಪೈಲವಾನರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಖುರಾಕನ್ನು ಅವನು ಉಳಿದ ಕುಸ್ತಿಗಡಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೫೯). ೨. (ಅಲಂ) ಲಂಚ : ಅಕೌಂಟೆಂಟರೂ ಶ್ಯಾಮರಾಯರನ್ನು ಖುರಾಕಿಗಾಗಿ ಅಷ್ಟು ಹಿಂಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. II, ೨೩೨). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುರಾಕ್]

ಖುರಾಣ 'ಕುರಾನು' ನೋ.

ಖುರಾನ್ 'ಕುರಾನು' ನೋ.

ಖುರಾಸಾಣಿ 'ಖುರಾಸಾನಿ' ನೋ.

ಖುರಾಸಾನಿ, ಕುರುಸಾನಿ, ಕೋರಾಸಾನಿ, ಖುರಾಸಾಣಿ, ಖುರೇಸಾನಿ, ಖೋರಾಸಾನಿ (ನಾ). ೧. ಇರಾಣ ದೇಶದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ 'ಖುರಾಸಾನ್' ಎಂಬ ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಖುರಾಸಾನ್ ದೇಶದಿಂದ ಬಂದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಕನ್ನೋಜಿಗಳು ಪಂಡಿತರು ಖುರಾಸಾನಿ ಮನ್ನೆಯ ಗುಜ್ಜರಾತಿಗಳು (ಕಂಠವಿ. ೧೨-೬೬). **ಕುರುಸಾನಿ** : ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಓಮ ; ಅಜವಾನ : ನೆಲಗುಳ್ಳ, ಮರದರಿಸಿನ . . . ಕುರುಸಾನಿ, ವಾದಕ್ಕಿ . . . ಇವುಗಳನ್ನು ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಸ್ವರ ಸುಸ್ವರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೨೨). **ಕೋರಾಸಾನಿ** : ೧. ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಯ ಜಾಯಿ ಮಲ್ಲುಕ ಮತ್ತೆ ಕೋರಾಸಾನಿಗಳು ಮುತ್ತಿಗೆಯನು ಮಾಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೨೨). **ಖುರಾಸಾಣಿ** : ೨. ಜಾಯಿಕಾಯಿ, ಖುರಾಸಾಣಿ, ಶುಂಠಿ, ಮೆಣಸು, ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಇಷ್ಟನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೪). **ಖುರೇಸಾನಿ** : ೧. ನೆರೆ ಗುಜ್ಜರಾತಿ ಕನ್ನೋಜಿ ಖುರೇಸಾನಿ ಬಿರುದಿನವರ ಪಟಾಣಿಗಳು (ಕಂಠವಿ. ೧೧-೯೪). **ಖೋರಾಸಾನಿ** : ೧. ಜೀನ ಮುಂಗುಲಿಯಂಗ ವಂಗ ಬರ್ಬರ . . . ಕೋಸಲ ಖೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ರಾಸಾನಿಗಳೆಸೆದರಂದಲ್ಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ४೦-२३). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುರಾಸಾನೀ]

ಖುರಾಸಾನಿಬೋರೆಹಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೋರೆಹಣ್ಣು. (ವೈಡಿಗಿ. ೬೯-೧೬೩). [ಖುರಾಸಾನಿ + ಬೋರೆ$_2$ + ಹಣ್ಣು (< ಪಣ್$_2$)]

ಖುರಾಹತಿ (ನಾ). ಗೊರಸಿನ ಏಟು, —ಹೊಡೆತ : ಅತಿಮಲಿ ನಾಂಗಮಾದ ಜಗಮಂ ಭವದೀಯ ಹಯಸ್ಫುರತ್ಖುರಾಹತಿಯಂ . . . ಲಯಮೆಯ್ದಿಸುವಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೧-೬೪). [ಖುರ + ಆಹತಿ]

ಖುರೆ, ಕುರ್ರೆ (ನಾ). ಬೆಳ್ಳಿ ; ಶುದ್ಧವಾದ ಬೆಳ್ಳಿ : ಬೆಳ್ಳಿ (ಖುರೆ) ೫೦೦ ಭಾರಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಖರೀದಿಗೆ ಅಡತಿ, ಹಕ್ಕು, ಶಾಯಿ, ದಲಾಲಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾದಾಯ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೬೫ ಪ್ರಸ್ತಾವ). **ಕುರ್ರೆ** : (೬). [← ಮರಾ. ಖುರೆ]

ಖುರೇಸಾನಿ 'ಖುರಾಸಾನಿ' ನೋ.

ಖುರ್ಚಿ 'ಕುರ್ಚಿ$_1$' ನೋ.

ಖುರ್ಚೆ 'ಕುರ್ಚಿ$_1$' ನೋ.

ಖುರ್ದ್‌ಬರ್ದ್ 'ಖುರ್ದುಬರ್ದು' ನೋ.

ಖುರ್ದುಫರ್ದು 'ಖುರ್ದುಬರ್ದು' ನೋ.

ಖುರ್ದುಬರ್ದು, ಖುರ್ದ್‌ಬರ್ದ್, ಖುರ್ದುಫರ್ದು (ನಾ). ಸರಕಾರೀ ಹಣವನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ಸ್ವಂತಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ದುರುಪಯೋಗ ; ಅಪಹಾರ : ಮಾಜಿ ಅಮೀಲ, ಶಿರಸ್ತೆದಾರ ವಗೈರೆ ಜನರುಗಳ ಖುರ್ದುಬರ್ದು, ಛಪಾವಣಿ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸತಕ್ಕ ಕ್ರಮ (ಮಹಾವಂ. II, ೫೭). **ಖುರ್ದ್‌ಬರ್ದ್** : "ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಹಣದ ದುರುಪಯೋಗ" (ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೩). **ಖುರ್ದುಫರ್ದು** : ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸದೆ ಖುರ್ದುಫರ್ದು ನಡೆಸಿದರೆ ತಾನೇ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುವನೆಂದು ತಾನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೫). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುರ್ದ್‌ಬರ್ದ್]

ಖುರ್ನಾಸ 'ಖುರ್ನೀಸು' ನೋ.

ಖುರ್ನಿಷ್ 'ಖುರ್ನೀಸು' ನೋ.

ಖುರ್ನೀಸು, ಖುರ್ನಾಸ, ಖುರ್ನಿಷ್ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರ; ವಂದನೆ : (೬). **ಖುರ್ನಾಸ** : (೬). **ಖುರ್ನಿಷ್** : ನನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಖುರ್ನಿಷ್ ಮಾಡಿದರು (ಕಥವಿ. II, ೨೧೬). 'ಕುರ್ನಿಸಾತು' ಪರಾ. [← ತುರ್ಕಿ. ಕೋರ್ನಿಶಾತ್]

ಖುರ್ಪಿ 'ಕುರುಪೆ$_1$' ನೋ.

ಖುಲಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೆರೆ ; ಬಿಚ್ಚು ; ಅರಳು ; ಕುದುರು : ಕಜಿಯಾ ಆಗಿ ಇರುವಂಥಾದ್ದು ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಖುಲಾಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸೌಖ್ಯವಾಗಿ ಇರುವಂಥಾದ್ದಕ್ಕೆ ವೈಷಮ್ಯಬಾರದೆ ಇರುವಂತೆಯೂ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೧); ಸರಿಯಾದ ಕಡೆ ಅಂಗಡಿ ಇಟ್ಟರೆ ಅದೃಷ್ಟ ಖುಲಾಯಿಸೋದೇನೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ (ಮಾರ್ಗದ. ೩); ಸದಾನ ಅದೃಷ್ಟ ಖುಲಾಯಿಸಿತು (ಅನ್ನಪೂ. ೬೫). [ಖುಲ್ಲಾ (< ಕುಲ್ಲಾ) + -ಇಸು$_1$]

ಖ಼ುಲಾಸ 'ಕುಲಾಸ್' ನೋ.

ಖುಲಾಸವಾರ, ಖುಲಾಸೇವಾರ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಬಿಡಿಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಿದ; ವಿವರವಾದ: ಇದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಖುಲಾಸವಾರ ಮಾಹಿತಿ ಆ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸದೆ ಇದ್ದರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦ ಪ್ರಸ್ತಾವ). **ಖುಲಾಸೇವಾರ** : ಕೆಲವು ನಮ್ಮ ಆಸಾಮಿಗಳು . . . ಖುಲಾಸೇವಾರ ಬರಿಯದೆ. . .ಸುಮಾರು ಕಳಿಸಿರೆಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ.೬೭). [ಖುಲಾಸ (< ಕುಲಾಸ್) + –ವಾರ್₄]

ಖುಲಾಸಾ 'ಖುಲಾಸೆ' ನೋ.

ಖುಲಾಸು 'ಖುಲಾಸೆ' ನೋ.

ಖುಲಾಸೆ, ಖುಲಾಸಾ, ಖುಲಾಸು (ನಾ). ೧. ಬಿಡುಗಡೆ; ಮುಕ್ತಿ: ಕೇಸಿನಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಖುಲಾಸೆಯಾಯಿತಂತೆ (ಪಂಜಪಂ. ೧೪೨); ಖುಲಾಸೆಯಾದ ಆಪರಾಧಿ ಫರಾರಿಯಾಗುವುದರೊಳಗಾಗಿ (ಕೆಲಸೆ. ೧೨೬); ಆಪರಾಧಿಯನ್ನು ಖುಲಾಸೆಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ದೌಲತ್. ೧೧೬); ಸದರೀ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಜಪ್ತಿಯಿಂದ ಖುಲಾಸೆ ಮಾಡಬಹುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ.೩೮). ೨. ತೆರವಾಗುವಿಕೆ; ಖಾಲಿಯಾಗುವಿಕೆ; ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವಿಕೆ: ರಾಣಿಯ ಸೈನ್ಯವು ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಖುಲಾಸೆಯಾಗಿದ್ದಿತು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೭೦). **ಖುಲಾಸಾ** : ೩. ನಿಶ್ಚಿಂತತೆ; ಮುಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಆಲ್ಲೊಂದ್ಸಲಸಾ ಇಲ್ಲಿ ಖುಲಾಸಾ (ಚಿಂತನ. ೫೯). **ಖುಲಾಸು** : ೧. ಮರಣವೆಂಬುದು . . . ನೂತನವಾದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಖುಲಾಸು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೫೧); ಅವನಿಗೆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ೪೦೦೦ ಪೌಂಡುಗಳಂತೆ ನಿವೃತ್ತಿವೇತನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಖುಲಾಸುಮಾಡಿದರು (ಪಾಶ್ಚಾವಿ. ೨೫). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುಲಾಸಾ]

ಖುಲಾಸೆಹುಕುಮು (ನಾ). ಬಿಡುಗಡೆಯ ಆಜ್ಞೆ, —ಅಪ್ಪಣೆ: ೧೯೦೪ನೆ ಇಸವಿಯ ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಪ್ರೊಸೀಜರ್ ಕೋಡಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಖುಲಾಸೆಹುಕುಮಿನ ಮೇಲೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೭೪). [ಖುಲಾಸೆ+ಹುಕುಮು]

ಖುಲಾಸೇವಾರ 'ಖುಲಾಸವಾರ' ನೋ.

ಖುಲಿಖುಲಿ 'ಕುಲಿಕುಲಿ' ನೋ.

ಖುಲ್ಲ₁ (ಗು). ೧. ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ: ಖುಲ್ಲರಿಪುಗಳ ಬಿಸುಟು ಹೊದರಿನ ಹೊಳ್ಳುಗರ ಸೊಡೆ ಹಾಯ್ಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೩೦); ಖುಲ್ಲಮುಪ್ಪೀ ಮನವೆಲ್ಲ ಹೊತ್ತಿನೊಳು ಅತಿ ಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂದಿರುತಿಹುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೧೭); ಖುಲ್ಲ ಮಾನವ ಬೇಡೆ ಕಲ್ಲು ತಾ ಕೊಡುವನೇ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೪೧); ನಲ್ಲಾಟವಾಡುವೆ ಖುಲ್ಲಮನವೆ (ಮೈಲಾರ. ೧೯೮–೮). (ನಾ). ೨. ಅಲ್ಪತನ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ; ಅಧಮತೆ: ಅಧಿಕ ಖುಲ್ಲವನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿಹರಂತರಂಗದೊಳು (ಶಂಕವಾ. ೧೬–೪೫). ೩. ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಖೂಳ: ಆಗುಹೋಗನಱಿಯದೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನನಗವರರ್ಹರೆಂಬ ಖುಲ್ಲರ ನೋಡಿ ಜಾಣನಾಗಿ ಅಡಗಿದೆಯಲ್ಲಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೨–೪೦೯); ಕಲ್ಲುಪ್ಪು ಕರ್ಪುರವು ಸೊಲ್ಲೆರಡು ಧಾತೊಂದು ಖುಲ್ಲನೊಳ್ಳಿದನ ರೂಪೊಂದು ಗುಣದೊಳಗೆ ಎಲ್ಲ ಅಂತರವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೧೨). [ಸಂ.]

ಖುಲ್ಲ₂ 'ಕುಲ್ಲಾ' ನೋ.

ಖುಲ್ಲಕ (ಗು). ಕ್ಷುಲ್ಲಕ; ಅಲ್ಪ. [ಸಂ.]

ಖುಲ್ಲತನ 'ಕುಲ್ಲತನ' ನೋ.

ಖುಲ್ಲರಿಸು (ಕ್ರಿ). (?): ಕಲ್ಲೆದೆಯೊಳಿಹ ಭಟರು ಕಾಲಾಳು ಮೇಲಾಳು ಖುಲ್ಲರಿಸೆ ಧರಣಿಯಂ ಪೊತ್ತಿರ್ದ ಫಣಿರಾಜ ಹಲ್ಲಬಿಡೆ ದಿಗ್ಗಜಂ ಡೆಂಡಣಿಸೆ ಕೂರ್ಮ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದಂ ದಳ ನಡೆಯಲು (ತುರಂಗ. ೪೨–೨೭). [?]

ಖುಲ್ಲಾ 'ಕುಲ್ಲಾ' ನೋ.

ಖುವತ್ತು 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಖುಶಾಲ್ 'ಕುಶಾಲು' ನೋ.

ಖುಶಾಲ 'ಕುಶಾಲು' ನೋ.

ಖುಶಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಖುಷಿ; ಸಂತೋಷ. ೨. ಬಕ್ಷೀಸು; ಖುಷಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ: ಇವನು ಮೋತಿಚಂದನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ 'ಖುಶಾಲಿ' ಬೇಡಿದನು (ಮೋಹಿನೀ. ೭೫); ಕೈತುಂಬ ಖುಶಾಲಿ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು (ನಡೆವಾ. II, ೧೧೯೦). [← ಮರಾ. ಖುಶಾಲೀ]

ಖುಶಾಲು 'ಕುಶಾಲು' ನೋ.

ಖುಶಿ, ಕುಶಿ₂, ಕುಷಿ, ಕುಸಿ₄, ಖುಷಿ, ಖುಸಿ (ನಾ). ೧. ಹಿಗ್ಗು; ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ: ಮೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದವರು ವಪ್ಪಿ ಖುಶಿಯಿಂದ ನಂಬಿಗೆ ಭಾಷೆಯಿಂದ ನಿಶ್ಚೈಸಿದ ಮೇರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೪); ಗುಡಿಸಲನ್ನು ಎತ್ತಿ ಸರಿಪಡಿಸುವವರನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನಿಗೆ ಖುಶಿ ಬಂತು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೫೩); ಸಂತೋಷದ ಸುದ್ದಿ ಕೇಳಿ ಹುಡುಗನ ತಾಯಿ ಖುಶಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದೂ ಆಯಿತು (ಮುಃರುವಾ. ೯೪). ೨. ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ; ಭಕ್ಷೀಸು: "ಖುಶಿ – ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯ ಹಣ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩); ಹಬ್ಬದ ಖುಶಿ ಕೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಳು ಒಡೆಯನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು (ರೂಢಿ). **ಕುಶಿ₂** : ೧. ಬಸವನ ವ್ರತವ ಬಿಜ್ಜಳ ಕೇಳಿ ಮನದೊಳು ಕುಶಿಯಾಗಿ (ಬಿಜ್ಜಳರಾ. ೮–೫೬); ಅಸುರೆಂದು ನೀ ಕುಶಿ ಪಡೆಯದೆ ಮೃದು ಉಸುರುತ (ಸಮುಮ. ೩೦). **ಕುಷಿ** : ೧. ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಕೊಂಚ ಕುಷಿಮಾಡಿ ಕಳಿಸೋಣ (ಅಭಿಮಾ. ೪೮). **ಕುಸಿ₄** : ೧. ಚೆಲ್ವಿನಿಂ ನಿರ್ಜರರ ಪುರವೆನಿಸಿ ನಗರ ಮೇಣ್ ಕುಸಿಯಾಯ್ತು ತ್ರಿಪುರದಭಿಧಾನದಿಂ (ಪರಶು. ೪೩–೩೪); ಅವ ಕುಸಿಲಿ ಬಂದನು ರಾಜನಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೧–೭೬). **ಖುಷಿ** : ೧. ನಾವು ಖುಷಿಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಶೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇವು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪); ಆ ದ್ರೌಪದಿಯ ಸಾಹಸವನ್ನು ಕಂಡು ಅವನಿಗೂ ಖುಷಿಯಾಯಿತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೪೨). ೨. ಪಾರ್ವತಿ . . . ಸಾತೂನಿಗೆ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ಖುಷಿ ಕೊಟ್ಟಳು (ಕುಂಕುಮ. ೨೩); ಹಿರಿಯನು . . . ಖುಷಿಗೆಂದು ೪ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು (ವಾಸಹು. ೩೧). ೩. ಇಚ್ಛೆ; ಇಷ್ಟ; ಮರ್ಜಿ: ನಮ್ಮ ಖುಷಿ ನೀವು ಕೇಳಬೇಕಾದ್ದೇ ಇಲ್ಲ (ಚಂದತೋ. ೧೫೬); ನಿಮಗೆ ಖುಷಿ ಬಂದಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು (ಪುನರು. ೧೫೪); ಒಂದೊಂದು ಸಾರಿ, ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮೀರಿದ ಯಾವುದೇ ಶಕ್ತಿಯ ಲೀಲೆ ಅಥವಾ "ಖುಷಿ" ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೧೨). ೪. ವಿನೋದ; ಹಾಸ್ಯ: ಮಕ್ಕಳ ಖುಷಿಗೋಸ್ಕರ ನರಹರಿರಾಯ ಕೋತಿಯಂತೆ ಕುಣಿದ (ಸಾವಿಸ. ೪೮); ಖುಷಿಗಳಿಂದ ಭಾಷೆ ಹುಟ್ಟಿತೆಂಬುದು ಖುಷಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಕುಶಾಲು ಮಾತೇ ಹೊರತು ಸತ್ಯ ಸಂಗತಿಯಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೯೧). **ಖುಸಿ** : ೧. ಸೊಸಿಯು ಬರತಾಳಂತ ಖುಸಿ ಭಾಳ ಮನದಾಗ (ಗರತಿ. ೫೯); ಮತ್ತೇನು, ಈಗ್ಯಾದ್ರೂ ಖುಸೀನ? (ತಿಡುಗು. ೩೯). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುಶೀ]

ಖುಷಾದು (ನಾ). ಮುಕ್ತವಾದುದು; ಅನಿರ್ಬಂಧವಾದುದು: ಇವನಿಗೆ ಯಾವುದೋ ಒಬ್ಬ ದೇಸಾಯಿ ಹದಿನೈದು ಕೂರಿಗೆ ಜಮೀನನ್ನು ಖುಷಾದಾಗಿ ಇನಾಮು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನಂತೆ (ಎಳಿಕ. ೨೪). [← ಮರಾ. ಖುಶಾದ್; ಪಾರ. ಕುಶಾದ್]

ಖುಷಾಮತಿ 'ಕುಶಾಮತ್ತು' ನೋ.

ಖುಷಾಮತು 'ಕುಶಾಮತ್ತು' ನೋ.

ಖುಷಿ 'ಖುಶಿ' ನೋ.

ಖುಷಿಗಾರ (ನಾ). ಹಿಗ್ಗಿನವನು ; ಸಂತೋಷಪಡುವವನು : ನಾನು ಖುಷಿಗಾರ, ನನಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಬೇಕು (ಮಲೆನಾ. ೬೫).
[ಖುಷಿ (< ಖುಶಿ) + –ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಖುಷಿಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಗ್ಗನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಸಂತೋಷಪಡಿಸು ; ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸು : ಖುಷಿಪಡಿಸಬಲ್ಲ ಒಂದು ಮಾತಾಡಬೇಕೆನ್ನಿಸಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೦೨). [ಖುಷಿಪಡು + –ಇಸು$_3$]

ಖುಷಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಹಿಗ್ಗು ; ಸಂತೋಷಪಡು. 'ಖುಷಿಪಡಿಸು 'ಪರಾ.
[ಖುಷಿ (< ಖುಶಿ) + ಪಡು$_1$]

ಖುಷ್ಕರೀದಿ (ನಾ). ಯಾವುದೇ ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೊಳಗಾಗದೆ ಸ್ವಸಂತೋಷದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಖರೀದಿ ; ಮುಂಗಡ ಪಡೆಯದೆ, ವಿವಾದವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ಖರೀದಿ : (÷).
[ಖುಷ್$_0$ + ಕರೀದಿ$_0$ (< ಖರೀದಿ)]

ಖುಷ್ಕಿ 'ಕುಷ್ಕಿ' ನೋ.

ಖುಷ್ಕಿಪೈರು (ನಾ). ಒಣ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪಯಿರು ; ಹೊಲದ ಬೆಳೆ : ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಖುಷ್ಕಿಪೈರುಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ (ವ್ಯವಸು. ೨೪).
[ಖುಷ್ಕಿ (< ಕುಷ್ಕಿ) + ಪೈರು (< ಪಯಿರ್)]

ಖುಷ್ಬಾಷ್ 'ಕುಷ್‌ಬಾಷ್ ' ನೋ.

ಖುಸಿ 'ಖುಶಿ ' ನೋ.

ಖುಳಖುಳ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಖುಳನು ಖುಳಖುಳನೆಂದು ಕೂಗಲು ಕೋಟಿ ಸಿಡಿಲಿನ ರಭಸದಿ (ಪುರಂದ. ೩-೧೧೨-೨).

ಖುಳುಖುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಕುದುರೆಯ ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಡೆವಾಗ ಓಡುವಾಗ ಖುಳುಖುಳು ಎಂಬ ದನಿ ಹುಟ್ಟುವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೦-೪).

ಖೂನ್ 'ಖೂನಿ ' ನೋ.

ಖೂನ 'ಕೂನ$_2$' ನೋ.

ಖೂನದೋರು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತನ್ನು ಕಾಣಿಸು ; ಸುಳಿವುದೋರು : ನೀನು ಖೂನದೋರದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಣ ನಿಲ್ಲದೊ ನಿಮಿಷಾರ್ಧವಿಲ್ಲಿ . . . ಎಂದವರು ಉಸುರುವರು (ಪರಪ. ೬೭).
[ಖೂನ (< ಕೂನ$_2$) + ತೋರು (< ತೋಱು$_1$)]

ಖೂನವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು ; ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿ : ನೀನು ಎನ್ನ ಸ್ವಾಮಿ ನಾನು ಭೃತ್ಯನೆಂದು ಖೂನವಱಿದನ ಕುಡತಿ ಜಲವ ಪಿಡಿದು (ವಿಪ್ರಸು. ೩೪-೪). [ಖೂನ (< ಕೂನ$_2$) + ಅಱಿ$_1$]

ಖೂನಿ, ಖೂನ್, ಖೂನು (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ ; ವಧೆ : ಉದ್ಧೋರಿಗೈದಿಯಾ ಖೂನಿ ದರ್ಯಾಫ್ತನ್ನು ಮಾಡಿ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೩೧-೨೮) ; ಮೋತೀಬಜಾರಿನಲ್ಲಾದ ಖೂನಿಗಳ ವಿಚಾರ ನೀವು ಓದಿಲ್ಲವೆ (ರತ್ನಗೋ. ೩೮) ; ಖೂನಿ ಮಾಡಿದವ ಹೆಣ ಮುಚ್ಚಿಡ್ತಾನ ಅಂತ (ನಡೆದಾ. I, ೩೩೭) ; ಅವನು ಖೂನಿ ಆಸಾಮಿಯೇನು ? (ಭಾರತಿ. ೨೬) ; ಖೂನಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆ ವಿಧಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). **ಖೂನ್** : (ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೩). **ಖೂನು** : ಎಲ್ಲೊ ಗಲಾಟೆ, ಖೂನು, ದರೋಡೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೦-೬) ; ಚಿಕ್ಕಬಾಬುಗಳ ಖೂನಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ (ಸಾಹೇಬ್. ೫೮೩). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೂನ್]

ಖೂನಿಗಾರ (ನಾ). ಖೂನಿಮಾಡುವವನು ; ಕೊಲೆಗಾರ : ನಿನ್ನನ್ನು ಖೂನಿಗಾರರು ವಾಸಿಸುವ ಕತ್ತಲಿನ ಜೈಲಿಗೆ ಸೇರಿಸುತ್ತೇನೆ (ಗೋಪುರ. ೪). [ಖೂನಿ + –ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಖೂನು 'ಖೂನಿ ' ನೋ.

ಖೂಬ, ಖೂಬು (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ; ಹೇರಳವಾಗಿ : ಭಟೋರಜಿ . . . ನಿಮಗ ಪೈಸಾ ಖೂಬ ಕೊಡ್ತಾವ (ಸ್ವಾವಲಂ. ೮). **ಖೂಬು** : (÷).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೂಬ್]

ಖೂಬಿ 'ಖುಬಿ ' ನೋ.

ಖೂಬು 'ಖೂಬ ' ನೋ.

ಖೂಳ 'ಕೂಟ ' ನೋ.

ಖೂಳತನ 'ಕೂಳತನ ' ನೋ.

ಖೂಳೆ 'ಕೂಳೆ$_4$' ನೋ.

ಖೂಳೆಱೆಯ (ನಾ). ನೀಚಪ್ರಭು : ಖೂಳೆಱೆಯರು ಚತುರಾಕಾರರಂ ಮೆಚ್ಚದಂತೀ ಧರೆಯೊಳು ದೌರ್ಜನ್ಯರೆಲ್ಲಂ ಪರಕೃತಿನುತಿಗಂ ಸಲುವರ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೨೪). [ಖೂಳ + ಎಱೆಯ]

ಖೂಟ 'ಕೂಟ ' ನೋ.

ಖೆಕಾಟೆ 'ಖೇಕಾಟೆ ' ನೋ.

ಖೆಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆ ; ಬಿಡು ; ಹೂಡು (?) : ಉಕ್ಕಿದರು ಬಲ್ಲೆಯದಿ ಸುಭಟರು ಖೆಕ್ಕಿದರು ಮೊನೆಗಣೆಯ ಬೋಳೆಯ ಮಿಕ್ಕವರು ಸುರನಾರಿಯರ ತೋಳಿನಲಿ ಅಪ್ಪಿದರು (ಮೂಲರಾ. ೪-೧೬). [< ಸೆಕ್ಕು ?]

ಖೆಡಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ (?) : ನಾಫೇಣಂದಂ ಮೇಲೆ ಹೊಲೆಯ ಕುದುರೆ ಖೆಡಿಲೆಯ ಕುದುರೆ ನಾಡಕುದುರೆಗೆ ಪ್ರತಿ ಗದ್ಯಾಣ ಒಂದಕ್ಕಂ ಬೇಳೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೧೧೧ ; 1352). [?]

ಖೆಡೆಯ 'ಖೇಡೆಯ ' ನೋ.

ಖೆಡ್ಡಾ 'ಕೆಡ್ಡಾ' ನೋ.

ಖೆತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ಬೈಲುಗಂಬಾರರು – ಇವರ ಅಡ್ಡ ಹೆಸರು ಚವಾಣ . . . ಖೆತ್ರಿ . . . ಇತ್ಯಾದಿ (ಕಭಾಗೆ. ೧೫೭). ೨. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ : ನಿರಂಕಾರ, ಜಟ್ಟಿಗ, ಖೆತ್ರಿ . . . ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇವರು ನಡಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೩೮).
[← ಮರಾ. ಖೇತ್ರೀ]

ಖೇಕರಿಸು 'ಕೇಂಕರಿಸು ' ನೋ.

ಖೇಕಾಟೆ, ಖೆಕಾಟೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಉತ್ಸಾಹದ ಕೂಗು ; ಕೇಕೆ : ಹರುಷ ವಿಸ್ಮಯಗಳಿಂದ ಕೂಗು ಖೇಕಾಟೆಗಳನ್ನು ಊರು ದರುವುಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಹಾಕುವವರೇ (ಕೆರೆಹಾ. ೩೩). **ಖೆಕಾಟೆ** : ಹಳ್ಳಿಗರು ಹಾಕುತ್ತಿರುವ ಕೂಗು ಖೆಕಾಟೆಗಳಿಂದ ಉತ್ಸಾಹ ತುಂಬಿ (ಗಂಗಾಗೌ. ೧೮). [← ಮರಾ. ಖೇಕಾಟ]

ಖೇಚಕ್ರ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶಮಂಡಲ. ೨. ರಾಶಿಚಕ್ರ. ೧, ೨ : ಆ ಪಂಡಿತಂ ಕನ್ನಗಳ್ಳನಂತೆ ಬಳಪಮಂ ತೆಗೆದು . . . ಕೃಷಿನಿರತನಂತೆ ರಾಸಿಯಂ ನಿಲಿಸಿ ವಿಹಗದಂತೆ ಖೇಚಕ್ರಮಂ ವರ್ತಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬ ವ).
[ಸಂ.]

ಖೇಚರ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ; ಗಂಧರ್ವ, ವಿದ್ಯಾಧರ ಮೊದಲಾದ ದೇವಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಅಪಹಸಿತ ಭೂಚರ ಖೇಚರ ರಾಜಲೀಲಾ ವಿಲಾಸವಿಭವನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ) ; ಈಗಳಿನ ಪೊತ್ತಪ್ಪುದು ಖೇಚರನಿಶಾಚರದ್ಯುಚರ ಸಂಚಾರಮಲ್ಲದೆ ಭೂಚರಗೋಚರಮಲ್ಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೮ ವ). ೨. ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ನಕ್ಷತ್ರ ಮೊದಲಾದವು : ಗೆಲಿಲಿಯೋ ತನ್ನ ದೂರದರ್ಶಕದಲ್ಲಿ ಖೇಚರಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದಂದಿನಿಂದ (ವಿಜ್ಞಾಕ. ೪೭). ೩. ಹಕ್ಕಿ ; ಪಕ್ಷಿ. ೪. [ಯೋಗ] ಯೋಗಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಖೇಚರದ ಮುದ್ರೆಯನು ಆಚರಿಸಲಱಿದಿಹರೆ ಲೋಚನವು ಮೂಱು ತನಗಕ್ಕು ಭೂಚರನು ಖೇಚರನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪೭). [ಸಂ.]

ಖೇಚರಚಕ್ರಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿ; ಇಂದ್ರ. ೨. ವಿದ್ಯಾಧರರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ; ಜೀಮೂತವಾಹನ: ಮಱೆ ವೊಕ್ಕೊಡೆ ಖೇಚರಚಕ್ರಿ ನನ್ನಿಯಂ ನುಡಿವೊಡೆ ಕರ್ಣನಾಂ ಕೊಡೆ ಕೃತಾಂತಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೯-೪೨; 1156). [ಖೇಚರ+ಚಕ್ರಿ]

ಖೇಚರತ್ವ (ನಾ). ಆಕಾಶ ಸಂಚಾರಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಆಕಾಶ ಗಮನ ವಿದ್ಯೆ: ಭೂಚರತ್ವ ಖೇಚರತ್ವ ಅತೀತ ಅನಾಗತವರ್ತಮಾನ . . . ಇವೆಲ್ಲವ ಕಲಿತಡೇನೋ (ಮ ಡಿ ಮಾ. ೪೩-೮೧); ಪಟಿ ಬಾಲಸರವ ಕೂಡಿದ್ದಡೇನು ಸೂತ್ರ ಕಿಂಚಿತ್ತು ತಪ್ಪಿದಡೆ ಅದು ಖೇಚರತ್ವದಲ್ಲಿ ಆಡಲಱಿಯದು (ನೋಳಿಮಾ. ೩೬-೧೫೬). [ಸಂ.]

ಖೇಚರಮಂಡಲ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಪೃಥ್ವಿಯಾಕಾಶದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಖೇಚರಮಂಡಲ, ಆ ಮಂಡಲದರಸು ವಿಹಂಗರಾಜ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೧೧-೧೦೭). [ಖೇಚರ + ಮಂಡಲ]

ಖೇಚರರಾಜ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾಧರ ರಾಜ, —ಅರಸು: ಪ್ರೀತಿಲತಾ ಶಾಖಾಯಮುನದರ್ಪಣೆಯೆಂದು ಖೇಚರರಾಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩೪). [ಖೇಚರ + ರಾಜ]

ಖೇಚರವಾರವಧು (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ಸೂಳೆ: ಚತುರ ಖೇಚರ ವಾರವಧೂ ನಿ ಧಾ ನ ಮಾ ದಿ ತ್ಯ ಪು ರ ಂ ಪುರಂದರಪುರಪ್ರತಿಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೫). [ಖೇಚರ + ವಾರವಧು]

ಖೇಚರಾಹಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರನ್ನು ನುಂಗುವ ಸರ್ಪ; ರಾಹು: "ಇನರಿಪು ವಿಧುಂತುದಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ಸಿಂಹಿಕಾತನಯಂ ತಮಂ ಖೇಚರಾಹಿಯೆನೆ ರಾಹು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೬). [ಖೇಚರ+ಅಹಿ]

ಖೇಚರಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ; ವಿದ್ಯಾಧರಿ: ಖೇಚರಿಯೋ ಭೂಚರಿಯೋ ನಿಶಾಚರಿಯೋ ರೂಪು ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಕಾಗ್ರಮವಾಗ್ಗೋಚರಂ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೧೪). ೨. = ಖೇಚರ ೪: ಷಣ್ಮುಖೀ, ಖೇಚರೀ, ಶಾಂಭವೀ ಮೊದಲಾದ ಮುದ್ರಾಭೇದಂಗಳಿಂ (ವಿ ವೇ ಕ. ೧೫೪); ಸಚರಾಚರಾತ್ಮನೊಳೈಕ್ಯಮೊಂದಿಪ ಖೇಚರಿಯ ಮುದ್ರಾವಿಶೇಷಣಮಂ ನಿರೂಪಿಸಿದ (ಗಗತಾ. ೧೨ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ. ಖೇಚರೀ]

ಖೇಚರಿಮುದ್ರೆ (ನಾ). = ಖೇಚರ ೪: ಇಂತು ಖೇಚರಿಮುದ್ರೆಯಲಿ ಜಯಮಾಂತಡಲ್ಲಿಗೆ . . . ಸ್ಥೈರ್ಯತೆಯಾಹದೈ (ಗಗತಾ. ೧೨-೬೨). [ಖೇಚರಿ + ಮುದ್ರೆ]

ಖೇಚರೀಮುದ್ರೆ (ನಾ). = ಖೇಚರ ೪: ನಾದಾನುಸಂಧಾನದಲ್ಲಿ ಮನೋಮಾರುತಂಗಳು ನಿಶ್ಚಲಮಾಗಿರ್ಪುದೆ ಖೇಚರೀಮುದ್ರೆ ಎನಿಸುವುದು (ಅಖಂಡೇ. ೨೨೬-೬೩); ಖೇಚರೀಮುದ್ರೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಹಠ ಯೋಗ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೂ ಈ ವಯಸ್ಸು ಯುಕ್ತವಾದುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಭಾರದ. ೧೫೪). [ಸಂ. ಖೇಚರೀಮುದ್ರಾ (ಖೇಚರೀ + ಮುದ್ರಾ)]

ಖೇಚರೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಖೇಚರರಾಜ: ಕಂಠಿಕೆಯನುಭಯ ವಿದ್ಯಾಧರಶ್ರೇಣಿಗಳ್ ಮಂಗಳ ಗೀತಾತೋದ್ಯನಾದಂಗಳೊಳೆ ಪುದುವಿನಂ ಕಟ್ಟಿದಂ ಖೇಚರೇಂದ್ರಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೧-೬೬); ಖೇಚರೇಂದ್ರವಿಲಾಸಂ ತನಗೆಕ್ಕಲಾವಣಮೆನಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೭). [ಖೇಚರ + ಇಂದ್ರ]

ಖೇಟ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ: "ಗ್ರಾಮದಾನಂ ಖೇಟಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೬-೧); ಗಿರಿ ಸರಿತ್ ಸಂರುದ್ಧಂಗಳಪ್ಪ ಖೇಟಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೭೪ ವ); ಪುರ ನಗರ ಖರ್ವಟ ಮಡಂಬ ಸ್ಫುರಿತ ಖೇಟ ಗ್ರಾಮವೆಂಬವನೆರಡು ಭಾಗವ ಮಾಡಿದರು ಕೂಡಿದರು ಸಮವಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೯-೪). ೨. ಕಫ; ಶ್ಲೇಷ್ಮ: "ಶ್ಲೇಷ್ಮದಲ್ಲಿಯುಂ ಖೇಟ ವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೨-೬); "ಶ್ಲೇಷ್ಮಮುಂ ವರ ಖೇಟವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೫). ೩. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು; ಗಿರಿಯ ಸಾನು. ೪. ಗುರಾಣಿ; ಹರಿಗೆ; ಅಡ್ಡಣ; ಢಾಲು: "ಖೇಟ ಮಡ್ಡಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೬); ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವೀರಭದ್ರ ಕತ್ತಿ, ಬಾಣ, ಧನುಸ್, ಖೇಟ ಹಿಡಿದಿದೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೯೫). ೫. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು; ಪಕ್ಷಿ. ೬. ಬೇಟೆ; ಶಿಕಾರಿ. ೭. ನೀಚವಾದುದು; ಹೀನವಾದುದು; ನಿಕೃಷ್ಟವಾದುದು: "ಅರ್ವಾಣಂ . . . ಖೇಟಂ, ಪಾಪಂ, ರೇಫಸಂ – ಈ ೧೩ ಪೊಲ್ಲಹ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೮೨). ೮. ನೀಚ; ಅಧಮ; ಪಾಪಿ: "ಪಾಪಿ ಖೇಟಂ . . . ನಿಕೃಷ್ಟನೆನೆ ಕಷ್ಟನೆಂದೆಂಬವಗೆ ನಾಮಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೪); "ಪುರ ಗಿರಿಸಾನುಂ ಕಫಮಡ್ಡಣಂಗಳಿವು ಖೇಟಾಖ್ಯಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಖೇಟಕ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ: "ಗ್ರಾಮದಾನಂ, ಖೇಟಕಂ – ಈ ೨ ಖೇಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೩); ನಗರ ಗ್ರಾಮ ಮಡಂಬ ಖೇಟಕ ಸಮುದ್ಭೂತಾತಿ ಸೌಖ್ಯಂಗಳಿಂ (ಯಾದಮ. ೧-೪೦). ೨. ಅಡ್ಡಣ; ಹರಿಗೆ; ಢಾಲು: "ಖೇಟಕಂ, ಫಳಕಂ, ಚರ್ಮ, ಆವರಣಂ – ಈ ೪ ಹರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೦೭); ಮಿಸುಪ್ಪಸಿ ಖೇಟಕಮಿಂತಿವೊಂದುಗುಂದದೆ ನಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೯); ಪಂಚರತ್ನಮಯ ಖೇಟಕದಂತಿರೆ ಬಿರ್ಚಿ ಬರ್ಹಮಂ ಪದೆದು ನವಿಲ್ಗಳಾಡೆ (ಜಗವಿ. ೪-೩೦). ೩. ಕಫ; ಶ್ಲೇಷ್ಮ. ೪. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು; ಗಿರಿಯ ಸಾನು: "ಪುರಶ್ಲೇಷ್ಮಂ ಹರಿಗೆಗಳುಂ ಗಿರಿತಪ್ಪಲು ನಾಲ್ಕು ಖೇಟಕಾನ್ವಯ" (ನಾನಾಕಂ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಖೇಟಗತಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಿಕೆ: ಒಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಮಿಗಿಲು ನೋಟಕರ ಸಾಫಲ್ಯಮಕ್ಕುದಲೆ ನಿಜಸಂಗ ಬೂಟಕದ ಸಂಗ ಬಿಡು ನಿನ್ನೊಳಿರುತಿರೆ ಮಣಿಯು ಖೇಟಗತಿ ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೨೮೨-೧೯೩). "ಸುರಕ್ಷಿತ ಪ್ರಯಾಣ": (ಅವಚಂ. ಕೋಶ). [ಖೇಟ + ಗತಿ]

ಖೇಡ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ; "ಎತ್ತರವಾದ ಕೋಟೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಊರು" (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯೯). "ಗ್ರಾಮದಾನಂ, ಖೇಟಕಂ-ಈ ೨ ಖೇಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೩); ಗ್ರಾಮ ನಗರ ಖೇಡ ಖರ್ವಡ ಮಡಂಬ ಪತ್ತನ ದ್ರೋಣಾ ಮುಖಂಗಳಂ ವಿಹಾರಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨); ನಡೆದಳು ನಗರ ಪುರ ಖೇಡ ಖರ್ವಡಗಳ ನಿಟ್ಟಿಸುತ(ಕುರಾಸಾಂ.೪೧-೮೦). ೨. ಹೆದರಿದವನು; ಭಯಗ್ರಸ್ತ: "ಖೇ[ಪಾಠಾಂ. ಬೇ]ಡನೆನೆ ಭೀತ ಚಿತ್ತಂ" (ಭಾರನಿ. ೫); ಖೇಡನಾಗದಿರದುಭುತಧ್ವನಿಮಾಡೆನಂಜದಿರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೬೬); ನೀ ಮರುಳಲಾ ಶಲ್ಯ ಘಡ . . . ಜಿತಕಾಮನೇ ಬಡಭೀಮನುಱುಬೆಗೆ ಖೇಡನಾದೆಯಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೭). [< ಸಂ. ಖೇಟ]

ಖೇಡಕುಳಿ 'ಕೇಡಾಕುಳಿ' ನೋ.

ಖೇಡತನ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಪುಕ್ಕತನ; ಹೇಡಿತನ: ಮೆಚ್ಚಿದುದ ನುಡಿ ಖೇಡತನವೇಕೆ(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೩೯); ಗಯನನು ಬೇಡಬಂದಳು ನಿನ್ನ ವಧು ನೀ ಖೇಡತನವನು ಮಾಡದೀಕ್ಷಣ ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಲ್ಕೆ ನಾಡು ಮೆಚ್ಚುವುದು (ಕೋಗಯ. ೧೪-೯). [ಖೇಡ + -ತನ]

ಖೇಡನ (ನಾ). ಆಟ; ಕ್ರೀಡೆ; ಲೀಲೆ: ಖೇಡನ ನರ್ತನ ಹಾಸ್ಯವನಾಡಂಬರ ನಟನ ವೇಣುವಾದನ ಗೇಯ ಕ್ರೀಡೆಗಳಿಂ. . .ರಾಮಕೃಷ್ಣರಿರ್ದ ವಸರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೪೪). [< ಸಂ. ಖೇಲನ]

ಖೇಡಯ 'ಖೇಡೆಯ' ನೋ.

ಖೇಡಾಕುಳಿ 'ಕೇಡಾಕುಳಿ' ನೋ.

ಖೇಡಾಕುಱಿ 'ಕೇಡಾಕುಳಿ' ನೋ.

ಖೇಡಿ (ನಾ). ಹೇಡಿ; ಅಂಜುವವನು; ಭೀರು: ಸ್ವಾಮಿನಾಥನ್ ಸ್ವಲ್ಪ ಖೇಡಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಪುಕ್ಕಲು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೧೦).
[ಖೇಡ + -ಇ$_3$]

ಖೇಡೆಯ, ಖೆಡೆಯ, ಖೇಡಯ, ಖೇಡ್ಯ$_1$, ಖೇಳಕ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ; ಅಡ್ಡಣ; ಹರಿಗೆ: ತೋಡುವಿಲ್ಲಂಬು ತರಕಸ ಬಲ್ಲೆಯ ಜೋಡ ಖೇಡೆಯ ಸವಗ ಸೀಸಕದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೧೬); ಜೋಡು ಸೀಸಕ ವಾಂತ ಸಬಳಿಗರೊತ್ತಂಡ ಚೂಡಾಯ್ತು ಹರಿಗೆ ಬಿಲ್ಲವರ ಖೇಡೆಯುವಡೆದ ರಾವುತ ಜೋದ ರಥಿಕರ ನೋಡ ಚಿತ್ರೈಸಲೆ ದೇವ (ನೋಹತ. ೨೦-೫೪); ಖೇಡೆಯುಡ ಕೆಂಬಿಸಿಲುರವಣಿಗೆ ನಿಡುವಾಳ ಮಿಂಚಿಗೆ ಖಚರನೆದೆಗೆಟ್ಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩೪). **ಖೆಡೆಯ**: ಖೆ[ಪಾಠಾಂ. ಖೇ]ಡೆಯ ನೂಲ ಹರಿಗೆ ಬದ್ಧರ ತೌಳಿ ಜೋಡು ಸವಗ ಪಕ್ಕರಕೆಯೂ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೫೦); ಕಂಗಳ ಬಾಣ ಧನು ಭ್ರೂ ಪೇರ್ಮೊಲೆಯೆ ಖೆಡೆಯ ನಖ ಸುರಗಿ (ಭೈರವೇ. ೨-೪೦); ರತ್ನದಿಂ ಸಮೆದು ಪಿಡಿದ ಖೆಡೆಯುವೆಂಬಂ ತೆಸೆದುದು . . . ಮೂಡುವ ಚಂದ್ರಬಿಂಬ (ರಾ ಮ ವಿ. ೧೦-೧೬). **ಖೇಡಯ**: ಉಗುರ್ಗಳ ಸುರಗಿಗಳ ನೆಲೆಮೊಲೆಯ ಖೇಡಯುದ ಕರಮೆಸೆವ ಮೊಗದಡ್ಡಣದ ಪಂಕರುಹ ಬಾಣನ ಸೇನೆ ನಡೆತಂದುದು (ಸನತ್ಕು. ೯-೬೧). **ಖೇಡ್ಯ$_1$**: "ಚರ್ಮಿನ್, ಫಲಕಪಾಣಿ:-೨ ಹಲಿಗೆವುಳ್ಳವನು, ಖೇಡ್ಯವುಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೧); ಕಠಿನವಾದ ಖೇಡ್ಯವಂ ಕೊಂಡು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೫-೧೬). **ಖೇಳಕ**: "ಖೇಟಕಕ್ಕೆ ಖೇಳಕಂ ಹರಿಗೆ" (ಸಂಜೀವ. ೨೯).
[← ಪ್ರಾ. ಖೇಡಯ < ಸಂ. ಖೇಟಕ]

ಖೇಡ್ಯ$_1$ 'ಖೇಡೆಯ' ನೋ.

ಖೇಡ್ಯ$_2$ 'ಕೆಡ್ಡಾ' ನೋ.

ಖೇಣಿ 'ಕೇಣಿ$_3$' ನೋ.

ಖೇಣಿಕಾಱಿ 'ಕೇಣಿಗಾಱ' ನೋ.

ಖೇತಬಾಡಿ (ನಾ). ಬೇಸಾಯ; ಆರಂಬ; ಕೃಷಿ: ತನಗೆ . . . ಜಾಗೇ ಕೊಟ್ಟು ಖೇತಬಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದಾ (ಹೈದರ. ೩೪).
[← ಹಿಂ. ಖೇತೀಬಾರೀ]

ಖೇತಿ (ನಾ). = ಖೇತಬಾಡಿ: "ಉತ್ತಮ ಖೇತಿ, ಮಧ್ಯಮ ಬೇಪಾರ, ಕನಿಷ್ಠ ನೌಕರಿ" ಎಂಬ ಗಾದೆಯು ಒಕ್ಕಲುತನದ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೮೭). [← ಹಿಂ. ಖೇತೀ]

ಖೇತ್ವಾರ (ನಾ). ಗ್ರಾಮುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜಮೀನುಗಳ ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕ: (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೬). [?]

ಖೇದ (ನಾ). ೧. ಉಮ್ಮಳ; ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ: "ನಿರ್ವೇದಃ, ಖೇದಃ - ಈ ೨ ಉಮ್ಮಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೯); ಖೇದಂ ಮಾಣ್ಗೆ ಶುಭೋದಯಂ ಸಮನಿಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೮೬); ಖೇದನೆಯೊಳಹಹ ಮೆಂಬುದು ಖೇದದೊಳಚ್ಚರಿಯೊಳಕ್ಕಟಾ ಎಂಬುದು (ಶಮದ. ೩೦೮); ಹೃದಯಕಿರುವ ಮೈಗಿರುವ ಹರ್ಷಖೇದಗಳ ಸ್ಪರ್ಶಗಿರ್ಶ (ಅರಳು. ೧೭೯). ೨. ಕುದುರೆಯ ಕೆನೆತ; ಹೇಷಾರವ. ೩. ಸಿಂಹದ ಗರ್ಜನೆ. ೪. ಸ್ವಲ್ಪವಾದುದು; ಅಲ್ಪ. ೫. ಬಿದಿರು. ೬. ವಿಷ. ೭. ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ: "ಹಯಸಿಂಹನಾದವತಿದುಃಖಂ ಸ್ವಲ್ಪ ತ್ವಕ್ಸಾರಮುಂ ಗರಳಂ ಖೇದವೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಖೇದಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದು; ವಿಷಾದ ಪಡು: (*).
[ಖೇದ + ಕೊಳ್$_1$]

ಖೇದಪಡು (ಕ್ರಿ). = ಖೇದಗೊಳ್: ನಮಗಾಗಿ ನೀವು ಖೇದ ಪಡುವುದು ಬೇಡ (ರಂಗರೋ. ೯). [ಖೇದ + ಪಡು$_1$]

ಖೇದವಿಡಂಬನ (ನಾ). ೧. ಖೇದ ಹಾಗು ವಿಡಂಬನೆ: ಖೇದ ವಿಡಂಬನಕರುಣಾನಾದದೊಳಯ್ಯೋ ಎನಿಪ್ಪುದವತರಿಸಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೩೦೭). ೨. ದುಃಖ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ: (*).
[ಖೇದ + ವಿಡಂಬನ]

ಖೇದಶ್ರಮ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತವಾದ ಶ್ರಮ; ದಣಿವಿನಿಂದಾದ ಬಳಲಿಕೆ: ಲಸದಾಸ್ಯೋದಯಮಿಂದುಬಿಂಬದುದಯಂ ತಾನಾಗೆ ಖೇದ ಶ್ರಮುಶ್ವಸಿತಂ ಮಾರುತಮಾಗೆ . . . ನಿರ್ಭರ ರತೋದೀರ್ಣಾರ್ಣವಂ ಘೂರ್ಣಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೨). [ಖೇದ + ಶ್ರಮ]

ಖೇದಾಂತ (ಗು). ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ; ದುಃಖಾಂತ; ವಿಷಾದಾಂತ: ಈ ಖೇದಾಂತನಾಟಕದಿಂದ ನಾನು ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ, ರಾಜದಂಡನೆಗೂ ಗುರಿಯಾಗ ಬೇಕಾಗುವುದು (ಚೆನ್ನಬೀ. ೪೪). [ಖೇದ + ಅಂತ$_2$]

ಖೇದಾಂಧತೆ (ನಾ). ದುಃಖದಿಂದ ಕಂಗೆಡುವಿಕೆ, —ಬುದ್ಧಿಗೆಡುವಿಕೆ: ಏಂ ಬಾಟಿತ್ತೆ ನಿನಗೆಂದಬಿಲ್ದಾಳ್ ತಟ್ಟುರೆ ಸತಿ ಸುಮತಿ ಕುಮತಿ ಖೇದಾಂಧತೆಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೪). [ಖೇದ + ಅಂಧತೆ]

ಖೇದಾಶ್ರುಜಲ (ನಾ). ದುಃಖದಿಂದ ಬರುವ ಕಣ್ಣೀರು; ದುಃಖಾಶ್ರು: ಖೇದಾಶ್ರುಜಲಂ ಮೊದಲೊಳ್ ಸೂಸೆ ಬಟಿಕ್ಕಂ ವಿದಿತಾ ಚ್ಯುತಮಹಿಮನಾಗಿ ಬಲನೇಟ್ಟಂದಂ (ಜಗನಿ. ೩-೮೮).
[ಖೇದ + ಅಶ್ರುಜಲ]

ಖೇದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಮ್ಮಳಿಸು; ದುಃಖಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡು: ನೀನಿನ್ನು ಕೀಟ್ಟುಟ್ಟು ನುಡಿಯೆ ಕಾದಂಬರೀದೇವಿ ಖೇದಿಸುವಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೫೭); ಆ ದಂಡಕಂ . . . ದುರ್ಗತಿಗಳೊಳ್ ತೊಟಲ್ದೀಗಳ್ ಪದಾರ್ಗಿರ್ದನೆನೆ ಕೇಳ್ದದರ್ಕೆ ಖಗಂ ಖೇದಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೫ ವ); ಎಮಗೆ ನಿನಗೆ ಪುನರೀಕ್ಷಣ ಮಾಸಕೆ ಸಮನಿಪುದೇಕೆ ಖೇದಿಸುವೆ (ವರ್ಧಚ. ೯-೧೯); ಖೇದಿ ಸದಿರ್ಕೈ ಭಿಲ್ಲರಾಣ್ಮ, ಸೈರಿಸು (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೬-೬). [ಖೇದ + -ಇಸು$_3$]

ಖೇನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ(?): "ಪರ್ವಮೂಲಾ - ರೋಮ ಕಂದರ, ಖೇನ" (ಓಷಧಿ. ೯೩). [?]

ಖೇಪು 'ಖೇಪೆ' ನೋ.

ಖೇಪೆ, ಖೇಪು (ನಾ). ಸರದಿ; ಬಾರಿ; ಸಲ; ಪಾಳಿ: ಇನಿತು ಸಂತಾನವನು ಧರಣಿಯುಲನಿತುವನು ಸಂಹರಿಸಿ ಕೊಡುವನು ವನಜ ಲೋಚನ ಮುಂದೆಯಿಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಖೇಪೆಯುಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೨೫-೫೯); ಕಾದನೈ ಹೊಜದೊಂದು ಖೇಪೆಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೊಂದು ಸಾರಿಗೆ]ನಾ ದಯಾಂಬುಧಿ ಮತ್ಸ್ಯನಾಗಿಯೆ ಮೇದಿನಿಯ (ಸಂಭಪ. ೪-೯). **ಖೇಪು**: (*). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೇಪ್; ಪಾರ. ಕ್ಷೇಪ್]

ಖೇಮ (ನಾ). ಕುಶಲ; ಕ್ಷೇಮ: ಎಲ್ಲಾ ಖೇಮ; ನೀವೆಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇಮ? (ಸಿವಭಾ. ೧೧೩). [← ಪ್ರಾ. ಖೇಮ; ಸಂ. ಕ್ಷೇಮ]

ಖೇಯ (ನಾ). ತಗ್ಗು; ಕಂದಕ; ಅಗಳು: ಗಂಭೀರಾರಾವದಿಂ ಪಲ್ಮೊರೆವವೋಲೆಸೆಗುಂ ಸುತ್ತಿ ಪಾನೀಯ ಖೇಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೭).
[ಸಂ.]

ಖೇರ (ನಾ). (?): ಅವಜಿಡೆಗೆಡೆಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮೊಳೆಗಳಂತೆಸೆವ ಬಾಜಿಯಂಕುರದ ಖೇಡ [ಪಾಠಾಂ. ತೆರ, ಕೇತೆರ]ನೊರೆದು (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೫೮ವ). ℙ'ಬೇರು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೇ?
[?]

ಖೇಲ, ಖೇಳ$_1$ (ನಾ). ಆಟ; ಕ್ರೀಡೆ: "ಖೇಲ - ಕ್ರೀಡೆ" (ಅಕಾನಿ. ೮-೧); ಖೇಲಮದು ಪೊಸತು ಕೇಳಿಲ್ಲ ಕಂಡಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ (ದುರಪು. ೧೭-೪೭). **ಖೇಳ$_1$**. 'ಖೇಳಮೇಳ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖೇಲಕ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವವನು ; ಆಟಗಾರ: ಬಾಳಸಿರಿ ಸೊಗಸುಗಳ ಪೆರ್ಚಿಪನು ಖೇಲಕನು, ಕೀಳದೆನಿಪವನೊರಟ, ಮಂಕ, ಕಲ್ಲೆದೆಗ (ಮಂಕುಳ. ೨೬೫). [ಸಂ.]

ಖೇಲನ, ಖೇಳನ (ನಾ). ೧. ಆಟ ; ಕ್ರೀಡೆ: ಇತ್ತ ದೇವಿಯರುಂ ಮುಜ್ಜನ ಮಂಡನ ಖೇಲನಾದಿ ವಿಧಿಗಳಂ ಮಾಡಿ (ಚಾವುಂಪು. ೩೨-೬) ; ಮಹಾಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಖೇಲನನ ಕ್ಕೈಯೊಳಾಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹಲಗೆಯಾಗನೆ ವೀತಿಹೋತ್ರನೇತಜ ದೈವ (ವೀಶೈಪು. ೪-೩-೩೩) ; ಖೇಲನವ ಬೇಡವೆನುವರನು ವಿಧಿರಾಯನವಹೇಳಿಪನು ಸೆರೆವಿಡಿದು (ಮಂಕುಳ. ೨೬೭).

ಖೇಳನ: ೧. "ಖೇಳನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಟನಂ]ಕೇಳಿಯೆನೆ ನೃಪರುಗಳ ಕ್ರೀಡೆಯಕ್ಕು"(ಮಂಗರಾ. ೬೦-೯). ೨. ಆಟದ ಸಾಮಾನು; ಆಟಿಗೆ: ಕಾಲಕರ್ಮ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲವಿಲೋಲನಿರ್ಮೂಲನನಹಿತಕುಲಖೇಳನಂ ಪರದೈವ ಕೋಲಾಹಳ ಕಳಾಶಾಲಿ (ಬಸಪು. ೨೩-೨). [ಸಂ.]

ಖೇಲನರಂಗ (ನಾ). ಕ್ರೀಡಾರಂಗ : (ಅಶ್ವಸಾಧನೆ ಮೊ. ಪ್ರದರ್ಶನಗಳಿಗಾಗಿ) ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ಅಥವಾ ದೀರ್ಘವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ಆಸನಗಳ ಅಂತಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಖೇಲನರಂಗ; ವೃತ್ತ ಕ್ರೀಡಾರಂಗ (Circus. ಇಂಕನಿ). [ಖೇಲನ + ರಂಗ]

ಖೇಲನಸ್ಥಳ (ನಾ). ಆಟದ ಸ್ಥಳ; ಆಡುವೊಲ; ಕ್ರೀಡಾಕ್ಷೇತ್ರ: ಹರಿಕರಿಗಳ ರವಿವೈಶ್ವಾನರ ಚಂದ್ರಾದಿಗಳ ಖೇಲನಸ್ಥಳಚಯಮಾಗಿರಿಗಳ ಮೇಲಿರ್ಕುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೬-೭೦). [ಖೇಲನ + ಸ್ಥಳ (= ಸ್ಥಲ)]

ಖೇಲನೌದಾರ್ಯ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿ ಸೋಲುಗೆಲವುಗಳಿಂದ ವ್ಯಗ್ರನಾಗದೆ ಸಮಚಿತ್ತನಾಗಿ ಆಟವಾಡುವಿಕೆ: ಆಟಗಾರನು ಗೆಲವಿಗೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ಸೋಲಿಗೂ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ತೆರದ ಖೇಲನೌದಾರ್ಯವು . . . ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ಜನದ ಸಾಮಾನ್ಯಮನೋವೃತ್ತಿ – ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಸಹ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೧೦). [ಖೇಲನ + ಔದಾರ್ಯ]

ಖೇಲು (ನಾ). = ಖೇಲ: ಸುಭೋಜ್ಯಂಗಳಿಂ ತುಷ್ಟಿಯಂಗೊಳಿಸೈದೆ ಸಾಂದ್ರದಿಂ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಲಾಮೋದ ಖೇಲುವಿಂದೆ (ಪರಶು. ೧೫-೪೩). [< ಸಂ. ಖೇಲ]

ಖೇಳ₁ 'ಖೇಲ' ನೋ.

ಖೇಳ₂ (ನಾ). ಕೇರಳದೇಶದವನು ; ಮಲಯಾಳಿ : "ಮಲೆಯಾಳುವಂ ಖೇಳನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೬). [< ಕೇರಲ ?]

ಖೇಳಕ 'ಖೇಡೆಯ' ನೋ.

ಖೇಳನ 'ಖೇಲನ' ನೋ.

ಖೇಳಮೇಳ (ನಾ). ೧. ಆಟಪಾಟ; ಸರಸಸಲ್ಲಾಪ; ವಿನೋದಗೋಷ್ಠಿ : ಆಳುಗೆಲಸಕೆ ಕೆಲಬರರಸನ ಖೇಳಮೇಳಕೆ ಕೆಲರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೪) ; ಸಂದವೀಪರಿ ಕೆಲವು ದಿನ . . . ಮುಕುಂದನೊಡನೆಯೆ ಖೇಳಮೇಳದಲಾ ನೃಪಾಲರಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೯-೨೭). ೨. ಜೂಜಿನ ಆಟ ; ಜೂಜಾಟ (?) : ಖುಲ್ಲರೊಡನೆಯೆ ಖೇಳಮೇಳಕೆ ಚಲ್ಲಣವ ನೆಂಟಣಿಸಲಾ ಜನವೆಲ್ಲ ಮಜುಗಿತು ಧರ್ಮಜನ ಮಜುಜೂಜಿನುಬ್ಬಟೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೪೬). [ಖೇಳ₁ (= ಖೇಲ) + ಮೇಳ (= ಮೇಲ)]

ಖೈದಿ 'ಕೈದಿ' ನೋ.

ಖೈದು 'ಕೈದು₁' ನೋ.

ಖೈದುವಾರು (ಅ). ನಿಯಮಾನುಸಾರವಾಗಿ; ಶಿಸ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ; ಶಾಸನದ ಮೇರೆಗೆ: ಖೈದುವಾರು ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿ . . . ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಉಪದ್ರವವಾಗದಂತೆ ಖಬರು ಮಾಡಿಸಿ (ಗುರುದ. ೧೦). [← ಅರ. ಮರಾ. ಕೈದವಾರ್]

ಖೈರ್‌ಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಬಗೆಯುವಿಕೆ ; ಲೇಸನ್ನು ಎಣಿಸುವಿಕೆ; ಶುಭಚಿಂತನೆ: ನಮ್ಮಿಂದ ಆಗತಕ್ಕ ಸಹಾಯವನ್ನು ಖೈರ್‌ಕಾಯಿ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನಬಟ್ಟು ಮಾಡಿ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೨) ; ಇಂಗ್ರೇಜಿ ಬಹಾದ್ದರ ಕುಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ಖೈರ್‌ಕಾಯಿ ಕೆಲಸವೇ ಹೊರ್ತು ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೨). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಖೈರ್‌ಖ್ವಾಹೀ]

ಖೈರ₁ 'ಕಯ್ರ' ನೋ.

ಖೈರ₂ 'ಕಯಿರ₁' ನೋ.

ಖೈರಂದಜು 'ಕೈರಂದಜು' ನೋ.

ಖೈರಗುಳಿಗೆ 'ಕಯ್ರಗುಳಿಗೆ' ನೋ.

ಖೈರಿಯತ್ತು (ನಾ). ಕ್ಷೇಮ ; ಕುಶಲ ; ಸುಖ : ತಂ ಮನಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾದ ವರ್ತಮಾನವು ಖೈರಿಯತ್ತಿನಿಂದಾ ಮಡಿಕೇರಿ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ವರ್ತಮಾನವು ಬರೆಸಿ ಇದ್ದದ್ದು ತಿಳಿಯಬಂತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೬). [← ಅರ. ಮರಾ. ಖೈರಿಯತ್]

ಖೈರು (ನಾ). ಕ್ಷೇಮ ; ಕಲ್ಯಾಣ ; ಸುಸ್ಥಿತಿ : ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಸರಕಾರದ ಖೈರು ಕಾದಿದ್ದೇನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೫). [← ಅರ. ಮರಾ. ಖೈರ್]

ಖೊಂಡ್ (ನಾ). ದ್ರಾವಿಡವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಉಪಭಾಷೆ: ಖೊಂಡ್, ಕೋಲಾಮಿ, ಕೊಂಡ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೬). [?]

ಖೊಜ್ಜೆ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಖೊಟ್ಟಿ 'ಕೊಟ್ಟಿ₂' ನೋ.

ಖೊಟ್ಟಿಗದೇವ 'ಕೊಟ್ಟಿಗದೇವ' ನೋ.

ಖೊಟ್ಟಿತನ 'ಕೊಟ್ಟಿತನ' ನೋ.

ಖೊಟ್ಟಿನಶೀಬ 'ಖೊಟ್ಟಿನಸೀಬ' ನೋ.

ಖೊಟ್ಟಿನಸೀಬ, ಖೊಟ್ಟಿನಶೀಬ (ನಾ). ದುರ್ದೈವ ; ದುರದೃಷ್ಟ : ಏನು ಮಾಡೋದರೆವಾ ಖೊಟ್ಟಿನಸೀಬ (ವೈನಿ.೧೨). **ಖೊಟ್ಟಿನಶೀಬ**: ಒಂದು ಸಾವಿರನೂ ಉಳೀಬಾರದು ಅಂದರ ನನ್ನ ಖೊಟ್ಟಿನಶೀಬ (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೩೯) ; ಖೊಟ್ಟಿನಶೀಬಕ್ಕ ಏನು ಮಾಡೋದೈತಿ (ಮೇದಿಮ. ೨೧೪). [ಖೊಟ್ಟಿ (< ಕೊಟ್ಟಿ₂) + ನಸೀಬ (< ನಶೀಬು)]

ಖೊಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ (ನಾ). ಚಲಾವಣೆಗೆ ಸಲ್ಲದ ನಾಣ್ಯ; ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ; ಖೋಟಾನಾಣ್ಯ : ನಾನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವತಃ ಬೆಲೆ ಬಾಳದೆ . . . ಖೊಟ್ಟಿನಾಣ್ಯದಂತೆ ಸಾವಿರಾರು ಜನರಿಂದ ಬಿಸಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವೆ (ವೈದ್ಯರಾ. ೭೪) ; ನಿನ್ನೆ ಯಾವನೊ ಒಬ್ಬ ಹಸ್ತಕುಶಲಿ ನನಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಖೊಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ ಅಮರಿಸಿ ಹೋದ (ಗಾಳಿಪ. ೧೪೪). [ಖೊಟ್ಟಿ (< ಕೊಟ್ಟಿ₂) + ನಾಣ್ಯ]

ಖೊಟ್ಟಿಮುತ್ತು (ನಾ). ಕೃತಕವಾದ ಮುತ್ತು : ಹೆಂಡತಿಗೆ ಹರಳಿನ ಮೂಗುಬೊಟ್ಟು, ಖೊಟ್ಟಿಮುತ್ತಿನ ಬೆಂಡವಾಲಿ ತಂದ (ವೀಪಹ. II, ೧೪೩). [ಖೊಟ್ಟಿ (< ಕೊಟ್ಟಿ₂) + ಮುತ್ತು₂]

ಖೊಟ್ಟಿರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಅಡಕೆ ಹಾಳೆಯ ಮೇಲೆ ತಟ್ಟಿ, ಕೆಂಡದಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ರೊಟ್ಟಿ; ಕೆಂಡದ ರೊಟ್ಟಿ : ಮುದುಕಿ . . . ಮೊಮ್ಮಗನಿಗಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ತುಂಬ ಸೇರುವ ಖೊಟ್ಟಿರೊಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೬). [ಖೊಟ್ಟಿ₀ (< ಕೊಟ್ಟಿ₃) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಖೊದಾ 'ಖುದಾ' ನೋ.

ಖೊಪ್ಪರ₁ 'ಕೊಪ್ಪರ₁' ನೋ.

ಖೊಪ್ಪರ₂ 'ಕೊಪ್ಪರ₂' ನೋ.

ಖೊಪ್ಪರಿಸು₁ 'ಕೊಪ್ಪರಿಸು' ನೋ.

ಖೊಪ್ಪರಿಸು$_3$ 'ಕುಪ್ಪರಿಸು' ನೋ.
ಖೊಬರಿ 'ಕೊಬ್ಬರಿ$_2$' ನೋ.
ಖೊಳ್ 'ಕೊಳ್$_2$' ನೋ.
ಖೊಳಂಬ 'ಕೊಳಂಬ' ನೋ.
ಖೊಳಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡೆ; ಕಾದುನೋಡು; ವಿಲಂಬಿಸು: ಪರಾನಮುಗ ಪಾಸದ ಅಂದ ಮ್ಯಾಲ ಖೊಳಂಬಿಸೋದ್ಯಾಕ (ಸಮುಜೀ. ೨೪೩). ೨. ಅವಶ್ಯವಾಗಿರು; ಹರಕತ್ತಾಗು; ಅಗತ್ಯವಾಗಿರು: ನನಗೆ ಐದು ರೂಪಾಯಿ ಖೊಳಂಬಿಸಿದೆ, ಕೊಡಿರಿ (ರೂಢಿ).
[ಖೊಳಂಬ (< ಕೊಳಂಬ) + -ಇಸು$_3$]
ಖೊಳ್ಳನೆ (ಅ). 'ಖೊಳ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ: ಹುಸೇನಿ ಖೊಳ್ಳನೆ ನಕ್ಕು ಓಡಿಹೋದನು (ರಂಗರೋ. ೨೨).
[ಖೊಳ್ (< ಕೊಳ್$_2$) + -ಅನೆ$_1$]
ಖೋ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ತವಕದಲಿ ತುದಿಪಾಳಿಯದ ಕಪಿನಿವಹ ಖೋ [ಪಾಠಾಂ. ಘೋ]ಯೆಂದೆದ್ದು ಮುತ್ತಿದರು (ತೊರರಾ. ೬-೩-೫); ಎಮ್ಮ ಬಲಮ್ಮೈದೆ ಖೋಯೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ಕವಿಯಲಾಗಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೧೨); ಖೋಯೆಂದರೊತ್ತಿನ ಭೂಮಂಡಲಾಧಿಪರು ಕೈಯೆತ್ತಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦-೪೫); ಸರ್ವಪರಿವಾರ ಖೋಯೆಂದು ನಲಿಯೆ (ಭರಚ. ೪೦-೧೧೪). ೨. ಖೋಖೋ ಆಟದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡುವಿಕೆ; ಕುಳಿತ ಆಟಗಾರನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಸೂಚಕಧ್ವನಿ. ೩. (ಆಲಂ) ಬಾರಿ: ತಂದೆ ಮಗನಿಗೆ ಖೋಕೊಟ್ಟು ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಖೋ]
ಖೋಕಾ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಳವಿಲ್ಲದ ಖಾಲಿ ಮರದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಖಾಲೀ ಖೋಕಾ . . . ಗೆಜಗಮನೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ದೀಪಹ. I, ೭೧). ೨. (ಆಲಂ) ಹುರುಳಿಲ್ಲದುದು; ಶೂನ್ಯವಾದುದು: ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಚೀಜವಸ್ತುವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅಖಂಡ ಖೋಕಾ (ದೀಪಹ. II, ೨೩೮).
[← ಮರಾ. ಖೋಕಾ, ಖೋಖಾ]
ಖೋಖೋ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಕೊಕ್ಕಾಟ: ವ್ಯಾಯಾಮದಲ್ಲಿ ತಿಳ್ಳಿ, ಓಡುವದು, ಖೋಖೋ ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಬರುತ್ತವೆ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೦೦); ಅವರ ಸಂಗಡ ಚಿಣಿಫಣಿ . . . ಖೋಖೋ, ಚಂಡು ಎಲ್ಲ ಆಟಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಫಲಸಂ. ೨೬); ಸ್ವತಃ ಮಾಸ್ತರರೇ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೊಡನೆ ಖೋಖೋ ಹೂತೂತು ಆಟ ವಾಡುವರು (ಸಶೂರ. ೨೦೯). [← ಮರಾ. ಖೋಖೋ]
ಖೋಗೀರು 'ಕೋಗೀರು' ನೋ.
ಖೋಜಾ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.
ಖೋಜೆ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.
ಖೋಟಾ (ಗು). ೧. ಕೆಟ್ಟ; ಕ್ರೂರವಾದ: ಅವನ ಅದೃಷ್ಟ ಮಾತ್ರ ಖೋಟಾ (ಬಂಕಿಮ. ೧೦೩). ೨. ನಿಜವಲ್ಲದ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ; ನಕಲಿಯಾದ: ಪಂಡಿತರು, ಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಇವರಲ್ಲಿ ಖೋಟಾ ಸಾಚಾ ಇಬ್ಬರೂ ಇದ್ದರು (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೪); ಖೋಟಾ ರತ್ನಗಳನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ (ಯೋಧಪು. ೫೭); ಇವರು ಬೇಕಾದರೆ ಖೋಟಾ ಹರಳುಗಳನ್ನೂ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಬಲ್ಲರು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೨೭೧). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೋಟಾ]
ಖೋಟಾನಾಣ್ಯ (ನಾ). = ಖೊಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ: ನೀವು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಖೋಟಾನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಚಲಾಯಿಸದಿದ್ದರೆ ಸಾಕು (ನಾಡಿಗೇ. ೨೨೮).
[ಖೋಟಾ + ನಾಣ್ಯ]
ಖೋಡ (ನಾ). ೧. ಕುಂಟೆ; ಹೆಳವ. ೨. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ: ಬಾಹುದಣೆ ಖಮ್ಮರಿ ಕತ್ತರಿ ಖೋಡವಂಕುಶಂ ಸಸಿಕುವೆಸಿಪ್ಪ ಜೆಟ್ಟಿಗನ ನಚ್ಚಿನ ಬಿನ್ನಣವೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪು ೫-೭೮). [ಸಂ.]
ಖೋಡಾಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳಿಸಿಹಾಕು; ತೆಗೆದು ಹಾಕು; ರದ್ದುಪಡಿಸು: ಬಾದಖಾತೇದಾಗಿಂದ ಹೆಸರ ಖೋಡಾಸು (ದೀಪಹ. II, ೧೭೧).
[← ಮರಾ. ಖೋಡ್]
ಖೋಡಿ, ಕೋಡ್ಯ (ಗು). ೧. ಕೆಟ್ಟ; ದುರುಳ; ಕಿಡಿಗೇಡಿಯಾದ; ಹೀನ: ಖೋಡಿ ವಿನೋದದಿ ನೋಡದೆ ನಾ ಬಲು ಮಾಡಿದ ಪಾಪ ಬಿಟ್ಹೋಡಿ ಹೋಗೋ ಹಾಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೭೩-೧); ದೇಹ ತಾನದು ಖೋಡಿ ಕೇಳ್ಳೆ ದೇಹವಿದು ಯಡವಟ್ಟು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೯-೭೩); ಎಂಥಾ ದುಃಖ ಬಂದ್ರೂ ಖೋಡಿ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಂದು ಆದೆ ಅಲ್ಲ (ಮಿಂಚಿಹು. ೪೧). (ನಾ). ೨. ದುರುಳತನ; ದುಷ್ಟತನ; ನೀಚತನ: ಜಾಳ ಜಱಿದು ಜಡಾತ್ಮರಿಗೆ ಜಂಘಾಳತನವನು ಮೆಱೆದು ಖೋಡಿಯ ಖೂಳರನು ಖೊಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೨೧). ೩. ಕೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನೀಚ; ಖೂಳ: ಆಡಿದಡೆ ಜಗವೇನನೆಂಬುದೊ ಖೋಡಿಗಳು ಕಿಱಿದುಂಟು ಮಿಕ್ಕಿನ ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಬ ಜಗದ ಪತಿವ್ರತಾಜನಕೆ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೪೨); ನಾನು ಆ ಖೋಡಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೇಳಿ ನನಗೆ ಮುಳುವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತೇನೆ (ಅಂಬಿಳೆ. ೧೨೭). ೪. ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ: "ಖೋಡಿಯೆನೆ ಕೊಱತೆ" (ಭಾರನಿ. ೫); ಆಡಬಾರದು ತೋಱಿ ನುಡಿದರೆ ಖೋಡಿ ನನಗಹುದೆಲೆ ಮರುಳೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೫); ನೀಡಿ ಕೈನುಟ್ಟಿದೊಡೆ ಕಾಯದ ಖೋಡಿ ಹೋಯಿತು ವಿಮಲ ತನುಮನ ಮಾಡಿತು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೪೧); ಆಹುದೋ ಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದ ಖರೆಯನಹೆ ಖದ್ಯೋತವಂಶದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೩೩); ಆತ್ಮೇಶ್ವರನವಯವದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರ್ದ ವರಸೌಂದರದಿ ಖೋಡಿಯೆಳ್ಳನಿತಿಲ್ಲದಿರಲು (ಮೋಹತ. ೩-೩೮); ಖೋಡಿಯುಂಟು ಕೇಳ್ಮಾಣಿಕದೊಳು ವಾ ನಾಡೊಳು ದುರ್ಸುಡಿಯಿಲ್ಲಾ (ತರ್ಕಕೌ. ೧-೩೩). ೫. ತಪ್ಪು; ಅಪರಾಧ; ಕಳಂಕ: ತನ್ಮಯ ಖೋಡಿಯನು ತಾವಱಿಯರೆಂದನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪-೨೭); ಖೋಡಿಯಾಗದು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಕೆ ಕೇಡು ಬಾರದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೩೩-೫೧); ಖೋಡಿಯ ಹೊಱಿಸಬೇಡೆನಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೫೬); ದಧೀಚಿ ಶಿಬಿಗಳ ಮಾಳ್ಕೆ ಖೋಡಿಯಾದುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೨೧); ಸುಮ್ಮನೆ ಖೋಡಿಯನೆನ್ನ ಮೇಲಿರಿಸುತಿರ್ಪುದು ಚೆಂದಮೇ (ನಳವಿ. ೫೧). ೬. ಹಾನಿ; ಕೆಡುಕು; ಕೇಡು: ಕೌರವೇಂದ್ರಗೆ ಖೋಡಿಯುಂಟೇ ದ್ರೋಣ ಕೇಣವ ಬಿಟ್ಟು ಕಾದುವರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೮); ಹೇಡಿ ನೃಪಾಲರೊತ್ತಿನೊಳಿರೆ ನಮಗಿನ್ನು ಖೋಡಿ ತಪ್ಪದು ಮುಂದಕೆಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೫೧). ೭. ಅನುಮಾನ; ಸಂಶಯ: ಆಹುದಲ್ಲವೆಂಬೀ ಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೊಂಡು ಸುಖಿಸುವ ಸರ್ವಭಕ್ಷಂಗೆ . . . ಪುನರಪಿ ನೀಡತೊಡಗಿದರೆಂಟುದೆಸೆಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೧೬); ಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸುರುಚಿಯೊಂದುದ ಮಾಡು (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೧೯). ೮. ಬಡಪಾಯಿ; ದರಿದ್ರ; ಕುತ್ಸಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಗಂಗೆಯ ಶಿರದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ನಮ್ಮ ಶಿವ ಕುಂಭವ ಹೊಱದೇ ಬಡಕೊಂಬೆ ಖೋಡಿ (ಪುರಂದ. ೧-೮೭-೧); ಮಂಗ ಮನವೆ ವಾದ ಸಾಕು ಖೋಡಿ (ಅರಳು. ೩೪೯-೧೬). **ಕೋಡ್ಯ**: ೨. ಕಾಂತೆಯಾಗಿ ಗಾಡಿಯಂ ಮೆಱೆದು ದೈತ್ಯರ ಕರದ ಕಲಶಮಂ ಕೋಡಿಯಿಂ ಕೊಂಡು (ಚೆಬಪು ೨೨-೨೬). ೩. ನಿನ್ನಂ ವಂಚಿಸಿದ ಕೋಡಿ ಕೂಳರಾದೆವ್ಮ ದುರ್ಗುಣವನೆಣಿಸದೆ (ಮಲ್ಲಚ. ೧೧-೮).

೪. ಈಶಾನ್ಯದೊಳ್ ಕೋಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಜಡಿದುದು . . . ಅಮರಸುಭಟಾಳಿ (ಚೆಬಪು. ೪೨-೩೧). ೫. ನಾಡುಗರೆ ನಿಮ್ಮಿಂದೆಮಗೆ ನೆಜ಼್ ಕೋಡಿ ಬಂದುದು (ಶಂಕದಾ. ೧೨-೫). ೮. ಬೆದಜ಼ಿದರು ಕೋಡಿಗಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ ದ ಜ಼ಿ ದು ವು ಕೇರಿಗಳು] ರಾಯನ ಹದನದೇನೆಸುತ ಹರದರು ಹರಿದರಗಲವಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೨೦-೨); ಕೋಡಿಗಳಿರಾ ಪರಮಶಿವಯೋಗಿ ಗುರುವರ್ಯರೀಡಿಜ಼ಿವ ಹರಿಸದಿಂದಿತ್ತ ಪ ರ ಕೆ ಯ ಕೇಳ್ವೊಡಂ ಬಧಿರಮಾಯ್ತು (ಕೊಟ್ವಬ. ೪-೧೨೨).

ಖೋಡಿಮಾಡು = ಕೀಳುಮಾಡು: ಖೋಡಿಮಾಡದಿರೆಲೆ ಕಿರೀಟ ವಿಭಾಡಿಸುವುದರಿದೇ ದೊಠಾರಿಸಿಯಾಡುವುದು ದೊರೆಗುಚಿತವೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೩೬). [← ಮರಾ. ಖೋಡ್, ಖೋಡೀ]

ಖೋಡಿಗಳೆ, ಕೋಡಿಕಳೆ, ಕೋಡಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ದೂರು; ಅಲ್ಲಗಳೆ; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಖೋಡಿಗಳೆಯದಿರಾರುವನು . . . ರಣಖೇಡನಾಗದಿರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೨೩); ಎಮ್ಮ ಗುರುವನು ಖೋಡಿಗಳೆದರೆ ಕೆಡುವೆ ನೀನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೧); ಸೇವೆಯ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಭಟರನು ಖೋಡಿಗಳೆವ ಕೋಮಟಿಗ ದೊರೆಗಳ ಬಿಟ್ಟು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೧೩); ಧರ್ಮತೇಜನ ಖೋಡಿಗಳೆವವರಲ್ಲಲಾ ತಪ್ಪೇನು ಕಂಡಿಹರೊ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧-೨೮). ಕೋಡಿಕಳೆ: "ತಿರಸ್ಕರಿಸು, ನಿರಾಕರಿಸು" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೪೧). ಕೋಡಿಗಳೆ: ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಪ್ಪ ಜಂಗಮವು ಕೋಡಿಗಳೆವುತ್ತಿಪ್ಪರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರು (ಅವಚಂ. ೨೫೮-೧೧೬೩); ಶಾಸ್ತ್ರವ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಖೋ]ಡಿಗಳೆವವನಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೧೭); ಕುಂದಿಸರಲೇ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಖೋ]ಡಿಗಳೆದು ವಹಮಾನದೊಳ್ಸಂಧಿಸರಲೇ ಕೊಂಕು ಕೊಜತೆಗಳನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೪೨).

[ಖೋಡಿ + ಕಳೆ$_1$]

ಖೋಡಿಗಾಣ್, ಕೋಡಿಕಾಣು, ಕೋಡಿಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪೆಣಿಸು; ಕೊರತೆಯನ್ನು ಕಾಣು; ನ್ಯೂನತೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸು: ಅಡಿ ಹುಸಿಯಲ್ಕೆಚ್ಚು ತಪ್ಪಲು ಖೋಡಿಗಾಂಬುದು ಲೋಕ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ.೬೦-೪೩). ಕೋಡಿಕಾಣು: "ಕೊರತೆಕಾಣು" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೪೨). ಕೋಡಿಗಾಣು. 'ಕೋಡಿಗಾಣಿಸು' ಪರಾ. [ಖೋಡಿ + ಕಾಣ್]

ಖೋಡಿಗಾಣಿಸು, ಕೋಡಿಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊರತೆಯನ್ನುತೋರು: ಖೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಡಿಗಾಣಿಸದೀತನನು ಕೊಂಡಾಡಬಹುದೆನುತಸುರ ವಂಶವಿಭಾಡ ಹೊಗಳಲು (ತೊರರಾ. ೬-೫೦-೪೩). ಕೋಡಿಗಾಣಿಸು: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಖೋಡಿಗಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಖೋಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಡುಹೊಂದು; ಅವಮಾನಪಡೆ (?): ಖೋಡಿಗೊಂಡನು ಕಂಡು ಶತಬಲಿ ನೋಡಿ ಮಾರುತಿ ನಾಚುತೆಂದನು ನೋಡುನೋಡೀ ನಳನ ಗರ್ವವನೆಂದು ಮನದೊಳಗೆ (ಕೌಶಿರಾ.೧೬-೧೫).

[ಖೋಡಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಖೋಡಿಚಾಳಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಚಟ; ದುರಭ್ಯಾಸ: ರಾಮರಾಜನಲಿಯಾದರೂ ಅಪಮೃತ್ಯುವಿನ ಭಯದ ಖೋಡಿಚಾಳಿಯೊಂದು ಇತ್ತು (ಕನ್ನಡಿ. ೩೭). [ಖೋಡಿ + ಚಾಳಿ]

ಖೋಡಿತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ: ಇದರ ಖೋಡಿತನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗಳಿಗ್ಗೆ ಸಿಟ್ಟು . . . ಮತ್ತೊಂದು ಗಳಿಗ್ಗೆ ನಗಿ ಬರತದ (ವೈನಿ. ೨೧). [ಖೋಡಿ + -ತನ]

ಖೋಡಿದೈವ (ನಾ). ದುರ್ದೈವ; ದುರದೃಷ್ಟ: ಖೋಡಿದೈವದ ಹುಡುಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ . . . ಮದುವೆಯಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆ? (ಸುದರ್ಶ. ೧೧೦). [ಖೋಡಿ+ದೈವ]

ಖೋಡಿಯೋಗು (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪುಮಾಡು; ದೋಷಯುಕ್ತವಾಗು: ಹಾಡುವೆಡೆಗಳೊಳಾಡುವೆಡೆಗಳೊಳು ಖೋಡಿಯೋಗದೆ ಬೇಡನಾಗದೆ . . . ಓಲಾಡುತಿಪ್ಪರು (ಸದ್ಗುರು. ೯-೧). [ಖೋಡಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಖೋತ$_1$, ಕೋತ$_2$, ಖೋತಾ (ನಾ). ಕಡಮೆ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕಡಿತ; ಭಂಗ: ಮನಿಆರ್ಡರಿನಲ್ಲಿ ಖೋತಮಾಡಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿನ್ನೋ ಅಂದರು (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೧೨೪); ಈಗ . . . ಕಾರ್ಡಿನಲ್ಲೂ ಕೋಟ ಖೋತಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮರಳಿ. ೧೨೫). ಕೋತ$_2$: ಕಡಮೆಮಾಡುವುದು; ಕೋತ ಮಾಡುವುದು (Abridgement. ಇಂಕನಿ). ಖೋತಾ: ಕಲ್ಲಿನ ದೇವರ ಅರ್ಚನೆಯನ್ನು ಖೋತಾಮಾಡಿದರು (ದುಂಬಿಕ. ೫೬); ಸಂಬಳಗಳಲ್ಲಿ ಖೋತಾ ಆಗಿತ್ತು (ದಾದಾಸ. ೧೧೧); ಹಣ ಖೋತಾ ಬಿದ್ದಿದೆ (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೯೫).

[← ಪಾರ. ಕೋತಾಹ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋತಾ]

ಖೋತ$_3$ (ನಾ). ಸರಕಾರದಿಂದ ಕಂದಾಯ ವಸೂಲಿ, ಜಕಾತಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಒಟ್ಟು ಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವವನು; ಗ್ರಾಮದ ಅಧಿಕಾರಿ: ಖೋತರೆಂದರೆ ಹೊಲದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಒಡೆಯರಿಂದ ವಸೂಲುಮಾಡಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ತುಂಬುವ ವೇತನವಿಲ್ಲದ ದಲ್ಲಾಳಿ (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೧೦). [←ಮರಾ. ಖೋತ]

ಖೋತಾ 'ಖೋತ$_1$' ನೋ.

ಖೋತಾಸೂಚನೆ (ನಾ). (ವಿಧಾನ ಸಭೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಲಾದ ಹಣದಲ್ಲಿ ಕಡಿತ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಸೂಚನೆ (Cut motion. ಪತ್ರಿನಿ. ೫೬).

[ಖೋತಾ (< ಖೋತ$_1$) + ಸೂಚನೆ]

-ಖೋರ '-ಕೋರ$_3$' ನೋ.

ಖೋರಾಸಾನಿ 'ಖುರಾಸಾನಿ' ನೋ.

ಖೋಲ (ನಾ). = ಖೋಡ: (ಕ). [< ಸಂ. ಖೋಡ]

ಖೋಲಿ$_1$ (ನಾ). ಬತ್ತಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಖೋಲಿ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೋಣೆ; ಕೊಠಡಿ: ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಖೋಲಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ನಡೆದರು (ಹೊಸಬೆ. ೧೧); ಪಕ್ಕೆಯ ಖೋಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದು . . . ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂಡ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೬); ಅಮೃತನು ಕಲಕಿದ ಮನಸ್ಸು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಖೋಲಿ ಸೇರಿದನು (ಅನ್ನ. ೨೩). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೋಲೀ]

ಖೋವಾ, ಕೋವೆ$_5$ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿದ ಹಾಲು: ಪ್ರಸನ್ನಳು ನಾಳೆ ಖೋವಾ ತಂದು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಳೆ (ಕಮಕ. ೧೨೧). ಕೋವೆ$_5$: (ಕ). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೋವಾ]

ಖ್ಯಾತ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಾದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ: ಆತನ ಕುಲವನಿತೆ ಜಗತ್ ಖ್ಯಾತ ಗುಣವ್ರಾತೆ ರೂಪಲಾವಣ್ಯರಸೋಪೇತೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೧೮). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಖ್ಯಾತಿ: ಖ್ಯಾತಮಾಯ್ತು ಜಾತಕತಿಲಕಂ (ಜಾತತಿ. ೨೪-೩೬). 'ಪ್ರಖ್ಯಾತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖ್ಯಾತಕರ್ಣಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕರ್ಣಾಟಕ ದೇಶ ಮತ್ತು ಭಾಷೆ. ೨. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆರು ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳು. ☞ ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ, ಚಂಪಕಮಾಲೆ, ಶಾರ್ದೂಲವಿಕ್ರೀಡಿತ, ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೀಡಿತ, ಸ್ರಗ್ಧರೆ, ಮಹಾಸ್ರಗ್ಧರೆ: ಗುರುವೊಂದಾದಿಯೊಳುತ್ಪಲಂ . . . ಚಂಪಕಮಿವಾಜುಂ ಖ್ಯಾತ ಕರ್ಣಾಟಕಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೪೯ ಅಡಿಟ); ಈ ಖ್ಯಾತ ಕರ್ಣಾಟಕ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಪಕಮಾಲೆ ಕನ್ನಡಕವಿಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಛಂದೋವಿ. ೧೦೮). [ಖ್ಯಾತ + ಕರ್ಣಾಟಕ]

ಖ್ಯಾತಗರ್ಹಣ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಂತೆ ನಿಂದೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ; ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ; ದುಷ್ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಬಹಳ ನಿಂದೆಗೊಳಗಾದವನು: "ಅವಗೀತಃ, ಖ್ಯಾತಗಹನಃ -೨ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನಿಂದೆಯುಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯೯). [ಖ್ಯಾತ + ಗರ್ಹಣ]

ಖ್ಯಾತನಾಮ (ನಾ). ಹೆಸರಾದವನು; ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು: ಖ್ಯಾತನಾಮನಾದ ಆ ವಕೀಲನಲ್ಲಿ ಈ ಪುರೋಹಿತನಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಗೌರವವಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೫). [ಖ್ಯಾತ + ನಾಮ]

ಖ್ಯಾತಯಶ (ನಾ). = ಖ್ಯಾತನಾಮ: ಎಲ್ಲಮಂ ನೂತನಮಾರ್ಗಮೆಸೆಯೆ ಪೇಟ್ದಂ ಖ್ಯಾತಯಶಂ ಕವಿತಾಗುಣೋದಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೮). [ಖ್ಯಾತ + ಯಶ]

ಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರುವಾಸಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಕೀರ್ತಿ: ನಿನ್ನಯ ಸುತ ಖ್ಯಾತಿಗದಟಿಂಗೆ ರೂಪಿಂಗೆ . . . ಮರುಳಾಗಿ ಮತಿಗೆಟ್ಟೆವು (ಹಚಕಾ. ೭-೨೩). ೨. ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ: ವನಜಾಕ್ಷಖ್ಯಾತಿಪೂತಂ ಕಥೆ ಕವಿ ಕವಿರಾಜಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೨). ೩. ತೋರುವಿಕೆ; ಪ್ರಕಟವಾಗುವಿಕೆ: ಇಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳು ತೋರುವುದಕ್ಕೆ ಖ್ಯಾತಿಯೆಂದೂ ಅನಂತರ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೧೦). ೪. ವರದಿ; ನಿರೂಪಣೆ; ಹೇಳುವಿಕೆ. 'ಖ್ಯಾತಿಸು' ಪರಾ. ೫. "ಗಣ್ಯತೆ, ಖ್ಯಾತಿ, ಗೌರವ" (Credit. ಪತ್ರಿನಿ.೨೭). ೬. [ಯೋಗ] ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ: ಖ್ಯಾತಿಯೆಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಖ್ಯಾತಿಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಹೆಸರು ಗಳಿಸುವ ಬಯಕೆ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆ: ನನ್ನಂಥವರಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆ . . . ಧನಾರ್ಜನೆಯೂ ಅಲ್ಲ, ಖ್ಯಾತಿಕಾಂಕ್ಷೆಯೂ ಅಲ್ಲ (ಸಂಶೋಧ. V ಪ್ರಸ್ತಾವ). [ಖ್ಯಾತಿ + ಕಾಂಕ್ಷೆ]

ಖ್ಯಾತಿಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಸರಾಗು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ವಿಖ್ಯಾತವಾಗು: ನಿಟ್ಟೂರು ಮತ್ತು ಅದರ ಸುತ್ತಲ ಊರುಗಳು . . . ಖ್ಯಾತಿ ಗಳಿಸಿದ್ದುವು (ನಿಟ್ಟೂಶಾಂ. ೧). [ಖ್ಯಾತಿ + ಗಳಿಸು]

ಖ್ಯಾತಿಪಡು (ಕ್ರಿ). = ಖ್ಯಾತಿಗಳಿಸು: ನೀತಿಯುಳ್ಳವನು ಖ್ಯಾತಿಪಟ್ಟಾನು (ಗಾದೆ). [ಖ್ಯಾತಿ + ಪಡು$_1$]

ಖ್ಯಾತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಖ್ಯಾತಿಗಳಿಸು: ಖ್ಯಾತಿವಡೆದಿರ್ದ ನಾಲ್ಕುಂ ಜಾತಿಗಳೊಳ್ ಮದುವೆಯಾಗಲಕ್ಕುಂ ಪಾರ್ವರ್ಗೆ (ಸಮುಪ. ೬-೯೪); ಖ್ಯಾತಿವಡೆದ ಕೋವಿದ ನಿಕುರುಂಬಮದೇತೆಜನೆಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸದೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೧೫). [ಖ್ಯಾತಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಖ್ಯಾತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಗೀತೆಯಲಿ ವಿಶ್ವಜೀವನ ರಹಸ್ಯವನವರ್ ಖ್ಯಾತಿಸಿಹರು (ಮಂಕುಕ. ೪೬೨). [ಖ್ಯಾತಿ + -ಇಸು$_3$]

ಖ್ಯಾತೆ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾದವಳು; ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟವಳು: ಹುಡುಕಿ ಬಾರೊ ಹಾರಿ ಜಲಧಿ ಸುಗುಣವೆಂಬ ಸೀತೆಯ ಪೂತೆ ಖ್ಯಾತೆ ತ್ರಾತೆಯ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೫೫). [ಸಂ. ಖ್ಯಾತಾ]

ಖ್ಯಾಪನ (ನಾ). ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದು; ನಿರೂಪಣ: ಅಧಿಕೃತಮಪ್ಪ ಮತ್ಯಾದಿಗಳ್ಗೆ ನಿಯಮದಿಂ ಪ್ರಮಾಣತ್ವ ಖ್ಯಾಪನಾರ್ಥಂ ಉತ್ತರ ಸೂತ್ರಾವತಾರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಖ್ಯಾಲ್ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖ್ಯಾಲ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖ್ಯಾಲಿ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖ್ಯಾಲು 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖ್ವಾಜಾ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

❋

ಗ

ಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಗಕಾರ: ವ್ಯಂಜನಗಳು :—ವರ್ಗೀಯ: ಕ ಖ ಗ ಘ ಙ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩). ೨. [ಛಂದ] ದೀರ್ಘಾಕ್ಷರದ ಸಂಕೇತ; ಗುರು: ಈ ಲಕ್ಷಣ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಲ ಎಂದರೆ ಲಘುವೆಂದೂ ಗ ಎಂದರೆ ಗುರುವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಕೈಪಿಡಿ. ೭೮). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ಗಾಂಧಾರ: ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ, ರಿ, ಗ, ಮ, ಪ, ಧ, ನಿ ಎಂಬ ಸಂಕೇತಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೫). ೪. (ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ) 'ಗದ್ಯಾಣ' ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ: ಬಮ್ಮರಸ ಬಿಟ್ಟ ಗ ೨ . . . ಕ್ರವಿಂತರು ಬಿಟ್ಟ ಗ ೧ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೮೯–೪; 1106); ವಾತಶ್ಲೇಷ್ಮಜ್ವರಗಳಿಗೆ:— ಚಾಳೀಸಪತ್ರೆ ಗ ೧ ತೂಕ, ಮೆಣಸು ಗ ೧ ತೂಕ (ವಿವೈವಿ. ೨೦೧). ೫. (ಉಕ) ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ; ಕೊಬ್ಬು: ಅವನಿಗೆ ಗ ಬಹಳ (ರೂಢಿ); ಶ್ರೀ ಒಣಗಿದೆ ಗ ಬಚ್ಚಿದೆ (ಗಾದೆ).

-ಗ$_3$ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ: ಇವರುಟ್ಟರುಮಲ್ಲರ್ ಬತ್ತಲೆಗರುಮಲ್ಲರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩–೧೨); ಬತ್ತಲೆಗರ ಮಾತುಗೇಳದಿರ್ (ಆದಿಪು. ೨–೯); ಘನವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವನೀತನಿವಜ಼ೊಳೆಂಬಲ್ಲಿ ಕುಟಿಗ ಗ ಪ್ರತ್ಯಯಮುಂ . . . ಮಾತುಗಂ ಬೂತುಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋ).

ಗಉಡ 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗಉಡಿಕೆ 'ಗಾವುಂಡಿಕೆ' ನೋ.

ಗಉಡುಂಬಳಿ 'ಗೌಂಡುಂಬಳಿ' ನೋ.

ಗಉಡುಗೊಡಗೆ 'ಗವುಡುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಗಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೇಸವರಾಜ ಆಗಸವ್ವೆ ದಾಸರ ಗಂಗ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೩೨–೨೩೯; 1050). ೨. ಕರ್ನಾಟಕದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೆಲ್ಲಂಗೆಜ಼ಿಯಾದಿತೀರ್ತ್ಥಮದು ಮುನ್ನಂ ಗಂಗರಿಂ ನಿರ್ಮ್ಮಿತಂ (ಎಕ. II, ೩೪೫–೪೫; 1159); ಕದಂಬರು, ಗಂಗರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಚಾಳುಕ್ಯರು, ಹೊಯ್ಸಳರು – ಇವರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಜೈನಧರ್ಮ . . . ಬೆಳಗಿತು (ಕಶಾಅ. ೭೯). 'ಗಂಗವಾಡಿ' ಪರಾ. ೩. ರೈತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (?): ಊರೂರ್ದಪ್ಪದೆ ಪೂತ ಚೂತಲತೆಯಿಂ ಮತ್ತಾಳಿಯಿಂ ಶಾಳಿಯಿಂ ದೂರರ್ದಪ್ಪದೆ ಗಂಗರಿಂ ಕುಡಿಯರಿಂ ಶ್ರೀಮಂತರಿಂ ಕಾಂತರಿಂ (ಎಇ. XIV, ೨೭೧–೧೮; 1173).

ಗಂಗಚೂಡಾಮಣಿ= ಗಂಗರಸರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಾಳನೋ ರಾವಣನೋ ಶಿಶುಪಾಳನೊ ತಾನೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ದ ನರಗನ ತಲೆ ತನ್ನಾಳಾಳ ಕೈಯ್ಗೆ ವನ್ದುದು ಹೇಳಾಸಾಧ್ಯದೊಳೆ ಗಂಗ ಚೂಡಾಮಣಿಯಾ (ಎಕ.II, ೫೯–೯೬; 974). ಗಂಗಪೆರ್ಮಾನಡಿ=ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಶ್ರೀಮಚಾಳುಕ್ಯ ಕ[ಲಿ]ಗಂಗಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯದೇವಮ್ರ್ಮ ವಂದಲೆ ಮಯ್ಯಾರ್ಗದೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೫–೪; 1055). ಗಂಗವೆಡಂಗ = ಗಂಗರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಗಙ್ಗವೆಡಙ್ಗ ಶ್ರೀಮತ್ ರಾಚೆಯರಸರ ಅರಸಿ ಗಾಳಬ್ಬೆ (ಎಕ. V, ಹೊಳೆನ. ೧೪–೧೦; 960). [?]

ಗಂಗಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಂಗಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ರಟ್ಟಕುಳ ಕಾಲಚೋಳಗಾವುಣ್ಡಂಗಂ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೧–೯; 1029).
[ಗಂಗ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಗಂಗಡಿಕಾರ 'ಗಂಗಡಿಕಾಱ' ನೋ.

ಗಂಗಡಿಕಾಱ, ಗಂಗಡಿಕಾರ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಅಷ್ಟಾದಶ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಗಂಗಡಿಕಾಱ [ಪಾಠಾಂ. ಗುಡಿಕಾಱ]ನ ಕ್ರಮುನಭೀರನೆಂದೆನೆ ಮಹಾಶೂದ್ರನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.೧೧೦–೬). **ಗಂಗಡಿಕಾರ:** ಗಂಗಡಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಬೋಗ ಗಉಡ (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೯೧; 1851); (ಎಸಮೈ. II, ೪೧). 'ಗಂಗವಾಡಿಕಾರ' ಪರಾ. [ಗಂಗಡಿ$_0$ + -ಕಾಱ]

ಗಂಗನೆ (ಅ). ತೀವ್ರವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ನಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗ ಇದ್ದುಬಿಡೂ ಅಂತ ಗಂಗನೆ ಗಲವತ್ತುಕೊಂಡೆ (ಜೀವರಂ. ೮೪). 'ಕಂಗನೆ' ಪರಾ.

ಗಂಗಪಾಣಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠಜಾತಿಯ ತೆಂಗು: ಗಂಗಪಾಣಿ ತೆಂಗಿನಕಾಯ ತಿರುಳು ಗಜ್ಜುಗದ ತಿರುಳು (ಅಶ್ವಟೀ. ೬೪–೯); ಹಸನಾದ ಗಂಗಪಾಣೆಳೆನೀರ ಕಾಶಿಯ ವಸುಧೇಶ್ವರ ನೋಡಿದನು (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೮–೧೨೫). [< ಸಂ. ಗಂಗಾಪಾನೀಯ ?]

ಗಂಗಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗುವ ಸೀರೆ: ಗುಲುಗುಂಜಿ ಮಡಿಯು ಗಂಗಪುರವು ದಾಯ ಗಲ್ಲು ಕರಾಳಿಯು (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೧೨). 'ಗಂಗವುರ' ಪರಾ. [?]

ಗಂಗಮುಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ತುಙುಗಳ್ ಗಙ್ಗಮುಡುವಿನ್ ಇಳ್ದು ಮುಟ್ಟೆ ಕಾದಿ ಸತ್ತು ಸ್ವರ್ಗ್ಗಿಯ ಆದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೩, ೨೩–೧೨; ?). [ಗಂಗ + ಮಡು ?]

ಗಂಗಮಾಳ, ಗಂಗಾಮಾಳ (ನಾ). ನಾಟಿ ಚಪ್ಪಲಿ; ಸ್ಥಳೀಯವಾದ ಕೆರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಗಂಗಾಮಾಳ:** "ಚಪ್ಪಲಿ" (ರಮಾಕಾಂ. ೨೦೧).
[?]

ಗಂಗಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆ; ಗಂಗಾದೇವಿ: ಇಂದು ಗಂಗಮ್ಮನ ಪೂಜೆ (ರೂಢಿ). ೨. ನದಿ. ೩. ನೀರು. ೪. ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ನಂಮ್ಮ ಊಳಿಗದ ಚೊಕಸ್ತ ಮುದಂಣನ ಮಗಳು ಗಂಗಮ್ಮನು ರುದ್ರಪ್ಪದೇವರಿಗೆ ತಮಗೆ ಅನೇಕ ಧರ್ಮ್ಮವಾಗಲಿಯೆಂದು . . . ಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೦–೧೭; 1682).
[ಗಂಗೆ$_2$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಗಂಗಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೆಟ್ಟಾಲಿ ರಾಝಯ್ಯ ಕೊಟಿಗಾಲ ಗಂಗಯ್ಯ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪–೧೫; 1037); ಗಂಗಯ್ಯನ ಭಣ್ಣ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧೩–೨; 1112).
[ಗಂಗ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಗಂಗರ 'ಗರ್ಗರ$_1$' ನೋ.

ಗಂಗರಾಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಂಗರಾಸಿಭಟಾರಾ ಬರೆದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೦–೨೨; 951). [ಗಂಗ + ರಾಸಿ ?]

ಗಂಗವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕನ್ನವಾಡ ಗಂಗವಾಡ ಬಳೆಯವಾಡ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೧೮–೧; 820).
[ಗಂಗ + ಬಾಡ$_1$]

ಗಂಗವಾಡಿ (ನಾ). = ಗಂಗವಾಡ : ಗಙ್ಗವಾಡಿ ತೊಂಬತ್ತಱು ಸಾಸಿರಂ (ಎಇ. I, ೩೫೦-೩ ; 900) ; ಬಲ್ಲಪಂ ಗಂಗವಾಡಿಗೆ ಬನ್ದ ಕಾಲದೊಳಗೆಯರಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೨೫-೩ ; 986) ; ಗಂಗವಾಡಿ ತೊಂಭತ್ತಱುಸಾಸಿರಮುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದತ್ತಿಗೆ ವರೆ (ಯಶೋಚ. ೧-೧೧). [ಗಂಗ + ಪಾಡಿ$_1$]

ಗಂಗವಾಣಿ, ಗಂಗೆವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ; ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ : ಖುರ ನಯನ . . . ಕಕ್ಷವಕ್ಷದೊಳ್ ಪಾಂಡುರ ನಾಗಿರೆ ಮೆಯ್ ಗಂಗೆಯ ತೊಳಗುವ ನೊರೆಯಂ ಪೋಲ್ತೆಸೆಯೆ ಗಂಗವಾಣಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೨೪). **ಗಂಗೆವಾಳೆ**: ಕಕ್ಷ ವಕ್ಷಂ ಪಾಂಡುರವಾಗಿರೆ ಮೈ ಗಂಗೆಯ ನೊರೆಯಂ ಪೋಲ್ತೆಸೆಯೆ ಗಂಗೆವಾಳೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೨-೨೪). [?]

ಗಂಗವಾಲುಕ 'ಗಂಗೆವಾಳುಕ' ನೋ.

ಗಂಗವಾಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಂಗವಾಸನ ಮಗಂ ಗೋವಿನ್ದರಂ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೪೨-೩ ; 900?). [ಗಂಗ + ವಾಸ ?]

ಗಂಗವುರ, ಗಂಗಾಪುರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಗಙ್ಗವುರದ ತುಱುಗೋಳೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೪-೩ ; 970 ?). **ಗಂಗಾಪುರ** : ೨. ಗಂಗಪುರದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗುವ ಸೀರೆ: ಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಾವಳಿ ಪಾಗು ಪಸುರ ಪಟ್ಟೆ ಸೂತ್ರವಳಿಯ ಚಿನ್ನಧಾರೆ ನೇತ್ರವಳಿಯು ಸುಲಿಪಲ್ಲು ಗಂಗಾಪುರ ಸೂತ್ರ ರಾಗದ ಗಿಂಢಿನೆಡೆಯೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೮). [?]

ಗಂಗವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪಚ್ಚ (?ವ್ವ)ನೂರ್ ಗಙ್ಗವೂರ್ ಪುಲಿಗೆಱೆ (ಇಆ. VIII, ೨೪೩-೧೮ ; 634) ; ನಿರ್ಗುನ್ದ ನಾಡು ಮೂನೂಱು ಇಱಿಗಲ್ವಾಡಿ ಮೂನೂಱು ಗಂಗವೂರ ಮೂವತ್ತು (ಎಕ. IX, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪-೧೩ ; 815). [ಗಂಗ + ಊರ್]

ಗಂಗವ್ವ (ನಾ).=ಗಂಗಮ್ಮ ೨: ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ಮಾನ ಗರಿ ತೆಗೆದು ಅಡ್ಡಾವ ಗರತಿ ಗಂಗವ್ವನ ಉಡಿಯಾಗೆ (ಗರತಿ.೧೧೪). [ಗಂಗೆ+ ಅವ್ವ$_1$(< ಅವ್ವೆ)]

ಗಂಗಸ, ಗಂಗಸೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ಸಂಕಟ (?): ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಸಿಡಿದವು ಕಿರೀಟ ಪ್ರಸರ ಹಱಿದವು ಹಾರವೆದೆಯಲಿ ಬಸವಳಿದು ಬಿಲ್ಲುಗುಳಿಸಿತು ರುಧಿರವನು ವದನದಲಿ ರಸದ ಲಂಪಟಕಿಕ್ಷುವನು ಖಂಡಿಸಲು ಸಿಲುಕಿದ ನಾಲಗೆಯ ಗಂಗಸದ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಗಸೆಯ] ನರಿಯವೊಲಿರ್ದನಾ ಬಿಲ್ಲಡಿಯಲಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೨೬) ; "ಅಪಮಾನ ; ಉಪಹತಿ " (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಗಂಗಸೆ**: ಒಸಗೆಯಾಟವೊ ಬಿಲ್ಲ ಹೊಯ್ಲಿನ ಹಸುಗೆಯಾಟವೊ ಗರುವರಿಗೆ ಗಂಗಸೆಯ ಮಾಡಿತು ಚಾಪವಿತ್ತಲು ಭೂಪ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪-೪). [?]

ಗಂಗಸರಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ಯ, —ಹೆಂಡ: ಕಾವೇರಿ ತನ್ನ ಗಂಡ . . . ಗಂಗಸರಾಯಿ ಕುಡಿದು ಬಿದ್ದ ಕತೆ ಹೇಳಿ ಕಣ್ಣೀರು ಮಿಡಿದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪). [ಗಂಗ ? + ಸರಾಯಿ]

ಗಂಗಸಾಗರ, ಗಂಗಸಾರ (ನಾ). ೧. = ಗಂಗಸರಾಯಿ: ಸುರೆ ಬಗಿನಿಯಿಾಚಲೋಲೆಯ ಮರಗಳಾದಿ ಮತ್ತಿರದೆಸೆವ ಗಂಗಸಾಗರ ಮುಖ್ಯರಕ್ಕಸರ ಪರಿಪರಿಯ ಭೋಜನದ್ರವ್ಯಂಗಳಿಡಿದ ಭಂಡಿಗಳೈದೆ ಬರುತಿರ್ದುವು (ಚೆಬಪು. ೪೭-೪೫). **ಗಂಗಸಾರ**: ೧. ಹೇಸರಗತ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಬಂಗಿಯ ಹೇರು ಸಾಸಿರ ಗಂಗಸಾರಗಳ ಸೂಸುವ ಸಾರಾಯದ ಪೀಪಗಳ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೩೮). [< ಗಂಗಾಸಾಗರ]

ಗಂಗಸಾರ 'ಗಂಗಸಾಗರ' ನೋ.

ಗಂಗಸೆ 'ಗಂಗಸ' ನೋ.

ಗಂಗಳ 'ಗಂಗಾಳ' ನೋ.

ಗಂಗಱುಸಾಸಿರ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಬಲಿ ಬಾಣ ರಸಗರ್ಗ್ಗಙ್ಗಱುಸಾಸಿರಮುಮಾಳೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೫-೨; 890 ?). [ಗಂಗ + ಅಱುಸಾಸಿರ]

ಗಂಗಾಂಬು (ನಾ). = ಗಂಗಾಜಲ: ಗಂಗಾಂಬುವಂ ಮುಟ್ಟದಿರ ಬಹುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೨೬). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅಂಬು)]

ಗಂಗಾಕುಮಾರ (ನಾ). ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಮಗ; ಭೀಷ್ಮ: ಗಂಗಾಕುಮಾರನ ಕಳಶಜನ ರಾಧಾತನೂಜನ ರಂಗಭೂಮಿಯಿದು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೨೬). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಕುಮಾರ)]

ಗಂಗಾಕುಮಾರಕ (ನಾ). = ಗಂಗಾಕುಮಾರ : ಸೈನ್ಯಮಹೋದಧಿಯ ಮಧ್ಯದಲಿ ಮೆಱೆವವನಾ ದುರಂತಪರಾಕ್ರಮನು ಗಂಗಾಕುಮಾರಕನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೭). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಕುಮಾರಕ)]

ಗಂಗಾಜಮುನ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆ ಮತ್ತು ಯಮುನಾ ನದಿಗಳು. ೨. ಒಂದು ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಣ್ಣ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಣ್ಣವಿರುವ ಸೀರೆ, ಪಂಚೆ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತ್ರ: (*). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ+ ಜಮುನಾ). / ಮರಾ. ಹಿಂ. ಗಂಗಾಜಮುನೀ]

ಗಂಗಾಜಲ, ಗಂಗಾಜಳ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯ ನೀರು; ಪವಿತ್ರ ನೀರು: ಗಂಗಾಜಲವ ಪೊರವಡಿಸಿಯೆ ಭಗೀರಥನು ವಗಿಸಿ ಭೂಮಿಗೆ ತಂದು ಹರಹಿದ (ಗಗತಾ. ೧೦-೧೪). **ಗಂಗಾಜಳ**: ಕಳಸಾರೋಹಣ ಮಾಗಿ ನೆಱೆಯ ನಿರ್ವ್ವಹಿಸಿದಗ್ಗಂಗಾಜಳ ಧೌತವಸ್ತ್ರಪವಿತ್ರೀಕೃತೋತ್ತ ಮಾಂಗೆಯರಪ್ಪರ್ (ಕಇಆ. ೪೯-೫-೫೭; 973). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಜಲ)]

ಗಂಗಾಜಳ 'ಗಂಗಾಜಲ' ನೋ.

ಗಂಗಾಜಾತ (ನಾ). = ಗಂಗಾಕುಮಾರ : ಗಂಗಾಜಾತನೋಲಗದಿಂದ ಸರಿದನು ತನ್ನ ಮಂದಿರಕೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೧೯). [ಸಂ.]

ಗಂಗಾಜೂಟ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ : ಕೋಟಿ ಭಕ್ತರ ಮನೆಗಳಲಿ ಪರಿಪಾಟಿಯಿಂದಱಸುತ ಗಂಗಾ ಜೂಟನಗ್ಗದ ಜಂಗಮಾಂಘ್ರಿಗೆ ನಮಿಸಿ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಬಸಪು. ೩೫-೫೫). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಜೂಟ)]

ಗಂಗಾತೀರ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯ ದಡ: ಗಂಗಾತೀರದೊಳಿರ್ಪ ಸೂತನೆಂಬವಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೫ವ). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ತೀರ)]

ಗಂಗಾದೇವಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಗಾನದಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ: ಗಂಗಾ ದೇವಿಯುಂ ಆ ಕೂಸಂ ಮುಱುಗಲೀಯದೆ . . . ತಱ್ಕೈಸಿ ತರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೫ವ). ೨. "ಜಲದೇವತೆ" (ರಮಾಕಾಂ. ೨೦೧). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ದೇವಿ)]

ಗಂಗಾದ್ವಾರ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆಯು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿದ ಸ್ಥಳ. ೨. ಗಂಗಾನದಿ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಸಮತಲ ಭೂಮಿಗೆ ಬರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಹರಿದ್ವಾರ: ಗಂಗಾದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಭರದ್ವಾಜನೆಂಬ ಮಹರ್ಷಿ ಯಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೪೯). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ದ್ವಾರ)]

ಗಂಗಾಧರ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ: "ಈಶಾನಃ . . . ಗಂಗಾಧರಃ, ಮಹಾದೇವಃ. . . –ಈ ೪೫ ಮಹಾದೇವರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೩) ; ಗಂಗಾಧರಾ ಚಂದ್ರಶೇಖರಾ ಕರುಣಾಕರಾ (ನಂಬಿರ. ೧೬-೩೨). [ಸಂ.]

ಗಂಗಾಧರಚೂರ್ಣ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೂರ್ಣ: ಗಂಗಾಧರಚೂರ್ಣ:—ಹೆಮ್ಮರದ ಚೆಕ್ಕೆ, ಕೊನ್ನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ, ಶುಂಠಿ, ಧಾತಕೀಕುಸುಮ, ಬಿಲ್ವದ ಹಣ್ಣು, ಲೋಧ್ರದ ಚೆಕ್ಕೆ . . . ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರಿನೊಡನೆಯಾಗಲೀ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಸರ್ವಾತಿಸಾರ ಗ್ರಹಣೀ ಸಹ ಮಾಣುವುವು (ಸಕವೈ. ಪರಿ ೪೭೬). [ಗಂಗಾಧರ ? + ಚೂರ್ಣ]

ಗಂಗಾಧೀಶ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆಯ ಒಡೆಯ; ಶಿವ. ೨. [ಛಂದ] ರುದ್ರ ಗಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗಂಗಾಧೀಶಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಗಾಧರಂ] . . . ಇವು ಪದಿನಾಱುಂ ರುದ್ರಗಣಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೩).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅಧೀಶ)]

ಗಂಗಾನಂದನ (ನಾ). = ಗಂಗಾಕುಮಾರ: ಗಂಗಾನಂದನ ದ್ರೋಣಾದಿಗಳನೆತ್ತಿದನು ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೨೨).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ನಂದನ)]

ಗಂಗಾನದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. ಭಾರತದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಾಗೂ ಪವಿತ್ರವೆನಿಸಿದ ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಗಂಗಾನದಿ, ಅದರ ಉಪನದಿಗಳಾದ ಯಮುನ, ಗೋಗ್ರ, ರಾಪ್ತಿ, ಗಂಡಕಿ (ಭೂವಿವ. ೨೪೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಡಿ; ಪಿಂಗಳನಾಡಿ: ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದ ಪಿಂಗಳನಾಡಿಯೇ ಸೂರ್ಯನಾಡಿಯೆಂದು ಗಂಗಾನದಿಯೆಂದು ಪೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಅಖಂಡೇ. ೨೧೮-೫೮).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ನದೀ)]

ಗಂಗಾನ್ವಯ (ನಾ). ಗಂಗಕುಲ, —ವಂಶ : ಸ್ವಸ್ತ್ಯಶೇಷಭುವನ ವಿದಿತ ಗಂಗಾನ್ವಯಸ್ತೂಯಮಾನ ಮಾನೋದಯ ಶ್ರೀ ಮಾಧವಮ್ಮತ್ತರಸರ್ (ಎಕ. X, ಚೌರಿಂಗ್. ೧೩-೧; 890). [ಗಂಗ + ಅನ್ವಯ]

ಗಂಗಾಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. = ಗಂಗಾಕುಮಾರ. ೨. ಅಂಬಿಗನ ಜಾತಿಯವನು; ಮೀನುಗಾರ; ಬೆಸ್ತ : (÷). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಪುತ್ರ)]

ಗಂಗಾಪುರ 'ಗಂಗಪುರ' ನೋ.

ಗಂಗಾಫಲ (ನಾ). ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಫಲ; ಮೀನು: ಬಂಗಾಳದವರು ಮೀನನ್ನು 'ಗಂಗಾಫಲ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಸಂಟರು. ೧೧೮). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಫಲ)]

ಗಂಗಾಭವ (ನಾ). = ಗಂಗಾಜಾತ: ಗಂಗಾಭವನ ನೇಮದಲಿ ಮಹಮಾಹವಕೆ ನಡೆದುದು ಕಟಕ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೫೭).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಭವ)]

ಗಂಗಾಭಾಗೀರಥಿ (ನಾ). ೧. = ಗಂಗಾದೇವಿ. ೨. ವಿಧವೆಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಾಗ ಅವರ ಹೆಸರಿನ ಹಿಂದೆ ಸೇರಿರುವ ಮಾತು: ಗಂಗಾಭಾಗೀರಥೀ . . . ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸತಕ್ಕ ಹೆಸರಿನ ಹಿಂದೆ ಜೋಡಿಸಿ ಬರೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಉಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೪). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಭಾಗೀರಥೀ)]

ಗಂಗಾಮಾಳ 'ಗಂಗಮಾಳ' ನೋ.

ಗಂಗಾಮೃತ (ನಾ). ನೀರು; ಗಂಗಾಜಲ : ನಾನು ಬಂದಾಗ ಬಿಡಿಸಿದ ಬಣ್ಣದ ಚಾಪೆ ಇದ್ದಹಾಗೆ ಇದೆ. ಹೋಗಲಿ . . . ಗಂಗಾಮೃತದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದಿಲ್ಲವಲ್ಲ (ದೇಪಹಂ. ೨೫೬). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅಮೃತ)]

ಗಂಗಾಮೃತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಗಂಗಾತೀರದ ಮಣ್ಣು : ಗಂಗಾಮೃತ್ತಿಕೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದನಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೆಲೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೩೦).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಮೃತ್ತಿಕಾ)]

ಗಂಗಾಮೌಲಿ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ : ಆಲಿಸುತ ಮುದವೆತ್ತು ಗಂಗಾಮೌಲಿ ನಾರದಮುನಿಯನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಬಸಪು. ೨-೩೩). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಮೌಲಿ)]

ಗಂಗಾಯಾತ್ರೆ (ನಾ). ಕಾಶಿಗೆ ಹೋಗಿಬರುವಿಕೆ; ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ : (÷). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಯಾತ್ರಾ)]

ಗಂಗಾವಗಹನ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು ; ಗಂಗಾಸ್ನಾನ : ನಿಖಿಳ ಕಾಂತಾವಳಿ ಸಹಿತ ಗಂಗಾವಗಹನವ ಮಾಡಿದನು ನೃಪತಿ (ಕುವ್ಯಾಗ.೧೨-೨೩). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅವಗಹನ)]

ಗಂಗಾವತಂಸ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನೇ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : ಮಾರಹರನ ವಿನೋದಶಯ್ಯಾಗಾರವೋ ಗಂಗಾವತಂಸನ ಚಾರು ಪುಷ್ಪಕಮೋ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೫).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅವತಂಸ)]

ಗಂಗಾವತರಣ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆಯು ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿಯುವಿಕೆ. ೨. [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎರಡುಂ ತ್ರಿಪತಾಕಕರಂ ಚರಣವನೆತ್ತಿರಿಸುವಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಮನೆತ್ತೆತ್ತಿರಿಸುತ್ತೆ ಶಿರಮದಂತೇ ಧರಿಸಲ್ ಗಂಗಾವತರಣಕರಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೭೫).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅವತರಣ)]

ಗಂಗಾವನ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೂದಲು ಕಡಮೆಯಾದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಕೂದಲು ; ಚೌರಿ.
[← ಮರಾ. ಗಂಗಾವನ]

ಗಂಗಾವಾರ್ಧಿ (ನಾ). = ಗಂಗಾನದಿ : ಗಂಗಾವಾರ್ಧಿಯೊಳಾತ್ಮತುರಂಗಮಂ ಮಿಸಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೮).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ವಾರ್ಧಿ)]

ಗಂಗಾವಾಳುಕ (ನಾ). = ಗಂಗೆವಾಳುಕ : ನಾನಾರೂಪುಗಳುಳ್ಳ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಾದ ಗಂಗಾವಾಳುಕ ಸಮಾರುದ್ರರುಗಳಿಂದ ಆವೃತರಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರುದ್ರಲೋಕಂಗಳಲ್ಲಿ ಯಿರುತ್ತಿಹರು (ದಶಟೀ. ೬೨-೧೭). [?]

ಗಂಗಾಸಮಾರಾಧನೆ (ನಾ). ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿ ಬಂದವರು ಮಾಡಿಸುವ ಭೋಜನ ಸಮಾರಂಭ.
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಸಮಾರಾಧನಾ)]

ಗಂಗಾಸಾಗರ (ನಾ). ೧. ಗಂಗಾನದಿಯ ನೀರು. ೨. = ಗಂಗಸರಾಯಿ. ೧, ೨ : ತಿತ್ತಿ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ತೊಗಲ್ವೋಜನೊಳಗೆ ಬಂದತ್ತು ಗಂಗಾಸಾಗರವು ಎತ್ತಿ ಬಾಹಂತೆ ಗಂಗಾಸಾಗರ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಸೇನಾ ಶರನಿಧಿಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೧). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಸಾಗರ)]

ಗಂಗಾಸುತ (ನಾ). = ಗಂಗಾಕುಮಾರ : "ಗಂಗಾಸುತ . . . ಗಾಂಗೇಯ ನಾಮಂ" (ನಾನಾರ. ೪೫) ; ಗಂಗಾಸುತಂ ಪೃಥಾಸುತರಂ ಗೆಲ್ದೊಡೆ ತಪಕೆ ಪೋಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೨). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಸುತ)]

ಗಂಗಾಸ್ನಾನ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಗಂಗಾಸ್ನಾನ ತುಂಗಾಪಾನ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಸ್ನಾನ)]

ಗಂಗಾಹಿಮಕರಾವಹ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ. ೨. ನೀರು, ಹಾವು ಮತ್ತು ಮೊಸಳೆಗಳುಳ್ಳುದು ; ಸಮುದ್ರ. ೧, ೨ : ಶಿವನಂತೆ ಗಂಗಾಹಿಮಕರಾವಹಂ ರಮಾಧವನಂತೆ ಗೋತ್ರೈಕಪಾಲಕಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೫).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಹಿಮಕರ + ಆವಹ; ಗಂಗಾ + ಅಹಿ + ಮಕರ + ಆವಹ)]

ಗಂಗಾಳ, ಗಂಗಳ (ನಾ). ೧. ನೀರು ತುಂಬುವ ದುಂಡನೆಯ ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆ : "ಗಂಗಾಳ – ಗಂಗಾಲಯ = ದೊಡ್ಡಪಾತ್ರೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯) ; ಗಂಗೋದಕವ ತನ್ನಿರೆ ಗಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿರೆ (ಪುರಂದ.೧-೧೦೭-೫); ಭಂಗಾರದಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಗಂಗಾಳದಿ ಉಷ್ಣಮಾದ ಗಂಗಾಜಲವಂ . . . ಎರವಳತಿ ಸಂಭ್ರಮದೊಳ್ (ಕುಚೇಲೋ. ೧೧೩). ೨. ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ತಟ್ಟೆ; ಊಟದ ತಟ್ಟೆ: ಕಾಳಿದೇವನ ಮುಂದಿಳುಹು ಗಂಗಾಳವಂ ತ್ರಿಪುರಾರಿದೇವ (ಬಸಪು. ೬೦-೨) ; ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವನು ಅಂಗಕ್ಕೆ ಕೊಂಬುವರು ಗಂಗಾಳದೊಳಗೆ ಕೈತೊಳೆದು ಚೆಲ್ಲುವ ಮಂಗಗಳ ನೋಡು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೦) ; ಗೆಣಸಿನ್ಹೋಳಿಗಿಮಾಡಿ ಎಣಿಸಿ ಗಂಗಾಳಕ್ಹಾಕಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೧೮).

ಗಂಗಳೆ: ೧. ಒಲೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಸೆಕೆಯಳಗಿಯೊಳು ಗಂಗಳವ ನಿರಿಸಲ್ಲಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೩); ಕಳಸಿಗೆಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಗಂಗಳವನಿರಿಸಿ (ಭೀಮಸೂ. ೪೪). ೨. ಲಿಂಗದಿಚ್ಛೆಯನಜಾಯದೆ ತನ್ನಂಗದ ಆ ರಜಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಗಳ ತುಂಬಿ ಸುರಿಸಿಕೊಂಬ ಕುನ್ನಿಗಳನೊಲ್ಲ (ಅಜಾಮಾ. ೫೦); ಬೆಂಗದಿರನ ಕಿರಣಂ ಗಂಗಳದೊಳ್ ಬಿಂಬಿಸಿ (ಮನೋವಿ. ೫-೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಒಕ್ಕಲಿಗರೆಲ್ಲಾ ಗಂಗಳದಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ನಾಣಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಊಟದ ಎಲೆ ದೊರಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೫೨); ಊಟಕ್ಕೆ ಗಂಗಳ ಚೆಂಬು ಇಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ನನ್ನೂರು. ೩೧೫).

[< ಸಂ. ಗಂಗಾಲಯ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಂಗಾಲ]

ಗಂಗಾಳಮುರಗೆ 'ಗಂಗಾಳಮುರಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂಗಾಳಮುರಿಗೆ, ಗಂಗಾಳಮುರಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಮಕ್ಕಳು ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಒಬ್ಬನು ಹೊಸೆದ ಅರಿವೆಯೊಂದನ್ನು ಕುಳಿತಿರುವವರ ಹಿಂದೆ ಹಾಕಿ ಆಡುವ ಆಟ; ಟೋಪಿ ಆಟ (ದಕ): ಈ ಆನರರೀ ಕೆಲಸಾ ಅಂದರೆ ಗಂಗಾಳಮುರಿಗೆಯೊಳಗಿನ ಲಡ್ಡು ಇದ್ದಾಂಗ (ಮಿಂಚುಹು. ೧೪೧). **ಗಂಗಾಳಮುರಗೆ:** 'ಗಂಗಾಳ ಮುರಗೆ'ಯನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಕೂತು 'ಇ ಬ ತಿ' ಯ ನ್ನಾ ಗ ಲಿ ಆಡುವುದನ್ನು ಹಳ್ಳಿಯ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು (ಕನ್ನಜಾ. ೩೮).

[ಗಂಗಾಳ$_0$ + ಮುರಿಗೆ]

ಗಂಗಿಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮುತ್ ಗಂಗಿಗವುಣ್ಡನ ಮಗ ರಜಯ್ಯ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೯-೩; 950). [< ಗಂಗಗಾವುಂಡ?]

ಗಂಗಿಪಾಂಡಿವೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಡೂರು: ಸಿನ್ಧರಸಗ್ಗ್ರಂಗಿಪಾಣ್ಡಿವೂರಮಾನಾಳೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೯-೧೬; ಸು. 8ನೆಯ ಶತ).

[ಗಂಗಿಪಾಂಡಿ? + ಊರ್ಉ (< ಊರ್)]

ಗಂಗು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು; ದೊಡ್ಡ ಮೀನು.

[?]

ಗಂಗುಂಗ 'ಗಂಗುಂಗೆ' ನೋ.

ಗಂಗುಂಗೆ, ಗಂಗುಂಗ, ಗಂಗೊಂಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಆಯತದಿಂ ಗಂಗುಂಗೇಕಾಯಂ ತಾ ತಂದು ಸೂರ್ಯಪುಟದೊಳ್ ಸಪ್ತೋಪಾಯದಿ ತೆಗೆದೆಣ್ಣೆಯನುದಿನಾಯಂಗೊಳಲೇಳು ದಿನಕೆ ಮತಿ ಸಮನಿಸಿತು (ಕರ್ಣಾಕ. ೫೬); ಗಂಗುಂಗೆಯ ಬೀಜ ಕರಿಜೀರಿಗೆ ಇಷ್ಟನು ಸಮನಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ . . . ಬೆಲ್ಲದಿಂದ ಕೊಡಿಸಲು ಕಾಸಶ್ವಾಸಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೫೩). **ಗಂಗುಂಗ:** ಕರಿಗೊನ್ನೆ, ಭವಂಗಬೀಜ, ಗಂಗುಂಗಹಂಬು, ಕಂಗೊಂದಿಬಳ್ಳಿ, ಗವನಗೊಂಗೆ (ಪ್ರೈಔಗಿ.೧೯-೩೫೦). **ಗಂಗೊಂಗೆ:** ಸಮುದ್ರಫಲ ಗಂಗೊಂಗೆಯ ಬೇರು ಇವೆರಡನು ಮಜ್ಜಿಗೆಯಿಂದ ಅರೆದು ಪಾನ, ಲೇಪನಂಗಳ ಮಾಡಿಸಲು ಕೆಂಜಿಗನ ವಿಷ ಪರಿಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೨೨). 'ಕಂಗುಂಗೆ' ಪರಾ.

[?]

ಗಂಗುಳ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮುತು ಗಙ್ಗುಳ್ ಪೃಥು × × × ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. XII, ಮಧುಗಿ. ೯೪-೧; ಸು. 750).

[?]

ಗಂಗೆ$_1$ (ನಾ). ಕಂಠ; ಕೊರಳು: ಕೊರಲೊಳ್ ಗಂಗೆಯದೊವಲುಂ ನೆಗಲ್ದಿರೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೩೧); ಕೊರಳೊಳು ಗಂಗೆಯದೊವಲುಂ ನೆಗಲ್ದಿರೆ ತಾಂ ಗಂಗೆವಾರಿಯೆಂಬುದಜುಂದೆ (ಅಶ್ವವೈ. ೬-೩). 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ಪರಾ. [< ಗೊಂಕೆ]

ಗಂಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು; ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ಏಳು ಮಹಾನದಿಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಗಂಗೆಯ ತಡಿವಿಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೬); ಇನ್ತೀ ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ನಡಯಿಸಿದಾತಂ ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯ ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯಂ . . . ಕೊಟ್ಟ ಫಳಮಕ್ಕು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೫೨-೩೪; 1152); ಗಂಗಾದಿ ತೀರ್ಥಸ್ನಾನ ಫಲ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೨೦); ಗಂಗೆಗೆ ಹೋದರೂ ತಂಬಿಗೆ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನ (ಗಾದೆ). ೨. ನೀರು; ಜಲ; ಉದಕ: ಗಂಗೆಯಂ ಮುಳುಗಿದರೆ ಬಿಡುವನಲ್ಲ (ತುರಂಗ. ೭೫-೧೧). ೩. ಶಿವನ ತಲೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಗಂಗಾದೇವಿ: ಜಡೆಗಂಗೆಯ ಸ್ಥಾನ (ಬಸವ. ೮೪೪); ಹೈಮವತಿ ಗಂಗೆಯರ್ ನಿಜಸತಿಯರ್ (ಮಂಗರಾ. ೪-೧೩); ಸರಸಿಜಾಸನ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪದಿಯರಸಿಯಾದಳು ಗಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨-೨೧); ಗಂಗೆ ಗೌರಿ ಜಗಳ (ರೂಢಿ). ೪. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಗಂಗೆಯುಂ ಕಡಾರಮುಂ ಪೂರ್ವದೇಸಮುಂ ಕೊಣ್ಡ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೪-೧; 1045). [ಸಂ. ಗಂಗಾ]

ಗಂಗೆತ್ತು (ನಾ). ಕೌಲೆಬಸವ; ಕೋಲೆಬಸವ; ಆಟದ ಎತ್ತು; **ಕೌಲೆತ್ತು:** ಗಂಗೆತ್ತಿನವರು ಸುಗ್ಗಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಗಂಗೆ$_1$ + ಎತ್ತು$_2$ (< ಎಱ್ತು$_1$)]

ಗಂಗೆದೊಗಲ್ 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆದೊಗಲು 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆದೊವಲ್, ಗಂಗೆದೊಗಲ್, ಗಂಗೆದೊಗಲು, ಗಂಗೆದೊವಲು, ಗಂಗೆದೋಲು, ಗಂಗೆದೋವಲ್ (ನಾ). ಪಶುಗಳ ಕಂಠ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಳಿಬಿದ್ದಿರುವ ಚರ್ಮ; ಸಾಸ್ನೆ: ಬರಸೆ ಮುಸುಡಿನಿಂದ ಗಂಗೆದೊವಲನಿರ್ದ ಕಱುವಿನಂದದ ಕಂಡಳಾಗ (ವರ್ಧಚ. ೩-೨೨). **ಗಂಗೆದೊಗಲ್:** "ಗಳಕಾ-ದನದ ಗಂಗೆದೊಗಲ್" (ಕಾಶಕ್ಕ.೪೭); ಎಱ್ತಿನ ಗಂಗೆದೊಗಲಿಂದಾದೊಡಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೪೧ ಟೀಕೆ). **ಗಂಗೆದೊಗಲು:** ಬೆಳೆವಿನಲ ಮಿಡಿಗಲವ ಬಾಲದ ನೆಲಕೆ ನಿಗುರುವ ಗಂಗೆದೊಗಲಿನ . . . ಸಲಗ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭-೩೬); ಗಂಗೆದೊಗಲಿನಂತೆ ಇಳಿಬಿದ್ದ ಕುತ್ತಿಗೆ (ಹೇಮಂತ. ೩೦೬); ಗಂಡಮೃಗ . . . ಕುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಗಂಗೆದೊಗಲು ನೇತಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೩೬೩). **ಗಂಗೆದೊವಲು:** "ಸಾಸ್ನಾ (ಸ್ನಾತ್), ಗಳಕಂಬಳಃ - ಈ ೨ ಗಂಗೆದೊವಲು" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೧೧೧); ಉಬ್ಬಿದ ಕತ್ತು; (ದನಗಳ) ಗಂಗೆದೊವಲು (Jowl. ಇಂಕನಿ). **ಗಂಗೆದೋಲು:** "ಸಾಸ್ನೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಗಂಗೆದೋವಲ್:** ಭಾಗದ ತೋವಲಕ್ಕೆ ಕಡುಕರ್ಪೆಸೆವೆಱ್ತಿನ ಗಂಗೆದೋವಲಕ್ಕಾಗಳೆ ಕೊಂಡು (ಲೋಕೋಪ. ೬-೪೧).

[ಗಂಗೆ$_1$ + ತೊವಲ್$_2$. / ತೆಲು. ಗಂಗೆದೋಲು]

ಗಂಗೆದೊವಲು 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆದೊಱೆ (ನಾ). = ಗಂಗಾನದಿ: ಅಱುವತ್ತುನಾಲ್ಕು ದಂತಿಗಳೊಪ್ಪುವಾ ಗಂಗೆದೊಱೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪-೪). [ಗಂಗೆ$_2$ + ತೊಱೆ$_3$]

ಗಂಗೆದೋಲು 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆದೋವಲ್ 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆಯ (ನಾ). = ಗಾಂಗೇಯ: ಭಂಗಿಯಿನ್ದೊಳಗುಳ್ಳಂಗನೆಯರಪುತ್ರಂ ಗಂಗೆಯಂಗೆರೆದಲ್ಲಾಳ್ವೀ ಜಿನವಾಸಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪-೨೪; 1034).

[< ಸಂ. ಗಾಂಗೇಯ]

ಗಂಗೆವಾರಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಕಂಠರೋಗ: ಕೊರಲೊಳ್ ಗಂಗೆಯದೊವಲುಂ ನೆಗಲ್ದಿರೆ ತಾಂ ಗಂಗೆವಾರಿಯೆಂಬುದಜುಂದೆ . . . ವಾಜಿಗೆ ಮರಣಭಯಂ ತೋರ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ.೬-೩೧). [ಗಂಗೆ+ಮಾರಿ?]

ಗಂಗೆವಾಳ (ನಾ). (?) : ನೆಲಕೆ ನಿಗುರುವ ಗಂಗೆವಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ದಾರ]ದ ಬಿಳಿಯ ಚೌರಿಗಳುಲಿವ ಗಂಟೆಯ ತೊಳಪ ಬದ್ದುಗೆದಾರ ಕಾಂಚನಮಯದ ಗೊಂಡೆಯದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೨). ಉದ್ದವಾದ ಕೂದಲು; ಉದ್ದವಾದ ಬಾಲ : (ಕ). [?]

ಗಂಗೆವಾಳುಕ, ಗಂಗವಾಲುಕ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳ ಒಂದು ವರ್ಗ" (ಚೆಬಪು. ಕೋಶ): ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣವರು ನಂದಿವಾಹನರು ಗಂಗೆವಾಳುಕರೆಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮ ಮುಂದಿರ್ದು (ಅವಚಂ. ೨೦೦-೯೦೨) ; ಮಂಗಳೆಯನಂಗದೊಳ್ ಸಂಗೊಳಿಸಿ ಪರಸಿವ ಸಿಂಗಪೀಠದಿ ಪ್ರಮಥ ಗಂಗೆವಾಳುಕರು ಮುನಿಪುಂಗವರ್ಸಹಿತೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ರಂಜಿಸುವರು (ಚೆಬಪು. ೧-೮) ; ತೆಂಗು ಬಟ್ಟಲು ನುಂಗಿ ಮುಂಗುಲಿಯನಿಲಿ ನುಂಗಿ ಗಂಗೆವಾಳುಕರ ಹರ ನುಂಗಿ ಜಗವು ಬೆಳದಿಂಗಳಂತಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೬೦). **ಗಂಗವಾಲುಕ** : ವಿಲಾಸಿತ ಪ್ರಮಥರ ಪುಂಗವರ ವಿದ್ವೇಶ್ವರರ ಸಲೆ ಗಂಗವಾಲುಕ ಸಮಾರುದ್ರರ ಮೂಲ ಬಹುರೂಪನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ (ಏಕೋಪು. ೬-೧೨).

ಗಂಗೆವಾಳುಕಸಮರುದ್ರರು, ಗೆಂಗವಾಳುಕಸಮಾರುದ್ರರು = ಗಂಗಾನದಿಯ ಮಳಲ ಕಣದಂತೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತರಾದವರು ; ಅಸಂಖ್ಯಾತ ರುದ್ರರು : ಸದಾಶಿವರೊಂದುಕೋಟಿ ಗಂಗೆವಾಳುಕಸಮರುದ್ರರು (ಬಸವ. ೯೨೦) ; ಕರ್ಮದೊಳಗಾಗಿ ಚತುರ್ವಿಧರಹಿತ ಗಂಗೆವಾಳುಕ ಸಮಾರುದ್ರರೊಳಗಾಗಿ ಬಂಧನ ವಿರಹಿತ (ನೋಳಪಾ. ೧೦೪-೪೧೬). [?]

ಗಂಗೆವಾಣಿ 'ಗಂಗವಾಣಿ' ನೋ.

ಗಂಗೊಂಗೆ 'ಗಂಗುಂಗೆ' ನೋ.

ಗಂಗೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗಂಗೋಜಂ ಹೊಯ್ದ ಶಾಸನಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೩೮-೩೮ ; 1000 ?). [ಗಂಗ + ಓಜ$_1$ (< ಒವಝ)]

ಗಂಗೋತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆಯು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿದ ಸ್ಥಳ. ೨. ಗಂಗಾನದಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ : ಬರೆಯುವೆನೆನ್ನ ಮಾನಸದ ಗಂಗೋತ್ರಿಯ ಕರ್ಣಪೀಯೂಷದ ಕತೆಯ (ಇಂಚಾಪ. ೫೨-೪೯). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಂಗೋತ್ರೀ]

ಗಂಗೋದಕ (ನಾ). ೧. = ಗಂಗಾಜಲ : ಕಾಶಿಯವರೆಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಗಂಗೋದಕವಿಲ್ಲದೆ ಮರಳುವದುಂಟೇ (ಗಂಪಾಯು.೨). ೨. ಕುಡಿಯುವ ನೀರು : ಘಾಳಿಯ ಬೀಸಿ ಕೊಡಿ ಗಂಗೋದಕವನ್ನು (ಚಂದ್ರಾವ. ೧೩) ; ಗಂಗೋದಕ ಸಹ ನಾನು ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಟ್ಟುಪವಾಸ (ಮುಹಾಗ. ೧೪೪). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಉದಕ)]

ಗಂಚಿ 'ಗಂಜ್ಯಿ$_3$' ನೋ.

ಗಂಜ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೋಶ; ಭಂಡಾರ; ಸಂಗ್ರಹ : "ಭಂಡಾರದಲ್ಲಿಯುಂ ಗಂಜಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೨-೧೧). ೨. ಗಣಿ; ಖನಿ. ೩. ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥಳ; ಮಾರುಕಟ್ಟೆ. ೪. ಮೂರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : "ತ್ರಿತಯದಲ್ಲಿ ಭಂಡಾರದಲ್ಲಿ ಗಂಜಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೮). ೫. ಕುತೂಹಲ : "ಖಣಿ ಕೋಶ ಕುತೂಹಲ ಗಂಜವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಗಂಜ$_2$ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ಅಂಗಡಿ; ಪಡಖಾನೆ : "ಕಳ್ಳು ಮಾಜುವ ಗೃಹಂ ಗಂಜಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೧). [ಸಂ. ಗಂಜಾ]

ಗಂಜಣ 'ಗಂಜಳ' ನೋ.

ಗಂಜಣಿ 'ಗಂಜಳ' ನೋ.

ಗಂಜಣಿಕೆ 'ಗಂಜಳಿಕೆ' ನೋ.

ಗಂಜನ (ನಾ). ಹೊನ್ನು; ಒಂದು ತೂಕ (?) : ಅವನ ಅಯ್ವತ್ತು ಗಂಜನದ ಪತುಮೆಯ ಕಟಿ ತನ್ನ ಅಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧-೨೦ ; 1020 ?). [?]

ಗಂಜನಿ 'ಗಂಜಳ' ನೋ.

ಗಂಜಲ 'ಗಂಜಳ$_1$' ನೋ.

ಗಂಜಲುಗರಿಕೆ 'ಗಂಜಳಗಜುಕೆ' ನೋ.

ಗಂಜಳ$_1$, ಗಂಜಣ, ಗಂಜಲ (ನಾ). ೧. ದನಕರುಗಳ ಮೂತ್ರ; ಗೋಮೂತ್ರ : ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ಗಂಜಳದಲ್ಲಿ ಹೊರಳುವರೆ (ಪಚರ. ೮೦) ; ಎಳಗಜು ತುಡುಕೆ ಕೆಚ್ಚಲ . . . ಗಂಜಳವ ಬಿಟ್ಟು ಮಜುಕದೊಳೆಳಗಂದಿಯದೆ ನೋಡು ನೀಜಿ (ಪರ್ಧಚ. ೩-೨೧) ; ಗಂಜಳದಲ್ಲಿರುವ ಸಾರಜನಕದ ಪರಿಮಾಣವು ಮಲದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡರಷ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು (ವಿಜ್ಞಾಸ. ೫೫). ೨. ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ದುರ್ವಾಸನೆ : ಸಗಣಿಯ ಬೆನಕಂಗೆ ಸಂಪಿಗೆಯರಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಿದರೆ ರಂಜನೆಯಹುದಲ್ಲದೆ ಆದಜಿ ಗಂಜಳ ಬಿಡದಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೯೩). **ಗಂಜಣ** : ೧. ಪೆಣ್ಗತ್ತೆಗಳು ಜಡಿದಂತುತ್ತಮದ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣವನು ಲೇಪನವ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಗಂಜಣವುಳ್ಳ ಭೂಮಿಯ ಗರ್ತದಲಿ ಕೆಡವಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೩೨-೧೩); ಚಂಪಕ್ಕೈಯುಗುರ್ ಪತ್ತಿದ ಗಂಜಣಂ ಪಡಿಗದಂಬುಲವಾಯ್ ಪಜಿನೆತ್ತಿ ಕಣ್ಣ ಪುಣ್ಣೆತ್ತಿದ ಬೆನ್ನ ಬಾಸುಜಿದೆ ಗಟ್ಟಿನ ತಾಡಿನ ರೊಟ್ಟೆ ಸಿಂಬೆ ತಾಂ ಪಿತ್ತಿಲ ತಿಪ್ಪೆ ಪಚ್ಕೆವನೆ ಚಿಃ ಆದನಪ್ಪುವರೆಂತು ಗಾವಿಲರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೨೯). **ಗಂಜಲ** : ೧. ನಿತ್ಯ ಹತ್ತು ಔನ್ಸ್ ಗಂಜಲ ಸಹ ದೊರೆಯುವಷ್ಟು ಒಳ್ಳೇ ಹಸುಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಚಿಸ್ತಕ. ೬೬); ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಮ್ಮೆಯು . . . ಗಂಜಲ ಹುಯ್ದು ಮತ್ತೆ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿತು (ಮಲೆನಾ. ೧೨೦). [< ಸಂ. ಗೋಜಲ]

ಗಂಜಳ$_2$, ಗಂಜಣಿ, ಗಂಜನಿ, ಗಂಜಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : "ಉಲಪಃ, ಬಲ್ವಜಃ- ಈ ೨ ಗಂಜಳದ ಪುಲ್" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೩೨). **ಗಂಜಣಿ** : "ಗಂಜಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಯದುಲಪಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೬) ; ಪೂಸಿದ ಚಂದನಂ ಮುಡಿದ ಪಾದರಿ ತೊಟ್ಟೆಳಮುತ್ತು ಸುತ್ತಿನೊಳ್ ಮಾಸದ ತೆಂಗಿನೋಲೆ ಹದನಾಜಿದ ಬೆಳ್ಮಡಿ ಮೆಲ್ಲಪಚ್ಚೆ ನೀರ್ವಾಸು ತಗುಳ್ದ ಗಂಜಣಿಯೊಳೊಂದಿದ ಬಾಳದ ಬೇರ ಚಪ್ಪರಂ ಬೇಸಗೆ ಸಂದ ಭೋಗಿಗೆ ವಿಲಾಸದ ದೇಸೆಯನುಂಟುಮಾಡುಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೧೩೯). **ಗಂಜನಿ** : ಗಂಜನಿಹುಲ್ಲು . . . ಜಂಭೀರ (ಕಂಚಿಕಾಯಿ) ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಚಟ್ನಿಯು ಗ್ರಾಹಕ ಲಘು ಇರುವುದು (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೧). **ಗಂಜಳಿ** : (ಕ).

ಗಂಜಣಿಯ ಹುಲ್ಲು = ಗಂಜಣಿ : "ಕತ್ತೃಣಂ, ಪೌರಂ, ಸೌಗಂಧಿಕಂ, ಧ್ಯಾಮಂ, ದೇವಜಗ್ಧಕಂ, ರೌಹಿಷಂ – ಈ ೬ ಗಂಜಣಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಜಣಿಕೆಯ] ಹುಲ್ಲು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨). [?]

ಗಂಜಳಗರಿಕೆ 'ಗಂಜಳಗಜುಕೆ' ನೋ.

ಗಂಜಳಗಜಿಕೆ 'ಗಂಜಳಗಜುಕೆ' ನೋ.

ಗಂಜಳಗಜುಕೆ, ಗಂಜಲುಗರಿಕೆ, ಗಂಜಳಗರಿಕೆ, ಗಂಜಳಗಜಿಕೆ, ಗಂಜಳಿಗಜುಕೆ (ನಾ). = ಗಂಜಳ$_2$: "ಗಂಧ ದೂರ್ವಾ – ಗಂಜಳಗಜುಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೬). **ಗಂಜಲುಗರಿಕೆ** : ಗಂಜಲುಗರಿಕೆ, ಬಿಳೀಜೋಳ (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೯). **ಗಂಜಳಗರಿಕೆ** : ಉರುಕುನ್ ಹುಲ್ಲು, ಗಂಜಳಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಪಿಗ. ೩೦-೫೬೯). **ಗಂಜಳಗಜಿಕೆ** : "ಕುಂದುರುಃ – ಗಂಜಳಗಜಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೫). **ಗಂಜಳಿಗಜುಕೆ** : "ಕುಂದುರುಮೂಲಃ – ಗಂಜಳಿಗಜುಕೆಯು" (ಓಷಧಿ. ೩೬). [ಗಂಜಳ$_2$ + ಕಜುಕೆ$_1$ (< ಕಜುಂಕೆ)]

ಗಂಜಳಿ 'ಗಂಜಳ್$_3$' ನೋ.

ಗಂಜಳಿಕೆ, ಗಂಜಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : "ಮೃಗವಲ್ಲಭ – ಗಂಜಳಿಕೆಯ ಹುಲ್ಲು" (ಒಷಧಿ. ೧೨೪). **ಗಂಜಣಿಕೆ :** "ಕತ್ತೃಣಂ, ಪೌರಂ, ಸೌಗಂಧಿಕಂ, ಧ್ಯಾಮಂ, ದೇವಜಗ್ಧಕಂ, ರೌಹಿಷಂ – ಈ ೬ ಗಂಜಣಿಕೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಜಣಿಯ] ಹುಲ್ಲು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨).
[< ಗಂಜಳ್$_2$]

ಗಂಜಳಿಗಱುಕೆ 'ಗಂಜಳಗಱುಕೆ' ನೋ.

ಗಂಜಾಲ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ಮೋಸ; ಕಪಟ : ಏಕೆ ನಿನಗಿಷ್ಟು ಗಂಜಾಲ ಬಿಡೊ ಹರಿಯೆ (ಪುರಂದ. ೩–೫–೧). [← ಮರಾ. ಗಜಾಲ್ ?]

ಗಂಜಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ ಬೇಯಿಸಿ ತೆಗೆದ ಸಾರ : "ಯವಾಗೂಃ . . . ವಿಲೇಪಿಕಾ – ಈ ೫ ಗಂಜಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೫); ಗಂಜಿಯಂ ಕುಡಿದು ಕಟಿವೆಯ ಕೂೞುಮನುಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೪೦); ಪರರಾಯರ್ಕಳ ಸೇನೆಯಂ ಗೆಲಿದು ಮತ್ತೇಭಂಗಳಂ ಸೀಳ್ದು ತನ್ನರಿಯೆಂದೆಂಬರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕುವ ಭಟರ್ಗಂ ಗಂಜಿ ಕೀೞ್ ನಾಯ್ಗಳಂ ನಿರುತಂ ಭೋಜ್ಯವಿಶೇಷಮಿತ್ತು ಪೊರೆವರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೭೫); ಬಲುರಾಯರೊಲ್ಮೆ ಗಡಯುಂಬುದೆಲ್ಲಂ ನವಣೆಯೊಳುಗಂಜಿ ಗಡ (ಚೆಬಪು. ೧೦–೭೦); ಗಂಜಿಯ ಕುಡಿದರು ಗಂಡನ ಮನೆ ಲೇಸು (ಜಗೀತೆ. ೫೫); ಗಂಜಿ ಕುಡಿಯುವವನಿಗೆ ಮೀಸೆ ತಿಕ್ಕುವವನೊಬ್ಬ (ಗಾದೆ). ೨. ರವೆ, ಅಕ್ಕಿನುಚ್ಚು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಾಕಿ ತಯಾರಿಸಿದ ದ್ರವರೂಪದ ಆಹಾರ; ಅಂಬಲಿ : ಊಟಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹುರಿದು ಗಂಜಿಮಾಡಿರಿ (ಕಾವೇರಿ. ೨೦೬); ಹೊಟ್ಟೆಗೇನಾದರೂ ಗಂಜಿಮಾಡಿಕೊಡಲೇ ಎಂದು ತಾಯಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದನು (ಮಹಾಗ.೧೬೬). ೩. (ಮಡಿಮಾಡುವಲ್ಲಿ) ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಪಿಷ್ಟಪದಾರ್ಥ. ೪. ತೆಂಗಿನ ಎಳನೀರು ಕಾಯಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎಳೆಯ ತಿರುಳು; ಬಂಬಲು.

ಗಂಜಿಹಾಕು (ಕರಾ) = ಊಟಹಾಕು ; ಅನ್ನಹಾಕು: ಏನಿಲ್ಲವಮ್ಮ ಸ್ವಲ್ಪ ಗಂಜಿಹಾಕು . . . ಉಡುಪಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೨). ಗಂಜಿಗೆಕೊಡು, ಗಂಜಿಗೆಹಾಕು = (ಉಕ) ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆಯಲು ಹಾಕು; ಚೆಲುವೆಗೆ ಹಾಕು, —ಕೊಡು.
[← ಪ್ರಾ. ಕಾಂಜಿ, ಕಾಂಚಿ. < ಸಂ. ಕಾಂಚಿಕಾ]

ಗಂಜಿ$_2$ 'ಗಾಂಜಾ' ನೋ.

ಗಂಜಿ$_3$, ಗಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ. 'ಗುಲಗಂಜಿ' ಪರಾ. **ಗಂಚಿ :** 'ಗುಲಗಂಚಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗುಂಜಾ]

ಗಂಜಿಕಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : (ಕ). [ಗಂಜಿ$_3$ + ಕಸ]

ಗಂಜಿಕಾಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಾಳು ; ಹಾಲುಗಾಳು : ತೆನೆ ಇನ್ನೂ ಬಲಿತಿಲ್ಲ, ಬರೀ ಗಂಜಿಕಾಳು (ರೂಢಿ).
[ಗಂಜಿ$_1$ + ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾೞ್$_2$)]

ಗಂಜಿಗರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಚಲೋ ಸಣ್ಣ ಕಣ್ಣಿನ ಹುಲ್ಲು, ಗಂಜಿಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೧–೩೭೪). 'ಗಂಜಳಗಱುಕೆ' ಪರಾ. [ಗಂಜಿ$_3$ + ಕರಿಕೆ (< ಕಱುಂಕೆ)]

ಗಂಜಿಗಾಯಿ (ನಾ). ಎಳಗಾಯಿ ; ಕಸುಗಾಯಿ.
[ಗಂಜಿ$_1$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಗಂಜಿಗುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಂಜಿಯನ್ನು ಕುಡಿ : ಬಿರ್ದೂಟವನೊಡಬಡದೆ ಗಂಜಿಗುಡಿವ ಮರುಳಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೬೧); ಕೂೞಿ ರ್ಪಿನಂ ಮಾಣ್ದು ಸ್ವೈರಿಸದುಂಬರ್ತಿಯನೊಕ್ಕು ಗಂಜಿಗುಡಿವಿರ್ನಿಮ್ಮನ್ನರ್ ಗಾವಿಲರ್ (ಜೀವಸಂ. ೬೩–೧೩). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಕುಡಿ$_1$]

ಗಂಜಿಗುಡಿಹಿ (ನಾ). ಗಾಂಜಾ ಸೇದುವವನು; ಗಾಂಜಿ ಸೇದುವವನು (?) : ಗಂಜಿಗುಡಿಹಿಯ ಭಕ್ತಿ ತನ್ನ ಸಂಸಾರದ ಅಡಿಯೊಳಗೆ ಅಡಗಿತ್ತು (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೫೭). [ಗಂಜಿ$_2$ (< ಗಾಂಜಾ) + ಕುಡಿಹಿ]

ಗಂಜಿಗುಡುಕ (ನಾ). = ಗಂಜಿಗುಡಿಹಿ : ಇಱಿ ಕಡಿ ತಱಿ ಹೊಯ್ ಗಂಜಿಗುಡುಕರನೆಂದುಱುಬಿ ಮುಮ್ಮೊನೆಯ ನಾಯಕರು . . . ಅಟ್ಟಿದರು (ಕಂನವಿ. ೧೭–೩೪). [ಗಂಜಿ$_2$ (< ಗಾಂಜಾ) + ಕುಡುಕ (< ಕುಡಿಕ)]

ಗಂಜಿನಾಡು, ಗಂಜೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನೆಲ್ಲಿವರ ಕಾಳಕನ್ನ ಕಲಿಕಜ್ಜರಾನಿಱಿದೋಡಿಸಿ ಗಂಜಿನಾಡ ಕ್ಕಲಿದೊಱೆಗಳುಂ ಗೊಂಬುಕ್ಕಿ ಅರಸರುಂ ಪಡೆದುದು (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೯೬–೨ ; 750). **ಗಂಜೆನಾಡು :** ಮುಱುಗರೆಯ ಗಂಜೆನಾಡ ಸೀಗುರ್ಂಧ ಘೊಳ್ಳಿಯ ವೊಳ್ಗೊಳವ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೭೪–೨೭ ; ?). [ಗಂಜಿ ? + ನಾಡು]

ಗಂಜಿಪರಾಕು (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳಅಂಗಿ ; ಬನೀನು.
[← ಮರಾ. ಗಂಜೀಫರಾಸ್, ಗಂಜೀಫ್ರಾಕ್]

ಗಂಜಿಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಗಂಜಿಹಾಕಿ ಗರಿಗರಿಯಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ : (ಕ). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಗಂಜಿಬದನೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬದನೆಕಾಯಿ : (ಕ). [ಗಂಜಿ ? + ಬದನೆ (< ಬದಣೆ)]

ಗಂಜಿಮಠ (ನಾ). ಧರ್ಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಗಂಜಿ ಹಾಕುವ ಛತ್ರ; ಅನಾಥಾಶ್ರಮ: ಮನೆಯವರನ್ನು ಗಂಜೀಮಠಕ್ಕೆ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಸಂಭವವಿರುತ್ತೆ (ಪರಾವ. ೪೯). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಮಠ]

ಗಂಜಿಮಡಿ (ನಾ). = ಗಂಜಿಬಟ್ಟೆ : ಗಂಜಿಮಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ವಡೆ]ಯಂ ಸೊಪ್ಪಾಗದಂತುಟ್ಟು ಬರ್ಬರಮಂ ಪೂಸಿ ತೊಱಲ್ವರ್ (ಸಮುಪ. ೬–೩೪).
[ಗಂಜಿ$_1$ + ಮಡಿ$_5$]

ಗಂಜಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಜಿಯನ್ನು ತಯಾರಿಸು; ಅಂಬಲಿಯನ್ನು ಮಾಡು : ಗಂಜಿಮಾಡಿ ಆಯಿತೆ ? (ರೂಢಿ). ೨. ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಗಂಜಿಹಾಕು ; ಚೆಲುವೆ ಮಾಡು : ಚಿನ್ನದ ಇಸ್ತ್ರಿಲೆಗುಂಡಿಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡು ಗಂಜಿಮಾಡಿದ ಷರಟಿನ ತೋಳ್ತುದಿಯ ಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಆ ಮುಷ್ಟಿ ಇಣುಕುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೨೫). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಗಂಜಿಯನ್ನ (ನಾ). ೧. ಗಂಜಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡ ಅನ್ನ; ಗಿಂಜಲು : ಗಂಜಿಯನ್ನ ಮಾಡಿ ಮುದ್ದೆ ಮಾಡಿದ್ದಿಯೇ (ರೂಢಿ). ೨. ನೀರಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ : ಗಂಜಿಯನ್ನ ಎಂದರೆ . . . ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ನೀರು ಸುರುವಿದೆಯೆಂದರೆ ಅದೇ ಗಂಜಿಯನ್ನ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೫೩).
[ಗಂಜಿ$_1$ + ಅನ್ನ$_3$]

ಗಂಜಿಯರಿವೆ (ನಾ). = ಗಂಜಿಬಟ್ಟೆ : ಅವನು ಗಂಜಿಯರಿವೆ ತೊಟ್ಟು ಹೊರಟ (ರೂಢಿ). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಅರಿವೆ (< ಅಱುವೆ)]

ಗಂಜಿಯೆಕ್ಕಸರ (ನಾ). ಗುಲಗಂಜಿಯ ಒಂದೆಳೆಯ ಸರ : ಪುಲಿಯುಗುರ ಬಾವುಲಿಯ ಗಂಜಿಯೆಕ್ಕಸರದ . . . . ಪುಳಿಂದಿಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩–೨೭). [ಗಂಜಿ$_3$ + ಎಕ್ಕಸರ$_1$]

ಗಂಜೀಪ 'ಗಂಜೀಪು' ನೋ.

ಗಂಜೀಪಿ 'ಗಂಜೀಪು' ನೋ.

ಗಂಜೀಪು, ಗಂಜೀಪ, ಗಂಜೀಪಿ, ಗಂಜೀಫು (ನಾ). ವಿವಿಧಾಕಾರದ ಚಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಗದದ ಎಲೆಗಳಿರುವ ಕಟ್ಟು ಮತ್ತು ಇವುಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಆಟ : ಗಂಜೀಪಿನ ಆಟದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವರು ಅಮ್ಮ ಸತ್ತ ಸುದ್ದಿ ಬಂದರೂ ಆಟ ಬಿಟ್ಟು ಏಳಲಾರರು (ಚಿಕರಾ. ೩೮); ಕೇಶವರಾಯನು ದಿನದ ಹನ್ನೆರಡು ತಾಸುಗಳನ್ನು . . . ಇಸ್ಪೇಟು ಗಂಜೀಪುಗಳ ಆಟದಲ್ಲಿ . . . ಕಳೆಯಹತ್ತಿದನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೬೪);

– ಮುಟ್ಠಾಳರನ್ನು ಕೂಡಿ 'ಗಂಜೀಪು' ಆಡುವುದು ನಮ್ಮ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತಿ ತರುವಂತಹದಲ್ಲ (ಹಬ್ಬಿಬ .೧೦೪) ; ಗಂಜೀಪು ಆಡೋರಿಗೆ ಗಂಜಿಯೂ ಸಿಕ್ಕದು (ಗಾದೆ). **ಗಂಜೀಪ** : ಲೆತ್ತ ಪಗಡೆ ಚದುರಂಗ ಗಂಜೀಪ ಮೊದಲಾದ ವಿನೋದ ಪ್ರಸಂಗ (ಕೃಷಿಪ್ರ.೧೪). **ಗಂಜೀಪಿ**: ಇವತ್ತೇನು ಸಂತೆ; ಗಂಜೀಪಿ ಆಡೂ ಹಂಗಿಲ್ಲಾ (ಕಿಡುಗು. ೩೫). **ಗಂಜೀಫು** : ಜೀವಿಸಂಘವಿದೇನು ? ಗಂಜೀಫಿನೆಲೆಕಟ್ಟು ದೈವ ಪೌರುಷ ಪೂರ್ವವಾಸನೆಗಳೆಂಬಾ ಮೂವರದನಾಡುವರು, ಚದರಿಸುತೆ, ಬೆ ರ ಸಿ ಡು ತೆ ನಾವೆಲ್ಲರಾಟದೆಲೆ (ಮಂಕುಕ. ೩೨೭). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಗಂಜೀಫಾ; ಮರಾ. ಗಂಜೀಫ್]

ಗಂಜೀಫು 'ಗಂಜೀಪು' ನೋ.

ಗಂಜು$_1$ (ನಾ). = ಗಂಜಳ$_1$: "ದನದ ಮೂತ್ರ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೮೯) ; ದನದ ಗಂಜಿನಿಂದ ಒಳ್ಳೆ ಗೊಬ್ಬರ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [< ಗಂಜಳ$_1$?]

ಗಂಜು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಅಡಕವಾಗುವ ತಾಮ್ರ ಅಥವಾ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಪಾತ್ರೆ: (ಕ). ೨. ಮದ್ಯದ ಪಾತ್ರೆ. ೩. ಕುಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ. [< ಸಂ. ಗಂಜಾ]

ಗಂಜು$_3$ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ; ಮಾರುಕಟ್ಟೆ; ಬಜಾರು : ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ಈ ಹಳೆಯ 'ಗಂಜಿ'ನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಮನೆಗಳಿಗೂ ಎತ್ತರವಾದ ಕಾಂಪೌಂಡು (ದೀಪನಿ. ೩೧). [← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಗಂಜ್]

ಗಂಜೆನಾಡು 'ಗಂಜಿನಾಡು' ನೋ.

ಗಂಟ$_1$ 'ಗುಂಟ$_3$' ನೋ.

-ಗಂಟ$_2$ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಜಗಳಗಂಟ' ಪರಾ.

ಗಂಟಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗಂಟು, —ಮೂಟೆ: (ಕ). 'ಗದಡಿ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಗಂಠಡೀ, ಗಠಡೀ; ಹಿಂ. ಗಠಡ್ಡೀ]

ಗಂಟಲ್, ಗಂಟಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ; ಕಂಠ : ಪಗೆವರ ಗಂಟಲನೊತ್ತುವಂತೆ ಪೌಂಡ್ರಮೆಂಬ ಶಂಖಮನೊತ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೯೭ ವ); ಆಕ್ರಂದನದಿಂ ಗಂಟಲೊಡೆದು ದನಿ ಕಿಡೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೪೯); ಧರಣಿಯನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ದಿಗಧೀಶರ ಗಂಟಲನೊತ್ತಿ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫). **ಗಂಟಲು$_1$** : ೧. ತತ್ತನೂಜನ ಗಂಟಲಲಿ ಬಲು ಗತ್ತಿಯಂ ಪಿತನೊತ್ತುವಾಗಳ್ (ಬಸಪು. ೨೫-೨೫) ; ಅರಿಗಳುದ್ಭವವಿನ್ನು ಗಂಟಲನರಿವುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೫೭) ; ವೆಂಕಮ್ಮನ ಗಂಟಲು ಕಟ್ಟಿತು (ಪದ್ಮಸ. ೪೮) ; ಗಂಟಲು ಹರಿಯುವಂತೆ ಕಿರಿಚಿಕೊಂಡರು (ಚಂದ್ರತಾ. ೪೩). ೨. ಕೊರಳಿನ ನಾದ,—ಧ್ವನಿ: ಅವನ ಕಂಠವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳ ಗಂಟಲಿನಂತೆ ಇದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಅವನಿಗೆ ಆ ಪಾತ್ರ ಮೀಸಲಾಗಿತ್ತು (ರಾಯಕ. ೭೨); ಹಾಡಲು ಒಳ್ಳೆಯ ಗಂಟಲಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಗಂಟಲಗಾಣ, **ಗಂಟಲಗಾಳ** = ಗಂಟಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಗಾಣ; ಕೊರಳ ಕೊಕ್ಕೆ; ಪ್ರಾಣಘಾತಕ: ಖಳರ ಗಂಟಲಗಾಣನೊ ಜಗದೊಳಗೆ ಪ್ರವೀಣನೊ (ಪುರಂದ. ೧–೨೦೪–೩) ; ನಾವು ಆದೀವಿ ಇಲ್ಲೇ ನಿಮ್ಮ ಗಂಟಲಗಾಣರು (ಹೊಸಂಸಾ. ೩೩); ವಿರಹಿಯ ಗಂಟಲಗಾಳಂ ಸ್ಮರವೀರನ ಮಸೆದ ಸೆಂಡುಗೋಲ್ . . . ಎನೆ ಕರಮೆಸೆದತ್ತಂದು ಕೊಂಕಿದೆಳವೆಜಿ ನಭದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೮) ; ನಿನ್ನ ಗಂಟಲಗಾಳ ನಿನಗಳುಕುವನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೨೧) ; ಎಂಟು ಕಂಟಕರಿಂಗೆ ನೆಂಟರುಗಳಯ್ವರಿಗೆ ಗಂಟಲಗಾಳನಾಗಿಪ್ಪ ಗುರುನೀಲಕಂಠನಾಗಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೦). **ಗಂಟಲತೀಟೆ** = ಮಾತಿನ ಚಾಪಲ್ಯ, —ನವೆ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಸಿಂಹನಾದಕ್ಕೇರಬೇಕೆಂಬ ಗಂಟಲತೀಟೆಯನ್ನು ಸಯ್ಸಿಕ್ಕಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೩–೭).
[ದೇ. ? ‖ ತುಳು. ಕಂಟೆಲ್ ; ಕೊಡ. ಗಡ್ಲಿ]

ಗಂಟಲು$_1$ 'ಗಂಟಲ್' ನೋ.

ಗಂಟಲು$_2$ (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದುದು ; ಕಗ್ಗಂಟು. 'ಗಂಟಲು ನ್ಯಾಯ' ಪರಾ. [ಗಂಟು + –ಅಲು (< –ಅಲ್$_2$)]

ಗಂಟಲುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯುಂಟಾಗು ; ಕೊರಳ ಸೆರೆ ಬಿಗಿದು ಬರು : ಜಾರಿತು ನೀರಿಗೆ ತುತ್ತೂರಿ ಗಂಟಲುಕಟ್ಟಿತು ನೀರೂರಿ (ಕಪಪು. ೧). [ಗಂಟಲು$_1$ (< ಗಂಟಲ್) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಂಟಲುಚಿಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲಿನ ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಗ್ರಂಥಿ; ಗಳಗ್ರಂಥಿ. ೨. ಆ ಗ್ರಂಥಿಗಳು ಊದಿ ಆಗುವ ರೋಗ; ಲಾಳಶಂಕು : ಗಂಟಲುಚಿಟಿಕೆಯಾಗಿ ಏನೂ ನುಂಗುವುದಕ್ಕೇ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಗಂಟಲು$_1$ (< ಗಂಟಲ್) + ಚಿಟಿಕೆ$_4$]

ಗಂಟಲುನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ನ್ಯಾಯ; ತೊಡಕಿನ ನ್ಯಾಯ : ಸೋಮ್ಯೋರು . . . ಎಂತ ಗಂಟಲುನ್ಯಾಯ ಬಂದ್ರೂ ಪರಿಹರ್ಸಿ ಬಿಡೋರು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೨೦೫). 'ಗಂಟುವ್ಯಾಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಗಂಟಲು$_2$ + ನ್ಯಾಯ]

ಗಂಟಲುವ್ಯಾಜ್ಯ (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ವ್ಯಾಜ್ಯ; ತೀರದ ಜಗಳ; ತರಲೆಜಗಳ : ಪಕ್ಕದ ಮನೆ ಮುರಲಿಗೂ ಮಧುಸೂದನನಿಗೂ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮುರಲಿ ಮಾತಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಏನಾದರೊಂದು ಗಂಟಲುವ್ಯಾಜ್ಯ ತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ರಾಗಿಣಿ. ೩೫) ; ಕಿತ್ತಮಣಿ ಗಂಟಾಕೋದರಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮ. ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದ ಗಂಟಲುವ್ಯಾಜ್ಯ ಹಚ್ಕೋತ್ತಾನೆ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೫೩೫). [ಗಂಟಲು$_2$ + ವ್ಯಾಜ್ಯ]

ಗಂಟ$_1$ (ನಾ). ದನಕರು ; ಜಾನುವಾರು : ಗಂಟಿಯಂ ಪುಗಲೀಯದಿಕ್ಕಿದ ಬೇಲಿ ಕಿಚ್ಚು ಕೊಳೆ ಕಾಗುಮೆ (ಜೀವಸಂ. ೩೧–೫ ವ) ; ಗಂಟಿಯನ್ನು ಸಾಕುವ ಕೆಲಸ ನಡೆಯಲೇಬೇಕು (ಮರಮ. ೫೯) ; ಧನಿಯ ಹಟ್ಟಿಯಿಂದ ಗಂಟಿಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮೇಯಿಸಲು ಹೋಗಬಹುದು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಣಿ]

ಗಂಟ$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಕಿವಿಯೊಳೊಪ್ಪುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಕಡಕು ಗಂಟಿ ತವೆ ಚಿನ್ನಸರ ಪೈರಣೆಯ ಚವಿಯಿಂದ (ಕಂಸವಿ. ೨೦–೬೦). [← ಮರಾ. ಗಾಠಾ, ಗಾಠೀ]

ಗಂಟಿಕೆ, **ಗಂಟಿಗೆ** (ನಾ). ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ಪೊದೆ: "ಸ್ತಂಬಃ . . . ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹೊದರಿನ ಹೆಸರು. ಗಂಟಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೦). **ಗಂಟಿಗೆ** : ನಿತ್ಯ ಬಿಂದುಗಳ್ – ಗಂಟಿಗೆ, ಬೇಂಟೆ, ಸುಂಟಿಗೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿಕಾ]

ಗಂಟಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಂಟುಹಾಕಿಸು : ಕುಂಕುಮ ಪಂಕಾಂಕಿತಮಾದ ಕಂಕಣದ ದಾರಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಮನಂಗೊಳಿಪ ಮದುವಕ್ಕಳ ರಂಜಿಪ ಮುಂಜಿಜಗೆರಡಂ ಭೂದಿವಿಜಂ ಗಂಟಿಕ್ಕಿಸಿದ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೬೪ ವ). [ಗಂಟಿಕ್ಕು + –ಇಸು$_3$]

ಗಂಟಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಂಧಿಸು ; ಕಟ್ಟು ; ಗಂಟುಹಾಕು : ಪಟ್ಟಸೂತ್ರದೆರಡೆಳೆಯುಮಂ ಗಂಟಿಕ್ಕುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೨೩ ವ) ; ಗಾಳಿಯಂ ಗಂಟಿಕ್ಕುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೪೨) ; ಕನಕಕವಚವ ತೊಟ್ಟು ಗಡ್ಡದ ಘನತೆಯನು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೧೪); ಭೋಜನಕೆ ಬಂದ ಬಡವರ ವೃಂದಮದಿಗಡಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆಯಂ ಕೊಂಡು ಗಂಟಿಕ್ಕುವರ ತಂಡ ಕಿಕ್ಕಿರಿದಿರ್ದುದು (ಭರಥ. ೧–೧೪) ; ಜುಟ್ಟನು ಬಾಚಿ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ಮೇಲೆಯೆ ಹೂವಿನ ಕುಚ್ಚನು ಬೇಡು (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೮–೨೭). ೨. ಜೋಡಿಸು ; ಕೂಡಿಸಿಕಟ್ಟು; ಸೇರಿಸು : ಧರಣೀಚಕ್ರಮುಮಂ ವಿಯತ್ತಳಮುಮಂ ಗಂಟಿಕ್ಕುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೩೪) ; ಧಾತ್ರಿಯುಂ ಗಗನಮುಂ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಂತಲ್ಲಿ ಪೇರ್ವನೆಯಿರ್ದತ್ತು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೧–೮೪).

೩. ಗಾಢವಾಗಿ ಬಂಧಿಸು, —ಕೂಡಿಸು: ಕಳನೇೞ್ದಂಕಮಂ ಗಳೆಯೋಸರಿಸದ ಮುನ್ನಂ ಕುತ್ತಿ ಕೆಡಪುವ ತಳ್ತು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಟೆಂಟಣಿಸುವ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ). ೪. ತೊಡಗು; ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಗಂಟುಬೀಳು; ಉಂಟಾಗು: ಆತಂಗೆ ನಿನಗೆ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ಸಮರ (ಮೋಹತ. ೩೮-೨೧); ಮಂಟಪದೊಳಗಿಂದು ಮಂತ್ರಿಯಿರಲು ಚಿಂತೆ ಗಂಟಿಕ್ಕಿತಹುದೆಮಗರಸಾ (ಭರತ. ೧೪-೨೩). ೫. ಆರಂಭಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಹರಿಯಕ್ಷನ ಕೂಡೆ ಕದನವ ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಕರಿಕಲಭವು ಜೀವಿಪುದೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೨೧). ೬. ತೊಡಕು ಹಾಕು; ಅಡ್ಡಿಯಾಗು: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೋಹರಂ ಕರೆಕರೆದು ದೂಱುತಿಹ ಘುಲ್ಲಣೆಗೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಬಿಡಹೋಗಿ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಂತಾದರಾ ಬಡವರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೪); ಕೆಲಂಬರೊಳ್ ನಕ್ಕು ಕೆಲಂಬರೊಳ್ಮುನಿದು ಬಾಳ್ವುದಿದೇಂ ಬಿಡಪೋಗಿ ಮೂಱುಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ಗಾದೆಯಾದೆನು (ಆಪಶ. ೫೮). ೭. ಮುಡುಪಾಗಿಡು; ಹರಕೆಯಿಡು: ಜೀವಕೆ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದೆನ್ನ ತೊಡವೆ ಪೋದುದೆ (ಗಿರಿವಿಂ. ೭೭-೬೩). ೮. (ಆಲಂ) ಮದುವೆಮಾಡು; ಲಗ್ನಮಾಡು: ಕುಮಾರಸಂಭವ ಮಾಡಿಯೆಂದೇ ನಾರಿಯನು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೨-೩೧); ವರ ಚಿತ್ರಲೇಖೆ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಿಂ ಗಂಟಿಕ್ಕಿಯಿರದೆ ಕೈಗೂಡಿಸುತೆ ಯಿರ್ವರಿಂ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಪೊರಮಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೨೭-೭೩).

[ಗಂಟು + ಇಕ್ಕು]

ಗಂಟಿಗೆ 'ಗಂಟಿಕೆ' ನೋ.

ಗಂಟಿಚವುಡಿ, ಗಂಟಿಚೌಡಿ, ಗಂಟಿಚೋಡಿ (ನಾ). ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು; ಗಂಟುಕಳ್ಳ: ಗಂಟಿಚವುಡಿಗಳು ಎಲ್ಲರಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಬರಬಹುದು (ಜೀವಲ. ೩೧). **ಗಂಟಿಚೌಡಿ:** ಬುಟ್ಟಿಯೊಳು ಪಟ್ಟಿವನಿಟ್ಟಿ ಉಟ್ಟರದನ ಚೀಲ ಜೋಕಿ ಕೆಟ್ಟಿ ಗಂಟಿಚೌಡೆರು ಬಂದು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದಾರ ಮುದಕೀ (ಶರೀಫ. ೩೩-೨). **ಗಂಟಿಚೋಡಿ:** ಒಂದು ಗುಂಪಿಗೆ ಗಂಟಿಚೋಡಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ನಡೆವಾ. II, ೮೫೫).

[← ಮರಾ. ಗಂಠೀಛೋಡ್]

ಗಂಟಿಚೌಡಿ 'ಗಂಟಿಚವುಡಿ' ನೋ.

ಗಂಟಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಂಟಾಗು; ಗೆಣ್ಣಿಡು; ಕಣ್ಣಾಗು: ದೆಸೆಗೆ ಕವಿಲ್ತು ಗಂಟಿಡಿದು ನುಣ್ಪಸಿಱಂ ಪೊರೆಯೇೞ ಕೊರ್ಬಿ (ದಶಕು. ೧-೨೭).

[ಗಂಟು + ಇಡಿ₂]

ಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬು, ಜೋಳ, ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಣ್ಣು; ಗೆಣ್ಣು: "ಗ್ರಂಥಿಃ, ಪರ್ವ, ಪರುಸ್–ಈ ೩ ಗಂಟು" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩); "ಗ್ರಂಥಿ – ಗಂಟು" (ಶಮದ. ೨೫೭ ಪ್ರಯೋ); ಬಿದಿರ ಗಂಟುಗಳಂ ಕಳೆವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೩); ಒದವಿ ಪೊದಟ್ಟಿ ಬಳ್ಳಿಗಳ ಗಂಟುಗಳಂ ನೆಱೆ ಪೂಱ್ದ ಬೇರ್ಗಳೂಱ್ದೊಡರಿದಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ದು (ಲೋಕೋಪ. ೬-೫೬); ಬಿದಿರ ಗಂಟಂ ಕಡಿವಂತಿರೆ ಕಡಿದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೪೭); ವನವಹ್ನಿಯಿಂ ಬಿದಿರ ಗಂಟೊಡೆವಂತೆ ಛಟಚ್ಛಟಸ್ವನಂ ಬಳೆದುದು (ಜಗವಿ. ೬-೬೩); ಗಂಟಿಲ್ಲದ ಆಂಡೆಯಲ್ಲೆರೆದ ನೀರಿನಂತೆ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದು (ನಾಡೋಜ. ೩೫೭). ೨. (ಸೇರಿಸಿ) ಕಟ್ಟಿದುದು; ಕಟ್ಟು: ಪರಾಕ್ರಮಧವಳನ ಶರಪರಿಣತಿಯುಂ ಕಂಡು ದುರ್ಯೋಧನನ ಮೊಗಂ ತಲೆನವಿರ ಗಂಟಂ ಕಿಱಿದಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೭೭ ವ); ಕೊತ್ತುಂಬರಿಯ ಗಂಟನಿಕ್ಕಿ ಪರಿಮಳವ ಪೊರೆಯೊತ್ತಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೨೭); ಬೆನ್ನ ಮೇಲಲೆವ ಕೇಶದ ಗಂಟು (ಭರತ. ೪-೭೦); ಲಜ್ಜೆಯ ಗಂಟು ಇನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಲ್ಲ (ಬಾಣಲ. ೩೦೫); ಆವನವಾಗಿ ಒಂದು ದಫ್ತರದ ಗಂಟು ಇತ್ತು (ಕಮಳ. ೨). ೩. ಐಶ್ವರ್ಯ; ಹಣ; ನಿಧಿ: ಶೌರ್ಯದ ಗಂಟು ಬಲುಹದ ಕಂಡು ಬಲ್ಲೆನು ಹಲವು ಬಾರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೫೩); ಗಂಟನೊಬ್ಬರ ಕೈಯಲಿಡುವಾತ ಮೂರ್ಖ (ಪುರಂದ. ೧-೬೨-೩); ಪಾಪಿಯ ಗಂಟು ಪರರಿಗೆ ಮುಂಡೇ ಗಂಟು ಕಂಡವರಿಗೆ (ಗಾದೆ). ೪. ನರಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಊತ, —ಗೆಡ್ಡೆ: (ಈ). ೫. ಮೂಳೆಯ ಕೀಲು; ಅಸ್ಥಿಸಂಧಿ; ಎಲುವಿನ ಸಂದು: ಕಣ್ಣು ಮೂಗು ಕಿವಿ ಕೈ ಕಾಲು ಗಂಟು ಅಣ್ಣ ನಿಮ್ಮಂತೆಯೆ ನನಗೆಲ್ಲ ಉಂಟು (ಕವಿಪು. ೫೬). ೬. ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ; ನಂಟು: ನನ್ನ ತರಗತಿಯೊಳು ನಾನಿದ್ದೆನೊಬ್ಬನೆ ಗುರುಗಳಿಗೊಬ್ಬನೆ ಗಂಟು (ಇಂಚಾಪ. ೨೮-೨೬); ನನಗೂ ಅವಗೂ ಗಂಟು (ರೂಢಿ). ೭. ಸಮಸ್ಯೆ; ತೊಡಕು: ಬಹು ಜಾಣತನದಿಂದ ಈ ಗಂಟು ಹಾಕಿದೆ . . . ನೋಡು ಈ ಗಂಟನ್ನು ಬಿಚ್ಚಬಲ್ಲೆಯಾ (ಆರ್ಯಕ. ೭೫). ೮. "ಗುಲ್ಮರೋಗ; ಪ್ಲೇಗು ಬೇನೆಯ ಬೊಬ್ಬುಳಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೮೧).

ಗಂಟಿನ ರೋಗ = ಗಂಟುಬೇನೆ; ಪ್ಲೇಗು: ಬಕಾಸುರನಂತೆ ಬಾಯ್ದೆರೆದು ಬಂದ ಗಂಟಿನ ರೋಗವು ನಮ್ಮ ಸಂಸಾರದ ಸವಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೆಡಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಸೂಜಿಗ. ೨). [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿ]

ಗಂಟುಕಟ್ಟು 'ಗಂಟುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಗಂಟುಕತ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಟಿರುವ ಭಾಗವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಹಣವನ್ನು ಕದಿ, —ಅಪಹರಿಸು: ಎಲಾ ಗಂಟು ಕತ್ತರಿಸುವವನೆ (ಶಾಕುಂತ. ೭೬-೧೮). ೩. ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಡಿದುಕೊಳ್ಳು. ೪. ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸು; ತೊಡಕನ್ನು ನಿವಾರಿಸು: ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ ಎಂದಮೇಲೆ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವುದಿಲ್ಲ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವುದೇ ಆದಲ್ಲಿ ಗಂಟು ಕತ್ತರಿಸಿಯೇ ಹೊರಬೀಳುತ್ತೇನೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೮೮). [ಗಂಟು + ಕತ್ತರಿಸು]

ಗಂಟುಕಳ್ಳ 'ಗಂಟುಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಗಂಟುಕಾಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಬೆಟ್ಟಂಚಿಹುಲ್ಲು . . . ಗಂಟುಕಾಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೪-೧೫೧೯).

[ಗಂಟು + ಕಾಚಿ₁ (< ಕಾವಂಚಿ)]

ಗಂಟುಕಾಲು 'ಗಂಟುಗಾಲು' ನೋ.

ಗಂಟುಕಾಳುಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೦-೯೯೧). [ಗಂಟು + ಕಾಳು₂ (< ಕಾೞ್₂) + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಗಂಟುಕೊಯ್ಕ 'ಗಂಟುಗೊಯ್ಕ' ನೋ.

ಗಂಟುಗಟ್ಟು, ಗಂಟುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಟಾಗು; ಗೆಣ್ಣಾಗು: ಅಱಿವಂ ಪೊರ್ದದ ಬಾಲಕಾಲಮೆ ಮೊದಲ್ಸಂಕ್ಲೇಶ ಚಿಂತಾದಿಗಳ್ ತುಱುಗಿರ್ದಲ್ಲಿಯ ಗಂಟುಗಟ್ಟಿ ರಸಮಂ ಪೊರ್ದಿ (ಜೀವಸಂ. ೧೨೪-೨).

ಗಂಟುಕಟ್ಟು: ೨. ಹಣವನ್ನು ಕೂಡಿಹಾಕು; ಗಂಟುಮಾಡು: ಗಂಟುಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ ಕಲಿಸೋದು ರೊಕ್ಕ ತುಂಟತನಗಳನು ಬಲಿಸೋದು ರೊಕ್ಕ (ಪುರಂದ. ೨-೫೦-೫). [ಗಂಟು + ಕಟ್ಟು₁]

ಗಂಟುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಂಟುಗಂಟಿಗೆ ಕತ್ತರಿಸು,—ತುಂಡುಮಾಡು: ಸಂಧಿಸಂಧಿಗಳಂ ಗಂಟುಗಡಿವುದುಂ ತಡಂಗಡಿವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೬ ವ). [ಗಂಟು + ಕಡಿ₁]

ಗಂಟುಗದಡಿ (ನಾ). ಗಂಟು ಮೂಟೆ: ಫಕೀರನ ಗಂಟುಗದಡಿಗಳನೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೫); ನನ್ನ ಗಂಟುಗದಡಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಎದ್ದೇಬಿಟ್ಟೆನು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೨೭); ಗಂಟುಗದಡಿ, ಹಾಸಿಗೆ ಬಟ್ಟೆ, ಮೊಟ್ಟೆಕಟ್ಟುವ ಸಂಭ್ರಮವೇಕೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೨).

[ಗಂಟು + ಗದಡಿ]

ಗಂಟುಗಳ್ಳ, ಗಂಟುಕಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಗಂಟು ಇದ್ದರೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ನಟಿಸುವವನು: "ಬಡವನೆಂದು ತೋರಿಸುವವ" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). ೨. ಪಡೆದ ಹಣವನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸದವನು: ನಂಟಿಂಪ್ಪರು ಗುರು ಹಿರಿಯರೊಳು ಟಿಂಠಣಿಸಿ ಕಡುಮೂರ್ಖರಾಗಿಹ ಗಂಟುಗಳ್ಳರಿಗಜುಹದಿರು ಮುಱಿದನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೬-೨). ೩. ಗಂಟು ಹೊಡೆಯುವವನು; ಹಣವನ್ನು ಲಪಟಾಯಿಸುವವನು: ನಂಟನು ಸಣ್ಣವನೆಂದು ನಂಬಿದೆನವ್ವ, ಗಂಟುಗಳ್ಳನೆಂದಱಿಯದೆ (ಪುರಂದ. ೪-೬೨-೧). **ಗಂಟುಕಳ್ಳ**: ೩. ಸಂತೆ ನೆರೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಗಂಟುಕಳ್ಳರ ಹಾವಳಿ (ಗಾದೆ). [ಗಂಟು + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಗಂಟುಗಾಲು, ಗಂಟುಕಾಲು (ನಾ). ೧. ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಕಾಲು; ನರಗಳು ಗಂಟಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಲು: (ಕ). **ಗಂಟುಕಾಲು**: ೧. ಗಂಟುಕಾಲಿನ ಎತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಪಾದರು, ನೆಲವೆಂಬು, ಗಂಟುಕಾಲು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೪). [ಗಂಟು + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಗಂಟುಗೆಯ್, ಗಂಟುಗೈ (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಕೈ: ಕಿದಱು ಮಿಾಸೆಯ ಕೀಱಿವಲ್ಲುಗಳ ಒಱೆತ ಬಾಯ್ಗಳ ಗಂಟುಗೆಯ್[ವಾಕಾಂ. ಗೈ] ಗಳ ಬಱತೆದೆಗಳೊಳಡೊಂಕುಕಾಲ್ಗಳ ಕಿಱುಕುಲರು (ಬಸವು. ೫೪-೯೯). **ಗಂಟುಗೈ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಗಂಟು + ಕೆಯ್$_3$]

ಗಂಟುಗೈ 'ಗಂಟುಗೆಯ್' ನೋ.

ಗಂಟುಗೊಯ್ಕ, ಗಂಟುಕೊಯ್ಕ (ನಾ). ಗಂಟನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು; ಹಣವನ್ನು ಹೊಡೆಯುವವನು. **ಗಂಟುಕೊಯ್ಕ**: "ಹಣವನ್ನು ಕಳವುಮಾಡುವವ, ಕಿಸೆಗಳ್ಳ" (ಕಸ್ತೂ ಕೋ. ೨೪೧). [ಗಂಟು + ಕೊಯ್ಕ]

ಗಂಟುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಡಕಾಗು; ಜಟಿಲವಾಗು; ಗಂಟು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು. ೨. ನಿಕಟವಾಗಿ ಸೇರು; ಭದ್ರವಾಗಿ ಕೂಡು: ನೇಹದ ನಂಟರೊಳನಂಟು ಗಂಟುಗೊಳ್ವಂತುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬-೬). [ಗಂಟು + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಂಟುಣಿಗ (ನಾ). ಗಂಟನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಂದುಹಾಕುವವನು: "ಆಸ್ತಿಯನ್ನೇ ತಿಂದು ಮುಗಿಸುವವನು" (ಅನಂನಾ). [ಗಂಟು + -ಉಣಿಗ]

ಗಂಟುತೀರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಹಣವನ್ನು ಮುಗಿಸು; ಆಸ್ತಿ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು: ಅವನು ಗಂಟುತೀರಿಸಿ ಪರದೇಸಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಗಂಟು + ತೀರಿಸು]

ಗಂಟುತುಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಗಂಟುತುಂಬೆ, ಕರ್ಜಾಲಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೦-೧೦೦೧). [ಗಂಟು + ತುಂಬೆ$_2$ (<ತುಂಬಿ$_2$)]

ಗಂಟುತೋರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಣದಾಸೆಯನ್ನುಹುಟ್ಟಿಸು. ೨. ಹಣವನ್ನು ತೋರಿಸು; ನಿಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಗಂಟು + ತೋರಿಸು (< ತೋಱಿಸು)]

ಗಂಟುಪರಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಗಂಟುಪರಂಗಿ ಮತ್ತು ತಂಗಡಿ ಚಿಗುರುಗಳನ್ನು ಅರೆದು ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವುದು (ಸಕವೈ. ಪರಿ. ೯೨೯). [< ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ ?]

ಗಂಟುಪುರ್ಬು, ಗಂಟುಹುಬ್ಬು (ನಾ). ೧. (ಕೋಪದಿಂದ) ಗಂಟು ಹಾಕಿದ ಹುಬ್ಬು: ಬೆಱತ ಮೋಱೆಯ ಗಂಟುಪುರ್ಬಿನ ತಱಟು ಮಂಡೆಯ ದೊಡ್ಡಮೂಗಿನ (ಬಸವು. ೨೦-೧೨); ಪಾವನೆವಲ್ಮಿಗೆ ಗಂಟುಪುರ್ಬುಗಳ್ (ವೃಷವಿ. ೧೧-೬೦). **ಗಂಟುಹುಬ್ಬು**: ಗಂಟುಹುಬ್ಬಾಗಿ ನಡೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೫-೭). [ಗಂಟು + ಪುರ್ಬು (<ಪುರ್ವು)]

ಗಂಟುಬಾರಂಗಿ 'ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ' ನೋ.

ಗಂಟುಬಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಟನ್ನುಬಿಚ್ಚು, —ಸಡಲಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಹಣವನ್ನು ಖರ್ಚುಮಾಡು. [ಗಂಟು + ಬಿಚ್ಚು (< ಬಿರ್ಚು)]

ಗಂಟುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು (?): ಕಠೋರವಚನದಿ ಗಂಟುಬಿಡದಾವಾಗ ವಿಷಯಾಸಕ್ತರಾದರಿಗೆ . . . ಅಱುಹದಿರು ಮುಱಿದನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೬-೨). [ಗಂಟು + ಬಿಡು$_1$]

ಗಂಟುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಟುಗಂಟಾಗು; ಉಂಡೆಯಾಗು; ಗೋಜಾಗು: ಉಪ್ಪಿಟ್ಟಿನ ರವೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ನೂಲಿನ ಉಂಡೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಅಮರಿಕೊಳ್ಳು; ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು; ಬೆನ್ನುಹತ್ತು: ನಾನು ಭಟ್ಟನಿಗೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದೆ (ಮೇದಿಮು. ೪); ಅಂಥ ಒಳ್ಳೆಯವರಿಗೆ ನನ್ನಂಥವಳು ಗಂಟುಬಿದ್ದು ಅವರ ಮನೆ ಮುರಿದೆನಂತೆ (ಕಮನೆ. ೧೩); ಈ ಸಾಡೇಸಾತಿಯೊಬ್ಬಳು ನಮಗೆಲ್ಲಿ ಗಂಟು ಬಿದ್ದಳೋ (ಮೂರುಪಾ. ೨೬೯). ೩. ಸಮನಾಗು; ಸರಿಯಾಗು; ಕೂಡಿಬರು: ಒಂದು ಅದ್ಭುತವಾದ ಚೌಡಿಯನ್ನು ತಾನು ಕಣ್ಮುಟ್ಟ ನೋಡಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಕ್ಕೂ . . . ಈ ಕುಮಾರಿಯು ಬಂದು ನಿಲ್ಲಲಿಕ್ಕೂ ಗಂಟುಬಿದ್ದಿತು (ಅಂಬಿಕ. ೬). [ಗಂಟು + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀೞ್$_1$)]

ಗಂಟುಬೇನೆ (ನಾ). ಜ್ವರ ಬಂದು ಗಂಟು ಏಳುವ ರೋಗ; ಪ್ಲೇಗು: ಇಲಿಗಳು ಗಂಟುಬೇನೆಯವಂತೆ (ಹೊಸಂಸಾ. ೯೭); ಈಗ ಹತ್ತು ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳಾಗಿರಬೇಕು, ಊರಲ್ಲಿ ಗಂಟುಬೇನೆ ಮೊದಲಾಗಿ (ಭೂಮಿತಾ. ೫೫). [ಗಂಟು + ಬೇನೆ]

ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ, ಗಂಟುಬಾರಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಮೂಲಿಕೆ: ಗಂಟುಭಾರಂಗಿಯನ್ನು ಶುಂಠಿಯೊಡನೆ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಅರೆದು ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯೆ ಶ್ವಾಸಕಾಸಂಗಳಂ ಕೆಡಿಸುಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೨೦); ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ . . . ಕೊಡನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ ಇಷ್ಟನೂ ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ . . . ಕೊಡಿಸಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮಜ್ವರ ಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೬೧); ಪರ್ಪಾಟಕ, ಆಳಲೆಕಾಯಿ, ಶುಂಠಿ, ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ . . . ಅಷ್ಟಾವಶೇಷ ಕಷಾಯಂ ಕಾಯಿಸಿಕೊಡಲು ಶೀತಜ್ವರ, ವಿಷಜ್ವರ . . . ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೬). **ಗಂಟುಬಾರಂಗಿ**: ಗಂಟುಬಾರಂಗಿ, ಒಣಶುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಬೆಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಎರಡು ಯಾ ಮೂರುಸಲ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಮನೆಮ. ೫೪). [ಗಂಟು + ಭಾರಂಗಿ]

ಗಂಟುಮರ (ನಾ). ೧. ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಮರ; ಒರಟಾದ ಮರ: ಗಂಟುಮರ ಒಡೆಯಲು ಸುಲಭವಾಗಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೨-೧೦೯೦). [ಗಂಟು + ಮರ$_1$]

ಗಂಟುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹಣ ಮಾಡು, —ಗಳಿಸು: ಅವನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗಂಟುಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಗಂಟು + ಮಾಡು$_1$]

ಗಂಟುಮುಖ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಮುಖ; ಬಿಗುವಾದ ಮುಖ. ೨. ಕೋಪದಿಂದ ಗಂಟುಹಾಕಿಕೊಂಡ ಮುಖ: ರಾಜಕುಮಾರಿಯದು ಯಾವಾಗಲೂ ಗಂಟುಮುಖ (ಕಥಕ. ೨೫). [ಗಂಟು + ಮುಖ]

ಗಂಟುಮುಳುಕ (ನಾ). ಗಂಟನ್ನು ಮುಳುಗಿಸುವವನು; ಹಣವನ್ನು ಹೊಡೆಯುವವನು: ತುಂಗಮ್ಮನ ಗಂಡನೂ ಗಂಟುಮುಳುಕರಿಂದ ನಷ್ಟಗೊಂಡವರೇನೆ ಹೊರತು ಮುಳುಗಿಸಿದವರಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೫೭). [ಗಂಟು + ಮುಳುಕ (< ಮುೞುಕ)]

ಗಂಟುಮುಳುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಂದ ಪಡೆದ ಹಣವನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸದೆ ಹಣವನ್ನು ಅಪಹರಿಸು: ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಗಂಟು ಮುಳುಗಿಸಿ ಅವರ ಬೆದರಿಕೆಗೂ ಬೈಗಳಿಗೂ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ಬ್ಯಾರಿಗಳು ತುಂಬಾ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಮುಂಗಾಮು. ೩).
[ಗಂಟು + ಮುಳುಗಿಸು (< ಮುೞುಂಗಿಸು)]

ಗಂಟುಮೂಗು (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಮೂಗು; ಗೆಡ್ಡೆಮೂಗು: ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೂನುಬೆನ್ನಿನ ಅಡ್ಡಮೋಱೆಯ ಗಂಟುಮೂಗಿನ ಪಡ್ಡ ಕೈಕಾಲುಗಳ . . . ನೃಪತಿ (ನಳಚ. ೬-೧೪). [ಗಂಟು + ಮೂಗು$_1$]

ಗಂಟುಮೂಟೆ (ನಾ). = ಗಂಟುಗದಡಿ: ಅಡಿಗೇಮಾಣಿ ಗಂಟು ಮೂಟೆ ಸಹಿತ ಪತ್ತೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಪಸಂ. ೧೭). [ಗಂಟು + ಮೂಟೆ]

ಗಂಟುಮೊಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಗಂಟುಗದಡಿ: (+). [ಗಂಟು + ಮೊಟ್ಟೆ]

ಗಂಟುಮೋರೆ (ನಾ). = ಗಂಟುಮುಖ: ವಿನೋದದ ಚುಟುಕುಗಳು ಎಂಥ ಗಂಟುಮೋರೆಯನ್ನಾದರೂ ಸಡಿಲಿಸಿ ಘೊಳ್ಳೆಂದು ನಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುವು (ಕಥಕ. ೨೫). [ಗಂಟು + ಮೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಗಂಟುವ್ಯಾಜ್ಯ (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಜಗಳ; ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ವ್ಯಾಜ್ಯ; ಗಂಟಾದ ಜಗಳ: ಈ ಗಂಟುವ್ಯಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವರಾರು (ರೂಢಿ). 'ಗಂಟಲುವ್ಯಾಜ್ಯ' ಪರಾ. [ಗಂಟು + ವ್ಯಾಜ್ಯ]

ಗಂಟುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಶೇಖರಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಮಲ್ಲವ್ವ . . . ಮೊಸರನ್ನು ಮಾರುತ್ತ ದುಡ್ಡನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕುತ್ತಿದ್ದಳು (ನೀಶಿಚಂ. ೯-೨೯). ೨. ಸಂಬಂಧ ಉಂಟುಮಾಡು; ಹೊಂದಿಸು: ಒಂದು ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಅವನಿಗೆ ಗಂಟುಹಾಕಬೇಕೆಂದೂ ಇಚ್ಛಿಸಿದಳು (ಫಲಸಂ. ೮೪); ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೆ ಗಂಟುಹಾಕಿಬಿಡಬೇಕು ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದನೇನೋ ಸರಿ (ರಾಮಾಸೆ. ೭೮).
[ಗಂಟು + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಗಂಟುಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು (?): ನಾರಾಯಣ ತೈಲ . . . ಈ ತೈಲವಂ ಸರ್ವಾಂಗಲೇಪಂಗೈಯೆ ಸಕಲಸನ್ನಿಪಾತಂಗಳು, ಶೂಲೆ, ಗಂಟುಹುಣ್ಣುಗಳು ಮುಂತಾದುವು ಮಾಣುವುವು (ಸಕವೈ. ೧೭೯); ಗಂಟುಹುಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ್ದು ಯಿಲ್ಲದೆಯಿದ್ದರೂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧೦-೧೦). [ಗಂಟು + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಗಂಟುಹುಬ್ಬು 'ಗಂಟುಪುರ್ಬು' ನೋ.

ಗಂಟಿ$_1$ (ನಾ). ಗಡ್ಡೆ; ಗೆಡ್ಡೆ: ಯಾವುದರಿಂದ ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಗಂಟಿಗಳು ಆಗಿಯಲ್ಪಡುತ್ತೋ ಅಂಥಾ ಗುದ್ದಲಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೬). [?]

ಗಂಟಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಮಿಶ್ರಲೋಹಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಾರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಘಂಟೆ: "ಘಂಟಾ - ಗಂಟೆ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಗಗನಗಜಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ಪೊನ್ನ ಗಂಟೆಯೆರಡೆನಲು (ಆದಿಪು. ೬-೫೨); ಗಂಟೆ ಜಯಗಂಟೆ ತಾಳ ಕೌಸಾಳ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯವನಱವುದು (ಆದವ. ೬-೧೨); ಗಂಟೆ ಜಾಂಗಟೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೦). ೨. ಅರುವತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳ ಕಾಲ; ಎರಡುವರೆ ಗಳಿಗೆಯ ಹೊತ್ತು; ಒಂದು ತಾಸು: ಗಂಟೆ ಹತ್ತಾದರೂ ಮನೆಯನು ಸೇರನು (ಚಂದ್ರವೀ. ೭೩-೮೯). ೩. ಗಂಟೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ: ಮೊಗಲಿಂಗಮರ, ಕಲ್ಗೋಟೆ, ಕಲ್ಗಂಟೆ, ಗಂಟೆ (ಮೈಔಗಿ.೭೮-೧೩೯೬). ೪. ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ. 'ಗಂಟೆಸರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘಂಟಾ]

ಗಂಟಿಕಚೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಶಟೀ . . . ಪಲಾಶಃ -ಜ ಗಂಟೀಕಚೋರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯).
[ಗಂಟಿ$_1$ + ಕಚೋರ]

ಗಂಟೆಕಾಯಕ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಕ; ಬೆಳಗಿನ ಝಾವದಲ್ಲಿ ಜನರನ್ನು ಏಳಿಸಲು ಗಂಟೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ಜಂಗಮನ ಕಾಯಕ: (+).
[ಗಂಟಿ$_2$ + ಕಾಯಕ]

ಗಂಟೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: ಕಾಗೆ ನವಿಲಿಬ್ಬಾಯ ಗುಬ್ಬಿ ಪಾರಿವ ಕೊಂಚೆ ಗೂಗೆ ಕುಕಿಲಿಱಿವ ಗಂಟೆಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಟಕ, ಗಂಟಗ] ಕಿಱುಬ ಗೊರವ ಗಿಳಿ (ಸೋಮುಚ. ೩-೯); (ಹಚಕಾ. ೫-೪೩ ನೋ). [?]

ಗಂಟೆಚೋಡಿ 'ಗಂಟೆಚವುಡಿ' ನೋ.

ಗಂಟೆಬಟ್ಟಲು (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ದೊಡ್ಡ ಉದ್ಧರಣೆಯಾಕಾರದ, ಸರಪಣಿ ಮತ್ತು ಗಂಟೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ, ಒಂದು ವಸ್ತು: ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಟೆಬಟ್ಟಲು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಟರು (ರೂಢಿ). [ಗಂಟಿ$_2$ + ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಗಂಟೆಮುಸ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ; ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ: ಜೂಡಾಲಾ . . . ಒಂದು ಗಡ್ಡೆ ವಳಗೆ ಅನೇಕ ಮೋತೆಗಳುಳ್ಳ ಗಂಟಿಮುಸ್ತೆಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೧). [ಗಂಟಿ$_1$ + ಮುಸ್ತೆ]

ಗಂಟೆಸರ (ನಾ). ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸರ: ಉತ್ತಮಮಿಸುನಿಯ ಗಂಟೆಸರಗಳಿಂದ ಮತ್ತೇಭಯಾನೆಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೯-೭೦). [ಗಂಟಿ$_2$ + ಸರ$_6$]

ಗಂಟೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೆಣ್ಣು ಒಡೆ; ಗಂಟಿನಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೆ ತೋರು; ಕುಡಿಯೊಡೆ; ಚಿಗುರು: ಮುಗುಳ ತೊಡಂಬೆ ಗಂಟೊಡೆಯೆ ಮೊಲ್ಲೆಗೆ ಬೆಳ್ನುಱ ಪುಟ್ಟೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೩೯); ನೀರಸತ್ವಂ ಕಿಡೆ ಸುಣ್ಪಿಸಿಂ ಸೊಗಸಿನಿಂದೆಲೆ ಗಂಟೊಡೆದೆತ್ತಿದತ್ತು ಚೂತಾಂಕುರಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೨೨); ವನಮಲ್ಲಿಗೆ ಗಂಟೊಡೆದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೫). ೨. "ಬಿಚ್ಚು, ಅರಳು, ವಿಕಸಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಗಂಟು + ಒಡೆ$_1$]

ಗಂಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಗಂಡುತನವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಶೂರ; ವೀರ: ಆನೆಯುಂ ತಂದಂದು ಗಂಡರ್ ನಿನ್ನನ್ನರೀ ಭುವನದೊಳಾರುಮಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪-೨೭); ವನಧಿ ಪರೀತ ಭೂತಳದೊಳಾತನೆ ಸೋಲದ ಗಂಡನೆಂಬ ಪೆಂಪಿನ ಪೆಸರಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೬); ಜನಿಸಲು ಬೇಡ ಗಂಡರು ಭೀಮ ಸನ್ನಿಭರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೬೦); ಗಂಡರ ಗಂಡನುರ್ಕುವರ ಮಕ್ಕಳ ಗಂಡ (ಚಿಕವಿ. ೫-೭೨). ೨. ಪತಿ; ಕಾಂತ; ಒಡೆಯ: "ಕಾಂತಃ . . . ಪ್ರಾಣಾಧಿನಾಥಃ, ಅನುಕಃ -ಈ ೧೪ ಗಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೨-೧೪); ಸೆಟ್ಟಿತ್ತಿಯ ಮಗಳ ಗಣ್ಡ (ಎಕ. II, ೩೯೪-೮; 884); ಮಕ್ಕಳಂ ಪಡೆವೆನೆಂದು ಮರ್ದಂ ಕುಡಿದ ಮಱುದಿವಸಕ್ಕೆ ಗಂಡಂ ಸತ್ತನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೬); ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರ ನತ್ಯುಗ್ರದಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೨೯); ಮೊದಲಾಣ್ಮನೊಲ್ಲೆಂದೊರ್ವ ಬಲವಂತನಂ ಬಯಸಿ ಬಾಳ್ವೊಗಲ್ ಬಡಿವ ಗಂಡಂ ದೊರಕಿದಂತೆ (ಚೆಬಪು. ೩೩-೭); ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಆದನು ಗಂಡಸು ಗಂಡನು ಗಂಡಿಗೆ ಸಾಲವೆ ಗಂಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೧-೪೧). ೩. ಗಂಡಸು; ಪುರುಷ: ಗಂಡರಿಲ್ಲದ ಮನೆಯ ಹೊಗೆವು (ಕೌಶಿರಾ. ೬-೩೧). ೪. ಗಂಡುತನ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ. 'ಅಱಗಂಡ' ಪರಾ.

ಗಂಡಕಾಳಾನಳ = ಶೂರರಿಗೆ ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಂ ಗಣ್ಡ ಕಾಳಾನಳಂ ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಳಂ (ಕಇ. IV, ೪೧-೫; 11ನೆಯ ಶತ). ಗಂಡಗಳಗತ್ತರಿ = ಶೂರರ ಕೊರಳಿಗೆ ಕತ್ತರಿಯಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಡೆಕಳಕಿಕ್ಕಿ ಗಂಡಗಳಗತ್ತರಿ ಬಾಳೆಮ ಮಂಡಳೀಕ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫-೩೪; 1218).

ಗಂಡಗೋವ = ಶೂರರಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನಾಗಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮತು ಬೋವಯ್ಯ ಗಣ್ಡಗೋವ ಪುಸಿವರ ಶೂಲ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೩-೯; 986). ಗಂಡಜೇಂಕಾಱ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಜಯಸಿಂಘ ನ್ರಿಪನ ಪೆಸರಂ ಕೀರ್ತಿದ್ರಾತಿ ಪಾಳಿಸಿ ಕುಡೆ ನೆಗೞ್ದ ಗಣ್ಡಜೇಂಕಾಱನಿವಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೮೬–೨೮; 1050). ಗಂಡತಳಪ್ರಹಾರಿ = ಶೂರರಿಗೆ ಪ್ರಹಾರ ಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ರಟ್ಟಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ ದಳಮುಟ್ಟೆಗಣ್ಡಂ ಗಣ್ಡತಳ ಪ್ರಹಾರಿ ಮಣ್ಡಳಗಾವಂ ಕಲಿಗಳಾದಿತ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೪–೧೧; 1041). ಗಂಡತ್ರಿಣೇತ್ರ = ಶೂರರಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸಮಾಲಿಂಗಿತ ವಕ್ಷಸ್ಥಲ ಗಂಡ ತ್ರಿಣೇತ್ರ ಶ್ರೀಬಯ್ಯಂಬ ಮಹಾರಾಜರ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬–೩; 885). ಗಂಡಪ್ರಚಂಡ = ಶೂರರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಂಡನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ನುಡಿದಂತೆ ಗಣ್ಡಂ ಗಣ್ಡಪ್ರಚಣ್ಡಂ ತೊಡರೆ ಬಲುಗಣ್ಡಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೭–೧೫; 1067). ಗಂಡಬಂಗಾಱ = ಶೂರರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಂಡರೊಳ್ ಗಂಡ(ಂ) ಗಂಡ ಬಂಗಾಱಂ (ಇಆ. V, ೧೫–೪; 1019). ಗಂಡಬಂದಿಕಾಱ = ಶೂರರನ್ನು ಬಂಧಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಣ್ಡಬನ್ದಿಕಾಱ ದೇವನೆ ಶ್ರೀಮು[ಚ್ಯಾಳು]ಕ್ಯವಂಸ ಶಿಖಾಮಣಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೩೮; 1019). ಗಂಡಭೈರವ = ಶೂರರಿಗೆ ಭೈರವನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಂ[ಕಕಾಱಂ]ಗಣ್ಡಭೈರವನಾಮಾ[ದಿ] (ಸೌಇಇ. XX, ೨೬–೩೬; 1040). ಗಂಡರಗಂಡ = ಶೂರರ ಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಣ್ಡರಗಣ್ಡಂ ವೈರಿಭೇರುಣ್ಡಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮–೯; 980); ಗಣ್ಡರಗಣ್ಡ ನೈಚನವನಿಂ ಕಿಱಿಯಂ ವಿಭು (ಕಇಆ. ೭–೩–೨೫೦; 1062). ಗಂಡರಗೂಳಿ = ಶೂರರಿಗೆ ಗೂಳಿಯಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಘುರದೊಳ್ಗಂಡರಗೂಳಿ ವೈರಿಗಜ ಸಿಂಹಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೯–೨೭; 1424); ಚಂಡಿಮ ಶಾಲಿಬಾಹುಬಲದಂಡಿತವೈರಿಗಣೋ ಗಂಡರ ಗೂಳಿ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೧–೯೦; 1571). ಗಂಡರಗೋವ = ಗಂಡ ಗೋವ: ಸತ್ಯರತ್ನಾಕರಂ ನಡೆಗೋಟೆಮಲ್ಲಂ ಗ(ಂ)ಣ್ಡರಗೋವಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೫೭–೨೧; 1019); ತ್ರಿಭುವನಿ ಗಂಡರಗೋವ ಸಾಮಂತ ನಾರಾಯಣ (ಕಇ. I, ೪೬–೭; 1423). ಗಂಡರತೀರ್ಥ = ಶೂರರಿಗೆ ತೀರ್ಥಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಿಪಂತಿಪಾರ್ತ್ಥನುಂ ಗಂಡರತೀರ್ತ್ಥನುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೬–೪೪; 1190). ಗಂಡರ ದಾವಣಿ, ಗಂಡರ ಡಾವಣಿ = ಶೂರರಿಗೆ ದಾವಣಿ ಆಯುಧದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮತು ಕಾದಂಬ ಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿ ಕಲಿಗಳಂಕುಸ ಗಂಡರದಾವಣಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೯–೧; 1081); ಮಾದಯ್ಯನ ಅಳಿಯ ಗಂಡರಡಾವಣಿ ಸೂರೆಯನಾಯಕಂ (ಮೈಆರಿ.೧೯೨೭,೧೩೧–೪; 11ನೆಯ ಶತ) ಗಂಡರಾಚಾರ್ಯ = ಶೂರರಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮುಳಿವರಾದಿತ್ಯಂ ಮನ್ನೆಯವಲ್ಲಭಂ ಗಣ್ಡರಾಚಾರ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೬೯; 1019). ಗಂಡರಾಭರಣ = ಶೂರರಿಗೆ ಆಭರಣದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವಿಜಯರಾಯ ವಿಜಯ ಸಂಹರಣಂ ಗಣ್ಡರಾಭರಣಂ (ಕಇಆ. ೨೨–೭–೨೦; 1083). ಗಂಡರೊಳ್‌ಗಂಡ = ಗಂಡರಗಂಡ: ರಾಯಗಜ ಗಂಡರೊಳ್[ಗಣ್ಡಂ]ಗಣ್ಡ ಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦–೨೦; 929); ಚಾಳುಕ್ಯಾಭರಣಂ ಗಣ್ಡರೊಳ್ಗಣ್ಡಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೬; 1019).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಗಣ್ಡ; ಕೊಡ. ಗಂಡ್; ತುಳು. ತೆಲು. ಗಂಡ]

ಗಂಡ$_2$ (ನಾ). ಖಂಡ; ಚೂರು. 'ಗಂಡಗೊಡಲಿ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಖಂಡ]

ಗಂಡ$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಪೋಲ; ಕೆನ್ನೆ; ಗಲ್ಲ: "ಗಂಡಮೆನೆ ಗಲ್ಲಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೪); ಗಂಡಮನೋರಂತಿರೆ ಪೊಯ್ಕೆ ಕುಂಡಲಯುಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೬); ವಾಡೆಯ ಹಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲಣ ಹೊಱಗು ಗಂಡವೆನಿಸಿಕೊಂಬುವು (ಅಶ್ವಟೀ. ೫೮–೬). ೨. ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳ: "ಕರಟಃ, ಕಟಃ, ಗಂಡಃ –ಈ ೩ ಆನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೬–೬೩); "ಗಂಡಮೆನಲು ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬–೧); ಮಾದ್ಯದ್ಗಜಗಂಡ ಭಿತ್ತಿಕಷಣಪ್ರೋದ್ಭೇದದಿಂ ಸಾರ್ದು ಬಂದಿದಿರೊಳ್ ಕೂಡುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೨); ಬದ್ಧಫಣೆಯಂದಮರರ್ಕಡೆಯಲ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದಗ್ಗದ ಫಣಿ ಗಂಡಮಂಡಳಮದಾಂಬುಗೆ ಪಾರ್ದಜಪುನ್ಮವಾಳಿ (ರಾಜಶೇ.೧–೭). ೩. ಕುರು; ಬೊಬ್ಬೆ; ಗುಳ್ಳೆ: ಅಂಗ ಸೋಂಕೆಂಬುದು ಅಧಮವು ಉರಸೆಜ್ಜೆಯೆಂಬುದು ಎದೆಯ ಗಂಡ ಕಕ್ಷವೆಂಬುದು ಕವುಚಿನ ತವರುಮನೆ (ಅವಚಂ. ೧೮೭–೮೪೨). ೪. ಗ್ರಹಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗರುಜಿನ; ಆಪತ್ತು; ಅಪಾಯ: ಊರ್ಧ್ವರೋಮವಾದರೆ ಆಯುಧಗಂಡದಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಬಿಡುವನು (ಸೌಗಂಧಿ. ೬೬೧–೧); ಆವರಿಗೆ ಬಂದ ಗಂಡವು ತೊಲಗುವಂತೆ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಸಂಚನ್ನು ವಿವರಿಸಿದನು (ಭೀಷ್ಮಚ.೭೬); ಬಾಲಕನಿಗೆ ಬಂದ ಗಂಡವು ತೊಲಗಿತು (ಆರ್ಯಕೀ.೩೮). ೫. [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯದು: ವಿಷ್ಕಂಭ . . . ಗಂಡ . . . ವೈಧೃತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೩೨೦); ಯೋಗಗಳತಿಶಯನರಿಯ್ಯೆಯ್ಯ ಪೇಳುವೆ ವ್ಯತಿಯು ಧೃತಿವಿಷ್ಕಂಬ ಶೂಲವು ಗಂಡ (ಗಗತಾ. ೪–೬೯). [ಸಂ.]

ಗಂಡಕ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗಮೃಗ; ಘೇಂಡಾಮೃಗ: "ಖಡ್ಗೀ, ಗಂಡಕಃ –ಈ ೨ ಖಡ್ಗಮೃಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೮–೭೪); ದಾನಧಾರೆಯಂತೆ ಪುಂಡರೀಕ ಗಂಡಕ ಮಂಡಿತಮುಂ (ರಾಜಶೇ.೫–೭೪ ವ); ಚಮರೀಮೃಗ ಗಂಡಕ ಮುಖ್ಯಮಾದ ಭೀಕರಮೃಗಯೂಥ ನಿಸ್ವನ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೨೨); ಎಲ್ಲರೂ ನೋಡಿ ಮತ್ತೆ ಹತಾಶರಾದರು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅದು ಸಿಂಹ ವಾಗಿರದೆ ಗಂಡಕವಾಗಿತ್ತು (ಮೇದಿಮ. ೧೪೫). ೨. ಮಂತ್ರಿನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜಳೂಕ . . . ಗಂಡಕವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ, —ಒಡವೆ. 'ಗಂಡಕಾಭರಣ' ಪರಾ. ೪. ಒಂದು ತರದ ಮೀನು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಸಂ.]

ಗಂಡಕಾಭರಣ (ನಾ). ೧. = ಗಂಡಕ ೩. ೨. ಗಂಡಕಮೃಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಘೇಂಡಾಮೃಗಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು. ೧, ೨: ಬಾಲಗಳದಂತೆ ವ್ಯಾಘ್ರನಖಮಂಡಿತಮುಂ ಗಂಡಕಾಭರಣಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦). [ಗಂಡಕ + ಆಭರಣ]

ಗಂಡಕಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು; ಮುಟ್ಟಲಮುರುಕ; ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿ: "ಮುಟ್ಟಲುಮುರಿಕೆಯ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ.೧೯).
[ಸಂ. ಗಂಡಕಾರೀ]

ಗಂಡಕಾಲಿ (ನಾ). = ಗಂಡಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಗಂಡಕೇಸರ (ನಾ). ಗಂಡಸ್ಥಳದ ಕೂದಲು; ಕಪೋಲಕೇಶ: ಅರಸಿಂಗನ ಗಂಡಕೇಸರದ ತೇಜಸ್ವಿತೆಯಿಂದ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೧–೨೪).
[ಗಂಡ$_3$ + ಕೇಸರ]

ಗಂಡಕೊಡಲಿ 'ಗಂಡಗೊಡಲಿ' ನೋ.

ಗಂಡಕ್ಷರ (ನಾ). ಮಹಾಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರ: (ಃ).
[ಗಂಡು$_1$ + ಅಕ್ಷರ]

ಗಂಡಗಟ್ಟಳೆ (ನಾ). ವೀರರ ಮಾದರಿ; ವೀರಶಾಸನ (?): ಗಣ್ಡವಾತಿನ ಪೆಂಪಂ ಕಣ್ಣು ಕೇಳ್ದಿಲ್ಲರುಮ್ಮಣ್ಣಲದೊಳಗೆ ಪೊಗಟ್ಟಪ್ಪರೆಜೆ ಯುಮ್ಮ ಗಣ್ಡಗಟ್ಟಳೆಯಾದೊಂ ಭುವನದೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೧–೧೦: 966). [ಗಂಡ$_1$ + ಕಟ್ಟಳೆ$_1$]

ಗಂಡಗತ್ತರಿ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಬಳಸುವ ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಆಯುಧ (?). ಕರಗಸದ ಗಂಡಗತ್ತರಿಯ ಶೂಲದ ಕಾಲತೊಡರ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ); ಸೂಲಸೂಲದಿಂ ಗಿಲಿತದ ಗಂಡ ಗತ್ತರಿಯ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೨); ಗಂಡಗತ್ತರಿಯ ನಾಶಂ ಶಿವನ ಸಿಂದಿಸಲ್ (ಚೆಬಸು. ೫೬–೫). [ಗಂಡ$_3$ + ಕತ್ತರಿ$_1$]

ಗಂಡಗತ್ತಿ (ನಾ). ೧. = ಗಂಡಗತ್ತರಿ: ಕೊಂತಗಾಜರ ತಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ ಪಿಡಿದ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯ ಮಸೆದಿಟ್ಟಯಿಸೆವ ಗಂಡಗತ್ತಿಯ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ). ೨. "ಗಂಡುಗೊಡಲಿ" (ಶ್ರಭಣ್ಣ). [ಗಂಡ$_2$ + ಕತ್ತಿ]

ಗಂಡಗರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಮರಗಳು: . . . ಕವಲು, ಗಂಡಗರಿಗೆ, ದಾಲುಮರ (ಸಮ್ಮಸು. ೨೩೬). [ಗಂಡ$_2$ + ಗರಿಗೆ$_0$]

ಗಂಡಗರ್ವ (ನಾ). ಶೂರನೆಂಬ ಗರ್ವ; ಪರಾಕ್ರಮಿಯ ಸೊಕ್ಕು: ಕೃಷ್ಣೆಯ ಕಚಪ್ರಾರಂಭಮಂ ಬಾಹುವಿಕ್ರಮಿ ದುಶ್ಶಾಸನ ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ತೆಗೆವಂದೆಲ್ಲಿರ್ದೆಯಾ ಗಂಡಗರ್ವಮುಮಂದೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಯ್ತು (ಗದಾಯು. ೬–೩೨); ಎಣ್ದೆಸೆಯ ಗಣ್ಡರ ಮೀಸೆಯ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ವರ್ತಿಸುವುದು ಗಣ್ಡಗರ್ವ್ವದ ಜಸಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೮೩; 1122); ಈ ಗಂಡಗರ್ವವೂ ಅಂದೆಲ್ಲಿ ಹೋಗಿತ್ತು (ಭಾಮುಕಿ. ೬೧). [ಗಂಡ$_1$ + ಗರ್ವ]

ಗಂಡಗಲಿ (ನಾ). ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ: ಗಂಡಗಲಿ, ಗಂಡಗರ್ವ (ಶಬ್ದಾಸು. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಂಡ$_1$ + ಕಲಿ$_2$]

ಗಂಡಗಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸುತನದ ಸೊಬಗು: ಸಹಜ ಮನೋಜನ ರೂಪಿಂಗಂ ಸುರತಮಕರಧ್ವಜನ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಂ ಗಂಧೇಭವಿದ್ಯಾಧರನ ಗಂಡಗಾಡಿಗಂ ಶಾಮೆ ಸೋಲ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೯೧ ವ); ಮನುಜೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರನ ಗಂಡಗಾಡಿಯುಂ ನೋಡಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೩೨). ೨. ಪರಾಕ್ರಮದ ಸೊಬಗು: ಅತನ ರೂಪಾತನ ನವಲಾವಣ್ಯವಾತನ ಗಂಡಗಾಡಿಯನು ಭೂತಳಪತಿ ಕಂಡು (ಪ್ರಭುಂಜ. ೧–೩೨); ಗಂಡಗಾಡಿಗೆ ಸೋಲದ ರಮಣಿ ಯಾರು (ಕಾವ್ಯಸ. ೬೬). ೩. ಗಂಡುಬೀರಿ; "ಪುರುಷ ಸ್ವಭಾವದವಳು" (ಜಾತಕಿ. ೬೪ಳು): ವಿಷಮಂ ಬರೆ ಗಂಡಗಾಡಿ ದುಃಖದ ಕಣಿಯಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕಿ. ೨೨–೨). [ಗಂಡ$_1$ + ಗಾಡಿ$_1$]

ಗಂಡಗಾಹಿ (ನಾ). ಭಯಂಕರ ಸರ್ಪ; ಭೀಕರವಾದ ನಾಗ (?): ಸಿಂಹಸೇನಂ ತನ್ನ ಭಂಡಾರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಗಂಡಗಾಹಿ ಕೊಳೆ ಸತ್ತಂ (ಜಾವುಂಪು. ೧೬೩). [ಗಂಡಗ$_0$ + ಅಹಿ]

ಗಂಡಗುಂಡ (ನಾ). ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ (?): ಈಗಿನ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಹಗಳು ಹೆಚ್ಚಿ ಹೆಂಡತಿಯು ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಗಂಡನು ಆಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಗಂಡಗುಂಡರಾಗಿ ಬೇರೆ ಇರತೊಡಗಿರುವದನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು (ಕುಟುಂಬ. ೧೫). [?]

ಗಂಡಗುಣ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ: ಖರನ ವಿಪತ್ತಿಯೊಳ್ ವಿಕಲನಾದನೆ ಗೆತ್ತಿಸಿತೇಕೆ ಪೆಂಡಿರಂತಿರೆ ಬಹು ಶೋಕದಿಮಾ ತೆಜದಿನಿ ದೊರ್ಗೆ ಗಂಡಗುಣಕ್ಕೆ ನಾಡೆಯುಂ ಪರಿಭವಮೆಂದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೫೬); ಭಂಡಣದೊಳ್ ಜಯಾಪಜಯಮೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಮದೊಂದು ಕುಂದೆ ಪೇಟ್ ಗಂಡಗುಣಂಗಳುಳ್ಳವರ್ಗೆ (ದಕಕು. ೨–೩೪). [ಗಂಡ$_1$ + ಗುಣ$_2$]

ಗಂಡಗೂಸು 'ಗಂಡುಗೂಸು' ನೋ.

ಗಂಡಗೊಡಲಿ, ಗಂಡಕೊಡಲಿ, ಗಂಡುಕೊಡಲಿ, ಗಂಡುಗೊಡಲಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಕೊಡಲಿ: "ಕುಠಾರಃ, ಪರಶುಃ –೨ ಗಂಡಗೊಡಲಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೮). **ಗಂಡಕೊಡಲಿ:** (ಕ). **ಗಂಡುಕೊಡಲಿ:** ಗಂಡುಕೊಡಲಿ, ಭರ್ಜಿ, ಗುರಾಣಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದ (ಆರ್ಯಕ. ೫೨). **ಗಂಡುಗೊಡಲಿ:** ಕಟಿಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ, ಗಂಡಕೊಡಲಿ ನೇತಿವೆ (ಆಳೌಕ. ೧೨೫); ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪಿದ ಜನತೆ ಗಂಡು ಗೊಡಲಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ರಕ್ತಪಾತಮಾಡುವುದು ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯ (ದಿವಾಬ. V, ೮೧೯); ಇದನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಲು . . . ಗಂಡುಗೊಡಲಿಗಳನ್ನು ಬೀಸಬೇಕೋ ತಿಳಿಯದಾಗಿದೆ (ಹೇಮುಕೂ. ೩ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಗಂಡ$_2$ + ಕೊಡಲಿ]

ಗಂಡಚಿಹ್ನ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮದ ಗುರುತು, —ಚಿಹ್ನೆ: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹೀ ಶೂರ ಮಹಾರಾಜ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ ಉದ್ದಂಡ ಧ್ವಜದ ಗಂಡ ಚಿಹ್ನವದು (ಮುಂತ್ರಕ. ೧೧೯–೨೬). [ಗಂಡ$_1$ + ಚಿಹ್ನ]

ಗಂಡಡಿಕೆ (ನಾ). ಒರಟಾದ ಅಡಿಕೆ; ಗೋಟಡಕೆ: ಚೀಲದಿಂದ ಕೈಯಂದಾಜಿನ ಮೇಲೆ ಗಂಡಡಿಕೆಯೊಂದನ್ನು ಆಯ್ದು ತೆಗೆದು (ಮಲೆಮ. ೪೦). [ಗಂಡು$_1$ + ಅಡಿಕೆ (< ಅಡಕೆ$_1$)]

ಗಂಡತನ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಕಂಡ ಸೌಂದರನೃಪನಾ ಕಲಿಕಾಮನು ಗಂಡತನದ ಪಟುಕರವನು ಕೊಂಡಾಡುತೆ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧೮–೩೯). 'ಗಂಡುತನ' ಪರಾ. [ಗಂಡ$_1$ + –ತನ]

ಗಂಡದೀಪ (ನಾ). ಆಪತ್ತಿನ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸೇವೆ: "ಹರಕೆಯಂತೆ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹೊತ್ತಿಸಿದ ದೀಪ" (ಅಸಂಶಾ). [ಗಂಡ$_4$ + ದೀಪ]

ಗಂಡದುಪ್ಪುಳು (ನಾ). ಗಂಡಸ್ಥಳದ ಕೂದಲು; ಕಪೋಲಕೇಶ: ಈ ಮೇಗಯ್ಯ ಗಂಡದುಪ್ಪುಳೂ ಕರ್ಗಿಂಪಿನ ಬೀರವಣ್ಣ (ಮುಂತ್ರಕ. ೯೨–೧೪). [ಗಂಡ$_2$ + ತುಪ್ಪುಳು (< ತುಪ್ಪುೞ್)]

ಗಂಡಪೆಂಡರ 'ಗಂಡಪೆಂಡಾರ' ನೋ.

ಗಂಡಪೆಂಡಾರ, ಗಂಡಪೆಂಡರ, ಗಂಡಪೆಂಡೇರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠ ವೀರರಿಗೆ ಶೌರ್ಯಸೂಚಕವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬಿರುದು; ಅಂತಹ ಬಿರುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಎಡಗಾಲಿನ ಆಭರಣ: ಮೀಸೆಗಳಿಂ ಹುರಿಗೊಂಡ ಗಂಡಪೆಂಡಾರಮನಾಳ್ದ ಸಿಂದಕುಳಮಂಡನನೊಳ್ಪದಿಯಪ್ಪ ಗಂಡರಾರ್ (ಎಇ. XX, ೧೨–೨೪: 1167). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಹಿರಿಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಧೀರೋದಾತ್ತ ವಿರೋಧಿರಾಯ ಬಳವದ್ದಂಡೇಶರೊಳ್ಗಂಡಪೆಂಡಾರ ಕಾವಣದಂಡನಾಥನೆ ವಲಂ ವಿದ್ವಿಷ್ಟ ವಿದ್ರಾವಣಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೪–೩೪; 1180); ಭೂಚಕ್ರದೊಳ್ಗಣ್ಡಪೆಣ್ಡಾರಂ ಯಾದವ ಮಂತ್ರಿ ಸೋಮನಳಿಯ ಶ್ರೀಕೇಶ ದಣ್ಡಾಧಿಪಂ (ಎಕ. III, ಮುಂಡ್ಯ. ೩೦–೨೩; 1261). **ಗಂಡಪೆಂಡರ:** ೧. ಬಿರುದಿನ ಅಂಕಮಾಲೆ ತೊಡರಿಕ್ಕಿದ ಕಾಲೊಳು ಗಂಡಪೆಂಡರಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೬೬–೩೨; 1183). **ಗಂಡಪೆಂಡೇರ:** ೧. ಎಡಗಾಲಿಗೆ 'ಗಂಡಪೆಂಡೇರ'ವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಕದಾಅ. ೩೦೯); ನವರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಗಂಡಪೆಂಡೇರವೆಂಬ ಚಿನ್ನದ ತೋಡವನ್ನು ಕುವರನ ಬಲಗಾಲಿಗೆ ಬಹುಮಾನಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೦೬).
[ಗಂಡ$_1$ + ಪೆಂಡಾರ. / ತೆಲು. ಗಂಡಪೆಂಡರ, ಗಂಡಪೆಂಡಾರ, ಗಂಡಪೆಂಡೇರ]

ಗಂಡಪೆಂಡೇರ 'ಗಂಡಪೆಂಡಾರ' ನೋ.

ಗಂಡಬೀರಿ 'ಗಂಡುಬೀರಿ' ನೋ.

ಗಂಡಭಾಗ (ನಾ). = ಗಂಡಸ್ಥಳ : ಮುಂದುಗಡೆಯೊಳ್ ಮದ್ದಾನೆಗಳ ಗಂಡಭಾಗಂಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೨೩-೯). [ಗಂಡ₂ + ಭಾಗ]

ಗಂಡಭೇರುಂಡ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತಲೆಗಳಿರುವ ಒಂದು ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಪಕ್ಷಿ: "ಕೇಸರಿ ದ್ವಿಷಾರಿಯೆನೆ ಗಂಡಭೇರುಂಡನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮); ಗಂಡಭೇರುಂಡ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ (ಅವರೀ. ೩೮); ಗಂಡಭೇರುಂಡನ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಒಡಲೊಂದೇ ಉಭಯಶಿರ ಬೇರಾದ ತೆಜ (ಸರ್ವವ. ೬೬-೪೨೫); ಗಂಡಭೇರುಂಡ ಪಕ್ಷಿಯು . . . ಎರಡು ಮುಖಗಳಂತೆ (ಭಾರದ. ೬೦). ೨. ಗಂಡಭೇರುಂಡನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಣ್ಡರಗಣ್ಡಂ ಗಣ್ಡಭೇರುಣ್ಡಂ ಮೂಜುರಾಯಾಸ್ಥಾನಂ (ಇಆ. IV, ೧೮೯-೮; 1048). [ಗಂಡ₂ + ಭೇರುಂಡ]

ಗಂಡಭೇರುಂಡಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ: ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳು . . . ೬೦ ಗಂಡಭೇರುಂಡಾಸನ ೬೧ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಸನ (ಭಾರದ. ೧೬೬).

[ಗಂಡಭೇರುಂಡ + ಆಸನ]

ಗಂಡಮಂಡಲ, ಗಂಡಮಂಡಳ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಕಪೋಲ: ಮಣಿಕುಂಡಲಾಹತ ಗಂಡಮಂಡಲಮುಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೨೮); ಪಟು ಪಟಹ ಶಂಖರುತಿ ದಿಕ್ತಟಮಂ ತಳ್ಪೊಯ್ಯೆ ಗಂಡಮಂಡಲ ಪಟದೊಳ್ ನಟಿಯಿಸೆ ಮಣಿಕುಂಡಲ ರುಚಿಪಟಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೦); ಸಿಂಧೂರ ವಿಲಿಪ್ತ ಮದಸಿಂಧುರ ಗಂಡಮಂಡಲದೊಂದು ಪಾಂಗಿನಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨-೨೧). **ಗಂಡಮಂಡಳ**: ಪೊಳೆವಲರ್ಗಂಗಳಿಂ ಮಿಳಿರ್ವ ಬೆಳ್ಪು ರಸಾತ್ಮಕಮಾಗಿ ಗಂಡಮಂಡಳತಳದಿಂದಮಂದಿಱಯುತಿರ್ದುದೆನಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೬೯೯); ಮರಕತ ಮಣಿಕುಂಡಳ ರಶ್ಮಿ ರೇಖೆಯಿಂ ಗಂಡ ಮಂಡಳಂ ಶೈವಾಳಂಬೊರೆದ ಕನಕಾಬ್ಜದಳದಂತಿರೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೨೩); ಕನಕಕುಂಡಲಗಳು ಗಂಡಮಂಡಳದೊಳು ಹೊಳೆವಂಥ ಶಿವಿಗೆಳಿಗಿನಲು ತಾಳಿಯ ಗರಿಗಳನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವಳು (ಗಾಥಾಸ. ೪-೯೮).

[ಗಂಡ₂ + ಮಂಡಲ]

ಗಂಡಮಂಡಳ 'ಗಂಡಮಂಡಲ' ನೋ.

ಗಂಡಮಚ್ಚರ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯ ಅಸೂಯೆ; ಶೂರನ ಮಾತ್ಸರ್ಯ: ಕಱುವೆಟ್ಟ ಪಗೆಯ ಬೇರ್ವರಿಂದುಱುಮಿಕೆಯ ಪೊದಟ್ದ ಗಂಡಮಚ್ಚರದೊದವಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯೭); ಕೌರವಸೇನೆಯಂ ತುಳಿದು ಗೆಲ್ದಾ ಗಣ್ಡರುಂ ಗಂಡಮಚ್ಚರದಿಂ ಶಕ್ತಿಯ ಬೀರರಂ ಪೊಣಜ್ದು ಗೆಲ್ದಾಗಣ್ಡರುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೧೨; 1007); ಗಂಡಮಚ್ಚರದಿಂ ದುರ್ಮುಖಿಯಂ ಪರಾಭವಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೯-೬೮ ವ).

[ಗಂಡ₂ + ಮಚ್ಚರ]

ಗಂಡಮಾತು 'ಗಂಡವಾತು' ನೋ.

ಗಂಡಮಾಲೆ, ಗಂಡಾಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿನ ಗ್ರಂಥಿಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಕರಿಯಿಳ್ಪು ಮಾಂಸಿ ಲಕ್ಕಿಕ ಮರಪಿಚ್ಚುಗೆಯರ್ಕದುಗ್ಧಮಂಬಿವನಿಂಬಾಗರದು ತೊಡೆದಂದು ಕರ ಮಚ್ಚರಿಯೆನಿಸುವ ಗಂಡಮಾಲೆಗಳ್ ಪಱಿಪಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೯೬); ಶುಂಠಿ, ನುಗ್ಗೆಬೇರು, ಕಟ್ಟಿ ಗಂಡಮಾಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವೈದ್ಯವಿ. ೬೫). ೨. "ಹುಟ್ಟುವಾಗ ಮಗುವಿನ ಕೊರಳಿಗೆ ಹೊಕ್ಕಳು ನಾಳ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ" (ಅನಂನಾ). **ಗಂಡಾಮಾಲೆ**: ೧. "ಭಲ್ಲಾತಕೀಸ್ಯಾತ . . . ಸೇವಿಸಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ, ಮಂದ್ಯಾಗ್ನಿ . . . ಗಂಡೆ, ಗಂಡಾಮಾಲೆ, ಶ್ಲೀಪ್ಯ ಸಹ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೨೯೫).

[ಗಂಡ₂ + ಮಾಲೆ]

ಗಂಡಮೃಗ, ಗಂಡಾಮೃಗ (ನಾ). = ಗಂಡಕ: "ಖಲಃ – ಗಂಡಮೃಗಂ . . . ಖಲ್ಲಃ = ಗಂಡಮೃಗಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೫೦). **ಗಂಡಾಮೃಗ**: "ಗಂಡಕಃ – ಗಂಡಾಮೃಗ" (ಒಷಧಿ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಗಂಡಮೆಣಸು (ನಾ). ಮೆಣಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಜಮೈಕಾ ಮೆಣಸು: (ಕ). [ಗಂಡ₁ + ಮೆಣಸು (< ಮೆಣಸು)]

ಗಂಡಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯದು: ಗಂಡಯೋಗಕ್ಕೆ ಫಲ ೩೧ ಗಳಿಗೆ ಮೇಲೆ ತ್ಯಾಜ್ಯ (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೦-೧). [ಗಂಡ₂ + ಯೋಗ]

ಗಂಡಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಳಮ್ಮಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಗಾವುಣ್ಡ ಗಂಡಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦-೧೧; 964). [ಗಂಡ₁ + ಅಯ್ಯ₁]

ಗಂಡರಾಮಿ 'ಗಂಡುರಾಮೆ' ನೋ.

ಗಂಡರಿಸಿನ (ನಾ). ಅರಿಸಿನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಅರಿಸಿನದ ಗೆಡ್ಡೆ: "ಜರಕ್ಷ್ಮೀ – ಗಂಡರಿಸಿನ, ಶ್ರೀಗಂಧ" (ಒಷಧಿ. ೬೦); ಚಿಕ್ಕಮರುಳು, ಮೈಕಿಬೇರು ಗಂಡರಿಸಿನದಲ್ಲಿ ಸಿಂಬೆಕಾಯಿಸುಪ್ಪು ಕುಡಿಯೆ ಬಾಣಂತಿ ರೋಗ . . . ಮಾಣ್ಗುಂ (ವೈದ್ಯವಿ. ೮೧). [ಗಂಡು₁ + ಅರಿಸಿನ]

ಗಂಡಲಚ್ಚಣ (ನಾ). ಶೌರ್ಯದ ಲಕ್ಷಣ; ಪೌರುಷದ ಗುರುತು: ಜವನುಂ ತಂನಯ ಗಂಡಲಚ್ಚಣಮೆನಿಪ್ಪಾ ಮಿಸೆಯಂ ತಿರ್ದಲಂಜು ವಿನಂ (ಮೈಲಿ. ೧೯೩೬, ೨೮-೮; 1148). [ಗಂಡ₁ + ಲಚ್ಚಣ]

ಗಂಡಲರ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗಂಡುತುಂಬಿ, —ಭ್ರಮರ: ಗಂಡಲರ್ವಕ್ಕಿ ತಿಱುವಾಂತ ಕುಸುಮ ಕೋದಂಡ (ನೇಸತ. ೬-೩೨).

[ಗಂಡು₁ + ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ]

ಗಂಡವಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪುಲಿಗೆಱೆ ಗಣ್ಡವ ಗ್ರಾಮ(ನಾ) (ಇಆ. VIII, ೨೪೩-೧೮; 631). [ಗಂಡವ₂ + ಗ್ರಾಮ]

ಗಂಡವರಿಜು 'ಗಂಡುವರಿಜು' ನೋ.

ಗಂಡವಸದನ (ನಾ). ಗಂಡಸಿನ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಪುರುಷನ ಅಲಂಕಾರ: ಗಂಡವಸದನ ಗಂಡಗರ್ವ ಗಂಡಗುಣವೆಂದು ಸಲೆ ಸಂತತಂ ತಾಸೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೯೫); ಗಂಡವರಿಜು, ಗಂಡವಸದನ (ಶಮುದ. ೨೧೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಂಡ₁ + ವಸದನ]

ಗಂಡವಳ್ತಿ (ನಾ). (?): ವಿವಿಧ ಗಂಧಂಗಳನಾನವಯವದೊಳ್ ಮಾಡುವ ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯಿಂ ದೇವಿಗಂಡವಳ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಂಡವಳ್ತಿ]ಯೆ ನಲ್ಲಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೬); "ಗಂಡನನ್ನುಳ್ಳವಳು" (ಪಂಪವೀ. ೨೮೫).

[< ಗಂಡ₁]

ಗಂಡವಾತು, ಗಂಡಮಾತು (ನಾ). ಶೌರ್ಯದ ಮಾತು; ಪೌರುಷದ ನುಡಿ: ಬರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ನೋಟ್ಪು ಮಾತನೊಡ್ಡಱಿಯದ ಗಂಡವಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೩); ಗಣ್ಡನೊಳಾರುವರ್ ದೊರೆಯೆ ಭುವನವಲಿಯದೊಳ್ ಗಣ್ಡವಾತಿನ ಪೆಂಪಂ ಕಣ್ಡು ಕೇಳ್ದಿಲ್ಲರುಮ್ಮಣ್ಡಲದೊಳಗೆ ಪೊಗಟ್ಟಪ್ಪರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೧-೮; 966); ಬೀರಮನಾಡಿ ಗರ್ಜಿಸುವ ನಿನ್ನೀ ಗಂಡವಾತಿಂಗೆ ಕಾತರನುಂ ಬೆರ್ಚುಗು ಬೆರ್ಚನಪ್ರತಿಮ ಶೌರ್ಯಾಟೋಪಂ (ಪುಷ್ಪದ. ೬-೬೬). **ಗಂಡಮಾತು**: ಅಣ್ಣ ಸತ್ವರ ಗಂಡಮಾತನುಪಮಾತೀತಂ ಮಾಡಿ ಪೊಗಟ್ಟು (ಕಾಂತಿಪು. ೫-೬೫ ವ). [ಗಂಡ₁ + ಮಾತು]

ಗಂಡಶಿಲಾತಳ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಗಲ್ಲು: ಗಂಡಶಿಲಾತಳದೊಳ್ ಘನಮಂಡಲಪೆಜಗಿರ್ದ ಗೋತ್ರನಗದಂಡದಿನಾಱುಂಡಳಸಿರ್ದಂ ನಿಜಭುಜ ದಂಡಂಗಳೊಳೆಸೆಯೆ ಪೂರ್ಣಕುಂಭರತಂಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧೪೩).

[ಸಂ. ಗಂಡಶಿಲಾತಲ]

ಗಂಡಶೈಲ (ನಾ). (ಬೆಟ್ಟದಮೇಲಿನಿಂದ) ಜಾರಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆ; ಉರುಳಿಬಿದ್ದ ಬಂಡೆ; ಹೆಬ್ಬಂಡೆ: "ಗಿರಿಯ ಶಿಖರದಿಂದುರುಳ್ವ ಸರಿಗುಂಡುಗಳ್ ಗಂಡಶೈಲಂಗಳೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೯-೧); ವಾನರವಿದ್ಯೆಯಂ ತಳೆದು . . . ಕುದುರೆಯಂ ರಥಮಂ ಪೃಥು ಗಂಡಶೈಲ ಸಂತಾನದಿನಿಟ್ಟು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೨೧೪); ಪರಿಕಲಿತ ಗಂಡಶೈಲೋತ್ಕರ ಮಧ್ಯದೊಳಮುರ್ದು ರಂಜಿಪಂಜನಗಿರಿಯಂ ಕರಿಪೋಲ್ತಿರಲೆಸೆದುದು ಬಳಸಿರೆ ಪೋತಕಲಾಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೮೩); ಪರ್ವತ ಶಿಖರದಿಂದ ಉರುಳುವ ಗಂಡಶೈಲದಂತೆ ಬಿದ್ದು (ಗುರುಜೆ. ೩). [ಸಂ.]

ಗಂಡಸು, ಗಂಡುಸು (ನಾ). ೧. ಪುರುಷ: ಮೊಲೆ ಮುಡಿ ಬಂದರೆ ಆ ಪಿಂಡವನು ಹೆಣ್ಣೆಂಬರು ಗಡ್ಡ ಮೀಸೆಗಳು ಬಂದರೆ ಆ ಪಿಂಡವನು ಗಂಡಸೆಂಬರು ಈ ಇಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಸುಳಿವ ಆತ್ಮನು ಹೆಣ್ಣು ಅಲ್ಲ ಗಂಡು ಅಲ್ಲ ನೋಡಾ (ಗಣಭಾ. ೧೧೭ ಅಂಬಿಪ); ಊರಿನ ಗಂಡಸರೆಲ್ಲಾ ಆಗಲೇ ಆ ತೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೯); ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಅದನು ಗಂಡಸು ಗಂಡನು ಗಂಡಿಗೆ ಸಾಲವೆ ಗಂಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೧-೪೧).

ಗಂಡುಸು: ೧. ಗಂಡುಸೆನಿಸಿದ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಅದು ಕುಂದೆಂದು ಕಂಡಿತು (ಕುಡಿಕೂ. ೪೪). ೨. ಪೌರುಷವುಳ್ಳವನು; ಶೂರ; ವೀರ: ಮನೆಯ ಪೆಣ್ಣಿಂಗಂಜುವಂ ಗಂಡುಸೇ (ಸೋಮೇಶ. ೭೪); ಗಂಡುಸಾದರೆ ನಿನ್ನ ಬಲಿ ಕೊಡುವೆಯೇನು (ಗರಿ. ೩೬-೧೦). 'ಹೆಂಗುಸು' ಪರಾ. [< ಗಂಡುಗೂಸು]

ಗಂಡಸುತನ(ನಾ). ಪೌರುಷ; ಶೌರ್ಯ: "ಪೌರುಷಂ . . . ಗಂಡಸುತನ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೭); ಅಹಲ್ಯೆ . . . ಅಂತಹ ಗಂಡಸುತನವನ್ನು ತೋರಲಿಲ್ಲ (ರಂಗವ. ೨೫೭); ರಾಜಕುಮಾರನ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ ಗಂಡಸುತನವನ್ನೂ ನೋಡಿ (ಮಣಿಸ. ೪೪). [ಗಂಡಸು + -ತನ]

ಗಂಡಸುತನವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು: ಗಂಡಸುತನವೆತ್ತು ನುಡಿದ ಪಂತದ ಹೆಮ್ಮೆಗಂಡು ವೃಂದಾರಕರುಗಳ ಹಿಂಡು ಬದುಕಿತೆಂದು ಜೀವನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡಡರಿದ ಸುರಪುರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೫-೬೨). [ಗಂಡಸುತನ + ಪೆಱು$_1$]

ಗಂಡಸುಮಗ (ನಾ). ಗಂಡುಮಗ; ಸುತ; ಪುತ್ರ: ಅವರಿಗೆ ಗಂಡಸುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ್ದೇ ಅವರ ಧೈರ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಕಾರಣ (ಹೇಮಂತ. ೧೪೦). [ಗಂಡಸು + ಮಗ]

ಗಂಡಸೂಚಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ; ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪದಮುಂ ಸೂಚ್ಯಾ[ಖ್ಯ]ಮದಂ ಪುದು ಗೊಂಡುಂ ನಡು[ವ]ಬಾಗಿಸುತ್ತಂ ಮತ್ತಂ ಮುದದೆಡಗಯ್ಮಲಪದ್ಮ ಮನೊದವುತೆ ಗಂಡದೊಳೆ ನಿಲಿಸಿ ಬಲಗೈ ಬೇಗಂ . . . ಗಂಡಸೂಚಿ ಕರಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೨೪). [ಸಂ. ಗಂಡಸೂಚೀ]

ಗಂಡಸ್ಥ (ನಾ). (?) : ಶ್ವೇತಾಶ್ವಂಗಳೊಳ್ ಪೂಡಿದ ದಿವ್ಯ ರಥಮುಮಂ ದಧೀಚಿಗಂಡಸ್ಥಮುಪ್ಪ ಗಾಂಡೀವಮೆಂಬ ಬಿಲ್ಲುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೭ವ); "ದವಡೆ" (ಪಂಪನಿ); "ಕಪೋಲ ಪ್ರದೇಶ" (ಪಂಪದೀ. ೨೦೬). [?]

ಗಂಡಸ್ಥಲ, ಗಂಡಸ್ಥಳ (ನಾ). ಕಪೋಲ ಪ್ರದೇಶ; ಕೆನ್ನೆ: ಕಿಸು ಸೆರೆ ಪರಿದಿರೆ ಕಣ್ಗೊಳ್ ನೊಸಲೊಳ್ ಪುರ್ವಡರ್ದು ಪೊಡರೆ ಗಂಡಸ್ಥಲದೊಳ್ ಪಸರಿಸೆ ಬೆಮರ್ವನಿಗಳ್ ಮುಳಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೩೫); ಗಂಡಸ್ಥಲದಿಂದ ಹನಿಹನಿಯಾಗಿ ಉದುರುತ್ತಿರುವ ಬೆವರು (ಬಾಬಲ. ೧೪); ಬೆದೆ ಬಂದು ಉನ್ಮತ್ತವಾದ ಹೆಣ್ಣಾನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಲದ ಬಳಿಯಿರುವ ರಂಧ್ರದ ಮೂಲಕ ಕೊಬ್ಬಿನಂತಹ ದ್ರವ ಸ್ರವಿಸುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೬೨).

ಗಂಡಸ್ಥಳ: "ಗಂಡಮೆನಲು ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೧); ಮೃಗದ ಕರ್ದಮ ಸಂಪಾದಿತ ಲೇಖಾಮಂಡಿತ ಗಂಡಸ್ಥಳನುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೨೦೩); ಗಂಡಸ್ಥಳದೊಳ್ ಶ್ರೀಕುಂಡಲಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೊನೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೧-೪೦); ಸ್ತನಗಳು ಬಾಹು ನಯನ ಮುಖವು × × × ದನ ಹೃದಯ ಗಂಡಸ್ಥಳ ಸಿಟಿಲಾ (ಜನವ. ೫-೨೪). [ಗಂಡ$_3$ + ಸ್ಥಲ]

ಗಂಡಸ್ಥಳೆ 'ಗಂಡಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಗಂಡಸ್ಥಳಿ (ನಾ). = ಗಂಡಸ್ಥಲ: ಉರದೊಳ್ ಹಾರಾಂಶು ಗಂಡಸ್ಥಳಿಯೊಳಮಳ ಕರ್ಣಾವತಂಸಾಂಶು ಮತ್ತಂ ಶಿರದೊಳ್ ರತ್ನಾವಳೀಶೇಖರ ಶಿಖರಸಮುಕ್ತಾಂಶುಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೦). [ಸಂ. ಗಂಡಸ್ಥಲೀ]

ಗಂಡಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಗುಂಡುಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಸ್ಥಳ, —ಪ್ರದೇಶ: ಶಿಲೋಚ್ಚಯ ಸಾನುವಿನ ಗಹ್ವರದ ಗಂಡಸ್ಥಾನ ದೀರ್ಘದ್ರೋಣಿಗಳಲಜಿಸಿದರು ಮೃಗಕುಲವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೨೪). [ಗಂಡ$_3$ + ಸ್ಥಾನ]

ಗಂಡಳಿ (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷ ನಾಶವಾಗು; ಶೌರ್ಯಗುಂದು: ರಣದೊಳಿದಿರ್ಚಿ ಗಣ್ಡಳಿದು . . . ಸರಿದ ಜೋಳನೆ ಪೇಳನೆ ಬೀರದೇಳ್ಗೆಯ (ಕಇಅ. ೨-೨-೩೧; 1058). [ಗಂಡು$_1$ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅೞಿ$_1$)]

ಗಂಡಳಿಕೆ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಪರಾಕ್ರಮ (?) : ಅದಿಯರ ಬಳಿಯ ಗಂಡಳಿಕೆಯ ಉಟಿಕೊಂಡ ರಾಮನಾಯ್ಕನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೩೫-೧; 1488). [ಔ ಇದು 'ಗಂಡಾಳಿಕೆ' (ಗಂಡಾಳು + -ಇಕೆ) 'ಯ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು] [?]

ಗಂಡಾಂತ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಅನಿಷ್ಟಕಾಲ; ಕುಯೋಗ; ಕೆಲವು ತಿಥಿ, ನಕ್ಷತ್ರ ಮತ್ತು ಲಗ್ನಗಳ ಸಂಧಿಕಾಲ: [ಔ ಇವು ಶುಭ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ನಿಷಿದ್ಧ] ಸಮನಿಸೆ ಗಂಡಾಂತಂ ಜಾತಮರ್ತ್ಯನಿಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೬-೫೧); ಕರ್ಕಟ ವೃಶ್ಚಿಕ ಮೀನರಾಶಿಗಳ ಕೊನೆಯ ಭಾಗವೇ ಗಂಡಾಂತವು (ಜಾತತಿ-ಟೀಕೆ). [ಗಂಡ$_3$ + ಅಂತ$_2$]

ಗಂಡಾಂತರ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಪಾಯ; ವಿಪತ್ತು; ತೊಂದರೆ: ಗಂಡಾಂತರಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದವರ ಅನುಭವಸಾರವನ್ನು ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವೆ (ಶಾಂಪಜೀ. ೪೩); ನಾನಾಸಾಹೇಬರ ಎದುರು ಮಾತನಾಡುವುದು ಗಂಡಾಂತರವನ್ನು ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಂತೆಯೆ (ಬದುಜಿ. ೧೭೧); ಈ ಗಂಡಾಂತರದಿಂದ ಪಾರಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲವೇನು (ಸ್ಕೂಲವಿ. ೨೧೨). [ಸಂ.]

ಗಂಡಾಂತರಕಾರಿ (ನಾ). ಗಂಡಾಂತರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಂತಹುದು; ಅಪಾಯಕಾರಿ: ಹೀಗೆ ಸಹಸ್ರದಷ್ಟು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ತಿರುಗುವುದು ಗಂಡಾಂತರಕಾರಿ (ಬದುಜಿ ೬೨); ಇದೊಂದು ಗಂಡಾಂತರಕಾರಿಯಾದ ರೋಗ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಗಂಡಾಂತರಕಾರಿನ್]

ಗಂಡಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು: "ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗು; ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು" (ಕಲ್ಪದ್ರು); ಮಹಾರಾಜನು ಅಮೃತಸರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಫ್ರೆಂಚರ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯ ಸುದ್ದಿಯು ಸುಳ್ಳೆಂದು ಗೊತ್ತಾದ್ದರಿಂದ ಇಂಗ್ಲಿಷರು ಗಂಡಾದರು (ಚರಿಸಂ. ೨೦೬). ೨. (ಅಲಂ) ಫಲಪ್ರದವಾಗು; ಯಶಸ್ವಿಯಾಗು: ಹೋದ ಕೆಲಸ ಗಂಡಾಯ್ತೋ ಹೆಣ್ಣಾಯ್ತೋ? (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಗಂಡಾಗುಂಡಿ (ನಾ). ೧. ದುರುಳತನ; ದುಂಡಾವರ್ತಿ; ಬಲಾತ್ಕಾರ: ಗಂಡಾಗುಂಡಿಯಿಂದ ಹೂಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆನ್ನು ತ್ತೀಯೆ (ವಚಭಾ. ೧೫೩); ಗಂಡಾಗುಂಡಿಮಾಡಿಯಾದರೂ ಗಡಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಕುಡಿಯಬೇಕು (ನನ್ನೂರು. ೩೧೫); ಅವರ ಗಂಡಾಗುಂಡಿ ಜಗತ್ತಿಗೇ ಗೊತ್ತು (ಅನಾಥೆ. ೨೯೨). ೨. "ಕುತ್ತು; ಆಪತ್ತು; ಕಂಟಕ" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). ೩. ತಾಟಾಪೋಟಿ: ಗಂಡಾಗುಂಡಿ ಮಾಡಿ ಗಂಡಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಗಂಟುಹಾಕಿದ (ರೂಢಿ). [?]

ಗಂಡಾಡಿ (ನಾ). ಗಂಡುತನವುಳ್ಳವನು; ಶೂರ: "ಸತ್ವಶಾಲಿ; ಸಾಹಸಿಗ" (ಅನಂನಾ); ಬಿದಿರ ಮೆಳೆಯಲಿ ಗಂಡುಬಿದಿರಾಗು, ಬಳಿಯ ಗಂಡಾಡಿಯಾಗೆಲೊ ಕಂದ (ಹಪ್ಪೆರ. ೪-೫೪).
[ಗಂಡು$_1$ + ಆಡಿ$_1$]

ಗಂಡಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). "ಪೌರುಷದ ಮಾತನಾಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಗಂಡಾಡಿದುರು ಭಾಷೆಗರಿಗಳ ಶಿರಂಗಳಂ ಚೆಂಡಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೬೩).
[ಗಂಡು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಗಂಡಾಡು$_2$ (ನಾ). ಗಂಡುಮೇಕೆ; ಹೋತ: "ತುಂಭಃ . . . ಆಡುಹೋರಿ, ಗಂಡಾಡು, ಹೋತ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೪).
[ಗಂಡು$_1$ + ಆಡು$_3$]

ಗಂಡಾಮಾಲೆ 'ಗಂಡಮಾಲೆ' ನೋ.

ಗಂಡಾಮಿಗ (ನಾ). = ಗಂಡಮೃಗ: ಗಂಡಾಮಿಗಂ (ರೇವಣ. ೩೭-೧೫).
[< ಗಂಡಮೃಗ]

ಗಂಡಾಮೃಗ 'ಗಂಡಮೃಗ' ನೋ.

ಗಂಡಾಲಿ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು: "ಗಂಡಾಲಿ, ಶಕುಲಾಕ್ಷಕಾಃ -೨ ಬಳ್ಳಿಗರಿಕೇಹುಲ್ಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಗಂಡಾಳು (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸು; ಪುರುಷ: ಪೂಗೊಲಯೇಕಾಕಿ ಗಂಡಾಳಿಹ ಆಲಯವುಮುನಾಯಾಶ್ರೈಸಿರ್ಪ (ನವಮೋ. ೯-೨೪). ೨. ಕೂಲಿಕೆಲಸಮಾಡುವ ಗಂಡಸು; ಗಂಡು ಆಳು: ಹೆಂಣಾಳು ಗಂಡಾಳು ಕುಟುಟಗಳು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೧೭-೧೦; 1377); ಗಂಡಾಳಿಗೆ . . . ಬೈದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೧೫). "ಹೆಣ್ಣಾಳು" ಪರಾ.
[ಗಂಡು$_1$ + ಆಳ್$_3$]

ಗಂಡಾಳುತನ 'ಗಂಡಾಳ್ತನ' ನೋ.

ಗಂಡಾಳ್ತನ, ಗಂಡಾಳುತನ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೂರತನ: ಪೊಸೆದು ಮುಕ್ಕಳ್ ಸಾಲನೇ ಶಾಙ್ಗಿ ನಮ್ಮಂ ಗಂಡಾಳ್ತನಮೇವುದಾಶ್ರಯಿಸುವಂ ಶ್ರೀಪಾದಮಂ ಕೃಷ್ಣನಾ (ಜಗವಿ. ೮-೯೫); ದೀನಾನಾಥವಜ್ರಪಂಜರ ಎಂಬ ಗಂಡಾಳ್ತನದ ಕಡುಹಿನ ಬಿರುದಿಗೆ (ಜಿಟ್ಟಅ. ೭೪-೨೭). **ಗಂಡಾಳುತನ:** ಗಂಡಾಳುತನದಿ ಸಿಂಹದ ಸೀಳ್ವ ಶರಭಭೇರುಂಡನೋಲ್ ಖಳರಾಯ ಬರಲು (ಮೋಹತ. ೧೨-೮೦).
[ಗಂಡಾಳ್ + -ತನ]

ಗಂಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಂಡಿ; ರಂಧ್ರ; ಬಿರುಕು: "ಗಂಡಿ-ತೂತು" (ಕಾಶಕೃ. ೨೬); ಕಂಡಳಸುರನ ಗದೆಯ ಘಾಯದ ಗಂಡಿಯಲಿ (ದೇವೀಮ. ೮-೩೨). ೨. ಗುಹೆ; ಗಹ್ವರ: ಗಂಡಿಗಳೊಳಲಿವ ಕೇಸರಿಗಳಿಂ ಕರಿಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೧-೧೧). [< ಕಂಡಿ$_1$]

ಗಂಡಿ$_2$ (ನಾ). ಮರದ ಕಾಂಡ; ವೃಕ್ಷದ ಮೂಲ: "ಹರಿಗಳವರೆಗಿನ ಮರದ ಬೊಡ್ಡೆ" (ಕಸಾಸ್ತ್ರಕೋ. ೨೮೧). [ಸಂ.]

ಗಂಡಿಕಾವಲಿ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಕಂಡಿಯನ್ನು ಕಾಯುವ ಕಾವಲುಗಾರ: (ಕ). ೨. ಉಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಸುಂಕ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು ವವನು: (೧ಲವ್). [ಗಂಡಿ$_1$ + ಕಾವಲ್$_1$ + -ಇ$_3$]

ಗಂಡಿಕೆ$_1$ (ನಾ). = ಗಂಡುತನ: ಬಲ್ಗಂಡಿಕೆಯಿನಾಳ್ ಮೆಟ್ಟಿದೊ ನೆಂದೊಡಜುರ್ನನಂ ಬಂದಾತನನಿಂತೆಂದ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೨೮ ಪ); ಗಂಡಿಕೆಯಿನುಳಿದವರ ಸೊಕ್ಕು ಸೆಣಸನ್ನುಸಿಕನಾಲಿಸಿದೆ (ಹಪ್ಪೆರ. ೧೪-೪).
[ಗಂಡು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಗಂಡಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಬತ್ತ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಊಬು: "ಊಬು ಗಂಡಿಕೆ [ಪಾಶಾಂ. ಕಂಟಿಕೆ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮).
[< ಕಂಟಿಕೆ]

ಗಂಡಿಕೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷವನ್ನು ಕಾಣು; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ನೋಡು: ಬಗ್ಗದ ಗಂಡಿಕೆಗಂಡು ನೆತ್ತಿಯಗ್ರದೆ ಮೊನೆಯುರ್ಚೆ ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆಯಿಂದಿರದಿಕ್ಕಿದನಾ ವನೇಚರಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೫೪).
[ಗಂಡಿಕೆ$_1$ + ಕಾಣ್]

ಗಂಡಿಗ$_1$, ಗಂಡುಗ (ನಾ). ೧. ಗಂಡುತನವುಳ್ಳವನು; ಧೀರ; ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಗಂಡಿಗನಾಗಿ ತನ್ನಿಲಯಕೆಯ್ದಿದೆಂ (ದಶಕು. ೧೩-೫೯); ಅಜಿಯದ ಗಂಡಿಗನನೇನೆಂದು ನುಡಿವೆನು (ಬಸವು. ೧೫-೩೨); ಶಿವಶಿವ ಪೂತು ಗಂಡಿಗನೆಂದು ಗರ್ಜಿಸಿತಖಿಳ ವಂದಿಜನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೩೭). **ಗಂಡುಗ:** ೧. 'ಗಂಡುಗತನ' ಪರಾ. ೨. ಬೇಟೆಯನಾಯಿ: ಈ ಸಂಪಿಗೆ ಎಂಬ ಗಂಡುಗನು ಹುಲಿಗಳ ಬಾಲವ ಹಿಡಿದು ಯಳವ ಹಾಂಗೆ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೨-೧; 1434 ?). [ಗಂಡು + -ಇಗ]

ಗಂಡಿಗ$_2$ (ನಾ). ಅಪಾಯಕಾರಿ; ಕೇಡಿಗ: ಕೊಂಡೆಯರಂ ದುರ್ಜನರಂ ಗಂಡಿಗರಂ ತೆಗೆದು ತೆಗೆದು ಸಿಕ್ಷಿಪರೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೩-೫೦; 1271); ಮಿಂಡುದಂಡುಗಳರ್ತಿಕಾಜರು ಗಂಡಿಗರು ಗರ್ವಿತರು (ತೊರರಾ. ೫-೫-೧೪).
[ಗಂಡ$_3$ + -ಇಗ]

ಗಂಡೀರ (ನಾ). ಮಂಗರಬಳ್ಳಿ: "ಮೊಗವಾಳ, ಮಂಗರಬಳ್ಳಿ" (ಅಮರ- ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಗಂಡು (ನಾ). ೧. ಶೌರ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಆರ್ಭು: ನನ್ನಿಯೊಳಿನ ತನಯಂ ಗಂಡಿನೊಳ್ ಭೀಮಸೇನಂ ಬಲದೊಳ್ ಮದ್ರೇಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೪); ಗಂಡಿಲ್ಲದ ಭಟನ ಯುದ್ಧಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೯); ಹೊಸ ಗಂಡುವೀರ ಚೈತನ್ಯಗಳು (ವಿಸೀಗೀ. ೫೩-೧೯). ೨. ಬಿರುಸು; ಗಟ್ಟಿ: ಅನ್ನ ಇನ್ನೂ ಗಂಡಾಗಿದೆ; ಇನ್ನೂ ಬೇಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಮರಗಳ ಕೆಚ್ಚು, —ತಿರುಳು, —ಸಾರ: ಅಶೋಕಕಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗಿನ ಗಂಡು ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ್ದು ಬಿರುಸು (ಕಭಾಗಿ. ೩೭); ಇದರ ಬಳಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಯನ್ನು ಕೆತ್ತಿ, ಚಲ್ಲಿ, ನಡುವಿನ ಗಂಡನ್ನು ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕಡಿದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೧). ೪. ಗಂಡಸು; ಪುರುಷ: ಮೊಲೆ ಮುಡಿ ಬಂದರೆ ಹೆಣ್ಣೆಂಬರು, ಗಡ್ಡ ಮೀಸೆ ಬಂದರೆ ಗಂಡೆಂಬರು ನಡುವೆ ಸುಳಿವಾತ್ಮನು ಗಂಡೂ ಅಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣೂ ಅಲ್ಲ (ದೇವಾವ. ೬೫-೧೩೩); ಒಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡುಗಳನೊಂದಾಗಿಸಬಲ್ಲ ಭಾವಜ್ವರ ತೋಜು (ಮೋಹತ. ೮-೩೨); ಹೆಣ್ಣು ಏನೂ ಗಳಿಸದೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಇರುವುದೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವ ಗಂಡು ಸ್ವಲ್ಪ ಎಣಿಕೆಮಾಡಿ ನೋಡಲಿ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೨). ೫. ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಎಲವೊ ನೆರೆ ಗಂಡಹೆ ಕಣಾ ನೀ ಮಲೆತು ನಿಂದುದು ಸಾಲದೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೩೨). 'ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು' ಪರಾ. ೬. ಮದುವೆಯ ವರ: ಎಲ್ಲಿ ಗಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ ಗಂಡು ಎಂದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೩); ಗಂಡಿನ ಮೆರವಣಿಗೆ (ರೂಢಿ). ೭. ಬಲಭಾಗ; ದಕ್ಷಿಣ: ಗಂಡು ಮೇಲಾಗಿ ಮಲಗಿದವನು ವೈದ್ಯನ ಗಂಡ ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೯೯). ೮. (ಆಲಂ) ಯಶಸ್ವಿಯಾದುದು; ಫಲಪ್ರದವಾದುದು: ಹೋದ ಕೆಲಸ ಗಂಡೋ ಹೆಣ್ಣೋ? (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಗಿಣ್ಡು; ಕೊಡ. ಕಂಡೆ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗಂಡು]

ಗಂಡುಕಚ್ಚೆ 'ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ' ನೋ.

ಗಂಡುಕಣೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣದಲ್ಲಿಸುವ ದೊಡ್ಡ ಕಣೆ, —ಕೊರಡು : (ಕ). [ಗಂಡು + ಕಣೆ₁ (< ಗಟು₃)]

ಗಂಡುಕಾವ್ಯ (ನಾ). ವೀರರಸ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಕಾವ್ಯ; ಕೆಚ್ಚಿನ ಸತ್ವವುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯ : ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ . . . ಇಂಥ ಗಂಡುಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದ (ಕನ್ನನು. ೧-೮೪). [ಗಂಡು + ಕಾವ್ಯ]

ಗಂಡುಕಾಳಿಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : (ವೃಔಗಿ. ೪೮-೯೬೪). [ಗಂಡು + ಕಾಳಿಂಗ (=ಕಾಲಿಂಗ)]

ಗಂಡುಕೂಸು 'ಗಂಡುಗೂಸು' ನೋ.

ಗಂಡುಕೆಲಸ 'ಗಂಡುಗೆಲಸ' ನೋ.

ಗಂಡುಕೇಪಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಗಂಡುಕೇಪಳ, ಬಂದಿಕ್ಕಾಗಿಡ" (ವೃಔಗಿ ೫೩-೧೦೬೫). [ಗಂಡು + ಕೇಪಳ (= ಕೇಪಲ)]

ಗಂಡುಕೊಡಲಿ 'ಗಂಡುಗೊಡಲಿ' ನೋ.

ಗಂಡುಕೊನೆ (ನಾ). ಗಂಡುಕುಡಿ, —ಮಗು : ಒಂದು ಗಂಡುಕೊನೆ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಹೀಗಾಗುತ್ತಿತ್ತೆ (ಮಾಮರಾ. ೧೨೧). [ಗಂಡು + ಕೊನೆ₃]

ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆ 'ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆ' ನೋ.

ಗಂಡುಗ 'ಗಂಡಿಗ' ನೋ.

ಗಂಡುಗಂಡ (ನಾ). ಕಠಿನವಾದ ಕೆನ್ನೆ, —ಕಪೋಲ: ಚಂಡ ವಾನರ ಗಂಡುಗಂಡಕೆ ಸಿಡಿಲ್ಬುದಾ ಬಂಡೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೧-೯೧). [ಗಂಡು + ಗಂಡ₃]

ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ, ಗಂಡುಕಚ್ಚೆ (ನಾ). ನಿರಿಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೊರಳಿಸಿ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ; ವೀರಗಚ್ಚೆ: ವೀರಪುರುಷರ ಗಂಡುಗಚ್ಚೆಯ ಮೇಲೆ ಅದು ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲವೇಕೆ? (ಇಪ್ಪಕ. ೪೪೩). **ಗಂಡುಕಚ್ಚೆ** : ಗಂಡುಕಚ್ಚೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸೈಕಲ್ ಹತ್ತಿದರು (ರೂಢಿ).

ಗಂಡುಗಚ್ಚೆಹಾಕು = ಸಿದ್ಧವಾಗು; ತಯಾರಾಗು: ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿದಳು. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒನಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆ ಕಳ್ಳಗಂಡಿಯ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು (ಕಪಪು. ೨-೬೫); ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಲಿಲ್ಲ; ಅಪ್ಪೆ ಎಂದ ಕಿಟ್ಟ (ಸ್ವಪ್ನಹೂ. ೪೧). [ಗಂಡು + ಕಚ್ಚೆ]

ಗಂಡುಗತನ (ನಾ). ೧. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ; ಸಾಹಸ: ತಾಗಿದವ ದಿರನಿಕ್ಕಿದನು ರಣವಾಗಡಿಗರನು ಯೆಕ್ಕಿದನು ಕೈದಾಗಿಸಿದನನಿಬರಲಿ ಗಂಡುಗತನದ ಗಾಡಿಕೆಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೫೧); ಗಂಡುಗತನದ ವೀರ ವರ್ಚಸಕ್ಕೆ ಮಾಸೆವೊತ್ತು (ಮಂತ್ರಶ. ೯೧-೧೦). [ಗಂಡುಗ (< ಗಂಡಿಗ) + -ತನ]

ಗಂಡುಗತ್ತರಿ (ನಾ). = ಗಂಡಗತ್ತರಿ : ಗಂಡುಗತ್ತರಿಯಂ ಕೊರಳೊಳು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡುಯೇನೆನ್ನುತಿರ್ದಳು (ಕರಿಕ. ೨೩-೪); ಕವೆಗೋಲ ಇರ್ಕುಟಿಯ ದಂಡದ ಗಂಡುಗತ್ತರಿಯ ಕೊಡಲಿಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯-೨೧). 'ಗಂಡಗತ್ತರಿ' ಪಠಾ. [ಗಂಡು + ಕತ್ತರಿ₂]

ಗಂಡುಗರಟೆ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಒಡೆದಾಗ ಬರುವ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಚಿಪ್ಪು, —ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಭಾಗ : ಕೀಸಿ ನುಣ್ಣಗೆ ಮಾಡಿದ ಎರಡು ಗಂಡು ಗರಟಗಳನ್ನೂ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಮಲೆಮ. ೧೩). [ಗಂಡು + ಕರಟ₁ (< ಕರಂಟ)]

ಗಂಡುಗರಣೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೊಸರು; ಕೆನೆಮೊಸರು: ಗಂಡಗಂಬಲಿಯಿಕ್ಕಿ ಗಂಡುಗರಣೆಯ ನುಂಗಿ ಗಂಡ ಬಂದಾಗ ನರಳುವ ಹೆಣ್ಣನು ಗುಂಡಿಗಿಕ್ಕೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೫೪). [ಗಂಡು + ಕರಣೆ₁]

ಗಂಡುಗರ್ವ (ನಾ). = ಗಂಡಗರ್ವ : ಗಂಡುಗರ್ವವನೆಮ್ಮೊಡನೆ ಕೋದಂಡದಲಿ ಮೆಱೆ ಸಾಕು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೪೫). [ಗಂಡು + ಗರ್ವ]

ಗಂಡುಗಲಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಮಹಾಶೂರ : ಗಂಡುಗಲಿ ಕೋದಂಡ ರುದ್ರನ ಕಂಡು ವಿರಥನ ಮಾಡಿದನು ಮಾರ್ತಾಂಡ ತನಯನ ಗೆಲಿದು ರಣದಲಿ ನೊಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ ೧೩ ಸೂಚನೆ); ಗಂಡುಗಲಿ ರಾವಣಗೆ ಬಿಲ್ಲಿನ ದಂಡೆಯನು ಹಾಯ್ಕಿದಳೆ ನಿಜದೋರ್ದಂಡ ದಂಗನೆಯೆನುತ ಗುಹಿಲಿಕ್ಕಿತು ಸತೀನಿವಹ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೨೫); ಭರವು ಎಷ್ಟೆಂದರೂ ಗಂಡುಗಲಿ (ಜೀವರಂ. ೨೩). [ಗಂಡು + ಕಲಿ₂]

ಗಂಡುಗಲಿತನ (ನಾ). ಅತಿ ಪರಾಕ್ರಮ; ಮಹಾಶೌರ್ಯ: ಗಂಡುಗಲಿತನದಿ ಅರಸುಗಳಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೩೮-೭; 1000); ಅಳಲು, ಅಂಜಿಕೆ, ಶಕ್ತಿಹೀನತೆ, ಯಾವುದೊಂದೂ ನಿಲ್ಲದು ಗಂಡುಗಲಿತನವೊಂದೆ ಉಳಿವುದು (ವಿಜಧ. ೧೫). [ಗಂಡುಗಲಿ + -ತನ]

ಗಂಡುಗಾಡಿ (ನಾ). = ಗಂಡಗಾಡಿ : ಕಂಡಳವಳು ಕಡು ತವಕದೆ ಕುಸುಮ ಕೋದಂಡನ ಪಳಿವ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ಗಂಡುಗಾಡಿಯ ನೆರೆರೂಪ ಜಯಂತನ (ಕಂಸವ. ೯-೧೦೦); ನಳಕೂಬರನಗ್ಗದ ಗಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಡ] ಗಾಡಿಯ ತಳಿದು ಮನೋಜನೋಜೆಯ ವಿಳಾಸಮನೇಳಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೦). [ಗಂಡು + ಗಾಡಿ₁]

ಗಂಡುಗಾರೆ (ನಾ). ಒರಟಾದ ಮುಳ್ಳುಗಳಿರುವ ಕಾರೆಗಿಡ: ಆವಳಿಗೆ ಗಂಡನ ಮನೆಯು ಗಂಡುಗಾರೆ ಮುಳ್ಳಾಗುವುದು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೦೯). [ಗಂಡು + ಕಾರೆ₁]

ಗಂಡುಗಿಡಿಸು 'ಗಂಡುಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಗಂಡುಗಿಡು 'ಗಂಡುಗೆಡು' ನೋ.

ಗಂಡುಗುಂಟಣಿ (ನಾ). ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ತಲೆಹಿಡುಕ : ಜೂಜಿನಕಟ್ಟೆ ಕಳ್ಳಂಗಡಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಸೀನು ಗಂಡುಗುಂಟಣಿ ಮಾತ್ರ (ಚಿಟ್ಟಅ. ೧೪೬-೧೪). [ಗಂಡು + ಕುಂಟಣಿ]

ಗಂಡುಗುಂದು (ನಾ). ಗಂಡುಗೆಡುವಿಕೆ; ಪೌರುಷಹೀನತೆ : ಗಂಡು ಗುಂದಿನ ಬೀತ ಬಿರುದಿನ ತೊಂಡುಗೇಡಿನ ಜಯದ ಜಾರಿನ ಖಂಡ ಶೌರ್ಯದ ಧೀರರಿದ್ದುದು ನೃಪನ ಬಳಸಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೪೬). [ಗಂಡು + ಕುಂದು₃]

ಗಂಡುಗುಡಿ (ನಾ). = ಗಂಡುಕೊನೆ : ತೊಂಡನೂರಿನಿಂದಯಿಡೆಗೊಂಡು ತೊಡಗಿಯೆ ಪಿಡಿದು ಗಂಡುಗುಡಿಯನೂ ಕೊಂದ ಹೆಂಡಗಂಡಿ ಮೂಳಿ (ಕರಿಕ. ೧೨೫-೩). [ಗಂಡು + ಕುಡಿ₁]

ಗಂಡುಗುಣ (ನಾ). ಪೌರುಷದ ಗುಣ; ಶೌರ್ಯದ ಗುಣ: ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗಂಡುಗುಣವುಳ್ಳವನು; ಪೌರುಷಶಾಲಿ (Man ೩೦೬೩). [ಗಂಡು + ಗುಣ₂]

ಗಂಡುಗುವರ (ನಾ). = ಗಂಡುಮಗು : ವಿಲಾಸವತಿಗೆ ಗಂಡುಗುವರ ನಾಗಲಾಗಿ, ಆ ವಾರ್ತೆ ಹೇಳಿದವರಿಗೆ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ವಜಕಾ. ೬). [ಗಂಡು + ಕುವರ]

ಗಂಡುಗೂಸು, ಗಂಡಗೂಸು, ಗಂಡುಕೂಸು (ನಾ). ೧. ಗಂಡು ಮಗು : ಮುನೀಂದ್ರನಿಂದ್ರಿಯದೊಳೊಗೆದ ಪೆಣ್ಗೂಸುಮಂ ಗಂಡು ಗೂಸುಮನವಱ ಕೆಲದೊಳಿರ್ದ ದಿವ್ಯಶರಾಸನಶರಂಗಳುಮಂ ಕಂಡು ಕೊಂಡುಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೩ ವ); ನಿನ್ನ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಗಂಡುಗೂಸು ಪುಟ್ಟಿದಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೪-೧೮); ಕೇಳ್ದನು ಗಂಡುಗೂಸಿನ ಜನನ ಸ್ಥಿತಿಯನು (ಮೋಹತ. ೧೭-೩೧). ೨. ಪುರುಷ; ಗಂಡಸು : "ಮಾನವಂ . . . ಮನುಜಂ ಗಂಡುಗೂಸಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧).

ಗಂಡಗೂಸು : ೧. ಆತನ ಪೆಣ್ಣತಿ ಹುಕ್ಕಬ್ಬೆಗೆ ನಾಡ ಗಣ್ಡಗೂಸನುವೆತ್ತ ಮಗಂ ಜೀಯಸನುತಂನ ಕಲ್ಲನೆಱೆಸಿದ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೫-೬ ; 1007). ೨. ಗಡ್ಡ ಮೀಸೆಯಿಲ್ಲದ ಗಂಡಗೂಸುಮಂ ತೂಬರಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೪೬-೧೨೩) ; ಗೌಡೊಕ್ಕೊಲನೆರವಿಗಳ್ ಗಂಡಗೂಸು ಹೆಂಗೂಸೆಂನದೆ ಮದುವೆಗೆ ವೀಸವಯ್ದಂ ದೇವರಾಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಇ. V, ೨೦-೭೧ ; 1161). **ಗಂಡುಕೂಸು** : ೧. ನಮ್ಮ ಪಕ್ಕದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಡುಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು + ಕೂಸು]

ಗಂಡುಗೂಸುತನ (ನಾ). ಪೌರುಷ ; ಶೌರ್ಯ : ಪೆಣ್ಬುಯ್ಯಲನಾರಯ್ಯದೋಸರಿಪುದೆನ್ನ ಗಂಡುಗೂಸುತನಕ್ಕೆ ಪಸುಗೆಯಲ್ತೆಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೬೬ವ). [ಗಂಡುಗೂಸು + – ತನ]

ಗಂಡುಗೆಡಿಸು, ಗಂಡುಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು ; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಸೊಕ್ಕುಮುರಿ : ಮುಳಿದು ಭೀಮನ ಗಂಡುಗೆಡಿಸುವರಿಲ್ಲ ಕೌರವದಳದ ಸುಭಟರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೧೮) ; ಗಂಡುಗೆಡಿಸಿದನಿಂತು ಸಕಲಮಹಾವಸೀಶ್ವರರ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨-೪೬). **ಗಂಡುಗಿಡಿಸು** : (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಗಂಡು + ಕೆಡಿಸು]

ಗಂಡುಗೆಡು, ಗಂಡುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮ ಕುಗ್ಗು ; ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ನಿರ್ವೀರ್ಯವಾಗು : ನೆತ್ತರ ಕಾರಿ ರಾವಣ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨-೩೧) ; ಗಂಡುಗೆಟ್ಟು ಬಳೆದೊಟ್ಟು ಬೃಹನ್ನಳೆಯಾಗಿದ್ದ ಅವನಿರವು ಪಾಪವೋ ತನ್ನ ಪಾಪವೊ (ಭಾಮಣಿ. ೪೪). **ಗಂಡುಗಿಡು** : ಬಿಡೆ ಪಿಣಿಲಂ ಕುರುಧ್ವಜಿನಿ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಾಯನೆ ಬಿಟ್ಟುದಂದು ಗಂಡುಡೆಯುಡೆ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟುದು ನೆಗಱ್ತೆಯ ·ಗಾಂಡಿವಮಂ ತಗುಳ್ದು ಜೀವೊಡೆಯೆ ಸಿಡಿಲ್ ಸಿಡಿಲ್ದು ಪೊಡೆವಂತೆವೊಲಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦೧) ; ವಸುಧೀಶಂ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟು ಬೆಂಡಾಗಿರ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೦೬) ; ಗಜ ದೊಡ್ಡು ಗಂಡುಗೆಟ್ಟು ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲದೋಡಿಯುಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೭೬ ವ). [ಗಂಡು + ಕೆಡು$_1$]

ಗಂಡುಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷವನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ; ಜಂಬಕೊಚ್ಚು: ಎನಗಾರ್ಬಲ್ಲಿದರೆಂದು ಗಂಡುಗೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡ]ದೊರ್ವಂ ದೇವ ಠಕ್ಕಿಕ್ಕಿ ಸಾಧನ ಸಮ್ಮೋಹನದಿಂದಮೆನ್ನ ಮಗಳಂ ಬಲ್ಲಾಳ್ತನಂಗೆಯ್ದು . . . . ಕೈಕೊಂಡು ನಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೪೨). [ಗಂಡು + ಕೆಡೆ$_3$]

ಗಂಡುಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷವನ್ನು ಹೊಗಳಿಕೊ; ಪರಾಕ್ರಮದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡು : ಒಂದಕ್ಕೊಂಬತ್ತ ನುಡಿದು ಕಣ್ಣ ಕೆಂಚನೆ ಮಾಡಿ ಗಂಡುಗೆದಱಿ ಮುಡುಹಿಕ್ಕಿ (ಬಸವ. ೪೪೭) ; ತನ್ನಾಳ್ದನ ಭುಜಬಲಪ್ರತಾಪ ಲೇಪಮನೆ ಮುಂದಿಟ್ಟು ದಂಡಮನೆ ಗಂಡುಗೆದಱಿದ ದೂತನ ಮಾತಿಂಗೆ (ಅನಂಪು. ೧೩-೪೯ ವ) ; ಗಂಡುಗೆದಱಿದ ರೋಷಶಿಖಿ ಹುರಿಗೊಂಡುದಕ್ಷಿಗಳಲಿ ವೃಕೋದರ ಕೊಂಡನೇ ತಪ್ಪೇನೆನುತನಿಂದಿದ್ದನಾ ರಾಮ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೨೨). [ಗಂಡು + ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್]

ಗಂಡುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸು ; ಸಾಹಸಮಾಡು; ಧೈರ್ಯಮಾಡು : ಎಕ್ಕೆಯಿನಿರ್ಪ ಪುಲ್ಲೆಗಳನಿಲ್ಲಿಯೆ ಮುಗ್ಗಿಸು ಗಂಡುಗೆಯ್ದು ಪೋಪೆಕ್ಕಲವಂದಿಯಂ ತಿವಿ (ನಳಚಂ. ೭೪). [ಗಂಡು + ಕೆಯ್$_1$]

ಗಂಡುಗೆಲಸ, ಗಂಡುಕೆಲಸ (ನಾ). ೧ “ಉತ್ತಮ ಕಾರ್ಯ; ಮೇಲ್ತರದ ಕಾರ್ಯ” (ಅನಂನಾ). ೨. “ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸ” (ಅನಂನಾ). **ಗಂಡುಕೆಲಸ** : ೩. ಪರಾಕ್ರಮದ ಕೆಲಸ, —ಕಾರ್ಯ : ಪೌರುಷಂ . . . ಗಂಡಸುತನ, ಗಂಡುಕೆಲಸ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೭). [ಗಂಡು + ಕೆಲಸ]

ಗಂಡುಗೆಲೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು : ಪದುಮಿದೇವಂ ಗಂಡುಗೆಲೆವುತ್ತಿರ್ಪನಂತದಂ ನಾಳೆ ಭೂಮಂಡಲೇಶಂಗಱುಪಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೩). [ಗಂಡು + ಕೆಲೆ]

ಗಂಡುಗೊಡಲಿ ‘ಗಂಡಗೊಡಲಿ’ ನೋ.

ಗಂಡುಗೊಳ್, ಗಂಡುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಪಡೆ ; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ತಾಳು ; ದಿಟ್ಟನಾಗು : ಗಂಡುಗೊಂಡುಗಿಬಗಿಮಾಡಿ ಮಾರ್ಮಲೆತ ವೀರ ಕಿರಾತರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೭). **ಗಂಡುಗೊಳ್ಳು** : “ಶೂರನಾಗು ; ಧೈರ್ಯಗೊಳ್ಳು ; ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು” (ಅನಂನಾ). “ಸಾಹಸಮಾಡು” (ಕಸ್ತ್ರಕೋ. ೨೮೨). [ಗಂಡು + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಂಡುಗೊಳ್ಳು ‘ಗಂಡುಗೊಳ್’ ನೋ.

ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆ, ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಡು ; ಗಂಡುಕೋಕಿಲ ; ಪುಂಸ್ಕೋಕಿಲ : ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಯ ತಂಡಮುಂ ತೊಂಡುಗಿಳಿಯ ಪಿಂಡುಂ ಮುಂಪಯಣಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೯ ವ) ; ತಂಡತಂಡದಿಂ ಕೂಗುವ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಗಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೩ ವ) ; ಗಿಳಿಗಿನಿಡು ನುಡಿಗಳಂ ಬರಿಸುತಂ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಗಳ ಸರಂಗಳಂ ತಿರ್ದುತಂ (ಚೆಬಪು. ೧೧-೪೦). **ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆ** : ಪಂಜರದ ಗಂಡು ಕೋಗಿಲೆಗಳ್ಗೆ ಚೂತಾಂಕುರದ ಕುಟುಕನಿಕ್ಕಲುಂ . . . ಪೇಟ್ವ ಮನೋಹರಾಲಾಪಂಗಳಂ ಕೇಳುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೬). [ಗಂಡು + ಕೋಗಿಲೆ]

ಗಂಡುಜಂಭ (ನಾ). ಗಂಡಸಿನ ಅಹಂಕಾರ, —ಗರ್ವ : “ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರುವುದಾದರೆ ನನ್ನ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಗಂಡುಜಂಭದಿಂದ ಹೇಳಿದೆ (ಮನೋನಂ. ೬೭). [ಗಂಡು + ಜಂಭ]

ಗಂಡುಜನ (ನಾ). ಗಂಡಸರು ; ಪುರುಷವರ್ಗ : ಜಡಜಕುಟ್ಮಲ ಕುಚಾನ್ವಿತೆ ನಿನ್ನ ಕಂಡಡೆ ಬಿಡಲಾರ್ಪರೆ ಗಂಡುಜನರು (ಮೋಹತ. ೧೦-೨೭). [ಗಂಡು + ಜನ]

ಗಂಡುಜನ್ಮ (ನಾ). = ಗಂಡುಜಾತಿ : ಗಂಡುಬೀರಿಯರ ಮಾತಿಗೆ ಮರುಳಾಗಿ ಗಂಡುಜನ್ಮದ ಮೇಲೆಯೇ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಚ್ಚೆ ಹಾಕಿ ಅಧಿಕಾರದಂಡ ಹಿಡಿದಿದ್ದಳು (ಭೂಮಿತಾ. ೭೦). [ಗಂಡು + ಜನ್ಮ]

ಗಂಡುಜಾತಿ (ನಾ). ಪುರುಷಜಾತಿ, —ವರ್ಗ : ‘ಹೆಣ್ಣುಜಾತಿ’ ಪರಾ. [ಗಂಡು + ಜಾತಿ]

ಗಂಡುಜೋಹ (ನಾ). ಗಂಡಸಿನ ರೂಪ; ಪುರುಷವೇಷ : ಇವದಿರು ಗಂಡುಜೋಹದ ಗರುವ ಸೂಳೆಯರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೪೪); ಗಂಡುಜೋಹದ ಸೂಳೆಯರ್ (ಚೆಬಪು. ೪೩-೪೫).
[ಗಂಡು + ಜೋಹ (< ಜೋಹ)]

ಗಂಡುಡಿಗೆ ‘ಗಂಡುಡುಗೆ’ ನೋ.

ಗಂಡುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷ ಉಡುಗು ; ಶೌರ್ಯಗುಂದು ; ದುರ್ಬಲವಾಗು : ಗಾಡಿಗೆಟ್ಟು ಗಂಡುಡುಗಿರ್ದ ದೇವರ್ಕಳನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರೆದು (ಗಿರಿಕ. ೬-೭೯ವ) ; ಜೈನರೆಲ್ಲಂ ಗಂಡುಡುಗಿ ಬಿಗುತರ್ಪ ಮಣಿದರಾದ್ಯರ ಕಥೆಯಂ ಕೊಂಡು ಕೊನೆವಂತು (ವೃಷವಿ. ೩೬-೫೮).
[ಗಂಡು + ಉಡುಗು$_1$]

ಗಂಡುಡುಗೆ, ಗಂಡುಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸಿನ ವೇಷ ; ಪುರುಷವೇಷ: ಪಟ್ಟಪಟ್ಟಾವಳಿಯ ಗಂಡುಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗೆಯೊಳಮೆಸೆದು ಪಸದನಂಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೪-೮೦ವ) ; ಹುಡುಗಿಯೊಬ್ಬಳಿಗೆ ಗಂಡುಡುಗೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಳಹು. ೨). **ಗಂಡುಡಿಗೆ** : ೨. ವೀರನ ಉಡುಗೆ; ವೀರಗಾಸೆ : ಆಗಳೆ ಗಂಡುಡಿಗೆಯುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಹಿಣಿಲಂ (ಶಮುದ. ೨೩೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಬಿಗಿದ ಗಂಡುಡಿಗೆಯಲಿ ಹೊನ್ನಾಯುಗದ ಹೊಳೆವ ಕಠಾರಿಯನು ಮೊನೆಮುಗುಚಿ. . . ಆಹವಕ್ಕನುವಾದನಭಿಮನ್ಯು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೯) ; ಬಿಗಿದ ಗಂಡುಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಬಂಕು ಕಯ್ಯೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೪-೩೯). [ಗಂಡು + ಉಡುಗೆ]

ಗಂಡುಡೆ (ನಾ). = ಗಂಡುಡುಗೆ ೨: ಬಾಹುಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಗಂಡುಡೆಯುಮನುಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೩ವ).
[ಗಂಡು + ಉಡ್ಪೆ]

ಗಂಡುಡೆಯುಡು (ಕ್ರಿ).೧.ಗಂಡಸಿನ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೊಡು; ಪುರುಷನ ವೇಷವನ್ನು ಹಾಕು. ೨. ವೀರಗಾಸೆ ಹಾಕು: ಬಿಡೆ ಪಿಣಿಲಂ ಕುರುಧ್ವಜಿನಿ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಾಯನೆ ಬಿಟ್ಟುದೆಂದು ಗಂಡುಡೆಯುಡೆ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟುದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೧೧); ಗಂಡುಡೆಯುಟ್ಟು ಕೈದುವಿಡಿದುನ್ಮಳಮಂ ನಿನಗುಂಟುಮೂಟ್ಟು ಬಲ್ಲಂಡಿನ ದೇವಮಾನವ ವಿಯಚ್ಚರರೊರ್ವರುಮಿಲ್ಲ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೫೮); ಒಕ್ಕ ಸೆಜಂಗಿನಿಂ ಮೊಲೆಯ ಗಾಳಿಸಿ ಗಂಡುಡೆ ಯುಟ್ಟು ಸಜ್ಜು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ (ಅರ್ಜುನೇ. ೬–೧೦).
[ಗಂಡುಡೆ + ಉಡು₁]

ಗಂಡುತನ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ: ಅಜುವೆಸ ದೊಳ್ನಂಟನೆಡಱೊಳೂರೆಜಱವಿನೊಳಂ ತಱಿಸಂದು ಗಂಡುತನಮನೆ ನೆಜಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಷಂಡಂ (ಗದಾಯು. ೨–೨೪); ನಿನ್ನ ಗಂಡುತನದ ಪುರುಳಂ ಕಂಡೆನ್ನ ತಂಗಿಯರ್ ಕರುಳಂ ಪಿಡಿದು ನಗೆ ಯೊಳ್ ಪೊರಟುತ್ತಮಿರ್ದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೪–೪); ಗಂಡುತನ ವೇನಾಯ್ತು ಹೇಳಿಲೆ ಭಂಡ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧–೫೧); ಗಂಡುತನಕೇಸೋ ಸೊನ್ನಿ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮೂವತ್ತುಮೂರುಕೋಟಿ (ಗಿರಿ. ೫೧–೧); ವಿರುದ್ಧ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಗೆಲ್ಲುವ ಗಂಡುತನವನ್ನು ಮೆರೆಯದೆ (ಹಂಗೀತೆ. ೮೪).
[ಗಂಡು + -ತನ]

ಗಂಡುತುರುಚೆ 'ಗಂಡುದುಱುಚೆ' ನೋ.

ಗಂಡುತೊತ್ತಿಗ (ನಾ). ಗಂಡಾಳು; ಸೇವಕ: ಎನಗಮರರೆಲ್ಲರು ಗಂಡುತೊತ್ತಿಗರ್ಗೈಸೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨–೧೨). [ಗಂಡು + ತೊತ್ತಿಗ]

ಗಂಡುತೊರೆ 'ಗಂಡುದೊಱೆ' ನೋ.

ಗಂಡುದುಱುಚೆ, ಗಂಡುತುರುಚೆ (ನಾ). ತುರುಚೆ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗಂಡುದುಱುಚೆ . . . ಶುಂಠಿ ಇವರ ಕಷಾಯವನಾದರೂ ಕೊಡಿಸಲು ವಾತಜ್ವರಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೫೮). **ಗಂಡುತುರುಚೆ:** ಗಂಡುತುರುಚೀಬೇರು, ಅಮರದವಳ್ಳಿ, ಕೊಡನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ ಇವಂ ಕಷಾಯ ವಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ವಾತಜ್ವರಂ ಕೆಡುಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೬).
[ಗಂಡು + ತುಱುಚೆ]

ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್ 'ಗಂಡುದೊೞ್ತಾಳ್' ನೋ.

ಗಂಡುದೊತ್ತು 'ಗಂಡುದೊೞ್ತು' ನೋ.

ಗಂಡುದೊಳ್ತು 'ಗಂಡುದೊೞ್ತು' ನೋ.

ಗಂಡುದೊಱೆ, ಗಂಡುತೊರೆ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ನದಿ; ಗಂಡುಹೊಳೆ; ನದ: "ಭಿದ್ಯಃ, ಉದ್ಯಃ, ನದಃ —ಈ ೩ ಗಂಡುದೊಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦–೪೪); "ನದ್ಯಮುದ್ಯಮೆನೆ ಭೇದ್ಯಮೆನೆ ಗಂಡುದೊಱೆ" (ಮಂಗರಾ ೧೨೨–೧೦). **ಗಂಡುತೊರೆ:** (ಕ). 'ಗಂಡುಹೊಳೆ' ಪರಾ. [ಗಂಡು + ತೊಱೆ₂]

ಗಂಡುದೊೞ್ತಾಳ್, ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಂಡಾಳಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಸೇವಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಈಕೆಗಳನಂಗ ಕ್ರೀಡೆಯೊಳ್ ಮಚ್ಚಿದಂಪಾರಂ ದಂಡಿಸರಾರನಂಡಲೆಯರಾರಂ ಗಂಡು ದೊೞ್ತಾಳರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೫೫). **ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್:** ಕದಪಂ ಪೊಯ್ವನ್ನುದ್ದರ್ಕೆಗೊಳಿಸಿ ತಿವುಳನಂ ಗಣ್ಬುದೊತ್ತಾಳ್ದಂ (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೨೪. ೬೫–೧೪; 1024); ಅವಂ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಕ್ಕೆಳಸುವನವನಂ ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್ವರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೬).
[ಗಂಡುದೊೞ್ತು + ಆಳ್₁]

ಗಂಡುದೊೞ್ತು, ಗಂಡುದೊತ್ತು, ಗಂಡುದೊಳ್ತು (ನಾ). ೧. ಗಂಡಾಳು; ಸೇವಕ; ದಾಸ: ಎನಗೂ ಜೂದಿನೊಳಗ್ರಜಾನುಜ ಸಮೇತಂ ಗಂಡುದೊೞ್ತಾಗಿ ಕಾನನದೊಳ್ ವಲ್ಕಲಧಾರಿಯಾಗಿ ಹರಸೊಲ್ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಮಂ ಬೇಡೆ (ಗದಾಯು. ೩–೨೯); ಇನಲಗ್ನಾಂಶ ಪತೀಂದು ಜೀವರೆನಿಪಾ ನಾಲ್ಕುಂ ಗ್ರಹಂ ನೀಚಶತ್ರುನಿವಾಸಂಗಳೊಳಾ . . . ಇರಲ್ ಬೆಸಲೆಗೊಂಡರ್ ಗಂಡನುಂ ಗಂಡುದೊೞ್ತಿನಿಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೧–೨೧). **ಗಂಡುದೊತ್ತು:** ೧. ಈಗಳು ಹತ್ತೆಂಟು ಹರೆಯದ ಗಂಡುದೊತ್ತಾದೆ ಏಳೇಳು (ನಂಬಿರ. ೬–೯೫); ಭಂಡರೀ ಭೂಮಿಪರು ದ್ರುಪದನ ಗಂಡುದೊತ್ತಿರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪–೧೬); ನಾನು ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗಂಡುದೊತ್ತು (ತುಂಗಭ. ೯೧); ನಾನು ನಿನ್ನ ಗಂಡುದೊತ್ತು (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೧೩೬). **ಗಂಡುದೊಳ್ತು:** ೧. ಪಿಂದಿರೆ ಪೆಸರ ಪಿಡಿಯದಿರ್ಪ ಯತಿಗಳ ತಂಡವ ಪಿಡಿದು ತಂದಿರದೆ ಗಂಡುದೊಳ್ತಾಗಿಪ ಮದನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩–೧೪). ೨. "ಭೋಜೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಗಂಡು + ತೊೞ್ತು]

ಗಂಡುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಶೌರ್ಯ ವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ಅರಿಯಂಗುರ್ಕ್ಕುಡಿ ಬಲ್ಲಿದಂಗೆ ಘಟಿಸರ್ಪಂ ಗಂಡುದೋರ್ಪರ್ಗೆ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧–೪೨; 1042); ಮಾಳಿಗೆಯಂ ಸುಟ್ಟು ಸೀತೆನೆಯಂ ತಿಂಬಮುಗನಂ ಕೊಂದು ಗಂಡು ದೋಱುವ . . . ಕಟ್ಟೆಗ್ಗರಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೬೨).
[ಗಂಡು + ತೋಱು₁]

ಗಂಡುನಡಿಗೆ (ನಾ). ದಿಟ್ಟತನದ ಹೆಜ್ಜೆ; ಧೈರ್ಯದಿಂದ ನಡೆಯು ವಿಕೆ: ಕವಿ ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಉದ್ದಂಡ ಷಟ್ಪದಿಯ ಗಂಡುನಡಿಗೆ ವೀರಭಾವಪ್ರಧಾನವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಉಚಿತ (ಪರಿಶೀ. ೬೧). 'ಹೆಣ್ಣುನಡಿಗೆ' ಪರಾ.
[ಗಂಡು + ನಡಿಗೆ (< ನಡಗೆ)]

ಗಂಡುನರ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಮಾನವ: ಮೋಹಂಗೊಂಡು ಪುಂಡರಕ್ಕಸಪುರಿಗೆ ಗಂಡುನರರು ಬರುವುದೆಂತು (ಸೌಗಂಧಿ. ೯೦–೧೦).
[ಗಂಡು + ನರ₂]

ಗಂಡುನವಿಲು (ನಾ). ಗಂಡುಜಾತಿಯ ನವಿಲು; ಮಯೂರ; ಸೋಗೆ: "ಸೋಗೆಯೆನಲ್ ಗಂಡುನವಿಲು" (ಚತುನಿ. ೯೧).
[ಗಂಡು + ನವಿಲು (< ನವಿಲ್)]

ಗಂಡುನಾಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಕ). [?]

ಗಂಡುನೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. "ಶಕ್ತಿಯುಂಟಾಗು; ಸಾಹಸಗೂಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೨. ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ: ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟುನಡಪುತ್ತಿರ್ಪುದುಮುದು ಗಂಡುನೆರೆದುಕೊಂಡು ತುಡು ಗುಣಿಯಾಗಿ ಭಾಂಡ ಸಂಕರಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೦–೧೯).
[ಗಂಡು + ನೆರೆ₁]

ಗಂಡುಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗಂಡುಗಿಳಿ, —ಶುಕ: ಗಂಡುಪಂಡಿತ ವಕ್ಕಿ ಕೇಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೭–೭೧).
[ಗಂಡು + ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ]

ಗಂಡುಪಾಳ್ಯ (ನಾ). ಕೇವಲ ಗಂಡಸರಿರುವ ಮನೆ: ಮುದುಕಿ ಸತ್ತಮೇಲೆ ಆ ಮನೆ ಕೇವಲ ಗಂಡುಪಾಳ್ಯವಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಗಂಡು + ಪಾಳ್ಯ (< ಪಾಳೆಯ)]

ಗಂಡುಪಿಂಡ (ನಾ). ಗಂಡುಪಿಳ್ಳೆ; ಪುರುಷ: ಆದರ ವಿತರಣೆಯ ಕಾಮುಗಿರಿಯನ್ನು ಆ ಆ ಮನೆಗಳ ಗಂಡುಪಿಂಡಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು (ದೀಪಹ. II, ೧). [ಗಂಡು + ಪಿಂಡ]

ಗಂಡುಪುತ್ತಳಿ (ನಾ). ಗಂಡುರೂಪದ ಬೊಂಬೆ: ಚಿತ್ರೈಸು ಮದನ ಮೋಹಿನಿ ಚೆಲುವಿನ ಕರುವೆತ್ತಿಹ ಗಂಡುಪುತ್ತಳಿಯ ಬಿತ್ತರವಡೆದೀ ಪಟ್ಟಣದೊಳಗೊರ್ವನುತ್ತಮನಾಯಕನಿಹನು (ಕಂಸವಿ. ೯-೪೫). [ಗಂಡು + ಪುತ್ತಳಿ (< ಪುತ್ತಳಿ)]

ಗಂಡುಪೋರ (ನಾ). = ಗಂಡುಕೂಸು: ರಾಮಿಯ ಕಣ್ಣಮುಂದೆ . . . ಅವಳ ಗಂಡುಪೋರನಲ್ಲವೇ ಇನ್ನೇನೂ ಕಾಣುವುದೇ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಸ್ಥಿ. ೬೩). [ಗಂಡು + ಪೋರ]

ಗಂಡುಬತ್ತ (ನಾ). ಬತ್ತದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ; ಹುಲ್ಲುಬೀಜ: ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಗಂಡುಬತ್ತ ಸೇರಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು + ಬತ್ತ]

ಗಂಡುಬಿಡಾರ (ನಾ). = ಗಂಡುಪಾಳ್ಯ. [ಗಂಡು + ಬಿಡಾರ]

ಗಂಡುಬಿದಿರು, ಗಂಡುಬಿದುರು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಬಿದಿರು; ಬಲವಾದ ಬೊಂಬು: ಬಿದಿಯ ಮೆಳೆಯಲಿ ಗಂಡುಬಿದಿರಾಗು (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೪-೧೩); ಗಂಡುಬಿದಿರಿನ ಬಡಿಗೆಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೫). **ಗಂಡುಬಿದುರು**: "ಗಂಡುಬಿದುರು, ಕಿರಿಬಿದಿರು" (ವೈದ್ಯನಿ. ೨೯-೫೭೭). [ಗಂಡು + ಬಿದಿರು (< ಬಿದಿರ್)]

ಗಂಡುಬಿದುರು 'ಗಂಡುಬಿದಿರು' ನೋ.

ಗಂಡುಬೀಡು 'ಗಂಡುವೀಡು' ನೋ.

ಗಂಡುಬೀರನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಗಂಡುಬೀರನ ಗಿಡ, ಗಂಡುಕರೀತುಂಬೆ, ಮೊಗಬೀರಚೆಟ್ಟು" (ವೈದ್ಯನಿ. ೭-೧೧೭). [ಗಂಡುಬೀರ್ + ಗಿಡ (<ಗಿಡು)]

ಗಂಡುಬೀರಿ, ಗಂಡಬೀರಿ (ನಾ). ಗಂಡುತನವನ್ನು ತೋರುವವಳು; ಹೆಣ್ಣುತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವ್ಯವಹರಿಸುವವಳು: ಗಂಡುಬೀರಿ, ಎಂದು ಅನ್ನುತ್ತ ಗುಂಡನು ನಿಂತಲ್ಲಿಂದ ಕದಲಲಿಲ್ಲ (ರಂಗರೋ. ೧೪೫); ಗಂಡುಬೀರಿಯರ ಮಾತಿಗೆ ಮರುಳಾಗಿ ಗಂಡುಜನ್ಮದ ಮೇಲೆಯೇ ಸೇಡುತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಚ್ಚೆಹಾಕಿ ಅಧಿಕಾರ ದಂಡ ಹಿಡಿದಿದ್ದಳು (ಭೂಮಿತಾ. ೭೦); ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಅವಳನ್ನು ಗಂಡುಬೀರಿ, ಅಮೆಜಾನ್ ಎಂದು ಕರೆದುದೂ ಉಂಟು (ಅಲಹೂ. ೩೬). **ಗಂಡಬೀರಿ**: ಗಂಡಬೀರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ವಸಂತರಾಯನಿಗೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಆದರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಗಂಮಾಯಿ. ೬೧); ಗಂಡಬೀರಿ, ಸುಮ್ಮಗ ಪಾರೀಹಿಡಿದು ಹೋಗು (ವಾಸಹು. ೧). [ಗಂಡು + ಬೀರ + -ಇ]

ಗಂಡುಬೀರಿತನ (ನಾ). ಗಂಡುಬೀರಿಯ ವರ್ತನೆ; ಅತಿದಿಟ್ಟತನ: ಆಗಾಗ ಗಂಡನಲ್ಲಿ ಗಂಡುಬೀರಿತನ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕಾವೇರಿ. ೧೩೪). [ಗಂಡುಬೀರಿ + -ತನ]

ಗಂಡುಬೆಸ 'ಗಂಡುವೆಸ' ನೋ.

ಗಂಡುಭಾಷೆ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಯುತವಾದ ಭಾಷೆ; ವೀರ್ಯವತ್ತಾದ ನುಡಿ: ಯುದ್ಧವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಕವಿಗಳು ಗಂಡುಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು + ಭಾಷೆ]

ಗಂಡುಭೂಮಿ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ ನಾಡು; ವೀರರ ಬೀಡು; ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು: ಚಿತ್ರದುರ್ಗವು ಬಹಳ ಗಂಡುಭೂಮಿಯಾಗಿದೆ (ಚಿತ್ರಸಾ. ೭೪); ಮಹಾವೀರ ಪರಶುರಾಮನು ಮೆಚ್ಚಿದ ಗಂಡುಭೂಮಿಯಲ್ಲವೇ ಈ ಕರ್ನಾಟಕ (ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ. ೩). [ಗಂಡು + ಭೂಮಿ]

ಗಂಡುಮಗ (ನಾ). ೧. ಗಂಡುಕೂಸು; ಪುತ್ರ: ನವಮಾಸಂ ನೆಱೆವುದುಮನ್ನ ಪೆಂಡತಿ ಗಂಡುಮಗನಂ ಪೆಱಲೊಡಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೭-೫); ನೆಱೆ ಗಂಡುಮಗನೆನಗಾದರೆ ಮೇಲುದ ಮುಱೆಮಾಡಿ ಕೊಂಡನುರ್ದಪ್ಪಿ ಹೆಱೆಹಿಂಗದೆ ನೋಡಿ ನುಡಿಸುವೆ (ನೋಹಸ. ೧೭-೪); ಗಂಡುಮಗನಾದನಮ್ಮಾ ಕಂಜನೇತ್ರಿಗೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯-೭). ೨. ಸೇವಕ; ಗಂಡಾಳು: ಇಂದು ಗಂಡುಮಗ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು + ಮಗ]

ಗಂಡುಮಗು (ನಾ).=ಗಂಡುಮಗ ೧.: ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಮುಂಡೆಯ ಮನಸ್ಸು ಗುಂಡಿಗಿಂತ ಗಟ್ಟಿ (ಗಾದೆ). 'ಹೆಣ್ಣುಮಗು' ಪರಾ. [ಗಂಡು + ಮಗು]

ಗಂಡುಮಲಸೂತ್ರ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ತಿರುಪು, —ಮರಸುತ್ತು: ಆ ಪಾತ್ರೆಗೆ ಒಂದು ಕೊಳವೆ ಹಚ್ಚಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ತುದಿಗೆ ಹೊರ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಗಂಡುಮಲಸೂತ್ರದ ಪೇಚುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೨). [ಗಂಡು + ಮಲಸೂತ್ರ]

ಗಂಡುಮಱಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಂಡುಪ್ರಾಣಿ; ಗಂಡುಶಿಶು: ಚಾಟಕ್ಕೆರ-ಗುಬ್ಬಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಂಡುಮಱಿ (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಗಂಡುಮಱಿ ಗುಹ್ಯದಲಿ ಸಂಗವಕೊಂಡು ಸಾವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೦೫. ೨೬-೮೬). [ಗಂಡು + ಮಱಿ]

ಗಂಡುಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಬಹಳವಾಗಿ ಸೊಕ್ಕು: ಗಂಡುಮಿಕ್ಕುಪತಾಪಿಸುವುದುದ್ದಂಡಿಸುವುದೇ ನನ್ನ ಸಾಕಿದ ಗಂಡನೋ ನೀನೀಗಳೋಹಿಯೊ ಬೊಜಗನೊ (ಬಸವು. ೪೦-೩೪); ಅಕ್ಕಱಿಂದಂ ಸಾಕಲಾಗಿ ಪಿರಿದುಂ ಗಂಡುಮಿಕ್ಕು ಮೆಯ್ಯಱಿಯದೇ ಮೇಲುತಾಗಂ ನೋಡದುಕ್ಕುಸೊಕ್ಕಿಂ ಬೆಳೆದು ಜವ್ವನಂ ಬಡೆದು ಜೂದುಂಗಾಱನಾದೆಯಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೮). [ಗಂಡು + ಮಿಗು$_1$]

ಗಂಡುಮೀರು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಧಟನಾಗು; ಹತೋಟಿಮೀರು: ಹಾಗಾದರ ಹೊಲೇರ ಗಂಡುಮೀರಿದರನ್ನು (ಹೊಸಂಸಾ. ೩೬-೯). [ಗಂಡು + ಮೀರು$_1$ (< ಮೀಱು)]

ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ ಭೂಮಿ; ಕೆಚ್ಚಿನ ನೆಲ: ಕರ್ನಾಟಕದ ಗಂಡುಮೆಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳವಾದ ಸೊಲ್ಲಾಪುರ (ಕನ್ನಸು ೧-೧೬೦); ಕನ್ನಡಿಗರ ಗಂಡುಮೆಟ್ಟಾದ ಕಮ್ಮಟದುರ್ಗ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೭೧). [ಗಂಡು + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಗಂಡುಮೇಳಿಗ (ನಾ). ವಿಟ: ಗಂಡುಮೇಳಿಗರ ಕೈ ಬೆಮರೊಂದದ ಸೂಳೆಮೇಳಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೫). [ಗಂಡು + ಮೇಳಿಗ]

ಗಂಡುರಾಮಿ, ಗಂಡರಾಮಿ (ನಾ). = ಗಂಡುಬೀರಿ: ಮಗಳು 'ಗಂಡುರಾಮಿ'ಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವರು ವಿಚಾರಿಸತೊಡಗಿದರು (ರಂಗರೋ. ೧೪೭); ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿರುವ ಗಂಡುರಾಮಿಗಳ ಗುಂಪು (ಜೀವಾನ. ೨೪); ತಾನು ಕೇವಲ ಗಂಡುರಾಮಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದೆ (ಚೀನಜಾ. ೧೩೫). **ಗಂಡರಾಮಿ**: ಯಾವಾಗಲೂ ಗಂಡರಾಮಿಯಂತೆ ಪುರುಷರೊಡನೆ . . . ಆಕೆಯ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ (ಕುಮುದಿ. ೧೨೬); ನಾಚಿಗಿ ಬಿಟ್ಟ ನಿಂತೆ ಗಂಡರಾಮಿ ಹಾಂಗ (ನಡುಮು. ೧೦೩); ಎಲ್ಲಾರೂ ಅಂಬೋಹಾಂಗ ನೀ ಗಂಡರಾಮಿನ ಖರೆ ನೋಡು (ಅಮನಿ. ೨೨). [ಗಂಡು + ರಾಮಿ]

ಗಂಡುರೂಪು (ನಾ). ಗಂಡಸಿನ ರೂಪು; ಪುರುಷಾಕಾರ: ಪುಟ್ಟಿದಂ ಸಂಸಾರ ಸುಖದ ಲೀಲೆಯಿನಲ್ಲಿ ಸುಮುಹೂರ್ತವೇ ಗಂಡುರೂಪಾದ ತೆಱನಾಗೆ (ಬಸರ. ೧-೧೩೧). [ಗಂಡು + ರೂಪು]

ಗಂಡುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಮೇಲೆ ತಟ್ಟಿ, ಎಲೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಕೆಂಡದಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸುವ ರೊಟ್ಟಿ; ಒರಟಾದ ರೊಟ್ಟಿ; ಕೆಂಡರೊಟ್ಟಿ: ನಡುನಡುವೆ ಗಂಡುರೊಟ್ಟಿ ಉಣ್ಣುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳು (ಚಿಟ್ಟಹೊ. ೨೧). [ಗಂಡು + ರೊಟ್ಟಿ]

ಗಂಡುವರಿಜ (ನಾ). ಪೌರುಷವನ್ನು ಪಡೆದವನು ; ಶೂರ ; ಧೀರ : ನಿಚ್ಚ ಸೊಗದ ಗಂಡುವರಿಜಂಗೆ ಗೆಲವಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೮–೧೫). [ಗಂಡುವರಿಜು + –ಅ₇]

ಗಂಡುವರಿಜು, ಗಂಡವರಿಜು (ನಾ). ಗಂಡುರೂಪು ; ಪುರುಷಾಕಾರ : ನಯನಾಕರ್ಷಣದೆ ಗಂಡುವರಿಜಂ ಕೈಕೊಂಡುದೋ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೩೮) ; ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಡುವರಿಜಂದಳೆದ ಪಂಚಭೂತಂಗಳಂತೆ (ಭಾರತಶಾಂ. ೩೭–೨೭೪). **ಗಂಡವರಿಜು** : ಸೋಲದಿಂದೆಳಸಿ ಸುಜಿಱಿಯಿಸುವ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟದಿಂ ಮಾಟದ ಗಂಡವರಿಜೆಂದಜಱಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೦೫ ವ) ; ಗಂಡವರಿಜು, ಗಂಡವಸದನ (ಶಮುದ. ೨೯೪ ಪ್ರಯೋ). [ಗಂಡು + ಪರಿಜು]

ಗಂಡುವಳಿ (ನಾ). "ಗಂಡಿನ ಕಡೆಯವರು" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). [ಗಂಡು + ಬಳ್ಳಿ₃ (< ಬಟ್ಟು₃)]

ಗಂಡುವಾಳ (ನಾ). ಎರಡು ಇಂದ್ರಿಯಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರಿಮಿ ; ಎರೆಹುಳು ; ಮಣ್ಣುಹುಳು : ಶಂಬೂಕ ಮಾತೃವಾಹಿ ಶಂಖ ಶುಕ್ತಿ ಗಂಡುವಾಳ ಜಲೂಕ ಭೂನಾಗಾ ಪಾದೋದರ ಕ್ರಿಮ್ಯಾದಿ ದ್ವೀಂದ್ರಿಯಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೮). [< ಸಂ. ಗಂಡೂಪದ = ಎರೆಹುಳು]

ಗಂಡುವೀಡು, ಗಂಡುಬೀಡು (ನಾ). ೧. ಪೌರುಷದ ಬೀಡು ; ವೀರತ್ವದ ನಾಡು : ಜವನಂ ಜವಂಗೆಡಿಸುವಾ ಗಂಡುವೀಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೫–೨೭). ೨. ಕೇವಲ ಗಂಡಸರೇ ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳ ; ಗಂಡು ಬಿಡಾರ : ಪೆಣ್ಣೆಂಬ ಸುಳಿವಿರದೆ ಬರಿ ಗಂಡುವೀಡಾಗಿ ಭೀಷಣತೆವೆತ್ತುದಾ ಕುಂಭಕರ್ಣ ಪ್ರಪಂಚಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೬–೨). **ಗಂಡುಬೀಡು** : ೨. ಹಾಸ್ಯವಲೂಟ ಚೆನ್ನವೇ ಹೇಳು. ಎಲ್ಲಾ ಶುದ್ಧ ಗಂಡುಬೀಡು (ಮರಳಿ. ೯೭). 'ಹೆಣ್ಣುಬೀಡು' ಪರಾ. [ಗಂಡ + ಬೀಡು₂]

ಗಂಡುವೆಸ, ಗಂಡುಬೆಸ (ನಾ). ಪೌರುಷದ ಕಾರ್ಯ ; ಶೌರ್ಯದ ಕೆಲಸ : ಕೆಂಡೊಡೆ ಸಾಯಲುಜ್ಜುಗಿಸುವಾಸನಪಲ್ಲಟದಟ್ಟಿ ಬಾಯ್ಗೆ ವಂದಂದದೊಳೆಂದೊಡೆಂದುದನೊಡಂಬಡಿಪಿಚ್ಚೆಯ ಬೆಚ್ಚತಿಕ್ಕೆ ನಾಣಂದ ಮಗಲ್ದು ಗಂಡುವೆಸ [ಪಾಠಾಂ. ಬೆಸ]ದೊಳ್ ಬಸದಪ್ಪ ಪೊಡರ್ಪು ರೂಪು ಮೈಗುಂದದ ಚೆಂದವಿಂಗೊರಲ ಮೆಲ್ಲುಲಿಯೊಪ್ಪಿದುದೊಲ್ದ ಕೂಟದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೮–೬೭). **ಗಂಡುಬೆಸ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಗಂಡು + ಬೆಸ₁]

ಗಂಡುವೆಸರು (ನಾ). ಗಂಡಸಿನ ಹೆಸರು : ಮುಸುಡುಗಾಣದ ತೆಱದಿ ಹಿಂದೆ ಸೊಡರಟ್ಟು ನೆಱೆನಸಿದ ರಾಗದಿ ಕೊಳೆತ ಹಾದ ಬಗುಳುತ ಗಂಡುವೆಸರು ಸುಳಿಯಲ್ಕೆ ಜಾರೆನ್ನಾಣೆಯೆಂಬ ಮುದುಪಾಱಿರ್ದಳೊಂದೆಸೆಯೊಳು (ಹಚಕಾ. ೪–೨೭). [ಗಂಡು + ಪೆಸರು₁ (< ಪೆಸರ್)]

ಗಂಡುಶಿಲೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಶಿಲೆ ; ಹೆಬ್ಬಂಡೆ : ಗಂಡುಶಿಲೆಯ ಬೀಜುತೆ ಓರಂತೆ ಪಿಡಿದು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಜಬಪು. ೨೮–೨೦). [<ಸಂ. ಗಂಡಶಿಲಾ]

ಗಂಡುಶೈಲಿ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಯುತವಾದ ಶೈಲಿ ; ಪ್ರೌಢ ಶೈಲಿ : ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರದು ರಾಜಶೈಲಿ, ಗಂಡುಶೈಲಿ (ಜಗದಾ. ೩೨೨). [ಗಂಡು₁ + ಶೈಲಿ]

ಗಂಡುಸಂತತಿ (ನಾ). ಗಂಡು ಸಂತಾನ ; ಗಂಡುವಂಶ : (Male-line ಪತ್ರಿನಿ. ೫೧). [ಗಂಡು + ಸಂತತಿ]

ಗಂಡುಸಿ(ನಾ). (?) : "ಕೊಜ್ಜ, ನಪುಂಸಕ, ಷಂಡ" (ಸರ್ವಜ್ಞ–ಕೋಶ) ; ಸಂತೆಯಂಗಡಿ ಸೂಳೆ ಮುಂತೊಲಿವ ಡೊಂಬತಿಯ ಎಂತು ಗಂಡುಸಿಯ ಜೋಗತಿಯ ಹೋದವನ ಸಂತಾನ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೪೭). [?]

ಗಂಡುಸು 'ಗಂಡಸು' ನೋ.

ಗಂಡುಸೂಳೆ (ನಾ). ೧. ದಿಟ್ಟೆಳಾದ ವೇಶ್ಯೆ ; ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿಯಾದ ಸೂಳೆ : ತಿಳುಹಿ ಮಱೆಹಾದಲ್ಲಿ ಜಾಣ್ಮೆಯನಲರಿಸುತ್ತೊಯ್ಯಾರದಲಿ ಸುಳಿಸುಳಿದು ಬೆಱೆವೃತ ಗಂಡುಸೂಳೆಯು ತೆಱದಿ ನಡೆವುತ್ತ (ಬಸವ. ೪೨–೧೬). ೨. ಚತುರಳಾದ ವೇಶ್ಯೆ : (ಕ). [ಗಂಡು + ಸೂಳೆ]

ಗಂಡುಹಂಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಅಳಲೆಕಾಯಿ, ಕೊತ್ತಂಬರಿ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಶುಂಠಿ, ಗಂಡುಹಂಜೇಬೇರು . . . ಹಸಿಶುಂಠಿಯ ರಸದಿಂದ ಅರೆದು ಸಕ್ಕರೆವೆರಸಿ ತೆಗೆದ ಕೊಳ್ಳಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಜ್ವರ ನಾಶ (ಸಕವೈ. ೮೭), [ಗಂಡು + ಹಂಜಿ]

ಗಂಡುಹುಳು (ನಾ). ೧. ಗಂಡು ಕ್ರಿಮಿ : (ಕ). ೨. ಗಂಡು ಜೀಡ : (ಕ). ೩. ಗಂಡು ಸಂತಾನ : ನಾಳೆ ಸತ್ತಮೇಲೆ ಬಾಯಿಗಿಷ್ಟು ನೀರನ್ನು ಬಿಡಲು ಒಂದು ಗಂಡುಹುಳುವಾದರೂ ಬೇಡವೇ ? (ಮರಮ–೨೦) ; ಅಂಥ ದೊಡ್ಡ ರಾಜವಂಶದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ಗಂಡು ಹುಳುವೂ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು + ಹುಳು (< ಪುೞು)]

ಗಂಡುಹೂವು (ನಾ). ಗಂಡಿನ ಅಂಶವಿರುವ ಹೂವು ; ಕೇಸರವಿರುವ ಹೂವು : ಕೇಸರವುಳ್ಳ ಹೂವು ಗಂಡು (Male or Staminate Flower). ಗಂಡುಹೂವು ಕಾಯಿಬಿಡದೆ ಒಣಗಿ ಹೋಗುವುದು. ಹೆಣ್ಣು ಹೂವು ಬಲಿತು ಕಾಯಾಗುವುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೩). 'ಹೆಣ್ಣುಹೂವು' ಪರಾ. [ಗಂಡು + ಹೂವು (< ಪೂ₂)]

ಗಂಡುಹೊಳೆ (ನಾ). = ಗಂಡುದೊಱೆ : ಶೋಣ, ಹಿರಣ್ಯವಾಹ– ೨ ಶೋಣನದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು, ಇದು ಗಂಡುಹೊಳೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೮). [ಗಂಡು + ಹೊಳೆ₄ (< ಪೊೞೆ₁)]

ಗಂಡೂಪದ (ನಾ). ೧. ಎರುಬುಹುಳು ; ಎರೆಹುಳು : "ಗಂಡೂಪದಾಖ್ಯಮುದು ಕಿಂಚುಳಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೩–೮) ; "ಗಂಡೂಪದಾಖ್ಯಮೆನೆ ನಾಯಿನೊಳಲೆಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨–೮). [ಸಂ.]

ಗಂಡೂಪದಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಎರುಬು ಹುಳು ; ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿನೊಳಲೆ. [ಸಂ. ಗಂಡೂಪದೀ]

ಗಂಡೂಷ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವುದು : "ಗಂಡೂಷಃ, ಮುಖಪೂರಣಂ–ಈ ೨ ಮುಕ್ಕುಳ್" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦–೧೦೦) ; "ಗಂಡೂಷಮೆನೆ ಮುಕ್ಕುಳಿಸೆ ನಾಮುಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬–೪೧) ; ಮಾನಸೋನ್ಮತ್ತ ಕಾಮಿನೀ ಗಂಡೂಷ ಸೀಧು ಸೇಕ ಪುಳಕಿತ ವಕುಳ ಮುಕುಳ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೦ ವ) ; ಸನ್ನಿಪಾತಜ್ವರದಲ್ಲಿ . . . ಗಂಡೂಷ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಬಳಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೭). ೨. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವ ನೀರು : ಪಂಡಿತನೊಡನಮೃತಾಕ್ಷರ ಗಂಡೂಷಮನು ಗುಳ್ಪತೆಱದನುಗ್ರಾಹಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೯೪) ; ಮದ್ಯ ಗಂಡೂಷದಲಿ ಬಕುಳನ ಮರವ ಬುಲ್ಲವಿಸಿದೆವು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೯–೧೩). [ಸಂ.]

ಗಂಡೂಷಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಮುಕ್ಕುಳಿಸು : ದ್ರಾಕ್ಷಿಪಣ್ಣಿನ ಪಾನಕವಂ ಗಂಡೂಷಂಗೈವುದು (ಸಕವೈ. ೨೮೬). [ಗಂಡೂಷ + ಗೈ₁ (< ಕೆಯ್₁)]

ಗಂಡೂಷೀಕೃತ (ಗು). ಮುಕ್ಕುಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಗಂಡೂಷೀಕೃತ ಲವಣಾಬ್ಧಿಜಲನುಮೆನಿಪ್ಪಗಸ್ತ್ಯಮುನಿಗಾಶ್ರಯಮಾಗಿರ್ದ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಗ್ಭಾಗದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೩೮೮–೧). [ಸಂ.]

ಗಂಡೂಷೆ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಲು ಬೊಗಸೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು : "ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕಳಿಸುವ ನೀರು" (ಗಂಗಾಪು. ೧೯). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬಿದ ಹೊಕ್ಕುಳು : "ಮೇಲಕ್ಕೆ ಆದ ಹೊಕ್ಕಳು" (ಗಂಗಾಪು ೧೯). [ಸಂ. ಗಂಡೂಷಾ]

ಗಂಡೆದೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸಿನ ಎದೆ. ೨. ಎದೆಗಾರಿಕೆ; ಧೈರ್ಯ: ಕಠಿಣ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನೆದುರಿಸಲು ಗಂಡೆದೆಯುಳ್ಳವರಾಗಬೇಕು (ಧರ್ಮಸಾ.೫೨); ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ ವ್ಯಕ್ತಿಶಕ್ತಿಯಪಾರ್ಥಗೊಂಡಿದೆ ಗಂಡೆದೆ (ನೆಲಮು. ೫೩); ಅವನು ಗಂಡೆದೆಯಿಂದಲೇ ಕಾಳಗಕ್ಕಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದನು (ಬಂಗಾಪೆ. ४೯). 'ಕೆಚ್ಚೆದೆ' ಪರಾ.
[ಗಂಡು + ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ)]

ಗಂಡೆಲೆ (ನಾ). (ಮುತ್ತುಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ) ಮಧ್ಯದ ದೊಡ್ಡ ಎಲೆ; ಗುಂಡಾಗಿರುವ ಎಲೆ: ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಗಲಗಲವಾದ ಮುತ್ತುಗದ ಗಂಡೆಲೆಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ದೊನ್ನೆಕಟ್ಟಿ ನೀರನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದು ರಾಜನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ಪೇಟೇಮಾ.೫).
[ಗಂಡು + ಎಲೆ$_{1}$]

ಗಂಡೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ಗಂಡುತನವನ್ನು ಬೀರು; ಸೊಕ್ಕುತೋರು; ಉದ್ಧತನಾಗು: ಮಲೆವವರಿಲ್ಲ ಗಂಡೆಸೆವರಿಲ್ಲಿದಿರಿಪ್ಪವರಿಲ್ಲ ತೇಜವೆಂದುಲಿವವರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ.೧೧೯-೩४; 1181). [ಗಂಡು + ಎಸೆ$_{1}$]

ಗಂಡೇಳ್, ಗಂಡೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಡುತನ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಪೌರುಷವುಂಟಾಗು; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ಗಂಡೇಳ್ವ ಭೂತಮುತ್ಪ್ರೇತ ಜಾತಂಗಳಿಂ ದಿಂಡುರುಳ್ವ ಪೊರಳ್ವ ನರಳ್ವಾ ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಿಂ (ಚಿಬಪು. ೧೬-೨೧). **ಗಂಡೇಳು**: ೧. ಖಂಡಗಳ ಬೆಟ್ಟವಂ ಕಂಡು ರಾತ್ರಿಂಚರರ್ ಗಂಡೆದ್ದು ಕಡಿದು ಹೊಡೆಗೆಡಹಿ (ಲಶಿಚಂ. ೧೬-೧೬); ಗಂಡೆದ್ದು ಗಗನಕುರ್ವಿಗೆ ಠಣಠಣನೆ ಹೊಯ್ಯೆಂಡಿನಂತಿಳಿದೇಱುತಿಹರು (ಭರಚ. ೬೩-೫४); ೨. ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ಬೆಂಡೇಳ್ವ ಕಣ್ಣಿಂದೆ ಬೇಟವನಾಳ್ವಳು ಗಂಡೆದ್ದೊಲಿದು ಚುಂಬಿಸುವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨४-೧೩೨). [ಗಂಡು + ಏಳು$_{1}$ (< ಏೞ್$_{1}$)]

ಗಂಡೇಳು 'ಗಂಡೇಳ್' ನೋ.

ಗಂಡೇಱು (ಕ್ರಿ). ಗಂಡುತನ ಏರು; ಶೌರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಬಳಿಯಂ ಮೆಯ್ಗೊಂಡು ಗಂಡೇಱಿ ತತ್ಕಲಿಯಂ ತಾಂ ಬಿಡೆ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೨-೩೨; 1160 ?); ಕಾಂತಾರದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಸಾವವನಂ ತಂದೆನಗಿತ್ತೊಡೆಯ್ದೆ ನಡೆಪಲ್ ಮೆಯ್ವೊಯ್ದು ಗಂಡೇಱಿ . . . ಎನ್ನಂ ಪಿಱಿದುಂ ಪರಾಭವಿಸಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೫೧); ದರ್ಪಕನ ದರ್ಪಂಬೆರಸೆಳಕುಳಿಗೊಂಡು ಗಂಡೇಱಿದ ಗಂಡಗಾಡಿ ರೂಢಿವಡೆಯೆ (ಅನಂಪು. ೬-೨೨ ವ); ಮಂಡೆಯುನೊತ್ತಿ ಪೆಭುರ್ಜಗಳನೊರಸಿ ಹೊನ್ನಂಡೆಯೊಳ್ ಪನಿನೀರನಿತ್ತು ಖಂಡೇಂದುವದನಬಾಲೆಯರು ಗೆಲಿಸಿಕುಡೆ ಗಂಡೇಱಿ ಮಾತನಾಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೨-೯೧).
[ಗಂಡು + ಏಱು$_{1}$ (< ಏಱ್$_{1}$)]

ಗಂಡೋದ್ಗಾರಿ (ಗು). ಕೆನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಸೂಸುತ್ತಿರುವ; ಕಪೋಲದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರುವ: ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸುಗ್ರೀವಂಗೆಂದನುದಂಚಿತ ಭ್ರುಕುಟಿ ಗಂಡೋದ್ಗಾರಿ ಘರ್ಮೋದಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೭೩).
[ಗಂಡ$_{3}$ + ಉದ್ಗಾರಿ]

ಗಂಡೋಲ (ನಾ). ೧. ಕವಳ; ತುತ್ತು; ಗ್ರಾಸ. ೨. ಹಸಿಯ ಬೆಲ್ಲ: ಆರಳೊಳ್ಪುಗಂಧಮಂ ಗಂಡೋಲದೊಳು ಸವಿಯು ಬೆರೆದಂತೆ (ಮಹಾಂತೇ. ೨೦-೧). [ಸಂ.]

ಗಂಡೋಲಿ$_{1}$ (ನಾ). ಗಂಡು ಎರಳೆ, —ಜಿಂಕೆ: (ಕ).
[ಗಂಡು + ?]

ಗಂಡೋಲಿ$_{2}$ (ನಾ). ಕಡಜದ ಹುಳು; ಕಡಜೀರಿಗೆ: ಯೇಸುವಿನೊಳಿರುವ ಧರ್ಮಾಸೂಯೆಗಾಂ ದುಡುಕೆ ಗಂಡೋಲಿಗಳ ಗೂಡಿಗೆಸೆದ ಕಲ್ಲಂತಾಗದಿರದು (ಗೂಲ್ಗೊಥಾ. ೮-೧). [< ಸಂ. ಗಂಧೋಲೀ]

ಗಂಡೌಷಧ (ನಾ). ಉತ್ಕ್ರಮಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ ನಾಲಿಗೆಗೆ ಬಳಿಯುವ ಒಂದು ಔಷಧ: "ನಾಲಿಗೆಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಒಂದು ಔಷಧ" (ಅಸಂಪಾ).
[ಗಂಡ$_{3}$ + ಔಷಧ]

ಗಂತಲು (ನಾ). ಬೈಗಳು; ನಿಂದೆ(?): ಗಂತಲು ಹಾಕುವನೊ ಎಂದು ಹೆದರಿ (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೧೫೭). [?]

ಗಂತವ್ಯ (ನಾ). ಸೇರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ; ಗುರಿ: ಕೇವಲ ಮಾರ್ಗದ ಗಂತವ್ಯ ಇದು (ವಚಸಂ. XXXI, ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶ); ಮುಂಬರಿದನಾ . . . ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯಮಂ ಕುರಿತ ಗಂತವ್ಯಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ४೧೦-೩೧೧).
[ಸಂ.]

ಗಂತಿ$_{1}$ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ: ಆಜಿಗಣದಾ ರಾಜ್ಞೀಮತೀ ಗನ್ತಿಯರ್ (ಎಕ. II, ೯೭-೧; ಸು. ೭೦೦); ಶೀಲವತೀ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಸುವ್ರತ ಗಂತಿಯರಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ४-೨೭೧). [< ಕಂತಿ$_{2}$]

ಗಂತಿ$_{2}$ (ನಾ). ಗಂಟು; ಗ್ರಂಥಿ; ಗೆಡ್ಡೆ: ಹಣೆಯ ತಿಲಕವನ್ನಾಗಲಿ, ಬೆನ್ನಿನ ಗಂತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಕಾಣಲು ಕನ್ನಡಿಗೇ ಹೋಗಬೇಕು (ಜೀವಸಾ. ೩೦); ಗಂತಿಗಳು ಗಂಟುಗಳು ಮಡಿಪು ಮಡಿಪುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಂತಕೇ ದುರ್ದರ್ಶ (ಮಂಕುಕ. ೧೯४). [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿ]

ಗಂತು (ನಾ). ೧. ಹಾದಿ; ಮಾರ್ಗ. ೨. ಹಾದಿಕಾರ; ಪಥಿಕ; ಪ್ರಯಾಣಿಕ. ೩. ಸುಳಿದಾಟ; ಚಲನೆ: ತಿರುತಿರುಗಿ ಸುಳಿವ ಜಲಜಂತುಗಳ ಗಂತುಗಳ ನೆರೆನೆರೆದು ಮುನಿಜನಂ ಸೇವಿಸುವ ಭಾವಿಸುವ ಗಂಗೆಗವನಿಜೆ ಬಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೫). [ಸಂ.]

ಗಂತೃ (ನಾ). ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಪ್ರವಾಸಿ; ಪ್ರಯಾಣಿಕ.
ಗಂತೃಗಂತವ್ಯಭಾವ = ಪ್ರಯಾಣಿಕನಿಗೂ ಅವನು ಹೋಗುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ: ಗಂತೃಗಂತವ್ಯಭಾವವೂ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರಿಗಿದೆ, ಬುದ್ಧಿ ಜೀವರುಗಳಿಗಿಲ್ಲ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೮೨ ಅಡಿಟಿ).
[ಸಂ.]

ಗಂತ್ರಿ (ನಾ). ಎತ್ತಿನಗಾಡಿ, —ಬಂಡಿ: "ಸ್ಯಂದನಂ ಶಕಟಂ ವರೂಥಂ ರಥಂ ಗಂತ್ರಿಯೆಂದೆನಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೮४-೨೩).
[ಸಂ. ಗಂತ್ರೀ]

ಗಂದ (ನಾ). = ಗಂಧ: "ಗಂದ – ಗಂಧ = ಪರಿಮಳ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦).
[< ಸಂ. ಗಂಧ]

ಗಂದಕ (ನಾ). = ಗಂಧಕ: "ಗಂಧಕಂ = ಗಂದಕಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೭೦).
[< ಸಂ. ಗಂಧಕ]

ಗಂದರ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವ: "ಗಂದರ – ಗಂಧರ್ವ = ಖೇಚರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦); ಜಾಣೆಸೆದಿರ್ಪಿನಂ ಪದೆದು ಪಾಡುವ ಗಂದರರಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೨೯); ಬಾಜಣೆಯ ಬಿಜ್ಜೋದರರ ಗಂದರರಚ್ಚರರ ಗಜಬಜಂ ತೀರ್ದೈಸಿದ . . . ದೇವಾಂಗನೆಯರ ಗೊಂದಣಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬-೨೯). [< ಸಂ. ಗಂಧರ್ವ]

ಗಂದರಗಿವಿಯ (ನಾ). ಗಾನಾಸಕ್ತನಾದವನು; ಈಶ್ವರ: "ಪಂದಲೆ ವಚ್ಚ ಗಂದರಗಿವಿಯನೀಸರಂ ದೇಸಿಗಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩); "ಎಣ್ಮಯ್ಯಂ . . . ದೇಸಿಗಂ, ಗಂದರಗಿವಿಯಂ, ಬೆಳ್ಳಡಿ . . . ಐಮೊಗಂ – ಈ ४३ ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧-೧); ಗಂದರಗಿವಿಯನ ನಡುನೆತ್ತಿಯಿಂ ತಿರೆಗೆ ಭೋರೆಂದು ಧೀಂಕಿಡುವ ಸುರಗಂಗೆಯೊಂದು ಬೆಳ್ಪಿನಲ್ಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೫-೧೯). [ಗಂದರ + ಕಿವಿ$_{3}$ + – ಅ$_{7}$]

ಗಂದವಟಿಗೆ 'ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂದವಟ್ಟಿಗೆ 'ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂದವಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ ೧: ವಜ್ರದ ಪಡಿ ವೈಡೂರ್ಯದ ತೊಲೆಗಳು ರಜ್ಜುವಿಡಿದ ನೀಲದಿಂದ ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಕಂಭ ಬೋಧಿಗೆ ಪೊಸರನ್ನ ದುಜ್ಜಳ ಗಂದವಟ್ಟೆಗಳು (ಅಂಜಚ. ೩-೧೧). [< ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ]

ಗಂದವಡಿಗ (ನಾ). = ಗಂದಿಗ ೧: "ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು, -ಮಾರುವವನು; ಸುಗಂಧಕಾರ; ಗಂದವಡಿಗ" (Perfumer. ಇಂಕನ). [ಗಂದ + -ವಡಿಗ]

ಗಂದವಣ, ಗಂಧವಣ (ನಾ). ೧. ಗಂಧದ ಅಂಗಡಿ; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ: ಬಳಸಿದ ಪರಿಮಳಮಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗಗ್ಗಳ ಮಾಗಿರೆ ಬೀರುತ್ತಂ ಗಂದಿಗರಳವಿಗಳೆದ ಕೇರಿಗಳಂ ಕೊಂಡದು ಗಂದವಣದವರು ಬಾಯ್ವಿಡುಕೋಡೆ (ಕುಮುರಾ. ೧೪-೩೯). **ಗಂಧವಣ**: ೧. ಗಂಧವಣದಂಗಡಿಯ ನಖರಂಗಳು ತಮ್ಮಂಗಡಿಯಲು (ಸೌಇಇ. XV. ೧೩೫-೫೩; 1179); ಪುರದೊಳ್ ಗಂಧವಣಂಗಳೊಳ್ ಅವುದಿಲ್ಲವಲ ಮುಂಟಾಕೇರಿಯೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೧೦೫ ವ). ೨. ಗಂಧದ ಮೂಟೆ, —ಹೊರೆ: ಹೊಜಗಣಂ ಬಂದ ಗಂಧವಣಕ್ಕೆ (ಎಇ. XIII, ೨೧-೫೩; 1204). [< ಸಂ. ಗಂಧಾಪಣ]

ಗಂದವುಡಿ, ಗಂದುಡಿ (ನಾ). ಗಂಧದ ಪುಡಿ: (ಕ). **ಗಂದುಡಿ**: (ಕಲ್ಪದ್ರು).

ಗಂದವುಡಿಯುತ್ಸವ = ದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ಸವ: (ಕ). [ಗಂದ + ಪುಡಿ]

ಗಂದಿಗ, ಗ್ರಂದಿಗ (ನಾ). ೧. ಗಂಧವನ್ನು ಮಾರುವವನು; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯದ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಸೆಟ್ಟಿಗುತ್ತರಂ × × × ಣಿಗರುಂ ಗಣ್ಣಿಗರುಂ ಗಂಧವಣಿಗರುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೩-೬೩; 1098); ಗಂದಿಗನೆರವಣಿಗ ಸರವಂದಿಗನಾ ಪಟ್ಟಸಾಲಿಗ ಬಾಣಸಿಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ ೩೨೩); ವಣಿಗ್ವರರ್ ಗಂದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಧಿ]ಗರ್ ಬಾಣಸರ್ ತಾಂಬೂಲಿಗರ್ (ಚೆಬಪು. ೪೭-೪೧). ೨. ಔಷಧದ ಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು; ಗ್ರಂದಿಗ. "ಗಂದಿಗವಸರ" ಪರಾ. ೩. ಕುಂಟಣಿಗ; ತಲೆಹಿಡುಕ: (ಚತುನಿ. ಕ. I. ೯). ೪. ಕಣ್ಣಿನ ವೈದ್ಯ; ನೇತ್ರ ವೈದ್ಯ: (ಕ). **ಗ್ರಂದಿಗ**: ೨. ಅವನೊಬ್ಬ ಗ್ರಂದಿಗ (ರೂಢಿ). [ಗಂದ + -ಇಗ]

ಗಂದಿಗತಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಖರ್ಜೂರ, ಗಂದಿಗ ತಗರ . . . ಕಷಾಯ ಹಾಕಿ ಕೊಡಲು . . . ಸಕಲ ಜ್ವರಗಳೂ ನಿಲ್ಲುವುವು (ಸಕವೈ. ೧೧೧). 'ಗಂಧಿಕತಗರ' ಪರಾ. [ಗಂದಿಗ + ತಗರ]

ಗಂದಿಗಪಸರ 'ಗಂದಿಗವಸರ' ನೋ.

ಗಂದಿಗವಸರ, ಗಂದಿಗಪಸರ (ನಾ). ೧. ಗಂಧದ ಅಂಗಡಿಗಳ ಸಮೂಹ, —ಸಾಲು; ಗಂಧದ ಪೇಟೆ: ಬಾವನ್ನವಿಡಿಯಂ ತೀವ ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯರ ಗಂದಿಗವಸರದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೬). ೨. ಔಷಧಿ ಅಂಗಡಿಗಳ ಸಾಲು; ಗಂದಿಗೆ ಅಂಗಡಿಗಳ ಸಾಲು: ನಾಕಜ ನಗದ ಮಹೌಷಧಿಗಳೆ ನಿಜ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳೆನಿಪುದಲ್ಲಿ ಗಂದಿಗವಸರಂ (ಜಗವಿ. ೯-೧೦೪); ಸಕಲ ಸಂಬರವ ಬೆಸಗೊಂಡು ಬೇಡಲು ತೂಗುವ ಗಂದಿಗವಸರಂಗಳಿರ್ದುವಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೩-೧೯). **ಗಂದಿಗಪಸರ**: ೨. ಔಷಧ ಮಂಡಳಿಯಿಂ ಸೇವ್ಯವಲ್ಲಿ ಗಂದಿಗಪ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಸರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೮೪). [ಗಂದಿಗ + ಪಸರ]

ಗಂದಿಗಸರಕು (ನಾ). ೧. ಗಂಧದ ಸರಕು. ೨. ಮೂಲಿಕೆಯ ವಸ್ತುಗಳು; ಗಂದಿಗೆ ವಸ್ತುಗಳು: ಧಾತಕೀ ಪುಷ್ಪ ಇಂತೆಂಬ ಗಂದಿಗ ಸರಕು (ಬಾಹಟೀ. ೨-೧-೧೬ ವ). [ಗಂದಿಗ + ಸರಕ್ಕು]

ಗಂದಿಗಿತಿ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು; ಘಟ್ಟವಳ್ತಿ: ಗಂದಿಗಿತಿ ಪಟ್ಟಸಾಲಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ). [ಗಂದಿಗ + - ಇತಿ$_1$ (< - ಇತ್ರಿ)]

ಗಂದಿಗೆ, ಗ್ರಂದಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಧ; ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯ. ೨. ಗಂಧದ ವ್ಯಾಪಾರ: "ಗಂದಿಗೆ – ಗ್ರಂಥಿಕ = ಗಂಧವ್ಯಾಪಾರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). ೩. ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ; ಗ್ರಂದಿಗೆ: (ಕ). ೪. ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ, —ಅಂಗಡಿ: ಹಿರಿಯ ಹಸುಬೆಯ ಶೆಟ್ಟಿ ತೆರದಂತೆ ಗಂದಿಗೆಯ ವರ ದಿನಸು ಮಾರುತಲಿ ಮಾಂಡವ್ಯಪುರಿಗೆ (ಶರಲೀ. ೧೪೯-೧). **ಗ್ರಂದಿಗೆ**: ಅವರು ಗ್ರಂದಿಗೆ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಗಂದಿಗೆಯಂಗಡಿ = ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಮಾರುವ ಅಂಗಡಿ: (ಕ). [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿಕ]

ಗಂದುಡಿ 'ಗಂದವುಡಿ' ನೋ.

ಗಂದೆ (ನಾ). (ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಏಳುವ) ಸಣ್ಣ ಗುಳ್ಳೆ, —ಬೊಬ್ಬೆ, —ಗಂಟು: ಪಾಲ್ಮರಂಗಳ ಪಾಲ್ ಪಿಂಗಿಸುಗುಂ ತಡೆದಿರದಭ್ಯಂಗಿಸಿದೊಡೆ ಪುಟು ತಿಂದ ಬೇನೆಯಂ ಗಂದೆಯುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೪೦); ತಿಂಬ ಗಂದೆಯ ಮೇಲೆ ಉಗುರು ಬಿದ್ದಂತಾಯಿತ್ತು ಅಜಸುವ ಬಳ್ಳಿ ಕಾಲ ಸುತ್ತಿದಂತಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೨೩೪-೧೦೬೩); ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು, ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಇವಂ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ . . . ಸಮುಸಕ್ಕರೆ ವೆರಸಿ ಎಳನೀರಿನಿಂದಾಗಲಿ . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಪೈತ್ಯದಿಂದಾದ ಗಂದೆ, ದದ್ದು . . . ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೧೪೩). 'ತೀಟೆಗಂದೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿ]

ಗಂದೆಯೇಳು 'ಗಂದೆಯೇೞ್' ನೋ.

ಗಂದೆಯೇೞ್, ಗಂದೆಯೇಳು (ಕ್ರಿ). ಗುಳ್ಳೆಯಾಗು; ಬೊಬ್ಬೆಬರು; ಗಂಟಾಗು: ಕೆತ್ತುಗುಂದದ ಕುಚಂ ನಡುಕಂಗಿಡದೂರು ಗಂದೆಯೇಱದ ಕರಘಾತಮೊಪ್ಪೆ ಸುಸಿಲಿಂ ತಣಿದೊಯ್ಯನೆ ಜಾಜಿಜಾಜಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೧೫). **ಗಂದೆಯೇಳು**: ಅಧಿಕಪಿತ್ತದಿಂದ ಗಂದೆಯೇಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). [ಗಂದೆ + ಏೞ್$_1$]

ಗಂದೊಟಿಕೆ 'ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂಧ (ನಾ). ೧. ವಾಸನೆ: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು . . . ರೂಪ ರಸ ಗಂಧ ಸ್ಪರ್ಶ ಶಬ್ದ ಅಥವಾ ಅವುಗಳಿಗಾಶ್ರಯವಾದ ಸ್ಥೂಲವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೨೨೯). ೨. ಸುವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: ಹುವ್ವಿನ ಮೇಲಣ ತುಂಬಿ ಹುವ್ವ ತಿಂದು ಗಂಧವನುಳುಹಿತ್ತು (ಅಜಿಮಾ. ೨೨-೫೯); ಕೇದಗೆಯ ಚಂದನದ ಗಂಧವನು ಬಯಸುವೊಡೆ ಸರ್ಪಗಳ ವಿಷದಂತ ಕಂಜಬೇಡ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೪೩); ಹೇಗೆ ಮಲಯಾಚಲ ಗಂಧ ಸಂಸರ್ಗದೆ ಚಂದನವಪ್ಪುದಿಂಧನವು (ಇಂಚಾಪ. ೬೬-೬೯). ೩. ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಮರ; ಶ್ರೀಗಂಧ; ಚಂದನ: "ಮಲಯಜಂ ಚಂದನಂ ಗಂಧಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೧); ಕನ್ನಡ ದೇಶವು ಗಂಧದ ಮರದ ಕಾಡುಗಳಿಗೂ . . . ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು (ಪ್ರಾವಿವಿ. ೯೧); ಚಿನ್ನದ ನಾಡದು ಮೈಸೂರು ಗಂಧದ ಗುಡಿಯದು ಮೈಸೂರು (ಹೂಂಗಳು. ೫-೨೨). ೪. ಹಣೆಯಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಬೊಟ್ಟು, —ಅಡ್ಡಗೀರು. ೫. (ಸತ್ಕರಿಸುವಾಗ ಕೊಡುವ) ಗಂಧಮಿಶ್ರಿತ ನೀರು: ಚಂದನಧಾರಣವಿಧಿ-ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಗುರುಗಳಿಗೂ ಮೊದಲು ಗಂಧವಂ ಕೊಟ್ಟು ಆಮೇಲೆ ತನ್ನ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಲೇಪನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಸಕವೈ. ೪೦); ಆರತಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಧ ಫಲಪುಷ್ಪ ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ).

೬. ಮದ ; ಸೊಕ್ಕು ; ಗರ್ವ : ತ್ರಿಜಗದ ತಿರಿಕಂ ವಿದ್ಯಾಭಿಜಾತ ಗಂಧಂ ನಿಮಿತ್ತ ವಿದನಾಸಭೆಯೊಳ್ ದ್ವಿಜನಜಿಃದಿಂತೆಂದನಮೋಘ ಜಿಹ್ವನೆಂಬೊಂ ಸಮಸ್ತವಸುಧಾಧಿಪನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೪). ೭. ಆನೆಯ ಮದೋದಕ : 'ಗಂಧಗಜ', 'ಗಂಧಾಂಧ' ಪರಾ. ೮. ಸಂಬಂಧ ; ನಂಟು : (ಕಿ). ೯. ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ ; ನೆರೆಹೊರೆ. ೧೦. ಅಲ್ಪ ; ಸ್ವಲ್ಪ : "ಒಪ್ಪಚ್ಚಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಧಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೨-೬) ; "ಕಿಜಿಃದ ಸುಡಿವಲ್ಲಿ ಗಂಧವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮-೪). ೧೧. ಶಿಲೆ ; ಕಲ್ಲು ; ಉಪಲ : "ಶಿಲೆಯುಲ್ಪಾವೋದ ಗಂಧಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೬೪) ; "ಅಲ್ಪಂ ಶಿಲೆ ಪರಿಮುಳವೆಸದಿರಲೀ ಮೂರು ಶಬ್ದ ಗಂಧವೆಸರ್ಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೯೯). ೧೨. ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನ ; ಸುಳಿವು : ನಿನಗೆ ಇಸಪೇಟಿನ ಗಂಧವೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೧೯) ; ಸಮಾಜ ಸೇವೆಮಾಡುವುದು . . . ಶಿಕ್ಷಣ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಆದರ ಗಂಧವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೨೫) ; ಆದರ ಗಂಧವೇ ಅವನಿಗೆ ಹತ್ತದಂತೆ (ಮನೆಬೆ. ೩೦). ೧೩. [ದ್ವೈತ] ನಲವತ್ತು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ, ಸ್ಪರ್ಶ . . . ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಲವತ್ತು ವಿಧ ಗುಣಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೭೫).

ಗಂಧದ ಎಣ್ಣೆ = ಗಂಧದ ಮರದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ ; ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾದ ತೈಲ : ಅವಳು ಕೂದಲಿಗೆ ಗಂಧದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. (ರೂಢಿ). **ಗಂಧದ ಕಡ್ಡಿ** = ಸುಗಂಧವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ ; ಊದುಕಡ್ಡಿ; ಅಗರುಬತ್ತಿ : ದೇವರ ಮುಂದೆ ಗಂಧದ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿಡು. (ರೂಢಿ). **ಗಂಧದಕಲ್ಲು** = ಗಂಧಕಲ್ಲು: ಗಂಧತೇಯಲು ಗಂಧದಕಲ್ಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ. (ರೂಢಿ). **ಗಂಧದ ಬಟ್ಟಲು** = ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾದ ದ್ರವವನ್ನು ತುಂಬಿಸಿಡಲು ಬಳಸುವ, ನಕಾಸೆಯುಳ್ಳ ಬಟ್ಟಲು : ದೇವರ ಮುಂದೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗಂಧದ ಬಟ್ಟಲು ಇದೆ. (ರೂಢಿ). **ಗಂಧದ ಬಿಲ್ಲೆ** = ನೀರಿನೊಂದಿಗೆ ತೇದು, ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾದ ದ್ರವವನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸುಗಂಧದ ಬಿಲ್ಲೆ, – ತುಂಡು : ಗಂಧದ ಬಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ತೇಡು, ಪನ್ನೀರನ್ನು ತಯಾರಿಸು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಗಂಧಕ (ನಾ). ೧. ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ರಾಸಾಯನಿಕ ದ್ರವ್ಯ : ಇಂಗಾಲ, ಸಾರಜನಕ, ಗಂಧಕ . . . ಸಸ್ಯಗಳ ಆಹಾರದ ಘಟಕವಸ್ತುಗಳು (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೬) ; ನವಸಾಗರ, ಸೋರುಪ್ಪು, ಗಂಧಕ ಮುಂತಾದ ವಿಷರೂಪ ಪೌರಾದಿಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೭). [ಸಂ.]

ಗಂಧಕಗುಟಿಕೆ (ನಾ). ಗಂಧಕದ ಬಿಲ್ಲೆ, —ಗುಳಿಗೆ: ಗಂಧಕ ಗುಟಿಕೆ : — ರಸ . . . ಪ್ರಮೇಹಂಗಳು, ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟುವಂಥಾ ರೋಗಗಳು ಮಾಣುವುವು ಸುವರ್ಣಕಾಯಕಾಂತಿ, ಆರೋಗ್ಯ, ಸತ್ವ, ರೂಪು ಆಹುದು (ವಿವೈವಿ. ೨೩). [ಗಂಧಕ + ಗುಟಿಕೆ]

ಗಂಧಕಚೋರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ದ್ರವ್ಯ; ಸುಗಂಧ ವಸ್ತು : "ಕಚ್ಚೂರಕಃ . . . ಗಂಧಕಚೋರದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೫). [ಗಂಧ + ಕಚೋರ]

ಗಂಧಕಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಧೂಪದ ಕಡ್ಡಿ ; ಅಗರು ಚಕ್ಕೆ : ನೂರ ಎಂಟು ಹೊಂನು ಗಂಧಕಟ್ಟಿಕೆ ತಾಂಬೂಲ (ಸೌಇಎ. ೯೪೦ ; ವೆಲ್ಲೂರ್. ೨೧೦-೧೭ ; 1430). [ಗಂಧ + ಕಟ್ಟಿಕೆ (< ಕಟ್ಟಿಗೆ$_1$)]

ಗಂಧಕತೈಲ (ನಾ). ಗಂಧಕದ ಎಣ್ಣೆ : ಗಂಧಕತೈಲ :—ಗಂಧಕವನ್ನು ನಿಂಬೇಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮೊಸುಕನ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ಮಣ್ಣು ಮೊಗೆ ತುಂಬಿ ಗಾಜಿನ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಮೊಗೆ ಮಡಗಿ ಬಸಿಲಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತು ದಿನ ಇರಿಸಲು ಮೊಗೆಯಿಂದ ಕನಿಗೆ ಸಾರಲದು ಗಾಜಿನ ಬಟ್ಟಲಿಗೆ ಬೀಳುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೨೩). [ಗಂಧಕ + ತೈಲ]

ಗಂಧಕಧೃತಿ (ನಾ). = ಗಂಧಕಾಮ್ಲ : ಇದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಗಂಧಕಧೃತಿ (ಸಲ್ಫ್ಯೂರಿಕ್ ಆಸಿಡ್)ಯೆಂಬ ಉಗ್ರಾಮ್ಲವು ರಸಾಯನ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುಪಯುಕ್ತವಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೩). [ಗಂಧಕ + ಧೃತಿ]

ಗಂಧಕರಸಾಯನ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧ; ಗಂಧಕದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಲ್ಕ : (ಕಿ). [ಗಂಧಕ + ರಸಾಯನ]

ಗಂಧಕೆಲ್ಲು (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ತೇಯುವ ಕಲ್ಲು ; ಸಾಣೆಕಲ್ಲು : (ಸ್ಯಾಂಡರ್.). [ಗಂಧ + ಕೆಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಗಂಧಕಾಮ್ಲ (ನಾ). ಗಂಧಕದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಆಮ್ಲ; ಸಲ್ಫ್ಯೂರಿಕ್ ಆಮ್ಲ : ಸತುವು ಗಂಧಕಾಮ್ಲದೊಡನೆ ವಿಕ್ರಿಯೆ ಹೊಂದಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಜಲಜನಕವು ತಾಮ್ರದ ತಗಡಿನ ಮೇಲೆ ಗುಳ್ಳೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿತು (ಭೌತವಿ. ೩೩೦). [ಗಂಧಕ + ಆಮ್ಲ]

ಗಂಧಕುಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: "ಚಾಳಿಸಪತ್ರಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೯). ೨. ಶ್ರೀಗಂಧದ ಕುಟೀರ; ಗಂಧದ ಗುಡಿ. ೩. [ಜೈನ] ಸಮವಸರಣದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಅರ್ಹಂತನಾಗುವವನಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಕುಟೀರ : ನಿರ್ಭರಗಂಧಂ ಗಂಧಕುಟಿ ಕರಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೩೬) ; ಗಂಧಕುಟಿಯಂ ಸುಸೌರಭ ಬಂಧುರಮಂ ತ್ರಿಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಬರುತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೬-೮೮); ಅಂದವಡೆದ ಗಂಧಕುಟಿಯು ನಲಿದು ಬಲವಂದನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೪-೧೧೩). [ಸಂ. ಗಂಧಕುಟೀ]

ಗಂಧಗಜ (ನಾ). ಮದೋದಕವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಆನೆ ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜಾತಿಯ ಆನೆ: ನಯನಕ್ಕಾನಂದಮಂ ಪೊಣ್ಮೆ ಮಂಗಳಭೇರೀರವಮೇಜಿ ಗಂಧಗಜಮಂ ಸೇನಾಶತಂ ತನ್ನೆರಟ್ಟಿಲದೊಳ್ ಘೂರ್ಣಿಸೆ ಮೇರುವಿಂ ಮಿಥಿಳೆಗೆಯ್ತಂದಂ ಸುರಾಧೀಶ್ವರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೩). [ಗಂಧ + ಗಜ$_1$]

ಗಂಧಗರಗೆ, ಗಂಧಗರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕಲ್ಲಗರಗೆ ಗಂಧಗರಗೆ ಮುಂತಾದ ಗಗನಚುಂಬಿ ವೃಕ್ಷಗಳು (ಪಂಜಪಂ. ೨). **ಗಂಧಗರಿಗೆ** : "ಕೆಂಪು ಗಂಧಗಿರಿ, ನಂದಿವೃಕ್ಷ . . . ಗಂಧಗರಿಗೆ" (ಮೈಔಗಿ. ೧೯-೩೪೮). [ಗಂಧ + ಗರಗೆ?]

ಗಂಧಗರಿಗೆ 'ಗಂಧಗರಗೆ' ನೋ.

ಗಂಧಗರ್ಭ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು, —ಕೂಡಿರುವುದು : ಕನದಖಿಳ ಕನಕ ವಾತಾಯನಂಗಳೊಳ್ ಸುರಭಿ ಗಂಧಗರ್ಭಂಗಳ್ . . . ಅವರ ಮೊಗಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೧). [ಗಂಧ + ಗರ್ಭ]

ಗಂಧಗಾಳಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಗಾಳಿ: ಮೆಲ್ ತೀಡತೊಡಗಿತು ಗಂಧಗಾಳಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೨-೫೦). [ಗಂಧ + ಗಾಳಿ$_1$]

ಗಂಧಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : "ದೇವದಾರಿ, ಗಂಧಗಿರಿ, ಗ್ಯಾದಾರಿ, ಚೆಂಬುಳುಕಾಯಿ" (ಮೈಔಗಿ. ೩೫-೬೮೩). [?]

ಗಂಧಚಾರಿಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟದಾನೆ . . . ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ . . . ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ನಂಬಿರ. ೨-೨೧) ; ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯಿನುನ್ಮತ್ತಾಳಿ ಸಂದೋಹ ಸಮ್ಮದ ಸಂಪಾರಿಣಿಯಿಂ ವಿರಾಜಿಸುತಮಿರ್ಕುಂ ವಜ್ರಘೋಷದ್ವಿಪಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೧೨೨). [ಸಂ. ಗಂಧಚಾರಿಣೀ]

ಗಂಧಚೇಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ ; ಪುನುಗು: "ಗಂಧಚೇಳಿಕೆಯೆನಲ್ ಪುಣುಗು" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೨). [< ಸಂ. ಗಂಧಚೇಲಿಕಾ]

ಗಂಧತೋಯ (ನಾ). ಗಂಧಮಿಶ್ರಿತವಾದ ನೀರು ; ಪನ್ನೀರು : ಗಂಧತೋಯದಿನಾಪ್ತಾಂಘ್ರಿಯನಾದಮರ್ಚಿಸಿದರಾ ಶ್ರೀದೇವನುಂ ದೇವಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೬). [ಗಂಧ + ತೋಯ]

ಗಂಧದಾಯಕಿ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವಳು ; ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ: ದರ್ಭಪಾಣಿ ಯಮಜಂ ವರ್ವೀಕರಂ ವಾಯುಪುತ್ರಕನುಂ ಜರ್ಜರಹಸ್ತನಿಂದ್ರತನಯಂ . . . ಪಾಂಚಾಲಿಯುಂ ಗಂಧದಾಯಕಿಯಾಗಿರ್ಪಿನಮುಂದು ಮತ್ಸ್ಯಗೃಹದಿಂದೀ ನಿಗ್ರಹಂ ಪೊಲ್ಲದೇ (ಗದಾಯು. ೩-೩೪). [ಸಂ. ಗಂಧದಾಯಕೀ]

ಗಂಧದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಸುಗಂಧ ವಸ್ತು ; ಸುವಾಸನೆಯ ದ್ರವ್ಯ : "ಗಂಧದ್ರವ್ಯಂಗಳೋಳ್ಪಾದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೦). [ಗಂಧ + ದ್ರವ್ಯ]

ಗಂಧದ್ವಿಪ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಅಪರಾಜಿತನಿಸೆ ಗಂಧದ್ವಿಪಂ ಮೊಗಂದಿಱಿದು ತನ್ನ ಬಲಮನೆ ತುಳಿದತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೦) ; ಗಂಧದ್ವಿಪಗಣಘನಘಂಟಾ ಪ್ರಘೋಷಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೧೨). [ಗಂಧ + ದ್ವಿಪ]

ಗಂಧಧಾರಣ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಬಳಿಯುವಿಕೆ, —ಲೇಪಿಸುವಿಕೆ : ಗಂಧಧಾರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಋತು ನಿಯಮ (ಸಕವೈ. ೪೦). [ಗಂಧ + ಧಾರಣ]

ಗಂಧಧೂಪ (ನಾ). ಗಂಧದ ಹೊಗೆ, —ಧೂಪ : ಗಂನ್ಧಧೂಪಕ್ಕಮೆನ್ದು . . . ಬಿಟ್ಟ . . . ಧಂರ್ಮ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೨-೪ ; ?). [ಗಂಧ + ಧೂಪ]

ಗಂಧನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ. ೨. ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುವುದು ; ಪ್ರಕಾಶನ. ೩. ಹೇಳಿಕೆ; ಸೂಚನೆ; ತಿಳಿಸುವುದು. ೪. ಸಂತೋಷ; ಸಂಭ್ರಮ. ೫. ಹಿಂಸೆ; ನಾಶ: ಹರಿಬದಲಿ ಹೊಕ್ಕೆರಡು ಸಾವಿರ ತುರಗ ಬಿದ್ದವು ನೂಱು ಮದಸಿಂಧುರಕೆ ಗಂಧನವಾಯ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಖಂಡನವಾಯ್ತು, ಗಂಭನವೋಯ್ತು, ಸಿಘನವದಾಯ್ತು] ಪಯದಳವೆಂಟು ಸಾವಿರದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೩೩). ೬. ಸುವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: "ಅಱಿಪುವುದಱೊಳು ಪ್ರಕಾಶದೊಳು ಸಂತೋಷದೊಳು ನೆರೆ ಗಂಧನಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ ೧೫೪-೬೭) ; "ಉತ್ಸವಮುಂ ಪ್ರಕಾಶಮುಂ ಅರುಪುವಕಾರ್ಯ ಸೌರಭಮು ಗಂಧನಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಗಂಧನಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ವ್ಯಾಘ್ರಪಾದೀ – ಗಂಧನಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೨). [?]

ಗಂಧನಕುಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗಂಧನಕುಲ, ರಸ್ನಾ, ಸೀತೆಡೂ" (ಮೈಔಗಿ. ೬೭-೧೩೭೧). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಇಲಿ ; ಕಸ್ತೂರಿ ಇಲಿ ; ಮೂಗಿಲಿ: "ಸೊಂಡಿಇಲಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೮೫). [ಗಂಧ + ನಕುಲ]

ಗಂಧನಾಕುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಈಶ್ವರಿಬಳ್ಳಿ : "ಗಂಧನಾಕುಲೀ . . . ಹಾವುಕಣ್ಣಿನ ಗಿಡ, ನಂಜಾರೆಗಿಡ, ಮುಂಗುಸಿ ಮೇವುಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧). 'ಗಂಧನಕುಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗಂಧನಾಕುಲೀ]

ಗಂಧನಾಮಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪೀತ ಶುಕ್ಲ ವರ್ಣ ನಾಮಕರ್ಮಮೆಂದಿಂತು ಗಂಧನಾಮಕರ್ಮಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೪-೧೦). [ಗಂಧ + ನಾಮ + ಕರ್ಮ]

ಗಂಧನಾಳಿ (ನಾ). ಮೂಗು, —ನಾಸಿಕ. [< ಸಂ. ಗಂಧನಾಲೀ]

ಗಂಧಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಸುವಾಸನೆಯ ಪತ್ರ. ೨. ತುಳಸಿ, ಮರುಗ, ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ಗಿಡದ ಎಲೆ: "ಗಂಧಪತ್ರಿಕಾ – ಅಜಮೋದಾ, ತುಳಸಿ, ಗಂಧಪತ್ರ" (ಓಷಧಿ. ೪೭). [ಗಂಧ + ಪತ್ರ]

ಗಂಧಪುಡಿ 'ಗಂಧವುಡಿ' ನೋ.

ಗಂಧಪೂರಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ಮರ : (ಮೈಔಗಿ. ೩೯-೭೬೬). [ಗಂಧ + ಪೂರ + ಮರ$_1$]

ಗಂಧಫಲಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಧವನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಂಪಗೆ, ಬಕುಳ, ಪ್ರಿಯಂಗು ಮೊದಲಾದ ಮರ. ೨. ಸಂಪಿಗೆ ಮೊಗ್ಗು : (ಶ). [ಸಂ. ಗಂಧಫಲೀ]

ಗಂಧಬಿಡಾಲಕ (ನಾ). ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು ; ಪುನುಗು. [ಗಂಧ + ಬಿಡಾಲಕ]

ಗಂಧಬೀಡು 'ಗಂಧವೀಡು' ನೋ.

ಗಂಧಬೇವು (ನಾ). ಬೇವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಪಾರಿಜಾತಕ: "ಪಾರಿಭದ್ರಃ, ನಿಬಂತರುಃ, ಮಂದಾರಃ, ಪಾರಿಜಾತಕಃ ೪ ಹಾಲಿವಾಣದ ಮರದ ಹೆಸರುಗಳು. ಇದಕ್ಕೆ ಗಂಧಬೇವಂತಲೂ ಪಾರಿಜಾತಕವೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಅರ್ಥಹೇಳುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೩). [ಗಂಧ + ಬೇವು]

ಗಂಧಮಣಿ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದೊಡನೆ ಪರಿಮಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣಿ: ತನ್ನ ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾತ್ರದಿಂ ದ್ವಾದಶಯೋಜನಂಗಳು ಪ್ರಸರಿಸುವಂತೆ ದಿವ್ಯಪರಿಮಳವೀವ ಗಂಧಮಣಿ (ವಿವೇಕ. ೨೧೦). [ಗಂಧ + ಮಣಿ$_3$]

ಗಂಧಮಾಂಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ: "ಜಟಾಲಾ – ಗಂಧಮಾಂಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೫೯). [ಗಂಧ + ಮಾಂಸಿ]

ಗಂಧಮಾದನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು ; ಸಪ್ತಕುಲ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ತೆಂಕಲು[ಗ]ನ್ಧಮಾದನಗಿರಿ ಪಶ್ಚಿಮದಲು ನೋಡ ಶ್ರೀಕೂಟಂ (ಕಇಅ. ೭೮-೧೩-೨೦ ; 1088) ; ಆ ಮುಚುಕುಂದನಾ ಮಹಾ ಗುಹಾದ್ವಾರಮಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಗಂಧಮಾದನ ನಗೇಂದ್ರೋಪಾಂತದ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮ (ಜಗವಿ. ೯-೫೩ವ) ; ರಾಘವನ ಧನುವಿಂ ಕಡಿವಡೆದುಳಿದ ಗಂಧಮಾದನದಡರುವಿಕೆ ತಾನೆನಿತು ಭೂಭಾರಕತನದ ಮಾತು ಬಿಡದ ಕುಲಶೈಲಂಗಳಗ್ಗದ ಕಡುಹೆನಿತು (ಬಸವು. ೧೯-೩೦). ೨. ಒಬ್ಬ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠನ ಹೆಸರು : ವಿನುತದಧಿಮುಖ ಗಂಧಮಾದನ ಪನಸ ಶರಭಜ್ಯೋತಿಮುಖರೆನಿಪನುವರೋತ್ಸವ ಭಟರು (ತೊರರಾ. ೪-೭-೧೪). [ಗಂಧ + ಮಾದನ]

ಗಂಧಮಾರ್ಜಾರ (ನಾ). ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು : (ಶ). [ಗಂಧ + ಮಾರ್ಜಾರ]

ಗಂಧಮಾರ್ಜಾಲ (ನಾ). = ಗಂಧಮಾರ್ಜಾರ : "ಪುಣುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು" (ಅನಂನಾ). [ಗಂಧ + ಮಾರ್ಜಾಲ]

ಗಂಧಮುಖ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಇಲಿ ; ಮೂಗಿಲಿ. [ಸಂ. ಗಂಧಮುಖಾ]

ಗಂಧಮುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : "ಗಂಧಾಕುಟೀ – ಗಂಧಮುರೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೬). [ಗಂಧ + ಮುರೆ]

ಗಂಧಮೂಷಿ (ನಾ). = ಗಂಧಮುಖ: "ಚುಚುಂದರೀ, ಗಂಧಮೂಷೀ ೨ ಚುಂಡಿಲೀ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೭). [ಸಂ. ಗಂಧಮೂಷೀ]

ಗಂಧಮೂಷಿಕೆ (ನಾ). = ಗಂಧಮುಖ : (ಶ). [ಸಂ. ಗಂಧಮೂಷಿಕಾ]

ಗಂಧಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಅರುವತ್ತುನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಿಶ್ರಣಮಾಡುವ ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ಬರೆಪಂ ಬಾಜನೆ ಗಂಡ[ಧ]ಯುಕ್ತಿ ಗಣಿತಂ ಗಂಧರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಂ ಭರತಾಭ್ಯಾಸಮಿಭೇಂದ್ರಶಿಕ್ಷೆ ಹಯಶಾಸ್ತ್ರಂ ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರಂ ನದೀತರಣಂ ತಾಪನಮಿಂದ್ರಜಾಲಮೆಜಿಕಂ ಲೆಪ್ಪಂ ಶಿಲಾಕರ್ಮಮುತ್ಕರಣಂ ಚಿತ್ರ ವಿವಕ್ಷೆ ವಾಸ್ತುಶಕುನಜ್ಞಾನಂ ರಥಾರೋಹಣಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೫೯). 'ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿಕಲೆ' ಪರಾ. [ಗಂಧ + ಯುಕ್ತಿ]

ಗಂಧರಬಟ್ಟೆಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟಲು (?): ಹಸುಂಬೆಯ ನಿಕ್ಕುವಲ್ಲಿ ಹಸೆಯ ಜವಳಿ ಗಂಧರಬಟ್ಟೆಲು ಒಂದು ಗೋಂಟು (ಎಇ XIX. ೩೮-೩೦; 1114). [ಗಂಧರ್ವ + ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಗಂಧರಸ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರದಿಂದ ಬರುವ ಅಂಟು ದ್ರವ; ಗೋಲರಸ; ರಸಗಂಧಕ. [ಗಂಧ + ರಸ]

ಗಂಧರಾಜ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು. ೨. ಗಂಧದಮರ; ಶ್ರೀಗಂಧ: ಹಂದಿ ಶ್ರೀಗಂಧವ ಹೂಸಿದಡೇನು? ಗಂಧರಾಜನಾಗಬಲ್ಲುದೇ? (ದೇವಾವ. ೨೨-೩೯). [ಗಂಧ + ರಾಜ]

ಗಂಧರ್ವ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇವಜಾತಿ; ದೇವಲೋಕದ ಸಂಗೀತಗಾರ: "ಯಕ್ಷಃ, ರಾಕ್ಷಸಃ, ಗಂಧರ್ವಃ ... ದೇವಯೋನಿಃ —ಇಂತಿವೆಲ್ಲಂ ದೇವಜಾತಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೫-೮೭); ಕುಬೇರನಾಯಕನಂಗದರ್ಪಣನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವಂ ಜಳಕ್ರೀಡೆಯಾಡುತಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೩ ವ); ಗಂಧರ್ವರ್ ಪೊಗಳಲ್ ... ಪುರವಿಜಯನೆಸೆದನಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೪೮-೧೫); ಗಂಧರ್ವರ ಸೀಮೆಯಾಯಿತು ಕಾಡಿನಾ ನಾಡು (ಗರಿ. ೨-೧೦). ೨. ಮರಣಾನಂತರ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಜೀವ; ಪ್ರೇತ; ದೆವ್ವ. 'ಗಂಧರ್ವಗ್ರಹ' ಪರಾ. ೩. ಗಾಯಕ; ಸಂಗೀತಗಾರ. ೪. ಕುದುರೆ; ಅಶ್ವ: "ಅರ್ವಾ, ಗಂಧರ್ವಃ ... ವಾಹಃ—ಈ ೧೪ ಕುದಿರೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೨-೨೮೨); ಪೂರ್ವ ಸಗರ್ವ ಗಂಧರ್ವ ವಾಹಕ ಸಮೂಹದ ಸಾಹಸವಾಹವದ ಮೋಹರಮುಂ ಕಾಹುರದ ಮೋಡಿಯಿಂ ನೋಡಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೬೫ ವ). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ; ಮೃಗ. ೬. ಕೋಗಿಲೆ; ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆ. ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ದುಂಬಿ, —ಭ್ರಮರ. ೮. ಸೂರ್ಯ; ರವಿ. ೯. ಅರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆ. ೧೦. ಹೆಂಗಸು; ಸ್ತ್ರೀ: "ದೇಸೀಯ ಗಾನದೊಳು ಖಚರರೊಳು ಕುದುರೆಯೊಳು ಮೈಸಿರಿಯ ಕಾಂತಿಯೊಳು ಗಂಧರ್ವನಾಮುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೪); "ವಾಜಿಯುಂ ಗಾನನು[ವು]ಂ ಸತಿಯುಂ ಖೇಚರರುಂ ಮೃಗಾಳಿ ವಿವರಂ ಗಂಧರ್ವಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೬); "ಭೃಂಗಂ ಸ್ತ್ರೀ ಗಾನಂ ತುರಗಂಗಾಮೃಗ ಖಚರರಾಜು ಗಂಧರ್ವಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೫೫). [ಸಂ.]

ಗಂಧರ್ವಗಜುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: "ತೀವ್ರಾಕ್ಷೀ–ಗಂಧರ್ವಗಜುಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೭೦). [ಗಂಧರ್ವ + ಕಜುಕೆ₁ (< ಕಜುಂಕೆ)]

ಗಂಧರ್ವಗಾನ (ನಾ). ೧. ಗಂಧರ್ವರು ಮಾಡುವ ಗಾನ, —ಹಾಡುವ ಸಂಗೀತ. ೨. ಸುಮಧುರವಾದ ಗಾನ: ಅವರ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯು ಗಂಧರ್ವಗಾನವೆಂದು ಒಕ್ಕೊರಲಿನಿಂದ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಗೀತ. ೩); ಚವ್ಯ, ಹಿಪ್ಪಲಿಮೂಲ ... ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ, ಜೇನುತುಪ್ಪ ಬೆರಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಸ್ವರಭಂಗ ರೋಗನಾಶವಾಗಿ ಗಂಧರ್ವ ಗಾನಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯನು ಯೋಗ್ಯನಾಗುವನು (ಸಕವೈ. ೧೨೨). [ಗಂಧರ್ವ + ಗಾನ]

ಗಂಧರ್ವಗಾಯನ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವಗಾನ: ತುಂಬಿದತ್ತಶರೀರ ಗಂಧರ್ವಗಾಯನಂ ನೀರವ ನಿಶಾನಭೋದೇಶಮುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬-೪೨೪). [ಗಂಧರ್ವ + ಗಾಯನ]

ಗಂಧರ್ವಗ್ರಹ (ನಾ). ದೆವ್ವ ಹಿಡಿಯುವುದು; ಗಂಧರ್ವ ಪೀಡೆ: ನಾನಾ ಶಸ್ತ್ರಧಾರಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ... ದೇವಗ್ರಹ, ಗಂಧರ್ವಗ್ರಹ, ಯಕ್ಷಗ್ರಹ ... ಹಾನಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೫೬). [ಗಂಧರ್ವ + ಗ್ರಹ]

ಗಂಧರ್ವದೂರ್ವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಗಂಧರ್ವಗಜುಕೆ: "ಶಕುಲಾಕ್ಷಿ – ಗಂಧರ್ವದೂರ್ವೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೦). [ಗಂಧರ್ವ + ದೂರ್ವೆ]

ಗಂಧರ್ವನಗರ (ನಾ). ೧. ಗಂಧರ್ವರ ಪಟ್ಟಣ. ೨. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಪಟ್ಟಣ: (ಕಿ). [ಗಂಧರ್ವ + ನಗರ]

ಗಂಧರ್ವನಾರಿ (ನಾ). ಗಂಧರ್ವ ಸ್ತ್ರೀ: ಗಂಧರ್ವನಾರಿಯರು ಪುರುಷರು ವಿನೋದ ವಿಹಾರ ಲೀಲೆಯೊಳಯ್ದೆಯ್ದಿ ವಿಚಾರಗೇಡಿಗಳಾಗಿ ತಾವವರಿದ್ದರಣ್ಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೩೪-೭). [ಗಂಧರ್ವ + ನಾರಿ₂]

ಗಂಧರ್ವಪಾಶ (ನಾ). ಗಂಧರ್ವನ ಹಿಡಿತ: ಗಂಧರ್ವಪಾಶದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ರೂಪಾನನ್ನು ಸಹ ಹೇಗೋ ಲಗ್ನವಾಗಿ, ಮನೆಗೊಯಿದು ಪಾಶಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ನಾನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವೆನು (ಜಯಂತ. ೨೪೮). [ಗಂಧರ್ವ + ಪಾಶ]

ಗಂಧರ್ವರಾಜ (ನಾ). ೧. ಗಂಧರ್ವರ ಒಡೆಯ, – ಅಧಿಪತಿ: ಗಂಧರ್ವರಾಜನಂದನೆಯನತಿದೂರದೊಳ್ ವಿಸ್ಮಿತಾಂತರಂಗನಾಗಿ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಉ. ೩೦). ೨. ಗಂಧರ್ವರ ರಾಜನಾದ ಚಿತ್ರಸೇನ: ಗಂಧರ್ವ ರಾಜನು ಮಾಯೆಯಿಂದ ಅಂತರ್ಧಾನನಾಗಿ ಬಾಣ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದನು. (ವಚಭಾ. ೧೬೨). [ಗಂಧರ್ವ + ರಾಜ]

ಗಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಗಾಯನ ವಿದ್ಯೆ; ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆ: ರಾಗೋಚ್ಚರಣಲಯಗೀತಮಾಯ್ತುಚ್ಚರಿ ತದ್ಗಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ ಸುರಸುಂದರಿಯಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೦). [ಗಂಧರ್ವ + ವಿದ್ಯೆ]

ಗಂಧರ್ವವಿವಾಹ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಧೂವರರು ಪರಸ್ಪರ ಮೆಚ್ಚಿ ತಾವೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮದುವೆ: ಗಂಧರ್ವವಿವಾಹಮುನಾ ಬಂಧೂಕಾಧರೆಯರವರ್ಗೆ ಮಾಡಿದರೊಲವಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೪). 'ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹ' ಪರಾ. [ಗಂಧರ್ವ + ವಿವಾಹ]

ಗಂಧರ್ವವೇದ (ನಾ). ಉಪವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆ. [ಗಂಧರ್ವ + ವೇದ]

ಗಂಧರ್ವಹಸ್ತ (ನಾ). ಔಡಲಗಿಡ; ಹರಳುಗಿಡ: (ಕಿ). [ಗಂಧರ್ವ + ಹಸ್ತ]

ಗಂಧರ್ವಹಸ್ತಕೆ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವಹಸ್ತ: "ಔಡ್ಲಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [ಗಂಧರ್ವ + ಹಸ್ತಕ]

ಗಂಧರ್ವೆ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವನಾರಿ: ದುಂದುಭಿ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವೆಯನ್ನು ಕರೆದು ಅವಳು ಮಂಥರೆಯೆಂಬ ಗೂನೆಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು (ವಚಭಾ. ೪೦೪). [< ಸಂ. ಗಂಧರ್ವಾ ?]

ಗಂಧಲಂಪಟತೆ (ನಾ). ಸುಗಂಧದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿಯಿರುವಿಕೆ; ಸೌರಭಲೋಲುಪತೆ: ರಟದಳಿ ವೃಂದಮೆಂತೆ ಬಗುಗುಂದಳಿತಾಂಬುರುಹಕ್ಕೆ ಗಂಧಲಂಪಟತೆಯಿಂ (ಆದಿಪು. ೩-೯೦). [ಗಂಧ + ಲಂಪಟತೆ]

ಗಂಧವಟಿಕೆ 'ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂಧವಟ್ವಲು (ನಾ). ಗಂಧದ ಬಟ್ಟಲು : ಗಂಧವ ಗಂಧೋದಕ ದಿಂದೆ ಹದಮಾಡಿ ಗಂಧವಟ್ವಲನಿರಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೧-೯).
[ಗಂಧ + ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ, ಗಂದವಟಿಗೆ, ಗಂದವಟ್ಟಿಗೆ, ಗಂದೊಟಿಕೆ, ಗಂಧವಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕದ, ಮಣೆ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮರದ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ: ರಸವಾಳಿಯಪಿಯ ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆಯಿಂ (ದಶಕು. ೧೦-೭೨ವ); ಮಿರುವ ಘನವಜ್ರದ ಕವಾಟಕ ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆಯ (ನಳಚ. ೧-೨೦). ೨. ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಮೇಲ್ಭಾಗ : ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಪಂಚವಣಿಗೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಗಂದವಟಿಗೆ :** ೧. ಕದಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಗಂದವಟಿಗೆಗಳೂ ಗಡಾರಿಗಳೂ ಜರ್ಜರಿತವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಗುದ್ದರಿಸಿತು (ಭಾರವೀ. ೧೦೧). **ಗಂದವಟ್ಟಿಗೆ :** ೧. ಕದ ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಗಂದವಟ್ಟಿಗೆ (ಇಂಕನಿ. Batten). **ಗಂದೊಟಿಕೆ :** ೧. ಬಾಗಿಲದ ಒಂದು ಗಂದೊಟಿಕೆಯನ್ನು ಏರಿಸಿ ಚಿಲಕದ ಕೊಂಡಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದ (ಮೇದಿಮ. ೧೭). **ಗಂಧವಟಿಕೆ :** ೧. ಕದದ ನಡುವಣ ಗಂಧವಟಿಕೆಯ ಬಲಕೊನೆಯ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ತಿರುಗಿಸಿದಳು (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೪೨). [?]

ಗಂಧವಡಿಗ (ನಾ). "ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು ಅಥವಾ ಮಾರುವವನು ; ಸುಗಂಧಕಾರ" : (ಅಸಂನಾ).
[ಗಂಧ + -ವಡಿಗ]

ಗಂಧವಣ 'ಗಂದವಣ' ನೋ.

ಗಂಧವಣಿಗ (ನಾ). = ಗಂಧವಡಿಗ : ಗಸ್ಣಿಗರುಂ ಗಂಧವಣಿಗರುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೩-೩೩ ; 1098) ; ಬಾಯಿನದಿಂ ಬಂದುದುಂ ಗಂಧವಣಿಗ ಹಗಡಿಯಿಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೩೪-೨೧). [ಗಂಧ + -ವಣಿಗ]

ಗಂಧವತಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಧವನ್ನು ಉಳ್ಳುದು ; ಭೂಮಿ ; ಧರಿತ್ರಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೩. ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು ; ವ್ಯಾಸನ ತಾಯಿ. ೪. ಒಂದು ನಗರದ ಹೆಸರು : (ಕ). ೫. ಗಂಧಕ : "ಗಂಧವತಿ ಗಂಧೋಪಲಂ ಗಂಧಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೧). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: "ಸುರಭಿ ಗಂಧವತಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೭). ೭. ಒಂದು ತಪ್ಪಲು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕುಮುದ್ವತಿ, ಗಂಧವತಿ, ಭೋಗವತಿ . . . ತಪ್ಪಲುಗಳು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೇವ ಋಷಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾಗಿರುವವು (ಕಕುಮಾ. ೨೪೪-೬). [ಸಂ. ಗಂಧವತೀ]

ಗಂಧವಹ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು; ಗಾಳಿ ; ವಾಯು : ದಕ್ಷಿಣಾಶೆಯ ನಜುಸುಯ್ಯ ಗಾಳಿಯನೆ ಪೋಲ್ತುದು ಗಂಧವಹಂ ವಸಂತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೬) ; ಗಂಧವಹಂಗಳ್ ಪಂಗಳ ಗಾಂಧರ್ವಮನೆಸಗೆ ಮಧುರ ಭೃಂಗೀರವದಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೪) ; ಮಾರುತನಂ ನೆನೆಯೆ . . . ನಡುಗುತುಂ ಬಂದು ಮಯ್ಯಿಕ್ಕಿನಿಂದು ಮುಂದಿರ್ದ ಗಂಧವಹನಂ ಕಂಡಭಯಮನಿತ್ತು (ನಂಬಿರ. ೧೪-೭೦). [ಸಂ.]

ಗಂಧವಹೆ (ನಾ). ವಾಸನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂಥದು ; ಮೂಗು ; ನಾಸಿಕ. [ಸಂ. ಗಂಧವಹಾ]

ಗಂಧವಾರಣ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಅನ್ಯ ನರೇಂದ್ರ ಗಂಧವಾರಣ ಮದವಾರಣಂ ವಿಜಯಕಾರಣನಮ್ಮನ ಗಂಧವಾರಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೭); ಮಾರಿಯ ಮಾರಿಯಾನ್ತರಿಗೆ ಮುಮ್ಮಡಿ ಚೋಟಿನ ಗನ್ಧವಾರಣಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೦-೧೬ ; 1012). [ಗಂಧ + ವಾರಣ]

ಗಂಧವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧದ ನೀರು ; ಪನ್ನೀರು. ೨. ಹದಿನಾಲ್ಕು ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ತರಳ ತಿಳಿ ನಾಡಿಗಳ ಚೌದಶಗಳಿಗೆ ನಾಮಗಳಾಯುರು ಸುಷುಮ್ನೆಯು . . . ಪಯಸ್ವಿನಿ ಗಂಧವಾರಿಯು (ಗಗತಾ. ೯-೧೧). [ಗಂಧ + ವಾರಿ₃]

ಗಂಧವಾಹ (ನಾ). ೧. = ಗಂಧವಹ : ಗೋಶೀರ್ಷಸಾರ ದ್ರವಾಮೋದದಿನೆತ್ತಂ ಗಂಧವಾಹಂ ಮಗಮಗಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೩-೭೮). ೨. ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ : ಆಸುಕೆಯ ಬನದ ಕಡೆಯಿಂದ ಉತ್ತಮದ ಹೂಗಂಪು ಬರುತಿರಲೆತ್ತನೋಡುವೆನೆಸುತ ಬಾಲದ ಸುತ್ತ ಸಡಲಿಸಿ ಗಂಧವಾಹನ ಬಳಿಯಲ್ಲೈದಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೦-೪೯). [ಸಂ.]

ಗಂಧವೀಡು, ಗಂಧಬೀಡು (ನಾ). ಕರಿಯ ಉಪ್ಪು; ಬೀಡುಲವಣ : (ಕ). **ಗಂಧಬೀಡು :** ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು (ಸ್ಯಾಂಡರ್.). [← ಮರಾ. ಗಂಧವೀಡ]

ಗಂಧವುಡಿ, ಗಂಧಪುಡಿ, ಗಂಧಹುಡಿ (ನಾ). ಗಂಧದಪುಡಿ; ಶ್ರೀಗಂಧದ ಹೊಟ್ಟು: ಬಹು ಧಾನ್ಯವನು ಮಾರುವರುಯಲೆಯಡಿಕೆಯ ಗಂಧವಿ[ವು]ಡಿ ಫಲಸರಕು ಗಡಿಸರಕು (ನವಮೋ. ೩೦-೫೬); ಪರಿಮಳ ಪುಷ್ಪ . . . ಎಣ್ಣೆ ಗಂಧವಿ[ವು]ಡಿ ಮುಂತಾದ ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯ ಸೇವನೆ (ಸಕಪ್ಪೈ. ೧೭೦). **ಗಂಧಪುಡಿ :** (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ಕಿ. ೨೨೯). **ಗಂಧಹುಡಿ :** ಚಿನ್ನವರದಿಗಯಕ್ಕಸಾಲೆಯರು . . . ಗಂಧಹುಡಿ ಹಸುಂಬೆಯರಪ್ಪಶೆಟ್ಟಿಯರು ವ್ಯವಹರಿಪರು (ನವಮೋ. ೨-೪೭).
[ಗಂಧ + ಪುಡಿ]

ಗಂಧಶಾಲಿ, ಗಂಧಶಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತ ; ಸುವಾಸನೆಯ ಭತ್ತ ; ಗಂಧಸಾಲೆ ಭತ್ತ : "ಕಳಮಃ – ಕಳಮೆ, ಗಂಧಶಾಲಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೨) ; ಘನಗಂಧಶಾಲಿಯಿಲ್ಲದ ಪೊಲಂ . . . ಇಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು ೨-೧೧) ; ಬೆಳವುವು ಬಿಡದೆ ತದ್ವಿಷಯದೊಳು ಸೊಂಪಿನ ಗಂಧಶಾಲಿಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೬೦). **ಗಂಧಶಾಳಿ:** ಬೆಳೆದು ಮಗಮಗಿಪ ಗಂಧಶಾಳಿಯಿಂದಲ್ಲಿ ಸುಱಿವ ಗಿಳಿವಿಂಡಿನೋಳಿಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೨).
[ಗಂಧ + ಶಾಲಿ]

ಗಂಧಶಾಲಿವನ, ಗಂಧಶಾಳಿವನ (ನಾ). ಗಂಧಶಾಲಿ ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆ : ನಾಣ್ಚಿ ತಲೆಯನೆಱಗಿದ ಸುಜನೋತ್ತಮರಂತೆ ಭರದಿನೆಱಗಿದುವಮೇಯ ಪರಿಪಕ್ವ ಗಂಧಶಾಲಿವನಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೫೯) ; ಗಂಧಶಾಲಿವನ ಮನೋಹರಮೆನಿಸಿದ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರ . . . ಎಂಟು (ಜಗವಿ. ೨-೧ವ). **ಗಂಧಶಾಳಿವನ :** ಪೊಂಬಣ್ಣದ ಕೆಂಪಿಡಿದಿರೆ ಸೊಗಯಿಪುವು ಗಂಧಶಾಳಿವನಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೬೦). [ಗಂಧಶಾಲಿ + ವನ]

ಗಂಧಶಾಳಿ 'ಗಂಧಶಾಲಿ' ನೋ.

ಗಂಧಶಾಳಿವನ 'ಗಂಧಶಾಲಿವನ' ನೋ.

ಗಂಧಸರಕು (ನಾ). = ಗಂದಿಗಸರಕು : ಗಂಧಸರಕುಗಳು ದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ . . . ಹತ್ತಿ, ನೀಲಿ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಭೂಗೋಳ. ೨೮). [ಗಂಧ + ಸರಕು₃]

ಗಂಧಸಾರ (ನಾ). ಚಂದನ ; ಶ್ರೀಗಂಧ : ಅಗುರು ಕರಿಯಗುರು ಗುಗ್ಗುಳ ಗಂಧಸಾರವಾ ಸಜ್ಜರಸವು (ಗುರುಚಾ. ೬-೩೭).
[ಗಂಧ + ಸಾರ₃]

ಗಂಧಸಾಲಿ, ಗಂಧಸಾಲೆ (ನಾ). = ಗಂಧಶಾಲಿ : ಗಂಧಸಾಲಿಯ ನೆಲ್ಲು ಬೀಜವನ್ನು . . . ತರಿಸಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೦೪). **ಗಂಧಸಾಲೆ :** ಅವರುಣ್ಣುವ ಅಕ್ಕಿ ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯೇ ಆಗಬೇಕು, ಇಲ್ಲವೆ ಗಂಧಸಾಲೆಯಾಗಬೇಕು (ಜಾರುದಾ. ೬೨). [< ಸಂ. ಗಂಧಶಾಲಿ]

ಗಂಧಸಾಲೆ 'ಗಂಧಸಾಲಿ' ನೋ.

ಗಂಧಸಿಂಧುರ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಕುರುಕುಳನಂದನಂ ಪವನನಂದನನೆಂಬ ಮದಾಂಧ ಗಂಧಸಿಂಧುರಮೆ ಕಜುತ್ತು ಪಾಯೆ ಪಡಲಿಟ್ಟವೊಲಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೨) ; ಚಾಮೀಕರ ರಕ್ಷಾಭಿರಾಮ ಮದಾಂಧ ಗಂಧಸಿಂಧುರಂ ಬರ್ಪಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೭) ; ಬಂದುದು ಪುರಂದರನೇಱಿದ ಗಂಧಸಿಂಧುರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೪೪). [ಗಂಧ + ಸಿಂಧುರ]

ಗಂಧಸಿಂಧುರೇಂದ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗಂಧಗಜ; ಉತ್ತಮವಾದ ಮದಕರಿ : ಮದಜಳಚ್ಛಟಾಟೋಪ ಭೀಷಣಾರುಣ ಗಂಡಸ್ಥಳಮುಮಪ್ಪ ಗಂಧಸಿಂಧುರೇಂದ್ರಮನನುಕರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೪-೬೩ವ).
[ಗಂಧಸಿಂಧುರ + ಇಂದ್ರ]

ಗಂಧಹಸ್ತಿ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಚಂಚರೀಕತತಿ ಗಂಧಹಸ್ತಿಯೊಳ್ ನೆಲಸುವವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೯೬). [ಗಂಧ + ಹಸ್ತಿ]

ಗಂಧಹುಡಿ 'ಗಂಧವುಡಿ' ನೋ.

ಗಂಧಾಂಧ (ಗು). ಮದೋದಕದಿಂದ ಕುರುಡಾದ, —ಮದಿಸಿದ, —ಮದೋನ್ಮತ್ತವಾದ. 'ಗಂಧಾಂಧಸಿಂಧುರ' ಪರಾ.
[ಗಂಧ + ಅಂಧ]

ಗಂಧಾಂಧಸಿಂಧುರ (ನಾ). ಮದದಿಂದ ಕುರುಡಾದ ಆನೆ; ಮದಿಸಿದ ಆನೆ : ಬಂದಂ ಧವಳಾತಪತ್ರದಡಿಯೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೋದು ಗಂಧಾಂಧ ಸಿಂಧುರಮಂ ಮೆಯ್ಗಲಿ ವಜ್ರಬಾಹು ಮಹಿಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೧).
[ಗಂಧಾಂಧ + ಸಿಂಧುರ]

ಗಂಧಾಕುಳ (ಗು). ಗಂಧದಿಂದ ಆವೃತವಾದ, —ಕೂಡಿದ : ಬಂದುದು ದಾನಬಂಧುರ ಗಂಧಾಕುಳ ಭೃಂಗಮಂಗಜಗಜಂ ಬರ್ಪಂತೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೮). [ಗಂಧ + ಆಕುಳ (= ಆಕುಲ)]

ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಧ ಮತ್ತು ಅರಿಸಿನ ಬೆರಸಿದ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳು ; ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ : ಗೋಪನಂ ಗಂಧಾಕ್ಷತಾರ್ಚನೆ ಧೂಪದೀಪಾರತಿಗಳೆಸೆಯೆ ನಿರೂಪಿಸುತ (ಬಸಪು. ೨-೫೩) ; ಲೇಸಾದುದೆಂದು ಮಾವನ ಮತಿಗೊಪ್ಪಿ ಶಶಿಹಾಸಂ ಪ್ರಸೂನ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಗಳಂ ತರಿಸಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೩೯). ೨. ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಹಚ್ಚುವ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಅಡ್ಡಗೀರು ಮತ್ತು ಅಕ್ಷತೆಯ ಬೊಟ್ಟು : ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ).
[ಗಂಧ + ಅಕ್ಷತೆ]

ಗಂಧಾಖು (ನಾ). = ಗಂಧಮೂಷಿ. [ಗಂಧ + ಆಖು]

ಗಂಧಾನಿಲ (ನಾ). ಕಂಪಿನ ಗಾಳಿ ; ಸುವಾಸನೆಯ ಗಾಳಿ ; ಕವ್ಮೆಲರು : ಗಂಧಾನಿಲಂಗಳವು ಪರಸತ್ತ್ವ ಪುಷ್ಪದವು ಸಂದೇಹವೇ ನೆಲವೊ (ಮಂಕುಕ. ೨೨೦). [ಗಂಧ + ಅನಿಲ]

ಗಂಧಾಪಣ (ನಾ). ಗಂಧದ ಅಂಗಡಿ ; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ : ಉತ್ಪಾದಿತ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಾಪಣಂಗಳಪ್ಪ ಗಂಧಾಪಣಂಗಳೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೨೯). [ಗಂಧ + ಆಪಣ]

ಗಂಧಾಶ್ಮ (ನಾ). ಗಂಧಕ. [ಗಂಧ + ಅಶ್ಮ]

ಗಂಧಾಸ್ತಿ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಪಗವರ ಗನ್ಧಾಸ್ತಿ ಪಾರ್ವ್ವರ ಇಚ್ಚೆ (ಎಕ. XVI, ಮದ್ದಗಿ. ೧೧೮-೨ ; 8ನೆಯ ಶತ). [< ಗಂಧಹಸ್ತಿ]

ಗಂಧಿ (ಗು). ೧. ಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ವಾಸನೆಯಿಂದ ತುಂಬಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : "ನಾಗೀ — ಸುರಹೊನ್ನೆ, ಗಂಧಿ, ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ" (ಒಷಧಿ. ೮೫). [ಸಂ. ಗಂಧಿನ್]

ಗಂಧಿಕ (ಗು). ೧. ಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಗಂಧಕ. ೩. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು ; ಗಂಧಿಗ.
[ಸಂ.]

ಗಂಧಿಕತಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : ಗಂಧಿಕತಗರ, ನೈದಿಲಗೆಡ್ಡೆ . . . ಅರೆದು ಕುಡಿಯ ಕೊಡಿಸಲು ಪಿತ್ತದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಯೋನಿ ಶುದ್ಧವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೪೧).
[ಗಂಧಿಕ + ತಗರ]

ಗಂಧಿಕಾಮೋದಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ನೀಲೋತ್ಪಲಿನಿ . . . ಗಂಧಿಕಾಮೋದಿ . . . ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [?]

ಗಂಧಿಗ (ನಾ). ಗಂಧದ ವ್ಯಾಪಾರಿ ; ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು : ಗನ್ಧಿಗ ರೇವಿಸೆಟ್ಟಿ . . . ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಹಸುಂಬೆ[ಗೆ]ಹಾಗವಂ ಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೮-೩೦ ; 1118) ; ವಣಿಗ್ವರರ್ ಗಂಧಿಗರ್ ಚಾಣಸರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೧) ; ವಾಣಿಜರ ಗಂಧಿಗರ ಸೆಟ್ಟಿಯರ . . . ಕೇರಿಗಳು (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೩-೩೬). [ಗಂಧ + -ಇಗ]

ಗಂಧಿನಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಧವುಳ್ಳ ವಸ್ತು ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ.
[ಸಂ. ಗಂಧಿನೀ]

ಗಂಧೇಂಗಾಲಕ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ ವಿಶೇಷ : ಬಿಲ್ಲು ತೀರು . . . . ಗಂಧೇಂಗಾಲಕ . . . . ಖೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮ ರಕ್ಷಾಧಿಸಾಧನ ವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲೂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೩). [?]

ಗಂಧೇಭ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಭೃಂಗೀ ನಿನದ ಮುಖರಿತಾಶಾಚಕ್ರ ಗಂಧೇಭಚಕ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩೦) ; ಕೌರವ್ಯ ಗಂಧೇಭ ಕೇಸರಿ (ಗದಾಯು. ೧-೫೨). [ಗಂಧ + ಇಭ]

ಗಂಧೋತ್ತಮೆ (ನಾ). ಮದ್ಯ ; ಸುರೆ; ಹೆಂಡ : "ಸರಾಯ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [ಸಂ. ಗಂಧೋತ್ತಮಾ]

ಗಂಧೋದಕ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ನೀರು ; ಪನ್ನೀರು : ಘೃತಕ್ಷೀರ ದಧಿ ನಾಳಿಕೇರ ತೋಯಾಮ್ರರಸೇಕ್ಷುರಸ ಗಂಧೋದಕಾದಿಗಳಿಂ ಮಾಡುವ ಸವನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ ವ) ; ಗಂಧೋದಕದಿಂದ ಬಾಯಿ ತೊಳೆದನು (ಪುನರು. ೧೪). [ಗಂಧ + ಉದಕ]

ಗಂಧೋದಕವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧ ಜಲದ ಮಳೆ ; ಪನ್ನೀರಿನ ಮಳೆ : ಗಂಧೋದಕವೃಷ್ಟಿಯಂ ಸುರಿವರೊಯ್ಯನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೨).
[ಗಂಧೋದಕ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಗಂಧೋದಕಸವನ (ನಾ). ಸುಗಂಧ ಜಲದಿಂದ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ ; ಪನ್ನೀರಿನ ಸ್ನಾನ : ಜಿನೇಂದ್ರ ಮಹಾಭಿಷೇಕದೊಳ್ . . . ಗಂಧೋದಕಸವನಮುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೫ವ).
[ಗಂಧೋದಕ + ಸವನ]

ಗಂಧೋದಕಸ್ನಾನ (ನಾ). = ಗಂಧೋದಕ ಸವನ : ಬಿತ್ತರಿಸಿದರ್ ಗಂಧೋದಕಸ್ನಾನಮಂಗಳಮಂ ತೀರ್ಥಕರಂಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೪೬).
[ಗಂಧೋದಕ + ಸ್ನಾನ]

ಗಂಧೋದ್ಗಾರಿ (ಗು). ಗಂಧವನ್ನು ಹೊರಸೂಸುವ, —ಚೆಲ್ಲುವ : ಹಿಮಗಂಧೋದ್ಗಾರಿಯಾಯ್ತೆಂದು ಗಾಳಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೩).
[ಗಂಧ + ಉದ್ಗಾರಿ]

ಗಂಧೋಪಲ (ನಾ). = ಗಂಧಕ : "ಗಂಧವತಿ ಗಂಧೋಪಲಂ ಗಂಧಕ ಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೧). [ಗಂಧ + ಉಪಲ]

ಗಂಧೋಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಡಜ ; ಕಣಜ ; ಕಡಂದುರು : (ಕಿ). ೨. "ಜೇನುನೊಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [ಸಂ. ಗಂಧೋಲೀ]

ಗಂಪ 'ಗಾಂಪ' ನೋ.

ಗಂಪಲ್ 'ಕಂಪಲ್' ನೋ.

ಗಂಪಿಲ (ನಾ). ಬೇಟೆಯ ಒಂದು ಸಾಧನ: ತಡಿವಲೆಯ ಬಗರೆಗೆಯ ವಾಜಿಯ ಸಿಡಿವಲೆಯ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ ಗಂಪಿಲ ಬಡಿವಲೆಯ ಬೆಳ್ವಾರವಲೆ ಪೇರ್ಬಿೀಸುವಲೆಗಳನೂ (ಆನಂರಾ. ೩-೩-೫). [?]

ಗಂಪು 'ಕಂಪು' ನೋ.

ಗಂಪೆ (ನಾ). (ಕಸದ) ಗೂಡೆ; ಕುಕ್ಕೆ: 'ಗಂಪೆಧಾರಿ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಗಂಪ]

ಗಂಪೆಧಾರಿ (ನಾ). (ಕಸದ) ಬುಟ್ಟಿ ಹೊರುವವನು: ಇಂತೀ ಮೂವರು ಗಂಪೆಧಾರಿಗಳೆಂಬೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೪-೪೧೬); "ಕೂಲಿಕಾರ; ಬುಟ್ಟಿ ಹೊರುವವ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ). [ಗಂಪೆ+-ಧಾರಿ$_3$]

ಗಂಬದಗಡಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಚೆಂಡು ಗುಮ್ಮನ ಬಡಿವ ಕತ್ತಲೆ ಗುದ್ದು ಗಂಬದ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಬಗೆ, ಗಂಭದ]ಗಡಣೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಸಗವರಿ ಹರಿಹಲಗೆ ನಿಡುಗವಣೆ... ಆಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೩). [?]

ಗಂಬೂರ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರ; ಕರ್ಪೂರ: ಗಂಬೂರ ಕುರುಜು ೪ ಕಸ್ತೂರಿಕಳಂಜು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೪೭-೩; 1532); ಚುಂಬನಂ ಚೀತ್ಕಾರದ್ವಾದಶಾಲಿಂಗನಗಳೆಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಬಂಧಪ್ರೌಢಿಯಿಾರೆಂಟು ಕಲೆ ನೆಲೆಯ ತಾಣವನಱಿದು ಗಂಬೂರ ಕತ್ತುರಿ ಕದಂಬಗಳ್ ಪೊಣ್ಮಿರುಚಿ ಬಿಂಬಾಧರದ ರಸಂ ತುಂಬಿ ತುಳ್ಕಾಡೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಿಭಾ. ೧೬-೮).
[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಗಂಬೂರ, ಗಂಬುರ]

ಗಂಭಾರಿ (ನಾ). ಶಿವನಿ ಮರ: (ಸ). [?]

ಗಂಭೀರ (ಗು). ೧. ಆಳವಾದ; ಗಹನವಾದ; ಗೂಢವಾದ. ೨. ಘನವಾದ; ಭವ್ಯವಾದ: ಮಂದ್ರ ಗಂಭೀರ ದುಂದುಭಿ ಧ್ವನಿ ... ಪೊಣ್ಮೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩-೩೫೧). [ಸಂ.]

ಗಂಭೀರಗುಣ (ನಾ). ೧. ಗಾಢವಾದುದು; ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯವಾದುದು. ೨. ಆಳವಾದುದು: ಗಂಭೀರಗುಣದೊಳಮಾವರ್ತನ ಸಿದ್ಧಿಯೊಳಂ ಜಳನಿಧಿಯನೆಪೋಲ್ವ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ಗಂಭೀರಪುಮುಳ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸಂಭವ ಪದಂ (ಕಾವ್ಯವ. ೬೪೩); ಚಾರುನಿಶ್ಚಲ ಧೀರನಂ ಗಂಭೀರಗುಣ ಮಣಿಹಾರನಂ ಸಂಸಾರಭೂಜ ಕುಠಾರನಂ (ಬಸಪು. ೫-೧೬).
[ಗಂಭೀರ + ಗುಣ]

ಗಂಭೀರಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಆಳವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಮಂತ್ರಿಪೇಳೆ ಗಂಭೀರಗೆಟ್ಟವರೊಪ್ಪಿ ತವಗೆ ಬಾರದೊಡವೆಯ ಬಲ್ಲಿದಗೆ ಕೋರುವವೆಂದು (ಭರಚ. ೫೫-೧೧೪).
[ಗಂಭೀರ + ಕೆಡು$_1$]

ಗಂಭೀರತೆ (ನಾ). ಗಂಭೀರಭಾವ; ಗಾಂಭೀರ್ಯ: ಪುರುಷತನವೇ ಗುಣವೆ ಪೆಂಪೇ ಗರುವಿಕೆಯೆ ಗಂಭೀರತೆಯೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗವರ್ತನವೆ (ಬಸಪು. ೪೬-೧೦); ಪಾಂಡುರತೆ ಮಂದಯಾನತೆ ಗಂಭೀರತೆ (ಕಗದ್ಮ. II, ೪೦). [ಸಂ. ಗಂಭೀರತಾ]

ಗಂಭೀರಭಾವ (ನಾ). ೧. = ಗಂಭೀರತೆ. ೨. ಗಾಂಭೀರ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಗಜದಿಂ ಗಂಭೀರಭಾವಂ ವೃಷಭದಿನಭವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೧೦).
[ಗಂಭೀರ + ಭಾವ]

ಗಂಭೀರಭಾಷಿತ (ನಾ). ಗಾಂಭೀರ್ಯದ ಮಾತು; ಘನವಾದ ನುಡಿ: ಭಾರತೀಪತಿ ಚತುರ ಪರಿಮಿತೋದಾರ ಗಂಭೀರ ಭಾಷಿತಂಗಳಿಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯೆ (ಜಗವಿ. ೧-೬೬ವ). [ಗಂಭೀರ + ಭಾಷಿತ]

ಗಂಭೀರವಡೆ (ನಾ). ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ತಾಳು: ನಿತಂಬಿನಿಯರ ಗುಂಪಿನಲಿ ಗಂಭೀರವಡೆದು ರುಕ್ಮಿಣಿದೇವಿ ವಿಶ್ವಕುಟುಂಬಿಗೆ ಬಿನ್ನಯಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪-೫೩). [ಗಂಭೀರ + ಪಡೆ]

ಗಂಭೀರವೇದಿ (ನಾ). ಅಂಕುಶಕ್ಕೂ ಮಣಿಯದಿರುವ ಮದಿಸಿದ ಆನೆ; ತುಂಟಾನೆ: ಪ್ರವರಾಂಕುಶಮುಂ ಗಂಭೀರವೇದಿ ಶಿರದೊಳ್ ನಿಷಾದಿ ನಿಱುಸುವ ತೆಜದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೨).
[ಸಂ. ಗಂಭೀರವೇದಿನ್]

ಗಂಭೀರೆ (ನಾ). ೧. ಆಳವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವುಳ್ಳವಳು; ಗಂಭೀರತೆಯುಳ್ಳವಳು; ಘನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವಳು: ಗಂಭೀರೆಯಾಗಿರ್ದೊಡಂ ನಿರ್ಮಲೆಯಾಗಿರ್ಪಿನಮಂತರಂಗಂ ಪೆಱಗೆ ಕಾಣಲಕ್ಕು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೮). ೨. ಬಿಕ್ಕುಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗಂಭೀರೆ ಎಂಬ ಬಿಕ್ಕುಳು ಗಂಭೀರಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದಾಗಿ ಮಹಾವೇಗವುಂಟಾಗಿಹುದು (ಸಕವೈ. ೨೪೧). [ಸಂ. ಗಂಭೀರಾ]

ಗಂಹರ, ಗವ್ವರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದ ಗವಿ, —ಗುಹೆ: "ಗಂಹರ (ಗವಿ) – ಗಹ್ವರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಇರಲಿ ಗಿರಿ ಶೃಂಗಾಗ್ರದಲಿ ಗಂಹರಗಳಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೫); ಗಂಹರವ ಹೊಕ್ಕಿರ್ದು ಸಿಂಹಗಳನಿಱಿಯುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೮೫). ೨. ಕಾಡು; ಅರಣ್ಯ. ೩. ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕುಹಕ; ಕಪಟ: ಯೌವನ ಕುಂದಿದರೂ ಗಂಹರ ಕುಂದಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಗವ್ವರ**: ೧. "ಬಿಲದ ಮಾರ್ಗ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೩೩); "ಗವ್ವರ (ಗಂಹರ) – ಗಹ್ವರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). [< ಸಂ. ಗಹ್ವರ]

ಗಂಹರಿ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಧರೆ; ಇಳೆ: ಗೋಮಿನಿಯ ಪತಿ ಗಂ[ಪಾಠಾಂ. ರುಂ]ಹರಿಯ ಭಾರವನೊನೆಯಲುದಿಸಿದನಹನೆ (ತೊರರಾ, ೧-೯-೨). [< ಸಂ. ಗಹ್ವರೀ]

ಗಕ್ಕನೆ 'ಕಟ್ಕನೆ' ನೋ.

ಗಕ್ಕಾಗು 'ಗಕರ್ಾಗು' ನೋ.

ಗಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಕ್ಕರೆ; ಬಕಪಕ್ಷಿ: (ಸ). ೨. "ಕೆಂಪುಕೊಕ್ಕರೆ" (ಅನಂನಾ.). [?]

ಗಗನ (ನಾ). ೧. ಬಾನು; ಆಕಾಶ: "ನಭಃ... ಗಗನಃ, ದ್ಯುಃ – ಈ ೧೫ ಆಕಾಶಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೨-೧೩೬); ಗಗನಂ ನಿಜಭೂಷಣ ದೀಪ್ತಿಗಳಿಂ ತಱತಱಿಸಿ ಪೊಳೆಯೆ... ಮನುಜ ಲೋಕದಿಂ ಪೊಗಱಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೨), ನೀಲಾಭ್ರ ಘಟೆಯೆ ಗಗನಮನೆಡೆಗೊಂಡವೋಲಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೪-೫೪). ಗಗನದ ಹರಿಸುರಪತಿಗಳ್ ಜಗದ್ಧಿತಾರ್ಥ ಮಹೇಶ ... ಕಾಮನುರಿದು ಕರಿಮುಱಿವೋದಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೪೯). ೨. [ಗಣಿತ] ಸೊನ್ನೆ: "ಗಗನಂ... ಬಿಂದುವಿನನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೧೦); ಅನಲಂ ಗಗನಂ ಸೂನ್ಯಂ ಹರನಯನಂ ಅಂಭರ ... ಸಪ್ತಸಪ್ತ ತ್ರಿಂಶತಿಕಾ (ಭಾಸ್ಕರ ೪-೭). ೩. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತಗಣ: ಆದಿಯ ಮಧ್ಯಾಂತದೆ ಲಘುವಾದೊಡೆ ಜಲ ವಹ್ನಿ ಗಗನ ಲಘುವಿಂ ನಾಕಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೩೮ ಆಡಿಟಿ.).

ಗಗನದರಳು = ಆಕಾಶಕುಸುಮ; ಕಲ್ಪನೆಯ ಹೂವು: ಗಗನದರಳಂ ನಿಲಿಕಿ ಕೊಯ್ಯಲು (ಬಸಪು. ೪೨-೩). **ಗಗನದಹಣ್ಣು** = ಆಕಾಶದ ಹಣ್ಣು; ಕಲ್ಪನೆಯ ಹಣ್ಣು: ಗಗನದ ಹಣ್ಣನೆ ಕೊಯ್ದು ಮುಗುದೆ ರುಚಿಯನಱಿಯಳು (ಅವಚಂ. ೯-೩೫). [ಸಂ.]

ಗಗನಕುಂತಳ (ನಾ). ಆಕಾಶವೇ ಕೂದಲಾಗಿರುವವನು; ವ್ಯೋಮಕೇಶ; ಶಿವ: ಗಗನಕುಂತಳ ... ಚಂದ್ರಶೇಖರ (ಹವ್ಮಾರ. ೮-೫೦).
[ಗಗನ + ಕುಂತಳ (= ಕುಂತಲ)]

ಗಗನಕುಸುಮ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಹೂವು: ಗಗನಕುಸುಮಮನೆ ಪಡೆವಂಕೊಗೆವುಗುರ್ಗಳ ಬಿಳಿಯ ಬೆಳಗು ಬಳೆದಡರ್ದಿರೆ ಕುಂಚಿಗೆಯನವಂ ಬೀಸಲೊಡಂ ಸೊಗಯಿಸಿದುದು ಭೋಂಕೆನಮರಪತಿ ಸಭೆ ನಭದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪-೯೬).

೨. (ಆಲಂ) ಅಸಂಭವವಾದುದು : ಸುಳ್ಳು : ತನಗೆ ಸುಖವು ಗಗನ ಕುಸುಮವಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆತನು ಯೋಚಿಸುವ (ಚಿತೆಸ. ೧೧೧) ; ಏಕ ಸರ್ಕಾರದ, ಏಕ ಸಮಾಜದ, ಏಕರಾಷ್ಟ್ರದಕಲ್ಪನೆ ಈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಂತು ಗಗನಕುಸುಮವಾಗುಳಿದಿದೆ (ಸಾಹಿಪ್ರ. iii, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಗಗನ + ಕುಸುಮ]

ಗಗನಕೇಶ (ನಾ). = ಗಗನಕುಂತಳ: ಜಗವನೆಲ್ಲವ ನಿರ್ಮಿಸುವ ನಾಲ್ಮೊಗನೊಳಗೆ ತಾನಿದ್ದು ಸಲಹುವ ಗಗನಕೇಶನೊಳಿದ್ದು ಸಂಹರಿಸುವನು ಲೋಕಗಳ (ಹಸಾರ. ೨-೮). 'ವ್ಯೋಮಕೇಶ' ಪರಾ. [ಗಗನ + ಕೇಶ]

ಗಗನಖಂಡ (ನಾ). ಆಕಾಶ ಭಾಗ; ವ್ಯೋಮವಿಭಾಗ: ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ೬೭ ಗಗನಖಂಡದಷ್ಟು, ಸೂರ್ಯನು ೫ ಗಗನಖಂಡದಷ್ಟೂ, ನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಯುತ್ತಾರೆ (ತತ್ತ್ವ ಪ್ರ. ೨೦೨). [ಗಗನ + ಖಂಡ]

ಗಗನಗಂಗೆ (ನಾ). ಆಕಾಶಗಂಗೆ; ದೇವಗಂಗೆ: ಘನವಹ್ನಿಜ್ವಾಲಧೂಮಾವಳಿ ಗಗನಗಂಗಾತಟೋದ್ಭುತ್ತಮಾಳೀ ವನಮೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೧). [ಗಗನ + ಗಂಗೆ]

ಗಗನಗಜ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಆನೆ; ಐರಾವತ: ಗಗನಗಜಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ಪೊನ್ನ ಗಂಟೆಯೆರಡೆನಲು (ಆದಿಪು. ೬-೫೨) ; ಗಗನಗಜ ನಿಟಿಲತಟದಿಂ ಜಗುಳ್ದಂತೆ ಪುರಾಣರಶ್ಮಿ ಮಣಿಮಯ ಮುಕುರಂ ಮಿಗೆ ಮೆಱೆದುದರರೆ ಪಶ್ಚಿಮನಗದೊಳಿಳಿದು ತೋರ್ಪ ದಿನಕರಬಿಂಬಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೨). [ಗಗನ + ಗಜ]

ಗಗನಗತಿ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಗಮನ, —ಸಂಚಾರ: ಗಗನಗತಿ ಶ್ರಮಮುಮಂ ನೆಟ್ಟಗೆ ಕಳೆವರ್ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೭೭); ೨.ಆಕಾಶವೇ ಗತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು; ದೇವತೆ, ಗ್ರಹ, ಪಕ್ಷಿ, ವಿಮಾನ ಮುಂತಾದುವು. [ಗಗನ + ಗತಿ]

ಗಗನಗಮನ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು, —ಗಮಿಸುವುದು: ಸುಕವಿ ಪ್ರಣುತರ್ ವ್ಯಾಕರಣ ಕರ್ತೃಗಳ್ ಗಗನಗಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೬-೬); ಗಗನಗಮನಕ್ಕೆ ಹಂಸಂ ಮೊಗಸಿದುವೆನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೦೪); ಗಗನಗಮನದ ನಿಖಿಳ ವಿಹಗಾಳಿಗಳು ಬೆಂದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫-೪). [ಗಗನ + ಗಮನ]

ಗಗನಗಾಮಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವವನು. [ಸಂ. ಗಗನಗಾಮಿನ್]

ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ; ಖೇಚರವಿದ್ಯೆ: ನೀನೆನ್ನಂ ನಿನ್ನ ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆಯಿನುತ್ತರಕುರುವನೆಯ್ದಿಸು (ಆದಿಪು. ೨-೧೪ವ); ಕನಕಶ್ರೀಯಂ ಗಗನಗಾಮಿನೀ ವಿದ್ಯೆಯಿನೊಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೦ವ). [ಸಂ. ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯಾ (ಗಗನಗಾಮಿನೀ + ವಿದ್ಯಾ)]

ಗಗನಚರ (ನಾ). ೧. ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂಥದು. ೨. ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ. ೩. ಸೂರ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಹಗಳು. ೪. ಗಂಧರ್ವ; ಖೇಚರ: ಜಳಚರ ಸ್ಥಳಚರ ಗಗನಚರ ಪ್ರಕಾರದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೧೧ವ); ಗಗನಚರಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಗಣ್ಯಪುಣ್ಯಪ್ರಭಾವದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೪೬). [ಗಗನ + ಚರ]

ಗಗನಚರಭುಜಗ (ನಾ). ಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಹಾವು; ರಾಹು: "ಭಾನುರಿಪು ಸಿಂಹಿಕಾಪ್ರಿಯಸೂನು ತಮಂ ರಾಹು ಗಗನಚರಭುಜಗಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ವಿಧುಂತುದನಂತದು ತಾನಕ್ಕುಂ ಕೇತುನಾಮದಿಂ ಶಿಖಿಯೆನಿಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩-೭೫). [ಗಗನಚರ + ಭುಜಗ]

ಗಗನಚರಾಧೀಶ (ನಾ). (ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ) ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ, —ದೊರೆ: ಇದಿರೆಬ್ದು ಭಕ್ತಿಪುರಸ್ಸರಂ ಮನದೆಱಕದಿನೆಱಗಿದ ಗಗನಚರಾಧೀಶನಂ ಯತಿ ಪರಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೧). [ಗಗನಚರ + ಅಧೀಶ]

ಗಗನಚರಿ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವಳು; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ: ಮಿಗೆ ನೆಗೆವ ಗಗನಚರಿಯ ನಿಡುಜಡೆ ತೊಡಂಕಿ ಜಿಗಿಲ್ತು ತೆಗೆಯಲ್ ಬಾರದಿರೆ ಪಾಱುಗೆಟ್ಟು (ಶಬಶಂ. ೩-೩೫ವ). [ಸಂ. ಗಗನಚರೀ]

ಗಗನಚರೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಗಗನಚರಾಧೀಶ: ಕಱುತ್ತು ನಟ್ಟು ಬೆನ್ನಟ್ಟುವ ಗಗನಚರೇಂದ್ರನ ರೌದ್ರರಸಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೦). [ಗಗನಚರ + ಇಂದ್ರ]

ಗಗನಚಾಪ (ನಾ). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು; ಇಂದ್ರಚಾಪ: ಗಗನದರಳಂ ನಿಲಿಕಿ ಕೊಯ್ಯಲು ಗಗನಚಾಪವನೇಱಿಸಲು (ಬಸವು. ೪೧-೩). [ಗಗನ + ಚಾಪ]

ಗಗನಚುಂಬಕ (ನಾ). ಆಕಾಶವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತಹುದು; ವ್ಯೋಮ ಚುಂಬಕ: ಇಂಥ ಗಗನಚುಂಬಕ (Sky Scrapers)ಗಳಿಗೆ ನ್ಯೂಯಾರ್ಕ್ ನಗರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಬಾಲಪ್ರ II, ೯೭೨). [ಗಗನ + ಚುಂಬಕ]

ಗಗನಚುಂಬಿ (ನಾ). = ಗಗನಚುಂಬಕ: ಆ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಗಗನಚುಂಬಿಯಾದ ಕಟ್ಟಡಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಗಗನಚುಂಬಿನ್]

ಗಗನತಳ (ನಾ). ಬಾಂದಳ; ಆಕಾಶ ಪ್ರದೇಶ; ಅಂತರಿಕ್ಷ: ಮತ್ತೊರ್ವಂ ಗಗನತಳಂ ನಿಜಭೂಷಾಂಶುಗಳಿಂ ಪ್ರಜ್ವಳಿಸುವಂತು ಬೇಗಂ ಬಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೪೬); ಗಗನತಳಂಗಳೊಳ್ ಖಚಿತರತ್ನ ಕದಂಬದ ಕಾಂತಿ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಯ ಮುಗಿಲ್ಗಳಂ ಕೆದಱಿ (ಅನಂಪು. ೯-೬೫); ಗಗನತಳವನು ಬಿಗಿದ ಬಲುಜೇಂಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫). [ಗಗನ + ತಳ (= ತಲ)]

ಗಗನತಾರಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. ೨. ಕನ್ನಡದ ಒಂದು ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು: ಈ ಮಹಾಘನಗಗನತಾರಾವಳಿಯ ವಿರಚಿಸುವ (ಗಗತಾ. ೧-೧೪). [ಗಗನ + ತಾರಾವಳಿ]

ಗಗನದನಿ (ನಾ). ಬಾನುಲಿ; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುವ ಧ್ವನಿ; ಆಕಾಶವಾಣಿ: ನುಡಿಯಲ್ ಜಟಾಯುವಾತ್ಮಂ ಗಗನದನಿಯಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ಅಂ೩-೮೨). [ಗಗನ + ದನಿ]

ಗಗನಧುನಿ (ನಾ). = ಗಗನಗಂಗೆ: ಗಗನಧುನಿಯಂ ತಂದ ಸಗರ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೧೩-೮೯). [ಗಗನ + ಧುನಿ]

ಗಗನಭುವನ (ನಾ). = ಗಗನಗಂಗೆ: ಭುವನಭವಸಖ ಭುವನಭವ ರಿಪುವನಲನಯನ ಗಗನಭುವನಾವತಂಸ (ಗುರುಚಾ. ೧೨-೧). [ಗಗನ + ಭುವನ]

ಗಗನಮಂಡಲ, ಗಗನಮಂಡಳ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶಮಂಡಲ; ವ್ಯೋಮ ಪ್ರದೇಶ. ೨. ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ: ಗಗನಮಂಡಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಾಳದಲ್ಲಿ ಸೋಹಂ ಸೋಹಂ ಎನುತ್ತಿದ್ದಿತು ಒಂದು ಬಿಂದು (ಅನಷಂ. ೫೭-೨೪೬). **ಗಗನಮಂಡಳ**: ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಪೊಱಗಂ ಗಗನಮಂಡಳದಿಂ ಬಳಸಿ (ಜೀವಸಂ. ೩೩-೧೦ ವ.) [ಗಗನ + ಮಂಡಲ]

ಗಗನಮಂಡಳ 'ಗಗನಮಂಡಲ' ನೋ.

ಗಗನಮಣಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ; ದಿನಮಣಿ: "ಗಗನಮಣಿಯೆನಲ್ ರವಿ" (ಭಾರತಿ. ೧೪); ಅವನಿ ನಡುಗಿತು ಗಗನಮಣಿಪರಿವೇಷದಲಿ ತಾರೆಗಳು ಹೊಳೆದವು ಸುರಿದವರುಣಾಂಬುಧಾರೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪-೨೮);

ಗಗನಮಣಿ ಪಶ್ಚಿಮಾಂಗನೆಯ ಬೈತಲೆಯ ರಂಗು ಮಾಣಿಕದಂತೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೮). [ಗಗನ + ಮಣಿ₃]

ಗಗನಮಾಲಾವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೀರೆ; ಆಕಾಶಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ (?) : ಥಾವಳ್ಯ ದಿವ್ಯತಾರಾವಳಿಯ ಗಗನಮಾಲಾವಳಿಯ . . . ಸೀರೆಗಳ (ನವನೋ. ೧೬–೬೦). [ಗಗನ + ಮಾಲಾವಳಿ ?]

ಗಗನಯಾತ್ರಿ (ನಾ). = ಗಗನಗಾಮಿ : ಗಗನಯಾತ್ರಿಗಳಾದರಾ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಎಲ್ಲರೂ ತಿಗಣೆಗಂಜಿದರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೮–೬೮). [ಗಗನ + ಯಾತ್ರಿ]

ಗಗನಲತೆ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಬಳ್ಳಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಸಂಭವವಾದುದು : ಗಗನಲತೆಯಲಿ ಪಕ್ಷಿ ಸುಳಿದೊಡೆ (ಅಮೃತ. ೬–೨೩). [ಗಗನ + ಲತೆ]

ಗಗನಲಿಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೂಢಲಿಪಿ : ಲಿಪಿಗಳ ವಿವರ, ಗಗನಲಿಪಿ, ಧೂಮಲಿಪಿ, ಜಲಲಿಪಿ . . . ಯೀ ಅಗಣಿತಲಿಪಿಗಳ ನೋದಲರಿಯದೆ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳಕಳಗೊಳುತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೬–೪). [ಗಗನ + ಲಿಪಿ]

ಗಗನವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ; ಬಾಂಬಟ್ಟೆ : ಗುರುಪಾದವ ಕೂರ್ತು ನಡೆದಳು ಜಲಜಾಕ್ಷಿ ಗಗನವಟ್ಟೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೯-೬). [ಗಗನ + ಬಟ್ಟೆ₁]

ಗಗನವಿಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನು; ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ : ದೂರದರ್ಶಕಯಂತ್ರದಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು, ಗಗನವಿಜ್ಞಾನಿ ತಾಂ ರಾತ್ರಿಯಾಕಾಶದಲಿ ಕಾಣ್ಬೊಂದು ತಾರಾಗರ್ಭದಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧–೨೬೪). [ಗಗನ + ವಿಜ್ಞಾನಿ]

ಗಗನವಿವರ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಭಾಗ, —ವಿಸ್ತಾರ : ಪರೆದಿರೆ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಂ ನಿರಂತರಂ ಗಗನವಿವರಮೊಪ್ಪಿತ್ತೆಂದಾದರದಿಂ ಪೇಟಿಲ್ಪಗೆದಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೦೨). [ಗಗನ + ವಿವರ]

ಗಗನವಿಹಾರ (ನಾ). ಆಕಾಶಯಾನ; ಗಗನದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವುದು : ಕನಕರುಚಿರುಚಿರವಿಂಶತಿಧನುಃಪ್ರಮಾಣಾಂಗಮೆಸೆಯೆ ಗಗನವಿಹಾರಂ ತನಗೊಪ್ಪೆ ವಿಹಾರಿಸಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೦). [ಗಗನ + ವಿಹಾರ]

ಗಗನವಿಹಾರಿಣಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವವಳು, —ಕ್ರೀಡಿಸುವವಳು : ಕಪಾಲಕುಂಡಲೆಯು ಆಕಾಶವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಗಗನವಿಹಾರಿಣಿಯೂ ಭಯಂಕರಿಯೂ ಆದಾ ಶಂಕರಿಯನ್ನು ನೋಡಿದ್ದ ಕಡೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟು ನೋಢಿದಳು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨೬). [ಸಂ. ಗಗನವಿಹಾರಿಣೀ (ಗಗನ + ವಿಹಾರಿಣೀ)]

ಗಗನಸಖಿ (ನಾ). ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣಿಕರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸುವವಳು, —ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕಳು : ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಊಟ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಗಗನಸಖಿಯನ್ನು (Air Hostess) ಮರೆಹೊಕ್ಕೆ (ನಂಟರು. ೪೦೮); ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಗಗನಸಖಿ (ಏರ್‌ಹೋಸ್ಟೆಸ್) ಮಿಸ್. ರಸಲ್ (ನಡೆದಾ. II, ೯೦೮). [ಗಗನ + ಸಖಿ]

ಗಗನಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರುವ ವಿದ್ಯೆ (?) : ನಾದಾನುಭೂತಿ . . . ನಿರೂಪದರ್ಶನ, ವಾಯು ಪರಿಕಲ್ಪನ, ಸ್ವರರೂಪತೆಯೆಂಬಿವೆಂಟು ಗಗನಸಿದ್ಧಿಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೬೬). [ಗಗನ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಗಗನಸ್ಥಳಿ (ನಾ). = ಗಗನಮಂಡಲ ೧ : ಬಳೆದು ನೆಗೆತಂದು ದಾಂಥಳಥಳಂದಳ ಧ್ವನಿಯಳುರ್ಕೆಗೊಳೆ ಶಬ್ದಗುಣಂ ತಿಳಿವೊಡದಕಾಯ್ತು ಗಗನಸ್ಥಳಿಗಲ್ಲದೊಡಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಮೇಂ ಸಮನಿಸುಮೇ (ರಾಜಶೇ. ೬–೪೪). [ಸಂ. ಗಗನಸ್ಥಲೀ]

ಗಗನಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಗಗನಮಂಡಲ ೧ : ಗಗನಸ್ಥಾನದಿನಿೞಿತಂದ ನೊರ್ವೊದಲ್ ಪಗಲುಳ್ಕಂ ತಾನೆನೆ ಮುನಿವಿಖ್ಯಾತಂ . . . ಅಜಸಂಜಾತಂ (ಜಗವಿ. ೨–೪೦). [ಗಗನ + ಸ್ಥಾನ]

ಗಗನಾಂಗಣ (ನಾ). = ಗಗನಮಂಡಲ ೧ : "ಶರೀರ ವಿಸ್ತರಂ ಕಾಳಗ ಮತ್ಯುದಾರಗಗನಾಂಗಣಮೆಂಬಿವುವಿಗ್ರಹಾಧ್ವಯಂ" (ಸಾನಾರ. ೯೯); ಗಗನಾಂಗಣಸೌಧಾಗ್ರದೊಳೊಗುಮಿಗೆಯಿಂ ರಾಜಿಸಿರ್ಪ ಮಣಿಕಲಶಂ ಬೊಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೬೩೨); ಗಗನಾಂಗಣದೊಳ್ ನಡೆವರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೨೩); ಸರಳಿನ ಸೇತುವನು ಕಟ್ಟಿದನು ಗಗನಾಂಗಣಕೆ ಕಲಿಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೨೦); ಗಗನಾಂಗಣದಲಿ ಉಡು ತೊಳಗೆ (ಕಎಪು. ೬–೧). [ಗಗನ + ಅಂಗಣ]

ಗಗನಾಂಗಳ (ನಾ). = ಗಗನಮಂಡಲ ೧ : ಹೊಳೆವ ಮಕುಟದ ವದನ ಗಗನಾಂಗಳಕೆ ಚಿಮ್ಮಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೪೦). [ಗಗನ + ಅಂಗಳ₂]

ಗಗನಾಂಬರೆ (ನಾ). ಗಗನವನ್ನೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ದಿಗಂಬರೆ : ಶರಧಿಶರೀರೆ; ಗಿರಿವನವದನೆ; ಗಗನಾಂಬರೆ; ಅಧಿಮಾನಸಸದನೆ (ಅನಿಕೇ. ೨೬–೧೩). [ಸಂ. ಗಗನಾಂಬರಾ (ಗಗನ + ಅಂಬರ + –)]

ಗಗನಾಧ್ವ (ನಾ). ೧. = ಗಗನವಟ್ಟೆ : ಇಂದುಕಾಂತ ಶಿಲಾತಳದೊಳ್ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ ಮನೋವಿಷಾದಮುಮಂ ಗಗನಾಧ್ವ ಖೇದಮುಮಂ ಕಳೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೮೬ವ). ೨. ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ದೇವತೆ : ಗಗನಾಧ್ವರ್ ಶರಣಾಗಿಮಾಗಿಮ ಮರರ್ . . . ಎನುತುಂ ತನ್ವಂಗಿ ಪುಯ್ಯಲ್ಚಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೧). [ಗಗನ + ಅಧ್ವ]

ಗಗನಾಧ್ವಗ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತಹುದು : "ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳು; ದೇವತೆಗಳು; ವಿಮಾನ; ಪಕ್ಷಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೬೬). [ಗಗನ + ಅಧ್ವಗ]

ಗಗನಾಪಗಾಜೂಟ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ಜೂಟದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನು; ಗಂಗಾಧರ : ನಗಜಾತೆ ಕೇಳೆಂದು ನಂದಿ ಸುಪ್ರಮಥರಿಗೆ ಗಗನಾಪಗಾಜೂಟನುಸುರುತಿರಲು (ದುರಪು. ೩–೨). [ಸಂ. (ಗಗನಾಪಗಾ + ಜೂಟ)]

ಗಗನಾಭೋಗ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ವಿಸ್ತಾರ, —ಹರಹು : ಗಗನಾಭೋಗದೊಳೊಪ್ಪಿ ಬರ್ಪ ಪಲವುಯಾನಂಗಳಂ ತೋರ್ಪ (ಆದಿಪು. ೬–೧೦೯); ಗಗನಾಭೋಗಮನಾವಗಂ ಬೆಳಗುತುಂ ಜ್ವಾಲಾಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂದುಗುಳುತ್ತುಂ ಕಿಡಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೬೬); ಗಗನಾಭೋಗಮನೆಯ್ದೆ ನೀಳ್ದೊಗೆದ ಗೌರಚ್ಛಾಯೆ . . . ನೋಡಾಕಾಶ ಗಂಗಾಜಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೮). [ಗಗನ + ಆಭೋಗ]

ಗಗನಾರವಿಂದ (ನಾ). = ಗಗನಕುಸುಮ : ನಿರೀಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯವಿಡಿದು ಮುಕ್ತಿಯ ಪಡೆವೆನೆನೆ ಶಶವಿಷಾಣಗಗನಾರವಿಂದದ ತೆಜನಲಾ (ವೀಶೈಪು. ೪–೬–೨೧). [ಗಗನ + ಅರವಿಂದ]

ಗಗನಾಹಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಸರ್ಪ; ರಾಹು : ನರಸಿಂಹರಾಯನುದ್ಧತ ಕರಾಸಿಗಗನಾಹಿ ನುಂಗುವುದು ಸ್ವಂಗರದೊಳ್ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೪೩–೫೨ ; 1209). [ಗಗನ + ಅಹಿ]

ಗಗನೇಚರ (ನಾ). = ಗಗನಗಾಮಿ : ಆ ಗಗನೇಚರನುಂ ಧನುರಾಗಮವಿದ್ಯಾಗಮ್ಯೈಕನಿಧಿ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಂ ಪೋಗದೆ ಕಾದುತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೫); ಗಗನೇಚರತೇಜಶಿಖಿ ಪಗೆವರ ಭಾಸುರ ಯಶೋವಿತಾನಮನುರಿಪಲ್ ನೆಗೆದುದೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೦೩); ಗಗನೇಚರದ ಗತಿಯಲಿ ಬಂದನೈದ್ವೈಪಾಯನ ವ್ರತಿಪ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೨೦). [ಸಂ.]

ಗಗನೇಚರಿ (ನಾ). = ಗಗನಚರಿ : ಗಗನೇಚರಿಯರ ಪದದಲತಗೆವೊರೆದ ರುಣಂಗಳಾದುವಿದಜ ಫಲಶ್ರೇಣಿಗಳೆನೆ ಪಣ್ಣಳ ಕೆಂಪಿಂ ಸೊಗಯಿಸಿತು ದ್ದಂಡಕಾಂಡಭಾಂಡೀರವಟಂ (ಜಗವಿ. ೪-೪೫) ; ಗಗನೇಚರಿಯರ್ ಶ್ರಮಮಂ ಮಿಗೆ ನೋಂಕಲ್ ನಿಲ್ವುದರ್ಕಿವೆಮ್ಮೆಮ್ಮಯ ಠಾವುಗಳೆಂದು (ದಶಕು. ೧-೩೪). [ಸಂ. ಗಗನೇಚರೀ]

ಗಗನೋಪಲ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ತೇಜಃಪುಂಜವಾಗಿ ಹೊಳೆದು ಬೀಳುವ ಶಿಲೆ; ಉಲ್ಕೆ: ಗಗನೋಪಲಗಳು ಬೀಳುತ್ತ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೮೨). [ಗಗನ + ಉಪಲ]

ಗಗ್ಗ[1] (ನಾ). ಕಾಡು ಮನುಷ್ಯ ; ಒರಟ ; ಒಡ್ಡ : ಆಯ್ಯೊ ಗಗ್ಗ ಇದೇನೇ ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು (ಕಿಂಕಥೆ ೧೨೦) ; ಒರಟ, ನಯವಿಲ್ಲದವನು, ಅಸಂಸ್ಕಾರಿ, ಗಗ್ಗ (Boor. ಇಂಕನ). [< ಕಗ್ಗ$_1$]

ಗಗ್ಗ[2] (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಮನು ಗಗ್ಗರೊಕ್ಕಲಾ ಮುದಲೂರ ಕುಪ್ಪನೊ್ಪಜುಗೊಳೊಳ್ ಬಿದು ಸತ್ತು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೮೨-೧ ; ಸು. 1000?). [? 'ಗಂಗ' ಅಥವಾ 'ಗೊಗ್ಗ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು] [?]

ಗಗ್ಗನಾತ(ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ಗಬ್ಬುನಾತ: ಗಗ್ಗನಾತದಲೆ ಗೊರಕೆಹೊಡೆಯುವದು ದಿನದ ಜನದ ಮಂದಿ (ಅರಳು. ೩೪೩-೮). [< ಗಬ್ಬುನಾತ]

ಗಗ್ಗರ$_1$ 'ಗರ್ಗರ$_1$' ನೋ.

ಗಗ್ಗರ$_2$ 'ಗರ್ಗರ$_2$' ನೋ.

ಗಗ್ಗರ$_3$ (ನಾ). = ಗದ್ಗದ. 'ಗಗ್ಗರಿಸು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗದ್ಗದ]

ಗಗ್ಗರಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). = ಗಗ್ಗರ$_1$: ಕೊರಲ ಕಿಱುಗಂಟೆಯ ಕಾಲ ಗಗ್ಗರ ಗೆಜ್ಜೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೭). [ಗಗ್ಗರ$_1$ (< ಗರ್ಗರ$_1$) + ಗೆಜ್ಜೆ$_1$]

ಗಗ್ಗರಗೋಲು 'ಗರ್ಗರಿಕೋಲು' ನೋ.

ಗಗ್ಗರದನಿ (ನಾ). ಗರಗರ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಶಬ್ದ : ನೀವು ಒಂದೆರಡುಸಲ ಕೆಮ್ಮಿ ಗಗ್ಗರದನಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದರೆ (ನಂಟರು. ೩೪). 'ಗೊಗ್ಗರದನಿ' ಪರಾ. [ಗಗ್ಗರ$_2$ (< ಗರ್ಗರ$_2$) + ದನಿ]

ಗಗ್ಗರವಱೆ (ನಾ). ಗರಗರ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುವ ತಮಟೆ, —ಹಲಗೆ : ಗಗ್ಗರವಱೆ ಗಡಿಬಿಡಿ ತೂಳುವಱೆ ಚಿನ್ನಬೊಗ್ಗಿನವಱೆ ಜಿನಗಹಳೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೭೮). [ಗಗ್ಗರ$_1$ (< ಗರ್ಗರ$_1$) + ಪಱೆ$_1$]

ಗಗ್ಗರವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗಗ್ಗರವನ್ನು ಇಡು ; ಅಂದುಗೆ ತೊಡಿಸು ; ಗೆಜ್ಜೆಕಟ್ಟು : ಭೂತಕ್ಕೆ ಗಗ್ಗರವಿಟ್ಟು ನಿಂತಾಗ ಭಟ್ಟರು ಹೇಳುವ 'ಮದು' ಅಥವಾ ನುಡಿಗಟ್ಟು ಹೀಗಿರುತ್ತದೆ (ದಂಬನಾ. ೧೪).
[ಗಗ್ಗರ$_1$ (< ಗರ್ಗರ$_1$) + ಇಡು$_1$]

ಗಗ್ಗರಸ್ವನ (ನಾ). = ಗಗ್ಗರದನಿ : ಹಿಗ್ಗಿದುದು ಸುರರೊಗ್ಗು ಗಗ್ಗರಸ್ವನದಿಂದೆ ಸಗ್ಗದಿಂ ಪೂಮಳೆಯ ಸುಗ್ಗಿ ಸುಗ್ಗಿತು (ಭರಥ. ೨-೧೯).
[ಗಗ್ಗರ$_2$ (< ಗರ್ಗರ$_2$) + ಸ್ವನ]

ಗಗ್ಗರಿ$_1$ 'ಗರ್ಗರಿ$_1$' ನೋ.

ಗಗ್ಗರಿ$_2$ (ನಾ). ಜಗಲಿ; ಚಡತ : ಚಿತ್ರದ ಅಂಕಣಗಳ ಇಮ್ಮಗ್ಗಲಿನ ಸ್ತಂಭಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ನಡುವಣ ಗಗ್ಗರಿಯ ಮೇಲೆಯೂ ಬರೆಹವನ್ನು ಕಂಡರಿಸಿರುವರು (ಶಾಸಪ. ೨) ; ಅಮಲನು ಕಟಾಂಜನದ ಕೆಳಗಿದ್ದ ತುಸು ಎತ್ತರದ ಗಗ್ಗರಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕಾಲು ಚಾಚುವನು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೩). [?]

ಗಗ್ಗರಿ$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಬಹಳ ನಿರಿಗೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳ ಲಂಗ : "ಪರಕಾರ" (ಜಾನಕೋ. ೪೪) ; ಲಂಗಕ್ಕೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಪರಕಾರ, ಗಗ್ಗರಿ ಎನ್ನುವರು (ರೂಢಿ). ೨. "ಬಗಲಂಗಿ; ಜಾಕೀಟು" (ರಮಾಕಾಂ. ೨೦೫).
[← ಪ್ರಾ. ಘಗ್ಗರ, ಗಗ್ಗರ ; ಹಿಂ. ಘಘರ್, ಘಘರೀ]

ಗಗ್ಗರಿಕಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಗರ್ಗರಿಕೋಲು : ಆಸಾಸೊಟೆ, ಜಮದಂಡ, ಗಗ್ಗರಿಕಟ್ಟಿಗೆ (ಗುರುದ. ೧೦). [ಗಗ್ಗರಿ$_1$ (< ಗರ್ಗರಿ$_1$) + ಕಟ್ಟಿಗೆ$_1$]

ಗಗ್ಗರಿಕೆ, ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಗದ್ಗದಸ್ವರ : ಒದವಿ ತನುಳ್ದ ಗಗ್ಗರಿಕೆ ಸೂಸುವ ಕಣ್ಬನಿ (ಆದಿಪು. ೧೨-೭೬) ; ಗಗ್ಗರಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಕೆ]ಯಗ್ಗಳ ವಾಡುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೧೪) ; ನಿನ್ನ ಗೀತಮಂ ಪಾಡಲೊಡರ್ಚೆ ಗಗ್ಗರಿಕೆಯೊಳ್ ಜರಿವಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೩೪) ; "ದುಃಖ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ** : ಚೀವಿದ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಮಿಡಿದು ಪಾಯ್ವೆರ್ದೆ ಹಿಗ್ಗಿದ ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ (ಅನಂಪು. ೩-೮೬) ; ಅಪ್ಪಿನ ಹಮ್ಮದಂಗಳಿಂ ಕೂಡುವ ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ ವೆಱೆದೊಂದಿ ನಿಮಿರ್ದುವು ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೭೮).
[< ಗದ್ಗದಿಕೆ]

ಗಗ್ಗರಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ಗದಗೊಳ್ಳು : ಕಣ್ಣನೀರ್ಗಳೊಗಡಿಸದೆ ಸೂಸೆ ಗಗ್ಗರಿಕೆಗೊಂಡುಡದನಾಂ ನೆನೆವೆಂ ಲತಾಂಗಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೩) ; ಗಗ್ಗರಿಕೆಗೊಳ್ವ ಸರಮಂ ಪರಂಪರೆಯಿಂ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೯ ವ).
[ಗಗ್ಗರಿಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ 'ಗಗ್ಗರಿಕೆ' ನೋ.

ಗಗ್ಗರಿಗೋಲು 'ಗರ್ಗರಿಕೋಲು' ನೋ.

ಗಗ್ಗರಿಘಂಟೆ (ನಾ). ಗರಗರ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುವ ಘಂಟೆ : ಕಡುಬಿರಿದನಾಂತುವಸುಗಟ್ಟು ಗಗ್ಗರಿಘಂಟೆ ಜಡಿವ ಝಲ್ಲಿ (ಸವಮೋ. ೨೩-೫೬). [ಗಗ್ಗರಿ$_1$ (< ಗರ್ಗರ$_1$) + ಘಂಟೆ]

ಗಗ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಗಗ್ಗರಿಕೆಗೊಳ್ : ಅಂತರ್ನಿರ್ಘೂರ್ಣಿತಾಪೂರ್ಣಮನ್ಯುವೇಗದೊಳ್ಪಿರಿವಂತೆ ಗಗ್ಗರಿಪ ಕೊರಲೊಳುಬ್ಬರಿಪೊರೆದ ಸೆರೆಗಳೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೩ ವ). ೨. ದೈನ್ಯತೆಯಿಂದ ಬೇಡು : "ದಯನಾಸಬಿಟ್ಟುಬೇಡು" (ಜಾನಕೋ. ೪೪).
[ಗಗ್ಗರ$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಗಗ್ಗೆ 'ಗೆಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಗಗ್ಘರಗಂಟೆ (ನಾ). = ಗಗ್ಗರಿಘಂಟೆ : ಹೊನ್ನ ಹೊರಜೆ ಮಿಸುನಿಯ ಗಗ್ಘರಗಂಟೆ ರನ್ನಗಂಬಳಿ ಝಲ್ಲಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೧-೩೦).
[ಗಗ್ಘರ$_0$ + ಗಂಟೆ$_2$]

ಗಚಕಂ, ಗಚುಕು (ನಾ). "ಕೆಸರು" (ಗಂಗಾಮು. ೧೧೦). **ಗಚುಕು** : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಗಚಕೆ (ನಾ). (ಉಕ). ೧. ಜಾರುವಿಕೆ. ೨. ಪೆಟ್ಟು ; ಆಘಾತ : ಅವನು ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಗಚಕೆ ತಿಂದನು (ರೂಢಿ).
[← ಮರಾ. ಗಚಕಾ]

ಗಚಕ್ಕನೆ (ಅ). ಮುಳ್ಳು ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಚುಚ್ಚುವುದನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಕಚಕ್ಕನೆ]

ಗಚುಕು 'ಗಚಕು' ನೋ.

ಗಚ್ಚಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಸು ; ಕಳುಹಿಸು : ಇಚ್ಛೆಯಿಯಾಯ್ಕ[ಯೆ]ಡೆಯುಲಿದಡುಳಿದಂತರಾವನಿಗೆ ಗಚ್ಚಗೊಳಿಸುವೆನೆಂದ (ಜಿನಮು. ೧೧-೩೫).
[< ಗಚ್ಛ + ಕೊಳಿಸು]

ಗಚ್ಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಗೆ ; ತೋಡು ; ಗೋರು ; ಕವರು : ಒಳಗಂ ಗಚ್ಚರಿಸಿದ ಮಾತುಳಂಗಮಂ ನೆಱೆ ಮಗುಚ್ಚಿ ಪುಟದಿಂ ಮಂದಾನಿಳದಿಂದೆ ಸುಟ್ಟು ಮುಖದೊಳ್ ತಳಿದೊಡೆ ಮುಖವಾಸಮಿಂತಿದತಿಶಯಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೮). [< ಕಚ್ಚರ + -ಇಸು$_3$]

ಗಚ್ಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ಣವಾಗು ; ದಟ್ಟವಾಗು ; ಭರ್ತಿಯಾಗು : ಒಚ್ಚತಯಿಲ್ಲೆನಲಾಗದು ಕಾಲವೊಂದಚ್ಚಿ ಕರ್ಮಗಳತ್ತ ತಹುದು ಚುಚ್ಚಿ ಕೊಡುವರಂತೆ ಪುದ್ಗಲ ಪರಿಣತಿ ಗಚ್ಚಾದ ಕಾರಣದಿಂದ (ಭರತ. ೬೮-೪೨);

ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರಮಂ ಕೈಕೊಂಡ ಹರಿಯಂತೆ ಗಚ್ಚಾಗಿ (ಪಠತು. ೭-೧೪); ಹಬ್ಬ ಹುಣ್ಣಿವೀ ಹೂರಣಷ್ಟು ಮ್ಯಾಲಿಂಪ ಮ್ಯಾಲ ಗಚ್ಚಾಗಿ ಬಿದ್ದ ಬೀಳ್ತಿರತದ (ವಿಂಚಿಹು. ೫೧). [ಗಚ್ಚು$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಗಚ್ಚಿ 'ಗಚ್ಚು$_2$' ನೋ.

ಗಚ್ಚಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಭದ್ರಗೊಳಿಸು: ಯಚ್ಚನದರಗ್ರದಲಿ ಮಿಂಬುಳಗಚ್ಚಿಸಿದ ತೆರನಾಗಿ ಆಲವಗೊಚ್ಚಿಸಿದನಸಿ ಪಂಜರದ ತೆರನಾಗಿ ಅಚ್ಯುತನೂ (ಜಿರಾಮಾ. ೩೧೭-೩೨). [ಗಚ್ಚು$_1$ (< ಕಚ್ಚು$_4$) + -ಇಸು$_3$]

ಗಚ್ಚಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೋಗು: ಗಚ್ಚಿಸುವನವನಿಂಗೆ ಪುನರಾಗಚ್ಛವಿಲ್ಲೆಂಬಾಗಮುವ ಮನ ಕಿಚ್ಚಿಸುಳಿಯಂನ್ಯಾಯವೇನಿರಲೆನೆ ವಿಭೀಷಣನಾ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೩೬-೧೭). [< ಗಚ್ಛ + -ಇಸು$_3$]

ಗಚ್ಚು$_1$ 'ಕಚ್ಚು$_4$' ನೋ.

ಗಚ್ಚು$_2$, ಗಚ್ಚಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲ, ಗೋಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಗಾರೆ, —ಲೆಪ್ಪ: ಹೊಸ ಸುಣ್ಣಮಂ ಮಣ್ಣ ಕಲಸಿ ಗಚ್ಚಂ ಮಾಡಲೊಸೆದು (ಗುರುಚಾ. ೮-೪೧); ಸುಣ್ಣವನ್ನೂ ಉಸುಕನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿ ಗಚ್ಚುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೭); ಬದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಗಚ್ಚನ್ನು ಅರೆಯುವ ವರ್ತುಲವಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಹಸಿಯ ಗಚ್ಚು ತುಂಬಿತ್ತು (ಪ್ರೇಮತ. ೭೨). ೨. (ಆಲಂ) ಒಯ್ಯಾರ; ಜಂಭ: ಗಚ್ಚಿಯ ನವರತ್ನಮಯದ ಸಂಜೋಗ ಪಳಚ್ಚನೊಪ್ಪುವ ತೇಜಿಯೇಜಿ (ಭರಜ. ೨೯-೧೭). **ಗಚ್ಚಿ**: ೩. ಗಚ್ಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮೇಲ್ಮಾಳಿಗೆ; ತಾರಸಿ: ಹಿಂಬದಿಯ ಕೋಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ಗಚ್ಚಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಬೇಸಗೆಯ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳುದಿಂಗಳ ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ವಿರಾಮ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಅತ್ಯಂತ ಸುಖದಾಯಕವಾಗಿದೆ (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೩); ಗಚ್ಚಿಯಲ್ಲಿಂದ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹಾಸುಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೆ ಹೊರಳಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ (ನಿರೀಕ್ಷೆ. ೭೫).

ಗಚ್ಚಿನಕಟ್ಟೆ = ಗಾರೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟೆ: ಆ ಕಿಡಕಿಗಳ ನಡುವಿನ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಕ್ಕೆಂದು ಗಚ್ಚಿನಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ (ವಿವರ್ಣ. ೧೮). **ಗಚ್ಚಿನಗುಡಿ** = ೧. ಗಾರೆಹಾಕಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿ. ೨. (ಆಲಂ). ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ಕೊಡುವಸ್ಥಳ. ೩. (ಆಲಂ) ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅಥವಾ ಮಾತನ್ನು ಪಡಿನುಡಿಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ದೋರಳು ದೊಡ್ಡಪ್ಪನ ಗಚ್ಚಿನಗುಡಿಯಾಗಿದ್ದಳು (ದೋರಾಕ. ೧೬). **ಗಚ್ಚಿಯೆಣ್ಣೆ** = ಹೊಳಪು ಕೊಡುವ ಎಣ್ಣೆ; ಮೆರುಗೆಣ್ಣೆ; ವಾರ್ನಿಷ್: (÷).

[←ಮರಾ. ಗಚ್ಚಿ; ಪಾರ. ಗಚ್ಚಿ, ಗಚಿ. / ತೆಲು. ಗಚ್ಚು]

ಗಚ್ಚುಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಚ್ಚನ್ನು ಹಾಕಿ ಭದ್ರಪಡಿಸು; ದಮ್ಮಸ್ಸು ಮಾಡು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಗಚ್ಚು$_2$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಗಚ್ಚುಗಟ್ಟು (ನಾ). ಗಾರೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟುದು: ರೋಚಿರ್ಮಯದ ಗಚ್ಚುಗಟ್ಟಿನಂಗಡಿಗಳತಿ ಶೌಚಮಾಗೆಸೆಯಲಾ ಪುರದಬಾಜಾರ (ಗುರುಚಾ. ೧-೨೯). [ಗಚ್ಚು$_2$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಗಚ್ಚೆನ್ನೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ (?): "ಮುಳ್ಳು ಬೆಟ್ಟಮಾವು, ಗಚ್ಚೆನ್ನೆಕಾಯಿ" (ವೈಔಗಿ. ೨೪-೪೪೦).

[ಗಚ್ಚೆನ್ನೆ ? + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಗಚ್ಚೊರಸು (ಕ್ರಿ). ಗಚ್ಚುಹಾಕು; ಗಾರೆಹಾಕು; ಗಿಲಾವು ಮಾಡು: ಗಂಭೀರಮಾತುಗಳ ಗಚ್ಚೊರಸಿದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಮುಖರಸವನ್ನೂ ಸಿಂಪಡಿಸಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೩೩).

[ಗಚ್ಚು$_2$ + ಒರಸು$_1$]

ಗಚ್ಛ (ನಾ). ೧. ಓಡಿಹೋಗುವಿಕೆ; ಪರಾರಿ. ೨. [ಜೈನ] ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡುವ ಮುನಿಗಳ ಗುಂಪು: ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ಸೂರಸ್ತಗಣದ ಕಾಜಾರ್ಗ್ರಗಚ್ಛದ ಅರ್ಹನನ್ದಿ ಪಂಡಿತದೇವರ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೫೫; 1007); ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಘಗಳಿಗೆ ಗಣ, ಗಚ್ಛ (ಬಲಿ) ಅನ್ವಯ ಎಂದೂ ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯುಂಟು (ಜೈನಪ. ೭೧). ೩. [ಗಣಿತ] "ಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಶೃಂಖಲಾ ಪದ್ಧತಿಯ ಒಂದು ವಿಧಾನ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೭೬). ೪. (ಆಲಂ). ಸಾವು; ಮರಣ. 'ಗಚ್ಛಹೊಡೆ' ಪರಾ.

ಗಚ್ಛಮಾಡು = ಓಡಿಹೋಗು; ಕಂಬಿ ಕೀಳು: ವಶಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹೆಣ್ಣು ಕೈಮಿರಿ ಹೋದೀತೇನೆಂಬ ಭಯಕ್ಕಾಗಿ ಹುಡಿಗೆಯನ್ನೇ ಇದೇ ರಾತ್ರಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮೂರಿಗೆ ಗಚ್ಛಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ (ಪವತೀ. ೭೫). **ಗಚ್ಛಹೊಡೆ** = ೧. ಗಚ್ಛಹೊಡೆಸು: ಆಗ್ಗೆ ನಿನ್ನ ಕೈಯಿಂದಾ ಕೊಸರಿಕೊಂಡು ನಾನು ಹೇಗೆ ಗಚ್ಛಾಹೊಡೆದೆನು (ಯಚ್ಚಮ. ೩೧). ೨. (ಆಲಂ). ಸಾಯು; ಪರಲೋಕವಾಸಿಯಾಗು: ಮಕ್ಕಳು ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮುದುಕ ಗಚ್ಛಹೊಡೆದಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.].

ಗಚ್ಛಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಪಹರಿಸು (?): ಗಚ್ಛಂಮಾಡಿ ಪರಿಹಾರಂ (ಎಇ. VI, ೪೪-೯; 840). [ಗಚ್ಛ + ಮಾಡು$_1$]

ಗಜ (ನಾ). ೧. ಆನೆ; ಕರಿ; ಇಭ: "ದ್ವಿಪಃ, ಕರೀ, ಗಜಃ . . . ಸಿಂಧುರಃ –ಈ ೧೪ ಆನೆಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೬೧); ಗದೆಯೊಳ್ ಬಿಲ್ಲೊಳ್ ಗಜದೊಳ್ ಕುದುರೆಯೊಳ್ . . . ಬೆಡಂಗೊದವಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೭೧); ಗಜಮುಂ ಬಳಪ್ಪೈರಿ . . . ವಿಜಿ ನಭಕ್ಕೆ ಸಲ್ವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩೬). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. 'ಗಜಾಸುರ' ಪರಾ. ೩. ದೊಡ್ಡದು; ಹಿರಿದಾದುದು. 'ಗಜನಿಂಬೆ' ಪರಾ. ೪. ವಿಗ್ರಹ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಯ ವಿಶೇಷ: ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಗಜ, ಉಷ್ಟ್ರ (ಒಂಟೆ), ಖರ . . . ಎಂಬ ಆಯಗಳು (ಭಾರದ. ೮೦). ೫. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎರಡು ಮೊಳ ಅಥವಾ ಮೂರಡಿ ಉದ್ದ: ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯೇ ಕೈ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋದರೆ ೪೦ ವರ್ಷದ ಯುವಕನ ಕೈ ಕೆಲವು ಗಜ ಉದ್ದವಾಗಿರಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೭೩); ಅದು ಮುನ್ನೂರು ಗಜ ದೂರವಾಯಿತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೫). ೬. ಕಾಗದದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆಯ ಒಂದು ಹಾಳೆ: ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ಒಂದು ಗಜ ಕಾಗದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). ೭. ಕಂಬಿ; ಸಲಾಕೆ; ಸರಳು: ಗೋರಿಯ ಸುತ್ತುಮುತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಜಗಳನ್ನು ಕೂಡ್ರಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೬). ೮. ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಯಿ ಅಥವಾ ಮದ್ದು ಹಾಕಿ ಹೊಡೆಯುವ ಬಿದರಿನ ಕೋಲು, —ಕಡ್ಡಿ: 'ಗಜಗಡ್ಡಿ' ಪರಾ. ೯. [ಗಣಿತ] ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಅಷ್ಟ, ವಸು . . . ಇಭ, ಕರಿ, ಗಜ . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಲಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೩೦). ೧೦. [ಛಂದ] ಪ್ರಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಿಜದಿಂ ಬಂದೊಡೆ ಸಿಂಗಂ ಗಜ ದೀರ್ಘಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೪೩). [ಸಂ.]

ಗಜಕಟ್ಟಣೆ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಮಾನ (?): ಆನೆಯ ಅಳೆವುದರ್ಕೆ ಗಜಕಟ್ಟಣೆ ಗಜ ೧ಕ್ಕೆ ಪಿಡಿಗಳ ೮ ಪಿಡಿಯ ಮಡಿದುಯಿದ್ದು ಮೊಟಿದ ಅಳತೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೧-೪ ಅನುಬಂ.).

[ಗಜ + ಕಟ್ಟಣೆ$_2$ (< ಕಟ್ಟಳೆ$_1$)]

ಗಜಕಟ್ಟು (ನಾ). (?): ಕಾಸಿಯ ಕಣಕಟ್ಟು ಕನಕೇರಿ ಗಜಕಟ್ಟು ವಾಸುವುಳ್ಳವರು ಅಳಿಯರು (ಲೋಕಗೀ. ೫೪). [?]

ಗಜಕಡ್ಡಿ 'ಗಜಗಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಗಜಕರಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು ; ಯಕ್ಷಿಣೀ ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಮಳೆ ತರಿಸುವುದು (?): ಗಜಕರಣದಂತೆ ಇಂದ್ರಮಹೇಂದ್ರಜಾಲದಂತೆ ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭನೆಯಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೯-೬೫೫). [ಸಂ.]

ಗಜಕರಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ಸೊಂಡಲಿನಿಂದ ನೀರನ್ನು ಸುರಿಸುವುದು (?): ಶರಧಿಯ ನೀರೀಂಟಿ ಮುಗಿಲ್ಗಳೆಳೆಗೆ ಗಜಕರಣಿಯ ಮಾಡುವಂದದಲಿ ಸುರಿವ ಮಳೆಯೊಳೆಲ್ಲಿಯ ದಂಡು ಪೇಳಿದರಿರವನೆನಗೆ ದಂಡನಾಥ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೯೪). [?]

ಗಜಕರ್ಣ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ; ಇಸಬು: "ಮಂಡಲಕ-ಗಜಕರ್ಣ" (ಗಂಗಾಮು. ೨೩೬); ಕಜ್ಜಿ ತಿಮರು ಇಸಬು ಗಜಕರ್ಣ ಇಂಥ ರೋಗಗಳು ಆಗುವವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೬೯); ಇದರಿಂದ ನಾರು, ಹುರುಕು, ಕಜ್ಜಿ, ಗಜಕರ್ಣ, ಇಸಬು ಮುಂತಾದ ತ್ವಗ್ರೋಗಗಳು. . . ಸೇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೪). [ಸಂ.]

ಗಜಕರ್ಣ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಕೆಂಪುಹರಳುಗಿಡ: ಗಜಕರ್ಣ: ಇದು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೬). [ಸಂ. ಗಜಕರ್ಣಾ]

ಗಜಕರ್ಣಿ (ನಾ). = ಗಜಕರ್ಣ₂: "ಮಡಲು ಗಜಕರ್ಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಣಿಕೆ]ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೨). [ಸಂ. ಗಜಕರ್ಣೀ]

ಗಜಕರ್ಣಿಕಾತೈಲ (ನಾ). ಗಜಕರ್ಣಿಕೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ತೈಲ: ಗಜಕರ್ಣಿಕಾತೈಲ - ಬಲರಾಕ್ಷಸಗೆಡ್ಡೆ, ಸಮೂಲ, ಅಶ್ವಗಂಧಿ. . .ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಶರೀರಪುಷ್ಟಿಯಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೧೬). [ಸಂ.(ಗಜಕರ್ಣಿಕಾ+ತೈಲ)]

ಗಜಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). = ಗಜಕರ್ಣ₂: "ಮಡಲು ಗಜಕರ್ಣಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಣಿ]ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೨). [ಸಂ. ಗಜಕರ್ಣಿಕಾ]

ಗಜಕೇಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (?): "ನಾಗಂ ಗಜಕೇಸರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪-೬). [ಗಜ + ಕೇಸರ ?]

ಗಜಕೇಸರಿಯೋಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ (?): ಗಜಕೇಸರಿಯೋಗ (ಶೀತಜ್ವರ ಗುಲ್ಮಶೂಲೆಗಳಿಗೆ) (ವಿವೈಪಿ. ೨೪). [ಗಜಕೇಸರಿ + ಯೋಗ]

ಗಜಕ್ರೀಡಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗಜಕ್ರೀಡಿತ . . . ಗಂಗಾವತರಣ — ೧೦೮ ಕರಣಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೭೨ವ). [ಗಜ + ಕ್ರೀಡಿತ]

ಗಜಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜಗಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಲಾಹಲದಿಂದಿರು; ಗದ್ದಲದಿಂದ ತುಂಬು: ಭುಜಗನರಾಮರಭುವನವೆಲ್ಲವು ಗಜಗಜಿಸಿದುದಾ ಬಲ್ಲನಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೯೯). [< ಗಜಬಜಿಸು]

ಗಜಗಡ್ಡಿ, ಗಜಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಗಜ ಉದ್ದವಾದ ಅಳತೆಯ ಕಡ್ಡಿ, —ಅಳತೆಗೋಲು: ಒಳ್ಳೆ ಗಜಗಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತ ಎಂದು ಕೇಳಿ (ಮಲೆನಾ. ೬೯). ೨. = ಗಜ ೮: ನನ್ನ ಪೆಟ್ಲಿನ ಗಜಗಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗಜಕಡ್ಡಿ**: ಆನೆಗೆ ಗಜಕಡ್ಡಿ, ಕುದುರೆಗೆ ಕಡುಮೆಟ್ಟು ಕೋಡಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಹಚ್ಚಡಾ ಕೋಡಿಗೆ ೪ ಚವುಕ ಚವುಕಳಿ ಗಿಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಡ ೫ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೮-೨); ಅಳತೆಗಾಗಿ ಗಜಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೧೫); ನಾನಂತು ಈ ಗಜಕಡ್ಡೀಲಿ ಆಳೆದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀನಿ (ಮಹಾಲ. ೯೬). [ಗಜ + ಕಡ್ಡಿ]

ಗಜಗಮನ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ನಡಗೆ; ಗಂಭೀರವಾದ ನಡೆ; ಮಂದಗಮನ: ಗಜಗಮನೆಯರ್ಗಿದು ಯುಕ್ತಂ ಗಜಗಮನಮೆನುತ್ತೆ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಸುಜನರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೯೯). ೨. ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಹೋಗುವವನು ; ಇಂದ್ರ: ಗಜಗಮನ ಸಂಭ್ರಮಿಸದಿರು ನೀನಜ ಕಳಕಳದೇಕೆನುತ್ತಂ ಭುಜಬಲರು ದೌವಾರಿಕರು ಹೋಯೆನುತ ವಾರಿಸಲು (ಬಸವು. ೧-೪೪). [ಗಜ + ಗಮನ]

ಗಜಗಮನೆ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ನಡಗೆಯುಳ್ಳವಳು; ಮಂದಗಾಮಿನಿ: ಉನ್ನತ್ತಗಜಗಮನೆಯರ್ ಬಂದೊತ್ತಗೆ ನಿಲ್ವರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೬೨); ಗಜಗಮನೆಯರ್ಗಿದು ಯುಕ್ತಂ ಗಜಗಮನಮೆನುತ್ತೆ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಸುಜನರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೯೯). [ಸಂ. ಗಜಗಮನಾ (ಗಜ + ಗಮನ + -)]

ಗಜಗರ್ಭ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಗರ್ಭ, —ಗರ್ಭಧಾರಣೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಬಹಳ ನಿಧಾನವಾಗುವಿಕೆ; ವಿಳಂಬವಾಗುವಿಕೆ: ಅವನ ಕಾರ್ಯ ಗಜಗರ್ಭವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಜ + ಗರ್ಭ]

ಗಜಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಳೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಶೋಭಿಸು: ತನ್ನದೆನ್ನದೆಂದು ನಚ್ಚುವರಂ ನಗುವಂತು ಗಜಗಲಿಸುತ್ತುಮಿರ್ದ ಕಾಂಚನಪಂಜರರತ್ನಸಂಚಯಮುಮಂ ಕಂಡು (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೧೪ ವ); ಸುರಗಿ ಚಕ್ರಂ ಮುದ್ಗರಂಗಳಾ ಸಬುದದಿಂದೊಗೆದ ಕಿಡಿ ಗಜಗಲಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಜಬಜಿಸೆ, ಝುಗರ್ಝುಗಿಸೆ] (ಹ ಚ ಕಾ. ೫-೧೩); ಗಜಗಲಿಸಿದುದು ಸೋಮಸೂರ್ಯರ ನಿಜದ ನಿಜುಗೆಯ ಲಹರಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೫೪-೬); ಕಾಮುಮದಹರನವೊಲ್ ಭುಜಗನಿಕರಸ್ತೋಮಭೂಷಣಂ ತಾನೆನಲ್ ಗಜಗಲಿಸಿತಾ ಪೊಳಲ ಪೆಂಪು (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೩-೧೫). ೨. "ಝೇಂಕರಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಹಾರಿದವು ಹಂಸೆಗಳು ಶುಕಪಿಕ ಚೀರಿದುವು ಗಜಗಲಿಸಿ ತುಂಬಿಗಳೆರಿದವು (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮-೪). [ಗಜಗಲ ? + -ಇಸು]

ಗಜಗವಳ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ತುತ್ತು, —ಆಹಾರ (ಕ). ೨. ದೊಡ್ಡ ತುತ್ತು; ಅಧಿಕವಾದ ಆಹಾರ. [ಗಜ + ಕವಳ₂ (= ಕವಲ)]

ಗಜಗಾಮಿನಿ (ನಾ). = ಗಜಗಮನೆ: ಮದಗಜಗಾಮಿನಿ ಬಂದಳು ಕಾಮಿನಿ ಬಂದಳು ಲೀಲೆಯಿಂದಲಸಭಾವದೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೧೮-೮೦). [ಸಂ. ಗಜಗಾಮಿನೀ]

ಗಜಗಿಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: "ಕಪಿಪಿಪ್ಪಲಿ - ಚೆನ್ನಗ್ಗಿಲು, ಗಜಗಿಪ್ಪಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೬). [< ಗಜಪಿಪ್ಪಲಿ]

ಗಜಗು 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜಗೊಟ್ಟೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳು: "ಆಸಿನ ಗೊಟ್ಟೆಮುಳ್ಳು, ಗಜಗೊಟ್ಟೆಮುಳ್ಳು, ಜಿಡ್ಡುಮುಳ್ಳು" (ವೈಶಿಗಿ. ೬೯-೧೬೨೬). [ಗಜಗೊಟ್ಟೆ ? + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್₂)]

ಗಜಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಮಾಡು (?): ನಾಳೆ ಜ್ಯಾಡ ಬಂದು ನಾಳೆ ಮಗ್ಗಾ ಹೂಡಿ ಬಾಳೇಯ ವನಕ ಗಜಗೊಟ್ಟು ನೇದಾನ ಬಾಲಿ ಗೌರವ್ವ ದಡಿಸೆಲ್ಲೆ (ಲೋಕಗೀ. ೧೧೭-೬). [ಗಜ + ಕೊಡು₁]

ಗಜಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಳ್ಳಿಗೆರೆಯ ಪಡುವ ಗಜಗೊಳ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೯೩; 812). [ಗಜ + ಕೊಳ₃]

ಗಜಘಂಟಾರವ (ನಾ). ಆನೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಘಂಟೆಯ ಶಬ್ದ: ಗಜಘಂಟಾರವಮನುಜದೆ ಪೆಜಗಿಡೆ ಭೈರವಮೆಸೆದತ್ತು ಚರದ ಬಲಜಲನಿಧಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೯೭). [ಸಂ. (ಗಜ + ಘಂಟಾ + ರವ)]

ಗಜಘಟೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಗಜಘಟೆಗೆ ನಾಥನಾಗಿಯುಂ ಅಜಾತ ಮದ . . . ಅಮಾನುಷಂ ಹಲಹಸ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯). ೨. ಆನೆಗಳ ಪಡೆ, —ದಂಡು: ತಳರೆ ಮಹೀರಜದಿಂ ಘನವಿಳಾಸ ಗಜಘಟೆಯಿನವನಿಯುಂ ನಭಕೆ ನಭಸ್ಥಳಮಂ ನೆಲಕ್ಕೆ ತಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೭); ಗಜಘಟೆಯ ತೇರುಗಳ (ನಾಗರಿ. ೫೯). [ಗಜ + ಘಟೆ]

ಗಜಚರ್ಮ (ನಾ). ಆನೆಯ ಚರ್ಮ, —ತೊಗಲು: ಲಸದಿಡುಗುಡಿಯ ಪೆರ್ಮಾಡಿ ರಕ್ಷ ಗಜಚರ್ಮಸೌಂದರ್ಯವಸನಾ (ವೀಶೈಪು. ೪-೫-೧). 'ಗಜಚರ್ಮಧಾರಿ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಚರ್ಮ]

ಗಜಚರ್ಮಧಾರಿ (ನಾ). ಗಜಚರ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಈಶ್ವರ ; ಶಿವ : ಹೋರಾಡಲಾರದೆ ಅಗಸನ ಹತ್ತಿರ ಹರಿ ಪಟ್ಟೆಯುಡೆಯುಟ್ಟು ಮೆರೆದ ಗಜಚರ್ಮಧಾರಿ ತಾನಾದನು ಶಂಕರ ಭೈರವ ಭೈರಾಸ ಹರಿದ (ಇಂಚೋಪ. ೧೫೯-೮೨). [ಸಂ. ಗಜಚರ್ಮಧಾರಿನ್]

ಗಜಜಾತಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಕುಲ, —ವಂಶ : "ಮಂದಂ ಮೃಗಂ ಭದ್ರಮೆನಲುಗಜಜಾತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೨). [ಗಜ + ಜಾತಿ]

ಗಜಜೀವ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಸಾಕುವವನು : (ತ). [< ಸಂ. ಗಜಾಜೀವ]

ಗಜಜೀವಿ (ನಾ). (ಆನೆಯನ್ನು ಸಾಕುವ) ಸೇವಕ, —ಆಳು ; ಮಾವುತ : "ಗಜಜೀವಿಯೆನಲು ಸೇವಕನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೫). [ಗಜ + ಜೀವಿ]

ಗಜಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ; ಭವಿಷ್ಯ ಜ್ಞಾನ : ಶ್ವಾನಜ್ಞಾನ ಗಜಜ್ಞಾನ ಕುಕ್ಕುಟಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಜ್ಞಾನತ್ರಯಂ ಗಳೇನಾದುವು (ಬಸವ. ೭೯೮). [ಗಜ + ಜ್ಞಾನ]

ಗಜಢಕ್ಕೆಯ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಹೊಡೆಯುವ ನಗಾರಿ ; ಒಂದು ರಾಜ ಚಿಹ್ನೆ : ಗಜಢಕ್ಕೆಯ ಪಾಟಿ ಮಹಾಧ್ವಜ ದೊಜ್ಜರದೇಕಶಂಖ ರವಿಶಶಿಬಿಂಬ ಧ್ವಜದ ಧವಳಾತಪತ್ರವ್ರಜದೊಳಗನೆ ನಡೆಯೆ ಪೊನ್ನಸಿರಿವಟಯಿಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೫೦). [ಗಜ + ಢಕ್ಕೆಯ]

ಗಜತಂತ್ರ (ನಾ). = ಗಜಶಿಕ್ಷೆ. 'ಗಜತಂತ್ರ ನಿಪುಣ' ಪರಾ. [ಗಜ + ತಂತ್ರ]

ಗಜತಂತ್ರನಿಪುಣ (ನಾ). ಗಜಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣನಾದವನು : ಗಜತಂತ್ರನಿಪುಣ ಶಿಕ್ಷಿತ ವಿಜಿತತ್ವದೆ . . . ಕಾದುತಿರ್ದಲ್ಲಿ (ಬಂಹರಿ. ೧೨-೪೯). [ಗಜತಂತ್ರ + ನಿಪುಣ]

ಗಜತೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಸಮೂಹ : "ಹಾಸ್ತಿಕಂ, ಗಜತಾ - ೨ ಬೃಂದೆ ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು, ಆನೆಗುಂಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೨). [ಸಂ. ಗಜತಾ]

ಗಜದಂತ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಹಲ್ಲು, —ಕೋರೆ : "ನಿಗ್ಗವಮೆನೆ ಗಜದಂತಂ" (ಚತುನಿ. ೯೭); "ನಿಗ್ಗವಮೆ ಗಜದಂತಮುಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೬); ಗಜದಂತಾಕಾರಂಗಳ್ ಗಜದಂತಾದ್ರಿಗಳಿವಲ್ತೆ ತೋರ್ಪವು ಮಧುಪವ್ರಜ ಪರಿವಾರಿತಮಾದ್ಯದ್ಗಜಕಟಕಷಣ ಪ್ರಭಗ್ನ ಚಂದನತರುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೨-೨೭) ; ಗಜದಂತಕಷಣಕಂಪಿತಕುಜಕೂಟದ್ವಿಹಗರುತಮನಾಲಿಸಿ ಸಿಂಗಂ ನಿಜಗುಹೆಯಂ ಪೊಱಮಟ್ಟುದು ವಿಜಿಗೀಷುಗೆ ಸಂದ ಲಕ್ಷಣಂ ನಿಜಮೆಂಪೊಲಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೨೬); ಕುರುಧರೆಗಳ್ ಪಿರಿದುಂ ಮಂದ ರಾಗಮುಂ ಪೊ ರ್ದಿ ಮತ್ತೆ ಗಜದಂತಯುಗಾಂತರಿತಂಗಳಾದುವೆನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೮೦); ಗಜದಂತಂಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ್ ಬಜನೆ ವಲ್ಕಪ್ರಾತ ಮೇನಾದುವೀ ಭುಜಗ . . . ಭೂಭುಜರಂ ಮೆಯ್ಮಿಡುವಂತೆ ಸಂತ ಮಿಡುವರ್ ಕಾಂತಾರದೊಳ್ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೧೨). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ೧. ಅಂಜಲಿ . . . ೧೧. ಗಜದಂತ (ಅಭಾಸ್ಯ. ೪೮). [ಗಜ + ದಂತ]

ಗಜದಳ (ನಾ). ಚತುರಂಗ ಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಆನೆಗಳ ಪಡೆ, —ಸೈನ್ಯ : ಗಜದಳ ಮಾಯವಾದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೮೨). 'ಅಶ್ವದಳ' ಪರಾ. [ಗಜ + ದಳ$_2$ (= ದಲ)]

ಗಜದಾನ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮದೋದಕ : "ಅಳಿ ಗಜದಾನ ವೀಚಿ ವಿಪುಳಂ ನವಯವ್ವನಮುಂ ಮದಾಹ್ವಯಂ" (ನಾ ನಾ ರ. ೧೦೮). ೨. ಆನೆಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವಿಕೆ ; ಆನೆಯ ದಾನ : (ತ). [ಗಜ + ದಾನ]

ಗಜದಾನವ (ನಾ). = ಗಜಾಸುರ : ನಿಜನಿರ್ಮಲಿತರೂಪನಂ ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವನಂ ಗಜದಾನವ ಧ್ವಂಸಿಯಂ ಕಾಲಕಾಲನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೨೩). [ಗಜ + ದಾನವ]

ಗಜದುಳಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯಂತೆ ತುಳಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಆನೆಯಂತೆ ತುಳಿಯುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಬಿರುದಿಂಗೆ - ಗಜದುಳಿ, ಗಜಪಾಜು (ಶಮುದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). [ಗಜ + ತುಳಿ$_2$ (< ತುಟಿ$_2$)]

ಗಜದ್ವಿಷ (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು ; ಸಿಂಹ : ಗಜದ್ವಿಷವಿಷ್ಟರ (ಜಿನಾಲೆ. ೧೦-೧೦). [< ಸಂ. ಗಜದ್ವಿಷ್]

ಗಜಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಬಾಳೆ ; ಕದಳಿ : "ಗಜಧ್ವಜದೊಳು ಕದಳಿ ಯೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೦-೯). ೨. ಆನೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಬಾವುಟ, —ಧ್ವಜ ; ℙ. ಗಂಗರಾಜರ ಲಾಂಛನ, —ಗುರುತು. [ಗಜ + ಧ್ವಜ]

ಗಜನಗರಿ (ನಾ). ಹಸ್ತಿನಾವತಿ ಪಟ್ಟಣ : ಗಜನಗರಿಗಾಕೆಯಂ ಕಳುಹಿ ಕುದುರೆಯ ಕೂಡೆ ವಿಜಯನೈತರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೯). [ಗಜ + ನಗರಿ]

ಗಜನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ (?) : ಭೂಮಿ ಗದ್ದೆ ಗಜನಿ ಗಳಾಗಿ ಗಡಿ (ಜೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮಟ. ೧೧೧-೯ ; 1324) ; (ಅಡಕೆ ತೋಟಗಳಿಗೆ) ಗಜನಿಯೆಂಬ ಕರೆಭೂಮಿ ಮಧ್ಯಮ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೬). [?]

ಗಜನಿಂಬು 'ಗಜನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಗಜನಿಂಬೆ, ಗಜನಿಂಬು, ಗಜಲಿಂಬೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡದಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಿಂಬೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹಣ್ಣು : ಕರ್ಜೂರ ದಾಡಿಮ ನಿಂಬೆ ಗಜನಿಂಬೆ ಸೀನಿಂಬೆ (ನವಮೋ. ೨೪-೫೦) ; ಬುಟ್ಟಿ ಯಿಂದ ಗಜನಿಂಬೆಕಾಯಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆದನಂತೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೧೪) ; ಅಮ್ಮಾನ ಗುಡಿಸುತ್ತ ಗಮ್ಮಾನದೇ ನೀರೇ ಗಂಡುಭೂತಾಳೆ ಗಜನಿಂಬೆ ಗಮನಕ್ಕೆ ಗೂಡು ಕಟ್ಟೇವೆ ಅರಗಿಳಿ (ಜಗೀತೆ. ೧೩). **ಗಜನಿಂಬು** : ಆರಾಮಂಗಳೊಳು . . . ನಿಂಬು ಗಜನಿಂಬು (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). **ಗಜಲಿಂಬೆ** : ಅಮ್ಮಾನ ಗುಡಿಮುಂದೇ ಗಮ್ಮನ್ನೊದೇನೀರೆ ಗಂಡು ಭೂತಾಳೆ ಗಜಲಿಂಬೇ ಗಮನಾಕೆ ಹಿಂಡೂಮಾವೆಲ್ಲಾ ಫಲಬಿಟ್ಟೋ (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೭). [ಗಜ + ನಿಂಬೆ]

ಗಜನಿಮೀಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚುವಿಕೆ, —ಎಚ್ಚರ ವಾಗಿರುವಿಕೆ : (ತ). ೨. ಲಘುನಿದ್ರೆ. [ಗಜ + ನಿಮೀಲಿಕೆ]

ಗಜನೋಹಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರತ ; ಗಜಗೌರೀವ್ರತ : ಬಡತನದಲ್ಲಿರುವ ಪಾಂಡವರು ಗಜನೋಹಿಗೆ ಅರಸರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದಾಗ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೨೪). [ಗಜ + ನೋಹಿ (< ನೋಂಪಿ)]

ಗಜಪಂಡಿತ (ನಾ). = ಗಜವಿದ್ವಾಂಸ : ಆ ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಗಜಪಂಡಿತರ ಸಮೂಹವೇ ಇತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಗಜ + ಪಂಡಿತ]

ಗಜಪಗೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು ; ಸಿಂಹ.

ಗಜಪಗೆಯಮೊಗ = ಸಿಂಹದ ಮುಖ ; ಸಿಂಹಾಸ್ಯ : ಅಜವಾಣಿ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ನರಗಜಪಗೆಯಮೊಗನೆ ಆನಂದ ಮಗನೆ (ತೀರ್ಥನು. ೫೧). [ಗಜ + ಪಗೆ$_2$]

ಗಂಡಾಗುಂಡಿ(ನಾ).೧. ದುರುಳತನ; ದುಂಡಾವರ್ತಿ; ಬಲಾತ್ಕಾರ: ಗಂಡಾಗುಂಡಿಯಿಂದ ಹೂಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆನ್ನು ತ್ತೀಯೆ (ವಚಭಾ. ೧೫೩) ; ಗಂಡಾಗುಂಡಿಮಾಡಿಯಾದರೂ ಗಡಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಕುಡಿಯಬೇಕು (ನನ್ನೂರು. ೩೧೫) ; ಅವರ ಗಂಡಾಗುಂಡಿ ಜಗತ್ತಿಗೇ ಗೊತ್ತು (ಅನಾಥೆ. ೨೯೨). ೨. "ಕುತ್ತು ; ಆಪತ್ತು ; ಕಂಟಕ" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). ೩. ತಾಟಾಪೋಟಿ : ಗಂಡಾಗುಂಡಿ ಮಾಡಿ ಗಂಡಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಗಂಟುಹಾಕಿದ (ರೂಢಿ). [?]

ಗಂಡಾಡಿ (ನಾ). ಗಂಡುತನವುಳ್ಳವನು ; ಶೂರ : "ಸತ್ವಶಾಲಿ ; ಸಾಹಸಿಗ" (ಅನಂನಾ) ; ಬಿದಿರ ಮೆಳೆಯಲಿ ಗಂಡುಬಿದಿರಾಗು, ಬಳಿಯ ಗಂಡಾಡಿಯಾಗೆಲೊ ಕಂದ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೪-೫೪).

[ಗಂಡು$_1$ + ಆಡಿ$_1$]

ಗಂಡಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). "ಪೌರುಷದ ಮಾತನಾಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) ; ಗಂಪಾಡಿದುರು ಭಾಷೆಗರಿಗಳ ಶಿರಂಗಳಂ ಚೆಂಡಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೬೩).

[ಗಂಡು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಗಂಡಾಡು$_2$ (ನಾ). ಗಂಡುಮೇಕೆ ; ಹೋತ : "ತುಂಭಃ . . . ಆಡುಹೋರಿ, ಗಂಡಾಡು, ಹೋತ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೪).

[ಗಂಡು$_1$ + ಆಡು$_3$]

ಗಂಡಾಮಾಲೆ 'ಗಂಡಮಾಲೆ' ನೋ.

ಗಂಡಾಮಿಗ(ನಾ). = ಗಂಡಮೃಗ : ಗಂಡಾಮಿಗಂ (ರೇವಣ. ೩೭-೧೫).

[< ಗಂಡಮೃಗ]

ಗಂಡಾಮೃಗ 'ಗಂಡಮೃಗ' ನೋ.

ಗಂಡಾಲಿ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು : "ಗಂಡಾಲಿ, ಶಕುಲಾಕ್ಷಕಾಃ –೨ ಬಳ್ಳಿಗರಿಕೇಹುಲ್ಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಗಂಡಾಳು (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸು ; ಪುರುಷ : ಪೂಗೊಲಯೇಕಾಕಿ ಗಂಡಾಳಿಹ ಆಲಯಮುಮನಾಯಾಶ್ರೈಸಿರ್ಪ (ನವಮೋ. ೯-೨೪). ೨. ಕೂಲಿಕೆಲಸಮಾಡುವ ಗಂಡಸು ; ಗಂಡು ಆಳು : ಹೆಂಣಾಳು ಗಂಡಾಳು ಕುಟುಟಗಳು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೭–೧೦; 1377); ಗಂಡಾಳಿಗೆ . . . ಬೈದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೧೫). "ಹೆಣ್ಣಾಳು" ಪರಾ.

[ಗಂಡು$_1$ + ಆಳ್$_3$]

ಗಂಡಾಳುತನ 'ಗಂಡಾಳ್ತನ' ನೋ.

ಗಂಡಾಳ್ತನ, ಗಂಡಾಳುತನ (ನಾ). ಪೌರುಷ ; ಪರಾಕ್ರಮ ; ಶೂರತನ : ಪೊಸೆದು ಮುಕ್ಕಲ್ ಸಾಲನೇ ಶಾಙ್ಗ್ರ್ ನಮ್ಮಂ ಗಂಡಾಳ್ತನಮೇವುದಾಶ್ರಯಿಸುವಂ ಶ್ರೀಪಾದಮಂ ಕೃಷ್ಣನಾ (ಜಗವಿ. ೮-೯೫) ; ದೀನಾನಾಥವಜ್ರಪಂಜರ ಎಂಬ ಗಂಡಾಳ್ತನದ ಕಡುಹಿನ ಬಿರುದಿಗೆ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೬೮-೨೭). **ಗಂಡಾಳುತನ** : ಗಂಡಾಳುತನದಿ ಸಿಂಹವ ಸೀಳ್ವ ಶರಭಭೇರುಂಡನೋಲ್ ಖಳರಾಯ ಬರಲು (ಮೋಹತ. ೧೨-೮೦). [ಗಂಡಾಳ್ + -ತನ]

ಗಂಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಂಡಿ ; ರಂಧ್ರ ; ಬಿರುಕು : "ಗಂಡಿ–ತೂತು" (ಕಾಶಕ್ಕೃ. ೨೬) ; ಕಂಡಳಸುರನ ಗದೆಯ ಘಾಯದ ಗಂಡಿಯಲಿ (ದೇವೀಮ. ೮-೩೨). ೨. ಗುಹೆ ; ಗಹ್ವರ : ಗಂಡಿಗಳೊಳುಲಿವ ಕೇಸರಿಗಳಿಂ ಕರಿಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೧-೧೧). [< ಕಂಡಿ$_1$]

ಗಂಡಿ$_2$ (ನಾ). ಮರದ ಕಾಂಡ ; ವೃಕ್ಷದ ಮೂಲ : "ಹರಿಗಳವರೆಗಿನ ಮರದ ಬೊಡ್ಡೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೮೧). [ಸಂ.]

ಗಂಡಿಕಾವಲಿ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಕಂಡಿಯನ್ನು ಕಾಯುವ ಕಾವಲುಗಾರ: (ಕ). ೨. ಉಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಸುಂಕ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು ವವನು : (ರೀವ್). [ಗಂಡಿ$_1$ + ಕಾವಲ್$_1$ + -ಇ$_3$]

ಗಂಡಿಕೆ$_1$ (ನಾ). = ಗಂಡುತನ : ಬಲ್ಗಂಡಿಕೆಯಿನಾಳೆ ಮೆಟ್ಟಿದೊ ನೆಂದೊಡರ್ಜುನಂ ಬಂದಾತನನಿಂತೆಂದ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೨೮ ವ) ; ಗಂಡಿಕೆಯಿನುಳಿದವರ ಸೊಕ್ಕು ಸೆಣಸನ್ನುಸಿಕನಾಲಿಸಿದೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೪-೪).

[ಗಂಡು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಗಂಡಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಬತ್ತ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಊಬು : "ಊಬು ಗಂಡಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಟಿಕಿ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮).

[< ಕಂಟಕಿ]

ಗಂಡಿಕೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷವನ್ನು ಕಾಣು ; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ನೋಡು : ಬಗ್ಗದ ಗಂಡಿಕೆಗಂಡು ನೆತ್ತಿಯಗ್ರದೆ ಪೊನೆಯುರ್ಚಿ ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆಯಿಂದಿರದಿಕ್ಕಿದನಾ ವನೇಚರಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೫೪).

[ಗಂಡಿಕೆ$_1$ + ಕಾಣ್]

ಗಂಡಿಗ$_1$ ಗಂಡುಗ (ನಾ). ೧. ಗಂಡುತನವುಳ್ಳವನು ; ಧೀರ ; ಶೂರ ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : ಗಂಡಿಗನಾಗಿ ತನ್ನಿಲಯಕೆಯ್ದಿದೆಂ (ದಶಕು. ೧೩-೫೯) ; ಆಜಿಯಡ ಗಂಡಿಗನನೇನೆಂದು ನುಡಿವೆನು (ಬಸವು. ೧೫-೩೨) ; ಶಿವಶಿವ ಪೂತು ಗಂಡಿಗನೆಂದು ಗರ್ಜಿಸಿತಖಿಳ ವಂದಿಜನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೩೭). **ಗಂಡುಗ**: ೧. 'ಗಂಡುಗತನ' ಪರಾ. ೨. ಬೇಟೆಯನಾಯಿ : ಈ ಸಂಪಿಗೆ ಎಂಬ ಗಂಡುಗನು ಹುಲಿಗಳ ಬಾಲವ ಹಿಡಿದು ಯಳವ ಹಾಂಗೆ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೨-೧ ; 1434 ?). [ಗಂಡು + -ಇಗ]

ಗಂಡಿಗ$_2$ (ನಾ). ಅಪಾಯಕಾರಿ ; ಕೇಡಿಗ : ಕೊಂಡೆಯರಂ ದುರ್ಜನರಂ ಗಂಡಿಗರಂ ತೆಗೆದು ತೆಗೆದು ಸಿಕ್ಷಿಪರೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೩-೫೦ ; 1271) ; ಮಿಂಡುದಂಡುಗಳರ್ತಿಕಾಜರು ಗಂಡಿಗರು ಗರ್ವಿತರು (ತೊರರಾ. ೫-೫-೧೪). [ಗಂಡ$_3$ + -ಇಗ]

ಗಂಡೀರ (ನಾ). ಮಂಗರಬಳ್ಳಿ : "ಮೊಗವಾಳ, ಮಂಗರಬಳ್ಳಿ" (ಅಮರ- ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಗಂಡು (ನಾ). ೧. ಶೌರ್ಯ ; ಪರಾಕ್ರಮ ; ಆರ್ಪು : ನನ್ನಿಯೊಳಿನ ತನಯಂ ಗಂಡಿನೊಳ್ ಭೀಮಸೇನಂ ಬಲದೊಳ್ ಮದ್ರೇಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೪); ಗಂಡಿಲ್ಲದ ಭಟನ ಯುದ್ಧಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೯); ಹೊಸ ಗಂಡುವೀರ ಚೈತನ್ಯಗಳು (ವಿಸೀಗೀ. ೫೩-೧೯). ೨. ಬಿರುಸು ; ಗಟ್ಟಿ : ಅನ್ನ ಇನ್ನೂ ಗಂಡಾಗಿದೆ ; ಇನ್ನೂ ಬೇಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಮರಗಳ ಕೆಚ್ಚು, —ತಿರುಳು, —ಸಾರ : ಅಶೋಕಕಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗಿನ ಗಂಡು ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ್ದು ಬಿರುಸು (ಕಭಾಗ. ೩೬) ; ಇದರ ಬಳಿ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಕೆತ್ತಿ, ಚಲ್ಲಿ, ನಡುವಿನ ಗಂಡನ್ನು ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕಡಿದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೧). ೪. ಗಂಡಸು ; ಪುರುಷ : ಮೊಲೆ ಮುಡಿ ಬಂದರೆ ಹೆಣ್ಣೆಂಬರು, ಗಡ್ಡ ಮೀಸೆ ಬಂದರೆ ಗಂಡೆಂಬರು ನಡುವೆ ಸುಳಿವಾತ್ಮನು ಗಂಡೂ ಅಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣೂ ಅಲ್ಲ (ದೇವಾವ. ೬೫-೧೩೩) ; ಒಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡುಗಳನೊಂದಾಗಿಸಬಲ್ಲ ಭಾವಜ್ಞರ ತೋಟ (ಮೋಹತ. ೮-೩೨) ; ಹೆಣ್ಣು ಏನೂ ಗಳಿಸದೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಇರುವುದೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವ ಗಂಡು ಸ್ವಲ್ಪ ಎಣಿಕೆಮಾಡಿ ನೋಡಲಿ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೨). ೫. ಶೂರ ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : ಎಲವೊ ನೆರೆ ಗಂಡಹೆ ಕಣಾ ನೀ ಮಲೆತು ನಿಂದುದು ಸಾಲದೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೩೨). 'ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು' ಪರಾ. ೬. ಮದುವೆಯ ವರ : ಎಲ್ಲಿ ಗಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ ಗಂಡು ಎಂದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೩) ; ಗಂಡಿನ ಮೆರವಣಿಗೆ (ರೂಢಿ). ೭. ಬಲಭಾಗ ; ದಕ್ಷಿಣ : ಗಂಡು ಮೇಲಾಗಿ ಮಲಗಿದನು ವೈದ್ಯನ ಗಂಡ ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೦೯). ೮. (ಆಲಂ) ಯಶಸ್ವಿಯಾದುದು ; ಫಲಪ್ರದವಾದುದು : ಹೋದ ಕೆಲಸ ಗಂಡೋ ಹೆಣ್ಣೋ ? (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಗಿಣ್ಣ ; ಕೊಡ. ಕಂಡೆ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗಂಡು]

ಗಜಭಕ್ಷ್ಯೆ (ನಾ). = ಗಜಪ್ರಿಯೆ. [ಸಂ. ಗಜಭಕ್ಷ್ಯಾ]

ಗಜಮಂಡನ (ನಾ). ಆನೆಗೆ ಮಾಡುವ ಅಲಂಕಾರ; ಆನೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಗೆರೆಗಳು. [ಗಜ + ಮಂಡನ]

ಗಜಮದ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮದೋನ್ಮತ್ತತೆ, —ಬೆದೆ: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ೨. ಆನೆಯ ಮದೋದಕ: "ದಾನಂ – ಗಜಮದ" (ಒಷಧಿ. ೭೫); ಗಜಮದವಿಲಿಪ್ತನಿಜಗುರುಭುಜಯುಗದೊಳ್ ಪಾಯ್ದು ಮಧುಪಮಾಳಾಯುಗದಿಂ ವಿಜಯೋತ್ಸುಕನಾಗಿ ಚತುರ್ಭುಜನಾದ ವೊಲಿರ್ದನುಪನಿಯುದ್ಧಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅರ್ಧನೇ.೮–೬೯). [ಗಜ + ಮದ$_1$]

ಗಜಮು (ನಾ). (ಉಕ) ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು: ಸರ್ಕಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಸಾಯಕಲ್ಲೇರಿದಾಗ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ನೀನು ಗಜಮು ನಿಲ್ಲಬೇಕು (ಮೇದಿಮು. ೪೧); ಸಾಹೇಬರು ಕುಳಿತ ಖುರ್ಚಿಯಮೇಲೆ. . . ಗಜಮು ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ದೈವ (ದೀಪಹ. II, ೨೫). [← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಕಜ]

ಗಜಮುಖ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮುಖ. ೨. ಆನೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಗಣಪತಿ; ಕರಿಮೊಗ: ನಿಮ್ಮಡಿಗಳ ಮಗನೊರ್ವಂ ಗಜಮುಖನೊರ್ವಂ ಷಣ್ಮುಖನೊರ್ವಂ . . . ಈಗಳೀ ಮರ್ತ್ಯದೊಳಗೊರ್ವ ಪೊಸಮಗನಂ ಪಡೆದೆವು (ನಂಬಿರ. ೧೨-೧೨೨); ಗಜಮುಖನೆ ಮೆಜ಼್ವೇಕದಂತನೆ . . . ತ್ರಿಜಗವಂದಿತ ಗಣಪ ಮಾಳ್ಪುದು ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೪). [ಗಜ + ಮುಖ]

ಗಜಮುದುಡು (ನಾ). = ಗಜಬಜ೧: ಸಕಲ ಮಂತ್ರತಂತ್ರಗಳೆಂಬೀ ಗಜಮುದುಡಿನೊಳಗೆ ಸಿಲುಕದೆ (ಷಡಕಂ. ೮೫). [ಗಜ + ಮುದುಡು$_2$]

ಗಜಮೌಕ್ತಿಕ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಮುತ್ತು: ಮಿಡಿವಿಲ್ವಿಡಿದು ಪುಳಿಂದಿಯರಿಡೆ ಗಜಮೌಕ್ತಿಕದ ಪಿಂಟಿಯುಂಬರದೆಡೆಯೊಳ್ನಡೆದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೮೦). [ಗಜ+ಮೌಕ್ತಿಕ]

ಗಜಯೋಧ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಯೋಧ, —ಸೈನಿಕ: ಆಸೆ ಕೈಗೂಡದೆಯೆ ಮನನೊಂದು ಗಜಯೋಧರೊಡಗೂಡಿ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವಂತವರು (ಭಾಸನಾ. ೭೧).
[ಗಜ + ಯೋಧ]

ಗಜರಗಳೆ (ನಾ). ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಮಾತು, —ನಡೆವಳಿ: ಮೊಗದಲಿ ನಗೆಯೂರುತಿರೆ ನೂರಾರು ಕುವರರ ಗಜರಗಳೆಯ ಕೇಳಿ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೯–೩); ಗಜರಗಳೆಯೂ (Nonsense) ಹಾಸ್ಯಪ್ರೇರಕವಾಗುವ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ (ಗೂತ್ತುಗು. ೪೬). 'ಗೊಜರಗಳೆ' ಪರಾ. [ಗಜ ? + ರಗಳೆ]

ಗಜರಾಜ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆ: ತನ್ನೇಜ಼ಿದ ಯಾನಗಜರಾಜನನಿಝಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೮೪ ವ). [ಗಜ + ರಾಜ]

ಗಜರಿಪು (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು; ಸಿಂಹ: ಗಜರಿಪು ಲಂಘಿಸಿದುದೊ ಪವನ ಜವದೆ ಶಿಖರಕ್ಕೆ (ಅಜಿಪು. ೯–೨೭); ಗಜರಿಪು ನಖರ ಪ್ರಕರದೆ ಗಜಮಂ ಸೀಳ್ಕೊಟ್ಟುವಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೦೯); ಗಜರಿಪುನಾದದಿಂ ಗಜಜ಼ಿ ಗರ್ಜಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೧೦೨). [ಗಜ + ರಿಪು]

ಗಜರು$_1$ 'ಗಜಜು$_1$' ನೋ.

ಗಜರು$_2$ 'ಗಜಜು$_2$' ನೋ.

ಗಜರೋಹಕ (ನಾ). = ಗಜಯೋಧ: ತುದಿವೆರಳ ತುಟಿಯುಬ್ಬರಕೆ ಗಜ ಬೆದರೆ ಗಜರೋಹಕರ ಗರ್ಜಿಸಿ ಗದೆಯ ತಿರುಹುತ ಹೊಕ್ಕನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧೪). [ಗಜ + ರೋಹಕ]

ಗಜಲ್, ಗಜಲ, ಗಜಲು$_1$, ಗಜಾಲು$_2$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಠುಮ್ರಿ, ಥಪ್ಪ, ದಾದ್ರ, ಗಜಲ್ ಮುಂತಾದ ಪ್ರೇಮಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡಿ (ಅಭಾಸ್ಪ. ೯೧). **ಗಜಲ**: 'ಗಜಲಗಾನ' ಪರಾ. **ಗಜಲು$_1$**: ಆಗಿನಕಾಲದ ಗಜಲು, ಕವಾಲಿಗಳು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೧೦೫). **ಗಜಾಲು$_2$**: "ಒಂದು ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೯೭).
[← ಹಿಂ. ಗಜಲ್; ಮರಾ. ಗಜಲ್, ಗಝಲ್; ಅರ. ಗಯಲ್]

ಗಜಲ್‌ಗಾಯಕಿ (ನಾ). ೧. ಗಜಲನ್ನು ಹಾಡುವವಳು. ೨. ಗಜಲ ಧಾಟಿಯ ಗಾಯನ; ಗಜಲನ್ನು ಹಾಡುವಿಕೆ; ಗಜಲಗಾನ: ಬೇಕಾದಾಗ ಆರಂಭಿಸಿ ಎಲ್ಲಿ ಬೇಡಾದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಗಜಲ್ ಗಾಯಕಿಯೆ ಸೈ (ಗಾಳಿಪ. ೪೨). [ಗಜಲ್ + ಗಾಯಕಿ]

ಗಜಲ 'ಗಜಲ್' ನೋ.

ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಸಂಪತ್ತು; ಗಜರೂಪವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ; ಉತ್ತಮವಾದ ಆನೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಭಾಗ್ಯ: ಆನೆ ಕಡಿಯುವೆನೇ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಕುದುರೆ ಕಡಿಯುವೆನೇ ಅಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮಿ ಇನ್ನು ಯಾರನ್ನು ಕಡಿಯಲಿ ಅಂದರೆ ಕಡಿಯಲೆ ಬೋಳು ಹಾರುವನ (ಗಾದೆ). ೨. ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ಆನೆಗಳಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ವಿಗ್ರಹ: ಆದಿ ನಾರಾಯಣಿ . . . ನಾದಮಯೆ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೬); ದ್ವಾರಬಂಧದ ಮೇಲೆ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮುಂತಾದ ವಿಗ್ರಹಗಳು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೮). [ಗಜ + ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ಗಜಲಗಾನ (ನಾ). ಗಜಲನ್ನು ಹಾಡುವಿಕೆ; ಗಜಲ್‌ಗಾಯನ: ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯವನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ ದ್ರಾಕ್ಷಾವನದ ಗಜಲಗಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೪೩). [ಗಜಲ (< ಗಜಲ್) + ಗಾನ$_2$]

ಗಜಲಿಂಬೆ 'ಗಜನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಗಜಲು$_1$ 'ಗಜಲ್' ನೋ.

ಗಜಲು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ (?): ಚಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕವಿಲು ಗಜಲು . . . ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಿಂ (ವಿರೂಪಾ. ೮೮ ವ). [?]

ಗಜವದನ (ನಾ). = ಗಜಮುಖ: "ಹೇರಂಬಃ . . . ಗಜವದನಃ . . . ವಿಘ್ನರಾಜಃ –ಈ ೯ ಬೆನಕನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪–೧೯); ಶಶಾಂಕಂ ತಾರಕಾರಿಗಜವದನವಾಸಿಷ್ಯಮನುಮುನಿನಿಕರವು (ಹಚಕಾ. ೧೪–೬).
[ಗಜ + ವದನ]

ಗಜವಧು (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾನೆ; ಪಿಡಿ: "ವಶಾ ಕರಿಣೀ ಧೇನು ಕರೇಣುಗಳ್ ಗಜವಧೂ ಪರ್ಯಾಯದೊಳ್ ವರ್ತಿಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೭–೩೧).
[ಸಂ. ಗಜವಧೂ (ಗಜ + ವಧೂ)]

ಗಜವಶೆ (ನಾ). = ಗಜವಧು: ಅರಸಿಯರುಂ ತಾನುಂ ಕತಿಪಯ ಪರಿಚಿತಾಂಗರಕ್ಷಕಪರಿವೃತ ಗಜವಶಾರೂಢನಾಗಿ ಬರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೬೩ ವ.). [ಸಂ. ಗಜವಶಾ (ಗಜ + ವಶಾ)]

ಗಜವಿಂಡು (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಬಾರಿಸುತಿರ್ಪ ನಾನಾವಾದ್ಯ ಸಾಕೆಂದು ಸಾರಿಸಿ ಗಜವಿಂಡ ನಿಲಿಸಿ ತೋಜ಼ಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪–೩೩). [ಗಜ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಗಜವಿದ್ವಾಂಸ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸ; ಪ್ರಕಾಂಡ ಪಂಡಿತ: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಗಜ + ವಿದ್ವಾಂಸ]

ಗಜವೆಡಂಗ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಬೆಡಗುಳ್ಳವನು, —ಜಾಣ: ಕಿವಿಸವಿ ದನಿ ಕಣ್‌ಸವಿ ರೂಪವ ಧರಿಸಲೆ ಗಜವೆಡಂಗ ನೀನುಳಿದೊಡೆ ಸಾವವಳೆನಗೆ ಮಿಕ್ಕ ಗಂಡರ್ ಸವಸೋದರರೆಂದು ತಿಳಿಪಿದಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೫೨).
[ಗಜ + ಬೆಡಂಗ]

ಗಜವೇಂಟೆ, ಗಜಬೇಂಟೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಬೇಟೆ. 'ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ' ಪರಾ. **ಗಜಬೇಂಟೆ**. 'ಗಜಬೇಂಟೆಕಾಱ' ಪರಾ.
[ಗಜ + ಬೇಂಟೆ]

ಗಜವೇಂಟಿಕಾಱ, ಗಜಬೇಂಟಿಕಾರ, ಗಜಬೇಂಟಿಕಾಱ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಧರೆಗಧಿಕ ಮೂಱು ರಾಯರ ಗಂಡನಪ್ರತಿಮ ಬಿರುದಂಕ ಗಜವೇಂಟಿಕಾಱ ದೇವೇಂದ್ರ ಭೂವರನ (ಲಶಿಚಂ. ೧–೯) ; ಗಜವೇಂಟಿಕಾಱ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೫ ಪ್ರಯೋ) ; 'ಗಜವೇಂಟಿಕಾಱ' ಎಂಬ ಬಿರುದಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಪ್ರೌಢದೇವರಾಯ (ಶಂಕಶ. XXIV, ಪೀಠಿಕೆ). **ಗಜಬೇಂಟಿಕಾರ** : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಣ್ಡಳೇಶ್ವರ ಗಜಬೇಣ್ಟೆಕಾರ (ಬಿರುಗಂ. ೨೪–೧೭). **ಗಜಬೇಂಟಿಕಾಱ** : ಗಜಬೇಂ[ಪಾಠಾಂ. ವೇಂ]ಟಿಕಾಱ ಸದಮಲ ಸದಾಚಾರಸತ್ಯಸದ್ಗುಣಂ (ಲಶಿಚಂ. ೩೪–೧೨೯) ; ಕರಮೆಸೆವ ಗಜಬೇಂಟಿಕಾಱನೀಶ್ವರಪಾದಸರಸಿರುಹ ಸೇವಕ (ಆರಾಜ. ೧–೪೪) ; ಶ್ರೀಮುವ್ವರಾಜಾಧಿರಾಜ ರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಗಜಬೇಂಟಿಕಾಱ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೬೯–೪ ; 1506). [ಗಜವೇಂಟೆ + –ಕಾಱ]

ಗಜವೇಡೆಯ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ವ್ಯೂಹ : ಒಡನೊಯ್ಯನೆ ಗಜವೇಡೆಯ ದೊಳಗದ ಬಿಡದೆಬ್ಬಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯–೯೪). [ಗಜ + ವೇಡೆಯ]

ಗಜವೈದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ೨. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವ ವೈದ್ಯ ; ಆನೆಗಳ ವೈದ್ಯ. 'ಅಶ್ವವೈದ್ಯ' ಪರಾ. [ಗಜ + ವೈದ್ಯ]

ಗಜವೈರಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು ; ಸಿಂಹ ; ಕೇಸರಿ : ಕೂರಗೆವಿಂಡಂ ಗಜವೈರಿ ಪೊಕ್ಕವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೪) ; ಗಜವೈರಿಯಸುನ್ನತ ಸಾಮಜರಾಜನನಂತೆ . . . ಘೋಂಕೆನೆ ಕಂಡು (ನೇಮಿಪು. ೬–೭೭). [ಗಜ + ವೈರಿ]

ಗಜವೈರಿಪೀಠ (ನಾ). ಸಿಂಹಪೀಠ ; ಸಿಂಹಾಸನ : ಗಜವೈರಿಪೀಠಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೪–೪). [ಗಜವೈರಿ + ಪೀಠ]

ಗಜವೈಹಾಳಿ (ನಾ). ಗಜದಮೇಲೆ ವಿಹಾರಿಸುವುದು ; ಆನೆಸವಾರಿ : ಕಾಲನೊಳಗೆ ವಸಂತ ವಿದ್ವಾಜಾಲದೊಳಗೆ ಕವಿತ್ವ ಗಜವೈಹಾಳಿಯಲಿ ದೇವೇಂದ್ರ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೬೫). [ಗಜ + ವೈಹಾಳಿ (=ವೈಹಾಲಿ)]

ಗಜವ್ರಜ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. ೨. ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : (ಕ). [ಗಜ + ವ್ರಜ]

ಗಜಶಾಲೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಲಾಯ ; ಕರೋಟಿ : "ಗಜಶಾಲೆಯೆನಲಾನೆಗಳ ಮನೆಯೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೫೭–೬). [ಗಜ + ಶಾಲೆ₁]

ಗಜಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಲಕ್ಷಣ, ಚಿಕಿತ್ಸೆ, ಅವನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದು ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತ ಗ್ರಂಥ : ಶ್ರೀಪುರುಷನು ಬಹು ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಾಜನು . . . ಇವನು ಗಜಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದನು (ಕರ್ನಾಅ. ೧೬೦). 'ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗಜಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಕಲಿಯುವಿಕೆ : ತುರಗಾರೋಹಣದಿಂದಮೊರ್ಮೆ ಗಜಶಿಕ್ಷಾಲೀಲೆಯಿಂದೊರ್ಮೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೨೮). 'ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಗಜಶೈಲ (ನಾ). ಹತ್ತು ಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶೈಲೇಂದ್ರ . . . ಗಜಶೈಲ . . . ಹಿಮಾದ್ರಿಗಳೆಂಬ ದಶಕುಲಪರ್ವತಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೧೫). [ಗಜ + ಶೈಲ]

ಗಜಸಾಹಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ : ಗಜಸಾಹಣಿ ಬಿಲುವಯ್ಯಂಗಳ ಪಾದಪದ್ಮೋಪಜೀವಿ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೪–೪೨ ; 1134) ; ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನೇ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳು ಗಜಸಾಹಣಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಕಶಾಅ. ೨೬೩). [ಗಜ + ಸಾಹಣಿ]

ಗಜಸ್ಕಂಧ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹೆಗಲು, —ಭುಜ : ಆ ವರೂಥವನೇಳನೆಂಟ ಗಜಾವಳಿಗಳೆಟ್ಟವು ಗಜಸ್ಕಂಧಾವಲಂಬವ ಸೆಕ್ಕಿದರು ಸುರಗಿಯಲಿ ಸಮರಥರು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೧೫). [ಗಜ + ಸ್ಕಂಧ]

ಗಜಸ್ನಾನ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯಂತೆ ಮುಳುಗಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ. ೨. (ಅಲಂ). ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯ : ಗಜಸ್ನಾನದಂತೆ ಪೊಲೆಯ್ದೆ ನಿಷ್ಫಲಂ ಜಲದೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿರ್ದೊಡಂ ಕಲುಮುಸಂ ಕಿಡದು (ಆರಾಜ. ೧೧–೨) ; ಗಜಸ್ನಾನಕ್ಕೆಳೆಯುತ್ತಿರದಂತೆ ಸುಮ್ಮನಸ್ಥಿಗೊಳಿಸಿ (ಚಿಬ್ಬಅ. ೨೦೩–೧೫). P ಆನೆ ನೀರಿನಿಂದ ಮೇಲೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಧೂಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅದು ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಸ್ನಾನವಾಗುತ್ತದೆ. [ಗಜ + ಸ್ನಾನ]

ಗಜಹಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಗಜಾಸುರನನ್ನು ಕೊಂದವನ ಮೂರ್ತಿ ; ಶಿವನ ಮೂರ್ತಿ : ವಿಶ್ವರೂಪ, ನೃಸಿಂಹ, ಪರಶುರಾಮ ಮತ್ತು ಗಜಹಮೂರ್ತಿಗಳು ಈ 'ಉಗ್ರ'ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು (ಭಾರದ. ೫೧೩). [ಸಂ. ಗಜಹಮೂರ್ತಿ (ಗಜಹನ್ + ಮೂರ್ತಿ)]

ಗಜಹಸ್ತ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು, —ಕೈ : (ಕ). [ಗಜ + ಹಸ್ತ]

ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ 'ಗಜಪಿಪ್ಪಲಿ' ನೋ.

ಗಜಱು₁, ಗಜರು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗದರಿಸು ; ಬೆದರಿಸು ; ಆರ್ಭಟಿಸು : ಜಳಧರ ನಿನಾದದಿಂ ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿದ ಜಟಾಸುರಾರಾತಿಯ ಗಳಗರ್ಜನೆಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೦ ವ) ; ಸೃಗಾಲನರಪಾಲಂ ಕೇಳ್ದು ಪ್ರಳಯಕಾಲ ಜಲಧರದಂತೆ ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿ (ಜಗಎ. ೮–೬೫ವ) ; ಹೊಱವಂಟ ನಾಡಂಬರದ ಸಿಡಿಲು ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿ ಮೇಘದಿಂದ ಪೊಱಮಡುವಂದದಿ (ಹಚಕಾ. ೨–೩೪) ; ಡೌಡೆಯ ತೂಳುವಱಿಗಳು ಗಜಱಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭). **ಗಜರು₁** : ೨. "ಸೊಕ್ಕು" (ರುದ್ರನಿ). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಯರ್ ; ತೆಲು. ಕಸರು ; ಕುರುಖ್. ಕಚ್ಖರ್ನ./ ಮರಾ. ಗಜರ್]

ಗಜಱು₂ ಗಜರು₂ (ನಾ). ಗದರಿಕೆ ; ಗದ್ದಲ ; ಗರ್ಜನೆ ; ಆರ್ಭಟ : "ಗಜಱಿನ ಕೋಪಿಸಿ ನುಡಿದುದು" (ಭಾರನಿ. ೫೦) ; ಪಾವಿಲ್ಲದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಪ್ಪೆಗಳ್ ತಮ್ಮ ಗಜಱಿ ಗಜಱಾಗಿರ್ಪುವು ಪಾವು ಬರೆ ಗಜಱುಗೆಟ್ಟು ಸತ್ತಂತಿರ್ಪುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೪) ; ಘನ ಗಂಭೀರ ಭೇರಿಗಳ ಚಟುಳ ಕಹಳೆಯ ಗಜಱು ಮಿಗಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೨೨) ; ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಾಳ್ವ ದೇಶದೊಳ್ ಕಳವು ಕೊಲೆ . . . ಗಜಱು ಗಾವಳಿ . . . ಮೊಕೆದೋಱವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫). **ಗಜರು₂** : "ಕೋಪದ ಮಾತು" (ರುದ್ರನಿ). [< ಗಜಱು₁]

ಗಜಱುಗಹಳೆ (ನಾ). ಗರ್ಜಿಸುವ ಕಹಳೆ ; ಮೊರೆವ ಕಾಳೆ : ಬಿಜಯ ಮಾಡಿದನರಸನನಿಲಾತ್ಮಜನ ಕೈವಿಡಿದಮರರಾಯನ ಗಜಱುಗಹಳೆಯ ಸನ್ನೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೯–೩೧). [ಗಜಱು₁ + ಕಹಳೆ]

ಗಜಱುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದಲವಿಲ್ಲದಂತಾಗು ; ಗರ್ಜನೆ ನಿಂತುಹೋಗು : ಪಾವಿಲ್ಲದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಪ್ಪೆಗಳ್ ತಮ್ಮ ಗಜಱಿ ಗಜಱಾಗಿರ್ಪುವು ಪಾವು ಬರೆ ಗಜಱುಗೆಟ್ಟು ಸತ್ತಂತಿರ್ಪುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೬೪). [ಗಜಱು₂ + ಕೆಡು₁]

ಗಜಾಂಕುಶ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ, — ಅಂಕುಶ : ಚಕ್ರಚಾಪಶಿಲಾಮುಖ ಗಜಾಂಕುಶಾದ್ಯಾಯುಧ (ಯಾದಮ. ೩–೧೧). ೨. ಕನ್ನಡದ ಒಬ್ಬ ಕವಿ : ಗಜಾಂಕುಶನೊಳ್ಪುವೆತ್ತು ರಂಜಿಸುವ ಸದರ್ಥದೃಷ್ಟಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೩೯).

ಗಜಾಂಕುಶಕುಳತಿಲಕ = ಗಜಾಂಕುಶನ ವಂಶಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು, —ತಿಲಕಪ್ರಾಯನಾದವನು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಚಂಡಂ ದಂಡನಾಯಕಂ ಗಜಾಂಕುಶಕುಳತಿಲಕಂ ಪ್ರಭು ಕೇಸರಿನಾಯಕರುಂ (ಕಇ. II, ೧೨-೩೮ ; 1114). [ಗಜ + ಅಂಕುಶ]

ಗಜಾಂಬರ (ನಾ). = ಗಜಚರ್ಮ : ಅಜಹರಿವಂದಿತ ಮೂಜಗದೊಡೆಯನು ಗಜಾಂಬರ ಹೊದಿಸೂತ ಸಿದ್ಧಗೆ ಕರೆದು ಗಿರಿಜೆಗೆ ನಿನ ಕಂದನ ಕೊಳ್ಳೆಂದ (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೯೯). [ಗಜ + ಅಂಬರ]

ಗಜಾಖ್ಯೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ಆನೆಗ ; ವಾತಾಗಸ್ತ್ಯ : "ಗಜಾಖ್ಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಜ್ಯಾಕ್ಕೆ]ಯಾನೆಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೫). [ಸಂ. ಗಜಾಖ್ಯಾ]

ಗಜಾಗರ (ನಾ). (ಆಟದಲ್ಲಿ) ಎಂಟರ ಗರ (?) : ಸಂದಿ ಕಳಂತಿ ಗಜಾಗರವೆಂದಚ್ಚಂ ಕೊಂಡು ಕವಡೆಯಂ ತೂಗಿಯಿನಿತ್ತೆಂದುಜಿ ಕೈಚಳಕಂ ಮಿಗೆ ಚಂದಮ್ಮೆನಲ್ ಲಗ್ಗೆದೋಜಲಾಡುತ್ತಿರ್ದರ್ (ದಶಕು. ೮-೮೮). [?]

ಗಜಾಜೀವ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದರಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು ; ಆನೆಯ ಮಾವುತ. ೨. ಆನೆಯ ವೈದ್ಯ: "ಗಜಾಜೀವಃ, ಮಹಾಮಾತ್ರಃ – ಈ ೨ ಆನೆಯ ವೈದ್ಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೭೨). [ಸಂ.]

ಗಜಾನನ (ನಾ). ೧. =ಗಜಮುಖ : "ವಿನಾಯಕಃ . . . ಲಂಬೋದರಃ, ಗಜಾನನಃ . . . ಶಿವಪುತ್ರನಾದ ಗಣಪತಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಸಕಲಶಲ್ಯಸಿಂಹಗಜಾನನವ್ಯಾಘ್ರವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳ ಮೇಳದಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [ಗಜ + ಆನನ]

ಗಜಾಯ (ನಾ). ಆಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?) : ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಉದ್ದ ಅಗಲವನು ಅಳದು ವೊಟ್ಟುಗೂಡಿಕೊಂಡ ಕೋಲುಯೆಷ್ಟೋ ಅದನು ೩ ಹೆಚ್ಚಿ . . . ಅದಂ ೮ ರಿಂದ ಭಾಗಿಸಿ ಉಳಿದವು ಆಯಂಗಳೂ × × × ೭ ವುಳಿದರೆ ಗಜಾಯ (ಆಯಟೀ. ೧-೬). [ಗಜ + ಆಯ$_1$]

ಗಜಾರಣ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳಿರುವ ಅರಣ್ಯ ; ಆನೆಗಳಕಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) "ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳದಷ್ಟು ಕುಚಗಳುಳ್ಳ ಸ್ಥಳ" (ಗುರುಚಾ. ಕೋಶ). ೧, ೨. ವಸುಕುಂಭಕುಚೆಯೆಂದಳೆಲೆ ಮಹೇಶ್ವರ ನೋಡದುಸಿಕನ್ನೆದುವರೆಯೆನೆ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಿಸುಪ ಮಾಲೂರ ಚಕೋರಗಳಿಗೆ ಪಸರಿಪ ಗಜಾರಣ್ಯದಲ್ಲೇನುವೆನೆ ನಾಣ್ಚೆ ನಸುನಗೆಯ ನಾಂತು (ಗುರುಚಾ. ೧-೩). ೩. ಈಗಿನ ತಲಕಾಡಿಗೆ ಪುರಾಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಹೆಸರು : ಗಜಾರಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ (ರೂಢಿ). [ಗಜ + ಅರಣ್ಯ]

ಗಜಾರಾತಿ (ನಾ). ೧. = ಗಜವೈರಿ : ಸಾಯದೆ ಪೋಗು ಪೋಗದೊಡೆ ಮೇಣ್ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ನೋಡೀಗಳಿಂತೆ ಗಜಾರಾತಿಯನಾಂತ ದಂತಿಗೆಣೆಯಾಗಾಂ ಮಾಡಿ ನಿನ್ನಂ . . . ಮಾಡುವೆಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೫). ೨. "ಗಜಾಸುರನ ಶತ್ರು ; ಶಿವ" : (ಅನಂಸಾ). [ಗಜ + ಅರಾತಿ]

ಗಜಾರಿ (ನಾ). ೧. = ಗಜವೈರಿ : ಗಜಮಸ್ತಕದೊಳ್ ಪಾಯ್ವುದು ಗಜಾರಿ ಪಾಯ್ವಂತೆ ನಿಶಿತ ಬಾಣಾವಳಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೮). ೨. "ಶಿವ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [ಗಜ + ಅರಿ$_6$]

ಗಜಾರಿಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹಧ್ವಜ ; ಸಿಂಹದ ಗುರುತುಳ್ಳ ಬಾವುಟ. ೨. ಸಿಂಹಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು ; ಭೀಮ. ೩. ಮನಾಳ ವಂಶದ ಜಯಕೇಶಿ ಎಂಬ ರಾಜ : ಪುರಿಗೆಜಿಯೊಳ್ಪಿರ್ಮಾಡಿಯ ಪುರವರಮಳಿದಿಜ್ದುದಂ ಗಜಾರಿಧ್ವಜನಾದರದಿನ್ನಮೆ ನೋಡಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೩೨ ; 1074). [ಗಜಾರಿ + ಧ್ವಜ]

ಗಜಾರೂಢ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಏರಿದವನು : ನಲಿಯುತ್ತೆ ಗಜಾರೂಢನಾಗುತುಂ ಗಿರಿರಾಜಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೧೧). [ಗಜ + ಆರೂಢ]

ಗಜಾರೋಹ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ಏರುವುದು, —ಹತ್ತುವುದು. ೨. ಆನೆಯ ಸವಾರ ; ಆನೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವವನು ; ಮಾವುತ. [ಗಜ + ಆರೋಹ]

ಗಜಾರೋಹಕ (ನಾ). = ಗಜಾರೋಹ ೨: ನೂಂಕುವ ಗಜಾರೋಹಕನಿಕರವಲ್ಲಿ (ಇಹರ. ೩೭-೧೮); ನುತ ಗಜಾರೋಹಕರು ಕುರುಭೂಪತಿಯ ಹೊರೆಯಲಿ ಮೆಜಿದರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೪೨). [ಗಜ + ಆರೋಹಕ]

ಗಜಾರೋಹಣ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಏರುವಿಕೆ, —ಹತ್ತುವಿಕೆ; ಆನೆಯ ಸವಾರಿ : ಗಜಾರೋಹಣ ಗುಣಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೊಂಬುಗಳುಳ್ಳ . . . ಆನೆಯನ್ನು ಏರುವುದರಿಂದ . . . ಜಠರಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಬಲ ಮಾಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೫೪). [ಗಜ + ಆರೋಹಣ]

ಗಜಾರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿದವಳು, —ಏರಿದವಳು : ಗುರುಕುಚದ ಭರಣಿ ಸುಂದರಗಜಾರೋಹಿಣಿ ಮಧುರಕಾಮಕೇಳೀರಸಾರ್ದ್ರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨೨). [ಗಜ + ಆರೋಹಿಣಿ]

ಗಜಾಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ; ಗಲಭೆ; ಗಲಾಟೆ: ಜನರ ಗಜಾಲು ನಿಂತು ಹೋಯಿತು (ಪೇಟೆಮಾ. ೨೨) ; ನೀನೂ ಬೈದಿ ನಾನೂ ಬೈದೆ ಗಜಾಲಿನಲ್ಲಿ ಗಜಾಲು ಸರಿಹೋಯಿತು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೯) ; ಈಗ ಮಾರಿಹಬ್ಬದ ಗಜಾಲಲ್ಲವಾ ? (ಮಾಮರಾ. ೪). ೨. "ಕಾಡುಹರಟೆ ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಮಾತು" (ಅನಂಸಾ). [← ಮರಾ. ಗಜಾಲ್]

ಗಜಾಲು$_2$ 'ಗಜಲ್' ನೋ.

ಗಜಾಲುಗಾತಿ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ ಮಾಡುವವಳು; ಗಲಾಟೆ ಮಾಡುವವಳು : (ಕಿ). ೨. "ಒಣ ಹರಟೆ ಹರಟುವವಳು; ಹರಟೆಮಲ್ಲಿ" (ಅನಂಸಾ). [ಗಜಾಲುಗಾರ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತಿ)]

ಗಜಾಲುಗಾರ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲಮಾಡುವವನು; ಗಲಾಟೆ ಮಾಡುವವನು : (ಕಿ). ೨. "ಹರಟೆಮಲ್ಲ" (ಅನಂಸಾ). [ಗಜಾಲು + –ಗಾರ (< –ಕಾಜ)]

ಗಜಾಸುರ (ನಾ). ಆನೆಯ ರೂಪದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ : ಇದು ಗಜಾಸುರನೋ ಮಹಾದೇವಿದುವೆ ಮಹಿಷಾಸುರನೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೩-೧೨). [ಗಜ + ಅಸುರ]

ಗಜಾಸ್ಯ (ನಾ). = ಗಜಮುಖ : ಮುಳಿದು ಗಜಾಸ್ಯನಬ್ಬರಿಸಿದಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೪೬). [ಗಜ + ಆಸ್ಯ]

ಗಜಿಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜಿಬಿಜಿ 'ಗಜಬಜ' ನೋ.

ಗಜುಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜೆ (ನಾ). = ಗದೆ : "ಗದಾ–ಗಜೆ" (ಶಮದ. ೨೬೭ ಪ್ರಯೋ); ಗಜೆಯಂ ಘೋರೆನೆ ಪರ್ವಿ ಬೀಸಿ ಕಡುಪಿಂದೆಯ್ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೨) ; ಗಜೆಯಂ ಸಜಯಂ ಗೆಲೆ ತೂಗಿ ರಾಗದಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೩೪). [< ಸಂ. ಗದಾ]

ಗಜೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗದೆಯನ್ನುಹಿಡಿ : ಗಜೆಯೊಳ್ ಭೀಮಸೇನನಿದಿರಾಂತು ಬರ್ದುಂಕುವ ವೈರಿಭೂಭುಜಧ್ವಜಿನಿಗಳಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨). [ಗಜೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಜೆಬಜೆ 'ಗಜಬಜ' ನೋ.

ಗಜೇಂದ್ರ (ನಾ). ಸಲಗ : ಮಳೆಯುತ್ತೊಲೆಯುತ್ತೆ ಸುತ್ತಿ ಕೈಪಜಿದ ಗಜೇಂದ್ರನಂತೆ ಬರುತಿರ್ದುದು ಭೀಕರನೊಂದು ಸೂಕರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೧೨ ಶೂದ್ರಕ). [ಗಜ + ಇಂದ್ರ]

ಗಜೋತ್ಕರ(ನಾ). ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು, —ಗುಂಪು : "ಗಜೋತ್ಕರಮುಂ - ಆನೆಗಳ ಸಮುದಾಯ" (ಸಾಸಾರ. ೧೧೦). [ಗಜ + ಉತ್ಕರ]

ಗಜೋನ್ಮೀಲನ (ನಾ). ೧. ಆನೆ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. (ಆಲಂ) ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡುವಿಕೆ ; ನಿಧಾನವಾದ ಪರಿಶೀಲನೆ: ಅಪರಾಜಿತಂ. . . ಕಿಡಿಸಿದು ಲೋಕಜ್ಞತೆಯೊಂದಿರ್ಪುದಜಿಂ ರಸಭಂಗಂಮಾಡದೆ ಗಜೋನ್ಮೀಲನಂಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೨ಪ). [ಗಜ + ಉನ್ಮೀಲನ]

ಗಜೋಪಜೀವಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ ಜೀವಿಸುವವನು ; ಮಾವಟಿಗ : ಸರ್ವದೋಷಪ್ರದುಷ್ಟ ಗಜಂಗಳನುಪಲಾಲನೆಯೊಳ ಮಿಚ್ಛಾನುವರ್ತನದೊಳಮುಳವಳಿಡುವ ಕುಶಲ ಗಜೋಪಜೀವಿಯಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೨ ಪ). [ಗಜ + ಉಪಜೀವಿ]

ಗಜ್ಜ (ನಾ). ಗರ್ಜನೆ ; ಗುಡುಗು : 'ಗಜ್ಜವೃಷ್ಟಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗರ್ಜ]

ಗಜ್ಜಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜ್ಜರಿ 'ಕಜ್ಜರಿ' ನೋ.

ಗಜ್ಜರೆ 'ಕಜ್ಜರಿ' ನೋ.

ಗಜ್ಜರೆಗೆಂಪು (ನಾ). ಗಜ್ಜರಿಯ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ; ಕಿತ್ತಳೆಗೆಂಪು: ಗಜ್ಜರೆಗೆಂಪು ಮೈಬಣ್ಣದ ನಡು ಹರೆಯದವರು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೪). [ಗಜ್ಜರೆ (< ಕಜ್ಜರಿ) + ಕೆಂಪು]

ಗಜ್ಜಲು (ನಾ). ೧. "ತೊಡೆಯ ಸಂದು ; ಗೆಜ್ಜೆ " (ಅಂನಸಾ). ೨. "ಆಕಳ ಕೆಚ್ಚಲು" (ಅಸಂನಾ).

ಗಜ್ಜಲುಬಿಗಿಯು, ಗಜ್ಜಲುಹಿಡುಕೊಳ್ಳು = (ಕರಾ) ೧. ಮೂತ್ರ ಒತ್ತರಿಸು, —ಅಂಟಿಬರು. ೨. "ತೊಡೆಯ ಸಂದು ಬೇನೆಯಾಗು ; ತೊಡೆವಾಳೆಯಾಗು" (ಸ್ಯಾಂಡರ್). 'ಗೆಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [?]

ಗಜ್ಜವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಗರ್ಜನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಳೆ ; ಗುಡುಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಳೆ: ಪರ್ಮೊಜಿಗಲ್ಲಿದು ಗಜ್ಜವೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿದು ಸುರಿವಸ್ತ್ರ ಜಾಲವೆನಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೮-೯೦). — [ಗಜ್ಜ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಗಜ್ಜಿ 'ಕಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಗಜ್ಜಿಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜ್ಜಿಹಲ್ಲು (ನಾ). ಸವೆದ ಹಲ್ಲು ; ಹುಳುಕುಹಲ್ಲು: (ಎಸವೈ. XV, ೪೨). [ಗಜ್ಜಿ (< ಕಜ್ಜಿ) + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಗಜ್ಜು$_1$ 'ಕೊಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಗಜ್ಜು$_2$(ನಾ). ಪಟ್ಟು; ಸಲ; ಸರದಿ; ಬಾರಿ: ಒಂದು ಗಜ್ಜು ಫಸ್ಟ್‌ಕ್ಲಾಸ್ ಊಟಮಾಡಿ (ಕ್ಷಿತಿಜ. ೯೦); ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಒಂದೇ ಗಜ್ಜಿಗೆ ಐ.ಸಿ.ಎಸ್. ಆಗಿ ಬರುತಿದ್ದಾ (ದೀಪಹ. II, ೨೧). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಜ್]

ಗಜ್ಜುಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜ್ಜೆ 'ಗೆಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಗಟ 'ಗಡ್ಡ$_3$' ನೋ.

ಗಟಕ (ನಾ). ಯೋಜಿಸುವವನು; ಘಟಕ : "ಗಟಕ- ಘಟಕ ಆಯೋಜಕ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). [< ಸಂ. ಘಟಕ]

ಗಟಕರಿಸು 'ಗಟಗರಿಸು' ನೋ.

ಗಟಕ್ಕನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ; ಒಮ್ಮೆಲೆ: ಗುಟುಕು ನೀರನ್ನು ಗಟಕ್ಕನೆ ನುಂಗಿದೆ ಅಂದನಂತೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೨). [ಗಟಕು ? + –ಅನೆ$_1$]

ಗಟಗಟನೆ (ಅ). = ಗಟಕ್ಕನೆ : ಸುರಿಗೆಯೊಳಂದೊಕ್ಕನೆ ನಿನ್ನುರಮಂ ಪಿಡಿದಿಜಿದು ತೆಗೆಯೆ ಭೋರ್ಗರೆದು ಕರಂ ಸುರಿಯೆ ತಪ್ಪ ಬಿಸಿಯ ನೆತ್ತರ ಗಟಗಟನಾಂ ಕುಡಿಯಲೆಂದು ಬಯಸಿದೆನರಸಾ (ಬಂಪ ೨. ೫-೩೭); ಒಂದು ಬಟ್ಟಲವನ್ನು ಗಟಗಟನೆ ಕುಡಿದು ಇನ್ನೊಂದು ಬೇಡುವವಳೇ (ಮೋಹಿನೀ. ೫೭). [ಗಟಗಟ + –ಅನೆ$_1$]

ಗಟಗಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟಗಟ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಡಿ : ಬೀರಿನ ಬಾಟಲು ಮುಂದಿಟ್ಟು ಗಟಗಟಿಸಲು ಮೇಜಿನ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತ (ಮಾಮನೆ. ೩೭). [ಗಟಗಟ + –ಇಸು$_3$]

ಗಟಗರಿಸು, ಗಟಕರಿಸು, ಗಟುಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಚಳಿಯಿಂದ ಹಲ್ಲು) ಕಡಿ ; ತಿನ್ನು: ಚಳಿಯಿಂದ ಹಲ್ಲುಗಳು ಗಟಗರಿಸಿ ಹೋದವು (ಮಂಜುಳ. ೧೬೭). **ಗಟಕರಿಸು** : ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಒಂದೆರಡು ಜೀವಿಗಳು ತಪತಪನೆ ತೋಯಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಲಾರದೆ ಹಲ್ಲು ಗಟಕರಿಸುತ್ತ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿವೆ (ಮುಗಿಮ. ೪). **ಗಟುಕರಿಸು** : "ಥಂಡಿಯಿಂದ ಹಲ್ಲುಕಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೪). 'ಕಟಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಗಟಗರ ? + –ಇಸು$_3$]

ಗಟರು, ಗಡರು (ಕ್ರಿ). ತೇಗು ; ಡರಕೆ ಹೊಡೆ: ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನೇನು ಕೆಲಸವೇ ಇಲ್ಲ ಸುಮ್ಮನೆ ಗಟರುತ್ತಾ ಇರೋದೆ (ರೂಢಿ). **ಗಡರು** : ಉಂಡು ಗಡರುತ್ತ ಮನೆಯಂಗಳದ ಬೆಳುದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಎಲೆ ಅಡಕೆ ಮೆಲ್ಲುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದ (ಬೆಳುಮ. ೭೯). [< ಗುಟುರು ?]

ಗಟವಾಣಿ 'ಗಟ್ಟಿವಾಳಿ' ನೋ.

ಗಟಾಂಗಟಿ(ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗ ; ಸಮರ್ಥ ; ಶೂರ : ಮೇಲೆ ನೋಡಿದರೆ ಗಟಾಂಗಟಿ ಒಳಗೆ ಲೊಟಾಂಪಟಿ (ಗಾದೆ). [< ಘಟಾನುಘಟಿ]

ಗಟಾರ 'ಗಟಾರು' ನೋ.

ಗಟಾರು, ಗಟಾರ, ಗತಾರ, ಗತಾರು (ನಾ). (ಉಕ) ಕೊಳಚೆ ನೀರು ಹರಿಯುವ ಸ್ಥಳ; ಚರಂಡಿ; ಮೋರಿ : ಕೊಳಚೆ ನೀರು ತುಂಬಿದ ಗಟಾರಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ನೀವು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತೀರಿ ಬನ್ನಿ; ನೀರು ಸಿಡಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹಾಸ್ಯಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಧರ್ಮಸಾ. ೪೬) ; ಒಂದು ಅಮೃತಧಾರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಗಟಾರು ನೀರು (ರಂಗರೋ. ೧೮೦). **ಗಟಾರ** : ಇವನು ನಮ್ಮ ಮನೆತನವನ್ನೇ ಗಟಾರಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಬಿಟ್ಟನು (ಚೇಟಿನಾ. ೯೩); ಎಲೆ ತಂದು ಗಟಾರದಲ್ಲಿ ಬೀಸಿದರು (ಅನ್ನ. ೨೭೭) ; ಗಟಾರದ ಹೊಲಸು ನಾರುವ ಮಣ್ಣನ್ನು ಬೆರಸಿ ಮೋರೆಗೆ ತಿಕ್ಕುವುದೂ ಕೂಡ ಈ ಆಟದ ಒಂದು ಅಂಗವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೪೮). **ಗತಾರ** : ಆ ಗತಾರದ ಪತಾರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ಎದ್ದರು (ಬೆಂಗಬ. ೪೫). **ಗತಾರು** : ಗತಾರಿನ ದುರ್ಗಂಧ (ಬೆಂಗಬ. ೪೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಟರ್ ; ಗಟಾರ್. / ಇಂ. Gutter]

ಗಟಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ನಾಲ್ವತ್ತು ಹಾನೆ ಗಟಿಯೇಳು ಪೊಡೆಗದ್ದೆಯನು (ಕಇ. I, ೪೧-೪೦ ; 1417). [?]

ಗಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಘನರೂಪ; ಘಟ್ಟಿ: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆಂಬ ಗಟಿಕೆಯ ಪಿಂಡವೆಂಬ ಕಟ್ಟಳೆಯನಿಕ್ಕಿ ತೂಗುವೆನಯ್ಯಾ (ಅದವ. ೧೭೭-೨೯೫) ; ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಟಿಕೆ ಆಗುವ ಹಾಗೆ ಕಾಯಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲಿಗೆ ಮತ್ಸಂಡೀಯೆಂತಲೂ . . . ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೫). [< ಸಂ. ಘಟಿಕಾ]

ಗಟಿವಾಣಿ 'ಗಟ್ಟಿವಾಳಿ' ನೋ.

ಗಟುಕರಿಸು 'ಗಟಗರಿಸು' ನೋ.

ಗಟೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: "ಘಟೆ - ಗಟೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಘಟಾ]

ಗಟ್ಟ$_1$, ಗಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು; ಪರ್ವತಾವಳಿ: ಗಟ್ಟದಿಟ್ಟಡೆಯೊಳಿರುಳ್ ದೂರ ಕುರುಡನಪ್ಪ ಪೊಲಂಬಿಗನಂ ನಂಬಿ ಪಯಣಂಬೋಪೆನೆಂಬಾತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೩೫); ದೇಶಕ್ಕೆ

ಗಂಗೆಯೊಡನಾಡಿದ ಗಟ್ಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ] ಬೆಟ್ಟಂಗಳು ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡ ನೋಡಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೬೨-೧೫೨); ಪುದಿದ ಗಿಡುವಿನೊಳು ಮಡುವಿನೊಳು ಬೆಟ್ಟದೊಳು ಗಟ್ಟದೊಳು(ಹಜಕಾ.೬-೩೧); ಬಟ್ಟೆಗಂ ಗಟ್ಟದೊಳ್ ಪೊಟ್ಟಂ ಮುಚುಂಗಿಸಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಗಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ ಇದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೬೨) ; ಹುಟ್ಟುಗುಣ ಗಟ್ಟ ಹತ್ತಿದರೂ ಹೋಗದು (ಗಾದೆ). ೨. ನದಿ, ಸರೋವರ, ಕೆರೆ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿಲಿರುವ ಸ್ಥಳ. 'ಸ್ನಾನಗಟ್ಟ' ಪರಾ. ೩. ಪಗಡೆ; ಚೌಕಾಭಾರ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ, —ಮನೆ. 'ಗಟ್ಟಗುಂಡಾಟ' ಪರಾ. ಗಟ್ಟು: ೨. "ಕೂಲಂ, ರೋಧಃ, ತೀರಂ, ಪ್ರತೀರಂ, ತಟಂ – ೫ ಅಂದರೆ ನೀರಿನ ತಡಿ, ನೀರಿನ ಗಟ್ಟು, ಜಲಗಟ್ಟ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೯) ; ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಮತ್ಸ್ಯತೀರ್ಥದ ಗಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಸನಕ ಸನಂದನ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ ನಿಂತನು (ಅರ್ಕಮಾ. ೩೧).

ಗಟ್ಟದುಪ್ಪು ಬೆಟ್ಟದ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ = ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಸಂಬಂಧ : ಗಟ್ಟದುಪ್ಪು ಬೆಟ್ಟದನೆಲ್ಲಿಕಾಯ್ಗೆ ಸುಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಂತೆ ಸುಗುಣಾನಿರುದ್ಧಗೆ ಕಪ್ಪುರಗಂಧಿ ಸೇರಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪೧-೪೫) ; ಗಟ್ಟದುಪ್ಪು ಬೆಟ್ಟದ ನೆಲ್ಲಿ ಕಾಯಿ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಘಟ್ಟ]

ಗಟ್ಟಿ$_2$, ಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. "ಗೋಣಿ ಪಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಹಗ್ಗ, ತಗಡು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬಿಗಿದಿರುವ ವ್ಯಾಪಾರದ ಸರಕಿನ ಮೂಟೆ, ಪಿಂಡಿ, ಗಟ್ಟೆ" (Balc. ಇಂಕನಿ). ೨. (ಮರದ) ತುಂಡು ; ಬೆಣೆ: ಗೋಡೆಗೆ ಮರದ ಗಟ್ಟವನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ಹೊಡೆ (ರೂಢಿ). **ಗಟ್ಟೆ** : (ಕ).

ಗಟ್ಟಿಹಾಕು = ಮೂಟೆ ಕಟ್ಟು : ಗೋಣಿಚೀಲಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಠ್ಠಾ ./ ಸಂ. ಗ್ರಂಥ]

ಗಟ್ಟಿಗುಂಡಾಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ (?): ಹಳ್ಳಿಯವರು ಗಟ್ಟಗುಂಡಾಟ, ಕಾಡುಹರಟೆ, ಕೋರ್ಟುವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಾಮ ಕಾಲವನ್ನೂ ಕಷ್ಟಾರ್ಜಿತಹಣವನ್ನೂ ವೃಥಾ ಕಳೆಯುತ್ತಿರುವರು (ತರಜ. ೭೦). [ಗಟ್ಟ$_1$ + ಗುಂಡಾಟ ?]

ಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು; ಘಟಪ್ರಭೆ: ಆಜಿಕೆಯ ಗಟ್ಟಗೆಯುಂ ಪೆರ್ದೊರೆಯುಂ ಪರಿದಲ್ಲಿ ತದ್ದವಾಡಿಗೆ ತೆಂಕಲ್' . . . ಬೆಳುಗಲಿ ದೇಶಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨-೪೪). [< ಘಟಪ್ರಭಾ]

ಗಟ್ಟಿಣೆ 'ಘಟ್ಟಣೆ' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿಣೆಮಣೆ (ನಾ). (ನೆಲವನ್ನು) ಗಟ್ಟಿಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಣೆ; ದಮ್ಮಸ್ಸು: (ಕ). [ಗಟ್ಟಣೆ (< ಘಟ್ಟಣೆ) + ಮಣೆ]

ಗಟ್ಟಿವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಪೆರ್ಮಾನಡಿ ಗಟ್ಟವಾಡಿಯೊಳೆ ರಾಜ್ಯಂಗೆವುತ್ತಿರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨,೫೪-೫; 9ನೆಯ ಶತ). [ಗಟ್ಟ$_1$ + ಪಾಡಿ$_1$]

ಗಟ್ಟಿ, ಘಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. (ದ್ರವರೂಪ) ಗಡುಸಾದುದು ; ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದುದು ; ಹೆತ್ತುಕೊಂಡಿರುವುದು ; ಗರಣೆಯಾದುದು : ಉದಿರಿದುವು ಧರಣಿಯಲಿ ಬಲುಮಾಂಸದ ಸುರಕ್ತದ ಗಟ್ಟಿಗಳು ಖಂಡದ ಸುಡಾಳದ ಜಿಗಿಯ ಹೇಸಿಕೆ ನಿಕರ ನೂಱೊಂದು (ಸಂಭಪ. ೧೫-೪೬) ; ಭೂಪ ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮನ ವೀರರಸದ ಬಲು ಗಟ್ಟಿಯನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೩-೯೯). ೨. ಬಿರುಸಾದುದು ; ಕಲ್ಲಿನಂತಾದುದು : ನೆಲ್ಲವೆಲ್ಲ ಒಣಗಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೯). ೩. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಬಲ ; ಶಕ್ತಿ : ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹುಡುಗ (ರೂಢಿ). 'ಗಟ್ಟಿಗ' ಪರಾ. ೪. ಲೋಹದ (ಭಾರವಾದ) ಸಣ್ಣ ತುಂಡು,—ಚೂರು : ಒರೆಯಂ ನೋಡದೆ ನೋಡಿ ಚಿನ್ನಮನೆ ಕಂಡಾ ಚಿನ್ನಮಂ ವರ್ಣದಂತ ರಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಪೇಳ್ವ ತೂಗದೆನಸುಂ ಕೈತೂಕದಿಂ ತೂಕದಂತರಮಂ ಗಟ್ಟಿಗೆ ಪೇಳ್ವ. . . ಚಿನ್ನವರದರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೧೨೧); ಗಟ್ಟಿ ಚಿನ್ನದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗುದಿಗೆಯ ಕೆಯ್ಯ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ (ಮೋಹತ.೨೦-೫೮) ; ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ೭೦ ಟನ್ನು ತೂಕದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೫೩೩). ೫.ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯದ ಕರಣೆ, —ಬಿಲ್ಲೆ, —ಉಂಡೆ : ಕರ್ಣಪೂರಿತೋತ್ಪಲ ಮೊಲೆದಾಡೆ ಗಟ್ಟಿಗಳನಂದು ಮುಗುಳ್ಚಿದರಿಂದುವಕ್ತ್ರೆಯರ್ (೧೧೪. ೨-೯೦). 'ವಿಭೂತಿಗಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೬.ಕಡ್ಡಿ ; ಕಾಂಡ : ಅಂಗಜನೆಂಬ' ಧೀವರ ಮೋಹಿಗಳ ದಿಟ್ಟ ಮೀಂಗಳ ಸೆಳೆಯಲು ಪಿಡಿದಾ ಹೊಂಗಾಣದಾ ಗಟ್ಟಿಯೆನಲಾ ಲತೆಗಳು ವಾಂಗುದಿಗಳಿಂದೊಪ್ಪಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೧೧೪). ೭. ದೃಢವಾದುದು ; ಭದ್ರವಾದುದು : "ದೃಢಂ=ಗಟ್ಟಿ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೭) ; ದೆವ್ವ ಅವರನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯಿತು (ನಿರಾತ. ೧೫). ೮. ದೊಡ್ಡದನಿ ; ಏರಿಸಿದ ಧ್ವನಿ ; ಜೋರು : ರಾಯರು . . . ಇರಬಹುದಾದ ನ್ಯೂನತೆಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ (ರಾಯಕ. ೯೮) ; ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಓದಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧). ೯. ಚಿಲ್ಲರೆಮಾಡದ ಇಡೀ ನಾಣ್ಯ ; ಉಂಡೆನಾಣ್ಯ : ಪ್ರಮಾಣು ಗಟ್ಟಿ ಗ ೪೦ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲೂ ಗಟ್ಟಿ ನಾಲ್ವತ್ತು ವರಹಂಸು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೯ ; ೨೯-೧೭ ; 1530). ೧೦. (ಕರಾ). ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದವರು : ವಕ್ಕಲಿಗ, ಗಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಯಾರಿ (ತುಳುನಾ. ೧೭೫). ೧೧. ಮನೋಹರವಾದುದು ; ಸುಂದರವಾದುದು : "ಲೇಸು ಪಸ ಗಟ್ಟಿಯೆಡ್ಡವೆನಲೂ ಪೊಡವಿಯೊಳಿವುಂ ಮನೋಹರವಾಚಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೬). ೧೨. ದೃಢ ; ಖಂಡಿತ. 'ಗಟ್ಟಿಮಾತು' ಪರಾ. ೧೩. ಜೊಳ್ಳಲ್ಲದುದು ; ಸತ್ತ್ವಯುತವಾದುದು : 'ಗಟ್ಟಿಕಾಳು' ಪರಾ. **ಘಟ್ಟಿ**: ೧. ಘಟ್ಯಾಗಿ ಸಕ್ಕರೆ ತುಪ್ಪ ರೊಟ್ಟಿ ಉಣಸೋ (ಪುರಂದ. ೨-೨೩-೨). ೪. ಪಚ್ಚಿ ಲೋಹದ ಘಟ್ಟಿ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ೫. ತಲೆಯುದ್ದದ ಪೂವಿನ ಘಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪುಟ್ಟು] ಕಾಮದೇವನ ಕೃತಕಾದ್ರಿಯಂತೆ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೩) ; ನೆರೆದ ಪುಳಕದ ಘಟ್ಟಿಯಂ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೭೦). ೬. ಕರ್ಪುರದ ಘಟ್ಟಿಯಿಂದಂ ನೇರ್ಪಡೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಚಾರು ಪುತ್ರಿಕೆಯೊ (ಬಾಧಪು. ೫-೯೧). ೭. ದಿಟ್ಟತನ ಪೊಳ್ಳಾಯ್ತು ಶೌರ್ಯದ ಘಟ್ಟಿ ಕರಗಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೬೨).

ಗಟ್ಟಿಯರು = ಶೂರರು ; ಸಮರ್ಥರು : ದಿಟ್ಟಿಯರು ಕುಟಿಲೆಯರು ಕುಹಕದ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಟ್ಟಿಯರು ಲಟ್ಟಿಯರು ಮಿಂಡಿರ ಬೆಟ್ಟಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೬) ; ಕಟ್ಟಿದ ಡೊಣೆಯಂಬು ಕೈಯ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಗಟ್ಟಿಯರಿವರಾರೊ (ಕಂನವಿ. ೧೨-೬೫). ಗಟ್ಟಿಗೆಹಚ್ಚು = ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸು ; ಬಲವಂತಮಾಡು : ಅವರು ತೀರ ಗಟ್ಟಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದ್ದರಿಂದ ಆಗ ನಾನು ಮಾತುಕತೆಯಾದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೪೬). ಘಟ್ಟಿಯತನ = ಗಟ್ಟಿತನ : ಇಷ್ಟವೆಂದೇನು ವ್ರತಗೆಟ್ಟವನೆಂದೇನು ಉಂಡು ಘಟ್ಟಿಯತನದಲ್ಲಿ ಹೋರುವ ಮಿಟ್ಟಿಯ ಭಂಡಂಗೆ ಮತ್ತೆ ಸದಾಚಾರಭಕ್ತಿಯುಂಟೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೧೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಗಟ್ಟಿ, ಗೆಟ್ಟಿ ; ಮಲ. ಗಟ್ಟಿ, ಗಣ್ಟಿ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗಟ್ಟಿ]

ಗಟ್ಟಿಕಾಳು (ನಾ). ೧. ಹಾಲು ತುಂಬಿದ ಕಾಳು; ಜೊಳ್ಳಲ್ಲದ ಕಾಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಸತ್ವಯುತವಾದುದು : ಸದ್ಭಾವದ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಕಾಳಾಗಿದೆ (ನೆಲಮು. IX ಮುನ್ನುಡಿ).

[ಗಟ್ಟಿ + ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾಟಿರ್$_2$)]

ಗಟ್ಟಿಕುಳ (ನಾ). ಅರಬರಗಳಿಗೆ ಜಗ್ಗದವನು ; ಹಣವಂತ ; ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ ; ಧಡೂತಿಯ ಮನುಷ್ಯ ; ಆಢ್ಯ : ಅವನೊಬ್ಬ ಗಟ್ಟಿಕುಳ (ರೂಢಿ). [ಗಟ್ಟಿ + ಕುಳ್ಯ (= ಕುಲ)]

ಗಟ್ಟಿಕೆಲಸ (ನಾ). ಭದ್ರವಾದ ಕೆಲಸ ; ಬಲವಾದ ಕಾರ್ಯ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಕೆಲಸ ; ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಕೆಲಸ : ವಿದ್ಯುತ್ಕಾರ್ಯವು ಗಟ್ಟಿಕೆಲಸವಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಗಟ್ಟಿ + ಕೆಲಸ]

ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ 'ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು 'ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿಗ, ಘಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಸಮರ್ಥ ; ಶೂರ ; ಸಾಹಸಿ : ಜರಾಸಂಧಾದಿ ನಾಯಕರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗರು (ರಾ ಜ ಸೂ. ೧೩) ; ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ ಗಟ್ಟಿಗರು (ಹಂಗಿಂತೆ. ೧೯). ೨. ಬಲ್ಲವನು; ನಿಷ್ಣಾತ : ಅವನು ವೇದಶಾಸ್ತ್ರ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿಗನಾಗಿದ್ದನು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೧). **ಘುಟ್ಟಿಗ** : ೧. ಮಾಡಿ ಮರುಗುವ ನೀಡಿ ನಿಜವಿಲ್ಲದಿಹ ಕೊಟ್ಟು ಹೊಟ್ಟೆ ರೋಗವಿಕ್ಕುವ ಘಟ್ಟಿಗನಿರವು ಬಟ್ಟೆಯ ಬಡಿದುಂಬ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹೊರಕರಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೮-೧೯೬). [ಗಟ್ಟಿ + -ಗ$_3$]

ಗಟ್ಟಿಗಡ್ಡೆ, ಗಟ್ಟಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಗಡ್ಡೆ ; ಗಡುಸಾದ ಗೆಡ್ಡೆ: ಗಟ್ಟಿಗಡ್ಡೆ (Corm) ಕಾಂಡವು ನೆಲದೊಳಗೆ ಚಂಡಿನ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದಪ್ಪನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೨೪). **ಗಟ್ಟಿಗೆಡ್ಡೆ** : "ನೆಲದೊಳಗಿನ ಗೆಡ್ಡೆಯಂಥ ದಂಟು ; ಗಟ್ಟಿಗೆಡ್ಡೆ" (Corm. ೩೦೫೩).
[ಗಟ್ಟಿ + ಗಡ್ಡೆ]

ಗಟ್ಟಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣುರೋಗ : ಕಣ್ಣೊಳಗಿನ ಅಂತರ್ದ್ರವದ ಒತ್ತಡದ ಹೆಚ್ಚು ಅಥವಾ ಗಟ್ಟಿಗಣ್ಣು (Glaucoma) ಈ ರೋಗವನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತುಹಚ್ಚಿದರೆ ಪೂರ್ಣ ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡಬಹುದು (ನಿಮ್ಮಧ್ಯ. ೧೩೪).
[ಗಟ್ಟಿ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಗಟ್ಟಿಗತನ, ಘಟ್ಟಿಗತನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಶೂರತನ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಎದೆಗಾರಿಕೆ ; ಧೈರ್ಯ : ನೀನು ಗಂಡಸಾಗಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಗಟ್ಟಿಗತನ ತೋರಿಸಬಲ್ಲೆಯೇನೋ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೨೧) ; ನನಗೇ ಅರಿತ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಅಂದೇ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿಗತನವಿದ್ದಿದ್ದರೆ (ಆಚೋಲಿ. ೭೦). **ಘಟ್ಟಿಗತನ** : ಘಟಂಗತನದಿಂದ ಘಟ್ಟಿಗತನ ಕಳಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). [ಗಟ್ಟಿಗ + -ತನ]

ಗಟ್ಟಿಗಾತಿ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ : "ಬಲವಾಗಿರುವ ಹೆಂಗಸು" (ಅನಂಸಾ.). [ಗಟ್ಟಿಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಗಟ್ಟಿಗಾರ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗ ೧ : ನೀನು ಗಟ್ಟಿಗಾರ (ರೂಢಿ).
[ಗಟ್ಟಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಸಮರ್ಥಳಾದವಳು ; ಶಕ್ತೆ ; ಶೂರೆ : ಸುಮಿತ್ರೆ ಎಷ್ಟು ಹಠಮಾರಿಯೋ, ಎಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿಯೋ ಅಷ್ಟೇ ಮೃದು ಸರೋಜೆ (ವಿದ್ಯಾರಿ. ೩೦) ; ಒಗತನದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ ನಾಗಕ್ಕ (ಮಲೆಮ. ೭೪೫) ; ಶೈವಲಿನಿ ತುಂಬ ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು (ಬಂಕಿಮ. ೨೦೪).
[ಗಟ್ಟಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಗಟ್ಟಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ಅಂಕುಶ : "ಒತ್ತುವಹಾರೆ ಗಟ್ಟಿಗೆ ಅಯೋಮುಖಂ ಶೂಲಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೬). [< ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಗಟ್ಟಿಗೆ$_2$ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ : ಚಂದ್ರಿಯಂಥ ಚೆಲುವೆ, ಗಟ್ಟಿಗೆ, ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಗಸು ಈ ನೂರು ಮೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಳಾ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೭೭).
[ಗಟ್ಟಿಗ + -ಎ$_2$]

ಗಟ್ಟಿಗೆಡ್ಡೆ 'ಗಟ್ಟಿಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್, ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್, ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು, ಘಟ್ಟಿಗೊಳ್ : (ಕ್ರಿ). ಘನೀಭವಿಸು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗು ; ಘನರೂಪವಾಗು : ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡ ಬಲ್ಮೊಸರಿಂ ಕೊಂಡು ಪಡಲಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೪) ; ಬಟ್ಟೆ ಬಯಲೆಲ್ಲ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಮರ್ತ್ಯ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಠಾವಿನ್ನೆಲ್ಲಿಯದೊ (ಚನ್ನವ. ೧೬೩-೩೭೭) ; ಶೂನ್ಯವೆ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಬಹಿರಂತರ ಖಂಡಿತ ಲಿಂಗವಾಗಿ (ಶತಕ. ೧೮೯-೫೭). ೨. ಸ್ಥಿರವಾಗಿನಿಲ್ಲು; ಭದ್ರವಾಗಿರು : ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಪ್ರಾಣವುನಪವನ ಪುರಿಗೂಡಿ (ಅದವ. ೧೧-೨೧) ; ನಿಷ್ಠೆ ಇದ್ದಡೆ ಶಿವನು ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡೊಳಗಿಪ್ಪ ನಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲದಲೆ ಭಜಿಸಿದಡೆ ಶಿವನವನ ಬಿಟ್ಟು ಬಯಲಪ್ಪ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೬). **ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್** : ೧. ಹೆಪ್ಪಿಟ್ಟ ಹಾಲು ಗಟ್ಟಿಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಗೊ]ಂಡು ಸಿಹಿಯಾದುದುಂಟು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೧೦-೨೪೯). **ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು** : ೧. ಜ್ಞಾನವೇ ಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನುಡಿಯಾಗಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್** : ೧. ಫಲ ಅಪ್ಪುವ ಸುಂಗಿ ಅಪ್ಪು ಫಲವ ಸುಂಗಿ ಒಪ್ಪಿ ಘಟ್ಟಿಗೊಂಡ ಭೇದವೆ ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೪-೪೮೧) ; ಒಂದೆಡೆ ಯೊಳಿಂದ್ರನೀಲಮಣಿ ಚೂಳಿಕೆಯ ಮೇಚಕಮರೀಚಿಯೆ ಘಟ್ಟಿಗೊಂಡಂತೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೩೪ ವ). [ಗಟ್ಟಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಟ್ಟಿತನ, ಘಟ್ಟಿತನ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗತನ : ಈ ಪಾಹಿಲೆಗಳಿಗೆ ಎದೆ ಗಟ್ಟಿತನ ಬೇಕು (ಕಾವೇರಿ. ೨೦೫). ೨. "ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ ; ಚಾತುರ್ಯ" (ಅನಂಸಾ). **ಘಟ್ಟಿತನ** : ೧. ಹಟ್ಟಿಹಟ್ಟಿ ತಿರುಗುವಳ ತನ್ನ ಘ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ಟ್ಟಿತನದಲ್ಲಿ ಮಾರುಮಲೆತವಳ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪-೩). [ಗಟ್ಟಿ + -ತನ]

ಗಟ್ಟಿದುಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನಾಣ್ಯ ; ನಾಲ್ಕು ಕಾಸಿನ ದುಡ್ಡು : ಶಾಹೀ ದುಡ್ಡು. ಇದು ನಾಲ್ಕು ರುವಿ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ದಾದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿದುಡ್ಡು ಎಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು . . . ರೂಪಾಯಿಗೆ ಗಟ್ಟಿದುಡ್ಡು ೪೮ ಅಥವಾ ಮೂರು 'ಟಂಕಿ' (ಕಥಾಗೆ. ೨೪೧). ೨. ಗಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ : ಮುದುಕನ ಹತ್ರ ನೂರು ಗಟ್ಟಿ ದುಡ್ಡುಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಗಟ್ಟಿ + ದುಡ್ಡು]

ಗಟ್ಟಿದುಪ್ಪ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ತುಪ್ಪ; ಹೆತ್ತ ತುಪ್ಪ : ಗಟ್ಟಿದುಪ್ಪಕ್ಕೆ ತಿಳಿದುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಭೇದ ಉಂಟೆ ಅಯ್ಯಾ ? (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೬೩-೧೪೧).
[ಗಟ್ಟಿ + ತುಪ್ಪ]

ಗಟ್ಟಿದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮನುಮುಹಾಮಂಡಳೇಸ್ವರಂ ವೀರನೊಳಂಬ ಗಟ್ಟಿದೇವ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೪-೮ ; 1054).
[ಗಟ್ಟಿ + ದೇವ]

ಗಟ್ಟಿಪಾಲ್, ಗಟ್ಟಿಹಾಲು, ಘಟ್ಟಿಪಾಲ್ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹಾಲು ; ಮಂದವಾದ ಹಾಲು ; ನೀರು ಬೆರಸದ ಹಾಲು: ತೀವಿದ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಟ್ಟಿಪಾಲೊದವು ಗೋಧನದೊಳ್ ನೆಗಳ್ದುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೭೭). **ಗಟ್ಟಿಹಾಲು** : ಡೈರಿಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಹಾಲು ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಘಟ್ಟಿಪಾಲ್** : ಮೇಲಿನ ಜಗವಿ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಗಟ್ಟಿ + ಪಾಲ್$_1$]

ಗಟ್ಟಿಬಣ್ಣ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಬಣ್ಣ ; ದೃಢವಾದ ಬಣ್ಣ ; ಮಾಸದ ಬಣ್ಣ : ಗಟ್ಟಿಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ (ರೂಢಿ). [ಗಟ್ಟಿ + ಬಣ್ಣ]

ಗಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಚು 'ಗಟ್ಟಿಮುಗುಟ್ಚು' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಚು, ಗಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ತು, ಘಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಚು, ಘಟ್ಟಿಮುಗುಟ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಗಂಧವನ್ನು ತೇಯು, —ಅರೆ : ಪಳಚ್ಚನಪ್ಪ ಶಶಿಕಾಂತದ ಸಣ್ಣಿಗೆ ನೋಡಲೀಯದವ್ವಳಿಸೆ ಕುಚದ್ವಯಂ ಪದೆಪಿನುಣ್ಮುವ ಸುಯ್ಯೆಲರ್ಗಂಪುಗಳ್ ದಳಂಗಳನಧಿವಾಸಿಸುತ್ತುಮಿರೆ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಚುವುದಂಗನಾಜನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೧೩೦).

ಗಟ್ಟಿಮುಗುಜ್ಜುವ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೦). **ಗಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಚು**: ನೂಂಕಿದರ್ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆಲ್ಲ ಕಂಪೆಸಗೆ ಗಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಚುತೆ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೨-೮೯); ಗಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಚುವ ದೀಪವರ್ತಿಯಂ ಸಾಗಿಪ ತಾಪ ಸೇಂದ್ರರ ಕುಮಾರಿಯರೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲಿ ಸಂತತಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೬೪); **ಘಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಚು**: ಮಱಿದುಂಬಿಗಳು ಎಸೆದುವು ಘಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಚುವ ಬಲೆಯರ ಮಿಸುವ ಮುಖಾಂಬುಜದೊಳ್ (ಜಯಕಾ. ೧-೬೦); ಹಿಮಕಾಶ್ಮೀರಮಲಯಕಂಗಳಿಂ ಘ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ಟ್ಟಿಮುಗುಳ್ಚಿದ ಘಟ್ಟಿಯಂ ಶುಕ್ತಿಯೊಳಿರಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೯-೨೧ ವ). **ಘಟ್ಟಿಮುಗುಜ್ಜು**: ಘಟ್ಟಿಮುಗುಜ್ಜುವ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೯-೧೧೨).

[ಗಟ್ಟಿ + ಮುಗುಜ್ಜು]

ಗಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆ, ಘಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಅಥವಾ ಮಂದವಾದ ಮಜ್ಜಿಗೆ: ಸಲೆ ಕಟ್ಟುಮೊಸರುಗಳ ಗಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆಗಳ ಲಲನೆಯರುಣಬಡಿಸಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೮-೯೧). **ಘಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆ**: ಘಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆಗೆ ಹಸನಾದ ಸಂಭಾರಗಳನಿಟ್ಟು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೬). 'ತಿಳಿಮಜ್ಜಿಗೆ' ಪರಾ.

[ಗಟ್ಟಿ + ಮಜ್ಜಿಗೆ]

ಗಟ್ಟಿಮನಸ್ಸು (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಸ್ಥಿರಮನಸ್ಸು: ಬಲದೇವನ ಗಟ್ಟಿಮನಸ್ಸನ್ನು ನೋಡಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು (ಕಲಾಸಾ. ೪೮).

[ಗಟ್ಟಿ + ಮನಸ್ಸು]

ಗಟ್ಟಿಮಾನಸ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಮನಸ್ಸು: ಗಟ್ಟಿಮಾನಸದಿಂದೆ ರಾಜನೆ ಪಟ್ಟದರಸಿಯ ಶೋಕವನು ಬಿಡು (ರಘುವಂ. ೮-೮೩).

[ಗಟ್ಟಿ + ಮಾನಸ]

ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟು, ಘಟ್ಟಿಮುಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದುದು; ಶಕ್ತಿಯುತವಾದುದು: ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಮುನಿಮಾ. ೪). ೨. ನಿಶ್ಚಯವಾದುದು; ದೃಢವಾದುದು: ಮಾತು ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟೆ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೨೬). (ಗು). ೩. ಸದೃಢವಾದ; ದಷ್ಟಪುಷ್ಟವಾದ. **ಘಟ್ಟಿಮುಟ್ಟು**: ೧. ಘಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಕುದುರೆಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೨೮-೨೧).

ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗು = ಸದೃಢವಾಗು; ಬಲವಾಗು: ಆವನ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ದೇಹ (ಮಣಿಸ. ೮೭); ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಕರ್ರಗಿನ ಆಕೃತಿ (ದೀಪದ. ೭೧). [ಗಟ್ಟಿ + ಮುಟ್ಟು$_4$]

ಗಟ್ಟಿಮುರವು (ನಾ). ಟೊಳ್ಳಿಲ್ಲದೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಆಭರಣ.

[ಗಟ್ಟಿ + ಮುರವು (< ಮುರ)]

ಗಟ್ಟಿಮೊಸರು, ಘಟ್ಟಿಮೊಸರ್ (ನಾ). ಗಡ್ಡೆಯಾದ ಮೊಸರು. 'ಕೆನೆಮೊಸರು' ಪರಾ. **ಘಟ್ಟಿಮೊಸರ್**: ಕಟ್ಟುಮೊಸರ್ ಸುರಿವ ಮೊಸರ್ ಘಟ್ಟಿಮೊಸರ್ ಕೆನೆಮೊಸರ್ . . . ಪುಳಿಮೊಸರೆಂದಿಟ್ಟರ್ ಬಟ್ಟಲ್ಗಳಿಂ ಸರೋಜಾನನೆಯರ್ (ನಳಚಂ. ೪೬೧).

[ಗಟ್ಟಿ + ಮೊಸರು (< ಮೊಸರ್)]

ಗಟ್ಟಿಯಾಳು (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗ ೧: (ಕ).

[ಗಟ್ಟಿ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಗಟ್ಟಿರೂಪಾಯಿ (ನಾ). ಮುರಿಸದೆ ಇರುವ ರೂಪಾಯಿ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಮಾಡಿಸದ ನಾಣ್ಯ: ಬೆಳ್ಳಿಯ ಎರಡು ಗಟ್ಟಿರೂಪಾಯಿಗಳು ನನ್ನ ಕೈತುಂಬ ಇದ್ದುವು (ಬಂಕಿಮು. ೧೩ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಗಟ್ಟಿ + ರೂಪಾಯಿ]

ಗಟ್ಟಿವಜ್ರ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ವಜ್ರಾಯುಧ: ತವರಾಜಾ ಕಟ್ಟದಿರೊಳಾಗಳುಮಿರಲಡಂ ಬಿಟ್ಟು ತೌಡಂ ಮುಕ್ಕುವನವೊಲು ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಟ್ಟಿವಜ್ರವಿರಲ್ಕೆ ಸುರಗಿಯನರ್ಥಿಸಿದನವೊಲು (ಬಸಪು. ೬೦-೪೫). [ಗಟ್ಟಿ + ವಜ್ರ]

ಗಟ್ಟಿವಳ, ಘಟ್ಟಿವಳ, ಘಟ್ಟಿವಳ್ಳ, ಘಟ್ಟಿವಾಳ$_1$ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು. 'ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿ' ಪರಾ. **ಘಟ್ಟಿವಳ**: ಕಂಪಂ ಬೀರ್ವ ಘಟ್ಟಿವಳರ ಕದಂಬದಿನಾ ರಾಜವೀಧಿ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೫೦); ವಿಸ್ತರದಿಂ ಸೊಗಯಿಪುವು ಘಟ್ಟಿವಳರಂಗಡಿಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೮೩). **ಘಟ್ಟಿವಳ್ಳ**: ಗಂಧಮುಂ ಸುರಭಿ ಚಂದನಗಂಧಮುಂ . . . ನಿರಂತರಂ ಪುಗುವುದು ಘಟ್ಟಿವಳ್ಳನೆನೆ ಗಂಧವಹಂ ಬಹುಗಂಧಬಂಧುರಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೭-೪೧). **ಘಟ್ಟಿವಾಳ$_1$**: ಘಟ್ಟಿವಾಳರ ಮಾಲೆಗಾಜರ . . . ನಿಟ್ಟಸುತ್ತೆಯ್ತರುತಿರ್ದು (ಭರಜ. ೪೭-೧೭); ಘಟ್ಟಿವಾಳರ ನವ್ಯಪರಿಮಳದಿಡುಗುಡ್ಡೆಯಿಟ್ಟ ಗಂಪಿನ ಗಂದಿಗರ . . . ಕಂಡನಾ ನೃಪತಿ (ನಾಗಕು. ೩೧-೭೫). [ಗಟ್ಟಿ + -ವಳ]

ಗಟ್ಟಿವಳಿತಿ 'ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿ' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿ, ಗಟ್ಟಿವಳಿತಿ, ಘಟ್ಟಿವಳಿತಿ, ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ, ಘಟ್ಟಿವಾಳ್ತಿ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಅರೆಯುವವಳು: ಪೊಸಜವ್ವನೆ ನಡೆತಂದಳ್ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯೊರ್ಬಳ್ ಭರದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೮); ಕ್ಷಣದೊಳು ಕ್ರಯಕೀವ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ ಸಂದಣಿ ಮೆಱೆದುದು ಬೀದಿಯೊಳಗೆ (ಕಂಸವಿ. ೬-೮೮); ಭಾವಿಸಿ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರೊಡರ್ಚುವ ಸಾದಿನ ತಣ್ಪು (ಚಿಕವಿ. ೬-೩೩); ಗಟ್ಟಿಮುಗುಜ್ಜುವ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ ಪಟ್ಟುಡೆಯೊಳ್ ಕಡುವಡೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೦). **ಗಟ್ಟಿವಳಿತಿ**: ಒಂದೆಡೆಯೊಳಗೊರ್ವ ಗಟ್ಟಿವಳಿತಿ ಸಿರಿಗಂಧವ ವಿಟಸುರದೆಡೆಗೆ ಪೊಂದಿಸಿ (ಕಂಸವಿ. ೨-೮೫). **ಘಟ್ಟಿವಳಿತಿ**: ಬಾಣಸಿಗಿತಿ, ಮಡಿವಳಿತಿ, ಘಟ್ಟಿವಳಿತಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೮ ಉದಾ). **ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ**: "ಪರಿವೇಶ್ಮಸ್ಥಿತೆ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ ಪೆಸರಿಂ ಸೈರಂಧ್ರಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೩-೯); "ಸೈರಂಧ್ರೀ, ಗಂಧಕಾರಿಕಾ- ಈ ೨ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೩೩೮); ವಿವಿಧ ಗಂಧಂಗಳನಾನವಯವದೊಳ್ ಮಾಡುವ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯೆಂ ದೇವಿ ಗಂಡವಳ್ತಿಯೆನಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೬); ಬಳಮರ್ದನಂಗಜಂಗರೆವವೊಲೀಳೆಸಾಂದರೆವರಿಂ ಬಳವಟ್ಟಿರೆ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೦); ಪರಿಮಳದ ಪಸರಮಾ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ ಚೆಲ್ವಿಂ ಮೆಱೆದುದು (ಚಬಪು. ೧೦-೫). **ಘಟ್ಟಿವಾಳ್ತಿ**: ಮುಂಗಡೆಯರ ಘಟ್ಟಿವಾಳ್ತಿಯರ ಘನತರದ ಸಾಲಂಗಡಿಗಳಂ ನೋಡುತಬ್ಧಿಪಂ ಬರೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೫-೧೫).

[ಗಟ್ಟಿವಳ + -ಇತಿ$_1$ (< - ಇತ್ತಿ)]

ಗಟ್ಟಿವಾಳ, ಘಟ್ಟಿವಾಳ$_2$ (ನಾ). ೧. = ಗಟ್ಟಿಗ ೧: ಹೊದೆಯೇಱಿಸಿದ ಬಿಲ್ಲೋಲಿನ ಗಟ್ಟಿವಾಳರು ತಿರುಗಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೧೦೪). ೨. = ಗಟ್ಟಿಗ ೨: ಮೇಳನಟ್ಟುವ ನಾನಾ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಗಟ್ಟಿವಾಳರ ಮನೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕರ್ಣಾಜ. ೯೫). **ಘಟ್ಟಿವಾಳ$_3$**: ೧. ಮನಮುಟ್ಟಿ ಕಾದಲು ಮಗನೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ] ಸರಿಯುಹ ಘಟ್ಟಿವಾಳರದಾರು (ತೊರರಾ. ೬-೩೬-೪೪). ೩. ಗಟ್ಟಿಮನಸ್ಸಿನವನು; ಸ್ಥಿರತೆಯುಳ್ಳವನು; ದೃಢಮನಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವನು: ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಆಶೆ ಮನದೊಳಗೆ ತಿರುಗಾಡುತಿಹ ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲಿಯದೋ ನಿರ್ವಾಣ ಘಟ್ಟಿವಾಳಂಗಲ್ಲದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೨-೧೩೩); ಗೋಹೇಶ್ವರ ನಿಮ್ಮ ಶರಣಘಟ್ಟಿವಾಳಅಲ್ಲಮನಂತಿಂತೆಂಬವರ ಗಂಡ (ಅವಚಂ. ೨೪೨-೧೦೯೯). ೪. "ಸ್ಥೈರ್ಯ; ದೃಢ; ಸಾರ; ಕೆಚ್ಚು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ.). [ಗಟ್ಟಿ + ವಾಳ$_3$]

ಗಟ್ಟಿವಾಳಿ, ಗಟಿವಾಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) = ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ: "ದಿಟ್ಟೆ; ಧೈರ್ಯಸ್ಥೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೪); ಇಂಥ ಗಟ್ಟಿವಾಳಿ ಬೇಡಪ್ಪ ನನಗೆ (ಎಳಿಕ. ೬). **ಗಟಿವಾಣಿ**: ಆಮ್ರಾ ಮಾಡ್ಯಾಳ ಆಟಗಾಳೆಂತಾ ಗಟವಾಣೆವ್ವ ಬೀಗುತಿ ಗಟವಾಣೆವ್ವ ಬೀಗುತಿ ಕೋಟರ ತನಕ ಕೀರುತಿ (ಲೋಕಗೀ. ೫೧-೩). [ಗಟ್ಟಿವಾಳ + -ಇ$_3$]

ಗಟ್ಟಿವಾಳಿಕೆ (ನಾ). "ಶೌರ್ಯ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ರಕ್ಕಸನ ಗಟ್ಟಿ[ಟ್ಟಿ]ವಾಳಿಕೆಯು ವಂಚಿಸಿ ನೊಸಲೊಡೆವಂತೆ ಹೆಟ್ಟಿದ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೨-೮೮). [ಗಟ್ಟಿವಾಳ + -ಇಕೆ]

ಗಟ್ಟಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳು: ಕೈದೋಟದ ಬಾಗಿಲು ದಾಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಇನ್ನೇನು ಹೋದರೆಂದು ಗಟ್ಟಿಸಿ ಬಿದ್ದುಬಿದ್ದು ನಕ್ಕೆವು (ಚೆಂದುಟ. ೪೪). ೨. "ಗಟ್ಟಿಮಾಡು; ದೃಢಪಡಿಸು; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ನೀನಿಂತಿರೆ ಗಡಾವಣೆಯುಂ ಕೋರವಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಸಲೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೧೩); ಕಡೆಗೆ ಸಾಲದವನ ಮನೆ ಆಳಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಗಟ್ಟಿಸಿ ಹೇಳಿಬಿಡಣ್ಣಾ ರಟ್ಟಿಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಲೋ ಹೇಗೆ? (ಸುವಸಂ. ೬೩). [ಗಟ್ಟಿ + -ಇಸು$_3$]

ಗಟ್ಟಿಸು$_2$ 'ಘಟ್ಟಿಸು$_2$' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿಹಾಲು 'ಗಟ್ಟಿಪಾಲ್' ನೋ.

ಗಟ್ಟು 'ಗಟ್ಟಿ$_1$' ನೋ.

ಗಟ್ಟುಣಿ (ನಾ). "ಇಂದ್ರಾಯುಧ" (ಅನಂನಾ.); "ವಜ್ರಾಯುಧ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [?]

ಗಟ್ಟುವತನ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗತನ: ಗಟ್ಟುವತನದಿ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮಹಾಜ್ವಾಲೆಯು ಕಟ್ಟುವಳ್ ಕಡುನೀತಿಯಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೨೯-೩೦). [P. ಇದು 'ಗಟ್ಟಿಗತನ'ದ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.]

ಗಟ್ಟೆ 'ಗಟ್ಟಿ$_2$' ನೋ.

ಗಠಡಿ (ನಾ). ಗಂಟು; ಕಟ್ಟು: ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಗಠಡಿಗಳನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡದ್ದಾದರೆ ಅದರ ಧಾರಣೆಯು ಒಂದೇ ಸಮ ಇರುವದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೭೩). 'ಗದಡಿ' ಪಠಾ.

[← ಮರಾ. ಗಠಡೀ; ಹಿಂ. ಗಠ್ಠೀ]

ಗಠಾರ 'ಗಟಾರು' ನೋ.

ಗಠಾರು 'ಗಟಾರು' ನೋ.

ಗಡ$_1$ (ನಾ). ನಡುಗುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ.

ಗಡಗಡ$_1$ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಉದಯ ಕಾಲದಲೆದ್ದು ಗಡಗಡ [ಪಾಠಾಂ. ಗದಗದ] ನಡುಗುತ್ತ (ಪುರಂದ. ೨-೨೬-೨); ತಗ್ಗುಬ್ಬುರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಉರುಳುತ್ತಿದ್ದ ಗಾಲಿಗಳ ಗಡಗಡ ಶಬ್ದ (ಪುನರು. ೩೧೦); **ಗಡಗಡ ಎನ್ನು** = ಗಡಗಡ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಪೃಥ್ವಿಗೆ ಸರ್ವಾಧಾರಮಯವಾದ ಧರಣೀತತ್ವಕ್ಕೆ ಗಡಗಡವೆಂಬ ಶಬ್ದವು (ವಚಶಾ. II, ೨೯).

ಗಡ$_2$, ಗಟೆ (ನಾ). ೧. ಮಣ್ಣಿನ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ಕೊಡ, —ಬಿಂದಿಗೆ: "ಘಟಃ - ಗಡ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); "ಗಡ (ಗಡಿ, ಗಡೆ), -ಘಟ = ಕೊಡ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). **ಗಟೆ**: ೧. "ಘಟಃ -ಗಟಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೯). ೨. "ಶರೀರ" (ಅನಂನಾ.); (ರುದ್ರನಿ.); "ಗಟ - ಕೊಡ, ಶರೀರ" (ಕಲ್ಪದ್ರು.). [< ಸಂ. ಘಟ]

ಗಡ$_3$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೋಟೆ, —ದುರ್ಗ: ಗೋವೆಯ ಗಡಮಂ ಸಮಿಾಕದೊಳ್ ಸಾಧಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೩-೯).

[← ಮರಾ. ಗಡ; ಪ್ರಾ. ಗಢ]

ಗಡ$_4$, ಗಡಂ, ಗಡಾ$_1$, ಗರ$_1$, ಗಳ$_1$, ಗಳಂ, ಗಳಾ (ಅ). ಸಂತೋಷ, ಮೆಚ್ಚಿಗೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಕ್ಷೇಪ, ಹಾಸ್ಯ, ಅವಧಾರಣ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: "ಗಡ ಗಳ ಗಡಂ ಗಳವುಪಚಿತ ವಾರ್ತೆಯೊಳಮುಚಿತ ಸಂಭಾಷಣೆಯೊಳ್" (ಶಮದ. ೩೧೬); ಸಾಮಾನ್ಯಾವ್ಯಯಗಳು . . . ಗಡಂ, ಗಡ, ಗಡಾ, ಗಳ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨).

(i) ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ: ಮಗನು ದಳಪತಿಯಾದ ಗಡ ಕಾಳೆಗವ ನೋಡುವೆನೆಂಬವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧). (ii) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ: ಅವಲರುಂ ಪಣ್ಣುಂ ಬೀತೋವವು ಗಡ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೫); ಅರಸುಮಗಂಗಡ ಕಲಿಗಡ ಪಿರಿದೀವಂಗಡ (ಸಮಪ. ೧-೪೭); ಎನಗೆಂದಾ ವಿಕ್ರಮಾಂಕಂ ಗಡ ನಿಗಳಮನಿಕ್ಕಿಟ್ಟನೋ ಪೋಪೊ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೨; 1112). (iii) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ತೊಡಕಿದನು ಗಡ ಗರುಡ ಹಾವಿನ ತಡಿಕೆವಲೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೩೦). (iv) ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ: ನುಡಿವೊಡೆ ನಾಚಿಕೆಗಡ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೦೫); ತಾಂ ಗಡ ನಮಗೀಗಳ್ ಮಾವಂ ಗಡ ನಾಮುಂ ಗಡೀಗಳಳಿಯಂದಿರೆವಿನ್ನುಂ ಗಡ ನಮಗಂ ತಮಗಂ ಸಂಗತ ಸಂಬಂಧ ಬಂಧುರಂ ಬಂಧುತನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೪). (v) ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ: ಪಡೆವಳ್ಳಂ ಗಡಮಾಬಲಕ್ಕೆ ದಲೆ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬೊಳ್ಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩); ಹೆಂಡತಿಗಡ ಮಾಹೇಶ್ವರಿ ಗಂಡಂ ಗಡ ಜೈನ (ಸಮಪ. ೪-೧೨೬); ತಾಂ ಗಡ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಮತ್ತಂ ಪಿಂಗದು ಡೊಂಕೆಂಬ ನಾಯ ಬಾಲದ ತೆಜದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೯೨). (vi) ಅವಧಾರಣಕ್ಕೆ: ಒಡಲೊಳೆ ಜೀವಮಿರ್ದುಗಡ ಸಂಚಿಸುತಿರ್ಪುದು ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಮಂ ಗಡ ಬಱಿಕತ್ತ ಬೇಱಿ ಪೆಱತೊಂದೊಡಲೊಳ್ಗಡ ತಾನೆ ನಿಂದೊಡಂಬಡಿಪುದು ಧರ್ಮಕರ್ಮಫಲಮಂ ಗಡ ಸತ್ತನೆ ಮತ್ತೆ ಪುಟ್ಟುವಂ ಗಡ ಪುಸಿಕಾಣ ಡಂಬಮಿದು ಖೇಚರ ನೀನಿದನೆಂತು ನಂಬಿದೋ (ಆದಿಪು. ೨-೮). (vii) ನಿಶ್ಚಿತಕ್ಕೆ: ಏಂ ಗಡ ಜಿನಶಾಸನಮಾದ್ಯಂ ಗಡ (ಸಮಪ. ೨-೯೨); ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ನಾರಿಯರು ನರಕಕ್ಕೆ ಸಲುವರು ಗಡ (ತೊರರಾ. ೧-೪-೩). **ಗಡಂ**: ಮಿಂದಱಿಯದವರ ಕಾಲ್ಗೆಱಗುವೆಂ ಗಡಮೆಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭-೧೯); ಎನಿತು ಗಡಂ ಪಯೋನಿಧಿ ಪರೀತ ಮಹೀತಳಮೆಂಬುದಾಂಪ ಬೀರ[ನ] ಪೆಸರಾವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೫); ಉಂಬುದು ಕಳವೆಯ ಕೂಬ್ಬಡ ತಂಬುಲವಿ ಪೊರ್ತ್ತಿನುಣಿಸು ಮಿಾಹಂ ಕೇಳಿಲ್ಲೆಂಬಿನಿತೆ ಗಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೩೯). **ಗಡಾ$_1$**: ಗಡಾ, ಗಳಾ. (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ಪ್ರಯೋ); ಸಾಮಾನ್ಯಾವ್ಯಯಗಳು . . . ಗಡಂ, ಗಡ, ಗಡಾ, ಗಳ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). (viii) ದುಃಖಕ್ಕೆ: ಕೈಕಾಲ್ಗಳೊಳ್ ಜೀವವನಂಟಂಟೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕಾಣದೆಯಕಟಕಟವಯ್ಯೋ ಗಡಾ ಸತ್ತೆನೆಂಬೀ ಪವಣಿಂದಂ ಮುನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೦). **ಗರ$_1$**: (ii) ಈಯದೆ ಇಱಿಯದೆ ನನ್ನಿನುಡಿಯದೆ ನಣ್ಡೆ ದೇವಂಗೞಿಪ್ಪಿ ಮುಯ್ವುಮ್ಪಡೆದೊಂ ಗರ ಅಲೆದೊಂ ಮೂದಲಿಪೊಂ (ಎಇ. XXIV; ೨೬-೧೪; 885). **ಗಳ$_1$**: ಮುನ್ನಿಲೆ ತಾಂ ಮೇಣ್ ವೆಱಂ ಗಡಂ ಗಳಮಾದಂ ಕೆನ್ನಂ ನಿಲ್ಲೆಂದಿವನೆಂದುಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೩); (ii) ಕೂಱದೊಳುಣ್ಮದ ಬೆಜ್ಜ ತಱ್ಕೆಯೊಳ್ ಕೂಟ ಸುಖಂಗಳಂ ಪಡೆದನೇಂ ಚದುರಂ ಗಳ ಬದ್ದೆದಲ್ಲಱಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೨); ಗರ್ಬ್ಬಿತೆಯ್ರಾಗ್ಗಳ ಚಂಡಲದೇವಿಯಂದದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೮೯; 1112). (iv) ಸಾಲದೆ ಜೂದು ನಿಮ್ಮೊಳಗಿದೇಂ ಗಳ ಮಾಣಿಸಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೪); ಏಂ ಗಳ ದವನಕ ಪಲವು ದಿನಂಗಳ್ ಕಂಡಱಿಯೆವು (ಪಂಚತಂ. ೩೩-೨೦); ಅಲ್ಪ ಬುದ್ಧಿಗಳ್ ರಾಗಿಸಿ ಪೊರ್ದಲೇಂ ಗಳ ಕುದ್ಯೆವದೊಳಂ ಫಲಮಾಗಲಾಪುರ್ದೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೭೮). (vi) ನೀಂಗಳ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿದ ನೀರುಂ ಗಂಗೆಯ ನೀರುಮೆಂಬಿವೀ ನಿಖಿಳ ಜಗನ್ಮಂಗಳಕರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೧). **ಗಳಂ**: ಅವ್ಯಯಂ . . . ಗಡಂ ಗಳಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). **ಗಳಾ**: ಅವ್ಯಯಂ . . . ಗಡಾ, ಗಳಾ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ಪ್ರಯೋ).

[?]

ಗಡ$_5$, ಗಡಾ$_2$, ಗಾಡ$_3$ (ಅ). (ಉಕ) ಬೇಗನೆ; ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ; ಕ್ಷಿಪ್ರವಾಗಿ: (ಕಿ). **ಗಡಾ$_2$**: ಸಾಮಾನ ಗಡಾ ಸಿಗಾಣೆಲ್ಲಾ. ತಡಾ ಆತ ಅಂದರ ಅಷ್ಟ ತಾಟೊ ಮಣಿ ಹಾಕರಿ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೫೦).

ಗಾಡ್ಸ : ನೀ ಹುಲುಮನುಜ ನಿನ್ನನು ಗಾಡ ತಿನ್ನದಲೆ ಹೆಣಗಿಸುವೆ ಹಿಂಸೆಯಲಿ (ಜನಭಾ. ೧೫-೫೫) ; ರಾಮಪ್ಪ ನಡಿ ನುತ್ತ ಗಾಡ ಬಂದು ಬಿಡಾನ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೪).

ಗಡಗಡ್ಡ, ಗಡಾಗಡಾ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಗಡಗಡ ಉಂಡು ಮೇವು ಹಿರಕೊಂಡು ಬಂದು ಹಾಕ್ರಿ (ಬೆಳುವ. ೧೫೬) ; ಗೌಡರು ಗಡಗಡ ಮುಗಸಂದರು (ನಾಘಾರಿ. ೩೦) ; ಇಕಾ ಗೌಡಾ ಎಲ್ಲಾ ಗಡಾಗಡಾ ಹೇಳ್ತೀನಿ (ಮಿಂಚಿಹು. ೧೩೨). [?]

ಗಡಂ 'ಗಡ್ಡ' ನೋ.

ಗಡಂಗ 'ಗಡಂಗು' ನೋ.

ಗಡಂಗಣ (ನಾ). = ಗಡಂಗು : ಅವನೊಂದಿಗೆ ಹರಟೆಕೊಚ್ಚುತ್ತ ಗಡಂಗಣಕ್ಕೆ ಕರೆದು ತಂದಿದ್ದ ಬಸುವ (ಬಸಸಿ. ೨೧). [< ಗಡಂಗು ?]

ಗಡಂಗು, ಗಡಂಗ (ನಾ). ೧. ದಾಸ್ತಾನು ಮಳಿಗೆ ; ಗೊದಾಮು : ಶೇಖರಿಸಿದ ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿಡಲು ಒಂದು ಗಡಂಗೂ ಇದೆ (ಪ್ರವಾಇ.I, ೮೯) ; ತರಗಿನ ಪೇಟೆಯ ಗಡಂಗುಗಳು (ಮಹಾಗ. ೬೯). ೨. ಮಾದಕವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಮನೆ; ಹೆಂಡದಂಗಡಿ ; ಪಡಖಾನೆ : ಗಡಂಗಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕುಡಿಯಲು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೩೯) ; ಸಂಜೆ ಗಡಂಗಿನಲ್ಲಿಷ್ಟೇ ವೆಂಕಟಪ್ಪನ ಈ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಲೆ (ಅನ್ನಪೂ. ೬೬). **ಗಡಂಗ** : ೨. ಈ ಮನೆಯನ್ನು 'ಗಡಂಗ' ವೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುವಿರಾ ? (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೦೦) ; ಕುಡುಕ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಹೇಳಿ ಬಳಿಕ ಗಡಂಗದ ಮಾರ್ಗಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ (ಗಾಳಿಗು. ೩೦) ; ಸಂಗಡಿಗರೊಡನೆ ಗಡಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಯಥೇಚ್ಛ ಹೆಂಡಕುಡಿದು (ಕಲಿಕು. ೧೩೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಗಿಡಙ್ಗ ; ಮಲ. ಗಿಡಙ್ಙ ; ತುಳು. ಗಡಂಗು ; ತೆಲು. ಗಿಡ್ಡಂಗಿ./ ಹಿಂ. ಗಿಡಂಗೀ ; ಬಂಗಾಳಿ. ಗುಡಾವ್. / ಇಂ. Godown]

ಗಡಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ವಿಮಾನು : (ಕಿ).
[< ಸಂ. ಗಂಡಕೀ ?]

ಗಡಕರಿ (ನಾ). ೧. ಕಿಲ್ಲೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ; ಕಿಲ್ಲೆದಾರ : ಇಲ್ಲಿಯ ಗಡಕರಿಗಳು (ಕಾವಲುಗಾರರು) . . . ಬಂಡಾಯಮಾಡಿದ್ದರು (ಕಭಾಗೆ. ೬-೧೬). [← ಮರಾ. ಗಡಕರೀ]

ಗಡಕುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಕೇಕರಿಸು : ಬಣಕಾರರು ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಗಡಕುಹಾಕಿ ಎಲೆಅಡಕೆ ತಂಬಾಕಿನ ಹಿಂಡಿಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ಉಗುಳಿ . . . ಅಣಿಮಾಡಿದರು (ಸುವಸಂ. ೫೧).
[ಗಡಕು ? + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಗಡಗಂಚಿ, ಗಡುಗಂಚಿ (ನಾ). ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನಿಡಲು ಗೋಡೆಗೆ ಹೊಂದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅಟ್ಟಣೆ; ಬಡು : ಹತ್ತಿರವೇ ಇದ್ದ ಗಡಗಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೇಗೋ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು (ಎರಸೆ. ೩೮) ; ಮಂಚದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಡಗಂಚಿಯ ತುಂಬ ಒಡವೆ (ಬಿನ್ನಹ. ೩೨); ಪಕ್ಕಮೇಜು, ಗಡಗಂಚಿ, ಬಡು (Buffet. ಇಂಕನಿ). **ಗಡುಗಂಚಿ** : ಅಲ್ಲಿ ಗಡುಗಂಚಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾಳಿನ ಚೀಲಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಅಡಕಲಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ (ಹಬ್ಬಬ. ೧೯).
[← ಮರಾ. ಘಡವಂಚೀ ; ಹಿಂ. ಘಡೋಂಚೀ]

ಗಡಗಡ$_1$ 'ಗಡ$_1$' ಪರಾ.

ಗಡಗಡ$_2$ 'ಗಡ$_5$' ಪರಾ.

ಗಡಗಡನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ : ನದಿಯುತಾ ಚಲಿಸಲು ಮರಂಗಳು ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗುವವೊಲು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೪-೬೭) ; ಎಂದು ನುಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗಿ ಬಿಜ್ಜಳನೃಪಂ ಬಸವನ ಮೊಗಂ ನೋಡಿ (ಬಸರ. ೬-೭೮) ; ಒಡೆದು ದೀಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಂಡಲ ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೦).
[ಗಡಗಡ$_1$ + -ಆನೆ$_1$]

ಗಡಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು ; ಅಲುಗು ; ಕಂಪಿಸು : ಗದಗದಿಸುವ ಮೊಲೆ ಗಡಗಡಿಸುವ ತೊಡೆ ಕೆದರ್ದ ಥಾಳದ ಕಡೆಗಣ್ಣು (ಭರಜ. ೧೩-೬೭) ; ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಿಂಹಾಸನ ಗಡಗಡಿಸುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದನೆ (ವೀರಬಂ. ೬೫). [ಗಡಗಡ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಗಡಗಡೆ (ನಾ). ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರು ಸೇದಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಗಾಲಿ ; ರಾಟೆ : ಬಾವಿಯ ಗಡಗಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಹಗ್ಗದ ಕೊಂಡಿಗೆ ಕೊಡವನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿ . . . ಬಿಟ್ಟಳು (ಮೂರುದಾ. ೧೬೬); ಬಲಪ್ರಯೋಗದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವ ಒಂದು ಸರಳಯಂತ್ರ ಸಲಕರಣೆ : ರಾಟೆ ; ಕಪ್ಪಿ ; ಗಡಗಡೆ (Pulley. ಇಂಕನಿ).
[← ಮರಾ. ಘಡಘಡಾ]

ಗಡಗುಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ನಡುಗಿಸು : ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಳೇ ಎನ್ನುವ ಭಯ ಮಾಸ್ತರನ್ನು ಗಡಗುಟ್ಟಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೨). [ಗಡಗುಟ್ಟು + -ಇಸು$_3$]

ಗಡಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಭಯಪಡು ; ನಡುಗು ; ಬೆದರು : ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ತೆಂಗಿನಮರದಿಂದ ಕಾಯೊಂದು ದಡಕ್ಕನೆ ಮನೆ ಅಂಗಣದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಗಡಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗಿದರು (ಪದ್ಮಸ. ೧೭). [ಗಡ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಗಡಗೆ 'ಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಗಡಚಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಗೆ ಕರ್ಕಶವಾಗಿಸು ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕಿವಿಯನ್ನು ಕಿವುಡಾಗಿಸು : ಬಜಂತ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ಸನಾದಿಯ ಒಡಕಲದನಿ ಕಿವಿಯನ್ನು ಗಡಚಿಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ವೈನಿ. ೭) ; ಕಿವಿಗಳನು ಗಡಚಿಕ್ಕಿಸುವಂಥ ಗರ್ಜನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೭೦).
[ಗಡಚಿಕ್ಕು + -ಇಸು$_3$]

ಗಡಚಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಗಡುಸಾಗು ; (ಕಿವಿಗೆ) ಕರ್ಕಶವಾಗು : ಕೆಂಪು ಮೋರೆಯ ದಂಡು ತೋಪು ತುಬಾಕಿ ಗಡಚಿಕ್ಕಿ (ಲೋಕಗೀ. ೨೨೨) ; ಆವನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಕಾಲೂರಿದ ಕೂಡಲೇ ಜನರು ಕಿವಿ ಗಡಚಿಕ್ಕುವಂತೆ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿದರು (ಕಪಪು. ೫-೧೦) ; ಗಡಚಿಕ್ಕುವ ಗುಡುಗಿನ ದನಿಯನ್ನು ಆಲಿಸಿರಿ (ಜನನಾ. ೧೨೯). [ಗಡಚು (< ಗಡುಸು) + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಗಡಚು 'ಗಡುಸು' ನೋ.

ಗಡಚುತನ 'ಗಡುಸುತನ' ನೋ.

ಗಡಣ, ಗಡಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ ; ಸೇರಿಸುವಿಕೆ. 'ಗಡಣಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ : "ಗಡಣವೆನಲದೆ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶರ. ೩೦) ; "ಗಡಣವಂಗಡಂಕಿಕ್ಕಿಂದಂ . . . ಸ್ತೋಮಾಭಿಧಾನಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೬) ; ದೇವರ ಪಡೆಗಡಣದೆ ಪೊಗಟ್ಟುದಿನತನೂಜನ ಗಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೬) ; ನುಡಿಯ ಗಡಣವ ಮರೆದು ತೆರಹಿಲ್ಲದಿದ್ದರೇನು (ಮಹಾದೇ. ಬ ೧೧೪-೨೬೦) ; ಗಡಣದೆ ಮಾದೇವಿಯ ಬಗೆಯೊಡೆಯನ ನೊಸಲೊಳ್ . . . ಬಿಡೆ ನಟ್ಟುವು ಕಾವನಂಬುಗಳ್ ತಾವ್ಯೆದುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೭) ; ಪೊಡಮುಡುತ ನಿಗಮುಗಳರಸುವ ಅಭವನ ಗಡಣಕೆಣೆಯಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೬) ; ಪಡೆವಳರಾಕೆ ವಾಳರ ಗಡಣಂ ನೆರೆದಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦-೯). ೩. ಸಹವಾಸ ; ಕೂಟ ; ಸಂಗ : ಪರಸ್ತ್ರೀಯರೊಳ್ ಗಡಣಂ ನನ್ನಿಗೆ ಬೀಗುವರ್ ನುಡಿತೊದಳ್ ದೋಸಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದೆ ದಂಬದ ಗಣ್ಡರ್ ಕಲಿಕಾಲದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೬೯ ; 982) ; ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಬೆಡಂಗಿನೊಡನೆ ಗಡಣಮನೊಡರಿಸುವ (ವರ್ಧಪು. ೨-೩೭ವ) ;

ದೇವನಿದ್ದನು ವೀರಭಟ ಸುಗ್ರೀವ ಲಕ್ಷ್ಮಣರುಗಳ ಗಡಣದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೯-೧೮). **ಗಡಣೆ**[1]: ೧. 'ನುಡಿಗಡಣೆ' ಪರಾ. ೪. ಮೇಳ; ಗಾಯನ ಗೋಷ್ಠಿ : ಕನಕಗೋಪುರಂಗಳೊಳಗಣೆರಡುದೆಸೆಯ ಗುಣಣೆಯಿಂ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ಗಡಣೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೮) ; ಕಡೆಯ ಪೆಂಡೆಯುದ ನಟ್ಟುವರು ಮದ್ದಳಿಗರು ಗಡಣೆಯ ತಾಳಧಾರಿಗಳು ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದ ಗೀತವಾದ್ಯ ವಿದ್ಯಾಧಿಕ ಪಡೆಯಿದ್ದುದೊಡ್ಡೋಲಗದಿ (ಮೋ ೯ ಹ ತ. ೨೦-೩೭). "ಹಾಡುವಿಕೆ" (ಪಂಪನಿ). ೫. (ಆಲಂ) ಗದ್ದಲ; ಆಡಂಬರ : ಪದವಾಕ್ಯವಿದರಾಗ ವಾದಗಡಣೆಯ ಬಿಟ್ಟು ಒದವಿಪರು ದಿಟದರಿವ (ಮುಂಕುಕ. ೪೧).

[< ಸಂ. ಘಟನ]

ಗಡಣಂಗೊಳ್, ಗಡಣಗೊಳ್, ಗಡಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪಾಗು; ಒಟ್ಟುಗೂಡು ; ಮೇಳವಿಸು ; ಹಿಂಡುಗಟ್ಟು : ಪಸರಂಬಡೆದಂ; ಗಡಣಂಗೊಂಡಂ (ಶಮುದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ) ; ಮೃಗಂ ಗಡಣಂಗೊಂಡು ಬರಲ್ಕೆ (ದಶಕು. ೧-೩೦) ; ಕಿನ್ನರಿಯ ಸರಸಸಂಗೀತಮಂ ಕೇಳ್ದು ಗಡಣಂಗೊಂಡು ಪೆಡೆಯೆತ್ತಿ ನಲಿವ ನಾಗಂಗಳಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೩೫ ವ). **ಗಡಣಗೊಳ್** : ೨. ಕೂಡು ; ನೆರೆ : ಅವಳಲಿ ಗಡಣಗೊಂಬ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಮೈವಳಿಯೊಳಿಹಳೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೨೪). **ಗಡಣೆಗೊಳ್** : ೧. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತುರವಣಿಸಿ ದೈತ್ಯರಂ ಗಡಣೆಗೊಳ್ಳದೆ ಪತ್ತುತಿರ್ದುದಮರವ್ರಾತಮೇನೆಂಬನದ್ಭುತವನು (ಜೆಬಪು. ೪೨-೪೩). ೨. ಕಾಮಾರಿಭಕ್ತರು ವಾರವನಿತೆಯರ ಸಂಗಸುಖಮಂ ಗಡಣೆಗೊಂಬರೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೭೯). [ಗಡಣ + ಕೊಳ್[1]]

ಗಡಣಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗು ; ಒಟ್ಟಾಗಿರು ; ಸಾಲುಗೊಳ್ಳು: ರದನಂ ಗಡಣಂಬಡೆವಾರದನಂಗನ ಕೀರ್ತಿಲತೆಯ ಬಿತ್ತೆನಿಸಿರ್ದುಂ ಪುದು ತನ್ನ ಕಾಂತಿ ಪವಿಗೆನಿಪುದು ತನ್ನವಪಲ್ಲವೋಪಮಾನಾಧರೆಯಾ (ಜಗವಿ. ೧೦-೩೭). [ಗಡಣ + ಪಡೆ[1]]

ಗಡಣಗೊಳ್ 'ಗಡಣಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಗಡಣಿಗ (ನಾ). ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು ; ಸಂಗಡಿಗ ; ಜೊತೆಗಾರ: ಗಡಣಿಗರು ಮೂದಲಿಸಿ ಕವಿದುದು ರಾಯರಾವುತರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ.೪-೫೫); ಎಲವೊ ನಿನ್ನಯ ಗಡಣಿಗರ ಕರೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೪೫). [ಗಡಣ + -ಇಗ]

ಗಡಣಿಸು, ಘಡಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪಾಗು ; ಒಟ್ಟುಗೂಡು : ಜೊತೆಗೂಡು : ಚಿತ್ರಲೇಖೆ ಚಿತ್ರದ ಪಟಮಂ ಪಸರಿಸಿದಳೊರ್ಮೆ ಗಡಣಿಸಿ ಪಸರಿಸುತಿರೆ ಬಾಣಸುತೆಯ ಕಣ್ಣುಂ ಮನಮುಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೧೬) ; ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರ್ ಗಡಣಿಸಿ ಬರೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೪೯) ; ಓಡುವುದು ಗರುವಾಯಿಯೇ ಭಯ ಬೇಡ ಭೂಮಿಪರೆನ್ನ ತೇರಿನ ಕೂಡೆ ಗಡಣಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೦); ಪೊಟ್ಟೆಯಿಂ ಕರುಳ್ಗಡಣಿಸಿ ಪಾಯ್ವಿನಂ ತುಳಿದುದು . . . ಮತ್ತವಾರಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೩). ೨. ಸೇರಿಸು ; ಜೋಡಿಸು ; ಹೆಣೆ : ಮಾಲೆಗೆ ಬಟಿವಟಿ ತನ್ನ್ರೂಪಮಾಲೆಯ ಕಣ್ಮಲರ ಮಾಲೆಯೆನೆ ಮಾಲೆಯನಾ ಬಾಲೆ ಭವಬದ್ಧ ನಿಜರುಚಿ ಮಾಲಾನ್ವಿತ ಮಮಿತತೇಜನೊಳ್ ಗಡಣಿಸಿದಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೬); ತಡಿಯ ಬಲಿಸುವ ಗುಳನ ಜಿಂಚಿಯ ಗಡಣಿಸುವ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳನಾಯ್ದಡಸಿ ಹೊಲಿಸುವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೭); ಹಡಗು ದ್ವೀಪಕೆ ಹೋಗುತಿರಲಲ್ಲಿ ವಸ್ತುವ ಗಡಣಿಸಿ ಕಳುಹುವನಂತೆ (ಭರಚ. ೩-೪೧). ೨. ನೆರವೇರು ; ಘಟಿಸು : ತೊಡಗಿದ ಕಾರ್ಯಂ ದೈವದೆ ಗಡಣಿಸಲದು ತಾಂ ಸಮಾಹಿತಂ ತಿಳಿಪಲ್ (ಉದಯಾ. ೧೧). ೩. ಸಾಲಾಗಿ ಬಡಿಸು; ಸರಿಯಾಗಿ ಎಡೆಮಾಡು: ಓಗರ ಭಾಜನವಿಲ್ಲದೆ ಗಡಣಿಸಿ ಭೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ.೧೨೬-೫೭೬); ಹೊನ್ನ ಹರಿವಾಣಸಾಹಸ್ರದೊಳು ದಿವ್ಯಮೃಷ್ಟಾನ್ನಂಗಳಂ . . . ಗಡಣಿಸಿ (ಗುರುಚಾ. ೬-೫೯) ; ಭಕ್ಷ್ಯ ಭೋಜ್ಯಾದಿ ವಸ್ತುಗಳನು ಪರಿಯಾಣದಲ್ಲಿ ಗಡಣಿಸಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨-೮೯). **ಘಡಣಿಸು** : ೧. ವೀರಭಟಾವಳಿಯಾಂತು ಪಂಥಮಂ ಘಡಣಿಸೆ ಪೆಂಪಿನೋಲಗಮನಿತ್ತೆಸೆದಂ ನೃಪರಾಜ ಕುಂಜರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೧೨). [ಗಡಣ + -ಇಸು[3]]

ಗಡಣೆ[1] 'ಗಡಣ' ನೋ.

ಗಡಣೆ[2] (ನಾ). ೧. ಎಣಿಕೆ; ಆಲೋಚನೆ ; ಚಿಂತೆ : ಕಾಯದ ಗಡಣೆ ಕೆಲಬರಿಗುಂಟು ಜೀವದ ಗಡಣೆ ಕೆಲಬರಿಗುಂಟು ಭಾವದ ಗಡಣೆ ಕೆಲಬರಿಗುಂಟು. . . ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ಗಡಣೆ ಆರಿಗೂ ಇಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೦೭); ಜಡಿವ ಹಗೆಯನು ಕಾಲಕರ್ಮದ ಗಡಣೆಯನು ಸುಖದುಃಖದುದಯದ ಕಡೆ ಮೊದಲ ಕಾಣಿಸುವನಾವವನೆಂದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಒರಿಇ. ೨೧-೩೧).

[<ಸಂ. ಗಣನ]

ಗಡಣೆಗೊಳ್ 'ಗಡಣಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಗಡದು 'ಗಡದ್ದು' ನೋ.

ಗಡದ್ದು, ಗಡದು (ಗು). ೧. ಗಡುಸಾದ; ದಪ್ಪವಾದ. ೨. ಆಳವಾದ; ಗಾಢವಾದ: ಕೊನೆಗೆ ಗಡದ್ದು ನಿದ್ದೆ ಹತ್ತಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿದು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೧). ೩. ಹೇರಳವಾದ; ವಿಶೇಷವಾದ: ಮರ ಕಾಲನಿಗೆ ಗಡದ್ದು ಇನಾಮು ಆಗಬೇಕು (ಔವಾಉ. ೧೬೧). (ನಾ). ೪. ವೈಭವ ; ಭರ್ಜರಿ : ಮಗಳ ಮದುವೆ ಆದಷ್ಟು ಗಡದ್ದಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲೆಂದು (ಮರನು. ೧). **ಗಡದು** : ೨. ಗಡದು ನಿದ್ದೆಮಾಡಿದವನನ್ನು ಕಂಡು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೩).

ಗಡದ್ದಾಗು = ಹೇರಳವಾಗು; ಪುಷ್ಕಳವಾಗು : ಎಲ್ಲರೂ ಗಡದ್ದಾಗಿ ತಿಂದರು (ಮೂಲಾನ. ೪೭) ; ಸುವಾಸಿನಿಯರಿಗೆ ಗಡದ್ದಾಗಿ ಊಟವಾಯಿತು (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೧೪೨) ; ನಾನೂ ಗಡದ್ದಾಗಿ ಉಂಡಿದ್ದೆ (ಮಳೆಮ. ೨೯೯). [← ಮರಾ. ಗಡದ್]

ಗಡನೆ (ಅ). ಒಡನೆ ; ಕೂಡಲೆ : ಒಡನೆ ಹೋಗಿ ಬಡತನ ಗಡನೆ ಬಂದಿತು (ಪುರಂದ. ೩-೧೫೨-೨) ; ಒಡನೊಡನೆ ನಿರ್ಮಿಸುತ ಲಿಂಗ ಪೂಜಾದಿಯಿಂ ಗಡನೆಯಾರೋಗಣೆಗೆ ನೀಡಿಯಾರೋಗಿಪುದು ದೇವ (ಮಹಾವಿ. ೧೧-೧೯) ; ಮೃಡನ ಪೆಂಡತಿಯನ್ನರುಂಧತಿ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆತ್ತಿರಿಸಿಕೊಂಡಳು ಗಡನೆ ಮೈದಡವುತ್ತಲಾಕೆಯ ಮುಖವ ಚುಂಬಿಸುತ (ಪಾರ್ವಪ. ೩೧) ; ಹನಿಹನಿಗೂಡಿ ಮಾಗಿ ಗಡನೊಂದೆ ರಸವಾಗಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೮-೧೧). [ಗಡ್[5] + -ಅನೆ[1]]

ಗಡಪ್ 'ಗಡಪ್ಪು' ನೋ.

ಗಡಪಾರೆ 'ಗಡಬಾರೆ' ನೋ.

ಗಡಪು 'ಗಡಪ್ಪು' ನೋ.

ಗಡಪ್ಪು, ಗಡಪ್, ಗಡಪು (ನಾ). ೧. ಅಡಗುವಿಕೆ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಾಗುವಿಕೆ; ಮರೆಯಾಗುವಿಕೆ : ಈ ಚಮತ್ಕಾರದ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಹಾಗೇ ಗಡಪ್ಪು ಮಾಡಿ (ವೈಭವ. ೧೨೪). **ಗಡಪ್** : ೨. ನುಂಗುವುದು ; ತಿಂದುಹಾಕುವುದು ; ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಏಳುನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದೆ. ಅವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಗಡಪ್ ಮಾಡಿದರು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೧೧). **ಗಡಪು** : ೧. ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಯಾರದೂ ಸುಳಿವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲಿ ಗಡಪಾದರೋ ? (ಮೂರುಪಾ. ೧೩).

ಗಡಪ್ಪುಮಾಡು = ವ್ಯಯಿಸು ; ಖರ್ಚುಮಾಡು : ಹಣವನ್ನು ಎಷ್ಟಿತ್ತರೂ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಗಡಪ್ಪುಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಡಪ್ ; ಅರ. ಗರ್ಬ್]

ಗಡಬ 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡಬಡ, ಗಡಬಡಿ, ಗಡಬಡೆ, ಗಡಿಬಿಡಿ (ನಾ). ೧. ಅವಸರ; ಆತುರ; ತ್ವರೆ: ಬಚಿಯ ಗಡಬಡಗಳಿಂದಜ್ಞರಂ ಕೆಲರನಲೆದು ಪಿರಿಯ ನಾನೆಂದಹಂಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದಂ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೧೪); ಬೀದೀ ತುಂಬ ಜನವೇನೋ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಗಡಬಡ (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೧೧೨). ೨. ಗೊಂದಲ; ಗದ್ದಲ; ಕೋಲಾಹಲ: ಸಡಗರಂಗಳು ಬಚಿಯ ಠಕ್ಕಿನ ಗಡಬಡಂಗಳು (ಬಸವು. ೫೬-೧೭); ಅಡಿಗಡಿಗರಸನ ನೋಡಿದೆರೆದೆ ಸೋತು ಗಡಬಡವಹುದಾಟವೆಂದು (ಭರಚ. ೧೨-೧೧೯). **ಗಡಬಡಿ:** ೧. ಕೆಲಸದ ಗಡಬಡಿ ಇರಬೇಕರಿ (ಚೆಂದಯು. ೫೫); ಹೀಗೆ ಗಡಬಡಿ ಮಾಡಿದರೆ ಹೇಗೆ (ಅಶೋಕ. ೩). ೨. ವಾದ್ಯದ ಗಡಣ ಮೊಳಗಿದುದು ಪಾತಕರ ಗಡಬಡಿಯ ಕಳರವ ಬಗಿದುದಬುಜಭವಾಂಡಮಂಡಲವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೨೧). ೩. ಗಾಬರಿ; ಭಯ: ಗಡಬಡಿಯಿಂದ ನೋಡು ತ್ತಾಳೆ (ಮೋಹಿನೀ. ೨೭). **ಗಡಬಡೆ:** ೨. ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಗಡಬಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿದೆ (ಡಬೊಮ್ಮ. ೮೯); ತುಡುಗುಣಿ ಹೊಕ್ಕು ಗಡಬಡೆಯ ಮಾಡಿದಂತೆ (ಶಿವಮಂ. ೮೮); ಶಾಸ್ತ್ರದ ಗಡಬಡೆಯೊಳಗಾಡಿ ದೇಹದ ವಸ್ತ್ರ ಮಾತ್ರವ ಬಿಟ್ಟ ಮುನಿಯೆ (ಭರಚ. ೮-೧೦೬); ಕಳಕಳದ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ ಧ್ವನಿಗಳ ಗಡಬಡೆಯೊಳಖಿಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂಗಳೋಳಿಯಿಂದೊಡೆಯದಿರದೆನೆ (ಜೈಬವು. ೨೩-೨೮). **ಗಡಿಬಿಡಿ:** ೨. ನೋಡಿದ . . . ಬಿಡದೆ ದೈತ್ಯರ ಮಡದಿಯರ ಗಡಿಬಿಡಿಯೊಳಗೆ ನಡನಡುಗುತಿರುವಳ (ಹನುಮ. ೨೯); ಅಂತೂ ಸಂಭ್ರಮ, ಗಡಿಬಿಡಿ, ಉತ್ಸಾಹ (ರೂಪಸಂ. ೧೭). ೩. ಗಡಿಬಿಡಿ ಮನೋವಿಕೃತಿಯ ಹೆಗ್ಗುರುತು (ದಾಬುತ್ರಿ. ೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಡ್‌ಬಡ್]

ಗಡಬಡಿ 'ಗಡಬಡ' ನೋ.

ಗಡಬಡಿಕೆ (ನಾ). "ಗದ್ದಲ; ಗಡಬಿಡಿ" (ಅನಂನಾ).

[ಗಡಬಡ + – ಇಕೆ]

ಗಡಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಸರಿಸು; ಆತುರಗೊಳ್ಳು; ತ್ವರೆ ಮಾಡು: ಕಡೆಗಂಗಳಿಂ ಸೇದಿರಾಜನಂ ನೋಡುತ್ತೆ ಗಡಬಡಿಸಿ ತುಟಿ ಮಿಡುಕಿ ಮೂಗುವಿಡಿದಾಡುತ್ತೆ (ಸೇದರ. ೩೪-೧೭); ಅಹಲ್ಯಾ ಗಡಬಡಿಸಿ ಎದ್ದು ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಾರಿದಳು (ರಂಗವ. ೧೪೪); ರೋಹಿಣಿ ಗಡಬಡಿಸಿದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೭೮); ಭಟ್ಟರ ದನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಸೆಟ್ಟರು ಗಡಬಡಿಸಿದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೧೯). ೨. ಗದ್ದಲಮಾಡು; ಗೊಂದಲವೆಬ್ಬಿಸು: ಕಾಲ ದುರ್ಭರಭೋಗಿ ಜಿಂಹ್ವಾ ಜ್ವಾಲೆ ಕಿಡಿಯನುಗುಳುತ ಮಡಕೆಯ ಮೇಲೆ ಹೆಡೆಯಂ ಬಡಿದುಕೊಳುತಂ ಕಡುಗಡಬಡಿಸುತ (ಬಸವು. ೫೧-೫೯); ಶೈವನಂ ವಾದಮುಖದಿ ನಾಂ ಪರಿಭವಂಬಡಿಸದೆ ಬಿಡೆಂಬಿಡೆನೆನುತ್ತ್ರಿ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು ಗಡಬಡಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೮); ಘುಡುಘುಡಿಪ ಕೋಪದಲಿ ದುರ್ಗದ ಹೆಡಕು ಪರಿಯಂತೇಜಿ ಪುರ ಗಡಬಡಿಸಿ ಬೆಚ್ಚಿತು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೦).

[ಗಡಬಡ + – ಇಸು₃]

ಗಡಬಡೆ 'ಗಡಬಡ' ನೋ.

ಗಡಬಡೆಯ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ (?): ಯಿ ಗೋಪಾಳದೇವರ ಸ್ಥಾನಿಕ ನಂಬಿಯರು ಗಡಬಡೆಯರು ಯಿ ಧರ್ಮ್ಮಕೆ ಸಹಾಯ ಬಡೆಯ ದಲ್ಲಪ್ಪನವರು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬-೩೭; 1338).

[?]

ಗಡಬಾರೆ, ಗಡಪಾರೆ, ಗಡಹಾರೆ, ಗಡಾರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹಾರೆ: ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟ ೩ ಹಲವನ್ನು ಗಡಬಾರೆಯಲ್ಲಿಡಿದು ಮಣ್ಣು ತೆಗೆದು ಒಂದು ಬಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಸಕವೈ. ೨೫೬). **ಗಡಪಾರೆ:** ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆಯಲು ಬಾರದ್ದರಿಂದ ಗಢಪಾರೆಯಿಂದ ಒಡೆದು ತೆರೆಯಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗಡಹಾರೆ:** ಸರಕಿನ ಕೋಣೆ ಕಟ್ಟಳೆಮರಂ ಕುಡುಗೋಲ್ತೆರೆಸೀರೆ ದಬ್ಬಳಂ ಹುರಿ ಗಡಹಾರೆ ನೇಣ್ಕೊಡಲಿ . . . ಸಾಧನಂಬೆರಸು ದಂಡಿನವರ್ ಪೊಜಮಟ್ಟರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೪-೨೮೫). **ಗಡಾರಿ:** ಮುಳ್ಳು ಹೊಕ್ಕರೆ ಮುಳ್ಳೇ ಸಾಧನ, ಗಡಾರಿಯಲ್ಲ (ಕನ್ನಸು. II, ೩೭೯); ಕೋಟೆಯ ಕದಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಮೊನೆಯಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಡಾರಿಗಳನ್ನು ನಾಟಿದ್ದರು (ಭಾರವೀ. ೧೦೦). [ದೇ॥ ತಮಿ. ಗಡಪ್ಪಾರೈ; ಗಡ್ಡಪಾರೈ; ತೆಲು. ಗಡ್ಡಪಾರ]

ಗಡಬು 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡಮಂಚಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಗಡಗಂಚಿ: ಕೊಡವನ್ನೆತ್ತಿ ಗಡಮಂಚಿಕೆ ಯಂತಿರುವ ಅಡ್ಡಹಲಿಗೆ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೋ (ದೇವೀಚಾ. ೯೭). ೨. "ಹಾಸಿಗೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕಾಲುಮಂಚ" (ಅನಂನಾ).

[← ತೆಲು. ಗಡಮಂಚೆ, ಗಡವಂಚೆ]

ಗಡರಗಪ್ಪೆ (ನಾ). ಮಂಡರಗಪ್ಪೆ; ದೊಡ್ಡಚೇಳು; ಎಮ್ಮೆಚೇಳು (ಉಕ); ಕಬ್ಬಿಣಚೇಳು (ಕರಾ): ತನ್ನ ಜೋಡಿಗೊಂದು ಗಡರಗಪ್ಪೆ (ಮಾಧವ. II, ೧೩೭). [ಗಡರ ? + ಕಪ್ಪೆ₁]

ಗಡರು 'ಗಟರು' ನೋ.

ಗಡವ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಗಂಡು ಕೋತಿ ಅಥವಾ ಬೆಕ್ಕು: ತಂದೆ ಯಾದವನು, ಮೃಗದಲಿ ಗಡವನಂತೆ, ಮಗು ತನತಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕೆಂದಲ್ಲ (ನವರಾ. IV, ೯); ಒಳ್ಳೆಯ ಗಡವ ಬೆಳೆದಂತೆ ಬೆಳೆದಿದಾಳೆ (ಸಿಂದೆಸಿ. ೨೦೮). (ಗು). ೨. ಕೊಬ್ಬಿದ; ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ: ನಾಲ್ಕುವಯಸ್ಸಿನ ಕೋತಿ ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಗಡವ ಕೋತಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟರಾಕ್ಷಸನ ಹಾಗೆ ಇತ್ತು (ದಿನಾರಿ. ೬೭). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಗಡುವ]

ಗಡವತನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿತನ; ಕೊಬ್ಬಿರುವಿಕೆ: ಕರಡಿಯ ಗಡವ ತನವನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡ (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೮೫). [ಗಡವ + – ತನ]

ಗಡವು 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡಸರ್ಪ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಸರ್ಪ; ಭಯಂಕರವಾದ ಹಾವು: ಪರನಾರೀಪುತ್ರಕ ನಂಟರ ತೊಬ್ಬು ಕೆಳಗೆ ಕುಪ್ಪಾರ್ತ ಪಿಸುಣ ಗಡಸಪ್ಪ ತೊಡಬ್ಬರ ಬೀವ ಬಾವನಬಣ್ಣ ಗುಣ್ಣಚಕ್ರ ಜೆಡ್ಡುಗಂ (ಎಕ. II, ೩೧೭; ೯೫೦). [< ಘಟಸರ್ಪ]

ಗಡಸು 'ಗಡುಸು' ನೋ.

ಗಡಸುಗಾತಿ 'ಗಡುಸುಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಡಸುಗಾರತನ 'ಗಡಸುಗಾಱತನ' ನೋ.

ಗಡಸುಗಾಱ 'ಗಡುಸುಗಾಱ' ನೋ.

ಗಡಸುಗಾಱತನ, ಗಡಸುಗಾರತನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗತನ; ಸೊಕ್ಕು; ದರ್ಪ; ಮೊಂಡುತನ: ಬಲ್ಲಿನವನ ಗಡಸುಗಾಱತನಮಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೨-೨೨೮). **ಗಡಸುಗಾರತನ:** ಗಡಸುಗಾರತನ ಹೋಗಿ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಉಕ್ಕುಡುಗಿ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XI, ಪೀಠಿಕೆ).

[ಗಡಸುಗಾಱ (< ಗಡುಸುಗಾಱ) + – ತನ]

ಗಡಸುತನ 'ಗಡುಸುತನ' ನೋ.

ಗಡಸುನಗೆ (ನಾ). ಬಿರುನಗೆ; ಅಟ್ಟಹಾಸ: ಕಿಟಕಿಯ ಬಳಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಹೆಂಗಸರ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಅಸಭ್ಯರೀತಿಯ ಗಡಸುನಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು (ಪುನರು. ೧೪೫). [ಗಡಸು (< ಗಡುಸು) + ನಗೆ₂]

ಗಡಹ (ನಾ). ಬಾಗಿಲು; ದ್ವಾರ: ದುರ್ಗವ ಮೂಱ ದಾಂಟಿ ತನುತ್ರಯ ಮಲತ್ರಯಗಳೆಂಬ ಗಿರಿಗಡಹಗಳನು ದೀಕ್ಷಾತ್ರಯಂಗಳಿಂ ನಷ್ಟಂ ಮಾಡಿ (ಕವಿಚ. III, ೩೯೮; ಕರಸ್ಥಲದ ನಾಗಲಿಂಗ ತ್ರಿಪದಿ ಟೀಕೆ).

[← ತೆಲು. ಗಡಪ, ಕಡಪ]

ಗಡಹಾರೆ ‘ಗಡಬಾರೆ’ ನೋ.
ಗಡಹು$_1$ ‘ಗಟಿಪು’ ನೋ.
ಗಡಹು$_2$ (ನಾ). ನಾಶಪಡಿಸುವ ಸಾಧನ (?): ಇಲಿ ಗಡ[ಪಾಠಾಂ. ಡು] ಹನೊಡ್ಡಿದಲ್ಲಿ ರ್ಪಂತೆ ಎನ್ನ ಸಂಸಾರ (ಬಸವ. ೧೦). [?]
ಗಡಾ$_1$ ‘ಗಡ$_1$’ ನೋ.
ಗಡಾ$_2$ ‘ಗಡ$_5$’ ನೋ.
ಗಡಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: ಕುಂದಪ್ರಜ ಪಟ್ಬಾವುಜ ಕುಡುಬಾಹುಜ ಆಡಾಹುಜ ಗಡಾಣಿಯೆಂಬೈದು ತೆಱನಾದಾ ಜವನೋಜೆಯಿಂ ಬಾಜಿಸುವ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [?]
ಗಡಾಯಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗಡಿ; ಮೇರೆ: ‘ಗಡಾಯಿಸು’ ಪರಾ. [?]
ಗಡಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಡಿಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಭದ್ರಪಡಿಸು; ನೆಡು: (ಕ). ೨. ಕಲ್ಲನ್ನು ಕಟ್ಟಡಕ್ಕಾಗಿ ಕಡೆದು ಸಿದ್ಧಮಾಡು; ಕಲ್ಲುಕಡೆ: ಕಲ್ಲನ್ನು ಗಡಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಗಡಾಯಿ + – ಇಸು$_3$]
ಗಡಾರಿ ‘ಗಡಬಾರೆ’ ನೋ.
ಗಡಾವಣೆ$_1$ (ನಾ). ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರುವಿಕೆ; ಒಂದಾಗುವಿಕೆ: ಅಱಿವ ಮನ ಏಕವಾಗಿಯಲ್ಲದೆ ವಸ್ತುವನೊಡಗೂಡಬಾರದು ರಜ್ಜು ಒಂದೇ ಗಡಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡೆ ಬಳಿಕಿಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨-೩). [<ಗಡಣ]
ಗಡಾವಣೆ$_2$, ಗಥಾವಣೆ, ಘಡಾವಣೆ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶಬ್ದ; ಬೊಬ್ಬೆ; ಕೋಲಾಹಲ: ತಾಳ ಸಮೇಳ ಸದ್ಗತಿಯಿಂದಲುಗ್ಘಡಣೆಯ ಗಡಾವಣೆಯಿಂದಲಲ್ಲಮನು . . . ಬಾಜಿಸುತಿರ್ದನ್ನೈ ಹಲವಂದದಲಿ ಮದ್ದಳೆಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೯); ಯುದ್ಧದ ಗಡಾವಣೆಯಿಂದ ಹೊಕ್ಕರು ಕಾಳೆಗದ ಕಣನ (ಕೋಗಯ. ೨೩-೧೭); ಗುಡುಗಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗಡಾವಣೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವನಿ ಬಂದು ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು (ಪೈಮುಹ. ೧೫). ೨. ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ; ವೈಭವ: ಜಂಗಮರಾಯನಮೃತ ಪ್ರಯೋಗಕಾಲದೊಳೊಲವಿನಿಂ ಶೈವಾಗಮೋಕ್ತದೊಳೆಸಗಿದನು ಗೌರವ ಗಡಾವಣೆಯ (ಶಂಕದಾ. ೪-೩). **ಗಥಾವಣೆ**: ೧. ಚತುರಂಗದ ಗಥಾ[ಪಾಠಾಂ. ಡಾ]ವಣೆ ಘಾಡಿಸಿತು ಜಗವ (ತೊರರಾ. ೬-೧-೧೦); ಮಾತಿನ ಗಥಾ[ಪಾಠಾಂ. ಡಾ] ವಣೆಗಾ ವನೌಕಸಜನಪನೆದ್ದನು (ತೊ ರ ರಾ. ೬-೫-೨೩). **ಘಡಾವಣೆ**: ೧. ಚಾಪಾಗಮಾಚಾರ್ಯನ ಘಡಾವಣೆ ಘುಲ್ಲಿಸಿತು ಜಗವ (ಸಂಭಪ್ಪ. ೧೮-೪೧); ಮುನಿತರ್ಕದ ಘಡಾವಣೆ ಘಾಡಿಸಿದುದಾ ಯಜ್ಞಮಂಟಪವ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೪೫). ೨. ಕಳವಳಿಸಿದವು ಕರಣವಿಂದ್ರಿಯಗಳು ಸಿತಂಬಿನಿಯರಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದನಲರುಗಣೆಯಣ್ಣನ ಘಡಾವಣೆಗಾ ವಿಭಾಂಡುಸುತ (ತೊ ರ ರಾ. ೧-೫-೫೩); ಸಡಗರದ ಸೌರಂಭದಲ್ಲಿ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಎಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಆಗಲೆ ಘಡಾವಣೆ ಘಾಡಿಸಿರುತ್ತದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೭೭). ೩. ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಹಲ್ಲಣಿಸಿ ಹರಿತಂದು ಮೋಹರವಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ನಿಂದುದೆರಡಱ ಘುಲ್ಲಣೆಯ ಘಾಯದ ಘಡಾವಣೆ ಮಿಱಿ ಘಾತಿಸಿತು (ಕುಮ್ಯಾಭೀ. ೭-೨). [?]
ಗಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ; ಅಂಚು; ಸೀಮೆ: “ವಸುಮತೀಶರಿಗೆ ತಮಗೆನಿತು ಮಹಿಯುಂಟದಱ ಪೆಸರು ರಾಷ್ಟ್ರಮೆನಿಕ್ಕು ಅದಱ ಕಡೆ ಗಡಿಯಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೫೬-೨); ಮೂಡಲುಂ ತೆಂಕಲುಂ ಪಳ್ಳಂ ಗಡಿಯಾಗಂತು ಚತುರಾಘಾಟದಿಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೬೧; 1047); ಜಾರೆಯ ಮಗನಂ ಗಡಿಯ ನಾಯಕನಂ ನಂಬಿಸಿ ಕೊಲ್ವವನಂ ಪೋಲ್ವ ಸಮ್ಯಙ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮುಮಂ . . . ಪರಿಹರಿಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫); ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಗಳ ಮುತ್ತಿದ ಪಗೆವಡೆಯ ಸನ್ನಾಹವ ಕೇಳಿ (ಕಂನವಿ. ೩-೪೯). ೨. ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ; ಬೀಡು: “ಗಡಿ – ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್” (ಕಶಸಾ. ೧೫-೨೯೦); “ಗಡಿ ಗರುಡಿ ಬೀಡುಮಾಡುಂಬೊಲಸೆಂದಕ್ಕು” (ಕವಿಕಂ. ೧೩೫). ೩. ತಾಲ್ಲೂಕು: ಇಂತಹ ಕೆಲವು ಹೋಬಳಿಗಳು ಕೂಡಿದರೆ (೪–೧೦) ಒಂದು ಗಡಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಗಡಿ ಕೂಡಿ ಒಂದು ನಾಡು (ಏನಸಾ. ೭೪).

ಗಡಿಯಂಕಭೀಮ = ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ರಣರಂಗಭೀಮನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಡಿಯಂಕಭೀಮ ಗಡಿಗೆ ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆ ಮಱಿವೊಕ್ಕರೆ ಕಾವ ಸಿತಗರಗಂಡ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೬೦-೮; 1277); ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹದ ಗಂಡ ಗಡಿಯಂಕಭೀಮ ರಾಂ[ಮ] ರಾಜೇಂದ್ರ (ಕಇ. IV, ೩೦-೭; 1505). **ಗಡಿಯಂಕಮಲ್ಲ** = ಗಡಿಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶೂರನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಲದಙ್ಕರಾಮಂ ಗಡಿಯಂಕಮಲ್ಲಂ (ಎಕ. III, ಹುಣಸೂ. ೧೦-೫; 1020); ಗಡಿಯಂಕಮಲ್ಲನೆನಿಪ್ಪತ್ರ್ತೋರ್ಡದರ್ಪರ ಜವನೆನಿಪರ್ . . . ಅಱುವರ್ಗ್ಗಾರ್ ವುಂಡುಗಳ್ (ಕಇ. I, ೨೪-೧೨; 1148). **ಗಡಿಯಂಕಸಿಂಗ** = ಗಡಿಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಡಿಯಂಕಸಿಂಗಂ ಶಿವಧರ್ಮ್ಮನಿರುತಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦೦-೨೭; 1064).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ತೆಲು. ಗಡಿ. / ಸಂ. ಘಟ]
ಗಡಿ$_2$ ‘ಗಱಿ’ ನೋ.
ಗಡಿ$_3$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೋಟೆ; ಚಿಕ್ಕದುರ್ಗ: (ಕ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡಿ; ತೆಲು. ಗಡಿ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಡೀ, ಗಢೀ]
ಗಡಿ$_4$ (ನಾ). ೧. = ಗಡಿಗೆ$_1$: “ಗಡಿ(ಡೆ) – ಘಟೀ = ಸಣ್ಣಕೊಡ” (ತದ್ಭಕೋ. ೯). ೨. ಗಳಿಗೆ; ಅವಧಿ; ಕಾಲ: ಮುನ್ನಿನ ಪರಿಯನ ದಱಿಯೊಳಾ ಪರಿಯನೇಳೆಂಟು ಗಡಿತನಕ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೮); ನುಡಿಯ ನುಡಿವಾಲಿಪುದು ನಾನೀವ ಭಾಷೆಗಳ ಗಡಿಯಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೮). ‘ಗಡಿಯಾರ’, ‘ಗಡಿಯಾಲ’ ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘಟೀ]
ಗಡಿಂಬ, ಗಡಿಬ, ಗಳಿಂಬ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಅಳತೆ, —ಪ್ರಮಾಣ: ಕಚ್ಚವಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಗಳೆಯೊಳ್ ಅಳೆದು ಕೊಟ್ಟ ಗಱ್ದೆ ಮತ್ತರೆರಡು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫-೮; 1024); ನಗರೇಶ್ವರದ ಗಡಿಂಬದ ಕೋಲೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭-೩೧; 1062); ಹುಲಿಗೆಱೆಯ ಗಡಿಂಬದ ಗಳೆ (ಎಇ. XVI, ೪೮-೫೪; 1147). **ಗಡಿಬ**: ಕೋಗಳಿಯ ಹೊಲದ ತೆಂಕಣದೆಸೆಯಾ ಮೇರೆಯೊಳಾ ಗಡಿಬದೊಳಂ ಧಾರಿಣಿಯಱುವತ್ತು ಮತ್ತರೆರೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-I, ೧೫೩-೫೮; 1083); ಪೂರ್ವದ ಗಡಿಬ ಏಳುಮಾರ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೯-೫೪; 1178); ಗಡಿಬ ಗದ್ದೆಗೆ ಕಳಂ (ಎಕ. II, ೩೨೦-೧; 1650). **ಗಳಿಂಬ**: ಆ ದೇಗುಲದ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಚ್ಚವಿಯ ಗಳಿಂಬದೊಳೆ ಬಿಟ್ಟ ಗಱ್ದೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦-೧೫; 1032). [?]
ಗಡಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಗಡಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು; ಸೀಮೆಕಲ್ಲು; ಬಾಂದುಕಲ್ಲು: ವಿಜಾಪುರಜಿಲ್ಲೆಯ . . . ಗುಡಿಹಾಳ ಮತ್ತು ಕುಂಟೋಜಿ ಗ್ರಾಮಗಳ ನಡುವಣ ಗಡಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಇದು ಬಸವರಾಜದೇವರ ಮಾನ್ಯ ಎಂದಿರುವಲ್ಲಿ (ಮೂರುಉ. ೫೯); ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆ ಗಡಿಕಲ್ಲು (ರೂಢಿ). [ಗಡಿ$_1$ + ಕಲ್ಲು (<ಕಲ್$_3$)]
ಗಡಿಕಾರ (ನಾ). ಗಡಿಕಾಯುವವನು; ರಕ್ಷಕ: ಕಾಷ್ಠತಟುವೆಂಬ ಗಡಿಕಾರಂ ಪುಳ್ಳಿಯ ಪೊರೆಯಂ ಪೊತ್ತು ಬರುತ್ತಂ (ಕಗವಿ. ೧೦೫-೨ ರಾಜಾವಳೀಕಥೆ). [ಗಡಿ$_1$ + – ಕಾರ$_1$ (<-ಕಾಱ)]
ಗಡಿಕೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಗಡಿಯನ್ನು ಬರೆ, —ಗುರುತುಮಾಡು; ಗೆರೆಹಾಕು: ನಡುನಡುವೆ ಗಡಿಕೊರೆದು ಆಡದಿರು ‘ಹುಡುತುತು’ ಹೂಡದಿರು ಹೋರಿಗಳ ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮ (ನೆಲಮು. ೧೮). [ಗಡಿ$_1$ + ಕೊರೆ$_1$ (<ಕೊಱೆ$_1$)]

ಗಡಿಕೊಳಗ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆ ಧಾನ್ಯ ಅಳೆಯುವ ಕೊಳಗ; ದೊಡ್ಡ ಕೊಳಗ: ಕೊಳಗವೆಂದರೆ ಗಡಿಕೊಳಗವಲ್ಲ; ಕೂಲಿಯ ಕೊಳಗ . . . ಸಾಹುಕಾರರೂ, ತಮಗೆ ಬರಬೇಕಾದ ಭತ್ತವನ್ನು ಅಳೆಯಿಸುವಾಗ ಗಡಿಕೊಳಗದಲ್ಲಿ ಅಳೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಸಂ. ೯). 'ಕೂಲಿಕೊಳಗ' ಪರಾ. [ಗಡಿ$_4$? + ಕೊಳಗ$_1$]

ಗಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಡಿಯನ್ನು ರಚಿಸು; ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸು; ಸೀಮೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸು: ಸೃಷ್ಟಿಯಲಿ ಯಿಾ ಕಾಲಗತಿ ಗಡಿಗಟ್ಟ ಲಜಾಯದ ಪರಮಮಹಿಮನ ಕಟ್ಟಳೆ ದಾಮದಲಿ ನಂದನಕಾಂತೆ ಮುರಹರನ (ನಿಭಾಗ.೧೦–೯ ಸೂಚನೆ); ಸೃಷ್ಟಿಪಾಲಕರೊಡೆಯನಂಘ್ರಿಯ ಮುಟ್ಟ ಮೋಕ್ಷವ ಪಡೆಯೆನುತ ಗಡಿಗಟ್ಟದರು ಶಾಪಕ್ಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೯–೧೪). [ಗಡಿ$_1$+ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಡಿಗಾಡು (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಡು: ಕಾಣದ ಗಡಿಗಾಡು ಗಳಿಂದ, ದುರ್ಗಮ ದುರ್ಗಗಳಿಂದ (ಪ್ರಾಕ್ಸಿವಾ. ೧). [ಗಡಿ$_1$+ಕಾಡು$_2$]

ಗಡಿಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲದ ಗುತ್ತಿಗೆ: ಚಂದ್ರಯ್ಯಗೌಡರ ಗದ್ದೆತೋಟಗಳನ್ನು ಗಡಿಗುತ್ತಿಗೆಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಒಕ್ಕಲಾಗಿದ್ದರು (ಕಾನೂರು. ೬೮). [ಗಡಿ$_4$+ಗುತ್ತಿಗೆ$_1$ (< ಗುತ್ತಗೆ)]

ಗಡಿಗೆ, ಗಡಗೆ, ಗಡುಗೆ, ಗಡ್ಡಿಗೆ, ಗಡ್ಡುಗೆ (ನಾ). ೧. ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಕೊಡ: ತುಷದ ಗಡಿಗೆಯಂತೆ ಇದು ಹಸನಲ್ಲ (ಮೋಳಮಾ. ೧೧೬–೪೩೦); ಕುದಿವುತಿಹ ಗಡಿಗೆಯಂ ಪೊಡೆದಿವಿದು ತತ್ಕಂಶಮಂ ದ್ವಿಜನ ಕೊರಳಿಂಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿದನು (ಗುರುಚಾ. ೧೫–೫೧); ಒಡೆವ ಗಡಿಗೆ ಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿ ಆಗುವದೇನು? (ವಾದಿ. ೩೫); ಕುರುಡಿಯ ಮದುವೆ ಯಾದರೆ ಮನೆಯ ಗಡಿಗೆಗೆ ಮೂಲ (ಗಾದೆ). **ಗಡಗೆ**: ೨. ಜಂತೆಗಳನ್ನು ಇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ದುಂಡಗಿನ ಆಕಾರದ ಸಾಧನ; ಗುಂಭ: ವೈಡೂರ್ಯದ ಗಡಗೆಗಳೆಸೆಯೆ ಬೇಜ ಶಶಿಕಾಂತದ ಜಂತೆಗಳೊಪ್ಪಿ ತೋಜ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೬೬ ರ); ನವಕನಕಸ್ತಂಭದ ಮೇಗನುಮಾಡಿದ ಗಡಗೆಗಳೆನೆ ಸತಿಯ ನಿತಂಬಂ ಸೊಗಯಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೩–೩೧); ಸೇರಿದ ಮುತ್ತಿನ ಗಡಗೆ ಬೋದಿಗೆಯಿಂದ ಸಾರಸಿಂಗರದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ನಾಗಕು. ೨೬–೧೬). **ಗಡುಗೆ**: ೧. ಕ್ಷೀರಂ ದಧಿ[ಘೃ]ತಸಿತ ಮಧುಧಾರಾಳಿಯ ಲಕ್ಕೆ ಗಡುಗೆಗೊಟ್ಟ [ಸೊಂ]ಟಿಗೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೫೨; 1076); ಪ್ರತಿವರ್ಷಂ ಲಕ್ಷಗಡುಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯಲ್ಲಿ ಯರ್ಗ್ಗವಾಣಿಯಂ ತಹರು ನಾಲ್ವರು ಪುಟ್ಟಿಮನಿಕ್ಕುವ ಗಡುಗೆಯಂ ಕುಡುವ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೫–೧೬; 1148); ಜೀವಿತವರ್ಗ್ಗಮುಂ ಗಡುಗೆಯುಂ ನೈವೇದ್ಯಮುಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧–೬೧; 1169); ಗ್ರಾಮ ಶಾನ್ತಿಯಲುಂ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಸಹಸ್ರ ಗಡುಗೆ ಪೂಜೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೬–೪೮; 1183). **ಗಡ್ಡಿಗೆ**: ೧. ಬಡ್ಡಣಿಸಿ[ಬಡ್ಡವಿಸಿ]ದರಂಗನೆಯ ರೊಪ್ಪುವ ಗಡ್ಡಿಗೆಯ ತಿಳಿದುಪ್ಪವಂ ಪೂರೈಸಿ (ಮದೇಪು. ೧೬–೨೪). **ಗಡ್ಡುಗೆ**: ೧. ಛಳಮನೀಗುವಾ ಪರ್ಬ್ಬಂಗಳೊಳ್ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಸಹಸ್ರ ಗಡ್ಡುಗೆಯಂ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಪುಂಣ್ಯಾಹವಾಚನೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೮೫–೬೬; 1158). [< ಸಂ. ಘಟಿಕಾ, ಗಡ್ಡುಕ, ಗಡ್ಡೂಕ]

ಗಡಿಗೆಗುಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಗಡಿಗೆಯೊಳಗಿರುವ ಭೂತ. ೨. (ಆಲಂ) ಸದ್ದುಗದ್ದಲವಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಅದುಮಿಕೊಂಡಿ ರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅದಕ್ಕೇನೆ ಹೀಗೆ ಗಡಿಗೆಗುಮ್ಮನಂತೆ ಇರೋದು (ತುಂಬಕೊ. ೮). [ಗಡಿಗೆ+ಗುಮ್ಮ$_1$]

ಗಡಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಎಲ್ಲೆಮಿಾರು; ಅವಧಿಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಹದ್ದುಮಿಾರು: ಗಡಿಗೆಟ್ಟಜಾಂಡಕೋಟಿಯನೆಡೆಯುಡುಗದೆ ನುಂಗಿಯು ಗುಟ್ಟಿ ನಿನಗೀ ಪಗೆಯಂ ಮಡಿಪುವುದು ಪಿರಿದೆ (ಜಗವಿ. ೬–೮೨); ಕುಡಿಯಿಟ್ಟುದು ಧೀಂಕಿಟ್ಟುದು ಗಡಿಗೆಟ್ಟುದು ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಲತೆ ಧಾರುಣಿ ಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩–೬೪); ಚಂಡವರ್ಮಂ ಗಡಿಗೆಟ್ಟ ಕೋಪದೊದವಿಂ ದಳಮುಖ್ಯನನಂದು ನೋಡಿದಂ (ದಶಕು. ೭–೪೮); ಬಿಟ್ಟು ಹೆಂಡಿರು ಮಕ್ಕಳನು ಗಡಿಗೆಟ್ಟ ಭಂಡಾರವನು . . . ಹೊಜಿವಂಟನು ನಿಜಾಲಯವ (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೪–೨೩); ಗಡಿಗೆಟ್ಟುದು ಕಜ್ಪೇಟಂ ನಡೆಗೆಟ್ಟುದು ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿ (ರಾಜಶೇ. ೭–೬೮). [ಗಡಿ$_1$ + ಕೆಡು$_1$]

ಗಡಿಗೆಬಾವಿ (ನಾ). ಓಡೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಬಾವಿ; ಓಡೆಬಾವಿ: ಗದ್ದಂ ಮಿಾಸೆಗಳು ಬೇಯಲು ಸಮಿಾಪದ ಗಡಿಗೆಬಾವಿಗಳೊಳಗೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕುವರು ತಮ್ಮಾಯು ಪ್ರಾಣಸಂಕಟಕೆ (ಬಸವು. ೫೬–೩೮). [ಗಡಿಗೆ + ಬಾವಿ]

ಗಡಿಗೆಮೋಡ (ನಾ). ಜಲಾಂಶವಿರುವ ಮೋಡ; ಕಾರ್ಮೋಡ: ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪೈರೆಲ್ಲ ಒಣಗಿಹೋಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಡಿಗೆ ಮೋಡದಂತೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೧೪). [ಗಡಿಗೆ + ಮೋಡ$_1$]

ಗಡಿಗೆಮ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ; ಮಾರಮ್ಮ: ಚವಡಿಕ ಮಾರಿ ಮುಸಣೆ ಜಕ್ಕಿ . . . ಕೊಲ್ಲುವ ಪೋತಗಸು ಕಟ್ಟಿನ ಗಡಿಗೆಮ್ಮ (ವಿಸಾಪು. ೫೮–೨). [ಗಡಿಗೆ + ಅಮ್ಮ$_2$]

ಗಡಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಗಡಿಗೆಱೆಯ ಕೆಱಗಣ ತೋಣ್ಟ (ಕಇ. II, ೫–೩; 859). [ಗಡಿ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಗಡಿಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟೆ: ಪಡುವ[ಣ] ಮೂಡಣ ತೆಂಕಣ ಗಡಿಗೊಂಟೆಯ ಕಾಪುಗೊಂಡ ಪಡೆವಳರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೨–೭); ಗಡಿಗೋಂಟೆ, ನಡೆಗೋಂಟೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೭). [ಗಡಿ$_1$ + ಕೋಂಟೆ]

ಗಡಿತಂಟೆ (ನಾ). ಗಡಿವಿವಾದ, — ಜಗಳ: ಗಡಿತಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಚೀನಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತಿಯಿರುವಂತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಡಿ$_1$ + ತಂಟೆ$_1$]

ಗಡಿತಡಿ (ನಾ). ಗಡಿಪ್ರದೇಶ, —ದಡ: ಒಡೆಯರು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಗಡಿತಡಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ನಿಂದು ಕಾಯಲೇತಕ್ಕೆ (ಸರ್ವವ. ೬೬–೪೨೪). [ಗಡಿ$_1$ + ತಡಿ$_2$]

ಗಡಿದುರ್ಗ (ನಾ). = ಗಡಿಗೋಂಟೆ: ಒಡೆಯಂಗುತ್ಸವಮಾಗೆ ಸರ್ವಜನ ಮಾನಂದಂಗೊಳಲ್ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ . . . ಗಡಿದುರ್ಗಂಗಳು ಭದ್ರಮಾಗೆ . . . ನಡೆವಂ ಮುಂತ್ರಿವರೇಣ್ಯನೈ (ಸೋಮೇಶ. ೬೫); ಅರಿಪುರದೆಡಬಲ ಗಡಿದುರ್ಗಗಳನೀಗ ಭರದೆ ಮುತ್ತಿಗೆಯಿಕ್ಕಿ ಸೆಳೆಯೆ (ಕಂಸವಿ. ೬–೨೦); ಕೆಲವರು ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಲ ಗಡಿದುರ್ಗಂಗಳಂ ಸಜ್ಜುಮಾಡಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೫೪–೧೨); ಗಡಿದುರ್ಗದೊಳೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಮುರಿದಟ್ಟಬಿಡಿ ನೀವು ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆಗಳನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೨–೫೦). [ಗಡಿ$_1$ + ದುರ್ಗ]

ಗಡಿನಾಡು (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಂತ್ಯ: ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿ ನಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮೇಳನಗಳು ನಡೆದವು (ರೂಢಿ). [ಗಡಿ$_1$ + ನಾಡು]

ಗಡಿಪಾರು, ಗಡೀಪಾರು (ನಾ). ಗಡಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕುವುದು; ದೇಶದಿಂದ ಓಡಿಸುವುದು; "ಹದ್ದುಪಾರು" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). **ಗಡೀಪಾರು**: ಅರಬಿ ಪಾಷನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು ಸಿಲೋನಿಗೆ ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡಿದರು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೫೯); ಇನ್ನು ಅತ್ತೆಯವರ ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ? ನನ್ನ ಗಡೀಪಾರು (ಕೊನೆಘೀ. ೧೫೦); ನನ್ನ ಕೈಗೂ ಕೋಳ ಹಾಕಿದರು; ಈಗ ಗಡೀಪಾರು ಶಿಕ್ಷೆ ಕಾದಿದೆ (ಪುನರು. ೨೪೧). [ಗಡಿ$_1$ + ಪಾರು ?]

ಗಡಿಬ 'ಗಡಿಂಬ' ನೋ.

ಗಡಿಬಿಡಿ 'ಗಡಬಡ' ನೋ.

ಗಡಿಭತ್ತ, ಗಡೀಭತ್ತ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಭತ್ತ: ಬೀಜ ೧೭ ಅದಕ್ಕಂ ಗಡಿಭತ್ತ ೩೭ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೭–೧೯; 1530);

ಅರೆಖಂಡುಗ ಭೂಮಿ ಗಡಿಭತ್ತ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮–೭ ; 1592).
ಗಡೀಭತ್ತ: ಬೀಜವರಿ ಖಂ ೧೧೨೮ಕ್ಕೆ ಗಡೀಭತ್ತ ಖಂ ೫೨೭೧ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯–೫೯ ; 1573).
[ಗಡಿ$_1$? + ಭತ್ತ (< ಬತ್ತ$_1$)]

ಗಡಿಮನ್ನೆಯ (ನಾ). = ಗಡಿಕಾರ: ನಮ್ಮ 'ಗಡಿಮನ್ನೆಯ'ರನ್ನು ಕರೆದು, ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿ ಉಗ್ಗೆಯೇರಿವ ರಿಪುಬಲವನ್ನು ಯಮಸದನಕ್ಕಟ್ಟಿಸು (ಕರ್ಣಾಜ. ೫೦). [ಗಡಿ$_1$ + ಮನ್ನೆಯ]

ಗಡಿಮೀರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಡಿದಾಟು. ೨. ಮಿತಿಮೀರು; ಅಳತೆಮೀರು: ಅಕ್ಕ ಬಂದರೆ ಆಗುವ ಖರ್ಚು ಗಡಿಮೀರುತ್ತದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೨). [ಗಡಿ$_1$ + ಮೀರು (< ಮೀಱು)]

ಗಡಿಯಾರ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಡಿಯಾಲ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಡಿಯಾಳ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸು; ಅವಧಿಯನ್ನು ಹೇಳು(?): ತಳರ್ದನೆತ್ತ ಪೊಗಸಿದನಾವಂ ಗಡಿಯಿಟ್ಟವನಣ್ಣನೆಂದುಂ ಪುಡಿಕೆಯ ನೊಲವಂತೆ ತುಬ್ಬುತಿರ್ಪರ್ ಪಗೆವರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೫–೨೨). [ಗಡಿ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಗಡಿಯೊತ್ತು (ನಾ). ಗಡುವಿನ ಕಾಲ; ಅವಧಿಯ ಸಮೀಪ: ಸುಡಿದು ಹುಸಿದನೆ ಬಪ್ಪೆನೆಂದು ತಪ್ಪಿದನೆ . . . ಗಡಿಯೊತ್ತಿನೊಳು ಬಂದ ಭಾವುರೆ ಸಿದ್ಧಪತಿಯೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೫೩). [ಗಡಿ$_1$ + ಪೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊೞ್ತು)]

ಗಡಿರೇಖೆ (ನಾ). ಗಡಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಎಳೆದಿರುವ ರೇಖೆ; ಸೀಮಾರೇಖೆ: ಹಸಿರು, ನೀಲಿ, ಹಳದಿ, ಕಂದುಬಣ್ಣಗಳ ಭೂಪಟದ ಗಡಿರೇಖೆ (ಮೂರುವಾ. ೮೩). [ಗಡಿ$_1$ + ರೇಖೆ]

ಗಡಿವಾಡ (ನಾ). ೧. ಗಡಿಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಊರು, —ಗ್ರಾಮ; ಸರಹದ್ದಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಗಡಿವಾಡದ ಸುಂಕವ ಕದ್ದು ಹೋಗಜಾಯದೆ ಬಂಕೇಶ್ವರಲಿಂಗವನಜಾಯಿರಣ್ಣಾ (ಸುಂಕಬಂ. ೧೫); ವಸುಧೇಶ ಕೇಳೆಮ್ಮ ಗಡಿವಾಡಗಳನು ಮಾಮುಸಕದಿಂ ಪರಭೂಪರಿಜಾಯುತಿರ್ದಪರೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯಂ ಕೇಳ್ದನಾಗ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨–೬); ಗಡಿವಾಡದ ಹಳ್ಳಿಗರೆಲ್ಲರೂ ಇವರಿಗೆ ಸುಪರಿಚಿತರು (ಬೆಳುಮು. ೨೬). [ಗಡಿ$_1$ + ಬಾಡ$_1$]

ಗಡಿವಿವಾದ (ನಾ). ಗಡಿಯ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ವ್ಯತ್ಯಾಸ, —ಚರ್ಚೆ: ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಗಡಿವಿವಾದಗಳು ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಗಡಿ$_1$ + ವಿವಾದ]

ಗಡಿಸರಕು (ನಾ). ಗಡಿಯಾಚೆಯಿಂದ ಬಂದ ಸರಕು: ಬಹುಧಾನ್ಯವನು ಮಾರುವರು ಯೆಲೆಯಡಿಕೆಯ ಗಂಧವಿಡಿ ಫಲಸರಕು ಗಡಿಸರಕಿನಾ ವಿನುತಕೋಟಾಕೋಟಿಯಂಗಡಿಯ ಬಾಜಾರ (ನವನೋ. ೨೯–೫೬). [ಗಡಿ$_1$ + ಸರಕ್ಕು]

ಗಡಿಸು 'ಗಡುಸು' ನೋ.

ಗಡಿಸುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕಣ್ಣಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲೆ: ಇಡುವ ಗುಂಡಜಿಗಲ್ಲು ಗಾಣದ ಗಡಿಸುವಲೆ ಗಂಗಸದ ಸಿಲುಕಿನ ದಡಿವಲೆಯ ಸಿಡಿವಲೆಯ . . . ಕಡುಹುಕಾಜಿರಿ ನೆಸೆದುದಗ್ಗದ ದುರ್ಗ (ತೊರರಾ. ೬–೭–೧೦). [ಗಡಿಸು (< ಗಡುಸು) + ಬಲೆ$_1$]

ಗಡೀಪಾರು 'ಗಡಿಪಾರು' ನೋ.

ಗಡೀಭತ್ತ 'ಗಡಿಭತ್ತ' ನೋ.

ಗಡು$_1$ 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡು$_2$ (ನಾ). ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ; ಹಾಯ್ಗಡ: ಜಿಡವೆ ತೊರೆಯನ ಕೂಗಿಕೊಂಡನು; ತಡೆಯದೀಗಲೆ ಗಡುವ ಹಾಯಿಸು (ಇಂಗಿತ. ೬೬–೩). [< ಕಡಹು$_2$]

ಗಡು$_3$ (ನಾ). ೧. ಗಳಗಂಡ; ಗಂಡಮಾಲೆಯ ರೋಗ: "ಕುರು ಗಡುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩–೨). ೨. ಹಿಣಿಲು; ಡುಬ್ಬ. ೩. ಮಣ್ಣಿನಹುಳು; ಎರೆಹುಳು. [ಸಂ.]

ಗಡುಗಂಚಿ 'ಗಡಗಂಚಿ' ನೋ.

ಗಡುಗೆ 'ಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಗಡುಚು 'ಗಡುಸು' ನೋ.

ಗಡುಚುನೀರು 'ಗಡುಸುನೀರು' ನೋ.

ಗಡುತರ (ಗು). ದಪ್ಪವಾದ; ಸ್ಥೂಲವಾದ; ಗಾತ್ರವುಳ್ಳ: ಅಜ್ಜನ ಪಟ್ಟಿ (ಖರ್ವತ) ಗಡುತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು (ಕಥಾಗೆ. ೩೫); ಯಲ್ಲನ ಗಡುತರವಾದ ದೇಹ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೬). [< ಗಡಸು + ತರ್$_6$ (< ತರಹ)]

ಗಡುಬ 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡುಬು 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡುರ (ನಾ). ಕೂನು ಬೆನ್ನಿನವನು; ಕುಬ್ಜ; ಕೂನ. [ಸಂ.]

ಗಡುಲ, ಗಡುಳ (ನಾ). = ಗಡುರ: (*). **ಗಡುಳ:** "ಗಡುಳಃ, ಕುಬ್ಜಃ —ಈ ಎರಡು ಗುಜ್ಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೭). [ಸಂ.]

ಗಡುವಿಡು (ಕ್ರಿ). ವಾಯಿದೆಯನ್ನು ಹೇಳು; ಅವಧಿ ಕಲ್ಪಿಸು: ಕೋಟಿಯು ಗಡುವಿಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಬಲ್ಲಾಳನ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯೋ ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗಿತು (ಕೋಟಿಚೆ. ೧೭). [ಗಡುವು + ಇಡು$_1$]

ಗಡುವು, ಗಡಬ, ಗಡಬು, ಗಡವು, ಗಡು$_1$, ಗಡುಬ, ಗಡುಬು (ನಾ). ವಾಯಿದೆ; ಅವಧಿ: ಆಸೆಗೆ ಬಹುಕಾಲ ಗಡುವು ಕಟ್ಟಬೇಕು. ಗಡುವು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಒಂದು ವಿಘ್ನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು (ಕೃವಾಳ. ೨೭೧); ನಿನಗೊಂದು ವರುಷದ ಗಡುವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟೆ (ಬತ್ತೀಪು. ೪೫). **ಗಡಬ:** ಯಾಕೆ ಬಾಯಿತಪ್ಪಿ ಮೂರು ದಿವಸದ ಗಡಬವನ್ನು ಹೇಳಿದೆನೋ (ಮುಸುಗ. ೨೬). **ಗಡಬು:** ಭೀಷ್ಮನ ಕೊಂದ ಪಾರ್ಥನ ತಲೆಯ ರಣದೊಳಗೇ ಕೆಡಹಲಾತನ ಸುತನು ಮುತ್ಸರವಿಡಿದು ಬಹದಾರನೆಯ ತಿಂಗಳ ಗಡಬಿನೊಳಗೆನುತಾಗ ಶಾಪವನಿತ್ತು ತೆರಳಿದಳೂ (ನೀಲಧ್ವ. ೪೮). **ಗಡವು:** ಎಷ್ಟು ದಿನದ ಗಡವು (ದೇವೀಚಾ. ೭). **ಗಡು$_1$:** ಗಡುವನಿತ್ತೆನು ತಿಂಗಳು (ಜನಪ್ರ. ೨೯–೩೪). **ಗಡುಬ:** ಇದು ಬೆಡಗಿನ ಮಾತೆನ್ನಬೇಡಿ ನಿಮ್ಮ ಗಡುಬದ ದಿನ ಬಂತು ನೋಡಿ (ಎಬಕಾ. ೧೩೭–೧೪); ಗಡುಬವೋ ಹದಿನಾಲ್ಕುವರುಷವು (ರಾಮಾಸಂ. ೨–೪–೧೧); ಈ ಹಣ ನಾಲ್ಕು ಐದು ಗಡುಬದಲ್ಲಿ ಸಂದಾಯತಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭). **ಗಡುಬು:** ಹಳೆವೂರ ಗಡುಬಿನಿಂ ನಾಲಕೂರೊಳು (ಕಇ. I, ೩೦–೩೨ ; 1222).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಗಡು, ಗೆಡು; ತುಳು. ಗಡು; ತೆಲು. ಗಡುವು]

ಗಡುಸು, ಗಡಚು, ಗಡಸು, ಗಡಿಸು, ಗಡುಚು (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದುದು; ಬಿರುಸು; ಕಾಠಿನ್ಯ; ಒರಟು: ಗಡುಸು ಪದಾರ್ಥದಿಂದಾದ ಆಸರೆಗೇಳಿರುತ್ತವೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೧೯). ೨. ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದುದು; ಗಹನವಾದುದು: ವಿಜ್ಞಾನದ ಗಡುಸಿನ ವಿಚಾರಗಳು ಬಹುಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಕ. ೨೪). **ಗಡಚು:** ೨. ಹೆಚ್ಚು ಗಡಚು ಇರುವುದರಿಂದ ನೀವು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮ ತಕ್ಕೊಂಡು ಕಲಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧);

ಅವನನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು ಬಹುಗಡಚು (ಮ ತ ೦ ಓ. ೧೨).

ಗಡಸು : ೧. ಗಡಸಿನ ಸರಕು ಹೊರತಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೫೮-೧೦ ; 1674) ; ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಗಾಳಿಯ ಗಡಸು ತಗ್ಗಿತು (ಚೀನಬಾ. ೨೦) ; ಗಡಸು ನುಡಿಗಳ ಸಹಿಸಿ ಎನಿತೊ ನೊಂದಿಹರು (ಕುವಾಕೃ. ೩೩) ; ಅವನ ಮೈಕಟ್ಟು ಪೋಲೀಸನಾಗಲು ಬಹಳ ತಕ್ಕುದಾದ ಗಡಸಿನದಲ್ಲ (ಕನಕ. ೧೨೧). **ಗಡಿಸು** : ೧. ಅಡಕೆ ಮೆಣಸು ಝುಲ್ಲಿ . . . ಮುಂತ್ತಾದ ಗಡಿಸಿನ ಸರಕು ಹೊ ರ ತಾ ಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೬೫-೨೨ ; 1673). **ಗಡುಚು** : ೧. ಗಡುಚಿಲ್ಲದೆ ಮೆಲುವಾಗಿ ಬಳ್ಳಿ ಹಬ್ಬುವಂತೆ ಹಬ್ಬುಲಿ (ಕನ್ನನು. I, ೩).

ಗಡುಸಾಗು, ಗಡಚಾಗು, ಗಡುಚಾಗು = ೧. ಬಿ ರು ಸಾ ಗು ; ಒರಟಾಗು : ತಂಡಮಾಕರ್ಷಗೊಳಿ ಆಗೀಗ ಗಡುಸಾಗಿ ಗಂಡುದೆನಲಾ ವಾದಿಯಿಂದ (ಜಿನಮು. ೧೦-೫) ; ಅವನ ಕೊನೆಯ ಮಾತು ಗಡು ಸಾಗಿತ್ತು (ಮರಳಿ. ೮೧) ; ರಂಗಣ್ಣ ಗಡುಸಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ರಂಗರೋ. ೧೧). ೨. ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗು ; ಕಠಿನವಾಗು : ಅನಿಲನಿಗೆ ಇದೊಂದು ಹೊಸ ಸಮಸ್ಯೆ ಗಡಚಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ . . . ಎಂದೆನಿಸಲಿಲ್ಲ (ಅಪನಾ. ೫೮) ; ವಾಕ್ಯ ಗಳು ಗಡಚಾಗುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩೫) ; ಈ ವಿಷಯ ಅಷ್ಟು ಗಡುಚಾಗಿ ತೋರಲಿಲ್ಲ (ನೂರಜ. ೫೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಗಡುಸು]

ಗಡುಸುಗಾರ್ತಿ, ಗಡಸುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ ; ದಿಟ್ಟೆ : ಬ ಲ್ಲ ಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡ] ಸು ಗಾ ರ್ತಿ ಯೈ ಸೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫-೨೦). ೨. ಜಂಬಗಾತಿ : "ಬಲ್ ಸೊಕ್ಕಿದವಳಿಗೆ ಗಡುಸುಗಾರ್ತಿಯೆಂದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೨೨). **ಗಡಸುಗಾರ್ತಿ** : ೧. ಕೃ ಷ್ಣ ರಾ ಯ ನ ತಂಗಿ ಗಡಸುಗಾರ್ತಿ ಎಂದು ಇಷ್ಟು ಕೇಣಕಿದೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೩).

[ಗಡುಸುಗಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಗಡುಸುಗಾಱ, ಗಡಸುಗಾಱ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗ : ಶತ್ರುಘ್ನಂ ಬಲ್ಲಡುಸು ಗಾಱಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨-೮). **ಗಡಸುಗಾಱ** : 'ಗಡಸುಗಾಱತನ' ಪರಾ. [ಗಡುಸು + - ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಗಡುಸುತನ, ಗಡಚುತನ, ಗಡಸುತನ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿತನ : ಒಂದು ರೇಖೆ ಮೃದುತ್ವ ಅಥವಾ ಗಡುಸುತನವನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಮಾನವ ಮನೋಕಾಮನೆಗಳ ಸಮಗ್ರಸಾರವನ್ನೇ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಬಲ್ಲದು (ಭಾರದ. ೫೩೦). **ಗಡಚುತನ** : ೨. ದರ್ಪ ; ಸೊಕ್ಕು : ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಗಡಚು ತನವಿತ್ತು (ಹಾ ಡು ಹು. ೬೬). **ಗಡಸುತನ** : ೨. ಗಡಸುತನವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಠೀವಿಯಿಂದಲೇ ಆ ಚಪ್ಪರದೊಳಗೆ ನಡೆದುಬಂದ (ಕಣ್ಮಣಿ. ೪೦) ; ಅಮ್ಮನ ಎದುರು ಅದೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತ್ತೋ ಆ ಗಡಸುತನ (ಪದ್ಮಸ. ೯೫) ; ತುಸು ಗಡಸುತನದಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು (ಬಾಬಲ. ೪೫).

[ಗಡುಸು + -ತನ]

ಗಡುಸುನೀರು, ಗಡುಚುನೀರು (ನಾ). ಉಪ್ಪು ಸೇರಿರುವ ನೀರು : ಗಡುಸುನೀರಿಗೆ ಚೌಳು ವಾಷಿಂಗ್‌ಸೋಡವನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಹಾಕಿ, ಮೆದುವು ಮಾಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೮೬). **ಗಡಚುನೀರು** : "ಬಿರುಸಾದ ನೀರು ; ಸೌಳುನೀರು" : (Hard water. ಇಂಕನಿ).

[ಗಡುಸು + ನೀರು$_1$ (< ನೀರ್$_1$)]

ಗಡುಳೆ 'ಗಡುಲ' ನೋ.

ಗಡೆ$_1$ 'ಗಟಿ' ನೋ.

ಗಡೆ$_2$ (ನಾ). (ಬಾವಿಯ) ರಾಟೆ ; ಗಾಲಿ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಒಂದು ಮಂಗಳೂರು ಹೆಂಚಿನ ಧರ್ಮಶಾಲೆ, ಅದರೆದುರು ಒಂದು ಗಡೆ ಹಚ್ಚಿದ ಬಾವಿ (ಸಮಜೀ. ೩). 'ಗಡಗಡೆ' ಪರಾ. [?]

ಗಡೆಕಾರ 'ಗಟಿಕಾಱ' ನೋ.

ಗಡೆಬಡಿಗ (ನಾ). ಗದ್ದಲಮಾಡುವವನು : ತಡೆಯದಿರಿ ಭಟರೇಳಿ ವಾದ್ಯದ ಗಡೆಬಡಿಗರೀ ಸಕಲಜನ ನೀವ್ ಕಡುಬಳಲಿದಿರಿ ಹೋಗಿ ಪಾಳೆಯಕೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೪೪). [< ಗಡಬಡ + -ಇಗ]

ಗಡ್ಡ$_1$, ಗದ್ದ (ನಾ). ೧. ಗಲ್ಲ ; ದವಡೆ : "ತುಟಿಯ ಕೆಳಗಣ ಭಾಗವೇ ಚುಬುಕಮೆನಿಸುಗು, ಗಡ್ಡ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೨) ; "ಅಧಸ್ತಾತ್ ತುಟಿಯ ಕೆಳಗಡೆ ಗಲ್ಲದ ಹೆಸರು, ಗಡ್ಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೯೯). ೨. ಗದ್ದದ ಮೇಲಿನ ಕೂದಲು ; ದಾಡಿ : ಗಡ್ಡಮುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಡ] ಕಕ್ಷಾ ಕುಕ್ಷಿಪ್ರದೇಶಂಗಳ ರೋಮಂಗಳುಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೪೮-೯) ; ಪುರುಷಂಗೆ ಗಡ್ಡಮಿಾಸೆಯೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳೊಪ್ಪವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೨೫) ; ಮೊಲೆ ಮುಡಿ ಬಂದರೆ ಹೆಣ್ಣೆಂಬರು ಗಡ್ಡಮಿಾಸೆ ಬಂದರೆ ಗಂಡೆಂಬರು (ವೇದಾವ. ೬೫-೧೩೩) ; ಇತ್ತ ನೋಡೌ ತಾಯೆ ಹಾರುವರತ್ತ ಗಡ್ಡದುಪಾಧ್ಯರನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೫-೨೦) ; ಹರಕುಗಡ್ಡದ ಗಿಡ್ಡತನದ ಕುರೂಪಿಯಾದನು ನೃಪತಿ ವಿಷದಿಂದ (ನಳಚ. ೬-೧೪) ; ನೆಱೆ ಗಡ್ಡ ಮುಂಡೆ ಮೇಲ್ಮೀಸೆ ಸೀಕರಿಯಾಗಿಯುರುಳಿದಿದ್ದರು (ಕಂಪವಿ. ೧೯-೬೫) ; ಗಡ್ಡಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿದಾಗ, ಹಪ್ಪಳ ಸುಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದ (ಗಾದೆ). **ಗದ್ದ** : ೧. ಅವನೆದ್ದು ಹರಿತಂದಿನತನೂಜನ ಗದ್ದವನು ಹಿಡಿದಿಱುಕಿ ಕೋಪ ದೊಳೆಱಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ (ತೊರರಾ. ೬-೩೮-೧೫) ; ಗದ್ದವೆಂಬುದು ಸವಿಮುದ್ದಿನ ಗಂಟು ಮುದ್ದಿನ ಮುಖ ಮೋಕ್ಷದ ಜನ ನಂಟು (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೫-೨) ; ಗದ್ದದಲಿ ಕರವಿಟ್ಟು (ರಾಮಾಸಂ. ೫-೪-೨೯).

ಗಡ್ಡದಯ್ಯ=೧. ಜೋಗಿ ; ವಿರಕ್ತ ; ಗಡ್ಡಬಿಟ್ಟವನು : ಗಡ್ಡದಯ್ಯ ಬಂದರು (ರೂಢಿ). ೨. "ಸೀಸಕಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸುವ ಕೆಳಮುಖ ರಕ್ಷೆ ; ಗಡ್ಡದಯ್ಯ" (Beaver. ಇಂಕನಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಗಡ್ಡ, ಗೆಡ್ಡ ; ತುಳು. ಗಡ್ಡ ; ಕೊಡ. ಗೆಡ್ಡ ; ತೆಲು. ಗಡ್ಡ, ಗದ್ದುವ ; ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಗಡ್ಡ ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡ್ಡೊ ; ಗೊಂಡಿ. ಗಡ್ಡೊ, ಗಡ್ಡೊಕಾ. / ಪ್ರಾ. ಖುಡ್ಡ]

ಗಡ್ಡ$_2$ (ನಾ). ತಂಬೂರಿ ಮತ್ತು ವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿ ತಂತಿಯು ಹಾದು ಹೋಗುವ ಎತ್ತರದ ಭಾಗ ; ಜಗಲಿ : ದಂಡಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಕಾಯಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಹೊರಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಜಗುಲಿ ಅಥವಾ ಗಡ್ಡ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೧೧). [<ಗಡ್ಡೆ]

ಗಡ್ಡಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗಡ್ಡದಯ್ಯ ; ಜೋಗಿ : ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಕೈಯಾಂತು ಬಳಲುವ ಗಡ್ಡಯ್ಯಗಳ ನೋಡಿ ಬೆಜಗಾದೆನಯ್ಯ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೨-೨೧೬). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತುಮ್ಮೆನಾಡಿಯ ಗಡ್ಡಯ್ಯನ ಮಗಂ ಪೊನ್ನಿಗಂ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೨೭-೨೦ ; ೯೫೦). [ಗಡ್ಡ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಗಡ್ಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಹತ್ತು ದಸ್ತುಗಳ ಕಾಗದದ ಕಟ್ಟು ; ಅರ್ಧ ರೀಮು : ಒಂದು ಕುಡಿಕೆ ಮಸಿ ; ಒಂದು ಗಡ್ಡಿ ಕಾಗದ (ಹಾಸುಹೊ. ೫೩) ; ೨೦ ದಸ್ತಾ ಅಂದರೆ ಒಂದು ಗಡ್ಡಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೩೯).

[<- ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಡ್ಡೀ]

ಗಡ್ಡಿಗೆ 'ಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಗಡ್ಡುಕೆ (ನಾ). = ಗಡಿಗೆ ೧ : ಪ್ರಸಂನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ್ಗೆ . . . ಸಹಸ್ರಗಡ್ಡುಕಾಪುರಸ್ಸರಂ ಮಹಾಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಕಇಆ. ೬೬-೧೨-೪೬ ; 1170). [ಸಂ. ಗಡ್ಡುಕ]

ಗಡ್ಡುಗೆ 'ಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಗಡ್ಡೆ, ಗೆಂಡೆ$_1$, ಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ಉಂಡೆ ; ಗಂಟು : ಪರಿಪರಿ ಗಡ್ಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಶಿರದೊಳು ರಚಿಸಿತಾ ಉಪ್ಪುಗಳ್ ಬಾಯೊಳ್ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೬-೧೯) ;

ಆಚಾರ್ಯರು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಗೋಹೀಚಂದನದ ಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮಠಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೬೨); ಮಂಜಿನ ಗಡ್ಡೆ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದೆ (ಅನಿಕೇ. ೨-೫). ‘ಮಂಜುಗಡ್ಡೆ’ ಪರಾ. ೨. ಗೆಣಸು ಮುಂತಾದುವುಗಳಂತೆ ದುಂಡಾಗಿರುವ ಬೇರು; ಕಂದ: ಬೇರು ಗಡ್ಡೆಗೆಣಸು ಮೊದಲಾದವಱಲ್ಲಿ ಗಂಧವನಱಿವುದು (ಆದವ. ೫-೧೨); ಗಡ್ಡೆ ಬೇರು ಗೆಣಸ ಮೆದ್ದೆಯಂತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧-೨); ನೆಲದೊಳಗಿನ ಗಡ್ಡೆಗಳನ್ನೂ ಬೇರುಗಳನ್ನೂ ಅಗಿದು ತಿನ್ನುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧೨). ೩. ನೀರಿನ ಮಧ್ಯವಿರುವ ಸಣ್ಣ ಭೂಭಾಗ; ದ್ವೀಪ; ನಡುಗಡ್ಡೆ: ಗಡ್ಡೆ ಇರ್ಪುದು ಕಿರಿದು, ಸಲಮಿಸಿನ ಮುಂದುಗಡೆ (ಪಾರಸಿ. ೧೭-೧೬). ‘ನಡುಗಡ್ಡೆ’ ಪರಾ. ೪. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರೋಗದಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಗಂಟು, —ಗ್ರಂಥಿ: ಜ್ವರದ ಗಡ್ಡೆ (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಪ್ಲೀಗಿನ ಗಡ್ಡೆ (ರೂಢಿ). ೫. ಮೂಲ; ಬುಡ; ಬುಡಕಟ್ಟು: ಅವರು ಈ ಗಡ್ಡೆಗೆ ಸೇರಿದವರು (ರೂಢಿ). ೬. ದಿಣ್ಣೆ; ದಿಬ್ಬ: ಕೆಱೆಯ ಕೋಡೀ ನೀರು ಹಾಯಿವಾ ಗಡ್ಡೆ ತೆಂಕಸೀಮೆ ಮೇರಿಯಾಗಿ (ಎಕ.XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೮೬-೩೫; 1471). ೭. ರಥದ ಅಥವಾ ಬಂಡಿಯ ವೇದಿಕೆ; “ರಥದಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹ ಕೂಡಿಸುವ ಪೀಠ” (ಅನಂನಾ): ಗಡ್ಡೆಯ ಮೇಗ್ಲಿಂದ ಎಪ್ಪಾರೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಸೀಯರ್ಾದ ಮಗ್ಗ ತಂದಿವ್ನಿ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೫). ೮. ಕಿವಿಯ ಬುಡ: ಚೂಲಿಕೆ – ಆನೆಯ ಕಿವೀಗಡ್ಡೆ (ಗಂಗಾಪು. ೧೩೩). ಗೆಂಡೆ$_1$: ೨. ಸಸಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಹಣ ಗೆಂಡೆಗೆ ವೊಂದು ಹೊಂನಿನ ವೋಪಾದಿಯಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೧-೨೯; 1482); ತೋಟದಲಿ ತೆಂಗಿನ ಸಸಿಯ ನಟದಕೆ ಗೆಂಡೆಗೆ ವೊಂದು ಹೊಂನಿನ ಮರ್ಯಾದೆಯಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೨೫-೧೯; 1528); ಅಡವಿಯ ಗೆಂಡೆ ದಿಂಡುಗಳ ತಿಂದಾ ಬೇಡ (ನೇಮಿಸಂ. ೨-೯೯); ಹಾಡೆಯ ಗೆಂಡೆ ತ್ರಿಕಟುಕ ಜೀರಿಗೆ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೦). ಗೆಡ್ಡೆ: ೯. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: ಗೆಡ್ಡೆ ಗಡ ನೀನಖಿಳಸುರರಿಗೆ ಖಡ್ಡಿ ಗಡ ಸುರಲೋಕ ಪಾಲರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೧-೪೫).

ಗಡ್ಡೆಯಂಬೋಗು = ಗಡ್ಡೆಯಂತಾಗು; ಗಂಟುಗಂಟಾಗು; ಮುರುಟು: ಪೋದೊಲವೆಯ್ದೆ ಮತ್ತೆ ಪೊಸತಾದುವು ನೀರಸವಾಗಿ ಗಡ್ಡೆಯಂಬೋದ ಮನಂ ಕೊನರ್ತುವು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೬೬).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಂಡೆ, ಗಡ್ಡೆ; ತೆಲು. ಗಡ್ಡ. / ಸಂ. ಕಂದ]

ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸು; ಘನರೂಪಗೊಳಿಸು: ನರ ನೆತ್ತರನು ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟಿಸಿ ತಟ್ಟಿ ಮಲಗಿಸುವ ತಂಪು (ಚಂಡೆಮ. ೬).

[ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟು (< ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟು) + - ಇಸು$_3$]

ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟು ‘ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟು’ ನೋ.

ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟು, ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟು, ಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಟುಗಂಟಾಗು: ಮರದ ಕೊಂಬೆ ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಘನವಾಗು: (ಕ). ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟು: ೨. “ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು” (ಜಾನಕೋ. ೪೫). ಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟು: ೨. ಎಳವೆಯೊಳೆ ತನ್ನ ವೈರಿಯ ಮೊಳೆಯುಮನೊಗೆತಪ್ಪ ರುಜೆಯ ಮೊಳೆಯುಮನೊಗೆದಾಗಳೆ ಕಳೆಗೆ ಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟಿದ ಬೞಿಕ್ಕೆ ಕಳೆಯಲ್ಕೆ ಬಾರದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೫).

ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಘನರೂಪವಾಗು: ರಕ್ತವು ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳದೆ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದ ಭಾಗದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರಕ್ತಸ್ರಾವವಾಗುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೨೦). [ಗಡ್ಡೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಡ್ಡೆಗುಂಡುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡು ಗುಂಡು ಹುಲ್ಲು, ಗಡ್ಡೆಗುಂಡುಹುಲ್ಲು (ವೈಔಗಿ. ೩೭-೭೩೪).

[ಗಡ್ಡೆ + ಗುಂಡು ? + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಗಡ್ಡೆಜ್ವರ (ನಾ). ಗುಲ್ಮದಲ್ಲಿ ಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಬರಿಸುವ ಜ್ವರ; ಚಳಿಜ್ವರ: ಈ ಮಲೆಯ ನೀರು ಗಡ್ಡೆಜ್ವರದ ಬೀಜ (ಕಂಬಹು. ೧೭).

[ಗಡ್ಡೆ + ಜ್ವರ]

ಗಡ್ಡೆನೆಲ (ನಾ). ನಡುಗಡ್ಡೆ; ದ್ವೀಪ: ಕಡಲ ನಡುವಿನ ಗಡ್ಡೆನೆಲ (ಏಳಜೀ. ೧೩೭). [ಗಡ್ಡೆ + ನೆಲ$_1$]

ಗಡ್ಡೆಮೊಸರ್, ಗೆಡ್ಡೆಮೊಸರ್ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೊಸರು; ಕೆನೆಮೊಸರು; ಗರಣೆಮೊಸರು: ಬಗಿದಗುೞಿಯೊಂದದಂತೆ ತೆಗೆದಾಱಿಸಿ ದೋಗರದೊಳ್ ಪೊದಱ್ದು ಕಮ್ಮಗೆ ಕೆನೆಗೊಂಡ ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಡ್ಡೆ ಮೊಸರಂ ಸುರಿದು (ಲೀಲಾವ. ೫-೭೦; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೮೫ ನೋ.). ಗೆಡ್ಡೆಮೊಸರ್: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಗಡ್ಡೆ + ಮೊಸರ್]

ಗಡ್ಡೆಹಾಗಲ (ನಾ). ಹಾಗಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: “ಕಾರವೆಲ್ಲಃ . . . ಹಾಗಲ, ಕಾಡುಹಾಗಲ, ಗಡ್ಡೆಹಾಗಲ, ಬಂಜೆಹಾಗಲ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯).

[ಗಡ್ಡೆ + ಹಾಗಲ (< ಪಾಗಲ್)]

ಗಡ್ಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಕ).

[ಗಡ್ಡೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಗಡ್ರಬಡ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ: ಯಾವಾಗಲೂ ಗಡ್ರಬಡ್ರ ಎಂದು ಗಲಾಟೆಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿತು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬).

ಗಢಾವಣೆ ‘ಗಡಾವಣೆ’ ನೋ.

ಗಣ (ನಾ). ೧. ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು; ಮೊತ್ತ; ಹಿಂಡು: “ನಿಕರಃ, ನಿಕಾಯಃ . . . ಗಣಃ, ಓಘಃ . . . ಸ್ತೋಮಃ — ಈ ೩೯ ಸಮೂಹಂ” (ಹಲಾಯು. ೧೧೪-೧); [ಆ]ನೆಯ ಕೇರಿಯ ಮೂನೂರ್ವ್ವರುಂ ಗಣಮುಮಿರ್ದ್ದು ಶ್ರೀಮರುಳೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ ದಾನಂಗೊಟ್ಟರು (ಕಇ. II, ೧೦-೨೨; 1080); ಕೇವಳಿಗಳ್ಗೈಸಾಸಿರ್ವರೆಪ್ಪಾಸಿರಂ ಗಣದೊಳ್ನೋೞ್ಪೊಡೆ . . . ಆ ಸಭಾವಳಯದೊಳ್ ಲಕ್ಷದ್ವಯಿಯಾವಾದಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೪-೪೪,; ಪೊದೆದ ದುಗುಲಂ ರಣನಿಶಾಟ ಗಣದಿಶಾಪಟಮಲ್ಲನ ಚೆಲ್ವಿನ ಬೆಳ್ಪಟ್ಟಿಯಂ ಪೞಿಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೯-೧೨). ೨. [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮ: ಜಲವ ತಪ್ಪಿದ ಮತ್ಸ್ಯ ಬದುಕುವುದೇ ಸೋಜಿಗ ಗಣತಿಂಥಿಣಿಯೊಳಗಿರಿಸೆನ್ನನು ಲಿಂಗವೇ (ಬಸವ. ೩೭೭); ಹೀನರೆಲ್ಲ ಗಣಂಗಳಾದರೆ ಏನು ರೋಗೈತರಲಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೨-೫೭). ೩. ಶಿವನ ಪ್ರಮಥರ ಸಮೂಹ; ಶಿವಗಣ: ಶಿವನು ಉಮೆಯನ್ನು ಕೂಡಿ ಗಣಗಳಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿ ನರ್ತಿಸುವನಂತೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೧೭). ೪. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ರಥಗಳು, ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಆನೆಗಳು, ಎಂಬತ್ತೊಂದು ಕುದುರೆಗಳು, ನೂರುಮೂವತ್ತೈದು ಕಾಲಾಳುಗಳಿರುವ ದಂಡು, —ಸೈನ್ಯ: ಆನೆ ೨೭, ರಥ ೨೭, ಕುದಿರೆ ೮೧, ಕಾಲಾಳು ೧೩೫ ಇದು ಗಣವೆಂಬ ಬಲ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೧-೯). ೫. ಗ್ರಹ; ಭೂತ; ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ: ಪಂಜ್ರೊಳ್ಳಿ ಗಣ ಬತ್ತಿತ್ತು. ಗಣ ಕೇಳೋಕೆ ಅಂತ ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಮೈಲೆ ಪಾಸಂತರ ಜನ ಬತ್ತಾ ಇತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೪); ನಾರಾಯಣ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ಗಣ ಬಂದವನಂತೆ (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೨೫). ೬. ವರ್ಗ; ಶಾಖೆ: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಘಗಳಿಗೆ ಗಣ, ಗಚ್ಛ (ಬಲಿ) ಅನ್ವಯ ಎಂದೂ ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯುಂಟು (ಜೈನಪ. ೭೧); ದಿಗಂಬರ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅನೇಕ ಸಂಘ, ಗಣ . . . ಇದ್ದುವು (ಕಶಾಅ. ೭೬). ೭. [ಛಂದ]: “ಗಣವೆಂದರೆ ಕೆಲವು ನಿಯಮಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಗುಂಪು” (ಕೈಪಿಡಿ. ೬೯): ಧರಣಿ ಜಲಾಗ್ನಿ ಮರುದ್ವ್ಯೋಮ ರವಿ ಶಶಾಂಕೇಂದ್ರನಿಲಯಮಿವು ಗಣದ ಪೆಸರ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೨೮); ಗಣಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಂಶ ಒಂದು ಗುರು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೧೮).

'ಅಂಶಗಣ', 'ಅಕ್ಷರಗಣ', 'ಮಾತ್ರಾಗಣ', 'ವರ್ಣಗಣ' ಪರಾ. ೮. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; "ಅಜಿವಾನ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೧). ೯. [ಜ್ಯೋತಿ] ಗಣಕೂಟವನ್ನು ಗಣಿಸುವಾಗ ಹೇಳಿರುವ ದೇವ, ಮನುಷ್ಯ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಗಣಂಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಭಾರದ್ವಾಜಾನಾಂ ಗಣಙ್ಕ ಬಾಳುಙ್ಕ ದೇಮುಣಙ್ಕಶ್ಚ ಕಾಶ್ಯಪಾನಾಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೩೦-೩೫; 670). [? + ಅಂಕ₂]

ಗಣಕ (ನಾ). ೧. ಗಣಿತವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಲೆಕ್ಕಿಗ; ಕರಣಿಕ: ಆರುಂ ಕಾಣದೇ ಭಕ್ಷಿಪಾ ಗಣಕಂ ಹೆಗ್ಗಣಕಂ ಸಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೩); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಂಚಾಯಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಗಣಕ, ಲೇಖಕ ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯಪಾಲ ಎಂಬ ಮೂವರನ್ನು ನೇಮಿಸಿರುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೫೬). ೨. ಜೋಯಿಸ: ಶುಭಮುಹೂರ್ತಮೆನೆ ಗಣಕನಿಳಾಪ್ರಭುವೊಗೆದನುದಿತ ಕಾಯಪ್ರಭೆಯೊಗೆದಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೭). [ಸಂ.]

ಗಣಕೆಯಂತ್ರ (ನಾ). "ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ": (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೦೦). [ಗಣಕ + ಯಂತ್ರ]

ಗಣಕಿ₁ (ನಾ). ಜೋಯಿಸನ ಹೆಂಡತಿ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಗಣಕೀ]

ಗಣಕಿ₂ 'ಗಣಿಕೆ₂' ನೋ.

ಗಣಕಿಕ (ನಾ). = ಗಣಕ: ಗಣಕಿಕರ ಬ್ರಹ್ಮದೇವಭಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮೪-೫೩; 1166). ['ಗಣಕಿಗ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಗಣಕೂಟ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಜಾತಕದಲ್ಲಿ ಗಂಡುಹೆಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಕೂಡಿಬರುತ್ತದೆಯೆ ಎಂದು ನೋಡುವ ದ್ವಾದಶಕೂಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಧೂವರರ ಗಣಕೂಟ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಣ + ಕೂಟ₃]

ಗಣಕ್ಕೆ₁ 'ಗಣಿಕೆ₁' ನೋ.

ಗಣಕ್ಕೆ₂ 'ಗಣಿಕೆ₂' ನೋ.

ಗಣಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಎರಡುಮೂರು ಸಾರಿ ಗಣಗ ವೆಂಬ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ತೆಗೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೯). [?]

ಗಣಗಂಟೆ (ನಾ). ಗಣಗಣ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡುವ ಗಂಟೆ: ಗಣಂಗಳಿಗೆ ಗಣಗಂಟೆ ಬೇಕು ಗಣದಲ್ಲಿ ಬೇಕು ಗಣಿಕೆ (ಅರಳು. ೩೯೨-೫). [ಗಣ₀ + ಗಂಟೆ₂]

ಗಣಗಣ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಗಣಗಣಿಸು' ಪರಾ.

ಗಣಗಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಣಗಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡು; ಗಣಗಣ ಎನ್ನು: (ಕಿ). 'ಘಣಘಣಿಸು' ಪರಾ. [ಗಣಗಣ + -ಇಸು₃]

ಗಣಗಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು; ಕಣಗಿಲು: ಕೆಂಪಿನ ಗಣಗಳ ಹುವು (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೯೦-೫೬; 1700). 'ಕಣಗಿಲೆ₁' ಪರಾ. [?]

ಗಣಗಿಲು (ನಾ). ಬೀಜವರಿ: ಬಿತ್ತುವ ಬೆದೆ ಗಣಗಿಲು ನಾಗಂಡುಗದಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೪-೨೧; 1401); ಬಿತ್ತುವ ಬೆದೆ ಗಣಗಿಲು ನಾಘಂಡುಗದ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೨೫೪-೧೪; 1434); ಯಿಂತೀ ಚತುಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬೆದೆ ಗಣಗಿಲು ಬಯಲು ನಾಗಂಡೆಯಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೬-೧೩; 1436). [?]

ಗಣಗ್ರಹಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ದೀಕ್ಷಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತ್ತಮವತಾರವೃತ್ತಿ ಲಾಭಸ್ಥಾನಲಾಭಗಣಗ್ರಹಣ ಪೂಜಾರಾಧ್ಯ ಪುಣ್ಯ . . . ಎಂಬೆಂಟುಂಬೆರಸು (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೬ ವ); ಎಲ್ಲೈ ದೇವತೆಗಳಿರಾ ಇದುವರೆಗೂ ಅಜ್ಞಾನದಿಂ ನಿಮ್ಮಂ ಪೂಜಿಸಿದೆನು ಇನ್ನು ಜೈನವ್ರತೋಚಿತ ದೇವರುಗಳಂ ಪೂಜಿಸುವೆನು ಇನ್ನು ನೀವುಗಳು ಅನ್ಯತ್ರ ಹೋಗಬಹುದೆಂದು ಆ ವಿಗ್ರಹಗಳಂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಜಿನಬಿಂಬಗಳಂ ಪೂಜಿಸುವುದೇ ಗಣಗ್ರಹಣವೆಂಬ ಅನೇ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ೨೧೬-೨೧೭). [ಗಣ + ಗ್ರಹಣ]

ಗಣಜಲ 'ಗಣಜಿಲೆ₁' ನೋ.

ಗಣಜಲಿ 'ಗಣಜಿಲೆ₁' ನೋ.

ಗಣಜಲೆ 'ಗಣಜಿಲೆ₁' ನೋ.

ಗಣಜಿಲು 'ಗಣಜಿಲೆ₁' ನೋ.

ಗಣಜಿಲೆ₁, ಗಣಜಲ, ಗಣಜಲಿ, ಗಣಜಲೆ, ಗಣಜಿಲು, ಗಣಿಜಿಲೆ, ಗನಿಜಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನೌಷಧಿ: "ಗಣಜಿಲೆ ಪುನರ್ನವಿ ಶಿವಾಟಕಿಯೆಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೪೦-೩೧); ಗಣಜಿಲೆಯ ಬೇರ ನೀರಲ್ಲಿ ಅರೆದಾದರೂ ಯಷ್ಟಿಮಧುಕವ ಮಜ್ಜಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದಾದರೂ ಪಾನವ ಮಾಡಿಸಲು ಕಕ್ಕೆಯ ವಿಷ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೩೬೫); ಗಣಜಿಲೆಯಬೇರು, ದೇವದಾರು . . . ಗೋಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಾಣುವುವು (ವಿಮ್ಮವಿ. ೧೯). **ಗಣಜಲ**: ಕೆಂಪು ಬಿಳಿ ಗಣಜಲ . . . ಕಫವಾತಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೯-೯೬). **ಗಣಜಲಿ**: ಕೆಂಪುಕೊಮ್ಮೆ, ಗಣಜಲಿ (ವೈಪಗಿ. ೭೫-೧೪೩೯). **ಗಣಜಲೆ**: ಪುನರ್ನವದ (ಗಣಜಲೆಯ) ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಕುಂಬಿಯೊಡನೆ ಬೇಯಿಸಿ ಹುಳಿಪಲ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದು (ಭೀಮುಸೂ. ೧೫-೪೦ ಟೀಕೆ). **ಗಣಜಿಲು**: "ಜಟಿಲ - ಗಣಜಿಲು" (ಒಷಧಿ. ೫೯). **ಗಣಿಜಿಲೆ**: "ಪ್ರವರ್ಣವಾ, ಶೋಷಘ್ನಿ- ಈ ೩ ಗಣಿಜಿಲೆ" (ನಾಟಿರಾ. ೧೧೨); "ಅಂಡವಕ್ರ - ಗಣಿಜಿಲೆ" (ಅಕಾನಿ. ೧-೨೧). **ಗನಿಜಿಲೆ**: ಕೊಮ್ಮೆ, ಗನಿಜಿಲೆ, ಈಜಿಮುಳ್ಳು, ನಲ್ಲಿಗನ್ನೆ (ವೈಪಗಿ. ೧೫-೨೭೧). [?]

ಗಣಜಿಲೆ₂ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಿಡುಬುರೋಗ; ಸೀತಾಳೆ; ನೀರುಕೋಟಲೆ (ಕರಾ): ಮೈಲಿ ಗೊಬ್ಬರ ಗಣಜಿಲೆಗಳ ಉಪದ್ರವವು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗೆ. ೪೧೫). [?]

ಗಣಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ, —ಸಾರಂಗ: "ಗೋಕರ್ಣ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಧರ್ವ, ಶರಭ] – ಗಣಜೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [?]

ಗಣತಂತ್ರ (ನಾ). ಪ್ರಜಾತಂತ್ರ; ಗಣರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತ; ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ: ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು ತನ್ನನ್ನು ರಾಜತಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜತಂತ್ರದಿಂದ ಗಣತಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾರ್ಥಕಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಸಾಯುತ್ತಾನೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೭೯). [ಗಣ + ತಂತ್ರ]

ಗಣತಿ₁ 'ಗಳಂತಿಗೆ₁' ನೋ.

ಗಣತಿ₂, ಗಣಿತಿ₁, ಗಣಿತೆ (ನಾ). ೧. ಎಣಿಕೆ; ಲೆಕ್ಕ: ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ನಿಂತಿರುವಾನೆ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲಾದ ರಾವುತರನ್ನೂ ಲೀಲೆಯಿಂ ಗಣತಿಯ ನೋಡಿ ಸುಗಂಧಭೂಪಾಲನು ಮೆರೆದನು (ಸೌಗಂಪ. ೪-೧೮); ಖರ್ಚು ಗಣತಿಗೇ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಅಲೆಮ. ೧೪೭). 'ಗಣಿತ' ಪರಾ. ೨. ಜನಗಣತಿ; ಖಾನೇಸುಮಾರಿ: ಅಖಿಲಭಾರತ ಗಣತಿ (ಸೆನ್ಸಸ್) ಒಂದು ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ (ಕಬಸಾ. ೧೫೨). **ಗಣಿತಿ₁**: ೨. ಒಂದನ್ನೂ ವಿಚಾರಿಸದೆ ಗಣಿತಿಗಾಗಿ ಬಂದ ನಮ್ಮ ಸೇನೆಯಂ ಕಂಡು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೧೯೧); ಆತನ ಪೌಜು ಗಣಿತಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೫೭). **ಗಣಿತೆ**: ೨. ಕಡುಗಲಿ ಖಾನವಜೀರರು ನನ್ನಿಯ ಪಡೆಯನೆಲ್ಲವ ಬೇಜಿ ಬೇಜಿ ಬಿಡದೆ ಗಣಿತೆಯ ತೋಱಿಸಿದೊಡೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೪೦). [← ಮರಾ. ಗಣತೀ]

ಗಣತಿಗೆ 'ಗಳಂತಿಗೆ₁' ನೋ.

ಗಣದಿಗೆ 'ಗಳಂತಿಗೆ₁' ನೋ.

ಗಣದೀಪಕ (ನಾ). ಗಣಶ್ರೇಷ್ಠ; ಗಣಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವವನು; ಗುಂಪಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಮುನೀನ್ದ್ರರಭಯಣನ್ದಿ ಮುನೀನ್ದ್ರರ್ಗ್ಗಣ ದೀಪಕರೆನಿಸಿದ ಮಾಘಣನ್ದಿಗಳ್ (ಕಇಅ. ೬೨-೪೯; 1008). [ಗಣ + ದೀಪಕ]

ಗಣದೇವತೆ (ನಾ). ಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದೇವತೆ: ದಿವ್ಯ ಗಣದೇವತೆಗಳಂ ಕಾಪುವೇೞ್ದು (ಜೀವಸಂ. ೪೦-೭). [ಗಣ + ದೇವತೆ]

ಗಣದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಸ್ವತ್ತು. ೨. ಬಗೆಬಗೆಯ ವಸ್ತುಗಳ ಗುಂಪು: (ಕ). [ಗಣ + ದ್ರವ್ಯ]

ಗಣಧರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಜ್ಞಾನ, ದರ್ಶನ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು; ತೀರ್ಥಂಕರನ ಶಿಷ್ಯರಗುಂಪಿನ ಮುಂದಾಳು, —ಮುಖ್ಯಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಗಣಧರಗಣಮುಂ ಬಿಟ್ಟು ಏಕವಿಹಾರಿಯಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೬-೩೩ವ); ತೊಂಬತ್ತುಮೂವರ್ ಗಣಧರರುಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೧೫-೪೧ವ); ಗಣಧರರೋ ಸ್ವಾಮಿಗಳೋ ಗುಣದಿಂದಾಮುಜಿಯೆಂ (ಯಶೋಚ. ೧-೪); ಶರಣೆಂಬೆ ಪರಮಪುರಾಣದ ಕಥೆಗಳನೆರಡನೆ ಗಣಧರರೆನಿಸಿ ಧರೆ ಪೊಗಳ್ವಿನ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕವಿ ಪರಮೇಷ್ಠಿಸ್ವಾಮಿಗಳಡಿಗೆ (ನಾಗಕು. ೧-೮). [ಸಂ.]

ಗಣನ (ನಾ). = ಗಣನೆ ೧: 'ಗಣನಯಂತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗಣನಯಂತ್ರ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ; ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ: ಇಂಥ ಗಣನಯಂತ್ರ (Arithmetical Machine) ವನ್ನು . . . ನಿರ್ಮಿಸಿದನು (ಗಣಿಜ. ೧೨೧). [ಗಣನ + ಯಂತ್ರ]

ಗಣನಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಸಂಖ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರ: Statisticsಗೆ ಗಣನಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಈಚೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ (ಗಣಿಜ. viii ಪೀಠಿಕೆ). [ಗಣನ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗಣನಾತಿಕ್ರಾಂತ (ನಾ). ಗಣನೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದುದು; ಅಸಂಖ್ಯವಾದುದು: "ಗಣನಾತಿಕ್ರಾಂತಮಂತದಕ್ಕುಮಸಂಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೩-೩೪). [ಗಣನ + ಅತಿಕ್ರಾಂತ]

ಗಣನಾತೀತ (ಗು). ಗಣನೆಗೆ ಮೀರಿದ; ಎಣಿಕೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದ: ಗಣನಾತೀತಾಜ್ಯಾಹುತಿ ಗಣದಿಂದಂ ತಣಿಯೆ ಜಾತವೇದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೭); ಕಾಮದೇವ ಕ್ಷಿತಿಪತಿ ಗಣನಾತೀತ ತೇಜಪ್ರತಾಪಂ (ಎಕ. VIII(S), ಸೊರಬ. ೨೭೬-೩೪; 1070); ಗಣನಾತೀತಮಮರ್ತ್ಯಕೋಟಿ ಬಲದೊಳ್ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕದೇವಾಳಿ ಪಿಂತಣಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಬರೆ . . . ಗಮನಂ ಕಣ್ಗೇಂ ಬೆಡಂಗಾದುದೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೭೫). [ಗಣನ + ಅತೀತ]

ಗಣನಾಥ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪಿನ ಯಜಮಾನ: ವೃಷಭಸೇನ ಗಣನಾಥ ಪುರಸ್ಸರಂ ಪುರುತನಯರಾಕ್ರಮದೊಳ್ ಪರಮಸುಖಾಸ್ಪದಮನನಿಬರುಂ ಕೈಕೊಂಡರ್ (ಆದಿಪು. ೧೬-೭೫ವ); ಗಣನಾಥಜಯಮುಖ್ಯರರ್ಧಶತಕಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೪೪). ೨. [ವೀಶೈ] ಗಣಗಳ ಒಡೆಯ; ಗಣಪತಿ; ಗಣೇಶ: ಗಣನಾಥನ ಐವತ್ತೆರಡು ಸರ ಹಜಿದುಬಿದ್ದುವು (ಬಸವ. ೯೩೧). ೩. ಗಣಗಳ ಒಡೆಯ; ಶಿವ: ಗಣನಾಥನಂ ಸಾರ್ದು (ಬಸಪು. ೪೪-೩೦); ಗಣನಾಥಂ ಸುಪ್ರಧಾನಂ ನಿನಗಧಿಕಹಿತಂ (ವೃಷವಿ. ೬-೪೦). [ಗಣ + ನಾಥ]

ಗಣನಾಯಕ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ ೨: ಜಗತ್ತ್ರಯನಾದ ದೇವನಂಕದ ಗಣನಾಯಕಂ ವರದನಕ್ಕೆಮಗಮ್ಮನಗಂಧವಾರಣಂ (ಗವಾಯು. ೧-೧೦); ವ್ಯೋಮಮಾನಿಲಂ . . . ವಾರಿಯೆಂಬಿವೆಂಟೇಶಗುದ್ದಾಮತನುವೆನಿಸಿಕ್ಕು . . . ಸ್ವಾಮಿ ಗಣನಾಯಕರ್ ನಿಜಪುತ್ರರೆನಿಸಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೪-೧೩). ೨. [ಜೈನ] ಮುನಿ, ಆರ್ಯಿಕೆ, ಶ್ರಾವಕ ಮತ್ತು ಶ್ರಾವಿಕೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ಸಂಘಗಳ ನಾಯಕ: ನೆಜವಂ ತಾಳ್ದಿದ . . . ಶ್ರುತಸ್ಕಂಧ ಮಾದಜಿವಿಂದಂ ಗಣನಾಯಕರ್ ಸಮಜಿ ಭವ್ಯಶ್ರೇಣಿಗವ್ವಾಜದಿಂದಜಿಯಲ್ (ಆದಿಪು. ೧-೩೯). [ಗಣ + ನಾಯಕ]

ಗಣನಿಯಮ (ನಾ). [ಛಂದ] ಗಣಗಳ ನಿಯಮ, —ಕಟ್ಟಳೆ, —ನಿರ್ಬಂಧ: ಗಣನಿಯಮವಿಪರ್ಯಾಸದೊಳೆಣೆವಡೆದೊಪ್ಪೆಯೆ ಮಾತ್ರೆ ಸಮನಾಗೆ . . . ರಥಬಂಧಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೨೨೨). [ಗಣ + ನಿಯಮ]

ಗಣನೀಯ (ಗು). ಗಣನೆಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ, —ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದ; ಮುಖ್ಯವಾದ: ಮೊದಲನೆಯ ಗಣನೀಯ ವಿಜ್ಞಾನಿ ಥೇಲಿಸ್ ಎಂಬುವವನು (ಪುಕ್ಸಾರ. ೭ ಪೀಠಿಕೆ). (ನಾ). ೨. ಎಣಿಸತಕ್ಕುದು: "ಗಣನೀಯಂ ಸಂಖ್ಯೇಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೩-೩೪). [ಸಂ.]

ಗಣನೆ (ನಾ). ೧. ಎಣಿಕೆ; ಲೆಕ್ಕ: ಗಣನೆಗಳುಂಬಮಾಗೆ ಮೊದಲಿಂ ತುದಿಯೆಯ್ದೆ ತಗುಳ್ದು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಮಹಾಪ್ರಭಾವಮನದಂ ನೆಜಿ ಬಣ್ಣಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೮); ಸುಕವಿಜನಗಣನೆಯೊಳ್ . . . ಕಾಳಿದಾಸಂ ಮೊದಲೆಂದು ಕರಂ ಬಣ್ಣಿಪರ್ (ಜಗವಿ. ೧-೯); ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ ದೇವಗಣ ಸಂದಣಿಯಲಿರ್ದುದು (ತೊರರಾ. ೩-೭-೧೧). ೨. ಗಮನ; ಲಕ್ಷ್ಯ: ಪದವಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು ಗಣನೆಗೆ ಬಂದೇಬರುತ್ತವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೪೩). ೩. ಗೌರವ; ಆದರ: ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಗಣನೆಗೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ತುಂಬಾ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಗಣನಾ]

ಗಣನೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಕೆ ಮೀರು; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದಿರು: ಗಣನೆಗೆಟ್ಟ ಚರಾಚರಂಗಳೊಳಣಕವಲ್ಲಿಹನೆನ್ನೊಡೆಯನು (ನಿಭಾಗ. ೭-೭-೨೩). [ಗಣನೆ + ಕೆಡು₁]

ಗಣನೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಸಲ್ಪಡು; ವಿಖ್ಯಾತನಾಗು: ಕೊಂಡಕುಂದಾನ್ವಯದೊಳ್ ಗಣನೆವಡೆದೆಸೆವ ವಿನಯಾಗ್ರಣಿ ವಿಮಲತರ ಸ್ವಭಾವನಗ್ಗಳದೇವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೩). [ಗಣನೆ + ಪಡೆ₁]

ಗಣಪ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ ೨: ಈ ಲಿಪಿಗಳಂ ತಿಳಿದು ಯೋಚಿಸಿ ಹೇಳುವೊಡೆ ಗುಹಗಣಪರಜವನಮಾಲಿಮುಖ್ಯರ್ಗಲ್ಲದೀ ಮಾನವರಿಗರಿದೆನಲು (ಬಸಪು. ೫-೫೫); ತ್ರಿಜಗವಂದಿತ ಗಣಪ ಮಾಳ್ಪುದು ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವ (ಕುಮ್ವಾಭ. ೧-೪). [ಸಂ.]

ಗಣಪತಿ (ನಾ). ೧. = ಗಣನಾಥ ೨: "ಪರಶುಧರಂ ಗಣಪತಿ ವಿಘ್ನರಾಜ . . . ಹೇರಂಬಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪-೧೭); ಗಣಪತಿಃ . . ವಿನಾಯಕಃ, ವಿಘ್ನರಾಜಃ – ಈ ೯ ಬೆನಕನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೯); ಗಣಪತಿ ಮಾಡೆಮಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನದಾಯಕವ (ಕುಮ್ವಾಭ. ೧-೩); ಗಣಪತಿ ಮದುವೆ ನಿತ್ಯ ನಾಳೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಗುಂಪಿನ ಒಡೆಯ: (ಕ). [ಗಣ + ಪತಿ]

ಗಣಪದ (ನಾ). [ವೀಶೈ] (ಶಿವ)ಗಣಗಳ ಪದವಿ, —ಅಧಿಕಾರ: ಗಣಪದಮಂ ನೆಗಜಿನಡೆಮ ಓಹಿಲಧರಾಧಿಪಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೧೩೧); ಅಳಿಕಾಕ್ಷನೊಲಿದು ಗಣಪದವನಿತ್ತನು (ವೀಶೈಪು.೨-೬-೨೧). [ಗಣ + ಪದ್ಯ]

ಗಣಪದವಿ (ನಾ). = ಗಣಪದ: ಶರಣಂಗೆ ತಪ್ಪಿತ್ತು ಗಣಪದವಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ದೂರ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ದೂರ (ಬಸವ. ೬೨೦). [ಗಣ + ಪದವಿ]

ಗಣಪರ್ವ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಿವಭಕ್ತರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಹಬ್ಬ; ಜಂಗಮದಾಸೋಹ: ಅನುಗ್ರಹಂಗೆಯ್ಸಿ ಗಣಪರ್ವಮಂ ಮಾಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೨೬); ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿನೀಡಿ ವಿಭೂತಿವೀಳೆಯವಿತ್ತು ತವುತವುಗೆ ಗಣಪರ್ವ ಮಾಡಿದರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೫ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಗಣ + ಪರ್ವ]

ಗಣಪೆಯಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಗಣಪೆಯಬಳ್ಳಿ . . . ಎಂಬುವ ಲತೆಯೊಂದಿರುತಿಹುದು (ದುಂಬಿನಾ. ೬೨). [ಗಣಪೆ+ಬಳ್ಳಿ]

ಗಣಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಿವಮಾರರ್ ಪ್ರಿತುವೀಕಾರಣಗ ಗಣಪ್ಪನ್ (ಇಇ. XIV, ೨೩೨-೫೩; 9 ನೆಯ ಶತ). [ಗಣ ? + ಅಪ್ಪ$_1$]

ಗಣಪ್ರವರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂಘದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಮುನ್ನಂ ಗಣ ಪ್ರವರರ್ ಗೌತಮರಾದಿಯಾಗೆ ಮುನಿಮುಖ್ಯರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೯). [ಗಣ + ಪ್ರವರ]

ಗಣಬರು (ಕ್ರಿ). ಮೈಮೇಲೆ ಗ್ರಹ ಬರು; ಮೈದುಂಬು; ದೇವರು ಬರು: ಗಣ ಬಂದವನ ತೆರದಿ ರಿಂಗಣಗುಣಿದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೨೪೨-೪೦೨). [ಗಣ + ಬರು$_1$ (< ಬರ್$_1$)]

ಗಣಮಗ (ನಾ). ಗ್ರಹ ಮೈಮೇಲೆ ಬರಿಸಿಕೊಂಡವನು; ಆವೇಶ ಬಂದವನು: "ಏನೋ ಸಕುನ ಬರ್ಲಿಲ್ಲಾ, ಒಡೆಯ ಗಣಮಗನೂ ಹೇಳ್ತು . . . ಸಣಿಬಿಡ್ತದೆ ಅಂತಾ" (ಮಲೆಮ. ೬೧೭). [ಗಣ + ಮಗ]

ಗಣಯಿಸು 'ಗಣಿಸು' ನೋ.

ಗಣರಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಣರಮ್ಮಂ ಮಣಿಯಂ (ಎಇ. XIII, ೧೮೯-೫; 888). [ಗಣರ$_0$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಗಣರಾಜ (ನಾ). ಗಣರಾಜ್ಯದ ರಾಜ, —ಅಧಿಪತಿ: ಭಗವಾನ್ ಮಹಾ ವೀರಸ್ವಾಮಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹದಿನೆಂಟು ಮಂದಿ ಗಣರಾಜರು ಈ ಭಗವಂತನ ಸೇವೆಗೆ ಕೈಕಟ್ಟಿ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೧೭೫). [ಗಣ + ರಾಜ]

ಗಣರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಅನೇಕ ರಾಜ್ಯಗಳು ಸೇರಿ ಆದ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರಾಡಳಿತದ ರಾಷ್ಟ್ರ; ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ರಾಜ್ಯ; ರಿಪಬ್ಲಿಕ್: ಭಾರತವನ್ನು ಒಂದು ಸಂಪೂರ್ಣಪ್ರಭುತ್ವಸಂಪನ್ನ ಲೋಕತಂತ್ರಾತ್ಮಕ ಗಣರಾಜ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ (ಭಾಧಾನ. ೧); ಅರಾಜಕ ಗಣರಾಜ್ಯವನ್ನಾದರೂ ತೋರಿಸಬೇಕು (ಬದ್ದಪ್ರ. XXXIII ಪೀಠಿಕೆ). [ಗಣ + ರಾಜ್ಯ]

ಗಣರಾತ್ರ (ನಾ). ಅನೇಕ ರಾತ್ರಿಗಳ ಮೊತ್ತ, —ಲೆಕ್ಕ: "ರಾತ್ರಿಗಳವು ಪಲವುಮಾಗೆ ಗಣರಾತ್ರಗಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೬-೬); "ಹಲವಿರುಳಾದಡೆ ಗಣರಾತ್ರಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೧೭). [ಸಂ. (ಗಣ + ರಾತ್ರಿ + -)]

ಗಣರಾತ್ರೆ (ನಾ). = ಗಣರಾತ್ರ: "ಹಲವಿರುಳು ಗಣರಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೭). [ಸಂ. ಗಣರಾತ್ರ]

ಗಣರೂಪ (ನಾ). ಎಕ್ಕದ ಗಿಡ: "ಅರ್ಕಾಹ್ವಃ, ವಸುಕಃ, ಸ್ಫೋಟಃ, ಗಣರೂಪಃ, ವಿಕೀರಣಃ, ಮಂದಾರಃ, ಅರ್ಕಪರ್ಣಃ – ೭ ಎಕ್ಕೆ ಗಿಡ, ಸೂರ್ಯವೃಕ್ಷ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೫). [ಗಣ + ರೂಪ]

ಗಣಲು (ನಾ). = ಗಣಿಕೆ: (೬). [< ಗಣಿಕೆ$_1$]

ಗಣವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಒಂದು ಗುಂಪಿನವರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ (?): ಊರೊಳಗಣ ನಿವೇಷಣ ೪ ಗಣವರಿ ಸೊ ೧ ಕೊಡಕ್ಕೆ ಸೊ ೧ ತೋಟದಲಿ ಅಡಕೆಯ ಮರ ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೪-೪೦; 1154). [ಗಣ + ವರಿ$_1$]

ಗಣವಾರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಕುಮಾಜಿದೆಜಿ ಕುಂಬಾರದೆಜಿ ಗಣವಾರಿಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೭೮-೬; 1507). [?]

ಗಣವೇಷ (ನಾ). ಎಲ್ಲರೂ ಹಾಕುವ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ, —ಪೋಷಾಕು; ಸಮವಸ್ತ್ರ: ಪೋಲೀಸರ ಗಣವೇಷದಂತೆ ದಂಡಿನ ಗುಡಾರದಂತೆ ಎಲ್ಲ ನಾಗರಿಕರಿಗೂ ಸರಕಾರವು ಹೊಟ್ಟೆಬಟ್ಟೆಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಸಾಕುವುದೆಂದಲ್ಲ (ಮಾವಾದ. ೧೫೪). [ಗಣ + ವೇಷ]

ಗಣವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ದಾನದ ಭೂಮಿ: ಆ ಶಿವಪುರವನು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಗಣವೃತ್ತಿಯ ಮಾಡಿ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೬-೧೮; 1252). [ಗಣ + ವೃತ್ತಿ]

ಗಣಸ್ಥ (ನಾ). ಗಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವವನು; ಸಮೂಹದ ಮುಖಂಡ: ಸಮಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಲಿದ್ದ ಮಾದ್ರಕ, ಯೌಧೇಯ, ಮಾಳವ ಮುಂತಾದ ಗಣಸ್ಥರು . . . ತುಖಾರರ ಆಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೨೦೪). 'ಕೂಟಸ್ಥ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗಣಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಛಂದ] ಗಣದ ಸ್ಥಾನ, —ಎಡೆ: ಗಣಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಂಶ ಒಂದು ಗುರು (ಲಘುವಲ್ಲ) . . . ಆದರೆ ಪಾದಾಂತದಲ್ಲಿ ಗಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೧೪). [ಗಣ + ಸ್ಥಾನ]

ಗಣಹೋಮ (ನಾ). ಗಣಪತಿಯ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಹೋಮ: ೬ ಕೂಟಮತಸ್ಥರಿಗೆ 'ಗಣಹೋಮ' ಏಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು . . . ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ತುಳುನಾ. ೨೩೭). [ಗಣ + ಹೋಮ]

ಗಣಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಗಣದ ಹೆಸರಾಗಿ ನಿಂತ ಅಕ್ಷರ: "ಮಯ ರಸತಜಭನಲಗ ಸಂಚಯವೆಂಬುದು ನಿಯಮದಿಂ ಗಣಾಕ್ಷರಮಕ್ಕುಂ" (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೩೭). [ಗಣ + ಅಕ್ಷರ]

ಗಣಾಗ್ರಣಿ (ನಾ). ಗಣದ ಮುಂದಾಳು, —ಪ್ರಮುಖ: ಭರತಪತಿಯ ಶೋಕಾವೇಗಮಂ ವೃಷಭಸೇನ ಗಣಾಗ್ರಣಿಗಳಿಂತೆಂದಾಜಿಸಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೪ ವ). [ಗಣ + ಅಗ್ರಣಿ]

ಗಣಾಚಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಲಿಂಗಾಚಾರ, ಸದಾಚಾರ, ಶಿವಾಚಾರ, ಗಣಾಚಾರ ಮತ್ತು ಭೃತ್ಯಾಚಾರ ಎಂಬ ಪಂಚಾಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ವೀರಶೈವರಿಗೆ ಕುಂದುನಿಂದೆಗಳು ಬಂದರೆ ಅವುಗಳನ್ನ ಪರಿಹರಿಸದೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತೀಕಾರ ಮಾಡುವದೇ ಗಣಾಚಾರವು" (ಶಿವಾಕೋ. ೯೯): ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತವಲ್ಲದೆ ಉದಕವ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದೆನಾದರೆ ಸಲ್ಲೆನು ನಿಮ್ಮ ಗಣಾಚಾರಕ್ಕಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೪೫); ಲಿಂಗಾಚಾರ ಸದಾಚಾರ ಭಕ್ತ್ಯಾಚಾರ ಸಿವಾಚಾರ ಗಣಾಚಾರವೆಂಬ ಪಂಚಾಚಾರ ನಿಷ್ಠನಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೧೦); ಸ್ಥಾನಿಕ ತಂಮಣನು ಗಣಾಚಾರದ ಕಟ್ಟು ಗೆಯ ತೆರುವ ಹಣವನು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೧-೮; ?). [ಗಣ + ಆಚಾರ]

ಗಣಾಚಾರಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಹರಿಯಪ್ಪವೊಡೆಯರಿಗೆ ಧರ್ಮ್ಮವಾಗಬೇಕೆಂದು ಗಣಾಚಾರಿ ಹರಿಯಂಣನು . . . ಬರಿಸಿದ (ಎಕ. XIV, ಸಂಜನ. ೨೮೦-೨; ?); ಆಯುಳ್ಳ ಮಟಪತಿ ಚಾಯುಳ್ಳ ಗಣಾಚಾರಿ ಮೇಲಾದ ನಸ್ನೂರ ಮಟದಯ್ಯ (ಲೋಕಗೀ. ೬೧-೧೮); ಲಿಂಗವಂತ ಜಂಗಮರಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತರು ಸಾಮಾನ್ಯರು ಗಣಾಚಾರಿಗಳು ಮಠಪತಿಗಳು ಹೊಂಬ ನಾಲ್ಕುವೊಳಭೇದ ಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೯೪). [ಸಂ. ಗಣಾಚಾರಿನ್]

ಗಣಾಡಂಬರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ೧. ಗಣಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ವಿಭೂತಿಯ ಹೂಸಿ ಗಣಾಡಂಬರದ ನಡುವೆ ನಲಿನಲಿದಾಡಿ ಉಂಡು ತಾಂಬುಲಗೊಂಡು ಹೋಹುದಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೨೦೫). ೨. ಗಣಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸತ್ಕಾರ; ಜಂಗಮದಾಸೋಹ: ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಿಂ ಗಣಾಡಂಬರವಂ ಮಾಡಿ ಶಿವಾರ್ಚ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿ (ಎಇ. XIV, ೨೮೦-೧೮; 1173). [ಗಣ + ಆಡಂಬರ]

ಗಣಾಧಿನಾಥ (ನಾ). = ಗಣಧರ : ಭರತನನಾಜಿಸಿದಂ ಮುನಿವಿನುತ ಗಣಾಧಿನಾಥವಚನಾಮೃತದಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೬೦). [ಗಣ + ಅಧಿನಾಥ]

ಗಣಾಧಿಪ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ : (*). [ಗಣ + ಅಧಿಪ]

ಗಣಾಧೀಶ (ನಾ).= ಗಣನಾಥ ೨ : "ಗಣಾಧೀಶಂ ಕುಠಾರಧರನಾಖುರಥ ನೆನಲು ಲಂಬೋದರನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫–೧೬). [ಗಣ + ಅಧೀಶ]

ಗಣಾರ (ನಾ). = ಗಣವರಿ (?) : ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದದು ಗಣಾರ ಕಂ ನಾ ಜ ತೆ ಜಿ ಗೆ ಕುರಿತೆರಿಗೆ ಮಾದಾರಿಕೆ ಉಪಿನಕಾವಲಿ ಸುಂಕ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯–೮೩ ; 1521). [?]

ಗಣಾರಾಧನೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಜಂಗಮರ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಭೋಜನ ಸಮಾರಂಭ" (ಶರಸಾ. ೨೮–೪) : 'ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ' ಪರಾ. [ಗಣ + ಆರಾಧನೆ]

ಗಣಾರ್ಚನೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮರ ಪೂಜೆ, —ಆತಿಥ್ಯ : (*). [ಗಣ + ಅರ್ಚನೆ]

ಗಣಿ$_1$ 'ಗಟಿ^{3}' ನೋ.

ಗಣಿ$_2$ 'ಕಣಿ$_6$' ನೋ.

ಗಣಿಕ (ನಾ).=ಗಣಕ ೧ : ನಿಮ್ಮ . . . ಗುಣಗಳ ಲೆಕ್ಕಿಪ ಗಣಿಕನದಾವಂ (ಅಂಜಚ. ೯–೨೬೫) ; ಗಣಿಕನ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ ಗಣಿಕೆ ಮುದಿಯಳು ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪೬) ; ಮೂಲಾಧಾರಪತ್ರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಅದನ್ನು ಒಬ್ಬ ಗಣಿಕನು ಓದುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದನು (ಪುರಾಪಿ. ೨೬). [< ಸಂ. ಗಣಕ]

ಗಣಿಕಾಂಗನೆ (ನಾ). = ಗಣಿಕೆ$_3$: ನೃತ್ಯಂ ಗಣಿಕಾಂಗನಾ ತಳಿರುಗಳ್ ಪೂವಣ್ಣು . . . ಕಂಡೊಡಂ ಶಕುನಂ ಶೋಭನಕಾಸ್ಪದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೭) ; ಮೇನಕೆ ತಿಲೋತ್ತಮೆಯರೀ ಸರ್ವ ಸೊಬಗಿನ ಸದನಮಪ್ಪ ಶೋಣಿತಪುರಮೆ ಪೂರ್ವಮರವಾಸವಿದೆಯೆಂದು ಬಂದಿರ್ಪಂತೆ ಗಣಿಕಾಂಗನೆಯರೆಸೆದರು (ನವಮೋ. ೨–೫೪). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ಅಂಗನಾ)]

ಗಣಿಕಾಜನ (ನಾ). ವೇಶ್ಯೆ ; ಸೂಳೆ : ತನಗೆನ್ನದ ನಿಶ್ಚಯಮಪ್ಪ ದಾನಮೆಂಬಿನಿತನಿತಿಲ್ಲದೊಂದೆ ಗಣಿಕಾಜನಸಾಧನಸಿದ್ಧಿಯಕ್ಕುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೯೯). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ಜನ)]

ಗಣಿಕಾನಿಕರ (ನಾ). ಗಣಿಕೆಯರ ಗುಂಪು ; ವೇಶ್ಯೆಯರ ಸಮೂಹ : ಗಣಿಕಾನಿಕರ ಮಣಿಗಣವೆಲ್ಲಿ ಗಜಜಾತ್ಯಶ್ವವೆಲ್ಲಿ . . . ನೆರೆದಿಹುದು (ಕುವ್ಯಾಲು. ३–೭೪). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ನಿಕರ)]

ಗಣಿಕಾಪ್ರತೋಳಿ (ನಾ). ಗಣಿಕೆಯರಿರುವ ವಠಾರ; ವೇಶ್ಯಾವಾಟ; ಸೂಳೆಗೇರಿ : ನೋಡಲೆಸೆದತ್ತು ಸದಾ ಗಣಿಕಾಪ್ರತೋಳಿ ತಾಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೨–೯೨). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ಪ್ರತೋಳಿ = ಪ್ರತೋಲಿ)]

ಗಣಿಕಾಭವನ (ನಾ). ವೇಶ್ಯಾಗೃಹ ; ಸೂಳೆಯ ಮನೆ : ಮೆರೆವ ಗಣಿಕಾಭವನ ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತಲುದ್ಯಾನ (ಕಾಶಿರಾ. ೧–೨೩). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ಭವನ)]

ಗಣಿಕಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಸುಗಂಧ ಕುಸುಮ : "ಗಂಧಕುಸುಮ – ಗಣಿಕಾರಿ" (ಒಷಧಿ. ೪೭). [?]

ಗಣಿಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲಿ ಮರ : ಶ್ರೀಪರ್ಣಂ, ಅಗ್ನಿಮಂಥಃ, ಕಣಿಕಾ, ಗಣಿಕಾರಿಕಾ, ಜಯಾ – ೫ ನರುವಲ ಹೆಸರುಗಳು, ನೆಲ್ಲಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [ಸಂ. ಗಣಿಕಾರಿಕಾ]

ಗಣಿಕಾವಾಟ (ನಾ). ಗಣಿಕೆಯರ ವಾಸಸ್ಥಳ ; ಸೂಳೆಗೇರಿ ; ವೇಶ್ಯಾವಾಟ : ರಂಜಿಪುದು ವಿಯೋಗಿನಿಕಾಯ ಕಾಳಕೂಟಂ . . . ಗಣಿಕಾವಾಟಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೬೬). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ವಾಟ)]

ಗಣಿಕಾವಾಟಿ (ನಾ). = ಗಣಿಕಾವಾಟ : ಗಣಿಕಾವಾಟಿಯನೆಸೆವಾಪಣಕೋಟಿಯನಬ್ಜಿತ್ತಿಯಿಂದೆ ಪುರದೊಳ್ ಕಡೆಮುಟ್ಟೆಣಿಸುವೊಡಂ ನೋಡುವೊಡಂ ಫಣಿಪತಿಯುಂ ದಿವಿಜಪತಿಯುಮಾಗಲೆವೇಳ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧–೬೮). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ವಾಟ)]

ಗಣಿಕೆ$_1$, ಗಣಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಗೆಣ್ಣು ; ಗಂಟು ; ಗ್ರಂಥಿ. ೨. ಕಬ್ಬು, ದಂಟು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತುಂಡು: ಕಬ್ಬಿನ ಗಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಳು (ಮುಂಬಯು. ३–೪३). **ಗಣಕೆ$_1$** : ೨. ಕಣೆಗಳಿವು ನಾಳಿನಲಿ ಕಬ್ಬಿನ ಗಣಕೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ३–೧೦) ; ನನ್ನ ಬಾಣಗಳೇನು ಕಬ್ಬಿನ ಗಣಕೆಗಳೆ (ರಾಜಸೂ. ३೦). [< ಕಣಿಕೆ$_1$]

ಗಣಿಕೆ$_2$, ಗಣಕಿ$_2$, ಗಣಕೆ$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣಗಿಡ : "ಕಪೋತಿಕಾ –ಪವಳ, ಗಣಿಕೆ, ಪಾರಿವಪಕ್ಷಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೫) ; ಗಣಿಕೆಯುಂ ಸಮೂಲವಂ ಅಂಬಿಲದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ನೆತ್ತಿಗೆ ಒತ್ತಲು . . . ಶೋಫವಾತ ಗುಣ (ವಿದ್ಯೆವಿ. ೪). **ಗಣಕಿ$_2$** : "ಕಾಕಮಾಚಿ, ವಾಯಸಿ" (ನಾಚಿರಾ. *). **ಗಣಕೆ$_2$** : "ಕಾಕಮಾಚಿ, ವಾಯಸಿ ಈ ೨ ಗಣಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨) ; ಯಾಲಕ್ಕಿ ಮೆಕ್ಕೆ ಗೆಣಕೆ ಮೊದಲಾದ ಘಮಘಮಿಸುತ್ತಾ (ಸೌಗಂಧಿ. ३೭–೧೪). [?]

ಗಣಿಕೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ವೇಶ್ಯೆ ; ಸೂಳೆ ; ಜಾರೆ : ಗಣಿಕೆಯರ್ಕಳುಂಬೆರಸು . . . ವಿಮಾನಮನೇರಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮३–೧೯) ; ತಪೋವಿಘಾತಂ ಮಾಡಲೆಂದು ಬಂದ ಪುರಂದರನ ಗಣಿಕೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟಕ್ಕಂ . . . ಅಳ್ಕದ ಶೌಚಾಂಜನೇಯನ ಶೌಚಮುಂ (ಸಂಪಭಾ. ೯–೫೨ ವ) ; ಬಣ್ಣದಾಸೆಗೆ ಬದುಕು ಮಾರಿದ ಗಣಿಕೆಯಂತಹುದು (ಕಾಶಿರಾ. ೧೮–೪೦) ; ಲಜ್ಜೆಯೆ ಗಣಿಕೆಗೆ ನಾಶನಿಮಿತ್ತವು ನಿರ್ಲಜ್ಜೆ ಸತಿಯರಿಗಳಿವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೮३–೨). ೨. ಹೆಣ್ಣಾನೆ ; ಪಿಡಿ : "ಪಿಡಿಯಾನೆಯಲ್ಲಿಯುಂ ಧೇನುಕಾ, ಗಣಿಕಾ ಎಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧३३–೧३). ३. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಾಜಿಮಲ್ಲಿಗೆ : "ಜಾಜಿಮಲ್ಲಿಗೆಹೂವು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೧) ; "ಕೃಷ್ಣವಲ್ಲೀ – ಅಸಡಿ, ಸುಗಂಧಿ, ಗಣಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ३೯). [ಸಂ. ಗಣಿಕಾ]

ಗಣಿಕೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಜೋಳ, ಕಬ್ಬು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗಂಟಿನ ಮೇಲೆ ಮೊಳಕೆ ಬರುವ ಗೆಣ್ಣು : ಎವೆ ತೆರೆಯದ ಕೂಸು – ಕಣ್ಣು ಮೊಳಕೆ ಬರದ ಗಣಿಕೆಗಣ್ಣು (ಅರಳು. ೬೪–३). [ಗಣಿಕೆ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಗಣಿಕೆಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಬೆರಳ ಗೆಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಕೀಲುಗಳ ಮೇಲಿನ ವ್ರಣ : (*). [ಗಣಿಕೆ$_1$ + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಗಣಿಗ 'ಗಾಣಿಗ' ನೋ.

ಗಣಿಗಲತೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ನೀವಾರ, ಗಣಿಗಲ ತೋರ (ವೈಶಿಗ. ೧೨–೨೦೧). [?]

ಗಣಿಗಲು$_1$ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಿಗಲು$_2$ (ನಾ). = ಗಣಿಕೆಗಣ್ಣು : ತುಂಡುಗಳ ನಡುವೆ ಗಣಿಗಲುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಕಡಿದಿರಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೮೨). [ಗಣಿಕೆ$_1$ + –ಅಲು (< –ಅಲ್$_2$)]

ಗಣಿಗಲೆ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಿಗಿಲಮುಸ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ : (*). [< ಗಣಿಗಿಲು + ಮುಸ್ತೆ]

ಗಣಿಗಿಲು 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಿಗೆ$_1$ 'ಗಳಗೆ' ನೋ.

ಗಣಿಗೆ$_2$ 'ಗಱಿಗೆ' ನೋ.

ಗಣಿಜಿಲೆ 'ಗಣಜಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಿತ (ಗು). ೧. ಲೆಕ್ಕಹಾಕಿದ; ಎಣಿಸಿದ: 'ಅಗಣಿತ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಗಣನೆ; ಎಣಿಕೆ; ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ: ಬರಹವಾಚಕಗಣಿತ ಶಬ್ದಾರ್ಥರಸಭಾವೋಕ್ತಿಪ್ರವೀಣತೆ (ಬಸವು. ೩-೪೨). ೩. ಲೆಕ್ಕ; ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರ: ಸಕಲವ್ಯಾಕರಣಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಗಣಿತಾಲಂಕಾರ . . . ಹೃದ್ಯವಿದ್ಯಾಕದಂಬಕನು (ಮುದತಿ. ೧-೫೧); ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ನನಗೆ ಓದುಬರಹವನ್ನೂ ಗಣಿತವನ್ನೂ ಕಲಿಸಿದರು (ಕಸರಿ. ೧). 'ಅಂಕಗಣಿತ', ಬೀಜಗಣಿತ', 'ರೇಖಾಗಣಿತ' ಪರಾ.

ಗಣಿತಮಾಡು = ಲೆಕ್ಕಮಾಡು; ಎಣಿಸು: ಶಬ್ದದ ವೇಗವನ್ನು ಗಣಿತಮಾಡಿದರು (ಭೌತವಿ. ೧೪೧). ಗಣಿತಹಾಕು = ಲೆಕ್ಕಹಾಕು: ನೀರಿನ ವೇಗವೆಷ್ಟಿರಬಹುದೆಂದು ಗಣಿತಹಾಕತೊಡಗಿದರು (ಮುಂಗಾಪು. ೭೦). [ಸಂ.]

ಗಣಿತಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಗಣಿತವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು, - ತಿಳಿದವನು: ಗಣಿತವನಱಿಯದಿಹ ಗಣಿತಜ್ಞ (ಮದೇಪು. ೩-೨೪); ಸಕಲದೇಶದ ವಹಿಗಳಂ ಬರೆವ ಗಣಿತಜ್ಞ ಕರ್ಣಿಕರು (ನವಮೋ ೯. ೩-೨೧). ೨. ಜ್ಯೋತಿಷಿ. [ಸಂ.]

ಗಣಿತವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಗಣಿತವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿಜ್ಞಾನ, —ಶಾಸ್ತ್ರ: ಗಣಿತವಿಜ್ಞಾನ, ಇತಿಹಾಸ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುವು (ಪರಜೀ. iv ಮುನ್ನುಡಿ). [ಗಣಿತ + ವಿಜ್ಞಾನ]

ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಗಣಿತವಿಜ್ಞಾನ: ಅವನು ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಅಂಕಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಗಣಿತ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗಣಿತಿ$_1$ 'ಗಣತಿ$_2$' ನೋ.

ಗಣಿತಿ$_2$ 'ಗಳಂತಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಿತಿಗ (ನಾ). = ಗಣಿತಜ್ಞ: ಜೋಯಿಸಿಗಂ, ಗಣಿತಿಗಂ, ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೭ ಉದಾ). [ಗಣಿತ + - ಇಗ]

ಗಣಿತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಎಣಿಸು: ಘನಮಹಿಮನಹ ಚನ್ನಬಸವನ ನೆಲೆಯನಂತಾಡಿ ಬಸವನ ಗಣಿತಿಸಲು ಬಲ್ಲ (ಬಸವು. ೭-೧೧). [ಗಣಿತ + -ಇಸು$_3$]

ಗಣಿತೆ 'ಗಣತಿ$_2$' ನೋ.

ಗಣಿದ (ನಾ). = ಗಣಿತ ೨: ಭಾರವಿ ಕಾಳಿದಾಸ ಮಾಘಾದಿಗಳೀ ಗಣಿದದೊಳೆ ಮಹಾಕಾವ್ಯಪ್ರಣಯಮನಾಗಿಸಿದರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೧); ಗಣಿದಮುಂ ಬಗೆಯದಿಂತು ಕೊಟ್ಟಂ ತಂಗೆಗೆ ಬೞಿವೞಿಯೆಂದಿಂತು ಸರ್ವಸ್ವಮೆಲ್ಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೬); ನೆಱಿಪಲ್ ಪೂಜ್ಯೆಯನಮರರೊಳಿಱಿದುದದೇ ಗಣಿದಮುಮರಹಿತನಚ್ಯುತ ನೀಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೨). [< ಸಂ. ಗಣಿತ]

ಗಣಿದಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಹಾಕು, - ಮಾಡು; ಎಣಿಸು: ಗಣಿದಂಗೆಯ್ವೊಡಹೀಂದ್ರನುಂ ನೆಱಿಯನೀ ದಿವ್ಯಾಶ್ವರತ್ನಾಂಗಲಕ್ಷಣಶೋಭಾಸಮುದಾಯಮುಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೫೦). [ಗಣಿದ + ಕೆಯ್$_1$]

ಗಣಿದಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಗಣಿದಂಗೆಯ್: ಗಣಿದಂಗೊಳ್ವೊಡೆ ಮಿಕ್ಕ ನಕ್ಕರದ ಮಾತಂತಿರ್ಕೆ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೬೯). [ಗಣಿದ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಣಿದಿಗ (ನಾ). = ಗಣಿತಿಗ: ಗಣಿದಿಗನಿನಿತನಿತಕ್ಕೆಂಪಿಹಿಣಿಯೆಂದೆಣಿಸಲ್ ಸಮರ್ಥನಕ್ಕುಮ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦); ಗಣಿದಿಗಂ, ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಂ, ಲೆಕ್ಕಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಣಿದ + - ಇಗ]

ಗಣಿದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗಣಿತಿಸು: ಗಣಿದಿಸಲು ಮೆಱೆವಂತೆ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಮುಖ್ಯವಹ ಮಣಿಗಳೊಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯೇ ಮಿಗಿಲು (ವೀಶೈಪು. ೧-೩-೬೯). [ಗಣಿದ + -ಇಸು$_3$]

ಗಣಿನಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕಿಗಣಕ್ಕೆ ಮುಖಂಡಳು; ಕಂತಿ; ಗುರುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವಳು: ಸುಪ್ರಭೆಯುಂ ಸುದರ್ಶನನಾಮ ಗಣಿನೀಸಮಕ್ಷದೊಳ್ ರತ್ನಾವಳಿಯಂ ನೋಂತು (ಆದಿಪು. ೩-೬೫ ವ); ಅಮಳ ಚರಿತದಿಂ ನಡೆದು ಬೞಿಕ್ಕಾ ಗಣಿನಿ . . . ಪೊಕ್ಕಳಚ್ಯುತಾಭ್ಯಂತರಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೨೩). [ಸಂ. ಗಣಿನೀ]

ಗಣಿಪರಾಮು (ನಾ.) ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ರಾಮಿನಾಡ ಮಾರ್ಕಮ್ಮ ಮುಮ್ಮ ಗಣಿಪರಾಮು ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಅಟ್ಟಿ ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೦೩-೩; 934). [ಗಣಿಪ$_2$ + ರಾಮು]

ಗಣಿಯಿಸು 'ಗಣಿಸು' ನೋ.

ಗಣಿಸು, ಗಣಯಿಸು, ಗಣಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಣಿಸು; ಗಣನೆ ಮಾಡು; ಲೆಕ್ಕಹಾಕು: ಗಣಿಸಲ್ತ್ರಿಲೋಕಚೂಡಾಮಣಿಗಳ್ ಕೈಲಾಸಶೈಲ [ಕಲ್ಪಕ] ಸುಭಟಾಗ್ರಣಿಗಳ್ ನೆರೆದು (ಗದಾಯು. ೪-೬೪). ೨. ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತರು; ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ಕೊಡು: ಕರ್ಣಾದ್ಯರನು ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆಯನೀ ಹಾಹೆಗಳ ಗಣಿಸುವನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೭೮); ಹರನ ಗಣಿಸದ ಮೃತ್ಯುಗಿತ್ಯುವ ಸರಕುಮಾಡದ (ತೊರರಾ. ೬-೨೯-೬); ಬವರದೊಳಗಿತರರನು ಗಣಿಸದ ಹವಣಿನಲ್ಲಿಹ ಸಾತ್ಯಕಿಯು (ಕೋಗಯು. ೧೯-೯); ನೂತನವೂ ಫಲಪ್ರದವೂ ಆದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ರಮವೆಂಬುದನ್ನು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಗಣಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೮೯). **ಗಣಯಿಸು**: ೧. ಗಣ[ಪಾಠಾಂ. ಗುಣಿ]ಯಿಪುದಗಣಿತ ಗುಣನಿಲಯ ನಾಗವರ್ಮನ ಮತದಿಂ (ಛಂದೋಬು. ೨-೧೫೧). **ಗಣಿಯಿಸು**: ೧. ವಿಶಿಷ್ಟರಂ ದುಷ್ಟರೊಳಂ ಗಣಿಯಿಸಿ ಸಮನೆಂಬವಗುಣಗಣಂಗಳಿವು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ನಿನ್ನ ದೊಸಱಿನಲ್ತೆ (ಗದಾಯು. ೯-೯); ಗಣಿಯಿಪೊಡಿದು ಸೌಂದರ್ಯದ ಕಣಿಯೆನುತುಂ ನೋಡಿ ತಪ್ಪಿಲಾಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೭). ೨. ಪಣವೆ ದಿಟಕ್ಕೆ ಸೂಳೆವನೆಗಲ್ಲದೆ ತೆತ್ತು ಪಣಂ ಧನಂಗಳಂ ಗಣಿಯಿಸದಿತ್ತು (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೫). [ಗಣನ + - ಇಸು$_3$]

ಗಣೆ 'ಗಱೆ' ನೋ.

ಗಣೆಗಾರ 'ಗಱೆಕಾಱ' ನೋ.

ಗಣೆಯು 'ಗಱೆ' ನೋ.

ಗಣೆಯೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣಿ ಹೇಳಿಸು: ಅಮ್ಮಾ! ಊರೊಳಗಿರುವ ಜುಂಜಪ್ಪನ ಪೂಜಾರಿ ನಂಜಪ್ಪನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಗಣೆಯೋದಿಸಿ ಕೇಳಿದರೆ . . . ತಿಳಿಯುವುದು (ಮಲೆಮಂ. ೯೭). [ಗಣೆಯೋದು + - ಇಸು$_3$]

ಗಣೆಯೋದು (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣ ಕೋಲನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಆಡಿಸುತ್ತಾ ಕಣಿ ಹೇಳು: ಮಗೂ, ಗಣೆಯೋದುವವನ ಮಾತೆಲ್ಲವೂ ನಿಜ (ಮಲೆಮಂ. ೯೭). [ಗಣೆ (< ಗಱೆ) + ಓದು$_1$]

ಗಣೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಗಣೇರಿಯ ಅಯ್ನೂಳವೆಡೆಯ ಬಿಟ್ಟ ಗೆಟ್ದಿಯ ಕಮ್ಮ ೩೪೫ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೪೦-೧೫; 1060). [?]

ಗಣೇಶ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ೧: ಸಕಲ ಮುನೀಶರುಂ ಭೃಂಗೀಶ ವೀರಗಣೇಶರುಂ ರುದ್ರೇಶ ಯೋಗಾಚಾರ್ಯರುಂ ನೆರೆದೋಲಯಿಸುತಿರಲು (ಬಸವು. ೨೪-೪೮). [ಗಣ + ಈಶ]

ಗಣೇಶನಹೂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು: ಕೆಂಪು ಕಾಸಿಕಣಿಗಲು, ತುರುಕುಮಲ್ಲಿಗೆ, ಗಣೇಶನಹೂ (ಮೈಡಿಗಿ. ೭೭-೧೯೪೧). [ಗಣೇಶ + ಹೂ (< ಪೂ)]

ಗಣೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ ೩ : ಗಣೇಶ್ವರಾಯ ಮುನೀಶ್ವರಾಯ ಸುರೇಶ್ವರಾಯ ನಮೋ (ಬಸಪು. ೬೧-೪೬). [ಗಣ + ಈಶ್ವರ]

ಗಣೇಸ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ ೧ : ಕೆಲದಲ್ಲಿ ನಿಂದ ಬೀರಗಣೇಸರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೧). [<ಸಂ. ಗಣೇಶ]

ಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆಯ ಮಡಿ, —ಪಾತಿ : ಹಕ್ಕಲು, ಹಾಡ್ಯ; ಹಳ್ಳ, ಹಾದಿ; ಗದ್ದೆ, ಗಣ್ಣಿ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸುಲಭವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಂಡರು (ಗಂಗಾಳ. ೨೬). [← ತಮಿ. ಕಣ್ಣಿ]

ಗಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಎಣಿಸಲಾಗುವ; ಲೆಕ್ಕಿಸುವ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡ ತಕ್ಕ; ಗಣನೀಯ : ಗಣ್ಯಮಹೋದ್ಧಟಾಂಕನುಱೆ ಸೂಸಿದ ಮಂಜುಳ ನಾಳಕನಾಳಿ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೧೦೮); ಪಡಿಗ ರಾವಣನಿಗೆ ಗಣ್ಯವೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೮-೩೨). (ನಾ). ೩. ಗಣನೀಯನಾದವನು; ಮಾನ್ಯ : ನಾನೂ ಗಣ್ಯನಾಗಿರಬೇಕು . . . ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ (ರಾಯಕ. ೩೬); ಗಂಡ ಹೆಸರು ಪಡೆದಿರಬೇಕು. ಗಣ್ಯನಾಗಿರಬೇಕು (ಆಲಹೂ. ೭೨೦). [ಸಂ.]

ಗಣ್ಯತೆ (ನಾ). ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ : ಅವರು ಸ್ವದೇಶದಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲದೆ ಪರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಗಣ್ಯತೆ ಪಡೆದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಗಣ್ಯತಾ]

ಗತ$_1$, ಗತ್ತ (ನಾ). ಮೂತ್ರ; ಗಂಜಲ : ಲದ್ದಿಯ ಹಾಕುವಾಗ ಗತವ ಮಾಡುವಾಗ ತಡೆದು ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕ್ಕಿ ಬೀಳಲು (ಅಶ್ವಟೀ. ೩೮-೬). **ಗತ್ತ** : ಆಗುರುವ ಧೂಪಮೆತ್ತ ಕೊಳೆನಾಜುವ ಗತ್ತದ ನಾತಮೆತ್ತ (ಬಂಹರಿ. ೪-೫); ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿವುತ್ತ ಗತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಕತ್ತ]ವ ಬಿಟ್ಟು ಲದ್ದಿಯ ಹನುಮಿಸಲು ಆ ಕುದುರೆಯ ಒಡೆಯಗೆ ಅಂಜಿಕೆ ಯುಂಟಾಹುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೮-೧೨).

ಗತಗತನಾರು = ಹಳೆಯದಾಗಿ ಕೊಳೆತು ನಾರು; ದುರ್ವಾಸನೆ ಬರು; ಗಬ್ಬುನಾರು : ಗತಗತನಾರುತ್ತಿದ್ದ ಜೊಬ್ಬೆಯಬ್ಬರದ ಪುರುಷರ ಕೋಣೆಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಮೂಲಕ ಹಾದುಹೋದರು (ಪುನರು. ೫).

[< ಗೋತ್ರ$_2$]

ಗತ$_2$ (ಗು). ೧. ಗತಿಸಿದ; ಕಳೆದುಹೋದ : ಗತಕಾರುಣ್ಯರಸಂ ವಿಂಶತಿ ಜಳನಿಧಿ ಕಳೆಯೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೧೬); ಗತಕಲುಷನಾಗಿ ಭೂಪತಿ ಬೆಸಗೊಳೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೪೨). ೨. ಮುಳುಗಿದ; ಮರೆಯಾದ : ಆ ಸಮಯದಿ ರವಿ ಗತವಾಗಿ ಪಡುವಣ ರಾಸಿಯನಿಳಿದು ಮುಳುಗಲು (ಅಬ್ಬಲಾ. ೨-೧೨). ೩. ತಲುಪಿದ; ಸೇರಿದ. ೪. ಒಳಗಿರುವ. (ನಾ). ೫. ಹಿಂದೆ ಆದುದು, —ಸಂಭವಿಸಿದುದು : ಆಯತಿಗೆ ಬಾಯ್ಬಿಡದೆ ಗತವ ಚಿಂತಿಸದಿಹುದು (ಮಂಕುಕ. ೭೧೩). ೬. ಹೋಗು ವಿಕೆ; ನಡೆ. ೭. ಅವಸ್ಥೆ; ಸ್ಥಿತಿ. [ಸಂ.]

ಗತಕ$_1$, ಗದಕ, ಗದಕು, ಗದುಕು (ನಾ). ೧. ಕೃತಕವಾದುದು; ನಿಜವಲ್ಲದುದು : 'ಗತಕವೆಟ್ಟು' ಪರಾ. ೨. ಕಪಟ; ಮೋಸ; ವಂಚನೆ : "ಗತಕ - ಘಾತಕ ; ಕೃತಕ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦); ಬಾಹ್ಯ ದಲ್ಲಿ ಶೀಲ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ದುಶ್ಶೀಲ ಹೊರಗೆ ವ್ರತ ಒಳಗೆ ಗತಕ (ಶರಚ. ೫೦೪). **ಗದಕ** : ೨. "ಗದಕ (ಗತಕ, ಕತಕ) - ಕೃತಕ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೩); ಕಪಟದಿಂದ ಸತಿಯ ಹಿಡಿದಡೆ ಗದಕದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದೆಡೆ (ನೇಮಿಮಾ. ೩೧-೧೨೬); ಮರಾಳನ ಗದಕ ತೇಜಿಯ ಚಿತ್ರ ಪನ್ನಗನ ವಳಿ ಹೊಳಹಿನಂತೆ ಘಟಾತ್ಮನ ಭೇದ (ವಾಸೋಸಂ. ೮೫). **ಗದಕು** : ೧. ವಿಜಯಾಂಗನೆಯ ಗದಕಿನ ರೂಪೊಯೆಂದೆನೆ ನೋಳ್ಪರ ಕಣ್ಗೆ ಮುದವೆ ತ್ತುದಾ ದಿವ್ಯವಾಜಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೯-೬೩); ಪದುಳದಿ ನೀವಿಂದು ತೆರಳುವು ದೆಂದಿಷ್ಟು ಗದಕಿನ ಮಾತನಾಡಿದನು (ಭರಚ. ೩೮-೯೬). **ಗದುಕು** : ೨. ಬೇಹುಗಾಱರ ಮೊಗದಿಂದರಿರಾಯರ ಗಾಹು ಗದುಕುಗಳನಱಿತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೦-೩೫). [< ಸಂ. ಕೃತಕ]

ಗತಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವಿಕೆ; ಚಲನೆ. ೨. ಅಲ್ಲಾಡುವಿಕೆ; ಚಂಚಲತೆ : ಸೊಗಸುವ ಜೇಟೆಡೊಳ್ ಕೃತಕಪೊಲವಿನೊಳ್ ಗತಕಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೩೪). [ಸಂ.]

ಗತಕವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕೃತಕವಾದ ಬೆಟ್ಟ; ಕೃತಕಾಚಲ : "ಗತಕ ವೆಟ್ಟಿಂದು ಕೃತಕಾಚಲಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೨-೬೭೩); "ಕೃತಕಾಚಲಕ್ಕಂ ಲೋಕದೊಳಂ ಗತಕವೆಟ್ಟುಮೆಂಬರು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೬). [ಗತಕ$_1$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಗತಕಾಲ (ನಾ). ಕಳೆದುಹೋದ ಕಾಲ; ಹಿಂದಿನ ಕಾಲ : ಭೂಮಿಯ ಇಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭೂಮಿಯ ಗತಕಾಲವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೧೦೩). [ಗತ$_2$ + ಕಾಲ]

ಗತಕಿ$_1$, ಗದಕಿ (ನಾ). ಘಾತಕಿ; ಕಪಟಿ : ನೀನುಮಾವ ನಾಡ ಗತಕಿಯೋ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೨-೧). **ಗದಕಿ** : "ಕೃತಕಿ - ಗದಕಿ" (ಶಮದ. ೨೬೮ ಪ್ರಯೋ.). [ಗತಕ$_1$ + - ಇ$_3$]

ಗತಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ಕಳೆದುಹೋದ ಸಭೆ, —ಕೂಟ, —ಸಂಗತಿ : ಪೊಜಗಣ ವಿಷಯದ ಚಿಂತೆಯನುಳಿದು ಬಱೆ ಗತಗೋಷ್ಠಿಗಳಂ ನೆಱೆ ಕಳೆದು (ಪರಗೀ. ೯-೧); ಆದೊಂದು ಗತಗೋಷ್ಠಿ—ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಅವರು . . . ಅಲಿಪ್ತರಾಗಿ ನೋಡಬಲ್ಲರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೨). [ಗತ$_2$ + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಗತಜೀವಿತ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ ಹೋದವನು; ಸತ್ತವನು; ಮೃತ : ಕೆಲರ್ . . . ದೆಸೆಯನೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಗತಜೀವಿತರಾದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೦೭). [ಗತ$_2$ + ಜೀವಿತ]

ಗತದೋಷಿ (ನಾ). ದೋಷವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಪರಿಶುದ್ಧ : ಗತದೋಷಿಗೆ ಕೃತಕದೋಷಿಗೆ ಹಿತಹಿತಿ ಮಾಱ್ಪಲ್ಲಿ ಸರಿಯೆ ಮೊಗ ರಾಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೧). [ಸಂ. ಗತದೋಷಿನ್]

ಗತನಾಸಿಕ (ನಾ). ಮೂಗು ಹೋದವನು; ಮೂಕೊರೆಯ : "ಗತ ನಾಸಿಕಂ ಮೂಕೊಱೆಯನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೬). [ಗತ$_2$ + ನಾಸಿಕ]

ಗತಪಾರ (ನಾ). ದಾಟಿದವನು; ದಡ ಮುಟ್ಟಿದವನು : ಲಲಿತವಿಹಾರ ನಿಗಮವಿದೂರ ಸುಖಸಾಕಾರ ಗತಪಾರ . . . ಸಲಹಬೇಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೮೭). [ಗತ$_2$ + ಪಾರ$_2$]

ಗತಪ್ರಜ್ಞ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು : ನೀಕ್ಷಿಸಿ ನಿಕೃಷ್ಟದುಷ್ಟಗಣರಂ ಗತಪ್ರಜ್ಞ[ರ]ಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೪). [ಸಂ.]

ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿತ್ರಕವಿತ್ವ : "ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೂ ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಆಗಿ ಓದುವ (ಪದ, ಪದ್ಯ ಮೊ. ವು); ಗ ತ ಪ್ರ ತ್ಯಾ ಗ ತ" (Palindrome. ಇಂಕಸಿ); ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತೋಪಾತ್ತ ಚತುಷ್ಪಯವಿಕಲ್ಪಮಿಾ ಪ್ರತೀತಿ ತೋರ್ಪೆನಾ ಗೂಢಚತುರ್ಥಗಳ ಲಕ್ಷ್ಮಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೧೭); ಸಂದ ಗತಪ್ರತ್ಯಾ ಗತಮೆಂದೀ ಕೃತಿಯೊಂದಿವಕ್ಕೆ ಗೆಲ್ಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೪); ಚ್ಯುತದತ್ತಾಕ್ಷರಮುಂ ಗೋಪಿತ ಕ್ರಿಯಾಕಾರಂ ನಿಗೂಢಚತುರ್ಥಂ ಪ್ರತಿನಿಯತ ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತಂ ದಲೆಂದಿಂತು ಪೆಱವುಮುಕ್ಕುಂ ಚಿತ್ರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮೭). [ಗತ$_2$ + ಪ್ರತ್ಯಾಗತ]

ಗತಬಲ (ನಾ). ೧. ಬಲಗುಂದಿದವನು; ದುರ್ಬಲನಾದವನು. ೨. ಬಲನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಇಂದ್ರ. ೧, ೨ : ಗತಬಲನಾಗಿ ವಜ್ರಧರನಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೩೫). [ಗತ$_2$ + ಬಲ]

ಗತಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯವಿಹೀನ; ನತದೃಷ್ಟ : ಗತಭಾಗ್ಯನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಶುಭರತ್ನಂ ಕಲ್ಲಾಗಿ ತೋಱುವಂತೆ (ಶಂಕಕಂ. ೧೦೧). [ಗತ$_2$ + ಭಾಗ್ಯ]

ಗತಭ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಎಚ್ಚರ; ಅರಿವು. ೨. ಭ್ರಾಂತಿರಹಿತನಾದವನು; ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು: ಸುದಿಗಂಬರವರ್ತನಂ ಗ ತ ಭ್ರಾಂ ತಿ . . . ಮುನಿಚಂದ್ರಮುನೀಂದ್ರನೆ ನಂದ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨೭). [ಗತ್ಮ + ಭ್ರಾಂತಿ]

ಗತರಾಗ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಮೋಹವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ವಿರಾಗಿ: ಆ ಗತರಾಗನ ಬಳಸಿ ಪನ್ನೆರಡುಗಣಂ . . . ಎ ಸೆ ದು ದಿ ೀ ಭರತಾವನಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೪). [ಗತ್ಮ + ರಾಗ]

ಗತಲೇಪ (ನಾ). ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದವನು; ನಿರ್ಲಿಪ್ತ: ಗತಲೇಪನ ದರ್ಶನದೊಳಾದ ಪರಮಾನಂದ ಶ್ರೀಪದದೊಳ್ ರಂಜಿಸಿದ ನಿಳಾಪೂಜ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೧). [ಗತ್ಮ + ಲೇಪ]

ಗತವರ್ಷ (ನಾ). ಹೋದ ವರ್ಷ; ಕಳೆದ ವರ್ಷ: ಗತವರ್ಷದ ಲೆಕ್ಕ ಕೊಟ್ಟರೆ ಈ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಂದಾಯ ಕಡಿಮೆಮಾಡಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಗತ್ಮ + ವರ್ಷ]

ಗತವೇದ (ನಾ). [ಜೈನ] ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು: ವೇದನಬಂಧಮಂ ಸಮುಯೋನದ್ವಾ್ಯವಳಿಕಾ ಸಮಯಂಗಳಿಂ ವಿದಾರಿಸಿ ಗತವೇದನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು.೧೧-೧೧೧ವ). ☞ ವೇದವೆನ್ನುವುದು ಮೂರುವಿಧ. ಪುಲ್ಲಿಂಗ, ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಮತ್ತು ನಪುಂಸಕ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಕುರಿತುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು ಎಂದರ್ಥ. [ಗತ್ಮ + ವೇದ]

ಗತವೈಭವ (ನಾ). ಕಳೆದುಹೋದ ವೈಭವ; ಹಿಂದಿನ ವೈಭವ: ಗತವೈಭವಂಗಳ ಕಂಡಾಗ ಕಣ್ಣಾರ ಒಡೆಯಿತು ಕವನದ ಕೋಡಿ (ಇಂಚಾಪ. ೨೯-೩೧). [ಗತ್ಮ + ವೈಭವ]

ಗತಶ್ರೀಕ (ನಾ). = ಗತಭಾಗ್ಯ: ಗತಶ್ರೀಕನಪ್ಪನಂ ಸೇವಿಪರಾರ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೬೫). [ಸಂ.]

ಗತಾಗತ (ನಾ). ೧. "ಬರುವುದು ಹೋಗುವುದು" (ಅನಂನಾ). ೨. ಹಿಂದಿನಿಂದ ನಡೆದುಬಂದುದು; ಸಂಪ್ರದಾಯ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನಡೆಯದೆ ನಡೆಯುವ ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಡೆವುದ್ಯೋಗದಿನೂರ್ಧ್ವಂಬಡೆಯಲ್ ಮೊಗವೆತ್ತಿ ಪಾ ದ ಮೊಂ ದಂ ನಡೆಯದೆ ನಡೆವ ರೀತಿಯನೆ ತೋಱಲ್ ಮಡದಿ ಕೇಳ್ ಗತಾಗತಾಖ್ಯ ತಾ[ಣ]ಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೨೯); "ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯುವಂತೆ ಕಾಲನ್ನು ಎತ್ತಿ ಎತ್ತಿ ನೆಲದ ಮೇಲಿಡುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩.೨೯ ಗದ್ಯಾನುವಾದ). [ಗತ್ಮ + ಆಗತ]

ಗತಾಗತಿ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ನಡವಳಿಕೆ; ಆಚಾರ; ರೂಢಿ: ಸೃಷ್ಟಿ ಸಂಹಾರದಲಿ ಭೂತದ ಕಟ್ಟಳೆಗಳ ಗತಾಗತಿಗಳಲಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿದ ವಿದ್ಯೆಯಲ ವಿದ್ಯೆಯಲಪ್ರತಿಮನೆನಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಲು. ೪-೮). [ಗತ್ಮ + ಆಗತಿ]

ಗತಾನುಗತಿಕ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಿನಂತೆ ನಡೆಯುವುದು; ಸಂಪ್ರದಾಯ; ರೂಢಿ: ವೈದರ್ಭಗೌಡಮಾರ್ಗವಿಭೇದಂ ಬ ಗೆ ವೊ ಡೆ ಗತಾನುಗತಿಕಮಿದೆಂದೊಲ್ದಾದರಿಪರ್ ಕೆಲಬರ್ ಸಂವಾದದೊಳಿರಡುಂ ಸಮರ್ಥಮಪ್ಪುದಱಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨೨). ೨. ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿನದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು; ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಯಾವುದೋ ಹೆಣ್ಣನ್ನಾರಿಸಿ ಮದುವೆಯಾಗಿಬಿಡುವ ಈ ಗತಾನುಗತಿಕರ ಅಂಧಾನುಕರಣ ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗಂತೂ ನಾನು ಮಾಡಲಾರೆ (ಪರಿಲ. ೩). [ಸಂ.]

ಗತಾಬ್ದ (ನಾ). = ಗತವರ್ಷ: (ಕಿ). [ಗತ್ಮ + ಅಬ್ದ]

ಗತಾಯು (ಗು). ೧. ಆಯುಸ್ಸು ತೀರಿಹೋದ; ಆಸನ್ನಮರಣನಾದ. ೨. ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದ; ಮುಪ್ಪಾದ: 'ಗತಾಯುಸ್ಥಿತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಕಳೆದ ಆಯುಸ್ಸು; ಮುಪ್ಪು. ೪. ಆಸನ್ನಮರಣನಾದವನು: ಕಂಡರು ಜಟಾಯುವಂ . . . ಕಡಿವೆರಂಕೆಯ ಪರಿದ ತಿಪ್ಪುಳ ಗತಾಯುವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೭-೭೭೬). [ಗತ್ಮ + ಆಯು]

ಗತಾಯುಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಮುಪ್ಪಿನ ಕಾಲ; ಕೊನೆಗಾಲ; ಅಂತ್ಯಕಾಲ: ಈ ನನ್ನ ಗತಾಯುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ನೂರು ಸಾರಿ ನೆನೆಸಿರುವೆ (ಜಯಂತ. ೪೭೬). [ಗತಾಯು + ಸ್ಥಿತಿ]

ಗತಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ತಿಳಿದ; ಅರ್ಥವಾದ; ಹೇಳಿದುದರಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿರುವ. ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ. (ನಾ). ೩. ಹಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಬಡವ. [ಗತ್ಮ + ಅರ್ಥ]

ಗತಿ (ನಾ). ೧. ಗಮನ; ನಡಗೆ; ಸಂಚಾರ: "ಗತಿ ಪರಿವ್ರಾಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೩); ಅಂಗಂ ಬಹುವಿಧದಾವರ್ತಂ ಗತಿ ಹೇಷಿತರವಂ ಲಸದ್ವರ್ಣಂ ಸತ್ವಂ ಗಂಧಂ ರುಚಿಯೆಂದಷ್ಟಾಗಂ ಹಯಲಕ್ಷಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೭೩); ಹೊಟ್ಟೆ ನೆಲಮಂ ಕೀಸುವೊಲ್ ಮೆರೆಯೆ ಹಯಗತಿರಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೫-೧೪೬). ೨. ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅವಸ್ಥೆ: ಬುದ್ಧಿಯ ಮಾತನು ಹೆಂಡತಿ ನುಡಿದರು . . . ಆದರಂತೆ ಗಂಡನು ನಡೆಯುವುದಾದರೆ ಗತಿಯನು ಊಹಿಸಬಹುದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೭-೨೪); ಅತಿಸ್ನೇಹ ಗತಿ ಕೆಡಿಸಿತು (ಗಾದೆ). ೩. ಉಪಾಯ; ಕಾರ್ಯ ಸಾಧಿಸುವ ಯುಕ್ತಿ; ಸಾಧನೆ. ೪. ಸರಣಿ; ಪದ್ಧತಿ; ಮಾರ್ಗ: ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರು ಯಿಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸುಖಮಂ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಗತಿಯಂ ಪಡೆವರು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೫-೩೭; 1172); ಮೂ ಖ ರ ರ ಗತಿಯನನುಕರಿಸಿದರೆ ಬಳಿಕ ವಿಶೇಷವೇನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೫೪). ೫. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: ಗತಿಯುಂಟೊ ದಯೆಯುಂಟೊ . . . ಕೀಳನ್ನರ ಸತಿಯರ್ಗೆಳಿಪಿದ ಸರಂಗೆ ವಸುಧಾತಳದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೫-೧೬೫); ಸುತಗುಣ ಚಾವುಂಡೋರ್ವಿಪತಿಗಂ ಸಿರಿದೇವಿಗಂ ಕುಮಾರರ್ಕ್ಕಂಋಂ ಗತಿಯುಮೆನೆ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಎಇ. XX, ೧೨-೭; 1187); ಶಿವನು ಬಲ್ಲನು ದೈವವೇ ಗತಿಯೆಂದಲಿಂದುಮುಖಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩-೩೧); ಪತಿಯ ಪಾದಾಬ್ಜಭಕ್ತಿಯೆ ತವುಗಿಹಪರ ಗತಿ (ಹದಿಬ. ೨-೧೬). ೬. ಯೋಚನೆ; ನೆನಹು: "ಆಱಿವ ನೆನಹಂ ಗತಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೪). ೭. ಪಾಪ: "ವೃಜಿನಂ ತಾಂ ಗತಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೬೬). ೮. ಅಧ್ಯಾಯ; ಆಶ್ವಾಸ: ಅಂತು ಗತಿ ೨೫ಕ್ಕಂ ಪದ ೧೧೧೧ ಕ್ಕಂ ಮಂ ಗ ಳ ಂ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೫-೨೫ ವ). ೯. ಅದೃಷ್ಟ; ಭಾಗ್ಯ: "ಗತಿ–ನಸೀಬ, ಭಾಗ್ಯ" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). ೧೦. ಪಾಂಡಿತ್ಯ; ಜ್ಞಾನ; ನೈಪುಣ್ಯ: ಸ್ವಾಮಿದಾಸರಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗಾಧ ಗತಿಯಿತ್ತು (ಸ ಮು ಜೀ. ೧೦೯). ೧೧. ಎರಡರ ಸಂಕೇತ: ಗತವಾದ ಮಾಸವನು ಗತಿಯಿಂದ ದ್ವಿಗುಣಿಸಲು ಪ್ರತಿಪದವು ತಿಥಿಯನೊಡಗೂಡೆ ಕರಣ ತಾನತಿಶಯದಿ ಬಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬೭). ೧೨. ಸೌಖ್ಯ: 'ಇಹಪರಗತಿ' ಪರಾ. ೧೩. ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಫಲ: (ಕಿ). ೧೪. ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಲಯ: ಶಿವಗಣಾವಳಿ . . . ತವತವಗೆ ಗತಿಗಳಿಗೆ ಕುಣಿವುತ (ಬಸಪು. ೩೨-೩೭); ಗತಿಗೆ ಕುಣಿದವು ಹಂಸೆ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪೬); ಗತಿ ಗಹಗಹಿಸಲ್ . . . ಪಾಡಿದಂ ಮುನಿಮುಖಭಂ (ವೀರವಿ. ೬-೯೦). ೧೫. [ಗಣಿತ] ನಾಲ್ಕರ ಸಂಕೇತ: ಗತಿ . . . ಎಂದು ನಾಲ್ಕಱ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೩).

೧೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಗ್ರಹಗಳ ಚಲನೆ: 'ಗ್ರಹಗತಿ' ಪರಾ. ೧೭.[ಜೈನ] ಜೀವನ ಪರಲೋಕ ಗಮನ; ಜನ್ಮಾಂತರ ಪ್ರಾಪ್ತಿ; ಕರ್ಮಾನು ಗುಣವಾಗಿ ಜೀವನಿಗೆ ಒದಗುವ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಜನ್ಮ: ಗತಿಗಳ್ ನಾಲ್ಕವಱೊಳಳಂಕೃತದಿಂ ಪದಿನಾಲ್ಕು ತೆಱದಿನಿರ್ದುವು... ತಿರಿತರುತು ಮಿರ್ಪುದೇ ಸಂಸಾರಂ (ಜೀವಸಂ. ೭೭-೧); ಜೀವನಿಗೆ ನರಕ, ತಿರ್ಯಂಚ, ಮನುಷ್ಯ, ದೇವ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಗತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಜೈನಪ. ೨೯೫). 'ಚತುರ್ಗತಿ' ಪರಾ. ೧೮. ಸ್ಥಿತಿ; ಪದ: 'ಸದ್ಗತಿ' ಪರಾ. ೧೯. ಚಾಲನೆ: 'ಗತಿಕೊಡು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗತಿಕಾಣಿಸು 'ಗತಿಗಾಣಿಸು' ನೋ.

ಗತಿಕಾಣು 'ಗತಿಗಾಣು' ನೋ.

ಗತಿಕೆಡಿಸು 'ಗತಿಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಗತಿಕೆಡು 'ಗತಿಗೆಡು' ನೋ.

ಗತಿಕೊಡು 'ಗತಿಗೊಡು' ನೋ.

ಗತಿಗಾಣಿಸು, ಗತಿಕಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸು; ಅಂತ್ಯಗೊಳಿಸು: ಅವನನ್ನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಗತಿಗಾಣಿಸಿದನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೮೬). **ಗತಿಕಾಣಿಸು:** ೧. ಮನೆಯ ಸಾಮಾನುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಗತಿಕಾಣಿಸುವ ತನಕ... ಒಪ್ಪಿಸಿ (ಪುನರು. ೩೦೮). ೨. ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಡು: ಮಕ್ಕಳು ಇಹದಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕಾಗಿ ಪರದಲ್ಲಿ ಗತಿಕಾಣಿಸುತ್ತಾರೆ (ವಚಭಾ. ೩೪೨). [ಗತಿಗಾಣು + -ಇಸು₃]

ಗತಿಗಾಣು, ಗತಿಕಾಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಿಕ್ಕುಕಾಣು: ಬೇರೆ ಗತಿಗಾಣದೆ... ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟರು (ಒಡೆಕ. ೬೯). **ಗತಿಕಾಣು:** ೧. ಹಾನಿಯನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಗತಿಕಾಣೆನಲ್ಲ (ಕವಪು. ೩೫-೬). ೨. ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: 'ಗತಿಕಾಣಿಸು' ಪರಾ.

[ಗತಿ + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಗತಿಗಿಡಿಸು 'ಗತಿಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಗತಿಗಿಡು 'ಗತಿಗೆಡು' ನೋ.

ಗತಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ನಡಗೆ ಕುಗ್ಗು; ವೇಗಗುಂದು: ಅಗಲಲಾಱದೆ ಮುರಿದು ಮೋಱೆಯ ದುಗುಡದಲಿ ಹಯವಪ್ರುವಾರಿಯನುಗುಳಿ ಗತಿಗುಂದಿದುವು ಗುಣಭರಿತನ ವಿಯೋಗದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೫-೨). [ಗತಿ + ಕುಂದು₁]

ಗತಿಗುಡು 'ಗತಿಗೊಡು' ನೋ.

ಗತಿಗೆಡಿಸು, ಗತಿಕೆಡಿಸು, ಗತಿಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆಗೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ದಾರಿತಪ್ಪಿಸು: ಗತಿಗೆಡಿಸಿತ್ತು ಪಾತಕನ [ಮೈತ್ರಿಯ] ಪೋಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೮೬); ಮಿತ್ರನ ತೇಜಕ್ಕಡ್ಡಲಾದಿಂ ದ್ವಿಜಗತಿಗೆಡಿಸಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪). ೨. ಇದ್ದುದನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು; ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು: ಅತಿಮೋಹಂ ಗತಿಗೆಡಿಸುಗುಂ (ಸಮಪ. ೫-೮೨). **ಗತಿಕೆಡಿಸು:** ೨. ತಾನು ಕೆಡುವುದಲ್ಲದೆ ಅವರನ್ನೂ ಗತಿಕೆಡಿಸಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ); ಅತಿಯಾಸೆ ಗತಿಕೆಡಿಸಿತು (ಗಾದೆ). **ಗತಿಗಿಡಿಸು:** ೩. ಸದ್ಗತಿ ದೊರಕದಂತೆ ಮಾಡು: ಸುಡುವುದು ಕಿರ್ಚಲ್ಲದೆ ಗತಿಗಿಡಿಸದು ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಸುಟ್ಟುಪೊಡಲಂ ಗತಿಯಂ ಕಿಡಿಸಿದುದು (ಪಂಚಾಮಾ. ೯-೧೫); ಗತಿಗಿಡಿಪಾಜ್ಞೆಯುಳ್ಳವರೆ ಸದ್ಗತಿಯಂ ಕುಡಲಾರ್ಪರ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೫೩). [ಗತಿಗೆಡು + -ಇಸು₃]

ಗತಿಗೆಡು, ಗತಿಕೆಡು, ಗತಿಗಿಡು (ನಾ). ೧. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಾಗು; ನಡೆಗೆಡು: ರಂಡೆಯಂತೆ ಪತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟನಂತೆ ಗತಿಗೆಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೨-೧೦೫). ೨. ಹಾಳಾಗು; ದಾರಿತಪ್ಪು: ಪಿರಿದುಮ ಧರ್ಮದೆ ಗತಿಗೆಟ್ಟರಸುಗಳೆಲೆ ಪೆಟುವುಗೊಂಡರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೩೦); ಯತಿವನಿತಾವಿಲಾಸಗತಿಯಿಂ ಗತಿಗೆಟ್ಟುವು... ಅಂಚೆವಿಂಡುಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೫೩). ೩. ಅವಸ್ಥೆ ಹಾಳಾಗು; ಸ್ಥಿತಿಗೆಡು; ಆಶ್ರಯ ತಪ್ಪು: ನಿರ್ಘಟದಲ್ಲಿ ಘಟ ಹುಟ್ಟಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದ ಕಂಡೆ... ಆ ಉಭಯದ ಗತಿಗೆಟ್ಟವರ ಕಂಡೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦-೩೬); ಪ್ರತಿಗಳ್... ಮತಿಗೆಟ್ಟರ್ ಧೃತಿಗೆಟ್ಟರ್ ಗತಿಗೆಟ್ಟರ್ (ಗಿರಿಕ. ೮-೨೩); ಗತಿಗೆಟ್ಟು ಬಂದಿಹೆನು (ಕವಿಸೋ. ೭೯). **ಗತಿಕೆಡು:** ೩. ಅವನಿಗೆ ಗತಿಕೆಟ್ಟ ಮೇಲೇ ಬುದ್ಧಿ ಬಂದದ್ದು (ರೂಢಿ). **ಗತಿಗಿಡು:** ೩. 'ಗತಿಗಿಡಿಸು' ಪರಾ. [ಗತಿ + ಕೆಡು₁]

ಗತಿಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಇದ್ದುದನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ದುರ್ದೈವಿ: ಅತಿಯಾಸೆಮಾಡುವನು ಗತಿಗೇಡಿಯಾಗುವನು ಅತಿಯಾಸೆಯಿಂದ ಮತಿಕೆಡುಗು ರತಿಯಿಂದ ಸತಿಸುತರು ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೭೯). ೨. ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ; ದರಿದ್ರ: ಸಾಕಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿರದ ಗತಿಗೇಡಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯೭). ೩. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು: (ಕ). [ಗತಿಗೇಡು + -ಇ₃]

ಗತಿಗೇಡಿಗ (ನಾ). = ಗತಿಗೇಡಿ ೩: ರಣಗಳ್ಳನನು ಗತಿಗೇಡಿ [ಪಾಠಾಂ.ಡು]ಗನನೀ ದ್ರೋಹಿ ರಕ್ಕಸನ...ಹೊಳ್ಳುವಾಱಿಸಲೂದುವೆನು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೩೬). [ಗತಿಗೇಡು + -ಇಗ]

ಗತಿಗೇಡು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹಾನಿ: ಅತಿಯಾಸೆ ಗತಿಗೇಡು (ಗಾದೆ). [ಗತಿ + ಕೇಡು]

ಗತಿಗೇಡುತನ (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದಾಗುವಿಕೆ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ; ಅಭಾವ ಸ್ಥಿತಿ: ತಬ್ಬಲಿ ಹುಡುಗಿಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಸಾಕದೆ ಇರುವಷ್ಟು ಗತಿಗೇಡುತನ ಬಂದಿಲ್ಲ ನನಗೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯೬). [ಗತಿಗೇಡು + -ತನ]

ಗತಿಗೊಡು, ಗತಿಕೊಡು, ಗತಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾರಿತೋರಿಸು; ಅನುಕೂಲಮಾಡಿಕೊಡು: ತನಗೆ ಗತಿಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಡುವ ಸೊಸೆಯೆಂದು ಬಯಸಿದೊಡೆ ಬಂದಯ್ಯನಾಡನೆ ಸುರಾಸುರರ ಮುಂದೆ ಕಪಿಕಟಕಮಱಿಯೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೫೨). **ಗತಿಕೊಡು:** ೨. ಮುನ್ನಡಸು; ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವನು ಬಂದದ್ದು ನಿಂತ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಗತಿಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗತಿಗುಡು:** ೧. ಮೇಲಿನ 'ಜೈಮಿಭಾ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಗತಿ + ಕೊಡು₁]

ಗತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಲನೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ತುಡುಕಿ ತೂಳುವ ಸೂತ್ರಯಂತ್ರದ ಗಡಣದಲಿ ಗತಿಗೊಂಡು ಬೇಡಿದ ಕೊಡುವ ಮಣಿಪುತ್ರಿಕೆಗಳೆಸೆದುವು... ವಿವಿಧರಚನೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೩-೧೦). ೨. ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆ: 'ಗತಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಗತಿ + ಕೊಳ್₁]

ಗತಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು, —ಕೊಡು: ಮಾರ್ಗಾಂತರದಿ ಕಂಡ ಜಟಾಯುವನು ಮನಮುಱುಗಿ ವೃತ್ತಾಂತವನು ತಿಳಿದವನಲ್ಲಿ ಗತಿಗೊಳಿಸಿ... ಊರ್ಮಿಳೆವಲ್ಲಭನನೊಡಗೊಂಡು ಕಿಷ್ಕಿಂದಾದ್ರಿಗೈತಂದು (ರಾಮಚ. ೧೩). [ಗತಿಗೊಳ್ + -ಇಸು₃]

ಗತಿಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಾನುಗುಣವಾಗಿ ಜೀವನಿಗೆ ಒದಗುವ ನಾಲ್ಕು ವಿಧದ ಜನ್ಮಗಳು: ನಾರಕತಿರ್ಯಜ್ನರ ಬೃಂದಾರಕರೆನೆ ಗತಿಚತುಷ್ಟಯಂಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೫೬). [ಗತಿ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಗತಿನಾದ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಬದ್ಧವಾದ ನಾದ: ಶ್ರುತಿಯೊಳಡಗಿದ ಗತಿನಾದದಂತೆ ಸುಖದೊಳಡಗಿದ ಪ್ರತಿರೂಪದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೯-೩೫೩). [ಗತಿ + ನಾದ]

ಗತಿಪರಂಪರೆ (ನಾ). ವಂಶ ; ಅನ್ವಯ (Successive. ಪಾರಿಶಿ. ೩೦). [ಗತಿ + ಪರಂಪರೆ]

ಗತಿಮಂಡಲ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಭಿನಯಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗತಿಮಂಡಲ . . . ಸ್ವಸ್ತಿಕರೇಚಿತ – ಈ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಂಗಳ ಪೆಸರು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫–೭೪). [ಗತಿ + ಮಂಡಲ]

ಗತಿಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ನಿಮ್ಮೆದುರಿಗೆ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಗತಿಮುಟ್ಟುವಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ಅಂಬಿಕೆ. ೪೬). [ಗತಿ + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಗತಿಯುದ್ಧ (ನಾ). ವೇಗದ ಸ್ಪರ್ಧೆ, — ಸ್ಪರ್ಧೆ : ಗತಿಯುದ್ಧದಿಂ ತನ್ನ ಗೆಲ್ವಾಗಲ್ಲದೆ ಪ್ರಭಾವತಿ ಮಾಲೆ ಸೂಡಲೆಂಬುದಂ . . . ಪೇಟಿ೩ (ಚಾವುಂಉ. ೫೪). [ಗತಿ + ಯುದ್ಧ]

ಗತಿಲಾಘುವ (ನಾ). ನಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ವೇಗ ; ಚಳಕದಿಂದ ಅಡಿಯಿಡುವುದು : (೩). [ಗತಿ + ಲಾಘುವ]

ಗತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಗತಿವಡೆವೆನೆಂಬುದು ಕಾಯಕ್ಲೇಶಂ ಬೇಬ್ಬುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೧೪) ; ಹಿಂಸಾಧರ್ಮವೃತ್ತಿಯಲಿ ನಡೆದು ಯಾವಜ್ಜೀವದಲಿ ಗತಿವಡೆದರುಂಟೆಲೆ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೧೩) ; ಹೂವಿಂದ ನಾರು ಗತಿವಡೆದಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೬–೫೨) ; ಸಜ್ಜನರ ಗತಿವಡೆವೆನಲ್ಲದೊಡೆ . . . ಮಹಾಪಾತಕಂ ಪೋಗದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೭೬). [ಗತಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಗತಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ ; ನಡೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು : ಆತನ ಪಾದಪದ್ಮದ ಗತಿವಿಡಿದಿರಲು ಕಾಯ್ವ ನಿಮ್ಮವನು (ಬಸವು. ೨೨–೩೭) ; ನಡೆತಂದನು ಮಹಾರಣ್ಯದಲಿ ಮಾಯಾಮೃಗದ ಗತಿವಿಡಿದು (ತೊರರಾ. ೩–೯–೧೪). [ಗತಿ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಗತಿವಿಹೀನ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ ; ಚಲಿಸದ. (ನಾ). ೨. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು ; ದಾರಿಗಾಣದವನು : ಗತಿವಿಹೀನರ ದೈನ್ಯವಾಚಾಯುತರ . . . ಇಜಿವುದು ಧರ್ಮವೇ ನಾವಜೀಯೆವಿದನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬–೩೨) ; ಗತಿವಿಹೀನರಿಗಾರು ನೀನೇ ಗತಿ ಕಣಾ (ಹರಿಸಾ. ೫೪). [ಗತಿ + ವಿಹೀನ]

ಗತಿಶೀಲ (ಗು). ಚಲನೆ ಇರುವ ; ಚಲನೆಯೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ : ಈ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಾದರೋ ಸ್ವತಃ ಗತಿಶೀಲವಾದುದಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಗತಿ (ಕಂಪನ) ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಂದಲೋ ಬರಬೇಕು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೫). [ಗತಿ + ಶೀಲ]

ಗತಿಶೂನ್ಯ (ನಾ). = ಗತಿವಿಹೀನ ೨ : ಮುಕುಂದ ಗತಿಶೂನ್ಯರಿಗೆ ನೀನೇ ಗತಿಯೆಲ್ವೆ ಗರುವಾಯಿಗೆಟ್ಟೆನಲ್ವೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೫). [ಗತಿ + ಶೂನ್ಯ]

ಗತಿಸಂರೋಧನ (ನಾ). ಮುಗ್ಗರಿಸುವಿಕೆ ; ಅಡ್ಡಿ : ಉನ್ಮಗ್ನನಿಮಗ್ನ ಜಲಾಪಗಾಯುಗಂ ಗತಿಸಂರೋಧನಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೫೦). [ಗತಿ + ಸಂರೋಧನ]

ಗತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಮಿಸು ; ನಡೆ : ಜನಕನ ಸುತೆಯು ತನ್ನತ್ತೆಂದಿರೆಡೆಯಲಿ ಗತಿಸಿ ಮಂಜುಸ್ವರದೆ ನುಡಿದಳು (ರಘುವಂ. ೧೫೧). ೨. ಸಂದು ಹೋಗು ; ಕಳೆ ; ಆಗಿ ಹೋಗು : ನಾಲ್ಸಾಸಿರಂ ನಾಲ್ಕುನೂಱುಂ ಈ ಮಾಯಾಪೂರ್ಣ ಕಲ್ಕಬ್ದದೆ ಗತಿಸೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೩) ; ಛಂದಸ್ಸು, ಶೈಲಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಚುರವಾದ ಒಂದು ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯ ಯುಗವು ಗತಿಸಿಹೋಗಿರಬೇಕು (ಕಸಾಚ. ೮) ; ಆಯುಸ್ಸವು ಗತಿಸುತ್ತಿದೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧೪೦). ೩. ಉಂಟಾಗು ; ಒದಗು : ಈ ಯೆಡೆ ಗತಿಸಿದುದು ನಮಗಧಿಕ ಸಂತಸವೆಂದ ಪಾಂಚಾಲ (ಜಿನಭಾ. ೨೨–೩೪). ೪. ತೀರು ; ಸಾಯು ; ನಿಧನಹೊಂದು : ಅವರು ಗತಿಸಿದ ನಂತರ ಮನೆ ಮೂರಾಬಟ್ಟೆಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಗತ$_2$ + – ಇಸು$_1$]

ಗತಿಸ್ತಂಭ (ನಾ). = ಗತಿಸಂರೋಧನ : ಏಜಿಯರ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ಪಾಡೆ ತೂಗಿ ತೊನೆವಿನಂ ನಿಂದ ವಿಮಾನ ಗತಿಸ್ತಂಭಮಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೧೪). [ಗತಿ + ಸ್ತಂಭ]

ಗತುಕು 'ಗದಗು' ನೋ.

ಗತೋದಕ (ನಾ). ೧. ಹರಿದು ಹೋದ ನೀರು. ೨. ನೀರು ಹೋದ ಸ್ಥಳ ; ನೀರು ಹಿಂಗಿದ ಸ್ಥಳ : ಗತೋದಕದಲುಚಿ ಸೇತುಸಂಬಂಧದಲಿ ಫಲವೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೫೪). [ಗತ$_2$ + ಉದಕ$_2$]

ಗತ್ತ 'ಗತ$_1$' ನೋ.

ಗತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿ ; ಕಠಾರಿ : ಪರಸಮಯಪ್ರತಿವಾದಿಯ ಸುಪುಷ್ಪದೈವದ ಮೂಗನರಿವ ಗತ್ತಿಗೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ದ ಸಾಣೆಯನು] ಹೊಸ ಸಾಣೆವಿಡಿದಂತೆ ಹೊಳೆವ ದೃಷ್ಟಿಪಾತನಗೈವುತ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೭–೪೧). [< ಕತ್ತಿಗೆ]

ಗತ್ತಿವರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗತ್ತಿವರ್ಮ್ಮ ಪಡೆತನು ಪೊರಸನಾಡ ಪೆರ್ಪ್ಪುರ್ಸುರ್ ನಾಮು ಗ್ರಾಮುವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೯೧೪, ೯–೧೧ ; ?). [ಗತ್ತಿ$_0$ + ವರ್ಮ$_2$]

ಗತ್ತು (ನಾ). ೧. ಗತಿ ; ಗಮನ : "ಗತ್ತು – ಗತಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). ೨. ಠೀವಿ ; ಜಬರು ; ದರ್ಪ : ಮತ್ತೊಂದು ಗತ್ತು ತೋರಿಸುವಾಯಂದು ಗದಾಯುಧವಂ ತೆಗೆದು ಬೊಬ್ಬಿರಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೫೧–೪) ; ಎಂಭತ್ತುವರ್ಷದವನು ಇಪ್ಪತ್ತುವರ್ಷದ ಹುಡುಗರ ಗತ್ತಿನಿಂದ ತೋಟದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನೆಗೆ ಹೋದನು (ಘಾಟೀಮು. ೪) ; ಭಟ್ಟರು ಯೋಗ್ಯ ಜನ, ಅವರದೇ ಒಂದು ಗತ್ತು ವೈಖರಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೯) ; ಗಾಡಿ ಎತ್ತುಗಳು ಒಳ್ಳೆ ಗತ್ತಿನಿಂದ ಸಾಗುತ್ತಲೆ ಇದ್ದವು (ಗಿರಿಜಾ. ೨೩). ೩. ಕುಯುಕ್ತಿ ; ಕುತಂತ್ರ : ನನಗೆಲ್ಲಾ ಗೊತ್ತಾಗೇದ ಬಿಡು ನಿನ್ನ ಗತ್ತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೫೨) ; ಇದರಾಗ ಶಿವರಾಯಿ ಗತ್ತ ಇದ್ದಂಗ ಕಾಣ್ತದ (ಜಿವರಿ. ೭೪). ೪. ಅನುಸರಣೆ ; ಹೊಂದಿಕೆ : ನಾವಿರಲು ಹೋಳೆವುದು ಹೊತ್ತುಗೊತ್ತಿನ ಗತ್ತು ನಾ ಮೈಯು ಎನಲು ದಿಕ್ಕಾಲ ಕಡೆ (ಅರಳು. ೯೨–೧೩) ; ನಿಮ್ಮ ಗುರಿಕೆಯ ಗತ್ತು ಬೇಕು ಈ ಹೊತ್ತು ! (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೧೯). ೫. ಉಚ್ಚಮಟ್ಟ: ಕ್ರೀಡಾಪಟು ಈ ದಿನ ಒಳ್ಳೆಯ ಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡಿದ (ರೂಢಿ). ೬. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಮಾನದ ಒಂದು ಲಯ ; "ಬಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ತಾಳ" (ಜಾನಕೋ. ೬೫) : ಕವನಗಳನ್ನು ಗತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೆಣೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೯) ; ಗತ್ತು ಮುಕ್ತಾಯಕ್ಕೇ ಬಂದಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೭೩) ; ಪಥಣೀಸ ಸರೀಗನು ನಾರಿ ನಿನ್ನ ಗತ್ತಾ ನನ್ನ ಕಂಡು ಹೋಗಬ್ಯಾಡ ಚದರಿ (ಮುಣ್ಣುಹೆ. ೪೨) ; ನಾಟಕದ ಗತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಸೂಚನೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದವನೂ ಅವನೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೭೫).

ಗತ್ತಿನ ಮೇಲಿರು = ಥೋರಣೆಯಲ್ಲಿರು ; ದರ್ಪದಿಂದಿರು : ಅವರು ಬಹಳ ಗತ್ತಿನ ಮೇಲಿದ್ದಾರಮ್ಮ (ಕೀಲುಗೊಂ. ೨೧). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗತ್]

ಗತ್ತುಕಾರ 'ಗತ್ತುಗಾರ' ನೋ.

ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ 'ಗತ್ತುಗಾರಿಕೆ' ನೋ.

ಗತ್ತುಗಾರ, ಗತ್ತುಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧಕ ; ಸಮಯಾನುವರ್ತಿ. ೨. ಉಪಾಯಗಾರ ; ತಂತ್ರಿ : ಬೆರಕೆಯ ಗತ್ತುಗಾರನೆಂದು ಜನರು ನಿನಗೆ ಬೆದರದಿರಲಿ (ದಾಬುತ್ತಿ. ೨೭). **ಗತ್ತುಕಾರ**: ೨.'ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ' ಪರಾ. [ಗತ್ತು + – ಗಾರ$_1$ (< – ಕಾಱ)]

ಗತ್ತುಗಾರಿಕೆ, ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕುತಂತ್ರ; ಕುಟಿಲ; ಕಪಟೋಪಾಯ: ಮೆತ್ತಗೆ ಮಾತನಾಡಿ ಉತ್ತಮನಂತಿರುವನು ಕತ್ತುಕೊಯ್ಯಲು ಧೂರ್ತನೀತನು ಕುಹಕ ಗತ್ತುಗಾರಿಕೆ ಯಾರು ಅರಿಯರು (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೫-೪೨); ತನ್ನನ್ನು ಬೇಕೆಂದೇ ಅವಮಾನಮಾಡುವ ಗತ್ತುಗಾರಿಕೆಯೆಂದು ಕೂಗಾಡಿದಳು (ಬದುಜ. ೧೫೨). **ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ**: ಇದೊಂದು ಆಳುವರಸರ ಕುತಂತ್ರ, ಕಂಡಿರಾ? ರಾಜಕಾರಣದ ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ (ಮಗಜ. ೪). [ಗತ್ತುಗಾರ + – ಇಕೆ]

ಗತ್ತುಹೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕುಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡು; ತಂತ್ರವನ್ನು ಹೂಡು: ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಗತ್ತುಹೂಡಿ ಕಾಲಕಳೆಯಬೇಕೆಂದಿದ್ದೆ (ಸೋಲು. ೪). [ಗತ್ತು + ಹೂಡು$_1$ (< ಪೂಡು$_1$)]

ಗತ್ಯಂತರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಉಪಾಯ; ಅನ್ಯಮಾರ್ಗ: ಇದು ತಪ್ಪಾದ ಕಲ್ಪನೆಯೆಂದು ಹೇಳದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೫); ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ (ಗೊತ್ತುಗು. ೩೧). [ಗತಿ + ಅಂತರ]

ಗತ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಫಲಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಗತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು: ಗತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮೆಂಬುದು ತ್ರಿಷಷ್ಟಿಶಲಾಕಾಪುರುಷಕೃತ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧಜನಿತ ಸುಖಾದಿಸಮನುಭವನಕಾರಣಂಗಳಪ್ಪ. ಗತಿ ವಿಕಲ್ಪಂಗಳಂ ಪೇೞ್ವುದು (ಚಾವುಂಉ. ೧೨). [ಗತಿ + ಆಖ್ಯಾನ]

ಗತ್ಯಾತ್ಮಕ (ಗು). ನಡೆಯುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಚಲಿಸುವ; ಚರ: ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಗತ್ಯಾತ್ಮಕ(ಚಲ) ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತ್ಯಾತ್ಮಕ (ಅಚಲ) ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಒಂದು ನಿಯಮಿತ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ(ಜೀವಾತ್ಮ.೧೦೫). [ಸಂ.]

ಗತ್ಯುಪಗ್ರಹ (ನಾ). ಚಲನೆಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗುವುದು: ಗತಿಸ್ಥಿತ್ಯುಪಗ್ರಹೌ —ಗತ್ಯುಪಗ್ರಹಮುಂ ಸ್ಥಿತ್ಯುಪಗ್ರಹಮುಂ ಎಂಬೆರಡುಂ, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋಃ – ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ್ರವ್ಯಂಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದಾದ, ಉಪಕಾರಃ – ಉಪಕಾರಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೮); 'ಸ್ಥಿತ್ಯುಪಗ್ರಹ' ಪರಾ. [ಗತಿ + ಉಪಗ್ರಹ]

ಗತ್ವ (ನಾ). = ಗಕಾರ: ಖತ್ವಕ್ಕಂ ಬಹುಳತೆಯಿಂ ಗತ್ವಂ ಛತ್ವಂ (ಶಮುದ. ೨೫೬). [ಸಂ.]

ಗದ$_1$ (ನಾ). ಭಯ ಅಥವಾ ಚಳಿಯಿಂದುಂಟಾಗುವ ನಡುಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: 'ಗದಗಂಪ' ಪರಾ.

ಗದಗದ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). **ಗದಗದನಡುಗು, ಗದಗದನೆನಡುಗು** = ಭಯ ಅಥವಾ ಚಳಿಯಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ನಡುಗು: ಉದಯಕಾಲದಲೆದ್ದು ಗದಗದ [ಪಾಠಾಂ.ಗಡಗಡ] ನಡುಗುತ ನದಿಯಲಿ ಮಿಂದೆನೆಂದು ಹಿಗ್ಗುತಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೨೫-೧); ಗದಗದನೆ ನಡುಗುತೆ ಬಂದು ಸೈಗೆಡೆದು ಬಿದ್ದು ತಿರುನೀಲಕಂಠರ ಚರಣಮಂ ಪಿಡಿದು (ತಿರುರ. ದೇ. ೬-೧೫); ಗದಗದನೆ ನಡುಗುತ ಯುಗದ್ವಯವದನ ಕೈಮುಗಿದು (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೪೩); ಆ ಭಯಾನಕ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಪಂತನು ಗದಗದನೆ ನಡುಗಿದನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೨೦). 'ಗಡಗಡ$_1$' ಪರಾ.

ಗದ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿಕೆ; ಮಾತು: "ಮಾತಾಡುವಿಕೆ; ವಾಕ್ಯ; ಭಾಷೆ" (ಅನಂನಾ): 'ಗದಿಸು' ಪರಾ. ೨. ರೋಗ; ವ್ಯಾಧಿ: ನಿಮ್ಮಯ ಗದವ ಬಿಜ್ಜಳಗೆ ಸನಯದಿಂ ಪಾಲಿಸೆನೆ... ಗದವನನುನಯದಿ ತೆಗೆದು (ಗುರುಚಾ. ೮-೯೬). ೩. (ರೋಹಿಣೀಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಲತಮ್ಮ: ಬಲದೇವನು ಬಲಿಷ್ಠನು ಗದನು ಸುಕುಮಾರನು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೪೩). 'ಗದಾಗ್ರಜ' ಪರಾ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷ; ಗರಳ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಗದಕ 'ಗತಕ$_1$' ನೋ.

ಗದಕಿ 'ಗತಕಿ' ನೋ.

ಗದಕು 'ಗತಕ$_1$' ನೋ.

ಗದಗಂಪ (ನಾ). ಬಲವಾದ ನಡುಕ,—ಕಂಪನ: 'ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಗದ$_1$ + ಕಂಪ]

ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್, ಗದಗಂಪಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ನಡುಗು, —ಕಂಪಿಸು: ಗದಗಂಪಂಗೊಳೆ ಲೋಕಮಾಕ್ರಮದೆ ಬಂದಾ ಚಕ್ರಮಂ ಕೊಂಡು ಕೋಪದ ಜ್ವಾಳೆ ನಿಜಾಕ್ಷಿಯಿಂ ನಿಮಿರಲ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೧೧೩); ಗದಗಂಪಂಗೊಳುತುಂ ಪುಳಿಂದ ಸಮರೋದ್ಯದ್ಭೀತಿಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೦೧). **ಗದಗಂಪಗೊಳ್**: ಗಾಳಿಸುಳಿಯದ ತಾವ ಹೊಕ್ಕವ ಬೇಳುತಿರೆ ಗದಗಂಪು[ಪ]ಗೊಂಡುದು ಭುವನ ಭಯ ಮಿಗಲು (ಕಾಶಿರಾ. ೩೮-೨೭). [ಗದಗಂಪ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗದಗಂಪಗೊಳ್ 'ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಗದಗದಿತ (ಗು). "ನಡುಗಿದ; ಬಿಕ್ಕುವ; ತೊದಲಿಸುತ್ತಿರುವ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಸಂ. ಗದ್ಗದಿತ]

ಗದಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ನಡುಗು, —ಕಂಪಿಸು; ತತ್ತರಿಸು: ಕುದುಕುಳಿಗಳುರವಣಿಸೆ ಕಾಣುತ ಗದಗದಿಸಿ ಮುರವೈರಿ ಚಾಚಿದನರ್ಜುನಗೆ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೩೦); ಮದಗಜಯೂಥ ಕಂಠೀರವ ಬರೆ ಕಂಡು ಗದಗದಿಪಂತೆ ಬೆಚ್ಚಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೨-೪೩); ಗದಗದಿಸುವ ಮೊಲೆ ಗಡಗಡಿಸುವ ತೊಡೆ ಕೆದರ್ದ ಥಾಳಾದ ಕಡೆಗಣ್ಣು (ಭರಚ. ೧೩-೬೭); ಪುದುಗಿತೆಣ್ದೆಸೆಯಾನೆ ಹದುಗಿದಂ ಭೋಗಿಪಂ ಗದಗದಿಸಿತಾ ಸಾಯಕದ ಬಿಸಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೭). 'ಕದಕದಿಸು' ಪರಾ. [ಗದಗದ + –ಇಸು$_3$]

ಗದಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ತತ್ತರಿಸು; ಗಾಬರಿಗೊಳ್ಳು: ಶಂಖವನ್ನು ಊದಲು ದಶದಿಕ್ಕುಗಳು ಗದಗಮಿಸಿ ಹೋದವು (ಮಭಾರ. ೨೦೩): ಇತ್ತ ತಿರುಗಿದರೆ ಹುಲಿ ಅತ್ತ ತಿರುಗಿದರೆ ಸಿಂಹ ಮಧ್ಯೆ ಸಿಕ್ಕು ಗದಗಮಿಸಿದ್ದಾಳೆ ಆಕೆ (ಬನಸಿ. ೧೩೪); ಈ ಭಕ್ಷ್ಯಪ್ರಿಯರ ಕೋಲಾಹಲವೇ ಕೋಲಾಹಲ. ಊರೆಲ್ಲ ಗದಗಮಿಸಿ ಹೋಯಿತು (ಸಮುಜೀ. ೩೨). [ಗದಗಮ? + –ಇಸು$_3$]

ಗದಗಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್: ಬೆದಱಿ . . . ಪುರವೆಲ್ಲ ಗದಗಾಪಿಸಿತು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೬-೧೯); ಹೆಗ್ಗಾಳೆಗೆ ತುರುಕರ ಪಾಳೆಯ ಗದಗಾಪಿಸಿತು (ಕುಮಾಸಾಂ. ೩೫೬). [ಗದಗಾಪು + –ಇಸು$_3$]

ಗದಗಾಪು (ನಾ). = ಗದಗಂಪ. 'ಗದಗಾಪುಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಗದಗಂಪ?]

ಗದಗಾಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್: ಕೈನೆಟ್ಟಯಂ ಮುಱಿವ ಶಾಕಿನಿ ಡಾಕಿನಿ ಗದಗಾಪುಗೊಂಬಾಗ್ರಹಂ ನಡುಗುವೊತ್ತರಗಳ ದಟುಗೆಡುವಾ ವ್ಯಂತರಗಳೆಸೆದುವಂತಲ್ಲಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೩೯); ಬೇಗದಿ ನಾಗಪಾಶದಿ ಕಟ್ಟಿ ಸದರದೊಳೊಂಭತ್ತು ಮಂದಿಯ ತರುತಿರ್ದ ಗದಗಾಪುಗೊಳೆ ರಾಜಕಟಕಾ (ಭರಚ. ೫೬-೪೨); ಬೆದಱಿಯೋಡುವ ದನಗಳ ಕಂಡು ಜಗವೆಲ್ಲ ಗದಗಾಪುಗೊಂಡುದೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೫೧). [ಗದಗಾಪು + ಕೊಳ್$_1$]

ಗದಗಾಪುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಾಬರಿಮಾಡು; ಗಾಸಿಗೊಳಿಸು: ಬುದಿಬುದಿನವನೂರ ನಡುವೆ ಕೆಂಡವಸೂಸಿ ಗದಗಾಪುಗೊಳಿಸಲೆ ಪುರವಾ (ಭರಚ. ೨೪-೧೦); ಗದಗಾಪುಗೊಳಿಸುತಲಿ ಇಱಿದುಹಾಕುತ ಪಟುಭಟರ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೨-೩೫). [ಗದಗಾಪುಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಗದಗು, ಗತುಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿನ್ನು; ಮುಕ್ಕು: ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ತಾಯಿ ಏನುಮಾಡಿದ್ದೀಯೊ ಕೊಡು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗದಗುತ್ತೇನೆ (ಗೃಹಲ. ೧೨೫). **ಗತುಕ್ಕು$_1$:** ೨. ನಾಯಿಯಂತೆ ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ಚಪ್ಪರಿಸು, —ನೆಕ್ಕು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕದಕ್ಕು ; ತುಳು. ಗದಕು ; ತೆಲು. ಕತಕು, ಗತುಕು, ಗದುಕು]

ಗದಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು ; ಕಂಪಿಸು : ಮೇರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುವುದಾದರೆ ತನಗೆ ಅನಾಹುತವಿದೆಯೆಂದು ಹರಿದಾಸರು ಗದಗುಟ್ಟಿದರು (ಕಾವೇರಿ. ೧೨೨).

ಗದಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗು = ಬಹಳವಾಗಿ ನಡುಗು : ಕತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಗದಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗಿದ (ರಂಗರೋ. ೧೨) ; ಆ ಆಗಂತುಕಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಮತ್ತೆ ಗದಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗಹತ್ತಿದ್ದರು (ಅಂಬಿಕೆ. ೯).

[ಗದ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಗದಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾಮಾನಿನ ಗಂಟು, — ಮೂಟೆ : ಫಕೀರನ ಗಂಟುಗದಡಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೫) ; ಧಮನಿಗನು ಗಂಟುಗದಡಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೦೧). 'ಗಂಟುಗದಡಿ' ಪರಾ.

[← ಮರಾ. ಗಠಡೀ ; ಹಿಂ. ಗಠಡೀ, ಗಠರೀ]

ಗದಡು, ಗದರು$_3$ (ನಾ). ಘಾಟುವಾಸನೆ: ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಗದಡು (ರೂಢಿ). **ಗದರು$_3$:** ಮೆಣಸಿನಪುಡಿ ತುಂಬ ಗದರು (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಗದಳ ; ಹಿಂ. ಗದಲಾ]

ಗದಬದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗದಗದಿಸು : ಗದಬದಿಸಿ ಕಾರಂಡ ಬಕ ಚೀಱಿದವು (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೯). [ಗದಬದ ? + – ಇಸು$_3$]

ಗದಮು 'ಗದುಬು$_1$' ನೋ.

ಗದ್ದರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಅಬ್ಬರದಿಂದ ಮಾತಾಡಿ ಹೆದರಿಸುವುದು, —ಗರ್ಜಿಸುವುದು ; ಬೆದರಿಕೆ. ೨. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಅದ್ದಲಿಸುವುದು, —ಅಟ್ಟುವುದು: (ಕಿ). **ಗದ್ದರಿಕೆ :** ೧. ಈ ಗದ್ದರಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಅರ್ಧಪ್ರಾಣವೇ ಹೋದಂತಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೩). 'ಬೆದರಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಗದರು$_2$ (< ಗದಱು$_2$) + – ಇಕೆ]

ಗದರಿಸು, ಗದ್ದರಿಸು, ಗದ್ದಿಸು, ಗರ್ದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಬ್ಬರಿಸು ; ಗರ್ಜಿಸು ; ಬೆದರಿಸು : ನೀನು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಗದರಿಸಿದರೆ ಅವು ಮಾಯವಾಗುವುವು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೬೬) ; ಅರಸು ಕೋಪದಿಂದ ಗದರಿಸಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೩) ; ಹುಡುಗನನ್ನು ಗದರಿಸಬೇಡ (ಮಗಮಾಂ. ೯೨). ೨. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಅದ್ದಲಿಸು, —ಅಟ್ಟು: (ಕಿ). 'ಬೆದರಿಸು' ಪರಾ. **ಗದ್ದರಿಸು :** ೧. ಅವರು ಕೋಪಾವಿಷ್ಟರಾಗಿ ಬಸವಲಿಂಗ ಶರಣರನ್ನು ಕರೆದು ಗದ್ದರಿಸಿದರು (ಶರಚ. ೭೮೫) ; ಮುಗಿದೀತೆ ಒಮ್ಮೆಗೆ ಬೈದು ಗದ್ದರಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕೆ ದುಷ್ಟರುಪಟಳವು (ಇಂಚಾಪ. ೭೫-೬೪) ; ಮುಂದಕ್ಕೆ ತೆರಳು ಎಂದು ಗದ್ದರಿಸಿದನು (ಪಿಶಾಪ. ೨). **ಗದ್ದಿಸು :** ೧. ಸದ್ಧಾತ್ರವಾಗಿ ತನ್ನವೊಲಿರದ ಲೋಭಿಯಂ ಗದ್ದಿಸುವ ತೆಜದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೨) ; ಎಚ್ಚೆಸೆಯಾಣ್ಮರಂ ಗದ್ದಿಸುವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೯-೨೨). **ಗರ್ದಿಸು :** ೧. ಬೆಂಗೊಟ್ಟೋಡುವ ಬೇಸಗೆಯಂ ಗರ್ದಿ[ಪಾಠಾಂ ರ್ಜಿ]ಸುವಬ್ದಸಮಯ (ಗಿರಿಕ. ೯-೪೪) ; ಪುತ್ರರನ್ನು ಗರ್ದಿಸಿ ಮುದ್ದಿಸಿ ಕೇಳಿಯನ್ನಾಡುವ ಪುಣ್ಯಮಿಲ್ಲ (ಸಾಸಂಗ. ೫).

[ಗದರು$_2$ (< ಗದಱು$_2$) + –ಇಸು$_3$ ./ ತೆಲು. ಗದ್ದರಿಂಚು]

ಗದರು$_1$ 'ಗದಱು$_1$' ನೋ.

ಗದರು$_2$ 'ಗದಱು$_2$' ನೋ.

ಗದರು$_3$ 'ಗದಡು' ನೋ.

ಗದರುದನಿ (ನಾ). ಬೆದರಿಸುವ ಧ್ವನಿ ; ಅಬ್ಬರದ ಧ್ವನಿ: ಯಾವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವೆ ? ಎಂದು ಶಿವದಾಸರು ಗದರುದನಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದರು (ಜಯಂತ. ೧೮೪).

[ಗದರು$_1$ (< ಗದಱು$_1$) + ದನಿ$_2$]

ಗದಱು$_1$, ಗದರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಬ್ಬರಿಸು ; ಗರ್ಜಿಸು ; ಅದ್ದಲಿಸು: "ಗದಱು – ಗರ್ಜನೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಗದಱಿದನ ತಲೆಯಂ ಪಱಿದು ಹಾಯ್ಕಿದೆನಿದಾರದು ತಪ್ಪು ಹೇಳಿರೆ (ಬಸಪು. ೨೮-೪೩) ; ಲಘುವೆನಲೆನ್ನ ಗದಱಿದೆ ಕಶಾದಂಡದಿಂ ಹೊಡೆದನಯ್ಯ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೮) ; ಪುರ್ವಿನ ಜರ್ವಿಂ ಗದಱಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೪-೧೧) ; ಪೆಣ್ಬಲ್ಲ ಮಾತಿನೊಳ್, ಬಾಯತ್ ಮುಚ್ಚಿರಲ್ ಚೆಲ್ವು ಪೆಣ್ಣೆಂದು ಗದಱಿ, ಸೂಂಕಿ, ಪೊಜಮಟ್ಟನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೨-೨೫೩). **ಗದರು$_1$:** ಅಯ್ಯೊ ಶೆಟ್ಟಿ ಯಾಕೆ ಗದರುತ್ತೀಯಾ (ಕಥಾಮಂ. II, ೩೨) ; ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಗದರಿ, ಬೈದು, ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಸಂಸಕ. ೧೧೮).

ಗದರಿಕೊಳ್ಳು = ಅಬ್ಬರದಿಂದ ಹೇಳು , —ಗರ್ಜಿಸು ; ಬಾಯಿ ಮಾಡು : ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಭಿಮಾನವಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರನ್ನು ಕಂಡರೂ ಗದರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇದ್ದನು (ನೀತಿಚಿಂ. XIII, ೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಱು ; ತೆಲು. ಗದುಮು]

ಗದಱು$_2$, ಗದರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಬ್ಬರ; ಗರ್ಜನೆ; ಕೂಗು: ಗ[ಪಾಠಾಂ.ಹ]ದಱನಲಿ ಹೆಂಡಿರನು ಜರೆನರೆ ಪುದಿದ ವೃದ್ಧಪಿತಾಮಹರ ನೆಳೆವದುಭುತದ ಕಳಕಳಿಕೆ ಬಲಿದುದು ನಗರದಗಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೬೯). **ಗದರು$_2$:** ೧. ಗದರಿನ ಮಾತು ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. "ಗದ್ದಲ ; ಕೋಲಾಹಲ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಗದಱು$_1$]

ಗದಾಗ್ರಜ (ನಾ). ೧. ಗದ ಎಂಬುವನ ಅಣ್ಣ ; ಬಲರಾಮ. ೨. ಕೃಷ್ಣ. [ಗದ$_3$ + ಅಗ್ರಜ]

ಗದಾಘಾತ (ನಾ). ಗದೆಯ ಹೊಡೆತ, —ಪೆಟ್ಟು : ಗದಾಘಾತದಿಂ ದೂರುಯುಗಂ ಮುಱಿದೆತ್ತಂನುಚ್ಚುನೂಱಾಗಿರೆ ಕೆಡೆದನಿಳಾಭಾಗದೊಳ್ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೬) ; ಭೀಮಸೇನನ ಬಲುಗದಾಘಾತದಲಿ ಕುರುಕುಲವಳಿವುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೩೬).

[ಸಂ. (ಗದಾ + ಆಘಾತ)].

ಗದಾಧರ (ನಾ). ಗದೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ವಿಷ್ಣು : ನೆರೆದು ವಾರಾಣಸಿಯೊಳು ಗದಾಧರನ ದೇಗುಲದೊತ್ತಿನಲಿ ಸಭೆವೆರಸಿ ಕುಳ್ಳಿತು (ಬಸಪು. ೫೩-೫೮). [ಸಂ.]

ಗದಾನ್ವೇಷಣ (ನಾ). ೧. ಗದೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು. ೨. ರೋಗವನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು. ೧, ೨ : ವೈದ್ಯನಂತಹಿತಗದಾನ್ವೇಷಣಂಗೆಯ್ದು ನೋಡಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ವ).

[ಸಂ. (ಗದಾ + ಅನ್ವೇಷಣ ; ಗದ + ಅನ್ವೇಷಣ)]

ಗದಾಪ್ರಹಾರ (ನಾ). ಗದೆಯ ಹೊಡೆತ.

[ಸಂ. (ಗದಾ + ಪ್ರಹಾರ)]

ಗದಾಮುದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ವೈಷ್ಣವರು ಧರಿಸುವ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮ ಮತ್ತು ನಾಮ ಎಂಬ ಐದು ಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲೊಂದು : ಗದೆಯಲಿ = ಗದಾಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ (ಹಸಾರ. ೮-೨೮ ಪದ್ಯಾರ್ಥ). ೨. ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವಾಗ ತೋರಿಸುವ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : (ಕಿ).

[ಸಂ. ಗದಾಮುದ್ರಾ (ಗದಾ + ಮುದ್ರಾ)]

ಗದಾಯುದ್ಧ (ನಾ). ೧. ಗದೆಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ : ದುರ್ಯೋಧನ ಭೀಮಸೇನರ ಗದಾಯುದ್ಧಂ ಮಹಾಭೈರವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೪) ; ಏಂ ಭುವನಮಂ ಪರ್ಯಾಕುಲಂಮಾಡಲಾರ್ತುದೋ ದುರ್ಯೋಧನ ಭೀಮಸೇನರ ಗದಾಯುದ್ಧಂ ತ್ರಿಧಾಭ್ರಾಂತಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧೦). ೨. ರನ್ನಕವಿ ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದ ಹೆಸರು : ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡೆ ಭಾರತದೊಳಗಣ ಕಥೆಯೆಲ್ಲಮಿಾ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂತೊಳಕೊಂಡತ್ತೆನೆ ಸಿಂಹಾವಳೋಕನಕ್ರಮದಿನಱಿಪಿದಂ ಕವಿರನ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೫). [ಸಂ. (ಗದಾ + ಯುದ್ಧ)]

ಗದಿ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು ; ನುಡಿ : ಅಱಿದು ನಿಜಕ್ಕೆ ಬೇಱೊಂದ ಬಿಡೆಂದು ಗದಿಯಲೇತಕ್ಕೆ (ಬಿಬ್ಬಬಾ. ೫೬-೫) ; ಮತ್ತಿದಿರುದೈವವುಂಟೆಂದು ಗದಿಯಬೇಡ (ಅಱಿವಾ. ೧೫೨-೧೮೧) ; ಮದಡನಿವನೆಂದೆನ್ನದಿರಿ ನಾ ಗದಿದು ನಿಮ್ಮಂ ಕೇಳಲ್ (ಸದ್ಗುರು. ೬-೧೨) ; ಗದಿಯಬೇಡಿನ್ನಾತ ನಾಡಿದ ತುದಿಯ ಕೊಸರನು (ತೊರರಾ. ೩-೨-೪೮). 'ಗದಿತ' ಪದಾ. [< ಗದಿಸು]

ಗದಿಗೆ 'ಗರ್ದುಗೆ$_2$' ನೋ.

ಗದಿತ(ಗು). ಹೇಳಿದ ; ನುಡಿದ : ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ ಗದಿತಫಲಂ (ಜಾತಕಿ. ೨೨-೧೦) ; ಜಿನಗದಿತಮಾರ್ಗದಿಂ ಜಿನಮುನಿಗನ್ನಮನಿತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೪೩). [ಸಂ.]

ಗದಿಮು 'ಗದುಬು$_1$' ನೋ.

ಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು ; ನುಡಿ : ಕಬ್ಬಿಗರೇಕೆ ಕಬ್ಬಮಂ ಗದಿಪರೊ ಬೇರೆನುತ್ತೆ ನುಡಿವಳ್ಕಜಕಾರನವಂಗೆ ಪುತ್ರಸಂಪದದೊದವೇಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೫) ; ತನ್ಮಹಾತ್ಮೆಯಂ ಗದಿಸುವಾಗಮಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದೊಂದಪೂರ್ವ ಕಥನವ ಕಥಿಪೆನೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೬-೮೬). [ಗದ$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಗದು, ಗದುವು (ನಾ). ಊತ ; ಬಾವು : ಪೆಟ್ಟುಬಿದ್ದ ಜಾಗ ಗದು ಆಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಗದುವು** : (ಕಿ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕದು]

ಗದುಕು 'ಗತಕ$_1$' ನೋ.

ಗದುಗ$_1$ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗದುಗ$_2$(ನಾ).ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನಾಯಿ: ತರವೇಱ್ ಸಾಳುವವೇಗನಂ . . . ಗದುಗನಂ ಮತ್ತುಳ್ಳ ಪೆರ್ನಾಯ್ಗಳಂ (ನಳಚಂ. ೬೬). [?]

ಗದುಗದ(ನಾ). = ಗದ್ಗದ : ಭವದ ಬೇಗೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಕರಣಂ.ಕಾಹೇಱಿ ಹರಣಂ ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿದು ಗದುಗದವಿಂಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ದುಪಾಗಿ] ಕಣ್ಗಳಂ ಮುಚ್ಚಿ ಸೆರೆಬಿಗಿದು (ಬಸರ. ೨-೫೭) ; ಕಡುಮಱುಗಿ ಗದುಗದಮೊದವಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾವನಿಪನು . . . ಎಂತು ಸೈರಿಸಿದ (ಶಿವ್ಮಸ್ತ್ರೀ. ೧-೧). [< ಸಂ. ಗದ್ಗದ]

ಗದುಗದಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ಗದಸ್ವರವನ್ನು ಹೊಂದು : ಭಗವದ್ಗುಣಾನುಭವದಿಂ ಗದುಗದಂಗೊಂಬ (ಚಿಕವಂ. ೮೩-೫). [ಗದುಗದ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗದುಗದಿಕೆ, ಗದುಗದುಕೆ (ನಾ). = ಗದ್ಗದಿಕೆ : ಸಿರೆ ನೆಗೆದು ಕಂಠದೊಳು ಗದುಗದಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕು] ಮೂಡೆ (ಶಿವಗೀ. ೨೮-೧೨೪) ; ತೊದಳಿಂದ ನುಡಿವುತಂ ಸಂದ ಗದುಗದಿಕೆಯಿಂದಾನಂದವೇಱುತಂ (ಬಸರ. ೩-೧೦೨). **ಗದುಗದುಕೆ** : "ಗದ್ಗದಃ-ಗದುಗದುಕೆ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೮೨) ; ಗದುಗದುಕೆಯಿಂದೊಮ್ಮೆ ಮುದದಿಂದಲೊಮ್ಮೆ . . . ಅಚ್ಚಿಸುತ್ತ (ಶಿರುರ. ದೇ. ೫-೩) ; ಗದುಗದುಕೆ ವಾಣಿಗಳ (ಪಶಿಲ. ೨-೧೯). [ಗದುಗದ + –ಇಕೆ]

ಗದುಗದಿತ (ಗು). = ಗದ್ಗದಿತ : ಕುಂತೀದೇವಿ . . . ಎಂದಳತಿ ಗದುಗದಿತ ವಚನದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೪-೯). [< ಸಂ. ಗದ್ಗದಿತ]

ಗದುಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ಗದಿಸು : ನೋಟಮಂ ಮಿಗೆ ಮಱಿದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಗದುಗದಿಸಿ . . . ಬಸವರಾಜಂ ಮಚ್ಚಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರೆಯಿರೆ (ಬಸರ. ೩-೧೧೭). [ಗದುಗದ + –ಇಸು$_3$]

ಗದುಗದುಕೆ 'ಗದುಗದಿಕೆ' ನೋ.

ಗದುಗಾಟೆ (ನಾ). (?) : ಅವಿರಳ ಶಿವಪೂಜಾನುರಕ್ತಂ ನಂಬಿಯಣ್ಣಂ ಗದುಗಾಟದ ಸದುಗೋಷ್ಠಿಯೊಳಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಜೂಜಿನ ಗೋಷ್ಠಿಯಿಂ ಗದುಗಿನ ಪೊಡ್ಡದ ಶಿವಾಚಾರದೊಳುಯಿರೆ, ಗದುಗಿನ ಶಿವಪೂಜೆಯೊಳಿರೆ] (ನಂಬಿರ. ೧೬-೧೪೭). [?]

ಗದುಗು$_1$ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗದುಗು$_2$ 'ಗಟ್ಟುಗು' ನೋ.

ಗದುಗೆ 'ಗರ್ದುಗೆ$_3$' ನೋ.

ಗದುಬು$_1$, ಗದಮು, ಗದಿಮು, ಗದುಮು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಟ್ಟು ; ಓಡಿಸು : ಹುದುಗಿದರೆ ಬಿಡೆವೆಂದು ಖಡ್ಗಮಂ ಜಳಪಿಸುತ ಗದುಬಿದರು ತರುಬಿದರು (ತುರಂಗ. ೬೩-೧೮) ; ಸೈಂಧವನ ಕೊಲ್ಲಗೊಡೆನಿಂದಿಗಂ ಪೋಗೆನುತ್ತಾ ಚಾರ್ಯ ಗದುಬಿದಂ ಫಲುಗುಣನನು (ತುರಂಗ. ೫೪-೩೦). **ಗದಮು** : ೨. "ಚೆನ್ನಾಗಿ ಥಳಿಸು ; ಬಡಿ ; ಹೊಡೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). **ಗದಿಮು** : ೧. ಹೆಮ್ಮೆ ಬಿಡಿಸಿ ಭೀತಿ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಗದಿಮಿದ ಜೊಮ್ಮಜಟ್ಟಿಗರ (ಕನಕ. ೧೧೨-೩). **ಗದುಮು** : ೧. ಮುರಿದು ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ವೋಡಲು ಹರಿಯ ಗದುಮುತ್ತೆ ಕೋಣನ ಸುತ್ತಂ ತಿರ್ರನೇ (ನವಮೋ. ೧೦-೬೧).

ಗದುಮಿಕೊಳ್ಳು = ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಗುದ್ದಿಕೊಳ್ಳು : ಮುದಿಯೆತ್ತಿನಾರಂಬ ಮುದಿಸೂಳೆಯೊಡನಾಟ ಬೆದಱುವ ಪಯಣ ತಲೆ ಹೊಱೆಯು ತನ್ನತಾ ಗದುಮಿಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೦೪). [?]

ಗದುಬು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಳು (?) : ನೀಲವಂತ ಚಿಕ್ಕನು ಹಾಕಿಸಿದ ಗದುಬು ಬೀಜವೊ ಕುಳಕೆ ಗುಳಿ ಆರು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೭೯-೪ ; ಸು. 1552). [?]

ಗದುಮು 'ಗದುಬು$_1$' ನೋ.

ಗದುವು 'ಗದು' ನೋ.

ಗದೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಗದೆಯೊಳ್ ಘಟ್ಟಿಸೆ ಪುಟ್ಟಿದುಳ್ಕತತಿ ನೀಳ್ದಾಕಾಶಮಂ ತಾಪಿನಂಪುದಿದಾ ದೇವರ ಕಣ್ಗೊಳುಳ್ಕಿ ವಿಳಯೋಳ್ಕಾಶಂಕೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೪) ; ಗದೆ ಗದೆಯಂ ಘಟ್ಟಿಸೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಕೆಂಡದ ಕಿಡಿಯ ತಂಡವೆಂಟುಂ ದೆಸೆಯಂ ಪುದಿಯೆ (ಗದಾಯು. ೮-೧೩) ; ನಡುವಂ ಕೊಡಲಿಯಿಂ ಕಡಿದುಂ ತೋಳಂ ಗದೆಯಿಂ ಬಡಿದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೦೫) ; ಗದೆಯ ತಿರುಹುತ ಹೊಕ್ಕನಿವರೊಡ್ಡಿನಲಿ ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೪). ೨. "ಮುದ್ರೆ ಕೋಲು ; ದೊಣ್ಣೆ" (ಕಲ್ಪದ್ರು). [ಸಂ. ಗದಾ]

ಗದೆಗುದುಗೆ (ನಾ). ಗದೆಯಂತಿರುವ ಗುದುಗೆ, —ದೊಣ್ಣೆ ; ಲಾಠಿ : ಗದೆಗುದುಗೆಯ ಝುಲ್ಲು ಝುಲ್ಲೆಂದು ತಳವಾಱರಿದೆ ಬಂದರೆಂದು ಕಾತರಿಸಿ ಬೆನೆಗಾತಿಯರನು ಬಿಟ್ಟಗಲುವ ವಿಟರುಗಳೆದೆಗೇಡನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೫). [ಗದೆ + ಗುದುಗೆ (< ಗುದಿಗೆ$_1$)]

ಗದೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗದೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು, —ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು : ಅಂತು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನಂ ಬಿಲ್ಗೊಳಲುಂ ಭೀಮಸೇನಂ ಗದೆಗೊಳಲು ಮಾಂಪುದರಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೦ ವ) ; ಪವನಸುತಂ ಗದೆಗೊಳೆ ಗಾಂಡಿವಿ ಬಿಲ್ಗೊಳೆ ಕೆಯ್ದುಗೊಳ್ವ ಮಾರ್ಕೊಳ್ವಭಟರ್ ಭುವನದೊಳಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೩-೧೬) ; ಗದೆಗೊಂಡೆಯ್ತರ್ಪ ದುರ್ಯೋಧನನ ಮಸಳಮಂ ಕಂಡು (ಜಗನ್ನಿ. ೭-೯೨). [ಗದೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗದೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗದೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಧರಿಸು : ಹೊದೆಗೋಲು ತೀರಲೆಚ್ಚಾಡುವೆನೆಂದರೆ ಮೆದೆಗೆಡಹುವೆ ನಿನ್ನ ಬಲವ ಗದೆವಿಡಿದಾಯತನಾಗೆಂದು ಹಲಧರ ಸದೆಬಡಿದನು ಖಲೋತ್ತಮನ (ಮೋಹತ. ೪೦–೫೮). [ಗದೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಗದ್ಗದ (ನಾ). ನಿಂತು ನಿಂತು ಬರುವ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು; ಧ್ವನಿ ನಡುಕ; ಬಿಗಿದ ಕಂಠ : ತೃಷ್ಣಾತುರ ಗದ್ಗದಕಾಂತೆಯನಾ ತಾಪಸನಾಗಳವಳನಿದಿರೊಳೆ ಕಂಡಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೬) ; ಇಳಿವಶ್ರು ಜಲಕೆ ಪುರುಡಿಸುತೆ ನಡೆನೋಡುತುಂ ಗದ್ಗದವನೊಪ್ಪಿರಿಸಿ ಪೊಗಳೆ ಲಟಲಟಿಸುವಂ (ಬಸರ. ೩–೧೪೯). [ಸಂ.]

ಗದ್ಗದಗೈ(ಕ್ರಿ). ಗದ್ಗದ ಸ್ವರವನ್ನು ಹೊರಡಿಸು,—ಮಾಡು : ಸುರಿವೆ ಕಣ್ಣೀರನು ಬಿಡುವೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರನು ಮತ್ತಿದೊ ಗದ್ಗದಗೈವೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೨–೫೦). [ಗದ್ಗದ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಗದ್ಗದಸ್ವನ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಧ್ವನಿ; ನಡುಗುವ ಧ್ವನಿ. ೨. ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವನು; ಗದ್ಗದ ಕಂಠನಾದವನು : ಗಿಳಿಯ ಬೆನ್ನನೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಗದ್ಗದಸ್ವನಂ ಕಂಚುಕಿ ಬಂದು ಕಂಡನನುರಾಗದಿನಾ ಮನುಜೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೩). [ಗದ್ಗದ+ಸ್ವನ]

ಗದ್ಗದಿಕೆ (ನಾ). = ಗದ್ಗದಸ್ವನ ೧ : ಕಾಂತೆಯನುಪಸಂಹೃತಮನ್ಯುವೇಗೆಯುಂ ಗದ್ಗದಿಕಾವಗೃಹ್ಯಮಾಣಕಂಠೆಯುಮಾಗಿ ಕುಮಾರನನಿಂತೆಂದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೪) ; ಹೆಸರುಗೊಳಲೊಡನಾಗ ಗದ್ಗದಿಕೆಯಾದವೊಲು ತೊದಲಿಸಿ (ಬಸಪು. ೩೦–೪೦). [ಸಂ. ಗದ್ಗದಿಕಾ]

ಗದ್ಗದಿಕೆಗೊಳ್(ಕ್ರಿ).(ಮಾತು)ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು: ಸೋರ್ವ ಕಣ್ಬನಿಯ ತೆರಳ್ಕೆ ಗದ್ಗದಿಕೆಗೊಳ್ವ ಸರಂ ಮಿಗೆ ಪೋದರಾತ್ಮನಾಥನ ಬೞಯಂ . . . ಯಶಸ್ವತಿಯುಂ ಸುನಂದೆಯುಂ (ಆದಿಪು. ೯–೭೬). [ಗದ್ಗದಿಕೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗದ್ಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ಗದಿಕೆಗೊಳ್ : ಗದ್ಗದಿಸುತೆ ಪುಳಕ ನಿಕಾಯಮನಾನುತಶ್ರುವಂ ಕಳೆಯುತ್ತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೯–೧೧೦) ; ಗದ್ಗದಿಸುತಶ್ರುಜಲ ತುಳ್ಕೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೬–೭೬) ; ಮೆಯ್ನಡುಗಲಾ ಗದ್ಗದಿಸಿದಳ್ ಮಹಿಳೆ ಕೈಮುಗಿದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧–೪೭೩). [ಗದ್ಗದ + –ಇಸು$_3$]

ಗದ್ಗದುಕೆ (ನಾ). = ಗದ್ಗದಿಕೆ : ಚಿಂದದಿಂ ಪುಳಕಾಂಕುರಂಗಳುಣ್ಮುತೆ ನುಡಿಯೊಳಂದು ಗದ್ಗದುಕೆಗಳೂಡುತ್ತೆ (ಪಾಸೋಪು. ೧೫–೬). [< ಗದ್ಗದಿಕೆ]

ಗದ್ದ 'ಗಡ್ಡ$_1$' ನೋ.

ಗದ್ದಕಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠರೋಗ; ಮಂಗನ ಬಾವು (ಉಕ); ಕೆಪ್ಪಟರಾಯ (ಕರಾ) ; "ಕರ್ಣೋಪಾಂತ ಗ್ರಂಥಿಗಳೂ ಲಾಲಾಗ್ರಂಥಿಗಳೂ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಅಂಟುಜಾಡ್ಯ" (Mumps ಇಂಕನಿ) : ಗದ್ದಕಟ್ಟಿಗೆ ಗಂಧ ಬಳಿಯಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಗದ್ದಕಟ್ಟಿನಸಮಯ = (?) : ಸಮಯಂ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ವಾತಂತ್ರಿಗಳ ಸಮಯಮಂತೆ ಮಾಯಕಟ್ಟಿನ ಸಮಯ ಗದ್ದಕಟ್ಟಿನ ಸಮಯ ಗೂಳಿಕೊಂಡಾ ಕಾಂತಯ್ಯಗಳ ಸಮಯ (ಮಹಾವಿ. ೧೮–೩೩). [ಗದ್ದ (< ಗಡ್ಡ$_1$) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಗದ್ದಬಾವು (ನಾ). = ಗದ್ದಕಟ್ಟು : ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಗದ್ದಬಾವು ಆಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗದ್ದ (< ಗಡ್ಡ$_1$) + ಬಾವು]

ಗದ್ದರಣೆ (ನಾ). = ಗದರಿಕೆ : ಒಡೆಯನ ಗದ್ದರಣೆಯಿಲ್ಲ, ಆಳಿನ ದೈನ್ಯದ ಸ್ವಾಮಿಆರಾಧನೆಯಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೪೨) ; ಮುಗಲಿಲ್ಲ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಮಿಂಚ ಗದ್ದರಣಿಲ್ಲ ಇದು ಯಾತರ ಬೆಳಕ ಕರಣೀಕ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೪೬). [< ಗದಱು$_1$ + – ಅಣೆ$_4$]

ಗದ್ದರಿಕೆ 'ಗದರಿಕೆ' ನೋ.

ಗದ್ದರಿಸು 'ಗದರಿಸು' ನೋ.

ಗದ್ದಲ (ನಾ). ೧. ಕೋಲಾಹಲ; ಗೊಂದಲ; ಗಲಾಟೆ: ಕಡುಗದ್ದಲವು ಘನವಾಯ್ತು ಲಾ ನೀನಿದ್ದ ಹವಣಿನಲಿರಲಜೀಯೆಲಾಯೆನುತ ಗರ್ಜಿಸಿದ (ತೊರರಾ. ೨–೩–೪೨) ; ಬೇಡಿವನ ಗದ್ದಲಗಳಿನ್ನೆಂದ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭–೯೫) ; ನಿಶ್ಶಬ್ದವಾಗಿದ್ದ ಮನೆ ಸಡಗರ ಗದ್ದಲಗಳ ಸಂತೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಹಾಹುತ್ತ. ೮೯) ; ಗದ್ದಲ ಗಲಾಟೆಗಳು ಓದುಗರ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಕದಡಲಾರವು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬). ೨. ಜನಸಂದಣಿ; ದಟ್ಟಣೆ : ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗದ್ದಲವಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಗದ್ದಲ]

ಗದ್ದಲಗೈ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದಲಮಾಡು ; ಗಲಾಟೆಮಾಡು : ಸೇರಿದರೆಂದರೆ ಮುದುಕಿಯರಿಬ್ಬರು . . . ಸಂತೆಯ ಮಾಳದ ಗದ್ದಲಗೈವರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೭–೨೧). [ಗದ್ದಲ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಗದ್ದಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗದರಿಸು ; ಗರ್ಜಿಸು : ಅವನಿಸುತೆ ಸುತ್ತಿರ್ದ ನೂತನ ನಾರ ಸೀರೆಯ ಸೆಳೆದು ಸೀಳ್ದಿಕ್ಕಿ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಅ]ದ್ದಲಿಸಿದನು ಕೈಕೆಯಸು (ತೊರರಾ. ೨–೩–೪೨) ; ತಪ್ಪಿನಲಿ ಕದ್ದ ಕಳ್ಳಿಯನು ಗದ್ದಲಿಸಿದಂತೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೪೭) ; ಎದ್ದಿದ್ದ ಮೋಡಿಲ್ಲ ಎರಗೋರೆ ಸಿಡಿಲಿಲ್ಲ ಗದ್ದಲಿಸಿ ಹುಯ್ಯೊ ಮಳೆಯುಂಟು (ನಾಪದ. ೭೫). [< ಗದರಿಸು]

ಗದ್ದಿ (ನಾ). (?) : ಸುಖಾಸನಬ್ಬಲ ಗದ್ದಿ ಅಂಕದಣ್ಣ ಖಣ್ಣನೆ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ಸಾಮ್ಯ (ಇಆ. VIII, ೯೫–೨ ; 444). [?]

ಗದ್ದಿಗೆ 'ಗರ್ದುಗೆ$_2$' ನೋ.

ಗದ್ದಿಗೆಕಲ್ಲು 'ಗದ್ದುಗೆಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಗದ್ದಿಗೆಧಾವಳಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಿವಪೂಜೆಗಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಸುವ ಚಿಕ್ಕ ಬಿಳಿ ಕಂಬಳಿ. [ಗದ್ದಿಗೆ (< ಗರ್ದುಗೆ$_2$) + ಧಾವಳಿ (< ಧಾಬಳಿ)]

ಗದ್ದಿಗೆಯಿಕ್ಕು 'ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಗದ್ದಿಸು 'ಗದರಿಸು' ನೋ.

ಗದ್ದುಗಿಕ್ಕು 'ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಗದ್ದುಗೆ$_1$ 'ಗರ್ದುಗೆ$_1$' ನೋ.

ಗದ್ದುಗೆ$_2$ 'ಗರ್ದುಗೆ$_2$' ನೋ.

ಗದ್ದುಗೆಕಲ್ಲು, ಗದ್ದಿಗೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕಂಬಕ್ಕೆ ಪೀಠವಾಗಿರುವ ಕಲ್ಲು; ಕಂಬದ ಅಡಿಗಲ್ಲು : ಗದ್ದುಗೆಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೂ ಕೂಡ ಸುಂದರವಾದ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ). **ಗದ್ದಿಗೆಕಲ್ಲು** : ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಗದ್ದಿಗೆಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೧೭). [ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (< ಗರ್ದುಗೆ$_2$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಗದ್ದುಗೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು : ಅಲ್ಲಿ ನಿಂದಿರೆ ಕಂಡು ಕರೆದು ಗದ್ದುಗೆಗೊಟ್ಟು (ಕೇಶಿರ. ಹ. ೨೯೯–೩೦). [ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (< ಗರ್ದುಗೆ$_2$) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಗದ್ದುಗೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಪೀಠವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು, —ಸ್ಥಾಪಿಸು : ಚಾರು ನವರತ್ನ ಕೀಲಿಸಿದ ವಸುಮಯದ ಗದ್ದುಗೆಗೈದಲಂಕರಿಸಿರೇ (ನವಮೋ. ೧೮–೪೧). [ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (< ಗರ್ದುಗೆ$_2$) + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಗದ್ದುಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು, —ಮಂಡಿಸು : ಪರಮಮುನೀಂದ್ರ ಗದ್ದುಗೆಗೊಳಲಸುರೇಶ್ವರ ತನ್ನ ಪೀಠದೆ ಕುಳಿತು (ಮೋಹತ. ೧೧–೬). [ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (< ಗರ್ದುಗೆ$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು, ಗದ್ದಿಗೆಯಿಕ್ಕು, ಗದ್ದುಗಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪೀಠವನ್ನು ಇಡು; ಮಣೆಯನ್ನು ಹಾಕು : ನಡುವೆ ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕಿ ಬಿಗಿಬಿಗಿದು ಸುತ್ತುವೊತ್ತದ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೨); ದಿವ್ಯಾಂಬರದ ಪೆಂಪೆನಿಪ ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೨೫). **ಗದ್ದಿಗೆಯಿಕ್ಕು** : ಲಲಿತಾಂಗಿ ಗೆಸೆವ ಗದ್ದಿಗೆಯಿಕ್ಕಿ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೫೨). **ಗದ್ದುಗಿಕ್ಕು** : ಚಾಮರವ ನಿಕ್ಕುವನ ಪೆಸರ್ಶೈವ ಹಡಪಿ ವೈಷ್ಣವ ಗದ್ದುಗಿಕ್ಕುವನ ಪೆಸರಾರುಹತ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೭-೭). [ಗದ್ದುಗೆ₂ (< ಗದ್ದುರ್ಗೆ₂) + ಇಕ್ಕು]

ಗದ್ದುಗೆಯಿಾ (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು : ಆಗಳಾ ಬಸವನೆಲ್ಲರ್ಗೆ ಗದ್ದುಗೆಯಿತ್ತು ರಾಗದಿಂ ಕೈಮುಗಿದು ಕಿಂಕರತೆಯಂ ಹೊತ್ತು (ಬಸರ ೯-೩೫). [ಗದ್ದುಗೆ₂ (< ಗದ್ದುರ್ಗೆ₂) + ಈ₂]

ಗದ್ದುಗೆಯೋೞು (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ದುಗೆಗೊಳ್ : ಗದ್ದುಗೆಯೋೞು ದುಷ್ಕಥೆಗೇಳೆ ಹಲಬರು ಬಿದ್ದುಹೋಗುವರಧೋಗತಿಗೆ (ಭರತ ೨-೫೪).
[ಗದ್ದುಗೆ₂ (< ಗದ್ದುರ್ಗೆ₂) + ಏೞು₁ (< ಏೞ್₁)]

ಗದ್ದುಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ದುಗೆಗೊಳ್ : ಬಾಗಿಲು ಹಿಡಿಯದೆ ಪೊಕ್ಕು ಗದ್ದುಗೆವಿಡಿದಕ್ಕೆಲದಿ (ಸೋಹತ. ೩-೪೮).
[ಗದ್ದುಗೆ₂ (< ಗದ್ದುರ್ಗೆ₂) + ಪಿಡಿ₁)]

ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್, ಗದ್ದುಗೆಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಕೋಪದಿಂದ) ಕುಳಿತ ಪೀಠವನ್ನು ಹೊಡೆ, —ಬಡಿ, —ಕುಟ್ಟು: ತಾರಕಾಸುರಂ ಕಂಡು ಕೋಪಮನೆಡೆಗೊಂಡು ಆಸ್ಫೋಟಿಸಿ ಬಾಹಾಸ್ಫಾಲನಂಗೆಯ್ದು ಗಜಱು ಗರ್ಜಿಸಿ ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್ದೆರ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೬-೬೭ ಪ); ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್ದು ಕಣ್ಣ ಕೆಂಪು ಕಿಸುಸಂಜೆಯಂ ಪಸರಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೩); ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್ದಾ ವೀರನೆದ್ದು ಕೋಪದಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೧೦೨). **ಗದ್ದುಗೆಹೊಯ್** : ಎನಲೊಡಱು ಕೆಕ್ಕಳಂಗೆದಱು ಗದ್ದುಗೆಹೊ[ಪಾಠಾಂ. ವೊ]ಯ್ದು . . . ನಿಸ್ಸಾಣಮಂ ಪೊಯ್ಸಿ (ಸಪ್ತಮಕಾ. ೨-೮).
[ಗದ್ದುಗೆ₂ (< ಗದ್ದುರ್ಗೆ₂) + ಪೊಯ್₁]

ಗದ್ದುಗೆಹೊಯ್ 'ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್' ನೋ.

ಗದ್ದೆ 'ಗಟ್ಟಿದೆ' ನೋ.

ಗದ್ದೆಒದವಿನಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : (ಮೈಡಿಗ ೬೦-೧೧೯೫).
[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿದೆ) + ಒದವಿನ? + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಗದ್ದೆಕಟ್ಟು (ನಾ). "ಬತ್ತ ಬೆಳೆಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಭೂಮಿ" (ಅನಂನಾ) : ಪುಂಡಕೀತನ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗದ್ದೆಕಟ್ಟು (ಎಇ. XIV, ೨೭೩-೪೩ ; 1173). 'ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು₂' ಪರಾ.
[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿದೆ) + ಕಟ್ಟು₂]

ಗದ್ದೆಕರ (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಂದಾಯ, —ತೆರಿಗೆ : ಗದ್ದೆಕರ ಬೆದ್ದಲುಗಂದಾಯ ಕಾಡಾರಂಬ ಮನೆದೆರಿಗೆ (ಬಿಟ್ಟಆ. ೧೫೫-೫).
[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿದೆ) + ಕರ₄]

ಗದ್ದೆಕಾನೆ (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : "ಕೈದಾರಕಂ . . . ಗದ್ದೆಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಹೆಸರು; ಗದ್ದೆ ತಾಕು, ಗದ್ದೆ ಕಾನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೭). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿದೆ) + ಕಾನೆ (< ಖಾನೆ)]

ಗದ್ದೆಗಳೆ 'ಗಳ್ದೆಗಳೆ' ನೋ.

ಗದ್ದೆತಾಕು (ನಾ). ಗದ್ದೆಯ ಪ್ರದೇಶ : "ಕೈದಾರಕಂ . . . ಗದ್ದೆಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಹೆಸರು; ಗದ್ದೆತಾಕು, ಗದ್ದೆಕಾನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ೨೩೭).
[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿದೆ) + ತಾಕು₂ < ತಾಂಕು]

ಗದ್ದೆತೆವರು (ನಾ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಮಡಿಗಳಾಗಿ ಮಾಡುವ ದಿಂಡು, —ಬದು : (ಕ). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿದೆ) + ತೆವರು (< ತೆಮರ್₁)]

ಗದ್ದೆಬದು (ನಾ). = ಗದ್ದೆತೆವರು : ಗದ್ದೆಬದು ಇರುವಲ್ಲಿ ಹುಷಾರಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿದೆ) + ಬದು]

ಗದ್ದೆಬಯಲು (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳ ಬಯಲು, —ಪ್ರದೇಶ : ಹಚ್ಚ ಹಸುರಾದ ಗದ್ದೆಬಯಲು (ರೂಢಿ).
[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿದೆ) + ಬಯಲು (< ಬಯಲ್)]

ಗದ್ದೆಬೆದ್ದಲು (ನಾ). ಗದ್ದೆ ಮತ್ತು ಹೊಲ; ನೀರಾರಂಬ ಮತ್ತು ಕಾಡಾರಂಬ; ತರಿ ಮತ್ತು ಖುಷ್ಕಿ : ಗದ್ದೆಬೆದ್ದಲು ಹಟ್ಟಿಹಕ್ಕಲು ತೋಟತುಡಿಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೩-೧೮ ; 1405).
[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿದೆ) + ಬೆದ್ದಲು]

ಗದ್ದೆಮಡಿ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಚ್ಚೌಕವಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಭಾಗ : ಬತ್ತ ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೦). ೨. ಚೌಕಳಿ : ಉಡಲು ಯಾವಾಗಲೂ ಜರತಾರಿಯ ಧೋತ್ರ ಸುತ್ತುವುದು ಗದ್ದೆಮಡಿಯ ರುಮಾಲು (ಕಥವಿ. II, ೩೫೪). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿದೆ) + ಮಡಿ₂]

ಗದ್ದೆಮಡಿರುಮಾಲು (ನಾ). ಚಚ್ಚೌಕವಾದ ಮನೆಗಳಿರುವ ಜರಿಯ ಪೇಟ; "ಚೌಕಳಿಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೇಶ್ಮೆಯ ಮುಂಡಾಸು" (ಅನಂನಾ). [ಗದ್ದೆಮಡಿ + ರುಮಾಲು]

ಗದ್ದೆಮರ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಸಮಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ, —ಮಣೆ : "ಗದ್ದೆಮರ—ಉತ್ತ ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಮಟ್ಟ ಮಾಡುವ ಸಲಕರಣೆ" (ಅನಂನಾ). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿದೆ) + ಮರ₁]

ಗದ್ದೆಯುಳು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಉಳು, —ಗೇಯು : ಗದ್ದೆಯುಳುತಿಹ ಕೋಣಗಳ (ಪಶುಭಾ. ೭-೬೫).
[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿದೆ) + ಉಳು (< ಉೞ್)]

ಗದ್ದೆವರಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಒಂದೆಲಗ, ಇಲಿಕಿವಿಗಿಡ, ಸರಸ್ವತೀಸೊಪ್ಪು, ಬ್ರಾಹ್ಮೀಸೊಪ್ಪು, ಗದ್ದೆವರಗ (ಮೈಡಿಗ. ೨೦-೩೫೬).
[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟಿದೆ) + ಬರಗ (< ಬ್ಬಗ. ?)]

ಗದ್ದಣ 'ಗದ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಗದ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೇಳತಕ್ಕ; ಹೇಳಬಹುದಾದ; ನುಡಿಯಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಆಡುವ ಮಾತು; ವಚನ. ೩. ಛಂದೋಬದ್ಧವಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯ; ಪದ್ಯವಲ್ಲದುದು : ಕವಿ ಪ್ರಧಾನ ಪ್ರಯೋಗ ಪದಪದ್ಧತಿಯೊಳ್ ದ್ವಿವಿಧಮೆನಿಸುಮದತಿಶಯ ಧವಳೋಕ್ತ ಕ್ರಮದೆ ಗದ್ಯಪದ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ (ಕವಿರಾ ೧-೨೪); ಪದ್ಯಂ ವದ್ಯಂ; ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ, ಹೃದ ಮಪ್ಪ ಗದ್ಯದೊಳೆ ಪೇಳ್ವುದು (ರಾಮಾಶ್ವ ೫-೧೪ ; ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಗದ್ಯ ಪದ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಶ್ರವೆಂದೂ ಭಾಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೭೮) 'ಪದ್ಯ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯ. ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಸ್ವರೂಪ, ಸ್ವಭಾವ, ಉದ್ದೇಶಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಬೇರೆಯಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೭೮). 'ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ' ಪರಾ.
[ಗದ್ಯ + ಕಾವ್ಯ]

ಗದ್ಯಜಾತಿ (ನಾ). ಗದ್ಯದ ರೀತಿಗೆ ಸೇರಿದುದು : ದಂಡಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಗದ್ಯಜಾತಿ ಗ್ರಂಥಗಳು ಈಗ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ (ಕೈಪಿಡಿ ೧೮೦). 'ಪದ್ಯಜಾತಿ' ಪರಾ. [ಗದ್ಯ + ಜಾತಿ]

ಗದ್ಯತನ (ನಾ). ೧. ಗದ್ಯದಂತೆ ಇರುವಿಕೆ. ೨. ಕಾವ್ಯಗುಣವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನೀರಸತೆ : ಕೆಲವು ಸಲ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಗದ್ಯತನ ತೋರಿದಂತಾಗುವುದು (ಸಾಸವಾ ೧೫೭).
[ಗದ್ಯ + -ತನ]

ಗದ್ಯಾಣ, ಗದ್ಧಣ, ಗದ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ; ನಿಷ್ಕ. ‖P ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಥವಾ ಅರುವತ್ತನಾಲ್ಕು ಗುಂಜಿ ತೂಕದ ನಾಣ್ಯ; ಹತ್ತು ಹಣ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ: "ಗದ್ಯಾಣ = ಹತ್ತು ಪಣ ಅಥವಾ ಹಣ" (ಕಶಾಅ. ೩೯೦); ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣಂ ತೆಜಿಕೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೬; 750); ಸಾಯಿರ ಗದ್ಯಾಣದ ಪೊನ್ನೀ ಸಾಲ್ಗುಮಗ್ಗಳಂ ಬೇಡ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೧ವ); ಏಟು ಗದ್ಯಾಣಂ ಪೊನ್ನುಂ ಬತ್ತುಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦–೧೭; 1023); ಸಾಸಿರ ಗದ್ಯಾಣಕಲ್ಲದೆ ಕಥೆಯಂ ಪೇಟ್ವುಡಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೨–೬); ಅವನ ಕೋಳಿ ಗೆಲಲುಮದಜಕೊಡನೆ ಸಾವಿರ ಗದ್ಯಾಣವನು ಈವೆನೆನಲು (ಶಾಂತೀಚ. ೫–೧೦); ನಾಲ್ಕು ಗದ್ಯಾಣ ಮುನ್ನೂರು ಖಂಡುಗ (ಪಂಜೆನಿ. ೧೬); ಹೊಸಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಗದ್ಯಾಣ ಖರ್ಚಾಯಿತು (ಸವತಿ. ೬೩). ೨. ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ; ಹತ್ತು ಹಣದ ತೂಕ: ಇಷ್ಟನ್ನು ಬಳ್ಳನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ . . . ಗುಗ್ಗುಳ ಗದ್ಯಾಣ ೧ ತೂಕವಂ ಕೊಡಿಕೊಡಲು ಸಂಧಿಗಸನ್ನಿಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೫೨). **ಗದ್ಧಣ**: ೧. ನಾಗಯ್ಯನ ಮಗನ ಕನ್ನಡಿಜೆಯನ್ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೊಡರು ಪನ್ನೆರಡು ಗದ್ಧಣ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೬೫; 890). **ಗದ್ಯಾನ**: ೧. ಪರಿಹಾರ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಗದ್ಯಾನ ಗನಹೂರಲು (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೩೩–೯; 1115 ?); ಈ ಅಗ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾನಂ ಇಪ್ಪತ್ತು (ಕಇ. III, ೧–೮; ಸು. ೧೨ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಗದ್ಯಾಣಕ, ಗದ್ಯಾನಕ]

ಗದ್ಯಾನ 'ಗದ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಗನ, ಗನ್ನ₃ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದುದು; ಕಲ್ಲು: ೨. ಭಾರವಾದುದು; ಗುರುತರವಾದುದು: "ಗನ–ಘನ = ಬಲ, ಭಾರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦); ಸರಸಸೂರುಳು ಗನ್ನಗರುವಿಕೆ ಗರಗರಿಕೆ . . . ಮಹಿಳಾಜನ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೩೨). ೩. ಬಹಳ; ಅತಿ: ಪಾಪಿಗೆ ಕೋಪ ಗನ (ಗಾದೆ). ೪. ಮಹತ್ವವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಮಿಗಿಲಾದುದು: ಅಂತುಟೆಂಗನಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೫–೩೦); ಗರುಡನ ಪೂಜೆ ಗನಪೂಜೆ (ನಾಪದ. ೫೧–೧). **ಗನ್ನ₃**: ೧. ಚದುರಿಲ್ಲಿಂದಮೆ ಪರ್ವಿತು . . . ಗನ್ನಂಗಸಿಗಟ್ಟಿತೀಯೆಡೆಯಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೬೫). ೨. ನಿನ್ನಿಂದ ನನಗೆ ನನ್ನಿಂದ ನಿನಗೆ ತಾಪ ಮುನ್ನುಕ್ಕಿ ಹೊಯ್ಮಾಲೆಯಾಯ್ತು ಇನ್ನಿಲ್ಲ ಹೊಯ್ಮಾಲೆ ಹೂಮಾಲೆಯಾಯ್ತೆಂಬ ಗನ್ನಡೊಳ್ಮಾಲೆಯಿಕ್ಕಿದಳು (ಭರಚ. ೪೧–೨೫). ೫. ಘನತೆ; ಗಾಂಭೀರ್ಯ. 'ಗನ್ನವೇಱು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘನ]

ಗನಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಬೆಟ್ಟದ ಗಣಿಗಲು, ಗನಗಲು (ವೈಔಗಿ. ೩೦–೫೮೭). [< ಕಣಗಿಲೆ]

ಗನಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ನಾಗತಿಯೆಂಬ ಬೆಳನಜು ಅರಸರಾಳೆ ಗನಪಳ್ಳಿಯ ಎಱ (ಎಕ. VIII(S), ಸೊರಬ. ೫೭೫–೬; 981). [ಗನ ? + ಪಳ್ಳಿ₁]

ಗನಹ (ನಾ). ೧. ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: "ಎಣ್ಮಯ್ಯಂ . . . ಗನಹಂ ಐಮೊಗಂ ಈ ೨೨ – ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೧); "ಗನಹನಜುಮೊಗನೈಯಂ . . . ಸ್ಮರಹರಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫); "ಗನಹ ಗಂಡರಗಿವಿಯನೀಶ್ವರಂ" (ಕಶರ. ೩೧). ೨. ಹಿರಿಯವನು; ಮುಖ್ಯನಾದವನು: "ಗನಹರೆಂದುಂ . . . ಪಿರಿಯರ್ಗೆಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೭–೩೩೨); ಜನಿಯಿಸಿದನ್ವಯಮೇವುದು ಗನಹರಿವರ್ ಖಳವಂದಿರೆನಿಪರ್ ಗುಣದಿಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೨೭೬). ೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ; ದ್ವಿಜ: "ಗನಹರುಮೆನಲ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್" (ಕಶರ. ೩೧); ಬಡಗಲು ಗನಹಹೊಲ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೯–೧೩; 1416); ಅವನನ್ನಾಚರಿಸಲೇಬೇಕೆಂಬ ಬಲಾತ್ಕಾರದ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಗನಹರನ್ನೂ ಗೌರವಗಿಡಿಸಿ ಆದರ್ಪಿಸಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೮–೧). [<ಸಂ. ಗಹನ]

ಗನಾವಱ (ನಾ). ಗಣಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ (?): ಇಟ್ಟು ಇತ್ತಮಣ್ಣ ಅಜಲೂರ ಗನಾವಱ ಗುಣಸಾಗರ ತಮ್ಮಡಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾ × × (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೪–೬; ಸು. 750). [?]

ಗನಿ 'ಕಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಗನಿಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಗಣಿಯ ಕೆಲಸ, —ಉದ್ಯೋಗ: ರಬ್ಬರು ಉದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಅರೇಳು ಲಕ್ಷ ಕೆಲಸಗಾರರಿದ್ದಾರೆ ಗನಿಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರೀ ೮೦,೦೦೦ (ಏಶಿಸಂ. ೨೭). [ಗನಿ (<ಕಣ್ಣಿ)+ ಕಾರಿಕೆ₁]

ಗನಿಜೆಲೆ 'ಗಣಜಿಲೆ₁' ನೋ.

ಗನಿಮೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ: ಗದ್ದೆಗೆ ನೀರುಹಾಯಿಸುವವನು . . . ಗನಿಮೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆಯುವನು (ಹಿಂದಸಾ.೧೬). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಗನಿಮ]

ಗನೀಬ (ನಾ). = ಗನೀಮ ೧: ಅವನೆನಗಂ ಗನೀಬನಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ (ಕೆಳನೃ. ೯–೪೭). [< ಗನೀಮ]

ಗನೀಮ (ನಾ). ೧. ಗುಪ್ತವಿರೋಧಿ; ಕಪಟಶತ್ರು; ಹಗೆ: ಚಳಕದೊಳಂ ಪೊನ್ನಾಳಿಯೊಳೀವಿ ರಣಮುಸ್ತಾಖಾನ ಮುಖ್ಯ ವಜೀರಮ್ಮೀಸಿಂದೆ ಗನೀಮ ನಿಮ್ಮೊಳಪೊಕ್ಕೊಡನಿರ್ಪನವನನೀವುದೆನುತ್ತುಂ ಕೇಳಿಸಿ (ಕೆಳನೃ. ೯–೮೩). ೨. ಕೊಳ್ಳೆ; ಸೂರೆ; ಲೂಟಿ: ಸರ್ಕಾರದ ಆದಾಯ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಐದು ಮೂಲಗಳಿಂದ ಬರುತ್ತಿತ್ತು . . . (೪) ಗನೀಮ (ಕೊಳ್ಳೆ) (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೪೨). [←ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗನೀಮ್]

ಗನೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸು; ಘರ್ಜಿಸು: (ಕ). 'ಕೆನೆ₁' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಕನೈ]

ಗನ್ನ₁ (ನಾ). ಕಪಟ; ಮೋಸ; ಕುತಂತ್ರ: "ಕಪಟಂಗಳೆ ಗನ್ನಗಾಹುಗಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೭); ಇವರು ಗನ್ನದ ಗಾಂಭೀರವ ನುಡಿವುದು ಅನ್ಯಾಯವೆ ಆತುರನ್ವೆರಿ ಮಾರೇಶ್ವರಾ (ನಗವಾ. ೧೪). ಗನ್ನದಿಂ ಮಱಹಿಕ್ಕಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಬಳಿಕ ಮುನಿ ನನ್ನ ಬನ್ನಬಡಿಸಿಯೆ ಕಾಡಿದಪನು (ಹಚಕಾ. ೫–೭೩). 'ಗನ್ನಗತಕ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕನ್ನು. / ಸಂ. ಗಹನ]

ಗನ್ನ₂ (ನಾ). ರಂಧ್ರ; ಸಂಧಿ: ಒಂದು ಗನ್ನಮಂ ಕಂಡು ಬೆಜಗಾಗಿ (ಸೌಂದಪು. ೫–೧೨). [< ಕನ್ನ₁]

ಗನ್ನ₃ 'ಗನ' ನೋ.

ಗನ್ನ₄ (ನಾ). ಆಕಾಶ; ಬಾನು: ಮುನ್ನೆರಕೆ ಬೀಸಿ ನೀಲನ್ನ ಗನ್ನದೊಳೇರುತಿನ್ನುಹಾಡುವೆ (ಗೀಏಂ. ೪–೧೧). [< ಸಂ. ಗಗನ]

ಗನ್ನ₅ (ನಾ). ಕಬ್ಬು; ಇಕ್ಷು: (ರೈಸ್‌ಗ. ೫೪೪). 'ಗನ್ನಾಪೈರು' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಗನ್ನಾ]

ಗನ್ನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಟಿಸು; ಸೋಗುಹಾಕು: ಗನ್ನಂಗೊಂಡೊಪ್ಪಿನಿಂದಪ್ರತಿಮುನೊಳೆ ಸುರಂಗಾಗ್ನಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದೊಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೭–೧೦). [ಗನ್ನ₁ + ಕೊಳ್₁]

ಗನ್ನಕಾತಿ 'ಗನ್ನಗಾತಿ' ನೋ.

ಗನ್ನಕಾಱ 'ಗನ್ನಗಾಱ' ನೋ.

ಗನ್ನಗತಕ, ಕನ್ನಘಾತಕ, ಗನ್ನಗದಕ, ಗನ್ನಗದಿಕು, ಗನ್ನಗದುಕು, ಗನ್ನಘಾತಕ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಕೆಯ ಭಾವ; ನಟನೆ; ಸೋಗು; ಮೋಸ: ಇದಂ ತೋಱ ಸಿಕ್ಕಿಸಬಂದ ಗನ್ನಗತಕಕ್ಕೆ ಸೆಡೆವೆನೆ (ಹಚಕಾ. ೧೩–೧೮); ಅರ್ಜುನ ಗನ್ನಗತಕದಲರಿಯ ಹೊಯ್ದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೬); ಸ್ಮರತಂತ್ರದೋಜೆ ಹದಿರು ಗನ್ನಗತಕ ಬೋಸರವುದಯಿಹ ತಾಣವೆಸೆಯೆ (ಭೈರಸೂ. ೨೯೩).

ಕನ್ನಘಾತಕ: ೧. ಆದಿಯನಜೀದ ಮತ್ತೆ ಆದಿಯಲಿ ನಡೆವ ಪ್ರಪಂಚ ವೇಕೋ ಅನಾಗತವನಜೀದ ಮತ್ತೆ ಅನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಡೆವ ಕನ್ನಘಾತಕವ ಬಿಡಬೇಕು. ಇಹಪರ ಉಭಯವನಜೀದ ಮತ್ತೆ ಪರಮನಾಗಿರಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೯–೩೫೪). **ಗನ್ನಗದಕೆ**: ೧. ನಿನ್ನ ಗೊಡ್ಡಾಟವ ನಜೀದನೀ ಗನ್ನಗದ [ಪಾಠಾಂ. ತ] ಕದೊಳಿದ್ದೊಡಿರು (ಬಸಪು. ೨೪–೬೫).

ಗನ್ನಗದಿಕು: ೧. ಗನ್ನಗದಿಕಿಂದೋರ್ವವಿಟನೆನುವಂ ಕೊ ಡ ದೆ (ಚೀರಮ. ೮–೪೮). **ಗನ್ನಗದುಕು**: ೧. ನನ್ನಿಂದ ತಪ್ಪುತಾನೇನಾಯ್ತೋ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗನ್ನಗದುಕನಾಡಿದರೋ (ಜ್ಞಾನಚ. ೨–೬೨) ; ನಗದ ಭಕ್ತರ ಹದಿರು ಚೆದುರು, ಗನ್ನಗದುಕು ಹಾಸ್ಯದ ಪ್ರಸಂಗವಂ ಮಾಡಿ ನಗಿಸಿ (ಭೈರಸೂ. ೨೧೪) ; ಗನ್ನಗದುಕು ಬಜಿಯ ಬೋಸರಣೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೮–೮೫); ಗನ್ನಗದುಕುಗಳ ಕಳೆದು ಗರ್ವವ ಬಿಟ್ಟು (ಹದಿಬ. ೩–೨೨).

ಗನ್ನಘಾತಕೆ: ೧. ಗನ್ನಘಾತಕವನು ನಾನಜೀತವನಲ್ಲ ನಿನ್ನಾಣೆ ಕೇಳೆಲೆ ರಮಣಿ (ಜಿನರಾ. ೪–೧೩೪) ; ನಿಜಶಕ್ತಿಯಿಂ ಹರಿಸಲಾರದೆ ಯುಳಿದು ಗನ್ನಘಾತಕದಿ . . . ಕಶ್ಮಲನಸೀಲ್ದ (ನವಮೋ. ೩೩–೭). ೨. "ಮೋಸಗಾರ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [ಗನ್ನ₁ + ಗತಕ₁]

ಗನ್ನಗದಕ 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಗನ್ನಗದಿಕು 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಗನ್ನಗದುಕು 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಗನ್ನಗಾತಿ, ಗನ್ನಕಾತಿ (ನಾ). ೧. ವಂಚಕಿ; ಮೋಸಗಾತಿ: ಮುನ್ನೇಸಜಿರೂಗೆಯಲೊಡನರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ಗನ್ನಗಾತಿಯನಿವಳ ಮುಂದಲೆಯ ಸುತ್ತಿ ಹಿಡಿತರಿಸಿ ನೋಳ್ಪಂತೆಲ್ಲರು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧–೬೫). ೨. "ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವವಳು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಗನ್ನಕಾತಿ**: ೧. ನನ್ನ ವ್ರತವ ಕೆಡಿಸಲುಬಹುದೆಯೆಂದು ಗನ್ನಕಾತಿಯು ಮೊ ಜ ಿ ಯಿ ಡ ಲು (ಪ್ರಭುಂಜ. ೩–೧೦೫). [ಗನ್ನ₁ + –ಕಾತಿ₅]

ಗನ್ನಗಾಜ, ಗನ್ನಕಾಜ (ನಾ). ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ: ಹೊನ್ನು ಹೆಣ್ಣು ಮಣ್ಣಿಗಾಗಿ ಅನ್ನವನಿಕ್ಕುವರ ಪ್ರಸಂಗವ ಹಡೆಯ ಬಂದ ಗನ್ನ ಗಾಜಂಗೇಕೆ ಅಜಿವು (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೪–೩೩೪). **ಗನ್ನಕಾಜ**: ಗನ್ನ ಕಾಜನು ಕೃಷ್ಣನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೨೪) ; ಸನ್ನುತರವರಿರ್ದ ಬದರೀ ವನಕೆಯ್ದಿ ಗನ್ನಕಾಜನು ಬೀಡ ಬಿಡಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೪–೧೧೦). [ಗನ್ನ₁ + –ಕಾಜ]

ಗನ್ನಘಾತ (ನಾ). = ಗನ್ನಗತಕ೧: ಹದುರಿನೆಡೆ ಗನ್ನಘಾತದ ತಾಣ ಕುಟಿಲ ಕುಹಕದ ನೆಲೆಯು (ನವಮೋ. ೧೭–೫೨). [ಗನ್ನ₁ + ಘಾತ]

ಗನ್ನಘಾತಕ 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಗನ್ನಘಾತಕಿ (ನಾ). = ಗನ್ನಗಾತಿ: ತೊನ್ನಬಡುಕ ಮಾವ ಅನ್ಯಕಾರಿ ಅತ್ತೆ ಗನ್ನಘಾತಕಿ ರಂಡೆ ಅತ್ತಿಗೆಯು (ಪುರಂದ. ೨–೮೪–೭). [ಗನ್ನ₁ + ಘಾತಕಿ₀ (< ಗತಕಿ)]

ಗನ್ನತನ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: ಕಾಯಹೋಗಿ ಕರ್ಮವಮಾಡಿ ಜೀವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯ ತಂದಿತ್ತೆಂಬರು . . . ಕಾಯವು ಆ ಜೀವನಿಗೂ ನಿನಗೂ ಸರಿಹುದುಗು ಎನ್ನನೇಕೆ ಕಾಡಿಹೆ ಗನ್ನತನವೇಕೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೦–೨೪೪). [ಗನ್ನ₁ + – ತನ]

ಗನ್ನನಿಟ್ಟುರ (ನಾ). ಅತಿನಿಷ್ಠುರ; ಬಹಳ ಕಠಿಣ: ಗಾಳುಗೂಬಿರೊಳ್ ಪೊಣರ್ವ ಗನ್ನನಿಟ್ಟುರದ ಸೆಣಸಾಟಮುಂ ರಾಮಸೇನೆಗೆ ಮುಡಿದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೩–೨೪). [ಗನ್ನ₃ (< ಗನ) + ನಿಟ್ಟುರ]

ಗನ್ನರಸ (ನಾ): ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಯ್ಯಪದೇವನ ಮಗಂ ಗನ್ನರಸಂ ದಜಿಗವಾಡಿಯ ಕುಜುಕ್ಷನ್ನಡ್ಚಿಯನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧–೪ ; 997). [ಗನ್ನ₃ (< ಗನ) + ಅರಸ₁]

ಗನ್ನವಾತು (ನಾ). ವಂಚನೆಯ ಮಾತು ; ಮೋಸದ ನುಡಿ: ಪಿಜಿ ಗುವ ಮೆಯ್ಸಿರಿಗಮರ್ದಾ ಕುಜಿಪುಗಳಂ ಮಾಂಜಿಮಾಂಜಿ ಮಾಯೆ ಗಳಿಂದಂ ಮುಜಿಮುಜಿಯಿಪ, ಗೋಪಾಲಕರೆಜಿಯರೊಳೀ ಗನ್ನವಾತ ನುಸಿರ್ದಳ್ (ಗೀತಗೋ. ೨೪–೪೫). [ಗನ್ನ₁ + ಮಾತು₁]

ಗನ್ನವೇಜು (ನಾ). ಘನತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಹೆಚ್ಚು: ಗಾಡಿಗಲಿವ ನಡೆ ಗನ್ನವೇಜುವ ನುಡಿ ಮೋಡಿದೋಜುವ ಮುದ್ದು ನೋಟ (ಹದಿಬ. ೬–೨೦). [ಗನ್ನ₃ (< ಗನ) + ಏಜು₁ (< ಏಜ್₁)]

ಗನ್ನಾಪೈರು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬೆಳೆ: ಗನ್ನಾಪೈರಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಜಮೀನಿನ ಮೇಲೆ ದಾಖಲಾಗಿದ್ದ ತೆಂಗೆಯ ದರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II. ೮೦). [< ಗನ್ನ₅ + ಪೈರು (< ಪಯಿರ್)]

ಗನ್ನೇರಳೆ (ನಾ). ಕಣಗಿಲ ಗಿಡ: "ಪ್ರತಿಹಾಸಃ . . . ಕರವೀರಃ – ಈ ಗನ್ನೇರಳೆ, ಗುಜಿಗಲ ಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ೧೧೪). [?. / ತೆಲು. ಗನ್ನೆರು, ಗನ್ನೇರು]

ಗಪ್‍ಚಿಪ್, ಗಪ್ಪುಚಿಪ್ಪು (ಅ). ಮೌನವಾಗಿ; ಮಾತಿಲ್ಲದೆ; ಸುಮ್ಮನೆ: ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳೆಲ್ಲ ಹಸಿದಿದ್ದರು. ಅವರೆಲ್ಲ ಗಪ್‍ಚಿಪ್ ಉಪಹಾರ ಮಾಡಿ ಬೀಗರ ದಾರಿಕಾಯುತ್ತ ಕುಳಿತರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೫) ; ಎಲ್ಲಾ ಗಪ್‍ಚಿಪ್ (ದೌಲತ್. ೯೪). **ಗಪ್ಪುಚಿಪ್ಪು**: ಏನೂ ಮಾತಾಡದೆ ಗಪ್ಪುಚಿಪ್ಪಾಗಿ ದೀಪವಾರಿಸಿ ತೆಪ್ಪಗೆ ಮಲಗಿಕೊಂಡರು (ಮೊಪಾಸಾ. ೭).

ಗಪ್‍ಚಿಪ್ಪಾಗು = ಸುಮ್ಮನಾಗು ; ಮಾತನಾಡದಿರು: ಸ್ವಾಮಿ ಗಪ್‍ಚಿಪ್ ಆಗಬೇಕಾಯಿತು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೧೩೮) ; ಗಂಜಿ ಗಪ್‍ಚಿಪ್ಪಾಗಿ ಉಣ್ಣುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡ ಸರ್ಪಿ (ಹೊಸಕ್ಷ. ೬೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಪ್‍ಚಿಪ್]

ಗಪಗಪ, ಗಬಗಬ (ನಾ). ಆತುರದಿಂದ ತಿನ್ನುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಗಪಗಪ ಉಂಡು ಹೋಗಿದ್ದೆ (ಮೂರುದಾ. ೬೦) ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರು ಗಪಗಪ ತಿಂದು ನೀರು ಕುಡಿ ಯಲು ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೮೭). **ಗಬಗಬ**: ಗಬಗಬ ಸ್ವಲ್ಪ ತಿಂದು (ಮೇದಿಮ. ೨೧) ; ಗಬಗಬ ಅಂತ ಎರಡು ತುತ್ತು ತಿಂದು (ದೂಪಿಟ್ಟ. ೧).

ಗಪಗಪನೆ, ಗಬಗಬನೆ, ಗಬಗಬಕನೆ = ಆತುರವಾಗಿ; ತ್ವರಿತ ವಾಗಿ: ಗಪಗಪನೆ ತಿನ್ನಬೇಡ (ರೂಢಿ); ಉಳಿದಿದ್ದ ಅನ್ನವನ್ನು ಗಬಗಬನೆ ತಿಂದು ಮುಗಿಸಿದನು (ಮಾರ್ಗದ. ೨೪೩) ; ಸಿಗರೇಟನ್ನು ಗಬಗಬಕನೆ ಸೇದುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೫೦). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ತೆಲು. ಗಬಗಬ. / ಮರಾ. ಗಪ]

ಗಪ್ಪನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ; ಥಟಕ್ಕನೆ; ತಕ್ಷಣ: ಬೇಟೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಕೂಡಲೆ . . . ಅದನ್ನು ಗಪ್ಪನೆ ಹಿಡಿದು ಗವಿಗೆ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೭). [ಗಪ್ಪು₂ + –ಅನೆ₁]

ಗಪ್ಪಳಾಸು (ನಾ). (ಕರಾ) ನಿರಾಧಾರವಾದ ಮಾತು ; ಬುರುಡೆ: ಅವಳನ್ನು ಊರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಈಗ ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಗಪ್ಪಳಾಸು ಬಿಡುತ್ತೀರಾ (ದೇವಹಂ. ೨೨೭). [← ತುಳು. ಗಪಲತ್]

ಗಪ್ಪು₁ 'ಗಪ್ಪಾ' ನೋ.

ಗಪ್ಪು₂ (ಅ). ೧. ಸುಮ್ಮನೆ; ಮೌನವಾಗಿ; ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ: ಗಪ್ಪ ಕುಂಡ್ರೋ ಮೂಳಾ (ಬಾನಾನೀ. ೮). ೨. ತಟ್ಟನೆ; ಕೂಡಲೆ: ಎಲ್ಲಿ ದಾಳೆ ಅವಳು ಅಂತ ತಿಳಿದು ಗಪ್ಪಂತ ಹಿಡಿಕೋಬೇಕು (ಮುನಿಮಾ. ೧೪೪).

ಗಪ್ಪಾಗು = ೧. ಸದ್ದಿಲ್ಲದಾಗು ; ಸುಮ್ಮನಾಗು: ಮಗು ಗಪ್ಪಾದು ದನ್ನು ಕಂಡು (ಜೀವಪ್ರ. ೩೦). ೨. ಅದೃಶ್ಯವಾಗು; ಕಾಣೆ ಯಾಗು: ಕೆಸರೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಗಪ್ಪಾಗುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. I, ೧೪) ;

ಆ ಚಿಣಿಯು ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ ಗಪ್ಪಾಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೬೮); ಏ ನಿಂಗ್ಯಾ . . . ಎಲ್ಲಿ ಗಪ್ಪಾದಿ ? (ನಾಥಾಂ. ೩೩). **ಗಪ್ಪುಗಡದು** = ಮೌನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಗುಪ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಇರುವಿಕೆ: ಹೊರಗೆಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಗನು . . . ಸದಾ ಗಪ್ಪುಗಡದು (ಪವನ. ೧೧); ಆದೇನಿಲ್ಲ ಗಪ್ಪುಗಡದಾಗಿ ಹೊರಡುವಿಯೋ (ಬಿಟ್ಟಹೊ. ೨೭). **ಗಪ್ಪುಮಾಡು** = ೧. ಮೌನವಾಗಿಸು; ಸುಮ್ಮನಾಗಿಸು: ಶೇಷಣ್ಣ ನನ್ನನ್ನು ಜಬರಿಸ ಬಂದರೂ ಅವ್ವ ಅವನನ್ನು ಗಪ್ಪುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ವೈನಿ. ೧೬೫). ೨. ಮುಚ್ಚಿಡು; ರಹಸ್ಯವಾಗಿಡು: ಆ ಸಾಮಾನನ್ನು ಇದ್ದಕ್ಕಿದಂತೆ ಗಪ್ಪುಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಪ್]

ಗಪ್ಪುಗಾರು (ನಾ). ಗಪ್‌ಚಿಪ್ ಆಗಿರುವಿಕೆ: ನಟ್ಟನಡುರಾತ್ರಿಯಲಿ ಸಪ್ಪುಳಿಲ್ಲದ ಗಪ್ಪುಗಾರಿನಲ್ಲಿ (ನನಲ್ಲ. ೧೧-೬).

ಗಪ್ಪುಗಾರಾಗು = ೧. ಸುಮ್ಮನಾಗು: ವಾಮಣ್ಣನು ಒಳಗೊಳಗೆ ಉರಿದು ಗಪ್ಪುಗಾರಾಗಿ ಕುಳಿತನು (ಕಾರುಷ. ೧೨). ೨. ಅದೃಶ್ಯವಾಗು: ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಆ ವಸ್ತು ಗಪ್ಪುಗಾರಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[< ಗಪ್ಪು$_2$]

ಗಪ್ಪುಚಿಪ್ಪು 'ಗಪ್‌ಚಿಪ್' ನೋ.

ಗಪ್ಫಾ, ಗಪ್ಪು$_1$ (ನಾ). ನಿರಾಧಾರವಾದ ಮಾತು; ಹರಟೆ: ಹೋಗಲಿ ಬಿಡ್ರಿ ಬರೇ ಗಪ್ಫಾನೇ ಆತು (ನಡುಮ. ೨೫); ಹರಟೆಯೆಂದರೇನು? ಎಲ್ಲ ಗಪ್ಫಾದಲ್ಲಿಯೆ ಎಲ್ಲಾ ತಮ್ಮ ಮೌಲ್ಯ ಅಮೌಲ್ಯ ವೇಳೆಯನ್ನು ಎರೆದು ಬಿಡುವ (ಮುಂಗಾಪು. ೪ ಮುಸ್ನುಡಿ). **ಗಪ್ಪು$_1$**: (ಕಿ).

[← ಅರ. ಗಪ; ಹಿಂ. ಗಪ್; ಮರಾ. ಗಪ್, ಗಪ್ಫಾ, ಗಫ್]

ಗಬಕ್ (ಅ). ಥಟ್ಟನೆ; ಕೂಡಲೆ: ಹೂರಿಗೆಯೆಂದರೆ ಗಬಕ್ಕೆಂಬಗಾದೆಯುಂತಾರಿಂತು ನುಡಿವರ್ಕೆಯೆಂದಾ (ಭರಚ. ೩೦-೨೫).

ಗಬಕ್ಕನೆ, ಗವಕ್ಕನೆ = ಥಟಕ್ಕನೆ; ಸರಕ್ಕನೆ: ಈ ಕಪ್ಪೆರಾಯ ಅವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಿಡಗೊಡದೆ ಗಬಕ್ಕನೆ ನುಂಗಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಪಠಾಕ್ಷಿ. ೧೦೮); ಬಕಪಕ್ಷಿಯೊಂದು . . . ಸಣ್ಣಮೀನನ್ನು ಗಬಕ್ಕನೆ ನುಂಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೨); ಅದನ್ನು ಗವಕ್ಕನೆ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹಾರಿತು (ರೂಢಿ).

[?]

ಗಬಗಬ 'ಗಪಗಪ' ನೋ.

ಗಬರು$_1$ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಗ; ಘಾಟಿ; "ಗಟ್ಟುಳ್ಳವ; ಅಂಜದವ" (ಜಾನಕೋ. ೪೬). ೨. ಚೆಲುವ; ಸುಂದರ ಪುರುಷ: ಅವನು ಬಹಳ ಗಬರು ಮನುಷ್ಯನಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೩. ದಡ್ಡ; ಪೆದ್ದ: ಅವನೊಬ್ಬ ಗಬರು. ಏನೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಬ್ರೂ]

ಗಬರು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯ: ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು, ಯಾವುವೆಂದರೆ :– ೧ ಗಬರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೩).

[← ಮರಾ. ಗಬ್ಬರ್]

ಗಬಲಿಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಬಳಿಸು; ತುತ್ತುಮಾಡು; ನುಂಗು: ಅಟ್ಟಿಸದೆದನು ಮಿಾಜಿ ಘಾಡಿಪ ಘಟ್ಟಿಯರ ಗಬಲಿಕ್ಕುವಸುರರ ಮೆಟ್ಟಿಸೀಳಿದನೆಡೆಬಲದಲೌಕುವ ನಿಶಾಚರರ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೨೪). [< ಕಬಲಿಕ್ಕು]

ಗಬಲಿಕ್ಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಆರ್ಭಟಿಸು (?): ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಗಬಲಿಕ್ಕಿ ಮುಸುಕುವ ಹಬ್ಬುಗಣೆಗಳನಿದಿರುಗಣೆಯಿಂದೆಬ್ಬಿಸಿದನುಬ್ಬಿಸಿದ ನೆಸುಗೆಯಲಮರ ಸಂತತಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೪೦-೨೪); ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಗಬ್ಬಲಿಕ್ಕಿ ಮುಸುಕಿದಂಕೊರ್ಗಣೆಯ ಹಬ್ಬುಗಣೆನಿದಿರುಗಣೆ ಬಳಿಸಲಿಸಿ ರಿಪುಬಲವನೆಬ್ಬಿಸಿದಯಮನಗಂಗಂ ಬಾಲನಾಜಿಯೋಳ್ (ತುರಂಗ. ೫೧-೨೭).

[ಗಬಲ ? + ಇಕ್ಕು]

ಗಬಾಡು (ನಾ). ೧. "ಹೊಲಸು" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). ೨. "ಹೊಲಸುಳ್ಳವ; ಕಾಡ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩).

[< ಗಬ್ಬು$_1$]

ಗಬೋತಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದೂದಿಬೋಯಸ್ಯ ಕೌಣ್ಡಿಲ್ಯಗೋತ್ರ ಗಬೋತಶರ್ಮಣ ಏಕಂಶಃ (ಇಆ. VII. ೧೮೮-೩೭; 668). [ℙ 'ಕಪೋತಶರ್ಮ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ?]

ಗಬ್ಬ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಸಿರು; ಗರ್ಭ: "ಗಬ್ಬಂ ಗರ್ಭಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೨); ದಿನಬಲದೊಳು ಗಬ್ಬ ಬೆಳೆಯಲು ಕುಚಗಳ ಕೊನೆಗಳಿರದೆ ಕರಿವಾಗೆ (ಅಂಜಚ. ೪-೨೩); ಗಬ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಭ]ವು ತುಂಬಿದೆರಲೆಯನೊಡಲಶಿಶು ವುಚ್ಚಳಿಸಿ ಬಿರ್ದು ಗಿಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೮); ಕಿರಿಯ ರಾಣಿಯ ಗಬ್ಬ ಬೆಳೆಯಲಿ ಎಂದು ಅವಳು ಆಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಸವಶಿ. ೧೩೬); ಕಬ್ಬಿಗನೆದೆಯೊಳು ಗಬ್ಬವನಾಂತಿಹ ಕಬ್ಬವು ಹೊರವೊಗೆವಂದದಲಿ (ಸಾಸಮಾ. ೯೬). ೨. ಹೊಟ್ಟೆ. 'ಗಬ್ಬವೊಡೆ' ಪರಾ.

ಗಬ್ಬವಾಗು, ಗಬ್ಬಾಗು = ಬಸುರಾಗು; ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸು: ಗಬ್ಬವಾಯಿತು, ಅಬ್ಬೆಯಾಯಿತು, ಹಬ್ಬವಾಯಿತು, ಹಾಲಿನಾ (ಕಎಪು. ೧೮-೧೦); ಉತ್ತರೆ ಗಬ್ಬವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೦); ಹೆಣ್ಣುಸಿಂಹವು ಗಬ್ಬಾಗಿ ಐದು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಈಯುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦೯); ಹೆಣ್ಣುಮಂಗವು ಗಬ್ಬಾಯ್ತು (ಬುದ್ಧಜಾ. ೬೯). [ಪ್ರಾ. ಗಬ್ಭ < ಸಂ. ಗರ್ಭ]

ಗಬ್ಬ$_2$ 'ಗರುವ$_3$' ನೋ.

ಗಬ್ಬಗರ (ನಾ). ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಯಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಗರ್ಭಗೃಹ: ಭಕ್ತಿಭರದೊಳ್ ಗಬ್ಬಗರವಾಗಿಲೊಳ್ ನಿಂದು (ಚಿಕಪಂ. ೧೨೩-೧೨); "ದೇವರಕೋಣೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ.)

[ಪ್ರಾ. ಗಬ್ಭಘರ < ಸಂ. ಗರ್ಭಗೃಹ]

ಗಬ್ಬರ (ನಾ). ಗಾಢತೆ; ಆಳ (?): ಗಬ್ಬರ ಅಬ್ಬರ ಉಬ್ಬರ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೯ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಗಹ್ವರ ?]

ಗಬ್ಬರಣೆ (ನಾ). ೧. ಅಗೆಯುವುದು. ೨. ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು. ೩. ಮುಚ್ಚುವುದು. 'ಗಬ್ಬರಿಸು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ?]

ಗಬ್ಬರಸದಾಳಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ರಾಮರಸದಾಳಿ, ಗಬ್ಬರಸದಾಳಿ, ಹಾಲುಗಬ್ಬು, ಕರಿಕಬ್ಬು (ಕಭಾಗಿ. ೨೭೩).

[ಗಬ್ಬು (< ಕರ್ವು$_1$) + ರಸದಾಳಿ]

ಗಬ್ಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ನೆಲವನ್ನು) ಅಗೆ; ತೋಡು; ಬಗಿ: "ಗಬ್ಬರಿಸು–ಖನನೇ" (ಶಮುಧಾ.); ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಗಬಲಿಕ್ಕಿ ಮುಸುಕುವ ಹಬ್ಬುಗಣೆಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೪೦-೨೪); ಬೊಬ್ಬಿಡುತ್ತಿದು ಪಡೆ ಕೆಡೆಯೆ ವಾಸುಕಿ ಗಬ್ಬರಿಸಿದನು ಗಿರಿಯನು (ನಿಭಾಗ ೮-೭-೧೦). ೨. ಹಳ್ಳ ಬೀಳು; ತಗ್ಗು ಬೀಳು: ಅಬ್ಬರದೊಳಗೆ ಗಬ್ಬರಿಸೆ ನೆಲ ಗಾಲಿಗಳ ಘಲ್ಲಣೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೩೪). ೩. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆವರಿಸು: ಸಂದಿಯೊಳು ಗೊಂದಿಯೊಳು ಗಬ್ಬರಿಸಿ ತಮತಮಗೆ ಚೀಱಿ ಕರೆದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೮); ಚಿಲುದನಿ ಗಬ್ಬರಿಸಿದವು ನಭವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೫); ಘುಮ್ಮುಘುಳಿಲೆಂಬಬ್ಬರಣೆ ಗಬ್ಬರಿಸೆ ದಿಗುತಟವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೫-೧೦); ಗಬ್ಬರಿಸಲು ಗಗನಾಂಗಣವನು ಬಲು ಬೊಬ್ಬೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೫-೯೦); ಸರ್ಬಲೋಕಾಧೀಶಪದವನು ಗಬ್ಬರಿಸಿ ದೈತ್ಯೇಂದ್ರನಿಂತು ಸಗರ್ಭಿತನು ತಾನಾಗಿ ಮೆರೆದು ಭುಜಪ್ರತಾಪವನು (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೧೯). ೪. ಭೇದಿಸು; ಸೀಳು: ವಜ್ರಹತಿ ಗಬ್ಬರಿಸಿದಲ್ಲದೆ ಗಿರಿಗಳೊಡೆಯವು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೪೫); ಅಬ್ಬರಿಸಿದುವು ಬೇಂಟೆವಱಿ ನೆಲ ಗಬ್ಬರಿಸೆ ಶಬರಾಳಿ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ ನಲವೇಱಿ ನರ್ತಿಸಿ (ತೊಕರಾ. ೩-೩-೧೦);

ಕೊಱೆದರೆದು ಕಡಿದಿಱಿದು ಬಗಿದುಗಿದು ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಪಱಿದು ಸೀಳ್ವುತ್ತಿರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೪೪). ೫. ಆರ್ಭಟಿಸು ; ಗರ್ಜಿಸು ; ಧ್ವನಿಮಾಡು : ನಿರಿನಿಟಿಲುನಿಟಿಲೆಂಬ ರಭಸದಲಿ ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಹೆಗ್ಗೊಂಬುಗಳ ಮುರಿದಬ್ಬರದೊಳಿಡುತಿಡುತ (ಆನಂರಾ. ೪-೫-೩). ೬. ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಕಳೆ : ಧರ್ಮಸಂಗತಿಗಳ ಸುಸಂವಾದದಲಿ ನಿಜತನುಪುಳಕವುಬ್ಬರಿಸಿದುದು ಗಬ್ಬರಿಸಿದುದು ದುಷ್ಕೃತವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೪೭). ೭. ಹೆಮ್ಮೆಪಡು ; ಗರ್ವಿಸು : ಉಬ್ಬಿರುವ ವೀರರನು ಹೊಗಳಲು ಗಬ್ಬರಿಪ ಕೂರುಮಗೆ ತೀರದು (ಮೈರಾಕಾ. ೩-೬೪).

[ಗಬ್ಬರಣೆ + – ಇಸು₁]

ಗಬ್ಬಲು, ಗಬ್ಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆ ; ದುರ್ನಾತ : ಮನೆಯ ಎದುರಿಗೇ ತಿಪ್ಪೆ, ಗಬ್ಬಲು (ರೂಢಿ). ಗಬ್ಲು : ನಿನ್ನ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿನ ಈ ಚರಂಡಿ ಗಬ್ಲು (ಸಣ್ಣಕ. X, ೩೪). [ಗಬ್ಬು₁ + – ಅಲು (<–ಅಲ್₂)]

ಗಬ್ಬವನೆ (ನಾ). = ಗಬ್ಬಗರ : ರಂಗುವಡೆದ ನವರಂಗಮುಮಂ . . . ಗಬ್ಬವನೆಯುಮೊಪ್ಪುವೊಳ್ಪುವಡೆದ ದೇಗುಲಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಚಕವಂ. ೬೯-೮).

[ಗಬ್ಬ₁ + ಮನೆ]

ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೊಕ್ಕಡಗಿಸು ; ಗರ್ವವಿಳಿಸು ; ಗರ್ವವನ್ನಡಗಿಸು : ಕಡುಕೈದ ಶಬರರೊಳಗೊಬ್ಬರುಳಿಯದ ತೆಱದಿ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿ ನಾಯ್ಗಳಿಂ ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕಿಸಿದ ರಕ್ಕಸವಂದಿ (ಹಚಕಾ. ೬-೨೧).

[ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕು + – ಇಸು₁]

ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊಕ್ಕುಗೆಡು ; ಧೈರ್ಯಗುಂದು ; ಹೆದರು ; ನಡುಗು : ಕೊಬ್ಬಿ ಹರಿದುದು ವಿವಿಧ ವಾದ್ಯದ ನಿಬ್ಬರದ ನಿಡುದನಿಯು ಜಲನಿಧಿ ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕಿತು ಸೈನ್ಯಜಲಧಿಯ ಬಹಳ ಗರ್ಜನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೫). ೨. "ಗರ್ವವನ್ನು ಬಿಡು ; ವಿಧೇಯವಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) ; ಆಕ್ಕಳಿಸೆ ಧರೆಯುಕ್ಕೆ ಜಲಧಿ ಹಗೆಗಳು ಗಬ್ಬ[ಪಾಠಾಂ.ಬ್ಬ್]ಕ್ಕಿ . . . ಧ್ವನಿ ಪಬ್ಬಿ ಪರಕಲಿಸಿತು (ಸೋಮುಚ. ೫-೩).

[ಗಬ್ಬ₃ (< ಗರುವ₂) + ಇಕ್ಕು]

ಗಬ್ಬವೊಡೆ (ಕ್ರಿ). "ಹೊಟ್ಟೆಸೀಳು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಉಬ್ಬರಿಸಿ ಬಹ ಸರಸಿಮಧ್ಯದೊಳಬ್ಬರಿಸಿ ಬರೆ ಮತ್ಸ್ಯವಾನರ ಗಬ್ಬವೊಡೆದುದು (ಮೈರಾಕಾ. ೩-೭೨).

[ಗಬ್ಬ₁ + ಒಡೆ₁]

ಗಬ್ಬಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಡಳಿತ ; ನೀಚತನದ ಆಳ್ವಿಕೆ : ಪರಕೀಯರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ನಮ್ಮವರೆವೆಯುಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಮಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಗಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಎಲ್ಲ ಒಂದೆ ಒಂದೆ (ನಡೆಬಂ. ೭೦). [ಗಬ್ಬು₁ + ಆಳಿಕೆ < ಆಳ್ವೆ]

ಗಬ್ಬಿ₁ (ನಾ). ೧. ಸೊಕ್ಕಿದವನು ; ಅಹಂಕಾರಿ ; ಗರ್ವಿ : "ಗಬ್ಬಿ – ಗರ್ವಿನ್ = ಗರ್ವಿಷ್ಠ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫೦) ; ಕಟ್ಬೊಗೆಯನು ಕಾಣುತುಬ್ಬಿ ಗವಡುತಾ ಗಬ್ಬಿ ದಾನವನ ಪಟ್ಟಣದ ಸಬ್ಬಜನರು ತಬ್ಬಿಬ್ಬುಗೊಳಲು ಊರಬ್ಬರ ಪಿರಿದಾಯ್ತೆಂದು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೬-೧೪೩). ೨. ಆಧಿಕ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಆರಳ್ವಾಗ ಪೊಡೆಬಿರ್ಚಿದಾಗ ಬಂಡಿಡಿದಾಗ ಪರಿಮಳವಪ್ಪರಳೆ ಮಗಿಂದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಗಬ್ಬಿಯ ಪುಟ್ಟುಗಂಪಿನ ಮರುಗ ದವನಗಳ ಮುಂದಿಟ್ಟೆ (ಸೊಬಸೋ. ೧೨-೪೪). ೩. ಘನತೆವೆತ್ತವನು ; ಗರುವ ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಗಬ್ಬಿಗಳರಸನು ವಸುದೇವನಿದಿರಾಗಿ ಕೊಬ್ಬಿರಿದಾಗಲೇಱಿದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೭೫). [< ಸಂ. ಗರ್ವಿನ್]

ಗಬ್ಬಿ₂ (ನಾ). ಕೊಬ್ಬಿದವಳು ; ಗರ್ವಿಷ್ಠೆ : ಒಬ್ಬಳೆ ತಾನೆಂದು ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕೈತಹ ಗಬ್ಬಿಯಾರಿವಳೆಂದ ನೃಪತಿ (ಭರಚ. ೪೨-೭೭) ; ಎಬ್ಬಿಸಲು ಕೋಪಮಂ ಧರಿಸುವನೊ ಮುನಿದೆನ್ನ ಗಬ್ಬಿ ಯೇಳಿಸದಾದಳೆಂದು . . . ಡಬ್ಬುವನೊ (ತುರಂಗ. ೫-೩೫).

[ಗಬ್ಬ₃ (< ಗರುವ₂) + – ಇ₂]

ಗಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು ; ಗರುವ : ಗಬ್ಬಿಗ ಕುವರ ಮಾಡುವ ಸಿಂಹನಾದದೊಲಬ್ಬರವ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೧-೬೪) ; ಗಬ್ಬಿಗರು ಸಮಬಲದಿ ಕಾದುವ ಹಬ್ಬವರಿದಾಹವಕೆ ಮರುಳಿನವೊಬ್ಬುಳಿಗವೈತಂದವು (ಜಸಭಾ. ೨೧-೮೫) ; ಹೆಬ್ಬುಲಿಗಳೊಳು ಸಿಲುಕಿ ಜಾರುವ ಉಬ್ಬಸದ ಮರಿಮೆರಳೆಯಂದದಿ ಗಬ್ಬಿಗರ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ಬಳಲಿಕೆ ಬಗೆಯದಿರೆವಳೆದು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪-೩೪).

[ಗಬ್ಬಿ₁ + –ಗ₄]

ಗಬ್ಬಿಗಲಿ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠನಾದವನು ; ಶೂರ ; ಸಮರ್ಥ : ಶರದಿಂದ ಗಬ್ಬಿಗಲಿಗಳನೆಸೆದರು ಶಾಕಿನಿಯರು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮-೨೧).

[ಗಬ್ಬಿ₁ + ಕಲಿ₁]

ಗಬ್ಬಿಗೆ (ನಾ). ಕಡಿವಾಣ ; ಕೀಳು : ಜೋಡು ಸೀಸಕ ಜಾಹುರಕ್ಷೆಯ ಮೂಡಿಗೆಯ ಮೊಚ್ಚೆಯದ ಸವಗದ ಸೀಡುಗಳ ಗಬ್ಬಿಗೆಯ ಮೊಗರಂಬಗಳ ಹಲ್ಲಣದ . . . ಕೊಸಲಿಗೆಳಿನೊಪ್ಪಿದುದು ರಣರಂಗ (ಮೈರಾಕಾ. ೪-೯೦).

[< ಕಬ್ಬಿ]

ಗಬ್ಬಿತನ (ನಾ). ಗರ್ವದಿಂದಿರುವಿಕೆ ; ಅಹಂಕಾರ : ಎತ್ತು ಕತ್ತೆ ಕಾಗೆಯನು ದುರುಳತನದಿ ಕೊಂದ ಗಬ್ಬಿತನದ ಮಾತನೊರೆದು ಕೆಡಲುಬೇಡ ತೊಲಗು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೧೪) ; ಗಬ್ಬಿತನದೊಳಾತ ಹೊಕ್ಕಿರ್ದುದ ಕಂಡು ತುಬ್ಬಿಸಿಕೊಟ್ಟವರಾವು (ಮೋಹತ. ೩೬-೧೭) ; ಗಬ್ಬಿತನದಲಿ ಗಳಹದಿರು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೫೭); ಹಬ್ಬಿದಾ ಮಲೆಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ಅರ್ಬುತಾನೆಂತೆಂಬ ವ್ಯಾಘ್ರನು ಗಬ್ಬಿತನದೊಳು ಬೆಟ್ಟದಾ ಅಡಿ ಕಿಬ್ಬಿಯೊಳು ತಾನಿರುವನು (ಗೋಹಾಡು. ೪೭). [ಗಬ್ಬಿ₁ + – ತನ]

ಗಬ್ಬಿಲ (ನಾ). ತೊಗಲ ಬಾವಲಿ ; ಕಣ್ಣು ಕಪ್ಪಡಿ : ಪಕ್ಕದ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಗಬ್ಬಿಲಗಳು ಚೀರಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಕೈಹಿಕಾ. ೪).

[← ತೆಲು. ಗಬ್ಬಿಲ, ಗಬ್ಬಿಲಾಯು, ಗಬ್ಬಿಲಾಯಿ]

ಗಬ್ಬು₁, ಗರ್ಬು, ಗೊಬ್ಬು₁ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ ; ದುರ್ವಾಸನೆ ; ನಾತ : ಹೆಬ್ಬುಲಿ ಮಲಗಿರ್ದು ಪೋದ ತಾಣದ ಪೊಸಗಬ್ಬಿದೆ ಕಾಡ್ಕೋಣಗಳ ಒಬ್ಬುಳಿ ಪೋದೆಡೆಯಿದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೬೭) ; ಮಬ್ಬುಕವಿದಂತೆ ಗಬ್ಬು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದ ಪಾಪದ ನಿಬ್ಬಡಿ ತಿಳಿಯದೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೩೮-೨). ೨. ಹೊಲಸು ; ಕೊಳಕು : ಎಂಥ ಹೊಲಸು ಕೆಲಸ ಎಂಥ ಗಬ್ಬುವಾಸ (ನೀನನಮ. ೧೦೫) ; ಆ ಕಡೆ ಗಬ್ಬಿದೆ ಈ ಕಡೆ ಬಾ (ರೂಢಿ).

ಗರ್ಬು : ೧. ಪುಲ್ಲಂ ಮೇಯುತಲೆಳಸಿ ಬಂದು ಮೆಯ್ಯ ತೀಂಟೆಗೆ ಪುಲಿ ಪೊರಳ್ದು ಪೋದ ತಾಣದೊಳ್ನಿಂದು ಗರ್ಬಿಂಗಗಿದುರ್ಬುಗುಂದಿ ಹಮ್ಮದಂಬೋದ ಹರಿಣಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫) ; ಹಿಡಿಹಿಡಿಕೆಯನ್ನೂ ಮೆಣಸನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಅಂಬಿಲದಲ್ಲಿ ತೊಳೆಯಲು ಗರ್ಬುವಾಗದು (ವಿಷ್ಣೈವಿ. ೬೭). ಗೊಬ್ಬು₁ : ೨. 'ಗೊಬ್ಬುನುಡಿ' ಪರಾ.

[ದೇ॥ ತುಳು. ತೆಲು. ಗಬ್ಬು]

ಗಬ್ಬು₂ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು ; ಗರ್ವ : 'ಗಬ್ಬುಜವ್ವನೆ' ಪರಾ.

[<ಗಬ್ಬ₃]

ಗಬ್ಬುಚೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಗಬ್ಬುಚಿಕ್ಕೆ, ನರಕ ಭೂತಾಳೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩೯-೭೭೧). [?]

ಗಬ್ಬುಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಸೊಕ್ಕಿನವಳು ; ಏರುಂಜವ್ವನೆ : ಗಬ್ಬುಜವ್ವನೆಯರ ಕಣ್ಣನೋಟದ ಹೊಸ ಹಬ್ಬವಲ್ಲವೆ ನಮ್ಮ ರಾಯ (ಭರಚ. ೬-೯೫). 'ಸೊಕ್ಕುಜವ್ವನೆ' ಪರಾ.

[ಗಬ್ಬು₂ + ಜವ್ವನೆ]

ಗಬ್ಬುಜಾಲಿ (ನಾ). ಜಾಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ದುರ್ವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದು : ಹೊಟ್ಟೆಜಾಲಿ, ದೊಡ್ಡಮುಳ್ಳಿನ ಜಾಲಿ, ಆನೆಗೊಬ್ಬಿ, ಗಬ್ಬುಜಾಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧-೧೫). [ಗಬ್ಬು₁ + ಜಾಲಿ₁]

ಗಬ್ಬುನಾತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ದುರ್ವಾಸನೆ: ಸರಾಯಿ ಅಂಗಡಿ ಗಬ್ಬುನಾತ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದೆ (ಸಾಹೇಜ್. ೧೧೧); ಚರಂಡಿಯ ಗಬ್ಬುನಾತ (ರೂಢಿ). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ನಾತ]

ಗಬ್ಬುನಾರು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ ಬೀರು; ದುರ್ವಾಸನೆ ಹೊಂದು: ಕಪ್ಪಾಗಿದ್ದ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಗಬ್ಬುನಾರುತ್ತಿದ್ದ ತೊಟ್ಟಿಯೊಂದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೪೦). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ನಾರು$_1$ (< ನಾಱು$_1$)]

ಗಬ್ಬುಸಣ್ಣಶಾವಂತಿ (ನಾ). ಸೇವಂತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗಬ್ಬುಸಣ್ಣಶಾವಂತಿ, ನೆಟ್ಟಗಬ್ಬುಶಾವಂತಿ (ವೈಡಿಗಿ. ೭೬–೧೫೪೪). [?]

ಗಬ್ಬುಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸಸ್ಯ: (ವೈಡಿಗಿ. ೧೩–೨೨೯). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಗಬ್ಬುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಗಬ್ಬುನಾರು: ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಹಳೆಯ ತಿಂಡಿ ಗಬ್ಬುಹಿಡಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಗಬ್ಬುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಗಬ್ಬುನಾರು: ಹೊಲಸು ಗಬ್ಬುಹೊಡೆಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಗಬ್ಬುಳಗಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ, — ಬಟ್ಟೆ: ಪಳಿಪಟ್ಟೆ ಪುಲ್ಲಿ ಚೀನಾಂಬರದ ಸರಿ ಗಬ್ಬುಳಗಂದಿ ಮೇಘವಣ್ಣಿಗೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆಲ್ಲಗ್ಗೆ ಕಜಿಇದರು ವಸ್ತ್ರದ ಮಳೆ ತಾನೆ ಕಱಿದುದೆಂಬಂತೆ (ಭರಚ. ೭೩–೧೧೩). [?]

ಗಬ್ಬು 'ಗಬ್ಬಲು' ನೋ.

ಗಭಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರಣ; ರಶ್ಮಿ; ಪ್ರಕಾಶ: ದಂತಗಭಸ್ತಿಗಳ್ ನಿಜಾಸ್ಯದಿನೊಗೆತರೆ ... ಕನಸಂ ಪೇೞ್ದಳ್ (ಜಗವಿ. ೨–೪೧); ಪ್ರಸ್ತುತದೊಳೊಗೆದ ಮುಂಬೆಳಗಮುಲದಂತದ ಗಭಸ್ತಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧–೩). ೨. ಸೂರ್ಯ; ನೇಸರು: 'ಗಭಸ್ತಿಮಂಡಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗಭಸ್ತಿಕರ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳೇ ಕೈಯಾಗಿರುವವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಗಭಸ್ತಿ + ಕರ$_3$]

ಗಭಸ್ತಿಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ, — ಬಿಂಬ: ವಿಸ್ತರಿಸಲೇನಮಮ ರಾಹುಗ್ರಸ್ತವಾದಂದದಲಿ ಚಂಡಗಭಸ್ತಿಮಂಡಲವಿಳಿಗೆ ಕಾಣಿಸದಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೬–೨೪–೫೭). [ಗಭಸ್ತಿ + ಮಂಡಲ]

ಗಭಸ್ತಿಮಾಲಿ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು; ಸೂರ್ಯ: ಸಕಲ ಜಗಜ್ಜನ ಸಂಸ್ತೂಯಮಾನ ಗುಪ್ತಾನ್ವಯ ಜಲಧರ ಮಾರ್ಗ ಗಭಸ್ತಿಮಾಲಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೪–೩). [ಸಂ. ಗಭಸ್ತಿಮಾಲಿನ್]

ಗಭೀರ (ಗು). ೧. ಗಂಭೀರವಾದ; ಗಹನವಾದ; ಘನವಾದ; ಉದಾತ್ತವಾದ. 'ಗಭೀರನಿನದ', 'ಗಭೀರನಿನಾದ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಗಂಭೀರವಾದುದು; ಆಳವಾದುದು; ಗಹನವಾದುದು; ಉದಾತ್ತವಾದುದು: "ಗುಣ್ಪು ಗಭೀರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೯); ಆಲೋಚಿಸೆ ನಿನ್ನ ತತ್ತ್ವಮ[ವಿ] ಸಂವಾದಂ ದುರಾಪಂ ಗುಣಾಬ್ಧಿಗಭೀರಂ ಭವದೀಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೫೪); ಕಳಾವಿಭವದೊಳ್ ಭುಜವಿಕ್ರಮದೊಳ್ ಗಭೀರದೊಳ್ ಗರಿಮೆಯೊಳ್ ... ನಿನಗಾರ್ ದೊರೆ ಮಾನವರೀ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೭೬); ಜೈನೀಯ ಶಾಸನಂ ವಿಶ್ರುತಮಖಿಳಹಿತಂ ದೋಷದೂರಂ ಗಭೀರಂ (ಎಕ. II, ೬೫–೨; 1313); ಪಾರಾವಾರ ಗಭೀರಂ ... ಅಖಿಲ ಸುಜನಾಧಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩೪–೧೪). [ಸಂ.]

ಗಭೀರಗುಣ (ನಾ). ೧. ಆಳವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಗಹನತೆ. ೨. ಉದಾತ್ತವಾದ ಗುಣ; ಘನತೆ; ಗಾಂಭೀರ್ಯ. ೧,೨: ಸಲೆ ಸಂದ ವಜ್ರಪಂಜರಮುನನಾರತಂ ಪಳಿವುತಿರ್ಪುದು [ಕಾ] ವಗುಣಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಸರಧಿಯನೆ[ಯ್ದಿ] ಜಿ [ವ] × ಪುದು ತನ್ನ ಗಭೀರಗುಣಂ ... [ಕ]ಲಿ ಕನ್ನಭೂಪನ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦–೧೪; ?). [ಗಭೀರ + ಗುಣ$_1$]

ಗಭೀರಧ್ವಾನ (ನಾ). ಘನವಾದ ಧ್ವನಿ: ಭೇರಿಯ ಗಭೀರಧ್ವಾನದಿಂ ದಿಗ್ಗಜಾವಳಿ ಕಂಪಂಗೊಳೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೭೭). [ಗಭೀರ + ಧ್ವಾನ]

ಗಭೀರನಿನದ (ನಾ). ೧. = ಗಭೀರಧ್ವಾನ. ೨. ಘನವಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವನು: ದುಂದುಭಿ ಗಭೀರನಿನದಂ ದುಂದುಭಿ ಸಂವತ್ಸರೋದ್ಭವಂ ... ಪಂಪಂ (ಆದಿಪು. ೧–೩೩). [ಗಭೀರ + ನಿನದ]

ಗಭೀರನಿನಾದ (ನಾ). = ಗಭೀರಧ್ವಾನ: ರಥಿಕರು ತಾಗಿದರು ವಾದ್ಯಗಭೀರನಿನಾದದೇಳ್ಗೆಯಲಿ (ನಾಗಕು. ೧೪–೭೪). [ಗಭೀರ + ನಿನಾದ]

ಗಭೀರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಭೀರವಾದ ವ್ಯವಹಾರ, — ನಡೆವಳಿಕೆ. ೨. ಆಳವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೩. ಗಂಭೀರವಾದ ಶಬ್ದಾರ್ಥವ್ಯಾಪಾರ. ೨,೩: ಸತತಗಭೀರವೃತ್ತಿಯಿನುದಾರತೆಯಿಂ ಜಗದೇಕಜೀವನಸ್ಥಿತಿಯಿನತಿಪ್ರಸಾದಗುಣದಿಂ ರಸಭಾವವಿಳಾಸದಿಂ ಕವಿಪ್ರತತಿ ನಿತಾಂತ ಸೇವ್ಯತೆಯಿನೊಂದಿ ಸರಸ್ವತಿಯಂದದಿಂ ಸರಸ್ವತಿ ದಯೆಗೆಯ್ಗೆ ನಮ್ಮೊಳನುಕೂಲತೆಯಿಂದವೆ ನಿರ್ಮಳತ್ವಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨). [ಗಭೀರ + ವೃತ್ತಿ]

ಗಭೀರೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಗಂಭೀರವಾದ ನುಡಿ, — ಮಾತು: ಮುಕುಂದಂ ... ದಿವ್ಯ ಗಭೀರೋಕ್ತಿಯಿಂದಮಾಗಳ್ ಪೇೞ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೪–೪೧). [ಗಭೀರ + ಉಕ್ತಿ]

ಗಮು$_1$ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: ಆಕಾಶದ ಮ್ಯಾಗಣ ಧೂಪದ ಗಮುವೇನೆ ಅತ ಬಸವಣ್ಣನ ಶಿವಪೂಜೆಯಾಗುವಾಗ ಆಕಾಶದ್ ಘಂಟಿ ಘಣಿರೆಂದೊ (ನಾಪದ. ೨೨೧–೧೦). 'ಕಮ್ಮಿತ್ತು', 'ಘಂ' ಪರಾ.

ಗಮುಗಮು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಗಮುಗಮಾ ಗಮಾಡಸತಾವ ಮಲ್ಲೀಗಿ (ಗಂಗಾತ. ೭೦–೧); ಕಾಫಿ ಮಾಡಬೇಕಮ್ಮ ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾಗಿರಬೇಕು, ಗಮುಗಮಾಂತ ಇರಬೇಕು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೪೩). 'ಮಗಮಗ' ಪರಾ.

ಗಮುಗಮು ಅನ್ನು = ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವಿನಿಂದ ಕೋಣೆಯೆಲ್ಲ ಗಮುಗಮು ಅನ್ನುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಗಮುಗಮು; ತೆಲು. ಗಮ್ಮು]

ಗಮು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು; ಮುನ್ನಡೆ; ಚಲನೆ. ೨. ದುಡುಕು; ಚಪಲತೆ. ೩. ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನ. [ಸಂ.]

ಗಮುಂಡ 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗಮುಕ (ಗು). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ; ಮನದಟ್ಟುಮಾಡುವ; ತಿಳಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಸಹಾಯಕವಾದ ಅರ್ಥವಿಶೇಷ: ಸಮುನಿಸಿ ಸಾಪೇಕ್ಷಮುಮಾ ಸಮಾಸಮುಂ ಪೆಱುಗುಮೆಲ್ಲಿಯಾನುಂ ಗಮುಕಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೯೩); ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಗೆ ಸರಿಯಾದ 'ಗಮುಕ'ಗಳಿವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೦೪). ೩. ಬಗೆ; ಕ್ರಮ; ರೀತಿ: ತಿಳಿದು ಕಾಲದ ಗತಿಯ ಗಮುಕಂಗಳನಱಿದು ನಡೆವವರುಗಳು ನಿರ್ಮಳದಲೆಡಹದೆ ಬೆರಸಿಕೊಂಬರು ಮುಕ್ತಿರಾಜ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೩೪). ೪. ಘನತೆ; ಗಾಂಭೀರ್ಯ; ಠೀವಿ; ಬೆಡಗು; ಸೊಗಸು; ಗತ್ತು: ಇದು ಚಿತ್ರಮಿಾ ಗಮುಕಮಿಾ ಪರಿಯಿಾ ದರಹಾಸಮಿಾ ಬೆಡಂಗೆಂದಿನ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದು (ಜಗವಿ. ೨–೬೦); ಮತಿಯಂ ಬುದ್ಧಿಯ ಜಾಣ್ಮೆಯಂ ಗಮುಕಮಂ ಗಾಂಭೀರ್ಯಮಂ ... ಶತಕಾರ್ಥಂ ಕೊಡದಿರ್ಪುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೨); ಬಂದನು ಹಿಮವಂತದೇವನು ತನ್ನಯ ಮಂದಿವೆರಸಿ ಗಮುಕದೊಳು (ಭರಚ. ೩೬–೪).

೫. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ: ನಿನ್ನಯ ಕುವರಿ ತನ್ನಾಟದೊಂದು ಗಮುಕದಿಂ ಸಲ್ಗೆಯಿನೆನ್ನ ಕಣ್ಗಳಂ ಕುರ್ಕಿ ನೋೞಯಿಸಿದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬-೨೪). ೬. ರಸೋಚಿತವಾದ ರಾಗಗಳನ್ನು ಸಂಯೋಜಿಸಿ ಸಹೃದಯರ ಮನಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಕಾವ್ಯಗಾಯನ ಮಾಡುವ ಕಲೆ: ಗಮುಕ:-ಶಾಸ್ತ್ರಶುದ್ಧವಾದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ, ಹಾಡಿನ ಹೃದಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿ (ಸಾಹಿವಿ. i, ಟಿಪ್ಪಣಿ); ಸಭೆಯು ಭಾರತೀನಂಜನೆಂಬನ ಗಮಕದಿಂದ . . . ನರ್ತನ ಜಡೆ ಕೋಲಾಟಗಳಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಸಕ. ೧೨೦); ಅರಸಿಕನಿಗೆ ಏಕೆ ಕಾವ್ಯದ ಗಮುಕವು (ಇಂಚಾಪ. ೭೪-೭೪). ೭. ಬೋಧನೆ; ಉಪದೇಶ: ದಯೆಯಿಂದೊಪ್ಪಿನ ತೆಳ್ಪಿನಿಂ ಗುಣಗಣಾಳಂಕಾರದಿಂ ಮಾರ್ಗ್ಗ ನಿರ್ಣ್ನಯದಿಂ ತತ್ತ್ವವಿಚಾರದಿಂ ಗಮುಕದಿಂದಾಹಾರ ಭೈಷಜ್ಯ ಸಾಭಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾಮುಳದಾನದಿಂದಧಿಕನೆಂದಂದೊಪ್ಪಿನಿಂ ಶಾನ್ತಿ ವರ್ಮ್ಮನ ನಿಖ್ಯಾತಿಯನೊಂದೆ ನಾಲಗೆಯೊಳಿನ್ನೇವಣ್ಣಿಪೋಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪-೨೦; ೨೮೦). ೮. ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವವನು; ಬೋಧಕ: ಅನುಷ್ಠಾನ ನಿಷ್ಠಿತಾತ್ಮರ್ನ್ನೆಗಜ್ಞಾಗಮಿಕರ್ಗ್ಗಮುಕರ್ತ್ತ ತ್ಪುರುಷ ಮುನೀಶ್ವರರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬-೧೯; 1075). ೯. [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ಸಂಖ್ಯಾ ಸರ್ವನಾಮ ಗುಣವಚನ ಕೃತ್ಪ್ರಪೂರ್ವಂ ಗಮುಕಂ ತನಗತ್ವಂ ಪೆಱಗಿತ್ವಂ ತನಗಱಿಪದನಿಲ್ಲ ಕರ್ಮಧಾರಯಮದುವುಂ (ಶಮದ. ೧೬೪). ೧೦. [ಸಂಗೀತ] ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸ್ವಂತ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನದ ಛಾಯೆಯಿಂದ ಮೂರ್ಛನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಸ್ವರ ವಿಶೇಷ: ಪದ ಕೊರಲಿಂಪನಪ್ಪುಕೆಯೆ[ಕೊಂಕುನ]ಯಂ ಗಮುಕಂಗಳಿಂ ಪೊದರ್ಕೊದಳೆಟಿದಿಕ್ಕಿದಂತೆ ಸುತಿಯೊಳ್ ಸಮನಾಗಿರೆ . . . ಮೇನಕೆ ಸರಸ್ವತಿ ಬಾಯ್ದೆಱೆದಂತೆ ಪಾಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೪); ಭಣಿತೆ ಬೆಡಂಗು ಕಾಕು ಖಚರಂ ಗಮುಕಂ ತಿರುಪಿಂಪು ನುಣ್ಪು ನೇವಣೆ. . .ಕಳೆ ಯೆಂಬಿವಂ ಮೆಱೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೫-೩); ಆ ಶ್ರುತಿಯೊಳಿಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಗಮುಕಮುಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೨೩-೫). [ಸಂ.]

ಗಮುಕಕಲೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಗಾಯನ ಮಾಡುವ ಕಲೆ: ಏನಿದು ನಿನ್ನ ಗಮುಕಕಲೆ? ಅದ್ಭುತ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೮೬). [ಗಮುಕ + ಕಲೆ]

ಗಮುಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳಗೊಳಿಸು: ಗಮುಕರಿಸಿ ಮಾರಿಗವುತಣ ಪೇಳ್ವ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂದ (ಭೋರಾಸು. ೧೧೪-೮).
[< ಗಮು₁ + -ಇಸು₁]

ಗಮುಕವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು; ಶೋಭಿಸು: ರಂಗೆಸೆವ ಧ್ವಜಪಟಾವಳಿ ಛತ್ರಚಾಮರಗಳಿಂ ಗಮುಕ ವೆತ್ತು ಕೈತಾಳ ಜೇಗಟೆ ಗಂಟೆ . . . ನಾನಾ ವಾದ್ಯಘೋಷಣಂ (ಗುರುಚಾ. ೩-೪೩). [ಗಮುಕ + ಪೆಱು₁]

ಗಮುಕಸಪ್ತಕ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಕಂಪಿತ, ಸ್ಫುರಿತ, ನೀಲ, ಭಿನ್ನ, ಸ್ಥಾವರ, ಆಹತ, ಆಂದೋಲಿತಗಳೆಂಬ ಏಳು ಬಗೆಯ ಗಮುಕ: ಸುಗತಿಯಿಂದನುಬದ್ಧಗೂಡಿ ಪ್ರಗಣಿತಾಳತಿಯೆಸೆಯೆ ಸಂಧಿಸೆ ಗಮುಕ ಸಪ್ತಕವು (ಬಸವು. ೧೯-೧೦). [ಗಮುಕ + ಸಪ್ತಕ]

ಗಮುಕಸಮಾಸ (ನಾ). = ಗಮುಕ ೯: ಪರಪದದೊಳ್ ಕಾರಕಮುಂ ಪೂರ್ವಪದದೊಳ್ ಸಂಖ್ಯಾಸರ್ವನಾಮ ಗುಣವಚನ ಕೃತ್ಪದಂಗಳಾವು ವಿರ್ದೊಡಂ ಗಮುಕಸಮಾಸಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೬೪ ವೃತ್ತಿ); ಸಂಖ್ಯಾ ಸರ್ವನಾಮ ಗುಣವಚನ ಕೃದಂತಗಳು ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿದ್ದು ಉತ್ತರ ಪದವು ಕಾರಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಗಮುಕಸಮಾಸ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨).
[ಗಮುಕ + ಸಮಾಸ]

ಗಮುಕಿ (ನಾ). (ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು) ಸಹೃದಯರ ಮನಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಓದುವವನು, —ವಾಚನಮಾಡುವವನು: "ಲಿಪಿಯನೋದುವಂ ಗಮುಕಿ ವಾಚಕನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೧೭); ಕವಿ ಗಮುಕಿ ವಾದಿ ವಾಗ್ಮಿಪ್ರವರರ ಪಂಡಿತರ . . . ಓಲಗದೊಳಿರ್ದನಾಗಳ್ ಹರಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೦); ಮಲ್ಲಜಟ್ಟಿಗಳ ಕವಿಗಳ ಗಮುಕಿಗಳ ವಾದಿಗಳ (ಬಸರ. ೬-೨೪); ಉಬ್ಬಾಳು ಮಿಗೆ ಕೈನೆಗಹಿ ಕೈವಾರಿಸುವ ಗಮುಕಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೨). [ಸಂ. ಗಮುಕಿನ್]

ಗಮುಕಿತೆ (ನಾ). ಗಮುಕ ಕಲೆ; ಗಮುಕ: ಸುಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿ ವಾಚಿಸಿ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನನ್ನು ಗಮುಕಿತೆಯ ಪರಮ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೇರಿಸಿ, ಆ ಗಮುಕಿ ಧನ್ಯನಾಗುವನು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೮೪-೧೬). [ಸಂ. ಗಮುಕಿತಾ]

ಗಮುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆತುರಪಡು; ದುಡುಕು: ಥಕ್ಕನೆ ಬಂದಾಗ ಗಮುಕಿಸಿ ಪಿಡಿಯಲು ಸಿಕ್ಕದೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ತೊಲಗೆ (ಯುಸಳ.೮೪). [< ಗಮು₂ + -ಇಸು₁]

ಗಮುಕು (ನಾ). ಸೊಗಸು; ಬೆಡಗು; ಠೀವಿ: ಗಂಧದ ಬೊಟ್ಟು ಗಮುಕಿಲೆ ಇಟ್ಟು ಹಂಗನೂಲು ಹಾಕಿಯಿಪ್ಪು (ಶರೀಫ. ೩೬-೨).
[< ಗಮುಕ./ ಮರಾ. ಗಮುಕ್, ಗಮುಕಾ]

ಗಮುಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಅತಿಯಾದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹರಡು: ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಗಮುಗಮಿಸುವಂತೆ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರು ಧೂಪಹಾಕುತ್ತಿರುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೬೪); ಆ ಹೊತ್ತು ಮನೀದೆಗಳೆಲ್ಲ ಗಮುಗಮಿಸಿದವು (ಹಟ್ಟಿಬ. ೧೩). 'ಮಗಮಗಿಸು' ಪರಾ. [ಗಮುಗಮು + -ಇಸು₁]

ಗಮುಜು (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ; ಮದ: ಮತ್ತೂ ನಿಮ್ಮ ಗಮುಜಿನಾಗ ಇೀವಿದ್ದಿರಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೫೪); ರಮಾಬಾಯಿ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ ಗಮುಜೆಲ್ಲಾ ಇಳಿಸಲೇಬೇಕು ಕೆಳಗೆ (ಬಾಂಡಾಯ. ೭೦); ರೊಕ್ಕದ ಗಮುಜಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೧೯೩).
[← ಮರಾ. ಗಮುಜಾ, ಗಮ್ಜಾ; ಪಾರ. ಗಮ್ಜಾ]

ಗಮುಟು 'ಗವುಟು' ನೋ.

ಗಮುನ₁ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆ; ಕಂಪು: ಅಮ್ಮಾನ ಗುಡಿಸುತ್ತ ಗಮ್ಮಾನದೇನೀರೆ ಗಂಡು ಭೂತಾಳಿ ಗಜನಿಂಬೆ ಗಮುನಕ್ಕೆ ಗೂಡು ಕಟ್ಟೀವೆ ಅರಗಿಳಿ (ಜಗೀತ. ೧೩). [< ಗಮು₁]

ಗಮುನ₂ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು; ನಡೆಯುವುದು; ಮುನ್ನಡೆ: "ಗಮ್, ಗಮನಂ . . . ಗತಂಕಿ ೯ ಗಮನಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೭೬). ೨. ನಡಗೆ; ನಡೆ: ದೃಢವಾದ ಮತ್ತು ಸುಂದರವಾದ ಗಮುನದಿಂದ . . . ಕಿಟಕಿಯ ಮುಂದೆ ಹೋದಳು (ಮಲೆನಾ. ೬೬). ೩. ಸಂಭೋಗ; ಕೂಟ. 'ಪರದಾರಗಮನ' ಪರಾ. ೪. ಲಕ್ಷ್ಯ; ಅವಧಾನ: ಅವರ ಜ್ಞಾನದ ಒರತೆ ಗಮುನ ಮತ್ತು ಅಮೂಲ್ಯವೇಳೆ ಈ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಳ ದಿರುವುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೩. ಹಿನ್ನೆಲೆ). [ಸಂ.]

ಗಮುನಗೇಡಿಕೆ (ನಾ). ಗಮುನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಈ ಶೈಥಿಲ್ಯಕ್ಕೆ, ನಿಶ್ಶಕ್ತಿಗೆ, ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಗೆ, ಗಮುನಗೇಡಿಕೆಗೆ ಕಾರಣವಾವುದು? (ಕಜಸಾ. XXIII, ಪೀಠಿಕೆ). [ಗಮುನಗೇಡು₁ + -ಇಕೆ]

ಗಮುನ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಮಣರ ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದಿಗಳ ಹಿಂಸೆಗಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ: ಗಮುನ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ನಿಮಿತ್ತಂ ಸುದತ್ತಾಚಾರ್ಯರ್ ಪುರೋಪವನಮಂ ಸಾರ್ದರ್ (ಯಶೋಚ. ೧-೪೪). 'ಪಂಥಾತಿಚಾರ' ಪರಾ. [ಗಮುನ₂ + ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ]

ಗಮುನಸೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಎಳೆ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆ: ಆತ್ತಣಿಂದ ಗಮುನಸೆಳೆಯಲು ಹೇಳಿದೆ (ಬಾಣಿಅ. ೫).

ಗಮನಸೆಳೆಯುವ ಸೂಚನೆ = ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲು ಶಾಸನಸಭೆ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಲಾಗುವ ಸೂಚನೆ: (Calling attention Notice ಪತ್ರಿನಿ. ೧೨) ; ವಿಧಾನಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನಸೆಳೆಯುವ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

[ಗಮನ್$_3$ + ಸೆಳೆ$_1$]

ಗಮನಾಗಮನ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು ಮತ್ತು ಬರುವುದು. ೨. ತಿರುಗಾಟ; ಸಂಚಾರ: ಈ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ಇಬ್ಬರು ಜಹಗೀರುದಾರರೂ ಗಮನಾಗಮನಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಚೆನ್ನಬೇ. ೭೮). ೩. ಹೋಗಿಬರುವ ರೂಢಿ; ಆಗಾಗ್ಗೆ ಭೇಟಿಕೊಡುವುದು : (*). ೪. ಸಾಯುವುದು ಮತ್ತು ಹುಟ್ಟುವುದು: ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಗಮನಾಗಮನ ಎಂದರೆ ಹುಟ್ಟುವುದು ಮತ್ತು ಸಾಯುವುದು ಈ ಪರಂಪರೆಯು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ (ಭಾತತ್ತ್ವ. ೫೩೫).

[ಗಮನ್$_2$ + ಆಗಮನ]

ಗಮನಾರ್ಹ (ಗು). ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಗಮನಾರ್ಹವೆಂದು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವೆಂದು ತನಗೆ ತೋರಿದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ . . . ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೧೩). [ಗಮನ್$_2$ + ಅರ್ಹ]

ಗಮನಾಲಸ (ಗು). ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಂದವಾದ, —ನಿಧಾನವಾದ: ಅಚ್ಯುತಂ ಬಳೆಯೆ ತನ್ನುದರಾಂತರದೊಳ್ ತದೀಯ ನಿರ್ಭರ ಭರದಿಂದವಾದ ಗಮನಾಲಸವೃತ್ತಿಯನೇನನೆಂದಪೆಂ (ಜಗವಿ. ೨–೯೭).

[ಗಮನ್$_2$ + ಆಲಸ]

ಗಮನಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರ; ಠಕ್ಕ; ವಂಚಕ: (*). ೨. ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಇಹಲೋಕಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಲೌಕಿಕ: ಶರಣ ಗಮನಿಯಾದಡೆ ಕಿಱಿದೆಂಬರು ಶರಣ ನಿರ್ಗಮನಿಯಾದಡೆ ಹಿರಿದೆಂಬರು (ಅಖಂಡೇ. ೩೦೬–೮೯).

[ಸಂ. ಗಮನಿನ್]

ಗಮನಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿ: ಧಮನಿ, ಗಮನಿ, ಲೋಲೆ, ಧೃತಿ ಸರ್ವಗಾ ಎಂಬೈದು ನಾಮವನುಳ್ಳ ನಾಡಿಯು . . . ಐದು ಬೆರಳಿಗೂ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟಿನ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ನರದಮೇಲೆ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಕಾಣಬರುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೦). [ಸಂ. ಗಮನೀ]

ಗಮನಿಕೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನ್ವಯವಾಗುವಿಕೆ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗುವಿಕೆ: ಆಗಸದೊಳಡರ್ದು ಪರೆದಿರದೀಗಡೆ ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆಗೊಂಡನೊ ಬಿದಿಯೆಂಬೀ ಗಮನಿಕೆಯಂತಾದೇವಾಗಮ[ನ]ದ ಚೆಲ್ವುವಾಗಗೋಚರಮಲ್ತೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೫); ಸಾಮಾನ್ಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದೊಳ್ಪೇಳ್ದಂತೆ ಗಮನಿಕೆಯಱಿಯಲ್ಪಡುಗುಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೨೦–೧); ಸ್ತ್ರೀವೇದಿಗಳೊಳ್ಪೇಳ್ದಂತಪ್ಪುವು ಗಮನಿಕೆಯುಮಾ ಪ್ರಕಾರಮೆಯಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೨೦–೬). [ಸಂ. ಗಮನಿಕಾ]

ಗಮನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಗು ; ನಡೆ: ಎನುತ ಮೆಲ್ಲನೆ ಗಮನಿಸುತ್ತಂ ಘನವನಾಂತರದೊಳು ಪೊಗುತ (ಬಸವು. ೨೬–೩೪); ಭೂಕಾಂತನೋಲಗಕೆ ಗಮನಿಸಿ ತನ್ನೃಪಾಲನಂ ಕಂಡು (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೫); ಹಿರಿದಾಗಿ ವನದಲಿ ತೊಳಲಿದಿರಿ ಸಾಕಿಂದು ಗಮನಿಸಿರೆಂದು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ (ನಳಚ. ೨–೪೭). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು; ಗಮನಿಸು: ನಾವು ಕಾಣುವ ನೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೂಲಭೂತವಾದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಏಕಮತ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು (ಭಾರಜಾ. ೨೫); ಅವನು ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೬೭).

[ಗಮನ್$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಗಮನೀಯ (ಗು). ೧. ಹೋಗಬೇಕಾದ; ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ. ೨. ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೩. ಗಮನಿಸಬೇಕಾದುದು; ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದುದು: ಅವರು ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ತಂಬೂರಿಯನ್ನು . . . ಮಲಗಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ಗಮನೀಯ (ಸಂಗೀತ. ೯). [ಸಂ.]

ಗಮನೇಂಗಿತೆ (ನಾ). (ಬೇರೆಡೆಗೆ) ಹೋಗುವ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವಳು: ಪೊಱಗನೆ ನೋಱ್ಪಡೆ ಬೇಸರ ತೆಱಪಂ ನುಡಿದೊಡೆ ವಿಭೂಷಣಂಗಳ ನುಡಿಯಿಂ ಮಱಪಡೆಯಂದಂ ಸತಿ ಕೇಳ್ಪೆಱತೆ ನೀನೆಂದುಮಱಿಗೆ ಗಮನೇಂ[ಪಾಠಾಂ. ಳೇಂ]ಗಿತೆಯಂ (ಮದತಿ. ೧೧–೩೮).

[ಸಂ. ಗಮನೇಂಗಿತಾ (ಗಮನ + ಇಂಗಿತ+ –)]

ಗಮಲು (ನಾ). ವಾಸನೆ; ಕಂಪು: ಬಾರಿಬಾರಿಗೆ ಮೆಯ್ಯವಾಸನೆ ತೋರುತಿದೆ ಹೊಸ ಗಮಲು ನಿಶಿಚರ (ವಾಲಿಕಾ. ೬).

[ಗಮು$_1$ + –ಅಲು (< –ಅಲ್$_2$)]

ಗಮಸಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಅಕ್ಕಿ: (*).

[ಗಮು$_1$ + ಸಾಲೆ$_4$]

ಗಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗಮಾಯಿಸು: ಗಮಗಮಾ ಗಮಾಡಸತಾವ ಮಲ್ಲೀಗಿ (ಗಂಗಾತ. ೭೦–೧); ದೋಸೆಯ ಕಂಪು ಗಮಾಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [P. ಮರಾಠಿಯ ಘಮಘಮಾಟದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದು]

ಗಮಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಮಗಮಿಸು; ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹರಡು: ಹಲಸಿನ ವಾಸನೆ ಗಮಾಯಿಸುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

[< ಗಮು$_1$ + –ಇಸು$_3$ ./ ತುಳು. ಗಮಾಯಿಸು]

ಗಮಾರ, ಗವಾರ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಗ; ಗಾವಿಲ; ಅನಾಗರಿಕ; ಒರಟ: ಅವನಂಥ ಜನರು ಮನುಷ್ಯರೇ ಅಲ್ಲ ಬರೇ ಗಮಾರರು (ತಾಯಿ. ೧೦೪); ದೀನ, ದಲಿತ, ಬಡವ, ಗಮಾರ ಚೆಂಗೂಲಿ ಎಂದು ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂಗೆಬ್ಬಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸಾಲದು (ಚೆಂಗೂಲಿ. ೪). **ಗವಾರ**: “ಹಳ್ಳಿಗ” (ಜಾನಕೋ. ೪೬).

[ಪ್ರಾ. ಗಮಾರ./ ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಂವಾರ್]

ಗಮಿಯಿಸು ‘ಗಮಿಸು’ ನೋ.

ಗಮಿಸು, ಗಮಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಗು; ನಡೆ; ಸಾಗು: “ಗಮಿಸು – ಗಮಕತ್ವೇ” (ಶಮಧಾ); ಕಾಶೀಪುರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಗಮಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩–೨೮); ಅರಸ ಮೃಗ ಘನವಿಂದು ಬೇಂಟೆಗೆ ಗಮಿಸಬೇಕೆನೆ (ನಳಚ. ೨–೯); ಆವಳು ಹಾದಿಯ ಕಡೆಗೆ ಗಮಿಸಿದಳು (ಸವನೀ. ೨೩); ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಮಗಾನ ಸತ್ತುಹೋದ ಮ್ಯಾಲ ಆ ಊರಾಗ ಇದ್ದು ಜೀವ ಗಮಿಸೀತೇನ್ರಿ? (ಮಾಡಿಮ. ೧೨೪). ೨. ತಿಳಿದುಬರು: ಅಮರಗಣಪಾತತೋಯಂ ಸಮನಿಸಿರೆ ನಾಮದಿಂದಂ ಗಮಿಸಿತಿದು ನಾಕಿಯಿಂದಂ ರಮಣಿಯಱಿ ಸೀಂ ಮಯೂರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೦೫). **ಗಮಿಯಿಸು**: ೧. ಇನಿತು ಗೆಂಟಾಗಿಯುಂ ಮದನದಹನಸಂತಪ್ತನಾದೆನ್ನನಾ ಸ್ವಭಾವಸರಸೆಯ ಸರಸತೆಯ ರಕ್ಷಿಸಿದಪುದು . . . ಆ ದಕ್ಷಿಣ ಹೃದಯೆಯ ದಕ್ಷಿಣತ್ವಮೆ ಗಮಿಯಿಸಿದಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೪೦೪); ಇದು ನೆನೆದಾಕಾರಂ ಮಾಡುವ ಘನಪದದೊಳ್ ಗಮಿಯಿಸುವ ವಿದಿತ ಲಸದ್ವಿದ್ಯಾಮಣಿ ಮುದ್ರಿಕೆ (ಜಯಕಾ. ೪–೬). [ಗಮ್$_3$ + –ಇಸು$_3$]

ಗಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಬೇಗೆ; ಸೆಕೆ; ಉಷ್ಣ: “ಗಮ್ಮವೆನೆ ಘರ್ಮವೆಂದಕ್ಕು” (ಕಶರ ೧೨೨); ಊಷ್ಮದ ಗಮ್ಮಕ್ಕೆ ಬೆಮರ್ತರ್ (ವಚಸಂ. ೫೩೬–೧೬ ಟೀಕೆ); ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಅಸಹನೀಯವಾದ ಬೇಗುದಿ ಇದೀಗ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೂ ಗಮ್ಮ ಮಾತ್ರ ಇನ್ನೂ ಇದ್ದಿತು (ಪ್ರೇಮತ ೪೦). ೨. ಬೆವರು. ‘ಗಮ್ಮುಟ್ಟು’ ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘರ್ಮ]

ಗಮ್ಮಕುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಸೆಕೆಯಾಗು ; ಬೇಗೆಯಾಗು : ಸಿಟ್ಟಗೆದ್ದು ನಮಗೆ ಗಮ್ಮಕುಚ್ಚಿದಂತಾಗಿ ಬೆವರು ಬಂದು (ನಿರಾಥ. ೧೬೨) ; ಇಂದು ಕಾರ್ಮೋಡ ಕವಿದು ಗಮ್ಮಕುಚ್ಚುತ್ತದೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೨).
[ಗಮ್ಮ + ಕುಚ್ಚು$_1$ (< ಕುದಿಸು)]

ಗಮ್ಮಗಾವು (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯ ಕಾವು, —ಸೆಕೆ : ಗಮ್ಮಗಾವನು ತಿಳಿಸಬೇಡವೆ ಬಂದು ಬೇಸಗೆ ಮುಂಬನಿ (ಹಾಡುಪಾ. ೪೪–೪).
[ಗಮ್ಮ + ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$)]

ಗಮ್ಮತು 'ಗಮ್ಮತ್ತು' ನೋ.

ಗಮ್ಮತ್ತು, ಗಮ್ಮತು (ನಾ). ೧. ಠೀವಿ ; ಜರ್ಬು ; ಗತ್ತು : ಹಮ್ಮುಗಾರಿಕೆ ನುಡಿಯನಾಡದಿರು ತಾನಿಲ್ಲದಿರ್ದರೀ ಭೂವಲಯವಾ ಗಮ್ಮತ್ತಿನರಸುಗಳ್ ಮಡಿವರೇ (ಪರಶು. ೩೯–೪೮); ನಮ್ಮ ಹೊನ್ನೂರಿಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿ ಆವಾಗ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತವೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಹಬ್ಬದ ಗಮ್ಮತ್ತು ಕಿಮ್ಮತ್ತು (ಸುವಸಂ.೪೬) ; ಯಳಂದೂರು ಜಹಗೀರುದಾರ್ರನ್ನ ಬಿಟ್ಟರೆ, ಈ ಗತ್ತು, ಈ ಗಮ್ಮತ್ತು, ಯಾರಿಗುಂಟು ? (ಮಲ್ಲಿ. ೨೫) ; ಗಾಣಿಗರ ಹುಡುಗಿಯ ಗಮ್ಮತ್ತು ನೋಡಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿಯು. ೮೩). **ಗಮ್ಮತು** : ೨. ತಮಾಷೆ ; ವಿನೋದ ; ಮೋಜು : ನಾನು ಆ ಮುದುಕರೊಂದಿಗೆ ಗಮ್ಮತು ಮಾಡುವವನಿದ್ದೇನೆ (ಚಿಂದುಟಿ. ೯೭).

ಗಮ್ಮತ್ತುಮಾಡು = ತಮಾಷೆ ಮಾಡು ; ವಿನೋದ ಮಾಡು : ಟಿಳಕರ ಮಿತ್ರರು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಗಮ್ಮತ್ತುಮಾಡಿದ್ದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೨೩).
[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಗಮ್ಮತ್./ ತುಳು. ತೆಲು. ಗಮ್ಮತ್ತು]

ಗಮ್ಮನೆ$_1$ (ಅ). ೧. ಬೇಗನೆ ; ತಕ್ಷಣ ; ಶೀಘ್ರವಾಗಿ : "ಬಿಮ್ಮನೆ ಗಮ್ಮನೆ ವಹಿಲಂ" (ಚತುನಿ. ೮೧) ; ಇನ್ನಂತುಟು ಪೇಳ್ದು ಕೆಮ್ಮಗಿರೆ ಗಮ್ಮನೆ[ಪಾಠಾಂ. ತಪ್ಪದೆ]ಕಮ್ಮರಿಯೋಜನಾಗನೇ (ಆದಿಪು. ೨–೬೧) ; ಇನಿಸಾನುಂ ಬೇಗದಿಂ ಗಮ್ಮನೆಬ್ಬಿತ್ತು (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೭) ; ಒಮ್ಮೆ ಸದ್ಗುರುವಿನುಪದೇಶವಪ್ಪಡೆ ಗಮ್ಮನೇ ಮುಕ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪); ಕೌಸಲ್ಯೆ ಪರಿಹರಿಸೆ ನುಡಿಯಲಮ್ಮದೆ ಸುಮ್ಮನಾಗಿ ಗಮ್ಮನೆ ಚರಣದೆಡೆಗೆ ನಡೆತಂದೆ ಜೀಯ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೨೪–೩೨). ೨. ಸುಮ್ಮನೆ ; ಮೌನವಾಗಿ : ಒಮ್ಮನವ ಮಾಡೆ, ಗಮ್ಮನೆ ನಡೆಯೆ, ಘಳಿಲೆಂದು ಪೋಗೆ, ಧಿಗಿಲೆಂದು ಹತ್ತೆ (ಶಿವಗೀ. ೮೦೧ ವ).
[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಗಮ್ಮನೆ]

ಗಮ್ಮನೆ$_2$ (ಅ). ಸುವಾಸನೆಯಾಗಿ ; ಸುಗಂಧದೊಡನೆ : ಮುಗುಳ್ಗಳ ಮಾಲೆ ಸುಯ್ಯ ನರುಗಂಪಿನೊಳೆರ್ಮಡಿ ಗಮ್ಮನಾಗೆ (ವರ್ಧಪು. ೧–೬೪).
[< ಕಮ್ಮನೆ$_2$]

ಗಮ್ಮಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗಂ ಎಂದು ಧ್ವನಿಯುಂಟಾಗು ; ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸು : ನಿನ್ನ ಕಾವಗ್ಗಳೆಯರಿಲ್ಲಕಟನುತ ಮುಂದಕೆ ನಿಲುಕಿ ಹೊಯ್ದನು ಗಗನ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ, ಘು]ಮ್ಮಿಡೆ ಕಲಿವಿಭೀಷಣನ (ತೊರರಾ. ೬–೧೪–೨೫).
[< ಘುಂ + ಇಡು$_1$]

ಗಮ್ಮು (ನಾ). ಅಹಂಕಾರ ; ಗರ್ವ : ಹಮ್ಮುಯೆಂಬೊದೆ ಎಮ್ಮೆ ಗಮ್ಮುಯೆಂಬೋದೆ ಹಗ್ಗ ಹೆಮ್ಮೆಯೆಂಬೊದೆ ಅದಕೆ ಧಮ್ಮಗುದ್ದಿ (ಪುರಂದ. ೨–೫೫–೧) ; ಎಲ್ಲ ಜನಗಳಿಗಿಂತ ಬಲ್ಲಿಹೆವು ನಾವೆಂದು ಇಲ್ಲದ ಗಮ್ಮು ಗರುವಿಕೆಯ ತೋರೂತ ಹಲ್ಲಾಗ ಸಿಕ್ಕಿಹರು ಯಮದೂತರ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೬–೬೫). [?]

ಗಮ್ಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬೆವರು ಹುಟ್ಟು ; ಬೆವರು : ಧುಳುಧುಳುನಟ್ಟ ಬಹ ಗೋಪಾಲಂಗೆ ಗಮ್ಮುಟ್ಟ ತೀಡಿದರೋರ್ವರ್ಗೊಂದೊಂದಂಬ ಕುರ್ಳುವರರು (ಜಿನಭಾ. ೫೭–೧೧). [ಗಮ್ಮ + ಪುಟ್ಟು$_1$]

ಗಮ್ಮೈಸು (ಕ್ರಿ). ತಾಪಹೊಂದು ; ಬೇಗೆಗೊಳ್ಳು (?) : ತಂದೆಯನು ಕಾಣುತ್ತಲಡಿಗಡಿಗೆ ಗಮ್ಮೈಸಿದನು ಮೃತ ಸರ್ಪನಂ ಕಂಡು ಕಂಠದೊಳಗೆ (ತುರಂಗ ೬–೪).
[ಗಮ್ಮ + -ಇಸು$_1$]

ಗಮ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೋಗಬಹುದಾದ ; ಹೋಗತಕ್ಕ. 'ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. ೨. ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಾದ ; ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ನಿಲುಕುವ : ನಿತ್ಯಮಮೂರ್ತಂ ಕೇವಲಗಮ್ಯಂ ಸದಾನುಮೇಯಂ ಕಾಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೪೬) ; ಇವು ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಂಗಳೆಂದಱಿವುದು (ಶಮದ. ೨೪೧ ಅಡಿಟಿ) ; ದೇವ ಜೀಯ ಮದೀಯ ಮಾನಸ ಭಾವಗಮ್ಯ (ಬಸವಪು. ೫೭–೬೩). ೩. ಸಂಭೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ : 'ಗಮ್ಯೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ಹೋಗಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ ; ಗುರಿ : ಭವದುರ್ಗ ವಿಪಿನದೊಳು ಗಮ್ಯವರಿಯದೆ ತೊಳಲಿ (ಗಣೇಶ. ೩೭–೧). [ಸಂ.]

ಗಮ್ಯಗಮಕಭಾವ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದಕ್ಕೂ ತಿಳಿಸುವಂತಹುದಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ; ಸ್ಥಾಯೀಭಾವಕ್ಕೂ ಅನುಭಾವಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ : ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಕ್ಕೆ ವಿಭಾವಗಳೊಡನೆ ಜನ್ಯಜನಕಭಾವ ಎಂದೂ ಅನುಭಾವಗಳೊಡನೆ ಗಮ್ಯಗಮಕಭಾವ ಎಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಭಾರಮೀ. ೩೬೦).
[ಗಮ್ಯ + ಗಮಕ + ಭಾವ$_2$]

ಗಮ್ಯವಡು (ಕ್ರಿ). ಮನದಟ್ಟಾಗು; ತಿಳಿ; ವಿದಿತವಾಗು: ಸಮ್ಮಗೀಶ್ವರನೆಂಬ ದೃಢತೆ ಗಮ್ಯವಟ್ಟಳವಟ್ಟು ನಿಂದಿತು (ಭರಶ. ೫೪–೬೨).
[ಗಮ್ಯ + ಪಡು$_1$]

ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಹೋಗಿ ಸೇರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ ; ಉದ್ದೇಶಿತ ಸ್ಥಳ : ವಕೀಲ ಸಾರಥಿಗೆ ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೪೪).
[ಗಮ್ಯ + ಸ್ಥಾನ]

ಗಮ್ಯೆ (ನಾ). ಸಂಭೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಳಾದವಳು ; ರಮಿಸಬಹುದಾದವಳು : ಗಮ್ಯೆಯಲ್ಲದ ಸತಿಯನಾವನು . . . ರಮಿಸುವನೊ (ನಿಭಾಗ. ೫–೧೧–೨೪). [ಸಂ. ಗಮ್ಯಾ]

ಗಯಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸೂಗೂರ ಗೋಪಾಳದೇವನ ಮಗ ಗಯಣನು ಬೈರವೋಜಂಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೪–೨ : ?).
[? + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಗಯಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : "ಕುಕ್ಕುರ–ಗಯಹಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫). [? + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಗಯಾವಳ, ಗಯಾವಾಳ (ನಾ). ೧. ಗಯಾಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು, —ಯಾತ್ರಿಕರು ಕೊಡುವ ದಾನದಿಂದ ಜೀವನ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಯಾಚಿಸಿ ಪಡೆಯುವವನು ; ಸುಲಿಯುವವನು : (+). **ಗಯಾವಾಳ** : (+).
[← ಮರಾ. ಗಯಾವಳ್ ; ಹಿಂ. ಗಯಾವಾಲ್. / ತೆಲು. ಗಯಾವಾಳೀ]

ಗಯಾವಾಳ 'ಗಯಾವಳ' ನೋ.

ಗಯಾಳ, ಗಯ್ಯಾಳ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಬಲನಾದವನು ; ಹೇಡಿ ; ಪುಕ್ಕ : ಆ ಗಯಾಳರ ಗಾವಿಲರ ನಿರ್ಭಾಗಧೇಯರ ಮಾಡಿಯುತ್ತರ ಭಾಗದಲಿ ತಿರುಗಿತ್ತು ಪಾಳಿಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೨೪) ; ಈ ಮಿಡುಕುಳ್ಳವರು ಮಹಿಯಲಿ ನಾಗಪುರದರಸುಗಳು . . . ಭಾವಿಸಲೀ ಗಯಾಳರ ಗರ್ವವೇನು ನಿಮಿತ್ತವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೬೬). ೨. ಕಪಟಿ ; ಕುಹಕಿ ; ಧೂರ್ತ : 'ಗಯಾಳವಿದ್ಯೆ' ಪರಾ. **ಗಯ್ಯಾಳೆ** : ೨. ಪೇಳಲಾನೊರ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಭಾಳಾಂಬಕನಿರಲಾಗಿ ಕೇಳಬೇಕಾತ ನಿರೂಪಿಸಿದಡೆ ಗಯ್ಯಾಳನ ಶಿಕ್ಷಿಪುದೆಂದ (ಮೋಹತ. ೩೫–೫೫) ;

ಹೋಳು ಬೆಳ್ಳಿಲೆ ಕರ್ಪುರಗಳ ತಿಂಬ ಗಯ್ಯಾಳರ ತಹುದಚ್ಚರಿಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೪೪). 'ಗಯ್ಯಾಳಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೈಯಾಳ್ = ತೊಂದರೆಕೊಡು ; ತುಳು. ಗಯಾಳ್]

ಗಯಾಳವಿದ್ಯ (ನಾ). ಕುಹಕ ; ಕುತಂತ್ರ : ತಿಳಿಯಲೀ ಭುವನಂಗ ಳೊಡೆತನ ಕೆಲಬರದೊ ತನ್ನದೊ ವಿವೇಕಿಸಿ ಗಳಹದಾದೆ ಗಯಾಳವಿದ್ಯವೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೨-೪೨). [ಗಯಾಳ + ವಿದ್ಯ]

ಗಯ್ಯಾಳ 'ಗಯಾಳ' ನೋ.

ಗಯ್ಯಾಳಿ, ಗೈಯಾಳಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ಸ್ವಭಾವದ ಹೆಂಗಸು ; ಧೂರ್ತೆ : ಮೇಲಱಿಯದೆ ಕೊಟ್ಟನೀ ಗಯ್ಯಾಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಘಾತಾಳಿ] ಗಸುರಾಮುರರ ಸಂಗ್ರಾಮದಲಿ ವರವೆರಡ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೩೮) ; ಕದವ ಮುಚ್ಚಿದಳಿದಕೋ ಗಯ್ಯಾಳಿ ಮೂಳಿ (ಪುರಂದ. ೨-೯೬ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಮಗಳನ್ನು ಕೃತಘ್ನಳೆಂದೂ, ಕಲ್ಲೆದೆಯ ಗಯ್ಯಾಳಿಯೆಂದೂ . . . ದೂಷಿಸಿ (ಕವಿಕ. ೩೨). **ಗೈಯಾಳಿ** : ಛೀ ಏಳ ಛೀಮಾರಿ ನಾಚಿಕಿಲ್ಲದ ನಾರಿ ಗಂಡನ್ನ ಬೈವ ಗೈಯಾಳಿ (ಜನಗೀ. ೬೪) ; ಯಾಕೆ ? ಗೈಯಾಳಿ ನಾಲಿಗೆ ಬಾಳ ಹರಿಬಿಡ್ತೀಯಾ (ಚಂದತೋ. ೨೩೯).

[ಗಯ್ಯಾಳ (<ಗಯಾಳ) + –ಇ$_3$. / ತೆಲು. ಗಯಾಳಿ, ಗಯ್ಯಾಳಿ]

ಗಯ್ಯಾಳಿತನ, ಗಾಯಾಳಿತನ (ನಾ). ಜಗಳಗಂಟಿತನ; ಧೂರ್ತತನ; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದಿರುವಿಕೆ : ವಾಯುಗಳೀರೈದು ನಿಂದ ನೆಲೆಯ ತನ್ನ ಕಾಯದೊಳಱಿದೊಂದನೊಂದ ದಾಯವಱಿದು ತೆಗೆದೊಂದೊಂದ ಱೊಳು ಕೂಡಿ ಗಯ್ಯಾಳಿತನವ ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾ (ಭರಚ. ೧೮-೬). **ಗಾಯಾಳಿತನ** : ಕೊಟ್ಟರೊಲ್ಲದೆ ಗಾಯಾಳಿತನವೆ ಈಗ ದಿಟ್ಟತನವೆ ಎಮ್ಮೊಡನೆ (ಹರಿಸಾಂ. ೨-೫೦). [ಗಯ್ಯಾಳಿ + –ತನ]

ಗರ$_1$ (ನಾ). ಪಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ದಾಳಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಿದಾಗ ಅವುಗಳಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವ ಸಂಖ್ಯೆ : ಆಗ ಶಕುನಿಯು ಪಗಡೆಯ ಆಟವನ್ನು ಹೂಡಿದನು. ಇವನು ಕೇಳಿದ ಗರ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು (ನೀತಿಚಿಂ. VIII, ೧೦) ; ಧನಂಜಯನು ದಾಳವು ಉರುಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವ ಗರವು ಬೀಳುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲವನು (ದೇಶಾಂತ. ೧೧೦) ; ಒಳ್ಳೆಯ ಗರಗಳು ಬೀಳದೆ, ಕಾಯಿಗಳೂ ತಪ್ಪಾಗಿ ನಡೆದರೆ ಆಗ ಸೋಲು ಶತಸ್ಸಿದ್ಧ (ಬಂಕಿಮ. ೧೮೬). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಗರ]

ಗರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಹ : ಒಂಬತುಂ ಗರಮನೆಂಟುಂ ಗೊಂಟೆನೊಳ್ ಕಟ್ಟ ತೂಗುವೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೪) ; ದೆಸೆಯಾಣ್ಮರಿಗೆ ನೆಲಕೆ ನೇಸಱಿಗಾಗಸಕ್ಕೆ ಸಸಿಗೆ ಗರಗಳಿಗಾ ರವಿ ಖೇಚರರಿಗೆ (ಸೊಬಸೋ. ೭-೫೮). ೨. (ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಕಾಡಿಸುವ) ದುಷ್ಟ ಶಕ್ತಿ ; ದೆವ್ವ ; ಪಿಶಾಚಿ : ಅಜನಾ ದೊಡಮೇನೋ ಗರಮುಟ್ಟೆ ಕೊಲ್ಲುಮಿದು ನಿಜ ವಿರೋಧಿಯಂ ಧುರದೊಳೆಂದು ಶಕ್ತಿಯನಿತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೩) ; ಪೊಡೆದುದು ಗರವತಿ ಕೋಪದೆ ಪಿಡಿದುದು ಪುಲಿ ಗಾಳಿ ಸೋಂಕಿದತ್ತು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೩) ; ಗರಹೊಡೆದವರ ನುಡಿಸಬಹುದು ಸಿರಿಗರ ಹೊಡೆದವರ ನುಡಿಸಲು ಬಾರದು (ಬಸವ. ೧೩೨) ; ಯಮಸುತಂಗಱುಹುವೆನೆ ಧರ್ಮದ ಕ್ಷಮೆಯ ಗರಹೊಡೆದಿಹುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೩೩).

ಗರಂಗಳಬಲ್ಲಹ=ಗ್ರಹಗಳ ಒಡೆಯ ; ಸೂರ್ಯ : "ತಾವರೆಗೆಳೆಯ ನೇಸಱೆಂದು ಬಾನ್ಮಣಿ ಗರಂಗಳಬಲ್ಲಹಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೪). **ಗರಂಗಳಾಣ್ಮ** = ಗರಂಗಳ ಬಲ್ಲಹ : "ಬೆಂಗದಿರಂ . . . ಗರಂಗಳಾಣ್ಮಂ ಬಾನ್ಮಣಿ ಪಿಂಗದೆ ತಾಂ ನೇಸಱೆಂದು ತಾವರೆಗೆಳೆಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೦). **ಗರವಕೊಳ್, ಗರವಗೊಳ್** = ಗ್ರಹಪೀಡೆಗೆ ಒಳಗಾಗು : "ಗರವ ಕೊಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಗರವಗೊಂಡು, ಗರವಸಗೊಂಡು] ದೆಂದೆನಲ್ ಕೊಱಿ ಘುದೆನೆ ಗರವರಿಸಿದರ್ಥಮುಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೯೦). [< ಸಂ. ಗ್ರಹ]

ಗರ$_3$ (ನಾ). ಮನೆ; ಗೃಹ. 'ಗರತಿ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಗೃಹ]

ಗರ$_4$ (ನಾ). ೧. ನುಂಗುವುದು. ೨. ಕುಡಿಯುವಂತಹುದು ; ಪಾನೀಯ. ೩. ವಿಷ; ನಂಜು : ಗರ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ]ದ ಬಿಱುಹೊಯ್ಲಿಂಡೆ ನರಳ್ವರಂ ಸುರುಳ್ವರಂ (ಚಿಬಪು. ೨೨-೧೮) ; ತವಕದಿಂ ಗರಹರಣ ಮೂಲಿಕಾ ಸಂತತಿಗಳ ವಿವೇಕದಿಂದ ಹಾಲಾಹಲವ ಪರಿಹರಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೧೨) ; ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೆಡ್ಡೆ, ಅಡ್ಡಗೈ, ಗರ, ವಾಯುಗುಲ್ಮಂ, ಇವು ಮಾಣುವುವು (ವಿವೈವಿ. ೨೦೦). 'ಜಲಗರ' ಪರಾ. ೪. = ಗರಕರಣ. [ಸಂ.]

ಗರ$_5$ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಂತ್ರ (?) : ಗರವಟಿಗಂ ಗರ ಇತಿ ಜಲಯಂತ್ರ ವಿಶೇಷಃ ತತ್ರ ನಿಯುಕ್ತಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಗರ$_6$ 'ಗಡ$_4$' ನೋ.

ಗರಂ 'ಗರಮ್' ನೋ.

ಗರಕ 'ಗರ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಗರಕರಣ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹನ್ನೊಂದು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು : (ಕಿ).

[ಗರ$_4$ + ಕರಣ]

ಗರಕಾಲಕಂಧರ (ನಾ). ವಿಷದಿಂದ ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು ; ನೀಲಕಂಠ ; ಶಿವ : ಕರಾಲ ಕಾಲಮರ್ದನ ಗರಕಾಲಕಂಧರ ಧರಾಧರ ಧನ್ವ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೫೯). [ಗರ$_4$ + ಕಾಲ + ಕಂಧರ]

ಗರಕು$_1$ 'ಗರಿಕು' ನೋ.

ಗರಕು$_2$, ಗರ್ಕು$_1$ (ನಾ). ಏರುತಗ್ಗಾಗಿರುವುದು ; ಸಮತಲವಲ್ಲ ದಿರುವುದು ; ಒರಟಾದುದು: (ಕಿ). **ಗರ್ಕು$_1$** : (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರಕ್ಕು ; ತೆಲು. ಕಱಕು, ಕಱುಕು]

ಗರಕ್ಕನೆ (ಅ). ತಟ್ಟನೆ ; ಸರ್‍ರನೆ : ಕವಿರಾಜನು ಹುಚ್ಚುವೀರನ ಕಡೆಗೆ ಗರಕ್ಕನೆ ತಿರುಗುವನು (ತುಂಗಭ. ೧೪೦). [ಗರಕ್$_0$ + –ಅನೆ$_1$]

ಗರಗ 'ಗರುಗ' ನೋ.

ಗರಗಟೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಗರಗಟ್ಟೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ ; ತರಕಾರಿಯ ಹೋಳುಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಸಾಂಬಾರು ; ಕೂಟು : ಇವತ್ತು ನಿಮ ಗಾಗಿಯೇ ಗರಗಟ್ಟೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಗರಗಟ್, ಗರಗೋಟ್]

ಗರಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶುಷ್ಕವಾಗು ; ಒಣಗು : ಗಳಿಗೆಕಾಲ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತರು ವೆಂಕಮ್ಮ ಅವಲಕ್ಕಿ ತಿಂದ ಬಾಯಿ ಗರಗಟ್ಟಿ ಹೋಗಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೧೫). ೨. (ಉಕ). ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಹರಕತ್ತು ಆಗು : ಆ ಕೆಲಸ ಗರಗಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ).

[< ಗಱುಗು + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗರಗತಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಕ್ರಕಚೆಯೆನೆ ಗರಗತಿಗ ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [?]

ಗರಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಖರಪತ್ರ : (ಕಿ).

[?]

ಗರಗರ$_1$ ಗರಗರಿ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು ; ಸೊಗಸು. ೨. ಸ್ವಚ್ಛ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು. 'ಗರಗರಿಕೆ$_1$' ಪರಾ. **ಗರಗರಿ** : ೧. ಸ್ಮರನರ್ಧಾಂಗಿಯು ತನ್ನ ಸುರೂಪಿಗೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲವೆಂದಾ ಕುವರಿ ಬೆರಳಮಿಡಿವಳೆನೆಯವಳು ರೂಪಿನದೊಂದು ಗರಗರಿಯನೇನೆಂಬೆ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧೨-೪೭).

ಗರಗರನಾಗು = ಚೆಲುವಾಗು ; ಸೊಗಸಾಗು : ಗರಗರನಾಗಿ ಭೋಗಿಪೊಡೆ ಮುಗ್ಧೆಯನಾಗುವಮಾೞ್ಪುದೋ (ಅರ್ಥನೇ. ೪–೮೬) ; ಗರಗರನಾದ ಬೆಳ್ಪಸದನಂ ಪೊಸಜವ್ವನದೇೞ್ಗೆ ದೇಸೆಯೊಳ್ ಪೊರೆದ ವಿಲಾಸನೊಪ್ಪೆ (ಅನಂಪು. ೮–೨) ; ಅರಸನ ಗರಗರನಾದ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ಕನ್ನರಿಗೊಂಡು ನೋಡುತ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೪೯).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಗರಕೆನ ; ತೆಲು. ಗರಗರ]

ಗರಗರ್ರ$_2$ (ನಾ). ಸುತ್ತಲೂ ವೇಗವಾಗಿ ತಿರುಗುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಸದ್ದು. 'ಗರಗರನೆ$_2$' ಪರಾ.

ಗರಗರನೆ$_1$ (ಅ). ೧. ಚೆಲುವಾಗಿ; ಸೊಗಸಾಗಿ: ತಿರಿದಾ ಕೊಱಂ ನೀರೊಳ್ ಗರಗರನಪ್ಪಂತು ಕರ್ಚಿ ಮೇಣುಂಡಪರೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೦೬). ೨. ಉತ್ತಮವಾಗಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ; ಹಸನಾಗಿ: ಪೊಂಗಿರ್ದಂಗರವೋಳಿಗೆಯಂ ಗರಗರನಪ್ಪ ತುಪ್ಪಮಂ ಶರ್ಕರೆಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮–೫೩). [ಗರಗರ$_1$ + – ಅನೆ$_1$]

ಗರಗರನೆ$_2$ (ಅ). ೧. ವೇಗವಾಗಿ; ರಭಸದಿಂದ; ಗಿರ್ರನೆ: ಗರಗರನೆ ಹಲ್ಗಿಱಿದು ಕಲುಷ ದೈತ್ಯರನೆಲ್ಲ ಸೀಳಿ (ವಾದಿಕೀ. ೨೮–೨) ; ಹೊಂದೇರ್ ಹಕ್ಕಿ ಬಂದವಕ್ಕ ಗರಗರನಾಡಿ ನಿಂದವಕ್ಕ (ನಾಪದ. ೫೫–೧೫) ; ಗರಗರನೆ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡುತ್ತ (ಅಶ್ವಮೇ. ೩೫).

[ಗರಗರ$_2$ + – ಅನೆ$_1$]

ಗರಗರಿ 'ಗರಗರ್ರ$_1$' ನೋ.

ಗರಗರಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು ; ಸೊಗಸು ; ಅಂದ: "ಗರಗರಿಕೆ ನಿಱಿತೆ ಸುಭಗನುಮಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೮) ; ಗರಗರಿಕೆಯಾಯತದ ಸುರತಾತಿಶಯದ ಸಿಂಗರದ ಸರ್ವಾಂಗಮುಂ ಮಿಗೆ (ಜನವ. ೪–೧೦) ; ವರಭೋಗದಿಂದ ಶಚಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಸಂಕ ಗರಗರಿಕೆಯಿಂ ಗಿರಿಸುತೆಯೊಳು ಪಿರಿದು ಕಕ್ಕಸ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬–೧೦) ; ಗರಗರಿಕೆಯೊಳು ಕೆಂಬಾಯ್ದೆಱೆ ದಾಳಾಪ ವಿರಚನೆ ಮಾಡಿದರೊಸೆದು (ಭರಜ. ೫–೫೬). ೨. ಚೊಕ್ಕಟ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು : "ಗರಗರಿಕೆ ಚೊಕ್ಕಟಂ" (ಚತುನಿ. ೯೦) ; ಬಲಿಯುಪಸರ್ಗಮುಂ ಮಾೞ್ಪ ಮನಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಕೋಟಿಹೋಮಮುಮಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭೋಜನಮುಮಂ ಸೌಮ್ಯ ಗಿರಿಗುಹಾಗೇಹಂಗಳೊಳ್ ಮಾಡಿದಪನಲ್ಲಿಯಲ್ಲದೊಡೆಯುಂ ಗರಗರಿಕೆಯುಮಿಲ್ಲೆಂದು ಡಂಗುರಮಂ ಪೊಯ್ಸೆ (ಅರ್ಥನೇ. ೬–೨೦೭) ; ಮಾಸಿದ ಸೀರೆಯಲಿ ಗರಗರಿಕೆ ತಪ್ಪಿದ ಚೆಲುವಿನಲಿ (ನಳಚ. ೮–೫೧). ೩. ಶ್ರದ್ಧೆ; ಸಾಹಸ (?) : ಗರಗರಿಕೆಯಿಂದೆ ಮಾಡುವವರ ಯಾಗಸಮೃದ್ಧಿಯಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುತಂ (ಶ್ರೀಮಹಾ. ೧೦–೫೦) ; ಭಕ್ತಿಯಿಂದಿರೆ ನಿನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪ ಸಿದ್ಧಿಪುದು ನಾವದಕ್ಕುರೆ ಸಹಾಯಿಗಳೆನಲ್ಕೆ ಗರಗರಿಕೆಯಿಂದಾ ಶಿಖಂಡಿ ತಪಯುಕ್ತದಿಂ ಪರಮಯೋಗಾನಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣೆಯಾಗೆ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾ. ೨೩–೪೦) ; ಸುರಪತಿಯಿಂ ಶಬಾಸನು ಹರುಷಮುಖದಿಂ ಪಡೆದು ದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಕೈಯಿಂದ ವರಮುಹಾಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರಚಯವನು ಗರಗರಿಕೆಯಲಿ ತಂದ ಪಾರ್ಥನ ಪರಿಯನೇನೆಂದಱಿಯೆ (ಕೋಗಯ. ೮–೪).

[ಗರಗರ$_1$ + –ಇಕೆ. / ತೆಲು. ಗರಗರಿಕ, ಗರಾಗರಿಕ]

ಗರಗರಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಗರಗರ ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದ ; ಗದ್ಗದ : ಗರಗರಿಕೆ ಕೊರಲೊಳೀಕ್ಷಣದೊಳ್ಬಾರ್ಬಿಂದು ಮಿಡುಕೆರ್ದೆಯೊಳೊದವೆ ಪುಳಿಂದನ ಕಣಿಗಟ್ಟಿನಿಂದ ವನಹರಿಣಿಯವೊಲ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೪೧).

[< ಗದ್ಗದ ? + – ಇಕೆ]

ಗರಗರಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸುಂದರವಾಗಿರು : ಕಂತುವಿನ ಕೆಯ್ಯ ಕೂರಸಿಯಂತಿರೆ ಗರಗರಿಕೆವಡೆದು ಪೊಳೆವಸಿಯಳೆ (ಯಶೋಚ. ೨–೩೬); ಗರಗರಿಕೆವಡೆದೆಳನೆಂದಿರ ತಂಡದಿಂ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೧೪); ಹಾವದ ಭಾವದ ಮುಱುಕದ ಠೀವಿಯ ಗರಗರಿಕೆವಡೆದ ಚೆನ್ನೆಯರುಂ ತಂದಾ ವಿಭುಗೆ ತೋಱೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪–೪೮). [ಗರಗರಿಕೆ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಗರಗರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಚೊಕ್ಕಟವಾಗು ; ಶುಭ್ರವಾಗು ; ಹಸನಾಗು : ಕಾಳಘನವೆರಶಿದೋಲಾದಿ ಸಂಪ್ಯೆಯ ವಾಹಿನಿಯು ಮುತ್ತಿ ಮೊರೆಯು ತಂಬಿನ ಸೋನೆ ಸುರಿಯುತಂ ಗರಗರಿಸಿ ಹರವರಿಸಲಸುರಾರಿಯ (ಜಿನಮು. ೩೫–೧೬) ; ತರತರದಿ ವಿಟಗಾರರಾಟಲೆಯ ಕೋಟಲೆಯ ನೆರೆನೆರೆದು ಚರಚರಿಸಿ ಗರಗರಿಸಿ ಬಿಡುಬಿಡುವಿನಿರವಿರವನಾರೈದು ಸೇರುವರ್ ಸಾರುವರ್ ಬಹ ರಜನಿಸಮಯದಲ್ಲಿ (ಜಿನಮು. ೪೯–೧೩).

[ಗರಗರ$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಗರಗರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಗರಗರ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡು : ಗರಗರಿಪ ಗಾಲಿ ಸೀರ್ಗರಿವಚ್ಚು ಸೂತರಥಿಕರು ಮೊರೆವ ಬೊಬ್ಬೆ ಪಟಹಧ್ವನಿಯ (ಜಿನಮು. ೩೪–೨೫). [ಗರಗರ$_2$ + – ಇಸು$_3$]

ಗರಗಸ$_1$ 'ಕರಗಸ$_1$' ನೋ.

ಗರಗಸ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ : (ಮೈಔಗಿ. ೩೬–೬೧೩).

[?]

ಗರಗಸವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ ಹೆಣೆದಿದ್ದುವು ಬಳ್ಳಿ ; ಮುಳ್ಳಿನ ಪೊದೆಗಳು, ಗರಗಸವಳ್ಳಿ (ಪಾಂಚಜ. ೬೬).

[ಗರಗಸ$_2$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಗರಗು$_1$ 'ಗರುಗ' ನೋ.

ಗರಗು$_2$ 'ಗಱುಗು' ನೋ.

ಗರಗುವಡೆ 'ಗರುಗೊಡೆ' ನೋ.

ಗರಗೆ 'ಗರಿಗ' ನೋ.

ಗರಗೊಬ್ಬಟ್ಟು (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಗರಿಗರಿಯಾದ ಒಬ್ಬಟ್ಟು, —ಹೋಳಿಗೆ : ಮದುವೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಗರಗೊಬ್ಬಟ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಿತು (ರೂಢಿ).

[ಗರಗು$_2$ (< ಗಱುಗು) + ಒಬ್ಬಟ್ಟು]

ಗರಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ನೆಲ್ಲಿಹಿಲತಾಳಗರಚಿಗಳ್ ಬೆಕ್ಕಸಂ ಬೀರುತಂದಾದಿತ್ಯ ಕುಲಮುದಚಂದ್ರಂಗೆ ಗುಣಸಾಂದ್ರಂಗೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦–೩). 'ಕರಚಿ' ಪರಾ. [?]

ಗರಜ (ನಾ). = ಗರಕರಣ : ಬವ . . . ಗರಜ . . . ಭದ್ರಗಳೆಂಬೀಳು ಚರಕರಣಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ३.೨೦). [ಸಂ.]

ಗರಜಾಕರಣ (ನಾ). = ಗರಜ : ಗರಜಾಕರಣಕ್ಕೆ ಕಲ್ಯಾಣ ೧೧ ಗಳಿಗೆ ಮೇಲೆ ತ್ಯಾಜ್ಯ (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೧–೬). [< ಸಂ. ಗರಜಕರಣ]

ಗರಜು, ಗರ್ಜಿ$_2$, ಗರ್ಜು (ನಾ). ಅಗತ್ಯ ; ದರದು ; ಆವಶ್ಯಕತೆ ; "ಹಠಕತ್ತು ; ಅಡಚಣಿ, ಅಗತ್ಯ" (ಜಾನಕೋ. ೪೬) : ಗರಜು (ಬೇಡಿಕೆ), ಸಂಗ್ರಹ (ಪೂರೈಕೆ) ಕ್ರಯ – ಇವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕುರಿತು ನಿಯಮಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೪೯) ; ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲದವರು ಆಗಿನ ಗರಜಿಗಾಗಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುಣ್ಯತಿ. ೬). ಗರ್ಜಿ$_2$: ನಮಗೆ ವಸೂಲಿ ಬರಬೇಕು ; ನಮಗೆ ಗರ್ಜಿಉಂಟು (ಜಾರುವಾ. ೧೫೬) ; ನನಗೂ ಈಗ ಅಂಥದ್ದೇನೂ ಗರ್ಜಿಯಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೦) ; ಗನಯಿಗಳಾದವರ ಗರ್ಜಿಗೆ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲ (ದೇಜ್ಯೋತಿ. ೩೫). ಗರ್ಜು : ನಮಗೆ ಗರ್ಜು ಬಂದಾಗ ನಿಮ್ಮ ಹಣ ಬಾರದೆ ಹೋದರೆ (ಜಾರುವಾ. ೧೬೦) ; ಈಗ ನನಗೇನು ಅಂಥ ಗರ್ಜು ಇಲ್ಲ (ಮುಗಿಯು. ೪೩೯) ; ಆದೇನಪ್ಪ ಅಂತ ಗರ್ಜು (ದೇವಹಂ. ೨೦೯). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರಜ್]

ಗರಜೆ (ನಾ). = ಗರಜ : (ಶ). [ಸಂ. ಗರಜ]

ಗರಜ್ಜಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗರಜ್ಜಯ್ಯನ ಮಯ್ದುನ ಮುದೆಯ್ಯ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸನ್ದ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೮-೪ ; ಸು. 965). [< ಗೊರವ ? + ಅಜ್ಜ$_2$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಗರಟಿಗೆ 'ಗರವಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗರಟಿಗೆಬರು 'ಗರವಟಿಗೆವರ್' ನೋ.

ಗರಟುಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಮ್ಮೈಪಡು (?): "ಖರ್ವತೀತಿ ಗರಟು ಕೊಂಡಪುದೆಂಬುದು" (ಕಾಶಕ್ಕೃ. ೩೦). [ಗರಟು ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಗರಟೆ 'ಕರಂಟೆ' ನೋ.

ಗರಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಘರಟ್ಟ : ಬಿಟ್ಟವರ ತಿಂತಿಣಿಯ ದಿವಿಜ ಗರಟ್ಟದಲಿ ದಾನವರ ಜಾತಿಗರಟ್ಟರಲಿ (ವಿವೇಭ. ೪-೮೪). [< ಸಂ. ಘರಟ್ಟ]

ಗರಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಕಿಱುಸುಂಕ ಗರಡಮುಂ ಬಣ್ಣಿಗೆಯುಂ (ಜೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೩೫-೩೬ ; ?). [?]

ಗರಡಬೇವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇವು; ಹೆಬ್ಬೇವು; ತುರಕ ಬೇವು: "ಗರಡಬೇವು" (ಪಂಡಿತ. ೬೪). [ಗರಡ ? + ಬೇವು]

ಗರಡಿ 'ಗರುಡಿ' ನೋ.

ಗರಡಿಮನೆ 'ಗರುಡಿಮನೆ' ನೋ.

ಗರಡಿಯಾಳು (ನಾ). ಗರಡಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಪೈಲ್ವಾನ ; ಜಟ್ಟಿ : ಅರಮನೆಯ ಗರಡಿಯಾಳುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ಪಡೆದ ಜಟ್ಟಿಗಳು (ಭೀಮಕಾ. ೮). [ಗರಡಿ (< ಗರುಡಿ) + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಗರಡಿಸಾಧಕ 'ಗರುಡಿಸಾಧಕ' ನೋ.

ಗರಡಿಸಾಧನೆ 'ಗರುಡಿಸಾಧನೆ' ನೋ.

ಗರಣ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿಯುವುದು ; ಗ್ರಹಣ : "ಗ್ರಹಣಕ್ಕಂ ಗರಣ ಮಾಯ್ತು ಶಬ್ದಾದೇಶಂ" (ಶಮದ. ೨೮೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಸೂರ್ಯ ಗ್ರಹಣ ಅಥವಾ ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣ : ಗರಣ ತಾಗಿದ ಚಂದ್ರನಂತೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೬-೩೦) ; ಹರಿಮಣಿಯಜೆಯೊಳ್ಮೆಱುಗುತ್ತಿರೆ ವೃತ್ತತೆವೆತ್ತ ದಿನಕರೋಪಲಮಿದು ಭಾಸ್ಕರ ಬಿಂಬಮೆಂದು ಬಂದಾ ಗರಣದ ಸಮಯದೆ ವಿಧುಂತುದಂ ಪಿಡಿವುದದಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೨೨). [< ಸಂ. ಗ್ರಹಣ]

ಗರಣೆ 'ಕರಣೆ$_1$' ನೋ.

ಗರಣೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡೆಗಟ್ಟು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗು : ನವಸಾರವನು ಯೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿಯಿಕ್ಕಲು ಲದ್ದಿ ಗರಣೆಗಟ್ಟುವುದು (ಅಶ್ವವೈ. ೯-೨೯ ಟೀಕು). [ಗರಣೆ (< ಕರಣೆ$_1$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗರಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಗರಣೆಗಟ್ಟು : ಬರಬರಲ್ ಕೈಲಾಸ ಕೀರ್ತಿ ಕರುವಿಟ್ಟಂತೆ ಪಾಲ್ಗಡಲ್ ಗರಣೆಗೊಂಡೆದ್ದಂತೆ (ಪರಶು. ೧೦-೧೯). [ಗರಣೆ (< ಕರಣೆ$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಗರತಿ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿ; ಪತಿವ್ರತೆ: ಹದಿಬದೆ: ಸೂಳೆಗೆ ಅನಂತ ಪುರುಷರ ಸಂಗವಲ್ಲದೆ ಗರತಿಗೆ ಅನಂತ ಪುರುಷರ ಸಂಗ ಉಂಟೆ (ಮಡಿಮಾ. ೧೦-೧೧) ; ಗರತಿಯೆ ಸ್ತ್ರೀಜಾತಿಯೊಳ್ ವೆಗ್ಗಳಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪) ; ನೆರೆಮನೆ ಮುಮ್ಮನೆ ಗರತಿಯರೊಲಿದೊಮ್ಮೆ ಬರೆ ತನ್ನ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ (ಹದಿಬ. ೪-೩೬) ; ಗರತಿಯಾಗಿ ಬಾಳುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಓದು ತಾನೇ ಬೇಕು ! (ಮಹಾಗ. ೩೨೩). 'ಗೃಹಸ್ಥ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗೃಹ./ ತುಳು. ಗರ್ತಿ ; ತೆಲು. ಗರಿತ, ಗರ್ತ]

ಗರತಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿಯ ಕೆಲಸ; ಮನೆಯ ಯಜಮಾನಿಯ ಕೆಲಸ : ಗರತಿಗೆಲಸವೆಂದು ಗೆಲ್ಲಗೊಂಡುರ್ಬದೆ ಪರಿಚಾರವೆಂದು ಪಳಿಯದೆ (ಹದಿಬ. ೩-೩೩). [ಗರತಿ + ಕೆಲಸ]

ಗರತಿತನ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿಯ ಧರ್ಮ ; ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ : ಪುರುಷನ ಭಾವಂ ಪುರುಷತನಂ ಏವಂ ವೀರತನಂ... ಗರತಿತನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೦ ಪ್ರಯೋ); ವಿಧವೆಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಗರತಿತನವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ಎರಸೆ. ೧೨೨). [ಗರತಿ + -ತನ]

ಗರತಿಪ್ಪಾಳೆ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳನ್ನು) ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ತೋಳುಹಿಡಿದು ಗಿರಗಿರನೆ ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗಿಸುವುದು ; ಒಂದು ಆಟ : ಅವನನ್ನು ಎರಡು ಕೈಯಲ್ಲೂ ಬಲವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಗರತಿಪ್ಪಾಳೆ ಆಡಿಸುವಾಗ ಪರ್ವತ ವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಪರ್ವತ ರಪರಪಾಟಿ ತಿರುವುತ್ತಿರುವಂತೆ ಭಯಾನಕ ವಾಯಿತು (ದಾನಚಿಂ. ೧೫೦). 'ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ' ಪರಾ. [?]

ಗರದ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ; ವಿಷವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಯಸುವವನು : ಗರದಂ ಮಾಹಿಷಕಂ ನಟಂ ಪಿಶುನನುಂ ಕೈವರ್ತಕಂ . . . ಇವರಾ ರಕ್ತಾಂಭಸಕ್ಕೆಯ್ದುಗುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೭-೧೯೪). [ಸಂ.]

ಗರದಿ 'ಗರ್ದಿ' ನೋ.

ಗರಧರ (ನಾ). (ಕೊರಳಲ್ಲಿ) ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು ; ವಿಷ ಕಂಠ ; ಶಿವ : ಪದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮಾತೆ ಗರಧರಪ್ರೀತೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧-೩) ; ಸ್ಮರಹರನಸುರವರದ ಗರಧರನು (ಗಣೇಶ. ೧೬-೪೦೭). [ಸಂ.]

ಗರಧರಗ್ರೀವ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು ; ವಿಷಕಂಠ; ಶಂಕರ; ಶಿವ : ಜಯಜಯಜಗತ್ತ್ರಯಕರಗರಧರಗ್ರೀವ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೬೯ ರಗಳೆ). [ಗರಧರ + ಗ್ರೀವ]

ಗರಪು, ಗರಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರೆ ; ಕೆಬರು ; ಗೋರು : ನೀರತಪ್ಪಲೆ ಹಂಡೆಯನ್ನು ಗರಪುತ್ತಿತ್ತು (ಸರಸ. ೫೮). **ಗರಬು$_1$** : ೨. (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ಕಯ್ಯಾಡಿಸಿ ಹುಡುಕು ; ಬೆದಕು. 'ಗರಬಾಡು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಗರ್ಪು]

ಗರಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೆವ್ವ, ಪಿಶಾಚಿ ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟಶಕ್ತಿಗಳ ಬಾಧೆ ತಟ್ಟು ; ದೆವ್ವ ಹಿಡಿ : ಯಜ್ಞಮಂಟಪದಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ಗರಬಡಿದವರಂತಾಗಿದ್ದರು (ಚಿತಂಬಾ. ೧೭೧) ; ಸುಮಾ ಗರಬಡಿದವಳಂತೆ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟಳು (ರೂಪಸ. ೧೧೭). ೨. "ಕೆಟ್ಟಗ್ರಹದಿಂದ ತೊಂದರೆ ಯುಂಟಾಗು" (ಅನಂನಾ). [ಗರ$_2$ + ಬಡಿ$_1$]

ಗರಬಲ (ನಾ). ಗ್ರಹಬಲ : ಕೆಂಗದಿರನಾದಿಯಾದೊಂಭತ್ತು ಗರಬಲಂ ತುಂಗನಕ್ಷತ್ರ ಪ್ರವರ್ತನಂಗಳವೆಲ್ಲ (ಆರಾಚ. ೪-೬). [ಗರ$_2$ + ಬಲ$_2$]

ಗರಬಾಡು (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ತಡಕಾಡು ; ಹುಡುಕಾಡು (?) : ಗಂಟು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದಾಗಲು ಆತನು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಕಾಲುಹತ್ತುವವರೆಗೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಗರಬಾಡಿದನು (ಕುಮುದಿ. ೧೪). [ಗರಬು$_1$ (< ಗರಪು) + ಆಡು$_1$]

ಗರಬು$_1$ 'ಗರಪು' ನೋ.

ಗರಬು$_3$ (ನಾ). = ಗರಸು$_2$: ಗರಬಿನ ಹೊಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಗರಭೃತ್ಕಟಕ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳನ್ನು ಕಡಗವಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಸರ್ಪಭೂಷಣ ; ಶಿವ : ಸತ್ಕರ್ಮವರದ ಗರಭೃತ್ಕಟಕ . . . ಜಯ ಶಶ್ವದಗಣಿತ ಚಿತ್ಸುಖ (ಉದ್ಭವೇ. ೬-೩೦). [ಸಂ. (ಗರಭೃತ್ + ಕಟಕ)]

ಗರಮ್, ಗರಂ, ಗರಮ, ಗರಮು (ಗು). ೧. ಬಿಸಿಯಾದ ; ಉಷ್ಣವಾದ. (ನಾ). ೨. ಬಿಸಿ ; ಶಾಖ ; ಉಷ್ಣ. ೩. (ಆಲಂ) ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡಿರುವಿಕೆ ; ಕೋಪಗೊಂಡಿರುವಿಕೆ. **ಗರಂ** : ೧. ಗರಂ ದೋಸೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಅವರು ಯಾಕೋ ಇವೊತ್ತು ಬಹಳ ಗರಂ ಆಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಗರಮ** : (+). **ಗರಮು** : ೩. ನಡನಡುವೆ "ಚಾಯ್‌ಗರಮ್"ದವರ ಬಾಯಿ – ಗರಮು ಗದಗ ಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೩೮೮).

ಗರಮಾಗರಮು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಇಬ್ಬರೂ ಆ 'ಗರಮಾಗರಮು' ಚಹವನ್ನು ಕುಡಿದರು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೭೩). ಗರಮಾಗರಮಿಮಾಡು=೧. ಬಿಸಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಡೆ; ಶಿಕ್ಷಿಸು: ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿತರಿಸಿ ನಯದಿಂದಲೂ ಮೊಂಡರಿಗೆ ಮೇಖು ಛಡಾಯಿಸಿ ಕೊರಡೆಗಳಯಿಂದಲೂ ಸಹಾ ಗರಮಾಗರಮಿಮಾಡಿ ನಜರಾನೆ ತೆಗೆದು ಹೇರಳ ಹಣಕಾಸುಗಳ ಜಮಮಾಡಿ (ಹೈದರ. ೭೬).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರಮ್; ಪಾರ. ಗರ್ಮ್]

ಗರಮು 'ಗರಮ್' ನೋ.

ಗರಮುಮಸಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೊತ್ತಂಬರಿ, ಜೀರಿಗೆ, ಮೆಣಸು, ಲವಂಗ, ದಾಲಚಿನ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಉಷ್ಣಕಾರಕ ಸಂಭಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು: (ಕ). ೨. ಉಷ್ಣಕಾರಕವಾದ ಔಷಧಿವಸ್ತುಗಳು: (ಕ). [ಗರಮು (< ಗರಮ್) + ಮಸಾಲೆ]

ಗರಮಿ, ಗರ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಉಷ್ಣ; ಕಾವು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಹರೋಗ; ಗುಹ್ಯರೋಗ; ಪರಂಗಿರೋಗ: ಈ ಗರಮಿಮುಂದಿ ಬ್ಯಾಡೋ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೦೪). ಗರ್ಮಿ: ೧. ಖರ್ಜೂರ ಗರ್ಮಿಯೋ ಏನೋ? (ಕುಡಿಕೂ. ೨೫೬); ೨. ತಾವು ಗರ್ಮಿರೋಗದಿಂದ ನಾಲ್ಕಾರು ಸಲ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದರೂ (ಎಡಹೆ. ೪೪).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರಮಿ; ಪಾರ. ಗರ್ಮಿ./ ಸಂ. ಘರ್ಮ]

ಗರಮು 'ಗರಮ್' ನೋ.

ಗರಲ, ಗರಳ (ನಾ). ೧. ನಂಜು; ವಿಷ: ಸುರೆ ಗರಲ ಸುಧೆಗಳ್ ಅಬ್ಧಿಯಲಿ ಸೋದರರಲ್ತೆ? (ಮಂಕುಕ. ೨೮೭). 'ಗರಲಕಂಧರ' ಪರಾ. ಗರಳ: ೧. ಪುಗುವುದು ಕಿಚ್ಚಂ ನುಂಗುವುದು ಗರಳಮಂ ಪಾಯ್ವುದಧಿಕ ಕುಧರಾಗ್ರದಿನುರ್ವಿಗೆ ಸೇವಿಸದಿರ್ಪುದಸೇವ್ಯಗುಣಾನ್ವಿತನಪ್ಪನರಪನಂ ಮಾನಧನಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೩-೨೧). 'ಗರಳಪ್ರಾಣಿ', 'ಗರಳವನಸ್ಪತಿ' ಪರಾ. ೨. ಹಾವಿನ ವಿಷ: "ವಿಷಂ, ಗರಳಂ, ಗರಃ – ಈ ೩ ಹಾವಿನ ವಿಷಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೯); ಗರಳವಿಲ್ಲದ ಉರಗಂಗೆ ಹಲಬರಂಜಿವರುಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೭-೩೦೨); ಘನಗರಳಂ ವಿಜೃಂಭಿಸೆ ಫಣಾಮಣಿ ರಂಜಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೩-೯೧); ಕಾವರಾರೈ ನಿನ್ನನೆನ್ನ ಕೋಪಪ್ರಳಯಫಣಿಗರಳದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೬-೧೫೦). [ಸಂ.]

ಗರಲಕಂಧರ, ಗರಳಕಂಧರ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ವಿಷಕಂಠ; ಶಿವ: (ಕ). ಗರಳಕಂಧರ: ಗರಳಕಂಧರ ಮೂರ್ತಿ ನೋಡುತ (ಬಸಪು. ೨೪-೨೭); ಗರಳಕಂಧರ ಮಹಾತ್ರ್ಯಕ್ಷನಂ ಚಂದ್ರಶೇಖರನ ಕಂಡು (ವೀಶೈಪು. ೨-೮-೨೭). [ಗರಲ + ಕಂಧರ]

ಗರಲಗ್ರೀವ, ಗರಳಗ್ರೀವ (ನಾ). ೧. = ಗರಲಕಂಧರ: ಗರಲಗ್ರೀವ ನಹೀಂದ್ರನಿಂದು ಮೃಗಲಕ್ಷ್ಮಂ ಶಂಕರಂ ನೀಲಕಂಧರನೆಂದೇಳಿಸೆ ತನ್ನ ನಿರ್ಮಲಯಶಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೨೦೧). ಗರಳಗ್ರೀವ: ೧. ಅಭೀಪ್ಸಿತ ವಸ್ತುನಿಚಯವನಿತ್ತು ಗರಳಗ್ರೀವನಂ ಗೆಲಲು (ಬಸಪು. ೨೫-೧೨); ಸುಧೆಗೊಬ್ಬುಗಳ ಗಂಡಿಗರ ಗಾಢದ ಗರ್ಭವನು ಹೊಳ್ಳಿಸಿತು ಗರಳಗ್ರೀವನುಪದೇಶ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೧). ೨. ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಕೊರಳು; ಕರೆಗೊರಳು: ಓವಿ ಗುಂಡಯ್ಯಂಗೆ ಹರೆಯವನೀವ ಶಾವಿನೊಳಾವ ಗರಳಗ್ರೀವ ಸಹಿತಂ ಹೋದೆ (ಬಸಪು. ೨೪-೭೨).

[ಗರಲ + ಗ್ರೀವ]

ಗರಲಧರ, ಗರಳಧರ (ನಾ). ೧. (ಕೊರಳಲ್ಲಿ) ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ. ೨. ಹಾವು; ಸರ್ಪ. ಗರಳಧರ: ೧. ಗರಳಧರನುರಗಭೂಷಂ ಸರಸಿಜಭವಮಸ್ತಕಪ್ರಯುಕ್ತಕರಂ . . . ಭಕ್ತಿರಸಮನೆಮಗೀಗೆ ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೧); ಗರಳಧರನೀಂಟದಮೃತಂ ಗರಳಂ ತಾನಾದುದು (ವೃಷವಿ. ೪೦-೮೬). ೨. ಘಟದೊಳಗೆ ಕೈದುಡುಕಿ ಪಟು ದುರ್ಘಟ ಗರಳಧರನಂ ಪಿಡಿಪಿಡಿದು ತೆಗೆವ ಸಮಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೫೧-೬೧). [ಸಂ.]

ಗರಲಪೂರ, ಗರಳಪೂರ (ನಾ). ವಿಷಯುಕ್ತವಾದುದು; ಹಾವು; ಸರ್ಪ. ಗರಳಪೂರ: "ಗರಳಪೂರಂ ಕಂಚುಕಂ ಭುಜಗನಾ ವ್ಯಾಳನೆನಲು ಸರ್ಪಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮-೧).

[ಗರಲ + ಪೂರ]

ಗರಲಭುಕ್ಕು, ಗರಳಭುಕ್ಕು (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಉಂಡವನು; ನಂಜುಂಡ; ಶಿವ. ಗರಳಭುಕ್ಕು: 'ಗರಳಭುಗ್ರಸನ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಗರಲಭುಜ್]

ಗರಲವಿಶಿಖ, ಗರಳವಿಶಿಖ (ನಾ). ವಿಷಪೂರಿತವಾದ ಬಾಣ: (ಕ). ಗರಳವಿಶಿಖ: ಮುಳಿದವಂ ಗರಳವಿಶಿಖವನುಗಿದನಾ ನರಂ ಗಾರುಡ ಶಿಲೀಮುಖವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೫). [ಗರಲ + ವಿಶಿಖ]

ಗರಲಾಭಿರಾಮ (ನಾ). ವಿಷದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವನು; ಶಿವ: ಸುಗುಣಾನುರಾಗನು ಗರಲಾಭಿರಾಮನು ರಾಗಾದಿದೋಷರಹಿತನು . . . ನಮ್ಮನು ಸಲಹಲಿ ಶಿವನು (ಇಂಚಾಪ. ೮೩-೧).

[ಗರಲ + ಅಭಿರಾಮ]

ಗರಲಾಶನ, ಗರಳಾಶನ (ನಾ). = ಗರಲಭುಕ್ಕು. ಗರಳಾಶನ: ದೇವ ಗರಳಾಶನ ದೇವ ನಗಾತ್ಮಜೇಶ್ವರಾ (ಶಬಶಂ. ೫-೨೧).

[ಗರಲ + ಅಶನ]

ಗರವಟ್ಟ₁, ಘರವಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಪಹರೆ; ಕಾವಲು; ಗಸ್ತು: "ಗರವಟ ಇತಿ ದುರ್ಗಾದೌ ಪ್ರಹರೇ ಪ್ರಹರೇ ಪರ್ಯಟನಾದಿನಾ ಕ್ರಿಯಮಾಣೋ ರಕ್ಷಾವಿಶೇಷಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಸುತ್ತುವುದು; ತಿರುಗುವುದು. 'ಗರವಟಿಸು' ಪರಾ. ಘರವಟ್ಟ: ೨. 'ಘರವಟ್ಟಿಸು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗರ್ವಾಟ]

ಗರವಟ್ಟ₂ (ನಾ). ನವಗ್ರಹಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ನಕ್ಷೆ: "ಗರವಟ= ಗ್ರಹಪಟ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦).

[< ಸಂ. ಗ್ರಹಪಟ]

ಗರವಟ್ಟ₃, ಗರಪಟ್ಟ (ನಾ). ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ: ಕೆಲರ್ ಗರವಟದ ಸನ್ನೆಯಮನಣಿಗೆಯ್ಯುತಿರ್ಪರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೧-೧೧). ಗರವಟ್ಟ: ಆತನೊರ್ಮೆ ಮೊಗಸಿದ ಗರವಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸಮಿತ್ಸಾರಂಗಳಂ ತಿರಿತರ್ಪೊಂ ದುಜ್ಝಗದಿಂ ಬೈಗುವೊಬ್ತಿಂಗೆ ತನ್ನಾಶ್ರಮದತ್ತಣಿಂ ಪೋಪೋದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪-೧೯); "ಗ್ರಹರೇಖೆ; ಯಜ್ಞಶಾಲೆ (?)" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ). [< ಸಂ. ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ?]

ಗರವಟ (ನಾ). ಕಾವಲು; ಗಸ್ತು; ಪಹರೆ. 'ಗರವಟಿವರ್' ಪರಾ.

[< ಗರವಟ್ಟ₁]

ಗರವಟಿಗ₁, ಘರವಟಿಗ (ನಾ). ಕಾವಲುಗಾರ; ಪಹರೆಯವನು; ಗಸ್ತು ತಿರುಗುವವನು: ಪೊಸಪೂವಡಿಗರ ಗರವಟಿಗರ ಕೊಲ್ಲಾಯ್ತರ ನುಡಿಗಾಜರ ಮಾಸ್ವಾರರ ಸಂದಣಿ ಸಲೆ ಸೊಗಯಿಸಿತಾಗ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೯). ಘರವಟಿಗ: ಘರವಟಿಗರ ಗಜವಾಜಿವಾಹಕರ ವಾಗ್ವರರ . . . ಕೇರಿಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೨).

[ಗರವಟ್ಟ₁ + -ಇಗ]

ಗರವಟಿಗ₂ (ನಾ). ತೋಟ, ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಿಗೆ ನೀರೆತ್ತಿ ಒದಗಿಸುವವನು; ನೀರುಗಂಟಿ (?): ಗರವಟಿಗಂ ಗರ ಇತಿ ಜಲಯಂತ್ರವಿಶೇಷಃ ತತ್ರನಿಯುಕ್ತಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಗರ₃ + -ಅಟಿಗ]

ಗರವಟಿಗೆ, ಗರಟಿಗೆ, ಗರವಟ್ಟಿಗೆ, ಗರವೊಟ್ಟಿಗೆ, ಘುರಟಿಗೆ, ಘುರವಟಿಗೆ, ಘುರವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧.=ಗರವಟ್ಟ$_1$: ನೆರೆದ ವೇದಂಗಳುಗ್ಗಡವುಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಕ, ನ, ಪು]ರವಟಿಗೆ . . . ಹರಿಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸುರರ ಕಾಹು (ಹಚಕಾ ೫-೬೧); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಜಾವಮುಕ್ಕಡ(ಗ)ರವಟಿಗೆ ತಳವ(ಜಿೀಕೆ)ಯು (ಮೆ)ಕ್ಕೆಕ್ಕೆಯೊಳಂ ಠಾಣಾಂತರಮಂ ನಿರವಿಸೆಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೯ ವ); ಮೃಗೇಂದ್ರನ ಗರವಟಿಗೆಯಲಿ ಬಡಸೃಗಾಲನ ಬಾಧೆ ಬಲುಹು ಗಡಾ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦-೧೯). ೨. ಮನೋವಿಕಲತೆ; ಚಿತ್ತಕ್ಷೋಭೆ; ಹುಚ್ಚು: (ಕ). **ಗರಟಿಗೆ:** ೧. ಗರಟಿಗೆಯುಕ್ಕಡದ ವಿಯಚ್ಚರರಂ ಪೇಸೇಜಿ[ಟಿ]ಕೊಂದರೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೦); ಹೃದಯಪ್ರಿಯರಂ ತೊಱಗಿದ ಪದದೊಳ್ಗರಟಿಗೆಯ ಜಾವದುಕ್ಕಡದುಲಿ ಮಗ್ಗಿದ ಪೊತ್ತು ಸೂಳ್ಗೆ ಕರುಮಾಡದ ಪಕ್ಕದೊಳಿರ್ದ ಪಟ್ಟದಾನೆಯ ಬದಗಂ ಬಿನದಕ್ಕೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೨೭). **ಗರವಟ್ಟಿಗೆ:** ೧.'ಗರವಟ್ಟಿಗೆವರ್' ಪರಾ. **ಗರವೊಟ್ಟಿಗೆ:** ೧. ಉರಿನಾಲಗೆಯ ಗರವೊಟ್ಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ಗೆಯ ತೊಳಲಿಕೆ ತೆರಳಿಚಿತು ತೆತ್ತೀಸು ಕೋಟಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦-೫೬). **ಘುರಟಿಗೆ:** ೧. ನಿರವಧಿಧ್ಯಾನಂ ಚತುರ್ದಶಭುವನಮನಾ ಭರದಿಂದ ಲಾವರಿಸೆ ಘುರಟಿಗೆಯ ಕಪಿಧ್ವಜನಿಕರಮನೋವದೆ ಕೊಲುತ ಕವಿತಂದು ದಂದು ಬೆಚ್ಚರದಿಂದ ಬೊಬ್ಬೆಯಬ್ಬರಗುರ್ವಿಸೆ ಕೂಡೆ (ಕುಮುರಾ.೧೪-೭). **ಘುರವಟಿಗೆ:** ೧. 'ಘುರವಟಿಗೆಬರು' ಪರಾ. **ಘುರವಟ್ಟಿಗೆ:** ೧. ವನದುರ್ಗಮಂ ಪೋಲ್ವ ಬಿಲ್ವಡೆಯಿಂದಂ ಘುರವಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱರಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೨೬). ೩. ಸದ್ದು; ಗದ್ದಲ; ಗಲಭೆ (?): ತಲೆಗಾಪಿನಾಳುಕ್ಕಡದಾಳ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ ಉಕ್ಕಡದಾಳ್ ಘು[ಪಾಠಾಂ. ಪು]ರವಟ್ಟಿಗೆಯಾಳ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ ಘು[ಪಾಠಾಂ. ಪು]ರವಟ್ಟಿಗೆಯಾಗೆ ಮೂಮುಸಕಂ ಮುಸಗಿ (ಗಪಾಯು. ೯-೩೨ವ); "ಘುರವಟ್ಟಿಗೆಯಾಗೆ – ಇದೆಲ್ಲದರಿಂದ ಗಲಭೆಯಾಗಲು" (ಗದಾಸಂ. ೨೦೨ ಟಿಪ್ಪಣಿ). ℙ 'ಗರವಟ' ಎಂಬುದೇ ಮೂಲ ರೂಪವಾಗಿದ್ದು, 'ಗರವಟಿಗೆ' ಎಂಬುದು ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯ.

[ಗರವಟ + –ಗೆ]

ಗರವಟಿಗೆಬರು 'ಗರವಟಿಗೆವರ್' ನೋ.

ಗರವಟಿಗೆವರ್, ಗರಟಿಗೆಬರು, ಗರವಟಿಗೆಬರು, ಗರವಟ್ಟಿಗೆವರ್, ಘುರವಟಿಗೆಬರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವಲಿಗಾಗಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರು; ಪಹರೆಮಾಡು; ಗಸ್ತುತಿರುಗು: "ತೊಟಿಲ್ದನೆಂದು ಭ್ರಮೆಗೊಂಡನುಂ ಗರವಟಿಗೆ[ಪಾಠಾಂ. ಉಂಗರವಟ್ಟಿಗೆ, ಗರವಟ್ಟಿಗೆ] ವಂದನುಮುಕ್ಕುಂ" (ಶಮುದ. ಸ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ); ಕಾಮನ ಗರವಟಿಗೆವರ್ಪಂತೆ ಸುತ್ತಿವರ್ಪುವು ಗಿಳಿಗಳ್ (ಶಮುದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಮನೋವಿಕಲನಾಗು; ಭ್ರಮಿಷ್ಠನಾಗು: (ಕ). **ಗರಟಿಗೆಬರು:** ೧. ಪುರರಕ್ಷಕರು ಕಂಡಾಚಾರದವರು ತಳವಾರರು, ಗರಟಿಗೆಬಂದಿದ್ದೇವೆ (ಮುಂತ್ರಶ. ೩೦-೧೦). **ಗರವಟಿಗೆಬರು:** ೧. ರಜನೀಚರರ ಬಾಧೆಗೆ ತೊಱಿದು ನಿದ್ರೆಯ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘು]ರವಟಿಗೆಬರುತಿಹೆನು ನಿಮ್ಮಡಿಯಂಗರಕ್ಷಣೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೪೫-೬). **ಗರವಟ್ಟಿಗೆವರ್:** ಮೇಲಿನ 'ಶಮುದ. ನ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ'ಯ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಘುರವಟಿಗೆಬರು:** ೧. ಮೇಲಿನ 'ತೊರರಾ. ೬-೪೫-೬'ರ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಗರವಟಿಗೆ + ಬರ್$_1$]

ಗರವಟಿಬರ್ (ಕ್ರಿ). = ಗರವಟಿಗೆವರ್ ೧: ಜೊಂಪಜೊಂಪದೊಳ್ ಶೋಧಿಸುತಮುಂ ವಿರಹಿಗಳನಱಸಿ ಕಾಮನ ಗರವಟಿಬರ್ಪಂತೆ ಸುತ್ತಿಬರ್ಪುವು ಗಿಳಿಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೪೬). [ಗರವಟಿ + ಬರ್$_1$]

ಗರವಟಿಸು, ಘುರವಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂತುಮಾಡು; ರಂಧ್ರವನ್ನು ಕೊರೆ: "ಕೊಱಿದುಡು = ಗರವಟಿಸಿಡುವುದು" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨). ೨. ಗರಗರನೆ ತಿರುಗಿಸು; ಸುತ್ತಿಸು: ದಂತವಕ್ತ್ರಂ . . . ಶಂಖಚಕ್ರಾನ್ವಿತನೆಂದು ಉದಧಿಯಂ ಕಲಂಕಿಯುಂ ಅನಂತಾಖ್ಯನೆಂದು ಭೂಮಿಯಂ ತಿಗುಱಿದಿರುಪಿಯುಂ ಅಬ್ಜೋದರನೆಂದು ಗಗನಮಂ ಗರವಟಿಸಿಯುಂ ಮಾಣದೆ (ಜಗವಿ. ೯-೫೩ವ). ೩. ಗಸ್ತುತಿರುಗು, —ಅಲೆ: (ಕ). **ಘುರವಟ್ಟಿಸು:** ೨. ಕರವಾಳಂ ಘುರವಟ್ಟಿಸಿ ಶಿರೋಜಮಂ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದು ಗುರುವಂ ಪಚ್ಚಂತಿರೆ ಪಿರಿದು ಪೊಯ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೦); "ಘುರವಟ್ಟಿಸಿ = ಬೀಸಿ, ಝುಳಪಿಸಿ" (ಪಂಪದೀ. ೪೪೬).

[ಗರವಟ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಗರವಟ್ಟ 'ಗರವಟ$_3$' ನೋ.

ಗರವಟ್ಟಿಗೆ 'ಗರವಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗರವಟ್ಟಿಗೆವರ್ 'ಗರವಟಿಗೆವರ್' ನೋ.

ಗರವರ (ನಾ). ವಿಷಗಳಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರವಾದುದು: ಶಿರದಲಿ ಶಿವಲಿಖಿತವದೀಪರಿಯೇ ಗರವರದಲ್ಲಿಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗರಳದ ಉರಿಯಲಿ] ಒಱಗಿದೆ ಕಲಿಯೇ (ಹಚಳಾ. ೧೨-೩೦ ರಗಳೆ). [?]

ಗರವರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗರವಟಿಸು ೧: "ಗರವಸಗೊಂಡುದೆಂದೆನಲ್ ಕೊಱಿದುದೆನೆ ಗರವರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿಸಿ]ದರ್ಥಮುಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ.೯೦).

[< ಗರವಟಿಸು]

ಗರವಸ (ನಾ). ಕಾವಲು; ಪಹರೆ; ಗಸ್ತು (?). 'ಗರವಸಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [?]

ಗರವಸಂಗೊಳ್, ಗರವಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪಹರೆಮಾಡು; ಕಾವಲಾಗಿರು; ಗಸ್ತುತಿರುಗು (?): ಮುರಿದು ಕದಿರ್ವರಿದು ರಣಕೇಸರಿಯಂ ಸುತ್ತಿಱಿದು ಗರವಸಂಗೊಳ್ವಬಲಾಸ್ಫುರಿತಾಕ್ಷಿರುಚಿಗಳಸಿ ಪಂಜರದೊಳ್ ಸೆಱಿಗೆಯ್ದು ತರ್ಪವೊಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೫); ಗರವಸಂಗೊಳ್ವ[ಪಾಠಾಂ. ಸೊಗಯಿಸುವ] ಮುಖಮಯೂಖಂಗಳಿಂ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್ ಬೆಳ್ಪಂಗೆಡೆದಂತೆಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೬ ವ). **ಗರವಸಗೊಳ್:** "ಗರವಸಗೊಂಡುದು = ಗರವಟಿಸಿಡುವುದು" (ಶಮುದ. ಪರಿ. ೨); "ಗರವಸಗೊಂಡುದೆಂದೆನಲ್ ಕೊಱಿದುದೆನೆ ಗರವರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿಸಿ]ದರ್ಥಮುಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೯೦).

[ಗರವಸ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗರವಸಗೊಳ್ 'ಗರವಸಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಗರವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಮಗ್ಗಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ (?): ತಿರುಮಲದೇವರಿಗೆ ಮೂಡಲಾಗಿ ಹೋದ ಸಾಲಿಗರ ಕೇರಿಯ ಮಗ ಗರವಾರಗಳನು ಆ ಮೂಡ ಬಾಗಿಲ ಸುಂಕವನೂ ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕವಾಗಿ ತಿರುಮಲದೇವರಿಗೆ ನಂದಾ[ದೀ]ಪ್ತಿಂಗೂ ದಿನಮಾನ ವೆಚವನೂ ನಡಸುವಂತಾಗಿ ಧಾರೆಯನೆಱದು ಕೊಟಂಥಾ ಧರ್ಮ್ಮಶಾಶನಕೆ ಶುಭಮಸ್ತು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೬–೧೪; 1506).

[?]

ಗರವಿಷ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಿಷ, —ನಂಜು (?): ಗರುಗದ ಸೊಪ್ಪು ಹಾರವಾಣದ ಚೆಕ್ಕೆ . . . ಸೇವಿಸಿದರೆ ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಕಂಠರೋಗ, ಗರವಿಷ, ಜಿಹ್ವಾರೋಗ, ೮೪ ವಿಧ ವಾತರೋಗ . . . ನಾಶವಾಗುವುವು (ಸಕವೈ. ಪರಿ ೪೪೭). [ಗರ$_4$ + ವಿಷ]

ಗರವು (ಕ್ರಿ). ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು; ಸುಲಿ: "ಗರವು–ಸರ್ವಾಕರ್ಷಣೇ" (ಶಮುಧಾ). 'ಗರವುಗೊಳ್ಳು' ಪರಾ.

[< ಕವರ್$_1$?]

ಗರವುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). (ಎಲ್ಲವನ್ನೂ) ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳು (?): ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ನನ್ನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ನಿಮ್ಮಾಕ್ಕೆಗೆ ಇಂಬುಗೊಳಿಸಿಬಿಟ್ಟು, ನಿಮ್ಮ ಗೆರೆಯಾಜ್ಞೆಯೊಳಗೇ ಮಿಸುಕದಿರುವಂತೆ ಗರವುಗೊಳ್ಳಲಾಟಿಸುತ್ತಿರುವ ನೀವು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೭-೧೨).
[ಗರವು + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಗರವೇಟ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಅನುರಾಗ, —ಪ್ರೀತಿ (?): ಮತ್ತಮೊರ್ವಂ ಗರವೇಟದ ಭೋಗಿಯಿಂತೆಂದಂ (ಅನಂಪು. ೮-೫೩ವ).
[< ಕರಂ ? + ಬೇಟ$_2$ (< ಬೇಂಟ)]

ಗರವೇಟಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳವಳು (?): ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ಗರವೇಟಗಾರ್ತಿ ಕಲಹದೊಳಿರ್ದರಜೊಜಗನನೋಲಗಕ್ಕಲಂಕರಿಸಿ ಕಳುಹಿ ಚಿತ್ತದುತ್ತವಳತನಮಂ ತನ್ನ ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ ಕೆಳದಿಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೧೫ ವ).
[ಗರವೇಟ + -ಕಾರ$_1$(< -ಕಾಱ) + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಗರವೊಟ್ಟಿಗೆ 'ಗರವಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗರವೊಡೆ, ಗರಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಗರಬಡಿ ೧: ಪ್ರಯಾಣಶಕುನದೊಳ್ ಉಱಿಯನೊಂದಂ ಕಂಡಂತೆ ಕಳಿಯೆ ತಡೆಯದೆ ಗರವೊಡೆದಂತೆ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದವಪ್ಪೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೭-೯). **ಗರಹೊಡೆ**: ಗರಹೊಡೆದವರ ನುಡಿಸಬಹುದು ಸಿರಿಗರ ಹೊಡೆದವರ ನುಡಿಸಲು ಬಾರದು (ಬಸವ. ೧೩೨) ; ಎದೆಗಳೊಳು ಕಳವಳಿಸಿ ಗರಹೊಡೆದವೊಲು ತಮ್ಮೊಳು ಮಾಱಿದು ತುಟಿಗಳು ಮಿಡುಕದೆ (ಬಸಪು. ೫೪-೮೧); ಪೆರ್ಮಾಡಿರಾಯಂ . . . ಸಿರಿಗರಹೊಡೆದ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯನಂ ಕರುಣಿಸೆಂದೆನುತೆ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಮುಖನಾಗಿರ್ದ ಧರಣೀಶನಂ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ನೋಡಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧೩-೨೧) ; ಕೆಂಚ ಗರಹೊಡೆದಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೬೦). [ಗರ$_2$ + ಪೊಡೆ$_1$]

ಗರವೊಯ್, ಗರಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ).= ಗರಬಡಿ ೧: ಕೆಟ್ಟೋಡಿದರಡಿಯಿಡೆ ಮಱೆದದಿರ್ದರ್ ಗರವೊಯ್ದಂದದಿನಿರ್ದರ್ ಪರನೃಪಬಲದವರು (ಜಯಕಾ. ೭-೨); ಗರವೊಯ್ದಂತೆ ಅವಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೬-೨೪). **ಗರಹೊಯ್**: ದುರುಳ ಕೌರವನನುಜ ದ್ರುಪದಜೆಯ ಸೀರೆಯನು ಕರದಿಂದ ಸೆಳೆಯುತಿರೆ ಪತಿಗಳೆಲ್ಲ ಗರಹೊಯ್ದಂತಿರ್ದರು (ಪುರಂದ. ೨-೫೯-೧).
[ಗರ$_2$ + ಪೊಯ್$_1$]

ಗರಸು (ನಾ). ೧. ದಪ್ಪಮರಳು ಮತ್ತು ಜಲ್ಲಿಯ ಮಿಶ್ರಣ; ಕಂಕರೆ: "ಹಾದಿಗೂ ರಸ್ತೆಗೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಪ್ಪಮರಳಿನ ಮತ್ತು ಸಣ್ಣಕಲ್ಲಿನ ಉಂಡೆಗಳ ಮಿಶ್ರಣ: ಗರಸು; ಕಂಕರೆ" (Gravel. ಇಂಕನಿ) ; ಮಾರ್ಗದ ಮೇಲೆ ಅಗಾಗ್ಯೆ ಗರಸು ಹಾಕಿ ರೂಳುಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಈ ಮಾರ್ಗವು ೧೨ ತಿಂಗಳೂ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೨೯೫) ; ಗರಸೂ ನೀರೂ ಹಾಕಿ ಬಡಿಮಣೆಯಿಂದ ಬಡಿದು ಸಮಮಾಡಿ ನೆಲಗಟ್ಟು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೧೭). ೨. ಕಲ್ಲುಮಿಶ್ರವಾದ ಹಳದಿ ಕೆಂಪು ಬೆರೆತ ಮಣ್ಣು: ಎರೆಯ ಭೂಮಿಗಳಾಗಲಿ ಉಸುಕು ಗರಸು ಕರಲು ಭೂಮಿಗಳಾಗಲಿ . . . ಒಡ್ಡು ಹಾಕಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೪) ; ಈ ತೋಟಗಳಿಗೆ ಕಾಗದಾಳಿ ಎಂಬ ಕೆಂಪು ಭೂಮಿಯು ಉತ್ತಮ . . . ಬಿಟ್ಟವೆಂಬ ಗರಸಿನಭೂಮಿ ಕನಿಷ್ಠ (ಮುಂಬಯಿ ೫-೨೧೬). ೩. ಗಡಸು; ಕರ್ಕಶ: ನರಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಗಿಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಗಂಟಲು ಒಣಗಿ ಗರಸಾಗುತ್ತಿರಲು . . . ರಸಿಕರಿಗೆ ಬೇಸರವಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೇನು ಬಂದೀತು ? (ಗಾನಕ. ೨೫).
[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಗರುಸು, ಗರ್ಸು]

ಗರಸೂಳೆ (ನಾ). (ಆಟದಲ್ಲಿ) ಗರ ಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠಳಾದ ಸೂಳೆ: ಹತ್ತಂಕಣದರಮನೆಗೊತ್ತಿಲಿ ಸೇದೋ ಭಾವಿ ಸತ್ಯಕ್ಕನೆಂಬಾ ಗರಸೂಳೆ ಮನೆಗೋಗಿ ಲೆತ್ತನಾಡ್ಯಾರೆ ನಿಮರಾಯ (ಗೌರಪ. ೨೦-೭).
[ಗರ$_1$ + ಸೂಳೆ]

ಗರಸೆ 'ಕೆರಸಿ' ನೋ.

ಗರಹರಣ (ಗು). ೧. ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ; ವಿಷಹಾರಿಯಾದ. 'ಗರಹರಣ ಮೂಲಿಕೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು; ವಿಷವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು. [ಗರ$_1$ + ಹರಣ]

ಗರಹರಣಮೂಲಿಕೆ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಿಕೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ತವಕದಿಂ ಗರಹರಣಮೂಲಿಕಾ ಸಂತತಿಗಳ ವಿವೇಕದಿಂದ ಹಾಲಾಹಲವ ಪರಿಹರಿಸೆ ಜವಮಿಲ್ಲದಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರದೀಪಿಕಾತತಿಗಳೆಂಬಂತೆ ತೋರ್ದಪಾಗ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೧೨).
[ಗರಹರಣ + ಮೂಲಿಕೆ]

ಗರಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪಿಶಾಚಿ ಹಿಡಿ; ದೆವ್ವಹಿಡಿ; ಭೂತಬಡಿ: ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದವ ತನ್ನ ನಗುವರನಱಿಯ ಕುಲಮದವೆಂಬ ಗರಹಿಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಡೆ]ದು (ಅಮೃತ. ೨-೫೫).
[ಗರ$_2$ + ಹಿಡಿ$_1$]

ಗರಹೊಡೆ 'ಗರವೊಡೆ' ನೋ.

ಗರಹೊಯ್ 'ಗರವೊಯ್' ನೋ.

ಗರಳ 'ಗರಲ' ನೋ.

ಗರಳಕಂಧರ 'ಗರಲಕಂಧರ' ನೋ.

ಗರಳಗೊರಳು (ನಾ). ವಿಷವನ್ನುಳ್ಳ ಕೊರಳು; ವಿಷಕಂಠ.
ಗರಳಗೊರಳನು = ಕೊರಳಲ್ಲಿ ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ವಿಷಕಂಠ; ಶಿವ: ಗರಳಗೊರಳನರಳಸರಳಂಗೆ ಮುನಿವಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೬-೩೦).
[ಗರಳ (= ಗರಲ) + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಗರಳಗ್ರೀವ 'ಗರಲಗ್ರೀವ' ನೋ.

ಗರಳಧರ 'ಗರಲಧರ' ನೋ.

ಗರಳಧರಧರ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಆಭರಣವಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಸರ್ಪಭೂಷಣ; ಶಿವ: ಗರಳಧರಧರ ಸ್ಥಿರಪುಣ್ಯಧಾಮ (ಹಚಕಾ. ೧-೩).
[ಸಂ. ಗರಲಧರಧರ]

ಗರಳಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ℙ ಇದು 'ನಂಜನಗೂಡು' ಎಂಬುದರ ಸಂಸ್ಕೃತೀಕರಣವಾದ ರೂಪ: ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮೇಂದ್ರ . . . ಗರಳಪುರದ ನದಿಯನು ದಾಂಟಿ ಬಲಸಹ ನೆರೆಯರ್ಧ ರಾತ್ರೆಯೊಳಾಗ ಕೆರೆಹಟ್ಟಿಯ ಮುತ್ತಿದರಿತಂತ್ರವ ತಱದೊಟ್ಟಿದನು (ಕಂನವಿ. ೩-೫೫). [ಗರಳ (= ಗರಲ) + ಪುರ]

ಗರಳಪುರಿ (ನಾ). = ಗರಳಪುರ: ನಂಜನಗೂಡು ಇಂದಿನಂತೆ ಚಿಕ್ಕ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ . . . ಅದು ಭಕ್ತ ಜನಗಳಿಗೂ ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೂ ಆವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದ ಮಹಾಶಿವಕ್ಷೇತ್ರ. ಅಂದಿನಿಂದಲೂ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಗರಳಪುರಿಕ್ಷೇತ್ರವೇ ಇದು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೮). [ಗರಳ (= ಗರಲ) + ಪುರಿ]

ಗರಳಪೂರ 'ಗರಲಪೂರ' ನೋ.

ಗರಳಪ್ರಾಣಿ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ವಿಷಜಂತು: ಜಂಗಮಂಗಳಹಿ ಮೊದಲಾದ ಗರಳಪ್ರಾಣಿಗಳು (ವಿವೈವಿ. ೧೮೪).
[ಗರಳ (= ಗರಲ) + ಪ್ರಾಣಿ]

ಗರಳಭುಕ್ಕು 'ಗರಲಭುಕ್ಕು' ನೋ.

ಗರಳಭುಗ್ರಸನ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ೧. ಶಿವನನ್ನು ನಾಲಗೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಬಸವ: ಗರಳಭುಗ್ರಸನ ನುತದಿಗ್ರಮಣ ಶೈವಾಗ್ರಗಣ್ಯ . . . ಬಸವೇಶ (ಬಸಪು. ೫೪ ೮೬). ೨. ನಂದಿ. 'ಅಮುಖೋಕ್ಯ' ಪರಾ. ℙ. ಬಸವನು ನಂದಿಯ ಅವತಾರವೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. [ಸಂ. ಗರಲಭುಗ್ರಸನ (ಗರಲಭುಜ್ + ರಸನಾ + –)]

ಗರಳವನಸ್ಪತಿ (ನಾ). ವಿಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಸ್ಯ; ವಿಷಮೂಲಿಕೆ: ಗರಳವನಸ್ಪತಿಗಳು ಸ್ಥಾವರಮೆನಿಕ್ಕುಂ ಜಂಗಮುಂಗಳಹಿ ಮೊದಲಾದ ಗರಳಪ್ರಾಣಿಗಳು (ವಿವೈವಿ. ೧೪೪). [ಗರಳ (= ಗರಲ) + ವನಸ್ಪತಿ]

ಗರಳವಾತ (ನಾ). ವಿಷಪೂರಿತವಾದ ಗಾಳಿ; ವಿಷಗಾಳಿ: ಬೀಸಿ ದೂರಕೆ ಓಸರಿಸಿದುದು ಮೇಘನಾದ ಶರೌಘ ಸಂಭವಗರಳವಾತಂಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೩೯–೨೬೪). [ಗರಳ (= ಗರಲ) + ವಾತ]

ಗರಳವಿಶಿಖ 'ಗರಲವಿಶಿಖ' ನೋ.

ಗರಳಾಶನ 'ಗರಲಾಶನ' ನೋ.

ಗರಳಿಗೆ (ನಾ). (?): ಅಗುಟಿಕ್ಕಿಡಪುವ ಕಾಲ ಗರಳಿಗೆವೊಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿಗೆಯೊಳ್] ನೃಪಚಿತ್ತಚೋರನಂ ತೋಱುವ ದೀವಿಗೆಯೆನೆ ಸಂಮುಖಮಾಯ್ತೋಲಗದೊಳ್ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಳಿತ ಚಿಕುರಂ ಮುಕುರಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೧೧); "ಗರಳಿಗೆವೊಲ್ = ಚಕ್ರದ ಹಾಗೆ ಇರುವ" (ಯಶೋಚ. ಟೀಕು). [?]

ಗರಳು (ನಾ). ಕೊರಳು; ಕಂಠ: ಶಾಲಬ್ಬೆ ಒದ್ದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಶ್ರದ್ಧಾ ಮುಂದುರುಳಿ ಬೀದಿಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಳು, ಅದರೂ ಗರಳು ಬಿಚ್ಚಲಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೨). 'ಗರಳುಲಿ' ಪರಾ.

ಗರಳುಒಡೆ = (ವಯಸ್ಸು ಬಲಿತು) ಧ್ವನಿ ಗಡುಸಾಗು; ಕಂಠ ಬದಲಾಯಿಸು: ಆ ಹುಡುಗನಿಗಾಗಲೇ ಗರಳು ಒಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕೊರಳುಒಡೆ' ಪರಾ. ಗರಳುತಿರುಗು=ಗರಳುಒಡೆ: ಆ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಗರಳುತಿರುಗಿದರೂ ಇನ್ನೂ ಹುಡುಗಾಟ ಹೋಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [< ಕೊರಲ್]

ಗರಳುಲಿ (ನಾ). ಕೊರಳದನಿ; ಕಂಠದಿಂದ ಹೊಮ್ಮಿದ ನಾದ: ಗರಳುಲಿಯುಂ ಹೂಂಕೃತಿಗಳಾರವಂ ಕಂಕಣಝಣತ್ಕರಿಸಲೂ (ನವಮೋ. ೨೬–೭೬). [ಗರಳು + ಉಲ್ಲಿ]

ಗರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗರಳೆಯೆನೆ ಸೊರಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೩). [?]

ಗರಳೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಜ್ಜಲದ ಗರಳೋಜ ಅರಕೊಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರ (ಎಕ IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೭–೧೧; 750). [ಗರಳ? + ಓಜ₁ (< ಒವಜ್ಝು)]

ಗರಾಣ 'ಘರಾಣೆ' ನೋ.

ಗರಿ 'ಗಱಿ' ನೋ.

ಗರಿಕಟ್ಟು 'ಗಱಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಗರಿಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಗರಿಕಟ್ಟೆಗಿಡುವಂ ಶನಿವಾರ . . . ಅರ್ಚಿಸಿ . . . ಮಗುವಿಗೆ, ತಾಯಿಗೆ ರಕ್ಷೆಯ ಕಟ್ಟಲು, ಗುಳಿ ದೋಷ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೦೩). [?]

ಗರಿಕು, ಗರಕು₁ (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಕರಿಕಾಗು; ಸುಟ್ಟುಹೋಗು; ಕಿಟ್ಟ ಕಟ್ಟು: ಆರ ಬಗೆ ಹಣತಿಗೆಯೊಳಾಗಾಗ ಕೂಪರ್ ಕುಡಿ ಹೂವಿನಂತರಳುವುದು ಗರಿಕುತಿಹುದು, ಕಿಡಿಗೆದರಿ ಹಾರುವುದು (ನಲ್ಮೆ. ೪೬); ಗರಿಕುವ ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನೆರೆದರೆ . . . ಕಾಂತಿ ಪುಂಜವಾಗುತ್ತ ಬಂತು (ನಾಡೋಜ. ೩೬೦). ಗರೆಕು₁: ಜಗದ ಹಣತೆಗೆರಗಿ ಎರಗಿ ಗರಿಯ ಗರಕಿ ಸೊರಗಿ ಸೊರಗಿ ಅಳಲುತಿರಲು ಬಗೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ನಿಲುವ ಗೆಳೆಯನಿಲ್ಲ (ಭಾರಂಗ. ೧೫). [< ಕರಿಂಕು]

ಗರಿಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಗರಿಗ, ಗರಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಕೊಂಚೆ ಕಪಿಂಜಗಿಂಚಲು ಗರಿಗ ಮೊದಲಾದಖಿಳ ಖಗಕುಲ ಬಿದ್ದುದುಱಿಯೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೦–೫೩). ಗರಗೆ: ಆರೆ ಹೊಜಸು ಟಟ್ಟೀವ ಮಣಿಗನು ಗರುಡ ಕೊಣಕನು ಪೇಣು ಟೀವನು ಗರಗೆ ತೋಂಡಲು ಗಜಳ ಬಳಿಯಾ ಗಜಗ ಮುಕ್ಕುಟಕ . . . ಒಪ್ಪಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೩). [?]

ಗರಿಗಂಟಿ 'ಗಱಿಗಂಟೆ' ನೋ.

ಗರಿಗಂಟೆ 'ಗಱಿಗಂಟೆ' ನೋ.

ಗರಿಗಟ್ಟು 'ಗಱಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಗರಿಗಣ್ (ನಾ). ೧. (ನವಿಲು) ಗರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಣ್ಣು. ೨. ಗರಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳುದು; ನವಿಲು; ಮಯೂರ: ರಾಜಕೀರಾಶಿ[ಳಿ] ಮಧುರಾಳಾಪಮೇ ಮೆರವ ಸಂಗೀತರಸ ಗರಿಗಣ್ಗಳಡಿಗತಿಯೆ ನಿರುನತ[ತ ನ]ರ್ತನದಿಂ . . . ಮೆರೆದುದಾವನ ಶ್ರಮಿಸುವರ ಪಾವನಾ (ನವಮೋ. ೨೪–೫೨). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಕಣ್]

ಗರಿಗಣ್ಣಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗರಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ; ನವಿಲು: "ನವಿಲು, ಮಯೂರ, ಮೋರ, ಪೀಲಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಗರಿಗಣ್ + ಪಕ್ಕಿ₁]

ಗರಿಗರಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ತಟಲ್ಪಿಟಲ್ಪಟಲ್ ಗರಿಗರಿಲೆಂಬ ಸಿಪ್ಪುರರವಂ ಮಿಗೆ ತಳ್ತಿಱಿದತ್ತು ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೬–೬೪).

ಗರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ: "ಗಡಿಗೆ" (ಕಲ್ಪದ್ರು). [< ಕರಗ]

ಗರಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದುಹೋಗು; ಪಕ್ಷಗಳ ಶಕ್ತಿಗುಂದು. ೨. (ಆಲಂ) ಬಲಹೀನವಾಗು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಮುಂದೆ ನಡೆದದ್ಭುತವನಾನ ಕವಿ ಬಣ್ಣಿಪನೊ? ಜೋಲುತೆ ಬಳಲ್ದು ಗರಿಗೆಟ್ಟುದುರದೇ ಮನಂ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೮೦–೧೭೨). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಕೆಡು₁]

ಗರಿಗೆದರ್ 'ಗಱಿಗೆದಱು' ನೋ.

ಗರಿಗೆದರು 'ಗಱಿಗೆದಱು' ನೋ.

ಗರಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದು: ಆ ಜಲಪಾತವನ್ನು ಕಂಡು ಮನಸ್ಸು ಯಾವುದೋ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಗರಿಗೊಂಡು ಹಾರಿದಂತೆ ಎನಿಸಿತು (ಮುಂಗಾರು. ೬೧). ೨. (ಆಲಂ) ಹುರುಪುಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ಆದರೆ ಅವನು ಕೂಡಲೆ ಗರಿಗೊಂಡು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆ ಟೀಕೆಯನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಂಡನು (ಪುನರು. ೩೦೨); ಸ್ವರ್ಗದತಿ ಶಾಂತಗತಿ, ಮಹಿಮೆಯಾ ಮಾಧುರ್ಯ, ಪರಿಶುದ್ಧರಾಗ ಗರಿಗೊಂಡ ಬಲ ಇಳಿದು ಬಂದವಾಗ (ಅರಳು ೧೭೭–೬). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಕೊಳ್ಳು₁ (< ಕೆ ಳ್₁)]

ಗರಿಟೋಪಿ (ನಾ). ಗರಿಯನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿದ ಟೋಪಿ: ನಾನಂತೂ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನವರಂತೆ ಅಸಭ್ಯ ಆರೆಗವಜವನ್ನೂ ಅಸಂಗತ ಗರಿಟೋಪಿಯನ್ನೂ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೧೬೧). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಟೋಪಿ]

ಗರಿಣಿ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿ; ಹೆಂಡತಿ: ಅರಲಸರಲನೆಂಬರಸಂ ತನ್ನಯ ಗರಿಣಿ ರತಿಗೆ (ಜಯಕಾ. ೧೧–೨೬); ಶೌಂಡನೆಂದೆಂಬಾ ಧರಣೀಪತಿ ಮದನಾವಳಿಯೆಂಬೊರ್ವ ಗರಿಣಿ ಸಹಿತ ಸುಖಮಿಹನು (ಪ್ರಭಂಜ. ೫–೭). [< ಸಂ. ಗೃಹಿಣೀ]

ಗರಿತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಬಲಿ; ಪುಕ್ಕಬೆಳೆ: ಚಿತ್ರಶಾವಕವು ಇನ್ನೂ ಹಾರಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರದಿದ್ದರೂ, ಗರಿತುಂಬಿ, ಕಾಲಿಕ್ಕಿ ಕತ್ತೆತ್ತಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು ಎನ್ನುವಂತಿತ್ತು (ನಿರಾಭ. ೩೦).
[ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ತುಂಬು$_1$]

ಗರಿತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು; ಸೋಗೆಯನ್ನು ಕೆದರು; ಗರಿಗೆದರು: ಬನದಿ ಗರಿತೆಗೆದು ಆಡುವ ನವಿಲುಗಳು (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೦-೩೪).
[ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ತೆಗೆ$_1$]

ಗರಿಪೂ 'ಗಱಿವೂ' ನೋ.

ಗರಿಬಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಗರಿತೆಗೆ ೨. (ಆಲಂ) ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಮುಚ್ಚಂಜೆಯು ಮೈಚಾಚಿತು. ಗರಿಬಿಚ್ಚಿತು ಮೋಡ, ಹೊರಬಿದ್ದಿತು ಗೂಢ (ನೆಲಮು. ೭) [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಬಿಚ್ಚು$_1$ (< ಬಿರ್ಚು$_1$)]

ಗರಿಮ (ನಾ). ೧. = ಗರಿಮೆ ೧. ೨. = ಗರಿಮೆ ೨: ಸ್ಮರರಾಗಂ ಮನದೊಳ್ ಬೇರ್ವರಿವಿನೆಗಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯನಿಷ್ಠಾಗರಿಮಂ ಕರಗುವಿನ ಮೆಳಸೆ ಕಣ್ಗಳ್ . . . ಆಕೆಗಂದಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೮-೬೧). ೩. = ಗರಿಮೆ ೩: ಇಂಥ ದೃಢಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಣಿಮ . . . ಗರಿಮ . . . ವಶಿತ್ವಗಳೆಂಬ ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದರು (ಪುರಾವಿ. ೧೩೨).
[ಸಂ. ಗರಿಮನ್]

ಗರಿಮುರಿ 'ಗರಿಮುರಿ' ನೋ.

ಗರಿಮಾವಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು: ಲಿಂಗಪೂಜೆಯಿಂ ಲಿಂಗಗರಿಮಾವಾಪ್ತಿಯಪ್ಪುದು ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೦೮).
[ಸಂ. (ಗರಿಮನ್ + ಅವಾಪ್ತಿ)]

ಗರಿಮುರಿ, ಗರಿಮುರಿ (ನಾ). ೧. ಗರಿಗರಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಗೆದು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಮಡಿಕೆಗಳು ಮುರಿಯದೆ ಇರುವುದು: ಉಡುಪು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಗರಿಮುರಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಕಭವಿ. II, ೩೫೪); ಗರಿಮುರಿ ಮಡಿಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅತಿಥಿಯೊಬ್ಬನು . . . ಬಂದನು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೨); ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಗರಿಮುರಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಗಂಜಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವರು (ಗೃಹವಿ. ೮೬). ೨. ಕರಿದ ತಿಂಡಿಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಮೆತ್ತಗಾಗದೆ ಇರುವುದು; ಗರುಗು: ಚಕ್ಕುಲಿ ಗರಿಮುರಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಗರಿಮುರಿ**: ೧. ಒಂದು ಜೊತೆ ಬಟ್ಟೆ ಉಡೋಕೆ ತೊಡೋಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗರಿಮುರಿ ಮಾಡಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೧೩೨). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಮುರಿ$_3$]

ಗರಿಮೆ (ನಾ). ೧. ಭಾರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ತೂಕ; ಒಜ್ಜೆ. ೨. ಘನತೆ; ಹಿರಿಮೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: ವರ ವಿಕ್ರಮದೊಳ್ ಗಭೀರದೊಳ್ ಗರಿಮೆಯೊಳ್ . . . ನಿನಗಾರ್ ದೊರೆ ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೮೦); ಆ ಮಹಿಮನ ಮಹಾಗರಿಮೆಯಂ ಕೇಳಿ (ಬಸಪು. ೨೩-೨೧); ಗರಿಮೆಯುಂ ಆರ್ಪುಂ ಸಿರಿಯುಂ ದೊರೆಗುವರರಸ ಕೆಳೆತನಕ್ಕೆ ಬೇಟ್ಟ ಗುಣಂಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೮೮); ರಾಮನ ಹಿರಿಮೆ ಗರಿಮೆಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕಿದ್ದರೆ . . . ರಾವಣನಂತಹ ಪ್ರಬಲ ವಿರೋಧಿಯೂ ಬೇಕು (ವಾರಾಕ್ಯ. ೧). ೩. [ಯೋಗ] ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಇಷ್ಟಪಟ್ಟಾಗ ದೇಹದ ಭಾರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ: ಪರಮಾಣುವಿಗೆ ಸದೃಶಮಾದ ದೇಹವನುದ್ದಕ್ಕೆ ನೆಗಹುವ ಕೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಮೇರುವಿನ ಭಾರವಂ ಕೋರ್ಪುದೇ ಗರಿಮೆ (ವಿವೇಕ. ೨೯೦); ಐಶ್ವರ್ಯವು ಅಣಿಮಾ. ಲಘಿಮಾ, ಗರಿಮಾ, ಮಹಿಮಾ, ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಪ್ರಾಕಾಮ್ಯ, ಈಶಿತ್ವ. ವಶಿತ್ವ, ಎಂದು ಎಂಟು ವಿಧ (ಭಾತತ್ತ್ವ. ೩೨೯). 'ಅಷ್ಟಗುಣ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗರಿಮನ್]

ಗರಿಯ (ನಾ). ದೊಡ್ಡವನು; ಗಣ್ಯ: ಅವರು ಕಡುಗಲಿ ಗರಿಯರು! ಅವರಿ ಕೊಡಗಿನ ಹಿರಿಯರು! (ಕಪಷ. ೬-೧೫೨).
[< ಸಂ. ಗರೀಯಸ್]

ಗರಿಯವರೆ 'ಗಱಿಯವರೆ' ನೋ.

ಗರಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಮೂಡು; ಗರಿಹುಟ್ಟು: ಗರಿಯಿಕ್ಕದೆಳೆಪಕ್ಕಿ ಎಮ್ಮಾಸೆ ಇನ್ನೂ. ತುಂಬುಗರಿವಕ್ಕಿಯಿದು ಆಗುವನಕ (ವಿಸೀಗೀ. X).
[ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಇಕ್ಕು]

ಗರಿಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಗರಿಯಿಕ್ಕು. ೨. (ಆಲಂ) ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ: ತಾಳೆಗರಿ ಗರಿಯೊಡೆದು ಮರಮರವೇರಿ ಕುಕಿಲಿ ಬೆಳಕ ನೆಚ್ಚರಿಸಿದವು (ನೆಲಮು. ೭೭). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಒಡೆ$_1$]

ಗರಿಲನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ: ಪೊಸಪೂವಸಿಱಿಸಲಾಕೆಯ ಬಿಸುಸುಯ್ಯಿಂ ಗರಿಲನುರಿಯೆ ಲೀಲಾವ. ೧೧-೨೩). 'ಘರಿಲನೆ' ಪರಾ. ಗರಿಗರಿಲನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕುಂಚದಿಂ ಬೀಸಲೊಡನದು ಗರಿಗರಿಲನುರಿಯೆ ವೃಷವಿ. ೩೪-೮೧ ವ). [ಗರಿಲ್$_0$ + ಅನೆ$_1$]

ಗರಿಷ್ಠ (ಗು). ೧. ಅತಿಭಾರವಾದ. ೨. ಪೂಜ್ಯವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. (ನಾ). ೩. ಪೂಜ್ಯನಾದವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು. ಮುನೀಂದ್ರಗರಿಷ್ಠಂ ಜಾಬಾಲಿ ನಾಮಧೇಯ ಮುನೀಂದ್ರಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೦೭). ೪. ಘನವಾದುದು; ದೊಡ್ಡದಾದುದು: ಕಾಷ್ಠದ ಬಣಬೆಯನಡಾ ಮೇಲ್ಮೇಲೆ ಗರಿಷ್ಠವಪ್ಪುರಿಮಾಲೆಯಂತೆ (ಭರಜ. ೭೭-೧೪). [ಸಂ.]

ಗರಿಹೊಯ್ 'ಗಱಿವೊಯ್' ನೋ.

ಗರೀಬ (ನಾ). ಬಡವ; ದರಿದ್ರ: ಹಾಗಾದರೆ ಕೊಡಮ್ಮ! ಯಾರಾದರೂ ಗರೀಬರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಖುದಾನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೌಲತ್. ೫).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರೀಬ್]

ಗರೀಬಿ (ನಾ). ಬಡತನ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ: ಸರಕಾರ ಗರೀಬಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಲು ಪಣತೊಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರೀಬೀ]

ಗರೀಯ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚುಭಾರವಾದ; ತುಂಬ ತೂಕದ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಮಹತ್ತರವಾದ; ಪೂಜ್ಯವಾದ. ೩. ಪ್ರಿಯವಾದ.
[ಸಂ. ಗರೀಯಸ್]

ಗರುಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಗರುಗ, ಗರಗ, ಗರಗು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಮಾರ್ಕವಃ, ಭೃಂಗರಾಜಃ ಈ ೨ ಗರುಗ" (ನಾಚಿರಾ ೧೧೨); ಪಣೆ ಕಣ್ ಕಿವಿ ನೆತ್ತಿ . . . ಎಂಬಿವಱೊಳಗೆ ಬೇನೆಯಾಗಲ್ ಗರುಗಂ ಖರಮೂಲದ ರಸ ಕಣಮೆಣ್ಣೆಯ ಬೆರಸಿ ನಸ್ಯಗೆಯ್ಯಲ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೭); ಶತಾವರಿ ಪುಲಿಗಿಲ್ ಬೆಲ್ಲವತ್ತಂ ಗರುಗಂ ಗೋರಟೆ ತವಸಿ ಅವುಂಡಲಿಗೆಯುಮಂ ಇನಿತಱ ಬೇಱಂ ನಾಗುಳಮನೆ ನೀರುಮನೆಱೆದುಕೊಂಡು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೬೦). **ಗರಗ**: "ಮಾರ್ಕವಃ, ಭೃಂಗರಾಜಃ – ೨ ಗರಗದ ಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). **ಗರಗು$_1$**: ಭರದೆ ತೀರದ ಗರಗಿನಲಿ ನರವರನು ಶೋಧಿಸೆ ಮುನಿಕುಮಾರನು ಧರೆಯುಮೇಲ್ಬಿದ್ದದ್ದು ಕಂಡನು ಪರಮದುಃಖದಲಿ (ರಘುವಂ. ೯೯-೭೫) 'ಕಾಡಿಗೆ ಗರಗು' ಪರಾ. [?]

ಗರುಗಲು$_1$ (ನಾ). = ಗರುಗ: ಗರುಗಲು, ಗರುಗದಗಿಡ, ಅಜಗರ, ಕಾಡಿಗೆಗರಿಗೆ (ವೈಶಗಿ. ೩೨-೬೨೫); ಗರುಗಲು, ಸೇವಂತಿಗೆ, ಕುಸುಂಬ (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೮). 'ಕಾಡು ಗರುಗಲುಗಿಡ' ಪರಾ. [< ಗರುಗ]

ಗರುಗಲು$_2$ (ನಾ). ಒಣಗಿ ಹಗುರವಾದುದು; ತರಗು: ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಬಳ್ಳಿಗಳೂ ಹುಲ್ಲೂ ಒಣಗಿ ಗರುಗಲಾದವು (ಕಿಂಕಥೆ. ೮೩).
[ಗರುಗು (< ಗಱುಗು) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_9$)]

ಗರುಗು 'ಗಱುಗು' ನೋ.

ಗರುಗೊಡೆ, ಗರಗುವಡೆ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕರಿದಿರುವುದರಿಂದ ಗರಿಗರಿಯಾದ ವಡೆ: ಪೂರಿಗೆ ಕಡಬು ಯಣ್ಣೊರಿಗೆ ದೋಸೆ ತೋರಗೂಳೂರಿಗೆ ತೊಳೆಪ ಗರುಗೊಡೆಯು (ಕುಚೇಲೋ. ೧೧೬). **ಗರಗುವಡೆ:** ಗರಗುವಡೆ ತಿನ್ನಲು ಬಲು ರುಚಿ (ರೂಢಿ).
[ಗರುಗು (< ಗಱುಗು) + ಒಡೆ$_3$ (< ವಡೆ$_3$)]

ಗರುಡ (ನಾ). ೧. ಹದ್ದಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪಕ್ಷಿ; ಕೆಂಪು ರೆಕ್ಕೆ ಹಾಗು ಬಿಳಿಯಕೊರಳ್ಳುಳ ಹಕ್ಕಿ: "ವಿಹಂಗರಾಜಃ, ಗರುಡಃ . . . ಕಶ್ಯಪನಂದನಃ(ಚ) – ಈ ೧೦ ಗರುಡನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೬–೩೧); ದಿಟಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಕಾಣದಂತಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕುವೆ ಗರುಡಂಗೆ ಘಟಸರ್ಪನ ತೋಱುವಂತೆ (ಬಸವ. ೩೧೧); ಗರುಡ ಹಂಸ ಕೇಕಿಗಳಂಜುತ್ತಿರದೆ (ಹಮ್ಮಿರ. ೪–೬೩); ಮೇಲೊಂದು ಗರುಡ ಹಾರುತಿಹುದು ಕೆಳಗವರ ನೆರಳು ಓಡುತಿಹುದು (ಗಣೇಶ. ೩೯). ೨. ಕಶ್ಯಪ ಮತ್ತು ವಿನತಾ ದೇವಿಯರ ಪುತ್ರ; ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಾಹನ; ಪಕ್ಷಿಗಳ ರಾಜ: "ಎಲರುಣಿವಗೆಯನೆಂದು ಪರ್ದುಪಕ್ಕಿಗಳಾಣ್ಮ ಬಳ ಗರುಡ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೮); ಗರುಡಂ ಪೇಟ್ದಂದದಿಂದೊಪ್ಪುವ ನಿಜಪುರಮಂ ಕೂಡೆ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಜಗವಿ. ೯–೧೩೪); ದೊರೆ ಪತಿಭಕ್ತಿಗೆ ತನ್ನೊಳ್ ಗರುಡಂ ಗರುಡಂಗೆ ತಾನೆ ದೊರೆ ಪೆಱರಾರುಂ ದೊರೆಯಲ್ಲರೆಂಬ ತೆಜದಿಂ ದೊರೆಯಾದುವು ತಂನ ಗರುಡನೆಸೆವಾಕೃತಿಗಳ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨–೧೦೫; 1220); ಗರುಡನೂರವರೆಱೆವರೇ ನಾಗರಿಗೆ ತನಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨–೧೫); ಮುತ್ತಿನ ಗದ್ದುಗೆ ಗರುಡನ ಹೆಗಲಿನೊಳೆತ್ತಿಸಿ ಬಿಗಿದು ಹಲ್ಲಣಿಸೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೌಖ್ಯವಮಾಡಿ ಸಂತಸದಿಂದೆ ಹತ್ತಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಯ (ಮೋಹತ. ೩೬–೩೭). ೩. ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: (ಕ). ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಕೊಂಬುಕೊಕ್ಕಿನ ಹಕ್ಕಿ: (ಕ). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೇನಾವ್ಯೂಹ. 'ಗರುಡವ್ಯೂಹ' ಪರಾ. ೬. ಒಡೆಯನಲ್ಲಿ ಪರಮ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಅವನು ಮೃತನಾದರೆ ತಾನೂ ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತನಾದ ಭಟ, —ಯೋಧ: ಸರಸ್ವತೀ ಕರ್ಣ್ಣಕುಣ್ಡಲವರ್ ಕರ್ಪೂರ ವರ್ಷವರ್ ಸಿಜ್ಜನ ಗರುಡನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮನ್ತನೆಱೆಯಮ್ಮರಸನಿರಲ್ (ಇಆ. XIX, ೧೬೪–೧೩; 1040); ಭಯಂಕರ ಗರುಡಂಗೆ ಮಾರ್ಮ್ಮಲೆದು ಹೊಯ್ದುಮರ್ದ್ದಪ್ಪಿ ನಿಮಿರ್ಚ್ಚಿತೋಱಿದಂ . . . ಸೋಮನೃಪಾಳನ ಲೆಂಕವಾಳಿಯಂ (ಎಕ. IV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೯–೪೧; 1257); ತಾನು ಗರುಡನಾದುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೇನು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೬೩). ೭. ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತನು ತನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ಅರಸನಿಗಾಗಿ ಮುಡಿಪಾಗಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ, —ಪದ್ಧತಿ: ಕೀಳ್ಗುಂಟೆ ಗರುಡ ಎಂಬ ವೀರಪದ್ಧತಿಗಳೂ ಕನ್ನಡಿಗರ ಮಹಿಮಾ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆತ್ತಿಹಿಡಿದ ಜೀವಂತ ಸಾಕ್ಷಿಗಳಾಗಿವೆ (ನಂಜುಂಡ. ೧೪೮); ದೊರೆ ಸತ್ತಾಗ ತಾವು ತಮ್ಮ ಪರಿವಾರ ಹಾಗೂ ಸತಿಯರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂಥ ಪದ್ಧತಿಗೆ 'ಗರುಡ' ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೩೧೨ ಅಡಿಟ). ೮. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಗರುಡನ ಸಂತತಿಗೆ ಸೇರಿದ ದೇವಗಣ: ಬೇಡಿದರ್ ಪ್ರಾಣದಾನಮನಿಳೆ ಗರುಡರುಱೆ ಕೂಡಿದರ್ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು (ಚಬಪು. ೩೯–೧೭); ಗರುಡರ ಪಾಳಿ ಗಂಧರರ ತಿಂಥಿಣಿ ಸಿದ್ಧರ ಪಂಕ್ತಿ (ವೃಷವಿ. ೭–೨೮). ೯. [ನಾಟ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ದೇಶೀಯ ಸ್ಥಾನಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಶೈವಮೆಸೆವ ಗರುಡಂ ಕೂರ್ಮಂಗೆಲೆ ನಾಗಬಂಧ ವೃಷಭಂ ಸುಲಲಿತಮಿಪ್ಪತ್ತುಮೂಱು ದೇಶಿಸ್ಥಾನಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೭–೮). ೧೦. [ನಾಟ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಾಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಭಿನಯ ದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ – ೧. ಅಂಜಲಿ ೨. ಕಪೋತ . . . ೨೦. ಗರುಡ ೨೧. ನಾಗಬಂಧ (ಅಭಾಸ್ಯ. ೪೮).

ಗರುಡನಗೆರೆ = ಮನುಷ್ಯರ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ರೇಖೆ, —ಗುರುತು. ℙ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ರೇಖೆಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಹಾವು ಸುಲಭವಾಗಿ ವಶವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ: ನಾಗಾ ಏನು, ಗರುಡನಗೆರೆ ಕಂಡೆಯೋ? (ನಿರಾಭ. ೪೦); ಕಂಡಿಲ್ಲವೇನೊ ಅಂಗೈಯ ಗರುಡನಗೆರೆಯ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಗರುಡಕಂಭ 'ಗರುಡಗಂಬ' ನೋ.

ಗರುಡಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ನಗರೆ, ದೊಡ್ಡಕಾರೆ, ಬೋಸುಗಾರೆ, ಗರುಡಕಾರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೬–೧೩೩೯).
[ಗರುಡ + ಕಾರೆ$_1$]

ಗರುಡಗಂಬ, ಗರುಡಕಂಭ, ಗರುಡಗಂಭ (ನಾ). ೧. ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಮುಂದೆ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗುವಂತೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ, ಬುಡದಲ್ಲಿ ಗರುಡನ ವಿಗ್ರಹದಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವ, ಎತ್ತರವಾದ ಕಲ್ಲಿನ ಅಥವಾ ಮರದ ಕಂಬ; ಕುಡಿಮರ (ಕರಾ). ℙ ಉತ್ಸವದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಜು ಅಥವಾ ದೀಪಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಸುವರು: ವೈದಿಕ ದೇವಾಲಯಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ಗರುಡಗಂಬಗಳು, ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಗಳು (ವೈವಾಸ್ತು. ೫೮). ೨. ಗರುಡನಾಗಿದ್ದ ವೀರನ ಸ್ಮಾರಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಂಭ: ಸಂಜೀವರಾಯನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿ ಯೀ ಗರುಡಗಂಬ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೯೨–೧೩; 1591). ೩. ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಚಾವಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಮರದ ಕಂಬ. ℙ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಪದ್ಧತಿ ಇತ್ತು: (ಕ). ೪. ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತಿರುಗುವ, ಗರುಡನ ವಿಗ್ರಹವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಸಜೀವವಾದ ಗರುಡಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಕೂರಿಸಿರುವ ದೀಪದ ಕಂಬ: ಆದಿಕರ್ನಾಟಕರು ಬಹಳ ದಿವಸಗಳಿಂದ ಭಜನೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಗರುಡಗಂಬ ಒಂದನ್ನು ತರಿಸಿ ಕೊಡಿ ಅಂತಾ ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ರು (ಗರುವಾ. ೧೩); ಹೋಗಯ್ಯ ಆ ಗರುಡಗಂಬ ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ನಾನು ತಿರುಪಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಹೋಗಬೇಕು? (ಗರುವಾ. ೧೩). **ಗರುಡಕಂಭ:** ೧. ಬೈರೆಯ ನಾಯಕರು ಮಾಡಿಸಿದ ಗರುಡಕಂಭ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೨೯–೯; 1409). **ಗರುಡಗಂಭ:** ೧. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದಿರೋ ಗರುಡಗಂಭದ ಹಾಗೆ ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟೆಯಲ್ಲಾ? (ಕಂಕಕೂ. ೪೦).
[ಗರುಡ + ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಭ)]

ಗರುಡಗಂಭ 'ಗರುಡಗಂಬ' ನೋ.

ಗರುಡಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಗರುಡನ ಕಣ್ಣು. ೨. ಚುರುಕಾದ ಕಣ್ಣು: ಆ ಮುದುಕನ ಗರುಡಗಣ್ಣಿನ ಕುರಿತು ಇನ್ನಿಲ್ಲದ ವಿಸ್ಮಯ (ಬನಸಿ. ೫೭).
[ಗರುಡ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಗರುಡಗಾಂಧಾರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಒರ್ವ ಗರುಡಗಾಂಧಾರಿಯ ಪಾಡಿದರೆ . . . ಪರ್ದುಗಳು ಮೈನೀಡಿಳೆ ತಂದು ಕೇಳಿದವು (ಭರಜ. ೬೪–೧೨).
[ಗರುಡ ? + ಗಾಂಧಾರಿ]

ಗರುಡಘೋಟಕ (ನಾ). ಗರುಡನನ್ನು ಕುದುರೆಯಂತೆ ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗರುಡವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು: ಸೂಟಯಿಂ ಕುಂಭಾಂಡ ಮಂತ್ರಿಸೇಖರ ಗರುಡಘೋಟಕನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಬಂದು (ನವಮೋ. ೩೩–೫).
[ಗರುಡ + ಘೋಟಕ]

ಗರುಡತುರಂಗ (ನಾ). = ಗರುಡಘೋಟಕ : ಮಂಗಳಾತ್ಮಕ ದುರಿತ ತಿಮಿರಪತಂಗ ಗರುಡತುರಂಗ ರಿಪುಮದಭಂಗ (ಹರಿಸಾ. ೧೦). [ಗರುಡ + ತುರಂಗ₁]

ಗರುಡತೋರಣ (ನಾ). ಗರುಡ ಪೀಠದ ಮೇಲಿರುವ ತೋರಣ : ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಗರುಡತೋರಣದಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೫೫). [ಗರುಡ + ತೋರಣ]

ಗರುಡದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧.=ಗರುಡಗಣ್ಣು ೧. ೨. = ಗರುಡಗಣ್ಣು ೨; "ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನೋಟ; ಚುರುಕುನೋಟ; ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿ" (ಅನಂಸಾ.). [ಗರುಡ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಗರುಡಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಗರುಡ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವಜ. ೨. ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಗರುಡನ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು ; ಕೃಷ್ಣ : ಉರಗಧ್ವಜಂ ಗರುಡಧ್ವಜನಂ ಸಂಬೋಧಿಸಿ ನುಡಿಯೆ (ಗದಾಯು. ೭-೪೧ ವ); ಗರುಡಧ್ವಜನೆಬ್ಬೆರ್ಪುದುಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೮-೩೪). ೩. [ಜೈನ] ವಾಸುದೇವ : ಗರುಡಧ್ವಜನ ಗಜದ ಮೊಗಚರ್ಮಮನರ್ಪಿಸುವಿನಮಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೦) ; ವಿಯುಚ್ಚರ ಸೈನ್ಯಂ ಸತ್ತುದು ಪುಚ್ಚೆತ್ತುದು ಬೆನ್ನಿತ್ತುದು ಪೂಣ್ದೞಿವುದರಿದು ಗರುಡಧ್ವಜನೊಳ್ (ಷಂರಾಮಾ. ೯-೬೪). ℙ ಜೈನಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ, ತೀರ್ಥಂಕರರ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ, ಒಂಬತ್ತುಜನ ವಾಸುದೇವ ಮತ್ತು ಒಂಬತ್ತು ಜನ ಪ್ರತಿವಾಸುದೇವರ ಕತೆಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.
[ಗರುಡ + ಧ್ವಜ]

ಗರುಡಧ್ವನಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಗರುಡಧ್ವನಿರಾಗದ 'ಆನಂದಸಾಗರಮಿೂ' . . . ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೫). [ಗರುಡ ? + ಧ್ವನಿ]

ಗರುಡಪಂಚಮಿ (ನಾ). ಶ್ರಾವಣ ಶುದ್ಧ ಪಂಚಮಿ; ನಾಗರಪಂಚಮಿ : ಗರುಡಪಂಚಮಿಯದಿನ ನಾಗನಿಗೆ ತನಿ ಎರೆಯುವುದು ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ). ℙ ಆಶ್ವಯುಜ ಶುದ್ಧ ಪಂಚಮಿಯಂದೂ ಕೆಲವರು 'ನಾಗರಪಂಚಮಿ'ಯನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.
[ಗರುಡ + ಪಂಚಮಿ]

ಗರುಡಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಹದ್ದಿನ ರೆಕ್ಕೆ. ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸ : "ಗರುಡಪಕ್ಷ: ತ್ರಿಪತಾಕ ಹಸ್ತಗಳೆರಡರ ಅಂಗೈಗಳನ್ನು ಕೆಳಮುಖಮಾಡಿ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೈಗಳನ್ನಿರಿಸಿ ಜಾಗ್ರತೆ ಕೈಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೫೨ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) ; ಮೊಳಕಯ್ಯುತ್ರಿಪತಾಕಂ ಕೆಳಮೊಗಮಾಗಿರ್ದ ಕಟಿಯೊಳಿರ್ದಡ್ಡೈಸುತ್ತೆ ಳಲಿ ಬರುತೂರ್ಧ್ವಮಾಗಲ್ ಕೆಳೆಯುಳೆ ಕೇಳ್ ಗರುಡಪಕ್ಷಹಸ್ತಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೬೪). [ಗರುಡ + ಪಕ್ಷ]

ಗರುಡಪಚ್ಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸಿರುಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಮರಕತ : ನಿರ್ಮಲವಾದ ಗರುಡಪಚ್ಚೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತಗಳಾದ ಬಾಗಲುಗಳು, ಮುತ್ತಿನ ಕದಗಳು (ಕೃವಾಸ. ೫) ; ಹಾಲನು ನೀರನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿ ಗರುಡಪಚ್ಚೆಯುಂ ತೇದು ಅದರಲ್ಲಿ ಕದಡಿ ಕುಡಿಯೆ ಛರ್ದಿ ಹರ (ಸಕವೈ. ೨೬೬). ℙ ಗರುಡಪಚ್ಚೆ ಮಣಿಯಿಂದ ಸರ್ಪವಿಷ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ.
[ಗರುಡ + ಪಚ್ಚೆ₂ (< ಪಚ್ಚ₃)]

ಗರುಡಪಟ (ನಾ). ಗರುಡನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆದ ಪಟ, —ಬಟ್ಟೆ : ಗರುಡಪಟ ಎಂಬುದೊಂದನ್ನು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಪಾಡ್ಯದ ದಿವಸ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಗರುಡಪಟ ಕಟ್ಟಿರುವಾಗ ಮಡಿಯಾದ ಪದಾರ್ಥ ಮತ್ತಾವುದರಿಂದಲೂ ಮೈಲಿಗೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಗರುವಾ. ೫೪). [ಗರುಡ + ಪಟ್ಟ]

ಗರುಡಪತತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಪಕ್ಷಿ. ೨. ಗರುಡ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಬಾಣ ; ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ : ಫಣಿಪ್ರಬಳ ಸಾಯಕದಿಂ ಫಣಿಚಂಡಕಾಂಡಮಂ ಗರುಡಪತತ್ರಿಯಿಂದಜಿತಸೇನ ನಡುರ್ತಿರದೆಚ್ಚು ತೂಳ್ದಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೯). [ಗರುಡ + ಪತತ್ರಿ]

ಗರುಡಪಾತಾಳ (ನಾ). ೧. ಹಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ಔಷಧವಾದ ಮೂಲಿಕೆ; ಸರ್ಪಾಕ್ಷಿ : (*). ೨. ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಕೊಡ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಪಾತಾಳಗರುಡಿ : ಅವರ ಒಳಗೆ ಹುದುಗಿದ್ದ ಸೇವಾವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾದ ಸತ್ಯ ಅಹಿಂಸೆಗಳನ್ನೂ ಹೊರಗೆ ಎಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗರುಡಪಾತಾಳವಾಯಿತು (ರಾಮುರಾ. ೭೭).
[ಗರುಡ + ಪಾತಾಳ (= ಪಾತಾಲ)]

ಗರುಡಪಾತಾಳಿ (ನಾ). = ಗರುಡಪಾತಾಳ ೨ : ತನ್ನಂತಹ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಈ ದ್ವೇಷದ ಆಳ ಯಾವ ಗರುಡಪಾತಾಳಿಗೂ ಸಿಗುವಂಥದಲ್ಲ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೪೮). [< ಗರುಡಪಾತಾಳ]

ಗರುಡಪಾಳಿ (ನಾ). = ಗರುಡಧ್ವಜ ೧ : ನಾರಾಯಣನುಮಾಗೆ ಗರುಡಪಾಳಿಯುಯಿಲ್ಲಮುಜನೆನಲು ಹಂಸಧ್ವಜವೂ ತೋರದಿದೆ (ನವಮೋ. ೬-೪೩). [ಗರುಡ + ಪಾಳಿ (= ಪಾಲಿ)]

ಗರುಡಪೀಠ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿರುವ, ದೇವರನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ; ಗರುಡನ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವ ಪೀಠ : ಗರುಡಪೀಠದ ಮೇಲಿರುವ ಕೇಶವ ವಿಗ್ರಹ ಅಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೫೫) ; ಗರುಡಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಅಭಯ ಚಕ್ರ ಪದ್ಮ ಹಿಡಿದಿರುವ ಯಕ್ಷಿ (ಪದ್ಮಾವತಿ) ಚೋಳ ವಿಗ್ರಹಗಳಂತೆ ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ (ನಿಟ್ಟೂಶಾಂ. ೧೪). [ಗರುಡ + ಪೀಠ]

ಗರುಡಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಾಮನ, ಕೂರ್ಮ, ಮತ್ಸ್ಯ ಮತ್ತು ಗರುಡಪುರಾಣಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಆಧುನಿಕವಾದುವುಗಳು (ಭಾರದ. ೧೪೬). ℙ ಹಿರಿಯರು ಸತ್ತಾಗ ಮೃತರ ಆತ್ಮಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪುರಾಣವನ್ನು ಓದಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ. ಇದರ ಪೂರ್ವಖಂಡದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳೂ, ಉತ್ತರಖಂಡದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳೂ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. [ಗರುಡ + ಪುರಾಣ]

ಗರುಡಪ್ಲುತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಗರುಡಪ್ಲುತ :– ಪತಾಕಹಸ್ತಗಳೆರಡನ್ನು ಪಕ್ಕೆಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಚೇಳಿನಬಾಲದಂತೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆತ್ತಿ, ಎದೆಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೀಡುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೯೯ ಗದ್ಯಾನುವಾದ). [ಗರುಡ + ಪ್ಲುತ]

ಗರುಡಫಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಚಿಕ್ಕಸುರಟಿಗಿಡ, ಗರುಡಫಲ (ಮೈಔಗಿ. ೪೫-೮೮೧). [ಗರುಡ + ಫಲ]

ಗರುಡಬಾಣ (ನಾ). = ಗರುಡಪತತ್ರಿ ೨ : ಅರಸನೆಚ್ಚ ಸರ್ಪಬಾಣವ ಗರುಡಬಾಣದಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೩೧). [ಗರುಡ + ಬಾಣ₃]

ಗರುಡಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬೇವು; ಅರಬೇವು : ಅರಬೇವಿಗೆ ಗರುಡಬೇರೆಂಬ ಹೆಸರು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೩).
[ಗರುಡ + ಬೇರು (<. ಬೇರ್)]

ಗರುಡಮಂತ್ರ (ನಾ). ಹಾವಿನ ವಿಷದ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಜಪಿಸುವ ಗರುಡನ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರ : ಗರುಡಮಂತ್ರವ ಕಲಿತಮಾತ್ರದಲುರಗನನನದಿ ಬೆರಳಸಿಡುವರೆ (ಗಗತಾ. ೧೫-೨೧). [ಗರುಡ + ಮಂತ್ರ]

ಗರುಡಮುಚ್ಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಚ್ಚೆ, —ಗುರುತು: ಗರುಡಮುಚ್ಚೆ ಇರುವವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಹಾವುಗಳು ಹೆದರುತ್ತವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗರುಡ + ಮುಚ್ಚೆ]

ಗರುಡಮಣಿ (ನಾ). ಹಾವಿನ ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮಣಿ. [ಗರುಡ + ಮಣಿ]

ಗರುಡಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಪೂಜಾಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಪೂಜಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಿಷಗೊಳಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುದ್ರೆ. ☞ ಹಸ್ತಗಳ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮಡಿಸಿಕೊಂಡು ಗರುಡನ ಆಕಾರದಂತೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಮುದ್ರೆ. ಇದು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರಿಯಕರವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. [ಗರುಡ + ಮುದ್ರೆ]

ಗರುಡಮೂಗು (ನಾ). ೧. ಗರುಡನ ಕೊಕ್ಕಿನಂತೆ ಬಾಗಿರುವ ಮೂಗು: ಆತನ ಮೂಗೋ ಗರುಡಮೂಗು (ರೂಢಿ). 'ಗಿಣಿಮೂಗು' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: ಹುಲಿಸಖ, ಗರುಡ ಮೂಗು (ವೈಶಿಗಿ. ೫೨–೧೦೫). [ಗರುಡ + ಮೂಗು₁]

ಗರುಡರಥ (ನಾ). ಗರುಡನನ್ನು ರಥವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗರುಡ ವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು: ಶಚಿರಮಣ ಗರುಡರಥನತಚರಣ ಪುರವನುರುಹಿದ ಮಹಿಮ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೧–೪೨). [ಗರುಡ + ರಥ]

ಗರುಡರೇಖೆ (ನಾ). ಗರುಡನ ಗೆರೆ: ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗರುಡರೇಖೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಗರುಡ + ರೇಖೆ]

ಗರುಡಲೇಖಣಿ (ನಾ). ಗರುಡನ ಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಲೇಖನಿ: ಮಸಿಪೌತಿಯನ್ನು ಒಂದು ಗರುಡಲೇಖಣಿಯನ್ನು ಕೊಡಿ (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೫೬೦). [ಗರುಡ + ಲೇಖಣಿ]

ಗರುಡವಾಯು (ನಾ). [ಯೋಗ] ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾಯುಚಲನೆ: ರೇಚಕ ಪೂರಕ ಕುಂಭಕವೆಂಬ ಗರುಡವಾಯು ಸೋಂಕ ತೆಗೆದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಕಿಕ್ಕಿರಿಟ್ಟು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೪೯೭–೧೦೭೭). [ಗರುಡ + ವಾಯು]

ಗರುಡವಾಹನ (ನಾ). ೧. ಗರುಡನ ಆಕೃತಿಯ ವಾಹನ: (ಕಿ). ೨. ಗರುಡನನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ವಹಿಲದಿಂ ಗರುಡವಾಹನನಾಗಿ ಬಂದನಾಕ್ಷಣಕಲ್ಲಿಗರವಿಂದನಾಭನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೨೨). ೩. ಗರುಡನ ಮೂರ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಉತ್ಸವ: ಇವೊತ್ತು ನಮ್ಮೂರಿನ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಗರುಡವಾಹನದ ಉತ್ಸವವಿದೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಪ್ರಯಾಣದ ಗಾಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಒತ್ತಾಗಿ ಜನ ತುಂಬಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಸ್ಸಿನ ಪ್ರಯಾಣ ಗರುಡವಾಹನವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗರುಡ + ವಾಹನ]

ಗರುಡವಾಹಿನಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೇನಾವ್ಯೂಹ: (ಕಿ). ೨. ಗರುಡಪಕ್ಷಿಗಳ ಸೈನ್ಯ: ಆಗಳೆಜಂಕೆಯ ಬೆಟ್ಟಂ ಬೇಗಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ರಥಮಂ ತಾಗಿದುದು ಗರುಡವಾಹಿನಿ ಸಾಗರಮುಚ್ಚಳಿಸೆ ಪಕ್ಷಪವನಾಹತಿಯಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೪೬). ೩. [ಜೈನ] ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ; ಸರ್ಪಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ವಿಕ್ರಮನೆಂಬೊಂ ಸಮ್ಮೇದಗಿರಿಯೊಳ್ ಸಿಂಹವಾಹಿನಿ ಗರುಡವಾಹಿನಿಯುಮೆಂಬ ವಿದ್ಯೆಗಳಂ ಸಾಧಿಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೧–೪); ಗರುಡಾಧಿಪನಪ್ಪ ಮಹಾಲೋಚನನಜಿದು ಬಹುವಿದ್ಯಾ ಪರಿವಾರಮನುಳ್ಳ ಸಿಂಹವಾಹಿನಿಯುಂ ಗರುಡವಾಹಿನಿಯುಮೆಂಬೆರಡು ವಿದ್ಯೆಗಳುಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೧೫೬ ವ). [ಸಂ. ಗರುಡವಾಹಿನೀ]

ಗರುಡವೇಗ (ನಾ). ಗರುಡನು ಹಾರುವಷ್ಟು ವೇಗ; ಹೆಚ್ಚಾದ ವೇಗ; ಬಹಳ ವೇಗ: ದೋಣಿಯು ಗರುಡವೇಗದಿಂದ ಹೊರಟು ಮರುದಿನ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪವನ್ನು ಸೇರಿತು (ರಾಜಾಮ. ೨೦೯). [ಗರುಡ + ವೇಗ]

ಗರುಡವ್ಯೂಹ (ನಾ). = ಗರುಡ ೫: ಭೀಷ್ಮನು ಕೌರವಸೇನೆಯನ್ನು ಗರುಡವ್ಯೂಹವಾಗಿ ರಚಿಸಿ ತಾನು ಅದರ ಕೊಕ್ಕಿನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಂತನು (ವಚಭಾ. ೨೬೧). [ಗರುಡ + ವ್ಯೂಹ]

ಗರುಡಾಂಕ (ನಾ). = ಗರುಡಧ್ವಜ ೨: "ಜಗತ್ಪತಿಯೆನಲು ಶ್ರೀವತ್ಸ ಗರುಡಾಂಕನೆನಲು ಕೃಷ್ಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬–೧೪); ಗರುಡಾಂಕನ ಬಾರಿಗೆ ಸಂಗರಮಧ್ಯಸ್ಥಳಿಗೆ ನಡೆವ ಖಗಪತಿಗಮರ್ವಂತಿರೆ ಕಾಲಧಾರಿಕಂ ಕೊಟ್ಟ ರಕ್ತಪಟಮೆನಿಸಲಾರ್ತುದಂಬರಮಾಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೮–೨೩). [ಗರುಡ + ಅಂಕ₂]

ಗರುಡಾಗಮ (ನಾ). ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಗರುಡಾಗಮ ನೈರುತಾಗಮ . . . ಕಾಲತಂತ್ರವೆಂದು ಕಿರಣಾಗಮದ ನವಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೬೧). [ಗರುಡ + ಆಗಮ]

ಗರುಡಾಗ್ರಜ (ನಾ). ಗರುಡನ ಅಣ್ಣ; ಅರುಣ: "ಸೂರ್ಯಸೂತಃ, ಅರುಣಃ, ಅನೂರಣಃ, ಕಾಶ್ಯಪಿಃ, ಗರುಡಾಗ್ರಜಃ, ಈ ಸೂರ್ಯಸಾರಥಿಯಾದ ಅರುಣನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.೩.೨). [ಗರುಡ + ಅಗ್ರಜ]

ಗರುಡಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸುಖಸ್ಥೈರ್ಯ ನಿಶ್ಚಲಾವಹಮಾದ ಯೋಗಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಾಸನ ಸಿಂಹಾಸನ . . . ಗರುಡಾಸನ ಮಯೂರಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ತಾಲ್ಕಾಸನಭೇದಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೯); ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳು ೧ ಉತ್ತಾನಾಸನ . . . ೪೯ ಹನುಮಾನಾಸನ ೫೦ ಗರುಡಾಸನ (ಭಾರದ. ೧೬೬). [ಗರುಡ + ಆಸನ]

ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಬಿಡುವ ಬಾಣ. ೨. ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಐದು ಉಪಾಸ್ತ್ರ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ, ನಾಗಾಸ್ತ್ರ, ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ, ಅನಲಾಸ್ತ್ರ, ವಾರುಣಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂಬ ಪಂಚೋಪಾಸ್ತ್ರ ಮಂತ್ರಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧). [ಗರುಡ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಗರುಡಿ, ಗರಡಿ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ: "ಗವಿ ಗರುಡಿ ಗೊತ್ತು ನೆಲೆ . . . ಎನಲ್ಕೆಯಾಶ್ರಯ ನಾಮ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೯). ೨. ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆ, ಜಟ್ಟಿಗಾಳಗ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ವ್ಯಾಯಾಮಶಾಲೆ: ನಾವೆಲ್ಲಮೊಂದೆ ಗರುಡಿಯೊಳೋದಿದ ಮಾನಸರೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೮ವ); ಗರುಡಿಯೊಳಾರೊಳನ್ನ ಳವಿಮಾಡುವೆನಾರೊಡನೇಜು ತೋಜುವೆಂ ಕರಿತುರಗಂಗಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೪); ಸುರರ ಮೆಚ್ಚದ ರಾಮುಸೀತನ ಕರೆದು ಗರುಡಿಯ ಹೊಗಿಸಿದನು ಕಡುಗರುವನೀ ರಾಧೇಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೨). ೩. ಶ್ರಮ; ಆಯಾಸ: ನೀವು ಬಿಜಯಗೈವಿರೆಂದು ಮಹಾವಿಳಾಸದೊಳವಡಿಸಿ ನಾನಾ ವಿಧದ ಷಡುರಸವ ಗರುಡಿಯಲಿಂದು [ಪಾಠಾಂ. ತರುಣಿಯರಿಂದೆ] ಸವೆಸಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೬೪). **ಗರಡಿ**: ೨. ಆಡ ಕಲಿತರು ಗರಡಿಯಲಿ ಶ್ರಮಮಾಡ ಕಲಿತರು (ಕೌ ಶಿ ರಾ. ೧–೭೭); ಗರಡಿಯೊಳಗೆ ಸಾಧನಗೈದು (ಕಂನವಿ. ೬–೧೭); ನನ್ನ ಗರಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುದುರಿದವ ನೀನು ನಿನಗದು ತಿಳಿಯದೆ? (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೧೦೦). ೪. "ಹಳ್ಳಿಯ ದೆವ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿ" (ಕೋಟಿಚೆ. ಕೋಶ); ಎಣ್ಮೂರು ದೇವಬಲ್ಲಾಳನು ಕೋಟಿ ಚೆನ್ನಯರನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಶುದ್ಧಮಾಡಿಸಿದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಗರಡಿಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದನು (ಕೋಟಿಚೆ. ೬೬).

ಗರುಡಿಯ ಕಟ್ಟು = ೧. ಸ್ಪರ್ಧೆಯನ್ನು ಹೂಡು; ಸ್ಪರ್ಧೆ ಮಾಡು: ಗರುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿ ಶ್ರವವ ಮಾಡುವಂತೆ ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಶಿವ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೬೬೮). ೨. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡು; ಶಪಥ ಮಾಡು: ಗರುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿ ಅಜವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಕೋಲಭ್ಯಾಸವ ಮಾಡಿದೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೦೧). ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ = ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಿದ ಗುರು; ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ: ರಾಮ ಕಟಕದ ಹಾನಿಯನು ತಲೆಗಾಯ್ದ ಜಾಂಬವಗೇಸು ಕೊಱತೆಯೆನುತ್ತ ಜಱಿದನು ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೬). ಗರುಡಿಯೊಡೆಯ = ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ: ಗರುಡಿಯೊಡೆಯನ ಪಾಳಯಕೆ ಕಡುಭರದ ಲೈತರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೬). ಗರುಡಿಯೋಜ = ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ: ಗರುಡಿಯೋಜರ ಪರಿವಿಡಿವಾತುಗಳಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದ ನಾಸಜನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೩); ದೊರೆಕೊಂಡ ಕುವರರನಿರವಂ ನಿರವಿಸಿದರ್ ಗರುಡಿಯೋಜರವನೀಪತಿಯೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರಡಿ, ಕರುಡಿ, ಕೆರುಡಿ; ತುಳು. ಗರಡಿ, ಗರೊಡಿ; ತೆಲು. ಗರಿಡಿ]

ಗರುಡಿಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದವನು, —ಪಳಗಿದವನು; ಮಲ್ಲ; ಜಟ್ಟಿ: ಪ್ರತಿ ಗರುಡಿಕಾಱ ಬಿರುದ ಪಾಡಿಂಗೆ ಒದಗಲು ವೀರಪಟ್ಟೆಯ ಕಟ್ಟಿ ತಿಗುರನೆ ಜಿಸಿಕೊಂಬೆ (ಬಸವ. ೭೦೧); ಬೆರಳ ಮಿಸೆಯಲಿಡುತ ಮಿಗೆ ಹೂಂಕರಿಸಿ ಹೊಸ ಕಲ್ಪಾಂತ ಕಾಲನ ಗರುಡಿಕಾಱನು ಗಾಢಕೋಪಾಟೋಪವನು ತಾಳ್ದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೨-೨೯); ಸರಸಕಲೆಯ ಬಲ್ಲ ಸತಿ ಪುರುಷರ ಕೂಟ ಗರುಡಿಕಾಱರ ಕೂಟದಂತೆ (ಭರಚ. ೭-೧೬). ೨. ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸುವವನು; ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ: ಮರಳುವುದು ಲೇಸೆನುತ ಷಡುರಥರುರವಣಿಸಿದರು ಬಿಗಿದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಗರುಡಿಕಾಱನ ಕೂಡ ನೂಕಿತು ರವಿಸುತಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೯).

[ಗರುಡಿ + -ಕಾಱ]

ಗರುಡಿಗಾವಲ್ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಿಮನೆಯ ಕಾವಲು. ೨. ಗರುಡಿಮನೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ: ನಗುತಾ ಭೀಮಂ ತಿರುಗಲ್ ಮುಗುದೆಯು ಆ ಗರುಡಿಗಾವಲರೊಡನಿಂತೆಂದಳ್ (ಯವಿಪ. ೨೬).

[ಗರುಡಿ + ಕಾವಲ್$_1$]

ಗರುಡಿಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಗರುಡಿಮನೆಯ ವಿದ್ಯೆ; ಮಲ್ಲವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ; ಕಸರತ್ತು: ಕೈದುವಿಡಿದು ಗರುಡಿಗೆಯ್ತದ ಕೈಮೆಯೊಳೊರ್ಮೆ ಬಿಲ್ಗಣೆಗೊಂಡು ಗುಱಿಯಿಸುವ ಕೌಶಲದೊಳೊರ್ಮೆ . . . ಉಳ್ಳ ಕಾಲಮೆಲ್ಲಮನಿಂತೊಳ್ಗೆಯ್ತದೊಳ್ ಕಳೆದು (ಚಿಕವಂ. ೫೫-೧೯).

[ಗರುಡಿ + ಕೆಯ್ತ$_1$]

ಗರುಡಿಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). = ಗರುಡಿಗೆಯ್ತ: ಗರುಡಿಗೆಯ್ಮೆಯೊಳೀ ಚಿಕದೇವರಾಯನಂ ನಿಟ್ಟಿಪ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ಗರುಡಿ ಗೋವಳನೀನೃಪನೆಂದು ವಂದಿಪರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೧-೨೧); ಮೆಯ್ವಳಿಯ ಗರುಡಿಗೆಯ್ಮೆಯ ಉಳಿಯ ಬಿನ್ನಣದಿಂದ ಮುದ್ದಾಗಿ ಮೆಯ್ಮುದುಡಿ . . . ಇರುವನು. (ಬಿಟ್ಟಲ. ೧೯೯-೧೪). [ಗರುಡಿ + ಗೆಯ್ಮೆ (< ಕೈಮೆ$_1$)]

ಗರುಡಿಗೋವಳ (ನಾ). ಜಟ್ಟಿಯಾದ ಗೋಪಾಲ; ಮಲ್ಲನಾದ ಕೃಷ್ಣ: ಕಟ್ಟಿದ ದಟ್ಟಿ . . . ನಾಮದೊಳ್ಬೊಟ್ಟು ಮನಂಗೊಳಲ್ಗರುಡಿಗೆಯ್ಮೆಯೊಳೀ ಚಿಕದೇವರಾಯನಂ ನಿಟ್ಟಿಪ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ ಗರುಡಿಗೋವಳನೀನೃಪನೆಂದು ವಂದಿಪರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೧-೨೨); ಸಂಗಡಿಸಿದ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ ಗರುಡಿಗೋವಳನೀನೃಪನೆಂದು ವಂದಿಪರ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೩೬).

[ಗರುಡಿ + ಗೋವಳ]

ಗರುಡಿಚೋರ (ನಾ). ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿ ಕಲಿತ ಪಟ್ಟುಗಳನ್ನು ತೋರಗೊಡದವನು (?): ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಾನಾತ್ಮಚೈತನ್ಯವೆಂದರೊಂದೆಂದಱಿತಱಿತು ಮಱಿಮಾಡಿ ಹುಸಿ ಎಂಬ ಪರಿಯ ನೋಡಾ ಗರುಡಿಚೋರನಂತೆ ಘಟಾಕಾಶ ಘಟವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಘಟವಳಿದಲ್ಲಿ ಘಟಾಕಾಶವಳಿಯದಂತೆ (ಆದವ. ೨೧೨-೩೭೨). [ಗರುಡಿ + ಚೋರ]

ಗರುಡಿಮನೆ, ಗರಡಿಮನೆ (ನಾ). ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆ, ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ ಮನೆ; ವ್ಯಾಯಾಮಶಾಲೆ: ಕದ್ದು ಕದ್ದು ಗರುಡಿಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮೈಕೈ ನೋವು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ ತೊಡಗಿದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೬೬). **ಗರಡಿಮನೆ:** ಶಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗರಡಿಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸದಾನಿರತನಾಗಿದ್ದ ಇವನಿಗೆ ಮದುವೆ . . . ಕಂಡುಬಂತು. (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೨); ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯಾಡುವ ಗರಡಿಮನೆಯ ಅಂಕಣಗಳಿವೆ (ನೆಲಮು. VII, ನಾಲ್ಕುಮಾತು).

[ಗರುಡಿ + ಮನೆ]

ಗರುಡಿಶ್ರಮ (ನಾ). ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಂಡ ಅಭ್ಯಾಸ, —ಶಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸ: ಆವ ದೃಢತೆಯೊ ದೃಷ್ಟಿಪಾಳವಿದಾವ ಗರುಡಿಶ್ರಮವೆನುತ ದಿವಿಜಾವಳಿಗಳುಲಿಯಲು ವಿಭಾಡಿಸಿದನು ರಿಪುವ್ರಜನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೬).

[ಗರುಡಿ + ಶ್ರಮ]

ಗರುಡಿಸಾಧಕ, ಗರಡಿಸಾಧಕ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿರುವವನು; ವ್ಯಾಯಾಮಶೀಲ; ಜಟ್ಟಿ. ೨. ವ್ಯಾಯಾಮ; ಅಂಗಸಾಧನೆ: (ಕ). **ಗರಡಿಸಾಧಕ:** ೨. ದಿನಾಲು ನಸುಕಿನಲ್ಲೆದ್ದು ಗರಡೀಸಾಧಕ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಹೂಬಿಸಿ. ೭೩). [ಗರುಡಿ + ಸಾಧಕ]

ಗರುಡಿಸಾಧನೆ, ಗರಡಿಸಾಧನೆ (ನಾ). ಗರುಡಿಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಯಾಮ; ಅಂಗಸಾಧನೆ: ಖಲೋಕೆ ಶ್ರಮಗೃಹಂ ಗರುಡಿಸಾಧನೆಯ ಮನೆಯೆನ್ನಿಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೦). **ಗರಡಿಸಾಧನೆ:** ಬೆಟ್ಟದ ಒಡೆಯರು ಗರಡಿಸಾಧನೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಹಳ ಬಲಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಒಡೆಕ. ೨೫); ಸಂಜೆಗೆ ಪುನಃ ಗರಡಿಸಾಧನೆ (ಭೀಮಕಾ. ೨೧). [ಗರುಡಿ + ಸಾಧನೆ]

ಗರುಡಿಸಾಮು (ನಾ). = ಗರುಡಿಸಾಧನೆ: (ಕ). [ಗರುಡಿ + ಸಾಮು]

ಗರುಡೋದ್ಗಾರ (ನಾ). ಗರುಡನಂತೆ (ವಿಷವನ್ನು) ಪರಿಹರಿಸುವ ಗುಣವುಳ್ಳ ಒಂದು ಮಣಿ; ಗರುಡಪಚ್ಚೆ: "ಗರಳಾರಿಃ, ಗರುಡೋದ್ಗಾರ" (ಒಷಧಿ. ೪೫); ಗರುಡೋದ್ಗಾರದ ಪಚ್ಚೆಯಿಂ ಸಮೆದ ನಾನಾಭೂಷಣಾನೀಕಮಂ ಧರಣೀವಲ್ಲಭೆಗಂಬುದಾಗಮ ವಿಟಂ ತಂದಿಕ್ಕಿದೊಂದಂದದಿಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೦). [ಗರುಡ + ಉದ್ಗಾರ]

ಗರುಡೋದ್ಗಾರಮಣಿ (ನಾ). = ಗರುಡೋದ್ಗಾರ: ಗರುಡೋದ್ಗಾರಮಣಿಚ್ಛವಿ ಗರುಡಧ್ವಜನೆನಿಪ ಕೃಷ್ಣನಿದಿರೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೯೯); ಗರುಡೋದ್ಗಾರಮಣಿದ್ಯುತಿ ಪರಿಕರಮುಪವಿತ್ರಮೆಂದು . . . ಸರಸತೃಣಪ್ರಸರಮೆಸೆವುದಸದಳಮಱ ಆದಜಿನೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬-೮೪); ಪರಮ ಗರುಡೋದ್ಗಾರಮಣಿಯನು ಗರಳ ಸುಡುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೮).

[ಗರುಡೋದ್ಗಾರ + ಮಣಿ$_3$]

ಗರುತ (ನಾ). = ಗರುತ್ತು: ಹಂಸ ಗರುತದೊಳ್ ತೊಡಂಕಿದುದೊ ಶೈವಲಮೆಂಬಿನಮಾಯ್ತು ಲಾಂಛನಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೮).

[< ಸಂ. ಗರುತ್]

ಗರುತ್ತು (ನಾ). ಗರಿ; ಪುಕ್ಕ; ರೆಕ್ಕೆ: "ತನೂರುಹಂ, ಗರುತ್, ಪತ್ರಂ . . . ಪಕ್ಷಃ-ಈ ೯ ಎಱ(ಂ)ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೮೬); "ಲಕ್ಷಿಸೆ ತನೂರುಹಂ ಪಿಂಛಛದಂ ಗರುತ್ . . . ಪಕ್ಷಿಗಳ ಗಱಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೨). [ಸಂ. ಗರುತ್]

ಗರುತ್ಮ(ನಾ). ೧. ಗರುಡ: "ಗರುತ್ಮನೆನಲ್ಕೆ ಗರುಡನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬-೨೧); ವಿನತೋದರದಿಂ ಗರುತ್ಮನುದಯಾಚಳದಿಂ ದಿನಪನೊಗೆವಂತೆ ಪುಟ್ಟಿದನನಿವಾರ್ಯ ಸುತೇಜನೆನಿಪನಿನಜನ ತನಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೧); ಅಗಸದಿಂ ವಧ್ಯಶಿಲಾನಾಗಂಗೆ ಗರುತ್ಮನೆಂಜಗುವಂತಾ ಮರದಿಂ ನಾಗಾರಿಕೇತು ಕಾಳಿಯನಾಗಂಗೆಜಗಿದನಮರ್ತ್ಯರೀಕ್ಷಿಸೆ ನಭದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩-೮೫). ೨. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ: 'ಗರುದ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಗರುತ್ಮತ್]

ಗರುತ್ಮಂತ (ನಾ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯುಳ್ಳುದು; ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ. ೨. ಗರುಡ: ರಣಹೇಡಿಗಳಾದವರ ಕಣ್ಮನಕೆ ಸೀರ್ನೊಣ ಗರುತ್ಮಂತನಂತಿಹುದು (ಮೋಹತ. ೧೨-೪೪); ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರತಿಭಾಗರುತ್ಮಂತನನ್ನೇರಿ . . . ವಿಹರಿಸಿದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರು (ನಂಜುಂಡ. ೩೯).
[ಸಂ. ಗರುತ್ಮತ್]

ಗರುತ್ಮಶರ (ನಾ). = ಗರುಡಪತತ್ರಿ ೨: ದಶಕಂಧರನೆಚ್ಚ ರೌದ್ರಪನ್ನಗ ಶರಮಂ ಗರುತ್ಮಶರದಿಂ ಬಿಜುತೋಡಿಸಿದಂ ಜನಾರ್ದನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೫೯). [ಗರುತ್ಮ + ಶರ]

ಗರುದ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ; ಯಾಜಕ: ಅನಾದಿ ಸಂಸಿದ್ಧಗ್ಗರುದ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರ ಮೋಘವರ್ಷ ಪ್ರತಿಪಾಳಕದ್ವಿಜಕುಳ ತಿಳಕರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೬-೮; 1084). [ℙ 'ಗರುತ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.]

ಗರುದ್ಮಮಾನಸ್ತಂಭ (ನಾ). = ಗರುಡಗಂಬ ೧: ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಜೋಗಪಯ್ಯಂ ತದೀಯದೇವ ಗೃಹೋದ್ಧರಣಮುಮಂ ವಿಷ್ಣುದೇವ ಗರುದ್ಮಮಾನಸ್ತಂಭ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಮಂ ಮಾಡಿ (ಕಇಅ. ೬೮-೫೪-೨೮; 1056). [ℙ 'ಗರುತ್ಮಮಾನಸ್ತಂಭ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.]

ಗರುದ್ಯೋಧಿ (ನಾ). "ಲಾವಕ್ಕಿ; ಪುರಲಿಹಕ್ಕಿ; ಭರತಪಕ್ಷಿ" (ರುದ್ರನಿ). [ಸಂ. ಗರುದ್ಯೋಧಿನ್]

ಗರುವ$_1$ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ತಿವಿದ ನುರುಬುವ ರಥಪದಾತಿಯ ಕವಿವ ಗರುವ ತುರಂಗಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧); ಏಳು ಗರುವ ಗಾಣಿಯರು (ರೇವಣ. ೩-೩೬); ಆ ಗರುವಮುನಿ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಸರಾಗದಲಿ ಶುಭದಿವಸ ವರಸುತ ಯಾಗವನು ಪೂರೈಸಿದನು (ನಳಚ. ೧-೩೦). (ನಾ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು; ಹಿರಿಯ; ದೊಡ್ಡವನು: ಗರುವರ ಗೊಟ್ಟಿಗಾಜಿರ . . . ಬಾಜಿಪ ಬೀಣೆಗಾಜಿರಾಗರಮೆನೆ ಪೆಂಪು ಸೊಂಪನೊಳಕೊಂಡೆಸದಿರ್ಪುವು ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪೨); ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂಗೆಯು ಗರುವರಾರುಂಟೆಂದುವಿಗೆ ಗರ್ಜಿಸಿದನಾಭೀಷ್ಮ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೨೦-೧೧೯); ಗರುವರೆ ಬಲ್ಲರು ಗಾಂಪರಜಿಯಜಿದು ಪರಮರಹಸ್ಯ (ಭರಚ. ೩೨-೬೯). ೩. ಬಲಶಾಲಿ; ಶೂರ: ಸೈಂಧವನಳಿವುಪಾಯುವ ಮಾಡು ಗರುವರು ನುಡಿದು ಕೆಡಿಸುವರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೪೫).
[ಪ್ರಾ. ಗರುಅ < ಸಂ. ಗುರುಕ]

ಗರುವ$_2$, **ಗಬ್ಬ**$_2$, **ಗರುವು**, **ಗರ್ಬ**, **ಗರ್ವು** (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ; ಮದ: ಹಿರಿಯರಮುನಿಸು ಗರುವರ ಗರುವವನು ಹರಿಸಿತ್ತು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೨೬); ಹರಿದಾಸರ ಲಕ್ಷಣ ಇರಬೇಕು ಈಪರಿ ಗರುವ ಕೋಪ ಮದ ಮತ್ಸರಾದಿ ಬಿಡಬೇಕು (ವಿಸಾಸು. ೭೦-೧). **ಗಬ್ಬ**$_2$: "ಹಂಕೆ ಬಿಂಕಂ ಗಬ್ಬ ಪನ್ನೆನಲ್ ಗರ್ವಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೬); ಬಿರಿದರ ಭಂಗವ ಮುಜಿವ ಉಬ್ಬಿದರ ಗಬ್ಬವ ಕಲಕುವ (ವಚಶಾ. I, ೧೬); ಉಬ್ಬಿದನು ಹರುಷದಲಿ ಕಂಗಳ ಗಬ್ಬ ಮುಜಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೩೬); ಎಲೆಲೆ ಗಬ್ಬದುಬ್ಬರದ ಗರುಡಿಯ ಬೀರ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪-೬).

ಗರುವು: ವೀರಭದ್ರನು ಜನಿಸಿ ಧರಿಸಿಹನು ಉಗ್ರರೂಪವ ದ್ರೋಹಿಗಳ ಗರುವಿನ ಗರಳವ ಕೊಯ್ಯಲು (ಸಿದ್ಧಪು. ೧-೧೯). **ಗರ್ಬ**: ಹಿರಿದೊಂದು ದೋಹಳಂ ನೆಗೞ್ದುದು ಗರ್ಭದರ್ಭಕನ ದೋರ್ಬಲ ಗರ್ಬಮನಂದು ಪೇೞ್ವವೋಲ್ (ಆದಿಪು. ೮-೪೮); ಕೊರ್ಬಿದ ಶಾಕ್ವರನಂ ಭುಜಗರ್ಬದೆ ಪಿಡಿದಡಸಿ ಸೀೞ್ದು ನಿಜಗರ್ಬದ ಗುರ್ಬುರ್ಬಿರೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೨-೬). **ಗರ್ವು**: (ಕ). [< ಸಂ. ಗರ್ವ]

ಗರುವತನ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ; ದೊಡ್ಡತನ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: ಎಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ವಿಕಾರವ ಮಾಣೆ ಗರುವತನವೆ ದಾಸನ ವಸ್ತ್ರವನುಡುವುದೊಂದು ಗರುವತನವೆ ಸಿರಿಯಾಳನ ಮಗನ ಬೇಡುವುದೊಂದು ಗರುವತನವೆ (ಬಸವ. ೭೩೯); ರಥದ ಗಾಲಿಯ ಗರುವತನ ಗಾಳಾಯ್ತಲೇ ಬೊಪ್ಪರಿಸಿ ತಗ್ಗಿತು ತೇರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೧೨); ಧರಣಿಯೊಳಗತ್ಯಂತ ವಿಷಯಾತುರರಿಗೆ . . . ಗರುವತನ ಹಿಂಗುವುದು (ಜೀವಂಚ. ೪-೨); ಪರ್ವತಕೆ ಹೋದವಗೆ ಗರುವತನವೇಕಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೪೨). [ಗರುವ$_1$ + -ತನ]

ಗರುವಲಿ (ನಾ). ವಾಯು; ಗಾಳಿ: ತಾಳೆ ಹೂ ಗರುವಲಿಯ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಚುಚ್ಚುವುದು (ಕಾಲೂರ. ೧೧೩-೨೩೪). 'ಗರುವಲಿಪುತ್ರ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕರುವಲಿ]

ಗರುವಲಿಪುತ್ರ (ನಾ). ವಾಯುಪುತ್ರ; ಹನುಮಂತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್.). [ಗರುವಲಿ + ಪುತ್ರ]

ಗರುವಾಯ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಠೀವಿಯುಳ್ಳವನು: ಪೋ ಗಸಣಿಯ ಗರುವಾಯ ಗೂಳೆಯದ ಜೋಹಮಂ ಬಿಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೨೩).
[ಗರುವಾಯಿ + -ಅ$_6$]

ಗರುವಾಯಿ, **ಗರುವಾಹಿ** (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡತನ; ಗೌರವ; ಘನತೆ: ಓಡುವುದು ಗರುವಾಯಿಯೇ ಭಯಬೇಡ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೦); ಜೀಯ ಬಿನ್ನಹ ಸಾಧನದ ಗರುವಾಯೆ[ಯಿ]ಯೆಂದಲ್ಲದೊಡೆ ಚಂಚಲ ನೋಯದದು (ಗಗತಾ. ೧೩-೧೧) ೨. ಠೀವಿ; ಬೆಡಗು; ಸೊಗಸು: ತರುಣಿಯರು ಕೆಂದಳಿರ ಕಲಶದ ಕರತಳದ ಗರುವಾಯಿಯಲಿ . . . ಇದಿರುಗೊಂಡರು ವಿವಿಧ ವಿಭವದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೨೦); ಮಾನಿನಿಯರಿಗೆ ಮನ್ಮಥನೆಂಬವೊಲು ಗೋಚರಿಸಿದನು ಗರುವಾಯಿಯಲಿ ಗಜಗತಿಯ ಗಮನದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೩೬); ಮದಮಾತಂಗವೆನಲಿಭ ಗಮನಗರುವಾಯಿಯಲಿ ಗಮಿಸಿದಳು (ತೊರರಾ. ೩-೪-೬). **ಗರುವಾಹಿ**: ೧. ಗೋವುಗಳ ನೆರವಿಯೊಳು ವರಬೃಂದಾವನದೊಳುಪಹತಿಯ ಮಾಡುವುದಾವ ಗುಣ ಗರುವಾಹಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೨೮); ಪಟುಗತಿಯ ಗರುವಾಹಿಯಲಿ ಸಂಘಟಿಸಿ ಹಯವನುಸುಳಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೯೧). [< ಗರುವ$_1$./ ಹಿಂ. ಗರುಆಈ, ಗರುವಾಯಿ]

ಗರುವಾಯಿಕಾಱ (ನಾ). ದೊಡ್ಡತನವುಳ್ಳವನು; ಗೌರವಸ್ಥ; ಸಂಭಾವಿತ: ಬಾಯಿಬಡಿಕರು ನಾವು ನೀ ಗಜುವಾಯಿಕಾಜನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೪). [ಗರುವಾಯಿ + -ಕಾಜ]

ಗರುವಾಯಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವವನ್ನು ಕುಂದಿಸು; ಘನತೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು: ತೃಣಕೆ ಕೊಂಬೆನೆ ಫಲುಗುಣನ ಕಣೆಗಿಣೆಯನಾ ಸಾರಥಿಯ ಕೈಮೈ ಗುಣವಲೇ ಗರುವಾಯಿಗೆಡಿಸಿತು ನಮ್ಮ ಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೮). [ಗರುವಾಯಿಗೆಡು + - ಇಸು$_3$]

ಗರುವಾಯಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಘನತೆ ಕೆಡು; ಗೌರವ ಕೆಡು: ಮುರಾರಿ ಮುಕುಂದ ಗತಿಶೂನ್ಯರಿಗೆ ನೀನೇ ಗತಿಯೆಲೈ ಗರುವಾಯಿಗೆಟ್ಟೆನಲೈ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೫); ಗರುವಾಯಿಗೆಟ್ಟನು ಮೇಲೆ ಹನುಮಂತ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೧೭); ತನುವ ತುಂಬಿತು ಶೋಕ ತಾಪದ ಘನತೆಯಲಿ ಗರುವಾಯಿಗೆಟ್ಟನು ನನೆದು ನಯನ ಜಲಂಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೮);

ಬಱಿದೇ ಪೊಡವಿಪತಿ ಗರುವಾಯಿಗೆಡಬೇಡೆಂದಳಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೩-೩೮). [ಗರುವಾಯಿ + ಕೆಡು$_1$]

ಗರುವಾಯ್ಲ್ಲ (ಗು). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ: ಸಡಿಲಬಿಡೆ ವಾಸೆಯನು ಚಿಮ್ಮಿದುವಡಿಗಡಿಗೆ ಗರುವಾಯ್ಲ ತೇಜಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬೨೬. ೭-೫೭). [ಗರುವ$_1$ + - ಆಯ್ಲ್ಲ$_2$ (< - ಆಯಿಲ್ಲ$_2$)]

ಗರುವಾಹಿ 'ಗರುವಾಯಿ' ನೋ.

ಗರುವಿ (ನಾ). ಗರ್ವವುಳ್ಳವನು; ಜಂಬಗಾರ: ಹರನರ್ಚಕರು ಅಲ್ಪ ಪರನಿಂದಕರು ಬಹಳ ಗುರುಭಕ್ತರಲ್ಪ ಗರುವಿಗಳು ಬಹಳ (ಸುಸಾರ. ೧೨-೩). [ಗರುವ$_2$ + -ಇ$_3$]

ಗರುವಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ; ಘನತೆ: ಮಱಿದಳ್ ತನ್ನ ಕುಲೋನ್ನತಿಯನಿಷ್ಟಬಂಧುಗಳಱಿವಂ ಮುನ್ನಮೆ ಮಱಿದಳ್ ಗರುವಿಕೆಯನ್ನೆಟ್ಟನೆ ಮಱಿದಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೫೩); ಗರುವಿಕೆಗಿಂಬು ಗಾಡಿಗೆ ತವರ್ಮನೆ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೩); ತಾನೆ ತನ್ನಂ ಪೊಗಳುವೀ ಗರುವಿಕೆಯ ನಱಿಯೆವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೪); ಉನ್ನತಿಕೆ, ಪನ್ನತಿಕೆ, ಮಾನಸಿಕೆ, ಗರುವಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೧ ಪ್ರಯೋ). [ಗರುವ$_1$ + -ಇಕೆ]

ಗರುವಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ: "ಗರ್ವಃ, ಗರ್ವಣಂ, ಗರ್ವಣೀಯಂ ಈ ೩ ಗರುವಿಕೆ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೪೭).

[ಗರುವ$_2$ + - ಇಕೆ]

ಗರುವಿಕೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಹಿರಿಮೆಕುಂದು; ಘನತೆಯಳಿ: ಮಂಡೋದರಿ . . . ಬಸುರ ಹೊಡೆದಳಲುತ್ತ ಗರುವಿಕೆಗೆಟ್ಟು ಹೊರಳಿದಳಕಟ ಬಾಯ್ಬಿಡುತ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭-೧). [ಗರುವಿಕೆ$_1$ + ಕೆಡು$_1$]

ಗರುವಿಕೆದಾಳು (ಕ್ರಿ). ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ತಾಳು; ಘನತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಪರಮಬ್ರಹ್ಮಹೃದಯಸರಸಿರುಹೋದರದೊಳಗೊಗೆದಾತನ ಸಿರಿ ಸೊಗದೊಳು ಗರುವಿಕೆವಾಳಿ ನೆರೆದು ಕೈವಲ್ಯಸತಿಗೆ ಸಹಚರಿಯಾಗಿ . . . ಭಾರತಿ ಮನ್ನಿಸಿತಿಗೀವುದು ಮಾಂಗಲ್ಯವನು (ಜಯಕಾ. ೧-೭).

[ಗರುವಿಕೆ$_1$ + ತಾಳು$_1$ (< ತಾಳ್$_1$)]

ಗರುವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜಂಬಪಡು; ಗರ್ವಿಸು: "ಶೌಂಡತಿ = ಗರುವಿಸಿದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೫); ಯೋಗಿಹೃದಯಸಂಯೋಗ ವಿಜಯವಿಠಲನೀ ಗರುವಿಸಿದರೆ ಲೇಗದೆ ಒಡಲೊಳು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೨-೪).

[ಗರುವ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಗರುವು 'ಗರುವ$_2$' ನೋ.

ಗರುವೆ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡವಳು; ಹಿರಿಯಳು; ಪೂಜ್ಯೆ: ಗರುವೆ ಚಾಮುಂಡಿಯ ಗಿರಿಯ ಪಿರಿದೆಲ್ಲೆಗಟ್ಟಿಗೋಸ್ಕರ ನೆಱೆ ವೈರವ ಬೆರಸಿದರೀ ಭೂಪರೊಡನೆ (ಕಂನವಿ. ೩-೧೬). ೨. ಸೊಗಸುಗಾತಿ; ಚೆಲುವೆ: ಗಂಗಾಧರನ ಗರುವೆ ಚಂದ್ರಧರನರಸಿಯೆನಿಪ ಗಿರಿರಾಜತನೂಜೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೫೩ ವ); ಘನನಿತಂಬಂಗಳ ಗರುವೆ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೫೩ ವ); ಅರಸುಗಳ ನಿಡುನೋಟವಲ್ಲಿಯ ಗರುವೆಯರ ನಸುನೋಟ ತಮ್ಮೊಳು ಬೆರಸಿ ಹೊಯ್ದಾಡಿದವು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩-೪೪); ಪೆಱ ಕೊರ್ವಳ್ ಗಾಡಿಯ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಪುರ್ಬಿನ ಗರುವೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩-೧೮). 'ಗುಱುಗೆ' ಪರಾ. [ಗರುವ$_1$ + -ಎ$_1$]

ಗರೂರಿ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆ; ಅಹಂಕಾರ; ದರ್ಪ: ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಗರೂರಿಯಿಂದಾ ಇಂಗ್ರೇಜಿ ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ಇಲಾಖೆ ಕೊಡಗಿನಶೀಮೆ ಸರಹದ್ದಿನ ವಳಗೆ ಬಂದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೪).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರೂರೀ, ಗರೂರ್; ಅರ. ಗರೂರ್]

ಗರೆ$_1$ (ನಾ). ಕರೆ; ಗುರುತು: ಎನ್ನ ಪೊಯ್ಯಿಲ್ ನವಿರ್ ತಾ ಕುಂದಿದುದೆ ಪೊಯ್ದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಗರೆಯಾದುದೇ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೫-೩೦). [< ಕಱೆ$_2$]

ಗರೆ$_2$ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ (?): ವಸಂತಕಂ ಸಂತಸದೊಳಾದೊಡಾನಿವಳ ನೆನ್ನ ಮನಂಬಂದಂತೆ ಗೆಯ್ವೆನೆಂದೆಟ್ಟಿಯೊಂದು ಗರೆಯನವಳ ಕೆಂದಳ ದೊಳೊಟ್ಟು (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೮೯ ವ). 'ಉಡುಗರೆ' ಪರಾ.

[< ಕೊಱೆ$_7$ (< ಕೂಱು) ?]

ಗರೆದರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (?): ಮಡುವಾಗಲಡ ಗೆಡ್ಡೆಯಂ ಸಿದ್ಧಿ ದಿನದಲ್ಲಿ ತಂದು ಬೆಲ್ಲಮಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಹಾಲಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯೆ . . . ಸರ್ವವ್ಯಾಧಿಹರ, ಗರೆದರೆ ಕೆಡುವುದು (ವಿಪ್ವೈವಿ. ೯೫). [?]

ಗರೆವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲನ್ನು ಕಡಿ, —ಕತ್ತರಿಸು (?): ತಿರಿಪಿದ ತಿಗುರಿಯ ಮೇಗಣ ಗಱಿಯಂತೆಡವಱಿಯದಂಕವಣೆ ವಾಹಳಿಯಂ ಗರೆ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ವಱಿಯೆ ದಂಡೆ ಚಾರಿಸೆ ಪರಿದುದು ಜವದಿಂ ಮನೋಜವಂ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೩೮). [< ಗೆಱೆ + ಪಱಿ$_1$]

ಗರೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಪಣದಾ ಮೂಜುಪತೀಯುಂ ಗುತ್ತಿಯೊಡೆಯನುಮ್ ಗರೋಜನುಂ ಕರಣಮಾಗೆ (ಕಇಅ. ೭೦-೫೫-೬; ಸು. ೮ನೆಯ ಶತ). [?]

ಗರ್ಕಾಗು, ಗಕ್ಕಾಗು (ಕ್ರಿ). ಮಗ್ನವಾಗು; ತಲ್ಲೀನವಾಗು: ತನ್ನ ವೇಷ ಅಲಂಕಾರ ಇದರಾಗ ಗರ್ಕಾಗಿದ್ದಳು (ಧನಂಜ.೪೦); ಜಪಮಾಲೆಯ ಎಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗರ್ಕಾಗಿದ್ದ ವೃದ್ಧವಿಧವೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೮೩); ತಾಯಿ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಗರ್ಕಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಅನ್ನ. ೨೦೫). **ಗಕ್ಕಾಗು**: ಅವನು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಗಕ್ಕಾದನು (ಕನಕೆ. ೧೩೦).

[ಗರ್ಕು$_3$ + ಆಗು$_1$]

ಗರ್ಕು$_1$ 'ಗರಕ್ಕು$_3$' ನೋ.

ಗರ್ಕು$_2$, ಗರಕ (ಗು). (ಕೆಲಸ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಮುಳುಗಿದ; ಮಗ್ನನಾದ; ತಲ್ಲೀನನಾದ: ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೆ ಅವು . . . ಆಟದಲ್ಲಿ ಗರ್ಕು ಆಗಿರುವುವು (ಸುತ್ತುಮು. ೪೭). **ಗರಕ**: ನರಕದೆದುರಿಗಿದ್ದು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟನು ಯೋಗಿ ಗರಕ ಆಗಿದ ಶಿವನಾಮದಿ ಸಿದ್ಧಯೋಗಿ ವೀರಾಮ ರಾಗಿಯೋಗಿವರ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೬-೫೨). 'ಗಕ್ಕಾಗು' ಪರಾ.

[← ಅರ. ಗರಕ್; ಮರಾ. ಗರಕ್, ಗರ್ಕ್]

ಗರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗುರು. ೨. ಹೋರಿ; ಬಸವ. ೩. ಎರೆಹುಳು. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ.

[ಸಂ.]

ಗರ್ಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: ಗರ್ಗತ್ತಿ, ಖರ್ಗಸ (ಪ್ರೈಔಗಿ. ೩೦-೭೦೪). [?]

ಗರ್ಗರ$_1$, ಗಗ್ಗರ$_1$, ಗಗ್ಗುರ, ಗರ್ಘರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ; ಗರಗರ ಎಂಬ ಸದ್ದು: ವನರುಹ ಕಂದದ ಕೊನರ್ಗಳ ಕೊನರ್ತ ತನಿರಸಮನೀಂಟಿ ಗರ್ಗರರವದಿಂ ದನಿಯೊಡೆಯೆ . . . ಕಳಹಂಸಂಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೩೭); ಅಳು ಹೊಕ್ಕುದು ಹೊಯ್ದ ಹೊದಱಿನ ಬಾಳು ಗಿಡಗಳ ಖಣಿಖಟಿಲ ಘಲ್ಲಣೆಯ ಗರ್ಗರದ ಮೇಲು ಬ್ಬೇಳ್ತ ಬೊಬ್ಬೆಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೧೫); ಪಟುಗತಿಯೊಳೆಸಗಿದುದು ಗರ್ಗರಸ್ವರ ಕಲಿತ ಹೇಷಿತದೊಳು (ಪರಶು. ೧೦-೧). ೨. ಗರಗರ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡುವ ಕಾಲಿನ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ ಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಆಭರಣ; ಕಾಲಕಡಗ: ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಗರ್ಗರದ ಬಿಜುಡೆಗಳ ಪೊಂಜರಪಣಿಯಂ ಪಿಡಿದು ಜೋಗುಳಮಂ ಪಾಡುತಿರ್ದಳ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೨-೨೧ ವ). **ಗಗ್ಗರ$_1$**: ೨. "ಗಗ್ಗರಂ ಗರ್ಘರಾಹ್ವಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೭); ಅಂದುಗೆಯಂ ಗಗ್ಗರಮುಮನಿಂದುನಿಭಾನನೆ ತಗುಳ್ಚಿ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಕೊರಲೊಳ್ ತಂದೆಸೆವ ರತ್ನಹಾರಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೮-೧); ಸತ್ತಿಗೆ ಗಗ್ಗರಂ ಕರುಳಬಕ್ಕಳೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೩);

ಕಾಲಿಗೆ ಗಗ್ಗರಪಿಲ್ಲಿ ಸರಪಳಿ (ಮಲ್ಲಿ. ೪೦). ೩. "ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಅಲುಗಾಡಿಸಲು ಗರಗರ ಸದ್ದು ಆಗುವ ಒಂದು ಸಾಧನ" (ಸಿಂಕೋ. ೧೧೦). ಗಗ್ಗುರ: ೩. ಎಳೆವಿಸಾಸೆ ತಿರುವೂತ ಗಗ್ಗುರದ ಈಟಿ ನಡೆಸುತ್ತಾ . . . ಮುನಿಯಪ್ಪ ಎದ್ದಾನೂ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೬). ಗರ್ಘರ: ೧. ಪೋಯೆಂದು ಹತ್ತಿತು . . . ಸಂದಣಿಸಿ ಗಿರಿಮರನ ಗರ್ಘ [ಪಾಠಾಂ.. ರ್ಜ]ರದಿಂದ ಗಗನ ವಿಲಂಬಿತದ ಬಾಲೇಂದು ಧರ ಗಿರಿಧರನ ಮರ್ಗವನೀ ಕಪಿವ್ರಾತ (ತೊರರಾ. ೬-೧೬-೪೨). [< ಸಂ. ಘರ್ಘರಾ]

ಗರ್ಗರ$_2$ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಸುಳಿ; ಮಡುವು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. ೪. ಕಡೆಗೋಲು. [ಸಂ.]

ಗರ್ಗರಿ$_1$ (ನಾ). ಕಡೆಗೋಲು; ಮಂತು: "ಮಂಥಣಿ ಗರ್ಗರಿ ಕಡೆಗೋಲ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦-೩೧). [< ಸಂ. ಗರ್ಗರ]

ಗರ್ಗರಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಗರುಗ; ಭೃಂಗರಾಜ: ಕೇಶರಾಜ, ಗರ್ಗರಿ (ವೈಪಿಗಿ. ೮-೧೬೦೫). [?]

ಗರ್ಗರಿ$_3$ 'ಗರ್ಘರಿ$_2$' ನೋ.

ಗರ್ಗರಿಗಿಡ (ನಾ). = ಗರ್ಗರಿ$_2$: (ಕ). [ಗರ್ಗರಿ$_2$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಗರ್ಗರಿಗೋಲು, ಗಗ್ಗರಿಗೋಲು (ನಾ). ಗರ್ಗರ ಎಂದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುವ ಕೋಲು; ಗಗ್ಗರ ಹಾಕಿದ ಕೋಲು; ಗೆಜ್ಜೆಕೋಲು: ನಸು ಕುಸಿದ ದೇಹ ಗರ್ಗರಿಗೋಲುವಿಡಿದು ಸಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕರಿಗೋಲನಿಡಿದು ಬಾ]ರಿಸುತ ಕೈನಡದೆ ಸಂಬಳಿ ಸಂಬಳೆಂದೆಂದು ಕೊಸರುತಿಹ ಬಾಯ್ಸರಸಿ ಬೀದಿಬೀದಿಯೊಳು ಸುಳಿದಳ ಸತ್ಯಸಂಪನ್ನನು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೩೭). ಗಗ್ಗರಿಗೋಲು: "ಗಗ್ಗರಿ ಹಾಕಿದ ಕೋಲು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಗರ್ಗರಿ$_3$ (< ಗರ್ಘರಿ$_2$) + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಗರ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರ್‌ಗರ್ ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಗರ್ಗರಿಪ ಗಿರ್ಗಟಿಗಳ ಪೊಣ್ಮುವ ತಾಳದ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೬೭ ವ).
[ಗರ್ಗರ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಗರ್ಘರ 'ಗರ್ಗರ$_1$' ನೋ.

ಗರ್ಘರಿ$_1$, ಘರ್ಘರ$_1$ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆ; ಕೊಡ: ಮಳಯಜಜಲ ಗರ್ಘರೀ ಸಮಾನಯನ ಸಂಭ್ರಮ ಸುರಪುರಂಧ್ರಿಕಾದ್ವಂದ್ವ ಬಂಧುರಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೨ ವ). ಘರ್ಘರ$_1$: ಮುನ್ನಿನೆಡೆಗೈದಿ ರಕ್ಕಸರ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಹೊಕ್ಕುನ್ನತಾಮೃತದ ಘರ್ಘರಮುದ್ರೆಯಂ ಮುಱಿದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೫೦). [< ಸಂ. ಗರ್ಗರೀ]

ಗರ್ಘರಿ$_2$ ಗಗ್ಗರಿ$_1$, ಗರ್ಗರಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣಶಬ್ದ. ೨. ಗೆಜ್ಜೆ; ಕಿರುಗಂಟೆ: ಪೇಟಕ ಫಲಕ ಕೀಲಿತ ಗರ್ಘರೀರುತಾಹೂತ ಯುವತೀನಿಕರ ಚಿಕುರ ಕಾಂತಿ ಕುವಲಯಿತ ವೀಧೀಭಾಗಸುಂ . . . ಬಂದು (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪೨ ವ). ಗಗ್ಗರಿ$_1$: ೧. 'ಗಗ್ಗರಿಗೋಲು' ಪರಾ. ೨. "ಗಗ್ಗರಿ ಘರ್ಘರೀ- ಆಭರಣಭೇದ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯): ಗಗ್ಗರಿ ಘಲಿರೆಂಬ ಗಾಲಿಯ ಬಲುರವ (ಕಂನವಿ. ೨೫-೧೦೭); ಅಳವಡಿಸಿದ ಗಗ್ಗರಿಗಳ ಗರ್ಘರ ಧ್ವನಿಗಳಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೨-೮) ಗರ್ಗರಿ$_3$: ೧. 'ಗರ್ಗರಿ ಗೋಲು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘರ್ಘರೀ]

ಗರ್ಘರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ (?): ಗರ್ಘರಿಕಾಸ್ವಾದನ ದಿಂದಮೊರ್ಮೆ ವನವಾರಿಕ್ರೀಡೆಯಿಂದೊರ್ಮೆ . . . ಪೊಬ್ಬುಗಟ್ಟಿವಂ ಶ್ರೀ ಗೋಮಿನೀವಲ್ಲಭಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೮). [< ಸಂ. ಘರ್ಘರಿಕಾ]

ಗರ್ಚ 'ಗರ್ಜಿ$_1$' ನೋ.

ಗರ್ಜನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಆರ್ಭಟ; ಅಬ್ಬರ; ಮೊರೆತ: ಸಾಹೇಬನು ತರ್ಜನ, ಗರ್ಜನ ಮಾಡಿ (ದೇವಿಚಾ. ೧೪೩).
[ಸಂ.]

ಗರ್ಜನೆ (ನಾ). = ಗರ್ಜನ: ಉಳಿಯ ಜಂಪೆಯ ಜವಗತಿಯ ಹೆಕ್ಕಳದ ಗಳಗರ್ಜನೆಯ ಕಟ್ವಾಗುಳಿಕೆಗಳ ನಾಯ್ಗುಡುಕಿದವು (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೪); ರದನಿಗಳ ಬೃಂಹಿತದಿ ಕಲಿಸಿಂಗದ ಮಹಾ ಗರ್ಜನೆಗಳಿಂ ಕೊಬ್ಬಿದ ಹುಲಿಯ ನಿಷ್ಠುರರವದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೬); ಸಿಂಹದ ಗರ್ಜನೆ ಯಷ್ಟು ಭಯಂಕರವಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೬).
[ಸಂ. ಗರ್ಜನ]

ಗರ್ಜನೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಆರ್ಭಟಿಸು: ಮುನಿ ದಿರ್ದಿನಿಯಳ್ಳುಲಿ ಗರ್ಜನೆಗುಡೆ ಭಯಮುತ್ತು ಕೊರಲನಮರ್ದಪ್ಪಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೯೬). [ಗರ್ಜನೆ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಗರ್ಜರಿ (ನಾ). ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ; ಗಜ್ಜರಿ: "ಗರ್ಜರಂ - ಗರ್ಜರಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೫).
[< ಸಂ. ಗರ್ಜರ]

ಗರ್ಜಿ$_1$ ಗರ್ಚ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹುಳಿಯಾದ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ: (ಕ). ಗರ್ಚ: ಗರ್ಚ, ಹೆಪ್ಪಿಲಸುಗಳು ಕಾಸು ಕೊಡದೆ ಎಷ್ಟು ಬೇಕೋ ಅಷ್ಟುಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ (ಮುಂಗಿಯು. ೩೭೯). [?]

ಗರ್ಜಿ$_2$ 'ಗರಜು' ನೋ.

ಗರ್ಜಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಗಿದ; ಆರ್ಭಟಿಸಿದ; ಭಯಂಕರ ಧ್ವನಿ ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಮೇಘಗಳ ಗರ್ಜನೆ; ಗುಡುಗು. ೩. ಆರ್ಭಟ; ಆಡಂಬರ: "ಗರ್ಜಿತದೊಳಾಡಂಬರಾಖ್ಯಮುದೇಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೨೬); ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ ವಿಯೋಗಿಗೆಳೆಂಬ ಮೃಗಂಗಳಂ ಭಯಂಗೊಳಿಸಿದುದುದ್ಧಕೀರಮದಕೋಕಿಲಗರ್ಜಿತತರ್ಜಿತಂಗಳಿಂ (ಶಮದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). ೪. ಮದವೇರಿದ ಆನೆ; ಮದ್ದಾನೆ: "ಮದ ಸೋರುತ್ತಿರುವ ಆನೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಗರ್ಜಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಗುಡುಗು; ಆರ್ಭಟಿಸು: "ಗರ್ಜಿಸು ಭಯಂಕರಧ್ವನೌ" (ಶಮಧಾ); ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಿ ಪೆರ್ಚಿ ಭೈರವರೂಪಧಾರಿಯಾಗಿ ಕಳಕಳಧ್ವನಿಯಿಂದಂ ಗರ್ಜಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೬-೨೨); ಮೇಘ ಗರ್ಜಿಸಿದುವು ದೇವದುಂದುಭಿಗಳ ಹೊಡೆದಂತೆ (ಮೋಹತ. ೪-೩೨). ೨. ಗದರಿಸು; ಜಂಕಿಸು: ಒಡನಾಡಿತನದಿಂದೆ ಬೆರೆಯಬೇಡತ್ತಹೋಗೆಂದು ದೇವಕಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯಂ ಗರ್ಜಿಸಿದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೮). [ಗರ್ಜನ + - ಇಸು$_3$]

ಗರ್ಜಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಅಳವಡಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಕೀಲಿಸು; ಕಚ್ಚಿಸು: ಹೊನ್ನಗಸೆಯ ಬಾಗಿಲಲಿ ಗರ್ಜಿಸಿದ ರನ್ನಗನ್ನಡಿ ಮಕರ ತೋರಣದಿ (ಮೋಹತ. ೪೨-೨೪). [?]

ಗರ್ಜು 'ಗರಜು' ನೋ.

ಗರ್ತ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ; ಸಿಂಹಾಸನ. ೨. ರಥ; ತೇರು. ೩. ಯುದ್ಧರಥದಲ್ಲಿ ರಥಿಕನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಪೀಠ. ೪. ಪಗಡೆಯಾಡಲು ಬಳಸುವ ಹಾಸು. ೫. ಕುಳಿ; ತಗ್ಗು: "ನಿಮ್ನಮೆನೆ ರಂಧ್ರಮೆನೆ ಗರ್ತಮೆನೆ ಸುಷಿರಮೆನೆ ಗುಳಿಗಕ್ಕುನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೨). '೬. (ನೀರಿನ) ಸುಳಿ: ಆ ಯುವತಿ ಭಯಚಕಿತೆ ಚಿಂತಾರ್ಣವಗರ್ತನಿಮಗ್ನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೯೦); ಖಳಜನ ಸಲಿಲಾವರ್ತನಜ್ಞಾನಗರ್ತಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೫೧); ತರಳತರ ತರಂಗಾವರ್ತ ಗರ್ತ ನೀಹಾರ ಶ್ರೀಕರದ ನಿಕರಂ (ಹಚಕಾ. ೧-೩೩); ಪ್ರವಿಸುವುದು ಜೀವರಸ ಹೃದಯ ಗರ್ತದ ತಳದಿ (ಮಂಕುಕ. ೪೬೪); ಆ ನಭೋ ನೌಕೆ ಪಕ್ಷ ಸಂಜಾತ ಝಂಝೂವಾತ ಗರ್ತಕ್ಕೆ ಸಿಲ್ಕಿ ತಿರ್ರನೆ ಪುರ್ಚಾತಿರುಗಂ ತಿರುಗುವಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೯-೫೬೭).
[ಸಂ.]

ಗರ್ದತೋಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಬ್ರಹ್ಮ ಕಲ್ಪಾಂತರವಾಸಿಗಳಪ್ಪ ಸಾರಸ್ವತನುಮಾದಿತ್ಯನುಂ ವಹ್ನಿಯುಂ ವರುಣನುಂ ಗರ್ದತೋಯನುಂ . . . ಅರಿಷ್ಟನುಮೆಂಬೆಣ್ಬರುಂ ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರಜಿತದೇವಾಂತಿಕಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಅಜಿಪು. ೬-೭೦ ವ) ; ಗ ರ್ದ ತೋ ಯ ಸಂಖ್ಯಾನಮೊಂಬೈಸಾಸಿರದೊಂಬತ್ತು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೨). [ಸಂ.]

ಗರ್ದಭ (ನಾ). ಕತ್ತೆ ; ರಾಸಭ: "ಗರ್ದಭಂ ಚಕ್ರೀವತ್ಖರಂ ರಾಸಭಮೆ ಕತ್ತೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೮) ; ತೃಣದ ಕಡ್ಡಿಯ ಮುಂದೆ ಹಿಡಿದಾಶೆ ತೋರುತಿರೆ ಕುಣಿವ ಗರ್ದಭ ನೀನು (ಮಂಕುಕ. ೧೬೯). [ಸಂ.]

ಗರ್ದಭಾಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಬಸರೀಮರ: "ಗರ್ದಭಾಂಡಃ, ಕಂದರಾಲಃ, ಕಪೀತನಃ, ಸುಪಾರ್ಶ್ವಕಃ, ಪ್ಲಕ್ಷಃ – ೫ ಬಸರೀಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೭). [ಸಂ.]

ಗರ್ದಭೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಕತ್ತೆ: ಆ ನರಿ ಹರಿಯಿರ್ದ ಗುಹಾದ್ವಾರಮಂ ಗರ್ದಭೆಯುರೊಳಗಿರ್ದರ್ ಪುಗೆನಲೊಡಂ ಪುಗುವ ಕಟ್ಟೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೨೮೩-೧೪). [ಸಂ. ಗರ್ದಭಾ]

ಗರ್ದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಹಲ್ಲೇಕಾಯಿ ಬಳ್ಳಿ, ಗರ್ದಾಳೆ (ವೈಔಗಿ. ೩೪-೬೫೨). [?]

ಗರ್ದಿ, ಗರದಿ (ಗು). ೧. ಭಾರಿಯಾದ; ದೊಡ್ಡ: ನಮ್ಮ ಓಣಿಯ ಹುಡುಗರ ಮೇಲೆ ಗರ್ದಿ ಮಾರಾಮಾರಿ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಫಿರ್ಯಾದಿ ಮಾಡಿದರು (ಮನೆಜಿ. ೨೦). (ನಾ). ೨. ಗದ್ದಲ ; ಗಲಾಟೆ; ಜನಸಂದಣಿ; ಗುಂಪು : ಒಳಗೆ ಗರ್ದಿ ಬಹಳ ಇದೆ (ಮುಂಗಾಪು. ೯೫) ; ಒಮ್ಮೆ ಮುಂಬಯಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರಬೇಕಾದರೆ . . . ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಗರ್ದಿ (ಹಾಸುಹೊ. ೨೮). **ಗರದಿ:** ೩. ಸಡಗರ; ವೈಭವ : ಗಂಡಹೆಂಡರವರು ಗರದೀಲಿ ಬರುವಾಗ ಕತ್ಹೆಂತ ರಂಡೀ ಬೆನ್ಹತ್ತಿ ಬರತಾಳ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೧೭).
[← ಮರಾ. ಗರ್ದೀ]

ಗರ್ದಿಸು 'ಗದರಿಸು' ನೋ.

ಗರ್ದುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಸುರಗಿ, ಗರ್ದುಂಡಿ, ಪುನ್ನಾಗ, ಪುನೆ (ವೈಔಗಿ. ೫೭-೧೧೪೩). [?]

ಗರ್ದುಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗರ್ದುಗು, ಗಜಗ, ಗಜಗು, ಗಜಿಗ, ಗಜುಗ, ಗಜ್ಜಗ, ಗಜ್ಜಿಗ, ಗಜ್ಜುಗ, ಗದುಗ$_1$, ಗದುಗು$_1$, ಗರ್ದುಗ, ಗೆಜ್ಜಗ (ನಾ). ೧. ದುಂಡಾದ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುಳ್ಳುಪೊದೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ: ಪರಿಪಕ್ವಮಾದ ಗರ್ದುಗಿನ ತಿರುಳುಂ ಶುಂಠಿಯುಮನರೆದು ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೦೦) ; ಬರ್ದಿಲಂ ಸಗ್ಗಳೆ ಪೆಸರ್ಗರ್ದುಗೆಸೆವಮುರ್ದುವಳ್ಳಿ . . . ಎಂಬಿವು ಸಹಜ ಶಿಥಿಲವೃತ್ತಿಯ ನಾಳ್ಗುಂ (ಶಮುದ. ೪೫); ಸುರದುಂಬೆ ಸಿಂಧುವಾರಂ ಮರಿಚಂ ಕಿಬುದೇಗು ಗರ್ದುಗಿನೆಲೆಯೆಂಬಿವುಮಂ ಬೆರಸಿ ನೆಲಾವರೆಯಂ ಕೊಂಡರೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯರ್ ಸಮಸ್ತಫಣಿವಿಷಮುಱಿಗುಂ (ಖಮುದ. ೭-೩೨) ; ಸಪ್ತಾದ್ರಿಯಂ ಸಂತತಂ ಪೊಡೆಚೆಂಡಾಡುವವಂಗದೇಂ ಗರ್ದುಗಿನಾಟಂ ಪೆಂಪೆ (ವೀರವಿ. ೧೦-೩೭). **ಗಜಗ :** ೧. ಗಜಗ ತೂರಿದ ಹಾಗೆ ತಿರುತಿರುಗಿ ಹಾರಿದವು ಹಳೆನೆನವು (ಸಖೀಗೀ. ೧೪-೧೮೭). ೨. ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಗಜುಗದ ಕಾಯಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ದುರ್ಮಾಂಸದ ಗ್ರಂಥಿ: ಕಾಣಸದ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಾಗೇನು ಗಜಗ ಬೆಳೆದಿಲ್ಲ (ಬಾಂಡಾಯ. ೧೪). **ಗಜಗು:** ೩. ಗಜುಗದ ಕಾಯಿಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಗದೆ ಬಿಲ್ಲು ಗಜಗು ಚಂಡಾಟದಲಿ ಮೆರದೇ ಎದುರಾಯ ಹಯ ವೃಷಭ . . . ಮೊದಲಾದ ಖಳರ ಮರ್ದಿಸಿ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೧೭-೨). **ಗಜಿಗ :** ೨. ಕಣ್ಣು ಹೋಗಿ ಗಜಿಗಾ ಬೆಳದೀತು (ಹಾಸ್ಯಮಂ. ೨೭). **ಗಜುಗ :** ೨. ಹೇವವಿಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು ಗಜುಗ ಬೆಳೆದಾ ಕಣ್ಣು (ಕನಕ. ೫೦-೧). ೩. ಚೆಂಡು ಬೊಗರಿ ಚಿಣ್ಣಕೋಲು ಗಜುಗನಾಡುತಾ (ಪುರಂದ. ೨-೮೪-೩) ; ಗಜುಗವನಾಡುವ ಸಂಬ್ಯಣ್ಣನಂ ಕಂಡು (ಭೈರಸೂ. ೩೬೭). **ಗಜ್ಜಗ :** ೧. ಎರಡು ಗಜ್ಜಗದ ದಪ್ಪ ಮೇಣದ ಉಂಡೆ ಮಾಡಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೭೬). **ಗಜ್ಜಿಗ :** (೯). **ಗಜ್ಜುಗ :** ೩. ರಾಜಬೀದಿಗಳೊಳಗೆ ಕಡಲ ಘೋಷದಿ ಚೆಂಡು ಗಜ್ಜುಗ ಬುಗರಿ ಆಡುತಾರಮ್ಮಯ್ಯ (ಕುಚೇಲೋ. ೧೪-೭); ಪಗಡಿ ಗಜ್ಜುಗ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಆಟಗಳನ್ನು ಆವನು ಆಡಬಲ್ಲವನಾಗಿದ್ದ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೨). **ಗದುಗ$_1$:** ೧. ಹಣ್ಣುವಾಳೆಯ ಕಾಯಸುಟ್ಟು ನಾರಂ ತೆಗೆದು ಸಣ್ಣ ಗದುಗದ ತೋರವಂ ಮಾಡಿ ಮತ್ತವಂ ಬಣ್ಣಸರದಂತೆ ಸರಗೆಯ್ದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೮೩). **ಗದುಗು$_1$:** ೧. ಗದುಗಿನ ತಿರುಳಂ ಶುಂಠಿಯುಮನುದಕದಲ್ಲರೆದು (ಲೋ ಕೋ ಪ. ೯-೧೦೦ ಟೀಕೆ). **ಗರ್ದುಗ :** ೧. ಆವರಯಿವರಿವರು ಸೂರ್ವರು ಗರ್ದುಗವನತಿ ತವಕದಿನೆಚ್ಚಾಡುತಿಹರು (ನೇ ಮಿ ಸಂ. ೬-೫೮). **ಗೆಜ್ಜಗ :** ೧. ಗೆಜ್ಜಗವನ್ನು ಒಡೆದಂತೆ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ (ನಮ್ಮೂರ. ೧೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೞಜ್ಚು, ಕೞಲ್, ಕೞಜ್ಚಿ, ಕೆಜ್ಚಕ್ಕಾಯ್ ; ಮಲ. ಕೞಚ್ಚಿ, ಕೞಞ್ಚಿ ; ತುಳು. ಗಜಿಗೆ ; ತೆಲು. ಗಚ್ಚ]

ಗರ್ದುಗೆ$_1$, ಗದ್ದುಗೆ$_1$ (ನಾ). ಗಡಿಗೆ ; ಘಟ : ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗೆ [ಹಾ]ಲ ಸಹಸ್ರ ಗರ್ದುಗೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿ (ಕಇ. II, ೨೪-೩೦ ; 1167). **ಗದ್ದುಗೆ$_1$:** ಪುಲಿಗೆಱೆಗೆ ಬಂದು ಸೋಮದೇವ ಪದನಖ ಮಯೂಖೋಲ್ಲೇಖಲೇಖಾಪಗಾ ಪ್ರವಾಹದಿಂ ಪವಿತ್ರೀಕೃತ ಶರೀರನಾಗಿ ಕ್ಷೀರಧಾರಾಪೂರದಿಂ ಸಹಸ್ರ ಗದ್ದುಗೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಇ. XVI, ೪೦-೫೮ ; 1152). 'ಗಡ್ಡುಕೆ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಗಡ್ಡುಕ, ಗಡ್ಡುಕಾ]

ಗರ್ದುಗೆ$_2$, ಗದಿಗೆ, ಗದುಗೆ, ಗದ್ದಿಗೆ, ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಪೀಠ ; ಸಿಂಹಾಸನ, ಭದ್ರಾಸನ ಮೊದಲಾದುವು : ಕೆಲಬಲದ ಗರ್ದುಗೆಗಳೊಳು ಮಂಡಲಾಧೀಶರೊಪ್ಪಿರ್ದರಾ ಭೂಪನಿಂ (ಚೆಬಪು. ೭-೪). **ಗದಿಗೆ:** ೧. ಗುರುವಿರಕ್ತಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ×ಳ×ಗ ಗದಿಗೆ ಶುಭಮಸ್ತು (ಎಕ. XVI, ಮದ್ದಗಿ. ೧೧೧-೫ ; ಸು. 1606). ೨. [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮರ ಸಮಾಧಿ : ಕೊಟ್ಟುರು ಬಸವೇಶ್ವರನ ಗದಿಗೆ ದೀಪಾರಾಧನೆ ಬಗ್ಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೮೨-೧೩ ; 1768). **ಗದುಗೆ :** ೧. ಅನುಬಂಧಿಸಿಹ ನಿಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ನರಸಂಚಾರವಿಲ್ಲ ಸುರರ ಗದುಗೆ ನೋಡುತ್ತಲಡಿಯಿಡೆನುಯನಲಿಳಿದು (ಜಿನಮು. ೧೩-೨೯). **ಗದ್ದಿಗೆ :** ೧. ಅದ್ದಣಿಗೆ ಗದ್ದಿಗೆ ರಾಜ ಚಿನ್ನಮುಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ೪೮-೧೫ ; 960) ; ಕರಗಮನೆತ್ತು ಶೀತಳೆಕೆ ಕಾಲ್ದೊಳೆ ಮಾಲಿನಿ ತಿರ್ದು ಬೋನಮಂ ತರಳಿಕೆ ಪಾಸು ಗದ್ದಿಗೆಯನುತ್ಪಳಿನೀ (ಅನಂಪು. ೪-೮೫); ಮುತ್ತಿನ ಗದ್ದಿಗೆ ಹಾಸಿರೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೦೭-೬). **ಗದ್ದುಗೆ$_2$:** ೧. "ಗದ್ದುಗೆ ಪಟ್ಟವಣೆ ನರೇಂಪ್ರಾಸನಂ" (ಚತುಸಿ. ೫೦) ; "ಸಂದ ಸಿಂಹಾಸನಕೆ ಪಟ್ಟವಣೆ ಗದ್ದುಗೆಯುಮೆಂದು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೨೫) ; ವಾನರಸಂಹತಿ ದೇವಸ್ನಾನಂ ಮಾಡುವರ್ಗೆ ಗದ್ದುಗೆಯ ನೀರಂ ಸನ್ಮಾನದೆ ತಂದೀವುವೆನಲ್ಕಾನಱಿಯೆಂ ಪೊಗಳಲವನ ತಪದುಗ್ರತೆಯ (ಎಇ. XVI, ೩-೧೨ ; 980) ; ದೇವತಾರಾಧನಂಗೆಯ್ವ ತಪೋಧನರ್ಗಿರದೆ ಗದ್ದುಗೆಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ ಧೂಪದೀಪಂಗಳುಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಪರಿಯಪ್ಪಿಗೈವ ಪಟುತರ ಮರ್ಕಟ ಸಮೂಹಂಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೮-೧೪) ; ಕರೆದು ಮನ್ನಣೆವೆತ್ತ ಪನ್ನಿಬ್ಬರು ಮಹಾಮಾತ್ಯರೊಳಗಗ್ರೇಶ್ವರನೆನಲು ಪಿರಿಯ ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫-೬೫) ; ಎದ್ದು ಬಿನ್ನೈಸಿದನು ಕನಲದ ಗದ್ದುಗೆಯ ಪರಮೇಷ್ಠಿ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೫೮).

೨. ಈಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗದ್ದುಗೆ, ಮಠ, ಪೂಜಾಸ್ಥಾನಗಳ ಕುರಿತು ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಶರೀಫ. ೬೯).
[< ಸಂ. ಗರ್ತ. / ತೆಲು. ಗದ್ದಿಯ, ಗದ್ದೆ. / ಹಿಂ. ಗದ್ದೀ ; ಮರಾ. ಗಾದೀ]

ಗರ್ದುಜು (ನಾ).(?) : ಗರ್ದುಜು ಮುರ್ದಿದುದೆನೆಯುಂ ಗರ್ದೆಯುಮಾ ಗುರ್ದೆಯುಂ ಸರೇಫ ಪದಂಗಳ್ (ಶಮದ.೩೭). [℗ ಇದು 'ಗರ್ದುಗು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.]

ಗರ್ದೆ 'ಗಟಿದ್ದಿ' ನೋ.

ಗರ್ಧನ (ನಾ). ೧. ಆಸೆ; ಲೋಭ; ಅತಿಯಾದ ಇಚ್ಛೆ. ೨. ದುರಾಸೆಯುಳ್ಳವನು; ಆಸೆಗಾರ; ಲೋಭಿ; ಕೃಪಣ: "ಗೃಧ್ನುಃ, ಗರ್ಧನಃ, ಲುಬ್ಧಃ, ಅಭಿಲಾಷಕಃ, ತೃಷ್ಣಕ್ – ೫ ಆಶೆಯುಳ್ಳವನ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮೩). [ಸಂ.]

ಗರ್ಧನೆ (ನಾ). ದುರಾಸೆ; ಲೋಭ: (ಕ).
[ಸಂ. ಗರ್ಧನ]

ಗರ್ನಾಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಉತ್ಸವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಡಿಸುವ ಸಿಡಿಮದ್ದು ತುಂಬಿರುವ ಗೋಲಿ, — ಉಂಡೆ: ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ಫೋಟಕ: ದೀಪಾವಳಿಯು ಬಂತು . . . ಪಟಾಕಿ, ಜೇನುಂಡೆ, ಗರ್ನಾಲುಗಳನ್ನು ಸುಡುವುದು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತುಂಬ ಸಂತೋಷ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೧೪); ನಿನ್ನ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ . . . ಬಿರುಸುಬಾಣ ಗರ್ನಾಲು ಹಾರಿಸೋಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದೀವಿ (ಮಲೆಮ. ೪೩೦); ಇನ್ನೇನು, ದಿಬ್ಬಣ ಹೊರಟರ ಬೇಕು; ಗರ್ನಾಲು, ಕದಿನಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೯೧). ೨. ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ತೋಪು: ಆ ರಾತ್ರಿ ಅಷ್ಟು ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಗರ್ನಾಲು ಹೊಡೆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ನಿಮಗೆ ಯಾವುದೂ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ (ಗೊಂಡಾರ. ೮೩).
[← ತುಳು. ಗರ್ನಾಲ್./ಹಿಂ. ಗರನಾಲ್ ; ಮರಾ. ಗರನಳಾ, ಗರನಾಲ್, ಗರನಾಳ್]

ಗರ್ನಾಲುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗರ್ನಾಲನ್ನು ಸಿಡಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ದೊಡ್ಡ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳು: ಹಾವಭಾವ ಸಹಿತ ಗುಪ್ತ ಗರ್ನಾಲು ಬಿಟ್ಟು ಯಾರಹತ್ತಿರವೂ ಹೇಳಬಾರದೆಂದು ವಿನಂತಿಸಿದ (ಒಡ್ಡಉ. ೧೩೬).
[ಗರ್ನಾಲು + ಬಿಡು$_1$]

ಗರ್ಬ 'ಗರುವ$_2$' ನೋ.

ಗರ್ಬಂಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸು; ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸು; ಹಮ್ಮನ್ನು ಅಡಗಿಸು: ಸೌಂದರನ ಬಲವನೊರ್ಬುಳಿ ಮಾಡಿ ಗರ್ಬಂಗೆಡಿಸಿ ಕಂಗೆಡಿಸಿ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೩೭).
[ಗರ್ಬ (< ಗರುವ$_2$) + ಕೆಡಿಸು$_1$]

ಗರ್ಬಾನೃತ್ಯ (ನಾ). ಗುಜರಾತಿನಲ್ಲಿ ನವರಾತ್ರಿ ಹಬ್ಬದಂದು ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಪುರುಷರೂ ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಣಿತ: ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಲೀಲೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಲಾಸ್ಯಜಾತಿಯ 'ಗರ್ಬಾ' ನೃತ್ಯಗಳು . . . ಗುಜರಾತಿಗೆ ತುಂಬಾ ಹೆಸರನ್ನೂ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೂ ತಂದಿವೆ (ಆಭಾಸ್ಯ. ೧೧೪).
[← ಗುಜರಾತ್. ಗರಬಾನೃತ್ಯ್]

ಗರ್ಬಿ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರಿ; ಗರ್ವಿಷ್ಠ; ಸೊಕ್ಕಿನವನು: ಜಿನಸಮಯಿ ಮನೆಗೆವರೆ ಕಯ್ಮನೊಲ್ದು ಮುಗಿದಿತ್ತ ಬನ್ನಿಮಿರಿಯೆಬೆಸನೇನೆನುತಂ ಪದಪಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತನಂದದಿಂದಿರ್ಪ ಗರ್ಬಿ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ವಿ]ಜೈನನೆ ಬಗೆಯಲ್ (ಸಮಪ. ೪–೫೪); ಸಾಮಂತ ಗಬ್ಬಿ೯ ಸಬ್ಬ೯ಸ್ವ ಸೂಱೆಕಾಱ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೦–೩೦ ; 1170). [< ಸಂ. ಗರ್ವಿನ್]

ಗರ್ಬಿಂದರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಟ್ಟಿಗದೇವಂ ಪ್ರಿಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ ಗಬ್ಬಿ೯ನ್ದರಂ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಛಾ೯ಸಿರದ ಭಾಗವನಾಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೧–೩ ; 967). [℗ ಇದು 'ಗೋವಿಂದರಸ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.]

ಗರ್ಬಿತ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆಳ್ಳವನು; ಅಹಂಕಾರಿ; ಗರ್ವಿಷ್ಠ: ಬಿರುದರ ಬಿಂಕಮಂ ಕಿಡಿಸಿ ಗಬ್ಬಿ೯ತರಂ ಮುಱಿದಿಕ್ಕಿ ವಿಂಕ್ಕ ಬೀರರ ಭುಜ ಗಬ್ಬ೯ಮಂ ತವಿಸಿ (ಎಕ. VII(S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೩೪–೧೩ ; 1100).
[< ಸಂ. ಗರ್ವಿತ]

ಗರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗರ್ವಿಸು: ಒಲಿದು ನಲಿದು ಪಲತೆಱದಿಂ ನಿಂದುರ್ಬುತೆ ಕೊರ್ಬುತೆ ಪರ್ಬುತೆ ಗರ್ಬಿಸಿತಭಿಸಾರಿಕಾನಿಕಾಯಂ ನಿಶಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪–೮೮); ಉಬ್ಬಿ ಪುಟವೆದ್ದು ನೆಱೆ ಕೊರ್ಬಿ ಗರ್ಜಿಸುತೋದಿ (ಬಸರ. ೯–೨೮).
[ಗರ್ಬ (< ಗರುವ$_2$) + –ಇಸು$_3$]

ಗರ್ಬು 'ಗಬ್ಬು$_1$' ನೋ.

ಗರ್ಭ (ನಾ). ೧. ಭ್ರೂಣವನ್ನೊಳಗೊಳ್ಳುವ ಕೋಶ; ಬಸಿರು: ತನ್ನ ಗರ್ಭಂ ತಡೆದುದರ್ಕೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿರಿವೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨೪ ವ); ಅದೇನೆಸೆದು ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋಱೆತೋ ಜಗದೀಶನಿರೆ ಗರ್ಭಂ ಬಳೆದು . . . ಚೆಲ್ವುವೆತ್ತು ನೈರಾಮಹಾದೇವಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೨೧೩); ಗಂಡನಿಲ್ಲದ ಶಶಿವದನೆಗೆ ಗರ್ಭವಾದ ತೆಱನೊಳ್ ಕೆಡುಗುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೪–೨೮೭); ಆತಂ ನಿಜ ವಿರೋಧಿಯಪ್ಪ ಕುಂಡಲಮಂಡಿತಂ ಪೆಱತೊಂದು ಪೆಣ್ಗೂಸುವೆರಸು ವಿದೇಹಿಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಬಳೆವುದಂ ತಿಳಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೪ ವ); ಆ ದನುಜಾರಿಯನಾತ್ಮಗರ್ಭದೊಳ್ ಧರಿಯಿಸಿ ನಿಂದಳೀ ಪಿರಿಯಳಿಂ ಪಿರಿಯರ್ ಪೆಱರಿಲ್ಲ ಲೋಕದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೨–೯೭). ೨. ಪಿಂಡ; ಭ್ರೂಣ: ಆಗ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯೊಬ್ಬಳು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಮಂತ್ರಿಗಳು ಆ ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿದರು (ಭಾರದ. ೪೫೦). ೩. ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದರ; ಕುಕ್ಷಿ: "ಜಠರಃ, ಉದರಃ, ತುಂದಃ, ಕುಕ್ಷೀ, ಗರ್ಭಃ – ಈ ೫ ಹೊಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೫–೩೭೧); "ಕುಕ್ಷಿಕುಂಡಂ ಗರ್ಭಮಾ ಜಠರಮುದರಮೆನೆ ಹೊಟ್ಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೭–೧೩). ೪. ಮಗು; ಕೂಸು: "ಬಾಳಃ, ಪಾಕಃ, ಅರ್ಭಕಃ, ಗರ್ಭಃ, ಪೋತಃ, ಪೃಥುಕಃ, ಶಿಶುಃ, ಶಾಬಃ, ಡಿಂಭಃ – ಈ ೯ ಮಗುವು" (ಹಲಾಯು. ೮೩–೩೪೮). ೫. ಒಳಭಾಗ; ತಿರುಳು; ಮಧ್ಯಭಾಗ: ಇಂತು ವಿಶ್ವರೂಪ ಗರ್ಭಿಣಿಯಪ್ಪದೇವಿ ನೀಂ ಬ್ರಹ್ಮಗರ್ಭಪ್ರಕೃತಿಯಂತೆಯುಂ ಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯ ಗರ್ಭದೃಷ್ಟಿಯಂತೆಯುಂ ವಿವೇಕ ಗರ್ಭವಿದ್ಯೆಯಂತೆಯುಂ . . . ಮಹತ್ತ್ವಮಂ ಪಡೆದೆ (ಜಗವಿ. ೨–೯೭ ವ). ೬. = ಗರ್ಭಸಂಧಿ: ಸವಸಂದ ಮುಖಂ ಪ್ರತಿಮುಖಮುವಮರ್ಶಂ ಗರ್ಭಮಂತೆ ನಿರ್ವಹಣ ಮೆನಿಪ್ಪುವವೆಯ್ದೆ ಸಂಧಿಯುಕ್ಕುಂ ಸುವಿಹಿತಕವಿಮಹಿತವಿತತ ಕೃತಿಪದ್ಧತಿಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೭); ಮೂರನೆಯ ಗರ್ಭಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಫಲವು ಕೈಗೂಡುವ ಸೂಚನೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೮); ರಸಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ನಿಯಮವೆಂದರೆ ಮುಖ, ಪ್ರತಿಮುಖ, ಗರ್ಭ, ಅವಮರ್ಶ, ನಿರ್ವಹಣ ಎಂಬ ಪಂಚಸಂಧಿಗಳನ್ನೂ . . . ರಚಿಸುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೫೦). ೭. ನಲವತ್ತೈದು ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬಳಿಕ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿಸೂಚಕವಾದ ಮಾತೃಕಾಚಕ್ರ . . . ಸಮಯ, ಗರ್ಭ, ಪ್ರಸವ . . . ಪಂಚಕೃತ್ಯ ಪಂಜರ ಮಾಲಿಕೆ ಮೂಲಿಕೆ ತಂತ್ರಬಲಿ ಆತ್ಮೈಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚಚತ್ವಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦).
[ಸಂ.]

ಗರ್ಭಕ (ನಾ). ೧. ತುರುಬಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟು ಒಳಗೆ ಅಡಗಿರುವಂತೆ ಧರಿಸುವ ಹೂವು : "ತುಱುಂಬಿದ ಹೂ ಗರ್ಭಕಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೩೯೮) ; "ಗರ್ಭಕಂ-ತುರುಬು ಮುಂತಾದ ಕೇಶಪಾಶದ ನಡಿವೆ ಈಚಿಗೆ ಕಾಣದ ಹಾಗೆ ಮುಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಹುವ್ವಿನಸರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಶುಕ್ರಶೋಣಿತಗಳ ಸಂಯೋಗವಾಗಿ ಎರಡು ಸಂಯೋಗಿ ಜೀವಕಣಗಳಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕವಾಗು ; ಬಸಿರುಂಟುಮಾಡು : ಈ ಜೀವಕಣಗಳು ಸಂಯೋಗಿ ಜೀವಕಣಗಳಂತೆ ಗರ್ಭಕಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೪೨).

ಗರ್ಭಕಟ್ಟುವಿಕೆ = ಬಸಿರಾಗುವಿಕೆ : ಎರಡು ಸಂಯೋಗಿ ಕಣಗಳು ಕೂಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಈ ಸೇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಗರ್ಭಕಟ್ಟುವಿಕೆ ಅಥವಾ ಗರ್ಭ[ಭರ್ಾ]ಧಾನ ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೪೩). [ಗರ್ಭ + ಕಟ್ಟು₁]

ಗರ್ಭಕರಗು (ಕ್ರಿ). ಬಸಿರಿಳಿ ; ಗರ್ಭಪಾತವಾಗು ; ಮೈಯಿಳಿ : ಹಸುವಿಗೆ ಗರ್ಭಕರಗಿತು (ರೂಢಿ). [ಗರ್ಭ + ಕರಗು (< ಕರಂಗು)]

ಗರ್ಭಕೋಶ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಭ್ರೂಣವಿರುವ ಚೀಲ ; "ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಮಗು ಅಥವಾ ಗರ್ಭವಿರುವ ಚೀಲ" (ಅನಂಸಾ); ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಒಂದು ರೀತಿಯ ನೋವು ಬರುತ್ತದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೯೦). [ಗರ್ಭ + ಕೋಶ]

ಗರ್ಭಗಳಿತ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಧೈರ್ಯಗುಂದಿದವನು: ಸೀತುರಾಮನು ಗಾಬರಿಯಾದನು. ಆವಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮೃತ್ಯುವಾಗಲಿ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಮೃತ್ಯುವಾಗಲಿ ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ನಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಗರ್ಭಗಳಿತನಂತೆ ನಿಸ್ತೇಜನಾದನು (ಜಯಂತ. ೩೯೧). [ಗರ್ಭ + ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ)]

ಗರ್ಭಗುಡಿ (ನಾ). ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡಿರುವ ಭಾಗ, —ಒಳಕಟ್ಟಡ, —ಅಂತರ್ಮಂದಿರ : ಅಚಲಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆ "ಧ್ರುವಬೇರ" ಎಂದು ಹೆಸರುಂಟು. ಇವುಗಳನ್ನು ಶಿಲೆಯಿಂದ ಮಾಡುವರಲ್ಲದೆ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡುವರು (ಭಾರದ. ೫೧೨) ; ದೇವಿಯ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೈಲಿಗೆಯಾಗಬಾರದು ತಿಳಿಯಿತೇ (ರಂಗರೋ. ೬೦). [ಗರ್ಭ + ಗುಡಿ₃]

ಗರ್ಭಗೃಹ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಣ ಕೋಣೆ ; ಮಲಗುವ ಮನೆ : "ಅಪವರಕಂ ಗರ್ಭಗೃಹಂ-ಈ ೨ ಓವರಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೭) ; "ಓವರಿಯದುಪಗೃಹಂ ಗರ್ಭಗೃಹಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೮) ; ಗರ್ಭಗೃಹಮನಭ್ಯುಕ್ಷಿತೋಜ್ವಲನಾಗಿ ಪೊಕ್ಕಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೭ವ). ೨. = ಗರ್ಭಗುಡಿ : ತಲ್ಲಣಿಸುತಂ . . . ಗರ್ಭಗೃಹಮಂ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊಚವಡುತ (ಬಸವು. ೨೬-೨೭) ; ಶಾಂತಲೆ ಆಗ ದೇವಿಯ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತಳಾಗಿದ್ದಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೩). [ಗರ್ಭ + ಗೃಹ]

ಗರ್ಭಚಿಹ್ನ (ನಾ). = ಗರ್ಭಚಿಹ್ನೆ : ಅಂತು ಗರ್ಭಚಿಹ್ನಂಗಳ್ ತೋಱೆ (ಆದಿಪು. ೮-೬೨ವ) ; ಶಶಿಮುಖಿಗೆ ಗರ್ಭಚಿಹ್ನಂ ತೋಱಿದುದು (ನಂಬಿರ. ೧-೯೮). [ಗರ್ಭ + ಚಿಹ್ನ]

ಗರ್ಭಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯಿಂದ ತೋರುವ ಶಾರೀರಿಕ ಬದಲಾವಣೆ, —ಲಕ್ಷಣ ; ಬಸಿರಿನ ಲಕ್ಷಣ : ಗರ್ಭಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಈಕೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಪತ್ನಿಯೆಂದು ಹೇಗೆತಾನೆ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೬೭). [ಗರ್ಭ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಗರ್ಭಚೀಲ (ನಾ). ಗರ್ಭಕೋಶ ; "ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿನ ಹೊರ ಭಾಗದ ಚೀಲ" (ಅನಂಸಾ). [ಗರ್ಭ + ಚೀಲ]

ಗರ್ಭಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಭ್ರೂಣವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು ; ಮೈಯಿಳಿಸುವುದು ; ಗರ್ಭಸ್ರಾವ ಮಾಡಿಸುವುದು : ಈಗಿನ ನಮ್ಮ ಕಾನೂನಿನಂತೆ ಗರ್ಭಚ್ಛೇದವು ಅಪರಾಧವಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. "ಗರ್ಭವು ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗುವಿಕೆ, ಮೈ ಇಳಿಯುವುದು" (ಅನಂಸಾ). [ಗರ್ಭ + ಛೇದ]

ಗರ್ಭಜ (ನಾ). ಮಗ ; ಪುತ್ರ : ಗರ್ಭಜನುಂ ಸರ್ವ ವಿಶುದ್ಧನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಭವ್ಯಂಗೆ ತತ್ಪ್ರಥಮೋಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮುಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮೧) ; ತನ್ನ ಗರ್ಭಜನೊಡನೆಯುಣುವದಕಿನ್ನು ಮನಸ್ಸೈರಿಸದು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೭೧-೩೬). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡತಿಯು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿರುವಾಗ ಗಂಡನು ತಾಳುವ ದೀಕ್ಷೆ. ☞ ಕ್ಷೌರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದೇ ಮೊದಲಾದುವು : ಆಚಾರ್ಯರು ಗರ್ಭದೀಕ್ಷೆ ತಾಳಿದ್ದಾರೆ, ಪೂರ್ವ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. [ವೀಶೈ] ಮಗು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಕೊಡುವ ಶಿವದೀಕ್ಷೆ. 'ಗರ್ಭಲಿಂಗ' ಪರಾ. [ಗರ್ಭ + ದೀಕ್ಷೆ]

ಗರ್ಭದೋಹಳ (ನಾ). ಬಸಿರಿಯ ಬಯಕೆ ; ಗರ್ಭಿಣಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಬಯಕೆ : ಅಂತು ಗರ್ಭದೋಹಳಂ ನೆಗೞೆ (ಆದಿಪು. ೮-೪೮ವ) ; ಅಂತಾವಿರ್ಭೂತ ಗರ್ಭನಿರ್ಭರವಿಕಾಸೆಯುಂ ಸಫಳೀಕೃತ ಗರ್ಭದೋಹಳಪ್ರಕಾರೆಯುಮಾಗುತ್ತುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧ವ). [ಗರ್ಭ + ದೋಹಳ (= ದೋಹಲ)]

ಗರ್ಭದ್ವಾರ (ನಾ). ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲು ; ಒಳಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ; ಒಳಬಾಗಿಲು : ಎಲ್ಲ ಗರ್ಭದ್ವಾರವನು ಮುಚ್ಚಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಹ ಲಿಂಗವಾತೆರದೆಲ್ಲ ದೇವಾಲಯವು ಇಹವು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೧-೪೮). [ಗರ್ಭ + ದ್ವಾರ]

ಗರ್ಭಧಾರಣ (ನಾ). ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸುವುದು ; ಬಸಿರಾಗುವುದು : ಬೆದೆಯಕಾಲ . . . ಈ ವೇಳೆಯಲ್ಲಾದ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡಿನ ಮಿಲನವು ಗರ್ಭಧಾರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸುವದು (ಗೋಗ್ರಾಸ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭನಾಶನ (ನಾ). ಗರ್ಭನಾಶವಾಗುವುದು : ಗರ್ಭನಾಶನಕ್ಕೆ: ಸಣಬಿನ ಬೀಜವಂ ನೀರಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು ನಾಶ (ವಿವೈವಿ. ೧೦೯). [ಗರ್ಭ + ನಾಶನ]

ಗರ್ಭನಿರೋಧ (ನಾ). (ಕೃತ್ರಿಮೋಪಾಯಗಳಿಂದ) ಬಸಿರಾಗದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು : "ಗರ್ಭನಿರೋಧಕಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ; ಬಸಿರಾಗದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು ; ಗರ್ಭನಿರೋಧ" (Contraception. ಇಂಕಸ). [ಗರ್ಭ + ನಿರೋಧ]

ಗರ್ಭನಿರೋಧಕ (ಗು). ೧. ಗರ್ಭವಾಗದಂತೆ ತಡೆಯುವ ; ಬಸಿರಾಗದಂತೆ ಮಾಡುವ : ಮಿತಸಂತಾನ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಅಪಾಯಕರವಲ್ಲದ ಕೆಲವು ಗರ್ಭನಿರೋಧಕ ಮಾರ್ಗಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ಗರ್ಭವನ್ನು ತಡೆಯುವ ಸಾಧನ, —ಕೃತ್ರಿಮೋಪಕರಣ ; ಬಸಿರಾಗದಂತೆ ಮಾಡುವ ಔಷಧಿ : "ಗರ್ಭನಿರೋಧಕ ; ಬಸಿರು ತಡೆ" (Contraceptive. ಇಂಕಸ) ; ಪ್ರಜಾಸಂಖ್ಯೆಯು ಅಧಿಕವಾಗಿರುವ ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಈಗ ಗರ್ಭನಿರೋಧಕಗಳು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಗರ್ಭ + ನಿರೋಧಕ]

ಗರ್ಭನಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). = ಗರ್ಭಕಟ್ಟು : ಸೂತಕ ನಿಂತು ಗರ್ಭನಿಲ್ಲುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೦೦). [ಗರ್ಭ + ನಿಲ್ಲು₁ (< ನಿಲ್₁)]

ಗರ್ಭನಿವಾಸ (ನಾ). = ಗರ್ಭಗೃಹ ೧. [ಗರ್ಭ + ನಿವಾಸ]

ಗರ್ಭಪತನ (ನಾ). ಗರ್ಭವು ಬೀಳುವುದು, —ನಷ್ಟವಾಗುವುದು ; ಬಸಿರಿಳಿಯುವುದು; ಮೈಯಿಳಿಯುವುದು : ಜಲಜಾತಕಂದ . . . ಮಲಯರುಹಂ ಎಂಬಿವಂ ತಂಡುಲಜಲದಿಂ ಕುಡಿಯೆ ಗರ್ಭಪತನಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೬೬) ; ಗಾಬರಿಯಾಗಬೇಡಿ, ಗರ್ಭಪತನವಾಗುವ ಸೂಚನೆಗಳಿವೆ. (ವಂಶವೃ. ೨೯೦). [ಗರ್ಭ + ಪತನ]

ಗರ್ಭಪದಿ (ನಾ). "ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲುಗಳನ್ನುಳ್ಳ, ಒಂದೇ ಕವಚದ ಮೃದುಶರೀರದ ಪ್ರಾಣಿ, (Gasteropads) ಬಸವನ ಹುಳದ ಜಾತಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೮೯). [ಸಂ. ಗರ್ಭಪದೀ]

ಗರ್ಭಪರಿಶೋಧನೆ (ನಾ).= ಗರ್ಭಶೋಧನೆ : ಮಾಳಿನಿ . . .ಕಾಂಚನ ದೇವತೆಯೆಂಬೊರಂ ಜಿನೇಂದ್ರಾವಸಥೈಕಗರ್ಭಪರಿಶೋಧನೆಗಟ್ಟಿದನಿಂದ್ರ ನಚ್ಚಿತ್ತಿಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೬೬). [ಗರ್ಭ + ಪರಿಶೋಧನೆ]

ಗರ್ಭಪಾತ (ನಾ).= ಗರ್ಭಪತನ : ಗರ್ಭಿಣಿಯರು ಟೆನಿಸ್ ಆಡುವುದು, ಹೆಚ್ಚುಭಾರ ಎತ್ತಿಳಿಸುವುದನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ದಣಿವು ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದಲ್ಲದೆ, ಗರ್ಭಪಾತವಾಗುವುದೂ ಉಂಟು (ಗೃಹವಿ. ೯೯). [ಗರ್ಭ + ಪಾತ]

ಗರ್ಭಪಿಂಡ (ನಾ). ಗರ್ಭಾಶಯದಲ್ಲಿರುವ, ಶುಕ್ರಶೋಣಿತಗಳ ಜೀವಾಣುಗಳಿಂದ ಬೆಳೆದ ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆ ; ಭ್ರೂಣ : ಅವರದು ಬರೀ ಗತಾನುಗತಿಕದ ಗೊರಟು. ನಮ್ಮದು ಇನ್ನೂ ರೂಪಕ್ಕೇ ಬಾರದ ಗರ್ಭಪಿಂಡ (ಕಾಳರಾ. ೧೧೮). [ಗರ್ಭ + ಪಿಂಡ]

ಗರ್ಭಪಿಂಡಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ದೈಹಿಕ ವ್ಯಾಯಾಮದ ಎಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಗರ್ಭಾಶಯದಲ್ಲಿ ಭ್ರೂಣವು ಮಲಗಿರುವಂತೆ ದೇಹವನ್ನು ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ : ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳು . . . ೧. ಉತ್ತಾನಾಸನ . . . ೪೦. ಪಿಂಡಾಸನ. ೪೧. ಗರ್ಭಪಿಂಡಾಸನ (ಭಾರದ. ೧೬೭). [ಗರ್ಭಪಿಂಡ + ಆಸನ]

ಗರ್ಭಭರ (ನಾ). ಗರ್ಭದ ಭಾರ, —ಹೊರೆ : ಲತಾಂಗಿ ಗರ್ಭಭರದಿಂ ಸುಟಿವಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ४–೧೯). [ಗರ್ಭ + ಭರ]

ಗರ್ಭಭರಾಲಸೆ (ನಾ). ಬಸಿರಿನ ಹೊರೆಯಿಂದ ಆಲಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವಳು,—ಲವಲವಿಕೆ ಇಲ್ಲದವಳು : ನುಡಿವಳು ಯತ್ನದೆ ನಡೆವಳು ಯತ್ನದೆ ಗರ್ಭಭರಾಲಸೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೮–೨೮). [ಸಂ. ಗರ್ಭಭರಾಲಸಾ (ಗರ್ಭಭರ + ಆಲಸಾ)]

ಗರ್ಭಭಾರ (ನಾ). = ಗರ್ಭಭರ : ಕುಂತಿಯ ಗರ್ಭಭಾರಮುಂ ತಾಪಸಾಶ್ರಮದನುರಾಗಮುಮೊಡನೊಡನೆ ಬಳೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨೦ವ). [ಗರ್ಭ + ಭಾರ]

ಗರ್ಭಮೋಚನ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆ; ಹಡೆಯುವುದು ; ಪ್ರಸೂತಿ : (*). [ಸಂ. (ಗರ್ಭ + ಮೋಚನ)]

ಗರ್ಭಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿರುವ ಶಿಶುವಿಗೆ ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗರ್ಭಿಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಇಷ್ಟಲಿಂಗ : ಗುರುವಿನ ಹಸ್ತದಿಂದ ಕುಕ್ಷಿಗೆ ವಿಭೂತಿಯಂ ಧರಿಸಿ ತೀರ್ಥಲಿಂಗವ ಮಾಡಿ ಆಕೆಯ ತೋಳಿಗೆ ಗರ್ಭಲಿಂಗವೆಂದು ಕಟ್ಟಿರಲು (ಭೈರಸೂ.೧೯೬). [ಗರ್ಭ + ಲಿಂಗ]

ಗರ್ಭವತಿ (ನಾ). ಬಸಿರಾದ ಹೆಂಗಸು ; ಗರ್ಭಿಣಿ : ತಾವು ಗರ್ಭವತಿಯರೆಂದು ತಿಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯಪಾಲನೆಯ ವಿಚಾರನಾಗಿ ತುಂಬಾ ಗಮನ ಕೊಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೯೭). [ಸಂ. ಗರ್ಭವತೀ]

ಗರ್ಭವಾಸ (ನಾ). ೧. ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವುದು, —ವಾಸಿಸುವುದು. ೨. ಭ್ರೂಣದ ನೆಲೆ; ಗರ್ಭಾಶಯ : (*). ೩ = ಗರ್ಭಗುಡಿ : ಬಸವನಾ ಗುರುಗರ್ಭವಾಸವನೊಸೆದು ಪೊಕ್ಕಿರೆ (ಬಸಪು. ೬೧–೬೩). [ಗರ್ಭ + ವಾಸ$_2$]

ಗರ್ಭವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಸಿರಿಳಿ ; ಗರ್ಭಸ್ರಾವವನ್ನು ಹೊಂದು. ೨.(ಆಲಂ) ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಅಳಿದುಹೋಗು ; ನಾಶವಾಗು : ರಥಕೆ ಮರಳಿದನಾತನೀತನ ವ್ಯಥೆಯನೇನೆಂಬೆನು ಸುಯೋಧನ ರಥಿಗಳುಬ್ಬಟೆ ಗರ್ಭವಿಕ್ಕಿತು ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೩೨). [ಗರ್ಭ + ಇಕ್ಕು]

ಗರ್ಭವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಗರ್ಭದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಜ್ಞಾನ, —ಶಾಸ್ತ್ರ: "ಗರ್ಭವಿಜ್ಞಾನ, ಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರ" (Embryology. ಪಾರಿನಿ. ೩೬). [ಗರ್ಭ + ವಿಜ್ಞಾನ]

ಗರ್ಭವಿಭ್ರಮ (ನಾ). ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸೊಗಸು, —ಬೆಡಗು : ಮನಕ್ಕೆಸೆದುದು . . . ನಾಡೆ ಭಾವಿಸೆ ಮದವನ್ಮರಾಳಮೃದುಯಾನೆಯ ನಿರ್ಭರಗರ್ಭವಿಭ್ರಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ३–೮೮). [ಗರ್ಭ + ವಿಭ್ರಮ]

ಗರ್ಭವೇಷ್ಟನ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ದೂಡಲ್ಪಡುವ ರಕ್ತನಾಳಗಳು ತುಂಬಿದ ಮಾಸು, —ಚೀಲ : ಈ ರೋಗಾಣುಗಳು ಗರ್ಭವೇಷ್ಟನದ ಮೂಲಕ ತಾಯಿಯಿಂದ ಪಿಂಡಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಕೆಲರೋ. ೭೧). [ಗರ್ಭ + ವೇಷ್ಟನ]

ಗರ್ಭವ್ಯೂಹ (ನಾ). ಸೈನ್ಯವ್ಯೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಬಿಲ್ಲಾಳುಗಳ ಮಱಿಯಲಿ ವಾಜಿ ಗಜರಥವ ನಿಲಿಸಿ ಗರ್ಭವ್ಯೂಹವನು ಮಂಡಳಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯–೨೧). 'ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ' ಪರಾ. [ಗರ್ಭ + ವ್ಯೂಹ]

ಗರ್ಭಶಯನ (ನಾ). ಗರ್ಭಗತವಾದ ಶಿಶು ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ; ಗರ್ಭಾಶಯ : ಮತ್ತಮುತ್ತಮಭೋಗಭೂಮಿಯ ದಂಪತಿಗಳ ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತಂಗಳೊಂದೋಂದಱೊಳೊಂದಿ ಗರ್ಭಶಯನದೊಳ್ ಪರ್ವಿ ನಿಲೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೦೪ವ). [ಗರ್ಭ + ಶಯನ]

ಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಗರ್ಭವಿಜ್ಞಾನ : "ಗರ್ಭವಿಜ್ಞಾನ, ಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರ" (Embryology. ಪಾರಿನಿ. ೩೬). [ಗರ್ಭ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗರ್ಭಶೂಲೆ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯ ನೋವು, —ಬೇನೆ : ಶುಂಠಿ, ಕೊತ್ತುಂಬರಿಗಳ ಕಷಾಯವನು . . . ಪಾನವ ಮಾಡಲು ಸಕಲವಾದ ಗರ್ಭಶೂಲೆ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ४೫೨) ; ಎಲುವ ಸಂಧಿಯಂ ತಂದು ಕುಡಿಯ ಕೊಡಲು ಗರ್ಭಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೫೧). [ಗರ್ಭ + ಶೂಲೆ]

ಗರ್ಭಶೋಧನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅವತರಿಸಲಿರುವ ಜಿನನಿಗೆ ಕರ್ಮಮಲಗಳ ಲೇಪವು ಆಗದಿರುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇಂದ್ರನು ಕಳುಹಿಸಿದ ದೇವವನಿತೆಯರು ಜಿನಮಾತೆಯ ಗರ್ಭವನ್ನು ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆ : ಮನವೊಲ್ದಿಂದ್ರನಿವಾಸಸಂಭವಶುಚಿದ್ರವ್ಯಂಗಳಿಂ ಗರ್ಭಶೋಧನಮಂ ದೇವಿಯರಿರ್ದು ಮಾಡೆ (ಆದಿಪು. ೭–೨೩) ; ಪತ್ನಿಯುದರೋತ್ಪತ್ತಿಯಂದವ ನೂತ್ನದಿಂ ದಿವಿಜಾಂಬೆರಿಡುವನು ಗರ್ಭಶೋಧನೆಗೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮–೩೫). [ಗರ್ಭ + ಶೋಧನೆ]

ಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ; ಆಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತ : (*). [ಗರ್ಭ + ಶ್ರೀಮಂತ$_1$]

ಗರ್ಭಷಷ್ಠಿ (ಗು). ಅರುವತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತೆನೆಬರುವ, —ಹೊಡೆಯಾಗುವ : ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ ಫಳಪಾಕವಿರಾಮಂಗಳಪ್ಪ ಗರ್ಭಷಷ್ಠಿವ್ರೀಹಿಯವ ಗೋಧೂಮಾದಿ ಮಹೌಷಧಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು.೮–೬೧ವ). [ಗರ್ಭ + ಷಷ್ಠಿ]

ಗರ್ಭಸಂಧಿ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಮಾತೆಯ ಗರ್ಭದ ಸಂಬಂಧ; ಉತ್ತಮಜೀವನು ಒಂದು ಭವವನ್ನು ಕಳೆದು ಇನ್ನೊಂದು ಭವವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಮಾತೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ಕಾಲ: ವಿಪೋಹಮಾರಾರ್ಗೆ ಭವಾಂತರಾಗಮದೊಳಾಗಳೆ ಪುಟ್ಟವೆ ಗರ್ಭಸಂಧಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೫). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಟ್ಯಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮುಖ, ಪ್ರತಿಮುಖ, ಗರ್ಭ, ಅವಮರ್ಶ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹೃತಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ಕಾರ್ಯಫಲವು ಕೈಗೂಡುವ ನಾಟಕದ ಭಾಗ: ಮೂರನೆಯ ಗರ್ಭಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಫಲವು ಕೈಗೂಡುವ ಸೂಚನೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೮). 'ಅವಮರ್ಶಸಂಧಿ' ಪರಾ. [ಗರ್ಭ + ಸಂಧಿ]

ಗರ್ಭಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಶುವಿನ ಮೇಲ್ಮೆಗಾಗಿ ಗರ್ಭಿಣಿಗೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ; ಪುಂಸವನ; ಸೀಮಂತ: ವೇದಮತದಿಂ ಗರ್ಭಸಂಸ್ಕಾರಂ ಮೊದಲೆನಿಪ್ಪ ಆದಿಕರ್ಮಂಗಳವು ಹದಿನಾಜಾದವು (ಬಸವು. ೩-೫೨). ೨. = ಗರ್ಭಾಧಾನ ೨: (ಕಿ).
[ಗರ್ಭ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಗರ್ಭಸುಖಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಸುಖವಾಗಿರುವವನು; ಆಗರ್ಭಸುಖಿ: ಅತ್ಯಂತರುಚಿರಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮಭೂಮಿಯನಲ್ಲದೆ ನೆಲನಂ ಮೆಟ್ಟಿಯಱಿಯನೇಂ ಗರ್ಭಸುಖಿಯೊ ತತ್ಸುಕುಮಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೦೨). [ಗರ್ಭ + ಸುಖಿ]

ಗರ್ಭಸೂತ್ರ (ನಾ). [ಭೂಗೋಳ] ಭೂಮಿಯ ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇರುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ರೇಖೆ: ಆದರಿಂದ, ಬೇಕಾದಂಥ ಎರಡುಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ವಕ್ರತ್ವವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದರೆ, ಆದರ ಗರ್ಭಸೂತ್ರವು, ಅಂದರೆ ಬುಡದಿಂದ ತಲೆಯವರೆಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರೇಖೆಯು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೬೦). [ಗರ್ಭ + ಸೂತ್ರ]

ಗರ್ಭಸ್ಖಲನ (ನಾ). = ಗರ್ಭಪತನ: ಆ ಗರ್ಭಸ್ಖಲನದ ಸಮಯಮೆ ಋತುಸಮಯಮಾಗೆ ಚತುರ್ಥದಿವಸ ಸಮನಂತರಂ ಮಜ್ಜನಂಬೊಕ್ಕು ಮಂಗಳಾಚಾರಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೨-೬೦ ವ).
[ಗರ್ಭ + ಸ್ಖಲನ]

ಗರ್ಭಸ್ತಂಭನ (ನಾ). ಗರ್ಭಸ್ರಾವವಾಗದಂತೆ ಗರ್ಭವನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದು; ಗರ್ಭರಕ್ಷಣೆ: ಮಾವಿನಗೊಟ್ಟೆ, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ . . . ನೈದಿಲಗೆಡ್ಡೆ, ಕಡಲೆಯ ಹಿಟ್ಟಿನೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳೆ ಗರ್ಭಸ್ತಂಭನ (ವಿವೈವಿ.೮೮).
[ಗರ್ಭ + ಸ್ತಂಭನ]

ಗರ್ಭಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿರುವ; ಗರ್ಭಗತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿರುವವನು; ಗರ್ಭಗತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ತತ್ಕಾಂತೆಗೆ ನೆಗಱ್ದುವು ಗರ್ಭಸ್ಥನುತ್ಸಾಹಮುಂ ತೋಳ್ವಲಮುಂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮುಂ ಸೂಚಿಸುವವೊಲತಿಚೋದ್ಯಂಗಳೀ ದೌಹೃದಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೩೩); ಗರ್ಭಸ್ಥನಪ್ಪ ಶೌರಿಯ ನಿರ್ಭರಸರಸಪ್ರಕಾಶಮಾ ಜನನಿಯೊಳಾವಿರ್ಭವಿಸಿದುದೆನೆ ತನುಸಂದರ್ಭಿತಗೌರಿಮದಿನೆಸೆದುದಾ ದೇವಕಿಯಾ (ಜಗವಿ. ೨-೮೯). ೩. ಒಳಗಿರುವುದು; ಅಂತರ್ಗತವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಗರ್ಭಸ್ಥಿತ (ನಾ). ಬಸಿರಿನಿಂದ ಬಂದವನು; (ಸಾಮಾನ್ಯ) ಮನುಷ್ಯ: ಅತೋದ್ಯದುದ್ಯೋಗಮಿಲ್ಲದ ಜೈನಾಲಯಮಿಲ್ಲ ನೋಡದ ಜಕೊಳಂ ಗರ್ಭಸ್ಥಿತರ್ ಪುಟ್ಟಿಯಱಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೩೩). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭಸ್ರಾವ (ನಾ). = ಗರ್ಭಪತನ: ಗರ್ಭಸ್ರಾವದ ನೋವಿನಿಂದ ಸೋತು ಮಲಗಿದ್ದ ಕಕ್ಕಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಯಶೋದೆಗೆ ತನ್ನ ಯಾವ ಕಷ್ಟವೂ ಕಷ್ಟವಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರಿತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೮೭).
[ಗರ್ಭ + ಸ್ರಾವ]

ಗರ್ಭಸ್ರಾವಕ (ಗು). ಗರ್ಭಸ್ರಾವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ: ಗರ್ಭಸ್ರಾವಕ (ಔಷಧ) (Amblotic. ಇಂಕಸಿ). [ಗರ್ಭ + ಸ್ರಾವಕ]

ಗರ್ಭಾಂಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ನಾಟಕದೊಳಗೆ ಬರುವ ಉಪಕಥೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಅಂಕ; ನಾಟಕದ ಒಳಗಿನ ನಾಟಕ: ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತದ ಏಳನೆಯ ಅಂಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗರ್ಭಾಂಕವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗರ್ಭ + ಅಂಕ₂]

ಗರ್ಭಾಂಗಣ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಳಗೆ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮುಂಭಾಗದ ಪ್ರದೇಶ, —ಒಳಹಜಾರ: ಗರ್ಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿನ ಕೋಲೆಯ ಮೇಲೆ . . . ದೇವಿಯು ಬುಧಜನರಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಳು (ನಿಟ್ಟೂಶಾಂ. ೧೨). [ಗರ್ಭ + ಅಂಗಣ]

ಗರ್ಭಾಗಾರ (ನಾ). ೧. ಒಳಮನೆ. ೨. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗರ್ಭಗೃಹ; ಗರ್ಭಗುಡಿ: (ಕಿ). [ಗರ್ಭ + ಆಗಾರ]

ಗರ್ಭಾಡಳಿತ (ನಾ). ಒಳಾಡಳಿತ; ಒಳಗಿನ ಕಾರುಬಾರು: ಅರಿತು ಗರ್ಭಾಡಳಿತ ಬಹಿರಂತರಕೆ ಯರವಾಡಣುಗನಿರಲ್ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೦-೯೩).
[ಗರ್ಭ + ಆಡಳಿತ]

ಗರ್ಭಾಣು (ನಾ). ವೀರ್ಯ; ರೇತಸ್ಸು; ಶುಕ್ಲ: ಪುರುಷನು ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಅಡಗಿರುವ ಇಂತಹ ಗರ್ಭಾಣುವನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯ ಶರೀರಕ್ಕೆ ವಹಿಸಿಕೊಡುವಿಕೆಯೇ ಅದರ ಮೊದಲನೆಯ ಜನ್ಮ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೬೦). [ಗರ್ಭ + ಅಣು]

ಗರ್ಭಾಧಾನ (ನಾ). ೧. (ಪುರುಷನು ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ) ಗರ್ಭವನ್ನು ಇಡುವುದು. ೨. ಷೋಡಶಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲೊಂದು; ನಿಷೇಕ; ಶೋಭನಪ್ರಸ್ತ: ಗರ್ಭಾಧಾನ . . . ಎಂಬುದು ಅನ್ವರ್ಥವಾದ ಕರ್ಮ. ಋತುಮತಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಪತಿಯು ಮಾಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೨೨); ಗರ್ಭಾಧಾನಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಗರ್ಭ ಮತ್ತು ಬೀಜ ಸಂಬಂಧವಾದ ದೋಷಗಳ ನಿವಾರಣವಾಗಿ ಜೀವನು ಪಾಪವಿಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೫೪). [ಗರ್ಭ + ಆಧಾನ]

ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುವುದರಿಂದ ಹಿಡಿದು ನಿರ್ವಾಣಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಐವತ್ತುಮೂರು ಕ್ರಿಯೆ, —ಕರ್ಮಾಚರಣೆ: ಅಯ್ವತ್ತುಮೂಱು ಗರ್ಭಾದಿನಿರ್ವಾಣಪರ್ಯಂತಂಗಳಪ್ಪ ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೫ ವ).
[ಗರ್ಭ + ಅನ್ವಯ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಗರ್ಭಾವತರಣ (ನಾ). ೧. ಜೀವನು ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭಾಶಯದಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುವುದು, —ಅವತರಿಸುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜಿನಮಾತೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಆಗಮನ: ಗರ್ಭಾವತರಣಂ ಆಷಾಢಬಹುಳಬಿದಿಗೆಯುತ್ತರಾಷಾಢಾನಕ್ಷತ್ರದ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದೊಳ್ ಗರ್ಭಕ್ಕವತರಿಸಲೊಡಂ (ಆದಿಪು. ೭-೩೨ ವ); ಅಂತು ಸಂತತೋಲ್ಲಸಿತ ದೇವಕಾಂತಾಸಂತಾನಸಂಪಾದಿತೋತ್ಸವ ಪರಂಪರೆಗಳಿಂ ಪರಮನ ಚರಮಗರ್ಭಾವತರಣಮನಜಿದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೯ ವ). [ಗರ್ಭ + ಅವತರಣ]

ಗರ್ಭಾವತಾರ (ನಾ). = ಗರ್ಭಾವತರಣ ೨: ಆ ಎಡೆಗೆ ನಡೆತಂದು ನಿರ್ಜರರಾಯ ಪೂಜೆಯ ಗೈದು ಪೋಗುವ ನೀಯತದಿ ಗರ್ಭಾವತಾರ ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕಗಳು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೪-೬೧).
[ಗರ್ಭ + ಅವತಾರ]

ಗರ್ಭಾಶಯ (ನಾ). = ಗರ್ಭಕೋಶ: "ಗರ್ಭಾಶಯ, ಜರಾಯು, ಉಲ್ಬ, ಕಲಲ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [ಗರ್ಭ + ಆಶಯ]

ಗರ್ಭಾಷ್ಟಕ (ನಾ). = ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮ : ಜಗದೊಳಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞ ವೃಷಭನ ಬಗೆಯೊಳೊಗೆದವನಾಗಿ ಸರ್ವಕಳೆಗಳು ಸಹಜವೆನಲ್ಕೆ ಗರ್ಭಾಷ್ಟಕದೊಳಾ ಜನಕ ಮಗನಿಗುಪನಯನವನೊಡರ್ಚಲ್ ಬಗೆದು (ಬಸವು.೩-೪೩). [☞ 'ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಪದ]
[ಗರ್ಭ + ಅಷ್ಟಕ]

ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮ (ನಾ). ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯಾದ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಎಂಟನೆಯ ವರ್ಷ: ಆತನಿಗೆ ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮದಲ್ಲಿ ಉಪನಯನವಾಗಿಯೇ ಆತನು ತನ್ನ ೧೬ನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಗೇವಾಡಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರಬೇಕು (ಮೂರುಉ. ೮೮) ; ಆಗಿನ್ನೂ ಗಣಪತಿಗೆ ೧೧ ವರುಷ. ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮಕ್ಕೇ ಉಪನಯನ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೬).
[ಗರ್ಭ + ಅಷ್ಟಮ]

ಗರ್ಭಿಣಿ (ನಾ). = ಗರ್ಭವತಿ: "ವರಘುರ್ಯೆ ಸತ್ವೆಯಂತರ್ವತ್ನಿ ಗುರ್ವಿಯೆಂದರೆ ಗರ್ಭಿಣಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೧-೬) ; ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಬೇರಂ ನಸ್ಯಮೆಱಗೆ ಗರ್ಭಿಣಿಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೬) ; ಗರ್ಭದ ಪೆಣ್ಗೂಸಿಂಗಂ ಗರ್ಭಿಣಿಗಂ ಬಾಧೆ ಪಿಂಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೫); ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದಳಾಕೆಯಮೋಘವೀರ್ಯದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೧೩-೬೪) ; ಅದಱನೀ ರವಿವಂಶಲಕ್ಷ್ಮೀಸುದತಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗದಿರಳೆಂಬುದು ಪುರಾತನಮುನಿಸುಭಾಷಿತವು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೮) ; ಆಗ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯೊಬ್ಬಳು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಳು(ಭಾರದ.೪೫೦). [ಸಂ. ಗರ್ಭಿಣೀ]

ಗರ್ಭಿಣಿಹೆನ್ನೆತ್ತರು (ನಾ). ಗರ್ಭಿಣಿಯರ ಒಂದು ರೋಗ: ನೆಲ್ಲಿ ಚಟ್ಟು . . . ಈ ಬೀಜವಂ ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯೆ ಗರ್ಭಿಣಿ ಹೆನ್ನೆತ್ತರು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೫). 'ಹೆನ್ನೆತ್ತರು' ಪರಾ.
[ಗರ್ಭಿಣಿ + ಹೆನ್ನೆತ್ತರು]

ಗರ್ಭಿತ (ಗು). ೧. ಬಸಿರಾದ. ೨. ಹುದುಗಿರುವ; ಒಳಗೊಂಡ: ತದ್ಭೂಮಿಗರ್ಭಿತದ ಶ್ರೀಕರಾಲಯವಿದು (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೨೮). 'ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗರ್ಭೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೊಳ್ಳು ; ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಇಂತೀ ಸ್ಥಲಂಗಳ ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿ ಆಱುಸ್ಥಲವನಲ್ಲೆನ್ನದೆ ಮೂಱುಸ್ಥಲವಿಲ್ಲೆನ್ನದೆ ಬೇಱೊಂದು ಸ್ಥಲಉಂಟೆಂದು ಊರೆಲ್ಲಿಕ್ಕೆ ದೂಱದೆ (ನೋಳವಾ ೧೩೮-೫೩೨) ; ಸೇವಕಸಕಲನೃಪಾನೀಕಮಂ ಕೂಡೆ ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿರ್ದ . . .ಆಸ್ಥಾನಗೇಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩) ; ವಂದಿಧ್ವನಿಯ ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿತು ಜಯಜಯಧ್ವನಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೪) ; ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಅನೇಕ ಮಹಾಸಾಹಿತ್ಯವಾಹಿನಿಗಳನ್ನು ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಾಗರೋಪಮವಾದ ಶಕ್ತಿ ಭಾಷೆ (ಸಾಹಿಪ್ರ. XII, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ).
[ಗರ್ಭೀಕರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಗರ್ಭೀಕೃತ (ಗು). ಹುದುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸಿದ: ಕದಂಬಕುಸುಮಗರ್ಭೀಕೃತಕಬರೀಭರಸಂಯುತಶಿರೋಭಾಗಮಂ ಬಾಸಣಿಸಿದ ನನೆಯ ಸೂಸಕದ ಕೊನೆಗಳಲುಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೫-೬೬ ವ). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತ: ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೊಳೊರ್ವಂ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಂ ತನ್ನ ಹೃದಯೇಶ್ವರಿಯನಗಲ್ದು ಬಂದು ಪೆಱರಾರುಮಂ ಮೆಚ್ಚದಾಕೆಯಂ ನೆನೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೪ ವ). [ಗರ್ಭ + ಈಶ್ವರ]

ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಮಂತಳಾದವಳು ; ಆಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತಳು : ಅಂತಾ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿಯರ್ ಮನಸ್ಸರೋವರದೊಳ್ ತಮ್ಮ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಂ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೨೪ ವ) ; ಆ ಮನೋಜವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲದೆಯುಂ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿ ಮತ್ತೊರ್ವಳೆಯ್ದೆ ವರ್ಪಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೮ ವ). [ಸಂ. ಗರ್ಭೇಶ್ವರೀ]

ಗರ್ವಿ 'ಗರವಿ' ನೋ.

ಗರ್ವ (ನಾ). ೧. ಜಂಭ; ಹೆಮ್ಮೆ; ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ: "ಬಿಂಕಂ ಗಬ್ಬ ಪುಗ್ಗೆನಲ್ ಗರ್ವಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೫೬); "ಕಾಮುಕರ ಗಬ್ಬ ಬಿಂಕಪನ್ನಮುರ್ಕೆನಲ್ ಗರ್ವವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೯); ಕವಿವ್ಯಾಸನೆನೆಂಬ ಗರ್ವಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩); ಗರ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ಗಬ್ಬ, ಗರ್ಭ]ಮುಡಂಗಿ ಗರ್ಭದೊಳಗೊರ್ವನೆ ದುಃಖಮನುಂಡೆನಂತೆ ಬಂದೊರ್ವನೆ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳ್ ಬಳೆದೆಂ (ಜೀವಸಂ. ೪೪-೨) ; ವಿಂಧ್ಯಾದ್ರಿ . . . ಅಡ್ಡವಾಗಿರಲು ಸಚ್ಚರಿತನಾಗಿದ್ದಗಸ್ತ್ಯನು ಹೆಚ್ಚು ತಾನೆಂದೆಂಬ ಗರ್ವವ ನುಚ್ಚುಮಾಡಿಯೆ ನೆಲದ ಸಮದಲಿ ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆರಸಿದನು (ಅಮೃತ. ೨-೬೨). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ವ್ಯಭಿಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮತಿ ಲಜ್ಜೆ ಗರ್ವ . . . ಅಪಸ್ಮಾರಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ಸಂಚಾರಿಭಾವಂಗಳಿಂ ಪರಿಭಾವಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬); ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳು ಮೂವತ್ತುಮೂರು :– ೧.ನಿರ್ವೇದ (ಬೇಸರ) . . . ೧೮. ಗರ್ವ . . . ೩೩. ವಿತರ್ಕ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೮). ೩. [ಛಂದ] ಎರಡು ಗುರುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಅತ್ಯುಕ್ತೆಯೆಂಬ ವರ್ಣಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲೂ ಎರಡೆರಡು ಗುರುಗಳುಳ್ಳ ವೃತ್ತ: ಶರ್ವಂ ಗೀರ್ವಾಣೋರ್ವೀ ಗರ್ವಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೫೫). ೪. [ತರ್ಕಶಾ] ಅಂತಃಕರಣದ ನಾಲ್ಕು ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವೃತ್ತಿಯು ಸಂಶಯ, ನಿಶ್ಚಯ, ಗರ್ವ ಮತ್ತು ಸ್ಮರಣ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಒಂದೇ ಅಂತಃಕರಣವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಹೆಸರುಗಳನ್ನುಳ್ಳುದು (ಭಾತತ್ತ್ವ. ೫೮೮). [ಸಂ.]

ಗರ್ವಪಡು (ಕ್ರಿ). = ಗರ್ವಿಸು : ತಾನೊಬ್ಬನೇ ವಿದ್ಯಾವಂತನೆಂದು ಗರ್ವಪಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಗರ್ವ + ಪಡು$_1$]

ಗರ್ವಭಂಗ (ನಾ). ಗರ್ವದ ನಾಶ ; ಅಹಂಕಾರದ ನಿಗ್ರಹ; ಸೊಕ್ಕು ಮುರಿಯುವುದು : ಈ ದಿನ ಗರುಡಗರ್ವಭಂಗವೆಂಬ ಹರಿಕಥೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಗರ್ವ + ಭಂಗ]

ಗರ್ವವಿನಾಶಿ (ಗು). ಹಮ್ಮನ್ನು ಅಡಗಿಸತಕ್ಕ ; ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಭಂಗಪಡಿಸುವ : ಧನು ವರೂಥದ ಹಾನಿ ಗುರುನಂದನನ ಗರ್ವವಿನಾಶಿಯೇ ಘಡ ಎನುತ ಪಾರ್ಥನ ತಱುಬಿ ನಿಂದನು ಸೆಳೆವಡಾಯುಧದಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೧). [ಗರ್ವ + ವಿನಾಶಿ]

ಗರ್ವವಿಭ್ರಮ (ನಾ). ಗರ್ವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಬಿಂಕ, —ಠೀವಿ : ಝಳಪಿಸುವ ಕೈದುಗಳೋಳಿ ಹೊಳೆದುದು ಸೆಳೆದುದೀತನ ಗರ್ವವಿಭ್ರಮವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೬). [ಗರ್ವ + ವಿಭ್ರಮ]

ಗರ್ವವ್ಯಾಲೆ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಸೊಕ್ಕಿದವಳು ; ಮಿತಿಮೀರಿ ಮದಿಸಿದವಳು : ಅಂತು ಬಂದ ಬಸಂತದೊಳ್ ಮಾದ್ರಿ ತಾಂ ಗರ್ವವ್ಯಾಲೆಯುಂ ಕ್ರೀಡಾನುಶೀಲೆಯುಮಪ್ಪುದಱಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೫ ವ).
[ಸಂ. (ಗರ್ವ + ವ್ಯಾಲ + -)]

ಗರ್ವವ್ಯಾಳಿ (ನಾ). ೧. "ಮದಿಸಿದ ದುಷ್ಟಗಜ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ). ೨. "ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದುಷ್ಟ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ). ೧, ೨ : ಎಂತಪ್ಪ ಗರ್ವವ್ಯಾಳಿಯುಮನತಿವರ್ತಿಗಳುಮನಾರೂಢದೊಳ್ ತನಗಳವಡುವುದಱಿಂದಾರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೬ ವ).
[ಗರ್ವ + ವ್ಯಾಳಿ]

ಗರ್ವಹೀನ (ನಾ). ಗರ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ; ಜಂಭವಿಲ್ಲದವನು ; ವಿನಯವಂತ : "ಸೋರ್ – ಗಲನೇ, ಗರ್ವಹೀನೇ ಚ" (ಶಮಥಾ).
[ಗರ್ವ + ಹೀನ]

ಗರ್ವಾಂಧ (ನಾ). ಗರ್ವದಿಂದ ಕುರುಡಾದವನು; ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಅಂಧನಾದವನು; ವಿವೇಚನೆ ಇಲ್ಲದವನು: ಆ ಮಹೇಂದ್ರಂ ಗರ್ವಾಂಧಂ ಸಿಂಧುರಸ್ಕಂಧದಿನಿೞಿದು ಸಕೌಕ್ಷೇಯಕಂ ಬರ್ಪುದಂ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೧೨); ಬುಧನು ಕುಲೀನನು ಗರ್ವಾಂಧನಾಗನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೫-೧೪). [ಗರ್ವ + ಅಂಧ]

ಗರ್ವಿ (ನಾ). ಗರ್ವವುಳ್ಳವನು; ಜಂಭಗಾರ; ಅಹಂಕಾರಿ: ಸರ್ವಜ್ಞನಜಿಧಿಹನು ಸರ್ವರನು ಆಜಿಧಿಹನು ಸರ್ವಜ್ಞನಜಿಯ ದಿರುತಿಹನು ಉರ್ವಿಯೊಳು ಗರ್ವಿ ತಾನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬). [ಸಂ. ಗರ್ವಿನ್]

ಗರ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಜಂಭ; ಸೊಕ್ಕು: ಬಲರಾಮು ನನ್ನೊಳು ಸಮರಕ್ಕೆ ಸೆಣಸಿ ದುರ್ಬಲರಾಮುನಾಗಿ ಹೋಗೆನುತೆ ಬಲಭದ್ರ ಗಜಮುಖ ತಜಿದ ಕೊರ್ಗಣೆ ಗಳ ಬಲರಾಮುನತುಳ ಗರ್ವಿಕೆಯು (ಮೋಹತ. ೩೮-೫೧). [ಗರ್ವ + -ಇಕೆ]

ಗರ್ವಿಗ (ನಾ). = ಗರ್ವಿ: ಗರ್ವಿಗನ ಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಭಂಡಹರೆ (ಭರಚ. ೪೯-೬೬). [ಗರ್ವ + -ಇಗ]

ಗರ್ವಿತ (ಗು). ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ; ಕೊಬ್ಬಿದ; ಅಹಂಕಾರಿಯಾದ: ಗರ್ವಿತ ನೃಪಾಲಕಾಧಮದುರ್ವಿಳಸನಜನಿತಭೂರಿಭಾರ ದೊಳೆನಸುಂ ನಿರ್ವಿಣ್ಣೆಯಾಗಿ ಭೂವಧು . . . ವಿರಂಚಿಸಭೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಳ್ (ಜಗವಿ. ೧-೨೭); ಪ್ರತಿಯಿಡಲು ಬಾರದ ಮಹಾಗರ್ವಿತ ಹೃದಯನಂ ಕಪಟನಂ ದುಃಕೃತನನನೃತನನಿನ್ನು ಸೈರಿಸಿ ತಪ್ಪುಗಳನೆನ್ನ (ಬಸವು. ೨೩-೪೦). [ಸಂ.]

ಗರ್ವಿಷ್ಠ (ನಾ). = ಗರ್ವಿ: ಅವನು ಗರ್ವಿಷ್ಠ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಗರ್ವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಮ್ಮೆಪಡು; ಹಮ್ಮುಗೊಳ್ಳು; ಅಹಂಕಾರಪಡು: ಸಾಪತ್ನೀಕುಳದೊಳ್ ಗರ್ವಿಸುವ ಶಬರಿಯಿರವತಿಚಿತ್ರಂ (ಗಿರಿಕ.೧-೧೯); ಆತನ ಸೂತ್ರದವರಾವು ನೀನಿಂತು ಗರ್ವಿಪರೆ (ಚಿಬಪು. ೧೮-೫). [ಗರ್ವ + -ಇಸು$_3$]

ಗರ್ವೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವಹೊಂದು; ಅಹಂಕಾರಪಡು; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗು: ಒಂದು ವರ್ಣವನಱುಹಿದವ ಗುರುವೊಂದಪಾಯದಲುಳುಹಿದವ ಗುರು ಬಂದ ವಿಗ್ರಹದೊಳಗೆ ರಕ್ಷಿಸಿದಾತ ಪರಮಗುರು ಒಂದೆರಡು ಮೂಱಿಸಲೇ ತಾನೆಂದು ಗರ್ವೀಕರಿಸಿದವರುಗಳೊಂದುವರು ಚಾಂಡಾಲ ಯೋನಿಯೊಳರಸ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೬). [ಗರ್ವೀಕರಣ + -ಇಸು$_3$]

ಗರ್ವು 'ಗರುವ$_2$' ನೋ.

ಗರ್ವೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಗರ್ವದ ಮಾತು; ಜಂಭದ ಮಾತು; ಅಹಂಕಾರದ ನುಡಿ: ಮುರಾರಿಯು ಸಿರಿವಚನಕೆ ಹಸಾದವೆಂದುಬ್ಬರದ ಗರ್ವೋಕ್ತಿಯಲಿ ಗರುವಿಕೆಗೆಡಿಸಿದನು ನೃಪನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೨೭). [ಗರ್ವ + ಉಕ್ತಿ]

ಗರ್ವೋದ್ಧತ (ಗು). ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಉದ್ಧಟವಾದ; ಹಮ್ಮಿನಿಂದ ಸೊಕ್ಕಿದ; ದರ್ಪದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿದ: ನುತಿಪೆಂ . . . ತತಗರ್ವೋದ್ಧತ ದುರ್ವಿದಗ್ಧ ಜನತಾಹೃದ್ಭೀಮನಂ ಭೀಮನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೮); ಗರ್ವೋದ್ಧತ ಗರ್ಜತ್ಸಿಂಹಮುಂ ಬೀಳೆನುತೊಗೆದದಟಂ ಖಡ್ಗದಿಂ ಪೊಯ್ದಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೬೩). [ಗರ್ವ + ಉದ್ಧತ]

ಗರ್ಹಕ (ನಾ). ಬಟ್ಟಲು; ಪಾನಪಾತ್ರೆ: "ಗರ್ಹಕಃ, ಅನುತರ್ಷಃ, ಚಷಕಃ, ಸರಕಃ – ಈ ೪ ತಿಳಿವಟ್ಟಲ್" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೭೨); "ಅನುಕರಂ ಗರ್ಶ[ರ್ಹ]ಕಂ ಗುಂಡಿವಟ್ಟಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೫). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹಣ (ನಾ). ಬಯ್ಯುವಿಕೆ; ತೆಗಳಿಕೆ; ದೂಷಣೆ: ಪಾಸಱಿಂದೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ ಬಾಲನಿಬರ್ಹಣ ಗರ್ಹಣಾತಿರೇಕದಿಂ ಗತಶ್ರೀಕನಾಗಿ ನಿಜರಾಜಮಂದಿರಮಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಜಗವಿ. ೨-೫೪ ವ). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹಣೀಯ (ಗು). ಬಯ್ಗುಳಿಗೆ ಅರ್ಹವಾದ; ನಿಂದೆಗೆ ತಕ್ಕ; ಕೀಳಾದ: ಅವನು ಸ್ವಜನದ್ರೋಹದಂತಹ ಗರ್ಹಣೀಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜಾಗಿದ್ದನು (ಪರಮೋ. ೪೧); ಯಾರಾದರೂ ಮದುವೆಯಾಗಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದರೆ ಅದು ಸ್ಪೃಹಣೀಯವೇ; ಗರ್ಹಣೀಯವಲ್ಲ (ಶರಜ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹಿತ (ಗು). ಬಯ್ಗುಳಿಗೊಳಗಾದ; ದೂಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೀಳಾದ: ಲೋಕವಿರುದ್ಧಂ ತದ್ವ್ಯತಿರೇಕೋಕ್ತಿ ವಿವೇಕಿ ಲೋಕಗರ್ಹಿತಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೮); ರೂಪಂ ಪದಪಿಂದಂ ಮಾಡಿಯುಂ ನೋಡಿಯುಮ ಸದೃಶದೊಳ್ ಗರ್ಹಿತ ಸ್ಪರ್ಶಸಂಭೋಗದೊಳಿಂತೀ ದುಷ್ಟಚಂಡಾಲರ ಕುಲದೊಳಗೇಗೈದನೋ ದುರ್ವಿವೇಕಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯ್ಯು; ನಿಂದಿಸು; ದೂಷಿಸು; ಕುಲಕನ್ನೆಯರ್ಗಿದನ್ನಯಮೆಂದು ಮಹತ್ವಮೆ ಗರ್ಹಿಪಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೫). [ಗರ್ಹಣ + -ಇಸು$_3$]

ಗರ್ಹೆ (ನಾ). ಬಯ್ಯುವಿಕೆ; "ಹಱಿವು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಸಂ. ಗರ್ಹಾ]

ಗರ್ಹ್ಯ (ಗು). ೧. = ಗರ್ಹಣೀಯ: ಕೇವಲ ಗರ್ಹ್ಯ ಹೋರೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಅವಳೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ (ದೇವಳ. ೧೦). (ನಾ). ೨. ದೂಷಣೆಗೆ ಒಳಗಾದುದು; ಕೀಳಾದುದು: "ಸಾಹಸಮು ದುಷ್ಟಮು ಗರ್ಹ್ಯ ಎಂಬಿವು ಹಱಿವಿನೊಳ್ ಅಪ್ಪುವು" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಉಪದೇಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಯೋಗವು ಅತ್ಯಂತ ಗರ್ಹ್ಯವೇ ಸರಿ (ಕಭವಿ. II, ೨೬). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹ್ಯವಾದಿ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಹೀನವಾಗಿ ನುಡಿಯುವವನು; ನಿಂದಕ: "ಹೊಲ್ಲಾಗಿ ನುಡಿವವಂ ಗರ್ಹ್ಯವಾದಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧-೧೯). [ಸಂ. ಗರ್ಹ್ಯವಾದಿನ್]

ಗರ್ಹ್ಯಾಧೀನ (ನಾ). ಬಯ್ಗುಳಿಗೆ ಒಳಗಾದವನು; ನಿಂದೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟವನು; "ಹಱಿಸಿಕೊಂಬವನು" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಗರ್ಹ್ಯ + ಅಧೀನ]

ಗಲ, ಗಳ$_2$ (ನಾ). ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ; ಕಂಠ. 'ಗಲಗ್ರಾಹಿತ್ವ' ಪರಾ. ಗಳ$_2$: "ಗ್ರೀವಾ, ಧಮನಿಃ . . . ಗಳಃ, ಕಂಠಃ — ಈ ೭ ಕೊರಲ್" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೬೨); ಗಳದ ಬಱಿಸೆಜ್ಜೆಯಲಿ ಲಿಂಗವು ನೆಲಸಿದುದು (ಬಸವು. ೩೮ ಸೂಚನೆ); ಗಳದ ಸತ್ವವನಱಿಯದದ್ರಿಗೆ ತಲೆಯನೊಡ್ಡುವರೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೧); ತೆಗೆದುತ್ತರೀಯಮುಂ ಮುರಿದು ಕುದುರೆಯ ಗಳಕೆ ಬಿಗಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೮).

ಗಲಸ್ಯಕಂಠಸ್ಯ, ಗಳಸ್ಯಕಂಠಸ್ಯ = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಕಂಠಾಲಿಂಗನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೆಳೆತನ; ಪರಮಸ್ನೇಹ: ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಗಲಸ್ಯಕಂಠಸ್ಯ (ರೂಢಿ). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಗೆಳೆಯ; ಪರಮಸ್ನೇಹಿತ: ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಓದುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಗಳಸ್ಯಕಂಠಸ್ಯ ಆದೆವು (ಮನೋನಂ. ೨೦೩); ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟಾ – ನಾನು ಗಳಸ್ಯಕಂಠಸ್ಯ (ದೀಪಹ. II, ೮೫). [☞ ಇದು 'ಗಳಶ್ಚಕಂಠಶ್ಚ' ಎಂಬುದರ ಅಸಾಧುರೂಪವಾದರೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪದ] [ಸಂ.]

ಗಲಂತಿ (ನಾ). = ಗಲಂತಿಕೆ: (೬). [ಸಂ. ಗಲಂತೀ]

ಗಲಂತಿಕೆ, ಗಳಂತಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿ ಮತ್ತು ಮೂತಿ ಇರುವ ಸಣ್ಣ ಹೂಜಿ; ನೀರು ತುಂಬುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ: "ವರ್ಧನೀ, ಗಲಂ[ಪಾಠಾಂ. ಳಂ]ತಿಕಾ – ಈ ೨ ಗಿಣತಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೩೨).

೨. ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ತಳದಲ್ಲಿ ತೂತು ಕೊರೆದಿರುವ ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ ಅಥವಾ ಧಾರಾಪಾತ್ರೆ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕದ ಸೇವೆ. **ಗಳಂತಿಕೆ:** ೧. ಮೇಲಿನ 'ಹಲಾಯು' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಗಲಂತಿಕಾ]

ಗಲಕಂಬಲ, ಗಳಕಂಬಳ (ನಾ). ೧. ಹಸು ಮತ್ತು ಎತ್ತುಗಳ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಜೋತಾಡುತ್ತಿರುವ ತೊಗಲು; ಗಂಗೆದೊಗಲು; ಸಾಸ್ನೆ: (+). ೨. ಕೊರಳಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಬಟ್ಟೆ: "ಗಲಕಂಬಲ . . . ಕೊರಳಿಗೆ ಸುತ್ತಿದ ಶಾಲು,ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವು" (ಕಸ್ತೂ ಕೋ. ೨೯೦). **ಗಳಕಂಬಳ:** ೧. "ಗಳಕಂಬಳಮಕ್ಕುಂ ಪೆಸರ್ಗೊಳಲ್ಕೆ ಸಾಸ್ನಾಖ್ಯೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೯-೪); ಚಳಗಳಕಂಬಳಂ ಚಳನಕಂಪಿತತುಂಗಕಕುದ್ಭರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೨೮). [ಗಲ + ಕಂಬಲ]

ಗಲಕು₁ 'ಗಲಗು₁' ನೋ.

ಗಲಕು₂, ಗಲಗು₂ (ನಾ). ೧. ಲೇಖನಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಾಳವುಳ್ಳ ಕಡ್ಡಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಸ್ಯ; ಲಾಳ: (+). **ಗಲಗು₂:** ೧. ಬಳಿಕ ಕಪಿಗಳು ಗಲಗಿನ ಒಂದು ತುದಿಯನ್ನು ನೀರಲ್ಲಿರಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ತುದಿಯನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ನೀರನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಕುಡಿದವು (ಬುದ್ಧಜಾ. ೧೨). ೨. ಲಾಳದ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಲೇಖನಿ: ಪೆನ್ಸಿಲು, ಟಾಕು, ಗಲಗು ಅಲ್ಲದೆ ಬೆಂಕಿ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಒಂದು ಕಡ್ಡಿಯೂ ಸಹ ನನಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೫೬). [?]

ಗಲಕುಹುಲ್ಲು, ಗಲುಕುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (+). **ಗಲುಕುಹುಲ್ಲು:** ಅಲಗು, ಗಲುಕುಹುಲ್ಲು (ವೈಶ ೧. ೬೭-೧೩೬೮). [ಗಲಕು₂ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಗಲಗಲ (ನಾ). ಗದ್ದಲ, ಕೋಲಾಹಲ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣಧ್ವನಿ. 'ಗಲಗಲನೆ' ಪರಾ.

ಗಲಗಲನೆ, ಗಲುಗಲನೆ, ಗಲ್ಗಲನೆ (ಅ). ಗಲಗಲ ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ: ಧರಿಯಂ ವಾರಾಸಿ(ಶಿ)ಪರ್ಯಂತಮುನವಯವದಿಂ ದುರ್ವ್ವಿನೀತಾವನೀಪಾಳರ ಬೀರಂ ಕಿರ್ತ್ತು ನೀರೊಳ್ ಗಲಗಲನಲೆದೀಡಾಡಿ ಮುನ್ನಿಂತು ಚಕ್ರೇಶ್ವರರಾರ್ ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಮಾಡಿದರೆನೆ (ಎಇ. XVI, ೫೯-೩; 1081); ಗಲಗಲನೆ ತಾರಕಿಗಳುದುರಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೬೯); ತನಗೊಡನೆಂಟುಕರ್ಮದ ಮಣ್ಣುದಿರ್ವುದು ಗಲಗಲನೆ (ಭರತ. ೫೨-೧೧೯). **ಗಲುಗಲನೆ:** ಚೋಳನ ವೀರಂ ಕಿರ್ತ್ತು ನೀರೊಳ್ಗಲುಗಲನೆ[ನ]ಲೆಯಲ್ಪಂದನಾ ಬಂದನಾ ಬಂದನೇ ತಾನೆಂಬಂತೆ ಬಂದಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೯೯-೨೦; 1076). **ಗಲ್ಗಲನೆ:** ನೆಲಕೆ ನೆಗಚಿತ್ತು ಗರ್ತಮನೆ ಮಾಚ್ಚುವದೆಂ ಬಿದಿ ಮಾಡನೇಕೆ ಗಲ್ಗಲ ನಹಿಮಮಸ್ತಕಕ್ಕೆ ಮಣಿಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೪೧); ನೆತ್ತಿಯೆಡೆಯ ಮುತ್ತು ಗಳೆತ್ತಂ ಗಲ್ಗಲನೆ ಸುರಿಯೆ (ಕಬ್ಬಿಗಕಾ. ೨೮೨); ಸುಮನಸ್ಸುಗಳ್ಗೆ ಗಲ್ಗಲನವಮಿರಿಸಿ ಹಾಸಮುನಶೇಷಜನಕಾಮೋದಂ ಸಮನಿಸೆ (ಚಕವಿ. ೬-೧೦೫). [ಗಲಗಲ + -ಅನೆ₁]

ಗಲಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಲಗಲ ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಗದ್ದಲ ಮಾಡು; ಕೋಲಾಹಲಮಾಡು: ಉಲಿವ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಕಾಲ ಕಡಗದ ಗಲಗಲಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಘಲಘಲಿಸು] ವಂದುಗೆಯ ರತುನದ ಉಳಿಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೨೫). ೨. ಧಗಧಗಿಸು; ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು: ಗಲಗಲಿಪ ಕೆಂಡದೊಳ್ ಕೆಡೆದ ಮೂಷಕನಂತೆ (ಪರಶು. ೩೫-೨೬). [ಗಲಗಲ+ -ಇಸು₁]

ಗಲಗು₁, ಗಲಕು₁, ಗಲುಗು, ಗಲ್ಕು, ಗುಲುಗು₁ (ನಾ). ೧. ಗಲಾಟೆ; ಸದ್ದು; ಗದ್ದಲ: ಹಳಹಳಚನಾದುವಾಶಾವಲಯ ತೀಡಿದುದು ತೆಲುಗಾಳಿ ತಂಪು ತಲೆದೋರಿತ್ತಾ ಖಗಾವಳಿಯ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಗಲಗು ಹಿರಿದಾಯ್ತು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೩೮); ಬೇಟೆಗಾರರ ಗಲಗು ಕೇಳಿಸಲಾಗಿ ನಾನು ಭಯದಿಂದ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯ ರೆಕ್ಕೆಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕು (ವಚಕಾ. ೩); ಕೋಳೀ ಕೂಗಿಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳ ಗಲಗಿಲ್ಲ (ಜಾನಗೀ. ೭೫). ೨. (ಗೆಜ್ಜೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಗಲಗಲ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ: ಸೆಜ್ಜೆಯ ಗಾಡಿಗಳ ಎತ್ತಿನ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಗಲಗು (ನಾಲ್ಕುಮು. ೪೮). **ಗಲಕು₁:** ೨. ಗೆಜ್ಜೆಯ ಗಲಕು ಕೇಳಿಬಂದಿತು (ರೂಢಿ). **ಗಲುಗು:** ೧. ಗಲುಗಾಗೆ ದಮಯಂತಿ ಚಿಂತೆಯಿಂದಲಿಯೆದ್ದು ದಂತಿ ಬಳಿಗೋಗೆ (ಯನಳ. ೧೧೬); ನೀರಿನ ಗುಲುಗು ಬಹು ಗಲುಗು (ಜಾನಗೀ. ೭೫). **ಗಲ್ಕು:** ೨. ಕುವಾರಕಂ . . . ಅಮೃತಮತಿದೇವಿಯರಡಿದಾವರೆಗೆಜಗಲೊಡನೆ ಕಡಗಂ ಗಲ್ಕೆನೆ ತೋಳ್ಗಳಿಂ ನೆಗಪಿದಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೩೫). **ಗುಲುಗು₁:** ೧. ಸುಡುಗಿನೊಳಗಣ ಗುಲುಗಡಗಿದ ಭೇದವ ಪೊಡವಿಯೊಳಗಣ ಅಂಬರದಂಗಣದ ಸಂಗವನಾರು ಬಲ್ಲರು (ಪೋಳಿಮಾ. ೧೩೧-೫೦೬). [← ಮರಾ. ಗಲಕಾ, ಗಲಗಾ]

ಗಲಗು₂ 'ಗಲಕು₂' ನೋ.

ಗಲಗುವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಪತಿಯ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮೋಸಬಂದೊಡಮುದಜಿಂದ ಖತಿಗೊಂಡು ಗಲಗುವಡಿಸದೆ ಇತರರಜಿಯ ದಂತೇಕಾಂತದೊಳೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಜುಹುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೨೪). [ಗಲಗು₁ + ಪಡಿಸು]

ಗಲಗೆಸಗು (ಕ್ರಿ). = ಗಲಗುವಡಿಸು: ಗಲಗೆಸಗದೆ ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸದೆ ಮಿಗೆ ಕಲಹವ ಗಂಟುವಡಿಸದೆ ಬಲಪುಗ್ಗೆಯದೆ ಬಾಲೆಯ ಬಣ್ಣಪಾತಿ ಸಿಂದೊಲಿಸಿಯೊತ್ತಿಗೆ ಬರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೬-೨೩). [ಗಲಗು₁ + ಎಸಗು₁]

ಗಲಗ್ರಾಹಿತ್ವ, ಗಳಗ್ರಾಹಿತ್ವ (ನಾ). ೧. ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ; ಕೊರಳನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿಯುವಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಜನರನ್ನು ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಲಾಭಗಳಿಸುವುದು, —ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸುವುದು. ೧, ೨: ಗಲ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗ್ರಾಹಿತ್ವಮೇಕಾವಳಿಯೊಳ್ ಕಂಟಕವಕ್ರಿಮಂ ಬದರದೊಳ್ . . . ಮಹಾಮಾತ್ರವರ್ತನಂ ಸೃಣಿಯೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯೨). **ಗಳಗ್ರಾಹಿತ್ವ:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಗಲಚಿ (ನಾ). ಗದ್ದಲ; ಕೂಗಾಟ: ಗಲಚಿ ತೊಡಗಿತು ಮಸಗಿ ಕೆಲರಿಗಂ . . . ಕೆಲರು ಒರಗಿದರು ಕೆಲರೋಡಿದವರು (ತುರಂಗ. ೮೪-೬). [☞ ಇದು 'ಗಲಬೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಗಲತಿ (ನಾ). ತಪ್ಪು; ದೋಷ; ಸ್ಖಲನ: ಈ ಸಲದ ಓಟುದಾರರ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಲತಿಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). [← ಅರ. ಘಲತ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಲತ್]

ಗಲತಿಗೆ 'ಗಳಂತಿಗೆ₁' ನೋ.

ಗಲಧ್ವನಿ, ಗಳಧ್ವನಿ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನಿಂದ ಹೊರಬರುವ ಶಬ್ದ. **ಗಳಧ್ವನಿ:** ೨. ಸುರತಕಾಲದ ಕಂಠಧ್ವನಿ; ರತಕೂಜಿತ: "ಮಣಿತವೆಂಬುದು ಗಳಧ್ವನಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೫). 'ಗಳರವ' ಪರಾ. [ಗಲ + ಧ್ವನಿ]

ಗಲನ (ನಾ). ೧. ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕುವಿಕೆ; ಸೋರುವಿಕೆ. ೨. ಜಾರಿ ಬೀಳುವಿಕೆ; ಜಾರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಗಲಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೊರಳುಪಟ್ಟಿ ; ಕಾಲರು ; ಕತ್ತುಪಟ್ಟಿ : ಗಲಪಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳಿದ (ರೂಢಿ). [ಗಲ + ಪಟ್ಟಿ₂]

ಗಲಬರಿಕೆ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೊಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಜಾಲಿಸುವುದು. 'ಗಲಬರಿಸು' ಪರಾ. [ಗಲಬರಿಸು + -ಇಕೆ]

ಗಲಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಪಾತ್ರೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ನೀರುಹಾಕಿ ಜಾಲಿಸು, —ಅಲುಬು, —ತೊಳೆ : ಏಕಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮವನ್ನು ಗಲಬರಿಸುತ್ತೇನೆ (ನಡೆದಾ. I, ೫೧೨) ; ಅವನು ಬರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನೀನು ಮೋರೆ ಗಲಬರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಟ್ಟೆ ಬದಲಾಯಿಸು (ಅಭಿಮಾ. ೭) ; ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಗಲಬರಿಸಿದರೋ ತಿಳಿಯದು (ಬಾಡಿಬ. ೧೫) ; ಕೆಲಸವೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಊದುಗೊಳವಿ ಗಲಬರಿಸೋಕೆ ಬಂದಳು (ಗಾದೆ). [? + -ಇಸು₃]

ಗಲಬಲಿ 'ಗಲಿಬಿಲಿ' ನೋ.

ಗಲಬಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಲಾಟೆಮಾಡು ; ಗಲಭೆಮಾಡು : ಗಲಬಲಿಸದಿರಿ ವಿಘ್ನರಾಜನ ಕೆಲಸವಿದು (ಸಮುಮ. ೧೨).
[ಗಲಬಲಿ (< ಗಲಿಬಿಲಿ) + - ಇಸು₃]

ಗಲಬಿಲಿ 'ಗಲಿಬಿಲಿ' ನೋ.

ಗಲಬು (ಕ್ರಿ). ಗಲಾಟೆಮಾಡು ; ಗದ್ದಲಮಾಡು (?) : ಕಾಮಿನಿಯ ಕಾಣದತಿಚಿಂತೆಯಂ[ಯಿಂ] ಚೊಂತೆಯಿಂದಾ ಮಾನಹಾನಿಗಳ್ ಹಲುಬುತಂ ಗಲಬುತಂ ಯಿರಲು ಗೃಹಕ್ಕೈದೆ ಸತಿಯು (ಜಿನಮು. ೩೧-೧೭). [?]

ಗಲಬೆ, ಗಲಭೆ (ನಾ). ಗದ್ದಲ; ಗೊಂದಲ ; ಗಲಾಟೆ : ನಾವು ಕಪಿಗಳು ಗಲಬೆ[ಪಾಠಾಂ. ಭೆ]ಗಂಜುವೆವು (ತೊರರಾ. ೬-೧೭-೪೧) ; ಎಲೆ ವನಚರ ಕೇಳಾಗದಿದುವೆ ಗಲಬೆಯೊಳುಸಿರಲ್ ಎಂದು (ದಿವ್ಯಚ. ೯-೪೮); ಇಂತಿದೇನನ್ನಯದ ಗಲಬೆ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬-೨೯); ಗಲಬೆಯ ಮಾಡುತಬ್ಬರಿಸುವಾಗುಲ್ಲ ಕಂಡು (ಗೊಲ್ಲೂಥಾ. ೮-೨೨೦). **ಗಲಭೆ** : ಉಲುಹಿನ ನೆಲೆಯ ಕಡಿದು ಗಲಭೆಯ ಗ್ರಾಮವ ಬಿಟ್ಟು ನೆಲೆಯಾಗು ಮನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಜಿಮಾ. ೨೦೮) ; ಗಲಭೆ ಹೋ ನಿಲ್ಲು ಸಮ್ಮುಖವಾಗು . . . ಕುಳ್ಳಿರೆಂದು ಸುಳಿವ ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಜರು (ಭರಚ ೧-೬೦) ; ತರಗತಿಯ ಬಾಲಕರು ಗಲಭೆ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮೇರಿ ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ಹೋದಳು (ಕಾವೇರಿ. ೯೦) ; ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿತೊ ಹಾಗೆ ಗಲಭೆ ಅಡಗಿದರೆ ಸರಿ (ನಡೆದಾ. I, ೩೭೭).

ಗಲಬೆಮಾಡು, ಗಲಭೆಮಾಡು = ಗದ್ದಲಮಾಡು ; ಗಲಾಟೆ ಮಾಡು : ಗಲಬೆಮಾಡುತ್ತ ಬಂದರೈಯ (ಸಮುಮ. ೯) ; ಕೆಲಬರೊಳಿಗದವರಾಗ ಗಲಭೆಮಾಡದೆ ತಲೆಮುಚಿಕೊಂಡೊಡೆಯನ ಬಳಸಿನೊಳಿದ್ದರೀಕ್ಷಿಸುತ (ಭರಚ. ೩-೩೦).
[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಗಲಬು ; ತೆಲು. ಗಲಬ, ಗಲಭ./ಮರಾ. ಗಲಬಾ]

ಗಲಭೆ 'ಗಲಬೆ' ನೋ.

ಗಲಭೆಕಾಜ (ನಾ). ಗಲಾಟೆಮಾಡುವವನು ; ಗದ್ದಲಮಾಡುವವನು : ಕಳಕಳಿಕೆ ಕೈಲಾಸಶಿಖರದ ಹೊಳಲೊಳಗೆ ಹೊದಜಿದ್ದುದಲ್ಲಿಯ ಗಲಭೆಕಾಜರು ಕವಿಯೆ ಗೋಪುರವಂಕವೀಥಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೨೯) ; ಗಗನದ ಗಲಭೆಕಾಜರು ಗಾವಳಿಯನುಜಿ ನಿಲಿಸಿ ನೋಟಕರಾಯ್ತು ಕಲಿಗಳ ಕದನಕೇಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೪-೧೪).
[ಗಲಭೆ (< ಗಲಬೆ) + - ಕಾಜ]

ಗಲಮೀಸೆ 'ಗಲ್ಲಮೀಸೆ' ನೋ.

ಗಲರವ, ಗಳರವ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನಿಂದ ಹೊರಬರುವ ಶಬ್ದ. ೨. ಸುರತಕಾಲದ ಕಂಠಧ್ವನಿ : "ಗಲ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ರವಂ ನುಣಿತಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೬). **ಗಳರವ** : ೧. ಗಳರವಂಗಳ ಕಪೋತಂಗಳ್ಗೆ ಕಲಿಸುತಂ. . .ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳೆಸೆದಿರ್ದರು (ಚಿಬಪು.೧೧-೪೦). ೨. ಗಳರವದಿಂದಪ್ಪಂ ಕೋಮಳರೂಪಿಂದೆ . . . ತಣಿಪುತಿರ್ದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೫೧) ; ಗಳರವಮಾಗಿ ಮುದ್ದುಗೊಗವಾಗಿ . . . ನೀಜಿಯಂತೊಳಪುಗುವಂತೆ ಮಾಗಿ ಬರೆ ಬಾ ಸಿಲೆಯೆಂಬರೆ ಭೋಗಭಾಗಿಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು ೧೦-೨೬೦) ; ಚಾರುತರ ಗಳರವದ ಮಂತ್ರದಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೨೪). [ಗಲ + ರವ]

ಗಲವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ವೈಔಗ. ೨-೩೫). [?]

ಗಲವಿದ್ರಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠದ ವ್ರಣ : ಕೊರಳ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶವನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ತ್ರಿದೋಷದಿಂದ ಸಕಲಉಪದ್ರವದೊಡನೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಿ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅದು ಗಲವಿದ್ರಧಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೯). [ಗಲ + ವಿದ್ರಧಿ]

ಗಲಸಾಧನೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲು, ಚೇಳು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ನುಂಗಿ ಕಾರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಕ್ಷಿಣೀವಿದ್ಯೆ : (ಕ).
[ಗಲ + ಸಾಧನೆ]

ಗಲಹಸ್ತ, ಗಳಹಸ್ತ (ನಾ). = ಗಳಹತ್ತ : (ಕ). **ಗಳಹಸ್ತ** : (ಕ).
[ಗಲ + ಹಸ್ತ]

ಗಲಾಟೆ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ ; ಗಲಭೆ : ಅಷ್ಟು ಗಲಾಟೆ ಮಾಡಬಾರದು (ಶಾಲೆಮ. ೯) ; ಆಗ ಹುಡುಗರು ಗಲಾಟೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಅಲಹೂ. ೧೦೯). ೨. ಗಡಿಬಿಡಿ ; ಸಂಭ್ರಮ: ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಜೋಯಿಸರದೇ ಗಲಾಟೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೩). ೩. ಹಾವಳಿ ; ತೊಂದರೆ ; ತಂಟೆ : ಬೆಳಗಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಆ ಯೆಹೂದ್ಯರ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಗಲಾಟೆಯೋ ಗಲಾಟೆ (ಪಂಚಾಮೃ. ೩೦) ; ಗಲಾಟೆ ಗೋಲಿಬಾರುಗಳು ನಡೆದುವು (ದ್ರಾವಿವಿ.೬೪); ಎಲ್ಲೊ ಗಲಾಟೆ, ಖೂನು, ದರೋಡೆ (ಅರಳು ೪೨೫-೨೧). ೪. ಜನಜಂಗುಳಿ ; ನೂಕುನುಗ್ಗಲು ; ಸಂದಣಿ : ಮಾರ್ಕೆಟ್ ಚೌಕದ ಬಳಿಯ ಗಲಾಟೆಗಳನ್ನು ದಾಟಕೊಂಡು . . .ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರಂಗಕ. ೨) ; ನವರಾತ್ರಿಯ ಗಲಾಟೆ . . . ಈಗಲೇ ಕೂರಡಯ್ಯ (ರಾಮಾನಿ.೧೦೮). [←ಮರಾ. ಗಳಾಟಾ, ಗಲ್ಲಾಟಾ./ತಮಿ. ಗಲಾಟ್ಟಾ]

ಗಲಾಯು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲು ರೋಗ : ಶ್ಲೇಷ್ಮ ರಕ್ತಗಳಿಂದ ಕೊರಳೊಳಗೆ ದಪ್ಪವಾಗಿ ಗಂಟುಕಟ್ಟುವದು. ಶ್ವಾಸವ ತಡೆವದು. ಸ್ವರಕ್ಷಯವಾದ ಕಾರಣ ಸ್ವರಭಂಗವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಲೀಸದು. ಹೀಗೆ ಇದ್ದುದು ಗಲಾಯು ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೯).
[< ಸಂ. ಗಲಾಯುಸ್]

ಗಲಿತ, ಗಳಿತ (ಗು). ೧. ಜಾರಿದ ; ಬಿದ್ದುಹೋದ : ಗಲಿತಾಲಂಕೃತಿ ವೀತಧಾತು ಶಿಥಿಲೀಭೂತಾಂಗಿ ದೋಷವ್ರಜಾಕುಲೆ . . . ಸದ್ರಸಿಕಚೇತೋರಾಗಮಂ ಮಾಳ್ಪಳೇ (ಶಬಶಂ. ೧-೧೨). ೨. ಸೋರಿದ ; ಜಿನುಗಿದ. **ಗಳಿತ** : ೧. ಗಳಿತ ಧಾರೆಗಳಂತಿರೆ ಪತ್ತಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೩); ಗಳಿತಕೋಪನೇ [ಕಲಿ]ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩). (ನಾ). ೩. ಜಾರಿದುದು ; ಬಿದ್ದುಹೋದುದು : ನಿನ್ನ ಮಕುಟಂ ವಿಲಸಿತ ಪಾಂಡ್ಯೇಂದ್ರನಿಂದೆ ಗಳಿತಮುದಕ್ಕೆಂದಲಸದೆ ಶಾಪಮನೀಯಲ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೩-೧೧). ೪. ಸೋರುವಿಕೆ ; ಜಿನುಗುವಿಕೆ : ಇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಹರಿಯಬಿಡುವದರಿಂದ ಒಡಕುಮಡಿಕೆಯ ನೀರಿನಂತೆ ಆಯುಸ್ಸೆಲ್ಲ ಗಳಿತವಾಗುವದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಗಲಿಬಿಲಿ, ಗಲಬಲಿ, ಗಲಬಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ ; ಗಲಾಟೆ ; ಕೋಲಾಹಲ ; ಗಲಭೆ : ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಗಲಿಬಿಲಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು (ಮಭಾರ. ೯೬) ; ದೀಪ ಆರಿದೊಡನೆಯೇ ಒಳಗೆಲ್ಲ ಗಲಿಬಿಲಿ (ಅಲಹೂ. ೧೦) ; ಆಲದಗಿಡದಲ್ಲಿಯ ಗಲಿಬಿಲಿಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಅರ್ಧತಾಸಿಗೆ ಮೇಲಾಗಿತ್ತು (ಧರ್ಮರ. ೧೫೪).

೨. ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರುವುದು; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗುವುದು; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿ: ಅಡ್ಡಹಾದಿಯ ಹಿಡಿವೆಲ್ಲರ ಬೆರೆದರೆ ಪಡೆಯುವೆ ಬರಿಯ ಗಲಿಬಿಲಿಯ (ಇಂಚಾಪ.೨೧೩–೫೪); ಅವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಾಧ್ಯ ಗಲಿಬಿಲಿಯಾಗಿತ್ತು(ದುಂಬಿಕ. ೧೧೪); ಈಗಂತೂ ಅವನ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಇನ್ನಷ್ಟು ಗಲಿಬಿಲಿಯಾಯಿತು (ಒಡ್ಡಉ. ೧೯). ೩. ಗೊಂದಲ; ತೊಡಕು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಪ್ರತಿಮೆಗಳು . . . ಒಂದರೊಳಗೆ ಒಂದು ಕೂಡಿ ಎಲ್ಲಾ ಗಲಿಬಿಲಿಯಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೪೪); ಆದರೆ ಈಯೆಲ್ಲ ಗಲಿಬಿಲಿಯು ಶಹಜಹಾನನ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚುಹಾಕಿದಂತೆ ಆಯಿತಷ್ಟೆ (ಕಗದ್ಯ. ೧೬); ಕಿಟ್ಟನಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗದ ಗಲಿಬಿಲಿ ಇವೆಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೨೦). **ಗಲಬಲಿ:** ೧. 'ಗಲಬಲಿಸು' ಪರಾ. **ಗಲಬಿಲಿ:** (ಶ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಲಿಪಲಿ, ಕಲಿಪಿಲಿ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗಲಿಬಿಲಿ. / ಮರಾ. ಗಲಬಲ]

ಗಲಿಯಿಸು, ಗಳಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರಿ; ಸೋರು; ಜಿನುಗು: ಕ್ರಿಮಿಗಳ್ ಜನಿಯಿಸಿ . . . ಕಣ್ಣೊಳ್ ಮೇಣ್ ಗಲಿಯಿಸಿದೊಡೆ ಪಸುಮೂತ್ರಂಗಳನೂಡುಗೆ ಕಿಡಿಸುಗದುವೆ ತತ್ಕ್ರಿಮಿಕುಲಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧–೩೬). **ಗಳಿಯಿಸು:** ೧. ಗಳಿಯಿಸುತಿರೆ ನಯನವಾರಿ ನಿನ್ನಾನನದಿಂ (ಗದಾಯು. ೧–೬೩); ಸ್ವಕೀಯ ದೀರ್ಘಲೋಚನಂಗಳಿಂ ಗಳಗಳನೆ ಗಳಿಯಿಸುವಶ್ರುಬಿಂದುಗಳನುತ್ತರೀಯಾಂಚಳದಿನೊತ್ತಿ ಕಳೆದು (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೪೯ ವ); ಶಶಿಯಿಂ ಗಳಿಯಿಸುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತೋಪಳದೊಳ್ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪೆಣ್ಣ ರೂಪಂ ತಳೆದಳ್ (ಶೃಂಗಾರ. ೨–೭). ೨. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು: ವಿಳಸನ್ಮಾಗಧಕಿರೀಟ ರತ್ನಾಂಶುಗಣಂ ಗಳಿಯಿಸಿದುದು . . . ನೃಪೇಂದ್ರಪದಸರಸಿಜದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೧೩). ೩. ನೇತುಬೀಳು; ಜೋಲುಬೀಳು: ಗಳಿಯಿಸುತಿರೆ ಕಬರೀಭರಂ (ಗದಾಯು. ೧–೬೩). ೪. ಕಳೆದುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು; ಇಲ್ಲವಾಗು: ತವೆ ತೈಲಂ ದೀಪಂ ನಂದುವಂತೆ ಗಳಿಯಿಸೆ ನಿಸೇಕಮಟ್ಟಿವರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೮೨).

[ಗಲನ + -ಇಸು$_1$]

ಗಲೀಜು (ನಾ). ಕೊಳಕು; ಹೊಲಸು: ನೀರು ಬಹಳ ಗಲೀಜು ಆಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿದದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು (ಚಂಗಾಳ್ಪ. ೩೪೮); ನಿನ್ನನ್ನ ಯಾರೋ ಹೋಗಿ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಗಲೀಜುಮಾಡಲು ಹೇಳಿದರು? (ಶಾಲಿಮ. ೩೪). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಗಲೀಜ್]

ಗಲೀತ (ನಾ). ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ: ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಗಲೀತ ಬಿತ್ತು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೧೨೮); ಮಾತಾಡೊ ಗತ್ತು ಬದಲಾಯಿಸದಿದ್ದರೆ ಗಲೀತಾ ಬಿದ್ದೀತು! (ಶಕಾರ. ೩೨). [?]

ಗಲುಕುಹುಲ್ಲು 'ಗಲಕುಹುಲ್ಲು' ನೋ.

ಗಲುಗಲನೆ 'ಗಲಗಲನೆ' ನೋ.

ಗಲುಗು 'ಗಲಗು$_1$' ನೋ.

ಗಲೇಫು, ಗಲ್ಲೇಪ, ಗಲ್ಲೇಪು (ನಾ). ೧. ತಲೆದಿಂಬಿನ, ಆರಾಮ ಕುರ್ಚಿಯ ಅಥವಾ ಹಾಸುಗೆಯ ಚೀಲ; ಗವಸಣಿಗೆ: (ಶ). **ಗಲ್ಲೇಪ:** ೨. "ದೇವರಿಗೆ ಹೊದಿಸುವ ವಸ್ತ್ರ" (ಜಾನಕೋ. ೪೬). ೩. ಎತ್ತಿನ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಹೊದಿಕೆ; ಜೂಲು: ಬಿತ್ತೂವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹತ್ಯಾನ ಮಳಿರಾಜ . . . ನಂ ಬಸವಣ್ಣನ ಗಲ್ಲೇಪ ತೊಯ್ದು ಮುಖ ಬಾಡೀ (ಕಜಾಗೀ. ೭೪); ಮಲ್ಲಿಗೆ ತೂರೀನೆ, ಗಲ್ಲೇಪ ಹೊಲಿಸೇನೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೬). **ಗಲ್ಲೇಪು:** ೩. ರೇಸಿಮೆಯ ಗಲ್ಲೇಪು ಸಾಸೀರ ಗೊಂಡೇವು (ಲೋಕಗೀ. ೧೯೬).

[← ಅರ. ಘಿಲಾಫ್; ಪಾರ. ಗಿಲಾಫ್, ಗಿಲೇಫ; ಹಿಂ. ಗಲೇಫ್, ಗಿಲಾಫ್; ಮರಾ. ಗಲೇಫ್]

ಗಲೋದ್ದೇಶ, ಗಳೋದ್ದೇಶ (ನಾ). ಕೊರಳಿನ ಎಡೆ; ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಸ್ಥಳ; ಕಂಠಸ್ಥಳ: (ಶ). **ಗಳೋದ್ದೇಶ:** ನಿಗಾಳೀ, ಗಳೋದ್ದೇಶ . . . ಕುದುರೆಯ ಕೊರಳ ಮೇಲ್ಗಡೆಗೆ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೫).

[ಗಲ + ಉದ್ದೇಶ]

ಗಲೌಘ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲು ರೋಗ: ರಕ್ತಶ್ಲೇಷ್ಮಗಳಿಂದ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಬಾತು ಉಂಟಾಗುವದು . . . ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ಗಲೌಘವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೯). [ಸಂ.]

ಗಲ್ಕು 'ಗಲಗು$_1$' ನೋ.

ಗಲ್ಗಲನೆ 'ಗಲಗಲನೆ' ನೋ.

ಗಲ್ಲ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆನ್ನೆ; ಕದಪು; ಕಪೋಲ: "ಕದಪು ಕೆಕ್ಕೆಯು ಗಲ್ಲ ಕೆನ್ನೆ" (ಶಬ್ದಮಂ.೬೨); ಮಾಗಿಯ ದೇಸಿಗನಂತೆ ಬೂದಿವೆರಸಿರ್ದೊಡಲುಂ ಎರೆಯ ಕೆಜಿಕಿಯಂತೆ ಬತ್ತಿರ್ದ ಗಲ್ಲಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೭೫); ನೆತ್ತಿ ಮುಸುಕಿನ ಕೈಯು ಗಲ್ಲದ ಕುತ್ತದಲೆ ನೆಟ್ಟಾಲಿಗಳ ಜಲಚಿತ್ರರಿದ್ದುದು ಸಕಲನಾಯಕವಾಡಿ ದುಗುಡದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೪); ಬತ್ತಿದ ಗಲ್ಲ ಹತ್ತಿದ ಮೊಲೆ ನೆಲದೊಳಗೊತ್ತಿ ಹೂಡಿದ ಕೈಗೋಲು (ಕಂಸವಿ. ೬–೧೯೦). ೨. ತುಟಿಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಗದ್ದ; ಚಿಬುಕ: "ಗಲ್ಲಂ ಚುಬುಕವು" (ಕಶರ. ೩೧); ನೆರೆ ಕೆನ್ನೆಗೆ ತೆರೆ ಗಲ್ಲಕೆ ಶರೀರ ಗೂಡು ಪೋಗದ ಮುನ್ನ . . . ಪೂಜಿಸು (ಬಸವ. ೧೬೧); ಮದೀಯ ಪುಣ್ಯ ಶ್ಲೋಕತೆಯನುಳುಹೆಂದು ಗಲ್ಲವ ಹಿಡಿದನಸಿಲಜನ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೪–೫); ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದು ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಮುದ್ದು ಕೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲದೆ ಓಡಿಪೋದ (ಪುರಂದ. ೧–೯೧ ಅನುಪಲ್ಲವಿ). [ಸಂ.]

ಗಲ್ಲ$_2$ 'ಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಗಲ್ಲ$_3$ 'ಗಲ್ಲೆ$_2$' ನೋ.

ಗಲ್ಲಂಗುಜಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ತಿವಿ; ಗಲ್ಲವನ್ನು ತಿವಿ (?). ೨. ಬುದ್ಧಿಹೇಳು (?): ಆರ ಮಗಳಿಂದು ಭೂಭುಜ ನಾರಯ್ಯದೆ ನಿನ್ನನರಸಿ ಮಾಡಿದನೆಂಬೀ ಕಾರುಣ್ಯಂ ಕೇವಳಮೇ ಧಾರಿಣಿ ಬೆಸಗೆಯ್ಯೆ ಬಾಜ್ಪುದಿದು ಬೇವಸಮೇ ಎಂದು ಕಂಡಕಂಡವರೆಲ್ಲಂ ಗಲ್ಲಂಗುಜಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಲ್ಲಗುಗ್ಗುರಿ]ಗೊಳೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೯೪).

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಗುಜಿ (< ಕುಜಿ$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿ, ಗಲ್ಲವಿಡಿ, ಗಲ್ಲಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಲ್ಲವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಗದ್ದವನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಸವರು: ಗನುನಕನುಕೂಲೆಯಾಗೆನುತ ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿದು ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯಂ ಮುದ್ದುಗೈದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೧೫). **ಗಲ್ಲವಿಡಿ:** ಗಲ್ಲವಿಡಿದು ಮುದ್ದಿಸಿ ಗರಗರಿಕೆಯ ಲಲ್ಲೆನುಡಿಯ ಸುಣ್ಪಂ ಕಿವಿಗಾಗಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪–೭೬). **ಗಲ್ಲಹಿಡಿ:** ಮಗುವಿನ ಗಲ್ಲಹಿಡಿದು ಮುದ್ದುಮಾಡಿದನು (ರೂಢಿ).

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಗಲ್ಲಗಿವಿ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯವರೆಗೂ ಜೋಲಾಡುವ ಕಿವಿ; ದೊಡ್ಡ ಕಿವಿ: ಗಲ್ಲಗಿವಿ . . . ಗಲ್ಲಸ್ಥಳಂ (ಶಮುದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ).

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಕಿವಿ$_3$]

ಗಲ್ಲಗುಗ್ಗುರಿ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ತೂಗಾಡುತ್ತಿರುವ ಮುಂಗುರುಳು, —ಗುಂಗುರುಕೂದಲು: ಗಲ್ಲಗಿವಿ, ಗಲ್ಲಗುಗ್ಗುರಿ (ಶಮುದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಲ್ಲ$_1$ + ಗುಗ್ಗುರಿ$_3$]

ಗಲ್ಲಗುಳಿ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಗಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಣ್ಣಕುಳಿ: "ಗಲ್ಲಗುಳಿ – ನಗುವಾಗ ಅಥವಾ ಮಾತಾಡುವಾಗ ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ತಗ್ಗು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೯೦).

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಗುಳಿ$_1$ (< ಕುಜಿ$_3$)]

ಗಲ್ಲಗೈಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗದ್ದದ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಡು. ೨. ಆಲೋಚನಾ ಮಗ್ನವಾಗು : ಇದಿರೇಳದೆ ಗಲ್ಲಗೈಗೊಂಡು ತಲೆವಾಗಿ ಸುದತಿಯಿರಲು ನೋಡಿ (ನಾಗಕು. ೩-೧೦೭).

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಲ್ಲಟಿಕ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಹಂಚು; ಕಾವಲಿ: "ಗಲ್ಲಟಿಕಾಪ್ಪಯಂ ಕಾವಲಿಯದು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦-೩೦). [?]

ಗಲ್ಲಣ 'ಗಲ್ಲಣೆ' ನೋ.

ಗಲ್ಲಣೆ, ಗಲ್ಲಣ, ಘಲ್ಲಣೆ, ಘಲ್ಲಣೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ; ಹಿಂಸೆ: "ಗಲ್ಲಣೆಯೆನೆ ಘಾಸಿಯೆಂದು ತಿಳಿಗೆ ವಿದಗ್ಧರ್" (ಭಾರಸಿ. ೨೦); ಅಜಿವು ಮಜಹಿನ ಗಲ್ಲಣೆಯನೀಡಾಡಿ ತಾನಿರಬಲ್ಲೊ ಪಾತನೆ ಮುಕ್ತನೈ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೪-೨೨); ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ದೈವ ಮಾಡಿದ ಗಲ್ಲಣೆಯ ಬಲು ಮಾಯಕಿದಕಿನ್ನೆಲ್ಲಿಗೈದುವೆ ನಾನು (ಕೋಗಯು. ೫-೨೩). ೨. ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸುವ ಧ್ವನಿ; ಭಯಂಕರಶಬ್ದ: ಆಂ ತಾನೆಂಬಾಕೆವಾಳರ ಗಲ್ಲಣೆಯ ಬಲ್ಲುಲಿಯಿಂ ಮಾಣಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭-೬); "ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ಧ್ವನಿ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ). ೩. ಏಟು; ಹೊಡೆತ: ಹಕ್ಕಳದ ಖಡುಗದ ಗಲ್ಲಣೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಘಲ್ಲಣೆಯ] ಖಣಿಖಣಿಲ ಗಾಢಿಕೆ ಕಂಠಿಸಿತು ನಭವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪-೩೫). **ಗಲ್ಲಣ :** ೧. ಪಲ್ಲಿ ಫಲವು ನುಡಿದ ಬಳಿಕ ಮೃತ್ಯು ಕುಲವು ಕೆಟ್ಟಿತೆಂದು ಸೊಲ್ಲ ನುಡಿಯಿಂದಾಡಿಸುವ ಗಲ್ಲಣವ ಕೇಳಿರೊ (ಕಾಲಸಂ. ೭೭). **ಘಲ್ಲಣೆ :** ೩. ನಿಲ್ಲದೋಡಿತು ದೊಡ್ಡ ಘಲ್ಲಣೆಯನಾಂತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೨೦); "ಕಾಳಗ" (ಜೈಮಿಭಾ. ಟೀಕ). **ಘಲ್ಲಣೆ :** ೧. ಕಲ್ಲಹಾಯ್ವಂತಿಜಿದುಕೊಂಬಂತೆ ಸಂಭ್ರಮಿಸುತಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೋಹರಂ ಕರೆಕರೆದು ದೂಜುತಿಹ ಘಲ್ಲಣೆಗೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಬಿಡಹೋಗಿ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಂತಾದರಾ ಬಡವರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೪); ಕಾಮನ ನನೆಯ ಬಾಣದ ಘಲ್ಲಣೆಗೆ ನಿಲಲಾಜಿವೆನುತ್ತಿದಿದರು ಚಪಲೆಯರು (ಅಕ್ರೂಚ. ೪-೧೨). ೨. ಭೀಮನ ಬಿಜುಗದೆಯ ಘಲ್ಲಣೆಗೆ ಚೆಲ್ಲಿತು ನಿಮ್ಮ ಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೨೪). 'ಘಟ್ಟಣೆ' ಪರಾ. [?]

ಗಲ್ಲತಗ್ಗು (ನಾ). = ಗಲ್ಲಗುಳಿ : (ಕ). [ಗಲ್ಲ$_1$ + ತಗ್ಗು$_3$]

ಗಲ್ಲಮಿಸೆ, ಗಲಮಿಸೆ, ಗಲ್ಲಿಮಿಸೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಸುರುಳಿಗೊಂಡ ಮೀಸೆ: 'ಕುಡಿಮೀಸೆ, ಗಲ್ಲಮೀಸೆ, ಕಲ್ಲೀಮೀಸೆ'ಗಳು ಇವರ ಅಭಿಮಾನದ ವಿಷಯ; ಪೌರುಷದ ಲಕ್ಷಣ (ಕರ್ನಾಪೂ. ೨೪); ಗಲ್ಲಮೀಸೆಯ ಪೋಲೀಸಿನವನು (ರೂಢಿ) **ಗಲಮೀಸೆ :** "ಗಲಮೀಸೆ – ಕಲ್ಲಿಮೀಸೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೬). **ಗಲ್ಲಿಮೀಸೆ :** ಗಲ್ಲಿಮೀಸೆಗಳೀತಕಿವು ಗಲ್ಲದಲ್ಲಿ ತೆಗೆಸಿನ್ನು (ಕರ್ನಾಕ. ೩೦೫). 'ಕಲ್ಲಿಮೀಸೆ' ಪರಾ.

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಮೀಸೆ]

ಗಲ್ಲಮುಗುರಿ (ನಾ). (?) : ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ: –ಗಲ್ಲಗಿವಿ, ಗಲ್ಲಗುಗ್ಗುರಿ, ಗಲ್ಲಮುಗುರಿ (ಶಮುದ. ೨೪೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಲ್ಲ$_1$ + ಮುಗುರಿ ?]

ಗಲ್ಲವಿಡಿ 'ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿ' ನೋ.

ಗಲ್ಲವುಣ್ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯಲ್ಲಿನ ಹುಣ್ಣು, –ವ್ರಣ : ಗಲ್ಲವುಣ್ಗಳ್ ಕವಿವನ್ನಂ ತಿಂಬ ಪೆರ್ದುಂಬಿಗಳನಿರಿಸುತುಂ ಕೊಲ್ಲದೆ (ಲೀಲಾವ. ೬-೭೫).

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಪುಣ್]

ಗಲ್ಲಸ್ಥಳ (ನಾ). ಕಪೋಲಪ್ರದೇಶ; ಗಂಡಸ್ಥಲ: "ತೆಳ್ಗಲ್ಲ ಗಲ್ಲಸ್ಥಳಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೯೮); ಗಲ್ಲಗಿವಿ . . . ಗಲ್ಲಸ್ಥಳಂ, ತೆಳ್ಗಲ್ಲ (ಶಮುದ. ೨೪೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಲ್ಲ$_1$ + ಸ್ಥಳ (= ಸ್ಥಲ)]

ಗಲ್ಲಹಿಡಿ 'ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿ' ನೋ.

ಗಲ್ಲಾ 'ಗಲ್ಲೆ$_2$' ನೋ.

ಗಲ್ಲಾಗುಲ್ಲಿ (ನಾ). "ಹೀನಸ್ವಭಾವದವಳು" (ಜಾನಕೋ. ೪೬). [?]

ಗಲ್ಲಾಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಗಲ್ಲೆ$_2$ ೧: ಇಂದಿನ ಚಿತ್ರಗಳು ಗಲ್ಲಾಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಯಾರಾದುವು (ರೂಢಿ).

[ಗಲ್ಲಾ (< ಗಲ್ಲೆ$_2$) + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಗಲ್ಲಿ$_1$ (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆ ಮನೆಗಳುಳ್ಳ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಬೀದಿ; ಓಣಿ; ಕೇರಿ: ಆ ಗಲ್ಲಿ ಈ ಗಲ್ಲಿ ತೂರಿ, ಅತ್ತ ಜಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಳುಕಿ. . .ತೂರಾಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು (ಮಾಮನೆ. ೧೨೩); ನನ್ನ ನೋಡಿ ಗಲ್ಲೀಲೆ ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಡ (ಕಂಕಣ. ೪೯); ಒಂದೊಂದು ಗಲ್ಲಿಗೆ ಒಂದೊಂದರಂತೆ . . . ಕಕ್ಕಸುಗಳ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೧೮೯). [← ಹಿಂ. ಗಲೀ; ಮರಾ. ಗಲ್ಲೀ]

ಗಲ್ಲಿ$_2$ 'ಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಗಲ್ಲಿಮಣೆ 'ಗಲ್ಲುಮಣೆ' ನೋ.

ಗಲ್ಲಿಮೀಸೆ 'ಗಲ್ಲಮೀಸೆ' ನೋ.

ಗಲ್ಲಿಸು, ಘಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಕುಲುಕು: ಝಳಪಿಸುವಸಿ ಗಲ್ಲಿಸುವ ಕುಂತಂ (ಕೆಳನೃ. ೨-೩೦); ಆ ಕುಪ್ಪಿಯೊಳಗೆ ನೀರು ಹಾಕಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗಲ್ಲಿಸಿದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೩). ೨. ಪೀಡಿಸು; ಕಾಡಿಸು; ಕಷ್ಟಪಡಿಸು: ಘಟೋತ್ಕಚನು ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಲ್ಲಿಸಿದನತಿರಥರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೯); ಗಲ್ಲಿಸಿ ನನ್ನನಂಜಿಪ ತಂತ್ರವದಕೆ ನಾನಲ್ಲಾಡಿದವನಲ್ಲವೆಂದ (ಭರಚ. ೩೭-೩೯); ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಲ್ಲಿಸುವ ಬೇಸಗೆಯ ಬಿಸಿಲಿಂದ ಮೂಜಗಂ ತಲ್ಲಣಿಸಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೨); ಝಲ್ಲಿಯ ಮೃಗಗಳ ಗಲ್ಲಿಸಿ ಪಿಡಿಯುತ ಮಲ್ಲರು ವಿಪಿನದೊಳು (ಹಮಚ. ೧೭); ನನ್ನ ಕಂಡು ಕುಣಿಕುಣಿದು ಕೆಲೆಕೆಲೆವ ನಿನ್ನ ಅಟ್ಟಹಾಸವು ಗಗನಕ್ಕೇರಿ ಗಲ್ಲಿಸಿ ತಾರೆಗಳನು ತುಳುಕಾಡಿಸಿತು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೦೪-೧೫). **ಘಲ್ಲಿಸು :** ೧. ಜಡಿವ ಪಟಹಮೃದಂಗಘಂಟೆಗಳಿಡಿದ ಶಂಖಮಹಾನಿನಾದದ ಗಡಬಡಿಕೆ ಘಲ್ಲಿಸಿದುದಬುಜಭವಾಂಡಮಂಡಲವ (ನಿಭಾಗ. ೧-೭-೧೩); ಘಲ್ಲಿಸುತ ನಿಜಗದೆಯ ಕೇಸರಿ ಹುಲ್ಲೆಗಂಗೈಪಂತೆ ಸುರಕುಲವಲ್ಲಭನ ಕೋಟೀರವಿಬ್ಬಗೆಯಾಗಲೆಜಗಿದನು (ಕೋಗಯು. ೧೦-೬). ೨. ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪಿನಲಿಜಿದು ಭೀಮನ ಘಲ್ಲಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೬೧). ೩. ತಾಗು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮೇಲೆಬೀಳು: ಐವೆಳ್ಳೆನೆಯ್ತಪ್ಪ ರಥಕುಲಮಣಿಕ್ಷಿಸುತೆ ನೆಗೆದು ರಥದೊಳು ಪೋಗುತೊಗೆದು ಘಲ್ಲಿಸಿ ಮುಸಗೆ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೨-೨೩). [ಗಲ್ಲಣೆ + –ಇಸು$_3$]

ಗಲ್ಲೀಪ 'ಗಲೇಫು' ನೋ.

ಗಲ್ಲೀಫು 'ಗಲೇಫು' ನೋ.

ಗಲ್ಲು, ಗಲ್ಲ$_2$, ಗಲ್ಲಿ$_2$ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ನೇಣುಹಾಕಿ ಕೊಲ್ಲುವ ಸಾಧನ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಕೊಡುವ ಶಿಕ್ಷೆ, —ದಂಡನೆ: ಹರಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಳೆದರೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಗಲ್ಲು (ಕೋಗಿಲೆ. ೨-೩೦). **ಗಲ್ಲ$_2$:** ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಭಗತ್‌ಸಿಂಗ, ರಾಜಗುರು ಮತ್ತು ಸುಖದೇವ ಮುಂತಾದವರು ಈಗಾಗಲೇ ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಏರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ರಾಜವ. ೪೩); ಈಗ ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಅದು ಗಲ್ಲಕ್ಕೇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಒಡೆಯಲಾರವೇ (ವಿಧಿವೈ. ೧೭೭). **ಗಲ್ಲಿ$_2$:** 'ಗಲ್ಲಿಮಣೆ' ಪರಾ.

ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕು = ಗಲ್ಲುಗಂಬಕ್ಕೆ ಏರಿಸು : ಕೊಲೆಕೇಸಿನ ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕಿಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸು** = ೧. ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕು : ಅವರನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಲಾಯಿತು (ಪುನರು. ೫೦೫); ೧೮೫೭ರ ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಅಜ್ಜನನ್ನು ಹಿಡಿದೊಯ್ದು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಿದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೫); ರಾಜಒಡೆಯನನ್ನು ಹಿಡಿತರಿಸಿ ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ಸ್ಥಿರಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೯೩);

ಆ ಮಣಿಭಾಕ್ಸ ಮಾತ್ರ ಹಿಂದೆಯೇ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೧೮). ೨. (ಆಲಂ) ನಾಶಮಾಡು; ಹಾಳುಗೆಡವು: ಸ್ವತಃ ನೇಣು ಹಾಕುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜಾತಿಧರ್ಮವನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಿದಿರಿ! (ಪಂಜೆ. ೬೩). **ಗಲ್ಲಿಗೇರು** = ಗಲ್ಲಿನ ಮಣೆಯನ್ನು ಹತ್ತು; ಮರಣದಂಡನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು: ಅವನು ಗಲ್ಲಿಗೇರೋದೇ ನಿಶ್ಚಯವಾದರೆ. . . ಅಲ್ಲಿಗೆ ಒಯ್ಯಬಹುದು (ವೀರಯೋ. ೨೭).

[← ಇಂ. Gallows]

ಗಲ್ಲುಗಂಬ (ನಾ). ಮರಣದಂಡನೆಗೆ ಒಳಗಾದವನನ್ನು ನೇಣು ಹಾಕಲು ನೆಟ್ಟಿರುವ ಕಂಬ, —ಮರ: ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಗಲ್ಲು-ಗಂಬ! ನಿನಗದುವೆ ಗಲ್ಲು-ಗಂಬ! (ನಿರೀಕ್ಷೆ. ೮೫).

[ಗಲ್ಲು + ಕಂಬ₁ (< ಕಂಭ)]

ಗಲ್ಲುಗಾರ (ನಾ). ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರಿ: ಹತ್ತು ಗಂಟೆಗೆ ಕಾವಲುಗಾರ ಮತ್ತೆ ಬಂದು, ಮಾಸ್ಕೋವಿನಿಂದ ಗಲ್ಲುಗಾರ ಬಂದಿದ್ದಾಗಿ ಹೇಳಿ ಹೊರಟುಹೋದನು (ಪುನರು. ೫೦೪).

[ಗಲ್ಲು + -ಗಾರ₁ (< -ಕಾಜ)]

ಗಲ್ಲುಮಣೆ, ಗಲ್ಲಿಮಣೆ (ನಾ). ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸುವವನನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಮಣೆ; ನೇಣುಗಂಬ: ಅವನನ್ನು ಗಲ್ಲುಮಣೆಗೇರಿಸಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗಲ್ಲಿಮಣೆ**: "ಸ್ವಾಮಿ ನಿಮ್ಮ ಚುನಾವಣೆ, ನಮಗೆ ಗಲ್ಲಿಮಣೆಯಾದರೆ?" ಎಂದು ಅವರು ತಮಗೆ ಬಂದ ಬೆದರಿಕೆಕಾಗದಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು (ಗೊಂಡಾರ. ೧೪೫).

[ಗಲ್ಲು + ಮಣೆ]

ಗಲ್ಲುಮರ (ನಾ). = ಗಲ್ಲುಗಂಬ: ಪುರೋಹಿತಚುಂಬನಕ್ಕಾಗಿ ಜನರ ಮುಂದೆ ಹಿಡಿದ ಮೆರುಗುಪಡಕದ ಆ ಹೊನ್ನಿನ ಶಿಲುಬೆ ಆ ಗಲ್ಲುಮರದ ಸಂಕೇತವೆಂಬಂಶ ಯಾರಿಗೂ ಹೊಳೆಯಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೧೭೯); ಬಡಗಿಗಳು ಗಲ್ಲುಮರ ನೆಡುತ್ತಿದ್ದುದಾಗಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳಿಹೋದ (ಪುನರು. ೫೦೩).

[ಗಲ್ಲು + ಮರ₁]

ಗಲ್ಲೆ₁ (ನಾ). ಮುದ್ದೆ; ಗಟ್ಟಿ; ಹೆಪ್ಪು; ಗೆಡ್ಡೆ: "ಆ ತಟದ ಗಲ್ಲೆ ಉಲ್ಬಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೧-೮); ಜೊಲ್ಲೆಯರ್ ಗಲ್ಲೆಯಂಬಲಿಯಂತೆ ನೆಲನಂ ಪತ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೯); ಫೇನಭೂತಂ ಗಲ್ಲೆಯಾದಂಥಾ (ಬಾಹಟೀ. ೨-೩-೬೦೭). [< ಗರಣೆ]

ಗಲ್ಲೆ₂, ಗಲ್ಲ₃, ಗಲ್ಲಾ (ನಾ). ೧. (ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ) ಹಣದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಒಂದು ದಿನ ಒಬ್ಬ ನೌಕರನು ಗಲ್ಲೆಯೊಳಗಿನ ಪಣವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಫರಾರಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟ (ಎಡಹ. ೩೪). ೨. ರೊಕ್ಕವನ್ನು ಹಣದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಲು, ಆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ, —ಜಾಗ: ಕದ ತೆರೆದು 'ಗಲ್ಲೆ'ಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡ್ರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ . . . ಎಂಕು ಹಾಗೂ ಅವನ ಮಗಳು ಮಂಕಾಳಿ ಬಂದರು (ಮೂರುವಾ. ೨೫). **ಗಲ್ಲ₃**: ೧. ಸಿರಿಬೀಡಿನಲ್ಲಿ ಕಾಮತರು ಅಂಗಡಿಯ ಗಲ್ಲದೆದುರಿನಿಂದಲೇ ಕೂಗಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪); ನನ್ನ ಪತಿ . . . ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಗಲ್ಲದ ದುಡ್ಡನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಿಗೋ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಪತಿ. ೧೨). **ಗಲ್ಲಾ**: ೧. ಆ ಕಡಲೆಯ ರಾಶಿಯ ಬಳಿ ಆ ಗಲ್ಲಾದ ಹಿಂದೆ ಅದೇ ಆ ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಗೂಡಾರದೊಳಗೆ (ಬಿರುಗಂ. ೧೪-೫). ೨. ರಾಜ ಉಪಹಾರದ ಅಂಗಡಿಗೆ ಬಂದು ಗಲ್ಲಾದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ವರೊಡನೆ . . . ಕೇಳಿದನು (ಕಾವೇರಿ. ೩೨). ೩. ಕಾಳು; ಧಾನ್ಯ: (ಕ).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಲ್ಲಾ]

ಗಲ್ಲೆ₃ (ನಾ). ಚರ್ಮವನ್ನು ಹದಮಾಡಲು ಆವರಿಕೆಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ ತುಂಬಿದ ಗುಂಡಿ (ಎಸಪ್ಪ್ಮಿ. XVII, ೨೨). [?]

ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಡ್ಡೆಯಾಗು; ಗರಣೆಗಟ್ಟು; ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟು: ಉಲ್ಬಂ, ಕಲಿಲಂ – ಈ ೨ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟಿದ ನೆತ್ತರು (ಹಲಾಯು. ೮೨-೩೬). ೨. ಗುಂಪಾಗು; ಹಿಂಡುಗಟ್ಟು: ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟಿರ್ದ ಪೌಜುಗಳೆಲ್ಲವ ಹೊಯ್ದು ಕೆದಜಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೪೧); ಪಲ್ಲವಾಧರದಿ ಸೇವಿಸಿ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟಲು ಗಲ್ಲವೆಂಬಭಿಧಾನವಾಯಿತು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೪-೩೪).

[ಗಲ್ಲೆ₁ + ಕಟ್ಟು₁]

ಗಲ್ಲೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಬೀಳು; ರಾಶಿಯಾಗಿ ಕೆಡೆ: ಗಲ್ಲೆಗೆಡೆದರು ಕೆಲರು ಪಾರ್ಥನ ಕೋಲ ತೋಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೪೬).

[ಗಲ್ಲೆ₁ + ಕೆಡೆ₁]

ಗಲ್ಲೆಮೊಸರ್ (ನಾ). ಗಡ್ಡೆಮೊಸರು; ಗಟ್ಟಿಮೊಸರು; ಗರಣೆ ಮೊಸರು: ಕೂಡಿದ ಬತ್ತುಪಾಲ್ಕಿಸುಪ ಗಲ್ಲೆಮೊಸರ್ಪೊದಲಾದವೆಲ್ಲಮುಂ ಜೋಡಿಸಿ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೮-೫). [ಗಲ್ಲೆ₁ + ಮೊಸರ್]

ಗಲ್ಲೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪು ಚೆದರು: ಬಿಲ್ಲವರನು ಬೀದಿವರಿದು ಕೊಂದನು ಬಂದು ನಿಲ್ಲದೆ ಕವಿವ ಕಾಲಾಳ ಗಲ್ಲೆಯೊಡೆಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಲ್ಲೆವಡೆಯೆ] ತಿವಿದನು ಗದೆಯವರನು ಚಲ್ಲಪಿಲ್ಲಿಯ ಮಾಡಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೨೦).

[ಗಲ್ಲೆ₁ + ಒಡೆ₁]

ಗಲ್ವರ್ಕ (ನಾ). ೧. ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪಾನಪಾತ್ರೆ. ೨. ಪಾರದರ್ಶಕವಾದ ಒಂದು ಖನಿಜ; ಸ್ಫಟಿಕ. [ಸಂ.]

ಗಲ್ವೆಂದರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಲ್ವೆನ್ದರಂ ಬನವಾಸಿ ನಾಡ ಭಾಗಮನಾಳೆ ಸಾಗರಖಣ್ಡ ಎಪ್ಪತ್ತಕ್ಕೆ ಎಜಚಟ್ಟಂ ನಾಳ್ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯಲ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೦೮-೩; 951 ?). [?]

ಗವ್ (ನಾ). (ಭಯಸೂಚಕವಾದ) ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಗವ್ವೆಂದು ಬಾಳನ್ನೇ ಆವರಿಸಿ ಬರುವಂತಿದ್ದ ಆ ಕತ್ತಲು (ರೂಪಸ. ೨); ಅಬ್ಬ! ಕತ್ತಲೆ ಗವ್ ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಗವ್‌ಗವ್‌ಎನ್ನು = ಗವ್‌ಗವ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಮಾಡು: ನಾಯಿ ಗವ್‌ಗವ್ ಎಂದು ಬಗುಳುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಗವ (ನಾ). ಹಸು; ಗೋವು; ಆಕಳು: ಗವ ಹೂಡಿ ಬದುಕುಮಾಡಿದವನೆ ಹೊಲಯ (ವಿಸಾಸು. ೬೦-೩). 'ಗವ್ವಿ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಗೋ]

ಗವಗಣಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಆತನ ಪ್ರಿಯಪತ್ನಿ ಗವಗಣಬ್ಬೆ ಮದರಕಲ್ಲನಾಳುತ್ತುಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩-೪೦; ಸು. 815).

[ಗವಗಣ₀ + ಅಬ್ಬೆ₁]

ಗವಡಿಗ 'ಗವಜಿಗ' ನೋ.

ಗವಡು (ನಾ). (ಉಕ) ಕಿವುಡು. 'ಗವಡುಮಾಡು' ಪರಾ.

[< ಕಿವುಡು ?]

ಗವಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿವುಡುಮಾಡು; ಶಬ್ದ ಕೇಳಿಸದಂತೆ ಮಾಡು: ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಗವಡುಮಾಡುವ ಭಯಂಕರವಾದ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಗಗನವನ್ನು ಶಿಲೆಕೊಡುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಹಾಗೂ (ಕೋಹಿಸೂ. ೮). [ಗವಡು + ಮಾಡು₁]

ಗವಣಿ 'ಗವನಿ' ನೋ.

ಗವತ (ನಾ). ೧. ಹಸಿಹುಲ್ಲು; "ಘಾಸ, ಯವಸ, ಜವಸ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೨. ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ಗೋಮಾಳ: (ಕ).

[← ಮರಾ. ಗವತ]

ಗವತೆ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನ; ಕೊಳ್ಳೆ; ಸುಲಿಗೆ; ದರೋಡೆ: ಇಗ್ಗಲಿಯೂರಾ ಗವತೆವಿಡಿಸಿದರ್ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೦, ೪೦-೭; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ).

[< ಕವರ್ತೆ₁]

ಗವನ (ನಾ). ೧. "ಹೋಗುವಿಕೆ" (ಅನಂನಾ). ೨. ಗಮನ; ಲಕ್ಷ್ಯ; ಆಸಕ್ತಿ; ಅವಧಾನ; ಶ್ರದ್ಧೆ: "ಗವನ-ಗಮನ=ಲಕ್ಷ್ಯ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦).

[< ಸಂ. ಗಮನ]

ಗವನಗೊಂಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕರೀಗೊನ್ನೆ, ಭವಂಗಬೀಜ, ಗಂಗುಂಗಹುಂಬು, ಕಂಗೊಂದಿಬಳ್ಳಿ, ಗವನಗೊಂಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೯–೩೫೦). [?]

ಗವನಿ, ಗವಣಿ (ನಾ). ೧. ಆವರಣ; ಪ್ರಾಕಾರ: ಆ ಮುಗಿಲ ಗವನಿಯಿಂದೊಳಗೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೭ವ); ಗವನಿಯ ಮುಱಿಗೊಂಡಿಱಿವಿಸುವ ವರ್ಗಳ ಕೈಮಿಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕು ತೋಱದವೋಲುಕ್ಕೆವಮಿಲ್ಲದೆಚ್ಚು ಪರಿದೇಱುವಾಳ್ಗೆ ಸನ್ನಾಹಮೆನಿಸಿದರ್ಬಿಲ್ಲಾಳ್ಗಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೪೩); ಎಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಲು ಗವನಿ ಕಾಲುವೆ ಎಲ್ಲಿ ಅಗಳಗುಸೆಗಳು . . . ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಭಟರ ಕಾವಲು ಬಲ್ಲಿತಾಗಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮–೨). ೨. ಓಣಿ; ಸಣ್ಣ ಬೀದಿ; ಗಲ್ಲಿ: ಪಡುವಣ ಗವನಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆಯೊಂದು (ಎಇ. XIII, ೨೧–೪೩; 1204); ಧರಣೆಯನ ತೋಂಟ[ವೂ]ರು ಗವನಿಯಿಂ ಕೆಳಗೆ ಸೋಮನಾಥದೇವರಿಗೆ ಹೋದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ (ಕಇ. II, ೩೮–೪೯; 1235). **ಗವಣಿ**: ೧. ಡೆಂಕಣಿಯ ಗವಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗವಣೆ]ಗಳ ಕೋಟೆಯ ಕೊಂಕುಗಳ ಕೊತ್ತಳದ ತೆನೆಗಳ . . . ದುರ್ಗವನೀಕ್ಷಿಸುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೩೬–೩೫).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಗವನು, ಗವಿನಿ=ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲು]

ಗವಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ, ಗೋವಿನಂತೆ ಇರುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ಕಾಡೆತ್ತು: ಕೆಲರು ಕರಡಿಯ ಮೃಗನ ಗವಯನ ಬಲುಹ ತೋಱುವರೇಱಿ ರಕ್ಕಸಬಲವು ಬರುತಿರಲು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦–೧೨); ಗವಯವು ಗೋವಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕಾಡುಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಕೇಳಿರುತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೩). ೨. ಸುಗ್ರೀವನ ಕಪಿಸೇನೆಯ ಒಬ್ಬ ನಾಯಕ: ಗವಯ . . . ದ್ವಿವಿದ ಮೊದಲಾದ ಪ್ಲವಗಪತಿಗಳು ಬಂದು ಬಿದ್ದುದು ಪವನತನುಜನ ಮೇಲೆ (ತೊರರಾ. ೬–೧೫–೧೪). [ಸಂ.]

ಗವಯಿ, ಗವಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಗಾಯಕ; ಸಂಗೀತಗಾರ: ಮುಂಬಯಿಗೆ ಯಾವ ಗವಯಿ ಬಂದರೂ ಅವರ ಜಲಸಾ ಕೇಳಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೨೩); ಒಬ್ಬ ನಿಷ್ಣಾತ ಗವಯಿಯ ಮುಂದೆ ತಬ್ಲೆ ಬಾರಿಸುವಾತ ಬರಿದೆ ಠೇಕಾ ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನ ತಿಳಿದವನಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೯೩). ೨. ಸಂಗೀತವಿದುಷಿ; ಗಾಯಕಿ: ಅವಳು ಭಾರಿ ಗವಯಿ. ನಮ್ಮಂಥ ಹುಡುಗರ ಮುಂದೆ ಹಾಡುವಳೇ? (ಕನ್ಯಾಬ. ೬೮). **ಗವಾಯಿ**: ೧. ಊರಮುಂದಿನ ಗುಡಿಯಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗವಾಯಿಗಳ ಸಂಗೀತ ಸಭೆಯು ಕಿಕ್ಕಿರಿಯಿತು(ತಿಂಮತ.೫೭); ಪಂಡಿತರಿಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೂ ಕೀರ್ತನಕಾರರಿಗೂ ಗವಾಯಿಗಳಿಗೂ ವಾದ್ಯಕಾರರಿಗೂ ಸನ್ಮಾನಮಾಡಿ (ಗುರುದ. ೧೩).

[← ಹಿಂ. ಗವೈಯಾ; ಮರಾ. ಗವಈ]

ಗವರಿಗ 'ಗವಱಿಗ' ನೋ.

ಗವರ್ನರ್, ಗವುರ್ನರ್ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಂತ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯ ಹೆಸರು; ರಾಜ್ಯಪಾಲ: ನಮ್ಮ ಕರ್ನಾಟಕರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಗವರ್ನರ್ ಇರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಎಂಜಿನುಗಳಲ್ಲಿ ಹಬೆಯ ಒತ್ತಡವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಸಾಧನ: ಉಗಿಯ ಒತ್ತಾಟವನ್ನು ಬೇಕಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇಡುವಂತೆ "ಗವರ್ನರ್" ಎಂಬ ಬೇರೊಂದು ಸಾಧನವಿದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೬). **ಗವುರ್ನರ್**: ೧. ಬೊಂಬಾಯಿ ಗವುರ್ನರ್ ಮೇಜರ್ ಜನರಲ್ ರಾಬರ್ಟ್ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೪); ತಿರುಚನಾಪಲ್ಲಿ ಕೋಟೆ ಆರಶಿನವರಿಗೆ ಕೊಡುವಂತೆ ಯಿಂಗ್ರೇಜೀ ಗವುರ್ನರ ಸನ್ನದು ಕಳುಹಿಸುವುದಾಗಿಯು (ಹೈದರ. ೬೯).

[← ಇಂ. Governor]

ಗವಲ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಕೋಣ. ೨. ಕಾಡುಕೋಣದ ಕೊಂಬು: "ಮಾಹಿಷಶೃಂಗವದು ಗವಲಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬–೪೦).

[ಸಂ.]

ಗವಲಿ 'ಗೌವಲೆ' ನೋ.

ಗವಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಾಸನೆಯನ್ನು ಹರಡು, —ಬೀರು: ವಿಗಂಧಂ ಗವಲಿಸದಿರುವದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕೆಲಂಬರು ಪಾಠ ಉಂಟೆಂದರು (ಬಾಹಟೀ. ೨–೧–೨೩ ವ). [ಗವಲು (< ಗವುಲು) + -ಇಸು$_3$]

ಗವಲು 'ಗವುಲು' ನೋ.

ಗವಸಣಿ (ನಾ). = ಗವಸಣಿಗೆ೧: ರಾಯಕುಲಮಾರ್ತಾಂಡ ಕೊಡಹಿದ ನಿಜದ ಗವಸಣಿಯ (ಕೌಶಿರಾ. ೨–೪೭); ಒರೆಯೊಳಾಯುಧ ವೀಣೆ ಗವಸಣಿಯೊಳು ಭರಣಿಯೊಳು ರತ್ನವಿರುವಂತೆ (ಗಗತಾ. ೧೫–೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಿಶನ್ಯೆ, ಕವುಶನ್ಯೆ; ಮಲ. ಕವಿಯನ್; ತೆಲು. ಗವಿಸೆನ]

ಗವಸಣಿಕೆ 'ಗವಸಣಿಗೆ' ನೋ.

ಗವಸಣಿಗೆ, ಗವಸಣಿಕೆ, ಗವುಸಣಿಗೆ, ಗೌಸಣಿಕೆ, ಗೌಸಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗವಸು; ಮುಸುಕು; ಹೊದಿಕೆ; ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಡುವ ಸಾಧನ: ರದನದ್ವಂದ್ವಮೆಂಬೀ ಗದಾದಂಡದಿನುರ್ಚೀದಾಡಿದಂ ಪೋ ಗವಸಣಿಗೆಯ ನೀ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೬–೫೫); ಶಿವಪೂಜೆಯ ಕರಡಿಗೆಯಂತಿರ್ದಂ ಶಿವಪೂಜೆಯ ಗವಸಣಿಗೆಯೊಲಿರ್ದಂ (ಕುಂಬಜ. ಹ. ೨೫೩–೧೫); ಗವಸಣಿಗೆಯನುರ್ಚಿ ನಭೋಯುವತಿ ಧರಾವಧುಗೆ ನಲವಿಂದಿದಿರೊಳ್ ತೋಱುವ ಮಂಗಲದರ್ಪಣವೆಂಬವೊಲೆಸೆದುದು ಚಂದ್ರಬಿಂಬಮಂಬರತಳದೊಳ್ (ಮಹಾನೀ. ೧೪–೫೨೨); ಯಂತ್ರವನಂದವಿಟ್ಟರು ಗಗನದಲಿ ಗವಸಣಿಗೆಗಳನುಗಿದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೩). ೨. ಕತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಕೋಶ; ಒರೆ: ಒಱೆಯೆಂಬುದು ಗವಸಣಿಗೆಯೊಳಲ್ಲದೆ ಕೂರಿತು ಕೈದುಗಳ ಕಱೆಯೆಂಬುದು ಶಿವಕಂಠದೊಳಲ್ಲದೆ . . . ನಾಡೊಳಗಿಲ್ಲ (ಕುಮುರಾ. ೫೮ ಪೀಠಿಕಾಸಂಧಿ); ಕಂಗನೆ ಕನಲಿ ಗವಸಣಿಗೆಯಿಂದುಗಿದನು ನಿಜಾಯುಧವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೫). **ಗವಸಣಿಕೆ**: ೧. ಗೋಣಿಗೇತಕೆ ಗವಸಣಿಕೆ (ಅಮೃತ. ೧–೪೦); ನೀಲೆಗೆ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಭರಣದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಗವಸಣಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೆ ಆಣೆ (ಪವಶೀ. ೭೬). **ಗವುಸಣಿಗೆ**: ೧. ಕಡೆಗಡೆಯೊಳೆಸೆದುದಾಶಿಲೆ ದೇವಾಂಗದ ಗವುಸಣಿಗೆಯನರೆದೆಗೆದು (ಚಂಪ್ರಪು. ೧೨–೧೦೬). **ಗೌಸಣಿಕೆ**: ೧. ಆದರ ಮೇಲಿನ ಈ ಧೂಳಿಯ ಗೌಸಣಿಕೆಯು ತೀರ ತೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು (ಜ್ಯೋತಿಶ್ಯ. ೨೩). **ಗೌಸಣಿಗೆ**: ೧. ಗಾಡಿ ಎತ್ತುಗಳ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಹೊದೆಸುವ ಗೌಸಣಿಗೆಗಳಂತಿರುವ ಗೌನುಗಳು (ಯಕ್ಷಬ. ೧೩೬); ಗಾಣದ ಎತ್ತಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆಯೇಕೆ ಗೋಣಿಗೆ ಗೌಸಣಿಗೆ ಏಕೆ (ಗಾದೆ).

[ಗವಸಣಿ + -ಗೆ./ ತುಳು. ಗವಸಣಿಗೆ]

ಗವಸಣಿಗೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕನ್ನು ತೆಗೆ; ಗವಸನ್ನು ಕಳಚು: ಗವಸಣಿಗೆಗಳೆದು ಕುಡೆ ನೋಡಿ ವೀಣೆಗಾ ನೃಪತಿ ನೀಡಲಣ್ಮನೆ ಕರಪಲ್ಲವಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೫–೧೭); ವಸಂತಕನಾ ಪಾವುಡಮಂ ಗವಸಣಿಗೆಗಳೆಯದೆಣೆಗೊಂಡಿಱಿಸಿದ ಕೈದಳದೊಳ್ ತಳೆದು (ಚಕವಿ. ೬–೧೭೩ ವ).

[ಗವಸಣಿಗೆ + ಕಳೆ$_1$]

ಗವಸಣಿಗೆದುಡಿಸು ‘ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಸು’ ನೋ.

ಗವಸಣಿಗೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಗವಸಣಿಗೆಗಳೆ: ಪರಮಧೈರ್ಯದ ಮೊದಲ ಗವಸಣಿಗೆದೆಗೆದಂತೆ ಹರನ ಶಾಂತಿಯ ಜವನಿಕೆಯನೆಯ್ದೆ ತೆಗೆವಂತೆ (ಸೇದಿರ. ವೇ. ೬೬-೧೧); ಪರರಿಗೆ ಭೇದಿಸುವರಳವಲ್ಲ ಕವಚವನಾದಿಯದು ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಕೊಟ್ಟನು ಗವಸಣಿಗೆದೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೪೬). [ಗವಸಣಿಗೆ + ತೆಗೆ$_1$]

ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಸು, ಗವಸಣಿಗೆದುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕುಹಾಕು; ಕವಚ ತೊಡಿಸು; ಮುಚ್ಚು: ಚೆನ್ನಿಗನ ನಿಜರೂಪು ಮಾರ್ಪೊಳೆಯೆ ಕಂಡು ಕೈಪಿಡಿಗೆ ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಸಿ ತನ್ನ ಮಿಸುಪುಪ್ಪರಿಗೆಯುಡರಿ ತೆಗೆದೀಕ್ಷಿಸಿ (ಚೀರವು. ೮-೪೩); ಕುಚಕೋಕಯುಗಕ್ಕೆ ಮುಖಚಂದ್ರನತ್ತಣಿಂ ಭೀತಿ ಬೇಡೆಂದೆಳೆವಿಸಿಲ ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಪಂತೆ ಮಿಸುನಿ ಜವಕೆಯಿಂ ತೊಡಿಸಿಯುಂ (ವೃಷವಿ. ೫-೧೪೭). **ಗವಸಣಿಗೆದುಡಿಸು**: ಕುಚಕಮುಳಕುಟ್ಮಳಕ್ಕೆ ಮುಖಚಂದ್ರನತ್ತಣಿಂ ಭೀತಿ ಬೇಡೆಂದು ಕುಸುಮಶರಂ ಪೊಸವಿಸಿಲ ಗವಸಣಿಗೆದುಡಿಸಿದಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೫೭). [ಗವಸಣಿಗೆ + ತೊಡಿಸು]

ಗವಸಣಿಗೆಬಿಗಿ (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕನ್ನು ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟು; ಗವಸನ್ನು ಅಳವಡಿಸು: ಲಲಿತಚಂಪಕದಳಕೆ ಬೆಳುದಿಂಗಳ ತಗಡ ಪುದಿಪಂತೆ ಧವಳಾ[ಂ]ಚಲವೆಸಗಿ ಚಕ್ರದ್ವಯಕೆ ಗವಸಣಿಗೆಬಿಗಿದಂತೆ (ಜೀವಂಜ. ೮-೩). [ಗವಸಣಿಗೆ + ಬಿಗಿ$_1$]

ಗವಸಣಿಗೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). = ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಸು: ಪುಳಕದ ಸಾಲ್ಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯಾದಪುದೆಂದು ಗವಸಣಿಗೆಯಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮೈತೀವಿ ಪೊದೆಯಿಸಿ (ಬಸರ. ೮-೧೫); ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಯ ಬಂಡಿಗೆ ತರಣಿಕಿರಣಂ ತಾಗದೊಲು ಗವಸಣಿಗೆಯಿಕ್ಕಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೨-೩೯). [ಗವಸಣಿಗೆ + ಇಕ್ಕು]

ಗವಸಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕುಹಾಕು; ಹೊದಿಸು; ಮುಚ್ಚು: ತಾಂಗಿದುದು ಗಾಳಿಯಂ ದೆಸೆಯಂ ಗವಸಣಿಸಿದುದು ಮೇಗೆ ಮೊಗೆದಾಗಸಮಂ ನುಂಗಿದುದೆನೆ ಕಟ್ಟಲಿಸಿ ಕರಂಗಿದ ಬಲ್ಲಡವಿ ಕಣ್ಗೆ ಪಡೆದುದಗುರ್ವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೧೪); ಶೇಷಮಹಾನಿರ್ಮೋಕದಿಂದಂ ಗವಸಣಿಸಿ ಸಮಂತಿರ್ಪುದೊಂದುಗ್ರಕೋದಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೬-೨೯); ಅಳಲ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದನು ಮೋಹದ ಬೆಳವಿಗೆಯ ಗವಸಣಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩೩); ಕೂಡೆ ಗವಸಣಿಸಿತ್ತು ಗಗನವನೀಡಿಱಿದು ಕಪಿಸೇನೆ ಸರಳಿನ ಗೂಡಿನಲಿ ಹುಗಿಸಿದನು ಹೊಳಕಿ ಸುರೇಂದ್ರಜಿತು ಭಟರ (ತೊರರಾ. ೬-೧೫-೧೫). [ಗವಸಣಿ + -ಇಸು$_3$]

ಗವಸು, ಗೌಸು (ನಾ). = ಗವಸಣಿಗೆ$_1$: ಹಗಲೆಲ್ಲ ತಂಬೂರಿಯ ಗವಸನ್ನೇ ಬಿಚ್ಚುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವಂತೆ (ನಾಕಲಾ. ೭೧); ಶಾಂತಲಾದೇವಿ ತೊಟ್ಟಿಲ ಬಳಿ ಸಾರಿ ಗವಸನ್ನು ಓಸರಿಸಿ (ಸವತಿ. ೧೮೭); ಗಗನ ಬಿಸಿ ಗವಸಾಗಿ ಕೆರೆಗಳಾವಿಗೆಯಾಗಿ ಜಗದುಸಿರೆ ಹೊಗೆಯಾಗಿ ಧಗಧಗಿಸುವಂದು (ಮಂಕುಕ. ೫೦೪). **ಗೌಸು**: ಗೌಸುರ್ಚಿ ತಡಹಿ . . . ಥಕಿಥಳರೆಂದು ಮದ್ದಳೆಯ ನುಡಿಸಿದ ಮಾರ್ದಂಗಿಕನು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೯-೮೨); ಗಾಡಿಗೆ ಮ್ಯಾಣಗಪ್ಪಟದ ಗೌಸು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೨-೪೮; 1847). [< ಕವಿಸು. / ಮರಾ. ಗವಸಣೀ = ಮುಚ್ಚು]

ಗವಳಗಿತ್ತಿ ‘ಗವಳಿಗಿತ್ತಿ’ ನೋ.

ಗವಳಿ$_1$ ‘ಗವುಳಿ’ ನೋ.

ಗವಳಿ$_2$, ಗೌಳಿ$_3$ (ನಾ). ದನಕರುಗಳನ್ನು ಸಾಕಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಗೋವಳ; ಗೋಪಾಲ: ಯಾವ ಗವಳಿಯೂ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಆಕಳುಗಳ ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಫಲಸಂ. ೧). **ಗೌಳಿ$_3$**: “ಗೌಳಿ–ಗೌಡೀ; ಗೋಪಾಲೀ” (ತದ್ಭಕೋ. ೧೧). [← ಪ್ರಾ. ಗೋವಾಲಿ]

ಗವಳಿಗ, ಗೌಳಿಗ (ನಾ). ಗೋವಳ; ಗೋಪಾಲ: “ಗವಳಿಗ (ಗೌವಳಿಗ) – ಗೋಪಾಲಕ” (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦); ಒಬ್ಬ ಗವಳಿಗನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಮ್ಮೆ ಇತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೯); ಭಗವದ್ಗೀತೆಯೆಂದರೆ . . . ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಗವಳಿಗನು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೆಂಬ ಆಕಳುಗಳನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಉಣಿಸಿದ ಗೀತಾಮೃತವೆಂಬ ಕ್ಷೀರಾಮೃತ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೪). **ಗೌಳಿಗ**: ನಂದಿಮಿತ್ರನೆಂಬ ಗೌಳಿಗನ [ಪಾಠಾಂ. ಗೋವುಳಿಗನ] ಮಹಿಷಿಗಳೊಳ್ ಕೋಣಂಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಚಾವುಂಪು. ೫೦); ತರಳೆ ನೀ ಗೌಳಿಗರ ಮಗಳೆನಬೇಡ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೩೬-೧೦೩); ಹಿರಿಯರು ಹಾಕಿದ ದಾರಿಯ ಹಿಡಿದು ನಡೆದಿದೆ ಗೌಳಿಗನೆಮ್ಮ (ಚಿಂತನ. ೬೨). [< ಸಂ. ಗೋಪಾಲಕ ?]

ಗವಳಿಗಿತ್ತಿ, ಗವಳಗಿತ್ತಿ, ಗೌಳಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಗವಳಿಗನ ಹೆಂಡತಿ; ಗೊಲ್ಲತಿ: (ಕಿ). **ಗವಳಗಿತ್ತಿ**: ಗವಳಗಿತ್ತಿ, ಹಾಲು ಮೊಸರು ಮಾರುವವಳು (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೯೧). **ಗೌಳಿಗಿತ್ತಿ**: ಅಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ದೇವೇಂದ್ರನು ಗೌಳಿಗಿತ್ತಿ ಗಂಗಾಜಲೆಯೊಡನೆ ಹೀರೆಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದನು (ಬಂಕಿಮ. ೫೧). [ಗವಳಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಗವಱಿಗ ‘ಗವಱೆಗ’ ನೋ.

ಗವಱೆ (ನಾ). ೧. ಬುಟ್ಟಿ; ಗೂಡೆ: ಭುವನವೆಲ್ಲವ ನೆಱೆ ಧವಳಿಸುತ್ತಿರಲಿತ್ತಲವನಿಗಧಿಕ ಸಾಸಲೊಳಗೆ ಗವಱೆಯ ಕೈಗತ್ತಿ ಶಿವನ ಮಂಡೆಯ ತಾಗೆ ನವಸುಧೆ ಸೂಸಿತು (ಭೈರವೇ. ೩-೯೦); ಭೈರವರಾಜನು ತೀವಿದ ಘಾಯವೊ ಮೇಣು ಗವ[ಪಾಠಾಂ. ನವಿ]ಱೆಯ ಕೈಗತ್ತಿ ತಾಗಿ ಶಿವ ನಿಮ್ಮ ಶಿರದೊಳಗಾಂತ ಘಾಯವನೀಗ ವಿವರಿಸಬೇಕು (ಅಮುಸಾಂ. ೬-೧೫). ‘ಗವಱೆಗ’ ಪರಾ. ೨. ವರ್ತಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ, —ಗುಂಪು: ಗವಱೆಯುಂ ಗಾತ್ರಿಗರುಂ ಬೀರರುಂ ಬೀರವಣಿಗರುಂ ತಂಬುಲಿಗ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೪೮-೧೧; 1099); ಗವಱೆಗಳುಂ ಗಾತ್ರಿಗರುಮಯ್ವತ್ತೊಕ್ಕಲುಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫-೮೬; 1186).

ಗವಱೆಬಣಜಿಗ = ಗವಱೆ ೨: ಗವಱೆಬಣಜಿಗರಲ್ಲಿ ಅಪುತ್ರಿಕ ಧನವು ದೇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗುತ್ತದೆ (ಕಶಾಅ. ೧೭೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಱೈ; ಮಲ. ಕವಱ]

ಗವಱೆಗ, ಗವಡಿಗ, ಗವರಿಗ, ಗವಱಿಗ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಗೂಡೆ, ಮೊರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಮೇದ: ಗವಱೆಗರುಂ ಗಾತ್ರಿಗರುಂ ವೇಳಕಾಱರುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೮-೫೫; 1057); ನಾನಾದೇಶಾಭ್ಯಂತರದೆಂಟುನಾಡ ಪದಿನಱುವರು [ಗವ]ಱೆಗರುಂ (ಎಇ. XIX, ೩೭-೬; 1144). **ಗವಡಿಗ**: “ಗವಡಿಗನೆನೆ ಮೇದಾರ” (ಕಶರ. ೩೦). **ಗವರಿಗ**: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಗವಱಿಗ**: “ಗವಱಿಗಂ ಮೇದನೆನಿಕ್ಕುಂ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೯). [ಗವಱೆ + -ಗ$_2$]

ಗವಱೆಗಂಡ (ನಾ). ಪ್ರಮುಖನಾದ ವರ್ತಕ; ವಣಿಗ್ವರ: ಆ ಈನೂರ್ವ್ವರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆ ಸ್ಥಳದ ಗವಱೆಗಂಡರುಂ ಮುಂಮುರಿದಂಡಂಗಳುಂ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೯-೩೦; 1033); ಸಾಸಿರದೇಳುನೂರು ಗವಱೆಗಂಡರು ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೯-೧೧; 1309). [ಗವಱೆ + ಗಂಡ$_1$]

ಗವಾಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪುರತ್ನ: ಗವಾಂಗವೆಂಬುವದು ಅನಿಲಗಂಧಿಯೆಂಬುವದು ಯಿವು ಯರಡು ಬಗೆಯಾದ ಕೆಂಪುರತ್ನವು ಶೂದ್ರಜಾತಿಯು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೬-೩೩). [ℙ ಪದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ‘ಗೋ’ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳು ಪರವಾದರೆ ಅವಙಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ] [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಂಗ) ?]

ಗವಾಂತರ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ಗೋಮಾಳ (?): ಪಡುವಣ ಮೂಡಣ ಕಲ್ಲಿವೆ ಗಡಿಂಬದಿನಾರ್ಕ್ಕವಿದುವೆ ಸಾಯಿರನಾರ್ಕ್ಕಂ ತಡಮಾಗ ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ವುದು ಗಡಿಮೆಲ್ಲ ಬಡಗಣೆಸೆಯ ಗವಾನ್ತರದೊಳ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೭-೧೫; 1055). [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಂತರ)]

ಗವಾಂಬು (ನಾ). ಗೋಮೂತ್ರ; ಗಂಜಲ: ಪುಲಿಗಿಲ ಕೊಟ್ಟಿ . . . ಕನಕಂಗಳಿಂಬಿವಂ ಕಲಸಿ ಗವಾಂಬುವಿಂತೆರ(ದು)ಡು ಮೂತ್ರದೊಳಿಂತವ ನಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೪-೧೪). [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಂಬು)]

ಗವಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಗೋವಿನ ಕಣ್ಣು. ೨. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಳಿ, ಬೆಳಕು ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಕಂಡಿ; ಬೆಳಕುಕಿಂಡಿ; ಕಿಟಕಿ: "ಗವಾಕ್ಷಂ ವಿಜಾಲಕಂ ವಾತಾಯನಂ ಜಾಲಮೆನಲ್ ಬೆಳಕ ಕಂಡಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೪); ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ನಡು ವಗಲರಸನುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಮಿಂತಿರ್ವರುಂ ಪ್ರಾಸಾದದ ಮೇಗಿರ್ದು ಗವಾಕ್ಷಜಾಲಾಂತರಂಗಳಿಂದಂ ದಿಶಾವಲೋಕನಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩-೪); ವಿವಿಧಮಣಿಕನಕಕೃತಗೃಹಗವಾಕ್ಷಜಾಳಂಗಳಿಂದ ಮಾದಂ ಪೊಜಪೊಣ್ಮುವ ಧೂಪಧೂಮಯಷ್ಟಿಗೆ ನವಿಲೊಸೆದೆಜಗುವುದು ಪಾವುಗೆತ್ತಾ ಪುರದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೪); ಸತ್ಕಲೆ ಕಾವ್ಯಗಳ ಗವಾಕ್ಷ ಗಳಿಂ ಗಗನದೊಳನಂತದರ್ಶನದೆ ಮುಕ್ತಿಯನೊಂದು (ಮಂಕುಕ. ೪೬೦). ೩. ಸುಗ್ರೀವನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಸೇನಾಪತಿ: ಗವಯ ಶತಬಲಿ ಶರಭ ಗಜ ಜಾಂಬವ ಸುಷೇಣ ಗವಾಕ್ಷ ಮೈಂದ . . . ರಾಜಕಾರ್ಯ ಕ್ಕಿವರು ನಿಲುವರು (ತೊರರಾ. ೪-೪-೬೧). [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಗವಾಕ್ಷವಿವರ (ನಾ). ಗವಾಕ್ಷದ ತೂತು, —ರಂಧ್ರ: ಗವಾಕ್ಷವಿವರ ದೊಳೊಳಪೊಕ್ಕು (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೩೯ ವ). [ಗವಾಕ್ಷ + ವಿವರ]

ಗವಾಕ್ಷಿ[1] (ನಾ). = ಗವಾಕ್ಷ ೨: ಅವು ಗವಾಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ತಿದಿಗಳಂದದೆ ತನ್ನ ಸುವಿಚಾರದಾಧೀನದಂತೆ (ವೀಶೈಪು. ೫-೪-೧೨); ನಿಲ್ಲದಾ ಮಾಳಿಗೆಯ ನೇಜು ಸುಗವಾಕ್ಷಿಯೊಳು ಮೆಲ್ಲನವರೆಸಗುವುದ ನೋಡುತಚ್ಚರಿವಟ್ಟು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೭-೪೦); ಸಭೆಯ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳನ್ನು ಗವಾಕ್ಷಿಯಿಂದ ನೋಡಿದ ಸುದ್ದಿಗಾರರೊಬ್ಬರು ವರದಿಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೩).
[< ಸಂ. ಗವಾಕ್ಷ]

ಗವಾಕ್ಷಿ[2] (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಚಿತ್ರಾ, ಗವಾಕ್ಷೀ, ಗೋತುಂಬಾ – ೩ ಹೆಮ್ಮರಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೦). ೨. "ಗಿರಿ ಕರ್ಣಿಗಿಡ; ಮೆಕ್ಕೆಗಿಡ" (ಅನಂನಾ). [ಸಂ. ಗವಾಕ್ಷೀ]

ಗವಾಧಿಪ (ನಾ). ೧. ಹಸುಗಳ ಒಡೆಯ; ಗವಳಿಗ. ೨. ಗೂಳಿ; ವೃಷಭ: ಗವಾಧಿಪನದೆಲ್ಲಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬-೭).
[ಸಂ. (ಗೋ + ಅಧಿಪ)]

ಗವಾಧಿಪತಿ (ನಾ). = ಗವಾಧಿಪ ೧: "ಗೋಸ್ವಾಮಿ ಗವಾಧಿಪತಿ ತಾನವಂ ಗೋವಳಿಗಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೧-೧೪). [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಧಿಪತಿ)]

ಗವಾಮಿಷ (ನಾ). ಹಸುವಿನ ಮಾಂಸ, –ಬಾಡು: ತೆಗಪಿ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಾಂಬು ಗವಾಮಿಷಮಗುರು ಪಿಂಡಿಯೆಂಬಿನಿತುವನಿಕ್ಕುಗೆ ಜಂಬುಕ ಮಾಂಸಮನಿಕ್ಕುಗೆ ಮೊದಲೊಳ್ ಮಾಡುಪಳದ ಕಾಯತ್ ತುಜುಗಿರ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩೪). [ಸಂ. (ಗೋ + ಆಮಿಷ)]

ಗವಾಯಿ 'ಗವಯಿ' ನೋ.

ಗವಾರ 'ಗಮಾರ' ನೋ.

ಗವಾಸ್ಪದ (ನಾ). ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಮೇಯಲು ಅವಕಾಶವಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು: ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಗಳಿಂ ಮೆಳೆಗಳಿಂದಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲಿಗೆ . . . ಗವಾಸ್ಪದಗಳಿಂ ನದಗಳಿಂವಾ ದೇಶಮೊಪ್ಪಿರ್ದುದು (ಚಿಬಪು. ೧೧-೪). [ಸಂ. (ಗೋ + ಆಸ್ಪದ)]

ಗವಿ[1] (ನಾ). ಆಕ್ರಮಿಸುವಿಕೆ; ಮೇಲೇರಿಹೋಗುವಿಕೆ; ಆಕ್ರಮಣ: ಅವನಿಪಾಲನ ಗವಿಯ ಘಾಡಿಕೆ ಜೋಡಿಸಿತು ಗೀರ್ವಾಣರಾಲಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೧೬). 'ಕವ್ವಿ' ಪರಾ. [< ಕವ್ವಿ]

ಗವಿ[2] (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಿನ ದೊಡ್ಡ ಬಿಲ; ಬಂಡೆಯ ಪೊಟರೆ; ಗುಹೆ: ಇದು ಬಗ್ಗ ಸಾರ್ದ ಗವಿ (ರಾಘಶ. ೧೬-೬೪); ಮೇಲಣ ಗವಿ ಬಸವಲಿಂಗದೇವರ ಶಿಷ್ಯರು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೯-೬; 1712); ಹುಲಿಯು . . . ನೆಟ್ಟಗೆ ಹಸಿವೆಯಾಗುವ ತನಕ ಸುಮ್ಮನೆ ತನ್ನ ಗವಿಯೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೩೬); ಗವಿ ಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದನು (ಪಾಶ್ಚಾಪು. ೧೩). ೨. ನೆಲೆ; ಆಶ್ರಯ ಸ್ಥಾನ: "ಹಕ್ಕಿ ಗವಿ ಗರುಡಿಯಾಡುಂಬೊಲಂ ಗೊತ್ತು ನೆಲೆಯಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೬೩); "ಗವಿ ಗರುಡಿ . . . ಅಡುಂಬೊಲನೆನಲ್ಕೆಯಾಶ್ರಯ ನಾಮು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೯).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೆವಿ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗವಿ. / ಸಂ. ಗುಹಾ]

ಗವಿ[3] (ನಾ). ಹಸು; ಆಕಳು: ತರಿಸಿ ಹೋರಿಯ ಗವಿಯ ಗೂಳಿಯ ಬರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೭-೩೭).
[< ಸಂ. ಗೋ]

ಗವಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಗೋರಿಕಲ್ಲು; ಮುಸಣಗಲ್ಲು (?): ಮಕ್ಕಳಿರ್ವ್ವರ ಕಲ್ಲ ಮಡಿಸಿದನ್ತಂನ್ನ ಗವಿಕಲ್ಲ ಮಾಡಿಸಿದ ರೋಣವ ಪಡೆದರ ಮಗ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೭; 933). 'ಗೊಪೆ' ಪರಾ.
[ಗವಿ ? + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್[3])]

ಗವಿಗತ್ತಲೆ 'ಗವಿಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಗವಿಗಟ್ಟಲೆ, ಗವಿಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ೧. ಗವಿಯೊಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ. ೨. ಗಾಢವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಅವನ ಪಗಲೆಣೆಯ ಕೆಳೆಯರನ್ ಟಾಟರಸ್ ಗವಿಗಟ್ಟಲೆಯಿರುಳ್ ಮುಚ್ಚಿ ಮುಸುಕಿರ್ದಪುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೩-೨೬೩). **ಗವಿಗತ್ತಲೆ**: ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಟಾರ್ಟರೆಸ್ ಆಡಿನೆಲದ ಆಳದ ಗವಿಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೆರೆಯಿಟ್ಟನು (ಬದ್ಧಪ್ರ. xii ಪೀಠಿಕೆ).
[ಗವಿ[2] + ಕಟ್ಟಲೆ]

ಗವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಹೆಯಲ್ಲಿರು. ೨. (ಆಲಂ) ಗುಪ್ತವಾಗಿರು; ಅಜ್ಞಾತವಾಗು: ಆಗಿನ ಚಾಲುಕ್ಯಚರಿತ್ರೆ ಇನ್ನೂ ಗವಿಗೊಂಡಿರು ವುದರಿಂದ – ನುರಿತ ಚರಿತ್ರವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಸುಲಭವಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೧೫೭). [ಗವಿ[2] + ಕೊಳ್[1]]

ಗವಿಲಿಪಿ (ನಾ). ಗವಿಗಳಲ್ಲಿನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಚೀನಲಿಪಿ: 'ಕ'ವರ್ಣವನ್ನು ಮೂಲತಃ ಅಶೋಕಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ . . . ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು . . . ಅನಂತರ ಇದೇ 'ಗವಿಲಿಪಿ'ಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ . . . ಹೀಗಾಯಿತು (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೦೩).
[ಗವಿ[2] + ಲಿಪಿ]

ಗವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕು; ಮುತ್ತು: ಕವಿವೆಸಲಿಡಲಿಜಿಯಲು ಕೈಕೊಳ್ಳದೆ ಗವಿಸಿಯ್ಯತಹ ಕಿರಾತರ ತವೆ ಸೀಳ್ದಿತ್ತಿ ಪರ್ವಿತು . . . ಪಂದಿ (ಸೊಬಸೋ. ೧೧-೭೦). [< ಕವಿಸು]

ಗವುಂಜು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಗವುಂಡ 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗವುಂಡತನ (ನಾ). ಗೌಡನ ಅಧಿಕಾರ, —ವೃತ್ತಿ, —ಕರ್ತವ್ಯ; ಗೌಡಿಕೆ: ಇದುಗುರ ಗವುಣ್ಡತನದಕಯ್ಯ ಅದ್ದಿಯಾಪಳ್ಳಿಯೊಳ್ ತುಜುಗೊಳ್ಳೊಳ್ಸತ್ತ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೧೧-೩; ಸು. 961).
[ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ) + -ತನ]

ಗವುಂಡಬಳೆ 'ಗವುಂಡವಳ' ನೋ.

ಗವುಂಡಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗವುಣ್ಡಯ್ಯ ನಾಳ್ಗವು[ಡು] ಗೆಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೩೪-೯ ; 999).

[ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ) + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಗವುಂಡವಳ, ಗವುಂಡಬಳ (ನಾ). ಗೌಡಿಕೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮಾನ್ಯ: ಚವುಣ್ಡಗಾವುಂಡನ ಗವುಂಡವಳದಿಂ ಮೂಡ ಕರಭೂಮಿಯಿಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii,೧೫೫–೪೮ ; 1104). **ಗವುಂಡಬಳ** : ಗವುಣ್ಡಬಳದಿಂ ಬಡಗ ರಾಜಬೀದಿಯಿಂ ತೆಂಕ ನಾಲ್ಕು ಗೋಂಟಗಂ ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ಲ ಗುಡ್ಡೆ ನಾಲ್ಕು (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೨–೪೨ ; ಸು. 1060).

[ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ) + –ವಳ]

ಗವುಂಡಿ 'ಗಾವುಂಡಿ' ನೋ.

ಗವುಂಡಿಕೆ 'ಗಾವುಂಡಿಕೆ' ನೋ.

ಗವುಂಡು 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗವುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ; "ಶಾಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೬). [?]

ಗವುಜಿ 'ಗೌಜು$_1$' ನೋ.

ಗವುಜು$_1$ 'ಗೌಜು$_1$' ನೋ.

ಗವುಜು$_2$ 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಗವುಜುಗ 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಗವುಟು, ಗಮುಟು (ನಾ). ಗಬ್ಬುವಾಸನೆ; ಅಸಹ್ಯವಾಸನೆ: ಅದರಿಂದಲಾದರೂ ಕುರಿಹಾಲಿನ ಗವುಟು ಮುಚ್ಚಬಹುದಲ್ಲ (ಕೆಲನೆ. ೩೩೬). **ಗಮುಟು** : ಆತನು ಗಮುಟು ನಾರುತ್ತಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ (ರೂಢಿ). [< ಕಮುಟು]

ಗವುಡ$_1$ 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗವುಡ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಲ್‌ಗರಿಕೆ, ಡಾಲ್‌ಮರ, ಗವುಡ, ಮದಗಿರಿಬೇವು (ಮೈಔಗಿ. ೨೧–೩೪೦). [?]

ಗವುಡಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಗೌಡನ ಹೆಂಡತಿ : (೬).

[ಗವುಡ$_1$ (< ಗಾಮುಂಡ) + –ಗಿತ್ತಿ]

ಗವುಡತನ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತ್ಯ ; ಗೌಡಿಕೆ: (೬).

[ಗವುಡ$_1$ (< ಗಾಮುಂಡ) + –ತನ]

ಗವುಡಸಾನಿ (ನಾ). = ಗವುಡಗಿತ್ತಿ : (೬).

[ಗವುಡ$_1$ (< ಗಾಮುಂಡ) + ಸಾನಿ]

ಗವುಡಿ$_1$ 'ಗಾವುಂಡಿ' ನೋ.

ಗವುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಹಾಡಗ, ಬಿಳೀಚಳ್ಳಿ, ಗವುಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೨೪–೪೫೧). [?]

ಗವುಡಿಕೆ 'ಗಾವುಂಡಿಕೆ' ನೋ.

ಗವುಡಿತಿ 'ಗಾವುಂಡಿತಿ' ನೋ.

ಗವುಡು 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗವುಡುಗೊಡಗೆ, ಗಉಡುಗೊಡಗೆ (ನಾ). ಗೌಡನಿಗೆ ಆತನ ಸೇವಾಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿರುವ ಜಮೀನು, —ಮಾನ್ಯದ ಭೂಮಿ. ℙ ಊರೊಟ್ಟಿನ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜಮೀನನ್ನು ಬಿಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು : ಹೊನ್ನಗವುಡಂಗೆ ಗವುಡುಗೊಡಗೆಯಾಗಿ . . . ನೂರಹತ್ತು ಮೆಟ್ಟಿನ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೨೬–೧೧ ; 1287) ; ಕೇಶವನಾಥ ಅರಸರು ಕೊಟ್ಟ ಗವುಡುಗೊಡಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೬೪–೫ ; 15ನೆಯ ಶತ). **ಗಉಡುಗೊಡಗೆ** : ಶ್ರೀ ತೊಳಸಿಯ ಬನಕ್ಕವಾಗಿ ಗಉಡುಗೊಡಗೆಯಲು ಗದ್ಯಾಣವಯ್ವತ್ತುಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೨೧–೩೧ ; 1178).

[ಗವುಡು (< ಗಾಮುಂಡ) + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯರ್$_2$)]

ಗವುದ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಸಿರದ ದೇವೆಜೆಯರ ಮಗ ಪಾವಣ ಗವುದದ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟದು ಶಾಲೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫(b)–೩೩; ಸು 890 ?); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸಾನ್ತರಶರ್ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ ವೊಜೆಗ್ಗೆಳಿನ ಗವುದದ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಶಾಲೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫(b)–೩೫ ; ಸು. 890 ?). [?]

ಗವುರ್ನರ್ 'ಗವರ್ನರ್' ನೋ.

ಗವುಲಿ 'ಗೌವಲೆ' ನೋ.

ಗವುಲು, ಗವಲು, ಗೌಲು (ನಾ). ೧. ವಾಸನೆ; ಕಂಪು : ಏನೋ ಗವುಲು ಬರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ಗಬ್ಬುನಾತ : (೬). **ಗವಲು** : ೧. ಕೋಣನ ಗವಲು ತಾಗಿ ಕಾಮಧೇನು ಕೆಡುತ್ತದೆ (ಕೋಲಶಾಂ. ೪೨–೩೨); ಗಾಢಮಾಂಸದ ಗವಲಿದೆಂದರು ಗೋಪನಂದನರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೨–೨೪) ; ಹೊಸಮನುಷ್ಯರ ಗವಲಿಗೆ ಗಳ್ಳಿಕ್ಕುತ ಮುಸುಕಿ ಮುಂಬರಿವ ಶುನಿಗಳು ಎಸೆದುವಾ ದಂಡಿನೆಚ್ಚಜೀಕೆಯ ಕಾವಲೊಂದೆಸಕವನೇನವಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೯–೨೪). **ಗೌಲು** : ೧. "ಗೌಲು–ಗವಲು; ಕಲೆ; ನಾತ" (ಜಾನಕೋ. ೫೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವುಲ್, ಕೌಲ್ ; ತೆಲು. ಗವುಲು, ಗೌಲು]

ಗವುಸಣಿಗೆ 'ಗವಸಣಿಗೆ' ನೋ.

ಗವುಳಿ, ಗವಳಿ$_1$, ಗೌಳಿ$_1$ (ನಾ). ಪಲ್ಲಿ; ಹಲ್ಲಿ : "ಗವುಳಿ – ಹಲ್ಲಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೬). **ಗವಳಿ$_1$** : (೬). **ಗೌಳಿ$_1$** : ಹರಡೆ ಹಂಗಂ ರಾಸಭಂ ದರ್ದುರಂ ಗೌಳಿ ದರುಶನ ಸ್ವರವನಾ ವಾಮಭಾಗದೊಳೀಯೆ . . . ಚೇರಮಕ್ಷಿತೀಶಂ ಕೂರ್ತು ಪೊಜಮಟ್ಟನು (ಚೇರಮ. ೧೦–೩) ; ಅರಸನು ಗೌಳಿಯ ಶಕುನವ ಕೇಳುತ (ಸೌಗಂಪ. ೧೦–೩೮); ಟವಳಿಗಾರನ ಮೈಮೇಲೆ ಗೌಳಿ ಬಿತ್ತು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವುಳಿ, ಕೌಳಿ ; ಮಲ. ತುಳು. ಗೌಳಿ ; ಕೊಡ. ಗವ್ಳಿ ; ತೆಲು. ಗವುಲಿ, ಗೌಳಿ]

ಗವುಳು 'ಗವುಲು' ನೋ.

ಗವೇಂದ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಎತ್ತು ; ಉತ್ತಮವಾದ ಗೂಳಿ, —ಬಸವ: ಧ್ವಜಂ ಗರುಡ ಗವೇಂದ್ರ ಮೃಗೇಂದ್ರ ಹಂಸ . . . ಲಾಂಛನಮಪ್ಪ ದಶವಿಧದಿನೆಸೆದು (ಅಜಿಪು. ೭–೨೦ ವ) : ಗವೇಂದ್ರ ಕಂಧರನಿಭದ್ವಿಣ್ಮಧ್ಯ ನಿಂದಿಂದಿರೋಜ್ಜ್ವಳಕೇಶಂ ಧರಣೀಶಸೂನು ತಳೆದಂ ಸಾಶ್ಚರ್ಯಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೭).

[ಸಂ. (ಗೋ + ಇಂದ್ರ)]

ಗವೇಕ್ಷಣಾಲಯ (ನಾ). ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳ ಗತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಉಪಕರಣಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜಿತವಾಗಿರುವ ಶಾಲೆ; ಖಗೋಳಸಮೀಕ್ಷಾಲಯ : ಪ್ರಪಂಚದ ಮಾಡೆಂದು ಹೆಸರಾಂತ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರಶಿಯದ ಸೈನ್ಸ್ ಎಕೆಡೆಮಿಯವರ ಪಾಮಿರ ಗವೇಕ್ಷಣಾಲಯವಿದೆ (ಏಶಿಸಂ. ೧೧೪).

[ಸಂ. (ಗೋ + ಈಕ್ಷಣ + ಆಲಯ)]

ಗವೇಧು (ನಾ). ಕಾಡುಗೋಧಿ : "ಗವೇಧುಃ, ಗವೇಧುಕಾ – ೨ ಕಾಡುಗೋಧಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೧). [ಸಂ.]

ಗವೇಧುಕೆ (ನಾ). = ಗವೇಧು : (೬). [ಸಂ. ಗವೇಧುಕಾ]

ಗವೇಶ್ವರ (ನಾ). ದನಗಳ ಒಡೆಯ ; ಗೋಸ್ವಾಮಿ ; ಗೋಪಾಲಕ.

[ಸಂ. (ಗೋ + ಈಶ್ವರ)]

ಗವೇಷಣೆ (ನಾ). ಹುಡುಕುವುದು ; ಅನ್ವೇಷಣ ; ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು; ಸಂಶೋಧನೆ: (೬). [ಸಂ. ಗವೇಷಣಾ]

ಗವೇಷಿತ (ಗು). ಹುಡುಕಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಂಡುಹಿಡಿದ. [ಸಂ.]

ಗವ್ಯ (ಗು). ೧. ಹಸುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅಥವಾ ಗೋವಿನಿಂದ ದೊರಕುವ: ಗೋಪಕದಂಬಕಮಿಂದು ಗವ್ಯಮಾಹಿಷರಸಸಂಕುಳಂ ಬೆರಸು ಕಾರ್ಮುಕಪೂಜೆಗೆ ಬರ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೫-೬೪); ಗವ್ಯಂ ಕವಿಕುಳ ತಿಳಕನ ಕಾವ್ಯದವೊಲ್ ನವ್ಯಮನುಪಮಂ ಬುಧಜನ ಸಂಸೇವ್ಯಮೆನಿಸಿರ್ದ ಘೃತದಿಂ ಭವ್ಯೇಂದ್ರರ್ ವಿಭುಗೆ ಮಾಡಿದರ್ ಮಜ್ಜನಮಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೪-೭೭). (ನಾ). ೨. ಹಸುವಿನಿಂದ ದೊರಕುವ ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ಗಂಜಲ ಮೊದಲಾದುವು: ದ್ರವ್ಯವಿದ್ದವನಲ್ಲಿ ಹವ್ಯವಾದರೂ ಗವ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಬಡತನ (ಗಾದೆ). 'ಪಂಚಗವ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗವ್ಯೂತ (ನಾ). = ಗವ್ಯೂತಿ ೧. [ಸಂ.]

ಗವ್ಯೂತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೂರದ ಅಳತೆ; ಎರಡು ಕ್ರೋಶದಷ್ಟು ದೂರ. ℙ ಸುಮಾರು ಐದು ಕಿಲೋಮೀಟರುಗಳಷ್ಟು ದೂರ: ನಗರಾದುತ್ತರಸ್ಯಾಂದಿಶಿ ಗವ್ಯೂತಿ ಪ್ರಮಾಣವ್ಯವಸ್ಥಿತ (ಸೌಇಇ. XX, ೭-೧೫; 735); ಅಂತು ಗಂಗಾದ್ವಾರದೊಳ್ ಚತುರಶ್ರಷಣ್ಣವತಿಗವ್ಯೂತಿ ಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಿರ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೬ ವ); ನೆಟ್ಟನಿಲ್ಲಿ ಗೇಕಗವ್ಯೂತಿ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೧೭ ವ). ೨. ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ಗೋಮಾಳ. [ಸಂ.]

ಗವ್ಯೆ (ನಾ). ದನಗಳ ಗುಂಪು: (ಕ). [ಸಂ. ಗವ್ಯಾ]

ಗವ್ಹರ 'ಗಂಹರ' ನೋ.

ಗವ್ಹಳಿಕೆ (ನಾ). ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಶಕ್ತಿ; ದೌರ್ಬಲ್ಯ: ಯೌವನವೊದಗಿದಾಗ ಏನೆಂದರೂ ಅಪ್ಪ ಅವ್ವಣ್ಣನೆಂದು ನಸುನಗುತ ಗವ್ಹಳಿಕೆ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ ಬಂದೊದಗಲು ಇವನ ಬವ್ಹನ ತೆರದಲಾಡಿಪರೋ ಪ್ರಾಣಿ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೪೮-೫).
[←ಮರಾ. ಗಾಬಾಳ್=ಜೀರ್ಣವಾಗಿ ನಿರುಪಯೋಗಿಯಾದ ವಸ್ತು]

ಗಷ್ಟು 'ಗಸಟು' ನೋ.

ಗಸಗಸ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಗಸಗಸನೆ' ಪರಾ.
ಗಸಗಸ ತಿಕ್ಕು = ಬೇಗಬೇಗನೆ ಉಜ್ಜು: ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಗಸಗಸ ತಿಕ್ಕು (ರೂಢಿ).

ಗಸಗಸನೆ (ಅ). ಗಸಗಸ ಎಂಬ ಸದ್ದು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ; ಬಹಳ ಬೇಗನೆ; ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ: ಮಸಣವೆನಿಸಿತು ಊರು ಗಸಗಸನೆ ಹರಡಿ ಆ ಸುದ್ದಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೪೧-೬೪). [ಗಸಗಸ + -ಅನೆ$_1$]

ಗಸಗಸೆ 'ಕಸಕಸೆ' ನೋ.

ಗಸಟು, ಗಷ್ಟು, ಗುಷ್ಟು (ನಾ). ೧. ತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವವಸ್ತುಗಳ ತಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಕಸ; ಗಸಿ: ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ಪದದೊಳ್ ಕಾಸಿದಾಗಳ್ ನೊರೆಯುಂ ಗಸಟುಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಪೋಗೆ ತಿಳಿದು ಕಂಪುಮಿಂಪುಮುಳ್ಳ ತುಪ್ಪಮಪ್ಪಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೧೮-೧೨ ವ). **ಗಷ್ಟು**: ೧. ಈ ಎಣ್ಣೆಪಾತ್ರೆಯ ತಳದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಷ್ಟು ಇದೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಕೊಳೆ; ಕಸ: ಇನ್ನು ಗಷ್ಟುಮುಷ್ಟುಗಳ ವಿಚಾರ ೨. (ಕನ್ನನು. I, ೨೩೦). **ಗುಷ್ಟು**: ೨. ಅಖಿಳಮದಂಗಳ ಗುಷ್ಟು ನೆಲೆಗೆಟ್ಟು ಪೋಗೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೩-೩೩); ಗುಷ್ಟು ನಾರುವ ಮೆಯ್ಯ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಬಿರುಗಣ್ಣು (ವಾದಿಕೀ. ೭೦-೧). 'ಕಸಟು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಶಟು; ತುಳು. ಕಸಂಟ್; ಪರ್ಜಿ. ಕಸಡ]

ಗಸಣ 'ಗಸಣಿ' ನೋ.

ಗಸಣಿ, ಗಸಣ, ಗಸಣೆ, ಘಸಣ, ಘಸಣಿ, ಘಸಣೆ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ; ಕೋಟಲೆ; ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ: ಇದು ಶತಸಹಸ್ರಯೋಜನಮುದಗ್ರಮಿದನಡರ್ವ ತೊಡರ್ವ ಗಸಣಿಯೊಳೇನೆಂಬುದನೆಂದು ದಿವಿಜಗಜಮಂಬುದಮಾರ್ಗಕ್ಕೊಗೆದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೫); ದಿಶಾದನ್ತಿಗೆ ಮಹೀಭರಮಂ ತಾಳ್ದುವಾಯಾಸವಿನ್ನೇಕೆ ಮಹೀಭೃನ್ಮೌಳಮಂ ಪೊರ್ದ್ದುರ್ವ ಗಸಣಿ ನೆಲಕ್ಕಾನೆ ಪೋ ಸಾಲ್ವೆಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು, ೯೬-೨೧; 1141); ನಿನ್ನ ಕಂದನ ಗಸಣಿ ಬಲುಹು ಯಶೋದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೪೯); ಮಸಗಿತು ತಮಸ್ತೋಮಮಾದಿತ್ಯಮಂಡಲದ ಗಸಣಿಯಿಲ್ಲೆನೆ ನಭದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೨೫). ೨. ಗೋಜು; ಗೊಡವೆ; ಉಸಾಬರಿ: ಮಾಡುವ ಕಿಡಿಸುವ ಗಸಣಿಗೆ ನಾಡೆಯುಮದು ಪೊಜಗು (ಆದಿಪು. ೧-೪೬); ಜೂಜಿನ ಗಸಣಿ ಸಾಕೈ ಮಗನೆ ಬೇಡಿದೆನೆಂದು ತಲೆವಾಗಿದಳು ಗಾಂಧಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ಒರಿಇ. ೯-೨೭); ಆತನ ಗಸಣಿ ನಮಗೇಕೆನುತಲಿದ್ದುದು ಜಂಗಮಸ್ತೋಮ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೯). ೩. ತಿಕ್ಕಾಟ; ಘರ್ಷಣೆ: ಬಹಳಾಹವದ ಭಾರಿಯ ಭಟರ ಬಲುಗಾಳಗದ ಗಸಣಿಯಲಿ ಅವನಿ ನೊಂದುದು (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೫). **ಗಸಣ**: ೩. "ಗಸಣ(ಣೆ) – ಘರ್ಷಣ = ತಿಕ್ಕಾಟ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). **ಗಸಣೆ**: ೧. ಇರದೆ ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಪ ಗಸಣೆಗೆ ಭರದೆ ಚಿಂತಾಮಣಿಗೆ ಕನಲುವರಜಿದು ದಶರಥನೃಪನ ರಾಜ್ಯದೊಳರ್ಥಿಸಂಕುಳವು (ಕುಮುರಾ. ೨-೮); ಹುಸಿವೊಡೀ ಮಾಯಕದ ತನುಮನದೆಸಕವವನಿನ್ನಿಲ್ಲವೆನಿಸುವ ಗಸಣೆಯೇತಕೆ ಬೇಜಿ ಮುಕ್ತಿಯ ಬೆದಕುತಿರಲೇಕೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೪-೨೩); ಎಮಗೀ ಭಿಕ್ಷಮಲ್ಲದವರೆಡೆಗೆ ಬಹ ಗಸಣೆಯೇಂ ಬಂದಂತೆ ನೀಂ ನಡೆ (ಚೆಬಪು. ೨೦-೨೬). ೨. ಹಸಿಯದಿರೆ ಉಣಬೇಡ ಹಸಿದು ಮತ್ತಿರಬೇಡ ಬಿಸಿ ಬೇಡ ತಂಗೂಳುಣಬೇಡ ವೈದ್ಯನ ಗಸಣೆ ಬೇಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦-೧೨). **ಘಸಣ**: ೧. ಬೀಜಯಾತ್ರೆಯಿದು ಕರ್ಮದ ಘಸಣಕ್ಕೆ ತೇಜೋಮಯ ಕೃಷ್ಣ ವಿಜಯವಿಠಲ ಮನವೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೨೯೪). **ಘಸಣಿ**: ೧. ಧರಾವನಿ[ತೆ]ಯ ಭಾರಾವತಾರದೊಳೆನಿತಾನುಂ ಘಸಣಿ ಪೋದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೪ ವ); ಘಸಣಿಯೆಂಬಡಂ ನೀನಜಿವುದು ಮಾಸಿಪ್ಪೊಡಂ ಸಮಂತೊಲ್ಲದಳಂ (ಮದತಿ. ೧೧-೪೨); ನಿಮ್ಮ ರಕ್ಷಣವ ಹಸರಿಸುವ ಪರಮಾತ್ಮ ತಾನೀ ಘಸಣಿ ನಿಮಗೇಕೆಂದು ದೇವಪ್ರಸರವನು ತಿಳುಹಿದನು ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ಕಾಮಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೦); ಹೆಸರುಗೊಂಬರು ವೀರರಾವನ ವಿಷಮವಿಕ್ರಮನೆಂದು ನಿನ್ನೀ ಘಸಣಿಯನು ಘಳಿಗೆಗೆ ಗತಾಯುವ ಮಾಡನೇ ಬಳಿಕ (ನಿಭಾಗ ೩-೮-೨೭). **ಘಸಣೆ**: ೧. ವಿಷಯವಂತಮಾರ್ಗದಲಿ ಮೋಹಿಸಿದನಾದೊಡೆ ಬಳಿಕಲಾತನ ಘಸಣೆ ದುಃಖವನೀವುದೈ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೬೪); ಉಸುರ ಗಮನಾಗಮದ ಸರಣಿಯ ಘಸಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗಸಣಿ]ಯಲಿ ಬೆಂಡಾಗಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಮಸಗಿ ಕೋಪಾನಲನನೋಕರಿಸಿದನು ಕಲಿಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೪೪); ಕೆಲಕಾಲ ಭಯವಿಲ್ಲ ಕನಸಿನಬ್ಬರದಲಿ ಛಲದಿಂದ ಪುಟ್ಟುವ ಘಸಣೆಯಿಲ್ಲ (ಕನಕ. ೧೭-೫); ಅಸುರವಿರೋಧಿಗೆ ಘಸಣೆಯೆಂಬೋದು ಎತ್ತ (ವಿಪ್ರಸು. ೨-೬).
[ಪ್ರಾ. ಘಸಣ. / ಸಂ. ಘರ್ಷಣ]

ಗಸಣಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೋರಾಡು; ಸೆಣಸು; ಘರ್ಷಿಸು: ಮಸಣಿಯೊಳ್ ಗಸಣಿಗೆಯ್ವ ಜವನಂ ಜವಗಿಡಿಸುವ ಕುಳಿಕನಂ ಗುಳಿಗೆಗಟ್ಟುವ ಪೆರ್ಕಳದ ಕಾಲಾಳ್ಗಳ ಪಡೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೧೬).
[ಗಸಣಿ + ಕೆಯ್$_1$]

ಗಸಣಿಗೊಳ್, ಘಸಣಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬವಣೆಗೊಳ್ಳು; ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ಳು; ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು: ಅಮೃತಘಟಿಕೆ ಇದ್ದು ಅಶನದ ಮುದ್ದೆಯ ಕೇಳಿ ಗಸಣಿಗೊಂಬಂತೆ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೬೦); ತಂದೆ ಬಿಜಯಂಗೈವುದೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತುಮಿರೆ ಅಂದು ದಣ್ಣಾಯಕರು ಗಸಣಿಗೊಳುತಂತಲ್ಲಿ ನೊಂದು ಸಮಶೀಲವಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿದರಂತಲ್ಲಿ (ಜೊಮ್ಮರ. ಹ. ೩೯೨-೨೬). ೨. ಆಯಾಸಪಡಿಸು; ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು:

ಚರಿಯಿಪ ಕಿನ್ನರಿಯರ ಮೊಗಸಿರಿಗೊಯ್ಯನೆ ಗೋರಿಗೊಂಡು ಕೂಡೆ ಕುಕಿಲ್ದುಪ್ಪರಿಸಿ ರವಿರಥದ ವಾಜಿಗಳರುಣನನೋರೊರ್ಮೆ ಗಸಣಿಗೊಳ್ವುವು ನಭದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೧೯). **ಘಸಣಿಗೊಳ್** : ೧. ಕೂರ್ಗಣೆಗಳ್ ನಭದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಸಂದಿಸೆ ಕವಿದತ್ತು ಕಣ್ಗೆ ಕಡುಗತ್ತಲೆ ನೋಡುವ ದೇವದಾನವರ್ ಘಸಣಿಗೊಳಲ್ಕೆ ನೋಡಲನುವಲ್ಲೆನುತುಂ ಗಗನಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೩೨) ; ಅಕಟ ದಿಗ್ಗಜ ಘಸಣಿಗೊಂಬುದೆ ನಿನ್ನ ಬಾಣಪ್ರಸರಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೦) ; ಘಸಣಿಗೊಂಬನು ಸತಿಯ ಸಂತಾಪದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೮-೩). [ಗಸಣಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಸಣಿದಾರಿ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ದಾರಿ : (ಕ). [ಗಸಣಿ + ದಾರಿ]

ಗಸಣೆ 'ಗಸಣಿ' ನೋ.

ಗಸಬಸನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ ; ಆತುರದಿಂದ ಕೂಡಿ : ವ್ಯಸನದುದ್ರೇಕಕೆ ಪಶುಗಳಂದದಿ ಗಸಬಸನೊಂದಲದು ಮೋಹವಲ್ಲ (ಭರಚ. ೪೭-೩೦).

[ಗಸಬಸ$_0$ + –ಅನೆ$_1$]

ಗಸಿ (ನಾ). ೧. ಗಷ್ಟು ; ಗಸಟು : ಕಿಸುವೆರಸಿದ ಪೊನ್ನುಂ ಗಸಿವೆರಸಿ ದೆಣ್ಣೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ.೧೪-೧೩೪); ಇದು ನಿಜವಾಗಿ ಸರಸ್ವತೀಪೂಜೆಯ ಗಸಿ; ತುಪ್ಪ ಬೇರೆ (ಸಾಹಿಜೀ.೭). ೨. (ಕರಾ) ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಕಲಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಕುವ ಮೇಲೋಗರದ ತಳದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ ಭಾಗ : ಸ್ವಲ್ಪ ಗಸಿ ಹಾಕ್ತೀನಿ. ಕಲಸಿಕೊ (ಮಲೆಮ. ೨೧). ೩. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನ ಗಿಡದ ದೊಡ್ಡ ಎಲೆಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಮೊಳೆಯುವ ಚಿಗುರೆಲೆ. 'ಗಸಿತೆಗೆ' ಪರಾ. ೪. (ಆಲಂ) ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ. 'ಗಸಿಕೊಡು' ಪರಾ.

ಗಸಿಗಿಳಿಸು = ಸೋಸು ; ಶೋಧಿಸು : ಜೊತೆಗಾರ ತನಿಜಿನುಗು ದನಿಯಲಿ ಸೋಸುತಿಹನು, ಹಿನ್ನೋಟ ಮುನ್ನೋಟದಲಿ ಗಸಿಗಿಳಿಸುತಿರೆ ಅಭ್ರ ಧವಳಿಸುತಲಿವೆ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೧-೧೧). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಗಸಿ]

ಗಸಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಮೋಸಮಾಡು ; ವಂಚಿಸು : ಅವನು ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಗಸಿಕೊಟ್ಟಂವ (ಮಲೆಮ. ೬೩೮). [ಗಸಿ + ಕೊಡು$_1$]

ಗಸಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗು ; ತಳವೂರು ; ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು : ಗನ್ನಂ ಗಸಿಗಟ್ಟಿತೀಯೆಡೆಯಿನೀ ಠಾವಿಂದೆ ಸಂದಿಚ್ಛಕಂ ಪದುಳಂಬೆತ್ತುದು ಮತ್ತಮೇಂ ಭವಸುಖಂ ಪೆಂಪಾದುದೀ ಬೀದಿಯಿಂ (ಚಕವಿ. ೭-೬೫).

[ಗಸಿ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಸಿತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಷ್ಟನ್ನು ತೆಗೆ, —ಕಳೆ, —ಹೋಗಲಾಡಿಸು. ೨. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನ ಸಸಿಯಿಂದ ಹಾನಿಕಾರಕವಾದ, ಹೆಚ್ಚಾದ ಚಿಗುರೆಲೆಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಬಿಸುಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಗಸಿ + ತೆಗೆ$_1$]

ಗಸ್ತಿ 'ಗಸ್ತು' ನೋ.

ಗಸ್ತಿಗಾರ (ನಾ). ಪಹರೆಯವನು ; ಕಾವಲಿನವನು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಗಸ್ತಿ (< ಗಸ್ತು) + – ಗಾರ (< –ಕಾಱ]

ಗಸ್ತಿಪಹರೆ (ನಾ). ಕಾವಲಿನ ಪಹರೆ : (ಕ).

[ಗಸ್ತಿ (< ಗಸ್ತು) + ಪಹರೆ]

ಗಸ್ತು, ಗಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾವಲುದಳದವನು ಮಾಡುವ ಪಹರೆ, —ಕಾವಲು : ಗ್ರಾಮದ ಹಣವಸೂಲಿ, ಗ್ರಾಮದ ಪಹರೆ, ರಾತ್ರಿಗಸ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪) ; ಆಗತಾನೆ ಬಂದ ಮೋಟಾರಿನಿಂದ ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಇಳಿಯುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಗಸ್ತಿನ ಶಿಪಾಯಿ ಕೊಂಚ ತಡೆದು ನಿಂತ (ರತ್ನಗೋ. ೩೨) ; ಪೋಲೀಸಿನವರು ವಿಶೇಷಗಸ್ತುಗಳು, ಗ್ರಾಮಗಾವಲು, ಗ್ರಾಮಸ್ಥರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ನಡೆದಾ. II, ೮೫೯). ೨. ಮೋಸ ; ದಗಾ : ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೆಯಲ್ಲಾ ಗಸ್ತು (ರೂಢಿ). 'ಗಸ್ತುಕೊಡು' ಪರಾ. ಗಸ್ತಿ : ೧. ಜಾವಜಾವಕೆ ಗಸ್ತಿ ಸಭಿ[ಲಿ]ನಿ ತಿರುಗುವಂತೆ ರಾಯ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮಾಡಿಸಿದ (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೧೬) ; ರಾತ್ರೆ 'ಗಸ್ತಿ' ತಿರುಗುವ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಕೊಟ್ಟು . . . ಬೆದರಿಸಿದರು (ಬಂಗಾರ. ೨೪೦) ; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ಗಸ್ತೀಕಾವಲಿನವರು ಹೊರಡುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನೀವೆಲ್ಲರೂ . . . ಹೊರಡಬೇಕು (ಪೇಟೆಮಾ. ೨).

ಗಸ್ತಿಯವನು = ಗ್ರಾಮ, ನಗರಾದಿಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಾವಲು ತಿರುಗುವವನು ; ಪೋಲೀಸಿನವನು : " ಗಸ್ತಿಯವನೇ " ಎಂದು ಕೂಗಲು ಹವಣಿಸಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೮).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಗಶ್ತ್ ; ಮರಾ. ಗಸ್ತ್]

ಗಸ್ತುಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಮಾಡು ; ದಗಾಕೊಡು : ಬೇರೊಬ್ಬ ಸಾಲಗಾರನಿಗೆ ಗಸ್ತುಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಗಲ್ಲಿಬಿದ್ದರೆ ಈ ವಿಮಾದಲ್ಲಾಳಿ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುತ್ತಾನೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೫೪) ; ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಹುಡುಗರು ನಮಗೆ ಬಹಳ ಗಸ್ತುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಕಸಬು. ೮) ; ಕೊನೆಗೆ ನನಗೆ ಗಸ್ತುಕೊಟ್ಟೇಬಿಟ್ಟ (ಉಡುಗೊ. ೪೮). [ಗಸ್ತು + ಕೊಡು$_1$]

ಗಸ್ತುತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). (ಪಾಳೆಯ, ಪಟ್ಟಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಸುತ್ತ) ತಿರುಗು ; ಕಾವಲುಕಾಯು : ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಗಸ್ತುತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ ಸೀಖ್ ಪಹರೆಯವನು . . . ಗಾಬರಿಗೊಂಡನು (ಮೂಲಾನ. ೩೦).

[ಗಸ್ತು + ತಿರುಗು$_1$]

ಗಸ್ತುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಿರುಗಾಡು ; ಸುತ್ತು : ೩-೪ ಮೈಲಿ ಸುತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಗಸ್ತುಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ (ಗರುಡಾ. ೮ ಪೀಠಿಕೆ) ; ನಿನ್ನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಊರೆಲ್ಲಾ ಗಸ್ತುಹೊಡೆದುದಾಯಿತು (ನಿಶಿಉ. ೨೬೨).

[ಗಸ್ತು + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಗಹಕ (ನಾ). ಹಿಗ್ಗು ; ಉತ್ಸಾಹ (?): ಇಹುದು ಸಂತಸದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯದ ತಹಕವರಿದ್ಯೆದಿಸುವೆನೆಂದತಿಗಹಕದಲಿ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರ ಸಹಿತೊಲವಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ (ಜಿನಭಾ. ೬೨-೮). [?]

ಗಹಗಹ (ನಾ). ನಗೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಶಬ್ದ ; " ನಗೆಯೊಳ್ ಆದ ಧ್ವನಿ " (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೫೬) : " ಹಸನವ್ಯವಹೃತಿ ಗಹಗಹಮೆನೆ " (ಶಮುದ. ೩೦೯).

ಗಹಗಹನೆ (ಅ). ಗಹಗಹವೆಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ : ಗಹಗಹನೆ ನಕ್ಕು (ದಶಕು. ೪-೬೦) ; ಬಹುಕಾಲಕಾಗಿ ನನ್ನೊಡೆಯನ ಕಂಡೆನೊ ಮಹಿಮೆವೆತ್ತನೊಯೆನುತೆಯ್ದಿ ಮಹಿಪನ ಮುಂದುಡುಗೊಱೆಯನಿರಿಸಿ ಗಹಗಹನೆಱಗಿದಳು ಕಾಳಿಂದಿ (ಭರಚ. ೩೭-೬೬) ; ಅವನು ಹಾಸ್ಯಗಾರನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಗಹಗಹನೆ ನಕ್ಕನು (ರೂಢಿ). [ಗಹಗಹ+ – ಅನೆ$_1$]

ಗಹಗಹಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಶಬ್ದ : ಶಬರನಿಕರಂ ಕೊರಲ ಗಹಗಹಿಕೆ ಮೊಱೆಯೆ . . . ಪಕ್ಷಿಗಳ ದನಿಯಿಂ ಕರೆಯಲು (ಹಜಕಾ.೫-೪೨). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗುವಿಕೆ; ಅಟ್ಟಹಾಸ : ಅಹತಬಲನಿವನಿವನ ಘನವಿಗ್ರಹವನಾನುವುದರಿದೆನಲು ಗಹಗಹಿಕೆಯಲಿ ತೂಷ್ಣೀಕರಿಸಿ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಮಾಱಾಂತ (ತೊರರಾ. ೬-೩೪-೫೫). ೩. ಸಂತೋಷ ; ಹರ್ಷ : "ಗಹಗಹಿಕೆಯೆನಲ್ ಸಂತಸ" (ಭಾರನಿ. ೨೧). ೪. ಫಳಫಳನೆ ಹೊಳೆಯುವಿಕೆ ; ನಿಗಿನಿಗಿಗುಟ್ಟುವುದು : ತೈಲಲೇಪದ ನಯದ ಹೊಗರಿನ ಜಾಳಿಗೆಯ ಗಹಗಹಿಕೆಗಳ ಹೂಮಾಲೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫೬) ; ರೂಢಿವಡೆದ ಕುವರನ ರೂಪಿನ ಗಂಡಗಾಡಿಯ ಗಹಗಹಿಕೆಯನು ನೋಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೮-೧೪೮). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡುವ ವೈಖರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಗತಿ ಗಮಕ ಗಹಗಹಿಕೆ ತಿರುಪು ಚಾಳಿಯ ಕೊಂಕು ಜತಿ ಜೋಕೆ ಮಾರ್ಗವಣೆ . . . ತಾರಮಧುರ ಮಂದ್ರಗಳಿಂ ಹಾಡಿ (ಹಜಕಾ. ೭-೬) ; ಗಹಗಹಿಕೆವಡೆದ ವಹಣಿಯ ಸಹಾಹೆಝುಂಪೆಯದೊಳಮರೆ ಠಾಯದೊಳಂ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಬಯ್ಸಿಕೆ ಮಹಚಾಳೆಯದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿವಡೆದುದು ರಾಗಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೨೯) ;

ಗತಿ ಸಂಗತಿವಡೆಯೆ ಗಮಕಂ ಗಾರವಂಬಡೆಯೆ ಗಹಗಹಿಕೆ ಗೊಂಡಂ ಗೊಂಡಿಚಡಂ ಬಾಹಟಂ ಲಾಲಂಗಿ . . .ಕೊಂಕು ಕಮ್ಮಣೆ ಪೆಸರಂ ಬೆಡಂಗು ವಡೆಯೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೬-೬೭). [ಗಹಗಹ+ -ಇಕೆ]

ಗಹಗಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು : ಸೊಡರ ಮಿಹಿಲದಿಂ ಪೊತ್ತಿಸಿ ಪಿಡಿದು ಗಹಗಹಿಸುತಂ (ಬಸವು. ೧೬-೨೪) ; ಗಹಗಹಿಪ ಭೇರಿಗಳ ಬಿರುದಿನ ಕಹಳೆಗಳ ಕಳಕಳದ ವಾದ್ಯದ (ನಿಘಾಗ. ೧೦-೯೪-೩). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗು ; ಕೇಕೆಹಾಕಿ ನಗು ; ಅಟ್ಟಹಾಸಮಾಡು : ಆಯ್ಯೋ ಇದೇಕೆ ಹರಿಯಣ್ಣಂಗೆ ಬಲ್ಮುರುಳ್ ಮಯ್ಯನಾವರಿಸಿತೆನೆ ತದ್ದೂಷಕಬರ್ಬೂತುಗೆಯ್ಯುತುಂ ಗಹಗಹಿಸುತಿರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೧೧) ; ನಿನ್ನ ಸೊಸೆಯರೆನ್ನ ಮಹಿಮೆಯ ಸೊಸೆಯರಂದದೊಳು ಬಹುಸುಖದೊಳು ಬಾಳಲೆಂದು ಹರಸಿ ಗಹಗಹಿಸಿದಲ್ಲಿನದಕೆ ಮಗನ (ಭರಜ. ೪೬-೮೯) ; ನಿನಗೆ ಭ್ರಾಂತು ಎನ್ನುತ್ತಾ . . . ಗಹಗಹಿಸಿದರು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೪೬). ೩. ಸಂತೋಷಿಸು ; ಉತ್ಸಾಹಿಸು : ಲಿಂಗವ ಕಂಡು ಗಹಗಹಿಸಿ ಕೂಡಿದಲ್ಲದೆ ಮರ್ತ್ಯದ ಹಂಗು ಹಜಿಯದು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೧೦೦-೨೨೨). ೪. ಜಗಜಗಿಸು ; ಲಕಲಕಿಸು ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ತಲೆಗೆ ಕೋ[ತೊ]ಟ್ಟನು ವರಸುದರ್ಶನವ ಗಹಗಹಿಪ ಘನತೇಜದಲಿ ಶತಮಿಹಿರರಡಗಲು (ನಿಘಾಗ. ೧೦-೪೨-೫೨). [ಗಹಗಹ + -ಇಸು೨]

ಗಹನ (ಗು). ೧. ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಕಷ್ಟವಾದ ; ಸುಲಭಗ್ರಾಹ್ಯ ವಲ್ಲದ ; ರಹಸ್ಯವಾದ ; ಗೂಢ : ಗಹನತತ್ತ್ವಕೆ ಶರಣೊ ಮಂಕು ತಿಮ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೩) ; ಗಹನವಿಷಯಗಳ ಮೇಲೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸಿ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೪೩). ೨. ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ; ದಟ್ಟವಾದ ; ನಿಬಿಡವಾದ : ತಾನು ಇದೀಗ ದಾರಿ ಸಿಗದ ಗಹನಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂಡಲೆಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಎನಿಸಿತು (ಸಮಜೀ. ೨೨೩). (ನಾ). ೩. ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದುದು ; ಕಷ್ಟದಿಂದ ನೆರವೇರಿಸತಕ್ಕುದು : ಬೆಸನವಾವುದು ಗಹನಮೆಂದು ಪೂಣ್ದು ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೧ವ) ; ದುರ್ಯೋಧನನಂ ಕೊಲ್ವುದುಂ ಗೆಲ್ವುದುಂ ನಮ್ಮರಸಂಗಾವುದು ಗಹನಂ (ಗದಾಯು. ೨-೪ವ) ; ಮರನಂ ನುಡಿಸು ವುದು ಪರಮಗಹನಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೨-೧೩) ; ಕಂಡವಳಿದು ನನಗಾವ ಗಹನಾ ವಿವರಿಸಿ ಕೇಳೆಂದೆ (ಪ್ರಭುಂಜ. ೪-೨೩). ೪. ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗದುದು ; ಕಷ್ಟಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದು : "ಗಹನಮೆನಲ್ ಕೊಂಕಿತೆಯ ನುಡಿ" (ಭಾರತಿ. ೫೪). ೫. ನಿಬಿಡವಾದ ಪ್ರದೇಶ ; ದಟ್ಟವಾದ ಸ್ಥಳ ; ಹೋಗಲು ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಅಂತಾ ವನಗಹನಮೆಲ್ಲಂ ದಹನಮಯಮಾದ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೬ವ). ೬. ನಿಬಿಡತೆ ; ದಟ್ಟಣೆ : ಅತ್ತ ಮುನಿಯಿಂದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ರಾಮರರಿಯುತಿರೆ ಮುಂದಿರ್ದ ಮಾರ್ಗದ ಮಹಾರಣ್ಯಗಹನಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೪-೬೯). ೭. ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು, —ಅರಣ್ಯ : "ಅರಣ್ಯಂ, ಆಟವೀ . . . ಗಹನಂ, ದುರ್ಗಂ —ಈ ೯ ಅಡವಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೭) ; "ವನಮರಣ್ಯಂ . . . ಗಹನಮೆನಲು ಕಾಂತಾರವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೯) ; ಕೇಳಲಾದುದು ಪುರುಷಪ್ರಲಾಪರುದಿತಸ್ವನಮಾ ಗಹನಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯) ; ಸಂಸಾರದೊಳ್ ತೊಳಲ್ದು ಮಹಾಗಹನದೊಳಿರ್ವರುಂ ಮಹಿಪಂಗಳಾಗಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೩೯ವ) ; ಬಹುಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ವಿಂಧ್ಯದ ಗಹನದಲು ಬರಬರಲು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೦೩. ೨೫-೫೫). ೮. ದೊಡ್ಡವನು ; ಗೌರವಸ್ಥ : ಆನೊಬ್ಬನೆಂದು ಗಹನಂಮಾಡಬಪ್ಪುದೇ (ತಿರುರ. ದೇ. ೨೬-೧) ; ಕರುಣಾವನನಿಧಿಗಳೆನಿಸಿ ಬಾಳ್ವುದು ಗಹನರ್ಗಲ್ಲದೆ ಪೆಜರ್ಗೆ . . . ನೊಗ್ಗೇ (ನೀತಿಮಂ. 1, ೨೧೭). [ಸಂ.]

ಗಹನತೆ (ನಾ). ೧. ನಿಬಿಡತೆ ; ಸಾಂದ್ರತೆ. ೨. ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸುಲಭಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಗಹನತೆ – ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆಗಳೂ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೨೨). [ಸಂ. ಗಹನತಾ]

ಗಹನಪಥ (ನಾ). ಹೋಗಲು ಕಷ್ಟಕರವಾದ ದಾರಿ ; ಶ್ರಮಸಾಧ್ಯ ವಾದ ಮಾರ್ಗ : ಲೋಕಮಾನ್ಯರು . . . ಕರ್ಮಯೋಗದ ಪಥ ನಿಜಕ್ಕೂ ಅತಿ ಗಹನಪಥವೆಂದು ಸಾರುತ್ತಾರೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೪). [ಗಹನ + ಪಥ]

ಗಹನಪ್ರಚಾರ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಸಂಚಾರ : ಮುಳ್ಗಳಂಕ್ಕಿರಿಯಂ ಬಾರಿಪುದೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ ಮದದ್ವಿರದಂ ಗಹನಪ್ರಚಾರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೯). [ಗಹನ + ಪ್ರಚಾರ]

ಗಹನಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಎಣಿಸು ; ಹಿರಿದುಮಾಡು : ಗಹನಮಾಡದೆ ನುಡಿದ ತಪ್ಪಿನ ಬಹುಳತೆಯ ಭಾವಿಸದೆ ತನ್ನನು ಕುಹಕಿ ಯೆನ್ನದೆ ಕಾಯಬೇಕೆಂದೆಜಗಿದನು ಪದಕೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೪೪). [ಗಹನ + ಮಾಡು೧]

ಗಹನಮಾರ್ಗ (ನಾ).=ಗಹನಪಥ : ನೀತಿಸೂಕ್ಷ್ಮದ ಗಹನಮಾರ್ಗಮಂ ವ್ಯಾಸರ್ ಗೀತೆಯಲಿ . . . ವ್ಯಾಕಿಸಿಹರು (ಮಂಕುಕ. ೪೬೨). [ಗಹನ + ಮಾರ್ಗ]

ಗಹನೋದರ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯ ; ಅರಣ್ಯದ ಒಳಭಾಗ : ಗಹನೋದರದೊಳಗೆ ಘಾಡಿಸಿತು ಘನವಹ್ನಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೨೭). [ಗಹನ + ಉದರ]

ಗಹ್ವರ (ಗು). ೧. ಅಗಮ್ಯವಾದ ; ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ. ೨. ಆಳವಾದ ; ಅಗಾಧವಾದ. (ನಾ). ೩. ಬಿಲ ; ಬೆಟ್ಟದ ಗವಿ ; ಗುಹೆ : ತದ್ವದನಗಹ್ವರದಿಂ ಬಿಸುನೆತ್ತರುಣ್ಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೧) ; ಅನಿಮೇಷಾಹಿತನಾಸ್ಯಗಹ್ವರವಿನಿರ್ಯಾಲ್ಲೋಹಿತಂ . . . ಬಿಟ್ಟಿರ್ದನಂ ಗೆಲ್ದು (ಜಗವಿ. ೪-೫೮) ; ಮಲೆತುದು ಮುಂದೆ ಗಿರಿಗಹ್ವರ ಭೂಭೃದ್ದು ಕುಟಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೬-೫೬) ; ಗಿರಿಗಹ್ವರಗಳಲ್ಲಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದು ರಾತ್ರಿಯ ವೇಳೆಯೇ ಪಯಣಮಾಡುತ್ತ ಕೋಟೆಗ್ರಾಮವನ್ನು ಸೇರಿದರು (ಪ್ರಮಹ. ೩೮). ೪. ತಗ್ಗು ; ಕೊಳ್ಳ ; ಹಳ್ಳ : "ಗಹ್ವರಮಾ ನಿಕುಂಜಮೆನೆ ಕೊಳ್ಳಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦-೨). ೫. ಕಾಡು ; ಅರಣ್ಯ. ೬. ಲತಾಕುಂಜ ; ಪೊದೆ ; ಪೊದರು. ೭. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಜಾಗ. ೮. ಹೊಂಗೆಮರ ; ತಮಾಲ : "ತಮಾಳವನು ಗಹ್ವರ ವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯-೫). ೯. ಕತ್ತಲೆ. ೧೦. ಕಪ್ಪು. ೧೧. ಸಮೀಪ ; ಹತ್ತಿರ. ೧೨. ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಗುಟ್ಟು ; ಅಭೇದ್ಯ ವಾದ ರಹಸ್ಯ. ೧೩. ಗದ್ಗದಸ್ವರದೊಡನೆ ಅಳುವುದು ; ರೋದನ. ೧೪. ಬೂಟಾಟಿಕೆ ; ಡಂಭ ; ಕಪಟ : "ಅರಣ್ಯಮುಂ ಗುಹೆ ಕೃತಕಂ ಸಮೀಪಮುಸಿತಾಂಧಗಳೆಂಬಿವು ಗಹ್ವರಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೧೦). [ಸಂ.]

ಗಹ್ವರಿ (ನಾ). ೧. ಗುಹೆ. ೨. ಭೂಮಿ : "ಧರಣಿ ಧಾರಿಣಿ . . . ಪೃಥಿವಿ ಗಹ್ವರಿಯಿಳೆಯು . . . ಸರ್ವಂಸಹಾಖ್ಯೆಯೆನೆ ನೆಲಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೪-೧). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಷಡ್ಜಸ್ವರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಒಂದು ಶ್ರುತಿ : ಬಳಿಕ ಗಹ್ವರಿ . . . ಸಕಲೆಯರೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಷಡ್ಜಸ್ವರದಿಂ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨). [ಸಂ. ಗಹ್ವರೀ]

ಗಳ್ಳ೧ 'ಗಟಿ' ನೋ.

ಗಳ್ಳ೨ 'ಗಲ' ನೋ.

ಗಳ್ಳ೩ 'ಗದ್ಯ' ನೋ.

ಗಳಂ 'ಗಡ್ತ₄' ನೋ.

ಗಳಂತಿಕೆ 'ಗಲಂತಿಕೆ' ನೋ.

ಗಳಂತಿಗೆ₁, ಗಣತಿ₁, ಗಣತಿಗೆ, ಗಣದಿಗೆ, ಗಣಿತಿ₂, ಗಲತಿಗೆ, ಗಳತಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ಗಲಂತಿಕೆ ೧: "ಗಳಂತಿಗೆ ಗಣಿತಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗಣಂವತಿಯಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩); ಪೊನ್ನ ಬೆಳಗುವ ಗಳಂತಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಯನಾದಮಾನುಮೊಪ್ಪುತ್ತಿರ್ದುದಂ ಪಿಡಿದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೩-೬). ೨. = ಗಲಂತಿಕೆ ೨: ದೇವರ ಪೆರ್ಗಡೆ ಮೂಸಿಗ ಕೇತಿಸೆಟ್ಟಿಗಗ್ರ ತೇಜಂ ಗಳಂತಿಗೆಗೆ ಮತ್ತರ್ ಪನ್ನೆರಡು (ಎಇ. XIII, ೧೬೨-೯೭; 1055); ಶ್ರೀಸ್ವಾಮಿದೇವರ್ಗೆ ವರ್ಷ ನಿಬನ್ಧದಿಂ ತೆಜುವ ಗದ್ಯಾಣ ಪನ್ನೆರಡು ಗಳಂತಿಗೆಯಲು ಪುಟ್ಟಿದಾಯದೊಳಗೆ ಲೊಕ್ಕಿಯು ನವಿಲು ಮಾಗಿ ಪೊನ್ನವಣ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೪-೨೭; 1098). **ಗಣತಿ₁**: ೧. "ಗಣತಿ - ಗಲಂತೀ = ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). **ಗಣತಿಗೆ**: ೧.-"ವರ್ಧನೀ, ಗಳಂತಿಕಾ - ಈ ೨ ಗಣತಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೨). **ಗಣದಿಗೆ**: ೧. "ಗಣತಿಗೆ (ಗಣದಿಗೆ) - ಗಲಂತಿಕಾ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). **ಗಣಿತಿ₂**: ೧."ಗಳಂತಿಗೆ ಗಣಿತಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗಣಂವತಿಯಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೩). **ಗಲತಿಗೆ**: ೧. "ಗಳಂತಿಗೆ (ಗಣತಿಗೆ, ಗಲತಿಗೆ) -ಗಲಂತಿಕಾ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). **ಗಳತಿಗೆ**:೨. 'ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್' ಪರಾ. ೩. ಕಾಲುಮಣೆ; ಎತ್ತರವಾದ ಮಣೆ; "ಕಾಲ್ಮಣೆ, ಮಣೆ, ಪೀಠ" (ನಾನಾಶ. ೯೦). ೪. ಬಡು; "ಕಡಂಚಿಗೆ; ಕಾಳುಕಡಿ ಇಡುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೆಟ್ಟು" (ಜಾನಕೋ. ೯೭). [< ಸಂ. ಗಲಂತಿಕಾ]

ಗಳಂತಿಗೆ₂ (ನಾ). ಕೋಣೆ; ಕೊಠಡಿ: "ಓವರಿಯೆಂದುಂ, ಗಳಂತಿಗೆ ಯೆಂದುಂ ಕೋಣೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೬-೩೦೮); "ಓವರಿ ಗಳಂತಿಗೆ ಕೋಣೆಯು" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ಗುಟ್ಟಿನ ಗಳಂತಿಗೆಯಿಂದ ನಿರೂಪಿಕೆ ಯಾಗಿರುವಳು (ಚಿಟ್ಟಿಅ. ೫೩-೨೩). [?]

ಗಳಂತಿಗೆಗೆಜ್ಡಿ (ನಾ). ದೇವರ ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಗದ್ದೆ, —ಭೂಮಿ: ಗಳಂತಿಗೆಗೆಜ್ಡಿಯಿಂ ತೆಂಕ ಮತ್ತರೊನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬-೩೪; 1075). [ಗಳಂತಿಗೆ₁+ ಗೆಜ್ಡಿ]

ಗಳಂತಿಗೆಗೆಯ್, ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್ (ನಾ). = ಗಳಂತಿಗೆಗೆಜ್ಡಿ: ಗಳಂತಿಗೆಗೆಯ್ಮತ್ತರಾಜು ಮನೆಯೊನ್ದು (ಎಇ. XX, ೬-೨೯; 1012). **ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್**: ಕತ್ತಿಯಗೆರಿಯಿಂ ಪಡುವಲು ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್ಯಿಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. V, ೮೫೧-೪೦; 1162). [ಗಳಂತಿಗೆ₁ + ಕೆಯ್₄]

ಗಳಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ಕಲಿವಿಟ್ಟರಸರ್ಬನಾವಾಸಿ ಗಳಂಬನಾಯ್ಪುವರ್ಮ್ಮನಂ ಕೊನ್ದು ಕೋಟೆಯೊಳ್ ಸುಖದಿನಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೫-೫; 912). 'ಕದಂಬ' ಪರಾ. [?]

ಗಳಕ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹಣ್ಣು 'ಗಳಕ್' ಎಂದು ನೀರಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು (ರೂಢಿ). 'ಗುಳಕ್' ಪರಾ.

ಗಳಕ (ನಾ). ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ: ವಕ್ತ್ರದಿಂ ಸುರ್ಯ ತಲೆಕಟ್ಟಿಂ ಮಾಲೆಪೂವಾಕೆಗಳ ಗಳಕದಿಂ ಬಿಳ್ಪುದುತ್ತಾರಹಾರಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೭; 1198). [ಸಂ. ಗಲಕ]

ಗಳಕಂಬಳ 'ಗಲಕಂಬಲ' ನೋ.

ಗಳಕನೆ, ಗಳಕ್ಕನೆ (ಅ). ಗಳಕ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ: ಚಿಕ್ಕ ಕೆಲವು ತೊಳಗುತಲಿರಲು ಗಳಕನೊಂದು ಉಳುಕುತಲಿತ್ತ (ನಾದಲೀ. ೪-೪). **ಗಳಕ್ಕನೆ**: ಮರದ ಮೇಲಿಂದ ಒಂದು ಹಣ್ಣು ಗಳಕ್ಕನೆ ನೀರಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಗಳಕ್ + -ಅನೆ₁]

ಗಳಕ್ಕನೆ 'ಗಳಕನೆ' ನೋ.

ಗಳಕ್ಕೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಅರಸಿಯು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಗಳಕ್ಕೆಜಿಯ ಆ ಕೆಜಿಯನ್ನೊ‍ೋಪಿನಿಂದೆರಡು ತಡಿಯೊಳಮೊನ್ದೊನ್ದು ತಡಿಯೊಳ್ . . . ಗಳಕ್ಕೆಜಿಯ ತೆಙ್ಕಣ ಕಡೆಗೋಡೋಡಂ ನಿಜಿಸಿದ ಕಲ್ಲಿನ್ದಂ (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೨೬೯-೯೨; 904). [? + ಕೆಜಿ]

ಗಳಗಂಟೆ (ನಾ). ೧. (ಎತ್ತುಗಳ) ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಗಂಟೆ: ಬೃಹದಾಕಾರವಾದರೂ ಬಹುಸುಂದರವಾದ ನಂದಿಗಳು ಅವು. ಪ್ರಕಾಂಡ ದೇಹ . . . ಬಿರುಗಂಟೆ, ಗಳಗಂಟೆಸರಗಳು, ಮೈತುಂಬ ಒಡವೆಗಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೪೫). ೨. (ಆಲಂ) ಹರಟೆಮಲ್ಲ; ಮಾತಾಳಿ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಶುದ್ಧ ಗಳಗಂಟೆ ಅವನು. ಅವನ ಮಾತಿಗೇನು ಬೆಲೆ? (ರೂಢಿ). [ಗಳ್₂ (= ಗಲ) + ಗಂಟೆ₂]

ಗಳಗಂಡ (ನಾ). ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಏಳುವ ದುರ್ಮಾಂಸದ ಗಂಟು; ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಒಂದು ಮಾಂಸಗ್ರಂಥಿ: ಅಳಿಯಿಂದಂ ಕಾವಳಿ ತಂಡುಳಜಳದಿಂದರುಸೆ ಗನ್ಯಘೃತದಿಂದಂತಾ ಗಳಗಂಡ ಕ್ಷಯ ವಾತೇಗಳೆ ಕಿಡುಗುತ್ತರಣೆಯಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸೆ ಸತತಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೯); ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಬಹಳ ದೂರವಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ . . . ಥೈರಾಯಿಡ್‌ಗ್ರಂಥಿಯು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಥೈರಾಕ್ಸಿನ್ ಅನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಊದಿಕೊಂಡು, ಗಳಗಂಡ (Symple Goiter) ಎಂಬ ರೋಗವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೨೪). [ಗಳ್₂ (= ಗಲ) + ಗಂಡ₃]

ಗಳಗಂಡಗತ್ತರಿ (ನಾ). (ಶತ್ರುಗಳ) ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸತ್ಯರತ್ನಾಕರಂ ಗಳಗಂಡಗತ್ತರಿ . . . ಕುಮಾರ ಬೊಮ್ಮದೇವರಸರು (ಕಇ. IV, ೪೩-೩; 1264). [ಗಳ್₂ (= ಗಲ) + ಗಂಡಗತ್ತರಿ]

ಗಳಗರ್ಜನ (ನಾ). ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಂಠಧ್ವನಿ; ಅಬ್ಬರದ ಕೂಗಾಟ: ದಿನಪನುದಯಾಚಲದ ಚಾವಡಿವನೆಗೆ ಬರೆ ಬಲವೆರಡು ಗಳಗರ್ಜನದಿ ಬಂದೊಡ್ಡಿದುವು ಕಳನೊಳು ಖತಿಯ ಪಡಿಸಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೮). [ಗಳ್₂ (= ಗಲ) + ಗರ್ಜನ]

ಗಳಗರ್ಜನೆ (ನಾ). = ಗಳಗರ್ಜನ: ಜಂಗಮದ ಗಳಗರ್ಜನೆ ಜಂಗಮದ ಕೋಳಾಟಕೆ ಸೈರಿಸದಿದ್ದರೆ ನೀನಂದೇ ಮೂಗ ಕೂಯಿ ಕೂಡಲಸಂಗಮ ದೇವಾ (ಬಸವ. ೪೨೮); ಕಾಶಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಅನಂತಗೇಗರ್ಜನೆಗಳ ಮಾಡಿ ನಿರ್ಬಂಧಿಸಲು (ಭೈರಸೂ. ೬೧). [ಗಳ್₂ (=ಗಲ) + ಗರ್ಜನೆ]

ಗಳಗರ್ತರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಕಂಠೀರವಮುಖದ ಭೇರುಂಡಮುಖದ ಗಳಗರ್ತರಿಯುರ್ದನಾರಿಯ ಕಟ್ಟದಲಗಿನ ಕನ್ನಡಿಯ . . . ಬೆಳಗುಗಳು ಮಾರ್ತಂಡಂಗೆ ಮಾರ್ಪೊಳೆಯ (ಮಹಾನೀ. ೧೨-೨೦ ವ). [ಗಳ್₂ (= ಗಲ) + ಕರ್ತರಿ]

ಗಳಗಳ 'ಗಟಗಟ' ನೋ.

ಗಳಗಳನೆ 'ಗಟಗಟನೆ' ನೋ.

ಗಳಗಳಿಕೆ(ನಾ). ಕೋಮಲತೆ: ಗಳಗಳಿಕೆಯಿನೆಳದಳಿರ್ಗಳಿನೆಳಮಿಡಿಯಿಂ ನೆಲೆಯ ತುಜುಗಿದೆಳಮಾವುಗಳ್ . . . ನೋಟಕ್ಕೊಪ್ಪಿದಂ ರಮಣೀಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೬೦). [P ಇದು 'ನಳನಳಿಕೆ'ಯ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಗಳಗಳಿಸು 'ಗಟಗಟಿಸು' ನೋ.

ಗಳಗಾಳ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಕೊಕ್ಕೆ; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೀನಿನ ಕೊರಳಿಗೆ ನಾಟುವಂತೆ ಹಾಕುವ ಕೊಕ್ಕೆ: ಗಾಳ್ಕೆ -ಎಡೆಗಾಳ, ಗಳಗಾಳ, ಸಣ್ಣಗಾಳ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಳ್₂ (= ಗಲ) + ಗಾಳ]

ಗಳಗುಸನ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಸನ್ನಿಪಾತದಿಂದ ಬಡಬಡಿಸುವುದು; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗಳಹುವುದು. ೨. ಹುಚ್ಚು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ. ೩. ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಿಂದ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಮಾತಾಡುವುದು, —ಹರಟುವುದು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಗಳಗು$_0$ (< ಗಳಪು) + ಸನ್ನಿ]

ಗಳಗೆ, ಗಣಿಗೆ$_1$, ಗಳಿಗೆ$_2$, ಘಳಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ದವಸಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಬಿದಿರಿನ ದೊಡ್ಡ ಗೂಡೆ: " ಕುಸೂಲವೆಂದು ಕಣಜಂ ಗಳಗೆ ಎಂದೂ ಎಂಬರು " (ನಾಚಿರಾ. ೬); " ಕಳಂಜಿಯೆನೆ ಗಳಗೆ " (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೧); " ಗಳಗೆ (ಗಳಿಗೆ) -ಸಣ್ಣ ಬಾಯಿಯ ಎತ್ತರ ಬಿದಿರ ಬುಟ್ಟಿ " (ಜಾನಕೋ. ೪೭); ಗುಡಿನೇಱ್ ಕಾಂಡಪಟಂ ಮೊಱಂ ಗಳಗೆಯುಂ ತೊತ್ತುತ್ತುವುಂ ಬಂಡಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೨೩); ಎನ್ನ ಗಳಗೆಯ ಬತ್ತವಾಹುದೇ ನಿನ್ನ ದೊರೆತನವೆನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ನಿನ್ನ ಕವಿತಾಪ್ರೌಢಿ ರನ್ನದ ತೊಡಿಗೆಯಾದಪುದೇ (ಬಸಪು. ೪೨-೮); ಆವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಥಾನ್ಯ ತುಂಬುವ ಒಂದು ಗಳಗೆ ಇತ್ತು (ಮುಸುಗ. ೫೫). ೨. ಸಣ್ಣ ಕುಕ್ಕೆ; ಬುಟ್ಟಿ: ಹಲವು ವರ್ಣದ ಪುಷ್ಪತುಂಬಿದ ನೂಱೆಂಟು ಗಳಗೆಯನೆತ್ತಿ ಸೂಸಿದನು (ಭರಜ. ೧೬-೧೧೦). ೩. ತಡಿಕೆ; ತಟ್ಟಿ (?): ಬಲು ಸುರಂಗಗಳು ನಡೆದವು ಕೊತ್ತಳಕಾಗಿ ಗಳಗೆಯ ಸಾಲೆದ್ದ ವಲ್ಲಿ . . . ತಡಿಕೆಗಳ್ನಿಂದವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನಜ. ೧೨-೧೦೨). **ಗಣಿಗೆ$_1$**: ೨. ಅಕ್ಕಿಯ(ನೇ) ಗಣಿಗೆ ಒತ್ತಿ ನಿಂದಿರುವ್ರೋಳೆ ಸಟ್ಟ ಮದುವಣನ ಹಿರಿಯಕ್ಕ (ನಾಪದ. ೧೧೬-೧೫). **ಗಳಿಗೆ$_2$**: ೧. "ಹೇಳಿಗೆ – ಸಣ್ಣ ಬಾಯಿಯ ಗಳಿಗೆ "(ಗಂಗಾಮು. ೩೫೩); "ಗಳಗೆ(ಗಳಿಗೆ) –ಸಣ್ಣ ಬಾಯಿಯ ಎತ್ತರದ ಬಿದಿರಬುಟ್ಟಿ "(ಜಾನಕೋ. ೪೭). **ಘುಳಿಗೆ$_2$**: ೨. ಅಡಿಗೆಮನೆ ಹೋಳಿಗೆ ಘುಳಿಗೆ ಬಗಲಾಗ (ಹಳ್ಳಿಯು. ೧೭೮). 'ಕಣಜ' ಪರಾ.

[?]

ಗಳಗ್ರಂಥಿ (ನಾ). = ಗಳಗಂಡ: ಗಳಗ್ರಂಥಿಗೆ – ನೆಲಗುಳ್ಳದ ಬೇರು, ಅರಸಿನ, ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆಯಬೇರು ಇವಂ ಎಕ್ಕದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸೆ ಗಳಗ್ರಂಥಿ ಪೋಕುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೪).

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಗ್ರಂಥಿ]

ಗಳಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳನ್ನು ತುಡುಕುವುದು; ಕತ್ತು ಹಿಡಿಯುವುದು. ೨. (ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ) ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಲೋಳೆಸಂಕೋಲೆ: ತುರಗದ ಕದಪುಗಳುಮತಿಭಯಂಕರಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಬಾತು ಕೋಱೆ ಬಾಯಿಂ ಸುರಿಯುತ್ತಿರೆ ಲೋಳೆಯದು ಗಳಗ್ರಹಮಕ್ಕು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೪-೭).

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಗ್ರಹ]

ಗಳಗ್ರಾಹಿತ್ವ 'ಗಲಗ್ರಾಹಿತ್ವ' ನೋ.

ಗಳಚರ್ಮರೋಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠರೋಗ: " ದೇಹದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೇಷ್ಮಚರ್ಮವು ಉದ್ದೀಪನಹೊಂದಿ ಆದರಿಂದ ಹೊರಟ ಸ್ರವವು ಕೃತಕ ಚರ್ಮದಂತೆ ಏರ್ಪಡುವ ಕಠಿನವಾದ ಒಂದು ಅಂಟುರೋಗ, ಗಳಚರ್ಮರೋಗ (Diptheria. ಇಂಕನಿ). [ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಚರ್ಮರೋಗ]

ಗಳತಿ (ನಾ). = ಗಲಂತಿಕೆ$_2$. 'ಗಳತಿಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗಲಂತೀ]

ಗಳತಿಗ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡುವ ವೃತ್ತಿಯವನು; ಪೂಜಾರಿ: ತಂನಾನುಜ್ಞಾಯದ ಮಾನ್ಯದ ನಿವೇಶನ ಗಳತಿಗರ ನಿವೇಶನದಿಂ ಪತ್ತಿರೆ ಪಡುವಲು (ಸೌಇ. XV, ೧೧೧-೫೫; 1165).

[ಗಳತಿ + – ಗ$_2$]

ಗಳತಿಗೆ 'ಗಳಂತಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್ 'ಗಳಂತಿಗೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಗಳದಘ್ನ (ನಾ). ಕತ್ತಿನವರೆಗೂ ಮುಳುಗಿರುವುದು: ಬಯಕೆ ಸಲೆಕೆಯಂತರವೇ ವಿಘ್ನ ಎಲ್ಲಾಸೆಗೂ ಭವವಿದು ಗಳದಘ್ನ ತೇಲಿಸ ಕಲಿತರೆ ಅದೆ ವಿಜ್ಞಾನ ಇದರೊಳಿಲ್ಲ ನನಗಿಂತಲು ಜಾಣ (ಗಣೇಶ. ೭-೧೫೮). 'ಊರುದಘ್ನ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಗಲದಘ್ನ]

ಗಳದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೊರಳಿನ ಒಡವೆ; ಕಂಠಾಭರಣ: ಸೋಡೆನುತ ಗಳದೊಡಿಗೆಯಹ ಪಟ್ಟೆಳಿಯ ತೊಂಗಲನಾಕೆ ತೋಱಿದಳು (ಬಸಪು. ೧೨-೧೮). [ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ತೊಡಿಗೆ$_1$ (< ತೊಡುಗೆ)]

ಗಳಧ್ವನಿ 'ಗಲಧ್ವನಿ' ನೋ.

ಗಳಪ 'ಗಳಿಪ' ನೋ.

ಗಳಪು 'ಗಳಿಪು' ನೋ.

ಗಳಪುವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುವ ಹಕ್ಕಿ; ಅರಗಿಣಿ: ಆ ವನದ ಮಧ್ಯದೊಳು ನಡೆವಕ್ಕಿ ನುಡಿವಕ್ಕಿ ತೀವಿ ಗುಜುಗುಜುವೆಂಬ ಗೀಜಗಂ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿ ಮಾವುಗಳನೇಱಿ ಗಳಪುವ ಗಳಪುವಕ್ಕಿ . . . ಜೀವಿಪುವು ಭಯವನುಳಿದು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೧೪).

[ಗಳಪು (< ಗಳಿಪು) + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಗಳಪೂರ (ಗು). ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬರುವಷ್ಟು ಆಳವಾದ; ಕಂಠಪ್ರಮಾಣದ: ಬೆಳಗುಜಾವದೊಳೆದ್ದು ಗಳಪೂರ ನೀರೊಳು ನಿಂದು (ಭೈರಸೂ. ೩೭).

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಪೂರ]

ಗಳಬಳ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ; ಗಲಾಟೆ: ಕಳಕಳಮಂ ನಿವಾರಿಸುತು ಮಾಯತಮೇಎನಲಾಯತಂ ಲಸದ್ಗಳಬಳಮಂ ವಿವರ್ಜಿಸುತು ಮಾಯತಮೇಎನಲಾಯತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೮೮); ಸುಲಿಗೆ ಲಾವಣಿಗೆ ಯೆಂಬೀ ಗಳಬಳಮಂ ಸಿಲಿಸಿ ಸುಂಕಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೭-೩೦). ೨. ನಿರ್ಧಾರ; ನಿಶ್ಚಯ; ದೃಢವಾದುದು (?): ಅಳಿಯಂದಿರಾ ರೈಕೆಗೆಯ್ದಿದಾಗರಮನೆಯೊಳಪೊಕ್ಕು ಚಕ್ರಿಯ ಭಾಷೆ ಗಳಬಳನಾದುದ ಕಂಡತಿನಿರ್ವೇಗ ಮೊಳೆತು ದೀಕ್ಷೆಯ ಕೊಂಡರವರು (ಭರಜ. ೮೦-೪). 'ಗಳೆಬಳೆ' ಪರಾ.

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಬಳ$_2$ (= ಬಲ$_3$)]

ಗಳಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸದ್ದುಮಾಡು; ಗದ್ದಲಮಾಡು: ಥಳಥಳಿಪ ಕಳಶಂಗಳೆಡೆಯೊಳು . . . ಗಳಬಳಿಪ ಶುಕಪಿಕ ಮರಾಳ ಕಪೋತ ಶಿಖಿತತಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೭-೪). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳು; ಘೋಷಿಸು: ವಿಬುಧರು ತಳಿವ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಗಳಬಳಿಸುವ ಮಂಗಳಾಷ್ಟಕದಿಂದ ಭೂತಳಪತಿ ನಡೆದನೋಜೆಯೊಳು (ಭರಚ. ೨೧-೫೬). [ಗಳಬಳ + –ಇಸು$_3$]

ಗಳರವ 'ಗಲರವ' ನೋ.

ಗಳರುತಿ (ನಾ). = ಗಲಧ್ವನಿ: ಗಳರುತಿ ಮಂತ್ರನಾದಮುಳಕಸ್ಥಳತಾಡನ ಮುಷ್ಟಿಮುದ್ರೆ . . . ತಳಚುರ್ವರ್ ಇಚ್ಚೆಗಾರ್ತಿಯರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೨೨).

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ರುತಿ]

ಗಳರೋಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠರೋಗ: ಗಳರೋಗಕ್ಕೆ:- ದ್ವಿಕ್ಷಾರ ತ್ರಿಫಲಾ ವ್ಯೋಷಾ ವಿಳಂಗಂ . . . ಗೋಮೂತ್ರೇ ವರ್ತಿತಾನಾಂ ತು ಗಳರೋಗಂ ತು ನಾಶನಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೮೦).

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ರೋಗ]

ಗಳಲು (ನಾ). ಲಾಳದ ಕಡ್ಡಿ; ಗಲಕು: ಬಳಿಕ ಗಿರಿಜಾತಾತನಂ ತರ್ನಿಲಯದೊಳು ಕರೆದೊಯ್ದು ನಿರ್ಮಲ ಗಳಲಿನಾಸನಗಳನು ಮುನಿಗಳಿಗರ್ಪಿಸಿಂತೆಂದ (ಪಾರ್ವಪ. ೩-೩೭). [?]

ಗಳಲೆ (ನಾ). ಕಂಕುಳು ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟು; ಲಾಳಶಂಕು; ಹದಗಡಲೆ (ಉಕ): ಇಂಥ ಗಳಲೆಗಳು ಕಂಕುಳಲ್ಲೂ ಕತ್ತಿನಲ್ಲೂ ಆಗುವುದುಂಟು (ಬಾಲಪ್ರ I, ೪೮೨); ೨೪ ಗಂಟೆಗಳೊಳಗೆ ಗಳಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅರಿಸಿನ ಬಣ್ಣದ ಬಿಳಿಯ ಚುಕ್ಕೆಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಕೆಲರೋ. ೧೭). [?]

ಗಳವತ್ತಿಗೆ, ಗಳವೊತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಅಥವಾ ಕುದುರೆಯ ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ: ಕೊರಳ ಬಿಗಿದು ಗಳವತ್ತಿಗೆಯನೆದೆವತ್ತಿಗೆಯ ಘನ ಮುಂಡಿಗೆಯ . . . ಅಳವಡಿಸಿದರು ವಹಿಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೩). **ಗಳವೊತ್ತಿಗೆ**: ತವಕದಲಿ ಜೋಡಿಸುತ ಜೋಧರು ನವಮದೇಭವನಡರಿ ಶಿಲುಕಿಸಿ ಕಿವಿಯಮೇಲಂಕುಶವ ಗಳವೊತ್ತಿ[ಪಾಠಾಂ. ತ್ತ]ಗೆಯ ಸುತ್ತಿದರೂ (ಶಿವ್ಮಅ. ೫-೫೪). [< ಸಂ. ಗಲಪಟ್ಟಿಕಾ]

ಗಳವೊತ್ತಿಗೆ 'ಗಳವತ್ತಿಗೆ' ನೋ.

ಗಳಶುಂಡಿ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲುರೋಗ: ಗಳಶುಂಡಿ, ತುಂಡಿಕೇರಿ . . . ತಾಲುಪಾಕಗಳೆಂದು ಕಟವಾಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ರೋಗಂಗಳು ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೪). [ಸಂ. ಗಲಶುಂಡೀ]

ಗಳಸುಂಟಗೆ, ಗಳಸುಂಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲಿನ ರೋಗ: ಗಳಸುಂಟ(ಟಿಗೆ) ಕಿಡುಗುಂ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಕಾಮನ ನಸ್ಯದಿಂದೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೯೮). **ಗಳಸುಂಟಿಗೆ**: ಹೊನ್ನುಮ್ಮಗುಳ ಬೇರ ರಸಮಂ ನಸ್ಯಮುಂ ಮಾಡಲ್ ಗಳಸುಂಟಿಗೆಯ ರೋಗಂ ಪೋಪ್ಪುದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೯೮ ಟೀಕು). [ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಸುಂಟಗೆ]

ಗಳಸುಂಟಿಗೆ 'ಗಳಸುಂಟಗೆ' ನೋ.

ಗಳಹ 'ಗೞಪ' ನೋ.

ಗಳಹತನ (ನಾ). ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತನಾಡುವುದು; ತಲೆಹರಟೆ: ಗಳಹತನವಿದು ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯು ಗಳಿಸಿದರ್ಥವು ನಿಮ್ಮ ಬೀಯಕೆ ಬಳಸುವಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೩೮); ಗಳಹತನವಂತಿರಲಿ ಕಾದು (ಕೌಶಿರಾ. ೩-೨೦); ಕಿಸುರು ಗಾವಳಿ ಬಂದಿ ಗಳಹತನಂ . . . ಚೆನ್ನಬಸವನಿಹ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ಮಿಸುಕವು (ಚೆಬಪು. ೬-೪೦).
[ಗಳಹ (< ಗೞಪ) + -ತನ]

ಗಳಹತ್ತ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟು; ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬೀಳಿಸುವ ವರಸೆ: ಗಳಹತ್ತ ಡೊಕ್ಕರ ತಳಮೇಲು ಪೈಸರ ಸುಳಿವು ವಂಚನೆ ಪತನದಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೨೧-೯೨); ಜಟ್ಟಿಗರ ಡೊಕ್ಕರಂ ಗಳಹತ್ತಂ ಮೊದಲೆನಿಸಿದ ಪಲವುಂ ಪಟ್ಟುಗಳಂ ಕಿರಿದು ಪೊಳ್ತು ನಿಟ್ಟಿಸಿ ತುಟ್ಟವಡೆದು (ಮರಾಜ. ೧೧-೪೯ ವ). [< ಸಂ. ಗಲಹಸ್ತ]

ಗಳಹಸ್ತ 'ಗಲಹಸ್ತ' ನೋ.

ಗಳಹಿಕೆ(ನಾ).=ಗಳಹತನ: ಸ್ವಪ್ರಶಂಸೆಯ ಈ ಗಳಹಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಹನುಮಂತ ಅವನಿಗೆಂದ (ಬಿದುರೆ.೧೪೩).[ಗಳಹು (< ಗೞಪು)+ -ಇಕೆ]

ಗಳಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹರಟುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪೊಳ್ಳು ಮಾತಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಇವನಂ ಗಳಹಿಸಿ ನಗುತಿರ್ಪ ವಿನೋದಂ ಸಾಲ್ವುದರಸ (ವರ್ಧಪು. ೬-೪೩). [ಗಳಹು (< ಗೞಪು) + -ಇಸು$_3$]

ಗಳಹು 'ಗೞಪು' ನೋ.

ಗಳಾ 'ಗಡ$_4$' ನೋ.

ಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ದಾಟು (?): ಮಾಳವಮೇಳುಮಂ ಪುಡುಕೆಗಟ್ಟಿಸಿದತ್ತಜಿಯಟ್ಟಿ ಚೇರನುಂ ಚೋಳನುಮಂ ಸಮುದ್ರದೋಳಗದ್ದಿರ್ದುದದ್ದಿರ್ದವನನ್ನು ತೇಜದುಬ್ಬೇರ್ಗಳು ಸಮುದ್ರಮುಂ ಗಳಿಯೆ ಪಬ್ಬಿರ್ಪೊದಳ್ದುದು ದಿಗ್ಜಯಂ ದಿಶಾಪಾಳರನಳ್ಕಿಸಿತ್ತಿದಿರಲಾಂಪವರಾರ್ಜ್ಜಯಸಿಂಘದೇವನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫-೧೭; 1019). [< ಕೞಿ$_1$]

ಗಳಿಂಬ 'ಗಡಿಂಬ' ನೋ.

ಗಳಿಕೆ (ನಾ). ಗಳಿಸುವಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ; ಆದಾಯ: ಬೆಳಗೆ ಮಳೆ ಬರೆಲೇಸು . . . ಸೂಳೆಗೆ ಗಳಿಕೆ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦೩); ತಮ್ಮ ಗಳಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣವನ್ನು . . . ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸಿ (ಸಸ್ಯಕ. ೯೭).
ಗಳಿಕೆಬಳಕೆ = ಆದಾಯ ಮತ್ತು ವೆಚ್ಚ: ಕಳೆದ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಗಳಿಕೆಬಳಕೆಯ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೪).
[< ಗಳಿಸು (< ಘಟಾಯಿಸು) + -ಕೆ]

ಗಳಿಗೆ$_1$ 'ಗೞಗೆ' ನೋ.

ಗಳಿಗೆ$_2$ 'ಗಳಗೆ' ನೋ.

ಗಳಿಗೆ$_3$, ಘಳಿಗೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮಡಿಕೆ,— ಪದರ: ಗಂಗೆ ಗೌರೀವಲ್ಲಭರೆಲ್ಲರು ಚತುರ್ಮುಖ ಪಂಚಮುಖ ಷಣ್ಮುಖ ದಶಮುಖರೆಲ್ಲರು ನಿಮ್ಮ ಮಡಿಯ ಗಳಿಗೆಯೊಳಗಿದ್ದರು (ಚನ್ನವ ಕ. ೩೯೩-೮೩೪). ೨. ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಡಿಸಿದ ತಾಂಬೂಲ: ಬತ್ತಿರ್ದ ಮೊಲೆಯ ಕುಪ್ಪಸದೊಳಿರುವೆಯ ಚಂಡನೊತ್ತಿ ಬಿಗಿದುಂ ಜಾಡಿ ಬಿಸುಟೆಲೆಯ ಗಳಿಗೆಯುಂ ಸುತ್ತಿ (ಚೆಬಪು. ೧೦-೭೬); ಮಡಿಸಿದೆಲೆಯಗಳಿಗೆಯ ಕೆಂಬಲ್ಲುದಿಗಡಸಿ (ಕಂಸವಿ ೯-೧೨೫). **ಘಳಿಗೆ$_3$**: ೧. ಹಳದಿ ಹಸುರು ಧಾರೆವ ಪಿಡಿದು ಘಟ್ಟಿಸಿ ನೇದಂ ಘಳಿಗೇ ತಂದರೆ ಕೇಳೋರಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ (ನಾಪದ ೧೪೧-೨). ೨. ಸಖಿಯರು ಕೊಡುವೆಲೆ ಘಳಿಗೆಯ ಕೊಳುತ (ಭರಚ. ೪೦-೬೯). 'ಗಳಿಗೆಮುರಿ' ಪರಾ.
ಗಳಿಗೆಮಾಡು, ಘಳಿಗೆಮಾಡು = (ಮಡಿಯಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು) ಮಡಿಸು; ನಲುಗದಂತೆ ಅಳವಡಿಸು; ಮಡಿಕೆಮಾಡು: ಆಕಾಶವನು ಗಳಿಗೆಮಾಡಿ ಮುಚ್ಚಿದ ಒಳಗಿಪ್ಪ ಭೇದವನು ಭೇದಿಸದ ಜೆಡಗಿಗೆ ಆನು ಬೇಡಿಕೊಂಬೆ (ದೇವಾವ. ೪೪-೮೭); ಗಾಂಧಾರಿಯು . . . ಪರಕಾಳೆ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಗಳಿಗೆಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಕೃವಾಅ. ೨೦೫); ಹೊಳಹನೊಪ್ಪವಿಟ್ಟು ಪರಮನಂಘ್ರಿಗಳಿಗೆ ಬಿಚ್ಚದಂತು ಮಡಿಸಿ ಘಳಿಗೆಮಾಡಿ (ತಿರುತೊಂ. ದೇ. ೨೩೩-೧೫).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಗಳಿಗೆ]

ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು 'ಗೞಗೆವಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಗಳಿಗೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). (ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆಗಳ) ಮಡಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು; ಮೊದಲ ಸಲ ಉಡು: ಸೀರೆ ಗಳಿಗೆಮುರಿದು ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿಡು (ಪದ್ಮಸ. ೨೧೨). [ಗಳಿಗೆ$_3$ + ಮುರಿ$_2$ (< ಮುಱು$_1$)]

ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲು 'ಗೞಗೆವಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಗಳಿಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಸೊಪ್ಪುಗಳು:— ಅಗಸೆ, ಬಿಳಿಸೂಲಿ . . . ಗಳಿಜ, ನುಚ್ಚುಗೋವಿ, ಮೆಂತೆ (ನಮ್ಮಸು. ೨೩೭). [?]

ಗಳಿತ 'ಗಲಿತ' ನೋ.

ಗಳಿತಕೋಪ (ನಾ). ಕೋಪವಳಿದು ಶಾಂತನಾದವನು; ಸಿಟ್ಟು ಇಳಿದವನು: ಗಳಿಯಿಸುತಿರೆ ನಯನವಾರಿ ನಿಸ್ನಾನನದಿಂ ನಳಿನಾನನೆ ನೀನಿರೆ ಕುರುಕುಳಾಂತಕಂ ಗಳಿತಕೋಪನೇ [ಕಲಿ]ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಕೋಪ]

ಗಳಿತದಾನತೆ (ನಾ). ೧.(ಆನೆಗಳ) ಮದಜಲ ಸೋರಿಹೋಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ದಾನಕೊಡದಿರುವಿಕೆ; ಕೃಪಣತೆ; ಜಿಪುಣತನ. ೧, ೨: ಗಳಿತದಾನತೆ ಕುಂಜರದೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯ವ).
[ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ದಾನತೆ]

ಗಳಿತಧಾರೆ (ನಾ). ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಮಳೆಯ ಧಾರೆ; ಜಡಿಮಳೆ: ಗಳಿತಧಾರೆಗಳಂತಿರೆ ಪತ್ರಿಗಳ್ ಬಳಸಿ ಕಾರ್ಗಣೆಯಾಯ್ತು ಮಹಾಹವಂ (ಕವಿಧಾ. ೧-೧೪೪). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಧಾರೆ]

ಗಳಿತಪೌರುಷ (ನಾ). ೧. ಪೌರುಷವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಹೇಡಿ. ೨. (ಆಲಂ) ನಪುಂಸಕ: ಆಕಟಾ ಗಳಿತಪೌರುಷನಾಗಿ ಬದುಕುವನಲ್ಲ ತಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೪೬). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಪೌರುಷ]

ಗಳಿತಮದ (ನಾ). ಹೋದ ಮದವುಳ್ಳವನು; ಇಳಿದ ಸೊಕ್ಕುಳ್ಳವನು; ಮದವಡಗಿದವನು; ಸೊಕ್ಕು ಇಳಿದವನು: ಧರ್ಮಪ್ರಿಯರೆಂಬಾಚಾರ್ಯರಂ ಬಂದಿಸಿ ಗಳಿತಮದಂ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡು . . . ನಿರ್ಮೋಹನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೪). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಮದ$_1$]

ಗಳಿತವಿಕಾರ (ನಾ). ನಷ್ಟವಾದ ವಿಕಾರವುಳ್ಳವನು; ನಿರ್ವಿಕಾರ; ಪರಮಾತ್ಮ: ವೀರ ದೈತ್ಯಕುಠಾರ ಗಳಿತವಿಕಾರ ಗೋಪೀಜಾರ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೮೭). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ವಿಕಾರ]

ಗಳಿತಶರ (ನಾ). ೧. ಜಾರಿ ಬಿದ್ದ ಬಾಣ. ೨. ಜಾರಿಬಿದ್ದ ಬಾಣವುಳ್ಳವನು; ಬಾಣವಿಲ್ಲದವನು. ೩. ಜಾರಿಬಿದ್ದ ಬಾಣವುಳ್ಳುದು; ಬಾಣವಿಲ್ಲದುದು: ಗಳಿತಶರಮಾಯ್ತು ಹಸ್ತಂ . . . ಕೌರವಕುಲ ತಿಲಕಂಗಾ ಕುಮಾರನಂ ಕಾಣಲೊಡಂ (ಗದಾಯು. ೪–೬೦). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಶರ]

ಗಳಿತಾಶ್ರು (ನಾ). ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣೀರು. ೨. ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣೀರನ್ನುಳ್ಳುದು: ನಯನಂ ಗಳಿತಾಶ್ರುವಾಯ್ತು ಕೌರವಕುಲ ತಿಲಕಂಗಾ ಕುಮಾರನಂ ಕಾಣಲೊಡಂ (ಗದಾಯು. ೪–೬೦). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಅಶ್ರು]

ಗಳಿಬಿಳಿ (ನಾ). ೧. ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; ಸರಳತೆ; ಸಲುಗೆ: ಈಕೆಯ ನಡಾವಳಿ, ದೇವನಿಷ್ಠೆ, ಔದಾರ್ಯ, ಗಳಿಬಿಳಿ – ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅವರಾದರೂ ಈಕೆಯನ್ನು ಆದರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. (ಗಂಗಾಸಾ. ೨೫); ನಾಲ್ಕುದಿನ ಸಲುಗೆಯಾಗಿ ಚೇಷ್ಟೆಯ ಮಾತನಾಡುವಷ್ಟು ಗಳಿಬಿಳಿಯಿಂದಿದ್ದರೂ (ವೈನಿ. ೧೧೧). (ಗು). ೨. (ಉಕ) ನಿಸ್ಸಂಕೋಚ ಸ್ವಭಾವದ; ಸರಳವಾದ; ಸಲುಗೆಯ: ಸುಂದರಕ್ಕನ ಗಳಿಬಿಳಿಮಾತಿನಿಂದ ಅಜ್ಜಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಾಧಾನವೆನಿಸಿತು (ವೈನಿ. ೧೪೬); ಕೃಷ್ಣತನಯನಾದರೂ ಅಂತಹ ಗಳಿಬಿಳಿ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲ (ಸಿವಭಾ. ೧೦೬). [← ಮರಾ. ಗಳಬಳೀತ್]

ಗಳಿಮೆ (ನಾ). ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ: ತಂದೆಯ ಗಳಿಮೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ವೆಚ್ಚಗಳಿಗೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮೊಪಮು. ೧); ಹಣದ ಗಳಿಮೆಯಲ್ಲಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಗಂಟೆಗಳಾದರೂ ಕಳೆಯುತ್ತದೆ (ಒಂಟಿದ. ೪೦); ಯಶೋದೆಯು ಗಳಿಮೆಯಿಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೬೫). [< ಗಳಿಸು (< ಘಟಿಯಿಸು) + – ಮೆ$_1$]

ಗಳಿಯ 'ಗಳಿಹ' ನೋ.

ಗಳಿಯಾರ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಳಿಯಿಸು 'ಗಲಿಯಿಸು' ನೋ.

ಗಳಿಲನೆ (ಅ). ಶೀಘ್ರವಾಗಿ; ಬೇಗನೆ: ಗಳಿಲನೆ ನಾಯ್ಗೆ ಬೇಗ ಮೊಸದಿಕ್ಕಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೬೭); ಅರಸುಗೆಲಸಮಂ ಮಚಿಸಿದು ಗಳಿಲನೇಳ್ವಿರದೆಯ್ದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫–೪೭); ಗಳಿಲನೆ ಬಡಿಸಲೊಗ್ಗರಣೆಯಿಂಗಿನ ಕಂಪು ಸುಳಿದುದು (ಮೋಹತ. ೩–೫೪). [ಗಳಿಲು + –ಅನೆ$_1$]

ಗಳಿಲಾನ್ (ಕ್ರಿ). ವೇಗವನ್ನು ಹೊಂದು; ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು: ಸುಳಿಗುರುಳ ಬಲೆಯ ಕೈಲಾಗುವಿಡಿದು . . . ಗಳಿಲಾಂತು ನೆಲೆನೆಲೆಗುರುಜುಗಳೊಳು ನೋಡುತಿಳಿದಳುಪ್ಪರಿಗೆಯನವಳು (ಮೋಹತ. ೨೪–೭). [ಗಳಿಲು + ಆನ್$_1$]

ಗಳಿಲು (ನಾ). ಬೇಗ; ವೇಗ. 'ಗಳಿಲಾನ್' ಪರಾ. [?]

ಗಳಿಸಾಳಿ 'ಗಟಿಸಾಳಿ' ನೋ.

ಗಳಿಸಾಳಿವೆಣ್ 'ಗಟಿಸಾಳಿವೆಣ್' ನೋ.

ಗಳಿಸು 'ಘಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಗಳಿಹ, ಗಳಿಯ (ನಾ). ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ: ಅಜ್ಞನೆಯ ಗಳಿಹವ ನಿಳುಹಿದರೆ ಬಳಿಕ ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೨೫–೧೦೩); ಎನ್ನಕನ್ನಡಿ ಒಳಹೊರಗಿಲ್ಲ ಎನ್ನ ಗಳಿಹ [ಪಾಠಾಂ. ಯ] ಮುಟ್ಟಸೊಳ ಕೊಂಡ ಚೀರ ಹಡಪಕ್ಕೆ ಆಳವಲ್ಲ . . . ಮಿಕ್ಕಾದ ಎನ್ನಯ ಮುಟ್ಟ ಸತ್ಯ ಶರಣರು ಕೊಟ್ಟರು (ಸರ್ವವ. ೧೨೬–೬೫); ನಮ್ಮ ಗಳಿಹಮಂ ತಾರೆನಲು ನಗುತೆಲ್ಲವಂ ತಂದು ಕುಲುಮೆಯಿಕ್ಕೂದಿ ಕೆಂಪಗೆ ಕಾದ ಕಬ್ಬುನದ ಗಳಿಹಗಳನೊಯಿರೆನಲು (ಗುರುಚಾ. ೧೩–೬೫). **ಗಳಿಯ:** ಯಿ ಮೂವರು ತುರುಸಿ ದಳದ ಕೂಡೆ ಕಾದಿ ಗಳಿಯವಕೊಂಡು ಬಾಹಲ್ಲಿ (ಕಇ. I, ೬೨–೧೪; 1481); ವಸ್ತ್ರ ನೈವದಕೆ ಗಳಿಯ ಮುಟ್ಟುಗಳೆಲ್ಲಾ ಕರ್ತೃ ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕೆಂದೆನಲೂ (ದೇವಾಂಪು. ೩–೧೫೬). [< ಗಳಿಸು (< ಘಟಿಯಿಸು) + – ಹ$_1$]

ಗಳಿಹಾರ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಳು 'ಗಟು' ನೋ.

ಗಳುಹು 'ಗಟಿಪು' ನೋ.

ಗಳೆ 'ಗಟೆ' ನೋ.

ಗಳೆಕಾರ 'ಗಟೆಕಾಱ' ನೋ.

ಗಳೆದುದಿ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಕೊನೆ; ಗಳೆಯ ತುದಿ: ಗಳೆದುದಿಯ ಮೇಲಾಡುತಿರ್ಪ ಕೊಲ್ಲಟಿಗನವೆಲ್ಲೊ ಎನಲ್ (ಚಿಬಸು. ೧೧೦–೬೨). [ಗಳೆ (< ಗಟೆ) + ತುದಿ]

ಗಳೆಮರ (ನಾ). ಬಿದಿರು; ಬೊಂಬು: ಅಲ್ಲಿ ಗಳೆಮರದುದ್ದ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಮೊಡವೆ ಮೋರೆಯ ಮರಿವೈದ್ಯ (ಪುನರು. ೪೧೯). [ಗಳೆ (< ಗಟೆ) + ಮರ$_1$]

ಗಳೆಹೂಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ನೇಗಿಲನ್ನು ಹೂಡು, — ಕಟ್ಟು: ಗಳೆ ಹೂಡಿ ಹೊಲ ಹರಗಲನುವಾದನು (ಶರಚ. ೬೧೪). [ಗಳೆ (< ಗಟೆ) + ಹೂಡು$_1$ (< ಪೂಡು)]

ಗಳೆಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಉಳು: ಗಳೆಹೊಡೆದು ಮನೆಗೆ ಹೊರಟ (ಮನೆಬೆ. ೧೩೩); ಗಳೆಹೊಡೆದು ಹದಮಾಡಿದ ಹೊಲಗಳೆಲ್ಲ "ಬಿಕೊ" ಎಂದುವು (ಬರಹಾ. ೫೪). [ಗಳೆ (< ಗಟೆ) + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಗಳೋದ್ದೇಶ 'ಗಲೋದ್ದೇಶ' ನೋ.

ಗಳ್ದೆ 'ಗಟ್ದೆ' ನೋ.

ಗಳ್ದೆಗಳೆ, ಗದ್ದೆಗಳೆ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಅಳತೆಮಾಡುವ ಒಂದು ಅಳತೆಗೋಲು, – ಗಣೆ: ಸವಣನ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗಳ್ದೆಗಳೆಯಲು ಮತ್ತರು ೨ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೭–೬೬; 1115). **ಗದ್ದೆಗಳೆ:** ಹರಕೇರಿಯ ಸೀಮೆಪರಿಯಂತ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆಗಳೆಯ ಮತ್ತಲೊಂದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬–೧೫; ಸು. 1060). [ಗಳ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಗಳೆ (< ಗಟೆ)]

ಗಳ್ಳಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ನಾಯಿಯಂತೆ) ಗಳ್‌ಗಳ್ ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಬೊಗಳು: ನಾಯಿಂ ವೇದವಾ ಮಂಡಲಾಧಿಪನ ಮುಂದೋದಿಪನೆನು ತ್ತಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದದನಿಳಿಸೆ ಗಳ್ಳಿಕ್ಕೆ (ವೀಶೈಪು. ೪–೧೨–೧೫); ಹೊಸ ಮನುಷ್ಯರ ಗವಲಿಗೆ ಗಳ್ಳಿಕ್ಕುತ ಮುಸುಕಿ ಮುಂಬರಿವ ಶುನಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೧೯–೨೪); ಗಳ್ಳಿಕ್ಕಿ ಕೂಗಿಡುತ ಮುಂತೈದುತಿಹ ಸಾರಮೇಯಗಳ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩–೩–೩೫). [ಗಳ್ಳು$_0$ + ಇಕ್ಕು]

ಗಱ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ರಕ್ತಮಂ ಕುಡಿದು . . . ಗಱ್ಱೆಂದೋವದೆ ತೇಗಿಯುಂ ಮಿಡಿಗಳಂ ಕುಂಟಾಗೆ ಕೊಯ್ದುಂ ಖಳರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೪೯); ರಕ್ಕಸನ ರಕ್ತವ ಕುಡಿದು ಗಱ್ಱೆಂದು ತೇಗಿದವ ನೊಡಲಿಂದಲಲ್ಲಿ . . . ಸುರಿಯಲು (ವೀಶೈಪು. ೩-೬-೨೪).

ಗಱಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: ಗರುಡ ಕೊಣನು ಮೇಣು ಟೀವನು ಗರಗೆ ತೊಂಡಲು ಗಱಳ ಬಳಿಯಾ ಗಱಗ ಮುಕ್ಕುಟುಕ . . . ಒಪ್ಪಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೩). [?]

ಗಱಿಬಱಿಗುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರಬರ ಎಂದು ಸದ್ದಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ನರಿಯು [ಗಿ]ೕತ ಬಳ್ಳು ಮೆಚ್ಚಿದ ತೆಱದಿ ಬಾಲಕಿ ಮೇಲನಱಿಯದೆ ಹಱಿಯ ಗಱಬಱಗುಟ್ಟಿಸಿದ ಹಱಿಗಾಱನನು ಕಂಡೂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೬೦). [ಗಱಬಱ$_0$ + ಕುಟ್ಟು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಗಱಿ, ಗರಿ (ನಾ). ೧. (ಹಕ್ಕಿಗಳ) ರೆಕ್ಕೆ: " ಪತ್ರ ತನೂರುಹ ವಾಜ ಪತತ್ರಚ್ಛದ ಪಿಂಛ ಪಕ್ಷನಾಮಂ ಗಱಿ " (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೧-೧೦); ಗಱಿ ಪಾರಲ್ಕಿಲ್ಲ ಕಾಲುಂ ಬಲಿಯವು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೧); ನರಂಗೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪಾರಲೇಂ ಗಱಿಯೊಳವೆ (ಸಮುಪ. ೧೦-೧೫೭); ಗರುಡನ ಗಱಿಯ ಗಾಳಿಗೆ ಫಣಿಗಳ ಮೊತ್ತ ಮುರಿಗೆಡೆದೋಡುವಂದದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೧೦೪) ೨. ಬಾಣಕ್ಕೆ ವೇಗ ಬರಲೆಂದು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ರೆಕ್ಕೆ, — ಪುಕ್ಕ: " ಪತ್ರಪಾಳೀ, ವಾಜಃ – ಈ ೨ ಗಱಿ " (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೧೪); ಮುನಿದಿಸುವಿನಜನ ಸರಲಂ ಮೊನೆಯಿಂ ಗಱಿವರೆಗಮೆಯ್ದೆ ಸೀಳ್ದುವು ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೮೭); ಅಲರ್ಗಣೆಗೆ ಗಱಿಯಂ ಕಟ್ಟುವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೨೨ ವ); ನೂಕಿದವಂಬು ಗಱಿ ಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫೦); ಪೊಂಬರಹದ ಶುಭ್ರದೂವಟವ ಸ್ಮರಬಾಣ ಗಱಿಯಂತೆ ನಿಱಿವಿಡಿದುಡಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩-೧೩). ೩. ಬಾಣ; ಅಂಬು. 'ಗಱಿತೋಱು' ಪರಾ. ೪. ತಾಳೆ, ತೆಂಗು, ಅಡಕೆ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳ ಎಲೆ. ೫. ಹೂವಿನ ಎಸಳು; ರೇಕು; ದಳ: ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಗಱಿಯ ಕಿಱುಮುಳ್ಗೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೬); ಕುಮುದಿನಿಗಳೊಂದೊಂದು ಗಱಿಗಳುಳ್ಳಲರೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೫). 'ಗಱಿವೂ' ಪರಾ. **ಗರಿ**: ೧. 'ಗರಿಗೆದರ್' ಪರಾ. ೪. ಅದರ ಕೆಲವು, ತಾಡೋಲೆಗಳ ಗರಿಗಳು ಗದ್ದಗಿ-ಮಠದಲಿದ್ದವು (ಕನ್ನಜಾ. ೯೩); ಈಚಲು ಗರಿಯಿಂದ ಚಾಪೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೬. ಪುಸ್ತಕದ ಪುಟ, —ಹಾಳೆ: ಒಂದೊಂದು ಗರಿಯೂ ಕಣ್ಣುಮನಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಯುವಂತಹದು (ಸುವಸಂ. ೪); ಇಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಗರಿಗಳು ನಷ್ಟವಾಗಿವೆ (ಶಮಪಾಂ. ೭೩). ೭. ಮಾಸದಿರುವುದು; ಹೊಸದಾಗಿರುವುದು: ಬಿಳಿ-ಹೊಳೆ ಬಣ್ಣದ ಗರಿ-ಗರಿಯುಂಟು (ಗರಿ. ೫೬-೭).

ಗರಿಗರಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಅವನು ಧರಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ ಸದಾ ಗರಿಗರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಗರಿ ; ತೆಲು. ಗಱಿ ; ಕೋಲಾ. ಗರ್]

ಗಱಿಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಗಱಿಕೆಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದೋರಯ್ಯಸೆಟ್ಟಿ ಮೂಲಸ್ಥಾನ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಗಱಿಕೆಗಾಲ ಕಕ್ಕುವ ಗಱಿಡೆಯ ಮೂಡಣ ದೆಸೆಯಲಿ . . . ಪೊನ್ನರಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೬೪-೨೩; 1092). [?]

ಗಱಿಗಂಟಿ, ಗರಿಗಂಟಿ, ಗರಿಗಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: " ವಿಷ್ಣುಮುಷ್ಟಿಃ – ಗಱಿಗಂಟಿ " (ಓಷಧಿ ೧೫೩). **ಗರಿಗಂಟಿ**: " ದುರ್ಗಂಧ-ಗರಿಗಂಟಿ, ವಿಷಪರಿಹಾರಿ " (ಓಷಧಿ. ೭೮). **ಗರಿಗಂಟೆ**: " ವಿಷಃ – ಗರಿಗಂಟಿ, ಔಷಧ " (ಓಷಧಿ. ೧೫೨). [?]

ಗಱಿಗಟ್ಟು, ಗರಿಕಟ್ಟು, ಗರಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಣಕ್ಕೆ ಗರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಅಲಗನ್ನು ಬಾಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸು: ಪೊಸಕೋಲಂ ಗಱಿಗಟ್ಟುವಂ ಗರುಡಪಕ್ಷಚ್ಛೇದದಿಂ ತಿರ್ದುವಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೩-೫೩); ಮಾರ್ಗಣಮಂ ಗಱಿಗಟ್ಟುತಿರ್ಪ ಬಿಲ್ಗೀಸುವ . . . ವನೇಚರರಿಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದಾವನಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೬); ಅಂಗುಲಿ ಸ್ಮರಶರಮಂಗುಲೀಯ ಮಣಿರಶ್ಮಿಗಳಿಂ ಗಱಿಗಟ್ಟವೇಳೆ (ಅನಂಪು. ೧೨-೫೮). ೨. (ಆಲಂ) ಬಲವಾಗು; ಶಕ್ತಿಯುತವಾಗು; ದಳವೇರು: ಮೆಱೆವೀ ಪೊಂಗೇದಗೆಯೊಳ್ಗಱಿಯೊಳ್ ಗಱಿಗಟ್ಟಿ ಮಾಱವೇ ಮಿಕ್ಕಲರಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೮೩); ಕಱಿವದನಾದ ಮುಚ್ಚು ಗಱಿಗಟ್ಟಿದ ಮೆಲ್ಪು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೯೪); ಆಲಸದ ನೋಟದಿಂ ಸಡಿಲದಪ್ಪುಗೆಯಿಂ ಗಱಿಗಟ್ಟಿದೊಲ್ಮೆಯಿಂ (ದಶಕು. ೧೧-೭೫); ಗಱಿಗಟ್ಟಿದಿರಿ ನೀವೆ ಹಿಡಿಯಲೀವಿರೆ ಧರ್ಮನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೨); ಹಿಮೆಟ್ಟಿದುದು ಗೆಲವೆಮಗೆ ರಣ ಗಱಿಗಟ್ಟಿತರಿಗಳಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೫-೩); ಜನಭಾಗ್ಯಂ ಗಱಿಗಟ್ಟಿತೋ (ಚಿಕವಿ. ೩-೧೧೩). **ಗರಿಕಟ್ಟು**: ೨. ಅಲ್ಲೊಬ್ಬ ಇಲ್ಲೊಬ್ಬ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಗರಿಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು . . . ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಚಿಕದೇ. ೩); ಈಗ ಅವರು ಬೆಳೆದು ಗರಿಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬೇರೆ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವಾಗ (ವಚಭಾ. ೬೩). **ಗರಿಗಟ್ಟು**: ೨. ತಲಕಾಡಿನ ಚೋಳರು ಈಗ ಮೂಡಲತ್ತ ಗರಿಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ಮಣ್ಣುಕಣ ಆಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಸವತಿ. ೬೦); ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಗರಿಗಟ್ಟಿದ ಪಾತಕಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುಕಳಚಿ ಅಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. xxviii, ಪೀಠಿಕೆ).

[ಗಱಿ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಱಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗರಿಯವರೆಗೆ ಕತ್ತರಿಸು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಛೇದಿಸು; ತುಂಡರಿಸು: ಗಱಿಗಡಿವಾಳ್ವಂಬುಗಳಿಂದೊಱೆವ ನವವ್ರಣದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೦೪); ಕೆಂಗಱಿಯ ಮುಱಿದುಂಬಿ ತಾವರೆಗಂಗವಿಸುವ ವೊಲಸುರರಿಪುವಿನ ಮುಂಗಳಾನನಕಮಲದಲಿ ಶರವಾಳಿ ಗಱಿಗಡಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೫).

ಗಱಿಗಡಿಯಾಗು = ಗರಿ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು; ಗರಿ ಮುರಿದು ಹೋಗು: ಉರಿಯನುಗುಳುವ ಬಾಣದಲಿ . . . ಕತ್ತರಿಸಿ ಕರ್ಣನನೆಸಲು ಸಮರದಲುರವ ಕೀಲಿಸಿತಂಬು ಗಱಿಗಡಿಯಾಗಿ ಗಾಢದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭-೧೪).

[ಗಱಿ + ಕಡಿ$_2$]

ಗಱಿಗಣೆ (ನಾ). ಗರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಾಣ: ಉಡಿಯೊಳ್ ಪೊಂಜುರಿಗೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಗಱಿಗಣೆಗಳ್ತುಱುಗಿದ ಪೊನ್ನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಂ ಬೆನ್ನೊಳ್ ತಳೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ); ಗಱಿಗಣೆ ನೆಱೆ ಮೊಱೆದು ಪರಿದುದೆರಡುಂ ಬಲದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪೭).

[ಗಱಿ + ಕಣೆ$_1$]

ಗಱಿಗಱಿನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ; ಅತಿವೇಗವಾಗಿ; ರಭಸದಿಂದ: ಭಿಕ್ಷಾಟಯೊಳ್ಪಱಿಯ ವಣದಱಗ ತಱಿತಱಿದು ಗಱಿಗಱಿನೆ ಮೇವ ಕುಱಿಗಳ ತೆಱದೊಳು (ಷಶಿಲ. ೩-೧೫). 'ಗರಿಗರಿಲನೆ', 'ಘರಿಘರಿನೆ' ಪರಾ.

[?]

ಗಱಿಗೂಡು (ನಾ). (ಬಾಣಗಳ) ಗರಿಗಳ ನೆಲೆ, —ಬೀಡು, —ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: ಇರದೆ ಕಡಂಗಿ ನೂಂಕಿದ ಮದೇಭಘಟಾವಳಿ ತೊಟ್ಟಸಲ್ಕೆ ಬೆಚ್ಚರದೆ ಕುಮಾರನಸ್ತ್ರಗಣದಿಂ ಗಱಿಗೂಡುಗಳಾಗಿ ಬೀೞ್ವ ವಾ ಸುರಪತಿ ಕೋಪದಿಂ ತಿರುಪೆ ತತ್ಕುಲಿಶಾದ್ಭುತ ವಾತಘಾತದಿಂ ಧರಣಿಗೆಱಂಕೆ ಗೂಡಿ ಕೆಡೆದುನ್ನತ ನೀಳನಗಂಗಳೆಂಬಿನಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ ೩-೧೦೧).

[ಗಱಿ + ಗೂಡು]

ಗಱಿಗೆದಱು, ಗರಿಗೆದರ್, ಗರಿಗೆದರು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಹರಡು, —ಬಿಚ್ಚು: ಗಱಿಗೆದಱಿ ಕೊಡೆವಿಡಿದು ನಿಂದುವು ಬಿಸಿಲ್ಗೆ ನವಿಲ್ (ಜೈವಿಭಾ. ೨೮-೩೬); ಗಱಿಗೆದಱಿ ಬಿದಿರ್ದು ಕೊಕ್ಕಿಂದಿಱಿದಿಱಿದು . . . ವಿಹಗಂಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೮). **ಗರಿಗೆದರ್**: ಗರಿಗೆದರ್ದು ಕುಣಿವುತಿಹ ಶಿಖಿಗಳಿಂ (ನವಮೋ. ೪-೨೫). **ಗರಿಗೆದರು**: ನಿನ್ನ ತೋಟದಿ ನವಿಲು ಗರಿಗೆದರಿ ಕುಣಿಯುವುದು (ನೆಲಮು ೨೩).
[ಗಱಿ + ಕೆದಱು$_1$(< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಗಱಿಗೋಲ್ (ನಾ). = ಗಱಿಗಣೆ: ರಕ್ಕಸರಾಯರುಗಳು . . . ಕವಿದೆಚ್ಚು ಸೂಂಕಿತು ಹೊಂಬಣ್ಣಗಱಿಗೋಲ್ಗಳಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೧೦). [ಗಱಿ + ಕೋಲ್$_1$]

ಗಱಿತೋಱು 'ಗಱಿದೋಱು' ನೋ.

ಗಱಿದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಗರಿಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಮನಸಿಜನ ಮೋಹಬಾಣದ ಗಱಿದೊಂಗಲಂತೆಸೆವ ರಮಣಿಯರ ನಿಱಿಯ ತುಱುಗಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೨೯ ವ). [ಗಱಿ + ತೊಂಗಲ್]

ಗಱಿದೋಱು, ಗಱಿತೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ತೋರಿಸು, —ಕಾಣಿಸು: ಮುಚ್ಚು ಅಚ್ಚುಗವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿದ ಪರಿಯ ನೋಡಾ ಎಚ್ಚರೆ ಗಱಿದೋಱದಂತೆ ನಡಬೇಕು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೪೭-೩೩೬); ಸಿಲ್ಕಿ ಶಬರಾಳಿಯೆಚ್ಚ ಸರಲ್ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗಿಱಿದು ನಟ್ಟು ಗಱಿದೋಱುತ್ತುಂ ನಾಲ್ಕು ಮೆಯ್ಯೊಳ್ತೀವಿರೆ (ಗಿರಿಕ. ೧-೯೩); ತಾಗಿದ ಕೂರಲಗು ಗಱಿದೋಱಿದವು ಫಿಱಹಯದ ಮೈಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೨೩). ೨. ರೆಕ್ಕೆಪಡೆ; ಹಾರಿ ಹೋಗು: ಸೂಱೆವೋದುದು ಧೈರ್ಯದ ಪುರ ಕರಣವ ಮಾಱುಗೊಂಡನು ಪಂಚಬಾಣ ಜಾಱಿಹೋಯಿತು ನಾಣವನ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗಱಿದೋಱಿದವದ ನೇನೆನಲಿ (ಅಂಜಚ. ೭-೧೭೮). **ಗಱಿತೋಱು**: ೧. ಗಱಿತೋಱಿ ಗಂಡರೆಂಬವರ ಕಾಣೆ (ಬಸವ. ೧೧೨). [ಗಱಿ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಗಱಿನಾಲಗೆ (ನಾ). ಗರಿಯುಳ್ಳ ನಾಲಗೆ; ಹರಟುವ ನಾಲಗೆ: ಗಳಹತನವೇ ನಮ್ಮೊಡನೆ ತೊಟ್ಟೆಳುಕೆ ಗಱಿನಾಲಗೆಯ ಕೊಯ್ವೆನು ಮಾಣು ಮಾಣಿಸುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೩). [ಗಱಿ + ನಾಲಗೆ]

ಗಱಿಮೀನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು; ರೆಕ್ಕೆಯಿರುವ ಮೀನು: "ವಲ್ಗುಜಃ – ಗಱಿಮೀನ್" (ಓಷಧಿ. ೧೪೬); ಗಱಿಮೀನ್ ಸೀಗುಡಿ ಗೆಂಡೆಮೀನ್ ಪವಳವಾಯಂ ಬಾಳೆಮೀನ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೫).
[ಗಱಿ + ಮೀನ್$_3$]

ಗಱಿಮೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಮೂಡು; ಗರಿಯೊಡೆ: ಗಱಿಮೂಡಿದ ಬೞಿಕೆ ನೀನೆ ದಲೆ ಪೋದಪ್ಪೈ (ಕಾದಂಉ. ೬೯೭); ಗಾಳಿಗೆ ಗಱಿಮೂಡಿದಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೫-೧೫). ೨. ಎಸಳುಮೂಡು; ದಳವೇರು; ಆಕಾರಬರು: ಉರವಣಿಸಿ ಬೆಳೆದ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಗಱಿಮೂಡಿತೋ ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡುತಂ (ಪುಷ್ಪರ. ೯-೧೭). [ಗಱಿ + ಮೂಡು$_1$]

ಗಱಿಯವರೆ, ಗರಿಯವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅವರೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ: "ಕುಕ್ಕುಟ-ಹೆಮ್ಮರ, ಗಱಿಯವರೆ, ಕಾಡಸಿಂಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೪). **ಗರಿಯವರೆ**: "ಅಮುಗಂ-ಗರಿಯವರೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೧). [ಗಱಿ + ಅವರೆ$_1$]

ಗಱಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಗಱಿಮೂಡು ೧: ಅರಸಂ ಬರಲೌತ್ಸುಕ್ಯದೆ ಪರಿಯಲ್ಗಱಿಯಿಟ್ಟುವೆನಿಸಿ ಮಾರ್ತೊಳಗುವ ಚಾಮರದಿಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೨೭). [ಗಱಿ + ಇಡು$_1$]

ಗಱಿವನಿ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯಿಂದ ಉದುರುವ ನೀರಹನಿ: ಅಂಚೆಯ ಪಿಂಡೆಂಬಂತಿರೆ ಬೆಳ್ಮುಗಿಲದಱಿಂ ಬೀಳ್ವ ತುಷಾರಮುದಱ ಗಱಿವನಿಯೆನಿಸಿಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೬). [ಗಱಿ + ಪನಿ$_2$]

ಗಱಿವೂ, ಗರಿಪೂ, ಗಱಿಹೂ (ನಾ). ಕೇದಗೆ; ತಾಳೆಹೂವು; ಕೇತಕಿ: "ಗಱಿವೂಯೆಂದೆನೆ ಗೇದಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೯); "ಗಱಿವೂ – ಕೇದಗೆಯ ಪೂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ನಿಱಿಗೊಂಡ ಗಱಿವೂವಿನ ಬಾಱಿಸ್ವೇಲಿಯಿಂ ಲೀಲೆವಡೆದ ಲತಾಗೃಹಂ (ದಶಕು. ೧೦-೭೨ ವ); ಗಱಿವೂವಿನ ಕಿಱುಗಱಿಗಳ್ತುಱುಗಿದ ಬಹುಕಂಟಕಂಗಳೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೪೪). **ಗರಿಪೂ**: "ಗರಿಪೂವೆನಲ್ಕೆ ಕೇದಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕಶಬ. ೩೧). **ಗಱಿಹೂ**: "ಕೇತಕಿ" (ಚತುನಿ ಕ. I, ೧೦೩).
[ಗಱಿ + ಪೂ$_2$]

ಗಱಿವೆರಸು (ಅ). ಗರಿ ಸಹಿತವಾಗಿ; ಗರಿಪೂರ್ತಿ: ನಡುಕೋಲ್ವರಂ ನಟ್ಟ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಂ ಗಱಿವೆರಸು ಕೊಱೆದು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭೪ ವ). [ಗಱಿ + ಬೆರಸು$_3$]

ಗಱಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಗರಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಪಡೆ: ಕೋಲುಗಳು ಗಱಿವೆತ್ತವೋ ಶಿವಶಿವ ಸಚೇತನದ ಅಳು ಜೀಯ ಹಸಾದವೆನುತ ಬೀಳುಕೊಂಡುದು (ನಿಭಾಗ. ೭-೨-೯); ನಾಯ್ಗಳೋ, ನರಿಗಳೋ, ಮೋಣಿಲ್ಲ ಗಱಿವೆತ್ತ ಪಱವೆಗಳೋ (ಅಂಶಿಗೊ. ೪೮-೯೯೯).
[ಗಱಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಗಱಿವೊಯ್, ಗರಿಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆ ಬಡಿ; ಹಾರಾಡು: ಆಗಳಾಗಳೆ ಗಱಿವೊಯ್ಯು ಕಂದೆಱೆವ ತುಪ್ಪುಳೊಡರ್ಚುವ . . . ಶುಕಶಾಬಕಪ್ರಕರಮುಂ ತೆಗೆದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೮); ಮುಖಪದ್ಮದೊಳ್ ಗಱಿವೊಯ್ವ ಪಱಮೆಯ ಮಱಿಗಳಂತರಮೆ ಅರಲ್ದ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳುಂ (ದಶಕು. ೮-೨೯೫ ವ). ೨. (ಆಲಂ) ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಗಂಡಗರ್ವಂ ಗಱಿವೊಯ್ದುದು ರೌದ್ರರಸಮೆ ಪಲ್ಲವಿಸಿದವೊಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೦೪). **ಗರಿಹೊಯ್**: ಹಾರುವುದು ಗರಿಹೊಯ್ದು ಮಿಂಚಿ ನೊಲುಮೆ (ಇಂಗೀತ. ೫೦-೯). [ಗಱಿ + ಪೊಯ್$_1$]

ಗಱಿಸನ್ನೆ (ನಾ). ಬಾಣದ ಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಂಜ್ಞೆ, —ಸೂಚನೆ: ಇದೊಂದಪೂರ್ವಮೃಗಮಿಗಮೆಂದು ಪೆಱಗೆ ನಿಂದ ಪುಳಿಂದಿಗೆ ಗಱಿಸನ್ನೆಯಿಂ ತೋಱಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಿಲ್ಲೊಳಂಬಂ ತೊಡರ್ಚೆ (ನೇಮಿಪು. ೧-೭೫ ವ); ಗಱಿಸನ್ನೆಯಿಂದೆ ಕರೆಕರೆದುಱುವಾಳ್ಗಳನುಭಯ ಬಲದ ಬಿರುದರ್ ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಱಗಾಗಿ ನೋಡೆ (ದಶಕು. ೨-೧೭). 'ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಗಱಿ + ಸನ್ನೆ$_2$]

ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣದ ಗರಿಯಿಂದ ಸನ್ನೆ ಮಾಡು, —ಸೂಚಿಸು: ಗಱಿ[ಪಾಠಾಂ. ನೆಱಿ]ಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು ತೆಗೆನೆಱೆದೆಱಗಿ ಪರಂ ಕಲಿಸಿ ಪರ್ವಿ ಕೂಕಿಱಿದಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೩); ಪದಿಂಬರು ಮೋರೊರ್ವರಂ ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು ಕಾದುವಲ್ಲಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೯೭ ವ); ಅಱಿದು ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯ್ದವರುಱವೋರ್ವರನೊರ್ವರಾರ್ದು ಪೊಣರ್ದಿಸುತಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೬೭); ಕಲಿಧನಂಜಯನೊಡನೆ ಸೆಣಸಿದನು ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು ರುಗುಮಿಣಿ ಭೂವರ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೨೪).
[ಗಱಿಸನ್ನೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಗಱಿಹೂ 'ಗಱಿವೂ' ನೋ.

ಗಱುಂಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಗಱುಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಗಱುಗು, ಗರಗು$_2$, ಗರುಗು (ನಾ). ೧. ಹುರಿಯುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಕರಿಯುವುದರಿಂದ ಗರಿಗರಿಯಾಗಿರುವುದು; ಗರಿಮುರಿಯಾಗಿರುವುದು: ಗಱುಗುಳ್ಳ ಬಿಳಿಯ ಹೊಸಬೆಲ್ಲಮಂ ಮಡಕೆಯೊಳು ಕರಗಿಸಿಯೆರಡು ಭಾಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೯). **ಗರಗು$_2$**: ೧. 'ಗರಗುವಡೆ', 'ಗರಗೊಬ್ಬಟ್ಟು' ಪರಾ.

೨. (ಮರಗಳ ಎಲೆ, ಹೂವು, ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ) ಶಾಖದಿಂದ ಒಣಗಿ ತರಗಾಗುವುದು ; ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗಿರುವುದು : ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗರಗಾದ ಭೂಮಿಗೆ ಸುವೃಷ್ಟಿಯಾದಂತೆ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೦). **ಗರುಗು :** ೧. ಆಹಾರವು ಗರುಗಾಗಿ ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಅಗಿದು ತಿನ್ನಲು ಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೫೪). 'ಗರುಗೊಡೆ' ಪರಾ. ೨. 'ಗರುಗಲು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱಗಱಪ್ಪು; ತೆಲು. ಗಱಗಱ]

ಗಱಿ 'ಗೇಱಿ' ನೋ.

ಗಱ್ಱನೆ (ಅ). ರಭಸದಿಂದ; ವೇಗವಾಗಿ : ಕಱ್ಱನೆ ಕಱಿಯುವರಾಗಳೆ ಗಱ್ಱನೆ ಪರಿತಂದು ಮಾಣದಚ್ಚುಳ ಕೋಲಿಂ . . . ತೊಲಗದೆ ಬಡಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೯೯೧) ; ಪರಿದೆಯ್ದಿ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಱ್ಱನೆ ಕದಹನುಱೆ ತೆಱೆದು (ಬಸಪು. ೪೭–೨೪) ; ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಱ್ಱನೆ ಪೊರಳ್ದ ಗಾಲಿಗಳೇಳೆ ಧರಣಿಯಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೩೫).
[ಗಱ್ + −ಅನೆ₁]

ಗೞಿಂಜವಾಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದುಗ್ಗೊಮ್ಮನೆಲ್ಮಲ್ಲಿ ಗೞಿಂಜವಾಗಿಲು ಸಾಱಮು ಎೞ್ಕಣ್ಡೆ ಪಱವೂರು . . . ಸಹಿತಂ ಇತ್ತಂ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೧೧ ; ಸು. 890) ; ಗೞಿಂಜವಾಗಿಲೂ (ಎಇ. I, ೩೫೦–೧೧ ; 900). [?]

ಗೞಿಗೞಿ, ಗಳಗಳ (ಅ). ಬೇಗ ಬೇಗನೆ, ನಿರಂತರವಾಗಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ : ಬಾಯುೞಿದು ಕೊರಲ್ಗೆಪಾಯ್ದು ಪರಿದಾಡುವ ಬಾಲಕನಾದ ಶೋಕದಿಂ ಗೞಿಗೞಿ ಕಣ್ಣನೀರ್ ಸುರಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೫) ; ಗೞಿಗೞಿ ಸುರಿದುವು ಕಣ್ಬನಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೦೬). **ಗಳಗಳ :** ಅವನು ಒಂದು ತಂಬಿಗೆ ನೀರನ್ನೂ ಗಳಗಳ ಕುಡಿದನು (ರೂಢಿ).

ಗೞಿಗೞಿನೆ, ಗಳಗಳನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ; ಕೂಡಲೆ ; ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ; ನಿರಂತರವಾಗಿ ; ಎಡೆಬಿಡದೆ : "ಗೞಿಗೞಿನೆನೆ ಜೇಗದಲ್ಲಿ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೨) ; ಕಣ್ಣೀರ್ ಗೞಿಗೞಿನೊರ್ಮೊದಲೆ ಸುರಿಯೆ ಪರಿತಂದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೨೪) ; ಸಂಜಯಂ ಗೞಿಗೞಿನೆ ಕಣ್ಣೀರಂ ನೆರಪಿ ಮನಸ್ಮೊದ್ಗತಕಂಠನುಮಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೪–೧೭ ವ); ಆ ನೀರ್ಪೊನಲ್ಗುೞಿ ಗುೞಿನೆ ಗೞಿಗೞಿನೆ ಪರಿದತ್ತು (ಸಂಜೀವ. ೧೦). **ಗಳಗಳನೆ :** ಇದಂ . . . ಪಾಪದಿನಳಿದ ದುರಾತ್ಮಂ ನರಕತತಿಗೆ ಗಳಗಳನಿೞಗುಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦–೯೭ ; 1040) ; ಬುದ್ಧಿ ಬೞಿದಾಗಿ ನಿಲಲಾಱದೆ ಗಳಗಳನೆ ಪರಿತಂದು (ಬಸರ. ೮–೭೯) ; ಗಳಗಳನೋದಿದಂ ಕ್ಷಣದೊಳಾ ಲಿಪಿಯಂ (ವೃಷವಿ. ೫–೨೫). [ಗೞಿಗೞಿ + − ಅನೆ₁]

ಗೞಿಗೞಿಸುರಿ (ಕ್ರಿ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸುರಿ; ಧಾರೆಯಾಗಿ ಬೀಳು : ಗೞಿಗೞಿಸುರಿವಶ್ರುವ ಕೊರಲಿೞಿವಿಗಮುಗಿಮುೞ್ಗದಟ್ಟಿ ಮೊೞಗಿಂಗಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೮೯). [ಗೞಿಗೞಿ + ಸುರಿ₁]

ಗೞಿಗೞಿಸು, ಗಳಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಗೞಿಗೞಿಸುರಿ : ಅೞಲಗ್ಗಳಿಸಲ್ಕಣ್ಣೀರ್ಗೞಿಗೞಿಸಿ ಕಪೋಲಯುಗಳದಿಂ . . . ಇೞಿತರ್ಪಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೮೫). ೨. ರಾಶಿಮಾಡು ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು : ಪಱೆದು ಬಿರ್ದ ಶುಕಸಂತತಿಯಂ ಗೞಿಗೞಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ನಡುಬೆನ್ನಿೞಿವಿನೆಗಂ ಪೊತ್ತು ಪೋದನಾ ಮುದುವೇಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೮). ೩. ಮರುಗು ; ವ್ಯಥೆಪಡು : ಅಱಿಪಿ ಕಿಱಿದಕ್ಕೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಗೞಿಗೞಿಸುತ್ತೇಳಿದರ್ಕಳೊಳ್ ಬಿಡದೆ ತಗುಳ್ದೞಿಪೞಿಯಾಡುವನೆ[ಂತುಂ] ತುೞಿಯ[ಲ]ಕ್ಕುಂ ತುೞಿಲ ಸಂದನಕ್ಕುಮೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಬಂಹರಿ. ೧೧–೧೦೫). **ಗಳಗಳಿಸು :** ೩. ತಿಳಿಯದಹೊ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ ಕಟಕವಾರ್ತೆಯ ಸ್ವಾಂತ ಗಳಗಳಿಸುತಿದೆಯೇನೊ (ಜಿನಮು. ೨೭–೩). [ಗೞಿಗೞಿ + −ಇಸು₃]

ಗೞಿಪ, ಗಳಪ, ಗಳಹ, ಗೞಿಹ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು ; ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಹರಟುವವನು ; ವಾಚಾಳಿ: "ವಾಚಾಳಂ ಜಲ್ಪಾಕಂ ವಾಚಾಟಂ ವಾವದೂಕನಕ್ಕುಂ ಗೞಿಪಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೦–೧೩); "ಗೞಿಪಂ = ಸೊರಹುವಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ.೧); ಉದಾರನಪ್ಪನಂ ಗೞಿಪನೆಂದಿಳಿಪಳ್ ಪುರುಡಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೪೯); ಮಾರಿಯ ಮೂರಿಯಂತೆ ಬರ್ಪ ಸೊರ್ಕಿದಾನೆಯಂ ಕಂಡು ವೀರರೊಳಸಾರೆ ಗೞಿಪರೊಳಸುರ್ಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೫೩) ; ಗೞಿಪರ್ ಪವಣಱಿಯದೆ ಬೆಸಗೊಳೆ (ಚಂಪ್ರಪು. ೧–೫೭). **ಗಳಪ :** ೧. ಗಳಪಂ ಚಾರ್ವಾಕನಜ್ಞಂ ಗುಣರಹಿತನೆನಿಸಿಪ್ಪೆನ್ನಂ . . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೮); ಗಳಪಗಳೆಂಬ ಇನಿವಾಡಿನಿಂದ . . . ಜಗತ್ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪಾವನಮಾಡಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೮೫-೭). ೨. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವನು : (ಕ). **ಗಳಹ :** ೧. "ಮಾತಾಳಿಯೆನಲ್ಗಳಹಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪಂ]" (ಭಾರನಿ. ೭) ; ಈ ಗಳಹನನು ಬಿಡು ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೨೭). **ಗೞಿಹ :** ೧. "ದುರ್ಮುಖಃ, ಮುಖರಃ–ಈ ೨ ಗೞಿಹಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೨); ಸಿಡಿದ ಸಿಡಿಯೊಂದು ಗೞಿಹನ ನಡೆನೊಸಲಿಂ ಪುಟ್ಟಿ ಪಾಯ್ದು ನೆತ್ತರ ಪೊನಲಿಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೧–೨೦).
[ಗೞಿಪು + −ಅ₆]

ಗೞಿಪು, ಗಡಹು₁, ಗಳಪು, ಗಳಹು, ಗಳುಹು, ಗೞಿಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಆಡು ; ಹರಟು; ಜಲ್ಪಿಸು: "ಗೞಿಪು-ಬಹುಭಾಷಣೇ" (ಶಮುಧಾ) ; ಪಿರಿದುಂ ಗೞಿಪುತ್ತುಮಿರ್ಪಳಂ ಸಾರಿಕೆಯೆಂಬರಲ್ಲದಭಿಸಾರಿಕೆಯೆಂಬರೆ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೩); ಅಱಿಯದೆ ಗೞಿಪುವರ ನುಡಿಗಳಂ ಕೈಕೊಳ್ವಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ ೫–೧೮೬). ೨. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಧ್ವನಿಮಾಡು ; ಕೂಗು : ಗೞಿಪುವ ಗಿಳಿ ಬಗ್ಗಿಪ ಪಿಕಂ (ನೇಮಿಪು. ೭–೩೨) ; ಗೞಿಪುವರಗಿಳಿಯ ಬಳಗಕ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮) ; ಗೞಿಪುವ ಕೋೞಿ ಶಂಖನುರುಣಚ್ಛವಿ . . . ಸಲೆ ಸೂರ್ಯನ ವರ್ಣನಕ್ರಮಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯–೨). **ಗಡಹು₁ :** ೧. ಗಡಹುತಿಹ ರಾಘವನು ಹಲಬರ ಕೆಡಹಿದನುಯೆಂದೆಲವೊ (ತೊಶಿರಾ. ೧೪–೨೫). **ಗಳಪು :** ೧. ಪಾಪಾತ್ಮನುದ್ರೇಕದಿಂದಿಂತು ಗಳಪಿಯಾಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತ (ಪದ್ಮರಾ. ೯–೯) ; ಸತಿಯರ ಧರ್ಮದ ಸಾರವನಱಿಯದೆ ಖತಿಗೊಂಡು ಮುನಿ ಗಳಪಿದನು (ಹಬಿಬ. ೨–೩೯). **ಗಳಹು :** ೧. ಬೇಡವೋ ಪರವಾದೀ ಗಳಹದಿರು (ಬಸವ. ೫೭೯) ; ಗಳಹು ನೀ ಬಳಿಕೆನುತ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಹಿಳುಕುಮೊನೆಗಳ ತೆತ್ತಿಸಿದವೋಲೆಚ್ಚ ರಾವಣನ (ತೊಶಿರಾ. ೨೨–೨೮). ೩. ಸುಳ್ಳಾಡು ; ಅಸತ್ಯವನ್ನು ನುಡಿ : ಸತ್ಯವನು ಅಱಿದು ಗಳಹಿದರೆ ಸತ್ತವರಿಗತ್ತ ಹಾಗಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೮೭). **ಗಳುಹು :** ೨. ಕನವರಿಕೆಯ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಗಳುಹಿ (ಜಯಂತ. ೧೮೦). **ಗೞಿಹು :** ೩. ಈ ತೆಱದಿಂದಂ ಗೞಿಹುವ ಪಾತಕಿ ನೀಂ . . . ಅದೇತರ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯಜಾತಿಯೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿದೈ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೫). [?]

ಗೞಿಹ 'ಗೞಿಪ' ನೋ.

ಗೞಿಹು 'ಗೞಿಪು' ನೋ.

ಗಱಿಗೆ, ಗಣಿಗೆ₃, ಗಳಿಗೆ₁, ಘಳಿಗೆ₁, ಘಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದಿವಸದ ಅರವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ನಿಮಿಷಗಳು ; ಮುಹೂರ್ತ : "ಘಟಿಕೆಯೆನೆ ಗಱಿಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೮); ಎರಡು ಗಱಿಗೆಯುಂಟೆನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೧೦ ವ) ; ಮೆಯ್ವೆಳಗಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಪೊರ್ವಳನಾನಿಂದಿನ ಬೆಳಗಪ್ಪೊಂದೆರಡು ಗಱಿಗೆಯಾಗಲ್ ಕಂಡೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೩); ಏ ಗಱಿಗೆ ಪುಟ್ಟಿದಳೊ ಅಗ್ನಿಯೊಳ್ ನಾರಿ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪೪-೮೭೭).

೨. ಗಡಿಗೆ; ಘಟವಾದ್ಯ: ಕೞಿದರ್ ಕರ್ಣಾದಿಗಳಿನ್ನುೞಿದುದ ನಾನಾಸೆಗೆಯ್ಕೆನೆನಗಂ ನೆರಮೇ ಗೞಿಗೆಗೆ ಕರಡೆಯು ಕಾಳದ ಪೞಿವದ ಮದ್ದಳೆಯ ಮಿಕ್ಕ ವಾದ್ಯಮುಮೊಳವೇ (ಗದಾಯು. ೩-೪೯). **ಗಣಿಗೆ$_2$:** ೩. ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನ; ಪಾಠಶಾಲೆ: ಶ್ರೀಮಧುಸೂದನ ದೇವರ್ಗ್ಗಂ ಅಲ್ಲಿಯ ಮಹಾಜನಂ ನಾಲ್ನೂರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗಂ ತಾಳಕಂ ಗಣಿಗೆಯುಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಂಮಾಡಿ (ಕಇಳ. ೮-೩-೨೮೫; 1062). **ಗಳಿಗೆ$_1$:** ೧. ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಗಳಿಗೆಯ ಪೊಸಪೊಂಬಟ್ಟಲ್ ಕರಮೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೮-೧೮); ತಪ್ಪದೆ ಗಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಭೇರಿಯ ಹೊಯ್ಯುತಿಪ್ಪುದು (ಮೋಹತ ೨೦-೩೦); ಗಳಿಗೆಗಳಿಗೆಗೆ ಪೆರ್ಚೆ ಬಳೆವ ತಮಮುಮಂ ಕಂಡು (ಚಿಬಪು. ೯-೧೦). **ಘಳಿಗೆ$_1$:** ೩. ಘಳಿಗೆಯ ಮಾಣಿಗಳ್ನಾಲ್ವರ್ಗ್ಗವೆಂಟು ಮತ್ತರ ಸವಕಟ್ಟಿನೊಳ್ಮತ್ತ ಮೂರ್ವತ್ತೆಂಡು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೧-೫೩; 1045); ಬಳಸಿದ ದೇವಾಲಯಮುಮಂ ಘಳಿಗೆಯುಮಾಹಾರಧಾನಿಯುಂ ಪ್ರಪೆಯುಂ (ಎಇ XIII, ೩೩೧-೪೦; ?). **ಘೞಿಗೆ:** ೧. "ನಾಡಿ ನಾೞಿಯೆನೆ ಘೞಿಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೭); "ನಾೞಿ ನಾಡಿಗಾಯ್ತಿವು ಘೞಿಗೆ" (ಸಂಜೀವ ೨೨); ಅದೊಂದೆರೞ್ಘೞಿಗೆ ಪೋಪಿನಮಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೬೩). ೪. ಕುಂಭ: ಸರ್ವ್ವನಮಸ್ಯವಗ್ರಹಾರಂ ಮಾಡಿ ಶಾಸನಂ ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ಘೞಿಗೆವೆರಸು ಪಡೆದು ಕುಡಿಸೆ (ಎಇ. XX, ೬-೧೩; 1012).

ಗೞಿಗೆಯಭಟ್ಟ = ಮುಹೂರ್ತದ ಸಮಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ನಿಯುಕ್ತನಾಗಿರುವ ಭಟ್ಟ, —ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ವನವಿಹಾರ ಪರಿಶ್ರಮುಂ ಪೋಗೆ ಮೂಜಾವಂ ಪೋದುದೆಂದು ಗೞಿಗೆಯಭಟ್ಟಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೪ವ). ಘೞಿಗೆಯಮನೆ = ವಾದ್ಯಗಳಿರುವ ಮನೆ; ವಾದ್ಯಶಾಲೆ: ಘೞಿಗೆಯಮನೆಯ ನೆಮ್ಮಿವರೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು ೩-೧೬ ವ). ಘಳಿಗೆಯಮಾಣಿ = ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ ಹುಡುಗ, —ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ: ಘಳಿಗೆಯಮಾಣಿಗಳ್ನಾಲ್ವರ್ಗ್ಗವೆಂಟು ಮತ್ತರ ಸವಕಟ್ಟಿನೊಳ್ಮತ್ತ ಮೂರ್ವತ್ತೆಂಡು (ಸೌಇಇ IX-i, ೧೦೧-೫೩; 1045).

[< ಸಂ. ಘಟಿಕಾ]

ಗೞಿಗೆವಟ್ಟಲ್, ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು, ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲು, ಘಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು, ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತೂತುಮಾಡಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು, ಅದರಲ್ಲಿ ನೀರುತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಟ್ಟಲು, —ಪಾತ್ರೆ: ಅಂಬುಜಪೀಠನೇದೆನಿಪ ಜೋಯಿಸನಾ ರಜನೀಪ್ರಮಾಣಮುಂ ತಾಂ ಬಗೆದೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಗೞಿಗೆವಟ್ಟಲನಿಕ್ಕಿದ ಬಟ್ಟಲ್ಕೆದೆ ಕಾಲಂಬಡೆದಂದು ನೀರೊಳಿರವಾೞ್ವಿವೊಲಾೞ್ದುದು ಪಶ್ಚಿಮಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ . . . ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೦೪); ಶಂಕುಶಲಾಕೆಯುಂ ಗೞಿಗೆವಟ್ಟಲುಮೊಪ್ಪಿರೆ ವೇದನಾದದೊಳ್ ಸಂಕರಮಾಗಿ ಪಾಠಕಪಟುಸ್ವನ ಮಂಗಳಗೀತತೂರ್ಯಘೋಷಂ ಕಡಲೂರ್ಮಿಯಂತುಲಿಯೆ . . . ಸಾರ್ಚೆ ಲಗ್ನಂ ಕರೆಯಿಂ ವಧೂವರರನೆಂದು ಸಿರ್ದರ್ ಹಿತದೊಳ್ ಪುರೋಹಿತರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೫೭); ಜೋಯಿಸರ್ ಗೞಿಗೆವಟ್ಟಲನೆೞ್ಚಜದೊಳ್ ಕಾದಿರ್ಪುದೆಂದು ಪೇೞ್ದುಂ . . . ನುಡಿಯುತ್ತಮುತ್ತಲುಮಿತ್ತಲುಂ ಪರಿಯುತ್ತಿರ್ದಪರ್ (ಚಿಕಮಂ. ೧೪೮-೭). **ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು:** ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲ ನೀರು ತಿಳಿದು ತಿಳಿಯದೆ, ಎಲವೊ, ಇಳಿದು ಪೋಪುದು ಕೊತ್ತು ಗಳಿಗಳಿಗೆಯಾಗಿ (ಕಎಪು. ೫೧-೧). **ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲು:** ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲಪಾರ್ವರ ಮೇಲೆ ಕೆಡೆದನು ಮೂರ್ಛೆವೋದವನಂತೆ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೯-೨೫); ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲನಾರೈವ ಜೋಯಿಸರಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೫ ವ); ಪುರೋಹಿತನು ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಲಿರುವನು (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೨-೩); ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲನ್ನು ನೋಡಿ . . . ಗಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿದಾಗ (ಸವತಿ ೫). **ಘಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು:** ಜಲವನಪಹರಿಸುವ ಘ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ಳಿಗೆಬಟ್ಟಲ ನುಳಿದು ಜೈಗಂಟೆ ಕೈಪಿಡಿದೆಳೆದು ಹೊಡೆವಂದದಲಿ ಸಂತತ ಕರ್ತೃ ತಾನಾಗಿ (ಹಸಾರ. ೩-೨೫). **ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲು:** ೧. ನಿಲಲಾಜದೆ ಹಳಿಲನೆ ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲ ಮೇಲೆ ಬೀಳೆ ಕಳಸಿಗೆಯೊಡೆದು ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲು ಮುೞಿದು . . . ಜೋಯಿಸರೆಲ್ಲಂ ಕೆದಱಿಪೋಗೆ (ಸಂಬರ ೬-೪೬); ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲ ಸೌಮುಹೂರ್ತಿಕರಾಯತ ಧ್ವನಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೨೧).

ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು ತುಂಬು = ೧. ಕಾಲ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗು; ವೇಳೆ ಒದಗಿಬರು. ೨. (ಉಕ) ಸಾವು ಹತ್ತಿರಬರು, —ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗು: ದಾವಾನ ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲ ತುಂಬೇತಂತ ತಿಳೀರಲೆ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೪೨).

[ಗೞಿಗೆ + ಬಟ್ಟಲ್]

ಗೞಿಯಿಸು 'ಘಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಗೞಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಬಹುವರ್ಣ್ಣವಾಜಿರಾಜಿಗಳುಮನೆಯ್ದೆ ನೋಡಿ ಮನಂ ಮಿಕ್ಕಿ ಘೞಿಲ್ಲೆನೆ ಸತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೩೪; 1047).

ಗೞಿಸಾಳಿ, ಗಳಿಸಾಳಿ, ಘಳಿಸಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಗಳಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಸಂಪಾದಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ. 'ಗೞಿಸಾಳಿವೆಣ್' ಪರಾ. ೨. ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ. 'ಗೞಿಸಾಳಿವೆಣ್' ಪರಾ. **ಗಳಿಸಾಳಿ:** ೧. ಈಗ ನೀನು ಗಳಿಸಾಳಿಯಾದಾಗ ಮಾತ್ರ . . . ಅವರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಕವಲು. ೯೪); ನೀನು ಗಳಿಸಾಳಿಯಾದ ಹೆಂಡತಿಯಾದರೂ ಅವನಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯೇಕಿಲ್ಲ (ಮುತ್ತೈದೆ. ೧೯೧) **ಘಳಿಸಾಳಿ:** ೨. ಅಡರ್ದಂದಳಮಂ ದೇಸೆ ಮಿಗಲ್ ತನ್ನೊಡವರ್ಪಾಳಿಯರುಂ ಘಳಿಸಾಳಿಯರುಂ ಸಹಿತಂ ತಳರ್ದರ್ಗಳ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೧೫). [ಗೞಿಸು (< ಘೞಿಯಿಸು) + -ಆಳಿ$_3$]

ಗೞಿಸಾಳಿವೆಣ್, ಗಳಿಸಾಳಿವೆಣ್, ಘಳಿಸಾಳಿವೆಣ್ (ನಾ). ೧. ಗಳಿಸುವವಳು; ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು: "ಗೞಿಸಾಳಿವೆಣ್ಣೆನಲು ಪಡಪುಗಾರ್ತಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೫). ೨. ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ: ನಾಣೞಿದು ಗೞಿಸಾಳಿವೆಣ್ಗೊಂದು ಮಾೞ್ಕೆಯಿನಿಂತು ನುಡಿವರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೧-೨೭). **ಗಳಿಸಾಳಿವೆಣ್:** ೨. ವಿವಿಧೋಪಾಯದಿಂ ವಿತ್ತಾಪಹಾರಮಂ ಮಾಡುವ ಗಳಿಸಾಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸಾಳೆಳ]ವೆಣ್ಗಳೋಳಿ ಬರುತಿರ್ದುದು (ವಿರೂಪಾ. ೭೦); ಗಳಿಸಾಳಿವೆಣ್ಗಳೆನ್ನಂ ಪಳಿವಂತಿರೆ ಮಾಣದೆಮ್ಮ ಗೃಹದೇವತೆಯುಮರ್ಗಳಿವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ಯೆ (ವೃಷವಿ. ೧೭-೧೭). **ಘಳಿಸಾಳಿವೆಣ್:** ೨. ಎಲ್ಲವಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು ಬೞಿಗನ ಮಾಡಿ ಜಾಡ್ಯೆಯಿಂ ತೊಲಗಿಸುವ ಘಳಿಸಾಳಿವೆಣ್ಗಳ್ (ಚೇರಮ. ೮-೩೪). [ಗೞಿಸಾಳಿ + ಪೆಣ್]

ಗೞಿಸು 'ಘಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಗೞು 'ಗೞೆ' ನೋ.

ಗೞೆ, ಕಣೆ$_2$, ಗಡಿ$_3$, ಗಡೆ$_1$, ಗಣೆ$_1$, ಗಣೆ, ಗಣೆಯ, ಗಳ$_1$, ಗಳು, ಗಳೆ, ಗೞು, ಘಳ, ಘಳೆ, ಘಳೆಯ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರಿನ ಕೋಲು; ಬೊಂಬು; ದಂಡ: ಇವಂಬುನಿಧಿ ಕೂಪದಿಂದಮುರನಂದನಕ್ಕೇತಮೆತ್ತುವಲ್ಲಿ ಗೞೆಯಾಗಲುಂ . . . ಬೆಳೆದುನಿಂದ ಪೆರ್ವಿದಿರಸುರ್ವಗುರ್ವೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೩); ಗೞೆಯಿಂ ಗೋಳುವರಿಂದ್ರನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೩೧). 'ಗೞೆಗೂಸಾಡು' ಪರಾ. ೨. ಕಡೆಗೋಲು; ಮಂತು: "ಗೞೆ = ಕಡೆಗೋಲ್; ಕೊಲ್ಲಟಿಗರಾಡುವ ಗಣೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ೩. ಬಾಣ; ಸರಳು: "ಗೞೆಯೆನೆ ಸರಳಭೇದಂ" (ಸಂಜೀವ. ೬);

೪. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆ,—ಅಳತೆ
ಗೋಲು: ಕಿಸುಕಾಡು ಗೞೆಯಲ್ಮತ್ತಮೂಱು (ಇಎ. ೧೯೫೦,
ಹಾನುಗಲ್. ೧೨೮-೩೨; 950); ಅವನಿಯಳತೆಗಂ ಗೞೆಯಕ್ಕುಂ
. . . ಗೞೆಯಡಿಯಂ ಕೃತಿಗೊಂಡಾ ಗೞೆಯಳತೆಯ ಕೈಯ ಕಂಭಮುಂ
ಗುಣಿಯಿಸಿ (ವ್ಯವಹಾ. ಕ್ಷೇತ್ರ ೧). ೫. (?): ವಾಯುವ್ಯದೆ ಗೞೆ
ಚಿಂಚವೃಕ್ಷಮೆ (ಎಕ. I, ೧-೨೭; 466 ಕೃಶಾ). ಕಣ್ಣೆ$_2$: ೧. ಮಾತಿನಲ್ಲಿ
ಬಲ್ಲವರಾದಡೆ ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೞೆದಡೆ ಕೊಡನೊಡೆದ ಏತದ ಕಣೆಯಂತೆ
(ಮನುಗುಂ. ೪೪). ೬. (ಗಾಣದಲ್ಲಿನ) ಅರೆಯುವ ಸಾಧನ,
—ತಿರುಗುವ ಕೊರಡು: ಕಲ್ಲಗಾಣದ ಕಣೆಯ ಬಾಯ್ಗೆ ಬಿೞ್ದ
ಕಳಿಕೆಯ ಬೆಂಡಿನಂತೆ ನುಗ್ಗುನುಱಿಯಾಗಿರ್ದುವು (ಅನಂಪು. ೧೪-೭೮);
ಬಾಲೆಯ ಕೊರಲು ಹೊನ್ನೊರಲು ಸುಸ್ವರ ಕಣೆ . . .ನಿಟ್ಟಿಸಳ್ಗಣ್ಣಾಲೆಯ
ಮನೆಗಳೊಪ್ಪಿರುವುದು (ಮೋಹತ. ೨-೫೦); ಕಬ್ಬನಿತ್ತವನುಪಕಾರಿಯೋ
ಮೇಣವ ಕಣೆಯಿಂದರೆದು ಹಾಲತೆಗೆದಿತ್ತವನುಪಕಾರಿಯೋ (ಭಕ್ತಿಸ. IV,
೪೦-೧). ಗಡ್ಡಿ$_3$: ೭. ದೋಣಿ, ಹಡಗು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು
ನಡೆಸುವಾಗ ನೀರನ್ನು ತಳ್ಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೋಲು;
ಹುಟ್ಟುಗೋಲು: "ಅರಿತ್ರಂ, ಕೇನಿಪಾತಕಃ —೨ ಹಡಗಿನ ಗಡಿಯ
ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೧). ಗಡ್ಡೆ$_1$: ೭. ನೌಕಾದಂಡಃ—ಹಡಗನ್ನು
ನಡೆಸುವ ಗಡೆ (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ಗಣ್ಣೆ$_1$: ೬. ಯೇತದ ಗಣೆ ಚಿಗಿತು
ಕಾತು ಫಲವಾದಂದು . . . ಹೆಣ್ಣಿನ ಮಾತ ನಂಬುವದು (ಸರ್ವಜ್ಞ.
೧೭೭೦). ಗಣೆ: ೧. ಡೊಂಬರ ಸಾವು ಗಣೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿಲ್ಲವರ ಸಾವು
ಮರದ ಮೇಲೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಕೂರಂಬ ಮಸೆ ಕೊಂಕನನುಮಾಡಿ ಗಣೆಗೆ
ಗಱಿಗಳನು ಹಸನಾಗಿ ಕಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೩೨); ಪದವಿಲ್ ಕಟ್ಟಿದ
ಗಣೆ ಪೊಸಪೊದೆ ಪೆಗಲೊಳ್ ಪುದಿದ ಕೊಂಬು . . . ಸಹಿತಂ ದೆಸೆದೆಸೆ
ಗೊದವಿಸಿ ನಡೆದತ್ತು ಬೇಂಟೆಗಾಱರ ತಂಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೭೬).
೮. (ಜೋಳ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ದಂಟು; ದೇಟು;
ಕಾಂಡ: ಜವೆ ಜೋಳಂ ಕೊಱೆ ಮೊದಲಾದುವರ್ಕೆ ಗಣೆವೊಂದು
ತೆನೆಗಳೆರಡಾದಂದುಂ . . . ಅಱಿಗೆ ತತ್ಪತಿಯಱಿವಂ (ಲೋಕೋಪ.
೪-೫೬); ಕಬ್ಬಿನ ಗಣೆ ಡೊಂಕು, ಅದರ ಹಾಲದು ಡೊಂಕೆ ರಸಿಕ ಪೇಳೊ
(ಗರಿ. ೩೨-೧). ಗಣೆಯ: ೪. ಅಂತು ಗಣೆಯ ಮೂರಕೆ ನೂರ
ಐವತ್ತು ವರಹ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೮-೭೪; ಸು. 1410).
ಗಳ$_1$: ೧. ಎಲುಬು ಗಳವಮಾಡಿ ನರದ ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಗಿಯುತ
(ಪುರಂದ. ೧-೧೭೬-೨); ಚಿಕ್ಕ ಗಳದ ತುಂಡು! ಆದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಎಂಥ
ಅದ್ಭುತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ! (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೨೦); ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿ ಹುಕ್ಕೆ ಸೇದಿ
ಮಾಡಿನ ಗಳಾ ಎಣಿಸುವವರಿಗೆ ರತ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆಯಂತೆ (ವಿಧಿವೈ. ೨೮).
೯. ನೇಗಿಲನ್ನೂ ನೊಗವನ್ನೂ ಜೋಡಿಸುವ ಈಸು: ಧರ್ಮ
ಗಳವನಿಕ್ಕಿ ಉತ್ತಭೂಮಿಯನೊಡ್ಡಿ ನೀನೆಮ್ಮನೆಲ್ಲರ ನೋಡಿ ಸಲಹಿದ್ಯೆ
ರಾಮನಾಥ (ದೇವಾವ. ೩೭-೭೦). ಗಳು: ೧. ಗಳುವಿನ ಮೇಲಿದ್ದ
ಜರಿಯ ಸೀರೆಯನ್ನೇ ತೆಗೆದು ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಹೋದಳು (ನಡೆವಾ.
II, ೧೦೫೩); ಗಳುವನ್ನೇ ಕುದುರೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಹೋಗಿ
ನಿಜವಾದ ಕುದುರೆಯೇ ಬೇಕೆಂದು ಕೇಳುವ ಕಾಲವಿದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೦೯).
೮. ತಲೆ ಹುಳಿತ ದನವಿನಂತೆ ಗಳುವಿನಾಶೆಗಾಗಿ ಇವರಿಗೆ ಲಿಂಗದ ಅನುವಿನ
ಆಶೆಯಾಕೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೫-೪೯೧). ಗಳೆ$_1$: ೧. ಗಳೆಯನೇಱಿದ
ವಿಥಾಂತ ಲಾಗು ಬಾರದೆ ಇಳಿದಡೆ ಅವಗದೆ ಭಂಗ (ಸುಂಕಬಂ. ೮೦);
ಗಳೆಯಂದದೆ ಸರಕನೆ ನಿಲುಕುತ್ತಂ (ಭೃಂಗೀರ. ೧೪-೨೭); ಗಳೆಯಾ
ದತ್ತುರು ಮಂದರಂ ಕನಕಶೈಲಂ ಚಾಪಮಾದತ್ತು . . . ಸತತಂ
ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಂ ಕಾಶಿಯಾ ಪೊಳಲೊಳ್ಸಂತತಮಿರ್ಪನು (ವೀರವಿ. ೨-೭);
ಕೇತನಂಗಳ ಗಳೆತಾಗಿ ತಟ್ಟುಗಿಯೆ ತಾರೆಗಳ್ . . . ತಾಂ ಪಱಿದುಬೀಳ್ದ
ನಭಸ್ಥಳಖಂಡದಂತೆವೋಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೦೦); ಬಳೆಯಿಲ್ಲದವಳ ನಳಿ
ದೋಳು ಡೊಂಬರ ಗಳೆಯಂದವಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೧೩). ೩. ಕಲಿತನವ
ಮಾಡಿದನೆಲ್ಲರ ಕಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು ಗಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಯಾಗಳೆ]
ಯೆಂದರೆ ಆಸೆಮಾಡೆನು (ಬಸವ. ೪೩೬); ಗರುಡಿಯ ಕಟ್ಟ ಆಱವತ್ತು
ನಾಲ್ಕು ಕೋಲಭ್ಯಾಸವ ಮಾಡಿದೆನಯ್ಯಾ. .. ಗುರುಕಳನೇಱಿಕತಾರಿಯ
ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತ್ತು ಗಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಆಗಳೆ]ಯೆಂದರೆ ಎನ್ನ
ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ನೋಡು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೭೦೧). ೪. ಕಚ್ಚವಿಯ
ಗಡಿಂಬಪ ಗಳೆಯೊಳೆಳೆದು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫-೮; 1025);
ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಗೇಣ ಗಳೆಯೊಳಂ ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರಾಱು (ಸೌಇಇ.
XI-i, ೬೩-೧೬; ಸು. 1026); ಅಂಗುಲ ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ಸಂಗತ
ಮಾಗೊಂದು ಹಸ್ತ ಹಸ್ತಗಳೆಂಟುಂ ಹಿಂಗದೆ ಗಳೆ ತಾನಕ್ಕುಂ ತುಂಗ
ಭುಜಾ ಪೇಳೆನಲ್ಕೆ ಗಣಿತಕ್ರಮದಿಂ (ಕವಿಜ. II, ೫೪೫, ಕ್ಷೇತ್ರಗಣಿತ);
ಕೆಲವು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ "ಗಳೆ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮಾಪು . . . ಗಳೆಯೆಂದರೆ
ಸುಮಾರು ೩೨ ಕೂರಿಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೬೬). ೧೦. (ಉಕ) ಒಕ್ಕಲು
ತನದ ಅಥವಾ ಬೇಸಾಯದ ಉಪಕರಣಗಳು; ನೇಗಿಲು ಮುಂತಾ
ದುವುಗಳು: ಈ ಸಣಬಿನಿಂದ ಹಗ್ಗ, ಕಣ್ಣಿ, ಮಿಣಿ ಮೊದಲಾದ ಯಾವತ್ತೂ
ಗಳೇದ ಸಾಮಾನುಗಳು ಆಗುವವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೮); ಒಬ್ಬ ಬಡಗನಿಂದ
ಆವುದಾನೊಂದು ಗಳೆಯ ಹಾಯಿಸಿಕೊಂಡೊಯ್ದು ಹೋಗಿ ಭೂಮಿ
ಯಲ್ಲಿ ಹೂಡಿ ಹೊಡೆದರೆ (ವಚಶಾ. 1,೯೬); ನೇಗಲು ಕುಂಟೆ ಕೂರಿಗೆ
ಮುಂತಾದ ಗಳೇದ ಸಾಮಾನಕ್ಕೂ ಹಣಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೫೦);
ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ಗಳೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿ ಕಬಜಾ ತಗೊಂಡು ನಿನ್ನ
ಹೆಸರಲೆ ಮಾಡಿಬಿಡತೇನಿ (ಬೆಳಭಾ. ೧೩೧). 'ಗಳೆಹೂಡು',
'ಗಳೆಹೊಡೆ' ಪರಾ. ಗೞು: ೧. ಪಾಬ್ಮನೆಯ ಗೞುವಿನಂತೆ ಬಱಿಯ
ಎಲ್ವುಗಳ್ ಪೊಱಮಡಲುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೮); ತಾವರೆಯ
ತೋರಗಾವುಗಳ ಗೞುಗಳೊಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೫೧ವ). ಘುಳಿ:
೪. ನಾಲ್ವತ್ತಾಱು ಗೇಣುಂ ಬಾಚಿವಿಡಿಯ ಘುಳಿಯಲಿಬ್ಬಡಗಲಾಗಿ ಮೂಡ
ಗೋಡಿಯ ಮೂನೂಱು ಕಂಭ ಬೆದ್ದಲುಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೩;
1170 ?). ಘುಳೆ: ೪. ಮೂವತ್ತು ಗೇಣಿನ ದಾನವಿನೋದನ ಘುಳೆಯೊಳ್
ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರಯ್ವತ್ತು (ಎಇ. XII, ೨೮೩-೨೩೯; 1077); ಹತ್ತುಮಾರು
ಘುಳೆಯಲಳೆದ ಭೂಮಿ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೧-೪೯; 1154); ಪುರಿ
ಗೆಱೆಯ ಘುಳೆಯಲು ಮತ್ತರ್ನಾಲ್ವತ್ತು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೪-೩೩;
1194). ಘುಳೆಯ: ೪. ಕರಡಿಕಲ್ಲಲು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಳವೃತ್ತಿ ಘುಳೆಯ
ಮತ್ತರು ೫೦ (ನಾಂದೇಡ್. ೧೦-೯; 1079).

ಗಣೆಮಿಣಿಯಾಟ = ಡೊಂಬರಾಟ: ಹಡಗು ಬುಗುರಿಗೆ ದಾರ
ಬಿಗಿಯುವಾಟ. ಆಗ ಬಿರುಗಾಳಿ ಗಣೆಮಿಣಿಯಾಟ (ನಡೆಬಂ. ೩೯).
ಗಳಎಣಿಸು = (ಆಲಂ) ದ್ರೋಹಮಾಡು: ನಿನ್ನ ಉಪ್ಪು ಅನ್ನ
ಐದಾರು ವರುಷ ಕಾಲ ಉಂಡು ಗಳಎಣಿಸಿಹೋದನಲ್ಲ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೬೨);
ಉಂಡಮನೆ ಗಳಎಣಿಸಿದ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೞೈ, ಕೞಿ; ಮಲ. ಕೞ, ಕೞಿ; ತುಳು.
ಕರಿ, ಕರೆ, ಗರೆ; ಕೊಡ. ಗಳೆ; ತೆಲು. ಗಡ]

ಗೞೆಕಾಱ, ಗಡೆಕಾರ, ಗಣೆಗಾರ, ಗಳೆಕಾರ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರು
ಗಳುವಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು; ಗಳುವನ್ನು ಉಪ
ಯೋಗಿಸುವವನು; ಡೊಂಬರವನು: ಕಾಱಿಕ್ಕೆ – ನಡೆವಳಿ
ಕಾಱಂ, ನುಡಿವಳಿಕಾಱಂ, ಇಚ್ಛೆಕಾಱಂ, ಕೈದುಕಾಱಂ, ಬಂದಿ
ಕಾಱಂ, ಗೞೆಕಾಱಂ, ಬೇಹುಕಾಱಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ).

೨. (ಅರಮನೆಗಳಲ್ಲಿ) ಕೋಲು ಹಿಡಿದು ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸುವ ಸೇವಕ; ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ; ವೇತ್ರಧಾರಿ: ಗಜಜುವ ಗಟಿಕಾಜರ ಚಪ್ಪರಿಸುವೊಪ್ಪ ಕಾಜರ ಕರೆವ ಪರಿಕಾಜರ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ ವ). **ಗಡೆಕಾರ:** ೩. "ಅಂಬಿಗ" (ಜಾನಕೋ. ೬೫). **ಗಣೆಗಾರ:** (೩). **ಗಳೆಕಾರ:** ೧. "ಗಳೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೯೨). ೩. (೩).

[ಗಟಿ + – ಕಾಜ]

ಗಟಿಗೂಸಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಡೊಂಬರು) ಗಣೆಯ ಮೇಲೆ ಮಗುವನ್ನು ಆಡಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಮನಬಂದಂತೆ ಆಟ ವಾಡಿಸು: ಗಟಿಗೂಸಾಡುವರಿಂದ್ರನಂ ಗಿರಿಶನಂ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಕೊಂಡು ಮುನ್ನುಜವರ್ (ಶಮುದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಗಟಿಗೂಸು + ಆಡು₁]

ಗಟಿಗೂಸು (ನಾ). (ಡೊಂಬರ) ಗಣೆಯ ಮೇಲೆ ಜನರ ಮನ ರಂಜನೆಗಾಗಿ ಆಟವಾಡುವ ಮಗು; ಡೊಂಬರಾಟವಾಡುವ ಮಗು. 'ಗಟಿಗೂಸಾಡು' ಪರಾ. [ಗಟಿ + ಕೂಸು]

ಗಟಿಗೂಟ್ (ನಾ). ಬೇಟೆಗಾರರು ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದ ಕ್ಕಾಗಿ ಗಳೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಸಿದ ಅನ್ನ; "ಗಾಳದ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಆಹಾರ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಪಜಗನ್ನಡಂ ಏವಂ ಗಟಿಗೂಜು (ಶಬ್ದಾನು. ೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಗಟಿ + ಕೂಟ್₁]

ಗಟಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಕೊಳದೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ನೀರೆಲ್ಲಮುಗುಂದಲೆವೋಗೆ ತೊಲಗಿ ಗಟಿಯಿಕ್ಕಿ ತೊಲಗಿದಂಕ ದಂತೆ ಪೆಜಮೆಟ್ಟೆ ನಿಲ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೮ ವ). [ಗಟಿ + ಇಕ್ಕು]

ಗಟಿಯೆತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಧ್ವಜ) ದಂಡವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಸು; ವಿಜಯವನ್ನು ಮೆರೆ: ಪೆಂಡಿರೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಸುಖಮೆಲ್ಲಿಯುಮೇದೊರೆ ಯಂಗಮಿಲ್ಲೆನುತ್ತೀಕೋದಂಡನನಿಕ್ಕಿಗೆಲ್ದು ಗಟಿಯೆತ್ತಿಸಿದುತ್ತಮ ವೀತರಾ ಗನುಂ ಕಂಡನೆ ಮುಕ್ತಿಯೊಳ್ಳೆರೆಯದನ್ನೆಗಮೇಂ ಗಡನಂತಸೌಖ್ಯಮುಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೯). [ಗಟಿ + ಎತ್ತಿಸು]

ಗಟಿಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ದಂಡವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿ: ವಿದ್ಯೆಗಿವಂ ವಿಧಾತ್ರ ನೆಂಬಿನಮದೆ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿಗಮರೇಂದ್ರನನಳ್ಳಿಜಿವಂತೆ ನೀಳ್ದಗುರ್ವಿನ ಗಟಿಯೆತ್ತಿ ಬಂದನವನೊರ್ವನಪೂರ್ವಿಗನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೬೫). [ಗಟಿ + ಎತ್ತು₁]

ಗಟಿವಟಿಗ (ನಾ). ಗಳೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆಡುವವನು; ಡೊಂಬರ ವನು; ಕೊಲ್ಲಟಿಗ: ಕೊಲ್ಲಟಿಗಂ ಕೊಲ್ಲಟ ಇತಿ ಲಂಘನಾದ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ ಕರೀ ವಿದ್ಯಾ. ತದುಪಜೀವೀ ಭಾಷಾಯಾಂ ಡೊಂಬ ಇತಿ. ಗಟಿವಟಿಗಂ. ಗಟಿ ಇತಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿದ್ಯೋಪಕರಣಂ. ತದುಪಜೀವೀ ಸ ಏವ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವಾಖ್ಯಾ). [ಗಟಿ + -ಆಟಿಗ]

ಗಟಿವಟಿ (ನಾ). ಗಳೆಯ ಬಳಿ; ಕೋಲಿನ ಹತ್ತಿರ.

ಗಟಿವಟಿಯ ಪಾವು = ೧. ಗಳುವಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಯ್ದು ಬರುವ ಹಾವು; ಗಳುವನ್ನು ಚಲನಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಹಾವು (?): ಗಟಿವಟಿಯ ಪಾವಿನಂತೆ ಚಕ್ರವ್ಯೂಹಮಂ ಪುಗಲೆಂದು ಬರ್ಪ ದ್ರುಪದ ವಿರಾಟ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ . . . ಘಟೋತ್ಕಚಾದಿಗ ಳೊಡನೆ ಮಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಕಾದುವ ಕುಂಭಸಂಭವನಲ್ಲಿಗೆ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೬ ವ); "ತೆಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಹಾವು" (ಪಂಪನಿ); "ಬಿದಿರ ಗಣೆಯಮೇಲೆ ಬರುವ ಹಾವು" (ಪಂಪದೀ. ೪೧೩); ಚತುರಂಗಬಲ ಸಮೇತಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು ಬೂತಟ್ಟಿದೊಡುಪೇಂದ್ರನುಮಿದಿರಿದಿರಂ ಗಟಿವಟಿಯ ಪಾವು ಬರ್ಪಂತೆ, ಬಂದು ತಾಗುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೧ ವ); ಸಹಸ್ರಲೋಚನಂ ತೋಯದ ವಾಹನನ ಬಟಿಯಂ ಗಟಿವಟಿಯ ಪಾವಿನಂತೆ ತಗುಳುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಪಂರಾಪಾ. ೧೦-೯೧ ವ). ೨. ಗಳುವಿನಿಂದ ತಿವಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಹಾವು (?): ಗಟಿವಟಿಯ ಪಾವಿನಂತೆ ಮೊಗದ ಬಿಗಿಪುಂ ಕಣ್ಣಬೀಡುಂ ಬೆರಸು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೧೧೩ ವ); ಮಗಧಂ ಗಟಿವಟಿಯ ಪಾವಿನಂತಿರೆ ಬರ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೮-೬). ೩. ಹಾವಾಡಿಗನ ಕೋಲಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಹಾವು (?): (೩). ▷ ಇದರ ಅರ್ಥ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

[ಗಟಿ + ಬಟ್₃]

ಗಟಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಳೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು.

ಗಟಿವಿಡಿದಾಡು = ಗಳೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆಡು; ಡೊಂಬರಾಟ ವಾಡು: ಗಟಿವಿಡಿದಾಡುವ ಧೀವಿಗೆವಿಡಿವ ಎಲೆವಿಡಿದಾಡುವನೊಳಂ ಆಟಗಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ (ಶಮುದ. ೨೦೪ ವೃತ್ತಿ). [ಗಟಿ + ಪಿಡಿ₁]

ಗಟ್ಕನೆ 'ಕಟ್ಕನೆ' ನೋ.

ಗಟ್ದುಗರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಾರಿಸಿಧಿವಳಯ ಪರಿವೃತಧಾರಿಣಿ ನಿಲ್ಪಿನೆಗಮುಡುಪ ಕರಿಗಣತತಿಯುಂ ತಾರಕೆಯುಳ್ಳನ ಮಿಕ್ಕಿರ್ಕಂತೋರಂತಿರೆ ಬೆಂಗಿ ಗಟ್ದುಗರಯ್ಯನ ಧರ್ಮ್ಮಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೨-೩೨; 971). [? + ಅಯ್ಯ₁]

ಗಟ್ದುಗು, ಗದುಗು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ▷ ಈಗಿನ ಗದಗು: ತೆಂಕಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ಸೆನ್ದಯ ಬಾವಿಯಂಕೋಲೆಯ ಮೆಳೆ ಗಟ್ದುಗಿನ ಪಳ್ಳದಿಂ ತೆಂಕಲ್ಮುಗ್ಗುಡ್ಡೆ ಪಡುವಲ್ಲಗ್ಗಿಲ ಮೆಳೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೬-೨೮; 1075); ಬೆಳ್ವೊಲನಾಡೊಳಗಣಾಗ್ರಹಾರಂ ಗಟ್ದುಗಿನ ಶ್ರೀ ಸ್ವಯಂಭು ತ್ರಿಕೂಟೇಶ್ವರ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೦-೩೦; 1102). **ಗದುಗು:** ದಂಡನಾಯಕ ಶಿಖಾಮಣಿಯಪ್ಪ ಮಿತಂ ಸಮುದ್ರಮಿಸಾತಜನಿಸಿಪಂದದಿಂ ಗದುಗಿನೊಳ್ ನೆಜಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದಂ ತಟಾಕಮಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೬೩; 1196); ಕಾವುದಾನತ ಜನವ ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಯಣ(ಕುವ್ಯಾಳ. ೧-೧). [?]

ಗಟ್ದೆ, ಗದ್ದೆ, ಗರ್ದೆ, ಗಳ್ದೆ (ನಾ). ಬತ್ತ, ಕಬ್ಬು ಮೊದಲಾದ ನೀರಾವರಿ ಪೈರುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ; ತರಿ ಜಮೀನು: ಭಟ್ಟರ್ಗ್ಗೀಗಟ್ದೆ ಒಡ್ಡಲಿ ಆಪತ್ತೊನ್ದಿವಿಟ್ಟಾರಕರ (ಮೈಆ೦. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೬; ಸು. 450); ಪಾಡುವರ್ಗ್ಗಂ ಗಟ್ದೆ ಮತ್ತರೊನ್ದು(ಇಎ.೧೯೫೦, ೧೨೮-೩೫; 950); ಅಂತು ಗಟ್ದೆ ಸಲಗೆ ೬ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೦-೪೬; 1170). **ಗದ್ದೆ:** ಸರ್ಬ ನಮಸ್ಯ ದತ್ತ ಭೂಮಿ ೪[೦]೦೦ ಗದ್ದೆ ಸಲಗೆ ಗೃಹಹಸ್ತ ೧೦೦ (ಇಆ. VIII, ೯೫-೧; 444); ವಿಣ್ಣಗರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಒನ್ದು ನನ್ದಾದೀವಿಗೆ . . . ನಡೆವನ್ನಾಗೆ ತಮ್ಮ ಮೊದಲೊಕ್ಕದೊಳ್ಪತ್ತು ಕೊಳಗ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೮-೧; 1014); ಗದ್ದೆ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ದೆ]ಯ ಪಾಟಿಯನಟಿದು ಬೆಳೆವೆನೆಂಬನುಂ ಧರ್ಮದ ಪಾಟಿಯನಟಿದು ಸುಖಮಂ ಪಡೆವೆನೆಂಬನುಂ ಬೇಳಪ್ಪರ್ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೩-೧೮); ಹೋಗಿ ಗದ್ದೆ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ದೆ]ಯೊಳಿರ್ದ ಮೊಳಿವಿತ್ತನೆತ್ತಿದಂ (ಇಳಿರ. ವೇ. ೫೮-೫). **ಗರ್ದೆ:** ಎಣ್ಗೊಳ ಗಜ್ದೆಗೆ ನೆಲನುಂ ಚನ್ನ್ರನು ಉಳ್ಳನ್ನೆಗಂ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೫-೧; 1014); ಗರ್ದ್ದೆಯುಂ ಪಳಗಲುಮಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭೮-೪೯; ಸು. 1045); ತೀವಿ ಮೇಣ್ಪೆಳೆದ ಗರ್ದೆಯೊಪ್ಪುಗುಂ (ಜನ್ನಪ. ೩-೧೩); ಒದವಿದ ಶಾಲಿಗರ್ದೆಗಳ ಪಾಳಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೨೦). **ಗಳ್ದೆ:** ಜೀಯಂಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗಳ್ದೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯೪-೧೫; 1039); ಸವಣನ ಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗಳ್ದೆಗಳೆಯಲು ಮತ್ತರು ೨ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೬-೬೬; 1115). 'ಕಟನಿ' ಪರಾ. [ವೇ. ‖ ಕೊಡ. ಗದ್; ಕುಯಿ. ಗದೊ]

ಗಟಿಬ್ಡಿಒಡ್ಡು (ನಾ). ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿ, —ಉತ್ಪತ್ತಿ, —ಆದಾಯ (?): ಭಟ್ಟಗ್ರಿಗೀಗಟಿಬ್ಡಿಒಡ್ಡಲಿ ಆಪತ್ತೊನ್ನಿವಿಟ್ವಾರಕರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬; ೧೬–೧೭, ಸು. 450). [ಗಟಿಬ್ಡಿ + ಒಡ್ಡು]

ಗಾಂಗ (ಗು). ೧. ಗಂಗಾನದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಗಂಗೆಯ: ಗಾಂಗ ತುಂಗ ನಿರ್ಮಳ ಪುಳಿನಾಗ್ರದೊಳ್ ಮಿಸುಪ ನೀಳ ಸರೋಜ ವನಾಳಿಯಂದದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩೯). (ನಾ). ೨. ಭೀಷ್ಮ. ೩. ಕಾರ್ತಿಕೇಯ. ೪. ಚಿನ್ನ. ೫. ದೇವಗಂಗೆಯಿಂದ ಬೀಳುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ಮಳೆಯ ನೀರು: ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಮಳೆನೀರನ್ನು ಹಾಕಲು ಆ ಅನ್ನವು ಗಿಜಕಳಿ ಆಗದೆ ಬೇರೆವರ್ಣ ಬಾರದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಯುವುದೋ ಆ ಮಳೆಯ ನೀರು ಗಾಂಗವು (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಗಾಂಗತೋಯ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯ ನೀರು; ಗಂಗಾಜಲ: ಗಾಂಗತೋಯದೆ ಸಖಿಯರ್ ನೃಪಾಂಗನೆಗೆ ಮಂಗಳಮಜ್ಜನಮಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೧೧೭). [ಗಾಂಗ + ತೋಯ]

ಗಾಂಗೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ತೀರ್ತ್ಥದಿಂ ತೆಂಕ ಗಾಂಗೆಜಿಯೇರಿಯ ಕೆಳಗೆ ಸತ್ತಿಗಾಲ ಬಯಲೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦–೨೪; 1031). [? + ಕೆಜಿ]

ಗಾಂಗೇಯ (ನಾ). ೧. ಗಂಗಾನದಿಯ ಮಗ. ೨. ಭೀಷ್ಮ: ಕೌರವಬಲದ ಸೇನಾನಾಯಕಂ ಗಾಂಗೇಯನಡ್ಡಮಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೨ ವ); ಹರಿಸಿದರು ಕೌಬೇರ ಮಾರುತ ನಿರುತಿ ಯಮ ಪುರುಹೂತ ಶಂಕರ ಪರಿಪರಿಯ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತ್ರವನು ಗಾಂಗೇಯ ಫಲುಗುಣರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೬೦). ೩. ಷಣ್ಮುಖ; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ: "ಗೌರೀಪುತ್ರಃ, ಷಣ್ಮುಖಃ ... ಗಾಂಗೇಯಃ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರೀ ... ಈ ೨೦ ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫–೨೧). ೪. ಕರ್ಣ; ರಾಧೇಯ. ೫. ಚಿನ್ನ; ಸುವರ್ಣ; ಬಂಗಾರ: "ಹೇಮ, ಸ್ವರ್ಣಂ ... ಗಾಂಗೇಯಂ, ಗೈರಿಕಂ ... ತಪನೀಯಂ – ಈ ೨೫ ಹೊನ್ (ಪೊನ್)" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೧೯); ತೋಯವಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ತೆರೆ ಗಾಂಗೇಯವಿಲ್ಲದೆ ಕಟಕಮಕುಟ (ಸದ್ಗುರು. ೯–೮); ಶೃಂಗಾರವಸ್ತು ತೀವಿದ ಗಾಂಗೇಯಕರಂಡಮೆನಿಸಿ ಮೊಲೆಚೂಚುಕಮೇಂ ಕಂಗೊಳಿಸಿದುದೊ (ರಾಜಶೇ. ೪–೩೪). ೬. ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ. ೭. ನೀಲವರ್ಣ. ೮. ಬಂಗಾರದ ಗೊಂಬೆ, —ಪ್ರತಿಮೆ: "ಕರ್ಣಂ ಭೀಷ್ಮಂ ಬಿಳಿದು ಸುವರ್ಣಂ ಭಂಗಾರದ ಸ್ವಾಮಿ ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ನೀಲವರ್ಣದೊಳೆಸೆದಿಹ ನುಡಿ ಸಂಪೂರ್ಣದಿ ಗಾಂಗೇಯ ಶಬ್ದಮೆನಿಕುಂ ಜಗದೊಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೯); "ಕರ್ಣ ಗಂಗಾಸುತ ಹೈರಣ್ಯಂ ಮಯೂರಧ್ವಜ ಧವಳ ಮಿ ವಿ ಂತ್ಯ ದೆ ಗಾಂಗೇಯನಾಮಂ" (ನಾನಾರ. ೪೫). ೯. ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ. ೧೦. ಉಮ್ಮತ್ತಿಗಿಡ; ದತ್ತೂರ. [ಸಂ.]

ಗಾಂಗೇಯಕ (ನಾ). ೧. ಭೀಷ್ಮ. ೨. ಷಣ್ಮುಖ. ೩. ಚಿನ್ನ. ೧, ೨, ೩: ಲೀಲಾಕ್ರಮೋದಂಚಿತ ನಿರವಧಿ ಗಾಂಗೇಯಕಂ ... ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗ ತ್ರಿಕೇತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩). [ಸಂ.]

ಗಾಂಗೇರುಕಿ (ನಾ). ಹೀರೆಗಿಡ: "ಗಾಂಗೇರುಕೀ, ನಾಗಬಲಾ, ಝುಷಾ, ಹ್ರಸ್ವಗವೇದುಕಾ ೪ ಹೀರೇಗಿಡದ ಹೆಸರು. ಇವು ಹೀರೆ, ತುಪ್ಪಹೀರೆ, ಕಾಡುಹೀರೆ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧). [ಸಂ. ಗಾಂಗೇರುಕೀ]

ಗಾಂಜಾ, ಗಂಜ್ಞಿ, ಗಾಂಜಿ (ನಾ). ಅಮಲೇರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ; ಭಂಗಿಸೊಪ್ಪು; ಆ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಒಣಗಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥ: ಶುದ್ಧಿಮಾಡಿದ ಗಾಂಜಾ ಎಲೆಯ ರಸವಲ್ಲಿ (ಸಕವೈ. ೪೮೨); ಗಾಂಜಾ ಸೇದುವವರಿಗೆ ಗಾಂಜಾದಿಂದ ನಿಶಾ ಏರದಿದ್ದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ದತ್ತೂರ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ ರಾಯಿತು. (ಕಮುಕ. ೧೭). **ಗಂಜ್ಞಿ**: (೬). **ಗಾಂಜಿ**: ಸುರೆ ಮಾಂಸಗಳಂ ಭುಂಜಿಸುತ್ತ ಭಂಗಿ ದತ್ತೂರಿ ಅಫು ಗಾಂಜಿ ಮೊದಲಾದ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೧೧); ಆಗಾಗ ಗಾಂಜಿಯ ಸೇವನೆಯೂ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಜಾಸಾಸೀ. ೩೮).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಂಜಾ / ಸಂ. ಪ್ರಾ. ಗಂಜಾ].

ಗಾಂಜಿ 'ಗಾಂಜಾ' ನೋ.

ಗಾಂಡಿವ (ನಾ). = ಗಾಂಡೀವ: "ಗಾಂಡೀವಃ, ಗಾಂಡಿವಃ –೨ ... ಅರ್ಜುನನೆನಿಸಿರ್ದವನ ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೫); ಬವರ ಗೆಲುವರೆ ಹರಿಗೆ ಕೊಡು ಗಾಂಡಿವವ ಸಾರಥಿಯಾಗು ನೀನೆಂದ ವಗಡಿಸಿದನು ವೀರನಾರಾಯಣನ ಮೈದುನನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೩೪). [ಸಂ.]

ಗಾಂಡಿವಿ (ನಾ.) = ಗಾಂಡೀವಿ: ಸವಣಂ ಬಳಪಂಗೊಳೆ ಗಾಂಡಿವಿ ಬಿಲ್ಗೊಳೆ ಬಲವಿರೋಧಿ ವಜ್ರಂಗೊಳೆ ... ಪೊಣರ್ಕೆಗಾವಂ ನಿಲ್ವಂ (ಶಮುದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ); ಅಭವಂ ಕಾಣುತದಂ ಸೈರಿಸುತಂ ಕೇಣಂ ಬಡೆದೊತ್ತಿ ಮೆಟ್ಟಿದಂ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೮೭) [ಸಂ. ಗಾಂಡಿವಿನ್]

ಗಾಂಡೀವ (ನಾ). ಅರ್ಜುನನ ಬಿಲ್ಲು; ಖಾಂಡವದಹನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೇವನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಪಾರಿತೋಷಿಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಧನುಸ್ಸು: ಗಾಂಡೀವದ ಕೊಪ್ಪುಗಳೊಳ್ ಖಂಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೧); ಗಾಂಡೀವಮಂ ಪಿಡಿದಕ್ಷಯಕಾಂಡಧಿಯಂ ಬಿಗಿದು (ಜಗವಿ. ೧೫–೩); ಇದು ಕಣಾ ಗಾಂಡೀವವೆಂದೆಂಬುದು ಮಹಾಧನು ಪಾರ್ಥನದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೪೦); ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಗ್ನಿಯು ವರುಣನನ್ನು ನೆನೆದು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನಿಂದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಗಾಂಡೀವ ಧನುಸ್ಸನ್ನೂ ಅಕ್ಷಯ ತೂಣೀರ (ಬತ್ತಳಿಕೆ) ಗಳನ್ನೂ ... ಹನುಮಂತನು ಕುಳಿತಿರುವ ಧ್ವಜವನ್ನೂ ಕೊಡಿಸಿದನು (ವಚಭಾ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಗಾಂಡೀವಿ (ನಾ). ಗಾಂಡೀವವೆಂಬ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು; ಅರ್ಜುನ: "ಇಂದ್ರಜಂ ಸಿತಹಯಂ ಗಾಂಡೀವಿ ಜಿಷ್ಣು ಹರಿಬಂಧು ಫಲ್ಗುಣನೆನಲ್ಕರ್ಜುನನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮–೩); ನಿನಗಂ ಪೇಟಿರ್ದೊಡೆ ಪಾಂಡುರಾಜತನಯಂ ಗಾಂಡೀವಿಯೆಂ ದಾಯಿಗಂಗೆ ನೆಲಂ ಜೂದಿನೊಳೊತ್ತೆಪೋಗೆ ಬನಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫); ಕಾವಡೆನ್ನಳವಲ್ಲಮೇಣ್ ಗಾಂಡೀವಿ ಕೊಲುವವನಲ್ಲ ಕೃಷ್ಣನು ಕಾವರೆಯು ಕೊಲುವರೆ ಸಮರ್ಥನು ವೇದಸಿದ್ಧವಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೬೧). [ಸಂ. ಗಾಂಡೀವಿನ್]

ಗಾಂಡು₁ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥೂಲಕಾಯನಾದ ಹಾಗೂ ಮೂಢನಾದ ಮನುಷ್ಯ; "ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಟೊಣಪ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೯೩). ೨. ದೊಡ್ಡ ದೊಣ್ಣೆ; ಲಗುಡ: 'ಗಾಂಡುಗುದಿಗೆ' ಪರಾ.

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಥಾ./ ಸಂ. ಗಾಥ]

ಗಾಂಡು₂ (ನಾ). ಠಿಕ; ಕುಂಡೆ; ಗುದ: ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡದೆ ಗಾಂಡು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗು (ರೂಢಿ). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಂಡ್]

ಗಾಂಡುಗುದಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದ ದೊಣ್ಣೆ; ದೊಡ್ಡಗುದಿಗೆ: ತಂತು ಮಾತ್ರ ಪೇಳ್ವೆನಾ ಮತ್ಕಾಂತ ಜಪದೊಳಿರಲೂ ಎಂಥಾದ್ದೊಂದು ಗಾಂಡುಗುದಿಗೆಯಂಶಿತ್ತ ಬೆನ್ನಿನೊಳು (ರಾವಜೋ. ೧೭). ೨. (ಕರಾ). ಪೂಜ್ಯರ; ಗುದ್ದಪ್ಪನ ಬೇನೆ (ಉಕ). [ಗಾಂಡು₂ + ಗುದಿಗೆ₁]

ಗಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] 'ಗ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ; ಗಕಾರಾಂತ: ನೆಗಬ್ದಿರ್ದ ರೇಫಜಟನಾಂತಗಾಂತಸಾಂತೋತ್ವ ದಿದಿರ ವತ್ವಂ ಪತ್ವಂ (ಶಮದ. ೨೩೨). [ಗ$_1$ + ಅಂತ$_2$]

ಗಾಂತು (ನಾ). ಉರುಳು; ಪಾಶದ ಕುಣಿಕೆ; ಜೀರುಗುಣಿಕೆ: ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳಗಳಿಗೆ 'ಗಾಂತು' (ಉರುಳು) ಇಡುತ್ತ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬೊಲ್ಲು ಇಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ದಂಬನಾ.೧೮). [← ಮರಾ. ಗಾಂಠಣೇಂ./ ಪ್ರಾ. ಗಣ್ಠಿ <ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿ].

ಗಾಂದರ, ಗಾಂದವ (ನಾ). = ಗಾಂಧಾರ ೪: ಸುರಸುದತೀಕದಂಬಕದ ಗಾಂದರದಿಂದನಿಯೊಳ್ ದರಸ್ಮಿತಾಂಬುರುಹಮನೊತ್ತಿ ಚುಂಬಿಸುವ ತುಂಬಿಯ ಗಾವರಮಂ ಪೊಣರ್ಚಿ (ಅನಂಪು. ೪-೧೨೭). **ಗಾಂದವ:** ಅಂಚೆವೆಣ್ಣೆ ಸೆವ ಗಾಂದವದಿಂದನಿದೊಂಗಲೊಳ್ ತಡಂಗಲಿಸಿ ಮನಕ್ಕೆ ಗೋಸಗೆಯು ಬೀಸುವೆಲರ್ ಪಡೆದತ್ತಲರ್ಕೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೯೭). ℙ. 'ಗಾಂದವ' ಇದು 'ಗಾಂದರ'ದ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [< ಸಂ. ಗಾಂಧಾರ]

ಗಾಂದವ 'ಗಾಂದರ' ನೋ.

ಗಾಂಧರ್ವ (ಗು). ೧. ಗಂಧರ್ವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. 'ಗಾಂಧರ್ವಭವನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಸಂಗೀತ; ಹಾಡು; ಗಾನ: ಗಂಧವಹಂಗಳ್ ಮಂಗಳಗಾಂಧರ್ವವನೆಸಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೪). ೩. ನರ್ತನ; ನಾಟ್ಯ: ಗಾಂಧರ್ವಮೆಂಬುದು ಎಮ್ಮ ಜಾಟ ವಿದ್ಯೆಯದಜಿತೊಳೆಮ್ಮಂ ರಂಜಿಸುವನ್ನರ್. ಪ್ರೌಢರಿಲ್ಲ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೧ ವ); ಅದ್ವೈತ ಗಾಂಧರ್ವ . . . ಹೃದ್ಯ ವಿದ್ಯಾಕದಂಬಕನುಂ (ಮದತಿ. ೧-೫೧). ೪. ಗಂಧರ್ವರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕುದುರೆ, —ಅಶ್ವ: ಪೌಲಸ್ತ್ಯಮಣಿಯ ಘೋಟಕವನೆಕ್ಕರಿಪ ಗಾಂಧರ್ವಮುಂ ಮೈಡಡವಿ ಕಿವಿಯ ನೆವರೀ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೩೧-೧೦). ೫. ಗಂಧರ್ವರ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಅರಿನೃಪರಂ ಛೇದಿಸಿ ಪಾಂಚಾಳರಂ ಚಾಳಿಸಿ ಗಾಂಧರ್ವರಂ ವಿರಥರ್ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೯ ವ); ಗಾಂಧರ್ವ ಪ್ಸರಾದಿಗಳು . . . ಕಮಲಜರಾವರಾದರು ಪೂಜಿಸಲಿಬೇಕೀ ಮಹಾ ಗಣಪತಿಯ (ಗಗತಾ. ೫-೧೦). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧರ್ವಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವವನು; ಸಂಗೀತವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ೨. ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಚಂದ್ರಧರನಪರಾವತಾರನು ರುಂದ್ರ ಗಾಂಧರ್ವಜ್ಞನಿಧಿ ವಿಜಿತೇಂದ್ರಿಯೋತ್ಕರನು (ಬಸಪು. ೮-೪). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧರ್ವಭವನ (ನಾ). ಸಂಗೀತ ಮಂದಿರ, —ಶಾಲೆ: (ಕ). [ಗಾಂಧರ್ವ + ಭವನ]

ಗಾಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆ: ಭರತಪ್ರಣೀತ ನೃತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದೊಳಂ ನಾರದಾದಿಪ್ರಣೀತ ಗಾಂಧರ್ವವಿದ್ಯಾವಿಶೇಷಂಗಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೪ ವ). [ಗಾಂಧರ್ವ + ವಿದ್ಯೆ]

ಗಾಂಧರ್ವವಿಧಿ (ನಾ). ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹ ಕ್ರಮ; ವಧೂವರರು ಪರಸ್ಪರ ಮೆಚ್ಚಿ ತಾವೇ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಮ: ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಾಯಕ . . . ತಾನೇ ಗಾಂಧರ್ವವಿಧಿಯಿಂದ ಲಚ್ಚಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾದ (ಹೇಮಕೂ. ೯೧). [ಗಾಂಧರ್ವ + ವಿಧಿ]

ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವವಿವಾಹ: ಸುದತಿಯೆ ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹದೆ ಬಹು ರಾಜರ್ಷಿಕನ್ಯೆಯರ್ ಕೂರ್ತವರಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪೧-೭೪); ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹವು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತವೆಂದು ದುಷ್ಯಂತನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದರೂ ಅವಳ ಸಂದೇಹವು ದೂರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಸಾ. ೬೮). [ಗಾಂಧರ್ವ + ವಿವಾಹ]

ಗಾಂಧರ್ವವೇದ (ನಾ). ಆಯುರ್ವೇದ, ಧನುರ್ವೇದ, ಗಾಂಧರ್ವವೇದ, ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಉಪವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನಾಟ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಉಪವೇದಚತುರ್ವಿಧಂಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಂಧರ್ವವೇದವು ಸಾಮವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರಿಗಮಪಧನಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಗೀತ ಪ್ರಬಂಧಂಗಳಂ ಸಂಭಾವಿಸುತಿರ್ಪುಂ (ವಿವೇಕ. ೪); ಇದರ ಜತೆಗೆ ವೇದಗಳಿಗೆ ಉಪವೇದಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ನಾಟ್ಯ, ಸಂಗೀತಕ್ಕೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಗಾಂಧರ್ವವೇದ ಒಂದಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೩೭). [ಗಾಂಧರ್ವ + ವೇದ]

ಗಾಂಧರ್ವಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಗಾಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ: ವೃಷಭಸೇನಂಗೆ ಗೀತವಾದ್ಯಾರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹಮಪ್ಪ ಗಾಂಧರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಮುಮಂ . . . ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೦ ವ). [ಗಾಂಧರ್ವ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗಾಂಧರ್ವಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಈ ಸೃಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲದೆ ಸಿದ್ಧಸಾಧ್ಯವಾದ ಗಾಂಧರ್ವಸೃಷ್ಟಿ; ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಮೈದೋರುವ ಸತ್ಯಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇರುವವಂತೆ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೪೨). [ಗಾಂಧರ್ವ + ಸೃಷ್ಟಿ]

ಗಾಂಧರ್ವಿ (ನಾ). = ಗಾಂಧರ್ವಿಗ: ಪೇಮಣಯ್ಯನ ಕೆಜ್ಜಿಯ ಗಜ್ಜೆ ಮತ್ತ ೫ ವಳಿ ಕೊಳದಲ್ಕರಿಯ ನೆಲಂ ಮತ್ತ ೬೦ ಗಾಂಧರ್ವಿಗೆ ಮತ್ತರ್ ೧೫ ಗಜ್ಜೆ (ಕಇಅ. ೪೯-೪೨-೫೦; 973). [ಸಂ. ಗಾಂಧರ್ವಿನ್]

ಗಾಂಧರ್ವಿಗ (ನಾ). ಗಂಧರ್ವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಸಂಗೀತಗಾರ: ಪಜ್ಜಿಕಾಜಿಗ್ಗೆ ಮತ್ತರ್ಪತ್ತು ಗಾನ್ಧರ್ವಿಗಗ್ಗೆ ಮತ್ತರಾಜು (ಎಇ. XIII, ೧೭೨-೪೭; 1055); ಉಜ್ಜಿಂಬಾಡ ಕೆಳಗಣ ಹೊಲವೇರಿಯೊಳ್ ಗಾನ್ಧರ್ವಿಗರ್ಗಂ ಪಾಡಾವಿಗಂಗಂ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮದ್ದಳೆಯವಂಗಯಾ ಕೋಲ ಮ ೩೦ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೫೫-೫; 1086). [ಗಾಂಧರ್ವ + -ಇಗ]

ಗಾಂಧಾರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು; ℙ. ಈಗಿನ ಕಂದಹಾರವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಕಾಬೂಲಿನಿಂದ ರಾವಲ್ಪಿಂಡಿವರೆಗಿನ ಪ್ರದೇಶ: ಭಾರತದ, ಅದರಲ್ಲೂ ಗಾಂಧಾರ ರೀತಿಯ ಶಿಲ್ಪ ಸ್ಫುಟವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ ೩೪೮). ೨. ಆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೩. [ಸಂಗೀತ] ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಏಳು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು: "ಷಡ್ಜಮಾ ಋಷಭಮಾಗಾಂಧಾರಮಾಮಧ್ಯಮಂ ಮಿಾಜೆಪ್ಪ ಪಂಚಮಂ ಧೈವತಂ ಸುನಿಷಾದಮೋರಂತೆ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೩-೩); ಷಡ್ಜ, ಋಷಭ, ಗಾಂಧಾರ . . . ನಿಷಾದವೆಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳುದಿಸಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೧); ಸರಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಾದ ತಂಬೂರಿಯು ಗಾಂಧಾರವನ್ನು ನುಡಿಯುವುದೆಂಬುದು ಸಂಗೀತಜ್ಞರಿಗೆ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವೇ (ಭಾತವಿ. ೧೨೯). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧಾರಗುಪ್ತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಟಕ್ಕೆ, ಸೈಂಧವಿ, ಪಂಚಮ, ಷಾಡವ, ದೇವಗುಪ್ತ, ಗಾಂಧಾರಗುಪ್ತ, ಕೌಶಿಕಗುಪ್ತ, ಉಪಾಂಗವೆಂಬೆಂಟು ರಾಗಂಗಳುಂ ಷಟ್ಸ್ವರ ಜಾತೀಯಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧಾರಗ್ರಾಮ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಗಾಂಧಾರಸ್ವರದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ವರಗಳ ಗುಂಪು, —ಮೇಳನ; ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮೂರು ಸ್ವರಮೇಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆ ರಾಗೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಷಡ್ಜಗ್ರಾಮ, ಮಧ್ಯಗ್ರಾಮ, ಗಾಂಧಾರಗ್ರಾಮವೆಂಬ ಗ್ರಾಮತ್ರಯವುಂಟು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨). [ಗಾಂಧಾರ + ಗ್ರಾಮ]

ಗಾಂಧಾರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು; ದೇವದಾಳಿ ಗಿಡ; ಮಂಚಿಪತ್ರೆ; ಪಂಚಪತ್ರೆ: "ದೇವಪತ್ರಂ ಪಂಚಪತ್ರೆ ಗಾಂಧಾರಿಯದು ಸಾವಿತ್ರಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೦); ಬನ್ನಿ ಗೌರೀದರ್ಭೆ ಶ್ರೀಗಂಧ ಪತ್ರೆ ಗಾಂಧಾರಿ ಲೊಕ್ಕಿ . . . ಪತ್ರೆಗಳನರ್ಪಿಸು ಲಿಂಗಕೆ (ಗುರುಚಾ. ೬-೧೮). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ನೀಲೋತ್ಪಲಿನಿ . . . ಗಾಂಧಾರಿ . . . ವಸಂತಬಂಗಾಳವೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೆರಡು ರಾಗಂಗಳುಂ ಕ್ರಿಯಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). ೩. [ಯೋಗ] ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿ: ಇಡಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಂದಾಕಿನೀ . . . ಗಾಂಧಾರಿ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿ . . . ಹೀಗೆ ೧೨ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ನದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಜ್ಞಾನತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿರಿ (ಹಸಾರ. ೮-೧೯ಟೀಕು). ೪. ಗಾಂಧಾರ ದೇಶದ ರಾಜನ ಮಗಳು; ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಹೆಂಡತಿ: ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಂಗೆ ಗಾಂಧಾರರಾಜ ಸೌಬಲನ ಮಗಳಪ್ಪ ಗಾಂಧಾರಿಯುಂ ಶಕುನಿಯೊಡವುಟ್ಟಿದಳಂ ತಂದು ಕೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೭ವ); ಕಡುರಹಸ್ಯದೊಳರಸಿಯನು ಬರಹೇಳಿದರು ಗಾಂಧಾರಿ ದೇವಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೮); ತದನಂತರದೊಳಾ ಮುರಾಂತಕಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರವಿದುರಕೃಪಗಾಂಧಾರಿ ಕುಂತಿಯರ್ಗಭಿನಮಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೧೯). ೫. (?): ಗಾಂಧಾರಿ ಮಾಂಧಾರಿ ಎಂಬ ಹೊತ್ತಿನಣತೆ ರಟ್ಟೆಯರೆಂಬರಿರವು (ಸರ್ವವ. ೭೪-೪೧೧). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧಾರಿಮೆಣಸು (ನಾ). (ಕರಾ) ಲವಂಗ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ; ಗಿಡ್ಡ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ. 'ಕಿರುಮೆಣಸು' ಪರಾ.
[ಗಾಂಧಾರಿ ? + ಮೆಣಸು (< ಮೆೞಸು)]

ಗಾಂಪ, ಗಂಪ (ನಾ). ೧. ದಡ್ಡ; ಹೆಡ್ಡ; ಗಾವಿಲ: "ಗಾಂಪ ಗಾವಿಲಮೇಱೆಗ್ಗಂ ಹೆಡ್ಡನಕ್ಕು ಪೆಸರಿಂ ಬುಧರಿಂದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೩); ಸಮಂತಾವಗಂ ತಲೆಯುಂ ಮೂಗುಮನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ನೆರವಂತುಂತೇನವರ್ ಗಾಂಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ಮನವೆಂದುದನಾಡುತಿರ್ಪ ಮನುಜನೆ ಗಾಂಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೮೮); ಕಡುಮೂರ್ಖನಿಗೆ ಗಾಂಪನಿಗೆ ಬಡತನದೊಳು ಬಲು ಬವಣೆಗೊಂಬವನಿಗೆ ಕೊಡಲಾಗದು ಕುವರಿಯನು (ಹದಿಬ. ೫-೧೮); ಇರ್ಚ್ಛಾರ್ಸಿರ ನಾಲಿಗೆಯಿರ್ದುಮಿಾ ರಾಮರಾಜ್ಯವಂ ಸೇಸಂ ಬಣ್ಣಿಸಲಾರ್ತನಿಲ್ಲಂ; ಇಂತಿರೆ ಗಾಂಪಂ ಕಾಲುರಿಚನೆನಗೊಳವೆ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೪); ಗಾಂಪರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಗಾಂಪರೊಡೆಯರು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಸತ್ತುಹೋದರು (ನಗೆಗ. ೭೮). **ಗಂಪ**: ೧. ಲಂಪಟ ಕೊಳಗಾಗದ ಹದ್ದಿಬದೆಯಂತೆ ಗಂಪ ಷಟ್ಪದಜಾರರಿಗೆ ಇಂಪಾದ ಸೌಗಂಧ ರುಚಿದೋಱಿದಂತೆ ಪೆರ್ಗಂಪಗೆ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೯). ೨. ಗಾಂಪತನ; ದಡ್ಡತನ; ಮೂಢತನ; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (?): ಗಂಪಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಲೆಗೊಳಗಾಗೆ ಕೊಳೆಯ ಇಱಿತದ ಡಾವರಕ್ಕೆ ಸಿಲ್ಲೆ ಸೆಳೆಗೋಲಿನ ಗಾಣದ ಕೀಟಕವನೊಲ್ಲೆ ನಿನ್ನಾಟ ಅದೇತರ ಮಡುವಿನಾಟಹೇಳಾ ಕದಕತನಬೇಡ (ಸರ್ವವ. ೬೦-೩೧೫). [ಗಾಂಪು + -ಅ$_6$]

ಗಾಂಪತನ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ; ಹೆಡ್ಡತನ; ಮೌಢ್ಯ: ಏನೆಂಬೆವಾಂ ನಿನ್ನ ಗಾಂಪತನಕೆಲೆ ನೃಪತಿ (ಶೀಷರಾ. ೭-೪೧); ನಾಡಿಗಿಂತ ಕಾಡೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವಂತೆ ತಿಳಿವಿನ ಬೆಳಕಿಗಿಂತಲೂ ಗಾಂಪತನದ ಕತ್ತಲೆಯೇ ಅಧಿಕವಾಗಿತ್ತು (ಹಗಲಿ. ೧೪). [ಗಾಂಪ + -ತನ]

ಗಾಂಪು (ನಾ). = ಗಾಂಪತನ: "ಗಾಂಪು ಠಕ್ಕುತನಮುಂ ಬೆಳ್ತನಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೭); ಕಾಲೂರ್ಗಳ ಗಂಡರ ಪೆಂಡಿರ ನಡೆಯುಡೆಯ ನುಡಿಯ ಮುಡಿಯ ಗಾಂಪಿಂಗೆ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಗುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೭ವ); ಮಲಮೇಱಿದ ರಕ್ತದಂತೆ ಸೊಬಗಿಯ ಗಾಂಪಿನಂತೆ ನುಡಿಜಾಣನ ನೋನದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೯೪); ಬಂಧುಗಳ್ಗೆ ಕೆಯ್ಯಾಂಪ ಗಾಂಪೇವುದು (ನೇಮಿಪು. ೪-೬೫ವ); ಕಂಪೋಡಿದಲರ್ಗಳನಿಂಪೋಡಿದೊಲುಮೆಯುಂ ಸಂಪತ್ತು ಪೋದ ಬೊಜಗನ ಪಿಡಿದಿರ್ಪ ಗಾಂಪು ನಿನಗೇಕೆ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೩೮).
[ಗಾಮ + -ಪು$_2$]

ಗಾಂಪುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಡ್ಡತನವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಹೆಡ್ಡತನವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸು: ಕಂಪಿಗೆಳಸಿ ತುಂಬಿ ತಮ್ಮ ನಡುವೆ ಹೊಯ್ದು ಗಾಂಪುಗಾಣಿಸುತಿರೆ ಕಂಡು (ಭರತೇ. ೧೧-೧೯). [ಗಾಂಪು + ಕಾಣಿಸು]

ಗಾಂಭೀರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆಳವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಾರಹೊಂದದ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ; ಗಭೀರತೆ: ಗಾಂಭೀರ್ಯಮಂ ಭದ್ರವೀರ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತೆ . . . ಕಾಮಿಸಿದನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨-೩೦೮); ಹುಲಿದೊವಲನುಟ್ಟು . . . ಗಾಂಭೀರ್ಯ ವೇಗ ಮಾಂದ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ (ಸಾಂಚಜ. ೧೫). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಶಬ್ದಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಗ್ನಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ (ಅಧ್ಯಾಯ. ೩೪೬) ಶ್ಲೇಷ, ಲಾಲಿತ್ಯ, ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಸೌಕುಮಾರ್ಯ, ಉದಾರತಾ, ರೂಢಿ, ಯೌಗಿಕೀ-ಇವು ಏಳೂ 'ಶಬ್ದಗುಣ'ಗಳೆಂದೂ . . . ಹೇಳಿದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೩೨ ಅಡಿಟಿ). ೪. [ದ್ವೈತ] ಜೀವಾತ್ಮದ ನಲವತ್ತು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ರೂಪ, ರಸ . . . ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಸೌಂದರ್ಯ . . . ಸೌಭಾಗ್ಯವೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಲವತ್ತು ವಿಧಗುಣಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೭೫). [ಸಂ.]

ಗಾಂವಟಿ 'ಗಾವಟಿ' ನೋ.

ಗಾಂವಟಿಸಾಲೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಹಳ್ಳಿಯ ಪಾಠಶಾಲೆ; ಕೂಲಿಮಠ: ತುಸು ಬೆಳೆದ ನಂತರ ಶ್ಯಾನುಭೋಗರು, ಹೇಳಿ ಅವನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಊರ ಹೊರಗಿನ ಗಾಂವಟಿಸಾಲೆಗೆ ಹಾಕಿಸಿದ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೭). [ಗಾಂವಟಿ (< ಗಾವಟಿ) + ಸಾಲೆ$_3$]

ಗಾಂವಠಾಣೆ, ಗಾವಠಾಣ (ನಾ). (ಉಕ). ೧. ಊರಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಭೂಮಿ. ೨. ಊರಿನವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕು ಇರುವ ಊರೊಟ್ಟಿನ ಜಮಿಾನು, —ಭೂಮಿ; ಒಂದು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಗ್ರಾಮಸ್ಥಾನ: ಸರಕಾರೀ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಊರು ಎಂದು ಗಣಿಸಲಾಗಿದ್ದರೂ ಅವೆರಡು ಒಂದೇ ಗಾಂವಠಾಣೆಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದೇ ಗ್ರಾಮವಾಗಿರುವುದು (ಮನೆಬಿ. ೯೮). **ಗಾವಠಾಣ**: ೨. ಊರಸುತ್ತಲಿನ ಎಲ್ಲ ಜಾಗೆ ಗಾವಠಾಣಾಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು (ಬೆಳಭಾ. ೧೮೫).
[← ಮರಾ. ಗಾಂವಠಾಣ./ ಸಂ. ಗ್ರಾಮಸ್ಥಾನ]

ಗಾಂವಠೀ 'ಗಾವಟಿ' ನೋ.

ಗಾಂವಠೀವಕೀಲ (ನಾ). (ಉಕ) ದೇಶಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವಕೀಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಪೂಟುಲಾಯರು; ಒಳವಕೀಲ (ಕರಾ): ಪ್ಲೀಡರರು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಗಾಂವಠೀವಕೀಲರಿದ್ದಾರೆ (ಕೈಹಿಕಾ. ೨೭). [ಗಾಂವಠೀ (< ಗಾವಟಿ) + ವಕೀಲ]

ಗಾಂವಠೀಹಂಚು (ನಾ). (ಉಕ) ಗ್ರಾಮದ ಕುಂಬಾರರು ತಯಾರುಮಾಡಿರುವ ಹಂಚು; ನಾಡುಹಂಚು: ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರ ದೊಡ್ಡದಾದ ಹುಲ್ಲಿನ ಮನೆಯನ್ನು ಗಾಂವಠೀಹಂಚಿನಿಂದ ಹೊದಿಸಿದರು (ಆಚೋಲೀ. ೧೪೪). [ಗಾಂವಠೀ (< ಗಾವಟಿ) + ಹಂಚು$_3$ (< ಪಂಚು)]

ಗಾಂವೆ 'ಗಾವ' ನೋ.

ಗಾಕ (ನಾ). ದುಷ್ಟ; ಕೇಡಿ.

ಗಾಕರಗಂಡ = ದುಷ್ಟರನ್ನು ದಂಡಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಬಡಗರೆನಾಡ ಕೊಳಲ್ತೂರ ಗಾಕರಗಣ್ಡ ಬಾಣಗರ ಬೆಳ್ಳಿಗವುಣ್ಡನ ಮಗ ಬಿಟ್ಟಿಗಾವುಂಡನು (ಮೈಎಪಿ. ೧೯೩೩, ೩೭-೩; 1179). [< ಕಾಳ]

ಗಾಗರ(ನಾ). ಕೊಡ; ಬಿಂದಿಗೆ: ಅನಂತ ಜೀವನದ ಮುಂದೆ ೩೦೦–೪೦೦ ವರ್ಷಗಳಜೀವನದಮಾತೇನು? ಸಾಗರದ ಮುಂದೆಗಾಗರವಿದ್ದಂತೆ ಒಂದು ಕ್ಷಣಿಕ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೮೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಗರ್ ./ ಸಂ. ಗರ್ಗರ]

ಗಾಗಳೆ (ನಾ). ಗದ್ದಲ; ಗಲಾಟೆ; ಕಳಕಳ: ಭೂತಗಳ ಗಾಗಳವ ಪರಿಹರಿಸಿ ನಿಂದವನ (ಪರಶು. ೧೧–೧); ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕುಂಪಣಿ ಯವರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಗಾಗಳದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಾಯಿ, ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಸತ್ತು ಹೋದರು (ಮುಸುಗ. ೨೩).[← ಮರಾ. ಗಾಗಡೇಂ ./ ಸಂ. ಘರ್ಘರ]

ಗಾಗುಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಕ ಪಾನೀಯ (?): ಈಂಟಿಸುವರ್ಗಾಗುಳಮಂ ಬೇಂಟೆಯನಿರದೆಯ್ದೆ ಸಮೆವರಾ ಮುಮ್ಮುರಿಯೊಳ್ ಬೇಂಟಂದೋರ್ಪರಲಂಪಿಂ ಕುಂಟಣಿಗಳ್ಕಲ್ಲಪಾಪಪೋಲ್ಕೈತವದಿಂ (ವೀರವಿ. ೬–೧೨೧). [?]

ಗಾಜರಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). = ಗಾಜರು: ಕೆಂಪು ಮೂಲಂಗಿ, ಗಾಜರಗೆಡ್ಡೆ, ಕ್ಯಾರೆಟ್ಟು (ಮೈಡಿಗಿ. ೩೯–೫೫). [< ಗಾಜರು + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಗಾಜರಿ 'ಗಾದರಿ' ನೋ.

ಗಾಜರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗೆಡ್ಡೆ; ಕ್ಯಾರೆಟ್ಟು. 'ಗಾಜರಗೆಡ್ಡೆ' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಜರ್]

ಗಾಜಿ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿ; ದರ್ಪಣ: ಬಜ್ಜರದ ಗಾಜಿಯೋ ಎನಲ್ ರವಿಯುದಯ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಕವಿಚ. II, ೨೩೬). ೨. ಗಾಜಿನ ಬೊಂಬೆ. [< ಕಾಜು]

ಗಾಜಿನ (ನಾ). = ಗಾಜರು: ಗೆಡ್ಡೆಗಳು: ಚೂರ್ಣ, ಕೆಸವೆ, ಗೆಣಸು, ಗಾಜಿನ, ಹೆಗ್ಗೆಣಸು, ಮುಳ್ಳಂಗಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೭). [?]

ಗಾಜು 'ಕಾಜು' ನೋ.

ಗಾಜುಕಾಗದ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಪುಡಿಯನ್ನು ಅಂಟಿಸಿದ ಕಾಗದ; ಹೊಳಪು ಕಾಗದ: "ಗಾಜುದೂಳು ಅಂಟಿಸಿದ ಕಾಗದ; ಗಾಜುಕಾಗದ; ಹಂಸಪಟ್ಟ" (Glass Paper. ಇಂಕನಿ). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಕಾಗದ]

ಗಾಜುಗಾರ (ನಾ). "(ಕಿಟಕಿ, ಮೊ.ಗಳಿಗೆ) ಗಾಜು, ಕನ್ನಡಿ, ಮೊ.ವನ್ನು ಹಾಕುವ ಕೆಲಸದವನು; ಗಾಜುಗಾರ" (Glazier. ಇಂಕನಿ). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಗಾಜುಗುಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಾಜಿನ ಸೀಸೆ. ೨. ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿರುವ ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬೆಳಕನ್ನು ಕೊಡುವ ಗಾಜಿನ ಬುರುಡೆ; ಬಲ್ಬು: ಮಿಂಚಿನ ಗಾಜುಗುಪ್ಪಿಗೆ ಸೊಡರ್ಸಾಲ್ಗಂಬದೊಳ್ಪಾಲಿಡಲ್ (ಮೈಸೂಮ. ೫–೩). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಕುಪ್ಪಿಗೆ]

ಗಾಜುಗೊಪ್ಪು (ನಾ). ಗಾಜಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಕೊಪ್ಪು; ಕಿವಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ (?): ಕಪ್ಪುರದ ಮೂಗುತಿ ಮುತ್ತಿನ ಗಾಜುಗೊಪ್ಪು ಪಾಲ್ನೊರೆಯವೊಲಪ್ಪ ಪಟ್ಟೆನೆಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೪೦೪). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಕೊಪ್ಪು$_2$]

ಗಾಜುಗೋಜು (ನಾ). ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದು, — ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುವುದು; ಜಟಿಲತೆ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ: ಲಾಜಾಂಗಚೂರ್ಣವ ಕುಂಕುಮಚೂರ್ಣವ ಗಾಜುಗೋಜಾಗಿ ಸೂಸಿದನು (ಭರಚ. ೧೬–೧೦೭); ಓಜೆಯ ಪೌಜು ಗಾಜುಗೋಜಿರ ಧಿದಿರಾಗಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೦೪). ೨. ಸುತ್ತು ಮಾತು; ಬಳಸು ನುಡಿ: ಪೂಜೆಯ ತೊಲಗಿಸಿ ಮಂಗಲಾಸನದಿ ಮತ್ತೋಜೆಯೊಳೆಲ್ಲರು ಕುಳಿತು ಭೋಜನಗೈದರೆಂದಾಡಿಬಿಡುವೆನಿನ್ನು ಗಾಜುಗೋಜಿನ ನುಡಿಯೇನು (ಭರಚ. ೪೬–೧೫೧). [< ಗೋಜು$_3$ + ಗೋಜು$_3$]

ಗಾಜುದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಡವೆ: ಮೃಗಮದಕೆ ಕರ್ದಮಕೆ ಸಂಪಗೆಯಲರ್ಗಳ ಸರಕೆ ಸರವಿಗೊಳ್ಳುತ್ತಿನಮಾಲೆಗೆ ಗಾಜುದೊಡಿಗೆಗಾವುದು ಬಗೆವೊಡೆ ಸಂಪರ್ಕಮಾಂಪ ಭೂಷಣವಿಧಿಯೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೨–೮೧). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ತೊಡಿಗೆ (< ತೊಡುಗೆ)]

ಗಾಜುಬುಡ್ಡಿ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ದೀಪದ ಬುರುಡೆ: ದೀಪಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಎಣ್ಣೆಬತ್ತಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ (ಸಾ. ಬಣ್ಣದ) ಗಾಜುಬುಡ್ಡಿ (Lampion. ಇಂಕನಿ). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಬುಡ್ಡಿ (< ಬುರುಡೆ)]

ಗಾಜುಮಣಿ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಣಿ: ಗಾಜುಮಣಿಯಂ . . . ತೋರುವುತ್ಸಾಹದಲಿ ಕಯ್ಯಲಿಹ ರನ್ನಮಂ ಕೆರೆಗೆಸೆವ ಗಾಂಪನಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೯೮–೬೬೫). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಮಣಿ]

ಗಾಜುಲವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು: ಗಾಜುಲವಣ ಬಿಡುಲವಣ . . . ಬಿಸಿನೀರಿನಿಂದ ಕದಡಿಕೊಡಲು ಸುಖಪ್ರವೃತ್ತಿಯಹುದು (ಸಕವೈ. ೩೦೩). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಲವಣ]

ಗಾಜುಲೇಪ (ನಾ). "ಒಂದು ಲೋಹದ ಮೈಮೇಲೆ ಅದು ತುಕ್ಕು ಹಿಡಿಯದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಅಂದ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಲೇಪಿಸುವ ಗಾಜಿನಂಥ ಲೇಪ" (Enamel. ಇಂಕನಿ). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಲೇಪ]

ಗಾಜುವಳೆ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಳೆ, —ಕಡಗ. 'ಗಾಜುವಳೆವೇಱು' ಪರಾ. [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಬಳೆ$_3$]

ಗಾಜುವಳೆವೇಱು (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಬಳೆಗಳ ಗುಂಪು, —ರಾಶಿ, —ಹೇರು: ತದ್ರೋಮತತಿಯು ಸೋಂಕಿಂದಾ ಮಹಾಪರ್ವತಂ ಗಾಜುವಳೆವೇಱನೆಗ್ಗಿದ ಪಾಂಗಿನಿಂದಂ ಮಹಾಜವದೆ ಶತಚೂರ್ಣಮಾದುದು (ಚಿಬಪು. ೪೪–೨೩). [ಗಾಜುವಳೆ + ಪೇಱು$_3$]

ಗಾಟಳಿಸು, ಘಾಟಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿರುಸಾಗಿ ಬೀಸು; ವೇಗವಾಗಿ ಬೀಸು: ಗಾ[ಪಾಠಾಂ. ಘಾ]ಟಳಿಪ ಗಾಳಿಯ ಸಿಡಿಲು ಮಿಂಚಿನ ಗಲ್ಲಣೆಯ ಘೋರಾಂಧಕಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೯–೨೬). ೨. "ತೊಂದರೆ ಪಡಿಸು; ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು" (ಅನಂನಾ). **ಘಾಟಳಿಸು**: ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಗಾಟಿ 'ಘಾಟಿ' ನೋ.

ಗಾಟು$_1$ 'ಘಾಟು$_2$' ನೋ.

ಗಾಟು$_2$ (ನಾ). ಕಾವಲು; ರಕ್ಷಣೆ. 'ಮೇಗಾಟು' ಪರಾ. [?]

ಗಾಠಾಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ಭೇಟಿಯಾಗು; ಕಾಣು: ನಾನು ಈ ಮೊದಲು ಬಸವಂತಿಯನ್ನು ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಬಹಳ ಸಾರೆ ಗಾಠಾಯಿಸಿದ್ದೆ (ದೀಪಹ. II, ೧೬೫). 'ಗಂಟುಬೀಳು' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಗಾಂಠಣೇಂ + –ಇಸು$_1$./ ಸಂ. ಗ್ರಥ್]

ಗಾಠಾಯಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಆಚರಿಸು; ನಡೆಸು: ಸುಬ್ಬಣ್ಣಾಚಾರ್ಯರು . . . ನವರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೋ 'ಗಾಠಾಯಿ'ಸಿರಬೇಕು! (ಸಮಜೀ. ೨೩೫). [← ಮರಾ. ಘಾಟಣೇ + –ಇಸು$_1$]

ಗಾಡ$_1$, ಘಾಡ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚು; ಅತಿಶಯ: ಮಾಡಿಕೊಂಡಲ್ಲಿಂದ ಸೇನೆಯು ಗಾಡದಲಿ ಯಮುನಲ್ಲಿಗೈದಿದ ನೋಡಿರೇ ಯಾ ದುಷ್ಟಮತಿಗಳ ಬಯಕೆಯುನ್ನತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭೨೮. ೨೩–೬೩); ಪುರದ ಪೆರ್ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಗಾಡದಿಂ ಧರ್ಮಗಾಳೆಯನಿರದೆ ಪಿಡಿಸಿ ತಿರುಗಿತು ವಿಜಯದುತ್ಸವದೊಳು (ಚಿಬಪು. ೪೪–೪೬). ೨. ನಿಶ್ಚಯ; ದೃಢತೆ: ಗಾಢ–ಗಾಡ (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). **ಘಾಡ**: ೧. ಕಡಲ ಕಡುಹಿನ ಬಹಳ ಲಹರಿಯನೊಡೆಮುಱಿವ ಮಂದರದವೋಲವಗಡಿಸಿ ಹೊಕ್ಕನು ಗಡೆಯ ಘಾಡದ ಹೊದಱ ಹೊಯ್ಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೨–೬೭). [< ಸಂ. ಗಾಢ]

ಗಾಡ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಒರಟಾದ ಬಟ್ಟೆ.
[← ಹಿಂ. ಗಾಢಾ]

ಗಾಡ$_3$ 'ಗಡ$_5$' ನೋ.

ಗಾಡ$_4$ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಕಡೆತದ ಕೆಲಸ; ಕಡಚಲು : ತೋರಾಟ :- ಕಟ್ಟಿಗೆ ಗಾಡದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೪೧). ೨. ಕಡೆತದ ಚಕ್ರ; ಸಾಣೆಹಿಡಿಯುವ ಚಕ್ರ : ಕಂಬಗಳೆಲ್ಲ ಕರೆ ಕಲ್ಲಿನವು. ಗಾಡಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಿ ನುಣುಪುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೪೪೫).
[?]

ಗಾಡಗೆ (ನಾ). ಗಡಿಗೆ; ಕೊಡ (?) : ಒಕ್ಕಲ[ಲ್ಲಿ] ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗಾಡಗೆ ಒಂದು (ಇಆ. XI, ೨೭೪-೩೩ ; 1080).
[< ಗಡಿಗೆ]

ಗಾಡದಿ (ನಾ). ಕಾವಲುಪಡೆ ; ರಕ್ಷಕದಳ : ಅವರ ಸಂಗಡ ಯರಡು ಗಾಡದಿ ಶಿಪಾಯಿಗಳ ಕೂಡಿಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೧) ; ಇಲ್ಲಿಂದ ವಂದು ಗಾಡದಿ ಶಿಪಾಯಿಗಳ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೨).
[← ಮರಾ. ಗಾಡದೀ./ ಇಂ. Guard]

ಗಾಡನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ; ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ; ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ : ಜೀಯ ದಿಟವು ಎನುತ ಹೇಳಲು ಗಾಡನೆದ್ದು ಗಜದ ಶಿರದಿ ರೂಢನಾಗಿ ಸೇನೆ ಸಹಿತ ಓಡಿಬರಲು (ಸುಸಾರ. ೫೬-೨). [< ಗಡನೆ]

ಗಾಡವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ ; ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿ ಹೆಣೆದ ಬಲೆ (?) : ಬಡಿಗೆವಲೆ ಬಾಚುವಲೆ ಗಾಡ [ಪಾಠಾಂ. ಢ]ವಲೆ ಗೂಢವಲೆ ಮಡಿಕೆವಲೆ ಮಂದಾಸುವಲೆಯ ಹೊಱೆಗಳ ಬೇಡವಡೆ ನೆರೆದುದು (ಹಚಕಾ. ೫-೮). [ಗಾಡ$_1$ + ಬಲೆ$_1$]

ಗಾಡಾಯ್ಲ (ಗು). ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಪ್ರಬಲವಾದ : ಗಾಡಾ[ಪಾಠಾಂ. ಢಾ]ಯ್ಲತೇಜದ ದುರುಳದಾನವ ಭಟರು ಬಂದುದು ಕೋಟಿಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೨೯).
[ಗಾಡ$_1$ + - ಆಯ್ಲ (< - ಆಯಿಲ$_2$)]

ಗಾಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಸೊಬಗು; ಬೆಡಗು : "ಸೊಬಗು ಗಾಡಿ" (ಕರ್ಣಾನಿ.೨೯); "ದೇಸೆಯು ಗಾಡಿಯು ಸೊಬಗಹುದು"(ಕವಿಕಂ.೨೦೨); ಆತನ ರೂಪುಂ ಗಾಡಿಯುಂ ತೇಜಮುಂ ಲಾವಣ್ಯಮುಮಂಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೨); ನಸು ಮಾಸಿ ಪಾಡೞಿದ ರೂಪಿನೊಳುಣ್ಮುವ ಗಾಡಿ ನಾಡೆ ಕಣ್ಗೆಡಱೆ ತೊಡಂಕಿ ಪೀಱಿದ ಕುರುಳ್ಗಳೆ ಚಿತ್ತದೊಳಾದ ಬೇಸಱಂ ನುಡಿವವೊಲಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೯) ; ನಾಡಾಡಿಯಲ್ತು ರೂಪಿನ ಗಾಡಿ ಯಿದೆಲ್ಲಿರ್ದು ಬಂದುದೆನುತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮೭) ; ನಿಮ್ಮ ಜವ್ವನದ ಸೊಕ್ಕು ರೂಪಿನ ಗಾಡಿ ಜಾಣತನದೊಪ್ಪವೇತಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಂ (ಹಚಕಾ. ೭-೧೮). ೨. = ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ೧ : ಜೋಗುಳವ ಹಾಡುವ ಗಾಡಿಯರಲಿ . . . ಕಪಿ ನೋಡಿದನು ಜಾನಕಿಯ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೧೯) ; ನಾರಿಯರ ರೂಹುಗಳ ನಂಜಿನ ರಜದಿ ಪುಟವಿಟ್ಟು ಕಾರಮಿಂಚುಮನವರ ಕಣ್ಣೊಳು ಸೇರಿಸಿದನೆನೆ ಗಾಡಿಯರು ಕಾಂತಾರಚರ್ಯರು ಮೆಱೆದರಲ್ಲಿ ಪುಳಿಂದ ರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೭). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚೀಡು]

ಗಾಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಜಾಲ ; ಗಾರುಡಿ. 'ಗಾಡಿಕಾಱ$_2$' ಪರಾ. ೨. ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ.'ಗಾಡಿಗ$_2$' ಪರಾ.
[< ಗಾರುಡಿ]

ಗಾಡಿ$_3$ (ನಾ).೧. ಜನರನ್ನಾಗಲೀ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚಕ್ರಗಳುಳ್ಳ ವಾಹನ; ಬಂಡಿ; ಶಕಟ; ಚಕ್ಕಡಿ (ಉಕ) : ದಿವ್ಯಮರ ಕತದ ಗಾಡಿಗಳೊಳೆಳೆವ ಕಿರಿವಂಚಗಳು ಬರುತಿದ್ದುವು (ಪರಶು. ೩-೫೬) ; ಮೊದಲು ಮಾನವನಿಗೆ ವಾಹನಗಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಎತ್ತಿನಗಾಡಿ, ಮೋಟಾರುಬಂಡಿ . . . ಇವೆಲ್ಲ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದುವು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೨೧) ; ನಾಳೆ ಐದುಗಂಟೆ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಕತ್ತೆಗೆ ಹೋಗಿ ಟ್ರೈಪ್ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾ (ಬಾಣಅ. ೪ ಕಥಾಮುಖ). ℙ ಈಗ ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ವಾಹನಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ೨. (ಉಕ) ಹಿಂದೆ ನಿಜಾಮರ ಆಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯ ; ನೈಜಾಮರೂಪಾಯಿ : ೧೦೦ ರೂ. ಗಾಡಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೊಡುವರು ಪೋಷಕರು . . . ೨೫ ರೂ. ಗಾಡಿ ಕೊಡುವರು, ಆಜೀವಸದಸ್ಯರು (ಮೋಕ್ಷದೀ. vi). ೩. ಹೆಂಗಸರು ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ದುಂಡಾದ ಆಭರಣ ; ನತ್ತು : ಸಖಾರಾಮ ಪಂತರು . . . ಮುತ್ತು ಕೋದ ತೋಡೆ, ಡಬ್ಬೊ, ಎರಡು ದುಡ್ಡಿನಾಕಾರದ ಗಾಡೀ ಕೊಟ್ಟರು (ದೀಪಹ. I, ೭೩). 'ಗಾಡಿನತ್ತು' ಪರಾ.
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಡಾ, ಗಾಡೀ]

ಗಾಡಿ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ತುಂಡನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನ ಜೊತೆ ಸೇರಿಸಲು ಅದರಲ್ಲಿ ತೋಡುವ ಹಳ್ಳ : ಗಾಡಿ ತೋಡದೆ ಕಿಟಕಿ ಮಾಡಲಾಗದು (ರೂಢಿ). [? ./ ತೆಲು. ಗಾಡಿ]

ಗಾಡಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಡಿಯನ್ನು ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಬಂಡಿಹೂಡು : ಮೂರಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ಗಾಡಿಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗು (ಮುನಿಮಾ. ೧). ೨. (ಆಲಂ) ಸಾಯು : ಅವನು ಸಣ್ಣವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಗಾಡಿಕಟ್ಟಿದ (ರೂಢಿ). [ಗಾಡಿ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಾಡಿಕತ್ತರಿ (ನಾ). ಬಂಡಿಹೊಡೆಯುವವನು ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ; ಸಿಪಾಯಿದೆಬ್ಬೆ ; ಮೂಕಿ : ಸಾಲಂಕೃತ ನಾಗಿದ್ದ ಸಾರಥಿ ಬಚ್ಚನು ಗಾಡಿಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು, ಎತ್ತಿನ ಕೊರಳು ಬಿಚ್ಚಿ . . . ಸಮಾಚಾರ ತಿಳಿಸಿದನು (ಮಲೆಮ. ೪೫೭).
[ಗಾಡಿ$_3$ + ಕತ್ತರಿ$_2$]

ಗಾಡಿಕಾತಿ 'ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಾಡಿಕಾರ 'ಗಾಡಿಕಾಱ$_2$' ನೋ.

ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ, ಗಾಡಿಕಾತಿ, ಗಾಡಿಕಾಱತಿ, ಗಾಡಿಗಾತಿ, ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸುಗಾರ್ತಿ ; ಚೆಲುವೆ ; ಬೆಡಗಿ : ರಿಪುಕುರಂಗ ಕಂಠೀರವನ ಕಟಿತಟಮೊಲ್ದು ನೋಡುವ ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯರ ಕಣ್ಗೆ ಕಾಮ[ನ]ಡ್ಡಣದಂತೆ ದೊಡ್ಡಿತ್ತಾಗಿ ಮಿಱುವುದ್ವೃತ್ತ ವೃತ್ತತೆಯ [ನೀಱು]ಕೊಂಡಂತುದ್ವೃತ್ತಂಗಳಾದುವು(ಪಂಪಭಾ.೨-೩೯ ವ); ಬಾಗಿಲ ಕೆಲದೊಳ್ ಸೊಗಯಿಪ ಗುಣನೆಗಳೊಳ್ ನಿಂದ ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯರದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದರೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೮) ; ಜಲಕೇಳಿಯಾಡುವ ಗಾಡಿ ಕಾರ್ತಿಯರಂ ಕಾಡಲೆಂದೊಳ್ಪೆಗಳಂ ತಂದು ಬಿಡಿಸಿ (ಪಂಚತಂ.೧೨೩-೧೯); ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ, ಬೇಟಕಾರ್ತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). **ಗಾಡಿಕಾತಿ :** ೧. ಜಾತಿಪದ್ಮಿನಿ ನಿನ್ನ ಮೊಮ್ಮನ ವಧು ಗಾಡಿಕಾತಿಯ ನೋಡವ್ವ ತಾಯೆ (ಮೋಹತ. ೪೨-೬೦). ೨. ವೇಶ್ಯೆ; ಗಣಿಕೆ : ಮುದ್ದುಮೊಲೆಯ ದೂಡಿಪ ಬೆಳಗಾಯಿ ಬೊಗರಿಮೊಲೆಯ ಚೆಲ್ವ ಗಾಡಿಕಾತಿಯರೈದಿದರು (ಕಂನವಿ. ೯-೮೦) ; ಪಾಡುವಕುಣಿವ ಬಾಜಿಪ [ಬಣ್ಣನೆ] ವಾತಾಡುವ ಪರಿಹಾಸಗೈವ ಗಾಡಿಕಾತಿಯರು ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಜೋಡುಗೂಡಿರುವರು ಕೂರ್ಮೆಯೊಳು (ಹದಿಬ. ೧-೧೭). **ಗಾಡಿಕಾಱತಿ :** ೧. ಭಾರತಿ ಮೊದಲಾದ ಸುರವೆಣ್ಗಳೊಳು ಗಾಡಿಕಾಱತಿ ರೂಪಯೌವನದಿ ಕೀರುತಿವಡೆದಿರ್ದ . ರತಿ ಜಗನ್ಮೋಹನಮೂರುತಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೬-೨೨). **ಗಾಡಿಗಾತಿ:** ೨. ತಮ್ಮ ಗಾಡಿಗಾತಿಯ ಸಂಗ ಜೋಕೆ(ಪಾಂಡಚ.೩೧-೮); ಆಕೆ ಚೆಲುವೆ, ಮಾತುಗಾರ್ತಿ, ಗಾಡಿಗಾತಿ–ಎಲ್ಲ ನಿಜವೇ (ಗೂಂಡಾರ.೪೪);

ಗಾಡಿಗಾತಿ ನೋಡೆ ಮಗುಳು ನಾಡುದೊರೆಗೆ ಬೇಡ ಪೊಗಳು (ಕೋಟಿನೂ. ೫೪). **ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿ :** ೨. ರಂಜಿಸುವರಲ್ಲಿಯ ರೂಢಿಯ ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿಯರ್ (ಪುಷ್ಪವು. ೨-೭೭).

[ಗಾಡಿಕಾಱ$_1$ + – ತಿ$_1$ (< – ಇತ್ತಿ)]

ಗಾಡಿಕಾಱ$_1$, ಗಾಡಿಗಾರ, ಗಾಡಿಗಾಱ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸುಗಾರ; ಚೆಲುವ; ಸುಂದರ: "ನೀಱರೊಳ್ ಗಾಡಿಕಾಱರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೦); ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿ ಹರಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡಲೊಬ್ಬ ಮಡಕೆಗಳನು ನೋಡ ನೋಡನೊಬ್ಬ ಗಾಡಿಕಾಱನು (ಅವಚಂ. ೨೯೯-೧೩೧೪); ಆಡಿದ ಶಿವನ ವಾಕ್ಯವ ಕಾಣಬೇಕೆಂದು ನೋಡಿದಳಾತ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಲಿ ಗಾಡಿಕಾಱನ ಕಂಡು ಘನಪರಿತೋಷವ ಮಾಡಿದಳಂತರಂಗದಲಿ (ಮೋಹತ. ೮-೪೧); ಮುಂಬಾಯ ಕರ್ಪೂರ ವೀಳೆಯದಿಂದ ಕಣ್ಣಿಂಬಾದನಾ ಗಾಡಿಕಾಱ (ಭರಚ.೧-೩೫). ೨. ವಿಟಪುರುಷ : ಪೂಗಣೆಯ ಹೋರಟೆಗೆ ತರಹರಿಸದಬಲೆ ನೀಸೀಗ ನೋಟದ ಹಂಬಲಂ ಬಿಟ್ಟು ಹೃನ್ಮಧ್ಯಕೀ ಗಾಡಿಕಾಱನಂ ತಂದು ನೆರೆದಪೆನೆಂದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಜಾನಿಸಿದೊಡೆ ಈ ಗಱುಭೆಯೊಳಗಪ್ಪುದೇ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ (ಚಬಪು. ೧೯-೪೦). **ಗಾಡಿಗಾರ :** ೧. ಗಾಡಿಗಾರ ತಾವರೆಯ ಎಸಳಿನ ಮೋಡಿಯ ಮಾಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ನಿನ್ನ ಕೈಕಾಲ್ ಬೆರಳುಗಳ ಮಾಟವ ನೋಡಿ ಹೊಳೆಯುವುದು–ಕೈವಾಡದವರ ಕೈಚಳಕದ ಕುಸುರಿನ ಮೇಲುಪಂಕ್ತಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೯೭-೧೧). **ಗಾಡಿಗಾಱ$_1$:** ೧. ನೋಡಿರಯ್ಯ . . . ವರವನೀವ ಗಾಡಿಗಾಱ ಹನುಮನ್ನ (ಪುರಂದ. ೪-೩೭ ಅನುಪಲ್ಲವಿ). [ಗಾಡಿ$_1$ + – ಕಾಱ]

ಗಾಡಿಕಾಱ$_2$, ಗಾಡಿಕಾರ, ಗಾಡಿಗಾಱ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗಾರುಡಿಗ; ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ; ಮಾಟಗಾರ: (*). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ; ವಂಚಕ: ಎಂಥಾ ಗಾಡಿಕಾ [ಪಾಠಾಂ.ಗಾ] ಱನೆ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ಇನ್ನೆಂಥಾ ಗಾಡಿಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಗಾ]ಱನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೦ ಪಲ್ಲವಿ). **ಗಾಡಿಕಾರ :** ೧. ದೇವಾ! ಕೃಷ್ಣಾ! ಅಂತಿಮವಾಗಿ ನಿನಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದಾವುದು? ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ನೀನು ಗಾಡಿಕಾರ– ಪವಾಡಪುರುಷ! (ಪರಪ. ೧೩೪). **ಗಾಡಿಗಾಱ$_2$:** ೨. ಮೇಲಿನ 'ಪುರಂದ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. 'ಗಾಡಿಗ$_2$' ಪರಾ.

[ಗಾಡಿ$_2$ + – ಕಾಱ]

ಗಾಡಿಕಾಱಿತಿ 'ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಾಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಸೊಬಗು : ಗಾಡಿಕೆಯಿಂದೊಪ್ಪುವ ಭುಜಪೂಜೆಯ ವೀರನಿವಾಳಿಯ ಬಿರುದಿನೇಳ್ಗೆಯ ತರದ ಪೌಡೆಯ (೧೦ಕ. ೬-೫೫ ವ). ೨. ರೀತಿ; ಬಗೆ: ನೋಡಿರಿವರಿಗೆ ಶಿವನ ಲಾಂಛನಮದಿಲ್ಲಿವರ ಗಾಡಿಕೆಯೆ ಪೊಸತು ಭವಿಗಳೊ ಕಾಣಬಾರದೆಂದಾಡಲವನೆಲ್ಲವಂ ಕೇಳ್ದವರ್ ಕಡು ಕೋಪದಿಂದೆ . . . ಶಾಪಿಸುವರು (ಚಬಪು. ೬೩-೪). [ಗಾಡಿ$_1$ + – ಕೆ]

ಗಾಡಿಗ$_1$ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರ; ಚೆಲುವ. 'ಗಾಡಿಗತನ$_1$' ಪರಾ.

[ಗಾಡಿ$_1$ + – ಗ$_2$]

ಗಾಡಿಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗಾರುಡಿಗ; ಮಾಟಗಾರ; ಮಂತ್ರವಾದಿ; ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ : ಮಾಡುವಟಮಟದರ್ಶನೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಹೋದನು ತೊಲಗದಾತನು ಮಾಡುತಿರ್ದಡಿದಕ್ಕೆ ಮುಂದಣ ಕಾರ್ಯವೇನಹುದೊ ಗಾಡಿಗನನಿರಲೀಸಲಾಗದು (ಬಸಪು.೪೩-೫೨); ಉತ್ಸವದ ವೇಳೆ ಗಾಡಿಗನ ವೇಷವನ್ನೂ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೨). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ : ಗಾಡಿಗರೊಡನಾಡಿ ಜೀನನಳಿದು ತುಪ್ಪವ ಮಱಿದೆ (ಅವಚಂ. ೧೯೩-೮೭೦); ತೋಡುವ ಹೆಗ್ಗಣ ಮಾಳಿಗೆಯೆಂದಡೆ ಮಾಣದು ಗಾಡಿಗ ಧೂಷಕರಾಡಬೇಡ ಎಂದಡೆ ಮಾಣರು (ಬಸಹೆ. ೪೭-೧೨೨); ನೋಡಲಾಗದು ಜೂಜನಾಡುವ ಗಾಡಿಗನನೆಂದರ್ಥಚಂದ್ರಾಜೊಡನೊಲ್ಲದೆ ಬಿಟ್ಟನೇ ವ್ಯಸನಾರ್ಥದಿಂ ಜೂಜನು (ಬಸಪು. ೪೪-೬೪). ೩. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಗಾಡಿಗ ಡಿಂಬು ಗಂಗೆ . . . ಮನುಷ್ಯರ ಪಿಡಿದು ಪೀಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ಬಸುರ್ಗೆ ಕಾಣದೆ ಈಡಾಡಿದ ಕೂಳಂಬಲಿಯನಾಯ್ದು ಕುಱುಕುವ ಹೇಸಿದೈವಂಗಳ ಬೇಡಿ ಬೇಡಿ ನಿರರ್ಥ ಕೆಡಬೇಡ (ಬಸವ. ೫೫೭). [ಗಾಡಿ$_2$ + – ಗ$_2$]

ಗಾಡಿಗತನ$_1$ (ನಾ). ಚೆಲುವು; ಸೊಬಗು : ಅಂತರಿಸುತಿದೆ ಕಾಡಿಗೆಯ ಗಾಡಿಗತನದ ಸೌಭಾಗ್ಯ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೩೪).

[ಗಾಡಿಗ$_1$ + –ತನ]

ಗಾಡಿಗತನ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಕಟ್ಟು; ಇಂದ್ರಜಾಲ. ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ಹಿತ್ತಿಲದಲ್ಲಿನ ಗುಡಿಸಲೊಳಗೆ ಆಗೇರ ಎಂಕೂನ ಗಾಡಿಗತನ ಸುರುವಾಗಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೨೩೯). [ಗಾಡಿಗ$_2$ + - ತನ]

ಗಾಡಿಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ಬೆಡಗನ್ನು ಕಲಿ: ಗಾಡಿಗಲಿವ ನಡೆ ಗನ್ನವೇಱುವ ನುಡಿ ಮೋಡಿಮೋಱುವ ಮುದ್ದುನೋಟ (ಹದಿಬ. ೬-೨೧).

[ಗಾಡಿ$_1$ + ಕಲಿ$_1$ (< ಕಲ್$_1$)]

ಗಾಡಿಗಾತಿ 'ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾರ 'ಗಾಡಿಕಾಱ$_1$' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿ 'ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾಱ$_1$ 'ಗಾಡಿಕಾಱ$_1$' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾಱ$_2$ 'ಗಾಡಿಕಾಱ$_2$' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾಱ$_3$ (ನಾ). = ಗಾಡಿಯಾಳು : ಹಯವ ಪಿಡಿದು ಗಾಡಿಕಾಱನಾಗಿಪ್ಪನ ಭಯದಿಂದ ಬಲಿಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯಿದವನ (ಪುರಂದ. ೧-೧೦೧-೫). [ಗಾಡಿ$_3$ + –ಕಾಱ]

ಗಾಡಿಚಟ್ಟೆ (ನಾ). ಗಾಡಿಯೊಳಗೆ ಒರಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಮರದ ಪಟ್ಟೆ, —ಚೌಕಟ್ಟು : ಎತ್ತಿನ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಡಿಚಟ್ಟೆ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಗಾಡಿ$_3$ + ಚಟ್ಟೆ$_1$]

ಗಾಡಿದಾರಿ (ನಾ). (ಎತ್ತಿನ) ಬಂಡಿಗಳು ಓಡಾಡುವ ದಾರಿ; ಹಳ್ಳಿ ರಸ್ತೆ : ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿ ಗಾಡಿದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುಮೈಲಿ ದೂರವಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕಾಲುದಾರಿ' ಪರಾ. [ಗಾಡಿ$_3$ + ದಾರಿ]

ಗಾಡಿದಿ (ನಾ). ಕತ್ತೆ; ಗಾರ್ದಭ. 'ಗಾಡಿದಿತನು' ಪರಾ.

[← ತೆಲು. ಗಾಡಿದ]

ಗಾಡಿದಿತನು (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ : ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಧ್ವನಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಯೆರಡುಪಾದಗಳ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಚಾಚುವುದು ಆವುದು ಅದು ಗಾಡಿದಿತನು ಯೆಂಬುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೪೦). [ಗಾಡಿದಿ + ತನು]

ಗಾಡಿನತ್ತು (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಮೂಗಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ದುಂಡಾದ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಮೂಗುತಿ; "ಕಿನ್ಮುತ್ತಿನ ನತ್ತು" (ಜಾನಕೋ. ೪೭). [ಗಾಡಿ$_3$ + ನತ್ತು$_3$]

ಗಾಡಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗಾಡಿಯಮ್ಮನಾ ಬಾಚಿಂ ಪರಿಪಾಳಿಸಿ ನಿಲೆ ಪಡೆದೊಂ (ಎಇ. VII, ೨೧೩-೧೫; 874).

[ಗಾಡಿ$_1$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಗಾಡಿಯಾಳು (ನಾ). ಬಂಡಿಹೊಡೆಯುವವನು; ಬಂಡಿಯ ಚಾಲಕ: 'ಹೊಡೆವಲ್ಲಿ ಹೋಗದಿದ್ದರೆ, ಹೋದಲ್ಲಿ ಹೊಡೆಯುವ' ಗಾಡಿಯಾಳಿನ (ಸು)ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಶರಣಾಗಿ . . . ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು (ರೂಪಸಂ. ೫೫). [ಗಾಡಿ$_3$ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಗಾಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸೊಬಗನ್ನು ಹೊಂದು; ಚೆಲುವಾಗು: ಗಾಡಿವಡೆದ ಬಕುಳದ ಗೂಡಾರದೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪); ಜಾಣ್ಗಾಡಿವಡೆದ ದಂಪತಿಗಳಿಂ ರತಿಗಳಿಂ ನಲಿವ ಚಕ್ರಂಗಳಿಂದೆ . . . ಬನಮೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಚೆಬಪು. ೧೧–೨೪). [ಗಾಡಿ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಗಾಡಿವತಿ (ನಾ).=ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ೧: ಅಂಬೆಯಂಬಿಕೆ ಗಾಡಿವತಿಯಂಬಾಲೆ ಸಹ ನಿಜನಾಡಿಗೈದಿದ ಭೀಷ್ಮನು (ಜಿನಭಾ. ೩–೬೬). [ಗಾಡಿ$_1$ + –ವತಿ$_3$]

ಗಾಡಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಗಾಡಿವಡೆ: ಒಂದೆಡೆ ಸುರೇಂದ್ರಸೌಂದರಿಯ ರಾಟದಿಂ ಗಾಡಿವೆತ್ತದೇಂ ಗಗನಮಂಡಲಂ ನೆಱೆಯೆ ಶೋಭೆಯಂ ಪೆತ್ತುದೋ (ಆದಿಪು. ೭–೫೪); ಆ ರಾಜಸಭೆ ಲೆಪ್ಪದೊಲ್ ಗಾಡಿವೆತ್ತಿರ್ದುದು (ಭಾವಚಿಂ. ೭–೪). [ಗಾಡಿ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಗಾಡಿಸು, ಘಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಗಿಯಾಗು; ಬಲವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಜಾಡಿಸಲು ಜಾಡಿಸಲು ಬಿಗುಹತಿಗಾಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಢ]ಸಿತು ಕೊಡಹಿದೊಡೆ ಝಿಗೆ ಮೈಗೂಡಿ ಬಿಗಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೩೫); ಗಾಡಿಸಿದ ನೃಪಲಕ್ಷಣದ ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ . . . ಎಂದನಾ ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ ವಿನಯದೊಳಾ ಕುಳಿಂದನೊಡನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯–೩೪). ೨. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆವರಿಸು: ಜೋಡಿಗಳ ಜಯರವದ ದೈತ್ಯವಿಭಾಡಸೂಕ್ತದ ವಿಗಡ ಬಿರುದು ಪವಾಡಗಳ ಪಾಠಕರ ಗಡಬಡೆ ಗಾಡಿಸಿತು ನಭವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೫೩); ಆಡಲೇನದನಿಂದ್ರಜಂಭರ ಜೋಡಿಗಲಹವಿದೆನಲು ಗಗನವ ಗಾ[ಪಾಠಾಂ. ಘಾ]ಡಿಸಿತು ರಣರಭಸವಾ ರಣರಂಗ ಭೈರವನ (ತೊರರಾ. ೩–೧೦–೨೦). ೩. ಹೊಡೆ; ಬಾರಿಸು: ಪಂಕಜಮುಖಿಯರು ಗಾಡಿಸುತಿಹ ಗಂಟೆ ಸಂಕವನಾರಾಧ್ಯನಿಚಯ ಹೂಂಕಾರ ಶೋಣಿತಪುರವರ ದುರಿತಭಯಂಕರವಾಗಿ ಕೇಳಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨೧–೧೯). ೪. ಮೇಲೆಬೀಳು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ತುಡುಕುವಂಕುಶದಿಂದ ಮುನ್ನಿಳಿಯೊಡೆಯೆ ಗಜ ಗಾಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಢ]ಸಿದವರಸರ ಬಿಡುಹುತಡೆದೆಡಗಲಸ ಬಗೆದುವು ವಿಗಡ ಪಾಯದಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೨). **ಘಾಡಿಸು**: ೨. ರಜೋಗುಣದುರುಳಿಯಾದುದು ಲೋಕವೆನೆ ಘಾಡಿಸಿತು ಪದಧೂಳಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೪); ಮುನಿತರ್ಕದ ಘುಡಾವಣೆ ಘಾಡಿಸಿದುದಾ ಯಜ್ಞಮಂಟಪವ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೪೫); ಸಡಗರದ ಸೌರಂಭದಲ್ಲಿ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಎಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಆಗಲೆ ಘುಡಾವಣೆ ಘಾಡಿಸಿರುತ್ತದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೭೭). ೫. ತುಂಬು; ಭರ್ತಿಯಾಗು: ಭೂರಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಘಾಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಪೂರಿ]ಸಿತು ರಥವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೧೩). [ಗಾಢ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಗಾಢ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಬಲವಾದ; ದೃಢವಾದ; ಭದ್ರವಾದ: ಎರಡುದೋಱದ ಗಾಢಭಕ್ತಿಯ ಭರದ ಲವಲವಿಕೆಯಲಿ ನಿಜಮಂದಿರವ ಹೊಱವಂಡುತ್ತ ಕಂಡನು ವಿದುರನಚ್ಯುತನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೬); ಅವನುರುದೀಪ್ತಿಗೆ ಕೀರ್ತಿಗೆ ರವಿರಾಜರ್ಕಂದಿ ಬಲ್ಕಜುಂಬಿದ ದೆಸೆಯಿಂದವಧಿಯನೆಂದುಂ ಕಾಣದೆ ತವೆ ರಾಹುಗ್ರಹಣಗಾಢಪೀಡಿತರಾದರ್ (ಹವ್ಯಾರ. ೨–೫೩); ಅವರು . . . ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಗಾಢಪ್ರೇಮದಿಂದ ನಮ್ಮೊಡನೆ ವರ್ತಿಸುವರು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೨). 'ಗಾಢಾಂಧಕಾರ' ಪರಾ. ೨. ಮುಳುಗಿರುವ; ಲೀನವಾದ; ಮಗ್ನವಾದ. (ನಾ). ೩. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ: ಕಲ್ಪದ ಕಡೆಯ ಕಡಲಿನ ಗರುವಿಕೆಯು ಗಾಢದಲಿ ನಡೆದರು ತಡೆದರರಿಭಟರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೫೦); ತೊಡಗಿದರೊಂದು ಲೆಗ್ಗೆಗೆ ವಿಶೇಷ ವಿರೋಧ ವಿರೋಧ ಗಾಢದಿಂ (ಹವ್ಯಾರ. ೩–೪೬); ನಿಮ್ಮಾ ನೋಡಿ ಪೋಗುವೆನೆಂದು ಗಾಢದಿಂದಲಿ ಬಂದೆ (ಯುನಳ. ೭೯). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಡುವ ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ: ಲಲಿತಗಾಢಂಗಳುವೆರಸುತಂ ತ್ರಳಿದ್ರೋಡನೆ ಲಳಿರಾಗಕಾಕುಂ ಮಿಳಿತಮಾಗಿರೆ (ಬಸಪು. ೧೯–೧೪). ೫. ಗಾಢ, ಉಲ್ಲಸಿತ, ಪೇಶಲ, ಪಿತ್ತಕ, ಮುಗ್ಧ ಮತ್ತು ಪೃಥುಕವೆಂಬ ಆರುಬಗೆಯ ಪಚ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗರಿಕೆಬಣ್ಣದ ಪಚ್ಚೆ: ಆ ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಪಚ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿ . . . ಗಾಢವೆಂಬುದು ದೂರ್ವಾದಳದ ವರ್ಣವಾಗಿ ಇರುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೭–೧೨). [ಸಂ.]

ಗಾಢಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಪ್ರಬಲವಾಗಿ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ: ರೂಢಿಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಗತಿಯಲಿ ಗಾಢಮಾಡಿದ ಸರ್ವಜನಗಳ ಮೂಢತನ ಬಯಲಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ಸಂಭಪ. ೪–೩೪). [< ಗಾಢ]

ಗಾಢಣೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ: ರಿಪು ವಾಯುಜನ ಗಾಢಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ವೊಡ್ಡಣೆ]ಯ ಗರ್ವಗ್ರಹವ ಕಳಚುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೫); ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆಗಳಲಿ ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿಗಳ ಗಾಢ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ಣೆಗಳಲಿ . . . ಅಕ್ಕಜ ವಾದುವಾ ದುರ್ಗ (ತೊರರಾ. ೬–೭–೧೩). [ಗಾಢ + –ಅಣೆ$_1$]

ಗಾಢತೆ (ನಾ). = ಗಾಢಣೆ: ಬೂರಿಯ ಬಳಕೆಯಲಿ ನಿಸ್ಸೇಷಮುಪ್ಪದೆ ಹಿಮುಥ ಗಾಢತೆಯು (ಗಗತಾ. ೧೭–೫೫); ಅವಳಿಗೆ ಶೈಲಜೆಯ ನೋವಿನ ಗಾಢತೆ ಬೇಗನೆ ಅರಿವಾಯಿತು (ವಿದ್ಯಾರಿ. ೬೯). [ಸಂ. ಗಾಢತಾ]

ಗಾಢನಿದ್ರೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ನಿದ್ದೆ; ಗಡದ್ದು ನಿದ್ದೆ: ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತಂದೆಯವರನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿದೆ (ತೀವೋಡ. ೩೬). [ಗಾಢ + ನಿದ್ರೆ]

ಗಾಢಪ್ರತಿಜ್ಞೆ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ: ಇರುಳು ಬೇಹಿನ ಚರರು ಪಾರ್ಥನ ನಿರುಪಮಿತ ಗಾಢಪ್ರತಿಜ್ಞಾಚರಿತವನು ಕೌರವನ ಸಭೆಯಲಿ ತಂದು ಹರಹಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೫೦). [ಗಾಢ + ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ]

ಗಾಢಾಂಧಕಾರ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಆ ಗಾಢಾಂಧಕಾರಂ ಕವಿದಿರ್ಪಿನಂ (ಹವ್ಯಾರ. ೩–೧೬ ವ); ಗಾಢಾಂಧಕಾರವೇ ಸುತ್ತಲೂ ಕವಿದಿದೆ (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೧). [ಗಾಢ + ಅಂಧಕಾರ]

ಗಾಢಾನುರಕ್ತತೆ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿ; ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೇಮ: ಚಂದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ತಾನಿಟ್ಟಿರುವ ಗಾಢಾನುರಕ್ತತೆಗೆ ಕಾರಣವೂ. . . ಅವನ ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ಬಂದುವು (ನಿಶಿಉ. ೧೫೨). [ಗಾಢ + ಅನುರಕ್ತತೆ]

ಗಾಢಾಭ್ಯಾಸ (ನಾ). ಆಳವಾದ ಅಭ್ಯಾಸ: "ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು; ಗಾಢಾಭ್ಯಾಸ" (Intensive Study. ಇಂಕನಿ). [ಗಾಢ + ಅಭ್ಯಾಸ]

ಗಾಢಾಯಿಲ, ಗಾಢಾಯ್ಲ (ನಾ). ೧. "ಬಲಶಾಲಿ (?)" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಆಯಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ–ಗಾಢಾಯಿಲಂ, ರೇಖಾಯಿಲಂ (ಶಮುದ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ). **ಗಾಢಾಯ್ಲ** (ಗು). ೨. "ದೃಢವಾದ" (ಷಟ್ಪನಿ.): ಕರ್ಣಭೀಮರ ಧರಧುರದ ದೆಖ್ಖಾಯ್ಲತನ ಗಬ್ಬರಿಸಿತಾಹವ ಗರ್ವಿತರ ಗಾಢಾಯ್ಲ ಚೇತನವ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧೪–೩). [ಗಾಢ + –ಆಯಿಲ$_3$]

ಗಾಢಾಯ್ಲ 'ಗಾಢಾಯಿಲ' ನೋ.

ಗಾಢಾಲಿಂಗನ (ನಾ). ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಸುರತ ಚಂದ್ರೋದಯದೊಳ್ ಕಾಮ ಸುಖಾಬ್ಧಿಯುರ್ಕಿ ಪರಿಯೆ ಗಾಢಾಲಿಂಗನಂ ತೆಱಪುಗುಡದಿರೆ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು . . . ಅಡ್ಡಬೀಳಲಾಗಿ ತಾರಾಪೀಡನು ಕೈಗಳ ನೀಡಿ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಕರೆದು, ಗಾಢಾಲಿಂಗನವನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಕಳುಹಿದನು (ವಚಕಾ. ೯೧). [ಗಾಢ + ಆಲಿಂಗನ]

ಗಾಢಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉರವಣೆ; ತೀವ್ರತೆ; ಉತ್ಕಟತೆ; ರಭಸ; ಪ್ರಚಂಡತೆ: ತಗರು ತೊಲಗಿದಡೇನು ಬಲುಗಾಳಿಗದ ಗಾಢಿಕೆ ಮೇಲೆ ಶೌರ್ಯದ ಸೊಗಡ ಸೈರಿಸಲಱಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೩೩). ೨. ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಖಡುಗದ ಘಲ್ಲಣೆಯ ಖಣಿಖಣಿಲ ಗಾಢಿಕೆ ಕಂಟಿಸಿತು ನಭವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೩೫). [ಗಾಢ + –ಇಕೆ]

JNANA SIMHASAN JNANAMANDIR LIBRARY Jangamawadi Math, Varanasi Acc. No. 4224

SRI JAGADGURU VISHWARADHYA
JNANA SIMHASAN JNANAMANDIR
LIBRARY
Jangamawadi Math, Varanasi
Acc. No. 1621